BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA IAM ANTE QVIDEM

A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM

NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuſe antea citabantur, locis:

Et Poſtilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgenſis ad ipſum Lyranum: ac ad eaſdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciſcum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, & Iacobum Cuilly, Doctores Theologos Pariſienſes:

TOMVS QVINTVS:

Hac ſane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, multis quoque verbis, & verſibus aliàs prætermiſſis ſuppletus.

BIBL. THEOL. ECCLES. LIBERE

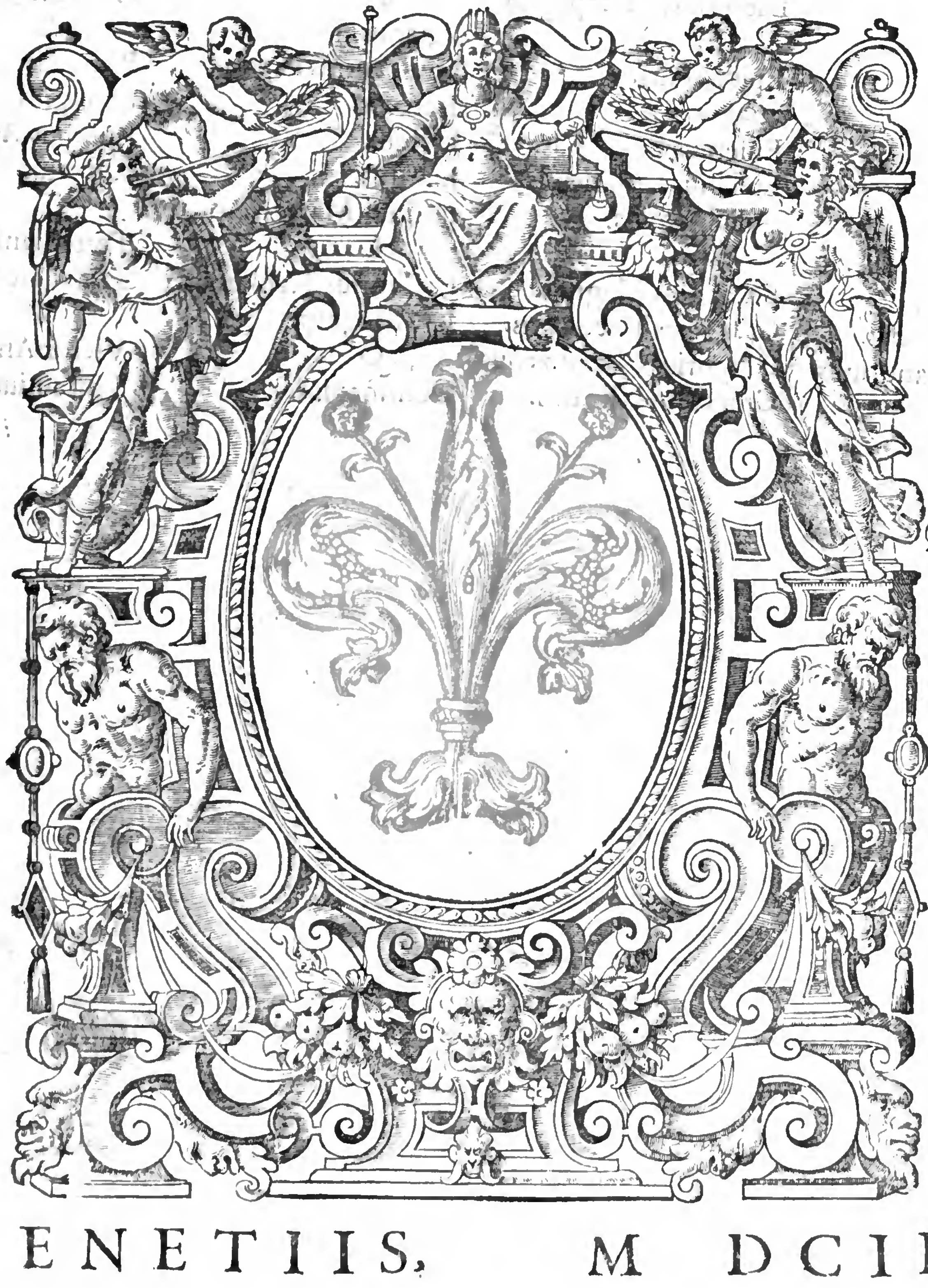

Martim a.º Mexia
Do Collegio de S. Joseph de Carmelitas descalços de Coimbra.

VENETIIS, M DCIII.

Librorum qui Quinto Tomo continentur, Authorumque, qui in ſingulos citantur, ſeries.

TOMO QVINTO HABENTVR Quatuor Euangelia, & in hæc adferuntur.

A
Albinus.
Ambroſius;
Arnobius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
B
Baſilius.
Beda.
Bernardus.
C
Chromatius.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexandrinus.
Cyprianus.
Cyrillus Hieroſolimitanus
Cyrillus Alexandrinus.
D
Damaſcenus.
Dionyſius Areopagita.
E
Epiphanius.
Euagrius.
Euſebius Emiſſenus.
Euſebius Cæſarienſis.
Fulgentius.
G
Gregorius Magnus.
Gregorius Theologus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſenus.
H
Hieronymus.
Hilarius.
Hugo Victorinus.
I
Ignatius.
Innocentius Papa.
Irenæus.
Iſichius.
Iſidorus.
Iuſtinus Martyr.
L
Lactantius Firmianus.
Leo Magnus.
O
Occumenius.
Origenes.
P
Paſchaſius
Petrus Chryſologus
Philo Iudęus
R
Rabanus
Remigius
Ruffinus Aquileienſis
Rupertus
T
Tertullianus
Theodoretus
V
Victor Antiochenus
Vincentius Lirinenſis.

Præfatio Nicolai de Lyra ordinis minorum in quatuor euangeliſtas.

Q*uatuor facies vni, Ezech.*1. Secundum quod ſcribit beatus Gregorius ſuper Ezech. prima parte Hom.3. Quia per faciem vnuſquiſq; cognoſcit, recte per faciē notitia deſignatur: Lex aūt ſeu doctrina euangelica licet ſit vna, quia ab vnigenito filio Dei data & ad vnū finē ordinata, vt videbitur inferius: tn̄ quadruplici notitia excellit omnem aliam legem datam humanam & diuinam, & ideo bene de ipſa dicitur. *Quatuor facies vni.*

Conditiones legis cuiuſcūque quatuor.

Ad cuius euidentiā aduertendū, quod cuiuſlibet legis cōuenienter datæ, ſunt quatuor conditiones. Legis.n. proprium eſt vitia extirpare. Mores ſeu actus hominum ordinare. Inducere ad felicitatem, ac plane & lucide tradere veritatem. In his autem quatuor conditionibus lex ſeu doctrina euangelica excellit omnem aliam legem diuinam & humanam, vt patebit diſcurrendo per ſingula.

Euāgelica lex omnes alias leges excellit. Prima cōditio. Lex humana defectiua eſt.

Prima igitur conditio legis eſt, ꝙ dēt vitia extirpare. Ad hoc.n. leges ſunt datæ, vt quos priuata caſtigatio cohibere non potuit, metu pęnarum quę legibus infliguntur, à maleficijs retrahantur. Propter quod dicit Apoſt. 1. ad Tim.1.b. *Lex iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis, & non ſubditis, & impijs, & peccatoribus ſceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis & fornicarijs, maſculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris*: & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur. In hac aūt extirpatione vitiorum lex humana inuenitur de-

B fectiua, quia non poteſt prohibere oīa mala. Cuius ratio eſt, quia lex cōitati proponitur obſeruanda. In cōitate aūt pauci inueniuntur virtuoſi & perfecti & plures imperfecti & defectuoſi. & ideo ſicut pueris aliqn̄ permittuntur quæ non permitterentur viris perfectis, ita in legibus quæ cōitati ſeruandæ imponuntur, aliqua mala minora permittuntur vt maiora euitentur. Sicut lex ciuilis meretrices in ciuitatibus permittit, ne reſpublica pp imperfectionem multitudinis quę caſtitatē obſeruare non pōt, diſſenſionibus quæ pp libidinem inſurgerent, conturberur. vnde dicit Aug. in libro de ordine: Aufer meretrices à ciuitatibus & oīa conturbabis libidinibus. Veruntn̄ illa mala quæ bono modo auferre non poteſt, relinquit diuino iudicio puniendа. Vnde dicit Aug. 1. de libero arbitrio: Lex iſta quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit atq; impunita relinquit, quę per diuinam prouidentiam vindicantur. Similiter lex Moſaica diuinitus data aliqua mala permittit, ſicut permiſit dare libellum repudij. vt hr̄ Deut.24. ne viri vxores interficerent. Et tradere ad vſurā extraneis, ne fratres proprios grauarent, vt hr̄ Deut.24. Cuius ratio fuit, quia lex illa fuit data populo rudi duræ ceruicis & imperfecto ideo ſunt eis permiſſa aliqua mala minora, vt euitentur maiora. Propter quod Saluator Mat.19.a. dicit Iudæis de permiſſione libelli repudij. *Ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere vxores veſtras*

Lex Moſaica defectiua eſt.

Sic igitur patet, ꝙ tam lex humana quam Moſaica permittit aliqua mala, & ſic quantum ad hoc eſt imperfecta. Sed lex euangelica nullum malum permittit tanquam perfectiſſima, ſed omnia excludit & punienda prædicit. propter quod legiſlator euangelicus Ieſus Chriſtus dicit Mat.12.c. *Dico autem vobis ꝙ de omni verbo otioſo quod locuti fuerint homines ſuper terram reddent rationem in die iudicii*. ſi de omni

C verbo ocioſo, multo magis de nociuo. Et ſi de verbo, multo magis de facto. & ſic patet primum videlicet ꝙ lex euangelica præcedit omnē aliam legem in extirpatione malorum. Secundo ad legem pertinet mores ſeu actus humanos ad bonū ordinare. vnde dicit philoſophus 2. Ethi. Intentio cuiuſlibet legiſlatoris eſt ciues facere bonos. In hoc quoque inuenitur lex humana defectiua, quia homo non poteſt de ſecretis cordium iudicare, & ideo non poteſt lex humana niſi de actibus exterioribus ordinare. vnde dicitur 1. Reg. 16. b. *Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor.* & ideo ad legem diuinam ſolam pertinet actus interiores ordinare. Sed & lex Moſaica inuenitur in hoc defectiua. propter quod dicitur à doctoribus antiquis quod lex vetus prohibebat manum, non animum, vt habetur in gloſ. ſuper epiſtola ad Phil.3.c. Quod dupliciter intelligi poteſt. Vno modo erronee, & ſic intelligebant doctores Iudæorū, dicentes voluntatem malam nō eſſe peccatum niſi aliquo modo exeat in actum, vt patet per Ioſephum.13. lib. antiquitatum. Et quando arguebatur contra eos, quia ſcriptum eſt Exod. 20.c. Non concupiſces vxorem proximi tui. Reſpondebant, ſic, ꝙ hoc præcepto non prohibetur concupiſcentia interior, ſed manifeſtatio exterior q.d. *Non concupiſces.* id eſt, ſigna concupiſcentiæ non facies, vt amplexus & oſcula vel conſimilia. Sed hoc manifeſte patet falſum, quia actus exterior non habet malitiam vel bonitatem moralem, niſi inquantum procedit ab actu interiori, quia peccatum intantum eſt voluntarium quod ſi non ſit voluntariū, non eſt peccatum. Alio modo intelligitur prædictum verbum. ſcilicet quod lex vetus prohibebat manum non animum, ſane & bene videlicet quod lex vetus in paucis prohibebat animum ſeu concupiſcentiam interiorem, videlicet in vitio mœchiæ & auaritiæ tantum. Et adhuc licet prohiberet in illis concupiſcentiā, non tamen tranſ-

Secunda conditio.

Lex vetus prohibebat manū non animum dupliciter intelligitur.

greſſoribus infligebat aliquam pœnam. & ideo in talibus inuenitur imperfecta Lex autem euangelica tanquam perfectiſſima generaliter prohibet concupiſcentiam malam, & concupiſcentibus indicit pœnam infligendam. propter quod Saluator Matth. 5. capit. dicit: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non occides. qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio.* & eodē modo dicit in alijs præceptis. Ex quo patet quod lex euāgelica non ſolū ordinat actus exteriores ſed generaliter actus ēt interiores, & ſic patet ſecundum. Tertio dico quod ad legem pertinet ad felicitatem homines inducere. Veruntamen lex humana non inducit niſi ad fęlicitatem politicam quæ eſt tranquillus & pacificus ſtatus ciuitatis in vita iſta mortali. Homo autem ſecundum intellectū qui eſt pars principalior hominis, immortalis eſt, vt dicitur.10. Ethi. & ideo oportet aliam fęlicitatem extra vitam illam aſſignare. Ad hāc autem lex diuina ordinat quod non poteſt facere lex humana. Per hoc enim neceſſitas ſacræ doctrinæ ab omnibus doctoribus aſſignatur, quia homo ad quandam beatitudinem ſuper naturalem ordinatur: ad quam per legem ſibi diuinitus reuelatam dirigitur. Veruntamen & in hoc lex Moſaica inuenitur defectiua quia beatitudo ſuper naturalis non habetur niſi per gratiam, ſecundum quod dicitur Rom.6.d. *Gratia Dei vita æterna.* Hanc autem gratiam lex Moſaica non dabat, ſed tantum ad ipſam diſponebat. propter hoc dicitur ad Hebr.7.c. *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Sed hanc perfectionē a Chriſto dandam expectabat, ſecundum quod ſcribitur Ioan.1.b. *Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* propter quod Saluator in principio euangelicæ legis dicit Mat.3.a. *Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum, & ſic patet tertium.* E

D

Tertia conditio.

Quarta conditio.

Quarto ad legem pertinet veritatem plane ac lucide tradere. Cuius ratio eſt, quia lex proponitur multitudini intelligenda & ſeruanda. In multitudine autem plures ſunt deficientes ingenio, & pauci ſubtiles & ingenioſi. propter quod lex quæ multitudini proponitur, debet veritatem lucide ac plane tradere. in hoc autem inuenitur lex humana defectiua, quia ibi inueniuntur multæ obſcuritates & perplexitates. Quod patet propter legum multitudinem ac varietatem & mutationem & aliquarum abrogationem, vt patet intuenti iura ciuilia ac canonica. Similiter & in hoc deficit lex Moſaica, quia in velaminibus & figuris tradit veritatem de agibilibus & credendis. In cuius figura Moyſes velata facie loquebatur ad populum, vt habetur Exod.34. propter quod dicit Apoſtolus 1. Cor.10.cap. *Omnia in figura contingebant illis.* Sed lex euangelica in hoc inuenitur perfecta, quia veritas quæ in veteri Teſtamento in figuris latebat occulta, per euidentiam facti facta eſt manifeſta. In cuius ſignum in paſſione domini, quando myſteria nouæ legis fuerunt impleta, velum templi ſciſſum eſt in duo media, Luc.23. propter quod dicit Saluator Ioan. 16. ſcilicet. *Venit hora cum iam non in prouerbiis loquar vobis, ſed palam de patre annunciabo vobis.* Et ſequitur. *Dicunt ei diſcipuli. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.* Et ſic patet quartum, videlicet quod lex euangelica excedit omnem aliam legem in tradendo plane ac lucide veritatem.

De his quatuor prædictis dicitur Pſal. 18 b. *Lex domini* id eſt, lex euangelica, quæ eſt domini noſtri Ieſu Chriſti. *Immaculata*, quia nullum vitium permittit. *Conuertens animas*, quia actus interiores animæ perfecte ordinat & diſponit. *Teſtimonium domini fidele*, quia fęlicitatem promiſſam efficaciter inducit. *Sapientiam præſtans paruulis*, quia veritatem capabilem omnibus lucide tradit. Igitur ſicut patet ex prædictis lex euangelica omnem aliam legem excellit in notitia quadruplici, ideo conuenienter dicitur de ipſa verbum aſſumptum. Quatur facies vni, quia per faciem notitia deſignatur. Ad cuius verbi vlteriorem intellectum ſciendum, quod in verbo propoſito notantur quatuor cauſæ huius euangelicæ doctrinæ. videlicet cauſa effectiua principalis, ſubiectiua ſeu materialis, finalis & formalis. Tres autem primæ cauſæ coincidunt in idem numero, vt patebit. ideo not. in hoc nomine, vni Cauſa autem formalis ſub facie quadruplici, cum dicitur. Quatuor facies. F

Quatuor cauſæ, euangel. doc.

Cauſa effectiua.

Ad euidentiam autem primi aduertendum, quod Chriſtus ſiue Deus incarnatus quod idem eſt, quia Chriſtus eſt nomen ſuppoſiti in duplici natura, diuina videlicet & humana, ipſe eſt cauſa efficiens huius euangelicę doctrinę. Huius ratio eſt, quia in omnibus artibus videmus, quod architector per miniſtros diſponit materiam, ſed per ſeipſum introducit formam, ſicut carpentator per miniſtros facit lignorum dolationem, ſed per ſeipſum ipſius domus vel nauis compaginationem, vt habetur 1. Metaph. Lex autem vetus fuit diſpoſitio ad nouam, propter quod dicitur ad Gal.3.d. *Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto*, & ideo licet vtrunque teſtamentum ſit à Deo datum, tamē vetus teſtamentum fuit datum ab ipſo mediantibus angelis, vt habetur expreſſe Act.7.e. vbi dicitur. de Moyſe. *Hic eſt qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo qui loquebatur ei in monte Sinai & patribus noſtris qui accepit verba uitæ dare nobis*: quia tamen ille angelus in perſona Dei loquebatur Moyſi: Ideo aliquando nominatur angelus, aliquando dominus, ſecundum quod dicit B. Greg. 1. moral. Ex quo patet, quod vetus teſtamentum dedit dominus per miniſterium an-

gelorum. vnde Act. 7. g. poſt verba præmiſſa dicitur Iudæis. *Recepiſtis legem in diſpoſitione angelorum, & non cuſtodiſtis*, ſed nouum Teſta-
A mentum dedit dominus per ſeipſum incarnatum. Propter quod Auguſtin. in lib. de ſermone domini, exponens illud Matth. 5. a. *Et aperiens os ſuum, &c.* dicit. Tunc aperuit os ſuum qui in lege veteri aperiebat ora prophetarum & hoc eſt quod dicit Apoſt. ad Hebr. 1. *Multifariam multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, &c.* Patet igitur quod Chriſtus eſt cauſa effectiua huius euangelicæ doctrinæ.

Cauſa materialis ſiue ſubiectiua euangelicæ doctrinæ.

Similiter ipſe eſt cauſa ſubiectiua ſeu materialis. Ad cuius euidentiam ſciendum, q idem eſt ſubiectũ totius ſcientiæ & partis, ſub alia tñ ratione. quia ſub ratione vniuerſali eſt ſubiectum totius ſcientiæ, ſub ratione autem determinata & particulari eſt ſubiectum in parte: ſicut patet in philoſophia naturali, vbi, Corpus mobile vniuerſaliter eſt ſubiectum: Corpus autem mobile animatum in libro de anima eſt ſubiectũ, & in libris ſeq. ad ipſum. Ita ſimiliter illud eſt quod ſubiectum, in tota ſacra ſcriptura ſub ratione generali debet aſſignari pro ſubiecto, in parte ipſius ſub ratione determinata & ſpeciali.

Theologiæ ſubiectũ nõ vniformiter a doctorib' aſſignatur.

De ſubiecto autẽ theologię duplex eſt opinio. Vna, ꝙ Chriſtus eſt ibi ſubiectum ſub ratione generali. & ſecundum hoc dicẽdũ eſſet ꝙ Chriſtus vt promiſſus, eſt ſubiectum in veteri Teſtamẽto. Et hoc manifeſte patet ex proceſſu legis & prophetarum, vt omnes doctores dixerunt, ꝙ vetus Teſtamentũ nõ eſt niſi diſpoſitio ad Chriſtum Chriſtus autem vt præſentialiter exhibitus, eſt ſubiectũ in nouo, vt patet ex proceſſu euãgeliſtarum & apoſtolorũ. Alia eſt opinio de ſubiecto ſacræ ſcripturæ, ſ. ꝙ Deus ſub ratione deitatis in cõi, eſt ſubiectũ ſa-
B cræ ſcripturæ, & per conſequens ſub ratione ſpeciali, eſt ſubiectũ legis euangelicæ, videlicet Deus inquãtum incarnatus, quod eſt idem ꝙ Chriſtus. Et ſic redit ad idẽ cum prima opi. ſ. ꝙ Chriſtus eſt nomẽ ſuppoſiti in natura duplici. ſ. humana & diuina. Et propter hoc Matthæus qui eſt primus in ordine euangeliſtarum intitulat euangeliũ ſuum de Chriſto tanquam de ſubiecto dicens. *Liber generationis Ieſu Chriſti, &c.* Similiter & alij euangeliſtæ non faciunt aliud niſi facta & doctrinã domini Ieſu Chriſti tradere. Ex quo patet ꝙ Chriſtus eſt ſubiectum.

Cauſa finalis.

Tertio dico, quod Chriſtus eſt cauſa finalis huius doctrinæ. Ad cuius euidentiam conſiderandũ, quod cuiuſlibet ſcientię duplex eſt finis. Vnus intrinſecus, & hic eſt cognitio proprij ſubiecti. Alius eſt finis extrinſecus, & hic eſt fęlicitas ad quam oĩs perfectio humana aliqualiter ordinatur. Sicut propoſito euangelicæ doctrinę duplex eſt finis. Vnus intrinſecus, qui eſt cognitio ipſius Chri enigmatica, quæ eſt per fidẽ, & habetur in via. Alius eſt finis intrinſecus, quæ eſt cognitio eius clara per apertam viſionẽ, quæ habetᷣ in patria: & hoc eſt quod dicitur Ioan. 20. g. *Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis quoniam Ieſus eſt Chriſtus filius Dei.* Hic eſt primus finis ſequitur. *Et vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Hic eſt ſecundus. Igitur patet ex prędictis, ꝙ Chriſtus eſt cauſa efficiens materialis & finalis huius doctrinæ euangelicæ. Et ideo iſtę tres cauſæ concurrunt in vnum numero: & ideo bene deſignantᷣ ſimul in hoc nomine: vni. Et de hoc poteſt accipi quod ſcribitur 1. Ioan. 5. b. *Hi tres vnum ſunt.* ſ. efficiẽs, ſubiectum & finis.

Cauſa formalis.

Secundo in verbo propoſito tangitur cã formalis ſub facie quadruplici, cum dicit. *Quatuor facies vni.* Ad cuius euidentiam conſiderandum, ꝙ duplex eſt forma ſciẽtiæ. ſ. forma tractãdi & forma tractatus. Forma tractãdi eſt modus agendi. Et iſte habet quatuor facies, quia quilibet euangeliſta quadruplicẽ notitiam tradit de
C Chriſto, videlicet, Notitiã humanitatis, quæ figuratur in facie hominis. Notitiã diuinitatis quæ figuratur in facie aquilæ deſuper ipſorũ quatuor: Notitiã ẽt ſui ſacerdotij quæ figuratᷣ in facie bouis, q erat aĩal immolaticium in lege: Notitiã ẽt ſui regni quæ no. in leone, qui eſt rex aĩalium. Vel in facie hominis, notitiã ſuæ conuerſationis & natiuitatis: in facie bouis, notitiã paſſionis: in facie leonis, notitiam, reſurrectionis, in facie aquilæ notitiã ſuæ aſcenſionis, & ideo bene dr̃ ꝙ quatuor facies vni. De hoc autem bene poteſt exponi ꝙ dicit Eze. 1. c. *Cumque aſpicerem animalia, apparuit rota vna habens quatuor facies.*

Ezechielis viſio quatuor euangeliſtis aptatur.

Iſta animalia ſunt quatuor euangelia ſeu quatuor euangeliſtæ quæ aliquando dicuntur quatuor aliquando vnum. Licet enim Matthęus principaliter verſetur circa humanitatem, Ioannes circa diuinitatẽ, Lucas circa ſacerdotium: Marcus circa regnũ, quilibet tñ ipſorum iſta quatuor cõſiderat. Vnde dicit B. Greg. ſuper Ezec. Hom. 1. Si q̃ras, quid Matthæus circa incarnationẽ domini ſenſerit. Hoc inuenis quod Marcus Lucas & Ioannes, & ſic de alijs. Et ſequitur. Quicquid in vno inueneris, hoc ſimul in quatuor recognoſces. Dicit ergo. *Cumque aſpicerem animalia.* i. quatuor euangelia, quia doctrina euãgelica

Rotæ cõparatur doctrina euangelica.

præ alijs doctrinis eſt intẽte ac diligenter cõſiderãda, quia ibi cõſiſtit vita ſecundum quod ſcribitur Ioan. 6. g. *Verba quæ ego loquor vobis ſpiritus ſunt & vita.* Propter quod dicitur Io. 5. f. *Scrutamini ſcripturas, in quibus putatis vos vitam habere, quia illę ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.* Apparuit vna rota. Iſta rota quę eſt circularis figurę, eſt doctrina euangelica, in qua coniungitur finis principio. ſ. natura humana quæ ſcribitur vltimo facta Gen. 1. & tamen in Chriſto qui eſt ſubiectũ huius doctrinæ eſt cõiuncta ipſi Deo. Itẽ circulus eſt figura perfectiſſima, propter quod ſignificat legem euangelicam, in qua imperfectio cuiuſlibet alterius eſt ſuppleta. Sed dicitur habere
D quatuor facies propter quadruplicem notitiam Chriſti, quam deſcribit quilibet euangeliſta. Et ſic apparet forma tractandi. Forma autem tractatus eſt diuiſio ſcientiæ per libros partiales. iſta notificatur per quatuor prædictas facies. Ad cuius euidentiam conſiderandum, quod partes alicuius totius heterogenei debent adinuicem habere diſtinctionem, connexionem & ordinem, aliter non eſſent partes actu.

Euangeliſtarũ ſiue euangeliorũ, diſtinctio connexio & ordo.

Diſtinctio autem euangeliſtarum quatuor, connexio, & ordo, conuementer deſignatur in quatuor faciebus prædictis. Ad cuius intellectum attendenda eſt breuiter viſio imaginaria Ezechielis prophetæ. Videbat enim quatuor facies in vno corpore, ita quod corpus erat quaſi rectum, ſicut corpus hominis habens ſecundum longitudinem quatuor latera vel ſuperficies: & ideo in ſummitate illius corporis erant quatuor capita, in quolibet latere erat vnum caput. ſcilicet caput hominis in latere vel ſuperficie anteriori, caput aquilæ in oppoſita ſcilicet in poſteriori parte, caput leonis in dextera parte, caput bouis in ſiniſtra. Quod autem dicitur Ezec. 1. *Facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor*, hoc eſt, quia collum aquilæ eſt longius, & ideo caput aquilæ ſupereminebat alijs, & per conſequens habebat illud corpus aſpectum ad quatuor partes oppoſitas, quia poſteriora capitum erant coniuncta interius, & anteriora ſeu facies capitum erant prominentia exterius. Similiter in illo corpore erant quatuor tibię, & non habebant flexionem magis ad vnam partem quam ad aliam, ſicut ſi genu hominis eſſet flexibile æqualiter ad omnem partem indifferenter, & propter hoc dicuntur pedes eorum pedes recti. Et accipitur ibi pes pro tota longitudine à crure vſque ad plantam pedis. E
Ex prædictis patet, quod illud animal poterat ire ad quatuor partes oppoſitas ſine ſui conuerſione, quia habebat aſpectum ad quatuor partes oppoſitas per quatuor facies, & pedes ſimiliter flexibiles ęqualiter ad quatuor partes. Et hoc eſt quod dicitur in textu, quod per quatuor partes illorum ibant, nec reuertebantur cum ambularent, quia per quatuor partes poterant ambulare ſine illius corporis conuerſione. Ex iſtis apparet diſtinctio euangeliorum, connexio & ordo eorum. Per hoc enim quod erant capita diſtincta apparet euangeliorum diſtinctio. In capite enim hominis vel facie deſignatur euangelium Matthæi, quod principaliter verſatur circa humanitatem. In facie aquilæ euangelium Ioannis quod deſcribit præcipue ipſius diuinitatem. In facie bouis euangelium Lucæ, quod deſcribit Chriſti ſacerdotium, in facie leonis euangelium Marci, quod deſcribit ipſius regnum, ſicut ſupra dictum eſt. Vel aliter in facie hominis generatio, in facie bouis paſſio, in facie leonis reſurrectio, in facie aquilæ aſcenſio. Quia licet prædicta ab omnibus euangeliſtis cõſiderentur, quilibet tamẽ illorum circa vnum principaliter verſatur. vt ſupra declaratũ eſt. Similiter ex prædictis faciebus denotatur connexio euãgeliorum, & ideo illa quatuor capita erant in vno corpore coniuncta, & per conſequens procedente vna facie aliæ ſequebantur, quia quod in vno euangelio narratur, per alia tria euangelia probatur, quia ibi idem factum vel conſimile narratur, ſicut Ioannes euangeliſta ſolus narrat illuminationem cęci nati, alij autem narrant de multis alijs cęcis illuminatis, quod eſt eiuſdem poteſtatis.

Similiter in prædictis faciebus apparet ordo euangeliorum. Sic enim ſtabat illud corpus habens quatuor facies in aſpectu prophetę, quod facies hominis erat ſibi directe oppoſita, facies leonis ad dexte- F
ram partem illius animalis. facies autem bouis ad ſiniſtram, caput aquilæ in parte poſteriori, quia tamen collum aquilæ eſt longius, ideo ſupereminebat cęteris, ideo dicitur facies aquilæ deſuper ipſorũ quatuor. Iſto ergo modo ordinãtur euangelia, quia primo ponitur euangelium Matthæi, ſicut facies hominis primo opponebatur aſpectui prophetæ, & ſecundo loco euangeliũ Marci, quia dextera pars prior eſt quam ſiniſtra, & tertio euangelium Lucæ, & quarto euangelium Ioannis, quia facies aquilæ erat in poſteriori parte, & hoc eſt quod dicitur Ezech. 1. Similitudo vultus eorum facies hominis & facies leonis a dextris ipſorum quatuor, & facies bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Secundum enim ordinem euangeliorum ponitur hic ordo iſtarum facierum. Igitur quia euangelium Matthæi quod primo loco ponitur, in facie hominis figuratur ideo de ipſo poteſt dici ante faciem hominis ſimilitudo alterius hominis.

Homo.

Homo eſt enim animal rationale manſuetum & ciuile, & ideo ſignificat Matthæum euangeliſtam, qui vixit rationabiliter, manſuete & ciuiliter, non ciuilitate politica, ſed illa ciuilitate qua efficimur ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuper ædificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, ſecundum quod dicit Apoſtolus ad Eph. 2. Dicit igitur. *Ante faciem hominis*, quia ante conſiderationem euangeliſtæ Matthęi, ſicut obiectum proprium eſt polita ſimilitudo alterius hominis ideſt Chriſti, cuius præcipue conſiderat humanitatem. Et bene dicitur Chriſtus alter homo quia fuit alter ab omnibus alijs hominibus, quia omnes alij proceſſerunt de radice peccati, iſte autem ſolus innocens, per quem ad iuſtitiam ſunt alij reducti, ſecundum quod ſcribitur ad Roma. 5. d. *Sicut per unius hominis inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius hominis obedientiam iuſti conſtituentur multi*, hic in præſenti inchoatiue per gratiam, & in futuro per gloriam quæ eſt gratia conſummata.

EPISTO-

A EPISTOLA BEATI HIERONYMI D
ad Damaſum Papam in quatuor Euangeliſtas incipit.

BEatiſſimo Papæ Damaſo, Hieronymus, Nouum opus me facere cogis ex veteri, vt poſt exemplaria ſcripturarũ toto orbe diſperſa quaſi quidam arbiter ſedeam: & quia inter ſe variant, quæ ſint illa, quæ cum Græca conſentiant veritate, decernam. Pius labor, ſed periculoſa præſumptio, iudicare de cæteris ipſum ab omnibus iudicandum: ſenis mutare linguam, & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen aſſumpſerit, & a ſaliua quam ſemel imbibit, viderit diſcrepare quod lectitat: nõ ſtatim erumpat in vocem, me falſarium, me clamans eſſe ſacrilegum: qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduerſus quam inuidiam duplex cauſa me conſolatur: quod & tu qui ſũmus ſacerdos es, fieri iubes: & verum nõ eſſe quod variat, etiam maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim latinis exemplaribus fides eſt adhibẽ-
B da, reſpondeant quibus. tot enim ſunt exemplaria penè quot codices. Sin autem veritas eſt quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originẽ reuertentes, ea quę vel a vitioſis interpretibus male edita, vel a præſumptoribus imperitis emendata peruerſius, vel a librarijs dormitãtibus aut addita ſũt aut mutata, corrigimus? Neque verò ego de veteri diſputo Teſtamento, quod a ſeptuaginta ſeniorib. in Græcam linguam verſum tertio gradu ad nos vſq; peruenit: Non quæro quid Aquila, quid Symmachus ſapiant, quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat: ſit illa vera interpretatio, quam apoſtoli probauerunt. De nouo nũc loquor teſtamento, quod Græcum eſſe non dubium eſt, excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Chriſti Hebraicis literis edidit: hoc certò cum in noſtro ſermone diſcordat, & in diuerſos riuulorum tramites ducit, vno de fonte quærendum eſt. Prætermitto eos codices, quos a Luciano & Eſychio nuncupatos paucorum hominum aſſerit peruerſa contentio: quibus vtique nec in toto veteri inſtrumento poſt ſeptuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emendaſſe, cum multarum gentiũ linguis ſcriptu-
C ra ante tranſlata doceat falſa eſſe quæ addita ſunt. Igitur hæc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorũ ordo eſt iſte, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes: codicum Gręcorum emendata collatione, ſed & veterum quæ nec multum a lectionis latinæ conſuetudine diſcreparent, ita calamo imperauimus, vt his tantum quæ ſenſum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur, vt fuerãt. Canones quoque quos Euſebius Cæſarienſis epiſcopus Alexandrinum ſequutus Ammonium in decem numeros ordinauit, ſicut in Græco habentur expreſſimus. Quòd ſi quis de curioſis voluerit noſſe quę in Euangeliis vel eadem, vel vicina, vel ſola ſint, eorum diſtinctione cognoſcet. Magnus ſi quidem hic in noſtris codicibus error inoleuit, dum quod in eadẽ re alius Euangeliſta plus dixit, in alio quia minus putauerint, addiderunt: vel eundem dum ſenſum alius aliter expreſſit, ille qui vnum è quatuor primum legerat, ad eius exemplum cęteros quoque æſtimauerit emendandos. Vnde accidit, vt apud nos mixta ſint omnia, & in Marco plura Lucę atque Matthæi. Rurſum in Matthæo plura Iohannis & Marci: & in cæteris reliquorum quæ in alijs propria ſunt inueniantur. Cùm itaque canones
legeris, qui ſubiecti ſunt, confuſionis errore ſubla- E
to, & ſimilia omnium ſcies, & ſingulis ſua quæque reſtitues. In canone primo concordant quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes. In ſecundo tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Iohannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Iohannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In ſexto duo, Matthæus, Marcus. In ſeptimo duo, Matthæus, Iohannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Iohannes. In decimo propria vnuſquiſque quę non habentur in alijs, ediderunt. Singulis verò Euangelijs ab vno incipiens vſque ad finem librorum diſpar numerus accreſcit, Hic nigro colore perſcriptus ſub ſe habet alium ex minio diſcolorem numerum qui ad decem vſq; procedẽs indicat prior numerus in quo ſit canone requirendus. Cum ergo aperto codice (verbi gratia) illud ſiue illud capitulum ſcire volueris cuius canonis ſit, ſtatim ex ſubiecto numero doceberis, & recurrens ad principia, in quibus canonum eſt diſtincta congeries, eodemque ſtatim canone ex titulo frontis inuento, illum quem quærebas numerum eiuſdẽ Euangeliſtæ, qui & ipſe ex inſcriptione ſignatur, inuenies, atque è vicino cæterorum tramitibus inſpectis quos numeros e regione habeant annotabis: & cum ſcieris, recurres ad volumina ſingulorum,
& ſine mora repertis numeris quos ante ſignaue- F
ras, reperies & loca in quibus vel eadem vel vicina dixerunt. Opto vt in Chriſto valeas & memineris mei Papa beatiſſime.

CANON I.

Canon primus, in quo quatuor,				Canon primus, in quo quatuor,			
Matthæus	Marcus	Lucas	Ioannes.	Matthæus	Marcus	Lucas	Ioannes.
8	2	7	10	384	165	266	67
11	4	10	6	289	170	275	126
11	4	10	12	291	172	279	156
11	4	10	14	294	175	281	161
11	4	10	28	295	176	282	57
14	5	13	35	295	176	282	42
23	27	17	46	300	181	285	158
23	27	34	46	300	181	285	79
23	27	45	46	302	183	287	160
70	20	37	38	304	184	289	170
87	139	250	141	306	187	290	162
98	96	116	220	306	187	290	174
98	96	116	111	310	191	297	69
98	96	116	40	313	194	294	172
98	86	116	144	314	195	291	166
98	96	116	129	314	195	291	168
98	96	116	131	315	196	292	175
133	37	77	109	318	199	300	176
141	50	19	59	320	200	302	178
142	51	21	35	325	204	310	184
147	64	93	49	326	205	311	188
166	82	94	74	326	205	313	194
209	119	234	100	328	206	214	196
211	121	238	21	331	209	315	197
210	122	239	85	332	210	318	197
220	129	242	88	334	212	321	201
220	222	261	77	335	214	324	199
244	139	250	141	336	215	317	198
244	139	250	146	336	215	319	198
274	156	260	20	343	223	329	204
274	156	206	48	348	227	332	206
274	156	260	96	349	228	333	208
276	158	74	98	352	231	336	209
280	162	269	122	352	231	336	211
284	165	266	55				
274	165	266	63		Finis	canonis	primi.
264	165	266	65				

CANON II.

Canon ſecundus, in quo tres,

Matthæus	Marcus	Lucas
15	6	15
21	10	32
31	102	185
32	39	133
32	39	79
50	41	56
62	13	4
62	13	24
63	18	33
67	15	26
69	47	83
71	21	38
72	22	39
72	22	186
73	23	40
74	49	85
76	52	169
79	29	86
80	30	44
82	53	87
82	53	110
83	54	88
83	54	112
85	55	114
85	55	88
88	41	148
88	141	251
92	40	80
94	86	97
94	86	146
103	1	70
114	24	41
116	25	42
116	25	265
116	25	177
121	32	127
122	33	129
123	34	147
130	35	82
131	36	76
135	38	78
137	44	167
143	57	90
144	59	12
149	66	43
149	66	53
153	69	63
164	79	144
168	83	95
168	83	206
170	85	96
172	87	98
174	91	99
176	93	101
178	95	102
178	95	217

Canon ſecundus in quo tres,

Matthæus	Marcus	Lucas.
179	99	197
190	105	195
192	106	216
192	107	121
193	107	218
194	108	152
194	108	219
195	109	220
198	110	221
199	111	273
201	112	222
203	114	270
205	116	224
206	117	232
208	118	233
217	127	240
219	128	241
223	130	243
225	134	245
226	133	244
229	135	137
229	135	246
242	137	257
242	137	248
243	138	249
248	143	209
248	143	253
249	144	254
251	146	255
253	148	204
258	150	257
259	151	258
264	155	256
269	154	228
271	42	230
278	160	263
281	163	268
285	166	265
285	166	267
296	177	280
296	177	284
301	182	286
308	189	305
312	193	299
316	197	293
317	198	295
322	202	309
338	218	322
339	219	325
340	220	327
342	222	323
344	224	328
346	225	330
353	232	337
354	233	337
Finis	canonis	ſecundi.

CANON III. IIII.

Canon tertius, in quo tres,
Matthæus Lucas Ioannes.

Matthæus	Lucas	Ioannes
1	14	1
1	14	3
1	14	5
7	6	2
7	6	25
59	63	116
64	65	37
90	58	118
90	58	139
97	111	105
111	119	30
111	119	148
111	119	114
112	119	44
112	119	8
112	119	61
112	119	76
112	119	87
112	119	90
112	119	154
112	119	142
146	92	47
Finis	canonis	tertij.

Canon quartus in quo tres,
Matthæus Marcus Ioannes.

Matthæus	Marcus	Ioannes
18	8	26
117	26	93
117	26	65
150	67	51
161	77	23
161	77	53
204	115	91
204	115	235
216	125	128
216	125	133
216	125	137
216	125	150
277	159	98
279	161	72
279	161	121
287	168	152
293	174	107
297	178	70
299	180	103
307	188	164
321	201	180
321	201	192
323	203	183
329	207	185
329	207	187
333	211	103
Finis	canonis	quarti.

CANON V. VI.

Canon V. in quo duo Matthæus Lucas.

Matthæus	Lucas
3	2
10	8
12	11
16	16
15	46
26	47
28	48
30	49
34	194
36	162
38	53
40	52
41	55
43	123
46	153
47	134
48	191
49	150
51	59
53	125
54	54
55	170
57	61
58	60
60	171
61	64
65	172
66	66
68	105
78	108
84	111
86	109
93	145
95	160
96	182
96	184
102	69
104	71
105	193
107	73
108	115
110	118
119	126
125	62

Canon V. in quo duo, Matthæus Lucas.

Matthæus	Lucas
127	128
128	132
129	130
132	81
134	120
138	168
156	57
158	226
162	261
175	200
182	187
182	189
183	198
187	199
197	272
213	235
221	181
228	139
231	179
231	115
232	142
234	136
236	135
237	138
238	140
240	141
241	175
255	202
256	205
257	213
261	207
262	212
265	257
260	155
267	158
270	229
272	231

Finis.

Canon VI. in quo duo, Matthæus Marcus.

Matthæus	Marcus
9	3
17	7
20	9
22	11
44	126
77	63
100	98
139	45
145	60
148	65
152	68
154	71
157	72
159	73
160	76
163	78
165	80
169	84
173	89
180	100
189	103
202	113
214	120
215	124
224	131
246	140
247	142
250	145
252	147
254	149
260	152
263	153
275	157
282	164
276	167
288	169
290	171
292	173
298	179
305	185
309	190
311	192
330	208
337	217
341	221
347	226
350	229

Finis.

CANON VII. VIII. IX.

Canon VII. in quo duo, Matthæus	Ioannes.	Canon VIII. in quo duo, Lucas	Marcus.	Canon IX. in quo duo, Lucas.	Ioannes.
5	83	23	12	30	219
19	19	25	14	30	222
19	32	27	16	262	113
19	34	27	28	262	114
120	81	28	17	274	227
185	215	84	48	274	229
207	101	89	56	274	231
		91	61	303	182
		100	75	303	186
		103	97	303	190
		247	136	307	182
	Finis.	277	215	307	186
		335	230	307	190
		340	234	312	186
				312	190
				312	182
			Finis.	340	213
				341	217
				341	221
				342	223
				342	225
					Finis.

CANON X.

Canon decimus, in quo ſinguli proprie ſcripſerunt.

Matthæus	Matth.	Marcus	Lucas	Lucas	Ioannes	Ioannes	Ioannes.
2	196	19	1	214	4	81	157
4	200	31	3	223	7	84	159
6	210	43	5	225	9	86	163
13	212	46	9	227	11	89	165
24	218	58	18	236	13	92	167
27	222	62	20	252	16	94	169
29	227	70	22	256	18	97	171
33	230	74	29	259	22	99	173
35	233	81	31	264	24	102	177
37	235	88	50	271	27	104	179
39	229	90	51	273	29	106	181
42	245	92	67	276	31	108	189
45	268	94	68	278	33	110	191
52	273	101	72	283	36	112	193
56	283	104	75	288	39	115	195
75	303	123	104	296	41	117	200
81	319	132	106	298	43	119	202
89	324	186	107	301	45	123	205
91	327	213	113	304	50	125	207
99	345	235	117	306	52	127	210
101	351		122	308	54	130	212
106	355	Finis.	124	316	56	132	214
109			131	320	58	134	216
113	Finis.		143	326	60	136	218
115			149	331	62	138	220
118			151	334	64	140	224
124			154	339	66	143	226
126			159	343	68	145	228
136			163		71	147	230
140			164	Finis.	73	149	232
151			166		75	151	
155			174		78	153	Finis.
167			176		80	155	
171			178				
177			180				
181			183				
184			188				
186			190				
188			192				
191			196				
			201				
			203				
			208				
			210				

A

INCIPIT PROLOGVS Sancti Hieronymi ad Euſebium.

D

PLures fuiſſe qui Euangelia ſcripſerunt, & Lucas Euangeliſta teſtatur dicens. Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationẽ rerum, quæ in nobis completæ ſunt, ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt ſermonem, & miniſtrauerunt ei: & perſeuerantia vſque ad præſens tempus monimenta declarant, quę à diuerſis auctoribus edita diuerſarum hęreſum fuere principia, vt eſt illud iuxta Ægyptios & Thomam & Matthiam & Bartholomęum: duodecim quoque Apoſtolorum, & Baſilidis atque Apellis ac reliquorum quos enumerare longiſſimum eſt: cum hoc tantum in præſentiarum neceſſe ſit dicere, extitiſſe quoſdam qui ſine ſpiritu & gratia Dei conati ſunt magis ordinare narrationem, quam hiſtoriæ texere veritatem. Quibus iure poteſt illud

Ezec.13.a. propheticũ coaptari: Vę qui prophetabant de corde ſuo, qui ambulant poſt ſpiritum ſuũ, qui dicunt: Hæc dicit dominus, & dominus non miſit eos. De quibus & Saluator in Euangelio Iohãnis loquitur:

Ioh.10.b. Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & latrones.

B Qui venerunt, nõ qui miſſi ſunt. Ipſe enim ait: Veniebant & ego nõ mittebam eos. Inuenientibus præſumptio temeritatis, in miſſis obſequium

Cant.1. ſeruitutis eſt. Eccleſia autem quæ domini voce ſupra petram fundata eſt, quam introduxit rex in cubiculum ſuum, & ad quam per foramen deſceſſionis occultæ miſit manum ſuam, ſimilis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor flumina paradiſi inſtar eructãs quatuor & angulos & anulos habet: per quos quaſi arcam teſtamenti & cuſtos legis domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus eſt publicanus, cognomento Le-

C ui, qui Euangelium in Iudæa Hebræo ſermone edidit, ob eorum vel maxime cauſam, qui in Ieſum crediderant ex Iudæis: & nequaquam legis vmbrã ſuccedẽte Euangelij veritatẽ ſeruabant. Secũdus, Marcus interpres apoſtoli Petri, & Alexandrinæ eccleſię, primus epiſcopus, qui dominum quidem Saluatorem ipſe non vidit, ſed ea quæ audierat magiſtrum prędicantem, iuxta fidem magis geſtorum narrauit quàm ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochenſis, cuius laus in

1.Cor.8.d. Euangelio, qui & ipſe diſcipulus apoſtoli Pauli in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, & vt ipſe in procœmio confitetur, audita magis quàm viſa deſcribens. Vltimus, Iohannes apoſtolus & Euangeliſta, quem

Ioh.13.c.& 21.f. Ieſus plurimum amauit, qui ſuper pectus domini

Ioh.19.c. recumbens puriſſima doctrinarum fluenta potauit, & qui ſolus de cruce meruit audire: Ecce mater tua. Is cum eſſet in Aſia, & iam tunc hæreticorum ſemina pullularent, Cherinthi & Hebionis, & cęterorũ qui negãt Chriſtum in carne veniſſe, quos & ipſe in epiſtola ſua Antichriſtos vocat, & 2.Ioh.b.

apoſtolus Paulus frequenter percutit, coactus ab omnibus pene tunc Aſiæ epiſcopis, & multarum eccleſiarum legationibus de diuinitate Saluatoris altius ſcribere: & ad ipſum (vt ita dicam) Dei verbum non tam audaci quàm fœlici temeritate prorumpere, vt eccleſiaſtica narrat hiſtoria, cum à fratribus cogeretur vt ſcriberet, ita facturũ ſe reſpondiſſe, ſi indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto reuelatione ſaturatus, in illud procœmium è cælo veniens eructauit, In principio erat verbum & verbũ erat apud Ioh.1.a.

Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio Ezech.1.b.

apud Deum. Hęc igitur quatuor Euangelia multo ante prędicta, Ezechielis quoque volumẽ probat, in quo prima viſio ita contexitur. Et in medio ſimilitudo quatuor animalium & vultus eorum. Facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum ſignificat, qui quaſi de homine exorſus eſt ſcribere. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filii Abraham. Secunda Marcũ, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur. Vox clamantis in deſerto, parate viam domini, rectas facit ſemitas eius. Tertia vituli, quæ Euangeliſtam Lucam à Zacharia ſacerdote ſumpſiſſe initium præfigurat. E

Quarta Iohannem Euangeliſtam, qui aſſumptis pennis aquilæ, & ad altiora feſtinans, de verbo Dei diſputat. Cætera quæ ſequuntur in eundẽ ſenſum proficiunt. Crura eorũ recta & pennati pedes, Ezech.1.

& quocunque ſpiritus ibat, ibant, & non reuertebantur. Et dorſa eorum plena oculis, & ſcintillæ ac lampades in medio diſcurrentes. & rota in rotã, & in ſingulis quatuor facies. Vnde & Apoc Iohan. Apoc.4.a.

poſt expoſitionẽ 24. ſeniorum qui tenentes citharas & phiales adorant Agnum Dei, introducit fulgura atque tonitrua, & 7. ſpiritus decurrentes, & mare vitreum, & 4. animalia plena oculis, dicens. Animal primum ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo, & tertium ſimile homini, & quartum ſimile aquilæ volanti. Et poſt paululum. Plena (inquit) erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt & qui venturus eſt. Quibus cunctis perſpicue oſtenditur, 4. debere tantum Euangelia ſuſcipi, & omnes apocryphorum nenias, mortuis magis hæreticis quàm eccleſiaſticis viuis canendas. F

INCI-

A

INCIPIT ARGVMENTVM SANCTI HIERONYMI IN EUANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM.

D

Modus tractandi talis eſt. Prius genealogiam Chriſti deſcribit, diſtinguens eam per tres teſſeradecades, poſt ait de nutritura Saluatoris, & de aduentu Magorũ in Bethleem, & de occiſione paruulorum, deinde de baptiſmo Chriſti, & ieiunio quadraginta dierum, & de tentatione triplici. Poſtea de doctrina eius, ſcilicet de ſermone habito in mõte, deinde geſta, & miracula Chriſti exponit. Tandem de paſſione reſurrectióne, & aſcenſione agit. Huic autem libro Hieron. prologũ præmittit in quo oſtendit, vbi. Euangelium ſcripſerit, & de quam imo ſtatu ad quam dignitatem ſit aſſumptus de quibus & quo ordine in hoc Euangelio tractet.

Duo in generatione Chriſti principia, id eſt, præmittens Abraham & Dauid in generatione Chriſti, quibus facta eſt vel factæ ſunt promiſſiones.

Matthæus 1
ex Iudæa 2
ſicut in 3
ordine
primus
ponitur,
ita Euangelium in Iudæa primus ſcripſit, cuius vocatio ad dominum ex publicanis actibus
a Ideſt Dauid, & Abraham
fuit, duo in generatiõe Chri 4
Abrahæ. ſ.
ſti principia præſumẽs, vnius 5
Fuit.
cui⁹ prima circũciſio ĩ carne
a Scilicet Dauid. b Domini, ſcilicet c Saule reprobato.
alterius cui' ſecũdũ cor electio fuit. Ex vtriſq; enim pa- 6 7
Vel patribus. Supple, natus eſt.
8 trib. Chriſtus. Sicq; quaterdenario nũero triformiter-
Generationis ſ. a ſab. Abraham
9 poſito principiũ a credẽdi
a Abraham b Dauid
fidea in electionis tẽpus por
10 rigẽs, & ex electione vſq; in
tráſmigrationis diem diri-
11 gẽs: atq; a tráſmigrationis
die vſque in Chriſtum de-
Terminans.
12 finiens, decurſam aduentus domini oſtendit
generationem, vt numero ſatisfaciens, &
13 tempori, & ſe quid eſſet oſtenderet, & Dei
Miſericorditer actum.
14
15 in ſe opus monſtrans, etiam in his quorum ge-
16 nus poſuit, Chriſti operantis a principio
17 teſtimoniom non negaret. Quarum rerum

B E C F

NICOLAVS DE LYRA.

in primum Prologum ſuper Matthæi Euangelium.

Matthæus. *Hic eſt primus prologus beati Hieronymi qui præponitur Euangelio Matthæi, Qui quidem prologus diuiditur in quatuor partes. In prima parte deſcribitur Euangeliſtæ ſtatus, ſecundo ſcribendi modus, ibi.* Duo in generatione Chriſti. *tertio huius Euangelij materia principalis, ibi.* Quarum omnium rerum. *Et quarto vtilitas huius operis, ibi.* In quo Euangelio vtile eſt. *In prima parte deſcribitur Euangeliſta ex nomine, cum dicitur.*

Diuiſio.

1 Matthæus. *qui interpretatur, datus, quia inter alios Eũãgeliſtas primo datus eſt a Deo ad ſcribendũ Eũãgeliũ ad inſtructionẽ omnium fidelium. Secundo, deſcribitur ex natione & patria, cum dicitur.*

quod dicta Iudæa

2 Ex Iudæa. *qui natione fuit Iudæus, & de Iudæa natus. Quæ quidem Iudæa primo dicta eſt terra Chanaan, quia poſt diluuium ibi habitauerunt filii Cham, quibus expulſis per filios Iſrael tempore Ioſue, nominata eſt Iudæa a tribu Iudæ, quæ erat principalis, & regia. Tertio deſcribitur quantum ad ordinem inter Euangeliſtas, cum dicitur.*

3 Sicut in ordine primus ponitur. *In ordine ſcilicet Euangeliſtarum, ita in Iudæa primus ſcripſit Euangelium. Quarto, deſcribitur quantum ad ſtatum præcedentem eius conuerſionem ad Chriſtum. Quia autem erat Publicanus, ideſt, curam habens de publicis actibus. Erant enim tunc Iudæi tributarii Romanorum, & illi qui colligebant tributum Romanis mittendum, dicebantur publicani. huiuſmodi communiter ſunt campſores, & pecũiarum numeratores. Et quia talia negocia vix aut nunquam ſine peccato exerceri poſſunt, vt dicit beatus Gregorius, ideo in hoc patet gratia diuina quæ ex talibus reuocauit Matthæum ad ſtatum apoſtolicum & hoc eſt quod dicit: Cuius vocatio, &c. Sequitur.*

ublicanus

4 Duo in generatione. *Hic tangitur modus ſcribẽdi quem tenuit Euangeliſta Matthæus in deſcriptione genealogiæ Chriſti, a qua incipit ſuum Euangelium. Et primo tangitur modus ſcribendi quantum ad radicem genealogiæ Chriſti, quia ponit duos patres, videlicet Dauid & Abraham quaſi radicem genealogiæ huius, ſicut patet in principio Euangelii, cum dicit. Liber generationis, &c. Ratio autem huius aſſignatur, quia Abraham fuit primus qui fidem vnius Dei publice confeſſus eſt, & in ſignum huius primo circunciſionem accepit, quæ fuit ſignum diſtinguens fideles ab infidelibus. Dauid autem fuit primus rex electus a domino ſecundum voluntatem domini ad fidelem populum regendum, ſecundum quod dicitur. 1. Reg. 13. c.* Quæſiuit dominus virum iuxta cor ſuum, &c. *Saul autem licet primo fuerit electus a domino, hoc tamen non fuit ſecundum cor domini, ſed ſecundum exactionem populi. propter quod dixit dominus Samueli. 1. Reg. 8. b. Audiui vocem populi petentis regem, ſcilicet ſuper ſe. Sequitur. Non enim abiecerunt te, ſed me, ne regnum ſuper eos, & hoc eſt quod dicit Hieron.* Duo in generatione Chriſti principia præſumens *Id eſt ante ſumens duos homines, videlicet Abraham, & Dauid, quaſi principia, & radices genealogiæ Chriſti. Sequitur.*

5 Vnius cuius circunciſio. *ideſt, ipſius Abrahæ qui primo accepit circunciſionem, vt dictum eſt.*

6 Alterius cuius ſecundum cor electio. *ideſt, ipſius Dauid, qui electus primo fuit rex a domino vt dictum eſt.*

7 Ex Vtriſque enim patribus Chrs. *in hoc redditur cauſa prædicti. q. d. propter hoc Abraham, & Dauid ponuntur principaliter radix genealogiæ Chriſti, quia Chriſtus naſci debebat ex patriarchis & regibus tanquam eis promiſſus.*

8 Sicque quaterdenario. *Hic tangit modum ſcribendi genealogiam Chriſti quantum ad deductionem ex prædictis duobus patribus ſeu principiis, quia Euangeliſta ponit tres quaterdenas. Vna fuit in tẽpore in quo populus eſt gubernatus per iudices. Secunda in tempore quo gubernatus eſt per reges. Et tertia in tempore quo gubernatus eſt per Sacerdotes, & hoc eſt quod dicit.* Sicque quaterdenario, &c. *id eſt in temporibus quibus triformiter gubernatus eſt populus. Sequitur.*

9 Principium a credendi in fide in electionis tempus porrigens. *quia prima quaterdena incipit ab Abraham, qui primus fidem vnius Dei publice confeſſus eſt, & terminatur in Dauid, qui primus electus eſt in regem a domino, vt dictum eſt.*

10 Et ex electione vſque in tranſmigrationis. *quia ſecunda quaterdena incipit a Dauid excluſiue, & terminatur in Iecconia filio Ioſiæ in tranſmigratione Babylonis. Sequitur.*

11 A tranſmigrationis die. *quia tertia quaterdena incipit a tranſmigratione Babylonis & terminatur in Chriſtum.*

12 Decurſam. *Decurſam dicit, quia deſcribit genealogiam Chriſti deſcendendo, Lucas autem econtrario aſcendendo. Sequitur.*

13 Et numero ſatisfaciens & tempori. *q. d. in hoc quod ſic deſcripſit genealogiam per tres quaterdenas, ſatis fecit numero, quia poſuit numeros conuenientes myſterio Chriſti, quia per quaterdenam, quæ cõponitur ex quatuor & decem, ſignificatur lex Chriſti quæ decurrit per quatuor Euangelia, & lex Moyſi, quæ decurrit per decem legis præcepta. Per ternarium vero ſignificatur myſterium Trinitatis quod fuit traditum in vtraque lege, ſed in noua lege magis explicite. & ſic patet qualiter Euangeliſta ſatis fecit numero. Satis fecit etiam tempori, quia per tres quaterdenas deſcripſit tres generationis illius populi in diuerſis temporibus. Sequitur.*

14 Et ſe quid eſſet. *q. d. in ſcribendo Euangelium Chriſti Matthæus oſtendit ſtatum ſuum, quia ibidem deſcripſit vocationem ſuam ex publicis actibus ad ſtatum apoſtolicum.*

15 Et Dei in ſe opus. *quia in hoc oſtendit operationem Dei vocãtis ipſum per ſuam miſericordiam.*

16 Etiam his. *Hoc eſt dictum quod ſimiliter in Abraham, & Dauid qui electi ſunt a Deo ab antiquo, vnus ad fidem, alter ad regnum, Dei operationem oſtendit. Conſtrue ergo ſic literam. Etiam non negaret. Minus dicit & plus ſignificat, id eſt, concederet ſeu declararet. Teſtimonium Chriſti operantis, ſcilicet per gratiam. A principio, id eſt, ab antiquo. In his quorum genus poſuit Chriſti, id eſt, deſcribendo genealogiam Chriſti. & hoc fuit in Dauid & Abraham. quos poſuit radices genealogiæ Chriſti.*

17 Quarum rerum. *In hac parte Hier. oſtendit intentionem principalem Euangeliſtæ Matth. ſeu ſubiectum ſui Euangelij, quia genealogiam ordinate ab Abraham vſque ad Chriſtum deſcripſit, vt oſtenderet quod ipſe Chriſtus eſt verus homo, & verus Deus, qui ſecundum humanitatem natus eſt de muliere, paſſus in cruce, vbi omnium peccata noſtra deleuit, & reſurgens a mortuis nos per adoptionem in filios regenerauit, & hoc eſt quod dicit. Quarum rerum omnium, &c. in genealogia ſcilicet Chriſti deſcriptarum.*

Tempus

A omnium tempus, ordo, numerus, diſpoſitio, vel ratio, quod fidei neceſſarium eſt, Deus Chriſtus eſt † qui factus eſt ex muliere, factus ſub lege, natus ex virgine, paſſus in carne, omnia in cruce fixit, vt triumphans ea in ſemetipſo reſurgens in corpore, & patris nomen in patribus filio, & filij nomen patri reſtituēs in filiis, ſine principio, ſine fine, oſtendens ſe vnum cum patre eſſe, quia † vnus eſt. In quo Euangelio vtile eſt deſiderantibus Deum

Gal. 4. a.

† vnum

a Hiſtorialia. b Allegorice. c Moralia.

D Deum ſic primâ vel mediâ vel perfecta cognoſcere, vt vocationem apoſtoli, & opus Euangelii, & dilectionem Dei in carne naſcentis per vniuerſa legentes intelligant, atque id in eo in quo apprehenſi ſunt & apprehendere expetunt, recognoſcant. Nobis enim hoc in ſtudio argumenti fuit, & fidē factæ rei tradere, & operantis Dei intelligendam diligenter † eſſe diſpoſitionem quærentibus nō tacere.

† eſſe

EX-

1 *Tempus*. quia ibi tria tempora deſcribuntur, vt viſum eſt.

2 *Ordo*. quia ordinatę tempora, & perſonę in diuerſis temporibus deſcribuntur.

3 *Numerus*. quia ſub certo numero, ideſt in tribus quaterdenis compreheduntur.

4 *Diſpoſitio vel ratio* quia rationabiliter diſponuntur.

B 5 *Quod fidei neceſſarium eſt*. Hoc eſt dictum, ad hoc omnia prædicta ſic ſunt ordinate deſcripta, vt oſtendatur quod Chriſtus eſt eſt uerus homo. vnde ſubditur:

6 *Quia factus eſt*. quia onera legis voluit obſeruare. Hoc autem accipitur de epiſtola ad Gal. 4.

7 *Paſſus in carne, omnia in cruce fixit*. i. omnia peccata noſtra in cruce deſtruxit. Et accipitur hoc de epiſtola ad Col. 2 vbi dicitur ſic. Delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti. i. obligationem ad pęnam æternam, ſed illud tulit de medio affigens illud cruci. Et eſt loquutio metaphorica adſimilitudinem illius qui deſtruit aliquam chartam vel obligationem, quia perforat eam vel corrumpit. ſic Chriſtus per paſſionem ſuam illud decretum quo eramus obligati gehennæ, deſtruxit. Sequitur.

8 *Vt triumphans in ſemetipſo*. id eſt, deinceps in corpore proprio.

9 *Reſurgens in corpore*. Ad euidentiam huius literæ conſiderandum, quod pater & filius correlatiue dicuntur. relatiua autē poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt. igitur quia Iudæi noluerunt recipere Chrm, Abrahæ & cæteris patribus promiſſum, ideo deſierunt eſſe filii Abrahæ, ideſt imitatores ipſius per fidem, &

C per conſequens Abraham & cæteri patres deſierunt eſſe patres eorum. Gentiles autem econuerſo ad prædicationem Apoſtolorum receperunt fidem Chriſti, & ideo in loco Iudæorum a fide Abrahæ recedentiū facti ſunt filii Abrahæ, & ſic paternitas quæ deſierat eſſe in Abrahā & ceteris patribus, reſtituta eſt per filiationem gentium, qui facti ſunt imitatores eorum per fidem. Et econtrario ſibi filiatio reſtituta eſt ipſis credentibus, reſtituta prędicta paternitate, quia hæc eſt natura correlatiuorum, vt dictum eſt. Et hoc eſt quod dicit Hieron. Reſurgens in corpore, ſcilicet Chriſtus, & præcipiens prædicare baptiſmum pęnitentiæ in omnes gentes factus eſt reſtituens.

10 *Et patris nomen in patribus*. ſcilicet antiquis.

11 *Filio*. hoc eſt ad honorem filii, quia hoc cedit ad honorē Chri.

12 *Et filii nomen reſtituens in filiis*, id eſt, in gentibus fidem recipientibus..

13 *Patri*. hoc eſt ad honorem patris æterni.

14 *Sine principio, ſine fine*. quia Chriſtus ſecundum diuinitatem manet in æternum.

15 Oſtendens vnum Deum ſe eſſe cum patre. per opera, ſcilicet diuinitatis, quæ egit. quia propria operatio vniuſcuiuſque rei, oſtendit naturam eius..

16 Quia

16 *Quia vnus eſt*. ideſt, Deus qui eſt pater & filius, quia non ſunt duo dij, ſed vnus deus.

17 *In quo euangelio*. Hæc eſt quarta pars huius prologi, in qua oſtenditur vtilitas huius Euangelii Matthæi. & primo oſtenditur iſta vtilitas in generali reſpectu omnium fidelium: ſecundo vero oſtenditur in ſpeciali, quantum ad beatum Hieronym. ibi, Nobis enim in hoc, &c. In prima ergo parte oſtenditur vtilitas quantum ad quatuor, quia illi qui legunt hoc Euangelium perfecte poſſunt perpendere miſericordiam Dei in vocatione Matthæi ad ſtatum apoſtolicum, & diligentiam apoſtoli in ſcribendo Euangelium, & dilectionem Dei ex qua voluit incarnari, & perfectionē humanam quæ eſt in coniunctione ad Deum per fruitionem, qui voluit ſibi naturam humanam coniungere per ipſius aſſumptionem. & hoc eſt quod dicit, *In quo Euangelio vtile eſt deſiderantibus Deum*. ideſt, notitiam Dei.

18 *Sic prima vel media*. ideſt principium, medium & finem huius Euangelii, in quo conſiſtit perfectio.

19 *Vt & intelligant vocationem apoſtoli*. in quo conſiſtit perfectio quia de hoc fit ibi mentio.

20 *Et opus Euangelii*. quod ipſe deſcripſit fideliter.

21 *Et dilectionem Dei in carne naſcentis*. quia ex dilectione voluit incarnari. Sequitur.

22 *In quo apprehenſi ſunt*. ideſt, ad hoc vtile eſt Euangelium hoc, vt legentes ipſum.

23 *Recognoſcant in eo*. ideſt. in Chriſto eſſe, ſupple id. In quo apprehenſi ſunt, & apprehendere appetunt ipſam diuinitatem, cui natura noſtra coniuncta eſt in Chriſto in vnitate ſuppoſiti per incarnationem, & quam apprehēdere quærimus per fruitionem.

E Et accipitur ibi iſte modus loquendi de epiſtola ad Philip. 3. c. vbi dicit ſic Apoſtolus, Sequor autem ſi quo modo apprehendam, in quo & comprehenſus ſum.

24 *Nobis enim*. Hic tangitur motiuum Hieronymi ad transferendum ſeu exponendum Matthæi, Euangelium, ſcilicet vt traderet certitudinem rei geſtæ in Euangelio Matthæi, vbi oſtenditur vera diuinitas, & vera homanitas Ieſu Chriſti. & hoc eſt quod dicit. Nobis enim. ideſt, rationis motiuæ, quia argumentum quædam ratio eſt. 25 *In hoc ſtudio*. ideſt ad ſtudendum in hoc Euangelio transferendo, & exponendo.

26 *Et fidem*. & per ideſt certitudinem.

27 *Factæ rei tradere*. ideſt geſtorum Chriſti, & non tacere, ſed magis ſupple declarare

28 *Quærentibus*. ideſt. ſcire volentibus.

29 *Diſpoſitionem Dei operantis in carne*. ſcilicet aſſumpta.

30 *Intelligendam eſſe diligenter*. hoc eſt cum magna diligentia, & ſtudio, quia talibus reuelatur Euangelii intelligentia, ſecundum quod dicitur infra. 7. c. Quęrite & inuenietis, pulſate, & aperietur vobis.

EX-

A

PROLOGVS IN MATTHAEVM.

D

MAtthæus cum primo præ-
dicaſſet euangelium in Iu-
dęa, volens trāſire ad Gen
tes , primus euan gelium
ſcripſit Hebraice quod fra
tribus a quibus ibat, ad me
moriā reliquit. Sicut enim 1
neceſſe fuit ad confirmationem fidei euange-
lium prædicare, ſic, & contra hæreticos ſcribi. 2
Cum autem plures euangelium ſcripſerint, qua 3
tuor tantum habent autoritatis teſtimonium:
quia per quatuor mundi partes fidem nunciāt
trinitatis , & ſunt quaſi quatuor rotæ in quadri-
ga homini, quæ vehit eum per prædicationem
euangelij, & genus humanum quadrifida mor
te peremprum eorum erat prædicatione viui-
B
ficandum
ficandum, vnde, & aliorum euangelia decide-
runt , nec recepta ſunt, quia nolebant præfini-
tum numerum caſſari propter virtutem ſacra-
4 menti . Deſignantur etiam euangeliſtæ qua-
tuor figuris, quæ non ſunt deceptoriæ, ſed iu-
cundi myſterii ſibi conſciæ. Matthæus in ho-
mine intelligitur , quia circa humanitatem
Chriſti principaliter immoratur . Marcus in
leone, quia agit de reſurrectione . Lucas in vi-
tulo agens de ſacerdotio . Iohannes in aquila
ſcribens ſacramenta diuinitatis . . Chriſtus vero
quem deſcribunt, homo fuit de virgine natus:
vitulus in immolatione, leo in reſurrectione, a-
quila in aſcenſione. Vel in homine humanitas,
in vitulo ſacerdotium, in leone regnum, in a-
quila exprimitur diuinitatis ſacramentum.

E

Expoſitio Nicolai de Lyra in Prologum euangelii ſecundum Matthæum.

MAtthęus cum primo prędicaſſet euāgelium. *Prologus iſte diuidit in duas partes, quia primo ſcriptor huius euāgelii manifeſtatur, ſecundo ſui euangelii autoritas declaratur ibi. Cum autem plures. In prima parte oſtēditur quando ſcripſit, quia primus inter alios euangeliſtas. Vbi ſcripſit? Quia in Iudæa. Qualiter ſcripſit? quia Hebraice. Quare ſcripſit? vt veritas euangelii certa maneret apud credentes. in Iudæa a quibus recedebat, volēs prædicare gentilibus Iudæis pro maiori parte in infidelitate obſtinatis, hoc enim fuerat eis præceptum a domino ſecundum quod dicitur Actu. 13. g. Vobis autem oportebat primum loqui verbū Dei, ſed quoniam repuliſtis illud, & vos indignos iudicaſtis æternę vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus. Hac igitur de cauſa Matthæus volens tranſire ad conuerſionem ſcripſit fidelibus in Iudæa remanētibus euangeliū, vt illuc concurrerent pro certa regula ad euitandum erorres hæreticorum inſurgentium, & hoc eſt quod ſubditur.*

1 Sicut enim. *prædicatione, ſcilicet, confirmata euidentibus ſignis, vt dicitur Marci vltim.*

2 Sic, & contra hæreticos ſcri. *vt ceſſantibus miraculis poſſemus recurrere ad doctrinam euangelicam doctrinis, & miraculis confirmatā, ſicut ad regulam certam hæreſes inſurgentes confutantem.*

C

3 Cum autem plures euangelium ſcripſe. *Hic oſtendit euāgelium Matthæi autēticum. Et primo oſtēditur quod dictum eſt. Secundo declaratur quoddam ibi poſitum, ibi, Deſignantur. In prima parte dicitur ſic, quod plures ſcripſerunt ſub nomine apoſtolorum, & diſcipulorum Chriſti, immiſcentes, eidem falſitates, vt facilius ſub nomine apoſtolorū fideles deciperent. Et ad hoc euitandū, quatuor euāgelia quorum ſcriptores ſunt certi & noti, ſunt ab eccleſia recepta & approbata. Et hoc rationabiliter, qa numerus quaternarius euangeliorū fuit præfiguratus Ezechielis. i. vt prædictū eſt. Sūt enim euangeliſtæ quaſi quatuor rotæ in quadriga domini, quibus portatur fides Chriſti p totū mūdum. Similiter genus humanū quadruplici morte fuit pemptum in tranſgreſſione. Adæ. Primo morte culpæ, ſecūdo morte naturæ, quia pro hoc incurrimus neceſſitatem moriēdi. tertio morte gehennæ, quia ex hoc omnes deſcendebant ad limbū vſque ad liberationē per Chriſtū factam. Quarto morte ciuilis pęnæ. Eſt enim mors ciuilis ſeruitus vel exilium per quę ſcinditur aliquis a communitate. Per peccatum autem genus humanum erat eiectum a ciuitate cæleſti & ſubditum ſeruituti diaboli. igitur conueniens fuit numerus quaternarius euangeliorum, quia per ipſorum prædicationem genus humanum quadrifida morte peremptum, & viuificandum deſignatur.*

4 Deſignantur etiam euangeliſtæ quatuor figuris quæ non ſunt deceptoriæ, ſed iucundi myſterii ſibi conſciæ. Matthæus in homine intelli. &c. *Hic declaratur quoddam, videlicet, qualiter euangelia prædicta fuerunt præfigurata Ezechielis. j. Et patet ex prædictis qualiter in quatuor faciebus ſignificatur quatuor euangeliſtæ. Et ſic patet textus.*

F

A # EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM. D

CAPVT PRIMVM.

In commenta. in Match. a **L**iber Gener Hieronymus. Hebræi voluminibus ſuis à principijs nomen imponunt, vt liber Geneſis ex ſuo principio nominatur, vbi dicitur: Liber generationis Adę: & hęc ſunt generationes cœli & terræ. Qui liber principium eſt veteris Teſtamenti, ſecundum quod in principio noui dicitur generationis Ieſu Chriſti: quamuis in hoc ſit parua pars libri: ſed ſic nouum Teſtamentum conſonat veteri. Et ſicut vetus carnali proponitur Iſraeli, ita nouum ſpirituali, & vtrumque vnus & idem auctor oſtenditur.

B Plenior ſenſus eſſet. Hic eſt liber generationis, ſed hic mos eſt in multis, maxime in prophetis vt viſio Iſaiæ, ſubaudis hæc eſt.

Lib. 1. Matth. cap. 1. ✠ Rup. Liber iſte liber cœleſtis eſt, econtra liber generationis Adæ, terrenus, de quo ſcriptum eſt. Hic eſt liber generationis Adæ. In illo libro terreno omnes reprobi ſcripti ſunt, iuxta illud, *Domine omnes qui te derelinquunt confundentur,* Hiere. 7. *recedentes à te in terra ſcribentur.* In iſto ſcripti ſunt omnes electi quibus ipſe dominus, *Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt* Luc. 10. *in cœlis.* Cum igitur audis, liber generationis filij Dauid, &c. ne paruum facias librum hunc, non ſolum attendas quod Abraham ſecundum carnem genuit Iſaac, ſimiliterque de ceteris, ſed hoc potius quod Abraham ſecundum promiſsionem genuit Iſaac, Iſaac ſecundum promiſsionem genuit Iacob. † Lucæ. 4. c. Ioan. 1. a. Hoc namque animaduerſo prolixus liber & grandis pagina per ſingulas fere genituras apparet, dum promiſsionis verbum in memoria repoſitum recogitare facit quid & qualiter ad illos ſanctos patres Deus locutus eſt.

C Rabbanus. In principio ſatis declarat ſe agere de humanitate Chriſti, cum incipiat à carnali generatione.

Hieronymus. Generationis ſingulariter dicit quamuis multi per ordinem replicentur, quia vnus tantum generatio quæritur propter quam ceterę hic inducuntur. Non diuinā proponit narrare generationē, quod impoſsibile eſt, vt Iſaias ait. *Generationem eius quis enarrabit?* Iſa. 52. c. ſed humanam, quamuis & hæc ex magna parte ſit inenarrabilis. Sed illa tota inenarrabilis eſt, quia etſi dicitur filius à patre genitus, tamen qualiter, nec apoſtolus, nec propheta nouit, nec angelus.

Euangelium ſecundum Matthæum.

CAPVT PRIMVM.

Liber apothecæ gratiæ in qua omnis anima quod neceſſe habet inueniat.

a Saluatoris non perditoris.

a b c **L** † IBER generationis IESV 1 2 CHRISTI filij Dauid, filij 3 4

b *Ieſus Chriſti.* Id eſt, Saluatoris non perditoris, quod fuit. Adam. E Chriſtus ipſe eſt qui & Meſsias. Ideo hoc nomine retunditur Iudæorum infidelitas, qui Meſsiam, id eſt, regem ſuum nondum veniſſe ariolantur. Hunc vero eſſe Chriſtum conſequenter ſic probat euangeliſta, quoniam hic eſt qui de patriarcharum & regum ſtirpe progenitus, de virgine mirabiliter eſt editus, ſicut eiſdem fuerat ante promiſſus, Ieſus. *Ieſus Chriſtus,* vt per regiam & ſacerdotalem perſonam natura Dei & hominis monſtretur. Olim Ieſus rector typice, nunc eſſentialiter, ſecundum quod Deus potens ſaluare. Chriſtus. Chriſtus nomen officij eſt, non naturæ, quia vnctus eſt in ſacerdotem ad interpellandum pro nobis, qui bene in terram promiſsionis inducit.

c *Filij Dauid.* Ordo præpoſterus ne præmiſſo Abraham, generationis textio interrumperetur. Horum duorum ſpecialiter dicitur filius, quia vnus primus inter patriarchas, alter inter reges ad quos facta eſt de Chriſto promiſsio, vt Iudæis Chriſtum ex lege venturum aperiret, in quo viderent vaticinia impleri.

Chryſoſt. F

Incipit poſtilla Nicolai de Lyra ſuper Matthæum.

CAPVT PRIMVM.

Liber gener. Ieſu Chriſti. Euangelium ſecundum Matthęum diuiditur in duas partes, quia primo ſtabilit ſubiectum ſuū ſeu declarat, ſcilicet, Chriſtum verum eſſe hominem & verum Deum. Secundo determinat de redemptione noſtra facta per ipſum quæ incipit in medio quarti capituli. ibi. Cum audiſſet Ieſus quod Ioannes traditus eſſet. Iterum prima diuiditur in quatuor ſecundum quod quadrupliciter declarat Chriſtum verum Deum & verum hominem. Primo enim declarat hoc teſtimonio angelico & prophetico. Secundo, ex illuſtratione cæleſti & veneratione regali. Tertio ex prædicatione Ioannis & teſtificatione Dei patris. Quarto ex dęmonis tentatione, & ſanctorum angelorum obſequio & veneratione. Secunda incipit capitulo ſequenti, tertia tertio, & quarta quarto. Prima adhuc in duas, quia primo oſtendit veritatem humanæ naturæ & modum ſuæ conceptionis mirabilem oſtendendo, ibi: Chriſti autem generatio. Prima adhuc diuiditur in tres, quia in deſcribendo genealogiam Chriſti præmittit quendam prologum ſeu prefationem. Secundo ponit eiuſdem genealogiæ deſcriptionem, ibi. Abraham. Tertio genealogiæ deſcriptæ recapitulationem, ibi. Omnes ergo generationes. In prima ergo parte intitulat librum ſuū à Chriſti generatione, dicens: Liber generationis, quia ſcripſit Hebraice, vt viſum eſt. Modus autem Hebræorum eſt denominare libros ab eo de quo tractatur in principio, ſicut dicitur liber Gen. quia in principio tractatur de creatione mundi. Similiter Matthęus, qui incipit euangelium à genealogia Chriſti, ideo ab ipſo denominat ſeu intitulat ipſum. Ratio autem quare incipit à genealogia Chriſti hęc fuit, quia Iudęi negabant Ieſum Nazarenum eſſe verum Chriſtum, & deſcendiſſe à Dauid, quia Galilęus erat, ſecundum quod dicitur Ioan. 7. *Nunquid à Galilæa venit Chriſtus?* q. d. non. Ideo ſubditur. *Nonne ſcriptura dicit.* Quia ex ſemine Dauid & Bethleem caſtello, vbi erat Dauid venit Chriſtus, quaſi dicant. Sic & ideo ex hoc volebant falſe concludere, quod non eſſet vere Chriſtus nec ex ſemine Dauid. Hunc ergo errorē volens Matthęus excludere in principio euangelij ſui oſtendit ipſum à Dauid deſcendentem per ipſius genealogiam: Oſtendit etiam eum in Bethleem natum, vt patet in principio ſequentis capit. Cum natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudę: licet fuerit in Galilęa conceptus & nutritus. In deſcribendo autem genealogiam ponit duas partes tanquam radices, videlicet, Dauid & Abraham, quia ad iſtos eſt facta ſpecialiter promiſſio de Chriſto. Item quia Dauid fuit principalis inter reges, Abraham inter patriarchas. Chriſtus autem debebat deſcendere ex patriarchis & regibus. Preponitur autem Dauid ipſi Abraham, licet ſit poſterior ſecundum tempus, propter eminentiam regię dignitatis, & iterum vt conuenientius generationis ordo texatur: quia ſic à radice vltimo nominata inchoatur. Dicit ergo.

1 *Liber gener.* ſupplendum eſt. Hic eſt liber ſecundum modum Hebręorum, vbi communiter fit talis ſupplerio, vt patet Iſa 1. Viſio Iſaię filij Amos, ſubintelligitur, hęc eſt. Et eodem modo in pluribus alijs locis.

2 *Generationis, &c.* ſcilicet, temporalis, quia generationem Chriſti æternam deſcribit Ioannes in principio euangelij ſui.

3 *Ieſu Chriſti.* Ieſus nomen eſt perſonę, Chriſtus, nomen naturę. Significat enim duplicem naturam in vno ſuppoſito, ſcilicet, diuinam & humanam.

4 *Filij Dauid, filij Abraham.* Hoc eſt intelligendum ſecundum naturam humanam tantum. Vnde dicit Apoſtolus ad Roma. 1. a. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

Abraham

MORALITER.

1 *Liber generat. Ieſ. Chr.* Chriſti genealogia deſcribit̃ hic p tres quaterdenas generationū. Quarū aliquę fuerūt ante legē datā Moyſi, & aliquę tēpore legis datę. & vltima. ſ. generatio Chriſti tpe gratiæ, quod incępit ab eius cōceptione. Et per hoc ſignatur q̃ aliqui tpibus iſtis tribus ſaluati ſunt per fidē Chriſti. Vnde dicit Saluator Ioan 8. g. Abrahā pater veſter exultauit, vt videret diē meū, vidit, & gauiſus eſt. Itē in quaterdena ſūt duo numeri. ſ. denarius & quaternarius. Per denariū vero, ſignat̃ impletio decalogi. Per quaternariū, impletio

A ✠ Chryſoſtomus. Altera autem ratio eſt cur Dauid prior nominetur, quia regni dignitas maior eſt quam naturæ. Nam etſi Abraham præcedebat in tempore, Dauid præcedebat in dignitate.

Hom. 1. in opere imperfect.

Filij Dauid filij Abraham. Hos duos de omnibus elegit quorũ filius dicitur Chriſtus, vt Iudęis quibus ſcribit, ſcientibus ex lege Chriſtũ venturũ, appareret hic eſſe qui diu erat promiſſus, in quo viderentur impleri omnia vaticinia. his enim ſolis in veteri Teſtamento legitur facta promiſſio. Abrahę, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*. Cui conſonat Dauid: *Benedicentur in ipſo omnes tribus terræ.* vnde Zacharias hoc eſt, ſubaudi. *Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis* Dauid autem. *Iurauit dominus Dauid veritatem & non fruſtrabitur eum de fructu vētris tui ponam ſuper ſedem tuam. Item, Semel iuraui in ſancto meo,* ſcilicet Chriſto *ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. &c.* Quæ nullatenus de Salomone accipi poſſunt, ſed de Chriſto ex Dauid orto. Item in libro verborum dierum: *Cum dormieris cum patribus tuis dabo ſemen tuum poſt te.* quod nullatenus de Salomone dicit᷑. qui viuo patre cępit regnare, ſed de Chriſto vnde Hieremiæ: *Suſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit.*

† Gen. 12. a. † Gen. 29. & 30. † Gen. 38. d. Gen. 22. d. Pſal. 71. d. Lucæ. 1. g. Pſal. 131. b. Ibid. 88. c. 1. Pa. 17. b. Hier. 63. a.

> a Cui promiſſum eſt: in ſemine tuo be. om. gen. & Chriſtus eſt ſemen illud in hoc gentes quærum benedici. b Fides. c Spes.
>
> a **Abraham. † Abraham genuit Iſaac. Iſaac aũt** 1
>
> Charitas. 2
>
> b c **genuit Iacob. † Iacob autem genuit Iudã &** 3
>
> a Confeſſio. Iudas confitens: & de Chriſto dicitur Confiteor tibi pater cęli & terræ. b Diuiſio.
>
> d **fratres eius. † Iudas autem genuit Phares &** 4

B Abraham & Dauid ſunt duæ columnæ verſantes in lege quaſi in veſtibulo ante oſtium quod eſt Chriſtus: quas ambit funiculis duodecim cubitorum. id eſt fides apoſtolorũ. Amplectitur hos in genealogia patres, de quorum medio oſtium Chriſtus aperitur credentibus.

a *Abraham genuit Iſaac: Iſaac autem genuit Iacob.* Ab eo congrue fit generationis exordium, cui promiſſus eſt primum, in quo eſt benedictio omnium.

Matthęus generationem incipit ab exordio promiſſionis. Et etiam vſque in finem libri hæc agitur, vt qui ex hac generatione natus eſt, Deus & homo intelligatur.

Ab initio ab eo cui primũ facta eſt promiſſio fidei incipit, vt in hoc patre diſcant cui primũ facta eſt promiſſio, qui eſt quales eſſe debeant, qui volunt in eius ſemine benedici. Matthæus generationem deſcendendo incipit vel computat: quia humanitatem Chriſti oſtendit, per quam Deus ad homines deſcendit. Lucas aſcendendo referens formam ſacramenti aperit. A baptiſmo enim incipiens vſq; ad Deũ aſcendit, oſtendens baptizatos aſcendere ad hoc, vt ſint filij Dei.

Hom. 1. ex opere imp.

* Chryſoſtomus. Iſaac interpretatur riſus: riſus autem ſanctorum eſt non ſtulta cachinnatio labiorum, ſed rationabile gaudiũ cordis, quod fuit myſteriũ Chriſti. Sicut enim ille parentibus

C

rētibus in vltima ſenectute donatus eſt lętitia ſuis, vt cognoſcatur quia non erat filius naturæ ſed gratię: Sic & Chriſtus in nouiſſimo fine productus eſt, à matre Iudęa qui gaudiũ cunctis, ſed iſte per virginē, ille de anu contra ſpem naturę. D

b *Genuit.* Matthęus ponit, genuit: qui naturę filios tantum numerat. Lucas: Qui fuit: qui aliquos ſecundum legem vel per adoptionem filios interponit. Matthęus ponit genuit, & non generauit, forſitan vt ille cognoſceretur in fine oſtenſus de quo dicitur: *Ego hodie genui te.* Pſal. 2. b.

c *Iudam & fratres.* Ideo ſolus Iudas nominatim exprimitur, vt cum cognoſceres qui ex eius ſtirpe fuerat promiſſus.

Fratres Iudæ memorat prętermiſſis fratrib. Iſaac & Iacob, quia illi à populo Dei quaſi alieni ſunt repulſi: hi velut hæredes in libro vitę ſcripti, & quaſi patriarchę duodecim, in quibus & numerus apoſtolorũ ſignat᷑. Sed nominatim non exprimuntur, ne vltra numerũ ſacramēti generatio extendat᷑.

In ſemine prædictorum patrũ Chriſtus intrauit in Aegyptum, quod pręſagiens inimicus populum premebat, & nõ fœminas ſed mares interimebat, vt eum extingueret.

E De Iuda Chriſtus quem omnes gentes ſuſceperunt: quo veniente iam Herodes alienigena principabatur.

Vbi ſupra.

* Chryſoſtomus. Et noſter Iacob duodecim apoſtolos in ſpiritu non in carne verbo & ſanguine genuit. Nam ſicut ille cũ ſuis deſcendit in Aegyptum vt multiplicaretur, ſic & Chriſtus cum ſuis deſcendit Apoſtolis in mundum, & multiplicatus eſt per totum mundum.

* Rupertus. In generatione Iudæ & fratrum eius ceſſauit mos ille antiquus quo primogeniti, ſacerdotio fungebãtur. Ruben quippe qui erat primogenitus ipſe peccauit, & propterea benedictionem ſacerdotalem non promeruit, imo diminutionem acquiſiuit *Effuſus es* (inquit pater) *ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui.* Gen. 49.

d *Iudas autem.* Iudas genuit Phares & Zarã antequã intraret Aegyptum in quã ambo poſtea cũ patre tranſierũt. Zara cum de vtero p̄miſit manũ, obſtetrix coccino ligauit dicēs, hic prior egredietur. illo manum retrahēte, alter exiuit. Cui obſtetrix. Quare ꝓpter te diuiſa eſt maceria? Vñ & Phares. i. diuiſio dictus eſt, ſignificãs illum qui ſegregabit oues ab hædis, & ſtatuet oues quidem à dextris, hędos autē à ſiniſtris. Gen. 38. d. Infra. 25. c.

* Chryſoſtomus. Per Zarã ſignificatur populus Iudaicus qui primus apparuit in luce fidei, quaſi de vulua tenebroſa mũdi procedēs, & ideo ſignificatus eſt cocco circũciſionis, putãtibus oĩbus, q̃a ipſe populus Dei erat futurus ſed reſilie-nte

Hom. 1. in Matth.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Abraham genuit.* Hic incipit Chriſti genealogiam narrare & diuiditur in tres partes ſecũdum tres quaterdenas quas ponit in iſta genealogia. Prima incipit ab Abrahã, & terminatur in Dauid incluſiue. Secunda à Dauid excluſiue, & terminatur in Iechoniam filium Ioſiæ incluſiue. Et tertia incipit à Iechonia filio prędicti Iechoniæ incluſiue, vt videbitur. & terminatur in Chriſtũ incluſiue. Secunda pars incipit ibi *Dauid autem.* Tertia ibi. *Et poſt tranſmigrationem Babylonis.* In prima ergo procedit ſic. *Abraham genuit Iſaac.* Non facit mentionem de Iſmaele qui fuit filius Abraham, quia per ipſum non deſcendit Chriſtus: ſed per Iſaac erat promiſſus eius aduentus ſecundum quod ſcribitur Geneſ. 21. a. *In Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Et eadem ratione non fit mentio de Eſau, cum ſubditur.

2 *Iſaac autem genuit Iacob.* Quia antequam eſſent nati, Iacob fuit à Deo dilectus, vt per ipſum deſcenderet Chriſtus, vt habetur Malachiæ primo, a. *Iacob dilexi, Eſau, autem odio habui.* Conſiderandum igitur, quòd hic deſcribitur genealogia Chriſti deſcendendo, quia Matthęus voluit oſtendere aſſumptionem infirmitatis noſtræ à Deo, vt dicit Auguſtinus de concordia euangeliſtarum. Econtrario autem Lucas deſcribit eam aſcendēdo, quia volebat oſtendere reductionem humanæ naturæ in Deum, & ideo incipit genealogiam Chriſti poſt baptiſmum, quia poſt baptiſmum reducimur in Deum. Sequitur.

3 *Iacob autem genuit.* Licet autem Chriſtus de Iuda deſcenderit, tamen fratres eius cum eo nominantur, quia fuerunt patres populi Iſraelitici, & ab eis duodecim tribus Iſrael nominantur. Sequitur.

4 *Iudas autem genuit.* Hieronymus autem reddens rationem quare iſta Thamar exprimitur, ſic dicit: Notandum in genealogia Saluatoris nullam ſanctarum mulierum aſſumi, ſed eas tantum quas ſcriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatricibus naſcens omnium peccata deleret. vnde & in cõſequentibus Raab meretrix & Ruth Moabitis ponitur Bethſabea vxor Vriæ. Hæc Hieronymus. Sed iſtud non videtur probabiliter dictum, quia ipſe ibidem dicit ꝙ propter hoc reges tres de genealogia Chriſti tolluntur. ſ. Ochozias, Ioas, Amaſias, quia Ioram miſcuerat ſe filiæ impijſſimæ Iezabelis, ideo filij eius vſque ad quartam generationem de genealogia Chriſti tolluntur: ergo non eſt probabile q, pp peccatũ in Chriſti genealogia noĩa mulierum exprimantur. Item q, dicit ibi nullã ſanctam mulierē poſitã in genealogia Chriſti, patet falſum de Maria matre Chriſti, quæ ſanctiſſima eſt & fuit. Itē ꝙ dicit Raab & Ruth ibi expreſſas pp peccatum, non vr̃ verum, immo propter virtutis actũ. De Raab enim ſcribitur quod propter virtutem ſuſcepit exploratores Iſrael & eos ſaluauit, vt patet Ioſue. 2. propter q, ponitur in Catalogo illorũ qui ex fide fecerunt nobilem actum, vt habet᷑ ad Hebr. 11. Quod aũt dicitur meretrix non obſtat: quia hoc erat tantum

MORALITER.

pletio euangelij quadrupliciter deſcripti. Per ternariũ vero ſanctæ trinitatis myſterium. Per iſtos igitur numeros in genealogia Chriſti contentos myſtice ſignatur q, per obſeruationem decalogi in fide trinitatis Chriſtus qui ſol eſt iuſtitiæ per ſpiritualem illuminationem oritur in nobis. 2. Pet. 1. d. *Habemus firmiorē propheticũ ſermonē cui benefacitis attēdētes quaſi lucernæ lucēti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris.* Item tres quaterdenæ faciũt quadraginta duas generationes per quas peruenimus ad Chriſtũ qui promiſſus eſt nobis in pręmiũ, ſicut filij Iſrael per quadraginta duas manſiones venerunt ad terrã ſibi promiſſam. Chriſti autem generatio ſic erat, &c. Per hoc autem quod Chriſtus cõceptus & formatus fuit in vtero virginali per operationē ſpiritusſancti ſignatur quod ſpiritualiter concipitur & formatur in mēte pura opere ſpiritusſancti, Gal. 3. c. Filioli mei quos ego iterũ parturio, donec formet᷑ Chriſtus in vobis.

A eſt ante faciem eius lex quaſi ſepes, vel maceria. Sic ergo impeditus eſt populus Iudaicus per legem, ſed temporib. Chriſti, rupta eſt ſepes legis, quæ erat inter Iudæos, & gentes.

a *Phares aũt genuit Eſrom.* In Aegypto genuit Phares Eſrom & Eſrõ Aram, & Aram Aminadab, & Aminadab Naaſon, & tũc Moyſes eduxit eos de Aegypto. Naaſon fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, in quo genuit Salmon. Iſte Salmõ fuit princeps in tribu Iuda, qui cũ Ioſue in terrã promiſſionis intrauit. Iſte Salmon in terra promiſſionis genuit Booz de Raab.

¶Oriens. ¶Amaritudo. ¶Diuiſio.
a Zaram de Thamar. Phares autem genuit 1
¶Sagitta, vel arcus. ¶Chriſtus electus, vel excellus.
b Eſrom. Eſrom autem genuit Aram. A-
¶Spontaneus, vel voluntarius. ¶Augurium, vel ſerpentinus.
ram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſon. Naaſon au- 2
¶Iſte fuit princeps tribus Iuda. ¶Senſibilis.
c tem genuit Salmon. Salmon autem ge-
¶Fortis, ¶Latitudo. ¶Raab Hebraice, Rachab Græce.
d nuit Booz de Raab † Booz autem genuit O- 3
a ¶Feſtinans, b ¶Chriſtus, ſeruiens, vel ſeruitus, quia non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. c ¶Incendium, vel incenſum. ¶Chriſtus eſt ſacrificium, vel incẽſum, qui pro nobis hoſtia factus eſt:
e beth ex Ruth. Obeth autem genuit Ieſſe: Ieſſe 4 5
f a ¶Manu fortis, vel aſpectu deſiderabilis.
g h autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex 6

Ruth. 4. d. Chriſtus eſt Phares, id eſt diuiſio, quia ſeparabit oues ab hœdis. Ipſe eſt Eſrom, id eſt ſagitta, vel atriõ, quia penetrat corda auditorum. B Habet etiam latitudinem charitatis, qua & inimicos dilexit.

b *Aram autem.* Aram Chriſtus electus, vel excelſus interpretatur electus de quo propheta: *Ecce puer meus quem elegi.* Et alibi. *Excelſus ſuper oẽs gentes dominus.* Ipſe eſt Aminadab, ideſt voluntarius, qui dicit. *Voluntarie ſacrificabo tibi.* Idem eſt Naaſon, ideſt augurium, qui nouit præterita præſentia, & futura. Vel Naaſon ſerpentinus, quia Chriſtus more ſerpentis omnes cauit inſidias. (Oſee 11. a. Pſal. 112. a. ibid. 33. b.)

c *Salmon aũt genuit Booz.* Chriſtus eſt Salmõ, i. ſenſibilis, quia omnia ſentit. ipſe accipit Raab, i. eccleſiam de Gentib. Raab fames, vel beatitudo, vel impetus, quia eccleſia gentium eſurit, & ſitit iuſtitiã, & dilatata per orbẽ terrarũ impetu doctrinæ Philoſophos, & reges conuertit. Raab oſtẽdit coccinũ in feneſtra, i. in ore per cõfeſſionẽ Chriſti paſſionem declarat. Raab meretrix, quæ nũcios Ioſue ſuſcepit, q̃ Salmõ princeps tribus Iudæ ſibi copulauit, ſignificat eccleſiã de Gentib. quę principi ex Iuda, i. Chriſto copulat᷑. Et ſola cũ ſuis ſaluatur, dũ Iericho, i. pręſens ſeculum ſeptem muris vitiorũ vallatũ, ſeptẽ dierum tp̃e tubis p̃dicationum circũuallatur, donec in nouiſſima tuba oẽs muri corruant, & nouiſſima mors deſtruat᷑. (Ioſ. 2. a. 1. Cor. 15. g. C)

d *Booz autem.* Booz Chriſtus de quo dicit᷑. *Dominus in fortitudine veniet.* Booz dc. Nota nullã de ſanctis feminis in genealogia Xp̃i aſſumi, ſed quas ſcriptura reprehendit. Debuit. n. de peccatorib. naſci, q ꝓ peccatorib. venerat, vt diſcerẽt ſui peccata patrũ ſibi nõ obeſſe. Vñ agn⁹ in Paſcha immolãd⁹ iuſſ⁹ ẽ aſſumi ex capris, & ouib. i. ex iuſtis, & peccatorib. generãd⁹. (D Iſa. 40. c. Infames perſonæ in genealogia Chriſti annumerãtur & quare. Exo. 12. a.)

Hiſtoria. Elimelech fuit de tribu Booz, & vxor ei⁹ Noemi qui cũ vxore ſua iuit ad Moabitas, vbi filij ſui duxerunt vxores, ſed mortuo patre, & filijs, ſine ſemine, Ruth cũ Noemi ſocru ſua venit in Iudęã, & genuit ex ea Booz, Obeth.

e *Ex Ruth.* Moabitide, vt oñdat impletũ vaticinium Iſaiæ: *Emitte agnum domine dominatorẽ terræ.* Per hanc ſemen Abrahæ ad Chriſtũ deducit᷑. Eccleſia de Gẽtibus per Ruth ſignificata, priuſquã ad Booz, i. ad Chriſtum veniret ex patre diabolo erat. (Iſa. 16. a. E)

Myſtice; Ruth ſignificat eccleſiã, q̃ ẽ de Moab (.i. de Gẽtib. q̃ ex p̃re diabolo,) & petra deſerti, pp idololatriã de qua de⁹ ſuſcitauit filios Abrahę: Oblita prioris Gẽtis venit ad Booz, q fortis dr̃. i. ad Chriſtũ, q ſuſcitat ſemẽ fratris ſui, i. Moyſi, qui obijt ſine liberis, qa neminẽ ad pfectũ duxit lex. Ruth, vidẽs vel feſtinãs, qa eccl̃ia puro corde deũ videt, q̃ feſtinat ad brauiũ ſupnæ viſiõis, & diſtinuit pſeuerare ĩ fide, & dilectiõe dei. (Myſtice. Hebr. 7. c.)

f *Ieſſe autem.* Pater Dauid ſæpius nominatur Iſai, ſed binomius fuit. Hic autem, ideo dicitur Ieſſe, vt ſciret eum veniſſe. de quo Iſa. *Egredietur virga de radice Ieſſe, &c.* Hic eſt flos quẽ odorat Iſaac, dicens: *Ecce odor filii mei, ſicut odor agri pleni*, quia ſpiritus eum abundantiſſime repleuit. (Iſa. 11. a. Gen. 27. a.)

g *Regem.* Non quod ſolus in hac genealogia rex, ſed quia primus rex de Iuda, & regum principium, propter quem, & cæteri in ſolio regni ſeruantur, & per iſtum ordo generationis decurrit ad Chriſtum, qui habet regnum Dauid. F

h *Dauid autem rex.* Hiſtoria. Dauid in ſolario ſedẽs, vidit Bethſabee (Hiſtoria. 2. Reg. 11. a.)

NICOLAVS DE LYRA.

tantũ ipſius cognomen, & iõ non oportuit, ꝙ eſſet talis ſm rem: Sicut aliqñ econtrario aliquis pauper ruſticus cognominatur nomine regis, vt Petrus rex, vel hmõi Hebræi ẽt dicunt hoſpitatricẽ vbi nos habemus meretricẽ, vt dixi plenius Ioſ. 2. ca. Similiter, qđ dicitur de Ruth Moabitide, ꝙ eam ſcriptura reprehendit nõ videtur verum, immo magis eam commendat. Tũ quia ſocrui ſuæ fideliter adhæſerat, tum quia eiecta gentilitate fidem vnius dei ſuſcepit, vt habetur Ruth. 1. c. Tũ qa in viduitate caſte vixit, vt dicitur Ruth. 1. ex verbis Booz ad ipſam: Benedicta es filia a dño, & priorẽ miſericordiã poſteriore ſuperaſti, quia non es ſequuta iuuenes pauperes ſeu diuites. Tũ quia fuit optimæ famæ. Vñ ibidẽ ſubditur: Scit omnis populus, q habitat inter vrbis meæ portas, mulierem te eſſe virtutis. Salua igitur beati Hier. & meliori ſententia, videtur ꝙ melius põt dici, ꝙ mulieres illæ hic ſunt expreſſæ, quia fuerunt viris ſuis ex quib. conceperunt accidentaliter coniunctæ. Iſtæ aũt, q̃ fuerunt primæ, & principales, ſiue bonæ, ſiue malæ nõ exprimuntur, ſed ſufficit expreſſio viri, quia vir, & vxor pro vna perſona cõputantur. Quòd aũt prædictæ mulieres fuerunt accidẽtaliter coniũctæ, patet ex textu Bibliæ, ꝙ omitto cauſa prolixitatis vitandæ. Nec debet aliquis moueri, ſi ego recedo in hoc a dictis Hier. quia dicta ſanctorum non ſunt tantæ auctoritatis, quin liceat ſentire contrarium in his, quæ non ſunt per ſacram ſcripturam determinata. vnde dicit Augu. in epiſt. ad Vicentium de ſcripturis ſanctorũ doctorũ. Hoc genus ſcripturarum a canonicis ſcripturis diſtinguendũ eſt: Non enim ex eis ſic teſtimonia proferuntur, vt contrarium ſentire non liceat. Sequitur. (Doctorũ ſcripta, quam auctoritatem habeant.)

1 *Phares aũt genuit Eſrom.* Iſte Phares cum Iuda patre ſuo, & Iacob auo ſuo deſcendit in Aegyptũ, & ibi genuit Eſrõ, & Eſrõ Arã, & Aram Aminadab, & Aminadab Naaſon. Iſte aũt Naaſon cum patre ſuo exijt de Aegypto, & ideo fuit princeps in tribu Iuda in deſerto poſt patrẽ ſuũ. Quòd. n. Iſte Aminadab fuit princeps trib. Iudæ in exitu de Aegypto, habetur Cant. 6. d. vbi dicit: Anima mea turbauit me pp quadrigas Aminadab. Ad cuius euidentiã conſiderandũ ꝙ liber Cant. ſecundum doctores Hebræos eſt de deo, & eccleſia Iſrael educta p ipſum de Aegypto. In exitu Iſrael de Aegypto dñs ſiccauit viã per mediũ maris rubri, & aquę ex vtraq; parte erant altæ ad modũ muri, ſicut habetur Exod. 14. & ideo filii Iſrael timebant intrare. Iſte Aminadab princeps trib⁹ Iudæ cũ tribu ſua primus intrauit poſt Moyſen, & ex hoc trib. Iuda dignitatẽ regni meruit. Et iõ dr̃. *Anima mea turbauit me, &c.* qa filii Iſrael videntes Aminadab p̃cedentẽ cũ currib. ſuis, admirati ſunt pp ei⁹ audaciã, & ſequuti ſunt eũ, igit᷑ poſt ipſum Aminadab fili⁹ Naaſõ fuit princeps trib. Iudę in deſerto, vt dr̃. N. 1. c.

2 *Naaſon autem genuit Salmon.* Hic eſt vnum dubium, qũo iſta Raab, q̃ erat de genere Chananæorũ, fuit coniuncta ipſi Salmon in matrimoniũ, quia erat prohibitũ filijs Iſrael ne vllo modo cõtraherẽt cũ Chananæis matrimonia, vt habetur Deut. 7. Dicẽdũ ad hoc, ꝙ iſtud fuit p̃ceptũ eis ne per Chananæas a cultu veri dei auerterentur, & ad idola cõuerterentur, vt ibidẽ hr̃, & ideo qñ aliqua perſona inueniebatur fidelis, & ex fide veri dei aliqd magnũ egiſſe, ſicut fecit iſta Raab, vt p̃dictũ eſt, tũc diſpẽſabat, vt poſſet coniungi in matrimonũ cũ filiis Iſrael, & pp hoc iſta Raab coniuncta eſt principi nobilioris trib. ſ. Iudæ, quia ꝓ filiis Iſrael fecerat magnũ actũ virtutis in exploratorũ ſaluatione. 3 *Booz autem genuit.* Eodẽ modo iſta Ruth cõiũcta eſt Booz, q erat nobilior de ciuitate Bethleẽ, licet. n. eſſet prohibitũ in lege, ꝙ non acciperẽt in matrimoniũ mulieres Moabitidas. Propter quod Eſdras fecit illas eiici cũ filiis ſuis a filiis Iſrael, vt hr̃. 1. Eſdr. 10. c. Ruth tñ Moabitis pp actum virtutis ex diſpenſatione coniuncta eſt ipſi Booz, quia ſicut dictũ eſt, pro fide vnius dei ſuſcipienda reliquit terrã ſuã, & venit in Iudęã cũ ſocru ſua. Sed oritur dubiũ, qũo iſte Booz genuit Obeth ex Ruth, quia a principio ducatus Ioſuę, qñ ſ. Salmõ accepit Raab, & inde genuit Booz vſque ad tẽpus in quo cępit Heli iudicare populũ, in quo tp̃e iſta Ruth venit cũ Noemi in Iudæã. fluxerunt 325. anni, & plus, vt põt patere cõputãti tp̃a iudicium intermediorum, & ideo dicendum, quòd tres fuerunt Booz ſibi ſuccedentes, auus, filius, & nepos, primus genitus eſt a Salmon de ipſa Raab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia euangeliſta volebat vſque ad Dauid vnã quaterdenam tantũ ponere, ideo iſtos tres ſimiliter nominatos, & ſibi inuicem immediate ſuccedentes voluit vno nomine cõprehendere. (Obeth quomodo genitus ex Booz, Ruth.) 4 *Obeth au.* Iſte aũt alio nomine vocatus eſt Iſai, vt habetur. 1. Reg. Sed nomẽ Ieſſe hic ponitur, quia de ipſo hic agitur, prout Chriſtus deſcendit ab eo, vt ſcriptũ erat Iſa. 11. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius, &c.* Et ideo ex nomine Ieſſe hic poſito oſtendit iſta prophetia cõpleta fuiſſe. 5 *Ieſ. au.* Iſte autem nominatur ſolus rex, licet ante eũ, & poſt fuerũt plures alii reges, qa iſte fuit primus electus in regẽ ſecũdũ beneplacitũ diuinũ, vt oñſum eſt ſupra, & pp excellentiã ſanctitatis ſuæ. 6 *Dauid au.* Tacet᷑ nomen

A ſabee ſe lauantē, placuit ei, & vocauit, iacuitq; cū eā, quā grauidā reuocauit Vriā de expeditione, vt ſic intraret in domū, & ſic partus aſcriberet̃ ei, qui nolēs intrare iacuit in veſtibulo, dicēs, q̀ dū arca eſſet in tabernaculis, nō intraret in domū ſuā. Acceptis igit̃ literis mortis ſuæ, ad expeditionem reuerſus eſt, & ſicut Dauid præceperat occiſus eſt à Ioab. Dauid in ſolario Chriſtus eſt, qui in ſole poſuit tabernaculum ſuū. Bethſabee, puteus ſacietatis ſeptimus. ſ. lex per cuius cognitionem ſpiritualis gratia miniſtratur. Vrias, Iudaicus populus, q̀ per legem de luce Dei gloriatur: Sed huic Chriſtus legem abſtulit, quam de ſe loqui docuit. Ille vero dū mādata legis implere nititur, quaſi epiſtolas fert vnde damnetur. Vrias etiā Iudaicus populus qui noluit intrare in domū. i. ſpirituale legis intellectum. dicens, quia arca domini, i. eccleſia eſt in tabernaculis. i. in figuris. Ideo non intrauit in domum, id eſt non accipit alium intellectum, ſed accipit literas ſuæ mortis. id eſt intellectum literalem, qui ducit eum ad mortem.

D iudicat orbem terræ in æquitate.

f *Ioram autem genuit.* Chriſtus eſt Ioram, id eſt excelſus, qui ait. *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit.* Pſal. 95. c Ibid. 24. c

Nota quod Ioram non genuit Oziam. ſed potius genuit Ochoziam. Ochozias genuit Ioas, & Ioas Amaſiam & Amaſias Oziam, qui & Azarias.

a genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Salo 1
b Latitudo populi.
c mon autem genuit Roboam: Roboam autē
Pater dominus. Attollens.
d genuit Abiam: Abias autem genuit Aſa: Aſa
e autem genuit Ioſaphat: Ioſaphat autem ge-
f Excelſus.
g nuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam. O- 2
a Robuſtus domini. De quo dicitur: Fortitudo mea dominus. b Profectus id eſt Chriſtus: de quo Eccleſia quotidie in melius proficit.
zias autem genuit Ioathā. Ioa^b^than autem ge-
a Comprehendens. id eſt Chriſtus, quia nemo nouit patrem niſi filius.
genuit Achaz, Acha^a^z autem genuit Ezechiā.
h Obliuio.
i Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes 3
k autem genuit Amon. Amon autē genuit Io- 4
l ſiam. Ioſias autem genuit ^*^Iechoniā & fratres 5

Ioram duxit filiam Iezabel & fornicatus eſt, & fratres ſuos occidit. Vnde infirmatus eſt dolore vteri, vt viſcera egereret, quē ſequutus Ochozias ingreſſus eſt per vias domus Achab. Ioas autem adorauit ſculptilia & Zachariam filium Ioiadæ qui eum nutrierat & regem fecerat, occidi præcepit, quia eū de idololatria increpauit. Amaſias quoque coluit Deos Seir, Ideo & iſti tres de generatione Chriſti ſunt excluſi. ſecundum illud: *Viſitabo peccata patrum, vſque in tertiam & quartam generationem.* Sed hoc dictum eſt de illis qui peccata patrum ſequuntur. nam & bonus de malo genitus miſericordia eſt dignus, & malus de bono natus punit̃. Alij qui ponunt̃ quāuis mali fuerint, vel bonos generant, vel à bonis generant̃, vt Ioram filius Ioſaphat viri iuſti: Ozias pene in oībus rectū fecit, niſi q̀ incenſum adolere voluit, vnde & in fronte lepra percuſſus eſt. Hi tres reges ſunt intermiſſi, vel iō quia propoſitū fuit Euāgeliſte teſſeradecades ponere, vel quia Iorā miſcuerat ſe generi Iezabel, & dictū eſt per ꝓphetā in throno regni quenquā nō eſſe ſeſſurum de domo Achab, niſi in quarta gñratione, iō memoria eius à ſancta generatione tollitur vſque ad tertiā generationē, purgata vero labe gētilis familiæ, i quarta origo Chri numerat̃. Ioan. 3. b 2. Par. 21. a Ibidem. Exo. 20. a 4. Reg. 5. g * Ioachim. Ioachim autem genuit. E 3. Reg. 21. f

Myſtice Dauid, i. Chriſtus qui Goliā. i. diabolū ſuperauit. B Ipſe eſt manu fortis, vel viſu deſiderabilis. De eodem dr̃. *Dominus fortis & potens, &c.* Et iterum: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Bethſabee, puteus ſacietatis, id eſt abundantia gratiæ ſpiritualis quæ munere ſeptiformi eſt puteus ſacietatis, in quo eſt fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Tres prædictæ ſine pudore nominis ponuntur, quia non ſolum culpari, ſed etiam laudari meruerunt. Iuſtus autem nomine dignus eſt. Sed in hac quia loquēdo nequit, ſaltem ſilentio nominis quod turpe eſt tegit. Nomē viri quaſi iuſti ponitur, vt in hoc immanitas ſceleris verecundius memoretur, dum eius cauſa eſt occiſus. Vxor tamen propter ſacramentum eccleſiæ dicitur quæ occiſo diabolo in coniugium veri regis aſciſcit̃.

a *Vriæ.* Vria, lux mea Dei ſcilicet, id eſt diabolus, qui dixit. *Similis ero altiſſimo:* cui eccleſiam coniugatam Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamauit, & pulchram factam ſibi matrimonio copulauit. Vrias qui eſt figura diaboli, lux mea Deus interpretatur, qui adhuc transformat ſe in angelum lucis, & lucem Dei ſe facit.

b *Salomon autem.* Chriſtus eſt Salomon. i. pacificus, quia ipſe eſt pax noſtra qui fecit vtraque vnum. Ipſe eſt Roboam. i. impetus populi, qui velociter populos conuertit ad fidem.

c *Roboam.* De iſto dicitur: *Dabo ipſi Roboam tribum Iudam, vt remaneat lucerna Dauid cunctis diebus in Iſrael.* Quod ad literam non poteſt accipi, quia nec Iſrael cunctis diebus extitit, nec de Dauid poſt Chriſtum dux aliquis in Iſrael fuit. Sed Chriſtus lucerna eſt æterna in cœleſti Iſrael, & ideo ſeruatur ſemper. Super ſoliū autem Dauid dicitur ſedere Chriſtus, quia regnum Dauid temporale figurauit æternum Chriſti regnū.

d *Abias.* Pater dñs: Id eſt Chriſtus, qui dicit. *Ego ero illi in patrem, quia tanquam dominus omnia quæcunque voluit fecit.* Qui etiam eſt Aſa, i. attollens, quia ipſe abſtulit peccata mundi.

e *Ioſaphat, &c.* Iudicās vel iudiciū Dei, ſcilicet Chriſtus qui C iudicat

g *Ozias autem.* Sub Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia, prophetauit Iſaias de Chriſto. Propter peccata principum claudebantur ora prophetarum.

h *Ezechias.* Fortis dñs, ipſe eſt qui dicit apoſtolis: Nolite timere. Ezechiæ cū eſſet ſine liberis dictū eſt: *Diſpone do. tuæ quia mo.* Ideo fleuit non ꝑ longiorem vitam, cum ſciret inde placuiſſe Deo Salomonē, quia non petijſſet ampliores annos. Sed quia dubitabat ne promiſſio Dei impleretur cum ſe ſciret eſſe de genere Dauid per quē oportebat venire Chriſtū, & ipſe erat ſine liberis. vnde & dicebat. *Non videbo Deum, non aſpiciam hominem?* Econtra credebat, quia fidelis eſt qui promiſerat. Deus autem ſententiam quam dederat, ad probationem fidei immutat, & ſpacium generandi dat. Infra 10. c. Iſa. 38. a 3. Reg. 3. b Iſaiæ. 38. b

i *Manaſſes.* Obliuioſus. Iſte eſt qui quaſi conuerſo peccatori dixit. Omnium iniquitatum eius non recordabor.

k *Amon.* id eſt fidelis vel nutricius, ſignificans Chriſtum de quo dicitur: Fidelis dominus in omnibus vijs ſuis, qui conuocat filios, vt gallina pullos ſuos. Ezech. 18. c

l *Ioſias.* id eſt ſalus domini vel incenſum. Ille eſt qui dicit: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum, &c. Pſal. 144. c. Ibid. 140. a

Ioſias, rex iuſtus, quod nō filij eius quos genuit, nō in trāſmigratione, quia nunquā transmigrauit, ſed ſecundū prædeſtinationē Dei ad tranſmigrandū, Iechoniam & fratres eius ſimul ponit, vt quorū eſt cōmunis iniquitas, ſimilis ſit & miſeria. F

NICOLAVS DE LYRA.

men Bethſabee, & exprimitur vir eius qui fuit iuſtus & bonus, vt patet. 2. Reg. 11. Et vt oſtendatur. quod Bethſabee de qua fit aliqualiter mentio, accidentaliter coniuncta eſt ipſi Dauid, ſcilicet per mortem Vriæ.

1 *Salomon autem genuit Roboam, &c.* Sub iſto Roboam diuiſum eſt regnum Iudæorum in duo regna, vt patet 3. Reg. 12. quia decem tribus receſſerunt ab eo, & adhæſerunt Ieroboam, & tunc dictum eſt regnum Iſrael. Duæ autem tribus quæ remanſerunt ipſi Roboam, dictæ ſunt regnum Iuda.

2 *Ioram autem genuit Oziam.* Sicut patet ex 4. Reg. Hic omittuntur tres reges ſibi ſuccedentes, quia Ioram genuit Ochoziam: Ochozias autem genuit Ioam: Ioas autē genuit Amaſiam. Amaſias autem genuit Oziam. Ratio autem huius eſt ſecundū Hier. quia Ioram accepit vxorem filiam impijſſimæ Iezabelis, ideo filij eius vſque ad quartam generationem de genealogia domini excluduntur, & maxime quia Euangeliſta volebat vnam quaterdenam tantum ponere ratione iam prædicta, ideo oportebat tres reges excludere. Et iſti tres ratione prædicta conuenientius alijs remouentur. Sequitur.

3 Eze-

3 *Ezechias autem genuit Manaſſen.* Iſte Ezechias non habebat hæredem quādo dictum eſt ei per Iſaiam prophetam, Eſa. 38. a. *Diſpone domui tuæ, quia morieris tu & non viues,* & tunc fleuit non timore mortis, ſed propter defectum ſeminis, timens ne Chriſtus de eo non naſceretur & ideo ipſo orante cum lachrymis additi ſunt vitæ ipſius anni quindecim, & tunc genuit Manaſſen. Qui quidem Manaſſes licet primo fuerit peſſimus, quia de eo ſcriptū eſt. 4. Regum. 21. cap. quod ipſe *impleuit Ieruſalem ſanguine prophetarum vſque ad os.* inter quos Iſaiam auunculum ſuum ſecari fecit, propter quod in captiuitatem ductus eſt, tamen finaliter pœnituit, & ad regnum ſuum reductus fuit vt habetur. 2. Paralip. 33. cap. Sequitur.

4 *Amon autem genuit Ioſiam.* Ioſias iſte fuit optimus quia iuuentute ſua cœpit quærere dominum deſtruxit templa idolorum per totum regnum ſuum.

5 *Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.* Non quia adhuc eſſet tranſmigratio qñ geniti ſunt ſed quia imminebat. Nominantur autem fratres Iechoniæ cum eo, quia ſimiles ei fuerunt in captiuatione. Ioachaz autē qui primus regnauit poſt Ioſiam captiuatus eſt per regem Aegypti vt hr̃. 3. Reg. 24. Rex aūt Aegypti cōſtituit regem loco ipſius fratrē eius

 Elia-

A ſerua. Iechonias præparatio domini, quia tam patrem quam filium dominus ad transmigrandum præparauit.

4. Reg. 23. d. & 24. a. Legitur lib. Regũ, q; Ioſias genuit Ioachaz: & Ioachim: qui & Heliachim & Sedechiã. Ioachaz ſucceſſit patri in regnũ, quo capto a rege Aegypti ſubſtitut⁹ eſt loco ei⁹ Ioachim frater eius. Quo mortuo regnauit Ioachim (qui & Iechonias dictus eſt) filius eius ꝓ eo: quo capto a rege Babylonis: loco eius Sedechias poſitus eſt.

Iſidorus. Veritas hiſtoriæ habet, q; duo fuerũt Iechoniæ, vt vnus. ſ. pater ſit in fine præcedentis teſſeradecadis, alter in principio ſequentis. Sed myſticè ſecundũ Aug. vnus, & idem eſt in fine præcedẽtis & in principio ſequentis. Sed quare prætermiſſus eſt Ioachim pater Iechoniæ, forſitan vt typũ Chriſti faceret Iechoniam bis numerauit: & Ioachim ne numerus augeretur prætermiſit.

a eius † in tranſmigratione Babylonis. Et poſt [1]

a Iechonias præparatio domini quod Conuenit Christo qui dicit: vado parare vobis locum.

b c tranſmigrationem Babylonis, Iechonias ge
d nuit Salathiel. Salathiel autẽ genuit Zoroba- [2] [3]
e bel. Zorobabel autẽ genuit Abiud: Abiud au-
f tẽ genuit Eliachim: Eliachim autem genuit
g h Azor; Azor autem genuit Sadoch; Sadoch
i autem genuit Achim; Achim autem genuit
k l Eliud: Eliud autem genuit Eleazar: Eleazar
m n autem genuit Mathan; Mathan autem ge- [4]

Iechonias ſecundum alios & alios hic ꝓ eodem & altero accipitur. Rabanus. Quæritur quare Iechonias dr̃ filius Ioſiæ, cũ Ioſias Ioachim, & Ioachim genuit Iechoniã? Si autẽ eundem Iechoniam bis numeremus in fine, ſcilicet præcedentis teſſeradecadis, & in principio ſequentis ad hoc vt tres plene teſſeradecades inueniantur: iam non erunt. 42. patres. Diuerſis modis ſoluitur hoc. Hier. dicit, q; vterque pater & filius Ioachim & Iechonias vocabat̃: & ita vnũ habemus in fine præcedentis teſſeradecadis & alterũ in principio ſequentis, vt cum dicit Ioſias genuit Iechoniam, Ioachim intelligamus.

B Cum verò dicit: *Iechonias genuit Salathiel.* Ioachim accipiamus.

August. Aug. verò dicit, q; vnus bis numeratur. ſ. Iechonias, qui & Ioachim dictus eſt: à quo facta eſt quedã in exteras gẽtes deflexio, quũ in Babyloniã tranſmigratum eſt. Vbi ergo ordo a rectitudine deflectitur & in diuerſum tendit, angulum facit: & id quod in angulo eſt bis numeratur. Tranſmigratio in Babyloniã, ſignificat trãſitũ Apoſtolorũ ad Gẽtes. In qua tranſmigratione Chriſtus factus lapis angularis, vtrunq; populũ cõplectitur qđ oſtendit per Iechoniam bis poſitum.

Omnes qui a Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis numerantur, reges fuerunt.

Hom. 4. in Matth. a *In tranſmigratione.* ✠ Chryſoſtomus. Captiuitatis Babyloniçæ recordatur, vt doceat populum Iudæorum, ne aliqua quidem caſtigatione correptum, modiſq; omnibus neceſſariam fuiſſe Chriſti præſentiam. Cur vero non etiã de Aegypto mentionem facit? Quia Iſraelitæ captiuitatem Aegypti non timebant, Babylonis verò audire ſine timore non poterant: quippe cum illud eſſet antiquum, hoc recens.

C b *Iechonias.* Prior Iechonias, reſurrectio domini, ſequens Iechonias præparatio domini dicitur: Vtrunque congruit Chriſto, qui eſt reſurrectio & vita.

Iohan. 17. b c *Salathiel.* Petitio mea De⁹, Chriſto cõuenit qui dicit: Pater ſanĉte, ſerua eos quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. D

d *Salathiel autem genuit Zorobabel.* Hoc in multis ſcripturis legit̃: ſed in Paralipomenõ filij Iechoniæ: Aſir, Salathiel, Melchirã & Phadaia: & de Phadaia orti ſũt Zorobabel & Semei. 1. Paralip. 3

Sed tradũt Hebræi Trinomiũ fuiſſe Aſir, Salathiel Melchirã & Phadaia. Vel Salathiel & Phadaia fratres filios quos genuerũt vterq; ſuũ vocauit Zorobabel. Cũ de iſto dicat Euangeliſta Abiud genitũ. Paral. dicit, q; Zorobabel Moſollam genuit, & reliquos inter quos Abiud non numerat̃: ſed multa vicio ſcriptorum in Paralip. deprauata ſunt. vnde multæ & interminatę genealogię inueniuntur quas iubet Apoſtolus vitari.

e *Zorobabel autẽ genuit Abiud.* Magiſter Babylonis. i. confuſionis. Illi conuenit qui mundum ab errore idololatrię ad viam Heriles. veritatis reuocauit. Fuerunt viri ſtudioſi ex Iudæis dicti Heriles propter propinquitatem generis Chriſti, erantq; Nazaræi, qui ordinem genealogiæ Chriſti partim memoriter, partim ex libris dierum, partim ab auis, & proauis retinẽtes ſecundum ordinem ſcripſerunt.

Pſal. 88. d f *Abiud.* id eſt pater meus Iſte Chriſto conuenit, de quo dicitur: *Ipſe inuocauit me: pater meus es tu, &c.*

E De Abiud vſque ad Ioſeph nulla hiſtoria inuenitur in Paralipomenon, ſed annales fuerunt apud Hebræos, de quibus Herodes multos comburi fecit, vt confunderetur ordo regiæ ſtirpis: & forſitan Ioſeph nomina patrum ibi legerat, vel aliquo modo ibi retinuerat per quem Euangeliſta ſeriẽ hanc generationis poſuit. Sed ſiue hoc ſiue alio modo, euangeliſte fuit hæc certa generationis ſucceſſio.

Ioan. 6. e g *Eliachim.* Dominus reſuſcitans. Ille qui dicit: *Omnis qui uidet filium & credit in eum, habebit vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum, &c.*

Pſal. 53. a h *Azor.* Adiutus. Ille eſt qui dicit: Ecce Deus adiuuit me, dominus ſuſceptor eſt animæ meæ.

Ibid. 10. b i *Sadoch.* Iuſtus, id eſt Chriſtus, de quo dicitur: Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit.

Ibid. 21. e k *Achim.* id eſt frater meus iſte. Quis alius, quam ille qui homo fieri voluit, vt poſſit habere fratres, de quibus diceret: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.*

Infr. 27. f l *Eliud.* id eſt, Deus meus conuenit Chriſto qui dicit: Deus meus, vt quid dereliquiſti me?

Pſal. 90. a m *Eleazar.* id eſt, Deus meus adiutor. Ille eſt, qui ex perſona hominis dixit: *Deus meus ſperabo in eum.*

Iohan. 3. b n *Mathan.* Donãs, vel donatus. Ille eſt, qui dedit donã hoib. F Et de quo dicitur: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum daret.*

Per hos patres Chriſtus in mundũ, & omniũ horum in ſe gerebat officium. Et dignũ eſt, vt per eãdẽ lineam, ſanctitatis ad

NICOLAVS DE LYRA.

Eliachim mutato nomine ipſius: & vocauit eum Ioachim, vel Iechoniam. Et iſte eſt qui dicitur hic genitus à Ioſia: quem captiuauit rex Babylonis, ducens ſecum in Babylonem; ſed in itinere remiſit eum ſub iuramento, quòd ei fideliter ſeruiret; ſed iſte Ioachim quarto anno volens rebellare, ab exercitu regis Babylonis captus eſt, & occiſus, & cadauer eius extra Ieruſalem proiectum. ſicut fuerat per Ieremiam prædictum; Ierem. 22. a. Sepultura aſini ſepelietur, & regnauit Ioachim filius eius pro eo, *qui ſimiliter dictus eſt Iechonias, ſed aliter ſcribitur quam primus; quia pater eius Ioachim per ch & m. alius autem per ch. & n. & iſte regnauit tribus menſibus, & poſtea adductus eſt in Babylonem captiuus cum matre & nobilibus de terra Iuda, & conſtitutus eſt Sedechias auunculus eius filius Ioſiæ rex in Ieruſalem à rege Babylonis & 11. anno regni eius, quia rebellauerat captus eſt à rege Babylonis, & excęcatus eſt in Babylonem ligatus ductus, & Ieruſalem deſtructa, & templum combuſtum, vt habetur. 4. Reg. 25. Et ſic patet, quòd fratres Iechoniæ filij Ioſiæ fuerunt captiuati ſicut & ipſe; propter quod nominatur cum ipſo.*

Ioachim & Ioachin quo modo & pro quibus nominentur & ſcribantur.

1 Et poſt tranſmigrationem Babylonis. *Iſte Iechonias à quo incipit tertia quaterdena non fuit Iechonias filius Ioſiæ, ſed nepos eius per n. ſcriptus, vt dictum eſt, aliter non eſſent quatuordecim in iſta quaterdena vltima.*

2 Salathiel autem genuit Zorobabel. *Et iſte Zorobabel eſt ille ſub quo tranſmigratio rediijt de captiuitate, vt habetur. 1. Eſdræ. 2.*

3 Zorobabel autem genuit. *Contrarium videtur 1. Paralipomenon. 3. b. vbi dicitur quod Zorobabel genuit Moſollam, Ananiam, & Salomith. Eſt dicendum, quòd aliquis iſtorum fuit binomius, & ſic dictus eſt Abiud, quia plures binomij in ſacra ſcriptura inueniuntur. Ab iſto Abiud vſque ad Ioſeph nulla hiſtoria in Biblia reperitur ſed apud Iudæos fuerunt aliqui ſtudioſi qui genealogias à Dauid deſcendentes diligentiſſime ſcripſerunt propter Chriſtum quem expectabant à Dauid deſcendere, & ibi Matthæus potuit reſiduum huius genealogiæ videre. Vel ſi dicatur quòd Herodes illas ſcripturas combuſſit, ne linea regia ab alijs diſtingueretur, vt dicunt aliqui, Tunc dicendum quod Matthæus habuit per reuelationem, quod non habuit per ſcripturam, quia Apoſtoli & Euangeliſtę non fuerunt minus illuminati, immo magis quam antiqui prophetæ. Sequitur.*

4 Mathan autem genuit Iacob. *Contrarium dicitur Lucæ. 3. vbi dicitur, quod* Mathat genuit Heli, & Heli genuit Ioſeph. *Dicẽdum quod Mathat & Mathan deſcenderunt à Dauid, ſed Mathat per Nathan, qui fuit filius Dauid adoptiuus, Mathan autem per Salomonem. Et iſti duo Mathan & Mathat habuerunt vnã vxorẽ ſucceſſiue, & dicta eſt Heſta, & Heſta à Mathã concepit Iacob, & a Mathat Heli, ita quod Heli, & Iacob fuerunt fratres vterini, ſed de duobus fratribus à Dauid diuerſimode deſcendentibus. Heli autẽ accepta vxore mortuus eſt ſine ſemine, & ideo Iacob frater eius accepit vxorẽ fratris ſui, vt ei ſuſcitaret ſemen & genuit Ioſeph, ita quod Ioſeph fuit filius naturalis ipſius Iacob, & ſic accepit eum hic Matthæus. Fuit autem filius Heli legalis, & ſic accepit eum in genealogia Lucas, vt patet in figura ſequenti. Ratio autẽ quare Matthæus deſcribit genealogiam Chriſti per*

tis ad eũ aſcẽdamus, ꝑ quẽ ad nos deſcendere eſt dignatus.

A a *Ioſeph.* Apponẽs Chriſtus qui Iudæis Gentes oppoſuit, q & pater Chriſti dicitur, quem de ſua coniuge natũ adoptiue ſuſcepit, ſed, & putatiue pater dicitur. *Ioſeph.* Matthæus dicit Ioſeph filiũ Iacob, & Iacob filiũ Mathan. Lucas Ioſeph filiũ Heli, & Heli filium Mathat, ſed Mathan, & Mathat de eadem uxore Heſta nomine ſingulos genuerunt. Mathan qui per Salomonem deſcendit eam prius duxit, & relicto uno filio Iacob obiit, & poſtea Mathat qui per Mathan deſcendit de Dauid, eandem duxit, & genuit Heli, ſic Iacob, & Heli fratres ſunt uterini. Iacob autem uxorem Heli fratris ſui ſine liberis defuncti ad ſuſcitandum ſemen eius accipiens genuit Ioſeph natura ſuum, ſed ſecundum legem Heli filium. Quod dicitur filius nomine eius vocari cui ſuſcitatur, non eſt uerum, cum Booz eum quem genuit ex Ruth, non Elimelech cui ſuſcitatur, ſed Obeth uocauit.

[Left margin: …3.c. / …q.2.c. / …cuit. / demigrationem Babylonicam]

Supplantator vel luctator.

nuit Iacob. † Iacob autẽ genuit 1

a Stella maris. b Non de quibus, quia ſine virili coitu de ſola virgine natus.

a Ioſeph virum Mariæ, de q̃ a na

b tus eſt Ieſus, qui vocatur Chr̃us.

c Omnes itaq; generationes ab Abraham vſq; ad Dauid, generationes quatuordecim, & a Dauid vſq; † ad transmigrationẽ Babylonis generationes quatuordecim, & a transmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, gene-

D tur. Secunda, a Dauid .i. iuxta Dauid, a Solomone incipit, & in priorem Iechoniã finitur. Tertia, a ſecundo Iechonia in Chriſto terminatur, ab Abrahã vſque ad Dauid & a Dauid vſque ad Chriſtũ tria in hac diſtinctione notantur tẽpora ad Chriſtũ currere. Ante legẽ in quo Abrahã naturale ſeruans mandatum. Poſt legem quam Iudæi prȩuaricantes captiuantur. Poſt gratiã per quam omnes de captiuitate ſoluuntur. Et in his ſingulis bis ſeptẽ ſunt. quia gratia ſpiritusſãcti in homine geminatur, vt cor & carnem in vnum iungens faciat vtrumque exultare in Deũ. Quod autem ter .14. verã ſignificat religionem. Quatuor enim, & decẽ nouum, & vetus Teſtamentum indicant. quia via ad Chriſtum per decem verba legis, & quatuor euangelia prædicatur, ita tamen vt quicquid aſcribitur trinitati, quæ Deus eſt, conſecremus, quia nulla præceptio impletur, niſi hic numerus colẽdi Deũ teneatur. Vt & hãc viam eſſe perueniendi ad Chriſtũ (qui eſt noſtra terra promiſſionis) ſcias, totum numerum collige in ſummam, & ſunt. 24. quo numero manſionum veri Hebrȩi de Aegypto ad patriam veniunt. Et bene hoc numeri ſacramento venimus ad patriam, quo Chriſtus a patriarcha cui promiſſus eſt peruenit ad virginem, quaſi ad Iordanem, ſpiritusſancti gratia abundantem. Et ideo euangeliſta numerauit ab Abraham quadragintaduas generationes, velut cȩleſtis patriæ manſiones. in fine Chriſtum ſupputans, quæ eſt cõſummatio viæ, & manſio vitȩ. In Abrahã primum fides ad iuſtitiam reputatur, quod eſt initium viæ vel vitæ ad requiem. Ideo, 42. quia hoc numero prȩſens eccleſiæ tp̃s oſtẽdit, quo Dñs bene operantibus coopat̃. Septies .n. ſeni 42. ſunt Sex ad opa, ſeptẽ ad requiẽ pertinẽt, vnde bene populus ille ſub ſpe intrandi in requiem, per ſepties ſex manſiones caſtrametatur in quarum vltima Ieſu duce, patefacto Iordane requiem intrat. Sic noſter Ieſus quadrageſima ſecunda generatione ab Abraham credente, lauacra baptiſmi, & cœli ianuas patefecit. Sub eiuſdem numeri ſacramento nos curſu virtutum ad patriam tendimus, dum quotidie prælibando guſtu cȩleſtium fruimur, & patienter promiſſum expectamus.

* Rupertus. Ecce ſcala illa, quæ in ſomno Iacob apparuit quando parentibus obediens ibat in Syriam, vt de ſua cognatione acciperet vxorem. Ecce ſcala ſtans ſuper terram, acumen eius tangens cȩlum, & Dominus innixus ſcalæ, qui dixit ad eum, Ego ſum Dominus Deus, &c. Scala illa, generatio Chriſti, & latera ſcalȩ, ſummi patres vel principes ſunt huius generationis Abraham

B atque Dauid ad quos promiſſio facta eſt, ſupremus ſcalȩ gradus cui Dominus innixus eſt, iſte eſt beatus Ioſeph vir Mariæ. Quomodo iſte Deus, & Dominus huic innixus eſt? Vti que tanquam tutori pupillus, quippe in hoc mundo ſine patre natus eſt, ita innixus eſt huic Ioſeph, vt eſſet in fantulo iſte pater optimus.

b *Virum Mariæ.* Quid ad Chriſtum generatio ex Dauid deducta ad Ioſeph, cum Chriſtus nõ ex ſemine Ioſeph? Sed nõ eſt conſuetudo ſcripturarum, ut ordo mulierum in generationibus texatur, & ideo non per Mariam, ſed per Ioſeph inducitur, cum de una Ioſeph et Maria tribu fuerint. Vnde et eam quaſi propinquam cogebatur accipere, ne tribus in aliam ſe confunderet. unde etiam ſimul tanquã de una ſtirpe profitentur in Bethleem redire cum ſingulis in ſuã ciuitatem.

Exemplo Mariæ liquet fidelibus coniugatis ſeruato pari conſenſu continentiam poſſe permanere, coniugiumque uocari non permixto corporeo ſexu, ſed cuſtodito mentis affectu. Vnde, & Ioſeph vir Mariæ dicitur, quia coniugium verum eſt vbi conſeruatur amoris affectus, & in Maria fructus nuptiarum inuenitur.

c *Omnes itaque.* Decurſo ordine generationis tandẽ, in fine concludendo, euangeliſta recapitulat ſub myſtico numero.

Tres diſtinctiones in generatione Chriſti myſtice inſinuant fidẽ ſãctȩ Trinitatis, quã concorditer aſtruit doctrina legalis, & euangelicȩ inſtitutionis. Tres enim trinitatis fidẽ, quatuor doctrinam euangelicam, decẽ, legis ſignificat inſtitutionem. In tres teſſeradecades diuiditur hȩc generatio. Prima eſt ab Abrahã vſque ad Dauid, ita qđ Dauid includatur.

Matthæus in hac vita (quæ quatuor tẽporũ curſu labitur, in qua regi nos oportet a Chriſto ſecundum laborioſam diſciplinam qua filios flagellat, quȩ in decem propter decalogi mandata ſignatur) per quadragenarium numerum regem Chriſtum veniſſe teſtatur, addito binario propter duo Teſtamenta, quibus regi nos oportet. Vel duo præcepta charitatis, in quibus tota lex continetur, & completur vetus ſcriptura. Quapropter in generationibus Matthæi, quæ deſcendendo enumerantur, noſtrorum ſignatur ſuſceptio peccatorum. In generationibus autem Lucȩ (quæ aſcendendo vſque ad Deum perueniunt, cui mundati reconciliantur per Chriſti ſacerdotium) intelligitur noſtrorum ablutio peccatorum. Ideo in ſeptuageſimoſeptimo numero tota eius enumeratio completur, in cuius myſterio Saluator remittendũ eſſe peccanti dicit. Denarius .n. iuſtitiæ eſt numerus, vnde denarius tranſgreſſio eſt denarii, qui

C … ſepties F

NICOLAVS DE LYRA.

ſti per Salamonem filium eius naturalem hæc eſt, quia deſcribit aſſumptionem noſtræ humanitatis a Deo. Lucas autem per Nathan filium adoptiuum, quia deſcribit reductionem noſtram in Deum, quæ fit per gratiam adoptionis.

1 Iacob autem genuit Ioſeph uirũ Mariæ, de qua natus eſt Ieſus qui uocatur Chriſtus. *Cum Ioſeph non fuerit pater Ieſus vt habetur inf. eodem capitulo, non videt eſſe ſufficienter probatũ ꝑ iſtã genealogiam ſic deſcriptam, quod Ieſus filius Mariæ fuerit de ſtirpe Dauid, dicendum, quod immo qa Ioſeph, & Maria fuerũt de eadẽ tribu, quia mulier non poterat nubere cum viro alterius tribus, quãdo ad ipſam pertinebat hæreditas paterna vt patet Num. 37. De filiabus Salphat. Beata autem virgo Maria fuit vnica Ioachim patri ſuo, & ideo ex lege cogebatur viro ſuæ tribus nubere, propter hoc etiã iuit cũ Ioſeph in Bethleem ciuitatem Dauid vt profiteretur cũ eo, vt habetur Luc. 2. Modum autem per quem fuerunt de eadem tribu Damaſcenus deſcribit dicens, quod Melchi habuit fratrem nomine Panthearn qui genuit Barpanthera, & hic genuit Ioachim, qui genuit beatam Mariam, & ſic beata Maria deſcendit a Dauid per Nathan ſecundum Dam. li. 4. cap. 6.*

A ſepties decies explicat ſeptuageſimũ ſeptimũ, in quo numero conſũmata vniuerſalis peccati ſit plena remiſſio peccatorũ per Chriſtum aſcendentibus ad Deũ. Nec eſt mirandũ, quod Lucas plures ſucceſſiones ponit a Dauid vſque ad Chriſtũ, Matthæus pauciores cũ ille ponat alias perſonas, ille alias & ex his forſan alij minus, alij plus vixerunt. Nota non eſſe conſuetudinem ſcripturarum vt in generationibus ſucceſſionis, ordo mulieribus tribuatur, ideo generatio Ioſeph ordinabiliter ponitur qui de eadem tribu, de qua beata Maria fuiſſe cognoſcitur.

Succeſſionis ordo in generationibus mulieribus nõ tribuit.

† deprehenſa eſt grauida.

D virgo viri ſolatio ſuſtentaretur. & vt diabolo partus occultaretur, qui nequit ſatis dignoſcere an ex ſemine natus ſit, an de virgine, & ne virginibus eſſet excuſatio infamiæ quod mater Chriſti infamata fuerit. Deſponſatio fiebat per aliquot dies ante aſſiduam cohabitationem, & interim erat cuſtodia viri. uxor ſub

† natiuitas

a Per quam dignatus eſt venire. b Non alt ſic ſiſta eſt, quia ſemper apud patrem erat.

a rationes quatuordecim. Chriſti autem † generatio ſic era^b^t. 1
b a Vt per Ioſeph de Dauid monſtraretur.
cũ eſſet deſponſata mater Ieſu Maria Ioſeph antequã cõue- 2
c a A Ioſeph. b Ecce illud nouum, Mulier circundabit virum non aliunde quam ex ſe gignendo De quo eſt qui concipitur, & generatur. c De poteſtate non ex 3
d ſubſtantia, ne ſpiritus dicatur incarnatus. 4
nirẽt, † inuẽta eſt in u^b^tero habens de ſpirituſancto † Ioſeph 5
e Sponſus. a Pro traducere Græci habent propalare. b Ne ſi palam eſſet vt adultera puniretur. 6
7
f aũt vir eius, cũ eſſet iuſtus, & nollet eã † traducere, voluit, o^b^c 8
g 9

d *Antequam conuenirent*. Non quod poſtea conuenerint vt ſi diceremus ante quam pœnituerit, morte præuẽtus eſt. Non quod poſtea conuenerint, ſed oſtendit proximum tempus nuptiarum in quo nuptiarum ſolemnia celebrantur.

† 27. q. 2. prius quam & uenta c. ge De verbo. ſig c. 4. † infamare

E

B a *Chriſti autem generatio*. Sine additamento, Ieſu, ponit, vt eum intelligas de quo propheta, Vnxit te Deus tuus. Ieſus, quod ſubſtantialiter illi cõuenit, angelo reſeruat, vt qui poſt dicturus eſt conceptum de ſpirituſancto, nomen ei propriũ ex ſaluationis officio ſublimius declaret.

Pſal. 44. b.

b *Sic erat*. Sicut dictum eſt, vt ex Ioſeph, origo Mariæ, quæ eſt de Dauid clareſceret, & Chriſtus, non ex eius ſemine, vt Deus & homo, per genealogiam homo, per hoc, de virgine de ſpirituſancto Deus oſtenditur. Sic inquam erat vt præſcripta eſt, & mox dicetur ſicut poſtea ſignis & prodigiis manifeſtatur, vt totus liber Deum, & hominem natum demonſtret. Quod eſt credendũ vt poſſit intelligi. Hic. n. ſenſus deficit humanus, vbi non eſt natura, ſed virtus, quod non credit, non intelligit, quod virgo peperit, quod verbum caro factũ eſt.

c *Cum eſſet deſponſata*. Origene. Io deſponſata vt ſignificaret eccleſiã, quæ virgo eſt & ſponſa. Et vt per Ioſeph origo Mariæ oſtenderetur. Vel vt Ioſeph eſſet teſtis caſtitatis defendẽs eam ab infamia ſuſpicionis, & ne vt adultera damnaretur, & vt virgo

C

e *Inuenta eſt in vtero habens*. Inuenit Ioſeph in vtero habere ſed non de ſpirituſancto ſciebat eſſe, cũ poſtea vt dubius deliberaret dimittere eã. Apoſtolus autem hoc addit ne interim ſurreperet ſuſpicio lectori. Quomodo hoc factum ſit, & quo ordine, vel in qua ciuitate Chriſti conceptio ſit celebrata, hoc prætermiſſum, a Luca exponitur.

f *Iuſtus*. Per fidem, qua credebat Chriſtum de virgine naſciturum, & voluit ſe humiliare ante tantam gratiam.

Quod iuſtus erat, hoc eſt teſtimonium caſtitatis Mariæ, vt qui ſeruat innocentem, iuſtus dicatur, ſed & pius dũ nollet propalare, ex conſcientia caſtitatis iuſtus, ex timore pius. Sciebat illã eſſe inculpabilem, ſed vnde vel quid eſſet ignorabat, & ideo mediam elegit viam effugiendi, vt neque innocẽtem proderet, neque rei cognitæ conſentiendo ſe reum faceret corã Deo. Vera virtus eſt, cum nec pietas ſine iuſtitia, nec ſine pietate iuſtitia, quæ ſeparatæ ab inuicẽ dilabuntur.

Luc. 1

g *Et nollet eam*. Quam deſponſauerat in coniugiũ ducere, ne videretur

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Chriſti generatio ſic erat. *Deſcripta genealogia Chriſti in quo Matthæus oſtendit Chriſti veram humanitatem, hic oſtendit diuinitatem eius per modum conceptionis eius mirabilem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur beatæ virginis mira impregnatio. Secundo ipſius Ioſeph digna dubitatio, ibi:* Ioſeph autem cum eſſet iuſtus. *Tertio, magnæ dubij certificatio ibi* Hoc autem eo cogitante. *Dicit ergo primo.* Chriſti autem generatio, &c. *Quaſi dicat ne credatur, quod Ieſus ſit genitus ex commixtione maris, & fœminæ ſicut præcedentes, & ideo deſcribitur modus mirabilis qui ſequitur*

2 Cum eſſet deſponſata mater eius. *Ideſt, Chriſti.*

3 Ioſeph. *Scilicet ſponſo ſuo.*

4 Antequam conuenirent. *Carnaliter ſcilicet. Non quia poſt cõuenerint, vt inf. dicetur.*

5 Inuenta eſt in vtero habens. *Inuenta inquam a Ioſeph, qui curam virginis habebat.*

6 De ſpirituſancto. *Iſtud refertur ad verbum præcedens, cum dicitur.* Habens in vtero. *quia hoc fuit virtute ſpirituſſancti. Illud enim quod in generatione aliorum hominum ſit per virtutem ſeminis deciſi a patre, & recepti a matrice, fuit factum virtute ſpirituſſancti in virgine, virtute cuius ex puriſſimis ſaguinibus beatæ viginis fuit corpus Chriſti formatum, & in eodem inſtanti animatum, & a verbo aſſumptum, quia cum infinita ſit virtus ſpirituſſancti, poteſt omnia in inſtanti.*

Sed quæritur quare iſta conceptio Chriſti non fuit facta antequã virgo deſponſaretur ipſi Ioſeph. Dicendũ quod beatus Ambro. ſup Lucam ad hoc aſſignat multas rationes quorum aliquas accipio. Primo enim iſtud fuit rationabiliter ex parte pueri, quia ſi conceptus fuiſſet ante deſponſationẽ, potuiſſet rationabiliter a Iudæis ſicut illegitimus repudiari, & nõ ſicut Chriſti recipi. Secundo, quia puer propter perſecutionem Herodis erat in Aegyptũ portandus, & reportandus, ideo ſponſus Mariæ erat ad hoc & conſimilia neceſſarius. Item hoc fuit ex parte virginis neceſſariũ, vt haberet miniſtrũ, nõ ſuſpectũ, ſed ſibi cõiunctũ vt ſponſum. Item hoc fuit rationabile ex parte noſtra, quia ſicut per Thomam palpantem cicatrices Chriſti, certificati ſumus magis de reſurrectione Chriſti quã per alios, ita per Ioſeph magis certificati ſumus de virginitate Mariæ, quia dolore iniuriæ fuiſſet motus ad vindicandum opprobrium niſi in virgine cognouiſſet diuinũ ſacramentũ.

Item quæritur hic. Cum Maria eſſet iam deſponſata Ioſeph & in domo eius, vt dicit Chryſoſt. quare non acceſſit ad cognoſcendum virginem. Dicendum quod modus erat iuſtorum non perficere matrimoniũ per carnalem copulam, niſi prius uacarent orationi per aliquod tempus implorando diuinam miſericordiam, vt patet Tobiæ 8. Et tunc creditur reuelatum eſſe ipſi Ioſeph propoſitum Mariæ de obſeruanda uirginitate. Licet enim cogeretur ad matrimonium contrahendum ſecundum temporis illius modum, propter rationes prædictas, tamen habebat uirginitatem in deſiderio, & propoſito, ſed uotum non expreſſit, Contraxit igitur matrimonium committens ſe diuinæ uoluntati, & tunc ex reuelatione diuina creditur, quod Ioſeph cognouit propoſitum Mariæ, & tunc ex communi conſenſu nouerunt uirginitatem, quia vt creditur Ioſeph adhuc virgo erat: Cuius ratio eſt, quia cum Chriſtus in paſſione ſua nulli matrem ſeruandam tradidit niſi virgini, non eſt probabile, quod ante conceptum dum adhuc eſſet iuuencula traderetur alicui niſi virgini cuſtodienda.

7 Ioſeph autem vir eius. *Hic ponitur Ioſeph digna dubitatio. Emiſſo autem voto prædicto angelus Gabriel venit ad virginem ignorante Ioſeph, & impregnata eſt de ſpirituſancto, vt habetur Luc. 1. Et ſtatim de licentia Ioſeph abiit ad cognatam ſuam ſcilicet ſanctam Elizabeth vt ei prægnanti ſeruiret, & natum filij ſui præcurſorem videret, & ibi manſit tribus menſibus vſque ad peractam præcurſoris natiuitatem. Ipſa autem redeunte uidit Ioſeph uterum eius grauidum, incurrit ex hoc uehementem ſuſpicionem. Nec fuit mirum propter Mariæ longã abſentia, ex altera parte tantũ tenebat de Mariæ ſanctitate, ut dicit Chryſoſt. quod ſibi uidebatur impoſſibile eam cecidiſſe.*

8 Cum eſſet iuſtus & nollet eã traducere. *Ideſt, propalare, quia non erat certus de crimine. Et tunc.*

9 Voluit occulte dimittere eam *Ne forte ex oppoſita parte faueret*

MORALITER.

7 *Ioſeph autem vir eius, cum eſſet iuſt. &c.* Per Ioſeph cogitãtẽ dimittere Mariam, qui certificatus de myſterio per angelũ, accepit eam vt domina, ſignificatur homo, dubitans in fide vel moribus qui per prædicatorem uel cõfeſſorẽ bonũ in fide ſolidatur, & ſubijcit ſe ei in illis quæ fidei ſunt orthodoxæ.

MORA-

videretur quod ignorabat celare. Vel traducere ad pęnam
A in qua nouerat non infamiam, quia ſciebat ſe eam virginem accepiſſe; intactam ſeruaſſe.

* Origenes. Quoniam virtutem myſterij, & ſacramentum quoddā magnificū in ea cognoſcebat, cui approximare ſe indignum æſtimabat, ideo humilis quærebat ſe longe facere, ſicut Petrus cum dixit, exi a me domine, quoniā homo peccator ſum.

Hom. 1. in diuerſos.

* Auguſtinus. Secum æſtuabat diſputans, & dicens. Quid faciam? prodo, aut taceo? Si prodidero adulterio non conſentio, ſed vitium crudelitatis incurro, quia ſecundum Moyſi ſententiam lapidandam eam eſſe cognoſco. Si tacuero malo conſentio, & cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum eſt, adulterium prodere peius eſt, dimittam eam a coniugio.

Hom. 14. de ... dom. † 7. q. 2. c. ſi quis deſpōſauerit, & in ca. ... titutum. & c. genuit. &c. ... poſtquam. † ... cenitum.

a *Hæc autem eo cogitante*. Hic docemur diu deliberandum eſſe in incertis, ne peccetur temeritate leuitatis.

b *Ecce angelus domini*. quia ſic pie cogitat, conſolari meretur, & conſilium ſuum meliori conſilio mutatur.

a Ne ſi retineret, neſciens euentum rei, quaſi conſcius eſſet peccati. b Vt occulte dimitteret.

a culte dmittere eam. Hęc autem eo cogitā 1

Non deluſor. a Non manifeſta viſione, quia dubietate animi premebatur, velut ſomno infidelitatis. b Ne vlterius premeret dubietas quem commendabat æquitas.

b te, ecce angelus dñi in ſomnis apparuit Io 2

a Familiarem, & notum oſtendit, cuius nomen, & genus dicit. 3

c
d ſeph, dicens. † Ioſeph fili Dauid, noli ti

a Secundum præceptum legis nominatam.

e mere accipere Mariam coniugem tuam.

a Et ne ſuſpiceris. quod de alio ſit. Quod enim, &c. b Iam conceptum 4

f Quod enim in ea † natum eſt, de ſpiritusā- 5

a Non impones, quod ab æterno impoſitum eſt. 6

g
h ćto eſt. Pariet autem filium, & vocabis no

a Saluatorem. b Subdit cauſam nominis. c Quod ſolius eſt Dei. 7

i men eius Ieſū. Ipse enim ſaluum faciet po

k a Quos prædeſtinauit. b Quæ ex eis ſunt. c Hoc quod narrat, teſtimonio prophetico certius facit. 8

pulum ſuū a peccatis eorum. Hoc autem

l totum factum eſt, vt adimpleretur quod

Eſaiam:

m dictum eſt a domino per prophetam, di-

a Quaſi ex ſubſtantia ſuæ carnis, non aliunde, tanquam per coitum viri:

n centem. † Ecce virgo † in vtero habebit, &

ctus amoris, quod verum coniugium, & in ea ſine coitu eſt D fructus nuptiarum.

* Auguſtinus. Hoc exemplo magnifice inſinuatur fidelibus coniugatis, etiam ſeruata pari conſenſu cōtinentia poſſe permanere vocariq; cōiugiū, nō permixto corporis ſexu, ſed cuſtodito mentis affectu.

Libr. 2. de conſenſu euan.

f *In ea natum*. De ea naſci, eſt in lucem produci. In ea vero naſci eſt concipi, vel ſecundum pręſciētiam angeli quam habet ex Deo, cui futurum quaſi præteritum, natum dicitur.

g *De ſpiritu ſancto*. Spiritusſanctus dicitur Deus, & donū Dei, & charitas, & ſola charitas eum incarnari fecit.

h *Pariet*. ne videretur Ioſeph non eſſe neceſſarius ei. Subdit. *Pariet*. Et ita eris neceſſarius procurationi.

i *Vocabis*. Idem dicit iſti quod prędixerat Marię, vt promiſſum Saluatorem iam veniſſe tam viris quam fœminis repreſentet ex voce.

k *Ipſe enim*. Nomen interpretatur.

l *Hoc autem*. Quod propinquo eſt deſpōſata. Quod inuenta eſt in vtero habens. Qđ peperit virgo. Quod Ieſus vocat⁹ eſt, Quod ſaluat Hoc enim ait Euangeliſta, quādo iā oīa impleta erāt. E

† erit prægnans.

B * Rupertus. Quare timorem ciuſmodi venire Deus permiſit? Quare non præuenit? Quare angelum non miſit antea? Videlicet vt tentaretur vt manifeſtum fieret tam ſanctis Angelis, quam hominibus de ipſo quod eſſet iuſtus, & talis qui digne ſic deberet appellari, Ioſeph fili Dauid.

Iſa. 7. c. Hom. 1. in diuerſos.

c *Fili Dauid*. Recognoſce quod promiſſum eſt domui Dauid, de qua tu es & Maria, & vide impletum in ea.

d *Noli timere*. Quamuis tantum ſit quantum credis, & ne timeas pro reatu, ſed amplectere charitatis intuitu.

* Origenes. Ne timueris, inquit, ne conturbetis, ſed ſecurus & intrepidus accipe eam, ſicut commendatum cęleſtē theſaurum, vt deitatis diuitias & pleniſſimam ſanctitatem.

* Euthymius. Quid eſt autem accipere? Intus retinere, vel ad ſeipſum rurſus capere. Iam enim mente ab ipſo diuiſa erat. Accipere vero non ad nuptias, ſed ad cuſtodiam. Vxorem quoq; dixit, vt inde cum certiorem faceret, quod à nullo viro cognita eſſet.

e *Coniugem*. Coniux erat non concubitu, ſed affectu, non coniunctione corporis, ſed copulatione animorum.

Nota coniugem dici à prima fide deſponſationis. Igitur diſpenſationis eſt, ſi quis permittitur aliam ducere poſt ſacramētum ſponſionis, & ſi nunquā debitum ſoluere poſſit.

C Bene Ioſeph vir, & Maria coniux dr̃ cū in eo ſeruat affectus

m *Vt adimpleretur*. Prophetia, ſignum eſt præſcientiæ Dei, quia quod dicit certum eſt a Deo præſciri, & ideo ab homine debet timeri. Nullum autem ſignum quod deſignat, efficit, ſed tantum ſignat quod oſtendit, ſic prophetia non neceſſitatē eorū facit, q̄ prædicit, ſed ſignū eſt pręſciētię Dei.

Pro phetia

Hier. Non eſt neceſſitas rerum ex eloquio prophetarum, ſed ſola exhibitio veritatis. Prophetia non facit neceſſitatem eorum quę dicit, ſed ſignum eſt præſcientię Dei.

Prophetia alia eſt ex prędeſtinatione Dei, quā neceſſe eſt omnibus modis euenire, vt ſine noſtro impleatur arbitrio, vt hęc de qua hic agitur. Alia eſt ex pręſciētia Dei cui noſtrū admiſcetur arbitrium. Alia eſt, quæ cōminatio dicitur, quæ fit ob ſignum animaduerſionis diuinæ, vt fugiant à facie arcus electi, & iuſte pereant incauti, & nō ex præſcientia, quia longe aliter ſcitur, quam futurum comminetur.

n *Ecce virgo*. Admiratur propheta Iſaias, & quaſi omnes de ſomno ſuſcitans, ait. *Ecce virgo in vtero habebit*. ſpiritui ſancto pręſens erat quod in tempore nondum erat.

Iſa. 7. c

Ecce virgo. Dicunt Iudæi, quòd non eſt hoc nomen integritatis, ſed ætatis puella. Sed quomodo tunc eſt ſignum? Senſum Iſaię ſequitur, non verba. Pro concipiet, ponit. *In vtero habebit*, & vocabunt, pro vocabis, vel vocabitur. F

Emmanuel

NICOLAVS DE LYRA.

fuerer ſibi in crimine. Et bene dicitur, quod occulte, ne ſi in palam eā relinqueret, neſciret reſpondere determinate cauſam dimittendi eam hoc quærentibus, cum haberet argumenta ſibi inſolubilia ex vtraque parte, vt viſum eſt. Sed quęritur hęc quare Maria non dixit ei diuinum ſecretum? Eſt dicendum quod talia non ſunt reuelanda, niſi quantum ſe extendit voluntas diuina, & ideo beata virgo tacuit, tenens firmiter quod ſicut iſtud ſecretum fuerat reuelatum ſanctæ Heliſabet, vt habetur Luc. 1. ſic reuelaretur alijs competenti tempore ex beneplacito diuinæ voluntatis. Similiter quęritur, quare Ioſeph non petiuit ab ea? Dicendum, quod pro nihilo petiſſet, quia ipſi Mariæ pro ſe dicenti non credidiſſet, & iterum ex diuina diſpenſatione hoc factum eſt, vt per reuelationem angeli ipſe ſic certificaretur quod de cętero nullo modo dubitare poſſet.

1 *Hæc autem cogitante, ecce angelus domini in ſomnis*. Hic ponitur ipſius Ioſeph dubitantis magna certificatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur certificatio quantum ad intellectum. Et ſecundo oſtenditur hæc certificatio per effectum, ibi. *Surgens autem*. Prima adhuc in duas, quia primo ad certificationem ipſius ponitur teſtimonium angelicum. Secundo, ad fidei noſtræ confirmationem producitur teſtimonium propheticum, ibi. *Hoc autem totum factum eſt*. Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quod magnum malum fuiſſet, ſi ad modicam horam ipſe Ioſeph beatam virginē quę de ſpiritu ſancto conceperat, dimiſiſſet, ideo cum adhuc de hoc deliberaret certificatus eſt per angelum antequam

Diuiſio.

tequam ab ea diſceſſiſſet. Et hoc eſt quod dicitur. *Hæc autem eo cogitante ecce angelus domini in ſomnis apparuit Ioſeph dicens*. quia anima clauſis ſenſibus exterioribus, ad recipiendum reuelationem magis eſt apta, quia tunc non eſt per occupationem ſenſuum exteriorum impedita. Sequitur.

2 *Ioſeph fili Dauid*. Quia de Chriſto volebat loqui, qui erat promiſſus ipſi Dauid: ideo de ipſo Dauid memoriam fecit.

3 *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*. non ad carnalem copulam, ſed ad cohabitationem cum ea, & deuotam miniſtrationem. Subditur ratio.

4 *Quod enim in ea natum eſt*. Non dicit, ex ea, quia natiuitas in vtero eſt quando fœtus animatur, & illa erat completa, ſed adhuc natiuitas ex vtero tempore debito expectabatur.

5 *De ſpiritu ſancto*. Miraculoſe facta eſt conceptio, non interueniente adulterio. Sequitur.

6 *Pariet autem filium*. ſcilicet quando erit natiuitas ex vtero.

7 *Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum*. In hoc autem oſtendit angelus eum verum hominem, in partu virginis, verum Deum, in ſalute populi à peccatis, quia nullus poteſt ſaluare à peccatis, niſi Deus.

8 *Hoc autem totum factum eſt*. Hic ad certificationem noſtræ fidei adducitur ad hoc teſtimonium propheticum. Vnde iſta ſunt verba Euangeliſtæ ſcribentis, non angeli loquentis. Volebat enim oſtendere in hoc completam eſſe prophetiam Iſaiæ, ſeptimo capitulo. Ecce virgo in vtero habebit & pariet, &c. Sequitur.

A a *Emmanuel.* Proprium eſt Chriſti, ut Ieſus, quia cum his quos ſaluat, ſemper adiuuando perſeuerat.
Tribus de cauſis de veteri Teſtamento aſtruit ea q̃ ponit in Euangelio. Pro teſtificatione, vt habeat teſtimoniũ a lege & prophetis. Pro confirmatione fidei, qa facilius credamus cũ videmus impleta que ſunt prędicta. Pro commendatione noui, et veteris Teſtamenti.
b *Exurgens autem Ioſeph a ſomno.* Beda.
Moraliter Quiſquis a Deo monetur, ſoluat moras, ſurgat a ſomno faciat, quod iubetur.
† excitatus, c *Fecit ſicut præcepit.* Perfecta obedientia. Fecit non tantum quod præcepit angelus, ſed etiam ſicut pręcepit. Exhibitione ſeruitutis, et effectu amoris obediens recte dicitur feciſ‑
† adiunxit, ſe ſicut præcepit ei angelus.
d *Angelus domini.* Non relinquitur mētiendi locus vbi offi‑
B cium angelorum celebratur.
Et

a Alias vocabunt primo angeli pſallentes, inde apoſtoli prædicantes, vel alii credentes.
a pariet filium. & vocabitur nomen eius Em‑ 1
a Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Nobiſcum. i. in homine Deus.
manuel. quod eſt interpretatum nobiſcum
Dubietatis.
b Deus. † Exurgens autem Ioſeph a ſomno fe‑ 2
c a Non malignus. Propter prædictas cauſas. 3
d cit ſicut præcepit ei angelus domini. † Et 4
e a Ad opus coniugale. Propter ſecreta quæ didicerat.
† accepit coniugem, & non cognoſce‑
a Id eſt ſubſtantiæ ſuæ. b Ante quem nullus nec poſt quem alius,
f bat eam donec peperit filium ſuum primo‑ 5
g a Die octauo quo fiebat circunciſio, & nomen imponebatur.
genitum, & vocauit nomen eius Ieſum.

c *Et accepit con.* Ad vitandum virginis infamiam, ad celandũ ſaluatoris aduentũ, ad neceſſariũ pueri naſcentis obſequiũ. D
f *Donec peperit.* Non quod poſt, quod magis conſtat. cum multis modis cognouit Deum eſſe qui natus eſt.
Non quod poſtea cognouerit, ſed ponitur donec, pro et, vel Pſal. 109. a. pro æterno, vt *Donec ponã inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.*
Dicitur q̃ Ioſeph Mariam facie ad faciem videre non poterat, quam ſpiritusſanctus a conceptione impleuerat penitus. E
Et ideo non cognoſcebat facie ad faciem quam deſponſauerat, donec vterus euacuaretur † de verb. ſign. cap. 5. de quo hic non agitur.
g *Primogenitum. & vocauit nomen eius Ieſum.* Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, ſiue aliud ſequatur ſiue non, Vel primogenitus inter omnes electos per gratiam. Proprie autem vnigenitus Dei patris vel Marię dicitur. F

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vocabitur nomen eius Emmanuel. *Per hoc oſtenditur verus deitatis & humanitatis in Chriſto. Prius enim erat nobiſcum Deus per eſſentiam, potentiam & præſentiam. Similiter erat per gratiam nobiſcum quantum ad ſanctos patres, ergo ly nobiſcum, importat hic ſpecialem vnionem quæ facta eſt per noſtræ humanitatis aſſumptionem.*
2 Exurgens autem. *Hic ponitur ipſius Ioſeph certificatio per effectum, quia exurgens a ſomno certificatur de virginitate Mariæ ad mandatum angeli.*
3 Accepit coniugem. *Tanquam dominam ſuam, ei obſequioſe miniſtrando.*
4 Et non cognoſcebat. *Quod exponunt aliqui de cognitione faciei dicentes quod ex præſentia Chriſti in vtero virginis tanta erat claritas in eius facie, quod Ioſeph non poterat eam cognoſcere, ſicut dicitur de claritate faciei Moyſi ex conſortio ſermonis domini, quod non poterant intendere in eam filii Iſrael, vt habetur. 2. Cor. 3.*
Aliter exponit Hieron. de cognitione carnalis copulæ, quia cum ea vouerat virginitatem, vt dictum eſt. Sequitur.
5 Donec peperit. *Ex hoc loco dixit Eluidius hæreticus, quod Maria licet a Ioſeph non ſit cognita ante partum Chriſti, tamen poſt eius partum ab eo cognita fuit, & alios filios peperit. Quod arguit ex hoc quod dicitur hic.* Non cognoſcebat eam. *ergo poſt partum cognouit Item ex hoc quod ſubditur.* Primogenitum. *quia primogenitus non dicitur niſi reſpectu aliorum filiorum ſecundo genitorum. Hoc*
etiam

etiam confirmatur, quia Ioh. 3 legitur Chriſtum fratres habuiſſe, ſed hoc non valet. quia ſicut dictum eſt, Maria & Ioſeph virginitatem vouerant. Item beata virgo fuiſſet ingratiſſima. ſi tanto ac tali filio non fuiſſet contenta. Item Ioſeph qui dicitur ſanctus ſceleratiſſimus ac præſumptuoſiſſimus fuiſſet ſi templum ſpiritusſancti, & ſpeciale habitaculum Dei violare ac polluere præſumpſiſſet. Ad primum ergo dicendum, quod hæc dictio, donec aliquando ſignificat tempus determinatum, quo tranſacto fit aliquid, ſicut dicitur. Iſte non comedit donec eſſet hora ſexta. hoc eſt intelligendum quod completa ſexta comedit, & ſic non accipitur hic. Aliquando accipitur pro ſemper, ſicut in Pſal. habetur de Chriſto. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Non eſt ſic intelligendum. quod quando inimici eius erunt poſiti ſub pedibus eius tempore iudicij, quod tunc dimittat ſedere ad dexteram patris. immo æternaliter ſedebit. & hoc modo accipitur hic donec cum dicitur.* Non cognoſcebat. *Ad ſecundum dicendum, quia Chriſtus primogenitus filius virginis dicitur, non quia alij fuerunt poſt ipſum, ſed quia nullum peperit ante eum, & hoc modo accipiebatur in lege. vbi præcipiebatur quod primogenitus Deo offerretur, & ſi aliqua mulier pariebat vnicum, tanquam primogenitum offerebat illum. Ad tertium dicendum quod in euangelio fratres Chriſti nominantur cognati eius germani, quia de eadem cognatione, ſicut Abraham, & Loth dicuntur fratres, Geneſis 13. b. vbi dicitur.* Ne ſit iurgium inter me, & te: fratres enim ſumus, *& tamen Loth erat nepos eius. Et ſic patet propoſitum.*

ADDITIO. I.

In cap. 1. vbi dicitur in Poſtilla: Sed iſtud non videtur probabiliter dictum.

Sententia Hieronymi. ſane intellecta non videtur improbari rationabiliter per obiectiones Poſtilatoris. Ad cuius intellectum attendendum, quod peccatores poſſunt intelligi dupliciter ſcilicet peccatores finaliter impęnitentes. de quibus in Pſal. *Deficiant peccatores a terra, &c.* Vel peccatores qui per pęnitentiam iuſtificãtur, ſicut ibi. *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* ſcilicet ad pænitentiam, Matth. 9. b. Et de his loquitur Hier. cũ dicit. Qui propter peccatores venerat ſcilicet propter peccatores finaliter pęnitentes. propter tales enim Chriſtus tantum venit ſecundum efficaciam, non autem propter peccatores finaliter impęnitentes, propter quos non venit efficaciter niſi ſecundũ ſufficientiam tantum, vt eſt manifeſtum.

Item attendendum, quod peccatrices in genealogia Chriſti nominatę ſunt huiuſmodi, ſcilicet finaliter pęnitentes Fuerunt enim in peccato ſatis famoſæ, & deinde ad iuſtitiam conuerſæ. ſic quod de earum iuſtitia finaliter rationabiliter ſit pręſumendum. Quod ſic patet. Nã Thamar cũ eſſet Chananæa ſimiliter, & Raab, idololatræ fuerunt. vnde earũ nationes in ſcripturis ſacris ſæpe de idololatria reprehenduntur, vt in quã plurimis locis ſacræ ſcripturæ reperitur. Ruth etiam Moabitis ex genere reprehenditur in ſcriptura, vt patet. Bethſabee fuit notarie adultera. De iuſtificatione autẽ Raab, & Ruth ſatis patet in poſtil. De iuſtificatione Thamar patet Geneſ. 38. eo quod poſt eius condemnationem per Iudam fuit ab eo iuſtificata. ex quo præſumi debet eius innocentia. Similiter de Bethſabee iuſtitia habetur. 3. Reg. 1. c. vbi per ſucceſſionem Salamonis in regno poſt Dauid ipſa dicebat regi q̃ niſi Salomon ſuccederet eſſent ille & ipſa peccatores. Hoc eſt dicere, q̃ niſi Salomõ ſuccederet iudicaretur Bethſabee adultera a populo, vt ibidẽ exponit. Vnde a ſenſu
contrario

contrario, quia Salomon ſucceſſit. ſequitur matrem fuiſſe purgatam ab illo peccato. vnde tales quę primo peccatrices, & conſequenter iuſtæ fuerunt, conuenienter ponuntur in genealogia Saluatoris, qui vt peccatores iuſtificaret, venerat. Vnde notanter Hier. dicit nullam ſanctã mulierem poſitam in genealogia Chriſti, non enim dicit, nullam iuſtam mulierem, quia prædictæ quatuor iuſtæ fuerunt licet ſanctæ non debuiſſent dici ſaltem in vita ipſarum propter peccata præcedentia, & ſic verba Hiero ſũt ſane intelligenda. Quam ſententiam videtur tenere, Ambroſius ſuper Lucam. vbi de iſta materia tractans dicit. Ne puderet eccleſiam ex peccatorib. cõgregari cum dominus de peccatorib, naſceretur. Ex quo patet reſponſio ad obiectiones Poſtil. Nam quod obiicit primo de illis trib. fuerũt ſublati a genealogia Chriſti propter peccatum Ioram. qui miſcuit ſe filiæ impiiſſimę Iezabel. illud non facit ad propoſitum. Nam Ioram non pœnituit de illo peccato, vel ſaltem non legitur pænituiſſe, nec habetur aliqua ratio vnde talis pęnitentia pręſumatur. vnde merito filii Ioram vſq; ad quartam generationem de genealogia Chriſti tolluntur, qui non venit ad ſaluandos efficaciter peccatores impęnitentes, vt dictum eſt. Secus autẽ de mulieribus iuſtis ſupradictis.

Qđ autẽ obiicit ſecundo de matre Chriſti, q̃ ponit in genealogia, &c. non facit ad propoſitũ. Hier. n. loquitur de mulieribus quas ponit euangeliſta in hac genealogia voluntarie ſ. quod potuiſſet omittere eas, & nullam de eis facere mẽtionẽ, ſicut omiſit nominare Sarã & Rebeccã & huiuſmodi. ex qua omiſſione nullus defectus occurreret in hac genealogia, qa ſufficeret expreſſio virorũ tantum, ſecus eſt de virgine glorioſa, cuius expreſſa nominatio fuit neceſſaria. non. n. Chriſtus deſcendit a Dauid, niſi per matrẽ glorioſã. non autem per Ioſeph Quod autem vlterius obiicit de Raab & Ruth, nihil facit contra Hieron. imo pro eo, pbat enim ipſarum finalem iuſtitiam, ex quo non concluditur quin prius peccatrices fuiſſent, prout manifeſte fuerũt, qđ manifeſte
facit

☞ facit ad ſententiā Hier. confirmandā, vt dictum eſt Ratio autem
A aſſignata per Poſtillatorē circa notationem harum mulierum nō
vr̄ valere. Dicit enim ꝙ illæ mulieres hic expreſſę fuerunt viris
ex quibus conceperunt occaſionaliter ſeu accidentaliter coniun
ctę &c. Quę quidem ratio ex duobus vr̄ inſufficiens. Primo, quia
hoc oino eſt impertinens propoſito. Nihil enim vr̄ facere ad rō-
nem genealogię, quod occaſionaliter ſeu accidentaliter vel ex in-
tentione, ſeu per ſe vir & vxor coniungantur Secundo: Nā Lia
prima vxor Iacob ex qua Chriſtus deſcēdit occaſionaliter & prę
ter intentum ſeu accidentaliter fuit coniuncta ipſi Iacob, ſicut
Thamar ipſi Iudæ, ſicut patet Gen. 38. & tamen non nominatur
expreſſe ſicut illa. Excuſatio aūt Poſtillatoris de hoc ꝙ contradi-
cit Hieronymo non videtur ſufficiens. primo, quia quāuis liceat
aliquo modo ſentire contraria eorum quæ proferuntur à ſanctis
doctoribus, prout patet ex auctoritate Auguſtini per ipſum alle
gata, non tn̄ expedit, pręſertim vbi eorum dicta poſſent rōnabili-
ter ſaluari, vnde in talibus hēt locū ſentētia Apoſtoli. 1. Cor. 6. c.
Oīa mihi licent, ſed non oīa expediunt. Quod autem non expediat
nec ſit omnino ſecurum Hieronymo & ſimilibus ſanctis doctori
bus eccleſiæ in expoſitionibus ſacræ ſcripturæ contradicere, ſa-
tis patet in decretis in c. decretales. diſt. 20. vbi hr̄, ꝙ diuinarū ſcri
pturarum tractatores in ſacrarū ſcripturarū expoſitionibus, Ro-
manis pontificalibus præponunt. Quod aūt Hier. ſit de numero
taliū ſatis eſt diuulgatum in eccleſia Dei, & hr̄ in decrtis diſt. 14.
Sancta Romana, vbi inter opuſcula ſanctorum patrum quę in ec
B cleſia catholica recipiuntur, fit expreſſa mētio de opuſculis beati
Hier. vnde contradicere talibus licet nō ſit hęreticū, poſſet tn̄ di-
ci impium. Eſt. n. contra donum pietatis, ſecundum quod donum
ſancti ſunt honorandi. Nec eſt cōtradicendū ſcriptutis eorū ſiue
ſint intellectæ ſiue non: vbi non inueniat contra fidē aliquid aſſe
rere, vt patet per Aug. in 2. de doctrina Chriſtiana, prout allega-
tur. & in ſecunda ſecūdæ. q. 121. art. 1 in rn̄ſione ad tertiū argm̄.

ADDITIO. II.

In eod. c. vbi dr̄ in poſt. qa Ioſeph & Maria fuerūt ex eadē tribu,

Circa genealogiā Chriſti à Matthæo traditā non ſolū infide-
lium ſeu hęreticorum vehemens murmuratio, ſed & fideliū non
modica admiratio conſurgit. Illi enim temerarie calumniantes,
iſti vero timoroſe admirantes frequenter q̄runt: cū intentio euā-
geliſtæ in hmōi genealogia circa hoc principaliter verſetur, vt
Chriſtum ex Dauid & Abraham ſecundū carnem deſcēdentem
oſtendat, qūo de hoc per deſcēſum Ioſeph virum Marię ab ipſis
Dauid & Abrahā nos inſtruere intendit. Alienū enim à fide tota
liter eſt Chriſtū ex ſemine Ioſeph deſcendiſſe. Vnde ſtant ſimul
ꝙ beata virgo nō deſcēdiſſet à Dauid, & per cōſequēs nec Chri-
ſtus, tn̄ Ioſeph de ipſo deſcēderat. Quę quidē queſtio in glo. or.
mouet, vbi ſic. Quid ad Chriſtum generatio ex Dauid deducta ad
Ioſeph, cū Chriſtus nō ex ſemine Ioſeph? Cui quidē q̄ſtioni glo.
ſic rn̄det. Non eſt conſuetudo ſcripturarū, vt ordo mulierū in ge
nerationibus texatur. Et ideo nō per Mariā ſed Ioſeph inducit,
cum de vna & eadē Ioſeph & Maria tribu fuerint. Vnde & eam
quaſi propinquā cogebatur accipere in vxorē, ne tribus in aliam
ſe confunderet. Vnde etiā ſimiliter tāquam de vna ſtirpe profite-
C bantur in Bethleem, cū ſinguli in ſuas profitebant ciuitates: hæc
in glo. Mat. 1. Et idem in alia glo. Luc. 3. ſub alijs verbis, quā ſen-
tentiā ſequit poſtillator & cęteri expoſitores literales quos vidi
in hac materia Sed his non obſtantibus, qm̄ non ceſſat aium pul
ſare. Quod. n. præſupponitur in glo. pro hac rn̄ſione. ſ. non eſſe
conſuetum in ſcripturis ordinem mulierum texere, non vr̄ ſtare
pp tria. Primum, quia contrarium huius inuenitur. 1. Paralip. 2.
vbi in genealogia filiorum Iſrael, & ſpecialiter Ieſſe, interponit
mulieres. ſ. Saruia & Abigail à quibus conſequenter ſuā texit ge
nealogiā, vt ibidem patet. Secundo. nā dato hoc ꝙ nō eſſet aſſue-
tum in ſcripturis vt glo. dicit, hoc haberet locū vbi per parentes
maſculos tm̄ generatio poſſet deduci vſque ad illū qui genealo-
gizari intenditur, quod eſt cōe cæteris hominibus. Sed vbi genea
logizatur talis qui parentem maſculum non habuit, vt eſt ſolus
Chriſtus, conſuetudo hmōi nō debuit habere locū, cū ſubeſt cau
ſa manifeſta contrariū faciēdi. Neceſſitas igit vrgebat vt mulier in
genealogia illius texeretur, cuius generatio ſecundū carnem nō
poterat deduci, niſi per mulierem. In propria enim materia poſſet
oſtendi, ꝙ euangeliſta prætermiſit cōem obſeruare pp ſingulari-
tatem excellentiæ Chriſti. Nam cęteræ genealogiæ in ſacra ſcri-
ptura traditæ conſueuerunt intitulari ab illo à quo originē dedu
cunt, non aūt ab illo in quem terminum ſeu finem accipiunt. vn.
de Gen. 36. a. Hę ſunt generationes Eſau. & Num. 3. a. *Hæ ſunt
generationes Aaron, &c.* In quibus tituli generationis à primis pa
rentibus accipiuntur, non aūt ab vltimo in quē terminantur. Quā
cōſuetudinē ſi euāgeliſta obſeruaſſet, potius dixiſſet Liber gene
rationis Dauid vel Abrahę, q̄ liber generationis Ieſu Chriſti, ſed
talē conſuetudinē obſeruare nō curauit pp excellentiam ſingu-
larē ipſius Chriſti. Pari mō non debuiſſet curare de obſeruatione
conſuetu-
cōſuetudinis in non texendo ordinem mulierū, & hoc pp ex- D
cellentiā dignitatis matris Chriſti. Nec valet dicere, ꝙ in genea-
logijs allegatis non intendebatur accedere ad aliquē vnū princi-
palē, ſed ſolum multiplicationem à primo parente deſcendentē
oſtendere. Nam Ruth vltimo, vbi Dauid principaliter intendi-
tur genealogizari, non intitulatur genealogia à Dauid quē in-
tendit, ſed à Phares à quo intendit. Dicit enim: *Hæ ſunt genera-
tiones Phares, &c* Tertio, nam ſicut deduxit euangeliſta genea-
logiam vſque ad Ioſeph virum Mariæ, potuiſſet deducere vſq;
ad Ioachim patrem Mariæ, vt dicendo. Sarpanthera genuit Ioa-
chim patrem Mariæ de qua natus eſt Ieſus. non enim minus con-
ſuetum eſt in genealogijs introducere patrem talis fœminæ quā
introducere talis fœminæ virum. Vnde etſi vtrunque ſit inſuetū,
per primum tn̄ fieret rectius deſcenſus ad Chriſtum, per ſecun-
dum autē minime. Quod etiam ſecundo continetur in glo. ſ. ꝙ
Ioſeph & Maria de eadem tribu fuerant, & ideo eam quaſi pro-
pinquam cogebatur accipere, ne tribus in aliam ſe confunderet,
non ſatisfacit quęſtioni propter duo. Primo, quia hæc aſſertio vr̄
eſſe de genere Apocryphorum quæ in ſacra ſcriptura nullū ha-
bent fundamentum. Vnde & talia eadem facilitate cōtemnuntur
qua approbantur iuxta doctrinam Hier. ſecundo nam poſito ꝙ
Maria eſſet eiuſdem tribus cum Ioſeph, ex hoc non ſequeretur
ipſam deſcendiſſe à Dauid. Tribus. n. Iuda diuidit per multas fa
milias p̄ter familiam Dauid. Deſcendētes. n. de Zarā fratre Pha-
res ſunt de tribu Iuda non tn̄ deſcendunt à Dauid. Similiter cū
Ieſſe habuit multos filios & filias præter Dauid contingere po-
tuit ab illis multos deſcendere, qui quidē nō ſolū eſſent de tribu
Iuda, ſed ēt de familia Ieſſe & Bethlamitarū, & tn̄ tales nō de- E
ſcēderent per Dauid. Cū igit illa lex quę iubet accipere propin-
quā, nō cogit accipere propinquā eiuſdē familiæ, ſed ſufficit ꝙ ſit
propinquitas in eadē tribu, ne hereditas vnius tribus in aliā tran
ſeat, vt patet ad literā. Num. 40. Ideo ex hac propinquitate quā
glo. vult introducere, non habemus neceſſariū, ꝙ Maria deſcen-
dat à Dauid, ſed ſolū ꝙ ſit de tribu, ex quo non haberetur inten
tum. Quod ēt tertio continetur in glo. ſ. ꝙ ſimiliter in Bethleem
ambo coniuges profitebantur: ex quo vult concludere, ꝙ vter-
que eſſet de familia Dauid, non vr̄ valere pp duo. Primo nam
ſecundum magiſtrum hiſtoriarum dubiū eſt ad literā an mulie-
res profiteri tenebātur in illa deſcriptione de qua agit Luc. 2. an
ſolum viri. Vnde non hr̄ efficax argm̄ de hoc ꝙ beata virgo pro-
fiteretur in Bethleem, ſed ꝙ Ioſeph portans ſecum coniugem
vt obſequium partus ei appropinquante neceſſitate impēderet,
profitebatur. Confirmatur autē opinio illa quæ tenet, ꝙ ſolum
viri profiteri tenebantur, per illud Mat. 17. vbi agitur de ſolutio
ne tributi per Chriſtum. Ibi. n. apparet manifeſte, ꝙ tantum capi
ta domorum ſeu familiarū cenſum Ceſari tribuebant, & non alij
de familia ſeu domo. Vnde ꝓ Petro tm̄ qui caput aliorū erat ſol
ui mandauit tributū, non pro alijs Apoſtolis. vt hr̄ in glo. ibi. Se-
cundo, nam dato ꝙ beata virgo teneretur profiteri in Bethleem,
ex hoc non ſequit ipſam deſcendiſſe à Dauid. Nā potuit deſcen
dere de Ieſſe qui erat Bethleemitanus per alios filios ipſius Ieſſe
patris Dauid, & ſic teneret ibidē profiteri ſicut & Ioſeph, non tn̄
ex hoc, ꝙ à Dauid deſcēderet. Quęſtio igit p̄fata minus ſufficiē-
ter ſoluta remanere vr̄, & ſic admiratio prędicta in ſuo ſtat vigo-
re. Maiorum tn̄ ſemper reuerētia ſalua doctorum ſeu expoſito-
rum, vlterius vr̄ hic aliquid eſſe dicēdum. Ad cuius euidētiā præ- F
ſupponēda ſunt quædā verba generalia, deinde ſubiungēdę ſūt
aliquæ cōcluſiones ad propoſitum. Primo præſupponit, ꝙ filius
prout in bonis paternis ſuccedit tripliciter poſſet dici. Primo ſe-
cūdū verā gn̄ationē naturalē, ſecundum quā filius plerunq; ſuc
cedit patri, non ſolū in bonis naturalibus corporis, vt in bona cō
plexione ſeu habitudine corporali prout legit Gen. 6. de gigāti-
bus, qui potētes viros in ſeculū genuerūt. magnos in corpore &
robuſtos, ſed ēt in bonis animæ vt in virtutibus. Quandoq; ſecū
dum naturalē inclinationē filij ſuccedunt ſuis genitoribus prout
aptitudinē ad certas virtutes aliqui habēt à natura, ſaltē ſecūdū
aptitudinē & inchoationę, vt in prima 2. q. 63. ar. 1. ſ. in corpore.
q. Vnde Caſſio. in quadā epiſtola: Laudabilis vena ſuā ſeruat ori
ginē, & fideliter poſteris tradit quę in ſe glorioſa traſmigratione
promeruit. Ad ꝙ facit illud Io. 8. c. Si filij Abrahę eſtis, &c. Se-
cundo dr̄ filius alicuius etiam ille quem non genuit naturaliter,
ſed tantum ſecundum famā publicam & cōem populi æſtimatio
nem illius dr̄ filius. Quod contingit cum vxor alicuius filium pa
rit quē non ex marito habuit, reputat tn̄ in populo ſine cōtradi-
ctione ſui mariti filius. Qui quidę filius licet in bonis ſupradictis
nō hēat nāliter ſuccedere tali ficto patri, ſuccedit tn̄ ciuiliter, nō
ſolū in bonis minoribus fortunæ vt in diuitijs, ſed ēt in nobilita
te ſeu generis claritudine, q̄ maiora ſunt ſeu magis deſiderabilia
bona, ſaltē ad magnanimos, q̄ diuitię. Homines. n. hmōi pp hono
res & generis claritudines obſeruandas iacturā in cæteris rebus
fortunæ patiunt, vt in prima ſecūdæ. q. 2. ar. 2. Hęc aūt ſucceſſio
per iura cōia ſeu cōem gentium cōſuetudinē patet: q̄ dictant vt
illo

ille qui pro filio legitimo alicuius ſecundũ famã publicam habe-
A tur, dẽt ſibi ſuccedere in generis nobilitate, & hmõi. Tertio dicit filius alicuius ẽt ille qui neutro prædictorũ modorũ deſcendit, ſed per legalem adoptionem tñ eſt ab aliquo in filiũ aſſumptus, qui quidẽ filius tali patri hẽt ſuccedere, ſaltem in minoribus rebus fortunæ, vt in diuitijs prout iura volunt cõia. Quæ quidem tres ſucceſſiones ſeu filiationes ſupradictæ qñque concurrunt in eadem perſona, qñque in tribus diſtinctis, vt ſatis patet. Secũdo præſupponitur, ꝙ filiatio ſecundũ verã generationẽ naturalẽ, ſpiritualiter cũ à remotis parentibus per longã parentelæ lineã ſucceſſiuã in tẽporũ antiqua diuturnitate deſcẽdit, à nemine eſt infallibiliter cognoſcibilis, niſi p diuinã reuelationẽ ſeu ſacrã ſcripturã diuinitus traditã. Quod inductiue probaſ. Nã ꝙ aliquis ſit filius alicuius ſecũdũ verã generationẽ naturalẽ per experientiã ſenſualẽ, qua proprie ſingularia cognoſcunſ, haberi nõ põt, niſi forte à parentibus, vtpote à matre quę de hoc poſſet certiorẽ notitiã habere, cũ cęteri hoĩes & ẽt pater certã notitiã experimentalem de hoc cõiter non habent. Mater vero etſi certã noticiam experimẽtalẽ de filio ſuo, cuius patris ſit ſecũdũ verã generationẽ habeat; non tñ talẽ notitiã de viro ſuo nec de ſeipſa, & multo minus de antiquis parentibus viri ſui nec de ſuis per lineã parẽtelæ aſcendendo per experientiã habere põt. Pari igitur rõne conſtat, ꝙ apud neminẽ põt eſſe experimentalis cognitio de aliquo vtrũ deſcẽdat à certo remoto progenitore modo pdicto. Fama aũt publica ſeu cõis æſtimatio populi quantũcunque ſine contradictione in populo ſit extenſa, infallibilẽ cognitionẽ non cauſanſ: Si-
B militer nec teſtes vel legitima documẽta ſeu inſtrumenta cũ oia hmõi ſint fallibilia, vt frequenter patet, & ẽt in ſacris hiſtorijs: teſtiũ fallacia nonnunquã reperitur, per chronicas ẽt antiquorũ quæ in ſacris ſcripturis non ſunt inſertæ, notitia hmõi infallibilis haberi non põt, cũ taliũ certitudo, certitudinẽ quæ per famam publicam hr̃, non excedit, vt eſt manifeſtũ. Similiter nec per aliquam verã ſcientiã naturalem ſeu liberalẽ artẽ hoc eſt cognoſcibile, vt patet intuenti. Reſtat ergo, ꝙ hoc tñ ſit cognoſcibile per diuinã reuelationẽ, ſecũdũ quã prophetæ, vt ait Greg. qñque de præterito, qñque de futuro vaticinanſ. Et iſto modo Moyſes de Noe prophetare cenſeſ, de quo dicit genuiſſe tres filios & hmõi. Tertio præſupponiſ ꝙ vt aliquis ſit filius alterius ſecundũ cõem æſtimationem & famã publicã tantũ, vel ſecundum adoptionẽ legalẽ hoc poſſet aliter cognoſci quã per diuinã reuelationẽ probatur. Nã per teſtes idoneos, vel legitima documẽta, vel chronicas antiquorũ auctenticas, talis filiatio ſufficienter poſſet probari vt de ſe patet. Quarto ſupponiſ ꝙ miraculorũ Dei quędã ſunt ad fidei cõfirmationẽ, & talia debẽt eſſe manifeſta. Alia vero ſunt miracula q̃ nõ per ſui manifeſtationẽ ſed per fidẽ habenſ, & iſta debẽt eſſe occulta, vt fides eorũ magis ſit meritoria, vt eſt ſacrm altaris, & virginis partus. Veritas iſtius præſuppoſiti patet in tertia parte q 29. art. 1. in rñſione ad ſecũdũ ar. His pſuppoſitis. Prima concluſio ſit iſta, ꝙ Chriſtus prout ex pronoſticis prophetarũ hr̃, habuit eſſe filius Dauid & Abrahã ſecundũ verã generationẽ na-
C turalẽ, & ſic conueniens fuit hoc per ſacrã euangelicarũ doctrinarũ traditionẽ teſtificari. Prima pars probaſ. nã de promiſſione facta Abrahę. Gen. 26. a. legitur. *Benedicentur in ſemine tuo oẽs gentes terræ.* Quod exponit Apoſtolus ad Gal. 3. c. *In ſemine qui eſt Chriſtus.* In Pſal. aũt de promiſſione facta Dauid dr̃. *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedẽ tuã.* quæ verba manifeſte denotant verã filiationem naturalem. Ille. n. qui ſecundum famam publicam tñ hmõi filius reputatur alicuius, non vere dr̃ de ſemine eius, nec de fructu ventris ſui, vt eſt manifeſtum. Et inde ẽt eſt, ꝙ cum ex tali filiatione in laudabili vena filij parentibus in virtutibus ſuccedũt vt in primo præſuppoſito dictum eſt, idcirco principales virtutes regiæ quæ de ipſo Dauid leguntur, attribuebantur prophetice quaſi per modum ſucceſſionis deberi Chriſto. De Dauid. n. legiſ fuiſſe in oibus vijs ſuis prudentẽ ſeu ſapientem 1. Reg. 28 Similiter ꝙ fuit faciens iudicium & iuſtitiã oĩ populo 2. Reg. 8. d. Quę quidẽ virtutes quaſi per modũ germinariæ ſucceſſionis prędicũtur à Ieremia Chriſto conuenire. vnde Iere. 23. a. *Suſcitabo Dauid germen iuſtũ & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet iudiciũ & iuſtitiam in terra.* Vnde, licet in altiori & excellentiori modo Chriſtus habuit virtutes quã Dauid & cęteri ſancti, vt in tertia parte. q. 7 ar. 2. in rñſione ad 2. arg. nec ipſi Chriſto per ſucceſſionem à Dauid debebantur, præſertim cũ multi progenitores non euſdẽ laudabilitatis inter Dauid & Chriſtũ interfuerũt: Denotatur tñ per prophetam in verbis prædictis, ꝙ Chriſto ẽt pertinebat ſucceſſio in talibus virtutibus ſecundũ verã generationem naturalẽ humanam, inquãtum erat ex vero & proprio germine ipſius Dauid, prout in primo præſuppoſito fuit tactũ. Secunda pars concluſionis probaſ. Nam illa quę in vaticinijs prophetarũ inueniuntur tradita de Chriſto, in euangelijs pro maiori & principaliori parte impleta eſſe explicanſ Mat. 1. d. *Vt adimpleretur quod ſcriptum eſt per prophetã, &c.* Et ſic de quã plurimis quæ in proceſſu euangeliorum ſimilibus leguntur. Concluſio ſecunda, ꝙ Chriſtũ ſecun-

ſecundum veram generationem naturalem à Dauid & Abrahã D
deſcendiſſe ſufficienter traditur, quantum ad informationẽ ſpectat per Matthæum in primo titulo ſui euangelij dicentem. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid filij Abraham. Etiam ſi de genealogia Chriſti nihil amplius tradidiſſet, probatur. Nã ex ſolis iſtis verbis manifeſte aſſerit euangeliſta Chriſtum à Dauid & Abraham deſcendiſſe per veram generationem naturalẽ, ſed talis aſſertio eſt ſufficiens teſtimoniũ apud fideles ad hoc oñdendum, etiam ſi nihil amplius de hoc declaraſſet. Igitur concluſio vera: Conſequentia de ſe patet, & aſſumptum pro prima parte probatur. Nam eſto ꝙ filius dici poſſet ẽt ille qui tñ ſecundũ famam publicam vel legitimam adoptionẽ eſt filius, vt in primo præſuppoſito, nunquam tñ ab aliquo dr̃ generari qui ſecundum famam tñ vel adoptionem ſit eius filius: licet. n. pater dicatur ſecundum curam, ætatem, ſeu genituram & hmõi, & per conſeqũẽs filius tanquam eius correlatiuus, generare tñ ſeu generatio non eodem modo æquiuocatur. Cum igitur dicit. Liber generationis Ieſu Chriſti, manifeſte loquitur de genealogia quæ eſt per viam generationis, non autem de illa quæ ſecundũ famam vel adoptionem tñ dr̃. Talis. n. filiatio, non per generationẽ, ſed per alium modum procedit. Secũda vero pars aſſumpti probatur. Nã apud fideles euangelia Chriſti recipientes ſufficienter filiatio prædicta per illa verba tituli comprobatur. Nam ſi hoc non eſſet verũ, nec titulus ille veritatẽ contineret, ꝙ abſit à fideliũ cordibus cogitare, cum ſecũdum Aug. Si vnũ falſum in ſacra ſcriptura eſſet repertum tota eius auctoritas infirmaretur. Apud infideles autẽ E
qui euangelium negant vel de ſui veritate dubitant, nec tota genealogia ſequens ſufficit ad hoc eis probandum. Tales. n. à fide alieni, verbis euangeliſtarum non præſtant fidem, & ideo totã illam lineã negabũt, niſi forte Hebræi qui auctoritate vete. teſt. aliquã partẽ genealogiæ Matthęi habẽt recipere. ſ. vſq; Zorobabel vel Abiud & hmõi, non vltra, cum apud eos de cęteris hiſtoria auctentica nõ habeaſ. Sic igiſ tota genealogia per extenſum in euangelijs tradita non ſufficit ad cõuincẽdos infideles de hoc quod Chriſtus à Dauid deſcendit, etſi per Ioachim & Mariã fieret deſcenſus. vnde Apoſtolus 1. ad Tim. 1. prohibet genealogijs intendere. vbi glo. dicit ꝙ infideles habebant genealogias quibus narrabant Chriſtũ deſcendiſſe à Dauid. vnde ſicut apud tales nõ ſufficit illa narratio in euãgelijs contenta de genealogia Chriſti quantumcunque extenſa tradatur, ad veram generationẽ naturalem eius oñdendã, ſic apud fideles ſola verba tituli ſufficiunt ad hoc fundandum, quę quidem ratio includitur in verbis Aug. contra Fauſtũ Manichæum volentẽ probare Chriſtum non eſſe filiũ Dauid. cũ non eſſet conceptus ex Ioſeph, ad quẽ ſeriẽ generationis Matthæus producit, vbi Aug. ſic ait. Sic ergo nos credimus ẽt Mariã fuiſſe in cognatione Dauid, quia ſcripturis credimus, q̃ vtrũq; dicunt. ſ. Chriſtũ ex ſemine Dauid eſſe ſecũdũ carnẽ, & eius matrẽ Mariã virginẽ eſſe. Hæc ille. Si tñ quęratur quę ſit vtilitas ſeu neceſſitas tradendi tã extenſam genealogiã vbi ſolus primus titulus ſufficit: Ad hoc rñdetur per ſequentem tertiã concluſionẽ. Tertia concluſio, ꝙ conueniẽs fuit, vt Chriſtus ẽt ſecundũ publicã famã & cõem populi æſtimationẽ à Dauid deſcẽderet, & ꝙ hoc cõſonat antiquorũ propheticis traditionibus. Pri- F
ma pars probatur. nã hoc fuit conueniens dupliciter. Primo ad fidelium in cõi Chriſtũ illo tẽpore recipientiũ inſtructionem. Secundo ad confutationẽ infideliũ Chriſtum nõ recipientium. primum patet ſic, nã prout in ſecunda ſecundę q. 1. ar. 7. in rñſione 3. arg. hr̃. Cognitio fidei in hominibus oportuit, vt ab imperfecto ad perfectũ procederet, & ideo Chriſtus fuit prius cognitus ſub rõne Saluatoris in cõi, ẽt apud electos, quã cognoſcereſ eſſe Deus & homo. In prima. n. vocatione Apoſtolorũ Io. 1. Andreas dicebat: *Inuenimus Meſſiã.* i. Chriſtũ, ſed poſtea Chriſto interrogante, Vos quem me eſſe dicitis? Petrus rñdit. *Tu es filius Dei.* Mat. 16. c. Ex quo vr̃ ꝙ prius ſequebantur Ieſum tanquã Chriſtũ antequã cognoſcerent eius deitatem. Vlterius ẽt tãquam minus plene informatis de fide ſuæ deitatis, eiſdem dicebat apoſtolis, tanto tẽpore vobiſcũ ſum, & non cognouiſtis me. Io. 14. b. Similiter & pari rõne prius Chrs fuit cognitus tanquã filius Ioſeph, quã cognoſceretur eſſe ſine patre in terris. Non. n. ſolum apud æmulos qui ipſum ſpernentes dicebant. *Nonne filius Fabri eſt.* Mat. 13. ſed ẽt apud ſimplices diſcipulos & cognatos cõiter filius Ioſeph reputabatur, antequã myſterium virginitatis eſſet diuulgatum. In talium. n. perſona euãgeliſta dicebat. Nõ cognouerũt parentes eius. Luc. 2. g. vñ nõ ſolũ ſimplices ſeu idiotę prout apoſtoli fuerũt in principio, ſed ẽt Nathanael qui ſecundum glo. peritiſſimus ſcripturarum erat, cũ audiuit à Philippo. Io. 1. g. *Quem ſcripſit Moyſes in lege & prophetis inuenimus Ieſum filiũ Ioſeph à Nazareth,* non fuit admiratus de hoc ꝙ Chrs eſſet filius Ioſeph: ſed de hoc q. à Nazareth eſſet, cũ de Bethleẽ expectabaſ Meſſias. Et quod magis attentione dignũ eſt, ꝙ ipſa eadẽ beata virgo huius myſterij diuini ſuper oẽs conſcia, iſtum modũ loquẽdi obſeruabat di. Ego & pater tuus dolentes quęrebamus te Luc. 2. g. Ex quo ſe-

A quo ſequitur, quod ad inſtructionem fidelium in communi qui Chriſtum venientem in mundo receperunt, conueniens modus fuit, vt eis præſentaretur prius ſub ratione regis, ſcilicet Meſſiæ filij Dauid ſine reuelatione myſterij deitatis & virginitatis matris, quam quod eis à principio omnia iſta arcana reuelarentur: ſic.n. proceſſerunt ab imperfecto ad perfectum, qui eſt modus hominibus in communi maxime connaturalis. Secundum probatur, nam ſi Chriſtus ſecundum veram generationem naturalem tantum à Dauid deſcẽdiſſet, & non ſecundũ famã publicã, & cõem populi æſtimationem, hoc nõ ſufficeret ad refutandos infideles, præcipue Hebræos qui ex illa ſtirpe tantum Saluatorem ſpectabant, vt auctoritates ſacræ ſcripturæ teſtanť, & Chriſtus eos exhortando dicebat. *Scrutamini ſcripturas*, Io.5.f. Vnde ſi eum rationabiliter ignoraſſent à Dauid deſcendiſſe, præſertim cũ cõis fama & populi æſtimatio hoc non teſtaretur, redderentur excuſabiles. Non enim ipſi tenebantur cognoſcere veram generationem naturalem Chriſti ſecundũ quam à Dauid deſcendit, Talis.n. incognoſcibilis eſt, niſi per diuinã reuelationẽ, vt in ſecundo præſuppoſito fuit oñſum. Diuina tñ ſcriptura intendit eos inexcuſabiles reddere, vnde glo. ſuper illud Matth.2.a. *Vbi eſt qui natus eſt*. Cõtaſio Iudæorũ eſt vt Chriſti natiuitatẽ à gẽtilibus diſcant, etſi nõ credũt, inexcuſabiles ſunt, hæc in glo. Conueniens igiť modus fuit, vt ẽt Chriſtus ſecũdũ publicã famã à Dauid deſcenderet, vt ſic ipſum refutantes ſaltẽ ſub rõne Saluatoris ſpectati in cõmuni recipere, inexcuſabiles eſſent, quod eſt intentũ.

Secunda vero pars cõcluſionis probať. Nam prophetæ per modũ ſucceſſionis ipſius Dauid Chro regiã dignitatẽ attribuebãt, Iſa.9.b. *Super ſoliũ Dauid & ſuper regnũ eius ſedebit*. Quæ quidem verba & ſimilia, licet non de ſede ſeu regno tẽporali principaliter
B intelligant, prout verba Iſa. denotant ibidẽ dicentis. *Sedebit in æternũ*. Nec.n. concedendũ, eſt ꝙ, in regno tẽporali Dauidico Iechonias à quo Chriſtus deſcendit habuit ſucceſſorẽ prophetante Ierem.22.g. de ipſo Iechonia. *Non erit de ſemine eius qui ſedeat ſuper thronũ Dauid*: cũ hoc tñ ſtat ꝙ ſecundũ intellectũ minus principalem ſeu figuratiuum, quem totus populus in cõi principaliter intendebat de regia dignitate tẽporali, quæ Chriſto debatur per ſucceſſionẽ Dauid talia verba intelligunť, per quod ſignificabať ſucceſſio ipſius Chriſti hominis in regno vniuerſali ſupra oẽm creaturã, iuxta illud: Data eſt mihi oĩs poteſtas in cę & in ter. Mat.28.d. Rõ ante huius figuratiuæ loquutionis ſeu duplicis intellectus talis eſt. Nã ſicut noſtra cognitio de imperfecto ad perfectũ naturaliter ꝓcedit, vt tactum eſt, ſic eo mõ naturale eſt nobis ex cognitione corporaliũ, in ſpiritualiũ cognitionẽ deuenire. Inuiſibilia.n. Dei à creatura mũdi per ea q̃ facta ſunt intellecta cõſpiciunť, ad Rom.1.c. Quod nõ ſolũ hẽt locũ in puris naturalibus, ſed ẽt in ſupernaturalibus, vt miſterijs eccleſiæ, ꝓcipue in ſacris quibus ſacta inuiſibilia per ſigna viſibilia tradunť, & iõ ex diuina ꝓordinatione, vt populus de ſenſibilibus ad inſenſibilia connaturali mõ reduceret, Chriſtũ quẽ cõſtituit hęredẽ vniuerſorũ ẽt in regia dignitate tꝑali vt legitimũ ipſius Dauid ſucceſſorẽ fecit, ſic ius hẽditariũ in ipſo regno eidẽ pertinere ex tali ſucceſſione. Quã quidẽ ſucceſſionẽ tꝑalẽ cõtẽporanei Chriſti diligẽter attẽdebãt, vt teſtať ſacra hiſtoria. Nã apoſtoli qui fuerunt ſuper cęteros de myſterijs Chriſti eruditi, ẽt poſt reſurrectionẽ, qñ iã ipſi⁹ gloria erat eis magis manifeſta ab eo q̃rebãt. Si in hoc
C tꝑe reſtituturus es regnũ Iſrael? Act.1.a. Quod intelligiť ad literã de regno tꝑali. credẽtes talẽ reſtitutionẽ ad Chriſtũ ꝑtinuiſſe, nec Chriſtus pro tunc iſtũ intellectũ figuratiuũ ſeu minus principalẽ ab eis excluſit expreſſe, vt ibidẽ patet. Fortius ergo ſentiẽdũ eſt de cęteris, qui regnũ Dei ignorabãt. Cũ igiť ſucceſſio in regia dignitate tꝑali, ad illũ etiã qui ſecundũ famã publicã eſt filius pertineat, vt in primo præſuppoſito, nõ aũt ad illũ tantũ qui ſecundũ veram generationem naturalem tantũmodo deſcendit, ſequitur ꝙ prophetæ teſtantes ipſum fore legitimum ſucceſſorẽ in regno Dauid tꝑali, conſequenter præmonſtrabant ipſum ſecundũ famã publicam à Dauid deſcenſurum quod eſt intẽtum.

Quarta concluſio, ꝙ prędictus deſcenſus Chriſti à Dauid ſecundũ publicã famã & cõem populi æſtimationem quantum ad contemporaneos Chriſti attrahendos vel iuſte reprobandos pertinebat, ſufficienter traditur per Matthęũ Euangeliſtã, cũ dicit. *Abraham genuit Iſac, &c.* Et conuenientius per Ioſeph quam ſi per ſolam virginem glorioſam huiuſmodi deſcenſus traderetur.

Prima pars cõcluſionis probať. Nã oẽs contemporanei Chriſti, exceptis pauciſſimis quib⁹ myſteriũ virginitatis fuit reuelatũ, credebãt Chriſtũ eſſe filiũ Ioſeph, & fama publica hoc teſtabať, vt patet ex iã dictis. Qui quidẽ Ioſeph de directo genealogizať à Dauid per Matthęũ, vt patet in litera. Igiť prima pars cõcluſionis vera. Secũda vero probať, nã ſi taliter deſcenſus ſecundũ publicã famã per virginẽ glorioſam declararet, & nõ ꝑ Ioſeph, oportuiſſet ꝙ, contẽporanei Chriſti reputarent Chriſtũ non deſcẽdere à Ioſeph, & conſequenter crederent virginẽ glorioſam nõ legitime Chriſtum concepiſſe, vel myſterium virginitatis eſſet ſtatim eis reuelandum, quorum primum eſſet falſiſſimum, & derogatiuum D honoris ipſius beatæ virginis, quæ vt ab infamia ſuſpitionis eſſet immunis, diuina pręordinatione fuit deſponſata, vt ſancti doctores tradunt. Secundũ vero eſſet ẽt cõtra dictamen eiuſdẽ diuinæ præordinationis quæ virginitatẽ matris ex certis rationibus, vt dictũ eſt, voluit eſſe occultam, & ſic ſecũda pars cõcluſionis vera.

Quinta concluſio, ꝙ conueniens fuit vt Chriſti genealogia nõ tãtum ſecundũ prædictas filiationes, ſed ẽt ſecundũ filiationẽ legalem ſcilicet ſecundum adoptionem traderetur, vt Luc tradit in 3.c. probatur. Nã vt doctores dicunt, prout poſtillator Luc. 3. tractat licet oẽs ſapientes Hebręorũ concorditer tenerent Chriſtum deſcenſurum eſſe à Dauid: aliqui tñ eorum opinabantur ipſum deſcendere ab eo per Nathan eius filiũ adoptiuũ ꝑꝑ excellentiã ſanctitatis prophetiæ, alij vero per Salomonem ꝑꝑ dignitatem regiã & excellentiã ſapientiæ. Secundũ veritatẽ aũt vt omnino tolleretur errandi occaſio per vtrumque deſcendit, per Salomonem. ſ. ſecundũ lineã naturalẽ generationis, per Nathan vero ſecũdũ lineã adoptionis legalis. Nathan.n. filius adoptiuus fuit Dauid, vnde conuenienter Lucas ſequitur lineam adoptiuã per Natham & quoſdã alios, vt nobis oſtendat ꝙ etiam ſecundũ lineam adoptionis Chriſtus à Dauid deſcendit, idcirco notanter prætermiſit hoc verbũ genuit, & loco eius vtitur hoc verbo fuit.

Sexta concluſio ꝙ generatio Chriſti vera à Dauid per virginẽ glorioſam deſcendens cũ expreſſione virginitatis atque quantũ ad fideles fide diuulgata certificandos pertinet, ſufficienter traditur per Matth.1. Nã in ꝑdicto cap. poſtquã Matthæus ſe expediuit de genealogia Chriſti ſummarie in primo ti. & cõſequẽter E in ſingulari per extẽſam ſucceſſionẽ (quã ſucceſſionẽ in tres quaterdenas ex certis cauſis myſtice intellectis diuidit prout in Glo. ord. ſufficiẽter tradiť) ſtatim ipſam materiã generationis Chriſti quaſi alio mõ reſumẽs ſubdit: Chriſti aũt generatio ſic erat. Cũ eſſet deſpõſata mater Ieſu Maria Ioſeph antequã conuenirent inuẽta eſt in vtero habẽs de ſpiritu ſancto, vbi manifeſte tradit veritatẽ gñrationis Chriſti, quã à Dauid deſcẽdiſſe innuit ꝑ ꝑ.... per Mariã virginẽ, nõ ex virili ſemine, ſed Spiritusſancti inſpiratione proceſſiſſe, cũ quo ẽt oſtendit eius virginitatẽ occultam eſſe illis tẽporibus, niſi cui Deus ex cã voluit reuelare ſicut Ioſeph.

Colligitur ergo ex præmiſſis, ꝙ deſcenſus Chriſti à Dauid & Abrahã in euangelio quadrupliciter tradiť. Nã aut ſecundũ verã generationẽ naturalẽ, & hoc ſummarie quantũ ſufficit ad certificandos fideles in cõi de impletione promiſſionũ quę patribus fuerunt factę, & hoc dupliciter, quia aut ſine myſterij virginitatis reuelatione, & ſic in primo tit. Matthæi prout in ſecunda concluſione, aut cũ declaratione virginitatis ſicut ibi. *Generatio autẽ Chriſti, &c.* Matth.1. prout in ſexta concluſione. Aut ſecundum publicam æſtimationẽ, & hoc extenſe per ſingula deſcendendo, & aſcendendo quod ſufficit, & requiritur ad certificandos Chriſti contẽporaneos. Et de hoc ꝙ Chriſtus fuerat legitimus ſucceſſor ipſius Dauid, hoc dupliciter, quia aut ſecundũ lineã naturalẽ F generationis publice æſtimatã per Salomonẽ quã Matthæus tradit prout in quarta concluſione, aut ſecundũ lineã adoptiuã, & ſic Luc.3. prout in quinta cõcluſione. Qui quidẽ quadruplex deſcẽſus in Chriſto cõcurrit prout traditio euãgelica narrat fideliter. Et hæc ad murmurationes perfidorũ cõprimendas & admirationes tollẽdas fideliũ in ꝑdictis ſufficiãt ſecũdũ literalem expoſitionem, omiſſis tamen quamplurimis alijs in hac materia à doctoribus traditis quæ ad myſticam pertinent declarationem.

Sequuntur notulæ breues venerabilis ac religioſi patris fratris Matthiæ Dorink profeſſoris ſacræ theologiæ exim ij. miniſtri prouinciæ Saxoniæ ordinis minorum, quibus poſtilla fratris Nicolai de Lyra valide ab impugnationibus domini Burgen. defenſatur, & primo circa euangelium Matthæi.

REPL. Et qa de veteri teſtõ nõ plus reperi tactũ per Burg. ideo accedendũ eſt ad nouũ, &c. In nouo Teſtõ primo occurrit euangelium Matthæi, in cuius primo cap. dr̃ Iudas genuit Phares & Zaran de Thamar. quem paſſum exponens beatus Hiero. dicit, notandũ in genealogia Saluatoris nullã ſanctarum aſſumi mulierũ, ſed eas tantum quas ſcriptura reprehendit, vt qui ꝑꝑ peccatores venerat de peccatricibus naſcẽs, &c. Poſtil. aũt ab hoc dicto beati Hiero. cũ reuerentia declinat motus ex certis rõnib. Quarũ prima eſt, quia non vr̃ rõnabile mulieres rõne illa poni in genealogia Saluatoris, qua rõne viri ex ea prætermittũtur ſcilicet Ochozias, Ioas & Amaſias propter peccatũ prætermittuntur, vt dicit idem beatus Hieron. igitur propter peccatum non ponunť ibi rationabiliter mulieres. Item virgo glorioſa poniť in ipſa genealogia, quę tñ eſt & ſemp fuit ſanctiſſima. Itẽ quia dicit beatus Hier. Ruth & Raab in genealogia poſitas tãquã per ſcripturã ſacrã reprehenſas: Quod nõ vr̃ verum, quia ſcriptura eas cõmendat. Raab cõmendatur Ioſuæ 2. & poniť in catalogo iuſtorũ ad Heb.11. Quod aũt dicta fuit meretrix, nõ fuit rõne vitij, ſed officij, qa vbi nos habemus meretrix, Hebræus habet hoſpita: vel fuit eius cognomen. Similiter & Ruth cõmendatur in ſcriptura, Ruth.

A Ruth 1. & 3. Nec alicubi legitur de illarū duarum mulierū reprehenſione prout beatus Hier. allegat. Exponit igitur poſtillator illū paſſum ſic, quod illæ mulieres ideo hic notantur, quia viris ſuis fuerunt accidentaliter coniunctæ † Nā quæ fuerūt primo & principaliter coniunctæ, ſiue bonæ ſiue malę nō hic notantur. Immo quę inter illas quatuor fuit magis famoſa peccatrix. ſ. Bethſabea directe non notatur, ſed dr̃ ea quæ fuit Vriæ, quæ principaliter & directius nominari debuit ſi peccatum ratio notationis fuit.

† Tu dicas nominatas, ſi quia inſigne aliquid in eis geſtum eſt, tū quia alienigenas & peccatrices nominando indicatur vocatio gentium, & venia peccatorum.

In hac re. Burg. aſſumit beatū Hieron. in ſui defenſione, quē tñ ex leuibus cauſis conſueuit improbare, vt patet in multis locis ſui corruptorij. Et puto defenſionē Burg. beato Hier. nō placere, quia maiora incōuenientia cōtingunt defenſori q̃ defenſo, vt patebit. Dicit nãque Burg. primo quod verba beati Hier. ſunt ſane intelligenda de peccatoribus finaliter pęnitentibus & ſic iuſtificatis, & tales dixit fuiſſe illas quatuor mulieres in genealogia Chriſti notatas. Secundo dicit Burg. quod Raab & Ruth fuerūt famoſæ peccatrices, quia nationes earū in ſcripturis reprehenduntur. Tertio dicit, quod etſi illæ quatuor mulieres fuerunt iniuſtæ, non tamen fuerunt dicendæ ſanctæ, ſaltem in vita earum propter præcedentia peccata. Ex his tribus dictis putat Burg. accipere velle ſufficientem rñſionem ad argumenta poſtil. facta cōtra beatum Hier. Sed certe ex inepte dictis apta reſponſio fieri non poteſt.

Nunc aūt primū dictū propoſito eſt ineptū. Nā multæ mulieres patrū nominatorum in ſcriptura ſunt reprehenſę tñ finaliter iuſtæ, ſicut Sara, Rachel, Lia & cęteræ, ideo ſecundū primū dictū Burg. quam plures debebāt nominari. Cæterum ſi ſolæ quatuor finaliter iuſtificatæ debebant nominari, ſequitur quod finaliter impœnitentes nominari non debuiſſent, & ſic Achaz & multi nominati, nominari non debebant, per argm̃ à cōtrario ſenſu, quod
B Burg. ſæpe grandipendit. Nec ſecundū dictum Burg. eſt aptum propoſito Nam ſi quis ex mala fama nationis, deberet dici famoſus peccator, maxime Iob qui natione fuit gentilis, & tamen ſcripturis dr̃ fuiſſe ſimplex & rectus timens Deū & recedens à malo, &c. quę de eo dñr Iob. 1. Poterant ēt illæ duæ mulieres naturaliter facere quæ erant legis ſicut Iob & non idololatræ. Vnde de gentilitate ad Iudaiſmum conuerſas ſcriptura non reprehendit ſed magis commendat, vt probat poſtillator. Nec tertium dictum vr̃ propoſito conuenire. Nam beatus Hier. in hac vita iuſtificatas & cū finali iuſtitia defunctas vtiq; debuit dicere ſanctas, nec hoc omittere pp peccata præcedentia, ſi qui fuerūt, quia Petrum, Paulū, Matthæū, & Magdalenā & cęteros vere ſanctos dicere catholicū eſt quorum tñ peccata ſacra ſcriptura commemorat, ſed non illarum, ſ. Raab & Ruth. Cum igitur dicta Burg. prout viſum eſt ſint propoſito impertinentia, reſponſa ex eis accepta valere non poſſunt. Idcirco cum primum arguitur de tribus regibus propter peccatum prætermiſſis, reſpondet Burg. quod illi fuerunt finaliter impęnitentes, quod in mulieribus non habet locū. Sed oſtenſum eſt ſupra primum dictum Burg. vnde ſumitur illa reſponſio, non eſſe rationabile, nec per conſequens ſolutio.

Ad ſecundum argm̃ de beata virgine ſine peccato in genealogia poſita, reſpondet Burg. quod ſecus eſt de beata virgine, quam neceſſe habuit euangeliſta ponere, & de illis mulieribus quas euangeliſta voluntarie nominauit, & ſine defectu potuiſſet prætermittere. Sed puto bea. Hiero. ſic non voluiſſe dicere, quia illa re-
C ſponſio plus inuoluit, quam ſoluit, nam dicens euangeliſta pro ſola volūtate illas mulieres nominaſſe, neceſſe habet dicere quod ſine ratione. Quod ſi ſic, fruſtra bea. Hier. quæreret rōnem cuius non eſt ratio, ſed voluntas. Nec veriſimile, quod ſola voluntate, quinimo ex rationabili neceſſitate eas nominatim expreſſerat euangeliſta, quæ rationabilitas infra oſtendetur. Ad tertiū argm̃ poſtil. Burg. reſpondet quod facit pro beato Hier. quia in ſcriptura commendantur, hoc eſt argm̃ iuſtificationis earum finalis, ſed per hoc non excluditur. quin prius fuerāt famoſæ peccatrices vt dicit Bur. Cuius oppoſitū tñ oſtenſum eſt in correctione ſecundi dicti ſup. Nec aliqua ſcriptura hr̃ quod perſonæ aliarum vnquam fuerint reprehenſibiles, ſed potius in ſcriptura commendantur, vnde poteſt ſumi argm̃ quod eſt Burg. in ve. Teſt. valde familiare, ſed ipſe conſueuit arguere ab auctoritate negatiue quod non valet, hic arguitur aūt ſimul conſtructiue & deſtructiue per hoc quod non legitur quod ſint reprehenſæ ſed commendatæ. Arguo tñ ex dictis contra Bur. aliter. Oīs denominatio debet fieri à principaliori & digniori, ſed fides & iuſtitia ſunt digniora vitijs, igitur nominatio debet fieri potius à virtutibus quam à vitijs, ſed conſtat ex ſcriptura Raab & Ruth fuiſſe virtuoſas, igitur earum nominatio dēt potius ſumi à virtutibus quā a peccatis ſi qua præceſſerunt. Nā in cōmemoratione ſanctorum, virtutū fit mentio de per ſe, vitiorum autem quæ fuerunt, per accidens & recitatiue, igitur illæ ſanctę mulieres in Chriſti genealogia ſancti potius debebant notari ex conuerſatione quā prauitate tranſgreſſionis. Nec illa tertia rō poſtil. facit pro beato Hier. prout Burg. dixit, ſed contra ſpecialiter quia dicit quas ſcripturā reprehendiſſe, quod nuſquā reperitur, ſed contrariū, quia vtraſque ſcriptura commendat notabiliter

D notabiliter ſatis. Patet igitur quod Burg. volens pro beato Hieron. certare plus eum inuoluit.

Conſequenter videndum eſt quomodo contra Poſtil. irrationabiliter mouetur dupliciter. Primo dicit, quod nihil pertinet ad rationem genealogiæ coniunctio viri & mulieris per ſe vel per accidens, & nihil refert. Nam neceſſariū vr̃ vxores ſecundarias nō principales in hmōi genealogia nominari, quatenus ex tali nominatione oñdatur verum fuiſſe matrimonium & nihil illegitimitatis interueniſſe. Quod aūt verum matrimonium ſit inter virum & vxorē principalē, nemo dubitat, nec prolem ex eis ſuſceptam fore legitimā, prolem aūt ex occaſionaliter & ſecundario coniuncta poſſet probabiliter dubitari fore legitimā, idcirco in generatione ex principali & per ſe coniunctā in tota genealogia, de muliere nulla fit mētio, quia ibi prolis legitimitas eſt lata. In generatione aūt ex occaſionaliter coniunctis neceſſe fuit de mulieribus fieri mentionē. Tum vt ex hoc innuatur cōiunctionē fuiſſe legitimā, Tū vt oñdatur prolē ex ſic cōiunctorū generatione, nullā incurrere notā. Neceſſariū igitur fuit in Chriſti genealogia hoc obſeruare, ne Herodes aut alij Chriſti perſequutores velamē excuſationis poſſent aſſumere quaſi natū illegitime perſequerentur. Hæc eſt. n. ratio ſanctorū doctorū de matris Chr̃i deſpōſatione.

Nec valet quod Burg. ſecundo obijcit contra poſtil. rōnem de Lia quæ fuit Iacob præter intentionem coniuncta, & tamen non nominatur in genealogia Chriſti, qd̃ tñ oporteret, ſi ratio poſtillatoris valeret. Reſpondeo quod quamuis Lia fuerit coniuncta prę-
E ter eius intentionē non tñ ex hoc fuit vxor eius occaſionalis nec ſecundaria, ſed principalis pp ſequentem ratihabitionem. Rachel enim quamuis fuit plus dilecta; fuit tamen vxor ſecundaria & ideo Chriſtus ſi fuiſſet natus per lineam Rachel, ſpecialiter nominari in genealogia debuiſſet propter rationem prædictam. Sed quia per lineam Lię quę fuit prima & principalis vxor, Chriſtus natus eſt, idcirco eam nominari nō oportebat. Confirmatur hęc rñſio, quia ſecundum magiſtrū in quarto diſt. 30. & doctores Error in perſona coniuncta dirimit ēt contractū matrimonium niſi poſt coniunctionē interuenerit ratihabitio. Cum igitur in coniunctione Iacob & Liæ interuenit error pſonæ, potuit legitime poſt coniunctionē eam refutare, quod tñ non fecit, ſed potius ratum habēs factum, pro coniunctione Rachel vltro ſeruiuit. Et Lia prima & principalis vxor fuit per conſequens non nominanda.

Sed finaliter in hac materia Burg. valde mouetur cōtra poſtillatoris excuſationē, qua ſe excuſat de hoc quod declinat hic dictum beati Hier. aſſerens contra pietatē militare ſanctorū opinionibus contraire, inducens ad hoc canonem decretalis. diſt. 20. Sed reuera in quo Burg. excuſationem poſtillatoris reijcit ipſe magis venit inculpandus. Perſæpe quidē beatū Hier. beato Aug. cęteriſq; doctoribus ēt ſine magna rōne obijcit & ipſorū dictis infideliū Iudæorū dicta anteponit. Etſi aliqñ pro ipſis certare videatur, in odium id facere vr̃ poſtillatoris, ſalua pace, qui non niſi ſcri-
F ptura aut rōne cogentibus interdum à ſanctorū declinat ſententijs. Nec id quod Burg. aſſumit facit contra pietatē, quia hic honor, hæc reuerētia ſolis debetur canonicis ſcripturis, vt quidquid in eis repertum fuerit, ſine hæſitatione verū eſſe credatur, vt dicit beatus Auguſtin. de vnico baptiſmo. Scripturis aūt alijs quibuſcunq; rōnabiliter contradicere licet dicente eodem Aug. in epiſtola ad Hiero. Aliorum ſcripta ita lego, vt quantalibet ſanctitate quantave doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, &c. Et in epiſtola ad Fortunatum dicit: Tales eſſe velle lectores ſuorū ſcriptorum qualis ipſe eſt aliorū in quo ſua ſcripta cęteris corrigenda ſubijcit, ſicut ipſe aliorū ſcripta vbi id certa rō vel auctoritas exegit, refutauit. Nec putādū hāc Aug. humilitatē beato Hier. & cęteris ſanctis doctoribus defuiſſe. Canon decretalis contra poſtil. inductus pro ipſo militat: Dr̃ namq; in ipſo, quo quis maiori rōni innititur eo maioris auctoritatis eius verba eſſe videntur. Igitur poſtilla ſi nulla temeritate permotus interdū ſanctorū ſententias cū reuerentia (quæ ſanctis doctoribus debetur) declinet: meliori rōne aut auctoritate perſuaſus, nequaquā dēt ob hoc à veritatis amore criminari, qm̃ in his quæ fidei non ſunt, nec ſacris literis obuiant, neq; ſancti, neque ſcholaſtici doctores mutuū conſenſum expetunt, ſed ſibi mutuo alijs & alijs rationibus perſuaſi ſine temeritate immo vtiliter contradicunt.

In eodē cap. vbi dr̃ Ioſeph virum Mariæ, vbi oēs doctores concordant, quod ſufficienter deducitur genealogia per Ioſep virū Marię, quia erant de vna tribu, &c. Burg. facit multa argumenta aliqua ſatis competentia, quod non Dauid ſufficit declaratio gloſſæ & doctorū. Ipſe igitur longā digreſſionem facit, in qua putat ſatiſfacere non ſolum quærenti, ſed qōni, quæ fieri cōſueuit in hac materia, cui placet videat. Mihi autē vr̃ quod non amplius quam poſtil. factum concludat. Cum n. Chriſtum natum ex ſemine Dauid & Abrahā ſecundū promiſſa vtriſque facta non niſi auctoritate ſcripturæ habeatur, igitur ſolū creditum eſt apud recipientē ſacrum cano. Sic & apud Chriſtianū hr̃ ſolum auctoritate Matt. & Lucæ. igitur ex ſola fide. Fruſtra igitur Burg. videtur tam prolixa digreſſione labo-

Linea ge… logiæ C… & Ioſeph … modo pr… poſsit.

A ne laboraſſe, p̄ſertim cum quatuor ſuæ ſuppoſitiones, & ſex concluſiones citra vel vltra ea, quæ fidei ſunt nihil concludunt. Nam in prima ſuppoſitione ſua dicit de filiatione & ſucceſſione ſecundū formā vulgarem, quæ modicū facit ad propoſitū deducendū. Nā à Zorobabel nulla apud catholicos nec puto apud Iudęos hr̄ hiſtoria auctentica, vñ talis fama vulgaris auctoritatiue cōfirmari potuerit vſq; ad Chriſtū & parentes eius. Et ſi hr̄, tñ quia in canone non eſt, ea facilitate contemnitur qua probatur, ſecundum regulam beati Hieron. In ſecundo præſuppoſito dicit Bur. dubiū eſſe quocunque naturaliter genito, an ſit legitime natus. In quo nihil dicit pertinens ad qōnis motæ ſolutionē, quia per nullā naturalē cognitionē poſſumus ad legitimā Chriſti generationē p̄uenire. Et pp idem non valet ſuppoſitio ſua tertia, quia teſtimonium vel probatio per inſtrumentū pertinet ad humanā & naturalē cognitionē. Et quia de ſubſtantia inſtrumentorū ſunt teſtes, ſicut ad naturalis generationis cognitionē non pñt honeſti teſtes adduci, ita nec inſtrumēta formari, immo teſtes quicunq; adducerent̄ eſſent dubij ex ſecūdo ſuppoſito. Ex illis igit̄ tribus ſuppoſitionibus nihil fidei affert̄ niſi negatiue, ꝙ videlicet Chriſti generatio nō pōt haberi per famā publicā, nec per teſtes & inſtrumēta, nec per naturalē cognitionē. Suffeciſſet igitur quarta ſuppoſitio ꝙ pōt ſciri fidei auctoritate. Et ad hoc tendit prima concluſio Bur. quę aſſumit promiſſiones factas patribus & teſtimonium euangeliorū, quæ oīa ſola fide recipimus. Secunda ſua concluſio ſolū pertinet ad fideles, & non niſi pp fidem. Et tertia concluſio reſoluitur ad idem, quia vult ex publica fama dicere conueniens D Chriſtū eſſe filiū Dauid. Sed vnde fama niſi ex prophetis? Sed quid propheria niſi credamus? Totū igit̄ reſoluit̄ in fidē, per cōſequēs apud infidelē nihil facit. Per probationes de ſancto Tho. per Burg. ex ſua digreſſione ſumptas non probat̄ Iudęorū inexcuſabilitas, quia nec per ſcripturā pp interruptionem à tempore Zorobabel, nec per famā ex ſcripturis ſufficienter factā, Ieſum filiū Dauid fore ſcire poterant, ſed aliunde, quod oñdere non eſt præſentis ſpeculationis. Nec quarta cōcluſio, niſi per reſolutionē ad fidē procedit. Similiter & quinta, quia vtriuſq; lineæ tā naturalis quā adoptiuę teſtimoniū non habemus, niſi ex ſcriptura, teſtimoniū aūt ſcripturæ ad fidē reſoluitur. Nunc aūt ſcriptura veteris Teſti in vtraque linea deficit, quia à Zorobabel vſq; ad parentes Chriſti, vt prædictū eſt, auctoritatem non habemus. Credendum eſt igitur Mattheo & Lucæ in vtraque linea. Et ecce fideles. Et ad hoc finaliter reſoluit Burg. ſuam quintam cōcluſionē. Sed vnde Mattheus & Lucas tantę facti ſunt auctoritatis, niſi ex auctoritate vniuerſalis eccleſię teſte beato Auguſtino contra Adamantiū dicente. Non crederē euangelio, niſi eccleſię auctoritas me commoueret. Qui igit̄ credit eccleſiæ, credit Mattheo & Lucę, et ſic credit Chriſtū filiū Dauid ſecundū promiſſa facta patrib. Et hęc eſt ſumma per quā ſoluitur qō per Burg. ſic diffinite prætractata, qui aūt his non credit, quoniā ex ſcriptura quæ interrupta eſt circa genealogiam, nec ratione nec fama conuinci poterit, &c. remanebit dubius digreſſione Burgenſis non obſtāte. Auguſt. contra Adamantium.

CAP. II.

Cum ergo natus esset Iesus in Bethleē Iudæ in diebus Hero dis regis, ecce Magi ab orien

Ecce natiuitas, cum eſſet natus. — Nomen. — Locus. — Tempus.

a b c d

CAP. II.

a Cvm ergo natus, &c. Quāuis Matthęus natiuitatem prætermittat, tñ aduentum Magorum referens, breuiter eam cōmemorat ſic dicens. *Cum ergo.* Quatuor hic ponūtur à prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus. B De natiuitate domini in Bethleem Matthæus & Lucas conſentiunt. Sed quomodo & qua occaſione ad eum venerint Ioſeph & Maria Lucas exponit: Matthęus pręterit, ſicut & cętera vſque ad circunciſionem, ſicut econtra de aduentu Magorum Lucas tacet, & Matthæus exponit.

Bethleē. b *Bethleem Iudæ.* Ad differentiā illius quæ eſt in Galilæa in tribu Zabulon. Duæ enim ſunt Bethleē. Bethleē prius dicta eſt Ephrata. Bethleē domus panis, quia ibi naſciturus erat panis viuus qui de cęlo deſcendit, qui ponitur in pręſepio, vt irrationabiles paſtos, faciat ſocios angelorum. Significat aūt eccleſiam, quæ eſt domus, in qua panis viuus comeditur.

Gen. 49.b. c *In diebus.* Hierony. Hoc non ponit tantum pro tempore ſed vt videatur impletum. *Non deficiet princeps de Iuda, &c. In diebus Herodis regis.* Finito. ſ. regno Iudęorū: qñ iam Herodes alienigena in gēte Iudęorū regnū ſibi occupauerat impleta ꝓphetia q̄ dicit. *Cū venerit ſanctusſanctorū ceſſabit vnctio veſtra.*

9.f. d *Ecce Magi.* Magi nō malefici, ſed Philoſophi Chaldęorū, qui de ſignis philoſophantur. Et fuerūt (vt dicitur) de genere Balaā, & ſucceſſores doctrinarū eius. In iſtis fides gentiū vt C primitiæ Deo conſecrat̄. Hi prædicant natiuitatem, locū neſciunt. Iudęi locū inſinuant: tēpus aduentus nō cognoſcunt. E

✠ Auguſtinus. Manifeſtatus eſt Ieſus non doctis nec iuſtis. pręualet namque imperitia in ruſticitate paſtorum, & impietas in ſacrilegijs Magorum, vtroſque ſibi lapis ille angularis attribuit, quippe qui venerit ſtulta eligere vt cōfunderet ſapientes, & non vocare iuſtos ſed peccatores, vt nullus magnus ſuperbiret, nullus infirmus deſperaret. Serm. 2. de Epiphania.

✠ Cyprianus. Erant in illis regionibus viri ſyderum inſpectionibus aſſueti, qui arte mathematica vim diſcurſumque nouerant planetarum, qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, aſtrorum miniſteria certis experimentis proprijs didicerant effectibus aſſignata. Hi ex vaticinijs Balaā olim audierant ſtellā oriri ex Iacob, &c. Huius prophetiæ prouentum expectantes, & vbi venit plenitudo tēporis orto repēte nouo ſydere, ad antiqua recurrentes volumina, iā teſtimonio muniti quā ſigno dromadis inuecti, in Iudęam ſtella duce peruenerunt. Serm. de Stella & Magis.

✠ Petrus Chryſologus. Quare Magi, quare ſtella? Vt per Chriſtum ipſa materia erroris ſic fieret ſalutis occaſio, quēadmodum ad Chriſtum mortis cauſa, cauſa facta eſt vitæ. Hoſterij proprio mucrone turbare, ſingulare eſt inſigne virtutis. Apud Magos in culpa erat ignorantia non voluntas, & erat in crimine non ſtudium, ſed error quærere Deum & noſcere. Quærere neceſſitas magis eſt quam reatus. Fuit ergo pium vt & Deus inuenire quærentibus daret, & culpam deputaret errori. F Serm. 157.

Venerunt

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

1 Cvm ergo natus, &c. Hic ſecundo oſtendit euangeliſta ipſum Ieſum eſſe verum Deum & verum hominem ex illuſtratione cęleſti & veneratione regali. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius rei manifeſtatio. ſecundo ipſius Chriſti manifeſtati perſequutio, ibi. *Qui cum receſſiſſent.* Itē prima in tres: quia primo ponitur Chriſti inquiſitio ſollicita. ſecundo eius inuentio certa, ibi. *Qui cum audiſſent regem.* tertio, eius adoratio deuota, ibi. *Et procidentes.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur inquiſitio Chriſti ex deuotione. Et iſta facta eſt à magis, ſecundo, ponitur inquiſitio Chriſti ex malignatione. Et hæc fuit inquiſitio Herodis, ibi. *Audiens autem Herod.* Circa inquiſitionem Magorum quærentium Chriſtum natum euangeliſta tria notat, videlicet, natiuitatis locum, cum dicitur.

Cum ergo natus eſſet, &c. vt oſtendat impletam eſſe prophetiā Micheæ 5 vt videbitur infra eo. cap. Additur autem Iudæ ad diſtinctionem alterius Bethleem quæ eſt in tribu Zabulon. ſecundo notat tempus, cum dicit. In diebus Herodis, prophetauerat enim patriarcha Iacob Gen. 49 b. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius donec veniat qui mittendus eſt, &c.* vbi trāſlatio Chaldaica habet ſic: Donec veniat Meſſias. vbi manifeſte oſtenditur illo tempore Chriſtum eſſe naſciturum, quando deficeret rex & dux de populo Iudæorum. Et hoc impletum eſt in Herode, quia vſque ad tranſmigrationem Babylonis habuerunt reges de tribu Iuda, & poſtea duces, vt patet de Zorobabel Eſd. 2 & ſic vſque ad Herodem qui fuit Idumæus natione, & per cōſequēs alienigena, ſed regnum Iudæorum fuit ſibi datum à Romanis Imperatoribus & cum hoc adiutorium ad ipſum acquirendum, & capto Antigono ibidem regnante & poſtea interfecto, Herodes occupauit regnum, vt narrat Ioſephus lib. Anti. patet igitur quod per hoc quod dicitur.

2 *In diebus Herodis, &c.* Oſtenditur tempus præfinitum Chriſti naſcentis. Tertio, ſcriptura circa natiuitatem Chriſti notat euidens cęleſte ſignum, prophetatū enim fuerat per Balaam, Num. 24. cap. *Orietur ſtella ex Iacob & conſurget virga de Iſrael, &c.* vbi oſtenditur quod ortus nouę ſtellæ apparentis erat ſignum Chriſti naſcentis, & ideo in hora natiuitatis Chriſti apparuit ſtella noua in orientali terra vbi quondam habitauit Balaam. Quæ quidem terra eſt in parte orientali reſpectu Ieruſalem, vt habetur in eodem lib. Num. 23. & ideo iſti magi dicti ſunt magi non à magica arte, ſed à magnitudine ſcientię, & ideo dicti ſunt etiam reges, quia illo tempore Philoſophi ſapientes regnabant. Iſti ergo videntes nouam ſtellam cognouerunt per diuinam inſpirationem, ꝙ illa erat quæ prædicta fuerat per Balaam & ideo ſtatim mouerūt ſe de locis ſuis, vt venirent ad venerandū puerum natū, & ſequentes ſtellā venerūt ad Iudæam die tertiadecima, quia illa terra vbi habitabat Balaā non multum diſtabat à Iudęa, ipſis autem Iudæam

a *Venerunt*. Magi, non poſt annū: quia tunc non inueniret
A in pſepio, ſed in Aegypto, ſed 13. die. Fuerūt aūt de terra Per
ſarum vbi & Saba fluuius à quo regio noīatur, iuxta quam &
Arabia eſt, vbi Magi fuerūt reges. Qui etſi tria munera obtu
liſſe dñr, non ideo non plures quam tres fuiſſe probant, ſed
vt per eos gentes q̄ ex tribus filijs Noe natæ ſunt, venturę ad fidē præfigurentur, vel tot fuerūt principes, qui multos duxerūt in ſuo comitatu. Ideo Magi apud Ieroſolymā præcipue rogant, quia per Balaam de Iſrael naſciturum audierunt. Noua enim ſtella nouum hominem indicabat. Stella Chriſtus quē ſequi debemus, qui niſi in cordibus oriatur rex Iudęorum in oriente non quęretur.

Magi Chriſto quęrētes quot fuerint.

a Vbi erat caput regni. Ciuitas Dei toto orbe refulget in qua minus docti erudiuntur diuina lege.

a te venerunt Ieroſolymam, dicentes. Vbi eſt

b a Ne hoc de Herode quærere videantur. b Signa non fidelibus, ſed infidelibus data ſunt.

c qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim 1

a Propriam quia hanc creauit ad oſtenſionem ſui. b Qui a Deum intelligunt ſtella ſamuiame.

ſtellam eius in oriente & † venimus adorare

d cum. Audiens autem Herodes rex turbatus 2

e f eſt, & omnis Ieroſolyma cum illo. Et congre 3 4

a Fomines. b Moralium latores præceptorum.

g gans omnes principes ſacerdotum & Scribas 5

Palam quaſi ex bono affectu. a Sic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum.

h populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chriſtus na-

i. ſceretur. At illi dixerunt ei. In Bethleē Iudæ. 6

b *Vbi eſt qui natus eſt rex, &c.* Confuſio Iudęorū eſt, vbi Chriſti natiuitatē à gentibus diſcūt,
B etſi nō credūt, inexcuſabiles ſūt.
c *Vidimus enim ſtellam*. Hæc ſtella dominicę natiuitatis nunciā nunquā prius apparuit, ſed eā tunc puer creauit, & Magis deputauit, q̄ mox peracto officio eſſe deſijt. Chriſtū nōdum loquentē, muta ſtella pdicat, poſtea loquentē apoſtoli nunciauerūt. Iudęis, tanquā rōne vtentibus, ſubſtantia rōnalis. i. angelus ortum Chriſti nunciauit. Magos vero primitias gētiū nondū rōne vtentium irrationalis, i. ſtella perduxit. Paſtoribus angeli, Magis ſtella, vtriſque tñ loquitur lingua cęlorum, quia iam ceſſabat lingua prophetarū. Vtrū ſtella orta ſit in oriente, an ipſi ibi poſiti natam ad occidentē viderint, ambiguū eſt. Potuit. n. naſci in oriente, & eos in Ieruſalē perducere. Sed dum humanū quaſi ex lege quęrunt auxilium, diuino deſeruntur. Per ſtellā intellexerūt eū in Iudęa natū, & ideo Ieruſalem veniunt, vbi locum diſcētes tunc aggreſsi iter primum habent ſtellam pręuiam quam recognoſcunt.

Allegorice. Stella eſt illuminatio fidei quę ad Chriſtū ducit. Dum diuertunt ad Iudęos eam amittunt, quia dum à malis conſilium quęrunt, veram illuminationem perdunt.

Hom. 6. in Matth.

⁂ Chryſoſto. Sciendum quod Priſcillianiſtę hęretici qui naſci vnumquemque hominem cōſtitutionibus ſtellarum putant, hoc in adiutorium ſui erroris aſſumunt, quod noua ſtella exijt, cum dominus in carne apparuit, cuius fuiſſe fatum eandem quæ apparuit, ſtellam putant.

Error Priſcillianiſtarum.

Hom. 2. operis impe.

* Idem. Si ergo aliquis adulter & homicida fiat per ſtellam, magna eſt iniquitas illarum ſtellarum, magis autē illius qui creauit ſtellas. Si ēt ſtellę eſt, q̄ mali ſumus aut boni, ergo
C nec bonū noſtrū laudandum eſt, nec vituperandum malū.
* Auguſt. Et nos quidem ſub fato ſtellarum, nullius hominis geneſim ponimus, vt liberū arbitrium voluntatis, quo bene vel male viuitur, propter iuſtum iudicium Dei, ab omni neceſsitatis vinculo vindicemus. Quanto minus illius temporalem generationem ſub Aſtrorum cōditione credimus factam, qui vniuerſorum creator & dominus. D

d *Audiens autem Herod. &c.* Rex dicitur, vt ex collatione eius qui quęritur, hic intelligatur extraneus quia iam defecerat proprius.

Audiens autem Herod. Alium regem Iudęorum quam ſe quęri, volebat enim cum eſſet alienigena legitimus rex videri: & ideo codices quibus genealogia texitur cremauit.

Iacceſſime

e *Turbatus eſt, &c.* Vel quia exitium regni ſui timet, vel propter iram Romanorum ſi hoc pateretur, qui decreuerant ne quis rex vel dominus ſine eorum conſilio diceretur. Nato rege cęli rex terrę turbatus eſt, quia nimirum terrena altitudo confunditur cum cęleſtis celſitudo prædicatur.

Herodes q re turbatu aduentu gorum.

* Petrus Chryſologus. Quare Ieroſolyma, principes & Scribę turbantur? Quia naſci non vult profanus Deum, ſeruus dominum, iudicem reus, rebellis principem, perfidus cognitorē: Ieroſolyma varia ſe cōtaminatione pſuderat. Sacerdotes profanauerant ſancta, & peccata vendēres in q̄ſtu veniam pietatemq; conuerterant. Scribę doctrinā cœleſtem, ſcientiam ſalutarē, vitale magiſterium in ſuū ſenſum, in perfidię lapſum, lethale vaniloquium commutarant. Viuere timent, quia nouerant ſe mox ignominiæ dandos, trahendos opprobrijs, eijciendos templo, priuandos ſacerdotio, oblationum munere vacuandos.

Sermo. 15 E

f *Cum illo*. Propter fauorem, quia ſæpe populus plus eis iniuſte fauet quos crudeles ſuſtinent. Vnde Salomon: Rex iniuſtus omnes miniſtros impios habet.

Prou. 29. b

g *Et congregans omnes principes ſacerdotum*. Nota diligentiam inquirentis, vt ſi inuenerit faciat quod poſt ſe velle oſtendit, ſin autem, excuſatus ſit Romanis. Explorabat etiam, ſi rex eorum triſtes vel lętos faciat Iudęos.

h *Vbi Chriſtus naſceretur*. A Iudæis quærit locum, à magis tempus vt de vtroque fiat certus.

i *In Bethleem Iudæ*. Locum natiuitatis exprimunt, quem teſtimonio ſcripturæ didicerāt, vt ipſa eorum ſcientia illis fieret ad teſtimonium damnationis, nobis ad adiutoriū fidei.

Ex hoc patet, quia non ex ignorantia, ſed ex cordis duritia credere noluerunt. F

* Auguſt.

NICOLAVS DE LYRA.

Iudæā intrantibus, ſtella diuina diſpoſitione diſparuit, vt neceſſe haberent recurrere ad ciuitatem regiam, videlicet Ieruſalem, & ibidem inquirere de Chriſto nato. Et hoc factum eſt à Deo duplici de cauſa. Vna propter ipſos Magos, vt qui prius fuerant commoniti cæleſti ſigno confirmarentur etiam dicto prophetico ex doctorum Hebraicorum reſponſione, vt infra patebit. Alia cauſa fuit propter Chriſtum, vt eius natiuitas in ciuitate regia renunciaretur: & per conſequens Iudæi Chriſtum non recipientes inexcuſabiles haberentur. Per hoc etiam figurabatur quod fides Chriſti erat à gentibus deuote recipienda, & à Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus refutanda, quia magi qui gentiles erant ipſum Chriſtum deuote quæſierunt, & inuentum adorauerunt. Sacerdotes autem Iudæorum audientes Chriſtum natum per cœleſte ſignum in nullo moti ſunt ad ipſum quærendum ſeu venerandum. Dicit igitur.

1 *Vidimus ſtellam eius.* & patet ſenſus per prædicta.

2 *Audiens autem Herodes.* Hic ponitꝰ inquiſitio Herodis ex malignatione, & primo ponitꝰ eius inquiſitio de Chriſto à Iudęis, ſecundo ab ipſis magis ibi, *Tunc Herodes.* Dicit ergo. *Audiens autem Herodes.* ſ. Chriſtum natum per euidens cęleſte ſignum.

3 *Turbatus eſt.* Nec mirum, quia erat alienigena vt dictū eſt, & ideo timebat perdere regnum, & nō ſolum ipſe turbatus eſt, ſed.

4 *Et omnis Ieroſolyma cum illo.* Hic accipitur pars pro toto. vnde omnis Ieroſolyma, accipitur hic pro illa parte quæ fauebat ſibi, ſicut communiter dicitur, quando maiores ciuitatis aliquid faciunt quod tota ciuitas facit: ſic in propoſito illi qui erant ibidem maiores & in regalibus officijs aſſiſtentes, illi cum rege turbati ſunt. Sequitur.

5 *Et congregans omnes principes.* Quia enim volebat Chriſtum perdere, ideo voluit de loco natiuitatis Chriſti diligenter inquirere ab illis qui ſcripturas prophetarum prædictas de Chriſto nouerant, & genealogias deſcendentes de Dauid ſciebant.

6 *At illi dixerunt ei, in Bethleem.* Sicut. n. periti in lege reſponderunt per prophetiā quæ hꝛ Micheæ 5. quæ non poteſt exponi niſi de Chriſto, vnde in eadem auctoritate vbi dr̃. Ex te egredietꝰ qui ſit dominator, &c. tranſlatio Caldaica habet. Ex te egredietꝰ Meſſias. Ad euidentiā igitur huius prophetię videndum eſt qualiter ſcribitur Micheæ 5. quia vr̃ in aliquibus diſcordare ab eo quod hic dr̃. Scribitur enim Micheæ 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te enim mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael, &c.* Matthæus autem euangeliſta aliter ſcripſit, quia debebat ſcribere reſponſionem Iudæorum Herodi factā: Herodes aūt erat alienigena & ignorabat ſcripturas prophetarum, & ideo Scribæ ſibi rñdentes aliqua verba in auctoritate ſcripta mutauerunt vt planius regi loquerentꝰ, tñ eandē ſententiā tenuerūt: quod patet diſcurrenti per ſingula, Scribitur. n. in Michea ſic. *Et tu Bethleem Ephrata*. Ipſi autem reſponderunt: *Et tu Bethleem terra Iuda*

MORALITER.

1 *Vidimus enim ſtellam, &c.* Per ſtellā ſignatꝰ virgo Maria, quæ interpretatur maris ſtella. Hæc autem ſtella apparet magis condeſcēdendo ſibi deuotis, & eos nauigantes per huius mūdi mare turbulētum dirigit ad portum ſalutis qui Chriſtus eſt. Et ipſum inuenientes venerantꝰ, offerentes ei munera. ſ. aurū charitatis, & thus deuotę orationis, & myrrham carnis mortificationis: quia cum caro rationabiliter caſtigatur, ad cæleſtia ſpiritus eleuatꝰ.

Et reſpon-

A ☞ ✱ Auguſtinus. Cum dixerunt: In Bethleem Iudæ, ſimiles facti ſunt fabris arcæ Noe, qui aliis vbi euaderent præſtiterũt, & ipſi diluuio perierunt, ſimiles lapidibus a miliariis viam oſtenderunt, nec ipſi ambulare potuerunt. [Sermone.21. de Epiph.]

Et tu Bethleem. Hoc ſic ponit, vt ab eis dictum eſt, quia etſi non verba, veritatem ſenſus quodammodo ponunt. In Hebræo ſic eſt. *Et tu Bethleem Ephrata parua es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio a diebus æternitatis.* [Mich.5.a.] Et eſt ſenſus: Etſi ſis paruus viculus comparata ciuitatibus Iudæ, [..1.7.f.] vbi tot millia: tamen non es minima, quia ex te egreditur magnus Chriſtus, qui non tantum de Dauid, quia egreſſus eius ex mea conſtat ſubſtantia: natus a diebus æternitatis, quia in principio erat verbum. Antiquitus Ephrata, poſtea Bethleem.

Myſtice. Eſt dicta Ephrata, furorem vidit, quod præmonB ſtrat inſaniam Herodis qui ibi pueros occidit. Vel Ephrata frugifera, quę colit agrũ vitę. Merito in eo loco Chriſtus naſcitur, qui totius eccleſiæ typum gerit, & ex nomine innuit Chriſtum pabulum vitæ cunctis. *Terra Iuda nequa.* In Hebræo, Ephrata: Bethleẽ, eſt domus panis Ephrata ſpeculum. Quæ ſunt domus iſtæ niſi fidelium mẽtes panem angelorũ manducãtes, & quantum in hac vita mortali conceditur, gloriam domini ſpeculantes? In quibus Chriſtus iam per fidem natus, de gẽtilitate velut de longinquo venientibus per falſorum doctorum demonſtrationem aliquando quæritur, & inuentus adoratur.

Michæam.
Sic enim ſcriptũ eſt per prophetam: † Et tu
a Ad tribum Iudæ pertinebat.
Bethleem terra Iuda, nequaquam minima
a In Hebræo, in millibus. Arguuntur Scribæ obliuionis quod non ipſis uerbis prophetæ uſi ſunt.
es in principibus Iuda. Ex te enim † exiet
dux, qui regat populum meum Iſrael. Tunc 1
a Herodes clam vocatis Magis, † diligenter
a Quia locum didicerat, quando naſceretur explorat.
didicit ab eis † tempus ſtellæ quæ apparuit
a Cognito loco & tempore reſtat cognitio perſonæ
eis. Et mittens eos in Bethleem, dixit. Ite
& interrogate diligenter de puero, & cum 2
a Hoc ſubiungendo ad renunciandum inuitat. Vt alacrius ad eum redeant, & ne Iudei, quia rex eorum futurus erat occultent.
inueneritis renunciate mihi, vt, & ego vebniens adorem eum. Qui cum audiſſent re- 3
a Aeſtimantes ſupple uera quæ dixerat.
c gem, abierunt. Et ecce ſtella quam vide- 4
a Donec
rant in oriente, antecedebat eos vſque
a Q.d. Hic eſt quem natum teſtabar.
dum veniens ſtaret ſupra vbi erat puer.
a Inuento quod deſiderauerant.
Videntes autem ſtellam gauiſi ſunt gau-
a Diuerſorium illud quod Lucas commemorat.
d dio magno valde. Et intrantes domum
e f inuenerunt puerum cum Maria matre
a Signum humilitatis ſine qua nullus uere adorat. b In carne uerbum.
g eius, & procidentes adorauerunt eum 5
vt eum agnoſcant, de quo dictum eſt: *Puer natus eſt nobis.*

[† mihi proditurus eſt. Lucæ.16.g.] [† Accurate perquiſiuit.] [† quo tempore ſtella apparuiſſet eis.]

a *Clam vocatis magis.* Remotis ſacerdotibus, & Scribis: timebat enim ne Iudæi quaſi ex Dei oraculo promiſſum occultarent, ſi ſe velle eum perimere ſentirent. Ideo etiam promiſit ſe adorare ne quis ſentiret dolum eius, ſed ſine ſuſpitioue ob gratiam fauoris ei renunciarent. b *Adorem*

D b *Adorem eum.* Herodes deuotiõem promittit, ſed gladium acuit, malitiam cordis depingens colore humilitatis. Finxit ſe, vultu, & verbis adorare eum quem inuida mente cogitabat occidere. Cuius perſonam repræſentant hypocritæ, qui ficte Deum quærunt, & nunquam merentur inuenire.

c *Et ecce ſtella quam viderant.* Ingreſſi Iudæam deſeruntur indicio ſtellæ. vt cogantur ex lege inquirere. Vel diuino deſeruntur auxilio qui quærunt humanũ. Nec decebat ſignũ infidelibus datum apparere domeſticis legis, & prophetarũ: quia, *ſi Moyſen, & prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mor. &c.* Non tenuit æthereas uias. Sed multum domui vicina, aliter non diſcernerent domum.

MORALITER. Stella, eſt bona exhortatio ducẽs ad Chriſtum. Vel potius fides, quæ eſt mentis illuminatio, per quam ingrediẽs Chriſtum videt, qui eſt ſtella matutina, & eo viſo gaudet gaudio, & adorare non deſinit.

d *Gauiſi ſunt gaudio magno, &c.* E Gaudio gaudet, qui propter Deum (qui verũ gaudium eſt) gaudet. Addit. & magno, quo nihil eſt maius. Et valde gauiſi, quia de magno poteſt alius plus, alius minus gaudere.

e *Et intrantes domum, &c.* Tres Magi vno itinere Deum veniunt adorare, quia in vno Chriſto (qui eſt via) inſeparabilis trinitas ab eis erat adorãda.

f *Puerum cum Maria matre eius, &c.* Sæpe puer nominatur, vt eum agnoſcant, de quo dictum eſt: *Puer natus eſt nobis.* [Iſa.9.b.]

Cur nõ, & Ioſeph cum Maria inuentus eſt a Magis? Ne aliqua inde malę ſuſpitionis occaſio daretur gentibus, quę primitias ſuas ſtatim nato Saluatore ad eum adorandum miſerũt.

g *Adorauerunt eum.* Sic confitẽtes Deum, quem factum eſſe hominẽ intelligũt, & moriturum quod per myrrham oſtẽdũt.

☞ *Et apertis* F

C

NICOLAVS DE LYRA.

terra Iuda. *Cuius ratio fuit, quia iſta ciuitas antiquitus vocata eſt Ephrata ab vxore Caleph, ſed poſtea eſt ibi facta fames magna tempore Elimelech, & Noemi vxoris ſuæ, propter quam famem iuerunt ad peregrinandum in terra Moab, vt habetur Ruth.1.a. Tranſeunte autem fame facta eſt maxima abundantia in eadem ciuitate, ſicut frequenter fit mutatio a contrario in contrarium, & tunc vocata eſt ciuitas Bethleem. i. domus panis, propter abundantiæ euentum. Herodes autem ignorabat iſtam hiſtoriam, & ideo non dixerunt,* Et tu Bethleem Ephrata: *quia neſciuiſſet quid eſſet dictum, ſed dixerunt,* Tu Bethleẽ terra Iuda. *i. quæ ſita es in tribu Iuda ad differentiam alterius quę ſita eſt in terra Zabulon, ſicut prædictum eſt. Similiter quod ſequitur in autoritate Paruulus es in millibus Iuda, mutauerunt dicentes:* Nequaquam minima es in principibus Iuda. *Licet enim videatur eſſe contrarietas in verbis, tamen eſt eadem ſententia, quia cum dicitur:* Paruulus es, *&c. hoc eſt dictum. Tu Bethleem paruulus es vicus in ſitu & ambitu murorum reſpectu millium ad te pertinentium, & ratione Chriſti ex te naſcituri, & iſta paruitas ſonat in dignitatem, ſicut ſi diceretur. Pariſius eſt parua ciuitas in ſitu reſpectu multitudinis ad eã pertinentis. Scribæ autem Iudæorum reſpondentes Herodi, hanc dignitatem planius expreſſerunt dicentes* Nequaquam imnima es. *Quod autẽ ſequitur in autoritate hic & ibi ſatis concordat, vt patet intuẽti.*

1 Tunc Herodes clã vocatis Magis diligenter didicit. *Hic ponitur inquiſitio Herodis facta ab ipſis Magis. Cognito enim loco natiuitatis Chriſti ex Iudæorum reſponſione, voluit ſcire tempus natiuitatis ab ipſis Magis per ſignum ſtellæ orientis quæ apparuerat eis, vt ſi ad ipſum non rediret, ex temporis, & loci cognitione poſſet Chriſtum interficere, ſicut poſtea attentauit pueros interficiendo, & hoc eſt quod dicitur.* Tunc Herodes clam vocatis. *Dicit clam, ideſt, occulte, quia cum eſſet alienigena non fidebat de Iudæis, & ideo voluit ſuum conſilium eos latere. ſequitur.*

2 Et mittens eos in Bethleem. *Spondet falſum obſequium, vt facilius eos deciperet: & ad redeundum ad ipſum inducat.*

3 Qui cum audiſſent regem abierunt. *Poſita ipſius Chriſti inquiſitione ſollicita, hic conſequenter ponitur eius inuentio certa. Dicit igitur:* Qui cum audiſſent regem abierunt. *recedentes, ſcilicet de Ieruſalem, vt irẽt verſus Bethleem, edocti de hoc per prophetiam.*

4 Et ecce ſtella. *Quia enim vt dictum eſt, diſparuerat, vt Chriſti natiuitas per ipſos in regia ciuitate publicaretur, & vt prophetia de loco natiuitatis Chriſti impleta monſtraretur, ideo hoc perfecto iterum eis apparuit, & repletos gaudio ad locum determinatum vbi puer erat deduxit. Ex prædictis patet quod illa ſtella nõ erat de ſtellis exiſtẽtibus in orbe, nec de ſtellis cometis, quæ aliquando apparent in ſuprema aeris parte, quia illæ lucent tantum de nocte, iſta autẽ de die. Item ex motu, quia illæ reuoluunt ſecundũ motũ mobilis primi in die naturali iſta autẽ mouebatur ſecundũ quod expediebat Magorũ itinerationi. vnde in tredecim diebus non eſt mota niſi a terra in qua habitabãt magi vſque ad ciuitatẽ Bethleẽ. Tertio hoc apparet ex ſitu, quia ſi fuiſſet ſita in orbe ſeu etiã in ſuprema aeris parte, vbi generantur cometæ, non poſſet determinatum locum vbi erat puer, oſtendere, & ideo patet quod erat in propinqua aeris parte.*

5 Et procidentes adorauerunt eum. *Hic deſcribitur ipſius Chriſti inuenti adoratio deuota, ex quo patet, quod cognouerunt ipſius diuinitatem per diuinam reuelationem, cum enim viderent puerum pannis vilibus inuolutum in gremio pauperis matris poſitum, nullum regiæ dignitatis habentem ſignum, non eſt veriſimile quod talem reuerentiam ei exhibuiſſent, niſi in eo aliquid ſupra hominem cognouiſſent: Et hoc eſt quod dicit.* Et procidentes adorauerunt eum. *adoratione, ſcilicet, latriæ.*

Et aper-

Fidem ſuam myſticis profitentur muneribus.

a Et apertis theſauris ſuis obtulerunt ei mune 1

a Regi b Deo. c Mortali. d Quia intus quærebant, quid vellet diuina uoluntas de reuerſione ad Herodem. Dei meruerunt reſponſione

b ra, aurum, thus, & myrrham. Et † reſponſo 2

a Quia cognita veritate non licet retroire. b Diabolum.

c accepto in ſomnis ne redirent ad Herodē, 3

Fidem, ſpem charitatem. b Paradiſum, vel cæleſtem Ieruſalem

d per aliam viam reuerſi ſunt in regionē ſuã. 4

a Impleto purgationiſ tempore prius, & eo oblato in Ieruſalem quod hic prætermittitur.

Qui cum receſſiſſent, ecce angelus domini

a Hic Ioſeph non quaſi maritus, ſed nutricius, ſed & cuſtos aſciſcitur. 5

apparuit in ſomnis Ioſeph, dicēs, † Surge, &

Gloriolam.

e accipe puerum, & matrem eius, & fuge in

f Aegyptum, & eſto ib vſque dum dicam ti-

a Ecce quod fraudes non latent deum

bi. Futurum eſt enim, vt Herodes quærat

puerum ad perdendum eum. Qui † con-

g 6

a *Et apertis, &c.* Fidem ſuam myſticis proteſtãtur mũeribus.
A Mũera clauſa, fides eſt cordis, munera apta, cõfeſſio eſt oris. In thure cõfunditur Arius, qui ſoli patri ſacrificandũ eſſe cõcedit. In myrrha manichæus, q Chriſtum mortuũ nõ credit. In auro vterque, quia, & Manichęus de ſemine Dauid regẽ natũ non credit, & Arius ſolam ei ſeruitutem aſcribit.

Moraliter. Et apertis Magnum religonis ſacramentum hic aperitur, vt fide præuia theſauros noſtros in via non pandamus, donec præteritis hoſtibus ſoli Deo ex occultis cordium offeramus. Ezechias, quia theſauros alienigenis prodidit, cõdemnatur in poſteris, [Eſa. 39.a.]

b *Obtulerunt ei.* Quęritur an vnuſquiſque tria? quod magis fatendum eſt, quia congruit myſterio, quia omnis vere [Qd q'que Magorũ d na obtulerit.]
B Chriſtianus Chriſtum, Deum, regem, & paſſum confitetur, Dicitur quod reges Perſarum ſemper cum muneribus ſolent adorare, quo more, & iſti munera obtulerunt. Sed magis diuina inſpiratione eſt factum, vt in hoc ſit myſteriũ omniũ vnde & figuraliter tria dicuntur. Aurum, ad tributum, thus, ad ſacrificium, myrrha, ad ſepulturam pertinent mortuorũ. Vel per hæc tria in eodem Chriſto intimantur, regia poteſtas, diuina maieſtas, humana mortalitas. [Regẽ Perſarũ quis rit° ſic in oblatiõibus, † excitatus.]

✲ Baſilius. Balaam vaticiniũ ſequi viſi ſunt, qui de Chriſto talia viſus eſt dicere: *Accumbens dormiuit vt leo, & quaſi pullus leonis, quis ſuſcitabit eum? Qui benedixerit tibi erit benedictus, & qui maledixerit, in maledictione reputabitur.* Per leonem enim eius imperium ſermo demonſtrat: per accubitum vero, ſupplicium: per benedictionis virtutem, eius diuinitatem. Igitur vaticinium hoc ſequentes, vt regi aurum, vt morituro myrrham, vt Deo thus obtulerunt. [Hom de humana Chriſti generat. onc.]

Moraliter. Nos ergo thus offerimus, ſi cogitationes carnis in corde per ſtudium orationis incẽdimus: Aurum, dum ſuperna ſapiẽtia reſplẽdemus. Myrrhã, ſi carnis vitia per abſtinentiã mortificamus. Hęc munera ex theſauro aĩ condita proferuntur, *Cum corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalu.* Aurũ eſt perfecta ſapientia, thus oratio munda, myrrha operatio bona. Primũ ergo fides Chr̃o offerẽda: deinde oratio, tertio loco operatio. Infirma eſt oratio q̃ non munit eleemoſyna. Myſtice. Tres magi, ſignificant Gentilẽ populũ de tribus filijs Noe procreatũ ad fidẽ Chriſti venientem: Stella, propheticum ſermonẽ, ortum Chriſti veraciter profitentẽ Herodes, diabolũ, qui cognita diuinitate Chriſti perſequitur eũ in membris ſuis, à quo magi pergunt dũ ab idololatris gentes recedũt, & ad domum in qua Chriſtus eſt. i. [Rom. 10.b.]
C ad catholicã eccleſiã perueniunt in quã intrantes per fidẽ, inueniũt Chriſtũ cũ matre ſua, id eſt, eccleſia Ioſeph ſemoto, idest, Iudæorum populo propter perfidiã, & apertis theſauris ſuis, idest, literarum peritia, obtulerũt ei munera, idest phyſicam, ethicam, logicam, vel, hiſtoriam, tropologiam, & allegoriam, vel, ſanctæ trinitatis fidem.
D
c *Et reſponſo accepto in.* Sicut Moyſes tacens clamabat, ſic iſti pio affectu interrogabant quid diuina iuberet voluntas. Hæc reſponſio non fit per angelum, ſed per ipſum Deum, quia nullus alius viam reuerſionis inſtituit, niſi ille qui dicit: *Ego ſum via, veritas, & vita.* Non loquitur puer ad eos, ne diuinitas ante tẽpus reuelaretur, & vera humanitas habeatur. vnde, & mox in Aegyptum mittitur, quia, & fides nutrienda erat ad præmium, & vita doctrinæ præparanda eſt, ad eundum. [† orā moni Ioan.] [† 7.q aduc & 23.]
E
d *Per aliam viam, &c.* In hoc forma datur credentibus, vt deuoti ad Deum veniant, & quod iubeat intendant, ſcilicet, ne ad diabolum redeãt, ſed per ſemitas virtutum ad patriã veniant, & qui ceciderũt contẽnendo: reſurgant obediẽdo. [Hom... ris i...]

✲ Chryſoſt. Si magi Chriſtũ quaſi terrenum regem quæſiſſent, inuenientes eum apud eum manſiſſent. Nũc autẽ adorauerunt & reuerſi ſunt. Cum autẽ reuerſi fuiſſent, manſerunt Deũ colentes magis quam ante, & prędicantes multos erudierũt. Et deniq; cũ Thomas iuiſſet ad prouinciã illã, adiuncti sũt illi, & baptizati, facti sũt adiutores prędicationis ipſi°. [Can... in M...]
Accipe puerum, &c. ✲ Hilarius. Cum deſponſatam eam iuſto ſignificabat, coniugem nuncupauit, ſed poſt partum mater tantum Ieſu oſtenditur, vt quemadmodum iuſto Ioſeph deputaretur Mariæ in virginitate coniugium, ita venerabilis eius oſtenderetur in Ieſu matris virginitas.

* Chryſoſtom. Non autem dicit, accipe matrem, & puerum eius, ſed econuerſo, quia non propter matrem puer natus eſt, ſed propter puerum mater præparata eſt. [Hom... ris in... infra.]

f *Fuge in Aegyptum, &c.* Mira humilitas Chr̃i: Fugit qui refugium eſt aliorum & virtus: fugiendo inſtruit ſuos. vnde: *Si vos perſequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.*

✲ Chryſoſt. Sic in illa regione ſpei ponunt exordia: Quia enim Babylon atque Aegyptus præ oibus terris flamma impietatis ardebant, ideo ab ipſis ſtatim principijs vtramque emẽdaturũ ſe eſſe docet Chriſtus, & perſuadet de alijs quoque mũdi partibus ſperãda eſſe meliora. Nã Perſidi quidem Magos remittit, ipſe vero cum matre in Aegyptũ deſcẽdit. [Hom... ris i...]

✲ Gregorius Nazianzenus. In Aegyptum quidem pulſus eſt, verum impura Aegyptiorum ſacra depulit ac profligauit. Vnum infirmitatis, alterum maieſtatis eſt. [Orat... The...]

g *Qui conſurgens.* Ioſeph figura prædicatorum, qui Chriſtũ, cũ matre, idest, fidem Chriſti & eccleſię tulerunt ad gentes,
F relicto

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et apertis, &c.* Non quod tunc aperuerũt, ſed quia prius aperuerant, quando ſcilicet de terra ſua receſſerunt: & inde munera apportauerunt.

2 *Aurum thus & myr.* Iſta tria obtulit quilibet ipſorum, tum quia de talibus faciebant xenia reges Arabum, tum quia per aurum ſignabant regiam dignitatem, per myrrham hominis mortalitatem: quia myrrha ſolent inungi corpora mortuorum: per thus ipſius diuinitatem: quia thus ad honorem diuinum concrematur. Vel aliter ſecundum alios obtulerunt aurum ad ſuſtentationem paupertatis matris & filij, thus contra fętorem loci, & myrrham ad conſolidandum membra pueri.

3 *Reſponſo accepto.* ſ. ab angelo ex diuina reuelatione.

4 *Per aliam viam reuerſi ſunt.* peracto, ſcilicet, obſequio: qa deſcenderunt ad mare, & inde per nauem transfretantem in Tharſis abierunt; propter quod Herodes iratus poſtea naues Tharſenſium incendit, ſecundum quod fuerat prophetatum per Dauid. *In ſpiritu vehementi conteret naues Tharſis.* [Pſal. 47. b.]

5 *Qui cum receſſiſſent, &c.* Hic ponitur ipſius Chriſti nati perſequutio. Et primo deſcribit euangeliſta quoddam antecedens ipſam perſequutionẽ, ſecundo, ponitur ipſa perſequutio ibi. Tunc Herodes videns, tertio, ponitur quoddam conſequens ad ipſam ibi. Defuncto Herode. Circa primam igitur partem ſciendum, quod Deus præuidens Herodis perſequutionem futuram, per angelum admonuit Ioſeph, vt puerum in Aegyptum portaret. Ad cuius intellectum notandum, quod Herodes credidit primo Magos fuiſſe deluſos ex apparitione ſtellæ phantaſticæ, & ideo non curauit tunc de pueri inquiſitione, ſed poſtea oblato puero in templo, & à Symeone iuſto prædicato & manifeſtato, & ſimiliter ab Anna propheti ſſa coram toto populo, vt habetur Luc. 2. c. Sed Matthæus illud dimittit. Tunc fama pueri nati creſcente voluit Herodes ipſum perdere, ſed interim portatus eſt per Ioſeph in Aegyptum.

6 *Qui conſurgens, &c.* non dicit filium ſuum, quia erat tantum nutricius.

Nocte

MORALITER.

3 *Reſponſo accepto in ſomnis, &c.* Per hoc admonemur, quod cũ malis hominibus non cõtrahamus aliquam ſocietatem, Prouer. 13. d. Qui cum ſapientibus graditur ſapiens erit. Amicus ſtultorum ſimilis efficietur. Per Herodem vero, qui ſub ſpecie religionis voluit occidere Chriſtum, ſignatur hypocrita, qui quantum eſt in ſe, Chriſtum occidit, ſecundum illud Hebr. 6. b. Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, Nam ſecundum Hieron. Simulata ſanctitas, duplex eſt iniquitas. Per Scribas autem & ſacerdotes qui locum natiuitatis Chriſti ex Michea propheta declaraue-

relicto Herode,ideſt,Iudæorum infidelitate.

A a *Nocte.* quia occulte per fugam ad illuſtrandam Aegyptũ deſcendit.relicta nocte Iudæis.

ſurgẽs accepit puerum , & matrem eius
a ¶Quia fides Chriſti manſit in gentibus do.ple.gen.in.
a noctem, & ſeceſſit ĩ Aegyptum, & erat ibi 1
b a ¶Vſque in finem infidelitatis, quia Iudæa contra eccleſiam ſęuit.
vſq; ad obitum Herodis, vt adimpleret̃, 2
qđ dictum eſt a domino per prophetã
a ¶Conſubſtantialẽ,quia verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis,
c dicẽtem: Ex Aegypto vocaui filiũ meũ. 3
a ¶Inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatem.
d Tunc Herodes vidẽs, quoniã illuſus eſ- 4
a ¶Lingua vſus eſt pro gladio.
e ſet à magis, iratus eſt valde, & mittẽs oc 5
a ¶Vt hic,qui natus erat non effugeret.
cidit omnes pueros, qui erãt in Bethleẽ,
a ¶Vt in tanta multitudine latere non poſſet. b ¶Vt neque loco, neque tempore celaretur.
f & in omnib. finibus eius, a bimatu, & in 6
g a ¶Ab ortu ſtellæ.
fra, ſecũdum tempus, qđ † exquiſierat a
h magis. Tunc adimpletũ eſt, quod dictũ 7
eſt per Ieremiam prophetam dicẽtem:
a ¶In excelſo. ¶Longe lateque reſonãt planctus vſq; ad deũ peruenit.
i †Vox in Rama audita eſt, *plorat⁹ et vlu 8
k latus multus: Rachel plorans filios ſuos, 9

Nocte tulit in Aegyptum,quia nocte ignorantiæ his a quibus ipſe receſſit reliquit icredulis. Quãdo redit,noctis nõ fit mentio, quia in fine mundi, Iudæi fidem tãquam Chriſtum ab Aegypto reuertẽtem ſuſcipientes illuminabuntur. Hic datur exemplum fidelibus vitandi rabię perſequutorũ vbi eſt opportunum, ſicut ipſe ait. *Si vos perſequuti fuerint, &c.* Significat autem hæc fuga domini electos improbitate malorum a ſedibus ſuis ſępius eſſe pellendos. Fugit vt homo, quem paulo ante ſtella deũ monſtrauit.

b *In Aegyptũ, & erat ibi vſque.* Omnigenum deum monſtra venerantem, quia Chriſtus a Iudæis non receptus, per prædicationem tranſit ad gentes. Fugit in Aegyptum, ſicut natus eſt, vt corruptam reparet naturam. Sic fugit, vt fugaces reuocaret. Qđ fugit, ſacramenti fuit non timoris, vt exemplum fugiendi daret ſuis. Non fugit mortem, qui mori venerat. Nec inſidias expauit, qui venerat aperire verſutias diaboli. De hac fuga prædixit Iſaias: *Ecce dominus aſcendet ſuper nubem leuem.* id eſt carnem ſine peccato, *ingredieturq; Aegyptum com. fi. eius.* Septem autem annis in Aegypto latuit.

B

Lamentatio. I.19.a.

c *Ex Aegypto vocaui.* In Oſæa iuxta Hebraicam ueritatem hoc inuenitur, uel in libro Numerorum, ut quidam aſſerũt, quia totum diſpoſitione Dei factum eſt.

Oſe. 11.a. Num.24.b.

d *Tunc hærodes vi.* Veriſimile, eſt q, cũ Herodi nihil renunciatũ eſſet à magis, credidit illos fallaci ſtella deceptos eſſe, & iõ ad ſe nõ eſſe reuerſos: vñ & tãdiu quieuit à pueri inquiſitione. Deinde vulgatis his q̃ ĩ tẽplo facta dictaue fuerãt: ſe à magis ſenſit illuſũ, & ĩ mortẽ Chri ꝑperãs pueros occidit.

Veriſimile eſt poſt annũ & quatuor dies à natiuitate Chriſti Herodem in pueros deſæuiſſe, quod forſitan ideo diſtulit, quia Romam profectus eſt, vel ibi accuſatus, vel vt Romanos conſuleret ſuper his quæ de Chriſto dicebantur. Ideo forſitan tandiu ab inquiſitione pueri ſe continuit, vt ſollicitius cum deprehenderet, neque elabi aliquomodo poſſet.

Innocentum occiſio quando per Herodem acta ſit.

✠ Theophylactus. Sicut Deus illuſit Pharaoni per Moyſen, quoniam Herodes & Pharao puericidæ erant. Nec enim Pharao ſuis qualibuſcunque artibus & facinoribus, Iſraelis liberationem & Aegypti ſpoliationem auertere, nec Herodes Chriſti regnum impedire potuit.

C e *Occidit omnes pueros.* Quã cito Chriſtus apparuit mundo, in cępit in eum perſecutio, quę figurauit perſecutionẽ ſanctorum, & dum infans quæritur, infantes occiduntur, in quibus forma martyrij naſcitur, vbi infantia eccleſię dedicatur. Figurat

D Figurat mors paruulorum paſſionem omnium martyrũ, qui paruuli, humiles, & innocẽtes occiſi ſunt, qui non in Iudæa tantum, ſed vbique paſſi ſunt ab impijs, quos ſignificat Herodes. Quod bimi, quia doctrina, & operatione perfecti. Illis occiſis Chriſtus euaſit, quia corpora poſſunt perimi, diuinitas non contingi.

✠ Origenes. Hi paruuli & ad memoriam æternæ laudis a beato commemorãtur euangeliſta, & horũ memoria, prout dignũ eſt ſemper in eccleſijs celebratur, ſecundum integrum ordinem ſanctorum, vt primorum martyrum pro domino occiſorum, & vt ipſa Bethleem primitias domino martyrum, in qua natus eſt ipſe ſaluator, obtuliſſe videatur.

Hom.3. in diuerſos.

✠ Auguſt. Non fruſtra infantes illos, qui cum dominus noſter Ieſus Chriſtus ab Herode necãdus quæreretur, occiſi ſunt, in honore martyrum receptos commendat eccleſia.

Epiſtola.28.

E

f *Et in omnibus finibus eius.* Non eſt contentus vaſtatione Bethleem, ſed adiacentia loca vaſtauit, nec vllam miſericordiam ætatis habuit à filio vnius anni vſque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret.

texaſte cognouerat.

† Iere. 3.g. & 31.c.

g *A bima.* Ideo à bimatu, vt ſicut præoccupauerat Herodes fines ciuitatis: Ita & præoccupatet alium annum. Ideo etiam à bimatu, quia timebat, ne puer cui famulabãtur ſidera, paulo ſupra ætatem vel infra ſpeciem ſibi conformaret.

h *Tunc adim.* Adimpletum dicitur, quia antequam fieret le gentibus erat ſemiplenum, quia quod in litera ſonabat, aliquid futurum occulte promittebat.

Ioannes Chryſo.in 7.Homilia. dicit quod ſtella per annũ apparuit, ſicut in deſtructione Romanorũ ſigna apparuerũt in cęlo, qñ vox angelorũ audita eſt: Trãſeamus ab his ſedib.

i *Vox in Rama.* id eſt in excelſo longe lateque diffuſa eſt.

Allegorice. Vel, vox eccleſiæ de nece membrorum gementis vſque ad ſolium ſuperni aſcẽdit iudicis. *Vox in rama.* Propter vxorem leuitæ fornicatione peremptã, ſecundũ numerum tribuũ in duodecim partes diuiſam, oĩs Iſrael tribũ Beniamin præter trecentos viros deleuit, eorũ qui ſuper fuerũt ploratus & vlulatus auditus eſt vſq; Rama, qui eſt locus iuxta Gabaa duodecimo milliario à Bethleẽ. *Audita.* Exaggerat, vt hyperbolice Rachel iã mortua, dolentis affectu filios iã flere dicat̃. Vñ per hoc de Chaldæis hiſtoria texitur q, ſimilis eẽt ab eis cladi priori populo Iudęorũ futura vaſtatio. Sed verius reuelãte ꝑ euãgeliſtã ſpũ ꝓphetia de nece puerorũ accipit̃. Dicit ergo, q, tũc cõpletũ ſit quod dictũ eſt, quia etſi ad imminentẽ captiuitatẽ ſermo prophetiæ reſpicit, tñ in eo ſicut in vmbra, futura veritas cędis infantiũ pronũciat̃.

Iudicum.16.g. & 20.

F

K *Rachel.* Quia ſepulta eſt iuxta Bethleẽ, & ex terreno corporis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nocte.* propter timorem Herodis, ut negotium fieret magis occulte: licet enim de hoc non haberet diuinam reuelationem, non tamen propter hoc debebat omittere, quod poterat facere ſecundum humanam uiam. Sequitur.

2 *Vt adimpleretur, quod dictum eſt a domino per prophetam.* ſcilicet Hoſee.11.

3 *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Iſta autem auctoritas habet duplicem ſenſum literalem: quia verificata eſt ad literam de populo Iſrael vocato à domino de Aegypto, perfectius tñ de domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt filius Dei naturalis, alij autem ſunt tantum filij per adoptionem. ſicut & illa auctoritas quæ habetur.1.Par.22. *Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filiũ*, ad literam intelligitur de Salomone, tamen minus proprie, de domino autem noſtro Ieſu Chriſto proprijſſime, ut dicit Apoſtolus ad Heb.1.b.dicens. *Cui enim enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, &c.* Et iterum. *Ego ero illi in patrem*, & hoc modo allegat euangeliſta hic quod habetur Hoſee. 11. ut uiſum eſt.

4 *Tunc Herodes videns.* Hic ponitur ipſa perſecutio. Herodes videns ſe eſſe illuſum a magis per famam pueri creſcentem iratus eſt valde, timens principatum ſuum perdere: & ideo tunc occaſione ipſius voluit omnes pueros de Bethleem interficere, ne puer ſibi incognitus euaderet, ſed fuit impeditus ab exequutione huius facti, quia citatus eſt ad curiam Romanam ad petitionem ſuorum filiorum ipſorum accuſantium, & ideo non fuit auſus tunc pueros interficere, ne cum alijs facinoribus ſuis accuſaretur de tãta crudelitate. Eundo autem Romam, & remanendo in curia, & redeundo in Iudæã appoſuit annum & plus, & ideo fere poſt duos annos ad regnum reuerſus & in regno confirmatus, quia ſententiam pro ſe contra filios habebat: tunc adimpleuit de nece puerorũ quod prius cõceperat. & hoc eſt quod dicit.

occiſio quare dilata eſt per Herodem.

5 *Et mittens occidit.* Sequitur.

6 *A bimatu, & infra ſecundum tempus.* Quia duo anni fere tranſierant ab ortu ſtellæ & à Magorum inquiſitione.

7 *Tunc adimpletum.* trigeſimo primo capitu.

8 *Vox in rama audita.* Rama aliquando eſt nomen proprium loci, & ſic nõ accipitur hic: aliqñ eſt nomen cõe, & ſignificat excelſum, & ſic accipitur hic ſecũdum ꝙ patet Ierem. 31.c. vbi dicitur. *Vox in excelſi.* Sequitur. 9 *Rachel plorans filios ſuos.* Licet

MORALITER.

clarauerunt, & tamen ipſum natum non adorauerunt, ſed magis perſequuti ſunt, ſignantur doctores bonæ doctrinæ, ſed malę vitæ: quia quem prædicant ſana doctrina, perſequũtur mala vita.

hoſpitio matris nomen accepit. Vel quia multi de Benia
A min,& Ioſeph occiſi ſunt, De Rachel natus eſt Beniā in, ad cuius ſortem non pertinet Bethleem, ſed ad tribum tantū Iuda. Sed quia contiguæ tribu. ſunt Iuda & Beniamin in finib⁹ Bethleē, multi quoq; de tribu Beniā in occiſi ſunt.

Nota, quod melius per Rachel (quam ſi per Bethleem plo raſſe diceretur) figura ſacramēti innuitur, quia per eam in omnibus Schema eccleſiæ commendatur, quæ plorat nō tam morte tranſlatos, quam ſupplicio peremptos. Rachel. Ideſt eccleſia ſuos teneros agnos plorat peremptos, neque vult conſolari in præſenti, quia non ſunt, ſed omnem ſpem, & conſolationē ad æternam tranſmittit vitam. Vel plorat, & non recipit cōſolationem ſecundum duplicem quorundam intelligentiam ſiue quod in æternum mortuos æſtimaret, ſiue quod hic nollet conſolari in preſenti de his quos ſciret in ęternum victuros. Hoc verius eccleſiæ conuenit, quæ non
B tātum peremptos dolet ſed eos amplius quos prius editos vult retinere, vel nōdum genitos generare, de quibus nulla conſolatio, quia eternaliter mortui ſunt.

Allegorice. Bene autem Rachel, quę ouis vidēs deum dicitur, eccleſiam figurat, cuius tota intentio vt deum cōtemplętur inuigilat, & ipſa eſt ouis cētęſima quam paſtor humeris reportabat. *Rachel.* ideſt eccleſia plorans pro ſuis occiſis. Et ideo non modicum fuit prophetę tantum ſacramētum (licet obſcure) diligentius præſignare.

Plorat eccleſia, & non vult conſolari hic, quia filii ſui nō ſunt de hoc mundo. Vel plorat, quia dum patit, triſtitiam habet vnde dicitur. *Vos plorabitis, &c.* ſed additur conſolatio *Triſtitia veſtra vertetur in gaudium.*

Ioh.16.d. a *Defuncto autem Herode, ecce apparuit angelus domi.* Quia ſopita Iudæorum perfidia, & Helia, & Enoch prędicantibus Iudæa verbum dei recipiet.

* Euſebius. Cum poſt inſidias ſeruatori noſtro, & aliis infantibus factas coelitus inuecta plaga Herodē ad extremū vſq; ſpiritū affligeret corp⁹ eius vti Ioſephus refert morb⁹ inualuit diuerſus. Ignis inqt lētus inerat nō tantū cōflagrationem in ſuperficiē corporis agentē prodens, quantū intrinſecus creſcēs opabat īcendiū. Auiditas inexplebilis cibi ſemper inerat, nec tamen ſatietas vnquā rabidis incitata faucibus pualebat implere ingluuiē. Inteſtina interius vlcerib⁹ tabida pure fluebāt. Dolorib⁹ quoq; colli ſæuiſſimis cruciabat. Humor liqdus luridus erga pedes luridos oberrabat. Similis quoq; illi circa pubē inerat afflictio, ſed, & pudēda ipſa putredine corrupta ſcatebāt vermib⁹. Spiritus
C quoq; incredibilis erecta lētigo (q̄ fuerat ſatis obſcęna) diri foetoris & anhelitus reſpiratione creberrima. D

Ib.1. Hiſt.c.8. Ioſeph.lib. 17.antiq.c. 7.& 10.

Defuncto rege illico complices eius pereūt: ſic ceſſante, perſequutione eccleſia ad cæleſtia inuitatur.

a Tamen. b Eo modo ut in mundum reuocarentur. c Reuocandi.

a et noluit conſolari, quia non ſunt. Defun 1 2
De quo prædictum eſt.
cto autē Herode, ecce, apparuit angelus
Quia nondum publice reuelabatur. cui angelos hoc officium deferebat
domini in ſomnis Ioſeph in Aegypto,
a Non filium tuum. b Non coniugem.
dicens, Surge, & accipe puerū & matrem
a Quia Scribæ, & Phariſæ mortem Chriſti meditabantur cum Herode.
b c eius, & vade in terram Iſrael, Defuncti ſūt
a Vitam.
d enim qui quęrebant animam pueri. Qui
conſurgens accepit puerum, & matrem
eius, & uenit in terram Iſrael. Audiens au- 3
a Herodes, Philippus, Archelaus, & Lyſanias fratres fuerunt
b De qua putebat ſe admonitum.
tem, quod Archelaus regnaret in Iudæa pro
c Herode patre ſuo timuit illo ire. Et admo 4
Non mutat angelus præceptum, ſed manifeſtius corrigit errorem pietatis.
a Quæ & ipſa terra eſt Iſrael, quia & ipſam populus Iſrael incolebat.
f nitus in ſomnis ſeceſſit in partes Galilææ.
Quæ eſt in Galilæa.
Et veniens habitauit in ciuitate quæ voca 5
g tur Nazareth, vt adimpleretur qđ dictū 6

b *In terram.* Non determinat in quā partem, vt dubitante Ioſeph angelus reuertat, & freqnti eius allocutione Ioſeph certior reddatur. Quia non diſtinxit in quam partem, ideo Ioſephus intellexit Iudæam quæ dignior pars regni erat.

c *Defuncti.* Tradunt quidam quia fecit Herodes ſuper funus ſuum nobiliores Iudęorum occidere, vt ſic cogeret Iudęos mortem ſuam flere. Ioſephus.

d *Qui conſur.* Alleg. Ioſeph gerit figuram Apoſtolorum quorum officio Chriſtus circumfertur. Apoſtoli primum E venerunt in terram Iſrael. quia primum prædicauerunt Iudęis. Sed pro Herode ideſt manente hæreditaria infidelitate metuunt, & recedunt admoniti gratiam gentibus prędicare, & ad eas Chriſtum transferre.

Nominata terra Iſrael viſū *oraculo. eſt Ioſeph non alicubi talem puerum debere habitare, niſi in Ieruſalem vbi erat tēplum, & celebratio prophetarum. Tamen angelus intelligi voluit Galilæam, quam, & Iudęi incolebant quod oſtendit ſic fuiſſe prędeſtinatum quia Nazareus vocabitur.

e *Timuit.* Si timuit Iudęā pro Archelao herede paternę crudelitas. Cur nō & Galilæa, vbi Hęrodes alius frater eius regnabat? Quia Archelaus poſt patrē monarchiam totius regni obtinuit, ſed inſoleſcens à Tiberio Cęſare deiectus eſt Lugdunū in exiliū, & tunc diuiſū eſt regnū in quatuor tetrarchias, quarū vna. i. Gali. Hęrodes frater eius obtinuit.

Quæritur, quare non timuit Ioſeph ire in Galilęam ſicut in Iudęam, cum & ibi regnaret Archelaus. Sed melius potuit in Nazareth (quæ remota erat) letere quam in Ieruſalē, vbi erat caput regni & aſſiduus Archelaus.

Ioſeph quare magis Iudæam intrare formidabit, quam Galilęam.

f *Sec in par.* Quod Chriſtus illuc non transfertur vbi regnabat Archelaus, ſignificat, qa illis abſcondetur Chriſtus, in quibus regnabit Antichriſtus.

g *Na.* Nazareth, germē nouellū vel flos campi interptatur, de cuius radice germinis ſanctuſſanctorum ad ſignificandū ęternitatis ſuę ſubſtātiā aſcendiſſe legit. Sicut ergo eligit tēpus quo naſceretur & locū, ita & ciuitatem in qua coaleſceret cuius nomen indicio eſt: q; ipſa ſanctitas, in ſanctitate nutrit⁹, ſanctuſſanctorū recte dicit, vnde, & diſcipuli eius prius Nazaręi dicti ſunt, ſed poſtea a Chriſto Chriani vocati ſut. Nazareth Galilęę quo transfertur, partem eiuſdē gentis quę fidē ſuſceptura erat, ſignificat, vnde flos interpretatur, qa eccleſia quo ardētius a terrenis ad cęleſtia tranſmigrat, eo magis virtutū flore & germine abundat. F

Per

NICOLAVS DE LYRA.

chel. ſed Lia ſicut habetur Gene.29. tamen dicitur hic mater puerorū de Bethleē, quæ erat ſita in ſorte Iudæ, quia ipſa Rachel ſepulta eſt iuxta Bethleem, vt habetur Gene.35.& ideo ratione ſepulturæ dicta eſt mater ipſius Bethleem, & habitantiū in ea, & iō dicit hic plorare metaphorice ratione prędicta.

1 *Et noluit conſolari quia non ſunt.* ſubintelligitur viuentes.

2 *Defuncto autem Herode, ecce appa.* Hic ponitur illud qđ eſt conſequens ad perſequutionē, quia mortuo Herode q puerum perſequebatur, angelus monuit Ioſeph, vt puer in terrā Iſrael reportaretur. Non nominauit autem angelus aliquam ciuitatem determinate vt ex reſponſione angeli inſtruētis eū de loco, Ioſeph ex frequenti locutione cū angelo magis conſolaret ſeqt

3 *Audiens autem, &c.* Ad euidentiā huius notādū ſecūdū qđ refert Ioſeph⁹ antiq.17.ca.10. Herodes moriēs condidit teſtamentū, in quo ordinauit Archelaum filiū regni ſui ſucceſſorē ita tamen qđ coronā ſibi non imponeret, niſi per romanum imperatorem. Ad accipiendum igitur diadema venit Romam, ſed & fratres eius Philippus, & Herodes illuc venerūt petentes paternæ hæreditatis partem. Finaliter decreuit imperator, vt Archelaus haberet medietatē regni paterni, quæ dicta eſt Iudæa, aliam autem medietatem diuiſit in duas partes, & vnā dedit Herodi, & factus eſt tetrarcha Galilææ. aliam dedit Philippo, & factus eſt tetrarcha Itureæ, & Traconitidis regionis, vt tangitur Lu.3 Igitur quia Archelaus fuerat a patre inſtitutus quantum in ſe fuit, ideo fauebat factis a patre propter quod Ioſeph.

4 *Timuit illo ire.* Seceſſit in partes Galilææ, vbi dominabatur alius filius, qui portione ſibi debita a patre fuerat priuatus quātum in ſe fuit, vt viſum eſt, propter quod Ioſeph cum puero ibidem ſecurius manſit.

5 *Et veniens habita, &c.* vt ibi Chriſtus nutriretur, qui in Bethleem fuerat natus, vt prædictum eſt.

6 *Vt adimplere.* Iſa.11. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radices eius aſcendet.* Hebraica veritas ſic habet. Et. *Nazaręus*

MORALITER.

1 *Sur. &c. accip.* Per tranſitum domini in Aegyptum propter pſequutiōem Herodis ſignificatus fuit tranſitus apoſtolorū ad prædicandū gentibus propter perſequutionē contra eos motā a Iudæis, ſicut dicit Ac.13. *Tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt. Vobis oportebat primum loqui verbū dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudi. vitę æternę. ecce cō. ad gē. Sic enim pręcepit nobis dominus.* Per reditum autem eius in Iudęam defuncto Herode, ſignatur illuminatio Iudęorum in mundi fine.

ADDI

A a *Per prophetas.* Prophetas pluraliter dicit, quia non habemus fixum de ſcriptura exēplū: oſtendit ſenſum non verba ſe ſumpſiſſe. Vel eiſdem verbis in Iſa.11,a. Iſaia iuxta Hebraicam veritatem. *Exiet virga de radice Ieſſe, & Nazareus de radice eius aſcendet.*

a Nazareus.i.ſanctus quod conuenit Chriſto,

a eſt per prophetas: quoniam Nazareus vocabitur. 1

* Theophy. Quis propheta hoc dixit, non inuenitur nunc: per negligētiam enim Iudæorum multi libri deſiderātur. & ob continuas captiuitates fortaſſis abſque ſcriptura hoc dicebatur. D

NICOLAVS DE LYRA.

* *radice eius conſurget & ideo dicit.*

1 Quo. Naza. vo. *quia in Nazareth fuit conceptus et nutritus, licet in Bethleem fuerit natus, vt habetur ſupra & Luc. 2. expreſſius.*

Quo.

ADDITIO I.

In ca. 2. vbi dicitur in Poſtil. Quia iſta ciuitas antiquitus vocata eſt Ephrata ab vxore Caleph.

Immo per magna tēpora añ Caleph. ſ. tēpore Iacob patriarchę vocata eſt Ephrata Bethleē. vnde Gen. 48. b. Sepelui eam iuxta viam Ephrata, quæ alio nomine appellabatur Bethleem.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Poſtil. Et Nazareus de radice eius cōſurget, &c.

Hebraica veritas in illo loco Iſaiæ non dicit: Nazareus de radice eius conſurget, ſed dicit: netſer de radice eius conſurget, qđ ſi transferatur in latinū diceretur: Natſarenus ſeu Natſareus de radice eius conſurget. cum. t. ſ. litera: q non competit Chriſto: ſed bñ Nazareus, qui ſignificat conſecrationē & ſanctificationē, vñ hęc auctoritas euāgeliſtę. ſ. *Nazareus vocabitur* non fundatur in hac auctoritate Iſa. per Poſtil. allegata, qđ ēt habetur in glo ſ. in Pſal. 131. prout in additione ſuper illum Pſalmū. latius habetur.

Replica. In cap. 2. dicitur. *Nazareus vocabitur.* Burg. dicit illud ſecundum Hebraicam veritatem non fundari in dicto Iſa. ſed in dicto Pſalm. *Memento domine Dauid. Ibi efflorebit ſanctificatio mea.* Sed reſpondeat hic Beatus Hieronymus, à quo concordantia illa recepta eſt.

CAP. III.

IN die autē. Præterit multa, & tranſit ad prędicationem Ioannis.

a *In diebus.* Non ſolum pueritiæ annos, ſed omnes vſque ad B prædicationem Iohannis comprehendit. i. cum fere eſſet. 33. annorum, Lucas ſignificantius Luc.3.a. tempora exprimit, Anno. 15. imperij Tiberij Cæſaris.

Venit Ioannes. ✲ Chriſoſt. Sol appropians antequam appareat, mittit rádios ſuos, & facit albeſcere orientem, vt præcedens aurora aduentum diei demonſtret: Sic dominus natus in mundo, antequam appareat per doctrinā, ſpiritus ſui fulgore tranſmiſſo, illuminauit Ioānē, vt præcedēs ille aduentum annunciet Saluatoris, & ideo poſt ortum Chriſti enarratū doctrinā eius enarraturus euangeliſta, & Baptiſmū in quo teſtimonium habuit, de præcurſore & Baptiſta præmittit, dicens. *In diebus.*

c.3. operis imperfecti.

b *Prædicans.* Manifeſtauit ſe qui prius ſiluerat, baptizando viam preparans domino.

c *In deſerto Iudææ* Quia Iudei a deo deſerti erant, quibus neceſſaria eſt pęnitentia, vt redeant.

d *Pęnitentiam.* Hoc pręco nūciat, quod per ſeipſa veritas. Pęnitētia pręcedit, ſequitur promiſſio regni: Qui vere pęnitet, C in ſe p̄teritos errores, deinde erigit animū ad cęleſte regnū.

CAP. III.

a Cum adhuc habitaret in Nazareth.

a † IN diebus autem illis venit Ioannes Ba- 1

a Ecce quid veniens fecit.

b ptiſta prædicans in

a Sic notans deſertum penitentibus conuenire.

c deſerto Iudææ, & di- 2

b Puniat quiſque mala prioris vitæ, quia appropinquabit ſalus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus.

a Opere. ¶ Hac promiſſione eriguntur animi, regnum Dei iuxta vos eſt.

d cens: † Pœnitentiam agite: appropinqua- 3

a ¶ Sic prædicauit. Sic enim propheta de eo prædixit.

e bit enim regnum cœlorum. Hic eſt 4 5

Si gratis in baptiſmo fit remiſſio, cur prædicatur pœnitentia? Sed triplex eſt modus pęnitētiæ. Primus errores & omnia mala ante baptiſmum abrenūciare & condemnare: quod neceſſe eſt ad Chriſtum venturis. Secundus, poſt baptiſmum lapſos per pœnitētiam renouari. Tertius, quo ſancti quotidie a talibus purgātur peccatis, ſine quibus vita non agitur

Triplex modus penitentiæ.

E

Penitere eſt ante acta deflere, & deflenda non committere. Pęnitentibus regnum cęlorū adeſſe dicitur Non terrena, vt in veteri lege: & hoc per obedientiam Chriſti. Et hoc regnū cęlorū primus Ioannes prædicauit. *Pe. agi. Prima* virtus eſt, p pęnitentiam perimere veterem hominem & vitia odiſſe, q qui nō facit non modo virtutes non comprehendit, ſed nec etiam ſupplicia fugit. Pęnitentiæ virtus timore concipitur, qui eſt initium ſapientiæ Pęnitentia a puniēdo, qua quiſque punit quod illicite commiſit.

Pœnitentiam agere eſt dignos fructus Pœnitentiæ facere.

Re. cę. i. Chriſtus, per quem ſancti regnant in cęleſtibus. Vel euangelium, quo ad regnum.

e *Ap. enim. re.* Niſi appropinquaret, nemo redire poſſet: quia infirmi & cæci via (quæ eſt Chriſtus) carebant: quam parans F Ioannes pęnitenti anteponit.

Si

Vox

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

IN diebus autem illis. *Hic tertio oſtendit euangeliſta ipſum Chriſtum eſſe verum Deum & verum hominem ex teſtimonio Iohannis & etiam Dei patris. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur teſtimonium Iohannis. ſecundo ponitur teſtimonium Dei patris, ibi.* Baptizatus aūt Ieſus. *Item primam in duas partes, quia primo ponitur idoneitas Iohannis ad teſtificandum, ſecundo ponitur ipſius teſtimonium, ibi.* Ego quidē baptizo vos. *Iterum prima in tres, quia primo oſtenditur eius idoneitas ad teſtificandum ex auctoritate ſacræ ſcripturæ. ſecundo, ex ſanctitate vitæ, ibi.* Ipſe autem Iohannes, &c. *tertio, ex veritate doctrinæ, ibi.* Videns autem multos. *Circa primum præmittitur tempus prædicationis Iohannis, locus & modus & tempus, cum dicit.*

1 In diebus autem illis. *i. in diebus Chriſti. Nec eſt hoc referendū ad dies Chriſti prædictos immediate. ſ. ad dies pueritiæ, quando fuit reportatus de Aegypto, tūc. n. erat in quinto anno a ſua natiuitate ſed referendū eſt ad dies Chriſti, quando fuit ætatis perfectæ. Erat enim incipiens ad trigeſimum annum quando venit ad baptiſmum, de quo hic agitur, & ideo euangeliſta Matthæus tranſit totum tempus inter medium a quinto anno Chriſti vſque ad baptiſmum: tunc enim incepit Iohannes prædicare, & ſic patet tempus, & locus deſignatur cū dicitur.*

2 In deſerto. *Ibi enim Iohannes nutritus fuit, vt dicitur Luc. 1. & ideo primo prædicauit ibi, & poſtea ad regionem circa Iordanem deſcendit: Modus autem prædicationis ſubditur cum dicitur.*

3 Pœnitentiam agite. *Iſta erat debita diſpoſitio ad inchoationem nouæ vitæ quæ per Chriſtum erat danda, & ideo dicitur.*

4 Appropinquabit enim regnum cœlo. *Alii autē prophetæ promittebant bona temporalia obſeruantibus legem, iſte autem cœleſtia, quia erat præcurſor Chriſti, per quem facta eſt veritas & gratia, & aperta eſt cęleſtis porta, & ad hoc confirmandū inducitur Iſaiæ teſtimonium, Iſa. 40. dicens illis.*

5 Hic eſt enim. *ſ. Ioannes, de quo ſcriptum eſt.*

Vox

MORALITER.

1 *In diebus illis venit Iohannes baptiſta prædicans in deſerto, &c.* In Iohanne deſcribitur euangelij prædicator, & primo quātúm ad doctrinam, cum dicitur.

2 *Dicens. Pœni. agi.* Debet. n. prædicare generaliter ea quæ recedere faciūt a peccatis, & ea quę faciūt accedere ad cōſequutionē regni cœleſtis. Et quoniam talis prædicator parat viam domini: vt per gratiam veniat in mentibus humanis. ideo de ipſo poteſt dici quod ſubditur.

3 *Hic eſt enim de quo di. eſt &c. Ipſe au. Ioh.* Hic cōſequenter deſcribitur prædicator euangelij quantum ad vitam, & primo quantum ad veſtitum, cum dicitur.

Habe-

enim de quo dictum eſt per Iſaiã prophe
¶ Præco verbi, verbum præcedit.
a Quia ſolatium redemptionis nunciet Iudeæ iam deſertæ. 1
a tam dicentẽ: ¶ Vox clamantis in deſerto:
b a Praua auferte opera, recta facite. ¶ Non pro terrenis ſeruientes.
b Fides eſt uia eſt qua uerbum ad cor aſcendit.
c Ideſt, mores in melius mutate, & ſic fient ſemitę rectę Bene uiuẽdo.
d Strictas ſed mundas.
c parate viam domini, rectas facite ſemitas
d eius. Ipſe autem Iohannes habebat veſti- 2
Non de lana, quia hoc auſteritatis indicium eſt illud luxuriæ mollicies. 3
a Zona eſt corporalis continentia.
mentum de pilis camelorum, & zonam
a Lumbi, uoluptas peccati, quia peccatum in uoluptate fit. Vbi magis regnat luxuria. b Non ſtudio parata, ſicut couenit eremitę.
pelliceam circa lumbus ſuos. Eſca ãt eius
a Minuta animalia. b De truncis uel de herbis. c Propter nouitatem prædicationis & aſperitatem ueſtitus, & cibi.
e erat locuſtę & mel ſilueſtre. Tunc exibat 4
ad eũ Ieroſolima, & omnis Iudęa, & om- 5 6
a Baptiſmo præcurrente, non peccata dimittente.
f nis regio circa Iordanẽ, & baptizabant 7
g ab eo in Iordane confitentes peccata ſua. 8

A a *Vox clamantis.* Iohannes vox, Chriſtus verbũ, qui clamat in Iohanne: Nullum verbũ ſine voce auditur, nec vox ſine intelligentia verbi valet. Vox viam verbo præparat, vt recipiatur. *Paraui lucernam Chriſto meo.* (Pſal. 131. c)

b *In deſerto.* Forma pęnitentibus, locus conuerſationis, non frequentia hominum, ſed deſertum. Veſtitus non mollis ad fluxum, ſed aſper: victus tenuis & inuſitatus.

Typicè, deſertum ſignificat ſanctorum vitam a mundi illecebris ſegregatam. (Typice. † Eſa. 40. a Matt. 3. a Lucæ 3. a Iohan. 1. c)

c *Viam domini.* Via domini ad cor dirigitur, cum ſermo eius diligenter auditur.

d *Ipſe au. Io.* Qui pęnitentiã prędicat, habitum pœnitentiæ prætendit. In eo vilitas veſtis & cibi laudatur, quorum vſus in diuite arguitur.

Ipſe autẽ Iohannes in ſemetipſo erudit pœnitentes, & formã vitæ exhibet in deſerto habitans, de locuſtis viuens, pilos cameli veſtiens,

Seruus Dei non debet habere veſtimẽtum ad decorem vel ad delectationem, ſed tãtum ad tegendam nuditatem, Inde Iohãnes pilis veſtiebatur.

B ✲ Theophylactus. Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu, lugubrem enim gerebat veſtem. (Lib. de pœnitentia.)

* Tertullianus. Pœnitentia de ipſo quoq; habitu atq; victu mãdat, ſacco & cinere incubare, corpus ſordibus obſcurare, animũ mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, triſti tractatione mutare. Cęterum paſtum & potum pura noſſe, nõ vẽtris ſcilicet, ſed animæ cauſa, in pleruq; vero ieiunijs pces alere, ingemiſcere, lacrymari, & mugire dies noctesq; ad dominũ Deũ tuũ, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, oib. fratribus legationes exercitationis ſuæ iniungere. *De pilis Ca.* (Pœnitentiæ modus.)

✲ Theophylactus. Dicunt camelum mediũ eſſe inter munda & immunda animalia. Nam quia ruminat, mundum eſt, quia autem vngulas non diuidit, immundum eſt. Iohannes autem quoniam ad Deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus eſſe, & gentilẽ qui immundus, eratq; mediator veteris & noui teſtamenti, idcirco ferebat pilos camelorum. *Eſca autem eius locuſta &c.*

✲ Theophylactus. Quidam dicunt herbas eſſe locuſtas, quidam fructus agreſtes.

* Euthymius. Quidam enim locuſtas herbas eſſe dixerunt, quidam herbæ, alij vero inſecti genus.

Moraliter. In veſte Iohannis monemur, vt aſperis vtamur ad refrenationem carnis. In cibo vt non arte paratis, ſed naturalibus cibis vtamur.

Moraliter. Habitus & victus & cõuerſationẽ indicãt Aſperis veſtit, q̃a vitia nõ palpauit, ſed aſpera increpatione redarguit,

C

D guit, ſic: *Genimina viperarum, &c.* Zona pellicea circa lumbos, quia carnem ſuam crucifixit cũ vitijs & concupiſcẽtiis. Mel & locuſtas edit: quia prędicatio eius turbis dulcis ſapuit dum Chriſtus putatur. Sed cito didicit, quia nõ Chr̄s ſed eius præco eſſe apparuit. In melle dulcedo. In locuſta alacer volatus, ſed cito deciduus.

e *Tunc exibat ad eum &c.* quia niſi quis a malis exeat, nõ abluitur. vnde aptè ſequitur: *Baptizabantur ab eo in Iordane:* qui deſcenſio interpretatur, quia de ſuperbia veteris hominis ad humilitatẽ confeſſionis & emẽdationis deſcendebant. Iam tunc enim baptizandis exemplũ dabatur confitendi peccata & promittendi meliora.

* Chryſoſtomus. Sic Act. 1. Ioannes quidem prædicauit baptiſmum pœnitentiæ, & non ait remiſſionis, ſed vt crederent in aduenientem poſt eum. Cum enim nondũ pro peccatis mundi hoſtia fuiſſet oblata, cũ enim nondũ ſpiritusſanctus deſcẽdiſſet nec peccatum eſt ſolutũ, nec inter dominum atque homines inimicitia ſublata, nec maledictio extincta, quomodo remiſſio peccatorum facta diceret? Quia (Homil. 10. in Matt.)

E igit' propriorũ obliuio peccatorũ inſolentes Iudæos aduerſus Chr̄i dona faciebat, è regione vero delictorũ memoria requirendi liberatoris & conſequendę veniæ deſideriũ ſuſcitabat: ad hoc Ioãnes prępraraturus aduenit ſuadẽs eis refugiũ pniẽ: non, vt caſtigarent, ſed vt humiliores pœnitẽdo facti, & peccatorũ ſuorũ crebrius recordãtes, ad dona remiſſionis accurrant. Quaſi diceret, Ego illis confiteri peccata ſua & pœnitẽtiã agere perſuaſi, non vt caſtigentur omnino, ſed vt dignius poſtea remiſſionis dona ſuſciperent. Niſi enim ſeipſos ante damnaſſent, minime gratiam requiſijſſent.

* Theophylactus. Tametſi baptizabantur, attamen remiſſionem peccatorũ baptiſma Ioannis nõ habebat, ſed ſolã pęnitentiã prędicabat, & ad remiſſionẽ peccatorum, hoc eſt, ad Chriſti baptiſma ducebat, apud quẽ eſt remiſſio peccatorũ.

f *In Iordane.* quia in eo figura baptiſmi præceſſit, & ex nomine deſcenſum de ſuperbia exigit, quod congruit baptizatis.

g *Confitentes.* Confeſſio peccatorũ, cõſcientiæ eſt teſtimoniũ timentis Deum. Qui enim timet iudicium Dei, peccata non erubeſcit cõfiteri. Perfectus timor ſoluit oẽm pudorem. Confeſſio peccati pudorẽ hẽt, & ipſa erubeſcentia eſt grauis pœna. Ideoque iubemur confiteri peccata, vt erubeſcentiã patiamur pro pœna. Nam hoc ipſum pars eſt diuini iudicij.

✲ Baſilius: Vult tui miſereri iudex, ſi modo poſt admiſſa, humilem te factũ & contritum, & peccata plurimum deplorantem te inueniet. Inſuper ſi quæ clã cęteris & in arcano deſignaſti, pdideris & euulgaueris fratri tuo citra pudorẽ vllum. (In pſal. 32 Confeſſio peccatorũ neceſſaria.)

F

Multos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vox cla. in deſer. *quia Iohannes fuit ille de quo prædictum fuerat, quòd per vocem prædicationis debebat clamare in deſerto Iudææ: propter præparationem populi in aduentu ipſius Chriſti. Ad hoc enim ordinata erat prædicatio Iohannis, vt per ſuã prædicationẽ populũ cõgregaret, & populo congregato Chriſti aduentum denunciaret.*

2 Ipſe au. Iohannes. *Hic oſtenditur idoneitas Iohannis ad teſtificandum de Chriſto ex ſanctitate: hoc autem oſtenditur ex vilitate veſtitus.* Ipſe au. Io. &c. *Et ex auſteritate victus, cum dicit.*

3 Eſca au. e. lo. *quæ ſunt parua animalia volitantia per modum ſaltus, & reperiuntur in deſerto Iudææ, & frixa cum oleo ſunt cibus pauperum. Sequitur.* 4 Et mel. ſilue. *Hoc aũt mel ibidem reperitur in truncis arborum, vel ſecundum Raba. ſunt folia arborum alba & tenera quæ manibus contrita habẽt ſaporem quaſi mellis, talibus veſcebatur Iohannes ex quib. patet auſteritas eius in victu & veſtitu. Et quia in moralibus magis mouent facta quàm verba, & vita ſancta quàm loquela compoſita. ideo ſtatim ſubditur exhortationis ſuæ efficacia, cum dicitur.*

5 Tunc exibat ad e. Ieroſoly. *Hic accipitur continens pro contento. i. populus de Ieruſalem.*

6 Et o. Iudæa. *ideſt multi, ſicut ſecundum communem modum dicimus, tota ciuitas currit illuc. i. multi quia non omnes currunt, immo aliquando plures remanent, & eſt quædam figura quæ vocatur hyperbole, ideſt loquutio multum expreſſiua.*

7 Et baptizabant ab eo in Iordane. *Baptiſmus enim Iohãnis ad hoc erat ordinatus, quaſi quædam præparatio, & quædã præfiguratio baptiſmi ipſius Chriſti de proximo venturi. & ideo Iohannes, non ſolũ prædicabat, ſed etiam baptizabat, quia ſicut ſua prædicatione nunciabat Chriſtum de proximo venturum, ſic ſuo baptiſmo aſſuefaciebat homines ad libentius ſuſcipiendum Chriſti baptiſmum, vnde baptiſmus Iohannis erat quædam proteſtatio credendi in Chriſtum venturum et faciendi opera pœnitentiæ, vt deuotius reciperent ipſum: hoc eſt quod dicitur Act. 19. a.* Iohãnes baptizauit baptiſmo pœnitentię populũ dicens, in eum qui venturus eſſet poſt ipſum, vt crederent. *hoc eſt in Ieſu. ideo ſequitur.*

8 Conſi. pe. ſua. *delenda. ſ. per Chriſtum venturum, quia hoc non*

Tunc

M O R A L I T E R.

1 *Habebat veſtimentum de pi. ca.* Et quantum ad uictum cum dicitur.

2 *Eſca autem eius.* Auſteritas. n. uitæ requiritur in euangelij prędicatore. Ideo dicit Apoſt. 1. Cor. 9. d. *Caſtigo corpus meum in ſeruitutẽ redigo ne forte cum alijs prædicauero, ipſe reprobus efficiar.* Et quia prædicatio talis prædicatoris eſt efficax, ideo ſequitur.

3 *Tunc exibat.* Nã doctrinã talis prædicatoris multi libẽter audiunt, & pœnitentiæ fructũ faciunt, & tales ſunt demum ẽdi.

in

A a *Multos Phariſæorum & Saduce. &c.* Hi ſunt ex hæreticis Iudæorũ,& Phariſæi obſeruationũ & traditionũ prętulerũt iuſtitiã, vnde & Phariſæi.i.diuiſi a populo per priuatam iuſtitiam dicuntur. Saducæi.i.iuſti:vendicãt enim ſibi q. non ſunt: hi negant reſurrectionem,dicentes animam interire cum corpore: Quinque libros Moyſi recipiũt,prophetas reſpuunt. Hos veniẽtes ad baptiſmũ Iohãnes increpat: quia maxime indigebant correctione & pęnitentia.

* Ruper. Apud Lucam diligenter animaduertendum quia interrogabãt turbæ dicẽtes, quid ergo faciemus? interrogabant publicani venientes vt baptizarentur, & dicebant magiſter quid faciemus? interrogabãt & milites dicentes quid faciemus & nos? Phariſæi vero nuſquam interrogaſſe legũtur & dixiſſe, quid faciemus? quia erãt ſuperbi,cõfidentes in ſe tanquã iuſti.

b *Progenies viperarum &c.* id eſt venenati venenatorũ filij: quia bonis inuident eoſq; perſequũtur,proximos lędunt vt patres eorum.

B Vipera patrẽ ſuũ occidit,ſic Iudęi pphetas q erãt patres eorũ

✠ Chryſ. Sicut artificioſus medicus ſi viderit ægrotantis colorem,intelligit ſpeciem paſſionis:ſic Iohannes venientium ad ſe Phariſeorum prauas cogitationes intellexit: forſitan.n. apud ſe cogitauerũt.Imus & confitemur peccata noſtra, nullum laborem nobis imponit, baptizamur & cõſequimur indulgentiam peccatorum. Inſipiens,nũquid facta digeſtione impuritatis,non eſt neceſſaria ſumptio medicinę? Sic multa diligentia neceſſaria eſt hoi poſt conuerſionẽ & baptiſmum, vt vulnus perfecte ſanetur: iõ dicit *progenies viperarũ.* Natura enim viperarũ eſt, quod ſtatim cum momorderit hominẽ, currit ad aquã,quã ſi nõ inuenerit moritur. Iõ iſtos dicebat progeniem viperarum, quia peccata morti fera cõmittẽtes, currebant ad baptiſmũ, vt ſicut viperæ per aquam tantũ pericula mortis euaderent. Itẽ viperarum natura eſt rũpere viſcera matrũ,& ſic naſci: ſic Iudęi aſſidue perſequentes prophetas corruperunt matrẽ ſuam ſynagogam. Item viperæ a foris ſpecioſæ ſunt & quaſi pictæ,intus autem veneno repletæ:ita iſti pulchritudinem ſanctitatis oſtendebant in vultu.

c *Facite ergo fru.dig.* Bed. Quaſi diceret. Quare pri⁹ venena nõ deponitis, vt ſic ad baptiſmũ veniatis: Facite fructũ, nõ qualẽcũq; ſed dignũ pęnitentię. Non.n. par dẽt eſſe fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit,& eius qui grauı⁹ ce

C cidit. Sed Iudęi de Abrahã gloriãtes nolũt ſe agnoſcere peccatores vnde ſubdit: *Et ne velitis &c.* Ad humilitatem prouocat. In ſuperbia enim nulla eſt pęnitentia.

Diſcretio eſt in pęnitentia,quę timorẽ Dei, & metũ pœnarũ ante oculos ponit.recolens antiquę turpitudinis: Sic dolor cordis in fletus erũpit,qa ſine dolore nulla ſunt vulnera, ſi vitalia membrorum nõ fuerint circummortua: gratia eſt quæ ſentit, ſentiens quærit ſanctitatem.

* Aug. Quærendum eſt quæ dignæ fiant pro peccatis eleemoſinæ: de quibus etiam Chriſti præcurſor ille dicebat. *facite ergo fructus dignos pęnitentiæ.* proculdubio non inuenientur eos facere, qui vitam ſuam vſque ad mortem quotidianorum criminum perpetratione cõfodiunt. *patrem habemus Abraham.*

* Chryſoſt. Quid prodeſt ei quem ſordidant mores generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis quẽ mores adornant? Ipſe ſe vacuum ab omnibus bonis actibus oſtendit,qui gloriatur in patribus.

d *Dico enim.* A carne retrahit, vt cogitent opera prędeſtinationis Dei. Prima ſunt rudimenta fidei, credere deum poſſe quicquid voluerit, vt omnia qui de nihilo creauit, poſſit de lapidibus vel de puluere filios Abrahæ formare.

e *De la.* Demonſtratiue ad illos lapides quos Ioſue de Iordane trãſferre fecit,ad quos quaſi digitum extendens ait.

Ioſue duodecim lapides demedio Iordanis in terrã trãſportari fecit,& alios ex terra in eodẽ alueo reſtituit: p quos excæcatio Iudęorũ & gentium ad lucẽ transformatio pręſignat'.

Vel Gẽtiles lapides vocat: & eſt ſenſus: Ne glorieminı de ſemine carnis,quia hi tñ ſunt filij Dei, qui per gratiã ſunt illuminati,& inuen⁹ ſuſcitati. Suſcitare ſignãter dicit,q̃a Chriſtus Sarã.i.eccleſiã accepit,& ſuſcitat per gratiã filios Abrahę defuncto ſine liberis,ne tantus patriarcha priuaret' pmiſſis. In cuius rei præſagium olim deus de Sara genuit filium.

f *Iam en ſe curis.* Ne autem viderentur immunes,ti ſe a talibus ſacramentis ſepararent,comminatur.

* Chryſ. Nihil terribilius hac ipſa exhortatione ſermonis.nõ enim adhuc illic falcem volantem, nõ deſtructionem ſepis, non conculcationem vineæ comminatur, ſed ſecurim ſecãtem,quodque multo eſt terribilius imminentem,& iamque cædentem.

✠ Athan. Radix eſt fides, arbor vero eſt homo & ſecuris eſt finis hominis.

Se-

a Videns autem multos phariſæorum & Sa- 1
a Non confitentes peccata ſua.
ducæorum veniẽntes ad baptiſmum ſuum, 2
a Nemo,quia non pęnitetis,ſed ſine pœnitentia iram non effugietis. ¶Q nullus,niſi filius Dei quem vobis annuncio.
b dixit eis: † Progenies viperarum, quis de- 3
¶Vel uit. ¶Vindicta. a Vt ſic effugiatis. 4
c mõſtrabit vobis fugere a vẽtura ira? Fãcite 5
a Carnis mortificationem. b Secundum quantitatem culpæ, quod fit ex diſcretione quæ neceſſaria eſt pœnitenti.
ergo fructũ dignũ pęnitẽtiæ. Et † ne velitis 6
a Cogitando uel reputando. b Et in ſemine Abraham ne confidatis, quaſi ex hoc ſolo ſalus ſit. c ¶Quia non filij carnis,hi ſunt in ſemine, ſed qui filij Dei,vnde ſubdit, Potens eſt &c.
dicere intra uos: patrẽ hẽmus Abrahã. Di- 7
a Gentibus quorum corda inſenſibilia.
d co.n.vobis,†Qm̃ potens eſt deus de lapidi-
e a Si autem uos Chriſti ergo ſemen Abrahę eſtis.
f bus iſtis ſuſcitare filios† Abrahæ. Iam enim 8

Li.2. de ciuit. cap 27.
Iſ.3.d.
Lucæ 3.b

Fictus qui ... pęni... m.

... 3. operis ... fecti.

† videamini, vel.ne ſitis,in hac opinionẽ. vt dicatis.
Hom.3. opis imperfecti.
E

Hom.3.in Matt. quæſt.42 ad Antiochum.

Pſal. 113.b
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videns autem multos Phari.* Hic oſtenditur idoneitas Iohannis ad ferendũ teſtimoniũ de Chriſto ex veritate doctrinę, quæ cõſiſtit in hoc, quod aliquis non timet vitia magnatum conſideter arguere, quod faciebat Iohannes: Quod notatur cum dicitur. *Videns autem multos.* Iſti enim famoſi erant in populo,ſicut homines literati & religioſi,vt patebit infra.

2 *Venientes ad ba.* non credentes ſecundum veritatẽ, ſed magis ad ſimulationẽ.ſecundum quod habetur inf.21.vbi dicitur quod quęrente dño ab eis: Baptiſmus Iohannis vnde erat, de cęlo, an ab hominibus? Non fuerunt auſi reſpondere de cęlo: quia ſtatim dixiſſet eis,quare non credidiſtis ei? Ex quo patet quod ficte veniebant. Et hoc idem dicit Ioſephus in libro antiquitatum.19. & ideo Iohannes confidenter arguebat vitia eorum dicens.

3 *Progenies viperarum.* quia venenũ erroris & hypocriſis à ſuis progenitoribus traxerant.

4 *Quis demonſtrabit vobis.* q.d.licet falſitas veſtra lateat in cõſpectu populi, tamen non poterit latere in iudicio Dei, quia tunc erunt manifeſta abſcondita cordis veſtri.

5 *Facite ergo.* quia aliter nõ poteſtis illud iudiciũ euadere. Et non ſolum dicit fructũ pęnitentię: ſed dignũ pęnitentiæ, ſecundum peccati modum. vnde dicitur Apocal.18. *Quantum ſe glorificauit & in delitijs fuit,tantum illi date tormentum & luctum.*

6 *Et ne velitis.* Phariſæi.n.de hoc gloriabantur: quia de Abrahã deſcenderant: & iõ ex promiſſione facta Abrahæ, ſine operib.ſalutẽ conſequi præſumebant: & hoc eſt manifeſte falſum, quia nõ dicũtur filij Abrahæ ex carnali propagatione: ſed magis ex fidei imitatione, vt dicitur Ro.4. *Et quia Phariſæi & legiſperiti fidem Abrahæ de Chriſto reſpuerunt,ideo nomen filiationis Abrahæ perdiderunt.* Et hoc eſt quod dicit Iohannes. *Et ne ve.di.in.vos.* per falſam ęſtimationem.

7 *Patrem habemus.* quia nõ eſt ſic ſecundũ veritatem. Econtrario Gentiles fidẽ Chriſti deuote ad prędicationem apoſtolorũ receperunt,iõ filij Abrahę facti ſunt. Et hoc eſt quod ſubdit Iohãnes.

8 *Potens eſt de lapidibus iſtis.* Dicitur autem quod Ioannes demõſtrauit illos lapides quos filij Iſrael de fundo Iordanis abſtulerãt, vt habetur Ioſ.4.in memoriam miraculi,quod dñs in trãſitu eorũ aquas Iordanis ſiccauit: Sed p illos lapides Iohãnes Gẽtiles ſignificauit,eo φ colebant idola de lapidibus facta.vñ dicitur in Pſalmo. *Similes illis fiant qui faciunt ea* Filij ergo Abrahæ de lapidib. ſuſcitati ſunt,quãdo Iudæis per infidelitatẽ a filiatione Abrahæ decidentibus, Gẽtiles fidẽ Chriſti recipientes in locũ eorũ ſubſtituti ſunt.& hoc erat prędictum Oſeę.1.d. *Et erit vbi dicetur eis. Non populus meus vos.* ibi dicetur. Filii Dei viuentis. Et quia doctor

MORALITER.

1 *Videns autem.* De quib. dicitur Luc.7.e. Phariſæi autẽ & legiſperiti ſpreuerunt in ſemetipſis cõſilium Dei non baptizati ab eo ſcilicet a Iohanne,& ideo per iſtos qui veniebant ad prędicationẽ Iohannis,ficte ſignantur illi qui veniunt ad Prædicatorem euangelij,vt ex ore eius capiant aliquid, vnde poſſint eum calumniari: Ideo de talibus dicitur.

3 *Progenies viperarum &c.* q.d.nullus, niſi recedatis a malitia veſtra, ideo ſubditur.

5 *Facite ergo.* nã in vita pñti poteſt homo ſemper pœnitere.

6 *Et ne ve.dice.e.* credentes quod debeat vos ſaluare ſine operibus pœnitentiæ,quia hoc eſt falſum. Sic autem videtur de pluribus Chriſtianis, quia deuotionem habent ſpecialem ad aliquẽ ſanctum vel ſanctam, & per eorum merita credunt ſaluari ſine operibus bonis.

8 *Potens eſt autem &c.* i.de peccatoribus deuotos facere.

A a *Securis.* Chriſtus, qui ex manubrio cōſtat & ferro. i. humanitate qua tenet: & diuinitate qua incidit. *Poſi. eſt:* quia & ſi p patientiã expectat, videt tñ quid eſt facturus. *Ad radi.* i. finē Iudaici populi vt auferat de terra viuentium eos qui in Chro nō credūt. Vel, ſecuris, ſentētia iudicij, vel pdicatio euãgelij.

a ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. 1
b † Omnis ergo arbor quæ non facit fructum 2
c a ¶Per ſecurim. ¶Gehennę. 3
bonum, † excidetur, & in ignem mittetur. 4
a Redit ad ſe, modum ſui baptiſmi determinans. b ¶Tantum non ſpiritu.
d † Ego quidem baptizo vos in aqua in pœ- 5
a Docendo pœnitere. b ¶Ad prædicandum, ad baptizandum.
e nitentiam: qui autem poſt me venturus eſt, 6
f fortior me eſt, cuius nō ſū dignus calciamē- 7 8
g a Quia ſanctificat a peccatis, & accendit amore Dei.
h ta portare: † Ipſe vos baptizabit in ſpiritusã- 9
a Tribulatione uel purgatorio igne. b Ideſt, diſcretio iudicii. ¶Qui non credunt, hoc uentilabro non remouentur, quia iam iudicati ſunt.
c Poteſtate.
i cto & igne. Cuius vētilabrũ in manu ſua: & 10
a A paleis. b Præſentem eccleſiam. 11
k permundabit aream ſuam, & congregabit 12
a Immobiles a ſpe æternorum. b Cœleſte. 13
l triticum ſuum in horreũ, paleas autem com 14
a Vt qui diu latuerat, manifeſtaretur. 15
m n buret igni inextinguibili. † Tunc venit 16
17

b *Ad ra.* Nota non ad ramos, ſed ad radicem. Cum enim filij malorum tolluntur, quid aliud quam rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cum tota progenies ſimul cum parente tollitur, arbor radicitus abſcinditur, ne quid remaneat vnde iterum aliquid germinis oriatur.

† Inf. 7. c.
‡ Exciditur & in ignem mittitur.
† Luc. 3. c. Marc. 1. a. Ioh. 1. 4.

Radices ſunt cogitationes, quibus plantati, vel ſurſum cęlo ſuſtolluntur, vel ad ima inferni mittuntur.

Arbor humanũ genus: Huius rami, alij ſunt aridi, i. Pagani incendio apti. Alij virides, ſed ſine fructu: vt hypocritæ, qui ſpeciē ſanctitatis prætendunt, ſed intus vacui: alij fructuoſi, ſed venenoſi. i. hæretici, qui prędicando fructum pariunt, ſed mortalē. Alij ideſt catholici, qui bonum fructum ferunt.

c *Omnis ergo arbor.* vt Gentiles, B hypocritæ, qui nullum, & hęretici qui malum.

Hom. 11. in Matt. ✻ Chryſoſtomus. Cum dicit omnis, vniuerſum honorē carnalis nobilitatis excludit. Etiãſi ipſius Abrahæ fueris nepos, & mille a quibus ducis genus patriarchas enumeres, duplicem pœnam ſubibis ſi bonorum fructuum inanis extiteris.

d *Ego quidem.* Ne videat ſua auctoritate minari, incipit aperire quãtæ ſit dignitatis, cuius pñtia cōminatur, vel cuius beneficijs perſuadet: *Ego quidem baptizo vos in aqua.* tantũ corpora lauo, quia peccata ſoluere nequeo, vt ſicut naſcendo, prędicãdo, pręcurro: ſic baptizãdo, vt penitentes, quos ego hoc ſignaculo ab impęnitētib⁹ diſcerno, ad baptiſmũ Chri dirigã.

e *Poſt me ventur.* Et ſi moneo dignos fructus pęnitētię facere, ſuperbiam abijcere, nō tamen poſſum a peccatis ſoluere.

f *Fortior me eſt.* Quia ego baptizo in pęnitentiam, ille in remiſſionem. Ego ſpiritum habeo, ille dat. Ego regnum cęlorum prædico, ille dat.

g *Cuius non ſum.* Alij ſcribunt: Cuius non ſum dignus corrigiã cal. ſol. Potuit aũt Iohannes vtrunq; dicere, vel cōtextim vel diuerſo tpe, vt alius euãgeliſta hoc, alius illud aſſumeret. Omnes tamen verum narrauerunt. Intendit autem in hoc oſtendere excellentiam Chriſti, & ſuam humilitatem.

Allego. Vel ſecundum allegoriam; Calciamentum eſt incarnationis myſterium, corrigia, myſterij ligatura. Non ergo valet Iohannes corrigiam ſoluere, quia incarnationis myſterium non ſufficit inueſtigare.

C Vel, Non ſū dignus ſol. cor. cal. eius. i. nomē ſpōſi mihi nō vſurpo, nec ſpōſus credi vel dici, ſed amicus ſponſi volo: Mos D enim erat vt ſi quis eam quæ ſibi cōpeteret accipere in vxorē nollet, ille ei calciamentum ſolueret qui ad hanc ſpōſus iure propinquitatis accederet. Iohannes ergo qui non ſpōſus, ait: Nō ſum di. cor. cal. ſoluere. Ac ſi dicat: Ego redēptoris veſtigia nō valeo denudare: quia nomen ſponſi non mihi vſurpo.

Deut. 5.

Vel ſimpliciter ſe humiliat, vel euãgelij ſacramenta non eſt dignus circunferre prędicando, quod non ſibi deputatum, apoſtolis eſt commiſſum.

Nō ſum dignus explicare naturam diuinitatis ad humanitatem. Vel non ſum dignus euangelij prędicationem portare, vel nomen ſponſi vſurpare Iohannes vt purus homo ſpiritũ dare non poterat, quare mittitur culpa. Chriſtus verò dat quia Deus, & baptizat in verbo, de quo dr̃: Et vos mundi eſtis propter verbum quod loquutus ſum vobis. & alibi: *Mundans eos lauacro aquę in verbo vitæ ſanctificatæ.*

† Luc. 3. c.
Ioh. 15. a. Eph. 5. f.

h *In ſpirituſancto.* Vel ſpiritu ſanctificationis, & igne. i. probatione tribulationis. Vel ſpiritu in pręſenti abluit: poſt, ſi quę macula ſurrepit, igne purgatorio ad purum exuret, quod de leuioribus credendum eſt peccatis. Vnde in Leuitico, ſuper altare ſemper ignis miſſus de cęlo ardebat. i. ignis diuini amoris, qui omnes in Chriſto (.i. qui ſuper altare offerũtur) quaſi rebaptizat, & exurit carnis eorum vitia.

E
† Matt. 3. Luc. 3. d. Ioh. 1. d. c. presby. q. 1. ca. d. Leu. 9. d.

i *Cuius ventilabrum.* Ventilabrũ in manu eſt examen iudicij quo diſcernunt leues & vacui a fructu boni operis. *In manu.* quia pater non iudicat quēquam, ſed oē iudicium dedit filio.

Ioh. 5. d.

k *Permundabit.* i. quotidie a varijs tentationib. mundat. *Vel, Permundabit*, dum ob manifeſta peccata peruerſus de eccleſia eijcitur, vel poſt mortem damnatur.

l *Paleas autem.* Paleę de origine vñ & triticũ oriuntur. i. de ſemine, zizania vero de diuerſa. Paleę ergo ſunt qui fide & ſacramentis imbuuntur, ſed ſolidi non ſunt, zizania vero qui & opere & profeſſione ſecernunt ab electis. De his dr̃: Qui non credit, iam iudicatus eſt. & ideo non fit hic mentio de illis.

Ioh. 3. c.

m *Inextinguibili.* quia non extinguetur neq; extinguet cruciatos, ſed æternaliter puniet. Dicitur autem ad differētiam illius de quo dicitur: *igne nos examinaſti, &c.*

Pſal. 65.

n *Tunc venit.* Qñ Iohannes pręedicabat & baptizabat: ſ. qñ Ieſus triginta erat annorũ, oſtendens nullum debere ſacerdotem vel prædicatorē fieri niſi virilis ætatis. Sicut Ioſeph tricenarius regnũ Aegypti ſuſcepit. Dauid regnum ea ætate inchoauit: Ezechiel pphetiã promeruit. Venit Ieſus his de cauſis vt baptiſma Iohannis cōprobaret, & vt (quia homo erat) oēm impleret iuſtitiam & legis humilitatē: & vt aquas ſanctificans

Gen. 41.
F

NICOLAVS DE LYRA.

Rector veritatis non ſolum debet vitia confidenter arguere, ſed etiam pęnam prædicere, ideo ſubdit Iohannes.

1 Securis. *ideſt, ſeueritas diuinæ iuſtitiæ.*

2 Ad radicem. *Arbor iſta homo eſt, qui eſt quaſi arbor conuerſa: Radix huius arboris eſt voluntas mala, ex qua ſicut ex radice prodeũt omnia peccata, quia non poteſt eſſe peccatum niſi ſit voluntarium.*

3 Omnis ergo arbor. *per ſententiam extremi iudicii.*

4 Et in ignem mit. *ſcilicet inferni.*

5 Ego quidē bap. uos. *Oſtenſa idoneitate Iohannis ad teſtificandum, hic conſequenter ponitur ipſius teſtimonium: Et ponitur primo teſtimonium ipſius de Chriſto in eius abſentia: & ſecundo in eius pręſentia, ibi:* Tunc venit Ieſus. *In prima parte fert teſtimonium de Chriſto quantum ad excellentiam ſuæ diuinitatis dicens:* Ego quidē ba. vos. *in aqua. i. lauo tantummodo corpora. Quæ quidem lauatio eſt ſignum pœnitentiæ fiendæ. Ideo dicit.* In pœniten.

6 Qui autem poſt me. ven. eſt. *ſcilicet Chriſtus.*

7 Fortior me eſt. *quia ipſe habet virtutem diuinitatis.*

8 Cuius non ſum di. cal. por. *Non quia Chriſtus calceatus inceſſerit, cum diſcipulos ſuos ad prædicandũ ſine calceamētis ire iuſſit, vt habetur Lucæ 22. d.* Quãdo miſi vos ſine pera & calceamē. &c. *ſed eſt modus communis loquendi quando aliquis ſe comparat alicui improportionabiliter excedenti, quod eſt in propoſito: quod declarat per factum dicens.*

9 Ipſe vos bapti. *gratiam ſancti ſpiritus conferendo: quod non poteſt facere niſi Deus. Additur autem.*

10 Et igne. *Quia ſuper baptizatos de nouo in primitiua eccleſia frequenter apparebat. ſ. in ſigno viſibili, ſicut apparuit ſuper apoſtolos in linguis ignis. Oſtendit conſequenter Iohannes in Chriſto iudiciariam poteſtatem, cum dicit.*

11 Cuius. *Ad cuius intellectum ſciendum, q ventilabrũ eſt inſtrumentũ quo ſolebant purgari blada in Palæſtina, et eſt factum ſicut pala cum qua proiicitur granum paleis commixtum in altum, & ventus palleas tollit & granum in area cadit. Iohannes ergo metaphoricè loquens, per ventilabrum intelligit diuinum iudicium, quo Chriſtus.*

12 Permundabit aream ſuam. *ideſt, eccleſiam in qua ſunt commixti mali cum bonis: ſed in iudicio ſeparabuntur.*

13 Et congregabit triticum *ſcilicet iuſtos & electos.*

14 In horreum ſuum. *i. in æternam beatitudinem.*

15 Paleas autem. *ideſt homines vanos & falſos.*

16 Comburet igni. *ideſt in pœna infernali ſenſibili.*

17 Tunc venit Ieſus. *Hic ponitur teſtimonium Iohannis de Chriſto* in ipſius

MORALITER.

1 *Ego quidem bapti. vos in aqua.* Prædicator enim euangelij diſponit populum aſpergens eum aqua ſalutaris ſapientiæ, ut per Chriſtum mundetur interius aqua gratiæ.

17 *Tunc venit Ieſus a.* Galilæa uero tranſmigratio interpretatur. Per hoc igitur quod Ieſus de Galilęa uenit ad Iohãnem, ſignatur quod eius membra ſi debeant lauari per gratiam, oportet ea tranſmigrare de uitijs ad uirtutes.

Tunc

Iohannes

A ☞ ctificans per colũbam in lauacro, aduentũ ſpiritusſancti oſtẽderet. venit enim non neceſſitate ablutionis, ſed vt nemo quantumlibet ſanctus baptiſmi gratiam ſuperfluã iudicaret.

3. de mi. rę ſcript.

* Auguſtinus. Ad baptiſmum deſcendit dominus Ieſus, non quod baptiſmi ſacramẽto & lauacro egeret, qui proprij aut originalis peccati nullã culpã haberet, ſed vt aquas, quas quamuis ex delicto Deus non maledixerit, terræ quam continebant maledictione, infectas purgaret: & ne quiſquam ſacramentũ baptiſmi negligeret, dũ qui ſine peccato fuerat baptiſmi aquas iniuit: & ne quiſquã ab inferiori baptizari paruipẽderet, dũ Deus dominus a ſeruo mergi vndis baptiſmi appareret. Et quatenus adhuc a diabolo, ſe, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, vt inter pollutos peccatoribus, ablui aquis conſpiceret.

1. 4.

* Optatus Mileuit. Deſcendit in aquam, quia venturum oleum aqua debuit antecedere, ad myſteria initianda & ordinanda. B Secutus eſt enim ordo myſterij, & cõpleuit pater quod rogauerat filius & quod rogauerat ſpiritusſanctus. Apertũ eſt cęlũ Deo patre vngente: Spirituale oleum in imagine columbæ deſcendit, & inſedit capiti eius & perfudit eum, vnde cępit dici Chriſtus.

a *Galilææ in Iorda.* Galilęa, trãſmigratio: Iordanis, deſcenſus. Qui ergo vult baptizari, tranſmigret a vitijs, & deſcendens humilietur.

b *Sine modo.* Sine modo me a te baptizari, vt poſtea quod a me quæris in ſpiritu baptizeris. Sicut enim decet dare exẽplum implendæ omnis iuſtitiæ, vt diſcant omnes neminem ſine vnda baptiſmi eſſe perfectum.

c *Sic enim decet.* i. per humilitatis exemplũ reducere ad vitã, & oſtendere q, nullus perfecte ſit iuſtus ſine baptiſmate. Si.n. de ſpiritusſancto natus, nõ dedignor, quanto magis neceſſe eſt alijs quamuis iuſtis ẽ a minoribus baptizari? Hinc decet impleri primũ oẽm iuſtitiã. ſ. per quã oĩs iuſtitiæ ſumma ab oĩbus deinceps impleatur, vt nullus ex operibus neq; ex arbitrio glorietur, ſed ſciens ſe reum iuſtitiæ Dei ſit ſubiectus. Ideo quiſquis eſt natus ex aqua & ſpiritu iuſtus dr̃, q̃a hoc implet per quod oĩs iuſtitia impletur ex gratia, quã primo decuit implere Chriſtũ, non ex indigentia ſed ex myſterio, vt renatus filius Dei oẽs renatos filios Dei fratres ſibi faceret. *Sic.* i. ſubdẽdo ſeruo & inferiori oẽm iuſtitiam. i. humilitatẽ quæ eſt oĩs iuſtitia. Et perfecta humilitas hẽt tres gradus. Primus eſt, ſubdere ſe maiori, & ſe non pręferre ęquali. C Hic vocat̃ ſufficiens, quia ſufficit aliquẽ ſic humiliari, & iſte gradus oĩ iuſto eſt neceſſarius. Secũd⁹ gradus eſt ſubdere ſe ęquali, nec pręferre ſe minori, hic dr̃ abundans. Tertius eſt ſub eſſe minori in quo eſt iuſtitia. Hũc Chriſtus impleuit, qui vnam partem tñ habet quia in vnitate cõſiſtit & perficitur. Alij duobus modis diſtinguuntur, quia minus perfecti non D ſic in vnitate cumulantur.

Humilitatis tres gradus.

d *Tunc d.* Cũ tali ordine cognouiſſet implendã iuſtitiã. Dimiſit, q̃a vera eſt humilitas, quã nõ deſerit comes obediẽtia. Spiritus in momento eum docuit, quod prius neſciuit: & ideo quod prius timuit humiliter, deuotus impleuit.

e *Baptiza. au.* Chriſtus aquas baptiſmi ſanctificauit: quia cuius eſt creare, eiuſdem eſt & ſanctificare.

Homo ex duobus conſtat & ex duobus renaſcitur.

Sicut homo conſtat duobus, id eſt corpore & anima, ita duobus renaſcit̃: aqua quæ purgat ſordes & cõſepelit Chriſto: & igne ſpiritus quo conflagranti ad cęlum rapimur. Sic eccleſia poſt baptiſmum culmen virtutum quibuſdam incremẽtis appetit, vt Chriſt⁹ baptizatus de aqua aſcendit. Sic poſt baptiſmum aſcendunt, qui ad virtutes proficiunt, & qui prius carnales & filij Adæ, fiant ſpirituales & filij Dei.

† De conſec. diſt. 4. cap. per aquam.

† opus habeo

E f *Aperti ſunt ei.* Et hoc ad impletionem iuſtitiæ. Non enim tunc primum ſibi patuere cęleſtia vel ſpiritusſanctus eſt datus: ſed nobis per acceptũ baptiſmum aditũ cęli patere, & ſpiritumſanctũ dari monſtrauit. Quod enim cœli aperti, quod ſpiritusſanctus venit, quod vox patris inſonuit, &c. hæc myſtica in ſunt nobis.

Patet renatis aditus in cœlum per Chriſtum, qui per Adam clauſus fuit.

† Diſt. 19. c ſecundum. De cõ. diſt. 3. cap. ſi.

Hom. 4. operis imperfec.

⁜ Chryſoſtomus. Forte erant inuiſibilia quędã obſtacula prius, quibus obſiſtentibus aię defunctorũ non poterant introire cęlos. Nullam.n. aĩam arbitror ante Chriſtum aſcendiſſe in cęlum, ex quo peccauit Adam, & clauſi ſunt cęli. Sed baptizato Chriſto aperti ſunt tantũ. Poſtquã vero tyrannũ vicit per crucem, quia non erant neceſſariæ portæ, non dñr angeli aperite portas, iam.n. erant apertę, ſed tollite portas. Vel in baptizatis aperiuntur cęli, & vident ea quę ſunt in cęlo, nõ carnalibus oculis videndo, ſed ſpiritualibus fidei credendo. Aut cęli ſunt ſcripturæ quas oẽs legunt, non tñ intelligũt, niſi qui fuerint ſic baptizati vt accipiãt Spiritũ ſanctũ.

g *Sicut c.* Verũ corpus formatũ ad horã habuit in ſpecie colũbę, quia aliter ſpiritus ab hominibus videri nõ poſſet ſicut colũba, nõ quia vera colũba eſſet, ſed quia ſpiritus in corporali ſpecie, non tñ ipſe corpus. Ita de hac figura ſentitur ſicut de alijs in quib. Deus apparuit, quæ expleto officio reſoluebantur. Bene ſpiritus in colũba quæ ſimplex & mãſueta deſcendit vt & ſuę naturæ ſimplicitatẽ, & eum in quẽ deſcendebat mitẽ miſericordiæ pręconẽ datoreq; indicaret. Similiter oẽs baptiſmo renati. 7. virtutibus in colũba ſignificatis E debent repleri. Colũba a malitia fellis eſt aliena in quo prohibemur ab ira. Nullũ ore vel vnguibus lædit, in quo notat̃ innocẽtia. Nec minimas auiculas mundit in quibus alię aues ſe & pullos ſuos nutriũt, in quo prohibemur a rapina. Parõ ☞ ſcitur

Quare ſpiritus in colũba.

Columbæ natura.

---

a Quia in Nazareth habitauerunt. b Quia in eo figura baptiſmi præceſſit, & ex nomine deſcenſum de ſuperbia exigit. c Maior ad minorem.

a Gelilææ in Iordanem ad Iohannem, vt ba- 1

a Dominus à ſeruo: nullus ergo dedignetur inferiorem. b Humilitatem regis imitatur miles.

ptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibe-

a Qui egeo. b Qui non eges. Terrenus à celeſti. c Ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei qui tollis peccata mundi.

bat eum, dicens: † Ego à te † debeo baptiza 2

a Cuius generatio non eſt vitioſa:

ri, & tu venis ad me? Reſpondens autem 3

a Implere illud ad quod veni. Subdit quare veniat baptizari. Quia vita mea morum eſt diſciplina. Sic ideſt, dum ego ſuperior, & non indigens à te ſuſcipio.

b Ieſus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet 4

c a Docere conſummationem iuſtitiæ ideſt ad baptiſmum inuitare, quia baptiſmus eſt conſummatio omnis iuſtitiæ. Me ſuſcipiendo: te baptizando. b Id eſt. omne præceptum iuſtificans. conſenſit.

d nos implere omnem iuſtitiam. Tunc dimi-

a Sine mora.

e ſit eum. Baptizatus autem Ieſus confeſtim 5

a Quia baptizati ad patriam per virtutes aſcendere debent. b Quæ eſt fundamentum aſcenſionis.

f aſcendit de aqua: Et ecce aperti ſunt ei cæli:

a Ieſus vidit & baptiſta, vt Ioannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce. ita trinitatis præſentia baptiſmum conſecrauit.

g & vidit ſpiritum Dei deſcendentem ſicut 6

a Ad quem illa vox fiebat.

columbam, & venientem ſuper ſe. Et ecce 7

a Hæc vox non vt ei indicet quod neſciat, ſed quod auditoribus proficiat. b Demonſtratiue ad homines. c Conſubſtantialis. Sic qui baptizatur, oſtenditur filius Dei.

vox de cælis dicens: † Hic eſt filius meus di- 8

NICOLAVS DE LYRA.

in ipſius pręſentia. Venit enim Chriſtus ad baptiſmum Ioãnis, vt prædicationem eius approbaret. Secundo, vt tactu ſuæ carnis vim regeneratiuam aquis conferret. Tertio, vt populus teſtimonium Ioannis de Chriſto & etiam Dei patris audiret.

1 *Ioannes autem prohibebat eum.* ex reuerentia, cum ſciret eum eſſe Deum verum & hominem, lauacro non indigentem, ſed alios à peccato lauantem: ideo dicit.

2 *Ego à te debeo baptizari.* id eſt ab originali peccato mundari, non quia tunc Ioannes haberet originale peccatum, quia fuit in vtero matris ſanctificatus: ſed loquebatur in perſona generis humani. Vel aliter. *Ego à te debeo baptizari.* quia ſanctificati in vtero indigent baptiſmo Chriſti ad hoc vt ſint Chriſto incorporati: quia in baptiſmo Chriſti character imprimitur, per quem Chriſto configurantur.

3 *Reſpondens, autem Ieſus dixit ei.* Sequitur.

4 *Sic enim decet nos imple. omnem iu.* id eſt, humilitatem. Vnde ibi accipitur iuſtitia non prout eſt virtus ſpecialis, ſed generaliter prout includit omnem virtutem.

5 *Baptizatus autem.* Hic ponitur teſtimonium Dei patris de Chriſto, quia baptizato Chriſto aperti ſunt cęli: non quod cœlum tunc fuerit diuiſum, ſed quia videbantur aperti ſicut in coruſcatione videtur fieri, & per hoc ſignabatur gloriam cęleſtem credentibus in Chriſtum aperiri.

6 *Et vidit ſpiri. &c.* Ad denotandum plenitudinem gratię in ipſo.

7 *Et ecce vox.* Vox. ſ. patris. 8 *Hic eſt fi. meus.* Natura. ſ. alij

---

MORALITER.

1 *Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo.* Per hoc deſignatur, quod quilibet inferior ſi velit ſuperiorem corrigere, ex charitate, debet hoc facere cum humilitate & reuerentia. Superior autem debet talem correctionẽ humiliter ſuſcipere, quod inſinuauit Ieſus dicens. *Sic enim decet nos adimpl. omnem &c.*

2 *Baptizatus au.* Per hoc oſtenditur quod omnis lotus à peccato gratia diuina debet conari cum auxilio Dei aſcendere de virtute in virtutem, & ſic aperiuntur ſibi cęli per ſpem certam, eſſicitur Dei filius adoptiuus. & per conſequens hæres ad hæreditandum vitam æternam.

A ſcitur grano: in quo notatur abſtinentia: alienos tanquam pullos ſuos fouet: ecce charitas. Gemitum dat pro cantu: ecce compunctio. Super aquas ſedet vt accipitrem per umbram in aquis vmbra declinet: ecce ſolicitudo.

In columba ſuper dominum ſpiritus apparuit: quia venit nos per manſuetudinem colli gere. Super diſcipulos in igne quos ad conſumendam rubiginem peccati contra ſeipſos veniebat accendere. Adam peccādo cœlum amiſit. Chriſtus a ſpirituſancto per columbam glorificatus apparuit: flammam vibrantem quæ viam prohibuit, iſta baptiſmi extinxit: quia aqua eſt contraria igni.

lib. 2. de Trinitate cap. 5. * Auguſtinus. Facta eſt quædam creatura ex ſpecies ex tempore, in qua viſibiliter oſtēderetur ſpiritusſanctus, tunc cum in ipſum Dominum, corporali ſpeciei velut columba deſcendit.

* Gregorius Nazianzenus. Tum igitur ſpiritusſanctus corporea modo in columbæ forma ſe conſpiciendum præbet, bet, vt corpus honore affi iat. Adde quod multis retrò ſeculis columba diluuij finem annunciauit.

a In Adam quod ſplicuit, vnde: Penitet me feciſſe hominem.

a lectus in quo mihi complacuit.

a *Complacui.* i. bene placitum meum conſtitui, vt tu in quo nihil niſi bonum placeat, & per te alij non in ſe, ſed in te id eſt, tibi fide & claritate vniti placeant.

* Theophylactus. In quo requieſco, in quo placor.

i bene p lib. 9. de ſtra: cap * Euſebius Cæſar. Hoc ab Iſaia prædictum eſt. Letare ſolitudo ſitiens, exultet deſertum, & floreat ſicut lilium & eſflorebunt & exultabunt deſerta Iordanis & honor Carmeli & populus meus videbit gloriam domini. Vbi contemplare, quod non quamuis ſolitudinem dicit, ſed definite illam & ſolam, quæ eſt apud Iordanem flumium, iuxta quam verſabatur Ioannes baptiſta: datus eſt autem ſolitudini illi honor Carmeli & gloria libani, ſiquidem in Iordanis ſolitudine eſt auſtralis gloriam Ieruſalem, poſtquam ratio piè religioſeque viuendi, non in Ieruſalem, ſed in deſerto conſummari cœpta eſt.

NICOLAVS DE LYRA.

autem ſunt adoptiui.

1 *In quo mihi compla.* in quo voluntas mea complebitur de ſalute generis humani: & ſic apparet efficacia huius teſtimonij. Patet etiam, quod in Baptiſmo Chriſti tota trinitas apparuit, large apparitionem accipiendo. pater, ſcilicet in voce, filius in carne, ſpirituſſanctus in columbæ ſpecie: Differenter tamen, quia filius apparuit in carne ſibi vnita in vnitate ſuppoſiti, in apparitione autem aliarum perſonarum erat vnio per modum ſigni ſtatim ibi per ſeutentium.

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in poſtil. Quando fuit reportatus de Aegypto, tunc enim erat in 5. anno à ſua natiuitate, &c.

B Aliter autem habetur in decretis 23 q. 3. §. Quod vero iniuriā. Ibi enim expreſſe legitur, quod Chriſtus fugiens in Aegyptum latuit

REPLICA. Et quod poſtil. in 3. cap. dicit Chriſtum fuiſſe in quinto anno reductum de Aegypto propter canonem. Quod vero 23. intelligitur non præciſe. exiſtens enim 7. annorum eſt etiam 5 annorum, ſed non præciſe. E

CAP. IIII.

TVnc Ie. Poſt baptiſmū, quia nulla eſt mora à tentatione: Vt mox deceat baptizatos de mūdo exire, in quiete Deo vacare: ſic filij Iſrael poſt trāſitum maris per deſertum aſcendunt, & manna comedunt donec veniant ad terram promiſſionis.

a *Tunc Ieſus.* Hic eſt ordo rectæ conuerſationis, vt poſt acceptā ſpiritusſancti gratiam contra diabolum arctius accingamur, & mente ſeculum deſerentes in vitæ æternæ gaudia quaſi manna eſuriamus deſerti. Ibi fit tentatio, quia nō ante hoſtis ſe erigit: quam homo de mundo exit tenet enim ſub legibus ſuis eum. In deſerto pugnatur aſperis: quia Adam in paradiſo delitijs affluens victus eſt oblectamentis.

Hiſto. Hiſtor. In illo deſerto quod eſt inter Ieruſalem & Iericho Chriſtus diabolum vicit: vbi figuraliter dixerat Adam incidiſſe in latrones & cum viciſſe. Latrones autem ibi habitaſſe probat locus qui dicitur Domim, i. ſanguis, propter effuſionem ſanguinis quæ ibi fiebat. Ea via Samaritanos deſcendit quia carne indutus eaſdem tentationes ſuſtinuit. C

Luc. 10. f. b *Spiritu.* ſancto. Qui quos replet ad pugnam mittit fortes. Sine hoc ſpiritu qui ad pugnam vadit, cito cadit.

Homil. 16. in euangeli. * Gregorius. Vere a ſpirituſancto ductus creditur, vt eum illuc ſuus ſpiritus duceret, vbi illum ad tentandum ſpiritus malignus inueniret. *hoc eſt in deſertum.*

Hom. 13. operis imper. * Chryſoſtomus. Non duxit illum ſpiritus in vrbem aut forum, ſed eremum. Quia enim diabolum prouocare volebat, non de eſurie ſolum, verum etiam de loco occaſionem ille tentationis ingeſſit. Tunc quippe diabolus aliquos aggreditur cum illos viderit ab alijs ſegregatos.

ſermone de ieiunio & tentatione. * Cyprianus. Neque enim putet homo ſe euaſiſſe pericula

CAP. IIII.

a b c d TVnc Ieſus ductus eſt ī deſertū à ſpū, vt tētaretur à diabolo: & cū 1 2

Locum certaminis.

riculi cum in eremum venerit. Quia quanto ſubtilius, tanto difficilius a tētatore munditur, qui cogitationum foribus, aſſidens omnia virtutum germina in ipſo orta ſtrangulare molitur. Verum liberius anima expedita obuiat impugnanti, vbi compedes impedimentorum defuerunt, & aſpectus irritamenta non mouerint, ſecuriorque eſt congreſſus vbi ſingula non vellicant dimicantem nec inebriant animum lenocinia voluptatum.

1 Mar. 1 Luc. 4. a De con 5. c. quam ſimo.

c *Vt tento.* Non tentatur a diabolo, niſi qui ad deſertum exierit id eſt, bono ſtudere cœperit.

d *Et cum ieiunaſſet.* Ieiunat vt tentet, tentat quia ieiunat, & exēpli & ieiunandi nobis dat & quia ieiunat diuinæ eſt potentiæ. Moyſes & Elias ieiunauerunt, nō ex virtute vt Chriſtus; ſed Moyſes ſuſtentatur eloquio Dei, Elias aūt fortitudine cibi. Nec dicuntur illi do eſuriſſe, ſed Chriſtus vt homo eſurit, vt celetur Deus: Significat autem deſiderium noſtræ ſalutis, F Exod. 24

Ecce conuenit legi quæ per Moyſen accipitur, & prophetis qui per Eliam, 40. diebus, quatuor partes ſunt mundi, de quibus Chriſtus ſuos congregat & decē præcepta legis: quibus ſuos contra mundi oblectamenta armat. Ieiunat quadraginta diebus ante mortē cibo indigens. q. d. in tempore agonis abſtinete a deſiderijs ſeculi, comedit poſt reſurrectionē. 40. diebus cibo non indigens. q. d. Ego ſum vobis cōſolatio & cibus omnibus diebus. Vnde: Ecce ego vo. ſum. o. d. &c. Simul ter enim dum viam domini carpimus, a vanitate ſeculi ieiunamus, & futuri promiſſione reficimur. In pugna Chriſti prius agitur contra gulam ieiunando, per quam victus eſt primus homo. Gula libidines inflammat, concupiſcentias in carnis nutrit quæ repugnat legi mentis: Hæc niſi prius refrenetur, fruſtra contra alia laboratur.

3. Reg. 1

Infra. 21

Quadra-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Diuiſio Triplex tentio. TVnc Ie. Hic quarto oſtendit euangeliſta in Chriſto veritatem deitatis & humanitatis ex dæmonis tentatione, & ex ſanctorum angelorum adminiſtratione, & primo ponitur primum, ſecundo ſecundum, ibi. *Tunc reliquit, &c.* Prima diuiditur in tres ſecundum triplicem tentationem & triplicem Chriſti victoriam, ſecundo ibi. *Tunc aſſumpſit eum.* tertia ibi *Iterum aſſumpſit eum.* Prima ergo tentatio fuit de carnis concupiſcentia, Accepit autem tentator occaſionem primo de hoc tentandi ex eſurie ipſius Chriſti. Poſt baptiſmum enim Chriſtus immediate ductus eſt à ſpiritu, ſcilicet ſancto, quia humanitas Chriſti erat organum diuinitatis: & ideo ad omnia agenda mouebatur inſtinctu ſpirituſſancti. hoc igitur motu iuit in deſertum locum, ſcilicet aptum orationi, vt ibi ſpiritum in oratione offerret pro nobis Deo patri.

2 *Et cum ieiunaſſet.* Vt carnem innocentem pro nobis maceraret & exemplum fidelibus daret: & per hoc quod poſt baptiſmum talia egit, nobis oſtendit, quod qui inchoat nouam vitam debet ſeipſum Deo offerre per ieiunium & orationem. Sequi. Quadra-

MORALITER.

1 *Tunc Ieſus.* Per hoc inſinuatur quod aggrediens deſertum pœnitentiæ fortius tentatur ab hoſte. Eccle. ſecundo. a. Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem, id eſt ad reſiſtendum tentationi quæ imminet tibi. Illos enim Deus fortius tentari permittit quos fortiores eſſe cognoſcit. primæ Cor. decimo. c. *Fidelis autem Deus eſt qui*

a Quod ieiunat diuinæ eſt potentiæ. b Ecce aſperitas.
a ieiunaſſet quadraginta dieb. & quadragin 1
b a Hoc addit, ne in nocte comediſſe putetur. 2
c ta noctib. poſtea eſurijt. Et accendens ten- 3
a Hoc explorat quod timet, nec ideo ſe ab eius tentatione abſtinet. b Quia ſciuit ſcriptum eſſe. Dixit & facta ſunt. c Tentatio de gula ¶ A gula incepit, ſed quo ordine deiecit Adam, ab iſto deuincitur. ¶ Lapis ſignificat duritiam diaboli.
d tator, dixit ei: Si fil⁹ Dei es: dic vt lapides 4
e iſti panes fiāt. Qui reſpondens, dixit; Scri- 5
a Temperat reſponſum, ne cognoſcat eum eſſe Deum. b Ideſt ſacramentali ſpecie, ſed verbo vitæ. 6
f ptum eſt; † Non in ſolo pane † viuit homo, 7
a Sententijs utitur, inſtruens nos ut vincamus nō potentia. Sed humilitate. b Verbum Dei de ore pracedit, quia uoluntas Dei referatur per ſcripturas. c Per quos Deus loquitur. 8
g ſed in omni verbo ꝙ procedit de ore Dei. 9

A a *Quadraginta d.* hic numerus totū tēpus deſignat quo Chriſtus cū ſuis dimicat. In hoc numero duę leges abſtinentię cōplentur, quia in 40. decalogus mādatorū & 4. euangelia reſonant. Vnde inſtitutū eſt nos hoc numero acrius dimicare ad diluēda peccata q̄ fiunt, dū motiuo carnis violatur charitas: & ſic quandiu hic ſumus, ſemper peccata ploremus, quia hoc numero preſens vita oſtēditur.

[Ep]i. ad phil. ⁜ IGNATIVS. Quadrageſimam nolite pro nihilo habere, imitationē enim continet Dei conuerſationis, hebdomadam etiā paſſionis noſtre deſpicere.

[Ho]m. 20. in [Le]uiticum. ⁜ Origenes. Habemus quadrageſimæ dies ieiunijs conſecratos, habemus quartam, & ſextam ſeptimanæ dies. Eſt certe libertas Chriſtiano per omne tēpus ieiunandi, non obſeruantiæ ſuperſtitione, ſed virtute continentiæ. Deu. 8. a.

[Serm]on 4. feriæ ... poſt. 2. Do[minicam] ... ⁜ Auguſtinus. Sanctam quadrageſimam abſtinendo ipſe Dominus cōſecrauit, totam non obſeruare ſacrilegium eſt, ex parte autem violare, peccatum.

[Ser]no. 25. & ... in quadr. ... epiſc. ad ... ellam. * Ambroſius. Non eſt leue peccatum fidelibus indictam quadrageſimam a Domino, non ieiunare, & ieiunia conſecrata ventris voracitate diſſoluere.

B * Hieronymus. Nos vnam quadrageſimam ſecundū traditionem Apoſtolorum toto anni tempore nobis cōgruo ieiunamus. Montani tres in anno faciunt quadrageſimas, quaſi tres paſſi ſint Saluatores, non quod per totum annum excepto Pentecoſte ieiunare non liceat, ſed quod aliud ſit neceſſitate, aliud voluntate munus offerre.

...3. in laua... ⁜ Gregorius Nazianzenus. Ieiuniū quadrageſimale vnū eſt Chriſti, & noſtrum, ſed non paruum inter vtrumque tēporis interſtitium. Et Chriſtus quidem contra tentationes ſuum obiicit ieiunium, noſtrum vero vt Chriſto commoriamur, operatur, & purgatio eſt quę feſtiuitatem præcedit.

Hom. 16. in euangel. * Gregori. Sicut in lege iubemur offerre decimas rerum, ita Deo offerre contendimus decimas dierum. A prima n. Dominica quadrageſimæ, vſque ad Paſcalis ſolennitatis gaudia, ſex hebdomadæ veniunt, quarū dies quadraginta & duo ſunt: ex quibus dum ſex dies Dominici abſtinentia ſubſtrahuntur, remanent triginta ſex. Dum vero per 300. & 65. dies annus ducitur, nos autem per 36. dies affligimur, quaſi anni noſtri decimas Deo damus.

b *Poſtea eſuriit.* Hoc eſt vere humanitatis, & per hoc eſt occaſio tentandi. Latet poteſtas, patet infirmitas.

...35. de ie[iunio] domini. ⁜ Ambroſius. Poſt multa ieiunia Chriſtus eſurire ſe ſimulat, vt diabolum quem ieiunando iam vicerat, iterum eſuriendo ſollicitet.

...de pro[uid]entia. * Theodoretus. Cęterum naturę noſtræ creator, & propugnator, coronator, & agonotheta mortē non timuit, nec bellū abigit, ſed cōfidēter expectat, & ad pugnā ꝓuocat, vt priorem

D rem illam auferat victoriā. Et corpori quod quadraginta dierum ſpatio ieiunauerat, famem conciliat, non tamē eorū qui olim ieiunauerāt, limitē trāſcēdere ſinit, vt vera illius crederetur humanitas. Vidit infelix hoſtis famē, & victoriam ſperauit, atq; Adamū videre putauit. Cęterū tanquā ad Adamū acceſſit, ſed Adami Creatorem Adami natura amictū inuenit, & ait, ſi filius Dei es, &c. Et producit quidem vocis cœlitus delatæ confirmationem, ipſam vero famem miraculoſa confectione confirmari petit.

c *Et accedens.* Quia eſuries eſt ſignum infirmitatis Et ſic nobis in abſtinentia non deeſt tētatio Per exteriorē infirmitatē Chriſtum tentat in quo nullam legem peccati inueniebat.

† viuet. ſic vetera exēplaria legunt.

Luc. 4. a de off or. c. inter cætera.

d *Si filius Dei es.* Aliud horum explorantis eſt, aliud tētātis, dū Deum confiteri videtur, & huiuſmodi illudere conatur. Sic enim tētat vt exploret quod vetetur. Sic explorat, vt tentando decipiat. *Si filius dei es,* Nouerat filium dei veniſſe in mundum, ſeu ꝑ ꝓphetas ſeu ꝑ angelos nūciantes, ſeu per Iohannē demonſtrantē, ſed qa humilia in eo videbat, ꝙ de deitate ſuſpicatus eſt, ex ſuperbia ei ī dubiū venit. Vñ & callide exquirit: Nec indignū fuit Chrm̄ tētari q venerat occidi, vt tētationes ſuperādo nobis ꝓtātē daret ſuperādi tētationes, ſicut ſua morte abſtulit nr̄am mortalitatē E

Chriſtus non niſi poſt baptiſmum ſe tentari permiſit, inſinuans ad ſe euntes grauiores ꝑ iſſuros tentationes.

Suadet eſuriē pane de lapidibus facto releuare, nō ꝙ eius curet ſalutē, ſed ex mutatione cognoſcat virtutē & ſi purus homo eſſet, panis oblectamento illuderet eſuriem patienti.

Tribus modi fit tentatio.

Tribus modis fit tentatio. Suggeſtione, delectatione, conſenſu. Chriſtus uero ſola ſuggeſtione tentatus fuit: quia delectatio peccati mentem eius non momordit.

Vbi ſupra.

* Cyp. Naturarum n. coniunctio diabolū excæcabat, quia impoſſibile ei videbatur uel ꝙ eſuriret diuinitas ꝙ tantę tolerantię poſſet eſſet. tantæque poteſtatis corporis humilitas.

c *Scri. eſt.* Non vtitur poteſtate, ſed ſcripturarum auctoritate, docens nos magis doctrina quam miraculis pugnare.

f *Nō in ſo. pa.* q. d. Perſuaſio tua tētatio eſt, qa agis de cibo corporis, & nō de cibo mētis, iferior pars hoīs pane ſuſtētat̄, alia verbo dei reficit̄, qa vero agis de iferiori, patet ꝙ tētator ſis.

Hominis partes quo pane cibentur.

g *Sed in om. v.* Omne verbū charitas, ī qua cōplet̄ oīa q̄ ꝓcedūt de ore Dei qa cuiuſcūq; miniſterio dicāt̄, nō eius ſūt ſed dei, ſed ſi aduerſū qd inferit̄, hoc nō eſt Dei. De uno verbo. i. ſapiētia Dei ꝓcedit qdqd loquunt̄ ſācti q ſunt os eius.

Li. de virgine

⁜ Aug. Si accedāt aliqui & dicant tibi, ne frequēter ieiunes, ne imbecillior fias, ne auſcultes, iſtos enim diabolus ſubornauit. Reminiſcere eius quod ſcriptū eſt, quod Daniel & tres pueri noluerunt ſaturari de menſa regis, & ad eunuchum dixiſſe da nobis de ſeminibus terrę, & veſcemur.

C F *Tunc*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quadraginta diebus. *non vltra traxit, vt virtus diuinitatis diabolo celaretur, quia Moyſes & Elias ieiunauerunt tot diebus.*

2 Poſtea eſu. *per hoc in ſe & veritatem humanæ infirmitatis oſtēdit, & occaſionem tentatori dedit, ideo ſequitur.*

3 Et accedens tenta. *Ad euidentiam huius tentationis aduertendum, ꝙ diabolus ſciebat prædictum per prophetas, ꝙ Chriſtus futurus erat verus homo & verus Deus, vt habet expreſſe Iſa. 9. b. Paruulus natus eſt nobis & filius datus eſt nobis. Ecce vera humanitas. Et vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis pater futuri ſeculi, princeps pacis. Ecce manifeſta eius diuinitas, & pluribus alijs locis idem exprimitur, quos omitto propter prolixitatem. Similiter ſciebat tempus natiuitatis Chriſti eſſe conpletum Tum propter hebdomadas Daniel. in quibus erat determinate præfixus terminus ſui aduentus. Tum propter tranſlationem regni Iudæorum ad Herodem alienigenam prout fuerat prædictum per Iacob patriarcham Gene. 46. vt ſupra expoſitum eſt plenius, ſed neſciebat certitudinaliter, quod Ieſus Nazarenus eſſet ipſe Chriſtus de quo talia fuerant dicta. Veruntamen propter eminentiam ſanctitatis eius, & propter conpletionem temporis reſpectu Chriſti aduentus habebat quandam coniecturam quod ipſe eſſet vere Chriſtus, & ideo de hoc voluit experientiam accipere per tentationem quia tentare eſt accipere experientiam de aliquo ignorato. Intendebat etiam vlterius per hanc tentationem inducere eum ad peccatum, ſi inueniretur purus homo, ſed neutrum obtinuit, vt patebit. Dicit igitur tentando.*

4 Si filius, &c. *ſ. naturalis, & per cōſequens ei æqualis in poteſtate.*

5 Dic vt lapides iſti panes fiant. *Lucæ quarto. d. dicitur.* Dic lapidi huic, &c. *& idē eſt, quia ſingulare includitur in plurali, & ideo ſi demonſtrauit plures lapides neceſſario demonſtrauit vnum. vel aliter dicendum, quod Lucas accipit ſingulare pro plurali, ſicut accipitur Exod. octauo. f.* Venit muſca grauiſſima ī domo Pharaonis. *ideſt, multitudo muſcarum.*

6 Qui reſpondens dixit. *Sic reſpondit Ieſus, quod nec diuinitatem eius poterat perpendere, nec ipſum ad gulam inducere dicens.*

7 Scriptum eſt. *Deuteronomij octauo.*

8 Non in ſolo pane viuit homo. *ſcilicet corporali.*

9 Sed de omni verbo quod procedit de ore Dei. *ꝙ verificatur non ſolum de vita ſpirituali, ſed etiam de corporali, ſicut patet de Moyſe qui ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, verbo Dei ſpiritualiter & corporaliter ſuſtentatus.*

Tunc

MORALITER.

† *qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis.* Per hoc autē quod Ieſus voluit tentari triplici tentatione, oſtēdit ꝙ oīs tentatio, vel eſt a carne, vel a mundo vel ab hoſte. Diabolus tamē vtitur aliquando carne & mundo tentationes eorum accendendo,

Cum

a *Tunc aſſumpſit*. Prima & vltima tentatio in deſerto, media A quoque hiſtorialiter, vltima fuit poſtquā regreſſus eſt Ieruſalē. Quia Mattheus non ſecundū ordinem hiſtoriæ, ſed ſecundum tentationē Adæ proſequitur, Lucas vt res geſta eſt.

Quia ex reſponſione Chriſti victus & incertus remanſit, poſt primam ad ſecundam acceſsit tentationem.

Quod permiſit ſe aſſumi, nō infirmitas fuit ſed patientia, in diabolo vero non virtus, ſed ſuperbia.

Nota hæc omnia corporeis ſenſibus eſſe completa. Nec mirum ſi ſe permiſit circumferri, ſi ſic accipitur aſſumptio qui permiſit ſe crucifigi.

b *Supra pinnaculum*. In Palæſtina deſuper plana erant tecta, & ibi erat ſedes doctorū, vnde populo loquerētur, vbi multos cepit vana gloria honore magiſterij inflatos. In eo igit' loco Chriſtum tētat, in quo multos deceperat. Dum aūt non conſentit, docet eos qui in ſublimi ſunt, vana gloria non moueri.

Diabolus alta petit, ad alta B ſemper ducit, eleuando per iactantiam, vt præcipitare poſsit. In hoc quod Chriſtus ſe in altū tolli permiſit, ſed monenti cadere non obediuit, oſtendit, vt cuicumque bona & alta imperanti obediamus, ſed præcipitare volenti contra eamus.

c *Si filius*. In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat ſi filius Dei ſit. Sed Chriſtus ſic reſponſum temperat, vt ambiguum relinquat. Quia verba adinuicem conferuntur, in ſpecie hominis diabolum apparuiſſe veriſimile eſt.

d *Mitte*. Hæc vox conuenit illi, qui omnes præcipitare ſatagit: in quo infirmus oſtenditur, quod nulli nocere poſſit, niſi prius ille ſe deorſum miſerit.

Suggerebat enim, vt aliquo ſigno exploraret quātū apud Deum poſſet. Sed nemo debet tentare Deum, quādo habet ex humana ratione quid faciat. Vnde quamuis omnia poſſet ait tamen ſuis: *Si vos perſequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Et ipſe idem fugit & abijt & latuit. Nunc autem poterat aliter de templo deſcendere, quam per iactantiam ſe præcipitare. Poſtquam deficit humana ratio, commendet ſe homo Deo, non tentando, ſed deuote confitendo.

⁂ Cyprianus. Hac occaſione loci hortatur & conſulit, vt in vrbe ſancta & frequentia populorum quaſi nouus funambulus, in excelſo pēdulus, ſe deorſum ad vulgi ſpectaculum iactet intrepidus, ..dens è teſtimonio ſcripturæ, Angelorū affutura ſuffragia, O execrabilis diaboli malitia. Putabat malignus quem gula non vicerat, vana gloria ſuperari.

* Chryſoſtomus. Dæmonum eſt ſeipſos iacere deorſum: Dei verò erigere homines iacentes. Proſternit ille, occidit, C mactat, ſed dominus erigit eliſum.

e *Quia angelis ſuis mandauit de te*. Beda. Quod bene dicitur de corpore diabolus male interpretat' de capite. Qđ ſi hoc dicit de Chriſto, cur non & hoc quod illi contrarium eſt dicitur? D Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sed de auxilio angelorum quaſi ad infirmum loquitur, de ſua conculcatione tacet.

1 Verſus tentatione. | 1 neqmndo. | † Deut.6.c. | Math.10.c | Vel ſupra. | Hom 13. in matth.

a Hæc tentatio hiſtorialiter vltima fuit. b Ex permiſſione, non imbecillitate, unde inimicus ſuperbit. c Ieruſalem, ubi templum fuit, & cultus Dei fuit. Ex via d cit.

a Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam 1

a Summitatem templi. Non locus Deo dicatus cohibet eum.

b ciuitatem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum 2

a Tentatio de vana gloria, ſicut Adam cui dixit: Eritis ſicut dij.

c d templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te 3

a Scripturis vtitur: non vt virtutes inſtituat, ſed vt errorem ingerat ſicut & ſui. Qui vadit contra fortiorem, ei prouidet victoriæ occaſionem.

e deorſum. Scriptum eſt enim: † Quia angelis 4

ſuis mandauit de te, & in manibus tollent

a Legem in lapideis tabulis ſcriptam in qua omnes offendebant. b Mentis egreſſum.

te † ne forte offendas ad lapidem pedem

a In deut. A quo ideo teſtimonia profert, vt ſecundæ legis ſacram conſummaret.

f tuum. Ait illi Ieſus rurſum: ſcriptum eſt: 5

a Etſi victus tamen non ceſſat. 6

g h † Non tentabis dominum Deum tuum. Ite- 7

a Super montem ſuperbiæ omnis auarus erigitur. Alta petit.

rum aſſumpſit eum diabolus in montem ex

a Quia omnia momentanea ſunt, non quod diabolus ſed uirtus diuina hoc poſſit.

i K celſum valde, & oſtendit ei omnia regna 8

* Gregorius Nazianzenus. Sed & ſcripturas latro (Satan) nouit. O ſophiſta malitiæ, cur ſequentia ſupprimis? Recte enim id noui etſi tu ſileas, quoniam ſuper te aſpidem & baſiliſcum aſcendā, & ſuper ſcorpionibus & ſerpentibus, trinitate circumſeptus ambulabo.

* Irenæus. Ita mendacium abſcondebat per ſcripturam, quod faciunt omnes heretici. Illud enim, Angelis ſuis mandauit de te, ſcriptū erat, nulla aūt ſcriptura dicebat mitte te deorſum, ſed a ſemetipſo hāc ſuaſionem diabolus afferebat.

⁂ Vincentius Lirinenſis. Magnopere doctrina loci iſtius, quo diabolus contra Dñm ſcripturas produxiſſe legitur, attēdenda & retinēda eſt, vt tanto auctoritatis euangelicæ exemplo qn̄ aliquos apoſtolica ſeu prophetica verba proferre cō- E tra catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minime dubitemus.

* Non tentabis Auguſt. Pertinet ad ſanam doctrinam vt qn̄ habet quod faciat homo, non tentet Dñm Deum ſuum.

f *Iterum aſſumpſit*. Hæc tentatio ordine præceſſit, ſed narratur præpoſtero, ſecundum quod factum eſt Adæ.

g *Montem excelſum*. * Theophilactus. Quidam putant montem excelſum valde eſſe afflictionē & ſtudiū in poſſidendis diuitijs, in quē conatur inimicus Ieſum ducere, ſed nō recte opinantur. In ſenſibili enim forma apparuit ei diabolus: cogitationes enim tales non habuit Dominus, abſit.

Iſi. Mōs iſte ſupbiā ſignificat, p q̄ cecidit, & alios ruere facit.

h *Excel. valde*. quia eum ad ſummū ſuperbiæ trahere voluit.

Tentaturus de auaritia in montem duxit, quia auaritia & ambitio ſemper alta petit.

i *Oſtendit*. Non q, viſum eius q oīa videt ampliauerit, ſed vanitatē mūdanæ pōpæ quā amabat quaſi ſpecioſam oñdens facere amari volebat. Vel ſciēs diabolus q, Chrs regnū ſibi tolleret oñdit ei oīa regna mūdi, nō Perſas vel Medos, ſed quō in oībus regnaret mundanis. Vel per gulam vel per auaritiā vel per alia, vt ſuadēs quod volebat eum ſibi ſubijceret. Lucas dicit momento ſibi omnia oſtenſa: in quo non tam celeritas cōſpectus, quam caducæ fragilitas poteſtatis exprimit'.

Moyſi oſtendit Deus in momento totam terram promiſſionis virtute deitatis: ita modo actum eſt. oſtendit ei.

K *Omnia regna*. ſ. partes terræ, in quibus vnumquodq; regnū poſitum erat. Sicut ſi aliqui dicant ſuper montes: *Ecce ibi Roma*. nō ipſam oſtendendo, ſed partem terræ in qua poſita eſt.

Omnia re. Oīa cōcupita in mūdo, quibus hoīes regnāt. Vel F ſimpl'r totus mūdus illo ſuggerēte ab eo in monte viſus eſt.

Et gloriam

Ora. in ſ... lauacrum | Lib. 5. ... refer. | † Pſal. 9 | contra h... reſes. | Lib. 22 ... tra fauſ... cap. 37. | Deut. 34 Quomo... ſtendit ... nus Moy... ram pro... ſionis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc aſſumpſit eum diabolus, &c.* Hic ſecundo tentat eum de ſuperbia, & ad eundem finem ſicut prius. Dicit ergo Matthæus. *Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem.* ideſt Ieruſalem, quæ dicebatur ſancta, quia diuino cultui deputata propter templum quod erat ibi, nec erat licitū in lege ſacrificare Deo alibi.

2 *Et ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi*. Iſtud pinnaculum tēpli eſt tectū, quod erat deſuper planum ſicut fiebant tūc domus Palæſtinorum. Erat enim intentio dæmonis illuc eum portantis, vt à populo ciuitatis ipſe Ieſus quaſi volare videretur, & ſic in vanam gloriam ferretur, ſed diuina virtute fecit quod nullus eum vidit, quia in poteſtate eius erat videri & non uideri.

3 *Et dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorſum.* quaſi dicat virtute propria potes ſine periculo, & etiam propter miniſterium angelorum tibi ſeruientium.

4 *Scriptum eſt enim*. de te ſcilicet in pſal. Quia angelis ſuis, &c.

5 *Ait illi Ieſus*. Sic reſpondet ei per ſcripturam, quod totaliter euacuat eius tentationem.

6 *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Deut. 6.c. Tentare enim Deum eſt quærere experimentum de dei virtute abſque ineuitabili neceſſitate, & hoc eſt peccatum, quia quandocumque homo aliquid poteſt facere ſecundum viam humanam ad euitandū periculum, non debet illud omittere, quærendo diuinum experimentum, & propter hoc probatio ferri cādentis & monomachiæ tanquam illicita prohibentur in iure. Per hoc ergo reſpondet Ieſus diabolo tentanti ipſum quia cum poſſet de pinnaculo templi deſcendere per viam humanam, ſcilicet per gradus ad hoc factos in templo, non debebat per alium locum deſcendere, quia hoc eſſet Deum tentare.

7 *Iterum aſſumpſit eum diabolus*. Hic tertio retentat eum de cōcupiſcentia oculorum ſeu auaritia, quia poſuit eum in montem excelſum. quis autem fuit ille mons non nominatur, nec multum refert ad propoſitum.

8 *Et oſtendit ei*. Non eſt ſic intelligendū quod ex illo loco poſſent omnia regna & oēs ciuitates determinate videri, ſed oſtendendo diuerſas partes orbis, dixit ei, tale regnum eſt in tali ſitu, & tale in tali, enarrando in breuibus magnitudinem & gloriam illorum regnorum, & ideo oſtēnſio fuit magis ad auditum quam ad viſum. quo facto dixit ei.

Hæc

A a *Et gloriam eorum.* Rab. Non quod eam cõcupiſcentiæ oculo intueretur ſicut nos, ſed ſic hæc oſtenſio fuit in mente, ſicut medici vident morbos ſine læſione.
b *Hæc omnia tibi dabo.* Hęc de arrogantia dicit: non quod totus mundus ſuus ſit.

A principio quod Dei erat vt ſibi vſurparet diabolus laborauit. vnde vt in eis coleretur, idola inuenit. In his tribus notãtur gula, auaritia, ſuperbia. (Diaboli inſtitutione idola inuenta ſunt. Luc.4.b.)

Rab. Lucas auaritiam mediã ponit, vltimam ſuperbiam ſecũdum morem præſentis temporis, quia ſuperbia poſt oẽs virtutes ſequit. In his tribus, gula, auaritia, ſuperbia, omnia vitia ſibi fęderata, ſunt perempta. Victus de gula, non tentat de libidine vel cæteris quæ de gula naſcũtur. Sic etiam in alijs omnibus, quæ in mũdo ſunt, vt armis vtatur diabolus cõtra nos. Nã nihil in mundo eſt niſi concupiſcẽtia carnis cõcupiſcẽtia oculorũ, & ſuperbia vitę. In his trib. oĩa genera tẽtationũ cõprehendũtur. (Deut.6.b.&c. Mar.1.b. 1.Ioh.2.c.)

B

a ¶Quanta eſt ei gloria trahere ad vitia? ¶ Tentatio de ambitione. b Non quod hoc poſſit. ¶Regem te faciam.
a mundi & gloriam eorũ, & dixit ei: Hęc om- 1
a Tentatio de auaritia. ¶Quod eſſet cadere. ¶ Vt ſuperiorem.
b nia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me.
a A poteſtate quam habebas retro. In ignem æternum. b Quia ſaluti aduerſarius. ¶ In pentateucho.
c Tũc dicit ei Ieſus: Vade Sathana. Scriptum 2
a O homo. ¶Non ego te, ſed tu debes me vt deum adorare. ¶Ex debito, cui ſoli hoc debetur.
d eſt enim † Dominum Deum tuũ adorabis: 3
a Etiam cum hominibus ſeruis. b Secundum Græcam interpretationem. c Ad tempus vt Lucas ait: per Iudęos poſtea pugnaturus. ¶Iam non inueniens quid ageret. d Victus.
e & illi ſoli ſeruies. † Tũc reliqt eũ diabolus: 4
a Vt victoris deitas comprobetur. ¶Non ad iuuabant.
f & ecce angeli acceſſerunt, & miniſtrabant 5
g ei. Cum autem audiſſet Ieſus, ꝙ Iohannes 6
h a A Iudæa poſt paſcha.
i traditus eſſet, ſeceſsit in Galilæã: & relicta 7

D munis deo & homini & cuicunque. Græce Dulia dicitur. Illa vero quæ ſoli Deo debetur, latria dicit'. vnde idololatria, quæ quod ſoli Deo debet, idolis dat.

Nota diabolũ in his vinci in quibus Adã vicit. Quẽ de gula tentauit, dũ de ligno vetito guſtare rogauit. De vana gloria, cum dixit: Eritis ſicut dij. De auaritia, cum ait. Sciẽtes bonum & malum. (Gen.3.a.)

f *Acceſſer.* Non quaſi tũc primũ adeuntes, ſed Agonẽ domini procul aſpiciẽtes, ne videatur eorũ prælidio eguiſſe vel viciſſe. Sed vt ille victus abijt, parati ad obſequium venerũt. Sicut in hoc agone militia noſtra præſtituitur, ita in obſequium angelorũ glorioſa remuneratio docetur.

✱ Hilar. Oſtendunt angeli à nobis victo calcatoque diaboli capite & angelorum miniſteria, & virtutũ in nos officia non defutura.

g *Cum autẽ audiſſet.* Hic Matthæus ſicut Marcus & Lucas prætermittit primũ aduẽtum dñi in Galilęã, poſt quã baptizat⁹ eſt, vbi aquam mutauit in vinũ, & cum matre & diſcipulis Capharnaum manſit, a qua aſcendit Ieruſalem propter Paſcha. Inde venit in Iudęam & baptizabat, cum Ioannes in Ennon iuxta Salim baptizaret. Poſtquã vero traditus fuit Iohãnes, iterũ abijt in Galileã, cũ audiſsẽt phariſęi ꝙ baptizaret, & plures faceret diſcipulos q̃ Iohãnes fecerat: de quo reditu incipiũt tres euãgeliſtę. Iohãnes vero ꝓbato aliorũ euãgelio de ueritate dictorũ uidit aliqua deeſſe, & maxime q̃ primo anno ꝑdicatiõis ſuę geſſerat Ies⁹: ꝓ qb. a fratrib⁹ rogat⁹ ſcripſit euãgeliũ, ꝙ alij pterierãt añ traditionẽ Iohãnis. colligẽs. ſ. geſta vni⁹ anni i quo & paſs⁹ eſt poſt carcerẽ Iohãnis. Vñ ẽt dicit: Hoc fecit initiũ ſignorũ Ieſus Et iterũ. Nõdum Ioannes miſſus erat in carcerem. (Ioh.2.b. E Ibid.3.c. Iohannes acta primordalia Chriſti ſcribẽdo ſuppleuit)

h *Iohannes, &c.* Quod erat ꝓpter euãgeliũ. Ieſus hoc idẽ perfectius prędicans ad tẽpus cedit & fugit, ut ſit exẽplum ſuis. (Ioh.2.b. Ibid.3.e.)

i *In Galilæam.* Duę ſunt Galilęę, una dicitur Iudęorũ, altera gentium propter inhabitationem gentium, quam partẽ dedit Salomon regi Tyri, qui gentes ibi poſuit.

(Hom.13. operis imperfect.) * Chryſ. Ne mireris ſi diabolus Chriſto loquens, ſæpe huc illucque vertatur. Nã vt præliantes ſolent, cum acceperint lethales plagas, multo ſanguine perfluentes tenebraſque patiẽtes, moribunda circumferre membra: ita quidem hic prima & ſecunda ſauciatus plaga, in alia atque alia verba deuoluitur, atque tertium certamen ingreditur.

c *Scriptum eſt.* Dauid Goliã tribus lapidibus de torrente proſtrauit, & Chriſtus diabolum tribus teſtimoniis de lege. (1.Reg.17.c.)

d *Dom. Deum tu.* Hoc vel ad diabolũ dicitur, non qa ex deuotione ſit impleturus ſed vt ecõtra, quã ipſe moliebat' ſcriptũ oñdatur ꝙ non ipſe, ſed Deus ſit adorãdus: Vel, nõ diabolo, ſed ſibi ſecundũ humanitatẽ & cuilibet homini hoc ꝑceptũ eſſe inſinuat. ſimiliter & illud. *Nõ tentabis Dominum Deum tuũ.*

Dominum Deum. ſ. filium & patrẽ & ſpiritum ſanctũ, qui eſt vnus Deus. Deus adoratur & ſpecialiter ei propter ſe ſeruit'. (Deut.6.b.)

Hic oſtenditur, quod homo Chriſtus, vt Deus & domin⁹ ſit adorandus ex debito.

e *Seruiens.* Græce Latreuſis. latin ſeruitus dr̃. Seruitus commu- C

☞ Na- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc omnia tibi dabo. E*x hoc loco & alijs ſimilibus dixerunt Manichæi, ꝙ diabolus eſt dominus iſtorum corporalium inferiorum, ſicut factor & creator eorum, ſed hoc patet manifeſte falſum Gen.1. vbi deſcribuntur facta a Deo, & ideo dicendum ꝙ diabolus mentiebatur, quia mẽdax eſt & pater mẽdacij, vt habetur Ioh.8.f.* Creaturæ. enim corporales non ſunt in poteſtate ipſius, *niſi quantum ſibi permittitur a Deo. ſequitur.*

2 Vade Sathana. *Hic increpauit eum & non ſupra ad oſtendendũ ꝙ proprias iniurias debet homo portare, ſed Dei iniuriam nullo modo debet tolerare, hoc autem maxime fit, quando cultus debitus Deo impenditur diabolo. quod diabolus facere ſuggerebat, & ideo hanc veritatem per ſcripturam confirmat Deut.6.*

3 Dominum Deum tuum adorabis. *Adoratione. ſ. latria, quæ ſoli Deo debetur. homines autem venerari poſſunt veneratione dulia.*

4 Tunc reliquit eum. *Hic oſtenditur diuinitas ex miniſterio ſanctorum angelorum, reliquerant enim angeli ipſum Ieſum ad tempus vt diuinitas eius diabolum magis lateret, & vt conuenientius locum tentandi haberet, & vt victoria ipſius Chriſti excellentior appareret ex hoc quod ſolus ipſum deuinceret. Et ideo victo tentatore & præ confuſione recedente.*

5 Acceſserunt an. *Sicut vero domino ſerui ſui, Ex quo apparet, diuinitas Chriſti, quia nulla natura eſt ſupra angelicam niſi diuina. ſequitur ſecunda pars totius euangelii.*

6 Cum autẽ: *ſuperius declarauit Matthæus perſonam ipſius mediatoris oſtendendo in ipſo veritatẽ humanę naturæ & diuinæ: hic incipit agere de operib. Chriſti. De Chriſto autem inter alia tria fuerant per prophetas prædicta. Primum, quod eſſet legiſlator nouæ legis Iere. 31.f.* Ecce dies veniũt dicit dominus, & feriã domui Iſrael & domui Iuda fędus nouum, &c. *Secundum eſt, quod eſſet Chriſtus redemptor per meritũ ſuæ paſsionis Iſa.13.b.* Ipſe ãt vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras, &c. *Tertiũ eſt, ꝙ eſſet mortis deſtructor per gloriã ſuæ reſurrectionis Pſal. 25.c.* Non derelinques animã meã in inferno, nec dabis ſanctũ tuum videre corruptionẽ. *Quod non poteſt intelligi de Dauid cũ ſepultus fuerit & incineratus, ſed de Chriſto tantum vt oſtendit beatus Petrus, Actu.2. Igitur reſiduum huius euangelii diuiditur in tres partes, quia primo determinat euangeliſta de Chriſti legiſlatione. ſecundo, de ipſius paſsione cap. vigeſimoſexto.* Et factum eſt cum conſummaſſet. *tertio de ipſius reſurrectione ca. vlt.* Veſpere autẽ ſabbati. *Circa primũ aduertendũ, ꝙ lex nõ imponitur niſi multitudini, & iõ legiſlationẽ præcepit populi adunatio. Et ideo circa primũ duo facit, quia primo oſtẽdit populi adunationem ad Chriſtũ per eius prædicationẽ, & ſecũdo deſcribit Chriſti legiſlationẽ. c. ſe.* Videns Ieſus turbas. *Prima adhuc in duas partes, quia primo in generali tangitur Chriſti prædicatio, & ſecũdo ſubiungitur ex hoc ſequẽs populi ad Chriſtũ adunatio, ibi.* Ambulans autem Ieſus. *In prima parte deſcribitur prędicatio Chriſti quantum ad tria. ſ. quantum ad tẽpus, locum, & modũ. Tempus autẽ tangitur cũ dicitur.* Cum au. Ie. q. Iohan. tra. eſſet. *ex quo patet, ꝙ Matthæus hic omittit omnia opera Chriſti, quę fecit ante incarcerationẽ Iohãnis, ſed illa deſcribit Iohannes, vt patet. 1. ca. 2. 3. & 4. licet enim ante incarcerationem Iohannis prædicauerit, non tamen ita publice. Locum autem huius prædicationis, cum ſubdit.*

7 Et relicta. *Cauſa autem quare reliquit ciuitatem Nazareth, Lucas exprimit. 4. ca. quia. ſ. ingreſſus eſt ſynagogã in die ſabbati, & legit ibi illud Iſaiæ. Spiritus domini ſuper, & cap. Iſa. 61. & dixit ibi aliqua ex quib. Iudæi ſcãdalizati duxerũt eũ ad ſuperciliũ mõtis & voluerũt eũ præcipitare, ipſe ãt virtute diuina p mediũ illorũ ibat nõ viſ⁹ ab eis.* Ve-

MORALITER.

6 *Cum autem.* Per hoc autẽ ꝙ, ceſſante prædicatione Iohannis Chriſtus iuit ad prædicãdũ, ſignificauit ꝙ, lege ceſsãte ſecutũ eſt euangelium. per hoc autem ꝙ audita Iohannis incarceratione ſeceſſit, oſtẽdit ꝙ licitum eſt prædicatori a perſecutorib. elongari Vñ dicit apoſtolus inf. 10. c. Cũ autẽ perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. 7 *Et relicta.* Erat. n. maior & populoſior. Et per hoc dedit prædicatorib exemplum, vt declinent ad loca in quibus poſſent facere maiorem fructum.

Ex-

a Nazareth. Vnde Chriſtus Nazaræus dr̄, vicus eſt in Gali- A
lęa iuxta montē Thabor. Capharnaum oppidum in Galilæa gentiū iuxta ſtagnū Genezareth ſitum in terra Zabulon & Neptalim, vbi prima captiuitas Hebręorū ab Aſſyrijs. Vbi ergo prima legis obliuio ibi prima euāgelij prędicatio, vt & de loco quaſi medio afflueret ad gētes & ad Iudæos.

Chriſti vidit. Deinde in omnes euangelium diſſeminatum eſt Vnde ſequitur. *Habitantibus in regione.* D

f *Vmbræ mortis.* Mors eſt in inferno. Vmbra huius mortis ſunt peccata, quę nunquam ſine morte. Qui ergo fugere vult mortem, vitet vmbram.

a Flos Interpretatur,
a ciuitate Nazareth, † venit, & habitauit in 1
Villa pulcherrima. Zabulon quæ eſt Galilæa Iudæorum, ſicut Nepthalim gentium.
Capharnaum maritima in finibus zabulō
b & Neptalim, vt adimpleretur quod dictū 2
Dicentem. Circuncisio.
c eſt per Iſaiam prophetā. † Terra Zabulon
Præputium. a Quia eſt iuxta mare, & eſt trans Iordanem Galilęæ gentium, ſcilicet populus qui ambulabat, uel populus uidit lucē, &c.
d & terra Neptalim, † via maris trans Iorda-
a Ad myſticum maxime eſt reſpiciendum.
nem! Galilææ gentium populus qui tam- 3
e a Audiuit Chriſti prædicationem & miracula.
bulabat in tenebris, vidit lucem magnam,
Vel habitantibus.
f & ſedentibus † in regione vmbræ mortis 4
a Agnitio ueritatis uel prędicatio Chri. b Euacuata uoce, ipsū uerbū uenit. 5
g lux orta eſt eis. Exinde cępit Ieſus prædica 6
Conſona prædicatio diſcipuli & magiſtri. Pænitentia eſt correctio malę mentis.
h re, & dicere. † Pęnitentiā agite. Appropin- 7

Allegorice. Quod relicta Nazareth tranſit Capharnaum, ſignificat quod de flore figurarum legis, ad fructum ſpiritualiū qui in euangelio eſt, tranſire nos docet. Hæc vero ſpiritualia ſunt in villa pulcherrima, id eſt, in eccleſia, quæ maritima, quia iuxta fluctus ſeculi poſita quotidie tunditur, & homines illecebris mundi inuolutos, retibus euangelij capit. In finib. autem Zabulon & Nepthalim ſita eſt, quia in medio B gentium ad dilatandum verbum Dei fortiter conſiſtit, vt credentibus refugium, periclitantibus oſtendat fidei portum.

† iuxta viam. † Galilæa. † in regione & vmbra.

b *In finibus Zabulon.* Zabulon, habitaculum fortitudinis. Neptalim, dilatatio.

† Matt.1.b. In his tribubus fuere viculi de quibus apoſtoli. Vnde. *Principes Zabulon & princ. Nepthalim.* Pſal 67.f.

g Exinde. Poſtquam baptizatus eſt. Babtiſmus idoneos facit ad prædicandum. *Exinde.* i. tradito Iohanne, quia lege deſinēte ſequitur euangelium, vt auroram ſol. Humilis magiſter qui doctrinam diſcipuli non impedit, ſed expectat donec conſummet curſum ſuum. In quo docet, ne quis ab inferiore perſona ſermonem contemnat. vnde Apoſtolus. *Si cui reuelatum fuerit prior taceat.* † Iſa.7.c

h *Pænitentiam agite.* Eadem quæ præco prædicat, vt oſtendatur non alius quam qui in voce clamauerat. Chriſtus enim verbum quod clamat in Iordane organo & in omnibus qui ab initio aliquid diuinitus dixerunt: & tamen iſte ſolus vox, quia per eum pręſens verbum oſtenditur quod alij longe nunciauerunt. Inter enim vocem & verbum nihil eſt medium, ſed vt vox ſonuit mox verbū percipitur, ſicut Iohannes clauſus deſtitit: Chriſtus virtutibus claruit. Vnde Iohannes eſt figura prophetarum & legis, qui vere ſunt vox clamantis ſapientiæ Dei, quorum Iohannes eſt finis, quibus ceſſantibus ſolum verbum, quod in eis ſonuerat, per ſe oſtenditur. † ſedebat E

c *Terra Zabulon.* Rab. Quod primo poſitū eſt pręteꝛmittit euangeliſta. ſ. Primo tēpore alleuiata eſt terra Zabulō & terra Nepthalim, ſicut & quod in medio eſt. ſ. Nouiſſimo aggrauata eſt via maris. Quod iō facit, quia intendit oſtendere initiū prædicationis Chriſti, & ideo quod myſticum eſt tangit. Iſa.9.f.

d *Via maris.* Eccleſia quæ iuxta mare ſeculi, ipſa eſt trās Iordanē. i. per baptiſmum de priſtinis erroribus eruta Galilęa. i. transmigratio eſt facta, quæ prius ſub gentili ritu in vmbra mortis & carnis luxu eſt verſata, Chriſto prædicante per fidē Chriſti illuminata eſt.

Galilæa gētiū quæ eſt in tribu Neptalim, vicina Tyriis, dicitur ad differētiā Galilææ illius quę eſt in tribu Zabulō, quæ eſt iuxta Tyberiadē. In illa autē quæ dr̄ gentiū Salomō viginti ciuitates dedit Hyrā regi Tyri in ſorte tribus Neptalim. In vtiſque immoratus eſt Chriſtus. Sed pro figura eorū qui vocandi ſunt de gentibus, ea quæ gentium eſt hic memoratur. 3.Reg.9.b.

e *Populus.* Auguſtinus, Populus iſte qui prior ductus eſt in captiuitatē, & in tenebris vitiorū erat, prior lucē pdicationis Chriſti vidit. C

* Auguſt. Tres ſunt actiones pęnitentiæ vſitatæ in eccleſia, & diligenter attendentibus notæ. Vna eſt quæ nouū hominē per baptiſmum parturit, donec ſalutaris omnium præteritorū peccatorū fiat ablutio. Altera pęnitentia eſt, cuius actio per totā iſtā vitam, perpetua ſupplicationis humilitatē ſubeunda eſt. Tertia actio pęnitētię eſt, quę pro illis peccatis ſubeunda eſt, quę legis decalogus cōtinet. In hac ergo pęnitētia, maiorem quiſque ſeueritatem in ſe debet exercere, vt a ſeipſo iudicatus, non iudicetur a Domino. Lib. de pœnitentia medicina c.2.

Rab. Hęc prędicatio Chri in Capharnaum coruſcantibus miraculis incepta, dr̄ poſt annū a baptiſmo īcepiſſe, vel ſecūdū alios incepit kalendis Maii. vt in eodē anno fuerit baptizatus & ieiunauerit. & aliquātis dieb. interpoſitis, (quibus fecit quæ Iohannes ſcripſit) Baptiſta incarcerato pdicare incepit.

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit & habi. in Capharnaum. *ad prædicandū, vt hic dicitur.*

2 Maritima. *quia ſupra littus maris Galilææ ſita eſt. Ex hoc autem oſtendit Matthæus euangeliſta prophetiam impletam Iſa.9.a.* Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulō & terra Nep. &c. *Ad cuius euidentiam conſiderandum, quod illam prophetiam exponunt aliqui de captiuitate decem tribuum. Fuerunt enim primo captiuati tempore Phacee filii Romeliæ per Teglatphalaſar regem Aſſyriorum, qui captiuauit duas tribus vltra Iordanem de Zabulon & Neptalim & de Galilæa multos captiuauit, vt habetur 3. Regum. 15. & de hoc exponunt primam partem prophetiæ. Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, &c. quia captiuatis malis hominibus alleuiata eſt terra ponderibus peccatorum. Secundo fuerunt captiuati filii Iſrael qui remanſerant tempore Hoſeę per Salmanaſar regem Aſſyriorum, vt habetur 4. Reg. 17. & de hoc exponunt ſecundam partem prophetiæ. Et nouiſſime aggrauata eſt tota terra. ſ. per domini flagellationem. Dicitur autem illa terra via maris, quia ibi eſt via publica ad portandum merces a Iordane ad Mare mediterraneum. Additur autem Galilææ gentium ad differentiam alterius Galilææ quæ vocabatur Galilæa Iudæorum. Scribitur enim. 3. Reg. 9. quod Salomon dedit Hyram in Galilæa. 20. oppida, & quia erat gentilis, ideo dicta eſt illa terra Galilæa gentium. Alio autem nomine dicta eſt Chabul. per illam ergo Galilæā tranſibat via illa de qua eſt hic mentio. Sed iſta expoſitio nō videtur vera. Primo quia videtur implicare contraria, ſaltē in modo loquendi, quia primam captiuitatem vocat alleuiationem terræ, & ſecundā vocat aggrauationem, & tamen ſunt eiuſdem rationis. Secundo quia ſi loqueretur de captiuitate ſecunda quæ fuit totius terræ, non loqueretur ſolū de Galilæa gentium, ſed de Samaria quæ erat ciuitas regia & principaliter fuit obſeſſa & capta per Salmanaſar. vt patet quarto Regum Decimo ſeptimo. Tertio quia illud quod ſequitur Iſaiæ.9.b. Paruulus natus eſt nobis, &c. exponitur de Chriſto tam a Iudæis quā a Chriſtianis, ergo & illud quod immediate præponitur. Primo tempore alleuiata eſt ter. &c. de Chriſto intelligitur, & ſic exponit Matthæus euangelium, quia Chriſtus in terra Zabulon & Neptalim, primo prædicauit publice, vt dictum eſt, quia ciuitas Capharnaum ibi eſt ſita, & alia loca vbi primo prædicauit, & ſic illa terra primo illuminata eſt doctrina Chriſti, & ideo per Iſa. dicta eſt primo alleuiata, ſed poſtea ad vomitum ſunt reuerſi homines illius terræ, propter quod illis ciuitatibus exprobrat Chriſtus Matthæi vndecimo vt patet intuenti. propter quod per Iſa. dicitur. Nouiſſimo aggrauata eſt, & hoc eſt qd dicit Matthæus breuiter accipiens auctoritatem Iſa.* Terra Zabulon & terra Neptalim.

3 Populus qui ambulabat in tenebris. *ignorantiæ ſcilicet.*

4 Et ſedentibus in regione. *Vmbra mortis dicitur peccatum mortale, quod eſt quaſi figura & vmbra gehennæ.* 5 Lux orta eſt eis. *quia illuminatio doctrinæ Chriſti primo facta eſt in locis prædictis.*

6 Exinde cępit Ieſus prædicare, & dicere. *Poſito tempore & loco prædicationis Chriſti, euangeliſta deſcribit modum quem tenuit. Tenuit autem talem modum qualem tenuit Iohannes, di.*

7 Pęnitentiam agite, &c. *hoc autem fecit Chriſtus primo vt prædicationem Iohannis approbaret, ſecundo vt noſtram ſuperbiam confutaret, quia aliquando dedignamur accipere dicta aliorum.*

Ambu-

M O R A L I T E R.

6 *Exinde cępit Ieſus, &c.* Per hoc enim approbauit doctrinā Iohannis, qui hic inceperat prædicare. Sed moderni doctores faciūt contrarium. nam unus reprobat quantū poteſt dictū alterius, & nō ſolum doctores hoc faciunt, ſed etiam Baccalaurei dicta ſuorum doctorum arroganter impugnant quantum poſſunt.

Ambu-

a Ideſt Chriſtus qui dat, vel eccleſia, cui promiſſum eſt & paratum. b Ante hæc prædicta, & ideo non apponit tunc vel deinde. Vel forſitan. Poſt hæc prædicta.

quabit enim regnum cœlorum. Ambulans 1

a Quod idem dicitur ſtagnum Genezareth, mare Tyberiadis, Lacus ſalinarũ.

autem Ieſus iuxta mare Galilææ, vidit duos 2

a Quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit, ſine qua nullus in ordine prędicatorum admittitur. b Qui interpretatur obediens, qui uocatus eſt, quando Andreas duxit eum ad Ieſum c Agnoſcens.

a fratres, Simonem qui vocatur Petrus & An-

Virilem. a Intentos lucris uiæ pręſentis. Mundum.

b dream fratrem eius, mittentes rete in mare.

a Electi ad ſpiritualem piſcationem ſecundum gratiæ electionem. b Non tam pedibus quam imitatione & affectu.

c † Erant enim piſcatores, & ait illis: Venite

a Aliter fruſtra laborat doctor, niſi Deus faciat ut proficiat.

poſt me, & faciam vos fieri piſcatores ho-

a Vbi magis penſatur affectus quam cenſus. b Pedum inceſſu, ſed magis obedientia & affectu, amplius ad propria non reuerſi.

d minũ. † At illi continuo relictis retib. ſequu-

e ti ſunt eũ. Et procedẽs inde vidit alios duos 3

f fratres, Iacobum Zebedæi & Iohãnem fra-

trem eius in naui cum Zebedæo patre eorũ

a Oſtendit perſonas non eſſe accipiendas. Reparantes ad lucrum. b Concupiſcentiarum. Perfecta eſt conuerſio, ubi cum cupiditate rerum, carnalis quoque rumpitur dilectio.

g reficientes retia ſua, & vocauit eos. Illi autẽ †

ſtatim relictis retibus & patre ſequuti ſunt

Eccleſiam.

h eum. Et circumibat Ieſus totam Galilæam, 4

A a *Qui vocatur Petrus.* Vel quãdo primũ Andreas adduxit eũ hoc nomen inditũ eſt ei, dũ dicitur. *Tu vocaberis Cephas,* quod interpretatur Petrus, quãquã hic videt de futuro promittere. Vel quãdo cõfeſsus eſt. *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* dictum eſt ei. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* [Ioh.1.f.] [Matt.16.c.]

Beda. Petrus, agnoſcens. Andreas, virilis, quod doctoribus cõuenit, quia hi ſoli magiſterio ſunt apti, qui ſapientiæ luce illuſtrantur, & præceptis Dei obediunt, & aliis viriliter ſuggerũt.

Bene primum Petrũ qui vocatur obediens & Adręam qui vocat fortis, ponit, q. a ſine obedientia nullus intrat, ſine fortitudine nullus perſeuerat, & hę germanæ ſunt virtutes. Quia vero primus homo inobediẽs exiuit, ſecundus obediens ingreſſus eſt. [Ioh.1.b.]

Raba. Mattheus dicit poſt habitationem Capharnaum diſcipulos vocaſſe. Iohannes dicit, q. poſt aquam in vinũ conuerſam venit Ieſus Capharnaum & mater eius & fratres diſcipuli. Sed incertum eſt vtrum illi iam adhæſiſſent, vt hic recapitulando dicat quaſi prius factũ, an deſcendiſſe cum eo dicantur diſcipuli, nõ quod tunc diſcipuli, ſed quia futuri. Ante autem quam veniret Ieſus in Chana Galilæę Andreas Petrum adduxit, ſed, nondum diſcipuli. [Ioh.2.c.] [Marc.1.b.] B [Luc.5.b.]

b *Mittentes &c.* Quia quos ſæpe terrenis lucris inhiare cõſiderat, cæleſtib. deſiderijs aduocat, & per eos retib. euãgelij alios de profundo iniquitatis eripit. vñ ſubdit. *Venite poſt me & faciam vos fieri piſcatores hominum.* Matthæus & Marcus & Lucas dicũt Petrũ & Andreã de piſcatione vocatos in Galilæa. Iohãnes iuxta Iordanẽ ad teſtimoniũ Iohannis baptiſtæ primo Andreã ſequutum eſſe cũ alio cuius nomẽ tacetur, deinde Petrũ, tertio Phillippũ. Sed tunc iuxta Iordanem viſo dño, non ei inſeparabiliter adhæſerũt. Sed cognito quis eſſet, cum mirati ad propria ſunt reuerſi. [Ioh.1.c.]

c *Piſcatores.* Piſcaturus per piſcatoria vadit loca.

Myſtice. Cum incarnatus carnẽ ſuſcepit, diuinitus vidit in mari mundi piſcatores: & alijs quid eſſent oſtendit, quos ab æterno præuidit. [Myſtice.]

d *Continuo.* Perfecta obediẽtia eſt ſua imperfecta relinquere. [Obedientia perfecta.]

C Relictis retib. quia & ſi poſtea reſumunt, nõ cupiditate & proprietatis amore. In his datur forma volentibus ſequi. Mutatur intentio non piſcatio. mutãtur retia in doctrinã, cupiditas in amorem animarum, fit mare ſeculum, nauis eccleſia, piſces boni & mali homines. D

✲ Gregorius. Nulla adhuc miracula viderunt, nihil ab eo de præmio ęternę retributionis audierant, & tamen ad vnũ domini præceptũ, hoc q. poſſidere videbantur, obliti ſunt. Quanta nos eius miracula videmus, quot flagellis affligimur, & tamẽ vocantẽ ſequi cõtemnimus? [Hom.5.in euangelia.]

e *Vidit alios duos.* Ecce in his quatuor numerus euangeliſtarũ præfiguratur, qui animas a mundo extrahunt de quatuor partibus mundi.

Bini & bini vocantur, quia charitas non niſi inter duos eſt. Vocatio dicitur. Vel ſecundum electionem gratiæ. vnde dicitur, *Quos & vocauit, &c.* Vel ſecundum illud. *Multi ſunt vocati.* E [-fieri.] [Rom.8 f.] [Infra 20.b.]

Quęrit quomodo Matthæus & Marcus dicant binos vocaſſe Ieſum. Primo Petrũ & Andreã poſtea Iacobum & Iohannem, cum Lucas dicat in magna captura piſcium Petri & Andreę ſocios Iacobum & Iohãnem fuiſſe vocatos, cum retia trahere nõ poſſent & Ieſum Petro tandem dixiſſe. *Noli timere, ex hoc enim iam homines eris cap.* ſimul eos tamen ſubductis ad terram nauibus ſequutos fuiſſe? Sed quod Lucas dicit prius factũ eſt nec tũc ſunt a dño vocati, ſed tantũ prædictũ eſt Petro q. homines caperet, nõ vt poſtea piſces nõ eſſet capturus. Vñ & dicit. *Subductis ad terram nauibus,* quaſi redeundi cura. Poſtea vero vt Matthæus & Marcus dicũt, bini vocati ſunt, & iuſſi ſequi. Ideo autẽ piſcatores illiteratos miſit prædicare, vt fides in virtute Dei, non eloquentia hominum putetur. [Concordia euangeliſtarũ de vocatione apoſtolorum.] [Luc.5.b.]

f *Zebedæi & Iohannem.* Zebedæus, fugitiuus. i. diabolus. Iacobus, ſupplantator qui adiuuatur a Iordane, id eſt a gratia Dei.

g *Et vocauit eos. Illi autem.* Vocauit & alios, ſed ſufficit nominare iſtos.

h *Et circumibat Ieſus totam Galilæam.* Coadiutoribus vocatis prædicationi inſiſtit, docens impigrum eſſe debere doctorem. E

☞ Docens

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ambulans autẽ. *Deſcripta in generali, prædicatione Chriſti, hic ponitur ad ipſum adunatio populi: & primo aliquarum ſpecialiũ perſonarum, vtpote apoſtolorum. ſecundo, turbarum communium, ibi. Et circumibat Ieſus. Ad euidentiam primi ſciendum, quod iſti Apoſtoli leguntur ter vocati a Chriſto. Prima vocatio fuit immediate poſt baptiſmum Chriſti, vt habetur Ioh. 1. d. quando duo diſcipuli Iohannis audierunt ipſum dicentem de Chriſto. Ecce agnus Dei, & ſequuti ſunt Ieſum. & ibi dicitur: Andreas frater Simonis Petri erat vnus ex duobus qui ſequuti fuerant Ieſum. & ibi ſubditur quomodo vocauit fratrẽ ſuum Simonem ad Ieſum. Secunda vocatio fuit in captura piſcium quã deſcribit Luc. 5. a. dicens, quod Chriſtus propter turbas irruentes aſcendit in nauim Petri ad prædicandum, & finita prædicatione iuſſit laxari rete in capturam piſcium: & Petrus viſa multitudine piſcium captorum, ſciens quod non poterat eſſe virtute humana, procidit ad genua Ieſu. Sed illę duæ vocationes non fuerunt proprie ad apoſtolatum, ſed ad quandam familiaritatem. Tertia autem vocatio fuit iſta quam deſcribit Matthæus, quando relictis omnibus ſequuti ſunt Ieſum, amplius ad prædicta negocia non reuerſuri, ſed intendentes doctrinę Chriſti: & hoc eſt quod dicit Matthæus, Ambu. Ie. Mare iſtud eſt quidam lacus habens centum ſtadia longitudinis & quadraginta latitudinis, per quem tranſit Iordanis fluuius, vt dicit Hiero. Dicitur autem mare ſecundum modum loquendi Hebraicum, in quo magna congregatio aquarum vocatur mare, ſecundum illud Gen. 1. a. congregationeſq; aquarũ appellauit Maria. vocatur etiã aliquando ſtagnũ Genezareth Luc. 5. a. Dicitur etiam mare Galilææ, quia eſt in illa regione: & mare Tyberiadis a ciuitate Tyberiade ſita ſupra ipſum.* [Apoſtolorum trina vocatio.]

2 Vidit duos fratres. *& patet litera.*

3 Et procedens inde. *Hic agitur de vocatione Iacobi & Iohannis filiorũ Zebedæi, & patet litera. Sed quæritur hic quomodo iſti fratres relicto patre, & ſimiliter alij duo relictis omnib. ita ſequuti sũt eũ? Dicẽdũ, q. in eo erat virtus diuinitatis: & ideo ſicut poterat exterius vocare per vocem, ita poterat interius attrahere pro voluntate ſua per inſpirationem. Similiter quæritur quare ſimplices homines primo vocauit ad prædicationem euangelii? Dicendum, quod ſicut a principio aliquos ſimplices vocauit, vt patet in iſtis prædictis, ita ſimiliter aliquos literatos vocauit a principio vt Nathanaelem & Nicodemũ, vt habetur Iohan. 1. & 3. quia ſi ſolos ſimplices vocaſſet, credi poſſet quod fuiſſent ex ſimplicitate decepti. Veruntamen ſimplices magis conſtituit apoſtolos ad prædicationem euangelii quam literatos, vt fides euangelii magis attribueretur ſapientiæ diuinæ quam humanæ.* [Simplices ad prædicationẽ euangelii electi ſunt doctis poſtpoſitis.]

4 Et circumibat Ieſus. *Hic ponitur adunatio populi ad Chriſtum*

* quantum

MORALITER.

1 *Ambulans autem.* ſequitur poſtea.

† *Illi autem ſtatim relictis.* Per hoc aũt oſtenditur quod perfecti ſectatores Chriſti relictis rebus poſſeſſis & etiã parẽtibus quantum ad carnalem affectum animo prõpto ſequũtur eũ.

4 *Et circumibat Ieſus.* Per hoc oſtendit, quod prędicator euãgelij dẽt eſſe diligens & feruidus ad ſalutem animarum, & quod eius doctrina ſit communis & ſana. ideo dicitur.

† Docen

A a *Docens in ſynagogis.* Docens de moribus, vitę actiuę ſtabilitos Prædicans de futuris, vitæ contemplatiuæ perfectis.

Docēs naturales iuſtitias, caſtitatem ſcilicet & humilitatē & ſimilia quæ homo naturaliter habet. Prędicās euāgeliū regni, ad euangeliū pertinet myſteriū iuſtitię, bonū initiū, beatitudinis promiſſio, peccatorum remiſſio, adoptio, reſurrectio, cæleſtis hęreditas, angelorum ſocietas.

b *In ſynagogis.* Ne ocioſus doctor in vacuū diſcurrat, ſed vbi ſunt plures prædicet.

c *Euangelium.* Quia iuſtitia eſt moleſtia viuenti in carne, labor iuſtitiæ non ſuſcipitur, niſi merces operis expectetur. Ideo Chriſtus euangelizat beatitudinē, vt excitet ad boni operis patientiā.

B d *Et ſanans.* Curare languorem & infirmitatem nō fuit magnū, cum poſtea morituri. Sed ideo factū, vt ſic erigeretur ad regnū. Moraliter inſtruēs prędicatores etiam terrena ſubſidia ſubditis miniſtrare, & ſic ad regnum trahere.

e *Et abiit op.* Opera ſalutis ſine fama boni odoris nō ſatis relucent auditoribus, nec fama ſine opere proficit, ſine quibus forma veri ſacerdotis non commendatur.

Fama pp proximū eſt neceſſaria, & maxime p̄dicatorib. Hęc prædicta bona opera ſeqt̄. *Abiit opinio eius* i. fama eius in

C totā Syriā. Syria eſt omnis regio ab Euphrate vſque ad mare magnū, a Cappadocia vſque in Aegyptū, in qua eſt prouincia Paleſtina in qua Iudæi habitāt. Syria interpretat̄ elata Ga- D

lilęa volubilis vel rotata. i. mūdus q & ſupbus & ad ima ſemper rotat̄, in quo fama Chriſti innotuit p̱ prædicationē apoſtolorum per quos ſaluati ſunt dæmoniaci. i. idololatrę, lunatici. i. inſtabiles, paralytici. i. remiſſi & torpētes, paralyſis Græce, Latine diſſolutio.

Iudæorum.

a docens in ſynagogis eorum, & prædicās e- † 1

a Non fabulis ſed quæ ad regnum æternum ualent. b Quo reges fiunt, quo datur regnum. c Benignus ſit doctor dare quęcunque beneficia poteſt. d Corporum vel morbum inueteratum.

b c d uangelium regni, & ſanans omnē languo- 2

a Alium ut animarum. Non enim pauciores morbi animam uexant quam corpus. Sic 3

rem, & omnem infirmitatē in populo. Et

a Fama quam Iudęi obfuſcant. Fama propter eos qui foris ſunt querenda eſt, non tamen amanda.

e a abiit opinio eius in totam Syriam, & obtu- 4

f lerunt ei omnes male habentes variis lan-

a Grauibus. b Grauioribus & acutis.

g guoribus & † tormētis comprehenſos, & q †

h dæmonia habebāt, & lunaticos, & paraly- †

i ticos, & curauit eos. Et ſequutę ſūt eū turbę †

K a Quæ tranſmigrant ad uirtutes. b Quędam regio eſt. 10. tribuum, qui decem præcepta ſeruant. c Quos uiſio pacis & confeſſio illuſtrat.

multæ de Galilæa & Decapoli & de Ieroſo- †

a Qui baptiſmo trāſpoſito terrā p̄miſſiōis itrāt, greſſu fidei Chr̄m ſequētes.

lymis & Iudæa & de trans Iordanem. †

† 1 (margin: torminibus.)

f *In totam Syriam.* Vſque ad faſtigium veræ laudis per incrementa boni operis. Decebat magiſtrum pontificum teſtimoniū laudis habere ab his q foris ſunt, vnde talibus infirmitates morū liberius panduntur.

g *Dæmonia habebant.* Allegoricę. Dæmoniaci, idololatræ. Lunatici inſtabiles. Paralytici, diſſoluti & fluētes. Lunaticos dicit illos quorum morbus in aſcenſione creſcit lunæ, non quod hęc E infania ſit per lunā, ſed diabolus qui inſaniā facit, lunatia tēpora ſeruat vt infamet creaturam in creatoris blaſphemiam.

h *Lunaticos & paralyticos.* Inter hoc fuerunt quidam de quib. Marcus & Lucas plenius agunt.

i *Curauit.* Curat corpora, vt pacatius audiant inuiſibilia. Aliter parum erat mox morituris curam impendere.

K *Sequutæ ſunt.* Quadripartitę turbæ ſcilicet. Alii, propter cæleſte myſterium, vt diſcipuli. Alii, ob curationem infirmitatum. Alii, ſola fama & curioſitate, experiti volentes ſi verū eſſet quod dicebatur. Alii, per inuidiam volentes eum accuſare & in aliquo capere. F

NICOLAVS DE LYRA.

* quantū ad multitudinem populorum ipſum ſequentium, quia non ſolum docebat verbo, ſed doctrinam ſuam confirmabat facto, ſcilicet per miracula, quæ ſolum fieri poterant virtute diuina. Sicut enim illa ad quæ attingit intellectus humanus, non probantur ſufficienter, niſi per reductionē ad principia intellectui per ſe nota, ita ſimpliciter quæ excedunt facultatem intellectus noſtri, cuiuſmodi ſunt illa quæ pertinent ad doctrinam Chriſti non poterant turbis communibus melius declarari quam per opera, virtutem totius naturæ excedentia, cum enim Deus non poſſet eſſe teſtis falſitatis, ſi talia inducantur ad confirmationem alicuius doctrinæ, ſequitur illam doctrinæ veritatem infallibilem continere Hoc modo cōfirmata eſt doctrina apoſtolorū. Marc. 16. d. Illi profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & ſermonem confirmāte ſequentib. ſignis. & hoc mō cōfirmauit Chriſtus doctrinā ſuā, vt dicitur hic. Et circumibat Ieſus totā Galilæam. Sequitur.

1 Et prædicans euange. regni. *quia Chriſtus prædicabat apertionem regni cęleſtis quod non faciebat doctrina Moſaica.*

2 Et ſanans omnem languorem. *i. infirmitatem incurabilem virtute naturæ, ex quo & conſimilibus patet confirmatio ſuæ doctrinę vt dictum eſt.*

3 Et abiit opinio eius. *ideſt fama.*

o In totam Syriam. *quia non ſolū in Iudæa, ſed in prouinciis vicinis abiit ipſius facta propter eius crebra miracula, propter quod rex Abagarus qui regnabat iuxta Euphratem, ſcripſit Saluatori vnā epiſtolam, vt habetur in Eccleſiaſtica hiſtoria.*

5 Et ſequutæ ſunt eū turbæ multæ de Galilæa & decapoli. *Decapolis nomen eſt regionis dictæ a decas quod eſt decem, & polis quod eſt ciuitas, quia ibi erant decem ciuitates. Cætera patent.*

MORALITER.

† *Docens in ſynagogis eorum.* Non in latibulis, ſicut faciunt hæretici & illi quorum doctrina eſt ſuſpecta.

1 *Et prædicans euangelium regni.* non curioſa & inutilia.

2 *Et ſanans omnem languorem.* Debet enim prædicator ſanare omnem infirmitatem ſpiritualem pro ſuo poſſe.

† *Et qui dæmonia habebant.* per iſtos ſignantur ſortilegi & diuini ſuperſtitioſi.

† *Et lunaticos.* ideſt inſtabiles in bono

† *Et paralyticos.* qui ſunt pigri quaſi impotētes bonū operari.

† *Et curauit eos.* Illi enim poſſunt curari per bonā doctrinam prædicatoris & confeſſoris diſcreti.

5 *Et ſequutæ eum ſunt turbæ multæ de Galilæa.* quæ interpretatur tranſmigratio.

† *Et decapoli.* quæ dicitur a decem, & polis ciuitas.

† *Et de Ieroſolymis.* quæ interpretatur pacifica.

† *Et de Iudæa.* quæ interpretatur confeſſio.

† *Et de trans Iordanem.* qui interpretatur riuus iudicii, per hoc enim ſignatur quod illi Chriſtum ſequuntur qui de vitiis ad virtutes tranſmigrant, & qui decalogum obſeruant, & qui pacifice cum aliis habitant, & qui peccata confitentur humiliter, & qui diuina iudicia formidant.

CAP. V.

Luc 6. c. Videns autem Ieſus. Huic conſentit Lucas dicens. *Factum eſt aūt in illis diebus exiit in montem orare: & erat pernoctans in oratione Dei, & cū dies factus eſſet vocauit diſcipulos & elegit duodecim ex ipſis quos et apoſtolos nominauit. Sed Lucas dicit poſt deſcēſū de mōte in loco campeſtri*

CAP. V.

a Videns autē Ieſus turbas, 1

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

Diuiſio. Videns autem Ieſus turbas. *Deſcripta adunatione populi per prædicationem Chriſti, hic ponitur ipſius legiſlatio, quæ vt dictum eſt, debet ferri populo adunato. Et primo ponitur huius legis datio ab ore Chriſti, qui eſt legifer noſter. Et ſecundo ponitur prædictæ legis promulgatio per miſſionem diſcipulorum ad prædicandum. cap. 10.* Conuocatis, &c. *Tertio ponitur ſecundum legem datam & promulgatam iudicatio cap. 24.* Et egreſſus Ieſus, &c. *vbi agitur de aduentu Chriſti ad iudicium. Iſta autem tria prædicta pertinent proprie ad legem. Prima in duas, quia primo ponitur legis explicatio. Secundo, deſcribitur ipſius explicatæ cōfirmatio per miracula ca. 8.* Cū autem deſcendiſſet Ieſus de monte. *Prima adhuc in duas, quia primo lex euangelica explicatur, ſecundo, ad implendum populus incitatur, circa finem. 7. ca.* Omnis ergo. *Prima adhuc in duas, quia primo lex datur, & ſecundo oſtenditur qualiter obſeruetur, ibi.* Petite & accipietis. *poſt principium. 7. ca. Prima adhuc in duas, quia primo præmittitur quædam breuis præfatio, & ſecundo ſubditur legis explicatio ibi.* Beati pauperes. *Circa primum quaſi per modum prologi oſtenditur primo congregatio populi, cum dicitur.*

1 Videns autem Ieſus turbas. *vt oſtendatur tempus congruum ad*

MORALITER.

† *Videns autem Ieſus tur.* licet præſens capitulū, & duo ſequētia cōtineant moralia, & ſic poſſet ſufficere literalis expoſitio, tamē propter reuerentiā euangelii intēdo breuiter aliqua addere, &

campeſtri eundem ſermonem turbis predicaſſe ſtando, quẽ
A Matthęus dicit habitũ in monte diſcipulis ſedendo. Potuit aũt eſſe vt in monte. 12. eligeret, qđ Matthęus tacet, Lucas dicit & electis ſermonẽ illũ tũc haberet quẽ Matthęus dicit. Lucas pterit. Et poſtquã deſcendit, & alterũ ſermonẽ ſimilẽ turbis faceret quẽ Matthęus tacet, Lucas dicit. Vel potuit dominus primo eſſe cum ſolis diſcipulis in eminentia montis, quando ex eis. 12. elegit, deinde cum eis deſcendiſſe in aliquam ęqualitatem quę tamen eſſet in monte, & multas turbas capere poſſet & ibi ſtetiſſe donec turbę congregarentur, & poſt cum ſediſſet propius diſcipulos veniſſe, & ita illis & cæteris vnum ſermonem habuiſſe, quem dicit Matthęus & Lucas diuerſo narrandi ordine, ſed eadem rerum veritate. Turba quę ſequebatur non aſcendit. Vnde alius ſermo eis fit in campeſtri. Non enim omnes oĩa poſſunt, quod verius putatur. quamuis idem vtriſque ſimul poſſit videri factus.

a Quaſi multitudinem vitans vt ſolis diſcipulis loqueretur. b Dignitas magiſterij notatur. Seſſio eſt incarnatio in qua docet. c Vocati, Per fidem interius.

a aſcendit in montem. Et cum ſediſſet acceſ- 1

b Hæc circumloquutio longiorem promittit ſermonem. Significat ſe multa & magna dicturum. 2

c Theſaurum ſapientiæ aperit, vt bona diuidat ſuis. 3

d ſerunt ad eum diſcipuli eius. Et ape-

Oris apertio, myſteriorum quæ in prophetis, eſt reſeratio. a Non tantum verbo, ſed intus in corde ſcribendo vt Deus: nunc verus homo qui prius aperuit ora prophetarum.

e f riens os ſuum docebat eos, dicens. Beati 4

a *Aſcendit.* Docẽs ſuos aſcẽdere nec in turba remanere. altiorẽ docturus iuſtitiã, quã illã q̃ eſt ſcribarũ & phariſęorũ.
B Aſcendit ipſe mons in montẽ, vt altiora virtutũ culmina doceret, & eccleſiã ſupra quã ſedet, prędicans pręceptum dñi ſublimius erigendam oſtenderet quam eadẽ doctrina vſque ad finem ſeculi plenius erudiret. Apoſtolos pręeminentius abducit, vt a monte prius ſuſcipiant montis pacem populo.

* Euthymius. Simul quidem tumultus in imo erat declinans, ſimul etiam abſque vlla diſtractione docere cupiens.

b *Sediſſet.* Seſſio humanitatis per quam cognoſcitur. Vnde. *Et mundus eum non cognouit*, ante incarnationem.

c *Acceßerunt.* Vt vicinius audiant, qui ad implendum animo properant.

d *Et aperiens.* Apertio oris, profunditatem ſignificat ſacramenti. Quaſi abiſſum. quaſi theſaurum aperuit. quaſi fluuiũ paradiſi. In hoc monte nouum teſtamentum in cordibus filiorum ſcribit, incipiẽs a beatitudine, qui in monte Sinai vetus teſtamentũ in lapidibus ſeruis dedit incipiens a terrore.

* Auguſtinus. Sermonẽ quẽ locutus eſt dñs noſter in mõte, ſicut in euangelio ſecundum Matthęum legimus, ſi quis pie conſiderare voluerit, puto q̧ inueniet in eo, q̧ ad mores optimos ptinet, pfectũ Chriſtianę vitę modũ Nã ſic ipſe ſermo cõcludit, vt appareat in eo pcepta eſſe oĩa, quæ ad informandã vitam pertinent. Sic. n. dicit, *Omnis qui audit verba mea*
C *hæc & faciat, aſſimilabo eum viro ſapienti.* D

e *Beati.* ⁂ Gregorius Nyſſenus. Beatitudo vt mea fert opinio, comprehenſio eſt oĩum earum rerum quę eo nomine intelliguntur, a qua nihil abeſt eorum quę pertinent ad deſiderium atque cupiditatem. Quod ex cõparatione contrarij planum fit. Miſeria enim eſt in acerbis & triſtibus, noſtraq; voluntate nõ accidẽtibus caſibus & calamitatibus ęrumna.

Lib. de beatitudinibus.

f *Beati pauperes.* Sentẽtiarum numerus diligenter eſt attendendus. Incipit enim beatitudo ab humilitate. *Beati pauperes ſpiritu.* & in 7. eſt ſapientia, id eſt contemplatio veritatis pacificans totum hominẽ, ſuſcipiens Dei ſimilitudinem. *Beati paci.* Octaua ad caput redit. quia cõſummationẽ oſtendit. In prima igitur & 8. regnũ cęlorũ nominatꝰ. Septem ergo ſunt quę perficiunt. Octaua clarificat, & qđ perfectũ eſt demonſtrat. His 7. gradibꝰ cõgruit ſeptiformis operatio ſpiritusſancti quẽ Iſaias deſcribit. Sed ille à ſummo, hic ab imo, quia ibi docetꝰ filius Dei deſcenſurus ad ima. hic hõ de imis ad ſimilitudinẽ Dei aſcenſurus In his primus, eſt timor, qui hic congruit hoĩbus humilibus de quibus dr̃. *Beati pauperes.* i. non inflati, nõ alta ſapientes, ſed timẽtes. Secunda eſt pietas quę cõ- E uenit mitibus. qui. n. pie quærit, honorat ſancta, non reprehẽdit, non reſiſtit, quod eſt mitẽ fieri. Tertia ſcientia, quæ conuenit lugentibus qui didicerũt quibus malis nũc vincti ſunt q̃ quaſi bona petierũt. Quarta, fortitudo q̃ cõuenit eſurientibus & ſitientibus, qa deſiderãtes gaudiũ laborãt de veris bonis a terrenis cupientes auerti. Quinta, cõſiliũ, quod cõuenit miſericordibus quia vnũ remediũ eſt de tãtis malis erui, dimittere alijs & cõmendare ſicut nobis volumus fieri. Sexta, intellectus, q̃ conuenit mũdis corde, qui purgato oculo pñt videre quod oculus nõ videt. Septima, patiẽtia, quę cõuenit pacificis, in quibus nullus motus eſt rebellis, ſed oĩa obtẽperãt ſpiritui. Vnũ pręmiũ diuerſẽ nominatꝰ pro cõpetẽtia ſingulorũ. Pauperibus regnũ cœlorum, q̧ eſt perfectę ſapiẽtię. q. diceretꝰ. *Initium ſapientiæ timor domini.* Mitib hęreditas quaſi teſtamentũ patris cũ pietate quærentibus. Lugentibus, conſolatio, quaſi ſcientibus quibus merſi ſunt. Eſuriẽtibus & ſitientibus, ſaturitas, quaſi certantibus & laborãtibus refectio. Miſericordibus, miſericordia quã alijs impendunt. Mundis corde, quaſi purgato oculo viſio Dei. Pacificis, Dei ſimilitudo, quaſi formatis ad imaginẽ Dei. Hæ ſingulæ beatitudines vt ini- F

Ordo beatitudinum & donorum quomodo diuerſificatur.
Iſai. 11. a.

Prou. 9. c.

Septenarii beatitudinũ donorum & petitionum, alternata promotio.

NICOLAVS DE LYRA.

ad ferendum legem populo congregato. Secundo ſubditur locus aptus cum dicitur.

1 *Aſcendit in montem.* quia in tali loco multi poſſunt audire, ex hoc etiam deſignatur excellentia legis euangelicæ propter eminentiam montis in quo data eſt lex euangelica. Tertio tangitur modus conueniens, cum dicitur.

2 *Et cum ſediſſet.* Sedendo enim & in quiete data eſt lex euangelica. lex autem vetus data eſt in terroribus ad deſignandum differentiam legis & euangelij. quia illa erat lex terroris, euangelium autem lex amoris. Quarto oſtenditur huius legis excellentia, cum dicitur.

3 *Et aperiens.* Quia Moſaica lex à Deo data eſt mediantibus angelis, vt ſupra declaratum eſt. lex autem euangelica immediate per ſeipſum incarnatum, propter quod Auguſt. exponens hunc locum dicit: Tunc aperuit os ſuum qui ante in lege aperuit ora prophetarum.

4 *Beati pauperes ſpiritu.* Hic ponitur ipſius legis explicatio: & quia intentio legiſlatoris eſt facere ciues bonos per aſſuefactionem bonorum operum, vt habetur 2. Ethico. ideo primo in hac lege dirigitur perfecta humana operatio. ſecundo rectificatur interior intentio. cap. ſeq. Et cum oratis no. &c. tertio ordinatur humana affectio. cap. 7. *Nolite iudicare.* Circa primum conſiderandum, quod lex eſt de operibus virtutum, virtutes autem, quædã ſunt communes ſeu humanæ, quædam autem ſunt excellẽtes ſeu Heroicæ, vt dicitur. 7. Ethic. & tales dicuntur quaſi diuinæ, vt ibidem dr̃. Et inducitur exemplum de Hectores, qui pp excellentiam virtutis dicebatur quodammodo filius Dei, & non filius hominis mortalis Lex aũt euangelica eſt excellẽtiſſima, & ideo deſcribit virtutes ſecũdã excellentiſſimũ gradũ, vt videbitur. Conſiderandũ etiam, q̧ licet virtutes ſint connexę, tñ aliquę ſunt magis proprie contemplatiuorũ, aliquæ actiuorũ, & aliquæ prælatorũ, & ideo primo deſcribit virtutes quę perficiunt in vita contẽplatiua, & ſecundo quæ perficiunt in vita prælatiua, ibi. *Vos eſtis ſal terræ*, tertio in vita actiua ſeu ſubditorum, ibi. *Audiſtis quia di. eſt antiquis.* Prima in duas, quia primo deſcribit virtutes quę perficiunt ad bene agendum, & ſecundo, illam quæ perficit ad bene patiendum, ibi. *Beati qui perſequutionem.* Prima in tres, quia primo deſcribit illas quæ perficiũt hominem reſpectu ſui, ſecundo reſpectu proximi, ibi. *Beati qui eſuriunt.* tertio reſpectu Dei, ibi. *Beati mundo corde.* Prima in duas, quia primo ordinat hominem reſpectu extrinſecorum bonorum, & ſecundo reſpectu intrinſecorum motuum, ibi. *Beati mites.* Ad euidentiam dicendorum ſciendum, quod beatitudo dicitur dupliciter vno modo in re, ſicut habetur in patria. alio modo in ſpe, ſicut hr̃ in via in viris excellentibus in virtute, qui propter excellentiam virtutis videntur vitam humanã excellere, & ad vitã beatã quodãmodo appropinquare, & tales dñr beati quodammodo, quia q̧ parũ diſtat quaſi nihil reputatur. 2. Phyſic. & hoc modo ethico. 1. dñr pueri felices, non quod exerceant actus virtutũ in quibus conſiſtit felicitas ſecũdũ Philoſophũ, ſed quia habent ad hoc bonã diſpoſitionẽ, dñr tales de propinquo ad hoc diſpoſiti. Igitur quia virtutes

Beatitudo dupliciter dicit.

MORALITER.

& maxime de verbis ſanctorum. Sequitur.

3 *Et aperiens os ſuum docebat, &c.* Aug. Tunc aperuit os ſuum qui in lege veteri aperuit ora prophetarũ. Et in hoc apparet eminẽtia euãgelij, q̧ eſt traditũ inmediate a Deo homine. vetus autẽ Teſtam. a Deo per homines tñ. Ideo dicit apoſtolus Heb. 1. a. *Multifarie multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouißime diebus iſtis loquutus eſt nobis in filio quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula.*

4 *Beati pauperes ſpiritu.* Ambro. Indę incipit beatitudo Dei iudicio, vbi ęrumna æſtimatur humana.

Beati

vt impleantur poſtulant ſuffragium.7.donorũ: quę dona vt
A habeantur in oratione dominica.7. precibus, oramus. Ecce qualiter ſapientia Dei cuncta prævidit. Virtus beatitudinis percipitur ex dono ſpiritusſancti: donum prece orationis quam Chriſtus compoſuit impetratur.

Septem quippe ſunt dona, ſed vnus ſpiritus. Septẽ petitiones, ſed vna oratio. Vnam petij à domino, hanc requiram. Sep-
Pſal. 26. b
tem virtutum beatitudines, vna charitas.

Hieronymus. *Beati pauperes ſpiritu.* Quia non neceſſitas ſed fides, & deuotio paupertatis
† hæreditabũt
beatos facit, vt contemptis omnibus Deo viuant. Hæc habet duas partes, rerum abdicatio-
† conſolatio-nem accipient
nem, & ſpiritus contritionem: vt etiam bonus ſe inutilem & cæteris reputet inferiorem. Beatitudo iam in ſpe perueniendi.

Pauperes ſpiritu, hi ſunt qui oĩa habent, & nihil poſſidẽt.

Pauper ſpiritu, eſt humilis corde pauperem habens ſpiritum: nutrix cuius eſt humilitas.

B Sicut initium ſapientiæ timor domini, ſic paupertas eſt principium beatitudinis.

* Auguſtinus. Legimus ſcriptum de appetitione tempo-
Lib. 1. de ſermone Domini in monte c. 2.
ralium, *Omnia vanitas & præſumptio ſpiritus.* Præſumptio autẽ ſpiritus audaciam & ſuperbiam ſignificat. Vulgò & magnos ſpiritus ſuperbi habere dñr, & recte, qñ ſpiritus etiam ventus vocatur. Quapropter rectè hic appellantur pauperes ſpiritu, humiles & timentes Deum. i. non habentes inflantẽ ſpiritũ.

✲ Chryſoſtomus. Pauperes ſpiritu ſunt humiles & con-
Hom. 15. ad pop.
triti corde. Spiritum autem hic animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi ſunt humiles non ſpontanei, ſed alij ictu neceſſitate, primos vocat beatos.

* Gregorius Nyſſenus. Pauper ſpiritu eſt, qui corporalem
Vbi ſupra.
corpulentiam animæ diuitijs permutat, qui propter ſpiritũ egenus eſt, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excuſſit, vt per aerem ſublimis ſurſum rapiatur.

a *Beati mites.* Mites ſunt qui malis motibus dominantur. perfecta virtus eſt motuum poſſeſſio.

Mitis eſt quẽ mẽtis aſperitas ſeu amaritudo nõ afficit ſed ſimplicitas fidei ad oẽm iniuriã ſuſtinendã inſtruit patiẽter.

Mitis eſt quem non rancor vel ira afficit, ſed oĩa æquanimiter ſuſtinet. Huius virtutis quaſi magnæ magiſtrũ ſe facit
Infra. 11. d.
dñs, quod nõ faceret niſi via ſummæ perfectionis iſta virtus
C eſſet. vnde dñs, *Diſcite à me quia mitis, &c.* hęc poſſidet terrã viuentium & delectabitur in multitudine pacis. Manſuetus non irritat vel irritatur, non nocet vel nocere cogitat.

a Humiles Deum timentes. Vnde bene incipit: quia initium ſapientiæ timor domini. vt: Superbia eſt initium peccati qua perdunt regnum terræ, hic regnum cœlorum. b Voluntate. c In ſpe, quæ beatos facit.

pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt re- 1
a Pauperibus conuenienter in præſenti promittuntur diuitiæ cæleſtes. b Sine aſperitate mentis & ſine tumore.

a gnum cœlorum. Beati mites quoniam ipſi 2
a Viuentium per ſtabilitate & ſoliditate. b Pro peccatis ſuis, & alio rum ſpreto mundo, deſiderio cœlorum. 3

b † poſſidebunt terrã. † Beati qui lugent, quo 4
a Spiritu paracleto de æterna lætitia. Propter conſolationem, beati. b Eſuries iuſtitiæ ſpiritu fortitudinis fulcitur. 5

c niã ipſi † conſolabuntur. † Beati qui eſuriunt 6

D Qui cedunt improbis, & vincunt in bono malum, hi poſſidebunt terrã viuentiũ. Immites de terrenis rixantur. Congrua aſcenſio. Prius eſt cõtemptus ſeculi, cui dantur cę[illegible]: inde mores tẽperat manſuetudo, & lenitas, & non eſt mitis qui prius pauper nõ fuerat. Impoſſibile eſt .n. ſecundum gradum aſcendere, niſi primũ apprehẽderis. quia inter diuitias, curas, odia animus non eſt mitis. Sed huius incendij materia vix ad purũ delebitur, & ideo hæc lenitas ſæpe corrumpitur vel extrahitur. vnde ſubditur.

† Luc. De p. 1. c. in Dei 2. c. p. runt.
* Theophylactus. Mites ſunt, non qui prorſus nõ iraſcuntur, (tales enim inſipientes ſunt & inſenſati) ſed qui iræ vim habent, continent autem & quando volunt iraſcuntur. Sicut enim qui impatiens eſt, operatur ſtultitiam, vt dicitur prouerb. 4. ſic doctrina viri per patientiam dignoſcitur.

Poſſidebunt terrã. ✲ Auguſtinus. Illam terrã ego credo de qua in Pſal. 141. dicit, *Spes mea es tu, portio mea in terra viuẽtiũ.*

E Hom. pop. Eph.
* Chryſoſtomus. Senſibile ponit præmium, ſicut Paulus. *Honora patrem tuum, &c. vt ſis longæuus ſuper terram.* Nec enim ſolum à futuris ſuadet bonis, verum & à præſentibus, propter auditores craſſiores, & illa quærentes ante futura.

b *Beati qui lu.* pro ſuis vel aliorũ pctĩs q. eſt ab irriguo inferiori, ſed qui fit ab irriguo ſuperiori eſt ex deſiderio cęleſtis patriæ. Ille lauat præſentes ſordes, hic accendit acrius æternorum amatores. Qui autem peccata depoſuit, mores manſuetudine correxit, qui fleuit etiã iã poteſt eſurire & ſitire iuſtitiam q. prius non poterat. Hęc virtus ſine ſpiritu fortitudinis non impletur, quia per eum eſuriendo ad ſatietatem qñque veniemus. *Beati qui lugent.* Reſtat poſt prædicta ruinarum colluuionem luctu purgare. Luctus pro peccatis vel pro deſiderio cęleſti conſolationem meretur, & non alius. Hi ſciẽtię ſpũ illuſtrant, vt ſciant quibus malis inuoluantur.

Lib. caru
* Theodoretus. Epicurus iucundiſſima vita finem metit, ſupremum namque bonum, ſupremam voluptatem opinatus eſt. Democritus pro voluptate concupiſcentiam poſuit. At vero Chriſtus longe aliter nos ad fęlicitatem contendere oportere monuit, commendans & pauperes & lugentes.

F
* Hilarius. Lugentibus non orbitates aut contumelias aut damna mœrentibus, ſed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obſordeſcimus conſcientia ærumnoſis, hæc ſedula in cœlo conſolatio præparatur.

c *Beati qui eſuriunt.* Amatores veri boni, quibus non ſatis eſt quod iuſti ſunt, ſed ſemper ſitiunt opus iuſtitiæ.

NICOLAVS DE LYRA.

virtutes quas hic deſcribit legiſlator dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſunt ſic eminentes, ideo dicuntur beatitudines. Prima igitur beatitudo dicitur paupertas ſpiritus. reſpectu enim extrinſecorum bonorum quæ ſunt diuitiæ & honores, bene ſe habet homo modo humano & communi, quando non quærit talia vltra gradum ſui meriti, ſecundum condecentiam ſtatus & perſonæ, & hoc facit virtus politica quæ talibus vtitur. Sed paupertas quæ ſpiritus beatitudo dicitur facit hoc excellentius, quia facit hominem talia totaliter contemnere & à ſe abijcere: quantum poſſibile eſt, vt contemplationi diuinæ liberius poſſit inhærere. quia ſecundum quod dicitur libro de eccleſiaſticis dogmatibus. Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare, ſed melius eſt intentione ſequendi Chriſtum totum ſimul donare, & abſolutum à ſollicitudine cum Chriſto egere. igitur paupertas ſpiritus facit contemnere prædicta, non tanquam mala ſimpliciter, quia his poteſt homo bene vti per virtutem politicam, vt viſum eſt, ſed tanquam minora bona maioris boni impeditiua, ſicut contemnitur matrimonium tãquam minus bonum propter virginitatem ſeruandam. igitur. Beati pauperes ſpiritu. *quia paupertas abſoluta non dicit niſi carentiam diuitiarum & bonorum, quod non eſt virtuoſum, ſed poteſt eſſe in malis hominibus, vt patet ad ſenſum, ſed paupertas ſpiritus. ſcilicet voluntarie aſſumpta ad liberius ſequendum Chriſtum, illa eſt virtus excellens ſeu perfecta. Additur autem præmium correſpondens cum ſubditur:*

1 Quoniam ipſ. *In regno enim intelligitur omnimoda ſufficientia & excellentia quæ bene repromittitur in cœlis illis qui talia contempſerunt in terris.*

2 Beati mites. *Hic perficit hominẽ reſpectu intrinſecorũ motuũ: & primo reſpectu motuum iraſcibilis, ſecundo reſpectu motuum concupiſcibilis, ibi.* Beati qui lugent. *Circa primum conſiderandum, quod circa paſſiones iraſcibilis bene ſe habet quis modo humano & communi quando eas refrenat, ſic quod non nimis impetuoſe excedit, tamen aliqualem perturbationem earum ſentit. Mititas autem quæ eſt beatitudo, facit hoc excellentius, quia reddit hominem totaliter trãquillum à motibus iraſcibilis. per omnimodam ſubiectionem ad regulam rationis vel diuinæ legis, & hoc eſt quod dicit.* Beati mites. *Additur autem præmium correſpondens cum dicitur.*

3 Quoniam ipſi. *ad hoc enim homines feroces mouẽt bella & lites ſequentes motus iraſcibilis, vt quaſi ſecuri poſſideant terram deuictis inimicis, & ideo illis qui ſunt totaliter quietati à motibus iraſcibilis modo prædicto bene promittitur poſſeſſio pacifica terræ viuentium.*

4 Beati qui lu. *Hic perficit hominem reſpectu motuum concupiſcibilis, qui ſunt circa oĩa concupiſcibilia, ſicut ſunt delectationes ciborũ & venereorum in ſenſu guſtus & tactus, & ſimiliter melodiarum, ſpectaculorum, odorum in ſenſu auditus viſus & olfactus. in talibus bene ſe habet homo modo cõi & humano, moderate talibus vtendo & ſuperflua reſecando, q. fit per temperantiam quæ eſt virtus politica. Sed excellentius ſe habet homo in talibus per beatitudinẽ luctus oĩa talia à ſe penitus abdicando, & luctum voluntarie in hac vita aſſumendo, tam pro tranſgreſſione culpæ cõmiſſæ, quã pro dilatione cęleſtis patriæ, ita q. totum ſtatũ præſentis vitæ reputat exiliũ reſpectu cæleſtis patriæ, ſecundũ q. dicebat Paulus ad Ro. 7. d.* Infelix hõ quis me liberabit de corpore mortis huius? *& ad Phil. 1. c.* Deſiderũ habẽs diſſolui, & eſſe cũ Chro, *& quantũ ad hoc dicit.* Beati qui lu. *voluntarium luctũ in hac vita pro peccatis aſſumendo. Additur autem præmiũ correſpondens cum dicitur.*

5 Quoniam ip. cõ. *Conſolari. n. eſt ſimul ſolari: cõueniẽs aũt eſt, vt illi qui in præſenti vita p Chriſto voluntario luctu occupantur, cũ Deo & angelis æternaliter conſolentur.*

6 Beati qui eſu. & ſi. *Hic ponit virtutes quæ perficiunt hominem*

MORALITER.

2 *Beati mites.* Gloſ. Quoniam ſeipſos in preſenti poſſident hæreditatem patrię in futuro poſſidebunt.

4 *Beati qui lu.* pro miſerijs preſentibus mundanorũ, & pro dilatione futurorum bonorũ. Iſti cũ filia Caleph habẽt irriguũ inferius & irriguũ ſuperius.
Ioſ.
7 *Beati qui eſuriunt.* Chriſ. Eſurit aũt iuſtitiam qui ſecundum Dei iuſtitiã deſiderat cõuerſari. Siti aũt iuſtitiam qui ſcientiã eius acquirere cupit.

Iuſtitia eſt ſua cuique tribuere. Sibi, & proximis, & Deo.
A Hęc iuſtitia nō plene implebit̃, donec Deus ſit oĩa in omnibus, iõ hic poſſumus eſurire, nõ ſaturari. Iuſtitię lumē eſt miſericordia, miſericordię virtus iuſtitia, hęc miſericordia eget ſpiritu cõſilii, ſine quo nemo circunſpecte miſeret̃. Initium eſt ſui miſereri, finis eſt pro alio mori. Ordo enim eſt miſerendi vt vnuſquiſq; incipiat a ſe, ſinē Chriſtus inſinuat, pro peccatoribus mortuus ex miſericordia.

i ſupra. * Gregorius Nyſſenus. Quemadmodum circa cibum affecti ſumus, cum pro generibus eſculentorum diuiditur appetitus, atque alius quidem dulcibus delectatur, alius acria & calefacientia appetit, alius ſalſis gaudet. Eodem modo in animæ alimento, non omniũ cupiditates ad eandem rem propendent. Nã alii gloriam aut diuitias, aliis circa menſã occupatus eſt appetitus, &c. Natura autem ſemper bonum, & omnib. hoc eſt, quod nõ alterius cuiuſq; rei cauſa ſumendũ, ſed ipſum propter ſe expetendũ eſt, quod ſemper eodē mõ
B ſe habet. Idcirco beati dicũtur nõ ſimpliciter eſurientes, ſed quibus ad iuſtitiam cupiditas inclinata eſt. Quæ eſt autem illa iuſtitia? habitus tribuens vnicuique quod æquum eſt.

* Hieronymus. Non ſufficit velle iuſtitiam, niſi iuſtitię patiamur famem.

a *Beati miſericordes.* Miſericordia naſcitur de præcedētibus quia ſi præceſſerit vera humilitas & animus manſueſcat, & ſuos & aliorũ caſus fleat, & iuſtitiã eſuriat, poſt naſcit̃ vera miſericordia. Tũc. n. miſerias alienas faciet ſuas & pro viribus iuuabit, & ſi iuuãdi facultas deeſt, cõpaſſio non deerit. (Luc. 6. c.) *Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt.* i. ad hoc miſereamini ad quod & Deus vt bonitas redundet in omnib. Miſericordia ſeueritas & auſteritas dicitur.

* Hilarius. In tantum Deus miſericordię noſtrę in omnes delectatur affectu, vt miſericordiam ſuam ſit ſolis miſericordibus præſtaturus.

✠ Hieronymus. Miſericordia non ſolum eleemoſynis intelligitur, ſed in omni peccato fratris, ſi alter alterius onera portemus.

b *Beati mundo cor.* Mũditia cordis ſexto loco ponit̃, vt homo
C ſexta die conditus ꝑ hãc reſtituat̃, & depulſis vitiis præceptum

a Ne in via laſſeſcant. b Adepto quod deſiderant.
& ſitiunt iuſtitiam, quoniã ipſi ſaturabũ- 1
a Qui aliis in quibuslibet aſſiſtunt, quibus hoc a Deo rependitur vt liberentur a miſeria. Miſericordia eſt dare & dimittere.
a tur. Beati miſericordes, quoniã ipſi miſe- 2
a Iudicium ſine miſericordia fiet ei qui noluit miſereri. b Quos non arguit conſcientia peccatorum. Templum Dei ſanctum eſt. 3
b ricordiam conſequētur. Beati mũdo cor 4
a Hic per ſpem, illic per rem.
c de, quoniam ipſi Deum videbunt. †Beati 5
pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 6
7

ptum dñi illuminet oculos, vt Deus poſſit videri. Pręmiſſis D ergo quinq; gradibus eſt mētis oculus, ne in vno mãdatorũ offenſus animus fiat omniũ reus. Iõ homo ſe a mũdo exuat, ęterna diligat, amplectatur Deũ quoadusq; poſſit videre eũ quē tãtum videt quãtum ſeculo moritur. In futuro ſicut eſt, oculo mētis videbitur. Ideo ſpiritus intelligentiæ huic gradui aptatur, quia intellectus mentis oculus eſt, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

✠ Baſilius. Quemadmodum in cera quis ſcribere non poteſt, niſi characteres impreſſos ante deleuerit, ſic nec anima diuina dogmata deguſtare, niſi priſtinos ex animo mores prius detraxerit. (In epiſt. de vita ſolitaria.) († 23. q. 1. cap. noli.)

* Augu. Quam igitur ſtulti ſunt, qui Deum iſtis exterioribus oculis quærũt, cum corde videatur, ſicut & alibi ſcriptum eſt, *In ſimplicitate cordis quærite illum.* (Lib. de ſerm. do. in monte. cap. 7. Sap. 3.)

c *Beati pacifici.* Rabanus. Pacifici sũt qui oēs motus animi cõponũt & rationi ſubiiciunt, quia his nihil repugnat qui ſimiles patri ſuo sũt qui eſt ſumma quies. De hac pace eiectus E eſt qui peruerſis dominatur, hac pace intus firmata, quęcũque interius cõcitauerit qui eiectus eſt foras auget gloriã, & cum deficit, innoteſcere facit quanta firmitas interius ſit. vnde ſequitur. Beati qui perſequutionem, &c.

Hęc pax non niſi bona voluntate nutritur. vñ. *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hanc *mundus dare non põt*, ſed Ieſus qui ait. *Pacē meã do vobis.* Hęc pax ſuperat omnē ſenſum ſed fide capit̃, vñ & ea illuſtramur, & ei reconciliati ab omni qui ab ea diſſentit nos abducimus. Cum autem Deus erit omnia in omnibus, tunc beatitudo adoptionis dabitur. (Luc. 2. b. Ioh. 14. d. Phil. 4. b. Ephe. 2. b.)

In præſenti vero homo pacatus, & ſi bellũ gerat cũ vitiis in nullũ pacē abrumpit, quã Deus dedit. vñ. *Pax multa diligentibus legem tuã, &c.* Qui autē ab ea diuiditur, iræ eſt filius. Per hãc filii efficimur, quo nihil amplius promittitur. In hac eſt ſapientia donorũ maxima ſecũdũ incrementũ virtutũ, ſunt & incrementa præmiorũ, quia & alia claritas ſolis, &c. (Pſal. 128. Epheſ. 2. c.)

Pax eſt vnigenitus Dei filius. De quo dr̃. *Qui eſt pax noſtra.* Qui pacē diligit, filius eſt pacis. *Beati pacifici.* Pax a nobis incipit, q̃a dũ lex carnis repugnat legi mentis non mõ alteri, ſed nec nobis poſſumus eſſe pacifici. Sed poſtquã intus ſpiritus F imperat,

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *reſpectu proximi. Hæc autē perfectio conſiſtit in duobus, primo in his quæ habent rationem debiti. ſecundo in his quæ habent rationem doni ibi.* Beati miſericordes. *Circa primum aduertēdũ, quod in his quæ habent rationem debiti reſpectu proximi bene ſe habet homo, quando reddit vnicuique quod ſibi debetur, non nimis notabiliter procraſtinando vel retardando. hoc autē facit per iuſtitiam quæ eſt virtus politica, ſed excellentius per beatitudinem quæ dicitur eſuries vel ſitis iuſtitiæ, quando, ſcilicet quadam feruenti deſiderio inſolito talia exequitur, ſicut eſuriens & ſitiens feruenter comedit & bibit, & hoc eſt quod dicit.* Beati qui eſuriũt & ſitiunt iuſtitiam. *Additur autem pręmium conueniens, cum dicitur.*

1 Quoniam ipſi. *Saturitas enim gloriæ quæ conſiſtit in deſiderij humani repletione, ſecũdum quod dicitur in Pſal.* Satiabor cum apparuerit gloria tua. *conuenienter promittitur eſurientibus iuſtitiam prædicto modo.*

2 Beati miſericordes. *Hic ponitur beatitudo perficiens hominē reſpectu proximi in his quæ habent rationem doni, in talibus autem bene ſe habet homo modo cõmuni & humano per liberalitatem quæ eſt virtus politica in mediocribus & paruis donis, & per magnificentiam in excellentibus donis & magnis. Sed excellentius hoc fit per beatitudinē quæ vocatur miſericordia, quãdo defectum alterius totaliter accipit quaſi ſuum, vnde dicitur miſericors quaſi habens cor miſerum, quando. ſcilicet accipit corde defectum alterius quaſi ſuum & hoc eſt quod dicit.* Beati miſericordes. *Additur autem pręmium conueniens cum dicitur.*

3 Quoniam ipſi miſericordiam. *In cæleſti enim patria quilibet miſericordiam conſequetur, quia vltra condignum ſibi retribuitur, ſecundum quod dicitur ad Rom. 8. d.* Non ſunt condignę paſſiones huius temporis ad futu. glo. quæ reue. in nobis.

Bea-

4 Beati mundo cor. *Hic ordinatur homo reſpectu Dei, & primo quantum ad intellectum ſpeculando. ſecundo, quantum ad effectum ipſum amando ibi.* Beati pacifici. *Circa primum aduertendum, quod in ſpeculatione diuina, bene habet ſe homo modo cõmuni & humano per virtutes intellectuales, quæ ſunt ſcientiæ ſpeculatiuæ, & potiſſime per Metaphyſicam, quæ docet proprietates diuinas ex creaturis conſiderare, vt patet 12. Metaphyſicę, vbi oſtēditur vnũ eſſe Deum æternum actum purum viuentem vita nobiliſſima ſempiterna & optima, ſed hoc eſt ſolum cõſiderando Deum ex proprietatibus creaturarum, ſed excellentius hoc habet per beatitudinem quæ eſt munditia cordis per quam mens humana Deo cõiungitur, & ſic de occultis & diuinis ſupra modum humanũ illuſtratur, ſicut fuerunt Apoſtoli, qui abſque humano ſtudio fuerunt de diuinis excellentiſſime illuſtrati, & hoc eſt quod dicit.* Beati mundo corde. *Additur autem pręmium conueniens cum dicitur.* (Diuiſio.)

5 Quoniam ipſi Deum. *quia viſio Dei ænigmatica per fidem in præſenti, & facie ad faciem in futuro, bene repromittitur habentibus talem munditiam, ſecundum quod dicitur. 1. Cor. 13. d.* Videmus nũc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

6 Beati pacifici. *Hic ponitur beatitudo ordinans hominē reſpectu Dei quantũ ad effectum quod fit modo cõmuni & humano per amorem naturalem, quãdo diligit Deum ſicut principium ſuum efficiēs & conſeruatiuũ, licet præter hoc alia diligat. Sed excellentius hoc fit per beatitudinē quæ eſt pax, quando, ſcilicet homo totaliter per affectum mentis Deo coniungitur, ſicut bonitati ſummæ, & ſic nihil aliud extra ipſum quærit, ſed in ipſo quietatur & pacificatur, & hoc eſt quod dicit.* Beati pacifici. *Additur autem pręmium conueniens cũ dicitur.*

7 Quo. filii Dei. *Filiatio enim Dei importat aſſimilationē ad Deũ, proprium autem eſt ipſius Dei q̃ ſeipſo fruitur, & ſeipſo quietatur. Et ideo qui prędicto modo ſunt pacifici, recte filij Dei vocabuntur.*

Beati

MORALITER.

2 *Beati miſericordes.* Glo. Iuſtitia & miſericordia coniunctę ſunt, vt altera alteram debeat temperare, nam iuſtitia ſine miſericordia crudelitas eſt, miſericordia ſine iuſtitia diſſoluit.

Beati

4 *Beati mundo corde.* Glo. Sexto loco ponit̃ cordis mũditia, quia ſexto die conditus eſt homo ad imaginē Dei, per quã capax eſt ipſius per cognitionem & amorem.

6 *Beati pacifici.* ſcilicet interna pace & fraterna.

7 *Quoniam filii Dei vocabuntur.* in pace ſuperna.

Beati

[illegible] p[illegible]rat, vt totus h[illegible] ſ[illegible] ſecum iterũ pax ad alios deri-
A [illegible] pace [illegible] Vera q̄ pax eſt vbi nihil
†Phil. 4.a. repugnat. Pax Dei omnē ſenſũ ſuperat, quæ & ſi capi nō pōt
vt eſt, tñ pro capacitate noſtra capi poteſt, non quãta eſt, ſed
q[illegible] ad reconciliationē [illegible] ſatiet. Infinitas æter
†6. Per legem. [illegible] næ pacis, & ſi nō poteſt intelli
[illegible] gi, & quomõ filius eius pax con
[illegible] ad [illegible] 24. tieneat, & quomodo Deus pax
q. 1 cap. ſeuere iudicat, & quãta & qua
§ recta. De renan. c. verum lis ſit pax totius trinitatis, vbi
vna virtus, vna operatio, tamē
quod eſt, & quod tanta & talis
eſt, quãta prædicatur fide capi
mus. Ad gradum pacis qui pur
garus eſt, intendit & dirigitur.
Lib. de beatitudinib; * Gregorius Nyſſen. Pacifici
vocantur imitatores humani-
tatis diuinæ, qui id quod pro-
prium eſt diuinæ bonitatis, in
ſua vita oſtendũt, eiicere odiũ,
finire bellum, abolere inuidiã,
exterminare pugnam, tollere
ſimulationem. Sed proprie pa
cificus appellat̃, qui eam quæ
intra ipſum eſt, ſeditionem car
nis & ſpiritus, ad pacificam cō
cordiam adducit.

B a *Beati qui perſequutionem.* In
prædictis ſeptem eſt perfectio
†Mar. 9. g. nis oſtenſio & probatio. Qui
Luc. 14. g. 93. diſt. c. ſacerdotes prædicta habēt pati poſſunt perſequutionem, & recte tenet
prædicta quæ accepit qui pro eis paratus eſt mori.

Qui vſque ad ſapientiam per prędicta cōſcendũt perfecti & roborati, nō cedũt perſequutioni, quia nec mors nec vita pōt ſeparare a Chriſto. Quorũ mētes præmiſſarũ beatitudinũ illuſtrãt exercitia, earũ mũditia cor ad Deũ gubernat, vt
Rom. 8. g. reformet̃ imago pro peccato deleta. Octaua ſentētia quę ad caput redit perfectũque hominē declarat, & ſignificat circũciſionē octaua die, & reſurrectionē domini poſt ſabbatũ, qui eſt octauus & primus dies. & octauas quas in nouo Teſtamēto celebramus, & numerũ Pentecoſtes. Nã in ſeptenario numero, ſepties multiplicato, quo fiunt 49. quaſi octauus addit̃ vn⁹ vt 50 cōpleant̃, & tãquã redeat̃ ad caput, quo die miſſus eſt ſpiritusſanctus, quo in regnũ cęlorũ ducimur, & hęreditatē accipimus, cōſolamur, & paſcimur, & miſericordiã cōſeqmur, & mũdamur & pacificamur, & ita pſequutiones exterius illatas & moleſtias p veritate & iuſtitia ſuſtinem⁹. Octaua verę circũciſionis beatitudo martyrio terminat̃, quę pbatũ reddit, & ſupplet̃ pręcedētib. donis. Octaua promiſſio nō eſt alia quã prima, verbis iterata. Myſticũ eſt in numero qđ
Myſtice. iterat̃ in promiſſione inf. 7 prius ſonat, & poſtea cōnumerat̃ extra, vt gloria reſurrectionis his octo gradib. cōſecret̃. Octaua eſt dies reſurrectionis, quę & prima in qua & lux creata,

Generaliter omniũ dicitur regnũ cęlorũ, & ſi ſpecialitas numeret̃ meritorũ, quia licet illius iure poſſit dici q̃ nouiſſimus erit, tamen vniuerſorũ dignitas omnibus cōmunis erit, dũ per charitatē quod in aliis eſt, etiam vltimus poſſidebit:

Beatus quis dicitur. Beatus dicitur qui nihil mali vult, & omnia habet quæ vult, Et ideo omnis ibi beatus, quia non vult amplius, cum nihil iniuſte vult.

C b *Beati eſtis cum maledixerint.* Hucuſq; generaliter ſentētias poſuit

a †Beati qui perſequutionem patiuntur pro- 1
a Non propter ſcelera, vbi non eſt fides, nec eſt iuſtitia, quia iuſtus ex fide viuit.
pter iuſtitiam, quoniam ipſorũ eſt regnum
a Ex odio in faciem contumelias dixerint.
b cœlorũ. † Beati eſtis cum maledixerint vo-
a Perſequi eſt Vim inferre, vel inſidiis appetere.
c bis homines, & perſequuti vos fuerint, & di
a Cum abſentium famam læſerint. b Omnia genera verborum malignantium.
xerint omne malum * aduerſum vos men-
a Qui mendaciter blaſphematur, & propter Deum beatus eſt, ſed ſi alterum deeſt, non merces eſt beatitudinis. b Et quia pro iuſtitia ergo. Mente. c Corpore.
d tientes, propter me · Gaudete & exultate,
a Hoc eſt quod ſupra regnum cælorum. b Quia tanto merces uberior, quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. c Superioribus partibus mundi.
e quoniam merces veſtra copioſa eſt in cęlis.
f a Ideſt maledictis, perſequutione. nec tamen a ueritate defecerunt. b Quorum exempla, nos inuitant Quorum prophetias in me completas eſſe uidetis. Cur ergo non poteſtis quod illi ſine exemplo?
Sic enim perſequuti ſunt prophetas qui
g a Dat cauſam quare non debent deficere. b Secundum intellectum, & ſcientiam.
h fuerunt ante vos. † Vos eſtis ſal terræ, 2

poſuit quaſi ad abſentes, cũ & ad pſentes pertineret, nũc ad D
eos verba conuertit (quãuis & hoc aliis cōueniat) prædicens
quãta pro nomine eius eſſent paſſuri, pro dignitatē gradus
eorũ eis intimare volebat dicēs: *Vos eſtis ſal terrę, vos eſtis lux mundi.* vt ex triſtibus humilitatē, ex lætis acciperent cōſolationem.

Sicut Moyſes decem præcepta proponēs, poſtea p partes explicat, ſic Chriſtus quaſi virtutũ genera octo beatitudines proponit, ex quib. pendēt omnia quæ in monte dixit dñs. Sed quia obſcure plura paucis verbis cōcluſerat, exponit latius. vñ de octaua beatitudine latius proſequitur partes perſequutionum. ſpecialiter apoſtolos & eorum ſequaces pro iuſtitia paſſuros exprimens. *Verbum

c *Maledixerint.* Antiqua trãſlatio habet: Cum oderint vos hoĩes, & dixerint omne malũ, & expulerint. Idem tamē ſenſus in noſtra cũ maledicta ex odio cordis fiãt. Qui gloriã cęli optat, non timet opprobriũ in terra. quãtũ quiſq; de laude hominũ lætatur, tãtum de op- E
probrio triſtatur. Quē laus extollit, vituperatio deprimit, vbi quis quęrit laudari tantum apud Deum, nō timet confundi in conſpectu hominum.

d *Mentientes.* Hoc addit ne glorietur de quo vere mala dicuntur. Etiã addit *Propter me.* quia aliquando falſa dicũtur, quod accidit temeritate hominum, non tamē propter Chriſtum hoc patiuntur, quem non ſequuntur.

✠ Euthymius. Ne enim ſuſpiceris quod ſimpliciter verbis malis impeti ſit beatũ, idcirco addidit quæ plane diſtinctionem faciunt, videlicet, vt quæ dicuntur, mendacia ſint, & propter Chriſtum ea dicantur.

e *Quoniam merces copioſa eſt in cęlis.* Hæc ſentētia videtur ad hoc reſpicere quod dictũ eſt ibi, docebat eos dicēs. *Beati pauperes ſpiritu quoniam ipſorum eſt, &c.* Nec nō & ad hoc. *Vos eſtis ſal terræ.* Et. *Vos eſtis lux mundi.*

f *In cęlis.* Non in volubilibus, cũ non in rebus volubilibus merces eterna eſſe debeat, ſed in ſpiritualib firmamētis vbi habitat ſempiterna iuſtitia. Iam ergo ſentiũt hãc mercedē qui ſpiritualibus bonis gaudent. Sed perficietur cum mortale hoc induet immortalitatem.

g *Sic enim perſequuti.* Temperat exemplo rigorem paſſionis. Tribus modis fit perſequutio, odio cordis, dictis, factis. Tribus modis fit pſequutio.

h *Vos eſtis ſal terrę.* Hic iam oſtēditur apoſtolicũ officium, ſcilicet q̃ ſunt ſal terrę, & lux mundi. Hoc ſpecialiter ad apoſtolos, qui prædictis virtutibus, paupertate. ſ. & aliis debent ornari, vt ſint ſal optimũ cōdientes alios doctrina, & vitę ſuę exemplo. Sal, ſalus a corruptione. vnde propheta: poſui te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extrema terræ.

Eſa. 42. a. Vbi corruptio culpę deſiccauit ſale ſapiētiæ, vermes non demoliuntur. *Vos eſtis ſal terræ.* quia terra. i. humana natura per eos conditur verbi ſapiētia. Sal facit ſterilē terrã. Vnde, ira victorũ deſtructas vrbes ſale ſeminabat, ne quod in eis F
germen

NICOLAVS DE LYRA.

1 Beati qui perſe. *Hic ponitur beatitudo perficiens hominem ad bene patiēdũ. Sicut.n. ad virtutē pertinet bene agere, ita & bene pati. In hoc autē bene ſe habet homo mõ cõmuni & humano, qñ pro tribulatione imminente nō recedit a virtute, licet hoc ſuſtineat cũ aliqua anguſtia & dolore, & hoc fit per fortitudinē quæ eſt virtus politica. Sed excellentius hoc fit per beatitudinē, quæ poteſt dici quædã fortitudo diuina, quãdo talia ſuſtinet nō ſolũ patienter ſed etiã lætanter, ſicut martyres quanto acerbioribus tormentis cruciabantur, tanto magis in domino lętabantur. Et hoc eſt quod dicit.* Beati qui perſequutionem patiuntur. *Et ſequitur* Gaudete & exultate, quoniam, &c.

2 Vos eſtis ſal terræ *Hic ponuntur virtutes prælatorum. Ad cuius euidentiam conſiderandum, quod prælati ſunt ſucceſſores apoſtolorum, & ideo debent eſſe perfecti in vita contemplatiua & actiua, & ideo virtutes contemplatiuorum quæ ſunt prædictæ ſupponuntur eſſe in eis & ſimiliter illę quæ ſequuntur de actiuis, ſed hic exprimuntur aliqua ſpecialia quæ debent eſſe in eis præ cæteris. Et primo quantum ad eorum vitam. Secundo, quantum ad eorum doctrinam, ibi.* Nolite putare. *Circa primum aduertendum, quod prælati præ cæteris debent eſſe excellentes quantum ad quatuor. Primum eſt diſcretio in agendis, quia ſunt doctores & gubernatores aliorum, & hoc deſignatur cum dicitur.* Vos eſtis ſal terræ. *Sicut enim ſale condiuntur omnia cibaria, ita diſcretione prælatorum debent dirigi & ordinari omnia opera ſubditorum.*

Diuiſio. Ad quæ prælati d[illegible] alios e[illegible] lere.

Quod

MORALITER.

1 *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam.* ſcilicet legalem quæ includit omnem virtutem.

Vox

2 *Vos eſtis ſal terræ.* Hęc verba dicunt̃ epiſcopis qui ſũt ſucceſſores apoſtolorũ. Sal enim in ſcriptura diſcretionē ſignificat, quæ debet in eis eſſe per excellentiã, propter quod di-

†cun-

germē oriretur. Ita apoſtoli deſtructo regno pctī, germē vi- A tiorū compeſcebāt. Sal cibos cōdit, carnes ſiccat: prędicatio vero a vermibus & a putredine vitiorum illęſam ſeruat ſuo creatori humanā naturam. Vt non eſt cibus ſapidus niſi ſale cōditus: ita ſermo nō eſt vtilis ſine documēto apoſtolicę doctrinæ. Vnde in Leuitico: *In omni ſacrificio ſal offer.* id eſt, in omni quod dicis vel facis, apoſtolicam ſapientiam habe. Ex aqua & igne ſal conficitur ita iſti ex aqua ſpirituſsācti & igne tribulationis. Vel, per aquā baptiſmi. & ignem Charitatis in ſaporem ſapientiæ ſunt nati.

[Marg.: Leu.2.d. · Mar.9.g. · Ecca. non · 36 & 3.9.]

a *Quod ſi ſal.* id eſt, ſi vos per quos alij condiendi ſunt, aduerſis vel proſperis ceſſeritis: per quos a vobis error auferetur, cum vos Deus tollere alijs elegerit? Ad nihilū valet: quia (vt alius euangeliſta ait) nec terræ vtilis eſt quā ſuo iniectu germinare prohibet nec ſterquilinio quod non fęcūdare ſinit. Sic qui retro vadit, nec ipſe fructū fert, nec alios valet excolere: ſed ab eccleſia eijcitur, & in hæc verba ridetur. Hic homo cępit ędificare, & non potuit conſummare. *Si ſal euanuerit.* ideſt, ſi timore vel cupi- B dine doctor ſaporem ſapiētiæ omiſerit, per quē fatuitas eius emēdabitur? Hoc ſolis apoſtolis conuenit. Quod ſequitur, omnibus magiſtris. *Ad nihilum valet vltra, &c.* In fine de omnibus concludit ſic. *Niſi abundauerit iuſti. &c.*

[Marg.: Mar.4.c. · Luc.14.g. · Et lucet. · .q.2.c. · Luc.14.g. · Luc.14.f.]

a Aliorum fortitudo. b Ideſt, ſi doctor errauerit. ¶ In tribulatione defecerit. c Ideſt, per quos infirmus populus confirmabitur?

a † Quod ſi ſal † euanuerit, in quo ſalietur? 1

a Sal infatuatum, ideſt, tribulationi cedentes.

Ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur fo- 2 3

a Ab officio docendi, vel eccleſia. b ¶ Dum vita eius contemnitur, quæ ad nihilum ualet. c Irrideatur ab hominibus carnalibus. d Percipientes in Chriſto lucem veritatis.

b ras, & conculcetur ab hominibus. † Vos eſtis 4

c a Per quos omnes illuminantur a tenebris ignorantiæ. b Nomine mundi uel uniuerſi qui ſunt de mundo electi accipiuntur. c Q.d. aſpicite quo poſiti eſtis. d Soliditas apoſtolicæ doctrinæ. e Celari. ¶ Non licet clam eſſe bonos.

d lux mundi. † Non poteſt ciuitas abſcondi 5

e ¶ Chriſtum uel eccleſiam. a Ipſe mons manifeſtat eam. b Alia ſimilitudo.

f ſupra montem poſita, neque accendunt lu- †

a Timoris uel commodo uitæ præſentis.

cernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſu-

a Ideſt, uitæ integritatem.

g per candelabrum: † vt luceat omnibus qui

a Eccleſia uel mundo. ¶ Vt dico, non ſub modio poſita ſed ſuper candelabrum. b Vere docet, qui facit quod docet, aliter condemnat ſeipſum.

h in domo ſunt. † Sic luceat lux veſtra coram 6

i hominibus, vt videant opera veſtra bona,

a In vobis. b Non uo. c Cuius opus eſt quod cæli ſacenni. d Qui uos facit cæleſtes.

& glorificent patrem veſtrum, qui in cælis

k eſt. Nolite putare, quoniam veni ſoluere 7

ſpecialiter apoſtolis deputātur. vt eos cætera aſſequutos ple- D ne cognoſcatur. Vnde ſequitur.

e *Non poteſt ciuitas.* quia apoſtoli fundamēta ſunt apte ciuitas dicūtur. *Supra montem.* locus mōtē iuſtitię innuit, qui excelſus eſt, quo propalamini ne vos abſcondatis. Non eſt.n. facultas ſubterfugiēdi vel clam aliquid faciendi. ideo ſubditos miſericorditer intus conſilio regite, & extra cōtra aduerſarios pro iuſtitia pugnando defendite: quod pertinet ad ſpiritum cōſilij & fortitudinis.

[Marg.: † Infatuatus vel inſipidus fuerit.]

✣ Ruper. Non patitur ordo vel ratio iudicij ſeu cōſilij diuini, vt abſcōdatur & incognita ſit, quę ad hoc ędificata eſt, & ad hoc mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortiū, vt omnes q inter aduerſarios periclitantur, qui inter Iudęos paganos atque hæreticos pro fide agonizantur, recurrere ſciant ad ciuitatem hanc (eccleſiā) vt in ea cōmuni, de ea ſumptis ſentētijs armari, vt habeāt vnde animā, pro qua illis res eſt, defendere poſſint.

[Marg.: †24.q.1.c.quoniam.]

f *Neque accendunt lucernam.* Domeſticis exēplis docet, ne E celent lucem verbi ſibi commiſſam. Non accēdunt, ideſt, non ideo data eſt doctrina prędicationis, vt celent eam & ſubijciāt ſeruituti corporis, dū aliqua timēt. Sed corpus ſuum miniſterio Dei ſubijciant, ut per vocē, &c. corporis officia lux excellentior ceteris appareat. Vñ dicitur *Caſtigo corpus meum, &c.* Vel Chriſtus lucernā accendit, dum teſtam humane naturæ flamma ſuæ diuinitatis impleuit: quam nec credentibus abſcondit, nec modio.i. menſura legis, vel terminis unius gentis incluſit. Sed ſuper candelabrum. i. eccleſiam fidem ſuæ incarnationis affixit, vbi omnes poſſint intueri, qui in domo.i. eccleſia ſunt, uel mundo. Vnde ſubdit, *Sic luceat, &c.*

[Marg.: 1.Cor.9.d.]

b *Et conculcetur ab hominibus.* Sanctus & verus miniſter Chriſti & ſi a malis ridetur, conculcari non poteſt, quia mēte fixus in cęlo manet.

c *Vos eſtis lux mundi.* Prius ſal quam lux: quia prius vita quam doctrina. vita ducit ad ſcientiam veritatis. Qui Deum timet, ſcientia non caret.

* Greg. Omnes supernæ patriæ electi, ſancti quidem & iuſti ſunt, ſed participatione ſapientiæ nō comparatione. Quid enim ſunt homines Deo comparati? Lumen autem ſapientia. Lumē & ſerui ſapiētiæ vocari ſolēt, ſed illa lumē illuminans iſte lumē illuminatū, ſicut ſcriptū eſt, *Erat lux vera, &c.*

[Marg.: Li.18.moral.cap.32. · Ioan.1.]

d *Lux mundi.* Alia cauſa eſt quare nō debent deficere: quia illuminati a Chriſto verbo & exemplo: quocunque illati mūdanis lucē fidei & ſcientiæ debent miniſtrare. Et ſicut (quia ſunt ſal) debent corruptionem pellere: ſic & tenebras (quia lux ſunt) fugare.

Lux tenebras ſoluit & poſtea illuſtrat: ſic apoſtoli depulſis vitijs deducūt ad lumē fidei & cognitionis. *Lux mundi.* Hæc eſt eadē grā qua mūdi corde fiūt, quorū corda mūdant̄ fide & intellectu. Sic q, ſal vocant̄ pacificis cōgruit: quia ſine ſa- C pientia nō tenet̄ condimentū pacis. hæc ſumma & pręcipua ſpe-

g *Candelabrum.* Sicut lucerna Chriſtus, cādelabrum crux eſt, ſuper quam erat leuandus. Candelabrum eccleſia, quæ uerbum uitæ præſentis baiulat.

h *Sic luceat.* Et hæc omnia ita agite, ut non finem boni operis in laudibus hominum conſtituatis.

i *Vt videant &c.* Opera requiro, ut uideantur, & ſic doctrina confirmetur, & hoc non ad gloriam ueſtram.

K *Nolite putare.* Poſtquā hortatus eſt oīa pati pro ueritate, & nō celare, & ad gloriā Dei facere, incipit docere qđ docturi ſint. Quaſi diceret: quid eſt qđ uetas abſcōdi, pro quo iubes oīa pati? an eſt aliquid contra legem? *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* uel faciendo q, dicit, uel ſupplendo, qđ deerat, & imperfectum erat. *Nolite putare.* Hactenus docuit, ut ſale condiant aīas ad incorruptionis ſanitatem, ut illuminent ad ueritatis intelligentiam: ut acquiſitos ab hoſtibus defendāt, F de-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod ſi ſal. *i. ſi diſcretio in prælatis defecerit.*

2 In quo ſalietur. *q.d. in nullo opera ſubditorū condientur ſeu dirigentur. Ideo ſubditur.*

3 Ad nihil. *quia talis debet repelli a prælatione, ne officium prælatorum in conſpectum hominum reddatur vile. Secundum in quo debent præcellere prælati, eſt clara notitia in ſcripturis intelligendis. Et hoc eſt quod dicitur.*

4 Vos eſtis. *Sicut.n. lux eſt manifeſtatiua omnium occultorū, ſic prælati per intelligentiā ſacræ ſcripturæ debent ex officio notificare alijs omnia opera virtutū. in cuius ſignū portant mitram in capite, in qua duo ſunt cornua, quia debent ſcire duo teſtamenta. Tertium in quo debent præcellere eſt conſtantia in oppreſſoribus pauperum reprimendis vnde dicit Saluator Ioh.10.b.* Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. *mercenarius autē & qui non eſt paſtor, videt lupū venientē, & dimittit oues & fugit. Quod exponens Greg. dicit: Lupus.n. ſuper oues venit, cum quilibet iniuſtus & raptor fideles quoſque atq; humiles opprimit, ſed qui paſtor videbatur, & non erat, relinquit oues & fugit, quia dum ſibi ab eo periculum metuit, reſiſtere iniuſtitiæ nō præſumit fugitans non mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolatium: & ideo paſtor bonus ciuitati in monte poſitæ comparatur, quia ad ipſum debent habere oppreſſi refugium, quaſi ad quoddam fortilitium. Et hoc eſt quod dicit Saluator.*

5 Non poteſt ciuitas. *quia bonus prælatus in perſecutione non debet ſe abſcondere, ſed ad defenſionem gregis ſe manifeſte oſtendere. Quartum in quo debet prælatus excellere eſt ſanctitatis euidentia in exemplis dandis, quia ſecundum quod dicitur in paſtorali. Tantum debet excellere actionem populi actio præſulis, quantum diſtat a grege vita paſtoris, & ideo comparatur hic lucernæ ſuper candelabrum, illuminanti totam domum. Sed intentio recta ſubditur.*

6 Sic luceat lux, &c. Et glorificēt patrum veſtrum. *quia non debent ad hoc gloriam propriam quærere, ſed gloriam Dei & ædificationem populi.*

7 Nolite putare. *Hic oſtendit eminentiam prælatorum quantum ad* * doctri-

MORALITER.

† cūtur ſal in abſtracto, ſicut excellenter liberalis, liberalitas nominatur. Ipſorum autem diſcretione debēt opera ſubditorum ſic condiri, vt coram Deo ſapida reddantur.

4 *Vos eſtis lux.* Debent enim alios illuminare de credendis. Non

5 *Non poteſt ciuitas.* Dicitur.n. ciuitas in monte poſita, nam eſſe debet forte refugium iniuſte oppreſſis.

Neque accendunt lucernam. Debēt etiam eſſe lucerna ſuper cādelabrum poſita, vt alijs luceant per ſanctæ vitæ exempla

7 *Nolite putare quoniam veni.* Hic informant̄ doctores, vt non

A defenſos ad amorem diuinitatis accendant: Nūc vt cœleſtis orator (quia poterāt æſtimare q́ uetera pręcepta vellet abolere) ante interrogata præſens occurrit, dicens. *Nolite putare*. Soluit qui ſpiritualiter facere vetat. Adimplet Chriſtus dum præmiſſis ad inclinationem vitę agendæ ſuperaddit plura ad perfectionē moraliū præceptorū: & quæ figuris tegebantur & futura ſignificabant, in ſe perficit & in eccleſia, ſine quo figurę eſſent vacuę & ſine effectu, quaſi dicat, ideo non deberis percunctari de veteribus pręceptis, & mirari de nouis, nec paſſionibus terreri.

† De cōſ.diſt. 4.ca. propria. § ſi quis in ſi. ¶Luc.16.d.

Chriſtus legē impleuit, quia exterioris legis figuras ſoluens: impleuit veritatem interiorem.

※ Euthymius. Compleuit omnia quæ de ipſo apud prophetas erant. Nam ob id frequēter addiderunt Euangeliſtę, vt compl. retur quod dictum eſt per prophetam. Legem aūt compleuit, quia nihil eorum quæ iubet, tranſgreſſus eſt. B D

a Chriſtus eſt legis & prophetarum virtus per quem omnia implētur.

legem aut prophetas. † Non veni ſoluere, ſed adimplere. Amen quippe dico

a Implet qui figuras ceſſare docet, poſtquam res facta eſt. ¶Impleatur ne?

a Antequam. b Quia non omnia iam ſed ſenſim fient. c Ideſt, donec elementa mutentur de hac mirabili forma in immutabilitatem. d Non remanebit quin impleatur in capite, vel in corpore.

a vobis, donec tranſeat cęlum & terra, iota vnum, aut apex vnus, nō pręteribit a lege, I

a *Iota*. Hic oſtenditur, quod quæ minima putantur in lege, ſacramentis ſpiritualibus plena ſunt, & omnia recapitulātur in Euangelio. Iota, minor eſt cęteris literis. Apex eſt literæ aliqua minima particula, ſignificat minimum pręceptū, vel minimā præcepti particulam. Apte autem ponit iota Græcum; non ioth Hebræum, quia iota decem ſignificat, id eſt, decalogum, cuius apex eſt Euangelij perfectio.

Iota apud Grecos decima litera, decē ſignificat: per quam decem præcepta agendæ vitæ accipimus: quorū Chriſtus nullum ſoluit, ſed præcepit plenius adimpleri, nec apicem, id eſt, nec minima ſignificantium. E

Omnia

NICOLAVS DE LYRA.

* *doctrinā. Et primo ponit modum docendi ipſi Chriſto proprium. Secundo oſtendit qualiter debet ei conformari doctrina prælatorum, ibi.* Qui ergo ſoluerit. *Circa primum aduertendum, quod Chriſtus non ſolummodo erat doctor legis & Euangelij, ſed etiam inſtitutor. Aliter tamen quia vetus teſtamentum dedit mediantibus angelis, nouum autem per ſeipſum, vt ſupra in prologo viſum eſt. ergo per ſuam doctrinā non debuit legem deſtruere. ſed magis eam perficere, & adimplere. Et hoc eſt quod dicit.* Nolite putare quoniam, &c.

I Iota vnum aut apex. *i. modicum non tranſibit quod non impleatur, quia Iota eſt minima litera Græca.*

Argum. *Quæritur hic quomodo verum ſit quod Chriſtus legem impleuerit, & non ſoluerit. Videtur enim quod ipſe ſoluerit mandata moralia, quia præceptum de obſeruatione ſabbathi morale erat ſaltem quātum ad vacationem a corporalibus, ſed ipſe ſabbato curauit. Ioh. 5. Et ſanato præcepit tollere lectum ſuum in ſabbatho. ergo, &c. Item videtur quod iudicialia non impleuerit, quia mulierem deprehenſam in adulterio quæ in lege præcipiebatur lapidari, impunitam abire permiſit, vt habetur Ioh. 8. Item cerimonialia de abſtinentia ciborū in lege* C *probibitorum non ſeruauit, quia dicitur infr. 15. b.* Quod intrat in os non coinquinat, &c. *Ipſe autem fecit, quæ alijs facienda dixit: ergo talibus vſus fuit, ergo, &c. Contra, per illud quod hic dicitur, Nō veni ſoluere legem ſed adimplere.*

Probatio q́d Chriſtus legē nō ſoluit, ſed impleuit. *Dicendum, quod Chriſtus legem & prophetias adimpleuit. Et primo declaro de lege. Secundo de prophetis. In lege autem quædam erant per modum præcepti, & quædam per modum promiſſi obſeruantibus legem, & vtraque adimpleuit. De præceptis patet ſic.* Pręceptorum triplex differentia. *Præcepta enim erant in triplici differentia. Quædam erant moralia, ſcilicet præcepta decalogi. Et alia moralia in lege poſita quæ faciebant ad eorum declarationem, & iſta impleuit Chriſtus ea obſeruando perfecte, & ad obſeruationem eorum alios incitando infra. 19. c.* ſi vis ad uitam ingredi, ſerua mādata. *Secundo, ea impleuit, ſanum intellectum eorum declarando & errorem Phariſæorum circa hoc excludendo, vt patebit infra in præſenti capitulo. Tertio, adimpleuit ea, conſilia apponendo, quæ faciunt ad perfectiorem mandatorum obſeruantiam. Perfectius enim obſeruat mandatum hoc.* Non occides. *ille qui cauet ab ira inordinata, quam ille qui cauet tantum ab interfectione.* Præcepta iudicialia; *Alia erant præcepta legis iudicialia, & impleuit rigorem eorum per viam miſericordiæ temperando, in aliquibus per ſeipſum, & alijs dimiſit temperamentum, ſuis miniſtris ſcilicet eccleſiæ prælatis & principibus terrenis catholicis, vt de talibus ordinent ſecundum quod viderint vtile communitati fidelium ſecundum varietatem temporum & locorum, & perſonarū, & iſtud non fuit deſtruere legem, ſed magis adimplere; quia ſic ordinauit meliorem modum obſeruationis iuſtitiæ. Sicut non deſtruitur puer quando ſit vir, licet enim tranſeat pueritia, tamen remanet melior ſtatus eiuſdem perſonæ ætate mutata. Lex autem vetus habuit quaſi ſtatum pueri reſpectu nouæ legis, propter hoc dicitur ad Gal. 3.* Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, *id eſt, regulatiua ſtatus pueriliſ. propter hoc erat lex timoris, ſicut pueri ſub diſciplina & timore cuſtodiuntur. lex autem euangelica eſt lex amoris, & ideo non debet eſſe tantus rigor pœnarum, quia proprium hominum perfectorum eſt magis deduci ad virtutem amore iuſtitiæ quam timore pœnæ. Tertia præcepta erant cerimonialia. Et iſta diuidebantur in tria:* Præcepta ceremonialia. *quia quædam pertinebant ad ſacramenta, ſicut circunciſio quantum ad omnes homines, vnctio quantum ad reges & pontifices. Chriſtus autem non aſſumpſit ſtatum ſacerdotis legalis vel terreni regis, immo dixit coram Pilato regnum meum non eſt de hoc mundo. Ioh. 18. f. Et ideo non habuit iſtam vnctionem corporalem regum vel pontificum. ſed vnctionem ſpiritualem a Deo patre habuit plenitudinem gratiæ, ſecundum quod ſcribitur in Pſalm.* Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, &c. Pſal 44 *Circunciſionem autem ipſe adimpleuit primo in ſeipſo incipiendo. Secundo melius & efficacius & generalius inſtituendo ſacramentum loco ipſius. ſ. baptiſmum in quo confertur maior gratia & eſt remedium tam viris quam mulieribus. Quædam etiam cerimonialia pertinebant ad ſacrificia, ſicut immolatio agni paſchalis, iuge ſacrificium, & conſimilia. Iſta autem erant figuratiua vnius perfecti ſacrificij ſcilicet Chriſti in cruce offerendi. Et ideo iſta impleuit Chriſtus vno modo corporaliter patiendo, alio modo efficacius ſacrificium ſcilicet eucharistiam inſtituendo. Quædam autem cęrimonialia pertinebant ad ſacra, & de talibus erant præcepta prohibentia vſum aliquorum ciborum & conſimilia, & iſta adimpleuit Chriſtus, quia dicit Petrus Act. 11. b.* Immundum & commune nunquam introiuit in os meum. *& multo fortius Chriſtus hoc ſeruauit, & ſic iſta* F *præcepta adimpleuit ea obſeruando & obſeruationem meliorē declarando, per talem enim abſtinentiam a corporalibus cibis ſignificabatur abſtinentia a ſpiritualibus immunditiis. Hanc autem munditiam inſtituit Chriſtus in lege euangelica quæ eſt mundiſſima, & per conſequēs debuit ceſſare figuralis abſtinentię, propter quod dicitur Actuum 10. ca.* Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. *quia nullus cibus coinquinat homines qui cum gratiarū actione percipitur. Dimiſit tamen Deus in ordinatione eccleſiæ de aliquibus abſtinentijs faciendis pro loco & tempore. Patet ergo ex prædictis qualiter Chriſtus legem adimpleuit quantum ad omnia genera præceptorum. Secundo impleuit legem quantum ad promiſſa, promittens tamen obſeruantibus meliora, lex enim Moſaica promittebat ſolum bona temporalia & tranſitoria ſcilicet abundantiam & excellentiam temporalem, vt patet Deut. 26. d.* Cuſtodias omnia præcepta eius. & faciet te excellentiorem cunctis gentibus. *ſed Chriſtus obſeruantibus Dei mandata promiſit bona ſpiritualia & æterna ſcilicet gratiam in præſenti, quæ præcellit omnibus bonis temporalibus, & etiam gloriam in futuro infra 19. d.* Omnis qui reliquerit, &c. *centuplum accipiet ſcilicet in præſenti, quia bona ſpiritualia quæ hic recipiuntur in tantū excellunt bona temporalia, ac ſi centenarius numerus paruo numero comparetur & vitam æternam poſſidebit ſcilicet in futura. Patet igitur, quod Chriſtus adimpleuit legem quantum ad præcepta & promiſſa. Similiter adimpleuit prophetias, quia principaliter loquuti ſunt de Chriſto, & de aduentu eius, & de his quæ pertinent ad ipſum, & ideo adimpleuit prophetias naſcendo, conuerſando in mundo & moriendo, & reſurgendo, & alia opera noſtræ ſalutis faciendo, propter quod imminente ſua paſſione dixit Luc. 24 f.* Oportet impleri ea quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de. *Patet ergo ex prædictis, quod Chriſtus impleuit legem & prophetas.*

Solutio. *Ad primum dicendum, quod Chriſtus curando infirmum ſabbato non fecit contra legem, quia licitum erat facere in die ſabbati ea quæ ad gloriam Dei pertinebant, ſicut ornare templum, & ſacrificia offerre, & laudes diuinas dicere & huiuſmodi, & multo fortius ſanare hominem miraculoſe ad oſtenſionem diuinæ virtutis erat licitum, & eadem ratione quod ſanatus ſubito portaret lectum ſuum in die ſabbati faciebat ad magnificationem miraculi. Per hoc enim oſtendebatur, quod diuina virtute erat ſic ſubito perfecte ſanatus, quod erat ad priſtina opera plenarie reſtitutus. Ad alia duo patet ex prædictis in corpore quæſtionis.*

Om-

Quin. a Quia omnia fient,ergo. b Vel non agendo . vel non credendo ut Phariſæi.

a donec omnia fiant . † Qui ergo ſoluerit 1

Minima ſunt quæ inchoant homines. i ſicut ſoluit:

b vnum de mandatis iſtis minimis , & do 2

a Deſpectiſſimus eſt in eccleſia ſanctorum. b Ab illis qui ſunt in regno cœlorum.

c cuerit ſic homines,minimus vocabitur 3

d in regno cęlorũ, qui autem fecerit & do- 4

Sic. a Licet in præſenti abiectus,e contra licet ille hic prælatus, tamen uilis.

cuerit,hic magnus vocabit̃ in regno cœ

a Quomodo ergo faciendum. b Quod fit ſpiritu conſilii,& gratia miſericordiæ Dei 5

e lorum.Dico † autẽ vobis,quia niſi abun

f a Quæ eſt in præceptis vitæ inchoatiuis.& myſticis iuxta literam.

g dauerit iuſtitia veſtra plus quã Scribarũ & Phariſęorum,non intrabitis in regnũ

h cœlorũ.† Audiſtis quia dictum eſt anti- 6

quis.Non occides. Qui autem occiderit

a Vt iudicio puniatur legis. Accuſatione legis. b Plus impono non iraſci.

i † reus erit iudicio. Ego autẽ dico vobis· 7

A a *Omnia fiant*.Spiritualiter impleantur,vel imperfecta perficiantur,& ſignificantia,impletione conſumentur.

b *Qui ergo ſoluerit*.Minima ſunt crux Chriſti & paſſio , quã qui erubeſcit,minimus eſt,qui confitetur,magnus.Vel Phariſæos notat, qui mandata Dei demiſerunt pro ſuis traditionibus,quæ nihil valent dum vel minimum quod in lege eſt,prætereunt.

Moraliter . autem ſoluit, qui non implet , ſed tenet ſicut infirmis data ſunt. Vel qui non intelligit ſpiritualiter. Soluere,non eſt agere , quod recte intelligit , vel non intelligere quod non deprauat , aut minuere integritatem ſuperadditionis Chriſti.

c *Minimus vocabitur , &c.* In regno cælorum minimus uocabitur qui erit in eo indignus , in quo nullus minimus ſed omnes magni.

B ⁂ AVGVSTINVS. Quid eſt ſoluitur ? Quid eſt docetur? Soluitur factis, & docetur quaſi verbis. *Qui prædicas non furandum furaris*. Soluit ergo in facto, qui furatur, & quia ſic docet , minimus vocabitur in regno cœlorum,id eſt,in eccleſia huius temporis.

d *Qui autem fecerit*.Qui non ſoluerit,& ſic docet,non minimus,non tamen magnus,ſed facit quod docet.Soli enim factores,legis iuſti ſunt apud Deum.

e *Dico autem vobis*.Cum ait,dico, magnam uim & profundam intelligentiam cogitandi incuſſit, oſtendit quomodo ſuperaddit.Et non quę prius mandauerat,abſoluit.Plus etiã eſt diligere inimicos quam non odiſſe, non cupere , quam non adulterari,non iraſci,quam non occidere.

f *Niſi*.ideſt, non ſolum minima legis pręcepta impleueritis,ſed & ea quę addo,quia dum fiunt addita ad perfectionẽ etiam hæc plenius aguntur quæ præmiſſa ſunt ad inchoationem,quia qui non videt mulierem ad concupiſcendum eã, nec fornicatur , nec occidit qui non iraſcitur.

Auguſtinus.Iuſtitia Phariſæorum eſt,vt nõ occidant,iuſtitia eorum qui intraturi ſunt in regnum cęlorum, vt non iraſcãtur ſine cauſa.Minimum ergo eſt non occidere , & qui illud ſoluerit,minimus vocabitur in regno cœlorũ Qui autẽ illud impleuerit vt nõ occidat,nõ cõtinuo magnus erit,& idoneꝰ regno

regno cęlorum,ſed tamen aſcendit aliquem gradum,perficietur autem ſi nec iraſcatur ſine cauſa. D

Lib.20 de ciuit.ca.9.

⁎ Idem. Abundat iuſtitia noſtra ſuper iuſtitiam eorum, qui ſoluunt quod docent,vt vos non ſoluatis,ſed faciatis potius quod docetis.

* Rupertus. In quatuor virtutes totum hunc ſermonem diſtinguere libet , ſecundum quatuor virtutes principales , quas Ethnici quidem vocare potuerunt,ſed non ſecundũ cœleſtem ipſarum dignitatem cognoſcere meruerunt,iuſtitiam, temperantiam, fortitudinẽ & prudentiam. Vbi enim dicitur , *Eſtote perfecti ſicut, &c.* iuſtitiam commẽdat. Vbi prohibet ne ad oſtẽtationem opera noſtra fiant,vel a ventris aut corporis ſollicitudine temperantiam notat . Cum E vero nos admonet,ne mittamus margaritas ante porcos,& intremus per anguſtam portam, perſeuerantiam fortem. In ſequentibus vero vt caueamus a falſis prophetis,& ne de tribulis ficus colligamus , prudentiam commẽdat. His autem omnibus uirtutibus phariſæos , & ſcribas uacuos eſſe oſtẽdit,vt uere iuſtitię quæ in ſpiritu eſt,aduerſarios, hypocriſi vero,& iactantia intemperantes,& in ſenſu,& vera legis interpretatione inconſtantes , vt qui margaritas ſcripturæ,porcinis affectionibus metiantur,ſed & ipſimet ex ouibus ſe lupos faciunt & hominum prudentiam eludere conantur,cum deſtruant mandata Dei propter traditiones ſuas.

g *Iuſtitia*.Iuſtitiã Phariſęorũ vocat omnia illa ad cultũ Dei actualiter p̃cepta,ſeu figurarũ myſtica tñ ad lr̃am inſtituta.

Iuſtitia illorum, mandata Moyſi,impletio illorum, iuſtitia Chriſti.Illa a pęna liberant,iſta ſaluant.

Quidã in hac expoſitiõe laborãt, volentes notare ſupabũdatiã eſſe in nouo quę nõ obſeruaretur in vete.Teſtam.cũ & in illo mali actus & mala concupiſcẽtia prohiberent.Sed nõ ſecundum hoc hic agitur,immo in hoc abundantia maior q̃ ſcribarum,& Phariſæorum oſtenditur,quia illi ſecundũ opa magis iuſti appellari,quam ſecundũ voluntatem affectabãt.

h *Audiſtis*.Exponit quę eſt iuſtitia Phariſęorum quam qui adimplet non ſtatim magnus , ſed aliquẽ gradum cõſcẽdit.

i *Ego autem*.Perfectionem quã venit implere incipit explanare,

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui ergo ſoluerit,&c.*Hic conſequenter oſtendit qualis debeat eſſe doctrina prælatorum per conformitatem ad Chriſtum , & ponit quandam diuiſionem trimembrem doctorum. Quidam enim ſunt qui male viuunt , & male docent,ſicut hæretici.Et de iſtis dicitur* . Qui ergo ſoluerit vnum de mandatis iſtis.*male ſcilicet viuendo.*

2 Et docuerit ſic homines.*alios ſimiliter per falſam doctrinam corrumpendo.*

3 Minimus vocabitur in regno cęlorum.*id eſt,in eccleſia militante,quia decidit a vera fide:alii ſunt qui bene viuunt & bene docẽt, & tales doctores debent eſſe prælati eccleſiæ propter quod dicit.*

4 Qui autem fecerit,& docuerit,&c.*Alii ſunt doctores qui bene docent & male viuunt.de quibus dicitur infra 23.a.*Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ,& Phariſæi:quod dicũt facite opera autem eorum nolite facere.*dicunt enim & non faciunt.& quia hoc non ſufficit ad ſalutem,ideo dicit prælatis eccleſiæ .*

5 Niſi abundauerit iuſtitia.*q.d.ad ſalutem non ſufficit bona doctrina,niſi adſit bona vita.*

6 Audiſtis quia dictum eſt.*Superius deſcripſit virtutes contemplatiuorum,& prælatorum in quibus conſiſtit iuſtitia abundans , hic conſequenter deſcribit virtutes actiuorum in quibus conſiſtit iuſtitia ad ſalutem ſufficiens.Ad cuius euidentiam conſiderandum,quod ad conſequutionem ſalutis ſufficit obſeruatio mandatorum decalogi , vt dicit. Saluator infra.19.c.Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata . & ideo Saluator noua præcepta moralia non dedit , ſed præcepta decalogi repleuit , & ad obſeruationem eorum homines induxit , verum intellectum eorum declarando , & errores Iudæorum circa hoc excludendo . Et ideo diuiditur in tres,partes, quia primo dat intellectum aliquorum præceptorum moralium . Secundo , aliquorum iudicialium , ibi , Audiſtis, quia.&c. Oculum pro oculo . Tertio . intellectum cuiuſdam præcepit in quo fundatur tota lex , videlicet de dilectione proximi, ibi . Audiſtis quia dictum eſt,&c. Diliges proximum tuum. Prima adhuc in duas,quia primo dat intellectum quorundam præceptorum ſecundæ tabulæ quo ordinat hominem ad proximum.Et ſecundo dat intellectum cuiuſdam præcepti primæ tabulæ ordinantis hominem ad Deum , quo prohibetur periurium,ibi,Iterum audiſtis,quia dictum eſt.Non periurabis . Prima in duas . quia primo dat intellectum cuiuſdam præcepti quo prohibetur nocumentum in perſona propria. Secundo præcepti quo prohibetur nocumentum in perſona coniuncta , ibi. Audiſtis quia dictum , &c. Non mœchaberis.Iterum prima in duas, quia primo declarat præceptum . Secundo infert duplex corollarium, ibi . Si offers,&c. Circa primum aduertendum quod Iudæi credebant per præcepta decalogi ſola opera exteriora prohiberi non motum animi.vnde,& Ioſephus.12. libro antiquitatum reprobat Polybium hiſtoriographum Perſarum dicentem , quod Antiochus Epiphanes mortuus fuerat in montibus miſere propter hoc quod voluerat ſpoliare templum Dianæ in Perſide dicens,quod voluntas mala non eſt peccatum,niſi exeat in effectum. Et eodem modo dicebant Iudæi de hoc præcepto .* Non occides qui autem occiderit.*quia per hoc prohibetur occidendi factum,& non occidendi propoſitum.Et hoc eſt quod dicit.* Audiſtis quia dictum eſt antiquis.*hoc eſt.ſic interpretabantur præceptum hoc.Sed hunc errorem excludit Saluator dicens.* F

7 Ego autem dico vobis,quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo *Vbi Saluator ponit triplicem gradum iræ . Primus eſt in corde . Et notatur cum dicitur .* Omnis qui iraſcitur . *Secundus eſt in ore per verbum contumelioſum , confuſum tamen : quod notatur cum dicitur.*Qui autem dixerit racha *Tertius gradus eſt,quando proceditur ad contumeliam determinatam.quod notatur cum dicitur .* Qui dixerit fatue . *Primus gradus eſt minoris culpę quam ſecundus , &*

nate, & quomodo iuſtitia eorum debeat ſuperabundare.
A Euthymius. Poſtquam corda eorum beatitudinibus præmolliuit, & ad virtutem excitauit, maiora deinceps ad ſit præcepta. Incipit autem in his affectibus qui naturaliores ſunt, ab ira & concupiſcentia.

dicentis, vt ipſi nonnunquam vel ſeruulis vel inferioribus quibuſque aliquid imperantes, diximus, vade tu. D

Libro 1. ſerm. de monte.

* Auguſtinus. Nonnulli de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannoſum dici racha, quoniam dicitur Grece pannus. Probabilius eſt quod audiui a quodam Hæbreo, vocē eſſe nō ſignificantem aliquid, ſed indignantis animi motum exprimentem.

* THEOPHYLACTVS. Dictum eſt, &c. Hoc a certo quodam dictum eſſe nō dicit, Si enim dixiſſet, Audiſtis quia dictum eſt a patre meo, aut a meipſo qui filius Dei ſum, videri poſſet diuerſā a patre legē ponere. Si dixiſſet, dixi antiquis, ęgre acceptus fuiſſet ſermo. Indefinite ergo dixit, *dictum eſt antiquis*, per quod legis antiquitatem oſtendit.

† 11. diſt. c. finali.

† conſeſſui

a *Omnis qui iraſcitur*. Quia neſciebāt homicidium eſſe niſi peremptionem, aperit omnem motum animi ad nocendum, in homicidium computari. Mandatum Chriſti non eſt contrarium legi, ſed latius legem in ſe continet. Qui non iraſcitur, non occidit. Sed non B econtra, licentia iraſcendi cauſa homicidii. Tolle iram, & homicidium non ſit.

a Non fratri iraſcitur, quia peccato iraſcitur. b i. dignus accuſatione.

a quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo * reus

a Quod ſupra de homicidio. b Qui de motu prorumpit in uocem indignationis.

erit iudicio. † Qui autem dixerit fratri ſuo

a Interiectio indignationem exprimens. b Conſenſu iudicum de danda ſententia in eum.

racha, reus erit † concilio. † qui autem di- 1

a Qui vſque ad conuitia proceſſerit. b Aeque in Deum credenti quem Deus ſalem vocat

b xerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si er- 2

c a Quia non licet iraſci, ergo multo minus odio habere. b Boni operis ſacrificium. c In fide, vel ad Chriſtum ad quem niſi per fidem attingat, nemo digne offert.

gò offers munus tuum ad altare, & ibi re-

a Quem læſiſti.

cordatus fueris, quia frater tuus habet ali-

Coram Deo.

d quid aduerſum te, relinq; ibi munus tuum

a Quod nequit fieri, niſi ſpiritu unitatis fundatus & timens Deum. Quantum in te eſt emandando quod peccaſti.

e ante altare, & vade prius reconciliari fratri 4

a Intentionem reuocatis ad id quod cœperas. b Hoc ex ſpiritu lenitatis quo mitis fit. c Haſtenus de proximo, hic pacem iubet habere cum aduerſario.

f tuo, & tunc veniens offeres munus tuū. † Eſto

g 5

Libro 1. ſerm. de monte.

b *Fatue*. ✠ Hilarius. Piaculi magni periculum eſt, quem ſalem Deus nucupauerit, eum contumelię infatuati ſenſus laceſſere, & ſapientum intelligētiam ſalientem, ſtultę intelligentiæ exaſperari maledicto.

† De h... cū ex i...

3 c *Si ergo offers munus tuum*. Explanat ampliorum iuſtitiam oſtendendo, quod ſi non licet fratri iraſci, multo minus ī animo retinere quod in odiū quęrat conuerti. Si quidquā mali cōtra proximum in animo habemus Deo placite offerre nō poſſumus. *Si ergo offers*. ſecūdū literā hoc abſurdum eſt. Eſt ergo in interiori templo altare. E i. fides, cui quodlibet munus ideſt Pſalmus, hymnus, oratio & huiuſmodi, niſi ſit innixum

† Luc.

non eſt Deo placiturum. Et ibi ideſt, cum in corde (quod eſt templum interius) tale munus oblaturus es, ſi in mentē venerit quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, quem tu lęſiſti. Si enim ipſe te lęſit, non ipſe, ſed tu habes aduerſus eū, nec tūc oportet te veniā petere, ſed dare ſicut vis tibi dimitti.

Superadditio Chriſti non iraſci, non concupiſcere, a quibus difficile eſt abſtinere, & ideo magna ſunt in remuneratione. Ira eſt omnis malus motus ad nocendum. Subitus autem motus cui non conſentitur, propaſſio eſt. Accedente conſenſu, paſſio eſt & mors in domo. *Omnis qui iraſcitur*. Gradus ſunt in iſtis peccatis. Primo eſt iraſci, & hunc motum animo retinere, plus eſt ſi vocem cōmotio ipſa extorſit, qua feriatur ille cui iraſcitur: plus etiam, ſi certa vituperatione increpuit. Similiter gradus ſunt in pęnā, nam minus eſt iudicium, quando adhuc cum reo agitur, & eſt defenſioni locus. Plus eſt concilium quando iudices inter ſe conferunt quo ſupplicio damnent quem conſtat eſſe dānandum. Plus eſt etiam gehenna, vbi nulla ſententię dilatio. Et ita quod propriis & certis modis exprimi non potuit, quibuſdam ſimilitudinibus diſtinctum eſt. His enim tribus iudicio, concilio, gehenna diuerſæ manſiones in æterna damnatione pro modo peccati ſignanter exprimuntur. *Qui iraſcitur*. Addunt quidam ſine cauſa, ſicut & ad dicere racha, vel fatue, quia naturale eſt iraſci, ita tamen ne ſine cauſa fiat. Cui ſenſui videtur aptari. *Iraſcimini, & nolite peccare*. Sed omnis occaſio iræ tollitur, dum inimicos diligere iubemur. Qui non iraſcitur, non ſoluit legem, ſed implet, vt intus ſicut extra ſeruet innocentia. Ira proprie eſt commotio paſſionis. Ira, q̄ ex cauſa & nō ex paſſione eſt, iudiciū eſt nō commotio illicita.

Gradus in peccatis.

Gradus in pęna.

Pſal. 4. a.

Omnis occaſio iræ infirmis ſcilicet aufertur vel tollitur. Si enim cum cauſa, non fratri iraſcitur ſed vitio. Iuſta ira mater eſt diſciplinæ. Et ira quæ eſt cum cauſa, iudiciū eſt, nō ira.

Racha.

Racha. Vel racha verbū Hebræum, & interpretatur cenos, C ideſt, vacuus, quod dicimus ſine cerebro quod eſt magna cōtumelia. Qui ergo hęc dici t fratri qui ſpirituſancto plenus eſt, iuſturus eſt contumeliam ſpirituſſancti iudicio ſanctorū iudicium: Non enim modicus furor eſt quem Deus ſale ſapiētiæ condiuit infatuatum dicere, & ſalienti Deo derogare.

Homel. 16. operis imperf.

✠ Chryſoſtomus. Racha non grandis alicuius conuitii ſermo eſt, ſed magis de contemptu veniens, impatientiaque di-

Hom. 1... Matth.

* Chryſoſtomus. Audiant hi qui ſacris myſteriis initiati, cū inimicitiis ad communionem altaris accedunt, nimirum ſacroſancta Chriſti corporis & ſanguinis myſteria, non modo fidelibus communicantur, ſed & Deo ſummo offeruntur, vt ſimul ſint cęna & ſacrificium, vnde mēſa illa altare dicatur.

d *Relinque ibi*. Non ait refer, quia quod recte offertur immutari non licet. Sed relinque donec placabilius offeras, non enim munus repellit, ſed charitatem proximi quęrit, ſine qua nemo ad charitatem Dei peruenit. vnde, Prius charitatem proximo exoluat, qui munus ſuum Deo placere optat.

e *Vade*. Non pedibus, ſed animo humiliter ei proſternas in conſpectu illius cui oblaturus es. Vel petendo veniam ſi præſens eſt. * Auguſtinus. Si abſens ſit, ſaltem apud te ſtatuere oportet, quod ſtatim atque illius adeundi commoditas ſe obferet, cum illo reconciliaberis.

Libro 1. ſerm. de monte. Homel. operis imperfecti.

✠ Chryſoſtomus. Dic mihi quomodo reconciliabor? Qualis pceſſit offenſio, talis debet ſequi recōciliatio. Si cogitatu offendiſti, cogitatu recōciliare. Si verbis, verbis recōciliare. Omne em̄ peccatū, quomodo cōmittit, eo modo & pęnitet.

f *Offeres*. Hoc ex ſpiritu pietatis quo mitis fit. & diuinū verbū pie intelligit, intelligendo obedit, & ad implendū cor erigit.

g *Eſto conſentiens*. Sicut iam præcepit fratri reconciliari, & poſt iubet inimicos diligi, ita hic dum currimus in via huius ſeculi, ad pacem, & concordiam hortatur, ſicut dicitur, *ſi fieri poteſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Et pro conſentiens ex Græco habetur benignus vel beneuolus cio. ne differas in craſtinū. *Dū eſt in via*, dū adhuc licet opari.

Rom. 12. F

Si fratrem læſiſti reconciliare ei. Si aduerſarius extiterit, eſto beneuolus, vt fiat amicus.

Aduerſa-

NICOLAVS DE LYRA.

ſecundus quam tertius & ideo primo minor pęna determinatur, cum dicitur.

1 *Reus erit concilio*. Quia minus eſt quod iudices debeant congregari ad determinationem pęnæ alicuius, quam quod iam ſit adiudicatus. quod ponitur in ſecundo cum dicitur. *Reus erit iudicio*. Et hoc eſt minus quam quod aliquis ſit iam extremæ pęnæ determinatus, quod ponitur in tertio gradu. cum dicitur.

2 *Reus erit gehennæ*. Conſiderādum tamen, quod licet ira ſit peccatū, vt hic dicitur, non tamen peccatū oīs. Ira enim eſt appetitus vindictę. Vindicta autē ſi ſit iuſta, nō eſt peccatū eā appetere, ſed tantum ſi ſit iniuſta. Et hoc cōtigit quadrupliciter. Vel quādo appetitur pęna eius qui nō meruit vel plus q̄ meruit. Vel ſi appetatur ordine debito prętermiſſo. vel quia appetitur ꝑpter indebitū finē, vt quādo appetitur ſolū propter vindictā non ꝑpter iuſtitiā.

3 *Si ergo offers*. hic ex prædictis infert duplex corollarium. Primū reſpicit placationem diuinæ offenſæ Et ſecundum euaſionē pęnæ infligendæ, ſecundū ponitur ibi. Eſto cōſentiens, &c. circa primū aduertendū, quod munus Deo oblatū nō proficit ipſi offerenti, niſi ſit in charitate: charitatē autē nō habet, niſi proximo lęſo ab eo velit ſatisfacere. Et iō dicit, *Si offers munus, &c*. Sequitur.

4 *Vade prius, &c*. Et poteſt hoc intelligi dupliciter. vno modo pedibus corporis. & hoc debet fieri ſi cōmode poſſit haberi ipſius fratris offenſi pſentia. Si autē non poſſit ſufficit ire ad eū pedibus mētis quod fit quando habet propoſitū ſatisfaciendi loco & tēpore competenti. Et hoc modo vtitur eccleſia Romana, quæ reū confitentē abſoluit, & ſibi ſatisfactionem læſo fiendam imponit.

5 *Eſto conſentiens*. Hoc eſt ſecundū corollarium, quia ſi ille qui

MORALITER.

1 *Si ergo offers munus tuum*. Chryſoſtomus, Plus enim diligit Deus fidelium concordiam, quam munera ſibi oblata.

5 *Eſto conſentiens, &c*. Moraliter aduerſarius peccatoris poteſt dici

A Aduerſarius eſt aliq̃s homo, vel diuinus ſermo. Eſto beneuolus & conſentiēs verbo Euangelij, qđ mandat multa cōtraria carni, cum quo in via, ideſt Chriſto, recte gradimur, dum ei obediendo ad vitam æternam pertingimus.

Aliter, Aduerſarius eſt Deus, vel magis ſermo diuinus q̃ contradicit peccare volētibus. Qui adhoc datus eſt, vt nobiſcum ſit in via cui oportet nos conſentire, ne oderimus, quod Deus nobis non parcit donec ſanemur.

✻ Auguſtinus. Sed neque beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi dum beneuolentia, ibi amicitia, neque quiſquam duxerit, amicitiam cum diabolo eſſe faciendam. Neque cōcordare cum illo expedit, cui ſemel renunciando bellū indiximus, & quo victo coronabitur.

* Athanaſius. Dicitur etiam conſcientia aduerſarius. Nam occulte nos in corde noſtro redarguit, coercet a malo, & ſi ſimus inobedienies, tādem nos ad Dei tribunal ſiſtit, vbi & pęnas dabimus enormium peccatorum, tum etiam lenium & minimorum.

a Nemo enim nouit quando de hac uita exeat.

† conſentiens aduerſario tuo cito[a], dum es 1
a in via cum eo, ne forte tradat te aduerſarius 2

¶ In tenebras exteriores.

b judici, & iudex tradat te miniſtro, & in car- 3
cerem mittaris. Amen dico tibi, non exies 4

a Id eſt, nunquam ſicut ibi dicit. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

c inde, do[a]nec reddas nouiſsimū quadrātem.

¶ A Moyſe.

d † Audiſtis quia dictum eſt antiquis. † non
Mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia 5

a Et anima eius titillata fuetit quod propaſſio dicitur, quę & ſi culpam habet non tamen crimen. b Concupiſcentia eſt mater adulterij.

e omnis † qui viderit mulierē ad cōcu[b]piſcen- 6
f dum eam, iam † mœchatus eſt eam in corde.

✻ Tertullianus. Si in diabolum transfertur aduerſarii mentio ex obſeruatione comitante, cum illo quoque moneris eā inire concordiam quæ deputetur ex fidei conuentione. Pactus es.n. renunciare ipſi, & pompæ & angelis eius. Cōuenit inter vos de iſto. Hęc erit amicitia obſeruatione ſponſionis, ne qđ eius poſtea reſumas, ex his quæ ei eieraſti, quæ illi reddidiſti, ne te vt fraudatorē, vt pacti tranſgreſsorē iudici Deo obijciat, & iudex te tradat angelo executionis, & ille te ī carcerem mandet infernum, vnde non dimittaris, niſi modico quoque delicto mora reſurrectionis expenſo.

a *In via cum eo.* Sermo diuinus, nobiſcū eſt in Chriſti via. Aduerſarius nobiſcū ī via ſermo. Sermo diuin⁹ nobis via eſt qua currimus. vñ. *Viam mandatorū tuorū concurri, cū dilaſti cor meum.*

b *Ne forte tradat.* Sic tēperauit, ut pęnitentiæ locū nō afferret, putaretur.n. quod ſi obiſſet aduerſarius & nō poſſet ei in via eſſe beneuolus, neceſſario iudici traderetur. Sed & locū pęnitentiæ reliquit, & impęnitentem iudici tradidit, dicens. Iudex tradat te miniſtro.

Tradat.i.cauſa ſit cur tradaris in manus Chriſti, cui pater omne iudicium dedit. Chriſtus miniſtro, ideſt, angelo qui colliget.

c *Nouiſſimum quadrantem.* i. minuta peccata, quia nihil erit impunitū. Vel per quadrātē nouiſſimū, ſignificātur terrena peccata, quia prima pars mūdi cęlū. Secūda aer. Tertia, aqua. Quarta, nouiſſima terra, ergo donec reddas nouiſſimū quadrantem, ideſt, donec luas peccata quæ de terra contraxiſti.

Primus quadrās eſt ignis quo charitas ſignificať. Secūdus, aer quo ſpirať, quo ſignificať vita. Tertius, aqua qua renaſcimur. Nouiſſimus, terra, per quam carnalis vita. Vnde. *Terra es & in terram ibis.* ideſt, exolues quod eſſe voluiſti.

Quadrans genus numi eſt qui habet duo minuta. Vñ alius euangeliſta dicit illam pauperculam miſiſſe in corbanam quadrantem. Alius duo minuta quod idem eſt.

✻ Tertullianus. Carcerem illum quod Euangelium demonſtrat, inferos intelligimus, & nouiſſimum quadrantem, modicum

C

D dicū quoq; delictū mora reſurrectionis illic luendū interpretamur. Nemo dubitabit animā aliquid penſare penes inferos, ſalua reſurrectionis plenitudine, per carnem quoque.

d *Audiſtis.* Adhuc qui dixit. *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* Addit: *Quantū debeat abundare iuſtitia apoſtolorū pluſquam Phariſæorum.* Minor iuſtitia eſt, non męchari corpore. Maior iuſtitia eſt non męchari & corde. Non ait, qui concupierit. *ſed qui viderit ad concupiſcendum eam.* ideſt, hoc fine & animo attēderit vt eā concupiſcat, quod iam nō eſt titillari, ſed plene conſentire libidini, vt ſi facultas ſit peragatur. Hic nomine męchantiū omnē carnalem delectationem accipe quādo anima relicta ſuperiori lege, turpi voluntate inferiorū proſtituta corrumpitur.

e *Viderit mulierem.* Beda. Magna ſuperadditio. Viſus ponitur pro omni motu qui eſt ad delectationem, non ſolum corporalis, ſed interior qui eſt in concupiſcētia, in qua aperiunť oculi q̃ pro pęna peccati primis parētib⁹ male aperti legūť. tūc itur in affectū cordis, nec deeſt volūtas, ſed occaſio pcťi. Sicut ergo bona volūtas cū deeſt copia agēdi remunerať, ſic de liberatio cū molimine vitiorum dānať, q̃a nō ſm qđ quiſq; potuit & nō licuit, ſed ſecūdū qđ uoluit & propoſuit ex conſcientia accuſatur uel defenditur.

✻ Chry. Dominus aduenire non eſt contentus, ut ſolummodo corpus a malis actibus, ſed ut prius animam quoque a malis cogitationibus auerteret. Quia enim ſpiritusſancti gratiam mente ſuſcipimus, merito ipſam purificat primam. Propterea non dixit, qui cōcupiuerit ad adulterandum, ſed qui uiderit ad concupiſcendum.

E

f *Ad concupiſcendum* Vt trāſeat in affectū cordis; ut facere diſponat, ubi nō deeſt uolūtas, ſed occaſio, qđ paſſio dicitur, quę eſt mors in domo. Propaſſio eſt animi ſubitus affectus uel iræ, uel amoris. Paſſio quædam animi forma vel deliberatio ex conſenſu. vnde dicitur aliquis iracundus vel amator.

Propaſſio eſt ſubitus motus ſine deliberatione boni vel mali opis. Paſſio eſt affectio deliberati animi ſi ſit locus pſiciēdi. *Quod ſi oculus.* Oculus pť accipi dilectus amicus cōſiliarius quaſi iter demonſtrās. Dexter q̃ diuinis. Qui vero in his quę ad corpus ptinent cōſulit, ſimiliter oculus. Scādalizat.i. ſi in hęreſim aliquā trahere vult. Similiter dextera manus dr̄ amicus, q̃ eſt amicus in diuinis. Siniſtra, quę in huius vitæ neceſſariis. Sicut viſus oculo, ita manui cōuenit actio Vel, ī oculo & in manū dextera poſsūt accipi fratres, uxor, filij, propinq̃, qui ſi ſunt impedimēto, debemus a nobis ſeparare, ne dū ipſos lucrari volumus, noſipſi pereamus. Vñ in Leuitico de magno ſacerdote dr̄. *Cuius anima cultui Dei mancipata eſt, ne ſuper patrem & matrem vel filias polluatur.* i nullius affectum ſciat niſi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, eſt mētis viſus, dexter dignior exteriori, q̃ purgādus eſt ne ſcādalizet. Quia ſi ille ſemp in ꝓpitiatoriū reſpicit, exterior frenať lege eius. Hic ſcādalizat concupiſcēdo illicita, ſed eſt eruendus ne per eum in vitium labamur.

Iſidorus. Si cōtemplatio vertitur in tædium vel in arrogātiam, dimitte eam, & tranſi ad actiuam, quia melius eſt per actiuam ſaluari, quam per contemplatiuam perire. F

Erue

Margin notes: Mar. 11. d. Matt. 5. d. — † Non cōmittes adulteriū. — † Adulterium commiſit cum ea. — Hom. 17. operis imperfe. — Propaſſio Paſſio. — Leuit. 27. a. — Exo. 20. c — Pſal. 118. d. — Gen. 1. d.

NICOLAVS DE LYRA.

offendit fratrem, vult pęnā gehennæ euadere, debet in hac vita mortali ſatisfacere. Et hoc eſt quod dicit. Eſto conſentiens, &c. *Id eſt fratri læſo qui habet aduerſum te. Eſto conſentiens per ipſius placationem.*

1 Dum es in via cum eo. *Id eſt, in præſenti vita.*

2 Ne forte tradat, &c. tradat te miniſtro. *Ideſt, diabolo qui eſt exequutor diuinæ iuſtitiæ.*

3 Et in carcerem mittaris. *ideſt, in pęnam infernalem.*

4 Amen. *ideſt, fideliter.* 4 Dico tibi, non exibis. *ideſt, nunquam exibis, quia in inferno nunquam eſt poſſibilis reditio.*

5 Audiſtis quia dictum eſt. *Hic conſequenter ſaluator dat intellectum præcepti negatiui, quo prohibetur nocumētum alicui ratione perſonæ.ſ. vxoris. Et primo ponit huius præcepti intellectum. Secundo, refert quoddam corollarium, ibi:* Si ergo oculus tuus. *Circa primū aduertendum, q̃ Iudæi per illud præceptū:* Non concupiſces vxorē proximi tui, *intelligebāt ſigna exteriora tantum prohibita, vt ſunt tactus impudici, & oſcula & huiuſmodi. Et ideo ſic exponebant.* Non concupiſces vxorem, &c. *Ideſt, ſigna concupiſcentiæ nō facies. Similiter per illud pręceptum.* Non męchaberis: *intelligebant actum mœchiæ tantum eſſe prohibitum, & ſic concupiſcentia latens omnino in corde non expreſſa ſigno vel facto, nullum eſt peccatum. Sed hoc irrationabile, quia actus exteriores vel ſigna non habent rationem peccati, niſi inquantum ſunt voluntarii, vt prædictum eſt. Et ideo ſaluatur excludens hunc errorem dicit.*

6 Omnis qui viderit. *Quia videre abſolutè non eſt malū, ſed inquantum ex eo ſequitur concupiſcentia interior. Et iſta concupiſcentia ſic procedit, quia primo ex aſpectu mulieris cauſatur concupiſcentia in appetitu ſenſitiuo, qui dicitur ſenſualitas, & præuenit actum rationis, &*

MORALITER.

† dici præceptū diuinū quod accuſat ipſum. Et etiam cū hominibus in vita præſenti. Prou. 6. c. *Cum ambulaueris tecum gradiuntur, &c.* Munus autē hominis diſcordantis a pręcepto diuino nō eſt acceptum Deo. Ipſe etiam per præceptum quod tranſgreditur, coram ſummo iudice accuſatur & etiam condemnatur.

Non mœcha. &c. Omne peccatū mortale męchia ſpiritualis eſt qua peccator cum diabolo relicto ſponſo proprio fornicatur.

Quod

a *Erue eum.* Ad literam nullũ mem. rum erui præcipit, ſed interior viſus qui dexter.& exterior qui ſiniſter dicit, per ſtudiũ pij laboris ſi nocet eſt reuocandus vel remouendus, & et longe faciẽdus, vt.ſ.nec in memoria habeatur. Eruitur oculus cũ frangit malus viſus. Proiicitur, cũ ex toto annihilat, nec intrare permittitur.

† infra 18.b. 24 q.3.c.illud Tib.a de ſerm. dom.ca.14.

✱ Auguſtinus. Quicquid eſt quod ſignificat oculus, ſine dubio tale eſt, quod vehementer diligitur. Solet enim ab his qui vehementer volunt exprimere dilectionẽ ſuam, ita dici, diligo eum vt oculos meos. Quod autem additum eſt dexter, fortaſſe ad augẽdũ vim dilectionis valet, Amplius enim formidãt homines dextrũ amittere, vt iſte ſit ſenſus. Quicquid illud eſt quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, *ſi ſcandalizat te*, ideſt, ſit tibi impedimento ad veram beatitudinẽ, erue *eum, &c.*

b *Dextera manus tua.* Proſpera operatio, vel aliquis adiutor ſtrenuꝰ intra vitæ negocia, qui ſi ſcãdalum eſt in lege Dei, melius eſt illo præciſo ſaluari, quã cum illo damnari,

B Dextera manus, eſt actio, oculus, contẽplatio in qua ſcandalizamur, dum ex infirmitate ad purũ contemplari non valemus. In hac pro deſidia & torporis ocio, in alia pro ſeculi frequentia & occupationis tędio illaqueamur. Et nota ſi quis nõ põt frui contemplatiua, non torpeat ocio ab actiua, vel, ne dũ occupatur actib. creſcat ab interna dulcedine, cũ melius in cõtemplatiua poſſit proficere. *Si dextera tua.* i. ſi dum exequaris opera miſericordiæ in actiua cadis in alia vitia, dimitte eã actiuã, & trãſi ad aliud.

Contemplatiuus ab operibus actiuæ vitæ non abſtineat.

* Aug. Dextera manus, dilectiſſimus eſt amicus, adiutor & miniſter in operibus diuinis.

Vbi ſupra. Quæſt. 69. ad Antiochum.

✱ Athanaſius. Nõ de membris corporis hoc dixit dominus, ſed de amicis & cognatis, membra nãque ſumus inuicem. Si igitur habes amicũ cuius tanta ſit tibi neceſſitas quãta ſit vel dextri oculi vel manus, iuxta dictũ Iob. Oculus eram cęcorum, corũ, ſi videris ab ipſo damnũ inferri animę tuę, abſcinde eũ.

D c *Abſcinde eum, &c.* Si qs hoc prædicat de membris, affectu pietatis nõ debet audiri. Sed vt improbitas morũ & prauitas actionũ inde reſecet, vt qdqd in oculo mẽtis de via iuſtitiæ & morũ probitate nos ſubuertit, & quidquid cõtra operationem virtutum extra pulſat procul pellatur.

de ſuo. † Quod ſi oculus tuus dexter † ſcan-
a Ne noceat errore vel exemplo. b Ne aſpicias, quo male pereas.
a dalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expe-
a Ille quem habes, vt vnum membrum.
dit enim tibi, ut pereat vnum membrorum
Tu & ipſe.
tuorum, quam totum corpus tuum mitta-
Operatio proſpera.
b tur in gehennam. Et ſi dextera manus tua
c ſcandalizat te, abſcinde eam, & proiice abs
a Ille quem tu habes vt membrum. Actiua uel contemplatiua uita, ſiue adiutor.
te. Expedit enim tibi, ut pereat vnum mem-
a Tu cum illo. Tu cum illa uel illo.
brum tuorum, quam totum † corpus eat in
a Ita abundantior iuſtitia, quia ibi licet dimittere, hic non niſi cauſa fornicationis.
d gehennam. Dictum eſt autem. † Quicunque
a Permiſſio fuit non præceptum.
e dimiſerit vxorem ſuam, det illi libellum
a Non ſoluo ſed ſuppleo.
repudii. Ego autem dico vobis, quia om-
a Non concubinam.
nis qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta

1
2
3
4
5
6

d *In gehennam.* Nomẽ gehenna in veteribus non inuenitur, ſed prius a domino ponit. Cuiꝰ nominis occaſio eſt. Idolum Baal fuit iuxta Ieruſalem ad radicẽ mõtis Moria vbi Siloa fuit, hæc vallis irrigua fuit & nemoroſa & plena delitiis, & locus in ea, idolis conſecratus, populus aũt Iſrael adeo inſaniuit, vt relicto templo ibi immolarẽt, & filios ſuos incenderent dæmoniis. Et dicebatur locus iſte gehennõ. i. vallis Ennon. Comminatur autem Deus ſe impleturũ locum illum cadaueribus, vt vocetur poliandrũ, ideſt, tumulus mortuorũ, huius ergo loci nomine futura ſupplicia deſignantur.

e *Det illi.* Scripſit Moyſes in Deuteronomio, qđ ſi vxor non placeet viro propter aliquã fęditatẽ, dimittat eam. Quod Chriſtus exponit ob duritiã maritorum dici, nõ vt cõcedatur diſſidium, ſed ut tollatur homicidiũ. Melius eſt. n. diuidi quã per odiũ ſanguinẽ fundere. Chrs vero ſolã fornicationem excepit, cæteras moleſtias iubet pro fide cõiugii & caſtitate ſuſtineri. Nõ eſt dimittere, contempta carnaliter, cũ vxore ſpiritualiter viuere. hic iubet vxorem nõ dimitti, qui alibi dicit. *Qui non oderit patrẽ & matrem, & filium, &c. non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Ideo dictũ eſt, quia in regno Dei nulla eſt conditio vitæ præſentis, quã qui nõ oderit, & vt finiat optauerit, nõ dũ diligit regnũ Dei. Odit ergo nõ hõines, quos potius vult ſecũ permanere, ſed corruptibilẽ coniunctionẽ in vxore, legẽ miſerã naſcendi & moriendi in parentibus. Amat vero eter nũ eſſe ſibi & omnibus illis. Sicut diligit inimicũ, nõ in hoc quod inimicus & malus, ſed quod homo vt ſecum ſit ſaluus. Chry.

F

C

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *& ſic nõ eſt peccatũ, nec veniale nec mortale. Cuius ratio eſt, quia talis motus ſenſualitatis non eſt in poteſtate hominis, & per conſequens non eſt peccatum, ſed retentio huius concupiſcentiæ poſtquam percepta eſt, bene eſt peccatum, vnde dicit Auguſtinus. Non eſt in poteſtate noſtra quibus viſis tangamur ſed eſt in poteſtate noſtra ea reſpuere vel acceptare. Et ſic patet quod prædictꝰ modus ſenſualitatis nõ eſt peccatum ſed materia exercendæ virtutis, ſi ei reſiſtatur per rationem. Si autem teneatur per delectationem moroſam abſque conſenſu tamen, tunc eſt peccatum, ſed veniale. Si autem ſequatur conſenſus in animo, tunc eſt peccatum mortale, etiam antequam exprimatur facto vel ſigno. Et ideo de tali concupiſcentia quæ eſt conſenſus dicit Saluator, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.*

1 Quod ſi oculus tuus. *Hic ex prædictis concludit corollarium. ſ. quod illud quod facit hominem ruere in talem conſenſum prædictum eſt ſollicite vitandum, & quia aſpectus impudicus eſt huiuſmodi. Ideo dicit.* Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat. *i. facit te ruere in prædictum conſenſum.*

2 Erue eum. *Non eſt ſic intelligendum, quod homo ad vitandum concupiſ. etiam debeat ſe aliquo membro ſibi a Deo dato priuare, quia per hoc non ſanatur concupiſcentia quæ interius viget. Similiter quia per viam aliam poteſt adhiberi aliquod remedium efficacius. ſ. per voluntatem actus membrorum illicitos reprimentem. quia membra corporis mouent actus ſuos per voluntatem, & ideo erutio oculi hic accipitur metaphorice. Oculus enim erutus non poteſt exire in actum videndi, & per conſequens ille bene ſibi oculum eruit qui ipſum ab actu videndi impudico per voluntatem reprimit.*

Aliter exponitur. Oculus dexter. *ideſt, viſio bona de genere, ſi ſit alicui occaſio ruinæ, debet eam relinquere, & a ſe reſcindere Verbi gratia. Si aliquis vadit ad aliquod collegium mulierum cauſa prædicationis vel conſilii dandi, hoc eſt bonũ de genere, tamen ſi ex hoc percipiat occaſionem ruinæ ſibi imminentis per ortum alicuius familiaritatis malæ vel tentationis periculoſæ, debet illud opus bonum de genere dimittere. Ratio autem ſubditur.*

3 Expedit enim tibi vt unum membrum. *Prædicto modo. ſ. actum illicitum quamuis delectabilem deſerendo. Vel ſi accipitur pro bono de genere, melius eſt illud dimittere.*

4 Quam totum corpus. *i. quam tota congeries bonorum operum per grauem lapſum pereat occaſione illius particularis boni.*

5 Et ſi dextera. *Sicut dictum eſt de oculo, ſic de manu dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſic, quia ſi eſt occaſio ruinæ per tactum impudicũ, abſcindẽda eſt, prohibendo talem actum per voluntatis imperium. Alio modo ſic, quod per manum intelligatur bonum opus de genere, quod eſt relinquendum, ſi ſit occaſio ruinæ, ſicut ſi aliquis alicui mulieri det eleemoſynam, vt ex hoc contrahat cum ea familiaritatem periculoſam, debet primum dimittere, quamuis ſit bonum de genere ne perdat maius bonum continentiæ.*

6 Dictũ eſt. *Hic dat intellectum cuiuſdam permiſſi in lege. ſ. de libelli repudii datione de quo ſcribitur Deu. 24. n.* Si acceperit homo vxorem, & nõ inuenerit gratiã ante oculos eius propter aliquã fœditatem, ſcribat libellũ repudij, quem dabit in manu illius, & dimittet de domo ſua. *Credebãt autem Iudæi, quod hoc eſſet ſimpliciter licitum, ſed hoc eſt falſum, quia cum ſecundum totam vitam indiuiſibilitas ſit de ratione coniunctionis matrimonialis, vt dicetur infra 19. ideo hoc permittebatur, non quia licitum, ſed ad euitandum maius malum, ſcilicet vxoricidiũ. Minus enim malum erat quod vxores dimitterent, quam quod eas interficerent, & ideo non erat licitum, vxorem dimittere, niſi propter fornicationem, tunc enim licitum eſt eam dimittere quantum ad cohitationem & debiti redditionem, manet tamen uinculum per totam uitam. Et ideo dicit, quod ſi amiſ-*

MORALITER.

1 *Quod ſi oculus.* Iſte eſt cõſiliarius: Manus dextera eſt ſpecialis amicus, qui debent a ſe pręſcindi, ſi ſint in periculum ſcandali.

2 *Quicunque dimiſerit uxorem.* Vxor nullo modo dimittenda eſt deſurſum deſcendens ſapientia de qua dicit Sap. 8. a. *Hanc quæſiui mihi ſponſam aſſumere.* Multi tamen dant ſibi libellum repudij, & aſſumunt ſibi ſapientiam mundanam, quæ terrena eſt, animalis, & diabolica, vt dicitur Iacobi 3. d.

Reddes

Chryſoſtomus. Permiſit Moyſes dari libellum repudij, ne
A propter odiũ funderetur ſanguis. Permiſit fieri mala, ne fie-
rent peiora: & hoc permittẽdo nõ Dei iuſtitiã demõſtrauit,
ſed a peccato abſtulit culpã peccãdi, vt quaſi ſecundũ legem
agentib. peccatũ, nõ videatur eſſe peccatum. Si ergo permiſ-
ſum eſt repudium malũ, quidem, tamẽ licitum. Hac ratione apoſtoli pręceperũt ſecundas nuptias propter incõtinẽtiã hominũ. Permiſit non pręcepit: Quod permittimus nolẽtes pcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non poſſumus.

a *Cauſa fornicationis*. Quia in hoc fides caſtitatis & cõnubij rumpitur: & ille non facit eam męchari, sed ipſa cauſa eſt reatus ſui. Si autẽ pro fornicatione dimittit, a fornicatione debet eſſe immunis, nec aliã ducere licet dum illa viuit.

Fornicationis cã. Fœminæ, q̃ fornicata eſt, vel viri, ne fornicetur. ſ. ſi vxor cogat ad idololatriã, vel ad auaritiã, vel ad
B alias illicitas concupiſcentias. Non enim fornicatio eſt tantum ſtupri, ſed generaliter quæ a lege Dei aberrare facit.

b *Et qui &c.* * Chryſ. Non dicas, quoniã vir ſuus eam dimiſit, quia etiã poſtquam dimiſſa eſt, remanet dimittẽtis vxor.

* Tertul. Adulteratur, quia viuam carnem ſibi immiſcet ſuper viuam priſtinam, quam Deus aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideoq; abſtulit repudiũ quod ab initio non fuit, vt quod ab initio non fuit, muniat duorũ in vnam carnem perſeuerantiam, ne neceſſitas vel occaſio tertiæ concarnationis irrumpat, ſoli cauſę permittens repudium, ſi forte præuenerit cui præcauetur.

✲ Chryſ. Ille qui dimiſit vxorem ſuam, ſi alteram duxerit, tunc ſe conſtituit criminis reum, quia adulteram fecit ex cõiuge, hic vero accipiendo alienam, adulter effectus eſt.

✲ Hierony. Quandiu viuit vir, licet adulter ſit, licet ſodomita, licet omnibus vitijs coopertus, & ab vxore propter hæc ſcelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterũ virum accipere non licet.

c *Reddes autem*. Si iurare cõtigerit: per creatorem iurabis: nõ per creaturã. Hoc.n. per quod iurat quilibet veneratur: hoc amat hoc timet. iõ lex pręcipit vt nõ iuretur niſi per Deũ. Iudæi.n. per angelos & Ieruſalẽ & elementa iurantes, creaturas venerabant honore Dei. Sicut ergo victimas deo immo
C labant, ne eas idolis immolarẽt, ſic paruulis cõceſſũ eſt iurare per Deũ, nõ q recte hoc fiat: qa melius eſt hoc Deo exhiberi, quam creaturis. Chriſtus vero omnino iurare ꝓhibet. i. D
ne quis quaſi bonum appetat iuſiurandũ, & aſſiduitate iurãdi labatur in periurium: Iurat.n. Paulus dum Deum teſtem facit, nõ quod bonum ſit iurare, ſed quod neceſſarium, dum niſi iuretur, homines ſunt pigri credere, quod eſt eis vtile.

a cauſa fornicationis, eam męchari facit: &
b qui dimiſſam duxerit, † adulterat. Iterum 1
audiſtis: quia dictum eſt antiquis: † Non per-
c iurabis: reddes autem domino iuramen- †
d ta tua. Ego autem dico vobis: non iura- 2
re omnino: neque per cęlum, quia thro- 3 4
e f nus Dei eſt: neque per terram, quia ſcabellũ 5
eſt pedum eius, neque per Ieroſolimam, 6
g quia ciuitas eſt regis magni. Neque per 7

a Quia debet manere innupta, uel viro reconciliari. b Item in hoc non ſolũ, ſed ſuppleo legem. a Longe facio a periurio, dum iurare prohibeo. ¶Sermo fidelis pro iuramento debet haberi. ¶Iuſtum. a Et ita in eum Deum iuras. b Per peccatorem. a ¶Quando iuras per eam, no propter eam, ſed quia culturæ Dei deputata eſt.

Qui nõ iurat peierare nõ poteſt: ſicut qui nõ loquitur, non poteſt mentiri.

d *Ego au.* Docet nil tam vile in creaturis q. quis peierare dẽat, dum a ſummo vſq; ad imum iuramẽtum vetat. i. a cælo vſq; ad capillum. In Deũ peierare cõuincitur, cuius thron⁹ eſt cælũ, & cuius eſt quidquid eſt. In cælo dr̃ Deus ſedere, terrãque calcare, nõ q. habeat membra ſic locata, ſed quia in corpore mũdi maxima ſpẽs eſt cæli minima terrę. Dr̃ ſedere quaſi ex celleñtiori ptior pulchritudini: minimã iudicet, & ordinet in infimis. Sedes.n. Dei iudicium ſignat. Myſtice. Celũ eſt anima iuſti, terra peccatoris. Et quia ſpiritualis oĩa iudicat, & a nemine iudicatur. ſedere dr̃. Peccator, quia per iuſtitiam in infimis ordinatur, & ſub lege ponitur, ſcabellum pedũ dicit̃. E

* Chryſoſt. Nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret: ſicut qui fecit conſuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna.

✲ Aug. Quia vero periurare graue peccatum eſt, longius autem remotus eſt a periurio, qui nec iurare cõſueuit, quã qui verum iurare procliuis eſt, maluit nos dominus non iurantes, non recedere a vero quam verum iurãtes appropinquare periurio.

e *Per cælum*. Illi vel celũ plus aliquid ſuſpicabãtur, vel per illud iurãtes nõ putabant ſe iuramento teneri, iõ ſententiã ſic tẽperat, ut & celũ creatura Dei credatur, nõ plus aliquid, & quia thronus eius eſt periuriũ timeatur. Sic & de terra, quia ſcabellũ pedũ eius. Qui ergo per creaturã iurat, illi debet iuramẽtũ qui eam creauit & regit, nec alij recte putat̃ reddi.

Nõ iuremus per creaturas ut ueneremur eas ultra quam debemus per eas ut utiles exiſtimemus, ut. ſ. cum per eas iuremus nihil iurare putemus.

f *Neque per terram*. Alij per ſalutem Pharaonis, qui Dei iudicio poſitus eſt in infimis Non eſt poteſtas niſi a Deo: & in hoc Deum iuras.

g *Neque*. Quod non eſt tuum opus, ſed Dei, & ita in minimis Deum iurando, periurium incurrere potes.

Qui p caput iurat, illi dẽt cui⁹ figura & poteſtas ĩ eo manet. E

Marginalia: Rom.9.a. — Adulterium mittatur. †Leu 19.c. 22.q.1.c. habemus & c. ſi peccatum. — Myſtice. — 1.Cor.2.d. — Hom.12.operis imperfect. li.19. cap.23. cont.fauſt. — Gen.42.c. Rom.13.a.

NICOLAVS DE LYRA:

amiſſa nubat alteri, cõmittit adulteriũ, & ſimiliter qui eam duxerit,
1 Iterum. *Hic dat intellectũ cuiuſdã præcepti primæ tabulæ, quo prohibetur periurium. Circa hoc autẽ errabant Iudæi credentes, quod ſolum iuramentum mendax eſſet prohibitum, & quod iuramentũ illicitum eſſet ſeruandum, ſicut Act. 23. e. dicitur, quod quidam Iudæi iurauerunt inter ſe interficere Paulum antequam comederent vel biberent, & credebant ſe teneri ad impletionem iuramenti, vnde Iudicum 11. a. Iepte ex promiſſione domino facta immolauit filiam ſuam, vbi dicunt communiter doctores, quod nõ placuit Deo. Ex quo patet, quod iuramentum vel votum de illicito factum, non eſt obligatorium. Similiter iuramentum incautum. quod fit ſine neceſſitate: credebant eſſe licitum, immo etiam per ſe bonum, propter hoc quod ſcribitur Deut. 6. c. Dominum Deum tuum timebis. Sequitur. Et per nomen illius iurabis ſed hoc patẽt eſſe falſum, quia nomen tantæ ſanctitatis accipere ſine cauſa importat irreuerentiã diuini nominis. Quod autẽ dicitur Deut. 6. b.* Per nomen illius iurabis. *non eſt dictum propter hoc quod conſuetudo iurandi ſit licita ſine neceſſitate, vt ipſi dicebant: ſed ad excludendam iurationem per idola, vt ibidem dicitur, quæ in nullo caſu eſt licita. q. d. ſi occurrat neceſſitas iurandi, tunc iurabis per nomen Dei, & non per nomen idoli, propter quod dicit ſaluator.* Ego

2 Ego autem. *i. ex quacunque cauſa: quia hæc eſt incauta iuratio. Per hoc tamen non includitur iuratio in neceſſitate: quia negatio ibi præponitur ſigno vniuerſali affirmatiuo, quod æquipollet ſuo contradictorio, poſtpoſita autem æquipollet ſuo contrario vnde, Non omnis, valet quidã: non omnis non, valet nullus. Hic autem non dicitur, omnino non iurare, quia eſſet ſenſus, quod in nullo caſu eſſet iurandum, quod eſt falſum, quia quilibet tenetur ſuperiori requirenti per iuramẽtum dicere veritatem, aliter periret veritas iuſtitiæ in multis. Sed dicitur hic.*

3 Non iurare. *Et ideo non eſt ſenſus quod in nullo caſu eſſet iurandum, ſed quandocunque deeſt neceſſitas. Non ergo excluditur omne iuramentum, vt viſum eſt, ſed excluditur iuramẽtum incautum. Et quia non ſolum incaute iurare per nomen domini eſt illicitum, ſed etiam iurare per creaturas eodem modo eſt illicitum, inquantum in eis relucet virtus diuina. Ideo ſubdit.*

4 Neque per cęlum. *i. principaliter ibi relucet gloria Dei.*

5 Neque per terram. *i. infima creatura, ſicut ſcabellum eſt inferior pars ſedis.*

6 Neque per Ieroſolymam. *i. ipſius Dei tui eſt regnum, ad cuius cultum erat deputata ciuitas Ieroſolyma.*

7 Neque. *quia. ſ. eſt opus diuinum, non tuum. Quod probat dicens.* Quia

MORALITER.

† *Reddes autem*. Iuramento vero debite facto concurrentibus comitibus quæ ſunt iuſtitia, veritas & iudicium, ſit Deo reuerentia. Heb. 6. c. *Homines per maiorem ſui iurant.* Et ideo aliqui dixerunt quod iuramẽtum per Deum erit frequentandum, quod eſt falſum, quia ex tali frequentatione acquiritur habitus, quo de facili fit iuramentum illicitum. Ideo ſubditur.

2 *Ego autem dico, & c.* id eſt ex omni cauſa vel modo, ſed ſolum concurrentibus tribus præmiſſis.

Ocu-

a Quamuis ad te nihil magis videatur pertinere b Quomodo noſtrum eſt qui poteſtatem faciendi vel commutandi non habemus?
a caput tuũ iuraueris: q̃a nõ potes vnũ ca- 1
a Qui iurare prohibuit loqui docet. ¶ Quando neceſſitas non cogit.
pillũ albũ facere aut nigrũ. † Sit aũt ſer- 2
a De re quæ eſt. b De re quæ non eſt.
b mo veſter, † eſt eſt, nõ non, quod autẽ 3
a Quia aliquando neceſſe eſt iurare & Paulus iurat licet a malo fiat. b Neque hic legem ſoluo.
c d †his abundãtius eſt, a malo eſt. Audiſtis 4
a Scilicet reddet. b In lege retributio.
quia dictũ eſt. † oculũ pro oculo, dentẽ †
e pro dente. Ego autẽ dico vobis, nõ reſi- 5
a Gratia in euãgelio. b Quod agitur ſpiritu mãſuetudinis. ¶ Non peccato, ſed temporali. De quo ſubdit Si quis te percuſſerit. c Diſputando.
ſtere malo. † Sed ſi quis te † percuſſerit in 6
a Conſcientiã, quæ ſecundum Deum eſt culpando, quod in nobis precipuum eſt. Tuam. b Non offerendo, ſed non reſiſtendo. c Totum corpus ad affligendum.
f g dexterã maxillam: prebe illi & alterã.

a *Quia non, &c.* Hęc prędicta cũ ſint ardua & difficilia, nemo A ſine ſpiritu fortitudinis ſeruat. Cõpellit ad perfectionẽ, dum tollit iurandi occaſionem.

[Li. de habitu mulieb.] * Cyprian. Dominus tuus dicit. *Non potes capillum vnum album facere aut nigrum*, & tu ad viuendum domini voce vis te eſſe potiorem, audaci conatu, & ſacrilego contemptu? Crines tuos inficis: malo præſagio futurorum, capillos iam flammeos auſpicaris.

b *Eſt, eſt, non, non.* Ideo bis dicit, vt quod ore dicis, operibus probes. [† Etiam etiam] Quod verbis negas, factis non comprobes vel confirmes.

[1. Co. 10. d. † vltra hæc ad iungitur.] Nõ penitus iurare prohibuit, ſed occaſione periurij: Quod perfectius eſt docuit oſtendens quod vlterius eſt a malo eſſe. [† Eccle. 1. cap.] Apoſtolus iurat, vt fidem perſuadeat: eccleſia etiam pro fœdere pacis ac fidei ſuos iurare concedit. Sed Chriſtus quod perfectius eſt docuit, quod infirmitatis indulſit, quod ſuperſtitioſum reſecauit. [† Luc. 6. d. 23. q. 1. c. 1.]

B Veritas euãgelij iuramẽtũ nõ recipit ſed alterius infirmitas id cogit, dũ veritati nõ credit.

c *A malo eſt.* Non quidem malum, quia & ſi non bonum, tñ neceſſarium, ſed a malo eſt, non tuo ſed illius a quo cogeris iurare: id eſt ab infirmitate illius quæ malum eſt.

[Lex vltionem inſtituit] d *Audiſtis.* Aug. Lex modum vltionis inſtituit: oculum pro oculo. Quod ſi dici poteſt iniuſtorũ iuſtitia eſt, nõ quia iniqua eſt vltio quã lex ſtatuit, ſed quia vitioſa eſt libido vlciſcẽdi: magiſq; ad iudicem pertinet hoc inter hominis diſcernere, quam bonũ hominẽ ſibi expetere. hic enim redderet malũ pro malo. Iudex non: ſed pro directione iuſtitię, iuſtum pro iniuſto, quod eſt bonũ pro malo, quod ẽt Deus iudex facit.

Quod dicit, *oculum pro oculo: dentem pro dente.* nõ alterũ vult tollere ſed vtrumque conſeruare, dum minatur talionem. Quã etiam cum modo facit. vt iniuriam vindicta non tranſeat, & hæc eſt pacis inchoatio, & quaſi iuſtitiæ inceptio.

[Perfecta pax.] Perfecta pax eſt nullam velle vindictam, quã facit gratia euangelij quę iubet non tantum nihil mali reddi, ſed nec reſiſti: vt ſuſtineatur, bonumque rependatur.

e *Non reſiſtere.* Iuſtitia legis, rudes, inſtruit in initio iuſtitię. i. non plus quã eſt illatum reddere. Iuſtitia euangelij, q̃ ducit homines ad regnũ) eſt nõ reſiſtere malo. *Non reſiſtere.* vt ipſe idem: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Et Dauid: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Ierẽ. *Et maxillam dedi per.* Ecce idem dominus legis & euangelij. [inf. 11. d. Pſal. 7. a. Thren. 3. d.]

[Malum temporale fit tripliciter.] Malũ tẽporale dicit, quod tribus modis fit. Cruciatu corporũ de quo dicit. *Si quis te percuſſerit.* Damno rerũ. vnde ait: *Et ei qui vult tecum, &c.* Angarijs operũ, vnde ait. *Et quicunque angariauerit te, &c.*

[Hom. 18. in matth.] * Chryſoſt. Non dixit non reſiſtere fratri, ſed malo, oſtendens, quod illo vtique inſtigante talia perpetrẽtur. C Quid igitur? Nõ oportet nos reſiſtere malo? Oportet qdẽ, ſed nõ hoc modo, verũ ex quo præcepit, vt. ſ. nos ad iniurias ſuſtinẽdas D prebeamus: ſic enim illum profecto ſuperabimus. Nec enim aliquando ignis igne, ſed aqua vtique ignis extinguitur.

[in apol. 36. & 37.] ✻ Tertul. Male velle, malefacere, maledicere, male cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Cui bello non idonei non prõpti fuiſſemus etiam impares copijs, qui tã libenter trucidamur? Potuimus & inermes, nec rebelles, ſed tantummodo diſcordes, ſolius diuortij inuidia aduerſus vos dimicaſſe. Si enim tanta vis hominum, in aliquem orbis remoti ſinũ abrupiſſemus a vobis ſuffudiſſet vtiq; dãnationem veſtram tot qualiumcunq; amiſſio ciuium, imo etiam & ipſa deſtitutione puniſſet. [† Iaco. q. 1. c. ... & c. ſi ... & q. 5. ... elect. c. ... caſti D ... in. c. & ... ſtus.]

f *Trabe illi.* Non tantum non repercutias, ſed ſi uult alteram ferire patienter feras. hoc de iniuria corporis. De neceſſarijs autem ſi perdideris unum, ſine tolli & reliquum: Quid ergo de ſuperfluis. [† Alap... rit.]

[Lib. de ... cio cap.] ✻ Auguſt. Valeant exempla intelligẽdarũ ſcripturarũ, uelut cũ legimus in euãgelio, accepiſti alapã, para & alteram maxillã E Exẽplum. n. patientiæ nullũ excellentius q̃ domini. At cum ipſe alapa percuſſus eſſet, nõ ait Ecce altera maxilla, ſed ait, ſi male dixi, exprobra de malo: ſi autem bene, cur me cędis?

[Hom. ... ris im...] g *Alteram.* ✻ Chryſ. Primũ indigna res eſt, vt hõ fidelis ſtet ĩ iudicio añ cõſpectũ iudicis infidelis. Nã & ſi infidelis nõ eſt certe ſecularis eſt. Et qui te venerari debuerat pp dignitatẽ fidei, iudicat te pp neceſſitatẽ cãæ, & pdes dignitatẽ Chr̃i, pp negotiũ mũdi. Deinde pp lucẽ neceſſe eſt, vt corã eo te abijcias. Demũ oẽ iudiciũ, irritatio cordis eſt & cogitationũ malarũ. Si ſemel in iudiciũ ingreſſus fueris, non iã deſideras vt veritas cãæ appareat, ſed vt quocunq; mõ victor exiſtas. *Et quicumque, &c.* Hoc non tam pedib. quam parato animo.

Hiſtorialiter. n. hæc nec in Ieſu nec in ſanctis inuenimus ſed ſi quis cogit te ſeruire & ſolatiũ ſibi impendere, cõpaſſionis affectus paratus eſto multo plus impẽdere. Ita docet verus medicus quos ad ſalutẽ ęgrotorũ dirigit mãſuete tolerare, q̃ illi intulerint ex ĩfirmitate. Et tria ponit. Quia ĩ hoc numero notatur pfectio: vt q hoc ĩplerit pfecta iuſtitiã ſe hẽre nouerit. Nec in his vindicta prohibetur quæ fiet ad correctionẽ quæ & ipſa pertinet ad miſericordiã, nec impedit propoſitũ. manſuetudinis. Sed hoc non conceditur, niſi ei cui poteſtas ordine data eſt & ſine ira, vt pater in filiũ. [Myſti...] Myſtice hęreticus diſputãdo ſi dextrũ dogma vulnerauerit, pbe ei & alteram dexterã, Iuſtus. n. non hẽt ſiniſtrã. i. oppone ei aliud de ſcripturis teſtimoniũ. Et tãdiu dexteras para, donec laceſcat, vel ſi quis cõtẽnit nobilitatem Dei, q Chriſtianus es, q̃ eſt dextera, tolerabilius ſit tibi cõtemni nobilitatẽ ſeculi, q̃ eſt ſiniſtra, alterã dicit nõ ſiniſtram, ſed alterã quia iuſtus totus dexter eſt Sicut de Aioth legitur vtraque manu pro dextera vſus eſt, dum interior & exterior virtus Deo offertur. [Iudic. ...] F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia non. *vult dicere in oĩbus iſtis, quod ſicut per Deum non eſt iurandum incautè, & ſine neceſſitate, ita nec per creaturas, quia cum qualibet creaturæ ſit opus diuinum qui iurat per creaturam, iurat per Deum. Sequitur.* 2 Sit autem. *ſimpliciter affirmando veritatem, & negando falſitatem, & patet quod loquitur in cõi modo loquendi inter homines, Per hoc quod dicit:* Sermo, &c. *Secus autem eſt in caſu vbi requiritur veritas a ſuperiori per iuramentũ. Quod aũt ſubditur.*
3 Quod au. *quia eſt ibi malum culpæ, vel ex parte iurantis, quando iurat ſine neceſſitate, vt dictum eſt. Si autem iuret in neceſſitate requiſitus, tunc ſemper eſt ibi malum pœnæ a parte requirentis, quia ex infirmitate humana quæ eſt quædam pœna generi humano inflicta, procedit quod homines non credunt ſibi mutuo ſimplici verbo abſque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando eſt ibi malum culpæ quando ſcilicet requirit iuramentum ſine neceſſitate.*
4 Audiſtis. *Hic conſequenter ponit intellectum cuiuſdam præcepti iudicialis, errabant enim ibi tunc Iudæi credentes quod vindicta eſſet propter ſe appetenda, hoc eſt falſum, quia velle pœnam alicuius abſolute, non poteſt habere rationem boni, ſed ſolum inquantum appetitur propter aliud, ſcilicet propter ordinem iuſtitiæ ſeruandũ, vel propter illius correptionem qui deliquit, vel propter terrorem aliorum, vt videntes talem puniri a malis coerceantur, vel propter aliquod huiuſmodi. Vbi ergo nullum bonum tale ex pœna alicuius æſtimatur euenire, ſed magis timetur de ſcandalo, vel de maiori malo ſuſcitando, tunc tenetur homo deſiſtere a vindicta quærenda, & hoc eſt neceſſitatis. Si autem citra talem caſum deſiſtat a vindicta quærenda, eſt ſupererogationis. Et quantum ad vtrũque dicit.* 5 Ego au. *Iſtud non reſiſtere in aliquo caſu eſt præceptum, & in aliquo conſilium vt viſum eſt, & aliquando nõ reſiſtere eſſet malum, quando. ſ. per hoc daretur audacia malis hominib. ſimplices opprimendi, & poteſt eorum malitiæ ſine periculo occurri.*
6 Sed ſi quis. *Loquitur in illo caſu in quo ex reſiſtentia ſurgeret maius malum, tunc debet habere animum præparatum ad ſuſtinendum maius malum ſibi illatum, quam quod ex reſiſtentia ſua ſuſcitaret maius ſcandalum, & maius malum. Exemplum habemus in hoc quod eccleſia non repetit decimas in terris in quibus non conſueuerunt dari, propter ſcandalum euitandum. vnde prælegit læſionem talis damni, ad euitandum periculum maioris mali, & ſi hoc facit eccleſia, multo fortius debet hoc facere vna ſingularis perſona. Et eodem modo intelligendum eſt quod ſequitur.* Et ei qui vult tecum in iudicio contendere. *Similiter aliud verbum quod ſequitur.*

Et

MORALITER.

† *Oculum &c.* Secundum Dei iudiciũ pro oculo corporis impudice reſpiciente excęcabitur oculus mentis in tenebris gehennæ. Pro dente verò detractoris mordente, reddetur dens ſerpentis antiqui crucians æternaliter in loco inferni.
6 *Sed ſi quis.* Hieron. Iuſti nihil habent ſiniſtrum. Eſt ergo ſenſus moralis. Si hæreticus te per vnam auctoritatem ſacræ ſcripturæ impugnauerit, obijce ei aliam vnde confuſus ſit.

a *Et ei qui.* Conſiliū eſt antequā contendas. Licet quidē in-
A firmis ſua repetere, ſed non contendere: Lucas econuerſo
5. c. qui aufert veſtem etiam tunicā, noli prohibere. Quod non
de his ſolis, ſed de omnibus temporalibus faciendum eſt.
b *Tunicam tuam.* Vel tunica, eſt anima quā ſi quis perdere
noluerit, dimittat palliū id eſt
corpus ad martyrium. Spiritua
q.1. cap. liter, doctor tunicam tollit, cū
interiora vitia facit cōfiteri, vt
eſt inuidia, ſuperbia, & hmōi.
Ille addit: *Et pallium.* qui & ex-
q.1. cap. teriora vt furtum & fornicatio
nem non erubeſcit confiteri.
c *Mille paſſus.* Hoc eſt iter ſab
bati, quo deſignatur perfectio
ſpiritualis: quia non licet in ſab
bato ſeruile opus facere.
d *Alia duo.* Vadit & alia duo
qui dum corpore tātum in ſer-
uitutem redigitur, ſpiritu & ani
ma ideſt ratione & voluntate
redigi eſt paratus.
e *Da ei.* Quę honeſte & iuſte
B poſſunt dari. Si deeſt facultas,
da affectū verbo vel obſequio.
Da ei. Ita, ſ. vt nec tibi noceat,
nec alij: penſanda eſt enim iu-
ſtitia. Ita enim omni petenti
dabis, & ſi non id quod petit,
ſed melius cum iniuſte petentem correxeris.
f *Et volenti.* Duo genera pſtandi complectitur. Vel n. be-
neuole damus, vel reddituro cōmodamus. Et qnque qui do-
nat, nō vult cōmodare, quaſi nihil mercedis in eo ſit cū rem
acceptā debitor perſoluit. Sed vere ille qui ēt hoc iubet, re-
Cor.9.b. tribuit. Dicit ergo: *Ne auertaris.* i. nec alienes voluntatē tuā.
Hilarem .n. datorem diligit Deus, ſic & ſpiritualis doctor verbi
diuini fœnus auditoribus dēt accōmodare, vt boni operis re
tributionē ab illis poſſit accipere, & à deo mercedē ſperare.
g *Audiſtis.* Qui legem implere venit, in fine ad charitatem
plenam perducit, quæ eſt impletio legis.
✠ Leo. Martyr. proximi nomine, non in tantum diligen-
di ſunt qui nobis amicitia & propinquitate iunguntur, ſed
omnes homines cum quibus nobis natura communis eſt,
ſiue illi hoſtes ſint, ſiue ſocij, ſiue liberi, ſiue ſerui.
h *Odio habebis.* Forſitan intelligēdū eſt iuxta hoc qđ ſupra.
Oculum pro oculo, &c. Vel ſubtrahendo officia humanitatis.
i *Diligite.* Cōtra eccleſiā pugnatˀ tribus modis: odio, verbis,
C cru-
cruciatu corporis. Eccleſia econtra diligit, benefacit, orat. D
Hoc eſt nouū mandatū, hoc de filijs irę facit filios Dei vnde
ſequitˀ. Vt ſitis filij. Adeptio filiorū ſola charitate acquiritur.
✠ Tertullianus. Amicos diligere, omnium eſt, inimicos
autem ſolorum eſt Chriſtianorum.

(margin: ...ipientem ...uum acci- ...ne auer- ...u præſtan- ...nera. ...to corpo ...gis nō eſt ...tum hoc ...d deprauā- ...idæorum ...one i. de ...io decimi ...cis.)

a Altercationis.
a † Et ei qui vult tecum in iudicio contende- †
a Veſtem interiorem. b Spiritu fortitudinis.
b re, & tunicam tuam tollere, dimitte ei &
a Exterius. b Non ſolum tua ſine altercatione, ſed teipſum ei præbe.
pallium. † Et quicumque te † angariauerit 1
a Vt ſis paratus non tam pede quam animo. b Quia parum eſt omnia tolerare, niſi des beneficium, addit.
c d mille paſſus, vade cum illo & alia duo. Qui 2
a Rem, vel correptionem. Quia iucundus homo qui miſeretur & com. diſpo. ſer. ſuos in iudi. quia in æternum non commebitur.
e f petit à te, da ei: & † volenti mutuare a te, ne 3
g auertaris. Audiſtis quia dictum eſt: † Dili- 4
a Beneficium quod inchoantis iuſtitiæ eſt.
h ges proximum tuum, & odio habebis ini-
a Maleuolum, quod eſt infirmis permiſſum, non præceptum.
i micum tuum. Ego autem dico vobis: diligi- 5
a Quod perfectum eſt non impoſſibile. b Non ſolum non odiatis. Hæc eſt latitudo conſummatæ charitatis. Non tamen vitia.
c Vitia odio: natura dilectioni eſt habenda.
K te inimicos veſtros, benefacite his qui ode- 6
l runt vos, & orate pro perſequentibus & † ca- 7

✠ Auguſtinus. Præcepta euangelica de dilectione inimicorum, & miſericordia impendenda proximis, catenus intelligenda ſunt, non vt peccati relaxetur impunitas, ſed vt delinquenti correctio & naturæ miniſtretur ſubſidium, donec per ſententiam iudicis, ademptā ſpe correctionis, malorum tollatur exercitium.

(margin: Eccleſia trib. modis impugnatur. li. ad ſcopulā. lib. 2. contra Criſpinum. Dilectio inimicorum non adnertitur penę à iudicibus inflictæ. † adegerit miliarium vnum. Sermone 6. de tempore.)

✠ Idem. Sed dicet aliquis quis poteſt diligere inimicos? Prius te dilexit impium Deus tuus, qui nūquam fuit impius. Tu autem etiāſi iam non es impius, fuiſti tū aliquando, quia nemo fit iuſtus niſi ex petore. E

(margin: † Luc. 19. d. in Pſal. 138.)

* Hilarius. Religioſum eſt odium, quo quis oderit inimicos Dei.

* Hieronymus. Iniuriā meā patienter fero, iniuriam autem Dei ferre non poſſum.

(margin: aduerſus vigilantium † offendentib.)

k *Benefacite.* Miniſtrando cibum mētis vel corporis. Quod facit etiam qui dicit cum huiuſmodi nec cibū ſumere. Omnia enim ea ſpectant, vt fratres fiant. Singulis ſingula opponuntur, vt omnes partes malitiæ bonitate vincantur. Videntur contra eſſe imprecationes prophetarum, quæ non dicuntur voto optantium, ſed ſpiritu præuidentium. (1. Cor. 5. d.)

l *Orate pro.* Aug. Nō ait hoc pro fratribus in quib. ſunt aliqū peccata perſequutione inimicorū grauiora. vnde cum Ioannes dixiſſet: *Si quis ſcit fratrem ſuum peccare non ad mortem, oret & dabit Deus illi vitam*: ſubdit. *Eſt autem peccatum ad mortem non pro illo dico, vt roget quis.* Vbi aperte oſtenditur quoſdam fratres eſſe pro quibus orare non iubemur. Peccatū ad mortem eſt, cum poſt agnitionem Dei per gratiā Chriſti oppugnat aliquis fraternitatem, & aduerſus ipſam gratiam qua reconciliatus eſt Deo, inuidiæ facibus agitatur quod fortaſſe eſt peccatū in ſpiritum ſanctum. Peccatum nō ad mortem, eſt ſi quis non amorem a fratre alienauerit, ſed officia fraternitati debita per aliquam animi infirmitatem non exhibuit. F
Vnde

(margin: lib. 1. de ſermone do. in monte cap. 47. 1. Ioan. d. Peccatum ad mortem. Peccatum non ad mortem.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quicumque.* In caſu autem vbi non occurrit tale malum, ſic ſuſtinere non eſt neceſſitatis, ſed aliquādo eſt ſupererogationis, & in aliquo caſu eſſet malum, vt in prædictis eſt determinatum.

2 *Qui petit.* Semper enim petenti dandum eſt, quia dari debet res vel verbum, ſecundum quod dicit Aug. quia ſi iuſte petit, nō debet ſibi denegari quod petit: Si autem irrationabiliter petit: dandum eſt verbum, docendo eum de irrationabilitate ſuæ petitionis. Doctrina enim eſt quoddam donum bonum vnde Auguſt. exponens hoc verbum dicit: Tunc enim melius aliquid dabis, cum iniuſte petentem correxeris. Et eodem modo exponitur quod ſubditur.

3 *Et volenti.* Mutuando ſi rationabiliter petit. vel rationem reddendo ſi irrationabiliter petit.

4 *Audiſtis.* Hic dat intellectum præcepti de dilectione proximi, ſuper quod fundatur lex inquantum ordinat ad proximum, quia in præcepto charitatis tota lex pendet & prophetæ. In hoc Iudæi errabant. Ex hoc enim quod præceptum eſt. Leuit. 19. d. *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum.* arguebant odire inimicum, ſed hoc eſt falſum, quia omnis homo ex charitate diligendus eſt, inquantum ad imaginem Dei creatus eſt, & capax ipſius per cognitionem & amorem. Amicitia enim charitatis fundatur ſuper communicationem ſupernæ beatitudinis, & ideo omnis creatura intellectualis quæ in actu vel potentia eſt beata, eſt ex charitate diligenda. Mali autē homines quandiu ſunt in potentia veniendi ad beatitudinem, & ideo licet eorum malitia ſit odienda, ipſa tamen natura poſſibilis beatificari eſt diligenda. Et hoc eſt quod dicit Saluator.

5 *Diligite.* bona ſcilicet gratiæ & gloriæ eis optando. Alia vero non ſunt eis optanda, niſi in quadam generalitate, inquātum valent ad eorum ſalutem, quod ſoli Deo eſt notum, quia omnibus alijs poteſt homo bene vel male vti, & ideo circa hoc non eſt determinate aliquid petendum. Sequitur.

6 *Benefacite.* Benefacere eſt effectus dilectionis. & ideo ſicut tenemur in effectu ſalutem eorum modo debito & poſſibili procurare.

7 *Et orate.* optando ſcilicet eis bona gratiæ & gloriæ. Alia autem bona in ſpeciali optare vel facere, non eſt neceſſitatis, ſed ſupererogationis. Ad prædicta autem facienda etiam inimicis, hortatur nos exemplo Dei.

1 *Qui*

MORALITER.

† *Et ei qui vult.* Ioſeph in manibus Aegyptiæ dimiſit pallium, ne tunicam amitteret caſtitatis, quæ cingulo conſtringitur auſteritatis.

1 *Et quicumque.* Moraliter in via Dei proficiſci primo eſt angariolum, ſed per aſſuefactionem & Dei auxilium leue fit & gaudioſum, ita quod tunc homo plus facit quam ſit ab eo requiſitum. Et quia non ſolum oportet bene pati, ſed etiam bene agere. Subditur.

2 *Qui petit.* Quod exponit Auguſtinus dicens: Bonū ſi petit, id quod poteſt & debet date, vel verbum te excuſando, ſi aliter petit, & tunc ei aliquid melius dabis, cum petentem iniuſte correxeris. Vel aliter poteſt intelligi de ſcientia quæ non eſt petenti deneganda, quoniam auarum dedignatur poſſeſſorem, & in alios tranſlata creſcit.

4 *Diliges.* Secūdū Aug. Inimicus iſte diabolus intelligendus eſt, qui præciſus eſt totaliter à Dei conſortio & ſanctorum. Homo viator quantumcumque malus poteſt ad Deum reuerti, ideo diligendus eſt ex charitate. Propter quod ſubditˀ.

5 *Diligite.* Et quoniam valde difficile eſt in bonis operibus patenter factis vanam gloriam totaliter euitare, ideo ſubditur. *Attendite, &c.*

A Vnde C[illegible] *[illegible] non enim ſciunt quid faciunt.* N[illegible] ſpiritualis meti participes, ſocietatem mereantur [illegible]. H[illegible] differentia a Iuda Petrū negantē diſtat, [illegible] ſed quia terra eſt labes illius [illegible], vt deprecādi humilitatem ſubire nō poſſit: (Luc. 23. e.)

etiam ti peccatū ſuū mala conſcientia [illegible] enumerare cogatur, vt Iudas cum dixit: *Peccaui tradens* deſperās cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniā peteret. Quod propter magnitudinem peccati iam ex damnatione peccati tales habere credendum eſt, & huic pœnitentiæ non ignoſcit Deus: cum etſi peccaſſe fateantur, & fecisſe mala vehementer eos pœniteat, tamen huiuſmodi affectiones mentis habent vt ſe non humilient ad petendam veniam. (Infra. 27. b.) (De 3. d. c. fin. pœn. diſt. 3. c. in tantum De conſ. d. 4. cap. nec quemquam. 1 Ioa. 6 e. Peccatum ad mortem.)

B Mouere autem poteſt, quod Ioannes in epiſtola de dilectione Dei & proximi tantū monere videt, vt fratres diligamus, cum dominus dicat & pro inimicis orandum. Sed fratres intelliguntur non ſolum qui iam credunt, ſed qui credituri ſunt pro quibus orandum eſt, vt fraterno fœdere nobis ſocientur. (1 Ioan 3. c.) († 23. q. 3. cap. Rex.)

* Auguſtinus. At legimus in Apocalypſi martyres orare vt vindicent. Sed hinc nō oportet moueri. Quis. n. audeat affirmare, cū illi ſancti candidati ſe vindicari petierint, vtrum contra ipſos homines an cōtra regnū peccati petierint. Nā ipſa eſt ſyncera & plena iuſtitiæ, & miſericordiæ vindicta martyrū, vt euertatur regnū peccati, quo regnāte tanta perpeſſi ſunt. Deſtruitur aūt peccati regnū, partim correctione hominū, vt ſpiritui caro ſubijciat, (lib. 1. de ſermone domini in mōte. c. 43.)

C partim damnatione perſeuerātium in peccato, vt ita iuſtitia ordinentur, vt iuſtis, cum Chriſto regnantibus moleſti eſſe non poſſint.

a Non enim natura ſumus ſed gratia. Re quod iam es in ſpe. Vt dignitatem ſuam hæredes intelligant.

a lumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri

b a Qui ſimiliter facit. b Id eſt in ſanctis electis. c Hoc exemplum pietatis eſt, quamuis & ſpiritualiter poſſit accipi. d Iuſtitiæ. vnde dicitur. Vobis orietur ſol iuſtitiæ, vel hunc viſibilem.

qui in cœlis eſt, † qui ſolem ſuum oriri facit 1

c a Beniuolos & malignos. b Imbrem doctrinæ vel pluuiam vt terra fru

ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos

a Amare amantem naturæ eſt. inimicum charitatis.

& iniuſtos. † Si enim diligitis eos qui vos di-

a Ex dilectione, in cælo nullam, & ſic hic, de his enim poteſt dici: Recepiſtis mercedem veſtram. Nullam. Merces filiorum ſola adoptio eſt.

ligunt, quam mercedem habebitis? Nonne

a Qui publica vectigalia exigunt, vel publica negocia ſeculi & lucra ſectantur. b Salutatio eſt quædam ſpecies orationis.

& publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis

a In hoc non plus facitis, quam gentiles ex humano affectu hoc facientes.

d e fratres veſtros tantum, quid amplius facitis?

a Gentiles quales geniti ſunt. ethnos Græce, Latine gens. Vt filij patris eſſe mereamini.

† Nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo 2

a Ecce ad quod culmen prouehit ſuos. Secundum modum hominum vt quæratis prodeſſe inimicis. b Imitatione non æqualitate. c Tota trinitas hic intelligitur per patrem. Adoptionis. Per gratiam.

vos perfecti, ſicut & pater veſter † cæleſtis 3

a Secundum quod Deus per naturam.

f perfectus eſt.

a *Filij*. non degeneres quaſi diceret: Accepta poteſtate operibus agite vt ſitis filij renaſcendo per charitatem.

D b *Patris*. Iam dicitur pater. Videte, vt ſitis filij renati ex Deo qui eſt charitas. (1. Ioan. 3 Sap. 5 b Amos. 4)

c *Qui ſolem*. hunc viſibilem. Nam inquiunt in libro Salomonis, *Sol iuſtitiæ non illuxit nobis.* Et de pluuia doctrinę propheta dicit. *Super vnam ciuitatem pluit, & non ſuper alteram. Solem ſuum.* Quaſi dicat. Quem fecit, cuius propriæ ſunt omnia quæ de nihilo creauit. Quid ergo nos facimus de his quæ de munere eius accepimus?

d *Publicani*. Exactores Romanorum quos Iudæi ſic vocant, quia de republica curam gerebant. dicuntur & nomen traxiſſe à publio Romano, rege, qui prius eos ordinauit.

E e *Et ſi ſalutaueritis*. Si pro his tātum oraueritis, qui aliqua affinitate vobis ſint coniuncti, quid amplius habet beneficiū veſtrum quam infidelium? Oportet fratres diligere, & humiliter ſalutare, ſed parum eſt. († qui. est.)

f *Perfecti*. in charitate Dei & proximi. Cumulus perfectionis diligere etiam inimicos, & orare pro illis, ſicut & Chriſtus fecit.

* Clemens Alexand. Deum oportet imitari quoad eius fieri poteſt, ab eo qui eſt cognitione præditus. (li. 4. ſtro. lib. de [illegible] ſione C[illegible] na.)

F * Gregorius. Nyſſen. Nulli eſt natura diuina, nulli potentia, nulli ſapientia imitabilis, bonitatis tamen manſuetudinis inſtituæque ac humanitatis diuinæ typos aliquos quoquomodo effingi poſſe non inficias ierim.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui ſolem*. Beneficia n. cōia non ſubtrahit malis hominibus, qui tñ ei in quantum in eis eſt inimicantur. Arguit etiā hoc exemplo gentilium infidelium, qui ſuos amicos diligūt, & eis bene faciunt. Si ergo ſupra ipſos mercedē beatitudinis volumus habere, debemus plus pp Deum facere, dilectionem etiā ad inimicos extendendo modo prædicto: & hoc eſt quod concludit in fine.

2 *Eſto*. legem ſcilicet euangelicam quæ eſt lex amoris, conſeruando, vt ſitis perfecti.

3 *Sicut*. qui beneficia largitur etiā malis hominibus, ita quod propter eorum malitiam non deſerit beneficentiam circa ipſos, ita nec vos circa inimicos, modo tamen prædicto intelligendo, quia aliquando eſt neceſſitatis, aliquando ſupererogationis.

ADDITIO I.

In c. 5. vbi dr̄ in poſtil. Prima ergo beat. dr̄ paupertas ſpiritus.

Circa harū beatitudinū declarationem quædam à ſanctis doctoribus traduntur etiā ad ſenſum literalē pertinentia, quę videntur ab inuicē diſcordare. Nā Aug. in lib. de ſermone dñi in monte, attribuit beatitudines hic enumeratas donis ſpiritusſancti. Ambr. uūt ſup Lucā, attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor virtutib. cardinalib. & ſic beatitudines hmōi non diſtinguerentur à virtutib. ſeu à donis. quod vr̄ inconueniens, cum quędā enumerenť inter beatitudines quæ nec ſunt virtutes nec dona, ſicut paupertas & luctus. S. Tho. vero in 1. 2. ar. 1. in cor. q. ſanctorū ſentētias cōcordās, cōcludit beatitudines diſtingui à donis & virtutibus. Nō ſicut alij habitus diſtincti ab eis, ſed ſicut actus diſtinguunť ab habitib. Et quia dona ſpiritusſancti eminentiora ſunt virtutib. cardinalibus, ideirco Amb. exponēs beatitudines turbis propoſitas, attribuit eas virtutib. cardinalib. Aug. aūt exponens beatitudines diſcipulis propoſitas in mōte, tanq̃ perfectioribꝰ attribuit eas donis ſpiritusſancti. Cōſequēter circa pmia quę attribuuntur hmōi beatitudinibus, vr̄ inter ſactos aliqua differentia. Ambr. n. ſuper Lucā, tenet hmōi pręmia ad futuram beatitudinē pertinere. Aug. vero in ſermone dñi, aſſerit ea ad præſentem pertinere vitā. Chryſ. vero in ſuis homelijs quædā dicit ad futurā pertinere vitā, quædā vero ad pręſentē. S. Tho. vero q. ea ar. 2. in cor. q. concordans ſanctorū ſententias dicit, q̃ ſpes futuræ beatitudinis pōt eſſe in nobis pp duo. Primo pp aliquam præparationē ad futurā beatitudinē per modū meriti. Secundo per quandā inchoationē futuræ beatitudinis imperfectam, vt in viris ſanctis ēt in hac vita. Et exēplificando dicit q aliter hr̄ ſpes fructificationis arboris, cū vireſcit frondibus, & aliter cū iā primordia fructuū incipiunt apparere. Vnde in propoſito ea quæ ponūtur, tanquam præmia pōt intelligi, vel ipſa beatitudo perfecta, & ſic pertinet ad vitam futurā, vel aliqua inchoatio beatitudinis ſicut ēt in viris ſanctis etiam in hac vita, & ſic pertinet ad præſentem vitam. Nam regnum cęlorū, vt dicit Aug. poteſt intelligi perfectæ ſapientiæ initiū, ſecundū quod incipit in viris ſanctis ſpiritus regnare. Poſſeſſio n. terræ ſignificat affectum bonum aīæ requieſcentis per ſpem in ſtabilitate hæreditatis æternæ per terrā ſignificatæ. Cōſolantur ēt in hac vita ſancti, ſanctū ſpiritū qui paracletus dr̄, participando. Saturanť ēt in hac vita illo cibo de quo dñs dicit. *Cibus meus eſt, vt faciam voluntatem patris mei.* In hac ēt vita conſequuntur homines miſericordiam Dei, ſimiliter & purgato oculo mentis per donū intellectus Deus quodammodo per fidem videri poteſt. Similiter & in hac vita qui motus ſuos pacificant ad ſimilitudinē Dei accedentes, filij Dei nominantur. tñ hęc oīa perfectius erunt in patria. Hęc & multa alia ad hāc materiā pertinentia, reperies nota. tradita in S. Tho. parte & q. alle. (Ioan. 4)

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in poſtil. *Beati mundo cor. qm̄ ipſi Deum vide.*

Mūditia cordis ſeu purificatio ſequiť fidē verā, ſicut effectus ſequitur ſuā cauſam. Primū. n. principiū purificationis cordis eſt fides, iuxta illud apoſtoli Petri. *Fide purificans corda eorum.* Ac. 15. c. Non ergo recte dr̄, q̃ primū conueniens mundis corde eſt viſio Dei ænigmatica per fidē in pſenti, vt ait poſtil. in quo ēt vr̄ variare modū ſuæ expoſitionis in hac parte, ſecundū quē pręmia hic promiſſa referunť ad aliam vitam tm̄. Melius ergo videretur dixiſſe & magis proprie, q̃ mundi corde ſunt illi, quorum corda per veram fidem mundanť ſeu purificanť. Tales. n. de occultis & diuinis ſupra modum cōem hominum illuſtrāť, iuxta illud. Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Eccleſ. 3. Quibus conuenienter additur præmium, cum dicitur. *Quoniam ipſi Deum videbunt.* Habentibus. n. talem munditiam per fidem ſecundū quam nunc per ſpeculum in ænigmate Deū vident, recte promittiť viſio Dei ſimpliciter, quæ eſt facie ad faciē, ſecundum auctoritatē Apoſtoli per ipſum alle. 1. ad Cor. 13. Nā ſicut munditia oculi corporalis diſponit ad clare videndum, ſic munditia oculi intellectualis per fidem ad claram Dei viſionem diſponit.

A ADDITIO III.

In eo.ca.vbi dr̄ in poſt. *Beati qui perſequutionem patiuntur*, &c. Nulla uidetur facta mentio in litera circa hanc beatitudinē de hoc quod huiuſmodi patientes lætanter ſuſtineant perſecutiones. Non enim dixit, Beati qui perſequutionem patiuntur lætanter ſeu gaudenter, ſed ſolum beatificauit perſequutionem patiētes propter iuſtitiam, vt patet in litera. Illud etiam quod ſequit. *Gaudete & exultate, &c.* refertur ad ſequentem beatitudinem in qua dicitur. *Beati eritis cum maledixerint vobis*, &c. Nec etiam ibi dicitur, quod talia tolerent gaudenter, ſed exhortatur eos ad hoc, vt gaudent. Vnde melius videtur hic dici ſecundum ſanctū Thomam vbi ſupra art. 3. in reſponſione ad 5. arg. quod octaua beatitudo eſt firmitas quædam omnium beatitudinum prædictarum, ac ſi diceret: Beati qui ſic firmiter ſe habent ad prædictos actus beatitudinum, vt ab ipſorum iuſtitia non recedant propter perſequutiones. Et ideo in repromittendo præmium huius beatitudinis redit ad caput ſcilicet quod ſicut in prima beatitudine fuit repromiſſum regnum cęlorum, ſic in hac octaua idem repromittit, vt intelligitur hic octauæ beatitudini conuenienter omnia præmia attribui, tanquam omnium aliarum firmitatem habenti.

ADDITIO IIII.

In eo.ca.vbi dicitur in poſtil. *Et ideo primo minor pœna determinatur cum dicitur.* reus erit concilio.

In biblijs noſtris communiter habetur ſic. *Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri ſuo Racha, reus erit concilio.* Et ſuper talem literam videtur fundari gloſſ. ordinaria, & ſententiæ ſanctorum doctorum de hac materia loquentiū. Vnde mirandum eſt, vnde poſtillator habuit, vt iſte ordo transmutaretur. Imponit enim reum fore concilio ei qui iraſcitur, & reum fore iudicio ei qui dixerit Racha, quod videtur nullum habere fundamentum in litera. Circa intellectum tamen huius tri-
B plicis diſtinctionis, quam Saluator noſter hic poſuit, plures ſunt & diuerſæ, tam ſanctorū quam aliorum exponentium, prout in gloſſis poſſent haberi, ſalua tamen ſemper ſanctorum & doctorum reuerentia, iſte paſſus aliter poteſt exponi. Ad cuius euidentiam ſciendū ꝙ hoc dictum Racha eſt Hebraicū, vt Hieron dicit, idem ſignificat quod vacuus ſeu vacuum. Et poteſt dupliciter intelligi. Vno modo idem dicit quod homo vacuus, quoad cerebrū vel intellectum, & ſic (vt Chryſoſtomus dicit) quantū ad ſenſum verbi idem eſt dicere, fatue & Racha. Alio modo poteſt intelligi de vacuitate ſeu inopia temporalium facultatum. Et iſto modo accipitur Iudic. 11. vbi legitur: Congregatique ſunt Iephte viri inopes. Vnde vbi translatio noſtra habet inopes: Hebraica veritas habet Rechim, quod eſt plurale huius nominis ſingularis Racha. Et iſto modo intelligendo non eſt vocabulum contumelioſum. Poſſibile enim eſt hominem eſſe inopem ſine aliquo vitio ſeu culpa ſua. Primo autem modo intelligendo idem eſt quod ſtultus ſeu fatuus, quod eſt manifeſte contumelioſum ſeu conuitiatiuum. Vnde recte qui Racha dixerit fratri ſuo, reus eſt concilio, hoc eſt, requiritur congregatio iudicium ad examinandum ſeu inquirendum per circunſtantias facti quo prædictorum modorum intelligendum ſit verbum prædictum. Si primo vt puniatur, ſi vero ſecundo vt liberetur. Vnde in hac triplici diſtinctione Saluator noſter nobis oſtendit, quod iuſtitia euangelica abundātior debet eſſe in his quæ committuntur in proximum, plus quā iuſtitia Phariſæorū in tribus. Primo in hoc, quod reatus iniuriantis facto (ſicut homicidæ) æquipararetur reatui eius qui occidit tātum ex propoſito cordis. Vnde ſicut ſecundum Phariſæos, qui occiderit, reus erit iudicio, ſic ſecundum euangelium omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Secūdum, quia cum quis verba profert proximo quæ poſſunt intelligi ad contumeliā dicta, licet habeant alium intellectum quo poſſint intelligi ſine iniuria, nihilominus inquirenda ſeu examinanda ſunt, & ideo. Qui dixerit Racha, reus erit concilio ſcilicet ad examinandum quomodo debeant intelligi. Tertium, qui dixerit verba manifeſte contumelio-
E ſa, vt Fatue, reus erit gehennæ ignis, In quo oſtēditur magna excellentia euangelicæ iuſtitiæ reſpectu Phariſaicæ. Illi enim† in talib. verbis condemnabant ſaltem ad mortem vel graue pęnam.
tex Saluator vero inquantum charitati contrariantur, eos cōdemnat in gehennam ignis, quę eſt maxima & noua cōdemnatio & proprie euāgelica, ſicut & regnum cęlorum eſt maxima & noua repromiſſio euangelica. Pęna enim ignis æterni gehennæ, ſicut & præmium regni cælorum in antiquis documentis minime inuenitur ita clare traditum.

RE-

REPLICA. In c. 5. vbi agitur de beatitudinib. ſpecialiter, D
cum dicitur. *Beati mundo corde.* poſtil. dicit, quod pro munditia cordis in præmium repromittitur viſio Dei per fidem ænigmaticam in præſenti, & per aſpectum facialem beatificā in futuro. Bur. putat contrarium huius demonſtrare, & arguit ſic. Fides eſt præuium principium cordis munditiæ. Igitur non ſequitur eā tanquam repromiſſa. Antecedens patet per illud Petri. 1 5. c *Fide purificans corda eorum.* Sed illud argumentum potius videtur tētatiuum quam demonſtratio, quia laborat in æquiuocis. Nā purificatio allegata, fuit ſpiritusſancti infuſio in ſigno viſibili, & fuit fidei præcedentis teſtimonium, vt clare habetur ex litera allegata. Fides autem per illam purificationem confirmatam præceſſit illam purificationem, non vt purificationis principium, ſed ſolum, vt tempore prior. Non autē omne prius tempore eſt principium & cauſa poſterioris. Illi autem fides ſic prior tempore purificatione hic allegata habuit ſuam munditiam cordis præuiam tāquam beatitudinem de qua hic ſermo, cui mūditię illa viſio per fidem repromittitur. Nam ſi eſt fides formata neceſſario præſupponit ſuam formā tanquam principiū quæ eſt dicta munditia. Quod ſic patet. Nam ſecundum Apoſtolum, Chriſtus per fidē habitat in cordib. noſtris, nō autē habitat in cordib. ſubditis peccatis. Igitur requirit cordis mūditiam, nō vt ſit illius purificationis principium, ſed vt ab huiuſmodi purificatione ſumat præcedentis purificationis teſtimonium. Secus eſt de fide informi, ꝑ quam Chriſtus non inhabitat, in paruulis enim baptizatis mundatio ab originali præcedit fidem formatam. Hæc igitur fides præcedit purificationem per Burg. allegatam: Hæc reſolutio materiæ patet, ſi auctoritas per Burg. truncatim allegata debite videatur. Dicit enim Petr⁹, ibi. *Elegit Deus per os meum gentes audire euangelium & credere.* Ecce fides ex auditu, & munditia cordis pro Chriſti inhabitatione per fidem prærequiſitam, quam munditiam ipſa fides ſequitur tanquam repromiſſa, vt viſio Dei ænigmatica, prout dicit poſtilla, & ſequitur in loco allegato. Et qui nouit corda Deus teſtimonium perhibuit dans eis ſpiritum ſanctū ſicut & nobis, & nihil diſcernit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Ex quibus patet fidem incipientium præcedere fidem perfectorum, & claritatem vel munditiam cordis E
incipientium præcedere illam purificationem perfectorum. Sunt enim gradus huiuſmodi virtutibus iuxta ſtatus incipientium, proficientium, perfectorum, & etiam ſunt gradus illuminationū, hierarchicarū & tetarchicarū, ideo in præſenti, mūdo cordi promittitur illuſtratio viſionis ænigmaticæ quæ per fidē eſt, mūdiori clarior, mundiſſimo clariſſima, & hoc ſi in hac vita poni poteſt clariſſima, & in futuro ſecundū gradum ſimiliter repromittitur mūdis cordibus viſio facialis. Nec in hoc modo dicendi poſtil. cecidit a modo cōmuni ſuæ expoſitionis, quia quamuis repromiſſa nouę legis referat ad futurum, tamen repromiſſorū pręguſtationē non excludit. Et ita reſoluit hanc materiam ſicut Thomas concordādo dicta ſanctorum doctorum, prout Burgenſis eum allegat circa principium huius capituli.

In eo.ca. vbi dr̄. Beati qui perſequutionē patiuntur, &c. poſtil. addit per modum gl. lætanter, quia ſi cum triſtitia & difficultate plus videtur ad virtutem fortitudinis quam ad beatitudinē pertinere. Circa quod rationabiliter additum arguit Bur. argumentū ſuum conſuetum hæreticis modernis familiare, dicens. Lætanter non habetur in litera, igitur, &c. Et vt poſtillator non habeat viā euadendi illud quod ſequitur. Gaudete & exultate. Bur. exponit de hortatione Chriſti, non de lætitia paſſorū. Quod dicere modicum valet, quia illa exhortatio non habet reſpectū ad actū, ſed ad præmium promiſſum, vnde etſi hic in litera non exprimitur, tū habetur ex alio paſſu ſcripturæ, quod lætanter pati pertineat ad hanc beatitudinem, quia dicitur Act. 5. *Ibant Apoſtoli gaudentes.* Etiam ſi debemus diſtinguere beatitudines a donis & virtutibus & ſecundum actuum excellentiam, prout communiter diſtinguunt, dicentes ꝙ virtutum actus ſunt modo humano, beatitudinum autem modo ſuper humano, oportet huiuſmodi ſubintelligere, ꝙ hæc beatitudo ſi habet modum ſuper humanū, quod pati ſit gaudenter, quia cum agone pati eſt modus humanus, & per conſequens virtutis actus, non beatitudinis.

In eo.c. vbi dr̄. *Qui iraſcitur fratri ſuo, &c.* poſtil. attendens variam ſanctorum & aliorū in hac parte expoſitionem, poſuit ſuā. Et vt eſſet intelligibilior, tranſpoſuit pęnas ex rōnabili ordine, in quo puto eum non eſſe reprehenſibilē. Bur. tū ſeruato ordine F
pęnarum ponit aliam expoſitionem ſatis competentē. Vtrobique eſt eadem veritas ſententiæ, cum diuerſa applicatione.

CAP.

CAP. VI.

A Attendite, &c. Qui hucuſque pręcepit de miſericordia, nunc pręcipit de cordis mundicia qua Deus videtur. Si enim non ſimplici intentione, ſed pro hominum laude, non probantur a Deo opera miſericordiæ. Laus hominū nō debet appeti, ſed ſubſequi, vt exēplo alios inuitet. Hactenus de iuſtitia euangelii, quæ eſt ſuper iuſtitiam Scribarum & Phariſæorum. Nunc qua mundicia cordis eadem iuſtitia debeat impleri, quod in eleemoſyna ſeruatur & oratione. Non enim monet hic vel orare vel eleemoſynā facere, ſed quo animo debemus facere, agitur enim hic de mundando corde.

(In conſtit. monaſticis ca. 11.) * Baſilius. Inanis gloria expugnatu difficilis & callida noB ſtræ ſalutis inſidiatrix, quæ vel in ipſius cæli conuexis inſidiarum aduerſum nos collocatrix, virtutes ramis in cælum vſque licet expanſis ac porrectis adornatas profligare, pertinaciſſime contendit.

b *Vt videamini.* Non prohibet videri vt Deus laudetur, ſed videri vt ipſi laudentur.

(Sermon. 59. de tempore. † De pen. di. 3. c. cauēdum.) * Auguſtinus: Cauete, inquit, veſtram iuſtitiam facere corā hominibus. i. hoc animo iuſte viuere & ibi conſtituere bonum veſtrum vt vos videant homines, alioqui mercedem non habebitis. Non ſi ab hominibus videamini. Nam vbi erit quod in principio huius ſermonis dictū eſt, vos eſtis lux mundi, ſi propterea recte viuatur vt ab hominib. videamini.

(Lib. 19. moral. cap. 18.) ⁂ Gregorius. Aliquando ſancti viri compelluntur coram hominibus bona facere, aut eadē hominib. ſua facta narrare, ſed ad eum finem omnia referuntur, vt non ipſi eiſdem operibus, ſed pater eorum qui in cælis eſt, debeat glorificari.

(ſermone 9.) ⁂ Petrus Chryſologus. Sed dicet aliquis. Ergo in conuentu, in plateis, in triuiis, neganda eſt miſericordia? Nō pręben dus eſt victus? plane in omni loco & omni tēpore faciēda eſt miſericordia, prębēdus eſt victus, nuditas eſt tegēda, ſed ſic quomō docuit miſericordię auctor, vt miſericordia nō terræ C ſit nota, ſed cęlo, nō hominib. ſit īſinuata ſed Deo. In plateis in triuiis ſuū pietas habet ſecretū, ecōtra platea, triuium eſt, cū in ſecreto facit hypocrita nihil ſecretū. Deus monēdo, ſic D vota culpat, non loca, ſenſum, nō opera ſtudiū, nō dato rem, iudicat non vt facias, quando facias, ſed qualiter facias, quia Deus de cordibus, non de manibus facta metitur.

c *Apud patrem veſtrum.* cuius gloriam filii quærere debent, & omnia bona ad hoc vt placeant ei, referre.

d *Cum ergo.* a toto in partes, vt exponat quæ bona nō ſint pro hominum laude facienda.

e *Tuba canere.* forſitā conuocādi gratia hoc fecerūt, vt omnes irēt quaſi ad ſpectaculum. († eleemo[...])

f *Ante te.* Ante ſe tuba canit q ante alios vult laudari, vt appareat maior illis.

g *Receperūt.* a Deo cordis inſpectore fallaciæ ſuppliciū, de quib. dicit. E *Recedite a me operarii doloſi, nomē enim meum habuiſtis, ſed opera mea non feciſtis.* († habe[...])

h *Neſciat.* Siniſtra, vitia, dextera, virtutes. Quod ergo agit virtus, neſciat elatio, vel vana gloria, ſeu aliquod vitium, ſed lux rectę operationis fuget tenebras peccati. (Pſal. 6. c. Luc. 13. f.)

Siniſtra ē delectatio laudis, dextera intentio implēdi præcepta Dei. Cum ergo cōſcientiæ faciētis eleemoſynam pro pręcepto Dei implēdo miſcet ſe laudis appetitio, iam ſiniſtra eſt conſcientia operis dextræ. Cū vero ſola cupiditate alicuius terreni volūt aliqui miſericordes videri, ſola ſiniſtra operatur, qđ prohibet domin⁹ dū nec pmiſceri permittit. In bona autem conſcientia multi faciunt eleemoſynam, qui non habent aliquid quod exterius dent.

* Ambroſius. Sunt qui iactantiam ſolam decore largitatis affectēt, vt eo ſe probatos vulgo velint, qđ ſibi nihil reliquerint, non recondūt in futurū, & quia illic receperūt mercedē ſuā, illic ſperare nō poſsūt. Sūt q opes ſuas tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuo, vbi eccleſiæ contulerūt, poſtea reuocandas putarunt, quibus nec prima merces rata eſt, nec ſecunda, quia nec prima iudicium habuit, & ſecunda habuit ſacrilegium. (Lib. 1. of[...])

F i *In abſcondito.* In abſcondito eleemoſyna fit, quæ nullis miſcetur tenebris, lux intus eſt, tenebræ extra.

Videt

CAP. VI.

a In his autem omnibus finem iuſtitiæ ne ponatis in hominum laude. b Ideſt opera iuſtitiæ quæ abundet plusquam ſcribarum & phariſæorum

Attendite ne † iuſti- 1
tiam veſtram faciatis 2
a Appetendo laudem eorum. 3
a coram hominibus, vt
a Hoc fine. b Hoc enim deputatur pro mercede cuius amore fit.
b videamini ab eis, alio-
c quin mercedem non † habebitis apud pa-
a Cuius amore non feciſtis.
d trem veſtrum qui in cælis eſt. Cum ergo fa- 4
a Eleemoſyna eſt pars iuſtitiæ. b Noli uelle innote ſcere. c Ad gloriam tuam.
e cis eleemoſynam, noli tuba canere ante te,
f a Hypocrita eſt qui ſimulat quod non eſt repræſentator alterius perſonæ.
ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis & in
Eo fine.
vicis, vt honorificentur ab hominibus.
a Merces ſua laus humana quam acceperunt.
Amen dico vobis, † receperunt mercedem 5
a Et non Dei. b Quia ſunt aliqui qui fauorem quærunt cum aliqua mercede æterna. 6
ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, 7
a Non ſe miſceat laudis appetitus uel uitium aliquod b Dum præcepta Dei implere contendis.
g neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera
h a Ideſt in bona conſcientia, ubi homo non uidet. Nihil extra quærat, ſed abſcondatur, ſic quod uita tua cum Chriſto ſit abſcondita.
i tua, vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI

Attendite. *Poſtquam Saluator regulauit hominis operationem, hic regulat ipſius affectionem, & primo reſpectu Dei, ſecundo reſpectu proximi, ibi, c. ſeq.* Nolite. *Prima in duas, quia primo regulat affectionem hominis excludendo ab operibus eius intentionem vanæ gloriæ. Secundo ſollicitudinem auaritiæ, ibi:* Nolite theſaurizare. *Prima in duas, quia primo dat intentionem ſuam in generali. ſecundo applicat magis in ſpeciali, ibi:* Cum facis eleemoſynam. *Circa primā partem aduertendum, quod ſecundum quod dicit Philoſophus 2. ethic. Bonum contingit vno modo, malum autem omnifariam, quia ad hoc quod actus humanus ſit bonus requiritur bonitas generis et circunſtantiarum, ſed redditur malus ex quolibet defectu iſtorum. & ideo nō ſufficit, quod actio ſit bona de genere, ſed requiritur quod fiat recta intentione. bonitas enim finis eſt circunſtātia principalis. & ideo opus quantumcumque bonum de genere, ſi fiat intentione vanæ gloriæ, redditur malum, propter quod dicit Saluator.*

1 Attendite. *ideſt, diligenter conſiderate.*

2 Ne iuſtitiam veſtram. *i. opera bona de genere quæcunque fuerint illa, quia omnia continentur ſub iuſtitia generaliter dicta.*

3 Faciatis coram hominibus. *gloriam ſcilicet & laudem humanā ex talibus quærendo. Per hoc autem non prohibetur, quòd opera bona fiant coram hominibus ad proximorum ædificationem, et Dei gloriam, quod eſt bonum & meritorium, vt ſupra dictum eſt. Sed quia hic loquitur de imperfectis, qui de facili in vanam gloriam efferuntur, ideo conſulit eorum bona opera occultanda. ſupra autem loquebatur prælatis qui ſunt in ſtatu perfectionis, propter quod non eſt æſtimandum, qp de facili ferantur in vanam gloriam. ideo dixit eorum opera in publico fienda ad aliorum ædificationem. Sic luceat lux veſtra, vt ſupra dictum eſt. Aliquid enim bene eſt conſulendum viris perfectis de quorum ſecuritate confiditur, quod non eſt conſulendum imperfectis & paruulis, de quorum debilitate timetur.*

5 Amen dico. *i. firmiter & fideliter aſſero.*

6 Receperunt. *ſ. Ex quo enim intentio fertur ad homines tantum, non eſt aliquid a Deo iuſtè expectandum.*

4 Cum ergo. *Hic applicat in ſpeciali. & primo excludit intentionē vanæ gloriæ ab operibus miſericordiæ. ſecundo ab actibus latriæ, ibi:* Et cum oratis. *tertio ab operibus pœnitentiæ, ibi: Cum ieiunatis. Dicit ergo primū:* Cum ergo facis eleemoſynā noli tuba canere ante te. *hoc eſt ad laudem hominum manifeſtare. Ad cuius intellectum ſciendum, quod apud Iudæos vtebantur tubis, ſicut apud catholicos campanis. & ideo ſicut videmus, quod in aliquibus locis pulſatur campana pro eleemoſyna recipienda. ita apud Iudæos ad hoc faciendum vtebantur tuba, ſed hypocritæ non faciebant hoc principaliter propter pauperum vocationem, ſed magis ad propriam oſtentationem, vt patet in litera cum dicit: Vt honorificentur, &c. Rationem autem prohibitionis ſubdit:* Amen dico, &c. *Modum autem conuenientem faciendi eleemoſynam ſubdit, cum dicit.* (Iudæi vtebantur tubis vt Chriſtiani campanis.)

7 Te autem faciente, &c. *Modus faciendi eſt quando fit ſecretè: per hoc innuens, quod talia ſunt facienda propter Deum tantum. vnde ſubditur.*

Et

MORALITER.

1 *Attendite.* Et illud quod ſequitur.

Cum

6 *Cum ergo facis. Chryſoſt.* Si bonorū quæ facis vis inſpectores habere, ecce habes non ſolum angelos & archangelos, ſed etiam Deum vniuerſorum.

Cum

A a *Videt in abſcondito.* Videre Dei eſt approbare. Illa autē tantum approbat quæ ſunt abſcondita, quę extra ſunt nō placēt ei, neque approbat.

b *Et cum ora.* Ad ſuperiora cōiungitur hęc ſētentia. Supradixerat: *Attendite ne iuſtitiā veſtram faciatis coram hominibus.* hic ſubdit. *Et cum ora.* Nō prohibet orare, ſed in orando hypocritis ſimiles eſſe.

c *In angulis.* quaſi abſconſores precum, & tamen in plateis vt videantur, & per hoc amplior gloria.

Allego. In angulo orat qui in abſcondito ſe orare ſimulat, & tamen in platea cum famam captat.

Anguli platearum ſunt vbi via per trāſitum viæ ducitur, & quadriuium reddit. Non enim nefas eſt videri, ſed appetere videri.

B d *Receperunt.* In his non ſolum vera merces praua intentione euacuatur: ſed vitium ſimulationis & irriſionis cōtra Deum augetur.

e *Tu autem.* Hoc ſimpliciter intellectum, docet vanam gloriam mundi fugiēdam. Sed magis videtur præcipi, vt incluſa pectoris cogitatione, labijſque compreſſis oret Deum. Cubiculum autem eſt cordis ſecretum. Oſtium, carnalis ſenſus: per quē hæc exteriora improbe ſe ingerunt, & turbæ phātaſmatum orantibus obſtrepūt. Parum eſt ergo cubiculum intrare, ſi importunis cogitationibus oſtium patet Sed reſiſtendum eſt carnali ſenſui, vt oratio ſpiritualis ex intimis cordis dirigatur ad Deum.

Cubiculum eſt ſecretius mentis arcanū, ad hoc pulſat ſapientia dicēs. *Sto ad oſt. um & pulſo.* fides aperit, ſpiritus intrat & exaudit.

In fide interiori & dilectione oratur Deus, non ſtrepitu verborum, ſed deuotione uirtutum: *Intra.* totum hominem interiorem colligendo in ſe.

f *Clauſo oſtio.* Senſibus clauſis, ne turbæ phantaſmatum exteriorum occurrant.

Vel oſtium uocat amorē vel timorem huius ſeculi. Sicut .n. omne bonum ex timore & amore eſt Dei, ſic omne malum ex amore & timore ſeculi. His clauſis, ideſt ablatis ora.

C * Chryſoſt. Quid ergo, inquis, In eccleſia non oportet orare? Et valde quidem ſed cum hac voluntate vt illum vnū intueatis, qui habet donandi quod petieris poteſtatem. vbique enim Deus, quo aliquid facias intuitu ſpectat.

a Qui eſt diſcretor intentionum.

a & pater tuus qui videt in abſcōdito reddet 1

b tibi. * Et cum oratis, non eritis ſicut hypocri 2

a Vt melius videri poſsint. 3

c tæ, qui amāt in ſynagogis & in angulis pla- 4

a Non humiliati. b Hoc finē, quia in hoc conſtituunt finem orationis.

teatum ſtantēs orare, ut videatur ab homi-

a Laudem hominum. * Quam petierunt.

d nibus. Amen dico vobis receperūt mercē-

a Non Dei. b Non extra quærendo Deum. ¶ Quem diligis, fide teneas.

e dem ſuam. Tu autē cum oraueris: intrā in 5

a Repulſis omnibus quę improbe ſe ingerunt. b Sic ora vt filius, ſecundum quod renatus, & ad quod renatus c Quia adoratur in ſpiritu & verit.

f cubiculum tuum, & clauſo oſtio orā patrē 6

g tuū in abſcondito: & pater tuus, q. videt in 7

a In cordis intimo. b Fructum orationis & mercedem fidei. c Vult Deus ut oretur, ideo, ut deſideranti det: & ne uileſcat quod dederit.

h abſcondito, reddet tibi. * Orātes aūt nolite 8

i †multū loqui, ſicut ethnici faciūt. Putant. n. 9

D *Sermone de orat. domi.*

* Cyprian. Quod ergo in abditis & ſecretis vel ſemotis locis & cubiculis orare nos docuit, hoc magis cōuenit fidei vt ſciamus Deū vbiq; eſſe præſentē, audire oēs & videre, & maieſtatis ſuę plenitudine, & abdita quoq; & occulta penetrare.

g *Patrem.* Quem intus habes per fidem. vnde: *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* *Pſal. 41. b.*

h *Orantes autem.* Sicut hypocritarum eſt oſtendi & placere hominib. ita Gentilium eſt multiloquium, a quib. & Cępit Hi. n. exercendæ linguæ magis operā dant, quam menti mundandæ, vt hoc nugatorij officij genus, etiam ad Deum prece flectendum transferant, putātes quod ſicut orator iudicem, ita & ipſi Deum flectere queant.

E Gētibus erat neceſſaria verborū multiplicatio propter dæmones, qui neſciēbāt quid illi peterēt, niſi illorum verbis inſtructi. Damnat aūt multiloquium de īfidelitate, ſed nō multas lachrymas, nō multas obſecrationes in cordis puritate: quā ſancti faciunt. Et legitur feciſſe qui pernoctauit in oratione. Sed verbotenus ſine affectione vacuas aures Dei adimplere malum eſt, qui ſi in hoc audiamur. *Luc. 6. a.*

* Chryſoſt. Si paucis orandum eſt, cur parabolam propoſuit Luc. 18. ad montem ſemper eſſe orandum. Vtrumque faciēdum eſt, ut nec in longum uerba proferamus, & tamen aſſiduè deprecemur. Siquidem & Chriſtus & Paulus iuſſit breues & crebras fieri orationes ex paucis interuallis. *Hom. 2. de fide Annæ.*

Caſſ. Vtilius cenſent (patres) breues quidem orationes, ſed creberrimas fieri. Illud quidem vt frequētius dominum deprecantes iugiter eidem inhęrere poſſimus. Hoc vero vt inſidiantis diaboli iacula, quæ infligere nobis tunc præcipue cum oramus inſiſtit, ſuccinctâ breuitate vitemus. *libr. de monaſteriorum. inſt. c. 10.*

* Aug. Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, ſed eas tamen breuiſſimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum neceſſaria eſt, per productiores moras euaneſcat, atq; hebetetur intentio. Abſit ab oratione multa locutio, ſed nō deſit multa precatio, ſed feruens perſeueret intentio. *Epiſt. 121.*

i *Putant enim.* Putantes quod perſuaſibilibus uerbis Deus mulceatur. Vel ſi abſens eſt uocetur, & quod neſcit, uerborum ambagibus doceatur.

¶ Nolite

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et pater tuus. *ſ. Deus, qui eſt pater omnium per creationem, & iuſtorum per gratiæ adoptionem.*

2 Qui videt. *quia ipſe ſolus videt intētionem cordium:* reddet ti.

3 Et cum oratis. *Hic conſequenter excludit indebitum modum circa actum latriæ. Inter actus latriæ actus communior eſt oratio. & ideo quod de ipſa hic dicitur: de alijs actibus latriæ intelligitur. Ideo circa orationem primo excludit indebitum orandi modum. Secundo concludit modum debitu m ibi: Sic autem orabitis. Prima in duas. quia primo ab actu orandi excludit vanæ gloriæ intentionem, & ſecundo quorundam gentilium errorem, ibi:* Orantes autem. *Ad euidentiam primæ partis conſiderandum, quòd duplex eſt oratio. Quædam publica, quæ fit a miniſtris Eccleſiæ. & iſta non debet fieri in occulto, ſed magis in palam in loco communi, ſ. Eccleſia coram populo: quia pro tota communitate offertur: & ideo populus in hoc conformare ſe debet miniſtris Eccleſiæ, ipſum Deum deprecando ſecundum modum congruum, & ſibi poſſibilem. Non poſſent autem in hoc ſe miniſtris Eccleſiæ cōformare, niſi prædicta oratio miniſtrorum Eccleſiæ fieret in publico prædicto modo. vnde de tali oratione non loquitur hic Saluator. Alia eſt oratio priuata: & talis magis debet fieri in ſecreto duplici de cauſa. Prima cauſa, quia oratio eſt eleuatio mentis in Deum: mens autem humana citius, & melius eleuatur in Deum, quando in ſecreto loco homo conſtituitur, & a tumultibus aliorum ſeparatur. Alia cauſa eſt ad euitationem vanæ gloriæ, quæ de facili inſurgit quando oratio in publico fit. & hoc eſt quod dicit Saluator:* Et cum oratis non eritis, ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in angulis pla ſtantes orare. *Dicit ſtantes, vt magis apparerent ex modo ſe habendi. In ſynagogis, & in angulis placearum, ex ratione loci; quia ſynagoga eſt locus communis, vbi conueniebant Iudæi ad audiendum verbum Dei, vel aliqua ratione huiuſmodi; Et dicitur a ſyn quod eſt con, & goge quod eſt populus: quia ibi conueniebat populus.*

4 Et in angulis platearum. *Plateæ iſtæ dicebantur atria quæ erant prope templum, vbi conueniebant homines ad orandum, vel ad audiendum Doctores: & ideo erat locus communis. Conſequenter oſtendit debitum modum orandi, cum dicit.*

5 Tu autem. *i. locum ſecretum.*

6 Et clauſo oſtio. *Ne veniat multitudo impediens eleuationem mentis in Deum, & mouens ad elationem mentis.*

7 Ora patrem. *patet litera.*

8 Orantes autem. *Hic excluditur error gētilium circa orationem. Credebant enim quidam gentiles, qui vocabantur Ethnici, quòd ex multiplicatione verborum compoſitorum in oratione aliquid manifeſtaretur ipſi Deo, quod prius eſſet ſibi ignotum; & per conſequens mutaretur ad aliquid agendum, cuius prius volebat contrarium. Vtrunque illorum eſt erroneum; quia in Deo nulla cadit mutatio, vel ignorantia. Hunc autem errorem excludit Saluator dicens;* Orantes autem nolite multum. *Ex quo patet, quòd non prohibet multiplicationem verborum abſolute, ſed ad illam intentionem quam habebant Ethnici, quæ eſt dicta. & hoc eſt quod ſubdit.* *Gētiliū error circa orationē.*

9 Putant enim. *Poſſunt tamen multiplicari verba in oratione duplici de cauſa. Vna eſt, vt per ſignificationem verborum deuotorum animus excitetur.* *Verborū multitudo quādo & qñ in oratione eſt habenda.*

MORALITER.

3 *Cum oratis. Chryſoſto.* Eſt aūt oratio quoddā ſpirituale tributū, quod offert anima Deo, de uiſceribus ſuis. Quanto ergo glorioſior eſt, tanto cautius eſt ſeruanda, ne pp homines facta uileſcat.

8 *Orantes aūt.* Aliud eſt ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Abſit ab oratione multa locutio, ſed non deſit multa precatio, ſed feruens affectio perſeueret.

Sic

A a *Nolite ergo aſſimilari eis*. Non.n.apud Deum agendum eſt verbis,ſed rebus,intẽtione cordis,affectu ſimplici. Quę cum dicimus,nõ eũ docemus.ſed nos tẽpore orã. ſi recordamur.
b *Scit enim pater*. Cur ergo ſcienti loquimur? Non vt noſtre faciamus ei deum voluntatis,ſed vt excitemus pia deuotionis obſequium.

Ideo non eſt opus narrare ſed obſecrare, quod dicti conſequutum ſatiſtiæ. Vult enim Deus rogari & venerari, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & ſtatus nutritur ſeruetur apud ſubiectos.

c *Pater noſter*. Beda. Inter cætera ſalutaria monita & diuina, quibus conſulit credentibus,formam orandi propoſuit, diſciplinam tradidit. In hac oratione nõ docetur, quæ neſciat Deus, ſed quæ vult præſtare ſuppliciter veneratus. Vñ & orationem compoſuit breuib.verbis,vt ſit nobis fiducia cito annuẽdi,q breuiter vult rogari. Quibus nec opus eſſet ad eum qui oĩa nouit, ſed vt noſter affectus qui cũ Deo agit,diſcerneret res quas oraret,nõ verba quæ diceret. vñ non his ſolũ verbis oratur,ſed & alijs contentis ſub eodẽ, & nõ alio ſenſu,quib.ẽt cor noſtrũ acceditur. Et hi ſunt veri
B adoratores,q filij p gratiã adorãt patrẽ in ſpiritu & veritate.

Orationis dominicę excellentia. Nulla orõ magis ſpiritualis eſt, quã illa quæ ex ore filij q eſt veritas,proceſſit. *Pater noſter*. Cui non timore, ſed amore hęreditatis ſeruimus. Dũ pater dr̃,de adoptione cogitemus, vt patri pium affectum rependamus. Dũ dicitur noſter, fraternitatis admonetur,cũ ſit communis adoptio omnib. Nemo dicat meus,q proprie filio conuenit,cui pater eſt per na-

Ioh. 7.d. turam.vñ alibi.*Vado ad patrem meum*.ſpecialiter per naturam, & veſtrum,communem per gratiã. *Pater noſter dicitur*. quod commune omnibus,nemo dicat meus,quod ſolum Chriſto conuenit,qui filius eſt per naturam,alijs cõceditur communis gratia adoptionis.

Monet nobiles & diues,nõ ſuperbire cõtra minores. Non enim vere poſſunt dicere,pater noſter,niſi fratres ſint. Cauẽdũ ẽt eſt cuique a ſordibus,ne tanto patre ſit indignus. Antiquis,vt ſeruis dicitur dominus,nunc per gratiã pater,in quo fiducia. Quid negabit filijs,qui iam dedit quod pater eſt?

lib. de oratione. * Tertul. Noui teſtamenti nouam orationis formam determinauit. Oportebat enim in hac quoque ſpecie nouum vinum nouis vtribus recondi. Cęterũ quicquid retro fuerat, aut demutatum eſt,vt circunciſio, aut ſuppletum vt reliqua lex,aut impletũ ut prophetia:aut pfectũ,vt fides ipſa. Sed &
C breuitas iſta, magnę ac beatę interpretationis ſñia fulta eſt: quantumq; ſubſtringitur verbis, tñ diffunditur ſenſib. Neque enim propria tantum orationis officia cõplexa eſt, uel ue-

oratio dominica breuiariũ totius legis.

a Verbis cor accenditur, & in precibus ſerenatur.
a quod in multiloquio ſuo exaudiãtur. Nõ
b lite ergo aſſimilari eis: Scit enim pater ve 1
ſter, quid opus vobis ſit, antequã petatis
a Sic ergo docendi eis quid petatis,& ſi alijs verbis,tum ſic ¶ Vt doceo,& quomodo doceo,& quid doceo. b De malis remouendis & bonis acquirendis. c Breuis captatio præmittitur.Pater noſter qui es in.
c eũ. Sic ergo vos orabitis:† Pater noſter q 2
¶ Sanctis. ¶ In ſecretis. a Tales fac in quibus ſanctus appareas. ¶ Donum e ſapientia, virtus vero pax. b Quo alij dicimur. c In nobis,vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod cœpimus perſeueremur. 3 4 5
d es in cælis Sanctificetur nomen tuum. 6
e

D veneratiõ Dei,aut hominis petitionẽ,ſed omnẽ pene ſermonem dñi,omnẽ commemorationem diſciplinę,vt re vera in hac oratione breuiarum totius legis comprehendatur.

lib. 2. de ſerm. dñi in mon. ✣ Auguſt. Nuſquam inuenitur præceptum populo Iſrael, vt diceret pater noſter, aut oraret patrem Deum, ſed dominus eis inſinuatus eſt, tanquam ſeruientibus, hoc eſt, ſecundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico cum mãdata legis acciperet, quæ obſeruare iubebantur. Nã prophetæ ſæpe oſtendunt eundem dominum,patrem eorum eſſe potuiſſe,ſi ab eius mandatis non aberrarent. Sicut eſt illud, *filios genui & exaltaui*.&c.

Iſaię 1. ✣ Tertullianus. Appellatio iſta (patris) & pietatis & poteſtatis eſt.

lib de orat. ✣ Gregorius. Nyſſen. Nam quali dicenti pater noſter, opus eſt animo? quanta fiducia? quali conſcientia? ut ubi Deũ quo ad eius fieri põt,per eas appellationes quæ in illo animaduertentur,ad intellectũ inenarrabilis gloriæ quaſi manuductus mente conciperet,atq; didiceret quod diuina natura,quodcunque tãdem ea ſit ipſa bonitas ſit,ſanctimonia, exultatio, potentia,gloria,puritas,æternitas, ſemper eodem modo atque ſimiliter ſe habens.

* Aug. De quotidianis aũt breuib.leuibuſq; peccatis ſuis ſine q b.hęc uita non ducitur, quotidiana oratio fidelũ ſatisfacit.

d *In cęlis*. Spiritualibus, ut ad ſpiritualitatem in qua habitat feſtinare diſcamus,& cęleſtia ab eo quæramus.

E ✣ Petrus Chryſ. Hoc cum dicis,non ſic habeas quaſi nõ ſit in terris,nõ ſic accipias,quaſi ſit loco clauſus,qui claudit omnia,ſed intellige eſſe tibi genus in cęlo, & age ut ſancte uiuendo ſancto patri reſpondeas.

* Chryſ. Vult ut ſciamus nos habere patrem cęleſtem, ut erubeſcamus nos terrenis rebus ſuſternere.

Ex Aug. de ſerm. dom. te.c.1. e *Sanctificetur nomen tuum*. Vidẽda eſt harum diſtinctio ſeptẽ petitionum. Nam cum uitia noſtra temporaliter agitur ſperaturque æterna, priora ſunt dignitate ęterna,his tñ prius accepitis. In his ſeptẽ petitionib.omnia bona pręſentis uitæ uel futurę cõtinentur,in quib.eſt ordo mirabilis,ut in Iſaia legitur. Sicut ſeptẽ dona ſancti ſpiritus a ſummis incipiũt, & uſque ad initiũ ſapientię decurrunt, ita ordo precũ a ſummis uſque ad finẽ,ut a malis mundi liberemur,extendit. Si autẽ in utriſq; a fine incipim⁹, ad perfectionẽ fit ordo aſcẽſionis: Si aũt a ſummis (quia hoc de ſupernis accipim⁹ fit ordo deſcẽſionis. Sed quia p hęc nos ab imis ad sũma conſurgimus, ſeptẽ beatitudines quę per eadẽ dona quęrunt,de imis gradatim ad ſumma perueniunt. In pcibus ergo eſt ut impetremus

F
NICOLAVS DE LYRA.

✣ *animus melius eleuetur in Deum. Alia cauſa eſt, vt homo in Deum*

Pſal.83.a. *eleuetur non ſolũ mente,ſed etiam corporali voce, ſecundum illud Pſ.* Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. *Nõ tamen poteſt dari ibi regula certa,ſed debet homo talibus verbis vti in oratione,quantum percipit homo,quod faciant ad deuotionis excitationem. Si autem econtrario percipiat, quod multiplicatio verborum*

Luc.11.a. De pę. diſ.1. c.de quotidianis. *diſtrahat mentem eius, debet ceſſare a verbis, & orare Deum affectibus mentis. Hoc tamen intelligendum eſt in oratione priuata, vt dictum eſt, quia oratio publica debet eſſe in verbis, vt poſſit percipi ab aliis Sequitur.*

1 Scit enim pater veſter. *Hoc additur ad excludendum illorũ gentilium falſum intellectum ſecundum quem putabant aliquid Deo notificari de nouo,quia omnia ſcit ab æterno.*

Quæſtio. *Sed quæritur, quare oratur Deus, ex quo per orationem nihil ſibi manifeſtatur,nec animus eius in aliquo mutatur & ideo videtur,quod fruſtra oretur. Dicendum, q prædeſtinatio diuina eſt præparatio gratiæ in præſenti,& gloriæ in futuro,& ideo cũ ſit æterna,ſicut ab æterno prædeſtinauit aliquem ab beatitudinem,ita præordinauit modũ per quem daret ſibi illam beatitudinem.ſ. per merita ſua, & orationem, & ideo non fruſtra orat Deum,quia oratio eſt illud per quod ex ordinatione diuina debet conſequi gratiam & gloriam: & eadem eſt ratio de oĩbus alijs bonis,quia cadunt ſub ordine diuinæ prædeſtinationis.* Sic

2 Sic ergo. *Hic docet Saluator modum orandi conuenientiſſimum Ad cuius intellectum ſciendum, q oratio ſecundum Damaſcenum, eſt petitio decentium a Deo. In hac autem oratione exprimitur quidquid decet hominem petere a Deo, & quidquid decet Deum dare homini. Et ſimiliter ordinatiſſime hoc deſcribitur,quia illud quod maxime deſiderari debet ab homine & peti a Deo,primo ponitur, & quod debet peti ſecundario,in ſecundo loco, & ſic conſequenter vſque in finẽ. Illud autem quod primo cadit in appetitum hominis eſt beatitudo. Secundo illud per quod homo beatitudinem cõſequitur, & illud ſecundo petitur,ibi. Fiat voluntas tua. Circa primum conſiderandum, quod beatitudo dupliciter dicitur. Vno modo obiectiue ſcilicet ipſa bonitas diuina in ſeipſa, per cuius fruitionem efficimur beati, & ideo bonitatem ipſam diuinam præ omnibus amare debemus, & per conſequens gloriam eius & honorem præ omnibus deſiderare & hoc eſt quod petimus in prima petitione,cum dicitur.* Pater noſter qui es in cęlis, ſanctificetur nomen tuum, *Dicitur enim.*

Oratio dominica ſecundum Damaſcenum. Oratio dominica ordinatiſſime tendit. *(margin partly cut off)*

3 Pater. *omnium generaliter ratione creationis. Additur.*

4 Noſter. *quia eſt pater ſpecialis iuſtorum per gratiam adoptionis.*

5 Qui es in cęlis. *quia licet ſit in omnibus per eſſentiam, præſentiam & potentiam,eſt tamen ſpeciali modo in iuſtis per gratiam, tamen ſpecialiſſime excellentia eius relucet in beatis per gloriam.*

Beatitudo dupliciter dicitur.

6 Sanctificetur nomen tuum. *non petimus,quod aliqua ſanctitas ei de nouo accreſcat, quia hoc eſt impoſſibile, ſed quod ſanctitas quæ* * eide

MORALITER.

2 *Sic ergo*. Glo. Non ſolum his verbis oratur, ſed etiam alijs ſub eodem ſenſu conceptus.

c *Pater noſter*. Aug. Admonẽtur hic diuites vel genere nobiles,vt cũ facti fuerint Chriſtiani,nõ ſuperbire aduerſus pauperes & ignobiles,qñ ſimul dicunt Deo,pater noſter, quod non poſſunt ſic pie dicere,niſi ſe fratres eſſe cognoſcant.

6 *Sanctificetur nomen tuum*. Chryſoſt. Digna eſt Deum deprecantis oratio,nil petere ante patris gloriam, ſed omnia eius laudi põſtponere.

Adu-

mus dona:ī donis, vt operemur mādata. De operatione bea
A titudinis ſequunť. In æterna vita triū primarū petitionū im-
petrationes fiunt, licet hic incipiant. nā & ſanctificatio nōis
ab ipſo humili aduentu agi cœpit, & aduentus regni in fine
mūdi manifeſtabiť, & perfectio voluntatis ipſa perfectione
noſtræ beatitudinis & ſeculi ter
minatione complebitur. Et hęc
on.dif. calice. tria conſummata in ęternū ma-
nebunt, reliqua quatuor ad iſtā
vitam pertinent. Panis enim
ſpiritualis etſi ęternus, tñ perti-
net ad hoc tempus in quantum
quotidie miniſtratur animæ. Et forſan ideo panis diciť, quia
laborando & differendo diſcitur. Tunc erit vt potus, quan-
do ſine labore haurieť. Et tunc peccata noſtra nobis dimit-
tuntur & dimittimus. Et nunc tentationes vitam noſtrā in-
feſtant. Et liberatio a malo ad hanc vitam pertinet, quam iu
ſtitia Dei mortalē meruimus, vnde gratia eius liberabimur.

Vt aūt iſte ſeptenarius numerus illi congruere, ex quo to
tus iſte ſermo manauit. Si.n. timor Dei eſt, quo beati ſunt
pauperes ſpiritu, qm̄ ipſorum eſt regnū cęlorū, petamus vt
in nobis ſanctificetur nomen dñi timore caſto permanente
in ſeculum ſeculi. Si pietas eſt qua beati ſunt mites, qm̄ ipſi
25.c. poſsidebunt terrā, petamus vt veniat regnum, vel in nos, vt
miteſcamus, nec ei reſiſtamus, vel de cęlo in terras in clari-
tate aduentus vbi lætabimur, ſicut dr̄. *Venite bene. patris mei.*
Si ſcientia eſt qua beati qui lugent, qm̄ ipſi conſolabunť, pe-
B tamus vt fiat voluntas, vt conſentiat caro ſpiritui, quia non
eſt luctus niſi quia iſta cōtra ſe cōfligūt, vt cogamur dicere.
Infelix ego homo, quis me libe. de corpo. mor. huius? Si fortitudo eſt
qua eſuriūt & ſitiūt iu. qm̄ ipſi ſa. oremus vt deť nobis panis
d. quotidianus, quo fulciti, ad iſtā ſatietatē perueniamus. Si cō
ſiliū eſt, quo beati ſunt miſericordes, qm̄ ipſi miſe. conſe. di-
mittamus & nobis dimitti oremus. Si itellectus eſt quo bea
ti ſunt mun. cor. qm̄ ipſi Deū vi. oremus vt nō induc. in ten
tatione per aſpera vel blāda, ne non ſit ſimplex cor, dū non
ſimpliciter bonū petat in oibus quæ agit. Si ſapiētia eſt qua
beati ſunt pacifici qm̄ fi. Dei vo. oremus liberari a malo. Li-
beratio. n. facit liberos. i. filios, vt dicamus ſpū adoptionis,
abba pater. Amen, ſignificat in oibus his petitionibus indu-
d. bitanter a domino tribui quod petitur, ſi vltimæ conditio-
nis pactum ſeruare non negligimus. vnde ſubdit. Si dimiſe-
ritis, &c. *Sanctifice.* Hic ſpiritum ſapientiæ oramus, ne a ſan-
ctificatione nominis ipſius in aliquo diſcrepemus, ſed pa-
tris nomen in filiis moribus & vita oſtendatur.

Nomē patris in nobis eſt, qui filij dicimur, q̄ petimus ſan
ctificari. Non vt ipſe ſanctior ſit, ſed vt in nobis opereť aug-
mentū ſuæ ſanctificationis: nā ſanctificatio filiorū nōi eius
attribuiť. Ita dr̄ ſanctificari ſicut clarificari & magnificari in
nobis, *Sanctificetur.* ideſt, ita ſicut eſt ſanctū, habeať homini-
C bus, & ita innoteſcat illis Deus, vt nō putēt aliquid ſanctius.
de ſer. domini c. 10. ✱ Aug. Hoc nō ſic petiť, quaſi nō ſit ſanctū nomē Dei ſed
vt ſanctū habeať hominib⁹, ideſt, ita illis innoteſcat Deus, vt
nō exiſtimēt aliquid, ſanctius quod magis offendere timeāt.
* Cyril.

a Donum eſt intellectus, virtus vero munditia cordis.
b Donum conſilium, virtus, miſericordia.
2 a Adueniat regnum tuum. † b Fiat volun- 1 2
Donum fortitudo, virtus eſuries & ſitis iuſtitiæ.
c d tas tua, ſicut in cælo, & in terra. Panem 3 4 5

* Cyrillus Hieroſolymitanus. Sanctum eſt nomen Dei ſi- D catecheſi. 5.
ue dicamus, ſiue non dicamus, quia vero in his qui peccant
aliqū profanatur, idcirco petimus in nobis ſanctificari, non
vt ex eo q̄ nō fuiſſet tale, eſſe incipiat, ſed vt in nobis ſancti-
ficatis & qua ſanctificatione digna ſunt facietib⁹, ſanctū fiat.
* Tertullianus petimus vt no lib. de orat.
men Dei ſanctificetur in nobis,
qui in illo ſumus, ſimul & in cę-
teris quos adhuc gratia Dei ex-
pectat, vt ſuſpenſa enūtiatione,
non dicentes, ſanctificetur in
nobis, in omnibus dicimus.

a *Adueniat regnum tuum.* Hic ſpiritus intelligētiæ petiť, quo
mūdať cor vt Deus videať. Duritia & poteſtas diaboli ex-
cludiť, & in futuro perfectius, cū euacuauerit oēm principa-
tū & poteſtatē, & tradeť regnū Deo patri. Congrue ſequiť,
vt poſt adoptionē filiorū regnū petamus quod filijs debeť.
Regnum Dei ſemper eſt, ſed veniat id eſt, manifeſtetur
hominibus a quibus vt lux cæcis non videtur, quod nullus Infra 25.c.
ignorare poterit, cum filius iudicare venerit. In quo regna-
bunt & ſancti, vt dicitur, *Percipite reg. quod vo. pa. &c.*
Spiritu intelligētiæ regnū futurū ingredientibus declara-
tur, & mūditia cordis attribuiť, per quā Deus ibidē regnās E
ſicut eſt videbiť, vbi ſpiritus ſapientię complebitur. Septima
ſanctificatio nōis eius. In perfectione ſenarij aduētus regni
poſcitur, vt curramus oēs in virum perfectum, deinde in eo
quieſcentibus ſanctificetur ipſe in nobis, dum nos in illo ſan
ctificamur. Eius requiē iure poſcimus in nobis ſanctificari,
vt perenniter in eo ſanctificati requieſcamus, in qua ſanctifi-
catione pax beatitudinis firmatur & plena ſapientia donať.
✲ Petrus Chryſologus. Petimus vt qui ſibi regnauit ſemper ſermo 77. lib. de oratione.
modo regnet in nobis, vt & nos in illo regnare poſſimus.
✲ Tertullianus. Cum regnum Dei quod vt adueniat ora-
mus, ad conſummationem ſeculi tendat, optamus maturius
regnare, & non diutius ſeruire.
b *Fiat voluntas tua.* Hic petitur ſpiritus conſilij, per quem
voluntas Dei inquiritur, vt a nobis impleatur.
Voluntas Dei in terris ſicut in cęlo ſpiritu conſilij regiť.
Nobis etiam opus eſt ſpiritus conſilij, vt voluntas Dei diri-
gatur in nobis, vt miſericordes in re eſſe poſſimus. Volūtas
Dei ſemper fit, ſed oramus vt libertas noſtri arbitrij ſocie-
tur per gratiam ſuæ voluntati quæ eſt ſanctificatio noſtra &
vita æterna. Voluntas Dei eſt præceptorum eius cuſtodia.
c *Sicut in cęlo.* Sicut in angelis, ita in omnibus. Vel ſicut iu-
ſtis, ita in peccatoribus conuerſis. Vel ſicut in Chriſto, ita in
eccleſia. Vel ſicut mente ſeruio legi Dei, ita & in carne.
Secūdū ſpiritū cęlū, ſecūdū carnem terra ſumus. Oramus
ergo vt ſicut in cęlo. i. in ſpiritu, ita in terra fiat voluntas, vt Rom. 7. d.
caro & ſpiritus ſit homo ſpiritualis de quo dr̄. *Cor meū & caro
mea ex. in deum. vi.* Nec tantū oratur vt bona velimus, ſed fiat
voluntas in nobis, vt viuamus tibi, nō nobis. Hęc tria perfe- Pſal. 83. c
ctius habenť in futuro ſed hic iterim ex parte oramus, vt po
ſtea pfectius habeāť. Quatuor ſequētia pſētis vitę ſūt pſidia. F
d *Panem.* Eſuries iuſtitiæ vt ad ſaturitatē pertingat, fulciť
ſpiritu

NICOLAVS DE LYRA.

ei ęternaliter ineſt, reluceat amplius ī creaturis, & primo & prin
cipaliter quæratur in operibus humanis, ſecundum quod dicit
Apoſtolus. 1. ad Cor. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* Alia eſt bea
titudo dicta formaliter quę eſt actus vltimate & perfecte coniun
gens nos Deo ſcilicet viſio & fruitio, & illud eſt quod ſecundo
loco petimus à Deo, vt ſcilicet ſimus, participes ſuæ bonitatis,
quod fit in viſione beata. & hoc petimus cum dicimus.
1 *Adueniat.* & bene dicitur, adueniat, quia nō poſſumus ad eā
venire per gratiā & gloriā, & niſi ipſe primo veniat ad nos Vnde
Aug. ſuper Ioan. Ille enim venit quem gratia Dei preuenit. Et
Ioan. 6. e. *Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui mi. me trax. eum.*
2 *Regnum tu.* Beatitudo enim æterna bene dicitur regnum,
quia ibi habetur plena & perfecta copia omnium bonorum.
3 *Fiat vol. tu.* Hic conſequenter petitur illud per quod poſſu-
mus beatitudinem conſequi. Et hoc dicitur dupliciter. vno mo-
do directe & per ſe, alio modo indirecte quaſi per accidens, cu-
iuſmodi eſt remotio impedimenti, ſecundum ponitur ibi. Et di-
mitte no. Adhuc prima in duas, quia ad aſſecutionem beatitudi-
nis facit aliquid dupliciter. vno modo principaliter. alio modo
quaſi inſtrumentaliter ſecundū ponitur. ibi: Panem noſtrum. Il-
lud per quod principaliter conſequimur beatitudinem, eſt im-
pletio voluntatis diuinæ per ſanctam operationem. Et quia fre-
quenter voluntas eius eſt nobis incognita, & quando cognoſci-
tur adhuc ſumus impotentes & pigri ad implendum, ideo tertio
petimus, *Fia. vol. tu.* i. tu ſpires nobis virtutem & propoſitum
adimplendi tuum bene placitum. Additur autem.
4 *Sicut in cę. &c.* Beati enim qui ſunt in cęlo. quia ſunt coniun
cti immediatæ regulę diuinæ. ideo non poſſunt deficere nec de-
uiare à diuina voluntate, & ideo nos qui ſumus in via qui non ſu
mus ſic coniuncti petimus vt diuina gratia hoc ſuppleat in no-
bis, tenendo voluntatem noſtram in cōformitate ad ſuam in ope
ribus noſtris, ſicut conformantur illi qui ſunt in cęlis.
5 *Panem.* Hic petitur illud per quod inſtrumentaliter duci-
mur ad beatitudinem, & hoc accipitur dupliciter, vno modo
prout aliquid eſt inſtrumentum ipſius Dei, & ſic ſacramenta ec-
cleſiæ ſunt quædam inſtrumenta, quibus ſanctificamur, & ad
beatitudinem ducimur: vnde dicuntur vaſa gratiæ. omnia au-
tem ſacra ordinantur ad ſacramentum euchariſtiæ, quod peti-
mus quarto cum dicimus. *Panem.* Dicitur autem ſuperſtantia-
lis, quia tranſcendit vitam corporalem & dat vitam æternam.
Ioan. 6. c. Ego ſum pa. vi. qui de cę. d. ſi qs man. ex hoc pa. vi. &c.
& petendo hoc ſacramentum petimus omnia alia, quæ ordinan-
tur ad ipſum, vt patet in 4. ſentent. & Luc. 5. vocat eum *panem
quotidia-*

MORALITER.

1 *Adueniat re. tu.* Ad Chriſtum qui eſt Dei regnum non ve-
niemus ad gloriam, niſi prius ad nos veniat per gratiam.
2 *Fiat vo. tua.* Auguſti. id eſt obediatur præceptis tuis ab ho-
minibus terrenis, ſicut in cælo ab angelis ſanctis.
3 *Panem.* id eſt euchariſtiam, quæ reficit animam, naturam cor
poris tranſcendentem, & quotidie pro fidelibus offertur.

A ſpiritu fortitudinis. Ideo oramus, panem noſtrum quotidianum da nobis, ſine quo fame moreremur.

Panis, corpus Chriſti eſt, vel verbum Dei, vel ipſe Deus quo quotidie egemus, vel qui eſt ſuper omnes ſubſtancias.

Ioan. 6. c. Hic eſt panis viuus qui de cę. deſcen. cuius naturæ ſublimitas ſuper omnes ſubſtantias eſt.

a Qui ſolus potes. Dum dicitur hodie. b Vt liberi redeamus ad patriam.

a noſtrũ † ſuperſubſtantialem da[a] nobis hodie[b]:

b Donum, ſcientia, virtus, luctus. a Conuerſis. b Quibus tenemur. Peccata.

c † Et † dimitte[a] nobis[b] debita noſtra, ſicut & 1

d a Veniam petentibus. b Donum, pietatis, virtus, manſuetudo. 2

c Ego pacto, aliter nullus totius orationis eſt fructus.

e nos[a] † dimittimus debitorib[b]. noſtris. Et ne nos[c] 3

a In tentationem inducitur, qui tentatione frangitur. Donum, timor, virtus, paupertas.

f inducas in tentationem, † ſed libera nos 4 5

lib. 5. de ſacramentis, cap. 4. † De pœn. diſt. 1. c. tres ſunt. & diſt. 2. cap. ſi enim & diſtin. 3. c. de quotidiana, cap. ad-

* Ambroſius. Dixi vobis cũ de ſacramẽtis tractarem, quod ante verba Chriſti quod offertur panis dicatur, vbi Chriſti verba deprompta fuerint, iam non panis ſed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica, quæ poſtea ſequit̃ ait, panem noſtrum, panem quidem dixit ſed ἐπιούσιον, hoc eſt ſuper ſubſtantialem. Non iſte panis eſt qui vadit in corpus, ſed ille panis vitæ æternæ, qui noſtram ſubſtantiam fulcit.

libr. 2. de ſermone domini in monte c. 12.

* Auguſtinus. Panis quotidianus, aut pro his omnibus dictus eſt, quę huius vitæ neceſſitatẽ ſuſtentant, aut pro ſacramẽto corporis Chr̃i quod quotidie accipimus, aut pro ſpũali cibo, de quo idem dñs ait, *operamini non cibum qui perit &c.*

Ioan. 6. lib. de oratione.

* Tertullianus. Chriſtus panis noſter eſt, quia vita Chriſtus & vita panis. Ego ſum inquit, panis vitæ. Panis eſt ſermo

B Dei viui qui deſcendit de cęlis, tum quod & corpus eius in pano cenſetur hoc eſt corpus meum. Itaque petendo panẽ quotidianum, perpetuitatem poſtulamus in Chriſto, & indiuiduitatem a corpore eius. panẽ enim peti mandat, qui ſolum fidelib⁹ eſt neceſſarius, cętera enim nationes requirũt.

Rom. 8. f.

a *Noſtrum*. Quia Chriſtus noſter eſt factus, & Deus pater cum Chriſto omnia nobis donauit. Ideo oramus vt quod noſtrum eſt per donum, quotidie detur per effectum.

Eccleſ. 44.

b *Superſubſtantialem*. vel quotidianum. Quia qui edunt me adhuc eſu. Hic quotidianus, in patria ęternus. Hic panis aſſidue per fidem & charitatem interius reficere debet, quia ſine eo nemo viuere poteſt. Vel panis dicuntur ſpiritualia pręcepta, quæ ſemper ſunt exercenda vel conſeruanda.

c *Et dimitte*. Poſt cibum petit veniam peccatorũ, vt qui à Deo paſcitur, in Deo viuat, & ad vitam ęternam perueniat.

Scientiæ donum quotuplicis vtilitatis.

Cũ dicimus; *Dimitte no. de. noſtra*, ſpiritũ ſcientię rogamus, quo delicta intelligimus, quæ ſine ſpũ ſcientiæ nõ intelliguntur. Scientia quippe ad vſum tẽporaliũ pertinet, q̃ virtus eſt, in vitandis malis, & petendis bonis, vt noſtra & aliorũ cõtagia ploremus, bona cupiam⁹. Magni ſunt iſti tres gradus. nã q liberat̃ à malo, iã hæret ſummo bono, liberatus petit liberatorẽ, ne iterũ ducat̃ in tentationẽ. Sed quia in hac vita nec iuſtus ſine peccato viuit, ſic petit inde liberari, vt ſciat qd ex charitate fratrib. debeat. Sed qa nõdũ viſione Dei fruimur, cibus in via eſt neceſſarius, vt q̃nque ad patriam veniamus.

C Vnde panẽ petimus ad quẽ nemo peruenit ſine ſpiritu fortitudinis.

D tudinis. Vbi ergo fortitudo, ibi eſuries iuſtitiæ. Aeternus enim cibus plenitudo eſt iuſtitiæ. Quotidianus, dum quotidie illam eſurientes implemus.

* Euthymius. Sciens quam lubrica eſſet natura noſtra, ad peccatum, agnoſcẽs quoque & poſt regenerationis lauacrũ rurſum nos offenſuros, iubet pro peccatis deprecari, quæ & debita nominauit. Debitum ſcilicet & peccatum quaſi eadem res obnoxium reddunt hominem ſicut & æs alienum.

† quoti... vel adu... tem. † De c... 2. c. in... † remit... lib. de c... ne. † remit... † De p... a. c. dic... De con. c. panem

* Tertullianus. Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, qđ perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur, nec euadat iuſtitiam exactionis.

d *Sicut*. Ecce qua cautione conſtringimur, in qua etiam nos adinuicem ad miſericordiam inflectit, & peccantibus in ſe veniam promittit, & nobis & per nos alijs veniam promittit

Culpæ veniam non debemus negare. vnde. *Cum oratis, remittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, aliter enim pater veſter non dimittet vobis peccata veſtra.*

Pecuniam alicui repetere conceditur, ſed debitam peccatorum petenti veniam nunquam iuſte negamus. E

e *Et ne nos in*. Sed ſpiritu ſcientiæ illuſtra, vt ſciamus quibus malis inuoluimur, & vt lachrymæ proſint rogamus. *Dimitte nobis debita noſtra. Et ne nos*. Non quod ipſe inducat, ſed quia deſerit & ire permittit. Non vero precatur non tentari, ſed nec ad modicum vinci. Tentatio enim eſt neceſſaria ad coronam. *Et ne nos*. deſerens in tentatione ſinas vinci, etſi ſinas tentari, ſine qua nullus probatus eſt.

Et ne nos inducas. * Tertullianus. id eſt, ne nos patiaris induci ab eo qui tentat. vbi ſup...

* Cyrillus Hieroſolymitanus. Eſt tentatio velut torrens tranſitu difficilis. Qui in eo non ſubmerguntur, optimi natatores facti traijciunt. Qui ſecus affecti ſunt cum primum in tentationem ſunt ingreſſi, ſubmerguntur, vt cum Iudas in auaritię tentationem eſt, non eam ſuperauit, verum ſubmerſus eſt, & corpus & animam. cateche...

f *Sed li. nos*. Hæc vna petitio, tantum continet quantum omnes ſuperiores.

Vt ſpiritu timoris Dei omnia noxia intus & exterius pellantur, & ſub paupertate beate viuamus. *Sed li. nos*. In illam quæ nondũ eſt ne ſinas induci, & ab ea in qua ſumus ducti, libera, quo facto nihil eſt metuendum, nihil reſtat orãdum.

* Gregorius Nyſſenus. Videtur Dominus multis vocabulis illũ malũ nominare, iuxta differentias prauarum efficientiarũ & ĩproborũ exercitiorũ. Vocat. n. diabolũ, Beelzebub, Mammonã, principẽ mundi, homicidam improbũ, patrem mendacij. Talis igitur natura non eſt, ſed propria malitia. lib. de or... F

* Petrus

NICOLAVS DE LYRA.

quotidianum, quia quotidie ipſum ſumimus per miniſtros eccleſiæ qui hoc ſacramentum accipiunt pro ſe & pro tota communitate. Alio modo accipitur inſtrumentum ad conſequutionẽ beatitudinis ex parte animæ, & ſic cum corpus ſit inſtrumentũ animæ ſeu organum, per conſequens vita corporalis inſtrumentaliter facit ad conſequutionem ſupernaturalis beatitudinis, inquãtum anima nõ exercet opera meritoria, niſi in corpore quia tempus meriti durat tantum ad tempus huius vitæ. Ad vitam autẽ corporalem neceſſario requiritur ſufficientia victus. & hoc petitur cum dicitur, *Panem no.* & in hoc intelliguntur peti omnia vitæ neceſſaria.

1 *Et di. no.* Hic cõſequenter petitur id per quod conſequimur beatitudinem ſicut per remouens prohibens. Et diuidit in duas, quia primo facit quod dictum eſt, ſecundo reddit rationem cuiuſdam dicti, ibi. *Si enim dimiſeritis*. Prima adhuc in tres, quia à beatitudine conſequenda primo prohibet nos peccatum commiſſum, ſecundo peccatum de proximo committendum. & tertio illud quod eſt ad vtrunque inclinatiuum. Secũdum ponitur ibi: Et ne nos induc. tertium ibi. Sed libera nos, &c.

Illud ergo quod primo & principaliter impedit nos à conſequutione beatitudinis eſt peccatum iam commiſſum, quia ad beatitudinẽ ingredi nõ poſſumus donec peccatũ cõmiſſum ſit totaliter dimiſſum, & quantũ ad culpã & quãtũ ad pęnã, & ideo hãc dimiſſionẽ petimus quinto loco, cũ dicimus. *Et dimit.* Additur. *Sicut*

2 *Sicut & nos di.* quia hæc eſt regula nobis impoſita, q̃ ſicut volumus nobis dimitti peccatũ noſtrum, ita debemus proximo dimittere peccatũ in nos cõmiſſum. Iſta tñ dimiſſio poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quantũ ad offenſam, & hoc eſt neceſſitatis, quia tenemur omnes diligere ex charitate. Alio modo quãtum ad iniuriam, & hoc non eſt neceſſitatis, licet ſit ſupererogationis. Sicut enim pecuniam ablatam non tenetur quis auferenti dimittere, ſed petere poteſt, ſic iniuria ſibi illata poteſt recompenſationem per emendam petere ſecundum ordinem iuſtitiæ.

3 *Et ne nos*. Secundo impedit nos à beatitudine peccatum, q̃ formidatur de proximo committendum, & hoc contingit quando ſumus poſiti in graui tentatione, cui probabiliter timemus ſuccumbere, & ideo ſexto petimus hoc à nobis amoueri cum dicimus. *Et ne nos induc.* i. induci permittas.

4 *In tenta.* Non enim petimus vt non tentemur. quia tentari non eſt malum, ſed magis eſt ad virtutis exercitium, quando viriliter reſiſtitur. propter quod dicit pſalm. Proba me domine & tenta me. ſed petimus ne in tentationem inducamur id eſt, ne ab ipſa deuincamur. Pſal. 25.

5 *Sed libe.* Tertio impedit nos illud quod eſt inclinatiuum ad duo prædicta, & hoc eſt fomes peccati, quæ eſt quædam pęna ex peccato primi parentis derelicta. Et hoc malum pęnæ & alia mala pęnitentis vitæ inquantum poteſt nos ad peccatum inducere, ſeptimo petimus amoueri, & ab eis liberari cum dicimus. *Libe. nos*. Sequitur in fine. *Amen*

MORALITER.

† *Et di. no.* Greg. vt profecto bonum quod à Deo compuncti petimus, hoc ipſum primum proximo conuerſi facimus.

1 Et ne. Aug. Aliud eſt tentari, aliud in tentationẽ induci. Nã ſine tentatione nemo probatus eſt, & ideo non petimus nos non tentari, ſed in tentationem per conſenſum non induci.

2 *Sed libera*. Chryſoſt. hic malum vocat diabolum propter excellentiam ſuæ malitiæ. *Si enim*

* Petrus Chryſologus. Ille qui natura cœleſtis fuit, nunc eſt
A nequitia ſpiritualis, ætate maior ſeculo, nocendi vſu tritus, lædendi arte peritiſſimus.

mo. 70. 20. oper. perf.

* Chryſo. Malum hic diabolum vocat docens nos cum eo habere prælium, nullo vnquam fœdere dirimendum.

⁂ Theophylactus. Non dixit, libera nos a malis hominibus, non enim tam illi nos iniuria afficiunt, quam malignus dæmon per eos.

a *A malo.* omni, viſibili & inuiſibi. Hæc liberatio quotidie neceſſaria eſt, dum ſine malo animæ & corporis non viuitur, ſed in fine complebitur, quando immortales & impaſſibiles erimus. De imis ad ſumma gradatim ſic aſcenditur. A malo per ſpiritum timoris liberamur, inde liberati pauperes ſpiritu & rebus eſſe cupimus, dũ dicimus ne nos inducas in tentationem. Spiritũ pietatis rogamus, vt homo interior manſueſcat & mitis fiat, ne tentatione moueatur.

Precibus laborandum eſt, vt dona percipiamus ex gratia. Donis agẽdum, vt veniamus ad merita. Pro meritis beatitudo ſperanda, alioquin nec ſine precibus fidei ad dominum, nec ſine meritis ad beatitudinẽ peruenitur. Nihil deeſt quod hic ſeptem petitionibus non contineatur, ſiue ad præſentẽ ſiue ad futuram pertineat vitam.

Satis compendioſe tradidit Chriſtus, nõ modo diſciplinã mãdatorũ, ſed & precũ & donorũ, vt paucis verbis memoriæ res multiplices & neceſſarias cõmendaret, & ſic ſimplicitas fidei, ſufficientiã ſalutis ſuę cito addiſceret, & prudẽtia ingenioſorũ amplius profunditate myſteriorũ ſtupeſceret. Hinc Iſaias. *Sermonem breuiatum faciet dominus ſuper terram.* Quoniam ita breuiauit, vt memoriter capi poſſit, ita rebus impleuit, vt nemo ſine gratia ſpiritusſancti percipere poſſit.

Iſa. 10. f.
B

b *Si e. dimi.* Formã impoſuit qualiter velimus iudicari. Vñ indulgentibus coram Deo fiducia reſpondet impetrandi, exigentes vero, pęna remordet vltionis vel damnationis.

Deus mauult inuenire cui indulgeat quã quẽ puniat. iõ in noſtra poteſtate poſuit qua conſcientia iudiciũ Dei quiſque prouocet erga ſe, & quomõ ſententiã tanti diſcriminis poſſit temperare. Omnes debemus, & indulgentia patris omnibus eſt neceſſaria, ideo ex animo aliis dimittamus, vt maiora ſeu plura nobis relaxentur.

Hoc in fine concluditur, vt certũ ſit nobis quid in orõnibus promiſerimus, neq; aliud exigit iudex quẽ rogamus, niſi vt tales ſimus fratribus, qualem eum nobis poſcimus. Et qui hoc non facit dupliciter reus eſt. primo, quia peccauit & debet: deinde, quia admonitus a iudice, fratri non indulget.

Mar. 11. c.

Vnde: *Cum oratis, remittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, aliter enim pater veſter non dimittet vobis.*

c *Si autem non.* Nulla excuſatio relinquitur, quia vnuſquiſq; ſecundum hanc ſententiam in futuro iudicabitur. Ex hoc patet, quod vnuſquiſque in ſua infidelitate condemnatur.

de ſerm. in monte,

* Auguſtinus. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiſcitur, nõ dormit ſed mortuus eſt. Qua frõte igitur hãc ad
C Deum orationẽ fundis, qui ſpiras vindictã in proximũ? An tibi ipſi vindictã hęc dicẽdo accerſis? Nam ſi nõ abiures omne odium, id ipſum autẽ depreceris, *Dimitte nobis ſicut dimittimus*, num idem id ipſum erit ac ſi dicas, Vindex eſto peccatorum meorum, quia ego vindictam ſumere decreui? D

Commendat conditionem. Vos qui eſtis quaſi dii. a Qui in hoc quod peccant homines ſunt.
a a malo*. Amẽ. †Si. n. dimiſeritis hõmini 1
Ecce fiducia magna.
b c bus †peccata eorũ, dimittet & vobis pa- 2
ter veſter cœleſtis delicta veſtra. Si ãt nõ
Iudicium ſine miſericordia fiet eis qui non faciunt miſericordiam.
dimiſeritis hominib.* nec pater veſter di
d mittet vobis peccata veſtra, Cũ ãt ieiu- 3
a Id eſt ipſa vultus triſtitia oſtentate ieiunium. b Repræſentatores alterius perſonæ. Qui non virtutibus ſtudent, ſed fauorẽ vulgi excitant.
e natis, nolite fieri ſicut hypocritę triſtes. 4
a Pro, demoliuntur, hoc enim proprie de exulibus. b Finem intentionis vt ſupra reprehendit hic. Vt diſſimiles aliis videantur, & ipſa vilitate vltra homines prædicentur.
†Exterminãt. n. facies ſuas, vt appareãnt 5
f hominib. ieiunantes. Amen dico vobis,
g a Laudem quam voluerunt, non adoptionem filiorum. b Sic vni dicit, quaſi omnibus.
†quia receperunt mercedẽ ſuam. †Tũ au 6
a Caput vngit qui ſpirituali lætitia interius pingueſcit.
h tem cum ieiunas, vngẽ caput tuum, & fa

d *Cum ieiunatis.* Poſtquã docuit quomodo orandũ ſit, docet de ieiunio quod iterum pertinet ad munditiam cordis, ne non ſit ſimplex ad deum, dum ad exteriora rapitur.

* Quia tuũ eſt regnum & potentia in ſecula ſeculorum. Hom. 15. operis imperf.

* Chryſo. Omnium malorum praua & fortiora ſunt tria. Gula, auaritia, & vana gloria. Aduerſus quæ dominus tẽtationis ſuſcipiens bellum, pugnauit pro nobis. Contra gulam pugnauit in heremo, contra auaritiam ſuper mõtem, contra vanam gloriam ſuper templũ. Itẽ omniũ bonorũ fortiſſima ſunt tria aduerſus tria mala inuenta. Eleemoſyna contra auaritium, oratio contra vanã gloriam, ieiuniũ contra gulã.

† obſcurant.

e *Nolite fi.* Non prohibet virtutem, ſed fictam virtutis ſpeciem.

Bonum eſt ieiunio pro peccatis triſtes eſſe ad pœnitentiam, & humiliare animam noſtram vnde. Cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet. Sed triſtitiam, quæ pro laude eſt, prohibet. Vnde non ait ſimpliciter. Nolite ieiunare, ſed addit, ſicut hypocritæ triſtes.

Pſal. 50. d.

* Tertul. Hæc conditio facti eadem eſt atq; iſta quam ſuperius dixit, cũ facis eleemoſynam, & cum oratis. Ita nimirum illa intelligenda ſunt, vt pietati & Chriſtiano obſequio neceſſaria. Quis enim vere Chriſtianus eſt ſine iſtis?

Li. de ieiunio.

* Idem. An vero quia ieiunium hypocritarũ a Chriſto reiicitur, & prohibetur, ideo ieiunãdũ omnino nõ eſſe intellexit? Cur ergo docuit qua ſe reſta ieiunaturus dirigeret? Cur ipſe ieiunaſſet? Cur apoſtolos poſt aſcẽſionẽ ieiunaturos prędixiſſet?

In regulis breuiorib. q. 123.

⁂ Baſil. Hoc præceptum ad eos pertinet qui Dei mandatum ob eam cauſam exequi ſtudent, vt ſpectentur ab hominibus, quo videlicet a vitio humanæ gloriæ liberentur. E

* Bernardus. Quis magis impius, an profitens impietatem, an mentiens ſanctitatem? Nonne is qui etiam mendacium addit, geminat impietatem.

In apolog. ad Guilelmum Abbatem.

f *Exterminant.* i. extra terminos humanæ conditionis abducunt. Sicut de nitore veſtium iactantia eſt, ſic de nimio ſqualore & macie. Demoliri eſt quaſi diſſipare, & venuſtatem vultus quaſi ad nihilum redigere.

g *Facies ſuas.* Luctuoſis ſordibus in quib. etiam iactantia eſt, & magis ſub ſpecie religionis decipiunt.

Nota non debere oues pelles ſuas deponere ſed veſtiri, ſi aliquando lupi eis ſe contegunt.

h *Vnge ca. tu.* Spũali lætitia mentẽ refice diebus abſtinentię, vt dilectionis odor fragret in operib. miſericordiæ Cõſcientiã laua lachrymis, vt ſit mũda corã Deo. Nõ. n. ſufficit opus miſericordię ſine munda cõſcientia, nec hoc ſine illo. Palæſtinis mos erat in feſtis caput vngere: ergo caput vnge. i. feſtiuũ & hilarẽ te exhibe: & mentẽ ſpũali oleo refice, & de ieiunio nõ quęras laudẽ exterius. Sed quia ſic a ſeculo auerteris, corã Deo gaudeas, & ſic faciẽ. i. cor mundabis a ſordibus, quib. remotis Deũ videre licebit. *Vnge ca. tuum.* Ecce nõdum omnia in nouo Teſtamento ad literam. Ridiculi enim eſſent in F

ieiunio

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen. *quod eſt verbum optatiuum reſpectu præcedentium.*

2 Si enim dim. *Hic redditur ratio cuiuſdam dicti in prædicta oratione in quinta petitione, vbi dicebatur.* Dimitte no. *& patet ſententia ex prædictis ibidem:*

3 Cum au. ieiu. *Hic excludit intentionem vanæ gloriæ ab operibus pœnitentiæ, di.* Cum au. ieiu. no. fieri ſicut hypo. *Dicitur enim hypocrita ab hypos quod eſt ſub, & criſis quod eſt aurum, quia ſub auro, vel honeſtate exterioris conuerſationis habet abſconditum plumbum falſitatis. Sequitur.*

4 Tri. *Iſti enim oſtendunt quandam faciei triſtitiam, vt ſimulent pœnitentiæ rigorem, ideo ſubditur.*

Ex.

5 Ex. *Exterminare. n. eſt extra terminos ponere, & ideo illi facies exterminant qui quandam triſtitiam extra modum ſolitum aliorum demonſtrant, vt religioſi præ cæteris appareant. Vel aliter. Sicut fiunt quandoque vnguenta ad decorandum faciem, quibus vtuntur mulieres ad ſimulandum pulchritudinem, ita fiunt quædam vnguenta ad exterminandum prædicto modo faciem, & forte talibus vtebantur ad ſimulandum pœnitentiam, ſicut etiam trutanni talibus vtuntur ad extorquendum pecuniam per quæſtum. Subdit autem debitum modum ieiunandi, cum dicit.*

6 Tu autem &c. vnge caput tuum. *id eſt ſigna lætitiæ prætende, talibus enim vnguentis & lotione corporis vtebantur Iudæi in diebus ſolennibus & feſtiuis.*

Ne

MORALITER.

1 *Si enim dimi. &c.* Cyprianus: Excuſatio tibi nulla eſt in die iudicij, cum ſecundum tuam ſententiam iudiceris, & quod feceris, hoc ipſe patieris.

Cum

2 *Cum au. ieiun.* Leo Papa: Non ſunt caſta ieiunia quę non de ratione continentiæ veniunt, ſed de arte fallaciæ.

3 *Tu au. cum ie. vn.* Per caput Chriſtus intelligitur, per faciẽ propria conſcientia, quæ lauanda eſt confeſſione: Chriſtus autem vngendus deuotione.

ieiunio oleo delibuti, ſed ſpiritu amoris eius, cuius paſſionib' A debemus participare ad nos macerandum, mens debet inungi: & non oleo adulationis, aliter vana ſunt ieiunia.

Ieiunium qua re & quomodo ſit faciẽdũ. Chriſtus factus eſt vnguentum nobis quod effuſum per paſſionẽ mortis eccleſiam ſuam ſuo odore impleuit. Ideo nõ alterius cauſa ieiunare debemus, ſed eius perfuſi ſpiritu per abſtinẽtiam macerantes carnẽ eius paſſionis participemus. Illo ergo vngamur, vt opera miſericordiæ cumulentur, & charitas interius diffundatur, quia ſine illo calix noſtri ieiunij non inebriatur affectu pietatis.

*in propatulo. Deo ieiunat qui pro amore eius ſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit alteri largitur.

lib.1.de cõpunctione cordis. a *Faciem tuam laua ne videaris.* * Ephrem. Si uis lauare faciem B tuam, dilue eam lacrimis, & ablue eam fletibus vt in conſpectu Dei, & ſanctorum Angelorum eius cũ claritate refulgeat.

b *Et pater tuus* Patet per fidem intus eſt, & remunerat in abſcõdito facta. Ibi ergo ieiunãdum quo ipſe videat Et neceſſe eſt vt ieiunans ſic ieiunet, vt ei placeat quem in pectore portat.

epiſto. 8. tui. * Ambro. Qui ſunt qui meritũ ieiunij excludunt? Nonne gentilium vox eſt? Manducemus, bibamus, cras enim moriemur

ſermone de ieiunio. ⁜ Cyprianus. Quotquot viros virtutũ vidimus, ſine ieiunio nõ legimus aſcẽdiſſe, Quotquot à Deo aliquid obtinere conati ſũt, ieiunio incubuere & lacrymis, nec defuit prouẽtus.

lib. de uirgi. * Athanaſius. Per ieiunium & obedientiam in paradiſum qui volet, redibit.

c *Nolite theſaurizare.* Ad munditiam cordis terrena erogari præcipit.

Nolite theſaurizare. Qui ieiunat, vel ſeruãdo qđ nõ edit: vel gloriã quęrendo, in terra theſaurizat. Qui pp Deum in cęlo. i. in ęternitate. Et ſi ſpecialiter de eleemoſyna moneat tñ de omni opere virtutũ accipitur, Quia quidquid pro Deo fit, in eo ęternaliter recipiemus. Aerugo metalla cõſumit: tinea veſtes: qđ ab his intactũ eſt, tollunt fures. His tribus modis, oĩs auaritia cõdẽnatur, prętereunt. n. oĩa quę poſſident.

Moraliter. C Moral. Si qđ in carne gerimus: theſauros ĩ terra cõdimus, dũ pcioſos corporis ſẽs' ĩ terrenis đ ſiderijs occupam': quos ærugo. i. libido cõſumit. Porro indumẽta morũ, ira & ſupbia, & cętera vitia deſtruũt, quibus ſi qđ reſtat, dęmones furantꝰ. D

Omne terrenũ vel erugine conſumitur, vt aurum, & argentum, vel putredine, & vermibus ſoluiť, vt veſtis, vel qđ ab his immũe eſt à furibus tolliť. vt lapides pcioſi. In his ergo omne gẽus auaritię reprehẽditur. Rab. Aerugo ſignificat ſupbiã quę decorẽ uirtutum obfuſcat. Tinea, quæ ueſtes latẽter rodit: inuidia eſt, q̃ & ſtudium lacerat bonum, & cõpactionẽ unitatis Allego. diſſipat. Fures ſũt hęretici & dęmones qui ſemper ad hoc ſunt intenti ut ſpiritualibus ſpolient d. *Theſauri autem.* q.d. cum ieiunatis aut aliquid boni operis agitis: ibi recondite, ubi corruptio non poſſit accedere.

ſermõe. ieiunio. 10. menſ. * Leo. Ieiunium ſine eleemoſyna, non tam eſt purgatio animę, quam carnis afflictio, magiſque ad auaritiam quam ad continentiam referendum eſt. E

Hom. 10. Leuiticu. * Origenes. Inuenimus in quodam libello ab Apoſtolis dictum, Beatus qui ieiunat, ut alat pauperem. Huius ieiuniũ ualde acceptum eſt apud deum. imitatur enim illum qui animam ſuã poſuit pro fratribus ſuis.

† Luc. 11 e *In cœlo.* i. omnẽ ſpẽ in cęleſtibus ponite. fide gradiẽtes, charitatem amplectentes. *In cę.* i. in ſpirituali firmamento, quod nõ tranſit. *Cœlum & terra tranſibunt* Infra. 24 *verba autem mea non tranſibunt.* Si ergo cor eſt in cęlo, mũdum eſt, quia munda ſunt cęleſtia. Si autẽ in terra volutatur, quomodo mundum eſt: đ eſt, ſi quid agit vt terrena conſequatur, quomodo mundum eſt? Si etenim illa in genere ſuo munda, tamen ſordeſcit res dignior dum inferiori miſcetur: vt aurum argento, argentum plumbo.

f *Vbi enim eſt theſaurus.* Si in terra: cor eſt deorſum. Si in cęleſtibus, cor eſt in Chriſto fixum.

g *Lucerna.* Proſequitur mũditiam cordis. Sicut oculus mẽbra ad operandum dirigit, ſic intentio & lux fidei omnes virtutes. Lucerna eſt lumen in teſta, ſic charitas in fide. Cum fides ceſſabit, ſola charitas luxerit. De exteriori, docet officiũ interioris hominis, intentione mentis & luce fidei omnes virtutes illuſtrantur, vt reddant lucidum corpus.

Item ad munditiam cordis per ſe hoc capitulum eſt, vel gratia priorum operum, quæ palam apparent.

h *Si fue. o.* Si pura intentione, q̃ potes bona agis, opera ſunt F lucis

---

a Hominibus ieiunat, qui fauorem eorum captat. Viſibilibus.

a ciem tuam laua, ne videaris hominibus ie- 1

a Cœleſti. Qui eſt inuiſibilis. b Per fidem corde. Vel ſo.

iunans, ſed patri tuo, qui eſt in abſcondito 2

a In conſcientia vbi ipſe eſt. 3

b & pater tuus, qui videt in abſcondito, red-

a Pendet de hoc quod dictum eſt ne uidearis ho ie. b Diuitias repo neudo, ſpem vobis collocare in terrenis.

c d det tibi. Nolite theſauriza re vobis theſau- 4

a i. in tranſitorijs. b i. ſuperbia c Inuidia. d Diſſipat, & conſumit.

ros in te rra, vbi ęrugo, & tinea demo lit, & 5 6

a i. hæretici, & dæmones qui ſemper ad hoc ſunt intenti, vt ſpiritualibus exſpolient.

vbi fures effodiunt, & furantur. Theſauriza

a Non mihi, cui non prodeſt, ſed uobis. b In ſpiritualibus æternis.

e te autem vobis theſaures in cælo, vbi nec 7

b Quia futuræ diuitiæ ſanctorum incorruptibiles ſunt. b Diſſipat, & in nihilum redigit. c Quia ibi aduerſus electos Dei nulla diabo li fraus præualebit.

ęrugo, nec tinea demolit, & vbi fures nõ

a Vniuerſaliter, de pecunia, & omnibus uoluptatibus huius ſeculi, huiuſmodi theſaurus eſt gula, huiuſmodi libido, & ſimilia.

f effodiunt, nec furantur. Vbi enim eſt the- 8

g ſaurus tuus, ibi eſt, & cor tuum. † Lucer- 9

h na corporis tui eſt oculus tuus. Si fuerit 10

11

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne ui. h.* i. ad gloriam hominum quærendam.

2 *Sed pa. tuo.* cæleſti, ſ. cuius gloriam debes tantum quærere in operibus tuis

3 *Qui eſt in ab.* quia deus in præſenti vita non poteſt videri a nobis, licet ſit præſens vbique. ætera patent.

Diuiſio 4 *No. the.* Hic excludit ab affectione hominis peccatũ auaritiæ Et diuiditur in duas partes, quia primo oſtenditur propoſitũ in actu exteriori, ſecũdo in actu interiori, ibi. *Iõ dico vobis ne ſol. &c.* Prima in tres, ſecundũ tres rationes per quas excludit im moderatã congregationẽ diuitiarũ, ſecunda ponitur. ibi. *Vbi eſt the. tu. &c* tertia ibi, *Nemo po teſt du. do. ſer.* prima ratio accipitur ex defectu theſauri tẽporalis. Theſaurus enim nihil aliud eſt quã congregatio diuitiarũ Congregantꝰ autem diuitiæ propter ſufficientiã vitæ habendã. ſed theſaurizatio indebita recte inducit cõtrariũ, qa reddit hominẽ inſufficientiſſimũ, quia talis theſaurizatio eſt quę fit ex auaritia, & ex amore diuitiarũ in ſe. ille autẽ qui ſic cõgregat diuitias non audet eis vti, ſed iuxta eas ducit miſeram vitam, & dimittit eas putrefieri, & ideo dicit Hie. in epiſtola ad Paulinũ. Antiquũ dictũ eſt, Auaro deeſt tã quod habet, quã qđ nõ habet. & talẽ modũ theſaurizandi excludit ſaluator cũ dicit.

No. th. uo. vbi ęrugo & tinea demolitur.

5 *Aeru.* æris rubigo, & in hoc tãgitur corruptio diuitiarum artificialium, vt auri, & argenti & cæterorum metallorum.

6 *Et ti.* Hic tangitur corruptio diuitiarum naturalium, vt bladi & vini & veſtimentorum, & conſimilium.

7 *Et vbi, &c,* Hoc dicitur propter lapides precioſos, qui, licet nõ poſſint rubiginari nec a vermibus corrodi, tamen poſſunt a latronibus tolli. Ex prædictis patet quod theſaurizatio quæ fit ex cauſis honeſtis non eſt interdicta a ſaluatore tanquam illicita, vt quãdo aliquis theſaurizat ad bona opera facienda, vt conſtructio eccleſiarum, releuatio pauperum, & huiuſmodi, vel propter rem publicam ſeruandam & conſimilia.

8 *Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo.* Per hoc concludit excellentiſſimum modum theſaurizandi, quando ſcilicet bona tẽporalia & tranſitoria conſumuntur in pios vſus, & ſic commutantur in bona ſpiritualia, & æterna, & per conſequens incorruptibilia, & hoc eſt theſaurizari in cælo, & patet litera.

9 *Vbi eſt e.* Hic ponitur ſecunda ratio ad excludendum theſaurizationem inordinatam temporalium, & accipitur iſta ratio ex quodam affectu malo ipſius, qui eſt excæcatio mentis Ad talem enim theſaurizationem ſequitur totalis cõuerſio mentis ad amorem diuitiarum, & hoc eſt quod dicit Vbi eſt, ad hanc conuerſionem ſequitur auerſio a Deo, & quia intellectus illuminatur per coniunctionem ad Deũ, ideo ex tali auerſione obtenebratur Et quia intellectus dirigit omnes alias potentias in ſuis actibus. cum ſit oculus hominis interioris, ad hoc ſequitur obtenebratio, & obſcuritas in omnibus operibus humanis propter qđ, ſubdiť

10 *Lucerna corporis tui.* Metaphorica eſt loquutio, ac ſi diceret. Sicut oculus corporalis dirigit opa corporalia quia dirigit pedẽ ad ambulandum, manus ad operandum, & ſic de aliis, ita oculus mẽtis per intentionem rectam dirigit opera humana, inquantum in eis eſt ratio boni moralis, & ideo dicit.

11 *Si ocu. tu. fu. ſim.* i. intentio mentis recta.

MORALITER.

1 *No. th.* Ra. ęrugo ſignificat ſuperbiã quę decorem uirtutũ oſuſcat. tinea quę latenter ueſtes rodit, inuidiã quę bonũ ſtudium lacerat. fures ſunt hęretici & demones, qui ſemper ſunt intenti nos bonis ſpiritualibus ſpoliare.

2 *Lucerna.* Remi. Per lucernã eccleſiæ rector ſignificatur, q bene

A lucis,etiam ſi non ita hominibus videatur.Si peruerſa inten tio eſt, prauum eſt quidquid agitur,etſi videatur rectum.

Oculus vnus & ſimplex eſt,ſcilicet charitas quæ modo lu cet in fide ſicut in teſta.

Si au.ocu. Si intencio non eſt ex fide, totus homo interior tenebroſus eſt.Quia quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

a *Tene.e.* Quando quidem intentio ſequens opus informat. Ergo ſi bona quæ agis quia mala intẽtione fiũt tenebrę ſunt, quid ea quę per ſe mala ſunt,& mala intentione fiunt?

b *Si ergo lu.* Intencio qua facimus quodcunque: quę in nobis eſt nota:lumen dicit̃,exitus vero rei incertus eſt, vt cũ q̃d alicui do vel ago neſcio vtrum cedat ei bono an malo, & ideo tenebras vocat. Dicit ergo: Si intentio qua facis (quæ tibi nota eſt) appetitu temporalium ſordidatur: quanto magis ipſum factũ cuius dubius eſt exitus? quia etſi bene cedat alij,

B quod non bona intentione facis,nihil tibi proderit,quia quo modo feceris tibi imputatur, non quomodo illi euenerit.

a Intentio, cuius merito opera lucis an tenebrarum ſunt diſcernuntur. b Vnus & purus, de quo in canticis: Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum id eſt charitate. c Ideſt congeries virtutum,vel actio tota.

oculus tuus ſimplex, totum corpus tuum lu- 1
cidum erit. Si autem oculus tuus nequam 2
(Intentio peruerſa.)
a fuerit, totum corpus tuum tenebroſum 3
b erit. Si ergo lumen quod in te eſt, tenebræ 4
(a Mala quæ fiunt intentione peruerſa. b Non poteſt theſaurizare & Deo ſeruire.)
c ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? † Nemo 5 6
(a Ideſt in cœlo & in terra theſaurizare. Vitijs & virtutibus. b Inter ſe diſſidentibus.)
d poteſt duobus dominis ſeruire: Aut enim vnũ
(Ideſt diabolum.)
odio habebit,& alterũ diliget:aut † vnũ ſuſti-
(Ideſt deum. Ideſt diabolum. a Deum poſtponit,& ſi diligat eius mandata, b Exprimit qui ſunt duo domini.)
e nebit, & alterum contemnet. Non poteſtis 7
f
(a Bonus diſpenſator non eſt ſeruus. b Ideſt diuitijs. Habere quidem licet eas,ſed non ſeruire eis. c Ne cura eorum retrahamini ab æternis, quia nihil ſunt.)
g h Deo ſeruire, & mammonæ. Ideo dico vobis 8

✠ Hieronymus. Lippientes ſolent lucernas videre numeroſas, ſimplex oculus & purus ſimplicia intuetur & pura.

* Hilarius. Si lumen cordis ſimplex & lucidum manebit, claritatem æterni Luminis corpori tribuet, & ſplendorem originis ſuæ, corruptioni carnis infundet. Si autem obſcurũ peccatis & voluntate nequã fuerit vitijs mentis natura corpori ſubiacebit. Quod ſi cupiditates in animam graſſentur, quanto peccatis addictiora noſtra corpora erunt?

* Chromatius. Lucerna fides eſt. Quia ſicut lucerna incedentium in nocte greſſus illuminat,ne in foueas ambulantes incidant, ita & in hac ſeculi nocte,ſplendor fidei omnes vitæ noſtræ greſſus illuminat, ne in foueas peccatorum incidamus. Quod ſi hæc fides noſtra peccatorum tenebris cęcetur,totum corpus noſtrum tenebroſum reddetur.

* Chryſoſt. Quid ergo tibi diuitiæ profuerint, ſi hic vitijs anima obtenebretur? Quid enim prodeſt auratis armis milites refulgere, cum ducitur rex ipſe captiuus? Quod lucrum eſt ornatæ depictæque nauis, cũ ipſius mergitur imperator.

c *Nemo p.* Q. d. non poteritis ad oculum hominum bona agere, & ex his deo placere. Non ſimul in cœlo & in terra theſaurizare, nec & vitijs & virtutibus deſeruire.Quidquid

C facis, vel ex amore Dei,vel ſeruitute diaboli.

Cum

D Cum regnum Dei & diaboli diſſideant inter ſe, in vtroque nemo poteſt ſimul militare,vnde qui baptizantur,diabolo abrenunciant & operibus eius.

* Tertull. Nemo miles ab infœderatis & hoſtibus domini ſui cibaria captat, niſi profugus & proditor.

d *Aut enim unum odio.* Nihil eſt medium. Quidquid enim facis, aut ex amore Dei, vel ex ſeruitute diaboli.

Auguſtinus Diabolus enim ſemp eſt odio habendus: Deus vero diligẽdus. Nec enim aperte aliquis vnquam Deum odio habuit, ſed omnes ſe eum amare fatentur, & diaboli nomen execrantur,quamuis vitioſi eũ quaſi tyrannum ſuper ſe dominantem ſuſtineant: Deum vero odio non habent, ſed contemnunt, victi concupiſcentia ſua, & perſuaſione diabolica. (lib. 2. de ſerm domini in mõte cap. 22.) († Luc. 16. c. 26. diſt. c. acutius. 21. q. 1. cap. 1. De pœn. diſt. 5. cap. 1.)

e *Aut unum ſuſtinebit. Auguſt.* Non quidem diligit: nemo enim diabolũ diligit,ſed ſua cupiditate implicatus patit̃ eũ, vt ſi quis ancillæ alienæ coniũctus propter ſuã cupiditatem durã patitur ſeruitutẽ: etſi non amet illum,cuius ancillam diligit.

E f *Alterum Contemnet.* Non quidem odio habebit: nullius enim cõſcientia Deum poteſt odiſſe quod retractauit idem Aug.dicens. Non video fuiſſe dicendum; Multi enim ſunt de quibus ſcriptum eſt: *Superbia eorum qui te oderunt, &c.* (libr. 1. retract. cap. 19.)

g *Et mammona.* Mãmona Syra lingua,diuitiæ, quib⁹ ſeruire, Deũ negare eſt.Non dicit,habere, q̃d fieri licet, vt bene diſpenſet, ſed ſeruire quod eſt auari. Dr̃ hoc nomen eſſe dæmonis qui præeſt diuitijs,nõ q̃ in eius ditione ſint,ſed quod his vtitur ad decipiendum, irretiendo laqueis diuitiarum. (Pſal 73. d. Mammona.)

* Irenęus. Mammonas ſecundum iudaicam loquelam, qua & Samaritę vtuntur, cupidus eſt,& qui plus quam oportet habere vult. (lib. 3. cap. 8.)

* Chryſoſt.Non dixit, nemo poteſt habere Deum & diuitias,ſed nemo poteſt Dei & diuitiarum ſeruus eſſe. Aliud eſt enim habere diuitias, & diuitijs ſeruire. (Hom. 16 In Matth.)

h *Ideo.dico uobis.* Quia non poteſtis deo ſeruire & mammonę. Ne ſitis ſolliciti, quod eſt ſeruire diuitijs. Contemptum ſeculi, & fiduciam futurorum toto ſermone pręcepit, dum & mala ſuſtinere & non vlciſci, & inimicos diligere iuſſit, & humanam gloriam fugere. Nunc vult confirmare per fidem in ſpe ęternorum, quia plures ſunt quos amor pręſentium, & deſperatio futurorum torpentes facit.

F

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Totum corpus tuum.* ideſt congeries operationum.
2 *Si autem oculus tuus fue. nequam.* i.intentio peruerſa & mala.
3 *Totum corpus tuum tene.erit.* i.tota congeries operationum tuarum erit mala, etiam ſi actio ſit de genere bona. Sicut dare eleemoſynam mulierculæ, vt poſſit eam ad amorem illicitum attrahere, eſt malum ſimpliciter, propter malitiam intentionis peruerſæ, propter quod ſubdit.
4 *Si ergo lumen.* i. ſi actio bona de genere, quæ eſt quaſi quoddam lumen, efficitur mala propter defectum intentionis bonæ.
5 *Ipſæ te.quan.erunt* q.d.multo magis,quia actio mala de genere, quæ eſt quaſi quædam tenebra,ſi tamen huic ſuperueniat intentio mala,eſt multo deterior quam prima,vt ſi aliquis mœchetur cum aliqua, vt poſſit eius pecuniam furari, omnis talis tenebroſitas procedit ex immoderata congregatione diuitiarum,propter quod eſt merito fugienda.
6 *Nemo poteſt du. &c.* Hic ponitur tertia ratio, quia illud eſt merito fugiendum ab homine, per quod impeditur obſequium Deo debitum, ad quod obligatur homo ex beneficio creationis, & ex alijs beneficijs,ſed impeditur per congregationem diuitiarum inordinatam, ergo &c. Minor autem huius rationis declaratur,cum dicitur in litera. *Nemo poteſt duo.do.ſeruire.* quod eſt intelligendum quando ſunt contrarij diſparati,& non ſubalternatim impoſiti, ſic eſt in propoſito, quia auaritia quæ eſt ſeruitus idolorum non poteſt ſtare cũ obſequio diuino, & ideo cõcludit.
7 *Non poteſtis Deo ſer.& man.* Mammona enim lingua Syra nomen eſt diuitiarum,vel nomen dæmonis qui tentat de cupiditate diuitiarum. Auarus autem qui theſaurizat inordinate,ſeruit vtriſque,& ideo non poteſt ſimul Deo ſeruire. Ille autem qui in pijs operibus diuitias expendit non ſeruit diuitijs, ſed magis diuitiæ ſeruiunt ſibi: quia eis vtitur ſicut inſtrumentis ad opera virtutum, quia ſecundum quod dicit Ambr. ſuper Lucam.Sicut diuitiæ ſunt impedimenta reprobis, ita probis ſunt adiumenta virtutis,& ideo talis poteſt ſimul ſeruire Deo, & vti ipſis.
8 *Ideo di.uo* quia non ſolũ congregatio diuitiarũ quantum ad actũ exteriorẽ deordinat hominis affectũ, ſed etiam ſollicitudo acquirendi deordinat quantũ ad actũ interiorẽ,ideo conſequenter excludit ſollicitudinẽ ſuperfluã circa talia acquirenda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit q̃d dictũ eſt per quędã exẽpla & ſecundo per rõnes, ibi. *Nolite ergo.* Circa primum aduertendũ, q̃ duo ſunt quæ requirunt̃ ad ſufficientiam vitæ præſentis.ſ.nutrimentum, ſine quo homo non põt viuere abſolute, & veſtimentũ ſine quo non põt bene viuere, & ideo circa iſta ſolet hõ magis ſollicitari. Primo ergo excludit ſollicitudinem circa vtrunque in generali, ſecundo circa quodlibet per ſe ſumptũ in ſpeciali, ibi. *Reſpicite uolatilia.* Circa primũ aduertendum, q̃ natura nõ potuit puidere homini de tegumẽto & defenſione, ſicut prouidit alijs aialibus, vt pote auibus dedit plumas ad cooperimentum, (Diuiſio.) (Vita præſens quo ſuſtentet. Brutis animalibus neceſſitia prouidit natura & non homini rationali, & quare)

MORALITER.

bene oculus dicitur, quia plebi ſubiectæ quæ per corpus intelligitur, ſalutaria videre debet. Si ergo eccleſiæ rector errauerit, quanto magis ſubiectus ſibi populus deuiabit?

7 *Non pot.* Hiero. Non dicit qui habet diuitias, ſed qui ſeruit diuitijs: Qui enim diuitiarum ſeruus eſt cuſtodit eas, vt ſeruus dominum, qui autem earum ſeruitutis excuſſit iugum,diſtribuit eas vt dominus.

7 Non

In ſudore vultus paratur panis, ſed labor eſt exercendus, A ſollicitudo tollenda eſt, quæ mentem perturbat: dum timet ne aut poſſeſſa diſpereant, aut elaborata non contingant. (Gen. 3.b.)

a *Animæ veſtræ*. Id eſt animalitati cui hæc neceſſaria ſunt. Totã ſpem Deo cõmittite, quia nihil niſi quod decreuit ille poteſtis acquirere vel retinere.

Anima hic ponitur pro vita quæ cibo ſuſtentatur vt ibi: *Qui amat animam ſuam, perdet eam.* (* & quid bibatis. Ioan. 12. d.)

Animalitas cibo alitur: & ponitur hic pro vita: viuit cũ pecoribus. quã qui perdit propter Chriſtum, inueniet eam ſpiritualem in vitam æternam.

(lib. 2. pædagogæ. cap. 10.) ⁂ Clemens Alexand. Ipſe dominus in animum & corpus & tertio loco in ea quæ externa ſunt præcepta diuidens pro pter corpus quidem externa comparare cõſulit, corpus autẽ B adminiſtrat, per animam autẽ erudit. *Ne ſolliciti ſitis*, inquit, *quid comedatis*. Hęc autem particula, quid, cibi varietatem ex pulit. Id enim ſignificat ex ſcriptura, Ne ſolliciti ſitis quęnam comedatis. de his enim eſſe ſollicitum, eſt nimia plura habẽdi cupiditas, & delitias arguit. Sed ſi comedere per ſe ſolum cogitetur, eſt argumentum neceſſitatis, & defectus repletio. Quod autem amplius eſt, ex ſuperfluo eſt. Quod eſt autem ex ſuperfluo, eſſe à diabolo declarauit ſcriptura. († magis pretiatus,)

b *Nonne anima*. Non vita propter eſcam, nec corpus propter veſtimentum, ſed econtra. Ideo non ſit ſollicitus animus, vt percipiat quod propter ſe creatum eſt.

Quaſi dicat, Qui dedit maiora, i. vitam & corpus, dabit & C minora, i. victũ & veſtes. In his promiſſis veritatis nemo dubitet: Sit homo quod eſſe debet, mox adduntur ei omnia D propter quem ſunt facta.

c *Reſpicite*. Hoc ad eſcam. Sancti merito comparantur auibus quia cęlum petunt, & quidam ita remoti ſunt à mundo, vt iam in terris nil agant, ſed ſola contẽplatione iam in cęlo degunt. De quibus dicitur. *Qui ſunt hi, qui vt nubes volant &c.* (Iſa. 60.b.)

Quia hoc eſt diuitijs ſeruire.
a ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ, quid man- 1
ducetis: * neque corpori veſtro, quid indua-
Ideſt vita.
b mini. Nonne anima plus eſt quam eſca: & †
c corpus plus quam veſtimentum? Reſpicite 2
a Quæ perpetuo non erunt. b Dei prouidentia aluntur abſque cura.
volatilia cæli. quoniam non ſerunt, nec me- †
a Tunc multo magis vos qui filij eſtis.
d tunt, neque congregant in horrea: & pater
a Tunc multo magis vos, qui rationales eſtis quibus promittitur æternitas.
b Quia rationales, & in filios adoptati.
veſter cæleſtis paſcit illa. Nonne vos † ma- 3
e gis pluris eſtis illis? Quis autem veſtrum 4
a Sua ſollicitudine & ſagacitate.
† cogitans poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam
a Supra de eſca, hic de veſtimento.
f cubitum vnum? Et de veſtimentis, quid ſol-
a Hoc de indumento.
Non ſunt hæc allegorica, ſed vt de minoribus perſuadeantur maiora.
g liciti eſtis? Conſiderate lilia agri, quomodo 5 †
a Coloribus ſe ornando. b Vt indumenta ſibi conficiant.
creſcunt. Non laborant, neque nent. Dico 6 7
a Tamen. Qui præ alijs floruit.
h autem vobis, quoniam nec Salomon in om- 8

Hæc exempla non prohibẽt prouidentiam, ne laboret, ſed ſollicitudinem, vt tota fiducia noſtra ſit in Deo, cum & aues ſine cura viuant.

d *Et pater veſter*. Exaggerat fiduciam filiorum & confirmat: quia ſi bonitas patris etiam ad illa ſe extendit, quanto magis ad filios adoptionis?

e *Quis autem veſtrum. &c.* Illi autem curam regendi corporis relinquite, qui illud ad hanc menſuram fecit peruenire. († ſolliciteſtens. Luc. 12.) E

f *Et de veſtimentis*, Non quod laborare & prouidere hoc non deceat ſed omnis ſollicitudo abijcienda eſt, & ſpes in Deo habenda eſt.

* Clemens Alexandr. Pudet me vt verecunde dicam, cum videam tantum opus effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradiſo, ramis & folijs dimetiebatur tegumentum pudoris, nunc autem cum nobis oues fabricatæ ſint, ne ſimiliter ac oues ſimus inſipientes. (vbi ſupra.)

g *Conſiderate lilia agri*, Exhortationem de indumento ſatis congruo confirmat exemplo.

h *Quo. nec Salomon in.* Quæ purpura regum, quæ pictura textricum poteſt floribus comparari? Ipſe color dicitur operimentum florum, ſicut dicimus: operuit iſtum rubor.

Si enim F

NICOLAVS DE LYRA.

mentum, vngues & roſtra ad defenſionem, ſimiliter brutis animalibus pelles & pilos pro indumento, cornua & dentes & huiuſmodi pro armis, quia in talibus non eſt niſi natura ſenſitiua, quæ eſt ad vnum determinata, & ideo de talibus potuit eis prouidere ſufficienter natura. Homo autem rationalis naturæ eſt, quæ non eſt determinata ad vnum, ſed habet viam ad diſperata, & contraria, & ideo non potuit ſibi ſufficienter prouidere natura quæ de ſe eſt determinata ad vnum: ſed loco huius homo habet intellectum, per quem poteſt cogitare diuerſas artes & modos faciendi ſibi veſtes, & arma, & manus ad operandum talia, & ideo oportet hominem de talibus ſollicitari, quia tamen homo rationalis eſt, ideo iſta ſollicitudo debet eſſe moderata ſecundum regulam rationis rectæ, & talem ſollicitudinem non excludit hic ſaluator, cum ſit pars prudentiæ, aliter ſequeretur, quod homo tentaret Deum, ſi expectaret ab eo conſequi omnia neceſſaria, omittendo quod debet fieri circa hoc via humana, ſed ſollicitudo quæ hic prohibetur eſt deordinata & ſuperflua, per quam poſtponuntur bona ſpiritualia, vt magis videbitur poſtea. Et hoc eſt quod dicit hic Saluator.

1 *Ne ſolliciti ſitis*. ſuperflue, ſcilicet & inordinate de cibo & veſtimento, quia hoc non eſt neceſſarium. Quod probat exemplo, quia corpus & animam quæ ſunt maiora beneficia Deus dat nobis ſine ſollicitudine noſtra, ergo & illa quæ ſunt minora, videlicet cibum & veſtimentum dabit ſine ſollicitudine, vel cum ſollicitudine moderata.

2 *Reſpicite volatilia*. Hic probat de vtroq; in ſpeciali, & primo de cibo, ſecundo de veſtimento, ibi. *Quis autem veſtrum cogitans*. Primum oſtendit per exemplum auium, quæ non ſerunt neque metunt, & tamen dominus ſufficienter paſcit illas cum ſollicitudine conuenienti ſuę naturę. multo fortius hominem ſufficienter paſcet cum ſollicitudine conuenienti ſuæ naturæ quæ eſt ſecundum regulam rationis rectæ, propter quod ſubditur.

3 *Nonne vos magis plu. eſtis il.* i. natura humana eſt maioris ponderis coram Deo, quia animalia facta ſunt propter hominem, finis autem nobilior eſt his quæ ſunt ad finem.

4 *Quis autem veſtrum*. Hic probat de veſtimento. Et ponit duplex exemplum. Primum accipitur ex eo quod eſt intra hominem ſcilicet, magnitudo corporis, quam Deus dat homini ſine ſollicitudine ſua, quod patet, quia quãtũcunque aliquis ſollicitetur de augmentatione ſua, non poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum. cum ergo veſtimentum competat maius vel minus homini ſecundum quantitatem corporalem, & quantitas datur ei ſine ſollicitudine ſua, per conſequens & veſtimentum conueniens abſque ſollicitudine ſuperflua. & hoc eſt quod concludit interrogatiue. Et de veſtimentis &c. Secundum exemplum accipitur ex eo quod eſt extra hominem ſcilicet ex terræ naſcentibus, quod ponit cum dicit.

5 *Conſiderate li. agri, quomodo creſcunt*. ſine ſollicitudine eorum, & ſecundum quantitatem ſuam à Deo veſtiuntur. propter quod dicit.

6 *Non laborant*. ſcilicet ad ornandum ſe.

7 *Neque nent*. ideſt filant, ad faciendum ſibi veſtimentum, & tamen optime veſtiuntur. Quod probat.

8 *Quoniam nec Salo*. ideſt licet fuerit rex potẽtiſſimus, vt patet. 3. Reg. tamen non fuit ita bene veſtitus, quia licet ars imitetur naturam, tamen opera artis non aſſequuntur perfectionem operum naturæ, & ideo tinctores pannorum non poſſunt facere colorem ita viridem ſicut natura in terrę naſcentibus. Ex hoc igitur concludit, quod Deus ſufficienter veſtiet hominem abſque ſollicitudine ſuperflua. propter quod dicit.

Si enim

MORALITER.

1 *Ne ſolli. ſi. animæ*. Non dicit vt manducetis, ſed quid manducetis. Manducare nanque neceſſarium eſt ad ſuſtentationem naturæ: Sollicitari vero circa ſumptuoſitatem cibi vel delectationem gulæ. Et idem dicendum de veſte.

† *Nonne anima plus &c.* Hier. Qui maiora præſtitit, vtique & minora præſtabit.

2 Reſpici

2 *Reſpici. vo. cæ.* id eſt vere contemplatiuos.

† *Quoniam non ſe.* ſe negocijs ſecularibus implicando, & dominus pro eis ſollicitatur ad neceſſaria miniſtrando.

5 *Conſide. li.* ideſt vere caſtos.

† *Quomodo creſcunt*. ſcilicet non ſolum labore ſuo, ſed etiam Dei dono, Sapiens. 8. d. *Et cognoui, quia non poſſum eſſe continens, niſi Deus det.*

Si enim

A a *Si enim fęnum agri.* Si iſta quę ad vſum ſunt temporis tm̄,& cito decidua igne cremabũtur, Deus tam venuſtè adornat.

n.30.e. Cras pro futuro ponitur in ſcripturis,dicente Iacob; *Exau diet me cras iuſtitia mea.*

b *In clibanum mittitur.* Alij libri habent,in ignem vel in aceruum, qui hēt ſpeciem clibani.

c *Quanto magis vos.* ſcilicet veſtiet. Et ideo omnis fiducia in eo habenda. Quòd ſi nec de his fidentes ſumus, quomodo inuiſibilia ſperamus? Permodica fides eſt,quæ nec de minimis certa eſt. Ideo & de æternis ingerit fiduciam,& condemnat infidelitatem.

d *Modicæ fi.* Quicunque in aliqua promiſſione dubitat,modicus eſt fidei, & quanto plus dubitat, tanto minus inuenit ea pro quibus ſollicitus fuit.

cæleſtis e *Nolite ergo ſolliciti,&c.* Plenius inculcat & reuoluit, quod

B a principio ſermonis docuit, vt abſque ſollicitudine viuamus. *Nolite ergo ſolliciti eſſe.* Hic videntur argui hi qui ſpreto victu vel veſtitu communi, lautiora ſibi vel auſteriora præ his cum

Luc.12.d quibus viuunt alimenta quęrũt vel indumenta.

f *Solliciti eſſe.* Sollicitudo ſuffocat verbum Dei, ne fructum referat,& facit ſimilem gentili ideſt infidelem.

g *Hæc enim om.* Quid ergo amplius habet a gentili, cuius infidelitas animum ſollicitat,& curis vitæ huius fatigat?

h *Gentes.* Quibus de futuris cura non eſt, ſed filiorum eſt quærere regnum.

n 3.oper. ✲ Chryſoſtomus. Sicut paulo ante gentium exemplo eos ad perfectiorem charitatem inuitauit dicens,*Si enim diligetur &c.nonne Ethnici hec faciunt?*Sic nunc commemoratione gentilium eos ad id quod perfectius erat, inuitauit. Et quæ, inquit, amplior eſt fiducia veſtra in Deum quam gentium?

Hom.16.in Matthęum. * Idem.Quia in rebus humanis(gentes) fortunam eſſe credunt,vnde non prouidentia Dei vitam ſuam gubernari ęſtimant,ſed incerto euentu. Ideo timent & deſperant.

i *Scite.* Prouiſa sũt hęc a Deo, qui nouit nobis hęc ĩ via ſua

C eſſe neceſſaria. *Pater veſter.* Sic filios de bonitate & ꝓuidētia patris

ni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex
a iſtis. Si enim fęnum agri, quod hodie eſt,& 1
a ¶ Ornat.
b cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit, 2
a Procurabit in neceſſarijs. b Scilicet veſtiet. ¶ Qui ad imaginem Dei eſtis ad æterna vocati. c ¶ Non ſit nolite quærere. 3
c quanto magis vos modicæ fidei? Nolite er- 4
d a Ideſt talium cura nolite impediri quominus cæleſtibus inſudetis. 5
e go ſolliciti eſſe, dicentes, quid manducabi- 6
f mus, aut quid bibem⁹, aut quo operiemur?
g h Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit.n. 7
i a Dum patrem audis,ne dubites de voluntate. ¶ Qui bonis filiis viſcera ſua non claudit. 8
b Et das niſi infidelitas ueſtra auertat.
pater veſter *, quia his omnibus indigetis.
a Summa hæc ueſtra ſit intentio.
b Præcipue. ¶Omnia propter iſtud facite. Non quod poſt iſta,ſed quia ſummum quod propter ſe & extra quod nihil petitur.
c Vt per eum non pet vos.
¶Quod & dat niſi infidelitas ueſtra auertat.
iuſti ſitis,per iuſtitiam uenitur ad regnum.
¶ Iuſtitia regni eſt quam ſupra docuit.Niſi abundauerit iuſti.&c.
k † Quærite ergo primum regũ Dei & iuſtitiã 9
a Vtenda in uia propter illud non propter ſe. †
b Quia intentionem ęternorum hęc comitantur.
c Quia omnia adijcientur. 10
l eius, & hæc oĩa adiicientur vobis. † Nolite 11

patris ſecuros reddit,abſque cura ſcilicet. D

k *Quærite er.p.* Hic aperte oſtēdit iſta non eſſe petenda tanquã bona nr̃a,etſi neceſſaria. Regnũ aũt Dei petēdũ eſt,& in eo finis noſter eſt ponendus,ꝑꝑ quem oĩa faciamus: v.g, Manducemus vt euangelizemus,non euãgelizamus vt mãducem⁹. Cũ dicit primũ,ſignificat hoc poſterius, nõ tēpore ſed dignitate. Illud.n.petēdũ eſt,hoc ꝑꝑ illud neceſſariũ.ergo primũ quærite regnũ Dei .i.præponite omnib.rebus cæteris. Vt aũt hoc quæratis,non dēt ſubeſſe ſollicitudo, ne illa deſint.Scit enim (vt dixit)pater veſter, quia his indigetis, & ideo nõ ſubdit, deinde iſta quærite, ſed ait, hæc apponentur.i.conſequētur ſine vllo impedimēto,ſi illa quæritis.Nec ait,illa dabũtur,ſed apponent̃, quia aliud eſt quod principaliter datur,aliud q̃ ſuperaddi tur,q̃a in intentione ęternitas, in vſu dēt eſſe temporalitas, & illud datur, hoc ſuperadditur. Regnum Dei quæramus, ſectando iuſtitiam eius.

E Iuſtitia vero regni eſt, oĩa quæ Chriſtus docuit obſeruare,Regnum quærere, eſt ipſã iuſtitiam operibus implere, ideo tantum ut Deus glorificetur,& ut nos ei per omnia placeamus. † 12.q.1.c: habebat.

Regnum Dei ſummum bonum eſt, & ideo quærendum. Queritur autem fide,ſpe,& charitate.

Lib.15.moral. cap.33. * Greg. Magis ſe dominus quam ea quę condidit vult amari,æterna potius quam terrena poſtulari, ſicut ſcriptum eſt, Quærite primũ regnũ Dei &c.Qui.n.ait,non dabuntur, ſed adijciētur,profecto indicat aliud eſſe q̃ principaliter datur, aliud quod ſuperaddit̃.Quia.n.nobis in intētione æternitas, in vſu vero tēporalitas eſſe dēt,& illud datur,& hoc nimirũ ex ſuperabundãti ſuperadditur. Et tamē ſępe homines dum bona tēporalia poſtulant,æterna pręmia non requirunt, petunt quod adijcitur,& illud non requirunt vbi adijciatur.

l *Et hæc omnia.* Quia omnia ſunt filiorum,& ideo hęc omnia adijcientur,etiam non quærentibus,quibus ſi ſubtrahuntur, ad probationem eſt,ſi dantur,ad gratiarum actionem, quia omnia cooperantur in bonum.

F *Solliciti*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si enim fęnum agri &c. *i.in præſenti.*

2 Et cras in cli.mit. *Ideſt in futuro,ponetur in furno,quia in aliquibus terris loco lignorum vtuntur ſtipulis & talibus ad calefaciendum furnum.Vel aliter.Clibanus accipitur hic pro acerno in quo congregatur fænum deſiccatum,quia ad modum furni ſeu monticuli eleuatur,vnde & clibanus a cliuo dicitur.Et tamen.*

3 Deus ſic veſtit. *fęnum ipſum ſolicitudine ſua.*

4 Quanto magis modi.fi.vos. *ſ.ſine ſollicitudine ſuperflua.Vocat autē eos qui nimis ſollicitantur de talibus modicæ fidei, quia ex defectu fidei procedit talis ſollicitudo ſuperflua. Nõ autē ſollicitudo rationabilis & moderata, ſed magis includitur, quia ſicut natura auium eſt,prædicto modo viuere,& terrænaſcentium creſcere,ſic natura hominis eſt viuere ſecundum dictamen rectæ rationis, ad quod ſequitur ipſum debere ſollicitari ſollicitudine moderata ad quærendum ea quæ non dedit ſibi natura,vt veſtes,& arma & ſimilia,vt prę dictum eſt.*

5 Nolite ergo ſollici.eſſe. *Hic excludit ſollicitudinem ſuperfluã per rationes duas.Secunda ponitur ibi.* Nolite ergo. *Prima accipitur ex parte diuinæ prouidentiæ. Ad cuius euidentiam conſiderandũ, quod aliqui dixerunt prouidentiam diuinam eſſe tantum circa ſuperiora,& nõ circa actus humanos,in quorũ perſona dicitur Iob.22.b.* Circa cardines cœli perambulat, nec noſtra conſiderat: *& ex hoc dicebant quod homo circa neceſſaria vitæ debebat multum ſollicitari,& hoc eſt quod dicit.*

6 Hęc enim omnia gen. *i.gentiles diuinam prouidentiam circa actus humanos negantes,circa talia immoderate ſollicitantur,ſed vos nolite ſic dicere.*

7 Quid manducab. *non quia non debeat homo ſollicitari moderate,ſed intendit excludere ſollicitudinem immoderatam, quæ procedit ex gentilium errore.ideo ſequitur.*

8 Scite.pa.ve. *i.diuina prouidentia ſe extendit ad omnia quamtũcunque minima & per conſequens circa ea quæ ſunt homini neceſſaria,& ſic ſeruientibus ſibi talia ſufficienter miniſtrabit, propter quod concludit.*

9 Quæri.ego.pri.re. *i.ſpiritualia bona. Et quia primũ relatiue dicitur ad ſecundum, patet quod non excludit ſollicitudinem omnino circa neceſſaria vitæ, ſed oſtendit quod homo principaliter debet de ſpiritualibus ſollicitari, & ſecundo de temporalibus, propter quod ſubditur.*

10 Et hæc om.adiici.vo. *ſuppoſita tamen ſollicitudine debito modo habita,vt dictum eſt.*

11 Noli er. *Hic ponitur ſecunda ratio ad hoc,& accipitur ex temporis congruentia. Sicut enim cuilibet negotio requiritur tempus* * *debitum*

MORALITER.

1 *Si enim fę.* per fœnum virens ad horam, & poſt mittendum in ignem ſignificantur vanè glorioſi ad tempus florentes,& poſt ignem gehennæ æternaliter ſuſtinentes. Igitur ſi eis Deus dat tanta bona in terra, ſuis electis dabit in cœlo multo maiora.

5 *Noli ergo ſoli.* exponatur vt ſupra.

6 *Hæc enim omnia,&c.* ſollicitudine nimia: quia non conſiderant Dei prouidentiam extendi ad hæc inferiora.

9 *Quærite &c.* ideſt,cœleſtia bona.

† *Et iuſtitiam eius.* per quam peruenitur ad illa.

10 *Et hæc omnia adiicientur vobis &c.* Chriſoſt. in hom. Non dicit dabuntur ſed adiiciētur, vt diſcas præſentia nihil ſunt ad magnitudinem futurorum.

11 *Nolite in.* i.tanquam certi de vita veſtra, quia ſicut dicit Sen. Omnis dies ſicut vltima eſt ordinanda.

a Sol. Timore, mœrore, & anxietate curarũ q̃ mẽtẽ pturbat.
A b In craſtinum. In futurũ, de pręſentib. concedit', vnde Apo-
1.Teſ.2.b. ſtolus: Nocte ac die operabamur ne quem grauaremus. De futuris quę diuin. prouidẽtiæ ordinatio, nõ conuenit ſollicitari, ſed pręſentia ſuſcipientes, curã futurorum quæ incerta eſt, Deo relinquamus, cui de nobis cura eſt. Curam autem præſentium malitiam vocat, quia pœnalis eſt: pertinet enim ad hanc mortalitatem, quã peccando meruimus, quæ in ſe ſatis onероſa eſt: Nec debemus ſuperaddere malũ noſtrę ſollicitudinis. Nemo
† afflictio. Aug. li. de ſer. do. in monte ca. 26. debet ſcandalizari, ſi quẽ iuſtorũ viderit neceſſaria ſibi ſuiſque procurare, nec iudicet eũ de craſtino cogitare, q̃a ille q̃ hoc pcepit cui miniſtrabant angeli, pp hoc exemplum dandum loculos habuit, vnde neceſſaria vſibus pberet, quorum cuſtos erat Iudas. Hinc ſequitur. Nolite iu. &c.

a Non labor & prouidentia damnatur, ſed ſollicitudo mentem ſuffocans.
b Id eſt futurus. Tunc enim de ipſo, & non ante curabitis.

a Nolite
a ergo ſolliciti eſſe in craſtinum. Craſtinus 1
b a Non eget alterius. b Dies malus non eſt, ſed in eo fiunt mala.
c enim dies ſollicitus erit ſibiipſi. Sufficit diei 2
d a Non peccatum, ſed labor & anguſtia ſeculi.
† malitia ſua.

D
lib. 2. de ſer. do. in monte cap. 25. ⁂ Aug. Die craſtino temporalia & fluxa bona intelligenda eſſe monet, quæ ſatiare minime poſſunt, ſed & ſæpius repetenda eſſe videmus.
Iob. 3. a. Iere. 20. d. c *Dies* Nõ quem fecit dominus, ſed cui maledixit Iob & Ieremias ſcilicet quem diabolus inuenit.
vbi ſupra. * Auguſtinus. *Craſtinus dies ſollicitus erit ſibi ipſi*, id eſt, vt cum oportuerit ſumas cibũ, vel potum, vel indumentum cum ipſa ſcilicet neceſſitas vrgere cęperit.
d *Sufficit*. Et quia cura pręſenti mens obruitur, non debet geminari malitia diei.
vbi ſupra. * Auguſ. *Sufficit, &c.* Id eſt, ſufficit quod ſumere vrgebit neceſſitas ipſa.

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ *debitũ ad hoc quod bene fiat, quia conditio tẽporis eſt quædam circunſtantia actus debiti, igitur cuilibet ſollicitudini ad hoc quod ſit debito modo ordinata, requiritur tempus debitum, vt imminente meſſe eſt tempus debitum ſolicitudinis circa fruges colligendas & imminente vindemia eſt tempus ſollicitudinis vindemiarum, & ideo ſi aliquis præoccuparet tempus ſollicitudinis vindemiæ de ipſa ſollicitus in temporis meſſis, eſſet inordinata ſollicitudo ex parte temporis, quod faciunt illi qui ſunt immoderate & ſuperflue ſolliciti, & hoc eſt quod prohibet di.* Nolite ergo ſol. eſſe in cra.*i. in futurum, ſolicitudinem .ſ. futuro tempori debitam inordinate præoccupando. Quod enim craſtinum aliquando accipiatur pro futuro patet Ioſ. 22. f.* Cras dicent filij veſtri filijs noſtris, &c. *i. in poſterum tempus. Sequitur.*
1 Craſtinus enim di. &c. *i. tempus futurum habebit ſollicitudinẽ ſibi congruam & debitam, ſicut patet quod ex variatione temporis occurrerunt varia fienda, de quibus homines debent tunc ſollicitari, ideo ſubdit.*
E 2 Suffi. diei ma. *ſ. i. cuilibet tempori ſollicitudo ſua. Quæ quidẽ ſollicitudo dicitur malitia, quia eſt quoddam malum pęnæ, in ſtatu enim innocentiæ non indiguiſſet homo tali ſollicitudine.*

B
CAP. VII.

N*olite iu.* De dubijs, quia de manifeſtis iudicatur, & non de illis, de quibus incertum eſt, quo animo fiant, de quibus nemo ſine periculo iudicat.
Nolite cõdẽnare & nõ condemnabimini. Ne vetera qui dem exemplaria legunt. Ro. 8. c. Iudicium temerariũ eſt, quãdo quibus commiſſum non eſt, iudicant, ſiue ſi de manifeſtis, ſiue de occultis. Cõmittitur autem iudicium, vel magiſtris eccleſiæ vel principibus terræ. Hi ergo ſi de manifeſtis iudicent, quæ ſcilicet ſunt conuicta, vel confeſſa, non temere iudicant. Si autem de incertis, temere iudicant, hæc iudicia prohibet.

CAP. VII.

a NOlite iudicare, & nõ 1
a A deo. ¶ Alias non iudicabimini.
iudicabimini, nolite cõdẽnare, & non
b condẽnabimini. † In 2
a .i. ipſum iudiciũ eſt cauſa quare a deo iudicabimini. ¶ Bono vel malo.
quo enim iudicio iu
a Id eſt pęnis iudicij tui mali punieris. b Id eſt iuxta menſuram culpæ erit menſura pęnæ & ſi æternæ
c dicaueritis, iudicabimini, † & in qua menſura menſi fueritis, † remetietur vobis.

a *Nolite iu.* Duo ſunt in quibus temerarium iudicium cauendũ eſt. Sunt enim quędam media & incerta, quo animo fiãt, quę & bene & male poſſunt fieri. Neſcimus. n. qualis futurus eſt, qui nunc apparet malus, de cuius correctione deſperare, cumque abiectum reprehendere temerarium iudicium eſt.
b *In quo enim.* Quaſi diceret. In qua volũtate benefeceris, in ea liberaberis, & in qua male, in eadẽ punieris. De his enim
C agitur in quib. vel temere iudicantes offendimus, vel recte agentes excuſamur, & ideo addit: *In qua menſura*. Et iuſte quorum voluntas non habuit finem peccandi, quamuis cũ fine peccauerint, non habent finem vltionis, & quibus iudicium fuit ſine miſericordia, ſine miſericordia iudicabuntur. *In quo enim.*
† Luc. 6. 1. c. deu. † Rom. 2. Non quod Deus temere iudicet nos, & iniqua menſura rependat: ſed eſt ac ſi dicat: Ipſa temeritas iudicandi, & iniqua mẽſura tibi nocet, te punit, & ſæpe non illũ de quo hęc agis. tale eſt.
† Mat. 4. De acc. c. liter. Qui gladio percuſſerit, gladio. i. peccato huius rei peribit.
† Luc. 8. f. c *In qua menſura*. Poteſt in hac menſura in qua aliud menſuratum eſt, vt triticum, aliud menſurari, vt hordeũ, & alia quãtitas, vt ſi vnus modius de vno cẽtum de alio. Ita facit deus, & non inique vt illi in æternum.
Et ipſa infamia vel malum quod tuleris, cauſa eſt cur pęnam debitam incurras.
Iuſte qui ęternaliter peccato perfrui volunt, ęternã pęnã inueniunt, & quorum voluntas non habuit finem peccandi, nec habebit finem torquendi.

F ☞ *Quid*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

N*olite iu.* Hic Chriſtus regulat affectũ hominis circa proximũ & primo reſpectu mali, ſecundo reſpectu boni, ibi. Nolite ſanctum dare ca. Prima in duas, quia primo oſtendit quod proximus non eſt temerarie iudicandus, ſecundo quod homo nõ eſt temerarie arguendus, ibi. *Quid vides fe.* Circa primum aduertendum, quod iudicium vno modo eſt actus iuſtitiæ qui pertinet ad iudicem ſecularem vel eccleſiaſticum, & de hoc non loquitur hic. Alio modo accipitur iudicium prout aliquis aliquibus ſignis male iudicat de proximo. Et quia iſtud vt in pluribus procedit ex mala affectione, quia qui male afficitur ad aliquem, male interpretatur facta eius, & hoc prohibet di.
Quot modis aliquis de proximo male iudicat. 1 *Nolite iu. &c.* i. vt non incurratis peccatum mortale per quod ſitis digni in iudicio condemnari. Ad intellectum huius ſciendũ, quod aliquis poteſt iudicare malum de proximo multipliciter. Vno modo ex euidentia facti, cum aliquis iudicat aliquem homicidam, quia vidit eum interficere hominem, & hoc nullum eſt peccatum. Alio modo ex ſignis euidentibus, vt ſi aliquis iudicet aliquem fornicatorem, quia vidit cum aliqua, nudum cum nuda, ſolum cum ſola, & hoc ſimiliter nullum eſt peccatum. Tertio modo ex ſignis leuibus, & in hoc iudicio triplex eſt gradus. Primus eſt quãdo leuibus ſignis aliquis dubitare incipit de bonitate fratris, & hoc peccatum veniale eſt, quia procedit ex humana infirmitate, & hoc non vocatur iudicium proprie, ſed ſuſpicio. Secundus gradus eſt, quando ex talibus ſignis firmiter tenet in animo quod frater ſit malus, & hoc proprie dicitur iudicium, quia iudicium importat firmam ſententiam, & hoc eſt peccatum mortale, ſi malũ quod iudicat de fratre ex leuibus ſignis ſit de genere peccati mortalis, peccatum. n. mortale eſt quod cõtrariatur charitati. Quod aũt aliquis prædicto modo iudicet fratrẽ, eſt contra charitatem fraternã. Tertius gradus eſt, quando ex leuibus ſignis non ſolum prædicto modo iudicat, ſed etiam procedit ad punitionem fratris ſicut de facto, hoc eſt grauius, quia non eſt ſolum contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiæ ęquitatem, & de talibus intelligitur verbum prædictum. *Nolite iu. &c.*
2 *In quo enim.* i. ſecundum menſuram temeritatis in iudicando malum de fratre, ſecundum hoc erit vindicta pęnæ.

Quid

MORALITER.

1 *Nolite, &c.* Hilarius exponit hoc de determinato iudicio contra Deum, quo aliqui Deũ iudicãt iniuſtũ, quãdo vident bonos deprimi & impios exaltari. Iudicia namque Dei ſemper ſunt iuſta licet nobis occulta.

Quid

a Leuius quid quod conturbat oculum mentis, ſed non obcęcat.
a †Quid autem †vides feſtucã in oculo fra 1
a Grauius crimen. b Interiori intentione mentis. c Conſideras.
tris tui, & trabẽ in oculo tuo non vides? 2
b †Aut quõ dicis fratri tuo: frater ſine eij- 3
a ¶Trabes alia litera. 4
ciã feſtucã de oculo tuo, & ecce trabs
a Appetens videri, quod non es. b Redi ad cautelam tui, primum te curans, deinde fratrem.
c eſt ĩ oculo tuo. †Hypocrita, eijce primũ 5
a Antea cęcus, quia caligine peccati preſſus.
trabẽ de oculo tuo, & tũc videbis eijce-
a Monet diſpenſatores eccleſiæ, ne dent ſanctum canibus. b Verbum prædicationis quod non debet corrumpi.
d re feſtucã de oculo fřis tui.† Nolite ſan- 6
a Non facile inuenies, quod ei placeat qui margaritas calcat,
ctum dare canibus, neq; mittatis mar-
a Quia non poſſunt reſipiſcere ab immunditia. b Contemptores veritatis vilipendant. ¶Porci.
garitas vřas ante porcos, ne forte con- 7
a Ad voluptates & vitia.
e culcẽt eas pedibus ſuis, & †conuerſi diſ- 8
a Canes impugnando veritatem. b Fidei veſtræ ſimplicitatem. 9
¶Fidem veſtram: Non arcana Dei, quæ incorruptibilia ſunt. ¶Ita mundatis oculis ad Deum & proximũ Petite. c Fide. Vires.
f rumpant vos.† Petite, & dabitur vobis: 10

A a *Quid autem vides*. Ecce moderamẽ iudicij, vt pręuentus maioribus, aliũ nõ iudicet de minoribus. Multi.n. præuenti maioribus, leuiora in fratre magis volũt vituperare & dãnare q̃ emendare. Vt ſi pleni odio vel inuidia vel malitia, dãnent in eo q̧ delinquit, ira, quę eſt, vt feſtuca, odiũ, ut trabs. Irat⁹ alicui vult aliquando eum corrigi, q odit, hoc velle nequit, & ideo impoſſibile dicitur vt feſtucam fratri demat, qui trabem geſtat pri⁹ ergo trabs odij, inuidiæ, ſimulationis & totius malitiæ reiiciẽda eſt, ut ſic miſericorditer reſpectu Dei non noſtri fratrem poſſimus increpare, ut ſiue proſit illi correctio ſiue non, nos tamen de ſimplicitate noſtri oculi ſimus ſecuri. *Quid autem*. Oculus qui in paradiſo poſt culpam eſt reſeratus, aperte uidet nõ vt proficiat, ſed vnde in deterius cadat. Vidit enim iactantiã uanæ laudis, dum ſibi cęcus aliis vult mederi. *Quid autem*. Apertus oculus male uidet. ſ. iactantiam ſui dum aliis vult mederi. Sed cęcus ſi nõ ualet intueri, dum in hoc dete-

B rius cadat.

Vix inuenit aliquis ab hoc uitio alienus, quia vnuſquiſq; ſuis fauens, aliena facile reprehẽdit, & aliena grauius tolerando quã ſua, ſumit auctoritatem arguendi ſine exemplo ſuæ emendationis.

Saltem in eo q̧ temere iudicant in oculo habẽt trabem.

b *Aut quomodo dicis fratri tuo*. i. non poteris minus (vt iram) in fratre emendare, donec maius. i. odium vel inuidiam pepuleris de corde tuo.

c *Hypocrita eiice*. Hi.n. odio & liuore ſuſcipiunt omnia accuſare, & volũt videri cõſultores ſine exẽplo emẽdationis ſuę. Non.n. eſt idoneus doctor alij mederi q nondũ ſe ſanauerit.

Aug. Si vis aliquem reprehendere, primum vide vtrũ ſimilis ſis ei. Quod ſi es, pariter ingemiſce, & nõ eum tibi pariter obtemperare, ſed pariter conari mone. Quod ſi nõ es ſimilis, tamen quia olim fuiſti vel eſſe potuiſti, condeſcende & non ex odio, ſed ex miſericordia argue. Raro ergo & nõ ſine magna neceſſitate obiurgationes ſunt adhibendę, & nõ niſi reſpectu Dei, remota prius ab oculo trabe.

d *Nolite ſan*. Purgato oculo poſſunt diſpenſatores eccleſiæ alios caſtigare, ſed nõ ſanctũ canibus dare, quia ſicut periculoſũ eſt abſcondere: ita prodigũ eſt canib. dare. Talibus my-

C ſtica

D ſtica nõ ſunt aperiẽda ſed velo tegẽda ſanctaſanctorũ, apertiora vero & quaſi viliora, dici poſſunt. *Nolite*. Eadẽ dicitur ſanctum & margarita i. euangelium & ſacramenta eccleſiaſtica. *Sanctum*. quia natura inuiolabile, nec dẽt aliquo corrũpi. *Margarita*. quæ in abſcondito latet, & de figuris. q apertis conchis eruitur, gemma eſt præcioſa quæ non poteſt corrumpi. Canes vere ſunt qui oblatrant, & quod integrum eſt dilacerãt. Porci qui vilipendunt & conculcant. Vel canes ad vomitum reuerſi, porci nondum conuerſi, ſed in luto vitiorum verſati. *Nolite*. Non ſunt diſpenſatores, ſed prodigi extirpatores qui tollunt panem filiorum, & mittunt canibus, ignorantes quod res abſconſa auidius quæritur, celata venerabilius conſpicitur, diu quæſita charius tenetur, ſine faſtidio ſit percepta cum menſura. Ideo nec crudeles quærentibus oportet eſſe diſpenſatores, nec incautos de luſoribus vel ficiles.

* Chryſoſtomus. Sunt enim qui inter catholicos modeſtiam ſimulant vt ſecreta condiſcant, cum vero didicerint, repente alij ex alijs effecti irrident, inſultant, atque illudunt.

E e *Et conuerſi*. Ne forte adhuc aliquid audire dirumpant, nõ Margaritas quas conculcant, ſed vos indignatione. Non enim facile poteſt inueniri quod talibus gratum ſit.

f *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus pręſtat. Chriſtus eſt via qua ambulat, veritas qua inuenitur, oſtiũ ad quod pulſatur, vt ad ipſum per ipſum ingrediamur.

Aug. Idẽ eſt petendũ quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur eſt pulſandũ. i. panis viuus & regnum cæleſte & iuſtitia eius. docuit quid petamus, mõ prębet cõfidentiã, ut nihil hęſitantes petamus. Petimus fide, p eã ad Chriſtum cũtes. Quęrimus ſpe, qua attingimus vſq; ad interiora. Pulſamus charitate, dũ laborib. inſudamus, ut q̧ petimus & quęrimus cõſequamur. Primũ pete vt hẽas, poſt q̃re vt inuenias, inuẽta obſerua, ut introeas. A principio ſermonis filios regni iuſtitiã docuit, & animos a ſollicitudine remouit. Regnũ ãt primũ quærere, eſt ante omnia & ſuper oĩa Deũ diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Auguſtin Petite. Quaſi conſcius ſuę infirmitatis dicat. Qđ ſanctũ iubes abſcondere, quaſve Margaritas dare vetas, quas me habere nõ ſentio? F

Con-

Margin notes: ne. 8. f. duer- ; c. mul 7. §. idẽ ; q. 6. in ; c. 11. b h. 16. e ; i alios paucis ; reẽſorũ rit. ; ſerm. imõte. ; -frater ; † 43. diſt. c. 2. 11. q. 3. c nolite 1. & c. qñ 22. q. 4 c. quidem, 24. q. 1. c. quia hęc ſola. De pœ. diſ. 1. c. nõnulli. † canes Homil. 24. in Matt. ; Vbi ſupra, cap. 33.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid autem vides, &c. *Hic oſtẽdit quod proximus non eſt temere arguendus. Hoc autem contingit, quando ille qui arguit eſt in conſimilibus culpis vel maioribus, quia talis correctio non procedit a charitate, ſed ex præſumptione, quia ordo charitatis incipit a ſeipſo. Aduertendum tamen, quod crimina arguentis, aut ſunt publica, aut occulta, ſi publica, peccat dupliciter arguendo, peccato, ſcilicet præſumptionis, & peccato ſcandali. Si autem ſint occulta, tunc peccat primo modo tantum. Si tamen iſte qui arguit primo pęniteat, & poſtea frater humiliter arguat non peccat. Dicit ergo.* Quid aũt, &c. *ideſt, peccatum minus in oculo fratris tui, ideſt, in conuerſatione & conſcientia eius.*

2 Et trabem. *ideſt maius peccatum.*

3 In oculo tuo. *ideſt in teipſo non conſideras. Trabs enim eſt adulterium reſpectu fornicationis ſimplicis, & ſic de alijs.*

4 Aut quomodo dicis, &c. *hoc dicunt mali prædicatores & mali ſacerdotes, qui ſunt irretiti maioribus peccatis, quam illi quos volunt corrigere.*

5 Eiice primum. *quia hic eſt ordo charitatis q̧ a ſeipſo incipiat.*

6 Nolite ſanctum dare canibus. *Hic regulat affectũ hominis ad proximum reſpectu boni conferendi, quia malis hominibus in peccato obſtinatis ex affectione carnali, non ſunt ſacramenta miniſtranda, vel ſecreta fidei reuelanda infidelibus obſtinatis, quia ex prædictis ſequitur contemptus ſacramentorum eccleſiæ, & deriſio fidei catholicæ, & occiſio miniſtrorum, & hoc eſt quod di.*

7 Ne forte, &c. *videlicet diuina ſacramenta, vel fidei ſecreta, quæ dicuntur hic Margaritæ propter eorum precioſitatem, & peccatores dicuntur porci, propter eorum immunditiam.*

8 Et canes. *Ideſt obſtinati infideles.*

9 Diſrumpant vos. *hoc eſt interficiant.*

10 Petite & dabitur. *Poſtquam ſaluator dedit legẽ euangelicã, hic oſtendit eam obſeruabilem. Hæc enim eſt de conditionibus legis ſcilicet quod ſit obſeruabilis. Ad obſeruationem ipſius tria faciunt, imploratio diuini auxilij, conatus liberi arbitrij, euitatio mali conſortii, & ideo iſta tria ponit per ordinem, ſecundum ponitur ibi.* Intrate per anguſtam portam. *tertiũ ibi.* Attendite a falſis prophetis. *Prima adhuc in duas, quia primo oſtẽdit quid requiritur ad hoc q̧ oratio ſit exaudibilis ex parte orationis, & ſecundo ex parte ipſius orantis ibi.* Omnia ergo. *Circa primum ſciendũ quod oratio eſt exaudibilis tribus concurrentibus. Primum eſt quod ſit pia, ideſt de*

* per-

MORALITER.

1 *Quid autem*. Chryſoſtomus. Laici peccatũ modicũ eſt & feſtuca quantũ ad peccatũ ſacerdotis quod trabi cõparatur.

6 *Nolite ſan*. Chryſoſtomus. Quia baptiſmus & alia ſacramenta non ſũt danda niſi fidẽ habentib. myſteria veritatis quę ſũt Margaritę nõ ſũt dandæ niſi deſiderantib. veritatẽ & cum humana ratione viuẽtibus, ſi.n. porcis eas miſeris. i. cęnoſę vitę delectatione grauatis, nõ intelligẽt precioſitatẽ earum, ſed æſtimabunt eas ſimiles fabulis mundialibus, & eas actibus ſuis carnalibus conculcabunt.

10 *Petite & dabitur vobis*. Petimus orando, quærimus recte viuendo, pulſamus perſeuerando.

Aut

a Spe. b Vitam. c Charitate. Ad oſtium quod eſt Chriſtus, & inuento inſtare.
quęrite & inuenietis, pulſate, & aperietur 1
Non enim diffidendum. a Pie & perſeueranter. b Qui non accipit, conſtat eum non bene petere. c Pie & perſeueranter. 2
a vobis: Omnis enim q petit, accepit, & qui
a Pie & perſeueranter. b Oſtendit per ſimile quid ſit petendum.
b quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Aut 3
quis eſt ex vobis homo, quē ſi filius ſuus
a Charitatem, vel Chriſtum qui eſt panis qui de cælo deſcendit. b Cordis duritiam.
petierit panem, nunquid lapidem porri-
a Inuiſibilem fidem inter aquas ſcripturæ latitantem.
get ei? Aut ſi piſcem petierit, nunquid ſer
a Infidelitatem. Venenum perfidiæ. Amatores ſeculi.
c pentem porriget ei? Si ergo vos cum ſitis
Vtilia. Non veſtra.
d mali, noſtis bona † data dare filiis veſtris,
Cuius eſt omne quod eſt.
e quanto magis pater veſter qui in cælis eſt 4
In ſanctis. a Aeterna quæ dantur filiis tantum. Spiritū ſanctum bonum. b Quia regnum cælorum quęrendum eſt & iuſtitia eius, ergo, &c.
f dabit bona petentibus ſe? † Omnia ergo 5
g 6
h †

Cōtra hęc ſubiicit, Petite. q.d. infirmus pedib. prius petat, vt
A teneat̃ poſt quærat vt inueniat viā quę ad propoſitum ducat. deinde cū illuc venerit, vt aperiatur pulſet. Sic prius eſt petitio ſanitatis vt vires ſumātur animo, quib. qd pręcipit implere poſſit. Viribus acceptis, ſecunda eſt inquiſitio viæ. Quid.n. ſunt vires per deum eūtes? Cum autem via ad deſtinatum perduxerit, tertia eſt pulſatio, vt quod clauſum eſt poſſit aperiri, & hoc bene congruit. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio deſiderat facultatem virium, cognitio manifeſtationem rerum. Horum primum petitur, ſecūdum quęritur, illud vt detur, hoc vt inueniatur. Sed in hoc ſecundo prius eſt cognitio vię quam poſſeſſionis. Et qui veram viam inuenerit, perueniet ad poſſeſſionem, quæ tantum pulſanti aperietur.

Vbi ſupra. Auguſtinus. Operoſe quidem quid iſta tria inter ſe differant † Dona. exponendum putaui, ſed longe melius ad inſtantiſſimam peti-
B tionem omnia referuntur. Hoc quippe oſtendit vbi eodē verbo omnia cōcluſit dicens. Quanto magis pater veſter, qui in cælis † Luc. 6. c. 1. d in prin. 50. d. ca. poſſideret. 10. q. 1. c. placuit. In ca. 4. epiſt. Iacob. eſt dabit bona petentib. ſe. Non enim dixit petentibus & quærentibus & pulſantibus.

* Didymus. Cum vera ſit expoſitio ſaluatoris, *Petite & accipietis*, quare multi orantes non exaudiūtur? Quoniā q via congrua ad petendū venit, nihil relinquēs eorum quę pertinent ad impetranda quæ cupit, oīa percipit quod ſibi dari rogauit. Si quis autē extra intentionē traditę petitionis poſcere videatur, iſte neque petere mō debito creditur, & ideo nō percipit qd petit. Nā ſi doctor dicat, oīs qui ad me accedit cauſa doctrinarū, habebit diſciplinas eorū, attendere ad doctorē de ipſis accipiēdū eſt, hoc eſt, vt etiam deſiderium habeat doctrinarū, vt exerceat & meditet̃ eas, & ſumma intentione reſpiciat ea quæ a magiſtro dūr, & naturā habeat bonā, ille indubitanter percipit doctrinā, quam magiſter dare promiſit. Qui ergo ſcientiā & virtutem petūt nec accipiūt, dicendum illis eſt, quia ipſi non propter ipſa bona petunt, ſed vt per ea laudentur.

* Rupertus. Hic opus eſt tali fortitudine quam habuit Iacob, qn̄ cum Angelo luctatus eſt, & victor extitit. Fortitudo illa fuit gemitus inenarrabilis, fletus fuit ſpirit° cōtribulati. Vn̄ cū dixiſſet Oſeas de Iacob, *Inualuit ad Angelū* & cōfortatus eſt, addidit, *Fleuit & rogauit eum*. Lucta pulcherrima eſt, tandiu perſeuerare petendo, donec accipiat.

Sermone 5. de verb. Domini. * Aug. Vt agnoſcat Deus mendicos ſuos, agnoſcamus noſtros. Et cogitemus quando petitur a nobis, qui petunt, a quibus petunt, quid petunt. Qui petunt? homines. a quib. ab hominibus. Qui petunt? mortales. A quib. petunt? a mortalibus.
C Qui petūt? fragiles. A quibus? a fragilibus. Qui petūt? Miſeri. A quib. A miſeris. Excepta ſubſtantia facultatum, tales ſunt qui petunt, quales a quibus petunt. Quam frontem habes D petendo ad dominum tuum, qui non agnoſcis parem tuum?

a *Omnis enim, &c.* Vt prębeat cōſtantiā perſeuerādi, diligētiam quærendi, fiduciam impetrandi addit. *Omnis, &c.* Supra docuit quid petamus, regnū, ſcilicet. Hic cōfidentiā vt nihil hæſitantes petamus. Non denegat ſe petentib. qui ſponte obtulit ſe non petentibus, & quærentes inuenient eum qui non quærentibus dedit vt inuenirent, & pulſantibus aperiet, qui clamat. *Ecce ego ſto ad oſtium & pulſo.* Apo. 3.

b *Aut quis.* Explanat quid petendum ſit, & ex humana circa filios beneuolentia diligentiam patris circa nos commendat. Petentibus Chriſtum recta fide nō datur lapis offenſionis nec duritia cordis. Ita ſi petieritis patrē veſtrum charitatem ſine qua nil ſunt cætera, vt ſine pane inops eſt menſa, cui contraria eſt cordis duritia.

c *Si piſcem.* Per piſcem fides quæ ſub fluentis ſpiritusſancti nutritur. E

Piſcem dicit inuiſibilium fidem, vel propter aquam baptiſmi, vel quia de inuiſibilibus locis capitur, vel quia fluctibus huius mundi non frangitur. In euāgelio Lucę ſequitur comparatio oui & ſcorpionis. In ouo ſpes accipitur, quia in eo nondum eſt fętus pfectus, ſed fouendo ſperat̃. In ſcorpione cuius aculeus retro timendus eſt, accipitur contrarium ſpei, ſcilicet retro aſpicere, cum ſpes ſe debeat in anteriora extendere. Luc. 11.

d *Si ergo vos.* Quandoquidē patres bona tribuūt filiis, ergo multo magis pater noſter qui bonus eſt incomparabiliter, bona dabit petentibus ſe filiis.

e *Noſtis bona.* Secūdū ſenſum eorū bona qui ea pro bonis habent, quāquā & in rerum natura bona ſunt, & ad vitā iſtam pertinentia, quæ malus nō de ſuo dat, *Domini enim eſt terra, &c.* Vel apoſtoli mali dicuntur, quantum ad reſpectū dei qui ſolus bonus, ex quo omnes boni.

Conſtat q a Deo non niſi bona percipimus, qualiacunq; nobis videantur. Omnia enim electis in bonū cooperant̃, & omnium bonorum ſpiritualiū diſtributor eſt, vt onera charitatis impleantur.

f *Dabit bona.* i. ſpiritum ſanctum. Vel bona ſcilicet ęterna, quę non dantur niſi filijs.

g *Petentibus ſe.* Omnium bonorum ſpiritualium diſtributorem, vt opera charitatis impleantur. Vnde ſubdit.

h *Omnia ergo, &c.* Quia amare amantē naturę eſt, nō amantē vero cogi beneficiis ad amorem, perfectionis Chri eſt. Cū nos priores, vt nobis fieri velimus aliis facere iuberet, mox eundem ſenſum aſtruit dicens. *Omnia ergo quæcunque, &c.* ideſt, bona quæ vultis accipere ab aliis, eadē facite illis vt charitas proximi impleatur quæ ſine dilectione recte nō poteſt perfici. Et ideo addit. *Hæc eſt lex & prophetæ.* quia nec Pſal. 23.

Deus F

NICOLAVS DE LYRA.

❧ *pertinentibus ad ſalutē, ſecundū eſt quod ſit perſeuerans, ideſt non interrupta per aliquid orationi contrarium, quia non ceſſat orare, qui non ceſſat bene facere. Tertium eſt quod oret pro ſe, quia licèt aliquis pie & perſeueranter oret pro alio, tamen effectus orationis poſſet impediri propter malitiam illius pro quo oratur, ſed tribus prædictis concurrentib. ſemper exauditur, & hoc eſt quod notatur in tribus verbis hic poſitis.* Petite. *ſcilicet pie.*

1 Quærite. *perſeueranter.*

2 Pulſate & aperietur vobis. *Ex quo patet, quod loquitur de oratione facta pro ſe cum dicit.* Et aperietur vobis. *Et quia iſtis tribus cōcurrentibus ſemper exauditur.* Omnis enim qui petit. *Sequitur*

3 Aut quis ex vobis homo. *vbi declaratur, quod prædictū eſt per exemplum, quia ſi homines qui tam proni ſunt ad malum, & ideo dicuntur mali, tamen filijs ſuis petentibus ab eis bona dant illis multo fortius.*

4 Pater veſter qui in cęlis eſt. *qui ex natura ſua eſt bonus, per eſſentiam.*

5 Dabit bona petentibus ſe. *ſcilicet gratiam & gloriam.*

6 Omnis ergo. *Hic oſtēditur per quid oratio eſt exaudibilis a parte orantis: Quod fit quando iuſte viuit, faciendo alteri quod ſibi vult fieri, & hoc eſt quod dicitur.* Omnia ergo quæcunque vultis. *Oīa.n. præcepta ordinantia hominem ad proximū, non ſunt niſi quædam concluſiones deriuatę ex iſto principio, ſicut in ſpeculatiuis hoc principium. De quolibet affirmatio vel negatio ſe habet ad omnia quæ ſequuntur ex ipſo, & propter hoc ſubditur.*

Hæc

MORALITER.

3 *Aut quis ex vobis homo.* Remigius. Per panē, intelligit̃ ſpecialis doctrina, per piſcē, baptiſmatis vnda, per lapidē, ignorantia, per ſerpentem, diaboli aſtutia deſignatur.

† *Om. ergo.* Auguſtinus. Voluntas namque non eſt niſi in bonis. Nam in malis cupiditas dicitur proprie, non volūtas.

Hæc

A Deus ſine proximo, nec proximus diligit̃ ſine Deo, quia nõ ex odio vel ex inuidia iudicandus eſt proximus, ergo qua charitate velletis moneri, facite alijs.

a *Vt faciant vobis homines.* Quia addit, homines, dicit tãtum de dilectione proximi. Vñ nec ſubdit tota lex, relinquit vero de dilectione Dei. Quod ſi dixiſſet. Omnia quæcunque vultis fieri vobis facite aliis, vtrunque complexus eſſet, in quibus tota lex propter ſalutem hominũ ſcripta eſt in prophetis & legis.

b *Intrate.* Etſi difficile ſit, vt aliis facias quod tibi vis fieri tamẽ ſic faciendũ eſt vt intremus.

ȝ. cap. c *Per anguſtam.* Anguſta quæritur, nec ab omnibus inuenitur. Nec oẽs qui inueniunt per eam ingrediuntur, quia capti ſeculo retroeunt.

Quamuis charitas ſit lata, tamen per anguſta & ardua abducit hominem a terra. Quid anguſtius illo foramine, quod vnus ex militibus in latere Chriſti aperuit, per quas tamen anguſtas B portas iam pene totus mundus intrauit.

d *Et ſpacio.* Hanc etſi non quęrant, oẽs tamen inueniunt, quia in ea nati. Voluptas vt meretrix importuna ſuis oblectamentis omnes inuitat, & ideo multi intrant per eam.

e *Quam.* Satis anguſtum eſt omnia prætermittere, vnum ſolum diligere, vnum quęrere, ad vnum quotidie pulſare, proſpera non ambire aduerſa non timere.

f *Et pauci.* Si pauci inueniunt pauciores per eam intrare contendunt. Nemo intrat ſine labore, & ſine animi puritate.

g *Attendite.* Cũ dixiſſet arctam viam a paucis inueniri, ne forte ſui implicarent̃ errorib. pſeudo prophetarũ adiecit: Attendite. *Attendite.* Qđ ſupra latã portã dixit, falſos prophetas apertius dicit. *Attendite.* Licet hoc de oĩbus qui aliud habitu & ſermone, aliud opere oſtendunt, poſſit accipi, tñ ſpecialiter de hereticis qui quadam pietatis veſte tecti, venenato animo & intentione nocendi lupi ſunt rapaces, vel exterius ſi copia datur perſequendo, vel interius corrumpendo.

✻ Tertull. Quinam ſunt iſtę pelles ouiũ niſi nominis Chriſtiani intrinſecus ſuperficies? Qui lupi rapaces, niſi ſenſus & ſpiritus ſubdoli, ad infeſtandum gregem Chriſti intrinſecus deliteſcentes? Qui pſeudo prophetæ, niſi falſi prædicatores? Qui pſeudo apoſtoli, niſi adulteri euangelizatores? Qui Antichriſti interim & ſemper niſi Chriſti rebelles?

✻ Vincentius Lirinenſis. Quid eſt veſtitus ouium, niſi C prophetarum & Apoſtolorum proloquia, quæ ijdem ouili quadam ſinceritate, agno illi immaculato, tanquã vellera D quædã texuerunt? Qui ſunt lupi rapaces, niſi ſenſus hæreticorũ feri & rabidi, qui caulas Eccleſię ſemper infeſtant, & gregem Chriſti quaqua poſſunt, dilacerãt? Sed vt fallaciꝰ incautis ouibus obrepant, manente luporũ ferocia, deponũt lupinam ſpeciem, & ſe diuinæ legis ſententiis, velut quibuſdam velleribus obuoluunt, vt cum quiſque lanarum mollitiem præſenſerit, nequaquam aculeos dẽtium pertimeſcat.

(Margin: d prę- … t ſuer … ęretic. — … oua- … p. 36.)

a Voluntas hic de bonis tantum dicitur. Dictante charitate.
a quæcũque vultis vt faciant vobis homines
a Ideſt diliges proximum tuum ſicut teipſum. b Quantum ad proximum diligendum. c Ideſt in hoc vno impletur. d Spiritualiter intellecta.
& vos facite illis. Hęc eſt enim lex & pphe- 1
a Ad vitam b Etſi hæc dura, labores, ieiunia, tamen amantibus iugum ſuaue eſt. Charitatem. c Quam pauci inueniunt.
b tę. † Intrate per anguſtam portam, quia la-
c a Seculi voluptas. b Vbi nulla corporis anguſtia. Et tantium via. 2
d ta porta & ſpacioſa via eſt, quę ducit ad per 3
Non quęrunt eam quia ſponte ſe offert.
ditionem, & multi ſunt qui intrãt per eam.
Sed. In ingreſſu. In progreſſu.
e † Quam anguſta porta & arcta via quæ du
Quia.
f çit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt 4
a Et quia pauci inueniunt ergo. Diligenter cauete. b Quid ergo ab illis vbi nec ſpes. Qui in humilitate ambulant ex falſa religione.
eã. Attendite a falſis prophetis qui veniũt
g Vt decipiant.
h ad vos in ueſtimentis ouium, intrinſe- 5
a Et ideo cauete, ne uos dilanient blanditiis & ſimulationibus. 6
b Quomodo illi dinoſcuntur? 7
i cus autem ſunt lupi rapaces. † A fructibus

h *Ad vos. in.* In conſpectu hominum ſimiles miniſtris iuſtitię dum ieiunãt, orant, eleemoſinas dant, ſed nõ ſunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputatur.

i *A fructibus eorum.* Hieronymus. Non a veſte, ſed ab operib. quod de manifeſtis accipitur. Quomodo ab eis? quia vt ſpina non facit vuam, ſic bona arbor bonum fructum, mala malum, & non econuerſo. *A fructibus eorum.* quia fideles opprimunt, Deum ſi non verbis, factis blaſphemant. Maxime autẽ per impatientiam diſcernuntur in tempore aduerſitatis. Ieiunia enim E & orationes ſunt ſimulatis ſicut & bonis, ſed non debent oues pelles ſuas deponere, & ſi aliquãdo eis lupi ſe contegant.

✻ Hilarius. Blandimenta verborum & manſuetudinis ſimulationem, admonet fructu orationis expendi oportere, vt non qualem quis verbis referat, ſed qualem ſe rebus efficiat, ſpectemus. †De regul. iur. c 2.

* Vincentius Lirinenſis. *A fructibus eorum, &c.* Ideſt, cum cœperint diuinas illas voces non iam proferre tantum, ſed etiam exponere, nec adhuc iactare ſolum ſed interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tũc rabies intelligit̃, tunc nouitium virus exhalatur, tunc prophanæ nouitates aperiũtur, tunc primũ ſcindi ſepẽ videas, tunc transferri patrũ terminos, tunc catholicam fidem cędi, tũc eccleſiaſticum dogma lacerari. Vbi ſupra.

* Chryſoſto. Scire oportet quia ſunt omnino falſi Chriſtiani. Nam nulla res perdit Chriſtianos magis quam hæc, quia quoſcũque viderint dici Chriſtianos, quaſi Chriſtianos eos æſtimant. Sed forte dicis, quomodo dicere illum poſſum nõ eſſe Chriſtianũ, quem video Chriſtũ confitentem, altare habentẽ, ſacrificiũ corporis & ſanguinis Chriſti offerentẽ, ſcripturas ſanctorũ legentẽ, omnẽ ſacerdotij dignitatem habentẽ? Simia hominis habet membra, & per oĩa hominem imitatur, nunquid propterea dicenda eſt hõ? Sic hæreſis oĩa habet & imitatur eccleſiæ myſteria, ſed non ſunt eccleſiæ. Hom. 19. operis imperf.

F Nun-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc eſt enim lex & prophetæ. *Hic ponitur ſecundũ quod requiritur ad legis euangelicæ impletionem. ſ. liberi arbitrij conatus, quia lex datur de actibus virtutum, & maxime lex euangelica quæ eſt perfectiſſima. Virtus autem eſt circa bonum & difficile, & ideo ad impletionem eius requiritur conatus hominis, & hoc deſignatur, cum dicitur.*

2 Intrate per anguſtam portam. *quia lex euãgelica eſt porta intrandi ad gloriam. Dicitur autem anguſta propter arctitudinem virtutis quæ conſiſtit in medio: & ſecundum quod dicitur. 2. ethicor. Difficile eſt attingere medium, ſed facile eſt deuiare a medio, ſicut ſagittantibus difficile eſt percutere ſignum, ſed facile eſt deuiare a ſigno. Et ſic eſt de bono virtutis, quia bonum contingit vno modo, malum autem omnifariũ. Ad hoc. n. quod actus ſit virtuoſus oportet quod ſit bonus de genere, & ex omnibus circunſtantijs, quod difficile eſt concurrere, ſed actus efficitur malus ex ſingulis defectibus, quod facile eſt contingere, & hæc deſignantur cum dicitur.*

3 Lata eſt porta ſpacioſa &c. *quia multi inueniuntur defectuoſi, ſecundum quod ſcribitur Eccl. 1. d.* Stultorum infinitus eſt numerus, & pauci valde inueniuntur virtuoſi. *& hoc eſt qđ ſubditur.*

4 Quam anguſta porta, &c. *& patet.*

5 Attendite a falſis prophetis. *Hic ponitur tertium quod requiritur ad impletionem legis euangelicæ. ſ. vitatio falſæ doctrinæ dicens,* Attendite. *i. diligenter cauete.*

6 A falſis prophetis. *i. doctoribus hæreticis. Propheta. n. vno modo idem eſt quod proloquutor, & quia venenum non propinatur niſi melle tinctum. ideo ſubditur,*

7 Qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium. *quia falſã doctrinam palliant apparentia virtutum. Et quia non poſſunt vitari niſi cognoſcantur, & non poſſunt cognoſci ex apparentia exteriori, ideo ſubdit vnde debeant cognoſci. ſ. ab operibus, propter quod dicit.*
A fructibus eorum cogno. &c. *Sequitur.*

Omnis

MORALITER.

1 *Hæc enim lex & prophetæ.* Qui proximum diligit legem impleuit.

3 *Lata eſt porta quæ ducit ad perditionem.* i. diabolus extenſione ſuperbiæ dilatatus.

Quam

4 *Quam anguſta.* hoc eſt Chriſtus humilitate conſtrictus.

5 *Attendite.* Hoc exponi poteſt de dæmonibus in angelos lucis ſe transferentibus, vt iuſtos decipiant. ideo dicitur 1. Ioan. 4. a. Nolite credere omni ſpiritui, ſed probate ſpiritus vtrum ex Deo ſint.

Omnis

a *Nunquid.* Alleg. Spinæ, tribuli ſunt heretici a quibus nullus ſapientũ ſanctitatẽ vel veritatem poterit inuenire, ſed cõſcindunt, & cruentant approximantes. Vel ſpinæ, & tribuli, curę ſunt ſeculi, punctioneſq; vitiorũ. Vua, & ficus, dulcedo nouę cõuerſationis q̃ Chr̃s in nobis eſurit, & feruor dilectionis, qui lætificat cor hominis. Non ergo de ſpinis, & tribulis vua & ficus, quia nẽ es adhuc veteris hominis cõſuetudine pſſa poteſt ſimulare nõ ferre fructus noui hominis Quod ſi aliquando dicta vel facta malorũ proſunt bonis, nõ hoc faciunt mali, ſed fit de illis cõſilio dei, quia nõ eorum fructus eſt ſed vitis quæ ſuper ſpinas aliquando exuberat, Sed carpendus eſt botrus, ſpina cauenda. Vitis Chriſtus. Sui palmites, qui ferunt vuas, ideſt opera ſpritus quæ inebriant mentem.

Hom. 19. operis imp. * Chriſoſtomus. Sicut botrus multa in ſe grana ligno mediante ſuſpendit, ſic Chriſtus multos ſibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Similiter, & ſicut ficus multa grana vno tegmine tenet incluſa ſic, & multos fideles quodam dulcis charitatis amplexu vna tenet eccleſia.

b *Sic.* ideſt ſecundum prædictã impoſſibilitatem, quia de mala radice nõ poteſt fructus ſuauitatis erumpere, Expectãdi ſunt boni fructus de bona arbore. Arbor bona vel mala, nõ natura quę ĩ omnibus bõa a Deo eſt creata, ſed voluntas bona vel mala. Fructus, opera quę nec bona malę volũtatis. poſſunt eſſe, nec mala bonę volũtatis. Fructus bonę arboris gaudiũ, pax, patiẽtia, longanimitas, &c. quos fructus nõ niſi bõa volũtas parturit. Sic ecõtrario malos mala intẽtio nutrit

c *Non poteſt.* Non ait, non poteſt mala arbor bona fieri, vel bona mala, quia Paulus de perſequutore factus apoſtolus, & anima manente integra natura, affectu voluntatis corrumpitur, vel in melius mutatur.

Voluntas vniuſcuiuſque arbor bona vel mala. Et ſicut arbor radicatur in terra, ſic voluntas in anima.

Fructus malæ arboris. Fructus malæ arboris ſũt opa carnis. ſcilicet fornicatio immunda, luxuria.

d *Omnis arbor.* Hac ſententia hypocritas, & pſeudo prophetas damnat. & quod ſupra docuit de cordis munditia, hoc exemplo confirmat quod nemo de mala intentione fructũ bonum percipit, nec de bona niſi bonum metit.

a Vt ſi ſuper eos pendeant uites, non tamen de eis, quia non ſunt in uite.
a eorum cognoſcetis eos. Nunquid colligunt
Non. Vt de ſpinis non colliguntur vuæ.
b de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic om- 1
a Voluntas bona. Voluntas mala.
nis arbor bona fructus bonos facit, † mala †
a Non enim aliter.
c autem arbor fructuos malos facit. † Non po-
a Dum bona eſt. Quia a radice, fructus arboris pullulat. Dum mala eſt.
teſt arbor bona fructus malos facere. Neque
Sed non impune. Anima.
d arbor mala fructus bonos facere. † Omnis 2
arbor, quæ non facit fructum bonum, † exci
a De numero fidelium ſeparabitur. b Qui paratus eſt diabolo & angelis eius. c Quia mala arbor non poteſt facere fructum bonum.
e detur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructi- 3
f bus eorum cognoſcetis eos. † Non omnis 4
Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.
g qui dicit mihi domine, domine, intrabit in re-
gnum cælorum, ſed qui facit voluntatem
a Qui modo ſanctos per fidem inhabitat perducit eos ad uiſionem pacis. 5
patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in re-
h gnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die, 6
Vt Balaam & Caiphas. a Quaſi organo noſtro tu propheraſti.
domine domine, nonne in nomine tuo 7
a Vt in actibus apoſtolorum filii ſacerdotis exorciſtæ.
prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia 8
a Ecce non magnum eſt uirtutes operari.
eiecimus? & in tuo nomine virtutes multas 9

e *Igitur ex fructibus.* Quaſi di. a falſis prophetis attẽdite, & ex fructibus eos cognoſcite.

Ex fructibus. Quia licet dicant, domine domine non continuo ſunt credendi Hoc autem dicunt, vt a vobis recipiant. Vere dicere dominus Ieſus, eſt in corde credere, ore ꝯfiteri, operibus atteſtari, nã vnũ ſine altero negare ẽ. † putri... marcid... † Luc...

f *Non omnis qui dicit.* Sicut cauẽdi ſunt qui habent ſpeciẽ bonę vitę ꝓpter dogma neqtię, ſic & hi ecõtrario, qui cũ integrę fidei, & doctrinę ſint turpiter viuunt. Vtrũq;. n. neceſſe eſt, vt & opus ſermone & ſermo opibus comꝓbet. † ſupra De dec... quamm... † excid... & in ig... mittitu...

g *Qui dicit domine domine.* Iter regni Dei eſt obediẽtia, non nominis nũcupatio. nõ ẽ hoc illud vere. & proprie dicere vbi ꝓlatio diſcordat a volũtate. de quo Apl's ait. *Nemo poteſt dicere dominus Ieſus niſi in. ſp. ſ.* † Luc. 1. Cor. ipſe ... in regn... cælorum

h *Multi dicent.* Maxime autẽ cauẽdũ eſt ab his qui ꝓpter nomen Chri etiã miracula habent quę cũ propter infideles dñs fecerit, monuit tamen ne a talibus decipiãur, putãtes ibi eſſe inuiſibilẽ ſapiẽtiã, vbi ẽ viſibile miraculũ vnde adiungit. *Multi dicent.* Quã mũdo ergo, & ſimplici oculo opus eſt, vt inueniatur via ſapiẽtiæ inter tot deceptiones,

Non ſolum qui verbotenus nominant non recipiunt, ſed etiam hi qui ſine operibus, & prophetant, & dæmonia eijciunt, & virtutes faciũt. Sicut cauere monuit a falſis prophetis, ita ab his qui dæmonia eijciunt, & virtutes faciunt. Prophetare, virtutes facere, dæmones eijcere, interdum nõ eſt meriti illius, qui operat, ſed inuocatio nominis Chriſti hoc agit ad damnationem inuocantis, vel ob vtilitatem eorum, qui vidẽt, vel audiunt, & licet deſpiciantur, qui faciũt, Deus tamen cuius inuocatio facit, honoratur,

Nunquam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnis arbor, &c.* Arbor bona dicitur hic homo habens voluntatem bonam, & talis vt ſic ſemper facit opus bonum, Et ſimiliter arbor mala eſt ho habẽs malã voluntatẽ. & iſte ſemper facit malum actum. Sicut enim ſedens inquantum ſedens non poteſt ambulare, vnde in ſenſu compoſito falſa eſt, quia ſequeretur quod ſederet & ambularet ſimul. in ſenſu tamen diuiſo eſt vera quia ille qui ſedet nunc, poteſt poſtea ambulare. ſic habens bonam voluntatem, dum retinet eam non poteſt male agere, quia ad bonitatem voluntatis requiruntur omnes circunſtantiæ bonæ. homo tamen habens bonam voluntatem tunc poteſt eam dimittere, & ſic male agere. & propter hoc ſubditur.

2 *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, &c.* ſcilicet in morte quando a vita præſenti ſeparabitur.

3 *Et in ignem.* ſcilicet gehennæ, & ſic apparebit fructus talis arboris. propter quod repetit. Igitur ex fru. e. &c.

4 *Non omnis qui di.* Oſtenſo quid requirit ad legis impletionẽ, oſtendit conſequenter quod alia nõ ſufficiunt ſine iſtis ad ſalutẽ. quia inter alia q̃ videntur magis ſufficere ad hoc eſt cõfeſſio fidei vel opatio miraculorum vel prophetia, vel iſta cõiuncta ſimul, & tamẽ nõ ſufficiunt. Confeſſio. n. fidei ſine operibus nõ ſufficit, qa talis fides mortua eſt, vt dicit Iacob. 2. & hoc eſt qđ dicit. *Non omnis qui dicit mihi do. do. &c.* confitendo fidẽ catholicam, niſi adſint opera, ideo ſubditur.

5 *Sed qui facit voluntatem.* Similiter prophetia non ſufficit ad ſalutem, quia aliquando datur malis hominibus, ſicut ipſi Balaam vt patet Nu 24. Et ideo dicit.

6 *Multi dicent mihi in illa die.* ſcilicet iudicii extremi.

7 *Nonne in nomine.* Similiter nec eiectio dæmonum, quia aliquando per malos homines talia fiunt ad inuocationem nominis Chriſti, ad declarationẽ virtutis Chriſti, licet ipſi inuocantes ſint mali. ſicut habetur Act. 19 quod quidam infideles eiiciebant dæmones dicendo, *Adiuro vos per Chriſtum quem Paulus prædicat.* Veruntamen, quia tales indigne aſſumunt nomen Chriſti, ideo ſuper ipſos aliquando datur poteſtas dæmoni, ſicut in eodem cap. dicitur, & hoc eſt quod dicitur.

8 *Et in nomine tuo dæmonia.* Similiter nec miraculorum operatio, quæ ſimiliter aliquando per malos fiunt ad inuocationem nominis Chriſti. non propter merita inuocantium, ſed ad fidei Chriſti confirmationem. & hoc eſt quod dicitur.

9 *Et in tuo nomine virtutes multas fecimus.* Ratio autem omniũ prædictorum eſt, quia ſunt gratiæ gratis datæ quæ dantur principaliter ad vtilitatem communem eccleſiæ, & non ad vtilitatem ſingularis perſonæ. & ideo aliquando per malos homines a Deo nobis dantur, ſicut bona eleemoſina aliquando datur a bono domino, mediante malo ſeruo. per quod ſubditur.

Et tunc

MORALITER.

1 *Omnis arbor bona, &c.* hoc eſt homo radicatus in charitate.

† *Mala autem arbor, &c.* hoc eſt homo radicatus in iniqtate.

4 *Non omnis qui dicit mihi Domine domine, intrabit in regnum cælorum.* Hoc enim facto dicuntur hypocritæ ſanctitatem exterius ſimulantes.

6 *Multi dicent in illa die, &c.* Iſti ſunt bene docentes, & male viuentes.

omnis

A * Chryſoſtomus. Conſidera quæ in nomine dicunt non in ſpiritu, quia in noïe Chriſti multi ambulant, qui non habent ſpiritum Chriſti, ſeducendi cauſa. Ideo non ex nomine Chriſti cognoſcendi ſunt Chriſtiani, ſed ex ſpiritu Chriſti.

* Gregorius. Nonnunquam etiam hæretici miracula faciūt, ſed vt hic prȩmia afflictionis ſuæ abſtinētiȩque recipiāt, videlicet, laudes quas quærūt. Vnde redemptoris voce dicit, *Multi dicent in illa die, &c.* Qua ſententia datur intelligi, vt in hominib' charitatis humilitas non autem debeāt virtutum ſigna venerari. Vnde nūc ſancta eccleſia etiam ſi qua fiant hæreticorum miracula, deſpicit, quia hæc ſanctitatis ſpecimen nō eſſe cognoſcit. probatio nāque ſanctitatis, non eſt ſigna facere, ſed vnumquenque vt ſe, diligere, de Deo autē vera cognoſcere, & de proximo meliora quam de ſeipſo, ſentire.

a *Nunquam noui vos.* Non nouit lux tenebras ideſt non aſpicit, quia ſi aſpiceret tenebræ non eſſent.

B * Chryſoſtomus. Sicut omnes homines naturaliter cognoſcunt Deū, non autem videntur vere cognoſcere, quia non digne colunt, & hȩc ſecundum naturam cognitio, non autem ſecūdam voluntatem. Sic & Deus naturaliter omnes cognoſcit, ſed nō eos videtur velle cognoſcere, quia non eos diligit quaſi factor facturam, quaſi dominus proprios ſeruos. Et hoc eſt ſecundum naturam cognoſcere non autem ex voluntate, quia omne malum extraneum eſt à Deo.

a Qui aliquando dicere diſſimulaui.
a fecimus? & tunc confitebor illis, quia nun- 1
a In nullo approbaui, ſed reprobaui.
b quam noui vos. † Diſcedite à me omnes qui
a Quia non hos nouit: igitur eos qui mandata eius cuſtodiuit, & hoc eſt, ergo.
c operamini iniquitatem. † Omnis ergo qui 2
d a Intelligit. b Non ſonum.
e audit verba mea hæc, & facit ea, † aſſimila-
a In futurum prouidenti. b Aurum, argentum vel lapides precioſos. Vnam cœleſtem.
f
g bitur viro ſapienti, qui ædificauit domum
Chriſtum. a Aereæ poteſtatis impugnatio.
h
i ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, &
a Potentum perſequutio. b Minæ, blanditiæ, vel maligni ſpiritus. 3
k venerunt flumina, & flauerunt venti, & ir- 4 5
a Hæc omnia. b Aedificium virtutum. c Alias ſuam. 6
d Quia ſtat fundata, non ſibi ſed Chriſto tribuitur.
ruerūt in domum illam, & non cecidit. Fun- 7
a Quæ ergo cadit, non ædificatur in Chriſto.
l data enim erat ſupra petram. † Et omnis qui 8
audit verba mea hȩc, & non facit ea, † ſimi- 9
a Gentili vel Iudæa vel diabolo. b Qui non prouidet.
m lis erit viro ſtulto qui ædificauit domum ſuā
a In ſpe terrenorum qui arenæ comparantur, propterea quia labiles & à vento ſunt ſitu mutabiles. Quæ eſt fluida.
n ſuper arenā, & deſcendit pluuia, & venerunt 10
a Maligni ſpiritus.
flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in
a Periſt. b Ite maledicti in ignem æternum. Quia æterna.
o domum illam, & cecidit, fuitque ruina eius 11
a Quia nihil imperfectionis habet hic ſermo.
magna. † Et factū eſt cū conſummaſſet Ieſus 12

b *Qui operamini iniquitatem.* Non qui operati eſtis, ne tollat pœnitentiam, ſed qui in iudicio, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen habetis affectum.

c *Omnis ergo.* Q.d. omnia prædicta bene tenenda ſunt, quia qui tenet aſſimilabitur Chriſto, qui non tenet, diabolo.

d *Qui autem.* quæ in monte habita ſunt. Quod dicit vt oſtendat ſermonem in monte habitum, omnibus præceptis, quibus Chriſtiana vita informatur, eſſe perfectum.

e *Aſſimilabitur.* Quia ſicut Chriſtus de perſonis varijs vnā eccleſiam conſtruit, erudit, regit, in vitam dedicaturus æternam, ſic iſte varijs virtutibus perpetuam māſionem ſibi ȩdificat, & in futura dedicatione cum Chriſto lætabitur.

f *Viro.* Illi qui dicit, vt ſapiens architectus fundamentum poſui in Chriſto.

g *Qui ædificauit.* Ille ædificat in Chriſto, qui quod audit ab illo, facit.

C h *Supra petram.* à qua Petrus nomen accepit pro firmitate fidei. id eſt ſuper ſeipſum, ædificauit eccleſiam.

D * Athanaſius. Qui ædificauit domum ſupra petram, Sanctus Petrus eſt. Petra, Chriſtus, domus, fides, ventus, diabolus. Qui vero ſuper arenam ȩdificauit, Iudas eſt, arena ſiquidem eſt ſterilis. *Lib. quæſt. ad Antiochum quæſt. 43.*

* Theophilus Alexandrinus. Petra Chriſtus eſt intelligendus, domus vita hæc præſens innixa Deo: flumina & venti, impetus perſecutionis, arena, hæreſis in qua quicquid ædificatum fuerit, cadit. *Lib. 1. allegoriarum.*

* Chryſoſtomus. Diabolus incipiens ædificauit domum ſuam ſuper arenam. Domus enim eius ante Chriſtum fuerunt omnes gentes. Inconſtantia infidelitatis dicitur arena id eſt, idololatria, quȩ per varias idolorum culturas ſemper eſt diſperſa. Ideo tales dicunt' arenȩ non terra, quia terra fructū facit, arena ſterilis eſt. Deinde terra vnita eſt & conſtricta, arena grana q̄ nō cōueniunt ſibi, nec adhærent, adinuicem, ſic ſunt omnes infideles. populus autem Dei, non ſolum vnitus eſt tanquam terra, quæ quamuis compacta ſit, tamen ſolubilis eſt, ſed ſicut lapis indiſſolubilis. Tertio quia diaboli populus non numerabilis eſt, ſicut arena: Dei autē ex multis pauci ſunt electi. pluuia eſt doctrina quȩ hominē irrigat vt iuſtitiam operetur. Venti, ex parte quidem mala, ſunt immundi ſpiritus, ex parte bona ſpiritus diuerſarū virtutum. flumina ex parte quidem mala, ſunt homines immūdo ſpiritu pleni & in verboſitate īſtructi philoſophi, oratores, &c. Ex parte aūt bona Euangeliſtæ, doctores, &c. *Hom. 20. operis imperf.* *† Luc. 6 g.* *† aſſimilabo eum.* *† Luc. 6. g.* *† aſſimilabit.*

E

i *Et deſ.* Tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiſcentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per ſe, cum vniuerſos ventus impulſionum laxat. *Homo tribus modis à diabolo impugnatur.*

K *Pluuia.* Concupiſcentia, à qua quiſque tentatur, quæ ſenſim rigorem fidei emollit, quæ ſi non proficit, maiora flumina eueniunt.

l *Qui audit verba mea, &c.* exterius. Et ideo non habet excuſationem, ſed eſt ruina eius magna, quia monita ſalutis contempſit.

m *Viro ſtulto.* de quo dicitur: Inimicus homo hoc fecit, cuius opera omnia inſtabilia ſunt, & ruinæ patent. *Infra 13, d.*

n *Super arenam.* Qualiacunque ſint quæ ſuper concupiſcentiam vitiorum fundantur, non ſtabunt.

o *Et cecidit fuitque ruina eius magna.* Omnis conſcientia quæ fixa in Deum ſpe non permanet, in tentationibus non valet ſubſiſtere. & tanto amplius agitur, quanto plus in his quȩ mundi ſunt à ſuperioribus diſiungitur, & vere omnes mali vel ficte boni, ingruente qualibet tentatione peiores fiunt. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et tunc confitebor.* notitia ſcilicet approbationis, ſed reprobationis, propter quod ſequitur. *Diſcedite, &c.* & patet litera.

2 *Omnis ergo.* Poſtquam Saluator poſuit legis ſuæ explicationem, & oſtendit eius obſeruationis poſſibilitatem, hic cōſequenter inuitat populum ad obſeruationem, quia eius auditio inutilis eſt, niſi ſequatur operis impletio & hoc eſt quod dicit. *Omnis ergo.* ideſt bonorum operum conſtructionem.

3 *Supra petram.* id eſt Chriſtum. Talis enim facit opera bona de genere & recta intentione, quæ duo requiruntur ad impletionem legis euangelicæ.

4 *Et deſcendit pluuia.* id eſt tentatio carnalis laſciuiæ.

5 *Et venerunt flumina.* cupiditatis & auaritiæ.

6 *Et flauerunt venti.* vanitatis & ſuperbiæ.

7 *Et irruerunt in domum illam.* per importunitatē tentationū.

8 *Et non cecidit.* à ſtabilitate ſcilicet. Cuius ratio ſubditur cum dicitur. *Fundata enim erat.* & per oppoſitum.

9 *Omnis qui audit verba mea, &c. ſuper arenam.* id eſt ſuper mobile fundamentum. Quod facit omnis qui intentionem ſuam ponit ſupra aliud quam ſupra ipſum Deum, quia omnis creatura mutabilis eſt.

10 *Et deſcendit pluuia.* patet ex prædictis. Sequitur.

11 *Fuitque ruina eius magna.* quia primo ruit in foueam culpæ & poſtea in foueam gehennȩ, quæ ruina eſt magna, quia irreparabilis omnino.

12 *Et factum eſt.* Hic ponitur concluſio omniū prȩcedentiū vbi oſten-

MORALITER.

2 *Omnis.* Vir ſapiens eſt humilis. Prou. 11. a. Vbi humilitas, ibi & ſapientia. Vir aūt ſtultus eſt ſuperb. quia ſtultus dr̄ quaſi ſtatu altus. Omnis aūt ſuperbus altiorem ſe reputat, quā ſit in veritate. Sapiens igitur ȩdificat ſupra petram. id eſt. Chriſtum, omnia opera ſua bona faciens propter ipſum. Stultus autem ȩdificat ſuper arenam, quȩ eſt terra mobilis. nā opera ſua facit propter gloriam humanam, quȩ eſt inſtabilis.

10 *Et deſcendit pluuia, & venerunt.* per quā ſignificat' tentatio carnalis

A ✲ Chryſoſtomus. *Ruina magna.* Quomodo magna? Sicut Domus quæ validum habet fundamentum, ſi pars aliqua tecti ceciderit, ruina magna non erit: ſi autem fundamentum caſum paſſum ſit, tunc eſt ruina magna quia totum venit deorſum. Sic Chriſtianus ſi fornicatus ſit,&c.cecidit quidẽ,tñ ruina eius magna non eſt, quia iterum pœnitẽtia ſurgere poteſt, vt Dauid. Si autem de fundamento fidei aliquid paſſus ſit,id eſt,ſi ad gentiles at hæreticos tranſierit, tunc eſt ruina eius magna, quia totus funditus ruit. D

Vbi ſupra. 1 23.q.1.ca. Adeo.

a verba hæc,admirabantur turbæ ſup do 1
a Vt doctrinus.
Moyſi addebat quæ minus erant,vel commutabat figuras in veritatem.
ctrina eius.† Erat.n.docens eos ſicut po- 2
a Qui tantum ea quæ in lege data ſunt infirmis,docuerunt.
teſtatẽ habens, & non ſicut ſcribę eorũ & phariſæi.

a *Turbæ.* vel aliqui in turba, quia infideles, vel potius omnes de excellentia ſapientiæ.

NICOLAVS DE LYRA.

* oſtenditur eminentia doctrinæ Chriſti per hoc qđ dicitur.
1 *Admirabantur turbæ.* quia vt patet ex prædictis,docebat eminẽtiſſimas virtutes, & imperfectionẽ legis ſupplebat,& nõ ſolũ terrena bona ſed cęleſtia promittebat. Doctrinam etiam ſuam mirabiliter confirmabat,propter quod dicitur.
2 *Erat enim docens.&c.* Sic autem non docebant Iudæorum periti,ſcilicet Scribæ & phariſæi.

MORALITER.

† carnalis laſciuię. Per ventos vero tẽtatio ſupbię, p flumina vero impetus tribulationis humanæ, per hæc aũt ædificiũ hominis non lęditur,ſed ædificiũ ſuperbi totaliter diſſipatur.
2 *Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens.* i.ſuam doctrinã cauſirmans per opera miraculoſa. Cæteri doctores qui non poſſunt hoc facere doctrinam ſuam confirmare debent per opera virtuoſa.

CAP. VIII.

CVm autem deſcendiſſet. Poſt deſcenſionem domini de monte quãtum interuallum fuerit antequam Capharnaum intraret non apparet, Ipſo autem interuallo Leproſus mundatus eſt, quod Matthæus ſuo loco dicit (Lucas vero alibi recordat⁹ eſt) qui poſt verba illa dicit Chriſtũ intraſſe Capharnaum,non tamẽ oſtendit poſt quantum temporis interuallum.

† Mar.1.d. Luc.5.c. B Luc.5.c.& 7.a. Luc.7.c.

a *Cum autem deſcendiſſet.* Secundũ Lucam & in campeſtri loco ſermonem quem iam forſitan ſupra habuerat ei feciſſet.

Sequutæ ſunt. Alij propter charitatem, alij propter doctrinam,alij propter admirationem & curationem.

Myſtice aũt. *Cum autem deſcendiſſet.* ideſt cum ſe exinaniret formam ſerui accipiens,ſequutæ ſunt eum turbæ multę, qa qui prius in Iudęa notus erat,tunc in vniuerſa terra mirabilis factus eſt. Quod aũt poſt præcepta manum extendens leproſum ſanat,ſignificat eos qui de illis præceptis implẽdis dubitant,ſuo auxilio ab huiuſmodi varietate mundare. Non exprimitur certus curationis locus,vt oſtendatur non vnum populum alicuius ciuitatis, ſed omnes ſanare.

Phil 2.a.

✲ Origenes. In montem ſcilicet nequaquam aſcendere poterant turbæ,quia quos delictorum ſarcina deprimit,ad myſteriorum ſublimia niſi abiecto onere ſcandere minime valent. Idcirco & filii Iſrael primitus in montem aſcendere non poterant,quia Aegyptiaca grauati cõuerſatione pręepedieba ntur, ſed ſolus Moyſes aſcenderat,& pauci cum eo ſeniorum Iſrael.

Hom.5.in diuerſos. C

CAP. VIII.

a CVm autẽ deſcendiſſet† Ieſus de monte, 1
a Quę ad altiora aſcendere nõ valuerunt. ¶Aliæ a prædictis.
ſequutæ ſunt eũ tur- 2
a Qui nec ipſe eum lepra tã alta adire poterat ſed ſanatur vt poſſit implere.
bę multę,& eccẽ le- †
a Cum humilitate poſtulat.
b proſus veniẽs adora
a In voluntate poteſtatem tribuit.
c bat eum, dicens: Domine, ſi vis potes 3
a Qui miſericordiæ prætendit aff ectum.
d me mũdare.† Et extẽdens Ieſus manũ 4

b *Adorabat eum,dicens. Domine.* priuſquam peteret,cultum diuinitatis oſtendit.

c *Si vis poteſt me mundare.* De voluntate non quaſi pietatis incredulus dubito, ſed quaſi meæ colluuionis conſcius non præſumo.

* Origenes. Hoc igitur idem eſt acſi dicat,domine tu qui dignẽ adoraris,qui merito coleris te quidem ego, vt dominum adoro, adeoque te dominũ dico,per te enim omnia facta ſunt: volũtas tua opus tuũ eſt.

E Ieſu... De p... para... &c... Vbi ſ...

✲ Chryſoſtomus. Non de voluntate Chriſti dubitat, ſed de iudicio voluntatis. Chriſtus enim cum ſit bonus,nociua non vult præſtare, etiamſi rogetur. Nec enim omnibus expedit corporalis integritas. Quoniam ergo neſciebat, vtrum expediret ei curatio illa, nec ideo ambigebat de voluntate illius, ignorans iudicia miſericordiæ illius, dixit, *Si vis potes me mundare.*

Hom... ris in...

d *Extendens.* Poſt ſermonem & miracula facit,quibus ſermo apud auditores confirmatur.

F

Teti-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 CVm autem deſcendiſſet. Lege data, hic conſequenter ponitur eius cõfirmatio p miracula in hoc cap. & ſeq. & eſt ſimilis proceſſus in vtroq; ſed in hoc ca. principaliter ponuntur quædã miracula ad cõfirmationẽ euangelicę legis. In ſequẽti vero ponũtur quędã miracula ad declarationem deitatis ipſius legiſlatoris, ibi *Et aſcendens Ieſus.* in hoc ergo c. ſic procedit,quia primo euangeliſta deſcribit quędã miracula ad credentiũ vocationem,ſecundo quędã miracula ad vocatorũ confirmationem,ibi. *Et aſcendente eo.* Prima in duas,quia primo ponit miraculorum operatio, ſecundo quorundã ad fidem Chriſti conuerſio,ibi. *Vide. Ieſ. turbas.* Prima in tres,quia primo deſcribitur curatio leproſi,& ſecũdo paralytici,ibi. *Cum autẽ introiſſet Capharnaum.* tertio laborantis calore febrili,ibi. *Et cum veniſſet Ieſus.* Prima in duas,quia primo ponitur curatio leproſi,ſecũdo miraculi manifeſtatio,ibi. *Et ait illi Ieſus.* Ad euidentiã dicendorum conſiderandum, ꝙ duplex eſt doctrina. Quędã quę nõ excedit facultatẽ intellectus humani, & iſta dẽt per rõnes demonſtratiuas cõfirmari. Alia eſt doctrina excedens facultatem humanam, & iõ non pt confirmari per rõnem euidentem, propter quod oportet quod confirmetur per opera diuinæ virtutis oſtenſiua, quia cũ Deus non poſſit eſſe teſtis falſitatis,ſi talia inducuntur ad confirmationẽ alicuius doctrinæ,ſequitur eã infallibilẽ veritatem continere. Talis autem eſt doctrina euangelica,& iõ eius cõfirmatio facta eſt per miracula,& hoc eſt quod dicitur. *Cum autem deſcendiſſet Ieſus de monte.* in quo legem euangelicam promulgauerat.

2 *Sequutæ ſunt eum turbæ,&c.* quia aliqui ſequebantur eum ex deuotione propter ſanctitatem ſuæ doctrinę,aliqui autẽ ex curioſitate vt viderent miracula & audirẽt noua,aliqui vt eũ inſidiarentur,ſicut phariſęi,& aliqui vt ab eo curarentur, ſicut infirmi, de quibus erat iſte de quo ſequitur.

3 *Domine ſi vis.* vbi confitetur eius potẽtiam,in quo apparet huius leproſi fides,& deuotio,ex quo ſequuta eſt eius curatio, vnde ſubditur.

4 *Et extendens,&c.* Licet aũt poſſet curare ſolo verbo,tamen appoſuit manum,quia humanitas Chriſti erat quaſi organũ ſeu inſtrumẽtũ ipſius diuinitatis, & iõ ſicut artifex mediãte inſtrumẽto operatur, ſic virtus diuina in Chriſto per applicationẽ humanitatis aliqua faciebat,vt eã coniunctã diuinitati declararet. Sed qritur hic, quare tetigit Leproſum,cũ hoc eſſet in lege phibitũ? Dicendũ q, non erat prohibitũ. Leproſum tãgere ei qui ex tactu ſuo poterat curare,ſicut Elias & Eliſeus nõ fecerũt cõtra legem tangendo mortuos ad reſuſcitãdũ, vt habet. 3. Re. 17. & 4. Reg. 4.

Et

MORALITER.

† *Ecce leproſus veniens Adorabat eum dicens.* Per iſtum leproſum qui confitebatur ſe immundũ,& Chriſtum potentem ad ſe mundandũ dicentem. *Domine ſi vis potes me mundare.* ſignificatur peccator vere pœnitens & ad Dei miſericordiam confidenter recurrens, ideo ſubditur.

4 *Et extendens manum tetigit eum dicens,&c* per quod ſignificatur,quod talis manus diuinæ miſericordiæ protenditur eius crimina relaxando.

Et

a *Tetigit.* Non q̃a ſine tactu ſanare poſſet, ſed vt indicet ſe nõ
A ſubiectum eſſe legi, ſed dñm legis, qui nõ timet contagium.
Tetigit. propter humanitatem, vt nos doceret nullum ſperne
re pro aliqua corporis maculatione.
Apparet ſupra legẽ (quæ leproſum excludit) eſſe gratiam, quæ ſanat eum vt ait. *Non veni ſoluere legem ſed adimplere, &c.*
ſupra. ✻ Origenes. Tetigit Chriſtus, vt oſtenderet quia omnia mun da mundis, quia aliorum alijs non adhærent inquinamenta, neque extranea immunditia immaculatos coinquinat.
b *Volo.* Eo ſanauit genere quo fuerat obſecratus. deinde impe rat: *Mundare.* Ecce poteſtas.
✻ Origenes. Hoc idem eſt ac ſi dicat, Confitens profiteris me, ſi voluero, poſſe: magnifi ce credis magnifice et mũda tis. Non dubitaſti credere, non tardo ſanare. Atq; vt magnam
B tibi gratiam oſtẽdam ad te ma num porrigo. Medicus ſum cę leſtis, corpora cum animabus, ſanare poſſum.
* Damaſcenus. Caro domini diuinis actionib. ditata eſt, propter puriſſimam ad verbum vnionem, nequaquam proprietatem naturalium excedentiũ ſuſtinens. Non. n. ſecundum propriam actionẽ, ſed propter vnitum ſibi verbum diuina operatur, verbo per eam, propriam manifeſtans actionem.
c *Vade nemini.* Tacere iuſſit, nec tamen tacere potuit. Non quod aliquid voluit & non potuit, ſed dat exemplum, vt ſui in magnis quæ faciunt latere velint, ſed vt proſint alijs prodantur inuiti. *Nemini dixeris* Hunc tamen Marcus vbi quod hoc prædicaſſe dicit, quaſi euangeliſta factus ſit.
* Chryſoſtomus. Quomodo, inquit, alibi prædicari permiſit ſua miracula? Tum permiſit, cum patris gloriam plenius ſanctificandam agnoſceret, Vetuit vero, cum nondũ agnoſcetur, ne forte ſui ipſius humanẽ gloriam quęrere videretur.
d *Vade.* Mittit ad ſacerdotes pp humilitatem, vt ſacerdotibus deferat honorẽ quib. lex iubet mundatos munera offerre, & vt videntes credant ei, vel ſi non credunt, inexcuſabiles ſint, & ne legem frangere videretur.
C
e *Oſtende te ſacerdoti.* vt ſacerdos non legis ordine, ſed gratia Dei ſupra legem curatum eſſe intelligat.
f *Offer.* quia legẽ non ſoluo, quia nondũ cępit verũ ſacrificiũ. *In*

a Contra legem quam ſuperat gratia, in quo humilitas. b In hoc pietas. c In hoc maieſtatis potentia.
a b tetigit eũ, dicens: Volo, † mundare. Et con-
a Quia dixit. & facta ſunt. ¶Nihil eſt medium inter præceptum & opus.
ſeſtim mũdata eſt lepra eius: Et ait illi Ieſus 1
a Forma noſtri eſt, ne nos iactemus de bonis operibus. b Non erat neceſſe, vt ſermone iactaret quod corpore præferebat. c Diſciplina noſtri eſt, vt nos oſtendamus ſacerdoti noſtro.
c d Vade, nemini dixeris, ſed † vade, oſtende te 2
a Non debent auferri ſigna priuſquam veniant ſignificata. 3
e f † ſacerdoti, & offer munus quod præcepit †
a Scilicet vt credant virtutem Dei magnam eſſe. b Hoc miraculum factum eſt, ſanato leproſo continue.
Moyſes in teſtimoniũ illis. † Cum autem in- 4
a Fide & deſiderio ſcilicet. b Alienigena.
g h troiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum Cen- 5
a Per internuncios. b Nullus alius pro ſeruo. c Seruus.
turio, rogans eũ, & dicẽs: Dñe † puer meus
a Non in vno tantum miſerabilis quod iacet, ſed quod eſt paralyticus, & quod torquetur hæc enim omnia cum dolore nominauit. b Repentina diaboli egreſſione.
iacet in domu paralyticus, & male torque-
a Scilicet virtute, virtus enim Chriſti præſens fuit quæ ſuſcitauit eum.
i tur. Et ait illi Ieſus. Ego veniã & curabo eũ.
K Et reſpondens centurio ait; Domine, non 6
a Ecce humilitas.
ſum dignus, vt intres ſub tectum meum,

g *In teſtimonium.* ideſt domino credant ſi impietatis lepra diſcedat. *In teſtimonium.* ſpiritualis curationis, offerendum eſt munus ſpirituale homo ipſe. D
Typice. Leproſus genus humanũ ſignificat plenum lepra, q extenta manu, i. verbo Dei humanã contingẽte naturam, a priſci erroris varietate mũdatur, vt diu abominabiles, & ſequeſtrati iam queant tẽplo red di. *Templũ Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* & ſacerdoti offerri: de quo dicitur: *Tu es ſacerdos in æter num ſecundum ordinem Melchiſedech.* Et offerant pro emunda tione corpora ſua, hoſtiã viuẽtem ſanctam, Deo placentem.
h *Acceſſit ad eum.* Lucas rem vt geſta eſt narrãs, dicit eũ miſiſſe ſeniores Iudæorũ. Sed Matthæus cauſa breuitatis, eũ cuius fides laudatur, cuius deſideriũ & voluntas defert, maluit, prudenter dicere acceſſiſſe, quam eos, per quos mãdabat. Vt mulier, quia credidit, magis, dicit tetigiſſe Chriſtum, quam turbæ quæ cõprimebant. Ita Centurio quo magis credidit, eo magis acceſſit. Tria dicit, iacet paralyticus torquetur, & vt ani mæ ſuę anguſtias iudicet, & do minum ad miſericordiã commoueret. Et hęc ei gloria, quod ſic rogauit pro ſeruo: In quo diſcamus ſic miſereri conſeruis.
E
* Origenes. puer meus. Quaſi diceret, Mihi iſte ſeruus eſt, & ego creatori Iſte me ſuper terram, & ego magnum in cęlis habeo dominum. Si ergo eius non miſereor, quomodo ille mei non miſerebitur?
i *Ego veniam & curabo eum. Et reſpondens centurio ait:* Magna humilitas quod ſeruum dignatur viſitare, q fides Centurionis meruit, qui ex gentib. credit, & humilitas, q ſe indignũ iudicat cuius tectum intret, & prudentia, q vltra carnẽ diuinitatem latentem videt. Ad filiũ reguli venire noluit, ne diuitias honorare videret. hic ſeruilẽ conditionẽ ne ſpernere videatur, mox ire conſentit.
Qui verbo curare potuit pp humilitatẽ viſitare dignatur, & tamen in medio itinere verbo ſanat, ne nõ propter humilitatem, ſed ob impotentiã virium corporaliter ire putaret.
k *Non ſum dignus.* Propter conſcientiã vitæ gentilis, magis timet grauari præſentia quã iuuari, quia & ſi erat fide præditus nondum tamen erat ſacramentis imbutus. Sed quod nec infirmitas noſtra præſumit gratia dare nouit. F
Nam

Margin notes: Mũdus eſto ſupra 5.b. — 1 Cor. 3.d Pſal. 109.a Rom. 12.a — Lucæ 7.a — Luc 7 a ... dominus. — Supra 5 c. familias — ...de fide — ...erdoti — ...ſupra. — Mar. 1.b — ...peris.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait. *Hic ponitur miraculi manifeſtatio, quæ facta eſt ordinate. Scriptum enim erat in lege Leuiti. 14. quod mundatus a lepra non debebat reſtitui ad communem habitationem hominum, niſi prius iudicaretur mundatus per ſacerdotis iudicium, & facta oblatione domino pro eius mundatione. Et ideo Ieſus ait illi.*
2 Vide nemini dixeris. *ſ. antequam ea quæ ſcripta ſunt in lege cõpleueris. Præcepta enim cerimonialia habuerunt curſum ſuum vſque ad Chriſti paſſionem, vt ſupra viſum eſt. Et ideo vſque tunc Chriſtus ea obſeruauit, vt patet in ſua circunciſione, & ea obſeruare aliis præcepit, vt patet in hoc leproſe cui dixit.*
3 Vade oſtẽde te ſacerdoti, &c. *Per hoc etiam figurabatur, quod peccator qui per leproſum figuratur, licet ſit mundatus a lepra peccati per contritionẽ, tamen adhuc tenetur ſe oſtendere ſacerdoti per confeſſionem. Qualis autem erat oblatio leproſi mundati, in lege habetur Leuiti. 4. & ibi debet exponi.*
4 Cum autem introiſſet Carpharnaum. *Hic ponitur ſecundum miraculũ ſcilicet curatio paralytici. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribitur huius centurionis fides & deuotio. Secundo ex hoc infertur concluſio, ibi.* Audiens Ieſus. *Circa primum aduertendũ, q iſte centurio ad cuius preces ſeruus eius curatus eſt, non erat Iudæus ſed Gentilis, ibi poſitus a Romanis ad cuſtodiam principalis ciuitatis Galileæ ſcilicet Capharnaũ, quia tota illa terra erat ſubdita Romanis. propter quod Iudæi coram Pilato dixerunt.* Non habemus regẽ niſi Cæſarem. *Et ideo quia Ieſus erat Iudæus, ipſe nõ venit ad eum in perſona propria, reputans ſe indignum ad hoc impetrandum, ſed miſit ad Ieſum principes Iudæorum. vt dicitur Lucæ. 7. vt per eos curationem ſerui ſui facilius impetraret. Et quia quod per amicos facimus, quodãmodo per nos ipſos facimus. ideo Matthæus dicit eũ veniſſe ad Ieſum, non quia in perſona propria venerit, ſed per intermedios, & ſic eſt intelligendum quod dicitur hic.*
5 Acceſſit ad eum, *ſcilicet per amicos. Dicitur autem cẽturio, quia habebat centum homines in armis ſub ſe, ad cuſtodiam illius terræ, ne forte vellent contra Romanos rebellare. Iſte ergo centurio auditis Chriſti miraculis firmiter credidit, quod poterat ſanare ſeruũ eius, qui erat ei valde charus, vt dicitur Luc. Ideo de eius ſanatione ſollicitus. Ieſus autem ſciens eius fidem & deuotionem, reſpondit ei per internuncium ſcilicet.* Ego veniam. *Cum autem eſſet in via, miſit centurio nuncios obuiam ei, vt dicit Lucas, dicentes ex parte eius.*
6 Domine non ſum dignus vt intres *Erat enim homo gentilis,* & abo-

Euãgeliſtę cõcordant de centurionis acceſſu ad Ieſu.

MORALITER.

1 *Et ait illi Ieſus, vide nemini dixeris ſed vad. oſtende te ſacerdoti.* per hoc innuens, quod eccleſiæ miniſtri non debent gloriam hominum quærere, ſed Dei.
† *Et offer munus, &c.* nam a peccatis mundatus debet eſſe Deo valde gratus.
Cum

4 *Cum autem introiſſet.* Iſte gentilis erat, in Chriſtum tamen credebat, aliter eum pro ſanatione ſui pueri non rogaſſet. ideo per ipſum primitiæ Gentium ſignificantur credẽtes in Chriſtum, & laborantes ad conuerſionem aliorũ de quibus fuit Lucas euangeliſta, & Dionyſius Ariopagita, & alii plures, per hoc autem quod Chriſtus ſubdidit,
Non

A

* Auguſtinus. Dicendo ſe indignum, præſtitit dignum, nõ in cuius parietes, ſed in cuius cor Chriſtus intraret, Neq; hoc diceret cum tanta fide, & humilitate, niſi iam illum quẽ timet intrare domum ſuam, corde geſtaret. Nam nõ erat magna fœlicitas, ſi Dominus Ieſus intraret in eius parietes, & non eſſet in pectore eius.

Sermon. 6. de verbis dñi.

* Origenes. Quando igitur diuinum hoc, & incorruptum accipis epulum, quando vita, pane & poculo frueris, manducas, & bibis corpus, & ſanguinem domini, tunc Dominus ſub tectum tuum ingreditur. Ita ergo humilians temetipſum, imitare hunc Centurionem, & dicito, *Domine non ſum dignus, &c.* Vbi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.

Hom. 5. in diuerſos.

B a *Nam, & ego, &c.* Si ego homo ſub alio poſſum imperare minoribus, quanto magis tu qui ſuper omnia, habens famulantes angelos, potes per eorum miniſteria ſine corporis præſentia dicere infirmitati vt recedat, & recedet, & ſanitati vt veniat, & veniet. Mira fides in gentili.

† alterius poteſtati ſubditus.

Myſtice. Centurio, ſignificat electos ex Gentibus, quaſi centenario milite virtutum ſtipatos, q; nihil terrenum, ſed ſola æternæ ſalutis gaudia ſibi ſuiſque quærunt. Centenarius enim, quia a læua tranſit ad dexteram, in celeſtis vitæ ſignificationem poni conſueuit. Talis ergo meriti viri pro his neceſſe eſt vt ſupplicent, qui hoc ſeruitutis ſpiritu tenentur, vt perfecta charitas foras mittat timorem. Domus autem in quam non audet eũ inuitare, gẽtilitas eſt propter fętorẽ idolatrię: neq; enim gentibus corporalis præſentia Chriſti exhibita eſt ſed verbũ fidei miſit eis p apoſtolos, & ab infidelitate ſanauit.

C Vel milites, & ſerui centurionis, virtutes ſunt naturales, quarum copiam multi ad Deum venientes ſecum deferunt vt Cornelius dicitur vir iuſtus, & timens Deum.

* Caſ-

Magna fides, quæ Dei dicere, credit eſſe facere.

ſed tñ dic verbo, & ſanabitur puer meus: 1

a Ecce prudentia. b Scilicet habens alium dominum.

a Nã & ego hõ ſum † ſub poteſtate cõſtitu- 2

tus, habẽs ſub me milites, & dico huic va 3

a Mira fides in gentili.

de, & vadit, & alio, veni, & venit, & ſeruo

a Ita angeli tibi ſeruiunt. b Quod ſuam intelligit maieſtatem.

meo fac hoc, & facit. Audiens autẽ Ieſus 4

a Non vt turbati animi, ſed docentis nos, quos opus eſt moueri de huiuſmodi & mirari.

miratus eſt, & ſequẽtibus ſe dixit: † Amẽ 5

dico vobis, non inueni tantam fidẽ in Iſ- 6

a Etſi à prophetis edocti. Præſentis temporis, inuenit enim in antiquis. b Vnde prædico vobis, quod mul. ad exemplum illius, in quo fides gentium præfigurat ur. 7 8

b raël. Dico aũt vobis q; multi ab oriẽte &

Ex omni genere. Ad fidem. Requieſcent feliciter epulaturi.

occidẽte venient, & recũbent cũ Abrahã 9

& Iſaac & Iacob in regno cęlorũ: filij au- 10

Iudæi in quibus ante regnabat dominus. A facie domini.

c tẽ regni eiicientur in tenebras exteriores: 11

D * Caſſianus. Nos dignitatis eius apice ſublimati ſumus, ſi non quibus volumus, cogitationibus abducamur, ſed his quibus ſpiritu diter delectemur, immorari, & inhęrere malis quidem ſuggeſtionibus imperantes. A oriẽte, & ibunt, Venite, & venient, Sermo quoque noſtro corpori, ea quę continentiæ ſunt, iniungamus & ſine vlla contradictione deſeruiet.

Collat.

b *Ab oriente, & occident venient, & recumbent.* Vel oriens, qui illuminati ſtatim tranſeunt. Occidens, qui paſſiones vſque ad mortem tolerant. Per iſtas duas partes mundi ex quibus gentes vocandæ erant, deſignantur.

--conſ

* Auguſtinus. Solue, quæſtionem quomodo dominus dicat, *quam arcta via ad vitam, & pauci inueniunt.* Nunc, *multi ab oriente. &c.* Et apoc. 7. *Multitudo, quæ numerari non poterat.* Et hoc. quia ipſi boni, vtrique chriſtiani, qui per ſeipſos multi ſunt in comparatione multorum falſorũque itidem pauci ſunt. Pauca grana reſpectu paleæ. Et tamen Abrahæ dicitur, *multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cęli.*

Lib. 3. contr. fau.

† Luc

E

c *Filij autem regni eiicientur.* quia in hoc mundo fruuntur beneficiis Dei. ſecundum illud. *Pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* Nunc videntur in facie domini, ſed tũc minime.

d *In tenebras exteriores.* Quia a domino foras expellentur. id eſt in æternam noctem, quia hic ſponte ceciderunt in exteriores, id eſt in cęcitatem mentis. per fletum qui eſt oculorũ, & ſtridorem dentium nota veram reſurrectionem corporum. Dentes ſtrident qui hic de edacitate gaudebant. Oculi flent, qui per concupiſcentias vagabãtur. Fletus de ardore. ſtridor dentium de frigore ſolet excitari, quia ibi tranſibunt ab aquis niuiũ ad calorem nimium. Vel ſtridor prodit indignantis affectum, quo ſero pęnitet qđ deliquit pertinaciter.

F

Fletus

NICOLAVS DE LYRA.

& abominabile erat Iudæis comedere & bibere cum Gentilibus, & etiam domos eorum intrare, vt habetur Act. 11. Et forte iſte qui Gentilis erat, idola in domo ſua habebat, & ideo ex humilitate Chriſtum ab ingreſſu domus ſuæ repellebat, dicens. Domine nõ ſum dignus vt intres ſub, &c. *Et ex altera parte firmiter credebat, quod abſens ſolo verbo ſeruum ſuum curare poterat, propter quod dixit.*

1 Tantum dic, verbo, & ſanabitur puer meus. *Quod probat per hoc quod ſubditur.*

2 Nam, & ego, &c. *id eſt licet habeam aliquos ſub me qui mihi debeant obedire, tamen ſum ſubditus maiori poteſtati, videlicet præſidi & imperatori, & tamen ſubditi obediunt mihi ad nutum.*

3 Et dico huic vade, &c. *Et ex hoc intelligitur ſequens concluſio, ſcilicet hæc. Ergo tu qui non es ſubiectus alicui poteſtati, potes præcipere infirmitati, & eam eiicere, & ſic ſolo verbo ſeruum meũ curare.*

4 Audiens. *Hic ex dictis infertur quædam concluſio, quia ex fide huius gentilis, & infidelitate Iudæorum concludit ſaluator vocationem gentium ad fidem; & reprobationem Iudæorum, & hoc eſt quod dicitur.* Audiens au. Ieſ. *ſ. verba Centurionis expreſſiua tantæ fidei.*

5 Miratus eſt. *Sed quæritur. Quomodo in Chriſto fuit admiratio, quæ conſurgit in homine ex alicuius incogniti & inſoliti inſpectione. Chriſtus autem ab inſtanti conceptionis plenus fuit ſcientia, nec aliquid de nouo cognouit, ideo videtur qđ in ipſo admiratio ſecundũ rem non fuit ſed tantum ſecundum apparentiam, quia ad modum admirantis ſe habuit, vt dicunt aliqui. Nec ibi fuit falſitas, quia hoc fuit ad deſignandum aliquod verum, ſ. fidem centurionis, & infidelitatem Iudæorum. Sed melius dicetur, q fuit in ipſo vere admiratio, ad oſtendendum veritatem humanæ naturæ in eo. Ad cuius euidentiam ſciendum quod in Chriſto ponitur duplex ſcientia. Vna diuina, quæ eſt æterna, & ſecundum hanc non poteſt eſſe admiratio, quia nihil cognoſcitur ab eo de nouo. Alia humana vel creata, & hæc ex duplex. Vna, viſionis rerum in verbo, quia anima Chriſti ab inſtanti conceptionis cognouit omnia in verbo,*

Quęſtio.

In Chriſto duplex ſcientia.

verbo, quæ cognoſcit verbum notitia viſionis, & hæc ſunt omnia, quę habent eſſe ſecundum quamcunque differentiam temporis, cuiuſmodi ſunt præſentia præterita, & futura. & ſecundũ hanc ſcientiã in Chriſto non fuit admiratio ſicut nec innouatio. Alia eſt ſcientia in Chriſto qua cognoſcit res in proprio genere, & hæc eſt duplex. Vna habitualis, & in iſta non eſt aliqua nouitas, quia ab inſtanti conceptionis fuit anima Chriſti perfecte repleta habitibus omnium ſcientiarum. Alia experimentalis, ſicut aliquis habens habitum ſcientiæ per doctrinam, poſtea experitur per intuitionem in effectu. Et iſto modo in anima Chriſti erat aliquid de nouo cognitum, & ſic ex inſpectione illius hoc modo incogniti prius poterat in ipſo admiratio de nouo cauſari. Et ſic factum fuit in propoſito. Sequitur.

6 Et ſequentibus. *id eſt diſcipulis ſuis. Dixit.*

7 Non inueni. *id eſt, in populo Iudaico, quia licet aliqui de Iudæis firmiter crederent, ſcilicet diſcipuli ſui, tamen principales illius populi non crediderunt, & multitudinem ab eius fide auerterunt, vt inferius patebit. Et ideo concludit ſaluator.*

8 Amen. *id eſt fideliter.*

9 Dico autem vobis q; multi, &c. *quia multitudo gentilium in diuerſis partibus orbis exiſtentium per prædicationem apoſtolorum conuerſa eſt ad fidem, & ſic perceperunt gratiam & gloriam.*

10 Filij autem. *id eſt Iudæi. ex quibus Chriſtus natus eſt, & quib. principaliter miſſus eſt ad prædicandum eis cæleſtis regni euangelium.*

11 Eijcientur in tenebras exteriores. *quia repulerunt fidem Chriſti, & ſic remanent in peccatis ſuis obſtinati, & ſic eijcientur ad pœnas inferni, quæ dicuntur tenebræ exteriores, quia tenebræ primæ ſunt tenebræ culpæ, aliæ autem ſunt gehennæ. Sed quæritur, quomodo ſint ibi tenebræ cum ibi ſit ignis qui de natura ſua eſt lucidus? Dicendum, quod ille ignis deſcribitur in medio terræ, & ideo fumoſus eſt & obſcurus. Item non lucet ad oſtendendum damnatis aliquid ad eorum conſolationem, ſed ad eorum deſolationem, ideo dicuntur ibi eſſe tenebræ exteriores. Sequitur.*

Quo inferi bræ

Ibi erit

MORALITER.

7 *Non inueni tantam fidem in Iſrael. Dico autem vobis, quod multi ab oriente, &c.* ſignificatur deuotio gentilium ad Chriſti fidem, & obduratio Iudæorum.

Et cum

A a *Fletus.* Per hoc oſtenditur magnitudo tormentorum. Per fletum, tormentum animę, per ſtridorē dentium, corporis.

b *Et cum ve.* Qñ hoc ſit factum non expreſſit Matthæus non enim neceſſe eſt vt poſt illud factũ credatur, poſt quod narratur. Lucas & Marcus prius de hoc narrant quā de lepro ſo, ſed nil obſtat narrandi diuerſitas, vbi eadem dicunt, maxime cum idem euangeliſta eo ordine crediderit ſe debere ire quo Deus voluit narranda recordationi eius ſuggerere.

* PETR. CHRYSOLOGVS. Ad domum Petri non inuitauit diſcumbēdi voluptas, ſed iacentis B infirmitas, non prandendi neceſſitas, ſed ſalutis occaſio, diuinæ virtutis opus non humani pompa conuiuij. In domo Petri non vina, ſed lacrymę fundebantur, turbabat ibi familiam non cura conuiuij, ſed cura languentis, febris ibi, non edacitas æſtuabat, vnde illuc Chriſtus non epulas percepturus, ſed vitam redditurus intrauit, Deus quærit homines, non humana, &c.

c *Et fabrici.* Febris Gręce feruor Latine dicitur, & ſi quando hec paſſio faciat tremere, naturæ eſt humanæ.

C d *Et teti.* Lucas dicit, qđ rogauerunt pro ea. Chriſtus modo rogatus, modo vltro curat oſtendens ſe contra vitiorũ quoque paſſiones, & precibus fidelium ſemp annuere, & ea nō D nunquam quę ipſi in ſe non intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus etiam non intellecta dimittere, vt *Delicta quis intelligit, ab oc. m. mun. me. d.* Pſal. 8. d.

e *Et ſur.* Naturale eſt febricitãtibus incipiente ſanitate laſſeſcere, & moleſtiam ægritudinis ſentire. Sed ſanitas quæ a domino datur hæc tota ſimiliter redit, & etiā eo robore cōfirmat, vt adiutoribus ſuis continuo miniſtrare ſufficiat.

Domus Petri circunciſio eſt eius apoſtolatui cōmiſſa. E Socrus ſynagoga, quæ quodammodo mater eſt eccleſię Petro commiſſæ. Hæc febricitabat, quia inuidiæ æſtibus laborabat perſequens eccleſiam. Cuius manum tangit dominus, quãdo carnalia eius opera in ſpiritualem vſum conuertit, & ita erecta miniſtrat in ſpiritu.

Moral. Quęque anima quę concupiſcentię carnis ſeruit, quaſi febribus ęſtuat. Sed manu miſericordię tacta, per continentiam laſciuiam refrenat, & ſicut ſeruierat immunditiæ modo ſeruit iuſtitię.

f *Veſpere aut.* Occaſus ſolis, mors eſt Chriſti, per quam plures ſanauit dęmoniacos, quam ante viuens in carne ęgrotos. F

a Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus centurioni, 1
a Cuique ſicut credit ita fit. Pro menſura fidei, quia credidit omnia poſſe, indicat per fidem meruiſſe. 2
b Probatur fides domini dum ſanitas ſerui ſequitur. 3
vade, & ſicut[a] credidiſti fiat tibi. Et ſana[b]tus eſt puer † ex illa 4
a Oſtendit non ſequi ordine prædictum miraculum, qui ante ſermonem montis fuit factum.
b hora. * Et cu[a]m veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum e- 5
c ius iacentem & febricitantem & tetigit manum eius, & dimi 6
d e ſit eam febris, & ſurrexit, & miniſtrabat eis. Veſpere autem †
f facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat 7
Per iram & odium.
ſpiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt adimple-
retur quod dictum eſt per Iſaiam prophetam, dicentem. †
a Non ut ſibi haberet. ſed vt a nobis auferret. b A nobis ſcilicet abſtulit. Q ſuſcepit vt medicus.
Ipſe infirmitates noſtras a[a]ccepit, & ægro[b]tationes noſtras 8
9

Marginalia: verſus in domo in illa inuenit … Matth. 18. — † in illa — ni vlteriorem ripam.

NICOLVS DE LYRA.

1 *Ibi erit fle.* In fletu duo ſunt ſcilicet triſtitia animi ex qua procedit fletus, & ſecundũ hoc fletus eſt in damnatis generaliter, tā in dæmonibus quā in ominibus. Aliud eſt ex parte corporis. ſ. lachrimarũ reſolutio, & turbatio cerebri & oculorum, & iſta nō poſſunt eſſe in ſpiritibus ſeparatis, ſed poſt reſurrectionem quantũ ad aliquid erunt in hominibus damnatis, quia ibi erit prædicta cerebri, & oculorum turbatio, ſed non erit ibi lacrymarum fluxus a capite vel reſolutio, quia ceſſante motu cęli ceſſabit omnis generatio, & corruptio. Ex quo patet vlterius quod ibi erit.

2 *Stridor den.* Quia non importat aliquam corruptionem, ſed tantum doloris oſtenſionem. ſequitur.

3 *Et dixit Ieſus Centurioni, vade, & ſicut credidiſti, &c.* Scilicet perfecte, ſic.

4 *Fiat tibi.* In ſanatione ſerui tui, vnde ſequitur. Et ſa. eſt, &c.

5 *Et cum veniſ.* Hic ponitur tertium miraculum de ſanatione ſocrus Petri, & primo ponitur hoc miraculum in ſpeciali, & ſecundo hoc concluduntur multa miracula in generali, ibi *Veſpere autem facto,* In prima igitur parte dicit ſic, *Et cum veniſſet Ieſus in domum Petri.* Saluator enim noſter cum corpus paſſibile ad noſtrā ſalutem accepiſſet, aliquando declinabat ad loca familiarium ſibi, & deuotorum ad quietem habendam poſt labores, & iſto modo venit ad domum Petri.

6 *Vidit ſocrum eius iacentem & fe. &c: & ſurre. Miniſtr.* Quod nō potuit fieri niſi diuina virtute. Natura enim non operatur in inſtanti, & ideo licet a febribus virtute naturæ poſſit homo curari, non tamen ita ſubito & perfecte, quod poſſit ſtatim opera conſueta facere, ſicut dicitur hic. *Et ſurrexit, & miniſtrabat eis.*

7 *Veſpe. autem fac.* Hic ponitur ad confirmationem legis euangelicæ multa miracula in generali, quia audito hoc miraculo, oēs q in eadē villa detinebanť variis lãguoribus, ſunt Chriſto oblati & ab eo curati, & ſic adimpleta eſt ꝓphetia Iſa. 35. ibi dicit ſic. *Vere languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros ipſe portauit.* Ad cuius intellectum conſiderandum, quod Chriſtus qui venerat ad ſalutē humani generis, in tantum accepit infirmitates noſtras inquãtũ valebant ad opus noſtræ ſalutis. Ad hoc aũt nō faciunt defectus ſcientiæ, & gratię ſed magis contrariant, & iō Chriſtus nō accepit defectũ ignorantię, & fomitis inclinãtis ad peccatũ, qa contrariantur plenitudini ſcientiæ & gratię quę fuerunt in aĩa Chri ab inſtanti conceptionis. Aliorum autē defectuũ qui non repugnãt ſcientiæ & gratię aliqui ſunt, qui ſequuntur totã naturã humanã, & ſunt materię virtutis, ſicut paſſibilitas, mortalitas, fames, ſitis, & ſimilia & talia aſſumpſit Chrs in ꝓpria perſona, quia faciebant ad opus noſtræ redemptionis. Alii ſunt defectus q nō ſequunť totam naturã humanã, ſed aliquã in particulari, & hos nō aſſumpſit Chriſtus in propria perſona, quia huiuſmodi contingũt dupliciter. Vno modo ex debilitate virtutis formatiuę, & ex defectu materię, ſicut ſunt partus monſtruoſi, & hi nō habuerunt locũ in Chro, quia corpus eius fuit formatum ex puriſſimis ſanguinibus virginis Marię, ſic non habuit locũ defectus vel inordinatio materiæ. Fuit ēt formatũ virtute ſpiritusſancti infinita, & iō non habuit ibi locũ defectus virtutis deformatiuæ. Alio modo contingunt ex defectu regiminis, ſicut febris morbus caducus, & conſimilia, vel a Deo inferuntur pp peccatũ. Et iſta in Chriſto non poterant habere locũ, in quo nō potuit eſſe defectus alicuius debiti regiminis vel peccatũ. Aſſumpſit tamen iſta in perſona aliena qđãmodo, inquantũ miſericorditer talia curauit, & ſic euangeliſta exponit dictũ ꝓphetię Iſaiæ dicentis 8 *Ipſe infirmita. no. accepit.* ſ. quantũ ad illos defectus, quos aſſumpſit in ꝓpria pſona

9 *Et ægrotationes, &c.* Scilicet quantũ ad illos defectus humanæ naturę, quos patienter ſupportauit, & potenter curauit, nō tũ in propria

MORALITER.

5 *Et cum veniſſet Ieſus in domum Simonis Petri, &c.* Per ſocrũ Petri quę mulier erat, ſenſualitas ſignificatur, quę mulier ab Auguſtino vocatur, ipſa vero iacet febricitans concupiſcentię calore. Per Chriſtum autem qui eſt imago patris, ratio, ſecundum quã homo factus eſt ad imaginem Dei, ſignificatur. Igitur moraliter ſocrus Petri ſanatur, cũ ſenſualitas per rationem ad debitum ordinem moralis virtutis reuocatur, ideo ſubditur.

† *Et miniſtrabat eis.* Quia ſenſualitas reformata virtute morali, miniſtrat & ſeruit rationi.

7 *Veſpere autem, &c.* Per quod ſignificatur quod hora mundi veſpertina Chriſtus venit dæmones eiicere & infirmitates hominum curare.

a *Vident autem Ie.* Manifeſtum eſt alium eſſe diem quo iuſ-
A ſit ire transfretum, non eum qui ſequitur illum, in quo ſocrus Petri ſan ita eſt quo die Lucas Marcuſque eum in deſertum exiſſe affirmant. Iuſſit ire transfretum, ſignificans vt amaros ſæculi fluctus tranſeamus.

a Suſtinuit in cruce. b Poſt ſanationem iſtorum.
portauit. Videns autem Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit 1 2
a Literæ occidentis ſeruus.
diſcipulos ire † transfretum. † Et accedens vnus ſcriba, 3
a Hoc deſiderans quod Simon magus voluit emere vt de miracul s lucraretur.
ait illi: Magiſter ſequar te quocunque ieris. Et dicit eis 4
a Doloſitas latet in te profunda. b Elatio nidum fecit cor tuum.
Ieſus. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius au- 5
a In te locum mea humilitas. Humilitatem mortis. b Quem ad diſcipulatum vocabat, dignus in quo diuinitas quieſcat. 6
tem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Alius au- 7

Hom. 18. in Matth. * Chryſoſtomus. Videſne iterum quā toſtudio oſtentationem fugiat. Nam cæteri quidem dicunt dæmonibus cū præcepiſſe, ne dicerent quod ipſe eſſet. Matthæus autem dicit quod turbas remouebat, quod faciebat, partim nos do-
B cens humilianſque partim ne Iudæi peſtiferæ veneno inuidię tabeſcerent, monens nihil prorſus ad oſtentationem nobis eſſe faciendum.

b *Et accedens.* Quod Matthęus dicit hoc factum quando iuſſit ire transfretum. Lucas vero ambulantibus illis in via, nō eſt contrarium, quia via ambulabant vt venirent ad fretum

c *Magiſter.* Quaſi vnus ſit de pluribus. Et ipſe liberator erat non ſpiritualiter auditor.

Magiſter. Non dixit domine, ſed magiſter, vnum de pluribus magiſtris æſtimans.

Serm. 19. * Petrus Chryſologus. Decipit, non accedit, qui promittit Dominum incaute ſequi. Sed ad omnia poſſe quis promittit? Dixiſſet potius, ſequar te quocumque iuſſeris, humanius certe quocunque volueris. Sic autem dicit, quocumque ieris, qui inter ſe & Dominū, quid interſit ignorat. Sic dicit, q Chriſtum Deum non intelligit ſed magiſtrū. Petrus per ma-
C re ſequit, & ſubmergitur ad paſſionē ſequitur, ſed negat. Et ſi Petrus ſic deficit, ſic ſuccūbit ad pauca, iſte quis eſt qui ſe
D ad omnia ſequi dominum ſic promittit?

d *Vul.fo.ha.* Quaſi dicat. Quid me propter lucra ſeculi vis ſequi cum ita ſim paup, vt nec hoſpitolum quod meū ſit habeam? Vel, iſte miraculis commotus, propter inanem iactantiā ſequi voluit, quā ſignificāt aues cœli. Finxit obſequiū diſcipuli in quo vulpes. Reclinatio capitis, humilitatem ſuā ſignificat, quę in illo ſimulatore, & ſuperbo locum non habebat. Vel vulpes hæreticos ſignificāt, qui non virtute Dei confiſi dolis ſeducere nituntur. Aues malignos ſpiritus elatos, qui in cordibus
E Iudaici populi nidos, & foueas, ideſt, domicilia habent. In talibus diuinitati Chriſti non eſt locus.

lib. 4. ſtrom. * CLEMENS ALEXANDRINVS. Vulpes itaque foueas habent, quia qui eos in effodiendis, & infodiendis verſantur diuitiis, homines prauos, & terræ filios, vulpes appellauit.

* Rupertus. Quanti hodie ſunt, propter quos horum meminiſſe oportuit, quorum in cordibus cum in ore ſanctam conuerſationem profiteantur, maligni ſpiritus ita cubant, ſicut vulpes in foueis, & locus in eis non eſt, vbi Chriſtus caput ſuum reclinet.

e *Filius autem hominis non habet, &c.* Cum homines vocent eum filium Dei, ipſe ſeipſum vocat filium hominis, humilitatis cauſa.

f *Alius autem.* Nota hunc vocatum eſſe a Ieſu.

Domine. F

NICOLAVS DE LYRA.

propria perſona aſſumpſit.

Diuiſio. 1 Videns autem Ieſus tur. *Hic ex doctrina, & miraculis pdictis ponitur aliquorum conuerſio ad Chriſtum. Et diuiditur in duas partes, quia primo notatur Chriſti receſſus ad deſertum locū, & ſecundo, iſtorum conuerſorum acceſſus ad Chriſtum ibi,* Et accedens vnus. *Circa primū aduertendum, quod quia Chriſti actio noſtra erat informatio, ideo Chriſtus legitur a turbis receſſiſſe ad deſertum locum, vt daret prædicatoribus verbi diuini exemplum. Vna cauſa fuit ad habendum quietem poſt labores ſuos, & diſcipulorum ſuorum, vt habetur Mar. 6.d.* Veniti ſeorſum in deſertum locū & requieſcite ibi puſillum. *Erant enim qui veniebant et redibant multi, nec ſpacium mādu candi habebant. Alia cauſa fuit propter orationem, oſtendens quod prędicator verbi diuini aliquando debet vacare ſeorſum contemplationi,* Rom. 8 d. Lucæ 9 g. *vt ibi hauriat in deuotione quod poſtea effundat populo in prædicatione: vnde & Moſes aliquando aſcendebat in montem ad dominum, & aliquando deſcendebat ad populum, & hoc habetur Lucę. 6. c.* In diebus illis exiit in montem Ieſus ſolus orare, & erat ibi pernoctans in oratione Dei. *Tertia cauſa fuit ad fugiendum populi applauſum. Ioā. 6. b,* Ieſus autem cum cognouiſſet quia venturi eſſent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum ſolus in montem. *Iſta ergo triplici de cauſa, vel ſaltem aliqua earum dicitur hic.* Videns Ieſus turbas multas, &c. *Nimis ſcilicet opprimentes & applaudentes.* 2 Iuſſit diſcip. &c. *Ideſt, vltra mare Galilææ in locum magis ſecretum.* 3 Et accedens. *Hic ponitur quorundam diſcipulorum acceſſus ad Chriſtum. Quorum vnus accedebat ficte & ideo repellitur Secundus vere, & ideo recipitur, ibi.* Alius autem de diſcipulis. *Circa primū conſiderandū q vnus de his qui audierant prædicationem Chriſti, & viderant miracula, qui erat ſcriba, id eſt, literatus, conſiderauit quod ſi eſſet familiaris Chriſto, quod poſſet magnam pecuniam colligere ab his qui a Chriſto curarentur per ipſius ſuggeſtionem & introductionem, ideo voluit ſe ei coniungere, dicens,* 4 Magiſter ſequar, &c. *Ieſus autem videns eius animum, non reſpondit ad eius verba tantum, ſed ad ipſius animum, dicens.* 5 Vulpes foueas habent, & volu. cœli nidos. *Ideſt, bruta habent ſua latibula in quibus poſſunt latere,* 6 Filius aut. ho. *Ideſt, ego ſum ita pauper q nec habeo domicilium vbi poſſim reclinare. q. d. ſibi. Cur vis me ſequi propter lucrum temporale? & ſic cōuenienter à Chriſto repellitur. Sed quæritur hic, quare Chriſtus in paupertate voluit viuere? quia ſicut diuitiæ ſunt impedimēta reprobis, ita probis ſunt adiumēta virtutis. Nihil aūt faciens ad virtutē debuit Chriſto deficere, ergo videt q debuit diuitias tēporales habere.* Quare Chriſtus voluit paupere viuere. *Dicendū, q Chriſtus multis de cauſis in paupertate vixit, duæ tn præ cæteris videnē valere. Prima cauſa, quia Chriſtus venit ad prædicādū veritatē in mūdo, ſecūdū q ipſemet dixit Io. 18. g.* Ego in hoc natus Prima ſum, & ad hoc veni in mūdū, vt teſtimoniū perhibeā veritati: *pdicatio aūt impeditur per adminiſtrationē bonorū tēporaliū, propter quod Chriſtus apoſtolis ad prædicādū miſſis dixit. inf. 10. a. Nolite poſſidere aurū & argētū, & c. q. d. iſta impedirēt vos à prædicatione & ſpiritualiū adminiſtratione. Ipſi aūt apoſtoli, Act. 6. a. dixerūt.* Nō eſt ęquū nos relinquere verbū Dei, & miniſtrare mēſis. *Conſiderate ergo fratres ex vobis viros boni teſtimonii ſeptē, quos cōſtituamus ſup hoc opus, nos aūt orōni & miniſterio verbi inſtātes erimus. Ex qb. patet, q adminiſtratio tēporaliū impedit prædicationis officiū. Et io, quia Chriſtus voluit prædicatoribus euāgelij debitā formā viuēdi tradere, iō voluit in paupertate viuere. Secūda cā eſt, qa ſicut Chri-* Secūda *ſtus mortalitatē noſtrā aſſūpſit, vt per eā nobis immortalitatē cōferret, & ſic paupertatē noſtrā voluit aſſumere, vt per eā nobis æternas diuitias tribueret. Et hāc cauſam tangit Apoſtolus 2. Cor. 8. b. Scitis gratiā dñi noſtri Ieſu Chriſti, quoniā egenus pro nobis factus eſt, vt il-* Tertia *lius inopia diuites eſſemus. Tertia autē iō pōt addi, ne conuerſio fideliū facta per Chriſtū poſſet aſcribi diuitiis ſeu potētiæ ſeculari. Ad argumētū dicēdū, q aliquid bene eſt actus virtutis ſecūdū inferiorē ſtatū, q tamē eſt impeditiuū actus virtutis ad altiorē gradū. Sicut debitus vſus matrimonii eſt impeditiuus virginitatis, & eodē mō adminiſtratio temporalium bene eſt impeditiua perfectæ ſequelæ Chriſti, inquantum impedit actum contemplationis. Propter quod dicitur in lib. de eccleſiaſticis dogmatibus. Bonum eſt facultates cum diſpenſatione erogare, ſed melius eſt intentione ſequend. Chriſtum totum ſimul donare, & abſolutum à ſollicitudine cum Chriſto egere.*

7 Alius autem. *Hic deſcribitur conuerſio alterius ad Chriſtū, qui veniebat vere ſed imperfecte, & ideo à Chriſto recipitur & perficitur, & hoc eſt quod dicit.* Alius autem de diſcipulis eius. *Scilicet Chriſti, non quod adhuc eſſet perfecte diſcipulus, ſed volebat fieri.*

Ait illi

MORALITER.

2 *Vident autem Ieſus tur. circum. ſe, &c.* Per hoc docuit prædicatorem euangelij applauſum populi declinare.

3 *Et accedens vnus, &c.* Iſte ſecundum literalem ſenſum ſequi Chriſtū volebat, quia per hoc habere miraculorū gratiā ſperabat, & ea vti ad lucrū tēporale, ppter quod Chriſtus repulit ipſum. Ergo per eū ſignificantur quęrentes intrare religionē poſſeſſiones habentium, non ex deuotione quod eſt bonum, ſed vt ex pauperibus diuites fiant, & ex contemptibilibus honorati, iō de talibus dicitur. 5 *Vulpes fou. ha.* Id eſt, doloſi dæmones & ſuperbi habent in vobis habitaculum, ſed non Chriſtus.

7 *Alius autem, &c.* Et per hoc quod dixit ei.

Sequere

¶Non de duodecim. a Non reſpuit eſſe diſcipulus, ſed expleta pietate paterni funeris vult liberior ſequi.
a tem de diſcipulis eius ait illi : Domine per- 1
mitte me primum ire & ſepelire patrem
meum. Ieſus autem ait illi: Sequere me, & di- 2
a Illi carne mortuos condant, tu autem mortuos anima reſuſcita. b Culpa, vel non credentes. ¶Natura. Carne.
b mitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et a- 3
c a Infirmi & ſpretores mundi. 4
d ſcendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum 5
a Vt magna virtus liberatoris videatur. 6
e diſcipuli eius: Et ecce motus magnus factus 7
a Tanto magis conturbat timor diſcipulos. ¶Alias mergeretur,
eſt in mari, ita vt nauicula operiretur flucti-
a Hic homo oſtenditur. b ¶Vt apoſtolos ſuſcitare faceret. c Semper vult rogari. ¶Adeo territi, vt non modeſte irruerent & ſuſcitarent.
f bus: ipſe vero dormiebat. Et acceſſerunt ad 8
g eum diſcipuli eius, & ſuſcitauerunt eum, di-
a Q adhuc paruuli & infirmi.
centes: Domine, ſalua nos, perimus. Et dicit 9
h eis Ieſus: † Quid timidi eſtis modicæ fidei? 10
¶Hic Deus oſtenditur.
i Tunc ſurgens imperauit ventis & mari, &
a Magna poteſtas, quia de magna tempeſtate fit magna tranquillitas.
facta eſt tranquillitas magna. Porro homi- 11 12

A a *Domine.* Ille qui ingeſſit ſe, vocat eum magiſter, vel elatus phariſęus, alter qui receptus eſt, dominum vocat humiliter, ſicut publicanus.

Luc.9.g
* Aug. Quantum mali in illo, tantum boni videbat in iſto. Ideo & iſtum tacentem & nihil promittentem inuitat vt ſequatur. Nouit dominus qui ſunt eius.

* Clem. Alexand. Dicit dominus Philippo, *Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos.*

b *Dimitte mortuos.* Addit Lucas: *Tu autem vade & annunciæ regnum Dei.* In quo notatur prętermittenda eſſe minora bona pro maioribus.

* Petrus Chryſologus. Non pietatis obſequium negat, ſed diuinam pponit humanis affectibus ſeruitutem. Hoc.n. non primum eſſe debuit, ſed ſecundum, & terrenus pater cœleſti poſtponendus eſt.

B * Athan. Dominus in hac ſententia vtranq; mortem cuiuis facile diſcernendā poſuit. Sepeliendum quippe corpus mortuum erat. Sepultores autem eius per infidelitatis impietatem, in anima mortuos intelligit.

Luc.8.d
c *Suos.* qui culpa exierunt, vt ipſi cum culpa viuūt. Mortuos ſepelire, eſt peccatores in peccato fouere.

d *Et aſcendente.* Qui magna fecit in terra, trāſit ad mare, vt & ibi faciat, & dominus terrę & maris appareat.

e *Ecce motus.* Non ex ſe orta eſt tempeſtas, ſed eius imperio, vt diſcipuli magis timeant & rogent, & rogantibus oſtēdat potentiam.

* Orig. Ingreſſus nauiculam, fecit turbari mare, vt diſcipulos mitteret in timorem, vt ſuum auxilium poſtularēt, ſuamque potentiam rogantibus manifeſtaret.

C * Petrus Chryſologus. Sic vbi Chriſtus eccleſiæ ſuę Nauim, mare huius ſeculi transfretaturus aſcendit, gentium flabra, Iudæorum turbines, perſecutorum procellæ, vulgi nubes, dęmonū nebulę ſic ruerunt, vt totus mūdus fieret vna tempeſtas Regum ſpumat ār vndę, fremebant poteſtatū fluctus, ſonabat rabies tradítorū, populorū gurgites rotabātur, perfidiæ nutabant ſcopuli, mugiebāt littora Chriſtiana, Ipſorū naufragia vexabantur, & erat totius mundi vnū diſcrimen, vnumque naufragium. D

f *Dormiebat.* Dormit in nobis dominus, ideſt, fides domini, cū negligentius agimus, & iō tempeſtas. Si vero fides reſurgit, imperat vētis & fluctibus.

g *Suſcitauerunt.* Primū eſt Ieſus in tribulationib. orationibus excitādus, vt poſt increpationē ſurgēs imperet vētis & mari, & fit tranquillitas magna. Mar.4.d

* Euſebius Emiſſenus. Ecce vero Chriſti diſcipuli non armis, ſed clamore, & orationibus, maris huius procellas deponunt. Sic ſe defendunt, hæc arma ſuſcipiunt, hoc auxilio ſe tuentur. E

Hom. in hoc euangelium.

h *Modicæ.* Si nouiſtis potētem in terra, cur non creditis ēt in mari? Qui parū credit, arguitur, qui nihil, contemnitur.

i *Imperauit.* Cui imperat, imperantem ſentit. Nota ꝙ omnis creatura creatorem ſentit. Quæ apud nos inſenſibilia, iſti ſunt ſenſibilia.

Myſtice. Mare, æſtus ſeculi. Nauicula, crux Chriſti, cuius bñficio ad littus patrię cęleſtis venimus, in qua vna Chriſtus cū ſuis paſſus eſt. Vñ poſt ait: *Qui vult poſt me venire abneget ſemet. & tollat cru. ſuam, & ſequatur me.* Dormit dū illi nauigant, qa illis ſeculū calcantib. & ad cœlū tendentibus, tēpus ſubito dñicæ paſſionis aduenit, quā Mar. ēt per horā ſolis ad occaſum euntis ſignificat dū dicit: hæc imminente nocte geſta fuiſſe. Suſcitant eum, dū vita morte reſurrectionē quęrūt ne eo durius ſopito, mēs eorū pereat. Suſcitatus increpat de parua fide di. O ſtul & tar. cor ad credendū, nonne ſic oportuit pati Chriſtum? Vētum ideſt, diaboli F

Luc.9.c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait illi Domine. *Iſte autem non petebat vt ſepeliret iam mortuum, quia hoc non fuiſſet ſibi denegatum, ſed a ſequela Chriſti impediebatur ex amore carnali ad parentes, cum quibus volebat vſque ad eorum mortem eſſe, & tunc Chriſto inſeparabiliter adhærere, & quia parentes non erant in tanta neceſſitate poſiti, quod non poſſet cōuenienter eis per alios miniſtrari, ideo dixit.*

2 Sequere me & dimitte mortuos. *ideſt, in infidelitate manētes.*

3 Sepelite mortuos. *Ex hoc loco patet, quod aliquis ab ingreſſu religionis non debet retardari propter parentes affectione carnali, vnde & ſupra 4.c. Iacobus & Iohannes leguntur ſequuti fuiſſe Chriſtum relictis retibus & patre. Propter quod Hieronim. in epiſtola ad heliodorum dicit: Licet pater tuus in limine iaceat, licet mater tua vbera & pectus oſtendat, per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem, & ad vexillum crucis Chriſti euola. Secus autem eſſet, ſi parentes eſſent in tali neceſſitate poſiti, quod non poſſet eis conuenienter ſine præſentia filii ſubueniri, tunc non eſſet ei licitum ingredi religionem dimiſſa neceſſitate parentum, quia hoc eſſet de alieno, Deo facere ſacrificium. Ad prædictorum maiorem intelligentiam conſiderandum, quod aliter pater tenetur prouidere filiis, & aliter filius parentibus, quia pater cum ſit principium filii, per ſe obligatur ad prouidendum filiis de doctrina & nutrimento, non autem econuerſo. Vnde dicitur 3. ad Corint. 12. e.* Nec enim debēt filii theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis. *Et ideo parentibus nō licet ingredi religionem omiſſa cura filiorum omnino, ſed debent de eis curare, vel de cura competenti eis prouidere, filius autem licet non ſimpliciter teneatur habere curam patris, tenetur tamen per accidens. ſcilicet ſi pater ſit in caſu neceſſitatis, in quo per alium non poſſit conuenienter ſibi ſubueniri, & ideo tali caſu ceſſante, poteſt & debet etiā contra voluntatem parentum intrare religionem.*

Parentes in- ... reli- ... prohi- ... ſper- ... ſunt.

4 Et aſcendente eo. *Hic ponuntur quædam miracula ad diſcipulorum confirmationem, & primo in creatura corporali, ſecundo in ſpirituali, vt oſtendatur Chriſtus dominus totius creaturæ, ſecundum ponitur ibi.* Et cum veniſſet Ieſus trāsfretum. *Primū miraculum fuit in ſedatione ſubita commotionis ipſius maris per imperium ipſius Chriſti. vnde dicit ſic,* Et aſcendente eo. *ideſt. Chriſto.*

5 In nauiculam. *vt iret in locum remotū propter cauſas prædictas.*

6 Secuti ſunt eum diſcipuli eius. *transfretantes, ſcilicet cum eo.*

7 Et ecce motus magnus factus eſt in mari. *Hoc eſt factum virtute diuina, vt manifeſtaretur virtus Chriſti diſcipulis eius.*

8 Ipſe vero dormiebat. *duplici de cauſa. Prima vt veritas humanæ naturæ in eo oſtenderetur. Secunda, vt diſcipuli in periculo poſiti ad ipſum recurrerent. ideo ſequitur.* Et acceſſerunt & ſuſcitauerunt eum dicentes. *Sequitur.*

Quare Chriſtus in nauicula dormiebat.

9 Et dicit eis Ieſus. *quaſi dicat non debetis timere, cum ſim præſens vobiſcum quem vidiſtis tot miracula facere.*

10 Modicę fidei? *Diſcipulos autem ſuos dicit eſſe modicæ fidei, quia ſi perfectam fidem haberent, cognoſcerent eum tam virtutem habentem in dormiendo, quam in vigilando, quia ſomnus & vigilia ſunt paſſiones ſenſitiuæ partis, ſecundum quam non competebat Chriſto facere miracula, ſed magis virtute diuina, quæ per ſomnum in nullo impediebatur.*

11 Tunc ſurgēs imperauit. *Ex quo patet eius diuinitas, quia miracula faciebat imperando ſicut dominus creaturæ, vnde ſequitur.*

12 Porro homines. *ex effectu virtutem diuinitatis eius cognoſcentes, ac etiam confitentes.*

Di-

M O R A L I T E R.

2 *Sequere me, &c.* oſtendit quod carnalis affectus a ſequentibus Chriſtum eſt totaliter dimittendus.

4 *Et aſcendente eo.* Moraliter. Nauicula fluctibus operta, eſt eccleſia militans in perſequutionibus poſita. Chriſti vero dormitio eſt diuina permiſſio, vñ qñ vident homines tribulationes iniuſtas durare, dicūt Deum dormire, qui excitatur, qñ bonorū precibus pulſatur, & ſic ipſo præcipiente fit trāquillitas magna per ceſſationem perſequutionis, vel dando patientiam tribulatis, & hæc tranquillitas virtutis melior eſt quam tranquillitas corporalis.

A ...oli ſuperbiā ſtrauit. A quā ſedat, i. rabiem Iudaici populi labefecit. Vel nauicula eſt præſens eccleſia, in qua Chriſtus cū ſuis mare ſeculi tranſit, ventos dæmonum, aquis perſequutorum compeſcit, vnde miremur & gratias agamus.

Luc.8.d. Q[uod] nauicula Hom.23. operis imperf.

• Chryſoſtomus. Quamuis infeſtatione inimici, eccleſia vel ſeculi tempeſtate labitur, quibuſuis tentationum fluctibus pulſetur, naufragium facere non poteſt, quia filium Dei habet gubernatorem, Angelos remiges, portat choros omniū ſanctorum, erecta in medio ſalutari arbore crucis, flante ſpirituſancto, ad portum paradiſi, & ſecuritatem æternæ quietis deducitur.

† Mar.3.a.

a *Qualis eſt hic, &c.* Origenes. Qualis eſt iſte, maior Moyſe, potentior Helia? Vnus enim mare virga percuſſum diſcidit, alius ictu mare Iordanem pertrāſijt. Iſte vero vno verbo mandat illis quæ non habēt verba & obediunt ei. Hæc quæ non habent auditum obtemperant.

Hom.6. in diuerſos. † Mar.5.b. Luc.8.c.

B b *In regionem Gerazenorum.* Geraza vrbs eſt Arabiæ iuxta montem Galaad, non longe a ſtagno Tyberiadis, in quo porci præcipitati ſunt. Geraza interpretatur colonum eiicens, vel aduena propinquans. Hæc eſt gentilitas quæ diabolum a ſe eiecit, quę prius lō ge, modo facta eſt prope, poſt reſurrectionem a Chriſto viſitata per prędicatores.

c *Duo habentes.* Marcus & Lucas dicūt vnū, quia eorū vnus fuit clarior & famoſior, p quo dolebat maxime illa regio, & quo ſanato fama exijt latior. Sicut per vnū ita p duos accipe Gētes qui de duob. filijs Noe exierūt. Monumenta aīarum ſunt corpora, per quæ fęditatem corporum oſtendebant.

Marc.5.a. Luc.8.d.

d *Sæui.* Marcus dicit quod nullus iā dæmoniacū poterat ligare. Lucas, catenis in deſerto agi, quia Gētes nullo vinculo legū poterant cohiberi. vnde deterius ſęuiebant in ſe, vel in alijs. Nec patuit in eis via prophetis & ſanctis autorib. vel per duos, Iudęos & Gētes accipe, qui nō habitabāt in domo .i. in conſcientia ſua non requieſcebāt, in monumentis manebant. i. in operibus mortuis delectabantur, nec ſinunt per viam fidei quam impugnant aliquem tranſire.

Diſcrepantia euangeliſtarū.

C ⁎ Euthym. In ſepulchris libenter morantur dęmones prauam opinionem hominib. immittere volentes, φ mortuorum

a Non diſcipuli, ſed nautæ & cæteri qui erant in naui.
Dormit vt homo, imperat vt Deus.

a nēs mirati ſunt, dicētes. Qualis eſt hic, quia 1
venti & mare obediunt ei? † Et cum veniſ- 2 3
b ſet Ieſus trans fretum in regionem Geraze
c norum, occurrerunt ei duo habentes dæ 4
Legio demi
d monia exeūtes de monumētis ſæui nimis, 5
ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam. 6

a Non eſt voluntatis confeſſio, ſed neceſſitatis extorſio, quia timent eius præſentiam. b Q. Nobiſcum nihil tibi eſt commune, ne quis ergo dicat, quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

Et ecce clamauerunt, dicentes. quid nobis
e & tibi Ieſu fili Dei? Veniſti huc ante tem- 7
f pus torquere nos. † erat autem non longe 8

a Significat irrationales & immundos homines.

g ab illis grex porcorum multorum paſcens,
In monte ſuperbiæ. De electis.
Dæmones autē rogabant eum dicentes. Si

a In eos dominati ſunt, qui in immundicia permanſerunt.

g eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porco †

a Permittit, vt ſit occaſio ſalutis hominum per interfectionem porcorum.

rum. Et ait illis. Ite. At illi exeuntes abierunt 9 10

D rū animę dęmones fiant, ſed circa propriorū corporum monumēta remaneāt, imo quibuſdā adhęreāt. Sed nequaquā id orthodoxo perſuadebūt. Si enim verū eſſet, nullo modo cruciatus diues orasſet Abrahā, vt Lazarū mitteret in mūdū, vt fratrib. ſuis ſignificaret, quæ circa ſe gererentur, ſed ipſe per ſeipſum hoc eis indicaſſet.

e *Ieſu fili Dei.* Hilarius. Magis ſuſpicari quam noſſe credendi ſunt.

Ambroſius. *Ieſu fili Dei.* tantum oportuit, non ſicut angelis, per hoc quod eſt vita & lux, ſed eis terrēdis per quoddam virtutis effectum, potentiam eius timent ad pęnam, ſed non nouerunt diuini conſilij diſpenſationem. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.

Rom.

Credebant dæmones aliquādo illum Dei filium eſſe, videntes ſigna. iterū propter nimiam infirmitatem quam videbāt in eo, non credebant.

E f *Ante tempus.* Sciebant enim ſibi futurā in Dei iudicio damnationem. Verba dæmonum diuerſe relata nihil habent ſcrupuli, cum ad vnam ſententiam redigi, vel omnia poſſunt dicta intelligi. Nec quod hic pluraliter, apud alios ſingulariter, quia & ibi dicitur quod legio nominatur, quia multa ſunt dęmonia. Marcus dicit porcos ire circa montē. Lucas in mōte fuiſſe, quia de tanto grege alij circa montem erant, fuerunt enim duo milia, vt Marcus ait.

Mar.5. Luc.8.

g *Torquere nos.* Pręſentia Chriſti tortura eſt eis. Vel, torquētur dum de corporibus eijciuntur, in quorum tortura delectabantur, ſicut præſentia Dei refectio eſt angelorum.

* Chryſoſt. Cum non poſſent ſe quod non peccaſſent excuſare, ne ante tempus pęnas darent, formidant. Ita qui terrenis vinculis teneri non poterant, victi nunc veniunt, qui in montes ferocitate ſe corripiebant, ad campos nunc humiles exeunt, qui aliorum itinera occupantes, neminem trāſire ſinebant, cum Chriſtum vidiſſent, confitentur.

Hom.2 ris imp

h *Mitte nos.* Nota multo minus eos ſua poteſtate nocere hominibus, qui nec pecoribus poſſunt.

Niſi quis more porci vixerit, diabolus in eū poteſtatem non accipit niſi forte ad probandum.

F ⁎ Tertul. Nec in porcorum gregem, diaboli legio habuit

Lib. de perfect

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dicentes qualis eſt. *q. d. non eſt homo purus, ſed verus Deus.*

2 Quia venti & mare obediunt ei. *ſicut creatura creatori.*

3 Et cum veniſſet. *Hic ponitur miraculum in creatura ſpirituali in dæmonum eiectione. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribitur miraculi operatio, & ſecundo ipſius diuulgatio, ibi.* Paſtores autem fugerunt. *Deſcribendo miraculum Euangeliſta, primo tāgit locum. Et cum veniſſet Ieſus trans fretum in regionem, &c. ideſt, vltra mare Galilææ, quod alibi dicitur ſtagnum Genezareth, a quadam ciuitate ſic nominatū quæ vocatur Genezar vel Genezareth, & eſt in alio littore ex oppoſito Galileæ. Cum eſſet igitur in regione Gerazenorum.*

4 Occurrerūt ei duo. *Mar. 5. a. dicitur quod erat vnus, et Luc. 8. d. dicendum quod non eſt contradictio, quia ſecundū veritatem erant duo dæmoniaci, ſed vnus erat famoſior & ſæuior altero, quia in eo erat legio dæmonum, vt ibidem dicitur, & ideo de illo faciunt mentionem Marcus & Lucas, nec tamen negant quin fuerit alius cum eo, quia vnitas concluditur in binario. Matthæus autem facit mentionem de vtroque. Sequitur.*

5 De monumentis exeuntes. *In talibus enim locis habitāt, dæmoniaci aliquando, vt per hoc dæmones ingerant terrorem hominibus de animabus defunctorum.*

6 Sæui nimis. *non quia dæmoniaci poſſint, niſi quantum permittit eis Deus, ſequitur.*

7 Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei. *Hoc dicunt magis ex coniectura quam per certitudinem, quia ille dæmon qui tentauit eum in deſerto erat acutioris ingenii, & tamen non potuit ſcire per certitudinem, vtrum Ieſus eſſet ille qui erat promiſſus ad ſalutem mundi & deiectionem diaboli, & multo minus iſti poterant hoc ſcire per certitudinem.*

8 Veniſti huc ante tempus torquere nos. *Ad cuius euidētiam conſiderandum, quod vſque ad iudicium eſt tempus meriti & demeriti hominum, & ideo ſicut ad illud tempus ſancti angeli habitant inter nos ad noſtram defenſionem, ita mali ad noſtram tentationem, & impugnationem. Licet autem ſecum portent ignem ſuum, tamen reputant ſe torqueri & affligi quando eiiciuntur ab hominibus, ne eis noceant, propter odium quod erga nos habent. Et quia ſi non poſſunt hominibus nocere in perſona, tamen appetunt eis nocere in ſubſtantia ideo rogabant Ieſum dicentes.* Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

9 Et ait illis: Ite. *concedendo eis petitionem ipſorum, vt patet per ſequentem effectum.*

10 At illi exeuntes abierunt in porcos. *Sed quæritur hic quare permiſit eos intrare in porcos & præcipitare eos? Dicendum, quod*

Quæſt.

Sæui forte

MORALITER.

3 *Et cum veniſſet Ieſus trans fretum.* Per duos nimis ſęuos poſſunt intelligi Paulus & Conſtantinus ante ſuam conuerſionem, qui perſequuti ſunt acriter eccleſiā, ſicut patet de Paulo Act. 8. & 9. Et de Conſtantino dicitur in legenda ſancti Silueſtri, Conſtantinus imperator cum multas ſtrages martyrum dediſſet, &c. ſed per Chriſtum ſanati, fuerunt valde manſueti.

Si eiicis nos mitte nos. Per hoc autem quod permiſit, ſignificatur quod homines vitam porcinam ducentes, in poteſtate dæmonum traduntur, & in infernum cum eis finaliter demerguntur.

Stanti- *Et aſcen-*

A habuit poteſtatē, niſi eā a Deo impetraſſet, tantū abeſt vt in oues Dei habeāt. Poſsū dicere peccatorūquoq; ſemitas tūc numeratas apud Deū fuiſſe, nedū capillos ſanctorum. Habere videtur diabolus propriā poteſtatem, ſi forte in eos qui ad Deū nō pertinent. Cæterū in domeſticos Dei nihil illi licet ex propria poteſtate, quia quando liceat, ideſt, ex quibus cauſis, exempla in ſcripturis ſignata demonſtrant.

* Auguſtinus. Dimiſit in porcos, vt oſtenderet diabolū in eis dominari, qui vitam porcorum gerunt.

* Euthimius. Student porcos occidere, vt horum damno contriſtati domini gregis, Ieſū non ſuſcipiant, & ita prædicatione Euangelii non ſuſcepta, tutius ad illam regionem reuertantur, & fiant poſteriora illius peiora prioribus.

a in porcos. Et ecce magno impetu abiit to-
(Ideſt ualde.)
tus grex per præceps in mare, & mortui
b ſunt in aquis. Paſtores autem fugerunt, & 1
venientes in ciuitatem nunciauerunt hæc
omnia, & de his qui dæmonia habuerunt.
c Et ecce tota ciuitas exiit obiriam Ieſu, & vi- 2
d ſo eo rogabant eum, vt tranſiret a finibus 3
eorum.

a *Et ecce magno* Dignior homo beſtiis. cum propter ſalutem duorū hominū duo milia porcorum perierunt. Liberato populo Gentium, increduli agunt malos ritus in abditis, cæca & profunda curioſitate ſubmerſi. D

b *Paſtor. autem fugerunt.* Quia etiā quidam principes impiorum & ſi fugiunt fidē Chriſti, tamen potentiam eius mirando nunciare non ceſſant.

c *Exiit ob.* Beda. Prodeūtes, ſignāt quoſdā cōſuetudine ligatos, mirari quidē & venerari legē Chriſti, ſed nolle pati, vnde tranſire rogant.

Et inuenerunt hominem (vt Lucas ait) veſtitum, & ſana mēte ſedere ad pedes Ieſu. Lucæ 8. e.

d *Rogabant eum.* rogāt non de ſuperbia ſed humilitate iudicātes ſe indignos, vt Petrus fecit, & vidua de Elia. Timebant, ne deſtrueret eos præſentia ſanctitatis eius, propter peccata ſua, ſicut deſtruxerat porcos. Ibid. 5. b. 3. Reg. 17. b.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

* *forte homines illius terræ peccauerant, & ideo demeruerant iſtud damnum ſibi fieri. Vel aliter dicendum, quod aliqua fecit ad ſignificandum quoddam aliud, ſicut Matth. 21 & Marc. 11. Maledixi ficui non habenti fructum ſed folia tantum, & tamen nulla ratio fuit ex parte arboris, quia vt ibidem dicitur, non erat tempus ficorum, &* B *ideo ratio maledictionis fuit ad ſignificandum maledictionem Iudæorum, quorum fructum boni operis quærebat Chriſtus, & tamen non inuenit in eis niſi folia tantum, ideſt, apparentiam bonorum operum. Sic Chriſtus permiſit dæmones intrare in porcos ad ſignificandum, quod dæmones habitant in immundis hominibus, ſicut porcus eſt animal immundum.*

1 Paſtores autem fugerunt, & venientes. *Hic ponitur miraculi diuulgatio, quia paſtores fugientes venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt hæc omnia. Sequitur.*

2 Et ecce tota ciuitas. *ad faciendum ſibi reuerentiam.*

3 Et viſo eo rogabant eum. *reputabant enim ſe indignos tanto doctore, ſicut ſuperius eſt dictum de centurione, quod reputabat ſe indignum tanto hoſpite. Item quia Chriſtus dimittebat eis illos curatos a dæmonibus ad eorum inſtructionem. vnde Marc. 5. dicitur,* E *quod Chriſtus noluit, quod ille qui habebat legionem ſequeretur ipſum, ſed magis prædicaret miraculum factum, & idem intelligendum eſt de alio qui erat cum eo. Vel aliter poteſt intelligi, quod iſti Gerazeni ex peccatis ſuis timebant offendere Chriſti præſentiam, & per conſequens incurrere maiorem pœnam præcedenti, & ideo rogabant eum diſcedere.*

CAP. IX.

a IN *ciuitatem.* Ne putes hanc eſſe Nazareth, quia Marcus dicit hoc eſſe factum in Capharnaū. Sed cū Nazareth ſit in Galilæa, in quocunque oppido Galileæ ſit, dicitur eſſe in ſua ciuitate. Sicut regnum in tot ciuitatibus conſtitutum dicitur Romana ciuitas, ita Galilæa dicitur ciuitas Chriſti, in qua eſt Capharnaum quaſi metropolis. Marc. 2. a. Marc. 2. a. Luc. 5. d. Ioan. 5. a.

b *Offerebant.* doctores ſunt, qui ſubleuant & offerūt Chriſto monendo & intercedendo. C

c *Fidem.* Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem ſic valuit aliena, vt intus & extra ſanaret hominem?

CAP. IX.

a ET aſcendēs Ieſus in nauiculam trāsfre-
(a De terra Geraſenorum. b Non ait in Nazareth, ſed Galilæam intellige.)
tauit, & venit in ci- 1
b uitatē ſuā. Et ecce 2
(a Animam, illecebris carnis reſolutam.)
offerebāt ei paraly-
(In corpore vbi iacet anima. In uoluptate ſeculi.)
c ticum iacentem in lecto. Videns autem 3
(a Non uecordiam agri. b In hoc innuit ſe Deum.)
d Ieſus fidē illorū, dicit paralytico. Cōfide 4

† d *Confide fili, remittuntur tibi.* Lucas dicit homo. q. d. peccaſti Ego Deus dimitto. Et vtrunque dixit Ieſus, quod vterque euangeliſta teſtatur. Humilis dominus filiū vocat, quē ſacerdotes dedignarētur tangere. Vel modo dimiſſis peccatis ſuis filius. Luc. 5. d.

Prius ſanatur anima, nec gratias agit, qui plus deſiderauit curam corporis. Ecce modus curationis prius dimittit peccata tollēs cauſam morbi, poſt curat corpus.

Quid F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

ET aſcendens. *In cap. præcedenti poſita ſunt quædā miracula ad confirmationem euangelicæ legis, hic cōſequenter declaratur virtus legiſlatoris. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur huius miraculi perpetratio, ſecūdo, credentium vocatio, ibi.* Et cū trāſiret inde. *& tertio eorum confirmatio, ibi.* Hæc illo loquente. *Prima in duas, quia primo in operatione miraculi ad declarationē ſuæ deitatis fides credentium approbatur, & ſecūdo infidelitas negantiū reprobatur, ibi.* Et ecce quidam de Scribis. *Circa primū Euangeliſta notat loca, vbi factum eſt hoc miraculum, dicens.* Et aſcendens Ieſus in nauiculam *vt. ſ. per nauigium de terra Gerazenorum rediret in Galilæam vnde illuc iuerat, vt patet in cap. præcedenti.* Diuiſio.

1 Et venit in ciuitatem ſuam. *ſcilicet in Capharnaum, quia ibi factum eſt hoc miraculum, vt Marcus dicit expreſſe 2. cap. Dicitur autem Capharnaum ciuitas domini, non quia ibi fuerit natus vel conceptus. Sed quia erat principalis ciuitas Galileæ, propter quod centurio. ibi manebat ad cuſtodiam totius terræ, vt dictum eſt cap. præcedenti. Nazareth autem vbi Chriſtus fuit nutritus & conceptus, erat quoddam oppidum vel vicus reſpectu illius, & ideo dicitur ciuitas ipſius Chriſti, ſicut Pariſius dicitur ciuitas alicuius nati in aliquo oppido iuxta Pariſium. Vel ſecundum alios dicitur ciuitas domini quia in principio ſuæ prædicationis multa miracula ibi fecit.*

2 Et ecce offerebant ei paralyticum. *Modus autem offerendi hic tacetur, ſed exprimitur Marc. 2. quia non potentes intrare ad Chriſti præſentiam propter turbam circunſtantem, de tecto domus ſubmiſerunt eum in lecto ante Ieſum, & hoc fuit magnum ſignum fidei ipſorum propter quod ſequitur.*

3 Videns autem Ieſus fidem illorum. *ſcilicet paralytici & offerentium. quod patet ex hoc quod ſequitur.*

4 Dixit paralytico. Cōfide fili remittuntur tibi peccata tua. *licet enim ſanitas corporalis vel aliquid huiuſmodi detur alicui propter alienam fidem, remiſſio tamen peccatorum non datur alicui ſine propria fide. Ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly illorum refertur tantum ad offerentes, ita quod propter offerentium fidem tantum ſit ſanatus. Dixit autem Ieſus.* Remittuntur tibi peccata. *ad modum*

MORALITER.

† *Et aſcendens Ieſus in nauiculam.* Sequitur.

2 *Et ecce offerebant ei paralyticum.* Per paralyſim quę priuat vſum membrorū corporaliū, ſignificatur peccatū mortale, quod priuat actum meritorium. Exiſtens. n. in peccato mortali priuatur greſſu meritorię affectionis, & tactu operationis, & guſtu ſuauitatis cęleſtis, & viſu diuinæ contēplationis, & auditu diuini ſermonis, & odoratu diuinę conſolationis, & cū ſuperuenit conſuetudo, tunc iacet in lecto. Hunc autem offerunt Chriſto orātes deuote pro ipſo. & ipſe offertur, quādo ipſis

A a *Quid eſt.* Nota infirmitates aliqñ cõtingere propter peccata,& ideo prius dimittuntur,vt ſalus reſtituatur. Quinque modis infirmitates cõtingunt, vel vt iuſtis meritũ per patientiam augeant,vt Iob.vel ad cuſtodiã virtutum, ne ſuperbia tentet, vt Paulus,vel ad corrigẽda peccata,ſicut Mariæ lepra,& huic paralytico,vel ad gloriam Dei, vt de cęco nato & Lazaro, vel ad initiũ pœnæ,vt Herodi,qua tenus hic videatur quid in inferno ſequatur. vnde, Duplici contritione conteret eos dominus.

†Mar.2.b. Luc.5.c Iob.2.b.2. Cor.12. Num.12.c. Ioh.9.d. Idem 11.c. Act.12.d. Ierc.17.d.

B Beda. Quid eſt facilius, Sed quoniam hoc ſpirituale nõ creditis, probetur ſigno viſibili quod non minoris conſtat eſſe potentiæ, vt in filio hominis latentem cognoſcatis potentiã maieſtatis, quæ poteſt dimittere peccata vt Deus.

Hom.30.in Matth.

⁂ Chryſoſtomus. Non dubiũ quin difficilius ſit curare animas:verum quoniam vnum patet,& alterum latet,ideo momentaneam paralytici curationem multi potius mirabuntur.

C ⁂ Theophylactus. Arguit ferme eos,dicens. Vos quidem putatis me blaſphemum, eo q, pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem eſt. Videtur autem vobis, quod ego per hoc effugium quæram, vt non reprehendar. Ego igitur ex corporis cura fidem vobis facio quod animas ſanem. Per rem minorem quidem,ſed quę difficilior videtur, confirmans peccatorum remiſſionem, quæ magna quidem eſt, ſed facilior vobis videtur, eo quod minor appareat.

fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce
a Quia in prophetis dicit dominus. Ego ſum qui deleo iniquitates. Cum ſit homo,quod Dei eſt arrogat ſibi.
1 quidam de ſcribis dixerũt intra ſe. Hic bla-
2 Sed Deum ſe eſſe,& occultorum cognitione,& operum virtute indicat.
3 ſphemat. Et cũ vidiſſet Ieſus cogitationes
Qua poteſtate cogitationes veſtras video,& peccata poſſum dimittere.
4 eorũ, dixit. † Vt quid cogitatis mala in cor-
a 5 dibus veſtris? Quid eſt facilius dicere, di-
Quod Deus ſolus nouit. a Quod ipſi viderent.
mittuntur tibi peccata tua,an dicere,ſurge
a Quia idem eſt filius hominis & Deus.
6 & ambula? Vt autem ſciatis, quoniam filius
a Non ad blaſphemantes,ſed ad diſcipulos,& ſunt verba Matthæi uel Chriſti.
hominis habet poteſtatem dimittendi pec-
Poſitus. Vt maius miraculum ſit.
b 7 cata in terra, tunc ait paralytico, Surge, tolle
c a Ne Chriſtiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum.
d 8 lectum tuum & vade in domũ tuam. Et ſurrexit, & abiit in domũ ſuam. Videntes autẽ
a Iam quodammodo credentes. b Id eſt hominem tam potenter operantem inter homines.
9 turbæ† timuerunt, & glorificauerunt Deum
10 qui dedit poteſtatẽ talem hominibus. Et cũ
11

D b *Tunc ait paralytico.* Ecce per remiſſionẽ pœnæ,dimiſſionem culpæ intellige.

E c *Surge.* Surge, eſt animam a carnalibus deſideriis abſtrahere. Lectum,eſt carnem a terrenis deſideriis ad voluntatẽ ſpiritus attollere. Domũ ire, eſt ad paradiſũ redire, vel ad ęternã ſui cuſtodiam, ne iterũ peccet.

d *Tolle lectum tuum & vade in domum tuam.* Vt quod fuit teſtimonium infirmitatis,ſit probatio ſanitatis.

Et ſurrexit. Magna virtus,vbi ſine mora imperiũ ſalus comitatur. Vnde merito, qui aderant relictis blaſphemiis ſtupentes,ad laudem conuertuntur tantæ maieſtatis.

F *Vidit*

NICOLAVS DE LYRA.

* modũ boni medici,qui primo remouet cauſam morbi, & tũc poſtea intendit curationi. Infirmitas autem hæc fuerat inflicta paralytico propter peccatum,& ideo Chriſtus primo remouet cauſam dicens. Remittuntur. & ex hoc inſinuat eum a paralyſi curandum,ſicut ſtatim patuit per effectum. Ad maiorem prædictorum intelligentiam ſciendum,quod infirmitas corporalis infligitur alicui a Deo multis de cauſis. Vno modo propter peccati punitionem, ſed non propter purgationem. Et talis infirmitas eſt quoddam præambulum pœnæ gehennæ,& inflicta eſt Herodi, Act.12.d.vbi dicitur, quod percuſſit eum angelus domini,eo quod non dediſſet honorem Deo, & cõſumptus a vermibus expirauit. Eodem modo fuit, de Pharaone, qui per flagella induratus eſt. Secundo modo infligitur ad peccati commiſſi purgationem, ſicut Nabuchodonoſor amẽtia ſeptem annorum,vt habetur Dan.4.Et ſimiliter Mariæ Magdalenæ vexatio dæmonum. Tertio mõ nõ propter peccatum commiſſum,ſed ad gloriam Dei manifeſtandũ,ſicut de cęco nato dicitur Iohan.9.ca. Neque hic peccauit neque parentes eius, ſcilicet vt cæcus naſceretur, ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo. Quarto propter humiliationem alicuius ne in ſuperbiam eleuetur,ſicut Paulus apoſtolus dicit de ſeipſo 2.Corinth.12.b. Ne magnitudo reuelationum extollat me,datus eſt mihi ſtimulus carnis meę, angelus Sathanę, qui me colaphizet. Quinto infligitur propter alicuius probationem,& patientiæ declarationem,ſicut patet de Iob.2. Vnde verſus. Iob probat,inclinat Paulum,ſeſe manifeſtat in cæco,purgat Mariam,punit Herodem. Et patet ſententia ex dictis.

Multis de cauſis infirmitas a Deo alicui infligitur.

1 Et ecce quidam de Scribis. *Hic ponitur reprehenſio negantiũ Chriſti diuinitatem,& primo ponitur eorum negatio,cum dicitur.* Et ecce quidam de Scribis. *id eſt,legis periti.*

2 Dixerunt intra ſe. *ſcilicet cogitando,quia verbum intrinſecum eſt conceptus mentis.*

3 Hic blaſphemat. *Blaſphemare eſt creaturæ attribuere illud quod eſt proprium Dei. Dimittere autem peccatum ſoli Deo conuenit. Per hoc ergo quod Chriſto blaſphemiam imponebant in hoc quod peccata dimittebat, patet, quia negabant ipſum eſſe Deum, dicentes eum eſſe purum hominem, ſed Chriſtus conſequenter eos conuenienter redarguit, oſtendens ſe eſſe Deum dupliciter. Primo quia reſpondet eorum cogitationibus, quas cognoſcere per certitudinem ſoli Deo proprium eſt,propter quod dicit.* Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum dixit.

4 Vt quid cogitatis mala. *imponendo,ſcilicet falſo mihi blaſphemiam. Secundo hoc idem oſtendit ſanando paralyticum per imperium tanquam propria virtute,quod eſt eiuſdem poteſtatis ſicut & peccata dimittere. Licet enim paralyſis virtute naturæ aliquando poſſit curari, non tamen ſubito nec ita perfecte vt ſtatim homo poſſit lectum in quo iacet portare,ſicut dicitur hic propter quod dicitur.*

5 Quid eſt facilius dicere,dimittuntur. *quaſi dicat æqualis poteſtatis eſt vtrunque. Ex quo concludit virtutem ſuæ diuinitatis perfectam,dicens.*

6 Vt autem ſciatis quoniam filius hominis habet poteſtatem in terra. *vt Deus,non vt homo purus.*

7 Tunc ait paralytico, Surge tolle lectũ tuum & vade in domum tuam,Et ſurrexit,& abiit in domum ſuam. *Sicut enim per literam habẽtem ſigillũ declaratur voluntas ipſius ſcribentis, ſic per ſignum quod eſt virtutis diuinæ manifeſtatiuum oſtenditur diuina virtus. Alii autem ſancti qui fecerunt miracula,faciebant hæc implorando diuinam virtutem,non imperando,& ſi aliquando in talibus imperabant,hoc non erat in virtute propria, ſed exprimendo virtutẽ Chriſti,tanquam miniſtri non domini, ſic aliquando imperabant dæmonib. vt recederẽt ab obſeſſis corporib. in nomine Chriſti & auctoritate eius.*

8 Videntes autem turbæ timuerunt. *Hic conſequenter ponitur huius miraculi effectus, quia turbæ hoc videntes timuerunt imponere ſibi blaſphemiam.*

9 Et glorificauerunt Deum. *id eſt,ipſum Chriſtum qui eſt virtus Dei patris.*

10 Hominibus. *ad eorum,ſcilicet ſalutem.*

11 Et cum tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio. *hic ponitur credentium vocatio,& primo circa eorum vocationem deſcribitur condeſcenſio ad peccatores, ſecundo ponitur eius reprehenſio contra murmurantes,ibi. Et videntes Phariſæi. Circa primum aduertendum, quod vocatio Matthæi, & iſtud conuiuium fuit ante curationem paralytici,de quo dictum eſt,ſed hic ponitur per recapitulationem. Vel ſecundum alios vocatio eius fuit ante,& conuiuium eius de quo hic ſcribitur fuit poſt, & vt conuenientius deſcribatur conuiuium,eius vocatio repetitur. Dicit ergo Euangeliſta,* Et cum tranſiret inde Ieſus vidit hominem ſedentem. *in quo ſolebant campſores ſedere, quod quidem negocium vix aut nunquam exerceri ſine peccato poteſt, vt dicit Gregor.*

Et

MORALITER.

† ipſis in orando cõformatur. Chriſtus autẽ fidẽ illorũ aſpicit,cũ preces eorũ exaudit,& paralyticus curatur,qñ peccatum a Deo ſibi dimittitur, & donatur ſibi gratia per quã ad actus meritorios reſtituitur,& inde Deus glorificatur.

Et

11 *Et cum tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio.* vocatio Matthæi ad apoſtolarum,ſignificat vocationẽ hominis ſecularis ad religionis ſtatum. Phariſęi vero murmurãtes ſunt homines maligni,religionis ſtatui detrahentes, quibus bene dicitur.

Euntes

A a *Vidit hominem.* Hic probabilius videtur, quod prætermiſſa memoret, cum 12. elegit ante ſermonem.
b *In telonio.* Telones Græce, Latine vectigal. Matthæus Hebraice, donatus, qui tantũ munus gratiæ accepit: Leui additus vel aſſumptus, quia diuina electio eũ aſſumpſit, & numero apoſtolorum addidit.
c *Matthæum.* Cæteri Euangeliſtæ propter verecundiam nõ appellant eum vulgo nomine, ſed Leui. Binomius enim fuit. Ipſe autem publicanum ſe nominat, ne quis a ſalute deſperet. Vocationem ſuam prætermiſſam hic videtur recordari, quia Lucas dicit 12. apoſtolos in mõte fuiſſe electos, vbi ſermo ſupradictus fuit.
Luc. 6. c. d *Surgens.* Beda. Lucas plenius dicit, relictis omnib. ſequutus eſt eum tam corpore quã mente. Non leuitate ductus, ſed veritate operum, & diuina potentia intus operãte tractus. Perfecta obedientia, & perfecta abrenunciatio, & lucra reliquit, cupidus ſequendi Chriſtum. Mar. 2. c. Luc. 5. f. Luc. 8. b. Ibid. 7. c.
B e *In domo.* Non dicit cuius, ſed Lucas exprimit, quia fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua. Quod congruit. Qui enim Chriſtum intus recipit, paſcitur multis delectationib⁹. Itaque dominus ingreditur, & in eius recumbit affectu. Ecce magna humilitas domini eundo ad peccatores. Etiam potentia doctrinæ conuerſione pœnitentium oſtenditur.

a De Galilæa. b Non tam corporeo quam miſerentis intuitu. c Pertinaciter lucris inhiantem.
a trãſiret inde Ieſus, vidit hominem ſeden-
b tem in telonio, Matthæum nomine, & ait 1
c a Amodo. b Non lucra.
d illi: Sequere me. Et ſurgens ſequutus eſt eũ. 2
¶ Elus Matthei.
e Et factum eſt diſcumbente eo in domo, ec- 3
a Qui publica vectigalia exigunt, & conducunt, & qui lucra ſeculi per negotia ſectantur.
f ce multi publicani & peccatores venientes 4
g ¶ Vt ab eo ſpiritualiter paſcantur.
diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius.
a Dupliciter errabant, quia & ſe iuſtos putabant cum ſint ſceleſti, & illos reos, cum iam pœniteant.
Et vidẽtes Phariſæi dicebãt diſcipulis eius: 5
¶ Quos lex damnat.
h † Quare cum Publicanis, & peccatoribus 6
i manducat magiſter veſter? At Ieſus audiẽs, 7
a ¶ Q. Vos deliro, quia non egere vos putatis. b Qui gratiam non quærunt.
K ait: † Non eſt opus ualentibus medicus, ſed
a Hos uno, quia pœnitendo dant locum gratiæ, ſed ſi ſanari vultis, Enn &c. b A temeritate vituperationis. c Diligentius ſcripturas inquirite.
l male habẽtibus. Euntes autem diſcite, quid 8
a ¶ Teſtimonium de propheta. b Sine miſericordia. 9 ¶ Sine compaſsione delinquentium.
eſt, † miſericordiam volo, & nõ ſacrificium.
a Miſericordiam ſequimini ſicut ego. b Falſo ſeſe iuſtificantes, dum in hoc ſunt. c Peccati attendentes. 10
m Non enĩ ueni uocare iuſtos, ſed peccatores, 11

D g *Peccatores venientes diſcumbebant.* Pœnitentes, exẽplo Matthæi veniam ſperantes: vnde Marcus dicit hic, quia multi ſequebantur eum. Infra 10. a.
h *Quare cum Publicanis.* Omnis quæſtio ex lege, quæ eſt iuſtitiæ tenax, miſericordiam non habet. Oẽs. n. declinauerunt. Sed eius auſteritatem miſſus filius Euangelij gratia temperauit. Prouocat ergo ad pœnitentiam peccatores, cuius cibus & potus, & ambulatio, & omnia quæ geſſit, ſaluti ſeruiunt. Marc. 2. c. Pſal. 13. a.
i *At Ieſus audiens ait.* Et ſuſceptos pœnitentes amplius in fide conſummat, & ſuperbos ad humilitatis & pietatis gratiam prouocat.
K *Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus.* Medicus eſt Chriſtus. Valentes, qui ignorantes Dei iuſtitiam, ſuam volunt aſtruere. Male habentes, qui conſcientia victi non ex lege, ſed ex gratia quærunt iuſtificari. Per Matthæi & Publicanorum vocationem fides gentium exprimitur, qui pri⁹ lucris mundi inhiabant, & nunc ſpiritualiter cum domino reficiuntur. Per ſuperbiam Phariſæorũ inuidia Iudæorum de ſalute gentium. Hi enim de ieiunio gloriantur, dum Publicani cum domino conuiuantur, quia qui legem ſequuntur, tamen cordis patiuntur, ſed qui Dei verbum recipiunt, eſurire non poſſunt. E
l *Euntes autem diſcite.* Tumentibus de falſa iuſtitia conſiliũ correctionis dat, vt ſcilicet per opera miſericordiæ miſericordiam quærant, & non contemptis pauperum curis per ſacrificia Deum placare confidant. vnde & ſuum miſericordiæ exemplum dat. *Non enim.* Vnde tres parabolæ adduntur apud Lucam, de Oue, & Drachma, & duobus filijs.

f *Ecce multi publicani.* Bonum præſagium: iam eius exemplo multi conuertuntur. Iam poſt ſe multos trahit, apoſtolus & doctor gentium futurus.
Mar. 8. b. Hieronymus. *Publicanis & peccatoribus.* Tertullianus dicit hos fuiſſe ethnicos, dicente ſcriptura: Non erit vectigal pendens ex Iſrael q. Matthæus non fuiſſet Iudæus, & ille qui cũ Phariſæo templum aſcendit, quod non faceret Gentilis. Et Lucas ait: Omnis populus audiens, & Publicani iuſtificauerunt Deum baptiſmo Iohannis baptizati. Dominus autem qui venit ad oues domus Iſrael, qui dixit: *Non eſt bonum ſumere panem fil. & mit. ca.* non conuiuatur cum ethnicis, cum id maxime caueret, ne legem ſoluere videretur, qui & diſcipulis præcepit In viam gentium ne abieritis. Infra 15. c.
C *Peccatores*

m *Non enim veni vocare iuſtos.* Nõne Nathanael, & Petrũ, & Andreã, & alios iuſtos vocauit? Lucas apertius dicit: *Non. n. veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiã.* Vocat ergo iuſtos, vt magis proficiant: pctõres, vt corrigantur. Vel non vocat iuſtos, dũ iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti, ſed qui peccata contitent. *Non enim veni vocare.* Lucas expreſſius dicit, in pœnitentiã, quia quos operib. iuſtitiæ deditos inuenit, vt Nathanael, & Petrum & Andreã, non ad pœnitentiam præteritorum inuitat, F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ait illi ſequere me.* Matthæum autem talibus occupatum vocauit, vt de gratia Dei nullus deſperet quantumcunque fuerit in vilibus occupatus.
2 *Et ſurgens, &c.* ſine aliqua dilatione, quia ſicut poterat mouere aurẽ exterius verbo, ita etiam interius mentẽ inſpirando, Sicut .n. paſſioni propinquus illos qui accipiẽdum ipſum venerãt, ſolo verbo proſtrauit, dicẽs Ego ſum, vt habetur ioh. 18. a. ita ſolo verbo poterat quoſcunque ad ſe trahere, & in hoc apparet virtus diuinitatis in eo.
3 *Et factum eſt. in domo.* ſ. Matthæi.
4 *Ecce multi publicani.* Fuerant enim ſocij Matthæi, & ideo recedens ab eis & volens ſequi Chriſtum, fecit eis conuiuium, ſicut de Eliſæo legitur 3. Reg. 19 q vocatus ab Elia, vt eũ ſequeretur mactauit par boum, & dedit ſocijs ſuis comedere, & ſic ſequutus eſt Eliam magiſtrum ſuũ, & hoc modo faciũt qui recedentes a ſocijs faciunt prius eis cautum ſuum, vel ſecundũ alios burdonem.
5 *Et videntes Phariſæi.* Hic ponitur reprehenſio contra multe murmurantes de pdictis, & primo cõtra Phariſæos, ſecundo, cõtra Iohãnis diſcipulos, ibi. Tũc acceſſerũt. Circa primum ſciẽdũ, quod Phariſæi in populo Iudæorũ reputabantur religioſi, vñ et'ã in habitu ab alijs quodãmodo diſtincti erant, vt videbĩ inferius. Videntes igitur Chriſtum cũ Publicanis et peccatoribus manducare, indigne ferebant & murmurabant dicentes diſcipulis eius.
6 *Quare cum publicanis, &c.* q. d. vos eſtis fatui, quia talem magiſtrum ſequimini.
7 *At Ieſus audiens, &c.* Reſpondit eis primo per rationem, quia ſenſibiliter videmus, quod medicus familiarius ſe dẽt habere ad infirmum, qui eo indiget quam ad ſanũ. Cum ergo Chriſtus ſit verus medicus animarum, vt dicitur in Pſalmis. Miſit verbũ ſuũ & ſanauit eos, ideo familiariter ſe debuit habere ad peccatores, qui ſunt infirmi infirmitate ſpirituali. Secundo reſpondet per auctoritatem quæ habetur Oſeæ. 6.
8 *Euntes autem diſcite, &c.* q. d. ite diligenter conſiderate illud quod ſcribitur Oſeæ 6.
9 *Quid eſt miſericordiam volo, & non ſacrificium.* q. d. ſi hãc ſcripturam conſideratis inuenietis me facere ſecundũ ipſam, propter quod concludit.
10 *Non enim veni vocare iuſtos.* licet aliquos iuſtos vocauerit ad augmentum gratiæ, vt Petrum, Andream, & conſimiles.
11 *Sed peccatores.* ſupple vocare ad pœnitentiam.
Tunc

MORALITER.

8 *Euntes autem diſcite quid eſt, miſericordiam.* Opus. n. magnæ miſericordiæ eſt peccatores ad pœnitentiam inducere, ad religionis habitum aſſumendum.
Tunc

Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Iohannis dicentes. Per iſtos qui iactauerunt ſe de frequenti ieiunio ſignificantur hypocritæ dicentes cum Phariſæo, Luc. 18. b. Ieiuno bis in ſabbato, quibus reſpondetur.

A uitat, ſed ad perfectum vitæ perfectioris vocat: illis verò ad pœnitentiam qui peccatis grauioribus inuoluti erāt. Vel nō eos vocat qui iuſtos ſe reputant, quia & hi ſi conuertuntur, iam non iuſti ſibi videntur.

a *Diſcipuli autem tui nō ieiunant.* Iohānes, Marcus & Lucas ita hoc narrant. q. alij aliqui de hoc quæſierint. Vnde ſciēdum hoc a plurib. eſſe quæſitum. Tribus de cauſis reprehēdendi ſunt diſcipuli Ioannis, quia de ieiunio ſe iactant, & quia calumniantur quem ſciebant a magiſtro eſſe prædicatum, & iungūtur Phariſæis quos magiſter eorum condemnauerat. Spiritualiter diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant, quia qui opera legis vel traditionē hoīum ſequitur, vel qui ēt vocem Chriſti tātum ante percipit, abſtinens a bonis, ieiuno corde tabeſcit. Sed qui Chriſto adhæret, reficit. Iohannes vinum & ſiceram nō bibit,
B quia abſtinētia meritum auget, cui nulla eſt potētia naturę. Dominus aūt qui peccata poteſt cō donare, cur a peccatoribus declinaret, quos abſtinentibus poterat facere iuſtiores? Ieiunauit & Chriſtus, ne præceptum declines. Manducat cum peccatoribus, vt gratiam & poteſtatem intelligas.

ad pœnitentiam.
Matt. 2. c. Diſcipuli Ioh. triplici ratione reprehēdendi ſunt.
thalami nuptialis.
Luc. 1. b.
aſſumentum

a *Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Iohan- 1
a Superba interrogatio, & plena de ſupercilio Phariſæorum.
nis dicentes: † Quare nos & Phariſæi ieiu- 2
namus frequenter, diſcipuli autem tui non 3
a Auſert ieiunium triſtitiæ a diſcipulis propter præſentiam ſuam. b Id eſt, domini.
b ieiunant? Et ait illis Ieſus: Nunquid poſſunt 4
¶ Apoſtoli quos de eccleſia genuit. a Chriſti. b Ieiunio affligi. dum eos oportet de ſponſi præſentia gratulari: Spirituali enim ieiunio nondum ſunt apti, donec me aſſumpto ſpirituſancto ſint confirmati. 5
c filii † ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt
a Tempore paſsionis.
ſponſus. Venient autem dies, cum auferetur 6
¶ Non ſolum a cibis.
d ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Nemo 7
e autem immittit † commiſſuram panni † ru- 8
f a Si autem hoc ſolum eis importune traditur quibus præualet. vetus conſuetudo, cito quod habent auferetur. 9
dis in ueſtimētum uetus: Tollit enim † ple- 10
¶ Veteri ſcilicet.
g nitudinem eius a ueſtimento & peior ſciſ- 11

giſtri ſui voci rñdit, vt vel illi crederent, & non cogerēt tpe D ſponſi læta triſtis intrare ieiunij, quia qui quærit ſponſam, ieiunia ſeponit, relinquit auſtera, totū ſe dat gaudiis, epulis indulget, totus blandus, totus amabilis incedit, & facit totū qđ ſponſæ tenera requirit affectio. Chriſtus ergo qui tunc eccleſiam deſponſabat, indulgebat menſis, conuiuantibus ſe non negabat, donec diuinis humana coniungeret.

d *Et tunc non ieiunabunt.* Luctus de abſentia ſponſi, nec ante incarnationē defuit in patribus, nec poſt paſſionem, niſi quamdiu in carne cum diſcipulis conuerſatus eſt.

Allegorice. Quamdiu nobiſcum eſt lætamur, cum propter peccata recedit, tunc indicendus eſt ieiunij luctus.

✲ Tertullianus. Certe in euangelijs illos dies ieiunijs determinates petant (Montani) in quibus ablatus eſt ſponſus, & hos eſſe iam ſolos legitimos ieiuniorum Chriſtianorum abolitis legalibus & propheticis vetuſtatibus.

Se. Aduer chicos monta ex hę poſt P ſtē qu mam impe politi
E
† plē ſupplē tum.

e *Ieiunabunt.* A mundi amore, non ſolum a cibis. Spirituale enim ieiunium cum ſit pars vitæ nouæ, nondum eis conuenit, qui per alia dediti ſunt veteri vitæ.

b *Nunquid poſſunt.* Quaſi dicat. Facturi eſtis, vt lugentes ieiunent, quia eſtis ſponſum occiſuri. *Nunquid poſſunt.* De vtroq; luctu vel ieiunio, qđ eſt in tribulatione vel gaudio rñdet. Cū ablatus erit ſponſus, tunc erunt in mœrore & luctu, donec p̄ ſpiritumſanctum conſolatio tribuatur. Quo dono percepto, ieiunium, quod fit per lętitiam iā renouati in vitā ſpiritualem, celebrabunt, nec ſolum a cibis, ſed ab omnib. terrenis.

c *Lugere quamdiu cum illis eſt ſponſus.* Hoc verbo exprimit illud ieiuniū quod pertinet ad humilitatē tribulationis: illud alterum qđ pertinet ad gaudiū mentis ad ſpūalia ſuſpenſæ, & iō a cibis corporeis alienatę. ſequentib. ſimilitudinib. de panno nouo ſignat, oſtendens quod carnalibus, & ob hoc veterem ſenſum adhuc trahentib. hoc genus ieiunij nō cōgruat, quia dum ita carnales ſunt, perfectionem nouæ vitæ habere non poſſunt. Quod hic ait lugere, Marcus & Lucas dicunt ieiunare. vnde & ipſe: Poſtea ieiunabunt, non lugebunt.

* Petrus Chryſologus. Interrogatus Iohannes, ſponſum eſſe ſic teſtatus eſt Chriſtum. Qui habet ſpōſam ſponſus eſt, amicus autē ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet pro
C pter vocem ſpōſi. Cōuenienter ergo diſcipulis Iohānis magiſtri

f *Nemo autē.* q. d. carnales nondum fide paſſionis & reſurrectionis ſolidati, non poſſunt ſeueriora cōtinentię pręcepta ſuſtinere, ne per auſteritatem ēt fidē perdant. Sunt ergo diſcipuli quaſi vetus veſtis cui inconuenienter nouus pannus aſſuitur, i. aliqua pars doctrinæ quæ ad nouę vitæ temperantiā pertinet, quia ſi hoc fiat, ipſa doctrina quodāmodo ſcinditur, cuius pars de ieiunio ciborum importune traditur, cum illa doceat generale ieiuniū ab omnib. voluptatibus, cuius pannum, i. partem quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri vſui deditis impertiri, quia & illinc videtur. q. conciſio fieri, & ipſi vetuſtati non conuenit.

✲ Petrus Chryſologus. Antiquam legis ſupellectilem dicit Iudaicis ſtudijs attritā, corruptis ſenſibus, ſectis ſciſſam, puris actibus obſoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum nō ſciſſuræ partem, ſed principium texturæ. Tunc enim primum regalis indumenti tela de Chriſti vellere texebatur, de vellere quod dabat Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Sermo

g *Tollit enim.* i. perfectio nouæ vitæ quæ vna eſt diuidit, & veteri fides quam habet aufertur, cui perfectio noue debebat. F
Neque

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc acceſſerunt. *Hic reprehendit Iohannis diſcipulos, & primo ponitur eorum interrogatio maligna, ſecundo. Chriſti reſponſio benigna, ibi. Et ait illis Ieſus. Circa primum notandum, quod diſcipuli Iohannis in tribus deficiebant, primo quia de ſua abſtinentia ſe iactabant dicentes.*

Diſcipuli Iohan. in tribus deficiebant.

2 Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequēter. *quia talia ſunt facienda in ſecreto, vt ſupra dictum eſt, cap. 6. c.* Tu autem cum ieiunas, &c. *Secundo, quia phariſæis ſe coniungebant dicentes; Nos & Phariſæi, quia audierant Ioh. magiſtrum ſuum Phariſæos redarguentem, & dicentem ſupra c. 3. d. Progenies viperarum, quis demonſtrabit vobis fugere a ventura ira? Tertio quia Chriſtum arguebant ex defectu abſtinentiæ in diſcipulis dicentes.*

3 Diſcipuli autem tui, &c. *Defectum enim diſcipulorum retorquebant in magiſtrum, de quo tamen audierant Iohannem dicentem,* Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, *Ioh. 1. d.*

4 Et ait illis Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio: in qua oſtendit, quod ieiunium corporale non competebat ſuis diſcipulis pro illo tempore, quia duplex eſt ieiunium. Quoddam quod ordinatur ad carnis refrenationem, & ad contemplationem diſponit, & iſtud non competebat diſcipulis Chriſti, quando erat cum eis corporaliter, & hoc eſt quod dicit.*

5 Nunquid poſſunt filii ſponſi. *i. Chriſti qui eſt ſponſus eccleſiæ.* Lugere, &c. *Sequitur.*

6 Venient autem dies, &c. *quantum ad præſentiam corporalem, ſcilicet in paſſione & aſcenſione in cælum.*

7 Et tunc ieiunabunt. *q. d. tunc competet eis tale ieiunium. Aliud eſt ieiunium quod ex plenitudine & perfectione cōtemplationis procedit, quale fuit Moyſi ieiunium in monte, quanto enim anima eſt in contemplatione magis eleuata, tanto eſt pauciori alimento contenta, vnde & 10. ethicorum dicit Philoſophus, quod felix contemplatiuus eſt pauciſſimis contentus. Et tale ieiunium nō competebat diſcipulis, quia adhuc erant rudes & imperfecti, ſed prius debuerunt per charitatem ſpiritusſancti innouari, quod factum eſt die Pentecoſtes, quando fuerunt per gratiam ſanctiſpiritus innouati, & tunc debuerunt incipere nouum modum viuendi, & hoc eſt quod dicit Saluator per duplex exemplum. Primum ponitur hic.*

8 Nemo autem immittit. *i. iuncturam ſeu ſupplementum.*

9 Panni rudis *ſ. noui, quia in nouitate eſt ſpiſſior.*

10 In veſtimentum vetus. *quia hoc cauſat deformitatem ſeu pulchritudinem a veſtimento.*

11 Et peior. *quia propter deformitatem non coniungitur ſordide*
* cum

MORALITER.

5 *Nunquid poſſunt, &c.* q. d. Nō. Iſti filii ſūt de nouo per baptiſmū ex eccleſia & Chriſto generati, & iſtis nō ſūt ieiunia imponēda, quia ſicut dicit Gal. 5. d. *fructus ſpiritus eſt charitas. gaudium, pax, &c.* ſed cū auferetur ab eis ſponſus per mortale peccatum, tūc ieiunandum eſt eis per pęnitentię effectum.

8 *Nemo autem immittit commiſſuram,* hic dicit nouus pannus rudis, Per quem & per vinū ſignificatur nouitas ſacramētorum eccleſiaſticorum, quæ non ſunt adminiſtranda hominibus in veſtutate peccatorum manentibus.

Hæc

A a *Neque mittunt.* Eoſdem diſcipulos veteribus vtrib. cōparat, quos nouo vino. i. ſpiritualib. præceptis facilius dirumpi, quā id poſſe continere dicit. Sed poſt aſcenſionē accepto ſpiritu facti ſūt vtres noui. Aliter. Vtres veteres ſunt Scribæ & Phariſei. Pannus nouus, & vinum nouū, pręcepta euangelij. quę nō poſſunt ſuſtinere Iudæi, ne maior fiat ſciſſura, cū quibus Galathæ præcepta legis miſcebant, in vtres veteres vinum nouum mittentes. Conueniunt autem hæc præcepta euangelica apoſtolis, non his qui traditionib. maiorum deprauati ſinceritatē præceptorum Chriſti nequeunt cuſtodire.

Diſtat inter nouum vinum & veſtimentum. Vino intus reficimur, veſte foris tegimur. Veſtis ergo ſunt bona opera, quæ foris quibus coram hominibus lucemus. Vinū, feruor fidei, ſpei & charitatis, quo in conſpectu in nouitate ſenſus intus reformamur.

B ✠ Aug. A ſcitę ab vtre appellati ſunt, Ἀσκὸς. n. græcè, latinè vter dicitur, quem perhibentur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipſi ſint euangelici vtres noui nouo vino repleti, ac ſi vero Chriſtus ebrietatem, & Menadum bacchantumque choreas hac ſententia ſuis commendaret.

a Nouę vitæ myſteria non ſunt committenda mentibus nondū innouatis.

a ſura fit. Neque mittunt vinū nouum in v- 1

a Quod ſi fit, nec rudes mentes hoc pati poſſunt.

tres veteres: Alioquin rumpuntur vtres, &

a Ipſa, doctrina nihil prodeſt. b Ipſæ mentes pondere pręceptorum ſuffocantur.

vinum effunditur, & vtres pereūt. Sed vi-

a Noua myſteria mentibus innouatis committuntur, b Doctrina memoriæ traditur, & mens non eſt ſine fructu.

num nouum in vtres nouos mittūt & ambo conſeruantur. † Hæc illo loquente ad 2

b eos, ecce princeps vnus acceſſit, & ado- 3

rabat eum, dicens. Domine filia mea mo- 4

Incarnatus. a Miſericordiæ vel potentiæ. 5

do defuncta eſt, ſed veni, impone manum

a Ad deuotionem patrum reſpiciens, Iudæis prius verbum vitæ per ſe & per apoſtolos prædicauit.

tuam ſuper eam, & uiuet. Et ſurgens Ie- 6

ſus ſequebatur eū, & diſcipuli eius. † Et ec-

a Eccleſia gentium. b Carnalium delectationum.

c ce mulier quæ ſanguinis fluxū patiebatur 7

a Superabundans. b Fide. c Poſt aſcenſionem. Quia eum ſequitur. d Manu fidei.

d duodecim annis, acceſſit retro, & tetigit 8

e 9

D vel illuminatus, quia accepit verba vitæ dare nobis.

Vidēs dominū in carne venturum, cadit ad pedes eius dicens. Qđ infirmū eſt Dei, fortius eſt hominibus. Pro filia rogat. i. pro ſynagoga, quæ ſola lege inſtructa vnica ei erat, quæ lege & prophetis educata, poſtq̄ filios Deo generare debuit ſpirituales, erroribus languens, in peccatis moritur. Prius pro ea patres rogauerunt, tamē magna fides gentium prius impetrauit. Synagoga in ciuitate legis, vt in domo in qua vnius Dei cultus eſt, moritur & ſuſcitatur. Hæc non in domo, non in vrbe, a qua per legem excludebatur, ſed in itinere a domino ſanat. Vnde & apoſtoli. *Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & in: & c. ec. con. ad gentes.* Act. 13. Secundum Marcum & Lucam, mulier omnem ſubſtantiā in medicos erogauit, nec curari potuit, quia quanto magis gentilitas vires naturalis induſtriæ ad philoſophos expendit, qui recte viuendi præcepta hominibus, ſe dare promittebant, tanto minus poterat a ſordibus liberari, ſed vbi cæleſtem medicum cognouit adeſſe, cępit remedium ſperare & quærere. Mar. 5. c. Luc. 8. f.

E * Chry. Opus etiā ſermonib. adiungitur, vt Phariſæi magis confunduntur. Nam & qui acceſſit, ſynagogę princeps erat, & luctu magno premebatur.

b *Ecce princeps vnus acceſſit.* Marcus & Lucas dicūt archiſynagogū nomine Iairum & filiā nō mortuam, ſed morti proximā. Sed Matthęus cauſa breuitatis dicit rogaſſe, quod conſtat factū eſſe, nec attendit verba patris, ſed qđ cogitauit & voluit. Ita. n. deſperabat, vt potius vellet reuiuiſcere, quā nō putabat viuam inueniri poſſe. Vtrunque. n. petitū eſt, vt vel morientē ſaluaret, vel mortuam ſuſcitaret. *Ecce princeps.* Archiſynagogus, Moyſen ſignificat. Dicitur Iairus. i. illuminans vel

C

c *Mulier quæ.* Salutem Iudæis paratam, ſpe certa præripuit gentilitas,

d *Duodecim annis.* Duodecim annis fluxit, ſicut & illa filia crenerat duodenis, quia ex quo ſynagoga cępit Deo familiari, cępit gentilitas idololatria & peccato polluí.

e *Acceſſit.* Credidit, dixit, quia his tribus fide & opere omnis ſalus acquiritur. F

Si

NICOLAVS DE LYRA.

* *cum veteri panno, & ſic de facili cauſatur ruptura maior in veteri. Secundum exemplum ponit ad hæc d.*

1 Neque mittunt. *quia tunc eſt in ebullitione, cætera patent. Et his vult concludere, quod ea quæ ſunt perfectionis magnæ, non ſunt imponenda hominibus, donec ſpoliati fuerint veteri vita.*

2 Hæc illo. *Hic ponuntur quædam miracula ad diſcipulorum confirmationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo narrat ad hæc quædam miracula in ſpeciali, ſecundo, multa concludit in generali, ibi.* Et circuibat. *Prima in tres, ſecunda tria miracula quæ narrat. ſecūda. ibi.* Et tranſeunte. *tertia ibi.* Egreſſis autem illis. *Prima in tres, quia primo incipit narrare primum miraculum, ſecundo interponit quoddam aliud in medio factum, ibi.* Ecce mulier. *tertio reuertitur ad primum, ibi.* Et cum veniſſet. *Primum autem miraculum fuit de ſuſcitatione cuiuſdam puellæ defunctę, & hoc incipit narrare dicēs.* Hęc illo, &c. *hoc eſt ad Iohannis diſcipulos, reprehendendo eos, vt patet ex præcedentibus.*

3 Ecce princeps. *Qualis autem fuit princeps iſte, non exprimitur hic, ſed habetur Mar. 5. & Luc. 8. vbi dicitur, quod erat princeps ſynagogæ. Iudæi enim habebant tantum vnum templum, vbi poterant offerre & immolare ſ. in Ieruſalem, ſed in alijs ciuitatibus & villis habebant loca determinata, in quibus conueniebat populus ad orandum & audiendum verbum Dei, & tractandum de his quæ pertinebant ad communem vtilitatem populi, & ille qui præerat cuius auctoritate congregatio fiebat, dicebatur princeps ſynagogæ, talis erat iſte qui acceſſit ad Ieſum.*

4 Et adorabat eum. *faciendo ſcilicet ſibi reuerentiam debitam dicens.*

5 Domine filia. *Marcus autem dicit, quod dixit eam eſſe in extremis. Lucas autem quod moriebatur, & hoc eſt verum quando pater receſſit ab ea, & venit ad Ieſum, ſed antequam Ieſus veniret ad domum patris eius, filia mortua eſt, propter quod nuncij ſuperuenerunt de domo, qui dixerunt. Noli vexare magiſtrum, quia defuncta eſt filia tua, credentes quod Chriſtus non poſſet ſuſcitare eam a mortuis, licet poſſet eam ſanare. Matthæus igitur iſta omittit, vt breuius ſcribat, & accipit patris verbum ab illo tempore quo recipit nuncium, quia aſſecuratus per Chriſtum dicentem ſibi. Confide. vt dicit Marcus, credidit ipſam ſuſcitandam per ipſum.*

6 Et ſurgens Ieſus. *pergens. ſ. ad domum eius propter fidei ſuæ meritum.*

7 Et ecce mulier. *Hic interponitur miraculum de ſanatione mulieris hæmorroiſſæ, quod fecit Chriſtus in via eundo ad ſuſcitationem puellæ. Quod fecit Chriſtus duplici de cauſa. Prima fuit, vt oſtenderet nobis, quod non ſolum in termino, ſed in via debemus bonis operibus occupari. Secunda fuit, vt per miraculū factum in via archiſynagogus hoc videns certificaretur de ſuſcitatione filiæ ſuæ in termino. Dicit igitur euangeliſta.* Et ecce mulier, quę fluxum, &c. *Hoc exprimitur vt oſtendat infirmitatis prolixitatem, & curationis difficultatem.*

8 Acceſsit retro. *Chriſtus enim erat in turba magna, vt dicunt Marcus & Lucas, & ideo non poterat de facili habere acceſſum ad eum.*

9 Et tetigit fimbriam veſtimenti eius. *Chriſtus enim portabat veſtimentum ſuum ad modum Iudæorum. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod populus Iudaicus de quo Chriſtus erat naſciturus ſecundum carnem, debebat pollere quadam ſanctitate ſpeciali*

Do- ✠ præ

MORALITER.

2 *Hæc illo loquente.* Princeps iſte fuit archiſynagogus, per quē ſignatur archiepiſcopus, cuius filia dicitur quælibet ſuffraganeorum ſuorum eccleſia, quæ tunc moritur quando errore aliquo in fide vel moribus deprauatur, & tunc archiepiſcopus debet erga Deum quantum poteſt pro ſuſcitatione eius laborare.

7 *Et ecce.* Hęc mulier gentilitatē ſignat, quæ fœdata fuit effuſione ſanguinis martyrum tēporib. duodecim imperatorū

† quorum

Corde credebat ad iuſtitiam.
fimbriam veſtimenti eius. Dicebat enim 1
a Si ſuſcepero fidem incarnationis ejus.
a intra ſe. Si tetigero tantum veſtimentum 2
a Ab omni iniquitate mundabor. b A iudicio ad miſericordiam. c Quia quos præſciuit & prædeſtinauit, hos & vocauit.
eius, ſalua ero. At Ieſus conuerſus & videns 3
a Habe ſpem. a Ideo filia quia Fides tua
b eam, dixit. Confide filia. † Fides tua te ſal- 4
a Iam in eo quod credidiſti. b Ex illa hora, dominici aduentus, cœpit habere ſalutem.
uam fecit. Et ſalua facta eſt mulier ex illa
Aſſumptis electis gentium, fides Chriſti prædicatur in populo Iudæorum.
hora. Et cum veniſſet Ieſus in domum prin 5
c d cipis, & vidiſſet tibicines & turbam tumul- 6
a Dimitte perſuaſiones, quia quidquid mentiamini de Chriſto, electio ſalua erit.
e tuantem, dicebat. Recedite, non eſt enim 7
a Non fornicata eſt poſt deos alienos. b Quia Deo viuunt omnia. c Quod faciunt Iudei aſſenſum dare nolentes veritati. 8
f mortua puella, ſed dormit, & deridebant eũ. 9 10
g h Et cum eiecta eſſet turba, intrauit & tenuit 11 12

A a *Si tetigero.* Fimbriam non veſtẽ. Quia non vidit in carne dominum, ſed ſuſcepit per apoſtolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit.

※ Hilarius. Eſt autem in ſimplici intelligentia magna virtutis dominicæ admiratio, cum poteſtas intra corpus manẽs rebus caducis efficientiam adderet ſanitatis, & vſque in fimbriam operatio diuina procederet. Non enim diuiſibilis & comprehenſibilis erat Deus, vt corporea re clauderetur.

Hom. 32. in Matth. ※ Chryſoſtomus. Non aperte ſed occulte cum fide veſtem ipſi⁹ tetigit. Cum fide, dixi, quoniam non dixit, liberabor me ab hac ægritudine, ſi veſtem eius tetigero, an non? Sed non dubitans, ſanitatem ſe ab eiuſmodi tactu conſecuturam, acceſſit.

Lib. 5. * Optatus. Videns a filio Dei tãtas celebrari virtutes, proceſſit in turbam, videt & medicum, videt & populum, cogebat illam dolor vt medicinam peteret, B pudor impediebat ne cauſam coram maſculis indicaret, inuenit conſilium tacita fides. Mittam inquit, manum meam & tangam fimbriam veſtimenti huius, & ſana fiam.

Li. 4. in Leuit. * Cyrillus Alexand. Sacrificiũ vnũ & perfectũ immolatus eſt Chriſtus. Huius ſacrificii carnẽ ſi quis tetigerit continuo ſanctificabitur, ſi immundus eſt, ſanabatur, ſi in plaga eſt. Sic denique intellexit & illa quæ profluuium ſanguinis patiebatur, quia ipſe eſſet caro ſacrificii, & caro ſancta ſanctorũ, idcirco acceſſit ad ipsã. Ipſa quidẽ carnẽ ſanctã contingere nõ audet, nondũ n. mundata fuerat, neque quæ perfecta ſunt, apprehenderet, ſed fimbriã tetigit veſtimenti, quo ſancta caro tegebatur, & fideli tactu virtutem elicuit ex carne, quæ ſe ab immunditia ſanctificaret, & plagam quam patiebatur, ſanaret.

Lib. 7. Hiſtoriæ c. 14. * Euſebius Caeſarien. Ante fores huius mulieris, accepimus æream huius imaginem in genu inclinatam, & paſſis ante manibus ſupplicanti ſimilem conſpici. E regione autẽ illius alteram ex eadem materia viri rectam effigiem ſtare, decenter C diploidẽ indutã, manumque ſuam illi protendentem. Huius ad pedes peregrinũ quoddam herbæ genus naſcitur, qđ cũ ad diploidis oram aſcenderit, omniũ morborũ medicamentum exiſtit, quam quidem ſtatuam Domini Ieſu imaginem dicunt exprimere. Manſit autem ad noſtram ætatem. D

b *Confide filia.* Credidit vtique quæ petiit, ſed inculcat robur, & perſeuerentiam fidei.

c *Vidiſſet.* Tibicines ſunt carmen lugubre canentes. Hi ſunt magiſtri mœrore ſuo ſubditos demulcẽtes, & turbam Iudæorum aduerſus doctrinam Chriſti calcitrantium.

d *Et turbam.* Quia ſynagoga lætitiam dominicæ inhabitationis pro infidelitate amiſit, q. inter flentes & eiulantes mortua iacet. Solum iudicium patebat, cum expulit gentes dicens. Nõ ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt. Non quod ſine miſericordia eſſet Deus, vel eius iudicium, ſed poſt pãtum in ſuſceptione.

※ Chryſoſtomus. Chriſtus tibias vniuerſas proiecit, parentes autem puellæ introduxit, ne poſſet dici, quod aliter curauit, ſed & ante reſuſcitationẽ puellæ, ſermone ſpem erigit. Vnde dicebat, *Recedite, non eſt enim mortua puella, ſed dormit.* E

e *Non eſt.* Vobis mortua eſt. Deo autem qui ſuſcitare poteſt, dormit tam in anima quam in corpore.

f *Et deridebant eum.* ※ Chryſoſtomus. Quoniam ſolent homines facta præteritaque ſigna credere, ſuis ipſorũ verbis & riſu eos præoccupat, quod & in Lazaro fecit cum dixit, vbi poſuiſtis eum.

g *Et cum eiecta eſſet.* id eſt cum reprobati eſſent irriſores, intrauit in electorum mentes.

Moraliter. Turba curarum eiicienda eſt; vt anima reſurgat. Secundum Lucam eiecta turba nullus adhibetur, niſi Petrus Iacobus & Iohannes, & pr̃ & mater puellæ, q͞a blaſphemis & irriſoribus non ſunt reuelanda myſteria, ſed fidelib. qui honorent. Vnde alibi: *Iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis.*

h *Et tenuit manum.* Niſi prius manus Iudæorũ q̃ ſanguine plenæ ſunt, mundatæ ſint a morte, nõ reſurgunt. Tenuit manum leproſam Moyſi, per quod carnalia opera ſpiritualiter intelligi fecit. Moraliter. Puella ſignat peccati delectationem F ad-

NICOLAVS DE LYRA.

* *præ aliis populis, & ab eis diſtingui. & ideo data eſt eis circũciſio, vt quoddã ſignum diſtinctiuum in carne. Similiter data eſt eis lex, vt haberent quendam ſpecialem modum viuendi. Similiter præceptum fuit eis in habitu diſtingui, vt patet Nume. 15. d. Loquere de filiis Iſrael, vt faciant ſibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas. Vittæ enim hyacinthinæ quæ erant cæleſtis coloris deſignabant, quod debebant habere conuerſationem eminentem præ cæteris, ſecũdum quod Paulus dicit ad Phil. 4. Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt, vnde ſequitur ibidem Nume. 15. d. Vt recordentur mandatorum Dei, & ſint ſancti domino Deo ſuo. Talem ergo veſtem portabat Chriſtus, ſicut & alia legalia obſeruauit vſque ad paſſionem, & ideo mulier tetigit fimbriam, quia illud quod eſt in angulo pallii quod eſt a parte poſteriori, facilius poteſt attingi.*

1 Dicebat enim. *ſ. credendo.*

2 Si tetigero. *non quia veſtimenta habeant aliquam virtutem ſanandi, ſed quia per hoc declaratur virtus illorum quorum ſunt veſtimenta.*

3 At Ieſus. *approbans ipſius fidem.*

4 Dixit. Confide. *patet litera.*

5 Et cum veniſſet. *hic reuertitur ad narrandum miraculum primo propoſitum de ſuſcitatione puellæ dicens.* Et cum veniſſet, &c. *Diuerſæ melodiæ excitant diuerſas paſſiones in homine. Aliquæ enim excitant audaciam, ſicut patet in bellicis tubis, & aliquæ deuotionem, vt patet in canticis eccleſiaſticis, & aliquæ lætitiam, ſicut patet in diuerſis inſtrumentis muſicis, & aliæ excitant fletum & lamentationẽ, & talibus vtebantur antiquitus in ſepulturis magnarum perſonarũ, vt prouocaretur multitudo ad fletum. Et tales dicuntur hic tibicines. carmen. ſ. lugubre cantantes.*

6 Et turbam tumultuantem. *Id eſt, lachrymantem & eiulantem, & illud vocatur tumultus, quia cauſat ſonum confuſum. Sequitur.*

7 Non eſt mortua puella. *quia licet eſſet mortua ſecundum viã naturæ, tamen non erat mortua illi qui poterat eam ſuſcitare:*

8 Sed dormit. *Quod dicit, quia poterat eam ita faciliter ſuſcitare, ſicut homo poteſt alium hominem a ſomno excitare.*

9 Et deridebant eum. *credentes, quod loqueretur ex ignorantia, quia ſciebant eam mortuam.*

10 Et cum eiecta. *Ex quo enim erant increduli, non erant digni videre miraculum, quia ſcriptum eſt ſupra 7. c. Nolite ſanctum dare canibus.*

11 Intrauit. *cum Petro & Iohanne, & patre & matre puellæ, vt expreſſius dicitur Marc. 5. ad hoc vt iſti eſſent teſtes miraculi.*

12 Et tenuit. *per tactum enim curabat, vt oſtenderet, quod iſta humanitas erat inſtrumentum diuinitatis miracula facientis, vt dictum eſt ſupra.*

Et

MORALITER.

† quorũ Nero fuit primus qui perſequutionẽ primã mouit contra eccleſiã. Hæc autẽ mulier fimbriam ueſtimẽti Chriſti tetigit, quãdo Cõſtantinus fidẽ incarnationis credidit, & alij gentiles eius exemplo. Humanitas .n. ueſtimentum diuinitatis eſt in Chriſto, de quo dr̃ Philippen. 2. a. In ſimilitudinẽ hominum factus eſt, & ha. inuentus, vt homo. Et tunc a fluxu ſanguinis ſanata fuit, quia fundere ſanguinem catholicum ceſſauit.

Et

adhuc corde tectã, nondum ope-
A re perpetratam, cuius facilem correctionem dominus oſtẽdit dicendo puellæ. *Surge*. Nam in alijs duobus quos ſuſcitauit, aliquam videtur feciſſe morã. Vel in dicendo vel in expectando, vt. *Inuenis tibi dico ſurge*. Pro Lazaro fremuit ſpiritu, turbauit ſe, fleuit, clamauit. Pro quo sũt deuotæ ſorores. i. ſollicitæ cogitationes. Puella iam in domo paucis arbitris ſurgit, & eis vt nemini manifeſtent pręcipitur. Iuuenis extra portam multa turba comitante. Lazarus quoque corã multis, quia publica noxa publico eget remedio, leuis leuiori, & ſecreta poteſt deleri pęnitentia.
B a *Tranſeunte*. i. de domo principis in ſuam domũ. Domus principis ſynagoga eſt, ſua domus cęleſtis Ieruſalem.
a *Duo cæci. &c.* Duo cæci, duo populi inſcij, donec Chriſtum cęperunt ſequi.
Hęc de duobus cæcis, & de muto dęmoniaco ſol' Matthæus ponit. Illi autem duo cęci, de quibus alij narrãt, non ſunt iſti, ſed ſimile factum eſt: Ita vt ſi Matthæus non illius etiam facti meminiſſet, poſſet putari quod nũc dicit dictum fuiſſe de illis. Sed ſcire debemus quædã facta eſſe ſimilia, quod probatur cum idẽ
C Euãgeliſta vtraque commemorat, vt ſi quando talia ſingula

a Non enim digni erant videre, quod non credebant.
manum eius, & dixit: Puella ſurge. Et ſur- 1
a De morte infidelitatis. b Quia in omnem terram exiuit ſonus eorũ.
rexit puella, & exiit fama hęc in vniuerſã
¶Tranſire volente de mundo ad patrem.
a terram illã. Et tranſeunte inde Ieſu ſequu 2
a Secundum humanitatem aſſumptam. b Aliqui ex Iudęis & gentibus qui fuerunt, ſine lumine veritatis. 3
b ti ſunt eũ duo cæci clamantes, & dicẽtes:
a Quem veram credimus aſſumpſiſſe carnem.
†Miſerere noſtri fili Dauid. Cum autem
a Cum cœlos aſcendiſſet. b Domus in qua cæcos illuminauit ſancta eccleſia eſt. c In vnitatem fidei conuenerunt.
veniſſet domum, acceſſerunt ad eũ cœci,
a Fidem confeſſio promat. ¶Non quaſi neſcius interrogat, ſed vt fides, orando impetret quod ipſe vult dare.
& dicit eis Ieſus: Creditis, quia hoc poſsũ
c facere vobis? Dicunt ei: Vtique domine. 4
¶Confeſſio oris tactum meretur pietatis.
Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secun
a Ideſt, ſicut fides illuminat mentem, ita oculis reſtituit lucem. ¶Non tamen in itinere ſanati ſunt, ſed poſtquam venit domum, i. cęlos aſcendit.
dum fidẽ veſtram fiat vobis. Et aperti ſunt
oculi eorum. Et comminatus eſt illis Ieſus,
¶Exemplum fugiendæ iactantiæ.
dicens: Videte ne quis ſciat. Illi autẽ exeun
a ¶Propter memoriam gratiæ, non poſſunt tacere. ¶Nota aliquod iuſtum inter ſe eſſe contrarium. 5
tes † diffamauerunt eum in tota terra illa:
¶Prædicatores.
† Egreſſis aũt illis, ecce obtulerunt ei ho- 6
d a A confeſſione fidei. b Idololatriæ deditum c ¶Ablata idololatria. 7
minẽ mutum dæmonium hñtẽ. & eiecto 8
¶Confeſſus eſt Chriſtum. 9
dæmonio loquutus eſt mutus, & miratæ 10

la apud ſingulos inueneri mus, at
D que in eis contrarium, quod ſolui non poſſit occurrat, non eſſe hoc idem factum, ſed aliud ſimile.
Hom. 33. in Matth.
✠ Chryſoſtomus. Quare clamantes eos ſequi permiſit? Docet ſcilicet ambitionem eſſe fugiendam, & inanem hanc gloriam non conquirendam. Nam cũ prope domum eſſet, diſtulit curationem eorum, vt occultius ibi curaret, ac ideo etiam nulli hac de re quidpiam dicere præcepit.
c *Creditis quia hoc poſſum, &c.* *vbi ſupra.*
* Idem. Si miſericordia ſola ſaluos faciebat, cur omnes ſaluos non facit?
E Habet enim ipſa miſericordia quandam rationẽ, quoniam in eorum fide qui ſaluantur, radices agere ſolet. Nec his de cauſis tãtummodo fidem ab eis petit, verum etiam quoniam filium Dauid eum appellabant, ad altius reducere volens, vt dignam de ipſo exiſtimationem rectumque iudicium facerent, interrogauit, creditis, &c. Non dixit, quoniam poſſum precibus id a patre meo impetrare, ſed quoniam poſſum hoc facere.
d *Hominem*. Significat gentilem populum. vel omne genus hominum, quo ducto per prædicationem ad Chriſtum, & ablata idololatria confeſſus eſt Chriſtum.
F
Raboth

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſurrexit. *ad vitam perfecte reſtituta.*
2 Et tranſeunte. *Hic ponitur ſecundum miraculum principale in illuminatione cæcorum.*
3 Sequuti ſunt. *Vocabant autem eum filium Dauid, Vulgata enim fama erat apud Iudæos, quod Chriſtus naſciturus erat de ſemine Dauid ſecundum carnem, & ideo quia credebant firmiter ipſum eſſe Chriſtum promiſſum ipſi Dauid, ideo vocant eum ſic filium Dauid. Sequitur.*
4 Creditis. *Non quærit hoc quaſi ignorans eorum fidem, quia omnia ſciebat per certitudinem, ſed vt confeſſio exterior addatur fidei interiori, & ſic ſint digniores illuminari, quia ſecundum quod ſcribitur ad Ro. 10. b.* Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem. *Sequitur.*
5 Illi autem. *i. publice nunciauerunt. Sed quæritur, quomodo fecerunt contrarium eius quod dixerat eis: Quia aut Chriſtus voluit fieri illud ad dixit eis aut non: Si noluit, ſequitur quòd fecerint contra præceptum eius, & ſic peccauerunt, quod non videtur, quia non fuiſſent digni ſanatione. Sin autem voluit, ſequitur quod Chriſtus mendax vel duplex in verbis fuit, quod eſt impoſſibile. Sciendum quod in Chriſto ponitur duplex voluntas, ſicut & natura, vna diuina, & eſt duplex, vna ſigni & altera beneplaciti. Voluntas enim beneplaciti eſt qua vult aliquid ſimpliciter & abſolute, & ſic Chriſtus voluit miraculum publicari, quia contra voluntatem beneplaciti nihil fit, bene fit contra voluntatem ſigni. Alia fuit in Chriſto voluntas humana, & ſic Chriſtus quodammodo voluit, & quodammodo noluit miraculum publicari, quia voluit publicari ad Dei gloriam. Noluit autem hoc, vt oſtenderet humanam laudem eſſe fugiendam, ſicut etiam ſunt aliqua quæ ſunt partim voluntaria & partim inuoluntaria, vt dicitur 3. ethicorum, ſicut ille qui proijcit merces in mari, vult & non vult proijcere diuerſis reſpectibus, quia non vult abſolute, vult tamen in caſu tali poſitus.*
6 Egreſſis. *Hic conſequenter ponitur tertium miraculum principale de dæmonis eiectione.* Egreſſis autem illis. *i. cęcis iam illuminatis.*
7 Obtulerunt. *homines. ſ. illius terræ.*
8 Hominem. *Dicitur autem dæmonium mutum non formaliter, ſed effectiue tantum: Ad cuius intellectum conſiderandum, quod natura corporalis obedit ſpirituali ad motum localem, voces autem ſignificatiuæ formantur per motum linguæ & labiorum & aliorum inſtrumentorum naturalium, & ideo quia dæmon pro voluntate ſua poteſt illa localiter mouere, poteſt per linguam hominis diuerſa verba formare, & ſic arreptitii aliquando loquuntur idioma eis ignotum, purus laicus latinum, & hoc eſt manifeſtum ſignum, quod ſic loquens ſit dæmoniacus, quia talis loquutio non poteſt procedere niſi ab aliquo intellectu, & ideo cum non procedat ab intellectu hominis tale idioma ignorantes, ſequitur quod procedat ab intellectu angeli vel dæmonis linguam ſic mouentis, & ſicut dæmon poteſt mouere linguam ad loquendum idioma incognitum, ita poteſt impedire linguam ne moueatur ad loquendum idioma cognitum, & ſic reddit hominem mutum. talis autem erat iſte oblatus Chriſto, propter quod ſequitur.*
9 Et eiecto. *quia amoto impedimento habuit officium loquendi ſicut prius.*
10 Et miratæ. *quia admiratio conſurgit ex inſpectione rei inſolitæ, quod fuit in propoſito. Sequitur.*

Nun-

MORALITER.

1 *Et tranſeunte.* per ipſos ſignificant fideles ſimplices & ignari, qui ſequuntur dominum quando deuote vadũt ad ſermonem audiendũ, & ab eo illuminantur quando ab eo per prędicatorem inſtruũtur de neceſſarijs ad ſalutem. Per hoc autem quod dicitur.
† *Videte ne quis.* oſtenditur, quod prędicator dẽt cauere ne laus hominũ poſſit ſibi nocere, quia tamen diuinũ recipiẽs beneficium, debet ex hoc ipſum laudare, ſubditur. *Illi autem exeuntes diffamauerunt eum, &c.*
6 *Egreſſis autem il. ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem, &c.* Per illum ſignificatur homo poſſeſſus a dęmone per peccatum mortale. Et dicitur mutus, quia loqui non põt meritorie, ſed Deo curandus offertur, quando iuſti pro eo deprecantur. Sed tunc dæmon eijcitur, quando peccatũ ipſius a Deo per infuſionem gratiæ relaxatur, & tunc ſolutẽ eius lingua ad Dei præconia perſoluenda. Phariſæi autem dæmoniorum principi hæc attribuentes, ſunt homines maligni bonum deprauare ſtudentes.

Et

A Raboth Grece, vſitatius, ſed tamē indifferēter, & mutus & ſurdus dicunt.

Hom. 33. in Matth.

* Chryſoſt. Non naturali curſu ægrotatio, ſed dæmonis inſidijs illi accedit. Quapropter ipſe per ſe viuere orareque Ieſum non potuit, ligataque lingua ſibi vna cum anima dęmonis, ab alijs affertur. Quas ob res nec fidem eorum efflagitauit, ſed illico laborantem curauit.

a *Phariſæi autem*. In Phariſęis infidelitas Iudęorum ſignatur. *Et*

a In turba nationum confeſſio. b Quis ſimilis tui in fortibus domine? Non propheta non patriarcha.

ſunt turbę, dicentes. Nunquam apparuit ſic 1
a Quia uirtutem negare non poſſunt opera calumniantur.
a in Iſrael. Phariſæi autem dicebant. In prin- 2
cipe dæmoniorum eijcit dæmones. Et cir- 3
a Vbique indifferenter prædicabat, non perſonas diſcernens, ſed ſalutem credentium quærens.
b cumibat Ieſus omnes ciuitates & caſtella, 4
docens in ſynagogis eorum, & prædicans
a Ideſt prædicationem, quę ducit ad regnum cęleſte. ¶ Vt quibus non perſuadebant verba, perſuaderent miracula.
euangelium regni, & curans omnem lan- 5
¶ In populo.
guorem, & omnem infirmitatem*. 6

D b *Et circumibat Ieſus omnes*.

Hom. 33. Matth.

* Chryſoſtomus. Voluit dominus ipſo facto arguere accuſationem Phariſęorum. Dæmō enim conuitium paſſus, non benefacit, ſed nocet eis qui eum honorant. Dominus autē contrarium facit. In hoc etiam erudit nos accuſatoribus noſtris, retribuere nō accuſationes, ſed beneficia. Qui enim poſt accuſationem deſiſtit a beneficio, monſtrat quoniam propter hominum laudem benefacit.

Luc.

* in p

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquam apparuit. *licet enim in vet. Teſt. aliqui legantur arrepti a dæmonibus, non tamen legitur aliquis curatus, qui cum obſeſſione dæmonis factus fuiſſet mutus.*

B

2 Phariſæi autem, &c. In prin. *Odium enim & inuidia faciūt interpretari facta in deteriorem partem & peruerti iudicia. Phariſæi autem odiebant Chriſtum, quia acriter arguebat eorum vitia, vt patet per euangelij decurſum: & ideo miracula a Chriſto facta virtute diuina dicebant eſſe facta arte magica, & eodem modo eiectionem dæmonum factam per Chriſtum, dicebant fieri virtute cuiuſdam ſuperioris dæmonis, cui inferiores obediebant ad nutum de corporibus exeundo. Sicut enim in angelis ſunt ordines, & alii ſunt aliis ſuperiores, ſic in dæmonibus cum in eis remanſerint naturalia integra ſecundum Dionyſium. Dicebant enim Phariſæi, quòd Chriſtus habebat aliquem dæmonem ſuperiorem, quem vocabant Beelzebub ſibi familiarem & priuatum, & ſic dæmones inferiores de corporibus obſeſſis eiiciebat per illum, ſed illud inferius rationabiliter reprobatur a Chriſto, vt videbitur. 12. c.*

Dionyſius de angelis.

3 Et circumibat. *Hic ponuntur miracula in generali, quia Euangeliſtæ non poterant omnia facta Chriſti ſcribere in particulari, vt dicitur Ioh. vlt. d. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc, quæ ſi ſcribantur per ſingula, non arbitror totum mundum capere eos qui ſcribendi ſunt libros. Propter hoc enim in eccleſia dicitur in martyrologio: Et aliorum plurimorum ſanctorum, &c. hac. ſ. de cauſa, quia Karolus magnus fecit inquiri diligenter, obitus & actus martyrum, & aliorum ſanctorū, & inuentum eſt, quòd diebus ſingulis occurrebant pluſquam trecenta feſta, propter hoc ſtatutum eſt, vt in fine martyrologii adderetur prædicta clauſula, & in generali ſaltem memoria ſanctorum fieret in eccleſia in die tranſitus eorum. Ita ſimiliter Euangeliſtæ qui non poterant omnia miracula Chriſti in particulari ſcribere, ideo frequenter multa concludunt in quadam generalitate, ſicut dicitur hic: Et circumibat Ieſus, &c. ideſt in locis communibus eorum in quibus ſapientes conueniunt, per quod oſtenditur ſanitas doctrinæ eius, quæ non erat in latebris & angulis, ſicut eſt doctrina hæreticorum.*

Miraculorum multitudo Chriſti ſcripto comprehendi non poſſe.

Marty ſtiano tudo

E

4 Et prædicans. *ideſt, legem nouā quæ immediate introducit ad regnum, quod non faciebat lex vetus.*

5 Et curans, &c. *infirmitatem prolixam.*

6 Et omnem infirmi. *quantumcunque alias incurabilem: Ex quo patent multa miracula hic in quodam generali incluſa ad confirmationem legis euangelicæ a Chriſto facta.*

CAP. F

C

MORALITER.

3 *Et circumibat*. In hoc datur forma prædicatoribus euangelij vt ſolliciti ſint diſcurrere pro prædicatione verbi diuini.

† *Docens*. non in latibulis, ſicut faciunt hæretici.

4 *Prædicans* & non fabuloſe inutilia vel curioſa.

5 *Et curans*. ſ. ſpiritualem.

ADDITIO

In c. 9. vbi dicitur in poſtil. Et ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly *illorum*.

Sancti doctores & magnę auctoritatis hoc tenent ꝙ reprobat poſtillator. vnde Hieron ſuper illud verbum. *Videns autem Ieſus fidem illorum dicit?* Non eius qui offerebatur, ſed eorū qui offerebant, quod ēt videtur ſentire Chryſoſtomus ſimiliter, Iohānes epiſcopus, qui in hoc loco ſic dicit. Quantū valet apud Deū fides propria apud quē ſic valuit aliena, vt intus & extra ſanaret hominē? Quā ſententiā glo. ord. interlinearis in hoc loco ſequitur. Nō ergo modicæ audacię vr̄ tantis ſanctorum auctoritatib. contraire præſertim cū ſi ſane intelligant̄ manifeſtam contineant veritatem. Ad cuius euidentiā ſciendum ꝙ meritum dupliciter pōt conſiderari, prout communiter doctores diſtinguunt. ſ. de condigno vel de congruo. Condignum. n. attenditur ſecūdum proportionē æqualitatis. Congruum vero attenditur ſecundum ęqualitatē proportionis. Si autē loquamur de condigno nullus pt̄ mereri alteri primam gratiā, niſi ſolus Chriſtus, de quo ad Heb. 2. cap. Qui multos filios in gloriam adduxerat, &c. Si aūt loquamur de merito congrui, pt̄ aliquis mereri primam gratiam. Congruū eſt. n. ſecundum amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hoīs iuſti ſeu ſancti voluntatē in ſaluatione alterius, p̄ſertim non ponentis impedimentum, vñ in propoſito remiſſio peccatorū fuit conceſſa paralitico pp meritum fidei offerentiū, non de condigno, ſed de congruo, & ſic ſunt intelligendæ auctoritates ſanctorū prout S. Thomas in 1. 2. q vlt. art. 6. in reſponſione ad primum argumentum hoc declarat, Nec ex hoc ſequeretur, quod remiſſio peccatorum fuiſſet paralytico data ſine propria fide, nā in iuſtificatione impij quæ habet̄ per primā gratiā, fides propria requiritur, vnde Rom. 5. a. Iuſtificati igitur ex fide, &c. ſed talis fides nō pręcedit primam gratiam per modū meriti, alioquin hō poſſet ſibi mereri primā gratiam, q; eſt contra communem determinationem doctorū. Qđ aūt allegat poſtillator pro opinione ſua, ex hoc qđ dicitur. Confide fili, remittunt̄ tibi, &c. non valet. Tum quia hoc intelligitur facta dimiſſione per quam fuit filius adoptionis. Tū quia hoc fuit dictum ad oſtendendum humilitatem Chriſti, vñ glo. ſuper illud verbum, humilis dominus filium vocat, quem ſacerdotes tangere dedignantur.

Meritū dupliciter poteſt cōſiderari.

Replica. In c. 9. vbi dicitur. *Vt vidit fidem illorum.* exponit poſtillator. i. paralytici & offerentium, addēs, non benedictum, qui exponunt de fide offerentium tantum. Et ponit ad hoc rationē, ſed Burg. dicit hoc fore magnę audaciæ ſanctorū auctoritatib. cōtraire. Addens ꝙ dicta illorū doctorum ſi ſane intelligantur manifeſtā contınēt veritatē. Et volēs hoc declarare inuoluit, & ſe & doctorū dicta in multis minus probabiliter dictis, de quib. per ſingula iudicare non eſt præſentis propoſiti. Dicit̄ igit hic, ꝙ audacia nō eſt reprehenſibilis, negare in dictis ſanctorū, ꝙ in factis Dei correſpondēter ſe habentib. concedere nō audemus. Verifire. n. quod formalē includit contradictionē ſi Deo non concedimus, nec doctori quantūcumq; ſancto in hoc gerimus morē. Nūc aūt, ſicut p̄teritum non eſſe præteritū apud Deū cenſentur impoſſibile, ita Iuſtū circa idē & pro eodem ſimili rōne videtur inopinabile. Paralyticus autē (de quo ſermo) curatus eſt, non ſolū à morbo corporis, ſed ēt mentis, vt vult B. Aug. li. 83. quæſtionū. q. 8. igit̄ fuit iuſtificatus. Doctores autē per Burg. adducti negare videntur eius fidē. Si igitur in curatione non habuit fidē, neq; iuſtitiā, & ſic fuit iniuſtus, ſic curatus fuit iniuſtus, quę eſt formalis cōtradictio. Poſſunt igit̄ doctores aliter intelligi quā Burg. ibi voluit intelligi, ſic ꝙ hi qui dicunt Chriſtū ad offerentiū fidem reſpexiſſe, non oblati, ſubaudiatur principaliter, cū hoc ſtat ꝙ ēt reſpexit fidem paralytici minori fortaſſe affectione formatā. Nec valet reſponſio Bur. ad argumentū poſtil. cum dicit̄ per hoc qđ dicit̄. *Cōfide fili*, fides ſit exacta poſt dimiſſionem peccatorū, quia per dimiſſionē peccatorū fuit iuſtus, & filius adoptionis, vt dicit Burg. fruſtra ig. t̄ poſt iuſtificationē exigebatur fides, ſine qua nemo iuſtus, qa iuſtus ex fide viuit, impoſſibile eſt ſine fide placere Deo. Exigeret̄ igit̄ fides ante iuſtificationē quatenus ex fide iuſtificaretur præuia. Fuit igitur fides, & oblati & offerētium, ad quam Chriſtus dicitur hic reſpexiſſe ſecundum poſtillatorem.

H

C A P. X.

A

a *M*Iſer. Viam veritatis aperiendo,& moleſtias corporales auferendo.

b *Et conuocatis.* A curatione ſocrus Petri vſque huc,continuationem habuerunt relata miracula, & fuerunt ante ſermonem in monte habitum facta, quod ex electione Matthei q̃ inter ipſa refertur,indubitatet habem᷑.fuit enim vnus de duocim electis in mente ad apoſtolatum. Hic autem redit ad ordinem rei, ſicut geſta eſt poſt curatum centurionis ſeruum.

B

c *Duodecim.* Hi ſunt operarij, qui mittendi erant, & quadrati orbis partes ad fidem trinitatis vocaturi. Quorum prædicatio, vt pondus haberet auctoritatis, datur eis poteſtas curandæ omnis infirmitatis.

* Auguſtinus. Elegit ergo hos in diſcipulos,quos & Apoſtolos nominauit,humiliter natos,inhonoratos,illuminatos vt quic-

C

C A P. X.

a Clementiæ intuitu. Genus humanum.

a VIdens autem turbas miſer- 1

Compaſſus eſt. a Per varios errores dæmonum.

tus eſt eis, qui erant vexati,

a Vana ſecuritate torpentes. & hoc ex vitio doctorum, qui eos in viam veritatis non adduxerant

&† iacentes ſicut oues non habentes paſto-

a Turba populorum, ſuſcipiendo verbo & ferendo fructus apta. Prædicatores.

rem. Tunc dicit diſcipulis ſuis. † Meſſis qui- †

dem multa: operarij autem pauci: Rogate 2

3

a Prædicatores ad congregendam electorum eccleſiam.

ergo dominum meſſis, vt mittat operarios 4

a Vnde dicitur. Non vos me elegiſtis,ſed ego elegi vos per gratiam. 5

b in meſſem ſuam. † Et conuocatis duode-

c cim diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem 6 7

a Tam viſibiliter in corpore, quam inuiſibiliter in anima vexantium. Tam intrinſecus quam extrinſecus.

† ſpirituum immundorum, vt eiicerent

eos, & curarent omnem languorem,

d & omnem infirmitatem. † Duodecim 8

vt quicquid magnum eſſent, & facerent, ipſe in eis eſſet & faceret. Habuit inter eos vnũ malum, quo malo vteus bene, vt ſuæ paſsionis impleret diſpoſitum,& eccleſiæ ſuæ tolerandorum malorum præberet exemplum. D

* Tertullianus. Duodecim fontes olim, duodecim gemmæ in tunica ſacerdotis, duodecim lapidos a Ieſu de Iordane,& in arcam teſtamenti conditi, totidem Apoſtolos portendebant,vt fontes rigaturos aridum orbem nationum, vt gemmas illuminaturos ſacram eccleſiæ veſtem, vt lapides ſolidos quos de lauacro Iordanis Ieſus verus elegit.

lib.4. contra Marcionem.

† Luc. 10. a. & dist. capit. nouo.

E

† Mar.3. c.

d *Duodecim.* Catalogus apoſtolorum ideo hic ponitur, vt præter hos, qui pſeudo fuerunt erant excludantur. Et vt tam nomina eorum quam eis credentium in libro vitæ eſſe ſcripta ſignificentur.

† Luc. 6. b. 21 diſt. ... quare apoſtolorum n... na exprimunt. F

a *Petrus*

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. X.

VIdens autem. Poſtquam Matthæus deſcripſit legis euangelicæ dationem, & eius confirmationem, hic conſequenter ponit eius promulgationẽ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eius promulgatio apud propinquos ſcilicet Iudeos, ſecundo apud extraneos ſcilicet gentiles cap.15. Prima in duas, quia primo promulgatur manifeſte, ſecundo, parabolice. cap.13. Item prima in tres, quia primo deſcribitur promulgantium ipſorum ſcilicet apoſtolorum inſtitutio, ſecundo dubitantium confirmatio cap. ſeq. tertio, impugnantium confutatio. cap.12 Iterum prima in duas, quia primo ponit inſtitutionis ratio. ſecundo, ipſa inſtitutio, ibi. *Et conuocatis.* Circa primum ſciendum, quod ſicut patet ex præcedentibus multi ſequebantur Chriſtum, tum propter eius prædicationem audiendam, tam propter infirmitatem curationem habendam, Chriſtus autem ita pauper erat, quod nec domicilium vbi caput reclinaret habebat, & ideo turbæ ſequentes eum iacebant vexati ſuper terram ſub dio, propter quod Chriſtus.

1 *Miſertus eſt.* Sacerdotes enim eorum & doctores intenti auaritiæ non vacabant debito modo eorum doctrinæ, & hæc fuit occaſio mittendi apoſtolos ad prædicandum populo, & ſanandum infirmos, vt non eſſet neceſſe, quod turbæ currerent poſt Chriſtum tanto labore, propter quod ſubditur

2 *Meſſis quidem.* id eſt, multitudo præparata ad hoc, quod per certam fidem colligatur, & in horreum reponatur.

3 *Operarii.* id eſt, doctores & prædicatores verbi, quia adhuc diſcipuli Chriſti non prædicauerant.

4 *Rogate ergo.* id eſt, ipſum Chriſtum.

5 *Vt mittat operarios.* id eſt prædicatores ad erudiendum populum. Ex quo patet, quod licet Chriſtus velit aliquid facere, tamen vult à iuſtis exorari.

6 *Et conuocatis.* Hic ponitur prædicatorum inſtitutio. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribitur informatio prædicantium, ſecundo, ipſos recipientium in fine cap. *Qui recipit prophetam, &c.* Prima in tres, quia primo deſcribitur inſtitutio apoſtolorum quantum ad collationem potentiæ. ſecundo, quantum ad formam doctrinæ, ibi. *Hos duodecim.* tertio, quantum ad veritatem vitæ, ibi. *Gratis accepiſtis* Item prima in duas quia primo confertur auctoritas ſeu potentia prædicandi ipſis apoſtolis, ſecundo, numerantur ſub nominibus proprijs, ibi. *Duodecim diſcipulorum.* Circa primum conſiderandum, quod dicitur Luc.10 non ſolum dominus miſit duodecim apoſtolos ad prædicandum, ſed & 72. diſcipulos, verum tamen quia duodecim apoſtoli fuerunt principales eius diſcipulis, & maior poteſtas eſt eis collata à Chriſto, ideo de ipſis facit hic ſolum mentionem Matthæus dicens: *Conuocatis duodecim diſcipulis ſuis*, id eſt apoſtolis, qui principaliter erant ſui diſcipuli, vt viſum eſt.

7 *Dedit illis poteſtatem.* Cum enim doctrina non ſit efficax. niſi fuerit probata. ex quo miſit eos ad docendum, debuit eis dare gratiam miraculorum, quia aliter non poteſt probari veritas huius doctrinæ. cum excedat facultatem intellectus humani, propter quod dicitur Marci vlt. d. *Ipſi vero profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.* Si autem quæratur quare prædicatores moderni talia ſigna non faciunt. Reſpondet Gregorius: quia cum fides catholica ſit ſufficienter probata per miracula Chriſti, & apoſtolorum, non oportet vlterius hanc probationem reiterare. Sicut etiam arbuſta primo cum plantantur, frequenter irrigantur, cum autem in terra radicem fixerint, talia ſubtrahuntur, verum tamen ad conſolationem fidelium etiam poſteris temporibus multa fecit miracula, vt patet de tempore martyrum & confeſſorum.

8 *Duodecim autem.* Hic nomina apoſtolorum exprimuntur duplici de cauſa. Vna ad excludendum Pſeudo apoſtolos, qui à tempore Chriſti inceperunt, & apoſtolos veros perſequuti ſunt, vt patet in actibus apoſtolorum, & in doctrina apoſtolorum. Alia cauſa, cur iſte numerus duodenarius apoſtolorum ſignanter hic exprimitur eſt, quia in ſacra ſcriptura multipliciter deſignatur. Figuratus eſt enim per duodecim filios Iacob, per duodecim principes tribuum Iſrael, per duodecim fontes in Elim, per duodecim lapides ſublatos de Iordane, per duodecim boues ſuſtentantes mare æneum, per duodecim prophetas in vno volumine arctatos, per duodecim ſtellas in corona ſponſæ, per duodecim fundamenta ciuitatis, per duodecim portas eiuſdem. Et vt reddamus ſingula ſingulis, iſti ſunt duodecim patriarchæ, quia principales patres in nouo teſtamento: Duodecim principes qui conſtituti ſunt ſuper omnem terram, vt dicitur in Pſal 18 a. duodecim fontes, ex quibus manauit aqua ſalutaris ſapientiæ ad irrigandum hortum

M O R A L I T E R.

† *Tunc dicit diſcipulis ſuis.* per hoc oſtendit quod habentes gratiam prædicandi non debent alios ab hoc impedire, ſed magis promouere.

6 *Et conuocatis, &c.* ſicut natura dando formam ſubſtantialem, dat proprietates conſequentes, vt igni leuitatem, terræ vero grauitatem, ſic auctor naturæ ſtatuens hominem in aliquo dignitatis gradu, ſi ille faciat quod in ſe eſt, dat ei gratiam exequendi in effectu. Exemplum de Saule primo Regum 10. b. *Cum enim vnxiſſet eum Samuel de mandato domini, dixit ei: Inſiliet in te ſpiritus domini, & mutaberis in virum alterum.* Et ſimiliter primo Reg. 16. cap. inuncto Dauid dicitur. *Spiritus domini directus eſt in Dauid, &c.* Et eodem modo inſtitutis apoſtolis Chriſtus dedit eis gratiam ſignorum, quæ tunc fuit neceſſaria ad confirmandum doctrinam eorum.

'Alias diſcipulorum.

autem nomina apoſtolorum hæc ſunt.
a primus Simon, qui dicitur Petrus, & An- 1
a Os Lampadis, quia oris officio lumen quo intus illuſtratus eſt, mox inuento fratri propinauit. b Syrum nomen. 2
dreas frater eius, Philippus & Bartholo-
a Ad differentiam, quia ſequitur Iacobus Alphi.
mæus, Iacobus Zebedæi, & Iohannes frater 3
a Donatus vel aſſumptus à Maſſa perditorum. b Iuſtus in principio accuſator ſui eſt.
b eius, & Thomas & Matthæus publicanus, &
a Id eſt docti. Emulator.
Iacobus Alphei, & * Thadeus, Simon Cana- 5 4
c næus, & Iudas Scariothis, qui & tradidit eũ. 6 7
Principaliter.
Hos duodecim miſit Ieſus præcipiens eis, & 8
a Non plus ad extraneos, ſed ad proprios. †
d dicens. In viam gentium ne abieritis, & in 9 10

a *Petrus & Andreas.* Apoſtolorum paria iugaq́; ſociat Pe-
A trum & Andream fratres non tam carne quam ſpiritu.

Primus Scribit Simon cognomento Petrus ad differentiã alterius Simonis qui dr̃ Chananæus a Chana vico Galilææ, *Ioan. 2. b,* vbi dñs aquas conuertit in vinum. Voluit dominus apoſtolorum principem prius alio nomine vocari, vt ex ipſa commutatione nominis ſacramenti viuacitas commendaretur. Idem eſt Latine Petrus & Græce, qđ Syriace Cephas, nomen deriuatum a Petra, quod eſt Chriſtus in quem credebat.

Hieronymus. Simon .i. obediens, qui propter primatũ apoſtolici ordinis vocatur Petrus, i. firmus. Andreas Græce virilis, B quia viriliter Chriſto adhæſit. Philippus os lampadis qui lumẽ inuentum prædicauit Nathanaeli. ** Lebbęus qui cognominatus eſt,* Bartholomeus filius ſuſpendentis aquas .i. Dei, qui mentes doctorum ſurſum eleuat, vnde inferius aquas diſtillat. Iacobus ſupplantator. Iohannes Dei gratia: vel in quo eſt gratia, quia & ille curam carnis domino vocante ſupplantauit, & ipſam carnem Herode trucidante contempſit. Iſte ob præcipui amoris gratiam ſupra pectus domini recubuit. Iacobus ſane & Iohannes ob eximium virtutis & animi culmen, filij tonitrui (vt in euangelio Marci ſcriptum eſt) cognominati ſunt: *Mar. 3. b, 1. Ioan. 1. a.* quorũ vnus à cæleſtibus intonat; In principio erat verbum. Et ambo ſæpe ſeorſum duci, & aliquando ſonum de nube terrificum audire meruerunt: Hic eſt filius dilectus. *infra 17. a.* Thomas & Matthæus. Cæteri Matthæum prius ponunt, & prudenter tacent publicanum. Iſte & ſe poſtponit & publicanum dicit, vt Vbi abundauit delic. ſuperabunda. & gratia. *Rom. 5. d,* Thomas abyſſus, vel geminus, Græce dydimus, quia quo cæteris diutius dubitauit, eo altius veritatem reſurrectionis agnouit. Matthæus donatus. Iacobus Alphæi qui & frater C domini, quia filius materteræ eius Mariæ, quæ Maria Cleophæ dr̃. Vel quia Alphæus Cleophas etiam dictus eſt, vel eo D defuncto poſt natũ Iacobũ Cleophæ nupſit. Thadeus corculus .i. cordis cultor. Alio noĩe dicitur Iudas frater Iacobi fratris dñi, vt in epiſtola ſua dicit. Simon ad differentiã Chananæus a Cana vico, qđ interpretatur zelus. Vnde & zelotes. id eſt æmulator. Iudas ſchariothis, a vico vbi ortus eſt. Vel ex tribu Iſachar, præſagium ſuæ dãnationis nomen accepit: qa Iſachar (quod dicitur merces) perditionis præmium inſinuat. Scarioth interpretatur memoria mortis, quia nõ repente per ſuaſus, ſed diutius meditatus peregit ſcelus. Qui prouide inter apoſtolos eligitur, quia quãta eſt veritas quã nec aduerſarius miniſter infirmat & ad iudiciũ humanæ infirmitatis voluit deſeri & prodi modeſteq́; tulit. E Duo & duo nominatim exprimuntur, vt iugalis ſocietas approbetur. Hi ſunt. 12. filij Iacob 12. principes plebis Iſrael. 12. fontes reperti in Elim. 12. lapides in veſte ſacerdotis. 12. panes propoſitionis. 12. exploratores a Moyſe miſſi. 12. lapides altaris. 12. lapides a Iordane eleuati. 12. boues ſub mari æneo. 12 ſtellæ in corona ſponſæ. 12. fundamenta. 12. portæ ciuitatis. Multis alijs figuris prænotati ſunt, apti ad diſpenſanda diuina myſteria.

b *Thomas.* Abyſſus, quia altitudinem diuinæ virtutis in reſurrectione certa fide penetrauit. Vel Thomas geminus, quod eſt Græce dydimus, propter dubium cor in credendo.

c *Et Iudas Scariothis.* Magnũ in nobis exemplũ doctrinæ, cũ qui oĩa nouerat non dubitaret proditorem in diſcipulũ eligere, atq; Apoſtolũ ordinare. Habet enim Chriſtus conſciũ mundiciæ teſtem, cum ſuum non dubitet eligere proditorẽ.

d *In viam.* Poſt reſurrectionẽ dicit: Docete omnes gentes. *Luc. 10.* Sed hoc ante, quia prius oportet Iudæis prædicari, ne cauſam F habeant non recipiendi, quia ad gentes apoſtolos miſit.

Hila-

NICOLAVS DE LYRA.

hortum militantis eccleſiæ: Duodecim lapides viui coniuncti cemento Charitatis ipſi Chriſto tanquam primario lapidi, duodecim boues ſuſtentantes mare æneum .i. doctrinam ſacramentorũ in quibus lauantur animæ fidelium: Duodecim prophetæ annunciantes mundi terminum & iudicis aduentum. Duodecim ſtellæ illuſtrantes totum mundum: Duodecim fundamenta ipſius ſpritualis Ieruſalem: Duodecim portæ eiuſdem, quia per ipſos habemus aditum ad patriam æternam. Dicit ergo. *Duodecim, &c.* Primus Simon, non propter primitatem temporis, ſed dignitatis, quia tanquam principali apoſtolo Chriſtus dimiſit ſibi eccleſiam regendam, vt patet Ioan. vlt. e. Andreas autem frater eius fuit primus Chriſti diſcipulus ordine temporis, vt patet Ioan. 1. quia vt ibi dicitur, vnus ex duobus qui ſequuti ſunt Ieſum, erat Andreas frater Simonis Petri, & tanquam principalior de illis duobus, vt ibidem nominatur, nomen autem alterius tacetur, & poſtea ibidem ſubditur de vocatione Petri, & vocatur Simon, quia hoc erat nomen eius.

1 *Qui dicitur.* quia hoc nomen Petrus fuerat ſibi impoſitũ poſt conuerſionem, ſicut etiam quando adultus baptizatur, mutatur nomen eius.

2 *Andreas frater eius.* ſcilicet filius. Et iſte dicitur Iacobus maior reſpectu alterius Iacobi triplici ratione, ſcilicet ratione vocationis, quia prior vocatus à Chriſto. Secundo ratione familiaritatis, quia Chriſtus ipſum ad ſecreta ſua admittebat, vt patet in transfiguratione Matth. 7. & in ſuſcitatione puellæ Marci. 5. Tertio ratione paſſionis, quia primus inter apoſtolos eſt ad Dei gloriam tranſlatus per martyrium, vt habetur Act. 12.

3 *Et Ioannes.* i. filius. Et iſte Iacobus minor reſpectu alterius, & hoc ex eiſdem rationibus quibus alter dicitur maior.

4 *Et Thadæus.* Iſte Act. 1. vocatur Iudas Iacobi, quia frater fuit Iacobi minoris.

5 *Simon.* dicitur autem iſte Chananæus, non quia eſſet de genere Chanaam, ſed ſic nominatus à Chana, quæ eſt quædẽ villula Galilææ, vbi fuerunt ille nuptiæ, de quibus habetur Ioan.

6 *Et Iudas.* dicitur Scariothis non quia de genere Iſachar, vt dicunt aliqui, ſed à loco vnde natus fuit Scarioth, qui eſt quidam vicus in Iudæa.

7 *Qui &.* Iſtud additur ad differentiam Iudæ fratris Iacobi, & ad oſtẽdendum prophetiam Dauid completam, quæ dicit quod Chriſtus eſſet tradendus à diſcipulo, ſecundum quod dicitur in Pſal. *Etenim homo pacis meæ in quo ſperabam.* Et ad excuſationem bonorum, quando in congregatione eorum aliquis malus reperitur.

8 *Hos duodecim.* Hic traditur apoſtolis forma doctrinæ, & primo quantum ad locum cum dicitur.

9 *In viam.* vbi prohibuit eis ne irent ad prædicandum gentilibus extra terram promiſſionis.

10 *Et in ciuitates.* licet iſti eſſent in terra promiſſionis, tamen erant partim gentiles & partim Iudæi, vt hr̃ 4. Reg. 17. Ductis .n. decẽ tribubus in captiuitatẽ per regẽ aſſyriorũ miſſi ſunt ab eo gẽtiles ad habitãdũ in Samaria, & in alijs ciuitatibus ꝓpinquis, ſed dñs miſit leones qui interficiebant eos, & ideo ſuper hoc habito conſilio rex Aſſyriorũ miſit vnũ de captiuis ſacerdotibus ad eos, vt doceret eos colere dominũ, vnde & ipſi receperunt libros Moyſi tantũ, & nihilominus cũ hoc idola colebant. Rõ aũt quare apoſtoli fuerunt prohibiti prædicare prædictis gentilibus, fuit, quia non erat magnũ tẽpus vſque ad Chriſti paſſionẽ, & conueniens erat vt eius aduentus primo denunciaret Iudæis, quib. principaliter erat miſſus, ideo illud tempus, quod erat vſq; ad paſſionem Chriſti futurum, erat neceſſarium ad manifeſtãdum Iudæis per apoſtolos Chriſti aduentum, & hoc eſt quod ſubditur.

1 Sed

MORALITER.

8 *Hos duodecim.* Per iſtum numerum qui cõponitur ex denario & binario, ſignificatur quod apoſtoli & eorũ ſucceſſores qui ſunt epiſcopi debent præ cæteris implere decalogum legis, & duo præcepta charitatis.

† *Præcipiens, &c.* Id eſt modũ viuendi eorũ non tenueritis: Quia ſicut dicit Gregorius in paſtorali: Tantum tranſcendere debet actionem populi actio præſulis, quantum diſtat a grege vita paſtoris.

10 *Et in ciuitates.* per quas ſignificantur conuenticula & doctrinæ hæreticorum: Quia ſicut Samaritani partim tenebant vetus Teſtamentum, & partim negabant, ſic hæretici partim tenent fidem Chriſti, & partim negant.

1 Eum

A ✣ Hilarius. Iudæi tamen licet oues vocentur, in Chriſtum luporum ac viperarum linguis & faucibus ſæuierunt.

Allegorice. Ne ſimus ſimiles hæreticis.

a *Appro.re.* Per fidem prope eſt regnum. Sicut enim fit peccans, terra, ita iuſtus fit cęlum, in quo Deus præſidet. Vnde dicitur. *Regnum Dei intra vos eſt, &c.*

Ecce quid debeat prædicare: Appropinquabit regnum cœlorum.

b *Infir.cu.* Eccleſia infirmos ſtatu boni operis confortat. mortuos in peccatis, vel ſine fide, ſuſcitat, leproſos erroribus aſperſos mundat, dæmones per exorciſmos fugat.

B * Hilarius. Tota autem virtutis dominicæ poteſtas in Apoſtolos transfertur, vt qui in Adam imagine & ſimilitudine Dei erant figurati, nunc perfectam Chriſti imaginem ſortiantur: & quidquid malorum Adæ corpori Satanæ inſtinctus intulerat, hoc rurſum ipſi de communione dominicæ poteſtatis emendent.

c *Gratis accepiſtis.* Ne Iudas qui loculos habebat de prædicta poteſtate pecuniā congregare vellet, nequitiā eius ſupprimit dominus, dicens. *Gratis acce.* Damnat etiā hic perfidiam

C ſimoniacæ hæreſeos. Dona ſpiritualia precio vileſcunt. D

d *Aurum neque arg.* Qui hæc haberent, viderentur non cauſa ſalutis prædicare, ſed lucri.

* Chryſoſtomus. Quia ſpiritualium mercationem ſupra Dominus prohibuerat, cōſequenter radicem omnium malorum euellens, ait nolite poſſidere, &c. Hoc autē præcepto diſcipulos nō ſuſpectos reddit, quid enim nō ſuſpectum eſt, vbi quis pecuniarū gratia ſpiritualia diſpenſat? Secundo ab omni eos liberat ſollicitudine. Tertio docet eos ſuam virtutem. E

Hom. 33. in Matth.

✣ Idem. Fœlix autem eſt iſta commutatio. Nam pro auro & argento, &c. acceperunt poteſtatem curandi infirmos, ſuſcitandi mortuos.

Ibidem.

e *Neque pecuniam in zonis veſtris.* Duo ſunt genera neceſſariorum: vnum quo emuntur neceſſaria, aliud ipſa neceſſaria. Per pecuniam in zonis, illud vnde emuntur: Per peram quod emitur, quod ibi reponitur.

Duo ſunt genera neceſſariorum.

De hoc in paſſione. *Quando miſi vos ſine ſacculo & pera nunquid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.* F

ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, ſed potius ite ad 1
a Vt ab eis repulſi, ordine ad gentium vocationem transfearis.
oues quæ perierunt domus Iſrael. Euntes autem prædicate. 2 †
a b dicentes † quia appropinquabit regnum cœlorum, infir-
a Vt magnitudinem promiſſorum, probaret magnitudo ſignorum. Hæreticos.
mos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmo-
a Sicut ego ſine precio do vobis talem poteſtatem, & vos gratis date, ne euangelij gratia corrumpatur venalitate. b Qui alios ad contemptum diuitiarum hortamini.
c nes eiicite: Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſſide- 3 4
a Prope neceſſaria amputat, ne curent de craſtino, docent omnia regi à Deo.
d e re aurum, neque argentum, neque pecuniam in zo- 5 6
a Non cellarium ſecum vehant. Nec ipſa neceſſaria. b Nil præter indumentum, quo contentus eſſe potes.
nis veſtris: † Non peram in via, neque duas tunicas, 7 8

Neque

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed potius ite ad oues.* Et patet poſt Chriſti paſſionem aliquibus Iudæis conuerſis ad fidem, & aliis pro maiori parte in infidelitate remanentibus, apoſtoli iuerunt ad prædicandum gentilibus & hic erat modus à Deo inſtitutus, vt habetur Act. 13. g. quod Barnabas & Paulus dixerunt Iudæis: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis dominus. Secundo traditur forma doctrinæ quantum ad docendi actum, cum dicitur.

2 *Euntes autem, &c. appro.reg.cœl.* Id eſt, Chriſtus qui eſt dator regni cęlorum. Sciēdum enim, quod regnum cęlorum quinque modis accipitur in hoc euangelio. Primo pro eccleſia militante. ſup. 5. b. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cęlorum, vt Greg. exponit, quod regnum cęlorum ibi dicitur Eccleſia præſentis temporis. Secundo, pro eccleſia triumphante. eo. cap Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cęlorum. Tertio, pro lege Moſi. inf 21. d. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius*, quia verus intellectus veteris Teſtamenti eſt ablatus à Iudæis ſuis peccatis exigentibus, & datus eſt Chriſtianis. Quarto, pro euangelio Chriſti. infr. 13. g. *Omnis ſcriba doctus in regno cœlorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera*, quia doctores catholici teſtimonia proferunt de nouo Teſtamento, & per conſequens de veteri quod includitur in ipſo, ſicut rota in medio rotæ, vt habetur in figura Ezech. 1. Quinto, accipitur pro ipſo Chriſto. infr. 12. c. *Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei.* Id eſt, Chriſtus dator illius regni. Per eiectionem enim dęmonum virtute Dei probauit ſe eſſe Chriſtum. Et hoc modo accipitur hic regnum cęlorum. Id eſt, Chriſtus. Iſta erat prædicatio apoſtolorū pro illo tēpore, quia denunciabant Iudæis Chriſtum veniſſe. Et quia doctrina non eſt efficax, niſi adſit probatio, ſequitur modus conueniens ad probandum veritatem huius doctrinæ ſcilicet opera facta diuina virtute, cum dicit. *Infirmos, &c.*

3 *Gratis accepiſtis.* Hic confirmantur apoſtoli quantum ad veritatem vitæ. Et diuiditur in quatuor partes. Primo, oſtenditur, quod non debent moueri ad prædicandum cupiditate, ſecundo, quod nec terreri aduerſitate, ibi. *Ecce ego mitto vos*: tertio, nec retrahi carnalitate, ibi. *Nolite arbitrari*, quarto, quod nec amore præſentis vitæ, ibi. *Et qui non accipit crucem.* Prima in duas, quia primo retrahit eos à cupiditate, ſecundo, quia in vita mortali quilibet indiget neceſſariis, oſtendit qualiter debeant habere neceſſaria vitæ, ibi. *Dignus eſt operarius.* Circa primum ſciendum quod cupiditas oſtenditur in duobus. In male accipiendo, & hoc prohibet di. *Gratis accepiſtis.* Scilicet gratiam à Deo vobis collatam, ſiue ſit gratia gratum faciens, ſiue ſit gratia gratis data.

Diuiſio.

4 *Gratis date.* Eodem modo ſicut accepiſtis. Pro ſpiritualibus enim actibus, vt pro adminiſtratione ſacramentorum & prædicatione & cōſimilibus, non debet aliquid accipi, quaſi precium. Secundo oſtenditur cupiditas in male poſſidendo, & hanc excludit, cum dicit.

5 *Nolite poſſi.* Prædicator enim verbi diuini debet eſſe abſolutus à ſollicitudine. Temporalia enim in ſui acquiſitione moleſtant animum, & adhuc plus in ſui poſſeſſione, quia ſunt iam quaſi membra incorporata ipſi habenti, & ideo magis trahunt animum hominis ad inordinatam dilectionem ſui, & quia hoc ſuffocat verbum Dei, ideo non debet eſſe in prædicatoribus euangelij. Sequitur.

6 *Neque pecuniam.* Ad prouidendum ſcilicet vobis de neceſſarijs in via.

7 *Non peram.* Id eſt, repoſitorium ciborum ad portandum in via, Hoc totum dicit ad excludendum ſollicitudinem temporalium à prædicatoribus verbi diuini, ſequitur.

8 *Neque duas.* Id eſt, veſtes ſuperfluas. Terra enim promiſſionis calida eſt multum, & de communi curſu ſufficit vna tunica, illud enim quod eſſet ibi ſufficiens vel etiam ſuperfluum, eſſet in regione frigida neceſſarium, & ideo per hoc non excluditur quin prædicatores euangelij habeant ſufficiens tegumentum.

Neque

MORALITER.

2 *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum.* Vetus enim teſtamentum promittebat bona tranſitoria & terrena, ſed euangelium promittit cęleſtia & æterna.

† *Infirmos curate mort. &c.* Moraliter Infirmi ſunt acidioſi in quibus non eſt vigor bene operandi. Mortui vero ſunt qui digna mortis opera faciunt. Leproſi ſunt luxurioſi, nam luxuria eſt vitium contagioſum ſicut lepra. Dæmoniaci ſunt ſortilegi. Iſtos curare debent prædicatores Euangelij. Et ſubditur modus curandi cum dicitur.

3 *Gratis accepiſtis gratis date.* Per hoc excluditur ab eis vitium Simoniæ.

5 *Nolite poſſidere aurum, &c.* In ſacra ſcriptura per aurum verum intelligitur ſapientia diuina. Et per oppoſitum aurum falſum, eſt ſapientia terrena quæ animalis eſt & diabolica, vt dicitur Iacob. 3. d. Argentum falſum, eſt eloquentia deceptiua. Pecunia falſa, eſt malum ſimpliciter ſub bonitatis apparentia. Pera vero mala, eſt repoſitorium male acquiſitorum. Per duas tunicas, ſignificatur duplicitas. Per calceamenta quæ fiunt de pellibus mortuorum, fraudulentia in tractatu teſtamentorum: per virgam appetitus nimium dominandi. Iſta nullo modo debent eſſe in prædicatoribus euangelij.

Interrogate

a Auxilium baculi. Nec minima, b Ecce quare præcipit nihil ferre, quia omnia debentur eis.
a b neque calceamenta, neque virgam. Dignus eſt enim 1
a Quomodo accipiemus. 2
operarius cibo ſuo. In quamcunque autem ciuitatem, aut ca- 3
c d ſtellum intraueritis, interrngate, quis in ea dignus ſit, & ibi 4 5
e f a Non eſt curſitandum per domos. Ad alia migraturi. b Pacem hoſpiti precamini, vt ſopiatur omnis repugnantia contra veritatem. †
manete, donec exeatis. Intrantes autem in domũ ſalutate eam 6
a Si fuerint ibi prædeſtinati ad vitam. 7
dicentes: Pax huic domui. Et ſi quidem fuerit domus illa di- 8 9
a Quam optatis.
gna, † veniet pax veſtra ſuper eam, ſi autem non fuerit digna, 10
Prædicationis merces à Deo vobis recompenſabitur. 11
pax veſtra reuertetur † ad vos. † Et quicunque non recepe- 12 13
Obedietir.
rit vos, neque audierit ſermones veſtros: exeuntes foras 14
a Inſignum terreni laboris inaniter expenſi, vel vt oſtendatis appetitum terrenorum non eſſe in affectibus veſtris.
g de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus 15

A a *Neque calce.* Et Plato dicit duas corporum ſummitates non eſſe velandas, nec aſſuetam fieri debere mollitiem capitis & pedum Cum autem hæc habuerint firmitatem, cætera robuſtiora ſunt. (Plato.)

b *Neque vir.* Matthæus & Lucas dicunt neq; virgã. Marcus non niſi virgam: quo nomine ſignificatur poteſtas accipiendi neceſſaria de qua & hic. Dignus eſt. o.ci. ſuo. Qua vti poſſunt, nec tamen inobedientes ſunt, qui de ſuo iure cedunt. (Mat. 6. b.) Marcus dicit eos calceati ſandalis vel ſo-
B leis: vt neque pes ſit tectus nec ad terram nudus, id eſt, nec occultetur euangelium nec terrenis commodis inhietur. Non indui duabus tunicis, ſimpliciter, non dupliciter ambulare. Lucas dicit: *Neminẽ ſalutaueritis*, vt ſub quanta feſtinatione iter prædicationis pergere debeant, oſtendatur. (Luc. 10. a.)

(† veniat. † reuertatur.)

Allegorice. Per aurũ, oſtendit ſapientia ſecularis. Per argentũ, facundia rhetorica. Per pecuniã zonæ, ſapientia abſcondita. Per perã, onus ſeculi. Per calceamenta, mortuorũ operum exempla, ne ſua opera per exempla ſtultorũ tegãt, ſed ſanctã terrã ingreſſurus ſenſus hẽat nudos, & á malorũ
C exemplis alienos: Nec debet alicuius præſidio carnalis inniti. D
Qui ſalutat in via, occaſione itineris facit, non ſtudio ſalutis: Hic eſt qui non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem prædicat. (Quid per aurum & argentum, &c. ſignificatur.)

c *Dignus eſt.* Vnde ergo neceſſaria? Tantũ accipite, quantum ad neceſſitatem ſufficit, vt ide ſecuri æternis melius vacetis.

* Theophylactus. Dixit autem cibo, nõ victu alia neq; enim deliciari oportet doctorem.

d *Interrogate quis.* Teſtimonio vicinorum eligendus eſt hoſpes, ne eius infamia prædicatio lædatur. E

e *Dignus ſit.* Vt ſciat ſe magis accipere gratiam quam dare. (Mar. 5. in)

f *Ibi manete.* Ambr. Dat conſtantiæ generale mãdatum vt hoſpitalis neceſſitudinis iura cuſtodiant. Ideo domus eligenda, vt mutandi hoſpitij neceſſitudiniſque violandæ cauſa non ſuppetat.

g *Excutite puluerem de pedibus.* Per excuſsionem pulueris intelligitur amiſsio itineris.

* Theophylactus. Excutere vult puluerem, monſtrantes quod nihil ab illis acceperint, qui propter duritiam perſuaderi non poterant.

* Euthy- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Neque calcea.* Integra ſcilicet, quia apoſtoli vtebantur ſandaliis: vt habetur Mar. 6. b. ex quo patet quod ſandalia non computabantur proprie inter calceamenta.

2 *Neque virgam.* Contrarium videtur haberi Mar. 6. vbi dicitur, quod dominus præcepit apoſtolis, vt non portarent aliquid in via niſi virgam tantum. Dicendum, quod virga hic & ibi accipitur æquiuoce. Hic enim virga accipitur metaphorice, vnde ſenſus eſt. *Neque virgam.* Id eſt, non innitamini ſubſidio temporali, ſicut corpus innititur baculo ſuſtentanti. In Marco autem accipitur virga ad literam, quia doctores Hebræorum in ſignum doctrinæ portabant virgã in manu, & quia conſuetum erat apud Iudæos prouideri eis de victu a populo quem docebant, ideo Chriſtus voluit, quod hoc ſufficeret apoſtolis pro aliqua prouiſione, per hoc enim oſtendebatur, quod populus cui prædicabant, debebat eis prouidere, vnde ſequitur.

3 *Dignus eſt enim.* Vbi oſtenditur qualiter debeant habere victum ſcilicet a populo cui prædicabant: Et diuiditur in duas partes: quia primo oſtenditur, qualiter debent ſe habere ad recipientes ipſos, & ſecundo, qualiter ad non recipientes, ibi. *Et quicunque non receperint.* Circa primum ſciendum, quod de iure naturali eſt & diuino & etiam humano, vt illi qui ſeruiunt communitati in ſpiritualibus, vt in diuino cultu & doctrina, eis a communitate prouideatur in temporalibus, & hoc eſt quod dicit. *Dignus eſt enim operarius.* Id eſt, prædicator qui operatur opus Dei ad vtilitatem populi. (Diuiſio.)

4 *Cibo ſuo.* Id eſt, victu conuenienti, in quo intelligitur veſtimentum & domicilium, ſine quibus non viuit decenter genus humanum.

5 *In quamcunque autem ciuitatem, &c.* Id eſt, fidelis & bonæ famæ, oſtendens quod prędicator verbi diuini non debet ad loca mala & ſuſpecta declinare, quia per hoc impediretur doctrina eius tanquam ſuſpecta.

6 *Et ibi.* Donec exeatis tranſituri ſcilicet alibi ad prædicandum. Non eſt tamen intelligendum, quod per hoc velit excludere cauſas honeſtas exeundi, vt ad docendum vel huiuſmodi, cum propter hoc intrauerint ciuitatem, ſed per hoc vult excludere diſcurſus curioſos, & inutiles, qui non debent eſſe in prædicatore, ſed magis ceſſante neceſsitate exeundi debet vacare contemplationi, vt ibi hauriat quod poſtea populo in prædicatione effundat.

7 *Intrantes autem in domum, ſalutate eam.* Id eſt, homines habitantes in ea, quia parietes non ſunt ſalutandi: Modus ſalutationis ſubiungitur cum dicitur.

8 *Dicentes pax huic dom.* Quia prædicator verbi diuini debet habitantibus domum quam intrat pacem optare, & nõ ſolum optare, imo euangelium Chriſti prædicare, quod eſt euangelium veræ pacis.

9 *Et ſi quidem fuerit do. illa digna.* Id eſt, ad vitam æternam prædeſtinata & ordinata.

10 *Veniet ſuper illam pax veſtra.* Id eſt, oratio veſtra & prædicatio habebit ibidem effectum.

11 *Si autem non fuerit digna.* Id eſt, ad vitam æternam non prædeſtinata.

12 *Pax veſtra reuertetur ad vos.* Id eſt, dato quod non habeat effectum quantum ad ipſos, tamen habebitis mercedem inde apud Deum.

13 *Et quicunque.* Hic oſtendit qualiter ſe debent habere ad non recipientes eos, nec prædicationem eorum di.

14 *Exeuntes foras de domo vel ciui.* Oſtendentes per ſignum manifeſtum, quod nõ veniſtis ad prædicandum eis propter temporale lucrum, quia etiam puluerem qui adhæſit pedibus veſtris de loco ipſorum non vultis portare. Vel aliter.

15 *Excutite puluerem de ped. &c.* In teſtimonium laboris veſtri impenſi ad conuerſionem ipſorum, quamuis ipſi noluerunt recipere, ideo ſubiungitur eorum pęna cum dicitur.

Amen

MORALITER.

† *Interrogate, &c.* Cauendum eſt enim prædicatoribus, ne locum ſuſpectum intrent, & ne de euagatione inutili notentur: ideo ſubditur.

6 *Et ibi ma. &c. Intrantes autem in domum ſalutate eam.* Id eſt, ſalutem habitantium in ea bonis verbis & exemplis procurate.

9 *Et ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra, &c.* Id eſt, recipient doctrinam veſtram. Quod ſi non fecerint, nihilominus à Deo habebitis mercedem.

15 *Excutite puluerem.* Id eſt, leuia peccata, quæ ſolent ex talibus accidere, etiam in hominibus perfectis,

Amen

A ✣ Euthymius. Manifeſtabant enim per talem excuſſionē, quod non ſolum nihil acceperant, ſed etiam puluerē qui inde adhæſiſſet a pedibus ſuis excuterent, tanquam propter illos impium.

Excutite puluerem, ad conteſtationē terreni laboris quē pro eis inaniter ſuſceperant, vel vt ab eis nec ad victum aliquid accipiāt, nec terrenū aliquid ab eis quærere oſtendāt, vt & puluerem de terra eorū ſibi nō patiantur adhęrere.

Aliter. Pedes, ſūt opus & inceſſus prædicationis. Puluis, terrenæ leuitas cogitationis, a qua nec ſummi doctores poſſunt eſſe immunes, dū intendūt curis ſubditorū, & quia

B

ſi in itinere mundi puluerē legūt. Qui ergo recipiūt verbū, ipſi curā doctorū in argumentū vertūt humilitatis, qui ſpernunt ad teſtimoniū damnationis inflectunt. Et ipſe eſt puluis, qui in Euāgelij cōtemptores extergi, & a quo per bonos auditores euangelizantium pedes iubētur ablui, immo per ipſum ſaluatorem narrantur abluti.

a *Ecce ego mitto.* Illis ſua pęna ſeruabitur in futurum, vos autem omnē exhibere patientiā. *Ecce ego.* Cōgruit illi quod ſecundum Ioannem. Sicut miſit me pater ad paſſionē, ſic & ego mitto vos, non ad gaudia, ſed ad paſſiones. Vbi ſeruate innocentiam, quia qui locum prædicationis ſuſcipit, mala inferre non debet, ſed tolerare.

* Chryſoſtomus. Quia ſuperius remouit ſollicitudinem conſequenter prędicit eis mala quæ debebāt eis contingere primo vt diſcerent prēſcientię eius virtutem. Secundo vt nullus ſuſpicaretē, quoniam propter imbecillitatē magiſtri hęc eis ſuperuenirēt mala. Tertio vt ipſi ſuſtinentes nō obſtupeſcerent, dum inopinabiliter & præter ſpem euenirent. C

Quarto vt hoc audientes non turbentur in tempore crucis, deinde vt diſcant, quoniam hæc noua prælii lex eſt. D

b *Sicut ſer.* Serpentis aſtutia eſt, qđ toto corpore caput in quo vita eſt, occultat & tegit, ita & noſtri periculo corporis caput noſtrū quod eſt Chriſtus, cuſtodiamus. Vel quod per anguſtias ſe coarctās, veteri tunica exutus innouatur, ſic intrans per anguſtam portam, veterem exuit hominē. Luc. 12. cap. & 21. ca. †Luc. 10. a.

✣ Epyphanius. Altera ſerpentis prudētia eſt. Quādo.n. ſiti preſſus a latibulo procedit ad aquā vt bibat, nō ſimul ſecū accipit venenū, ſed in latibulo relinqt, & ſic progreſſus, potū aquarū ſumit. Proinde & ipſi hoc imitemur, vt qñ ad ſanctā Dei Eccleſiā, aut ad preces, aut ad myſteria venerimus malitiam, aut voluptatem, aut inimiciam, aut aliud quid in cogitationibus noſtris nobiſcum ne feramus. Hęreſi. 37. †Mar. 13. b. E

* Baſilius. Prudens vt ſerpens eſt, qui cum conſideratione ac cognitione potētiæ ac boni odoris, ad audientium obedientiam adminiſtrat doctrinā: vt queadmodum ille ſerpēs nouit, & facie blādiore accedere, & probabiliter loqui ad abducendum a Deo, & ſubiugandū peccato, ſic nos pſonę faciē & locum & tempus deligamus, & omnibus modis doctrinas cum iudicio adminiſtremus ad abducendum a Diabolo & perducendum ad Deum. queſtione breuiori. 245.

c *Et ſimplices ſicut columbæ.* * Epiphanius. Quamquam columbæ genus multis in rebus non laudetur, petulans eſt.n. & laſciuum, & per omne tempus voluptati deditum, debile & infirmū. At vero propter innocentiam & longanimitatē malorū in hoc animali obliuionē, inſuper propterea qđ in colūbæ ſpecie apparuit Spirituſſanctus, imitari nos iubet diuina ſermo Spirituſſancti voluntatē, & columbæ innocētiā. In Hęreſi. 35. F

a Quia cui plus commiſſum eſt ab eo, plus exigitur. b Quibus lex naturæ tantum, hi autem & legem literæ & ſpreuerunt, & dicta prophetarum & Apoſtolorum.

1 veſtris.† Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorū

a Qui elegi, qui docui.

& Gomorræorum in die iudicii, quam illi ciuitati.† Ecce ego

a Ex diſcipulis, miſſos facio, ideo ſitis manſueti, & humiles innocentes. b Scribarum & Phariſæorum.

2 mitto vos ſicut oues in medio luporum. † Eſtote ergo pru-

a Vt vitetis inſidias. Vt fidem ſeruetis. Vt non faciatis mala. b Hic aperit quos lupos dixerit.

3 4 dentes ſicut ſerpentes, & † ſimplices ſicut columbæ. Cauete

a Ideſt a perſuaſionibus hominum. b Præmunit eos. c Vbi potiori ſententiæ dandus eſt locus:

5 6 autem ab hominibus.† Tradent enim vos in conſiliis, & in

a Sub ſpecie corrigendi, quia ille locus correctionis eſt. b Quaſi ad maiorem audientiam cum per ſe vobis inferre vim non poterunt.

7 8 ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ad reges, & ad præſides

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen dico vo. to. *Ideſt minus punientur in extremo iudicio. Sed videtur alicui, quod hoc non ſit verum, quia Geneſ. 13. ſcribitur, quod homines Sodomitæ peſſimi erant & peccatores nimis coram domino, vnde, & in ſignum magnitudinis peccati ipſorum mortui ſunt igne & ſulphure deſcendente ſuper eos. Dicendum quod Sodoma & Gomorra fuerūt infecta pluribus peccatis ſcilicet peccato ſuperbiæ, luxuriæ & auaritiæ, vt dicitur Eze. 16. f.* Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, panis ſaturitas &c. *Sequitur.* Et egeno manum non porrigebat. *Ergo comparantur hic negantibus victū Apoſtolis quantum ad iſtud vltimū, non quantum ad alia præcedētia, quia comparatio debet eſſe ſecundum ea quæ ſunt eiuſdē generis, & non eſt dubium quod grauius eſt peccatum negare victum ſeminantibus ſpiritualia, quibus tenentur homines de iure naturali diuino & humano, vt ſupra dictum eſt, quam manum non porrigere egeno ſimplici ſpiritualia non ſeminanti.*

2 Ecce ego mitto. *Hic oſtendit Saluator, quod prædicatores verbi diuini non debent terreri aduerſitate. Et quia in aduerſitate non ſolum oportet ſuſtinere patienter, ſed etiam aliquando nomen Chriſti confiteri cōſtāter, ideo hæc pars diuiditur in duas, quia primo hortatur eos ad actum tolerandi, ſecundo ad actum confitendi, ibi.* Omnis ergo qui confitebitur me. *Prima in duas, quia primo oſtēdit tribulationis imminentis magnitudinem, ſecundo hortatur apoſtolos ad eius ſufficiētiā, ibi.* Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrū. *Prima in tres ſecundum quod magnitudo tribulationis futuræ oſtenditur ex tribus quia primo erant paſſuri a legiſperitis ſecundo a principibus Gentilib. ibi.* Et ad reges. *tertio a proprijs parentibus, ibi.* Tradet autem frater. *& in qualibet perſequutione oſtēdit, qualiter ſe debent habere. Dicit ergo.* Ecce ego mitto vos ſicut oues. *Ideſt ſimplices innocentes, per arma vos non defendentes.*

3 In medio lupo. *Ideſt Scribarum & Phariſæorum. Lupus enim dentibus oues laniat, homines anhelitu inraucat, ita iſti Apoſtolos Chriſti nitebantur interficere, & vocē prædicationis eis impedire, vt patet ex doctrina Apoſtolorum & in actibus eorum, & ideo conſequenter oſtendit qualiter in hac tribulatione ſe debent habere di.*

4 Eſtote er. pru. *quoniam aliquando prudenter declinanda eſt malitia perſequutorum, ſicut Paulus videns malitiam Iudæorum volentium eum interficere ſine cauſa, appellauit ad Cæſarem. Act. 15.*

5 Et ſimplices. *Quia occurrēte neceſſitate debet prædicator Euangelij ſi neceſſe ſit, ſe offerre ſine amaritudinis felle, ex quibus patet, qđ aſtutia vulpina vituperalis eſt, ſimiliter ruditas bouina, ſed medio modo debent incedere diſcipuli Chriſti, ideo ſequitur.*

6 Cauete autem. *Quia ſicut dictum eſt, aliquando cauendæ ſunt inſidiæ malignorum.*

7 Tradent. *Hoc enim frequenter habetur in Act. Apoſtolorum, quod diſcipuli Chriſti ſunt in conſilijs addicti, flagellati, & incarcerati propter nomen Chriſti.*

8 Et ad re. & præ. *Hic oſtenditur magnitudo tribulationis imminentis Chriſti diſcipulis a principibus. Gentilium Iudæi enim* ✣ pro

MORALITER.

1 *Amen dico. vo. to.* Nā repellere & impugnare veritatem agnitam, quædam ſpecies eſt peccati in ſpiritum ſanctum.

2 *Ecce ego mitto vos ſicut oues in me.* Per quos in primitiua Eccleſia intelligebātur tyranni, ſed mō per eos poſſunt detractores intelligi, propter quorum morſus non eſt a fidelibus prædicatio ſubtrahenda.

6 *Cauete autem ab ho.* Vos malitioſe ad peccatum trahere nitentibus.

7 *Tradent enim vos in con. &c.* Ideſt trahere vos conabuntur ad ſua conſortia mala.

† *Et in ſyna. ſu. fla. vos.* Scilicet flagellis linguarum ſuarum, eo quod arguitis mala ipſorum.

8 *Et ad reges & præſi. du.* Multi enim propter prędicationem veritatis accuſantur male apud magnates huius ſeculi.

a *In teſtimo.* Vt inde peruerſi pereant ſine excuſatione, vnA de electi exemplum capiunt vitæ. *In teſtimonium illis & gen.* Lucas. *Continget vobis in teſtimonium.* Quia perſequutio nominis Chriſti, non ſolum Iudæis & gentibus eorũ malitię, ſed etiã ipſis Apoſtolis ſit in teſtimonium ipſorum innocẽtiæ.

* Theophylactus. Hoc eſt, in notam & in reprehenſionem eorum qui non credunt.

* Euthymius. Ad redargutionem Iudęorum & gentium, poſtmodum dicant, quod diuini verbi prædicationem non audierint.

tae fi. is ſollicita. — Lucæ 21.b — † Mic.7.b. — † ſuſtinuerit.

b *Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Voluntatem veſtram pro Chriſto offerre, Chriſtus vero loquetur pro ſe.

a Contra terrores conſolatio, quaſi dicat, nolite turbari.

a ducemini propter me in teſtimoniũ illis & gentibus. Cum 1

a De modo proferendi ornate an inornate. 2

autem tradent vos. † nolite cogitare quomodo aut quid 3

a De modo inueniendi. b Materia dicendi.

b loquamini. Dabitur.n.vobis in illa hora, quid loquamini. 4

a Quia non ingenio vel arte veſtra uerba procedunt, ſed ex ſpiritusſancti gratia.

Non enim vos eſtis q loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri

a Velut organis. b Adeo creſcet perſequutorum rabies, vt nullus ſit inter eos affectus, quorum diuerſa eſt fides.

c qui loquitur in vobis. † Tradet autem frater fratrem in mor 5

tem, & pater Filium, & inſurgent filii in parentes & morte

a Non tantum amicis. b Quia amatores mundi ſunt inimici dei.

eos afficiẽt, & eritis odio omnibus hominibus propter no †

mẽ meum. Qui aũt perſeuerauerit vſque in finem, hic ſal-

a Non debetis deſiſtere, ſed ad tempus declinare, ut aliis poſſitis prodeſſe. Non ante.

d e uus erit. Cum aũt perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite 6

B c *Tradet autem frater* Minorem dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præſumebamus, quia cum damno corporis, mala nos cruciant amiſſæ charitatis.

* Hiero. Hoc in perſecutionibus fieri videmus, nec vllus eſt inter eos fidus affectus, quorum diuerſa eſt fides.

* Euthymius. Per hos autem amiciſsimos, alios cognatos & familiares intelligit, qui omnem fauorẽ amicitiam imo & humanitatem depoſituri ſint, vt eos ſolius fidei ratione perſequantur.

hom.34.in Matth.

* Chryſoſtomus. Quænam libera nobis reſpondendi poteſtas erit, quæ venia concedetur? Quos non exagitant flagella, non vrgent carceres, quibus non principes non ſynagogæ minantur, ne aliquid huiuſmodi malorum impendant. Imo ſe in cõtrariũ omnia habẽt, dominamur enim & regna poſsidemus quippe qui fideles reges habemus, vñ Chriſtiani honorib. aſtituãt, honore ſecuritate & pace fruunt, nec ſic

C tamen vincimus, & illi quidẽ cũ ad cruciatũ quotidie ducerentur, & tã magiſtri q̃ diſcipuli mille tormentis & flagellis D cęderentur, bonorum tamen paradiſi, a nimo fruebant. Nos vero qui nec ſomniis quidem crucia tum aliquem ſuſtinemus, multo molliores quam cera ſumus.

d *Qui autem, &c.* Docet virtutẽ longanimitatis & patientię. Nõ. n. cępiſſe vel facere, ſed perficere virtutis eſt. Vñ cauda hoſtię iubeť offerri. Hoc idẽ Lucas exprimit. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* Quia dũ nobis dominari dicimus, hoc ipſũ incipimus poſsidere qđ ſumus.

Luc

e *Cum au.* Hoc ad illud tempes pertinet, quod dictum eſt. In via gentium ne abieritis, quod perſequutiones non debeant timere ſed declinare vt tribulationis occa E ſio, ſit Euangelii ſeminarium.

* Clemens Alexandr. ſuadet fugere, non tanquam malũ ſit pati perſecutionẽ, nec vt mortẽ expaueſcamus. Vult autẽ nos nulli eſſe auctores neque adiutores mali, nec nobis ipſis nec ei qui perſequitur, nec ei qui interimit. denũciat. n. quodammodo vt caueat, qui autẽ nõ obedit eſt audax & temerarius, & inconſulte ſe in manifeſta pericula conciens. Si autem, qui hominẽ Dei interimit, in Deum peccat, eis quoque eius cędis reus tenetur, qui non vitat perſecutionẽ ſed ſeipſum capiendum præbet per audaciam. Quantum enim in ſe eſt adiuuat improbitatem eius qui perſequitur.

Lib

* Athana. Chriſtus aliquando fugit, cũ nondũ veniſſet hora ſua. Cũ vero vidiſſet horã adeſſe ſe obtulit. verum nõ eſt par noſtra cum Chriſto conditio, quia nos vt homines ignati ſumus temporis nobis a diuina prouidentia conſtituti.

Lib ...

Myſtice. Cũ vos perſequentur in vno teſtimonio, fugite ad alia volumina. Quia quamuis ſit contentioſus perſequutor, ante pręſidiũ Saluatoris adueniet, q̃ illi cõcedatur victoria. F

☞ Non

NICOLAVS DE LYRA.

* *pro illo tempore erant ſubditi Romanis, ideo non habebant altam iuſtitiam, & propter hoc non poterant aliquem condemnare ad mortem ſecundum quod habetur Io.18.f* Nobis non licet inter, quamquam, *& ideo non ſufficiebat eis diſcipulos. Chriſti in cõcilius ducere & eos flagellare, ſed tradebãt eos iudicib. Romanorum, vt ſic poſſent eos ad mortem deducere. Et hoc eſt quod dicit.* Et ad re. & præ. *vt ſcilicet condemnemini ad mortem.*

1 In teſt.il. *Actiue ſcilicet vt poſſint contra vos deferre teſtimoniũ.*

2 Et gentibus. *Hic accipitur auctoritatiue, quia iudices potentes condemnare homines ad mortem, Gentiles erant. propter quod Pilatus dixit Ieſu Io.19.b. Neſcis quia habeo poteſtatẽ crucifigere te. & c. Dicit ergo Gentibus quaſi dicat Iudæi non habẽtes auctoritatẽ vos interficiendi ducent vos coram iudicibus Gentilibus, vt contra vos deferant teſtimonium ad condemnationem mortis, conſequenter oſtendit qualiter ſe debent habere in hac tribulatione di.*

3 Cum autem tra. *Per hoc non intendit excludere viã præuidẽdi ſibi de reſponſione, ſed quod non debent perturbari, ſi non habeant tempus præcogitandi, & hoc dupliri de cauſa. Primo quia tali caſu ſufficit fidem confidenter confiteri coram iudicibus, quod facere poteſt quilibet Chriſtianus, quantumcunque ſimplex. Secundo quia hominibus de deo confidentibus ſpiritusſanctus non deficit in neceſſitate, cũ non poſſint aliter occurrere. Et hoc eſt quod.*

4 Dabitur enim vo. *Et patet ex prædictis, quod non loquitur hic de verbo prædicationis. Debet. n. prædicator verbi diuini præcogitare qualiter debeat verbum diuinum proponere, Secundum quod dicitur Prouer. 16.a. Hominis enim eſt animũ præparare, & domini gubernare linguam, aliter tentaret Deum ſi negligeret de hoc cogitare, dum tamen habeat tempus opportunum.*

5 Tradet autem fra. *Hic oſtendit magnitudinem tribulationis imminentis Chriſti diſcipulis, ex eo quod paſſuri erant ab amicis & parentibus, quod eſt grauiſſimum propter quod dicit.* Tradet au. *Hoc inuenitur de multis ſanctis qui pro Chriſti fide ſeruanda traditi ſunt ad mortem ab amicis ſuis, ſicut beatus Chryſantus traditus eſt ad mortem a patre ſuo Polemio. Cætera patent vſque ibi.*

6 Cum autem, &c. *Vbi oſtendit qualiter ſe debẽt habere in tali tribulatione, quia aliquando diſcipuli Chriſti debent fugere. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod perſequutio aliquando eſt perſonalis, vt quando aliquis quæritur ad mortem, non quia fidelis principaliter, ſed propter odium perſonæ determinatæ, & tunc eſt ſemper fugiendum, ſicut Paulus quærebatur ad mortem in Damaſco, vt habetur Act.9. quod patet quia alij fideles permittebantur ibi pacifice habitare, ſed quærebãt ſolũ Paulum interficere, ideo demiſſus a fratribus per murũ, fugit perſequutionem perſonalem. Aliquando autem non ſolũ eſt perſequutio perſonæ ſed etiam fidei & iuſtitiæ, & tunc ſi homo percipiat probabiliter quod ex fuga ſua ſequatur deriſio fidei & depreſſio iuſtitiæ, fuga eſt mala, & eſt peccatum mortale. Si autem non appareť hoc probabiliter ſed magis contrarium, vt pote, quia ex fuga tali poteſt alibi fieri vtilitas Eccleſiæ, ex remanſione autem non haberetur niſi occiſio miniſtrorum Eccleſiæ a canibus ideſt obſtinatis infidelibus, & conculcatio margaritarum ideſt articulorum fidei ab ipſis, tunc eſt fugiendum, & alibi proficiendum, propter quod ſubdit.*

Amen

MORALITER.

3 *Cum autem tra vos no. co. &c.* Ideſt non confidatis principaliter de ſcientia veſtra, & eloquentia, ſed de diuina prouidentia.

5 *Tradet autem frater fratrẽ.* Frequenter enim contigit, qđ frater carnalis fratrem ſuum trahit ad culpam mortalẽ, & pater filium, & etiam econuerſo.

† *Et eritis odio omnibus hominibus.* Sequentes enim Chriſtum frequenter ſunt odioſi etiam carnalibus amicis.

6 *Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta.* Qui enim proficere non poteſt in vno loco, debet ad alium tranſire.

Non

a ¶Non mirum ſi a quibuſdam fugitis, quia conſummatio Iſrael non fiet in fide, donec Chriſtus a mortuis reſurgat.
in aliam: Amen dico vobis: non † conſummabitis ciuitates 1
a Iſrael, donec veniat filius hominis. † Non eſt diſcipulus ſu- 2
a ¶Perfectio eſt diſcipuli non vlciſci iniurias, ſicut ego feci.
per magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominum ſuum. Sufficit 3 4
a Prius faciens quam docens. ¶Qui potui.
diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius, & † ſeruo, ſicut dominus 5 6
a Cui famulantur cœleſtia & terreſtria. b Quid mirum de famulis.
b eius. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto ma- 7 8
c gis domeſticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim eſt 9
d a Corde. ¶Hoc ad bonos. ¶Hoc ad malos. ¶Actu.
e opertum, quod non reueletur, & occultum quod non ſcia- 10 11 12
a ¶In myſterio. a ¶Prædicate aperte. b Spirituſancto.
f tur. quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod 13 14
g a Priuatim. b Palam publice. ¶Calcate carnalia.
in aure auditis, prædicate ſuper tecta. † Et nolite timere 15 16

A a Non eſt diſcipulus, &c. Nec indignemini tolerare quod tolero qui dominus ſum, faciens quod volo, & magiſter docēs quod vtile ſcio.

b Si patremfa. Oſtendit calumnias ſuas, vt ſuo exemplo ferant iniurias. vnde dixit: Sufficit di.

c Beelzebub. Beel ipſe eſt Bel, Zebub muſca id eſt Deus muſcæ per ſpurcitiā ſanguinis immolati. Idolum eſt Acaron. nomine cuius ſpurciſſimi doli principē dęmoniorum appellant, qui muſca dicitur propter immūdiciam.

B Beelzebub idolum apud diuerſas gentes diuerſis nominibus nuncupatum Ninus rex Aſſyriorum conditor Niniuæ ciuitatis poſt mortem patris ſui Beli compoſuit ſtatuā in honore ipſius eique diuinos honores iuſſit perſolui ab hominibus. Cuius ſimulachri ſimilitudinem Chaldæi ſuſcipientes, vocabant Bel, vt in Daniele legitur. Inde Palæſtini illud accipientes vocabant Baal. Moabitæ vero Beelphegor, atque ita per diuerſitatem Gentium diuerſa ei dabant nomina. At Iudæi vnius Dei cultores vocabāt Beelzebub ob deriſionem Gentilium. Baal vir, zebub, muſca, vir muſcarum ſiue habens muſcas.

d Ne ergo timueritis eos. Eorum ſæuitiā vel blaſphemias, quia veniet dies cum Deus iudicabit occulta hominū, vbi & nequitia diſcooperietur, & veſtra intentio non ſoli Deo cognita, ab omnibus ſcietur.

e Nihil enim opertum. ✻ Chryſoſtomus. Hic ſermo vniuerſalem de omnib. enunciationem continere videtur: D non tñ ad omnia, ſed ad propoſita ſolum pertinet. Quaſi dicat: Si igitur adhuc dolore vexamini quoniam male audituri eſtis propter me, illud dolorem veſtrū ſedet, quod non multo poſt ab omni ſuſpicione liberabimini. Cuius enim rei grã contumelias fertis. Magos & ſeductores vocant, certe nō multo poſt ſaluatores vos benefactoreſque totius terrarum orbis prædicabunt. † Luc.6.f. † ſeruus

f Quod dico. Hoc eſt, in quo volo vos conſtantes eſſe.

E Vel quod dico in tenebris, id eſt, dum adhuc in timore eſtis, dicitis in lumine, id eſt, in fiducia veritatis, accepto ſpirituſancto, Et quod in aure audiſtis, id eſt quod ſecreto audiſtis, ſuper tecta id eſt calcato carnis domicilio prædicate. † Mar.4.c. † 11.q.3.c.nolite.2.de her.c.cum ex iniuncto.

* Gregorius. Cum aliqua myſtica de occultis prophetarum verbis credentibus agnoſcunt, quid aliud quā profunda de tenebris reuelant? Vñ ipſa quoq; veritas diſcipulis in parabolis loquēs, ait: Qđ dico vobis in tenebris, dicite ī lumine. i. aperte exponite, quæ in allegoriarum obſcuritatib. audiuiſtis. Li.11. Moral.

g Super. Loquit iuxta morem Palæſtinæ, vbi ſolent in tectis reſidere quę nō ſunt cacuminata, ſed ęqualia: vnde lex pcipit vt qui nouā domum ædificat, murum tecti ponat in gyro, ne fundat ſanguis innoxius labente aliquo. Ergo in tectis prædicatur, quod cunctis audientibus palam dr, & eſt. Quod vos erudiui in paruo Iudææ loco, in toto mundo dicite. Luc.12.a.

h Nolite timere. ✻ Chryſoſtomus. Si Chriſtianus es, Chriſto F

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen di. Prædicando. ſ. ibi aduentum vel fidem Chriſti.

2 Donec ve. a Mortuis. ſ. reſurgendo, quia denunciato aduentu Chriſti per apoſtolos per ciuitates Iudææ, immediate paſſus eſt Chriſtus, & a mortuis reſurgēs diſcipulis apparuit. Vel ſi intelligatur de aduētu Chriſti ad iudicium, tunc intelligenda eſt cōſūmatio pdicationis apoſtolorū per totū orbem, quantū ad cōuerſionis effectū, quia vbiq; diſperſi ſunt filij Iſrael ſecundū pdeſtinationē vt dicit in epiſt. ad Ro. 9. Licet. n. prædicatio apoſtolorū diſcurrerit per totū orbem a tempore ipſorum, ſecundum q̄ dr in Pſal. In omnem terram exi. &c. tamen effectus conuerſionis fidelium quantum ad eos qui generaliter conuertēdi ſunt ad fidem, habebit plenarie effectum ſuum circa finem mundi.

3 Non eſt diſci. Oſtenſa magnitudine tribulationis imminentis, hortatur diſcipulos ad ipſius tolerātiā, & hoc triplici rōne, primo exēplo ſui, ſecūdo ex cōſideratione diuini iudicij, ibi. Nihil opertum. tertio ex meditatione diuinę prouidētię & conſilij, ibi. Et nolite timere. Circa primum hortatur eos exēplo ſui, quia multa & grauia a Iudæis paſſus eſt ſine cauſa & pro veritate fidei, & multo fortius debent hoc pati eius diſcipuli, & hoc eſt quod dicit.

Non eſt diſcipu. &c. Sequitur.

4 Sufficit diſcipulo &c. i. ſi plus conculcetur & condemnetur quā magiſter eius, & ideo concludit.

5 Si patrem fa. i. Chriſtum, qui eſt pater noſter.

6 Beelzebub voca. Sicut. n. patet ex præcedentibus, dicebāt Chriſtum facere miracula in virtute cuiuſdam dæmonis ſibi familiaris nomine Beelzebub, & ſic Chriſtum quodammodo vocabāt Beelzebub in quantum opera eius ipſi Beelzebub attribuebant, quod erat magna blaſphemia contra eum.

7 Quanto magis do. eius. diffamabunt, imponendo Apoſtolis, qui ſunt de domo Chriſti, quod faciant miracula in virtute dęmonis, Quod enim Apoſtoli facerent miracula virtute dæmonis, dixerunt Iudęi & Gentiles, vt patet multipliciter ex legendis eorum.

8 Ne ergo timueritis eos. Omittēdo fidei veritatem propter perſequutionis timorem.

9 Nihil enim opertum. Hic hortatur eos ad idem ex conſideratione diuini iudicij, in quo omnia manifeſtabuntur, quia bona & mala omnium omnibus erūt manifeſta. Cuius ratio eſt, quia tale erit iudicium quod videbitur ab omnib. iuſtum, quod nō poſſet eſſe niſi merita & demerita omnium viderentur ab omnibus manifeſte. Conſideratio huius manifeſtationis debet dare magnam audaciam in prædicatione veritatis, & hoc eſt quod dicit. Nihil opertum. ſ. in præſenti tempore.

10 Quod non reue. In iudicio.

11 Et occul. quia ſecreta cordis quæ ſoli Deo ſunt nota, tūc erūt nobis manifeſta, & hoc debet prędicatores mouere ad prędicandum veritatem ſecure, propter quod dicit.

12 Quod dico vo. In tenebris. i. in locis priuatis, licet. n. Chriſtus, vt communiter prędicauerit in communibus locis, vt in templo & ſynagogis, tñ aliquādo docebat diſcipulos ſeparatim a turbis, vt habet Mar. 4. a. Scorſū autē diſcipulis ſuis diſſerebat omnia.

13 Dicite in lu. i. palam, quia poſtea apoſtoli palam populo prędicauerunt ea quę a Chriſto ſeorſum didicerunt, propter q̄ ſequitur.

14 Et quod. i. in ſecreto.

15 Prædi. ſu. te. i. Publice. In Paleſtina. n. tecta domorū erant plana deſuper & ibi conueniebant homines in diebus feſtiuis ad ludendum & confabulandum, & per hoc deſignat quemlibet locū publicū, vbi conueniūt homines. Vel ſecundū alios tecta iſta dicebantur quędam deambulatoria facta circa templum, ſuper quę aſcendebant doctores, & inde docebant populum.

16 Et nolite timere &c. Hic hortatur eos ad tolerantiam tribulationis ex cōſideratione diuinę prouidētię ſeu cōſilij ad cuius euidentiā ſciendū, q̄ aliqui dixerunt diuinā prouidentiam tantū ſe extendere ad incorporalia, & nō ad iſta inferiora, ex quorū pſona dicit Iob 22. b. Circa cardines cęli perambulat nec noſtra conſiderat. Alij aūt dixerūt, quod ſe extēdit circa inferiora iſta, exceptis act. b. humanis, & hoc ne tollerent ab homine libertatē arbitrij, ſed vtrumq; eſt falſū ſecūdū Philoſophū. i. de aïa, vbi reprehēdit ✻ Empe-

MORALITER.

8 Non eſt diſcipulus, &c. Iſtud ad hoc inducitur, vt patet per literam ſequentem, quod Chriſti diſcipulus patienter toleret blaſphemiam ſibi irrogatam, cum Chriſtus patienter tulerit ſimilem & maiorem.

9 Nihil enim opertum, quod non reueletur. ſ. in die iudicij vbi patientia martyrum premiabitur, & perſequutorum nequitia punietur.

Chriſto credis. Si Chriſto credis, p opera mihi fidem demõ- A ſtra. Quomodo verò p opera mihi fidẽ demõſtrabis? Si mortem contemnas,& in hoc ſane infidelibus differimus qui reſurrectionis ſpem non habentes, mortem timent.

a *Mittere in gehennam*. ✲ Fulgentius. Quod ante gehennam mali pereunt, nõ eſt diuini operis ſed humani. Quod autem in gehenna perituri ſunt ho: facit Dei æquitas, cui nulla placet peccantis iniquitas.

b *Nonne duo paſſe*. Lucas nonne quinque paſſeres veneũt dipondio? Nec multũ B diſtat, vt duo aſſe & quinque dipondio. Dipondius.n. eſt ex duob9 aſſibus, Quod autẽ in numeris eſt vnus hoc in põdere as, & quod duo, hoc dipondius.

c *Et vnus ex illis*. Quomodo ergo Apoſtolus, *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* Sed aliud eſt cura, aliud ſcientia.

d *Numerati*. Hoc eſt ſcientia Dei numerum illorũ comprehendit. Numerati, Non actu computationis, facultate cognitionis. A ſimilitudine pecuniæ, quæ numeratur vt ſeruetur. Vbi magna prouidentia Dei, quod nec parua ocioſaque dicta eum lateant.

✲ Auguſtinus. Quid timebo ergo damna membrorum C

Ad Monymum ca.6. — † *preſtatis. Luce 12.g.* — † *Mat.8.d. Luce.9.c. De ge.di.3 c. dubue.* — *Luc 12.g.* — *ſermone de martyribus*

a Tantum. b Quin eam Deus reddat corpori.
eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occi-
dere, ſed potius eum timete, qui poteſt & animam & corpus 1
a Mittendo in æterna ſupplicia. b Nolite timere mortem corporis quia mori non poteſt ſine nutu Dei, quod in minoribus liquet. 2
a perdere in gehennam. Nonne duo † paſſeres aſſe veneunt?
a Non moritur ſine prouidentia, Dei quanto magis uos? a Sine nutu Dei.
b Et vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro, 3
a Vt taceam de corporis maſſa, etiam minimæ partes uſ Dei prouidentia conſeruantur. 4
d Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. † 5
a Omnem curam in eum proijcite apud quem non capillus peribit. b Quia rationales quia æterni.
Nolite ergo timere multis paſſeribus† meliores eſtis vos, om 6
¶Ergo prædicate ſuper tecta, quia. Omnis. a Ore confeſſio fit ad ſalutem. ¶Fidem, corde & ore, Ne quis tempore perſequutionis ſufficere ſibi putaret fidem cordis. 7
b Perducam ad confeſſionem patris:
e nis ergo qui confitebitur me corã hominib. cõfitebor & ego
¶Venite benedicti patris mei. In conſortio ſanctorum. ¶Timore. 8
f corũ corã patre meo qui in cœlis eſt. Qui autẽ negauerit me
a Vbi Prodeſſe debet mei nominis confeſſio. b Non perducam ad uiſionem Dei patris qua perfruuntur ſancti.
coram hominibus, negabo & ego eũ corã patre meo qui in
a Sicut timor mortis non debet retrahere, ſic nec carnalis affectus. b Non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmem, ſed ſpirituali gladio diſſociem.
g cœlis eſt. † Nolite arbitrari, quia venerim pacẽ mittere in ter- 9

rum, quando ſecuritatem accipio capillorum? Neque capil- D lus quidem trium puerorum in fornace Babylonica poſitorum, perijt, quomodo non igitur Deus corpus ipſum & conſeruare & reſtituere poterit?

* Cyprianus. Si nec paſſer cadat, nec minima fieri ſine Dei voluntate Chriſt9 aſſerat, exiſtimat aliquis ſumma & magna, aut non ſciente permittente Deo in eccleſia fieri, & ſacerdotes, id eſt, diſpenſatores eius, nõ de eius ſcientia ordinari?

e *Qui confi*. Vel confitetur quis Ieſum ea fide, quæ per dilectionẽ operatur. Negat qui præceptis Dei nõ obedit. E

✲ Chryſ. Non dixit, *qui confitebitur me*, ſed *ἐν ἐμοὶ* in me, vt tibi oſtenderet non propria virtute, ſed ſuperiore gratia adiutum cõfiteri eum. Qua de cã, non ſimiliter dixit de negãte, *Qui autẽ negauerit me, &c.* Nõ enim ait, Qui in me negauerit, ſed qui negauerit. Nam qui negat, ſuperioris gratiæ patrocinio priuatus, negat.

f *Qui autem*. Negatur a filio apud patrẽ, cui non manifeſtatur in diuinitatis potentia filius & pater, Confitetur a filio apud patrem, qui per filium habet acceſſum ad patrem.

g *Pacem mit*. Miſſum eſt bellũ bonum vt rũperet pax mala. F *Veni*.

Lib. 1 la. 3. — † *paſ.* — *Gal.* — *Hom Ma*

NICOLAVS DE LYRA.

* *Empedoclem dicens, quod Deus eſſet inſipientiſſimus ſi aliquid ignoraret quod nos cognoſceremus, quod ſequebatur ad dictum Empedoclis, quia dicebat omnia componi ex amicitia & lite, excepto Deo in quo lis non erat. Ex quo ſequebatur, quod Deus litẽ non cognoſcebat, quia ponebat ſimile ſimili cognoſci, & idem inconueniens ſequitur ad dictum iſtorum, quia nos habemus notitiam de iſtis inferioribus, & de humanis actibus, & per conſequens Deus talia cognoſcit & ad finem debitum deducit, quia cum ſit agens vniuerſale & primum omnia quæ ſubiacent eius cognitioni ordinantur per ipſum. Et quia natura nobilior principalius cadit ſub ordine prouidentiæ, ſequitur quod natura humana quæ immortalis eſt ex parte animæ, ſpeciali modo cadit ſub eius ordinatione, propter quod iuſti non debent mortem timere, quia Deus ordinabit ad finem vltimum, & hoc eſt quod dicit: Noli. & patet vſque ibi.*

1 Nonne. *Ad euidentiam huius ſciendum, quod paſſeres abundant in terra promiſſionis, & ideo de ipſis fiebat oblatio pauperum, qui non poterant alia habere, vnde erant pauci valoris, quia duo habebantur pro aſſe. As aſſis eſt genus nummi, vnde eſt mẽſura in ponderib. vt dicit gl. ſuper iſtum locum. In vnoquoque.n. genere illud quod minimum eſt menſura aliorum. Dipondius autem valet duplex as, & ideo dicitur Luc. 12. quod quinque paſſeres habebantur pro dipondio, hic dicitur quod duo pro aſſe, quia paſſer impar non poterat competenter diuidi, ideo remanebat vendenti, dicit ergo:* Nonne duo paſ. *id eſt, venduntur, quia veneo, nis habet ſenſum paſſiui ſub voce actiua.*

2 Aſſe. *Id eſt, pro aſſe. & tamen vnus ex illis quantumcunque ſit paruiſ valoris, vt viſum eſt.*

3 Non cadet ſu. *Id eſt, non morietur.* Sine

4 Sine patre veſtro. *Id eſt, ſine prouidentia Dei patris per conſequens ſupple neque vos moriemini quin Deus ordinet de morte veſtra propter quod concludit.*

5 Veſtri au. *In Dei præſcientia, ideo concludit.*

6 Nolite. *Id eſt, maioris reputationis apud Deum, quia ad imaginem Dei factus, quod non competit creaturæ irrationabili.*

7 Omnis er. *Oſtenſo quod debent tribulationes ſuſtinere conſtãter, hic hortatur eos ad confitendum nomen Chriſti confidenter dicens:* Omnis. *& patet & ſequitur.*

8 Qui autem negaue.&c. *Negatio autem nominis Chriſti ſemper eſt peccatum mortale, & ideo negans ipſum, dignus eſt damnatione. Similiter & non confiteri ſeu tacere aliquando eſt peccatum mortale, vt quando ſcilicet ex taciturnitate alicuius tollitur honor Deo debitus, ſicut in caſu quo aliquis interrogatus de fide ex taciturnitate ſua ingerit opinionem aliis quod ipſe non ſit Chriſtianus, vel quod fides ſit ita deriſibilis, quod nullus audeat eã confiteri, tunc tacere vel non confiteri peccatum mortale eſt, ſi autem aliquis non interrogatus ex feruore fidei publice profitetur fidem Chriſti ad declarationem veritatis fidei, & ad confirmationem trepidantium, ſicut leguntur aliqui martyres feciſſe, hoc eſt donum ſupererogationis.*

9 Nolite arbitrari, quia venerim. *Hic oſtendit quod prædicatores Euangelii non debent impediri ex amicorum carnalitate. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod charitas eſt ordinata, ſic quod homo debet diligere Deum ſuper omnia, etiam ſupra ſeipſum, & ideo pro nulla amicitia cuiuſcunque proximi debet retardari quin proſequatur ea quæ pertinent ad honorem diuinum propter quod dicit:* Nolite ar. quia ve. pacem mittere in terram, *& loquitur de pace mala, quæ eſt contra Deum.* Non

MORALITER.

1 *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt*. Hilarius, Myſtice autem corpus & anima aſſe venduntur, cum pro minima delectatione diabolo traduntur.

8 *Qui autem negauerit me &c.* Remigius. Negabit autem ſe negantem, quia per ipſum non habebit acceſſum ad patrem & ſic per oppoſitum intelligitur confiteri ſe confitentem, quia dabit ei acceſſum ad patrem.

9 *Nolite arbitrari, quia venerim*. Hieron. Ad fidem Chriſti totus orbis in ſe diuiſus eſt, vnaquæque domus fideles habuit & infideles, & bonum bellum mixtum eſt, vt pax mala rumperetur. *Qui*

Verbi Dei.

a ram . Non veni pacem mitterę, ſed gladium.veni enim † ſe- 1
b parare hominem aduerſus patrem ſuum , & filiam aduer- 2
a Non poſſunt inter eos eſſe iura pacis,inter quos eſt bellum fidei.
ſus matrem ſuam , & nurũ aduerſus patrem ſuum . et inimici 3
a Qui non credunt, b Et huic religioni pietas non eſt anteponenda,quod facit qui quod deo minus amandum eſt,plus amat quam deum.
c hominis domeſtici eius . † qui amat patrem aut matrem †
a Qui præponit carnalem affectum ſpirituali.
plus quam me,non eſt me dignus . † Et qui amat filium aut
a Vel carnem domando,vel proximo compatiendo,& hoc contuitu ęternorum.
d filiam ſuper me,nõ eſt me dignus.Et qui non accipit crucem 4
a Nec diuerſa timenda ſunt,quia qui quærit inuenire temporaliter vitam æternaliter perdet eam.
e ſuam,& ſequitur me , non eſt me dignus, Qui inuenit ani- 5 6
f mam ſuam perdet illam , & qui perdiderit animam ſuam † 7
a Paratus eſt eam hic perdere omnia poſt ponens amori meo.
In futuro.
propter me inueniet eam·† qui recipit vos me recipit, & 8 †
a Qui in vobis ſum.
g a Quia non aliud recipit in Apoſtolis quam quod eſt in Chriſto. b Qui in me eſt.
qui me recipit,recipit eum qui me miſit . † Qui recipit pro- 9 10 11

A a *Veni.c.* Hic Lucas ait. Erunt quinque in vna domo diuiſi tres in duo & duo in tres,diuidentur. Quomodo ergo qnq; cũ ſex pſonarũ nomina ſubiicit,patris filii matris filię Socrus & Nurus? Sed mater filii ipſa eſt Socrus vxoris eius ideoque illa ipſa,& in filiam ſuam,& in Nurũ dicitur eſſe diuiſa. Poſſumus & patrem intelligere diabolum, cuius eramus aliquãdo filii non natura ſed imitatione vt Iudæis dictum eſt: Vos ex patre diabolo eſtis. (18.c.) Sed poſtquam vocẽ audiuimus monẽtis. (14.c.) Obli.po.tu.& do.pa.tui. (12.6.b.) Venit gladius domini ſeparare nos ab inuicẽ, & oſtendere alium pa-

B trẽ cui diceremus: Pater noſter qui es in cœlis, Mater ſynagoga, filia primitiua eccleſia. Socrus eadem ſynagoga. (10.c.) Nurus primitiua Eccleſia de gentibus, Spõſus Eccleſiæ , filius eſt,dicẽte Apoſtolo. *Quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem.* (9.a.) Socrus igitur.i.mater ſponſi & in nurũ & in filiũ diuiſa eſt ſynagoga carnalis quia eccleſiã perſequi non ceſſat, ſed & ipſa in matrem & in ſocrum diuiſa eſt,volens recipeſe circunciſionem cæteraſque carnales obſeruantias.

* Hilarius. Pater corporis peccatum eſt, mater animę infidelitas ex qua cætera omnia.Itaque gladio dei in ſacramẽto baptiſmatis ab his reſcindimur.

b *Separare.* Ideſt,priuatos carnis affectus extinguere,quib. ita inuicẽ diligũtur,vt Deo minus ſeruiant. Vel penitus auertantur,non quod non ſint honorandi pater & mater , ſed poſt Deum,hic eſt ordo charitatis.

c *Qui amat pa.* Poſt Deum amandi ſunt, ſed ſi vtrumque non poteſt ſeruari,odium in ſuos,pietas eſt in Deum.

(Mral.) * Gregorius. Antiquus aduerſarius,nõ ſolum per ſemetipſum,ſed per eos etiam qui nobis adhęrent , ſtatum ſatagit

C noſtræ mentis inclinare.Cum enim cor noſtrum , ſua perſuaſione non ſubruit,ad hoc nimirum per linguas adhęrentium

D tium repit.Hinc per prophetam dicitur. *Vnuſquiſque ſe a proximo ſuo cuſtodiat,& in omni fratre non habeat fiduciam.* (Eccleſiæ.)

d *Et qui non accipit,&c.* Crux duobus modis portatur cum vel per abſtinentiã corpus afficitur,vel cum per compaſſionẽ proximi affligitur animus. Peccata proximorum ſuorum ſunt ſuctorũ. Crux ſemper eſt portanda, vt amor Chriſti oſtendatur. (Luce 9.c. & 17.g.) († diffidere facere)

c *Et ſeq.me.* Aliquis enim carnem macerat pro inani gloria, vel proximo carnaliter compatitur vt culpę fauẽat. Hic crucẽ ferre vr,ſed dominum non ſequitur. († Luc.14.f) († inf. a 16. & Mar.8.c.)

f *Qui in.* Nomine animæ vita præſens deſignatur.

* Auguſtin. Magna & mira ſentẽtia.Qui inquit , inuenit animã ſuam, perdet eã. quod duobus modis poteſt intelligi. Qui amat perdet,id eſt,ſi amas,perdes, ſi cupis vitã tenere cũ Chriſto,noli mortem timere pro Chriſto.Itẽ alio modo.Qui amat animã ſuã,perdet eã.Noli amare,ne perdas.Noli amare in hac vita,ne perdas in ęterna vita.Si male amaueris, tunc odiſti,ſi bene oderis,tunc amaſti, fęlices qui oderunt cuſtodiendo,ne perdant amando. (Sermone de martyribus, E) (73.diſ.c.in nomine patris.)

* Clemens Alex. Qui perdiderit animã ſuã,inquit,dominus ſeruabit ipſam,aut eã tradẽs,libẽter adeũdo pro Dño pericula,aut eã perdẽs,ex ea quę eſt ei cũ hac vita cõſuetudine. Si.n.ſoluere,abducere & ſegregare(id.n.crux ſignificat) animã volueris ab ea quæ eſt in hac vita voluptate & delectatione,habebis eam in illa quæ expectatur,ſpe inuentam , & conquieſcentem. (Li.4.ſtromat.)

g *Qui re* Cũ ad prędicationẽ mittit,ęs zonę tollit pericula nõ timẽda dicit,affectũ ſubiici religioni. Vñ ergo ſumptus? Auſteritatẽ mãdatorũ ſpe temperat promiſſorũ. *Qui recipit* (inquit)vos Ad ſuſceptionẽ magiſtrorũ prouocat diſcipulos Dicet ergo aliquis,ergo & pſeudo prophetas & Iudã proditorẽ ſuſcipiemus? Hoc dñs procurans dicit non perſonas

F eſſe

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non ve.pa.mit. *Scilicet talem quæ dicta eſt.*

2 Sed gla. *Hoc eſt diuiſionem talis concordiæ . Aduertendũ tamen quod iſta quæ dicuntur hic a Chriſto,ſunt facta occaſionaliter,quia ad Chriſti prædicationem & apoſtolorum aliqui conuerſi ſunt ad fidem & alij in infidelitate remanẽtes quantumcumque eis coniuncti, perſequuti ſunt iſtos ad mortem propter quod ſequitur.*

3 Veni enim. *Et patet.*

4 Et qui non ac.cru. *Scilicet hic oſtendit quod prædicator verbi diuini non debet retrahi propter dulcedinem præſentis vitæ, quæ eſt breuis tranſitoria,& ad merendum vitam æternam ordinata, & ideo quia finis melior eſt his quæ ſunt ad finem, ea quæ ſunt ad finem non ſunt niſi propter aſſequutionẽ finis, ideo de ipſis nõ curatur dum tamẽ finis habeatur,propter quod de vita præſenti non eſt curandum , ſed de aſſequutione vitæ æternæ , & hoc eſt quod dicit.*Qui non.*ſ.voluntarie mortem tolerando.*

5 Non eſt me. *Ideſt,vita æterna,quia in coniunctione ad Chriſtũ per viſionem & fruitionem conſiſtit vita æterna.*

7 Qui inue. *Ideſt,vitam præſentem , quæ cauſatur ab anima exiſtente in corpore,vnde eſt ibi prædicatio per cauſam . Qui amat igitur vitam præſentem inordinate,perdet eam : Res enim perditur quando non attingit finem debitum , ſicut medicina perditur, quando per eam ſanitas non acquiritur . Et eodem modo vita præſens quæ finaliter ad conſequutionem vitæ æternæ ordinatur, recte perditur,quando per ipſam ad æternam vitam non peruenitur, quod contingit illi,qui inordinate amat ipſam, & econtrario.*

7 Qui perdit animam. *Vitam præſentem propter Chriſtum contemnendo.Talis enim dicitur perdere,non ſecundum veritatem,vt patet ex prædictis,ſed ſecundum hominum opinionem.Iſte inquam.*

8 Inueniet eam. *accipiendo pro tranſitoria æternam.*

9 Qui reci.vos. *Poſtquam Saluator hortatus eſt prædicantes, hic hortatur recipientes ipſos , oſtendens magnitudinem præmij ipſorum.*

10 Qui recipit vos in no. *Ea enim quæ fiunt Chriſti fidelibus, reputat ſibi fieri Chriſtus,& hoc tã in malis,Act.9.a.Saule Saule,quid me perſequeris?ideſt fideles meos:quam etiam in bonis,ſicut hic patet, quia in diſcipulis ſuis dicit ſe eſſe receptum.*

11 Qui reci. *Ideſt,Dei nuncium.*

In

MORALITER.

† *Qui amat patrem &c.* Hilarius. Illi.n.qui domeſticas dilectiones hominum, eius dilectioni prætulerint , futurorum bonorum indigni erunt hæreditate.

4 *Et qui non ac.cru.* Grego.duobus modis crucẽ domini baiulamus. Cum aut per abſtinentiam carnem affligimus, aut cum per compaſſionem proximi neceſſitatem illius noſtrã putamus.

6 *Qui inuenit animam ſuam.* In delectationibus illicitis nutriens eam.

† *Perdet illam.* Quantum ad vitam futuram.

9 *Qui reci.vos.* Corporaliter.

† *Me recipit.* Spiritualiter,& per conſequens recipit patrem & ſpiritum ſanctum,qui cum filio per gratiam inhabitant recipientis mentem.

10 *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ.* Ideſt, quia Dei nuncius eſt.

Qui

A eſſe ſuſcipiēdus, ſed nomina. & mercede nō carere ſuſcipiētem, licet indignus ſit qui ſuſcipitur Nō aūt mercedem de ꝓpheta vel iuſto, ſed prophetę & iuſti mercedem, quia dū eos ſuſtentat qui aliter non poſſent quod eorū eſt facere, & ipſe eſt qui in hoc nomine facit, nō pro eis ſolū, ſed eorumdem mercedem habebit id eſt, talem qualem & ipſi.

• CLEMENS. ALEXAND. Sunt apud dominum cōplures mercedes, & manſiones ex vitæ eorum proportione *Qui enim*, inquit, *prophetam in nomine prophetæ ſuſceperit, mercedem*, *&c.* Et rurſus virtutis pro meritis differentias & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales.

Lib. 4. ſtrom. Mat. 9. b.

Quia Chriſtus in poſtolis, Deus autē in Chriſto, ergo q. apoſtolos recepit, recepit Deum. Hoc dicit, ne apoſtolorū ſuſceptio vilis habeatur his a quibus ſupra dixit debere ſtipendia accipere.

B

Et

a Pro eo quod nominatur propheta.

phetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.

a Ne & pſeudo timeant recipere. b Pro eo quod nominatur iuſtus.

† Et qui recepit iuſtum in nomine, iuſti, mercedem iuſti accipiet.

a Ne quis ſe ab hoſpitalitate per paupertatem excuſaret, hoc leui præcepto diluit.

Et quicumque potum dederit vni † ex minimis iſtis

a Ne dicas deeſſe vnde calefieret. Pro eo quod nominatur diſcipulus,

calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, amen

a Quam ex bono affectu meruit potius quam ex actu.

dico vobis, non perdet mercedem ſuam. Et factum eſt cum

Sermones.

conſummaſſet Ieſus, præcipiens duodecim diſcipulis ſuis

a Fecit quod docuit, prædicans Iudęis, non Samaritanis, non Gentibus, Vt ſecundum promiſſa, prius offeratur Iudæis ſalutis occaſio. b Iudæorum

tranſiit inde, vt doceret, & prędicaret in ciuitatibus eorum.

a *Et quicumque*. Qui periculum nō ſuſcipientium teſtimonio exculſi pulueris denunciauit, meritum recipientium vltra ſperatum commendat. Nec ei Deum magis ad pium affectum reſpicere, quam ad quantitatem rei exhibitæ. D

b *Vni ex mi.* Minimi ſunt qui nihil penitus habent in hoc mundo, & iudices erunt cum Chriſto.

※ Hilarius. Præuidens plures futuros tantum apoſtolatus nomine glorioſos, omni vero vitæ ſuæ opere improbabiles, eoſdemq; diu fallere, diuque mentiri, tamen obſequiū quod eis ſub religionis opinione delatū ſit, mercede operis ſui ſpeique non fraudat. Nā licet ipſi minimi eſſent, & peccatorum omnium vltimi, minimum autem eſt, quo minus nihil aliud eſt, non inania tamen ī eos, ēt leuia, quæ ſub frigidæ aquæ nomine deſignat, officia eſſe decernit. Atque ita ad probitatem obſequentis, fallentis de ſe probra non lædunt, cum mercedem ſuam dantis fide non aſſumentis mendacio conſequatur. E

† e pu... vel pa...

NICOLAVS DE LYRA.

1 In no. *Ideſt, inquantum dei nuncius.*
2 Mercedem pro. *Ideſt, ab eo cuius eſt nuncius. Et ſimiliter.*
3 Qui re. *Quod non poteſt eſſe niſi propter Deum, a quo iuſtificatur omnis vere iuſtus.*
4 Mercedem iu. acci. *Ideſt, a Deo qui iuſtificat ipſum, Secus eſt autem ſi recipit ipſum inquantum amicus vel compatriota vel huiuſmodi, quia non recepit eum pure in nomine Dei.*
5 Et quicumque po. *Hoc dicit ad oſtendendum, quod quilibet quantumcūque pauper poteſt facere opera miſericordiæ, quum dare calicem aquæ frigidæ poteſt quilibet quantumcumque pauper.*
6 In no. diſci. *Ideſt, quando eſt fidelis denuncians fidem Chriſti.*
7 Amen *Ideſt fideliter.*
8 Dico vo. non. *Quia in his, quæ dantur propter Chriſtum, non tantum penſatur quantitas doni, quantum penſatur quantitas bonæ voluntatis ex qua datur, Sequitur.*
9 Et factum eſt cum conſummaſſet, &c. *Modum ſcilicet prædicandi & uiuendi prædictum.*
10 Tranſiit inde vt doceret & prædicaret in ci. ſcilicet Iudæorum. *Et ſic patet concluſio huius capituli.*

M O R A L I T E R.

2 *Merce. &c.* Ideſt, a Deo recepit mercedem cuius eſt nuncius.

Et

4 *Et Qui re.* Ideſt, propter iuſtitiam ſuam, non propter conſanguinitatem vel affinitatem.
4 *Merce. iuſt.* Ideſt, particeps erit meriti ſuæ iuſtitię.

ADDITIO.

In ca. 10. vbi dicit poſtilla, Nolite poſſidere aurum, &c.

Qua-

Qualiter tamen intelligenda ſecundum doctores iſta, quæ apoſtolis ad prædicandum miſſis a Chriſto iniunguntur, habes infra in additione ſuper Ioannem. 12. vide ibi.

CAP. XI.

IOANNES, Et dū Chriſtus pędicaret, & prędicationem ſuam variis ſignis confirmaret. Ioannes eius opera audiuit poſit' ī vinculis ab Herode. *Sed cū audi. mi. duos de diſ. ſuis, ait illi. Tu es qui ven.* Ioannes īterficiendus ab Herode interrogat, nō quia dubitet. qui aliis dixerat. Ecce agnus Dei. Qui & vocē patris audierat, hic eſt filius meus dilect'. Sed vt miſſi ſigna vidētes crederent, & dictis eius opa Chriſti fidem facerent, ne alius Chriſtus expectaret. Quod autem diſcipuli Ioannis aduerſus Chriſtum ſuperbirēt, & aliquid liuoris haberēt, ſupra innotuit ibi. *Quare nos & phariſei ieiunamus?* Et vbi Ioanni dixerūt.

† in carcere C

Io. 1. d. † erat

Luc. 3. c.

Mat. 9. b.

Magi-

CAP. XI.

IOANNES autem cum audiſſet † in

Poſitus. a Lex ad gratiam euangelii mittit. Ne alium a ſe prædicatum putarent.

vinculis opera Chriſti, mittens duos

a Per illos. b Hoc dicit.

de diſcipulis ſuis ait † illi: Tu es qui venturus † es, an alium expectamus?

Magiſter cui teſtimonium dediſti. Ecce diſcipuli eius baptizant. & plures veniunt ad eum F

Hęc omnia eadē de Ioāne Lucas ponit nō ipſo ordine, ſed qs ordinē rei geſtę teneat non apparet.

† illis

※ Chryſoſtomus. Sicut pater ſi videret filios bonis moribus ornatos, & omni ſapientia perfectos quaſi ſecurus moritur nihil de cętero timens de illis: ſic, & Ioannes volebat diſcipulos ſuos perfectos videre in Chriſto, vt iucundius moreretur.

Hom... ie M...

a *Tu es.* Non ait qui veniſti, quaſi dicat, Cum ad inferna deſcēſurus ſum, debeō te nūciare inferis, qui nūciaui ſupis An cōueniat filio dei mori an aliū ad hęc ſacramēta miſſur' es?

☞ Hila-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

IOannes au. *Poſita inſtructione prædicantium. Hic conſequenter ponitur confirmatio dubitantium, & diuiditur in tres, quia primo ſaluator noſter confirmat dubios de ſuo aduentu, ſecundo condemnat incredulos ſeu peruerſos, ibi.* Cui ſi. *tertio commendat deuotos, ibi,* In il. tem. re. Ie. *Prima in duas quia ad confirmationem populorū oſtēdit Ioannem*

M O R A L I T E R.

Ioannes autem, &c. Per Ioannem qui miſit diſcipulos ſuos ad Chriſtum dicendo.

† *Tu es qui venturus es, &c.* Licet ipſe de hoc nullatenus dubitaret, ſed vt eius diſcipuli de hoc dubio certificarentur per opera Chriſti, ſignificatur bonus doctor & humilis, qui quāuis nōn dubitet de veritate alicuius concluſionis, diſcipulos dubitantes remittit ad ſapientiorē, vt per eum certius informentur contra multos docto. & confeſſo. qui dedignantur ſic remittere ne uideantur aliqua ignorare.

Illis

* Hilarius. Ioãnes detentus in carcere dñm ignorat? Et ꝓpheta tantus Deũ ſuum neſcit? Atqui venturũ vt prӕcurſor, nũciauit, conſiſtentẽ vt propheta agnouit, adeuntem vt cõfeſſor veneratus eſt. Vñ tã variæ & tã abundanti grãæ error obrepſit? Ad euãgelia cõtuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dictorũ contempletur in factis, & qđ intra eũ pctõrum fraude ſit vinctũ, per intelligẽtiã libertatis euãgelicæ abſoluatur. Ioãnes igitur non ſuę, ſed diſcipulorũ ignorantiæ conſuluit. Ipſe enim venturã in remiſſionem pctõrũ prędicauit, ſed vt ſcirent nõ aliũ a ſe ꝓdicatũ ad opa eius cõtuenda, diſcipulos miſit, vt authoritatem dictis ſuis illius opera conferrent.

✠ Hiero. Hunc ſenſum hre põt, Scio ꝙ ipſe ſis, q veniſti tollere peccata mundi, ſed quia ad inferos deſcenſurus ſum, etiam hoc interrogo, vtrum & illuc ipſe deſcendas, an impium ſit, hoc de filio Dei credere, aliumque miſſurus ſis.

(margin: icis & … es; mcee- … ange … nim.; reibus)

Non ad interrogata, ſed ad ſcandalum nunciorum.

a Non reſpondit Ioanni, quia non dubitabat ſed illis.

a Et reſpondens Ieſus ait illis, Euntes renunciare Ioanni 1

a Ceſſent verba, loquantur opera. Per miracula. Per doctrinam euangelii illuminantur. 2

quæ † audiſtis & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, le-

a Pauperes ſpiritu vel opibus intus illuminamur, vt in prædicatione nulla diſtantia ſit inter pauperes & diuites.

proſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, paupe- 3

In hoc nuncios percutit ſicut poſt oſtenditur.

b res † euangelizantur. Et beatus eſt qui non fuerit † ſcanda- 4

a Ne turbæ Ioanem liuore morum ſuſpicentur, & vt ſciant eum quæſiſſe non ſibi ſed diſcipulis.

lizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere 5

a Quæ neſciebant myſterium interrogationis eius.

c ad turbas de Ioanne: Quid exiſtis in deſertum videre? 6

a Qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat quem prædicauit. Non. An vana gloria ductus lucra quærat pro dapibus vel veſtibus, qui locuſtis viuit, & pilis camelorum induitur.

arundinem vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? Homi- 7

d nem mollibus * veſtitum? † Ecce qui mollibus veſtiuntur, in 8

a *Euntes renuntiate.* * Clemens Alex. Cõſilij dandi tres partes ſunt: vna quidem q̃ ſumit exempla ex tpe ꝓterito, vt v.g. qđ Hebreis euenerit, q aurũ per idololatriæ crimẽ adorarũt, in vitulo, & q paſſi ſunt, cũ fornicati eſſent. Altera vero q̃ ex pñti tpe intelligitur, vt quę ſenſu cõprehẽdat, vt quod dictum eſt his qui dñm rogauerãt, an ipſe eſſet Chrs, aliumne expectarent. *Dicite*, inquit, *Ioanni quæ vidiſtis & audiſtis*. Hoc ergo fuit, qđ ꝓdicens dicebat Dauid, *Sicut audiuimus, ita & vidimus.* Ex futuris aũt cõſtat tertia pars dãdi cõſilij, qua quæ ſunt euẽtura, iubet caueri, quemadmodũ illud quoq; dictũ eſt: Qui autem in peccata inciderint, eijcientur in tenebras exteriores.

Ps. 47.

b c. 15. ✠ Lactantius. Sed & Sibylla expreſſe prædixit verbis.

νεκρῶν δ' ἀνάστασις ἔσται.
Καὶ χωλῶν δρόμος ἔσθ' ὠκὺς καὶ κωφὸς ἀκούσει,
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες.
Ideſt, mortuorum autem reſurrectio erit.
Et claudorum curſus erit velox, & ſurdus audiet,
Cęci videbunt, & mortui loquentur.

b *Qui non fuerit.* Qui de diuinitatis potentia non dubitauerit, hoc non contra Ioannem quem mox adeo commendat.

c *De Ioanne.* Præcurſor Chriſti de Chriſto certificare diſcipulos voluit, quia ſenſit eos dubitare. De præcurſore Chriſtus turbas dubitantes, ne dubitent docuit, mollem leuemque putantes.

† offenſus per me

✠ Gregorius. Hoc non aſſerendo, ſed negando intulit. Arundinem quippe mox vt aura contigerit, in partem inflectit alteram. Et quid per arũdinem niſi carnalis animus deſignatur qui mox vt fauore vel detractione tangitur, in partem quamlibet inclinatur.

† 21. quæſt. 4.

d *Ecce qui.* Qui ponunt pulũinaria ſub cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt.

Nota. Rigida vita & prædicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus indutis adulantes.

Clemens Alexandrinus. Beatus Ioannes deſpectis quoque ouium pilis, qui delicias redoleãt, pilos camelorum elegit & eis ſeſe veſtiit, ſimplicem vitam & dolo alienam repræſentans. Mel enim comedebat & locuſtas, dulcẽ ſpiritalem cibũ a faſtu alienãs, & moderatas vias Domini prępa rãs. Se enim certe purpurea chlamyde induiſſet, ſi vllam

vrbani

NICOLAVS DE LYRA.

Ioannem eſſe prophetã ſanctum ibi: illis autem abeuntib. prima in duas, quia primo mouetur dubitatio, ſecundo ponitur eius reſponſio, ibi: Et reſpondens Ie. Circa primum conſiderandum, quod Herodes Antipas incarcerauit Ioannem propter hoc quod reprehendebat eum, eo quòd abſtulerat fratri ſuo Philippo vxorem ſuam nomine Herodiadem, vt habetur Mar. 6. Ioannes ergo in carcere conſtitutus miſit diſcipulos ſuos ad Ieſum, quærens vtrum ipſe eſſet Chriſtus an non? Sed quia quæſtio eſt dubitabilis propoſitio, mirabile eſt quod Ioannes qui baptizauerat Chriſtum, & viderat ſpiritum ſanctum deſcendere ſuper eum, et de eo dixerat: Ecce agnus Dei, &c. vt habetur Io. 1. de hoc quaſi dubitans quærebat. Ad hoc reſpondet beatus Gregorius dicens, quòd Ioannes non dubitauit ipſum eſſe huius mundi ſaluatorem, ſed dubitauit vtrum ſicut natus erat in humanitate noſtra, ita et moreretur pro ſalute humana: Sed hæc reſponſio *non videtur conueniens, quia Ioannes non fuit minus iluminatus quam prophetæ ve. te. quia hic dicitur plus quam propheta, vt ſequitur in iſto ca. Prophetæ autem cognouerunt Chriſtũ non tantum naſciturum in carne propter nos, ſed etiam moriturum, vt habetur Iſa. 53. c. Tanquam ouis ad occiſionem ducetur &c. & in pluribus aliis locis quæ propter prolixitatem vitandam omitto: ergo multo fortius Ioannes qui fuit plus quam propheta cognouit. Item Ioannes de Chriſto prædixerat: Ecce agnus dei Io. 1. d. quod non dixiſſet, vt videtur, niſi vidiſſet eum immolandum pro ſalute mundi. & ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de prædictis, ſed certitudinaliter cognouit, ſed diſcipuli eius qui non erant ſic illuminati, dubitauerunt, & ideo Ioannes per diſcipulos ſuos quæſtionem propoſuit, non propter ſui dubitationem, ſed diſcipulorum hæſitantium.*

1 Et reſpon. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, & quia eius reſponſio non erat ad confirmationem Ioannis qui non dubitauit, ſed ad confirmationem diſcipulorum dubitantium, ideo Chriſtus non reſpondit per verba, ſed per facta, faciens in conſpectu diſcipulorum Ioannis miracula multa manifeſte declarantia, ꝙ ipſe eſſet Chriſtus, & hoc eſt ꝙ dicitur.*

2 Renunciate Io. *ad præceptum meum. Et cætera quæ ſequuntur patent vſque ibi.*

3 Pauperes euan. *ideſt denunciantur habere regnum cælorum, vt ſupra dictum eſt ca. 5. Beati pauperes, &c.*

4 Et beatus. *Scilicet, dubitando de deitate, quia me vidit in paſſibili carne.*

5 Illis autem. *Hic conſequenter oſtendit Ioannem eſſe prophetam ſanctum, & hoc ne ex quæſtione propoſita aliqui crederent eum dubitaſſe & ignoraſſe eum fuiſſe Chriſtum, & commendat eum de quatuor. Primo de ſoliditate fidei & conſtantia, cum dicit.*

6 Quid exiſtis. *q. d. non, quia Ioannes ita conſtans erat, quod nec timore nec fauore a veritate declinabat, ſecundo ab auſteritate pœnitentiæ, cum dicit.*

7 Hominem. *q. d. non, quia ſicut ſupra dictum eſt Ioãnes habebat veſtimentum de pilis camelorũ, & eſca eius erat locuſta, & mel ſilueſtre. Ad hoc et manebat in deſerto vt auſteram vitam duceret, non ſolum ex victu, & veſtitu, ſed etiam ex loco, propter quod ſubditur.*

8 Ecce qui mollibus. *Ad hoc enim multi magnatibus adulantur,*

vt cum

MORALITER.

5 *Il. au.* per hoc autem quod Chriſtus commendauit Ioannem dementis, conſtãtia & de aſpera vita, & de cognitionis excellentia oſtenditur quod doctores ſuperiores non debent inferiores contemnere, ſed magis quantum poſſunt ſalua veritate eos commendare.

A Vrbani faſtus curam geſſiſſet, ſed cum in ſolitudinē quietis, tranquille cum Deo verſaturus ſe recepiſſet, ab omni mani ſtudio vanaque boni ſpecie, ſordidoque ac illiberali decore, ſe remouit.

a *Vtquid aum pro.* Bed. quia Angelus non natura ſed officio.

b *Maior Io.* In hoc nō pręfertur patriarchis, & cūctis hominibus, ſed ęqualis ceteris ſā- (excellētiœ prophetæ. Luc.7.f.) ctis oſtenditur.

c *Qui aut m.i.* omnis ſanctus qui iam eſt cum Deo, maior eſt eo qui adhuc in mundo. Vel ego quē minorē facit multorum (Luc.7.f.) opinio, in eccleſia ſan- B ctorum illis prælatus ſum. Vel nouiſſimus angelus cœli melior eſt quouis homine.

d *In regno.* Regnum cœlorum duobus modis accipitur. Aut ſupernum in quo non- (Leu.16.d.) dum ſumus. Aut præſēs eccleſia in qua adhuc viuim⁹, & iā quodam mō regnamus.

a Vbi aliquid venentur. b Qui me non tantum venturum prædixit, ſed etiam
d pro demonſtrauit. ¶Ponit quod erat.

dominibus regum ſunt. Sed quid exiſtis videre? Prophetam? 1
a Etiam dico vobis, & † pluſquam prophetam. Hic eſt enim 2
¶In Malachia. ¶Verba patris ad filium. a Nuncium.
de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto angelum meum ante 3
a Manifeſtationem tuam. b Peruia reddet tibi auditorum pœnitentiam prædicando, baptizando. 4
c Vt ſummam virtutum eius comprehendam.
faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Amen di- 5 6
a Non virginis. b Et ſi æqualis.
b co vobis, non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne
a Tempore. b In ſordibus apoſtolorum. c Dignitate.
c Baptiſta. † Qui autem minor eſt in regno cœlorum, maior 7
a Alia commendatio Ioannis. b Quantum dicetur, nunc, ideſt ſemper. 8
d eſt illo. A diebus autem Ioannis Baptiſtæ vſque nunc 9
a Quibus non erat promiſſum.
regnum cœlorum vim patitur, & violenti † rapiunt il- 10
a Præcedentes. ¶Vbi Chriſti tempus oſtenditur, quem Iohannes oſtendit.
e lud. † Omnes enim prophetæ & lex vſque ad Ioannem pro 11
a Vel prædicauerunt. b Hoc eſſe myſticum, & indigere intelligentia, oſtendit. cum ſubdit. Qui habet.
f phetauerunt, & ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus 12

(ſup.10.2.) d *A diebus Io.* Apoſtolos dñs ad oues qui per do. Iſrael ire iuſſerat, vt ad regnum reducerentur. Sed hæc prædicatio ad profectum publicanorū & peccatorum verſa eſt qui crediderunt. Ceterum Ioanni a plebe non creditur, Chriſti opera nō auctorizantur, quia crux eſt ſcandalo. Iam propheta ceſſat iā lex expletur, Chriſtus alijs prædicatur, & ab alijs recipitur, ſui reſpuunt, inimici recipiunt. Itaq; regnum cœlorum vim patitur, quia gloria Iſrael patrib. debita, a prophetis nunciata, a Chriſto oblata, fide gentiū occupatur & rapitur. Vel a C dieb. Ioannis, qui præſentiam prædicauit, qua peccator reuiuiſcit, & non ante, quia lex pœnam intulit & non per pœnitentiam viuificabit. Patria cęleſtis vim patitur dū peccator D ad eam quaſi in alienum locum intrat per pęnitentiā. Grandis violentia eſt in terra naſci & cęlum capere, & habere per virtutem quod non poſſumus per naturam.

✲ Amb. Regnum cęlorum non niſi Chriſtus qui regnat in (Serm.15) cęlis. Cogi aūt verbū tunc ſolet dici, cū res aliqua rarior aſſidua operatione denſatur. Ex quo ergo Ioannes Chri annunciauit aduētum ex eo regnum cęlorum q; prius fluidū & remiſſum apud Iudæos iacebat, credētiū populorū cępit aſſiduitate denſari. Vim aūt facim⁹ Domino, non cōpellendo, ſed flendo: non prouocando iniurijs, ſed lachrymis exorādo. Aggre- (†diligun) dimur in itinere Do- E minum, & more latronum ſuis eum ſpoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnū theſauros & vitam, ſed ille tam diues & largus eſt, vt non abigat, non reſiſtat. Aggredimur illum non ferro, non fuſte, non ſaxo, ſed māſuetudine, bonis operibus, caſtitate. Hæc ſunt arma fidei noſtræ.

e *Omnes enim.* Non quod poſt Ioannem nō fuerint aliqui, vt Agabus, ſed quia quidquid prophetauerunt, de domino vaticinati ſunt. *Omnes enim.* quia quidquid illi dixerunt, de venturo loquuti ſunt, hic vero venientem oſtendit.

f *Et ſi vultis recipere ipſe.* Vt minus excuſabiles ſitis, quia eum (Act.15) non recepiſtis. Ipſe eſt Elias in virtute, non in perſona: par in vitæ ſeueritate, mētis rigore præcedens Chriſti primum ad- F uentum, vt ille ſecundum.

Cui

NICOLAVS DE LYRA.

vt cum ipſis commutantes delitis vtantur, ſed homines veritatis talia aſpernantur, vt narrat Valerius Max. lib. 4 quod quidā Diogeni olera lauanti. Si tu ait Dionyſio adulari velles, iſta non ederes. Cui rñdit, ſi tu iſta edere velles Dionyſio adulari nolles. Et *ſequitur. Hic veridicus veritatis annunciator malens oleribus ſuſtentari, quam magnatibus adulari. Tertio commendat eum Saluator a claritate notitiæ, cum dicit.*

1 Prophe. *Dicitur enim. 1. Reg. 9. b. Qui enim dicitur hodie propheta, olim appellabatur videns, quia prophetæ videbant ea quæ alijs erāt occulta, ſed non ſolum Ioannes propheta fuit, ſed etiam plus quam propheta, quia non ſolum Chriſtum præuidit venturum & prædixit ſicut alij prophetæ, ſed etiam ipſum digito oſtendit, quarto commendat eum ab auctoritate doctrinæ.*

2 Hic eſt. *Mala. 3.*

3 Ecce ego mit. *Ioannem qui duxit vitam angelicam.*

4 Ante fa. *i. ante Chriſtum quia filius dicitur figura Dei Patris & per conſequens facies eius,*

5 Qui præ. *i. corda audientium ad recipiendum Chriſtū per prædicationem ſuam, & baptiſma ſuum, & vt comprehendat ſummā commendationem Ioannis, ſubdit.*

6 Amen di. vo. *Non negat quin æqualis ſurrexit inter natos mulierum. Chriſtus enim maior fuit, ſed non proprie dicitur filius mulieris ſed Virginis, quia mulier de communi curſu accipitur pro fœmina corrupta.*

7 Qui autem mi. *ideſt, in beatitudine.*

8 Maior eſt il. *Quia quilibet beatus quantumcumque minimus maior eſt actu quam quicunque viator purus, licet aliquis viator ſit maior in potentia aliquo beato. Et quia dixerat, quod Ioannes erat plus quam propheta, ideo conſequenter declarat hoc di.*

9 A diebus. *Quia Ioannes incepit prædicare conſecutionem regni cęleſtis per pęnitentiam, quod ante eſſe non poterat.*

10 Et vio. ra. il. *Non enim poteſt homo natus in terra rapere cęlum niſi ſibi faciat violentiam coercendo a delectabilibus proprium appetitum.*

11 Omnes enim. *Quia in lege & prophetis veritas de Chriſto erat ſub figuris & ænigmatibus tradita, ſed a Iohanne eſt manifeſte oſtenſa dicente. Ecce agnus Dei, &c.*

12 Et ſi. *Non in perſona ſed in ſpiritu, quia fuit ſimilis Eliæ, & hoc in tribus. Primo in auſteritate pœnitētiæ, quia de Elia ſcribit. 4. Reg. 1. quod erat vir piloſus, & zona pellicea accinctus renibus. Dicitur autē ibi piloſus propter hoc quod habebat veſtē hirſutam & aſperam. Similiter de Ioanne dictum eſt ſupr. 4. quod habebat veſtimentum de pilis camelorum. Secundo, in ſoliditate conſtantiæ. De Elia enim ſcribitur, quod ipſe conſtanter arguebat regem Achab 3. Reg. 22. & Ochoziam regem. 4. Reg. 1. Similiter Ioannes conſtanter arguebat Herodem. Mar. 6. Tertio in auctoritate doctrinæ, qui a ſicut Elias venturus eſt per prædicationem ſuam, denuncians Chriſti aduentum ſecundum, ita Ioannes præuenit primum, vt dictum eſt ſupra 3. cap. & hoc notatur cum ſubditur.*

Qui

M O R A L I T E R.

9 *A diebus.* Per regnū cęlorū poteſt intelligi militans eccleſia, quæ non eſt ipſi parietes, ſed fideles, quorum multi valde paſſi ſunt martyrium per violentiam tyrannorum, & ſic rapuerunt regnum cęlorum.

11 *Omnes enim pro. &c.* Per legem & prophetas ſignificantur doctores ve. Te. per Ioannem vero doctores noui, propter

† quod

A a *Cui au.* Laudato Ioanne trāſit ad increpandum illos, qui nec prędicatione Ioannis moti ſunt, vel ipſius Chriſti prædicationem deſpiciunt. Ioannes talis ac tantus vt dixi, & adeo dignus, vt ei debeat credi, ſed vos cui eſtis aſſimilādi qui noluiſtis credere ei?

b *Simi. eſt pu.* Pueri doctores ſunt humiles ſpiritu. Horū, ſynagoga vel ipſa Ieruſalē, vbi iura præceptorū Dei recondebant. Coęquales cōtribules quos ſolebāt exprobrare, qđ ad laudes Dei nō aſſurrexerunt corde deuoto, membrorum agilitate, quod notat ſaltus. Nec per lamenta prophetarum pro excidiis iam factis vel faciendis ad pœnitentiam conuerſi ſunt.

B

c *Cecinimus vobis.* Vt Dauid Exul. di. adiu. no. iub. d. Iac. &c. huiuſmodi.

d *Lamentauimus.* vt. *Conuer. ad me in toto corde veſtro in ie. & fle. & pl. & huiuſmodi.*

C e *Venit enim.* Sicut tunc, ita & nunc vtranque viam ſalutis reſpuitis. Lamentauimus ad Ioannē, cecinimus ad Chriſtū, Hęc eſt ſumma. Generatio iſta nec plorat cum Ioanne plorante, neque gaudet cū Chriſto gaudente. Nec mirum ſi duplicē viam ſalutis contemnunt, cum & ieiunium & ſaturitatem petitur ſpernunt, ſi ieiunium placet, cur Ioannes diſplicet? ſi ſaturitas, cur filius hominis? D

* Iunilius Africanus. Ideo dictum eſt, non manducans & non bibens, quia illo victu quo Iudæi vtebantur, non vtebatur.

f *Et iuſtificata eſt ſapientia, &c.* Oſtendit filios ſapientiæ intelligere, nec in abſtinendo, nec in manducando eſſe iuſtitiam, ſed in æquanimitate tolerandi inopiam, & temperantiam non ſe corrumpendi per abundantiam. Non eſt regnum Dei eſca & panis, quorū non vſus ſed concupiſcentia reprehenditur, in quibuſdam libris habetur. Iuſtificata eſt ſapiētia ab operibus ſuis, quia ſapientia non quærit vocis teſtimonium, ſed operum. E F

Lib. 2. contra poſitorum in terrogatione 17.

† Luc. 7 c.

† 35. di. c. ſexto die.

Rom. 14. c.

a Cordis. b Quod dixi myſtice intelligat.

a teſt. qui habet aures audiēdi audiat. † Cui autē ſimilē æſtima-

a Tot moniti ſalutis audientem & non obedientem. b Iudaicam. c Huic toti negotio. Sicut Dauid & Ieremiæ. d Ieruſalem. Quantum ad monitores. Vbi lex & iura promuntur.

b bo generationem iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro

Quantum ad monitos.

qui clamātes coæqualibus dicūt. Cecinimus vobis, & non ſal

a Non aſſurrexiſtis operando. b Penitentiæ lachrymas neceſſarias vobis prædiximus, & non acquieuiſtis, nec adhuc acquieſcitis. Per compaſsionem.

c Exponit prædictam ſimilitudinem.

c taſtis. † lamentauimus. * & non planxiſtis. † Venit enim Ioan-

a Exemplo abſtinentiæ ſuæ penitentiam vobis indicens, & noluiſtis humilari cum eo.

d nes, neque manducans neque bibens, & dicunt dæmonium

a Cibo & potu lætitiam futuri regni præſignans, & noluiſtis cum illo gaudere, ſed calumniati eſtis.

e habet: Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt, ecce homo † vorax & potator vini, publicanorum & pec-

a Quidquid me puteris, ego tamen Dei virtus & Dei ſapientia iuſte facere intelligor ab apoſtolis.

b Quibus patet reuelauit quæ prudentibus abſcondi.

f catorum amicus. † Et iuſtificata eſt ſapientia a filijs ſuis.

Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui ha. au.* Ad denunciandum, quod illud quod immediate præponitur, myſtice eſt intelligendum.

2 *Cui autem.* Hic cōſequēter exprimitur condemnatio obſtinatorū, & primo in generali reſpectu Iudæorū cōmuniter, ſecundo in ſpeciali reſpectu aliquorū, quib. ſpecialia beneficia cōtulerat, ibi. Tūc cępit exprobrare. Ad euidentiā primi aduertendū, quod multū valde facit ad virtutē, quod aliqui a pueritia ſua ſint conſueti operibus virtuoſis, & iō expedit quod pueri exerceantur in ludis honeſtis & inducentibus ad virtutem & trahentibus a vitiis, propter qđ pueri Hebræorū habebant talē ludum. Diuidebātur. n. in medio ciuitatis in duas partes ęquales, & illi qui erāt ex vna parte canebāt carmē lętitię, & alii ex oppoſita carmē lugubre, poſtea opprobrabāt ſibi mutuo. Et exultantes dicebāt aliis quare ſibi nō cōgaudebāt & e cōuerſo aliis. ſ. lamentantes quare ſibi non compatiebantur, & hoc fiebat ad exprimendum vanam lætitiam & defectum compaſſionis & amicitię ad inuicem in hoc mūdo. Et hoc modo ſicut videmus frequenter quod in eadē ciuitate, & immo & in eodē vico etiā in domo aliqui lætātur, & aliq ex oppoſito triſtātur. Hoc ſimile erat de Iudæis quantū ad hoc, quia viderant auſteritatē Ioannis, nec per hoc fuerāt moti ad pęnitentiā & poſtea dulcedinē & manſuetudinē Chriſti, qui dulcedinē miſericordiæ eis prædicauit, & cū eis dulciter & manſuete conuerſatus eſt, nec graues pęnas impoſuit pęnitentib. ſed dixit, *Vade & noli amplius peccare.* & tñ per hoc non fuerunt moti ad deuotionis dulcedinem & pietatis, ſed magis remanſerunt obſtinati in peccatis, ſcilicet, vtriuſque vitam in malum interpretando, & hoc quod dicitur. *Cui autem ſimilem æſtimabo generationem, &c.* de qua ſcribitur in cap. ſeq. Generatio mala & adultera ſignum quærit.

3 *Similis eſt, &c.* Non quantum ad eorum innocentiam, ſed quantum ad ludi eorum interpretationem.

4 *Qui clamantes.* Quia pueri in partes æquales diuiſi ſibi dicebant mutuo ea quæ ſequuntur.

5 *Ceci. vo.* Et patet ex prædictis.

Venit

6 *Venit enim Ioannes, &c.* Hic applicat ſimilitudinem ad propoſitum.

7 *Neque manducans neque bib.* Ideſt, in abſtinentia maxima viuens, ille enim qui parum comedit, dicit non comedere ſecundū communem modum loquendi, ſicut qui male videt, dicitur non videns.

8 *Et dicunt.* Iudæi, ſcilicet.

9 *Dæmonium habet.* Auſteritatem Ioannis dæmoni attribuēdo. dæmoniaci. n. poſſunt multa agere & pati quæ non poſſunt alii.

10 *Venit filius hominis.* Ideſt, Chriſtus.

11 *Manducans & bibens.* Ideſt, communem vitā inter homines ducēs. Hoc. n. debebat facere, quia erat mediator Dei & hominū & ideo talem vitam debuit communiter ducere, vt communiter viuentes & peccatores haberent acceſſum familiarem ad ipſum.

12 *Et dicunt.* Scilicet Phariſæi male interpretando.

13 *Ecce homo vorax.* In quo notant eum de exceſſu in quantitate cibi.

14 *Et pota. vi.* In quo notant eum de ebrietate, quod erat falſum, quia perfectiſſimæ vitæ fuit, vt poſt baptiſmum. 40. diebus & noctibus ieiunauit, vt ſupra viſum eſt.

15 *Publicanorum & peccatorum amicus.* Hoc accipiebant ex hoc quod videbant eum cum eis comedentem & bibentem, vt ſupra dictum eſt cap. 9 hoc tamen non erat, vt eorum vitia amaret, ſed magis ſanaret, vt ibidem dicitur.

16 *Et iuſtificata, &c.* Hoc dupliciter exponitur. Vno mō referēdo ad Apoſtolos & eſt ſenſus, licet Chriſtus qui eſt ſapiētia Dei patris ſit prædicto mō a Phariſęis reprobatus, tñ iuſtificatus eſt. i. cognitus iuſtus a filiis ſuis, hoc eſt a diſcipulis, qui ſunt filii Chriſti per adoptionem, ſecundum quod dicitur Ioan. 1. Quotquot autem recep. eum, &c.

Aliter exponitur referēdo ad pueros Iudæorum prædicto mō ludentes, & tunc ſenſus eſt. Et iuſtificata eſt ſapientia. ſ. Ioannis & Chriſti.

17 *A filiis ſuis.* Hoc eſt a filiis Iudęorum, quia declarata eſt eorum iuſtitia & ſapientia in quantum repreſentabatur per eorum ludum obſtinatio patrum ſuorum, ſicut patet ex prædictis.

Tunc

M O R A L I T E R.

† quod debent ei aſſimilari in tribus prædictis, ſcilicet, mentis conſtantia, auſtera vita, & ſana doctrina.

2 *Cui autem ſi. &c.* Sequitur.

5 *Ceci vob. &c.* Illi vero non ſaltant ad cantū qui audientes prædicationē de gaudiis cęleſtibus, & non eleuantur ad ipſa per deuotionis affectum, & illi non plangunt ad lamentationem qui prædicationem audiunt de punitione peccatorum quod non mouentur ad aliquam contritionem.

6 *Venit enim, &c.* Abſtinentia Ioannis fuit aliis exemplum pęnitentiæ. Manducatio vero Chriſti fuit aliis exemplum condeſcēſionis & miſericordiæ, per illos igitur qui vtrunque in malū interpretabantur, ſignificantur detractores, bonos actus aliorum nequiter deprauantes.

A a *Tunc.* Qui hactenus Iudæos communiter increpauit, nunc nominatim ciuitates exprimit, quæ frequenter audita doctrina & viſis tot ſignis credere noluerunt: quibus nõ optat mala, ſed prędicit ventura.

Sup. 4. d. b *Væ tibi.* Supra vbi legitur, quia circumibat Ieſus ciuitates & omnes vicos, curans omnem languorem: intelligendum eſt inter alias etiã in Corozaim et Bethſaida dominum feciſſe virtutes. Corozaim interpretatur myſteriũ meum Bethſaida domus fructuum vel venatorum.

B * Theoph. Vt intelligas eos qui nõ crediderũt, non a natura, ſed a volũtate malos eſſe, meminit Bethſaidę, ex qua Andreas & Petrus & Philippus, & filij Zebedei fuerunt, atq; ita non naturę, ſed voluntatis malitia fuit. Nam ſi naturæ fuiſſent & illi mali.

† quę eſtiſque ad cœlũ e. al. tata vſque in.

† 1. q. c. nõne.

c *Si in Ty.* Hoc impletum videmus, quia Corozaim & Bethſaida præſente domino credere noluerunt. Tyrus & Sidon poſtea prædicantibus apoſtolis crediderunt, adeo deuoti, vt Paulũ Tyro abeuntẽ omnes cum vxoribus & liberis, vſque ad naues proſequerenť. Cur ergo non credituris prędicauit, credituros euitauit ipſe ſcit cuius viæ ſunt miſericordia & veritas. Propoſuit tamẽ fines Iudęę non excedere, ne iuſtã Phariſeis & ſacerdotibus perſequutionis occaſionẽ daret. Et erant tunc qui in Corozaim eſſent vocandi, nec tamen de contemptu grauius puniendi.

Act. 21. a.
Gratias ago.
Pſal. 24. b.

Tyrus anguſtia. Sidon venatio.

C d *Et tu Capharnaum.* Non ſolum Corozaim & Bethſaidę vę erit, ſed & tibi Capharnaum, quia.

e *Nunquid vſque ad cœlum exaltaberis?* Nonne tu es quem fama hoſpitij mei, & ſignorum in te factorum famoſa eſſe ferris, vel contra prædicationem meam ſuperbiſſime reſtitiſti? Capharnaum interpretatur villa pulcherrima, in qua condemnatur perfida Ieruſalem, cui dicitur. *Iuſtificata eſt Sodoma ſoror tua ex te.* id eſt, ex tui comparatione cum illa exemplo Loth non eſt correcta, tu filij Dei verbis, & miraculis ſẽper exitiſti ingrata. D

Ezec. 16.
† Luc. 10.

a Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factę ſunt plu- 1
b rimæ virtutes eius, quia non egiſſent pœnitentiam. † Væ tibi 2
(a Quæ quondam miſterium Dei tenuiſti. b Quæ fructum gignere debuiſti, ad quam ſpiritualis venatores miſſi ſunt. c In ciuitatibus gentium, quas diabolus venatur in anguſtia tentationum comprehendit.)
c Corozaim, vę tibi Bethſaida, quia ſi in Tyro & Sidone factę 3
(a Pro memoria pungentis peccati.)
eſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim in † cilicio & ci- 4
(a Pro mortis conſideratione. b Sed neque factæ ſunt in eis, neque pęnituerunt, & tamen.)
nere pęnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis, Tyro 5
(a Sicut minor fuit culpa eius quæ nuncios veritatis non habuit quam eius quæ reſutauit, ita minor pęna. b Quæ ſimili culpæ ſubiaces.)
& Sidoni remiſſius erit in die iudicij quam vobis. Et tu Ca- 6
d pharnaum, † nunquid vſque in cœlum exaltaberis? Vſque in
(Ideo maioribus ſupplicijs punieris, quia credere noluiſti viſis virtutibus.)
e infernum deſcendens. Quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtu- 7 8
(a Certe. b Non contigiſſet eis ſubuerſio, vbi fuiſſet correctio.)
tes, quæ factæ ſunt in te, forte manſiſſent vſque in hanc diẽ.
(a Quia minor culpa.)
† Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remiſ- 9
(Cum exprobaſſet Iudæis.)
f ſius erit in die iudicij, quam tibi. In illo tempore reſpondens 10
(a Gratias ago in te exulto. b Mi. c Non pater.)
g Ieſus dixit. † Confiteor tibi pater dominẽ cœli & terræ, quia 11
(a Sacramentum mei aduentus. b Scribis & Phariſæis qui ſibi ſapere videntur.)
h abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuela- 12 13
(Et hoc per me. Humilibus ſpiritu. a Vt humilis redeat, qui ſuperbiendo receſſit.)
i k ſti ea paruulis. Ita pater, quoniam ſic fuit † placitum ante 14 15

f *Reſpondens Ieſus.* Reſpondens tacitæ obiectioni, quaſi quæreretur, quæ ratio, quod Iudaicus populus Dei cultor, Dei Filium in carne venientem tam obſtinatus reiecit, quẽ gentilitas tam prona recepit?

† ſacco.

E g *Domine cœli & terræ.* Qui facis cœlos, & relinquis in terrenitate quos vis, vel ad literam.

h *Paruulis.* Sapientibus & prudentibus, nõ opponit inſipientes & hebetes, ſed paruulos, vt probet ſe tumorem damnare, non acumen.

† bona tas.

i *Ita pater.* Blandientis affectu loquitur vt inceptum in apoſtolis beneficium compleatur. Hic exemplum humilitatis accipimus, ne temere diſcutere præſumamus ſuperna conſilia de vocatione horum, & repulſione illorum, cum enim vtrumque attuliſſet, non mox rationem reddidit, ſed ſic Deo placitum dixit, oſtendens quia iniuſtum eſſe non poteſt quod iuſto placet. In omnibus ergo quæ exterius diſponuntur, apertæ cauſa rationis eſt occultæ iuſtitia voluntatis.

F k *Quoniam ſic fuit placitum ante te.* Ne quis iterum quærat, cur humiles eligat, ſapientes reprobet.

Nun- *Omnia*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc cę. expro. *Hic in ſpeciali oſtendit Chriſtus condemnationem aliquorum propter eorum ingratitudinem, quia illi, prædicauerat Chriſtus frequenter, & inter eos miracula fecerat, & licet eius prædicationem primo recepiſſent deuote, tamen poſtea ad vomitum reuerſi, in infidelitate remanſerunt, ſicut prædictum fuerat per Iſa. 9. Primo tempore alleuiata eſt terra &c. ſicut expoſitum eſt c. 4. & hoc eſt quod dicit.* Tunc cępit ex. &c.

2 Væ tibi. *iſta erat vna de ciuitatibus, in quibus prædicta fecerat.*

3 Væ tibi Berzaida. *de iſta ciuitate erat Petrus & Andreas.*

4 Quia ſi in Tyro & Sidone factæ. *quod patet, quia receperunt prædicationes Apoſtolorum & deuote crediderunt, vt patet Act. 21. b. vbi Paulũ conduxerunt vſque ad nauem ex deuotione, Per hoc tamen, non intelligitur aliqua variabilitas in diuina prædeſtinatione, ſed tantum in hominum voluntate.*

4 Veruntamen dico. *Quia grauius eſt auditam fidem repellere, quam mori in gentilitate. Illi autem erant gentiles, qui habitabant in* Tyro & Sidone.

6 Et tu. *hoc dicit improperando quia per prædicationem Chriſti & miracula debuiſſet exaltari ad diuinas ſed quia propter peccatũ ingratitudis ſemper peiora peioribus ferruntur ideo ſequitur.* Vſque infer.

7 Quia ſi in ſo. *qui ibi fuerũt homines peſſimi, vt habetur Geneſ. 13.*

8 Factę. *quia feciſſent pęnitentiam ſicut Niniuitæ ad prædicationẽ Ionæ. Dicit autem forte, non ad notandum dubitationem ex parte ſua ſed ad denotandum mutabilitatem liberi arbitrii ex parte hominis.*

9 Veruntamen di. *quia repugnato veritatis agnitæ quæ fuit in iſtis, quia veritatem Dei cognitam per prædicationẽ Chriſti poſtea impugnauerũt, cũ ſit ſpecies peccati in ſpiritũ ſanctũ grauius eſt peccatũ quã ſit vitium luxuriæ contra naturã quo erant infecti iſti Sodomitæ.*

10 In il. tem. *Hic conſequenter ponitur deuotorum commendatio. Et circa deuotionem primo ponitur principium motiuum ſecundo ipſũ mediũ ibi. Omnia mi. tra. ſunt. Circa primum aduertendum quod poſſet ab aliquo quæri, quæ fuit cauſa quod Iudæi illiterati & in populo famoſi pro maiori parte in infidelitate remanſerũt, ſimplices autem & illiterati ad fidem vocati ſunt. Huic quæſtioni tacite reſpondet Chriſtus per modum diuinæ laudis, dicens.*

11 Confi. t. *ideſt, ad gloriam tuam declaro.*

12 Quia abſcon. *hæc. i. myſterio fidei.*

13 A ſa. & pru. *i. in ſapientia humana confidentibus, & iſti ſunt ſapientes in oculis ſuis tantum, ſed non ſimpliciter.*

14 Et re. ea par. *ideſt humilibus, & ſic patet quod etiã a parte credentium fuit eorum humilitas, quæ ad ſapientiam diſponit, vt dicitur* Prou. 11. a. *Vbi humilitas, ibi ſapientia ex parte autẽ nõ credentiũ fuit eorum ſuperbia, quæ eſt intellectus excęcatiua, ſed ex parte Dei cauſa fuit ſimplex voluntas diuina & hoc eſt quod ſubdit.*

15 Quoniã ſic. *quod enim aliqui ſint electi, & aliqui reprobati bene poteſt*

MORALITER.

1 *Tunc cępit exprobare, &c.* Per iſtas ciuitates, in quib. Chriſtus frequẽter prędicauerat & miracula fecerat, ſignificãtur illi qui frequenter audiunt Dei verbum, & vident exempla virtutum, & tamen in peccatis ſuis obdurantur, propter quod cæteris paribus alijs grauius punientur.

10 *In illo tempore. &c.* ſequitur.

13 *Et reuelaſti, &c.* Magnus honor ex hoc eſt humilib. veris quia ſunt de ſecreto conſilio ſummi Regis, & quoniã humilibus omnia patienter ſuſtinentibus frequẽter imponuntur grauia, ideo indigent recreatione diuina, propter quod ſubditur. *Venite ad me, &c.*

In MO-

Omnipotens. Conſubſtantialis patri. Hoc naturæ.
b a te te. Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et nemo nouit fi- 1 2
Non quod ſolus. Hoc naturæ.
c lium, niſi pater, neque patrem quis nouit, niſi filius, & cui fi- 3 4
Hoc gratiæ. a Et, quia per me habet is acceſſum ad patrem. Credendo obediendo.
a Quaſi victi.
lius voluerit reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & 5 6
a Peccatis, vel iugo legis. b Interius non tantum exonerabo.
d onerati eſtis, & ego † reficiam vos. Tollite iugum meum 7 8
a In fide combinatos. Quia nullum lædo. Moribus. b Quia nullum deſpicio. Mente.
e ſuper vos, & † diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis 9
a Non fictæ, ſcilicet. b Hic ſpe, & poſtea re. c Euangelium.
f corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum 20 21 21

A a *Omnia mi. &c.* Tradentem patrē & accipientem filiū myſtice intellige. Alioquin ſi iuxta fragilitatē noſtrā accipis, cū cęperit habere qui accepit, incipiet nō habere qui dedit per oīa coomnipotentē nota, per tradita, filiū, cui per naturam omnia pro vnius ſubſtantię iure ſunt propria, non data per gratiam. Tradita autem omnia non cœlum & terra & cętera quæ fecit, ſed hi qui per filium acceſſum habent ad patrem, & ante rebelles, dominum poſtea ſentire cęperunt. Tradita autem non alia ſunt quam quę in filio ſoli nota ſunt patri. Nota vero fi-
B lio ſoli eſſe quę patri ſunt, atque ita in hoc mutuę cognitionis ſecreto intelligitur, non aliud in filio quam quod in patre agnoſcibile ſit extitiſſe.

b *Et ne. no. fi. &c.* Seipſum reuelare. Et nemo nouit patrem niſi filius, & cui patrem voluit reuelare. Ad vtrumque enim illud ſubditum refertur. Verbo enim ſuo pater ſe declarat. Et verbum ſeipſum declarat, quia mentis noſtrę lumen eſt.

⁂ Hilarius. Non enim niſi per mutuam teſtificationem cognoſci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit. Vox è cœlis eſt, ſermo etiam filij eſt. Tam ignorabilis eſt filius quam & pater. Omnia .n. ei tradita ſunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Sic poteſtas exęquata eſt, ſic ſecretum cognitionis ęquale eſt: ſi natura in nominibus eſt, quæro quomodo quod vocantur nō ſunt, quorum & vis in poteſtate, & difficultas in cognitione non differt.

c *Niſi filius & cui filius voluerit.* Mutua cognitio, quę eſt ęqualitate naturę. Illa autem tantilla quę in nobis eſt, dignatione reuelantis eſt.

* Chryſoſtomus. Reuelat filius non quantum cognoſcit, ſed quantum nos recipere poſſumus. Hoc enim ſi Paulus fecit, quāto magis Chriſtus? Ille quippe ad ſuos diſcipulos ſcri-
C bēs, ſic ait. Nō potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus.

D d *Tollite iugum &c.* Iugū Chriſti, euāgeliū eſt, quod Iudeos & gentes in vna fide coniungit. *Tollite ſuper vos.* Id eſt, in honore habete, non ſubtus, vt contemnatis. Qui laboratis, difficultate legis, & onerati peccatis, ſcilicet, reficiam ſi iugum tollitis, id eſt, pręcepta mea. Et quid iugo eius ſuauius, quid onere leuius? probabilem fieri, abſtinere a malo, bonum velle, amare omnes, æterna ſequi, pręſentibus non capi, nolle alij facere quod pati non vis.

* Theophylactus. Iudeos facientes traditiones legis & in opere mandatorum
E legis fatigatos: Gentiles quoq; onere peccatorū oppreſſos, quieſcere facit Chriſtus. Duorum nimirum laborantium & oneratorum nomine, Iudęi & gentiles intelliguntur.

e *Diſ. à me.* Docente verbo & exemplo, vt ſitis humiles mentibus, mites moribus. Humiles, vt neminem contemnant. Mites vt nullum lędant. Corde, vt idem extra in opere ſit & in corde, ne lateat ſerpens in ſpecie columbę.

⁂ Athanaſius. Manſuetudinem igitur de ſe docuit dicens, *diſcite à me &c.* non quidem vt coęquemur illi, cum hoc ſit impoſſibile, ſed vt in eum reſpicientes, manſueti perſeueremus in omni tempore, ſicut cum nos firmo & indiſſolubili inuicem affectu conciliaret, ex ſe mutuatus eſt exemplum, & dixit, vt ſint vnum quemadmodum & nos. ſermone 4. contra Arianos.

f *Iugum enim meum.* Quomodo euangelium lege leuius eſt, cum ibi opera, hic & concupiſcentia damnatur? Sed in lege multa iubentur, quæ apoſtolus impleri nō poſſe dicit, hic volūtas quærit quæ in arbitrio noſtro eſt, & quæ ſola ſufficere poteſt & præmium habere. Item quō iugum Chriſti ſuaue, cum ſupra dicitur: Arcta via eſt quæ ducit ad vitam? Sed anguſtia, quia non niſi anguſto initio incipitur, proceſſu vero
F temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur

☞ Onus

NICOLAVS DE LYRA.

poteſt aſſignari cauſa in generali etiā ex parte Dei, vt in electis appareat Dei miſericordia, in alijs autem eius iuſtitia, quia ſicut ad gloriam regis terreni & decorem ſui regni non ſolū pertinet aula in qua ſtrenui milites honorantur, ſed etiam patibulum in quo malefactores puniuntur, ſic ad gloriam Dei non ſolum pertinet pręmiatio beatorum, ſed etiam punitio reproborum. In ſpeciali tamen non poteſt aſſignari ratio ex parte Dei, quare illum eligat & illū dimittat, niſi eius ſimplex voluntas, vnde dicit Auguſt. ſup. Ioan. Quare illum trahat, illum autem dimittat, noli velle diiudicare, ſi non vis errare.

1 *Omnia mihi tradita ſunt à patre meo.* Hic ponitur prædictæ vocationis medium. Chriſtus enim mediator eſt Dei & hominum. Debitus eſt autem proceſſus, vt ab extremo in extremum procedatur per medium, & ideo omnis proceſſus gratiæ deriuatur ad nos per Chriſtū, & hoc eſt quod dicit: *Omnia mihi tradita.* Quod verum eſt in Chriſto, quia ſecundum naturam diuinam habet eſſe à patre, & per conſequens poſſe, licet habeat idem eſſe numero & poſſe cum ipſo, & ſic omnia ſunt ſibi tradita à patre ab æterno, ſecūdum autem naturam humanam omnia tradita ſunt in poteſtate Chriſti & domini à Deo patre. Sed hoc intelligendum eſt dupliciter. Vno modo quantum ad authoritatem, & ſic omnia creata ſunt ſibi ſubdita ab inſtanti conceptionis, quia eo ipſo quod natura humana verbo eſt vnita, omnia creata ſunt ſubiecta ſibi. Alio modo quantum ad effectum, & ſic in iudicio oīa erunt ſubiecta pedibus eius, quia tunc eius voluntas perfecte implebitur in omnibus, vt habetur ad Heb. 10. Et quia ſecundum diuinam naturam idem eſt cum patre, ideo ſubditur.

2 *Et nemo no. filium.* Eodem modo, non tamen per hoc excluditur ſpiritus ſanctus, quia dictio excluſiua addita vni perſonæ in diuinis reſpectu termini eſſentialis, non excludit aliam, ſed potius includit, quia licet alia ſit perſona patris, alia filij & alia ſpiritus ſancti, tamen iſtæ tres perſonę ſunt vnus Deus, ita quod nec in diuinitate, nec in eſſentialibus habent alietatem aliquam, dictio autem excluſiua ſolum excludit quod alietatem importat. Notitia autem abſolute ſumpta, eſſentialiter accipitur, ideo communis eſt tribus, & ideo cum dicitur, quod nemo no. fi. ni. pater, &c. per hanc dictionem excluſiuam, niſi ab hac notitia non excluditur ſpiritus ſanctus, ſed magis includitur, vt dictū eſt. Sciēdum etiam quod hæc dictio nemo, non accipitur proprie, id eſt, nullus homo, quod patet per hoc quod ab iſta vniuerſali negatiua excipitur pater per dictionem excluſiuam, cum ſubditur.

3 *Niſi pater: neque patrem.* Qui tamen pater non eſt homo, ſolus enim filius in diuinis eſt homo, & ideo dicendum quod nemo, ibi accipitur magis large, id eſt, nullum ſuppoſitum naturæ intellectualis & ſic bene excipitur pater, qui licet non ſit homo, eſt tamen natura intellectualis, & tamen ipſe cognoſcit filium pfecte. Et quia Chriſtus eſt mediator Dei & hominū, ideo notitia diuinorum ad nos deriuatur per ipſum, propter quod ſubdit.

4 *Et cui filius voluerit.* Non quia iſti quibus fit reuelatio mediante filio habeant notitiam comprehenſionis ſicut filius, quia hoc eſt impoſſibile creaturæ, illud enim quod comprehenditur, totaliter & perfecte cognoſcitur, & quia dictum eſt Dei filius eſt mediator Dei & hominum, ideo conſequenter oſtendit quod familiariter & ſecure poſſumus accedere ad ipſum, di.

5 *Venite ad &c.* Sub onere legis, quod onus fuit importabile patribus antiquis, vt habetur Act. 15.

6 *Et ego re. vos.* In præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam.

7 *Tollite.* Voluntarie, ſcilicet.

8 *Iugum meum ſu.* Id eſt, legem euangelicam, quæ dicitur iugum à iungo. gis, quia lex euangelica eſt lex amoris, & per conſequens iungit fideles adinuicem, Iudęos & Gentiles: quia amor eſt vis vnitiua ſecundum Diony. conſequenter oſtendit qualiter nutriatur amor iſte, dicens.

9 *Diſcite à me.* Nullum lædendo.

10 *Et humilis corde.* Neminem contemnendo. Iſtis autem duobus maxime nutritur dilectio. Præmium autem amoris ſubiungit, cum di.

11 *Et inuenietis requiem animabus veſtris.* Quia ſecundum quod dicit Auguſt. lib. confeſ. inquietum eſt cor meum, donec requieſcat in te. Quæ quidem quies hic inchoatur, ſed in patria perficietur. vbi charitas conſummatur. Et ne ex iugo legis euangelicæ aliqui terreantur, ideo ſubditur.

12 *Iugum enim &c.* Quia ſecundum quod dr. 1. Io. 5. a. Mandata eius grauia non ſunt, quod exponens Aug. dicit, ſ. amanti.

ADDI-

a Onus me. Quia illa momentanea ſunt noſtræ tribulationis æternum pondus gloriæ operatur in cælis.
1. Cor. 4. † cornmodu vel blanduni ſapi. 7.b.

✠ Theophylactus. Dicuntur omnia mandata Chriſti

a Non detrectantiquos ſed dilatato corde currentibus. b Diſciplina.

enim meum † ſuaue eſt, & onus meum leue.

D ſti iugum leue, quoniam propter futuram retributionem leuia, tametſi ad breue tempus grauia videantur.

ADDITIO.

In cap. 11. Vbi dicitur in poſtil. Et ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de prædictis,

Hæc ratio poſtillatoris non videtur conſona literæ ſequenti cum dicit. *Euntes renunciate Ioanni quæ audiſtis & vidiſtis &c.* Si enim Ioannes non proponebat hanc quæſtionem propter ſe, ſed tantum propter diſcipulos, cum hoc nō latebat Chriſtum, qui cogitationes hominum perfecte cognoſcebat, ſuperfluum & impertinens videtur dicere: Renunciate Ioanni: Ioannes enim de hoc certus erat ſed potius debuiſſet dicere. *Attendite quia audiſtis & vidiſtis:* dirigendo verba ſua diſcipulis, qui hoc indigebant, vt dicit poſtillator, non autem Ioannes. Sed meliori iudicio ſemper ſaluo ad hanc admirationem tollendam aliter poſſet dici. Pro cuius declaratione attendendum, quod non eſt inconueniens, vt quis ſciens aliquam veritatem certitudinaliter per vnum modum, vlterius proficiat ſciendo eandem veritatem per alium modum licet ſecundus modus ſciendi non ſit ita perfectus ſicut primus. Quod patet ex hoc: nā Chriſtus qui non ſolū ſecūdū ſcientiam increatam ſed ēt ſecundū ſcientiam infuſam oīa cognouit, vt cōiter tenetur, ſecundū tñ ſcientiam acquiſitam, ſ. experimētalem legitur profeciſſe. Luc. 2. g Ieſus proficiebat ſcientia & ætate &c. Similiter dicendū eſt, quod licet Ioannes certitudinaliter

B cognouiſſet Chriſtū per diuinā reuelationem, & per ſpiritū ſanctū ſub forma viſibili deſcendentem & hmōi: adhuc tñ poterat proficere in ipſius cognitione experimentali, hoc eſt cū experientiam haberet quod opera ipſius Chriſti manifeſte correſponderent his quæ de eo in propheticis ſcripturis prænoſticata fuerūt, iuxta illud Ioan. 10. a. *Opera quæ ego facio teſtimonium perhibent de me.* Sed cum quælibet cognitionis perfectio ſit appetibilis ſeu deſiderabilis, præſertim cognitio Chriſti, idcirco Ioānes non dubitando de Chriſto an eſſet Chriſtus, ſed potius deſiderando habere ipſius cognitionē experimentalem ex operibus, quā iā habuerat ex reuelatione diuina, dicebat. *Es tu, an alium expectamus.* Hoc eſt dicere, deſidero te cognoſcere eſſe Chriſtum ex operibꝰ per te factis, ſicut te iam cognoui per inſpirationem ſeu diuinā reuelationē. Vnde notanter dicit euangeliſta. *Cum audiſſet Ioan. opera Chriſti &c.* licet. n. viderat Chriſtum & ipſum vere cognouerat, vt dictū eſt, non tñ viderat opera Chriſti preſertim illa q̄ teſtimoniū de ipſo perhibebant, ſ. miracula. Ad qꝫ Chriſtus tanq̄ ſciens cogitationē cordis ipſius Ioannis, proprie rñdit. *Renunciate Ioanni &c.* Vbi attendendū, qꝫ non ſolū dixit, renunciate Ioāni quæ vidiſtis, licet forte hoc videretur ſufficere, ſed dixit, quæ vidiſtis & audiſtis ad denotandū, qꝫ ea quæ audiuerant à prophetis per Chriſtum fiendi, videbant per ipſum impleta, vnde dicit. *Cæci vident, & claudi amb. &c.* Hæc n. miracula in propria forma leguntur in propheticis vaticinijs: vñ Iſa 35. b. loquens de Chri

C ſto ait: *Deus veniet, & ſaluabit nos.* Sequitur. *Tunc aperientur oculi corū.* Similiter Iſa 61. a. *Ad annunciandum ſeu euangelizandū pauperibus miſit me.* Ex quibus patet, quod Chriſtus in hac rñſione ſatisfaciebat deſiderio Ioannis recte ordinato circa cognitionem Chriſti, oſtendendo quod opera ſua miraculoſa correſpondebāt vaticinijs ꝓphetarū, & ſic poterat de Chrō notitiā experimētalē hēre ex operibꝰ, de quo iā habuerat notitiā diuinitꝰ reuelatam.

REPL. In cap. 11. Vbi agitur de qōne Ioannis baptiſtæ ad Ieſum, de qua poſtil. dicit, cū q̄ō ſit dubitabilis propoſitio, non mouetur in perſona Ioannis, qui fuit per diuinā reuelationē & occultam viſionē certificatus, ſed mouetur in perſona diſcipulorum Ioannis hæſitantiū, ſed Burg. dicit taliter dictū nō eſſe conſonū literæ, quæ dicit rñdendo. *Euntes renunciate Ioanni* quæ rñdet Ioanni, non diſcipulis eius. Ad q. pōt dici dupliciter. Primo qꝫ remiſit Chriſtus diſcipulos ad Ioānē, vt ex relatione diſcipulorū hæſitantiū Ioannes materiā acciperet eos plenius informādi, ſecundo dici pōt, qꝫ Chriſtus tenuit modū curialē, nā directe rñdendo ad diſcipulorū hęſitationē quā nouit, viſus fuiſſet hęſitationē eorū redarguiſſe, qꝫ curiale non fuiſſet circa legationē Ioannis factā. Curialitas igitur vr̄ tam ex parte quærentis quā es ex parte

E rñdentis, dū & Ioannes in ſua perſona incredulitatē diſcipulorū nō detegeret, & Chriſtus ſic curialiter querenti rñdit, ne in credulitatem legatoris increpare videretur, cū ad forū Ioannis pertinerent. Modo aūt dicendi Burg. quæ hic addit multą inconuenientia contingunt, primo quia ponit Ioānē per diuinā reuelationē de Chriſto & de his quæ de ipſo erant ſcripta, certitudinaliter & ſufficienter inſtructū, & tñ qꝫ Ioānes petiuit amplius inſtrui, ex ſecūda. n. parte infertur oppoſitū primæ partis, quia bene ſequitur. Ille petit de vna concluſione perfectius inſtrui, igitur perfecte non fuit inſtructus, cuius oppoſitū dicit Burg. addens quod ſecundus modus ſciendi non ſit ita perfectus ſicut primus, ex quo patet Ioannē plus quęſiſſe curioſa quā vtilia, ſicut logica ſecundū cōmentatorem. 2. metaph. non eſt ſcientia, ſed modus ſciendi, qui igitur eſſet perfecte inſtructus in Theologia, & poſt quæreret ſcire logicā, curioſus veniret iudicandus. Secundū inconueniens, quia Burg. dicit dñm noſtrū Ieſum Chriſtū profeciſſe ſcientia acquiſita per experientiā, & hoc vr̄ dubium, nam ſi Chriſtus aliquid didiciſſet per experientiā quod prius vel qualiter prius non nouit. ſequitur quod non fuit ab inſtanti conceptionis ſuæ oīſciens, quod eſt contra ſanctos doctores & magiſtrum lib. 3. d. 14 ſed 13 di exponit quō intelligitur Chriſtū profeciſſe, non vt Burg. vult. Tertiū quod Burg. ponit Ioannē Baptiſtā mouiſſe ex parte ſui qōnem, vt cū quem ſciret eſſe Chriſtū per diuinam reuelationem & ſenſibilem oſtenſionem, ēt ſciret per miraculorū operationem, vr̄ abſurdū quia Iudæi non ita plene docti de Chriſti aduentu cū peterent ſigna audierunt. Generatio praua ſignū quærit. Matth. 12. & ſic Ioannes vr̄ ad generationē prauam pertinere, eo quod ab infallibili veritate doctus ſingularia ſigna & fallibilia quærit ſecundū Burg. quod abſurdū dictu vr̄.

F Confirmatur, quia poſt medium ſciendi infallibile, ſi verū diceret Burg. Ioannes quæſiuiſſet mediū ſciendi valde fallax. ſ. operationem miraculorum, nam & praui antichriſtiani dabūt talia media non ad inſtruendum ſed ad fallendū, vt dicit beatus Auguſt. 2 de ciuit. Dei, cap. 13 & octogintatrium qōnum, q. 55. & quamplurima alia, quæ contingunt huic ſingularitati.

CAP. XII.

a IN illo tempore. Narrata prædicatione & miraculis vniuſ anni ante q̄ſtionem Ioannis factis, tranſit ad illa quæ facta ſunt alio anno ſcilicet. poſt mortem Ioannis, quando iam in omnibus Chriſto contradicitur.

† Mar. 2. 6. Lucæ 6. a.

hom. 30. in Matth.

b Abijt Ieſus per. ✠ Chryſoſtomus. Volebat quidē ſoluere ſabbatū, ſed non ſimpliciter, ideoq; non ſine cauſa id ſoluit ſed dans occaſionē rationabilē, vt & legē ceſſare faciat, & legē non offendat. Et ideo vt Iudęos mitiget, naturę neceſſitatem præmittit, & hoc eſt, quod dicitur. diſcipuli autē

CAPVT XII.

Iterum datur occaſio contradicendi Iudæis.

a b IN illo tempore. † Abijt Ieſus per ſata 1

eſurientes. Alleg. Sata, ſunt auditores, per quę diſcipuli tranſeunt, cum ſolicite doctores inſpiciunt, quō vnumquemque attrahere poſſint, quorum ſalutem eſuriunt. Spicas vellunt, dum ſingulos homines à terrena intentione retrahūt. Fricant

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

1 IN illo tempore. Abijt, &c. Poſtquam poſita eſt confirmatio dubitantium cap. precedenti, vt patet in diſcipulis Ioannis, hic conſequenter ponitur confutatio impugnantium, ſ. phariſeorū. Et diuiditur in quatuor partes, quia aliqui impugnabant Ieſum Chriſtū reprehendendo eius veritatē quaſi cōtra legē agētē, aliqui calūniādo eius bonitatē opera diuina virtute facta dęmoni attribuēdo, ibi. Tūc oblatus eſt, alij tētando

Diuiſ

MORALITER.

1 In illo tempore abijt Ieſus per ſa. &c. Per ſata pōt intelligi gētiliū doctrina, in qua ſunt multæ ſpicæ, i. dicta philoſophica habentia grana veritatis, palleis tñ vanitatis & falſitatis admixta. legitur diſcipuli cū Chriſto per ſata tranſeūt qñ Chriſtiane fidei zelo doctrinā philoſophicā ſtudendo diſcurrūt, vt ibi reperiant aliqua fidei Chriſti accōmoda, & eſurientes ſpicas vellūt, qñ veritates ibi cōtētas ab erroneis & friuolis ſeparāt, & comedūt qñ in vētre memoriæ recondūt, ſm illud Aug. de doc. Chriſt. Si in dictis infideliū inueniantur noſtræ fidei accōmoda, non ſolū non ſunt abhorrenda, ſed ēt ab ipſis tanquā ab iniuſtis poſſeſſoribus accipienda, & in noſtrū vſum vendicanda. Per phariſæos aūt factum diſcipulorum arguentes, ſignificātur aliqui doctores indiſcreto zelo quod ignorant reprobantes ſed ſaluator rationabiliter excuſat, nam omne verum a quocunque dicatur a Deo eſt.

Et cum

A Fricant, dum exemplis virtutum etiam a concupiſcentia carnis mentes exuunt. Grana comedũt, dũ emundatos in corpus eccleſiæ traiiciũt. Bene hoc agũt diſcipuli ante dominũ. quia neceſſe præcedat ſermo doctoris, & ſic gratia cor illuſtrabit auditoris. Sabbato quia hoc agunt ſpe quietis æternę, ad quam & alios inuitant.

MORALITER. Item per ſata cum domino ambulant, qui diuinis imperiis ſtudẽtes in ſcripturarum meditatione delectantur, *Eſuriunt qui in eis panem vitæ.* Ideſt, Dei amorem inuenire deſiderãt. Sabbato, dum a turbidis cogitationibus vacare, & videre quam ſuauis eſt dominus, gaudent. Vellunt B ſpicas & terunt, cum teſtimonia aſſumũt & diſcutiunt, donec in eis medullam dilectionis inueniunt, quæ latebat in litera Sed qui ſolam ſuperficiẽ literæ ſequuntur, neque mentis refectionem norunt neque animarum requiem quærunt, vnde confutatio ſequitur, At ille dixit eis.

a ſabbato, †diſcipuli autem eius eſurientes cęperunt vellere 1
a Auſtera uita non preparatos, ſed ſimplicea cibos quærere, uel comedere. b Peccatorum conuerſio ſtultis ſabbati defenſoribus diſplicet ſed a ſabbati domino probatur.
ſpicas & manducare. Phariſæi autem videntes dixerũt ei:
a Nota quod apoſtoli literam ſabbati deſtruunt. b De uinea uel fruge uicini licet edere, ſed non falcem mittere, uel foras eiicere.
b Ecce diſcipuli tui faciunt qđ non licet eis facere ſabbatis.
c At ille dixit eis: † Non legiſtis quid fecerit Dauid, quando 2
d eſuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in do- 3
e mum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non lice- 4
bat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſa-
f cerdotibus? Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdo
a Dum tauros cedunt, pueros circuncidunt, & dum unam legem ſeruant, ſabbatum deſtruunt. 5
b Tamen. 6
g tes in tẽplo ſabbatum violant et ſine crimine ſunt? Dico 7
a Ipſe Ieſus dominus templi. In hoc loco. 8
h autem vobis, quia tẽplo maior eſt hic. † Si autem ſciretis, 9

a *Eſurientes, &c.* Quia vt alius ait Euangeliſta, nec locum veſcendi habebant pro turbis, propter nimiam importunitatẽ eorum.

Alii Euangeliſtæ addunt, manibus cõfricaſſe. Vnde & Petro dicitur. *Macta & manduca.*

* Chryſoſtomus. Quamuis in peccatis quę manifeſta ſunt nulla ſit excuſatio, neque enim occidens ad ſui excuſationẽ poteſt furorem prætendere, neque qui adulterat, concupiſcẽtiam, ſed nec aliam vllam cauſam, hic tamen famem inducens, diſcipulos ab omni accuſatione liberat.

b *Non licet.* Secundum præceptum legis. Sed quia alia ſcriptura dicit. *Miſericordiam malo quam ſacrificium.* Melius fuit hominẽ de famis periculo liberare, quam ſacrificiũ Deo offerre, quia hoſtia placens eſt ſalus hominum. De vaſtatione frugum non arguunt, quia licet per legem inde edere.

c *At ille dicit, &c.* In hoc facto nihil aliud inſtruimur, niſi vt ſabbatum non ad literam, ſed ſpiritualiter intelligamus.

d *Non legiſtis.* Si Dauid & Abimelech non reprehenditur. C quorum vterque mandatum legis probabili neceſſitate trãſgreſſus eſt, & hic ſimilis cauſa famis eſt, cur non idem pro- D batis in apoſtolis?

e *Panes propo.* Quod ſignificauit ſacerdotalẽ cibũ tranſiturum in vſum populorum. Vel quia omnes ſacerdotes debemus imitari. Vel quod omnes ſacerdotes ſumus.

Comedũt in ſabbato quando de menſa tollebantur aliis ſubſtitutis, Erat etiam tũc neomeniæ dies.

f *Quia ſabbatis ſa.* Hic ſine neceſſitate oſtendit ſabbatum violari ab ipſis qui calumniantur. Vnum exemplũ datum eſt regiæ poteſtatis de Dauid, aliud ſacerdotalis, de his qui per miniſterium templi ſabbatum violant, E vt multo minus ad ipſum pertineat crimen ſpicarum ſabbato vulſarum, qui verus rex & ſacerdos eſt & dominus ſabbati.

nil eis imputatur

hom 40. in Matthæum

* Chryſo. Ne mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantẽ, non eſt erui ab accuſatione, cum enim non accuſatur quæ fecit, excuſatio fit circa id qđ factũ eſt. Verũ hoc hic non ſufficit, ſed quod maius eſt, dixit, quod ſine crimine ſunt: Vide autẽ quanta poſuit. Locum, vbi dicit. In templo. Tempus, cũ dicit Sabbatis. Legis remiſſionẽ, cum dicit, violant & non ſoluũt. Et quod nõ ſolum liberantur a pęna, ſed a culpa liberati ſunt. Vñ dicit. Sine crimine ſunt. Neque autẽ hoc ſecundum ſimile eſt priori, quod dixerat de Dauid. Illud enim ſemel factũ eſt, & a Dauid nõ ſacerdote, & neceſſitatis cauſa. Hoc autem ſecundum, ſingulo ſabbato, & a ſacerdotibus & ſecundum legem.

g *Dico autem vo.* Quaſi dicat. Si figurale tẽplũ potuit defendere ſacerdotes ſibi ſeruientes, cur ſpirituale non poteſt defendere diſcipulos ſibi credentes?

* Hieronymus. Hic non pronomen ſed aduerbium loci eſt, quod maior templo ſit locus qui dominum templi teneat.

h *Si autem.* Et vt oſtenderet omnia futuri tẽporis ſpeciem continere, adiecit. Si autẽ ſciretis. i. quia Deus per gratiã diſpoſuit liberare populum, & non per exteriores obſeruãtias, non reprehenderetis meos, ſi vetera omittunt. F

Do-

NICOLAVS DE LYRA.

* *tando eius poteſtatem, propter hoc quærebant ſigna de cęlo, ibi. Tũc reſpondebant ei quidam de ſcribis, alij inſidiando eius aſſumptæ infirmitati, ibi. Adhuc eo loquente. Prima adhuc in duas, quia primo reprehendunt veritatem in ſuis diſcipulis, ſecundo, in perſona propria, ibi.* Et cum inde tranſiſſet. *In prima ergo parte repræhendunt eum de hoc quod diſcipuli eius tranſeuntes die ſabbati per blada vellebant ſpicas & confricantes manducabant grana, quaſi contra legem agerẽt ex Chriſti doctrina. Conſiderandum tamen, quod non arguebant eos agere contra legem quaſi raperent alienum, quia licitum erat intrare ſegetem proximi & comedere, non tamẽ metere falce, vt habetur Deut. 23. ſed quia violabant ſabbatum, quia præceptum erat in lege quod cibaria præpararentur die præcedenti & nõ in die ſabbati, vt habetur Exo. 16. Ipſi autem præparabant ſibi cibum ſpicas fricando, & hoc eſt quod ſubditur.*

1 Diſcipuli. *Quod non licet eis facere ſabbatis. Sed Chriſtus reſpondet eis oſtendendo, quod non faciebant contra legem, quia aliquid quod eſt lege prohibitum, bene efficitur licitum propter neceſſitatem imminentem. Sicut Dauid qui legitur ſanctus, manducauit panes propoſitionis ſibi datos a ſacerdote in neceſſitate, & tamen in lege erat præceptum, quod ſoli ſacerdotes comederent, qui ſacerdos inde non reprobatur, quod dedit alijs, nec etiam Dauid, quod comedit cum viris ſuis. Ex hoc patet quod neceſſitas faciebat aliquid licitum, quod alias eſſet illicitum. Hic in propoſito, dato quod non eſſet licitum fricare ſpicas in die ſabbati, tamen ſiebat licitum propter neceſſitatem famis, & hoc eſt quod dicit ſaluator phariſæis.*

2 Nonne legiſtis. *vos ſupple qui debetis ſcire legem.*

3 Quid fecerit Dauid. *Quem tamen reputatis ſanctum.*

4 Quomodo intrauit in domum. *Et hoc factum habetur. 1. Reg. 21. b. cætera patent ex dictis vſque ibi.*

5 Aut non. *Vbi ponitur alia reſponſio, quia ſacerdotes in die ſabbati in templo manualiter operabantur, quia immolabant animalia Deo oblata, & excoriabant & hoſtias lauabant, & conſimilia, & tamen non violabant ſabbatum, quia talia opera erant ordinata ad Dei cultum, & hoc eſt quod dicit ſaluator.*

6 Sacer. in tem. ſab. vio. *Ideſt, manualiter operantur.*

7 Et ſine cri. *Quia etiam erat præceptum a domino quod talia opera facerent in ſabbato, & eadem ratione apoſtoli vellentes ſpicas in die ſabbathi & comedentes ex præcepto Chriſti non peccabant, quia melius eſt ipſi Chriſto obedire, quam victimas in templo offerre. Et hoc eſt quod dicit ſaluator.*

8 Dico autem vobis, quia templo. *Scilicet, ego (cuius auctoritate hoc faciunt) ſum maior, & in hoc etiam ipſe oſtendit ſuam deitatem. Vnde ſequitur.*

9 Si autem ſciretis. *Ideſt, intelligeretis id quod ſcriptũ eſt Hoſeæ. 6. b.* Miſericordiam volo, & non ſacrificium. *ex quo oſtenditur per dictum prophetæ, quod opera miſericordiæ ſunt magis accepta Deo quam victimæ.*

Nun-

A a *Dominus eſt enim.* Si Dauid paſtus & ſacerdotes tẽpli miniſterio ſabbatũ violantes ſine crimine ſunt, quanto magis filius hominis qui verus eſt rex & ſacerdos & dñs ſabbati.
b *Et ecce homo.* Iſte homo dicit cementarius fuiſſe, quia manus cui ſpiritualis edificii cura cõmiſſa fuit, arida erat vſque ad tempus Chriſti.
Ecce homo ma. Significat humanum genus in fœcunditate boni operis arefactum pro manu ad pomũ extenſa, quam ſanauit manus innocens in cruce extenſa. Bene manus in Synagoga erat arida, quia vbi maius donũ ſcientię, ibi trãſgreſſor maiori ſubiacet culpæ.
B c *Interrogab.* Quia diſcipulos de violatione ſabbati, pbabili exemplo excuſauerat, ipſum volunt calumniari, vt ſi non curet crudelitatis, vel imbecillitatis vel curet, tranſgreſſionis arguant.

† innoxios. † Mar. 3. a. Luc. 6. b.

Mat. dicit interrogaſſe, Mar. & Lu. interrogatos eſſe. Sed ſciẽdũ, quod illi prius interrogauerunt, deinde intelligens cogitationes accuſationeſque quærentium, conſtituit in medio ſanandum, & interrogauit, quod Marcus & Lucas ait. *Et tunc illis tacentibus propo ſuit ſimile* de oue, & concluſit quod licet ſabbato bene facere. Poſtremo circumſpectis eis (cum ita dixit) extende.

Mar. 3. a. Luc. 6. b.

Chryſoſtomus. Non interrogant vt addiſcant, ſed vt accuſent eum. Vnde ſequitur, *Vt accuſarent eum*, quamuis & ipſum opus ſufficeret, ſi accuſare volebant, ſed & per verba volebant captionem inuenire maiorem, copiam argutionum ſibi præparantes.

Hom. 44. in Math.

C *Sab-*

a Quam & Abimelech fecit, dum eſurientes pauit.
quid eſt, miſericordiam volo, & non ſacrificium, nunquam 1
Ideſt apoſtolos. a Ideſt, præcepti, & non ſubeſt veteri obſeruantiæ, & ideo non peccat qui ſecundum eius ordinationem obſeruat.
a condemnaſſetis † innocentes. † Dominus eſt enim filius ho 2
a Altero ſabbato vt Lucas ait.
minis, etiam ſabbathi. Et cum inde tranſiſſet, venit in Syna
gogam eorum. Et ecce homo * manum habens aridam, & 3
b interrogabant eum, dicentes. Si licet ſabbatis curare, vt ac-
c d cuſarẽt eum. Ipſe autem dixit illis. Qui erit ex vobis homo 4
e qui habeat ouem vnã, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueã 5
a Non animali, ſed ſuæ auaritiæ conſulens. 6
nonne tenebit, & leuabit eã? Quãto magis melior eſt homo
a Quia illa die licet ſibi utile facere. Alii.
f oue? Itaq; licet ſabbatis bene facere. Tũc ait homini. Extẽde
a A lumine recedentes. 7
manũ tuã. Et extẽdit, & reſtituta ẽ ſanitati ſicut altera. Exeũ
g a Liuore permoti, non enim culpa fuit, uel hominem manum extendere, vel Chriſtum ſanare,
tes autẽ phariſæi conſiliũ faciebant aduerſus eũ, quomodo 8
a Eorum inſidias vt homo fugit odientes. b Acceſſit vbi inuenit ſequentes. 9
h i perderent eũ. † Ieſus autẽ ſciens receſſit inde, & ſequuti ſunt 10
11

D d *Sabbatis, &c.* Præcipue docet & operatur Ieſus, non ſolũ propter ſpeciale ſabbatum, ſed & propter celebriorem populi conuentum, quærens ſalutem omnium.
e *Quis erit.* Competenti exemplo ſoluit quæſtionẽ, vt eos oſtendat ſabbatũ violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere charitatis. Arguit eos qui legem male interpretantur, qui dicunt in ſabbato a bonis operibus feriandum. Sed a malis tantum feriandũ eſt vñ dicitur. *Omne opus ſeruile nõ f. in eo.* Ideſt, peccatum. Sic & in æterna requie a malis tantum feriabuntur, non a bonis.

† Mar. Luc. 6. *erat Leu. a

E f *Extende.* Quia nil plus valet curationi eleemoſynarum largitate, vnde dicitur. *Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta, ſed ad dandum collecta.* Quia fruſtra pro peccatis rogaturus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro poſſe non extendit.

Eccl. † Mar. Io. 10

g *Sicut alte.* Homo ante aduentum Chriſti dexterã habuit languidam, quia ab eleemoſynis torpebat, ſiniſtram ſanam quia ſuę vtilitati intendebat, ſed veniente Chriſto dextera ſanatur vt ſiniſtra, quia quod congregauerat auide, modo diſtribuit charitate.
h *Receſſit inde.* Nota exemplum. *Si vos perſe. fu. in v. c. f. in aliam.*

Supr.

i *Secuti. ſunt.* Docti, viſis virtutibus perſequuntur, indocti, opinione eius ducti amando ſequuntur, vnde & curari merentur.

F *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquam condemnaſſetis. *Ideſt, diſcipulos meos in neceſſitate famis de licentia mea ſibi prædicto modo ſubuenientes. Et quod poſſet eos licentiare oſtendit.*

2 Dominus enim eſt, &c. *Quia obſeruantiam illam poterat mutare, ſicut patet quod in nouo teſtamento auctoritate eius mutata eſt.*

3 Et cum inde tranſ: *Hic ponitur confutatio eorum qui repræhendebant eius veritatem in propria perſona. Et primo ponitur eorum confutatio, ſecundo ex hoc oriens machinatio, ibi.* Exeuntes autem Phariſæi. *Circa primum conſiderandum, quod ad reprehendendum eum propoſuerunt ei quæſtionem malitioſe, vtrum licitum eſſet ſabbato curare, qui ſi non curaret, arguerent eum de impotentia, ſi autem curaret, de ſabbati tranſgreſſione, & hoc eſt quod dicitur.*
Interroga. &c. *ſequitur.*

4 Vt accu. eum. *Aliquo dictorum modorum. Mar. 3. & Lu. 9. dicitur quod ipſe Chriſtus interrogauit eos. Dicendum, quod non cõtrariantur, quia primo interrogauerunt eum malitioſe, vt dictum eſt. Et hoc ſcribit Matthæus. Poſtea autem ſtatuto homine infirmo in medio, quæſiuit a phariſæis, ſi licet ſabbato curare quaſi repetendo quæſtionẽ ab eis motam antequam ſolueret eam. Et hoc ſecundum ſcribunt Marcus & Lucas quod tacuit Matthæus, & omittunt illud primum quod ipſe expreſſit. Sequitur.*

Ipſe

5 Ipſe autem dixit illis. *Vbi Chriſtus ſoluit quæſtionẽ primo verbo, oſtendens per locum a minori quod licitum erat ſanare hominem in die ſabbati, quia brutum animal lapſum in foueam licitum erat in die ſabbati extrahere, ergo multo fortius hominem qui melior eſt cum ſit ad imaginem dei factus, ſi in infirmitatem ceciderit, licitum eſt ſabbato curare, & hoc eſt quod dicitur.*

6 Quis erit ex vo. *Et patet ex dictis, ſecundo ſoluit quæſtionem facto hominem habentem manum aridam ſanando.*

7 Tunc ait homini, &c. *Et patet.*

8 Exeuntes autem, &c. *Hic ponitur ipſorum phariſæorum cõtra Chriſtum machinatio, & ipſius Chriſti humilis declinatio. Homines enim in malitia obſtinati per rationem non poſſunt compeſci, & ideo phariſæi non potentes Chriſto reſpondere per rationem, inceperunt cogitare, aduerſus eum fraudem.*

9 Ieſus autem ſciens. *Scilicet, machinationes eorum, quia nihil latebat ipſum.*

10 Receſſit inde. *Non quia timeret mortem, ſed quia futurum erat, vt aliqui infirmi Chriſtiani non auderent ſtare in perſequutione, ideo ne fuga eorum imputaretur in peccatum, voluit oſtendere facto, quod fugere perſequutionem aliquando eſt licitum, ſicut ſupr. plenius dictũ eſt, cap. 16. Sequitur.*

11 Et ſequuti ſunt eum multi, &c. *Scilicet ex eo quod viderãt prædictum hominem ſanatum.*

Et

MORALITER.

3 *Et cum inde tranſ.* Sequitur. *Et ecce homo ma. ha. ari. &c.* Per quem auarus ſignificatur, cuius manus ad opera pietatis & largitatis inualida reperitur, ſed vt ſanetur per Chriſtum, ei dicitur.

Exten-

† *Extende ma.* Quia cum ex Dei dono ad opera charitatis extenditur, tunc ſanatur.

8 *Exeuntes autem Pha. &c.* Per hoc autem quod Ieſus a conſilio malignantium receſſit, & ſequentibus ſe bene fecit, informauit prædicatorem, vt fugiat obſtinatos, & foueat deuotos.

Et

A a *Et præcepit*. Non timore, ne proditus occideretur, ſed parcendo Iudęis, ne inuidia trucidarentur in eius innocentia & manſuetudine.

Hic myſtice nos inſtruit, ne cum aliquid magnificamus, laudem foris quæramus.

b *Animæ meæ*. Per animam omnis affectus demonſtratur.

c *Arundinem*. Iudæos, omni vento cedentes, qui ab inuicem diſcrepando diſſipati ſunt, non mox damnabit, ſed ſupportabit. *Arundinem quaſ.* Qui peccanti non porrigit manum, nec portat onus fratris, quaſſatum calamum confringit. Et qui fidei modicam ſcintillam contemnit in paruulis, linum fumigans extinguit. Quod Christus non fecit, quin potius venit quærere quod perierat, patientiam namque ſeruauit, donec iudicium quod in eo agebatur, ad victoriam perueniret, & expulſo mundi principe ad regnum rediret, in dextera patris ſedens, donec ponat inimicos ſub pedibus.

d *Linum fu.* Gētes, quas naturalis legis ardore fere extincto fumus erroris amariſſimus, & odoris noxi' inuoluit, quas nō extinxit, ſed de parua ſcintilla in magnum ardorem ignis Dei ſuſcitauit.

e *Donec*. Tandiu pdicatio eius nullis inſidijs ſuperata mundo lucet, donec ponat in terra iudicium, & impleatur. Fiat voluntas tua, ſicut in cęlo & in terra.

✠ Aug. Hoc autem vltimum iam videmus impletum. Quis enim ſperaret gentes in Chriſti nomine ſperaturas, quando tenebatur, ligabatur, cędebatur, illudebatur, & crucifigebatur, quando & ipſi diſcipuli ſpem perdiderant, quam in illo hēre iam cęperant? quod tunc vix vnus latro ſperauit in cruce, nunc ſperāt gentes longe lateque diffuſę. Et ne in æternū moriātur ipſi in qua ille mortuus eſt, cruce ſignātur.

f *Et curauit*. Tria ſigna ſimul facta ſunt quæ & quotidie in cōuerſione hominum fiunt, vt expulſo dęmone lumen fidei videant & Deum laudent.

* Chryſ. Mirāda eſt nequitia dæmonis: vtrūque ingreſſum oppilauit, per quem ille erat crediturus, auditum ſ. & viſum.

* Hylarius. Non autem ſine ratione cū turbas omnes creatas in communi dixiſſet, nunc ſeorſum dęmonium habens cæcus & mutus offertur. Oportebat enim, vt poſtquam manus aridæ homo oblatus eſt, qui in ſinagoga curabatur, in vnius huiuſmodi hominis forma gentiū ſalus fieret, vt q erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Chriſto, & Chriſti opera Dei confeſſione laudaret.

✠ Tertul. Dęmones autem non tantum deſpicimus, verum & reſiſtimus, & quotidie de corporibus traducimus, & de hominibus expellimus, ſicut plurimis notum eſt.

* Idē. Edatur hic aliquis ſub tribunalibus veſtris, quem dęmone agi cōſtet, iuſſus a quolibet Chriſtiano loqui ſpiritus ille, tā ſe dęmonē cōfitebitur, de vero, quam alibi Deum de falſo, *& paulo poſt.* Subijciuntur ſerui Dei & Chriſti, ita de cōtactu deq; afflatu noſtro cōtēplatione & repreſentatione ignis correpti, etiam de corporibus noſtro imperio excedūt inuiti & dolentes, & vobis pręſentibus erubeſcentes. Credite illis cum verum de ſe loquūtur, qui mentientib. creditis. Nemo ad ſuum dedecus mentitur.

Ad marginem: ſ ult. g. — li. um. — ſ. 19. — i. b. — po. b. — † interminatus eſt. — hom. 41. in Matth. — † Iſa. 42. a. — † ſup. 9. d. — li. ad ſcapulā. — in Apologet ca. 23. — notas eſt expellendi dæmones manſit in eccleſia.

a eum † multi, & curauit eos omnes & † præcepit eis ne manife- 1
ſtum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum eſt per 2 3
a In perſona patris de filio. b Quia in forma ſerui poterat facere. ¶Redimere humanum genus. c Ad opus quod nullus alius
Iſaiam prophetam dicentem, † Ecce puer meus quem elegi, 4 5
a Quia ipſe ſolus eſt agnus ſine macula. b Voluntati meæ. c Quod alibi Requieſcit ſu. e. ſpi. domini.
b dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam 6 7
a Non Dei verbum, ſed puerum. b Futurum & modo iudicia agit. c Per prædicatores noui Teſtamenti.
ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus nunciabit.
a Quia cum malediceretur, non maledicebat, ſed ſicut ouis ad occi. du. eſt, & non aperuit os ſuum. 8 b Myſtice Qui latam uiam inſiſtunt & non audiunt uocem Chriſti.
Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in 9 10
c plateis vocem eius, Arundinem quaſſatam non confringet 11
d & † linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad victoriā 12
e a Quia non eſt aliud nomen ſub cœlo in quo oporteat ſaluari. 13
iudicium, & in nomine eius gentes ſperabunt. Tūc oblatus 14 15
f eſt ei dæmoniū hns, & cęcus & mutus, & curauit eū, ita vt lo- 16

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cu. eos omnes. *Et quo patet eius benignitas, quia perſequutus a Iudæis beneficia ſanitatum eius impendit.*

2 Et præ. eis. *i. ſanatis.*

3 Ne ma. eum fa. *Phariſæis eum manifeſtando, non quia mortem timeret, vt dictum eſt, ſed vt oſtenderet, quod ſicut aliquando eſt licitum in perſequutione fugere, ita licitum eſt ſe occultare ad cedendum malitiæ. Et vt oſtenderet magnitudinem ſuæ potentiæ, & hoc confirmat dicto Iſa. 42 ſecundum translationem 70.*

4 Ecce puer. *i. Chriſtus, qui fuit puer in forma ſerui.*

5 Quem elegi. *Hoc duplicatur ad oſtendendum, quod ipſe fuit electus ad perficiendum opus noſtræ redemptionis, & nullus alius, quia per nullum alium poterat ita competenter fieri.*

6 Dilectus, &c. *Hoc dicitur metaphorice de Deo, ad exprimendum magnitudinem paternæ dilectionis ad filium, ſicut apud homines ille qui multum diligitur, dicitur haberi cordi.*

7 Ponam ſpiritum. *Quia ſpiritus ſanctus requieuit ſuper eum in humana natura, vt habetur Iſa. 11. a.*, Egredietur virga de radice Ieſſe, &c. *ſequitur.* Et requieſcet ſuper eum ſpiritus ſanctus, &c.

8 Et iu. gen. *Quia Chriſtus futurum iudicium nunciauit hominibus per ſuam prædicationem, vt habetur infr. Similiter in iudicio futuro ſententiam iudicij feret in humanitate, quia in eadem forma in qua iudicatus eſt corā Pilato, in ea ſedebit in iudicio hoc excepto, quod tunc apparebit in forma glorioſa, & hoc eſt quod dicitur act. 1. b.* Hic Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis, ſic veniet. *ſ. ad iudicium,* ſicut vidiſtis eū aſcendentem. *i. in forma humanitatis glorioſa, in qua aſcendit in cælum, ſequitur.*

9 Non conten. *ſ. vt vindicetur, vt patet ex prædictis, quia perſequutionem phariſæorum declinauit humiliter abſque contentione.*

10 Neque cla. *Vt ſ. liberetur, ſicut patuit in ſua paſſione.*

11 Neque au. *Quod patet ex ſua taciturnitate coram Pilato, quia hoc fuerat prædictum Iſa. 53. c. Sicut agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperuit os ſuum.*

12 Arund. *quaſi per arundinem quaſſatam intelligitur populus Iudaicus a fide & pietate vacuus.*

13 Et linum fug. *Per hoc intelliguntur Gentiles, in quibus claritas rationis naturalis erat extincta per conſuetudinem peccandi, remanente fumo voluntatis male faciendi. Vult ergo dicere, quod Chriſtus per fortitudinem deitatis noluit reſiſtere Iudæis et gētilibus eum crucifigētibus, quia Iudæi crucifixerunt linguis ſuis, ipſum iniuſte accuſando, gētiles vero manib. ipſum crucifigēdo, quia milites Pilati qui erant gentiles hoc fecerunt, vt habetur Io. 19. ſequitur.*

14 Donec eijciat, &c. *i. donec veniat ad exequendum extremum iudicium, in quo manifeſtabitur ſua victoria. Tunc. n. inimici eius ponentur plenarie ſub pedibus eius, vt habetur in Pſal. 8. b.* Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.

15 Et in nomine eius gentes ſpe. &c. *Quia ad prædicationem apoſtolorum gentiles ad fidem conuerſi ſunt. Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus.*

16 Tunc ob. &c. *Hic conſequenter ponitur confutatio calumniantium Chriſti bonitatem, attribuendo eius miracula ſpiritui maligno, et primo ponitur eorum calumniatio, ſecundo calumniæ confutatio ibi,* Ieſus autem ſci. *Circa primum ponitur euidens miraculum de eiectione dæmonis cæci & muti, non quia talia ſint in demone formaliter ſed effectiue, quia hominem quem obſederat, cæcum & mutum effecerat, & ideo ipſo eiecto homo loquebatur.*

MORALITER.

2 *Et præcepit eis, &c.* Per hoc oſtendens quod prædicator non debet quærere humanam laudem, neque cum obſtinatis contentionem, ideo ſubditur de eo.

9 *Non conten. &c.* Tunc oblatus eſt ei dęmonium habens, cæcus & mutus. Poſſeſſus a dęmone per peccatum mortale, cæcus eſt in his quę ad ſuam pertinent ſalutem, & mutus ad pronunciandum laudem diuinam, ſed cum curatur a Chriſto, videt ſibi proficua & pronunciat præconia diuina. Per phariſæos autem Beelzebub attribuentes, ſignificantur maledici bonam malum peruertentes.

Omne

* Aug. Vera pietate homines Dei aeream poteſtatem inimicam contrariamque pietati, exorcizando eijciūt non placando. Lib. 10. de ciuitate ca. 22.

a *In Beelze.* Beel.i.Baal: muſcarum, ob ſordes immolatitij ſanguinis. Deus eſt Accarō, quo nomine vocant principem dęmoniorum.

b *Omne re.* Neceſſaria complexione eos arguit. Vel.n. Chriſtus virtute Dei dęmones eiicit, vel in principe dęmoniorū. Si virtute Dei, fruſtra calumniātur. Si in principe dęmoniorū, regnum eius diuiſum eſt, nec ſtabit, & ideo a regno eius recedant, quod innuit eos ſibi elegiſſe, dū in ſe nō credūt. †Marc. 3. c. Luc. 11. b.

c *Et omnis ci.* Eadem ratio eſt ciuitatis, & domus, quæ regni. Ciuitas Ieruſalē ſemper glorioſa, poſtquā in Chriſtū & in Apoſtolos exarſit, facta diuiſione excidio cecidit.

d *Et ſi ego in Beelzebub.* Si expulſio dæmonū in filijs veſtris, Deo non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus eandem non habet cauſam?

* Chryſ. Poſt primam ſolutionem venit ad ſecundam, prima manifeſtiorem dicens, Et ſi ego in Beelzebub, &c. Hom. 42. in Matth.

e *Ipſi.* Contemptibilia mundi in quibus ſancta ſimplicitas meæ virtutis apparet. Vel ita potius. Filij.i.apoſtoli qui bene ſibi conſcij erant, nihil mę artis ab eo didiciſſe, ideo ipſi teſtes mei iudices, iudicantes. 12. tribus Iſrael.

f *Si autem ego.* Illa pars. Si ego in Beelzebub eijcio dęmones ad plura inconuenientia perducta eſt, modo agitur de alia parte complexionis. *Si autem ego in ſpiritu Dei.* Hic Lucas ait in digito. Digitus dī ſpiritus ſanctus pro partitione donorum. Regnū Dei vel ſeipsū dicit. Vn̄ alibi, *Medius inter vos ſtetit, quem vos neſcitis.* Vel, regnum quod Iohannes & ipſe Ieſus prædicauit. *Pęnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cęlorum.* Eſt & tertiū regnū ſcripturæ ſanctæ, quod aufertur a Iudęis & datur genti facienti fructū eius. Vel regnum.i. omnes mūdi partes, Apoſtolis & ſucceſſorib. eorum ad conuertendum diſtribuit. Infr. Luc. Luc. Ioh. ſupr. infr. E

g *Aut quomodo po.* Oſtendit ergo dominus per manifeſtam parabolam, quod nō concordat in fallaci operatione cum dęmonibus ſicut calūniabantur, ſed virtute diuinitatis hoīes a dęmonio liberaret. ideoq; grande ſcelus committunt, qui q̀ Dei eſſe cognouerāt, diaboli eſſe clamabant. Neque.n. poſſunt eſſe concordes, quorū opera diuerſa ſunt. Vnde addit. *Qui non eſt me. &c.*

quęretur, & videret. Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebāt. 1
Nūquid hic eſt filius Dauid? Phariſæi autem audientes dixe- 2 3
runt. Hic non eijcit dæmones, niſi in Beelzebub principe 4
dæmoniorum. Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit 5 6
eis: † Omne regnum † contra ſe diuiſum deſolabitur & omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi Sathanas Sathanam eiicit, aduerſus ſe diuiſus eſt: quomodo ergo ſtabit regnum eius? Et ſi ego in Beelzebub eijcio dæ- 7
mones filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri e- 8 9
runt. Si autem ego in ſpiritu Dei eijcio dæmones, igitur † per- 10
uenit in vos regnū Dei. Aut quomodo poteſt quiſquam in- 11 12
trare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alliga- 13

(Interlinear glosses: a Mirantur indocti eruditi, & ob miſericordiam & beneficium filium Dauid prædicant. — a Qui ſapientes videntur, uel negant, uel detractant, quaſi non ſint opera Dei, ſed immundi ſpiritus. — a In quo neſcientes confitentur diuiſionem dæmonum. — ¶ Vel ut ſic crederent in eum qui cordis occulta uidebat. — ¶ Ideo. a Cuius intra ſe bellum pax eſt hominum ut iam non habeat in mundo locum. — a Ideſt, non ſtabit, ut iam ſit finis mundi. — ¶ Exorciſtæ Iudæorum, qui ad Dei nominis inuocationem eijciebant dęmones. a Non poteſtate, ſed comparatione, quia Deo tribuunt, quod illi Beelzebub. ¶ Iudicantes duodecim tribus Iſrael. — ¶ Incipit deſtrui poteſtas diaboli, ut regnet Deus in uobis. — a Niſi præualeret diuina potentia. — a Mundum qui in maligno eſt. b Diabolus, a quo nemo poterat ſe eruere. c Homines decepti. d A ſeductione electorum compeſcuerit, poteſtatem ademerit.)

Domum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſtupebant.* Admirantes, diuinam virtutem in Chriſto.

2 *Et dicebant num. &c.* Q. d. ſic, quia hic eſt Chriſtus nobis promiſſus, de ſemine Dauid. Diuiſio.

3 *Phariſæi autem, &c.* Turbas. ſ. cōfitentes ipſum eſſe Chriſtum propter euidentiam facti.

4 *Dixerunt hic, &c.* Quia.n. factum mirabile negare non poterāt ideo modum faciendi calumniabant, dicētes ipſum per aliquem dæmonem ſuperiorē ſibi familiarem & priuatum eijcere dęmones inferiores de corporib. obſeſſorum ſicut ſupra dictū eſt ca. 9.

5 *Ieſus autem ſci.* Hic ponitur calūniæ confutatio, & primo oſtendit quod miracula quæ faciebat, non poterāt attribui ſpiritui maligno ſecundo, quod oportebat ea attribuere ſpiritui diuino, ibi. Aut facite arborē bonā. Prima in duas, quia primo oñdit propoſitū per rōnem, ſecundo iſtorū calumniantium damnationē, ibi. Iō in uobis. Primum oñdit quatuor rōnibus, prima rō talis eſt quia ſi per dęmonē aliquē eijciebat alios, ſequitur quod diuiſio eſſet inter eos, & ſic non poſſet ſtare diu poteſtas diaboli, & ex hoc ſequitur aduentus Chriſti, per quem poteſtas dæmonis erat auferenda, & hoc eſt quod dicitur.

6 *Omne regn. &c.* Et patet litera, ſecunda ratio ponitur, ibi. Secunda ratio.

7 *Et ſi ego.* Quia non ſolū Chriſtus eijciebat dęmones, ſed etiā diſcipuli Chriſti in nomine eius, & nō ſolū modo diſcipuli ſed ēt aliqui Iudæi, qui non erāt Chriſti diſcipuli ſecūdū quod dicitur Marc. 9. c. *Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, qui non ſequitur nos* non poterant autem Iudæi dicere, quod Apoſtoli facerent miracula virtute magica, cum eſſent ſimplices et illiterati. Et ſi diceret de Apoſtolis q̀ Chriſtus docuit eos artē magicā, tamen non poterat dici de eis, qui non erant eius diſcipuli, cū ergo eijcerent dęmones in nomine Chriſti, vt dictū eſt, nec poterat hoc attribui ſpiritui maligno, vt viſum eſt, ſimiliter per cōſequens nec eiectio dæmonū facta per Chriſtum & hoc eſt q̀ dī. *Et ſi ego in Beelze. &c.* i. Apoſtoli qui erant de ſemine Iudęorum, uel alij Iudæi qui non ſequebant Chriſtum, in quo eijciunt? quaſi dicat, cum non poſſitis hæc attribuere, niſi virtuti diuinæ, per conſequens nec eiectio facta per me, vt patet ex dictis ſequitur. Luc. 11. b.

8 *Ideo ipſi &c.* De Apoſtolis patet, quod erunt Iudices. i. aſſeſſores Chriſti in iudicio, vt habetur. inf. 19 d. *Cum venerit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes. 12. iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Si autem accipiatur pro Iudæis non ſequētibus Chriſtum, qui tamen eijciebant dæmones in nomine eius, ſic dicuntur Iudices aliorū non credentiū, quia ex facto eorum alij oſtenduntur condemnabiles, quia nō crediderūt in Chriſtum, cuius deitas declarata fuit per miracula in virtute eius facta.

9 *Si autem ego, &c.* Sicut concluſum eſt ex prædictis.

10 *Igitur perue. &c.* i. Chriſtus cuius regnum erat a Deo promiſſum, Iſai. 9. a. *Regni eius non erit finis.* Et iſtud regnum expectabāt Iudæi, tamen in hoc erant decepti, quia credebant iſtud regnum temporale, quē errorē excluſit Chriſtus dicens, Io. 18. f. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Tertiam rationem ponit ibi. Tertia

11 *Aut quomodo &c.* i. diaboli de quo ſcribitur Iob. 41. d. *Non eſt poteſtas ſub. ter. quæ ei compa.* Domus autem eius eſt homo obſeſſus, in quo habitat ſicut in domo.

12 *Et va. &c.* Vaſa autem ſunt homines peccatores qui a Chriſto diripiuntur. quādo de poteſtate dęmonis per ipſum eripiunt.

13 *Niſi pri.* i. diabolū, quaſi dicat, cū iſta fecerim, vt patet, ſequitur quod ipſe diabolus ſit per me alligatus Ex quo concluditur, quod ipſe ſit vere Chriſtus, quia in aduentu Chriſti poteſtas dæmo-

MORALITER.

6 *Omne re. d.* Tale regnum eſt anima hominis mali cuius ſenſualitas rebellat rationi, propter quod de talibus dicitur. 8 Eth. contendit ipſorum anima & hoc trahit huc, hoc autem illuc, quem admodum diſcrepantia. Et hoc regnum deſolabitur, quia Chriſtus qui rex eſt pacis, inde recedit, & diabolus ingreditur.

9 *Si autem &c.* Dæmon in ſpiritu Dei eiicitur, quando gratię donum diuinitus infunditur, & tunc Chriſtus qui Dei regnum eſt, ingreditur.

11 *Aut quomodo, &c.* Fortis iſte diabolus eſt, de quo dicitur Iob. 41. d. *Non eſt po. ſ. t. quæ ei. com.* Hūc alligabant apoſtoli quādo prohibebant eum dare reſponſa populo idolorum cultori, & tunc eius vaſa diripiebantur, quando idololatræ ad fidem Chriſti conuertebantur.

A a *Domum illius.* Vel domũ,id eſt,omnes mundi partes apoſtolis & eorum ſucceſſoribus ad conuertendum diſtribuit.
b *Qui non eſt mecum contra.* Id eſt, qui diſſimilia meis facit opera,cõtrarius mihi eſt. Ille trahit ad vitia,ego ad virtutes.
c *Omne peccatum.* Quod humana fragilitate contrahitur,remiſſibile eſt, ſi congregatio non deſeratur. Si vero diabolica obſtinatione de diſperſione ad congregationem nunquam reditur,peccatum inſolubile iudicatur.
Hieronymus. *Omne peccatum.* Non omnia peccata omnib⁹ remittuntur,ſed his qui in vita pęnitent. B Refutantur hic Nouatianus, pęnitentibus eis qui in martyrio lapſi ſunt veniam negans, & Origenes, omnes veniam conſequuturos poſt vniuerſale iudicium, tranſactis, licet multis ſeculis, aſſerens.
d *Spiritus autem.* Qui manifeſte opera Dei intelligit,cũ de virtute negare non poſsit,ſi ſtimulatus inuidia calumniat̃,& dicit eſſe Beelzebub,iſti nõ dimittet̃. Non quod & ei neget̃ remiſsio ſi pęniteret, ſed quia hic blaſphemus, exigentibus meritis ſuis malis. ſicut nunquã ad remiſsionem, ita nec ad pęnitentiã peruenturus ſit. Sicut Ioannes Euãgeliſta de quibuſdã blaſphemiæ ſuæ merito excæcatis ait, propterea non poterãt credere. Quod iterũ dixit Iſaias. *Excæcauit oculos eorum,* C *induravit cor eorum, vt non videant oculis, & intelligant corde: & conuertantur,& ſanem eos.* D Qui ſpiritũ ſanctum non eſſe, vel minorem patre credunt, & dicunt, quia non inuidia diabolica, ſed humana ignorantia hoc faciũt, irremiſſibilia crimine nõ tenent̃: Sed qui in ſimilitudine diaboli cõtra cõſcientiã ſuam maieſtatem Dei oppugnant, non habent remiſsionem in æternum, ſicut Marcus aperte declarat, qui poſito hoc teſtimonio domini ſubiunxit. Quoniam dicebant ſpiritũ immundum habet.

blaſphemia. Mar.3.d.

verbum.

t. præſenti.

e *Et quicunque.* Ambroſ. etiam qui ſcandalizatus infirmitate carnis meæ, purũ hominem vel voratorẽ ſuſpicatus fuerit, remiſsibile erit. E
f *Qui autem,* Gratiam ſancti ſpiritus qua pęnitentia inſpiratur,& ad congregationem reditur non cognoſcens impęnitenti corde permanſerit, cum hoc iam non ſit humanum, ſed diabolicum, irremiſsibile erit.
g *Neque in hoc ſe.* Quædam enim culpæ in hoc ſeculo laxantur: quædam vero (paruæ ſcilicet) etiam in futuro. Quæ quidem poſt mortem grauant,ſed & dimittuntur,ſi homo bonis actibus in vita, vt ibi dimittantur, promeruit.
h *Neque in fu.* Quia ſunt qdã leuia, q̃ ſi in hac vita nõdũ ſunt remiſſa,poſt mortẽ grauant, ſed & remittunt̃, ſi digni ſunt. ☞ Auguſt. F

a Ereptos diabolo per diuerſos gradus eccleſiæ ordinat: b Diabolus.
Opera mea non poſſunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego, ille diſpergit.
a b uerit fortem † Et tunc domum illius diripiet. Qui non eſt me- 1
a Quia diabolicum eſt congregata diſpergere.
cum, contra me eſt, & qui non congregat mecum, ſpargit. 2 3
Facti. Dicti.
Ideo dico vobis. † Omne peccatum, & blaſphemia remitte- 4
c Eſt ſpiritus blaſphemiæ contra veritatem, cum eam cognoueris induratio. 5
d tur hominibus, † ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur. 6
e * Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, re- 7
e mittetur ei, qui autem dixerit † verbum contra Spiritum 8
f ſanctum, non remittetur ei, neque in † hoc ſeculo, neque 9 10
a Id eſt, exiſtimate vel iudicate.
g in futuro. Aut facite[a] arborem bonam, & fructum eius bo-

NICOLAVS DE LYRA.

dæmonis erat diminuenda & arcenda. Quartam rationem ponit ibi: Qui non eſt mecum,& talis eſt, Voluntas eius qui obedit alicui eſt conformis voluntati illius cui obedit ſaltẽ in facto, & ideo ſi Chriſtus in virtute dęmonis faceret miracula,ſequeretur quod Chriſtus & dæmon eſſent concordes in factis, hoc autem patet falſum,quia facta Chriſti & doctrina erant ad retrahendum homines à peccatis,facta autem dęmonis ſunt ad diſtrahendum homines per peccatum,ex quo ſequitur quod Chriſtus non operabatur in virtute dæmonis, & hoc eſt quod dicit.
1 *Qui non eſt, &c.* Per concordiam in facto & voluntate.
2 *Contra me eſt.* Et huiuſmodi eſt diabolus,vt patet ex dictis.
3 *Et qui non con.me.* ſ.fideles ad vnitatem fidei reducendo.
4 *Spargit.* & hic eſt diabolus qui diuerſas ſectas & hæreſes & ſchiſmata quantum poteſt introducit.
5 *Ideo dico vobis.* Declarata Phariſæorum falſitate, hic conſequenter oſtendit grauitatem peccati ipſorum. Ad cuius euidentiam aduertendum,quod Phariſæi & legiſperiti ex cõſideratione operationis Chriſti,& ex conſideratione ſcripturarum,in quibus de aduentu Chriſti erat tempus determinatum, vt habetur Dan.9.& conſimilium. Primo cognouerunt ipſum eſſe Chriſtũ, vt habetur inf. 21. *Agricolæ videntes filium dixerunt intra ſe. hic eſt hæres,*& glo.ibidem dicit,quod primo cognouerunt ipſum eſſe Chriſtum ſecundum veritatem,quia tamen incepit vitia eorũ reprehendere,& contra ſimulationem eorum publice pręſdicare, ideo conceperunt odium & inuidiam cõtra ipſum,ex quibus excæcati à prima notitia ceciderunt in errorem, quia talia peruertunt iudicium rationis rectum, & ex tunc inceperunt omnia facta eius interpretari in malum, & primo vocauerunt eum voracem,& potatorem, & peccatorum amicum, & in tantam inſaniã proruperunt,quod miracula quæ nullo modo poterant fieri,niſi virtute diuina, dæmoni attribuebant,vt patet ex dictis. Et licet primum eſſet graue peccatum,tamen erat ſolũ blaſphemia contra eius humanitatem. Secundum tamen fuit incomparabiliter grauius,quia erat contra eius diuinitatem,vnde talis blaſphemia eſt peccatum in ſpiritum ſanctum, quia eſt impugnatio veritatis agnitæ,quia ſicut viſum eſt, ipſi, primo veritatem cognouerunt de Chriſto,ſed excæcati errore & inuidia impugnauerunt,& talis error cauſatus ex malitia non excuſat, & hoc eſt quod dicit.
6 *Omne pec.* Scilicet, ex ignorantia & infirmitate.
7 *Et blaſphemia.* Ex talibus procedens.
8 *Remittetur ho.* Id eſt,remiſſibile eſt peccatum de ſe,quia directe non obuiat principio,per quod fit remiſſio peccatorum,ſicut obuiat peccatum in ſpiritum ſanctum. Cuius ſex ſunt ſpecies, deſperatio,præſumptio,obſtinatio,finalis impęnitentia,inuidentia fraternæ gratiæ,impugnatio veritatis agnitæ cuius ſufficientia ſic accipitur, ſecundum quod remouetur ab homine principium, per quod fit remiſſio peccati, & hoc contingit tripliciter. Vno modo ex parte ipſius Dei,alio modo ex parte donorum ipſius,alio modo ex parte peccati ipſius. Ex parte ipſius Dei principium per quod remittitur peccatum,eſt ipſa Dei miſericordia, & hæc tollitur per deſperationem, ſicut fecit Cain. Alio modo, timor iudiciorũ Dei eſt principiũ per quod aliquis reſilit à peccato,& hic tollitur per præſumptionem, per quã aliquis præſumit conſequi gloriam ſine meritis, quantuncunque agat male. Ex parte autem donorũ Dei duo ſunt quæ maxime faciunt hominem retrahi à peccato. Primũ eſt veritatis cognitio,& hęc tollitur per hoc quod aliquis veritatẽ agnitã impugnat, & hic viam ſalutis à ſe ſcienter repellit. Secundum eſt gratiæ diuinæ collatio, & hæc repellitur ab homine quantũ eſt in ſe per inuidentiã fraternæ gratiæ,& non accipitur hic inuidentia fraternæ gratiæ prout aliquis inuidet fratri ſuo vel alicui ſingulari perſonæ, ſed quando eſt tanta malitia in eo,quod diſplicet ſibi de gratia Dei creſcente in mundo. Ex parte peccati vero duo ſunt quæ retrahunt hominem à peccato. Vnum eſt turpitudo actus commiſſi, ex cuius conſideratione ſolet homo pęnitere, & hoc tollitur per finalẽ impęnitentiã. Nec accipitur hic finalis impęnitentia prout eſt peccati circunſtantia, ſcilicet qua aliquis in peccato mortali moritur,ſed quãdo aliquis tantæ malitiæ eſt,quod elegit de peccato ſuo nunquam pęnitere,ita quod non vellet,quod Deus daret ſibi gratiam pęnitendi. Secundum eſt breuitas delectationis quæ in peccato eſt, ex cuius conſideratione ſolet homo ſecundũ electionẽ peccatũ refugere, & hæc tollit̃ per obſtinationẽ, qñ,ſ. homo firmat propoſitum inhærendi oĩno peccato. Ex pręḋictis aũt patet,quod peccatũ in ſpiritũ ſanctum ita irremiſſibile dicit̃, quia de difficili eſt remiſſibile, & hoc eſt quod ſubditur.

Species in ſpiritum ſanctũ ſunt ſex.

9 *Spiritus.* Dicitur aũt ſpiritus blaſphemiæ,qñ aliquis ex certa malitia blaſphemat contra Deum,ſicut erat in propoſito,qñ miracula diuinitus facta attribuebant diabolo, vt viſum eſt,& erat quædam ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum quæ tacta eſt, videlicet impugnatio veritatis agnitæ. Et per ea quæ dicta ſunt apparet ſententia illius quod ſequitur. 10 *Et quicunque.* Vult dicere, quod blaſphemia quæ erat contra humanitatem,non erat ſic irremiſſibilis,ſicut illa quæ erat contra diuinitatem.
11 *Aut facite.* Oñſo ꝙ miracula à Chriſto facta nõ poterant attribui ipſi dęmoni, cõſequenter oſtẽdit ꝙ oportebat ea attribui diuinæ

MORALITER.

1 *Qui non eſt mecum.* per fidem formatam charitate.
2 *Contra me eſt*, Quoniam eſt cum diabolo aduerſario Chriſti.
11 *Aut faci.ar.bo.&c.* Auguſt. Hoc pręceptum ſalubre eſt cui obedientia neceſſaria eſt. Quod autem dicit.

A * Auguſtinus. Facta reſurrectione mortuorum, non deerunt quibus poſt pœnas quas patiuntur ſpiritus mortuorū impertiatur miſericordia, vt in ignē nō mittantur ęternum. Neque enim de quibuſdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur, *neque in hoc ſæculo, neque in futuro*, niſi eſſent, quibus etſi non in iſto, tamen remittetur in futuro.

Lib. 21. de ciuit. c. 24.

* Gregorius. Datur etiam intelligi quaſdam culpas in hoc ſeculo quaſdam vero in futuro relaxari, quod enim de vno negatur, de quibuſdam cōceditur, ſed tamē hoc de paruis minimiſque peccatis fieri poſſe credēdum eſt, ſicut eſt aſſiduus otioſus ſermo, operatur riſus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix ſine culpa, vel ipſis agitur, qui culpam qualiter debeant declinare ſciunt, aut in non grauibus culpis error ignorantiæ, quæ etiam poſt mortem grauant, ſi nobis in hac vita poſitis minime fuerint relaxata.

Lib. 4. dialog. cap. 30.

B † 22. q. 5. c. quaties.

a *Aut facite.* Nihil enim medium quin boni auctoris bona tantum ſint opera & mali mala. Coarctat eos hincinde complexione, & vtroque cornu premit. Si malus eſt diabolus, non facit bona. Si bona ſunt, non ſunt diaboli.

Adhuc probat opus ſuum non eſſe diaboli, quia bonum: diabolus vero malus, qui nequit facere bonum. Quaſi ſi diabolus malus eſt, bona facere non poteſt. Si bona ſunt quæ videtis, non eſt diabolus qui ea fecit. Non enim poteſt ex malo bonum, vel ex bono malum naſci.

* Chryſoſtomus. Quaſi dicat, Nullus veſtrum dixit quod malum eſt hominem a dęmone liberare, ſed quia operibus non maledicebant, ſed diabolum dicebant hoc operantem demonſtrat quod hæc accuſatio eſt præter conſequentiam rerum, & præter communes conceptiones: talia autem fingere eſt immenſæ verecundiæ.

hom. 43. in Matth.

* Auguſtinus. Quod dicit, facite arborem malam, & fructum eius malum, nō pręceptum eſt vt faciatis, ſed monitio vt caueatis. Contra hos enim dixit, qui putabant, ſecum mali eſſent, bona loqui poſſe, vel bona opera habere. Hoc Dominus dicit eſſe non poſſe prius enim mutandus eſt homo vt opera mutentur.

Sermone 12. de verbis Domini.

C D

a num, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Si- 1

a Vtrum autem bonus ſit auctor an malus, ex fructu cognoſcitur. b Filij diaboli eius veneno corrupti.

b quidem ex fructu arbor cognoſcitur. Progenies uiperarum, 2

a Fructus veſter eſt blaſphemia. b Cum ſitis arbor mala.

c quomodo poteſtis bona loqui cum ſitis mali? † Ex abundan- 3

a Non enim poteſt de ore veſtro procedere niſi malitia, quæ abundat in corde intentione. 4

b Quia tantum boni quis facit quantum intendit.

d tia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro 5

a Tantum quoque mali quantum intendit.

profert bona. Malus autem homo de malo theſauro profert 6

a Quod ſine vtilitate loquentis dicitur, & audientis vt de friuolis & fabulis. Scurrilia non ſunt ocioſa, ſed criminoſa.

e mala. Dico autem vobis, † quoniam omne verbum ocioſum 7

quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de †

a Si bona & bona intentione.

f eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis 8

Aut faci. Myſtice arbor bona, Chriſtus: fructus, prędicatio euāgelij curationes, redēptio. Arbor mala diabolus, & ſui, id eſt, Scribæ & Phariſæi, & cæteri mali, fructus, inuidia, detractio, blaſphemia, hereſis & huiuſmodi. Vnde ſequitur.

b *Progenies viperarum &c.* Oſtēdit eos malam arborem, & fructus afferre blaſphemiæ.

E

c *Ex abun.* Homo ſępe fallitur, qui penſat corde, ore, & opere. Sed Deus opus & verba ex corde qđ nouit iudicat. Illi ergo ex abun. cor. os lo. qui ſcit ex qua intentione exit.

d *Bonus ho.* Theſaurus cordis intētio eſt ex qua Deus iudicat opera, vt & aliqn̄ minora maiorem, maiora minorē habeant mercedē. Hoc in loco, vel Iudeos oſtēdit de quali theſauro proferant blaſphemiā. Vel cum ſuperioribus hæret, ꝙ ſicut bonus hō non poteſt proferre mala, vel malus bona ſic nec Chriſtus mala, nec diabolus bona opera pōt facere.

e *Verbum ocio.* Si de ocioſo verbo reddet homo rationem in die iudicij, quanto magis vos qui opera ſancti Spiritus dicitis eſſe Beelzebub.

*Chryſoſt. Otioſum verbū eſt quod mendax eſt, qđ calumniā habet. Quidam aūt dicunt quoniā & vanum, quale eſt ꝙ riſum mouet inordinatū, vel turpe vel inuerecūdum.

hom. ... Matth.

Gregorius. Otioſum verbū eſt, quod aut vtilitate rectitudinis, aut rōne iuſtę neceſſitatis caret, quod. ſ. ſine vtilitate & loquentis dicitur, & audientis, ſi omiſſis ſerijs de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Cęterum qui ſcurrilia replicat, & cachinnis ora diſſoluit, & aliquid pfert turpitudinis, hic nō otioſi verbi ſed criminoſi tenebit̃ reus.

homil. Euan.

f *Ex verbis.* Mors & vita in manibus linguæ.

D

Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

diuinæ virtuti. Ad cuius euidentiam ſciendum ſecundum ꝙ dicit Hierony. licet virtute magica poſſint aliqua miracula fieri, tamen illa pertinent ad curioſitatem tantum & vanitatem, ſicut Simon Magus faciebat ſtatuas ambulare, loqui, & ridere & conſimilia, vt habetur in itinerario Clementis, ſed illa quæ ſunt ſalubria, vt curatio languidorum, illuminatio cęcorum, & huiuſmodi non poſſunt Magicis artibus fieri, & ideo oportet talia attribui diuinę virtuti, talia autem faciebat Chriſtus, & ideo ex hoc concludit, quod miracula ſua erant virtute diuina facta, & hoc eſt quod dicit. *Aut facite ar. bo. & fru. eius bo.* Arbor enim hic accipitur principium ipſorum operum, fructus autem ipſa opera. Inter autem arborem & fructum ſemper eſt ſimilitudo, quia arbor bona fructum, bonum producit, ergo quia opera miraculoſa quę Chriſtus faciebat non erant curioſa, & vana, ſed ſalubria. Concludit, ꝙ principium per ꝙ talia faciebat, erat ſanctum & bonum, & hoc eſt quod dicit. *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum.* quaſi dicat, ex bonitate operum quę ego facio, poteſtis perpendere, quod virtus per quam ego facio non eſt mala ſed bona.

1 *Aut facite ar. &c.* Quaſi dicat, ex operibus quæ fiunt per artem magicam cum ſint mala, vana, & curioſa, poteſtis perpendere, quod fiunt virtute maligna.

2 *Progenies viperarum.* Poſtquam oſtendit eorum falſitatem, oſtendit huius falſitatis radicem. radix, ſcilicet, iſta erat inuidia & odium, quia licet Phariſęi primo cognouerunt Chriſtum vt dictum eſt, tamen tantum odium conceperunt erga eum ex hoc quod reprehendebat vitia eorum quod omnia facta eius interpretabantur in malum ad diffamandum ipſum, & hoc eſt quod dicit. *Progenies viperarum quomodo po. bo. &c.* Quia venenum inuidię ex veſtris parentibus traxiſtis, qui perſecuti ſunt prophetas, ex inuidia & vos ex eadem ratione perſequemini me, propter quod ſubdit.

Prou.

3 *Quomodo po.* Quaſi dicat, non poteſtis de me bona, loqui inuidia prohibente, & ideo ſubditur.

4 *Ex abundantia enim.* Quia verbum exterius eſt ſignificatiuum interioris conceptus, & ideo ſubditur.

5 *Bonus homo de bono the.* Id eſt, de bona voluntate, quę ſicut theſaurus abſconditus latet interius in mente, profert bona verba ſcilicet, & facta.

6 *Malus autem.* Id eſt, de mala voluntate profert mala, quia contrarię cauſę habent contrarios effectus. Et ne crederent talia verba remanere impunita, ideo ſubdit.

7 *Dico autem vo.* Et multo fortius ſi fuerit nociuum & blaſphematorium, quale erat verbum Phariſęorum, tale reddet eos condemnabiles in die iudicij, propter quod ſequitur.

8 *Ex verbis enim tu. iu.* Si fuerint ſancta & bona & bonitati mentis conſona.

Et ex

MORALITER.

1 *Aut faci. arbo. ma.* Non eſt pręceptum vt faciatis, ſed monitio vt caueatis.

5 *Bonus ho.* Iſte theſaurus eſt fides charitate formata, de qua procedit operatio bona, malus theſaurus, eſt infidelitas, aut voluntas mala, de qua procedit actio praua.

† *Quoniam omne ver. ocio.* Gregorius. Verbum ocioſum eſt quod vtilitate rectitudinis, aut ratione iuſtę neceſſitatis caret.

Tunc

Malis.
a & ex verbis tuis condemnaberis. † Tunc reſponderunt ei 1 2
a Quærentes adhuc calumniam.
quidam de ſcribis & phariſæis, dicentes. Magiſter, volumus 3
a De cęlo, vt alius euangeliſta ait. b Malos fructus faciens.
à te ſignum videre. qui reſpondens, ait illis † Generatio ma- 4 5
a Quæ dimiſſo uiro multis amatoribus ſe copulauerat. b Potentiæ qua indigna eſt.
b c la & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi 6
a De profundo, non de ſublimi, paſſionis, non gloriæ. b Exponit ſignum Ionæ. 7
d ſignum Ionæ prophetæ. † Sicut enim fuit Ionas in ventre ce- 8
Vt Niniuen ſubuerſione liberaret. a Mundum redempturus.
e ti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in 9
a In ſepulthro. Synecdoche. b Qui ſunt Aſſyrij, gens incredula.
f corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. † Viri Niniuitæ 10
a In communi omnium reſurrectione. b Quę eſt populus Dei. c Non poteſtate ſed comparatione.
reſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt
a Non videntes ſigna. Quia tanto tempore ſigna facio. b Paucis diebus facta. c Minoris me. In medio u[e]ſtrum.
eã, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce

a *Tunc reſp.* Cum Scribæ & Phariſæi verba nullatenus poſ- A ſent improbare, in operibus q̃runt tẽtare, q̃rentes ſigna videre, quaſi nõ fuerint ſigna quę viderant *Tunc reſponderunt.* Quidã calumniabant' in Beelzebub eijcere dæmonia quib' hucuſque reſpondit. Alij tentantes, ſignũ de cęlo quærebãt adhuc inuidentes, & locum calumniæ inquirentes.

Qui calumniaris ea quæ vides, & vtilitatem ſentis, quid facies de his qui de cęlo? Dices & magos in Aegypto ſigna feciſſe de cęlo.

* Chryſoſtomus. Tunc reſponderũt. Tunc ſcilicet, cum flecti oportebat, cũ admirari, cum obſtupeſcere: ſed tunc à malitia non deſiſtũt.

B b *Signum quærit.* Signum quærit de cęlo, quod indigna eſt videre. Diſcipulis ſignum dedit de cœlo, quibus & gloriam æternæ beatitudinis prius in monte figuraliter, & poſt veraciter in cœlum ſubleuatus oſtendit.

* Chryſoſtomus. Similis eſt natura infidelitatis terrę arenoſæ, quæ quãuis pluuiam ſuſceperit, tamen quia in ſe nullos tenet humores, ſemper adhuc areſcit. Talis eſt & conditio febrium. Quantumuis biberint febricitantes calore totum conſummante, ſemper adhuc ſitiunt: Sic maligni homines, quidquid boni viderint aut audierint, infidelitate totum conſummante quod vident & audiant, ſemper vacui ſunt, tanquam qui nihil viderint aut audierint.

c *Niſi ſig.* Oſtendit Iudæos ad inſtar Niniuitarum criminoſos, & niſi pœniteant ſubuerſioni proximos. Sed ſicut illis & denunciatur ſupplicium, & demonſtratur remediũ, ita Iudæi nõ debent deſperare veniam, ſi ſaltem poſtquam Chriſtus reſurrexit a mortuis, commoniti egerint pœnitentiam, quia mors Chriſti reconciliatio eſt mundi. Vnde ſequitur.

d *Sicut enim fuit Io.* Ionas, id eſt, dolens ſignificat illum qui *dolores noſtros portauit*, vel columba: Piſcis qui vorauit in pelago, mors quam paſſus eſt in mundo. Sicut ciectus eſt in aridam, ſic Chriſtus ſurrexit in gloriam.

* Petrus Chryſologus. Ionas fuit Chriſti typus: vt enim Ionas fugit a facie Dei, ita Chriſtus in ea ratione qua hominem aſſumpſerat, adeo ſe exinaniuit, vt à facie deitatis aufugiſſe videretur. 2. vt Ionas deſcendit in Ioppem, ita Chriſtus C de cęlo deſcendit in terrã. 3. vt Ionas in nauẽ ſe contulit: ita D Chriſtus nauẽ eccleſię nauigaturus aſcendit. 4. vt ſtatim vẽti & tẽpeſtates Ionæ, ita inimici Chriſto, Iudas, phariſæi & principes aduerſati ſunt. 5. vt ſorte Ionas miſſus in mare, ita iuxta prophetica oracula Chriſtus morti expoſitus eſt. 6. vt que Ionas non niſi ſuo conſenſu demerſus eſt, ita Chriſtus ſuam ipſe animam poſuit & oblatus eſt, quia ipſe voluit.

e *Tribus die.* More antiquorum, qui diẽ cum nocte pręcedẽte computabant. Partem diei qua ſepultus eſt cum præterita nocte, pro nocte & die accipe, hoc eſt pro toto die per ſynecdochem. Sabbati noctem & diẽ integre. Noctẽ dominicam cum eadem die illuceſcente, partem pro toto & ita habes tres dies & tres no- E ctes. Primi dies propter futurum hominis lapſum a luce in noctem. Iſti propter hominis reparationem a tenebris ad lucem computantur. † Luc. 11. d.

Myſtice. *Tres dies.* tria tempora, ante legem, ſub lege, ſub gratia. Tres noctes, tres mortui quos ſuſcitauit dominus. Sic ergo ſibi conueniunt, vt vnus dies ſit ante legem, quando peccatum latebat. Cuius nox eſt, cum puella in domo iacens tanquam peccatum in conſcientia latebat. Secundus ſub lege, qui peccatum protulit in publicum. Nox, adoleſcens filius viduæ foris portam, tanquam peccatum animæ manifeſtum. Tertius ſub gratia, quando voluntatem domini ſciens plus peccat, & peccatorum merito putet Nox, Lazarus, i. anima iam fętens. In his tribus diebus & noctibus iacet fides Chriſti in cordibus eorum, qui habitant in terra.

Tres mortui tribus comparantur. Math. 5. d. Luc. 7. b. Ioan. 11. f.

f *Viri Niniuitæ.* Et eſt ſenſus: Ionas paucis diebus & ſine ſignis p̃dicauit genti incredulæ, & profecit, ego longo tẽpore, & populo Dei, & cõpluribus ſignis, in vanũ prædico. Eo magis indigni ſunt venia, q̃ ex lege ſunt infideles, quo plus eſt fidei in his, qui legẽ neſcierunt. Niniue, ſpecioſa, ſignat gentilitatem quam Chriſtus amauit fędam, ut faceret pulchram in Niniuitis. & regina Auſtri, fides eccleſiæ ſignat', q̃ non minus per pœnitentiam peractæ inſipientiæ quam per induſtriam diſcendæ ſapientiæ Deo conciliatur. Duę enim partes ſunt eccleſiæ, quę peccare neſcit, & quæ peccare deſiſtit, pęnitentia enim peccatum abolet, ſapientia cauet. F

Cum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ex verbis tuis con.* Scilicet ſi fuerint mala & prædictis contraria.

2 *Tunc re. ei. quidam.* Hic ponitur confutatio tentantium eius poteſtatem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eorum confutatio, ſecundo denunciatur, eorum condemnatio, ibi. *Viri Niniuitæ*, & tertio, eorum excęcatio, ibi. *Cum autem immundus ſpiritus.* Circa primum ſciendum, ſecundum quod dicitur Luc. 11. Aliqui volentes experiri Chriſti poteſtatem petebant ſibi ſigna fieri in corporibus cœleſtibus, quod petebant non ex deuotione, ſed magis ex curioſitate & calumniatione, & hoc eſt quod dicitur.

3 *Magiſter.* Non quodcumque, ſed de cœlo, vt habetur Luc. 11. *Qui reſpondens ait illis,*

4 Gene-

4 *Generatio.* Quia ex perſecutoribus prophetarũ deſcenderãt.

5 *Et adultera.* Quia patres eorum idololatræ fuerant.

6 *Signum quæ.* De cœlo ſcilicet.

7 *Et ſignum non da ei.* De cęleſtibus, quia ſunt indigni propter eorum curioſitatem & malitiam.

8 *Niſi ſignum pro. Io.* Quaſi dicat terreni ſunt & infimi, & ideo de terra & infimis ſignum habebunt, & hoc eſt quod ſubditur.

9 *Sicut enim fuit Iona.* Et patet.

10 *Viri Ni.* Hic exprimitur eorum condemnatio, quia gentiles peccatores egerunt pœnitentiam ad prædicationem prophetarum, & Phariſæi obſtinati ſunt in prædicatione Chriſti, qui tamen erat dominus prophetarum, & ideò ex facto illorum apparebit condemnatio iuſta eorum, & hoc eſt quod dicit. *Viri Nini.* hoc eſt dictum ex facto eorum apparebit iuſta condemnatio iuſtorum. ſequitur.

Regina

MORALITER.

2 *Tunc reſponderunt.* Per iſtos qui quærebant ſignum de cęlo ſignificantur curioſi theologi nitentes præſumptuoſe intima diuinitatis perſcrutari, & ſic opprimuntur à gloria, quia per hoc aliquando labuntur in erronea documenta, ideo dicitur eis.

3 Gene-

3 *Generatio ma.* Quia quęrunt ea quæ non ſunt ſcibilia, nec ad fidem vel mores vtilia & ideo non dabitur eis ſignum, niſi ſignum Ionæ prophetæ, quem deglutiuit cetus, & ſic deglutit eos diabolus & deludit.

10 *Viri Ni.* Per Niniuitas ſignificãtur peccatores ad vocẽ prę-

Non tantum gens Niniuitarum condemnabit eam, ſed etiam regine.
plus quàm Iona † hic † Regina Auſtri ſurget in iudicio cum 1 2
a Quæ Dei ſapientiam ſibi loquentem non modo non audit, ſed & blaſphemat. b Comparatione facti melioris.
generatione iſta & condemnabit eam: quia venit à finibus 3
a Cum magna difficultate, & imperio relicto. Quem fama nouerat.
terræ audire ſapientiam Salomonis. Et ecce plus quam 4 5
Inter vos. Inter vos eſt maior Iona vel Salomone, ſed diabolus ad vos reuerſus dominatur. a In baptiſmo.
a Salomon hic. † Cum autem immundus ſpiritus exierit ab 6
c Hæretico & malo catholico.
b homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non in- 7
a Quæ per incuriam vacat. b Per virtutem ſacramenti. 8
c uenit. Tunc dicit: † Reuertar in domum meam, vnde exiui. 9
Id eſt à bonis per negligentiam. a A vitijs per baptiſmum. 10
Et veniens inuenit eam vacantem, ſcopis mundatam & 11
a Simulatis virtutibus. b Vniuerſa vitia quem enim uel hæreſis uel cupiditas arripit in ima omnium uitiorum proſternit. 12
d ornatam. Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alio ſpiritus ſe- 13 14
a Melius eſt uiam ueritatis non cognoſcere quam poſt agnitionem retroire.
cum nequiores ſe, & intrantes habitant ibi, & fiunt no-
a Quia faciunt eos ad quos redeunt deteriores quam prius eſſent. Quo tendat parabola exponit.
e uiſſima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & ge-
a Iudææ. b Videlicet. c Dum occupatus eſt officio prædicandi.
nerationi huic peſſimæ. Adhuc eo loquente ad turbas 15
a Conſobrini more ueteris ſcripturæ.
f † ecce mater eius; & fratres ſtabant foris quæren-

A a *Cum autem &c.* Quaſi dicat vos non eſtis ſimiles Niniuitis vel reginæ Auſtri, quia me prędicante pęnitentiam nõ pęnituiſtis, & me docente ſapientiam non didiciſtis. Sed eſtis ſimiles homini, a quo diabolus excluſus iterum ingreditur.

Diſtat inter opera mea qui polluta mundo, & Sathanæ, qui mundata grauius contaminat.

† hoc loco. † 4 Reg. 10. a, 2. Paral. 9. a. ...

b *Ambulat per lo.* Explorat corda fidelium a mollitie fluxæ cogitationis purgata, ſi quos greſſus ibi figere poſſit, quod quia nequit, ad humida redit.

† Luc. 11. c,

* Gregorius. Loca arentia atque inaquoſa, ſunt corda iuſtorum, quæ per diſciplinæ fortitudinẽ ab omni carnalis cõ-B cupiſcentiæ humore ſiccantur: loca vero humẽtia ſunt terrenorum hominum mẽtes, quas humor carnalis cõcupiſcentiæ, quia replet fluidas facit, in quibus diabolus iniquitatis ſuæ veſtigia tanto altius imprimit quanto in eiſdem mentibus per tranſitus illius, quaſi influxa terra deſcendit.

lib. 33. moral. cap. 3.

† De pœn. diſtin. 4. cap. ueritas.

† Mar. 3. d, Luc. 8. c.

c *Reuertar in dom.* Sub vmbra dormit, in ſecreto calami, & locis humentibus. Vmbra tenebroſa, conſcientia. Calamus foris nitidus, intus vacuus, ſimulator. Locus humidus, laſciua molliſque mens.

✱ Euthymius. De liberatis a dæmone hic dixit, qui ob ſegnitiẽ ac negligẽtiã facile rurſus ab eo inuaduntur & capiuntur.

C d *Septem ali. ſpi.* Septẽ vitia, ſeptem virtutibus ſpiritualibus contraria. *Nequiores.* quia non modo habet vitia, ſed & bo- D na ſimulat. Tanto nequiores, quanto callidiores. Septem, quia tot erant gratiæ cum Chriſto deſtinatæ.

Septem vitia, ſeptem dæmonia ſeptem ſpiritibus contraria ſpiritui ſapientiæ & intellectus, & cę.

e *Sic erit & ge.* quod de vna ſola re dixit, hoc in hac tota gente fit. Immundus ſpiritus a Iudęis exiuit, quando legẽ acceperunt. Ambulauit ad gentes, quæ cum poſtea dominio crederent, non inuento loco in eis dixit: Reuertar in Iudæos vacantes præſidio Dei & angelorum, increpationibus & correctionibus mũdatos, E ornatos ſuperfluis obſeruationibus. Adduntur ſeptem quia multo maiore numero dæmonũ poſſidentur blaſphemantes Ieſum quam in Aegypto poſſeſſi fuerunt. contra ſeptem ſpiritus virtutum eſt numerus vitiorum.

f *Ecce ma. eius.* Myſtice. Mater & fratres populus eſt Iudæorum qui Ieſu intus docente nõ poſſunt intrare, quia ſpiritualiter eius verba intelligere negligunt, ſed turba gentilis cõfluens interna myſteria capit. Foris ſtantes nec ipſi agnoſcũtur parentes. Quõ ergo agnoſcemur, ſi foris ſtamus? Foris ſtant cognati cum Iudęi ſpiritualẽ ſenſum nõ quęrẽtes, in litera ſe fixerũt & Chriſtũ potius ad carnalia docenda cogunt exire quã ipſi ad diſcẽda ſpiritualia cõſentiãt intrare. Sed Ieſus eos nõ agnoſcit F quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Regina au.* Id eſt, regina Saba de qua habetur. 3. Reg. 10. Et dicitur hæc regina Auſtri, quia regnum eius eſt in auſtrali parte reſpectu Ieruſalem.

2 *Surget in iu.* Hoc eſt ex facto ſuo oſtendetur iſtorum iuſta condemnatio.

3 *Quia ue. à fi. ter.* Id eſt, a longinquis partibus.

4 *Audire ſap. ſa.* Quia non fuit niſi ſolum figura Chriſti.

5 *Et ecce plus quam Sa. hic.* Id eſt, Chriſtus præſentialiter poſitus, cuius prædicationem Iudæi contempſerunt.

6 *Cum au. immun.* Hic ponitur eorum excęcatio & poſſeſſio a diabolo. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod diaboli poteſtas fuit eiecta quodammodo a populo Iudaico per legis dationem, quæ excludebat cultum dæmonum, & inducebat ad colendum vnum Deum verum, & ſic eiectus tranſit ad poſſidendum plenius gentiles ſine lege, & prophetarum oraculis viuẽtes & ideo eos tenebat in idololatria ſubiectos. Sed adueniente Chriſti prędicatione & apoſtolorum Iudęi pro maiori parte fuerunt increduli, gentiles autem deuote fidem Chriſti & apoſtolorum acceperunt, & ſic diabolus eiectus ab eis per fidem Chriſti reuerſus eſt ad poſſidendum populum Iudaicum errore excęcatum, & ſic facta ſunt nouiſsima huius populi peiora prioribus, quia ſtatus populi Iudaici peior eſt modo quam fuerit a principio ante legem datam. hoc eſt ergo quod dicit. *Cum au. im. ſpi. ex. ab ho.* Id eſt a populo Iudaico viuẽte ſub lege naturæ, quia eiectus eſt per ſuſceptionem legis Moſaicæ.

7 *Ambulat per lo. ari.* Id eſt corda gentium.

8 *Quærens re.* Id eſt in ipſis perpetuam manſionem.

9 *Et non inue.* Quia prędicantibus Apoſtolis inde eiectus fuit.

10 *Tunc di. re. in do. me.* Id eſt Iudaicum populum.

11 *Et ue. in. eam ua.* Id eſt fide & bonis operibus vacuam.

12 *Scopis mun.* Quia populus Iudaicus habebat quamdam exteriorem mundiciam.

13 *Et orna.* Propter legis apparentiam.

14 *Tunc ua. & aſ.* Per hoc quod dicit, ſeptem alios intelligit vniuerſitatem vitiorum. hoc eſt dictum, quod ante legẽ datam fuerũt peccatis irretiti & a diabolo poſſeſsi, ſed poſt aduentum Chriſti in peccato ſuo obſtinati. ſunt peiores facti, quia ex ingratitudine peccata eorum ſunt quaſi duplicata. Et hoc loquendo quaſi de vno homine dici per ſimilitudinem intelligatur, de toto populo Iudaico, patet per hoc quod dicit. *Sic erit & ge. hu. peſ.*

15 *Adhuc eo lo.* Hic vltimo ponitur confutatio inſidiantiũ ipſius infirmitati aſſumptæ in hoc quod ipſo prædicante dixit ei quidam inſidiator, quod mater ſua & fratres eius expectabant eum foris, vt ſi propter hoc dimitteret prædicationem, argueret ipſum eſſe purum hominem motum propter affectionem carnalem. Sciendum tamen, quod hic dicuntur fratres cognati eius germani ſecundum morem ſcripturę, quæ frequenter nominat conſanguineos fratres. Ieſus autem illum inſidiatorem confutauit, oſtendens, quod ſpiritualis occupatio eſt carnali affectioni præponenda, di. Quæ

M O R A L I T E R.

dicatoris pœnitentiam agentes, & per reginam Auſtri ſimplices ſapientiam Chriſti deuote quærentes, quorum ſalus ſecundum ſententiam Saluatoris præponitur ſaluti eorum qui ſunt multum literati de ſua tantũ ſcientia prę ſumentes.

6 *Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine.* Per iſtum ſignificatur peccator curatus per Dei bonitatem, ſed propter ingratitudinem ſuam ſequentem, dimittitur cadere in hypocriſis prauitatem, & ſic fiunt nouiſsima hominis illius peiora prioribus, quia ſicut dici Hieron. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas.

15 *Adhuc eo loquente ad turbas.* Per hoc autẽ quod Saluator a prædicatione nõ deſtitit pp aduentum ſuæ matris & fratrum

A quia in carnalibus eis non aſſenſit. Fratres domini, ſunt conſobrini eius, filij Mariæ materteræ eius, quæ dicitur mater Iacobi minoris & Ioſeph, & Iudæ & Simonis.

a *Dixit autem ei.* Inſidioſe, vtrum ſpirituali operi carnem præferat, & ideo ſe noſſe diſſimulat matrem & proximos per cognationem, ſed per coniunctionem ſpiritus eſſe ſibi proximos dicit.

b *Quæ eſt mat. mea.* Non recuſat obſequia matris ſed præfert miniſteria patris, fratres non contemnit, ſed opus ſpirituale præfert cognationi, vt & nos carni ſpiritum præferamus. Vnde qui amat patrem aut matrem plus quam me non eſt me dignus. * Hila-

a tes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi,
b ait. Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens 1
c manum in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea & fratres 2 3
mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in †
Pro vtroque ſexu.
cœlis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.

* Hilarius. Non autem faſtidioſe de matre ſua ſenſiſſe D exiſtimandus eſt, cui in paſſione poſitus, maximæ ſollicitudinis tribuit affectum.

* Hieronymus. Sed neque iuxta Martionem & Manichæum matrem negauit, vt natus de phantaſmate putaretur, ſed Apoſtolos cognationi prętulit, vt & nos in comparatione dilectionis, carni ſpiritum præferamus.

c *Ecce mater mea, &c.* Hi ſunt mater mea, qui me in credentium cordibus generant. Hi ſunt fratres qui faciunt opera patris mei. Fratres & ſoror credendo, mater prædicando.

NICOLAVS DE LYRA.

B 1 *Quæ eſt.* Quaſi dicat prædicatio non eſt interrumpenda ſeu dimittenda.

2 *Et exten. ma.* Quaſi ad proteſtandum veritatem.

3 *Ecce mater, &c.* Quaſi dicat in tantum eſt mihi aliquis propinquus in quantum eſt ſpiritualibus actibus intentus, & patet. E

MORALITER.

trum ſibi loqui volentium, declarauit manifeſte quod opus Dei præponendum eſt negotijs familiarium perſonarum. Per hoc autem quod ſubdidit.

† *Quicumque.* Oſtendit quod propinquitas charitatis præponenda eſt propinquitati conſanguinitatis.

CAPVT XIII.

Iudæorum.
a IN illo die exiens Ieſus de domo ſedebat ſecus 1
Gentium. — *a Ad prædicationem eius per apoſtolos factam.* 2
mare, † & congregatæ ſunt ad eum turbæ mul
a Eccleſiam in medio non credentium, & contradicentium ædificandam, quam gratia ſua illuſtrat, & in qua manſionem ſibi conſecrat.
tæ, ita vt † in nauiculam aſcendens ſederet, & 3
a In ſoliditate fidei, nondum tamen per gratiam baptiſmi recepti. b Non omnia, quædam enim aperte, vt per ea ad obſcura prouocentur.
b omnis turba ſtabat in littore, & locutus eſt eis multa in 4
c *a Similitudinibus. b De ſinu patris in mundum, vel de domo Iudæorum parte aſſumpta ad gentes.*
d parabolis, dicens. † Ecce exiit qui † ſeminat, ſeminare 5

CAP. XIII.

a IN *illo die.* Per hoc idicat hoc geſtum conſequenter, niſi forte dies ponatur pro tempore more ſcripturę. Marcus eũdem tenet ordinẽ. Lucas in aliud tranſit, ſed nec repugnat huic. Non ſolum facta & dicta domini, ſed & itinera & loca plena ſunt ſacramentis. Poſt ſermonem in domo vbi dæmonium habere dictus eſt, exijt ad mare, & docet, quia relicta perfida Iudæa, quæ domus domini fuit, ad gentes tumidis amariſque fluctibus ſimiles, colligendas per apoſtolos tranſit, & externis interna contulit, C ad quæ Iudæi non intrauerunt, foris in litera fixi.

b *Turba ſta.* Hi ſunt q nuper audire venerũt qui & a fluctib⁹ maris ſecreti ſunt necdum cœleſtibus myſterijs quę deſiderant imbuti cũ Chriſto aſcendunt.

* Hieronymus. Quoties turbæ vocabulum in euangelio inſeritur, ſicut diuerſitas hominum, ita diuerſitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem voluntate, ſed diuerſis ex cauſis Chriſtũ ſequebantur.

c *Locutus eſt multa.* Quia turba nõ vnius eſt ſententiæ ſed diuerſarum voluntatum, loquitur eis multis parabolis, vt iuxta varias voluptates, diuerſas recipiant diſciplinas. D

d *Qui ſemi.* Ipſe Chriſtus, qui verbum veritatis quod apud patrem vidit, hominibus per ſe vel per ſuos ſeminauit. Qui diſcipulis ſacramenta loquebatur, exijt ſeminare Dei verbum in turbas.

* Chry-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

IN *illo die.* Poſtquam deſcripta eſt promulgatio euangelij facta manifeſte: hic conſequenter ponitur promulgatio legis euangelicæ facta parabolice, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur parabolica promulgatio, ſecundo ponitur huius promulgationis per miracula confirmatio. cap. ſeq In illo tempore. Prima in duas, quia primo ponitur Chriſti prædicatis multiplex documentum, ſecundo, populi audientis impedimentum, ibi. *Et factum eſt, &c.* Prima in duas, quia primo præponitur quędã præfatio, ſecundo, ſubiungitur euangelij parabolica promulgatio, ibi, *Ecce exijt.* In prima parte deſcribitur promulgationis tempus, locus & modus. Tempus, cum dicitur.

1 *In illo die.* Quia ſecundum quod dicit Aug. ibi accipitur dies pro tempore ſecundum modum loquendi ſcripturæ, & eſt ſenſus. *In ill.* Id eſt, paucis interpoſitis inter illa quæ narrantur in fine præcedentis cap. & illa quæ ſubſequuntur in præſenti cap. Locus autem notatur, cum dicitur.

2 *Exiens de do.* Quia domus in qua erat Chriſtus cum diſcipulis ſuis nõ poterat capere multitudinem quę venerat ad audiendum eius doctrinam, exijt ad loca ſpacioſa iuxta mare. Modus autem tangitur in duobus, primo in hoc quod.

3 *Aſcendit naui.* Vt ſic auditores eſſent ante faciem ſuam, vt poſſent magis attente audire. Secunda in hoc quod dicit.

4 *Et locutus eſt mul. in pa.* Non dicit omnia, quia ſi omnia loqueretur in parabolis, multitudo receſſiſſet vacua ſine vtilitate, & ideo aliqua parabolice loquebatur ea ſcilicet quæ erant ſecreta, & non debebant ſciri a turba, ſed ſolum à diſcipulis, vt videbitur infra eodem cap. alia autem loquebatur manifeſte, ita quod turba poterat capere.

5 *Ecce exijt.* Hic ponit decurſus eccleſiæ à pdicatione Chriſti vſq; ad finẽ mũdi in ſeptẽ parabolis ſibi ſuccedentibus. Et diuidit in duas partes, quia primo decurſus eccleſiæ in iſtis parabolis deſcribit, & ſecundo, intentio principalis cõcludit, ibi. *Intellexiſtis hæc omnia.* Prima diuidit in ſeptẽ partes, ſecũdũ ſeptem parabolas, ſecunda incipit, ibi. *Aliam parabolam.* tertia, ibi. *Aliam parabolã,* quarta, ibi. *Aliam parab. lam locutus eſt,* quinta, ibi. *Simile eſt regnum cęlorum,* ſexta, ibi. *Iterum ſimile eſt regnum cęlorum homini negociatori,* ſeptima, ibi. *Iterum ſimile eſt regnum cęlorum.* Prima diuiditur in duas, quia primo parabola ponit, ſecũdo eius intellectus Diuiſio.

MORALITER.

† *Exijt qui ſeminat ſemina.* Grego. hom. octaua dicit. Hæc lectio expoſitione non indiget ſed admonitione. Quam enim veritas per ſemetipſam expoſuit, hanc exponere humana fragilitas non præſumit, ideo de alia expoſitione taceo, tranſiens ad illud quod Saluator exponendum reliquit ſcilicet.

A • Chryſoſtomus. Vnde exijt qui vbique præſens eſt, qui omnia replet? aut qualiter exijt? Certe non loco, ſed habitudine, atq; incarnationis diſpenſatione propinquior nobis factus eſt. Nã quia venire ad ipſum non poteramus, peccatorum materia ingreſſum prohibẽte, ipſe ad nos egreſſus eſt.

Hom. 45. in Matth.

Semina.
a † ſemen ſuum. Et dum ſeminat, quædam ceciderunt ſecus 1
a Hi ſunt qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt. b Rapuerunt. 2
b c viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia au- 3 4
a In duriciam protervæ mentis. b Leniatem animæ obedientis, & probatæ.
d tem ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram multam, 5
Quia dulcedine tantum auditi verbi & promiſſionis, ad horam delectantur, ſed radicem non figunt.
Feruore perſecutionis.
e & continuo exorta ſunt, quia non habebant † altitudinem ter-
a Per impatientiam, quia verbum non firmiter hæſerat menti.
ræ. Sole autem orto æſtuauerunt, & quia non habebant ra- 6
a Virorem fidei perdiderunt. b In corda diuitiarum ambitione ſollicita.
c Multiplicatæ ſunt diuitiæ.
dicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in ſpinas, & creue- 7
a Occupauerunt mentem, vt fructus ſpiritualis in ea proficere non poſſit.
runt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea. Alia vero ceciderunt in 8
a Fidelem, & deuotam conſcientiam. b Cum omnia æternitatis intentione nos facere docet.
terram bonam, & dabant fructum, aliud † centeſimum, aliud 9
a Cum perfectionem bonæ operationis docet. Hæc duo ad actiuam.
b Cum fidem ſanctæ trinitatis inſinuat. c Quia hoc myſticum eſt. d Interiores ſenſus audiendi, obediendi faciendique.
f † ſexageſimum, aliud † triceſimum. † Qui habet aures au- 10
diendi, audiat. Et accedentes diſcipuli, dixerunt ei. 11
Per ænigmata.
g h Quare in parabolis loqueris eis? Qui reſpondens, ait 12
a Solis & veſtris ſequacibus qui ad me introeunt, non his qui foris ſunt. 13
b Abdita ſcripturarum.
i illis. † quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni

Luc. 8. a.
• ſemen ſuum.
† ſeminabat.

a *Secus vi.* Via, eſt mens malarum cogitationum ſedulo meatu trita & areſacta. Vbi dupliciter perit ſemen, quia & tranſitu cogitationum conculcatur, vt Lucas ait, & à volucribus rapitur. Dæmones dicuntur volucres, ſeu quia cęleſtis ſpiritualiſque naturæ, ſeu quia per aera volitant.

B

b *Et vene.* Secundum Lucam ab hominibus conculcatum eſt, quia praua perſuaſione impiorum ſublatum eſt.

† ſexagecuplũ
† trigecuplũ.

c *Et come.* Quia a mẽtibus hominum illud ſurripuerunt.

d *In petroſa.* Petroſa cito quærunt germinare, ſed non figitur radix, quia non eſt alta terra, id eſt, quia parum ineſt de fiderij ſalutaris. In hac expoſitione dñi diſcimus, quia res nõ ſemper in eadẽ ſignificatione ponunt. Nã petra hic pro duritia, terra pro lenitate mẽtis, ſol pro feruore perſecutionis. Cũ ſol alibi in bono. *Fulgebunt iuſti ſicut ſol,* & petra in fundamẽto, ꝑ fortitudine fidei, & terra ꝑ terrenis cogitationibꝰ.

† Mar. 4. c.
Luc. 8. b.

Matth. 13. f.

C

e *Altitudinem terræ.* Altitudo terrę eſt probitas animi diſciplinis cęleſtibus eruditi, & in tentationibus probati.

D

f *Sexageſimum.* Quia in numero ſenario mundi ornatus expletus eſt, per hunc bona operatio ſignatur.

g *Qui habet aures audiendi.* Quoties hęc admonitio in euangelio vel in apocalypſi Ioannis interponitur myſticũ quod dicitur inſinuatur.

Luc. 8. b.
Apoc. 2.

h *Et accedentes diſcipuli, &c.* Quomodo accedunt diſcipuli cum dominus in naui ſederet? Sed forte intelligẽdum, quod dudum cum ipſo nauem cõſcenderint: & ibi ſtantes quærunt.

† profundi tem.

i *Vobis datũ eſt.* Nota non ſolum verba domini, ſed & facta, parabolas eſſe, id eſt, ſigna myſticarum rerum, quæ non intelligebant multi qui foris ſunt.

Nota.
E
† centu

* Hieronymus. Quot enim ſe putãt noſſe literas, & tenent ſignatum librum, nec aperire poſſunt, niſi ille reſerauerit, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit.

Epiſt. linum.
† Apoc

✲ Chryſoſtomus. Non dixerunt, cur in parabolis nobis loqueris, ſed ſe in proximos bene affectos eſſe oſtendunt, vt cum dicunt, dimitte turbas, quia ecce iam triduo ſuſtinent nos.

F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

intellectus quæritur, ibi. *Et accedentes diſcipuli.* Parabola ergo prima eſt de ſemine proiecto in terram. Cuius quarta pars tantum fecit fructum, & in hoc denotatur prædicatio Chriſti, qui prædicauit Iudæis indifferenter bonis & malis, & pauci comparatiue ad eius prædicationem crediderũt, pro maiori autem parte in infidelitate remanſerunt, & hoc eſt quod dicitur. *Ecce exijt* Chriſtus ſcilicet ſecundum humanitatem, qui de vtero matris exijt in mundum ad docendum, vel de loco arcto, vt de domo ad locum ſpacioſum, vt viſum eſt. Secundum tamen diuinitatem non potuit exire, nec de loco ad locum progredi, quia ſic eſt vbique.

1 *Et dum ſe.* Id eſt, doctrinam indifferenter ſpargit. Comparatur autem eius doctrina ſemini, quia ſemen in terrã bonam proiectum reſurgit multiplicatum, ſic verbum diuinum in corde deuoto receptum facit multitudinem bonorum operum.

2 *Quædam ceci. ſe. vi.* Id eſt, ſuper corda expoſita tentationibus dæmonum, & per conſequens contrita & conculcata ab eis per malum conſenſum & factum.

3 *Et vene. vo.* Id eſt, dæmones per peccatum ſuperbiæ alta petentes. Vnde de diabolo ſcribitur Iob 41. d. *Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Peccata enim carnalia non poſſunt in dæmonibus eſſe.

4 *Et comeder.* Id eſt, fructum impediuerunt.

5 *Alia au. ce. in pe.* Id eſt, ſuper corda humore fidei & deuotionis carentia.

6 *Sole au. or. æſt.* Quia adueniente tribulatione & perſecutione tales prius verbum receptum reijciunt.

7 *Alia au. c. in ſpi.* Id eſt, in corda ſollicitudinibus diuitiarum lacerata, & ideo ſollicitudo talis impediuit fructum prædicationis. Vt enim apparet ex decurſu vtriuſque Teſtamenti, Iudæi fuerunt ſemper auari, & omnino vitio cupiditatis fuerant excęcati, & ſemper elongati ab agnitione veritatis. Ex prædictis patet quod prædicator verbi diuini non debet ceſſare à prædicatione, licet videat paucos proficere, quia tres huius ſeminis partes dicuntur hic infructuoſæ, quarta autem pars tantum fructũ facere, & tamẽ intelligitur ad literam de prædicatione Chriſti, qui eſt exemplum omnium prædicatorum, & ideo licet auditores non proficiant, prędicator tamen non faciens quod in ſe non eſt perdit meritum ſuum.

8 *Alia au. ce. in ter. bo.* Id eſt, in cor fidele & deuotum.

9 *Et dabant fru.* In hoc tanguntur tres gradus qui poſſunt ſignari in qualibet virtute (verbi gratia) in virtute caſtitatis. Primus gradus eſt caſtitas coniugalis, per quem gradum vitatur illicitus concubitus: licito tamen concubitu retento in matrimoniali actu. Secundus gradus eſt caſtitas vidualis, per quem euitatur de cętero omnis concubitus, vt animus poſſit de cętero liberius Deo ſeruire, licet poſſit licite matrimoniũ contrahere. Tertius eſt caſtitas virginalis, qui eſt ſuperior iſtis per quem omnis concubitus ſimpliciter euitatur, vt mens ipſa tanquã ſponſo ſuo ſoli Deo per amorem copuletur, ſecundũ ꝙ dicitur 1. Cor. 7. f. *Virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu, quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.* Similiter in virtute fortitudinis pñt tres gradus aſſignari. Primus gradus, qñ ꝓꝑ bonum virtutis ſuſtinet conſtanter detrimentum in exterioribus bonis, vt in poſſeſſionibus & in diuitijs & hmõi. Secundo, qñ ſuſtinet detrimentum ẽt proprij corporis, vt flagellationis & huiuſmodi. Tertius autem gradus eſt, quando ꝓꝑ virtutem contemnit etiam totam vitam per martyrium. Sequitur.

Virtus habet tribus gradibus diſtinguitur

10 *Qui habet aures audiendi.* Secundum Hier. vbicunque ponitur hoc verbum deſignatur myſticus intellectus, quia ſub verbis parabolicis alius ſenſus eſt per intellectum requirendus.

11 *Et accedentes diſcipuli.* Hic conſequenter quæritur huius parabolæ intellectus. Et primo quæritur. Secundo intellectus aperitur, ibi. *Ergo audite.* Primo ergo dicitur ſic. *Et accedentes.* Quia apoſtoli percipiebant Chriſtum myſtice loqui & ideo quęſierunt intellectum. Aduertendum tamen, quod non quæſierũt tunc, cum eſſet in actu prædicandi, ſed poſtea quando fuit in domo ſine turba ſecundum quod habetur Mar. 4. b. *Et cum eſſet ſingularis interrogauerunt eum, &c.*

Diuiſ

12 *Quare in parabolis loqueris eis.* Volentes ſcire intellectum, conuenienter petierunt ab eo quare locutus fuerat turbis ſic parabolice, vt oſtenderent ſe non de ſe ipſis ſolum, ſed etiam de alijs ſollicitos eſſe.

13 *Qui reſpondens ait.* Apoſtoli. n. erãt quaſi fundatores eccleſiæ

poſt

a *Qui enim ha.* Id eſt, apoſtolis habētibus fidē, ſi quid minus
A virtutū habent, conceditur Iudæis qui non credunt in filiū Dei, etiā ſi quid boni per naturā habent, tollitur. Nam nihil poſſunt ſapienter intelligere qui caput non habēt ſapientiæ.
b *Auferetur ab eo.* Nulla veræ ſapiētiæ dulcedine gaudebit.

* Theophylactus. Tollitur quod habere videtur, hoc eſt, etiamſi paruam quādam ſcintillam boni habeat, & eam non excitet & accendat per ſpiritum & ſpiritualia opera, illa prorſus extinguitur.
c *Ideo in para.* Dicitur quod ideo excæcati ſunt, & ſententiæ domini per parabolas eis occultatæ
B ſunt, vt poſt ſalubrius conuerterent. Nam quia obſcure dicta non intellexerunt, ideo non crediderunt in eum, & ſic crucifixerunt, & ſic poſt reſurrectionem miraculis territi, maioris criminis reatu compuncti ſunt. Vnde accepta indulgentia ampliori flagrant dilectione. Sed Ioannes hunc locum ita dicit. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias. Excæcauit oculos eorum, vt non videant, vti* aperte dicit, non ideo factam excæcationem vt ea commoniti & dolentes ſe non intelligere conuerterentur aliquando. non enim hoc poſſent niſi crederent, ſed potius ideo excæcati, vt non crederent, quod aliis peccatis meruerunt.
C d *Videntes non vident.* Sicut auarus multas habet opes & nullas, quia inutiles ſunt ei.
e *Auditu audietis.* Hęc de turbis prophetata ſunt, quia ſtant in littore, & domini non merentur audire ſermonem.

* Chryſoſtomus. Ne quis eorum putet odio atque calumnia hæc dicta eſſe, prophetam in medium produxit. Hom. 46. in Matth.

Qui clauſis ſenſibus non curant intrare. — Vos vero verbo intendite, quia, Qui habet verbi amorem, dabitur ei ſenſus intelligendi.

a cœlorum: illis autem non eſt datum. Qui enim habet, dabi- 1
Intelligentia. — a Amorem verbi æterni. — b Vel naturali ingenio, vel ſtudio literarum. 2
tur ei, & abundabit: qui autem non habet, & † quod habet 3 4
Nunc reddit cauſam apoſtolis, quare turbæ loquitur in parabolis. — a Videre ſe præſumentes ingenio ſuo.
b auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes 5 6
c a Priuantur ſpirituali intellectu. — Foris. — Intus. — Expoſitionem literæ eſi exponatur eis.
d non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, & ut 7 8
Exteriori.
e adimpleatur in eis prophetia Iſaiæ, dicentis: † Auditu audie- 9 10
Oculo corporis. — Oculo mentis.
tis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & † non videbi- 11 12
Abundantia malitiæ. — Iudæorum. — Alias eius. — a Quia ingrate ſuſceperunt verba Dei.
tis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus graui- 13 14
a Intuitum mentis per inuidiam auerterunt. — b Non ad horam, ſed cum tanta mentis impenitudine vt nunquam conuertantur ad fidem.
f ter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando o- 15 16
g Ad pœnitentiam.
culis videant, & auribus audiant, & corde intelligant, & 17 18
a Reddam innocentes. — b Non Scribarum. — c Interiores.
h conuertantur, & ſanem eos. † Veſtri autem beati ocu- 19 20
a Per fidem quod viſuri ſunt quandoque per ſpeciem. — b Interiores. — Obediunt.
li, † quia vident, & aures veſtræ, † quia audiunt. Amen 21 22
i quippe dico vobis, quia multi prophetæ, & iuſti cupierunt 23

f *Oculos ſuos.* Id eſt, ipſi ſibi cauſa fuerūt vt Deus eis oculos clauderet. Alius enim euangeliſta dicit. *Excæcauit oculos eorum.* Sed vtrum, vt nunquam videant: an vero ne vel ſic aliquando videant, cæcitate ſua ſibi diſplicentes, & ex hoc humiliati vt pie quærant Deum. Ioan. 12. f. † id quod videtur habere. † Iſa. 6. c. Ioan. 12. f. Act. 28. g. † non perſpicietis, ſeu cognoſcetis;
E Mens eſt oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur. Auris, quia alio docente diſcit.
g *Ne quando.* Id eſt, ideo, quia oculos & aures aperire noluerunt, non meruerūt aliquando conuerti: qđ tamen miſericorditer factum eſt eis. † Luc. 10. b. † quæ

* Chryſoſtomus. Ac ſi quidē diceret. Hom. 46. noluiſti me videre & gratiam habeo: Nā ſi dignū me putaſſes, ſtatim flexus tibi affuiſſem. Niſi n. eos conuerti & ſaluos fieri voluiſſet, tacuiſſet, & neq; ī parabolis eq́uā locutus fuiſſet.
h *Beati.* Vere beati, quia hoc etiam præſentialiter videre & audire meruerunt, quod nullus priorum quantiuis meriti meruit, quamuis multum deſiderauerit.
i *Et iuſti.* Lucas iuſtos reges dicit, qa motus ſuos bene regūt. Luc. 10. d.
F *Vos ergo*

NICOLAVS DE LYRA.

poſt Chriſtum. Vnde Apocalip. 21. d. dicitur: *quod murus ciuitatis habebat fundamenta duodecim, & in ipſis* duodecim nomina apoſtolorum & agni ſcripta, & ideo ad ipſos pertinebat ſcire ſecreta eccleſiæ, de quibus erat proceſſus eccleſiæ à prædicatione Chriſti vſque ad finem mundi, quia iſta erant futura in diuina diſpoſitione præordinata. Et iſtud vocatur hic myſterium regni cęlorum, id eſt, ſecretum eccleſiæ militantis.
1 *Illis autem non eſt dat.* Id eſt, vulgaribus turbis, vel etiam Phariſæis incredulis non eſt conceſſum iſta intelligere, & propter hoc loquebatur eis talia parabolice: vnde ſequitur.
2 *Qui enim habet dabit. ei.* Quia habentibus deuotionem & fidem, vt Chriſti diſcipulis: datus eſt intellectus verus ſacræ ſcripturæ, vt habetur Lucæ vlti. g. *Aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.*
3 *Et abundabit.* Quia ex abundanti reuelatus eſt eis proceſſus eccleſię, vt videbitur.
4 *Qui autem non habet.* Fidem ſcilicet & deuotionem ad Chriſti doctrinam.
5 *Et quod hab. auferetur ab eo.* Quia intellectus ſcripturæ veteris Teſtamenti quem habebant, ablatus eſt ab eis: propter eorum incredulitatem; & datus eſt gentilibus propter eorum fidem & deuotionem. Sequitur.
6 *Ideo in parabolis loquor eis.* Id eſt, velate & myſtice.
7 *Quia videntes.* Chriſti, ſcilicet opera & miracula.
8 *Non vident.* Id eſt, non intelligunt ea diuinitus facta, quia virtuti dæmonum attribuebant talia, vt viſum eſt ſupra.
9 *Et audientes.* Chriſti ſcilicet doctrinam ſanctam & bonā, & doctrinæ Moſi & prophetarum conſonam, & ipſius perfectiuam, vt ſupra viſum eſt.
10 *Non audiunt.* Aſſentiendo.
11 *Neque intelligunt.* Intellectum eius ſpiritualem qui principalior eſt, capiendo.
12 *Vt adimpleatur.* li. vt tenetur ibi cōſecutiue. Ex hoc enim facto impleta eſt prophetia. Iſa. 6. licet verba ſint aliquantulum alterata in tranſlatione Hieronymi.
13 *Auditu audietis.* Scilicet corporaliter.
14 *Et non intelligetis.* Scilicet Spiritualiter.
15 *Et videntes videbitis.* Chriſtum ſcilicet miracula & opera diuina facientem.
16 *Et non videbitis.* Eius ſcilicet diuinitatem.
17 *Incraſſatum eſt enim cor populi huius.* Locutio eſt metaphorica. Sicut enim craſſitudo circa cor congregata ſuffocat & extinguit vitam corporalem, ſic malitia Iudęorum extinxit in eis vitam ſpiritualem, vnde ſequitur.
18 *Et auribus grauiter audierunt.* Quia doctrinam Chriſti ſanctam & apoſtolorum audire non potuerunt, ſicut patet ex decurſu euangelij & Actuum apoſtolorum.
19 *Et oculos ſuos clauſerunt ne quando oculis videant & auribus audiant & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.* Facta Chriſti euidentia peruertendo, & eius miracula virtuti dęmonis attribuendo, & ex hoc ſecuta eſt eorum excęcatio & induratio, quia ſuis culpis exigentibus ſunt derelicti a Deo.
20 *Veſtri autem oculi, beati, quia vident.* Oſtenſa excęcatione Iudęorum ex eorum incredulitate ſecuta, hic conſequenter oſtendit illuminationem apoſtolorum propter eorum fidem & deuotionem eis diuinitus datam dicens. *Veſtri autem oculi beati, quia vident.* Non ſolum facta exteriora conſpiciendo, ſed virtutem diuinitatis latentem intelligendo.
21 *Et aures veſtræ quia audiunt.* Non ſolum audiendo exterius, ſed etiam per fidem aſſentiendo interius.
22 *Amen quippe dico vobis.* Id eſt, fideliter.
23 *Quia multi prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt.* Dicit multi, non omnes, quia aliqui viderunt ſicut de Abraham dicitur Ioan. 8. g. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt.
Vel aliter. *Multi.* Id eſt, omnes: quia licet antiqui patres & prophetę aliqui viderūt Chriſtum per fidem a longe proſpiciendo, non tamen viderunt ipſum præſentem inter eos conuerſando & docendo, ſicut viderunt Apoſtoli, & ideo dicuntur beati, quia in eis fuit completum quod antiquis patribus fuerat promiſſum.

In præſentia. Niſi alonge per aliquas ſpecies viſionum, vos autem in præſentia conueſcentes & quæ vultis interrogantes.

videre, quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, &

a Quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei.

a non audierunt. † Vos ergo audite parabolam ſeminantis. 1

a Per quod promittitur regnum. b Id eſt, ad actum non perducit. Nulla fide nulla ſaltem occaſione vtilitatis capit.

Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit ma- 2 3

Diabolus.

lus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius: hic eſt qui ſe- 4

a Vbi meatus cogitationum verbum abolet, nec quidquam boni incipit. b In duritiam proteruæ mentis.

b cus viam ſeminatus eſt. Qui autem ſuper petroſa ſeminatus 5

Ad tempus. a Quia & vtilitatem probant, & deſiderium guſtant. 6

eſt, hic eſt qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit 7

a Cœpit, ſed non perſeuerauit. b Charitatis.

illud. Non habet autem in ſe radicem, ſed eſt temporalis. Fa- 8

In loco ſuo. De loco ad locum. a Fidei.

cta autem tribulatione & perſequutione propter verbum

Diſtat enim inter hunc, & eum qui multis pœnis compellitur Chriſtum negare.

a Tranquillitatem mentis perdit.

continuo ſcandalizatur. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis, 9 10

a Spes acquirendi, timor perdendi.

c hic eſt qui verbum Dei audit, & ſollicitudo iſtius ſeculi & fal-

a Quia promittunt quod non dant voluptatem & iucunditatem. b Quia dum bonum deſiderium ad cor intrare non ſinit, quaſi aditum vitalis flatus claudit.

lacia diuitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Qui 11

Fidelem & deuotam conſcientiam. a Foris.

vero in terram bonam ſeminatus eſt, hic eſt qui audit ver- 12

a Intus ædificatur. b Boni operis perducit ad maturitatem.

d bum, & intelligit & fructum affert, & facit aliud quidem cen 13 †

teſimum, aliud autem ſexageſimum, aliud vero triceſimum. 14 15

Sedens in naui.

e † Aliam parabolã propoſuit illis, dicens. Simile factum eſt re- 16

A a *Vos ergo au.* Primam parabolam exponit, vt idem attendant in cęteris.

Exponit non ſecundum ſingula verba, ſed ſummam ſententiæ.

Auguſtinus ſuper Gen. ad literam libro octauo cap. ſeptimo. Proinde quod narrauit euangeliſta (etiam factum eſt) dominum ſcilicet talia fuiſſe locutũ. Ipſius autem domini narratio parabola fuit, de qua nũquam exigitur, vt etiam ad literam facta monſtrentur, quę ſermone proferũtur: Chriſtus eſt lapis vnctus a Iacob, & lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli. (†Mar.2.b. Lucæ 8.ſ. Pſal.117.c.)

B Sed illud etiam in rebus geſtis factũ eſt: hoc autem tantum in figuris prędictũ. Illud quippe ſcripſit narrator rerum præteritarum, hoc prænuntiator tantũmodo futurorum.

b *Super pe.* Super petram & in ſpinis ſeminantur, qui bene accipiunt, ſed vel aduerſa terrẽdo, vel proſpera blandiendo, retardant eos ne perficiant. Diuitijs iungitur ſollicitudo cuſtodiæ, quæ affligit, & voluptas quæ effluere facit. (†Mar.4.c.)

c *Fallacia diuitiarum.* * Chryſoſtomus. Suffocantur ſpinis quæ audiuimus, non quidem ipſarum ſpinarum culpa, ſed eius qui illas creſcere permittit. Potes enim dũmodo velis perniciosa hęc gemina ſentiũ incidere, aut diuitijs laudabiliter vti. Ideo nec ſeculũ dixit ſollicitudinẽ ſeculi, nec diui- (Hom.45. in Matth.)

C tias, ſed diuitiarũ fraudem. Nõ ergo rebus cauſam, ſed menti corruptæ atq; aio attribuamus, poſſumus enim ita ditari, vt

D vt non decipiamus, & in ſeculo ita conuerſari, vt harũ rerũ curis non ſubmergamur. Duo quippe vitia inter ſe ſe oppoſita in diuitijs ſunt, vnum quod incendit ſollicitudinem, & offuſcat curis, alterum quod molliores delitijs reddit,

d *Aliud quidem cente.* Tres differentiæ ſunt in bona terra ſicut fuere in mala. Triginta.n. refertur ad nuptias. Sexaginta ad viduas. Centũ, qui numer⁹ iam eſt in dextera ad virginitatem. Vel cẽtum quod transfertur ad dexteram, ſignificat æternam beatitudinem. Siquidem triginta & ſexaginta continentur in lęua, ſed centũ continentur in dextera. Quãuis enim magna ſit fides quæ cognitionẽ Dei reuelat, magna opera quibus fides, ne ſit ocioſa cõſummatur, tamẽ am-

E bo in hac vita ſunt neceſſaria: pręmium vero fidei & operationis in futuro ſperatur. Vel bona terra fert fructum centeſimũ martyrum propter ſanctitatẽ vitæ vel contemptũ mortis. Sexaginta virginum propter ocium interius, quia nõ impugnant contra conſuetudinẽ carnis. Solet.n. cõcedi ociũ ſexagenarijs poſt militiã. Triceſimũ cõiugatorũ, quia hæc eſt ætas pliãtiũ, & his eſt maior cõflictus ne libidine ſuperent.

e *Aliam parabolam.* Quaſi diues paterfamilias inuitatos diuerſis reficit cibis, vt vnuſquiſq; ſecũdũ naturã ſtomachi ſui varia alimenta ſuſciperet. Vnde & dixit aliã parabolã & nõ alterã, vt plures ſequi intelligant. Hęc parabola proponitur, dimiſſis turbis domi rogantibus diſcipulis exponitur. Et docet hic bonã voluntatem, & cautelã, & patiẽtiam, & diſcre-

F tionem,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vos ergo audite parabolam.* Oſtenſo quod apoſtoli debebant ſcire ſecreta eccleſiæ, hic conſequenter eis aperit intellectum parabolæ, dicens.

2 *Omnis qui audit verbum regni.* Id eſt, euangelij quod introducit ad cęleſte regnum.

3 *Et non intel.* Quia non radicatur intra mentem tentationibus dæmonum peruiam: & hæc eſt pars ſeminis quæ cadit iuxta viam vt ſupra dictum eſt.

4 *Venit malus.* Id eſt, diabolus, non quia ſit malus per eſſentiã, vt dixerunt Manichæi qui poſuerunt duo principia, vnum bonũ ſimpliciter, & alterum malum, ſed quia eſt in malo obſtinatus, & ad malum ſemper intentus.

5 *Qui autem ſemina.* Id eſt, ſupra cor humore fidei & deuotionis carens.

6 *Hic eſt qui ver. Dei au.* Quia tales ad horam aliquando ex aliqua paſſione moti cum gaudio ſuſcipiunt prædicationem, ſed quia non fundatur in humore fidei & deuotionis cito euaneſcit, propter quod ſequitur.

7 *Non habet autem in ſe ra, &c.* Id eſt, ad modicum tẽpus ſtans.

8 *Facta au. tribu.* Propter verbum euangelij ſuſceptum.

9 *Continuo ſcandalizatur.* Cadendo ab eo quod cœperat.

10 *Qui autem ſeminatus eſt in ſpi.* Hic eſt qui perditur propter ſollicitudinem diuitiarum. Et patet. Iſtis autem tribus de cauſis prædictis, prædicatio Chriſti & apoſtolorum fuit Iudæis pro maiori parte inutilis & infructuoſa, non propter defectum doctrinæ, ſed propter impedimentum ſuæ malitiæ.

11 *Qui vero in terram bo. ſem. eſt.* Hic eſt qui audit verbum Dei, fideliter & deuote.

12 *Et intelligit.* Quia talibus datur intellectus ſacræ ſcripturę.

13 *Et fructum affert.* Adimplendo opere.

14 *Aliud quidem cente.* Sicut ſupra expoſitum eſt. Per hanc autem quartam partem ſeminis quæ cadens in terram bonam fecit fructum ſecundum triplicem virtutis gradum, intelligitur prædicatio Chriſti & Apoſtolorum quantum ad illos Iudæos qui eam fideliter & deuote receperunt, & in fide remanſerunt.

15 *Aliam parabo.* Hic ponitur ſecunda parabola, in qua deſcribitur ſtatus eccleſiæ ſequens immediate poſt mortem Chriſti & Apoſtolorum, quia diabolus inuidet fidei ſeminatæ in cordibus fidelium, & ideo inter fideles commouit aliquos ad perfidiam hæreſis, quaſi ſeminans Zizaniam in medio tritici ad ipſius deſtructionem, & hoc eſt quod dicitur.

16 *Simile fa. eſt, &c.* Id eſt, ſtatus eccleſię militantis.

MORALITER.

† *Et fa. aliud quidem.* Per quod Saluator oſtendit triplicem gradum in virtute, vtpote in virtute caſtitatis: per fructum centeſimum gradum caſtitatis virginalis, per ſexageſimum gradũ caſtitatis vidualis, per triceſimum gradum caſtitatis coniugalis, & ſic poſſet triplex gradus in alijs virtutibus aſſignari.

15 *Aliam parabolam.* Scilicet de Zizania ſeminata in medio tritici, & de iſta poteſt dici ſicut de præcedenti, quoniam ipſam exponit Saluator ſicut & primam, & in hoc capitulo interpoſitis tamen duabus alijs parabolis, & ideo de alia expoſitione pertranſeo,

a Eccleſia. b Bonum non ſeminat niſi bonus qui ſemen bonæ voluntatis ſtudet ad bona opera producere.
gnum cœlorum homini qui ſeminauit bonum ſemen in a- 1
¶Mundo. a Cautelam amonet. ¶ Ideſt, inertia & incuria torperent. ¶Diabolus.
a gro ſuo: † Cum autem dormirent homines, venit inimicus 2
¶Præcedente nomine Chriſti. a ¶Quæ de ſemine tritici, paleæ vero ſunt hi, qui etſi non vita, fide ſunt de eccleſia. ¶Hæreticos permiſcuit electis. b Ideſt, latuit & occultiſſimus factus eſt.
b eius, & ſuper ſeminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cũ 3
a Proficeret. b Bonæ ſpei opera monſtraret. c Manifeſtauerunt ſe hereticorum dogmata
aũt creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt &
¶Cuſtodes meſſis.
zizania. Accedentes autem ſerui patrisfamilias dixerunt ei, 4
Domine nonne bonũ ſemẽ ſeminaſti in agro tuo? Vnde ergo
habet zizania? Et ait illi. Inimicus homo hoc fecit. Serui autẽ 5
a De officio. b Vt excommunicemus eos. ¶ Ecce diſcretio. 6
c dixerunt ei. Vis † imus & colligamus ea? Et ait. Nõ. † Ne forte 7
d ¶Sic nec tu reddas uicem malis, ut ſcandalizet bonos, ſed patere. a Longanimitas eſt, quæ uſque ad finem neceſſaria eſt. 8
e
f colligẽtes zizania, eradicetis ſimul cũ eis & triticũ. Sinite vtra 9

tionem, & longanimitatem, & iuſtitiam.

A * Chryſoſtomus. In præcedenti parabola locutus eſt Dominus de his qui verbum Dei non ſuſcipiunt, hic autem de his qui ſuſcipiunt corruptionem ſermonum. etenim hoc eſt diabolicæ machinationis veritati ſemper errorem inſerere.

a *Homines.* Qui alijs ad tutelam & cuſtodiam deputati ſunt prælati in eccleſia, vel cum dormitionem mortis accipient apoſtoli.

* Chryſoſtomus. Demonſtrat quod error poſt veritatẽ exiſtit. Etenim poſt prophetas fuerunt pſeudoprophetæ, poſt apoſtolos pſeudoapoſtoli, poſt

B Chriſtum Antichriſtum. Niſi enim diabolus viderit, quid imitetur, vel quibus inſidietur, non tentat. Quia igitur vidit, quod hic reddit in fructu centeſimum, ille 60. alius 30. & non poterat capere neque ſuffocare quod radicatum erat, per aliam deceptionem inſidiatur interſerens ſua.

* Auguſtinus. Quæritur vtrũ ſuperſeminati ſint hæretici, an male viuentes Catholici. Sed quod dicit eos in medio tritici ſeminatos, quaſi videntur illi ſignificari qui eiuſdem communionis ſunt. Veruntamen quoniam agrum ipſum nõ eccleſiam, ſed hunc mundum interpretatus eſt, bene intelliguntur hæretici, qui in hoc mũdo permiſcentur bonis, vt illi qui in eadem fide mali ſint, palea potius quam zizania deputentur, quia palea etiam frumenti habet cum frumento radicemq; communem. Schiſmatici aũt videntur ſpicis corruptis ſimiliores. Nec tamen conſequens eſt, vt omnis hæreticus aut ſchiſmaticus ab eccleſia corporaliter ſeparetur. multos. n. portat eccleſia, qui non ita defendunt falſitatem ſententiæ ſuæ, vt intentam multitudinem faciant: quod ſi fecerint, tunc expelluntur.

b *Cum autem creuiſſet:* Quia cum ſpũalis eſſe cœperit, tunc iudicat oĩa & tunc ei apparent errores. Sed donec matureſcat qui herba eſt, poteſt eum mouere, quare ſub noĩe Chriſti

C

ſti multæ ſunt hæreſes. Vnde dicit: Nonne bonum ſemen ſeminaſti? D

c *Vis imus.* Cũ ſpiritualis homo audit hoc eſſe a diabolo qui nihil valet contra voluntatem Dei, põt ei voluntas ſuboriri, vt tales auferat de mundo ſi facultatẽ habeat. Sed cõſulit iuſtitiam Dei an facere debeat, & an Deus velit eſſe hoc officiũ hominum. Sed veritas reſpondet. Non noſſe hominem in hac vita qualis futurus ſit qui modo errat, & quid bonis conferat eius error: & ideo eos non eſſe tollendos, ne forte interficiantur, qui forte futuri ſunt, vel ne bonis obſit, quibus proſunt, &c. E Tunc vero opportune fieri, cum iã non eſt commutandæ vitæ tẽpus & proficiẽdi alijs: & tunc non ab hominibus, sed ab angelis dicit fieri.

† 24. q. 3. c. notandum.

d *Et ait non &c.* Ecce patientia. Nõ. n. audito dolore exarſit in irã, nec mox vlciſci voluit, ita & nos læſi patiẽter feramus.

e *Ne forte.* Hic datur locus pœnitentiæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel neceſſe eſt, vt mali permixti ſint bonis per quos exerceãtur. Vel quorũ cõparatione nitantur ad melius, quibus ſublatis altitudo charitatis marceſcit quod eſt eradicari. Ibi patienter tolerandi, vbi aliquid inueniuntur quibus adiuuentur boni.

Aug. Multitudo non eſt excommunicanda, nec princeps populi.

f *Sinite.* Hoc videtur contrarium illi apoſtolico. *Auferte malum ex vobis.* Sed ſicut inter lolium & triticum quandiu herba eſt, parũ diſtat: ita monet dominus ne de ambiguo iudicemus, quod dominus in die iudicij non ſuſpicioſe, ſed manifeſte damnabit.

i. Cor. 5.

In patiendo iuſtitiam meditemur. In iudicando iuſtitiam non negligamus. F

Augu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Homini qui. *Homo iſte Chriſtus eſt. Ager autem eccleſia labore & ſanguine Chriſti exculta. bonum ſemen eſt ſancta doctrina & fides catholica.*

2 Cum autem dor. homines venit inimicus. *Poſt dormitionẽ Chriſti & apoſtolorũ per mortem iſtas hæreſes inter fideles ſeminauit diabolus pro maiori parte, quia etiam aliquæ hæreſes viuentibus apoſtolis fuerunt ſeminatæ, vt patet in epiſtolis Pauli & 1. canonica Ioan. 2. c.* Nunc Antichriſti multi facti ſunt. *Sequitur,* Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis.

3 Cum autem. cre. herba & fru. *Quia cum fides catholica per orbem inciperet multiplicari, tunc hæreſes quæ primo latuerent, manifeſte apparuerunt in perſecutione fidelium.*

4 Accedentes autem ſerui. *Serui iſti ſunt patres antiqui, qui fuerunt in primitiua eccleſia, qui admirantes perfidiam hæreſis inſurgentem ad Deum acceſſerunt per orationem inquirentes vnde talis perfidia oriretur, quibus fuit diuinitus reuelatum, quod hoc erat diaboli opere Deo permittente, & hoc vt ſtabilitas fidelium probaretur. Vnde ſequitur.*

5 Inimicus ho. *Ideſt, diabolus hoc fecit.*

Serui

6 Serui autem dixerunt ei. *Ideſt, ſancti patres per orationem diuinum conſilium quæſierunt.*

7 Vis imus & col. *Separando eos a communitate eccleſiæ per excommunicationem, & tandem dimittendo iuſtitiæ ſeculari, exterminãdos per mortem.* Et ait non.

8 Ne for. col. *Ex quo patet, quod dominus non vult hæreticos permitti viuere abſolute, ſed in caſu tantum ſcilicet quando nõ poſſunt ſeparari a fidelibus ſine periculo fideliũ. Et hoc contingit duplici de cauſa. Vna, quando non bene cognoſcuntur, nec bene diſtinguuntur a fidelibus. Alia quando habent tantos defenſores, quod ſi contra eos procedatur, maius periculum in eccleſia probabiliter timetur, vel ſchiſmatis vel interfectionis fidelium a fautoribus hæreticorũ, tunc. n. permittendi ſunt propter maius periculum euitandum, vbi autem non occurrerent iſta pericula, ſunt ſeparandi ab eccleſia & iuſtitiæ ſeculari relinquendi, vt exterminentur per mortem, ne per eos totum corpus eccleſię corrumpatur. Sequitur.*

9 Sinite vtraque creſcere vſq; ad meſſem. *i. vſque ad mundi conſummationem, quod duobus modis intelligitur. Vno mõ, quia in caſu ſunt permittendi, vt viſum eſt. Alio modo, quia quantumcũque eccleſia hæreticos perſequatur, nunquam tamen ab eis perfecte mundabitur vſque ad finem mundi.*

Et

MORALITER.

tranſeo, excepto eo quod Saluator inexpoſitum dimiſit. ſ.

2 *Cum autem dormirent homines.* Hęc autẽ dormitio ſuperiorum negligentiã ſignificat circa cuſtodiã gregis ſui, & ſimiliter negligentiam cuiuslibet circa cuſtodiã ſuę proprię perſonæ. Vtramque. n. negligentiam explorat diabolus, & ſic per ſuggeſtiones malas zizaniam ſeminat in humanis cordibus.

Aliam

a In eccleſia. ¶Iudicium.
a que creſcere vſque ad meſſem, & in tempore meſſis dicam 1
a Non uobis. b Separate n bonis. ¶Hic uagos. 2
b meſſoribus. Colligite primum zizania, & alligate ea in faſci- 3
a Non unum faſcem, quia pro modo peruerſitatis ſuæ unuſquiſque punietur. b Vt qui unitatem amauerunt. c In celeſtes manſiones.
culos ad comburendum, triticum autem congregate in hor 4
c reum meum. Aliam parabolam propoſuit eis, dicens. †Simi- 5
a Quanto plus teritur, tanto plus redolet. b Acceptum habens. 6
d le eſt regnum cœlorum grano ſinapis, quod accipiens homo †
a Deus in iuſto, uel iuſtus uir in corde ſuo granum prædicationis fouet. b Hæc prædicatio primo humillima eſt omnium diſciplinarum pro ſcandalo crucis.
e ſeminauit in agro ſuo, quod minimum quidem eſt omnibus
f ſeminibus. Cum autẽ creuerit, maius eſt omnibus oleribus, 7
& fit arbor, ita vt volucres cæli veniãt, & † habitant in ramis †
a Vt pro uarietate uerborum uaria ſit medicina. b Vita iuſtorum uel ſancta doctrina 8
eius. Aliam parabolam loquutus eſt eis. †Simile eſt regnum †
9

A ✱ Auguſt. Mea ſententia erat neminem ad vnitatem Chriſti eſſe agendũ, verbo.n. agendum, diſputatione pugnandũ, Epiſt.48. ratione vincendũ. Sed hæc opinio mea, nõ contradicentiũ verbis, ſed demõſtrãtiũ ſuperabat exẽplis. Harum.n. legum terror ita profuit, vt nunc alij dicant, iã hoc volebamus, ſed Deo gratias qui nobis occaſionem præbuit, & dilationis morulas amputauit. Epiſt.50.ad Bonifacium. ✱ Idem. Aliter non meruit pacẽ habere domus Dauid, niſi Abſalon fuiſſet extinctus. Quid autẽ ei reſtitit, niſi perditũ flere, & ſui regni pace acquiſita, ſuã mœſtitiam conſolari? Sic eccleſia, ſi aliquorũ B perditione, tam multos cæteros colligit, dolorẽ materni cordis lenit. Vbi eſt autẽ quod iſti clamare cõſueuerunt, liberũ eſt credere vel non credere? Cui vim Chriſtus intulit? quẽ coegit? Ecce habent Apoſtolum Paulum, agnoſcant in eo prius cogentem Chriſtum, & poſtea docentem: prius ferientem, & poſtea conſolantem. Mirum eſt, quod ille qui pœna corporis ad euangelium coactus intrauit, plus, illis omnib. qui ad euangelium verbo vocati ſunt laborauit.

a *Et in temp.* Qui longanimiter tulit per iuſtitiam digna retribuit: diſcretæ enim ſunt virtutes, ſed non contrariæ.

b *Et alli.* In hac vita non eſt alligatio, alioquin nõ tot ab errore reſipiſcerent.

c *Simi. eſt reg.* Regnum cęlorum, prædicatio eſt euãgelij, de Infra.21.d. qua alibi. *Auferetur a vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.* Vel notitia ſcripturarum.

d *Grano ſina.* Grano ſinapis cõparatur pro feruore fidei, q̃a dicitur

dr̃ venena expellere, ideſt, omnia dogmata prauitatis. Põt D in grano ſinapis humilitas dominicę incarnationis intelligi. Quo accepto homo miſit in hortũ ſuũ, quia corpus crucifixi Saluatoris accipiẽs Ioſeph in horto ſepeliuit. Expãdit ramos in quib. volucres cęli requieſcent, quia prædicatores diſperſit in mundũ, in quorum dictis & conſolationibus fideles ab huius vitæ fatigatione reſpirarent.

✱ Gregorius. Chriſtus granũ fuit ſynapis, quod in agro ſeminatũ fuit, cum ille a populo comprehẽſus, & morti traditus, tãquam in agro fuit ſatione quadã corporis conſepultus. Tandem vero vltra menſuram oĩum olerum excreuit, & vniuerſam prophetarũ gloriã exceſsit. Granum fuit cum moreretur, vnde & dicebat de ſeipſo. *Niſi granum frumenti, &c.* arbor fuit cum reſurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maieſtatis.

e *Cum au. cre.* Toto mundo vel in animo ſingulorũ, quia nemo repente perfectus. Creuerit & factum eſt in arborẽ, quia ſurrexit & aſcẽdit in cęlum. Vel creuerit, i. mentibus hominum quantæ ſit virtutis innotuerit. Cętera apparent olera, quæ cito creſcunt & corruunt: non viuida, ſed marcida: illa non olus, ſed arbor fit, vbi folia cum fructu, & in eius diuerſis ſententijs ſpirituales quieſcunt.

f *Oleribus & fit arbor.* Ideſt, dogmatibus Philoſophorũ, quæ cito creſcunt & corruunt, nil vitale promittentia.

✱ Gregor. In iſtis ramis volucres requieſcunt, quia ſanctæ animæ, quæ quibuſdam virtutũ pẽnis a terrena cogitatione ☞ ſe ſuble-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in tempore meſſis. *Ideſt, iudicij.*

2 Dicam meſſoribus. *Ideſt, angelis.*

3 Colligite primum Zizaniam. *Quia miniſterio angelorũ ſeparabuntur mali tunc de medio iuſtorum, & mittentur in gehennam, habetur infra eodem ca.*

4 Triticum. *Ideſt, fideles in area huius mundi mihi contritos & flagellatos.*

5 Congregate in horreum. *Ideſt, in eccleſia gaudium.*

6 Aliam parabolam. *Hic ponitur tertia parabola in qua deſcribitur eccleſiæ ſtatus ſequens immediate ſurrectionẽ hæreſum, quia contra hæreſes inſurgentes dominus in eccleſia ſuſcitauit doctores ſanctos literatos, vt ſic poſſent hæreticos per rationem & ſcripturam cõfutare. Et licet primo fuerint humiles & abiecti, tamẽ diuina diſpoſitione fuerũt poſtea exaltati, & maximis principib. valde chari, vt beatus Syluester Conſtantino, & beatus Ambroſius Theodoſio, vt per poteſtatẽ ſecularem eccleſia ab hæreticis purgaretur, & hoc per rationẽ & ſcripturã quantũ ad illos qui doctrinã ſanctorum reciperent. Vel per poteſtatẽ ſecularem quantum ad eos qui indurati eſſent, & iſte ſtatus figuratur per parabolam de grano ſinapis. Quod cum ſit.* Mini-

7 Minimum. *In quantitate, tamen eſt magnum in virtute, quia creſcit ad modum arboris.*

8 Vt volucres cœ. *Sic ſancti prædicto modo fuerũt paruuli in humilitate, ſed magni ſcientia & virtute, & ideo ſic diuinitus exaltati quod volucres, ideſt principes huius mundi alta petentes, habitabant in ramis eorum, ideſt, regebantur per eorum conſilium.*

9 Aliam parabolam. *Hic ponitur quarta parabola, in qua deſcribitur ſtatus eccleſiæ ſequẽs exaltationẽ prædicatorũ ſanctorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit parabolã, ſecundo, ſubiungit huius parabolæ & aliarum rationẽ, ibi.* Hæc omnia, &c. *Circa primum conſiderandum, quod principibus huius mundi per ſanctos prædictos ad fidei veritate inductis, data eſt licentia per totum orbẽ Romano imperio ſubditum prædicandi fidem catholicã, & eccleſias cõſtruẽdi, & ſic fides catholica in modico tempore per totum orbẽ vulgata eſt. Et hoc ſignatur per parabolam fermenti abſconditi in tribus ſatis farinæ & fermentantis totum. Tria ſata, ſunt tres partes orbis. Aſia, Aphrica, Europa, quæ tunc erãt ſubiectæ Romano imperio, vel pro toto vel pro maiori parte. Fermentũ autẽ propter calorẽ intrinſecum ſignificat legem euangelicam; quæ eſt lex amoris: mulier autem ponens fermentum in tribus ſatis prædictis eſt diligentia ſanctorum ad fidem catholicam vbique prædicandum.* Hæc

MORALITER.

6 *Aliam para.* Sequitur.

† *Simile eſt regnum cęlorum.* Iſtud moraliter exponi poteſt de virtute humilitatis, quæ fundamentum eſt aliarum virtutum, & ſic habet proprietatem principiorum in ſcientijs quæ ſunt minima quantitate & maxima virtute, ideo ſubditur.

† *Cum autem creue. maius.* Ideo ſcribitur Luc. 14. Qui ſe humiliat exaltabitur.

8 *Vt volucres.* Id eſt, angeli ſancti qui ad conſolationem humilium deſcendunt.

† *Et habitant in ra.* Per ramos iſtos poſſunt intelligi duodecim humilitatis gradus, qui ponuntur in regula beati Benedicti. Primus, eſt, in corde & corpore ſemper humilitatem oſtendere, defixis in terram aſpectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur aliquis, non clamoſa voce. Tertius, vt non ſit facilis aut promptus in riſum. Quartus, taciturnitas vſque ad interrogationem. Quintus, tenere quod habet communis monaſterij regula. Sextus, credere & pronunciare ſe omnibus viliorem. Septimus, ad omnia indignum & inutilem ſe confiteri & credere. Octauus, confeſſio peccatorum. Nonus, pro obedientia in duris & aſperis patientiam amplecti. Decimus, vt cum obedientia ſe ſubdat maiori. Vndecimus, vt propriam voluntatem non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor ſit omnium quæ præcepit.

9 *Aliam parabolam, etc.* Sequitur. *Simile eſt regnum cœlorũ fermento quod.* Licet in ſcriptura frequenter fermentum accipiatur in malum eo q̃ eſt corruptiuum, tamen hic accipitur in bonum, & ſignificat charitatem eo q̃ continet calorem ſicut in principio huius operis dixi de leone. Qui propter voracitatem diabolum ſignificat, & propter conſtantiam Chriſtum. Per tria vero ſata ſignificantur tres regulæ religioſorum, ſcilicet regula beati Auguſt. & regula beati Benedicti, & regula beati Frãciſci, quę fundantur

ſe ſubleuant, in eorum dictis atque conſolationibus ab huiuſmodi vitæ fatigatione reſpirant.

a *In farinæ ſa.* Vt ſpiritus, anima, & corpus in vnum redacta non diſcrepent inter ſe. Vel tres animæ virtutes in vnũ rediguntur, vt in ratione poſſideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate deſiderium virtutum. Vel, mulier, eccleſia fidem hominũ farinę tribus ſatis miſcet, credulitati Patris & Filij & Spiritusſancti. Cumque in vnum fuerit fermentatum, non nos ad triplicem deum ſed unius deitatis notitiam perducit. quia non eſt diuerſa natura in ſingulis.

Satum eſt genus mẽſuræ iuxta morẽ Palæſtinorũ modiũ & dimidiũ capiens.

Poſſunt in ſatis tribus illi dominici ſeminis fructus intelligi triceſimus. ſ. ſexageſimus & centeſimus, i. cõiugatorum continentiũ, & virginum. Vel ſata tria genera hominum. Noe, Daniel, & Iob.

b *Donec fermentatum.* Tamdiu charitas in mente recondita creſcere debet donec mentem totam in ſui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat vel recolat, quod hic incipitur, ĩ alia vita perficitur

cit. Vnde, & ibi dicit, quod alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit, hic autem eundem dicit eſſe qui ſeminat, & qui metit, quoniam ibi non ad ſui differentiam, ſed Apoſtolorum prophetas induxit. Etenim ipſe Chriſtus per prophetas ſeminauit in Iudæis. Idem ergo nominat ſemen, & meſſem ſecundum aliud & aliud. Cum enim de obedientia loquatur, & perſuaſione ad fidem, tunc vocat meſſem, ſed cum de fructu auditionis verbi Dei, tunc conſummationem dicit meſſem.

a A gratia dei. b Mater eccleſia vel ſapientia dei. c Commendat hominibus de tribus Noe filiis originem ducentibus quos eccleſia ad fidei ueritatem colligit.
a cœlorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in fa
a Non quia nihil proprie, ſed quia nihil vbi non ſit aliquid parabolæ.
b rinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum. † Hæc om- 1
a Non, ad diſcipulos quibus volebat aperta loqui.
c nia loquutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas, & ſine parabo- 2
Et ſic impletum eſt.
lis non loquebatur eis, vt impleretur, quod dictum erat per
a In pſa. 77. ex perſona domini. b Qui prius aperui ora prophetarum. c De profundo elitiam.
prophetam dicentem, † Aperiam in parabolis meũ os, eru-
Myſtice. A tumultuantibus ſeceſſit ad electorum corda, qui digni erant inſtrui.
ctabo abſcondita a conſtitutione mundi. Tunc dimiſſis 3
Familiares.
turbis, venit in domũ, & acceſſerunt ad eum diſcipuli eius
dicentes. Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui re
ſpõdens ait illis. Qui ſeminat bonũ ſemẽ, eſt filius hominis.
Ager autem eſt mundus. Bonum vero ſemen, hi ſũnt filii re-
Omnes iuſti. Omnia ſcandala.
gni, Zizania autem, filii ſunt nequam. Inimicus autem qui ſe
minauit ea, eſt diabolus: Meſſis vero conſummatio ſæculi
d eſt. Meſſores autem, angeli ſunt. Sicut ergo colliguntur
a Omnis immunditia in ſegete, zizania dicitur. b Filius hominis conſummabitur.
zizania, & igni comburuntur, ſic erit in cõſummatione ſecu
a Bonos quorum officio uindicta implebitur.
b Prius, quia in tribulatione præcedentes ſeparabuntur impii a piis.
li. * Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno 4
Non qui fecerunt. 5
e eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem. & mit- 6
Nota duplicem pęnam.
f tent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. 7
a Quorum vita hic æſtimatur inſania. Sine defectu. Quia myſtice omnia.
tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Qui ha- 8
Conuerſatio iuſtorum. a Theſaurus cœleſte deſiderium eſt 9
g bet aures audiẽdi, audiat. Simile eſt regnũ cœlorũ theſauro 10

† Mar. 4. d.

e *Omnia ſcandala.* ⁘ Auguſtinus. Nunquid de regno illo vbi nulla ſunt ſcandala? de regno ergo iſto eius quod eſt hic, ſcilicet eccleſia, colligentur.

Pſal. 77. a. Lib. 20. d. ciuitate. cap. 9

f *Caminum ignis.* ⁘ Chryſoſtomus. Ita duplicem punitionem videre licet. vnam, cum igni æterno ardebunt, alteram cũ ab ineffabili gloria excident.

hom. 48. in Mat.

* IDEM. Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines. Eſt enim ad beneficia prõptus. & ad pœnam tardus Cum enim ſeminat, per ſeipſum ſeminat cum autem punit, per alios, mittit enim ad hoc angelos ſuos.

c *In parabolis ad tur.* Quia quidquid ibi dicitur de exercitu Iſrael, & omnia ſigna occulta ſunt ſacramenta.

d *Meſſis vero, &c.* * Chryſoſtomus: Alio loco ait, Meſſis quidem multa operarij autem pauci. In quibus verbis meſſem dicit iam adeſſe. Quomodo ergo hic eam dicit eſſe futuram? Sed ſciendũ quãdo in alia ſignificatione meſſẽ dicit,

g *Theſauro abſcondito in agro.* Theſaurus, poteſt accipi verbum Dei, qui in carne Chriſti abſconditur. Vel ſcriptura, in qua repoſita eſt notitia Saluatoris, Vel duo teſtamenta in eccleſia, pro quorum intelligentia omnibus renunciatur vt ĩ ocio diſcantur.

Terrenis regnum cœlorum ſimilatur, vt per cognita ſurgat ad incognita animus, & diligat.

☞ Ab-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hæc omnia.* Hic conſequenter redditur ratio prædictæ parabolæ & aliarum, Et diuiditur in duo. quia primo ponitur dicta ratio. & ſecundo, quæritur cuiuſdam parabolæ prædictę interpretatio, ibi. *Tunc dimiſſis turbis.* Ratio autem quare loquebatur parabolice turbis ſupra eſt aſſignata, & iterum hic alia aſſignatur, ſcilicet, vt ſcriptura quæ hoc prædixerat Pſal. 77. impleretur. Et patet litera excepto hoc quod dicitur ibi quod.

2 *Sine parabolis.* Quod non eſt intelligendum, quod nihil loqueretur niſi parabolice, vt expoſitum eſt in principio huius ca. ſed quia cum hoc aliqua dicebat clare, illa ſcilicet quæ debebat turba ſcire, aliqua etiam interponebat parabolice, quæ ſcilicet pertinebant ad ſecreta eccleſiæ.

3 *Tunc dimiſ. tur.* Hic ponitur interpretatio parabolæ; de Zizania in medio tritici ſeminata, & notat Euangeliſta locum, vbi facta eſt interpretatio iſta dicens. *Tunc dimiſſis turbis venit in domum.* Vnde ex hoc etiam patet, quod alias parabolas eis ibidem expoſuit, licet non fiat hic mentio de aliarum expoſitione parabolarum. Vnde dicitur Mar. 4. d. Seorſum autem diſcipulis diſſerebat omnia. Interpretata eſt autem parabola prædicta à Chriſto, ſicut ſuperius expoſita eſt. Et patet vſque ibi.

4 *Mittet filius hominis angelos.* Id eſt Chriſtus, qui iudicabit mundum in forma humana, in qua iudicatus eſt coram Pilato, ſed tunc apparebit in forma glorioſa.

5 *Et colligent de reg. eius omnia ſcandala.* Id eſt hæreticos, qui generant ſcandalum in eccleſia.

6 *Et eos qui faciunt iniquitatem.* quia non ſolum damnabuntur hæretici, ſed etiam fidem tenentes habentes tamen opera mala.

7 *Ibi erit fletus.* In hoc ſignatur duplex pęna inferni. vna ex parte mentis, ſcilicet triſtitia vehemens quæ ſignatur per fletum, & alia ex parte corporis, quæ ſignatur per ſtridorem dentium.

8 *Tunc iuſti ful.* per dotem ſcilicet claritatis redundantis ex gloria animæ ad corpus.

9 *Qui habet aures.* exponatur ſicut ſupra expoſitum eſt in eodem cap.

10 *Simile eſt regnum cœlo.* Hic ponitur quinta parabola deſignans eccleſię ſtatũ ſequentẽ poſt prædictũ, quia diuulgata fide in orbe

MORALITER.

dantur in perfectione charitatis, & ex earum doctrina inducitur ad charitatem totus orbis. Mulier autem abſcondens hoc fermentum in tribus ſatis eſt diuina ſapientia per quam omnia ſuauiter diſponuntur.

10 *Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro quem.* Theſaurus iſte ſapientia eſt de qua dicitur Sap. 7. b. *infinitus enim theſaurus eſt hominibus, &c.* Ager autẽ eſt ſacra ſcriptura ſub ſenſu literali ſenſus myſticos habens abſconditos tanquam theſaurum precioſum, quem inuenit qui ſollicite eam ſtudet & deuote, & ſic pro iſto theſauro vendit omnia quæ habet, quia in eius comparatione ea paruipendit, Sap. 7. a. *Et præpoſui illam regnis & ſedibus, & diuitias nihil eſſe dixi in comparatione illius, &c.*

Iterum

A a *Abſcondit præ gaudio illius.* Vt ſeruetur a malignis ſpiritibus & laudibus hominum. Sic ſit opus in publico, vt intētio maneat occulta.

b *Negociatori.* Beatitudinē qua exuti ſumus culpa primi hominis, dēmus omnes intelligendo recte, & operando bene negociari.

c *Bonas margaritas.* Bonæ margaritæ, lex & prophetiæ. Vna precioſa, ſcientia ſaluatoris, pro qua homo vt Paulus omnibus myſterijs legis & obſeruationibus renunciauit.

d *Inuenta autem.* Id-B eſt, Chriſto, qui præeſt omnibus hominibus, vel ſpirituali præcepto dilectionis. Vel intellecto verbo, quod erat apud Deum penetrata carnis teſtudine. Vel cœleſtis vitę dulcedine, pro qua omnia vileſcunt. † ſua.

e *Sagenæ miſ.* Impletur Ieremiæ vaticinium. *Ecce ego mitto ad vos piſcatores multos.* (Ier.16.c.) Poſtquam audierunt Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes. (•Ait illis Ieſus Supra.4.c.) *Sequimini me faciam vos piſcatorer hominum.* contexuerūt ſibi ſagenam ex veteri & nouo Teſtamento, & in mare ſeculi miſerunt, quæ vſq; hodie trahi-

C tur, & in fluctibus tenditur, capiens quidquid incidit bonos D & malos, quos ad litus trahit. i. ad finē mundi, vt tunc fiat diuiſio. Vnde ſequitur. Sic erit in conſummatione ſecu. &c. Sagenę comparatur eccleſia vel prædicatio euangelica, quæ a fluctibus ſæculi ad cęlum trahit.

* Chryſoſtom. Hæc parabola diſtat a parabola zizaniorū etenim illic hi quidem ſaluantur, hi autem pereunt, ſicut & hic, sed illic quidē propter prauorum dogmatum hęreſim. In anteriori autem parabola de ſemine, quia non attendebāt quæ dicebantur, hic E autem propter vitæ nequitiam: propter, quam quamuis & piſcatione capti, id eſt, cognitione Dei fruentes, nō poſſunt ſaluari.

f *Et ſecus littus.* Littus, finis ſæculi, in quo boni ad cœlum mali ad tenebras mittentur, in preſenti enim erant permixti.

d *Ideo omnis Scriba doctus, &c.* Quia intelligitis myſteria quæ vobis reuelo, ideo faciam vos prædicatores, & eritis mihi ſimiles qui de theſauro ſcientię meę, noua F & vetera profero, vt vos ſimiliter faciatis.

☞ Qui

a Ager eſt celeſtis ſtudij diſciplina. qui theſaurum publice portat in via. b Qui impetrata gratia Dei. c Deprædari deſiderat

a abſcondito in agro, quem qui inuenit homo abſcōdit, præ-

a Incipit ire, cum incipit diligere. b Omnibus terrenis renunciat. c Per contemptum terrenorum venit ad ſtudium æternorum.

gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit a-

b grum illum. Iterum ſimile eſt regnum cęlorum homini ne- 1

¶ Qui cum ſit pauper multis laboribus negociatur. a Bonos homines cum quibus viuit, vel bona præcepta, uel bonos intellectus.

gociatori quærēti bonas margaritas: Inuenta autē vna præ- 2

c a Cęleſtis uitæ & dulcedo, pro qua omnia uileſcunt. b Renunciat omnibus ſuis & ſibiipſi. 3

d ¶ Alias comparauit.

cioſa margarita, abijt & vendidit omnia quæ habuit, & emit

a Terret timore pœnæ quos præmij amore inuitauit.

eam. Iterum ſimile eſt regnum cœlorum † ſagenæ miſſæ in

a In mundum. b Quæ ad ueniam vocat omnis generis homines. ¶ Vniuerſaliter. 4

c mare, & ex omni genere piſcium congreganti. Quam cum

a In fine ſeculi. b Quia tunc uerum iudicium ſecernendorum patebit.

impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt

¶ In æterna tabernacula. In infernum.

f bonos in vaſa, † malos autem foras miſerunt. Sic erit in con-

¶ Ad opus ſibi iniunctum. a Aperte dicit de tormentis malorum, ne quis ſe excuſe per ignorantiam.

ſummatione ſæculi. Exibunt angeli & ſeparabunt malos de

medio iuſtorū, & mittent eos in caminū ignis, † ibi erit fletus 5

¶ Hæc ad apoſtolos qui ſunt futuri magiſtri, quos non vult audire tantum vt populum. 6

& ſtridor dentium.* Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Etiā. 7

a Intelligentibus dignum teſtimonium reddet, dicens eos ſimiles eſſe ſibi. 8

g Ait illis. Ideo omnis Scriba doctus † in regno cœlorū, ſimilis 9

†

NICOLAVS DE LYRA.

in orbe terrarum per prædicationem ſanctorum, multi valentes viri & literati in doctrinis Philoſophorū cōuerſi ad fidē catholicā inceperūt ſe exercere & ſuā ſcientiā cōuertere ad vtilitatē & regimen animarū, ſicut Auguſt. & multi alij valentes epiſcopi, & hoc ſignatur per theſaurū abſcōditū in agro, qui ager omnibus venditis emitur, vt theſaurus ibidē abſconditus habeatur. Ager enim iſte labor eſt poſitus in exercitio vitæ actiuæ, & operibus miſericordiæ in regimine eccleſiæ. Theſaurus autē eſt premium cęleſte. Ager aūt omnib. venditis emitur, vt theſaurus habeatur, quia pp magnitudinē pręmij cęleſtis prędictus labor eſt ſuſcipiēdus ex charitate alijs dimiſſis, vñ dicit Aug. in epiſtola ad Valerium. Cogitet religioſa prudentia nihil eſſe in hac vita maxime hoc tēpore difficilius laborioſius periculoſiuſq; epiſcopi aut presbyteri aut diaconi officio: ſed apud Deum nihil beatius, ſi eo mō militetur quo imperator noſter iubet. Ad intellectum autē huius parabolę maiorem ſciendum, quod aliqua ſunt quæ nunquā fuerunt in poſſeſſione alicuius, vt lapides precioſi in littore maris & huiuſmodi, & talia ſunt ipſius inuenientis. Alia autē ſunt quæ aliquando fuerunt in poſſeſſione alicuius, ſed tātū tēpus eſt elapſum q. non eſt memoria, ſicut theſauri antiquitus in terra occultati, & idē iudiciū deberet eſſe ſicut de perditis, ſed pp pacem communem hominum, ſtatutum fuit antiquitus, vt medietas inuentoris eſſet, & medietas illius cuius eſt ager in quo inuenitur, & ideo hic dicitur quod ille qui inuenit theſaurum vendit omnia & emit agrum, vt habeat ius poſſidendi totum.

1 *Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini.* Hic ponitur ſexta parabola, in qua declaratur ſtatus eccleſiæ immediate ſequens præcedentē, quia poſt ſtatū prædictū inceperunt aliqui contemptis mundi delitijs, diuitijs & honorib. intendere vitæ cōtemplatiuæ, ſicut beatus Benedictus & alij ſequentes ipſum in gradib. diuerſis, & ſtatibus religionū. Et iſte ſtatus figuratur p margaritā quæ inuenitur in cōchilijs maris, quia religio fundatur & nutritur in humore deuotionis. Iſta autē margarita dicitur vna & precioſa:

2 *Vna.* Quia hominem vnit. Actiua autem vita magis diuidit, propter hoc dicitur quod Martha erat circa multa occupata: Maria vero circa vnum. Dicitur etiam.

3 *Precioſa.* Quia vita contemplatiua ſimpliciter & abſolute melior eſt quā actiua, licet in caſu actiua ſit magis fructifera, pp qđ dr̄ Lu. decimo. g. *Maria optimam partem elegit ſibi, &c.* Iſta autē margarita venditis omnib. eſt emenda, in quo deſignatur, ad qđ ſtatū religionis requiritur relinquere terrena, ſaltē quantum ad proprietatē, & in particulari. Et quia iſte ſtatus duraturus eſt vſque ad finē mundi, iō non ponitur alia parabola poſt iſtā, niſi illa quæ ſignat finem mundi, & hoc declaratur, cum ſubditur.

4 *Iterū ſimile eſt regnum cęlorum.* Ideſt, ſtatus eccleſię militātis. Sicut. n. nō diſtinguuntur boni piſces a malis quandiu ſagena eſt intra aquā, ſic in eccleſia admixti ſunt mali cū bonis, ſed in fine mundi trahetur ad littus per apertum iudicium, quia tunc erūt manifeſta abſcondita cordiū, & tunc iudicio diuino & miniſterio angelorū ſeparabūtur mali de medio iuſtorū, & mittentur in infernum, vt ſic eccleſia purgata offeratur Deo patri ſine macula & ruga.

5 *Intellexiſtis.* Hic ponitur principalis cōcluſio. Ad hoc. n. in parabolis prædictis præſcriptus eſt proceſſus eccleſiæ militātis vt apoſtoli q erāt ipſius fundatores poſt Chriſtū p ſanguinē ſuū, vt ſupra dictum eſt, intelligerent huiuſmodi proceſſum, & hoc eſt quod dicit. *Intellexiſtis.* quaſi dicat ad vos pertinet intelligere.

6 *Dicunt ei. &c. ſcriba.* Ideſt, doctor.

7 *Doctus.* Ideſt, literatus & a Deo inſpiratus.

8 *In reg. cœ.* Ideſt, in eccleſia militante.

9 *Similis eſt homini.* Quia ſicut paterfamilias habet paſcere filios pane corporali, ſic iſte paruulos fideles pane ſpirituali.

Qui

MORALITER.

1 *Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini, &c.* Iſtę margaritæ ſunt virtutes, inter quas vna eſt precioſa. ſ. charitas, ſicut dicitur. 1. Cor. 13. b. *Maior autem horum eſt charitas.* propter quod ad habendū ipſam omnia ſunt exponenda. Can. octauo. c. Si dederit homo omnem ſubſtātiā domus ſuę pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

4 *Iterum ſimile eſt regnum cęlorum.* Iſta ſagena regularis eſt diſciplina, mittēs eā, eſt inducēs ſęculares ad religionis ingreſſum. Trahens autē ad littus eſt recipiēs ad profeſſionis votū & illos qui probati ſunt de bonitate debet recipere, alios autem reijcere:

† *Omnis ſcriba doctus in regno cęlorum.* Sequitur. *Profert de theſauro*

A a *Qui profert de theſau. ſuo.* Vetus erat pro culpa ad infernũ deſcendere. Nouũ eſt per aduentũ Chriſti, vt conuerſus in regno viuat, hoc ergo in concluſione ponit quod præmiſit. Prius enim de regni ſimilitudine theſaurũ & bonã margaritã protulit, poſt de malorum combuſtione narrauit: tunc concludens ſubiungit. *Ideo om. ſcr.* Ac ſi aperte dicat. Ille in ſancta eccleſia doctus eſt prædicator, qui noua ſcit proferre de ſuauitate regni & vetuſta de terrore ſupplicij, vt pœnæ B terreant quos præmia non inuitant.

Apoſtoli ſunt ſcribæ & notarij Chriſti, verba eius ſignantes in tabulis cordis, & pollent opibus patrisfamilias, eijcientes de theſauro doctrinarum ſuarum noua & vetera, quia quidquid in euangelio prædicatur legis & prophetarum vocibus comprobant.

b *Vt mira.* Magna cæcitas quem verbis & factis Chriſtum cognoſcunt, ob generis notitiam contemnunt.

c *Fabri filius.* Non ſine re voluit dici faber filius, non C illius quem putant, ſed fabricatoris omnium. Sed huius ſacramenti Iudæi ignari diuinæ virtutis opera carnalis proſapiæ D contemplatiooe contemnunt. Non enim conſiderant præſentia eius opera, ſed fragilem recordantur infantiam.

a Nouum teſtamentum præponit dignitate.
a eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua 1
& vetera. Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus parabolas 2 3
a Vt ibi doceat apertius. b Galilæam vel ſpecialiter Nazareth. Conuentibus.
iſtas, tranſijt inde. Et veniens in patriam ſuam docebat eos in 4 5
b ſynagogis eorum, ita vt mirarentur & dicerent: † Vnde huic 6
Græci ſapientiam, Iudæi ſigna petunt. Ad doctrinam. Tanta. Ad miracula.
c ſapientia hæc, & virtutes? Nonne hic eſt fabri filius? Nonne 7 8
a Cognati more ſcripturæ. Iuſtus.
mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſeph & 9 10
Simon & Iudas, & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt?
a Quia huic magna, huic humilia.
Vnde ergo huic omnia iſta? Et ſcãdalizabatur in eo. Ieſus autẽ 11 12
Vel ego, vel quilibet alius. a Quia mos eſt ciuibus ciues inuidere, & recordari fragilitatem infantiæ. 13
d dixit eis. † Non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua, &
e in domo ſua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredu- 14 15
litatem illorum.

✲ Chryſoſtomus. Per omnia ergo inſenſati vilipendunt eum ab eo qui eius pater eſſe putabatur, quamuis multa exempla præ manibus haberent, qui ex humilibus parẽtibus magni euaſerint. (Hom. 49. in Matth.)

* Hilarius. Sic inhonoratur dominus a ſeruis. Et quanquã († Mar. 6.a.) docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, non tamen credunt hæc il- E lum in nomine Domini agere, ſed paternæ artis quodam opprobrio laceſſunt.

d *Propheta.* Chriſtus dicitur propheta: vnde Moſes dicit. *Prophetam ſuſcitabit nobis dominus de ſemine neſtro.* (Deut. 18.c.)

d *In patria.* Id eſt, in populo Iudæorum: maiora autem facit in gentibus.

e *Et non fecit.* Fecit virtutes aliquas, ſed non multas, ne incredulos condemnaret. Vel deſpectus pauca facit, ne penitus excuſabiles ſint, maiora autem in gentibus facit.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui profert.* Id eſt, de ſcientia in corde abſcondita.

2 *Noua & vetera.* id eſt, auctoritates vel proceſſus noui & veteris Teſtamenti. Ex quo patet, quod epiſcopi qui ſucceſſores ſunt apoſtolorum debent habere notitiam vtriuſque Teſtamenti, in cuius ſignum portant mitram in capite cum duplici cornu.

3 *Et factum eſt.* Poſtquam euangeliſta deſcripſit Chriſti multiplex documentum hic deſcribit populi doctrinam eius recipere debentis impedimentum, quia illi de patria ſua propter paupertatem generis, ei inuidebãt, & ipſum deſpiciebant & in hoc irrationabiliter mouebantur, quia Dauid qui fuit radix regum & eximius prophetarum fuit paſtor ouium, & ideo iſti ex malitia ſua facti ſunt inepti ad recipiendum doctrinam Chriſti & eius miracula, & hoc eſt quod dicit.

4 *Cum conſummaſſet Ieſus parabolas, &c.* Docens diſcipulos ſuos & turbas.

5 *Tranſijt inde & venit in patriam ſuam.* id eſt, in Galilæam vbi fuerat conceptus & nutritus, licet fuiſſet in Bethleem natus, vt ſupra dictum eſt.

6 *Docebat eos in ſynagogis eorum, ita vt mirarentur.* Quia non viderant eum literas diſcentem, nec in lege ſtudentem, propter quod dicebant.

7 *Vnde huic ſapientia hæc.* id eſt notitia ſcripturarum.

8 *Et virtutes.* Quaſi dicat non habet hæc à Deo, vel exercitij ſtudio, ſed magis à diabolo, quod arguunt ex ignobilitate ſeu infirmitate parentum.

9 *Nonne hic eſt fabri filius?* Id eſt, Ioſeph, qui vt dicitur erat faber lignarius, & ipſe putabatur eius filius, vt habetur Lucæ tertio.

10 *Et fratres eius Iacobus & Ioſeph & Simon & Iudas, &c.* Dicuntur autem fratres Chriſti, quia erant eius cognati germani, non quia eſſent de Maria & Ioſeph poſt natiuitatem Chriſti generati, vt dicit Eluidius hæreticus, qui dicit Mariam eſſe cognitam à Ioſeph poſt natiuitatem Chriſti, ſed hoc ſupra improbatum eſt 1. cap. Sequitur. (Eluidij error)

11 *Vnde ergo.* Quaſi dicat ſi non habet exercitio vel ex genere, habet ergo ex dæmone. Et ideo ſequitur.

12 *Et ſcandalizabantur.* Attribuentes virtuti dæmonis quod debebat attribui virtuti diuinitatis.

13 *Ieſus autem dixit eis.* Quia inuidia magis eſt ad patriotas & ad propinquos quam ad extraneos. Cuius ratio eſt, quia inuidia eſt triſtitia de excellentia alterius inquantum apprehenditur, vt proprij boni diminutiua, excellentia autem alicuius diſtantis multum non apprehenditur, vt proprij boni diminutiua, propter quod inter artifices eiuſdem artis eſt magis inuidia, & eadem ratione inter compatriotas. Sequitur.

14 *Et non fecit uirtutes multas.* Quia erant indigni. Cauſa ſubditur.

15 *Propter incredulitatem illorum.* Non tamen nullas, quia ibi aliquas virtutes fecit, vt non haberent excuſationem de peccato ſuo videntes opera diuinitatis in eo.

CAP.

MORALITER.

ſauro ſuo noua. Theſaurus iſte eſt ſacra ſcriptura continens nouum & vetus Teſtamentum, quorum differentia ſecundum Auguſt. eſt timor & amor, ergo prædicator doctus de theſauro ſuo profert vetera quando prædicat terrentia, ad incuſſionem diuini timoris, & noua quando prædicat demulcentia, inducens ad amplexum diuini amoris.

7 *Vnde huic ſapientia hæc.* Hoc autem dicebant de Chriſto contemptibiliter propter paupertatem parentum, vnde ſubditur.

9 *Nonne hic eſt fabri filius?* Iſtis ſimiles ſunt illi qui doctrinam pauperum religioſorum contemnunt & diuitum venerantur, ſecundum illud Eccleſ. decimo tertio. d. *Diues locutus eſt & omnes tacuerunt, & uerbum illius uſque ad nubes perducent, pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic.*

MORA-

CAP. XIIII.

A IN illo tempore audiuit Herodes. Lucas vero ita. Audiuit Herodes te. omnia, quæ fiebant ab eo, & hęſitabat, eo qđ diceretur a quibuſdam, quod Ioãnes reſurrexit, a quibuſdã vero quia Elias apparuit. Quod ergo ait. *Hic eſt Ioannes.* Vel confirmatus quorundam ſententia poſt hęſitionem dixit, vel adhuc dubius, hęc enim verba ad vtrũque ſe habent.

Luc.9.a. Luc.4.a. Ioan.4.f. 1.ti.c. Pau. lanisse de immortalita te animæ lo- quẽtiũ opinio

Hom.49. * Chryſoſtomus. Vide quam magna ſit virtus. Nam & defunctum Ioannem Herodes formidauit, & de reſurrectione philoſophatur.

† alligauerat.

† 26. diſt. c. var

B b *Et ait.* Nota inuidiã Iudæorum. Hic alienigena dicit reſurrexiſſe Ioannem, qui nullum ſignum fecit. Illi Ieſum tot virtutibus approbatum nõ reſurrexiſſe contendunt.

† Cũ autẽ age- rent natalitia.

c *Et ideo.* Senſerunt enim quod maioris virtutis ſunt futuri ſancti a mortuis reſurgentes, quam fragili carne grauati.

d *Herodes enim.* Quia dixit de opinione reſurrectionis cum nihil de morte dixiſſet, reuertitur, & narrat qualiter, & curobierit. Herodes iſte, & Philippus fratres fuerunt filij Herodis, ſub quo dominus fugit in Aegyptum.

e *Herodiadem vxorem.* Herodias filia Arethæ regis quam ipſe pater tulit Philippo, & in dolorem eius dedit Herodi inimico illius.

f *Non licet.* Herodes forſitan legem Iudæorum tenebat, & ideo Ioannes eum ab adulterio prohibebat.

C g *Timuit populum.* Populum timebat, ſed amor ſuperabat, pro quo, Deum poſtponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differt, ſed voluntatem non aufert, vnde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando ſuſpendit a crimine.

h *Die autem.* * Hieronymus. Nullum alium inuenimus obſeruaſſe diem natalis ſui, niſi Herodem & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, eſſet vna natiuitas.

CAP. XIIII.

a IN illo tempore, audiuid herodes tetrar 1
cha famam Ieſu, & ait † pueris ſuis: † 2
b Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit a 3
mortuis, & ideo virtutes operantur in
c eo Herodes enim † tenuit Ioannem, & 4
d † alligauit eum, & † poſuit in carcerem
propter Herodiadem vxorem fratris,
e ... libus populi. Fratre adhuc uiuente. mortuo eo. m non prohibebat lex.
ſui. Dicebat enim illi Ioãnes. † Non licet tibi habere eam Et
f a Facile a iuſtitia deuiat qui non habet Deum in cauſis.
volens illum occidere, timuit populum, quia ſicut prophetã
g a Non tantum populus, ſed & Herodes.
eum habebant. † Die autem natalis Herodis, ſaltauit filia 5
h Triclinio.
Herodiadis in medio, & placuit Herodi. † Vnde cum 6
i iuramento pollicitus eſt ei dare quodcum que poſtulaſſet 7

i *Cum iuramento.* Ad hoc forte iurauit vt occaſionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat ſpontaneus. Nõ enim hoc impleſſet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante feciſſet, ſi excuſabiliter poſſet.

D Beda. Si quid nos forte incaute iuraſſe contigerit, quod obſeruatum ſcilicet peiorem vertatur in exitum, libere illud conſilio ſalubriori mutandum nouerimus, ac magis iſtante neceſſitate periurandum nobis, quam pro vitando piurio in aliud crimẽ grauius eſſe diuertendum. *Denique iurauit per dominum Dauid occidere Nabal virum ſtultum & impium, atque omnia quæ ad illum pertinerent demoliri*, ſed ad primam interceſſionẽ Abigail feminę prudẽtis mox remiſit minas, reuocauit enſẽ in vaginã, nec aliquid culpę ſe tali periurio contraxiſſe doluit.

E Iſidorus. Non eſt conſeruandum ſacramentum quo malum, incaute promittitur, velut ſi quiſpiam adulteræ perpetuam cum ea manendi fidem polliceatur, tolerabilius enim eſt non implere ſacramentum, quam manere in ſtupro.

Con-

g. Timuit

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

1 IN illo tempore. *Poſita promulgatione euangelij per parabolas, hic ponitur huius promulgationis confirmatio. Et hoc ex duobus. Primo ex fama nominis. Secundo ex eius miraculis, ibi* Quod cum audiſſet Ieſus. *Prima in duas, quia primo oſtendit famam ipſius Chriſti. Secundo, ex hoc incidentaliter narrat mortem Ioannis, ibi.* Herodes enim. *Circa primũ aduertendum, quod miracula Chriſti fuerunt intantum euidentia, quod non ſolum fama eius fuit inter vulgares homines, ſed inter magnas perſonas, & principes. Et hoc eſt quod dicit.*

2 Audiuit Herodes. *Dicitur autem tetrarcha, quia habebat quartam partem regni Iudææ. Mortuo enim Herode Aſcalonita qui interfecit innocentes, diuiſum eſt regnum eius in duas medietates, ita quod Archelaus filius eius habuit medietatem, vt ſupra dictum eſt. 2. ca. Alia autem medietas diuiſa fuit in duas partes, & vna data eſt Herodi, & altera Philippo, qui erant iuniores. Et ideo dicitur Tetrarcha, a quarta parte regni, a tetras quod eſt quatuor, & archon quod eſt princeps, quia principabatur in quarta parte, non tamen dicebatur rex, quia Romani abſtulerant a Iudæis nomen regium ad frangendum eorum ſuperbiam, Vnde dixerunt coram Pilato Ioan. 19. c.* Non habemus regem niſi Ceſarem. *Sequitur.*

3 Hic eſt Ioan. Baptiſta. *Opinio enim omnium loquentium de immortalitate animæ, & reſurrectione fuit, quod poſt reſurrectionem homo ſit excellentioris virtutis quam ante, & ideo licet Ioannes Baptiſta in vita ſua non feciſſet miracula, tamen Herodes credens eum ſurrexiſſe a mortuis aſſerebat eum facere miracula.*

4 Herodes enim. *Quia fecerat mentionem de morte Ioãnis, ideo hic incidentaliter oſtendit modum mortis. Et diuiditur in duas, quia primo oſtendit interfectionis eius cauſam. Et ſecundo modũ & ordinẽ, ibi.* Die autem natalis. *Cauſa autem fuit iſta, quia Herodias, quæ fuit filia Ariſtobili, & ſoror Herodis* Agrippæ, *& neptis huius Herodis, & Philippi fratris ſui, ſecundum quod dicit Ioſephus, & magiſter in hiſtoriis, fuit coniuncta matrimonialiter Philippo fratri Herodis, quia hoc erat licitum ſecundum legem. Ipſam autem adamauit Herodes amore illicito, & ideo eam abſtulit fraudulenter fratri ſuo, de voluntate tamẽ ipſius Herodiades, & hoc erat ei illicitum, vt viuente eius fratre haberet eius vxorem. Ioannes autem vir ſanctus & iuſtus de hoc arguebat Herodem, propter quod ab eodem captus eſt & incarceratus, quia non audebat eum interficere, ne ſeditionem populi excitaret contra ſe, quia omnes reputabant Ioannem ſanctum prophetam.*

5 Die autem nat. *Hic ponitur modus mortis ipſius. Herodias. n. timens ne ad prædicationem Ioannis Herodes peniteret, & ipſam fratri redderet, & per conſequens cum priori marito a quo receſſerat cum periculo remaneret, ideo excogitauit modum quomodo interficaretur Ioannes abſque ſeditione populi, & eiuſdem doli Herodes conſcius fuit, vt videbitur. Et hoc eſt quod dicitur.* Die autem natalis. *Iſta erat conſuetudo apud antiquos, quod principes ſolemnizabant diem ſuæ natiuitatis, & diem etiam natalis imperij ſui, in quo ſcilicet coronabantur. In illo ergo feſto.*

6 Saltauit filia Herodiadis *ideſt, tripudiauit, & hoc fuit, ex diſpoſitione matris & ipſius Herodis.*

7 Vnde cum iuramento pollicitus eſt ei, &c.

At

MORALITER.

1 *In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha* famam; *&c.* Sequitur

3 *Hic eſt Ioannes.* Omnes credentes reſurrectionem mortuorum. dixerunt eos fore maioris virtutis poſt reſurrectionem quam ante. Per quod moraliter ſignificatur, quod reſurgentes de morte culpæ maiora virtutum opera debent facere quam ante, vt ſic oſtendant ſe Deo gratos de ſua reſurrectione.

† *Dicebat enim.* Non omittens dicere veritatem propter poteſtatem Herodis, nec propter inſidiationem Herodiadis. Et in hoc dedit exemplum prædicatoribus euangelij, vt propter talia non omittant conſtantiam veritatem prædicandi.

5 *Die autem natalis.* Per hoc quod in conuiuio Ioannes præcipitur decollari ad ſaltatricis petitionem, & ſuæ matris adulteræ monitionem, oſtenditur quod multa fiunt propter crapulam, & mulierum malitiam. Eccl. 19. a. Vinum, & mulieres apoſtatare faciunt etiam ſapientes.

Quod

a *Contriſtatus.* Vt diſcumbentibus videbatur. Talis quippe erat triſtitia Herodis qualis pęnitentia videlicet Pharaonis.

b *Et decolla.* Minutus eſt Iohannes capite, exaltatus eſt in cruce Chriſtus, quia illius fama decreuit, iſtius creuit. vnde. *Illum oportet creſcere, me autem minui.* In trũcato capite Ioannis, oſtenduntur Iudæi Chriſtum (qui eſt caput omnium prophetarum) perdidiſſe.

MORALITER Mors Ioannis finẽ ſignificat legis, qua finita merito migratur ad Chriſtum, qui eſt finis legis ad iuſtitiam omni credenti.

⁂ Ambroſius. Turpe quod regnũ pro ſaluatione promittitur, crudele qđ mors prophetę pro iuſiurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali ſacramento periurium fuiſſet, ſi tamẽ periurium dici poſſit, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deieratus inter ſaltantium choros promiſerat.

a Timente, ne Herodes, aliquando cum fratre ſuo conueneri**t**.

ab eo. At illa præmonita a matre ſua, da mihi inquit hic in di- 1

a Vt ſimulator oſtendit, in quo ſe reum innuit. Triſtitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente.

a ſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt rex, propter 2

a Sub occaſione pietatis impius fuit dum iuramento ſcelus excuſat. Alias iuramento. b Vt omnes fierent conſortes ſceleris.

iuſiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iuſſit

In Paſcalibus diebus.

b dari. Miſitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum 3

eſt caput eius in diſco, & datum eſt puellæ, & illa attulit matri

a Vt habeat in poteſtate linguam, quæ illicitas nuptias arguit.

c ſuæ. Et accedentes diſcipuli eius, tulerunt corpus eius, & ſepe 4

a Quod Ioannes paſſus eſt,

lierũt illud, & venientes nunciauerunt Ieſu. Quod cum audiſſet 5 6

d e Ieſus, ſeceſſit inde in nauicula in locum deſertum ſeorſum. Et cum 7 8

a Cum prædicatio Chriſti fieret in gentibus, multitudo credidit in eum. Vt mentis ardorem oſtenderent.

audiſſent turbæ, ſecutę ſunt eum pedeſtres de ciuitatib. Et exiens 9

Amauit. a Magna retributio laboris eorum.

f vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & curauit lãguidos eorũ 10

* Hieronymus. Legimus in Romana hiſtoria Flaminium ducem Romanorum, quod accubanti iuxta ſe meretriculæ, quæ nunquam vidiſſe ſe diceret hominem decollatum, acenſus ſit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, a Cenſoribus pulſum curia, quod epulas ſanguini commiſcuerit.

* Gregorius. Deus ſuos ſic premit in infimis, quia videt quomodo muneret in ſummis. Hinc ergo vnuſquiſque colligat, quid illi ſint paſſuri quos reprobat, ſi ſic cruciat quos amat.

c *Et ſepelierunt.* Ioannes apud Sebaſtem occiſus, apud Macherunta ſepultus eſt. Narrat Ioſephus vinctum Ioannem in caſtellũ Macherontam adductum, ibique truncatũ. Et eccleſiaſtica hiſtoria ſepultum eum in Sebaſte vrbe Paleſtinę, quę quõdam Samaria dicta fuerat, & a tempore Iuliani principis Paganos inuidentes Chriſtianis, qui ſepulchrum eius pia ſollicitudine frequentabant, inuaſiſſe monumentum, oſſa diſperſiſſe per campos, & rurſum collecta igne cremaſſe, ac denuo diſperſiſſe. Affuerunt tunc temporis ibidem de Ieroſolymis monachi, qui mixti Paganis oſſa legentes, maximã eorum partem congregauerunt, & ad patrem ſuum Ieroſolymam detulerunt, at ille, miſit ea beato Athanaſio Alexandriæ epiſcopo, ibique ſeruata vſque ad tempora Theophili eiuſdem vrbis epiſcopi.

Ioannes figuram legis tenet. Herodes ſignificat populũ Iudaicũ, qui ſibi velut vxorem Gentilis populi de eodem parente progeniti ſociauit infidelitatem. Quod quia vetat Ioannes tanquam lex clauſa tenetur, & vocem dare non permittitur. Ad vtimum in natali Herodis, id eſt, in expletiõe naturalis voluptatis ſaltat filia. i. exultat praua voluntas ex infidelitate orta. Et poſtulat addi ad delitias ſuas caput Ioannis. i. auferri Chriſtum de intellectu legis, & per filiam defertur matri, quia per prauam voluntatem ſatisfit infidelitati Quo facto diſcipuli Ioannis. i. auditores legis corpus Ioannis ſepeliunt, id eſt, carnales in ſe obſeruantias extinguunt, & ſic a lege ad euangelium venientes, verbi Dei auditores ſolliciti fiunt.

d *Quod cum audiſſet Ieſus.* Poſtquam apud Iudæos lex, & propheta caput perdit, & vocem, Ieſus tranſit ad deſertum eccleſiæ locum, quæ ante non habebat virum.

e *Seceſſit.* Non fugit timore, ſed ſeceſſit parcens inimicis ne homicidium homicidio iungerent, dans exemplum vitandæ temeritatis. *Vel ſeceſſit.* vt probaret fidem credentium, vnde. *Et cum audiſſent turbæ, &c.*

f *Pedeſtres, &c.* Proprio labore, vt ardorem mentis oſtenderent. Relinquunt ciuitates, id eſt, priſtinas conuerſationes. Habent voluntatem, ſed non vires perueniendi. Ideo Ieſus obuiam exit, & miſertus curat, vt plena fides ſtatim premium habeat. Ecce quantũ delectatur deuotione credentium.

☞ *Veſpere*

NICOLAVS DE LYRA.

1 At illa præmonita a matre ſua. *Petiuit caput Ioannis.*

2 Et contriſtatus eſt rex. *Hoc tantum fuit ſecundum apparẽtiam ad reprimendum populi ſeditionem. Quod patet primo, quia voluit eũ, primo occidere, ſed retardatus fuit tantum ex populi timore. Secundo, quia ſi vellet eum viuere, non interfeciſſet eum propter iuramentum quia in promiſſione facta in generali etiam cum iuramento non intelligatur aliquid illicitum ſub obligatione cadere, cuiuſmodi erat interfectio Ioannis. Tertio, quia non eſt veriſimile, quod propter ſaltationẽ vnius puellæ promiſiſſet ſub iuramento etiam medietatem regni ſui dare. vt habetur Marc. 6. Et ideo credendum eſt, quod totum fuit ficticium vt haberet occaſionem apparentem interficiendi Ioannem. Ita enim ardebat libidine in Herodiadem, quod voluit fingere tantam malitiam. Et ideo quod ſequitur.* Et contriſtatus eſt rex propter iuſiur. *Totum eſt intelligendum ſecundum apparentiam, ad reprimendum populi ſeditionem, Et eodem modo exponendum eſt de iſta materia, quod dicitur Mar: 6. ſequitur.*

3 Et allatum eſt caput eius. *Primo enim allatum eſt in præſentia Herodis. Poſtea in Ieruſalem. Et poſt in Aquitaniam apud Eugoliſtium, nunc autem dicitur eſſe Ambianis.*

4 Et accedentes diſcipuli eius tulerunt corpus eius. *ſcilicet, de carcere.*

5 Et ſepelierunt illud. *Scilicet, in Sebaſte ciuitate, quæ antiquitus Samaria dicebatur.*

6 Quod cum audiſſet Ieſus. *Hic ponitur confirmatio prædictæ doctrinæ ex Chriſti miraculis. Et hoc quadrupliciter. Primo, ex ſanatione languoris multiplicis. Secundo, in multiplicatione panis, ibi. Veſpere autem facto. Tertio, in calcatione maris, ibi. Et ſtatim impulit. Quarto in ſanatione infirmorum ad tactum ſuæ veſtis, ibi: & cum transfretaſſet. In prima parte dicitur ſic.* Quod cum audiſſet Ieſus. *ſcilicet, mortem Ioannis propter doctrinam veritatis.*

7 Seceſſit inde. *Non timens mortem, ſed vt oſtenderet, quod aliquando eſt cedendum malitiæ humanæ.*

8 In locum deſertum. *Vt daret prædicatoribus verbi diuini exemplum aliquando recedendi a turbis, et redire ad locum ſolitarium, ad corrigendum proprios defectus, qui contrahuntur ex conuerſatione cum hominibus, & ad vacandum orationi, vt ibi prædicator hauriat quod poſtea populis effundat.*

9 Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres. *Ex quo patet quod pauperes ſequebantur Chriſtum equos non habentes. Sequitur.*

10 Et curauit languidos eorum. *In quo verbo miracula multa includit, quia nomine languoris intelligitur omnis infirmitas.*

Veſpere.

MORALITER.

6 *Quod cum audiuiſſet Ieſus, ſeceſſit inde in nauicula.* Non propter timorem Herodis, ſed vt oſtenderet, quod aliquando dãdus eſt iræ locus, & condeſcẽdens fidelibus infirmis qui fugituri erant tempore perſecutionis.

9 *Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de ciuitatibus.* Adhuc populares, & pedeſtres magis vadunt ad ſermones quam diuites, & equeſtres.

Veſpere

A a *Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum.* Recedit Ieſus de Iudæa, vadit in deſertum, turbæ ſequuntur, quibus obuiat, & curat Hoc non mane vel meridie, ſed veſpere quando ſol iuſtitiæ occubuit, finis mundi appropinquauit.

Homil.50. in Matth. ✱ Chryſoſtomus. Cibaturus eos dominus expectat rogari quaſi vbique prior non inſiliens ad miracula, ſed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit, venerabantur enim eum, & neque famis ſenſum accipiebant amore inſtantię. Sed nec diſcipuli dicunt, ciba eos, ſed dicunt, *Deſertus eſt locus.* Quod enim videbatur Iudæis in eremo eſſe miraculum, cum dicerent, *Nunquid poteſt parare menſam in deſerto?* hoc, & per opera oſtendit.

ſupra.10.a. b *Diſcipuli eius.* Carnales, & de futuro miraculo refectionis ignari quibus dictũ erat in viam gentium ne abieritis.

a Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, di- 1
(a Tanto tempora idololatræ fuerunt)
b centes. Deſertus eſt locus & hora iam præteriit. Dimitte tur- 2
(a Ideſt a ſuis phanſæis emant ſibi eſcam)
c bas, vt euntes in caſtella emant ſibi eſcas. Ieſus autem dixit
(a Vt aliunde quærant cum ego ſum panis.)
eis. Non habent neceſſe ire, date illis vos manducare. Reſpõ-
d derunt ei. Non habemus hic, niſi quinque panes, & duos pi- 3
(Legis intellectum ad me referte.)
e ſces. Qui ait eis. Afferte mihi illos huc. Et cum iuſſiſſet tur- 4
(a Studio continentiæ calcata carne.)
bam diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus, &
(a Vt nos ſurſum habere corda doceret. b Integri non in tot diuiderentur.)
f duobus piſcibus, aſpiciens in cœlum benedixit, & fregit, &
(a Qui prius apoſtolis dederat ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, quæ per miniſterium apoſtolorum alijs exponuntur.)
g dedit diſcipulis ſuis panes, diſcipuli autem dederunt turbis. 5
(a Intellexerunt. Edent pauperes & ſaturabuntur.)
h Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et tulerunt 6
reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.
i k Manducantium autem fuit numerus quinque milia vi-

B Iſa.40.d. Myſtice Faſtidiunt Iudæi gentes recipi, & murmurant: quorum voce vtitur Iſaias. *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ.* Iterũ *Omnes gentes quaſi non ſint, ſed ſunt coram eo.* Sed dominus per apoſtolos reficere decreuit vnde ſubdit. Ieſus autem, &c.

c *Dimitte turbas.* Diu eſt quod idola ſequitur, ideoque non eſt a nobis paſcenda pane verbi Dei. *Dimitte turbas.* His Marcus & Lucas conſentiunt, hoc prętermiſſo, non habent neceſſe ire. Ioannes ait, pro ſpectis turbis dominum quęſiuiſſe a Philippo tentando. *Vnde ememus panes vt man. hi.* Intelligitur ergo diſcipulos prius rogaſſe, vt dimitteret turbas. Poſt hęc vero verba dominum inſpexiſſe multitudinem, & dixiſſe Philippo quod Ioannes memorat, & iſti prætermittunt. Deinde quod Philippus apud Ioannem reſpondet, hoc Marcus a diſcipulis eſſe reſponſum commemorat, volens hoc intelligi ex ore cęterorum Philippum reſpondiſſe. (Ioan.6.a. Ioan.6.a. Mar.6.c.)

d *Date illis.* Prouocat ad dandum, vt illis ſe non habere teſtantibus notior ſit magnitudo ſigni, vbi etiam innuit, quod per eos ſunt paſcenda ieiuna corda.

e *Quinque panes, & duos piſces.* Per quinq; panes, & duos piſces, totum vetus teſtamentum ſignificatur. Per quinq; panes, quinque libri Moſi, qui bene hordeacei, qui cibus eſt iumentorum. rudibus enim aſpera & groſſa danda. Animalis enim homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei: intus tamen latet medulla ſuauiſſimi ſenſus. Per duos piſces prophetæ, & pſalmi: vnde, & poſt reſurrectionem ait. Quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis plurimis de me. (1.Cor.1.d. Luc.24.f.)

C Diſcubuere autem alii quinquageni, alii centeni. Diuerſi diſcubitus, diuerſi ſunt eccleſiarũ conuentus, qui vnam faciũt catholicam. Iubilei requies, quinquagenarij myſterio cõtinetur. Quinquagenarius bis ductus centũ facit, quia prius a malis actibus quieſcitur, vt poſt animia plenius quieſcat in cogitatione. Quidã igitur quinquageni, quia quidam ſunt qui a malis actibus habent requiem. Quidã centeni, quia ſunt p a malis actibus, & prauis cogitationibus habent requiem mentis. D

lib.de pædagog. ✱ CLEMENS ALEX frugalitatẽ ac tenuitatem mihi quoque videtur dominus ſignificare cũ panes benedixit, & aſſos piſces, cibi non minus exquiſiti pulchrum exemplar adducens.

f *Acceptis quinq. &c.* Accepit quinque panes, non nouos creauit, quia veniens in carne non alia quã prædicta erant præcauit, & opere impleuit.

g *Benedixit.* Cum aperiens ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, dono internæ E ſuauitatis multiplicauit. Fregit cum myſteria legis in medium protulit.

✱ Lactantius. Frangebat igitur ipſe panem minutatim, carnemque piſcium comminuebat, & vtraque in manibus eius augebantur.

✱ Hilarius. Non autem quinque panes multiplicantur in plures, ſed fragmentis fragmenta ſuccedunt. Creſcit deinde materies, neſcio vtrum in menſarum loco, aut in ſumentium manibus.

h *Dedit diſcipulis.* ✱ Hilarius. Dantur Apoſtolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus fuerat crediturorum. Nam ſicut in libro Actuum continetur ex Iſrael populi infinitate virorum quinque millia crediderunt.

i *Reliquias.* Secretiora quæ a rudibus capi nequeunt, non ſũt negligenter habenda, ſed a duodecim apoſtolis qui per cophinos duodecim ſignificatur, & ab eorum ſucceſſoribus diligenter inquirenda. Cophinis ſeruilia opera geruntur, & deus infirma mundi elegit, vt confundat fortia.

✱ Tertul. Panis noſtri aliquid decuti in terrã anxie patimur

K *Quinque mi.* Pro quinq; ſenſibus corporis. hi ſunt qui in ſeculari habitu exterioribus recte vti nouerũt. Hic qnq; panibus. i. legalibus præceptis ad huc neceſſe eſt vt inſtituant. Nã qui mundo integre renunciant: quatuor milia ſunt, & ſeptẽ panibus id eſt euangelica perfectione ſublimes, & ſpirituali gratia reficiuntur. Quod alibi narratur: Hoc miraculũ panũ ſcripturus Ioãnes prætermiſit, quia proximũ erat Paſcha dies feſtus Iudæorũ. Matthæus verò & Marcus hoc mox occiſo F Ioan-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Veſpere autem facto. *Hic conſequenter ponitur ſecundum miraculum de multiplicatione panis.* Dicit ergo Veſpere autem facto *Ex quo patet deuotio populi ad Chriſtum, quia nec propter noctem imminentem recedebant ab eo. Sequitur.*

2 Et hora iam præteriit, dimitte turbas vt eun. *Redeundi ſcilicet ad propria, & quieſcendi. Sequitur.*

3 Date illis vos man. *Ioannis. 6. a. dicitur quod petiuit a Philippo, vnde ememus panes? Et hoc eſt verum, quia primo interrogauit eum tentans eum, quia ſciebat quid eſſet facturus, vt ib idem dicitur Et poſtea dixit illis quod hic ponitur.* 4 Et cum iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum. *Id eſt ſuper herbam agri.*

5 Aſpiciens in cœlum benedixit. *in quo dedit exemplum ante comeſtionem ad laudem dei benedicere cibum.*

6 Et manducauerunt. *Ex quo patet, quod panes fuerunt multiplicati inter manus ipſius. quia ex tam modico cibo non potuiſſet tam magna multitudo ſaturari, nec tantæ reliquiæ remanere, quia plus remanſit quam a principio fuerit. De modo autem multiplicationis eſt dubitatio inter doctores, quia non determinatur in litera. Dicunt enim aliqui quod hoc fuit ſine additione alicuius materiæ ſicut de coſta Adæ formatum eſt corpus mulieris. Sicut enim deus poteſt de nihilo aliqui facere, ita modicum corpus in magnum conuertere ſine additione materiæ Alij autem dicũt, quod hoc fuit p conuerſionem alicuius materię præexiſtentis, vt aeris vel huiuſmodi in ſubſtantiam panis, & piſcis, & hoc videtur Aug. ſentire ſuper Ioan. 6. ca. dicens, inde multiplicauit quinque panes, vnde ex paucis granis creat ſegetes. Certum eſt autem, quod ſegetes creantur ex conuerſione materiæ præexiſtentis in ſegetem.* Et

MORALITER.

9 *Veſpere autem facto acceſſerunt diſcipuli eius dicentes. Deſertus eſt locus, & hora iam.* Per hoc autem quod pauit eos corporaliter ſignificatur, quod prælati, & curati debent ſubditos paſcere verbo doctrinæ & ſacramento euchariſtiæ, vnde & Ioannes euangeliſta deſcribens hoc miraculum præmittit, qđ prope erat paſca Iudæorum, in quo fideles paſcuntur euchariſtia. Et

Ioãne commemorant factum. Vnde colligitur Ioannem imminente eadem feſtiuitate fuiſſe decollatum, & anno ſequẽte cum denuo Paſcha rediret, myſterium dominicę paſſionis eſſe completum.

a *Exceptis mulieribus & paruu.* Sexus fragilis & minor ętas sũt numero indigni. Significat infirmos in fide nondũ idoneos pugnæ.

b *Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos.* Quia vt ait Ioannes venturi erant vt facerent eum regem, qui miraculum panum viderãt, quos fugit, docẽs nos fugere de bonis noſtris fauorem. Crucifixioribus vero promptus occurrit, vt parati ſimus ad aduerſa, cauti ad blanda, pro quibus ne nos emolliant oremus.

B

c *Præcedere eum trans fretum, donec dimitteret tur.* Quo præcederent Marcus oſtendit ad Bethſaidam, quæ eſt in Galilęa ciuitas Andreæ & Petri, & Philippi, prope ſtagnum Genezareth, quod dicitur & Mare Galileæ, dicitur & Tyberiadis, a ciuitate Tyberiade. Sed quomodo dicit Marcus peracto miraculo panũ iſſe ad Bethſaidam cum Lucas dicat hoc ipſum factum eſſe in locis Bethſaidæ? Sed Lucas ait in deſertis locis non vicinis ciuitati, tamen pertinentibus ad eã. Marcus de ipſis confinib. ciuitatis. Vnde Lucas nõ dicit in deſertum locum qui eſt Bethſaida, ſed qui eſt Bethſaidę. Ioannes autem dicit mãducaſſe panem iuxta Tyberiadem, & inde diſcipulos veniſſe trans mare in Capharnaum, quæ ambæ ſunt ciuitates in Galilæa.

d *Aſcendit.* Pauit turbam vt Deus, aſcendit orare, vt homo. Non quod omnia non habens in poteſtate, ſed vt formã hominis impleret. In hoc officium pietatis eſt, ſequitur inſigne poteſtatis miraculum.

C

e *Veſpere autem.* Merito dicitur hęc tẽpeſtas eſſe in ueſpere, quia dũ eccleſia in tribulatione eſt, dicitur eſſe quaſi in nocte,

a virorum exceptis mulieribus & paruulis. † Et ſtatim † com- 1
b pulit Ieſus diſcipulos aſcendere in nauiculã: & præcedere
c eum trans fretum, donec dimitteret turbas. † Et dimiſſa tur-

a Sic qui bene orat mentem ſurſum a terrenis eleuat. ¶ Non pro ſe ſed pro nobis. b Nocte tribulationis appropinquante diſſimulat opem ferre.

d ba aſcendit in montem ſolus orare. Veſpere autem facto ſo

a Dum Ieſus abierat. b ¶ Significat labores eccleſiæ in hoc ſeculo dum tendit ad patriam.

e f lus erat ibi. † Nauicula autem in medio mari iactabatur flu- 2

a Malorum ſpirituum flatus.

g ctibus. Erat enim cõtrarius ventus. quarta autem vigilia no 3

¶ Etſi pondus carnis habens. ¶ Comprimens preſſuras ſeculi.

h ctis, venit ad eos ambulans ſupra mare † Et videntes eum * 4
i ſupra mare ambulantem, turbati ſunt, dicentes: quia phan- 5

a Magni timoris iudicium eſt confuſus clamor & incerta vox. ¶ Quia prope eſt omnibus timentibus eum. 6

taſma eſt. Et præ timore clamauerunt. Statimque Ieſus lo- 7

a Contra deſperationem. ¶ Non phantaſma.

k quutus eſt eis, dicens: Habete fiduciam, ego ſum no-

a Quia vtique ardentiſſimæ fidei eſt. ¶ In perſona præſentis eccleſiæ & laborantis.

l lite timere. Reſpondens autem Petrus dixit, domine, ſi tu 8

a In tua iuſſione num aquæ ſolidæ & corpus leue contra naturam.

es, iube me venire ad te ſuper aquas. At ipſe ait: Veni.

D

cte, & Sol iuſtitiæ ſe abſcondiſſe videtur.

f *Nauicula autem.* Nauis in medio Mari, ſolus Ieſus in terra, quia aliquando ita eſt eccleſia non mõ afflicta, ſed & fœdata vt prorſus videat derelicta a Deo, ſed Deus eam non relinquit. vnde Marcus ait. *Vidit eos laborantes remigando* Etſi non pſens, & ſi differt tñ videt & corroborat. Mar.6.f.

Mar.6.f. iuſſit.

g *Quarta autem.* Tota nocte periclitantur, quia cũ ſe homo conſiderat, nihil inuenit niſi tenebras anguſtiarum & æſtus hoſtium. Sed quarta uigilia dominus uenit, ideſt, iam diluculo, cum mentem ad præſidiũ Dei erigit quaſi inter tenebras ortum luciferi videt, qui diem nunciat. Lucifer ad plus tres horas noctis, ideſt, totam vigiliam matutinam illuminat adeſt dominus qui ſopitis periculis protegit. Luc.5.c. & 6.b. Mar.6.g. discipuli.

E

h *Venit ad eos.* Marcus ait: volens præterire eos, pro quib. tamen liberandis venit. Quod fit ut ad horam turbati, ſed mox liberati amplius ſtupeant, & gratias agant, quod idem ſæpe fit in paſſionibus ſanctorum.

i *Et videntes, &c.* Quia ſępe fit, vt cum aliqua ſubito diutinæ tribulationis oritur ſedatio, non ſtatim credatur uera liberatio. Ideoque permanente priori formidine intenſa, ad liberationem dirigitur oratio.

✲ Dyoniſius Areopag. Vt ignoramus quomodo de virgine natus ſit, ita quomodo ſuper mare ambulauerit. Lib. de diuinis nominibus c.2

* Iuſtinus Martir. Non mutatione corporis in ſpiritum ambulauit dominus ſupra mare, ſed diuina ſua poteſtate fecit, ut ambulare poſſet mare, quod ambulare alioquin non pōt. Quæſt. 117 ad orthodoxos.

k *Ego ſum nolite timere.* Non ſupponit quis, quia ex voce ſibi nota poterant eum cognoſcere. Vel quia ipſe eſt qui dixit. Qui eſt miſit me ad uos. Exo.3.d.

l *Domine ſi tu es.* Si tu es ille liberator, iube me venire ad tuã imitationem ſuperando preſſuras.

F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſtatim, &c. *Hic ponitur tertium miraculum de calcatione maris, vt ſicut oſtenderat ſe dominum terræ in multiplicatione panis, ita oſtenderet ſe dominum maris. Dicit ergo.* Et ſtatim, &c. *Cauſa hic tacetur, ſed Io.6.b. habetur, quia turba quæ viderãt miraculum de multiplicatione panis, voluerunt venire, & facere eum regem, ipſe autẽ pręſciens præcepit diſcipulos ſuos vltra mare Galileæ transfretare, et ipſe ſolus fugit in montem, vt poſſet ibi patrem orare. Et in hoc dedit nobis exemplum humilitatis, quia quęſitus ad honorem fugit, ut hic habetur, quæſitus autem ad mortem vltro ſe obtulit, vt habetur Io.18.*

2 Nauicula autem in medio mari. *Ex quo inſinuatur, quod illi qui carent Chriſti ſocietate, exponuntur tentationibus. Sequitur.*

3 Quarta autem vigilia noctis venit, &c. *Iſta erat conſuetudo antiquitus in exercitib. quod nox in quatuor partes diuidebatur, & in qualibet parte diuerſi milites ſibi ſuccedentes vigilabant ad cuſtodiam dictã exercitus, quarta ergo vigilia eſt vltima pars noctis. Ex quo patet quod in tribus partibus pręcedentibus in periculo fuerant.*

4 Venit ad eos am. ſupra ma. *Ex periculo enim pręcedenti longo magis deſiderabant aduentum Chriſti.*

5 Et vi. eum, &c. tur. *Propter viſionem inſolitam.*

6 Dicentes, quia phantaſma eſt. *Ideſt, apparitio rei non exiſtentis.*

7 Et præ timore. *Timentes, ne eſſet apparitio alicuius ſpiritus maligni nocere volentis, & ideo Ieſus aſſecurauit eos dicens.* Ego ſum. *Sequitur.*

8 Reſpondens autem Pe. *In tantum deſiderabat ſocietatem Chriſti, quod nolebat expectare aduentum eius vſque ad nauem, ſed volebat occurrere ſupra aquam, oblitus præ amore Chriſti aquę periculum. Et in hoc apparuit maius miraculum, quia non ſolus Chriſtus virtute diuinitatis ſupra aquas ambulauit, ſed etiam Petrus eadem virtute ad ipſum venit.*

Videns

MORALITER.

1 *Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos, &c.* Per aſcenſionem in nauiculam ſignificatur promotio ad animarum curam quam nullus debet aſſumere niſi compulſus ſuperioris auctoritate. Hebræo. 5.a. Nec quiſquam aſſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.

† *Et dimiſſa turba aſcendit, &c.* Sicut dixerat ſupr. 6.a. Tu autem cũ oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito.

2 *Nauicula autem in medio ma.* Id eſt, eccleſia turbabatur perſequutionibus.

3 *Quarta autem vigilia noctis.* Permittit enim ſuos aliquãdo perturbari, ſed non debellari, faciens cum tentatione prouentum, vt poſſint ſuſtinere, vt dicitur. 1. Cor. 10.c.

8 *Reſpõdens autem Pe.* Per hoc autem quod timens cœpit ſubmergi, reprimitur aliquorum præſumptio, qui ardua petunt, in quibus deficiunt.

A a Et deſcendens. De humano deſperans adiutorio, mente calcat preſſuras, vt Ieſu ſit conformis.
b Ambulabat ſuper. Ecce homo ſuper aquas ambulat. Ne ergo dubites Chriſtum verum corpus eſſe, quia ſuper aquas ambulauit.

D f In terram Geneſar. Allego. Geneſar, interpretatur, ortus principium. Per Typum ergo apoſtolorum & nauis, intelligẽdũ eſt eccleſiam de perſequutionibus liberatam a Domino duci ad littus.i.quietem, vbi paradiſi reſtituetur hæreditas & primæ ſtolæ iocunditas.

Super mare ambulare fecit, vt oſtendat diuinam poteſtatẽ. Mergi facit, ne infirmitatẽ obliuiſcatur, ne putet ſe æqualem Deo, & ne ſuperbiat.
c Et cum cœpiſſet &c. Paululũ relinquitur tentationi, vt augeat fides, vt enim credidit ſe eius imperio poſſe fluctibus ſuſtentari, ſic dum mergitur, poſſe eius virtute
B ſaluari.
d Ceſſauit ventus. In quocumque Deus per gratiam adeſt, mox vniuerſa bella quieſcunt. († Mar.6.g.)
e Et adorauerũt, &c. Viſo ſigno filium Dei confitentur, cur ergo Arrius creaturam eſſe prædicat? († quotquot.)
C

Et deſcendens Petrus de nauicula ambulabat ſuper† aquam
(† Perſequutionem vehementem.)
a b vt veniret ad Ieſum. Videns vero ventum validum timuit. 1
Et cum cœpiſſet mergi, clamauit dicens, Domine ſaluum
(a Impendens auxilium, quia non eſt volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis. Sic nullus prædeſtinatus perit.)
c me fac. Et continuo Ieſus extendens manum apprehendit
(Quia vel parum timuit. a Ardebat fides ſed humana infirmitas in profundum trahit, in hoc ei oſtenditur, quod non dominio æqualis ſit.) 2
eum, & ait illi. Modicæ fidei, quare dubitaſti? Et cum aſcen- 3
(Nautæ & vectores.)
diſſet in nauiculam, ceſſauit ventus. qui autem in nauicula 4
d erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes. Vere filius 5
(a Ita nominatam a vicinia loci. Geneſar generans auram ex criſpantibus undis.)
e Dei es. Et cum tranſfretaſſent venerunt in terram Geneſar. 6
(a Alij rumore alij quoque facie.)
f † Et cum cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt in vni-
(a Magna fides, quod non contenti ſalute ſuorum ſed aliorum quærebant.)
uerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habẽtes, & rogabant eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tange-
g rent. Et † quicumque tetigerunt, ſalui facti ſunt. 7 8

g Fimbriam ve. &c. Ideſt, minimum mandatum, vel caro qua ad verbum Dei venimus, quẽ qui credendo tangit, ab omni morbo impietatis ſanatur. († aqu)
✻ Chryſoſt. Nos autem non ſolum fimbriam aut veſtimentum Chriſti habemus, ſed etiam corpus eius vt comedamus. Si ergo qui fimbriã veſtimenti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipſum ſumment. (Hom. Matt. E)
Vt ex veſte fimbria, ita ex ipſo virtus ſpiritus ſancti quæ apoſtolis data, ſalutem his qui tangunt, miniſtrat.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Videns vero ventum validum timuit. Permiſſus eſt autem Petrus ex timore ſubmergi, vt cognoſceret propriam fragilitatem, ſicut ex ſua ſaluatione cognouit Chriſti diuinitatem. Sequitur.
2 Mod. c. fi. In hoc n. apparuit paruitas, fidei in Petro, quia ex quo ad præceptum Dei ſuper aquas liquidas ambulauerat, de vento contrario timere non debebat.
3 Et cum aſcen. In hoc oſtendit ſe Chriſtus dominũ aeris, ſicut in deambulatione ſuper aquas oſtenderat ſe dominum maris.
4 Qui autem, & c. ado. Adoratione, ſcilicet, latriç quç ſoli Deo debetur.
5 Dicentes Vere filius Dei es. Dicitur vere, id eſt, non metaphorice, nec per adoptionẽ, ſicut ſancti, ſed proprie & eiuſdẽ naturæ.
6 Et cum transfre. Hic ponitur quartũ miraculum de curatione infirmitatũ ad tactũ ſuæ veſtis. Homines.n.terræ Geraſenorum prius cognouerãt eũ miracula facientẽ & dęmones eiicientem, vt habetur, ſup. 8.c. & ideo videntes eum cognouerũt, & adduxerũt ad eũ oẽs infirmos illius regionis, ſcientes, quod poterat eos curare & quia non poterant præ multitudine eum tangere. Ideo.
7 Rogabant eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Portabat enim Chriſtus veſtimẽtum factum ad modum Iudęorũ, quibus erat præceptum, vt in angulis palliorum fimbrias inſererẽt, vt ſup. habitum eſt. 9.c. Et illa erat pars veſtimenti, quæ poterat facilius tangi. ſequitur.
8 Et quicumque tetigerunt ſalui facti ſunt. i. corpore & mẽte, quia illos quos Chriſtus ſanabat corpore ſanabat & mẽte, ſecundum quod dicitur Io. 7. c. Totum hominem ſaluum fecit in ſabbato.

MORALITER.

4 Qui autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum. Quilibet enim recipiens beneficiũ, oſtendere ſe debet eſſe gratum.
6 Et cum transfretaſſent. Per hoc, quod curauit oẽs male habentes illius regionis, ſignatur quod prędicator euangelii dẽt curare languidos ſpiritualiter medicina prædicationis & ſanctę operationis: Vnde dicitur hic, quod tangentes fimbriam veſtimẽti Chriſti fuerunt ſanati. Tangere vero fimbriã veſtimenti prędicatoris eſt imitari veſtigia ſuæ perfectionis.

CAP. XV.

a Tunc acceſſerũt. Hoĩes Geneſar minus docti credunt, ſed qui ſapientes videntur ad pugnam veniunt. († Mar.7.b.)
✻ Chryſ. Euãgeliſta tẽpus deſignat, vt oſtendat ineffabilẽ illorum nequitiam nulli credentem. Tunc enim venerunt quando plurima ſigna operatus eſt, quando infirmos ex tactu fimbriæ curauerat. (hom. 52. in Matth.)
* Remig. Duabus de cauſis rephẽdunt. Et quia a Ieroſolymis venerant.i.a loco ſancto. Et quia ſeniores populi & legis doctores erant, & non ad diſcendum, ſed ad reprehendendum venerant.

CAP. XV.

a Tunc acceſſerũt ad eum † ab Ieroſolymis Scribæ & 1
(a Mira ſtultitia: filius Dei traditionibus hominum non eſt ſubiectus.)
Phariſęi, dicẽtes. † Quare diſcipuli tui trãſgrediunt († qu)

Non

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

1 Tunc acceſſerũt ad eum, &c. Superius poſita eſt publicatio legis euãgelicę inter Iudęos. Hic ponit eius pmulgatio tio q̃tũ ad gẽtiles. Et diuidit in duas partes, quia primo oñditur eccleſia gẽtiũ legitime fundata, Et ſecũdo Synagoga Iudęorũ iuſte reprobata vigeſimo capitu. Item prima in duas, quia

MORALITER.

1 Tunc acceſſerunt. Per ſcribas & Phariſęos multũ ſollicitos de munditia exteriori & modicũ de interiori, ſignificantur hypocritę falſi, arguentes frequẽter alios de modicis, cũ tamen ſint infecti grauibus peccatis. Propter quod eis dicitur ſupra ſeptimo. a. Quomodo dicis fratri tuo, frater, ſine vt eijciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo, &c.

Quare

A a *Non enim lauant.* Intus nihil arguũt, qui intus liuore polluti ſunt. In vanũ quidem ſua baptiſmata ſeruant, qui ſuorum cordium & corporum ſordes abluere negligunt.

b *Quare & vos.* Si vos mandata Dei contemnitis pp traditiones hominum, quare arguitis diſcipulos, qui mandata hominum dimittunt, vt ſcita Dei cuſtodiant?

* Chryſ. Chriſtus non excuſauit, ſed re accuſauit, demonſtrãs quoniam eum qui magna peccat, pro paruis peccatis aliorũ ſollicitum eſſe non oportet. Non dicit autẽ quod bene faciunt tranſgredientes, vt non det eis occaſionem calumniæ, neque tamen vituperat quod ab Apoſtolis factum eſt, ne approbet eorum traditiones. Neque rurſus accuſat ſeniores, quia tanquam iniuriam repuliſſent.

B

¶Non Dei.
a traditiones ſeniorum? Non.n. lauãt manus ſuas, cum pa-
b nẽ manducant. Ipſe aũt reſpondens, ait illis. quare & vos 1
tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem ve- 2
¶Imbecillitati conſulens. ã Dando neceſſaria.
c ſtram? Nam Deus dixit. † Honora patrem & matrem. Et 3 4
ã Debitis obſequiis parentes indignos iudicauerit. ¶Aeterna.
d qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos au- 5
e tem dicitis. Quicumque dixerit patri vel matri, † munus 6 7
¶Deo deuotum.
f quodcũque eſt ex me, tibi proderit, & non honorificabit 8
¶Ita.
patrem ſuũ aut matrem ſuã, & irritum feciſtis mãdatum 9 10

† Exo.20.b. Deut.5.b. Eccl.3.b.

† quidquid donis a me profectum erat.

c *Honora patrem.* Hieron. Honor in ſcripturis, non tantum in ſalutationib. & officijs deferendis, quãtum in eleemoſynis ac munerum oblatione ſentitur. Præceperat ergo Dominus, vel imbecillitates, vel ætates vel penurias parentum commemorans, vt filij honorarẽt etiam in vitę neceſſarijs miniſtrandis parentes ſuos.

C d *Vos au. dici.* Veſtra autẽ traditio contraria eſt. Hoc filios dicere parentibus compellitis, quod Deo oblaturus eram in tuos conſumo cibos, tibique prodeſt o pater, vt tu non cõſecrata comedere. Vel quod Deo offero, tibi ipſi prodeſt. D

Impietatẽ ſub nomine pietatis inducunt, qui docẽt quod oblatio domini, q. verus eſt pater, obſequijs parentum preferatur, & hoc pro lucris ſuis, vnde & patres ne ſacrilegii crimen incurrant Deo conſecrata deuitant, & egeſtate conficiuntur.

E e *Quicumque dixerit.* Scilicet, vita æterna dignus erit. Vel *dixerit.* i. dicere proderit.

f *Proderit.* Quaſi dicat, Non, imo ſacrilegus eſſes, ſi acciperes, quia Deo deuoui, *Vel, tibi proderit.* Si Deo dedero.

* Aug. Vel aliter, munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit, ideſt, munus quod offers cauſa mei, ad te iam pertinebit. Quibus verbis ſignificant filij, iam ſibi non neceſſe eſſe parentum pro filijs oblationem, quod ad eam ætatem peruenirent, vt poſſent iam ipſi offerre pro ſe. In hac ergo ætate conſtitutos, vt poſſent parentibus ſuis hoc dicere, cum hoc dixiſſent, negabant Phariſæi reos eſſe ſi parentibus nõ præſtarent honorem. F

Lib. de quæſt. euang ca.15

Bene

NICOLAVS DE LYRA.

quia primo fundatur eccleſia gentium in fide. Secundo, in moribus decimooctauo capitulo. Prima in duas quia primo reprobatur ſuperſtitio Iudaica in lege. Secundo declaratur in fide veritas euangelica, ſe. capit. Et tertio, confirmatur vtrumque duplici teſte in Chriſti transfiguratione. 17 cap. Præſens capitulum diuiditur in tres partes, quia primo recedit a Iudæis confutato prius errore eorum. Secundo, tranſit ad gentiles, cõmendato in eis, fidei amore, ibi. Egreſſus inde. Tertio reuertif ad Iudeos collato eis ampliori munere, ibi. Et cũ tráſiſſet. Hoc aũt factũ eſt, vt per Chriſti facta oñderet nobis quid futurũ eſſet in eccleſia, quia in aduẽtu Chriſti Iudęi pro maiori parte ſunt excęcati, & gẽtiũ populi illuminati, ſed iterũ Chriſtus in fine reuertef ad Iudęos, qñ conuertenf in fine mũdi. Prima in tres quia primo Chriſtus arguit Iudęos de falſa legis expoſitione. Secũdo, de apparẽti ſanctitate ibi. Hypocritę. Tertio, de vana ſuperſtitione, ibi. Audite & intelligite. Prima in duas, qa primo ponif Iudęorũ maligna interrogatio ad Chri deprehẽſionẽ. Secundo ponif eius rñſio vera ad eorũ cõfutationẽ, ibi. Ipſe aũt rñdẽs. Ad euidentiã primæ partis aduertẽdũ, q a tẽpore Moyſi de voluntate Dei cõſtituti ſũt 70. ſenes, ætate & moribus maturi, & ſciẽtia pditi ad regimen ipſius populi, & Moyſes erat ſup eos, ita qđ in vniuerſo erãt 71. vt habetur Nu. 11. Et ex illo tẽpore ſtatutũ eſt, quod tot eſſent ad regimẽ populi ordinati, & iſti dicebanf iudices ordinarij, quia per impoſitionẽ manus inſtituebanf, vt hř in gloſſis Hebraicis in multis locis, & iſti reſidebant in Ieruſalẽ, & ad eos fiebat recurſus de ciuitatib. in ambiguis & difficilib. & eorũ determinatio hẽbatur pro lege firma, quã non licebat tranſgredi, vt hř Deut. 28 Iſti ẽt ſtatuebant aliqua quæ pertinebãt ad regimen populi, & in ſtatutis eorũ erant aliqua quæ cadebãt ſub præcepto tanquã neceſſitatis, & aliqua ſub monitione tanquã cuiuſdã decẽtię & honeſtatis. De talib. aũt erat iſtud ſtatutũ q hic tangitur, videlicet quod accedentes ad menſam prius lauarent manus ſuas, veruntamen Phariſęi & ſcribæ intellectũ huius mandati volebant trahere ad quãdã falſitatẽ, videlicet q per hoc acquireretur quędã mundities ſpiritualis. Mouebanf aũt ad hoc, quia in lege aliquę immunditię per corporales oblationes dicebanf emẽdari. Et qa diſcipuli Chriſti aliqua q̃ non erãt neceſſaria, ſed magis cuiuſdã ſuperſtitionis inquãtum intellectus ſic trahebaf, non obſeruabant, quia Chriſtũ in diſcipulis ſuis arguebant tanquã contẽptorẽ doctrinæ ſeniorum, vt ſic redderent eum populo odioſum.

1 *Ipſe autem.* Hic ponitur Chriſti reſponſio vera ad ipſorũ confutationem, dicens.

2 *Quare & vos.* Non reſpondet dicendo, quod lotio manuũ quę fiebat ad honeſtatem eſſet mala, vel quod apoſtoli ipſam omittendo bene facerent, vt facit ad honeſtatem, licet bene facerent omittendo propter ſuperſtitionem, ſed quaſi clauum clauo retundendo dicit eos deficere, quia faciebant tranſgredi mandatũ domini propter mandatum hominum. Quod probat dicens.

3 *Nam Deus di.* Exo. 20.

4 *Honora pa. & ma.* Honor iſte non ſolummodo intelligif reuerentia, ſed & adminiſtratio neceſſariorũ, hãc aũt excludebat per ſuã doctrinã falſam, quia ſacerdotes qui erãt cupidi vt bona quæ eſſent adminiſtranda parentib. cõuerterentur in lucra eorũ dicebãt, q melius erat illa Deo offerre. Tũ quia eſt pater principalis & ſpiritualis. Tum quia licet per talẽ oblationẽ parentes ſuſtinerẽt detrimentũ corporale, cõſequebantur tamen bonũ ſpirituale inquantũ illud quod erat in eorũ neceſſitatẽ conuertendum, Deo offerebatur, & ex hoc ſequebatur qđ pręceptũ de honore parentũ inquantũ intelligitur in hoc adminiſtratio neceſſariorũ, euacuabaf per talẽ expoſitionẽ falſam. Et hoc eſt qđ dicit Saluator.

5 *Vos autem dicitis.* Falſo, ſcilicet, exponendo mandatum Dei.

6 *Quicumque dixerit patri, &c. quod eſt ex me.* Deo conſecratum ſcilicet, & oblatum.

7 *Tibi prode.* Magis ſupple quam ſi expenderes in neceſſitates tuas, & eſt conſtructio defectiua. & eſt ſenſus. *Quicumque dixe.* i. licite & bene põt dicere qđ dictũ eſt. Et impleuit præceptũ diuinum, & eſt dignus vita æterna, quod eſt falſum, quia ſecundum veritatem eſt tranſgreſſor præcepti. Et hoc eſt quod ſubditur.

8 *Et non honorifica. &c.* Illud quod erat ſibi debitum ſubtrahendo.

9 *Et irritum feci.* Vos ſacerdotes & Phariſæi.

10 *Mandatum Dei.* Ad maiorẽ intellectũ conſiderandum quod pater per ſe tenetur prouidere filiis, quia eſt cauſa eorũ quantũ ad eſſe, & ideo debet eis nutrimentũ & documentũ, filius autem tenetur prouidere parentibus de neceſſariis per accidens, ſ. ſi indigeant, & ipſe ſit potens, & ideo ſi pater iã neceſſitatẽ incurrerit, bona de quib. filius põt ſibi adminiſtrare, iã ſunt ſibi debita. De alieno autẽ nullus poteſt Deo ſacrificiũ facere, & ideo talia Deo offerre non eſt licitum, quia hoc eſt tranſgredi præceptum de hono-

MORALITER.

2 *Quare & vos.* Simile fit hodie, & in multis locis in quibus maior ſolicitudo habetur circa cuſtodiam mandatorum hominum, quam circa cuſtodiam diuinorum præceptorum, quia grauius ſatis punitur trãſgrediens mandatum principis vel prelati (quod tamen frequenter non eſt malum niſi quia prohibitũ) quam tranſgrediens Dei mandatum, quod de ſe ſemper eſt illicitum.

a *Bene prophetauit*, ꝓuidit Iſaias. In ſpiritu ſimulationem Iu-
A dæorum, quod in dolo repugnarent euangelio.

Iſaiat.29.d. Mar.12.b. b *Labijs me honorat.* Magiſter. Scimus quia verax es. |Vel ex-
teriorem munditiam commendando. interior, & quæ vera
eſt, in eis non eſt.

c *Non quod intrat.*
Nihil eſt extra hominem quod interius inquinet, nec idolothytum in hoc quod Dei creatura eſt, Vno ſermone omnis ſuperſtitio obſeruationum eliditur, cum in diſcernendis cibis religio putetur.

† Iſa.29.d. † Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & cor eo rū & cætera.

B

hom.52.in Matth. ✻ Chryſoſtomus. Non autem dixit nihil eſt obſeruatio eſcatum, neq; quod Moyſes male munxerat, ſed per modum admonitionis, & conſilij, a rerum ipſarum natura teſtimonium accipiens, ait, *Non quod intrat &c.*

†11.q.3.c.inter verba. De ren.c.niſi ſe erogauit. De voto.c.magne

a De ſuſtentandis parentibus. ¶Quæ veſtræ ſeruit auaritiæ, b Simulatores. c Quia bene conueniunt moribus eorum.

a Dei propter traditionem veſtrã. Hypocrita, bene propheta- 1

¶In perſona domini.

b uit de vobis Iſaias dicens: † Populus hic labiis me honorat, †

¶Idem. a Non habituri mercedem cum veris cultoribus. 2

† cor autem eorum longe eſt a me. Sine cauſa autem colunt 3

¶Contemptis diuinis. 4

me: docentes doctrinas & mandata hominum, Et conuoca- 5

a Quæ in Dei mandatis fiebant. 6

c tis ad ſe turbis, dixit eis: Audite & intelligite: Non quod in- 7 8

¶Aug. Non timeo immunditiam obſonii, ſed cupiditatis. a Verba malitiam cordis exprimentia. 9

trat in os, coinquinat hominem, ſed quod ꝓcedit ex ore, hoc 10

d coinquinat hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius, di- 11 12

a Quorum religio eſt in cibis.

e xerunt ei: Scis quia phariſæi, audito verbo hoc ſcandalizati 13

* Hieronymus. Opponat autem prudens lector & di- D
cat, Si quod intrat in os non coinquinat hominẽ, quare idolothytis non veſcimur? Sciendum igitur quod ipſi quidem cibi & omnis Dei creatura per ſe munda ſit, ſed idolorũ & dæmoniorum inuocatio ea facit immunda, apud eos ſcilicet qui cũ conſcientia idoli idolothytum manducant, & conſcientia eorum cum ſit infirma polluitur.

d *Tunc accedentes.* Phariſæorũ magna eſt religio in cibis, qui audito verbo hoc ſcãdalizati sũt ideſt indignati ſunt. E

e *Scandalizati ſunt.* Scandalon vel ſcandalum Græce nos offendiculũ vel ruinam, vel impactionẽ pedis poſſumus dicere. Vnde: Qui ſcandalizauerit aliquem. Id eſt, occaſionem ruinæ dederit.

F

Omnis

C

NICOLAVS DE LYRA.

honore parẽtũ. Secus aũt eſſet ſi filius bona ſua deo vouiſſet vel cõſecraſſet antequã parẽtes eſſent in neceſſitate politi. quia tũc nõ eſſet licitũ de eis prouidere parẽtib. quia ſi eſſet deo votũ factũ de aliquo immolatitio nõ poſſet immutari. Si autem de aliquo nõ immolatitio nõ poterat mutari, niſi per redemptionẽ. Ex dictis patet falſitas illius opinionis, q̃ dicit ꝙ filius poſt profeſſionem factã in religione tenetur exire clauſtrum ꝑꝑ neceſſitatem parentum etiam contra voluntatẽ ſui ſuperioris, quia per talem profeſſionẽ eſt deo iam conſecratus, & ideo propter neceſſitatem parentũ non dẽt contra votũ tale facere. Hoc ẽt patet alia rõne, quia filius cũ venerit ad ætatẽ adultam, ſicut põt inuitis parentib. licite matrimoniũ cõtrahere, vel ad ſacerdotium promoueri, ita ẽt religionẽ ingredi ceſſante tunc neceſſitate parentum, ſed per ſacerdotiũ excuſatur de hoc ꝙ, non tenetur ſubuenire patri per vſum armorũ ſi ab hoſtib. inuadatur, quia iã nõ eſt ſibi licitũ pugnare corporaliter. Similiter per matrimoniũ excuſatur, quod nõ tenetur manere cũ patre, qa eſt obligatus vxori. Ergo multo fortius ꝑ profeſſionẽ factã in religione excuſatur a ſubueniẽdo parentib. niſi ſecũdũ modũ cõueniẽtẽ ſuę regulæ. Et per conſequẽs non dẽt ꝑꝑ hoc contra votum obedientiæ facere, imo eſſet inobediens hoc faciendo. Per hoc patet ſolutio cuiuſdã rõnis q̃ ſolet ad oppoſitum induci, quę talis eſt, Votũ factũ de his quæ ſunt ſuper erogationis nõ ꝑiudicat illis q̃ ſunt de neceſſitate præcepti, cũ ꝑceptum implere ſit neceſſitatis, vouere autẽ talia, non ſed votũ religionis eſt de his q̃ ſunt ſupererogationis, ſubuenire aũt parentib. in neceſſitate, eſt de neceſſitate ꝑcepti, ergo ꝑ votũ religionis per profeſſionẽ ſolennizatum non abſoluitur aliquis, quin teneatur adminiſtrare parẽtib. ſicut ante, ergo per cõſequẽs tenetur exire clauſtrũ ꝑꝑ neceſſitatem parentum ẽt contra volũtatem ſuperiorũ. Dicendum ꝙ ꝑ profeſſionem non abſoluitur à pręcepto, bene tamen abſoluitur ab aliquo modo implendi præceptũ, quia ꝑceptũ de honore parentũ eſt affirmatiuum, & ideo non obligat ad ſemper, ſed pro loco & tẽpore & alijs debitis circũſtãtijs, q̃ aliquando variantur ſecũdũ conditionẽ ipſius implẽtis pręceptũ, quia aliquis modus ſubueniẽdi patri efficit incõueniẽs & illicitus ipſi filio ꝑ aſſumptionẽ alicuius ſtatus liciti, imo ẽt perfecti, ſicut ſubuenire patri ꝑ defenſionẽ armorũ efficitur illicitũ ꝑ ſacerdotij ſtatũ, tenetur tñ ei ſubuenire alijs modis ſuo ſtatui cõuenientibus. Ita eodẽ mõ poſt votũ obediẽtię ſubuenire patri contra volũtatẽ ſuperioris efficitur illicitũ ipſi religioſo, tenetur tamen ei ſubuenire modis conuenientibus profeſſioni ſuæ.

An liceat filio exire religionem vt patri ſubueniat.

1 *Hypocritæ.* Hic redarguit Saluator Iudæos de falſa ſanctitatis ſimulatione, qa ad hoc ꝙ eſſent in reuerentia populi oñdebant ſanctitatẽ in verbis & in exteriori cõuerſatione, cũ tñ corrupti eſſent intentione, ſicut fuerat prophetatũ per Iſa.29. licet ſub aliis verbis ponatur quam hic. Sententia tamen eſt eadẽ. Sequit.

Sine

2 *Sine cauſa autem.* Ideſt fruſtra.

3 *Colunt me.* Sicut enim medicina dicitur ſine cauſa vel fruſtra propinari quæ non confert ſanitatem, ſic cultus diuinus, qui non ducit ad veram fęlicitatem. Sequitur.

4 *Docentes doctrinas.* quia propter ſuam auaritiam docebãt trãſgredi mandatum dei propter traditionem ſuam, vt viſum eſt in falſa expoſitione præcepti de honore parentum, & hoc ẽt faciebant propter ſuam ſuperbiam, vt propter doctrinæ auctoritatem populus deferret eis maiorem reuerentiam.

5 *Conuocatis ad ſe turbis.* Reuocando eos a falſa doctrina eorũ.

6 *Audite, & intel.* Hic ſaluator arguit Iudæos de vana ſuperſtitione. Et diuiditur in duas partes, & primo facit quod dictũ eſt in generali. Secũdo magis explicat, intentionẽ ſuã in particulari. ibi. Reſpõdens aũt Petrus Prima in duas, quia primo in generali ponit ſuũ documentũ. Secũdo ex hoc ſubiũgit Phariſęorũ ſcandalũ, ibi. Tũc accedẽtes. Circa primũ aduertendũ, qđ ſicut dictũ eſt, Lotio manuũ ante comeſtionẽ vel cibariorũ appoſitionẽ faciebat ad quandã honeſtatẽ & mundiciã corporalẽ, & in hoc erat bonũ ſed ſi omitteretur dicere quod ex hoc incurreret immunditia ſpiritualis, hoc eſt falſum & ſuperſtitioſum, quia immunditia ſpiritualis prouenit, ab interiori delectatione & conſenſu mẽtis non ab ipſis rebus corporalibus. Et hoc eſt quod dicitur.

7 *Dixit eis. Audite.* aure corporis.

8 *Et intelligite.* aure mentis.

9 *Non quod intrat in os.* Ideſt cibus coporalis.

10 *Coinquinat.* Hominem, ſpiritualiter ſcilicet, niſi inquantum per delectationem male afficitur ad cibum.

11 *Sed quod.* .i. verba quæ ſunt malitiæ interioris ſignificatiua.

12 *Hoc coin. ho.* Conſiderandum, quod Chriſtus non dicit hic contra legem. licet.n. aliqui cibi in lege reputarentur immundi vt caro porcina & huiuſmodi, hoc tñ non erat ſecundum eorum naturã, quia oĩs creatura dei bona eſt. 1. ad Timo. 4. vñ Gene. 1. a. d. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Dicitur tñ, porcus ĩmundus, & agnus mundus vt dicit Aug. cõtra Fauſtum, quia per animalia immunda ſecũdũ legẽ ſignãtur quædam vitia quæ ſunt euitanda, & ideo quia lex euãgelica quæ ſpiritualis eſt inchoata erat per Chriſtum, ideo & illa obſeruatio figuralis ciborum non erat amplius obſeruanda.

13 *Tunc aſcendentes diſci. eius.* Hic ex doctrina Chriſti ponitur Phariſęorũ ſcandalizatio, quia per doctrinã Chriſti videbant eorũ ſimulationẽ & doctrinam reprobatam, & ideo non poterant reſiſtere per rationẽ vel ſcripturam, ideo ex inuidia mouebãtur cõtra Chriſtũ ad mouendũ ſeditionẽ, Et quia veritas vitæ iuſtitiæ & doctrinæ non eſt dimittenda propter ſcandalũ aliorũ, quia tale ſcandalũ procedit ex malitia ipſius ſcãdalizati Vñ dicit beatus Grego. Si de veritate ſcandalum oritur, rectius oriri permittitur, quam quod veritas relinquatur. Ideo ſequitur.

Omnis

MORALITER.

† *Populus hic.* Hoc poteſt dici de doctoribus & prædicatoribus qui docent bene & viuunt male. Cætera ſunt ita moralia, quod non indigent alia moralitate vſque ibi.

Et

Doctores enm ſequentibus ſuis,qui non habent fundamentum Chriſtum.
cor figentes in terrenis. Carnalis cupiditas cui conſulunt.

a ſunt. At ille reſpondens ait Omnis plantatio,quam non plã-
a De terra viuentium. b Traditionibus tenebroſis luce mandatorum Dei priuati.
b tauit pater meus cęleſtis,eradicabitur. Sinite illos cæci ſunt
a Quia non ſolum ſibi non proſpiciunt,ſed etiam alior in præcipitium trahunt.
& duces cæcorum † Cæcus autem ſi cœco ducatum præſtet,
Ad prædicta.
ambo in foueam cadunt. Reſpondens autem Petrus,dixit ei,
Quaſi myſtica ſit in hoc intelligentia. Increpatiue. Putatis myſticum quod eſt proprie dictum.
c Ediſſere nobis parabolam iſtam. At ille dixit. † Adhuc & vos
ſine intellectu eſtis. † Non intelligitis, quia omne quod in os
Poſt digeſtiones.
intrat in ventrem vadit,& in ſeceſſum emittitur. Quæ autem
Vt verba turpia & nociua. De cordis immundicia. a Inquinatum cogitatione magis inquinant ſordida loquutione.
procedunt de ore, de corde exeunt,& ea coinquinant homi-
d nem. De corde enim exeunt cogitationes malæ,homicidia,
adulteria,fornicationes,furta,falſa teſtimonia, † & blaſphe-
Intus latentia. Exteriora autem.
e miæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem
f manibus manducare non coinquinat hominem. Et egreſſus
Duæ fuerunt ciuitates gentilium.
g inde Ieſus receſsit in partes Tyri & Sydonis. Et ecce mulier
a Eccleſia de gentibus. b A priſtina conuerſatione. c Per fidem vnde nouit clamare filium Dauid.
h Chananæa a finibus illis egreſſa clamauit, dicẽs ei; Miſerere
Vt probaret patientiam & longanimitatem.
i mei, dñe fili Dauid, filia mea male a dæmonio vexat̃. Qui nõ

A a *Omnis plantatio.* * Hilarius. Docet traditionem hominum eradicandam,cuius fauore, legis præcepta tranſgreſſi ſunt.

* Remigius. Omnis etiam falſa doctrina & ſuperſtitioſa obſeruatio cum ſuis auctoribus permanere nõ põt, & quia a Deo patre non eſt, cum eiſdem eradicabitur.

* Origenes. Sunt quædam intrinſecus in animabus veſtris inſita,quæ non plantauit cœleſtis pater. Omnes quippe cogitationes peſſimæ, homicidia adulteria, fornicationes, furta blaſphemiæ, plantationes ſunt, quas nõ plantauit cęleſtis pater, sed inimicus hõ ſuperſeminauit ea.

b *Sinite.* permittite ſuo arbitrio, quia irreuocabiles,ſunt. vnde Paulus, Hæreticũ hominem poſt primam & ſecundam correctionẽ deuita. B

c *Ediſſere.* quod aperte eſt dictum putant apoſtoli per parabolam dictum. Vitioſus eſt auditor, qui vel obſcura manifeſte vel manifeſte dicta obſcure vult intelligere.

d *De corde &c.* Non enim a diabolo immittũtur, ſed ex propria voluntate naſcuntur, Diabolus enim incentor eſt non auctor,quia nec interiora,niſi per habitus & geſtus nouit.

e *Non lotis Spiritualia* dicta prophetarũ, de cordis & corporis caſtigatione,vt hęc: Lauamini mundi eſtote. Phariſęi carnaliter de ſolo corpore accipiebant, quod vanum eſt fieri.

f *Et egreſſus inde Ie.* Relictis calumniatorib⁹ intrat fines Tyri & Sidonis,vt filiam liberaret, & per fidem gentilis fœminę perfidiam ſcribarũ argueret. Relictis calumniatoribus ſignificat quod poſt reſurrectionem relicturus eſſet perfidiam Iudæorum

Iudęorum,per prędicationem iturus ad gentes. D

* Chryſoſtomus. Si quis quærat, cum diſcipulis ſuis dixerit, in viam gentium ne abieritis, qualiter Chriſtus hanc ambulat viã. Primum non erat obnoxius præcepto quod diſcipulis dederat. Secũdo qa neq; vt prędicaturus abiit vñ & Marcus dicit. *Quia occultauit ſeipſum.* Hom.53.in Matth.

1 g *Et ecce mulier.* Idẽ Mar.7.c.
2 Marcus dicit, niſi
3 quod ait: Ieſum fuiſ-
4 ſe in domo cum mu
5 lier venit, Matthæus
per iſta verba: Di-
6 mitte eam, quia cla-
mat poſt nos, innuit
quod poſt ambulan-
7 tem Ieſum preces e-
8 miſit. Venit ergo †Mar.7.c.
9 mulier in domum
10 vbi erat Ieſus, ſed
11 quia Matthæus ait:
12 Nõ reſpondit ei ver-
bũ,dedit intelligere
quia ambo tacuerũt,
13 & in ſilentio egreſſũ
14 eſſe Ieſum,& ita cęte † conuitia.
15 ra contexuntur quæ E
16 in nullo diſcordant.
17 h *Clamauit.dic. &c.*
18 per fidem clamat, vn
19 de nouit vocare filiũ
Dauid, Chriſti incar
20 nationem confitens
Rogat pro filia, id-
21 eſt pro populo ſuo
22 nondum credente,
23 vt ipſa fraude diaboli abſoluatur. Vel, filia,eſt anima vel conſcientia cuiuslibet intra eccleſiã diabolo mancipata, pro qua mater eccleſia rogat, vel ipſe homo pro fœdata conſcientia.

* Chryſoſtomus. Non perrexit ad diuinos,non vocauit Magos,non alligaturas quæſiuit, non impoſtatrices mulieres adduxit,quæ ſolent dæmones prouocare, & incantationibus ſuis vulnus augere,reliquit illa omnia, & venit ad ſalutarem animarum portum. Hom.17. ex varia in matth.

i *Qui non re.* Non de ſuperbia, ſed ne ſit contrarius ſententiæ ſuæ, *In viam gentium ne abieritis.* Vnde vitat calumniam supra 10.a. F

Iudæorum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnis plantatio. *Ideſt doctrina ab homine inuenta quæ non eſt legi ipſius dei conſona.*

2 Eradicabi. *Quia non habet firmum fundamentum & radicem.*

3 Sinite il. *Ideſt doctrinam eorum euitate.*

4 Cæci ſunt. *Ideſt, carentes vero intellectu legis.*

5 Et duces cęco. *Quia alios excæcant ſuo errore, & ducunt eos ad præcipitium.*

6 Reſpondens au. Pe. *Hic aperitur prædictæ doctrinæ Chriſti intellectus magis in ſpeciali, quia Petrus pro ſe & pro alijs quæſiuit intellectum dicens.*

7 Ediſſe. nobis. *Ideſt, expone.*

8 Parabolam iſtam. *Ideſt, ſententiam occultam.*

9 At ille dixit. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis. *quaſi dicat, tã diu audiſtis doctrinam meam, quod ſtatim deberetis intelligere ea quæ dicta ſunt. Vnde ſequitur.*

10 Non intelligitis quia omne. *Iſtud eſt verum per ſynecdochen quia aliqua pars de omni quod intrat in os.*

11 In ſeceſſum emittitur. *quia in omni cibo quantuncumque puro eſt aliquid impuritatis, & a natura expellitur tanquã ſuperfluum, & aliquid retinetur tanquã ad nutritionem neceſſarium. Et neutrum iſtorum coinquinat hominem ſpiritualiter loquendo.*

12 Quæ autem procedunt de ore. *Vt verba.*

13 De corde exeunt. *quia ſunt conceptus mentis ſignificatiua.*

14 Et ea coinquinant hominem. *quando ſunt malæ cogitationis ſignificatiua. Et hoc eſt quod ſequitur.*

De

15 De corde enim exeunt cogitationes ma. *Et per conſequens.*

16 Homicidia. *Ideſt, conſilia & colloquia ad perpetrandum huiuſmodi vitia, quæ hic tanguntur, & conſimilia.*

17 Hæc ſunt quæ coinquinant hominem. *Spiritualiter.*

18 Non lotis autem manibus manducare. *immũditia ſpirituali.*

19 Et egreſſus inde Ieſus receſſit in partes Tyri & Sidonis, *Reprobato errore Phariſæorum, hic Chriſtus tranſit ad Gentiles, vt ex deuotione Gentilium oſtendatur iuſta reprobatio Iudæorum. Et hoc eſt quod dicitur.* Et egreſſus inde Ieſus receſſit in partes Tyri & Sidonis. *Tyrus & Sidon ſunt quædam ciuitates ſitæ in terra promiſſionis prope montem Libani, quia filii Iſrael non potuerunt totaliter expellere Gentiles de terra ſua.*

20 Et ecce mulier. *Natione ſcilicet, Chananæi enim habitauerunt in terra promiſſionis ante filios Iſrael, nec potuerunt per eos totaliter extirpari, vnde iſta mulier ab illis qui remanſerant deſcenderat, Iſta autem audiuerat miracula & famam Ieſu Chriſti, & ideo firmiter credebat, quod filiam ſuam ſanare poterat.*

21 A finibus. *quia Chriſtum ſequebatur in via ad impetrãdum ſuæ filiæ ſanationem. Marcus tamen dicit. 7. cap. quod venit ad Ieſum intra domum, & hoc eſt verum primo, ſed quia eam ibi non exaudiuit ſecuta eſt eum in itinere clamans.*

22 Miſerere mei domine fili Dauid. *Audierat enim Chriſti promiſſum Iudæis deſcendere de genere Dauid.*

23 Qui non reſpondit ei verbum. *Non propter indignationem, ſed vt ex perſeuerantia eius in prece oſtenderetur fides eius, & deuotio diſcipulis.*

Et

MORALITER.

19 *Et egreſſus inde Ieſus receſſit in partes Tyri & Sidonis.* Per mulierem Chananæam, cui dicitur a domino.

A Iudęorum, Gentium aūt ſalus, paſſionis & reſurrectionis tēpori ſeruatur. *Qui non reſpondit.* Myſticè. Si ad primā petitionem eccleſiæ dn̄s ſalutem animę differt dare, non eſt deſperandum, vel a petendo ceſſandū, ſed magis precibus inſiſtēdum, & ad Deum, & ad ſanctos donec orent pro eccleſia, & tunc perficietur oratio.

a Myſterij ignari, vel miſericordia moti, vel importunitate eius carere cupientes.
reſpondit ei verbum. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant 1
a Quam tenes non exaudiendo.
eum, dicentes. Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Ipſe autē 2
a Corporali miſſione.
a reſpondens, ait: † Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierūt 3
a Quæ a longe clamabat conſequuta eſt eum. ¶ Vt Deum. ¶ Supra filij Dauid. 4
domus Iſrael. At illa venit, & adorauit eum, dicens: † Do- 5
mine, adiuua me. Qui reſpondens ait: Non eſt bonum 6
b ſumere panem filiorum, & mittere † canibus. At illa dixit: 7 8
¶ Verum eſt. ¶ Non mereor panem vel ſedere ad menſam, ſed contenta ſum reliquijs. 9
¶ Quas Iudæi vilipendebant.
c Etiam Domine: Nam & catelli edunt de micis, quæ ca- 10
d a Iudæorum quibus ſcriptura primo loco appoſita eſt.
dunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ie- 11
e f ſus, & ait illi: O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut 12
g vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora. Et cum tranſiſſet in- 13 14

a *Nō ſum miſſus.* Quaſi dicat, prius oportet me ſacramētum mei aduentus complere in Iudæis, & ſic adducere alias oues, & hoc de ſigno petitionē huius differendo.

† 1. q. 7. cap. teſtes.

b *Panem filiorū.* Verbum ſalutis, quod prius debetur Iudęis non eſt bonum dare canibus vel gentib. canina rabie latrantibus ſemper.

B

c *Etiam domine.* Sub perſona mulieris, mira fides eccleſiæ, & patientia, & humilitas prædicatur. Fides, quia credit poſſe ſanari filiām. Patientia, quia toties deſpecta in precib. perſtat. Humilitas, quia ſe non canibus, ſed catellis comparat.

✲ Hierony. Mira rerum conuerſio. Iſrael quondam filius, nos canes. Pro diuerſitate fidei, ordo nominū commutatur. De illis poſtea dicitˀ. *Circumdederunt me canes multi.* nos audiuimus cum muliere, *Fides tua te ſaluam fecit.*

d *Nā & catelli.* Mēſa eſt ſacra ſcriptura, micæ puerorū, ſunt interna myſteria quibus humiles reficiūtur ſub menſa, quia ſcripturæ humiliter ſubditi, catelli gentes humiles. Paruuli edunt non panes, non cruſtas, ideſt, non literæ ſuperficiem ſed medullam.

Sup. 8. b.

C e *Magna eſt fides.* Sic ſuperius de Centurione: Non inueni tātam fidem in Iſrael, qui ſimiliter (vt hęc Chananæam) fidē gentium præſignabat. Magna eſt fides Gentium, quæ in auditu auris obediunt, & in Deo ſalutem ſibi ſuiſq; impetrat. Quod puerum Centurionis & filiam Chananeæ nō veniens ad eos ſanat, ſignificat gentes, ad quas non venit per pręſentiam ſaluandas per verbum ſuum.

D

✲ Chryſoſtomus. Propter hoc autem Chriſtus tardabat, præſciebat enim eā hoc dictură, nec occultari volebat tantam mulieris fidē & virtutē. *O mulier, &c.* ac ſi dicat, fides tua maiora his audire poteſt, verum interim fiat tibi ſicut vis. Hæc autem Chriſti vox ſimilis eſt illi voci quæ dixit. *fiat firmamentum, & factum eſt.* Vnde ſequitur, *& ſanata eſt.* Intende autem qualiter Apoſtolis non impetrantib. impetrat ipſa, tam magnum quid eſt inſtantia orationis. Etenim pro noſtris vult magis a nobis rogari, quam ab alijs pro nobis.

E

f *Et ſanata eſt.* Vbi datur exemplum catechizandi & baptizādi infantes, qui nec ſapere, nec facere aliquid poſſunt, ſed per fidem & confeſsionem parentum liberantur a diabolo.

✲ Auguſt. Quod puerum Centurionis & filiam Cananææ mulieris, non veniens ad domos eorum ſanat, ſignificat gentes ad quas non venit, ſaluas fore per verbum ſuum. Quod rogantibus filij ſanantur, intelligenda eſt perſona eccleſiæ quæ ſibi eſt & mater & filij. Nam ſimul omnes quib. conſtat eccleſia mater dicitur, ſinguli aūt idem ipſi filij appellantur.

g *Et cum tranſiſſet.* Cum in filia Chananitidis ſalutē gētium præſignaſſet, reuertitur in Iudæam, quia cū plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.

F

In montem

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et accedentes diſcipu.* Moti enim erant ad hoc videntes eius fidem & deuotionem.

2 *Ipſe autem reſpondit.* Primo negatiue, tamen ſine improperio dicens.

Iudęorū Apoſtolus dicitur Chriſtus.

3 *Non ſum miſ.* Quia Chriſtus erat primo & principaliter miſſus Iudęis tanquā apoſtolus eorū. Et iō in propria pſona nō prædicauit niſi Iudęis, nec fecit miracula niſi in caſu ex aliqua ſpāli cauſa, vt. ſ. oſtēderet eccleſiā in fide gētiū eſſe fundandā, ſicut hr̄ hic & Ioan. 4, vbi Chriſtus prędicauit Samaritanis deuote cū recipientibus. Poſt mortē autē Chriſti fides prædicata eſt publice gentilibus, Et hoc eſt qđ dicit Apoſtolus Rom. 15. b. Dico autē Chriſtū Ieſum miniſtrum fuiſſe circūciſionis. ſ. apoſtolum Iudęorū pp veritatē Dei ad cōfirmandas promiſſiones patrū, quia antiquis patribus Iudæorū fuerat facta promiſſio de Chriſto, ſicut Abrahæ & Dauid, quia tn̄ Iudęi pro maiori parte fidē Chriſti repulerūt, & gētiles eā ſuſceperūt. iō Apoſtolꝰ ſubdit ibidē Rom. 15. c. gētes aūt ſup miſericordia honorare Deum, &c. Sequitur.

4 *At illa venit & ado.* Adoratione latriæ, dicens.

5 *Domine adiuua me.* Infirmitatem enim filiæ ſuæ reputabat ſuam, & per conſequens ſanationem.

6 *Qui reſpondens.* Negatiue, ſcilicet & cum improperio, ait.

7 *Non eſt bonum ſumere.* Ideſt, doctrinā & miracula promiſſa Iudæis tanquam ſpiritualibus filiis propter cultum vnius Dei.

8 *Et mittere canibus.* i. dare gentilibus, qui erant dediti cultui idolorum, ſicut canes circa cadauera animalium defunctorum.

At illa

9 *At illa dixit: Et iam, &c.* Ideſt, bonum eſt in caſu.

10 *Nam & catelli edunt.* Quaſi dicat, ſicut catelli aliqua modica vt pote micas cadētes de cibo cōceſſo filiis percipiūt, ita etiā gentiles debebāt, aliquid ſaltē modicū percipere de beneficijs Chr̄i. ex quo patet qđ nō eſt cōtrarietas in verbo Chriſti, cū dicit. *Non eſt bonum, &c.* Et verbū huius mulieris dicētis, imo bonū eſt, quia verbū Chriſti eſt intelligendū, q̄ non erat regulariter & vniuerſaliter bonū cū Chriſtus eſſet apoſtolus Iudæorū, vt dictū eſt, verbū autem huius mulieris intelligendū eſt in cauſa, pp. ſ. petentis deuotionem, & vt oſtenderet eccleſiæ gentium futuram fundationem.

11 *Tunc reſpondens Ieſus O mu. ma.* Quod patet ex verbo & facto ſuo, quia non fuit retardata a feruore petendi, Primo pp Chriſti taciturnitatē. Nec ſecūdo pp eius reſponſionē negatiuā. Nec tertio propter improperium adiunctum reſponſioni negatiuæ. Et ideo ſubdit.

12 *Fiat tibi ſicut vis.* Quaſi dicat, fides tua hoc meretur. Quod patet ex facto, cum ſubditur.

13 *Et ſanata eſt.* Patet etiam ex dictis, quod tarditas Chriſti ad exaudiendū eius petitionem non fuit ex ignorantia vel volūtate, ſed vt ex perſeuerantia mulieris oſtenderetur fides eius & deuotio dignior exauditione.

13 *Et cum tranſiſſet.* Hic tertio Chr̄s reuertiť ad Iudæos, collato eius ampliori munere, ſicut poſt conuerſionē gentiū reuerteť ad Iudæos p fidei illuminationē, & ideo facit eis plura miracula quā ante. Primo infirmos eorū curādo. Secūdo eos corporaliter ſatiando, ibi. Ieſus autem. Circa primum in quodam generali

im-

MORALITER.

11 *O mulier magna, &c.* Poteſt rō ſuperior intelligi, quæ legibus æternis inſpiciendis & cōſulendis intendit ſecundum Aug. 12. de trinita, per filiam eius ratio inferior, per dæmonem autē ipſa ſenſualitas, quæ etiam per ſerpentem ſignificatur, vt dicit Aug. ibidē. Sic igitur filia mulieris Chananeę a dęmonio vexatur, quando per ſenſualitatem inferior ratio ad conſenſum peccati mortalis impellitur, cuius ſanatio per matrem. i. rationem ſuperiorem a domino petitur, nam ratio ſuperior ſemper ad optima deprecatur, & ſicut dominus diſtulit exaudire petitionem mulieris Chananeę, vt eius fides clarius appareret, ſic & dominꝰ aliquando dimittit impulſum rationis inferiores per ſenſualitatem diutius protrahi, vt augeatur meritum tentati, propter qđ Paulo petēti ſtimulum carnis a ſe auferri dicit dominus 2. Cor, 12. c. Virtus in infirmitate perficitur, &c.

14 *Et cum tranſiſſet.* Sequitur.

Et ac-

A a *In montem.* Dominus in monte, verbum in alto ſedet, quia in ſua maieſtate non poſſet intelligi.
b *Cæcos.* Cæci ſunt qui non intelligunt, etiamſi obediant iubentibus. Surdi qui non obediunt, etiam ſi intelligant.
* Chryſoſtomus. Hi autem in duobus fidem ſuam demonſtrabant, & in aſcendendo mõtem, & in hoc quia exiſtimabant ſe nullo alio indigere, niſi vt projicerentur ad pedes Ieſu, neque ẽt adhuc tangunt ad fimbriã veſtimenti, ſed & ad altiorem fidẽ aſcendunt, vnde dicitur, *& proiecerunt eos, &c.* Et mulieris quidẽ filiam cũ multa tarditate curauit, vt eius virtutem oſtẽderet. His autem non quia
B meliores erant, ſed vt Iudæorũ ora obſtrueret, confeſtim ſanationem præbet.
c *Ieſus autem.* Conuocat diſcipulos, vt doceat magiſtros cũ minoribus communicare conſilia ſua. Vel vt ex loquutione intelligant ſigni magnitudinem.
d *Miſereor tur.* Turba triduo ſuſtinet dominum, quia fideles pœnitentes ſe ad dominum ſn opere & ſermone, & cogitatione conuertunt, qui in pñtis vitæ via deficerent, ſi in ſua
C conſcientia ſine doctrinæ pabulo dimitterentur. In ſuperiori ſigno propinqui memorantur, & vicini quinque ſenſuum & eorum non recordatur dñs, ſed diſcipuli in veſpera iam inclinato ſole. Hic dñs ſe miſereri dicit, & quare, quia triduo iam perſeuerãt mecum. In toto ſeculo tertium tempus eſt, quo gratia datur, primum ante legem, ſecundum ſub lege, tertiũ ſub gratia, quartum eſt in futuro, vbi dies erit ſine nocte, ad quod tendens reficitur in via.

¶Vt auditores erigat ad ſuperna.
a de Ieſus: venit ſecus mare Galilææ, & aſcendens in montem, 1
a ¶Quia requies non niſi in cœleſtibus quærenda eſt. b Mente deuota. c Regnantem in cœlu. d Fidelium. e Quos ſecum ducunt doctrina & exemplo. 2
ſedebat ibi. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, habẽtes ſe- 3
a A confeſſione Chriſti. b Claudos per deuia praui operis non recte euntes. c A lumine fidei d Sarcina peccatorum.
b cum mutos cæcos claudos, † debiles, & alios multos, & pro- 4 5
a Quia mediatori per humilem aduentum curandos ſubijcunt ſancti prædicatores. b Quaſi confitendo humanitatem Chriſti.
iecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita vt turbæ mi- 6
a Quia fideles inæſtimabili gaudio exultant quando hæc vident. ¶Chriſtum confitentes. ¶Per bona opera.
rarentur videntes mutos loquentes, * claudos ambulantes, 7
a Credendo. b Dicunt. Quis Deus magnus, ſicut Deus noſter? c Deum non recentem.
c cæcos videntes, & † magnificabant Deum Iſrael. Ieſus autẽ 8
a Compatitur vt homo, paſcit vt Deus. 9
d conuocatis diſcipulis ſuis, dixit: † Miſereor turbæ, quia tri-
a In fide Trinitatis lucidi pro ſuis ſuorumque peccatis inſtanter ſupplicant. b Pro curatione ſuorum. ¶Pabulum ſcripturæ. 10
duo iam perſeuerant mecum, & non habent quod mandu-
a Prius aufert debilitatem, poſt cibos offert fami. b A ſacra admonitione vacuos. c Perit qui ſine cœleſti pane ad patriam tendit.
cent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et di- 11
a Rudes in fide, qui non recordantur quinque panibus quinque millia hominum ſatiata fuiſſe. b Ipſi apoſtoli deſertum, quia adhuc infœcundi.
e cunt ei diſcipuli: Vnde ergo nobis in deſerto panes † tantos, 12
a Non ignarus, ſed docendo reſponſurus.
f vt ſaturemus turbam tantam? Et ait illis Ieſus: Quot panes 13
g a Scriptura noui teſtamenti. b ¶Sancti illius temporis, quo ea condita eſt, vel quorum fidem vitam & paſſiones continet.
habetis? At illi dixerunt, ſeptem, & paucos piſciculos. 14
a Super ipſius montis ſoliditatem, nullo fœno interpoſito. b ¶Primum complens in ſe præcepta quæ dabat & ſanctorum vitam in ſe præfigurans. 15
Et præcepit turbæ, vt diſcumberent ſuper terram. Et acci-

e *In deſerto panes.* Panes prędicatores, deſertum ſeſe, id eſt, infœcundos dicunt. Quaſi dicat, vnde nobis tanta facundia vt poſſimus tam auidis auditoribus ſufficere. † mutilos
f *Vt diſcumberent.*
* Chryſoſtomus. Finis huius & alterius miraculi non eſt ſimilis. Sequitur enim, *Et quod ſuperfuit, &c. Erant autem, &c.* Quare autem minores fuerunt reliquiæ in hoc miraculo quam in primo, etſi non tot fuerint qui comederũt? Aut igitur hoc eſt, quia ſportæ cophinis maiores erant, aut ex diuerſitate remouentur & illius, & huius miraculi, & propter hoc tunc quidem fecit cophinos reliquiarum numero æquales diſcipulis, nunc autem ſportas panibus æquales.
* [illegible] columnis veteres exemplaria.
† Matt. 8.a.
E
† Tot
g *Et accipiens.* Vt oſtendat ſe congaudere de ſalute hoĩum, & nos ad agendas gratias informat etiam de temporalibus.
Septem F

NICOLAVS DE LYRA.

implicantur plura miracula & diuerſorum generum, quæ ſi explicarẽtur in particulari, implerent vnum magnum librum, propter quod dicitur Ioã. vlt. quod ſi omnia facta Chriſti, eſſent ſcripta per ſingula, totus mundus non poſſet capere libros qui ſcribendi eſſent. Dicit ergo.

1 *Et acceſſerunt.* Scilicet, cum reuerſus fuiſſet ad Iudæos.
2 *Turbæ multæ.* Quia de multis ciuitatibus, & caſtellis & villis venerant ad impetrandum ſanationem infirmorum: Et hoc eſt quod ſequitur.
3 *Habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debiles.* Debilitas accipitur hic ſecundum Hiero. non in generali, ſed in ſpeciali, quãdo ſcilicet, nõ poteſt quis ſe iuuare de vna manu, hoc modo dicitur debilis ſicut claudus, qui non poteſt ambulare, niſi de vno pede. Iſtæ autem infirmitates erant incurabiles via naturæ & medicinæ, ideo propter curationem earum recurrebant homines ad Chriſtum, cui nihil impoſſibile.
4 *Et alios mul.* Hoc addit euangeliſta ad includendum omnia infirmitatum genera.
5 *Et proiecerunt eos ad pedes eius.* Vt illi qui non poterant fidem & deuotionem oſtendere verbis vt ſurdi, & muti, ſaltem oſtenderent eam facto.
Et
6 *Et curauit eos.* Solo, ſcilicet, verbo Ille ſolo verbo poterat curare, qui ſolo verbo poterat mundum de nihilo creare.
7 *Ieſus autem conuocatis diſcipulis ſuis.* Hic ponitur miraculum de multiplicatione panum.
8 *Miſereor turbæ.* Hoc autem prædixit apoſtolis, vt ipſos induceret ad pietatem.
9 *Quia triduo iam perſeuerant mecum.* Quia tantum afficiebantur ad doctrinã Chriſti audiendam, & videndum eius miracula, quod per tres dies nõ redierant ad loca propria manentes cũ Chriſto in loco deſerto, & ſub diuo. Ex quo patet eorum deuotio.
10 *Et non habent.* Quia cibaria quæ de domibus ſuis apportauerãt iam erãt conſumpta. Et ideo prima die vel ſecunda hoc miraculum non fecit. Tum quia alimenta adhuc habebant. Tum quia magis apparuit, quando eis victus omnino defuit.
11 *Et dimittere.* Quia plures eorum longe diſtabant a domib. ſuis, & die præcedenti parum comederant.
12 *Et dicunt.* Quaſi dicat, locus eſt deſertus, & villæ multũ diſtant. Et ideo non poſſumus per humanã prouidentiã talia hr̃e.
13 *Et ait.* Non petit ignorando, ſed vt eorum reſpõſione prouideat de modo.
14 *At illi di. ſep.* Qđ erat quaſi nihil reſpectu tãtę multitudinis.
15 *Et pauc.* Quia pauci erant in numero & parui in quantitate:
Omnia

MORALITER.

1 *Et acceſ.* Cæcos autem illuminat, cum ignorantibus cognitione ſuæ ſalutis infundit. Mutos etiam curat, cum eorum linguas in laudem ſui creatoris ſoluit. Similiter claudos cum in via iuſtitiæ greſſus eorum dirigit. Debiles fortificat, cum pigros & accidioſos operari bonum viriliter facit. Turbæ verò mirantur, & Deum glorificant, cum ex talibus mutationib. quæ ſunt dexteræ excelſi, Deum laudant.
8 *Miſereor turbæ.* Per quatuor hominum milia qui Chriſtum in
in deſerto ſunt ſecuti, ſignificatur multitudo credentiũ in Chriſtum de quatuor partibus mundi.
11 *Et dimit.* ſecundum quod dicit Greg. in homil. In præſenti vita, quaſi in via ſumus qua ad patriam pergimus, ergo ne fideles in hac via deficiant, paſcendi ſunt per prælatos, doctores & curatos, pane ſanæ doctrinæ, & ſacræ ſcripturę & Eucharıſtiæ quo augetur ſeptiformis gratia ſpiritus ſancti, propter quod dicitur hic, quod fuerunt ſeptem panes, & pauci piſces, per quos ſignificantur ſacrę ſcripturæ ſententię a piſcatoribus eccleſiæ cum labore quæſitæ.

a Sacramenta aperuit. b Quia miniſterio apoſtolorum voluit eccleſiæ diſtribui cibaria vitæ.

a pięs ſeptem panes & piſces & gratias agens, fregit, & dedit [b] 1
diſcipulis ſuis, & diſcipuli dederunt populo, & come-

a Audiendo & exempla intuendo. b Memoriæ recondendo & operando. c Vt eſt. Si vis perfectus eſſe, vende omnia &c.

b derunt omnes, & ſaturati ſunt, & quod ſuperfuit de frag-

a Spiritualium ſumma perfectio.

c mentis tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui

a Noui teſtament populus non quinque ſenſibus obnoxius, ſed quatuor animi virtutibus exornatus. b Exceptis leuibus & infantibus qui in virum perfectum non creuerunt.

manducauerunt, quatuor milia † hominum † extra paruu-
d los & mulieres. Et dimiſſa turba, aſcendit in nauiculam, & 2
e venit in fines † Magedan.

†virorum †Magdala

A a *Septem panes.* Septiformi Spiritu paſcit, adiuncta apoſtolica, auctoritate, quaſi paucorū piſcium ſapore q nos reficiūt exemplo ſuę vitę vel mortis. Septē panes, ſcriptura noui teſtamēti in quo gratia ſpiritusſancti & reuelatur & dat᷑. Nec ſūt hordeacei, vt ſupra, quia hic nō (vt in lege) vitale alimētum animæ figuris, quaſi tenaciſsima palea tegitur. Hic non duos piſces (vt in lege duo vngebantur rex & ſacerdos) ſed pauci id eſt ſancti noui teſtamenti, qui de fluctibus ſeculi ſunt erepti, & ſuſti-
B nent turbulentum mare, & exēplo ſuo nos reficiunt, ne in via deficiamus. Ibi ſupra fęnum, vt deſideria carnis comprimātur, hic ſuper terrā vbi & ipſe mundus relinqui præcipitur. Vel mons in quo dominus reficit, eſt altitudo Chriſti. Ibi ergo fœnum ſuper terrā, quia ibi celſitudo Chriſti pp carnales carnali ſpe & deſiderio tegitur. Hic remota omni cupiditate carnali, continuas noui teſtamēti ſpei permanētis ſoliditas continet. Ibi quinque milia, quia carnales quinque ſenſibus ſubditi. Hic quatuor propter quatuor virtutes quibus ſpiritualiter viuit᷑ prudentiā temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, Quarum prima, cognitio eſt rerū appetendarum & vitandarum. Secūda, refrenatio cupiditatis ab his quę tēporaliter delectant Tertia, firmitas cōtra moleſtias ſeculi. Quarta, quæ per omnes diffundit᷑ dilectio dei & ꝓximi. Et ibi & hic mulieres &
C paruuli excepti ſūt, quia in veteri & nouo teſtamēto nō mittuntur ad numerū qui non perdurant ocurrere in virū per- D
fectū, vel infirmitate viriū, vel leuitate mentis. Vtraque refectio in mōte celebrata eſt, quia vtriuſque Teſtamēti ſcriptura altitudinem cęleſtium pręceptorum mandat & præmiorum, vtraque altitudinem Chriſti prædicat.

b *Et quod.* Altiora myſteria quæ nō capit communis turba apoſtoli ſuſtollunt, & implent ſeptem ſportas ideſt perfectorum corda ſeptiformi ſpiritus gratia ad intelligendum illuſtrata.

c *Septem ſportas.* Sportæ iunco & palmarum folijs ſolent cō- †præter
texi, & ſignificant ſanctos, qui radicem cordis in ipſo fonte E
vitæ collocant, ne areſcant, vt iuncus in aqua, & palmām æternæ retributionis in corde retinent.

✠ Aug. Si aliquis Euangeliſtarum hoc dixiſſet qui de quinque panibus non dixiſſet, contrarius cęteris putaretur Sed quia illi qui miraculum de ſeptem panibus narrauerunt, nec illud de quinque panibus tacuerunt, neminem mouere debet. Lib.2 de conſenſu euangeliſt. ca.

d *Et dimittur.* Hic docet qđ prędicatores miniſtrato turbæ verbo ipſi intra cubiculū cordis virtutū debēt refici pomis. Mar.8

e *In fines.* Magedan quę alio nomine dr᷑ Dalmanutha, quę eſt regio circa Geraſam Et interpretatur poma velnunciæ, & ſignificat hortum de quo dr᷑. Hortus cōclu ſus, fons ſignatus vbi creſcunt poma virtutum. Et ibi nunciat᷑ nomen dn̄i. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Omnia iſta dicūtur ad maiorē declarationem miraculi, quod ex tam paruo cibo potuerit tanta multitudo ſatiari, & hoc fuit ꝑ multiplicationem cibi in manibus Chriſti eodem modo ſicut dictum eſt ſupra. c.9 Sequitur.

1 *Et dimiſſa turba.* Poſt miraculum oſtenſum aſcendit in nauiculam fugiens turbæ applauſum & reuerētiam, in hoc dans prædicatoribus exemplum.

2 *Et ve. in fines Magedan.* Iſte eſt locus in quo Ioſias occurrens regi Aegypti, vulneratus eſt, vt habetur. 4. Reg. 24. Marcus autē dicit in fines Dalmanūta, ca. 8. b. Et dicendū ad hoc, quod nō eſt ibi diuerſitas ſecundū rē, quia ſecundū aliquos eſt eadē regio habēs duo nomina. Marcus accipit vnū & Matthæus aliud. ſecūdū alios ſunt duæ regiones diſtinctæ, ſed in extremitatib. cōiunctę. Et ideo exiſtens in confinio vtriuſque vere dicitur eſſe in fine iſtius vel illius, & in tali loco erat Ieſus.

Et

CAP.

ADDITIO I.

In c. 15. vbi dicitur in po. Vos autē dicitis. falſe exponēdo mādatū.

Hæc expoſitio non vr᷑ valere pp duo primo quia nō conſonat literę, ſecūdo quia præſupponit falſum. Primū patet de ſe literā bene aſpicienti quod ēt ipſe poſtillator vr᷑ fateri cū dicit, qđ hæc eſt conſtructio defectiua, Vbi ergo cōſtructio deficit, manifeſtū eſt qđ litera non bene concordat ſenſui ſibi dato. Secūdū patet primo, qa nuſquā inuenit᷑, Hębreos aſſerere, qđ melius eſt deo offerre, quā ſubuenire parentib. in neceſſitate poſitis imo cōiter tenent, qđ melius eſt, eleemoſynas largiri, quā ſacrificia volūtaria offerre, prout ex multis auctoritatib. veteris Teſtamēti deduci pōt. Vn̄ a fortiori melius eſt ſubuenire parentib. in neceſſitate cōſtitutis quā offerre & huiuſmodi. Secundo qa Rabbi Moyſes Aegyptius (q inter eos magnę reputationis eſt) ſuo libro de directione perplexorū, vbi de cauſis ſacrificiorū tractās, ſcripſiſſe tradit᷑ q, ſacrificia nō fuerūt præcepta populo Iſraelitico ex intentu principali, hoc eſt, quaſi fuiſſent ꝑ ſe intenta a deo, ſed ex intētu ſecundario quaſi ꝑ accidēs vel indirecte, vt. ſ. qđ ꝑ huiuſmodi ſacrificia homines retraherent᷑ a ſacrificijs idolorū. Ad qđ allegāt illud Iere. 7. f. *Non ſum loquutus cum patribus veſtris, nec præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum.* Et alias auctoritates quę hoc ſonēt. Sed cōſtat qđ præceptū de honoratione parentū eſt ꝑ ſe principaliter intentū, tanquā conſonū & conforme iuri naturali. Illud autē quod eſt ꝑ ſe, ſemper præfertur ei quod per accidens eſt. Et ideo nunquam etiam ſecūdū eos concederetur quod pp ſacrificia offerēda prætermittendū eſſet præceptū de honoratione parentū. Vn̄ ad iſtū paſſum bene intelligendū, recurrendū eſt ad traditiones Phariſaicas ſeu Talmudicas, quas Chriſtus intendebat in propoſito reprobare. Ad cuius euidentiā ſciendū, qđ circa materiam votorū vnus liber a Talmudicis eſt cōpoſitus qui intitulatur Nedarim. i. vota, in quo libro plura erronea ſcripſerunt ſine aliquo fulcimento ſacræ ſcripturę, inter quæ vnus error talis eſt. Tradunt enim, quod ſicut quilibet poteſt conſecrare bona ſua Deo, ſic qđ facta huiuſmodi conſecratione per votum, poſtea non licet alicui talibus bonis vti, niſi in dei obſequiū ſcilicet in ſeruitio altaris vel tēpli & huiuſmodi. Sic quilibet pōt cōſecrare bona ſua ſingulariter, hoc eſt reſpectu vnius perſonę tantū, verbi gratia. Si qs dicit alicui proximo, volo ſeu voueo qđ bona mea ſint cōſecrata reſpectu tui, tūc dicūt qđ illa bona ſint cōſecrata reſpectu illius hominis tātū, ſic qđ nullo mō pōt eis vti, ac ſi eſſent ſimpliciter cōſecrata, deo. dominus tn̄ illorū bonorū & etiā alij homines quicunque poſſunt vti talibus bonis, ac ſi nō eſſent cōſecrata, ſed mere † propria. Votū aūt huiuſmodi ſecūdū eos multipliciter oretenus exprimitur, & ſpecialiter cū verbis ſignificātibus aliquā rē cōſecratā Vt ſi dicat aliquis ſicut tēplū ſic eſt res mea, tūc illa res eſt cōſecrata tāq̄ tēplū Similiter ſi dicat Munus ſit, vel eſt talis res, idē eſt iudiciū, intelligit᷑. n. de munere deo oblato. Ex quib. inferūt qđ ſi dicat quis patri ſuo. Munus quodcūque eſt ex me tibi proderit, tūc pater nullo mō pōt vti aliquo bono filij ſui, ēt filio volēte & patre in neceſſitate exiſtente & hoc iō, qđ ſm traditionē ſuā prædicta oīa bona filii ſui, ſunt cōſecrata reſpectu patris, vn̄ manifeſte Phariſæi irritū fecerūt mandatū dei pp traditiones ſuas, vt Chriſtus dicit. Nā ſecūdū traditionē illā (quę nullius fundamenti eſt) filius excuſaretur a ſubuentione patris, qđ eſt manifeſte ꝯ dei pręceptū. Verba aūt euangelij ſecūdū prędicta cōſtruuntur plane & ſine defectu ſic. Quicūque dixerit patri vel matri. Munus eſt qđcūque ex me, tibi proderit &c. Cuius ſenſus eſt, qđ filius vouet, vt ſit tāquā munus altari conſecratū, quidqd ſit de bonis ſuis patri proderit, & ſic filius taliter vouēs nullo mō pōt prodeſſe patri ſecūdū eos, qđ eſt de directo cōtra præceptū diuinū. Et hoc eſt quod legitur. Mar. 7. b. Corbā quodcunque ex me tibi proderit, & vltra non dimittitis eum quidquam facere patri

†propria

patri ſuo aut matri. Ex quo patet, quod nõ perſuadẽdo Phariſæi hoc dicebãt, ſed potius cogẽdo, ꝙ patet ex hoc ꝙ dicit. *Non dimittitis eum, &c.* quia ex virtute illius voti prętenſi, iam non poterat filius prodeſſe patri, & ſic irritum fiebat mandatum Dei per ſuã falſam traditionẽ. Et ſic iſte error non procedebat ex auaritia ſacerdotum, ſed ex eo quod male interpretabantur ſacram ſcripturam, & traditiones ſuas diuinis præceptis præferebant.

ADDITIO II.

In eo.ca.vbi dicitur in poſtil. Iſtud eſt verum per Synecdochẽ. Attendendum, ꝙ non dixit Chriſtus. Totũ ꝙ in os intrat, ſed oẽ ꝙ in os intrat. Vnde ad ſane intelligenda verba Chriſti hoc loco, non requiritur vt intelligatur per Synecdochẽ, ſed ſufficit ꝙ fiat ibi diſtributio pro ſpeciеb. ſingulorum, ſicut cum dr: Oẽ animal fuit in arca Noe. Cuius intellectus cõmuniter eſt, ꝙ de qualibet ſpecie animaliũ fuit aliquod aĩal in arca Noe. Et in propoſito de qualibet ſpecie ciborũ aliquid emittitur licet aliquid ad nutritionẽ retineat. Sed adhuc hoc non videtur ſufficere ad amouẽdũ ſcandalum Phariſæorum, qui videbantur credere, quod ea quæ remanebant in corpore poſſent hominem coinquinare, alioquin nihil faceret contra eos, quod cibus intrans per os emitteretur in ſeceſſum vel non. Vnde melius videtur dici ſecundum Hiero. ſcilicet quod quidquid ex alimento generatur, poteſt ẽt per calorem naturalem reſolui, & per occultos quoſdam poros emitti.

Replica, *In cap. 15.* Vbi agitur de traditionib. ſeniorum infirmantib. obſeruantiã diuinorũ pręceptorum. Burg. in duobus redarguit Poſt. primo, quia vt dicit expoſitio eius nõ cõſonat literæ ſecundo vt dicit, Poſtil. pſupponit falſum. Primũ probat per hoc quia Poſtil. dicit conſtructionẽ literę defectiuam cum dr. *Munus quodcunque eſt ex me tibi proderit.* Ex quo arguit Burg. igitur ſenſus ei datus non conſonat literæ. Vbi dico quod hoc argumẽtum venit ex diſſimulatione grãmaticę & rethoricę, vel ambarũ artiũ ignorantia. Sępe.n. in vete. Teſta. facit Bur. mentionẽ de grãmatica Hebræorum, hic aũt grammaticam Latinorum videtur ignoraſſe. Eſt.n. in grammatica Apoſiopeſis defectiua oratio qua ſępe vtitur ſcriptura. Eſt ẽt in rethorica præciſio color verborum, qua ſępe vtitur ſcriptura, & coincidit cũ Apoſiopeſi: pręterquã quod hic excuſat defectus figura, ibi oñditur ornat' rhetoricus ex orõnis trũcatione. Argumentum igitur Burg. vr tentatiuũ cum dr. Oratio vel conſtructio eſt defectiua, igitur ſenſus datus non conſonat literę, Nã pro cõſonantia hẽnda in litera ſuppletur, ꝙ p figurã vel colorẽ truncatũ eſt. Secundo dicit Bur. Poſt pſupponere falſum, in eo ꝙ dicit Iudęorũ ſcribas & ſacerdotes propter auaritiam feciſſe inter cæteras traditiones ẽt illã quod melius eſt offerre deo quã ſubuenire parentibus, &c. Hoc dicit Bur falſum. Primo vt dicit, nuſquã reperit Iudęos hoc ſenſiſſe, quinimmo præcẽderãt eelemoſynã ſpontaneis ſacrificijs, multo fortius honori parentũ &c. Vbi dico, ꝙ ſi conſequentia valeat, antecedens eſt mihi valde dubium pp dicta B. Hieron. & propter gloſſ ſuper Matth.

D Matth. & Mar & Scholaſticã hiſtoriam, & pp dicta aliorum doctorum, quorũ multi ſciuerunt Hebraicum, & cõcorditer dicunt ſicut Poſtil. qui ab eis recepit. Sed dato (quãuis nõ conceſſo) qđ Iudæorũ proceres ſicut dicit Bur. ſenſiſſent, non tñ ſequitur igiť ſic facerẽt vel docerẽt auaritia cęcati, Nec hodie eorum docti docent vel faciunt id quod ſentiũt, immo potius p Talmudicas & erroneas doctrinas ſimplicẽ populũ decipiunt, & veram literam corrumpũt, ſecũdo dicit Bur. dictum Poſt l. falſum. Allegat ad id probandũ Rabi Moyſen Aegyptiũ ſatis benedicentẽ, ſed nõ allegat bñ facientẽ qui traditionib. humanis diuina pręcepta ppõderat. Et ꝙ Bur. nos vltra in ſua expoſitione ad Talmud remittit, & librum quẽ nominat Nedarim, nihil aliud eſt quã fideles Chriſti retrahere à ſanctorum veris expoſitionibus, & remittere ad vidẽdum vana ſcripta erroribus plena, prout ipſe Bur. met teſtatur in multis locis. Nec eſt cautum ſimplices ſenſum literalem ſæpe cupientes huiuſmodi erroribus occupare.

In eo.c. vbi dr. *Omne quod intrat in os, &c.* Dicit Poſt intelligẽdum ſecundum Synecdochen, Bur. facit inutilem obiectionẽ, & incidit in id quod improbare putat. Dicit.n quod non oportet dici per Synecdochen, quia non dicitur totum quod intrat ſed oẽ, diſtributio dẽt accipi vt dicit pro ſpeciebus ſingulorum, vt ſit ſenſus, de qualibet ſpecie ciborũ aliquid mittitur in ſeceſsũ, licet aliquid ad nutriẽdũ retineat. Nũc aũt & apud philoſophos & theologos, totũ vniuerſale, & omne, p eodem accipiũtur. Qui.n. dicit oẽ, nihil excipit. Sic & ſimiliter de toto vniuerſali, & ſpeciàliter omne eſt totũ in quantitate ſecundum logicos, vnde reſolutio Bur. qua dicit de oĩ ſpecie ciborum aliquid mitti, idẽ eſt ſicut diceret dẽre intelligi ſecundũ partem, & ſic omne capiť, per Synecdochẽ, ꝙ voluit improbare Sed mouet Bur. hic dubiũ qa per vtranq; expoſitionẽ non vr tolli ſcandalũ à Phariſæis & pp hoc dicit dubiũ allegando B Hier. quod vniuerſaliter dẽat accipi ſic, quod quidquid intrat in os & ex alimento generatur poteſt ẽt per calorem naturalem reſolui, & per occultos quoſdam poros emitti. Sed illud videtur fruſtra dici per Burg Primũ quia Chrs dicit, oẽ quod intrat &c. per hoc noluit nec curauit tollere ſcandalũ Phariſæorũ, quia dixit. Sinite eos, cæci ſunt & duces cęcorũ ſed ſolũ voluit inſtruere diſcipulos petẽtes. Et nõ eſt veriſimile, ꝙ de illis occultis modis digerẽdi & egerẽdi curauit diſcipulos inſtruere, ſed innuere argumẽto a maiori. ſ. vt ſi impurũ nutrimẽti ꝙ in ſeceſſum emittiť, nõ coinquinat, igitur multo magis id qđ purũ eſt non coinquinat, iuxta illã regulam. Si id ꝙ magis videť ineſſe nõ ineſt, nec ꝙ minus. Sed ſi ex cibis deberet homo inquinari, magis videtur hoc verũ de impuris, quod tñ non eſt, vt dr in litera. Et ſubintelligendũ eſt moraliter, quia ex his quæ naturalia ſunt nec laudandus quis eſt nec vituperãdus Si igiť p naturalẽ digeſtionẽ vel indigeſtionẽ ex puro vel impuro cibo gñrare tur corruptus humor vilẽ faciens hominẽ, ex hoc tñ non dicitur moraliter inquinari quamuis naturaliter, de qua hic non diciť. F

CAP. XVI.

CAP. XVI.

ET acceſſe. &c. *Vt ſig. de.* Vt qui pa... multos paucis manna plueret quo omnes reficeret. Vnde Ioannes poſt edulium panum: Quod ſignũ facis, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? *Patres noſtri mãducarũt manna. in deſer.* Petebant tentando, vt in more Eliæ ignem de ſublimi mitteret vel in ſimilitudinem Samuelis æſtiuo tẽpore mugire tonitrua faceret quaſi non poſsẽt & illa calumniari, & dicere ex occultis & varijs aeris paſſionib. accidiſſe. ✠ Orig.

a Legis fiducia inſolentes, dedignantes opera uirtutum.

1 ET acceſſerunt ad eum Phariſæi, & Saducæi tentantes, & rogauerunt eum, vt ſignum de cœ-
2 lo oſtenderet eis. At ille reſpondens, ait illis:
3

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

ET acce. ad. *In pcedenti capitulo Chriſtus reprobauit errorẽ Iudęorũ in lege, hic docet fundationẽ eccleſiæ gẽtiũ in fide, vbi primo aperit incarnationis myſteriũ, ſecundo prædicit redẽptionis preciũ, ibi.* Veniens autem Ieſus in partes. *tertio imponit imitationis exẽplum, ibi.* Tunc Ieſus dixit diſcipulis. *Prima in duas, quia primo myſterium incarnationis aperit ſecũdo, ex hoc doctrina Phariſæorũ nõ ſolũ ſicut erronea ſed ſicut curioſa et inutilis excludiť, ibi.* Et cũ vidiſſent diſcipuli eius. *Circa primam partẽ aduertendũ, quod aliqui Scribæ & Pariſei omiſſo ſtudio legis & prophetarum ſtudebãt in mathematicis & potiſſime in aſtrologia, vnde & vſque hodie aliqui eorũ in hoc sũt valde curioſi. Et quia aſtrologi aliquando volunt iudicare per conſiderationẽ aſtrorũ de inchoatione legum & ſectarũ diuerſarum, ideo & iſti per aſtra volebant prænoſticare de aduentu Chriſti, hoc aũt eſt impoſſibile, quia virtus cęli non ſe extendit ad talia licet ſe extendat ad prænoſticandum de futura diſpoſitione aeris, vt ſiccitate, & pluuia, et huiuſmodi, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Et ac. ad eum ph. &c. *ſ. ſi poſſent eum in aliquo capere.*

2 Et rog. eum vt ſig. *Declarando ſ. tempus ſui aduentus ex aliquo ſigno cęleſti.*

3 At ille reſp. *i. aliquid prædicere de futura temporis diſpoſitione poteſtis per conſiderationem cæli, quia ad hoc bene ſe extendit talis ſcientia propter quod ſubditur.* Serenum erit. Ru-

MORALITER.

1 *Et acceſſerunt ad eum Phariſei & ſaducæi tentantes eum, &c.* Per iſtos qui venerũt ad Chriſtum nõ addiſcendi gratia, ſed malignãdi, ſignificantur illi qui veniunt ad ſermonẽ vel lectionem, non vt ędificentur, ſed vt prædicatori uel lectori inſidientur. Per hoc autem quod quęſierunt ſignum de alto † ſigni-

* Orig. Hi dogmatibus inter ſe diſſidentes, concordes sũt, vt tẽtent Ieſum. Simile quiddam vſuuenit inter Pilatum & Herodem, qui inter ſe facti ſunt amici, vt Ieſum occiderent. Frequenter autem & nunc videre licet in vita, eos qui maxime diſcrepant opinionibus, apparere concordes, vt irrideant oppugnentque Ieſum Chriſtum qui eſt in diſcipulis ſuis.

In cap. 16. Matth.

a *Facto ve.* Increpat eos, quod ex ordine elemẽtorũ diſcernũt dies, ſed ſigna temporum ignorant, cũ omnis lex & prophetæ, aduẽtus ſui indicia ex operũ quę gereret admiratione ſignificẽt.

Cum qualitatẽ temporis futuri ex ſignis præſentib. cognoſcerẽt rem tã neceſſariã ex ſignis ſuis intelligere negligebant.

B * Chryſoſt. Sicut ergo in cęlo, aliud quidẽ eſt ſignũ ſerenitatis, aliud pluuiæ, ita in me putare oportet. Nunc.n. in primo aduentu his ſignis quæ in terra ſunt, opus eſt, quæ autem in cęlo ſunt, reſeruantur tempori ſecundi aduentus. Nunc enim ſicut medicus veni, tunc ſicut iudex adero.

† Rutilat iube ſcit. * Hypocritæ faciẽ quidem. † Intra ſe. Hom. 54. in Matth.

b *Rutil.e.* Patiuntur apoſtoli poſt reſurrectionem, per quos me iudicare in futuro ſcire poteſtis, quia cũ non parco meis bonis, quin patiantur, non parcam alijs in futuro.

c *Sign.* ad tẽpus gratiæ pertinẽtia a prophetis prędicta, non poſſunt vobis fidẽ facere de meo aduentu. *Signa au.* Signa tẽporum dixit de aduentu ſuo vel paſsione cui ſimile eſt roſeum cęlum veſpere. Et item de tribulatione ante aduentũ futurum, cui ſimile eſt roſeum cęlum cum triſtitia.

Act. 1. a.

C c *Non da.ei.* Sed datur fidelibus de cęlo quando videntib. Apoſtolis in cęlum aſcendit, & ſpiritum ſanctum miſit.

* Orig. Illud ſignum hoc, erat ſignum, eo quod illud huius erat ſignificatiuum, vt illius ſigni explicatio, quod ex ſeipſo obſcuritatem habebat, ſit quod ſeruator paſſus eſt, quod in corde terræ tres dies, ac tres noctes egerit.

a Ita in morte mea debetis reſurrectionem peccatorum per meum ſanguinem intelligere.
a † Facto veſpere dicitis ſerenum erit: † rubicundum eſt e- 1
a Futurum iudicium prouidere per præcedentes tribulationes ſanctorum. 2
b nim cœlum: & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte 3
¶Ex iſtis ſignis. 4
c cœlum. * Faciem ergo cœli diiudicare noſtis, ſigna autem 5
a Nota eadem ſuperius dicti. ¶Incredula pro ſpirituali carnalem intellectum habens. 6
temporum non poteſtis, ſcire † Generatio mala, & adultera 7
a De cœlo. ¶ Hoc poteſtatis ſuæ, ſignum conſtitutum eſſe demonſtrat. b De inferiori.
d ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ
a Vt infidelibus, non dimiſſis Iudæis ¶Ad gentes.
prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cũ veniſſent diſcipuli eius 8
e trans fretum, obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis: † In- 9
¶Ideſt, a vanis traditionibus, quibus addentur, quod non ſunt.
f tuemini, & cauete a fermento Phariſæorum & Saducæorũ 10
a Non, vult ut de panibus eorum accipiamus.
At illi cogitabant † inter ſe, dicentes: quia panes non acce- 11
a Cogitationes eorum.
g pimus. Sciens autem Ieſus dixit: Quid cogitatis inter vos 12
a Neque myſterium intelligitis neque virtutem in memoria habetis.
modicæ fidei, quia panes non † habetis? Nondum intelligi- †

e *Obliti ſunt panes accipere.* Quomodo panes non habent qui modo impletis ſportis nauẽ aſcenderũt & nauigãtes audiunt vt caueãt a fermento Phariſęorũ? Sed tamen ait ſcriptura quod obliti ſunt tollere panes ſecum vnius veri & interni panis (qui cum eis erat) dulcedine capti, parum ſe curare iudicantes de cura corporis & neceſſarijs, cum & ipſa naturalis refectio a mente exceſſerat.

f *A fermento.* Fermentum eſt peruerſa doctrina, quæ vel modica totam maſſam corrumpit, & in ſuum ſaporem trahit.

* Chryſ. Non dixit attendite a doctrina Phariſæorum quia vult commemorare quæ facta ſunt de multiplicatione panum, ſimpliciter autem de hoc incuſare non videtur habere rationem, occaſione autem ab eis recepta ſuſceptibilem facit incuſationem.

* Orig. Erat enim conſperſio quædam doctrinæ fermẽti quę vere veteris, quam prębebant Phariſæi & Saducæi, vnde Ieſus non vult amplius edere ſuos diſcipulos, quos fecerat nouam & ſpiritualem conſperſionem.

g *Quid cogitat.* Quid cogitatis me dixiſſe de terrenis panibus de quib. non eſt vobis dubitandum cum de tam paucis tẽtãs fe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Rubicundum eſt enim cęlum. *Talis enim diſpoſitio cęleſtis eſt ſignum futuræ ſerenitatis, quia. ſ. ſic frequenter contingit, licet aliquãdo impediatur.*

2 Et mane *ſupple dicere poteſtis.*

3 Hodie tem. *erit ſupple.*

4 Rutilat. *quod contingit in coruſcatione & tonitruo, & hoc eſt ſignum tempeſtatis, propter quod ſubditur.*

5 Faciem er. cęli diiudicare no. *inquantum. ſ. facies cęli eſt ſignũ alicuius diſpoſitionis futuræ in elementis.*

6 Signa autem temporum non po. *Id eſt ſigna temporum definitorum in preſentia dei de aduentu Chriſti non poteſtis per talia diiudicare, quia ſolummodo dependet ex diuina diſpoſitione, & non ex conſtellatione. Et propter hoc aduentus Chriſti conſiderandus eſt (vt dictum eſt) ex dictis prophetarum, qui hoc habuerant ex diuina reuelatione, ſicut habetur Dan. 9. vbi circa hoc taxantur hebdomadæ determinatæ & Gen. 49. Vbi ſignum aduẽtus Chriſti ponitur translatio regni Iudæorum ad alienigenam, quod factum eſt ſub Herode.*

7 Generatio mala & adultera. *Hoc ſupra expoſitum eſt ca. 12.*

8 Et cum veniſſent. *Hic concludit doctrinam Phariſæorum vitãdam a diſcipulis ſuis, non ſolum tanquam curioſam & inutilem, ſed etiam malam & periculoſam, propter hoc vocat eam fermentum propter corruptionem malitiæ & nequitiæ contentam in ea, & hoc eſt quod dicit.*

9 Intue. *Per diligentem conſiderationem mentis.*

10 Et cauete a fermento. *i. a doctrina corrumpente. Nec eſt mirum, ſi fermentum dicitur hic doctrina corrumpens, Supra; autem 13. cap. fermentum accipitur pro feruore fidei, vt viſum eſt, quia eadem res ex diuerſis proprietatib. bene ſignificat oppoſita & diſparata ſicut Leo aliquando accipitur pro Chriſto, vt dicitur Apoc. 5. b.* Vicit Leo de tribu Iuda. *& hoc propter conſtantiam & audaciã in aggrediendo ardua & periculoſa. Aliquando autem accipitur pro diabolo propter crudelitatem, ſecũdum quod dicitur. 1. Pet. 5. c.* Aduerſarius vero veſter diabolus tanquam leo rugiens circumit quærẽs &c. *Ita eodem modo fermentum propter calorem incluſum ſignificat feruorem fidei, propter autem corruptionem, doctrinam malam.*

11 At illi co. inter ſe di. quia pa. non. *Ac quaſi dicerẽt intra ſe, bene cauimus, quia ab eis nullum panem accepimus. Ex quo patet, quod intelligebant fermentum ad literam ideſt panem fermentatum. Patet etiam eorum deuotio ad Chriſtum, quia ſic ei inſeparabiliter adhærebant, quod obliti fuerant accipere neceſſaria.*

12 Sciens autem Ieſus cogitationes eorum, &c. *Tanquam Deus.*

Quare

MORALITER.

† ſignantur illi qui quęrunt audire ſubtilia, curioſa & inutilia, propter quod dictum eſt eis, quod ſibi non dabitur ſignũ niſi ſignũ Ionę prophetę, qui propter ſuam inobedientiam fuit deglutitus a ceto, ſic & ipſi deglutiendi ſunt a diabolo, ſi tamen vere pęniteant de ſuis defectibus, ſaluabuntur, ſicut Ionas vere pęnitens de ventre ceti fuit liberatus:

§ *Et cum veniſſent diſcipuli eius trans fretum, &c.* Per iſtos ſignificantur illi qui Chriſti doctrinam audiunt, ſed non retinent vel opere non adimplent, ideo dicitur eis.

† *Nondum in.* Et interrogabat diſcipulos ſuos dicens: Quem dicunt homines eſſe filiũ hominis &c. Origenes. In hoc dedit exẽplum, vt nos ſemper ſcrutemur qualis opinio ſit apud homines de nobis, vt ſi quid mali, dicitur de nobis occaſiones illius preſcindamus. Si autem quid boni, occaſiones augeamus.

Caro

feci abundare reliquias ?

A * Chryſoſtomus. Quia diſcipuli circa obſeruationes Iudaicas adhuc tepebant, ideo Dominus vehementer eos increpat ad vtilitatem omnium.

a *Cauete a fermento Phariſæorum.* A ſuperſtitioſa doctrina quæ more fermenti veri panis ſimulat ſe ſubſtantiam habere. Per hoc innuit, quid ſignificant quinque panes vel ſeptem. Si enim fermentum dicit hæretica dogmata, panes ſuni vera doctrina.

b *In partes Cæſareæ Philip.* Iſte locus eſt, vbi Iordanus oritur ad radicem Libani, ex Ior. & Dan. duob. fontibus.

B

c *Homines eſſe.* Homines ſunt qui de filio hominis loquuntur. Dii enim qui deitatem intelligunt.

d *Filium hominis ?* Dominus de ſe humilitatem humanitatis profitetur, diſcipuli deitatē intelligūt.

a Expenſorum.

tis, neque recordamini quinque panum † in quinque mi-
lia hominum, & quot cophinos ſumpſiſtis ? Neque ſeptem

a Expenſorum.

panum † in quatuor milia hominum, & quot ſportas ſumpſi

a Pane corporali.

ſtis. † Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: 1
a Cauete a fermento Phariſæorum & Saducæorum. Tunc 2
intellexerunt, quia non dixerit cauendum a fermento pa-
num, ſed a doctrina Phariſæorum & Saducæorum. † Venit 3

a Quam in honore Tyberii Cæſaris Philippus frater Herodis extruxit.
b Vt veræ confeſſionis mercedem reddat, non quaſi neſciat.

b autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, & interrogabat 4
c diſcipulos ſuos, dicens. Quem me dicunt homines eſſe 5

a Non dicit me, ne inſolenter loqui videatur.

d filium hominis ? At illi dixerunt. Alii Ioannem Bapti- 6
e ſtam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut vnum 7 8

a Diſcreti ab aliis, non homines ſed Dii.

ex prophetis. Dicit illis Ieſus. Vos autem quem me eſſe 9 10

a Sciunt & Apoſtoli, ſed Petrus reſpondet.
b Omnia complexus eſt, qui & naturam & nomen expreſſit.
Verum hominem, & uerum Deum credit & confitetur.

11 12
f dicitis? Reſpondens Simō Petrus dixit. Tu es Chriſtus filius 13

* Origenes. Interrogat diſcipulos, quem ipſum dicerent homines eſſe, quo nos diſceremus ex Apoſtolorum reſponſo, id temporis apud Iudæos varias fuiſſe de Chriſto opiniones. Et vt nos ſemper ſcrutemur, qualis ſit opinio apud homines de nobis, vt ſi quid male dicitur de nobis, occa- C

ſiones illius prҫcidamus, ſi quid autem boni, eius occaſiones augeamus. D

✲ Chryſoſtomus. Plebis mentem quæ ad malum prona inflexu non erat, inueſtigat, non Phariſæorum. Etſi enim multo humilior quam oportebat, eorum erat de Chriſto opinio, ſed tamen a nequitia libera erat, Phariſæorum autem de Chriſto opinio, erat plena multa malitia. Hom. ss. in Matth.

† Et quinque milium.

e *Alij Iohannem Baptiſtam.* ſic poterant errare in Elia vel in cæteris aliis, ſicut Herodes errauit in Ioanne cū ait. *Ioannes quem ego decollaui ſurrexit a mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.* Ideo vult exponi errores eorum, vt eis repulſis diſcipuli veritatem proferant, non ex vulgi opinione, ſed ex domini reuelatione. Mar. 6. b. † Mar. 8. c. E

f *Reſpondens Simon Petrus.* Ideo vnus reſpondens, & vni reſpondetur pro omnibus, vt vnitas in omnibus obſeruetur.

✲ Chryſoſtomus. Quando Dominus de plebis opinione interrogat, omnes reſpondent. ſed omnibus diſcipulis interrogatis, Petrus tanquam os Apoſtolorum & caput pro omnibus reſpondet. Hom. 55. in Matth. F

Dei

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis.* Quaſi dicat ex factis meis præcedentibus & doctrina deberetis ſic eſſe illuminati, quod verbum meum intelligeretis, non de pane materiali, quia de hoc poſſum vobis ſufficienter prouidere. Quod probat duplici exemplo, in quo magnam multitudinem ſatiauerat paruo cibo, Vt patuit, ſupra 14. & 15. c. & hoc eſt quod dicit. *Nondum intell. &c.* & patet. Sequitur.

2 *Tunc intellexerunt, &c. a fermento panum.* Materialium ſed a doctrina Phariſæorum, quæ vocatur fermentum ratione prædicta.

3 *Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi.* In iſta parte oſtēdit ſe humanæ ſalutis preciū, & primo oſtendit ſe Dei & hominū mediatorem, & ſecundo hominum redemptorem per ſuā paſſionem, ibi. *Et exinde cœpit Ieſus, &c.* Circa primum primo ponitur diſcipulorū confeſſio, Secūdo, ex hoc ſubditur poteſtatis collatio, ibi. Reſpondens aūt Ieſus. Circa primū aduertendū, quod mediator inter aliqua debet participare extrema, & iō Chrs qui habebat dplicem naturam in vno ſuppoſito. ſ. diuinam & humanā, vnam ſibi naturalem, aliam pro nobis aſſumptam, erat vere Dei mediator & hominū, & per cōſequēs aptiſſimus vt eſſet humanæ redemptionis preciū. Hanc autē duplicem naturam declarat in ſeipſo. Humanā per euidentem oſtenſionem, quia dicebat ſe & oſtendebat ſe filiū hominis. Aliā ex vera confeſſione Petri pro ſe & alijs diſcipulis diuinā naturam in eo cōfitentis, quam cōfeſſionē tāquā veritatis expreſſiuam approbat Chriſtus. Dicit igitur. *Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi.* Dicitur autem Cҫſarҫa Philippi, quia renouata & ampliata a Philippo Tetrarcha fratre Herodis. Extūc nominauit eā Cҫſareā, in honorē Cҫſaris qui dedit ei quartā partem regni, vt refert Ioſephus, & habitum eſt ſupra. Dicitur etiā Cæſarea Philippi, ad differentiam alterius. quæ dr̃ Cҫſarea Paleſtina, vbi Cornelius Centurio māſit Act. 10. & iſta ciuitas antiquitus dicta eſt Lachis, & poſtea Dā a filiis Dan eam occupātibus, vt hr̃ Iudi. 18. poſtea dicta eſt Cҫſarea Philippi & nunc Pelneas ſeu Palneas dicitur In iſta āt ciuitate habitabāt Gentiles & in confinibus eius, & iō ex hoc quod Chrs hic myſterium ſuæ incarnationis reuelauit, oſtenditur fundatio eccleſiæ in fide Gentium. ſequitur.

4 *Et interrogabat diſcipulos ſuos.* Non interrogabat ignorās qd crederent vel quid reſponderent, ſed vt eorum fideli confeſſione conuenientius ſolidarentur in fide.

5 *Quem me dicunt homines eſſe filium hominis?* Ideſt, turbæ vulgares. Et quia de ipſo erant variæ opiniones in populo. Ideo ſequitur.

6 *At illi dixerunt, alii vero Ioannem Baptiſtam.* Cuius opinionis fuit Herodes & ſui ſequaces, vt ſupra viſum eſt 14. cap.

7 *Alij autem Eliam.* Propter zelum veritatis.

8 *Alij vero Ie.* Propter patientiam in aduerſis.

9 *Aut vnum ex prophetis.* Antiquis, ſcilicet, ſecundū quod habetur Luc. 9. vbi hr̃ ſic, quod propheta vnus de prioribus ſurrexit. Opinio autem omniū loquentium de immortalitate animæ, & de reſurrectione fuit, ꝙ anima ſeparata a corpore ſit maioris virtutis, quā cōiuncta tali corpori quale nūc habemus, ſecūdū quod dicitur Sap. 9. d. *Corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Et ſimiliter, quod in reſurrectione homines erunt maioris virtutis. Et quia videbāt Chriſtū maiora facere miracula, quā aliquis ꝓphetarū fecerit, iō credebant quod vnus de antiquis prophetis ſurrexiſſet a mortuis, & ſic maiora miracula faceret, quā antea feciſſet. & hoc modo motus eſt Herodes ad credendum quod eſſet Ioannes Baptiſta, vt habitum eſt ſupra. Sequitur.

10 *Vos autem.* Quaſi dicat, ſi alii errāt opinando falſa de me, vos tamen non debetis errare, qui tandiu mecum fuiſtis, & meam doctrinam frequenter audiuiſtis, & miracula tanta vidiſtis.

11 *Reſpondens Simon Petrus.* Tanquam principalis, inter alios pro ſe & pro aliis dedit reſponſum.

12 *Tu es Chriſtus.* Quod interpretatur vnctus, & ſic confiteť eius humanitatem in qua vnctus eſt oleo gratiæ præ aliis.

13 *Filius Dei.* Naturalis. ſ. & non adoptiuus ſicut alii, & per cōſequens eiuſdem naturæ cum Deo patre, & ſic confitetur veritatem

A a *Dei viui*. Ad diſtinctionem falſorum deorũ, quos Gentes vel de mortuis hominibus, vel de ſenſibili materia ſibi inſtituerunt.
b *Bariona*. Bene filius columbę, quia dominum pia ſimplicitate ſequebatur, vel quia plenus ſpirituali gratia erat. Filius ſpiritus ſancti dicitur, qui oſtenſus eſt in columba, ab eo quem filiũ dei viui vocauerat, & filio columbæ pater reuelat, quia vna eſt operatio patris & filij cum ſancto ſpiritu. Reuelat inquam myſteriũ fidei, quia caro & ſanguis non reuelare potuit. i. ho-
B mines carnali ſapiẽtia inflati, qui nõ columbę filij, & iõ a ſapientia ſpiritus alieni. de quibus, ſupra, *Alij Iohannem Baptiſtam, alii autem Eliam &c.*

a In Petro omnibus reſpondit. — b Tam altæ fidei confeſſione.
a Dei viui. Reſpondens autem Ieſus, dixit ei: Beatus es 1
a Filius columbæ Syriacæ. — b Carnalis quilibet. — c Tantum arcanum. 2
b Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, 3
a Qui illuſtrat mentes hominum. 4
ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et ego dico tibi, quia † 5
a Tu dixiſti mihi filius Dei, & ego dico tibi, cuius dicere eſt facere. 6
b Ideſt Chriſtum in quem credis.
c tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam 7 8
a Non ſeparabunt eam a charitate mea & fide.
d e meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 9 10
a Præſentis iudicij poteſtatem. — b Eccleſiæ. — c Quemcunque indignum remiſſione iudicaueris dum viuit, apud Deum indignus iudicabitur. 11
f g Et tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunque liga- 12 13

c *Tu es*. non dico vocaberis, ſed tu es Petrus ob fortitudinẽ fidei & confeſsionis conſtantiam.
d *Petrus*. A me petra, ita tamen vt mihi retineam dignitatẽ fundamenti, tu ſuper me ordinabis lapides mundos, & abijcies leproſos.
Sicut lumẽ & cętera nomina, vt *Vos eſtis ſal terræ*, a domino ſortiti ſunt apoſtoli, ſic Simoni a ſe nomen Petri dedit. (Supra. 5. b.)
✻ Aug. Dixi quodam loco de Apoſtolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata ſit eccleſia. Sed ſcio me poſtea ſic expoſuiſſe, quod a domino dictum eſt. *Tu es Petrus &c.* Vt ſuper hunc intelligeretur quem confeſſus eſt Petrus, dicens, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, ac ſi Petrus ab hac petra appellatus, perſonam eccleſiæ figuraret, quæ ſuper hãc petram ędificatur. Harum autem duarum ſententiarum quæ ſit probabilior, eligat lector. (Li. 1. retractat. cap. 21.)
* Chryſoſt. *Super hanc petram*. i. in hac fide & cõfeſsione *ædificabo eccleſiam meam*. Hinc oſtendit multos iam credituros, quod Petrus confeſſus fuerat, & erigit eius ſenſum, & paſtorem ipſum facit.
* Leo Magnus. Et ego dico tibi, &c. Hoc eſt, ſicut meus pater tibi manifeſtauit diuinitatem meam, ita & ego notam tibi facio excellentiam tuam. Quia *tu es Petrus*. i. cum ego ſim inuiolabilis petra, ego lapis angularis qui facio vtraq; vnum. Ego fundamentum præter quod nemo poteſt aliud ponere. Tu tamẽ quoque petra es, quia mea virtute ſolidaris, vt quę mihi poteſtate ſunt propria, ſunt tibi mecum participa- (Serm. 3. de B. Petro.)
C tione communia.

* Clemens Romanus. Simon Petrus fidei merito & integræ prædicationis obtentu fundamentum eccleſiæ definitus eſt. A petra cognominatus eſt Simon Petrus, vt edoceamur, Petrum Chriſti vicem in terris habiturum, cuius nomen & accepiſſe cognouimus, & eandem petram vocari ſupra quã fundanda erat eccleſia, quę iam in Chriſto primario fundamẽto ędificari cęperat. Quãobrẽ dixit illi, *ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam*.
✻ Hylarius. Eſt autem in nuncupatione noui nominis fęlix eccleſiæ fundamentum, dignaque ædificatione illi⁹ petræ, quæ infernales leges & tartari portas, & omnia mortis clauſtra diſſolueret.
* Orig. Petra eſt quiſquis Chriſti diſcipulus eſt, ex quo biberunt de ſpiritali conſequenter petra. Et ſuper talem petrã conſtruitur omnis eccleſiaſtica doctrina, & ſecundum hanc vitæ inſtitutio.
e *Et portæ*. Portę inferi ſunt peccata, minę, blãdimẽta, hæreſes, quibus infirmi ruunt in mortẽ, qui non vere ſupra petrã, ſed ſuper arenam domum profeſſionis ſuæ credendi ſunt ędificaſſe. i. non ſimplici & vera intentione Chriſtum ſequi, ſed ob terrenam quamlibet cauſam habitũ prętendiſſe. Qui enim in intimo cordis amore fidem Chriſti percipit, quicquid ingruit extra facile vincit.
E
* Euſeb. Eccleſia ſanctorum orationibus glorificata, neque hoſtibus terga dat, neque ipſis ianuis mortis cedit, propter pauca verba quæ Chriſtus protulit, *Super petram ædificabo. &c. & portæ inferi non præualebunt*.
* Orig. Sed & ſingulæ ſpirituales nequitiæ in cęleſtibus portæ ſunt inferorum, quibus contrariantur portæ iuſtitię. Nõ autem exprimit vtrum petræ non præualebunt in qua ædificat Chriſtus eccleſiam, aut eccleſiæ, quam ædificat ſuper petram, tamen manifeſtum eſt, quia nec aduerſus petram, nec aduerſus eccleſiam portæ præualent inferorum.
f *Et tibi*. Vt omnib. conſtaret, quia abſque ea confeſsione ac fide nullus regnum cęlorũ poſſet intrare. Qui prę cæteris cõfeſſus eſt prę cęteris donatur clauibus. Claues ſunt diſcernẽdi ſcientia & potentia, qua dignos recipere, indignos excludere debet a regno, vnde ſubdit.
g *Et quodcunque liga*. Ideſt, quem in peccatis perſiſtentem æternis pęnis adiudicaueris, vel quẽ humilem & vere pęni- F
tentem

NICOLAVS DE LYRA.

tatem diuinæ naturæ & humanæ in eodem ſuppoſito.
1 Viui. *Hoc additur ad differentiam illorum qui colebantur tanquam Dii a Gentilibus, vt Hercules, Iupiter & conſimiles. Fuit enim antiquorum opinio, quod quando tales excellentes perſonæ moriebantur, ad vitam deorũ transferebantur, vnde 2. Mac. 11. dicitur quod rex Antiochus ſcripſit de patre ſuo mortuo.* Patre noſtro inter Deos tranſlato, nos volẽtes eos q́ ſunt in regno noſtro ſine tumultu agere &c. *Ad iſtas ergo falſitates excludendas dixit Petrus*, Dei viui.
2 Reſpondens autem Ieſus. *Hic conſequenter ad confeſſionem deitatis ſubditur collatio poteſtatis.*
3 Beatus es Simon Bar. *i. filius Ioãna. Bar. enim idem quod filius. Iona autem ponitur per diminutionem ſubtracta media ſyllaba pro Ioanne, vnde eſt ibi compoſitio ex integro & corrupto. Vnde Bariona hic accipitur, ac ſi diceretur filius Ioannis, propter hoc Petrus dicitur Io. vlt.* Simon Ioannis. *dicitur autem hic* Bea. *quia confeſſio veræ fidei ducit ad beatitudinem.*
4 Caro & ſanguis non reuelauit tibi *.i. homo mortalis nõ docuit te illam veritatem.*
5 Sed pater meus. *& per conſequens tota trinitas, quia indiuiſa ſunt opera trinitatis ad extra.*
6 Et ego dico tibi. *Pro te & pro ſociis tuis.*
7 Quia tu es Petrus. i. *confeſſor petræ veræ quæ Chriſtus eſt, factus.*
8 Et ſuper hanc petram. *Quam confeſſus es. i. ſuper Chriſtum.*
9 Aedificabo eccleſiam meam. Et portæ inferi. *i. perſequutiones tyrannorum, & inſultus & tentationes ſpirituum malignorum.*
10 Non prȩualebunt ad. eam. *A vera fide ſubuertẽdo. Ex quo patet, quod eccleſia nõ conſiſtit in hominibus ratione poteſtatis vel dignitatis, eccleſiaſticę vel ſecularis, quia multi principes et ſummi põtifices et alii inferiores inuẽti ſunt apoſtataſſe a fide, pp q̃ eccleſia cõſiſtit in illis perſonis in quibus eſt notitia vera, & confeſſio fidei & veritatis.*
11 Et tibi da. *Non ſolum pro te, ſed etiam pro aliis. Sicut enim confeſſio Petri erat cõfeſſio aliorũ, ita poteſtas hęc data Petro intelligitur dari alijs, licet Petro principalius inquãtum erat aliorum capitaneus.*
12 Claues regni. *Iſtæ claues non ſunt materiales ſed poteſtas ſpiritualis duplex. Vna eſt poteſtas diſcernendi peccatum a non peccato, ſicut in veteri lege ſacerdotes iudicabant inter lepram & non lepram Aduertendum etiam, quod licet homo nõ poſſit hoc bene iudicare ſine ſcientia, tamen ſcientia non dicitur clauis, ſed poteſtas iudicandi per ſcientiam præhabitam, & ideo licet ſcientia non ſit clauis, tamen neceſſario præexigitur ad debitum vſum huius clauis. Alia clauis eſt poteſtas admittendi ad regnum, vel excludendi, ſecundum verum iudicium præhabitum, quia debent indigni excludi, & digni recipi.*
13 Et quodcunque liga. *Quia ſuppoſito hic in terra debito vſu*
clauis,

MORALITER.

4 *Caro & ſan.* Origen. Si ergo & nos patre nobis reuelante qui eſt in cęlis, quando conuerſatio noſtra in cęlis fuerit, confeſſi fuerimus Ieſum Chriſtum eſſe Dei veri filium & nobis dicetur.
8 *Tu es Petrus.* Petrus enim eſt omnis imitator Petri.
13 *Et quodcunque.* Hier. Iſtum locum epiſcopi & presbyteri.
male

tentem abſolueris,ſic erit & in cęlis.

A *Et quodcunque ligaueris ſuper terram.* Hieronymus. Habent quidem eandem iudiciariam poteſtatem alii apoſtoli quibus poſt reſurrectionem ait. *Accipite Spiritum ſanctum quorum re.&c.* Habet etiam omnis eccleſia in pſbyteris & epiſcopis, ſed ideo Petrus ſpecialiter accipit,vt omnes intelligant, quod quicunque ab vnitate fidei & ſocietate eius ſe ſeparauerit, nec a peccatis ſolui,nec cœlum poteſt ingredi.Hunc locum quidam non intelligentes, aliquid ſibi ſumunt de ſupercilio Phariſæorũ, vt damnare innoxios, vel ſoluere ſe noxios putent, cũ apud Deum non ſententia ſacerdotum,ſed reorum vita quęratur.Vnde in Leuitico oſtendere ſe ſacerdotibus iubẽtur leproſi, quos illi non faciunt leproſos, ſed diſcernunt qui mundi vel immundi ſunt,ita & hic.

Nota Chriſtũ per ſe intus viuificare, miniſtris poteſtatẽ ſoluendi poſt vitam redditam tribuere.Non enim aliquem ſoluere poſſunt,niſi viuat,quẽ ſoluunt. Sed ad quid ſoluẽdi poteſtatẽ accipiunt,cum a Deo iam liberatus & viuificatus quem ſoluunt quæritur? Dicunt quidã miniſtros ſoluere, id eſt,ſolutos demonſtrare recõciliatos eccleſiæ,quos prius de crimine manifeſtos vel conuictos ab introitu eccleſiæ probauerãt. Alii,a quadam impotẽtia bene operandi, quæ poſt remiſſionẽ & ſatisfactionem adhuc remanet,& eſt fęx & reliquiæ præcedentium peccatorum,non tamẽ peccatũ,ab hac purgatur homo cum reconciliatur eccleſiæ per iudiciũ ſacerdotis. Vt enim in homine poſt febris purgationẽ debilitas quædã remanet quæ febris non eſt,a qua non cito purgatur. Sic in homine poſt criminalẽ remiſſionem pro qua iudiciũ eccleſiæ ſubiit,ipſius peccati debilitas remanet. Alii, veritati & euãgelio adhęrentes,miniſtros eccleſię a peccato ſoluere dicũt. Dicit enim veritas. *Accipite Spiritum ſanctũ quorũcunque re.&c.* De hoc iterum Au.contra quinque hæreſes. Nec eos audiamus qui negant catholicam eccleſiã non omnia peccata poſſe dimittere. Illi enim in Petro petrã non intelligunt, & non intelligentes eccleſiæ datas eſſe claues regni cęlorũ, ipſi

Quemcumque ſoluendum iudicaueris dum viuit,& remiſsionem peccatorum conſequetur a Deo.

ueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcũque

ſolueris ſuper terram erit ſolutũ & in cœlis. Tunc pręcepit 1

a diſcipulis ſuis,vt nemini dicerent,quia ipſe eſſet Ieſus Chri

a Non aliis ſed prouectioribus. 2

b c ſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtẽdere diſcipulis ſuis,quia opor- 3

teret eum ire Ieroſolymam, & multa pati a ſenioribus, & 4

ſcribis,& principibus ſacerdotum,& occidi, & tertia die re- 5

a Separatim,ne coram aliis magiſtrum arguat. Amantis affectu. 6

ſurgere. Et aſſumens eum Petrus, cœpit increpare illum, 7

Optando. a Non poteſt eſſe vt filius Dei occidatur.

d dicens. † Abſit a te Domine, non erit tibi hoc. 8

ipſi eas de propria manu amiſerũt. Hic opponit quod ſolus Deus Lazarum ſuſcitauit,apoſtolis ſoluendum tradidit. Itẽ quod ſolus ei dimittere peccatum eſt. Ad hoc dicũt, quod Deus prius Lazarum ſuſcitauit,hoc eſt,quod ipſe a ſe, non ab alio peccatum dimittit. Quod diſcipuli reſuſcitatum ſoluũt, hoc eſt quod non a ſe, ſed a Deo habent quod peccata dimittunt, ſic dicitur, ſolus Deus peccatum dimittit, quia hoc quod per ipſum facimus, ipſe facit. Mar.2.a. D

✻ Orige. Vide autẽ quantam poteſtatem habet petra, ſupra quam ædificatur eccleſia eius, vt etiam iudicia maneant firma,quaſi Deo iudicãte per eam. Vbi ſupra.

✻ Chryſoſtomus. Promittit ſe daturum quæ ſunt propria Dei ſolius, ſcilicet,peccata ſoluere,& eccleſiam immutabilem facere inter tot tentationum & perſecutionum procellas. Hom. 55.in Matth. E

a *Vt ne.* Supra aduentũ ſuum prędicare præcepit,hic ne dicant eum eſſe Ieſum. Sed aliud eſt prędicare Chriſtum, qđ eſt commune nomen dignitatis, aliud Ieſum,quod eſt proprium ſaluatoris,quaſi dicat, non prodeſt publice prædicari maieſtatẽ populis,qui viſuri ſunt me multa pati,qđ tũc demum licebit,cum reſurrectio potentiam deitatis oſtẽderit.

b *Ieſus Chriſtus.* Saluator, ne ſcandalizarentur in eo quem paulo poſt viſuri ſunt conſpui & crucifigi.

✻ Origenes. Qui vult etiam Chriſtum prædicatum prius ab Apoſtolis,dicat quoniam leuiter præmittere voluit mẽtionem nominis ſui,vt interim facto ſilentio prędicationis huius,hoc ipſum quod leuiter de Chriſto auditum fuerat,digeratur in cordibus auditorum. Aut ita eſt ſoluẽda quęſtio, vt videãtur ea quę prius de annunciando Chriſto ſunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante reſurrectionem, ſed ad tempora poſt futura. Vbi ſupra.

c *Exinde.* Ecce cauſa prohibitæ prædicationis qua dicat, tũc me predicate cum ita paſſus fuero,quia non ante prodeſt.

d *Abſit.* Non vult Petrus deſtrui confeſſionem ſuam,nec putat filium Dei poſſe occidi. F

Chry.

NICOLAVS DE LYRA

* *clauis, Deus illud approbat in cœlis,aliter non.*

1 Tunc præcepit diſcipulis ſuis. *Hoc videtur eſſe contrarium ei quod eſt dictum ca.10.quod miſit diſcipulos,ad denunciandum aduentum ſuum. Dicendum, quod tunc denunciauerunt aduentum eius tanquam cuiuſdã ſancti prophetæ a Deo miſſi,& iſtud non præcipitur hic taceri, ſed poſtquam cognouerant hic diuinitatem ipſius, vt patet ex confeſſione prædicta,præcepit vt eius diuinitatem aliis non diuulgarẽt ne vulgares homines qui viderent eum pati tam ignominioſe,ſcandalizarentur de eorum prædicatione,ſed poſtquam reſurrexit, a mortuis, habita perfecta victoria mortis voluit hoc publice prædicari.*

2 Exinde. *Hic oſtendit ſe eſſe mundi redemptorem per ſuam paſſionem,& hoc eſt quod dicitur.* Exinde. *Ideſt,poſt quam ſe oſtenderat habere veram naturam diuinam,ſecundum quam eſt impaſſibilis, & humanam in qua poterat vere pati.*

Cępit

3 Cępit. *Quia erat præordinatum a Deo Patre, quod ibi compleretur myſterium redemptionis noſtræ. Illud autem quod præordinatum eſt a Deo infallibiliter euenit,quia licet non ſit neceſſitas conſequentis eſt tamen ibi neceſſitas conſequentiæ. Modus autem noſtræ redemptionis ſubiungitur cum dicitur.*

4 Et mul.pa.a. *Quia ab iſtis iudicatus eſt ad mortem, & præſidi traditus.*

5 Et occidi. *A Gentilibus, qui eum crucifixerunt manibus propriis,vt habetur Ioan.19.*

6 Et tertia die reſurgere. *Hoc prędixit, vt minus triſtarentur de eius morte. Oportebat autem iſta impleri, quia a Deo erant præordinata.*

7 Et aſſu.cum Pe.&c. *In ſecreto,ſcilicet,quia inferior non debet ſuperiorem publice arguere.*

8 Abſit a te domine. *Quaſi dicat,indecens eſt, quod tu tam ignominioſe patiaris.*

Qui

MORALITER.

† male intelligentes,aliquid de Phariſæorũ aſſumunt ſupercilio, vt vel damnent innocentes,vel ſoluere ſe noxios arbitrentur,cum apud dominum non ſententia ſacerdotũ, ſed de eorum vita quæratur.

1 *Tunc præcipit diſcipulis.* Dans aliis exemplũ, vt nõ quærãt, ſed magis fugiant gloriam hominum.

2 *Exinde cœpit.* Ad hoc.n.ignominiam ſuę paſſionis, & reſurrectionis ſuæ gloriam prædixit, vt eius exemplo timorẽ paſſionis tolleret,& eos ad conſiderandum ſuæ reſurrectionis gloriam eleuaret.

7 *Et aſſum.cum Pe.&c.* Hoc fecit Petrus ex affectu carnalis propter quod Chriſtus dicit ei.

Vade

* Chryſoſtomus. Quid mirabile eſt, hęc pati Petrum qui de
A his reuelationem non ſuſcepit? Vt enim diſcas quod neque
Hom.55.in illa quæ de Chriſto confeſſus fuerat, ex ſe locutus eſt, vide qualiter in his quę nō reuelata ſunt ei, turbationem patiatur, humana enim & terreſtri cogitatione quę ſunt Chriſti cōſiderans, æſtimabat turpe & indignū eſſe ei quod pateretur.

†Abi a *Vad.* Supra, omnia illa glorioſa in futurū promiſſa ſūt, non in præſenti data. Aedificabo eccleſiā meam, & tibi dabo cla.&c. Quę ſi ſtatim dediſſet, nunquam poſtea locum error inueniſſet in eo.

Vbi ſupra. * Origenes. Satana dixit ei, quaſi
B per ignorantiam aliquid habenti contrarium Deo.
† De ſimo.c. Mathæus.

a A laude ad vituperium. b Sequere ſententiam meam.
c Aduerſariæ meæ voluntati. d Offendis me volendo præire.

a Qui conuerſus dixit Petro. † Vade poſt me Sathana, ſcanda- 1 2
b lum es mihi, quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ ho- †
Ego vere patiar & ſi quis vult me imitari, renunciet voluptatibus ſuis. 3
c minum. Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis † Si quis vult poſt 4
d me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſe- 5
e Faciendo hoc ex charitate. Hic. 6
f quatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, 7
a In futuro. Quaſi dicatur agricolę ſi frumentum ſeruas, perdis, ſi ſeminas renouas. 8
b Non propter vanam gloriam uel aliud quodlibet. 9
perdet eam. Qui autem perdiderit animam ſuam propter 10
a Cum decit perſecutio, cuſtodiatur cor, qu a pacis tempore licet viuere, licet & aiubire. 11
g me, inueniet eam † Quid enim prodeſt homini, ſi mūdum 12
vniuerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentū patiatur? 13 14

b *Quia non.* Non placet tibi, vt per mortem meam mundū redimam, quæ voluntas patris, ſed carnaliter hęc ſapis.

Hom.56.in Math. c *Si quis vult.* Prędicta apoſtolis paſsione & reſurrectione hortatur ad ſequendum tam eos quam turbas.

* Chryſoſtomus. Quaſi dicat, Tu dicis. *Abſit a te Domine*, Ego autem dico tibi, quoniam non ſolum me prohibere a paſsione nociuum tibi eſt, ſed neque ſaluari poteris, niſi patiaris, & moriaris, & vitæ abrenuncies ſemper.

d *Abneget ſe.* Quod per vetuſtatem eſt, vt capiat quod vltra ſe eſt. Remotis vitiis, virtus ſequatur, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Quod erat per vetuſtatē, abnegauerit ille qui

Gal.2.d. dicebat. *Viuo autem ego, iam non ego.* Quod vero vltra ſe erat, cę
C perat. *viuit vero in me Chriſtus.*

e *Tollat cru.* Scilicet, Crux tollitur vel cū per abſtinentiam D corpus, vel cum per compaſſionē proximi animus affligit. Crucem abſtinentię habuit Paulus, dū dicebat. *Caſtigo corpus meum & in ſer.&c.* Compaſſionis quoq; cum ait. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* 2.Co

* Chryſoſtomus. Ne autem exiſtimes quod vſque ad verba tantum & contumelias oportet abnegare ſeipſum, oſtendit ad vſque ad quantum abnegare ſeipſum oporteat, quia vſque ad mortem etiam turpiſsimam, ſcilicet, crucis.

f *Qui enim voluerit.*

* Origenes. Hoc dupliciter poteſt intelligi, primum ſic. Si quis amator vitæ præſentis parcit animę ſuę timens mori, & putans animam ſuam per hāc mortē perire, iſte volens hoc mō ſaluare animam, perdet eam. Si qs contemnens vitam præſentem, vſque ad mortem pro veritate certauerit, perdet quidē animam ſuam, quantū ad vitā præſentē, ſed quoniam propter Chriſtum perdet eā, magis eam ſaluā faciet in vitam ęternā. Alio modo ſic. Si quis intelligit quæ eſt vera ſalus, & acquirere vult eam ad ſalutem animę ſuę, iſte abnegans ſemetipſum, perdit quantum ad voluptates carnales animā ſuam propter Chriſtum, & perdens animam ſuam hoc modo, ſaluat eam per opera pietatis.

g *Quid e.p.* Eccleſia habet tempus perſequutionis, habet & tēpus pacis. Hæc tempora deſignat in præceptis. Nam tempore perſequutionis ponenda eſt anima, & tēpore pacis frāgenda

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui conuerſus. *Ideſt, facie verſa erga Petrum, vt eum de ſua temeritate efficacius argueret.*

2 Dixit Petro. *Ideſt, aduerſarie inquantum per iſtam increpationem: nam volebat ſalutem humani generis quodammodo impedire, & per conſequens Chriſto aduerſabatur qui erat huius ſalutis nuncius.*

Scādalū quid ſit & quotuplex. 3 Scandalum es mihi. *Scandalum ibi improprie accipitur, quia ſcandalum actiuum proprie dictum, eſt dictum alicuius vel factum minus rectum, præbens occaſionem ruinæ alteri. Scandalum autem paſſiuum, eſt ruina alicuius ex tali facto vel dicto. Neutrum autem potuit habere locum in Chriſto, & ideo ſcandalum hic accipitur pro impedimento, quaſi dicat.* Scandalum es mihi. *Ideſt, quantum eſt in te vis me a ſalute mundi impedire. Cuius ratio ſubditur.*

4 Quia nō ſapis ea quæ Dei ſunt. *Quærendo, ſcilicet, impedimentum præordinationis diuinæ.*

5 Sed ea. *Quia illud quod dictum eſt, Petrus dicebat Chriſto motus ex affectu humano.*

6 Tunc Ieſus. *Hic proponit Chriſtus ſuæ imitationis exemplum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum eſt proponendo ſcilicet, exemplum ſuæ imitationis, ſecundo, promittit ex hoc gloriam futuræ reſurrectionis, ibi.* Filius enim hominis. *dicit igitur.*

7 Si quis vult poſt me venire. *Per meam doctrinam & facta ſequendo.*

8 Abneget ſemetipſum. *Ideſt, affectum humanum, non ſolum meam paſſionem non impediendo, ſed etiam me in hoc imitando.*

9 Et tollat crucem ſuam. *Ideſt, paratus ſit in animo voluntarie crucem portare in qua crucifigatur ignominioſe. Ad hoc autē rationē inducit, dicens.*

10 Qui enim voluerit. *Hoc autē poteſt dupliciter intelligi. Perdere enim habet duplicem ſignificationem. Vno modo idem eſt quod amittere, & in iſto ſenſu cum dicitur hic.* Perdet eam. *ſubintelligendum eſt, in alia vita, quaſi dicat.* Qui enim voluerit animā ſuam. *ideſt, delitiis & voluptatibus occupare in hac vita, quia hoc eſt vitam ſuam ſaluare ſecundum opinionem carnalium, talis perdet eam in alia vita, quia obligat eam ad pœnam inferni. Alio mō perdere idē eſt quod deſtruere, & tunc cum dicitur, perdet eam, ſubintelligitur in hac vita, & eſt ſenſus.* Qui enim voluerit animam, *quantum ad meritum vitæ æternæ.*

11 Perdet eam. *Ideſt, deſtruet corpus laboribus, & paſſionibus exponēdo, ex quibus ſequitur ſeparatio animæ a corpore. Et hoc eſt animam perdere ſecundum æſtimationem falſam carnalium, licet ſit ſaluare eam ſecundum veritatem, ſecundum hunc ſenſum vltimū ſequitur.*

12 Qui autem. *Hoc eſt propter Deum mortem ſuſtinendo.*

13 Inueniet eam. *In beatitudine Deo fruendo. Et quia anima cū ſit immortalis præponenda eſt omnibus corruptibilibus & tranſitoriis, ideo ſubditur.*

14 Quid enim prodeſt. *Quaſi dicat, nihil, imo per talia perdit multum, quia perdit illud quod eſt immortale & diuinum in eo.*

Filius

MORALITER.

Duo abſtinentiæ genera. † *Vade poſt me.&c.* Quaſi dicat, non debes impedire paſſionem meam, ſed magis ſequi, ideo ſubditur.

6 *Tunc ait diſcipulis.* S. Maximus in ſermone de ſancto Ioanne Baptiſta. Duo autē abſtinentię, & crucis ſunt genera, vnum corporale, & aliud ſpirituale. Vnum eſt a potu & epulis tempetrare appetitum gulæ, a delectationibus & molliſsimis ſuauitatibus coercere, & ab his quæ tactu, guſtu, viſu decipiunt ſenſum viriliter reuocare, ac violenter abſtrahere. Alterū abſtinentię & crucis genus eſt pretioſius atque ſublimius motus animi regere, & perturbationis illius modeſtię trāquillitate placare, irę ac ſuperbię impetus quaſi feram beſtiam refręnare, litigare quotidie contra vitia, increpare ſe quadam cenſura & auſteritate virtutis, & rixā quodammodo cum homine interiore conſerere.

10 *Qui enim vo.* Ideſt, vitā animalem voluptatibus exponere

11 *Perdet eam.* Aeternaliter.

11 *Qui au.* Ideſt, a voluptatibus retraxerit. *Inueniet eam.* ad gloriam ordinatam.

14 *Quid enim pro.* Quaſi dicat, nihil, ſed multum nocet, nam anima rationalis imagine trinitatis inſignita precioſior eſt omnibus terrenis.

Filius

genda ſunt terrena deſideria. Nā quid prodeſt homini, &c.
a *Aut quam*. Nec lucra, nec timor, nec aliquid aliud retrahat a ſalute, quia quam commuta.da.homo.
Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Vel nihil terrenum pro anima perdita poterit homo date.
* Chryſoſtomus. *Quid prodeſt.* Quaſi dicat, Ne dicas quod qui pericula quę propter Chriſtū imminent effugit, ſaluet animam ſuam, ideſt vitam temporalem. Sed pone etiam cū anima, id eſt, vita temporali totum orbem terrarum, quid ex his homini erit amplius anima in perpetuum pereunte? Si n. famulos tuos videas in lætitia, te autem in malis vltimis cōſtitutum, quid lucrareris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne laſciuiente ipſa futuram perditionē expectat.
* Chryſoſtomus. Ac ſi dicat, Diuitias ſi perdideris, poteris dare diuitias alias ad eas redimendas: animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, ſed neq; aliquid aliud. Quid autē mirabile eſt, ſi in anima hoc contingit? Etenim hoc videtur in corpore contingere. Etſi enim decem milia diademata corpori inſanabiliter ægroto circumpoſueris, non curatur. D

a Q d. Quid retribuam domino, pro omnibus, &c. b Nihil dabit pro anima, quia filius hominis ſecundum opera dabit. c Quam ipſe redemit.

a Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Fi- 1

a Qui prius venit humilis.

b lius enim hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum ange- 2

a Omni conditioni, omni ſexui. ¶Stella enim differt a ſtella in claritate

lis ſuis, & † tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. 3 4

a Quod quia incertum eſt.

Amen dico vobis, ſunt quidam de hic ſtantibus, qui non gu- 5

a A ſanctis mors, quaſi libando guſtatur, vitam verò poſſident in futuro.

c ſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem 6 7

a In ea claritate in qua erit peracto iudicio, quod completum eſt in transfiguratione, de qua ſtatim agit euangeliſta.

d in regno ſuo. 8

b *Filius e.* Nec durū videatur hoc pati, *quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ re. in nobis.* Rom. 8. d. E
c *Sunt quidam.* Quia rudes erant Apoſtoli, etiam in præſenti vita promittitur eis aliqua conſolatio, vt certius credant de futuro.
d *In regno*. In regno beatitudinis æternæ, vel oſtendendo ſuam poteſtatem in præſenti eccleſia. F

¶ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filius enim. *Quia inuitauerat eos ad imitandum exemplum ſuæ paſſionis, ideo ne terrerentur morte corporali & tranſitoria, promittit eis præmium futuræ reſurrectionis, quod complebitur in aduentu Chriſti ad iudicium, quia tunc reſurgent homines ad vitam immortalem, et hoc eſt quod dicit:* Filius enim. *Ideſt, Chriſtus verus homo.*
2 Venturus eſt. *Ad iudicium.*
3 In gloria. *Quia in forma glorioſa iudicabit.*
4 Et tunc red. *Iuſtis gloriam animæ & corporis, aliis aūt pœnam vtriuſque. Et vt ſint de futura gloria animæ & corporis magis certi, promittit eis quod aliquibus eorum oſtendet in hac vita præſenti quod oſtendit in ſua transfiguratione, vt patebit in cap. ſeq. & hoc eſt quod dicit.*
5 Amen. *Id eſt, fideliter.*
6 Sunt qui. *Scilicet, Petrus, Iacobus & Ioannes, vt videbitur.*
7 Qui non guſta. *De vita præſenti recedendo.*
8 Donec videant.fi. *Scilicet, apparentem eis in forma corporis glorioſa, qualem habebit poſt reſurrectionem, cum adeptus fuerit poteſtatem regni, tunc ei im. dixit diſcipulis ſuis Matt. vlt. d.* Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.

CAP.

MORALITER.

1 *Filius e. ho.* Hieronymus. Timens, mortem, audi gloriam triumphantis, vereris crucem, auſculta angelorum miniſteria.
6 *Sunt quidam.* Cum Chriſto hic ſtant qui pro ipſo paſſiones patienter ſuſtinent, & iſti mortem culpæ vel gehennæ non guſtant, ſed cum ipſo tranſeunt ad gloriam ſempiternam.

ADDITIO I.

In capitu. 16. vbi dicitur in Poſtil. *Signa autem temporum non poteſtis.*

Hæc reſponſio ſecundum expoſitionē poſtil. non vr̄ pertinere ad propoſitū. Petebāt. n. Phariſęi ſignū de cœlo, in quo declararetur tēpus Chriſti aduentus, vt patet ex dictis ſuis. Dicere autē, ꝙ hoc non poſſent cognoſcere per conſtellationes ſiderū ſeu per faciē cęli, nihil vr̄ ad propoſitum facere cum ipſi ſuper naturalia ſigna petebant, non ſigna quæ ſecundū curſū temporū naturalē apparēt. Vñ iſte paſſus melius exponitur per Chry. ſuper Mat. vbi ſic ait. *Sicut ergo in cœlo aliud quidem eſt ſignum ſerenitatis, aliud pluuiæ, ita & in me putare oportet.* Nam nunc in primo aduentu ſignis quæ in terra ſunt opus eſt, quæ autē in cęlo ſunt, cōſeruanť tempori ſecundi aduentus, qñ virtutes cęlorū mouebuntur, hęc Chryſoſt. Quę quidem expoſitio proprie videtur applicari propoſito, vt patet ſeriem literæ bene intuenti.

ADDITIO II.

In eo. c. 4. vbi dicitur in Poſti. *Et ideo licet ſcientia non ſit clauis, tamen neceſſario præexigitur.*

Licet ſcientia diſcernendi peccatū a peccato ſecūdū magiſtrū in 4. di. 18. ſit clauis, nō tñ in hoc tenetur cōmuniter a doctorib. vt ibidē tractatur. Nam prout cōiter tenetur, in ſacerdotis ordinatione non infunditur habitus ſcientiæ de nouo, ſed imprimiť ſacerdotalis character, in quo fundantur hæ duę poteſtates. ſ. diſcernendi & ligandi ſeu ſoluēdi, quę quidē poteſtates vnū ſūt in radice, ſed diſtinguuntur penes earum actus. Qđ āt dicit poſtillator, qđ ſciētia neceſſario præexigitur ad debitum vſum clauis, nō vr̄ verum. Quamuis. n. claues eccleſiæ recipere non debeat, niſi habēs ſcientię habitum conuenientē ſeu ſufficientē ad executionē huius poteſtatis, ex hoc tñ non ſequitur, quod ſi ſacerdos non habeat talē ſcientiā, quod nō habeat claues. Eſſet. n. maxime periculoſum, cū quamplurimi & innumerabiles ſacerdotes curā animarum habentes, talē ſcientiam non hēant, vt quotidie cōſtat per experientiā, & ſic tales nec ligarent, nec ſoluerent, quod crudeliſſimum eſſet opinari. Hoc tñ manifeſte ſequereť ex dictis Poſt. dicētis, qđ ſciētia neceſſario præexigiť ad debitum vſum clauiū. Nihil autē eſt ſine eo, quod neceſſario præexigitur. Vnde vr̄ dicēdū prout dictum eſt. ſ. quod ſacerdos de congruitate debet habere ſciētiā ſufficientē, non tamē de neceſſitate. Et ſic ſacerdos, qui non habet talē ſciētiam actualiter nec habitualiter, poteſt tamen vti clauium poteſtate, ſm̄ quam ligat & ſoluit tanquam habēs diuinam poteſtatem, vt iudex eccleſiaſticus. Quod intelligendum eſt ſemper claue non errante.

REPLI. *In ca. 16* vbi dicitur. *Signa aūt temporum ſcire non poteſtis.* Quod exponit poſtil. ad intentionē beati Hiero. glo. or. & aliorum. Burg. autē adducit expoſitionē Chryſ. & ob hoc abiicit expoſitionē poſtil. ſine ratione, quaſi eiuſdē paſſus non poſſint eſſe plures expoſitiones, fidei tñ veritate per omnia ſeruata. Cū. n. poſtil. dicit, quod ſigna tēporum in diuina pręſciētia definitorum non poſſunt ſciri ex his quę in cęleſtibus corporib. fiūt, intelligit ēt ſi fiat pręter curſum communē naturę, de qua ratio redditur, quia huiuſmodi tēpora aduētus Chr̄i & ſigna, nō dependent ex his quæ in corporibus cęlorum fieri poſſunt, ſed ex diuina pręſciētia. vnde etiam cęli ortum habuerunt.

In eo. c vbi circa collationē clauium poſtil. dicit, licet ſciētia nō ſit clauis, tñ neceſſario præexigiť, de quo dicto Bur. magnū facit ſtrepitū, imponēs poſtil. falſum, ſed falſe. Nā Poſtil. non dicit ſciētiā neceſſario præexigi ad ſuſceptionē clauium, nec ad vſum clauium, ſed declarādo ſic dicit ſciētiā neceſſario præexigi ad legitimū & debitū vſum earū, & ſic Bur. in fine huius corruptorii venit in eandē ſentētiā cū poſtil. dicens vſum clauium ſequi clauē, claue tñ nō errante. vbi igitur clauis errat, certum eſt vſum non eſſe legitimū, vtendo autē auctoritate diſcernendi abſque ſciētia & diſcretione, cōmittitur error. Ad euitādū igitur errorē neceſſario pręexigitur diſcretio quę ſciētia dici pōt nō clauis, quæ eſt ſententia poſtil. bene viſa, non truncatim. Qđ autē dicit Bur. de idētitate clauium in radice, & earum ſecundum actus diſtinctionē, habet tractari lib 4. di. 18. & 19.

A

CAP. XVII.

Mar.9.a. Luc.9.d.

a ET *poſt di.* Marcus dicit, ſed Lucas octo. Hi ergo ponũt medios. Lucas addit & primum quo promiſit, & extremum quo compleuit. Et illi poſt ſex mundi ætates quieſcendum ab omni labore, & hic octauo tẽpore deſignat eſſe reſurgendum. Tres dicit, q̃a qui fidẽ trinitatis firmiter ſeruauerint, in æterna viſione gaudebunt. In mõtem etiã ſecundum Lucam oraturus, quia qui reſurrectionem expectant, B mentes, in excelſis habitare, & precibus cõtinuis debent inſiſtere. Scorſum quia iuſti & nunc animo ſunt ab impijs ſeparati, & in futuro omni modo ſeparabuntur, cum abſcondet eos in *abſcondito faciei ſuæ a contur. hominum.*

Pſal.30. b *Petrum.* Nomina iſtorũ conueniunt. Quiſque debet eſſe Petrus, ideſt, firmus in fide. Inde Iacobus, ideſt, ſupplãtator vitiorum. Inde Ioannes, id eſt, omnia gratiæ diuinæ aſcribens contra ſuperbiam vitæ, quæ ſolet oriri ex virtutibus.

Hom.57.in Math. ⁎ Chryſoſtomus. Ideo hos tres aſſumpſit, quoniam aliter potiores erant. Intende autem qualiter Matthæus non occultat eos qui ſibi præpoſiti ſunt, hoc. n. & Ioannes facit prçcipuas laudes Petri commemorans. Ab æmulatione enim C & vana gloria mundus fuit Apoſtolorum chorus.

D c *Transfiguratus.* Speciem quam habebat per naturam oſtendit non amittens carnem quam aſſumpſerat voluntate. Illud autem corpus quod habuit per naturã, dedit diſcipulis ſuis in cęna, non mortale, non corruptibile.

Quale dedert diſcipulis in cœna. Serm. ... ſurrect.

CAP. XVII.

a b ET poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus petrum & Iaco- 1
a Gloriam maieſtatis oſtenſurus. 2
bum & Ioannem fratrem eius, & † duxit illos in 3
a vt diſcat gloriam non in profundo huius ſeculi, ſed in regno ſupernæ beatitudinis eſſe quærendam. ¶Non ſubſtantiam carnis amiſit, ſed gloriam futuræ reſurrectionis oſtendit.
c d mõtẽ excelsũ ſeorsũ, & trãsfiguratus eſt ante eos. Et reſplẽ 4 5 6
a Non habet clarius quod cui comparet. b Sancti quicunque baptizati eſtis Chriſtum induiſtis.
e duit facies eius ſicut ſól, veſtiméta aũt eius facta ſunt alba ſi-

⁎ Cyprianus. Mirati ſumus in transfiguratione quæ facta eſt præſentibus Apoſtolis, Petro, Iacobo & Ioanne, quã do ſicut ſol reſplenduit facies Saluatoris, & veſtiméta eius candorem oẽm exuperantia Apoſtolorũ hebetauere conſpectum, ſed momentaneus ille decor imaginem nõ ſpeciem, ſimilitudinem non ſubſtantiam, partem non plenitudinem transformationis mirificæ explicauit.

† Subd.

E

d *Reſplenduit facies.* In exemplum futuræ beatitudinis & claritatis, quam videbunt iuſti, prius ſublatis impiis.

e *Veſtimenta autem, &c.* Facta ſunt alba quod non ante, quia nondum apparuit quod erimus, ſed cũ apparuerit, ſimiles ei erimus. Marcus ait, qualia fullo ſup terrã nõ poteſt facere. Ideſt, Deus in hac vita, tam claras nequit facere quia nullus ſine peccato. Nullus mundator ſui in terra faciet, qđ Deus in cęlo, mundans veſtem ſuam ab omni inquinamento. Fullo F eſt doctor animarum, vel mundator ſui corporis.

Et ecce.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

ET *poſt di.* Fundata eccleſia gentium in fide præced. ca. hic ponitur eiuſdem fundationis confirmatio. Et diuiditur in duas partes, quia primò declarar gloriam futuræ reſurrectionis, & ſecundo efficaciam ſuæ paſſionis, ibi 1 *Conuerſantibus autem.* Procedit autem hoc modo, ordine, ſc. licet, retrogrado ad præcedens capit. vt continuet principium huius cap. ad finem præcedentis, vbi promiſerat gloriam futuræ reſurrectionis, vt viſum eſt. Prima diuiditur in duas partes, quia primo oſtenditur gloriæ futuræ reſurrectionis, ſecũdo ex hoc ſubditur ſolutio duplicis quæſtionis, ibi: *Et interrogauerunt diſcipuli.* Prima in tres, quia primo ad declarationem futuræ reſurrectionis deſcribitur Chriſti transfiguratio, ſecundo ſubiungitur huius transfigurationis teſtificatio ibi: *Et ecce apparuerunt.* tertio circa hoc ponitur diſcipulorũ inſtructio, ibi: *Et deſcendentibus illis.* Circa Chriſti transfigurationem euangeliſta notat quatuor, videlicet, tempus determinatum, conſortium, locum & modum. Quantum ad tempus, dicit ſic.

1 *Et poſt di.* Scilicet, a promiſſione præcedenti diſcipulis facta, qñ dixit: Sunt quidã de hic ſtantibus, &c. Conſiderandum tamẽ, quod Lu.9. dr̃ *poſt dies octo*, quia Matthęus nõ computat diem in qua Chriſtus fecit eis promiſſionẽ, nec vltimam in qua transfiguratus eſt, ſed cõputat tantũ tempus intermedium, & ideo ſecũdũ veritatẽ computando totum tempus a promiſsione facta vſq; ad trãsfigurationẽ, transfiguratio fuit in octaua die. Ratio autem huius sũt, quia iſta trãsfiguratio facta eſt ad oſtendendum diſcipulis gloriã futurę reſurrectionis, illa aũt erit in octaua ætate mũdi, & propter hoc figurata eſt hic per octauam diem. Prima enim ætas mũdi fuit ab Adã vſque ad Noe, ſecunda a Noe vſq; ad Abrahã, tertia ab Abrahã vſque ad Dauid, quarta a Dauid vſq; ad trãſmigrationẽ Babylonis, quinta a trãſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtũ, ſexta a Chriſto vſque ad finẽ mundi. Iſtæ autem ſex ætates accipiuntur ſecundũ diuerſos ſtatus viuẽtiũ in hoc mũdo. Septima autẽ accipitur ſecũdũ ſtatũ animarum quieſcentium in paradiſo, & iõ incępit ab aſcenſione domini quando eis cęlũ patuit, & durabit vſque ad iudiciũ, & ideo ab aſcenſione domini currit cũ ſexta ætate quantum ad ſimultatẽ temporis. Octaua ętas erit reſurgentiũ, & ſic patet, quod bene ſignificatur hic per octauam diem & ſic patet tempus conueniens huius transfigurationis. Cõſortium autem notatur cum dicitur.

Transfiguratio quare facta octauo die &c.

Aetates mundi initia & fines.

Mar 9.a. Luc.9.a.

2 *Aſſumpſit Ieſus, &c.* Iſti enim tres ſunt aſſumpti ad videndũ gloriã futurę reſurrectionis propter pręrogatiuã eminẽtię ſpecialis inter alios. Petrus enim pp feruorẽ fidei erat inter alios principalis, pp quod & principaliter datæ ſunt ei claues eccleſiæ, vt patet in pręcedẽti ca. Ioannes autẽ excellebat in prærogatiua virginitatis, pp qđ erat inter alios Chr̃o magis familiaris. Iacobus aũt inter alios diſcipulos primus ſuſtinuit martyrium propter Chriſtũ, vt hr̃ Act. Conſiderandum tamen quod beatus Ambro. ſuper Luc. & Aug. ſuper epiſtolã ad Gal. videntur dicere, qđ Iacobus iſte qui fuit in trãsfiguratione, fuit ille Iacobus qui primo rexit eccleſiã Ieroſolymitanam, & ille nõ fuit frater Ioannis, & filius Zebedæi ſed filius Alphęi. Sed dicendũ quod cũ textus expreſſe dicat iſtũ fratrẽ Ioannis, & per cõſequẽs filiũ Zebedęi, qđ Aug. & Amb. nõ loquũtur aſſerendo, ſed magis opinionẽ aliorũ referendo. Si tñ loquerent̃ aſſertiue, non eſſet curandũ de dictis eorum, qñ ſacra ſcriptura expreſſe dicit cõtrariũ, ſicut hic. Vnde Aug. in epiſto. ad Vincentiũ Donatiſtã dicit de doctrina ſanctorũ quę eſt extra ſciptură canonicã. Hoc genus ſcripturarũ ab illis quę canonicę nominant̃ diſtinguendum eſt, non. n. ex eis ita teſtimonium proferendũ, vt cõtrariũ ſentire nõ liceat, maxime vbi aliter ſenſerũt quã veritas ſe habeat, nos in illo genere ſumus, vt non dedignemur ẽt ab apoſtolo dictũ ſuſcipere, ſi quid aliud ſapiti. i. Deus illud reuelauit. Conſequenter euangeliſta deſignat locum di.

3 *Et duxit il. in mon. excel.* Ad deſignandum quod illi ſunt apti ad contemplandum cęleſtia, qui eminent in contemplatiua vita. Subdit autem.

4 *Seorſum.* Ad denotandum quod contemplatiui debent eſſe a tumultu ſecularium ſegregati. Conſequenter deſcribit trãsfigurationis modum di.

5 *Et transfiguratus eſt.* Non quod mutauerit lineamenta corporis vel figuram, ſed propter claritatis vultus eius immenſitatem, & hoc eſt quod ſubditur.

6 *Et reſplẽ.* Ad cuius euidentiã cõſiderandũ, qđ anima Chriſti a principio creationis fuit glorioſa per apertã viſionẽ & perfectã fruitio-

MORALITER.

1 *Et poſt dies ſex.* Origenes. Sex diebus factus eſt viſibilis mundus. igitur qui tranſcendit omnes res mundi viſibiles, poteſt excelſum montem aſcendere & aſpicere gloriam verbi Dei.

Et ecce

a *Et ecce.* Quales vel q̃d loquuti, Lucas dicit. Viſi in maieſtate, & dicebãt exceſſum eius quẽ cõpleturꝰ erat in Ieruſalẽ.i. paſſionem & reſurrectionẽ. Significant oracula legis & prophetię, quæ in domino completa, & nunc doctis & in futuro omnib. electis patebũt. Et bene viſi in maieſtate, quia tũc apertius vr̃ quãta dignitate veritatis oĩs diuinorũ nõ ſolũ ſenſus, ſed ẽt ſermo fuerit prolatꝰ. Vel Moyſes & Elias ſignãt oẽs cum Chriſto regnaturos. Mortuus Moyſes, mortuos. Elias viuus, eos qui viui inuenientur. Quibus conuenit in maieſtate videri pro gloria quã habebunt, & exceſſũ memorare, quia vnica materia laudis fit fidelib. paſſio Chriſti. Et quia guſtata dulcedine cęleſti vileſcunt infima, Petrus viſa dñi, & ſanctorũ maieſtate, ſolis his perpetuo vult hærere dicẽs: *Bonũ eſt nos hic eſſe, faciamus hic, &c.* Secundum alium euangeliſtã neſciebat quid diceret, in eo q. in cęlis tabernacula quęrit, vbi nulla aduerſitatis aura eſt timenda, q̃a Deus omnipotẽs tẽplum eius eſt & agnus. Sed in hoc ſciebat quid diceret; *bonum eſt nos hic eſſe*, quia vere ſolum hominis bonum eſt intrare in gaudium domini ſui. Quod ſi Petrus videns glorificatam humanitatẽ tanto afficitur gaudio, vt nunquam velit ab eius intuitu ſecerni, quid putãdum eſt de his qui diuinitatem videre meruerunt?

* Tertullianus. Dominus quoque in ſeceſſu montis etiã veſtimenta luce mutauerat, ſed lineamenta Petro agnoſcibilia ſeruauerat. Vbi ẽt Moyſes & Elias, alter in imagine carnis nondum receptę, alter in veritate nondum defunctę, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perſeuerare docuerunt.

* Idem. Merito etiam in carne ſe Dominus ei (Moyſi) oſtendit collegæ ieiuniorum ſuorum, nõ minus & Eliæ. Nam & Elias hoc primum q. famem fuerat imprecatus ſatis iam ſe ieiuniis vouerat. *Viuit, inquit, Dominus, cui aſſiſto in conſpectu eius, ſi erit ros iſtis annis & imber.* (Lib. aduerſ. Pſychicos. 3 Reg. 17.)

a Vt oſtendat eum eſſe quem lex & prophetæ promiſerunt. b Legiſlator. c Eximius prophetarum.

a cut†nix. Et ecce ᵃapparuerunt illis Moyſes & Eliasᵇ cum eo 1

a De paſſione eius & reſurrectione. b Oblitus regnum non in terra, ſed in cœlis eſſe promiſſum, nec mortali carne circundatos poſſe intrare. 2

b loquentes. Reſpondens autem Petrus dixit ad Ieſum, Domi- 3

a His non reſpondet dominus, oſtendens non improbum eſſe ſed inordinatum quod cuperet. †

ne, bonum eſt nos hic eſſe, ſi vis faciaᵃmus hic tria tabernacu 4

5

c la, tibi vnum, Moyſi vnum, & Eliæ vnum. Adhuc eo lo- 6

* Damaſcenus. Moyſes quidem gloria externa aduentante glorificatur, at Dominus Ieſus haud quaquam aſcititium gloriæ ornamentum habebat, verum ex inſita diuinæ gloriæ claritate manans. (Sermone de trãsfiguratione.)

b *Domine bonum eſt, &c.* * Euthymius. Cũ Petrus vehementer præceptorem amaret, nec vellet eum ire in Ieruſalẽ, ne pateretur, palam quidẽ non audet eũ prohibere, ne rurſum increparetur. Viſo autem q. mons magnam haberet ſecuritatem, vtpote inſidiatoribus incognitus, ſimul autẽ Moyſem & Eliam idoneos qui vlciſcerentur, (nam ille plurimas gentes deuicerat, hic vero ignem ſuper quinquagenarios de cęlo detraxerat) conſulit illi, dicens, *bonum eſt nos hic eſſe.*

c *Adhuc eo lo.* Vt diſcat qui tabernaculum quæſiuit in reſurrectione non tegmine domorum, ſed ſpiritusſancti gratia protegendos eſſe.

Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

fruitionem. Veruntamen ex diuina diſpoſitione fiebat, vt gloria animæ non redundaret ad corpus, vt ſic corpus eſſet paſſibile & mortale ad implendum precium redemptionis humanę. Et eodẽ modo ex diuina ordinatione factum eſt, vt gloria animæ redũdaret ad corpus in hora trãſfigurationis, vt oſtenderetur diſcipulis gloria futuræ reſurrectionis non tantum animæ ſed corporis, vt ſic animarentur ad ſequendum Chriſtum in acerbitate paſſionis, ad quod eos inuitauerat in ca. præced. Et ſic patet, quod claritas illa in transfiguratione fuit claritas glorię quantum ad eſſentiã, ſed non quantum ad modum, quia fuit eiuſdem rationis cum illa claritate quæ eſt in corporibus glorioſis, ſed non fuit ibi per modũ qualitatis permanẽtis, ſicut eſt in illis, ſed per modũ paſſionis trãſeuntis, & iõ illa claritas non debet dici dos glorię, quia dos de ſua rõne importat qualitatẽ permanentẽ. Et eſt ſimile de lumine eleuante aĩam Pauli ad videndũ in raptu diuinã eſſentiam quod fuit eiuſdẽ rõnis cũ lumine eleuante animas beatorũ. Veruntamẽ, q̃a nõ fuit in Paulo per modũ qualitatis permanẽtis, ſed per modũ paſſionis tranſeuntis, ideo ex tali eleuatione ſiue viſione non fuit Paulus beatus, quia beatitudo importat permanentem.

1 *Et ecce.* Hic ponit trãſfigurationis teſtificatio. Et primo teſtificatio humana, ſecũdo diuina, ibi, *Adhuc eo loquẽte.* Prima in duas. q̃a primo ponit teſtificatio eminẽtiũ virorum in ve. Teſt. ſecũdo eminẽtiũ in nouo, ibi. *Reſpondens autem Petrus.* Dicit ergo primo quod Moyſes, & Elias apparuerunt illis, hoc eſt ipſis diſcipulis.

2 *Loquentes cum eo.* De quo aũt loquerentur, Lucas exprimit 9. c. dicens, quod loquebant cũ Ieſu de exceſſu quẽ expleturus erat in Ieruſalẽ, q quidẽ exceſſus fuit in ſua paſſione, in qua ſuſtinuit dolorẽ exceſsiuum & ignominiã exceſsiuam pp amorem exceſsiuum ad nos. Ratio aũt quare Moyſes & Elias magis apparuerũt quã alij, fuit quia Moyſes erat legiſlator, & Elias maximus ęmulator ꝓ honore diuino, ſecundũ q. de eo ſcribit 3. Reg. 19. *Zelatus ſum pro domino exercituum.* & iõ per teſtimonium illorũ apparuit, quod Chriſtus nõ erat diſſolutor legis vt imponebãt ſibi Iudæi dei ſed magis adimpletor. Similiter nec blaſphemator diuini nominis, vt imponebant ei Iudęi, q̃a dicebat ſe filiũ Dei, ſed magis cõfeſſor veritatis. Cõſiderandũ ẽt, q. Moyſes & Elias nõ fuerũt ibi ſecundũ apparentiã phantaſticã, ſed ſecundũ veritatem, q̃a Elias fuit adductus ibi de loco quodã eminenti ad quẽ fuerat raptus, vt hr̃ 4. Reg. 2. & ſic apparuit ibi in aĩa & corpore. Moyſes autẽ fuit adductus ibi de limbo ſanctorũ patrũ, nõ quia reſurrexerit, ſed quia aĩa apparuit ibi, in quodã corpore ſibi adaptato, ſicut apparẽt angeli in corporib aſſumptis. Per hoc ẽt oſtenditur, q. Chriſtus erat dominus vitæ & mortis, quia habebat teſtimonium ab Elia qui erat adhuc viuus & a Moyſe qui iam fuerat mortuus.

3 *Reſpondens.* Hic ponit teſtimonium apoſtolorum qui fuerunt eminẽtes in no. Teſt. Ad cuius euidentiã ſciendũ, q. beatitudo eſſentialiter cõſiſtit in aſpectu claro ipſius diuinitatis & pfecta eiꝰ fruitione, accidẽtaliter aũt cõſiſtit in aſpectu humanitatis Chriſti & delectatione cõſequẽte per quã ſicut per inſtrumentum coniunctũ diuinitati ſunt ſancti adducti ad gloriã. Illi aũt apoſtoli qui admiſsi fuerunt ad videndum transfiguratione Chriſti, non viderunt ipſius diuinitatẽ, ſicut Paulus in raptu, ſed tantum eius humanitatẽ in forma glorioſa, & tamen in eius aſpectu fuerũt ſic delectati, quod voluiſſent ibi perpetuo manere, propter quod dixit Petrus. *Domine, bonum eſt nos hic eſſe.*

4 *Faciamus hic tria.* Ad manendum ſcilicet hic continue.

5 *Tibi vnum.* Nõ loquitur de tabernaculo faciẽdo pro ſe & ſocijs ſuis, quia volebat cũ Chriſto eſſe in ſuo tabernaculo, & ſocij ſui cũ alijs duobus. Lucas aũt dicit, q̃d loquebat Petrus neſciẽs q̃d diceret. Sicut. n. ex magnitudine paſſionis, vt timoris, vel amoris aliquis prorumpit in aliqua verba ſine pręmeditatione, ita ſimiliter ex magnitudine deuotionis & delectationis ex parte dixit Petrus illa verba, quæ tñ non erant rationabilia, q̃a in ſolo aſpectu humanitatis Chriſti non cõſiſtit beatitudinis eſſentia, vt iã dictum eſt, & ideo illud non dẽbat ſufficere pro finali beatitudine.

6 *Adhuc eo.* Hic ponitur teſtificatio diuina. Sic enim in baptiſmo Chriſti, in quo conſiſtit regeneratio & principium vitę ſpi-

MORALITER.

1 *Et ecce appa.* Origen. Si quis intelligit ſpiritualem legem conuenientem ſermonibus Ieſu, & in prophetis abſconditam Dei ſapientiam, ille videt Moyſen & Eliam in gloria cum Ieſu.

† *Domine bonum eſt nos hic eſſe.* Scilicet in contemplationis dulcedine.

4 *Faciamus hic tria tabernacula.* Quæ contemplatiuus moraliter facit quando legem & prophetas & euangelium practice legendo diſponit, ſcilicet corde credendo, ore confitendo, & opere adimplendo.

a *Ecce nu.lu.* Sicut baptizato domino, ſic & clarificato myſterium ſanctæ Trinitatis oſtenditur, quia gloriam eius quam in baptiſmo confitemur credendo, in reſurrectione laudabimus videndo. Spiritusſanctus ibi in columba hic in nube lucida. Quia qui modo ſimplici corde fidem ſeruat, tunc aperta viſione quod crediderit contemplabitur, & ea gratia qua illuſtrabitur, protegetur.

a quente, ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de †
b nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene 1
c (a Qui prius dixit; Pœnitet me feciſſe hominem. ¶Homo fragilis maiorem gloriam non ſuſtinet, ſed cadit.) 2 3
d complacui, ipſum audite. Et audientes diſcipuli, ceciderunt 4
e (a Non ſolum de patris, ſed de filij maieſtate. b ¶Quia per ſe ſurgere non poterant. c Vt metum fuget & membra ſolidet.) 5
in faciem ſuam, & timuerunt valde. Et acceſſit Ieſus, & tetigit 6
(a Quos manu ſanauit ſanat imperio.)
f eos, dixitque eis: Surgite nolite timere: Leuantes autem ocu- 7
g (¶Vbi cœpit filius deſignari, ſerui diſceſſerunt.)
h los ſuos neminem viderunt, niſi ſolum Ieſum. Et deſcenden- 8
i tibus illis de monte præcepit Ieſus dicens: Nemini dixeritis †
viſionem donec filius hominis a mortuis reſurgat. Et inter- 9
(a Cum iam te in gloria videmus.)
rogauerunt eum diſcipuli, dicentes. Quid ergo Scribæ di- †
(¶Ante aduentum domini.)
cunt, quod Eliam oporteat primum venire? At ille
K (a Præcurſor iudicij, vnde conſtat hunc non eſſe ſecundum aduentum)
reſpondens, ait illis: Elias quidem venturus eſt, * & re- 10 11
(a Præcurſor redemptoris, vnde conſtat primum aduentum completum. ¶Non corpore, ſed virtute & ſpiritu.)
l ſtituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, 12

De conſ. diſ. 5. ſin. Homil. 57.

* Chryſ. Cum dominus comminatur, nubem tenebroſam oſtendit, ſicut in Sina. Hic autem quia non terrere volebat, ſed docere, nubes apparuit lucida.

b *Et ecce vox, &c.* Quia impudenter quæſiuit reſponſionem domini non meruit. Sed vox patris de filio teſtatur, docetque Petrum, & in eo cæteros veritatem.

c *Hic eſt filius.* Moyſes & Elias ſunt ſerui, & nobiſcum debent in cordibus domino præparare tabernaculum.

d *Ipſum audite.* Hoc iam pater præcipit, quod Moyſes incarnationi teſtimonium dans prædicit: *Prophetam ſuſci. &c.* Quaſi diceret. Iſte eſt quem Moyſes promiſit. Deut. 18. c.

e *Et audientes diſcipuli ceciderunt in fa.* Altiorem enim ſenſu vnam vtriuſque intellexerunt deitatem. Timuerunt, vel quia ſe erraſſe cognouerunt, vel quia nubes operuit eos, vel quia vocem patris audierunt.

f *Surgite nolite.* Pulſo metu, doctrina datur, quo manente non audiretur.

g *Leuantes aūt oculos ſuos neminem, &c.* Ablata nube vident Ieſum, & Moyſen & Eliam euanuiſſe, quia poſtquam legis & prophetarum vmbra diſceſſit, quæ velamento ſuo apoſtolos texerat, verum lumen in euangelio reperitur.

h *Niſi ſolum Ieſum, &c.* Si. n. Moyſes & Elias cum Ieſu perſeuerauiſſent, vox patris videretur incerta, cui potius dediſſet teſtimonium.

i *Nemini dixeritis niſi, &c.* Ne gloria futuri regni præoſtenſa incredibilis eſſet, & apud rudes ſequens crux ſcandalum faceret.

K *Quod Eliam oporteat pri. ve.* Traditio Phariſæorum eſt iuxta Malachiā prophetam, quod Elias veniat ante aduentum Saluatoris & reducat corda patrū ad filios, & filiorum ad patres, & reſtituet omnia in antiquum ſtatū. Aeſtimātergo apoſtoli transformationē gloriæ vltimā hāc eſſe quam viderant, & dicūt. Si iam veniſti ī gloria, quomō præcurſor tuus nō apparet, maxime quia & Eliam viderant receſſiſſe. Mal.

* Chryſ. aduētum Eliæ non de ſcripturis ſciebāt, ſed Scribe eis manifeſtabāt. Scribæ aūt plebem euertētes, ſecūdum aduentū ſolū commemorabant plebi, & dicebāt. Quoniā ſi hic eſt Chriſtus, oportebat Eliā præuenire. Eſt igitur ſolutio quam Chriſtus inducit, Elias quidē venturus eſt, & reſtituet omnia. Ne autem exiſtimes eum in ſermone erraſſe, ſi quando dicit Eliam venturum, & quandoque veniſſe. Cum enim dicit, vēturus eſt, de ipſo Elia in propria perſona loquitur, qui tunc inuenientur, quod eſt cōuertere corda patrum ad filios, ideſt, Iudæorum ad Apoſtolos. Hom. Matt.

* Tertullianus. Helias autem non ex diſceſſione vitæ, ſed ex translatione venturus eſt, nec corpori reſtituendus, de quo non eſt exemptus, ſed mundo reddēdus, de quo eſt translatus, non ex poſtliminio vitæ, ſed ex ſupplemento prophetiæ, idem & ipſe & ſui nominis, & ſui hominis.

l *Omnia.* Vtiq; illa quę propheta prædixit, i. corda patrum ad fidē filiorū, & econuerſo reſtituet, ēt hoc ꝙ mori debet, & ſoluet ſcilicet morietur, vt in Marco apertius demōſtratur.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

ſpiritualis apparuit tota Trinitas, filius in carne, pater in voce, ſpiritusſanctus, in ſpecie colūbæ, ita ſimiliter cōueniēs fuit quod appareret in trāsfiguratione, per q̄ oſtenſus eſt terminus, ſeu perfectio vitæ ſpiritualis, videlicet gloria futuræ reſurrectionis, & ideo ſicut filius apparuit ibi in carne, decorata tamē claritate gloriæ, ita ſpiritusſanctus in lucida nube, per quam ſignificata eſt plenitudo veritatis in Chriſti prædicatione propter quod dictum eſt.

1 *Hic eſt fil.* Scilicet naturalis, alij autem ſunt adoptiui.

2 *In quo mi.* i. in quo diuinum beneplacitum complebitur de redemptione mundi. Sequitur.

3 *Ipſum au.* Pater autem apparuit in voce.

4 *Et audientes di. ceci. in fa. ſu. & timue. valde.* Hoc autem factum eſt ad declarationem humanæ fragilitatis iuxta excellentiam diuinæ maieſtatis.

5 *Et acceſ. Ie.* Ad conſolandum eos.

6 *Et teti. eos.* Familiariter & dulciter eos conſolando. Sequitur.

7 *Leuantes au. oculos ſuos, &c.* Quia Moyſes & Elias iam receſſerant, reducti voluntate diuina ad loca vnde fuerunt abducti.

8 *Et deſcendentibus illis de monte præcepit Ieſus, &c.* Hic ponitur, diſcipulorum inſtructio de viſione præhabita, quia p̄cepit eis Ieſus, ne viſionē p̄dictā alijs diuulgarent aū reſurrectionem ſuam ne alij audiētes Chriſtū eis apparuiſſe in forma glorioſa ſcandalizarentur, poſtea videntes ipſum pati tam ignominioſe.

9 *Et interrogauerunt eum.* Hic ponitur ſolutio duplicis quæſtionis ſubortæ ex p̄dictis. Secūda ponitur, ibi. Et cū veniſſet ad turbam. Circa primū aduertendum, ꝙ diſcipuli audierant a Phariſæis & legiſperitis, ꝙ Elias dēbat venire circa mūdi conſummationē vt hētur Malach. vlt. & ideo quia Eliam viderant, credebant finem mūdi propinquū, nō mirabantur tū, quod ipſe ita cito receſſerat, & nihil docuerat, vel p̄dicauerat, cū tū ſcriptum ſit Malach. vlt. quod dēret conuertere corda patrū ad filios, & ideo quærebant intellectū huius, quomodo ſit intelligendus eius aduentus ante Chriſtū. Et Saluator breuiter rūdet, qđ duplex ipſius eſt aduentus. Vnus ad iudiciū in fine mūdi, & hūc præueniet Elias in propria perſona prædicando Iudæis, & conuertendo ad Chriſtū, & falſitatem Antichriſti detegendo, & hoc eſt quod dicit.

10 *Elias quidem venturus eſt.* In fine mundi. ſ.

11 *Et reſtituet omnia.* Quia omnes Iudæi qui tunc inuenientur, ad Chriſtū cōuertentur. Alius eſt aduētus ipſius Chriſti in mūdū, q iā p̄ceſſit, & hūc præuenit in ſpiritu Elias. i. Ioānes Baptiſta, qui habuit zelum veritatis ſicut Elias, & hoc eſt quod dicit ſaluator.

12 *Dico autem vobis quia Elias iam venit.* i. Ioannes baptiſta qui venit in ſpiritu & virtute Eliæ, vt habetur Luc. i.

Et

MORALITER.

† *Ecce nubes lucida.* i. cognitio vera, ideo ſubditur.

1 *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi compla. &c.*

4 *Et audientes, &c.* Nā ſic illuminati venerant Dei maieſtatem.

† *Nemini dixeritis, &c.* Quia diuina myſteria non ſunt ſemper, ſed loco & tempore debitis publicanda.

† *Quid ergo ſcribæ dicunt quod Eliam opor. primo veni. &c.* Sicut eſt duplex aduentus Chriſti, ita & duplex Elias. ſ. in ſpiritu & perſona, prędicator autem euangelij gerit officium vtriuſque, nā diſponendo populum ad ſuſcipiendum Chriſtum per gratiam venientem gerit officium primi ſcilicet Ioannis Baptiſtæ. Diſponendo vero populum ad ſuſcipiendum Chriſtum iudicem vēturum gerit officium ſecundi. ſ. Eliæ perſonaliter. *Et cum veniſſet ad turbam, &c.* Sequitur.

Do-

A * Auguſtinus. Reſtituet omnia, ideſt, eos quos Antichriſti perſecutio turbauerit, vel vt ipſe reſtituat moriendo, quæ debet.
a *Tunc intellexerunt,&c.* Et iudicio paſſionis ſuæ quam ſæpe dixerat, & præcurſoris ſui quam completam videbant.

eſt, quod niſi prouidẽtia hic homo eſſet munitus, dudũ periiſſet. Dæmõ enim qui ipſum in ignem & aquam mittebat, interfeciſſet eum omnino, niſi Deus eum refrenaſſet. D
e *Et obtuli,&c.* Latenter accuſat diſcipulos, cũ ſepe impoſſibilitas curandi non ex vitio curantium, ſed eorũ qui curãdi ſunt proueniat.

a Amauerunt. Spreuerunt decollauerunt. Phariſæi enim conſenſerunt.
& non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunque 1
a A Iudæis Herode conſentiente. 2
a voluerunt. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab eis Tunc in-
b tellexerunt diſcipuli, quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis. Et 3
cum†veniſſet ad†turbam, acceſſit ad eum homo † genibus 4
prouolutus ante eum, dicens. † Domine miſerere filio meo, 5 †
a Deprecans exponit omnia incommoda ægroti.
c quia lunaticus eſt, & male patitur. Nam ſæpe cadit in ignẽ, 6
d a In aquam voluptatis quæ emollit.
e & crebro in aquam. Et obtuli eum diſcipulis tuis, & non po †
f tuerunt curare eum. Reſpondens autem Ieſus, ait. †O gene 7 8
g ratio incredula & † peruerſa, quouſque ero vobiſcũ? Vſque- 9
a Per ipſum Iudæos arguit. b Fuerunt non dæmonem, vt oſtenderet traditum eſſe immundo ſpiritui propter peccatum ſuum vel parentum.
h quo patiar vos? Afferte huc illũ ad me. Et increpauit illũ Ie 10
a Quia ibi nullus morbus præualet, vbi omnipotentis interuenit manus.
i ſus, & exiit ab eo dæmoniũ, & curatus eſt puer ex illa hora. 11
Tũc acceſſerũt diſcipuli ad Ieſũ ſecreto, & dixerũt. quare 12 13
k nos non potuimus eiicere illũ? Dicit illis Ieſus. Propter in- 14

b *Et cum veniſſet.* Loca rebus cõgruũt. In monte orat, trãſformatur, arcana maieſtatis aperit, inferius turba occurrit, miſeros audit, infirmos confortat, docet, caſtigat.
c *Quia lunaticus eſt.* Hunc Marcus ſurdũ B & mutum dicit quẽ Matthæus lunaticũ. Non quod luna dæmonibus ſeruiat, ſed dęmon lunę curſum obſeruans corripit homines, vt per creaturam infamet creatorem.
* Orige. Medici loquãtur quę volũt, qa nec immũdũ ſpiritũ arbitrantur, ſed corporalem aliquã paſſionem, & dicunt, humida moueri in capite ſecundũ aliquã paſſionem ad lumẽ lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui euangelio credimus, dicemus hanc paſsionẽ immundũ ſpiritum in hominibus operari. Obſeruat. n. quędam ſchiſmata lunę, & ſic operatur, vt ab obſeruatione lunę pati homines mentiatur, & per hoc culpabilẽ Dei creaturã oſtendat. Sic & alii dæmones ſecundum aliqua ſtellarum ſchiſmata inſidiantur hominibus.
Typice. Lunaticus eſt qui per horarum momẽta mutatur in vitia, nec perſtat in incepto, ſed creſcit & decreſcit, & nũc in ignem libidinis vel irę fertur, nunc in aquas cupiditatis, quæ non valent extinguere charitatem.
d *Cadit in ignem.* * Chryſoſtomus. Conſiderandum eſt, C

f *Reſpondens.* Non tædio ſuperatus, qui mitis eſt in verba erumpit, ſed ſicut medicus ægroto contra ſua præcepta agenti. † Genua flectens. Hom. 58 in Matth.
g *O gener.* * Chryſo. Ex multis mõſtratur hunc hominem infirmũ in fide fuiſſe, non tamẽ tantum in eius perſonam inuehitur, ne ipſum conturbaret, ſed in omnes Iudæos. probabile enim eſt, multos præſentium de diſcipulis inconuenientia cogitaſſe, †Mar. 9. c. E
h *Et increpauit.* Quia iratus eſt non homini, ſed vitio, & per vnum hominem Iudæos arguit infidelitatis. Vnde addit. *Afferte illum huc ad me.* † ſeorſum. † illud ſcilicet dæmonium.
i *Et exiit ab eo dæ.* Marcus dicit de iſto, quia cum vidiſſet dominũ, ſtatim ſpiritus conturbauit eum, & eliſus in terra volutabatur ſpumans, & dño iubente vt exeat, clamãs & diſcerpens exit, quia ſæpe dũ conuerti ad dominũ poſt peccata volumus, magis a diabolo impugnamur, vt vel odiũ virtutis incutiat, vel expulſionis ſuę vindicet iniuriã. Exiturus diſcerpit, & furenti clamore intuentes terruit, quia plerumque dũ de corde expellitur, acriores tentationes excitat, quam prius quando poſsidebat quietus.
K *Propter incre.* Ecce quãdo nõ exaudimur nõ eſt impoſsibilitas preſtantis, ſed culpa deprecãtis. Nã ex oppoſito ſi fides veſtra tã feruẽs eſſet q̃ tribulata magis & magis caleſceret, F Hila-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non cognouerunt eum. *Ideſt, facta eius & doctrinam non approbauerunt, quia Phariſæi & legiſperiti baptiſma ſuum & doctrinam contempſerunt. Herodes autem de eorum conſilio, vt probabiliter creditur, eum incarcerauit.*
2 Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt. *Ipſum incarcerando & interficiendo.*
3 Sic & filius paſſurus eſt ab eis. *Quia per conſilium Phariſæorum captus eſt & morti adiudicatus, & manibus crucifigentium ipſum traditus.*
4 Et cum veniſſet ad turbam, acceſsit ad eum homo, &c. *Hic ponitur ſolutio ſecũdæ quæſtionis. Et primo ponitur quęſtionis occaſio, ſecũdo, quæſtionis diſſolutio, ibi.* Tunc acceſſerũt. *Circa primũ cõſiderandũ, qđ alij tres diſcipuli videntes, quod non eſſent admiſſi ad ſecreta Chriſti, ſicut alij tres diſcipuli prædicti, aliquod humanũ paſſi incurrerunt quendam motum turbationis & inuidiæ, ſicut clarius videbitur capitulo ſequenti, & ideo ex hoc factũ eſt, quod in abſentia Chriſti non habuerunt tantam virtutem dæmones expellendi ſicut ante, & propter hoc quendam dæmoniacum per lunationes afflictum eis oblatũ non potuerunt curare. Alia autẽ cauſa fuit incredulitas patris, qui perfecte nõ credebat, ſed Chriſtus adueniens ipſum ſolo verbo curauit, & hoc eſt quod dicitur.* Et cum veniſſet ad turbam. *Rediens de monte, vbi fuerat transfiguratus.*
5 Acceſsit ad eum homo. *Duplici enim de cauſa dæmon aliquando ſecundum varietatem lunæ affligit hominem magis quam alio tempore, vna eſt, vt p hoc creatura Dei, ſcilicet ipſa luna infametur. Alia cauſa eſt, quia propter mollitiem cerebri in nouilunio quãdo abundãt humida ſuper quæ luna habet dominium, cerebrum eſt aptius vt in ipſo dæmon aliquid operetur. Sequitur.* Quare dæmõ affligit homines per lunationes.
6 Nam ſæpe cadit in ignem. *Quia diabolus volebat eum comburere vel ſubmergere, ſi Deus permiſiſſet.*
7 Et obtuli eum diſcipulis tuis, &c. *Cauſæ huius iam dictæ ſũt.*
8 Reſpondens autem Ieſus ait. O generatio incredula & peruerſa. *Hoc dixit & propter diſcipulos & propter patrem pueri rationibus dictis.*
9 Vſquequo patiar vos. *Ideſt, defectus & malitias veſtras.*
10 Et increpauit illum Ieſus. *Scilicet dæmonem affligentem puerum.*
11 Et exiit ab eo. *Non audens reſiſtere Chriſti præcepto.*
12 Et curatus eſt puer ex illa hora. *Quia ex tunc non affligit eum dæmon.*
13 Tunc acceſſerunt diſcipuli ad. *Videntes diſcipuli, qđ nõ potuiſſent curare puerum, cum tamen alias pluries eieciſſent dæmonia de corporibus obſeſſis. Ideo acceſſerunt ad Ieſum ſecreto. Probabiliter. n. timebant, quod ex culpa eorum erat in parte, & ideo nolebant de hoc Ieſum publice interrogare, ſed magis in ſecreto.*
14 Propter incredulit. *Quia vnũ peccatũ trahit ad aliud, inde eſt qđ poſtquam incurrerant motũ turbationis & inuidiæ contra alios apoſtolos, conſequenter incurrerunt quendam teporem in fide, ex quibus ſecutum eſt, quod non potuerunt dæmoniacum curare.*

Amen

MORALITER.

† *Domine miſerere filio meo quia luna. eſt.* Per quem inſtabilis deſignatur, ſicut dicitur Eccle. 27. b. Stultus vt luna mutatur. Ideo ſequitur.
6 *Nam ſæpe cadit in ignem.* Scilicet iracundię, nam ira eſt accenſio ſanguinis circa cor.
† *Et crebro in aquam.* Scilicet voluptatis & luxuriæ, & de hoc dicitur infra.

Hilarius. Crediderant quidem Apoſtoli, nondum tamen erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & ipſis cum turbis reſidentibus, quidam tepor eorum fidem relaxauerat.

a *Sicut gra. ſina.* Fidem perfectã grano ſinapis cõparat, quæ ſit in facie humilis, & in pectore feruẽs, vilis videntibus, & nullarum virium apparens, ſed preſſius trita, quid intus habeat oſtendit.

Orig. Vel ideo omnis fides grano ſynapis cõparatur, quoniã cõtemnitur quidem fides ab hominibus & modicum aliquid & vile apparet. Cum vero conſecutũ fuerit huiuſmodi ſemen bonã animam quaſi terram, fit arbor magna.

b *Dicetis monti huic.* Chryſoſtomus. Si autem dixeris, vbi Apoſtoli montem trãſtulerint? Illud dicam quia multa maiora fecerũt, mortuos plurimos ſuſcitantes. Dicũtur autem poſt Apoſtolos ſancti quidã Apoſtolis minores, mõtes neceſſitate imminẽte tranſtuliſſe. Si autem Apoſtolorũ tempore montes non ſunt tranſlati, hoc nõ fuit quia nõ potuerũt, ſed quia noluerunt, vtilitate nõ imminente. Nec dominus dixit, qđ hoc eſſent facturi, ſed quod hoc facere poſſent, probabile tamen eſt, factum eſſe, ſed ſcriptũ non eſſe. Neque.n. omnia miracula quæ fecerũt ſcripta ſunt.

Tractat. 4. in Matth. — tegreditur — Hom. 58. in Matth.

credulitatẽ veſtram. Amen quippe dico vobis. Si habueri 1
(a Quod minimum contra montem. Vnde alibi. Quæcunque in nomine meo petie ere quia accipietis. b Superbo diabolo. c Ab obſeſſo corpore in abiſum maris, id eſt, in profundum inferni.) 2
a tis fidẽ ſicut granũ ſinapis, dicetis mõti huic trãſi hinc, &
(a Nulli incommoditas inſanabilis.)
b tranſibit, & nihil impoſſibile erit vobis. Hoc autem genus 3
c 4
d non eiicitur, niſi per orationem & ieiunium. Conuerſanti-
e bus autem eis in Galilęa, dixit illis Ieſus. † Filius hominis tra 5
(a Si hoc contriſtat. Hoc lætificet.)
f dẽdus eſt in manus hominum, & occidẽt eum & tertia die 6
g reſurget. Et contriſtati ſunt vehementer. Et cum veniſſent 7 8
(Exactores tributi.)
Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebãt ad Pe 9 10
trum, et dixerunt ei: Magiſter veſter non ſoluit didrach- 11 12
(Vere non.)
ma? ait. Etiam. Et cum intraſſet in domum præuenit 13 14

c *Hoc autem ge.* Quomodo proteruus is diaboli ſuperet oſtẽdit, vt grauiora quæque ſeramus ieiuniis & orationibus ſuperanda, & iram Dei in nos hoc remedio poſſe placari.

D

d *Niſi per orationem.* Iſta carnalium voluptatum mutabilitas non mutatur vel vincitur, niſi ſpiritus oratione confirmetur & caro per ieiunium maceretur. *Niſi per orationem & ieiu.* Ieiunium enim generale eſt, non modo ab eſcis ſed ab oĩbus illecebris carnalibus & ab omnibus vitiis abſtinere. Sic & orõ generalis nõ ſolum verbis, ſed ẽt in omnibus quæ in obſequiũ Dei & fidei deuotione gerimus, vnde dr̃. Sine intermiſſione orate.

† Mar. Luc. — E — 1. Tes.

e *Filius hominis.* Semper lætis miſcet triſtia, vt cum venerint quaſi præuiſa minus moleſte ferantur.

f *Et contriſtati.* Hoc non de infidelitate prouenit, ſed de dilectione, quia nihil humile de eo patiuntur audire.

g *Et cum veniſſent Caph.* Per Auguſtũ Cæſarem Iudęa facta eſt tributaria, & oẽs cenſi capite ferebantur, vnde & Ioſeph cũ Maria profectus eſt in Bethleem. Rurſus quia nutritus eſt in Nazaret, quod eſt oppidum Galileæ, vrbi Capharnaũ ſubiacens, poſcuntur tributa, & pro ſignorũ multitudine nõ audent ipſum aggredi, ſed cõueniunt diſcipulũ, ſiue malitioſe, ſiue fideliter, vtrum reddat tributa, an contradicat Cæſari.

Luc. 2.

Hoc — Quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen. *Id eſt, fideliter.*

2 Dico uobis ſi. ha. fidem ſic. &c. *Quod eſt modicum in quantitate, ſed maximum in virtute.*

3 Dicetis. *Id eſt, dicere poteritis.*

4 Monti huic, trãſi hinc & trãſibit & nihil impoſſibile erit uobis. *Licet apoſtoli non legantur montes tranſtuliſſe ad literam, leguntur tamen maiora feciſſe in virtute fidei, vt mortuos ſuſcitaſſe, & cęcos illuminaſſe, & conſimilia, quæ non poſſunt fieri niſi virtute ſupernaturali & diuina. Tranſlatio autem montis ad alium locum, aliquando fit virtute naturali ſicut in terræ motu vehemẽti, vel poteſt dici, quod mons hic accipitur metaphorice, id eſt diabolus qui poteſt dici mos propter ſuperbiam, quia ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, vt dicitur in Iob, & ſic eſt ſenſus. ſi habuiſſetis fidem feruentem ſcilicet charitatẽ potuiſſetis dixiſſe monti huic, id eſt diabolo tranſi hinc. i. de obſeſſo lunatico, & trãſiſſet de corpore exeundo, & ſic in hoc oſtendit cauſam quare non potuerunt eum eiicere, & hoc eſt quod ſubditur.*

Montis tranſlatio quo mõ intelligenda ſit. — Iob. 41. b

5 Hoc autem genus non eiicitur, &c. *Oratio autẽ quæ eſt mentis eleuatio in Deum, & ieiunium per quod refrenatur caro, ſunt effectus fidei formatę per charitatem. Secundum etiam, quod ſicut in diuerſis rebus corporalibus adminiſtrandis diuerſi angeli a Deo præponũtur & diuerſorum ordinum, ſic etiam in diuerſis tentationibus diuerſi dæmones habent ſpecialem effectum, quia aliqui potiſſime tentant de diuitys congregandis, aliqui de honoribus appetendis. Vnde & aliqui dicũtur ſpiritus ſuperbiæ, & aliqui ſpiritus luxuriæ. Iſte autem dæmõ habebat virtutem tentandi potiſſime de vitio carnis, quod vitium potiſſime refrenatur per orationem & ieiunium, & per conſequens dæmon de talibus tentans per talia ſuperatur.*

6 Conuerſantibus autem illis. *Hic declarat ſe eſſe preciũ noſtrę redemptionis. Et diuiditur in duo, quia primo oſtendit ſuã futurã paſſionem, ſecundo ex quodam facto declarat ſuæ paſſionis efficaciam, ibi.* Et cum ueniſſent. *In prima parte dicit ſic.* Conuerſantibus autem eis. *Id eſt, Ieſus & diſcipulis ſuis.*

7 In Galilæa. *Quæ erat terra vbi fuerat conceptus & nutritus.*

8 Dixit illis Ieſus. Filius hominis tradendus eſt in manus hominum. *Quia per inſtinctum dæmonis intranti cor Iudæ traditus eſt in manus Iudæorum, vt habetur Ioan. 13. Et a Iudæis traditus eſt in manus gentilium.*

9 Et occident eum, & tertia die reſurget. *Cum morte ſua prædixit reſurrectionẽ ſuam, ne in paſſione eius incurrerent deſperationẽ.*

10 Et contriſtati ſunt vehementer *Quia eius ſocietas ita erat dulcis & grata, quod non mirum eſt ſi contriſtati ſint paſſione eius audita.*

11 Et cum veniſſent. *Hic oſtẽditur paſſionis eius efficacia, quę eſt libertas vera, quia per paſſionem Chriſti ſumus a ſeruitute diaboli liberati, & illa libertas ſic declaratur, cum dicitur.* Et cum veniſſent Capharnaum acceſſerunt qui didrachma accipiebãt. *Capharnaum erat ciuitas, principalis in Galilæa, & ideo ibi manebãt qui tributum colligebant ex parte Romanorũ quibus Iudæa erat ſubiecta, & quilibet Capitaneus domus ſoluebat didrachma, & valebat didrachma duplex drachma. Drachma autem eſt octaua pars vnciæ, & valet ſex obolos, obolus autem valet quantum vnus paruus turonẽſis, & ſic quilibet Capitaneus ſoluebat annuatim quaſi duodecim turonenſes, iſta autem poſſunt colligi ex his quæ dicunt Papias & Iſidorus de ponderibus. Iſti igitur qui didrachma accipiebant a quolibet Capitaneo, dixerunt Petro.*

12 Magiſter veſter non ſoluit didrachma. *Nõ faciebãt mẽtionem de Apoſtolis quia non accipiebãt niſi a Capitaneis vt dictum eſt.*

13 Ait etiam. *Quaſi dicat, hoc eſt verum.*

14 Et cum intraſſet. &c. *Ea quæ facta erant in eius abſentia ſibi prędicendo. Et in hoc oſtendit, quod nihil latebat ipſum. Sequitur.*

Re-

MORALITER.

5 *Hoc autem genus non eiicitur niſi per orationem & ieiuniũ.* Per ieiunium enim curantur peſtes corporis, & per orationem peſtes mentis.

6 *Conuerſantibus autem eis in Galilęa dixit illis Ieſus filius hominis tradendus eſt, &c.* Galilęa volubilis interpretatur, & ideo per hoc quod dominus ibi prædixit paſſionẽ ſuã diſcipulis ſignificauit quod memores eſſe debemus mortis Chriſti, & etiam noſtræ quandiu ſumus in volubilitate vitę præſentis.

11 *Et cum ve iſſet Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma, &c.* Didrachma continet duplex drachma. Et per vnũ poteſt intelligi pęnalitas corporis, ſcilicet fames & ſitis, & huiuſmodi. Per aliud autem pęnalitas mẽtis, ſcilicet timor, triſtitia & huiuſmodi. Hoc autẽ duplex drachma debet reddere quilibet imperatori omnium pro peccato primorum parentũ, quod facit patienter tolerando pęnalitates dictas. Licet autẽ Chriſtus non haberet peccatum, tamen reddere voluit pro ſalute omnium, & quia carnem aſſumpſit ſimilem peccatrici,

Et — MORA-

a *Quid tibi videtur*. Ante quam Petrus ſuggerat, dominus interrogat ne ſcandalizentur diſcipuli ad poſtulationem tributi, cum videant eum noſſe quę eo abſente geſta ſunt.
b *Et eum piſcem*. Dominus noſter, & ſecundum carnē filius regis erat ex Dauid natus, & omnipotentis verbū: ergo vt filius regum tributa non debebat, ſed pro humilitate carnis decet eum implere omnem iuſtitiam.
* ORIGENES. Sermo iſte duplicem habet ſenſum. Secundum vnum enim, filij regum terræ, liberi ſunt apud reges terrę, extranei autē extra terram liberi nō ſunt, propter eos qui deprimunt eos, ſicut Aegyptij filios Iſrael ſerui. Secundum alterum autem propter hoc ipſum quod aliqui ſunt alieni a filiis regum terrę, ſed ſunt filii Dei, liberi ſunt, qui manent in verbis Ieſu, & cognouerunt veritatem, & veritas liberauit eos a ſeruitute peccati: filii autem regum terræ liberi non ſunt, quoniam omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.
c *Ergo lib. &c.* Liberi ſunt filij regni in omni regno, tūc multo magis liberi ſunt filii illius regni, ſub quo ſunt omnia regna in quolibet terreno regno.
d *Vt autem.* ✠ Gregorius. Conſiderandum enim eſt, quia inquantum ſine peccato poſſumus, vitare proximorū ſcādalum debemus. Si autē de veritate ſcandalum ſumitur vtilius permittitur naſci ſcandalum quam veritas relinquatur.
e *Reges terræ*. Alleg. Chriſtus eſt piſcis in hoc mari moratus, qui primus morti pro redēptione ſe obtulit, vt id quod in ore eius, id eſt, in confeſſione fuerat inuentum, pro Petro, & domino daretur. Et bene idipſū preciū, ſed diuiſū, qā pro Petro quaſi pro peccatore. Dominus autem peccatum nō fecit. Stater dicitur qui habet duo didrachmata, vt oſtēderetur ſimilitudo carnis dū eodem precio dominus, & ſeruus liberātur. Sed etiam ſimpliciter intellectus ędificat, dum dominus tantæ fuit paupertatis vt vnde daret tributa, non haberet. Iudas quidem communia in loculis habebat, ſed res pauperū in ſuos vſus conuertere nefas duxit, idipſum dans exemplū nobis. Chriſtus eſt piſcis, mare mundus, hamus mors. Chriſtus gerebat pretium noſtrę redemptionis. Quod autem pretium in ore piſcis inuentum eſt, ſignificat redemptionē noſtram ore Chriſti pręnunciatam eſſe. Ille cenſum ſoluit qui nil poſſidebat, tu qui lucrum ſeculi ſequeris, cur ſeculi obſequium non agnoſcis?
* Orige, Myſtice in agro conſolationis (ſic enim interpretatur Capharnaū) conſolator omnē diſcipulū, & liberū filiū eſſe pronūciat, & dat ei virtutē piſcādi primū piſcem, vt aſcendente eo piſcationem recipiat Petrus ſuper eum quem piſcatus eſt.

11. q. 3. ... magnum, & q. ... inter verba 23 q. ... tributum

Tract. 4 in Matth.

a b eum Ieſus, dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a 1
(De terris. De capitibus.)
qui bus accipiunt tributum vel cenſum, a filiis ſuis, an ab a- 2
(Quanto magis dominus regum.)
c lienis? † Et ille dixit. Ab alienis. Dixit illi Ieſus. Ergo liberi 3
(Non ſimus eis cauſa offenſionis.)
d ſunt filii. † Vt autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, 4
(Mira præſcientia.)
e † & mitte hamum, & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle 5
(a Mira potentia, qua hoc dicendo creauit ſtaterem.)
Et aperto ore eius inuenies ſtaterem. illum ſumens da eis pro- 6
me, & te.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reges terrę a quibus accipiunt tributum vel cenſum, &c. *Hoc autem interrogauit, non ignorans quid erat reſponſurus, ſed vt ex ſua reſponſione melius informaret eum de veritate.*
2 At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Ieſus. *Concludendo veritatē*
3 Ergo liberi ſunt filij. *Ipſe autem Chriſtus erat filius Dei ſecundum naturam diuinā, & per conſequens nulli ſubiectus, Similiter ſecū dum naturam humanam erat filius Dauid, & per conſequens liber a tributo: Et ex hoc ſequitur, quod apoſtoli qui erant de eius familia, eſſent liberi. Verum tamen ne ſcandalizarentur illi qui colligebant voluit tributū reddere. Ad cuius euidentiam conſiderandum, quod ſcandalū aliquando oritur ex malicia, quale fuit ſcandalum Phariſæorum. Et tale eſt contemnendum, ſicut dictum eſt ſup. 15. cap. Aliquando oritur ex ignorantia, & tale ſcandalum vitandum eſt, ſalua tamen triplici veritate, ſcilicet iuſtitiæ, vitæ, & doctrinæ: & tale erat iſtud ſcandalū, quia illi qui colligebant tributum erant gentiles, legem, & prophetas ignorantes, & propter hoc ignorabant ꝙ Chriſtus eſſet immunis a tributo. Tum quia filius Dei ſecundum naturam diuinam: tū qā filius Dauid ſecundum humanam, quia non tenebantur talia ſcire, dare autem eis tributum non eſt contra veritatem vitæ, iuſtitiæ, & doctrinæ, ideo Chriſtus voluit dare propter ſcandalum vitandum, eadem ratione eccleſia in aliquibus terris, vbi non eſt conſuetum decimas dare, non repetit decimas ad ſcandalum vitandum, & hoc eſt quod dicit Chriſtus.*
4 Vt autem non ſcandalizemus eos va. ad ma. & mitte. *Ex quo patet quod Chriſtus erat ita pauper, quod non habebat vnde poſſet ſoluere tributum. Sequitur.*
5 Et eum piſcem, &c. *Ex quo patet eius diuinitas, futura contingentia certitudinaliter prædicendo.*
6 Illum ſu. da eis pro me & te. *Stater enim valet duplex didrachma. Chriſtus enim voluit dare tributum pro ſe & pro Petro, quia iam Petrum fecerat capitaneum ſuper alios apoſtolos, vt habetur præcedēti capitulo.*

CAP. XVIII.

a IN illa hora, &c. Quiſpu. Ex qualitate precii qua in tributi redditione domino fuerat comparatus, arbitrati ſunt Petrum omnibus Apoſtolis prælatum.
* Chryſoſtomus. Tu autem conſidera, primum quidem quod nihil eorum quæ ſunt in terris, quærunt. Deinde quod poſtea hanc paſsionem depoſuerunt. Nos autem neque ad defectus eorum contingere poſſumus. Neque.n. quærimus, quis maior eſt in regno cœlorum, ſed quis maior eſt in regno terræ.

C A P. XVIII.

a IN illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes 1 2

In

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

IN illa hora, &c. *Superius fundata eſt eccleſia gentium in fide hic conſequenter fundatur in moribus. Et diuiditur in tres partes ſecundum tres ſtatus diuerſos in eccleſia. Primo enim deſcribuntur virtutes actiuorum, & ſecundo religioſorum ſeu contemplatiuorum, ſequenti capitulo, & tertio prælatorum. 20. capitulo. Prima in duas, quia primo deſcribitur virtutum fundamentum, ſecundo, ædificium deſuper conſtructum ibi.* Et qui ſuſceperit. *Ad euidentiam primæ partis aduertēdū ꝙ Saluator deſcribendo virtutes actiuorum conuenienter incipit ab humilitate duplici de cauſa. Primo quia eſt fundamentū aliarum virtutum, vt dictū eſt. Secundo, quia habuit occaſionem ex præhabitis immediate in præcedenti capitulo. Dictum eſt enim, ꝙ ſaluator aſſumpſit ſecum Petrum, Iacobum & Ioannem aliis dimiſſis, & duxit eos in mōtem ſeorſum. & transfiguratus eſt ante eos, ideo alij aliquid humanū paſſi, motum cuiuſdam inuidiæ incurrerūt. Item quia pro Petro iuſſerat ſolui tributum quod ſolum a capitaneis colligebatur, ideo in hoc eum principalem aliis conſtituerat, & capitaneum, propter quod alij aliquo modo indignati, quia non erant adhuc confirmati per miſſionem ſpiritusſancti, in via poſiti cœperunt inter ſe altercari de maioritate, quis eorum eſſet maior vt habetur expreſſius Mar. 9. & poſtea dum veniſſet ad domum Ieſus quæſiuit ab eis, de quo in via diſputauerant, & tunc ipſi præ verecundia tacuerunt, videntes motum ſuperbiæ in eis deprahenſum a Saluatore, & poſt paululum factum eſt quod hic deſcribitur a Matthæo.*
1 Illa hora. *Hoc eſt poſt tempus modicum.*
2 Acceſſe. diſci. ad Ie. *Videntes ſe eſſe deprahenſos ab ipſo de contentione maioritatis dicentes.*

Quis

MORALITER.

1 In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, &c. *Sequitur.*

a In collegio iuſtorum. b Contra ambitionem glorię humilitatem proponit.
a † quis putas maior eſt in regno cœlorum? Et aduocans Ieſus
b † paruulum, ſtatuit eum in medio eorum, & dixit : Amen di
c a A ueſtra elatione. b Innocentes, & humiles per uirtutem.
co uobis, niſi conuerſi fueritis , & efficiamini ſicut paruuli,
¶ Non ſenſibus, ſed malitia. a Qui de ſe maiora non ſenſerit, innocens erit.
b Quia aliter non intratur. Talem per uirtutem qualis iſte per naturam.
non intrabitis in regnum cœlorum. Quicumque ergo humi-
d a Quem præpono, uel qui me imitatus fuerit qui me exinaniui formam ſerui accipiens.
liauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cœlorum
e a Humilem meę innocentię imitatorem. b Ne putent ſe honorari.
Et qui ſuſceperit unum paruulum talem in nomine meo me
a Magnus enim non poteſt moueri.
f ſuſcepit . † qui autem ſcandalizauerit unum de pu-

A a *In regno cœl.* Vel regnum Dei, doctrina eſt euangelii, cui obedire ſimpliciter, & ſine vlla retractatione debemus, ſicut puer non contradicit doctoribus.

Mar.9.c. b *Et aduocans.* Secundum Marcum puerum Ieſus complectitur, ſignificans humiles dignos ſuo complexu & dilectione.

c *Paruulum, &c.* Paruulum ætate, vt ſimilitudinē demonſtraret. Vel ſe ſtatuit in medio qui non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Vel. *Paruulum*, id eſt, ſpiritum ſanctum poſuit in cordibus eorum, vt humilitate ſuperbiam vitarent.

† Mar.9.c. Luc 9 f. † puellum. Infr.20.L.

B d *Quicunque ergo hum. &c.* Inuitat diſcipulos ſuos, & omnes alios dominus, vt quod puer habet per naturam, id eſt, innocentiam, & humilitatem, hoc habeant diſcipuli, & omnes alii per virtutem.

† Mar 9.f. Luc.7.a. De ſcandalizatione ſeq. [illegible] c. niſi §. pro grauiter.

C e *Sicut paruulus iſte.* Innocens erit ſicut iſte paruulus, qui non perſeuerat in ira, Ieſus non meminit, uiſam mulierem non cupit.

D f *Qui autem ſcandali.* Etſi hoc generaliter dicitur contra omnes tamen hic ſpicialiter contra apoſtolos qui hic de dignitate vident contendere, & in hoc poterant alios pdere. Mola aſinaria ſecundum ritum dicitur prouinciæ, vbi iſta pœna eſt maiorum criminum
1 *Expedit ei.* quia mul-
2 to vtilius eſt inoxiū
3 grauiſſima pœna vi-
4 tam finire, quam læ-
5 dendo fratrem me-
† reri mortem perpe-
6 tuam. Vel per mo-
7 lam aſinariam ſecu-
8 laris vitæ circumi-
B tus, & labor exprimitur, per profun-
9 dum maris, extre-
10 ma damnatio. Qui-
11 cumque ergo ſpe-
12 ciem ſanctitatis habens verbo, vel exemplo cæteros deſtruit, melius eſſet ei, ut eum ſub exteriori habitu ad mortem terrena acta conſtringerent, quam ſacra officia ceteris in culpa imitabilem oſtenderent, quia ſi ſolus caderet tolerabilior eum pęna cruciaret. F

Aliter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis putas ma. eſt in re. cęl. *Non fecerunt tunc quæſtionem quis eſſet maior inter eos de quo prius contenderant, ſed quis eſſet maior in eccleſia militante per meritum, & quis in eccleſia triumphante per præmium. Et quia in moralibus magis mouent facta quam verba, ideo docens eos de humilitate poſuit eis exemplum ſenſibile, & hoc eſt quod dicitur.*

2 Et aduocans Ieſus paruulum. *Aetate. & malitia, ſcilicet beatum Martialem qui poſtea a beato Petro miſſus in Galliam prædicauit Lemouicenſibus fidem catholicam.*

3 Statuit eum in medio eorum. *Vt ab omnibus videretur. & attente conſideraretur.*

4 Et dixit amen. *Ideſt, fideliter.*

5 Dico vobis niſi conuerſi fue. *Ab elatione, ſcilicet ſuperbiæ, & ambitione maioritatis.*

6 Et efficiamini ſicut paruuli. *Id eſt, humiles & ſimplices ſine malitia peccati.*

7 Non intrabitis in regnum cęlorum. *Dæmones enim abiecti fuerunt per ſuperbiam, & ideo oportet homines illuc venire per viam contrariam ſcilicet per humilitatem. Concludit ergo intentum, dicens.*

8 Quicunque ergo hu. ſe, &c. *Quaſi dicat ille qui erit humilior erit maior hic per gratiam, quia humilitas eſt recta diſpoſitio ad gratiam ſuſcipiendam, ſecundum quod dicit beatus Iacobus. 4. b.* Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, *& talis etiam erit maior in eccleſia triumphante. Aduertendum tamen, quod ex hoc non ſequit, quod humilitas ſit maxima virtutū, quia virtutes Theologicæ ſunt maiores quam morales videlicet fides, ſpes & charitas. Humilitas autē eſt virtus moralis. Et iterū in virtutibus moralibus prudētia, quæ dirigit alias virtutes morales, & ponit in eis medium, eſt maior aliis. Et iterū iuſtitia quæ importat rectum ordinem ad alterum, eſt maior quam humilitas, quæ facit hominem eſſe bene ſubditum huic ordini. Sed pro tanto dicitur, quod maioritas in regno correſpondet humilitati, ſicut theſaurus cœleſtis diſperſioni theſauri terreni propter Deū, vt habetur inf. ſequenti capitulo. Item quia ſicut dictum eſt, humilitas eſt fundamentum aliarum virtutum, ſicut ergo ex magnitudine fundamenti proiecti arguitur magnitudo ædificii ſuperædificandi. ſic in propoſito ex magnitudine humilitatis, arguitur magnitudo fœlicitatis, licet humilitas non ſit maior inter alias virtutes, quia illa quæ ſunt priora generatione, nō ſunt maiora ſimpliciter. Item quia virtutes ſunt connexæ, & maxime virtutes in fuſæ, quæ connexæ ſunt in gratia, & charitate, & ideo quātum creſcit vna virtus in eodem homine, tantum creſcit altera proportionabiliter, ſecundum illud quod eſt formale in virtute. Sicut digiti manus æqualiter creſcunt, licet in ſe non ſint æquales. Ille autem qui habet maiorem humilitatem loquendo de vera humilitate, per conſequēs habet alias virtutes maiores, & ideo ille qui eſt magis humilis eſt maior in merito, & præmio: non propter humilitatem tantum, ſed propter alias virtutes humilitati connexas, quę ſunt etiā maiores ipſa humiltate.*

Quę virtus vocat ſuperior.

9 Et qui ſuſce. *Hic docet conſtruere ædificium virtutum ſuper humilitatis fundamentum. Iſtud autem ædificium conſiſtit in communicatione ad proximum, & hoc contingit dupliciter ſcilicet ratione corporis, & ratione animæ. Primo ergo docet communicationem charitatiuā ad hominem ex parte corporis, vt ex notioribus procedat ad minus nota, bona autem corporis ſunt nobis magis nota. Secundo docet communicationem ad proximum ex parte animæ, ibi.* Qui autem ſcandalizauerit. *Dicit ergo primo.* Et qui ſuſcepit vnum paruulum talem. *Humilem ſcilicet, & fidelem.*

10 In nomine meo. *Hoc eſt propter Deum ipſum ad hoſpitium recipiendo, & neceſſaria corporis miniſtrando, & per hoc intelliguntur omnia alia beneficia quæ impenduntur propter Deū ex parte corporis.*

11 Me ſuſce. *Quia vbi vnum propter alterum vtrobique tantum vnum, & ideo qui recipit proximum propter Chriſtum, dicitur Chriſtū recipere. Exemplum huius habemus in legenda beati Martini, vbi dicitur, quod Chriſtus ſe veſtitum oſtendit illa parte chlamydis, quam beatus Martinus dederat pauperi propter Chriſtum.*

12 Quia aut. ſcand. *Hic docet communicationem charitatiuam ad proximū ex parte animæ. Quæ conſiſtit in duobus, primo ne proximo inferatur nocumētū, ſecundo vt ei præbeatur beneficiū, ibi,* Venit. n. filius hominis ſaluare. *Prima in duas quia primo admonet ne proximum ſcandalizemus, ſecundo, ne eū contemnamus, ibi.* Videte ne cōtemnatis. *Prima in duas, quia primo docet vitare ſcandalum actiuū. ſecundo paſſiuū, ibi,* Si autē manus tua. *Circa primum aduertendum quod ſcandalū actiue dictum, eſt dictum vel factum minus rectum, præbēs occaſionem alteri ruinæ. Scandalizare igitur aliquem eſt facere eum ruere in peccatum mortale ex dicto vel facto ſuo malo, & hoc eſt proprie inferre ei nocumentū ex parte animæ, quod eſt directe contra charitatem,*

MORALITER.

2 *Et aduocans Ieſus paruulum, &c.* Moraliter. paruulus in medio ſtatuitur, cum vere humilis in ſtatu ponitur dignitatis, quia tunc ſicut lucerna ſuper candelabrum ponitur aliis in exemplū quia plus honoratus, plus reputat ſe indignum, Ideo ſubditur.

† *Niſi conuerſi fue.* Scilicet a ſuperbiæ faſtu.

6 *Efficiamini ſicut par.* Imitantes eius humilitatem, & non aſpirantes ad dignitatem.

7 *Non intra. in reg. cœ.* Nam anguſta eſt porta, vt dicitur ſup. 7. ca. propterquod groſſi per ſuperbiam tranſire non poſſunt per ipſam, ſed humiles tantum. Ideo concluditur.

8 *Quicunque ergo, &c. Et qui ſuſceperit unum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcepit.* Nam ab eo vere ſuſcipitur qui ei conformatur.

12 *Qui autem ſcandalizauerit, &c.* Sequitur.

Expedit

A Aliter. Aſinus ad molam gentilis cęcus ad lapidem quem adorat. Hic cum perſecutionē Chriſtiano intulerit, hac pęna plectitur, vt cum ſui ſacrilegij mola iudicādi ſæculi fluctibus mergatur. Nota q inquātū potes ſine peccato vitare ſcandalum proximi, debes. Quia ſi de veritate eſt, pro ſcādalo veritas relinqui non debet. Quicumque ſpeciem ſanctitatis habēs, verbo vel exemplo elationis ad alterius vitij, cauſa ruinæ infirmo fuerit, cui maxime nos oportet cōtulere expedit, &c.

* Orig. Si hęc intelligeremus, q ſic vindicat Deus eos qui ſcādalizati fuerint ab eis qui ſcādalizauerint, & quæ intelligeremus timeremus, nunquā peccaremus in fratres, nec percuteremus conſcientias eorum infirmas, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, propter quos quaſi in Chriſtum peccantes ſubimus pęnas, cū requiſitę fuerint animę, quæ propter nos perierunt ex nobis.

B

a *Expedit.* Quia multo melius eſt pro culpa breuem ſuſcipere pęnam quam æternis ſeruari cruciatibus. Non.n.iudicabit Deus bis in idipſum.

b *Neceſſe eſt.* * Chryſ. Cum dicit, neceſſe eſt, nō deſtruit libertatem arbitrij, neque neceſſitati aliquarum rerū ſupponit, ſed quod omnino futurum eſt, pręducit. Scādala quidem ſunt prohibitiones rectę vię, nō aūt prędictio Chriſti ſcādala inducit neq; enim quia prędixit, propter hoc ſit, ſed omnino

C

nino futurum erat, pp hoc prędixit. Sed dicet aliquis. Si omnes corrigantur, & nullus ſit qui ſcandala afferat, nōne mendacij arguetur hic ſermo? Nequaquam quia.n.inemendatos præuidit, futuros homines eſſe, propter hoc dixit, *neceſſe eſt vt veniant ſcandala.* D

a ſillis his qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola 1
aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. 2
¶Ergo. a Quę non cauet. b Tamen. ¶Vtile. c Vt qui probati ſunt, meliores fiant.
b Væ mundo ab ſcandalis: Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcan- 3
dala. † Veruntamen væ homini per quem ſcandalum venit. 4
c a Quantumcunque vtilis adiutor. b Diſcurſor in tuos viſus. c Scandalizat qui dicto vel facto minus recte occeſionem dat ruinæ. ¶Lædit te in cauſa animæ. d Rumpe affectu. 5 6
† Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde 7
a De vita eius ſocietatem quem caſtigare nequis. 8
d eum, & proijce abs te. Bonum tibi eſt ad vitam ingredi † de- 9
a Sine pernicioſo adiutore vel diſcurſore. b Cum his.
e bilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habē-
a Prouiſor in conſilijs in errorem vult te inducere.
tem mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus ſcādalizat te, †
erue eū, & proiice abs te. Bonū tibi eſt cum vno oculo in vi-

c *Væ homini.* Quia nō iudicatur ſecūdū vtilitatem quę inde prouenit, ſed ſecundum exitum quē intendit.

Naum. 1. c. ſecūdum aliam translatioē

d *Si autē manus tua.* Docuit ſupra ne ſcandalizemus credētes, nunc quantum cauere debemus eos qui ſcādalizare nos poſſunt, quia parum diſtat in vitio fallere vel falli, ſcandalizate vel ſcandalizari, ſi ex negligentia. Si ex inuincibili ignorantia diſtat, quia tunc falli peccatū nō imputat.

¶Maneum.

E

Inemēdabiles amici ſunt a nobis alienandi, ne per immūditiā eorū, & ipſi polluti pereamus. Omnis affectus oīs propinquitas amputet, ne p occaſionē pietatis pateas ſcādalis.

* Chryſ. Vt autem diſcas quod non ſunt abſolutæ neceſſitatis ſcandala, audi quæ ſequuntur. *Si autem manus tua vel pes tuus, &c.*

Hom. 60. in Matt.

e *Bonum tibi eſt, &c.* Melius eſt vitam ſolitariam ducere, quā ob vitę præſentis neceſſaria vitam æternam perdere.

* Orig. Vel ſacerdotes rationabiliter poſſunt dici oculus, quoniam ſpeculatores habentur. Diaconi autem cęterique, manus, quia per eos ſpiritualia opera geruntur: populus au-

Tractatu. 5. in Matth.

F

NICOLAVS DE LYRA.

ritatem, & ideo talis faciens aliū ſic ruere, ſi faciat hoc de intentione ſeu ex aduertentia ſemper peccat mortaliter, ēt ſi factum vel dictum ex quo ruit alius, nō eſſet de genere peccati mortalis. Sicut dicēs mendacium iocoſum mulieri intentione protrahendi eam ad adulterium, eſt peccatum mortale ex intentione finis.

Qui ſcandalizauе. vnum, &c. Dicit autem puſillis, quia nullus ſcandalizatur paſſiue, niſi inquantū puſillus.i. paruę virtutis, qa homo perfectæ virtutis ex dicto vel facto malo alterius non ruit in peccatum. Sequitur.

1 *Expedit ei, vt ſuſpenda &c.* Loquitur euangeliſta ad modū terræ Palęſtinorū in qua condēnati ad mortē ligato ſaxo ad collum pręcipitabantur in mare, Senſus eſt ergo, *Expedit, &c.* i. melius eſſet homini mori corporaliter, quam ex malo exemplo ſuo facere aliū ruere in peccatum mortale, quia ex hoc mereretur mortem æternam, quæ eſt grauior morte temporali, & ideo ſequitur.

2 *Væ mundo ab ſcandalis.* i. mundanis hominibus, qui non curāt ſcandalizare proximos.

3 *Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcandala.* Non eſt neceſsitas abſoluta, ſed tamē ſuppoſitione. Si.n. homines velint viuere mūdane.i. in omnibus voluntatem ſuam adimplere, neceſſario ſequitur ad hoc ſcandalū aliorum, quia non formidant proximos ſcādalizare.

4 *Veruntamen væ homini illi.* i. comminatio pęnæ æternæ ſibi infligendæ.

5 *Per quem ſcandalum ve.* Actiue ſcilicet proximum ſcandalizando.

6 *Si autem manus tua, &c.* Et quia ſcandalizare actiue ſemper eſt peccatū, quia eſt ruina ex dicto alterius minus recto, ideo admonet puſillos, vt excludant a ſe occaſionem ruinæ d. *Si autem manus tua, &c.* i. tibi eſt occaſio ruinæ in peccatum per tactum inhoneſtum vel progreſſum diſſolutum.

Ab-

7 *Abſcinde eum.* Non quia aliquod membrū corporis ſit amputandum ad vitandum peccatū. Mēbra.n. corporis ſunt a Deo data, & iō non eſt in poteſtate alicuius pſonæ abſcindere ſibi mēbrū, ſicut nec ſe occidere, ſed ſemper hoc eſt illicitū pſonæ ſingulari niſi in caſu, quando.ſ. vnū membrū pp ſui corruptionem eſt in periculum totius corporis, quia vnicuique committitur cura ſanitatis ſui corporis, iō tunc licitum eſt ſibi per ſe, vel per aliū vnū mēbrum abſcindere ne pereat totū corpus. Et eodē modo licitū eſt ei qui tenet locū iuſtitiæ publice interficere hoīem vel mutilare pp conſeruationē iuſtitię. Sed propter peccatum euitādum non eſt alicui licitū abſcindere ſibi aliqđ mēbrū. Tū qa per hoc nō excluditur concupiſcētia interior in qua viget peccatū. Tū qa per aliā viā pt melius obuiare peccato, per rationem.ſ. & liberum arbitriū, cohibendo mēbrū a peccati exercitio. Et ſic dicitur manus abſcindi inquantum prohibetur ab illicito actu, quia manus abſciſſa non pōt aliqd agere. Et eodē modo exponēdū eſt de alijs mēbris. Aliter tñ pōt exponi, vt per manū intelligat auxiliator in negotiis ſuis, quia manus eſt organū organorum. Per pedē intelligatur curſor qui currit ad negotia peragenda. Per oculū, cōſiliarius qui dirigit in agēdis. Amicitia aūt iſtorum quantūcunq; ſit vtilis in temporalibus, eſt tamen præſcindenda a ſe, & remouēda, ſi ſit occaſio ruinę in ſpiritualibus, propter hoc quod ſequitur.

8 *Bonum eſt tibi.* Id eſt, melius.

9 *Ad vitam ingredi debilem vel claudum.* Sicut.n. ſequēti capitulo dicit ſaluator, q vno modo dr̄ caſtratus pp regnum cęlorū q continet membra genitalia ab illicito actu, ſic dr̄ hic claudus qui cōtinet pedem ab inordinato greſſu, & debilis qui continet manū ab illicito tactu. Et ſicut teſtimonio Saluatoris illa caſtratio, quæ eſt per membrorū genitaliū continentiā, eſt meritoria & laudabilis, nō aūt illa quæ per membrorū amputationē. Sic in propoſito claudicatio vel debilitas ſeu cęcitas q̄ eſt p cohibitionē manus ab illicito

MORALITER.

1 *Expedit vt ſuſpendatur mola aſina in collo eius.* Eligibilius enim eſt corporaliter affligi quam æternaliter cruciari.

6 *Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizat te. &c.* Per manum quæ eſt organum organorum, intelligi poteſt opus bonum de genere, quod tamen non eſt neceſſarium ad ſalutem, & ſi tale bonum ſit occaſio ruinę, vt pote ſuperbię, vel alterius mali debet dimitti. Per pedem vero poteſt intelligi greſſus honeſtus non tamen ad ſalutem neceſſarius, & ſi ſit occaſio mali debet dimitti.

Et

† *Et ſi oculus tuus ſcandalizat, &c.* Per oculum poteſt intelligi ſcientia ſęcularis, quę licet ſit bona, tamen ſi ſit occaſio mali debet dimitti, ſicut dicit beatus Gregor. de ſancto Benedicto, qui liberiori genere ex prouincia Murcię ortus Romę liberalibus literarum ſtudiis traditus fuit, ſed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quaſi in ingreſſu mundi poſuerat pedem retraxit: Et ſubditur ibidem. Receſsit ergo ſcienter neſcius, & ſapienter indoctus.

A autem ſunt pedes eccleſiæ, quibus omnib. parcere nō oportet, ſi ſcandalum eccleſiæ facti fuerint.

a *Videte ne contemnatis.* Sic præcipio vobis ſeueritatē dimittendi oēs amicitias, vt admiſceā clementiam, vt quæratis eorum ſalutem. Sed ſi perſiſtant in malum, melius eſt ſolū ſaluari, quam damnari cum pluribus. Quāuis pro ſcandalo omnis rumpēdus eſt affectus, quærite tamē ſalutem infirmorum quantum poteſtis.

a tam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis. Dico 1

Deputat eis cuſtodiam.

b enim vobis, quia angeli eorum in cœlis ſemper vident fa- † 2

a Non debetis curam hominum paruipendere pro quibus ego veni.

c d ciem patris mei, qui in cœlis eſt. † Venit enim filius hominis 3 4 5

a Ad clementiam prouocat qui præmiſit Videte ne contemnatis. b Aliud de eodem ſubdit exemplum.

e ſaluare quod perierat. Quid uobis uidetur? Si fuerint alicui

a Quia rationalis creaturę numerus pereunte homine fuit imminutus. Alias relinquit.

f centum oues, & errauerit una ex eis, nonne relinquet nonagin

a In cœlo ab homine dere iſto. Alius euangeliſta dicit, in montibus, id eſt, excelſis. b In terram. c Hominem vt ſumma reintegretur.

tanouem in deſerto, & uadet quærere eam quæ errauit? Et ſi contigerit, ut inueniat eam. Amen dico uobis, † quia

a Quia maior gloria reformantis eſt perdita reſtaurare, quam ea quę ſunt immota retinere.

g gaudebit ſuper eam magis quam ſuper nonagintanouem,

a Docet parabolam iceo propoſitam, vt puſilli non contemnantur. Sicut non eſt voluntas paſtoris, vt vna de ouibus pereat.

quæ non errauerunt. Sic non eſt uoluntas ante patrem

a Sed omni beneuolentia ab his quos offendunt corrigantur. Si perit non voluntate eius perit.

ueſtrum qui in cœlis eſt, ut pereat unus de puſillis iſtis.

† Luc. 15. b. Tractatu. 5. in Matth.

✠ Origenes. Puſilli ſunt, qui nuper in Chriſto ſunt nati, aut tales qui permanent ſine profectu, quaſi nuper nati. Nō autē habuit neceſſe mandare Chriſtus de perfectioribus fidelibus non contemnendis, ſed de puſillis.

b *Quia angeli eo.* Cur non ſunt contēnendi? quia pro eis quotidie mittūtur angeli. Hieron. Magna dignitas aiarū, vt vnaquæq; hēat ab ortu natiuitatis ī cuſtodiā ſui angelū delegatū.

B

* Orig. Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adiutorē, ex quo per lauacrum regenerationis nati ſunt infantes in Chriſto, dicētes non eſſe credibile incredulis & errantibus præeſſe Angelum ſanctū, ſed tempore infidelitatis & peccatorū eſt homo ſub Angelis Satanæ. Alij autem volunt mox cum quis fuerit natus, eorum qui præcogniti ſunt a Deo, accipere ſibi præpoſitum Angelum. (Vbi ſupra.)

✠ Idē. Angeli velut procurationem animarum noſtrarum tenent, quibus dum adhuc paruuli ſumus velut tutoribus & actoribus committimur vſque ad præfinitum tēpus a patre. (Hom. 8. in Geneſim.)

✠ Chryſ. Cum dicat vident faciem patris mei, nihil aliud, oſtendit quam magis liberam præſentiam & maiorem eorum apud Deum.

c *Semper vident, &c.* Viſione Dei manifeſta perfruuntur, ideo non eſt ſpernendum ab homine, q apud Deum tantę curæ eſt, ergo vos nolite ſpernere, quantum in vobis eſt.

Et ſi enim miſſi veniant, ſic exterius implēt miniſteriū vt nunquam intus deſint per contemplationem. Mittuntur ad hoīum ſalutem, & tñ ſemper vident faciem patris, quia quolibet miſſi veniant, intra ipſum currunt qui vbique eſt.

C D

d *Venit enim.* ✠ Chryſoſtomus. Rurſus aliam rationem ponit quare puſilli non ſunt contemnendi proite maiorem. (Vbi ſ.)

e *Si fuerint alicui centum, &c.* Dñs cētum oues habuit, dū rationalis naturæ numerꝰ angelorum & hominum integer. i. in ſua perfectione manſit, ſed vna errauit, cum homo peccauit. (Angel tur ac num.)

Ouis perdita omnes peccatores qui per pœnitentiam recōciliantur Deo, nonagintanouē ſunt ſuperbi, quos reliquit in mōtibus per timorē vel ſollicitudinē q geſſerunt in animo, qui ſolos ſe videri volūt, qui de ſe præſumētes pœnitentib. preponūt ſe, quibus ad perfectionē unitas deeſt. (Luc. † Err t ſo. ſancti) E

f *Nonne relinquet, &c.* Greg. Quia ſe ipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, angelica natura perſiſtente in ſumma beatitudine. Alij in nonaginta nouem iuſtorum numerum putant intelligi, in vno peccatorum, vnde alibi. *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* In Luca ſcriptum eſt, *Maius gaudiū eſt ſuper vno pec. pœ. a. quam ſuper nonagintanouem iuſ. q. non in pę.* Quia vt quotidie experimur, qui illicita non commiſerunt, in rebus licitis ſæpe ſibi præbent vſum, ad cœleſtia anxie non anhelāt. Et quia ſecuri ſunt, ad bona agenda pigri remanent. Econtra autem plerumq; peccator facit. Maius ergo gaudium de eo, quam de ſtāte iuſto, vt dux in prælio. Plus. n. militem illum diligit qui poſt fugā reuerſus hoſtem fortiter premit, quam eum qui nunq̄ fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & ſunt qudā iuſti, de quib. eſt tñ gaudiū vt eis nullus pœnitens præponi poſſit, qui etſi nō ſint malorum conſcij ſibi tamen licita reſpuunt, in omnibus ſe humiliant. Quantum ergo gaudium eſt, ſi humiliter plangat iuſtus, cum tātum ſit ſi quod male geſſit dānat iniuſtus. (Hom. Phil. Mar. Luc.) F

g *Gaudebit, &c.* Magis dominꝰ gaudet de noſtra reparatione (quia

NICOLAVS DE LYRA.

illicito tactu, & oculi ab illicito viſu, et pedis ab illicito greſſu, eſt meritoria & laudabilis, non autem illa quæ eſſet per membrorum priuationem. Cætera patent.

1 Videte ne contemnatis. *Hic conſequenter prohibet ne proximum contemnamus. Cuius rationem aſſignat, quia quantumcunque homo ſit paruus in hoc mundo, tamen habet angelum aſſignatū a Deo ad ſui cuſtodiam, & ideo ſi homines tantum a Deo honorātur, quod ad eius imaginem ſunt facti, multo fortius a nobis ſunt honorandi, & hoc eſt quod dicit.* Videte ne contemnatis. *Sequitur.*

2 Quia angeli eorum. *i. aſſignati eis.*

3 In cœlis ſemper vident faciem patris. *Quia quantumcunque mittantur ad temporalium rerum adminiſtrationem, tamen ſemper Deo inhærent per apertam viſionem.*

4 Qui in cœl. eſt. *Licet. n. Deus ſit vbique per eſſentiam, pręſentiam & potentiam, tamen ſpecialiter dicitur eſſe in cęlis, vbi adeſt beatis per apertam viſionem.*

5 Venit enim filius ho. *Oſtenſo quod non eſt proximo inferendum nocumentum ex parte animæ, hoc oſtendit, quod ei eſt beneficium impēdendū, & primo in affectu, ſecundo in effectu ibi.* Si autem peccauerit. *Primum oſtenditur exemplo ſaluatoris qui ad ſalutem hominū deſcēdit de cęlis dicens.* Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. *Et inducit ad hoc exemplum de illo qui habet centum oues, vna. n. errante dimittit nonagintanouem, & vadit ad quærendum illam, quæ errauerat, & cum inuenit eam gaudet ſpeciali gaudio de inuētione eius. Non quia magis diligat illam ſolam quam nonagintanouē, ſed quia ſicut dictum eſt, habet ſpecialem rationem gaudendi de inuentione, eius quam non habebat in alijs. Sic Deus de reuerſione peccātiū ad ſalutem habet ſpecialē rōnem gaudij quam non habet de permanentibus in iuſtitia. Cæteris, tamen parib. permanentes in iuſtitia ſunt magis dilecti Deo. Hoc autem inducit ſaluator ad conſiderandū, quod ſimiliter debemus gaudere in aff. ctu de ſalute proximorum. Conſiderandum etiā, q alia ratione aliquādo Deus magis diligit peccatores reuertentes quam remanentes in iuſtitia, non quia peccauerunt, ſed quia ex peccato commiſſo humiliores efficiuntur, & ſanctiores, et in bono feruentiores. Vnde dicit B. Greg. in moralibus, quod princeps militiæ plus eum militem diligit qui poſt fugam fortiter hoſtem premit, quam qui nunquam fugit, nec vnquam aliquid fortiter egit. Et eodem modo eſt de peccatore poſt pœnitentiā viriliter agente, & de iuſto tepido in ſua iuſtitia permanente.*

Si

MORALITER.

Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis. Graue ergo eſt contemnere quem Deus honorat angelo cuſtode, & propter cuius ſalutem Dei filius voluit in mundum venire. Et hæ rationes tanguntur, cum dicitur.

† *Dico enim vobis, &c. Si autem pecca. in te frater tuus.* Id eſt, te ſciente, vnde Aug. Quid eſt in te peccauit, ni ſi tu ſcis, quia peccauit.

Va-

A (quia magis nos gaudere facit) quam de angelorũ immutabilitate. Maior enim Dei virtus & humilitas in noſtra reparatione cognoſcitur quam in noſtra creatione.

a *Si autem peccauerit in te, &c.* Si enim in Deũ, non eſt noſtri arbitrii.

Hoc ordine ſcandala vitare debemus ne quem lædamus, & peccantem zelo iuſtitiæ corripiamus, & pœnitenti miſericordiæ viſcera pandamus.

✻ Chryſoſtomus. Ne hi quibus ſcandala inferuntur, ita reſupini fiant, vt totum contemnentes in aliud vitium incidant, ſed ſcandalizantes per omnia ſibi parci volentes, in elationem incidant, hic dominus eos comprimit, & redargutionẽ fieri iubet. B

a Iniuria vel contumelia affecerit.
a †Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum 1
b a Ne publice correptus verecundiam perdat qua perdita in peccato permaneat. 2
b Per alterius ſalutem ſalus tibi acquiritur.
inter te & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus eris fratrem
a Studio corrigendi vel conuincendi ſub teſtibus. 3
tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecũ vnum vel duos,
c †vt in ore duorum vel trium teſtium † ſtet omne verbum. † 4
a Adhuc incorrigibilis extiterit. b Vt obiurgatio plurimorum eum corrigat. Hic authoritas de manifeſta uocatione.
quod ſi non audierit eos, dic eccleſiæ. † Si autem eccle-
d a Gentilis. b Exactor publicorum anathematis. 5
ſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. 6
e a Vincolo anathematis. 7
† Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis ſuper 8
a Diuino iudicio. 9
f terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis 10

b *Corripe eum &c.* Non paſſim iubet peccãti dimittere, ſed pęnitẽti. Ita peccat qui vidẽs fratrẽ peccare tacet, ſicut qui pęnitẽti nõ indulget. Nã q̃ dixit, ſi pęniter dimitte, pmiſit, ſi peccauerit increpa. Nec difficilis ſit venia nec remiſſa ĩdulgẽtia.

* Chryſoſtomus. Ideo autem præcepit arguere ei qui paſſus eſt iniuriã, & non alii, quia ille qui fecit iniuriam, ab eo manſuetius ſuſtinet, & maxime cum ſolus eũ corripiat. Cum.n. qui vindictam expetere debebat, hic ſalutis videtur diligentiam habere, maxime hoc eum poteſt propitium facere.

* Auguſtinus. Si tu ſolus noſti, tunc vere in te ſolum peccauit. C

peccauit. Nã ſi multis audientibus tibi fecit iniuriã, & in illos peccauit, quos ſuę iniquitatis teſtes fecit. Ergo ipſa corripienda ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnib. ipſa corripienda ſunt ſecretius, quæ peccantur ſecretius. D

c *Adhibe tecum.* ✻ Chryſo. Quaſi dicat, habes iã teſtimoniũ, quod totum feciſti quod tuũ erat. Etenim medicus cum viderit morbum nõ remitti non deſiſtit, ſed tunc magis præparatur ad curandum.

Vbi ſupra.

d *Dic.ec.* Vt deteſtationi eum habeat. Et qui non potuit pudore ſaluari, ſaluetur opprobriis, & vt rubore ſequeſtrationis emendetur, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Sed ne quis ſuperbus talem contemneret ſequeſtrationẽ ſubdit. *Amen dico vo.* Poteſtatem tribuit apoſtolis, vt ſciant qui a talib. dominatᷣ humanã ſẽtẽtiã diuina ſentẽtia corroborari.

†conſiſtat. †De iureiu.c. quẽadmodum F †24.q.2.c.omnibus & 26.q.7.c. ergo 35.q.8.c.ſi.

e *Sicut ethnicus.* Deteſtabilior eſt qui ſub nomine fidelis agit opera infideliũ, quã aperte Gẽtilis. Nec ideo ſalus eius negligenda eſt, nã & ethnicos.i. Gentiles & publicanos in numero quidem fratrum non deputamus, ſed tamen eorum ſalutem ſemper inquirimus.

Typice, Publicani ſunt qui lucra ſęculi ſectãtur & exigunt vectigalia negotiationis per fraudes, per furta & per piiuria:

f *Amen dico, &c.* Adeo veſtra ſentẽtia cõfirmatᷣ diuina vel ad recipiendum pęnitentem, vel ad abiiciendũ contumacẽ. E

☞ Orige-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si autem peccauerit.* Hic conſequenter oſtendit, quod debemus eſſe benefici proximo ex parte animę in effectu. Et hoc dupliciter. Primo, defectus eorũ charitatiue corrigẽdo & ſecundo, offenſam miſericorditer remittẽdo, ibi. *Iterum dico vobis.* Ad euidentiã primi aduertendũ, q̃ duplex eſt correptio. Vna quæ eſt ad peccãtis punitionẽ, pp cõſeruationẽ iuſtitiæ, & iſta nõ ordinatur ſemp ad correctionẽ delinquentis, quia aliquãdo ſibi infligitur, pęna mortis, & iõ principaliter eſt ad cõſeruationẽ iuſtitiæ & terrorẽ aliorũ, & talis correptio nõ pertinet ad ſingulares pſonas, ſed ad iudicẽ ad quẽ ptinet cõſeruare iuſtitiã inter homines, & ppter hoc alius correptio eſt actus iuſtitiæ. Alia eſt correptio quę ordinatur ad fratris peccãtis emendationẽ, & hęc eſt actus charitatis, & pertinet ad oẽs, quia ſicut drᷣ in Eccleſiaſtico. *Vnicuique mandauit Deus de proximo.* Et iõ ſicut quilibet tenetᷣ proximũ ex charitate diligere, ita tenetᷣ defectus eius charitatiue ad emendationẽ eius corrigere, ſi tñ probabiliter credat q̃, ex ſua correctione debeat ſe emẽdare. Et de tali correctione loqtᷣ hic Saluator nõ de prima, quę eſt actus iuſtitię. Tãgit aũt debitũ modũ huius correctionis dicẽs. *Si autem peccauerit, &c.* Et intelligitur iſtud in te dupliciter, vel q̃a te ſolũ lęſit vel te ſolo ſciẽte peccauit. Si.n. alios lęderet, vel corã aliis peccaret, tũc nõ haberet locũ illud quod ſubditur.

2 *Vade & corripe eum, &c.* Quia peccata publica ſunt in publico arguenda, ſecũdũ quod drᷣ 1. ad Timoth. 5.d. *Peccantẽ coram omnibus argue. vt cæteri timorẽ habeant.* ſed quando ſunt ſecreta, tunc habet locũ correctio fraterna, quæ eſt actus charitatis, quę debet fieri primo in ſecreto. Cuius rõ eſt, Sicut.n. medicus corporalis ſi debito mõ procedat, nititᷣ inducere ſanitatẽ cũ minori diſpendio corporis, vt ſine membri abſciſione, & ſi nõ poſſit, tũc abſcindit membrũ minus nobile, vt cõſeruetᷣ magis nobile vel totũ corpus. Sic ille q̃ fratrẽ peccantẽ occulte corripit, charitatiue dẽt tẽtare, ſi poſſit fratrẽ emẽdare abſq; detrimẽto ſuę famę: q̃a fama cõputatᷣ inter maiora bona hoĩs citra virtutes, & iõ corrigẽs fratrẽ debet quãtũ põt cõſeruare eius famã. Alia cauſa eſt, q̃a amiſſa fama vel lęſa, efficitᷣ hõ inuerecundus, & p cõſequẽs minus a peccato retrahitᷣ q̃ prius. Eſt ergo debitus proceſſus in correctione charitatiua, vt hõ corrigat fratrẽ ſuũ inter ſe & ipſũ ſolũ, vt ſic poſſit eũ ſaluare cũ omnimoda integritate ſuę famę. Et hoc eſt q̃ ſequitᷣ.

3 *Si te audi. lucratus eris, &c.* Eum ſcilicet cum integritate famę ad ſalutem reducendo.

4 *Si autem te non.* Quia.n. fama eſt minus bonum, quã ſit bona vita, ſi nõ poſſit ſeruari bona vita fratris ſine detrimẽto ſuæ famę. tũc procedẽdũ eſt ad ſalutẽ bonæ vitæ cũ aliqua læſione ſuæ famæ, & ideo adducendus eſt vnus alius vel duo ad ſciendũ. ſ. fratris delictũ, & vt corã eis arguatᷣ; & ſi ſe nõ correxerit, tũc ſimpliciter cõtemnenda eſt eius fama, vt conſeruetur bona vita, vel ſaltẽ ordo iuſtitiæ ad terrorem aliorum, & hoc eſt quod ſequitur.

5 *Quod ſi non audierit eos.* Se corrigendo.

6 *Dic eccleſiæ.* Ideſt, prælato per denunciationẽ publicã, & tũc ſunt teſtes inducendi ad facti probationem, qui prius fuerant inducti ad fratris ſecretam correctionem.

7 *Si autem ec. non aud.* Præceptum prælati contemnendo.

8 *Sit tibi ſi. ethnic. &c.* Ideſt, ſeparetur ab aliis fidelibus p excõmunicationem & cenſuram eccleſiaſticam. Et quod talia poſſint prælati eccleſiæ inferre, ſubditur.

9 *Amen.* Ideſt, fideliter.

10 *Dico vo.* Quia Deus talẽ punitionem approbat, ſi iudiciũ eccleſię nõ errat. Cõſiderandum tñ circa prædicta, quod ſi peccatũ occultũ fratris fuerit in præiudiciũ cõmunitatis, vt ſi aliq̃s tractaret ſecrete cũ aliquib. ciuibus qualiter ciuitas eſſet hoſtib. tradenda, vel ſi aliq̃s hæreticus in ſecreto corrumperet fideles, tũc ſecreta correptio vel admonitio nõ eſſet expectanda, ſed ſtatim eſſet prælato denunciandum, qui poſſet tali periculo præcauere. Et idem iudicium de conſimilibus caſibus eſt habendum.

Iterum

MORALITER.

2 *Vade corripe eum inter te & ipſum ſolum.* Hierony. Corripiẽdus enim eſt ſeorſum frater, ne ſi ſemel verecũdiam amiſerit, permaneat in peccato.

3 *Si te au. lu.* Per ſalutem enim alterius nobis quoque acquiritur ſalus.

4 *Si autem.* Gloſſa, vt ſi dixerit non eſſe peccatum, probẽt illud eſſe peccatum.

5 *Quod ſi non aud.* Chryſ. Ideſt, his qui eccleſiæ præſident.

7 *Amen dico vobis.* Aug. Ideſt. Gentilis & paganus in numero fratrum non computandus.

9 *Si autem te.* Aug. De verbis domini in mõte. Cępiſti habere fratrem tuum tanquam Ethnicum & publicanum, liga illum in terra, ſed vt iuſte liges eum vide, nam iniuſta vincula dirumpit iuſtitia.

A * Origenes. Non dixit. *In cęlis* ſicut Petro, ſed in cęlo vno quia non ſunt tantę perfectionis ſicut Petrus.

Tractatu 6. in Matth. Vbi ſupra. ✲ Chyſoſtomus. Et notandum quod non dixit primati eccleſiæ, liga talem, ſed ſi ligaueris, indiſſolubilia erunt ligamina, quaſi hoc eius iudicio relinquens. Vide autem qualiter incorrigibilem duplicibus colligauit neceſſitatibus, ſcilicet & pœna quę eſt hic, ſcilicet proiectione ab eccleſia quam ſupra poſuit, dicens, *Sit tibi ſicut Ethnicus &c.* & ſupplicio futuro, quod eſt ligatum eſſe in cęlo, vt multitudine iudiciorum diſſoluat fratris iram.

†D. p. dis. 3. c. ſeptie. a *Si duo.* Typice. Vbi ſpiritus anima & corpus conſenſerint,

B vt non ſit inter eos bellum, carne cupiente contra ſpiritum & ſpiritu contra carnem, quidquid petunt fiet. Quia ſi corpus vult, quæ ſpiritus vult, tantum bonarum rerum eſt petitio.

super terram, erunt ſoluta & in cœlo. † Iterum dico vobis,
a quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni 1 2
a Quæſita pro ſalute corrigendorum. b In ſanctis. In omnibus quæ iudicando aguntur in terra ad ſalutem hominum, aſſum cooperator. 3
re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in cælis
a Monuit ad concordiam, nunc præmium pollicetur quod eſt in medio eorum.
eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo
b ibi ſum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum 4
c dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimit- 5
a Pęnitenti quidem. 6
tam ei? † Vſque ſepties? Dixit illi Ieſus: Non dico tibi, vſque †
d ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Ideo aſſimilatum eſt 7
a Vita iuſtorum. b Huic toti negotio. Typice Chriſto qui merita cuiuſque examinat. †
e regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem po- 8 9
nere cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet rationem ponere 10
a Populus Iudaicus, decalogo conſtrictus multarum tranſgreſſionum reus erat. 11
oblatus eſt ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta †

Hieronym. b *Ibi ſunt in me.* Omnis ſermo ſupra ad concordiam prouocat & pacem, quam adeo commẽdat, vt dicat deũ in medio eſſe eorum, quia pax & charitas ſedem ſibi in pacificis conſtituit, & vnitatis merito.

Vbi ſupra. * Origenes. Et iſta eſt etiam cauſa propter quam non exaudimur orantes, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terram neq; dogmate neq; cõuerſatione. Sicut enim in muſicis niſi ſit conuenientia vocium, non delectat audientẽ ſic in eccleſia, niſi conſenſum habuerit non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum.

c *Tunc accedens.* Dixerat *videte ne cont. vnum de pu.* Ideſt adiecerat, ſi peccat, corripe, & premium promiſerat. *Si duo ex vobis.* Prouocatus ergo Petrus quærit quotiens dimittit.

C d *Septuagies ſep.* Hier. ideſt. 490. vicibus ideſt totiens in die quotiens ille peccare poteſt.

✲ Aug. Typi. 11. Per ſe tranſgreſſionẽ ſignat, quia iam eſt extra decalogum. Cum vero multiplicatur per. 7. iam omnis intelligitur tranſgreſſio, propter ſeptem vitia.

Nota. Aliter dat venia petenti fratri, vt nobis ſcilicet ſocia charitate cõicet, ſicut Ioſeph fratribus. Aliter inimico perſequenti bonum ei velimus, & ſi licet faciamus, vt Dauid lugens Saul.

* Origenes. Vel quia numerus ſex, videtur eſſe operis & laboris, ſeptimus autem repenſationis dicit remiſſionem fieri oportere fratrib. in hoc mũdo de gẽtibus ſecundũ res huius modi peccantibus, Si autẽ aliquis vltra ea peccauerit, iam non habebit remiſsionem.

e *Ideo aſſimilatum.* vt ſciatis dimittendum eſſe conſeruis, oſtendam per ſimilitudinem, quia ſi ille rex & dominus dimiſit ſeruo, multo magis homo conſeruis ſuis.

Mos erat Syriorum per parabolas loqui.

Chryſoſto. Ne aliquis exiſtimaret magnum quid & graue dominum iniunxiſſe, cum dicit dimittendum eſſe vſque ſeptuagies ſepties adiicit parabolam.

✲ Orig. Filius Dei eſt regnum, non alicuius eorum quę ſunt deorſum, ſed omnium quæ ſunt ſurſum. hoc ergo regnum cęlorum. i. filius dei, quando factus eſt *in ſimilitudinem carnis peccati, tunc* ſimilis factus eſt homini regi vniens hominem ſibi, Serui autẽ hi ſoli ſunt quantũ ad iſtas parabolas, qui diſpenſatores verbi habentur, & quibus hoc eſt commiſſũ, vt negotientur & fęnerẽt. Omnis autẽ vitæ noſtræ ratio ponenda eſt a rego, quando omnes nos præſentari oportuerit ante tribunal Chriſti.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

2 *Iterum di. vo.* Hic cõſequẽter oſtẽditur, quod non ſolum debemus fratrẽ corripere, ſed ẽt offenſam nobis illatam remittere. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum eſt, ſecũdo oſtẽdit quotiens ſit offenſa fratris remittenda, ibi. *Tunc ac. ad &c.* Dicit igitur primo.

2 *Si duo &c.* Scilicet offenſam ſibi inuicem remittendo.

3 *De omni re. &c.* Quia oratio non eſt accepta coram deo, ſi teneat odium contra fratrem in animo, propter quod ſubditur.

4 *Vbi enim ſu. &c.* Ideſt charitate vniti.

5 *In me. &c.* Acquieſcẽdo bonæ voluntati & petitioni eorundẽ, dum tñ illa oratio habeat conditiones conuenientes, quæ ad hoc requiruntur. ſ. quod aliquis oret pro ſe pie & perſeueranter His .n. cõcurrẽtibus ſemper oratio exauditur, & ſi aliquãdo differtur tñ tẽpore cõpetenti impletur, ſicut ſupra habitum eſt c. 5 Aduertendũ tñ, quod licet offenſa ſit ſemper remittenda, non tamẽ iniuria Si .n. ex remiſſione iniurię pęnę debite ſequeretur pronitas in eo cui remittitur ad facilius peccandum, non eſſet bonũ ei remittere, ſimiliter ſi ex tali remiſſione eſſet ſcandalum aliorum & omiſſio iuſtitiæ & in conſimilibus caſibus.

6 *Tunc ac.* Hic oſtẽditur quotiẽs ſit fratri remittendũ & primo oſtẽditur propoſitũ, ſecũdo cõfirmat per exemplũ, ibi. Ideo aſ. eſt Circa primũ aduertendũ, quod ſicut frequenter dictũ eſt Petrus tãquã principalis aliquãdo loquebatur pro ſe & pro aliis, & ideo audito a Saluatore quod offenſa fratris peccãtis eſſet remittenda, interrogauit quotiens eſſet remitenda fratri, & hoc petiit ſi ſufficeret ad ſalutem dimittere ſepties.

7 *Dici. il. Ieſ. Non di.* Et ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato, ac ſi di. totiens quotiens, vt dicit Augu.

8 *Ideo aſ. eſt.* Hic probat hoc per exemplũ quia magis ſumus debitores dei, & plus offendimus eũ quã homo poſſit offendere proximũ, quia tanta eſt offenſa quantus ille qui offenditur. Deus autẽ eſt infinitus, & iõ offenſa in ipſum commiſſa quandam infinitatem habet, & tñ quotienſcunque offendimus deum, ipſe totiens paratus eſt remittere dũ tñ velimus veraciter pęnitere, ergo multo fortius ſimiliter debemus peccãti in nos facere, & hoc eſt quod dicit. *Ideo aſ. eſt.* Ideſt ſtatus eccleſiæ militantis.

9 *Homini reg.* Ideſt Chriſto, qui eſt verus homo & verus deus, rex regum & dominus dominantium.

10 *Qui voluit, &c.* Ideſt rationem gerere de factis humanis.

11 *Oblatus eſt ei vnus, qui debe. ei decem mi. talenta.* Ideſt obligatus ad magnam pęnam propter multa peccata.

Cum

M O R A L I T E R.

1 *Iterum dico vobis quod ſi duo.* Sub intelligendum eſt ſi petierint pie & perſeueranter.

† *Domine quoties.* ſubditur.

† *Vſque ſep. ſep* Ideſt quadringentis nonaginta vicibus, vel vt dicit Aug. omnino quotienſcunque peccauerit, ignoſcas.

8 *Ideo aſſimilatum eſt regnum cęlorum.* Ideſt Chriſto qui eſt rex regum.

10 *Qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis.* Huius enim regis ſerui ſunt omnes homines, & cum eis rationem ponit, nam omnium actus diligenter diſcutit.

11 *Oblatus eſt ei vnus.* Ideſt quilibet peccator, quia præſentialiter ſibi aſſiſtit.

† *Qui debe. ei de. mi.* Ideſt, debitum valde magnum, quia tanta eſt offenſa, quantus ille eſt qui offenditur.

Cum

a Viribus ſuis hoc explere non poſſet. b Permiſit iuſto iudicio, malignorum ſpirituum ſeruum fieri.
Cum autem non haberet vnde redderet, iuſſit eum domi- 1 2
a nus venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ ha-
Cum ſponte nollet malus, coactus populus ille pœnitet.
bebat, & † reddi. Procidens autem ſeruus ille rogabat eum 3
Parce peccatis. a Credendo in te qui es finis legis.
b dicens: * Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. Mi- 4
ſertus autem dominus ſerui illius, dimiſit eum, & † debitum 5 6
a In libertatem fidei vel de captiuitate liberatus.
c d dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille inuenit vnum de con- 7 8
a Id eſt recognoſcebat ab eo ſalutem præſtitam ſibi.
e ſeruis ſuis, qui debebat ei centum denario, & tenens ſuffo- 9 10
a Non ſinebat eum reddere rationem. b Obſerua carnales obſeruantias.
f cabat eum dicens: Redde quod debes. Et procidens con- 11 12
a Parce peccatis.
ſeruus eius * rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & 13
a Quidquid lex præcepit ſpiritualiter implendo. b Spiritualia. c A ſpirituali intellectu receſſit.
omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abijt & miſit eum 14
a Arctam tribulationem. b Hoc intendens, vt legem carnaliter impleret quod videbatur debere.
in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem 15
a Angeli qui referunt deo geſta hominum, vel prædicatores euangelij. b Propter afflictionem Chriſtiani populi.
g conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde, & venerunt 16
a Pro ſalute credentium contra dominum perſequutorum dominum implorant.
& narrauerunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc 17
Omnes præuaricationes.
h vocauit eum dominus ſuus, & ait illi. † Serue nequam, omne
debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me. Nonne ergo opor- 18
a Dignas miſericordia gentes reputare, quoniam omnes peccauerunt & egent gratia dei.
tuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum?

a *Et vxorem.* Eum non ſolum populum, ſed etiam prælatos
A & ſubditos ſimul cum tota familia vel ſubſtãtia eorum pro magnitudine delictorũ tradidit exteris nationibus, vt quod noluerunt voto, ſoluant tormento.

Iuſſit pro cupiditate & operibus: quia vxore & filijs pœnas ſolueret.

b *Miſertus au.* Miſericors dominus non ſolum captiuitatem Iudaicam abſoluit, ſed etiam peccatorum omnium veniam in aduẽtu Chriſti ſe date promiſit, ſi perſiſterent in incepto.

✲ Chryſoſtomus. Vnde autem diuini amoris ſuperabũdantiam: Petit ſeruus ſolius temporis dilationem, ipſe autem maius dedit: & dimiſſionem & cõceſ-
B ſionem totius mutui. Volebat autẽ à principio dare ſed nolebat ſolum ſuum eſſe donum, ſed & ſupplicationis illius, vt non incoronatus abſcedat. Ideo autem ante quam rationem poneret, debitum non dimiſit, quia docere voluit à quantis debitis eum liberat, vt ſaltem ita ad conſeruos mãſuetior fieret.

c *Dimiſit ei.* Id eſt pondere carnalium obſeruationum abſoluit, & debitum dimiſit, Id eſt, priores tranſgreſſiones.

d *Inuenit vnum.* Gentilem populum, quaſi ſibi debitorem fatigabat, gratiam Chriſti non eſſe eis ad ſalutem dicens carnales obſeruantias ab eis non modo perſuaſionibus, ſed etiã tormentis expectabat.

C e *Centum denarios.* * Chryſoſtomus. Tanta eſt differentia peccatorum quæ committuntur in hominem & quæ cõmit- D
tuntur in Deum, quanta eſt differentia decẽ milium talentorum, & cẽtum denariorũ, magis autem & multo plus patet ex differentia perſonarum & à paucitate peccantiũ. Homine enim vidente & deſiſtimus, & pigritamus peccare, deo autem vidente, non obſiſtimus, ſed agimus informidabiliter oĩa & loquimur.

f *Et procidens.* * Origenes. Conſidera ſubtilitatem ſcripturæ, quoniam ſeruus multorum debitor talentorum procidẽs adorauit regem: qui autem cẽtum debebat denarios procidens non adorabat, ſed rogabat conſeruum dicens. *Patientiam habe.* — vbi ſupra. † mutuum.

✲ Chryſoſtomus. Vide domini charitatem, & ſerui crudelitatem, pro decem mi- E
libus talentis, hic autem pro centum denarijs: hic cõſeruum ille autem dominum rogabat: & hic quidem totalem abſolutionem accepit ille autem ſolam dilationẽ petebat, nec hoc dedit. — vbi ſupra.

g *Conſerui eius &c.* * Auguſtinus. Per cõſeruos intelligitur eccleſia, quæ illum ſoluit & ligat. — † De conſecr. diſt. 4. ca. quo modo in fi.

✲ Remigius. Vel conſerui forte angeli ſunt intelligendi aut prædicatores, ſiue quicunque fideles, qui contriſtantur de perditione conſerui.

h *Serue ne.* Sępe debita dimiſi tibi, qñ in anguſtijs rogaſti ſed liberatus cõpaſſionẽ non habuiſti, quin potius prophetas & apoſtolos perſequeris & ingratus, & de iuſtitia præſumẽs ſpernis gẽtes, indignas tua ſocietate in Chriſto iudicãs. D

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum autem non haberet, vnde red.* Quia peccator non habet vnde ſatisfaciat deo pro peccato.
2 *Iuſſit eum dominus venundari.* Quia omnia ſua ſunt pœnæ æternæ propter peccatum ſuum obligata.
3 *Procidens autem ſer.* Id eſt peccator per pœnitentiam.
4 *Patientiam hab.* Pœnam æternam in temporalem commutando.
5 *Et omnia reddam tibi.* Opera meritoria faciendo.
6 *Miſertus autem dominus.* Quia dominus paratus eſt miſereri & parcere vere pœnitentibus.
7 *Egreſſus autem ſer. ille à fa. domi.* Scilicet per recidiuum peccati.
8 *Inuenit vnum de conſer.* Id eſt de hominibus, qui ſunt ſerui Dei cum ipſo.
9 *Qui debet ei cen. dena.* Id eſt modicum eum offenderat, quia offenſa in hominem modica eſt reſpectu offenſæ commiſſæ in deum.
10 *Et tenens ſuffocabat eum.* Id eſt ſtrangulabat. Et dicitur à ſub & faucis, dicens.
11 *Redde quod de.* In quo oſtenditur auſteritas in repetendo vindictam à proximo.
12 *Et procidens conſer.* Per pœnitentiam.
13 *Rogabat eum dicens. Patientiam* quaſi dicat paratus ſum ſecundum poſſibilitatem meam ſatisfacere.
14 *Ille autem noluit.* In quo notatur crudelitas in modo repetendi vindictam.
15 *Videntes autem conſer. eius.* Iſti ſunt qui videntes crudelitatem hominum erga proximos contriſtantur, quia ad eandem virtutem pertinet gaudere de bono, & triſtari de oppoſito malo.
16 *Et ve. & nar. domino.* Quia in oratione petunt à dño talia vindicari ad declarationẽ iuſtitiæ, nõ ex liuore vindictæ.
17 *Tunc voca. illum dominus ſuus.* Iſta autem vocatio fit in morte, vbi oportet de omnibus rationem reddere ſtricte.
18 *Serue nequam omne debi.* Id eſt offenſam magnam in me commiſſam.
19 *Nonne ergo opor.* Patuam remittendo.

Et

MORALITER.

1 *Cum autem non ha. vnde red.* Quia peccator non habet vnde poſſet ſatisfacere Deo.
2 *Iuſſit eum dominus eius ve.* Per hoc ſignificatur determinatio eius ad pęnam debitam. Per vxorem autem eius ſignificatur delectatio praua, & per filios, actus mali procedentes inde: pro quibus eſt puniendus.
3 *Procidens autem.* Vt ſibi daret ſpacium vitæ, in quo poſſet per pœnitentiam ſatisfacere.
6 *Miſertus autem dominus.* Plus enim dat dominus quã roget.
7 *Egreſſus autem ſer. il.* Egreditur autem à domino peccatum reiterando.
8 *Inuenit unum de conſeruis ſuis.* Id eſt de peccatoribus, qui ei tenebatur in modico reſpectiue crudeliter cogebat eũ reddere.
15 *Videntes autem.* Per quos omnes Chriſtiani & angeli ſancti intelliguntur vnde Apoc. 22. b. dixit angelus beato Ioanni. *Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum.* Et coram deo repreſentant facta hominum.
18 *Serue nequam &c. nonne oportuit & te mi. conſerui tui.* q. di. ſic. Remigius, Seruus iſte nullum legitur reſponſum domino dediſſe, in quo demonſtratur, quod in die iudicij & ſtatim poſt hanc vitam ceſſabit omnis excuſatio peccati.

Et

a *Sic & pater meus.* A Si non dimiſeritis ex corde quod in vos delinquitur, & hoc quod per pœnitentiam dimiſſum erat à vobis exigitur. * delicta eorum.

Repetet: vel de mala voluntate damnando, à qua omne malum, vel de inobedientia quę eſt origo totius mali. Quoties enim quis peccat, inobediens efficitur.

Incipit narrare, quę dominus in Iudęa fecit, & docuit, & paſſus eſt, primo trans Iordanem ad orientem, poſt & citra Iordanem, quando venit à Iericho in Ieruſalem.

a Iuſta animaduerſione. b In manus Romanorum, vel tartareis miniſtris:
Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoaduſ- 1 2
In perpetuum.
a que redderet vniuerſum debitum. † Sic & pater meus cœle- 3
a Repetet à vobis dimiſſa! Non ficta pace.
ſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de
b cordibus veſtris. * Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſer- 4
c mones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans 5
a De Galilæa. Ex pietate vt doceantur, & infirmi ſanentur. In Iudæa.
d Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. 6 7

b *Sermones.* Quos D in Galilæa poſt tributum de humilitate & innocentia, & correctione, & venia habuit. † Mat

c *Venit in fines Iu.* Omnis Iudæorum prouincia ad diſtinctionem aliarū Gentium Iudęa dicitur, ſed ſpecialiter meridiana plaga ad differentiam Samarię, Galilęę, Decapolis, & cęterarum regionum eiuſdem prouincię.

d *Et ſecutæ ſunt.* Galilęos maluit curare in Iudęa, vt Gentes in eam veniam, quę Iudęæ parabatur, admitteret.

b *Ser-*

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et iratus dominus, &c. tort.* Ideſt, dæmonibus, qui in hoc ſunt executores diuinæ iuſtitiæ.

2 *Quoaduſque.* Id eſt, æternaliter, quia in inferno ſemper eſt redditio abſque quietatione, cum pœna ſemper remaneat æterna à parte finis.

3 *Sic & pater meus cœleſtis.* Hic inducitur applicatio parabolæ ad propoſitum eodem modo quo dictum eſt.

4 *Et factum eſt cum con.* Hic ponitur confirmatio doctrinæ præcedentis per operationem miraculorum, cum dicit. *Et factum eſt cum conſummaſſet Ieſus.* Sequitur.

E

5 *Et venit in fines Iudææ trans Iordanem.* Vbi erat poſſeſſio duarum tribuum & dimidiæ, ſcilicet Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe.

6 *Et ſecutæ ſunt eum tur. mul.* Ex quo patet deuotio populi ad eum, quia multi ſequebantur. Aliqui cauſa prędicationis audiendæ, aliqui cauſa curationis impetrandæ.

7 *Et curauit eos ibi.* Et ſic patet, quod Euangeliſta in vno verbo multa miracula ſanitatum includit, quia propter multitudinem miraculorum non poterant omnia in particulari deſcribi, vt dicitur Ioan. vlti.

MORALITER.

1 *Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus.* Id eſt, dæmonibus.

C 2 *Quoaduſque redderet.* Id eſt, vſque in perpetuum, nam in inferno nulla eſt redemptio. *Et factum eſt.* Sequitur.

5 *Et venit.* Origenes. Sanauit dominus turbas trans Iordanem, vbi dabatur baptiſmus. Vere enim à ſpiritualibus infirmitatibus curantur & ſaluantur homines in baptiſmo. F

ADDITIO I.

In eod. cap. 18. Vbi dicitur in Poſtil. Sicut digiti manus æqualiter creſcunt.

Hæc ratio nullam propriam præeminentiam attribuit humilitati inter cæteras virtutes. De qualibet .n. alia virtute vere poſſet dici, quod illa creſcente, cęteræ creſcunt proportionabiliter propter cōnexionem virtutum, vt Poſtil. allegat. Sed verba Chriſti dicentis. *Diſcite à me, quia mi. ſum & hu. cor.* Matth. 11. d. denotant quandam excellētiæ ſingularitatem in ipſa humilitate exiſtere, quam doctrinam communiter doctores ſequuntur. Auguſ. enim de vera religione dicit, quod tota vita Chriſti in terris diſciplina morum fuit ad imitandum præcipue humilitatem ſuam. Similiter Greg. in paſtorali dicit, quod in argumentum redemptionis noſtræ inuenta eſt humilitas Chriſti. Ex quibus patet, quod humilitas commendanda eſt ex aliquo ſingulari ſibi inter cæteras virtutes proprie pertinenti. Et ideo dicendum ſecūdum Tho. in ſecunda ſecundæ. q. 161. art. 5. in reſponſione ad 3. argm̄, quod humilitas cōmendatur ex hoc quod per illam maxime remouetur impedimētum humanæ ſalutis, quæ conſiſtit in hoc ꝙ homo ad cœleſtia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari ſtudet. Et ſic humilitas eſt quædam propria diſpoſitio ad liberum acceſſum hominis in ſpiritualia & diuina bona.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in poſtil. Venit enim filius hominis, &c.

Melius videtur continuari hoc dictum Chriſti cum pręcedentibus ſic .ſ. vt per aliam rationem fortiorem oſtendatur, quod nō ſunt puſilli cōtemnendi, quod ſic patet. Nam poſſet quis dicere, quod ille proximus non eſt contemnendus qui. ſ. eſt iuſtus, ſeu de quo rationabiliter præſumi debet, quod eſt in ſtatu gratiæ, ſed prauus ſeu peccator videretur debere contemni, cum ſit à Deo remotus. Ad quod remouendū Saluator inducit exemplum de ſeipſo, qui venit ſaluare quod perierat. Ad quod etiam inducit exemplum de centum ouibus, vt patet in litera. Et hęc videtur eſſe ſententia Chryſoſt. qui in hoc loco ſic dicit: Rurſus aliam rationem ponit, quare puſilli non ſunt contemnendi priori maiorem dicens. *Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat.* Quaſi dicat ſecundum Remigium non contemnat puſillos ſcilicet peccatores quia ego pro hominibus homo fieri dignatus ſum.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in poſtil. Si duo ex &c.

Licet verum ſit quod oratio non eſt accepta coram Deo illius qui tenet odium contra fratrem in animo, non tamen ex hoc ſequitur, quod oratio ſemper ſit accepta coram Deo illius qui non tenet tale odium contra fratrem. Poteſt enim in alijs ſic deficere, vt non audiatur. Sed Chriſtus dixit. *Si duo ex vobis conſenſerint de omni re quam petierint, fiet illis.* Ex quibus ſequitur, quod oratio conſentientium ſemper audiatur, vnde aliter videtur dicendum. Ad cuius intellectum ſciendum, quod huiuſmodi conſenſus qui facit orationem efficacem ſecūdum doctores, non ſolum extendit ſe ad excludendum odium fraternum, ſed etiam ad includendum omnia quæ ad petitionem (quæ eſt digna exaudiri) requiruntur, ſcilicet vt orans ſibiipſi conſentiat. Vnde Hierony. dicit. Vbi ſpiritus & anima corpuſque conſenſerint, & non intra ſe bellum diuerſarum habuerint voluntatum, nulli dubium, quin bonarū rerum poſtulatio ſit, vbi corpus vult habere ea quæ vult ſpiritus. Hęc Hieron. Similiter in hoc conſenſu etiam includitur, quod orantes ſibi ipſis conſentiant in omnibus ijs quæ ad veram doctrinam & bonæ vitæ conuerſationem pertinent. Vnde Orig. in hoc loco. Iſta eſt cauſa propter quam non exaudiuntur orantes, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terrā nec dogmate nec conuerſatione. Sicut enim in muſicis, niſi fuerit conuenientia vocū, non delectant audientem, ſic in eccleſia niſi conſenſum habuerint orantes, nec delectatur Deus, nec audit voces eorum. Hæc ille. Vbi igitur conſenſus pręd. ctis modis eſt, neceſſe eſt impetrare quod petitur. Includitur enim hic tam idoneitas petitionis quam petentium. Et ideo ſequitur in litera. *Vbi enim duo ſunt vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Vbi notandum, quod ſententia horum verborum, eſt redditiua rationis præcedentium. Non enim dixit: iterum dico vobis, id eſt, vbi enim ſunt duo vel tres, &c. ſicut immediate pręcedenti cōcluſione vbi denotatur diſtinctio illius dicti à præcedentibus, ſed dixit. *Vbi enim ſunt,* quaſi redditiuum rationis de huiuſmodi petitionis efficacia, vt intelligatur ſic. Ratio quare talis conſenſus eſt efficax, talis eſt, quia tales cōgregati ſunt in nomine meo. Vbi enim talis conſenſus eſt, tales congregantur in nomine Chriſti qui eſt vera pax, & vera concordia, & per conſequens eſt in medio eorum, quia vt ait Orig. Mox enim vt aliqui conſenſerint, Chriſtus inuenitur in eis.

REPL. *In cap.* 18 vbi Poſtillator cōmendat humilitatē cum debito moderamine Burg. vult humilitatē habere ſingularē excellētiā iter cęteras virtutes, patet hoc ex dicto beati Aug. de vera religione dicētis, ꝙ tota vita Chrī ī terris diſciplina nobis fuit ad imitandū p̄cipue humilitatē ſuā. Sed per hoc non pōt Bur. aliquā inferre humilitatis prærogatiuā, quia beatus Aug. vult per hoc oñdere imitationē humilitatis faciliorem. Vita enim Chriſti in multis

in multis exiſtit potius admirabilis quã imitabilis, quo ad humilitatem tñ faciliter imitabilis. Ideo idem B. Aug in ſer. communi de martyrib. dicit. Chriſtus dñs non dixit. Diſcite a me mortuos ſuſcitare, ſuper aquas ſiccis pedib. ambulare, nõ hoc dixit. Sed qd ait? *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Et ad eundem ſenſum pertinet quod Burg. de B. Greg. Poſtillatore allegat. Nec concludit ſuum propoſitum per dictum ſcilicet, Tho. ex ſecunda ſecundę. q. 61 1. Nã cum dixiſſet, quod humilitas eſt quędã propria diſpoſitio ad liberum acceſſum hominis ad ſpiritualia & diuina bona ſubdit idem S. Tho. ibidẽ. Igitur ſicut perfectio potior eſt diſpoſitione, ita & charitas. Et illæ virtutes quibus homo directe mouetur in Deum, ſunt potiores humilitate. & ita dictum S. Tho. potius eſt cum Poſtilla, quam cum Burg. qui hic & alibi eſt truncator auctoritatum, &c. D

C A P. XIX.

ET acceſ. Quaſi dicat complexione capiatur. Si diceret: Dimittenda eſt quacunque ex cauſa, & ducenda alia, pudicitiæ prædicator contra ſe facit. Si dicit non eſt dimittenda, cõtra doctrinã Moyſi & Dei facit. Ideo reſponſum temperat naturalem legem, primamque Dei ſententiam ſecundo opponens, quæ nõ voluntate Dei, ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt. B

* Chryſoſtomus. Intuere eorum malitiam. Dominus enim ſupra de lege hac diſputauerat, ipſi autem quaſi iam nullo dicto interrogant, ſcilicet, opinantes oblitum eſſe eorũ quæ dixerat. C

C A P. XIX.

¶Ex liuore vt decipiant.

ET acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes eum, 1
& dicentes. † Si licet homini dimittere vxo- 2

a Earum cauſarum quæ ſcribebantur in libro repudij. b Non ſua reſpondit, ſed hiſtoriæ veteris & mandatorum Dei recordatur.

rem ſuam quacunque ex cauſa? Qui reſpondens, 3
ait illis: † Non legiſtis, quia qui fecit † hominem ab ini- 4
tio, maſculum & fœminam fecit eos? Et dixit. † Propter 5

(Margin verse numbers: 1 2 3 4 5 6 7 † 8)

✲ Idem. Sicut autem ſi videas hominem aſſidue amicitias medicorum colẽtem, intelligis quia infirmus eſt, ſic & cum videas virum ſiue mulierem de dimittendis vxoribus, aut viris interrogantes, cognoſce quia vir ille laſciuus eſt, mulier illa meretrix eſt. Vbi ſupra. E

a *Et feminam.* Non ait fœminas, vt vnum coniugium ſit non plura, quod ex repudio priorum quærebatur. F

†Gen. 1. d. †Ibid. 2. d. Eph. 5. g. 1. Cor. 6. d.

Adhæ-

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. XIX.

ET *acceſſe.* Hic conſequenter Saluator docet virtutes contemplatiuorum ſeu religioſorum. Et diuidit in tres partes, quia primo docet continentiam. Secundo obedientiam ibi. *Tunc oblati ſunt ei paruuli.* Tertio paupertatem uoluntariã, ibi. *Et ecce vnus.* In iſtis autem tribus conſiſtit perfectio religioſorum. Prima diuiditur in duas partes, quia primo docet Chriſtus illud quod eſt neceſſitatis in continentia videlicet continentiam coniugalem, Secundo illud quod eſt perfectionis. ſ. continentiam ab omni actu venereo, ibi. *Dicunt ei diſcipuli.* Prima in duas quia primo circa hoc ponitur Phariſæorum doloſa interrogatio. Et ſecundo ponitur ipſius Chriſti vera reſponſio, ibi. *Qui reſpondens.* Dicit ergo.

1 *Et acceſſer. ad eum.* i. ad Ieſum.

2 *Phari.* Qui in populo Iudæorũ præ alijs videbantur religioſi, vt dictum eſt ſupra & dicetur inferius. 21. c.

3 *Ten. eum.* Capere. ſ. in verbis.

4 *Et dicentes ſi licet homini dimittere.* i. ex leui cauſa, vt propter aliquam fęditatem ſeu turpitudinem corporalem. Hãc quæſtionem propoſuerunt Chriſto ad capiẽdum eum, quia reſponſio ad vtranque partem erat calumniabilis, quia ſi diceret quod licet, videbatur laxare frena cõcupiſcentię carnali, dicendo quod homo pro libito volũtatis ſuę poſſit vxorem dimittere & aliam ducere, & etiam cõtra dictamen legis naturæ, quia inſeparabilitas eſt de ratione matrimonij vt dicetur poſt. Si autem diceret, quod non licet, videbatur contra Moyſen dicere dicentem Deut. 24. a. *Si acceperit homo vxorem, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fæditatem, ſcribet libellum repudii, &c.*

5 *Qui re.* Hic ponitur Chriſti reſponſio. Et diuiditur in duas partes quia primo ponitur reſponſio, ſecundo remouetur quędã ſibi facta obiectio, ibi. *Dicunt illi.* Ad euidentiam primi, aduertendũ, quod indiuiſibilitas eſt de ratione matrimonij, propter quod ponitur in diffinitione eius tanquam formale, cum dicitur. Matrimonium eſt coniunctio maris & fęminæ inter legitimas perſonas indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens. i. indiuiſibilitatem ſecundum totam vitam alterius coniugum. Ratio autem huius eſt, quia matrimonium eſt coniunctio maris & fęminæ ad educationem prolis ad cultum diuinum multiplicãdum. Ad hoc autem ꝙ proles ſit apta ad cultum diuinũ, & poſſit ſibi ſufficere poſt emancipationem a parentib. requiritur magnus tẽporis tractus, quia oportet filium generari, educari & doceri, & ſibi de neceſſarijs vitæ a parentibus prouideri. Quia ſecundum quod dicit Apoſtoli. 2. Cor. 12. Parentes dẽnt theſaurizare filijs, & nõ filij parẽtibus. Antequã autem homo poſſit generare de communi curſu, eſt. 18. annorũ vel. 20. Anteq̃ vero filius genitus ſit educatus & edoctus a patre ſciens & potens ſe & familiam regere, oportet ꝙ, ſit. 20. an. vel circiter. Et ſic patet, ꝙ licet vir generaret niſi vnum filiũ in vxore, tñ antequam filius eſſet diſpoſitus ad recedendũ a patre, iam pater eſſet. 40. annorũ vel circiter, nunc aũt ita eſt quod maſculus & fæmina dẽnt ſimul cohabitare indiuiſibiliter quãdiu intẽdũt generationi & educationi prolis, ſicut videmus in brutis animalib. & auibus, qđ determinatus mas, determinatæ fœminæ inſeparabiliter cõiungitur tẽpore quo intendunt generationi & educationi filiorũ. Verumtamẽ, quia in alijs animalib. & auibus filij nati in modico tẽpore ſunt ſufficiẽtes victũ ſibi quærere, iõ maſculus & fœmina nõ coniungunẽ inſeparabiliter per totã vitã, ſed tantum tẽpore educationis filiorum. Cũ ergo natura humana dẽat magis eſſe ordinata quã natura brutorum, iõ de dictamine naturali eſt, qđ vir & vxor inſeparabiliter coniungantur, quãdiu ſtat neceſſaria educatio, & doctrina filiorũ, & hoc eſt ſecũdum totã vitam coniugatorũ, quia ſicut viſum eſt, homo hẽt quadraginta annos antequã primus filius eius ſit ſufficienter educatus, & ſic ſola occaſione primi filij dictat natura, qđ tantum dẽat cũ vxore inſeparabiliter habitare. Et qa interim antequã primus ſit ſufficiẽter educatus, naſcunẽ filij alij vel ſaltem poſſunt naſci, quib. cõſimiliter oportet per parentes prouideri. Ad qđ requirĩ vlterior tractus temporis magnus. Iõ ſicut natura dictat in alijs animalib. quod maſculus & fœmina inſeparabiliter cohabitẽt tẽpore determinato a natura in generatione & educatione filiorũ, ita dictat in natura humana, vt vir & vxor inſeparabiliter cohabitẽt per totã vitã, & ſic patet, qđ indiuiſibilitas matrimonij nõ ſolũ eſt de iure diuino, ſed ẽt de iure naturali. Hanc aũt veritatẽ declarat Saluator per ſcripturam veteris Teſtamenti, dicens.

6 *Non legiſtis quia qui fe. ho. ab in.* ſ. quando ſolum currebat lex naturæ ante datam legem per Moyſen.

7 *Maſculum & fęminam fecit eos.* In hoc tangitur materia ipſius matrimonij. ſ. maſculus & fœmina, quia matrimonium ordinaẽ ad generationem & educationem prolis. Ad hoc autem requiritur determinatum actiuum & paſſiuũ, & hoc in animalib. perfectis, quia non generantur ex putrefactione. In maſculo autẽ eſt virtus actiua, & in fœmina virtus paſſiua. Homo autem eſt perfectiſſimum animalium, & propter hoc ad perfectionẽ eius requiritur diſtinctio ſexuum videlicet maris & fęminæ Sequitur.

8 *Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem, &c.* In quo tangitur debita conditio materiæ pdictæ, quia matrimoniũ debet eſſe inter perſonas legitimas ad contrahendum. Tangitur aũt hic legitimitas per hoc quod excludunẽ perſonæ illegitimæ, q̃ ſũt pater & mater. Iſtæ. n. perſonę ſũt excludẽdæ ſecũdu dictamẽ legis naturæ. Cuius rõ eſt, quia vir & vxor in actu matrimoniali ad paria iudicãtur, & ideo contra reuerentiam naturalem eſt, quod filia con-

M O R A L I T E R.

Et acceſ. Orig. Tentato autem domino, nullus diſcipulorũ eius qui poſitus eſt ad docendum grauiter ferat, ſi tentatus fuerit a quibuſdã, ſed tẽtantib. reſpondeat dogmata pietatis.

† *Propter hoc dimittet homo patrem & matrem.* Remigius. Myſterium hoc dixit eſſe Apoſtolus in Chriſto & eccleſia.

† Do-

a Non vxoribus.
a hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori 1
a Non tres. b In carnali copula. 2
b ſuæ, & erũt duo † in carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed 3
¶Quia vnum facit carnalis coniunctio. a Faciendo vnam carnem. b Sed Deus.
c vna caro. quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Di 4
a Ecce aperiunt calumniam. b Quandoquidem Deus ſic ordinauit, quare Moyſes ſuperordinauit. 5
d cunt illi. † Quid ergo Moyſes mandauit dari libellum repu- 6
Non Deus. 7
e dij, & dimittere? Et ait illis. Quoniam Moyſes ad duritiam 8
Non imperauit.
cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, ab 9
a Non ſic habuit lex naturalis. Doctrina Chriſti concordat legi naturali, quia iam eſt tempus perfectionis.
initio autem non fuit ſic. † Dico autem vobis, quia 10
a Quæ vnam carnem diuidit in alteram & ſeparat.
quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicatio- 11
f ¶Idest mœchiam facit. 12
g nem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimiſ- 13

A b *Adhærebit vxo.* Si malũ morib. ſi luxurioſa, ſeu quodlibet huiuſmodi ſit vxor, velimus nolimus ſuſtinẽda eſt. Cum.n. liberi eſſemus, volẽtes nos ſubiecimus ſeruituti. Si ancilla libero, vel ſeruus liberæ ſupponitur, non reputatur coniugiũ poſtquam detectum fuerit, ſic & de conſanguineis.

Hom. 32. ope. imperfecti. ✠ Chryſ. Si ergo quia ex viro eſt vxor, & ex vna carne ſũt ambo, relinquet hõ patrem ſuũ & matrẽ, maior nunc charitas debet eſſe inter fratres & ſorores, quia hi quidem ex eiſdem parẽtibus exeũt, illi aũt ex diuerſis. Sed hoc magnum eſt nimis, quia fortior eſt Dei conſtitutio quam virtus natu- B ræ. Non n. præcepta Dei naturæ ſubiecta ſunt, ſed natura Dei præceptis obtẽperat. Deinde fratres ex vno naſcunt, vt diuerſas vias petant, vir autem & vxor ex diuerſis naſcuntur, vt in vnum conueniant. Ordo etiã naturæ Dei ordinationem ſequitur. Quod enim eſt in arboribus humor, eſt in hominibus amor.

† in carnẽ vnã ✝ Deut. 24. a. Matth. 5. c. Mar. 10. a. ✝ Mar. 10. b. Luc. 16. d.

Nuptiarum præmiũ quod eſt. b *Et erunt duo in car.* Prẽmium nuptiarum eſt ex duobus vna caro. Caſtitas coniuncta ſpiritui vnus ſpiritus efficitur. Salubri conſilio Dei factũ eſt, vt portionem ſui corporis vir amplecteretur in fẽmina, ne a ſe putaretur diuerſum eſſe, quod de ſe cognoſceret fabricatum.

Hom. 63. in Mat. h. ✠ Chryſoſt. Veteris legis verba interpretatur, dicens. Itaq; iam non ſunt duo, ſed vna caro. Sicut enim qui ſpiritualiter ſe diligunt, una anima eſſe dicuntur, dicente ſcriptura, omnium credentium erat cor unum & anima una, ſic uir & uxor qui carnaliter ſe diligunt, una caro eſſe dicũtur. Quemadmodum ergo carnem incidere eſt ſordidum, ita & mulierem diuidere eſt iniquum.

c *Homo non ſe.* Homo ſeparat, qñ pro deſiderio ſecundæ primã dimittit. Deus ſeparat (qui & coniungit) quando ex con- C ſenſu propter cultum Dei, eo quod tempus in arcto ſit, ſic habemus vxores quaſi non habentes.

d *Quid ergo Mo. &c.* ✠ Chryſ. Grauis eſt aũt fornicarijs interpretatio caſtitatis, ſed cõtra rõnem rñdere non poſſunt, veritati tñ credere non acquieſcunt. Conferunt ſe igitur ad patrocinũ Moyſi, ſicut homines malam cauſam habentes, cõfugiũt ad potentes viros, vt ſi per iuſtitiam non poſſunt, vincant per perſonam.

e *Quoniam Moy.* Seruꝰ conſtitutus in infirmitate permiſit, ego aũt magiſter & dominus præcipio. Moyſes rudibus, in quib. lex naturalis hebetata erat indulget. Nõ enim indulgeret, niſi haberet poſtea perfectos quos argueret, de rudibus .n. paulatim boni eſſe cẽperunt. Conſilium fuit hominis, nõ Dei imperium, qui maluit indulgere diuortium, quam deſiderio ſecundarum nuptiarum fieri homicidium uel perdurare odium. E

✠ Chryſ. Propterea bene dixit quod Moyſes hoc permiſit, non præcepit. Quod enim præcipimus, ſemper uolumus. Quod autem permittimus, nolentes indulgemus. permiſit ergo uobis facere mala, ne faceretis peiora.

f *Niſi.* Albã. Vxor ut dimittatur, una carnalis cauſa eſt fornicatio, una ſpiritualis timor domini, ut uiua ea, alia ducatur, nulla cauſa in lege Dei eſt.

* Hier. Sola ergo fornicatio eſt quæ uxoris uincit affectum, imo cum illa carnem vnam in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit a marito, non debet teneri, ne uirum quoque ſub maledictione faciat, dicente ſcriptura. *Qui adulteram tenet ſtultus & impius eſt.*

* Chryſ. Sicut enim crudelis & iniquus qui caſtam dimittit, ſic fatuus eſt & iniquus, qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis eſt, qui crimen celat uxoris.

g *Et aliam duxerit mœchatur. Et qui dimiſſam.* Quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, & ob ſecundã F cri-

NICOLAVS DE LYRA.

coniungatur patri, & filius matri. Vñ & aliqñ animalia magis appropinquanti. ad induſtriã humanam, talem coniunctionem tanquam abominabilem refugiunt, ſicut narratur de elephante, qui adductus a magiſtro ipſum cuſtodiente ad impregnandum matrẽ propriam renuit, pp quod magiſter vultum eius operuit, & cũ ſic ignoranter matrẽ cognouiſſet, & diſcooperto vultu hoc videret, inſiluit præ dolore in ductorẽ ſuum, & interfecit, & hoc eſt quod dicitur in litera. *Propter hoc.* Ideſt, propter opus generationis.

1 *Dimittet homo, &c.* Homo tñ eſt cõis generis, & ideo ſignificat maſculum & fẽminã. Eſt ergo ſenſus, quòd filius nullo modo debet copulari matri, neque filia patri. Conſequenter ponitur id qđ eſt formale in matrimonio, ſ. coniunctio indiuidua per totam vitam, cum dicit. 2 *Et adhære. vxo. ſuæ.* Per coniunctionem animorum ex amore & fidelitate. 3 *Et erunt duo, &c.* Quantum ad corporalem cohabitationem, & ad vnam carnem prolis ex ambobus procreandam. aduertendum tamẽ, quòd iſta verba dicuntur hic verba dñi, & tñ Gen. 2. dicũtur verba ipſius Adæ; non tñ hic eſt contradictio, quia illa verba protulit Adam ex diuina reuelatione, quia in extaſi factus viderat mulierẽ, de coſta ſua formatã & iõ illa verba fuerunt Dei principaliter tanquã reuelantis, & ipſius Adæ inſtrumentaliter, & ſicut proferentis. Concludit ergo Saluator. 4 *Quod ergo Deus coniun.* i. virum & vxorem inſeparabiliter, quantum ad totam vitam. 5 *Homo non ſepa.* Dimittendo propria voluntate vxorem auctoritate tñ diuina aliquando ſeparantur, quãtum ad cohabitationem & debiti redditionẽ, non tñ quantum ad vinculum, & hoc contingit, quando ſeparantur ſic propter diuinum cultum altero religionem intrante.

Dicunt

6 *Dicunt il.* Hic remouetur quædam obiectio quam fecerunt ei Phariſæi de auctoritate Moyſi ſup. alleg. 7 *Quid ergo.* q. d. Manifeſte dicit contra legẽ Moyſi Deut 24. 8 *Ait illis quon. Moyſes.* Quaſi diceret, nõ dico cõtra Moyſem, quia Moyſes non ſcripſit hoc tanquam licitum & bonũ ſed permiſit pp maius malum vitandum, ne ſcilicet vxores eis ingratas occiderent: quia minus erat dimittere, quàm occidere, ſicut Deut. 15. cõceſſit dare ad vſurã extraneis ne fratres grauarẽt. Sicut ergo qui nõ dat ad vſurã nec extraneo nec propinquo, facit magis ſecundum intentionem Moyſi, ita ille qui docet vxorẽ nõ dimittendã, non dicit cõtra eius intentionem, ſed magis ſupplet & perficit iſtius legis datę imperfectionem, ſicut ſupra dictum eſt 5. cap. 9 *Ab initio aũt, &c.* Ideſt, in ſtatu naturæ inſtitutę, ſed in hominibus lapſis per peccatum permiſſum eſt propter maius malum euitandum, non tanquã licitum, ſed ſicut minus malum, & hoc eſt quod ſubdit.

10 *Dico aũt vo. &c.* Supplendum eſt peccat, & facit contra legem matrimonij. Tunc enim dimittenda eſt, ſi in peccato perſeuerет, ne vir videatur eſſe fautor malitiæ eius. Et hoc intelligendum eſt quantum ad cohabitationem & debiti redditionem, non tamen quantum ad vinculum, quod non ſoluitur, niſi per mortem. Et propter hoc ſubditur.

11 *Et aliam dux.* Hoc eſt dictum, ſi dimiſſa vxore præter fornicationem aliam duxerit.

12 *Mœcha.ur.* Quia remanet adhuc vinculum matrimonij cum prima, & ſic patet quod litera huius verſus prædicti defectiua eſt, & ſunt ea quæ prædicta ſunt interponenda ad hñdum ſenſum perfectum ſicut contingit in pluribus locis ſacræ ſcripturæ.

13 *Et qui dim.* A viro primo propter forni cationem.

Duxerit

MORALITER.

† Dñs n. Ieſus Chriſtus, quaſi patrem deſeruit, cum de cęlis ad terram deſcendit, & matrem, ideſt ſynagogam dereliquit propter eius infidelitatem, & hæſit vxori ſuæ, ſcilicet eccleſię. *Et ſunt duo in carne vna*, id eſt, Chriſtus & eccleſia in vno corpore, qui dixit ad illos.

Non

a Vt nullo modo ſit dimittenda, niſi pro fornicatione.
ſam duxerit, mœchatur. Dicunt ei diſcipuli eius. Si ita[a] eſt
a Ideſt bonum eſt continere
a cauſa hominis cum vxore, non expedit † nubere. Qui dixit
a Quia non valemus niſi ex gratia dei.
b illis, Non omnes† capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum
a Continentes. b Sine inſtrumentis vel frigidæ naturæ.
c eſt. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt, &
a Quorum neuter præmium habet, quia neceſſitate abſtinet non voluntate.
d ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus, & ſunt eunuchi,
a Qui voluntate ſe deuouerunt caſtitati.
e qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Qui po-
a Cum de caſtitate eſſet ſermo. b Vt eis manu & voce benediceret. Quaſi laudaret caſtos neceſſitate, non virtute continentiæ.
f teſt capere, capiat. † Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis
a Infirmi fide. b Timentes deum importunitate offerentium laſſari.
imponeret, & oraret. Diſcipuli[a] autem increpabant eos. Ieſus

† ducere vxorem.

C

crimē impingeret primę vxori, ſic priorem dimittere iubet, vt ea viuente ſecundam non habeat. Et ne vxor idē faciat viro eadem cautela pręcipitur ne ſecundum habeat virum. Et quia adultera nō timet opprobrium, viro dicitur, quod ſi talē ducit ſub adulterii crimine ſit, dicit ſcript. *Qui adulteram tenet ſtultus & impius eſt.*

a *Non expedit.* Videbant graue pondus vxorum, quod iracūdæ, ebrioſæ & huiuſmodi, quæ quidem ſunt ſuſtinēdę quia cum eſſemus liberi ſubiecimus nos ſeruituti.

b *Non omnes.* Quaſi conſentit, quod nō expedit, ſed infirmitatem videns dicit. *Non omnes ca.* Non dicit, non poſſunt capere, ſed, non omnes volunt capere.

Non omnes ca. Ideſt non omnes implere poſſunt pręceptum continentiæ, quia non omnibus datum eſt a Deo, nec etiā omnibus prodeſt ad præmium continere, & hoc exponit.

* Hieronymus. Nemo autem putet ſub hoc verbo quod addit, ſed quibus datum eſt, vel fatum vel fortunam introduci, quod hi ſunt virgines, quos ad hoc caſus adduxit. Sed his datum eſt a Deo qui petierūt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt.

* Chryſoſtomus. Ideo non omnes capere poſſunt quia nō omnes volunt. Palma propoſita eſt, qui concupiſcit gloriā non cogitet de labore. Nemo vinceret, ſi omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a continentiæ propoſito cadunt, non debemus circa virtutem caſtitatis fieri pigriores, ſicut qui in pugna cadunt, non exanimant cæteros. Quod ergo dixit, *quibus datum eſt*, illud oſtendit, quia niſi auxilium gratiæ acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiæ volentibus non denegatur.

* Auguſtinus. Caſti non ſumus, non quia non poſſumus, ſed quia nolimus.

D

* Gregorius Nazianzenus. *Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt*, adde his eſſe datum qui volunt & aſſentiuntur.

* Origenes. Quoniam ſunt quidam qui calumniantur quod Chriſtus ait, quibus datum eſt, quaſi excuſationem habentes, & volentes quidem eſſe in caſtitate, nō autem præualentes, Quibus reſpondendum eſt, quod attendere debent ad illud, *petite & dabitur vobis.*

c *Sunt enim.* Tria ſunt genera Eunuchorum, duo carnalia, eorū qui ſic naſcuntur, & qui captiuitate & delitiis dominarū abſciſſi ſunt. Tertium ſpirituale, qui cum poſſent eſſe viri, propter Chriſtum cōtinent.

Eunuchorum genera quot ſint.

E

d *Qui facti ſunt.* Inter hoc computantur etiam hi qui ſpecie religionis ſimulant caſtitatem.

e *Qui poteſt.* Vox eſt hortantis non iubentis, quaſi vnuſquiſque vires ſuas conſideret, an queat virginitatis & pudicitiæ implere præcepta.

* Tertullianus. Quandiu cauſabimur carnem quia dixit dominus *caro infirma*? Sed & præmiſit, *& ſpiritus promptus* vt vincat ſpiritus carnem. Nam & qui poteſt capere capiat, inquit, ideſt, qui non poteſt, diſcedat. Nec ideo duritia imputabitur Chriſto, de arbitrii cuiuſcūque liberi vitio. *Ecce*, inquit, *poſui ante te bonum & malum elige quod bonum eſt.* Si non potes, quia non vis (poſſe enim te ſi velis oſtēdit, quia tuo arbitrio vtrumque propoſuit) diſcedas oportet ab eo cuius non facis voluntatem.

Lib. de monogamia.

f *Tunc oblati.* * Chryſoſtomus. Dominus de caſtitate ſermonem fecerat, audientes autem quidam obtulerunt ei infantes caſtitate mundiſſimos, putabant enim quia dominus

Hom. 32. operis imperfecti.

corpore

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Duxerit.* Accipiens eam in matrimonium.

2 *Mœchatur.* Quia remanet adhuc vinculū illius dimiſſę cū viro priori & ex hoc verbo patet intellectus literæ immediate pręcedētis quę defectiua eſt, quia eadē rōne qua vxor dimiſſa pp fornicationē nō pōt duci ab altero viro, ſic nec vir eā dimittēs pōt ducere alterā, qa ęqualiter manet vinculū matrimonii ex vtraq; parte. 3 *Dicunt ei diſcipuli.* Poſito eo qđ eſt neceſſitatis in virtute cōtinentię, cōſequēter ponit id qđ eſt ſup erogationis & cōſilij, vidilicet cōtinentia ab omni actu venereo, diſcipuli n. audientes quod vinculum matrimonii eſt indiſſolubile, dixerunt.

4 *Si ita eſt cauſa hominis cum vxo.* Quod non poſſit eam dimittere niſi modo prædicto.

5 *Non expedit nubere.* Ac ſi dicant, Melius eſt ſimpliciter cōtinere, & hoc duplici cauſa. Primo qa ex tali indiuiſibilitate matrimonii poſſunt multa grauia ſequi, qa ſi vxor incurrat leprā vel aliquā infirmitatē horribilē oportet tn̄ illi debitū reddere, ſecunda cauſa eſt, quia maius meritū eſt continere ſimpliciter quam cōiugalis continentia, vnde ſupradictum eſt. 13. ca quod cōtinētia virginalis habet fructū centeſimū, vidualis ſexageſimū & coniugalis triceſimū: Et ad iſtū intellectū reſpondet Saluator cōſequēter. 6 *Non omnes capi. ver.* Quia altus eſt ſtatus, ad quem infirmi non poſſunt aſcendere. 7 *Sed quibus da. eſt.* Scilicet a Deo ex ſpeciali munere, quia ſecundum quod ſcribitur Sap. 8. d. Nemo poteſt eſſe continens niſi deus det, ſed quia non omnis cōtinētia eſt laudabilis, ideo conſequenter oſtendit quæ ſit laudabilis, & quæ non, dicens.

8 *Sunt enim eunuchi.* Quia cōtinētia quæ eſt ex naturali frigiditate cōtracta a parentibus, vel priuatione membrorū genitaliū, nō eſt laudabilis, niſi inquantū p voluntatē acceptatur, nec illa quę eſt p violentiā, ſicut in illis quib. ſecant genitalia, & hoc eſt q, dicit. 9 *Et ſunt eunuchi.* Sed illa continentia quæ eſt per voluntatem reprimentem concupiſcentiam ab actu venereo, illa proprie eſt laudabilis, & hoc eſt quod dicit.

10 *Et ſunt eunu.* Non per membrorum abſciſſionem, ſed per cōcupiſcentiæ repreſſionem.

11 *Propter re.* Vt liberius cōtinētes vacent cōtemplationi diuinę, quia ſicut ſcribitur. 1. ad Cor. 7. f. *Qui autem ſine vxore eſt ſollicitus eſt quæ domini ſunt, & cogitat quomodo placeat deo, qui autem cum vxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mūdi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt.* Sed quia talis ſtatus eſt altus, nec poſſunt omnes ad hoc attingere, ſed ſolum perfecti, & ideo ſubdit.

12 *Qui poteſt capere capiat.* Quaſi dicat tantum bonum non eſt neceſſitatis, ſed ſuper erogationis.

13 *Tunc ob. ſunt.* Hic cōſequēter docet humilitatis obedientiā per hoc qđ paruulos ſibi oblatos dulciter ſuſcepit, manus illis imponēdo, & pro eis orando, vere āt obediētes illi sūt vere paruuli, & hoc eſt qđ dicit. *Tūc obla. ſunt ei.* ex deuotione. ſ. offerentium.

14 *Vt manus eis impo.* Scilicet benedicendo & orando pro eis.

15 *Diſcipuli autem.* timentes ne importunitas offerentium oſtenderet magiſtrum.

16 *Ieſus vero ait.* Suis diſcipulis.

Sinite

MORALITER.

6 *Non omnes capiunt verbum iſtud.* Sap. 8. d. Cognoui quia non poſſum eſſe continens, niſi Deus det.

9 *Et ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt.* Per obſeruantiam caſtitatis.

12 *Qui poteſt capere capiat.* Cū adiutorio dei. Hiero. Hortātis Dei vox eſt milites ſuos ad pudicitiæ præmiū cōcitantis, quaſi dicat qui pōt pugnare pugnet, ac ſuperet & triūphet.

13 *Tunc oblati ſunt ei paruuli.* Sequitur.

15 *Diſcipuli autem eius.* In hoc per ipſos ſignificantur illi qui iuuenes impediunt a religionis ingreſſu, quos dominus reprobat dicens.

Sinite

corpore mundos tantum laudaret.

A ✱ Origenes. Iam experti erant quoniam per impoſitionem manuum eius & orationem repellũtur mala. Cõſiderabant enim quod impoſſibile eſt vt poſtquam per tactum Domini manus dederit in eis diuinam virtutem, ruina aut demoniũ ãl quod tangere eos poſſit.

Tract. 7. in Matth.

Hom. 32. operis imp.

✱ Chryſoſtomus. Præſens locus inſtituit parẽtes vt filios ſuos ſacerdotibus offerant, non enim ſacerdos manus imponit ſed Chriſtus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui eſcas ſuas per orationem offert Deo, ſanctificatus eas manducat (ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem vt Apoſtolus dicit) quanto magis pueros offerri & ſanctificari Deo neceſſe eſt? Cauſa autem ſanctificandarum eſcarum hęc eſt, quoniam totus mundus in maligno poſitus eſt, Conſequenter infantes quando naſcuntur, in maligno poſiti ſunt.

†dicis bonum

B Vtilitas manuum impoſitionis & benedictionis.

Cur benedicũtur cibi.

a *Sinite paruulos.* Si ſancti ſunt futuri, cur vetatis venire ad patrem? Si mali, cur ſententiam profertis ante culpam.

b *Talium.* Nam quales ſunt modo, meum quidẽ eſt, quod honorate, quales poſt futuri ſunt, ipſorũ eſt, q́d miſeremini. Non ait iſtorum ſed talium, vt oſtendãt non ætatem regnare ſed mores, & his qui ſimilem habent innocentiam & ſimplicitatem, præmium promittit.

c *Et cum imp.* Imponit manus paruulis, quando humilibus auxilium gratiæ tribuit.

d *Et ecce vnus.* Beda. Audierat ille ſimiles paruulos cõdignos, eſſe regno, vultq; cæteris nõ per parabolas ſed aperte exponi,

C

ni, quibus meritis vitam poſſit conſequi.

Hieronymus. Iſte adoleſcens & diues & ſuperbus erat. Et ſecundum alium euangeliſtam cum non voto diſcentis ſed tentantis interrogat.

e *Quid me interrogas de bono.* Quia bonum dixit magiſtrũ, & non Deum, vel Dei filium confeſſus eſt, dicit quemlibet ſanctum hominẽ comparatione Dei non eſſe bonum. Chriſtus autem non renuit teſtimoniũ bonitatis, ſed magiſtri abſque Deo excludit errorem.

Non ſe magiſtrũ bonum eſſe negat, ſed magiſtrũ abſq; Deo nullum bonũ eſſe dicit.

E

f *Serua mandata.* Iſte quæſierat, quid faciam? contra non ait, diſce, quia Deus eũ docuerat factor rationalis creaturæ, oſtendens, quia ille non eſt bonus qui quærit de bono, ſed qui facit quod bonum eſt.

Beda. Ecce actiua vita quæ ad legem pertinet. Nota quod iuſtitia legis ſuo tempore obſeruata non ſolum bona terræ, ſed vitam æternam dabat.

g *Dicit ei adoleſcens.* BEDA. Non putandus iſte (vt quidam aiunt) vel dominum tentaſſe, vel de ſua vita mentitus eſſe, ſed ſimpliciter vt vixit confeſſus eſt, alioquin (vt alius Euangeliſta ait) non intuitus arcana cordis eius diligere eum diceretur Ieſus. Diligit enim eos qui mandata legis cuſtodiunt, ſed quod ibi minus eſt his qui perfecti volunt eſſe, adiungit: vnde ſequitur. Si vis perfectus eſſe.

F

Om-

---

a Non enim perſonarum acceptor eſt Deus.

a vero ait illis. Siniteª paruulos, & nolite eos prohibere ad me 1

a Vt humiles ſua benedictione dignos ſignificet.

b venire, talium eſt enim regnum cœlorum. Et cum impoſuiſ- 2

c ſet eis manus, abiit inde. Et ecce vnus accedens, ait illi: †Ma- 3

d giſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? 4

a Quid me vocas bonum magiſtrum, quaſi aliquem hominum.

e Qui dixit ei. quid me † interrogas de bono? † Vnus eſt bo- 5

a Viam quæ ducit ad vitam. Tentando quaſi non legerit, vel dominus poſſet iubere contraria Deo.

f nus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Di- 6 7

a Hæc eſt puerilis innocentia & caſtitas.

cit illi. quæ? Ieſus autem dixit. Non homicidium facies. Non 8 9

adulterabis. Non facies furtum. Non falſum teſtimonium 10 11

Non quod facit, ſed quod factus eſt. Non vitium tuum vel ſuum.

dices? Honora patrem tuum, & matrem, & diliges 12 13

g proximum tuum ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcens, 14 15 16

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sinite paruulos. *Quia iſti ſunt figura vere humilium & obedientium, quorum familiaritatem ego volo. Sequitur.*

2 Talium eſt enim regnum cęlo. *Sicut eſt dictum ca. præcedẽti nullus poteſt intrare regnum cælorum niſi fuerit paruulus & humilis.*

3 Et ecce vnus accedens. *Hic conſequenter docet paupertatem voluntariã. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet id q́d eſt neceſſitatis, ſecũdo id q́d eſt ſupererogationis, ibi.* Dixit ei adoleſcens. *In prima ergo parte ponitur cuiuſdam volentis aſcendere ad ſtatum perfectionis interrogatio dicentis.*

4 Magiſter bone, quid boni faci. *Ieſus autem reſpondet ei, primo quantum ad eius cogitationem, quia ille cogitabat Ieſum eſſe purum hominem, licet crederet eum eſſe bonum & ſanctum doctorem, & ideo quaſi reſpondens Ieſus cogitationi, dicit ei.*

5 Quid me inter. de bo. *Quaſi dicat ex quo credis me purũ hominem, non debes me vocare bonum, cuius cauſa ſubditur.*

6 Vnus eſt bonus Deus. *Hoc eſt dictum, Deus eſt ſolus bonus ꝑ eſſentiã, & nullus alius. Cõſequẽter reſpõdit eius interrogationi dicẽs.*

7 Si autem vis ad vitam. *Quaſi dicat hoc ſufficit ad ſalutem, quod amplius eſt non eſt neceſſitatis, ſed ſupererogationis.*

8 Dicit illi. *Scilicet, adoleſcens.*

9 Quæ? *Scilicet ſunt illa mandata, quorum obſeruantia eſt neceſſaria ad ſalutem.*

10 Ieſus autem di. non homi. *Hoc eſt præceptũ decalogi, per q́d prohibetur nocumentum proximi in perſona propria.*

11 Non adultera. *Per hoc prohibetur nocumentum proximi in perſona ſibi coniuncta.*

12 Non facies. *Per hoc prohibetur nocumentum proximi in re poſſeſſa.*

13 Non fal. teſt. di. *Per hoc prohibetur nocumẽtũ proximi in fama.*

14 Honora patrẽ tuum & matrem. *Per hoc præceptũ affirmatiuum intelligitur omne beneficium proximo reddendum, quia nomine patris & matris intelligitur omnis proximus, & hoc eſt q́d ſubditur.*

15 Diliges proximum tuum ſicut teipſum. *Quia obſeruãtia mandatorum non eſt meritoria vitæ æternæ, niſi fiat ex charitate. Aduertendum, quod licet ponãtur hic ſolummodo præcepta ſecũdæ tabulæ, quæ ordinant hominem ad proximum, intelliguntur tamẽ cũ hæc præcepta primæ tabulæ ordinantia hominem ad Deum, quia homo magis tenetur Deo quam proximo, & ideo ſi obſeruantia mandatorum ſecundæ tabulæ neceſſaria eſt ad ſalutem, multo fortius obſeruantia mandatorum primæ tabulæ. Per prædicta etiam oſtendit Saluator, q́d obſeruantia præceptorum ceremonialium & iudicialium non erat amplius neceſſaria ad ſalutem.*

16 Dicit illi adoleſcens. *Hic cõſequẽter oſtenditur quid ſit ſupererogationis ſcilicet abiectio omnium temporalium per paupertatẽ voluntariã. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet paupertatis voluntariæ meritum, ſecũdo vt ad eã alliciat oſtẽdit eius præmium, ibi.* Tunc reſpondens Petrus. *Prima in duas, quia primo docet paupertatis*

MORALITER.

1 *Sinite paruulos & nolite eos prohibere a me.* Chryſoſt. Nã ſi ſancti futuri ſunt, quid vetatis filios venire ad patrẽ? Si autem peccatores, vt quid ſententiam cõdemnationis profertis antequam culpam videatis?

† *Et cum impoſuiſſet eis manus abiit inde.* Remigius. Manibus impoſitis pueris benedixit, ſignificans quod humiles ſpiritu digni ſunt eius gratia & benedictione.

3 *Et ecce vnus accedens ait illi.* Sequitur.

5 *Quid me interrogas de bono?* Hieronymus. Saluator noſter nõ renuit bonitatis teſtimoniũ, ſed a magiſtris abſq; Deo excluſit errorem. Quæ autẽ vtilitas; vt ita reſpondeet et reducit eũ paulatim & erudit liberari ab omni adulatione, & ab his q̃ ſunt ſuper terrã abducens Deo adhærere ſuadet, & futura quærere, & noſſe eum qui vere bonus eſt, & radix & fons omnium bonorum.

7 *Si autem vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, &c.* Remigius. Demonſtratur his verbis, quod lex ſuis impletoribus non ſolum bona temporalia dabat, ſed etiam vitam æternam, ſuo tamen tempore conſequendam.

Si

A a *Omnia hæc*.Hieron.Mentitur.Si enim diligeret proximum ſuum ſicut ſeipſum,opere compleſſet , non eſſet triſtis cum ſua pauperibus dare iuberetur.

* Chryſoſtomus. Auarus fuit & pecuniarum amator, quia Chriſtus talem eſſe redarguit,ſimulator autem nequaquam, quia non eſt ſecurum de incertis iudicare,& maxime accuſando. Marcus autem hanc ſuſpitionem deſtruit. Dicit enim qđ occurrēs & genuflectens rogabat eū, & quoniam inſpiciēs eum Ieſus amauit eum.

B Si etiam tentans acceſſiſſet,demōſtraſſet nobis hoc euangeliſta , ſicut in alijs facit.

b *Abijt triſtis, &c.*

* Auguſtinus. Neſcio quomodo cum ſuperflua terrena diligūtur, arctius adepta quam concupita conſtringunt.Nā vnde iuuenis iſte triſtis diſceſſit, niſi quia magnas habebat diuitias? Aliud.n. eſt nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere.

c *Diues diffi.*Diuites non manentes, ſed qui eſſe deſierunt intrabunt. De omnibus tutius eſt, nec habere nec amare diuitias.

C * Hyla-

a Omnia hæc cuſtodiui a iuuentute mea, quid adhuc mihi de- 1
(a Quia ex voluntate eſt. In dilectione Dei. b Non ſatiem.)
eſt? Ait illi Ieſus. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia 2 3
(Sic dando. a Retributionem, b Ecce contemplatiua,quæ ad euangelium pertinet.)
quæ habes,& da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, 4 5 6
(a Non ſufficit relinquere mala,niſi ſequatur dominum, id eſt,imitetur.)
& veni ſequere me.Cum audiſſet autem adoleſcens verbum, 7 8
(Quare? Cum amore. a Quæ ſemen Dei ſuffocauerunt.)
b abiit † triſtis,erat enim habens multas poſſeſſiones.Ieſus au- 9
(a Amator diuitiarum.)
c tem dixit diſcipulis ſuis: Amen dico vobis , quia diues diffi- 10
(a Non impoſſibile eſt,ſed rarum,quia difficulter contemnuntur diuitiæ.)
d cile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis.† Fa- 11
(a Ingentibus membris enormem.)
e cilius eſt camelum per foramen acus tranſire , quam diui-
tem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his,diſci- 12
f puli, mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit

* Hilar.Habere diuitias,criminis non eſt,ſed modus in habendo retinendus eſt. Nam quomodo communicabitur eſt neceſſitatibus ſanctorum, ſi communicandi materia nō relinquitur? D

d *Facilius*. Myſtice.Facilius eſt Chriſtum pro dilectoribus ſeculi pati quam dilectores ſeculi ad Chriſtum conuerti. Camelus dicitur Chriſtus, quia ſponte humiliatus infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. Acus eſt punctio per quam anguſtias paſſionis ſignificat,qua paſſione velut acu noſtræ naturæ quaſi ſciſſa veſtimēta reſarcire dignatus eſt.i. reparare poſt lapſum. E

-omnia,

† Mar.10.c, Luc.18.c.

Aliter.Facilius eſt Gentilem populum gibbo peccatorum deformē p anguſtę viæ vitam ingredi, quam Iudeum de meritis ſuis gloriantem, & ad ſubeūdum leue onus Chriſti ſe humiliare nolentem.

e *Quam di.* Iſidor. Nullus diues intrabit,id eſt, confidens in diuitijs,ut Ieſus ſecundum Marcum exponit.

f *Mirabantur*.Quia in numero diuitum deputabātur omnes qui amant diuitias,etſi non habeant. Aliter.n.cum ſit maior turba pauperum,non dicerent.Quis poterit ſaluus eſſe? F

Deum

NICOLAVS DE LYRA.

*tatis voluntariæ meritum.Secundo qui ſit huius perfectionis retardatiuum,ibi.*Cum audiſſet autem adoleſcens.*Circa primū aduertendum quod adoleſcens iſte volebat ad ſtatum perfectionis aſcēdere,ideo dixit.*

1 Omnia hæc cu. *Mandata implendo.*

2 Quid adhuc mihi deeſt.*Ad perfectionē vitę. Hieronymus, autem dicit,quod iſte iuuenis mēdaciter & ficte loquebatur. Quod probat per hoc quod ſubditur poſtea. Cum audiſſet verbum, abijt triſtis quod non feciſſet,ſi ad Chriſtum ex deuotione acceſſiſſet. Sed Bed.& aliqui alij expoſitores dicunt contrarium,videlicet quod ſimplici animo venit ad Chriſtum petēs de ſalute æterna , & quod verum dixit ſe obſeruaſſe mandata , quod probatur per hoc quod dicitur Mar.10.c.* Ieſus autē intuitus eū dilexit. *Quod nō eſſet verū ſi veniſſet fictus. Quod aūt arguit Hier.contrarium ex hoc quod ſequitur.* Abijt triſtis. *non eſt cōtra iſta, quia aliquis potens eſt ſtatum inferiorem ſeruare , qui tamen non eſt potens ſtatum altiorem aſcendere.*

3 Ait illi Ieſus.Si vis perfectus eſſe.*i.aſcēdere ad ſtatum perfectionis ſupra communem ſtatum ſaluti neceſſarium.*

4 Vade.*Contemnendo omnia temporalia.*

5 Et ven.quæ.*Propter Dēū,quia abijcere temporalia propter oſtentationem non eſt meritorium,ſicut aliqui philoſophi fecerunt.*

6 Et habebis the. *Hoc non dicitur,quia paupertas ſit maior virtus quā continentia vel obedientia , ſed dicitur per quandam correſpōdentiam,quia theſaurus cœleſtis ſic reſpondet voluntariæ paupertati, ſicut exaltatio humiliationi,ſicut dictum eſt c.præc.Sequitur.*

7 Et veni.ſeque. me. *Quia in ſequela Chriſti per opera charitatis conſiſtit perfectio principaliter.in paupertate autem voluntaria conſiſtit inchoatiue per modum remouentis prohibentis & diſponētis, quia per hoc aufertur cura temporalium quæ impedit animum a dilectione Dei,& diſponitur animus ad libere Deo vacandum.*

8 Cum audiſſet autem. *Hic conſequenter oſtendit quid ſit huius perfectionis impedimentum,videlicet nimia dilectio terrenarū poſſeſſionū,& hoc eſt quod ſubditur.* Cum audiſſet autem adoleſ.ver. *ſcilicet,Chriſti de perfectione paupertatis voluntariæ.*

9 Abijt triſtis. *Quia nimis amabat poſſeſſiones terrenas,& ideo non poterat ad perfectionem voluntariæ paupertatis aſcendere.Conſequenter oſtendit quomodo diuitiæ faciunt difficultatem in attingendo perfectionem dicens.*

10 Amen dico vobis quia diues.*Nō dixit impoſſibile,ſed difficile,quia difficile eſt diuitias poſſidere,et non teneri nimis amore earum, quia ſecundum quod dicit Aug.in epiſtola ad Paulinum ,* Bona terrena diliguntur arctius adepta quam cōcupita.*Aliud enim eſt nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam parata diuellere. Illa.n. velut extranea iam repudiantur,iſta velut mēbra præſcinduntur, &c. Et Chryſ.ſuper Matt. Appoſitio diuitiarum maiorem apponit flammā,& vehemētior fit cupido. Et quia cupiditas eſt venenū charitatis,ideo poſſeſſio diuitiarū reddit hominem difficilem ad perfectionem acquirendam,non tamē facit impoſſibile,quia Abrahā fuit valde diues,vt habetur Gen.13.& tamen fuit perfectus, vt habet Gen.17.ideo dicitur Eccl.31.a.*Beatus vir diues qui inuētus eſt ſine macula,&c.*ſequitur.*Quis eſt hic & laudabimus eum?*q.d. Vix & cum difficultate inuenitur. Conſequenter oſtendit qualiter diuitiæ faciunt impoſſibilitatem ad perfectionem & ad regnum cælorum conſequendum, quando.ſ.homo conſtituit finem in diuitijs. Et hoc eſt quod dicit.*

Bonorū terrenorū cupido quomodo augeatur.

11 Facilius eſt camelum intrare in reg.cę. *Primū eſt impoſſibile,vt patet manifeſte,ergo & ſecundū. Quod autem loquatur de diuite conſtituente finem in diuitijs , patet per illud quod habetur Mar. 10.c. vbi dicitur. Quā difficile eſt cōfidentes in pecunijs regnum Dei introire &c.& ſequitur ibidem ,* Facilius eſt ca.&c. *Ex quo patet, quod illud quod dicit diuitem impoſſibile intrare in regnū Dei,intelligitur non de quocunque diuite, ſed de diuite confidente in diuitijs , & in ipſis finem conſtituente,& hoc debet hic ſubintelligi.*

12 Auditis autem. *Quia talem perfectionem paupertatis voluntariæ & aliarum virtutum nullus docuerat , Ante Chriſtum ſequitur.* Quis ergo pote.ſal.eſſe.*Ad quod reſpondens.*

Ieſus

MORALITER.

3 *Si vis perfectus eſſe va.& ven.*Genadius de eccleſiaſticis dogmatibus. Bonum eſt facultates cum diſpenſatione erogare, ſed melius eſt intentione ſequēti Chriſtum totum ſimul donare abſolutum a ſollicitudine cum Chriſto egere.

Origenes.Non tamen ſic intelligendum eſt, quod in ipſo tēpore quo bona ſua tradidit pauperibus , fiat omnino perfectus,ſed ex illa die incipiat ſpeculatio Dei,adducens eum ad omnes virtutes, ideo ſubditur.

7 *Et veni ſe.me.* Hier. Sequitur enim dominum qui imitator eſt eius,& per illius veſtigia graditur.

8 *Cum audiſſet autem ado.ver.abijt tri.* Chryſ. Non enim ſimiliter detinentur qui pauca habent & qui in multis abundāt, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accendit flammā & violentior eſt cupido, ideo ſequitur.

1 *Amen dico vobis quia di.diffi intra in re.* Chryſ. Quod quidē dixit non pecunijs detrahens,ſed eis qui detinentur ab ipſis, & diſcipulos pauperes exiſtentes non debere verecundari propter inopiam.

Et Tom.5. I *Apud*

A a *Ecum.* Qui ab amore terrenorum ad charitatem æternorum conuertit. Non quod cupidi, & ſuperbi intrent.

Hom. 64. in Matth. * Chryſoſtomus. Dei autem opus hoc eſſe conſequenter oſtendit, quoniam multa opus eſt gratia, vt homo in diuitiis dirigatur.

b *Ecce nos reliquimus omnia.* * ORIGENES. Etſi Petrus minima cum fratre reliquit, ſed non minima æſtimata ſunt apud Deum cõſiderantem, quoniam ex tanta plenitudine, dilectionis, illa minima reliquerunt, vt etiamſi multas habuiſſent poſ-

B ſeſſiones, omnia reliquiſſent. Et puto quod magis Petrus confidens de affectu

† 28 q. 5. 1 ſuo, quam de ipſa quantitate rerum relictarum, fiducialiter interrogauit.

c *In regeneratione.* Duæ ſunt regenerationes, prima ex aqua. & ſpiritu ſancto, ſecunda in reſurrectione. Ita duæ adoptiones, & duæ reſurre-

C ctiones.

d *Filius hominis.* Id eſt, cum ſerui forma quę iudicata eſt, iudi- I
cii tantum exercuerit poteſtatem, tunc, & vos mecum iudices
e *Super ſedes duodecim.* Per duodecim ſedes, vniuerſitas iudi
cantiũ. Per duodecim trib⁹, vniuerſitas iudicãdorũ intelligi
tur. Qui reliquerunt oĩa, & ſequuti ſunt dominũ, hi iudices erunt, qui licita habentes recte vſi ſunt: Iudicabuntur, quibus dicetur. *Venite benedicti patris mei: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare:* Duo enim ſunt ordines bonorum,

H. M. * Chryſoſtomus. Non ſimpliciter dixit, Sedebitis. ſed adiunxit, *Qui ſecuti eſtis*

E *me*, vt hinc Iudam excludat, & eos qui poſtea futuri erant attraheret.

f *Centuplum.* Id eſt. qui carnalia pro domino dimiſerit, ſpiritualia accipiet, quæ cõparatione, & merito ſui ita erunt, quaſi paruo numero centenarius cõparetur. Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cũ perſequutionibus fratres, & ſorores, & in futuro vitã æternã. i. in

F hac

a Suo aſpectu attentos fecit.
ſaluus eſſe. Aſpiciens autem Ieſus dixit illis. Apud homines 1
a Vt per ſe a cupiditatibus ſuis conuertantur.
a hoc impoſſibile eſt, apud Deũ autem omnia poſſibilia ſunt. 2
a Ideſt, uoluntatem habendi.
b Tunc reſpondens Petrus, dixit ei, ecce, nos reliquimus omnia 3
a Ideſt, etiam. b Quod eſt perfectio. c Præmii.
et ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Ieſus autem dixit 4
a Non qui reliquiſtis tantum, quod & Socrates fecit. b Quando mortui reſurgent incorrupti. 5
c illis. Amen dico vobis, quod vos qui ſequuti eſtis me in rege 6
d neratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, 7
Quia uobis credentibus credere noluerunt. †
e ſedebitis, & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim 8
a Non tantum uos. ſi Omnes affectus charitati ſuppoſuerit. 9
tribus Iſrael. † Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, 10
aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut 11 †
f filios, aut agros propter nomen meum, centuplum acci- 12

Filiu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ieſus di. illis. *Quia homo non poteſt ad hoc attingere ex virtute propria, ſed ſolum ex diuina gratia, quod habetur ad Rom. 6. d.* Gratia Dei vita æterna: *& per hoc excluditur error Pelagii, qui poſuit hominem ex ſola libertate arbitrii, poſſe mereri. Et quia licet meritum vitæ æternæ non poſſit eſſe virtute naturæ, poteſt tamen eſſe virtute gratiæ diuinæ, ideo ſequitur.*

2 Apud Deum autem omnia poſ. *Aliter autem exponitur ab aliquibus illud. Facilius eſt camelum, &c. dicentibus quod quadam porta erat in Ieruſalem quæ vocabatur porta acus, per quam non poterat camelus tranſire niſi prius depoſito onere. Sic nec diues in regnum cęlorum niſi depoſita ſarcina terrenorum, ſed quia hoc de ſcriptura non habet autoritatem, ideo eadem facilitate contemnitur qua probatur. Non enim inuenitur ſcriptum in aliqua ſcriptura autentica quod in Ieruſalem fuerit aliqua porta ſic nominata: & ideo prior expoſitio melior videtur.*

3 Tunc reſpondens Petrus. *Hic conſequenter oſtenditur voluntariæ paupertatis præmium, & præmittitur interrogatio Petri,*

4 Ecce nos reli. *Licet autem Petrus eſſet pauper, tamen aſſerit confidenter ſe reliquiſſe omnia, quia licet eſſet pauper in actu, tamen habebat multa in potentia. Et quia per paupertatem voluntariam non ſolummodo relinquuntur poſſeſſa in actu, ſed etiam poſſibilitas acquirendi, & poſſidendi, & iſta poſſibilitas aliquo modo ſe extendit ad omnia, ideo conuenienter Petrus dixit ſe reliquiſſe omnia.*

5 Quid ergo erit nobis? *In præmio retributionis pro tali voluntaria paupertate. Conſequenter ponitur reſponſio Chriſti.*

6 Amen. *Id eſt, fideliter.*

7 Dico vobis. *Quia vos qui ſequuti eſtis me, dimiſſis omnibus terrenis.*

8 In regeneratione. *Ideſt, in iudicio tempore reſurrectionis mortuorum: quæ quidẽ reſurrectio dicitur regeneratio, quia terminatur ad eſſe ſecundario acceptum.*

9 Cum ſederit filius hominis. *Quia ſicut in forma hominis fuit iudicatus coram Pilato, ita in forma humana iudicabit, ſicut dicitur Act. 1. b.* Hic Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis in cœlum, ſic veniet ad iudicium: *ſcilicet, quia ſicut in humanitate aſcendit, ita in humanitate deſcendet ad iudicium, quia tamen apparebit in forma humanitatis glorioſa, ideo ſubditur.*

10 In ſede maieſtatis ſuæ. *In primo enim aduentu ſedit in, ſede humilitatis.*

11 Sede. & vos. *Aduertendum, quod iudicare accipitur tripliciter. Vno modo principaliter, ſicut iudex qui profert ſententiam, & hoc modo ſolus Chriſtus iudicabit, alio modo pro ſedere in loco eminenti iuxta iudicem, ſicut aſſeſſores iudicis, & hoc modo apoſtoli, & alii perfecti cũ Chriſto iudicabunt, tertio modo large accipitur. ſ. pro ſententiam iudicis approbare, & hoc modo omnes electi iudicabunt, quia ſententiam iudicis approbabunt. Conſiderandum etiam quod licet iudiciaria poteſtas, quæ competit alicui, per modum aſſeſſoris, conueniat apoſtolis & viris perfectis ratione ſuæ perfectionis ſupra alios eminentis, tamẽ magis attribuitur voluntariæ paupertati quam aliis virtutibus & hoc per quandam correſpondentiam, ſicut ſupra dictum eſt, quia ſicut exaltatio correſpondet humilitati, ſic iudiciaria poteſtas paupertati, quia pauperes in hoc mundo conculcantur, & peruerſe iudicantur, quia & eorum bona in malum interpretantur, ideo econtrario eminentia ſedis iudiciariæ competit eis in generatione.*

12 Et omnis qui re. *Non eſt ſic intelligendum, vt aliqui dixerũt, quod poſt aliquam reuolutionem temporum poſt iudicium centuplum omnium quæ hic dimittuntur propter Deum reddantur in eadẽ ſpecie vt centum agri pro vno agro dimiſſo, ſed eſt ſenſus quod qui corporalia pro Chriſto dimiſerit, ſpiritualia bona recipiet hic in præſenti, quæ ita excedunt bona temporalia ſicut centenarius numerus vnitatem.*

Et

MORALITER.

1 *Apud Deum omnia poſſi. ſunt.* Remigius. Hoc non eſt ſic intelligendum, quod poſſibile ſit apud Deum, vt diues cupidus auarus, & ſuperbus intret in regnum cęlorum, ſed vt cõuertatur, & ſic intret.

4 *Ecce nos re.* Gregorius. homil. 30. Multum dimiſit qui cum re poſſeſſa etiam concupiſcentias renunciauit. Tanta ergo a ſequentibus dimiſſa ſunt quanta a non ſequentibus concupiſci potuerunt.

† *Vos qui ſequuti eſtis me.* Hieronymus. Non dicit qui reliquiſtis omnia. Hoc enim, & Socrates philoſophus fecit, & multi alii diuitias contempſerunt, ſed qui ſequuti eſtis me, quod proprie apoſtolorum eſt, atque credentium.

8 *In regeneratione.* Sequitur.

11 *Sedebitis, & vos ſuper ſedes duodecim.* Chryſoſt. Quod fuit ex tunc, quo gentes credere cæperunt in Chriſto † regenerãte. Ex tunc enim apoſtoli ſederunt ſuper duodecim thronos. i. in omnibus Chriſtianis. Omnis enim qui recipit verbũ Petri fit thronus Petri, & idem de aliis apoſtolis eſt dicendum.

† *Iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Hieronymus. Ideſt. condẽnantes, nam apoſtolis credentibus, Iudæi communiter credere noluerunt. *Et omnis qui re. do.* ſequitur.

† *Centup. acci.* Origenes et in hoc ſeculo, quia pro fratribus carnalibus multos inueniet ſecundum fidem. Similiter patres, ſcilicet, epiſcopos, & ſacerdotes, & filios, ſcilicet, iuniores credẽtes, & ſorores, ſcilicet, oẽs qui ſe Chro exhibuerũt virgines caſtas, & agros, q̃a de agris multorũ fidelium paſcũtur ſufficienter, & hoc modo Auguſt. 20. de ciui. Dei exponitur illud. Apoſtoli tanq̃ nihil habentes, & oĩa poſſidentes.

Se- *Multi*

hac vita perſequu-
tionibus plena gau-
diū regni deguſtāt,
& omnium electo-
rū ſincera dilectio-
ne

a Multi prius feruentes poſtea torpent, multi ſubito inardeſcunt.

piet, & vitam æternam poſſidebit. † Multi autem erunt primi [1] [2]
Vt Iudas. Vt latro.
nouiſſimi, & nouiſſimi primi.

ne fruuntur.
Sed quia multi te
peſcunt vel retroce
dunt ſubdit: *Multi au
tem erunt primi, &c.*

† Mar. 10.f. Luc. 13.f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et uitam æternam.* In futuro, ſcilicet, propter quod conclu ditur in fine ſic.

2 *Multi autem.* Quia illi qui ſunt hic primi in honore alios iudicantes iniuſte, tunc erunt nouiſſimi & inferiores & iudicio aliorum ſubiecti, & è contrario voluntarie pauperes qui ſunt hic nouiſſimi, in iudicio futuro erunt primi: quia ſicut dictum eſt, erunt iudicis aſſeſſores.

MORALITER.

Multi autem erunt primi. Origenes. Per hoc exhortatur eos qui nuper venerunt ad verbum, vt feſtinent ad perfectum aſcendere præ multis, qui videntur ſenuiſſe in fide.

ADDITIO I.

In cap. 19. vbi dicitur in poſtilla. Et ſic patet, quod indiuiſibilitas matrimonij non ſolum eſt de iure diuino, ſed etiam naturali.

Mirum videtur, quod aſtruere nititur Poſtillator videlicet, q; de iure naturæ matrimonium eſt indiuiſibile inducens ad probationem huius concluſionis inſtinctum animalium, vt patet in litera poſtillæ, quod tamen nō videt veritate fulciri. Ad quod probandum primo eſt euacuanda ratio eius. ſecundo ſunt aliqua præſupponenda ad veritatem materiæ clarius lucidandā, tertio ſunt aliquæ concluſiones formandæ. Circa primum dicendū eſt quod ratio Poſtillatoris non probat intentum ſuum, nec eget alia ſolutione niſi interemptione, negatur enim animalia bruta ita ſimul adhærere, vt coniunctio ſua in aliquo indiuiſibilitatem ſapiat: quinimo omnia fere animalia vel pro maiori parte ab inuicē poſt copulam diſcedunt, & vnus maſculus ſufficit pluribus fœminis, vt aries qui ſufficit centū ouibus, & vnus equus multis equabus, & vnus taurus qui ſufficit multis vaccis, & ſic de ſimilibus, ideo nō poteſt ſumi ad indiuiſibilitatem matrimonij efficax argūm ab animalibus brutis, & ſic ratio huius ceſſat. Circa ſecundum primo præſupponendum eſt quod ius naturale dicitur multis modis. Interdū enim ius naturale ponitur pro diuino, interdum pro illo iure quod eſt commune omnibus hominibus quod ius gentium appellatur, ſed proprie ſumpto vocabulo, ius naturale primæuum eſt, quod cōuenit omni animali. Hinc eſt quod ſolet dici. Ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit, & ideo licet promiſcue vtamur illo verbo, ius naturale, proprie tamen loquēdo ius naturale ſolummodo dicitur illud quod conuenit omni animali. Ad loquendum igitur proprie in hac materia, ne incertitudo vocabulorum aliquam ambiguitatem vel errorem pariat, cū dixerimus ius naturale, intelligimus de iure naturali primæuo congruenti omni animali, & de hoc videt intellexiſſe Poſtillator. Secundo eſt præſupponendum, quod ex hoc iure eſt maris & fœminæ coniunctio, liberorū procreatio & educatio, & proprij corporis defenſio, & ſimilia, quæ pertinent ad conſeruationem indiuidui & ſpeciei, quod manifeſte dicunt iura, cum de iure naturali loquuntur. Tertio eſt præſupponendū quod eſt aliud ius quod dicitur Gentium, & ex hoc deſcendit conſenſus, & fuerunt inducti contractus, dominia diſtincta, introducta bella, ſeruitutes, & cætera huiuſmodi. Quarto eſt præſupponēdum, quod eſt aliud ius quod dicitur ciuile ſeu humanum, & ex hoc iure fuit data forma contractibus, & æquitas naturalis, quæ erat in confuſo, fuit reducta ad certas formas, vt patet in diuerſis caſibus determinatis per legumlatores. Quinto præſupponitur, qđ eſt ius diuinum, ſcilicet, quod in vtroq; teſtamento continetur, & quantum ad præſentem materiam pertinet, non eſt conſtituenda ſpecies in iure canonico, quia adhæret iuri diuino. Sexto præſupponendum eſt, quod homo eſt alligatus omnibus iuribus, diuerſis tamen reſpectibus. Iuri primæuo naturali alligatur inquantum eſt animal. Iuri vero Gentium inquantum eſt animal rationale. Iuri autem ciuili inquantum eſt animal ciuile. Nam vt Ariſtoteles ait, à natura eſt ciuile animal homo & omniū aggregabilius: iuri vero diuino vtriuſque teſtamenti inquantum eſt animal catholicum & fidele.

His ergo præſuppoſitis circa tertiū ponendæ ſunt aliquæ concluſiones. Quarum prima eſt, quod de iure naturali primæuo nō eſt indiuiſibilitas matrimonij. Quod patet, quia de hoc iure non eſt matrimonium, ergo nec eius indiſſolubilitas. Antecedens probatur auctoritate principalium gloſſatorum vtriuſque iuris. Ioannes enim Teutonicus gloſſator decreti, in cap. Ius naturale. diſt. 1. cum textus loquēs de iure naturali diceret. Ex hoc iure eſt maris & fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, exponens dicit coniunctio, ſcilicet, corporū non animorum, quaſi dicat, coitus eſt à iure naturæ, ſed matrimonium non. Hoc idem notat Accurſius. §. 3. inſtit. de iure naturali. Patet etiam hoc manifeſte per rationem, nam ſi verum eſſet, quod matrimonium eſſet de iure naturæ, ſequeretur quod concubinatus eſſet matrimonium, quia ius naturale primæuum quod compet[illegible] homini vt animali, non facit inter illa differentiam. Nec obſtat quod aliqui dicunt rationem naturalem inducere matrimonium, ex eo quod ratio dictat quod certi ſint parentes propter educationem liberorū. Nam fateor hoc, ſed aliud eſt ratio naturalis, aliud inſtinctus naturalis. Inſtinctus enim naturalis eſt communis omni animali, & iſte eſt à iure naturæ. Ratio naturalis eſt propria hominis, & iſta eſt à iure Gentium: alias enim ſequeretur, quod animalia bruta haberent rationem naturalem, cum ius naturale eſt (vt dictum eſt) quod natura omnia animalia docuit. Coitus ergo eſt ab inſtinctu naturali, qui deſcēdit à iure naturę communi omni animali. Matrimonium vero, quod eſt quædam qualitas iuſtificatiua coitus deſcendit à conſenſu, qui prouenit à iure gentium. Forma enim eſſentialis matrimonij prout eſt de iure gentium, conſenſus eſt, vnde Legiſtæ ſolent dicere. Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. Sequitur ergo q̄ à iure naturali primæuo non eſt indiuiſibilitas matrimonij, cum de tali iure nō eſt matrimonium vt fuit aſſumptum. Secunda concluſio eſt, quod de iure gentium eſt matrimonium, ſed nō indiuiſibilitas matrimonij. Prima pars concluſionis patet ex ſupradictis. Cum enim matrimonium formetur conſenſu, & conſenſus ſit à iure gentium, ergo & matrimonium. Secunda pars probatur per rationem eiuſdem iuris. Fundamentum enim in iure gentium eſt vt quidquid homines conſentiunt de agēdis, per eos ſeruetur, vnde & legiſlator dicit, quod nihil tam congruum naturali æquitati eſt, ſicut ea quæ placita ſunt inter homines ſeruare. Hinc ergo eſt, quod matrimonium deſcendit ex hoc iure vt conſenſus ſeruetur, ſed in diuortio eſt conſenſus vtriuſque coniugis ad diſcedendum, ergo ſeruandus eſt. Facit ad hoc regula iuris ciuilis quæ dicit, quod nihil eſt naturale, quod illa quæ vno genere ligantur, eodem genere ſoluantur. Cum ergo ius Gentium duntaxat reſpiciat naturalem rationem, ſequitur quod matrimonium quod ex hoc iure conſenſu firmatur contrario conſenſu tollatur, & ſic patet quod attento hoc iure matrimonium eſt indiuiſibile. Tertia concluſio eſt, quod de iure ciuili non eſt matrimonium originaliter, ſed eſt data forma accidentalis matrimonio, & additæ ſolennitates & ritus, ſed tamen ex hoc iure nō eſt indiuiſibilitas matrimonij. Quę concluſio pro vtraque parte patet ex prædictis, & etiam quia iuriſtæ ciuiles tractant de ritu nuptiarum & de diuortijs & repudijs & de alijs materijs tangentibus matrimonia. Quarta concluſio eſt, quod de iure diuino conſiſtenti in veteri Teſtamento matrimonium non eſt indiuiſibile, cum ex iure hoc permittatur diuortium prout manifeſte patet Deuter. 24. Quinta concluſio eſt, quod de iure diuino conſiſtente in lege euangelica, & de iure canonico quod eius veſtigia ſequitur, matrimonium eſt indiuiſibile, vnde veritas ait, vt patet in eodem capit. ſcilicet Matth. 19. *Quod Deus coniunxit homo non ſeparet, &c.* Ex omnibus his concluſionibus elicitur vna concluſio, videlicet quod nec de iure naturæ nec Gentiū, nec de ciuili nec diuino, prout eſt in veteri Taſtamento, eſt indiuiſibilitas matrimonij, ſed de lege euangelica, quam lex canonica ſequitur. Ad diffinitionem matrimonij quam inducit Poſtil. pro fundanda ſua opinione, dicendū quod illa diffinitio datur ſecundū legem euangelicam ſeu canonicam quę eā ſequitur. Poſſet etiam dici, quod cū in illa diffinitione ponitur, indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens, intelligitur durante matrimonio, non autem poſt ſeparationem legitimā, quæ ſecundum iura prædicta ſeparationem permittentia fieri poſſet, vt ex prædictis patet, & ſic prędicta diffinitio cōpetit matrimonio etiā ſecundū iura ciuilia & hmōi. Ratio aūt huius differentiæ inter vetus teſtamentū & nouū circa indiuiſibilitatem matrimonij poteſt eſſe duplex. Vna generalis ſumpta ex imperfectione ve. le. q̄ nihil ad perfectū adduxit, vt ad Heb. 7. vnde matrimonū ve. le. tāquam imperfectū erat diſſolubile, nouę vero legis quia perfectū, indiſſolubile. Alia vero ratio magis ſpecialis, prout in prima ſecundæ, q. 102. art. 5. in reſponſione 3. argumēti. Matrimoniū fuit in ve. le. prout erat officiū naturæ, non autē prout eſt ſacramentū

coniunctionis Chriſti & eccleſiæ quæ nondũ erat facta, vnde in
A ve. le. dabatur libellus repudij, ꝙ eſt contra ſacri rõnẽ, non aũt in no. le. Quam quidem rõnem idem ſanctus doctor amplius vr̃ declarare ſuper 4. diſt. 33. in primam q. vbi dicit ꝙ tria bona matrimonij, ſ. proles, fides & ſacrm̃ competunt homini ſecundum triplicem rõnem. Nam bonum prolis competit homini ſecundum naturam ſui generis, vnde procreatio & educatio prolis cõis eſt aĩalibus, vt in 8. Eth. Bonum aũt fidei quod requirit̃ ad congruã cõicationem operũ quæ ſunt neceſſaria in vita humana cõpetit homini ſecundum naturam ſuæ ſpeciei, ſ. inquantum homo, Bonum aũt ſacri competit homini inquantũ eſt Catholicus & hoc quantum apud fideles, quia ſignificat coniunctionem Chriſti & eccleſiæ. Ex quibus concludit, ꝙ pluralitas vxorum nec tollit nec impedit primũ finem, cũ vnus vir ſufficiat pluribus vxoribus fœcundandis, & educandis filijs ex eis natis, ſed ſecundũ finem qui eſt fides, etſi non totaliter tollit multum tñ impedit, eo ꝙ non facile põt eſſe pax in familia, vbi vni viro plures vxores iungũtur, vt ibidem declarat. Tertiũ aũt finem, ſcilicet, ſacramentũ pluralitas vxorũ totaliter tollit, eo q, ſicut Chriſtus eſt vnus, ita vna eccleſia. Ex quibus patet ſatis, ꝙ diſſolubilitas matrimonij non eſt contra legem naturę, niſi inquantum matrimonium eſt ſacramentum quod ſolum eſt apud fideles Catholicos. De hac materia plenius habetur ſupra Deut. 24. in additione 2. vide ibi.

ADDITIO II.

B *In eod. cap.* vbi dicitur in poſtilla. *Et ſic patet quod litera huius verſus prædicti defectiua. &c.*

Litera huius verſus pręſuppoſito vero intellectu eorũ quæ traduntur circa libellũ repudij, ſupra Deut. 24. in additionibus ibi poſitis, non eſt defectiua ſed plane ſonat veritatẽ. Ad quod ſciendum eſt prout ibidem fuit dictũ quod nullo modo licebat in ve. Teſt. repudiare vxorem niſi propter turpitudinem fornicationis, prout veritas literæ ibidem teſtatur, tamen ſecundũ Pharisaicã doctrinã qui ſæpe mandata Dei irritabãt propter ſuas falſas traditiones vt ſupra cap. 15. ex multis alijs cauſis licere repudium aſſerebant, etiam pro ſolo libito voluntatis viri. Cuius doctrinæ falſitatem Chriſtus oſtendit in hoc loco di. *Dico autem vobis quod quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ob fornicationem & aliam duxerit, mœchatur.* Ex quo manifeſte habet̃ à contrario ſenſu, quod qui dimiſerit vxorem ſuam ob fornicationem etiamſi aliam duxerit, non mœchatur, quod eſt verũ, eo ꝙ libellus repudij ex cauſa legitima ĩ lege determinata, ſcilicet, fornicatione, licitus erat, vt patet ſupra in additionibus ſupradictis. Quod aũt ſubditur. *Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur*, intelligitur plane de illa de qua immediate ante loquitur, ſcilicet, de dimiſſa non ob fornicationẽ, talis enim dimiſſio nulla eſt, quia contra formam in lege datam & ſic manet vinculũ vxoris ſic dimiſſæ cũ viro priori & per cõſequens ſecũdus eam ducens mœchatur, vnde præſuppoſita veritate non oportet ſupplere nec interponere aliqua niſi ſolũ illa quę ex litera plano ſenſu accepta intelligenda ſunt. Illud etiam quod Poſtil. dicit ꝙ eadẽ rõne vxor dimiſſa ab altero viro nõ põt duci, ſi
C cut nec vir eã dimittẽs põt ducere alterã, qa æqualiter manet vinculũ matrimonij ex vtraq; parte vt dicit, manifeſtũ eſt veritatem non obtinere ſecundũ legem veterem ſecundũ quã pluralitas vxorum fuit licita ſeu permiſſa, nunquam autem pluralitas virorum.

REPLICA. *In cap.* 19. vbi Poſtillator dicit de indiuiſibilitate matrimonij Burg. hoc ſicut Deut. 24. grandem facit contra. Poſtillatorem commotionem ad quam ſedandam clariori modo recitabo? [illegible] Burg. hic & Deut. 24 inter cętera dicta. Primũ dictũ eius, quod in ve. le. nõ fuit licitũ dimittere vxorem, *niſi propter fornicationem*. Hoc dictũ habet̃ in ſua digreſſione Deut. 24. Secundum dictũ eſt. Indiſſolubilitas matrimonij ſolũ pertinet ad legẽ euangelij. Tertiũ dictũ dare libellum repudij in ve. le. non ſolum fuit licitũ ſed etiam fuit diuinum præceptũ. Quartum dictũ eius, quod ius naturæ in quo diſponit̃ de indiuiſibilitate matrimonij ſolum intelligitur de iure expreſſo in euangelio & iure canonico ipſum ſequente. Quintum dictum eius eſt tale, aliquid eſt ius naturale quod eſt commune omni animali, & hoc dicit̃ proprie ius naturale. Sic quoque dicit poſtillatorem accepiſſe ius naturale quãdo dicit indiuiſibilitatem coniugũ eſſe de iure naturæ, quod tamen non videtur verum, vt dicit Burg. Ex quibus dictis elicit certas concluſiones, quæ quia prolixæ ſunt habeantur pro inſertis. quia etiam tangentur in pertractatione iſtius digreſſionis.

Quantũ ad iſtam materiam primo vidẽdũ de veritate & cõnexione dictorũ Bur. Secũdo reſpondebit̃ ad rationes eiuſdẽ factas cõtra poſtillatorem. Quo ad primũ dictũ Bur. videt̃ falſum, quia dare libellũ repudij fuit permiſſum in ve. le. non ſolũ propter fornicationem ſed etiam propter quamcunque fœditatem patet hoc Deut. 24. vbi dicit. *Si acceperit homo vxorem & non inuenerit gratiam ante oculos eius per aliquam fœditatem, ſcribet libellum repudij, &c.* Probat̃ etiam per canonem priuilegia diſt. 4 vbi dicitur quod quædam permittuntur vt licita vt petere præmium; quędam aũt permittantur vt illicita, ſicut dare libellum repudij ne fiant grauiora. Videamus inſuper quomodo illud primum dictum cum D
tertio concordet, Nam primum dictum vult traditionem libelli fore illicitam præterquam in caſu fornicationis. In tertio aũt dicto dicit ipſam non ſolum ſimpliciter licitam, ſed expreſſe à deo mandatam, quod tamen nullibi legitur, imo rotunda litera hic contradicit, quia dicitur hic *propter duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes, &c.* Et idem tanquam minus malũ permittitur ex canone priuilegia, ſupra allegato. Nullũ autem malũ in lege generaliter præcipitur. Et dico generaliter propter pręceptũ factũ Abrahæ de occiſione filij, quod non erat regulare, nec generale ſed ad tentãdũ ſingulare, Similiter & præceptũ datũ Oſee prout patet in locis ſuis. Similiter & ſecundũ dictũ Burg. falſum eſt & contra literam euangelij præſentem, in qua Chriſtus indiſſolubilitatem matrimonij ſub euangelio probat per indiſſolubilitatẽ eiuſdem ſub lege naturæ, quæ fuit per Adam inſpirante deo promulgata, dicit enim tentantibus Phariſæis. *Quia qui fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit eos*, & dixit, *propter hoc dimittet homo patrem & matrẽ & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, itaque iam non ſunt duo ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non ſeparet.* Quid planius, niſi quod matrimonij inſeparabilitas ſub lege euangelica & canonica ortum habet ex inſeparabilitate ſub lege naturæ per Chriſtum hic allegata? Vnde patet etiam quartum dictum Burg. eſſe falſum, quia in ea re (de qua ſermo) lex euangelica & canonica ſe fundant ſuper legem naturæ & matrimonij inſtitutionem primariam.

Sic & tertium dictum falſum eſt & repugnans primo, vt ſupra E
oſtenſum eſt. Quintum autem dictum de iure naturæ primæuo cõi omni animali eſt confictum, quia nullũ tale ius reperitur in ſcripturis ſacris neque canonibus. Nam ius ſumptum in ſua maxima generalitate ſolum ad vocalia extendi probat Gratianus auctoritate beati Iſido. 2. Etym. dicentis. Ius generale nomen eſt, lex autem iuris eſt ſpecies. Ius autem dictum, quia iuſtum eſt. Omne autem ius legibus & moribus conſtat. Nunc autem iuſtum & iuſtitia ad ſola rationabilia pertinent. Hoc autem ius generaliſſime acceptum vbi ſupra, diſtinguitur in ius naturale gentium & ciuile. Ius naturale dicitur cõe omni nationi, ſola autem rationabilia per nationes diſtinguuntur, & ideo cõe, quia vbique ex inſtinctu naturæ eſt, non conſtitutione aliqua, vt maris & fęminæ coniunctio, liberorũ ſucceſſio, puerorum educatio, cõis omniũ poſſeſſio, & omnium vna libertas, acquiſitio eorum quæ cœlo terra marique capiuntur, depoſiti vel commodati reſtitutio, violentiæ per vim repulſio, & hoc & ſi quid ſimile huic eſt, nunquam iniuſtum ſed naturale æquumque hr̃. Hæc inquam omnia iuris naturalis portiones, ſolis rationabilibus conueniũt. Coniunctio aũt maris & fęminæ in irrationabilibus non eſt ſecundum ius naturale, ſed ſecundum inſtinctum naturæ. Aliud eſt enim dicere de iure naturali & de inſtinctu naturali, quia ſe habẽt ſicut inferius F
& ſuperius. Nã omne ius naturale eſt inſtinctus naturalis, ſed nõ e conuerſo: quia alias extenderetur ius naturale non ſolum ad irrationabilia ſed etiam ad inſenſibilia, quia inſtinctus naturalis ab appetitu naturali non videtur diſtingui. Ius igitur naturale ſic diſtinctum ab alijs, primatum obtinet & tempore & dignitate. Cępit. n. ab exordio naturæ rõnabilis, nec tpe variatur, ſed immutabile permanet, vt dr̃ 5. diſt. c. 1. Fingit igit̃ Bur. tale ius naturale primæuũ, imo improprijſſime diceret̃ ius iuxta prædicta, idcirco falſum imponit poſtillatori q, ita acceperit ius in propoſito. Et qa fundamentũ Bur. falſum eſt, nimirum falſæ ſunt cõcluſiones ſuę in eo fundatę. Prima nãq; cõcluſio fundat̃ ſuper ſuo ficto iure naturali, & ſecũda cõcluſio, ſ. ꝙ matrimoniũ eſt de iure gentiũ; ſed non indiuiſibilitas. Nam ex litera euangelij matrimoniũ eſt à prima inſtitutione naturæ rõnalis, quæ ius gentiũ longe præcellit. Sed nec tertia concluſio eſt vera, quo ad hoc ꝙ ex iure ciuili non eſt matrimoniũ indiuiſibile. Nec quarta concluſio, quę duæ innitunt̃ eidẽ medio, videlicet, quia in iure ciuili tractat̃ de diuortijs & repudiis, & in ve. Teſt. ſimiliter: quæ media non probant bene illas cõcluſiones, nã etſi diuortiũ in lege permiſſum eſt pp maius malũ vitandũ ex hoc arguere igit̃ matrimoniũ eſt diuiſibile, cõſequẽtia nõ valet, nec formaliter nec legaliter. Nõ formaliter, qa arguit à ſecũdũ quid ad ſimpliciter. Sicut argueret̃: Antichriſtus eſt permiſſiue ens, eſt igit̃ ens, ſicut in propoſito. Nec legaliter valet conſequentia. Non. n. ſequit̃ Lex apud legiſlatorẽ non eſt neceſſaria, igit̃ non eſt neceſſaria. Sicut lex quæcunq; nõ ligat Deũ quin poſſit vel mutare vel diſpenſare, ſtat tñ legẽ eſſe ſolidã in ſe. Sicut neceſſario ignis calidus eſt & calefactiuus materia debita approximata, nõ tñ ſequit̃ in fornace triũ puerorũ nõ fuit calefactiuus, igit̃ nõ fuit calefactiuus. Ita eſt de matrimonio ꝙ ex cauſis in litera expreſſis Deut. 24 fuerat ſeparabile, nõ tñ ſequitur, igitur non eſt indiuiſibile. Iura aũt quę dicũt de diuortiis & repudiis, &c. non probant matrimonii diuiſibilitatẽ, quia pertinẽt ad illegitime cõtractũ matrimoniũ, ꝙ nõ meret̃ dici matrimoniũ, q, de ſua formali ratione eſt coniunctio legitimarũ perſonarum & ſi qua iura aliter de repudiis & diuortiis ſentirent, eſſent abolẽda tanquam

tanquā naturali non cōſona, qđ hic in litera per Chriſtū allegaſ.
A Quinta aūt concluſio quāuis in ſe vera, tñ non ad intentionē. Burg. ꝙ videlicet originaliter & primo matrimonium ex euangelio habeat ſuam indiuiſibilitatem, nam ſicut ſupra dictū eſt euangelium & canones quo ad id ſe referūt ad legem naturalem per Chriſtum hic allegatā. Ex his patet falſitas concluſionis per Bur. collectæ ex illis quinque ineptis concluſionibus, vt patet.

Nec valet reſponſio Burg. ad argm̄ poſtil. cum dicit diffinitionē allegatā in poſtil. tñ intelligi debere de cōiunctis in lege euangelica tm̄. Huius rñſionis falſitas oſtenſa eſt ſupra, immo dēt intelligi in oī lege iuſta & conſona legi naturali & primeuæ à Deo inſtitutæ in exordio rōnalis creaturæ. Diuortiū aūt & repudium intelligenda ſunt permiſſiue ex quibus non ſequiť diuiſibilitas niſi per accidens, vt prædictū eſt & ſecundū quid. Et ad hoc tendere vř ſecunda reſponſio quā dat Burg. ad idem argm̄. quia dicit quod illa diffinitio tenet durante matrimonio, ſed diuortio facto ſecundum permiſſionem iurium non tenet, vnde patet quod inſtantia Burg. ad diffinitionem matrimonij eſt ſecundum quid.

Nec valet differentia legis no. & ve. quam aſſignat Burg. quo ad hoc, quia quāuis vetus lex fuit imperfecta, tñ in ea fuerat verū matrimoniū de ſui natura & inſtitutione inſolubili ꝗuis pp malitiam eorū qui erant ſub lege, non aūt pp ipſius legis imperfectionem diuortiū permittebatur ſecūdū prius dictū. Nec ex hoc dēt dici matrimoniū ſolubile niſi ſecundū quid, ſ. ſolutione permiſſa.
B Nec valet quod Burg. de S Tho. adducit quod videlicet in ve. lege. ideo repudiū erat licitū. quia matrimoniū pro tunc fuit in officiū, non aūt erat ſacramentū ſignificatiuum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ, quæ nondū erant, falſum eſt n. in veteri lege eccleſiam (quæ incipit ab Abel iuſto ſecundū beatū Gregoriū) Deo non fuiſſe coniunctam, quia vetus Teſt. frequēter oſtendit ſynagogam Deo deſponſatam, quæ deſponſatio eſt in vna ſponſa vſq; ad nouiſſimū iuſtū, Cui eccleſiæ totali Chriſtus vt ſponſus ſecundū deitatem ab initio coniunctus eſt, cuiuſque coniunctio indiſſolubilis eſt vſq; ad conſummationem ſeculi Matth vlt. Et ita oportet S. Tho. & Burg. ſentire, niſi velint erronee dicere cū Helyndio Chriſtū ante Mariam non fuiſſe. Chriſtus n. etſi ex tempore eſt factus homo, æternaliter tñ fuit Chriſtus quia à patre vnctus, non vnctiōne vt dicit per vnctionem, ſed vt ſignificat vngendi per generationem cōicationem. Eſt. n. Deus vngens ſicut eſt lumē, & ſicut filius eſt lumen de lumine, ita eſt vngens ab vngente, ſententia eſt Hila. 11. de trinitate prope medium. Item ſecundum ſanctū doctorem & magiſtrū in 4. matrimoniū fuit ſacramentū ante peccatū, igitur alicuius ſacræ rei ſignū, & non niſi coniunctionis Dei ad animā iuſtam quæ eſt eccleſia, vel in eccleſia fuit ab exordio rōnalis creaturæ ſponſus & ſponſa myſtica, & eorum coniunctio, quādo igitur inſtitutum fuit matrimoniū, non deficit eius ſacrum ſignum prout ſanctus Tho. dixit & Bur. Sic igitur patet dicta Burg non habere connexionē nec veritatē.

Quantū ad ſecundū articulū reſtat rñdere argumentis Burg. factis cōtra poſtillatorē ſed prænotandū ꝙ factū Burg. fundatur
C ſuper falſa imaginatione. Imaginatur. n. ꝙ quia Deus ꝑcepit darī libellum repudij, ꝙ ergo præcepiſſet diuortiū. Sed hoc falſum eſt, nam libellum præcepit dare, non ſimpliciter ſed ex ſuppoſitione vt ſuppoſito quod quis habeat odiū contra vxorem, & voluerit eam repudiare, det illi libellū. Non igitur in hoc conditionato præcepto datur modus dimittēdi vxorem, ſed datur modus temperandi furorem. & ita Chriſtus in hoc reſpondet Phariſæis proponentibus fallaciam ſecundū plures interrogationes, vt vnā dicentibus Quid ergo mādauit Moyſes dare libellū & dimittere? Sed dn̄s Ieſus hanc multiplicē q̄onem diſtinxit tacite concedens, ꝙ Moyſes bene mandauit dare libellū, ſed negauit quod Moyſes mādauit dimittere vxorē vnde dixit ad illā partē q̄onis Moyſes, ad cordis veſtri duriciam permiſit dimittere vxorem, ab initio aūt ſic non fuit. Gloſ. interli. ſimiliter & in arg. & eſt beati Hiero. Moyſes permiſit non Deus, quia contra legem naturalem. Hæc in glo. ſparſim, & magiſtro lib. 4. circa hanc materiā. Sic interpretatur rñſio Chriſti. Et hoc eſt quod beatus Aug. de ſermone dn̄i in monte vult. Non inquit qui præcepit dare libellū, præcepit vt vxor dimittatur, ſed qui dimiſerit, inquit, det libellum vt iracundiam temerariā projiciendi vxorem libelli coactio temperaret.

Per hoc ad argumenta. Et primo ad glo. Ioannis. Teutonici & Accurſij dico, ꝙ vbi glo. directe vadit cōtra textū ſequenda eſt litera, & gl. ſpernenda, niſi haberet euidentē probationē qualiter non eſt hic. Quod aūt glo. corrumpat literam patet, quia vt dicit Burg. litera hēt ꝙ de iure naturali eſt coniunctio maris & fœminę quā matrimoniū appellamus, Glo. coniunctio corporū, non animorū, vt allegat Burg. Talis aūt glo. deſtruit textū, quia coniunctio corporū ſine coniunctione animorū nō eſt matrimoniū, quia ſtat verū matrimoniū ſine coniunctione corporū Stat et coniunctionē corporū eſſe ſine matrimonio, qa in ſtupro adulterio & c. Male igitur gloſſatur coniunctio matrimonialis, dicendo eā coniunctionem corporū tantū. Alij volentes ſaluare gloſſas dicunt, quod

quod loquūtur non de iure ſed inſtinctu naturali, ſed nec ſic eſt D coniunctio illa ſacramētum & matrimonium ſicut textus accipit, quia talis coniunctio ſe extendit ad irrationabilia & adulteria & cætera peccata, de quibus vadit argumentum Burg. quod valde ponderat, quamuis modicum valeat. In declaratione autem huius inualidi argumenti Burg. ponit tria inopinabilia, primum, ꝙ inſtinctus naturalis eſt à iure naturæ, ſecundum quod ratio naturalis eſt à iure gentium, tertium, quod matrimonium eſt qualitas iuſtificatiua coitus, & hoc à iure gentium propter conſenſum. Primum autem videtur irrationabile. Nam ius naturale ſequitur inſtinctum naturę, non cuiuſcunque, ſed rationabilis naturæ, nō igitur inſtinctus ille eſt à iure naturali ratione, & eius recto dictamine. Non igitur naturalis ratio eſt à iure gentium, quia dictamē rectæ rationis præcellit & gentes & ius gentium. Sic & tertium dictum non videtur verum. Quamuis enim coitus ſit ex inſtinctu naturæ, tamen non ex lege naturæ generaliter, quia ſic omnis eſſet iuſtus & ordinatus, & tunc non eſſent adulteria & cætera mala. Qui igitur generationem præcepit quæ ſine coitu per naturā fieri non poteſt, hic rationalem dedit ordinem per inſtitutionem matrimonij, quam inſtitutionem hic Chriſtus allegauit. Si igitur coitus cadit ſub Dei præcepto præcipientis generationem, non fuit de ſe malus, ſic nec hodie eſt malus, Iuſtificatio igitur matrimonij non reſpicit directe coitum, ſed eius vſum, vſus aūt irrationabilium non poteſt eſſe deordinatus, quia illa agunt ſecundum impetum naturæ. Natura autem nō ponit laudem nec vituperiū. E Rationabilia aūt agunt ſecundum prohęreſim & electionē quæ poſſunt deordinari. Illi autem conuenienter datur ordo per matrimonium, non ad iuſtificandum coitum qui ex inſtinctu naturæ bonus eſt, & per Deum mandatus, ſed ad prohibendum abuſum q factus fuiſſet & fieret, niſi lex matrimonialis interueniret.

Burgenſis ponit hic tria inopinabilia.

Ad primum argumentum quod Burg. facit circa Deut. 24 dico quod lex naturæ ſatis exprimit matrimonij indiſſolubilitatem prout hic à Chriſto allegatur, non igitur oportuit in lege Moſaica de huiuſmodi ſingulare mandatum dare.

Ad ſecundū dico, ꝙ Deus præcipiendo dationem libelli, non dat modū repudiandi ſed dat modum temperandi pertinax odiū per conſequens dat magis modum impediendi dimiſſionem.

Ad tertium dico, quod quantumcunque fiat repudium ſemper manet vinculum, ſed quod in veteri lege poſt repudiū [illegible] permittebatur vterq; nubere alteri, hoc fuit ad vitandum maius malum. Repudium enim permittebatur ad vitandum vxoricidium. Alteri nubere permittebatur ne remaneret odium & vitaretur incontinentia, De iuſtitia enim legis naturæ & euangelij quamuis videatur vinculum rumpi, non tamen rumpitur etiam facto diuortio in caſu fornicationis, nā permiſſio de nubendo per euāgeliū correcta eſt, ꝑmiſſio aūt de diuortio manet ī caſu fornicationis, ſed illa nō tollit vinculū, quia ſeparatione legitima facta neuter nubere pōt ſine mœchia, vt dř in litera hic, & ita fuit in veteri lege de iuſtitia, ſecus fuit de permiſſione ex cauſis ſæpe dictis. F

Mar. 10. g. Luc. 18. f.

Ad quartū aſſumptū negaſ, videlicet ꝙ repudiū ſit de expreſſo mādato Dei. Probatio aūt non valet, quia non ſequiť: Deus ꝑcepit dare libellū, ergo ꝑcepit repudiū, ſicut patet ex dictis. Et cum poſtillator rñdet rōnibus alterius opinionis, Burg. replicat, ſed nihil concludit. Cum. n. arguiť, ꝙ ſicut pluralitas vxorū non fuit in veteri lege illicita, ſic neque repudiū. Rñdet poſtillator ꝙ nō eſt ſimile, quia pluralitas vxorū non fuit prohibita, nec vnitas vxorū eſt de lege naturæ ſicut inſeparabilitas, & ideo pp maius bonū pluralitas fuit licita & ſancta patribus ſanctis. Secus eſt de repudio quod conceſſum eſt pp maius malum vitandum, hoc tñ minus malū, non facit fore licitū. Ibi replicat Bur. per illud Apoſtoli. *Non ſunt facienda mala vt eueniant bona*, quaſi habere plures vxores pp maius bonū, deberet eſſe malū. quod falſum eſt. Sed adhuc replicans Burg. arguit ſic: Pluralitas virorū eſt mala quia contra legem naturæ, igitur pluralitas vxorū bona, cōſequentiā iſtam negat Scotus circa 4. diſt. 32. in quæ. de bigamia. Sed quod incidentaliter dicit Burg. quod in repudio non permittitur aliquod malum, hoc redarguit hic plena litera, vide eam bene.

Sed & Bur hic calumniat exemplū poſtil. quod ponit de aīalibus brutis quorū coniunctio in parte & ꝗ nō in toto manuducit ad videndū inſeparabilitatem matrimonij. Quod exemplū etſi non ſit in toto ſimile, non igitur calumniari debet, quia exempla & ſimilitudines non ſemper currunt quatuor pedibus, prout patet ſup. Oſee 1. & inf. Mat 20. in additione Burg. & patet totum.

In eod. cap. vbi dicitur. *Quicunque dimiſerit vxorem, &c.* poſtillator dicit verſum illū ſupplendum, quia oratio defectiua eſt. Bur. dicit eum plane eſſe intelligendū. Suppoſito quod verum ſit totum quod ipſe per ſuas digreſſiones hic & Deuter. 24. deſeruit, ſed ſuppoſitum non cedit, igitur nec reliquum. Sed quod obijcit contra poſtillatorem de pari iure viri & vxoris quo ad poſſe nubere alteri, allegans cauſam diuerſitatis, quia pluralitas vxorum fuit in veteri Teſtā licita non autem virorum, non valet propter ſuperius dicta & vide ibi Scotum in loco ſupra allegato.

CAPVT XX.

Exponit per ſimile. Præſens eccleſia. Vita iuſtorum.

a S Imile † eſt regnū cęlorum homini patri 1

Paterfamilias conditori, qui poſſidet electos in mundo, vt do minus ſubditos in domo. 2

b familias, qui exijt † primo mane con-

c ducere operarios in vineam ſuam. con 3

d uentione autem facta cum operarijs 4

Prima hora ab Adam, vſque ad Noe. A Noe vſque ad Abraham.

ex denario † diurno, miſit eos in vi-

e neam ſuam. Et egreſſus circa horam 5

Quaſi venales, ſi quis digne emere vellet, à bono tamen opere ceſſantes.

tertiam, vidit alios ſtantes in foro ocioſos, & dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod † iuſtum fuerit dabo

Ab Abraham vſque ad Moyſem. 6

f vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam

C A P. X X.

A Simile eſt re. Oſtendit per parabolā, quia primi erunt nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Pater iſte familias cōditor noſter eſt, qui habet vineā, vniuerſalē eccleſiam, quæ ab Abel vſq; ad vltimū electū qui in fine naſciturus eſt quotquot ſanctos protulit, tot palmites miſit. Hic pater exiit ad excolendam vineā mane hora tertia, ſexta nona, vndecima operarios conduxit à mūdi huius initio vſque ad finem, ad erudiendam fidelium plebem prędicatores mittere non deſiſtit.

a *Simile eſt re.* Non homini ſolum, ſed toti negocio ab homine geſto, & in ſimilibus ſimiliter. († enim.)

B * Chryſoſtomus. Homo paterfamilias, Chriſtus eſt, cui cœli & terra, quaſi vna eſt domus: familia autem cęleſtium, terreſtrium, & inferiorū creaturarum. Vinea autē eius iuſtitia eſt in qua diuerſę ſpecies iuſtitiarum poſitæ ſunt, quaſi vites, puta manſuetudo, caſtitas patientia, cæteræq; virtutes, quæ omnes generaliter iuſtitia appellantur: homines autem vineæ cultores ponuntur. Deus enim iuſtitiam ſuam dedit in ſenſibus noſtris, non propter ſuam vtilitatem ſed propter noſtram. Scitote ergo quia mercenarij ſumus conducti. Sicut ergo nemo cōducit mercenarium, vt hoc ſolum faciat quod māducat, ſic & nos nō ſolum vocati ſumus à Chriſto, vt hæc ſolum operemur, quæ ad noſtrū pertinent vſum, ſed ad gloriam Dei. Et ſicut mercenarius prius aſpicit opus ſuum, deinde quotidianum cibum, ſic & nos primum debemus aſpicere, quæ ad gloriā Dei pertinent, deinde quæ ad noſtram vtilitatem. Et ſicut mercenarius totam diem circa Domini opus impendit, vnā autem horam circa ſuum cibum, ſic & nos omne tempus vitæ noſtræ debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa vſus noſtros terrenos. Et ſicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubeſcit intrare domum & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare in eccleſiam, & ſtare ante conſpectum Dei, quando nihil boni in conſpectu Dei geſſiſti? (Hom.34.in Matth.)

C b *Primo ma.* Manifeſte cepit à primo iuſto æterna mercede prædicatores ad plantandam eccleſiam inuitare.

c *Conuentione.* Id eſt, confirmata promiſſione quod ad imaginem Dei reformandi eſſent, ſi eccleſiam ædificando mandatis decalogi inſiſterent.

D d *Ex dena.* Hierony. Denarius habet imaginem regis qui olim pro decem nummis cōputabat. Quanto plus aliquis in cultu eccleſiæ laborat decalogi mandatis inſiſtendo, tāto plus informat in imaginē regis Dei. Prędicatores ſunt operarij, etiā vnuſquiſque dum fide recta in bono opere perſiſtit. Mane hora tertia, ſexta & nona antiquus & Hebraicus populus qui fide recta Deum coluit in electis, ad vndecimā gentiles vocantur. Poſſunt etiam diuerſitates horarum in vno quoq; notari per momēta ætatū. Mane quippe intellectus noſtri pueritia eſt: hora tertia, adoleſcētia, qua iā ſol in altū proficit. Sexta iuuentus, cum plenitudo roboris ſolidat. Nona, ſenectus, qn̄ ſol. i. calor ætatis deſcēdit. Vndecima, decrepita ætas. In omnibus his aliqui ad bonam vitam perducunt. Qui ſibi viuit vt ocioſus redarguitur. Qui & vſque ad vltimam ætatem differt recte ei dicitur, *Quid hic ſtatis*, id eſt, vel in vltimis reſipiſcite. E

e *In foro.* * Origenes. Forum autem eſt quicquid extra vineam eſt, id eſt, extra Eccleſiam Chriſti.

* Chryſoſ. In hoc.n. mundo vendendo & emendo viuūt homines, & inuicē ſibi fraudem facientes, vitā ſuam ſuſtentant. Ocioſi autem ſunt peccatores. Illi enim mortui dicunt. Ocioſus autem eſt, qui opus Dei non operatur. Vis ergo nō eſſe ocioſus? non aliena tollas, & de tuis des, & operatus es in vinea Domini miſericordiæ vitem colens.

f *Et quod, &c.* * Chryſoſt. Solis primis conuenit ſpecialiter dare denarium, alios aūt ſub incerto pacto conduxit, dicens. *Quod iuſtum fuerit, dabo vobis.* Sciens.n. Dn̄s quia præuaricatus fuerat Adam, & oēs poſtmodū in diluuio erant perituri, certum fecit pactum ad eū, nequando dicat, ideo ſe neglexiſſe iuſtitiam, quia neſciebat quæ præmia fuerat recepturus. Iſtis autem non fecit pactum, quia tantum paratus eſt retribuere, quantum mercenarij recipere non ſperabant. F

A nouiſſi-

NICOLAVS DE LYRA, CAP. XX.

Simile eſt. Hic conſequenter Saluator docet virtutes prælatorū. In prelatis aūt præ cęteris virtutibus debēt eſſe quatuor. ſ. feruor ad continue laborandū in agro dominico, vigor ad ſe martyrio exponendū pro grege ſibi cōmiſſo, humilitatis tenor etiā in ſtatu alto, pietatis dulcor continue ſubditis benefaciendo, primū tangitur in prima parte c. ſecūdi ibi. *Et aſcendens Ieſus*, tertium, *Tunc acceſſit ad eum.* quartū. *Et egredientibus illis.* primum oſtendit in parabola illorū qui vocati ſunt ad operandū in vinea à mane vſque ad veſperam. Ex quo patet q; prælati debent continue laborare per doctrinam in eccleſia, debent etiam operari ibidē ſine inuidia & mutua ęmulatione, quod patet per hoc quia laborantes murmurantes hic reprehendunt, propter quod Nu. 11. dicit quod cū Ioſue diceret Moyſi, vt prohiberet Heldad & Medad prophetantes in caſtris, Moyſes redarguit ipſum dicens. *Quid æmularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det dominus eis ſpiritum ſuum?* Igitur circa hoc duo tanguntur. Primum eſt vocatio ad laboris exercitium. Secundum ad recipiendū præmiū ibi. Cum ſero factum eſſet, Circa primum ergo dicitur. *Simile eſt re.* id eſt, ſtatus eccleſiæ militantis. (In prælatis debent eſſe quatuor.)

2 *Homini.* Iſte eſt Deus pater, qui ita gubernat totum mundum ſicut paterfamilias ſubditos in domo.

3 *Qui exijt.* Iſte exitus non eſt per loci mutationem, ſed per ſuæ bonitatis diffuſionem in creatura ſubiecta. Vinea iſta eſt vniuerſalis eccleſia, quæ à primo iuſto colligitur vſque ad vltimum, qui in fine mundi naſciturus eſt, vt dicit Greg. Operarii autem ſunt doctores & prælati à Deo miſſi ad culturam huius vineæ per prædicationem & doctrinam. Primo ergo mane Deus pater operarios conduxit, quia à principio mundi vſq; ad Noe aliquos ſanctos, patres ad eruditionem hominum miſit, videlicet Adam Seth & Enoch, & alios iuſtos.

4 *Conuentio.* Conuentio iſta eſt promiſſio vitæ æternæ pro labore. Quæ quidē vita æterna dr̄ denarius diurnus, qui eſt æqualis omnibus, quia vita æterna erit æqualis omnibus à parte finis.

5 *Et egreſ.* Hora tertia intelligitur mundi diſcurſus à tempore Noe vſque ad Abraham, in quo aliqui ſancti ad eruditionem aliorum miſſi ſunt à Deo, vt Noe, Sem, Heber, Thare & Abraham, & conſimiles.

6 *Iterum.* Hora ſexta fuit ab Abraham vſque ad Moyſen, in qua miſſi ſunt Abraham, Iſaac, & Iacob, & 12. Patriarc. Hora nona à Moyſe vſq; ad Chriſtum, videlicet tempore legis, in quo ad eruditionem populi miſſi ſunt Moyſes & Aaron, Ioſue, iudices, reges, prophetæ, & ſacerdotes.

Circa

MORALITER.

1 *Simile eſt.* Parabolā iſtā de laborantibus in vinea patriſfamilias, alias expoſui literaliter & moraliter, prout cōpetit cōmunitati fidelium. Nunc autem eam exponam prout cōſpicit cōmunitatem religioſorū, quia religio vinea ſpiritualis eſt dn̄i, ad quam veniunt aliqui in pueritia quaſi in mane, aliqui in iuuentute quaſi hora tertia, & aliqui in ætate virili tanquā hora ſexta, & aliqui in ſenectute tāquam hora nona & aliqui in ſenio tanquam hora vndecima. Dominus autem vineæ Chriſtus eſt, procurator autem eius præſidens illi religioni, qui aliquando tantum vel plus honoris vel recreationis facit vltimo venientibus propter compaſſionem vel perſonarum reuerentiam ſeu aliam rationabilem cauſam, quantum primo venientibus. Et aliquando contingit quod primo venientes accipiunt inde occaſionem murmurandi licet iniuſte, propter quod merito arguuntur à domino.

MORA-

a Ab Abraham vſque ad Moyſem.
bo vobis. Illi autem abierunt. Iterũ autem exiit circa ſextam
a A Moyſe uſque ad aduentum domini. b Ab aduentu domini vſque ad finem mundi. c Per ſeipſum apparuit, qui prius per patres innotuit.
& nonã horam, & fecit ſimiliter. Circa vndecimam vero * e- 1
a Gentilem populum a bono opere torpentem.
xiit & inuenit alios ſtantes, * & dixit illis. Quid hic ſtatis tota 2
a Omni tempore pro ſalute laborare negligitis. b Vias vitæ nemo nobis prædicauit.
die ocioſi? Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Ite 3
Cum finis mundi uel cuiuslibet ueniſſet. 4
& vos in vineam meam. * Cum ſero autem factum eſſet, dicit 5
Pater. a Filio cui omnia dedit in manus b Statue ante tribunal tuum. 6
dominus vineæ procuratori ſuo. Voca operarios, & redde il- 7
a Vnicuique ſecundum opera ſua prout geſsit. 8
lis mercedem, incipiens a nouiſſimis vſque ad primos. Cum 9
a Gentiles, uel qui decrepiti ſunt vocati.
veniſſent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acce- 10 11
a Eandem æternitatem cum his qui ab initio mundi uocati ſunt. Ideſt, Iudæi.
perunt † ſingulos denarios. Venientes autem & primi, 12
a Digniorem locum in regno, qui prius in tabernaculo.
arbitrati ſunt, quod plus eſſent accepturi, acceperunt 13
a Conformitatem claritatis corporis Chriſti. 14
autem & ipſi † ſingulos denarios. Et accipientes murmu- 15
rabant aduerſus patremfamilias, dicentes. Hi nouiſſimi

a *A nouiſſimis vſq;*. Quia qui in aduentu dñi vocati ſunt ad regnum, ſine aliqua tarditate perueniunt, æquales his qui ab initio mundi cęperunt, omnes quidem idem cęlũ, ſed ſtella differt a ſtella in claritate. A nouiſſimis incępit, dum prius latronē quam Petrum in paradiſum introduxit. Quia prius aliquando remunerantur ſero venientes quia prius de corpore exeunt, quam qui in pueritia vocati ſunt.

b *Et accipientes.* Quia antiqui patres in infernum deſcēdentes a gloria dilati ſunt, quaſi ergo poſt murmurationē denarium accipiũt, qui poſt longa inferni tempora ad gaudia peruenerunt. *Et accipientes.* Hi ſunt qui in initio naſcentis eccleſiæ vocatis ex gentibus ſe præponebant, quaſi populus Dei ab initio mundi, & illi canes qui pondus obſeruationum portabāt. Sed qui non venit ſuperbos vocare iuſtos, ſed humiles pęnitentes, cui magis placet humilis confeſsio malorum quam ſuperba gloriatio bonorũ, ſubdit. *Amice non facio tibi iniuriam.* Non dolēt quaſi fraudati ſua mercede, ſed (ritu inuidorũ) quod illi plus quã merentur, acipiunt, & non tam ipſi plus accipere, quam alios nihil vel minus accipere deſiderant, quaſi alterius conſortio ſibi præmium minuatur.

c *Murmurabant aduerſus patremfamilias, dicentes. Hi nouiſſimi vna, &c.* Quæritur, quomodo accipientes murmuraſſe dicantur, cũm in illa beatitudine omnis inuidia & murmuratio prorſus remouēda ſit? Sed hic eſt mos diuinę ſcripturę, vt cũ de multis in collectione agat, quæ dã tantum quibuſdam de illa collectione, & non toti collectioni tribuat, Iuxta illud Prophetæ. *Eduxit eos cum au.& ag.* Et inde. *Et induxit eos in mo.* cum tamen illi q̃ de Aegypto exierunt, omnes præter Caleph & Ioſue propter incredulitatem ſuam in deſerto perierunt, quorum filij in montem ſanctificationis ĩductis sũt. Ita ergo & de primis accipientibus quidam & non omnes murmurant, qui tamē poſt accipiũt, Sicut ſæpe contingit quod multi domino per longa tempora ſeruierunt, alii autem mox in principio ſuæ conuerſionis martyrio vel aliquo modo ad denarium recipiendum tranſlati ſunt. Quod audientes qui diu laborauerũt, ſcilicet quod alii ſtatim ad pręmium transferunt, ipſi autem tanto tēpore in labore detinentur, de dilatione præmii quaſi murmurare videntur. Poteſt etiam dici de malis qui in principio quidem boni fuerunt, ſed bonum quod incępęrunt, ad finē non perduxerunt. Vnde, non illi qui denarium acceperunt, ſed iſti, qui in bonitate non perſtiterunt, pręmio priuati murmurant, quia denario carebant, qui in principio boni ꝑ quo etiam principio cum primis accipientibus connumerantur, ſe promeruiſſe crediderant.

Pſal. 104. d. Ibid. 77. f.

* horam:

*Et quod[illegible] que fuerit [illegible] ſtũ accipi[illegible]

Chry.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Circa vndecim. vero exiit. *Vndecima hora intelligitur a tempore Chriſti vſque ad finem mundi, in quo gentiles vocati ſunt per prædicationem apoſtolorum & aliorum eccleſiæ doctorum, & propter hoc dicitur hic.*

2 Quid hic ſta. &c. *Quia qui a principio mundi vſque tunc laborare in bonis moribus neglexerant, quaſi tota die ocioſi ſtabant.*

3 Dicunt ei. *Ideſt, nullus doctor, nullus propheta ad nos inſtruendum venit, quia lex & prophetæ filiis Iſrael dati fuerunt, vt illi ſpeciali ſanctitate fulgerent, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem erat naſciturus.*

4 Ite & vos in vineam meam. *Interponitur hæc coniunctio copulatiua, quia gentiles Iudæis adiuncti ſunt vt vna eccleſia ex ambobus fieret.*

5 Cum ſero autem factum eſſet. *Hic deſcribitur vocatio ad recipiendum præmium. Sero autem ab aliquibus hic dicitur finis mundi, in quo vocabuntur iuſti ad receptionem præmii, vt habetur inf. 25. ca.* Venite benedicti pa. mei. &c. *Sed illud quod ſequitur videtur contradicere, quod aliqui accipientes præmium murmurabant aduerſus patremfamilias, quia nullus in fine mundi præmium æternum recepturus murmurabit contra Deum, ſed erit ſuo præmio contentus. Ad quod reſpondet beatus Greg. quod iſta murmuratio non eſt aliud quam dilatio præmii quam ſuſtinuerunt patres ſancti in limbo vſque ad paſſionem Chriſti, ſed hæc reſponſio non videtur conueniens, quia murmuratores hic dicuntur nequam, quod non poteſt dici de ſanctis patribus in limbo exiſtentibus, & in fine parabolæ concluditur.* Multi ſunt vocati, pauci vero electi. *Ex quo patet, quod iſta parabola non ſolũ extendit ſe ad electos, cuiuſmodi ſunt illi qui in fine mundi recipient præmium. Et ideo dicendum, quod ſero hic accipitur pro tempore gratiæ, quod incępit a Chriſto, vnde Ioan. 1. b dicitur.* Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. *& ideo cũ dicitur.* Cum ſero autem fa. eſſet. *ideſt, cum tempus gratiæ aduenisſet.*

6 Dicit dominus. *Ideſt, Deus Pater.*

7 Procuratori ſuo. *Ideſt, homini Chriſto, qui miſſus eſt ad procurationem ſalutis humanæ.*

8 Voca ope. *Illa merces bene intelligitur gratia, quia eſt quædam inchoatio gloriæ, cum gloria non ſit aliud quam gratia conſummata.*

9 Incipiens. *Quia in primitiua eccleſia gratia Chriſti data eſt gentilibus qui vltimo venerant ad fidem, Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus.*

10 Cum veniſſent. *Ideſt, gentiles.*

11 Accepe. ſin. *Ideſt, donum gratiæ quæ eſt quædam inchoatio & arra gloriæ.*

12 Venientes autem & pri. *Ideſt, Iudæi qui a principio legis datæ Deo ſeruierant.*

13 Arbitrati ſunt. *Quia in primitiua eccleſia credebant, quod plus deberent habere de Chriſti gratia vnde reputabant gentiles indignos gratia Dei, ſecũdum quod dicitur Act. 10. vbi Petrus vidit linteũ ſubmiſſum de cœlo, in quo erant animalia quadrupedia & ſerpentia & volatilia & immunda ſecundum legem. Et dictum eſt Petro.* Occide & manduca. *in quo ſignabatur incorporatio gentilium intra eccleſiã per fidem & gratiam, ſicut patet ex litera conſequenti, quia a Deo miſſus eſt Petrus ad prædicandum Cornelio Centurioni & aliys gentilibus, propter quod Petro abominationem habente de manducatione immundorum ſecundum legem, in quo ſignabatur (vt dictũ eſt) vocatio gentiliũ ad fidem, dictum eſt ſibi a deo.* Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. *Et inf. eo. c. dixit Petrus Cornelio & amicis ſuis.* Vos ſcitis quoniam abominatio ſit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenã, ſed mihi oſtēdit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem.

14 Acceperunt. *Ideſt, cõſimilem gratiam, ſicut & gentiles, & nõ maiorem, vnde Act. 10. dicitur, quod prædicante Petro cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbũ videlicet ſuper Corneliũ & amicos eius, quia vt ibidē dicitur.* Receperunt ſpiritum ſanctũ in ſigno viſibili, & donum linguarum. *ſicut receperant apoſtoli & alij diſcipuli qui erant Iudæi in die Pentecoſtes.*

15 Et acci. &c. *Quia ad literam in primitiua eccleſia cõuerſi Iudæi murmurauerunt de hoc, quod conſimilis gratia fiebat gentibus ſicut & ipſis, vnde Act. 11. dicitur, quod cũ Petrus rediſſet in Ieruſalē baptizato Cornelio & amicis eius diſceptabãt aduerſus illũ qui erat ex circũciſione dicentes. Quare communicaſti cum illis, qui habent præputium, manducaſti cũ illis. Et ibid. 6. a. dicitur.* In diebus illis creſcēte numero diſcipulorũ, factũ eſt murmur Græcorũ aduerſus Hebræos, eo ꝙ deſpicerēt in miniſterio quotidiano viduę eorũ.

A ✠ Chryſoſtomus. Non autem oportet ea quæ in parabolis ſunt ſecundum totum quod dicitur inueſtigare, ſed intentionem propter quam compoſita eſt intelligere & nihil vltra ſcrutari. Non ergo induxit hoc, vt oſtendat aliquos eſſe inuidia morſos, ſed vt oſtendat hos tanto potitos honore, quod & inuidiam aliis poterant generare.

Hom.65.in Matth.

* Idem. Non autē dolebant, quaſi defraudati de mercede ſua, ſed quia illi amplius quam meruerant, acceperant. Sic enim dolent inuidi, quando alteri aliquid additur, quaſi eis ſubtrahatur, ex quo patet quod ex vana gloria naſcitur inuidia. Iō.n. dolet eſſe ſecundus, quia deſiderat eſſe prior.

Hom.34 operis imp. † ſtlum — * in iis quę mea ſunt — † Luc.16.a.

a Huic nouiſſimo. B ✠ Orige. Forſitan autem Adæ dicit, Amice nō facio tibi iniuriam, nonne ex denario cōueniſti mecum? tolle quod tuum eſt, & vade. Tuū eſt ſalus, quod eſt denarius, *Volo autem & huic nouiſſimo dare ſicut & tibi*. Non incredibiliter poteſt quis arbitrari hunc nouiſsimum eſſe D. Paulum, qui vna hora operatus eſt, & ſimiliter omnes qui ante eum fuerunt.

Tract.10. in Matth.

b *Aut non licet*. Stulta quæſtio contra bonitatē Dei. Quęrēdum eſſet, Non ſi daret quod non deberet, ſed ſi non quod deberet.

a Ideſt, qui diu ſub onere legis ſudauimus, & longiora carnis tentamenta ſuſtinuimus.
vna hora fecerunt, & pares illos nobis feciſti, qui portaui-
a Carnis. b Quia par erat hominibus murmurandi ratio. Primæ horę operario.
mus pondus diei & † æſtus? At ille reſpondens uni eorum di-
Reddo quod debeo. a Non enim promiſi tibi niſi conformitatem in meam.
xit. Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conue-
a Reddo tibi ſecundum opus tuum, in te itaque iuſtus ſum.
b Gratia eſt & miſericordia vt coæqualis & concorporalis tibi fiat populus Gentilis.
niſti mecum? Tolle quod tuum eſt & vade. Volo autem &
a Nonne eſt poteſtas iudicis, vel iuſtitiam facere, vel miſericordiam cui vult impendere.
huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. † Aut non licet mihi quod
a Intentio qua ad primatum niteris. b Inuidia plenus, cui mea non placet benignitas. c Sicut oſtenſum eſt.
volo facere? * An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus
a Gentiles, vel qui maioris videntur meriti, ſunt minoris, & e conuerſo.
Iudæi. Qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.
ſum? † Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. † Mul-
Ad fidem. a Ad regnum. b Secundum ſitum loci.
ti enim ſunt vocati, pauci vero electi. Et aſcendens
Ieſus Ieroſolymam aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos

c *An oculus tuus, &c.* Vere Iudęi prauā intentionem habuerūt qui prohibuerūt Apoſtolos gentib. loqui, vt ſaluę fierēt.
d *Sic erunt nouiſſimi primi*. Auguſtinus. Ideſt, Iudæi de capite vertentur in caudam, gentes de cauda in caput. Vñ Moyſes in Deuteron. *Aduena qui tecum moratur, aſcendet ſuper te. ille erit in caput, & tu eris in caudam*. Sed tamē nec oēs primi nec omnes nouiſſimi ad numerum electorū pertinent.

D

* Chryſoſtomus. Aut ideo primos dicit eſſe nouiſſimos, & nouiſſimos primos, non vt nouiſſimi digniores ſint quam primi, ſed vt coæquētur, & nulla ſit inter eos differentia temporis cauſæ. Quod autem dicit, *multi vocati, &c.* non ad ſuperiores ſanctos pertinet, ſed ad gentes, quoniam ex ipſis gentibus qui multi vocati ſunt, pauci ſunt eligendi.

Hom. 34 operis imp. — † A — † Ma — E

✠ Idem. Quod autem non omnes ſimul conduxit, ſed alios mane, alios hora tertia, & ſic de aliis ex differentia mentis eorum proceſsit. Tunc.n. eos vocauit, quando erant obedituri. Nam & latronem vocauit, quando obediturus erat. Cōpoſita eſt ergo hęc parabola, vt eos auidiores faceret, qui in vltima ſenectute conuertuntur, ne exiſtimarent ſe minus aliquid habituros.

Hom. Mat.

C — An — Ecce — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 At ille re. *Per diuinam reuelationem apoſtolis factam.*

2 Vni, eo. di. *Sicut autem aliquando accipitur numerus indeterminatus pro determinato, ita etiam aliquando ſumitur vnitas pro numero. ſicut ſupra dictum eſt, quod Petrus loquebatur pro omnibus apoſtolis, ita ſimiliter quod hic dicitur vni, intelligitur eſſe dictum multitudini eorum, qui de gratia data gentibus murmurabant ſeu admirabantur, & hoc factum eſt Act. 11. vbi Petrus rationem reddidit Iudæis murmurantibus de hoc, quod baptizauerat Cornelium, dicens quod ex diuina reuelatione fecerat, & quia viderat ſpiritum ſanctum deſcendentem ſuper Gentiles ſicut ſuper Iudęos, vt habetur ibidem. Sequitur.*

3 Amice non facio tibi iniuriam. *Quia iniuria non habet locū vbi eſt mera gratia, & ideo ſi det gratiam cuicunque voluerit, non faciet alicui iniuriam.*

4 Nonne ex denario, &c. *Quia ad hoc aliquis venit ad fidem, vt habeat gratiam in præſenti, & gloriam in futuro.*

5 Tolle quod tuum eſt & vade. *Ideſt, gratiam quam meruiſti credendo legi & prophetis de Chriſto, quia licet prima gratia nō cadat ſub merito, augmentum tamen gratiæ cadit ſub merito, quod quidem augmentum datum eſt Iudæis credentibus in Chriſtum.*

6 Volo autem & huic nouiſsimo dare, ſicut & tibi. *Ideſt, gētili vocato immediate ab idololatria, ſicut Iudæo vocato a legis obſeruantia.*

7 Aut non licet. *Quaſi diceret, Sic, quia Dei voluntas nullo modo poteſt eſſe diſtorta.*

8 An oculus tuus nequam, &c. *Quia talis inuidia & iudicium procedebat ex humano defectu.*

9 Quia ego bonus ſum. *Per eſſentiam, & ideo non poſſum male agere.*

10 Sic erunt nouiſsimi primi, &c. *Quia gentiles qui a Iudæis erant quaſi viles reputati, ſunt conuerſi deuote ad fidem Chriſti.*

11 Et primi nouiſsimi. *Quia Iudæi qui fuerant populus peculiaris ipſius Dei, propter infidelitatem ſunt ab eo deiecti, & hoc eſt quod ſubdit.*

12 Multi enim ſunt vocati. *Ad fidem Chriſti per legem & prophetas.*

13 Pauci vero electi. *Quia pauci de Iudæis comparatiue crediderant in Chriſtum, & de credentibus multi reuerſi ſunt ab eccleſia, & adhuc reuertuntur ad vomitum.*

Moraliter. *autem poteſt exponi parabola iſta de vocatis ad gratiā ſecundum diuerſas ætates. Ita quod hora prima, ſignat pueritiam, hora tertia, iuuentutem, quia ſicut tunc ſol incipit aſcendere & calorē oſtendere, ſic in iuuentute calor naturalis in homine. Hora ſexta ætatem virilem, quia tunc homo eſt in ſtatu perfecto. ſicut ſol in cæli medio. Hora nona ſenectutem, in qua calor naturalis incipit, in homine refrigeſcere. Vndecima vero, ſignat ſenium, quia tunc homo eſt prope mortis occaſum. Vocantur ergo operarij omnibus iſtis horis, quia aliqui vocantur ad fidem per gratiam operantem in pueritia, alij in iuuentute & ſic de aliis ætatibus, & omnes habent denarium diuinum, quia quamtumcunque homo tarde ad gratiam vocetur, dum tamen in ea perſeueret, habet gloriam æternam. Contingit etiam quandoque, quod ille qui vocatur in ſenectute, conſequitur tantam gratiam & gloriam a Deo, ſicut ille qui in iuuentutē vocatur, tum ex diuina liberalitate, tum ex ipſius vocati feruenti voluntate & operatione.*

14 Et aſcendens. *Hic ſaluator oſtendit quod in prælatis debet eſſe uigor ad tolerandum martyrium, ſi neceſſe ſit pro grege ſibi commiſſo, & hoc docet per exemplum ſui, qui voluntarie venit in Ieruſalem ad ſuſtinendum mortem pro ſalutę mundi, vnde beatus Gregorius exponēs illud Ioannis. 10. b.* Ego ſum paſtor bonus & animam meam pono pro ouibus meis, *dicit de ſe & aliis prælatis. In hoc oſtenſa eſt uobis via quā ſequamur. Et hoc eſt quod dicit hic.* Et aſcendens. *Quæ reſpectu totius terræ promiſſionis eſt in alto ſita, & propter hoc venientes illuc ab aliis partibus ibant aſcendendo.*

15 Aſſumpſit duodecim. *Et hoc duplici de cauſa. Vna eſt, quia ſecretum myſterium ſuæ paſſionis futurum volebat apoſtolis cōmuniter præ aliis reuelare, ne videntes eum poſtea mori ignominioſe ſcandalizarentur. Secunda eſt quia ſecreta myſteria ſunt tantum maioribus reuelanda & detegenda, cuiuſmodi erant apoſtoli, ſequitur.*

Multi — Et

MORALITER.

13 *Et Aſcendens, &c.* Hieronymus. Dominus crebro de paſsione ſua diſcipulis ante prædixit, ne enim veniret perſecutio & crucis ignominia, ſcandalizarentur.

Et

a *Ecce aſcendimus,&c.* Hieron. Hoc ſępe eis dixerat, ſed quia
A multis interpoſitis poterat labi de memoria, iturus de Ieruſalē & apoſtolos ſecū ducturus, ad tentationem eos parat; ne de ignominia crucis ſcandalizentur, & paſsionis pęnā & reſurrectionis gloriam prædicit, vt cum morientem viderint reſurrecturum non dubitent.

* Chryſoſt. Omnis ſalus hominum in Chriſti morte poſita eſt, nec eſt aliqd propter qđ magis gratias agere debeamus Deo, quam ꝓpter mortem ipſiꝰ. Ideo duodecim Apoſtolis in ſecreto mortis ſuæ annunciauit myſterium, quia ſemper pretio-
B ſior theſaurus in melioribus vaſis includitur. Si autem alij audiuiſſent paſſionē Chriſti futurā, viri forſitan turbarentur propter infirmitatē fidei, & mulieres propter mollitiem ſuæ naturæ, ex qua in tali negotio ad lachrimas excitantur.

b *Ad illu.&c.* Ideo dominus in mundo noluit proſperari ſed grauia pati vt oſtenderet nos qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus.

c *Tunc acceſſit ad.* Audita reſurrectione putauit eū illico (immemor ſecūdi aduentus) regnaturum, & auiditate fęminea pręſentia cupit immemor futurorum.

* Chryſoſtomus. Videbant ſeipſos honoratos præ alijs &
C audierunt quod ſupra duodecim thronos ſedebitis, vnde primatum ipſius cathedræ petebant accipere, timebāt vero ſibi pręferri Petrum. Vnde & alius euangeliſta dicit, ꝙ quia D
prope erant Ieruſalem, putabant quod regnum Dei eſſet in ianuis ideſt aliquid ſenſibile.

d *Dic vt.* Bonū deſiderium ſed inconſiderata petitio. Et iō non voluntas non propoſitum culpatur, ſed ignorantia, & ſi impetrare non, debet ſimplicitas, non meretur confundi.

e *Neſcitis.* Qui ſedem gloriæ petitis vel quęritis, quā nōdum meruiſtis, delectat culmen honoris quos nondum exercuit via laboris.

* Chryſoſ. Contulit ſe diabolus ad conſueta arma mulierū: vt ſicut Adā per mulierem ſpoliauit, ita iſtos ſepararet per matrem, ſed iam nō poterat per mulierem perditio introire in ſāctos ex quo de muliere ſalus cunctorū proceſſit. — Hom.35 operis imperf.

E

f *Poteſtis.* Et hec ſciebat, quod eius paſſionē poterant imitari, Sed hoc dicit, vt eo interrogante, & illis reſpondentibus, omnes audiamus, quia nemo poteſt cum Chriſto regnare, niſi paſſionem eius ſit imitatus.

* Chryſt. *Poteſtis bibere.* Q.d. Vos mihi de honore & coronis loquimini, ego aūt de oneribus vobis & ſudoribus. non .n. hoc eſt pręmiorū tēpus. E modo aūt interrogationē eos attrahit. Non .n. dixit poteſtis infundere ſanguinem veſtrū ſed, *poteſtis bibere calicem.* deinde addit. *quem ego bibiturus ſum.* — Hom.66 in Math.

g *Cal.* Vt Iacob ab Herode trucidatus, & Ioānes i feruētis olei doliū miſſus, & ī Pathmos relegatus, aio nō defuit martyriū. — Act.10.a.

h *Non eſt meum dare.* Hoc eſt regnū cęlorum non eſt dantis F
ſed

a † ſecreto, & ait illis: Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & fi- 1
¶ A iuda.
lius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis, & 2
¶ Iudæi. a Pilato & miniſtris Romanorum 3
condemnabunt eum morte & tradent eum gentibus ad il- 4
a Aue rex Iudæorum. b Vt iam cito reſurrectio euacuet ſcandalum crucis.
b ludendum & flagellandum & crucifigendum, & tertia die 5
c reſurget, † Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi 6
cum filijs ſuis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: 7 8
a Non de ignorantia, ſed vt illa palam proferat. & ipſa ſit occaſio docendi. 9
d Quid vis? Ait illi: Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dex- 10
teram tuam, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo: Reſpondens 11
a Matre petente, filijs reſpondet quorum voluntate illa petierat. b Quid ante humilitatem paſſionis vultis exaltari? 12
e f autem Ieſus, dixit: Neſcitis quid petatis, Poteſtis bibere 13
a Inexpertis leuius uidetur, quod experti timuiſſent.
† calicem quem ego † bibiturus ſum? Dicunt ei, Poſ- 14
g ſumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis, ſedere 15
h autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram non eſt meum 16

† bibo. *aut baptiſmate quo ego baptizor, baptizari.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis. *i. legiſperitis, quia eis per Iudam fuit traditus & venditus.*

2 Et condemnabunt eum morte. *Quia ipſi iudicauerunt eum eſſe reum mortis, licet non haberent poteſtatem interficiendi, quia iudicium ſanguinis erat eis ablatum a Romanis, qui dominabantur eis, & ideo ſequitur.*

3 Et tradent eum gentibus. *Videlicet Pilato præſidi & ſuis militibus, ad perficiendum illud quod non poterant, videlicet Chriſti mortem, & hoc eſt quod ſubditur.*

4 Ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum. *Iſta enim tria inflicta ſunt Chriſto per ordinem, vt videbitur infra.*

5 Tertia die reſurget. *Hoc autem ſubdit Chriſtus, ne apoſtoli eius morte audita abſorberentur præ triſtitia.*

6 Tunc. *Hic oſtendit tertio, quod in prælatis debet eſſe tenor humilitatis, quia non debent appetere præeſſe. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius documēti occaſio: ſecundo, ſubiungitur humilitatis inſtructio, ibi:* Ieſus autem vocauit eos. *Circa primū aduertendum, quod Iudæi æſtimabāt Chriſtum per prophetas promiſſum regnaturum temporaliter in Ieruſalem, quia ſcripturas de regno Chriſti carnaliter intelligebant, & ideo regnum ablatum eis per Romanos credebant ſibi reſtituendum per Chriſtum, propter quod apoſtoli dicebant Chriſto. Act.1.a. Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael, & hoc modo Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, & mater eorum audientes Chriſtum poſt mortem tertia die reſurrecturum crediderunt ipſum immediatè poſt reſurrectionem regnaturum in Ieruſalem temporaliter & ideo cupientes ei eſſe collaterales præ cæteris, quia erant eius cognati germani, informauerunt matrem ſuam de petitione ſequenti: & hoc eſt quod dicitur hic:* Tunc. *Ideſt, audita reſurrectione Chriſti futura.*

7 Acceſſit ad eum. *Ideſt, ad Chriſtum.*

8 Mater filiorum Zebedæi cum filijs ſuis. *Conſciis de petitione matris.*

9 Adorans & petens aliquid ab eo. *Non petijt primo in ſpeciali & determinatè, ſed tantum in generali, vt concesſione facta in generali primo, minus poſſet poſtea ſibi denegari in ſpeciali.*

10 Qui dixit ei: Quid vis? *Non petit, vt inſcius, ſed vt petitio ſua poſtea conuenientius oſtendatur irrationabilis.*

11 Ait illi: Dic vt &c. *Ideſt, ſint tibi collaterales, & maiores in regno tuo poſt te. Quod quidem regnum credebant temporale, vt dictum eſt: nec mirū, ſi talia apoſtoli credebāt, & appetebāt, qui adhuc carnales erant & nondum illuminati perfectè, nec confirmati per gratiam ſpiritus ſancti.*

12 Reſpondens au Ie. di. &c. *Reſpondet filiis, & non matri, quia ſciebat ipſam eſſe miſſam a filiis, & informatam de petitione facienda pro eis.*

13 Poteſtis bibere ca. quem &c. *Ideſt, ſuſtinere mortem ignominioſam & crudelem quam ego paſſurus ſum: & per quam debeo venire ad regnum non temporale, vt creditis, ſed æternum,*

14 Dicunt ei: poſ. *Loquuntur ſicut inexperti propriæ fragilitatis, Quod patuit per effectum, quia in paſſione Chriſti fugerunt præ timore mortis.*

15 Ait illis: Calicem, &c. *Quia Iacobus propter Chriſtum ab Herode eſt occiſus, vt habetur Act.12. & Ioannes in dolium feruētis olei propter Chriſtum miſſus eſt: & ſic patet, quod habuit promptā voluntatem moriendi propter Chriſtum. Fuit etiam miſſus in exilium propter ipſum. Exilium autem quædam mors eſt ciuilis.*

16 Sedere autem &c. dare vobis. *In illo ſupple ſtatu in quo eſtis, ideſt, nondum humiliatis, & adhuc carnalibus.*

Sed

MORALITER.

5 *Et tertia die re.* Chryſo. Quod quidem huius gratia dicit, vt cum viderent triſtia, reſurrectionem expectarent.

6 *Tunc ac. ad eum, &c.* Per iſtos qui per matrem petierunt a Chrō præ cęteris diſcipulis alijs honorari, eo quod erāt eius conſanguinei, ſignificantur ambitioſi, qui habentes prælatum conſanguineum volunt per hoc in eccleſia præ cęteris promoueri, quibus bene reſpondetur: *Neſcitis quid petatis.* Nā honores eccleſiæ nō ſunt diſpenſandi ex propinquitate ſanguinis, ſed ex idoneitate perſonarum ratione ſcientiæ & virtutis, ideo ſubditur.

13 *Poteſtis bibere.* i. ſuſtinere martyrium propter Deum.

Et

A ſed accipietis. *Non enim perſonarum acceptio eſt apud Deum.* Sed quicunq; dignus eſt accipit, q, non paratum perſonæ eſt ſed vitę. Si itaq; tales eſtis qui conſequamini, quod victorib. pater parauit accipietis. Vel, nō eſt meum dare ſuperbię quod adhuc eſtis, ſed alijs quibus paratū eſt. Ergo & vos nolite eſſe quod eſtis, ſed eſtote alij, id eſt, humiliamini qui iam vultis exaltari, & eſt paratum vobis.

Act,10.e.

a *Et audientes de.* Vt illi carnaliter petierunt eſſe ſuper omnes, ſic & iſti carnaliter cōtriſtati ſūt eſſe aliquem ante ſe.

b *Scitis.* Ac ſi dicat Vos more ſeculariū petitis, per prælationem venire vultis ad requiem vel regni poſſeſſionem. *Scitis quia prin.gē.* Humilis & mitis magiſter nec immodicæ cupiditatis duos arguit nec decem indignationis & liuoris, ſed conuenienti exemplo docet eos fruſtra immoderata quæſiſſe, aut iſtos ſuper eorum deſiderio doluiſſe, cum ad ſumma non potētia ſed humilitate veniatur.

† Mar.22.c. Luc.22.c. † earum. † eas. † erit. † vt ſibi miniſtraretur. B † Mar.10.g. Luc.18.f. † Mar.10.g. Luc.18.f.

pueris manus imponētē, & diſcipulis pedes lauantem, vt ipſi ſimiliter faciāt fratribus. Nos autem tales ſumus, vt etiam principum mundi excedere videamur ſuperbiam. D

d *Egredientibus, &c.* Myſtice. Chriſto de præſentis vitę defectu ad cœlos redeunte, & omnibus electis iam cœlum cum eo ingredientibus cœpit vterque populus diu perfidia cæcus ſpem ſalutis & illuminationis habere viſum, & deſideranter quærere.

Niſi ab Ieruſalem deſcendiſſet in Iericho, populus vſq; hodie in tenebris ſederet, ſed ideo deſcendit, vt multos ſecum traheret.

e *Et ecce duo cæci.* De iſtis vnum commemorat Marcus, quia fuerat in illa ciuitate famoſiſſimus qui ex magna felicitate eiect⁹ notiſſ nę erat miſerię. Cęcus nempe & mēdicus vn̄ & nomen eius memorat, & nomen patris eius Barthime⁹ Thimei filius, quod in alijs nō facile occurrit, niſi in Iairo, qui & in illo loco nobilis fuit. Famoſitas autem illuminati, magnam famam miraculo con parauit.

E

¶Nondum humilitatis.

a dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Et audien- 1
a Non matri, quam ipſi miſerant ad grandia petenda, ignorantes menſuram ſuam immodica cupiditate exarſerunt. 2
tes decem indignati ſunt de duobus fratribus. Ieſus autem 3
b vocauit ad ſe, & ait: † Scitis quia principes gentium domi- 4
nantur † eorum, & qui † maiores ſunt, poteſtatem exercent 5
a Cum econtra ad ſummam uirtutum ueniatur, non imperando, ſed miniſtrando.
in † eos. Non ita erit inter vos: † Sed quicumq; voluerit inter †6
a Non primatum ambiendo, ſed humiliter deuitando.
vos maior fieri, ᵃ ſit veſter miniſter, & q voluerit inter vos pri
a Quod charitas non conditio exigit. b Exemplum ponit, ut ſi uerbis non credunt erubeſcant ad opera.
c mus eſſe, erit veſter ſeruus. Sicut filius hominis non venit
a Non tantum prædicando uel miraculis admonendo ſed animam quam pro nobis accepit impendendo.
† miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptio-
a Non omnibus, ſed prædeſtinatis. b Poſt reſurrectionem gentes credunt in eum.
c Luna & ſignificat defectum noſtræ immortalitatis. 7
d nem pro multis, † Et egredientibus illis ab Iericho, ſequuta 8
a Vterque populus ſine Chriſto cæcus. b Iam uoto Chriſtum cognoſcere cupientes, aduentus eius præconia audierunt. 9
e eſt eum turba multa. † Et ecce duo cęci ſedentes ſecus viam 10
a Magno deſiderio illuminari poſtulauerunt, confeſsi Dauid filium.
b Quem Deum credimus, filium hominis factum.
audierūt quia Ieſus tranſiret, & clamauerunt dicentes. † Do-
a Carnalia deſideria uel perſequutiones obſtabant. 11
f mine miſerere noſtri fili Dauid. Turba aūt increpabat eos vt
a Orando pulſando inſiſtebant donec ſtrepitum turbæ uincerent. b Quia fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat. 12
tacerēt. At illi magis clamabāt, dicētes: Domine miſerere no 13

* Orig. *Reges gentium &c.* i. non contenti tantum regere ſubditos, ſed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem qui eſtis mei, non erunt hæc, quoniam ſicut omnia carnalia in neceſſitate ſunt poſita, ſpiritualia autem in voluntate, ſic & qui principes ſunt ſpirituales, principatus eorum in dilectione debet eſſe poſitus, non in timore corporali.

tractatu.22. in Matth.

c *Non ve.mi.* ✠ Orig. Nā etſi Angeli & Martha miniſtrarūt ei, tñ nō iō venit vt miniſtret, ſed vt miniſtret, & tñ creuit miniſtrans, vt impleretur quod ſequitur, *Et daret animam ſuam in redemptionem, &c.* Eccleſiarum ergo principes imitari debent Chriſtum, acceſſibilem, & mulieribus loquentem, & pueris

vbi ſupra.

C

Venēs Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquās lumē euangelij prędicauit Iudæis, exiēs duos quia poſt reſurrectioné, Iudæis & gentib. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus ſcribit.

f *Turba autem.* * Chryſoſt. Videbant enim ſordidas veſtes, & non conſiderabant conſcientiæ claritatem. Ecce fatuis ſapientia hominū, exiſtimabant enim iniuriam pati magnos, ſi a pauperibus non orentur.

✠ Origen. Vel ſilentium non cauſa honoris exigunt, ſed quod acerbe a cæcis audiebant quod negabant, ſcilicet, Domi-

Luc. Hom. tract. Mat. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed quibus pa. *i. vere humilibus & ſpiritualia ſapientibus.*
2 Et audien.de. *Scilicet, alij apoſtoli.*
3 Indignati ſunt, &c. *Aliquid humanū paſſi, quia adhuc erant carnales ſicut & illi, & ideo indignati ſunt, quod excellentiam ſuper alios habere voluerunt.*
4 Ieſus autem. *Hic conſequenter inſtruit diſcipulos ſuos de humilitate ex præhabita occaſione, vt ambitionem Iacobi & Ioannis reprimeret, & indignationem aliorum ſedaret.*
5 Et ait, Scitis quia princi.gen. *Quaſi dicat, maioritas in regno meo non eodē modo acquiritur, ſicut in regno terreno, quia in regno terreno acquiritur per ambitionem & poteſtatem, ſed in regno meo cōtrario modo acquiritur, videlicet per humilitatem, propter quod dicit.*
6 Quicunque vo.&c. *Id eſt, ſe exerceat in obſequiis humilitatis: Et quia in moralibus magis mouent facta quàm verba, ideo inducit ſuiipſius exemplum dicens:* Sicut filius hominis non venit &c.
7 Et egredi. *Hic conſequēter oſtendit Saluator quod in prælatis debet eſſe pietatis dulcor ad continuè benefaciēdum ſubditis: quia Chriſtus non ſolū in domo & in quiete exiſtens, ſed etiam in via ambulans non ceſſabat populum docere & infirmos curare, & hoc eſt quod dicitur hic:* Et egre.illis. *Id eſt, Chriſto, & eius diſcipulis.*
8 Ab Iericho. *Nomen ciuitatis eſt, quæ coram filiis Iſrael corruit, vt habetur in li.Ioſue 6.c. ſed poſtea reædificata eſt.*
9 Sequuta eſt eum. *Deſiderantes audire doctrinā eius etiā in via*
10 Et ecce duo cęci ſe. *Marcus dicit, quod erat vnus. Non eſt hic contradictio, quia licet eſſent duo ſecūdum veritatē, vt dicit hic Matthæus: tamen vnus erat famoſior altero, vel importunius clamabat, & ideo de illo tantum facit Marcus mentionem. Sequitur.*
11 Miſerere no.fili Da. *Vocant eum filium Dauid, quia credebāt ipſum eſſe Chriſtum per prophetas promiſſum, & notum erat apud omnes Iudæos, quod Chriſtus naſciturus erat de ſemine Dauid.*
12 Turba autem &c. vt tace. *Quia per clamorem ſuum impediebant turbam ab audiendo Chriſti doctrinam.*
13 At illi magis clamabant, dicentes. *Timentes ne ab intrepatione aliorum impediretur auditio, & exauditio petitionis ipſorum.*

Et

MORALITER.

1 *Et au.* Chryſo. Sicut duo carnaliter petierunt, ita & decē carnaliter contriſtati ſunt, nam velle ſuper omnes eſſe vituperabile eſt, non ſuſtinere autem alterum ſuper ſe minus eſt glorioſum.
† *Non ita erit, &c.* Chryſo. Principes mundi ideo ſunt, vt dominentur minoribus ſuis, & eos ſubijciāt ſeruituti, principes autem eccleſiæ fiunt vt ſeruiant minoribus ſuis, & miniſtrēt eis quæcunque a Chriſto receperunt, & ſuas vtilitates negligant, & illorum procurent, & mori modo recuſent pro ſalute inferiorum. *Et eg.il.&c.* Sequitur.
10 *Et ecce duo.* Per quos myſtice ſignificant̄ duo populi, ſcilicet, gētiles, qui erāt excęcati per idololatriā, & Iudæi per doctrinam peruerſam, mandatū Dei tranſgredientes propter traditiones hominum, ſed adueniente Ieſu & eorum oculos mētales tāgente, illuminati ſunt plures de Iudęis, & de gentibus pluriores, eum per fidem & opera ſancta ſequentes.

AD-

Dominum eſſe Dauid filihm. Vel qui crediderant, increpabant eos, ut non appellarent eum cõtemptibili nomine filium Dauid, ſed potius dicerent, *fili Dei miſerere noſtri.*

a *Et ſtetit Ieſus, &c.* Tran-

a Tranſeune Ieſu cæci admoniti ſunt, vt illuminentur, & aſtante illuminati ſunt. b Non ignorat, ſed audire vult confeſſionem qui nouerat intentio nem.

a ſtri fili Dauid. Et ſtetit Ieſus, & vocauit eos, & ait. Quid vultis 1
vt faciam vobis? Dicunt illi. Domine, vt aperiantur oculi no 2

a Oculos tangit, qui cad is ſuæ lucis conſcientiam illuſtrat.

ſtri. Miſertus autem eorum Ieſus, tetigit oculos eorum. † Et 3

a Fide. b Imitatione.

confeſtim † viderunt, & ſequuti ſunt eum. 4

Trãſiens audit, ſtans D illuminat, quia per humanitatem miſertus, p verbi æternitatem (quæ non mouetur) lumen reddit. Quia cæci ſequi non poterant, ſtat, & iubet vocari, ne turba prohibeat.

† viſum ... culi eor...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſte. Ieſus. *In hoc apparet eius clementia, quia non dedignatus eſt ſtare, & alloqui perſonas viles, & pauperes.*

2 Quid vult. &c. *Non petit, quia ignoret eorum voluntates, ſed quia ad miraculorum operrationem, vult habere ſanandorum confeſſionem, vt ex boc magis appareat euidentia miraculi.*

3 Tetigit oc. eo. & co. *Ideſt, ſubito Ex quo apparet, quod illa illuminatio fuit miraculoſa, non naturalis, quia natura non operatur in inſtanti.* 4 Et ſe. ſunt eum. *Fide, ſcilicet, & moribus, quia illi qui illuminati ſunt a Chriſto corporalite, ab ipſo illuminati ſunt etiam mentaliter, quia totum hominem ſimul fecit ſaluum, vt dicitur Io. 7. c. Totum hominem ſaluum feci in ſabbato.*

E

ADDITIO

B *In ca. 20.* Vbi dicitur in poſtilla. *Sed hæc reſponſio non videtur conueniens, &c.*

Non videtur reſponſio beati Grego. rationabiliter excludenda pp illas diſſimilitudines quas allegat poſtil. Nã ea, q̃ parabolice dicũtur, non ſunt totaliter applicabilia intẽtui, vnde ipſemet poſtil. Luc. 16. expreſſe dicit, q͂ ſimilitudo parabolica nõ currit ſẽper quatuor pedibus, imo ſi teneret in omnibus iã nõ eſſe ſimilitudo, ſed magis identias, præſertim cũ ad tollẽdas ſimilitudines huius parabolæ ſufficit ſententia Chry. qui in hoc loco ſic dicit. Non oportet ea quæ in parabolis ſunt, ſecundũ totũ qđ dicit̃ inueſtigare, ſed intentionẽ propter quã compoſita eſt intelligere, & nihil vltra ſcrutari. Nõ. n. inducit hoc, vt oſtẽdat aliquos inuidiæ morſus, ſed vt oſtẽdat hos tanto potitos eſſe honore qđ ẽt inuidiã aliis poterant generare. Hęc ille. Vnde in hoc loco murmuratores illi qui dicunt neq̃, nõ de ſanctis intelligendũ eſt, ſed de hoĩbus neq̃, qui in ſimili caſu cõſueuerũt murmurare. Similiter & qđ dicit in fine Multi ſunt vocati pauci vero electi, ſm eũdem Chriſ. non ad ſuperiores ſanctos pertinent, ſed ad gentes ex ipſis gentibus, licet multi ſunt vocati pauci tamen electi,

Et aduertendũ, qđ in ipſa expoſitione poſtillatoris inueniuntur maiores diſſimilitudines in principali ſeu finali parte ipſius parabolæ. Dicit enim. Qđ cũ ſero factum eſſet intelligitur de tẽpore

C gratię qđ incipit a Chriſto, qđ nõ poteſt ſtare. Primo qa illud ſero iam non erat tẽpus operandi, ſed potius recipiendi mercedẽ operationis, qđ patet ex hoc q͂ dicit dñs vineæ. i. Deus. Procuratori ſuo. i. Chriſto, Voca operarios, & redde illis mercedẽ Ex quo patet, quod iam non erat tẽpus operandi, ſed mercedẽ recipiendi. Non. n. dixit, voca oparios vt laborent, ſed vt mercedẽ recipiant laboris p̃teriti, quod non competit tẽpore gratiæ in quo magis oportet laborare, q̃ in prædictis tẽporibus qui. ſ antiquæ legis & huiuſmodi. Vnde Apſtolus. 2. Cor. 6. a. *Exhibeam⁹ noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, &c.* Quorum ſimilia non leguntur dicta antiquis per modum exhortationis, licet aliquando per modum pęnæ. Secundo, quia licet gratia ſit quędã inchoatio glorię, non tamẽ dicitur merces ſed potius principium merendi. merces autẽ copioſa eſt in cęlis. ſupr. 5. b. Vnde ſententia ſanctorũ validior eſt, ſecũdũ quã per illud q͂ dicitur, cũ autẽ ſero factũ eſſet intelligitur, cũ dies totius mundi ad ueſperum conſummationis inclinata eſſet.

REPLI. *In ca.* 20. Vbi dicit, ſero quando operarij vocantur ad recipiendum mercedem, oportet accipere pro tẽporo gratię, quod a Chriſto incipit. Propter hoc quod dicitur quoſdam murmuraſſe, quod in æterna beatitudine locum nõ habet Burg. obiicit, quod tẽpus gratiæ, non eſt tempus recipiendi, ſed merendi. Ad hoc poteſt dici, quod tempus gratiæ fuit & eſt tempus recipiendi quo ad prægustationem gloriæ, quæ copioſa fuit in primitiua eccleſia. Et ſicut putat Burg. ſoluere argumentum poſtillatoris, per hoc quia parabolę non dicunt omnimodam ſimilitudinem, per idem ſoluitur argumentum eius. F

CAP. XXI.

E*T cum appro.* Hic prætermittit Matthęus ea quę facta ſunt antequam intraret Ieroſolimam, quæ alij prolixius tractant.

a *Et cum ap.* Dominus ſpiritualiter Ieruſalẽ appropinquauit quando incarnatus, eccleſiam in qua eſt viſio pacis viſitauit quam per confeſſionem ſibi reconciliauit

Bethphage enim domus buccæ dicitur.

b *Bethphage.* Bethphage erat viculus ſacerdotum in monte Olìueti, in cuius mõtis latere eſt ciuitas Bethania Bethphage, domus buccæ. Bethania, domus obedientiæ. Has dñs pergens Ieruſalem ſua præſentia ſublimat, quia multos ante paſſionẽ docendo donis piæ confeſſionis, & obedientiæ impleuit. Sitæ autem ſunt illę ciuitates in monte Oliuarũ, ideſt in Chriſto domino, a quo vnctio & lux omnibus venit, vnde. Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem poſita. supr. 5. b.

c *Ad montem Olìueti: tunc Ieſus, &c.* Ad ſublimitatem miſericordiæ reſpiciens, Eleos, miſericordia interpretatur.

CAPVT XXI.

Saluta data credentibus, ingredi cupit pacis Vrbem, & viſionis Dei.

ET cum appropinquaſſet Ieroſolimis, & veniſ- 1 2

a Domus buccæ interpretatur b Mons olìueti ſignificat eccleſiam vel celſitudinem dominicæ dilectionis. c Quando miſericordiæ recordatus eſt.

b c ſet Bethphage ad montem † Olìueti: tunc

† Oliuati.

olci

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXI.

ET cum ap. &c. *Poſtquam deſcripta eſt ædificatio eccleſiæ gentilium in fide, & moribus, hic deſcribitur reprobatio ſynagogæ Iudeorũ. Et hoc triplici ratione, quia primo fuerunt contemptores diuinæ maieſtatis. Secundo, qa fuerunt contradictores diuinæ veritatis, ca. ſe. Tertio, quia fuerunt quantum in ſe fuit, deprauatores ſeu damnatores diuinæ bonitatis. 25. ca. Prima diuiditur in tres, quia primo oſtendit propoſitum ſigno celebri. Secũdo, facto patenti, ibi.* Et intrauit Ieſus. *Tertio, verbo rationabili ibi.* Quid autem vobis videtur. *Prima in duas quia prim ponitur veritatis adimpletio, ſecũdo, Iudæorum contradictio, ibi,* Cum intraſſet. *Iterum prima in duas, quia prima oſtenditur propoſitum per duplex celebre ſignum Chriſti. Secundum ponitur, ibi.* Plurima autem turba. *Circa primum aduertendum, quod ſignum aduentus Chriſti in Ieruſalem ad redemptionem populi fuerat prædictum, & celebri fama diuulgatum, Zach. 9. videlicet quod Chriſtus venturus erat in Ieruſalem in paupertate, & humilitate ſedens ſuper aſinam, & pullum eius. Et ideo legiſperiti hoc videntes in ipſo adimpletum, oſtenduntur contẽptores ſuæ maieſtatis, quia non receperunt eum ſed magis tanquam deceptorem perſecuti ſunt. Et hoc eſt quod dicitur hic.*

1 Et cum appro, &c. *Scilicet. Ieſus & diſcipuli eius.*

2 Et veniſ. Bath. *Mons olìueti eſt prope Ieruſalem diſtans ab ea per*

MORALITER.

1 *Et cum ap. Ier. &c.* Per aſinam, quæ erat oneribus aſſueta, ſignificat Iudæa, quę legis oneribus erat ſubiecta. De quo dicit Petrus Act. 15. b. *Quid tentatis imponere iugum ſuper ceruicem diſci-*

Olei natura lucis miniſtra eſt,& laborum,& dolorum ſo-
A lamen ,& excellit cęteris liquoribus.
a *Miſit.* Quia lucernam quam accepit,non vult ſub modio abſcondi.
b *Duos di.* Duo propter ſcientiam veritatis,& mundiciā operis, & ſacramentum geminę dilectionis prædicaturi. Quidam dicūt hos duos Petrum & Philippū, qui primum gentiles ad Chriſtū adduxerunt, Philippus Samariam quā aſinam interpretantur,† Petrus Cornelium quaſi Samariæ pullum.

Act.8.b.
Ibidem.10.a.
† mitte

c *Et pullum.* Pullus eſt populus gentiū cui nullus doctorū frænum correctio-
B nis impoſuit, liber & laſciuus,q & ipſe vinculis peccatorū irretitus erat. *Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.* Alij de ſolo pullo, Mattheus qui Hebræis ſcribit.& de aſina dicit docens nō deſperari ſalutē Hebræis ſi pœniteāt Marcus dicit pullū ante ianuā in biuio inuentum Ianua Chriſtus,extra quam populus gentiū ſtabat,ligatus nō in una via fidei, ſed in diuerſis erroribꝰ

Roma 3.c.
Mat.11.a.
† ſuper illa

d *Soluite.* * Origenes. Vnde aſcendens in cœlum iuſſit diſcipulis vt ſoluerent peccatores dans eis ſpiritum ſanctum, Abſoluti autem & proficientes digni habentur remitti in locum vnde aſſumpti fuerant,nō iam ad opera priora,ſed vt pdicarent filiū Dei,hoc eſt quod dicit.Et confeſtim dimittet. * Chryſoſtomus. Neque paruum exiſtimes quod factum eſt.Quis enim ſuaſit dominis iumentorum,non velle cōtra dicere,volentes ſilere & concedere?Et in hoc diſcipulos erudit,quoniam poterat & Iudæos prohibere,ſed noluit.Sed & docet,vt quod cūque petitum fuerit,darēt.Si enim qui ignorabant Chriſtum,ita conceſſerunt,multo magis diſcipulos
C conuenit omnibus dare.

hom.67.in Matth.

e *Dicite filiæ Sion.* Filia Siō,eſt Ieruſalem ſita in monte Sion. Myſtice. Eccleſia pertinens ad ſupernam Ieruſalem, quæ eſt mater omnium noſtrū,cuius non minima pars tunc erat in populo Iſrael.

a. Duos prædicatorum ordines alter in Gentes, alter in circunciſionem. Quia lucernam quam accendit non uult ſub modio poni. Penetrare Barbara,& indocta mundi latera,quaſi contrapoſiti caſtelli mœnia.

a Ieſus miſit duos diſcipulos,dicens eis.Ite in † caſtellum quod 1
a Iudæos legit iugo domitos,ſed tamen peccatis irretitos.
b contra vos eſt,& ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pul- 2
c a A peccatis. Quecunque ſolueritis ſoluta erunt.
d lum cum ea, ſoluite, & adducite mihi, Et ſi quis vobis ali-
a Obedientiam eorum denegare uoluerit. b Non deſiſtatis prædicando. c Simpliciter omnium rerum,cui ſeruire debet omnis creatura.
quid dixerit, dicite, quia dominus his opus habet, & con-
a Veri domini ſeruitio mancipandos.
feſtim † dimittet eos.Hoc autem * factum eſt, vt adimple- 3
a Zachariam. Prædicatores.
retur quod dictum eſt per prophetam dicentem, † Dicite
e a In ſpiritu videte,non oculis. b Vt ametur,non vt per potentiam timeatur. c Ecce manſuetudo.
filiæ Sion: † Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper 4
f a Non in curru,vel in equo ſuperbiæ uel belli,ſed in aſina pacis quia in humilibus,& quietis requieſcit. b Quia exemplo Iudæorum Gentilis populus credidit. 5
g c Chriſti uirtus qui cor illius domini ad dandum animal parauit.
h aſinam, & pullum filium ſubiugalis. † Euntes autem diſci-
a Miniſterium apoſtolorum.
puli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt aſi-
a Nota fidem,& mores.
i nam, & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua,
a Non ad literam ſuper vtrumque ſedit ſed in præcordiis utriuſque populi. b Id eſt,Iudæi.
k & eum † deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba 6

f *Rex.* Ne dicatis.Non habemus regem, niſi Cęſarem.
g *Tibi.* Si credis contra te.ſi non credis.
h *Super aſinam pul.* Non ad literam ſuper vtrumque ſedit. Sed in pręcordiis vtriuſque populi.

Potuit dominus, ſuper vtrumque aſcēdere, deſcendens de vno;& aſcēdēs ſuper alium.
* CHRYSOSTOMVS. Non ſedet in curru aureo, pretioſa purpura fulgens, nec aſcendit ſuper feruidum equū, diſcordiæ amatorem, & litis, ſed ſuper aſinā tranquillitatis,& pacis amicā.
* IDEM. Non propter myſterium ſolum ſuper aſinam ſedit,ſed,& menſuram nobis ſapientia tribuere demonſtrat ſcilicet quod non ſuper equos ferri neceſſe eſt, ſed ſufficit aſino vti,& eo q neceſſitatis eſt,eſſe contentū. Interroga autē Iudæos, quis rex ſuper aſinam delatus intrauit Ieroſolymā non vtique alium habent dicere,niſi iſtum ſolum.
i *Et ad.* Sic & apoſtoli mundū virtute Chriſtiā poteſtate diaboli ſoluerūt, & impoſuerunt veſtimenta ſuper eū.Sed cętera turba,id eſt, Iudęi veſtimenta,id eſt, legis mandata ſternunt,quę a chriſtiāis erāt cōculcāda,in via,id eſt,in Chriſto.
K *Super eos.* Veſtes apoſtolorū ſunt pręcepta diuina & gratia ſpiritualis,quibus turpitudo carnis noſtrę tegit. His prius nudi populi, ſed modo per apoſtolos ornati Chriſtum habent ſeſſorem.Minor turba non ponit veſtes ſuper aſinam,ſed in via nec vbi offendat, quia ſancti martyres carnem exuentes ſimplicioribus viam per exemplum ſuo ſanguine parant.
Moral. Item Ieſus aſellum inſidens Ieruſalem tendit.nō ſolum quando cuiuſque fidelis animam regens ad pacis intimę viſionem ducit, ſed etiam cum ſanctę eccleſię vniuerſaliter pręſidet,& eā in supernę pacis deſideriū accendit. Multi ſternūt veſtimenta ſuā in via,qa corpora ſua domāt, vt ei iter ad mentē parent,vel exempla bona ſequentibus pbeāt.

Ramos

NICOLAVS DE LYRA.

per vnum miliare, quia dicitur Act. 1. quod diſtat tantum ab ea per iter ſabbati quod continet mille paſſus,qui faciunt vnum miliare. Bethphage eſt quædam villa parua in deſcenſu montis Olineti verſus Ieruſalem, & erat villa ſacerdotum, quia licet ſacerdotes non haberent hæreditates ad excolendum,habebant tamē domos ad animalia nutriendum,& ad manendum tempore quo non vacabant cultui diuino in Ieruſalem ex illo loco.
1 *Miſit duos.* Id eſt, in Ieruſalem quæ erat clauſa triplici muro cum propugnaculis & fortalicijs ad modum caſtri,vt habetur,3. Reg. & ideo dicitur caſtellum.
2 *Et ſtatim,&c.* Iſta aſina erat cōis pauperibus non habentibus animalia, & qui operabatur in ea dabat ſibi pabulū,& facto opere reducebat ad locū determinatum, vt alius indigeus poſſet accipere eam, & pullus eius nutriebatur cum ea pro cōſimili opere
3 *Hoc autem &c.* Zach.9.c. *Dicite fi.Sion, &c.* Hoc eſt,ciuitati Ieruſalem, quæ dicebatur filia Sion quia in monte Sion erat fortalitium ciuitatis illius & protegebatur ciuitas ab illa parte,ſicut filia à matre. Conſiderandum etiam,quod hic accipitur continēs pro contento, ſcilicet, ciuitas pro habitantibus in ciuitate.
4 *Ecce rex, &c.* Id eſt, Chriſtus.quia hæc auctoritas à doctoribus Hebræis exponitur ad literam de Chriſto.
5 *Sedens ſuper aſinam.* Non quia ſederit ſuper vtrumque ſimul, ſed ſucceſſiue,quia primo ſedit ſuper pullū, quia tamen non erat domitus,quia adhuc non fuerat applicatus humanis vſibus,vt habetur Mar.11.& Luc.19. ideo poſtea ſedit ſuper aſinā.Hoc aūt factū eſt in figura,quia per pullum ſignificabatur populus gentilis,qui nō fuerat ſubiectus iugo legis, per aſinam vero populus Iudaicus qui laborauerat ſub lege.Ad hoc aūt veniebat Chriſtꝰ, vt vtrumque populum ſubiugaret ſibi per fidem catholicam.
6 *Plurima autem tur.* Hic ponit ſecundū ſignū q, per Zachariā fuerat dictū,quod Chriſto adueniente ſuper aſinā & pullū ciuitas Ieroſolyma exultaret, & lętaret & hoc factū fuit tunc vt dicit hic & hoc patet in tribus. Primo quia dr̄ hic. *Plurima aūt tur.ſtr. veſt. ſua in via.* Et hoc fuit in ſignum exultationis & honoris,& ne aſina & pullus offenderent ad lapides. Secundo in eo quod dr̄.

Alij

MORALITER.

diſcipulorum, quod neque nos neque patres noſtri portare potuimus? Per pullum vero de quo dicitur Marci.11.a. *in quo nemo ſedit,* ſignificatur populus gentilis qui non erat ſubiectus oneribus legis.Chriſtus autem ſuper vtrumq; ſedit,quia ex ambobus vnam eccleſiam ſibi ſubiectam fecit.
† *Et impo.ſuper eos veſ.ſua, &c.* Scilicet Apoſtoli, per quorum veſtimenta ſignificatur eorum doctrina, qua recepta à Iudæis & gentibus ſedit in eis Chriſtus.
6 *Plu.* Greg. Hom.24. Quid ſunt terrena oīa niſi quædā corporis indumēta? Veſtimēta igitur in via ſternere, eſt in via vitæ pſentis bona terrena pauperibus erogare. Ramos de arboribus cędere,eſt ſctōrū exēpla accipere. Oſanna clamare eſt ſalutē ſupernam à dn̄o poſtulare, nam Oſanna interpretatr̄ obſecro ſalua.

Et cum

A a *Ramos de, &c.* Ramos Vel frondes cędunt, quia verba, & ſententias de libris patrum excerperunt vel exempla.

b *Oſanna.* Ieron. Oſi, ideſt. ſalua ſaluifica. Anna interiectio deprecantis, quaſi ſalua obſecro. Oſanna totũ Hebraicum eſt, & ſignificat, q, aduẽtus Chriſti ſaluus mundi ſit. vnde ſequitur. *Benedictus. Oſanna.* id eſt, ſalua.

c *In ex.* Quia aduentus Chriſti non tantum hominum ſed totius mundi ſalus eſt, terrena coniungens cœleſticus *vt in nomine ieſu omne genu flec. cæle. ter. infer.* In excel. Quia & angelorum ſalus quorum numerum implet.

✲ ORIGENES.

B Homãam quidem Chriſti diſpenſatio nem laudant in eo quod dicebãt Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domine. Reſtitutionem autem eius inſanctã in eo quod dicebant, Oſanna in excelſis.

d *Cum intraſſet.* Frequenter ingreſſus eſt ciuitatem Ieruſalẽ ſed non cum his laudibus, non rex vocatur, quod ſemper ſugerat, niſi modo cum aſcendit paſſurus. Quod ideo factum eſt, vt amplius illorum aduerſum ſe excitaret inuidiam, quia iam tempus paſſionis inſtabat.

e *Intrauit Ieſus, &c.* Ingreſſus vrbem primo templum adiit, dans formam religionis, vt quo imus primo domum oratio nis (ſi ibi eſt) adeamus & per orationes Deo commendati ſic ad agenda negotia ſecedemus. Appropinquãte paſſionis tempore appropinquauit Ieſus loco vbi poſſet inueniri, oſtendens ſe non inuitum pati. Hic introitus in Ieruſalem factus

C eſt ante dies Paſchę, in quo paſſio complenda erat, Dicit. n. Ioannes qđ ante ſex dies Paſchę venit Bethaniam, vbi cęna facta a ſorore lazari oleo punctus eſt, & in craſtino aſino inſidẽs, obuiante turba cum palmis venit Ieruſalem Ecce quantum cõuenit veteri vmbrę. Ibi dicitur decimo die mẽſis primi tollat vnuſquiſque agnũ ideſt domi introducat, & ſeruet vſque ad .14. diem, qua immolabitur ad veſperam. Et dominus die 10 eiꝰ mẽſis id eſt, ante quinque dies Paſcbe, ciuitatẽ in qua paſſurus erat intrauit, certam præſtolãs horam immolationis. & 14 die ad vſperam comprehẽſus, & ligatus ſacramenta victimationis inchoauit. D

f *Et eii.* Aug. Eiecerat, ante alia vice, q, Ioannes ſolus dicit, ſed de hac vltima eiectione dicunt & alii.

* Chryſoſtomus In quo maior eſt accuſatio Iudæorum quoniam cum bis hoc idem feciſſet, morabantur tamen in ſua dementia.

a Ideſt, ſimplicibus in exemplum viuendi proponunt. Vt illæſo pede pullus incederet
Ideſt, legis mandata ſternunt b Fidem, & mores.

a ſtrauerunt veſtimẽta ſua in via. † Alii autem cædebant † ra- 1
a Primitini patres, & eorum ſequaces, cum magno affectu fatebantur, quia ſalus aſcribenda eſt homini a Verbo Dei aſſumpta.

mos de arboribus, & ſternebant in via. † Turbę autem
quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant, dicen- 2
a Vel ſecundum Hierony. oſi interiectio, anna ſalua, id eſt, o domine ſalua. Salus.
b Et tu a peccato immunis qui prius in forma ſerui tandem apparitntus es in gloria domine.
c Vnde & ipſe, Veni in nomine patris mei.

b tes, † Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in no- 3
a Qui prius redimes ab inferis. Alias in altiſſimis. b Cum tanta turba.

c mine domini, oſanna in excelſis. Et cum intrãſſet Iero 4
a Mutans frequentiam, neſciens veritatem.

d ſolymam, commota eſt vniuerſa ciuitas, dicens. Quis eſt 5 6
a A minoribus incipit confeſſio vt ad maiores perueniat. Sicut, & Moyſes eum prophetam dixit. 7

hic? † Populi autem dicebant. Hic eſt Ieſus propheta a Na- 8
Ardore ſpiritus concitatus. 9

e f zareth Galilææ. Et intrauit Ieſus in templum Dei, & † eiiciebat †

† frondes

† 23. q. 3 §. c

Mar. 21. b. Luc. c. 19. g. Ioan. 2. c.

E

Lib. 2. de conſenſu Euang c. 67.

Hom. 68. in Math. 11 q. 3 c. ex multis 16. mug... & hoc dixõ is. tractatu 5. in Matth.

❡ Origenes. Myſtice templũ Dei eccleſia eſt in qua multi ſunt non ſicut decet viuentes, qui domum orationis de lapidibus viuis conſtructã faciunt ſpeluncam eſſe latronũ actibus ſuis. Sunt autem eorum tres ſpecies. Qui enim in populo ad nihil aliud vacant, niſi circa emptiones, & venditiones, rarius autem in orationibus permanent, ipſi ſunt vendentes & ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Eccleſiarum pecunias, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipſi ſunt numularii pecuniarũ menſas habentes, quas Chriſtus ſubuertit. Epiſcopi autem qui tradunt eccleſias quibus non oportet, ipſi ſunt qui vendunt columbas, ideſt, gratiam Spiritus ſancti, quorum cathedras Chriſtus euertit.

Menſas

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Alij autem cæ. ra. de. ar. &c.* Viriditas ramorum erat ſignum lætitiæ, & exultationis. Tertio in eo quod dicitur.

2 *Clamabant dicentes. oſan. filio. Dauid.* Oſanna eſt verbũ Hebraicum compoſitum ex oſi, quod eſt ſalua, & anna quod eſt aduerbium optandi, & valet vtinam. & dicitur oſanna remota vltima litera primæ dictionis: vnde eſt ibi compoſitio ex corrupto. & integro, & ideo oſanna tantum valet quantum vtinam, vel obſecro ſalua Et de qua ſalute intelligatur, ſubditur.

3 *Oſanna in excelſis.* Quia Chriſtus veniebat ad dandum ſalutem cœleſtem, & æternam.

4 *Et cum intras.* Hic ponitur Iudæorum indignatio, quia principes ſacerdotum, & maiores indignabantur de reuerentia Chriſto exhibita, & ideo dicitur.

5 *Commota eſt vni. ciuitas.* Quia factum maiorum dicitur eſſe factum totius ciuitatis, dicens.

6 *Quis eſt hic.* Quaſi dicat, iſte non eſt talis ac tantus, quod talia deberent ſibi exhiberi.

7 *Populi autem.* Ideſt, ſimplices, & vulgares, quaſi rationem de contrario reddentes.

8 *Dicebant. Hic eſt Ieſus, &c.* Et vocant eum prophetam, nõ quẽcunque, ſed illum qui dictus fuerat per Moyſen propheta. Deu. 18. & replicatur Act 7. e. *Prophetam ſuſcitabit vo. Deus de fra veſtris, &c.* Et ideo merito debet honorari.

9 *Et intrauit.* Hic ſecundo oſtenditur, quod Iudei fuerunt contẽptores diuinę maieſtatis in facto patenti. Et diuidiť in duas, quia primo oſtendiť Chriſti diuinitas ex duplici facto, ſecundo ſubiungit Iudęorum impugnatio, ibi: *Videntes autem princ pes.* Prima in duas ſecundũ duplex factũ a Chriſto oſtenſum Secundũ ponitur ibi, *Et acceſſerunt ad eum.* Ad euidentiã primi cõſiderandũ quod principes ſacerdotum, qui erant auari per aſtutias ſuas diuerſas, conabantur excoriare populũ, igitur quia de longinquis partibꝰ aliqui veniebant in Ieruſalẽ cauſa deuotionis quia nõ erat eis licitũ alibi ſacrificiũ offerre, & non poterant ex tã longinquo animalia adducere, & ideo ſacerdotes ſtatuerant in tẽplo aliquos de ſua familia, qui vendebant in atriis tẽpli illa quę poterant in tẽplo offerri, ne venientes a longe haberent excuſationem ceſſandi ab oblationibus. Similiter qa aliqui veniebãt ad templũ, qui non habebant pecuniã, vnde poſſent animalia offerenda emere, iõ ſacerdotes ſtatuerãt ibi numularios, qui ſub certa cautione pecuniam traderent, & ſic nullus excuſaref quin poſſet ſacrificiũ offerre. Licet. n. pro illa accõmodatione pecunię non reciperent pecuniã vltra ſortẽ, recipiebant tamen aliqua munera vel xenia, & ſic patet quod peccabant ex facto quod erat illicitũ, ſ aliquid reciperẽ vltra ſortẽ quantumcunque modicũ. Et ex loco, quia talia exercebant in locis orationi deputatis, & ideo Chriſtus talia tanquã illicita de tẽplo eiecit, & in hoc ſe dominũ tẽpli oſtendit, & hoc eſt quod dicitur hic. *Et intrauit Ieſus.* Templũ autẽ aliquando accipitur proprie pro domo tẽpli, quod diuidebatur in duas partes. Vna pars vocabať ſanctũ vbi erat altare thymiamatis, mẽſa, & cãdelabrum. Alia pars erat ſanctũ ſanctorũ, vbi erat arca teſtamenti, & duo Cherubim. Illã partem quę dicebatur ſanctũ, intrabãt quotidie ſacerdotes ad offerendũ incenſũ, & nulli alij: intra ſanctum ſanctorũ ſolus ſummus pontifex intrabat, & ſemel in anno Aliquando autẽ accipitur templum large ꝑ quadam platea quadrata ante templum clauſa muro, & dicebatur atrium ſacerdotũ quia ſub diuo erat altare holocauſtorũ & illud intrabãt nõ ſolũ ſacerdotes, ſed & Leuitæ eos adiuuãtes in excoriatione hoſtiarũ & ablutione, & conſimilibus, vulgares autem homines illuc non intrabant, ſed ad oſtiũ illius atrij animalia viua offerebãt ſacerdotibus. Iſta autẽ duo loca nõ intrauit Chriſtus, qa nõ erat ſacerdos nec F

MORALITER.

4 *Et cum intraſſet Iero, &c.* Per hoc ſignificatum fuit quod intrante Ieſu Ieruſalem cęleſtem, angeli dicturi erant, Quis eſt iſte rex glorię.

9 *Et intrauit Ieſus in templum Dei.* CHRYSOSTOMVS. Hoc erat proprium boni filii intrare domum patris. Et tu imitator Chriſti factus, cum aliquam ciuitatem fueris ingreſſus, primum ad eccleſiam curras.

† *Et eiiciebat omnes vendentes, &c.* Nam mercatores eiici debent de eccleſia.

Et

A a *Menſas numula.* Quia de omnibus partibus ad templũ veniebant, vendebãt ſacerdotes non habentibus omnia animalia, etiã columbas quas pauperes offerrent, vt vendita poſtea reciperent oblationes. Sed quia aliqui nihil habebant vnde emerent, poſuerũt numularios, qui mutuo darẽt, & quia lex vetat vſuram, pro ea varias ſpecies, id eſt, poma, vuas & huiuſcemodi accipiebant hos eiicit. Sic, & myſtice quotidie de eccleſia eiicit. Et habet vnius criminis reteos vendentes & mentes eccleſiaſtica officia.

† Eſa.56. Hiere.7.b. Mar.11.c. Lucæ.19 g.

B b *Et cathedras venden.* Quæ magiſtrorum ſunt, id eſt, ſacerdotium eorum deſtruit qui de impoſitione manus, per quam ſpiritus ſãctus datur, precium accipiunt. Hinc eſt quod hæreſis Simonis dãnatur. Ad literam autem abſurdum eſt dicere inſtitores columbarum in cathedris ſedere.

c *Latronum.* Latro eſt qui lucra ſectatur, qui & non dantes corporaliter perſequitur, & dantes necat ſpiritualiter, & dũ læſionem proximi cogitat, quaſi latro ſedet in ſpelunca.

C d *Et acceſſerunt.* Myſtice. Simplices peccatores ad ſe per pœnitentiam accedentes, prius cęcos in cognitione & claudos in operatio illum mando & in viam rectitudinis dirigendos quotidie ſanat. D

a Altaria Dei ſic propter auaritiam ſacerdotum
a omnes vendentes. & ementes in templo, & mẽſas numula- †
a Gratiam ſancti ſpiritus vt ordineſ, &c. †
b riorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dicit 1
Vnde Aug. Nemo in oratorio aliquid agat, niſi ad quod factum eſt, vnde & nomen habet.
eis. Scriptum eſt, † domus mea domus orationis vocabitur, 2
c vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et acceſſerunt †
d a Calumniatoribus virtutis potentiam oſtendit, vt in his facta corporaliter, melius fiant in illis ſpiritualiter. b Teſtes vocis puerorum. 3
ad eum cęci, & claudi in templo, & ſanauit eos. Videntes au- 4
e tem principes ſacerdotum, & ſcribæ mirabilia, quæ fecit, & 5
pueros in templo clamantes, & dicentes, Oſanna filio Dauid. 6
a Non auſi manum mittere, opera calumniabantur, & teſtimonium populi. b Quaſi aſcribis. tibi hæc eſſe ſcripta de te.
indignati ſunt, & dixerunt ei. Audis quid iſti dicunt? Ieſus au
a Per his contemptoribus. 7
f tem dixit eis. Vtique. Nunquam legiſtis, † quia ex ore in- 8
g a Perfectio laudis eſt fieri ab indoctis, in quibus ſola veritas operatur, non ingenium hominis b incredulis, & contradicentibus. 9
fantium, & lactentium perfeciſti laudem? † Et relictis 10 11

e *Mirabilia quæ.* Vt flagello vnius & vilis tot eiici, mẽſas ſubuerti, quo nihil mirabilius egit. Igneum & ſidereum aliquid radiat ex eius oculis lucet in facie maieſtas deitatis.

f *Dixit eis.* Non patet calumnię non ait bene faciunt vel male, vel ætati parcite, ſed temperat, & ſetacente verba puerorum teſtimonio ſcripturæ confirmat. E

✠ CHRYSOSTOMVS. Quaſi dicat, Ecce, mea culpa eſt quia iſti clamant nunquid mea culpa eſt, quia tot millia annorum hoc futurum propheta prædixit. Infantes autem & lactentes, nec intelligere aliquem nec laudare poſſunt.

g *Infantium & lac.* Teſtes miraculorum Chriſti infantes dicuntur, non ętate ſed ſimplicitate, Lactentes quaſi lacte id eſt, miraculorum ſuauitate delectati, quę dicuntur lac, panis vero doctrina perfecta. F

Abiit.

NICOLAVS DE LYRA.

nec Leuita, ſed præter iſtã duo loca, erãt adhuc duo alia loca, vbi homines ſub diuo erant in oratione, & in vno orabant viri, & in alio mulieres, & iſta atria nomine templi vocabantur, ſecundum quod ſcribitur Actu.3.a. *Petrus & Ioannes aſcendebant in templũ ad horam orationis nonam,* & de hoc dicitur hic. *Et intrauit Ieſus &c.* Sed quæritur hic quomodo non reſtiterunt ei? Dicendum, quod ex oculis eius, & facie exibat fulgor terrens eos, ita quod non audebant reſiſtere. Sicut in voce ſua terruit eos, qui veniebant ad capiendum eum qui cum audiuerunt ipſum dicentem, Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram vt habetur Ioan.18.a. In voluntate etenim Chriſti erat oſtendere infirmitatem aſſumptam, & ſuæ diuinitatis virtutem. ſequitur.

Saluatoris maieſtas fulgore terruit Iudęos

1 *Et dixit eis Scriptum eſt.* Iſa.56.

2 *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis, &c.* Quia non curabant de cultu Dei, ſed magis de excoriatione populi per aſtutias ſuas exquiſitas, vt viſum eſt. Spelunca autem latronum dicitur, eſſe locus, vbi ſpolia quæ rapiunt congregantur & hoc fecerunt ſacerdotes de templo, vt viſum eſt.

3 *Et acceſſerunt.* Hic ponitur ſecundum factum oſtenſiuum ſuę diuinitatis in curatione infirmitatum incurrabilium, quod non poteſt fieri niſi virtute diuina, & hoc eſt quod dicitur. *Et acceſſerunt ad eum cæci, & claudi in templo.* A priuatione enim in habitum non fit regreſſus per naturam.

4 *Et ſanauit eos, &c.* Virtute propria, quod non poterat facere virtus creata.

5 *Videntes autem prin.* Hic conſequenter ponitur contra Chriſtum Iudæorum indignatio, & diuiditur in duas partes, quia primo ex indignatione impugnant eius famam, & ſecundo eius doctrinam, ibi. *Et cum veniſſet in templum.* Prima in duas, quia primo ponitur Iudęorum impugnatio, ſecundo ponitur Chriſti reſponſio, ibi. *Ieſus autem dicit eis.* Circa primum ſciendum, quod ſicut frequenter dictum eſt, principes ſacerdotum conceperant rancorem, & odium contra Chriſtum, propter hoc quod manifeſte reprehendebat auaritiam, & alia eorum vitia. Et videntes miracula, quæ fecit, infirmos ſanando. 6 *Et pueros, &c.* Ipſum ſcilicet eſſe Chriſtum verum. 7 *Indignati ſunt.* Veruntamen, quia non audebant miracula manifeſte impugnare, ideo arguunt eum de applauſu populi, quem ſuſtinebat.

8 *Et dixerunt ei, au. quid.* Quaſi dicat, ſi tu eſſes iuſtus, & bonus, tu non ſuſtineres talem applauſum populi

9 *Ieſus autem dixit eis.* Hic ponitur Chriſti reſponſio, vbi Chriſtus oſtendit eos iuſte reprobandos a Deo, & primo facto, ſecũdo euidenti ſigno ibi. *Mane autem reuertens.* In prima ergo parte dicitur ſic, *Ieſus autem dixit.* Quaſi diceret, bene ſcio, quid iſti dicunt me Chriſtum confitendo, & quod hoc debeam ſuſtinere patet, quia hoc eſt ex diuina præordinatione, ſecundum quod ſcribitur in Pſal. propter quod ſubdit.

10 *Nunquam legiſtis, quia ex ore infan.* quaſi dicat, vos qui eſtis legiſperiti, deberetis ſcire ſcripturam & per conſequens me non reprehendere.

11 *Et relictis illis ab.* Tanquam excæcatis per inuidiam.

Abiit

MORALITER.

† *Et menſas numulariorum, &c.* Chryſo. Significans, quod in templo Dei non debent eſſe numi, niſi ſpirituales habentes imaginem Dei.

† *Et cathedras uendentium columbas euertit.* Id eſt, dignitates eccleſiæ obtentas ſimoniace.

2 *Domus mea domus orationis uoca.* Sed nunc domus diſſolutionis poteſt vocari, & domus cupiditatis, ideo ſubditur.

† *Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latro.* Magni latrones in ſpeluncis ſuis exiſtentes, quando ſciunt aliquos parum habentes tranſire, non exeunt de ſpeluncis, ſed mittunt famulos ſuos ad illos ſpoliandum, ſed quando ſciunt homines tranſire multum pecunioſos currunt illuc de primis. Sic multi canonici, quando ſciunt magnum lucrum temporale currunt ad eccleſiam, ſed quando modicum eſt lucrum remanent in domibus ſuis, & recreationibus, & ad eccleſiam clericos ſuos mittunt.

3 *Et acceſſerunt ad eum cæci, & claudi in templo.* Moraliter, cæci ſunt ignorantes, claudi vero rectitudinem iuſtitiæ dimittentes. Et iſti curantur, aliquando per pauperes prædicatores, Chriſti ſectatores, per eorum bona conſilia, & hortamenta, de quo tamen indignantur aliquando mali ſacerdotes. Contra quos ſubditur.

10 *Nunquam le. &c.* Quaſi dicat ſi ſacræ ſcripturæ notitiam haberetis, non indignaremini, ſed gauderetis, & ita fit communiter, quod bene literati non indignantur ſed gaudent, quia per hoc impoſito ſibi onere ſubleuantur.

11 *Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, &c.* Chryſoſtomus. Vt ibi maneret corporaliter, vbi habitabat ſpiritualiter.

Et uidens.

a *Abijt foras.* Quia pauper, nullique adulatus, nullum in tanta vrbe inuenit hoſpitem, ſed apud Lazarum receptus eſt.

✻ Chryſoſtomus. Malum hominem melius locum dando poteſt aliquis vincere, quam reſpondendo, quia malitia non inſtruitur ſermonibus, ſed excitatur. Et ideo dominus, recedendo cõpeſcere ſtuduit, quos reſpondendo non conpeſcuit.

b *Fici arborem.* Sicut multa dixit in parabolis, ita & fecit. Cur enim in ficu fructum quæreret, cuius tempus nondum eſſe quilibet ſciret, & ob id æternæ ſterilitati damnaret, niſi quia plebem quam docebat verbo terruit hic facto? nequis habens folia id eſt verba iuſtitiæ ſine fructu operum moreatur excidi.

✻ Chryſoſtomus. Non propter hoc veniebat quia eſuriebat, ſed propter diſcipulos. Quia enim vbiq; benefaciebat, nullum aũt puniebat oportebat & punitricis eius virtutis demonſtrationẽ tribuere. Noluit autem in hominibus hoc oſtẽdere ſed in planta.

c *Folia.* Traditiones Phariſęorũ ſine fructu veritatis, vnde alius Euangeliſta: nondum erat tempus ſaluationis Iſrael, co quod populus Gentium nondum ſubintraſſet, vel quia præterit tempus fidei, cum ſpretus ad gentes tranſijt.

d *Nunquam ex te fru.* Non facit iniuriã creator poſſidenti, ſi creatura ſua ad arbitrium ſuum vtitur, & ad vtilitatem aliorum.

e *Et videntes.* Paſſurus dominus & ſcandalum crucis portaturus, diſcipulorum animos debuit ſigni anticipatione ſiguare, vnde & mirabantur, quod ficus aruit, potuit eadem virtute inimicos ſiccare niſi per patientiam eorum expectaſſet ſalutem.

✻ Chryſoſtomus. Ideo aũt non in alia planta, ſed in omniũ humidiſſima miraculũ fecit, vt & hinc maius miraculũ appareat. Cur autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non quæras, qualiter iuſte ſiccata eſt ficus ſi tempus non erat. Hoc enim quærere, eſt vltimæ dementiæ, quia ſcilicet in talibus non inuenitur culpa & pœna, ſed miraculum inſpice & admirare.

f *Fidem.* Perfectam fidem habet qui per dilectionẽ operatur hic põt mõtes transferre. Alij de peccato veniam obtinent ſi ipſi alijs dimittunt.

Myſtice. Per prædicationem apoſtolorum dominus qui eſt mons a Iudæis eſt ablatus, & in mare Gentium miſſus. Excluſionem ſuã de electis, amplius ſæuiendo vindicat in reprobis.

g *Accip.* Et ſi differatur ad tempus opportunum, & ſi non his quibus petitur, tamen qui dignè petunt.

(† diuerſatus eſt. — Hom 68. in Matth. — † Non vltra. — † Mar. 11. c. Luc. 17. b. — † id quod accidit ficui. — † tollere & iactare. — † Mar. 11. d. Lucæ. 20. a.)

a In domum obedientiæ uocationem gentium præfigurans. b Vſque ad conſummationem ſeculi.
a illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique † manMore ſtudioſi operatoris qui mane ſurgit. a Pro ueritate carnis uel ſalutem credentium. 1
b ſit. Mane autem reuertens in ciuitatem eſuriit, & videns fici 2
a Synagogam. b Non in uia ſpiritus, ſed literæ. c Immobilem ſine pedibus euangelij. 3
c arborem vnã † ſecus viam venit ad eam, & nihil inuenit in 4
a Id eſt, eloquia legis & prophetarum. Tali.
d ea niſi folia tantum, & ait illi: † Nunquam ex te fructus naſca 5
a Damnanda b Folia & truncus aruit, ſola radix uiuit, quæ in fine mundi pullulabit.
e tur in ſempiternum. Et are facta eſt cõtinuò ficulnea. Et vi- 6
a Quando maledicta eſt.
dentes diſcipuli mirati ſunt, dicentes: Quomodo continuo 7
aruit? * Reſpondens autem Ieſus ait eis: † Amen dico vobis, 8
a Quæ non frangatur aduerſis. b Vos accepturos quod petitis.
f ſi habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolum † de fi- †
a Et ad literam quando ratio exigit, iam in multis factum eſt, uel ſuperbo diabolo: b De prædeſtinatis.
culnea facietis, ſed & ſi monti huic dixeritis † tolle & 9
a In turbulentos infideles. Quæ ad ſalutem pertinent.
iacta te in mare, fiet. † Et omnia quæcumque petieritis
Non hæſitantes.
g in oratione credentes, accipietis. Et cum veniſſet 10
a Q. Si diceret ſe Chriſtum arrogantem & ſuperbum & ſacrilegum inuaderent. 11
in templum, acceſſerunt ad eum docentem, principes 12
ſacerdotum, & ſeniores populi, dicentes. † In qua 13 14

In qua

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abijt foras extra ciuit. *Et in hoc quod dimiſit eos corporaliter oſtendit facto eos eſſe dimittendos a Deo ſpiritualiter propter eorum excæcationem.*

2 Mane autem rc. *Hic conſequenter oſtendit eos iuſtè reprobandos a Deo euidenti ſigno, in hoc videlicet, quod arborem fici hdbẽtem folia tantum, maledixit, & per hoc oſtendit ſacerdotes illos eſſe maledictos a Deo, in quibus non erant opera veritatis, ſed tantum exterior apparentia ſanctitatis: Sicut enim prophetæ non ſolum verbis, ſed aliquando factis prophetabant, ſicut Iſaias iuit diſcalceatus, in ſignum quod populus ſic duceretur captiuus, ita Chriſtus maledixit ficui, non propter malitiam arboris, vel defectum eius, quia non erat tempus ficorum, vt dicitur Mar. 11. ſed ad ſignificandum, quod ſacerdotes qui erant ſine fructu bonorum operum, eſſent maledicti a Deo. Dicit ergo:* Mane autẽ. *Id eſt, in Ieruſalem.*

3 Eſurijt. *Iſta autem eſuries non fuit naturalis, quia in ſero præcedenti comederat, nec erat adhuc hora comedendi, ſed ſicut maledictio arboris erat figuratiua ſic iſta eſuries ſignabat deſiderium Chriſti de ſalute populi.*

4 Et videns fi. *Per hoc autem quod arbor iſta non erat in via, ſed extra ſignificabatur quod ſacerdotes erant extra viam iuſtitię.*

5 Venit ad. *Quia Chriſtus in ſacerdotibus non inuenit fructum pietatis, ſed tantum apparentiam ſanctitatis.*

6 Et ait il. *Quia ſacerdotes ex maledictione Dei fuerunt reprobati, & honore fidei & deuotioni totaliter priuati.*

7 Et vi. mi. *De ſubita arboris exiccatione.*

8 Reſpondens aũt Ieſus dixit e. *Ad miracula enim facienda requiritur fides, vel ſaltem ſignum fidei, quia etiam aliqui mali ad inuocationem Chriſti leguntur feciſſe miracula, vt dictum eſt ſup. eo. cap.*

9 Non ſolum de. fi. &c. iac. te in. *Hoc eſt aliquid æquale vel maius, licet enim apoſtoli & diſcipuli Chriſti nõ legantur tranſtuliſſe montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora feciſſe, ſicut eſt ſuſcitare mortuos, & illuminare cęcos, & conſimilia, quæ non poſſunt fieri, niſi virtute diuina: euerſio autem montium & præcipitatio eorum in mari aliquando fit virtute naturæ ſicut patet in terræ motu.*

10 Et omnia quęcunque. *Dum tamen oratio ſit pro ſe ad ſalutem & perſeuerans.*

11 Credentes acci. *Quia omnis talis oratio ſemper exauditur, licet aliquando exauditio differatur, vt dictum eſt ſup. 7. cap.*

12 Et cum venif. *Poſtquam ſacerdotes impugnauerunt Chriſti famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, ſecundo ponitur ipſius Chriſti cauta euaſio, ibi:* Rñdens Ieſus dixit, *Dicit ergo:* Cum ve. in tẽ. *Id eſt, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt ſupra dictum eſt.* Diuiſio.

13 Acceſſerunt ad eum do. *Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, ſed ex malitia.*

14 Dicentes in qua poteſtate hæc facis. *Aliqui exponunt hoc de miraculis a Chriſto factis, quaſi dicerent, tu non facis virtute diuina ſed arte magica, vnde ſupra dicebant. 12. b.* In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dęmones, *ſed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum feciſſe in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc ſignatur, cũ dicitur:* Acceſſe. ad &c. *Et ideo fecerunt ſibi duplicem quæſtionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua poteſtate hæc facis id eſt, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant ſacerdotes, & legiſdoctores, ad hoc aſſignati a principibus ſacerdotum, & non alij. Chriſtus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæſtio eſt.* Duplex quæſtio.

Quis

MORALITER.

4 *Et videns.* Per arborẽ iſtam fructu vacuam, ſed folia habentem ſignificatur doctor vel prædicator vanus & curioſus, quærens auditorum applauſum, & non fructum, propter quod Dei maledictionem incurrit, & per deuotionis defectum exiccatur, & igne gehennæ finaliter concrematur.

† *Amen di. vo.* Hoc fecerunt apoſtoli myſtice qũ dæmones qui mõtes dici pñt ratione ſuperbiæ, eiiciebant ſuæ fidei virtute.

10 *Et omnia, &c.* Hoc enim fit ſemper quando oratio eſt, pro ſe perſeuerans, & de pertinentibus ad ſalutem.

Baptiſ-

A a *In qua poteſtate.* ✠ Chryſoſtomus. Oſtendunt multas eſſe perſonas quæ dant hominibus poteſtatem, ſiue corporalem, ſiue etiam ſpiritualem quaſi dicerent, de ſacerdotali familia genitus non es, Senatus tibi hoc non conceſſit, Cæſar non donauit. Si autem credidiſſent quia omnis poteſtas ex Deo eſt, nunquam ita interrogaſſent. Omnis enim homo ſecundum ſe exiſtimat alterum. Fornicarius neminem eſtimat caſtum. Caſtus non facile de fornicario ſuſpicatur. Sic qui non eſt Dei ſacerdos, nullus ſacerdotiũ putat ex Deo.

hom. 39. operis imperf.

B b *Interroga. &c.* Poterat aperte confutare eos, ſed ideo interrogat, vt ſuo vel ſilẽtio vel ſententia dãnentur, & in qua poteſtate hoc facit cognoſcant per ſe, ſecũdum illud: Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum.

Pſal. 57. 2. † ſupr. 14. a.

✠ Chryſoſtomus. Interrogãtem oportet docere, tentantem autem rationabili percuſſione confundere, non autem ei virtutem myſterij publicare.

vbi ſupra. Ioan. 16. c. ſupr. 7. a.

C c *Nec ego dico vobis.* Duabus de cauſis occultatur veritas, vel quia non ſunt capaces auditores, vnde: *Habeo multa vobis dicere ſed non poteſtis portare modo.* Vel quia ſunt contemptores, vnde, Nolite ſanctum dare ea.

D d *Homo quidam habebat duos filios, & accedens, &c.* Facta ſacerdotibus cauta reſpõſione, ſtatim infert parabolam, quæ & illos impietatis arguat, & ad gẽtes regnum Dei transferendum doceat.

E Vt ſimpliciter, hęc parabola eſt non de Gentibus & de Iudæis, ſed de peccatoribus & iuſtis, vt poſtea dominus diſſerit: Amen dico vobis quia publica. & mere. præced. vos in regno Dei.

H ✠ Chryſoſtomus. Magna eſt fiducia iuſtitiæ, vbi aduerſario ipſa cauſa committitur. In parabolis ergo figurat perſonas eorum, vt non intelligant quomodo aduerſum ſe ſententiam dicerent.

F e *Vade ho.* Ex quo homo conditus eſt legem habuit, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.

a Quaſi non Dei, ſed Beelzebub, vt ſupra. b Filium Dei negant, quem non ſuis ſed alienis viribus operari putant.

a poteſtate hæc facis, & quis tibi dedit hanc poteſtatem? Re- 1
b ſpondens autem Ieſus dixit eis: Interrogabo vos & ego 2
vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego dicam vobis,
Dicite mihi.
in qua poteſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat: è 3
a Ex ſtatuto Dei. a An fictione hominum.
cœlo an ex hominibus? At illi cogitabant † inter ſe, dicentes. 4 5
Si dixerimus è cœlo, dicet nobis. quare ergo non credidiſtis 6 7
a Qui dixit. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Qui mihi teſtimonium perhibuit, & in qua poteſtate hæc facio, demonſtrauit. b Timent lapidationem, ſed magis veritatis confeſſionem.
illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam, 8
a Cuius baptiſma ſuſceperant.
† Omnes enim habebant Ioannem ſicut prophetam. Et re- 9 10
a Non ego dico vobis quia non vultis faceri, quod vtique ſcitis.
c ſpondentes Ieſu dixerunt. Neſcimus. Ait illis & ipſe. Nec 11
ego dico vobis, in qua poteſtate hæc facio. Quid autem vobis 12
a Deus, qui paterne diligit omnes quos creauit. b Populus.
d videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad 13 14
a Gentiles quia Noe. Quia prius fuit gentilis quam Iudæus. b Non in auribus ſed dans intellectum in ſenſibus. c In tempore huius ſæculi. d Quod tibi non vis alij ne feceris.
e primum dixit. Fili: vade hodie operare in vineam meam. Ille 15
a Superbe cum bonum reliquit, & malum elegit. b Hic liberum arbitrium. c In aduentu Chriſti.
autem reſpondens ait. Nolo. Poſtea autem pœnitentia mo- 16 17 18
a Sermonis contumaciam labore correxit. Iudæum qui ab Abraham.
tus abiit. Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille 19 20 21

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quis tibi dedit hanc poteſtatem.* Quia poteſtatem docendi non habebat à ſacerdotibus nec ab imperatore, cui erant ſubiecti & ſic a nullo videbat̃ habere, ſed magis ſibi vſurpare.

2 *Reſpondens autem Ieſus, &c.* Hic ponitur Chriſti cauta euaſio, quia quaſi retundens clauum clauo, propoſuit eis aliam quæſtionem per quam coacti ſunt recedere abſque Chriſti reſponſione: Quæſtio autem iſta fuit.

3 *Baptiſmus Ioannis &c. è cœlo.* Id eſt, ex diuina ordinatione.

4 *An ex hominibus.* Id eſt, ex humana fictione.

5 *At illi cogitabant, inter.* Viam ſcilicet, reſpondendi, ſed non habebant propter quod ſequitur.

6 *Si dixerimus è cœlo.* Id eſt, ex diuina ordinatione.

7 *Dicet nobis, &c.* Quare non receperant baptiſmum Ioannis, ſed magis ſpreuerant. Similiter & teſtimonium Ioannis de Chriſto, quod ipſi audierant per nuncios ad Ioannem miſſos, vt habetur Ioan. 1. a. *Si autem dixerimus ex hominibus.* Hoc eſt, ex humana fictione.

8 *Timemus turbam ne.* Scilicet, lapidet nos, tanquam blaſphemos. Cuius ratio ſubditur.

9 *Omnes enim habebant.* Id eſt, reputabant.

10 *Ioannem ſicut prophetam.* Sanctum ſcilicet & verum, & per conſequens verba eius & facta ex inſpiratione diuina.

11 *Et reſpondentes, &c.* Ex ſui enim taciturnitate compulſi ſunt a ſua petitione ceſſare. Sed quæritur hic quare non reſpondit eis manifeſte, quia ſtatim poterat dicere, quod ipſe non haberet auctoritatem docendi a ſacerdotibus vel a Cęſare: habebat tamen immediate a Deo patre, quod erat maius: Sicut & multi prophetæ leguntur immediate miſſi ad docendum populum & non ex auctoritate regum, vel ſacerdotum. Dicendum, quod licet poſſet prædicto modo reſpondere, noluit tamen, duplici de cauſa. Prima quia prædixerat ſupra. 7. a. *Nolite ſanctum dare canibus, nec margaritas ponere ante porcos.* Illi autem erant in malitia obſtinati, & ideo non erant digni, vt eis veritas manifeſtaretur. Secundo, quia Chriſtus voluit oſtendere facto, quod licet vti cautelis contra cautelas malorum inſidiantium bonis. Hoc modo Paulus potuit diſſentionem inter Phariſæos & Saducæos volentes eum occidere, vt habetur Act. 23. & appellauit ad Cæſarem, ne traderetur Iudæis in Ieruſalem, Act. 25.

12 *Quid autem vobis videtur.* Hic Chriſtus oſtendit Iudæos contemptores ſuæ maieſtatis verbo rationabili, & hoc dupliciter. Primo, quia legem a Deo receptam non ſeruauerunt. Secũdo, quia legiſlatorem Chriſtum impugnauerunt, ibi: *Homo erat paterfamilias.* Circa primum dicit ſic.

13 *Homo quidam, &c.* Homo iſte eſt ipſe Deus: Qui dicitur homo propter hoc, quod homo eſt ad imaginem Dei factus, & propter humanitatem aſſumptam, iſti duo filij ſunt duo populi, gentiles & Iudæi.

14 *Et accedens ad primum.* Id eſt, ad gentilem populum qui incepit a Noe, Iudæi autem ab Abraham vel ab ipſo Heber, vnde dicti ſunt Hebræi, qui Heber fuit longe poſterior ipſo Noe. Sequitur.

15 *Dixit primo.* Id eſt, gentili populo.

16 *Fili: vade hodie operare.* Id eſt, fac iuſtitiam, quia nunquam Deus deſtitit homines incitare ad bonum per occultos inſtinctus.

17 *Ille autem reſpondens.* Quia gentiles per totum mundum ad idololatriam declinauerunt.

18 *Poſtea autem pœnitentia motus abijt.* Quia gentiles ad prædicationem Chriſti & Apoſtolorum credentes opera pœnitentiæ humiliter egerunt.

19 *Accedens autem ad alterum.* Hoc eſt ad Iudaicũ populũ.

20 *Dixit ſimiliter.* Per Abrahã & alios patriarchas & Moyſem, quod ſcilicet facerent opera iuſtitiæ.

21 *At ille reſpondens ait: Eo domine:* Quia Iudæi obligauerũt ſe ad ſeruiendum dño per ſuſceptionem legis, vnde dixerũt Exo. 24. d. Cuncta quæ loquutus eſt dominus faciemus.

MORALITER.

3 *Baptiſmus Ioannis, &c.* Per hoc oſtendit Chriſtus, quod malignantibus quales erant iſti, non ſunt Dei ſecreta reuelanda, ſicut Chriſtus dixerat ſupr. 7. *Nolite ſanctum dare canibus:* Sed eorum malitia prudenter eſt declinanda.

13 *Homo quidam h. &c.* Per primũ filiũ qui primo renuit patris præceptum ſed poſtea fecit ſignificant̃ peccantes qui pœnitent, poſtea viriliter operãtes, per ſecundũ vero filium qui facere voluntatẽ patris promiſit & nõ fecit, ſignificantur illi qui operari virtuoſe ſe promittũt, ſed nõ faciunt, de quibus ſunt multi religioſi profitẽtes ſeruare magna. ſ. euangelica conſilia, cum tamen non obſeruent etiam pręcepta propter quod ſeculares etiam peccatores tamen poſtea pœnitentes eis coram domino præponuntur, cum dicitur.

Quis Et non Quia

A a *Quis ex duobus, &c.* * Origenes. Vnde poteſt conſiderari, dominum eſſe locutum in parabola iſta ad eos, qui modicum aut nihil promittunt, operibus autem oſtendunt, & côtra eos qui magna promittunt, nihil autem ſecundum promiſſionem ſuam agunt.

b *Dicunt ei.* In quibuſdam codicibus habetur, pro primus nouiſſimus. Intelligunt enim veritatẽ ſed tergiuerſando vel ſubterfugiendo nolunt dicere quod ſentiunt, vt de baptiſmo Ioannis.

c *Quia publicani.* * Chryſoſtomus. Per hanc etiam parabolam oſtendit, quia meliores ſunt populares, qui a principio ſęcularem profitentur vitam, quam ſacerdotes qui a principio profitent Deo ſeruire. Quia populares quidem aliquando compuncti conuertuntur ad Deũ, ſacerdotes autẽ impęnitibiles conſtituti nunquam deſinũt peccare in Deum.

d *Ioan. in vi. in.* Ioannem Iudæi contemnentes, nec viã iuſtitię côprehenderũt, nec de operibus malis pęnitẽtiã egerũt.

D e *Vos autem.* Gregorius. Quia aperte nolebant reſpondere ſapientiæ, in parabolis capiuntur. Sap. 5. b.

f *Vineam.* De qua Iſa: *Vinea domini ſaba. &c.*

✠ Chryſoſtomus. Aliam ponit parabolam, vt oſtendat eorum accuſationem eſſe maiorem, & venia indignam. Hom. 69. in Matth.

Moyſi. a Omnia quæcunque dixerit faciemus. b Quia filium extra vineam interfecit.
a reſpondens ait: Eo domine, & non iuit: Quis ex duobus fe- 1
a Vt ſuo iudicio damnentur. 2
b cit voluntatem patris? Dicunt ei. Primus. Dicit illis Ieſus: A-
a Vt Matthæus. Vt Maria. 3
c men dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos 4
a In cœlo, vel Eccleſia. b Quare. Prædicata, id eſt, Chriſto vel præceptis Dei. †
d in † regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitię & †
non crediditis ei. Publicani autem & meretrices credide- 5
a Viam iuſtitiæ quam prædicauit. 6
e runt ei: vos autem videntes, nec † pœnitentiam habuiſtis 7
a Saltem poſt completam eius prophetiam. b Vbi mortem ſuam eis improperauit. 8
c Alias loquutus eſt. 9
poſtea, vt crederetis ei. Aliam parabolam audite. † Homo 10
a Dominus Sabbaoth. b Communitionem. ſ. terram promiſſionis. c Murum vrbis, vel angelorum cuſtodiam, vel bellicoſorum virorum, vt Dauid & Machabæorum. 11
f erat paterfamilias, qui plantauit vineam & ſepem circumde 12
a Impoſuit ei tormenta legalia, per quæ cogeretur ad bene viuendum. b Templum. 13
g dit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit 14
a Qui ſupra operarij in vinea. b Non mutando locum, ſed operandi relinquent liberum arbitrium. 15
h eam agricolis. & peregre profectus eſt. Cum autem tempus 16
a Moyſen & Aaron legiſeros. b Qui te male colebant. 17
fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt 18
a Vt inquirerent fructum legis. b Legis cuſtodibus. 19
acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehenſis ſeruis eius, 20
a Vt Ieremiam. b Vt Iſaiam. c Vt Zachariam quem occiderunt inter tem. & al. 21
alium cæciderunt, alium occiderunt, aliũ vero lapidauerunt. 22

✠ Origenes. Homo paterfamilias Deus eſt, qui dicitur homo in quibuſdam parabolis, ſicut pater cum paruulo filio ſuo loquatur infantilia vt deſcẽdat ad verba filij ſui. Tracta. 19. in Matth.

* Chryſoſtomus. Per ſepem intellige cuſtodiam patrum iuſtorum, qui tanquam murus facti ſunt populo Iſrael. Hom. 40. operis imp. † pœnitentia morti fuiſti.

F ✠ Origenes. Vel cuſtodia Dei fuit ſepes ipſius, torcular autem locus librationum. † Mar. 22. a. Luc. 20. b. Tractat. 19.

g *Fodit in ea torcu.* In foſſione timor notatur, quia præcepta illa legalia non amore ſed timore ſeruabant.

h *Tempus fructuum appropinquaſſet, &c.* Bene tempus fructuum, non fructus: quia nullus fuit in illo contumaci populo.

e *Vos autem.* ☞ *Nouiſſime, &c.* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non iuit, *Quia Iudæi legem ſuſceptam non obſeruauerunt, ſed ad idololatriam & prophetarum occiſionem, & ad infinita mala declinauerunt, vt habetur lib. Iudicum. & libro Regum.*

2 Quis ex duo. fe. *Non enim aliter poterant reſpondere, quia minus malum eſt non promittere, quam promiſſum non ſeruare.*

3 Dicit illis Ieſus. *Ex reſponſione eorum confutans eos.*

4 Amen dico vobis, &c. *Q. d. non ſolum gentiles, ſed peſſimi de gentibus erunt maioris meriti apud Deum, quam vos, quia ſecundum Hieron. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas. Et hoc vitium potiſſime vigebat in ſacerdotibus, & Leuitis. Et ad declaratione͂ ſui dicti ſubdit.* 5 Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitiæ, &c. *Quia opera perfectionis faciebat, & iterum, quia Chriſtum annunciabat qui eſt ipſa iuſtitia ſempiterna, vt habetur Daniel. 9.*

6 Et non crediditis ei. *Opera eius imitando, & doctrinam eius audiendo.*

7 Publicani autem, & me. cre. ei. *Ad prædicationem eius pœnitentiam agendo.*

8 Vos autem viden. *Iſtorum, ſcilicet, pęnitentiam.*

9 Nec pęnitentiam ha. *Ad imitationem eorum. Ex quo ſequitur aggrauatio peccati ſacerdotum, & Phariſæorum.*

10 Aliam parabolam. *Hic conſequenter oſtendit qualiter ipſi impugnauerunt Chriſtum legislatorem. Et diuiditur in duas, quia primo ad oſtendendum propoſitum proponit quandam parabolam, ſecundo cõfirmat ſuum propoſitum per ſcripturam, ibi.* Dicit illis Ieſus nunquam legiſtis. *Circa primum dicit ſic.*

11 Homo erat. *Iſte homo, Deus eſt, rationibus prædictis, Qui dicitur paterfamilias quia ſic gubernat totam creaturam, ſicut paterfamilias gubernat ſubditos in domo.*

12 Qui plantauit vineam. *Domum ſcilicet Iſrael, ſecundum quod dicitur Iſa. 6. b. Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt.*

13 Et ſepem circum. ei. *Scilicet clauſuram legis, & mandatorum.*

14 Et fodit in ea torcular. *Dando doctrinam prophetarum, in qua exprimitur, & declaratur magis virtus legis.*

15 Et ædificauit turrim. *Scilicet templum in Ieruſalem, quod erat ædificatum ad modum turris vnde templum dicitur turris. Michee. 4. c.* Et tu turris nebuloſa. &c.

16 Et locauit eam agricolis. *Videlicet ſacerdotibus, & principibus, qui habent officium ſeruandi cultum diuinum, & iuſtitiam in hominibus.*

17 Et peregre profectus eſt. *Non quia mutet locum cum ſit vbique præſens, ſed quia dimittit homines agere ſecundum libertatem arbitrii, ſecundum quod dicitur Eccle. 15. c.* Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui.

18 Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet. *Quia poſt legem ſuſceptam debebant facere fructum bonorum operum.*

19 Miſit ſeruos ſuos. *Id eſt, primos prophetas.*

20 Ad agricolas. *Id eſt, ad reges, & ſacerdotes principaliter, & ad alios eis ſubiectos conſequenter.*

21 Vt acciperent fructus *Per prædicationem ſuam eos ad fructum bonorum operum reducendo.*

22 Et agricolę apprehenſis ſeruis eius. *Quia reges multi, & ſacerdotes prophetas ſibi miſſos a domino turpiter comprehenderunt, & incarcerauerunt, ac occiderunt. & hoc eſt quod ſubditur.*

23 Alium cęciderunt. *Sicut Iſaiam qui ſerratus fuit cum ſerra ex præcepto Manaſſe regis Iuda.*

24 Alium occiderunt. *Sicut Amos quem Oſias vecte per tempora transfixit.*

25 Alium vero lapidaue. *Vt Zachariam, quem Ioas rex Iuda lapidari iuſſit inter templum & altare.*

Iterum

MORALITER.

† *Quia publi. & me. præcc. vos in regno Dei, &c.* Sequitur *Homo erat paterfa. &c.* Secundũ ſenſum allegoricũ homo iſte Chriſtus eſt, qui plantauit eccleſiam de ſuo latere formatam.

13 *Et ſepem circumd. ei.* Id eſt doctrinam Euangelicam.

14 *Et fodit in ea tor.* Id eſt, martyrum patientiam qua roborata eſt eccleſia.

15 *Et ædif. tur.* Id eſt, contemplationẽ confeſſorũ & doctorũ.

Et

16 *Et locauit eam, &c.* Rab. Moral. hęc vinea cuicunque locatur cũ baptiſmi myſterium ſibi datur, vt bene operando in ea exerceatur. Mittitur ſeruus vnus alter tertius cũ lex Pſalmus, prophetia legitur, ſed miſſus cæditur eiicitur, cũ ſermo cõtemnitur, vel quod peius eſt, blaſphematur. Hęredẽ vero quantum in ſe eſt occidit, qui filiũ Dei conculcauerit, & ſpiritui gratię cõtũeliã fecerit. Perdito malo cultore vinea alteri dat, cũ donũ gratiæ qđ ſuperbus ſpreuerit humilis accipit.

A a *Nouiſſime, &c.* Vide patrisfamilias patientiam qui expectat ad pœnitentiam.
b *Verebuntur.* Quaſi faciam quod meum eſt, ipſi videant quod ſuum eſt.
c *Hic eſt hæres.* Patet princ pes ſacerdotum non per ignorantiam, ſed per inuidiam occidiſſe Ieſum, cum ſcirent eũ eſſe, cui dicitur: *Poſtula à me, & dabo tibi gen. hære. tu.* vnde & conſulentes ſibi aiebant: Si dimittimus eum ſic &c.

Pſal. 2. b. Ioan. 11. f.

d *Habebimus hære.* Hæreditas Chriſti quam reſurgẽs poſſedit, Eccleſia eſt, quam moliebantur præripere Iudæi: dũ ſide eius extincta iuſtitiam quæ ex lege eſt, Gentibus perſuadere conabantur.

† occupemus.

B e *Eiecerunt extra vineam.* Marcus mutat hunc ordinem, dicens: Occiderunt & eiecerunt extra vineam, quaſi vile cadauer. In quo notat pertinaciam q̃ occiſo domino, & reſuſcitato, à ſuis finibus eum excluſerunt, & Gentibus miſerunt.

Mar. 12. a. † Pſal. 117. e. Mar. 12. a. Luc. 20. c. infr. 25. d. † 23. q. 7. c. Si de rebus.

a Prophetarum choros.
Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus, & fecerunt illis ſi- 1 2
a Adhuc locum dat pœnitentiæ.
a militer. Nouiſſime autem miſit ad eos filium ſuum dicens: 3
a Non de ignorantia, ſed ſemper ambigere dicitur Deus, vt libera voluntas homini reſeruetur. 4
b Verebuntur forſitan filium meum. Agricolæ autem viden- 5 6
c tes filium, dixerunt intra ſe. Hic eſt hæres, venite occidamus 7
d eum, & † habebimus hæreditatem eius. Et apprehenſum 8 9
a Quia extra portam paſſus eſt, vel prius à cordibus incredulorum repulſus, deinde crucifigitur. Iudicauerit.
e cum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cum ergo vene- 10
a Non ignorans quærit, ſed vt ſua reſponſione eos condemnet.
f rit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Ma- 11
a Eccleſiam de alijs nationibus eliget.
los male perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis, qui 12
a Verbi vel facti, pro competentia temporis.
reddant ei fructum temporibus ſuis. Dicit illis Ieſus: Nun- 13 14 15
g quam legiſtis in ſcripturis: † Lapidem quem reprobauerunt 16
Suas traditiones. a Duos populos in ſe vno condens. b Non humanis viribus, ſed Dei potentia.
h ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? A domino fa- 17
a Concludo ex veſtra conceſſione & prophetica auctoritate.
ctum eſt iſtud & eſt mirabile in oculis noſtris. Ideo dico 18
a Iudæis. b Sacra ſcriptura. Vt non ſitis quod eſſe præſumebatis.
vobis, † quia auferetur à vobis regnum Dei, & da- 19 20

f *Quid faciet agricol.* Hieron. Alij videntes contra ſe dictũ, dixerunt ſecundum Lucam, Abſit, cum etiam ſecundum Marcum dominus a ſe dixiſſet: *Malos male per. & vi. ſuam lo. agri. alie. q. r. e. f. t. ſuis.*

Luc. 20. b. Mar. 20. a.

✻ Chryſoſtomus. Lucas quidem ſecundum reſponſionem oris eorum narrauit, Matthæus ſecundum reſponſionem cordis. Nam viſibiliter in facie contradixerunt, dicentes abſit. In conſcientia autem, malos male perdet.

Hom. 40. operis imp.

* Origenes. Sicut Cayphas, ſic & iſti non ex ſe prophetauerunt contra ſe, quoniam tollenda erant ab eis eloquia

vbi ſupra. C

F Dei, & danda gentibus fructum in tempore daturis, vel dominus quẽ occiderunt; ſtatim venit reſurgens a mortuis, & malos quidem colonos male perdidit, alijs autem colonis, id eſt, Apoſtolis vineam ſuam conſignauit, id eſt, eis qui ex Iudaico populo crediderunt.

Hom. Mat.

✻ Chryſoſtomus. Dominus propter hoc eis parabolam propoſuit, vt ipſi nõ intelligentes contra ſe ſententiam proferrent, ſicut Dauid factum eſt per Nathan. Rurſus autem intelligẽtes eſſe contra ſe, dixerunt, Abſit.

Myſtice. Cuique vinea locatur colenda, cum myſterium baptiſmi datur, qđ operando exerceat. E Mittitur ſeruus vn⁹ & alter, cum lex pſalmus, prophetia legitur, quorum monitu bene operetur. Sed miſſus ceditur eijcitur, cum ſermo contemnitur, vel (quod peius eſt) blaſphematur. Hæredem quantum ad ſe occidit, qui filium Dei conculcauerit & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo, vinea alij datur, cum donum gratiæ quod ſuperbus perdit, humilis accipit.
g *Lapidem quem re.* Quod vinea alijs locabitur, affirmat prophetico exemplo. *Lapidem*, id eſt, Chriſtum cuius fidem & iuſtitiam contempſerunt.
✻ Chryſoſtomus. Nunquam legiſtis, id eſt, ſi parabolam meam non intelligitis, vel iſtam ſcripturam cognoſcatis.

Hom. op.

h *Aedificantes.* Qui de ſubdita plebe quaſi Deo domum ſtruere videbantur. F

Et qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus.* Multiplicando ſcilicet prophetas ad populi correctionem.
2 *Et fecerunt illis ſimi.* Eos, ſcilicet occidendo intantũ quod impleuerunt Ieruſalem ſanguine prophetarum vſque ad os, vt dicitur. 4. Regum 21.
3 *Nouiſſime autem mi. ad eos fil. ſuum.* Pro nobis incarnatum, dicens.
4 *Verebuntur forſ. fil. me.* Hoc non dicitur, quia Deus ignoraret contemptum quem Iudæi facturi erant Chriſto, ſed per hoc exprimitur quid deberet fieri, ac ſi diceret. *Verebuntur fi. me.* id eſt, in reuerentia deberent habere.
5 *Agricolæ autem.* id eſt, ſacerdotes & legiſperiti.
6 *Videntes fil.* Id eſt, dominum Ieſum Chriſtum opera diuinitatis facientem, & omnia quæ prædicta erant de ipſo adimplentem.
7 *Dixerunt intra ſe hic eſt hæ.* Quia de ipſo veram notitiam habuerunt, vt iam dicetur.
8 *Venite occidamus eum.* Propter hoc tractauerunt de morte eius, ne occaſione Chriſti venirent Romani, & auferrent eis locum & gentem, vt habetur Ioan. 11. & ſic occiderunt eum, vt pacifice poſſiderent ciuitatem & templum: contrarium tamen accidit eis, quia per hoc in vindictam mortis Chriſti perdiderunt locum & gentem, quia per Titum & Veſpaſianum deſtructa eſt ciuitas & templum, & populus occiſus & captiuatus.
9 *Et apprehenſum eum eiecerunt extra vi.* Quia Chriſtus extra ciuitatem Ieruſalem crucifixus eſt.
10 *Cum ergo venerit dominus vineæ quid fa agricolis illis?* Venit dominus ad iudicandum & vindicandum illud factũ, quando ex eius ordinatione venit contra eos exercitus Romanorum.
11 *Aiunt illi malos male perdet.* Lucas vero iſta verba refert quaſi a Chriſto dicta, & ſacerdotes dixerunt contrarium: Abſit, vt habetur Luc. 20. Dicendum, quod non eſt contradictio: quia in turba illa erant aliqui qui conſentiebant doctrinæ Chriſti, & illi dixerunt: *Malos male perdet.* vt hic dicit Matthæus. Et hanc reſponſionem quaſi approbando tanquam veram Chriſtus repetijt, vt dicit Lucas. Et tunc conſequenter ſacerdotes videntes quod erat dictum cõtra eos, dixerunt *Abſit*, Malos autem dominus perdidit, quando ciuitatem & templum per Romanos deſtruxit. Sequitur.
12 *Et vi.* Quia Chriſtus eccleſiam ſuam regendam tradidit apoſtolis & alijs diſcipulis.
13 *Qui red. ei.* Quia ad prædicationem eorum credidit multitudo gentium.
14 *Dicit illis Ie.* Hic confirmat parabolam ſuam per ſacram ſcripturam.
15 *Nunquam le. in.* Id eſt, in Pſalmis. q. d. Vos qui eſtis legiſperiti, deberetis hoc ſcire.
16 *Lapidem quem.* Ad literam dicitur de ædificatione templi Salomonis, qui quidem lapis pluries oblatus eſt in ædificatione, & quia non poterat conuenienter collocari, ideo pluries reiectus eſt quaſi reprobatus ab ædificantibus, vltimo autem poſitus eſt in conſummatione anguli, vbi coniungebantur parietes templi, & de illo ſcribitur in Pſal.
17 *A domino, &c.* Quia illud non fuit a caſu, ſed ex diuina præordinatione, quia lapis iſte figurabat Chriſtum, qui multotiens & multipliciter reprobatus eſt a principibus ſacerdotum, & tamen factus eſt in caput anguli, coniungens Iudæos & gentiles, quaſi duos parietes in vnam eccleſiam. Quod autẽ Chriſtus dicatur lapis in ſcriptura habetur Dan. 2. g. *Lapis qui percuſſerat ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem probatum precioſum, &c.* Et ex auctoritate concluditur reprobatio Iudæorum.
18 *Ideo di. vo.* Qui Chriſtum reprobatis.
19 *Auferetur à vo.* Id eſt regimen eccleſiæ.
20 *Et dabitur.* Id eſt, apoſtolis & eorum ſucceſſoribus.

Et

a Gentilibus. ¶Opera.

a bitur Genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit ſuper lapi- 1
dem iſtum, confringetur ſuper quem vero ceciderit, conte- 2
ret eum. † Et cum audiſſent principes ſacerdotum & phari- 3
¶Illas parabolas.
ſæi parabolas eius, cognouerunt, quod de ipſis diceret, & 4
b quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam ſicut 5
prophetam eum habebant.

A a *Et qui ce.&c.* Qui credit,& tamen peccat,cadit ſuper illũ lapidem & non conteritur,ſed cõſtringitur, quia per patientiam ad ſalutem reſeruatur,ſed cui lapis irruit, ideſt, qui negat penitus cõteritur, vt nec teſta remaneat, vel cadit ſuper eum qui modo cõtemnit,& iniurijs afficit, necdum penitus interijt, ſed quaſſatur,vt non ambulet rectus. Cadit ſuper illum lapis, quando veniens in iudicio opprimit cum dicit. *Ite in ignem æternum.* ✠ Chryſoſtomus. Aliud eſt confringi. B aliud cõminui. De eo enim quod confringitur, aliquid remanet,quod autem cõminuitur,quaſi in pulluerem conuertitur. Quod autem cadit ad lapidẽ non frãgitur ſecundum quod eſt lapidis virtus ſed inquantum fortiter cadit,aut pp pondus ſuum, aut propter altitudinẽ caſus,ſic & Chriſtianus peccãs, non tantum C perit quantum põt perdere Chriſtus,ſed quantũ ipſe ſe perdit per opera ſua,aut propter magnitudinẽ peccati aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantũ, quantum poteſt eos perdere Chriſtus. D

b *Et quærentes eum.* Quaſi mentientem interficere quęrunt, in quo vera probantur,quæ dixerat. Ipſe eſt.n.heres illi praui coloni, qui ſolo humano terrore retardantur donec veniret hora eius.

Myſticè. Principes & ſcribæ quęrunt manum mittere in Ieſum,nec audẽt timore cũ quilibet ſolo nomine frater,fides & pacis veritatem (quam non diligit) propter bonos cohabitantes vel erubeſcit, vel timet impugnare, qui tamen (ſicut de ſtultiſſima auium ſtruthione dominus ait) cum tempus venerit in altum alas erigit, quia perſequendo eccleſiam, quaſi Deum cruci adijcere & oſtentui gaudebit habere. E Ioan.39.c. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui ce.* Ille autem cadit ſuper lapidem, qui credens peccat per lubricitatem carnis, ſeu alijs peccatis,& ille confringetur ſed non comminuitur,quia nõ peccat tam grauiter, ſicut ille qui peccat peccato infidelitatis.

2 *Super quem.* Super illum vero cadit lapis, in quo inuenitur peccatum infidelitatis.Et iſte conteritur,quia ex pondere diuini iudicii grauiſsime punitur.

3 *Et cum au.prin.* Hic ponitur concluſio huius cap.vbi oſtenditur obſtinatio ſacerdotum, quia audientes doctrinam eius, non fuerunt contriti, ſed magis ad occidendum eum incitati.

4 *Et quærentes eum.* Scilicet ad occidendum.

5 *Timuerunt turbas.* Ex quo patet,quod ſolo timore retracti fuerunt ab eius morte. Occaſione dictorum in hoc ca. quæritur vtrũ Iudæi cognouerunt Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum ſibi promiſſum. Et arguitur primo quod nõ per illud quod dicitur 1.Corinth.2.b. *Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent &c.* Item Act.3.c.dicit Petrus loquens Iudæis. *Scio fratres quod per ignorantiam feciſtis ſicut & principes veſtri.* Itẽ Luc.23.e. dicebat Ieſus in cruce. *Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciũt.* Contrarium arguitur, per illud quod habetur Ioan. 15.d. *Nunc autem viderunt,& oderunt mè & patrem meum.* Quod autem videtur manifeſte cognoſcitur. Item ſuper illud quod dictum eſt in præſenti cap, *Agricolæ videntes filium,dixerunt intra ſe. Hic eſt hæres* dicit Hiero. Manifeſte probat dominus his verbis Iudæorum principes non per ignorantiam, ſed per inuidiam Dei filiũ crucifixiſſe. Reſponſio. Dicendum, quod in populo Iudæorũ aliqui erant maiores ſcientes ſcripturas legis & prophetarum, aliqui autem minores, ſicut laici & vulgares, tantummodo ſcientes illud quod eſt de neceſſitate ſalutis, vt præcepta decalogi & huiuſmodi quæ debẽt ſciri ab omnibus, ſed ſubtilitatem ſcripturarum & dicta prophetarum ignorantes. Item quod Chriſtus erat verus homo,propheta ſanctus & Deus in vnitate ſuppoſiti. Dicunt ergo aliqui & bene quantum ad hoc, q, minores populi Iudæorum nõ cognouerunt Ieſum eſſe Chriſtum, nec quantum ad diuinitatem nec quantum ad humanitatem, quia licet cognoſcerent eum eſſe hominem verum, tamen non cognoſcebant illum eſſe hominem ſeu prophetam,qui erat a Deo promiſſus Chriſtus. Cuius ratio eſt, quia ignorabant ſcripturas quæ loquuntur de Chriſti diuinitate,& illas quæ loquuntur de determinatione temporis, & de ſignis ſui aduentus,ſed maiores cognouerunt eum eſſe verũ prophetam a Deo promiſſum,& miſſum,quia ſciebant ſcripturas loquentes de tempore ſui aduentus,& de ſignis, quæ omnia videbant in eo impleri, non tamen vt iſti dicunt cognouerunt ipſum eſſe Deum,& ſecundũ hoc loquitur Apoſt.in auctoritate pręall. *Quod ſi cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* Quaſi dicat nunquam cognouerunt eius diuinitatem. Sed hoc non videtur conuenienter dictũ, quia ſicut ſcripturæ determinate loquuntur de tempore ſui aduentus. Dan.9.f. In hebdomadibus illis abbreuiatis, & de ſignis ſui aduentus, ſicut eſt translatio regni, vt habetur Gen.40. Et modus eius adueniendi in paupertate & humilitate,vt habetur Zach.9.a.vt dictum eſt in præced.cap. ita expreſſe vel expreſſius loquuntur ſcripturæ prophetarum de eius diuinitate Iere.33.c. *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & ſuſcitabo verbum bonum quod loquutus ſum ad domum Iſrael & Iuda, in diebus illis germinare faciam Dauid germen iuſtum, & faciet iudicium & iuſtitiã in terra, & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, dominus iuſtus noſter.* In Hebraico vbi habetur hic, *Dominus* ponitur nomen domini tetagrammaton,quod nullo modo poteſt dici de aliquo niſi de Deo vero. Cum ergo iſta auctoritas ſecũdum omnes doctores etiam Hebraicos expoſita ſit de Chriſto, ſequitur ipſum eſſe verum Deũ. Item Iſa.9.b.dicitur: *Paruulus natus eſt nobis.* Sequitur. *Et factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi princeps pacis,* quæ etiam auctoritas ſecundum Hebræos intelligitur de Chriſto, & in ea fit expreſſa mẽtio de eius diuinitate ſicut de humanitate, & multæ aliæ auctoritates conſimiles poſſunt ad hoc induci, ſed propter prolixitatem omitto,& ideo dicendum,quod ſicut maiores populi Iudęorum habuerunt notitiam de tempore & ſignis ſui aduentus, ita notitiã per ſcripturas habuerunt,quantum ad eius diuinitatem. Conſiderandum tamen, q, aliquid cognoſcitur in habitu,cuius tamẽ cognitio actualis impeditur propter aliquam paſſionem vel habitum impedientẽ, ſicut dicit Philoſophus 7.Ethico.quod incontinens differt ab intemperato, per hoc quod habet æſtimationem veram, non ſolum in vniuerſali, quam etiam habet intemperatus, vt q fornicari eſt malum, cum non peccet per ignorantiam, ſed etiam habet æſtimationem verã in particulari,& per hoc differt ab intemperato, & tamen aduenięte paſſione corrumpitur æſtimatio vera particularis,quia paſſione vincente iudicat nunc fornicandum, ita quod paſſio impedit actualem conſiderationem veram in particulari, & ſi paſſio ſemper duraret ſemper ſic iudicaret. Eodem modo dicẽdum eſt, quod Iudæi habuerunt veram æſtimationem de Chriſto & in habitu,& in actu in principio, ſed quando incepit contra eos prædicare,excitati fuerunt contra eum paſsionibus iræ,rancoris,& inuidiæ, quibus paſsionibus impediebantur ab actuali conſideratione veritatis præhabitæ de Chriſto. Ideo machinati ſunt in eius mortem, ſicut & incontinens propter paſsionem concupiſcibilis eligit fornicari,quod tamen alias refugeret. Conſiderãdum tamen quod illa notitia quam habuerunt de Chriſto per ſcripturas prophetarum non erat certa certitudine euidentiæ: Tũ quia talis certitudo ſolum habetur per demonſtrationem vel ſenſum. Tum quia prophetiæ poſſunt aliquando varie exponi, & ideo erat magis notitia probabilis & veriſimilis coniecturæ, vel ſecundum alios erat ibi certitudo adhærentiæ quæ tamen poteſt impediri in actu modo prædicto. Per dicta poſſunt ſolui argumẽta ad vtramq; partem,quia illa argumenta, quæ probant quod habuerunt notitiam de Chriſto, intelligendum eſt de notitia habituali prædicto modo. Aliæ autem auctoritates quæ dicunt contrariũ, loquuntur de actuali cognitione applicante ad opus, quæ fuit impedita propter paſsionem inuidiæ & rancoris, vt dictum eſt. Philoſophus

MORALITER.

3 *Et cum audiſſent, &c.* ✠ Chryſo. Hęc eſt differentia bonorum hominum & malorum,bonus enim comprehenſus in peccato gemit,malus autem fremit, non quia peccauit, ſed quia comprehenſus eſt in peccato.

ADDITIO I.

A *In capitulo* 21. Vbi dicitur in poſtilla. *In qua poteſtate hoc facis?* id eſt, qua auctoritate doces populum?

Ad maiorem harum quæſtionum declarationem attendendum eſt, quod auctoritas docendi apud Hebræos duplex erat: quia aut ſecundũ deriuationem generis, vt in ſacerdotibus. Iuxta illud Aggæi.2.cap. *Interroga ſacerdotes legem.* Aut ſecundum graduationem. Sicut cum quis accipit gradum in ſcientia ab alio graduato habente ad hoc poteſtatem. Et tales erant illi ſeptuaginta viri, qui ordinarie iudicabant populum, vt in libro Thamuldico, qui dicitur Shanhedrin tractatur. Et quia principes ſacerdotum hanc quæſtionem mouentes, ſciebant Chriſtum non deſcendere per lineam maſculinam ab Aaron ſacerdote, & per conſequens non habere authoritatem docendi ſacerdotalem. Idcirco dimiſſo hoc membro circa ſecundum quærebant ſcilicet. Quis dedit tibi hanc poteſtatem, quia talis poteſtas ab ipſiſmet ſenioribus & ſacerdotibus concedenda erat, & non ab alio. Ab Imperatore enim non pertinebat talis licentia impetrari, quod patet ex hoc. Nam cum Chriſtus Luc. 20.c. & inf.22.b reſpon-
B diſſet Phariſæis. *Quæ ſunt Dei, date Deo.* Ex hoc non fuerunt indignati Herodiani, qui ibi erant, ſed potius contenti de reſponſione Chriſti. Sed conſtat, quod doctrina diuinæ legis non eſt Cęſaris, ſed Dei. Hoc etiam patet per communem doctrinam eorũ ſecundum quam nullus recipiebat, nec hodie tempore captiuitatis eorum auctoritatem docendi legem recipiunt ab aliquo principe, quãuis ſint ſubiecti. Et ideo ex his quæſtionibus tacite ſeipſos glorificabant, & Chriſtũ vilipendebant, quaſi dicerent. Nullam poteſt habere poteſtatem docendi, niſi a nobiſmetipſis qui ſumus doctores legis, vnde Chriſtus in ſua cauta reſponſione non ſolum eis ſilentium impoſuit, ſed etiam ipſorum errorem exprobrauit. Errabant enim in hoc, quod nullam poteſtatem docendi attribuebãt Deo, ſed hominibus, aut ex deriuatione generis vel graduatione perſonæ, vt dictum eſt, vnde Chriſtus oſtendit eis quod eſt alia auctoritas docendi præter illas, & illis altior ſcilicet ex Deo. Et ideo quærit de baptiſmo Ioannis, in quo noua doctrina fuit diuulgata, vtrum eſſet ex Deo an ex hominibus, in quo includitur, quod poſſibile eſt aliquam doctrinam eſſe ex Deo tãtum, ſicut patet de baptiſmo Ioannis, & per conſequens remanebant confuſi, eo quod præſupponebant quod omnis auctoritas docendi erat ab hominibus modo prædicto.

C

ADDITIO II.

In eod.ca. Vbi dicit in poſtil. *Iudæi ab Abraham vel ipſo Heber.*

Hebręi non dicuntur ab Abraham ratione proprij nominis, vt manifeſte patet per literas Hebraicas, vt ipſemet Poſtillator tradit, Gen. 14. Cuius ratio eſt, quia Abraham incipit ab aleph litera. Heber vero per ain. Et ideo ſi Hebræus diceretur ab Abrahã inciperetur ab aleph quod nõ eſt verum, ſed incipit per ain. Nec etiã dicuntur Hebræi ab Heber, quia ſi ſic Ammonitæ & Moabitæ qui de Loth deſcendunt, ſimiliter & Iſmaelitæ & Madianitæ qui deſcenderunt ab Abraham. Similiter & Edomitæ, qui deſcendunt de Iſaac, omnes dicerentur Hebræi, cum omnes prædicti deſcendant ab Heber, vt manifeſtum eſt in litera Gen. 11. & 16. & in alijs. Sed hæc denominatio accipitur ab Abraham, non ratione proprij nominis, ſed alia ratione. Ad cuius euidentiam attendendum, quod inter Meſopotamiã & terram promiſſionis tranſit fluuius Euphrates, qui cum ſit magnus & vnus de quatuor fluminibus paradiſi, vt habetur Gen.2. Idcirco in limitationibus terræ promiſſionis vocatur fluuius ſimpliciter, nõ exprimendo nomen propriũ quod eſt Euphrates vt habetur Exo. 22.d. vbi dicitur. *Ponam terminos, &c.* à deſerto vſq; ad fluuiũ, quod intelligitur de Euphrate qui terminabat terram promiſſionis ex parte Meſopotamiæ, vt patet ibidem. Et quia Abrahã natus fuit in Meſopotamia, vbi Thare pater eius & alij cognati ſeruiebant idolis, & inde adductus fuit diuina directione in terram Canaan, vbi ſegregatus ad cultum diuinum: ædificauit altaria domino inuocens nomen eius, vt habetur Gen. 12. Idcirco Abraham veniens in terram promiſſionis, Hebræus vocabatur, id eſt, transfluuialis. Heber enim cũ ain ſcripta, Hebraice transfluuialis ſignificat. Et ideo ſicut illi qui veniunt de partibus vltramontanis cõiter vltramõtani dñr, ſic Abraham in initio ſuæ vocationis ad fidem, in terra promiſſionis exiſtens Hebræus vocabatur, hoc eſt transfluuialis, vnde Gen. 14 b. *Venit vnus de his qui euaſerunt & nunciauit Abrahæ Hebræo* quod idem eſt dicere, vt ſi dicatur Abrahæ transfluuiali. Ex quibus patet, quod Abrahã dictus eſt Hebręus, eo q ex partibus transfluuialibus in terrã ſanctam venit. Et quia iſta trãſportatio fuit facta in principio ſui acceſſus ad fidem vel ſalutem ſuæ publicationis, ideo inde cognominatus eſt cũ ſua poſteritate, quaſi à principio ſuæ fidelitatis. Quæ quidem ratio poteſt haberi Ioſue. 23. vbi ſic. *Hæc dicit dominus: Transfluuium habitauerunt patres veſtri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, ſeruieruntque diis alienis.* Et ſequitur. *Tuli patrem veſtrum Abraham de Meſopotamiæ finibus,* vbi in Hebræo habetur. *De Heber fluuij.* Id eſt, de transfluuio, & adduxi eum in terram Canaan vbi ſcilicet ſegregatus à parentibus idolo- D
latris ſe publicauit diuino cultui mancipatum. Ex prædictis patet, quare Iſmaelitæ Edomitæ & huiuſmodi non dicuntur Hebræi, licet deſcendant ab Abraham. Nam illi ſoli qui ſequuntur Abraham in ſeparatione ab idololatria & cognitione Dei, Hebræi debent dici tanquam ſequentes rationem illius denominationis. Et hoc eſt quod ſequitur in præallegata auctoritate ſcilicet Ioſue 24. vbi loquens de tranſportatione Abrahæ à partibus transfluuialibus, ſubiungit. *Multiplicauit que ſemen eius & dedit ei Iſaac,* nullam faciens mentionem de Iſmaele & alijs. Conſequenter dicit de Iſaac, *Illique dedi Iacob, & Eſau dedi montem Seir.* Et ad excludendum Eſau ſubiungit, *Eſau dedi montem Seir. Iacob vero & filij eius deſcenderunt in Aegyptum.* Ex quibus patet, quod illi tantummodo nominandi ſunt transfluuiales, qui deſcendũt ab Abraham, per Iſaac & Iacob, alijs excluſis ratione prædicta.

ADDITIO III.

In eod.cap. Vbi dicit in poſtil. *Lapidem quem reprobauerunt, &c.*

Fundamẽtum huius expoſitionis, quam dicit literalem eſt fictitium ſeu fabuloſum, nuſquam enim legitur in ſcripturis auctenticis, quod hoc contigiſſet in ædificatione templi Salomonis ſcilicet quod aliquis lapis pluries fuiſſet reprobatus in ædificio, E
& deinde in caput anguli collocatus, licet magiſter hiſtoriarum hoc videatur dicere, vnde Rabbi Abraham Hebręus, qui inter alios expoſitores Hebræorum magis videtur ſequi literalem ſenſum, hoc non exponit de lapide materiali, ſed de ſpirituali. Dicit enim, quod lapis iſte eſt populus Iſraeliticus, qui reprobatus à Gentibus in captiuitate exiſtẽs in poſterum erit caput omnium non virtute propria, ſed à domino factum eſt iſtud. Cuius expoſitio licet falſa ſit in hoc quod dicit, quod populus ille qui modo captiuus eſt, erit ſublimatus prout ipſe credit tempore ſui Meſſiæ. Tamen habetur in dictis ſuis quoddam verum ſcilicet quod hæc litera non tractat de ędificatione templi Salomonis. Similiter Rab.Sa. exponit hanc auctoritatem dictam de Chriſto, vnde tenendum eſt, quod ad literam lapis iſte eſt Chriſtus, qui dicitur *lapis abſciſus ſine manibus.* Dan 2. g. Vt etiam Apoſtolus Petrus exponit Act. 4. Non enim eſſet Chriſti argumentum efficax ſi ex ſenſu myſtico ſumeretur, prout dicit Aug. contra Vincentiũ Donatiſtam. Et quia ipſemet Poſtil. reuocat illa quę in hoc loco poſuit de ſenſu literali iſtius verſus Pſalmiſtę in expoſitione ipſius Pſalmi. Vbi de hoc largius tractat. Ideo iſta ad pręſens ſufficiant.

ADDITIO IIII.

F *In eod. cap.* Vbi dicitur in poſtil. *Sed hoc non videtur conuenienter dictum.*

Hanc quæſtionem diſputat ſanctus Thom. in 3. parte q.47. artic.5. in cor. quæſtionis ſub forma prædicta, vnde in ſolutione principali tenet eandem opinionem, quam hic Poſtil. conatur improbare, quæ quidem improbatio non videtur rationabilis. Ad cuius declarationem attendendum, quod licet omnia quæ in ſacris ſcripturis credenda traduntur, ſunt à fidelibus tanquam vera certiſſime amplectenda, cum ſint à Deo reuelata, cuius teſtimonium fidele eſt, quædam tamen de his quæ ibidem etiam expreſſe traduntur, ſunt exponenda taliter, vt non credantur ſub propria verborum ſignificatione, eo quod ſi ſic acciperentur, repugnarent rationi naturali, ſeu etiam alteri auctoritati diuinæ. Verbi gratia. Licet de Deo in ſcripturis ſacris dicantur expreſſe aliqua verba, quæ in prima ſignificatione ſignant illius localem motionem ſeu alterationem, vel paſſionem & huiuſmodi, vt cũ dicitur in perſona Dei. *Deſcendit Deus vt videret ciuitatem.* Gen. 18.c. Similiter Exo. 3.b. *Deſcendi, vt liberarem eum de manu Aegyptiorum.* Quæ locutiones in propria ſignificatione ſignant Deũ localiter moueri. Similiter & alibi ſæpe legitur Deum iratum fuiſſe vel pęnituiſſe & huiuſmodi, nullo modo tamen talia ſub propria ſignificatione ſunt credenda de Deo, cum manifeſte rationi naturali repugnent, quę Deum penitus immobilem atq; immutabilem demonſtrant. Similiter & contra auctoritatem ſacræ ſcripturę dicentem Malach. 3.b. *Ego dominus, & non mutor.* Vnde oportet hæc & ſimilia de Deo intelligi non in propria verborũ ſignificatione, ſed tranſlatiue ſeu metaphorice, prout Ambroſius declarat in 2. libro de trinitate. Similiter contingit ſecũdum opinionem Hebręorum circa ea quę in ſcripturis ſacris veteris Teſtamenti traduntur denotantia deitatem Chriſti. Dicũt enim oĩa talia non in propria ſignificatione eſſe intelligẽda, ſed ſimilitudinarie ſeu metaphorice, quorum motiuum eſt, quia credunt q Deum incarnari implicat compoſitionem ſeu naturarũ confuſionem in Deo, quę manifeſte ſunt impoſſibilia, cum ſint contra ſimplicitatem diuinam. Et hoc contingit eis non ſolum antiquis ſed modernis, eo q non pñt capere ſeu intelligere habitudinem naturę aſſumptę ad verbũ ſecũdũ veram catholicã traditionem. Nec de hoc videtur eſſe multũ mirandũ, cum hęretici qui non ſolũ authoritates veteris teſtamenti recipiunt, ſed etiã noui, in

noui, in quo expreſſius myſteriũ deitatis Chriſti traditur q̃ in an-
A tiquo, vt cum dicit. *Ego & pater vnum ſumus*, vel *antequam Abraham fieret ego ſum*. & huiuſmodi. In qbus verbis & ſimilib. clarius exprimuntur deitas Chriſti. Sed hoc non obſtãte deitatem Chriſti negare conãtur, pperſe exponẽtes pdictas auctoritates, vt Arrius & Sabellius & eorum ſequaces. Ex quib. patet manifeſte, ꝙ licet ſcripturæ ſacrę prophetarũ q̃ mẽtionẽ expreſſam faciũt de diuinitate Chri, ſint ſatis euidentes ad huiuſmodi myſteriũ fidelib. oſtendendum, non tamen ex his ſumit argumentũ efficax ad hoc, vt principes Iudęorũ habuiſſent cognitionẽ de eius diuinitate. Hoc .n. myſteriũ tantum excedit capacitatem humanam, qđ raro vel nunq̃ ſine auxilio diuino intelligi poſſet. Inde eſt ꝙ Petro expreſſe cõfitẽti deitatẽ Chriſti dicẽdo. *Tu es Chriſtus fi. Dei vi.* Matt. 16. c. Chriſtus reſpõdit. *Caro & ſanguis non reuelauit tibi, &c.* Ex quo patet, quod ad myſterium incarnationis intelligẽdũ ſeu veraciter confitendum, reuelatio diuina requiritur, pp eius ſummã excellẽtiam. Secus eſt de alijs conditionib. Chriſti in prophetis antiquis contentis vt de tempore ſui aduentus, & de ſignis eiuſdẽ. Similiter de virtutib. ipſius Chriſti, & de eius excellentia reſpectu aliorum prophetarum, & de modo adueniendi, & huiuſmodi, nã talia in propria ſignificatione poſſunt accipi, non enim excedunt
B communem humanæ intelligentiæ capacitatem. Et ſic patet, ꝙ obiectio Poſtillatoris in hoc paſſu eſt inualida.

Similiter & eius opinio non vr̃ rationabilis ex tribus. Primo, qa præſupponit falſum. ſ. quod auctoritates antiqui teſtamenti ſolę ſufficiũt ad cogẽdum Hebræos ipſas recipiẽtes, vt cognoſcãt deitatẽ Chriſti. Cuius oppoſitũ patet ex dictis. Secũdo quia exẽplũ ꝙ inducit de incõtinente (cuius actualis cognitio particularis ſeu conſideratio impedit ſeu corrũpitur pp paſſionẽ imminentẽ, vt hr̃ in 7. Ethic.) non vr̃ ad propoſitum facere. Nam incontinẽs ſemper hẽt æſtimationẽ veram in vniuerſali, adueniente tamen paſſione, corrumpitur æſtimatio vera particularis. Sed in propoſito vtraque ęſtimatio eſt particularis ſeu ſingularis. Si .n. principes Iudęorũ ęſtimaſſent Chriſtũ eſſe Deũ antequam per paſſionem impediretur, deinde adueniẽte paſſione impediretur huiuſmodi cõſideratio, ita quod crederẽt ipſum non eſſe Deũ prout opinat Poſtillator, manifeſtũ eſt, ꝙ vtraq; harum ęſtimationũ eſt ſingularis ſeu particularis, cũ in vtraq; æſtimatione Chriſtus ſupponitur vt ſubiectũ, q̃ eſt perſona ſingularis. Tũc igit aut ſimul & ſemel ęſtimauerunt Chriſtum eſſe Deũ, & Chriſtum non eſſe Deum, quę ſunt contradictoria & per cõſequens inęſtimabilia circa idẽ, aut primus habitus totaliter corrũperet, & tñ remaneret in eis actualis conſideratio, ſecundũ quã ipſum iudicarẽt hominẽ purũ. Cuius oppoſitũ dicitur de incontinẽti. ſ. ꝙ ſemper remanet in eo vera ęſtimatio ſaltem in vniuerſali philoſophus in eodem loco manifeſte oſtendit, & ſic exemplũ non facit ad propoſitũ. Tertio, qa hæc opinio non conſonat ſacris ſcripturis, quę circa hęc alligant. Nã in parabola Chriſti cũ agricolæ dixiſſẽt. Hic eſt hęres, nõ rõ-
C nabiliter intelligi, qđ ipſi ęſtimaſſent eũ hęredẽ in diuinitate, eo modo quo Apoſtolus ait ad Heb. 1. a. *Quem conſtituet hæredẽ vniuerſorum.* Nulla .n. amentia ad tantam põt communiter deuenire inſaniam, vt credat diuinam maieſtatem in propria perſona ſuperare. Communis .n. conceptus eſt ẽt apud idolotatras, ꝙ Deꝰ ſeu dij traſcendunt oẽs poteſtates, vnde ridiculum eſſet dicere, ꝙ eo ipſo ꝙ principes illi credebant ipſum eſſe hæredem. ſ. Deum verum, auderent eum interficere. Hoc etiam vr̃ contra opinionem ipſius Poſt. met. qui dicit quod quando eum interficere voluerũt iã nõ æſtimabãt ipſum Deum eſſe pp impedimẽtũ paſſionis inuidię & huiuſmodi, & ſic iã nõ dicerent de ipſo. *Hic eſt hæres.* Oportet igit dicere, vt per hoc qđ dicebant. *Hic eſt hæres.* intelligebant qđ erat homo tãtæ excellentiæ, qđ poterat vocari filius Dei, non p naturã, ſed per ſpecialẽ adoptionẽ ſeu excellentiã reſpectu prophetarum aliorum, qđ verificat de Chriſto ẽt ſecundum humanã naturã conſiderato, contra quem non obſtante tanta excellentia potuerunt æſtimare, vt eum poſſent ſuperare ſicut & alios antea miſſos, nã magis & minus non variãt ſpeciẽ ſecundũ philoſophũ. Similiter auctoritas B. Petri dicẽtis Act. 3. c. *Scio quod per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri.* Vr̃ facere contra opinionem Poſtil. nam ſecundũ eum debuiſſet dicere, per odiũ ſeu inuidiam feciſtis. Hæc .n. fuit cã principalis ſui erroris ſecundũ Poſt. magis quã ignorantia. Secundũ vero primam opinionẽ quæ eſt S. Tho. hæc auctoritas proprie ſonat, eo .n. quod habuerant ignorantiam de Chriſto. ſ. de eius diuinitate, auſi ſunt ipſũ inuadere tãquam hominẽ purum, cui cõſonat auctoritas apoſtoli dicẽtis. *Si enim cognouiſſent nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* Quod denotat manifeſte, ipſos nunquam cognouiſſe ipſũ fuiſſe dominũ glorię. Et notandũ, qđ hæc ignorãtia non excuſat principes Iudæorum a crimine, ſed magis aggrauat, cũ eſſet quodammodo ignorantia affectata. Nã licet nõ attigiſſent ex ſcripturis prophetarũ ad cognoſcẽdũ Chriſti diuinitatẽ, eo quod ſcripturæ de hoc loquẽtes ſunt quodammodo exponibiles, vt dictũ eſt, debuiſſent tñ aſſen- D
tire ſua doctrinæ ſecũdũ quã filiũ Dei ſe fatebatur. Tenebãtur .n. credere & obedire Chro in lege promiſſo. Iuxta illud Deu. 18. c. *Prophetam ſuſcitabit tibi, &c. ipſum audies.* Quod intelligitur de Chriſto ad literã, & ſic eius deitatẽ tenebãtur credere tanquã ab eo dogmatizatã, & per miracula confirmatã. Vnde Ioan. 15 d. dr̃ *Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non habuiſſent, nunc autem excuſationem non habent, &c.* Fuerũt .n. impediti ab acquieſcẽdo doctrinæ Chriſti per inuidiam & odium ipſius, & ſic nec habitualiter nec actualiter crediderũt ipſum eſſe Deũ. Nam per ſcripturas antiquas de deitate loquẽtes nõ omnino cõuincebant vt dictũ eſt. Nec ẽt per doctrinã Chriſti de ſe hoc teſtantis, impedientibus rancoris & odii paſſionib. Sicut .n. homo communiter natus eſt credere ſuo amico, ſic & diſcredere inimico. Ex quib. bñ attentis ſequit correlarie, ꝙ catholicus diſputans cum Hebræis vel eis prædicãdo pſuadẽs de myſteriis Chri, nõ debet conari ad probandũ deitatẽ Chri ex ſacris ſcripturis ab eis acceptis. Poſſẽt .n. hæc declinare per varias expoſitiones, vt ẽt Poſtillator dicit in hoc capitulo, ſed potius eſt procedẽdũ ad probandũ, ꝙ ipſe ſit verus Chriſtus in lege promiſſus, cui eſt audiendũ & obediendũ ex præcepto diuino. Quo oſtẽſo, deitas Chri facilius probat per doctrinã noui Teſtamẽti a Chriſto diuulgatã. Et iſte ẽt eſt proceſſus ſcientificus, quia ſecundum Philoſophum 1. phyſicorum. Connaturale eſt nobis a magis notis ad minus nota procedere.

REPLI. *In ca. 21.* Vbi Poſtil. dicit Hebræos dictos ab Heber. Burg. obiicit cuius obiectio correcta eſt Gene. 10 & 12. E

In eo. ca. vbi dicitur. *Lapidem quem reprobauerunt, &c.* quem paſſum exponit Poſtillator per figurã de lapide materiali in ædificio tẽpli put Scholaſtica hiſtoria narrat, ſed exponit de Chriſto tãquã figurato principaliter intento, ſed Burgen. vult narrationẽ illã eſſe fictã, & vult primã literalem expoſitionem eſſe de Chriſto. Si Bur. accipit primã, pro principaliter, hoc nõ negat Poſtillator. Sed qđ figura ſit ficta, nõ probat ſufficienter Bur. p Rabbi Abrahã qui minoris eſt auctoritatis apud ſanctã eccleſiam q̃ Scholaſtica hiſtoria, immo plus fictũ vr̃, quod ille Rabbi exponit lapidẽ de populo Iſraelitico. Aliæ ãt expoſitiones adductæ nõ ſũt literales, ſed figuratiuæ. Oportet igitur aliquã aſſignare figurã, quæ etſi ficta foret, quia tñ nihil habet abſurditatis, peccatũ nõ videtur cõmitti, quia nõ omnis fictio peccatum eſt, patet Exod. 7. in 2. correctorio.

In eod. ca. vbi requirit Poſtillator, an doctores & principes Iudæorũ nouerant Chriſtum in lege promiſſum, &c. Recitat etiã opiniones quorundã dicentiũ, quod nouerũt eũ eſſe verũ Meſſiã, &c. ſed non nouerunt eum eſſe Deum. Hanc tñ opinionẽ Poſtillator reprobat optimis rationib. Burg. ãt dicit ſanctũ Tho. tenere opinionẽ illam, quam reprobat Poſtillator, & iõ pro Sancto Thom. certans magnam facit commotionem, quæ ſtat in certis dictis. Primum, quia Iudęi antiqui & moderni non potuerũt, nec F
hodie poſſunt videre & intelligere modũ vnionis naturę humanę ad verbũ ſine cõpoſitione & naturarum confuſione, igitur nõ potuerũt eũ cognoſcere Deum nec eius deitatem. Secundum dictum. Sicut hęretici male exponentes ſcripturas negant Chriſti deitatẽ, ſic non eſt mirũ, quod Hebræi propter falſas expoſitiones hoc idem negant. Tertium dictum, quod myſteriũ deitatis Chriſti non poteſt intelligi ſine ſpeciali reuelatione probat hoc quia dictum fuit Petro Matthæi 16. c. *Caro & ſanguis non reuelauit tibi.* Quartum dictum, tempus aduentus Chriſti & cætera, quę in ſcriptura de Chriſto traduntur, non excedunt communẽ intelligentiæ capacitatem, ſicut eius diuinitas. Ex quibus dictis conatur Burg. cõcludere quod opinio poſtillatoris eſt irrationabilis, & obiectio eius contra oppoſitam opinionẽ inualida. Hic primo videndum eſt de irrationabilitate illorum quatuor dictorum Burg. Secundo de rationabilitate opinionis poſtillatoris. Tertio, de obiectionũ valore contra opinionem oppoſitã. Quo ad primũ articulum videtur primũ dictum Burg. valde irrationabile, quia ex eo ſequitur nullum Chriſtianum cognoſcere Chriſtum eſſe Deum. Probatur ex dicto ſup, primo, quia nullus Chriſtianus poteſt intelligere modum vnionis humanæ naturæ ad verbum, igitur ſecundum illationem Burgen. nullus Chriſtianus poteſt ſcire Chriſtum eſſe Deum. Antecedens eſt beati Leonis papæ dicentis Deum & hominem in vnam conueniſſe perſonam, niſi fides credat, ſermo non explicat. Excedit enim & multum ſupereminet humanæ rationis facultatem, & cætera quæ de hac ineffabili vnione ſancti doctores ſentiunt. Illatio eſt Burgen. conſequens autem falſiſſimum, quia Chriſtiani non modo Chriſtum ſciunt eſſe Deum, ſed etiam ita tenaciter huic ſententię adhęrẽt, vt ſanguinem pro ea effundere ſint parati. Stat igitur ſimul, ꝙ Iudæorum ſapientes, etſi cognoſcere non poterant Chriſti deitatem ex modo incarnationis, poterant tamen ſcire ex ſcripturæ teſtimonio, prout poſt dicet.

Nec ſecundũ dictum Burg.rõnabile eſt,nam & ſi peruerſi do-
A ctores Hebræorum male ſcripturam exponentes & hæretici, ex
prauitate voluntatis intelligere nolentes Chriſtum, dixerint non
eſſe Deum,ex hoc non ſequitur, ꝙ ex ſacra ſcriptura non poſſet
efficaciter oſtendi Chriſtum eſſe Deum. Nam peruerſa ſcripturę
expoſitio auctoritatem ſcripturæ non minuit. Sicut negato primo
principio,principium ipſum non eſt minus verum, quinimmo re-
manet neceſſariæ veritatis, ſed ſic proteruientes indigent ſenſu &
pœna 4 Metaph. Nec poſtillator vult probationem ex ſacra ſcri
ptura dicere ſic efficacẽ, vt ſufficere poſſit fideli & infideli prauæ
& corruptæ voluntati.Nã vbi voluntas erroris ſe tenet contra re-
ctam rõnem ibi pertinax pugna eſt ſecũdũ B.Hylrudium to.10.
de Trinit.cum.n.ſcripturæ Chriſti deitatẽ ſonantes per authen
ticos Hebræorũ doctores bene exponuntur, hæretici & alij cõtra
rõnem & auctoritatem eas exponentes fidẽ facere doctis & prin-
cipibus non potuerunt, niſi voluntate praua præcedente, cũ hoc
ſtat eos ex auctoritate ſciuiſſe Chriſtum eſſe Deũ, & ſi volũtas
ſic deprauata iudicium rectę rõnis abſorbuiſſet, ex hoc non fuiſ-
ſent excuſati, prout prætendit Bur.ſicut nec incontinens excuſa-
tur a peccato ſi in actu venereo ratio dicatur abſorpta.

Nec tertium dictum Burg.valet,vbi ſacra ſcriptura plane dicit
aliquid ad fidem & mores pertinens, ibi fides debet adhiberi,vt
B dicit B.Aug.11.de Trinit.ca.3. Cum igitur ſacra ſcriptura prout
auctentice a doctoribus Hebræorum exponitur,clare dicit Chri-
ſtum fore Deum,& fides eſt accommodanda. Non igitur apud
doctos & principes Iudæorum, ad id ſciẽdum neceſſaria erat ſpe-
cialis reuelatio, ſed ſufficere potuit fides acquiſita non impedita
per prauam voluntatem.

Nec Burg.probat ſuum propoſitum per ea quæ dicebãtur Pe-
tro,quia Petrus ante miſsionem ſpiritusſancti fuit idiota ignorãs
ſcripturas de deitate Chriſti loquentes, & ideo Petro fuit facta
ſpecialis reuelatio prout dicit auctoritas allegata. Secus eſt de
principibus & doctoribus Iudæorum. Ad falliſicandum etiam
hoc tertium dictum Burg. valet ſecunda quæſtio prologi docto-
ris ſubtilis.

Sed quartum dictum vr̃ contradicere ſecundo. Nam Burg.fun
dat ſecundũ dictum ſuper falſa expoſitione literæ, ſonantis dei-
tatem Chriſti, ex ea cõcludens ꝙ per ſacram ſcripturam a Iudęis
receptam non poteſt efficaciter probari Chriſtum eſſe Deum.
Nunc autem tempus ſui aduentus in ſcripturis ita fuit occultatũ
in computatione hebdomadarum a Daniele deſcriptarum, quod
non ſolum apud Hebræos, quinimò apud catholicos doctores in
C expoſitione multa eſt diuerſitas. Similiter & paſſus de Genealog.
& aliis locis ſonantes tempus aduentus Chriſti. Hebræi antiqui
& moderni exponunt corrupte:igitur non poteſt ſumi argumen-
tum efficax ex ſcriptura de Chriſti aduẽtu, ſicut nec de eius dei-
tate,quod eſt oppoſitum quarti dicti. Et fortaſſe ex ſcripturis pla
nius & efficacius argumentum põt ſumi de Chriſti deitate,quam
de

de ſui aduentu ipſe Quia aũt habemus Hebræorum expoſitores D
de primo. de ſecundo aũt non: propter igitur Burg. inepta dicta
non debuit dicere opinionem poſtillatoris irrationabilem.

Quantum ad ſecundum articulum, dico ꝙ poſitio poſtillat.eſt
multum rationabilis,quia fundatur ſuper expoſitionem lr̃ę apud
doctores Hebræorum authentica translatione Chaldaica & cæ-
teris quæ rationabiliter nullus Iudæus intelligens audet negare.
Sed ſi quis negat non facit hoc ratiocinando, ſed proteruiendo
prauitate affectionis, quod non facit probationem apud vtentes
ratione minus efficacem, prout ſupra dictum eſt in probatione
ſecundi dicti Burg.

Quo ad tertium articulum, dico quod argumenta Burg. con-
tra poſtil,non valent.

Non primum,quia falſe reportat poſtil.quaſi dixerit, quod ſo-
la auctoritas literæ ſufficiat,nam poſtil. non fundat probabilita-
tem poſitionis ſuæ ſuper nuda litera,quę, ſicut dicit Burg. varie
poteſt & corrumpi,& exponi,ſed fundat (ſicut dictum eſt) ſuper
auctoritatibus Iudæorum, quas declinare eorum docti non con-
ſueuerunt.

Secundum Burg argumentum eſt ſophiſma pertinens ad vicũ E
ſtrammum. Putat enim Bur. quod quia Chriſtus eſt ſuppoſitum
ſingulare, ꝙ Iudæi vel alii non poſſent de eo habere æſtimationẽ
in vniuerſali,quod falſum eſt,quia de vnico ſuppoſito pñt multa
vniuerſalia demonſtratiua concludi,videlicet quod Sortes eſt riſi-
bilis corporeus,ſenſibilis,&c.Non ſolum in prædicamentis qua-
litatis,ſed et̃ quantitatis Non aduertit Bur. Auicen.5.Meta.ſuæ,
qui dicit,quod omne vniuerſale reſpectu ſubiecti in quo eſt ſin-
gulare eſt, quia oẽ receptum recipitur per modum recipientis,
vniuerſale igitur comparatum ad intellectũ ſingulare eſt, & ta-
men de tali eſt ſcientia proprie dicta,quæ eſt conſideratio in vni-
uerſali, cum qua ſtat ignorantia in particulari, ſicut exemplificat
poſtil.de incontinenti.Eſt igitur exemplum illud bene ad propo
ſitum. Sic igitur docti Iudæorum habuerunt æſtimationem ve-
ram de Chriſti deitate in vniuerſali, particularis autem æſtimatio
fuit propter odium illius perſonę præpedita.

Similiter tertium argumentũ Burg. concludit ſolũ de actuali
æſtimatione in ſingulari.de qua Apoſtolus dicit.Si cognouiſſent
&c.Non aũt concludit de vniuerſali conſideratione præcedente
paſsiones excęcantes ſecundũ quam dixerunt. Hic eſt heres.Per
idem dr̃ ad oẽs auctoritates adductas pro opinione.ſ.Tho. Nam
ignorantia de qua loquit̃ beatus Petrus,ſimiliter & Paulus, intel
ligit̃ ignorantia affectata,quo ad doctos Iudæorũ, prout et Bur.
dicit in notabili, ſed ignorantia affectata nõ procedit primo ex F
rationis errore, ſed voluntatis prauitate peruertente iudiciũ ra-
tionis circa particulare,cuius vniuerſale nouerat, ꝑut vult exem
plum de incontinente, vnde patet rationes poſtillatoris pro ſua
poſitione non eſſe inualidas,ſed potius Burgen.rationes in con-
trarium minime valere.

CAP. XXII.

a Simile factum. Ite-
rum arguit per
parabolas, non tacet
quia exaſperati ſunt,
ſed peiorem iram
Dei per aliam para-
bolam dicit eis eſſe
venturam.

†Luc.14.d.

Tracta.20. in Matth.

✻ Orig.Regnum cęlorum ſimile eſt, ſecundum quidem eũ
qui regnat, homini regi, ſecundum autem eum qui contre-
gnat,filio regis,ſecũdũ ea vero quæ ſunt in regno regis, ſer-
uis

CAP. XXII.

¶obuians eorum prauæ cogitationi de morte ſua.

ET reſpõdẽs Ieſus,dixit iterũ in parabolis eis dicẽs. 1
a Hic de perſecutione apoſtolorum arguit. b ¶Congregatio iuſtorum. †
¶Præſens eccleſia ¶Deo patri. ¶Per incarnationis myſterium eccle- 2
ſiam filio copulauit. 3
a † Simile factũ eſt regnum cœlorum homini regi, b

uis & inuitatis ad nu-
ptias, inter quos eſt
exercitus regis. Addi
tũ eſt aũt homini re-
gi, vt hominib.quaſi
homo loquatur, &
diſpẽſet homines nõ
cupientes diſpẽſari a
Deo. Sed tunc ceſſa-
bit regnum cęlorũ eſſe ſimile homini, cũ ceſſante zelo &
contentione,& cęteris paſſionibus & peccatis,ceſſauerimus.
ſecũdum hominem ambulare & videbimus eum ſicuti eſt

Nuptias

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

1 ET reſpondens. *Poſtquam oſtendit Iudæos iuſte reprobatos tanquam contemptores diuinæ maieſtatis,hic conſequenter oſtẽdit eos iuſte reprobatos, tanquam contradictores diuinæ veritatis, cui contradixerunt tripliciter primo,ipſam refutando,ſecundo, ipſam impugnando,ibi.* Tunc abeuntes Phariſæi. *tertio,contrarium errorem amplexando,ibi.* Congregatis autem Phariſæis. *Primum oſtenditur per parabolam inuitatorum ad nuptias & nolentium venire, & ideo ipſis reprobatis,alij ſunt vocati,in quo deſignatur vocatio Iudæorum, ad fidem Chriſti, vt videbitur,quam repellentes, iuſte a Deo reprobati ſunt,& gẽtiles loco eorum merito ſunt vocati. Et ideo prima diuiditur in duas partes,quia primo deſcribitur Iudæorum reprobatio digna,ſecundo gentium vocatio benigna,ibi.* Tunc ait ſeruis. *Circa primum dicitur ſic.* Diuiſio.

2 Regnum cęlo.*i.ſtatus eccleſiæ.*

3 Homini regi qui fec.nup. *Nuptiæ iſtæ non poſſunt intelligi beatitudo æterna in eccleſia triũphante, quia infra dicitur,ꝙ ſerui vocauerũt ad nuptias bonos & malos,& impletę ſunt nuptię. Dicitur et conſequẽter ibidẽ,quod inuẽtus eſt ibi homo non habens veſtẽ nuptialem, & propter hoc eiectus in tenebras exteriores. Ad beatitudinẽ vero cœleſtem non admittentur boni cum malis,ſed ſolum boni, nullus etiã ibi receptus*

MORALITER.

† *Simile eſt reg.&c.* Iſtud nuptiale conuiuium eſt euchariſtię ſacramentum,ad quod Chriſtus inuitauit Iudęos Io.6.d.dicens. *Non Moyſes dedit vobis de cęlo,ſed pater meus dat vobis panẽ verũ de cęlo.* Et iſtud conuiuium in cęna domini fuit paratum, Per tauros & altilia ſignificantur ſpiritusſancti dona,quę cõferuntur in huius ſacramenti perceptione deuota.

a Ptius prophetas prænuncios incarnationis.
a qui fecit nuptias filio ſuo. Et miſit ſeruos ſuos vocare inui- 1
a Iudæos, quibus in patriarchis hoc promiſerat. b Id eſt, credere. c Apoſtolos qui aſſerunt factam, vnde, hic dicitur: Prandium paratum eſt, id eſt, myſterium incarnationis impletum.
tatos ad nuptias, & nolebant venire. Iterum miſit alios ſeruos 2 3
a Doctrinam iuſtitiæ, & menſam ſcripturarum ex omnibus prophetis ordinaui. Introitus regni apertus in fide meæ incarnationis, qui ante fuerat clauſus. †
b dicens: Dicite inuitatis: ecce prandium meum paraui: tauri 4 5
a Fide cæteris concordando.
mei & altilia † occiſa ſunt, & omnia parata venite ad nuptias.
a Salutis ſuæ præconium.
c Illi autem neglexerunt, & abierunt: alius † in villam ſuam, 6 7
a Alij non ſolum contemnunt, ſed & perſequuntur.
alius vero ad negociationem ſuam. Reliqui vero tenuerunt 8
a De mortibus diſcipulorum dicit, qui ſupra in alia parabola de morte ſua dixit.
d ſeruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. Rex au- 9
a Vocem ſanguinis. b Tamen cum tranquillitate iudicans. c Romanis ſub Tito & Veſpaſiano.
e tem * cum audiſſet, iratus eſt, & miſſis exercitibus ſuis per- 10 11
a Iudæos interemit. b Ieruſalem.
didit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit. 12
a Adhuc alios inuitat, quia ſermo Dei & ſi alicubi laborat, alibi requieſcit. 13
f Tunc ait ſeruis ſuis. Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed 14 15
a Iudæi. b Per legem & prophetas. 16
g qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exi- 17

a *Nuptias.* Nuptiarum thalamus, eſt virginis vterus. De inuitatis ad nuptias ſolus Mattheus narrat. Aliud ſimile ex parte Lucas dicit de cœna id eſt, æterno conuiuio, de quo nemo ingreſſus repellitur, ſicut de præſenti eccleſia.

b *Tauri.* Quia prius prophetæ, & poſt apoſtoli ab infidelibus paſſi ſunt, qui vobis modò ſunt in exemplum, quid ſit vobis credendum. Venite, fide, cæteris concordando. Tauri ſunt patres veteris Teſtamenti, quibus indulta eſt licentia inimicos quaſi cornu feriendi. Altilia ab alendo, id eſt pinguia interna charitate, præcones, noui Teſtamenti contemplationis penna ſuperna petentes. Occiſa, vel ab eo quod fuerant, vel per mortem carnis iam in requie poſiti.

c *Alius in villam.* In villam ire, eſt terreno labori immoderate incumbere. Negociari vero, terrenis lucris inhiare.

d *Rex autem.* Supra homo dum inuitabat & opera clementiæ agebat, nunc in vltione rex tantum.

e *Et miſſis.* Miſſis exercitibus, id eſt, angelis per quos iudicium exercebit, perſequētes perdit: & ciuitatem, id eſt, carnem in qua habitauerunt cum anima in gehenna cremabit.

f *Nuptiæ quidem para.* Omne ſacramentum incarnationis peractum eſt, natiuitas & paſsio, &c.

g *Ad exitus, &c.* Actiones, ſunt viæ; exitus, defectus actionum: quia plerumque facile conuertuntur quos in terrenis actibus proſpera nulla comitantur.

† in agrum ſuum.

* Chryſoſtomus. Vel viæ ſunt omnes profeſsiones huius mundi, vt puta philoſophiæ, militiæ, & huiuſmodi. Dicit ergo: Ite ad exitus viarum, vt cuiuſlibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc, ſicut caſtitas via eſt quæ ducit ad Deum, ſic fornicatio via eſt quæ ducit ad diabolum, & ſic de alijs virtutibus & vitijs. Iubet ergo vt cuiuſcunque conuerſationis vel conditionis homines inuitent ad fidem.

Homil. 41. operis imperf.

Vt videret

NICOLAVS DE LYRA.

receptus eijcietur, & ideo per iſtas nuptias intelligitur verbi incarnatio: tunc enim Deus pater fecit nuptias filio ſuo, quando naturam humanam copulauit naturæ diuinæ in ſuo ſuppoſito. Quæ quidem nuptiæ celebratæ ſunt in vtero virginali de quo Chriſtus. *Exijt tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.*

1 *Et miſit ſer. &c.* Iſti inuitati ſunt Iudæi quibus data eſt lex in qua facta eſt promiſſio de incarnatione Chriſti, vt patet Gen. penult. b. *Non auferetur ſceptrum de Iuda &c.* & Deut. 18. *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum &c.* Serui autem qui miſſi ſunt ad vocandum inuitatos iſtos, fuerunt prophetæ qui clarius denunciauerunt ea de Chriſto quæ obſcurius erant poſita in lege, hortabantur enim populum Iudaicum expectare Chriſti aduentum, & tendere in ipſum per fidem & bona opera.

2 *Et nolebant.* Quia nolebant verbis prophetarum obedire, vt patet ex decurſu li. Reg. & Paralip.

3 *Iterum miſit alios ſeru.* Illi ſerui ſecundo miſſi fuerunt illi qui de propinquo denunciauerunt aduentum Chriſti, vt Ioannes Baptiſta & diſcipuli Chriſti miſſi ab eo in omnem ciuitatem & locum quo ipſe erat venturus, vt habetur Luc. 10.

4 *Ecce prandium meum paraui.* Videlicet ſacramenta eccleſię, & doctrinam, quibus reficitur anima, & potiſſime ſacramento euchariſtiæ, in quo datur nobis caro Chriſti in cibum, & ſanguis eius in potum.

5 *Tauri mei & al.* Tauri ſunt præcepta moralia, altilia conſilia ſuperaddita.

6 *Illi autem ne.* Quia Iudæi prædicationem Chriſti & apoſtolorum contempſerunt, quia pauci comparatiue de Iudæis crediderunt. Cauſa autem huius fuit cupiditas rerum temporalium. Propter hoc enim ſacerdotes conſpirauerunt in mortem Chriſti, ne perderent ciuitatem & templum, in quo quidem templo hauriebant pecuniam populi, vt viſum eſt capitulo præcedenti ſub obtentu cultus diuini, & hoc eſt quod ſubditur.

7 *Et abierunt, alius in vi ſuam. alius in negociationem ſuam.* Per laborem vineæ intelligitur omnis occupatio corporalis circa terrena impediens diuina. Per negociationem vero, occupatio mentalis circa talia.

8 *Reliqui vero te. ſer. eius & contu. af. occiderunt.* Quia Ioannes Baptiſta ab eis eſt incarceratus & occiſus. Similiter Iacobus frater Ioannis, & Stephanus & alij diſcipuli Chriſti, & ſimiliter prophetæ multi in teſtamento veteri.

9 *Rex autem cum au. iratus eſt.* Quia à Deo merito pro talibus ſunt puniti.

10 *Et miſſis ex. ſu.* Scilicet exercitu Romanorum ſub principibus Tito & Veſpaſiano, qui ex diuina ordinatione venerunt contra Ieruſalem 42. anno poſt Chriſti paſſionem.

11 *Perdidit ho. il.* Quia in vltionem ſanguinis Chriſti, & ſuorum diſcipulorum ab exercitu Romanorum ſunt trucidati, & captiuati de Iudæis vſque ad decies centum milia, vt dicit Ioſephus in libro de Iudaico bello.

12 *Et ciuitatem il. ſuccendit.* Quia tunc Ieruſalem ſuccenſa eſt & templum in ea.

13 *Tunc ait ſer. ſu.* Hic conſequenter deſcribitur vocatio gentium benigna, quia Iudæis repellentibus fidem Chriſti ab apoſtolis prædicatam, apoſtoli de mandato domini tranſierunt ad prædicandum gentibus per totum mundum, & ipſi deuote ſuſceperunt fidem Chriſti ad prædicationem apoſtolorum, & hoc eſt quod dicitur Act. 13. g. vbi Paulus loquens Iudæis induratis, dixit ſic. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus*, & hoc eſt quod dicitur. *Tunc ait ſer.* Id eſt, apoſtolis & alijs diſcipulis per diuinam reuelationem.

14 *Nuptiæ quidem para. ſunt.* i. myſteria Chriſti impleta sunt.

15 *Sed qui inuitati erant.* Scilicet Iudæi, vt viſum eſt.

16 *Non fuerunt di.* Propter ſuam incredulitatem.

17 *Ite ergo ad exitus ui.* Id eſt, ad diſperſionem gentium.

7 Et — Et quoſcun-

M O R A L I T E R.

1 *Et miſit ſer.* Scilicet apoſtolos alioſque diſcipulos.

† *Dicite inui.* Id eſt, Iudæis à Chriſto iam inuitatis, quorum aliqui renuerunt venire per negligentiam, & aliqui per occupationem terrenam, & aliqui per inimicitiam, quia Chriſti ſeruos occiderunt ſcilicet Stephanum, Iacobum fratrem Ioannis & Iacobum iuſtum, vt habetur in actibus apoſtolorum.

10 *Et miſſis, &c.* Id eſt, Romanis, qui dicuntur exercitus Dei, quia venerunt eius inſtinctu in vltionem mortis Chriſti.

11 *Perdidit il. ho.* Partim occidendo, partim captiuando. *Tunc ait.* Sequitur.

17 *Ite ergo,* Hoc fuit impletum Act. 13 a. cum Paulus & Barnabas conſtanter dixerunt Iudæis. *Vobis oportebat primū loqui verbu Dei, ſed qm̄ repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitę æternę, ecce*

10 Et

a *Vt videret diſcumbentes.* Id eſt, videri faciat iudicãdorum merita, & diſcernat.
b *Non veſtitum veſte nuptiali.* Confutatis autem Phariſæis ſupponit nõ omnes qui ſunt in eccleſia, eſſe dignos regno, ne torpeant ſui.
c *Amice quomodo huc intraſti non hab. veſtem nup.* Amicus, quia ad nuptias inuitatus. Quomodo, impudentiæ arguit.
d *Ligatis manibus & pedibus.* Ligantur pœna qui hic a malo noluerunt ligari, id eſt, cohiberi.
Manus quæ non extenſæ ad eleemoſynam. Pedes tardi ad bonum.
Ibi ſingula membra pœnis ſubiiciẽtur, quæ hic ſingulis vitiis ſeruierunt.
e *Exterio. &c.* Quia hic interiores habẽt tenebras cordis.
f *Multi autem ſunt vocati, pauci vero electi.* Repulſo vno, in quo oẽ corpus malorũ exprimitur, generalis ſentẽtia infertur. *Multi autem ſunt v. c.* Quaſi dicat. Et ſi de vno dixi, de multis eſt intelligendum.
g *Cum Herodianis dicen.* Tãquam ignotis, vt facilius deciperent, quia timebant turbas. Quod per ſe nõ audent, præſidis manibus

[Margin: † quotquot. — † 35. di. c. eccleſiæ. — † Sup. 10. b. Mar. 12. a. Lucæ 20. d. — Hieronym.]

(a Viæ, ſunt errores gentium. b Cuiuſcunque conditionis. Ad fidem.)
tus viarum, & † quoſcunque inueneritis, vocate ad nuptias. Et 1
(a De Iudæa. b Sectas gentium. c Sicut eccleſia in ea colligit & infernum eſt indiſcrete malos & bonos colligit.)
egreſſi ſerui eius in vias, congregauerunt omnes quos inue- 2
(a Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam.)
nerunt malos & bonos: & impletæ ſunt nuptiæ † diſcum- 3
(a Ad iudicium veniens, illuminabit conſcientias. b In fide requieſcentes.)
bentium. Intrauit autem rex, vt videret diſcumbentes, & vi- 4 5
(a Omnes qui in malo ſunt vnum. b Id eſt fidem habentem, non opera charitatis, per quam dominus ad loci nuptias ibi eccleſiæ nuptias venit.)
dit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali, & ait illi: Ami- 6
(a Impudentiæ arguit. b Per fidem, non per orationem. c Non hominis ſed veteris.)
ce quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem? At 7
(a Quia non locus negandi ibi eſt. b Ligantur pœna qui ligati fuerunt culpa à bonis operibus.)
ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris. † Ligatis manibus & 8 9
(a Inferni quia hic inter oes habent tenebras.)
pedibus eius † mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit 10
(a Oculorum in vanis vigorum. b Qui de edacitate gauiſi ſunt. c Ad nuptias d Fide.)
fletus & ſtridor dentium. † Multi autem ſunt vocati, pauci ve- 11 12
(a Ad regnum.)
rò electi. † Tunc abeuntes Phariſæi conſilium inierunt vt † 13 14
(a Vt aliquid quaſi eo ignorante extorquerent ab eo in quo argui poſſet. b Quaſi minus notos, a quibus minus caueret, & reprehenſionibus erubeſceret.)
caperent eum in ſermone. Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum 15 16
(a Eo tempore Herodes erat Ieroſolymis. b Quaſi laudatus myſterium ſui cordis ſimpliciter eis aperiat, eoſque velit habere diſcipulos.)
Herodianis, dicentes: Magiſter, ſcimus quia verax es, & viam 17 18 19
(Non timens prælatam perſonam.)
Dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo. Non enim 20 21
(a Indiſcrete dicis veritatem maioribus & minoribus.)
reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi vide-

manibus attentant. Cum Herodianis. Id eſt, militibus Herodis. Sub Ceſare Auguſto quãdo deſcriptio facta eſt, Iudæa facta eſt tributaria. His tributis præpoſitus eſt Herodes Antipatris filius alienigena & proſelytus, rex Iudeis ab Auguſto cõſtitutus. Erat ergo ſeditio in populo, aliis dicentibus debere dari tributa, pro ſecuritate & quiete, cum Romani pro omnibus militent. Phariſæis contra nitentibus, non debere populum Dei qui decimas ſoluit, & cętera quæ lex dicit, humanis legib⁹ ſubiacere. Mittunt igitur Phariſæi, ſi poſſent decipere.
* Chryſoſtomus. Propter hoc autem ſuos diſcipulos & Herodis milites ſimul mittũt, vt quodcunque dixerit, reprehendatur: cupiebant enim magis aduerſus Herodianos eum aliquid dicere, quia enim eum detinere timebant propter turbas voluerunt ei periculum immittere, eo quod eſſet publicis tributis obnoxius.
h *Non eſt tibi cura, &c.* Illuc prouocãt, vt Deũ magis timeat, quam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quoſcunque inue. vo. ad nup.* Quia nullus volens fidem catholicam recipere, repellendus eſt.
2 *Et egreſſi ſer. &c.* Quia in eccleſia militante admixti ſunt boni cum malis.
3 *Et imple. ſunt nu. di.* Quia fides catholica diffuſa eſt per orbem vniuerſum.
4 *Intra. autem rex vt vi. di.* Diſcernendo ſcilicet merita & demerita credentium. Intrat autem dupliciter, generaliter intrabit in futuro iudicio, ſpecialiter in morte cuiuſlibet hominis.
5 *Et vi. ibi ho. non ve. ve.* Iſta veſtis nuptialis, eſt charitas quę diuidit inter filios regni & perditionis, vt dicit Aug. Dicitur autem veſtis nuptialis ſecundum Gregor. quia ea indutus Chriſtus ad nuptias venit, quando ex charitate incarnari voluit. Sequitur.
6 *Amice quomodo huc in.* Vocatur autem amicus peccator pp naturam, quæ ad imaginem Dei facta eſt, propter fidem informem quæ Dei donum eſt, licet non ſufficiat ad ſalutẽ.
7 *At ille ob.* Quia nullus poteſt reſpõdere Deo, ſed propria arguente conſcientia conuincitur, & mutus efficitur.
8 *Tunc dixit rex mi.* i. angelis executoribus diuinæ iuſtitiæ.
9 *Ligatis mani. & pedi.* Quia poſt mortem non poteſt peccator bonum operari, nec ad ſalutem reuerti.
10 *Mittite eum in te. ex.* Tenebræ enim interiores ſunt tenebræ mentales, quas ſolum habent modo peccatores. Tenebræ vero exteriores ſunt tenebræ corporales, quas cum prędictis habebunt poſt mortem, quando in infernum detrudentur per diuinam ſententiam.
11 *Ibi erit fle. & ſtrid. den.* Hoc ſupra expoſitum eſt cap. 13.
12 *Multi autem ſunt vo.* Scilicet ad fidem catholicam.
13 *Pauci vero electi.* Scilicet ad gloriam, quia pauci ſunt .ſ. comparatiue reſpectu illorum qui ſunt vocati ad fidem.
14 *Tunc abeun. Pha.* Hic oſtenduntur Iudęi contradictores diuinæ veritatis ipſam impugnando, & diuiditur in tres partes, quia primo impugnauerunt Chriſtum de veritate iuſtitię, ſecundo, de veritate doctrinę, ibi. *In illo die*, tertio, de veritate vitę, ibi. *Phariſæi autem au.* Prima in duas, quia primo ponitur Phariſęorũ fallax interrogatio, ſecundo, ipſius Chriſti vera reſponſio, ibi. *Cognita autem Ieſus nequitia eorum.* Circa primum aduertendum, quod Phariſęi malitioſe conſpirabant contra Chriſtum, quorum malitia primo oſtenditur, & hoc quadrupliciter. Primo in hoc quod dicitur.
15 *Conſilium inierunt.* Vt ex colloquutione cõi melius perpenderent qualiter poſſent eum decipere. Secundo cũ dr.
16 *Vt caperent eum in ſermone.* Quia non poterant eum capere in malo opere. Et quia facilius capitur homo in verbis quam in factis. Tertio, cum ſubditur.
17 *Et mittunt diſcipulos ſuos.* Id eſt, homines Chriſto incognitos ſecundum æſtimationem eorum, vt coram ipſis audacius loqueretur, & laxaret linguam ad aliquid dicẽdum, vnde poſſet capi. Quarto, cum ſubditur.
18 *Cum Herodian.* Iſti enim Herodiani erant milites Herodis, quia iſta quęſtio fuit facta Chriſto feria quarta ante paſſionem ſuam. Et de Herode legitur, quod ipſe erat in Ieruſalem cum exercitu ſuo in die paſsionis, quia venerat in Ieruſalem propter ſolemnitatem Paſchalem. Sic ergo milites Herodis miſſi ſunt cum diſcipulis Phariſęorum, vt diſcipuli poſſent eum capere in ſermone, & milites ſtatim raperẽt eum, vt punirent in corpore. Sic ergo patet, qualiter malitioſe agebant contra eum verbo, quia primo commendant eum verbis, vt facilius inducant ad dicendum aliquid contra poteſtatem Ceſaris, de quo volebant ſibi facere quęſtionem, vt videbitur. Dicunt ergo ſic.
19 *Magiſter ſcimus, quia verax es.* In vita. 20 *Et viam Dei in veritate doces.* In ſana doctrina. 21 *Et non eſt tibi cura de aliquo.* In quo apparet tua iuſtitia, & ſic eum commendant, licet fallaciter de veritate vitę, doctrinę & iuſtitię. Quaſi

MORALITER.

conuertimur ad gentes, ſic e.n. nobis præcepit Deus. Sed qui veniunt ad conuiuiũ carentes veſte charitatis, quę eſt nuptiale veſtimentũ, mittuntur in tenebras exteriors ligatis manibus & pedibus, per quod impoſsibilis exitus deſignatur. *Tunc abeun. Pha. &c.* Sequitur.
19 *Magiſter ſci. &c.* Chryſoſtomus. Hęc eſt hypocritarum prima ſimulatio, quia laudant quos perdere volunt.

Reddite

A quam Cęſarē, & ideo non debere ſolui tributa dicat, vt Herodiani quaſi auctorem ſeditionis teneant.

a *Hypocritæ*. Quia aliud ſunt, & aliud ſimulant.

* Chryſoſt. Non ſcdm ſermones eorum pacificos blande reſpondit, ſed ſecūdum conſcientiam eorum crudelem aſpera dixit, quia Deus voluntatibus reſpondet, non verbis. Dicit ergo B eis hypocritæ, vt conſiderantes eum cordium humanorū cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non auderent. Vide ergo quod phariſæi blandiebantur, vt perderent: ſed Ieſus eos confundebat, vt ſaluaret.

b *Reddite ergo*. Vel ſicut Cęſar exigit impreſſionem ſuæ imaginis, ſic & Deus animam lumine ſui vultus ſignatam.

c *Saducæi, &c.* Duę erant hęreſes in Iudęis. Phariſęorum, qui præferebant iuſtitiam traditionū & obſeruationū, & Saducæorum, C

tur. Licet cenſum dare Cæſari, an non? Cognita autem Ieſus 1
a Doloſitate. b Non ſecundum verba eorum blande, ſed ſecundum conſcientias eorum aſpere. 2
c Quia aliud eſt in corde, & aliud ſimulant in ore.
a † nequitia eorum ait. † Quid me tentatis hypocritæ? Oſten- 3
a Denarium, qui pro cenſu ſoluitur, qui & habet imaginem Cæſaris. b Genus nummi quod pro decem nummis computabatur. 4
dite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et 5
a Satis patet, quod non de ignorantia interrogat, ſed vt ad verba eorum competenter reſpondeat.
ait illis Ieſus. Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Dicunt 6
a Tyberij priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt dominus. ¶ Tributum pecuniam.
b ei: Cæſaris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quæ ſunt Cęſaris 7
a Deimas, victimas. b Qui credere debuerunt mirantur, quod non habent tentandi locum.
Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et audientes mirati ſunt, & reli- †
a Infidelitatem reportantes. b Quo Phariſæi abierunt. c Qui interpretantur iuſti.
c cto eo abierunt. † In illo die acceſſerunt ad eum Saducæi, 8
a Phariſæi credebant & animæ & corporis reſurrectionem, ſed Saducæi etiam animas interire cum corporibus.
qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum
dicentes: Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non
habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet
ſemen fratri ſuo. † Erant autem apud nos ſeptem fratres, & †
primus vxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen re-
liquit vxorem ſuam fratri ſuo, ſimiliter ſecundus & tertius
vſque ad ſeptimum. Nouiſſime autem omnium & mu-
a Opinabantur, quod ſi reſurgerent, quod ita tunc ſicut nunc in hoc ſeculo viuerent.
lier defuncta eſt: In reſurrectione ergo cuius erit de ſe- 9
ptem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſpondens 10 11

cęorum, qui & ipſi ſe iuſtos vendicabāt ſibi, quod nondum erant, id eſt, iuſti. Saducęi namque iuſti interpretantur, qui reſurrectionē corporum non credunt, & animas interire putāt cum corpore, turpitudinem fabulę fingunt, quę deliramenti eos arguat qui reſurrectionem aſſerūt. Poteſt autem fieri vt in gente eorum hoc aliquando acciderit.

* Chryſoſtomus. Quando recedebant Phariſæi, accedebant Saducęi forte tali conſilio, quia decertabāt quis eum deprehendere poſſet, vel ſi ratione eum non poſſent ſuperare, ſaltem per ipſam frequentiam ſubuerterēt ſenſum eius.

Myſtice. Hi omnes ſeptem reprobi ſunt, qui tota hac vita quæ ſeptem diebus eſt, ſteriles a bono opere ſunt, quibus miſere mortuis, ad vltimum mundana conuerſatio quæ ſine fructu eſt, tranſibit.

Erra-

NICOLAVS DE LYRA.

Quaſi dicat non dimittes timore cuiuſcunque hominis etiam Imperatoris dicere veritatem, & tunc proponunt, quæſtionem brigoſam apud eos dicentes.

1 Licet cenſum dare Cæſa. an non. *Iſta quæſtio habuit ortum a tempore natiuitatis Chriſti, quia prout habetur Luc. 2. c. Cæſar Auguſtus præcepit, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Et hæc deſcriptio primo facta eſt in Iudæa quæ eſt in medio terræ habitabilis, & in iſta deſcriptione omnes ibant ad ciuitates, de quibus erant oriundi, vt profiterentur ſe redditoros tributum Cæſari. Tunc ſurrexit quidam nomine Iudas, natione Galilæus, qui dicebat hoc eſſe Iudæis illicitum, quod ſcilicet recognoſcerent aliquem dominum in terris, ſed ſolum Deum qui in cælis eſt, & multos traxit ad ſe, vt habetur Act. 5. Et Ioſephus idem refert 20. lib. antiquitatum, & extunc aliquid huic opinioni adherebant, quia iſta opinio erat pro libertate populi, & pro honore ipſius Dei videbatur, e contrario alij aſſerebant, quod erat licitum dare tributum Romanis, quia pro defenſione patriæ militabant, & ab hoſtibus & a latronibus defendebant, & pacem inter homines conſeruabant & iuſtitiam. Hanc autem quæſtionem malicioſe propoſuerunt Chriſto, vt ſi diceret non eſſe licitum, ſtatim caperetur tanquam contrarius imperatori. Si autem diceret eſſe licitum, videretur eſſe contrarius libertati populi & diuino honori, & ſic incurreret maleuolentiam populi.*

2 Cognita autem, &c. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. Primo reſpondet ad eorum intentionem.*

3 Quid me. ten. &c. *Quaſi dicat non quæritis veritatē addiſcere, ſed me in verbis capere. Et ꝓpter hoc vocat eos hypocritas, quia aliud prętendebant, & aliud intendebant. Conſequenter reſpondet ad quæſtionem.*

4 Oſtendite mihi numiſma. *Id eſt, numerum qui datur annue pro cenſu imperatori.*

5 At illi obtulerunt. *Quia numiſmus, qui dabatur pro annuo cenſu a quolibet capitaneo domus valebat decem numinos vſuales. Et ideo vocabatur denarius, & erat de argento.*

6 Cuius eſt imago, &c. *Quia imago Cæſaris erat impreſſa in illo denario, & nomen eius in circuitu.*

7 Tunc ait illis. Reddi. &c. *Quia reddere debitum omnibus eſt bonum & iuſtum, non eſt autem inconueniens, nec contradictio, quod homo ſit ſubditus homini in temporalibus, & Deo immediate in ſpiritualibus, & maxime, quia iurauerant Iudæi ſeruare fidelitatem & reddere tributum Romanis a tempore Pompei qui Iudæam fecit tributariam Romanis, & audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt ſicut cōfuſi.*

8 In illo die. *Hic conſequenter oſtenditur quomodo impugnauerunt Chriſtum Iudæi, in veritate doctrinæ, ad quam pertinet reſurrectio mortuorum, quæ eſt de articulis fidei. Et primo circa hoc ponitur Iudęorum interrogatio. Secundo Chriſti reſponſio.* Reſpondens autem Ieſus.

Circa primum aduertendum, quod inter Iudæos quidam erant qui vocabantur Saducæi, qui recipiebant tantum quinque libros Moyſi, & dicebant animam hominis mortalem, & per conſequens negabant reſurrectionem, ſecundū quod Ioſephus refert de iſtis 20. libro antiquitatum, et magiſter in hiſtorijs, vbi plenius tangitur diuerſitas quę erit in ſectis Iudæorum, quod propter breuitatem omitto. Iſti ergo mouerunt quæſtionem, quæ videbatur eis inſolubilis, et propter hoc videbatur eis reſurrectio mortuorum impoſſibilis. Et ponitur caſus de muliere quæ deſponſata eſt ſeptem fratribus ſucceſſiue, quia quando aliquis moriebatur ſine filio, frater eius tenebatur accipere vxorem ad ſuſcitandum ſemen fratri ſuo, ita quod primus filius natus non aſcribebatur generanti, ſed mortuo fratri ſecundum quod ſcribitur Deut. 25. Iſta ergo mulier ſine prole ſuſcepta mortua eſt poſt omnes fratres. Et ideo proponunt quæſtionem Chriſto.

9 In reſurre. ergo, &c. *Quaſi dicerent, impoſſibile eſt quod detur alicui eorum determinate. Cuius cauſa ſubditur.*

10 Omnes &c. *Et per conſequens eadem ratione ſi debeat aſſignari vni & alteri. Item non videtur impoſſibile, quod detur ſeptē fratribus ſimul, quia eſt contra legem Moyſi, quod duo fratres ſimul coniungantur vni mulieri matrimonialiter, & ex hoc intenuūt concludere, quod impoſſibile ſit animam immortalem eſſe & hominem reſurgere.*

11 Reſpondens autem Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. Vbi tria*

MORALITER.

† *Reddite ergo, &c.* Orige. Mundi princeps diabolus Cæſar dici poteſt, non enim Deo reddere poſſumus quæ ſua ſunt, niſi prius principi mundi reddiderimus quæ ſunt ſua, id eſt, niſi depoſuerimus malitiam vniuerſam *In illa, &c.* Sequitur.

† *Erant apud.* Per iſtos ſeptem, qui non reliquerunt ſemen deſignatur vniuerſitas deſidentium, qui ex ſuis operibus non relinquunt aliquid memoria dignum.

In

A a *Erratis*. Ideo quia neſcitis ſcripturas. Vnde ſequitur, vt ne ſciant virtutem Dei.

b *In reſurrectione*. Reſurgent quidem corpora, quę poſſent nubere & nubi, quod de his dicitur, qui habēt membra genitalia, ſed alia ratione non nubent.

d *De reſurrectione, &c.* Hoc quidam de reſurrectionis cōditionibus quęſtioni propoſitæ reddidit. De iſta vero reſurrectione contra infidelitatem corū ita ait. *De reſurrectione autem mortuorum*. Ita teſtimonium ponit. Quod videretur ambiguū, vel nō ſatis ad reſurrectionis pertinet veritatem, quia illi prophetas (vbi aperta ſunt teſtimonia) non recipiunt, ſed tantū quinq; libros Moyſi. Et hic de reſurrectione, & alibi de diuinitate quædā coram contēptoribus inuenitur dominus dixiſſe; nō vt daret ſanctum canibus, & mitteret margaritas ante porcos; ſed quia inter eos qui tentabant erāt aliqui qui vtiliter audebant, quos pro aliorum immunditia negligi non oportebat. D

Traſtatu.22. in Matt. ✣ Origenes. Queritur, cum ſaluator dicat, erratis neſciētes ſcripturas, An dicat quod in quibuſdam ſcripturis poſitū eſt quod ſequitur, *In reſurrectione neque nubent, &c.* quod in veteri teſtamento non legitur ſcriptū. Nos autem dicimus quia ſcriptum eſt, non in ipſis ſermonibus maniſeſte iſta dicentibus, ſed in myſterio indicantibus, ſecundum intellectū moralem. B Sed nec inuenio ſcriptum, *erunt ſicut Angeli Dei*, niſi forte quis & hoc moraliter intelligat, ſecundum quod dicitur. Tu autem ibis ad patres tuos. Item appoſitus eſt ad populum ſuum.

† Exo.3. cap. Mar.12.c. †Mar.12.cap.

a autem Ieſus, ait illis. Erratis, neſcientes ſcripturas, neque vir- 1
b tutem Dei. In reſurrectione enim, † neque nubent, neque 2 †
c nubentur, ſed ſunt ſicut angeli Dei in cœlo. De reſurrectio- 3 4
d ne autem mortuorum non legiſtis, quod dictum eſt a Deo, 5 6
e f dicente vobis. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, &
Deus Iacob. Non eſt Deus * mortuorum ſed viuentium. 7
† Et audientes turbæ † mirabantur in doctrina eius. Pharisæi autem audientes, quod † ſilentium impoſuiſſet 8
g Saducæis, conuenerunt in vnum, & interrogauit eum 9
h 10

e *Non legiſtis*. In Moyſe quem recipitis, alioquin poſſet apertiora de reſurrectione teſtimonia prophetarum dare, ſed prophetas Saducęi non recipiunt.

Hom. 42. in operis imperf. c *Sed ſunt ſicut Angeli*. ✣ Chryſoſtomus. Notandum quod cum de ieiuniis & eleemoſynis, cęteriſque virtutibus ſpiritualibus locutus fuit, tanquam Angelorum ſimilitudinē introduxit, niſi cum de abſolutione a coitu loqueret. Quoniā ſicut oēs actus carnales, opera ſunt animalium, præcipue tamen actus libidinis, ſic omnes virtutes ſunt res Angelicæ præcipue tamen caſtitas, per quam vincitur natura virtutib.

* Hilarius. Eandem quam Saducęi calumniam afferre plures ſolent, in quam formam muliebris ſexus reſurgat.

Lib.22 de ciuit.ca.22. * Auguſtinus. Melius ſapiunt, qui vtrumque ſexum reſurrecturum non dubitant. Non enim libido ibi erit quæ confuſionis cauſa eſt. Nā priuſquam peccaſſent nudi erāt, natura autē ſeruabitur, quæ tunc quidem a concubitu immunis C erit. Erunt tamē membra fęminea non accomodata vſui veteri, ſed decori nouo, quo non allicitur aſpicientis concupiſcentia, quæ nulla erit.

f *Deus Abraham, &c.* Qui iam mortui erant, quādo hæc dicebat, ergo per hoc animas probat permanere poſt mortē, nō enim diceretur Deus nō exiſtentium. Et ſic introducitur & corporum reſurrectio, quę cū animabus bona vel mala geſſerūt. *Deus Abraham, & Iſaac & Iacob*. Per hoc ꝓbat ęternitatem animarū, Et ſtatim infert, *Non eſt Deus mortuorum, &c.* Vt cū probauerit animas permanere poſt mortem, conſequenter introduceretur etiam corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona vel mala geſſerunt.

g *Silentium*. Nota venena inuidiæ ſuperari poſſe, ſed difficile conqueſcere.

h *Conuenerunt*. Vt multitudine vincerent quem non poterā ratione. In tentando cōueniunt, qui in doctrina cōtrarii ſūt. Iam confutati erant in oſtenſione denarii, iam viderāt etiam Saducęos obmuteſcere, ſed tamen maleuolentia & liuor nutrit impudentiam. E F

De ... *Ten-*

NICOLAVS DE LYRA.

tria facit per ordinem, quia primo oſtendit eorum errorem, & erroris cauſam, dicens.

1 Erratis. *In hoc ſupple, quod reſurrectionem negatis.*

2 Neſcient. ſcripturas. *Ipſi enim non recipiebant ſcripturas prophetarum in quibus fit expreſſa mentio de reſurrectione mortuorum, vt habetur Dan.* 12.*a.* Multi qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, &c. *Et Ezech.* 37.*a.* Facta eſt ſuper me manus domini, &c. *Et ex ignorantia illarum ſcripturarum procedebat error eorum. Secunda cauſa tangitur, cum ſubditur.*

3 Neque virtu. Dei. *Si enim bene conſideraſſent virtutem Dei, quæ pōt aliquid ex nihilo facere, quod ipſi habebant neceſſe cōcedere, ex quo recipiebāt libros Moyſi, vbi fit expreſſa mentio de creatione mūdi non negarent quin poſſet reſuſcitare mortuos. Secundo ſoluit argumentum eorum, dicens.*

4 In reſurrectione enim, &c. *Ideſt, viri non accipient vxores.*

5 Neque nuben. *Ideſt, mulieres, non accipientur a viris, quia homines non reſurgent ad vitam carnalem cibis & venereis vtentem.*

6 Sed ſunt ſicut Angeli Dei. *Viuentes viſione & fruitione Dei Et ſic patet eorum argumentum nihil concludere, quia illa inconuenientia ad quæ deducebant, non ſequuntur, niſi ex ſuppoſitione, quod actus carnales venereorū ſint in reſurrectione, quod patet eſſe falſum. Tertio confirmat veritatem reſurrectionis auctoritate ſcriptura dicentis Exod.3.*

7 Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. *Quando dominus protulit hæc verba, illi Patriarchæ erant mortui corporaliter, cum ergo aliquis non poſſit eſſe Deus rei non exiſtentis vel eius quod eſt nihil quod idem eſt (quia creaturæ ad Deum eſt relatio realis quæ non poteſt fundari in nihilo) oportet ergo quod iſti patriarchæ aliquo modo eſſent, & ideo cum non viuerent vita corporali, ſequitur quod anima adhuc viuebat, & per conſequens quod immortalis erat, quare non deſtruitur deſtructo corpore, & per conſequens ſequitur ꝙ reſurrectio erit, quia aīa nō pōt eſſe ꝑfecte quietata, nec beata, niſi vniatur cum corpore, ad cuius vnionem habet inclinationem naturalem. Conſiderandum tamen, quod ſaluator bene accepiſſet auctoritatem magis expreſſam de immortalitate animæ & futura reſurrectione, auctoritatem, ſcilicet prophetarum, vt viſum eſt, ſed illa non recipiebatur a Saducæis, & ideo non fuiſſet efficax contra eos.*

8 Phariſæi autem. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter impugnauerunt Chriſtum in veritate vitæ, in hoc quod propoſuerunt ſibi quæſtionem tentatiuam de primo mandato legis. Circa quod primo ponitur eorum interrogatio. Secundo ponitur Chriſti reſponſio, ibi.* Ait illi Ieſus. *Circa primum dicitur.* Phariſæi autem, &c. *Licet enim ipſi eſſent contrarii Saducæis in opinione de animæ immortalitate & de mortuorum reſurrectione, vt viſum eſt, tamen cōueniebant cum eis in Chriſti perſequutione. Et ideo audientes, quod ſilentium impoſuiſſet eis.*

9 Conuenerunt in vnum. *Ad inuadendum ipſum Chriſtum alio modo, & ad ipſum venerunt in magna multitudine ad magis terrendum.*

10 Et interrogauit eum vnus ex eis. *Vt ſi cōſenſus eſſet, ſolus videretur confunai, ſi autem vinceret, omnes viderentur per eum, viciſſe, ſecundum quod dicit Chryſoſtomus.*

Ten-

MORALITER.

† *In reſurrectione enim, &c.* Reſurrectio ſpiritualis eſt a morte culpæ ad vitā gratiæ, quæ eſt arra gloriæ, & ideo quādo hæc reſurrectio firmata eſt per propoſitum cauendi recidiuū firmatum profeſſione religionis & etiam obſeruatū, tūc eſt ſimilitudo ad angelicā vitam, quia per caſtitatem fit conformitas angelicæ puritati. Angeli ſimiliter nihil propriū poſſident in hoc mundo, & obediunt continue ipſi Deo.

Magi-

A a *Tentans eum.* Marcus ait, quod ei ſapienter reſpondenti do minus dixerit. Non longe es regno Dei. Potuit enim fieri vt qui tentans venit reſponſo domini conuerſus ſit. Vel tentatio non eſt mala quaſi volentis decipere, ſed cauſa volentis amplius experiri ignotum.

a Pro omnibus legis doctor, vt ſi uincat omnes uictores habeantur, uel ſi uincitur, ſolus erubeſcat: b Non ſcire deſiderans. c Cuius non uult eſſe diſcipulus.

a vnus ex eis legiſdoctor te[b]ntans eum. Magiſte[c]r quod eſt 1 2

a Egregium. b Ideſt, diligere debes.

b mandatum ma[a]gnum in lege? Ait illi Ieſus. † Dilige[b]s domi- 3 4

a Intellectu, vt nullum in confeſſione diuinitatis relinquas errori locum. b Ideſt, uoluntate, vt nihil ei contrarium velis.

c num Deum tuum ex toto co[a]rde tuo, & in to[b]ta anima tua

a Ideſt, in memoria nil reminiſcens quo minus de eo ſentias. b Dignitate. c Ordine.

& in tota mente tua. Hoc eſt † ma[b]ximum & primum

a Et ſi in exequutione ſit primum. b Non par. Quia de dilectione.

mandatum. Secu[a]ndum autem ſimile[b] eſt huic; † Diliges pro- 5

Exo.20.a b *Diliges dominum Deum tuum.* Fictam cõſcientiam interrogãtis domĩus primo reſponſo percutit. *Deus tuus vnus eſt Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Obſerua diem ſabbati.*
B Hec tria ad dilectionem Dei pertinent: Cuius cogites vnitatem, veritatẽ, voluntatẽ. d

c *Ex toto corde.* Integritas fidei exprimitur. In tota anima, perfecta obedientia agitur. In tota mente, perſeuerantia oſtenditur

* Chryſoſtomus. Diligere Deum ex toto corde, eſt vt cor tuum non ſit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis quam dei. Diligere autem Deum in toto anima, eſt certiſſimum animum habere in veritate, & firmũ eſſe in fide. Alius eſt. n. amor cordis, & alius eſt amor animæ. Amor cordis
C quodãmode carnalis eſt vt etiam carnaliter diligamus Deũ quod

D quod facere non poſſumus niſi recedamus ab amore rerum carnalium, Tota mente diligere Deum, eſt vt omnes ſenſus Deo vacent.

* Auguſtinus. Deum ex toto corde diligere præceperis, vt omnes cogitationes tuas, ex tota anima, vt omnem vitam tuã, ex tota mẽte tua, vt omnem intellectũ tuum in illum conferas, a quo habes ea, q̃ aufers. — Lib. de doctrina Chriſti, cap.22.

* Origenes. Ex toto corde ideſt ſecundum totam recordationem & operationem, & cogitationẽ, ex tota anima ideſt, vt parati ſint eam ponere pro pietate Dei. In tota mẽte, nihil aliud ſcilicet proferentes, niſi quæ Dei ſunt. — *Et dicens. Tract. 23. in Matth. — †Deut.6.a. — E — †Leu.19 d. Mat.12.c. Rom.13.c

d *Diliges proximum.* ✣ Auguſtinus. Manifeſtum eſt, omnẽ hominem proximum eſſe putandum, quia erga neminem operandum eſt malum. — Lib.1. de doctrina Chriſt cap.30.

* Chryſoſtomus. Qui autem hominem amat, ſimile eſt ſicut qui Deum amat, quia imago Dei eſt homo, in quo Deus diligitur, ſicut rex in ſua imagine honoratur. Et propter hoc dicitur hoc mandatum eſſe ſimile primo. — Hom,42. operis imperf.

F In his

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tentans eum.* Capere ſcilicet ſermone. Marcus tamen uidef contrarium dicere 12. cap. vbi dicitur ꝙ Chriſtus dixit iſti legis doctori q̃renti de primo mãdato legis. Nõ longe es a regno Dei. Dicendũ, ꝙ iſte inprincipio venit mala intentione cũ alijs, ſed poſtea audita Chri reſponſione vera, pœnituit, & Chri reſponſionẽ approbauit, dicens. *Magiſter in veritate bene dixiſti &c.* vt habetur Mar. 12. Et tunc Chriſtus videns eius pœnitentiam intulit veba præmiſſa, dicens. *Non longes es a regno Dei, &c.* Simile autem habetur Ioan. 7. vbi dicitur quod principes, & phariſæi miſerunt miniſtros, vt cõprehenderent Ieſum Illi autem audientes Chriſti prædicationem pœnituerunt, & ſic ad principes redierunt, & cũ quærerent ab eis, quare non adduxiſſent eum, Reſponderunt *Nunquam loquutus eſt ſic homo.* Conſequenter proponitur q̃ſtio.

2 *Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege?* Credebat enim, quod ſtatim reſponderet de mandato primo primæ tabulæ. *Non habebis deos alienos.* Et tunc habuiſſet argumentum contra eum de præcepto Charitatis quod eſt maius, ſicut & charitas eſt maior virtus ipſa fide.

3 *Ait illi Ieſus.* Hic ponitur Chriſti reſponſio,

4 *Diliges dominum Deum tuum, &c. Hoc eſt maximum. & primum mandatum.* Hic tria ſunt videnda de ipſo præcepto charitatis. Primum eſt qualiter ſit intelligendum. Secundum qualiter ſit primum. tertium, qualiter implendum.

Circa primũ ſciendũ, quod iſtud præceptũ in quatuor locis traditur in ſcriptura ſcilicet Deut. 6. vbi ponũtur tria. *Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* & hic Matth. 22. vbi dimittitur fortitudo, & duobus alijs additur vnum, quod Deus diligatur ex toto corde, & ex tota aĩa, & ex tota mente. Mar. autẽ 12. ponuntur iſta tria, & additur quartũ. ſ. ex tota virtute quod eſt idem cũ eo quod dicitur Deut. 6. *Et ex tota fortitudine.* Et eodẽ modo Lucę. 10. habef niſi quod dicitur ibi, ex omnibus viribus tuis, quod idẽ eſt cũ eo ꝙ dicif, ex virtute vel ex fortitudine. Et ſic patet, ꝙ quatuor iſta ſunt de ratione illius præcepti. ſ. diligere Deum ex toto corde, ex tota mente, ex tota aĩa: & ex tota anima, & ex tota fortitudine Cuius rõ eſt, qa diligere eſt act⁹ volũtatis. Duplex eſt aũt actus ipſius, vnus eſt elicitus, & alter imperatus. Actus autem elicitus eſt qui immediate egreditur ab ipſa voluntate, & iſte actus tangitur cum dicitur. *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde.* ideſt. ex tota voluntate, quia ſicut ex corde oritur motus ad alias partes corporis, ita voluntas mouet alias potentias animæ. Actus autem imperatus voluntatis eſt actus alterius potentiæ motę ad ſuum actum ꝑ ipſam voluntatem. Per voluntatem autem informatam charitate mouetur intellectus ad aſſentiendum his, quæ ſunt fidei, & ad meditandum de Deo dilecto. Et iſte actus ſignificatur, cum ſubditur. *In tota mente.* Ibi enim accipitur mens pro ipſo intellectu, vlterius per voluntatẽ mouetur appetitus ſenſitiuus, vt conformetur ſuperiori parti, quia ſicut ſphęra ſuperior mouet inferiores ſuo motu, ita voluntas appetitum ſenſitiuum, vt habetur 2 de anima. Et iſte actus notatur, cum dicitur. *Et in tota anima.* Per animã enim hic intelligitur pars ſenſitiua ſecundũ qđ ſcribit Gen. 1. c. *Factus eſt homo in animam viuentem.* Ideſt, vitam animalem, & ſenſibilem corpori dantem, vt dicit glo. Vlterius per voluntatem mouentur potentiæ motiuę, & executiuę ad operandum ex dilectione. Et hoc notatur cum ſubditur. *Ex tota fortitudine tua, vel, ex omnibus viribus tuis.* Quoſt idem eſt, patet ergo primum. — Philoſoph.

Circa ſecundum conſiderandum, quod aliquid dicitur primũ dupliciter. Vno modo origine, & ſic illa quæ ſunt imperfectiora priora ſunt in illis, quę procedunt de potentia ad actũ, vt dicitur 9. metaphyſicæ. Alio modo dicitur aliquid primũ dignitate ſeu ꝑfectione. Hoc ergo ſecundo modo primitatis, mandatum de dilectione Dei dicitur primũ, quia origine, dilectio ꝓximi prior eſt ſecundũ quod dicit beatus Ioan. 1. canonica. ca 4. d. *Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere?* Et ſic patet ſecundũ, Circa tertium conſideranũ, quod totum & perfectum idẽ ſunt vt habetur 3 phyſicorum, & ideo diligere Deũ ex toto corde, & ex tota aĩa, & ſic de alijs eſt diligere ex ꝑfecto corde, vel ex perfecta anima, & ſic de alijs Perfectum autẽ dicitur aliquid dupliciter. Vno modo, quando nihil ſibi deeſt de perfectione ſibi poſſibili. Alio modo, quando nihil ſibi deeſt de ꝑfectione ſibi debita vel competenti, ſicut homo mediocris ſtaturæ dicitur perfectæ quantitatis, licet non habeat quantitatem gigãtis. Sic ergo accipiendo perfectum primo modo, ſic impletur præceptum dilectionis in patria, quia mens ibi fertur in Deum totaliter, & perfecte, quantum ſibi poſſibile eſt, & ſine aliqua interruptione, & ſecundum hoc dicit Aug. libro. De perfectione iuſtitiæ, quod mandatum charitatis ſolum implebitur in patria, vbi erit charitas perfecta. Si autem accipiatur perfectum ſecũdo modo, ſic impletur in via, quando nihil diligitur contra Deum. Iſta enim eſt perfectio quę debet ineſſe ex debito neceſſitatis & hoc ſufficit ad ſalutem. Diligere ergo Deum ex toto corde, hoc modo eſt ſic diligere Deum, quod nihil diligatur contra ipſũ. Seq̃.

5 *Secundũ autem ſimile, &c. Diliges, &c.* Ideſt, ad eandem beatitudinem, ad quam diligis te.

In his

MORALITER.

2 *Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege.* Chryſoſto. De magno mandato interrogat qui minimum nõ obſeruat. Et iſti ſimiles multi ſtudentes, qui quærunt alta & ſubtilia, cũ tamen ad huc ignorent communem doctrinam & prima rudimenta, volentes volare antequam alas habeant, & ſic in vanum laborant.

In his

a In proximo, quod Dei bonitate factus eſt. b Ideſt, etiam ſubſtantiam. c Ideſt ad hæc duo referuntur totus decalogus, & monita prophetarum ibi habent finem.
a ximum tuum, ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuer- 1
a Quia illo fertur, vbi habet finem. b Qui ad tentandum venerant, occaſionem dederunt ſuæ confutationis.
ſa lex pendet & prophetæ. Congregatis autem Phariſæis, in- 2
b terrogauit eos Ieſus, dicens. quid vobis videtur de Chriſto, †
a Secundum carnem. b Non reprehenduntur, quod Dauid filium dicunt, ſed quia filium Dei eſſe non credunt. c Si purus eſſet homo.
cuius filius eſt? Dicunt ei: Dauid. Ait illis. Quomodo ergo 3 4
a Non de corde ſuo, ſed in ſpirituſancto. b Qui non ante eum ſecundum vos. ¶Pater.
c Dauid in ſpiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit domi- 5 6
¶Filio, ¶Non ad horam.
d nus domino meo, ſede a dextris meis, donec ponā inimicos 7 8
¶Inobedientes. ¶Subijciam tibi volentes, vel nolentes.
e tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum 9
a Quod eſt ſecundum deitatem. b Quod eſt ſecundum carnem.
f dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei re- 10
Quia confutati ſunt verbis. ¶Sed apertè comprehenſum tradunt Romanæ poteſtati.
g ſpondere verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die
cum amplius interrogare.

a *In his duo*. Nam A ideo duæ tabulæ legis datæ ſunt in quibus erāt decem præcepta legis quæ ſunt decachordum pſalterium. Tria in vna quæ ſunt ad Deum, ſeptem in altera quæ ſunt ad proximum. In prima primū eſt. (Deut. 5. a.) *Ego ſum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*. B *Non habebis deos alienos*: quia Chriſtus cum patre & filio & ſpirituſancto vnus eſt Deus. (Exo. 20. b.) Secundum. *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum*. Ideſt, nomen Chriſti non debet in vanum accipi, vt putemus eum factum, per quem omnia facta ſunt. (Ibidem.) Quia vero vnus Deus eſt pater & filius & ſpirituſſanctus. In ſpirituſancto, ideſt, in dono Dei requies nobis promittitur. (Ibidem.) Vnde tertium ſequitur. *Memento vt diem ſabbati ſanctifices*: in eo non facies omne opus. In altera tabula. *Honora patrem & matrem*. Et: *Non occides*: *Non mœchaberis*: *Non furaberis*: C *Non falſum teſtimonium dices*: *Non concupiſces vxorem proximi tui*: *Non concupiſces rem proximi tui*.

b *De Chriſto*. Siue venit, ſiue futurum creditis, quem purum hominem aſſeritis.

* Chryſoſtomus. Diſcipulos primum interrogauit, quid alii dicerent de Chriſto, & tunc quid illi dicerent, his autem non ita profecto ſeductorem eū dixiſſent & malum, & quia malum eum exiſtimabant, & quoniā Chriſtus purus homo erat.

c *Dixit*. Iſtud dicere eſt æqualem ſibi filium generare.

d *Domino*. Non ſecundum quòd de eo natus, ſed quod de patre ſemper fuit.

e *Donec ponam*. * Chryſoſtomus. Non autem in hoc ſtat, ſed vt timeant, ſubdit. *Donec ponam, &c.* vt ſaltem ita eos inducat.

f *Quomodo*. Repugnantia ſunt hęc ſm veſtrum intellectum

g *Et nemo poterat, &c.* Nota venena inuidiæ ſuperari poſſe ſed difficile conquieſcere.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In his duob. &c. *Sicut enim in ſpeculatiuis omnes concluſiones dependent ex hoc principio: De quolibet affirmatio vel negatio. Sic in operabilibus omnia dependent ex dilectione Dei principaliter, & conſequenter ex dilectione proximi. propter hoc omnia mandata legis & monitiones non ſunt, niſi quædam explicationes iſtorum duorum mādatorum, quia omnia ordinantur ad dilectionem Dei & proximi, vt patet intuenti. Et ſimiliter doctrina prophetarum ad hoc ordinatur.*

2 Congregatis aūt, &c. *Hic conſequenter oſtenditur Phariſæis eſſe contradictores diuinæ veritatis errori contrario adhærendo. Ad cuius euidentiam conſiderandum, quòd licet phariſæi & legiſperiti cognouerunt in principio Ieſum eſſe verum Chriſtū, & per conſequens Deum & hominem, vt ſupra dictū eſt ca. præcedenti ſuper illud* Hic eſt hæres, *quia tamen conceperunt contra eum odium & rancorem, ideo hęc vera æſtimatio corrupta eſt in eis aliquo modo, vt ſupra dictum eſt, & ideo incæperunt eum negare & perſequi tanquam blaſphemum, quia dicebat ſe eſſe filium Dei, & per conſequens incipiebant corrumpere ſcripturas & deprauare quæ loquebantur de eius diuinitate, propter quod Chriſtus fecit eis iſtam queſtionem de Chriſto.*

3 Cuius filius eſt? Dicunt ei. *Solum ſcilicet diuinitatem negando.*

4 Ait illis. *Arguendo ſcilicet in contrarium.*

5 Quomodo ergo, &c. *Ideſt, Spirituſancto inſpiratus.*

6 Vocat eum, &c. *Quod enim iſta ſcriptura intelligatur de Chriſto. Patet, quia ipſi phariſæi non negauerunt hoc imò conceſſerunt.*

7 Sede a dextris, &c. *Sedere autem a dextris vno modo accipitur pro qualitate, & ſic Chriſtus ſecundum quod Deus, ſedet ad dexteram. Alio modo eſt eſſe in potioribus bonis, & hoc modo conuenit Chriſto ſecundum humanitatem, quia vt ſic in gloria pręeſt angelis.*

8 Donec ponam ini. &c. *Iſtud complebitur in iudicio, quando omnia perfecte ſubijcientur homini Chriſto.*

9 Si ergo Dauid, &c. *Quaſi dicat cum ſecundum naturam humanam ſit filius Dauid, & per conſequens eo inferior, oportet ponere in eo aliam naturam, per quam ſit dominus eius, & eo ſuperior. Hæc autem eſt diuina, & ſic in Chriſto duę ſunt naturæ, diuina & humana.*

10 Et nemo poterat ei reſpondere. *Quia non poterant ſcripturam negare. Conſiderandum tamen, quòd Iudæi moderni diuinitatem Chriſti negantes dicunt prædictam authoritatem dictam eſſe ad literam de Abraham, & quòd Eliezer diſpenſator domus Abrahæ fecit hunc Pſalmum, agens Deo gratias de victoria quam habuit Abraham de quinque regibus, vt habetur Geneſ. 14. poſt quam victoriam apparuit dominus Abrahæ, dicens.* Noli timere Abraham, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. *Dicunt ergo, quòd Eliezer loquitur ſic.* Dixit dominus *Ideſt, Deus cœli qui eſt Dominus omnium.* Domino meo, *Abraham.* Sede a dextris meis, &c. *Quia confortauit eum, vt viſum eſt promittendo ei auxilium & præmium. Sed iſta expoſitio patet falſa. Primò per titulum Pſalm. vbi ponitur Pſalmus Dauid, etiam in Hebræo, quod non ponitur in Pſalm. factis ab alijs. Item per illud quod ſubditur in Pſal. eod.* Ex vtero ante luciferum genui te. *Quod non poteſt dici de Abraham, quòd ſit genitus ex vtero Dei vel ſubſtantia, & ante luciferum, ideſt ante mundi creationem, ſed ſolum poteſt verificari de filio Dei. Et iterum in fine Pſalmi dicitur.* Tu es ſacerdos, &c. *Quod non poteſt verificari de Abraham. qui non fuit ſacerdos, & dato quod fuiſſet, tamen ſacerdotium eius non potuiſſet fuiſſe in æternum, ſed ſolum Chriſti ſacerdotium eſt æternum.*

MORALITER.

1 *In his, &c.* Quia tota ſacra ſcriptura ad dilectionem Dei & proximi ordinatur.

† *Quid vobis videtur de Chriſto*: Chriſtus Gręce dicitur vnctus Latine, quod cōpetit epiſcopis & regibus, pp quod debent imitari Dauid tanquam boni filij in māſuetudine & iuſtitia ipſius. Dicitur. n. de ipſo 2. Reg. 23. a. *Ipſe eſt enim quaſi tenerrimus ligni vermiculus*, qui licet ſit molliſſimus, tamē perforat lignum durum. Sic reges & epiſcopi debent eſſe molles & ſuaues erga bonos, & efficaciter punire rebelles obſtinatos.

ADDITIO.

In eo. ca. 22. vbi dicitur in poſtilla. Quia anima non poteſt perfecte eſſe quietata.

Perfecta hominis beatitudo (quæ in viſione diuinæ eſsētię principaliter conſiſtit in anima) non dependet a corpore, vñ ſine corpore poteſt anima eſſe beata, vt in 1. 2. q. 4 artic. 5. in cor. quæſt. licet verum eſt, ꝙ perfectius habebit animā ſuam propriam operationem in qua fęlicitas cōſiſtit, cum ſit vnita corpori glorioſo quàm ſit ſeparata, & hoc denotant verba Aug. 12. ſuper Geneſim ad literam ſi recte intelligantur. Similiter dicendū eſt, ꝙ anima ſeparata, in viſione diuinæ eſſentiæ totaliter quieſcit ex parte appetibili cum habet illud quod ſuo ſufficit appetitui, licet non totaliter quieſcit ex parte appetentis, quia illud bonum non poſſidet ſecundum omnem modum quo poſsidere vellet, vnde corpore reſumpto beatitudo non creſcit intenſiuè, ſed extenſiuè tantum, vt in quæſtione pręallegata. Non eſt neceſſarium ꝙ deductio iſta intelligatur in verbis ſaluatoris quia ad concludendum contra Saducæos ſufficit probare, quòd anima ſit immortalis. Nam ex mortalitate animæ quam ipſi credebant, procedebant ad negandum reſurrectionem.

CAP.

CAP. XXIII.

A a Tunc locutus eſt. Illis cõfutatis qui doloſi ſunt, inſtruit eos qui idonei ſunt, nihilominus hortãs eos ſubijci illis pp ſacerdotium, & nominis dignitatem, non opera, ſed doctrinam conſiderantes.

b *Super cathedram, &c.* * Auguſtinus. Cathedra tibi quid fecit eccleſiæ Romanæ, in qua Petrus ſedit, & in qua hodie Anaſtaſius ſedet, vel eccleſiæ Ieroſolymitanæ, in qua Iacobus ſedit, & in qua hodie Ioannes ſedet, quibus nos in catholica vnitate cõnectimur, B & a quibus vos nefario ſcelere ſeparaſtis? Quare appellas cathedram peſtilentiæ cathedram Apoſtolicam? Si propter homines quos putas legem loqui & non facere, nũquid Chriſtus propter phariſæos, de quibus ait. *Dicunt & non faciunt,* cathedræ in qua ſedebant vllam cathedram Moyſi commendauit, & illos ſeruato cathedræ honore redarguit?

✠ Idem. Quia non habent hęretici quod in cauſa ſuę diuiſionis defendant non niſi hominũ vitia colligere affectant.

* Origenes. *Super cathedram, &c.* Iſte ſermo de me eſt, qui bona doceo & cõtraria gero, & ſum ſedens ſuper cathedrã Moyſi ſicut ſcriba & phariſęus. Pręceptum tibi eſt (ò popule) ſi non habueris accuſationem vitę peſſimę, & alienorum ab eccleſia dogmatũ, conſpexeris vero meã culpabilem vitã, vt nõ habeas iuxta docẽtis vitam, tuam inſtituere, ſed ea C facere quæ loquor. Nullum imitemur, etſi volumus imitari quemquam, propoſitus eſt nobis ad imitandum Chriſtus, deſcripti ſunt actus Apoſtolorum, & prophetarum geſta. D

c *Onera grauia.* Legis mãdata permixtis ſuis traditionibus, ſecundũ ea ſuadentes viuere, & nõ venire ad facilẽ & delectabilẽ gratiã Chriſti, vnde ſupra Venite ad me qui laboratis & onerati eſtis. Sup. 11. d.

*Chryſoſt. Tales ſunt qui venientibus ad pęnitentiam graue pondus imponũt, & ſic dum pęna præſens fugitur, contemnitur pœna futura. Etſi erramus modicam pęnitentiam imponentes, nonne melius eſt propter miſericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? E

Hom. 43. operis imperf.

† 19. diſt. c. ſecundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. ſignificaſtis & c. nõ quales. 3. q. 7. §. final.

† difficilia portatu.

d *Omnia vero.* Dixit tales doctores audiẽdos eſſe, non imitandos, nunc oſtendit cauſam propter quid non poſſunt credere Chriſto, id eſt, quia omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non poteſt enim Chriſto cœleſtia prædicanti credere, qui gloriam terrenam cupit.

* Chryſoſt. Tolle hoc vitiũ (inanis glorię) de clero, & ſine labore omnia reſecabis, ex hoc.n. fit, vt difficile clerici peccantes pęnitentiã agant. Impoſſibile enim eſt vt credat Chriſto cęleſtia prædicanti, qui gloriã hominũ concupiſcit terrenã. Hom. 43. operis imperf.

e *Dilatant.* Non vt faciendo ſint iuſti, ſed vt dicendo appareãt iuſti. *Dilatant enim phylacteria.* Datis mãdatis per Moyſen intulit dominus: ligabis ea in manu tua, & erũt immota ante oculos tuos, i. ſint tibi in opere & meditatione. Et Phariſæi F male Hieronym.

CAPVT XXIII.

Vt confuſio illorum iſtis ſit diſciplina, confutatur malus vt corrigatur bonus, quidquid facit malus, propter bonos ſit.

a TVnc locutus eſt Ieſus ad turbas & ad diſci 1
Doctrinam, quam docuit Moyſes.
b pulos ſuos, dicẽs: † Super cathedrã Moy 2
a Propter cathedram, non vitam.
ſi ſederunt Scribæ & Phariſæi † Oĩa er- 3 4
a Ad cathedram pertinentia. In corde. In opere. Doctrinam tenete, non vitam.
go qu'ęcunq; dixerint vobis, * ſeruate &
Quia non concordat vita cum doctrina.
c facite, ſcũ dũ opera vero eorũ nolite facere. Dicũt.n. & non 5
a Vndecunque traditiones colligant, quæ conſcientiam non leuant, ſed grauant, quas ſuis viribus implere non poſſunt.
faciũt. † Alligãt.n. onera grauia, & † importabilia, & imponũt 6
a Quaſi ad hoc fortes ſint. b Id eſt, nec in minimis perficiunt, quæ ſine gratia implenda docere præſumunt.
d in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. 7
Et hoc per partes oſtendit dilatant, &c. a Eo fine, vt venentur gloriam, & ideo non poſſunt credere Chriſto cœleſtia prædicanti.
Omnia vero opera ſua faciunt, vt videantur ab homini- 8
a Per partes oſtendit.
e bus. Dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fim- 9

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIII.

1 TVnc loquutus eſt Ieſus, &c. Hic oſtenditur tertio Iudæos eſſe iuſte reprobatos, quia fuerunt fictores bonitatis. Et diuiditur in duas partes, quia Saluator primo ponit huius fictionis motiuum. Secundo concludit huius motiui multiplicem effectum, ibi. *Væ autem vobis ſcribæ & phariſæi.* Prima in duas, quia primo ſaluator huiuſmodi motiuum oſtendit. Secunda, hoc motiuum a ſuis diſcipulis excludit ibi. *Vos autem.* Motiuum autem fuit ſuperbia Phariſęorum & legiſperitorum. Et hęc ſuperbia oſtenditur ex tribus. Primo ex abuſu ſuæ poteſtatis. Secundo ex ſimulatione ſanctitatis, ibi. *Omnia ergo.* Tertio ex ambitione dignitatis, ibi. *Amant autem primos recubitus in cœnis.* Circa primum cõſiderandum, quod a tempore Moyſi fuerunt conſtituti a Deo 70. ſenes ætate & ſcientia prouecti, qui cum Moyſe haberent curam populi, & dicebantur iudices ordinarij, quia ad ipſos fiebat recurſus in dubijs cauſis. Magnæ etiam cauſæ non tractabantur ſine eis, & iſtud fuit obſeruatum apud Iudæos quandiu fuerunt in poteſtate. Et hoc eſt quod dicit hic ſaluator.

2 *Super cathedram.* Id eſt, in auctoritate iudicandi populũ.

3 *Sederunt ſcribæ.* Quia illi qui videbantur in populo eſſe magis periti ad hoc eligebantur.

4 *Omnia ergo quæcunque dixe.* Quia prælatis etiam malis eſt obediendum, niſi in his quæ ſunt manifeſte contra Deum, & ſunt habendi in reuerentia, quandiu tolerantur in officio ſuo. Quod patet per exemplum Dauid qui venerabatur Saulem regẽ, licet ſciret eũ eſſe malum, & a Deo reprobatum.

5 Opera

5 *Opera vero.* Quia nõ ſunt imitandi in malis: imo tantũ in bonis. 6 *Alligant enim onera.* Quia ſupra legis præcepta cõſtituerant multa ex ſuis traditionibus, ſicut ſupra patuit ca. 15. quæ erant ſubditis grauia & importabilia.

7 *Digito autem ſuo.* i. modicũ conatũ ad agendũ talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q̃ ille qui conſtituit legẽ aliquã, licet nõ ſit ſubditus legi, quantũ ad hoc q̃ puniatur per hominem ſi contrariũ faciat, tñ obligatus eſt ad legẽ implẽdã, & grauius punietur a Deo ſi faciat contrariũ, quia tranſgreſſio eius grauior eſt pp ſcandalũ pp quod dicit ſapiens: Patere legem quam ipſe tuleris. Et extra de conſti. ca. Cum oẽs, dr̃. Quod quiſquis iure in altero ſtatuit, ipſe eodẽ iure vti dẽt. Patet ẽt ex prædictis, q̃ illi qui ſtatum eccleſiæ in generali, ſeu aliquem ſtatũ eccleſiæ in ſpeciali onerant grauibus ſtatutis ſine magna & euidenti neceſſitate, abutuntur ſua poteſtate, ſicut faciebant Scribæ & Phariſæi. vnde dicit Aug ad inquiſitiones Ianuarij loquens de religione Chriſtiana. Ipſam religionẽ noſtrã quã dñs noſter Ieſus Chriſtus in pauciſſimis ſacramentorũ celebrationibus voluit eſſe liberam, quidam ſeruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior ſit conditio Iudęorũ, qui nõ humanis præſumptionibus, ſed diuinis ſubijciuntur inſtitutis. 8 *Omnia vero.* Hic oſtẽditur ſuperbia Phariſęorũ ex ſimulatione ſanctitatis, quia hoc faciebãt vt eſſent in reuerẽtia & honore in populo. Et hoc eſt quod dicit. *Omnia vero opera ſua, &c.* i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non eſt malum, ſed magis meritorium, vt ſupra dictum eſt 5. cap.

9 *Dilatant phylacteria ſua.* Phylacteria ſecundum quod dicit Hieron.

MORALITER.

1 *Tunc loquutus.* Sequitur. 4 *Omnia ergo quæcunque dixe. vob. ſcr. & fa. ſecundum opera vero eorum nolite fa.* Hoc generaliter intelligendum eſt de omnibus bene docentibus & male viuentibus, nam eorum doctrina debet acceptari, & vita repudiari.

6 *Alligant enim &c.* Hiero. Hoc generaliter dicitur aduerſus omnes magiſtros qui grandia iubent, & minora non faciunt. Chryſoſt. Tales autẽ ſunt qui graue pondus venientibus ad pęnitentiã imponunt, & ſic dum pęnitentis pęna fugitur, contemnitur futura. Si enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis, quem non põt portare poſueris, neceſſe habet vt aut faſcem reijciat, aut ſub pondere confringatur. Sic & homini cui graue pondus pęnitentiæ imponis, neceſſe eſt vt aut pęnitentiam reijciat, aut ſuſcipiens dum ferre non poteſt, ſcandalizatus amplius peccet. Deinde ſi erramus modicam pœnitentiam imponendo, nonne melius eſt propter miſericordiam reddere rõnem quam propter crudelitatem? Vbi paterfamilias largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. 8 *Omnia vero opera ſua faciunt.* Chryſoſt. In omni

omni

A male interpretãtes ſcribebant decalogũ in membranulis, & ligabant in fronte,per q; religioſi viderentur populi. Iuſſerat et Moyſes,vt in quatuor angulis palliorum facerent fimbrias,vt p hoc eſſent diſcreti iſtaelitici populi. Illi vero faciebãt grãdes fimbrias,& in eis ligabãt acutas ſpinas, vt eundo & ſedendo interdum pungerentur, quaſi ſic commoniti retraherentur ad officia Dei. Huiuſmodi faciũt hodie zelo Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, muliercula in paruis euangelijs,& ligno crucis,& in huiuſmodi rebus, quod ſuperſtitio eſt.

*veſtimen totuis ſuorum. † Ma.12.d. Luc. 11.f. & 20.g.

*rabbi

B Phylacteria hebraicum nomen eſt, & ſonat ſeruatoria,phylaxe enim ſeruare, Thorath lex interpretatur.

Phylacteria † Iac.3.a.

a *Amant*. * Chryſ. Nõ vituperat eos qui primo loco recũbũt, ſed eos qui amãt primos diſcubitus,ad voluntatem vituperationem referens,non ad factum. Sine cauſa enim loco ſe humiliat,qui corde ſe præfert.

Hom.43.operis impfecti: † Luc.14.cap. & 18.c.

C * Idem. Intende autem vbi in eis vana gloria dominabatur, in ſynagogis ſcilicet,in quas intrabant alios directuri. In cœnis hoc pati qualitercunq; tolerabile erat, quãuis doctorem in admiratione eſſe oporteat, nõ in eccleſia ſolũ ſed vbique.

Hom.73.in Matth.

D b *Vos au.* Duplici rõne ab his attendere iubet, ne eorum ſimulatione ſeducamur,vel ne æmulatione inflammemur.

c *Vnus eſt*. Qui illuminat hominem, q; non alius homo ſed tantum exercet docẽdo non intellectum præſtat.

a Q mercedem ſuæ religionis gulam ſequuntur, & in publico gloriam quærunt. b Magiſtros primos ſedere non vetat ſed eos arguit,qui hæc habita vel non habita indebite appetunt.

a brias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas 1
cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab 2
a Magiſtri. b Ideſt quod Deo debetur vobis præſumatis, nec alios rabbi vocetis,ne diuinum hominibus honorem deferatis. 3
b c hominibus,rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi. Vnus eſt 4
Ab vno iſti vnius naturæ.
enim magiſter veſter,omnes autem vos fratres eſtis. Et pa- 5
a Auctor naturæ, quia ex ipſo ſunt omnia. 6
trem nolite vocare vobis ſuper terram, vnus eſt enim pater
a Ne appetatis vocari
d veſter,qui in cœlis eſt. †Nec vocemini magiſtri, quia magi-
a Repetit propter filium per quem ſunt omnia,vel per quem reconciliati ſumus. b Cui quidquid ſcitis attribuendum eſt. c De primatu non ſit contentio inter vos. 7
e ſter veſter vnus eſt Chriſtus. Qui maior eſt veſtrum,erit mi- 8
a Licaute eleuauerit. b A domino, etſi non coram hominibus. 9
niſter veſter † qui autem ſe exaltauerit humiliabitur,& qui 10
a Te benefactis prouide. b A deo. c Qui habetis notitiam legis & prophetarum. 11
ſe humiliauerit, exaltabitur. Væ autem vobis Scribæ & 12

d *Pater ve.* Deus dicitur pater & magiſter natura, homo indulgentia. Pater, vt honori ætati deferatur, non vt autor vitæ habeatur. Magiſter, ex conſortio veri magiſtri tanquam eius nuncius, & pro reuerentia eius a quo mittitur, honoratur.

E e *Qui maior.* Certantibus de prioratu diſcipulis (vt Lucas ait) Chriſtus non eos initæ contentionis arguit, ſed formam humilitatis oſtendit. *Qui maior eſt*.i. maioris meriti, vel qui præfertur alijs, debet eos præuenire obſequendo,non ſuperbe dominando. Bene agentibus per humilitatem ſit ſocius, contrà delinquẽtes,zelo iuſtitię ſit erectus. Nonnunquam grauius delinquitur, ſi inter peruerſos plus

F æqua-

NICOLAVS DE LYRA.

Hiero.erãt quadam charta in quibus ſcribebatur decalogus mãdatorũ & ponebatur illa charta in capite ad modũ coronæ. Per hoc ſignificabatur, q; debebant legem in memoria habere, ſecundum quod habetur Deut. 6. Dicebantur autem phylacteria a phylaxe quod eſt ſeruare, & Thorach quod eſt lex,quia erãt quædã ſigna ſeruãdæ legis Phariſęi igitur vt viderentur præ cæteris religioſi,faciebãt ſibi phylacteria magis lata, & ſcribebant in eis decalogum de groſſiori litera, & eadẽ ratione faciebant fimbrias maiores in palliis ſuis. Quæ autem eſſent iſtæ fimbriæ,dictum eſt ſup.9.cap.ſuper illud verbum. Tetigit fimbriam veſtimenti eius.

Diuiſio.

1 Amant autem. *Hic conſequenter oſtenditur ſuperbia eorum ex ambitione dignitatis, cum dicit.* Amant autem primos recu.in cę. *Et hoc duplici de cauſa ſcilicet ratione gulæ, quia ibi ponuntur fercula meliora, & ratione ſuperbiæ,quia eſt locus honorabilior.*

Phariſæi amant primos recubitus in cęnis duplici de cauſa.

2 Et primas cathedras in ſynagogis. *Vbi conueniebant homines ad audiendum verbum Dei.* Et ſalutationes in foro. *i.in loco patẽti.*

3 Et uocari ab hominibus rabbi. *Deſiderare enim ſcientiam & actum docendi non eſt malum,ſed meritoriũ, ſed deſiderare nomen tantum,hoc eſt malum & ſuperbiæ peccatum. Si tamen deſideretur nomen & auctoritas magiſterij ad hoc, quod ſcientia iam habita aliquis melius poſſet vti,non eſt malum,ſed eſt bonũ,quia bonus doctor debet quærere illa quæ faciunt ad efficaciam ſuæ doctrinæ. Veruntamen quia homo non eſt magiſter principalis,ſed ſolus Deus,ideo dicit.*

4 Vnus eſt enim magiſter ueſter. *Quia ſolus Deus poteſt interius docere intellectum illuminando,ſeu ſpeciem intelligibilem infundendo, homo autem docet tantum exterius aliqua proponendo, ex quibus formantur phantaſmata debita, a quibus intellectus agens facilius abſtrahit ſpeciem intelligibilem,ſicut in ſanatione hominis natura agit tantum principaliter,medicus autem aliqua adminiſtrat ex quibus natura iuuatur.*

5 Omnes autem uos fratres eſtis. *Quia filij Dei per creationem & adoptionem gratiæ.*

6 Et patrem nolite uocare. *Licet enim aliquis poſſit vocari pater in terra ratione generationis,doctrinæ,ſiue ætatis,tamen ſolus Deus eſt pater principalis,quia ab eo ſolo habemus animam intellectiuam,quæ eſt forma hominis,pater autem eſt ille qui dat formam.*

7 Nec vocemini magiſtri,&c. *Sicut iam ſupra expoſitum eſt.*

8 Qui maior eſt veſtrum. *Ideſt,vult eſſe ſecundum veritatem.*

9 Erit miniſter ve. *Ideſt,paratus ad officia humilitatis ſecundum decentiam ſui ſtatus,propter hoc papa vocat ſe ſeruum ſeruorum.*

10 Qui autem ſe exaltauerit. *In præſenti per ſuperbiam.*

11 Humilia. *in futuro per gehennæ pęnam.*

12 Væ autem vobis. *Poſtquã Saluator oſtendit hypocriſis motiuũ, quod eſt ſuperbia,hic oſtendit eius multiplicẽ effectum. Et diuiditur in duas partes,quia primo deſcribit ex multiplici effectu hypocriſis culpã ſecundo ſubiungit pęnam,ibi* Serpentes genimina *Circa primum aduertendum quod hypocriſis eſt ſimulatio falſa, & ideo opponitur veritati. Veritas autẽ triplex eſt,doctrinæ,iuſtitiæ, & vitæ. Et iõ diuiditur in tres partes,quia primo oſtenditur qualiter Phariſæi corrũpebãt per hypocriſim veritatem doctrinæ,ſecundo idem oſtenditur de veritate iuſtitiæ, ibi.* Væ vobis ſcribæ Phariſæi hypocritæ qui decimatis, *tertio idem oſtenditur de veritate vitæ,ibi.* Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypo.qui munda. *Circa primum conſiderandum,quod doctrina legis ad tria ordinabatur,videlicet ad cognitionem Chriſti in lege promiſſi,ſecundo ad ſalutis conſequutionem per mandatorum impletionẽ, vt ſupra dictum eſt.9.c.* Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. *Tertio ad cultum vnius Dei obſeruandũ. Et ideo diuiditur in tres partes. ſecundum quod iſta tria per hypocriſim corrumpebant Phariſæi ſecunda ibi.* Væ vobis ſcri.& phar.hypo.qui circum. *tertia ibi.* Væ vobis duces cęci. *Conſiderandum autem,quod in omnibus iſtis effectib. hypocriſis præponit hãc dictionẽ væ,quæ maledictionem ſignificat. Cuius ratio eſt,quia ſicut in lege veteris Teſtamenti ponuntur benedictiones obſeruantibus legem, & maledictiones tranſgredientibus eam,vt habetur Deut.28.ita in euãgelio ponuntur beatitudines,vt habitũ eſt 5.c. & hoc reſpectu iuſtorũ, & hic ecõtrario ponũtur maledictiones cõtra hypocritas falſo iuſtitiam ſimulãtes.dicit ergo.* Væ autem vobis ſcribæ & phari. *Regnum cœlorũ hic accipitur pro beatitudine æterna. Oſtium per quod intratur ad ipſam Chriſtus eſt,ſecundum quod ipſemet dicit Ioan.10.b Ego ſum oſtium,per me ſi quis introierit,ſaluabitur. Clauis*

MORALITER.

† omni renaſcitur quod eã exterminat. Sicut in ligno uermis,& in ueſtimẽto tinea. Vnde ſacerdotum miniſterium qui poſiti ſunt ad ædificationem ſanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipſum bonum dum propter homines ſit,fiat malum.

ũ *Amant primos recubitus in cęnis, & primas cath.* Iſta recipere cum exhibentur ordinate,non eſt malum, ſed ipſa concupiſcere. *Et*

6 *Et patrem nolite vocare vobis ſuper terram.* Non excludit exhibitionem honoris debiti ſed indebiti ſcilicet ut propter adulationem uel aliquid huiuſmodi non fiat.

12 *Vę autem vobis ſcribæ & pha.hy.qui cla.reg.cę.ante homi.&c.* Hoc faciunt illi qui nequiter repellunt prædicatores, & confeſſores uiam ſalutis aperire peccatoribus uolentes,& ſimiliter illi qui fulminant indiſcrete ſententias excommunicationis ſuſpen- † ſionis.

ęqualitas quamdiſci
plina cuſtoditur. Re-
ctorem, & matrem
exhibeat pietas, &
patrẽ diſciplina. Ca-
uendumque eſt, ne
aut diſtrictio rigida,
aut pietas ſit remiſſa.
a *clauditis.* Vel ma-
lo exemplo, vel my-
ſteria ſcripturarum
tollendo. Exemplo
enim, & doctrina eo
rũ qui magiſtri ſunt,
alij quidem Chriſtũ
non recipiunt.
b *Circumitis.* In to-
to orbe euangelio
detrahitis, & ſi quis
vobis adhęret, duplę
pœnæ filius eſt, quia
neque remiſſionem
peccatorum accipit,
& in eorum ſocieta-
tem incidit qui Chri
ſtum ſant perſecuti.
Quiſque eius filius
dicitur cuius opera
agit.
c *Proſelytum.* Proſe
lyti ſunt de gentibus
in

a Quia aduentum Chriſti doctrinæ ſimulatione ab conditis, qui aperit regnum cœlorum.
a Phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante ho-
a Non creditis. b Credere uolentes.
mines. Vos enim non intra[a]tis nec intro[b]euntes ſinitis intrare. 1
a Qui veſtra ſuperſtitione nihil intenditis, niſi vt prædam de ſubiecta plebe faciatis. 2
† Væ vo[a]bis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis do- 3
a Qu. Seruus domini voluntatem ſciens, & non faciens, uapulabit plagis multis 4
mos viduarum, orationes longas orantes, propte[a]r hoc † am
plius accipietis iudicium. Væ vobis Scribę & Phariſæi hypo
Totum orbem. †
b critæ, qui circumitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proſe-
c Ad legem conuertatis vnum aduenam de gentibus. a Dum videns uitia ueſtra, reuertitur gentilis factus, & pro præuaricatione, maiori pœna dignus. 5
lytum, & cum fuerit factus, facitis, eu[a]m filium gehennæ † du-
a Scribę, & Phariſæi. b Aliorum. c Stulti. d Si conuictus fuerit mendacii, non tenetur criminis reus. 6
d plo quam vos. Væ vo[a]bis du[b]ces ce[c]ci, qui dicitis, quicu[d]mque 7
a Reus periurii non tenetur. b In pecunia, quæ ſacerdotibus offertur, ſi conuincitur, ſtatim in quo iurauerit cogitur exoluere. 8
iurauerit per templum nihil e[a]ſt, qui autem iurauerit in au[b]ro
a Proterui. b A uero lumine, qui putatis maius ſanctificatum quam ſanctificans.
templi debitor eſt. Stu[a]lti & cęci, quid enim maius eſt, aurum.
Non eſt reus periurii. 9
an templum, quod ſanctificat aurum? Et quicumque iurauerit
a In oblationibus & uictimis, & cæteris quæ offeruntur, hæc mox repetuntur. 10
in altari nihil eſt, quicumqne autem iurauerit in do[a]no quod eſt
Sanctificatum. 11
ſuper illud, debet. Cæci, quid enim maius eſt, donum
an altare, quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in al- 12
Ex quo oblatorum ſanctificatio deriuatur. 13
tari, iurat in eo, & in omnibus, quæ ſuper illud ſunt. Et 14

in ſynagogam rece- D
pti, quorum raritas
per vnũ ſignificatur
quia vix aliquis poſt
Chriſtum.
d *Quicunque.* Phari-
ſæi qui omnia fece-
runt propter lucrum † abundantius
dicebant eſſe etiam
ſanctiora oblata quã
templum vel altare:
vt homines promptio-
res eſſent ad offeren
da dona, quam ad † duplo magis E
preces fundendas in
templo, vel iuſtitias
faciendas. In quo nõ
Dei timorem: ſed ſuã
cupiditatem attende
bant. Ideo arguit eos
dominus ſtultitię, &
fraudulentiæ.
✲ Chryſoſtomus
Templum vel altare Hom. 48 operi imperfecti.
ad gloriam Dei per-
tinet, & ad hominis
ſalutem. Aurum, vel
dõum altaris, & ipſa
ad gloriam Dei per- F
tinent, & tamen ma
gis ad delectatio-
nem

NICOLAVS DE LYRA.

Clauis autem qua aperitur hoc oſtium vel clauditur, eſt doctrina propter quod autoritas docendi vocatur clauis ſcientiæ, vt habetur Lucę. 11. & ideo per ſanam doctrinam aperitur hoc oſtium, & per falſam doctrinam clauditur. Ergo quia phariſęi, & ſcribæ autoritates quæ ſunt in lege & prophetis de Chriſto corrumpebãt, vt viſum eſt præce. ca. ideo claudebant regnum cęlorum ante homines, eos a fide, & notitia Chriſti veri auertendo, ideo ſequitur.

1 *Vos enim.* Quia a cognitione quam habuerunt de Chriſto per odium & rancorem conuerſi ſunt in errorem vt viſum eſt ca. pręce. & ca. 12. 2 *Nec introeuntes, &c.* Id eſt, intrare volentes, quales erant ſimplices populi.

3 *Sinitis.* Quia per iſtos phariſæos fuerunt decepti, & a fide Chriſti pro maiori parte auerſi.

4 *Væ vo. ſcri.* Hic oſtendit qualiter corrumpebant veritatem doctrinæ in his quæ pertinent ad ſalutem, dicebant, enim, quod obſeruare legem erat neceſſarium omnibus ad ſalutem quod eſt falſum, quia multi Gentiles ſunt ſaluati, vt Iob, & plures alii. Ex ſuppoſitione autem huius falſi diſcurrebant aliqui doctores Hebræi per diuerſas ciuitates & caſtra, vt poſſent conuertere aliquos de gentilitate ad Iudaiſmum. & hoc eſt quod dicit hic.

5 *Qui circumitis ma.* Proſelytus enim legis dicebatur ille qui de Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebatur.

6 *Et cum fue. fa. &c.* Quia per malã vitam ſuam ipſum in moribus corrumpebant, ſed additur.

7 *Duplo quam vos, &c.* Quia ille ſic in moribus deprauatus ad gẽtilẽ ritũ reuertebatur & ſic erat apoſtata a lege q̃ obſeruare promiſerat, & ſic in morib. & fide peccabat. Similiter ãt faciunt illi qui multũ laborãt ad hoc vt poſſint aliquẽ ad ſtatũ religionis adducere, & cũ adductus fuerit, per mala exempla faciunt ipſum apoſtatare, & ſic fiunt nouiſſima eius priora prioribus.

Væ

8 *Væ vobis duces cæci qui dicitis, quicunque, &c.* Hic cõſequenter oſtẽdit qualiter corrumpebant veritatẽ doctrinæ in his quæ pertinent ad actũ latriæ, cuius actus eſt iurare mõ debito, & iuramẽtũ obſeruare. Phariſæi n. & ſcribæ ex cupiditate moti, dicebãt, q̃d illi qui iurabãt p tẽplũ Dei, nec peccabãt, nec erãt in aliquo obligati. ſed ille qui iurabãt p aurũ tẽpli, erant obligati ad ſoluendũ ſacerdotibus certã portionẽ auri. Et iſte error p̃cedebat ex cupiditate, vt dictũ eſt. In rebus. n. materialib. nõ eſt aliqua ſanctitas, niſi inquãtũ ordinãtur ad cultũ diuinũ, ad hoc aũt directe ordinabat templũ. Aurũ autẽ quo operiebant parietes tẽpli interius, magis ordinabat ad tẽpli decorẽ, pp hoc dicitur. *Duces cæci.* Quia erãt in errorem, & alios in errorẽ inducebant.

9 *Quid enim ma. eſt aurum autem, &c.* Quaſi dicat nulli dubium quod templum eſt maius ratione prædicta.

10 *Et quicunque iu. in.* i. nõ peccat, nec eſt in aliquo obligatus

11 *Quicunque autem iura. debet.* Ideſt, obligatus eſt ad ſoluendum tantum quantum valet illud donum. Et iſte error ſimiliter procedebat ex cupiditate, propter quod ſubditur.

12 *Cæci, quid enim maius eſt, donum, an altare, quod &c.* Quaſi dicat ipſum altare, qa ſi qs feciſſet tunc oblationẽ Deo alibi quam in Ieruſalẽ & quã in altari quod erat in templo, non erat acceptabilis Deo, immo in hoc incurrebat crimen ſacrilegii. Addit etiam ſecundam rationem ad hoc.

13 *Qui ergo iu. &c.* Ex quo patet, q̃d iuramentũ q̃d fit in altari includit illud q̃d fit in dono q̃d eſt ſup altare, & non e cõuerſo, & ſic ſe habet ad illud ſicut totum ad partem. Addit etiã tertiam rationem ad hoc dicens.

14 *Et qui iu.* Quia n. tẽplum erat ordinatum ad diuinum cultũ, iõ Deus ſpeciali mõ habitabat in tẽplo, iõ iurãs p tẽplũ iurat per Deũ qui colit in tẽplo, & hoc eſt maius quã iurare in dono quod ſibi offertur. Confirmat autẽ vltimũ dictũ per exemplũ.

Et

MORALITER.

ſionis aut interdicti.

4 *Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis.* Iſti ſunt begbardi ſanctitatem ſimulantes propter quæſtum, non propter ſalutem animarum.

† *Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam, &c.* Iſtis ſunt ſimiles aliqui religioſi, qui cũ magna diligentia inducũt ſeculares ad religionis ingreſſum, & poſtea male nutriuntur, & ſic peiores fiunt quam in ſeculo, propter exempla mala quæ vident, & frequenter reuertuntur ad ſeculum.

Væ

8 *Væ vobis duces cæci qui dicitis quicunque iurauerit per templũ nihil eſt, &c.* Chryſoſtomus. Multi autem Chriſtiani ſic inſipienter intelligunt. Etenim ſi aliqua cauſa fuerit, modicum videtur facere qui iurat per Deũ, qui vero iurat per euãgeliũ, maius aliquid feciſſe videtur. Quibus ſimiliter reſpondõdum eſt, Scripturæ, propter Deũ ſunt, & non Deus propter ſcripturas. Maior eſt ergo Deus qui ſanctificat euangelium quam euangelium quod ſanctificatur a Deo.

Auguſt. Templum autem & altare ipſum Chriſtũ intelligimus, aurum & donum laudes & ſacrificia quę per eũ offerimus, non enim ille per hęc ſed iſta per illum ſanctificant.

Væ

A nem hominum,& vtilitatem ſacerdotũ. Et ideo aurum quo delectantur,& dona quibus paſcuntur,ſanctiora dicuntur,vt homines promptiores ſint ad illa offerenda.

Typice. Templum & altare eſt Chriſtus. Aurum & donũ, laudes & ſacrificia quæ Deo offeruntur: non enim ille per hæc, ſed hæc per illũ ſanctificantur.

ſu m. Menta autem & anethũ & cyminum ciborũ cõditure D ſunt nõ principales cibi. Sic in conuerſatione noſtra quędam ſunt neceſſaria ad iuſtificationẽ, vt iudicium miſericordia & fides. Alię ſunt quaſi condientia actus noſtros, & ſuauiores eos facientia, vt abſtinentia riſus, ieiunium, &c.

a Aſtringitur ſacramento continentis,& contenti,& ſanctificantis,& ſanctificati.

quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui ha-
a bitat in ipſo. Et qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei, & in 1
a Hic arguit eos auaritiæ, quia nihil prætermittunt de his quæ ad commodum ſuum ſunt.
b eo qui ſedet ſuper eum. † Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypo- 2
a Qui quæritis decimam. ¶Diligenter exigitis decimas cunctarum rerum. b Ideſt, minora olera. 3
c critæ, qui decimatis mentam & anethum & cyminum, & re- 4
¶Incorrecta. ¶Si negligantur. a Ideſt, vt recte inter vos iudicetur. ¶In diſcutione cauſarum.
b. In pauperes, & viduas.
liquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiã & 5
a In Deum. ¶Maiora. b Vos vel populum. ¶Principaliter. c Minora, ideſt, decimas terrenorum fructuum exigere, vel illos dare.
d fidem. Hęc oportuit facere, & illa nõ omittere. Duces cęci ex 6
e 7
a Aliquem liquorem magis purum facere verat. ¶Onera.
f colãtes culicẽ, camelũ autem glutiẽtes. † Væ vobis Scribæ & 8
g 9
¶Illud. ¶Omnia fallaciter faciunt.
h Phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris eſt calicis, & 10
i 11

a *In cœlo.* Per creaturam, vbi non putatis periurium eſſe, iurat in cęlo, ideſt, per ſubiectam creaturã iurat, & p diuinitatem pręſidentẽ creaturæ.

b *Væ vobis.* Et hic arguit eos auaritiæ, qa nihil prætermittunt de his quæ ad cõmodum ſuum ſunt.

c *Qui decimatis.* Quia Deus præceperat omnium rerum decimas offerri propter alimoniam ſacerdotum. Nota quod per eleemoſynam aliqua impunitas non emitur in iniquitate B manentibus.

Hom.44 operis imperf. * Chryſo. Quia ſacerdotes auaritia pleni, ſi quis decimas alicuius rei minimæ non obtuliſſet, corripiebant eum quaſi magnum crimen feciſſet. Si quis autẽ alterũ lædebat, aut in Deũ peccabat, non curabant eũ corrigere, de lucro aũt ſuo ſolliciti, & de gloria Dei ac ſalute hominem negligentes. Seruare. n. iuſtitiam & facere miſericordiã & habere fidẽ, propter ſuã gloriam Deus mandauit, decimas autẽ offerre propter vtilitatem ſacerdotũ, vt ſacerdotes quidẽ populo in ſpiritualibus obſequãtur, populi autẽ in carnalib. ſacerdotibus ſubminiſtrent, ſic & mõ fit, quia omnes de ſuo honore ſunt ſolliciti, de honore autẽ Dei, nulli. Portiones enim ſuas diligenter defendunt, ſed circa obſequium eccleſiæ, curam impendere non attendunt.

Tract.25. in Matth. ⁜ Origenes. Scribæ moraliter ſunt, qui amplius nihil æſtimant poſitum in ſcripturis quã ſimplex ſermo demonſtrat. Phariſæi aũt ſunt omnes qui iuſtificant ſeipſos, & diuidũt ſe C a cęteris dicentes, noli mihi appropinquare quoniã mundus ſum.

d *Hæc opor.* Ne eleemoſyna fructuũ terrę, videretur reſpuere, hęc addidit.

e *Duces cæ.* Opinione religionis in minimis q̃ lucrũ hñt diligẽtiã oſtẽditis, ſed magna pcepta de iudicio fide & miſericordia deuoratis & negligitis.

Luc. f *Excolantes.* Myſtice. Culicis noĩe ſeditioſus homicida Barrabas ſignat: qa hoc animal ſtrepẽdo inquietat & ſanguine delectatur. Cameli nomine propter humilitatẽ ad ſubeunda onera, dominus intelligit. Colant ergo Iudęi culicẽ. i. minima obſeruant, quia Barrabam qui non ſoluerat ſabbatũ dimiſerũt, & camelũ glutiũt. i. maiora contemnunt, E quia Chriſtum ſpiritualiter ſabbatum inſinuantem per iudicium & miſericordiã & fidẽ (quæ illi cõtemnũt, occiderũt.

g *Væ vo.* Diuerſis ſimilitudinib. ſimulationis & mẽdacij arguit phariſęos qui aliud hoĩbus oſtendũt, aliud domi agunt.

h *Qui mun.* Fruſtra ſanctitatẽ exterius pręcenditis, ſicut ſi qs calicẽ mũdet exterius, intus aũt relinquat ſordes, cũ ei⁹ vſus ſit interior. Lucas ait. *Stulte, qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod intus eſt fecit,* ideſt, qui vtranq; naturã hoĩs fecit, vtramq; mundari voluit. Nemo igitur putet fornicationem & huiuſmodi corporalia vitia ſolummodo grauia eſſe, & auaritiam, & ſuperbiam, & iram, & cętera ſpiritualia leuia eſſe.

T M ⁜ Orig. Hic ſermo nos admonet vt feſtinemus eſſe iuſti nõ apparere. Qui. n. ſtudet vt appareat iuſtus, q̃ a foris, ſũt mundat, & quæ vñr, curat, cor autem & conſcientiam negligit.

i *Calicis.* Per ſimilitudinem, non quod in calice & paropſide ſit eorum ſuperſtitio.

F *Qui ædifi.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui iu. in cælo.* Quia ſicut dictum eſt ſup. c. 5. qui iurat per cęlum, iurat quodammodo per ipſum Deum, inquantum virtus diuina relucet ſpeciali modo in cęlo.

2 *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocri.* Hic oſtendit qualiter Phariſæi corrumpebant veritatem iuſtitiæ per hypocriſim, quia illa quæ erant parui ponderis, multum reputabant ad ſimulationem ſanctitatis, & illa quæ erant maioris neceſſitatis ad ſalutem, contemnebant, & hoc eſt quod dicit.

3 *Decimatis men.* Hoc pt intelligi dupliciter. Vno modo reſpectu ſui, quia licet miniſtri templi acciperent decimas a populo, tamẽ de illis acceptis a populo, & de his quæ habebant ex labore ſuo, decimas reddebant ſummo ſacerdoti, vt habetur nu. 18. Et ideo ad ſimulationem ſanctitatis reddebant eis decimas de minimis. Hoc ẽt faciebant ratione cupiditatis, vt per exẽplũ ſui inducerẽt populum ad reddendum ſibi decimas de omnib. vſque ad minima. Aliter poteſt intelligi reſpectu aliorum, qđ per doctrinam ſuam inducebãt ad decimas ſtricte ſoluendum ſibi, vt ſit ſenſus. *Qui decimatis mentam & anethum.* hoc eſt qui decimare docetis.

4 *Et reliquiſtis quæ grauiora ſunt, &c.* Hoc ſimiliter intelligitur dupliciter. Vno mõ reſpectu ſui, quia q̃ erãt magnę neceſſitatis, facere omittebant. Alio mõ reſpectu aliorũ quia alios ad talia obſeruãda inducere negligebãt. Similiter faciũt ſacerdotes eccleſię & prælati, qui ſollicite arguunt & argui procurant ſubiectos de redditione decimarum & conſimilium quæ eis debentur, & parũ curant, ſi in maioribus criminibus inuoluantur. Quæ autem ſint illa maiora a Phariſæis neglecta, ſubdit.

5 *Iudicium & miſericordiam & fidem.* Fides importat debitum ordinẽ hominis ad Deũ. Iudiciũ aũt importat debitum ordinẽ hominis ad proximũ in his quæ habent rõnem debiti. Miſericordia aũt in his quę hẽnt rõnem doni. Et etiam in iſtis trib. intelliguntur omnia illa quæ ſunt multum neceſſaria ad ſalutem. Sequitur.

6 *Hæc oportuit facere, &c.* Tanquam magis neceſſaria.

7 *Et illa non omittere.* Tanquam minora bona. Hoc autem dicit, ne forte ex verbis prædictis crederet aliquis, quod non eſſet bonum ſoluere decimas de minimis.

8 *Duces cæco.* Vocat eos duces, qui hẽbant regere populũ, & cæcos, quia peruertebãt intellectũ ſcripturarũ, dicentes eſſe multũ curandũ de minimis, & parum de magnis, propter quod ſubdit.

9 *Excolantes culicem.* i. minima cum diligentia perquirentes & tractantes.

10 *Camelum autem glu.* i. illa quæ ſunt maioris ponderis pro nihilo reputantes, quia camelus animal eſt magnum & ponderoſum.

11 *Væ vobis.* Hic cõſequẽter oſtendit qualiter corrũpebant veritatẽ vitæ, & ponit tria exempla. Primum erat in rebus exterioribus. Phariſæi. n. ad oſtentationem munditię quando dẽbant aſcẽdere in templum ad orandum, primum lauabant vtenſilia domus & veſtimenta & conſimilia, & parum curabant de interiori munditia, & hoc eſt quod dicit. *Qui munda.* ſequitur.

In-

MORALITER.

2 *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam & cyminum.* Per hoc arguit illos qui modica diligenter obſeruant, & negligunt maiora, ſicut aliqui religioſi plus ponderant & puniunt ſilentij fractionem, vel inclinationis omiſſionem quam defraudationem proximi, vel aliquid huiuſmodi pro monaſterij ſui vtilitate temporali.

11 *Væ vobis ſcri.* Chryſ. Calix eſt vas ad potum, & paropſis ad cibum. Sermo ergo per quem ſpiritualiter potamur, & omnis narratio per quam nutrimur, vaſa ſunt potus & cibi. Qui ergo ſtudet ſermonem compoſitum proferre, magis quam ſenſu ſalutari repletum, calix eius a foris eſt mundatus, intus autem vanitatis ſordibus eſt repletus.

Væ

a Vas quadratum eſt. b In conſcientia. c Auaritia. d Sordibus vitiorum.
par opſidis, intus aũt † pleni eſtis rapina, & † immũditia. Pha 1
a Qui intus non vides. b Cor & conſcientiam a fraude & malis deſiderijs.
riſæe cæce mũda prius qđ intus eſt calicis & paropſidis, vt 2
a Vt poſſis foris veraciter oſtendere ſanctitatem per opera. b Non eſt mundum quod intus eſt ſordidum. c Item alia ſimilitudine eos arguit.
fiat & id quod de foris eſt mundum. † Væ vobis Scribæ & 3
a Id quod ſupra ſimilitudo calicis. ¶ Vos enim eſtis ſepulchra quibus alios mortificatis.
Phariſæi hypocritę, quia ſimiles eſtis ſepulchris † dealbatis 4
a Sic peruerſi magiſtri qui alia docent, & alia faciunt.
quæ a foris † parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena
a ſurredine & fœtore. b Omnes ſuperiores ſimilitudines breuiter hic exponit.
ſunt oſſibus mortuorũ, & omni ſpurcicia. Sic & vos a foris
a Habitu veſtis, phylacteria longa oratione.
quidem paretis hominibus iuſti: intus autem pleni eſtis hy
¶ Amore vanæ laudis. ¶ Odio veritatis.
pocriſi & iniquitate. † Væ vobis Scribæ & Phariſæi hy- 5
¶ Hypocritæ omnia fallaciter faciunt propter opinionem vulgi.
a pocritæ, qui ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis
a Aliorum, ſi non verbis opere ambitioſe ornando monimenta iuſtorum quos a patribus non negant occiſos eſſe.
monumenta iuſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus
¶ Effundendo.
b patrum noſtrorum, non † eſſemus ſocij eorum in ſangui- 6
c ne prophetarum. † Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis
quia filij eſtis eorum qui prophetas occiderunt, & vos im- 7
¶ A patribus ſeptem. ¶ Doloſi homicidæ. De homicidis nati. ¶ Non enim ædificando ſepulchra.
plete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes, † genimina 8
¶ Vt impleatis quod patribus defuit de me & meis.
d viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ? Ideo 9 10
a Qui ventura dicant. b Qui ſcripturas exponunt. Moralium latores. 11
e f ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes, & ſcribas, & 12
a Vt Paulum. b Vt Petrum. c Vt apoſtolos in actibus apoſtolorum.
ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſy- 13 14
¶ De Iudæa ad gentes.
nagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitaté, vt 15 16
a Debita vltio pro effuſione ſanguinis iuſti.
g veniat ſuper vos omnes ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper 17

a *Qui ædifi.* Extruitis memoriam occiſorum propter fauorem vulgi, vt iuſti videamini, arguitis etiam facinora patrum veſtrorum.

Luc. 11. c

※ CHRYSOSTOMVS. Non illos incuſat quoniã ſepulchra ædificant, ſed intentioni eorum detrahit cum qua ædificabãt; quoniam non propter honorẽ eorum qui occiſi fuerant, ſed ſicut pompam ſibi ſtatuentes in occiſionibus eorum.

Ho. 75. in Matt. — † aparent — M. 11. g

B ※ Idem. Vel quia dicebant apud ſe. Si bene fecerimus pauperibus, nõ multi vident & pro tempore vidẽt. Aedificia verò faciũ[9], quę omnes aſpiciũt, non ſolum nunc, ſed in poſterum. O inſipiens homo quid tibi prodeſt poſt mortem iſta memoria, ſi vbi es torqueris, & vbi non es laudaris?

Ho. 45. per imp. — Luc. 11. g

b *Itaque.* Quia ſcelera patrum deteſtamini pro ſpecie quidem ſanctitatis, Dum Chriſtum perſequendo & apoſtolos eadem facitis facto probatis vos eſſe filios non ſolum carne, ſed imitatione iniqua, & patet eos ſciẽtes peccare. D

† iniuſtitia

Idem eſt contra vos loquimini dum patres dãnatis, ſimiliter enim facitis.

† Lucæ 11. f

c *Et vos.* Probato quod filij ſunt homicidarum ponit id ad quod tẽdebat. *Et vos implete.* quod illis defuit implete, illi prophetas vos dominum prophetarum occidite. Non iubet, ſed quod facturi ſunt oſtendit.

† calce illitis

d *Quomodo fu.* Hieronymus. Sepulchra ſanctorum ædificando, an potius corda a malitia mundãdo. Liberabunt vos ſancti, quorum ſepulchra ornatis? Non certe. Sancti non ſunt amici inimicis Dei, fruſtra ſanctos honorant, qui ſanctitatem ſpernunt. E

† fuiſſemus — † Germina progenies.

e *Sapientes.* Qui ſciũt quem proferant ſermonem.

f *Scrib.* In lege peritos.

g *Vt ve. ſu.* Non hos tantum præſentes dicit, ſed omnem generationem malorum præcedentem & futuram, quia omnes vna ciuitas ſunt, vnum corpus diaboli.

☞ *Abel*

C — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Intus autem. *Et hæc erat magna cæcitas, quia munditia exterior non eſt Deo accepta niſi propter munditiam interiorẽ propter hoc dicit.*

2 Phariſæe &c *Per interiora enim calicis & paropſidis intelligit metaphorice interiora mentis, ex cuius munditia dependet bonitas exterioris munditiæ propter quod ſequitur.* Vt fiat & id quod de foris eſt mun.

3 Væ uobis ſcribæ. *Hic ponitur ſecundum exemplum quod erat in proprijs actibus, quia exteriorem conuerſationem habebant honeſtam, vt cooperirent malitiam occultam, hoc eſt quod dicit.*

4 Quia ſimiles eſtis ſe. de. &c. *Et patet litera.*

5 Væ uo. *Hic ponit tertium exemplum, quod reſpicit actus prædeceſſorum ſuorum. Iſti enim Phariſæi, vt viderentur iuſti reſpectu præcedentium patrum, ornabant & ædificabant ſepulchra prophetarum a prædeceſſoribus interfectorum & hoc eſt quod dicit.* Qui ædificatis ſepul. *ſequitur.*

6 Itaque teſtimonio &c. *Hoc enim ipſi dicebant, vt patet ex litera immediate pręcedenti vbi dicitur.* Si fuiſſemus in diebus pa. no. &c. *Sed quia non ſolum erant filij prædeceſſorum ſuorum quantum ad naturam, ſed etiam quantum ad mores ſubdit.*

7 Implete. *Ideſt implebitis.*

8 Menſuram pa. *Quod factum eſt, quando occiderunt Chriſtum, cuius ſerui fuerunt prophetæ, qui fuerant a patribus Iudæorum occiſi, & ideo Phariſæi impleuerunt menſuram patrum ſuorum, eos in malitia excedendo.*

9 Serpentes. *Poſtquam in Phariſæis arguit hypocriſis culpam, hic oſtendit conſequentem pęnam, & primo pęnam æternam, ſecundo temporalem, ibi.* Ieruſalem Ieruſalem. *dicit ergo.* Serpentes *venenum inuidiæ habentes.*

10 Genimina uiperarum, &c. *Quia venenum malitiæ a parentibus traxerant.*

11 Quomodo fugietis a iu. gehennæ. *Quaſi dicat nullo modo quia erant in malitia obſtinati. Non ſolum autem hanc pœnam meruerunt propter mortem Chriſti, ſed etiam propter occiſionem apoſtolorum & diſcipulorum eius propter quod ſequitur.*

12 Ecce ego mitto &c. *Quia in diſcipulis Chriſti multi habuerunt ſpiritum propheticum, ſicut Ioannes Euãgeliſta, vt patet in Apo. & Agabus & multi alij, vt patet in actibus apoſtolorum. Aliqui etiã fuerunt Scribæ, ſicut euangeliſtæ qui ſcripſerunt euangelia ad inſtructionem populi Chriſtiani. Fuerunt etiam ſapientes, quia de diuinis & cęleſtibus a Deo illuminati.* Luc. 11. g

13 Et ex illis occi. &c. *Quia Iacobus frater Ioannis ab eis occiſus eſt. Act. 12. & Stephanus. Act. 7. & multi alii.*

14 Et crucifigetis. *Vt Petrum & Andream fratrem eius, & multos alios.*

15 Flagellabitis in ſynagogis uc. *Hoc patet etiam in Actibus apoſtolorum. 16. vbi dicitur quod Paulus & Sylas flagellis cæſi ſunt & 2. Corint. 11. e. dicit Paulus.* Ter uirgis cæſus ſum, &c.

16 Et perſequemini de ciuitate in ciuitatẽ. *Hoc patet Act. 13. g. vbi dicitur, quod Iudæi Paulũ & Barnabam eiecerũt de finibus ſuis.*

17 Vt ueniat ſuper. *De iſto Abel nulla eſt ambiguitas, quin fuerit ille, quem Cain frater eius occidit. De Zacharia autem ſunt opiniones. Vna eſt, quod ipſe fuerit pater Ioannis Baptiſtæ, & hæc fuit opinio* Orige-

MORALITER.

5 *Væ vo.* Chryſ. Vt quid vis apparere quod nõ vis eſſe? nam quod turpe eſt apparere, turpius eſt eſſe, & quod formoſum eſt apparere formoſius eſt eſſe, aut ergo eſto qđ appares, aut appare qđ es. *Væ vo. ſcri. & pha. hyp. qui ædi. ſepul. prophe.* Sequitur.

6 *Itaque teſti.* Illi ſe eſſe filios malorum teſtantur, qui mores eorum ſequuntur, ſed tunc adimplent eorum menſurã, quãdo excedunt eorum malitiã, & ſic fecerunt Iudæi, quorum patres occiderunt prophetas, & ipſi dominũ prophetarum.

12 *Ideo ecce ego. mit. ad.* Multi de Chr̃i diſcipulis iſtas gratias habuerunt, qui tamen a Iudæis perſequutiones paſſi ſunt. *Vt veniat ſuper vos & cæte.* Sequitur.

Cuiuslibet laici. Sacerdotis.
a terram, a ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem zachariæ †
b a Benedicti domini. ¶Quem occidit veſtra generatio in atrijs templi ſub diuo.
filij Barachiæ, †quem occidiſtis inter templum & altare. A- 1
a Ne miremini ſuper his quæ dico. b Scelera.
c men dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem 2
a Homines non ſaxa, plangit affectu patris. b Dominum nunciantes prophetarum.
c Duritia cordis a te repellis, vel corporaliter vt Stephanum.
d iſtā. Ieruſalē Ieruſalem quę occidis prophetas, & lapidas eos 3
a Per prophetas miſſos a me hactenus. In vnitatem fidei. Patriarcharum hæredes. 4
e qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, 5
f quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & 6 7
a In proximo. b Templum vel ciuitas Romanis tollentibus gentem & locum. 8
g noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Di- 9
a Niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis me filium omnipotentis patris, meam faciem non uidebitis. Poſt paſsionem. 10
co enim vobis, non me videbitis à modo donec dicatis. 11
¶Confitemini filium omnipotentis quem benedictum idest a peccato immunem, miſit pater ad glorificandum nomen ſuum. 12
h Benedictus qui venit in nomine domini.

A a *Abel iuſti.* Iuſtitia Abel approbata eſt per munerum acceptionem.

b *Vſque ad.* Cur vſque adhuc, cū multi poſthūc occiſi ante natalē Chriſti, & Chriſto nato mox pueri ab hac generatione ſunt perēpti? Sed quia Abel paſtor ouiū, fuit necatuſq; in (Gen.46.) agro, Zacharias ſacerdos necatus eſt in atrio tēpli vtriuſque gradus martyres & laicos & officio altaris mancipatos, ſub (1.Par.25.f.) eorū voluit intimare vocabulis. Zacharias q occiſus eſt a rege Ioas inter templū & altare, vt hiſtoria Regum narrat, filius fuit Ioadę & in euāgelio quo vtuntur B Nazaræi, p filio Barachiæ legitur filius Ioadę. Sed v iuſtitia Ioadę ſacerdotis p̄dicetur ipſe Barachias vocatur. i. benedictus domini.

Iſte Zacharias de (1.Par.24.f.) duodecim prophetis vnus erat, ſicut pater Ioannis de prophetis vnus erat.

c *Super ge.* Quæ a primo parricida vſque ad vltimum perditionis filium computatur. Quaſi, ſimiles erunt in pęna ſicut ſunt in culpa.

d *Ieruſalem.* Q.d. Reieſtis ſanguinis, & merito, quia multotiens miſi ad vos congregandos, & noluiſtis.

* Chryſoſt. Miſſum ad te Iſaiam ſerraſti, & ſeruum meū (Hom.46.ope. imper.) Ieremiam lapidaſti. Ezechielem tractum per lapides ex- C cerebraſti, quomodo ſaluaberis, quæ ad te medicum nullum venire permittis? Et nō dixit occidiſti, aut lapidaſti, ſed occidis & lapidas. i. hoc, quaſi propriam & naturalem conſuetudinem habes, vt occidas & lapides ſanctos.

e *Quoties.* Ac ſi dicat. Ego volui, & tu noluiſti, & quotquot cōgregaui mea volūtate ſemper efficaciter volēte feci, quia ſēper ingrata fuiſti.

* Orig. Dicit quoties volui, cum ſit manifeſtum ſemel cū docuiſſe in corpore Iudęos. Sēper. n. Chriſtus præſens fuit & in Moſe & in p̄phetis & in Angelis miniſtrantib. ſaluti humanę per ſingulas generationes.

f *Gallina.* Hoc animal magnum affectum habet in filios ita vt eorum infirmitate affecta infirmetur, & eos alis protegens contra miluum pugnet. Sic Dei ſapiētia per carnem infirmata, protegit nos & defendit a diabolo.

g *Relinquetur.* Ciuitas auxilio Dei nudata ſuæ ditioni relinquetur, quæ bene derelicta, cum a Deo derelinquitur.

h *Benedictus qui venit.* Hoc turbę dixerunt domino venienti Ieruſalem. Quod aūt his tranſactis hic dominus dicit, cogit Myſtice intelligi de aduentu charitatis ſuæ, vbi confitebuntur filium quem crucifixerunt.

* Chryſ. Per hoc occulte ſecundum aduentum ſignificauit, quoniam, tunc omnino eum adorabant. Quod autem dicit A modo, ad tempus crucis refertur.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

(Opiniones de Zacharia occiſo inter altare.) *Origenis dicentis quod propter hoc occiſus eſt in templo domini, quia beata Virgo poſt partum filij ſui venit adorare in Ieruſalem, & ſtetit in illa parte vbi virgines conſueuerant ſtare in oratione, in quo loco non erat licitum mulieribus cognitis a viro orare, & ideo miniſtri templi voluerant eam repellere. At Zacharias pater Ioannis, qui eam virginem ſciebat, oppoſuit ſe eis dicens, quòd erat digna ſtare in loco illo, & ideo ipſum Zachariam tanquam legi contradicentem interfecerunt. Hoc autem reprobat Hierony. tanquam apocriphum. & dicit quod iſte Zacharias fuit filius Ioiadæ ſacerdotis qui interfectus eſt in templo, vt habetur 2. Paral. 24. Sed contra hoc videtur, quod iſte dicitur hic Barachiæ filius, ille autem dicitur filius Ioiadæ. Ad quod reſpondet Hieron. quod Saluator voluit hic exprimere ſanctitatē Ioiadæ ſacerdotis. ideo vocauit eum Barachiam, ideſt, benedictum domini, ſicut aliquando contingit, quod aliquem liberalem hominem vocamus Alexandrum, ad exprimendum liberalitatem eius: quamuis hoc non ſit proprium nomen eius. Aliter poſſumus dicere, quod Ioiadæ fuit binominis, ſicut pater Dauid vocatus eſt Ieſſe, & Iſai. & multi alij in ſacra ſcriptura. Saluator hic exprimit vnum nomen eius, aliud exprimitur. 2. Paralip. 24. Sequitur.*

1 Amen. *Ideſt, fideliter.*

2 Dico vo. &c, *Ideſt, ſuper populum Iudaicum eſt, quia pro iſtis punitus multipliciter diuerſis temporibus. Conſiderandum etiam quod Abel fuit ſimplex homo, paſtor ouium & illiteratus. Zacharias autem fuit ſacerdos & legiſperitus. Per hos ergo duos intelliguntur omnes iuſti ab eis occiſi, & eſt ſenſus: Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt a ſanguine iuſti Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ, ideſt, a ſanguine iuſti minimi vſque ad ſanguinem maximi iuſti.*

Ieru-

3 Ieruſalem Ieruſalem. *Hic prædicit eis conſequenter pœnam temporalem, ſcilicet deſtructionem ciuitatis & templi quæ facta eſt per Titum & Veſpaſianum in vindictam mortis Chriſti. 42. anno a prædicta paſſione, dicens ergo Ieruſalem Ieruſalem, Alloquitur hic populum Iudaicum ſub nomine ciuitatis metropolitanæ. Et hic eſt communis modus loquendi, hoc enim dicitur ciuitas facere quod populus habitans in ea fecit.*

4 Quæ occidis pro. *Ideſt, conſueuiſti occidere.*

5 Et la. eos &c. ad te miſ. *Ideſt, ad inſtructionem tuam, ſicut patet in prophetis antiquis, & in Ioanne Baptiſta, qui fuerunt a Iudęis occiſi. Vnde 4. Reg. 21. c. dicitur, quod tempore Manaſſe effuſus eſt ſanguis innoxius in Ieruſalem donec repleretur vſque ad os.*

6 Quoties vo. *Sub cultu vnius Dei per fidem & charitatem.*

7 Filios tuos. *Ideſt, Iudæos.*

8 Quemadmo. *Ponitur exemplum de gallina, ad oſtendendum affectum ſuum ad populum Iudaicum, quia inter alias aues gallina videtur magis affici ad conſeruationem & nutritionem pullorum.*

9 Et noluiſti. *Quia primo prophetas a Deo miſſos, poſtea Ioannem Baptiſtam, & vltimo dominum noſtrum Ieſum Chriſtum contempſerūt, propter quod ſubditur pœna.*

10 Ecce relinquetur vo. do. *Id eſt, ipſum templum, quod per Romanos fuit deſtructum nec reædificabitur amplius, quia ſecundum quod dicitur Danieli 9. vſque in finem mundi perſeuerabit deſolatio.*

11 Dico enim vobis, &c. *Ideſt a tempore paſſionis Chriſti, quę de proximo imminebat futura, quando Chriſtus dixit iſta.*

12 Donec dicatis Benedictus qui venit in nomine. *Hoc erit quando apparebunt ſigna euidentia aduentus eius ad iudicium, tunc enim Iudæi qui credituri ſunt in Chriſtum in fine mundi laudabunt, & confitebuntur ipſum.*

Et

MORALITER.

† *Vſque ad ſan.* Orig. Zacharias interpretatur memoria Dei Omnis ergo qui memoriam Dei perdere feſtinat in eis quos ſcandalizat, Zachariæ ſanguinem effundere videtur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod ſcriptum eſt: *Bea. qui lugent.* ſanguinem effundit.

10 Ecce. Chry. Sicut enim corpus anima recedente primo quidem frigeſcit, deinde putreſcit & ſoluitur, ſic & templū noſtrum Dei ſpiritu ſancto recedente, prius ſeductionibus & indiſciplinationibus repletur, deinde venit ad ruinam.

Et

ADDITIO.

A *In capitulo.23. Vbi dicitur in poſtilla, idest, a ſanguine iuſti minimi vſque ad ſanguinem iuſti maximi.*

Quod Abel ſit minimus iuſtus & Zacharias maximus, ſiue intelligatur ſimpliciter ſiue reſpectu occiſorũ tantum, ex ſcripturis non habet auctoritatem, vnde ſecundum Hie. eadẽ facilitate contemnitur qua approbatur. Nec etiã ex hoc quod præſupponitur Abel fuiſſe ſimplicẽ paſtorẽ illiteratum, & quod Zacharias fuit ſacerdos & legiſperitus, ſequitur quod Abel fuit minim⁹ iuſtus & Zacharias maximus Non.n. excellentia iuſtitiæ ſequitur literaturam. Quod patet in plurib. præſertim cũ antiqui patres, licet non legantur literas didiciſſe, fuerũt tamen in diuinis maxime illuſtrati. Quod patet de Adã & patriarchis. Et forte ex his quæ legũtur de vtroque. ſ. de Abel & Zacharia plura ad rationẽ iuſtitiæ pertinentia legũtur de Abel, quam de Zacharia. In hoc enim qđ fuerũt ambo ſine culpa occiſi, æquales videnť, ſed de Abel ſuper hoc legitur, qđ tam ipſe, quam munera eius fuerunt Deo accepta Gen.4.b. quod eſt maximum teſtimoniũ ſuæ iuſtitiæ, vnde Hiero. in hoc loco de Abel dicit, iuſtus aũt non ex hominũ ſententia, ſed ex Gene. teſtimonio cõprobatur, vbi accepta eius a Deo narranť munera, vnde planior poteſt ratio aſſignari circa nominationem iſtorũ duorũ ſcilicet qđ loquendo de temporib. præteritis ante paſſionem Chriſti, qñ iſta dicebãtur a Chriſto, Abel fuit primus iuſtus qui ſine culpa legitur occiſus: Zacharias vero vltimus, vnde cõuenienter nominat extrema, ad hoc, vt oẽs intermedii includanť. Quicũque enim fuerit iſte Zacharias ſecũdum diuerſitatẽ opinantiũ, ipſe tamen fuit vltimus iuſtus occiſus, de quo in ſcripturis expreſſa mentio habeať. Si aũt obiiciatur de Ioãne Baptiſta, reſpondeť, qđ ille non fuit occiſus a Iudæis ſed ab Herode alienigena, hic aũt agiť de occiſionib. factis per Hebræos & eorũ prædeceſſores, inter quos occiſio Abel debet cõputari, cum tũc temporis omnes fideles erant ſub vna lege naturali, cui ſucceſſit lex ſcripta quod patet in hoc quod dicitur. Ieruſalem Ieruſalem quę occidis prophetas, &c. D

REP. In c.23. vbi Poſtil. reddit rationẽ nominationis illorũ. ſ. Abel & Zachariæ quia vt inquit, per eos ſignificantur omnes iuſti a quibuſcumque occiſi, ſiue magni ſiue parui, ſic quod magni ficantur per Zachariam magnum ſacerdotem & doctorem, per Abel autem parui & illiterati Burgen. nolens intelligere Poſtil. putat quod velit dixiſſe iuſtitiam ſequi literaturam, quod non eſt verum. Nam quod comparat paruos iuſtos Abel, hoc eſt per quãdã ſimilitudinem, nõ proprietatẽ. Nõ igiť ſequitur cũ ergo fuiſſet paruũ iuſtũ ſicut Chriſtus cõparatus oui, leoni &c. non iõ dr̃ ouis vel leo. Iſta autem translatio poteſt habere rationem, quia numerus quicumque incipit a minimo. Numerus igitur ſanctorum incipit ab Abel, recte igitur minimi denominantur ab illo. Ratio autem aſſignata per Burg. ad idem, non eſt obiectionis expers, ſed tranſeat.

CAP. XXIIII.

N*On relin. hic la. ſuper la.* Myſtice. Recedente domino de tẽplo omnia legis ædificia & compoſitio mandatorum ita deſtructa eſt, vt nihil poſſit a Iudæis implere. Diuinitus
B autem prouiſum eſt, vt creſcente euangelii gratia templum illud cum ſuis ceremoniis tolleret, ne quis infirmus in fide illis ſtantibus Iudaiſmi occaſionem haberet. Idem qui comminatus eſt verbo, oſtendit ſigno, dum egreditur ab illis facta comminatione.

a *Sedente autem.* Vbi Marcus ait. *contra tẽplum.* Sedet contra templum cũ de ruina eius & excidio Gẽtis diſputat vt & corporis ſitus verbis ſuis congruat.

Myſtice. Sedet in monte Oliueti, ideſt, in eccleſia quietus manens ſuperborũ
C deteſtatur arrogantiam.

b *Acceſſerunt.* ✠ Chryſoſtomus. Secreto acceſſerunt quia de magnis erãt interrogaturi. Etenim cupiebant diſcere diem aduentus eius, quia vehementer deſiderabant gloriam eius videre. Hom.76. in Matth. E

c *Dic no.* Quia dixit omnia deſtruenda, tempus & ſigna deſtructionis quærunt. Tria quærunt quo tempore deſtruenda Ieruſalem ſit? quo uẽturus Chriſtus? quo conſummatio ſeculi ventura ſit? Diſcipuli Chriſti quæ ſuerunt tria.

* Chry. Lucas autẽ ait vnam eſſe interrogationem quæ eſt de Ieroſolyma, quaſi æſtimãtibus diſcipulis tunc futurum eſſe Chriſti aduẽtum & finem mundi quando Ieroſolyma deſtrueretur. Marcus autem ait nõ omnes eos de conſummatione Ieroſolymæ, ſed Petrum Iacobum, Ioannem, & Andream, quaſi liberius & ſecurius Chriſti loquentes. Hom.79. in Matth. * Nonne. F

CAP. XXIIII.

E T † egreſſus Ieſus de templo ibat. Et acceſ- 1
ſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderent ei ædifi-

a Non ignotas, ſed tanquam admirandas, quia videbatur quod nunquam deſtrueretur tale opus & fruſtra eſſet comminatio Chriſti.

cati^a^ones templi. Ipſe autem reſpondens, ait 2

a Videtis tam firmam ædificationem. Quod.42. anno poſt paſſionem domini factum eſt a Romanis.

illis * Videtis hæc omnia. Amen di^a^co vobis, non relinque- 3

Quaſi contrarius ciuitati.

tur hic lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur. Sedente autẽ 4 †
a

a Ideſt, fructiferam eccleſiæ celſitudinem.

b Marcus ait Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas.

eo ſuper mo^a^ntem † Oliueti, acceſſerunt ad eum diſcipu^b^li eius †
b
† ſecreto di^c^cẽtes. Dic nobis, quando hæc erũt & quod ſignũ 5 6
c

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIIII.

E T egreſſus Ieſus de templo ibat. *Poſtquam poſita eſt legis Euangelicæ promulgatio & confirmatio per miracula hic conſequẽter ponitur iudicium ſecũdũ legẽ illam. Et quia lex euangelica eſt perfectiſſima & extrema, ideo ſibi correſpondet iudiciũ extremũ, quod erit perfectiſſimũ. Et diuiditur in duas partes quia primo ponũtur quæ dãantecedentia ipſum iudiciũ, ſecũdo ipſum iudiciũ deſcribitur, ca. ſequenti. Prima in duas, quia primo circa hoc ab apoſtolis præponitur quæſtio & ſecũdo ponitur quæſtionis ſolutio, ibi.* Et reſpondens Ieſus. *Prima in duas, quia primo ponitur quæſtionis occaſio, ſecũdo habita occaſione formatur quæſtio, ibi.* Sedente autem eo ſuper montẽ Oliueti. *Circa primũ cõſiderandũ, qđ Chriſtus in fine ca. præcedentis dixerat, quod domus templi relinqueretur deſerta, ideo in principio huius ca. dicitur quod Ieſus egreſſus de templo ibat. In hoc oſtendebat per factum quod templum eſſet a diuina protectione relinquendum.*

1 Et acce. *Non quia oſtenderent ſibi aliquid incognitum, cum frequenter in templo fuiſſet, vt patet ex præcedẽtibus, ſed vt ex nobilitate ædificiorum quæ erant facta ad diuinum cultum, prouocarent eum ad miſericordiam, & per conſequens mitigaret pęnam prædictam.*

2 Ipſe au. *Quaſi dicat quantumcunque ſunt magna & fortia.*

3 Amen. *Ideſt, fideliter.*

4 Dico vobis. *Non eſt ſic intelligendum quin remaneret lapis ſuper lapidem, ſaltem in fundamentis, ſed eſt modus loquendi ad exprimendum magnitudinem deſtructionis, quæ completa eſt ſub Tito & Veſpaſiano, vt dictum eſt ca. præcedenti.*

Sedente au. *Ex prædictis formatur duplex quæſtio. Quia enim audierant a Chriſto euerſionem illam, credebant propinquam eſſe mundi conſummationem, ideo quæſierunt primo.*

5 Dic nobis quando. *Ideſt, deſtructio ciuitatis & templi ſecundo quæſierunt.*

6 Et quod ſi. *Vtrumque enim ſimul fiet, & propter hoc eſt quæſtio vna*

MORALITER.

1 *Et egreſſus Ieſus de templo &c.* Sequitur.

† *Non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non &c.* Origenes Omnis homo qui ſuſcipiens eſt verbum Dei tẽplũ eſt. Si poſt peccatũ adhuc ſaluat ex parte veſtigia fidei & religionis, tẽplum eſt ex parte deſtructum, & ex parte conſiſtens. Qui aũt poſtquã peccauit curã ſui non habet paulatim minuitur, donec ad plenum recedit a Deo viuẽre, & ſic non relinquetur lapis ſuper lapidem mandatorum Dei, qui non deſtruatur.

† *Sedente autem eo ſuper montem oliueti.* Contra templũ ſedens de ruina Iudaicę gẽtis diſputat, vt ẽt ipſo ſitu corporis monſtret, ꝙ quietus in eccleſia manens, impiorũ ſupbiã cõdẽnat.

aduentus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens

a Ne quis perſuadeat, quaſi hæc omnia mox ſine futura. b Antichriſti pro Chriſto quorum primus Simon magus, cui omnes in Samaria auſcultabant dicentes Hæc uirtus Dei magna eſt.

à Ieſus, dixit eis. † Videte, ne quis vos ſeducat, Multi enim

a Ante horum completionem

b uenient in nomine meo, dicentes. Ego ſum Chriſtus, & mul-

Hic tentatio. Ante excidium. Quæ ad hoſtes. Expectationes vt rumores. In Luca, ſeditiones. Quæ ad ciues.

c tos ſeducent. Audituri enim eſtis prælia & † opiniones præ-

a Iudæam deſeratis. Quantum ad prælia. b Conſtat hæc omnia contigiſſe tempore iudaicæ ſeditioni ante vltimam prouinciæ euerſionem.

liorum, uidete ne turbemini. Oportet enim * hæc fieri, ſed

a Audituri eſtis pre. & opi &c. Conſur. enim gens.

d nondū eſt finis, † Conſurget enim gens cōtra gentē, & regnū

Hæ ſunt partes præliorum.

in regnū, & erunt peſtilētiæ & fames, & terræmotus per loca

A a *Videte.* Cum hęc fient, ne putemus inſtare diē domini, cuius ſignū perſpicue ponitur in ſequētibus. Premunit ne turbentur, vel deficiāt per deceptionē, vt per Simonē Magum, vel per tribulationē & perſecutionem, vt per Neronē. Nota hęc uenientia ante excidiū Ieruſalem ſimilia ſunt & eadem fere his quæ fient in conſummatione ſeculi, & loquitur ita de vno quaſi de alio.

Hom.76.in Matth. * Chryſoſtomus. Non de deſtructione Ieroſolymæ neque de ſecundo aduentu reſpondit ſtatim, ſed de malis quibus, ſtatim obuiandum erat.

† Mar.13.a. Luce.21.b. Eph.5.b. Col.2.d.

b *Multi.* Imminente Ieruſalem excidio multi fuerunt principes qui ſe dicerent eſſe Chriſtos, & tem-

†Lucæ.22.ca. Sap.5.d.

B pus libertatis prope eſſe. Multi in eccleſia temporibus apoſtolorum, qui pręter alia falſa dicerent inſtare diem domini.

c *Audituri.* Hæc in Iudæa a paſſione domini abundauerūt, quibus ne territi apoſtoli Ieruſalem & Iudæam deſerant admonentur, quia non ſtatim finis, ſed poſt quadraginta duos annos,

Epiſt.80. ✣ Augu. Interrogantibus diſcipulis dominus reſpondit ea quæ iā ex illo tēpore fuerant ſecutura, ſiue de excidio Ieruſalem ſiue de aduentu ſuo per eccleſiā in qua vſque ad finē venire nō ceſſat, ſiue de ipſo ſiue in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum itaque ſigna dicat, quę ad iſta tria pertinent quo eorum trium ſignorum ad aliquid bonum referēdum ſit diligenter conſiderandum eſt, ne forte quod pertinet ad vnum referendum putemus ad alterum.

Vbi ſupra. ✣ Chryſoſtomus. Hic loquitur de præliis quæ Ieroſolymis erant futura.

Tractatu. 28. in Matth. ✣ Origenes. Qui audit ipſas voces quæ fiunt in præliis

C audit

D audit prælia, qui autem de præliis longe geſtis audit, rumores vel opiniones audit præliorum.

d *Conſurget enim gens &c.* Myſtice. Regnū ſurget in regnum & peſtilentia eorum, quorū ſermo vt, cancer ſerpit. Et fames verbi Dei, commotio terræ, & a fide ſeparatio. Vltima enim tribulatio multis pręuenitur, & per crebra mala iudicantur

1 mala perpetua. Et i-
2 deo poſt bella & ſe-
3 ditiones non ſtatim
4 finis, quia multa mala debent præcurrere, vt nuncient mala
5 ſine fine. Eorum au-
6 tem alia e cœlo, alia
7 e terra, alia ab elemē-
8 tis, alia ab homini-
9 bus. *Surget gens.* Ecce
10 perturbatio homi-
11 num. *Terræ motus.* Ec-
12 ce reſpectus iræ deſu-

E per, *Peſtilentia.* Ecce inęqualitas corporū. *Fames.* Ecce ſterilitas terræ. *Terrores de cælo & tempeſtates.* ſecundum Lucam. *Ecce inæqualitas aeris.* Oīa ergo conſummando conturbantur, vt qui in omnib. deliquimus in omnibus feriamur, vnde *Pugnabit pro eo orbis terræ contra inſenſatos.*

* Chryſoſtomus. Et non ſimpliciter hæc fient ſecundum conſuetudinem antea in hominibus exiſtentem, ſed ex ora quæ erit deſuper. Et propter hoc non ſimpliciter dixit ea eſſe ventura, neque repente, ſed cum quædam ſignificatione. vnde ſubdit, hæc autem omnia initia ſunt dolorum, id eſt, Iudaicorum malorum.

✣ Origenes. Sicut ægrotant corpora ante mortem, ſic neceſſe eſt ante corruptionem mundi, vt quaſi languens terra frequentius terræmotibus conquaſſetur. Aer vim mortiferā concipiens, peſtilens fiat, & vitalis virtus terræ deficiēs ſuffocet fructus. Conſequens autem eſt, vt propter inopiam ciborum, in auaritiam & bella homines excitentur.

F Hæc

NICOLAVS DE LYRA.

vna. Notandum etiam quod iſtæ quæſtiones fuerunt ſibi factæ ſuper montem olıueti, & hoc rationabiliter, quia locus iſte diſtat ſolum a ciuitate per vnum miliare, & ſic ciuitas illa & templum ex illo loco clariſſime videntur, & occaſione huius de tempore deſtructionis illius ibi quæritur. Similiter etiam iudicium extremum futurum eſt circa illum locum, vt habetur Ioe.3. ideo conuenienter fit ſibi quæſtio de futuro indicio.

1 Reſpondens. *Hic ponitur vtriuſque quæſtionis ſolutio, & primo primæ, ſecundo, ſecundæ ibi.* Orate autem. *Circa primum duo facit quia circa ea quæ pertinent ad deſtructionem ciuitatis & templi primo ſcribit initium, & ſecundo finalem exitum, ibi.* Cum ergo videritis. *Circa quod conſiderandū, quod inchoatio & ſignum deſtructionis futuræ fuerunt clades & peſtilentiæ, quæ fuerūt in Iudæa ante bellum Romanorum contra eos, vt dicit Ioſephus libro de Iudaico bello. Diuiditur ergo in duas partes, quia primo tanguntur mala quæ contigerunt Iudæis in generali, ſecundo, mala quæ contigerunt Chriſti diſcipulis in ſpeciali, ibi.* Tunc tradent vos. *Circa primum quatuor tanguntur Primum eſt ſeductio erroris, quod notatur cum dicitur.*

Ioſephus

2 Videte ne quis vos ſeducat. *Iſta autem prædixit, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur.*

3 Multi enim venient. *Id eſt, aſcribentes ſibi nomen meum, quod patet per hoc quod ſubditur.*

4 Dicentes ego ſum Chriſtus &c. *De talibus fuit Simon magus qui per hoc ſeducebat Samaritanos, de quo habetur Act.8.b. qd Samaritani dicebāt de illo.* Hic eſt virtus Dei quæ dicitur magna. *Hic. etiam dicit ſuper locum illum, quod ante deſtructionem ciuitatis plures apparuerunt qui dicebant ſe eſſe Chriſtos.*

5 Audituri enim eſtis. *Hic ponitur ſecundum quod eſt cōcuſſio timoris, cum dicit.* Audituri enim eſtis prælia. *Secundum enim quod refert Ioſephus lib. antiquitatū.20. poſt paſſionem Chriſti ante deſtructionem ciuitatis, multæ ſeditiones et multa prælia fuerūt apud Iudæos, quia Samaritani qui partim tenebant ritum gentilem, inſurgebant contra Iudæos, & econuerſo. Item in populo Iudæorum erant plurimi qui incitabant populum ad rebellandum contra Romanos, alij autem contrarium. Sequitur.*

6 Et opiniones præliorum. *Quia ante deſtructionem ciuitatis multa ſigna apparuerunt, quæ interpretabātur ab aliquibus in bonum & pacem ciuitatis, ab alijs autem in contrarium & deſtructionem, & inter alia ponit vnum ſcilicet. Et ſydus ſtetit ſuper ciuitatem per annum ſimile gladio. Quam apparitionem quidam dicebant ſignificare auxilium ſibi affuturum contra inimicos. Aliqui e contrario dicebant ſignificare vindictam Dei contra mala habitantium in ciuitate, & per hoc erant diuerſæ opiniones de prælijs inter eos.*

7 Videte ne tur. &c. *Recedēdo de Iudæa propter talia. Voluit. n. Chriſtus quod diſcipuli ſui manerent aliquantulum in Iudęa poſt mortem ſuam ad prædicandum fidem Catholicam.*

8 Oportet enim hæc. *Quia ſunt a Deo præordinata.*

9 Sed nondum eſt. *Quia poſt auditionem talium ſtetit adhuc ciuitas per longum tempus ſcilicet 40. annis poſt paſſionem Chriſti.*

10 Conſurget enim gens. *Hic ponitur tertium, videlicet diſturbatio pacis, cum, dicitur.* Conſurget gens in gentem. *Quia gens Iudæorum erat diuiſa intra ſe, vt patet.*

11 Et regnum aduer. *Quia regnum Iudæorum contra regnum Romanorum rebellauit, & hoc patet ex prędictis.*

12 Et erunt peſti. *Hic ponitur quartum, ſcilicet perturbatio orbis ſeu elementorum ex quibus conſurgunt peſtilentię in aere & mari, & per conſequens ſterilitas & fames in terra. Quod autem hoc acciderit illo tempore, patet Act.11.d, vbi dicitur qd propheta Agabus prædixit famem magnam futuram, quæ facta eſt imperante Claudio propter quod fideles qui erant Antiochiæ, miſerunt auxilium de facultatibus ſuis fidelibus qui erant in Iudæa & Ieruſalem per manus Barnabæ & Sauli. Sequitur.*

Hæc

MORALITER.

1 *Multi enim venient in nomine meo dicentes, ego ſum Chriſtus &c.* Id eſt, Multi videntur plus dicere facto, quia ſua ſtatuta diſtrictius faciunt obſeruari quam præcepta Dei.

10 *Conſurget.* Hic. Myſtice. autem videtur regnum contra regnum conſurgere, & peſtilentia eorum quorum ſermo ſerpit vt cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio vniuerſę terræ in hæreticis magis intelligi, quia contra ſe inuicem dimicantes, eccleſię victoriam faciunt.

Con- Tunc.

a Futurorum. b Miniſtris. c Exercendos.
a Hæc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos 1
b a Per apoſtolos omnium credentium perſona ſignatur. b In fine mundi ſimiles apoſtolis, tribulationibus ſunt probandi. 2 3
in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus 4
a Propter aſſertionem veritatis. b Diſcedent a fide timore vel portentis vel immanitate commentorum. 5 6
c gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcandalizabun- 7
a Gladio domini ab inuicem ſeparante eos quod in principio prædicationis factum eſt maxime tempore Antichriſti eſt futurum. b Frater infidelis fratrem fidelem.
tur multi, & inuicem tradent & odio habebunt inuicem. † 8
a Vt miraculis ſeducant. ¶ Hoc tempore iudaicæ vaſtitatis plene tempore Antichriſti.
d Et multi pſeudo prophetæ ſurgent, & ſeducent multos. † &
a Vnde Apoſtolus. Erunt homines aman.ſe. b Infidelitas. c Pro tribulatione quæ ante tribulationem videbatur calere vel calebat vt cumque in pace.
quoniam abundabit iniquitas refrigeſcet charitas multo- 9
In fide & charitate. ¶ Quocumque tempore incipiat. Præſentis vitæ.
rum. † qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus 10
a Aedificatorium eccleſiæ ante finem mundi ſicut ante deſtructionem Ieruſalem per apoſtolos. 11
e erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerſo orbe, 12

A a *Hæc au.* Hæc autem omnia ſunt initia, non conſummatio quaſi præconia Antichriſti, vel excidij vrbis. Hęc partim ad euerſionem Iudęorum, partim ad diem iudicii pertinēt, quia ita apoſtoli interrogauerant de vtroque.

✻ Hieronymus. Quod dixit, *hęc autem initia ſunt dolorum.* melius transfertur, parturitionum: vt quaſi conceptus quidam Antichriſti non partus intelligatur.

b *Tunc tra.* Quo merito hęc Iudæis eueniant, ſubdit, q̄ poſt occiſionem Chriſti, nominis & fidei eius pręcones perſecuti ſunt.

* Chryſ. Quia diſcipuli audiētes ea quæ B de Ieroſolyma prædicebātur, ſi diſpoſiti erant, vt extra turbationē eſſent quaſi de aliena pęna audiē tes ſibi vere proſpera futura ſperabant, propter hoc eis grauia prænunciat in ſolitudinem eos ſtatuens.

c *Et tunc ſcandalizabuntur.* * Idem. Poſtquam duplex pręliū poſuit ſcilicet quod eſt a ſeductoribus & quod eſt ab inimicis conſequenter tertium prælium ponit quod eſt a falſis fratribus.

d *Et mul. pſeu.* Quidam hoc ad euerſionem Iudæorū referūt. Sed tunc inter eos, quia nullus erat fidelis, ad quem fieret exhortatio melius hoc accipitur de hæreticis, quorū primus Simon Magus fuit. Extremus maior omnibus, Antichriſtus eſt. Diligenter intuendum eſt, quod ſignorum ad excidium vrbis, quod ad diem domini referatur. Reſpondit enim dominus, quæ ex illo tempore erant ſecutura ſiue de excidio C Ieruſalem ſiue de aduentu ſuo.

Et

e *Et prædicabitur.* Quia nouerat dominus corda diſcipulorum de excidio & perditione ſuę gentis contriſtandi, hęc ſolatio releuat vt ſcirent multo plures ſocios gaudij æterni de toto orbe colligendos. D

Adhuc tenete hoc ſignum, quod non inſtet dies domini vel deſolatio Ieruſalem antequam apoſtoli toto orbe diſperſi ſunt præter duos Iacobos, qui prius in Iudæa interfecti ſunt. Diſperſi inquam, vt ſi dolerēt de perditione ſuæ gentis, ſolatium habeant plures ſocios de omni gente collectos. † 1, q. 3. c. Saluator.

* Chryſ. Quod autē ante captionē Ieroſolymę vbique prædicatū eſt euangeliū audi quod ait Paulus in omnem terram exiuit ſonus eorum Et vides eum a Ieruſalem in Hiſpaniam currentem. Si autē vnus tantam portionem accipit, excogita reliqui quanta operati ſint. Vbi ſupra. † De rebus ec. non ali. c. ſi. E

✻ Aug. Non eſt ab Apoſtolis pręd icatio iſta completa quādo adhuc ſunt gentes in quibus nōdum cępit impleri. Quod autem dixit Apoſtolus. *In omnem terram &c.* verbis quod futurum erat dixit, non quod iam factum eſt. Epiſt. 80.

✻ Orig. Cum omnis gens audierit euangelij prædicationē tunc erit ſeculi finis. Multæ autem non ſolum barbarorum, ſed etiam noſtrarum gentium nondum audierunt Chriſti verbum. Tract. 28.

✻ Hieronym. Non puto aliquam remanſiſſe gentem quę Chriſti nomen ignoret. Et quamquam non habuerit prędicatorē, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non poteſt ignorare.

☞ *Abo-* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc autem omnia. *Ideſt, quatuor prædicta.*

2 Initia ſunt do. *Qui quidem dolores fuerunt conſummati in deſtructione ciuitatis & templi per Romanos.*

3 Tunc tr. *Hic ponit mala quæ contigerunt Chriſti diſcipulis in ſpeciali, vbi ponuntur quatuor. Primum eſt violentia afflictionis dupliciter, ſcilicet ab intra & ab extra. Illa quæ fuit ab extra, fuit a Iudæis fideles perſequentibus, de quo habetur Act. 8. a. vbi dicitur, quod poſt mortē beati Stephani facta eſt perſequutio magna in eccleſia, quæ erat Ieroſolymis & ibidem ſubditur, quod Paulus deuaſtabat eccleſiam.*

4 Et occi. vos. *Quia illo tempore occiſus eſt Stephanus a Iudæis, vt patet Act. 7. g. Iacobus filius Zebedæi. Act. 17. a. Iacobus frater domini. vt dicit Ioſephus lib. 22. antiquitatum.*

5 Et er. odio. *Ideſt, aliquibus omnium gentium.*

6 Propter no. meum. *Hoc additur ad eorum conſolationem, quia ad hoc ſequitur magnum præmium, vt habitum eſt ſup. 5. c.*

7 Et tunc ſcandalizabuntur. *Hic ponitur afflictio ab intra ſcilicet a falſis fratribus, quia multi qui receperant fidem Chriſti videntes perſequutionem oriri contra eos ſcandalizabantur, cadentes propter hoc a fide ſuſcepta, & ſic habebant odio veros diſcipulos Chriſti, quos ad mortem tradebant.*

8 Et mul. pſeu. *Hic ponitur ſecundum ſcilicet vehementia ſeductionis, quia multi prophetæ falſi denunciabant contraria prædicationi Apoſtolorum.*

9 Et quoniam abunda. ini. *Hic ponitur tertium ſcilicet abundantia iniquitatis, quæ erat in falſis Chriſtianis, & propter hoc refrigeſcebat charitas in multis alijs, licet non caderent totaliter propter quod concludit.*

10 Qui autem perſeuerauc. vſque. *In fide ſcilicet formata charitate, hic ſaluus erit.*

11 Et prædicabitur. *Hic ponitur quartum quaſi ad conſolationem prædictorum, quod eſt euidentia credulitatis, & hoc eſt quod ſubditur.* Et prædicabitur hoc euangel. *Ideſt, euangelium Chriſti quod introducit ad regnum cæleſte, quod non faciebat lex propter quod erat imperfecta reſpectu euangelij, vt ſupra dictum eſt in princi. huius libri.*

12 In vniuerſo mun. *Quod enim ante deſtructionem ciuitatis per Titum et Veſpaſianum in tribus partibus orbis ſcilicet: Aſia, Aphrica & Europa, prædicatum ſit euangelium Chriſti, patet ſic. Viuente enim Petro fides prædicata eſt in Italia, & non ſolum in Italia, ſed etiam in Gallia, quia ſāctus Sauinianus qui fuit vnus de lxx. miſſus a beato Petro in Galliam cum pluribus alijs ciuitatem Senonenſem (quæ tunc erat metropolis Gallię, & vocabatur ciuitas aurea) conuertit ad Chriſtum: & ibi tribus eccleſiis ædificatis vna ſcilicet in honore beatæ Virginis, alia in honore beati Stephani protomartyris, & alia in honore ſancti Ioannis Baptiſtæ, quartam ædificauit in honore Apoſtolorum quę quia viuēte Petro conſtructa eſt, ideo eccleſia B. Petri viui adhuc nominata eſt vſque in hodiernum diem. Ex loco autem illo ſanctus Sauinianus ſocios ſuos circa alias partes Galliæ miſit ad prædicandū. Ex quo patet, quod viuente Petro fidei prædicatio peruenit verſus mare occidentis, vbi terminatur vltimum clima noſtræ terræ habitabilis. Quod autem eſt vltra, ſecundum auctores aſtronomiæ ponitur extra climata. Ieruſalem autem de qua exierunt apoſtoli, & alii Chriſti diſcipuli*

M O R A L I T E R.

2 *Tunc.* Quod nunc impletur myſtice, quia pauperes religioſi per homines malos, & ſpecialiter per clericos peruerſos tribulantur, & per detractiones eorum linguarum gladiis occiduntur, & plures infirmi ſcandalizantur, odientes ſtatum ſuum, & fratres ſuos nequiter accuſant ab ordine recedentes.

7 *Et multi.* Ideſt, prædicatores, quæ ſua ſunt tamen quærentes ſurgunt, & multos ſimplices ſeducunt, & ſic frigeſcente charitate abundat iniquitas.

9 *Qui au. perſe.* Scilicet in doctrina Chriſti, & a talibus verbo & facto prædicatur euangelium regni.

A a *Abominationē,&c.* Vel ſide excidio vrbis abominatio, ideſt, idolum. Pilatus enim poſuit imaginem Cęſaris in templo deſolato. Vel hoc dicitur de ſtatua Adriani equeſtri, quę in ipſo ſanctorum loco longo tempore ſtetit.

Epiſt. 80. ✱ Auguſtinus. Lucas quidem vt oſtenderet tunc factam fuiſſe abominationē deſolationis quæ a Daniele prędicta eſt, quū expugnata eſt Ieruſalem eodem loco hæc dominiverba cõmemorat. *Cum videritis circundari ab exercitu Ieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquauit deſolatio eius.* (marg.: † Dan. 9. g. Lucæ 11. d. Lucæ 21. † Mar. 13. b. Lucæ 21. d.)

✱ Hilarius. Totum iudicium aduentus futuri dominus ponit dicens, *Cum videritis, &c.* De Antichriſti enim temporibus hic locutus eſt, propheta. Abominatio ex eo dicta eſt, quod aduerſus Deum veniens honorem Dei ſibi vendicaſſet: deſolationis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram deſolaturus ſit, atque ob id a Iudæis ſuſceptus, loco ſanctificationis inſtituitur, vt vbi ſanctorum precibus Deus inuocabatur, illic a Iudæis ſuſceptus venerabilis ſit, & quia proprius iſte Iudæorum error erit, vt qui veritatem reſpuerunt ſuſcipiant falſitatem, Iudæam deſeri monet, & tranſfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichriſto credituræ vis afferatur. (marg.: B; † veſtimenta ſua)

¶ Suæ damnationis. ¶ Non credentibus. a Poſt hæc omnia.
in teſtimonium omnibus gentibus, et tunc veniet † con- 1
a Non ſtatim, ſed non prius. b Hominem peccati, qui aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus qui deſtruit, & ad ſolitudinem rediget ſuſcepturos ſe. 2
a ſummatio. † Cum ergo videritis abominationem deſolatio- 3
¶ Prædicta. a In templo Dei, vel, vbi non debet ſecundum Marcum, quod idem ſignat.
nis, quæ dicta eſt a Daniele propheta ſtantem in loco ſancto
a Illam prophetiam vel ſequentia. b In confeſſione fidei. ¶ Vel dimiſſa occidente lucra & Iudaica prauitate æternis approprient mentibus.
b qui legit intelligat. † Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad mon- 4 5
a Virtutum culmen altius aſcendant. b Qui excedit carnem animo non redeat ad aliquos actus priſtinæ conuerſationis. †
tes. Et qui in tecto, non deſcendat tollere † aliquid de domo 6
a Carne vel mundo. b Qui operatur in eccleſia. Qui exerit ciuitatem huius mundi. c Ideſt rem ſecularem qua ſe exuit, vt nudus Chriſtum ſequatur. d Væ ambitioſis parituroroum, †
c ſua, & qui in agro, non reuertatur tollere † tunicā ſuā. † Væ au- 7
a Diuitias quis adepti ſunt ſomentibus, quia ſarcina grauati fugere non poterunt. b Qui initia fidei habent & egent nutrimento magiſtrorum. c Non tunc primo incipiatis declinare a malo, cum morte præueniente iudicium Dei non poteſtis effugere.
d te prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate aūt, vt 8

qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, concordat Lucas, cętera videtur aliter dicere, ita & qui in medio eius diſcedant. Sed quomodo cum prædixit euangeliſta circundari Ieruſalem ab exercitu, qui in medio ſunt, ideſt, cum ita vrgebit periculum vt euadi non poſſit, diſcedant, id eſt non capiantur deſiderio huius ſeculi in aliam vitam migrare parati? Idem quod alij dixerūt q in tecto eſt non deſcendat tollere aliquid de domo ſua hoc eſt nullo affectu inclinetur ad carnem. Et hoc quod Lucas ait, *& qui in regionibus non intrent in eam.* Ideſt, qui iam bono propoſito cordis extra illam facti ſunt non eam rurſus carnali cupiditate deſiderent. Hoc alij & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam ſuā hoc eſt, iterū inuolui curis quibus exutus erat. Graues animæ peccatis, & quæ nutriunt Ideſt, imperitę Antichriſtū effugere non poterunt. Vel væ illis qui ſua germina non produxerunt in virum perfectum.

b *Tunc qui in.* Hæc ad literam facta ſunt cum appropinquante exterminio Iudæorum oraculo moniti omnes Chriſtiani fugerunt in regnum Agrippæ qui parebat Romanis.

Myſtice. Tunc. Id eſt cum hæreſes & flagitia regnare cœperint inter ſanctos, & pacem eorum diſtrahere, quanto plures vident ſequi praua, tanto altius virtutes petant.

C c *Væ au.* Quia ſarcina grauatę fugere non poterunt. In iſto qui

d *Orate.* Si de captiuitate, orent ne fuga eorum ſit hyeme vel ſabbato, quia in altero prohibet duritia frigorum ad ſolitudines fugere, & in deſertis latitare. In altero tranſgreſſio legis eſt ſi fugere volunt, vel mors ſi remanent. Spiritualiter autē præcipitur, nō frigeſcat fides in Deū & charitas, neq; ocioſi in opere torpeamus virtutum ſabbato. Hanc ſnīam Lucas illuſtrat. Dicit enim *Attendite vobis, ne grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & ſuperueniat in vos dies illa repentina.* Vigilate itaque omni tēpore, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt. Ad hyemē pertinēt curæ quæ triſtes ſunt, vt hyemes: crapula & ebrietas ad ſabbatū qa in eis delitiis affluere mos erat Iudęis, ignaris veri ſabbati. Et

NICOLAVS DE LYRA.

diſcipuli ad prædicandum, eſt in medio terræ habitabilis, quia eſt in quarto climate, vbi primo publicata eſt fides catholica, & ideo ſicut a Ieruſalem vſque ad fines terræ habitabilis ex parte Galliæ vbi prædicata eſt fides per ſanctum Sauinianum & ſocios eius: ſimiliter ex parte Hiſpaniæ, vbi Paulus prædicauit, eadem ratione probabile eſt, quod à Ieruſalem vſque ad alios terminos terræ habitabilis peruenit prædicatio fidei per alios apoſtolos & diſcipulos ad hoc miſſos, & ſic patet, qđ viuente Petro fides Chriſti prædicata eſt in vniuerſo mundo, quia cognitio fidei peruenit ad omnes partes orbis. Petrus vero martyrizatus eſt ſub Nerone: poſt imperium aūt Neronis deſtructa eſt ciuitas Ieroſolymitana ſecūdo anno imperij Veſpaſiani, vt hētur li. de Iu. bello ī fine.

1 In teſti. *Quaſi dicat adhoc prædicanda eſt fides in vniuerſo orbe, vt teſtimonium Chriſti audiretur in omni gente, ſecundum quod dictum fuit apoſtolis Act. 1. a.* Eritis mihi teſtes in Ieruſalem & Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ.

2 Et tunc. *Quia poſt prædicationem euangelij prædictam facta eſt conſummatio deſtructionis ciuitatis a Chriſto prædicta. Conſiderādum autem quod alia eſt prædicatio euangelij futura in omnibus gentibus quantum ad efficaciam, ſic quod omnes gentes recipient fidem Chriſti & hoc erit in conſummatione ſeculi.*

3 Cum erg. *Hic deſcribitur excidium ciuitatis quantum ad eius terminum. Et ponuntur ibi duo. Primum eſt prophetiæ impletio quæ habetur Dan. 9. g. vbi dicitur quod deſtructa ciuitate & templo ponetur abominatio in deſolationem, id eſt, idolum (quod nomine abominationis intelligitur in vet. te.) debebat poni in templo deſolato, hoc autem impletum eſt quādo Aelius Adrianus imaginem ſuam fecit ſtatui vbi ſteterat arca teſtamenti vt ſcribitur in Scholaſtica hiſtoria, et hoc eſt quod dicit.* Cum er. &c. *Sequitur.*

4 Qui legit intel. *Q. d. qui legit prophetiam Danielis intelligat eam eſſe dictam de hoc facto. Secundum quod ibi ponitur eſt Iudæorum captiuatio & perfecta eorum diſperſio, cum dicit.*

5 Tunc qui in Iu. ſunt fu. *Q. d. extunc Iudæi non habitabunt in Iudæa plus, quia licet Aelius Adrianus Ieroſolymā reædificauerit, præcepit tamen ne aliquis Iudæus haberet licentiam intrandi illuc. Aliter autem exponitur ab aliquibus de tempore quod fuit ante deſtructionem ciuitatis immediate, quia fideles qui erant in Ieruſalem admoniti ſunt per angelum vt fugerēt in regnum Agrippæ vltra Iordanem, quia rex Agrippa erat confœderatus Romanis, & ideo ibi fideles ſaluati ſunt, vt ſcribitur in Scholaſtica hiſtoria. Sequitur.*

6 Et qui in te. *Q. d. melius eſt quod ſaluet vitam ſuam quam rem poſſeſſam.*

7 Væ autem. *Quia pręgnantes non poſſunt bene fugere aggrauatę pondere, nec etiam nutrientes propter curam circa paruulos.*

8 Orate autem. *Hic incipit ſoluere ſecundam quęſtionem de conſummatione ſeculi. Et diuiditur in tres partes, quia circa conſummationem ſeculi primo oſtendit tribulationis magnitudinem, ſecundo temporis incertitudinem, ibi.* De die autem illa & hora. *tertio excitat noſtram ſolicitudinem, ibi.* Vigilate itaque. *Prima adhuc in duas quia primo tangit tribulationem futuram tempore Antichriſti & ſecundo aduētum ipſius Chriſti ad iudicium, ibi.* Statim autē. *Prima in duas, ſed quod tribulationem futuram tempore Antichriſti deſcribitur ex duobus primū eſt violentia afflictionis: ſecundum eſt vehementia ſeductionis quod tangitur, ibi.* Tunc ſi quis vobis dixerit. *Circa primū aduer-*

MORALITER.

3 *Cum ergo videritis abominationem deſolationis.* Abominatio ſtans in loco ſancto eſt prælatus malus in eccleſia de quo dicitur Zach. 11. d. *O paſtor & idolum derelinquens gregem.*

5 *Tunc qui in.* Ideſt confeſſione veritatis.

† *Fugiant ad montes.* Id eſt, quęrant auxilium à Deo vt prouideat de paſtore bono.

6 *Et qui in te.* Per quem ſignificatur bonus contemplatiuus.

† *Et qui in agro, &c.* bonus actiuus: quaſi dicat iſti nō dimittant occupationem ſuam bonam propter prælati malitiam.

7 *Væ autem prægnantibus & nu.* quilibet debet optare vt non impediatur fuga tanti mali eccleſiæ.

Erit

a *Et niſi.* Quæ ergo ſpes electis, niſi gratia Dei, quæ dat patientiam piis, vt citius demat potentiam impiis? Quãto enim erit hęc tribulatio grauior, tanto erit breuitate moderatior. Vel dierum nomine, ipſa mala ſignificantur.

b *Breuiati fuiſſent.* Non menſura, ſed numero, ne mora tẽporum fides concutiatur credẽtium. Erũt enim hæc mala tribus annis. Et dimidio tantum.

* CHRYSOSTOMVS. Intende autem Spiritus ſancti diſpenſationem, quoniam nihil horum ſcripſit Ioannes, vt non videretur ex ipſa eorum quæ facta ſunt hiſtoria ſcribere, etenim poſt captionem Ieruſalem vixit multo tempore Sed qui ante mortui ſunt & nihil horum viderunt, ipſi ſcribunt vt vndique fulgeat prænunciationis virtus.

* Idem. Cum compleſſet dominus ea quę de Ieroſolymis ſunt ad ſuum de cætero peruenit aduentũ, & dicit eius ſigna non illis ſolum vtilia, ſed & nobis, vnde dicit. *Tunc ſi quis vobis, &c.* Sic autem cũ ſupra dixit Euangeliſta. In diebus illis venit Ioannes baptiſta, non tẽpus quod immediate eſt cõſequens expoſuit, cum 30. anni in medio eſſent. Ita & hic cum dicit, Tunc, totũ mediũ tẽpus prætermiſit, quod futurũ erat a captione Ieroſolimę, vſq; ad initia cõſummationis mũdi.

c *Ecce hic Chriſtus.* Habet vnaquęque hęreſis, vel certas mundi partes, vnde dicitur.

Ecce hic & ecce il. Vel in occultis aut in obſcuris conuẽticulis curioſitatem hominum decepit, vnde dicitur. *Ecce in cubilibus, ecce in deſerto.*

Multi

a Quia hæc tempora non ſunt itineri conuenientia. b Hoc proprie temporibus Antichriſti.

nõ fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato. Erit enim tũc tribu 1 2

a Cuius non concutiatur fides. cum perſequutor pietatis erit operator virtutum.

a latio magna qualis nõ fuit ab initio mũdi vſque modo, ne- 3 4

b que fiet. Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, nõ fieret ſalua oĩs 5

a Ne deſperent. In illa preſſura.

caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi. Tunc ſi 6 7

a Veſtris imitatoribus. Apud Arrianos. Apud Donatiſtas vel huiuſcemodi.

c quis vobis dixerit. † Ecce hic Crus, aut illic, nolite crede- 8 9

a Membra eius qui ſe efferet ſuper omne quod dicitur deus aut quod colitur.

re. Surgẽt enim pſeudo Chriſti, & pſeudo prophetæ, & da 10

a Aliquid magni ſignificantia.

bunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducan- 11 12

Vt præſcii vigiletis. Quia præmoniti eſtis.

d tur ſi fieri poteſt etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo 13 14

e a Chriſtus non moratur in dogmate gentilium philoſophorum. b A fide ad doctrinam eorum.

f dixerint vobis, ecce in deſerto eſt, nolite exire, ecce in 15 16

Multi erunt qui non credent Chriſtum eſſe communem ſalutem omnium, ſed quorundam, vnde dicitur, hic aut illic.

* Chryſoſtomus. Ecce hic. Non enim ſicut in priori aduentu in Bethleem apparuit, & in paruo angulo orbis terrarum, & nullo ſciente a principio, ita & tunc erit, ſed manifeſte veniet, ita vt non indigeat quod aliquis eius aduentum annunciet. *Vbi ſupra.*

* ORIGE. Quando heretici ſecretas & nõ vulgatas ſcripturas proferunt ad confirmationem mendacii ſui; videntur dicere. Ecce in ſolitudine verbum eſt veritatis. Quoties aũt canonicas proferunt ſcripturas, in quibus omnis Chriſtianus cõſentit, videntur dicere, ecce in domib. eſt verbum veritatis. Sed nos non debemus exire a prima eccleſiaſtica traditione. Si dixerint vobis. Ecce in ſolitudine eſt nolite exire a regula fidei. Veritas enim ſimilis eſt fulgori egredienti ab oriente & apparenti vſque ad occidentem. *Tractatu. 30. in Matth.*

d *Si fieri poſ.* Ideſt, ſi aliquo modo fieri poſſet, vt Dei præfinitio mutaretur, & ideo non de veris intelligi poteſt electis.

e *Electi.* Non quod diuina electio fruſtretur, ſed qui iudicio humano videntur electi.

* Origenes. Exaggeratorius ſermo eſt, vult enim oſtendere quoniam frequenter valde perſuaſorii ſunt ſermones hæreticorum, & commouere potentes eos qui ſapienter agunt. *Tractatu. 30. in Matth.*

f *Ecce in deſerto.* Multi etiam credunt non venire in publicũ ſed

NICOLAVS DE LYRA.

aduertẽdum, quod quia prædixerat tribulationẽ Iudęorũ ex deſtructione ciuitatis Ieroſolymitanę, vt patet ex prędictis, & nũc prędicit tribulationẽ fideliũ futurã ſub Antichriſto maiorem, iõ cõuertit ſe ad diſcipulos ſuos, in quibus admonet fideles pro illo tempore futuros dicens. *Orate au. &c.* Ideſt, tempore incompetẽti ex aeris importunitate.

1 *Vel ſabbato.* Ideſt, tempore incompetenti ad fugã ex quacũque alia cauſa, quia tũc nõ erit ſabbatũ obſeruandũ, in quo non erat licitũ Iudæis ambulare vltra mille paſſus. Per ſabbatũ ergo intelligit tempus inconueniens ad fugam modo prædicto, & ſubiungitur ratio cum dicitur.

2 *Erit enim tunc.* Ideſt, tempore Antichriſti.

3 *Tribulatio magna, &c.* De præterito.

4 *Neque fiet* De Futuro. Ex quo patet qđ loquit̃ hic de tribulatione Antichriſti quæ ab omnibus doctoribus dicitur maxima.

5 *Et niſi bre. fu. di. il.* Nõ eſt intelligendũ quod dies ſint breuiores tẽpore Antichriſti quã ſint mõ, quia quantitas diei cauſatur ex motu ſolis qui eſt vniformis: ſed dies hic accipiũtur pro tẽpore quia tẽpus illius tribulationis erit breue, qa nõ durabit vltra tres annos cũ dimidio vt habetur Dan 12 c. vbi dicitur, quod durabit per tempus & tempora & dimidium temporis. Cauſa autem huius breuitatis ſubditur cum dicitur.

6 *Non fieret ſal. omnis caro.* Caro autem hic accipitur pro homine ſecũdũ qđ habetur Gen. 6. a. Nõ permanebit ſpiritus meus in homine in æternũ qa caro eſt. Senſus ergo eſt iſte. Oĩs caro non fieret ſalua. i. nullus homo fieret ſaluus, ſi eſſet lõgũ prędictæ tribulationis tẽpus. Negatio. n. poſtpoſita huic ſigno vniuerſali oĩs facit ipſum æquipollere ſigno vniuerſali negatiuo, quia omnis non valet nullus, propter quod ſubditur.

7 *Sed propter electos bre.* Ne ex tribulationis magnitudine cadant a veritate.

8 *Tunc.* Hic cõſequẽter oſtẽditur magnitudo tribulationis ex vehemẽtiã ſeductionis, quia multi diſcipuli Antichriſti veniẽt ad ſeducendũ populũ, dicẽdo, quod ipſe ſit vere Chriſtus in lege & in prophetis promiſſus, & ideo hoc prædicit, ne fideles tunc decipiantur, di. *Tunc.* Ideſt, tempore Antichriſti.

9 *Si quis vo. di.* Et quia non ſolum modo habebunt verba ad decipiendum, ſed etiam ſigna quod eſt dici filius ad euadendum, ideo ſubdit.

10 *Surgent enim.* Per hoc intelligit Antichriſtum & diſcipulos eius, qui ſunt membra ipſius.

11 *Et da. ſig.* quia virtute dæmonum poſſunt multa mirabilia fieri, quando permittuntur a Deo.

12 *Ita vt.* Hoc dicit quia prædeſtinatio licet ſit certa, tamen non tollit libertatem arbitrii. Iſta enim propoſitio Prædeſtinatus poteſt damnari, falſa eſt in ſenſu compoſito, tamen in ſenſu diuiſo vera eſt, ſicut diffuſius declaratur primo ſententiarum.

13 *Ecce prædixi vobis.* quaſi dicat Ad hoc iſta prædico nunc, vt caueatis pro tunc, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur, ſecundum quod dicit beatus Grego.

14 *Si ergo di. vo. ec. in.* Chriſtus ſupple, tanquam homo religioſus in loco deſerto exiſtens.

15 *Nolite exi. ad vi.* Scilicet, eum ne ſeducamini, Et ſi dixerint.

16 *Ecce in pe.* Ideſt, in locis occultis.

Noli-

MORALITER.

2 *Erit enim tunc tribulatio magna qualis &c.* Scilicet, figuratiue quia malus prælatus eſt Antichriſti figura, qui ſedebit in tẽplo Dei, vt dicitur 2. Theſſa. 2. b. Iõ dicitur. 1. Io. 2. c. *Iam Antichriſti multi ſunt.* Tamẽ dies talium aliquãdo breuiãtur per bonorum orationes.

9 *Tunc ſi quis.* Nunc autem fit hoc myſtice, nã adulatores multi laudant malos prælatos & principes, tanquã ſint boni Chriſtiani. Chriſtus enim Græce dicitur vnctus Latine. Epiſcopi vero & reges ſaltem aliqui ſunt vncti.

A ſed in deſerto. Multi credunt Chriſtum dediſſe ſecretiora præcepta fidei aliis,nõ omnib. vnde dicitur,in penetralibus.

Nolite credere,quod Chriſtus in deſerto vel in penetralibus,ſed quod fides eius ab oriente in occidentem in chatolicis fulget clara & manifeſta.Ne ergo credatur ſchiſmaticis, nomine Orientis & Occidentis totum orbem deſignat.

a *Sicut enim fulgur.* Pro manifeſtatione & claritate inter nubila,vel noctẽ huius ſeculi. Stultum eſt ergo eum quærere in paruo loco,vel in abſcondito, qui totius mundi lumen eſt.Et ne loci in quo B futurus eſt eſſemus ignari,ait. Vbicunque fuerit corpus id eſt in cœlum quo hinc leuauit corpus ſuſceptum. *quia rapiemur obuiam Chriſto in aera*, & ſic ſemper cum domino erimus. De naturali exemplo Chriſti aſtruit ſacramentum.Aquila & vultures dicuntur transmarina ſentire cadauera,ibique cõgregari. Nonne ergo nos rationales congregabimur ad eum qui vt fulgur erit?Vel per corpus quod ſignificantius dicitur cadauer, qđ morte cadat,paſſionem Chriſti intellige ad quam prouocamur, vt vbicumque legitur congregemur, & per illam venire poſſimus ad verbum Dei.

Vel ſancti ſunt Aquilę,qui innouantur conſumpta vetuſtate ad petram qui eſt Chriſtus.

C b *Statim autem poſt.* * Chryſoſtomus. Tribulationem dicit dierum Antichriſti & pſeudo prophetarũ. Tribulatio D enim tũc erit magna,tot exiſtentibus deceptoribus,ſed non extendetur per temporis lõgitudinem. Si enim iudaicũ bellum ꝓpter electos decurtatum eſt, multomagis propter eos hæc tribulatio abbreuiabitur,propter hoc addit *ſtatim*.

[Margin: † apparet · † Lu.17.g.14 q.1.c. quoniã vetus · *Enim Ioel 2.g. mar,14 c. · † apparebit 1. Thc.4.d. · Hom 77. in Matth.]

Hæreticorum,qui ſe iactant arcana dei noſſe. Contra hoc quod dixit.Ecce in penetralibus.

a Cunctis Videntibus,non in ſecreto.

a penetralibus, nolite credere. † Sicut fulgur exit ab oriente,

a Contra quod dixit.Ecce hic,ecce illic, b Nec vno loco, nec occultus erit aduentus Chriſti ſed in toto orbe manifeſtabitur.

& † paret vſque in occidentem, ita erit aduentus filii hominis.

a Verus Chriſtus non eſt fictitius. b Eo feſtinat intentio ſanctorum, qui in veri ſplendore ſolis ſuos poſſunt figere intuitus.

† Vbicumque * fuerit † corpus, illic congregabuntur &

a Non quod tota tranſacta,ſed quia præcedet tribulatio vt ſequatur quorundam defectio.

b aquilæ. † Statim autem poſt tribulationem dierum illo-

c rum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtel-

a Ideſt lumine carebunt. b Timebunt Angeli,quanto magis homines.

læ cadent de cœlo & virtutes cœlorũ cõmouebuntur. Et tunc

Et venient ad vos. a Thau, impreſſum frontibus fidelium in quem transfixerunt,uel uexillum ſignum victoriæ triumphantis. Vel ſignum crucis,vt videant Sero accuſante conſcientia.

† parebit ſignum filii hominis in cælo,& tũc plangent omnes

Ad iudicandum.

d tribus terræ, & videbunt filiũ hominis venientem in nubibus

c *Sol obſcu.&c.* Myſtice. Eccleſia ſpecioſa vt luna, electa vt ſol, & quæ noctẽ illuminat vt ſtellæ, tunc non apparebit impiis vltra modũ ſæuientibus. Et cadent multi qui fulgere videbantur, & fir- miſſimi turbabũtur.

Vel ſol & luna & ſtellę ad tempus ſuo lumine priuabũtur, vt vicinũ indicẽt aduentum domini. Sed peracto die iudicii E mũdo innouato maius lumen recipiẽt. Vel ſupueniẽte claritate veri luminis,videbuntur obſcurari & nullius eſſe luminis,& angeli in tenebras reputabuntur.

Iob dixit. *Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent aduentum eius*.

* Origenes.Sicut autem in diſpenſatione crucis ſole deficiente tenebræ factæ ſunt ſuper terram,ſic & ſigno filii hominis in cęlo apparente deficient lumina ſolis, lunæ & ſtellarũ.

d *In nubibus.* * AVGVSTINVS. Ipſum aduentum accipe, quando venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos in corpore ſuo in quo ſedet ad dexteram patris, in quo etiam mortuus eſt, & reſurrexit & aſcendit in cœlum, & ſicut in actibus legitur, *Nubes ſuſcepit eum*, &c. F

& quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nolite cre. *Ratio autem ſubditur.*

2 Sicut enim ful. *Quia licet aduentus Chriſti in carne fuerit occultus, tamen aduentus eius ad iudicium erit ita manifeſtus, quod non poterit aliquem latere propter quod ſubditur.*

[Margin: Diuiſio.]

3 Vbicumque fue. *Ideſt Chriſtus in humanitate, quia ſicut ſupra frequenter dictum eſt,iudicabit in forma humana,glorioſa tamen.*

4 Illic congrega. *Ideſt ſancti occurrentes obuiam Chriſto uenienti ad iudicium,ſecundum quod dicitur infra 1.ad Theſſal.4.*

5 Statim autem. *Deſcripta tribulatione,quæ futura eſt per Antichriſtum, deſcribit aduentum Chriſti ad iudicium. Et diuiditur in duas partes,quia primo deſcribit quædam ſigna præcedẽtia iudicium. Secundo deſcribit iudicis aduentum, ibi.* Et tunc apparebit. *Circa primum aduertendum quod prout dicunt doctores & ſancti, poſt tribulationem Antichriſti,antequam appareant manifeſta ſigna iudicij, erit tempus breue in quo poterunt illi qui fuerunt decepti per Antichriſtum pœnitere,& hoc ſignatur Apoc.8.a.* Factum eſt ſilentium in cęlo quaſi media hora. *Iſtud.n.tẽpus non durabit vt dicunt niſi per.40.dies vel circiter & hoc eſt quod dicitur hic.* Statim autẽ,&c. *Ideſt,paruo tempore elapſo poſt tribulationem Antichriſti apparebunt ſigna manifeſta,propinqui iudicij,& hoc eſt quod ſubdit.*

6 Sol obſcura. *Non per priuationem ſui luminis cum ſit ei naturale, Corpora autem cœleſtia tunc manebunt in ſua natura integra,ſed iſta obſcuritas erit reſpectu noſtri per interpoſitionem alicuius corporis opaci,quemadmodum fit in eclipſi.*

[Margin: Quomodo intelligitur qđ luna nõ dabit lumen,]

7 Et luna. *Quod poteſt dupliciter intelligi vno modo,quia erit interpoſita inter terram & ſolem, & ſic pars lunæ quæ eſt verſus terram obſcurabitur,cum non habeat lumen niſi a ſole.Alio modo per interpoſitionem nubium obſcuratum.*

8 Et ſtellæ cadent de cęl. *Non quantum ad earum ſubſtantiam cum ſint incorruptibiles, ſed ſecundum apparentiam, quia vere ſtellæ abſcondentur per nubium denſitatem,& de nubibus verſus terram deſcendent exhalationes ignitæ,quæ dicuntur ſtellæ cadentes.*

9 Et virtutes cęlorum com.&c. *Virtutes hic accipiũtur angeli, qui ſunt de medio ordine ſecundæ hierarchiæ, ad quorum officium ſpectat cooperari aliquo modo ad miracula, ſecundum quod dicit Beatus Dionyſius.Et ipſi tunc frequentius ſolito mouebuntur ex diuina voluntate ad faciendum miraculoſas tranſmutationes in elementis,ad incutiendum hominibus terrorem iudicis venientis.*

10 Et tunc. *Hic deſcribit iudicis aduentum,& circa hoc duo facit quia primo facit quod dictum eſt.Secundo inducit exemplum ab arbore fici.Dicit ergo.*Tunc. *Ideſt immediate poſt ſigna prædicta.*

11 Parebit ſignũ filii homi. *Ideſt crux,claui,& lancea, quæ ſunt paſſionis Chriſti inſtrumenta.*

*Vel aliter.*Signum, *ideſt cicatrices,quæ apparebunt in Chriſti corpore.Iſta autem apparebunt in cælo ideſt in aere,qui aliquando vocatur cælum in ſcriptura.*

12 Et tunc plan.&c. *Ideſt aliqui de omnibus tribubus & nationibus in quibus ſunt aliqui mali,quibus aduetus iudicii erit triſtabilis.*

13 Et videbunt filii hominis. *Quia ſicut dictum eſt in forma hominis iudicabit.*

14 Venientem in nu.cęli. *Sicut in nube aſcendit in cælum ab apoſtolis propter quod dicitur Act.1.b.Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis ſic veniet.*

Cum

MORALITER.

1 *Nolite credere.* Scilicet talibus adulatoribus,quia prophetæ ſunt Antichriſti.

3 *Vbicunque fuerit,corpus illic congregabuntur &c.* Ideſt vbi eſt bonus pręlatus,ibi congregantur bonæ perſonæ.

5 *Statim autem poſt tri.* Scilicet electionis vel prouiſionis peruerſæ,nam talis prouiſio eſt eccleſię magna tribulatio.

6 *Sol obſcurabitur &c.* Quod fit moraliter quando malus pręficitur.

Et

7 *Et luna non dabit lumen ſuum.* Ideſt,eccleſia quæ lumen habet a bono paſtore ſicut luna a ſole,propter quod ipſo ſubtracto deficit lumen eccleſiæ.

8 *Et ſtellæ cadent de cælo.* Ideſt religioſi de contemplationis excelſo.

9 *Et virtutes cælorum mo.* Nam perfecti de Dei patientia in permiſſione mali prælati mirantur.

14 *Et videbunt &c.* Ideſt, Chriſtum qui in tali tribulatione venit aliquando pro conſolatione bonorum, deiiciens malum prælatum,& ſubſtituens bonum,

Et

& quia illic dictum eſt ab Angelis, hic veniet quomodo vidiſtis eum euntem in cęlum, merito credendus eſt nō ſolum in eodem corpore ſed & in nube venturus.

Vel in nubibus.i.in ſanctis, ſicut quotidie facit dum prædicatores & angelos mittit.

c *Ab arbo.* Myſtice. A populo Iſrael, in quo cæcitas ex parte contigit, & fuit ficus damnata. Sed cum de arido ligno ramus fidei & charitatis in eo viruerit, & folia, ideſt, verba prędicationis exorta fuerint, prope eſt æſtas, quæ expectatur.i. æterna ſerenitas, & renaſcētium deſiderata nouitas. Cum.n. tandem ablata perfidia Iſrael omnis ſalus fiet, prope eſſe diem iudicij non dubitandum eſt.

a *Cum vir.* Secundus aduentus non in humilitate vt prior, ſed in gloria demōſtrabitur.

b *Cum tuba, &c.* ✲ Chryſ. Sonus tubę pertinet ad reſurrectionē ad gaudiū ad repreſentandum ſtuporem, qui tunc erit, ad dolorem illorum qui relinquentur, & in nubibus nō rapientur.

c *Et congregabunt.* ✲ Orig. Scriptum eſt autem in numeris, quod ex quatuor ventis congregabāt ſacerdotes tubicinātes eos qui ſunt ex caſtris Iſrael, ſecundum quorum comparationē de Angelis Chriſti conſequēter dicitur, *& congregabunt.*

a Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cęlum.
Qui quaſi humilis & infirmus iudicatus eſt.
a coeli cum † virtute multa & maieſtate. † Et mittet angelos 1 2
a De qua apoſtolus loquitur. b Tam aperta & tam intenſa voce quæ vbique a mortuis audiatur. c Ad iudicium
b ſuos cum † tuba & voce magna, & congregabunt electos 3 4
a Idest, mundi climatibus Oriente, Occidente, Aquilone, Auſtro.
c d eius a quatuor ventis, a ſummis cœlorum vſque ad terminos 5 6
a Sub exemplo arboris docet de aduentu conſummationis.
eorum. † Ab arbore autem fici diſcite † parabolam, cum iam 7 8
Intelligitis æſtatis aduentum.
e ramus eius tener fuerit & folia nata, ſcitis quia prope eſt æ- 9
a Quæ ſcripta ſunt, quæ dixi ſupra. b Ne putetis iam eſſe conſummationem mundi, ſed præcurſiones quaſdam quæ oſtendunt quod prope ſit in ianuis.
ſtas. Ita & vos cum videritis hęc omnia, ſcitote quia prope
a Credite quæ dixi. b De morte ad immortalitatem, donec veniat dies domini.
eſt in ianuis. † Amen dico vobis, quia non præteribit hæc 10
a Vel omne genus hominum, Vel, gens Iudeorum, quæ non deficiet donec veniat dies domini. b Aereum non æthereum. c Innouabuntur.
f generatio, donec omnia fiant. † Cœlum & terra tranſibunt, 11 12
a Sed ſicut dicuntur, ſine vlla imminutione implebuntur.
Ne Apoſtoli quærerent certam horam aduentus Chriſti, qui intelligitur etiam in morte vniuſcuiuſque.
verba autem mea non præteribunt. De die autem illa & 13
a In quo filius & Spiritusſanctus intelligitur.
g h hora nemo ſcit, neque angeli cœlorum, niſi pater ſolus 14 15 16

† Mar.13.c.
† Extrema
† Similitudinē Eccl.1.a.
† 35.q.10.c. fraternitatis
*Mens.

f *Cęlū & terra.* Innouabuntur, depoſita priori forma, permanente autē ſubſtantia, vnde dicitur. Terra in æternū ſtabit.

g *De die.* Nę forte auditis ſignis, quærerent etiam illius dieī certum terminum, ait. De die nouiſſima, poſt quot annos vel dies ventura ſit, nolite eſſe ſolliciti. Nulli diffinitum eſt, quo vel in die vel in nocte iudicium futurum ſit. Sed pro manifeſtatione dicitur dies, vel pro occultatione nox.

d *A ſummis cę.* Ne quis putaret a quatuor plagis terrę, & non a cunctis finibus eius, ſimul & mediterraneis regionibus electos eſſe congregādos, ſubditur. *A ſummo terræ vſq; ad ſummū cęli.* i. ab extremis terrę finibus per directum vſque ad vltimos terminos eius, vbi longe aſpicientibus circulus cœli, terrę videtur inſidere.

Ab

h *Nemo ſcit, &c.* In quibuſdam codicibus additur, neq; filius. Qui quidem omnia ſcit cū patre, ſed non facit homines ſcire, ſicut Apoſtolus ait. *in eo eſſe abſconditos theſauros ſapientiæ & ſcientiæ.* Nō facit ſcire, quia inutiliter ſciretur. Sed ſemper ſimus incerti de aduētu iudicis, vt ſic quotidie viuamus quaſi in alia die iudicandi ſimus. Neque electi angeli quemquam ſcire fecerunt. Vel nulli ſanctorū angelorum cōceſſit Deus noti-

Col.2.a.
Luc.21.f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum virtute mul. *Quia primus eius aduentus fuit in infirmitate, ſecundus erit in virtute.*

2 Et maie. *Quia veniet vt dominus, qui primo venit, vt ſeruus.*

3 Et mit. angel. ſu. *Quia miniſterio angelorum colligentur cineres mortuorum.*

4 Cum tu. *Sicut enim in datione legis auditus eſt ſonitus terribilis vt habetur Exod. 19.c. ita audietur tunc ſonitus conſimilis, virtute angelorum factus in elementis.*

5 Et vo. ma. *Illa vox erit vox Chriſti vocantis mortuos ad iudicium ex cuius virtute ſuſcitabuntur.*

6 Et con. ele. *Licet enim omnes adducantur ad iudicium, tamē electi ſpecialiter adducentur miniſterio ſanctorum angelorum, quia erunt conciues eorum.*

7 A quatuor ven. *i. a quatuor partibus mundi, vnde oriuntur principales venti, & per hoc intelliguntur aliæ partes orbis minus principales.*

8 A ſummis cęlorum, &c. *Iſte modus loquendi eſt ſecundum apparentiam, quia ſummum cęli videtur eſſe ſuper zenith capitis noſtri. Terminus autem cęli videtur vbi terminatur aſpectus noſter, quia ibi videtur cęlum coniungi terra, licet ſecundum veritateem æqualiter diſtet a terra vndique. Eſt ergo ſenſus.* A ſummis cęlorum, &c. *ideſt, ab omni loco qui ſub cælo eſt, adducentur electi ad locum iudicij.*

9 Ab arbore autem fici diſcite parabolam. *Hic ad declarationem prædictorum adducit exemplum, quia ſicut viriditas arboris incipiens eſt ſignum æſtatis propinquæ, ita ſigna prædicta erūt ſigna ipſius iudicis immediate venientis, & hoc eſt quod dicit.* Ab arb. fici. *Ideſt, ſimilitudinem ad propoſitum congruam, & patet litera. Sequitur.*

Amen

10 Amen dico vob. &c. ge. hæc. *i. congregatio fidelium.*

11 Donec omnia fi. *Quia quantumcunque fideles opprimantur tempore Antichriſti, tamen aliqui permanebunt in fide ſtabiles vſque ad finem mundi.*

12 Cęlum & ter. &c. *Non quia corrumpantur ſecūdum ſuam ſubſtantiam, ſed quia ceſſabit motus cœli, & transmutatio in elementis. Iſta enim ordinata ſunt ad complendum numerum electorum, & ideo ipſo completo in iudicio ceſſabunt, ſicut ea quæ ſunt ad finem habito fine.*

13 Verba autem mea non. *Per verbū enim Chriſti factus eſt mundus, & ideo verbum eius eſt ipſo mundo ſtabilius.*

14 De die autem. *Hic circa iudicium oſtendit temporis incertitudinem. Poſſet enim aliquis credere, quod ex ſignis prædictis poſſet aliquis tempus iudicij determinatum certitudinaliter cognoſcere, ideo hoc excludit dicens,* De die autem illa. *Quia per rationem naturalem homo non poteſt tempus illud certitudinaliter cognoſcere, quia dependet ex ſimplici voluntate Dei. Similiter nec per reuelationem cognoſcit, quia ſi hoc reuelaſſet aliquibus, hoc fuiſſet factum apoſtolis qui fuerunt maxime illuminati, & tamen ipſis de hoc quærentibus, Act. 1. a. reſpondit.* Nō eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta quæ pater poſuit in poteſtate ſua. *Quod exponens Aug. 18. de ciuitate Dei, dicit. Omnium calculantium digitos reſoluit ille qui hoc dixit, per digitos, potentiam numerandi intelligit.*

15 Neque angeli cęlorum. *Sicut enim principium mundi a ſolo Deo fuit præcognitum, quia mundus immediate eſt ab ipſo factus, ita & finis mundi ſoli Deo eſt cognitus, & homini Chriſto reuelatus ad quem pertinet iudicare de omnibus.*

16 Niſi pater ſolus. *Per hoc nō excluditur filius vel ſpiritusſanctus,*

ſed

MORALITER.

3 *Et mittet ange. ſuos, &c.* Tunc enim mittuntur angelici viri cum tuba prædicationis ad congregandum electos hinc & inde in vnitate charitatis.

8 *A ſummis cęlorum.* i. a maioribus vſque ad minores, quia prędicatio debet eſſe communis.

9 *Ab arbore fici diſcite, &c.* Per ficum cuius dulcis eſt fructus, ſignificatur bonus prælatus, qui in inſtitutione ſua incipit vireſcere per opera bona, & hoc eſt ſignum fructificationis bonæ in ſe, & in alijs de proximo futuræ.

14 *De die autem illa & hora nemo, &c.* Iſtud ad literam exponitur de die iudicij generaliter. Moraliter autem poteſt exponi de die iudicij particularis, qui eſt dies mortis cuiuslibet hominis. Diem autem mortis ſuæ nullus ſcit niſi Deus ſibi

† reue-

notitiam diei huius, neque filio adoptiuo.i. neque vlli ſan-
A ctorum hominum.
a *Sicut autem.* Subitum aduentus ſui diem plurimis affirmat
Luc.17.f. exẽplis, Nam & fulguri cito oĩa tranſuolanti comparauit &
Gen.6.c. diebus Noe, vel Loth ſecundum alium euangeliſtam æqui-
parat.

e *Duæ mol.* Duę differentiæ ſequentium orbem rerum mobi
lium, qui feminino genere deſignantur, quia maiori conſi-
lio reguntur feminæ a viris.
f *Duo in lecto.* Qui ociũ eligunt, & quietẽ, quæ ſignificantur
nomine lecti, nec ſecularibus nec eccleſiaſticis negocijs
occupati.

a Sic repentinus interitus incredulis ſuperueniet cum dixerint pax. &c.
a † Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij homi- 1 2
¶ Gulæ dediti.
b nis ſicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & 3
Ebrietati dediti. Et his toti dediti & iudicij diem contemnentes perſtiterunt uſque in eum diem.
bibentes, † nubentes, & nuptui tradentes, vſque ad eum diem
a Cognoſcere noluerunt quamuis Noe prædicante.
quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt, donec ve-
a Tanquam fur comprehendit filios noctis.
nit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij homi- 4
a In illa conſummatione. b Prædicatores. c ¶ Inuenientur in ſemente pares, ſed non æque metentes fructus.
nis. Tunc duo erunt in agro, vnus aſſumetur & † vnus relin- 5
c Occupati ſecularibus. Qui habuerunt tanquam non habentes.
d a Qui in incerto diuitiarum ſperauerunt.
quetur. Duæ molentes in † mola, vna aſſumetur, & † alte- 6
e a Continentes, non occupati eccleſiaſticis uel ſecularibus.
ra relinquetur. Duo in lecto, vnus aſſumetur, & † alter relin-
f a Ecce quo tendant quæ dixit. Solliciti eſtote. Hæc enim eſt cauſa, cur neſcire vult nos diem aduentus ſui.
g h quetur. † Vigilate ergo, quia neſcitis qua † hora dominus
i Probat quod debent vigilare & ſobrij eſſe.
K veſter venturus ſit. Illud autem ſcitote, quoniam ſi ſciret pa- 7
Spiritus. a Deus in morte. b In illa hora quæ ſibi eſſet ſuſpecta.
terfamilias, qua hora fur venturus eſſet, vigilaret vtique, &
Ideſt corpus. Sine macula & ruga.
non ſineret perfodi domum ſuam. Ideo & vos eſtote parati;

Hom.78. in Matth. * Chryſ. Vt autem
† Ge 6. & 7. addiſcas quod non
Luc.17.f. ignorantiæ fuit eſt
quod de die & hora
iudicij tacet, aliud
ſignum inducit de
† ducẽtes vxores. diebus Noe, oſten-
dens quod repente
venit & inopinate
& multis laſciuien-
tibus. Hoc enim &
Paulus dicit, *cum di-
xerint pax et ſecuritas,
tunc repentinus eis ſu-
perueniet interitus.*
† piſtrino. Myſtice. Noe ar-
cam ædificauit, cum
dominus eccleſiam
B conſtruit quam con
ſummatam ingredi-
tur cum eam in die
iudicij præſentia vi-
† Mar.13.d. ſionis ſuæ æternus
habitator illuſtrat.
Sed cum ædificatur
arca, iniqui luxurian
tur. Cum intratur in
tereunt, qui qui hic
ſanctis errantib. in-
ſultant, illis coronatis punientur.
b *Comedentes & bibentes nuben. &c.* Nõ alimenta & nuptię ſed
immoderatus licitorum vſus arguitur. Poſt bella fames ter-
ręmotus, & c. tunc breuis ſequetur pax, vt fidelis probetur
an tranſactis malis ſperet iudicẽ venturum, vñ dicitur. *Cum
enim dixerint pax & ſecuritas tunc repente interitus ſuperueniet.*
1.Theſ.5.a. c *Tunc.* Lucas in illa nocte.i. in illa tribulatione qua proban-
Luc.17.c. tur, in qua alij permanent, alij cadunt.
d *Duo erunt.* Duæ differentiæ prædictorum ſunt in eccleſia
quaſi in agro laborantium, eorum qui ſincere Chriſtum an-
nunciant, & eorum qui uerbum Dei adulterant.
Hom.78. in Matth. ✠ Chryſoſtom. Aliud ſignum ponit per quod oſtendit &
quod inopinabiliter dies ille veniet & quod diẽ illum igno-
rat dicens, *Tunc duo, &c.* Ex quibus verbis oſtenditur quod
aſſumẽtur & relinquentur & ſerui & domini, & qui in otio
C & labore.
Duæ

g *Vnus aſſu.* Qui
propter Deum con-
tinere ſtudet, vt ſine
ſollicitudine viuens
cogitet quæ Dei
ſunt. Qui autem hu-
mana laude, vel ali-
qua vitiorum corru-
ptione monaſticam
vitam elegerit, relin
quetur a Deo. Non
ſunt alia genera ho-
minum, quam hæc
tria in eccleſia. Vn-
de Ezechiel tres vi-
ros liberatos, vidit
Noe, Daniel, & Iob
id eſt, rectores vt
Noe, continentes vt
Daniel, coniugatos
vt Iob. Et ſecundum
hæc tria genera ho-
minum, tres ſuppo-
nit parabolas. In pri-
ma agit de laboran-
tibus in agro, quod
eſt vbi dicit. *Vigilate
ergo.* In ſecunda agit
de exiſtentibus in le
cto, qđ eſt vbi dicit. *Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus.*
In terra agit de molentibus in mola quod eſt ubi dicit. Sicut
enim homo peregre profici. &c.
h *Vigilate ergo.* * Hier. Non dixit quia neſcimus ſed quia ne
ſcitis, ut oſtendat ſe diem iudicij non ignorare.
* Greg. Vigilat, qui ad aſpectum ueri luminis oculos aper-
tos tenet. Vigilat, qui ſeruat operando quod credit. Vigilat,
qui a ſe corporis & negligentiæ tenebras repellit.
i *Quia neſcitis.* * Auguſt. Imparatum enim inuenit ille dies,
quem imparatum inuenerit ſuæ vitæ ultima dies.
✠ Idem. Vani ſunt omnes ſiue qui conſummationem mun
di ſcire ſe profitentur quando erit, ſiue quæ uitæ proprię fi-
nem ſcire ſe gloriantur, quem nemo ſcire poteſt, niſi ſpiri-
tu ſancto illuminatus.
k *Si ſciret, &c.* Neſciẽte patre familias fur domum perfodit,
qa dũ a ſui cuſtodia ſpiritus dormit, improuiſa mors carnis
habi-

NICOLAVS DE LYRA.

ſed magis includuntur, quia vna eſt notitia trium perſonarum. Dictio enim excluſiua addita vni perſonæ in diuinis reſpectu termini eſſenetialis non excludit aliam, vt diffuſius tractatur primo ſententiarum ſic autem eſt in propoſito, quia illa quæ important reſpectum ad creaturam ſunt communia tribus: Huiuſmodi autem eſt notitia diei iudicii. Confirmat autem prædicta per exemplum veteris teſtamenti, dicens,

1 Sicut autem fuit in die. Noe. *Quando diluuium erat occultum,*
2 Ita erit aduentus fi.ho. *i. Chriſti venientis ad iudicium,*
3 Sicut enim erant in diebus ante diluuium. *i. in magna ſecuritate exiſtens.*
4 Donec uenit dilu. & tulit. *i. perdidit excepto Noe, & his qui cum eo erant in arca.*
5 Ita erit aduentus filij hominis. *Quia hominibus in ſecuritate exiſtentibus, & de nullo timentib. ſubito veniet tribulatio Antichriſti Vel ſecundum alios iſtud refertur ad tempus poſt mortem Antichriſti ipſo mortuo, & per conſequens hominibus in ſecuritate exiſtentibus* In-

ſubito apparebunt ſigna iudicij & iudicis aduenientis.
6 Tunc. *Per exiſtentes in agro intelliguntur prælati, quorum officium eſt laborare in agro militãtis eccleſiæ. Per molentes in mola, vbi eſt magnus labor corporalis, intelliguntur actiui. Per exiſtentes in lecto intelliguntur contemplatiui, qui ſunt in requie cõtemplationis. De iſtis tribus dicitur.* Vnus aſſumetur, *quia iſtorum trium ſtatuũ aliqui ſtabunt in fide in perſecutione Antichriſti, & aliqui cadent. Et ſimiliter adueniente iudicio aliqui aſſumentur ad gloriam, aliqui relinquentur ad pęnam,*
7 Vigilate. *Hic ex prædictis excitat noſtram ſollicitudinem. Quia.n. tempus iudicij eſt incertum, ideo ſemper debemus eſſe parati ad ipſum expectandum, quia in tali ſtatu, in quo aliquis capietur in morte, quæ etiam nobis incerta eſt, ita etiam in tali ſtatu præſentabitur in iudicio. Ad hoc etiã adducit duplex exemplum. Primum eſt de patrefamilias qui ſollicitus eſt de cuſtodia domus, & multo fortius nos debemus eſſe ſolliciti ne perdamus vitam æternam. Quod erit ſi inueniamur imparati per carentiam gratiæ in morte, & hoc eſt quod dicit.* illud autem. *& patet litera. Secundum exemplum ponit ibi.*
Quiſpu-

MORALITER.

† reuelauerit, ideo ſubditur.
1 *Sicut autem fuit in diebus Noe, &c.* Erãt enim tunc comedentes & bibentes in ſecuritate, diluuium non timentes. Sic etiam multi de morte ſua non cogitant, quamuis certitudinaliter ſint morituri, ideo ſubditur.
Ita

2 *Ita erit & aduentus filij hominis.* Ad particulare iudicium venientis. Nam aliqui moriuntur repente in prandiis & feſtiuitatibus magnis, & de operantibus in agro vnus aliquando fulguratur, & alii relinquuntur, & ſic eſt in aliis ſequentibus exemplis, & ideo concluditur.
7 *Vigilate ergo.* Vos ad mortem ſollicite preparando.
Quiſpu-

habitaculum irrumpit,& ad ſupplicium trahit Furi autẽ reſiſteret ſi vigilaret,quia aduentum iudicis occulte veniẽtem præcauens occurreret pœnitendo.

a *Quis putas eſt fidelis ſeruus*. Tribus ſimilitudinibus fulguris furis, & ſubmerſionis Pẽtapolis terrorem iudicij introduxit communiter ad omnes, vt vigilarent & parati eſſent. Nunc ſpecialiter ad prælatos loquitur qui humiles, prudentes nõ appetentes bonum propter lucrum temporale, ſed verbo & exemplo, & opere debent paſcere oues. *Quis putas*. quaſi dicat. Admonendi eſtis:namquam rarus eſt domino propter dominũ ſeruiens oues Chriſti non ad lucrũ,ſed amore Chriſti paſcens.

b *Prudens*. In futuro ſibi prouidens.

c *Quem conſti*. Quam rarus qui ſit vocatus a Deo tanquam Aaron, & non magis ſe ingeſſerit,& qui non magis ſe paſcat quã oues.

a Difficultatem oſtendit,per quis non impoſſibilitatem virtutis.

a quia † neſcitis qua hora filius hominis uenturus eſt. † Quiſ- 1

¶Bene erogando pecuniam domini ſui. ¶Chriſtus.

b c putas eſt fidelis ſeruus, & prudens, quem conſtituit domi- 2

a Diſcernens capacitatem ſingulorum. ¶Eccleſiam. b Pro capacitate auditorum. c Sermonis diuini,vel exempli ſui.

nus ſuper familiam ſuam, ut det illis cibum in tempore. † 3

a Chriſtus.

d Beatus ille ſeruus, quem cum uenerit dominus eius, inue- 4

a Cibum miniſtrantem.

e nerit ſic facientem. Amen dico uobis, quoniam ſuper om- 5 †

a Pro tempore & cęteris ſupra dictis. ¶Non vt ſoli,ſed ut præ cæteris habeant æterna præmia. Tum pro uita ſua.Tum pro gregis cuſtodia. ¶Econtra ſi diſſimulauerit iudicium Dei in proximo uenturum ſecuritatem ſibiipſi faciens.

nia bona ſua conſtituet eum. Si autem dixerit malus ſeruus ille 6

in corde ſuo, moram facit dominus meus uenire, & cœperit 7

a Iniurijs afficere. b Ipſe autem ſit deditus gulæ uel ebrietati,uel facinoribus, & illecebris ſeculi plenus ſit.

f percutere conſeruos ſuos, manducet autem & bibat cum

a In quo omnes mali præpoſiti intelligũtur.

ebrioſis, ueniet dominus ſerui illius in die qua non † ſpe- 8

a A conſortio fidei. b Sortem eius.

rat,& hora qua ignorat,& † diuidet eum, partemque eius po- 9

g a Licet non fuiſſent hypocritæ. b Pro calore. c Pro frigore. 10

h net cum hypocritis, illic erit fletus & ſtridor dentium. 11

* Origenes. Conuenire in vnum fidelem & prudentem rariſſimum eſt. Vt aũt in tempore det cibum,neceſſariam habet quis prudentiam, vt autem non adimat quis cibos indigentium,opus eſt fide,quoniam & ſecundum ſimplicẽ intellectum opus habemus,vt fideles ſimus ad diſpenſandum Eccleſiæ reditus,& non deuoremus quæ ſunt viduarum,vt memores ſimus pauperum, & ne occaſionem accipientes ex eo quod ſcriptum eſt dominus conſtituit his qui euangeliũ prędicant de euangelio viuere,amplius quæramus quam cibum & veſtimenta, & vt nec amplius teneamus nobis, quam his qui neceſſitatem patiuntur:prudentes autem, vt prudẽter intelligamus indigentium cauſas propter quas ſunt indigẽtes. Sit etiam fidelis ſeruus & prudens,vt non effundat rationabilem & ſpiritualem cibum quibus non oportet,volens oſtendere eſſe prudentem illis, ſcilicet qui magis neceſſarium habent verbum quod mores eorum ædificet,& vitam componat quam quod ædificet ſcientiæ Luc.

d *Beatus ille*. Aeterna autẽ beatitudine glorificandus eſt qui domino veniente ad iudicium repertus fuerit fideliter annonã verbi miniſtrans, & in cura gregis vigilans.

Rarus inuenitur fidelis vel prudens,ſed qui talis inuenitur beatus eſt.

c *Super*. Id eſt, ſuper omnia cęleſtis regni gaudia, cæteros id eſt, bonos auditores faciet diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit eis.

f *Percutere conſeruos*. Iniurijs afficere, vel infirmorum cõſcientias prauo verbo, vel exemplo vitiare. Vnde Lucas ait ſeruos, vel ancillas quorum quanta infirmior eſt ætas vel ſexus, tanto facilior eſt ruina.

Origenes. Peccat autem in Deum quicumque Epiſcopus qui non quaſi conſeruus,miniſtrat, ſed quaſi dominus & frequenter,ut amatus dominus per vim dominatur, & nõ eſurientes ſuſcepit, ſed epulatur cum ebrioſis, & ſemper ſomniat quod poſt multum temporis venturus eſt dominus.

g *Cum hypocri &c*. Cum illis ſcilicet qui erant in agro, & qui molebant,& nihilominus derelicti ſunt. Qui dicuntur hypocritæ,& in agro,& in mola,id eſt, qui bona videbantur facere,ſed exitus diuerſæ voluntatis apparuit.

h *Fletus*. Per ſimilitudinem membrorum magnitudo oſtenditur tormentorum.

†Luc.12.e.De pę.di.1.§.ſi ſacerdos.

†Luc.12.e.

†Expectat.

Luc.12.f.

Tracta.31.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quiſputas. *de ſeruo patrisfamilias qui ſolicitus eſt regere domum ſibi commiſſam,non ſolum in præſentia domini,ſed etiam in abſentia,vt ſic veniens dominus eum remuneret. Si autem in contrariis actibus ipſum inueniat æternaliter puniat. Iſte autem ſeruus eſt quilibet Chriſtianus,qui eſt diſpenſator domini ſui. Quod poteſt intelligi tripliciter Vno modo in diſpenſatione ſpiritualium, quod proprie pertinet ad prælatos. Alio modo in regimine temporalium quod pertinet ad principes ſeculares, & iudices. Tertio modo in bono vſu gratiarum ſibi a Deo collatorum,& hoc pertinet ad omnes:hoc ergo eſt quod dicit*. Quiſputas eſt fidelis,&c.

2 Quẽ conſti. *Et poteſt reſponderi, vt patet ex prædictis. Hic eſt bonus prælatus vel bonus iudex, vel etiam bonus ſimplex Chriſtianus,quia vt dicitur in Eccleſiaſt. Cuilibet mandauit Deus de proximo ſuo*.

3 Vt det illis. *Ideſt auxilium id eſt in tempore neceſſitatis, ad quod quilibet prædictorum tenetur,vt viſum eſt*.

4 Beatus ille ſer.quem. *Quærens in morte rationem ſeruitii ſui inuenerit ſic facientem ideſt in actus charitatis ſe exercentem,quia per talia meretur beatitudinem propter quod ſubditur*.

5 Amen dico vobis quoniam ſuper. *Quia beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus,vt dicitur 3.de conſolatione*.

6 Si autem dix.malus ſeruus ille in corde ſuo moram facit dominus meus. *Hoc dicunt illi qui non cogitant de morte*.

7 Et cœperet percutere conſeruos. *Ideſt,occupare ſe in actibus malis,& charitati contrarijs*.

8 Veniet dominus &c. *Quia nihil eſt incertius hora mortis*.

9 Et diuidet. *Separando animam a corpore in morte*.

10 Patremq; eius. *Id eſt, cum falſis chriſtianis ſeparando ipſum a beatis & coniungendo condemnatis*.

11 Illic erit fletus. *Hoc ſupra expoſitum eſt cap.13*.

MORALITER.

1 *Quiſputas*. Hic eſt bonus prælatus,qui ſubditos ſuos paſcit pabulo ſacræ ſcripturæ & euchariſtiæ, quem ſi dominus inuenerit vigilantem ſuper perſonæ ſuæ gregiſque ſui cuſtodiam.

† *Super omnia bo*. Dando ei ſeipſum, & per conſequens omne bonum bonum.

6 *Si autem dix*. De aduentu eius in morte nihil cogitando.

7 *Et cœperit percu.conſer*. Ideſt Viuere iniurioſe & guloſe.

8 *Veniet dominus ſer*. Repetens mortis debitum repentinæ,ſicut frequenter accidere conſueuit.

ADDITIO.

In cap.24. vbi dicitur in poſtilla. *Homini autem eſt notitia diei iudicij*.

Quæcunque notitia Deo attributa etiam ſi non importaret reſpectum ad creaturam,neceſſarium eſt quod ſit communis tribus perſonis,eadem enim eſt cum eſſentia diuina.

Replica. In ca.24.vbi dicitur de notitia diei iudicij,quod pater ſolus &c.dicit Poſtil. quod per hoc non excluditur filius & ſpirituſſanctus, quia omnis reſpectus Dei ad extra eſt communis tribus:talis autem eſt notitia diei iudicii.Burg.dicit quæcunque notitia notitia Deo attribuitur, etiam ſi non importaret reſpectum ad extra, neceſſe eſt vt ſit communis tribus perſonis: eadem enim eſt cum eſſentia diuina. Sed ſi ratio Burg.valet, paternitas erit communis tribus perſonis,quia eſt eadem eſſentia diuina. Sed dictum in ſe non uidetur ſcholaſticum, quia per notitiam generatur uerbum. Si igitur illa eſt communis tribus tres perſonæ generant uerbum. Item uerbum eſt notitia, per paternum intelligere expreſſa, & ideo dicitur ſapientia. Si igitur illa notitia eſt cõmunis tribus, patet utique erit ſapiens ſapientia genita, quod negat beatus Auguſt.1.Retrac.c.25.

CAP.

CAP. XXV.

A a Tunc ſimile &c. * Chryſoſtomus. In ſuperiori parabola dominus pœnam oſtendit eius qui percutiebat & inebriebatur, & bona domini ſui diſpergebat. In hac autem parabola punitionem indicit etiam ei, qui vtilitatem non affert, neque copioſe hæc quibus idiget ſibi pręparat. Hom. 79. in Math.

Decem virgi. Virgines ſunt omnes qui ſe a luxu ſæculi continent.

* Hieronymus. Quidam parabolã ſimpliciter interpretantur

B de virginibus, quarum aliæ iuxta Apoſtolũ corpore & mẽte virgines ſunt, aliæ virginitatem tãtum corporum reſeruantes, vel cætera opera nõ habent vel parentũ cuſtodia reſeruatę nihilominus mente nupſerunt. Sed mihi videtur ex ſuperioribus eſſe alius ſenſus, non ad virginalia † quæ fatu. *ſuis

C corpore, ſed ad omne hominum genus hanc comparationem pertinere.

* Chryſoſtomus. Oſtendit quod licet virginitas magnum quid ſit, tamen ſi ab operibus miſericordiæ ſit deſerta, cum adulteris foras eiicietur.

b *Et ſponſæ.* Omnes ſimul ſunt ſponſa quæ modo deſponſata eſt virgo a corruptione ſęculi. Nubet, cũ mortalis immortali coniungetur.

c *Quinque.* Quia quinque pertita eſt continentia in carnalibus illecebris, videlicet vt in quinque ſenſus contineant ſe a voluptatibus.

d *Morã autẽ faciente ſponſo.* Quia nõ eſt parũ tẽporis inter priorem & ſecũdum aduentum Chriſti.

e *Dormitauerunt omnes dormierunt.* Quia poſtea ſuſcitandi.

f *Media autem nocte clamor factus eſt.* Id eſt nullo ſciente vel ſperante. Vnde Dies domini ſicut fur in nocte veniet.

Date

CAP. XXV.

Hæc parabola tam ad ſubiectos quàm ad prælatos refertur. Aliud de eodem exemplum. a Eccleſia permixta omnibus tam religioſe quam ſuperſtitioſe continentibus.

a Tunc ſimile erit regnum cœlorum decem 1
a Opera quæ ſecundum continentiam fiunt.
virginibus, quæ accipientes lampades ſuas 2
a Concordauerunt voluntati ſponſæ & matris Eccleſiæ. 3
exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ. † Quin- 4
a Quia veritati ſeruiunt pro laudibus hominum. b Quia veritati ſeruiunt pro æternis, ſcilicet, premiis. 5
b c que autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. † Sed
a Accepta oſtenſione bonorum operum.
quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt o- 6
a Gloriam intra conſcientiam vel, oleum eſt letitia mentis quam habet qui intus deo placet. b Nitorem gloriæ. c Id eſt, in conſcientijs ſuis.
leum ſecum. Prudentes vero acceperunt oleum in vaſis
a Oſtenſione bonorum operum. b Iudicium differente extremum.
ſuis cum lampadibus. * Moram autem faciente ſponſo, dor- 7
a Ante mortem languoribus. b Electi & reprobi. c Somnio mortis. d Securis, omnibus. d In inſperato. 8
d e mitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem no-
a In voce archangeli, & in tuba Dei. b Ad ſociandam ſibi perpetuo virginem. c Occurrite ei in aera. 9
f cte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam 10

NICOLAVS DE LYRA.
CAP XXV.

Tunc ſimile erit. *Data lege euangelica, poſtquam ſaluator oſtẽdit quædam antecedentia iudicium extremum, hic deſcribit ipſum iudicium. Et quia vniuerſitas iudicanda diſtinguitur in tres ſtatus videlicet actiuorum contemplatiuorum, & etiam prælatorum, ideo diuiditur in tres partes ſecundum tres parabolas, quas hic ponit ad iſtos tres ſtatus pertinentes. Prima pertinet ad contemplatiuos, ſecunda ad prælatos, ibi.* Sicut enim homo peregre &c. *Tertia ad actiuos, ibi.* Cum autem venerit filius hominis. *Prima in duas, quia primo circa vitam contemplatiuam ponitur meritum, & ſecundo ponitur circa hoc examinationis iudicium, ibi.* Media autem nocte. *Dicit ergo primo.* Diuiſio.

1 Simile erit. *Id eſt eccleſia militans, quantum ad ſtatum contemplatiuum.*

2 Decem virgi. *Per quas ſignatur vniuerſitas contemplatiuorum. Numerus enim denarius eſt primus digitus vel primus limes numerorũ, vnde & numeri ſequentes componuntur ex denario pluries ſumpto vel aliqua parte eius, ſicut patet viginti bis decem. 30. ter decem & ſic conſequenter. Similiter. 11. vnum & decem. & 12. duo & decẽ, & ſic conſequenter. Propter quod dixerunt aliqui philoſophi quod numeri non procedunt in infinitum, ſed ſolum vſque ad decẽ, vt habetur. 3. Phyſicorum, & ideo denarius numerus bene ſignificat vniuerſitatem. Virginitas autem quæ tenet ſupremum gradum in virtute caſtitatis, ſignificat vitam contemplatiuam, quia caſtitas eleuat mẽtem a carnalibus. Et ſicut diſponit intellectum ad contemplationem veritatis, ſic contrario luxuria deprimit mentem & cauſat hebetudinem intellectus, & ſic reddit hominem quaſi beſtialem propter quod in. 1. Ethicorũ vita voluptuoſa vocatur vita pecudum.*

3 Quæ accipientes. *Lampades iſtæ ſunt opera vitæ contemplatiuę, quæ ſunt bona de genere.*

4 Exierunt. *Ad hoc debet ordinari exercitium vitæ contemplatiuæ vt homo poſſit ſecure decem obuiare Chriſto venienti ad iudicium, qui tunc coniunget ſibi eccleſiam totaliter mundatam, non habentem maculam neque rugam.*

5 Quinque autem. *Prudentia autem eſt virtus directiua operum humanorum in finem debitũ. Propter quod a philoſophis, & a ſanctis dicitur auriga virtutum. Virgines autem prudentes ſunt contemplatiui ſeu religioſi, opera ſua bona de genere ad finem debitum ordinantes, videlicet ad gloriam Dei principaliter, ad perfectionem ſui, & ædificationem proximi conſequenter. Et quia fatuitas eſt priuatio prudentiæ contraria, ideo fatuæ virgines, dicuntur contemplatiui a prædicto fine deuiantes, propriam gloriam & fauorem hominum vel quæſtũ principaliter intendentes, & merito dicuntur virgines fatuæ, quia bonum opus de genere perdunt propter defectum intentionis rectæ.*

6 Sed quinque. *Oleum iſtud eſt ſpirituale gaudium quod oritur ex operibus bonis factis propter Deum. De quo dicit* Apoſtolus *ad Phil. 4. a.* Gaudete in domino ſemper. *Hoc autem oleũ non habent virgines fatuæ propter defectũm intentionis rectę, licet habeant lampades, id eſt opera bona de genere.*

7 Prudentes. *Quia propter rectitudinem intentionis gaudent in domino de ſuis operibus bonis. Dicitur autem gaudium iſtud oleum quia nutrit & fouet ignem charitatis. Ex hoc enim quod aliquis delectatur in opere, fortius & melius operatur ſecundum Philo. & per conſequens diſponitur vt ei maior charitas infundatur.*

8 Moram autem. *Mora iſta eſt decurſus temporis ab aſcenſione Chriſti vſque ad diem iudicij. Quod tempus propter longitudinem vocatur hic mora: iam enim durauit per mille ducentos, & ſeptuaginta quinque annos & reſidum eſt nobis incertum. In hoc autem temporis interuallo moriuntur omnes tam boni quam mali. Quæ quidem mors ſignatur hic per dormitionem, quia ita faciliter excitabuntur a morte per Chriſtum ad iudicium venientem, ſicut homo purus excitat alium dormientem.*

9 Media autem nocte. *Hic ponitur examinationis iudiciũ circa prædicta opera cõtemplantium. Dicit ergo,* Media autem no. *Nõ eſt intelligendum per hoc quod iudicium extremum ſit celebrandum de nocte. Sed de die prout dicit Apoſtolus infra. Co. 3. c.* Dies domini decla. &c. *Sed quia tẽpus iudicij eſt nobis occultũ, vt patet ex præcę. ca. iõ hoc ſignatur per hoc quod dicitur.* Media autem no. *quia illa quæ fiunt media nocte, ſunt hominibus occulta.*

10 Clamor autem. *Id eſt, vox Chriſti vel angelorum ad vocandum mortuos ad iudicium vt dicetur infra eodem ca.*

Tunc

MORALITER.

1 *Tunc ſimile erit regnum cęlorum decem.* Per quas intelligi põt vniuerſitas fidelium, qui propter integritatem fidei virgines nominantur ſecundum illud. 2. Corin. 11. a. Deſpondi vos vni viro, virginem ca. &c.

6 *Quinque autem ex eis erant fatuæ.* Id eſt, bonis operibus vacuæ, quia fides ſine operibus mortua eſt.

† *Et quinque prudentes.* Id eſt, opera bona habentes, & ſic acceperũt oleum ad ornatum ſuarum lampadrum, propter quod a Chriſto dicuntur receptæ, aliæ vero excluſæ.

Quin-

Sicut

a *Date nobs de oleo,&c.* Quorum facta aliena fulciuntur laude, eadem ſubtracta deficiunt,& de conſuetudine id ſemper inquirunt, vnde gaudere animus ſolet. Itaque hominum qui corda non vident,teſtimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inſpector eſt.

à Aſſomno mortis. b Boni & mali. ¶Continentes. ¶Numerauerunt ſecum opera ſua pro quibus remunerationem expectant.
ei. Tunc ſurrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt 1 2
à Sua fiducia deceptæ intus vacuæ dicunt proximis: b Teſtimonium laudum, dicendo de operibus noſtris quod vidiſtis.
a lampades ſuas. Fatuæ autem ſapientibus dixerunt. Date 3
a Opera noſtra quæ hominibus clata videbantur.
b nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguntur.
a Non de auaritia ſed timore quia in illo die teſtimonium cuiuſque vix ſufficiet ſibi, nedum ſibi & proximo.
c Reſponderunt prudentes dicentes. Ne forte non ſufficiat 4
a Increpando. Ite, id eſt, modo videamus quid vos adiuuent qui vobis laudes vendere conſueuerant. b Veniamini laudes veſtro more. Non dant conſilium, ſed ex obliquo commemorant crimen earum.
d e nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emitte vobis. Dum 5
a Quibus conſcientia dabat bonum teſtimonium.
autem irent emere, venit ſponſus, & quæ paratæ erant in- 6
a Vbi munda anima verbo Dei copulatur. b Aditus regni cœleſtis, quia precibus poſtea nullis parebit aditus poſt iudicium. 7 8
f trauerunt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt ianua. † Nouiſſi- 9
g a Dolore repulſionis compulſæ appellationem ingeminant dominationis. 10
me vero veniunt & reliquæ virgines dicentes, Domine do- 11
mine, aperi nobis. At ille reſpondens ait. Amen dico vobis 12
a Ideo vos deſero,quia per vitæ meritum non recognoſco. b Ecce quo parabola tendit.
h i neſcio vos. Vigilate itaque, quia neſcitis, diem neque ho- 13 14
K ram. † * Sicut enim homo peregre proficiſcēs vocauit ſeruos 15
à Dedit bona hominibus naturalia & gratuita. b Exteriorum ſcientiam quinque ſenſibus acquiſitam. 16
ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et vni dedit quinq; talenta, alij 17
a Intellectum & operationem. b Intellectum. c Non pro largitate vel parcitate alij plus alij minus,ſed pro viribus accipientium. 18
autē duo, alij vero vnum, vnicuique ſecundū propriā † virtu-

b *Extinguntur.* i. aduētu iudicis intus obſcurātur,& a Deo nō hēnt mercedē, quia receperunt laudem.

c *Ne for.* Quia quiſque pro ſe rationem reddet, nec alieno teſtimonio iuuatur quis apud Deum,cui ſecreta patent, & vix ſibi quiſque ſufficit vt ei perhibeat teſtimonium conſcientia ſua. *Ne forte.* vnuſquiſque pro ſuis operibus mercedem ſuſcipiet nec poſſunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia ſubleuare.

d *Ad venden.* Vendentes ſunt adulatores, quia dāt laudem & accipiunt aliquam mercedem.

e *Dum autem.* Inclinantibus ſe illis in ea quæ foris ſunt,& ſoli ta gaudia requirentibus, cū interna non nouerunt, venit ille qui iudicat:

✲ Chryſoſtomus. Per hoc autem quod dicit *dum autem irent.* oſtendit quia etſi miſericordes efficiamur poſt mortē, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum, ſicut nec diuiti profuit, quod factus eſt miſericors & ſollicitus circa eos quid ſibi attinebant. D

✲ Orig. Eſt inuenire quoſdam qui quando debuerunt neglexerūt aliquid vtile diſcere,in ipſo autem exitu vitę ſuę, dum diſponunt diſcere, comprehenduntur a morte. Tractatu.32. in Matth.

f *Clauſa eſt.* Poſt iudicium magna eſt eius ſeueritas, cuius eſt ante ineffabilis miſericordia.

g *Nouiſſime vc.* Per veram pœnitentiam per infructuoſas lachrymas pulſant foris relictæ. Non dī q, emerūt oleum, quia nullo iam remanēte gaudio de alienis laudibus, in anguſtijs redeunt ad imploratio nem Dei.

h *Vigila.* Videlicet vt teſtimonium bonæ conſcientiæ nobis præparemus, ne cum fatuis virginibus foris remaneamus. E †Mar.13.d. Lucæ.13.c.

i *Neſcitis diem neque horam.* Non ſolum diem iudicij, ſed diē mortis cuiuſque, vel horam, in qua qui paratus inuenitur, & tunc paratus inueniatur: Et quia paratos nos inuenire deſiderat, ſubijcit aliam de eadem re parabolam. † Potentiam vires.

K *Peregre proficiſcens vocauit ſeruos ſuos &c.* Locus carnis terra eſt, ergo Chriſti carnem noſtram ad peregrina duxit, quando cœlū aſcendit.

* Orig. Secundū diuinitatis ſuę naturam non peregrinatur ſed ſecundum diſpēſationem corporis q, ſuſcepit. Qui enim dicit F Tractatu.33. in Matth.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc ſurre.omnes vir il. *Quia omnes reſurgent boni & mali, vt appareant in iudicio Chriſti.*

2 Et orna. *Iſte ornatus non eſt aliud quam recurſus ad montem cogitando de iuſtitia ſuorum operum & bonitatem circumſtantiarum.*

3 Fatuæ autem. *Iſta petitio vana & reſponſio negatiua ſignificat quod nullus ad alium quantumcūque iuſtum poterit recurrere, pro auxilio habendo, nec aliquis quantumcunque iuſtus poterit alium iuuare ſed ſibi ſoli ſufficiet iuſtitia ſua, & hoc eſt quod ſubditur.*

4 Ne for. *Exprobratio eſt præteritæ fatuitatis in hoc quod bona opera de genere dederunt propter fauorem laudis humanæ, quia venditores olei ſunt adulatores ſecundum Aug. quaſi dicat, Conſiderate quid valuit vobis pro tali fauore continenter viuere.*

5 Dum au. *Per hoc inſinuatur remorſus propriæ conſcientiæ dicentis teſtimonium de prædictis contra ſe.*

6 Venit ſponſ. *i. Chriſtus ad remunerationem bonorum.*

7 Et quæ pa. *Per opera charitate formata.*

8 Intrauerunt cum eo ad nup. *i. ad gloriam cęleſtem, aliis relictis ad pœnam.*

9 Et clauſa eſt ianua. *Quia poſt iudicium non erit alicui aditus poſſibilis ad gloriam propter quod ſubditur.*

10 Nouiſſime vero. *i. nimis tarde.*

11 Veniunt & reliquæ vir. di. domine domine ape. *Per hoc quod vocant eum dominum, ſignatur quod crediderunt in Chriſtū. Sed quia fides earum fuit informis ideo ſubditur.*

12 At ille reſpondens. Amen dico vobis, neſcio vos. *Notitia ſcilicet approbationis, qua ſoli electi a Deo cognoſcuntur. Et in fine huius parabolæ ad noſtram inſtructionem concluditur.*

13 Vigilate itaque. *Ad habendum ſcilicet fidem formatam charitate.*

14 Quia neſcitis diem neque horam. *ſ. mortis nec per cōſequens ſtatus pro die iudicij. Quia ſicut dictum eſt in tali ſtatu præſentabitur quilibet in iudicio, in quo inuenietur in morte.*

15 Sicut enim homo peregre. *Hic ponitur ſecūda parabola quæ pertinet ad prælatos. Et primo circa ſtatum eorum deſcribitur meritū & demeritum propriæ actionis. Secundo iudicium diſcretionis, ibi.* Poſt multum vero temporis. *Dicit ergo primo.* Sicut homo peregre. *proficiſcens. Homo iſte eſt Ieſus Chriſtus, qui licet ſecundum diuinitatem non poſſit proficiſci de loco ad locum, quia ſic eſt vbique ſemper, & de neceſſitate, ſecundum tamen naturam humanam peregre profectus eſt quando aſcendit in cœlum, quia locus proprius omnium compoſitorum ex elementis, vbi naturaliter quieſcūt, eſt terra, vt habetur. 2. de generatione, quia elementa grauia excedunt in eis ſecundum quantitatem molis.*

16 Vocauit ſeruos ſuos. *i. prælatos eccleſiæ, qui ſpeciali modo ſunt eius ſerui.*

17 Et tradidit il. bo. *Bona ſcilicet naturæ, bona gratiæ gratis datæ, bona ſcientiæ, bona potentiæ, & bona opulentiæ, et dicuntur talēta, quia per bonum vſum talium poteſt homo ſibi acquirere cæleſte præmium.*

18 Et vni dedit quinque ta. *Quia aliqui habent omnia iſta a Deo ſibi collata, alii plura iſtorum, & alii vnum tantum.*

Abiit

MORALITER.

15 *Sicut enim peregre proficiſcens, &c.* Hoc communiter exponitur de Chriſto qui aſcendens in cœlum ſuis fidelibus bona ſua dedit, de quibus rationem exiget in iudicio finali. Poteſt etiam exponi de Chriſto nobiſcum exiſtente in huius mundi peregrinatione, ſicut ipſe dicit in fine huius † euan-

A dicit diſcipulis ſuis ego vobiſcum ſum vſq; ad cōſummationem ſeculi, vnigenitus Dei eſt, qui non eſt, corporeo ambitu circuncluſus. Hoc autem dicentes non ſoluimus Ieſum, ſed vnicuiq; ſubſtantiæ proprietatem eius ſaluamus poſſumus ēt dicere quod peregrinatur dominus per fidem ambulantibus, & non per ſpeciem: ſi autem peregrinantes a corpore cum domino fuerimus, tunc & ipſe erit nobiſcum.

a *Et profectus eſt ſtatim*. non locum mutans, ſed liberam eis poteſtatem operandi permittens.

b *Operatus eſt in eis*. A viſibilibus ſe cuſtodiendo, alios pro poſſe exhortando, vt de viſibilibus ad inuiſibilia trāſeant. B Vel vtriq; ſexui prędicando, & de bonis moribus informādo geminauit accepta talenta.

† Bene recte & inf ſup. 7. b

c *Et poſuit ratio*. Cœpit ſingulorū actus diſcutere accuſante conſcientia vnumquemque vel excuſante.

Vbi ſupra.

d *Et accedens*. Origenes. Intellige acceſſum, de hoc mundo tranſitum ad illum.

e *Ecce alia quinque*. Quotquot ab errore conuertit, tot domino obtulit, teſtimonium ſibi dante conſcientia, quod per gratiam ſibi datam non tantū ſibi profuit, ſed etiam quos potuit lucri fecit.

g *Intra in gaudium domini tui*. Admixtus choris angelorum ſic I intus lætare de munere, vt iam non ſit quod exterius doleas de corruptione.

h *Qui duo talenta acceperat*. Iſte viribus ſuis quidquid in lege Dei didicerat, in euangelio duplicauit. Siue conſcientiam & opera præſentis vitæ futuræ beatitudinis typos intellexit.

Promouit. a Scientiam exteriorum & ſi myſtica non penetret.
† tem, & profectus eſt ſtatim. Abijt autem qui quinque ta- † 1
a Dum ſe a viſibilium voluptate cuſtodit ab his etiam alios amouendo compeſcit.
b lenta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia
a Intellectum & operationem. b Tradi and[illegible], & mira operando, tales inſtruit qui[illegible] ſcientia & opere.
quinque. Similiter qui duo acceperat, lucratus alia duo. Qui
a Intellectum. b Tei ſe, ſed non rediens per ſe. c Terrenis actibus ſe applicauit, nec lucrum ſpirituale quæſiuit.
autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abſcondit
a Quod eſt ab aſcenſione domini vſque ad ſecundum aduentum. a Ad iudicandum.
pecuniam domini ſui. Poſt multum vero temporis venit 2
c dominus ſeruorum illorum, & poſuit rationem cum eis 3
d Præparans ſe ad reddendum rationem.
Et accedens qui quinque talēta acceperat, dicēs. Dn̄e quinq;
e talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum.
a Non tua quærens, ſed quæ Ieſus Chriſti.
Ait illi dominus eius: † Euge ſerue bone & fidelis, quia ſu- 4
a Gaudens dominum in gaudium intrare iubet. 5
f per pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in 6
g h gaudium domini tui. Acceſſit autem & qui duo talenta ac- 7
ceperat, & ait: Domine duo talenta tradidiſti mihi, ecce
a Non tua quærens, ſed quæ Ieſu Chriſti.
alia duo lucratus ſum. Ait illi dominus eius. Euge ſerue bone
& fidelis, quia ſupra pauca fuiſti fidelis ſupra multa te con-
a Accipe quod oculus non vidit nec auris audiuit. b In feliciſſimum habens a ſua conſcientia teſtimonium.
ſtituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui 8
vnum talentum acceperat ait, domine † ſcio, quia homo 9
Alias auſterus. b Non parcis, ſed præcidis falce iudicij tui eos quibus legem non commiſiſti. c In regno tuo bonos, etiam ex gentibus, & ex eorum comparatione naturalem legem ſeruant, damnas eos qui negligunt ſcripturas.
i durus es, metis vbi non ſeminaſti, & congregas vbi non 10
k Per liberum arbitrium.
l ſparſiſti & timens abii; & abſcondi talentum tuum. 11

i *Durus es*. Quia ardua eſt via quę ducit ad vitā, & quia quanto gradus altior, tanto caſus grauior.

* Hieronymus. Vere enim hoc qđ ſcriptum eſt. *ad excuſandas excuſationes in peccatis*, huic ſeruo contigit, vt ad pigritiam & negligentiam ſuperbiæ quoque crimen accederet. Qui enim debuit ſimpliciter inertiam confiteri, & orare patrem familias e conuerſo calumniatur, & dicit ſe prudenti feciſſe conſilio ne dum lucra pecuniæ quæreret, etiā de ſorte periclitaretur.

* Origenes. *Durus eſt*. Intelligimus quod vere domin⁹ noſter metit quę ſeminauit quoniam iuſtus ſeminauit in ſpiritu, ex quo metet vitam æternam. Metit etiā vbi non ſeminat, & congregat vbi non ſpargit, quia computat ſibi eſſe collata quæcunque in pauperibus fuerint ſeminata.

f *Super pauca*. Pauca ſunt bona præſentis vitæ quāuis multa videātur, quia nō ſine alicui⁹ moleſtię admixtione ſūt. Multa āt bona ęterna, quę ſunt ſine omni corruptionis moleſtia. C

K *Et timens abii, &c*. Et timens aggredi altioris vitę gradū, ne alterius ſalutem quærens ipſe periclitaretur.

l *Abſcondi talentum tuū*. Nō prædicaui q; te donāte intellexi.

In-

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abiit au. *Quia aliqui ſunt qui iſta talenta multiplicant & geminant bene vtendo prædictis ad ſui perfectionem & proximi ædificationem. Alij autem abſcondunt in terra, qui prædictis vtuntur ad mundi gloriam & temporale lucrum ſeu quęſtum.*

2 Poſt multum vero temporis. *Hic ponitur circa prædicta examinationis iudicium.* Poſt multum vero temporis venit dominus ſeruorum illorum. *Quia magnū tempus eſt ab aſcenſione Chriſti in cęlum vſque ad aduentum eius ad iudicium, vt prædictum eſt.*

3 Et poſuit rationem &c. *Quia tunc diſtricte exiget rationem de bonis ab eo collatis, bene operantes remunerande. Propter qđ ſequitur.*

4 Euge. *Interiectio eſt gaudentis.*

5 Serue bone & fidelis. *Quærens in ſuis actibus gloriam domini non ſuam.*

6 Quia ſuper pauca &c. *Bona enim in hac vita collata homini parua ſunt reſpectu bonorum gloriæ, quia ibi confertur homini bonum infinitum propter hoc ſequitur.*

7 Super multa te conſtituam &c. *Et patet.*

Acce-

8 Accedens autem & qui &c. *Quia mali licet (inuiti) apparebunt in extremo iudicio diuino conſpectui.*

9 Ait domine. *Tūc quia Deus a ſeruis ſuis requirit opera ardua ſcilicet opera virtutis. Tūm quia in iudicio durus erit, qui modo eſt pius & manſuetus.*

10 Metis vbi non ſeminaſti, &c. *Hoc intelligitur dupliciter. Vno modo quia non ſolum requirit in prælatis eccleſiæ bona in propria perſona, ſed etiā in aliena, quia eorum officium eſt inducere alios ad bonum. Alio modo, quia requirit ab homine opera meritoria vitæ æternæ & tamen nō ſeminauit in natura hominis principium ſufficiens huius operis. Homo enim ex puris naturalibus non poteſt mereri vitam æternam imo cōtrarium dicere eſt hęreſis Pelagiana, non tamen Deus iniuſte requirit opera meritoria vitæ æternę, quia ſi homo faciat quod in ſe eſt, Deus infundit ſibi gratiam per quam poteſt prædictū opus exercere.*

11 Et timens abii, & abſcon. ta. *Quia ex puſillanimitate aliqui refugiunt aggredi opera virtutum, & declinant ad vitia, & ad ſola terrena quęrenda, curantes autem de corpore & nullo modo de anima, propter quod ſequitur.*

Ecce

MORALITER.

† euāngelii. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi.* Ipſe etiam dat nobis bona ſua inæqualiter, tamen ſecundum ſapientiæ ſuæ ordinem.

† *Et profectus eſt ſta.* Per hoc nō intelligitur eius receſſus ab eccleſia

eccleſia, ſed quia dimittit nos agere pro libertate noſtra. Illi vero duplicant talenta, qui ex eis faciunt opera bona. Illi vero abſcondunt, qui viuunt ocioſe, vel ex eis temporalia tantum lucra quærunt. Venit autem dominus rationem quærere in cuiuslibet hominis morte, & duplicantes talenta remunerat, alios vero damnat.

Cum

a in terra . Ecce habes quod tuum eſt . Reſpondens autem 1
a Superbe qui calumniam facis domino. b Qui lucrum facere neglexiſti. 2
b dominus eius dixit ei. Serue male & piger ſciebas quia meto 3
Quia etiam ab his exigo quibus non commiſi ad eroga ndum.
vbi non † ſemino, & congrego vbi non ſparſi. Oportuit ergo
Diuinum ſermonem. a Numularii ſunt qui prædicationem auditam ualent uerbis & opere exercere. b Ideſt merit a diſcutiens.
c te pecuniam meam committere numulariis & veniens ego 4
a Et te per gratiam bene diſpenſatam, & per te acquiſitos.
recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura. Tollite itaque 5
a Intellectum. b Qui exteriora bene adminiſtrauit ſed intellectu adhuc vacuus fuit.
d ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. † Omni
e a Studium verbi erogandi, dabitur gratia ſuper gratiam.
enim habenti dabitur, & abundabit. Ei autem qui non ha- 6
a Hoc ſtudium vel charitatem. b Vel naturali ingeu io, vel literali ſtudio. c Quia nulla du ccdine internæ ſapientiæ gaudebit. 7
f bet , & quod † videtur habere auferetur ab eo . Et inuti-
a Infructuoſum qui ſponte & negligentia ſua corruit in interiores tenebras. b Non delectatio, vt in iſtis fuit. 8
lem ſeruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & 9
a Qui eſt & filius Dei. b In diuinitate qua iudicabit qui prius venit in humilitate.
g ſtridor dentium. Cum aũt venerit filius hominis in † maieſta- 10
a Regnabit. b Eccleſiam, in qua tunc apparebit omnis potentia eius. 11
h te ſua, & omnes angeli eius cum eo tũc ſedebit ſuper ſedem 12
13

a *In terra.* In carnali vita ſubſiſtẽs, ſicut habui, ſic tenui nõ augẽs vel minuens. Nota quod piger ſeruus inertiam nõ excuſat, ſed ſupbit calumniando dominum. Et dicit ſe prudenter feciſſe, ne dum lucra quærit periclitetur etiã de ſorte, & vocat eum durum, cui tñ non ſeruit ad lucrum. Cui ſimiles ſunt in eccleſia, qui meliores vitæ vias aggredi metuunt, & iacere in ignauia nõ verentur, & cum ſe peccatores conſiderant, ſanctitatis viam arripere timent, & tamẽ in iniquitatib. remanere nõ timẽt. Quorum Petrus adhuc infirmus ſpeciem tenuit, cum viſo piſcium miraculo dixit. *Exi a me domine, quia homo peccator ſum.* Imo ſi peccator es Deum a te non repellas: Quod faciunt hi qui vidẽtes ſe infirmos nolunt ad meliora progredi. Peccatores quidẽ ſe fatentur & dominum repellunt, & velut in perturbatione conſilium non habent. Dum moriuntur, & vitam timent, hac ſibi blandientes peruerſitate quaſi dicerẽt. Sufficit mihi de me rationẽ reddere, quid opus eſt aliis miniſtrare, vt de eis quoq; cogat rationem reddere? Cum etiã hi inexcuſabiles ſint, qui non audita lege vel euangelio dormierunt, cum per creaturã Deum cognoſcere potuerunt. Vnde dicitur. *Meto vbi non ſemino, &c.*

b *Sciebas quod.* Quare iſta cogitatio non incuſſit tibi timorem vt ſcires me mea diligentius quæſiturum? Quod dixit pro excuſatione, vertitur in culpam.

* Origenes. Non confeſſus eſt dominus ſe eſſe durũ ſicut ille arbitrabatur, cæteris autem eius ſermonibus conſenſit. Sed vere diceres ẽt his qui miſericordia Dei abutuntur ad negligentiam ſuam non ad conuerſionem.

c *Numulariis.* Vel cęteris doctoribus vt apoſtolis, & epiſcopis. Vel, cunctis credentib. qui poſſunt pecuniam duplicare.

d *Et date ei, &c.* Hoc in eccleſia fieri plerũque videmus, qa plerique dum bene miniſtrant exteriora quæ accipiunt, per adiunctam gratiam ad intellectum quoque myſticum perducuntur. D

e *Omni enim.* Multi enim natura licet ſapientes & acuti, ſi ſint deſides, perdunt bonum naturæ, & præmium quod erat eis promiſſum, videtur tranſire ad alios qui quod habent minus per naturam, acquirunt per induſtriam. Vel qui habet fidem & bonam voluntatem, etiam ſi minus habet in opere dabitur ei a bono iudice. Sed qui in fide nõ habet etiã virtutes quas naturaliter habet perdit ſine qua nõ ſunt virtutes. Vel qui habet amorẽ verbi, datur ei ſenſus intelligẽdi. Qui vero non habet, etiam ſi naturali ſtudio callet deficit. Vel qui non habet charitatem, amittit omne bonum quod habet. Nota quod hoc quod cuique datur in rebus mundanis, vel ſpiritualibus pro talento imputatur, de quo eſt rationem redditurus. E

† Seminaui

† Supra. 13. b Luc. 8 c. Mar. 4. c.

† Gloria miſericordiæ operũ corporalis ſufficientia

f *Et inutilem ſeruum.* * Chryſoſtomus. Vide autem quia nõ ſolum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pęna, ſed etiam qui bona non facit. Hom. 79. in Matth.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmiſit gloriã triumphantis, vt ſecutura ſcandala hac promiſſione compẽſaret. Poſt parabolas de fine mundi nunc exequit̃ dominus modum futuri iudicii. Hom. 80. in Matth.

* Chryſoſtomus. Eſt hæc pars delectabiliſſima, quam continue in animo vertentes audiamus cum ſtudio & omni cõpunctione. Nam & ipſe Chriſtus terribilis eſt, & lucidius hũc pertractat ſermonem. Ideo non dicit de cætero, ſimile eſt regnum &c. ſed reuelate ſeipſum oſtendit dicens. *Cum venerit.*

h *Omnes ange.* Qui teſtes ſunt humanorum actuum, ſub quorum cuſtodia vel bene vel male egerunt.

☞ *Oues* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ecce habes &c.* Quia aliqui ad tantam inſaniam deueniunt, quod dicũt. Deus fecit animam, curet de ea ſi voluerit. Alii autẽ præſumentes credũt habere gloriã ſine merito dicentes. Deus nõ fecit animam pro damnatione, ipſam ſaluabit & trahet ad ſe.

2 *Reſpondens autem dominus &c.* Ex verbo enim ſuo eum condemnat, quia in iudicio conſcientia vniuſcuiuſque teſtificabitur contra ſe.

3 *Sciebas quia me.* Quaſi diceret ex quo ſciebas me eſſe durũ in repetendo multiplicationẽ talentorũ tibi traditorum per exercitium bonorum operũ, ex hoc oſtendens te iuſte condemnandum, propter quod ſequitur.

4 *Tollite itaque &c.* Bona diuinitus collata non cedent ad gloriam male operantibus, vel ocioſis, ſed magis ad pęnam.

5 *Et da. ei decem talen.* Quia damnatio reproborũ cedet in gloriam electorum, ſecundum quod ſcribitur in pſalmo. *Lætabitur iuſtus cum viderit, vin. &c.* propter quod etiam ſequitur.

6 *Habenti dabitur &c.* Quia quũ reperietur in gratia dabitur gloria, & gaudebit, non ſolum de ſua & aliorum glorificatione, ſed etiã de impletione diuinæ iuſtitiæ in malorum reprobatione.

Ei

7 Ei *autem qui non habet &c.* Quia ei qui non inuentus fuerit in gratia in morte, bona naturæ & gratiæ quæ habuit, cedent ei ad pęnam.

8 *Et inu.* Peccatores. n. non ſolum habent tenebras interiores quæ ſunt tenebræ mentis in inferno ſed habebunt cum hoc tenebras corporales quæ ſunt tenebræ exteriores.

9 *Illic erit.* Ideſt dolor mentis & corporis. Et ad iſta reducitur omnis pęna infernalis.

10 *Cum au.* Hic ponitur tertia parabola, quę ptinet ad actiuos ad quos pertinet ſe exercere in actib. miſericordię, pro quo exercitio remunerabũtur, deſiſtentes aũt a talibus cõdemnabuntur. Dicit ergo. *Cum autem ve.* Licet enim idem ſit filius Dei & hominis, facit tamen mentionem de filio hominis, quia in forma humana veniet ad iudicium.

11 *In maie.* Quia tũc apparebit in forma hominis glorioſa, qui in primo aduentu apparuit in forma paſſibili & infirma.

12 *Et omnes ange.* Tum propter honorem iudicis. Tũ propter executionẽ iudicii, quia miniſterio ſanctorũ angelorũ deducent̃ electi ad cęlũ, per malos angelos reprobi trahentur ad infernũ.

13 *Tunc ſede.* Per hoc ſignat poteſtatem iudiciariam, quæ data eſt Chriſto homini.

Et

MORALITER.

10 *Cum autem.* Hoc etiam poteſt exponi de aduentu Chriſti ad iudicium particulare, ſicut eſt pars præcedens, nam a tempore aſcenſionis ſedet in maieſtate ad dexteram Dei patris, & angeli ſunt cum eo, omnes etiam gentes congregatæ ſunt ante eũ quia nuda & aperta ſunt oculis eius omnia, Hebre. 4. Ipſe etiam ſegregat oues ab hędis, omnium merita & demerita diſcernendo, & ponit bonos ad dexteram dando eis gratiam quæ eſt arra gloriæ, & per oppoſitum malos ad ſiniſtram arram gloriæ denegando, & ſic dicit bonis.

Poſſidete

A a *Oues ab.* Duo ordines erunt in iudicio electorum ſcilicet & reproborum, ſed electorum alij iudicabunt, quib. dicitur. *Sedebitis & vos ſuper ſe. duo. iud. tri, Iſrael.* Alij iudicabūtur quib. dicitur *Eſuriui & dediſtis mihi manducare.* Item reproborū, alij qui extra eccleſiam ſunt, non iudicabuntur. Alij qui iudicabuntur, quibus dicitur. *Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare &c.*

b *Hœdos.* Hœdus eſt animal petulcum & olidum, qui pro peccatis offerebatur in lege, & ſignificat peccatores. Nec dicit capras quæ poſſūt habere fetus.

Hom. 80. in matth. ✠ Chryſoſtomus. Hos vocat hœdos, illos autem oues, vt horum infructuoſitatem oſtendat, nullus enim fit ab hœdis fructus: B Illorum autem vtilitatē, multus enim eſt ouium fructus & a lana & a lacte a & fętibus qui parturiuntur. Nomine autem ouis in ſcripturis diuinis innocentia & ſimplicitas ſolet deſignari.

c *Benedicti pa.* Beneficio patris mei promoti ad obtinendam gloriam, in qua ſine corruptione regnetis, ad quam prædeſtinati eſtis a conſtitutione mundi.

✠ Rabanus. Vel uocantur benedicti, quibus pro bonis meritis debetur æterna benedictio. Patris autem ſui dicit eſſe regnū, quia ad eum refert poteſtatem regni e quo ipſe rex eſt genitus, vnde per auctoritatem regiam, quia ipſe ſolus exaltabitur in die illa, proferet iudicii ſententiam.

Hom. 80. in Matth. ✠ Chryſoſtomus. Non dixit accipite, ſed poſſidete ſiue hęreditate, ſicut familiaria bona ſiue paterna, ſicut veſtra vobis antiquitus debita.

Vbi ſupra. C d *Eſuriui.* * Chryſoſtomus. Pro quibus ergo ſancti cęleſtis boni regna accipiant manifeſtat, cū ſubditur, eſuriui.

Ad

a Omnis temporis, omnis conditionis, omnis ſexus, omnis ætatis.

maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes 1

a Qui poſuit animam pro ouibus ſuis. b Bonos.

a & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab 2

A malis. Confirmabit in beatitudine bonos. 3

b hœdis. Et ſtatuet oues quidem a dextris ſuis, hœdos autem 4

In miſeria æterna. Regum. Ad beatitudinem pertinentia. a Inuitat ad regnum non expellit ad pęnam. 5

a ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite 6

c benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a 7

constitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi man- 8

d ducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram & colle- 9 †

giſtis me. Nudus, & cooperuiſtis me. Infirmus, & viſitaſtis †

e me. In carcere eram, & ueniſtis ad me. Tunc reſpondebunt †

ei iuſti, dicentes. Domine quando te vidimus eſurientem †

& pauimus, ſitientē, & dedimus tibi potum? quando autem †

te vidimus hoſpitem, & collegimus te, aut nudum, & coope- †

ruimus te, aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, †

& venimus ad te? Et reſpondens rex dicet illis. Amen dico †

Innuit ſe non dixiſſe generaliter de omnibus pauperibus, ſed de his qui pauperes ſunt ſpiritu,

f vobis quamdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis,

Capiti in membri. a A ſiniſtris ſunt qui ſiniſtra, ideſt præſentia quamdiu vixerunt ardenter amauerunt.

mihi feciſtis. Tunc dicet rex & his qui a ſiniſtris erunt. † Diſ-

a Vt tollatur impius ne vi. glo. Dei. b Quia viſi ſunt eſſe cum eo, dum permixti ſunt bonis mali. c Iudicium fiet ei ſine miſericordia, qui non fecit miſericordiam. d Præordinatus a conſtitutione mundi, vt bonis regnum.

g h cedite a me maledicti in ignem ęternum, qui paratus eſt dia-

Ad literam nota opera miſericordię. Myſtice. charitati perfectionem. Qui eſurientem & ſitientem iuſtitiam, pane verbi reficit, vel potu ſapientiæ refrigerat, charitatis agit opera. Et qui errantem in domo matris eccleſiæ reuocat, & qui infirmū in fide aſſumit, & qui tribulatione aliqua ſeu carcere triſtitię oppreſſo ſubuenit compatiendo vel conſolando, verā dilectionem adimplet.

e *Tunc Reſpondebunt.* Non diffidentes de verbis domini ſed vel ſtupētes pro magnitudine maieſtatis regis. Vel quia parū videtur illis omne bonum quod fecerunt, vnde dicitur. Non ſunt condignæ paſſiones huius t. ad fu. glo. &c.

* Origenes. Humilitatis cauſa laude beneficiorum ſuorum indignos ſe proclamant, non obliti eorum quę fecerunt.

f *De his fra.* Fratres mei & mater ſūt qui faciunt voluntatem patris mei.

* Chryſo. Per hos autem nō ſolos monachos intelligit, ſed vnumquemque fidelem etſi fuerit ſecularis, fratrem enim baptiſma facit, & miniſteriorum communicatio.

g *Maledicti.* ✠ Origenes. Conſiderandum quoniā in ſanctis dictum eſt *benedicti patris mei.* non autem nunc dicitur *maledicti patris mei.* Nam benedictionis quidem miniſtrator eſt pater, maledictionis autem vnuſquiſque ſibi eſt auctor, qui maledictione digna eſt operatus.

h *In ignem æternum.* ✠ Origenes. Ignis æternus alterius eſt gnis ab hoc igne quem habemus in vſu. Nullus. n. ignis inter homines æternus, ſed nec multi temporis. Et conſidera quoniam regnū quidem non Angelis præparatum dicit, ignem autem æternum diabolo & angelis eius, quia quantum ad ſe homines non ad perditionem creauit.

Tertul-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et congrega. *Quia nullus tunc poterit latere.*
2 Et ſepara. *Quia iuſtitia cuiuslibet & malitia apparebit omnibus manifeſte, & talis diſtinctio vocatur ſeparatio, & cum hoc forte diſtinguentur ſecundum ſitum.*
3 Sicut paſtor. *Per oues intelliguntur iuſti propter eorum innocentiam, per hœdos reprobi, propter eorum nequitiam. Hœdus enim quādo creſcit eſt animal fetidum & luxurioſum, vnde & in lege hircus offerebatur pro peccato principis, vt habetur Leui. 4.*
4 Et ſtatuet oues. *Ideſt in potioribus bonis, quia ſancti transferentur ad gloriam.*
5 Hędos au. *Quia mali dimittentur ad pœnam, vel quia forte ſic erunt diſpoſiti ſecundum ſitum in iudicio, quia dextera eſt locus honorabilior, & ideo conuenit electis.*
6 Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite benedicti pa. mei. *Ideſt, a patre meo.*
7 Poſſidete. *Ideſt æternaliter tenete.*
8 Paratum vo. *Quia a principio mundi factum eſt cęlum empyreum, quod eſt locus beatorum.*
9 Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare &c. *Hic tanguntur ſex opera miſericordiæ quæ ſunt neceſſaria ex parte corporis. Et intelligitur per hoc ſeptimum quod eſt ſepelire mortuos. Sufficientia autem iſtorum hoc modo accipitur, quia homo in vita præſenti primo indiget ex parte corporis alimento, ſine quo non poteſt eſſe. Et boni alimen-*

MORALITER.

8 *Poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi.* Secundum quod dicitur Luc. 17. e. Regnum Dei eſt intra vos.
9 *Eſuriui.* In membris mei deſiderantibus euchariſtiam.
† *Et dediſtis mihi manducare, &c.* Vos ſacerdotes bene miniſtrando.
† *Sitiui.* Potum ſapientiæ ſalutaris.
† *Et dediſtis mihi bibere.* Vos doctores & prædicatores eccleſiæ.
† *Hoſpes eram.* Excluſus a conſummitate eccleſiæ.
† *Et collegiſtis me.* Vos pii iudices abſoluentes me.
† *Nudus.* Operimento virtutum.
† *Et cooperuiſtis me.* Reducendo me ad virtutis bonum.
† *Infirmus.* Infirmitate paſſionis inordinatæ.
† *Et viſitaſtis me.* Supportando charitatiue.
† *In carcere eram.* Ligatus praua conſuetudine.
† *Et veniſtis ad me.* Soluendum a tali ligamine. E contrario vero dicit malis.

Hoſpes Eſuriui

❧ Tertullianus. Longe alius eſt ignis qui vſui humano, A alius qui iudicio Dei apparet, ſiue de cœlo fulmina ſtringens, ſiue de terra per vertices montium eructans. Non enim abſumit quod exurit, ſed dum erogat, reparat.

❧ Idem. Diſſiliunt ſuperbiſsimi montes ignis intrinſecus fœta: & cum diſſoluant, cum deuorentur, nunquam tamē finiuntur. Quis hæc ſupplicia interim montium, non iudicis minantis exemplaria deputabit? Quis ſcintillas tales non magni alicuius & inæſtimabilis foci miſsilia quædā, & exercitatoria iacula conſentiet?

B * Auguſtinus. Adhærebunt dæmones licet incorporei, corporalib' ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam. Ignis aūt ille corporeus erit, & cruciabit hominū corpora cum ſpiritibus, dæmones aūt ſpiritus ſine corporibus.

a *Non dediſtis, &c.* Quid meretur qui aliena rapuit, ſi æternaliter damnatur qui de ſuo non dedit?

* Auguſtinus. Si in ignem mittitur, qui non dedit rem propriam, putas vbi mittendus eſt, qui inuaſit alienam? Si cum diabolo ardere habet qui nudum non veſtiuit, putas vbi arſurus eſt qui expoliauit.

❧ Chryſoſtomus. Omnia ſufficientia ſunt ad pœnam, primo quidem facultas petitionis, panis enim erat. Secūdo, miſeria eius qui petebat pauper enim erat. Tertio cōpaſsio C naturæ, homo erat. Quarto deſiderium promiſsionis, regnū enim promiſit. Quinto dignitas eius qui accipiebat, Deus enim erat. Sexto ſuper abundantia honoris, quoniam dignatus eſt ab hominibus accipere. Septimo iuſtitia dationis ex ſuis enim a nobis accipit. D

a bolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare. Sitiui, & non dediſtis mihi potum, Hoſpes eram, & non collegiſtis me. Nudus, & non cooperuiſtis me. Infirmus & in carcere, & non viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt ei & b ipſi dicentes: Domine quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem aut nudum, aut infirmum, vel in carcere, & non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpondebit illis dicens: Amen dico vobis: quandiu non feciſtis vni de † minoribus his, nec mihi feciſtis. † Et ibunt hi in ſupplicium æternum c Iuſti autem in vitam æternam. 1

Solatium charitatis. a Humilibus ſpiritu. Capiti vos exhibuiſſe gaudeatis.

b *Domine quando.* Excuſare ſe ſatagunt quaſi Deum fallere poſsint qui homines fallebant. Sed non habent excuſationē qui conuerti a malis & agere eleemoſynas noluerunt, vnde ſubdit: *Quandiu non fec. vni. &c.*

* Auguſtinus. Quidam putant eos ſolos arſuros æternitate ſupplicij qui pro peccatis dignas eleemoſynas facere negligūt, ideo iudicem illum noluiſſe commemorare aliud ſe eſſe dicturum, niſi eleemoſynas. Sed qui digne pro peccatis ſuis eleemoſynas facit, prius eas incipit facere a ſeipſo. indignum eſt enim vt ipſe ſibi non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Deum: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Itemque audiat, *Miſerere animæ tuæ placens Deo.* — Lib. 21. de ciuitate c. 5. † minimis. E † Ioan. 5. c.

c *In ſupplicium æter.* Fruſtra ergo Origenes ſpōdet liberationē poſt multos annos malis hominibus & ipſis dæmonibus. — Tracta. 34. in Matth.

❧ Origenes. Attende quod cum prius dixiſſet, Venite benedicti, deinde diſcedite maledicti, propterea quod proprium boni Dei eſt, primum recordari benefacta bonorum quam malefacta malorum, hic prius nominat pœnam malorum, deinde vitam bonorum, vt primum quæ timoris ſunt, euitemus mala, poſtea quæ honoris ſunt, appetamus bona. F

NICOLAVS DE LYRA.

alimentū duplex eſt. Vnū eſt calidū, & ſiccū, & hoc vocatur cibus, & ſic vnū opus miſericordiæ eſt paſcere eſurientem. Vnde dicit philoſophus 2. de aīa, q̄ eſuries eſt appetitus calidi & ſicci. Et aliud eſt alimentū corporis frigidū & humidū, & illud vocatur potus, & ſic ſecundū opus miſericordiæ eſt potare ſitientē. Et ſic dr̄ 2. de aīa, q̄ ſitis eſt appetitus frigidi & humidi. Secundo indiget aliquo, ſine quo non pōt bene eſſe, videlicet indumento & domicilio in quo poſsit requieſcere: Et ſic eſt duplex opus miſericordiæ, ſ. veſtire nudū & colligere vel recipere hoſpitē. Tertio indiget poſt vitā iſtā ſepultura, & ſic ponitur quintū opus miſericordiæ, ſ. ſepelire mortuum. Iſta aūt quinque prædicta ſunt oībus cōia. Alia ſunt duo opera miſericordiæ, quæ impendunt̃ alicui ex aliquo accidente ſuperueniente, vt ſi aliquis incurrit infirmitatē vel capiatur ab hoſtibus, & ſic accipiuntur duo opera quę ſunt viſitare infirmū, & redimere captiuū. Et in noīe redemptionis intelligitur omne beneficiū eis impenſum. Iſta autē ſeptem ſeptē opera miſericordiæ habent̃ in vno verſu. Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, cōdo & patet ſentētia ex p̄dictis. Iſta aūt ſeptē impenſa Chriſti fidelibus pp̄ Chriſtū, ſibi reputat totū factū, quia fideles ſunt mēbra eius. Et ē cōtrario fidelibus denegata, ſibi reputat denegari: pp̄ q̄ facietibus opera miſericordiæ reddit vitā æternā, denegantibus aūt pœnam. Ex iſtis patet litera. Aduertendum tamen, quando dicitur. — Verſus.

1 *Domine quando te vidi, &c.* Non eſt quęſtio procedens ex ignorantia, quia iuſti certitudinaliter cognoſcent, q̄ opera miſericordiæ facta mēbris Chriſti Chriſtus ſibi reputat fieri, & pro talibus certitudinaliter ſe ſaluari. Et ſimiliter mali ſcient ſe dānari pro contrario. Sed eſt quæſtio admirationis pro magnitudine gratiæ, quæ fiet electis, & magnitudine miſeriæ quæ infligetur reprobis. Conſiderandū etiā, quod hic non fit mentio de operibus miſericordiæ ex parte aīæ, quia illi pertinent pro maiori parte ad prælatos, ad quos pertinet alios inſtruere, & dirigere in ſalutem, hic autem agitur de iudicio circa ſtatum actiuorum, vt viſum eſt. Cętera patent ex dictis. — Miſericordiæ opera ſpiritualia in iudicio ſubticentur & quare.

MORALITER.

Eſuriui enim & non dediſtis mihi manducare, ſitiui, &c. Expoſitio patet ex dictis per negationē collationis dictorum beneficiorum: ficiorum, & ſicut conferentes digni ſunt pręmiatione, ita denegantes & dare potentes punitione. Ideo concluditur in fine. *Et ibunt hi in ſupplicium æternum. Iuſti autem, &c.*

CAP. XXVI.

a *Et fa. eſt, cum con.* De conſummatione ſæculi, & diſcretione iudicij, vel ab initio euangelij vſque ad paſsionem omnia faciendo & prædicando compleuerat.

CAPVT XXVI.

a ET factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos 1

Poſt ſermonem quo ſe venturum in claritate prædixit, paſſurum ſe oſtendit, vt ſacramentum crucis admixtum eſſe gloriæ æternitatis admoneat.

❧ Scitis

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

1 ET fa. Poſtquam Matthęus euangeliſta in principio ſui euangelij declarauit perſonam mediatoris, & vlterius legem euangelicam a Deo datam ad inſtructionem hominis tranſgreſſoris, hic conſequenter deſcribit ipſius mediatoris paſsionem, per quam ſolutum eſt precium noſtrę redemptionis. Et diuiditur in duas, quia primo oſtenditur maligna Chriſti comprehenſio per explorationem Iudęorum, ſecundo ſecundo eius iniuſta condemnatio per executionem gentilium capitulo ſequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primo deſcribitur Chriſti vēditio facta nō ex eius ignorantia, ſed magis ex pręſcientia & voluntate. Secundo ipſius venditi traditio, non ex diſplicentia, ſed ex charitate ibi. *Prima autem die azymorum.* Tertio ipſius traditi comprehenſio non ex ipſius impotentia, ſed ex ſua mititate, ibi: *Adhuc eo loquente.* quarto, comprehenſi illuſio. non ex eius iniuſtitia, ſed ex eius humilitate ibi: *Princeps autem ſacerdotum.*

Circa primū quatuor per ordinē ponunt̃. Primū eſt ipſius venditionis

MORALITER.

1 *Et fa.* 1 *Et fa.* Sequitur.

a *Scitis quia*. Sicut ex Ioānis narratione colligitur ante ſex
A dies paſchæ venit Ieſus Bethaniā, ibiq; factum eſt illud conuiuium, in quo de vnguēto precioſo fit cōmemoratio. Inde venit Ieruſalē ſedens ſuper aſellum; poſtea geruntur ea quę narrantur, poſt hunc aduentū Ieroſolymis acta vel geſta. Ex illo ergo die, quo venit Ieſus Bethaniam vſque ad diem, quo omnia iſta geſta & dicta ſunt, intelligimus eſſe conſummatum quatriduum, vt occurreret dies quē ante biduum paſchę Matthæus & Marcus diffinierunt.

† Mar. 14. a. Luc. 22. a.

Myſtice. Poſt duos dies clari luminis vete. & no. te. verum
B paſcha per mūdum celebratur. Paſcha quod Hebraice dicitur phaſe, non a paſſione ſed a tranſitu nominatur, quia exterminator viſo ſanguine in foribus Iſrael tranſiuit eos, & Deus auxilium præbens eis deſuper ambulauit.

† Mar. 14. a. Exod. 12. d.

Myſtice. Quia in ea feſtiuitate agnus Dei de hoc mundo erat tranſiturus, vel nos ſalubri tranſitu quaſi de Aegypto huius mundi educturus. Paſcha proprie ſolus dies dicit, quo agnus ad veſperam occidebatur, id eſt, 14. luna primi mēſis. Decimaquinta luna qua egreſſi ſunt de Aegypto erant azyma ſeptem diebus. Sed indifferenter & paſcha pro diebus azymorum, & dies azymorum pro paſcha ait Marcus: *Erat paſcha & azyma poſt biduum.* Lucas: *dies feſtus azymorum dicitur paſcha.*

Mar. 14. a. Luc. 22. b.

Myſtice. Vno die agno immolato ſeptem dies azymorū ſequuntur: quia Chriſto ſemel paſſo, per totum tempus ſe-
C culi viuendum eſt in azymis ſinceritatis & veritatis.

D ⁖ Leo Papa. Prouidentibus ergo principibus ne in ſancto die tumultus oriretur, non feſtiuitati, ſed facinori ſtudebant. Seditiones enim fieri in præcipua ſolennitate metuebant, nō vt populus non peccaret, ſed ne Chriſtus euaderet.

Ser. paſſ.

a omnes, dixit diſcipulis ſuis. † Scitis, quia poſt biduum paſcha 1
a Prænouit, & non declinauit, ſed etiam cæteris ire nolentibus, pergit intrepidus. 2
b Qui debuerant ſe parare ad paſcha contra verum agnum ſe armant.
fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Tu^b^nc congrega- 3 4
ti ſunt principes ſacerdotum * & ſeniores populi in atriū prin- 5 6
cipis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & conſilium fece- 7 8
a Nam ſi palam timebant ne eis tolleretur.
runt, vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem. 9 10
a Non timentes ſeditionem, ſed ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. 11
b Nō in die feſto. † Ne forte^a^ tumultus fieret in populo. Cū autem 12 13
a Mundum redempturus moratur, in domo obedientiæ.
b Olim, ſed poſtea à Chriſto mundati. 14
c d eſſet Ieſus in Be^a^thania, in domo Simonis Leproſi^b^, acceſſit ad 15 16
a Genus marmoris in quo bene ſeruantur vnguenta ſine detrimento. 17
e f cū mulier habens alaba^a^ſtrū vnguenti precioſi, & effudit ſuper 18

b *Cum au.* Habito conſilio ordo narrationis illuc trāſit, tūc abiit vnus ex duodecim, vt factum Iudę coniungatur ad conſilium ſacerdotum. Redit autem ad eū diem, qui erat ante ſex dies paſchæ dicens: *Cum autem, &c.*

c *Simonis.* Permanet priſtinum nomen vt virtus curan-
E tis appareat. Per eā domum accipe illā partem populi quæ credidit domino & curata eſt. Simon, id eſt, obediens.

d *Acceſſit.* Hieronymus. Diligenter obſerua, quæ de duabus ſuper caput. Siquidem peccatrix ſuper pedes, & ea quæ dicitur non fuiſſe peccatrix, ſuper caput.

e *Mulier ha.* Maria Magdalena ſoror Lazari modo iuſta & familiaris, quæ quondam peccatrix venit, & pedes lachrymis lauit, nunc caput & pedes vnxit, pedes nunc, vt Ioannes dicit.

Io.

f *Vnguenti precioſi.* Marcus: nardiſpicati, id eſt, de ſpicis & folijs confecti, quod precioſius eſt. Ioannes nardi piſtici, id eſt, fidelis non adulterati aliis herbis: piſtis, Græce, fides Latine.

Myſtice. Hæc deuotio Mariæ, fidem ſignificat eccleſiæ, quæ dum deitatem Chriſti prædicat caput vngit; dum huma-
F

NICOLAVS DE LYRA.

venditionis prænunciatio. ſecundum venditionis conſultatio, ibi: *Tunc congregati ſunt.* tertium venditionis occaſio, ibi. *Cum autem eſſet Ieſus*, quartum venditionis modus & ordo, ibi: *Tunc abiit vnus ex duodecim*. Circa primum conſiderandum, quod ea quæ prædicta ſunt capitulo præcedenti, prædicauit Chriſtus feria tertia ante paſſionem ſuam, & eadem die prędixit diſcipulis ſuis paſſionem ſuam futurā poſt duos dies, ſicut poſtea fuit completum. Ex quo patet quod non fuit ex ignorantia traditus, ſed ex ſua præſcientia & voluntate, vt dictum eſt, hoc eſt ergo quod dicitur hic. *Et factum eſt.* quia continetur cap. præcedenti.

1 *Dixit.* Eadem die ſcilicet.

2 *Diſcipulis.* In ſecreto, & non coram turbis.

3 *Scitis quia.* Id eſt, immolabitur agnus paſchalis, qui debebat immolari veſpere feriæ quintæ a quo incipiebat ſolennitas ſequentis diei.

4 *Et filius.* Quia eadem nocte traditus eſt a Iuda Iudæis.

5 *Vt crucifi.* Quia vlterius Iudæi tradiderunt ipſum Pilato ad crucifigendum.

6 *Tunc con. ſunt.* Hic ponitur ipſius venditionis conſultatio, quæ facta eſt feria quarta ante paſsionem, & tunc Ieſus non venit in Ieruſalem, ſicut fecerat alijs tribus diebus præcedentibus, ſed manſit in Bethania, vt daret Iudæis locum tractandi liberius de morte ſua, & hoc eſt quod dicitur hic. *Tunc*, id eſt, ſequenti die poſtquam dixit Ieſus apoſtolis verba præmiſſa.

7 *Congregati ſunt.* Qui conceperant erga Chriſtum rancorem & odium, vt patet ex præmiſsis.

8 *Et ſe.* Iſti erant iudices ordinatij, de quibus ſupra dictum eſt 15. cap. in prin.

9 *In at. pri.* Id eſt, qui primus dederat Iudæis conſilium de morte Chriſti, vt habetur Ioan. 11,

10 *Et conſilium.* Prius enim determinauerant ipſum interficere, ſed conſilium quærebant de modo faciendi qualiter poſſent facere occulte, & ſine populi ſeditione, & hoc eſt quod ſubditur.

11 *Dicebant autem.* Id eſt, in ſolennitate paſchali imminente de proximo, vt viſum eſt.

12 *Ne for.* Multi enim propter ſolennitatem paſchæ venerant in Ieruſalem. Et quia aliqui reputabant Ieſum eſſe verū Chriſtum, alij autem ſeducti a ſacerdotibus reputabant eū Magum, & ideo ſi occideretur durante ſolennitate paſchali timebant periculoſam ſeditionem populi, propter quod conſulebant mortem eius vſque poſt feſtum differri, tamen iſtud conſilium poſtea mutauerunt, quia inuenerunt opportunitatem eum capiendi per Iudam, vt dicetur infra.

13 *Cum autem.* Hic ponitur venditionis Chriſti occaſio. Iudas enim cupidus, motus fuit ad Chriſti venditionem, vt poſſet recuperare per hoc valorem vnguenti ſuper caput eius effuſi, & hoc eſt quod dicitur: *Cum autem*. Illud fuit factum ſexto die ante paſsionem Chriſti, vt habetur Ioan. 12. ſed hic recolitur a Matthæo, quia fuit occaſio venditionis Chriſti, vt dictum eſt iam.

14 *In domo.* Iſte enim tunc non erat leproſus, quia iam fuerat curatus a Chriſto, retinuerat tamen nomen leproſi, ſicut Matthæus poſt vocationem ad ſtatum apoſtolicum adhuc vocabatur Publicanus, vt dictum eſt ſupra 10. cap.

15 *Acceſſit ad eum mulier.* Iſta fuit Maria ſoror Lazari, vt dicitur Ioan. 12.

16 *Habens ala.* Id eſt, vaſculum factum de alabaſtro, quod eſt genus marmoris candidi, quia tale vaſculum optime cōſeruat vnguenta in terra illa, & hoc eſt quod dicitur.

17 *Vnguenti pre.* i. contentiui vnguenti. Aduertendū tū, q vnguentū hic vocatur lachryma fluēs de arboribus quę eſt multū precioſa in terra illa, quia valet ad multa medicinalia.

18 *Et effu.* Sicut effunditur aqua roſacea propter refrigerium & odorem.

Recum-

MORALITER.

3 *Scitis quia poſt bi.* Moraliter exponendo Chriſtus poſt biduum mortis ſuæ die tertia tranſijt ad gloriam corporis, & nos eius membra poſt biduum confeſsionis & ſatisfactionis tranſibimus ad gloriam patris. *Tunc congr. &c.* Sequitur.

11 *Dicebant autem, &c.* Sic hæretici de proditione verbi Dei tractant in occultis, timentes contra ſe fieri tumultum a Chriſtianis.

15 *Acceſſit ad eum mu.* 1. Corin. 11. a. dicitur caput Chriſti Deus, itaque Chriſti caput vngit qui ad honorem Dei omnia opera ſua facit, ſecundum illud 1. Cor, 10. g. Omnia in gloriam Dei facite.

11 Dicebant

Videntes

humanitatem, pedes. De hoc vnguento in domo Simonis leproſi in Bethania dicunt, & Matth. & Marcus, & Ioannes. Lucas vero aliud dicit ſimile huic factum ante in domo alterius Simonis Phariſæi non leproſi, neque in Bethania, ſed de eadem muliere quæ tunc acceſſit peccatrix.

ctum fuerit, ſuſcipere, fouere & augere, & non ex principio omnem diligentiam expetere. Quiſquis enim interrogaſſet antequam feciſſet hoc mulier, non mandaſſet hoc fieri, ſed poſt effuſum vnguentum, non habebat locum diſcipulorũ increpatio &, ideo hęc dixit in conſolationem mulieris. D

Synecdocha.
a caput ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli indignati 1
ſunt, dicentes, † Vt quid perditio hæc? Potuit enim * iſtud ve- 2 3
nundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Ieſus, ait- 4 5
Deuotionis, & pietatis.
b illis. Quid moleſti eſtis huic mulieri? Opus enim bonum o- 6 7
perata eſt in me. Nam ſemper pauperes habetis vobiſcum: 8 9
me autem non ſemper habebitis. Mittens enim hæc vnguen 10
c d tum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit. Amen
e Ideſt. quocunque ſe dilatauerit eccleſia. b Nota notitiam futurarum in Chriſto.
dico vobis, vbi cunque prædicatum fuerit hoc euangelium in- 11 12
a Ideſt, eccleſia. b Id eſt, obſequium quod mihi præ exhibuit. c Mariæ.
toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in memoriam eius. † Tũc 13 14
f a Damnum de effuſione vnguenti vult magiſtr precio comprenſare. Memoria mortis.
abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad 15 16
principes ſacerdotum, & ait illis. Quid vultis mihi dare, & ego 17 18
a Idem precium quo Ioſeph venditus eſt a fratribus.
g vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos 19

A ✠ AVGVSTIN. Non ſunt ita Domini pedes Mariæ, vnguento perfuſi, vt luxurioſorum, & nequam hominum ſolent. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt. Quiſquis enim rebus ſic vtitur, vt metas conſuetudinis bonorũ inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignat, aut flagitioſus eſt. Itaq; quod in aliis plerunque perſonis flagitium eſt, in diuina vel prophetica perſona, magnũ cuiuſdam rei ſignum eſt. Odor enim bonus fama bona eſt, quam quiſquis bonæ vitæ operibus habuerit, vt dũ viſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pedes eius pretiſiſſimo odore perfundit. B

c *Me au.* Corporali præſentia, alioquin dicit alibi, omnibus diebus, vitæ vobiſcũ ſum vſque ad conſummatiõem ſeculi. * vnguentum
d *Mittens enim.* Officium eſt ſepulturæ quod vos perditionem eſſe putatis. Nec mirum, ſi mihi dat fidei odorem, pro qua mox fuſurus ſum ſanguinem. Infra. 28. d. E
e *Amen dico vobis.* Hom. 18. Matth.
✠ Chryſoſtomus. Ecce, quod dixit, factum eſt. Vbicunque enim terrarum abieris, videbis hanc mulierem famoſam. Et regum quidem multorum victoriæ ſilentur: mulier autẽ hæc oleum effudit in domo leproſi cuiuſdam duodecim viris præſentbus, & hoc omnes cruciunt. † Mar. 14. a. Luc. 22. a. 11. q 3. c. abiit Iudas

a *Diſcipuli indignati.* Ioan. dicit hęc Iudam locutum, & hoc gratia cupiditatis, alij potuerunt verbis eius conſentire, vel etiam idem dicere, ſed propter curam pauperum.

* Chryſoſtomus. Qui diſcipuli audierunt Chriſtum dicentem, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, apud ſe cogitabant, ſi holocauſta non acceptat, multo minus olei vſũ.

b *Opus enim bo.* Sicut Maria pię deuotionis adepta eſt gloriam, ita e contra Iudas contradicens perfidiæ infamiam, ſed dominus qui bona laudat, tacendo hæc præterijt.

* Chryſoſtomus. Non ſimpliciter dixit, *bonum opus*, &c. ſed prius poſuit. *Quid moleſti eſtis*, &c. erudiens nos quodcunque geritur bonũ a quocunq; etſi non valde diligenter factum C

f *Tunc abiit.* Præmiſſa eſt cauſa, quæ cõpulit Iudã ad vẽdendũ dominum. Cum enim fur eſſet, & loculos haberet, & vidiſſet vnguentũ ſuper caput & pedes domini effuſum, quod putauerat eſſe vendendum, & precium ſibi eſſe tradendum vt aliquid inde furaretur, quod perdiderat in effuſione vnguenti voluit recompenſare in venditione magiſtri.

Quando congregati ſunt principes. Vbi patet quod non inuitus neque coactus, ſed ſponte iniit conſilium ſceleratorũ. Quarta feria congregati ſunt principes ſacerdotum, &c. Iudas acceſſit, vt venderet magiſtrum. Et hoc oſtendit prophetia Iſa. q̃ legit quarta feria vbi dicit, *Ecce merces eius cũ eo.*

g *Quid vultis.* Quaſi vile mancipium tradens, ponit in poteſtate ementium quantum velint dare. Iſa. 30. c. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Recumbentis.* Ideſt, reſidentis in menſa, q̃a faciebant magnũ feſtum Chriſto & diſcipulis eius, & Lazarus qui fuerat reſuſcitatus ab eo erat vnus de recumbentibus, ſicut habetur Io. 12. a.

2 *Videntes autem.* Hic ponitur plurale pro ſingulari ſecundum communem modum loquendi, quia quod vnus de aliqua ſocietate facit, tota ſocietas dicitur facere. Solus enim Iudas murmurauit, vt habetur, expreſſius Ioan. 12. Vel ſi forte aliqui cum eo murmurauerunt, fuerunt ab eo incitati.

3 *Dicentes vt quid perdi.* Putabat enim Iudas vnguentum perditum propter hoc, quod non habebat apud ſe precium.

4 *Potuit enim.* Iſtud expreſſius ponitur Ioan. 12. a vbi dicitur, quod poterat vendi pro trecentis denariis.

5 *Et dari pau.* Non dicebat hoc Iudas compatiens pauperibus, ut habetur Io. 12. ſed quia dolebat quod vnguentũ non fuerat ſibi traditum, vt eius precium ſibi retineret, & furaretur.

6 *Sciens au.* Scilicet, malignitatem Iudæ.

7 *Ait illis, quid moleſti eſtis.* Quaſi dicat, ſine cauſa. Cuius ratio ſubditur.

8 *Opus enim bonum operata in.* Quaſi dicat, ſemper poteſtis recuperare ad faciendum illis eleemoſynam.

9 *Me autem non*, &c. Sed contrarium videtur Mat. vlt. d. vbi dicit diſcipulis ſuis *Ecce ego vobiſcum ſum vſque conſumma. ſeculi.* ſed hic intelligitur de eſſe cum hominibus per gratiam, & etiam ſacramentaliter in ſacramẽto altaris, ſed iſtis modis nõ poſſunt ſibi corporalia obſequia exhiberi, Sequitur.

10 *Mittens enim.* Quaſi dicat, in hoc facto prefigurauit ſepulturam meam futuram de propinquo, vnde Ioan. 12. dicitur, quod præcepit partem vnguenti ad ſepulturam ſuam reſeruari vnde credendum eſt, quod hæc mulier hoc fecit edocta a ſpiritu ſancto Sequitur. 11 *Amen dico vobis.* Hoc eſt, factum huius mulieris pertinens ad euangelium Chriſti.

12 *Dicetur, & quod hæ.* Id eſt, ad laudem eius recitabitur tanquam factum virtuoſum, & hoc patet adimpletum. Diuiſio.

13 *Tunc abiit.* Hic conſequenter deſcribitur venditionis Chriſti modus & ordo. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur: Tũc. Ideſt feria quarta quando principes ſacerdotum fuerunt congregati ad tractandum de morte Chriſti vt dictum eſt.

14 *Abiit vnus.* Ideſt ex principalibus Chriſti diſcipulis.

15 *Qui di.* Hoc dicitur ad differentiam alterius Iudę qui fuit frater Iacobi minoris. Et notandum quod Scarioth eſt nomen villę de qua erat oriundus Iudas proditor, propter quod inde cognominatur. Scarioth 16 *Ad prin.* Quos audierat eſſe congregatos ad tractãdum de morte Chriſti.

17 *Quid vultis.* Occulte ſcilicet, & ſine ſtrepitu, propter quod mutauerunt conſilium prędictum.

18 *At illi.* Ideſt, ex pacto firmiter promiſerunt.

19 *Triginta argen.* Argenteus nummus valebat decem nummos vſuales, & per cõſequens triginta argentei valebant trecẽtos de nũmis vſualibus, vt patet manifeſte ſi multiplicẽt triginta pro decẽ, & ſic in vẽditione Chri recuperauit valorẽ pdicti vnguẽti.

Et

M O R A L I T E R.

2 *Videntes autem.* Per hoc deſignantur detractores bonorum opera denigrantes.

13 *Tunc abiit vnus de duode.* &c. Per iſtum ſignificatur hæreſiarcha, qui verbum Dei promittit tradere in conclaui.

A a *Et exinde.* Multi hodie ſunt, qui factum Iudæ execrant, & idē faciunt. Nā cum pro munere falſum teſtimoniū dicunt, quia veritatē negant, Deū qui veritas eſt vendunt, deū charitatem violant, Deū qui charitas eſt produnt, præſertim cū nō ignorantia, ſed opportūitate faciendi quęſita hoc faciūt.

b *Prima autem die, &c.* Id eſt, quartadecima die primi menſis, quando abiecto fermento agnum immolant ad veſperam quod exponit. Apoſtolus. *Et enim paſcha no.im.eſt. &c.* Qui licet die ſequenti, id eſt, 15. luna ſit crucifixus tamen ea nocte paſſionis ſuæ tentus a Iudæis celebrauit exordium.

1.Cor.5.b.

B

†Mat.14.b. Luc.22.c. Ioan.13.c.

c *Vbi vis, &c.* Non erat eis certa domus: In quo improbatur ædificatio ſuperfluorum.

d *Ad quem.* Eundem ſignificat, quem Marcus, & Lucas dicūt patrem familias. Qui ergo ait ad quendam, tanquam ex perſona ſua (& non domini) ſtudio breuitatis illum compendio inſinuauit. *Ad quem.* Non ad quemlibet, ſed ad aliquem certum, quem ex perſona ſua loquens recte poſuiſſet. Modo autem cum verba domini poſuit, Ite in ciuitatem, interponit ipſe, ad quendam, non quia dominus hoc dixerit, ſed vt ipſe nobis inſinuaret tacito nomine proprio fuiſſe ibi quendam ad quem mittebantur.

Mar.14.b. Luc.22.a.

C

a Quod ſine turbis eum tradere poſſet, quod Lucas aperte ait.

a Et exinde quærebat opportunitatem, vt eum traderet. Pri- 1
b a Ecce opportunitas. b Paſchæ. 2
ma autem die azymorum acceſſerūt diſcipuli ad Ieſum di- 3
c centes. Vbi vis paremus tibi cōedere paſcha? At Ieſus dixit: 4
d Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei. Magiſter dicit, tē- 5
pus meū prope eſt, apud te facio paſcha cū diſcipulis meis. 6
e Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt 7
a Quando verus ſol ad occaſum properabat. b Quia eis æternam requiem præparabat, & Per eos alios. 8
paſcha. † Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim 9 10
f diſcipulis ſuis. Et edentibus illis dixit. Amen dico vobis, qua 11

* Chryſoſtomus. Ex hoc manifeſtum eſt quoniam non erat ei domus neque tugurium. Ego autem æſtimo neque diſcipulos habuiſſe. Profecto enim eum rogaſſent illuc venire.

✲ Hilarius. Ideo hominem cum quo paſcha celebraturus eſſet, non nominat, non enim Chriſtani nominis honor credentibus erat præſtitus.

e *Et fece.di.ſi.* In alio Euangelio ſcribitur. Inuenerunt cœnaculum gran.ſtra. Cœnaculum, lex ſpiritualis eſt, quæ de anguſtiis literæ egrediens in ſublimi loco recipit Saluatorem. Nam qui literam ſequitur in imo paſcha facit. Sed qui aquæ baiulum, id eſt, præconem gratiæ in domum eccleſiæ ſequitur hic per ſpiritum literam tranſcendens in alto mentis Chriſto refectionem parat.

f *Quia vnus.* Qui prædixit de paſione, prędicit de proditore vt videns ſe non latere pęniteret facti.

* Mittit crimen in numero, vt agat conſcius pęnitentiam, non tamen deſignat ſpecialiter, ne impudentior fieret.

✲ Chryſoſtomus. Edentibus illis diſputat de traditione Iudæ, vt, & a tempore, & menſa oſtendat malitiam proditoris.

* Chry- ... Cœpe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et exinde.* Scilicet, temporis, & loci.
2 *Vt eum.* Scilicet, occulte, quod adimpleuit in nocte diei ſequētis, vt infra patebit.
3 *Prima autem.* Hic diſcribit ipſius Chri venditi traditio vbi quatuor tangunt, quia primo præmittitur paſchale conuiuiū ad proditoris reuocationē, ſecundo, inſtituit euchariſtiæ ſacramētū ad fideliū refectionem, ibi, *Cœnantibus autem.* tertio prædicitur diſcipulorū ſcandalum ad ipſorum pręmunitionē, ibi. *Tunc dixit illis.* quarto ſubiungitur Chriſti deſideriū ad noſtrā redemptionē ibi. *Tūc venit Ieſus.* Dicit ergo ſic, *Prima autem,* Iſta dies fuit feria quinta, q̄ erat vigilia paſchę in q̄ immolabaf agnus paſchalis ad veſperā illius diei, q̄ erat dies quartadecima primi menſis, & tunc tenebant veſci panibus azymis vſq; ad veſperā vigeſimę primę diei eiuſdē menſis, vt habef Exod. 12. Aduertendū tamen eſt, q̄ Gręci dicūt Chriſtū cęnaſſe cū diſcipulis ſuis ante paſſionem ſuē tertiadecima dei primi menſis, ita qđ anticipauit immolationē agni paſchalis per vnā diē, quia præuidebat ſe paſſurū in craſtinū quando debebat agnus immolari ſecundū legē, hoc autē probāt ex euangelio. Ioan. 18 vbi dicitur. q. Iudęi ducentes Chrm ad Pilatū, non intrauerunt in prętoriū, vt non contaminarenf, ſed, vt manducarēt paſcha, ex quo concludunt qđ eadē die paſſus eſt in qua immolabant agnū paſchalē. ſ. quartadedima die menſis primi, & p conſequēs die tertiadecima cęnauit cū apoſtolis. Ex quo vlterius concludunt, qđ Chriſtus confecit corpus ſuū in pane fermentato qa Iudęi non veſcebantus azymis ante veſperā quartedecimę diei. Ex quo vlterius in tantā inſaniā prorumpunt, qđ dicūt Matth. Marcum, & Lucā falſum ſcripſiſſe, quia deſcribūt Chriſtū cęnaſſe cū apoſtolis prima die azymorū, in qua agnus paſchalis immolabaf. propter qđ dicūt vlterius, quod Ioan. qui ſcripſit poſterior in hoc correxit eos 22. cap. dicēs. Ante diē feſtū paſche, &c. vbi conſequenter agitur, qūo lauit pedes diſcipulorū ſuorū & eadē nocte traditus eſt. Sed iſta ſunt falſa, & erronea: Dicere. n qđ in ſcriptura canonica ſit aliquid falsū eſt erroneū, cū ſit tradita a ſpiritu ſancto, & iterū ſi cōcedant eſſe falſa in aliquo loco p conſequens non poteſt habere aliqd firmitatis in aliis locis, vt arguit Aug. in epiſto. ad Hieronymū. Itē quod dicūt Chrm cōfeciſſe in fermentato, hoc eſt ꝯ Chryſo, qui fuit doctor Grecus q di cit ſuper Mar. Apertiſſime Dominus demonſtrauit, q a principio circunciſionis ſuæ vſq; ad diē paſchę extremū nō erat contrarius diuinarū legū. In lege autē pręcipiebaf, qđ carnes agni paſchalis comederenr cū panibus azymis, ergo in illa cęna vltima in qua cōfecit corpus ſuū, erant panes azymi, & propter hoc bene ſcribit Mat. qui ſcribit. *Prima dies azymorum. &c.* Quod autem arguunt de Ioan. qui dicit qđ Iudæi non introierant pretoriū ne impedirentur a manducatione paſchę. Dicendū quod paſcha accipitur non pro agno paſchali qui fuerat immolatus nocte pcedenti, ſed pro azymis panibus quibus vtebantur ſeptem diebus ad quorum comeſtionē requirebatur quod hō eſſet mundus. Ad ſecundum quod arguunt de. euangelio Io. 13. a. *Ante diem feſtum, &c.* dicēdū qđ quintadecima dies menſis primi, illa erat dies feſtiuitatis paſchalis, quę tamen feſtiuitas incipiebat a veſpere diei pręcedentis, & propter hoc illa eadem die incipiebant comedere azymos panes in veſpere, vt patet ex prædictis. Ex quo patet, quod Ioan. non contradicit aliis, ſed magis conuenit cum eo. ſequitur.
4 *Vbi vis pare. tibi. co. pa.* Ideſt, agnum paſchalem?
5 *At Ieſus di. in ciui. ad quen.* Mat. hic loquitur generaliter. quia Chriſtus non expreſſit illius nomen ad quem debebāt ire, tamen dedit eis ſignum. per quod poterant determinate cognoſcere, ſecundū quod habetur Mar. 14. b. vbi dicitur ſic. *Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, ſequimini eum, & quocunque introierit, dicite domino domus, &c.*
6 *Tempus me.* Scilicet, patiendi.
7 *Prope eſt apud te. fa. pa, cum diſ. me.* Quaſi dicat, prouide mihi de loco & cibo, vnde creditur quod ille erat diſcipulus Chriſti occultus tamen. Patet etiam quod Chriſtus ita pauper erat, quod nec domicilum habebat, nec vnde poſſet cibum paſchalem emere, ſequit 8 *Veſpere au fa.* Quia illa erat hora comedendi agnū paſchalem. 9 *Diſcumbebat. cum duo. di. ſu.* Ex quo patet, quod quantū erat in ſe reuocabat proditorem amore primo, cum eſſet vnus đ duodecim, & tamē illum non repulit a conuiuio agni paſchalis, licet eius proditio non lateret eum.
10 *Et edentibus illis.* Hic ſecundo reuocat proditorem dolore, prædicendo coram eo paſſionem ſuam, quæ debebat eſſe diſcipulis ſuis materia doloris, & hoc eſt quod dicitur.
11 *Amen dico vo. quia vnus veſtrum.* Id eſt. 12. diſcipulorum principalium.

Me

MORALITER.

3 *Prima autem die azymo, &c.* Sequitur.
6 *Tempus me. pro. eſt. apud te ſa. pa.* Per hoc autem, quod Chriſtus morti propinquus non ſolum agnum typicum, ſed etiam corpus ſuum verum ſacramentaliter cū apoſtolis ſuis manducauit, oſtenditur quod quilibet Chriſtianus periculo mortis imminente, debet ſi poteſt, ſacramentaliter communicare, Sed ſi non poteſt, communicet ſaltem fide ſecundum verbum Aug. Crede & manducaſti. *Veſpere autem fa.* Sequitur.
10 *Et eden. illis dixit, amen dico vo. quia vnus veſtrū me tra, eſt.* Per hoc

a *cæperunt ſing.* Quia plus credunt magiſtro quam ſibi, & timentes etiam fragilitatem ſuam, quærunt de peccato cuius non habent conſcientiam.

✲ Origenes. Vnuſquiſque enim diſcipulorum ſciebat ex his, quæ docuerat Ieſus, quoniã ad malum vertibilis eſt humana natura, & in colluctatione aduerſus rectores huius mundi tenebrarum, ideo vnuſquiſque eorum timens interrogauit.

b *Qui intingit.* Aliis contriſtatis, & a cibo manum retrahentibus, ea impudentia qua tradidit manum cũ magiſtro mittit, vt audacia bonã conſcientiam mentiretur. Ecce humilitas & patientia, qua proditorem ad menſam admittit.

✲ ORIGENES. Hæc eſt autem conſuetudo malorum, vt poſt ſalem, & panem inſidientur hominibus, maxime nihil inimicitiæ ab illis habentibus.

c *In pa.o.* Mar. in catino, Paropſis eſt vas eſcarum quadrangulum a paribus abſidibus, ideſt, ab æquis lateribus dictum: Catinum vas fictile aptum ad amittendum liquorem, & potuit fieri vt menſa fictile vas, quadrangulum contineret.

Pęna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata ſupplicia.

d *Bonum e.ei.* Multo melius eſſet omnino non eſſe, quam male eſſe, vſitate, & ſimpliciter hoc dicit. Non poteſt. n. ei bene eſſe qui non eſt. An diabolo dicit non naſci ad peccatum: an etiam bonum illi erat vt Chriſto naſceretur per vocationem, vt non eſſet apoſtata per proditionem Vel ſolemus dicere ſimpliciter, melius eſſet non eſſe, quam male eſſe.

* Chryſoſt.

✲ Chryſoſtomus. Quamuis ſcriptum fuerit paſſurum eſſe Chriſtum nihilominus tamen incuſatur Iudas. Non enim traditio Iudæ ſalutẽ noſtram operata eſt, ſed ſapientia Chriſti qui aliorũ nequitiis ad id quod nobis expediebat, vtebaẽ. D Hom. 82. in Matth.

e *Rabbi.* Alii dicũt, domine. iſte rabbi. Quaſi minus peccatũ habens prodere magiſtrum quam dominum vel blandiendo.

f *Nunquid ego ſum.*

✲ ORIGENES. Iudas poſt omnium Apoſtolorum interrogationes, & poſt Chriſti narrationem de ipſo, vix aliquando ipſe interrogauit verſuto coſilio, vt ſimilia cæteris interrogãdo, celaret proditionis conſilium. Nam vera triſtitia non ſuſtinet moram. Tractat. 35. in Matt. † catino E

g *Tu dixi.* Nec hic aperte dicitur, an ipſe eſſet. Poteſt enim intelligi, quaſi dicat non ego dixi. † gratias egit

h *Cęnantibus autem, &c.* Finitis ſolennibus gaudiis veteris paſchę q̃ in memoriã liberationis populi Dei de Aegypto agebantur, tranſit ad nouum quod in ſui memoriam, eccleſiam frequentare volebat, Vt videlicet pro carne agni ac ſanguine, ſui corporis ac ſanguinis ſacramentum ſubſtitueret. Ipſũque eſſe monſtraret, cui iurauit dominus, & non pęnitebit eum, tu es ſacerdos, &c. Pſal. 109. 2.

i *Accepit.* Hieronymus. Poſtquam typicum paſcha fuerat impletum, & agni carnes cum apoſtolis comederat, aſſumit panem.

K *Et bene. ac. f.* Qui hominem aſſumptum ita morti ſubdidit vt ei immortalitatis potẽtiã ineſſe, & ideo cito reſurrectuũ ☞ eſſe F

a Quia non erant ſibi huius reatus conſcii.

a vnus veſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati valde cœpe- 1
runt ſinguli dicere. Nunqu id ergo ſum domine? At ipſe re- 2 3

a Qui latenter notatus non reſipiſcit, manifeſtius arguitur, non tamen ex nomine.

b ſpondens, ait. Qui intingit mecum manum in paropſice, hic

a Homo pacis meæ, qui edebat panes meos mag. ſ. in. ſu.

c me tradet. Filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de 4
illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. 5 6

a Ne tacendo vinceretur ſe prodere, aliis interrogantibus.

d Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens au 7 8
e f tem Iudas qui † tradidit eum, dixit, Nunquid ego ſum rabbi? 9 10

a Tu prodidiſti non ego. b Finito veteri paſcha tranſit ad nouum.

g h Ait illi. Tu dixiſti. † Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus pa- 11 12
i nem, & † benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait. 13 14

a Q. Intelligite. b Quod ſub ſpecie panis videtur.

k † Accipite, & comedite. Hoc eſt corpus meum. Et accipiens 15

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Me tradi. & contri. val.* Non ſolum propter mortem magiſtri futuram contriſtati ſunt, ſed quia quilibet timebat de ſe ne eſſet ille qui debebat eum tradere, propter quod.

2 *Cæpe. ſin. di. nunquid ego ſum do.* Quia quilibet debet ſibi timere de peccato futuro quantumcunque ſit ſanctus.

3 *At ipſe reſp. ait: Qui intin. me. m. in pa. hic me tra.* Per hoc non poterant perpendere quis eſſet determinate, quia omnes comedebant in eodem vaſe, in quo erant carnes agni paſchalis poſitę,

4 *Filius qui ho. va.* Ad paſſionem ſcilicet,

5 *Sicut ſcri. eſt de il.* Iſa. 53 c. vbi dicitur ſic tanquam ouis ad occiſionem ducetur, &c. & Dan. 9. Poſt hebdomadas 72. occidetur Chriſtus, & in pluribus aliis locis ſimile habetur.

6 *Væ au.* Hic tertio reuocat proditorẽ timore, prędicendo ei pęnam damnationis ſuæ di. *Vę autem hom. il. per quem fi. ho. tra.*

7 *Bonum erat ei ſi na. non fuiſ. homo ille.* Minus enim malum, accipit hic pro bono. Minus autem malum eſt nõ eſſe ſimpliciter, q̃ eſſe damnatũ, quia etſi nõ ſit minus malũ ratione pęnæ adiũctæ, quę non priuat totum eſſe creatũ, minus tamen malũ eſt ratione culpę mortalis, quę ſeparabiliter adhęret damnatis, & ipſa non ſolũ priuat quoddã eſſe creatũ ſicut pœna, ſed ẽt priuat bonũ infinitum. ſ. diuinũ, propter quod eſſet miſſerum miſeria culpæ mortalis æternaliter, hoc eſt peius quam ſi non eſſet ſimpliciter.

8 *Reſpondens au. Iu.* Hic quarto reuocat proditorẽ pudore, quiã illi oſtendit ſe ſuam proditionem cognoſcere, hoc eſt quod diciẽ. *Reſpon. au. Iu. qui t. eum di. Nunquid ego ſum rab.* Si enim Iudas aliis de hoc quærentibus tacuiſſet, reddidiſſet ſe eis ſuſpectum.

9 *Ait il. tu. d.* Et in hoc delictum ſuũ aliis non publicauit, ſed conſciẽtię Iudę ſignificauit ſe eius delictum ſcire. Poterat enim per hoc uerbum mentem Iudę ſic mouere, quod alios latebat.

10 *Cęnantibus au.* Hic inſtruitur euchariſtię, ſacramentum ad dominicę paſſionis recordationẽ. Et diuidiẽ in tres partes q̃a primo deſcribiẽ huius ſacramẽti inſtitutio. ſecundo, prędicaẽ immortalis vitę inchoatio ibi. *Dico autem vobis.* tertio, p̃ vtroque redditur gratiarũ actio, ibi *Et hymno dicto,* Circa primũ aduertendum, quod iſtud ſacramentũ duplici ſub ſpecie inſtitutum, eſt. ſ. panis & vini, quia panis conuertitur in corpus Chriſti, & vinũ in ſanguinẽ, & iſtę conuerſiones fiunt ſeparatim, quia Chriſti ſanguis fuit ſeparatus a corpore vel a carne in paſſione. Hoc autẽ ſacramẽtũ, vt dictum eſt, inſtitutũ eſt quaſi quoddã memoriale illius paſſionis, & iõ conſecratio carnis & ſanguinis fit ſub ſpeciebus diſtinctis. Conſiderandũ ẽt, quod ſub vtraq; ſpecie eſt totus Chr̃s, quia ſub ſpecie panis eſt totũ corpus ex vi conuerſionis vel ſacramenti, ſanguis autẽ & aĩa & diuinitas ſunt ibi ex concomitantia naturali & inſeparabili. Similiter ſub ſpecie vini ſanguis tantum eſt, ibi ex vi ſacramenti, cętera autẽ ex concomitantia, vt diffuſi⁹ tractatur. 4. ſententiarum. Dicit ergo *Cœnant au. il.* Ideſt, poſtquã comederant carnes agni paſchalis, antequam ſurgerent de cęna

11 *Acce. Ie.* Quia vbi terminatur figura, ibi debet incipere veritas, agnus autem paſchalis erat figura huius ſacramenti, & ideo inſtitutum eſt poſt comeſtionem agni.

12 *Et bene.* In hoc dedit nobis exemplum, quod ante ſumptionẽ huius ſacramenti debet mens eleuari in Deum.

13 *Deditq;* Inter quos erat Iudas, vt dicunt ſancti communiter, licet Hilarius dicat contrarium. Ratio autem quare Chr̃s dedit ei corpus ſuum, fuit, quia peccatum eius erat diſcipulis aliis occultum, & propter hoc in eccleſiea obſeruatur, quod peccatori euchariſtia non negatur. 14 *Et ait. Ac. co. h. eſt. cor m.* Si enim verbum Chriſti tantę eſt virtutis, quod fecit de nihilo omnem creaturam, non eſt mirum, ſi vnam creaturam conuertit in aliam.

15 *Et ac. ca.* Separatim cõſecrabat ſanguinem a corpore ratione prędicta.

Gratias

MORALITER.

hoc, quod in cœna pœnitentiam proditoris denunciauit, ſignificauit, quod proditiones innocentium, frequenter fiunt in conuiuiis, ſcilicet, per venenum. *Cœnantibus autem il. acc. Ieſus panem* Auguſtinus. De vno pane Petrus accepit & Iudas, ſed Petrus ad vitam, Iudas ad mortem.

15 *Et acci.* Ad ſignificandum perfectam animę refectionem

A eſſe monſtraret. *Fregit.* vt oſtendat corporis ſui fractionē nō ſine ſua ſponte fore. Benedixit prius, quia naturam q̃ aſſumpſit cū patre & ſpiritu ſancto, gratia diuinę virtutis impleuit. Ideo poſt cęnam corpus ſuum dedit, quia neceſſe erat Paſcha typicū prius conſummari, & ſic veteri Paſchę ſacramēta poſt ſubſtitui. Nos vero pro reuerentia tanti ſacramēti prius reficimur dominicæ paſſionis ſacramentis, quam corporalibus eſcis.

Inter aduerſa. b Ipſe æqualis Deo patri, quid ergo ſubditus faciet

a calicem gra^a^tias egit, & ^b^dedit illis dicens. Bibite ex hoc om- 1

a Dedicator. b Non veteris, quod ſanguine hircorum dedicatum eſt. c Quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata auferri.

b nes. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui ꝓ mul- 2

tis effundetur in remiſſionem peccatorum. †Dico autem vo- 3 4

a Mortalitatem bibit Chriſtus, & legis uetuſtatem, dum ei placuit. b Quod eſt mortalitas, & paſſibilitas. c Et humanitatis.

c d bis, non bibam amodo de hoc genimine uitis, vſque in diē 5 6

a *Gratias egit.* Oſtendit quod quiſque facere debet in flagello culpæ propriæ, cum ipſe æquanimiter tulit alienæ, quia panis corpus confirmat, vinum ſanguinem operatur.

Myſtice. Hoc ad corpus, illud ad ſanguinem Chriſti refertur. Verum nec panis ſine aqua conficitur, nec vinum ſine aqua offertur, per aquā populus ſignatur, qui nec ſine Chriſti paſſione ſaluatur, nec ſine eius amore Chriſtus paſſus eſt. Oportet ergo vt nos ei vniamur, vt ipſe in nobis maneat, & nos in ipſo.

Cateche b *Hic eſt enim ſanguis.* ✠ Cyrillus. Ieroſolymit. Cum Chriſtus ita aſſeueranter dixerit, hic eſt ſanguis meus. quis vnquam dubitauerit, vt dicat non eſſe eius ſanguinem? Aquam olim in vinum conuertit in Cana Galileæ, quod cum quādam habeat cum ſanguine propinquitatem, facile in illum tranſmutat. Etenim parū dignū exiſtimabimus, cui credamus q̄ vinū in ſanguinē trāſmutet? Nā in ſpecie panis, dat nobis corpus & in ſpecie vini dat nobis ſanguinē, vt cū ſūpſeris, guſtes corpus & ſanguinē Chr̄i factus eiuſdē corporis & ſanguinis particeps. Sic.n. efficimur Chr̄ophori, hoc eſt, Chr̄m in corporibus noſtris ferētes, cum corporis eius & ſanguinē in membra noſtra recipimus. Quamobrē non ſic attendas velim tanq̄ ſit nudus, & ſimplex panis, nūdū, & ſimplex vinū, corpus.n. ſunt & ſanguis Chriſti. Nā etſi ſenſus aliud tibi renunciat, fides tamen te confirmet ne iudices rem ex guſtu.

B

In ancoratu. ✠ Epyphanius. videmus quod accepit Saluator in manus ſuas, veluti euangelium habet, quod ſurrexit in cœna & accepit hæc, & vbi gratias egiſſet, dixit, hoc meū eſt, hoc, & hoc. Et videmus qđ nō æquale eſt, neque ſimile, non imagini in carne, non inuiſibili deitati, non lineamētis membrorū. hoc enim eſt rotundæ formæ, & inſenſibile, quantum ad potētiā Et voluit per gratiam dicere, hoc meū eſt, hoc, & hoc, & nemo non fidem habet ſermoni. Qui enim non credit eſſe ipſum verum, ſicut dixit, is excidit a gratia & ſalute.

Lib.4. de ſacramentis cap.5. ✠ Ambroſius. Ipſe Dominus Ieſus teſtificatur nobis quod corpus ſuum accipiamus & ſanguinem, nunquid debemus de eius fide & teſtificatione dubitare?

* Chryſoſtomus. Quoniam ille dixit. *Hoc eſt corpus meum,* nulla teneamur ambiguitate, ſed credamus, & oculis intellectus intueamur. Veſtimenta eius deſideras videre, ipſe vero ſeipſum tibi tradidit, non vt videas ſolum, verumetiam, vt tangas & in te habeas?

Lib.3. de ſacerdotio. ✠ Idem, O miraculum, o Dei benignitatem: qui cum patre ſurſum ſedet, in illo ipſo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac ſe ipſe tradit volentibus ipſum excipere ac complecti.

In epiſt. ad Caloſyrium * Cyrillus Alexand. Ne dubites an hoc verſum ſit, eo maniſeſte dicente, *hoc eſt corpus meum.* ſed ſuſcipe potius verba

C Saluatoris in fide, nec dubites.

✠ Euthymius. Non dixit Chriſtus hæc ſunt ſigna corpus meum, & ſanguis meus. Oportet ergo non ad naturā eorum, quæ proponuntur aſpicere, ſed ad virtutē eorū. Quemadmodū enim ſupernaturaliter aſſumptam carnē deificauit (ſi ita loqui liceat) ita, hæc ineffabiliter tranſmutat, in ipſum viuificū corpus ſuum, & in ipſum pretioſum ſanguinem, & in gratiam ipſorū.

✠ Theodoretus. Erauiſtes, Quid æſtimas donum altaris quod per ſacerdotis inuocationem offertur? *Orthodoxus.* Ego cibum & potum vt ex ſui natura eſt indico. Erauiſtes Sed quid facta ſanctificatione reputas? *Orthodoxus,* Corpus & ſanguinem Chriſti.

✠ Theophylactus Cum benedixiſſet, hoc eſt, gratias egiſſet, fregit panem, id quod nos etiam facimus, preces adiungendo. *Hoc eſt corpus meum.* hoc, inquam, quod ſumis. Non.n. figura tantum & exemplar corporis Domini, panis eſt, ſed in illud ipſum conuertitur corpus Chriſti.

* Damaſcenus. Si volens ipſe Deus verbum factus eſt homo, & ex ſanctæ virginis puriſſimis & illibatiſſimis ſanguinibus in ſeipſo ſine ſemine carnem ſuſtentauit, nō poteſt panem ſui ipſius corpus facere, & vinū & aquam & ſanguinē? Dixit in principio, producat terra herbam virentem, & vſq; nūc pluuia facta ꝓducit germinā, diuino coadiuta præcepto dixit Deus. *Hoc eſt corpus meū, & hic eſt ſanguis meus, & hoc facite in meā commemorationem,* & omnipotenti eius præcepto donec ueniat efficitur Sic panis & vinū & aqua per inuocationem & aduentū Spiritus ſancti, ſupernaturaliter tranſmutatur in corpus & ſanguinem Chriſti, & non ſunt duo, ſed vnū & idem. Non eſt figura panis, & vinum corporis & ſanguinis Chriſti, abſit enim hoc, ſed eſt ipſū corpus Domini deificatum, ipſo Domino dicente, Hoc eſt meum corpus non figura corporis ſed corpus, & non figura ſanguinis ſed ſanguis.

* Paſchaſius. Audiant qui volunt extenuare hoc verbum *corpus,* q̄ non ſit de vera carne Chriſti, quæ nunc in ſacramēto celebratur. Neſcio quid volentes fugere, quaſi quędā virtus ſit carnis, cum ipſa veritas dicat, *hoc eſt corpus meum.*

e *Non bibam.* Non delectabor ceremoniis huius populi, in quibus ſacra paſchalis agni pręcipua ſunt.

Poſt paſſionem non aſſumam carnem, donec aſſumam eam nouam, quę modo mortalis eſt.

d *De hoc gen. vi.* Vitis eſt humana natura. genimina eius mortalitas, & legis vetuſtas. Mortalitatē bibit Chriſtus, & legis vetuſtatem, dum ipſi placuit, & ipſe obſeruando impleuit. De genimine vitis eiuſdem bibit in reſurrectione factus immortalis quia immortalitas eſt genimen illius vitis, quam in reſurrectione bibent ſui. Ideo dixit vobiſcum. Immortalitate enim reſurrectionis eadem remanebit ſubſtantia, & ſi qualitas ſit mutata. Si autem vitem de cuius vetuſtate non paſſionis calicem bibit, Iudęos accipis, ſignat etiam gentem ad corpus Chriſti per nouitatem vitæ acceſſuram, cum poſt gētes ingreſſus omnis Iſrael ſaluus fiet.

Vinea domini Sabaot domus Iſrael eſt, de qua ſemper bibit, q̄a non defuerunt aliqui quorum pietate delectaretur, ſed paſſo domino tempus erat, vt illa legalis obſeruantia ceſſaret, & in ſpiritum tranſiret.

Nouum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Gratias egit.* Eadem ratione, ſicut in conſecratione corporis eſt: ſequitur.
2 *Hic eſt e.i.* ad confirmationē no. Te. quia ſicut vet. Te. cōfirmatū eſt in ſanguine animalium immolatorum, vt habetur Exod. 24. ita nouum te. ſanguine Chr̄i cōfirmatū eſt. In quo apparet excellentia no. Te. reſpectu veteris, vt arguit Apoſt. ad He. 9. 3 *Qu. pro mu. f.* Dicit autē pro multis, quia ſanguis Chr̄i pro omnibus effuſus fuit quātū ad ſufficientiā, quantū autem ad efficaciam, non fuit effuſus pro omnibus.
4 *Dico au.* Hic conſequenter ꝑdicit ęternę vitę inchoatio, q̄a perceptio huius ſacramenti dat uitā ęternā, ſm̄ quod dicit Saluator Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet uitam ęternā. Dicit ergo. *Dico au. vo.* hoc eſt ab hora qua inſtituit hoc ſacramentum. 5 *De hoc gen.* hoc eſt de uino quod generat in uitæ. 6 *Vſque in.* Ideſt, in nouo modo, hoc fuit impletum, quando poſt reſurrectiōem ſuam comedit & bibit cū apoſtolis ſuis ad declarationem ſuæ reſurrectionis, ut habetur Luc. ulti. Et tunc bibit nouo modo quia corpus ſuum non erat tunc paſſibile et mortale, ſed glorioſum, non indigens cibo uel potu, ſed ſolum comedit ad declarandum ueritatem ſuæ reſurrectionis, ut dictū eſt.

In

MORALITER.

ſicut ex cibo, et potu ut perfecta corporis refectio, ſeparatā tamen fecit corporis, et ſanguinis conſecrationem, quia

ſanguis

a *Nouum in re.pa.* Dicens illud *nouum*, hoc vetus, oñdit corpus, ſ. de veteri Adam quod immortalitate immutabitur. *Vobiſcum*: per hoc & ſuis immortalitas promittitur, & ſi non eodem tempore, *De hoc genimine*, quia eadẽ corpora reſurreƈtura. Erit aũt dies meæ reſurreƈtionis, cum in regno Dei, id eſt, immortalitatis gloria ſublimatus, de ſalute eiuſdem populi ſpirituali gratia regenerati, nouo vobiſcum gaudio perfundar.

e *Poſtquam.* Sicut prædixit locum paſſionis, ſic prædicit locum reſurreƈtionis, vt ſicut ſunt triſtes ex paſſione, ſic lętentur glorificati reſurreƈtione vel viſione.

f *Præcedam vos, &c.* Vt infirmitatem eorum, ſponſione reditus ſui conſolaretur.

Genimen. — a Immortalis & impaſſibilis.

a illum, cum illud bibam vobiſcum nouũm in regno patris mei. 1

a Spirituali cibo paſtus debet conſcendere ad montem, virtutum quibus vngatur vel reficiatur.

b c † Et hymno diƈto exierunt in montem † Oliueti. Tunc dicit 2

d illis Ieſus: † Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta no- 3 4

a Id eſt, in iſta tribulatione. — Noƈti congruit ſcandalum.

b In Zacharia: Percute paſtorem, ex perſona prophetæ. — c Ab vnitate fidei ſoluentur.

ƈte. Scriptum eſt enim. † Percutiam paſtorem, & diſpergen- 5 6

e tur oues gregis. Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos 7 8

f in Galilæam. † Reſpondens autem Petrus, ait illi. Et ſi omnes 9 10

g ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor, Ait illi 11

Petrus ex ardore promittit, Chriſtus vt Deus ventura prædicit.

a Marcus dicit; Antequam gallus bis vocem dederit: cæteri. Antequam gallus cantet. 12

h Ieſus, Amen dico tibi: quia in hac noƈte antequã gallus cantet, 13 14

a Timor erit cauſa ter me negandi. — b Intellexit enim quod timore mortis prædiceret eum negaturum. 15

tẽr me negabis. † Ait illi Petrus: Etiamſi oportuerit me mori 16

† Oliuarum. — † Mar. 14. c — † Zach. 13. c — Mar. 14. d — Ibidem E — Luc. 22. d — Ioan. 18. a

b *Et hym.* Hoc eſt quod Pſalmus dicit: *Edent pauperes & ſaturabuntur, &c.* Vel hymnum ſecundum Ioann. patri gratias agens cantabat in quo pro ſe & diſcipulis & crediturls precabatur.

✠ Chryſoſtomus. Audiant qui velut porci ſimpliciter mãducantes cum ebrietate ſurgunt, cum deceret gratias agere, & in hymnum menſam definere. Audiant quicunque vltimam orationem in ſacris myſterijs non expeƈtant.

c *Exierunt in mon.* Vt per ſacramentorum perceptionem & ſuam interceſſionem ad altiora chariſmata quibus corde perungamur nos conſcendere doceat, vbi laboris refeƈtio, doloris ſolatium.

d *Omnes vos ſcandalum pati.* Prædicit illis quid paſſuri ſunt, vt poſt eum tunc non deſperent, ſed pœnitentia liberentur.

✠ Chryſoſtomus Docet nos quales ante crucem fuerunt diſcipuli, & quales poſt crucem. Etenim qui neque cum Chriſto dum crucifigebatur, ſtare poterant, poſt mortem Chriſti adamante fuerunt fortiores.

c *Poſtquam.*

g *Et ſi omnes.* Non eſt mendacium nec temeritas, ſed fides & ardens dileƈtio, in tantum vt imbecillitatem ſuam & fidem verborum Dei, non contueretur.

h *Antequam gallus.* Tres ita ſimpliciter, ſolus Marcus antequam gallus bis vocem dederit. Tertia negatio Petri, ſi tota poſt primum galli cantũ inciperet, mẽtiri viderentur tres qui dicũt. *Antequam gal. cantum.* Item ſi tota ante, ſuperflue diceret Marcus, anteq̃ bis cantet. Sed quia ante primũ cępta, attenderunt illi tres, non quando completurus eſſet eam, ſed quanta futura eſſet quandocumque incœpta, vel tota in animo timentis Petri peraƈta eſt ante primum cantum, quãuis verbis ante primũ cœpta, ante ſecundum peraƈta ſit. Tantus enim timor mentem eius inuaſerat, qui ter negare faceret. Matthęus & Marcus negationem Petri ſubneƈtunt, poſtquam Ieſus egreſſus eſt de domo, vbi manducauit paſcha. Lucas & Ioãnes, antequã inde egreſſus eſſet Ieſus, Sed facile intelligimus illos recapitulaſſe, vel iſtos pręoccupaſſe, niſi magis moueret, q̃ tã diuerſa non modo verba, ſed etiã ſententias dñi præmittũt: quibus permotus Petrus illã pręſumptionẽ præferret morẽdi, vt magis cogant intelligi ter illũ expreſſiſſe præſumptionem ſuã diuerſis locis ad ſermones Chriſti, & ter illa a dño reſponſum,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In re.pa.* Id eſt, ego tunc exiſtens in regno patris mei bibam tunc vobiſcum modo prædiƈto, licet enim Chriſtus fuerit beatus ex parte animæ ab inſtanti conceptionis, ex parte tamen corporis erat viator & paſſibilis ante reſurreƈtionem ſuam, ſed completa reſurreƈtione fuit beatus in anima & in corpore.

2 *Et hymno.* Hic conſequenter ponitur pro prædiƈtis gratiarum aƈtio. Dicit ergo. *Et hymno.* Id eſt, cantico diuinæ laudis. *Diƈto* pro ſacramenti inſtitutione & nouæ vitæ denunciatione, ſcilicet, in loco, vbi iſta erant faƈta.

3 *Exierunt in mon.* Hoc eſt verſus montem Oliueti, quia locus ad quem Chriſtus exijt, & in quo fuit captus, erat ſitus in pede montis Oliueti, vt diƈtum eſt.

4 *Tunc di.il.* Hic prædicitur diſcipulorum ſcandalum ad eorum præmunitionem, & primo prædicitur in generali reſpeƈtu omnium, ſecundo, in ſpeciali reſpeƈtu Petri, ibi. Reſpondens autem. Dicit igitur.

5 *Omnes vos ſcan.* Id eſt, ruinam in peccatum.

6 *In me.* Id eſt, recedentes à me propter timorem humanum.

7 *In iſta noƈte.* Futura enim contingentia prædicit eis certitudinaliter, & determinato tempore, vt cognoſcant ipſum eſſe Deum, qui poteſt talia cognoſcere propria virtute.

8 *Sciptum eſt.* Zach. 13.

9 *Percu.pa.* Id eſt, Chriſtum.

10 *Et diſpergentur oues.* Id eſt, diſcipuli ex timore fugientes. Aduertendum tamen, quod Zach. 13 mutantur verba, licet ſit eadem ſententia, quia ibi ponitur propheta ac ſi propheta loquatur ad dominum di. Percute paſtorem, &c. hic autem ponitur, ac ſi dominus loquatur di. *Percutiam pa.* quia idem eſt verbum domini & prophetæ licet diuerſimode, quia ipſius domini principaliter & ipſius prophetæ inſtrumentaliter.

11 *Poſtquam*

11 *Poſtquam autem re.* Hoc addit, ad conſolationem eorum vt qui audita eius morte erant deſolati audita eius futura reſurreƈtione eſſent aliqualiter conſolati.

12 *Præced m vos in Gal.* Non ſolum promittit eis viſionem ſuam in beatitudine & in loco multum diſtanti, ſed in propinqua regione, ſcilicet, in Galilæa.

13 *Reſpondens autem.* Hic ſpecialiter prædicit ſcandalum Petri. *Reſpondens autem Pe.* quia erat cæteris feruentior.

14 *Ait illi, & ſi omnes* In hoc non mentiebatur, quia ſic habebat, in mente, ſed præſumptuoſe loquebatur non conſiderans debilitatem fragilitatis ſuæ, propter quod grauius cæteris permiſſus eſt cadere, & iterum, quia futurus erat paſtor eccleſię, vt ex ſuo caſu ſciret alijs condeſcendere.

15 *Ait il. Ie. Amen di.ti. quia in hac.* Mar. 14. ca. dicitur expreſſius. Antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Auguſtinus: in lib. de concordia euangeliſtarum dicit quod tertia negatio Petri fuit inchoata etiam ante primum cantum galli, antequam tamen eſſet conſummata gallus cantauit, quia negatio ſecundum totalitatem ſuam accepta habet aliquem taƈtũ tẽporis, in hoc enim includitur verbum illorum qui dicebãt Petro. Tu es ex illis, & argumentum quod adducebãt ex loquela eius, & negatio Petri ſequens, & ſic patet quod bene potuit inchoari illa negatio antequam gallus primo cantaret & poſt terminari. Matthæus ergo Lucas & Ioannes qui dicũt Petrum ter negaſſe Chriſtum, ante primum gallicantum, loquuntur habendo reſpeƈtum ad negationis inchoationem. Marcus autem qui dicit tertiam negationem Petri eſſe poſt primum gallicantum, & ante ſecundũ, loquitur habẽdo reſpeƈtũ ad negationis cõſummationẽ.

16 *Ait il. Pet etiam ſi opor.* Petrus & alij diſcipuli hoc dicendo non dixerunt mendacium, quia ſic cogitabant fore dixerunt tamen falſum quia contrarium accidit.

Tunc

M O R A L I T E R.

ſanguis eius erat in cruce a corpore ſeparandus.

2 *Et hym.* Merito de tãto cõuiuio gratię reddẽdę erãt Deo.

4 *Tunc di.il. & c. Reſ. au.p.* Remigius. Quod ille prædixit prę uidendo, ipſe denegat amando. Vbi moraliter inſtruimur, vt quantũ confidimus de fidei feruore, tantũ timeamus de humana

humana fragilitate, videtur tamen Petrus accuſabilis, quia contradixit. & quoniam alijs ſe præpoſuit di.

14 *Et ſi.o.ſcan.* Et tertio quoniã totum ſibi attribuit, ſ. quod eſſet fortiter perſeueraturus, vt hoc igitur in eo ſanaret, permiſit fieri caſum eius, non impellens ad negãdum, ſed eum ſibi deſerens, & humanam naturã de fragilitate cõuincens.

A reſponſum, quod eum ante galli cantum eſſe negaturus ſicut poſt reſurrectionem an ſe amaret ter interrogauit & ter de paſcendis ouibus præcepit.

Ante gallicantum idest, creſcentibus tenebris negat, poſt gallicinium, id eſt, luce vicina culpam lachrymis lauat.

Luc. 22. d. Ioan. 18. a.

† prędium.

a *In vil. quæ dicitur Gethſe.* Lucas, in mõtem Oliuarum Ioannes, trans torrentem Cedron, quod idem eſt, quia Gethſemani locus in quo orauit eſt ad radicem montis Oliueti vbi eſt hort⁹. Gethſemani interpretatur vallis pinguium: & loca & tẽpora plena ſunt figuris. Cum in monte orat, ſurſum nos habere cor in oratione docet. Cum in valle, & hoc in valle pinguium, docet in oratione humilitatem, & internæ pinguedinem dilectionis eſſe ſeruandam.

† Manete.

B Orantium diſpoſitio.

b *Et orem.* Proxima morte apte orat in valle pinguedinis, quia per humilitatem & charitatis pinguedinem pro nobis ſubijt mortem.

Tract. 35. in Matth.

⁂ Origenes. Non conueniebat vt ibi caperentur, vbi cum diſcipulis manducauerat paſcha; conueniebat autem prius quam proderetur, orare, & eligere locum mundum aptumque ad orationem.

Lib. 3. de fide cap. 24.

⁂ Damaſcenus. Cũ oratio ſit aſcenſus intellectus in Deũ, vel petitio decentium a Deo, qualiter Chriſtus orabat? Neque enim aſcenſione intellectus ad Deum indigebat. Sed formans in ſeipſo quod noſtrũ eſt, docuit nos a patre petere & ad ipſum extendi. Sicut enim paſsionẽ ſuſtinuit, vt triumphum nobis aduerſus eas victoriam tribueret, ita erat nobis viam faciens ad ipſam quæ ad Deum eſt, aſcenſionem.

C c *Cœpit contriſtari.* Non timore paſsionis, qui ad hoc venerat, ſed pro ſcandalo apoſtolorum & perditione impiorũ.

Hieronymus. Cœpit contriſtari, vt veritatẽ aſſumpti hominis probaret. Vere cõtriſtatus eſt, ſed nõ paſsio eius animo dominatur, verũ propaſsio eſt, vnde ait: cœpit cõtriſtari. D Contriſtatur autem non timore patiendi, qui ad hoc venerat, ſed propter infœlicem Iudam & ſcandalum apoſtolorum & eiectionem Iudæorum & euerſionem Ieruſalem.

d *Triſtis.* Anima eſt quæ timet, & triſtatur. Petrus inferior non timet dicens, animam meam ponam pro te: quia vt homo vim mortis ignorat. Chriſtus timet quia vt Deus in corpore conſtitutus fragilitatem carnis exponit, qui corpus ſuſcepit omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt.

e *Vſque ad mortem.* Hilarius. Non propter mortem, ſed donec apoſtolos ſua liberet paſsione. Non mors ſed tẽpus mortis in metu eſt, quia E poſt virtutem reſurrectionis, fides eſt firmanda credentiũ.

* Damaſcenus. Naturales noſtræ paſſiones ſecundũ naturam & ſupra naturam fuerunt in Chriſto. Secundũ naturam enim, quia permittebat carni pati quæ propria, ſupra naturã autem, quia non præcedebant in eo voluntatem naturalis, nihil enim coactum in Chriſto conſideratur, ſed omnia voluntaria, volens enim eſuriuit, timuit, & contriſtatus eſt.

* Origenes. Triſtis eſt, &c. Q. d. Triſtitia cœpta eſt in me, non ſemper, ſed vſque ad mortem. i. tempus mortis, vt cum mortuus fuero peccato, moriar vniuerſæ triſtitiæ, cuius principium tantum fuit in me.

f *Et progreſſus puſillum, &c.* * Origenes. Petrum magis de ſe confidentem, & alios adduxit, vt videant cadẽtẽ in faciem, & orantem, & diſcant non magna, ſed humilia de ſe ſapere, nec veloces eſſe ad promittendum, ſed ſoliciti ad orãdum.

g *Si poſſibile eſt.* Hoc nõ pro timore, ſed ꝓ miſericordia, ne Iudęi qui excuſationẽ ignorãtiæ nõ habent, me occidãt, vñ ait iſte .i. populi Iudęorũ, nõ ſimplr calix: *Si poſ. eſt.* vt ſine interitu Iudęorũ credant Gẽtiles, paſſionẽ recuſo. Sin autẽ illi F excæcandi ſunt, vt gẽtes intrẽt, fiat. nõ mea, ſed tua volũtas.

Non

---

a Ex amore & ardore eodem.

tecum non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt.

a Non moueamini ſicut nec loco, ita nec mente.

a Tunc venit Ieſus cum illis in † villam quæ dicitur † Gethſe- 1 2

a Cuius oratio omnium redemptio. b Progreſſus parum. c Quibus ſecretiora manifeſtarat.

b mani. Et dixit diſcipulis ſuis: Sedete hic, donec vadam illuc 3 4

Ne putetur irrationalis anima Chriſti. Animalia mœrent ſed non norunt cur & quouſque triſtentur.

c & orem. Et aſſumpto Petro & duobus filijs Zebedæi cœpit 5

a Pondus tribulationis. b A ſomno infidelitatis & torpore mentis, ne ingrauante diabolus obrepat.

d contriſtari & mœſtus eſſe. Tunc ait illis: † Triſtis eſt anima 6

a Vt humilitatem mentis habitu corporis oſtendat.

e mea vſque ad mortem. † Suſtinete hic, & vigilate mecum. 7

a Scilicet, vt me non moriente mors moriatur.

f Et progreſſus puſillum † procidit in faciem ſuam orans, 8

g & dicens: Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me 9 †

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc ve. Ie.* Hic conſequenter oſtenditur Chriſti deſiderium ad noſtram redemptionem. Quod oſtendit tripliciter Chriſtus. Primo anxiando, ſecundo orando, ibi. *Et progreſſus puſillum.* tertio proditori occurrendo, ibi. *Ecce appropinquabit.* Circa primũ aduertendum, quod anxietas animi eſt paſſio cauſata ex apprehenſione magni mali de proximo imminẽtis impoſſibilis ad euadendum. Chriſtus autem videbat mortem acerbiſſimam ſibi de proximo imminentem & non euaſibilem, quia ſciebat hoc eſſe determinatum à Deo patre à cuius determinatione non poterat declinare cum non poſſet peccare. Iſta tamen neceſſitas libertatẽ arbitrij non tollebat. Igitur ex tali morte ſic imminente Chriſtus habebat materiam maximæ anxietatis. Item pars ſenſitiua non alleuiabatur à tali anxietate ex contemplatione diuinæ eſſentiæ ſeu promptitudine voluntatis, quæ erat in ſuperiori parte animæ, quia diuina virtute fiebat, vt ex ſuperiori parte animæ non fieret influentia in inferiorem, vt ſic eſſet ibi dolor partis ſenſitiuæ maximus ad noſtram redemptionem. Ex quo ergo ex tali anxietate Chriſtus non fugiebat ſed magis venit ad locum, vbi proditorem venturum ſciebat, oſtendit deſiderium ad noſtram redemptionem, & hoc eſt quod dicitur hic. *Tunc ve. Ie. cum il.* id eſt, diſcipulis ſuis.

2 *In vil.* Illa enim villa erat ſita in pede montis Oliueti & propter hoc dicitur Luc. 22. quod venit in montem Oliuarum. In fine etiam illius villę erat quidam hortus contemplationi aptus, & illuc intrauit Ieſus, vt dicitur Ioan. 18. & eſt vltra torrentem Cedron, vt dicitur ibidẽ, quia vallis Ioſaphat eſt inter media inter montem Oliueti & ciuitatem Ieruſalem, torrens autem Cedron currit per medium illius vallis, & ſic patet quod euangeliſtæ concordant de loco, licet ipſum diuerſimode nominent.

3 *Et dixit diſci. ſu. ſe. hic.* Hoc dixit octo apoſtolis, quia Iudas non erat ibi, & tres ſecum duxit, vnde ſequitur.

4 *Et aſſumpto Petro & duo. filij. Ze.* Iſti enim tres erant magis familiares ipſi Chriſto, & ad eius ſecreta magis admittebantur quam alij. Ratio autem tacta eſt ſupra 17.

5 *Cœpit contri. & mœ. eſſe.* Hoc fuit ad oſtendendum veritatem humanæ naturę. Et quod iſta triſtitia fuerit maxima, ſubditur.

6 *Triſtis eſt anima mea vſque ad mor.* Et poteſt li vſque accipi dupliciter. Vno modo intenſiue, quia tantum intenſa erat quantum poterat eſſe vt viſum eſt. Alio modo extenſiue, quia durauit vſque ad horam mortis.

7 *Suſtinete hic & vigilate me.* Tanquam amici ſpeciales qui debent in anguſtijs amicis aſſiſtere.

8 *Et progreſſus.* Hic oſtenditur Chriſti deſiderium ad noſtram redemptionem. quia per orationem offerebat ſpiritum Deo patri pro nobis. Quæ quidem oratio oſtenditur perfecta quia ſolitaria, cum dicitur. *Et progreſſus pu.* recedens aliquantulum à prædictis tribus apoſtolis: quia oratio eſt eleuatio mentis in Deum, quod melius fit quando homo eſt ſequeſtratus ab alijs. Secundo, quia humilis, quod notatur cum dicitur. *Procidit in faci. ſuam.* Tertio, quia deuota, cum dicit. *Pater mi.* Quarto, quia recta, quia noluit contraire prædeſtinationi diuinæ quod notatur cum dicitur.

9 *Si poſſi. eſt.* Sed voluntatem ſuã ſupponit voluntati diuinę di.

Verum-

MORALITER.

1 *Tunc ve. Ie. cum il. in vil. quæ di. Gethſe.* Quæ interpretatur vallis pinguedinis. Remigius. Pulchre appropinquans paſſioni in valle pinguedinis oraſſe dicitur, vt demonſtraret quod per vallem humilitatis & per pinguedinem charitatis mortem pro nobis ſuſcepit. Moraliter etiam nos inſtruxit, vt non geſtemus cor aridum à pinguedine charitatis.

4 *Sedete hic dum vadam illuc & orem.* Chryſoſtomus. Conſuetudo illi erat ſine diſcipulis orare, hoc aut faciebat erudiens nos in orationibus quietem conſtituere, & ſolitudinem quærere.

† *Tranſeat à me calix iſte.* Hilarius. Pro his orat, qui poſt ſe paſſuri erant, di. *Tranſeat à me ca.* Id eſt, quomodo à me bibitur, ita ab eis bibatur, ſine differentia ſpei, metuque mortis.

Sedete *Verum-*

A a *Non ſicut ego volo.* Auguſt. Transfigurat in ſe ſuos, qui nihil aliud vult quam pater, vt ibi. *Eſuriui, & de.mi.man. Et quid me perſequeris?* Docet autem eos priuatam voluntatem corrigere & dirigere iuxta diuinam.

Ambroſius. Hominem quem veritate corporis demonſtrabat, æquabat affectu, vt diceret, Sed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Suſcepit voluntatem meam, ſuſcepit triſtitiam meam. Confidenter triſtitiã nomino qui crucem prædico.

⁜ LEO PAPA. Diſcant hanc vocẽ omnes eccleſiæ filij vt cum aduerſitas alicuius tẽtationis violenter incumbit, ſeparato timore formidinis, accipiant tolerantiam paſſionis.

b *Vigilate.* * Origenes. Vigilat, qui facit opera bona, & qui ſolicite agit ne in aliquod tenebroſum dogma incurrat ſic enim vigilantis exauditur oratio.

c *Caro autem.* Non de ſe vtique hoc dicit, ſed de his qui dixerunt ſe nunquam negaturos.

d *Iterum ſecundo.* Secundo orat, id eſt, ſi non poteſt Niniue ſaluari aliter, niſi aruerit cucurbita id eſt, populus Iudæorum, qui prius fuit eius tabernaculum, vt me occidat.

e *Orauit ter.* Tribus vicibus orauit, vt & nos a præteritis peccatis veniam, & pœnitentibus malis tutelam, & futuris periculis cautelã oremus, & vt omnem orationem ad patrẽ, & filium & ſpiritum ſanctum dirigamus. Itẽ ſicut eſt trina tentatio cupiditatis, ita & timoris. Eſt.n. concupiſcentia carnis

C concupiſcentia oculorũ, & ambitio ſeculi. Eſt & timor mortis, & timor vilitatis, & timor doloris, contra quæ omnia docet nos debere muniri oratione. Vnde, & propter trinam tẽtationem paſſionis, poteſt intelligi dominus ter oraſſe. D

⁜ Chryſoſtomus. Quod ſecundo vel tertio orat, ex affectu, ſcilicet, humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, certificat, quod vere factus eſt homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis eſt maxime demonſtratio in ſcripturis. Vnde Ioſeph dixit Pharaon. *Quod vidiſti ſecundo ad eandem rem pertinere, ſomnij firmitatis indicium eſt.* Hom. 38. in Matth.

f *Dormite.* Primo reuertens obiurgat, ſecundo ſilet, & tertio quieſcere iubet. Quia primo poſt reſurrectionem diffidentes reprehendit. Secundo, miſſo ſpiritu grauatos ad contuendam euangelij libertatem oculos viſitauit. Tertio, claritatis ſuæ reditu ſecuræ quieti eos reſtituit. *Dormite iã, & requi.* Hinc videtur repugnare quod connectit. *Ecce appropin.* Sed ſciendum poſt illa verba ſiluiſſe dominum, vt fieret quod promiſerat, et poſt ſecundũ Marcum intulit. Sufficit, quod iã requieuiſtis. Addidit que: *Ecce ap. Surgite eamus.* Vltro nos offeramus, non timentes inueniant, vt confidentiã & gaudiũ paſſuri videãt. E Mar. 14. e.

Poſtquam in hortum dominum cum diſcipulis ingreſſũ dixit Ioannes, non commemorat quid illic egerit donec traditor venit. Io. 18. e.

g *Cum gla. & fu.* Factum congruit mutatæ menti. Iã enim venit cum fuſtib. qui quãdiu cum pace fuit tranquillius ſe egit. De- F

a Quaſi in ſe reuerſus hoc dicit. b Humano affectu. c Docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi.

a calix iſte. Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. 1

a Præ triſtitia ſomnum vincere non poſſunt.

† Et venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos dormientes, & 2

a Quia præcæteris erat gloriatus, præ cæteris erat incrependus.

b dicit Petro: Sic, non potuiſti vna hora vigilare mecum? Vigi

a Non, ne tentemini, ſed ne tentatione ſuperemini. Ideo orandum.

late, & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidẽ 3

a Ad confitendum b Ad tolerandum. Quia nondum induci uirtute ex alto.

c promptus eſt, caro autem infirma. Iterum ſecundo abiit, & 4

Similiter.

d orauit dicens. Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, * niſi 5 6 ° tuae.

Vicina iam negatione.

e bibam illum, fiat voluntas tua. Et uenit iterum, & inuenit

a Languiſcebant enim eorum oculi vicina negatione.

eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis 7

illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem ſermonem dicens. 8

Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis, Dormite † iam, & 9 † de cætero

Interpoſito aliquo ſilentio ait.

f requieſcite. Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tra- 10 11

detur in manus peccatorum Surgite eamus. Ecce appro- 12

pinquabit qui me tradet. † Adhuc eo loquente, ecce Iudas 13 † Mar. 14. e. Luc. 22. e.

vnus de duodecim venit. & cum eo turba multa cum 14

g gladiis, & fuſtibus miſſi a principibus ſacerdotum & 15

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Verumtamen non ſicut eg.* Quinto, charitatiua, quia in agonia mortis poſitus dulciter ſuos diſcipulos viſitabat, vnde, ſequitur. *Et ve. ad di. ſu.*

2 *Et dicit Pe. Sic. &c.* Quaſi dicat, non oſtendis tantum feruorem facto, quantum verbo, Sequitur.

3 *Vigilate & ora.* Id eſt, vt non ſuperemini tentatione de proximo imminente, ſicut fuerunt poſtea ſuperati.

4 *Spiritus quidem.* Ad dicendum, ſcilicet, quod eſtis parati pro me mori, vt patet ex præcedentibus.

5 *Caro autem infir.* Ad ſuſtinendum imminentem tentationem Hoc autem dixit Chriſtus, quia apoſtoli dixerant ex magno ſpiritu potius mortem ſubire quam ipſum negare, cuius tamen contrarium fecerunt impulſu carnali.

6 *Iterum ſe. abiit.* Vbi iterat orationem, oſtendens quod oratio debet eſſe continua. Similiter iterat viſitationem diſcipulorum ſuorum, quia opera charitatis debent eſſe coniuncta orationi.

7 *Et relictis il.* Ter orationem replicat, ſicut ter fuerat tentatus, vt ſupra patuit. 4. ca, vt liberet nos primo a malis præteritis per veniam, ſecundo, a præſentibus per tutelam, tertio a futuris per cautelam. 8 *Tunc venit ad diſcipulos ſuos.* Ter diſcipulos viſitat, ſicut ter orat ratione prædicta. Et

9 *Et dicit illis.* Quaſi compationes eis propter tentationem de proximo eis imminentem.

10 *Dormite iam, & requieſcite.* Quaſi dicat parum poteritis hoc facere.

11 *Ecce ap.* Hic tertio oſtenditur Chriſti deſiderium ad noſtram redemptionem, quia non ſolum proditorem cum turba venientem expectauit, ſed etiam occurrit eis, vt habetur Io. 18. & hoc eſt quod dicitur hic. *Ecce apprepin. ho.* Poſtquam enim dixerat diſcipulis ſuis. *Dormite iam & re.* Vt dictum eſt, dimiſit eos aliquantulum quieſcere, poſtea cum ſciebat Iudam appropinquarem dixit eis Sufficit, ut habetur Mar. 14. e. & tunc euigilauit eos dicens. *Ecce appropinquabit hora.*

12 *Surgite eamus.* Obuiam, ſcilict, Iudæ proditori.

13 *Adhuc eo loquen.* Hęc eſt tertia pars principalis huius ca. vbi deſcribitur ipſius Chriſti traditi comprehenſio vbi tria deſcribuntur per ordinem. Primum, eſt ipſius Iudæ fraudulentia, ſecundum, eſt Chriſti patientia, ibi. Et ecce vnus, tertium, diſcipulorũ ignauia, ibi. Tunc diſcipuli. Circa primum dicitur ſic. *Adhuc eo loquen.* Scilicet, Chriſto cum diſcipulis ſuis.

14 *Ecce Iudas vnus.* Id eſt, principalibus Chriſti diſcipulis.

15 *Venit, & cum eo tur. mul.* Talem autem turbam adduxit ne forte alij credentes in Chriſtum ipſum vellent eripere. Sequitur. Qui

MORALITER.

1 *Veruntamen non ſicut ego vo.* Leo papa, Hæc vox omnes fideles inſtruxit, omnes confeſſores accendit, omnes martyres coronauit. Nam mundi odia, tentationum turbines, perſecutores, & errores quis poſſet ſuperare, niſi Chriſtus in omnibus, & pro omnibus patri diceret. Fiat uoluntas tua?

4 *Spiritus quidem promptus eſt caro autem infirma. Iterum ſecundo abiit & orauit dicens.* Hilarius. Itaque quantum de ardore fidei confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus.

11 *Ecce apporpinquabit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum Surgite eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet.* ORIGEN. Sed & nunc in manus peccatorũ Ieſus traditur, quando hi qui videntur in Chriſtum credere, habent eum in manibus ſuis cum ſint peccatores, ſed & quotieſcunque iuſtus habens in ſe Ieſum, in poteſtate traditur peccatorum.

a ſenioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum, 1
b dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum. †
a Impudens confidentia magiſtrum vocare, & oſculum iungere ei quem tradidit.
c Et confeſtim accedens ad Ieſum, dixit: Aue rabbi: Et oſcu- 2
Ironice. Vt ſupra. Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem.
latus eſt eum. Dixitque illi Ieſus: Amice: ad quid venisti? 3 4
Tunc acceſſerunt, & manus iniecerunt in Ieſum, & tenue- 5
Petrus eodem ardore mentis quo cætera, zelatus ſicut Phinees. 6
runt eum. † Et ecce vnus ex his qui erant cum Ieſu, exten- 7
d dens manum exemit gladium ſuum, & percutiens ſeruum 8 9
principis ſacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc ait 10 †
Ceſſet vindicta, exhibeatur patientia, vt patientiam noſtros doceamus non vindictam.
illi Ieſus. † Conuerte gladium tuum in locum ſuum. † Om- 11
a Nam è contrario, Si omnes, tunc & Iudæi. b Exercuerint vindictam, ipſa vindicta erit eis cauſa perditionis.
e nes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An pu- 12
f tas, quia non poſſum rogare * patrem meum, & exhibebit mi- 13
hi modo plus quàm duodecim legiones angelorum? Quo- 14
a Quibus eſt. Tanquam ouis ad oci. du. eſt, &c.
g modo ergo implebuntur ſcripturæ? Quia ſic oportet fieri. 15

A a *Dedit eis ſignum*. Putabat ſigna quæ viderat non diuinitus ſed magice facta, & quem in monte transformatum audierat, timebat ne tali modo nunc de manibus eorum liberetur, & ideo dabat ſignum.

b *Quemcumque oſcu.* Habebat adhuc aliquid de verecundia diſcipuli, cum nō eū palam traderet perſecutioribus, ſed per ſignum oſculi.

c *Et oſcu. eſt.* Suſcepit dominus oſculū, non quod ſimulare nos doceat, ſed ne proditionem fugere videatur, vnde: *Cum his qui oderunt pacem eram pa.*

Tract.35. in Matth. † Mar.14.e. Lucæ 22.e. Ioan.18.b.23. q.3. cap. pro membris & q. finali. & c. ſecundo & 24. q.1.c, ſi Petr. modo.

* Origenes. Ego puto quod omnes proditores veritatis, amare veritatem ſingentes, oſculo vtuntur. Omnes etiam hæretici ſicut Iudas, Ieſu dicunt, Rabbi. B Ieſus autem placabilia reſpondet, amice ad quid veniſti? Dicit enim amice, improperans ſimulationem. Hoc enim nomine neminem bonorum in ſcripturis cognoſcimus appellatum. Ad malum enim dicitur. *Amice, quomodo huc intraſti? Amice, non facio tibi iniuriam.*

* Raba. Exulta Chriſtiane, in cōmercio inimicorū tuorū viciſti, quod Iudas vendidit, & Iudæus emit, tu acquiſiuiſti.

Pſal. 119.2.

d *Seruum prin. ſa.* Myſtice. Seruus, eſt apoſtolus Iudeorum principibus ſacerdotum indebite mācipatus, qui in dn̄i paſſione dexteram autem, id eſt, ſpiritualem intelligentiā perdidit, ſiniſtra, ideſt, vilitate literæ cōtentus, non Petro tollēte, ſed diuino iudicio ablatam pandente, qua auris in his qui credere, maluerūt pietate Dei reſtituit. Vel auris amputata & ſanata ſignificat auditum ablata vetuſtate innouatū vt ſit in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literę, qđ cui datur a Chriſto, datur & regnare cū eo. Vnde bene Malchus dicit quod

C

quod eſt rex vel regnaturus. Quod ſeruus inuentus eſt pertinet ad vetuſtatem quę in ſeruitutē generat, ſed cum acceſſit ſanitas, figurata eſt libertas. Lucas addit, quod dominus tangens autem ſanauit, qui nec hoſtium pietatis obliuiſcitur.

e *Gladio per.* Gladio illo quo igneus vertit ante paradiſum, id eſt, diuinæ vindictæ, & gladio ſpiritus, id eſt, verbi Dei.

* Auguſtinus. Id eſt, omnis qui vſus fuerit gladio. Ille autem vtitur gladio qui nulla ſuperioritate, aut legitima poteſtate vel iubente vel concedente, in ſanguinem alicuius armatur. Nam Dominus iuſſerat, vt diſcipuli eius ferrum ferrent, ſed non vt ferirent. Quid ergo indignum, ſi Petrus poſt hoc peccatum factus eſt paſtor eccleſiæ, ſicut Moyſes poſt percuſſum Aegyptium factus rector & princeps ſynagogæ: Vterque enim non deteſtabili immanitate ſed emendabili animoſitate regulam exceſſit.

f *An putas quia, &c.* Quaſi dicat, non indigeo auxilio apoſtolorum duodecim qui poſſum habere duodecim legiones angelorum, in quibus ſunt. 72. milia quibus omnium gentiū lingua exprimitur. Innuit autem non eſſe verendum, ſi contra Ieſum omnes nationes inſurgant, cum multo fortiores ipſe habeat exercitus angelorum. Aliter. Hic numerus ſignificat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi ſunt angeli Dei, qui poſt reſurrectionem anno quadrageſimo ſecundo, cum Tito & Veſpaſiano perdiderunt homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccenderunt.

g *Sic oportet fieri.* * Chryſoſtomus. Non ſolum autem per hoc

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum dicens.* Hoc autem fecit ne loco Chriſti caperent Iacobum minorem qui erat ſimilis Chriſto in facie, propter quod dicebatur ſpecialiter frater domini. Sequitur.

2 *Et oſculatus eſt eum.* In quo apparet maxima Chriſti manſuetudo, qui non negauit oſculum proditori ſuo.

3 *Dixitque il. Ie. Amice.* Quaſi dicat, tu oſtendis amicitiam ſigno & agis proditionem de facto, quod patet ex hoc quod ſequitur.

4 *Tunc acceſſerunt.* Scilicet qui erant in comitiua Iudæ.

5 *Et manus iniecerunt in Ieſum.* Violentas quantum erat ex parte ipſorum.

6 *Et tenuerunt eum, &c.* Quando enim voluit tentus eſt, & non ante.

Chriſti patientia.

7 *Et ecce vnus.* Hic deſcribitur ipſius Chriſti patientia, & hoc pliciter, primo, facto ſecundo, verbo, ibi In illa hora. Patientia autem Chriſti facto oſtenditur in hoc quod diſcipulos ſuos prohibuit à defenſione eius, & hoc eſt quod dicitur. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Ieſu.* Iſte fuit Petrus, vt habetur Ioan. 18.

8 *Extendens manum, ex. gla. ſu.* Habebat enim duos gladios, vt habetur Luc. 22. d quos credo fuiſſe duos cultellos magnos quibus vſi fuerant in deciſione agni paſchalis.

9 *Et percutiens ſeruum princip.* Quem tamen ſanauit Chriſtus tactu ſuo, vt habetur Luc. 22. & in hoc adimpleuit quod prædixerat Mat. 5. g. *Benefacite his qui oderunt vos.*

10 *Tunc ait.* Prohibendo defenſionem armorum: Et ad hoc inducit multiplicem rationem. Prima ratio tangitur ibi.

11 *Omnes enim qui acce. gla.* Gladium enim accepit qui eo vtitur ad vindictam propria authoritate, & hoc eſt illicitum, gladio autem vtitur ſibi tradito qui eo vtitur ad punitionem malorum zelo iuſtitię ſicut principes qui auctoritatem habent à Deo quia in hoc princeps miniſter Dei eſt, vt dicit Paulus apoſtolus, & ſimiliter miniſtri ad hoc à principibus conſtituti. Secundam rationem alligat cum dicit.

12 *An putas.* Quaſi dicat, per aliā viā poſſem euadere, ſi vellē.

13 *Et exhib. &c. le. an.* Legio autem continet ſex milia ſexcentos ſexaginta ſex. Aduertendum tamen quod Chriſtus non dicit hoc propter hoc quod indigeret auxilio angelorum, ſed magis è conuerſo ipſi indigent ſuo auxilio, ſed vt oſtendat quod pluribus modis poterat euadere. Tertiam rationem aſſignat cum dicit.

14 *Quomodo ergo implebun. ſcri.* Scripturæ enim diuinitus reuelatæ loquuntur expreſſe de paſſione Chriſti, vt patet Iſa. 53. & Dan. 9 & in pluribus alijs locis quæ non implerentur niſi Chriſtus pateretur, quod eſt inconueniens, cum ſint deriuatæ à prima veritate, propter quod ſubditur.

15 *Quia ſic oportet fieri.* Quia ex quo aliquid eſt ſecūdū prædeſtinationē à Deo p̄dictū oportet illud impleri. Ibi eſt neceſſitas conſequentiæ

MORALITER.

Sacerdotio libidini ſe abutentes inculpantur.

† *Quemcunque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum. Et confeſtim, ac.* Hieronymus. Dic ſacerdos dic clerice quomodo eiſdem labijs deoſcularis filium virginis, quibus deoſculatus es filiam meretricis. O Iuda, oſculo filium hominis tradis. *Et ecce vnus.* Sequitur.

9 *Et percutiens ſer. prin. ſa.* Hieron. Populus Iudęorum ſeruus factus eſt impietatis & deuotionis ſacerdotum, dexteramque perdidit auriculam, vt literæ veritatem audiat in ſiniſtram.

† *Conuerte gla. tu. in lo. ſuo.* Rabanus. Oportuit vt auctor gratiæ fideles patientiam, ſuo doceret exemplo, & potius id ſuſtinendum aduerſa fortiter inſtrueret, quam ad vindicandum prouocaret.

a In illa hora dixit Ieſus turbis: † Tanquam ad latronem exi- 1
ſtis cum gladijs & fuſtibus comprehendere me: quotidie a- 2 3
pud vos ſedebam docens in templo, & non me tenuiſtis. 4 5
a Promptum animum oſtendit ad patiendum, vt ſua paſſione afferat prophetarum dicta. b Tanquam ouis ad oc. ductus eſt.
Hoc autem tãtum factum eſt, vt adimpleretũr ſcripturæ pro- 6
Timorem mortis oſtendentes.
b phetarum. † Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. † At 7 8
Qui pontificatum illius anni precio ſibi acquiſierat ab Herode Romanorum principe, prius tamen ad Annam, vt Ioannes ait.
c illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caipham principem ſacer- 9
a In hoc diuerſus à cæteris.
dotum, vbi ſcribæ & ſeniores conuenerant. † Petrus au- 10 11
a Hoc eſt deuotionis. b Hoc timoris naturæ eſt. quod negat, obreptionis eſt, quod pœnitet fidei eſt.
d tem ſequebatur eum à longe vſque ad atrium principis ſa- 12 13
a Per diſcipulum notum pontifici. b Expectans, vel amore diſcipuli, vel humana curioſitate.
cerdotum. Et ingreſſus intrò ſedebat cum miniſtris, vt vi- 14 15
a Quid iudicaret pontifex de Ieſu.
deret finem. † Principes autem ſacerdotum & omne conſi- 16
lium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eũ morti 17 18
a Quia non erant vt Marcus ait conuenientia teſtimonia.
traderent. Et non inuenerũt, cum multi falſi teſtes acceſſiſſent. 19 20
e Nouiſſime autem venerunt duo falſi teſtes & dixerunt: Hic 21 †

hoc timorem diſcipulorum euacuat, ſed etiã per hoc quod ſcripturas in medium introducit.

a *Exiſtis cum gla.* Stultum eſt cũ gladijs & fuſtibus quærere eũ qui vltro ſe tradit, & in nocte per proditorem inueſtigare quaſi latitantẽ, qui quotidie in templo docebat. Sed in tenebris congregamini, quia poteſtas veſtra in tenebris.

* Remigius. Ac ſi diceret. Latronis officium eſt nocere, & latitare: ego vero nemini nocui ſed plures ſanaui, & in ſynagogis ſemper docui.

b *Tunc di. om. re.* Sicut Petrus qui negationẽ lachrimis abluit, & confeſſione Dei funditus extirpauit, recuperationẽ eorum ſignificat qui in martyrio labũtur. Ita cæteri qui fugerunt, cautelam fugiendi docẽt eos qui minus idonei ſunt ferendis aduerſis; quibus tutius eſt latere, quam ſe diſcrimini committere. Ita etiã adoleſcens, qui ſecũdum Marcum relicta ſyndone nudus profugit, illorum opus & animum deſignat, qui vt ſecuriores ſint, oĩa quæ in mũdo habent abijciunt, & Deo potius famulari nudi quam hærendo mundi rebus, materiã tentandi & a Deo reuocandi dare didicerũt. Iuxta exemplum Ioſeph, qui relicto adulteræ pallio, maluit nudus Deo quam indutus meretricis cupiditatibus ſeruire. D

c *Ad Cai.* Conuenit nomen actioni. Caiphas, id eſt, inueſtigator vel ſagax ad implendam, ſcilicet doli ſui nequitiam. Vel vomens ore, quia impudens ad proferendũ mendaciũ, & ad petendum homicidium.

† Mar. 14. f. e. Luc. 22.

d *A lon.* Merito a lõge, qui in proximo fuerat negaturus, ſignificat eccleſiã imitaturam paſſionem Chriſti longe differenter, quia eccleſia patitur ꝓ ſe ſed Chriſtus pro eccleſia.

† Mar. 14. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c. Gen. 39. c.

e *Duo falſi teſtes, &c.* Quia non eo ſenſu quo dominus, qui dixit de templo corporis ſui: ſed in verbis quibuſdã additis vel mutatis quaſi iniuſtã calumniam faciunt. Dominus dixerat. *Soluite templũ hoc* Cõmutant. Ego diſſoluam templum hoc manufactum. Vos inquit, ſoluite non ego: quia non eſt licitum vt nobis mortem inferamus. Item dominus dixerat. Et ego ſuſcitabo, qđ de animali templo dicitur. Illi inuertunt. Aliud manufactũ ædificabo, vt proprie de templo Iudaico dictum videatur.

† Mar. 14. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c. E

Ioan. 2. d.

⁂ Chryſoſt. Non adduxerunt in mediũ accuſationẽ de ſolutione ſabbati, quia multoties eos ſuper hoc confutauerat. Hom. 38. F

☞ *Tu dixiſti.*

NICOLAVS DE LYRA.

conſequentiæ non tamen conſequentis: quia diuina præordinatio non tollit contingentiam a rebus.

1 *In illa ho.* Hic oſtenditur Chriſti patientia verbo, quia nõ impatienter, ſed rationabiliter alloquutus eſt turbam ipſum comprehendentem.

2 *Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs & fuſtibus comprehendere me.* Quaſi dicat, ſine cauſa feciſtis hoc, cuius rationem aſſignat di.

3 *Quotidie.* Id eſt, frequenter.

4 *Apud vos.* Id eſt, in loco in quo habetis poteſtatem.

5 *Sedebam.* Pacifice & ſine armis, quaſi dicat, tunc potuiſtis me comprehendere. Sequitur.

6 *Hoc autem totum factum eſt, vt adimplerentur ſcripturæ prophetarum.* Quia ſcriptũ erat de eo, quod tractaretur ſicut malefactor & latro, Iſa. 53. d. Cum ſceleratis reputatus eſt.

7 *Tunc diſci.* Hic deſcribitur diſcipulorum Chriſti ignauia. Primo omnium in generali, cum dicitur. *Tunc diſci. om. reli. eo.* Id eſt, Chriſto magiſtro ſuo.

8 *Fuerunt.* Timore perterriti, & dimiſerunt magiſtrũ ſuum ſicut latronem deduci, propter quod ſequitur.

9 *At illi te. Ie. du. eum ad Cai.* Licet enim primo fuerit ductus ad Annam, vt dicitur, Ioan. 18. tamen Matthæus de hoc nõ facit mentionem, quia non fuit ibi ductus niſi ꝑ quandam reuerentiam, quia erat ſocer Caiphæ, vt ibidem dicitur.

10 *Vbi ſcribæ.* Id eſt, legiſperiti.

11 *Et ſeniores.* i. iudices ordinarij, vt viſum eſt ſupra. ca. 15.

12 *Conuenerant.* Ad examinandum & iudicandũ Chriſtũ.

13 *Petrus autem.* Hic ponitur ignauia Petri in ſpeciali, cum dicitur quod.

14 *Sequebatur eum a lon.* Quia timebat ne perciperetur eius eſſe diſcipulus. Sequitur.

15 *Et ingreſ. in.* Qualiter aũt ingreſſus fuerit dr̃ Io. 18. f. per impetrationem alterius diſcipuli, qui erat notus pontifici.

16 *Vt videret finem.* Licet aũt non auderet Chriſtũ confiteri ſeu defendere, tñ volebat videre, quid finaliter fieret de eo.

17 *Principes.* Hæc eſt quarta pars principalis huius cap. in qua deſcribitur ipſius Chriſti apprehẽſi illuſio, vbi quatuor tangũtur per ordinem. Primum eſt eius accuſatio maligna per falſos teſtes, ſecundum, accuſati iniuſta cõdemnatio per malos iudices, ibi. Et ſurgens, tertiũ cõdemnati vituperatio per malignos apparitores, ibi. Tunc expuerunt, quartũ Petri negatio per tres vices, ibi: Petrus aũt ſedebat. Circa primũ dr̃ ſic. *Principes au. ſa.* Quia verum non poterant inuenire.

18 *Vt eum mor.* Per Pilatum præſidem, quia ipſi non habebant altam iuſtitiam.

19 *Et non inue.* Vnde poſſent eum accuſare tanquam dignum morte coram Pilato.

20 *Cum multi fal.* Ad id quod dictum eſt procurandum.

21 *Nouiſſime au. ve.* Sed quæritur quõ iſti dicuntur falſi teſtes, quia Ioan. 2. d. ſcribit quod Chriſtus dixit Iudæis. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Quod vr̃ idem eſſe cum eo quod hic dicitur. Dicendum, quod illa verba quæ dixit Chriſtus Ioan. 2. intelliguntur de templo corporis ſui, vt ibidem dicitur, & hoc ſonant verba ibidem poſita, quia dixit ibi. Soluite templum hoc, non præcipiendo eis, ſed prædicendo eis, quid eſſent facturi diſſoluẽdo corpus eius: quod erat templum ſpirituale Dei, vnde ſenſus eſt. Soluite id eſt, ſoluetis corpus meum per mortem quã mihi inferetis, vnde ſequitur ibidem. Et in tribus diebus excitabo illud. Excitare. n. eſt a ſomno mortis reuocare quod non cõpetit tẽplo materiali ſed tẽplo ſpirituali. ſ. ſuo corpori. Iſti aũt teſtes loquebantur ac ſi de tẽplo materiali Chriſtus intellexiſſet, cũ dicebat, in tribus diebus reædificabo illud, quia reædificare proprie reſpicit tẽplũ materiale. Itẽ, Non dixit deſtruã, vel poſſum deſtruere, vt ipſi imponunt, ſed dixit. *Soluite.* Id eſt, ſoluetis mihi mortẽ inferendo: prædicens mortem ſuã & reſurrectionem, vt patet ex prædictis. Et ſic patet, ꝙ iſti teſtes mutauerunt verba eius & ſententiã, in quo apparet falſitas eorũ. Dato etiam, ꝙ bene repetiſſent verba eius & ſententiam, tñ poſſunt dici falſi teſtes alia ratione. ſ. ex falſa intentione, quia intendebant procurare mortem innocentis.

Et ſurgens

MORALITER.

7 *Tunc diſci. omnes relicto eo fugerunt.* Sicut prædixerat eos ſcandalum paſſuros.

† *Hic dixit, poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum reædificare illud.* Hieronymus. Falſus teſtis eſt qui non eodem ſenſu dicta proponit Saluator dixerat: *Soluite templum hoc.* Iſti cõmutant & aiunt: *Poſſum deſtruere templum Dei.* Item dixerat: & excitabo illud, quo eſt viuentis corporis, & non lapidei.

Ieſus

A a *Tu dixiſti.* Marcus: Ego ſum, quod idem eſt: Et eſt ſimilis contra Pilatum & Capham reſponſio, vt a propria ſententia condemnentur.

Mar. 14. f
Phil. 2. c

b *Filium hominis.* Me in forma quam iudicatis exaltatum, & habentem nomen quod eſt ſuper omne nomen.

D Velauerunt enim faciem eius ſecundum Marcum, non vt eorum ſcelera non videat, ſed vt a ſeipſis gratiam cognitionis eius abſcondant. Sicut velum fuit ſuper faciem Moyſi, quod vſque hodie manet.

f *Pe. vero.* * Hieronymus. Foris ſedebat, vt videret exitum rei, & non appropinquabat Ieſu, ne miniſtris aliqua ſuſpicio naſceretur.

* Chryſoſtomus. Qui quando magiſtrum captum vidit, ita efferbuit vt gladium euaginauerit, & auriculam abſciderit, quando contumelias Chriſti audiuit, negator efficitur & vilis puellæ minas non ſuſtinet.

E g *Vna ancilla.* Cur prima ancilla prodit cum viri magis poterant cognoſcere niſi vt iſte ſexus oſtẽdatur in necem domini peccaſſe, & per paſſionem redẽptus. Et ideo, mulier prima reſurrectionis myſteriũ accepit, & mandata cuſtodiuit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. Sicut per fœminam hoſtis antiquus primum parentem ſeduxit, ita per mulierem ad magiſtrum negandum quem Chriſtum filiũ Dei confeſſus fuerat, principem eccleſiæ compellit. F

dixit: † Poſſum deſtruere templum Dei, & † poſt triduum 1
a Motu corporis indicat inſaniam mentis. b Iratus quia non inueniebat calumniæ locum.
reædificare illud. Et ſurgens princeps ſacerdotum, ait illi: 2
Nihil reſpondes ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur?
a Sciens vt Deus, quidquid reſpondiſſet torquendum in calumniam.
Ieſus autem tacebat. Et princeps ſacerdotum ait illi: Ad- 3
iuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius
a Didiciſti in lege. b Quamuis vt hominem condemnatus tamen dico.
Dei. Dicit illi Ieſus: Tu dixiſti. † Veruntamen dico vobis a- 4
a b modo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis 5
a Ad iudicium in nube vel mirabiliter operantem in ſanctis.
Dei, & venientem in nubibus cœli. † Tunc princeps ſacer- 6
c dotum ſcidit veſtimenta ſua, dicens: Blaſphemauit. Quid ad- 7
huc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam. * Quid
a Quia cum blaſphemum putauerunt, ideo morti addixerunt.
vobis videtur? At illi reſpondentes, dixerunt: Reus eſt mor-
a Significat eos qui gratiæ eius præſentiam reſpuunt. b Colaphis cædunt, qui honores ſuos præferunt.
d tis. † Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cæcide- 8
a Significat eos qui eum veniſſe negant tanquam præſentiam eius à ſe repellentes. Alias alapas. 9
runt. Alii autem palmas in faciem eius dederunt: dicentes
e Prophetiza nobis Chriſte. Quis eſt qui te percuſſit? Pe- 10
f a Non appropinquabat Ieſu ne miniſtris aliqua ſuſpicio orietur. 11
g trus vero ſedebat foris in atrio. Et acceſſit ad eum vna an- 12

c *Scidit ve.* Furor, qui fecit de ſolio ſurgere, facit & veſtem ſcindere. Magno myſterio, cum veſtis domini nec a militibus ſcindi potuit. Significat enim ſacerdotum eorũ pro ſceleribus pontificatum eſſe penitus ſoluendum: Sed ſoliditas eccleſiæ (quæ veſtis Dei dicitur) vſq; in finem ſeculi indirupta manebit. B

† Mar. 14. f
Ioan. 2. d
Ioan 19. d

Mos eſt Iudæorũ cum aliquid blaſphemiæ audiunt, ſcindunt veſtimenta. Quod Paulus & Barnabas fecerũt in Lycaonia, cum dicti ſunt Iupiter & Apollo.

Act. 14. b
† Mar. 14. c
Luc. 22. g

d *Tunc expue.* Sicut tunc conſputus eſt ſaliuis infidelium, ita nunc opprobrijs exhonoratur falſorum fidelium, & colaphis id eſt blaſphemijs eorundem cæditur.

e *Prophetiza.* Dicunt contumeliam ei, qui ſe prophetam haberi voluit à populis.

C Velauerunt Exeunte

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſurgens princeps ſacer.* Hic conſequenter oſtenditur qualiter Chriſtus condemnatus eſt per malos iudices. Dicit ergo ſic. *Et ſurgens princeps ſacer.* Ex impatientia ſurrexit de tribunali, quia non inueniebat vnde poſſet iuſte Chriſtus condemnari.

2 *Ait illi. Nihil reſpondens ad ea quæ iſti aduerſum te.* Quia ea quæ contra Chriſtum dicebantur, erant falſa, & reſponſione indigna, ideo nolebat reſpondere. Item, quia volebat adimplere illud quod de ipſo ſcriptum erat Iſa. 53. c. *Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperuit os ſuum.* Sequitur.

3 *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu.* Ad hoc autem reſpondet Chriſtus propter reuerentiam diuini nominis inuocati dicens.

4 *Tu dixiſti.* Supple veritatem, quod patet ex ſequentibus.

5 *Veruntamen dico vobis, amodo videbitis.* Quia in iudicio extremo ſic videbitur ab illis qui eum iniuſte condemnauerunt. Dicit igitur amodo, quia à tempore ſuæ paſſionis eum vlterius non viderunt.

6 *Tunc princeps.* Iſte erat mos Iudæorum, ſcindere veſtimenta in ſignum doloris quando audiebant blaſphemiam diuini nominis. Hoc autem imponebat princeps ſacerdotum Chriſto, propter quod ſubditur.

7 *Blaſphemauit.* Propter quod ipſe & alij aſſiſtentes iudicauerunt eum dignum morte, cum tamen diceret veritatem, vt patet multipliciter ex prædictis in hoc euangelio.

8 *Tunc expuerunt in fa.* Hic conſequenter oſtenditur qualiter Chriſtus fuit turpiter vituperatus per malignos apparitores, & hoc dupliciter, primo facto, cum dicit. *Expuerunt in faciem eius.* Tanquam in hominem peſtiferum & dignum morte. Mos enim erat Iudæorum ſuper tales ſpuere in contemptum.

9 *Et colaphis eum ceciderunt.* Sine cauſa percutiendo, & vituperando eum. Secundo, verbo dicentes.

10 *Prophetiza.* Quaſi dicat, tu es falſus propheta.

11 *Petrus vero ſedebat foris in atrio.* Hic oſtenditur qualiter Chriſtus fuit negatus a ſuo diſcipulo per tres vices. Primo ſimplici verbo, ſecundo cũ iuramento, tertio, per deteſtationem cum iuramento. Id eſt, per execrationem quod eſt qñ aliquis non ſolum iurat per Deum ſed etiam imprecatur ſibimet aliquod malum, niſi id quod dicit ſit verum. Dicit igitur: *Petrus vero ſedebat foris in atrio.* Non enim Petrus erat ſimpliciter extra domum, ſed erat extra locũ, vbi Chriſtus illudebatur in quodam atrio in quo erat ignis accenſus in medio, ſecundum quod dicitur Lucæ 22.

12 *Et acceſſit ad eum vna ancilla.* De iſtis negationibus Petri videntur euangeliſtæ diuerſimode ſcribere maxime de ſecunda & tertia, quia de ſecunda dicitur hic, quod fuit ad vocem ancillæ. Lucas autem dicit quod fuit ad vocem hominis. Ioannes autem dicit quod fuit ad vocem plurium. Similiter de tertia dicit Ioannes, quod fuit ad vocem vnius qui erat cognatus illius cuius Petrus abſcidit auriculam. Matthæus autem hic dicit, quod fuit ad vocem illorum qui ſtabant. Dicendum igitur quod principalis intentio euangeliſtarum erat negationem trinam Petri exprimere, & in hoc conueniunt omnes euangeliſtæ. Exprimere aũt perſonas accuſantes Petrum, non erat principalis intentio eorum, ſed tantum ex accidenti. Tñ non contrariantur in hoc quia veriſimile, quod multi ad illa verba concurrebant circa Petrum, & conſimilia verba proferebant ipſum accuſando, & ſic unus euangeliſta unam perſonam nominat, alius aliam, unam uel plures, nec eſt ibi falſitas, ratione dicta. Videtur autem ſecundum ueritatem hiſtoriæ, quod prima negatio ſit facta ad uocẽ hoſtiariæ principaliter. Secunda ad uocem illorũ qui ſtabant ad ignem, fuerunt tamen excitati ab alia ancilla, propter quod Matthæus illam exprimit hic & de alijs tacet. Quod autem hic dicitur quod facta eſt Petro exeunte ianuam intelligendũ eſt ſe diſponente ad exitum, quia adhuc erat prope ignem ut dicit Ioãnes ſed timens ne perciperetur exire. Tertia autem negatio facta eſt multis eum accuſantibus, inter quos principalis erat cognatus illius cuius Petrus abſcidit auriculam, propter quod exprimit illum Ioannes de alijs tacendo. His dictis litera patet uſque ad illum locum.

Nam

MORALITER.

† *Ieſus autem tacebat. Et princeps ſacerdotum ait illi.* Auguſtinus. Ex hoc autem loco diſcimus calumniantium & falſorum teſtium voces, vt nec reſponſione dignas habeamus, maxime vbi maius eſt libere fortiterque ſuſtinere, quam defendere ſine ullo profectu.

7 *Tunc expuerunt in faciem eius & colaphis eum.* Auguſtinus. Per hoc ſignificauit eos qui præſentiam gratiæ eius reſpuunt.

Et tanquam

a *Exeunte au.* Hic Marcus adimplet quod iſte breuitatis cau ſa omiſit. *Exijt inquit foras ante atrium & gallus cantauit.* Quo re uerſo, in atrio fit negatio. *Exeunte autem.* In hac ſecūda negatione a duobus cōpellit'. Ab ancilla, vt ait Matthæus & Marcus & ab alio vt ait Lucas dicēs. Et poſt puſillū ait alius. Et tu de illis es. In hoc puſillo exijt, & reuerſus ſtans ad focū, vt Ioānes ait: Iterū negat. *Exeunte autem illo.* Id eſt cum exiret, hoc eſt, cū exurgeret vt exiret, animaduertit eum ancilla, & dixit his qui circa ignem erant. Quibus rediēs iurat Petrus. *Non noui hominem.* Id eſt, nō ſum eius diſcipulus, in quo & ipſe Chriſtum negauit. Nota primum ait. Neſcio quid dicis. Secundo, cum iuramento negauit. Tertio cępit deteſtari & iurare, quia nō nouiſſet hominem, quia perſeuerare in peccato dat incrementum, & qui minima ſpernit, cadit in maiora.

b *Non noui ho.* Quod noxia prauorum colloquia, quæ cogunt Petrum negare Chriſtum, uel hominem ſe noſſe, quē confeſſus eſt inter diſcipulos Dei filium?

c *Qui ſtabant.* Ioannes & Lucas unum dicunt cognatum Malchi. Sed uel eſt plurale pro ſingulari. Vel unus erat qui eum uiderat, & præcipue dicebat, quem ſecuti cæteri ſimiliter arguebant.

d *Et continuo gal. can.* Poſt tertiā negationem ſequitur gallicantus. Sacramenta rerū, per ſtatū temporum deſignantur. Media nocte negat in gallicantu pœnitet, poſt reſurrectionem ſub luce quem ter negauerat ter ſe amare profeſſus eſt. Quia quod in tenebris obliuionis errauit, ſperatæ iam lucis rememoratione correxit: & eiuſdem veræ lucis pœnitentia plene quidquid nutauerat erexit.

a Quia manifeſtare ſe expauit qui adhuc nolebat mori.

cilla, dicens: † Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille negauit co- †
a ram omnibus; dicens: Neſcio quid dicis. Exeunte autem il-

Cum quibus calefaciebat ſe Petrus.

lo † ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi. Et

a Ab illis inquiſitus quibus ancilla propalauerat.

hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum negauit cum iura-

a Lucas ait quaſi facto interuallo vnius horæ.

b mento, quia non noui hominem. Et poſt puſillum acceſſe-
c runt qui ſtabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es:

Ieroſolimitæ & Galilæi æque ſunt Hebræi vnius linguæ, ſed quæque prouincia habet ſuum ſonum.

† Nam & loquela tua manifeſtum te facit. Tunc cœpit dete- 1
d ſtari & † iurare, quia non nouiſſet hominem. Et continuo gal- 2

a Reſpiciente ſe domino.

e lus cantauit: † Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu, quod di- 3 4

a Vt haberet liberum locum flendi.

f xerat: priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras, fleuit amare.

Myſtice. Gallus aliquis doctor eſt, qui ſomnolentos increpans, ait. Euigilate iuſti & nolite peccare. Quod Petrus ante primum gallicantum negat, eos ſignificat qui Chriſtum ante reſurrectionem Deum non putauerunt eſſe morte, eius turbati. Quod bis ante ſecundum gallicantum negat, illos ſignificat, qui nunc in illo ſecundum hominem vel ſecundū Deum in vtraq; ſubſtantia errāt, & ideo veritatem negāt. Primus gallicantus, eſt domini reſurrectio in ſeipſo. Secundus, eſt eiuſdem in corpore eccleſiæ.

e *Recordatus eſt.* In alio Euangelio dicitur: *Reſpexit dominus Petrum, & intuitu prouocauit ad lachrymas.* Quaſi in mentem ei reducens quoties negauerat, & quod ei prædixerat, nec potuit in tenebris permanere, quem lux mundi reſpexit. Luc. 22. g.

f *Et egreſſus.* Ab impiorū cōſilio ſeclusus culpā lauat, q. nō intus. Ob hoc hęſitare permiſſus eſt, vt i eccl'ę principe remediū pęnitētię cōderet, & nemo auderet de ſua uirtute cōfidere.

Leo Papa. Fęlices ô Apoſtole, lachrymę tuę, quę ad diluēdā culpā negationis uirtutem habuere ſacri baptiſmatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nam & loquela, &c.* Licet enim lingua Hebræa ſit vna, tamen aliquo modo variabatur ſecundum diuerſitatem prouinciarum, & ideo illi de Galilæa aliter loquebantur aliquo modo quam illi qui erant de Ieruſalem ſicut lingua gallica eſt vna & tamen aliter loquuntur illi qui ſunt de Picardia quam illi qui habitant Pariſius, & per talem varietatem poteſt percipi, vnde aliquis ſit oriundus. Sequitur.

2 *Tunc cœpit de. &c.* In hoc ſignificatur iuramentum per execrationem.

3 *Et re. eſt Pe.* Dominus enim reſpexit Petrū, vt dicitur Luc. 22. g. Et ex hoc Petrus recordatus eſt de verbo Chriſti, quod dixerat eum negaturū & ad pęnitētiam reductus eſt, vnde ſequit'.

4 *Et egreſ. foras, &c.* Et ex tunc Petrus traxit in conſuetudinē, vt à primo gallorum cantu vſque ad horam matutinam ſtaret in oratione flens pro iſta negatione, vt habetur in Itinerario Clementis.

MORALITER.

Et tanquam colaphis eum cædunt qui ei ſuos honores præferunt. Et palmas in faciem eius dant, qui ſuperbia cæcati eum non veniſſe affirmant.

† *At ille ne. &c.* Rab. In hac autem negatione Petri diſcimus non ſolum negare Chriſtum, qui dicit eum Chriſtum non eſſe, ſed qui cum ſit, ſe negat eſſe Chriſtianum.

ADDITIO.

In cap. 26. Vbi dicitur in poſtil. *Prima autem die azymorum, &c.* Iſta dies fuit feria quinta.

Ad declarationem temporis cęnæ domini circa quod non ſolum inter græcos & latinos, ſed etiam inter ſanctos doctores diuerſitas non modica inuenitur, olim quandam formaui quæſtionem, quam in hoc loco ſuper addere decreui, cuius tenor talis eſt. Vtrum quinta feria in qua Chriſtus cum diſcipulis, paſcha manducauit fuit. 14. luna primi menſis, in qua agnus paſchalis ſecūdum legem immolari debuit. Et videtur primo quod ſic. Mat. 26 b. legitur quod prima die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes. *Vbi vis pa. tibi paſ. &c.* Sed prima dies azymorum. Vel eſt. 14. luna in cuius ſecūdis veſperis immolatur agnus qui cum azymis comedebatur. Vel. 15. luna quæ erat prima dies ſolemnitatis azymorum. Sed in propoſito non eſt 15. luna. Nam ſi ſic, nec Chriſtus paſcha comediſſet in tempore debito, nec in tempore à lege præfigurato fuiſſet paſſus, quorum vtrumque eſt valde inconueniens in propoſito, patet conſequentia, quia ſic comediſſet paſcha in 15. & fuiſſet paſſus in 16. ergo prima die azymorum prædicta eſt 14. luna. Præterea Mar. 14. *Prima die azymorum quando paſcha immolatur, dicūt ei diſ. &c.* Vbi expreſſe habetur, quod in † propria die immolationis agni Chriſtus paſcha comedit, quod eſt propoſitum, nam illa ſolum eſt, 14.

Præterea Luc. 22. a. *Venit ante dies azym.* In qua neceſſe erat occidi paſcha & miſit Petrum & Ioannem, &c. ſed nulla dies eſt in qua neceſſe ſit occidi paſcha, niſi. 14. luna, vt patet Exod. 12. & Num. 9. & in alijs quam plurimis locis, ergo propoſitum.

Idem patet per Chry. ſuper Mat. dicentem quod vſque ad vltimum diem non fuit Chriſtus contrarius legi. Quod fuiſſet ſi paſcha comediſſet non tempore debito ſecundum legem.

Idem patet per Hieron. dicentem expreſſe, quod Chriſtus cęnam fecit. 14 Sed ad oppoſitum arguit ſic: Sexta fe. in qua Chriſtus fuit paſſus erat luna. 18. ergo fe. quinta immediate præcedens erat luna. 13. Conſequentia patet de ſe, & antecedens habetur Ioan. 18. e. vbi dicitur quod Iudæi non introierunt prætorium pilati, vt non contaminarentur, ſed manducarent paſcha. Sed cum paſcha manducari non poſſit legitime, niſi. 14. luna, ſcilicet, ſecundis veſperis, vt Exo. 12. ergo dies paſſionis Chriſti fuit 14. luna quod fuit aſſumptum. Nec conſonum videtur quod manducare paſcha in loco euangelij allegato intelligatur de cibis paſchalibus, ſcilicet de azymis, prout videtur ſentire Chryſoſt. quē ſequi. S. Tho. & etiam aliqui moderni gloſſatores. Tum quia licet paſcha cum azymis debeat comedi, nuſquam tamen legitur quod azyma nec agreſtia dicantur paſcha nec è contra. Tum quia azyma poterant comedi etiam ab immundis, cuius contrarium non legitur in aliquo loco vbi agatur de hac materia in ſacra ſcriptura. Quod etiam conſuetudo Hebræorum hodierna teſtatur, quia licet profitentur ſe eſſe immundos & contaminatos iſto tempore (cum careat legitima aſperſione cineris vitulæ rufæ de qua Num 19. comedūt tamen hodie azyma & agreſtia in paſcatis tempore, non curantes de contaminatione.

Item Ioan. 19. expreſſe dicit. *Erat autem para. paſchæ, &c.* Cum enim paraſceue alicuius feſti idē eſt quod pparatio ad illā diē & nō dicit paraſceue ſabbati, ſed paſchæ, manifeſte oſtendit, qd' in illa

illa die paſcha ſperabatur quod propoſitum.
A Item ſi ſexta fer. in qua eſt Chriſtus paſſus fuiſſet. 15. ſequeretur
ꝙ res non correſponderent propriæ figuræ, ꝙ eſt valde inconue
niens in hac materia. Nā cū agnus Paſchalis nihil aliud figura-
bat niſi paſſionē Chriſti, ad cuius agni immolationē ſola. 14. luna
erat tempus determinatū, intantū quod impediti a comeſtione
agni pp euentum contaminationis, non poterāt defectū ſupple-
re in 15. ſequenti, nec in alia quacunque, ſed in 14. luna menſis
ſecundi, vt hr̄ Num. 9. ergo nullo mō dicendū vr̄, ꝙ e principa-
liter figurata eſſet in 15. luna, vnde & idē Chryſoſt. expreſſe di-
cit, Chriſtū reſeruaſſe ſuā occiſionē ſextæ feriæ, qn̄ verus paſcha
fiebat. Nec vr̄ rōni conſonū quod Remigius & alij doctores di-
cunt, ſ. quod Chriſtus fuit ligatus & tentus in 14. in veſperis, &
quod tunc inceperunt paſſionis exordia. Nā immolatio Chriſti
propria nō fuit niſi in ara crucis, vt cōis doctrina eccleſiæ teſtat̄.
Itē feria ſexta in qua Chriſtus fuit paſſus, non fuit celebris nec
ſolēnis in obſeruantia Hebræorū, ergo non fuit 15. luna menſis
primi, conſequentia patet, nā Exod. 12. de eadē die, ſ. 15. legitur.
*Dies prima erit ſancta ac ſolēnis nihil operis facietis in ea, exceptis his
quæ ad veſcendum pertinent.* Ex quibus verbis manifeſte elicitur ꝙ
quicquid operis prohibetur in ſabbato, eſt prohibitū in 15. luna
primi menſis, exceptis his quæ ad veſcendū pertinent. Sed aſſum
ptū probatur, nā multa fecerunt Hebræi in eadē ſexta feria, quæ
nullo modo licebant fieri in ſabbato, nec in tali ſolēnitate, vide-
licet accuſare, flagellare, teſtes prçſentare, examinare & ſenten-
B tiam diffinitiuā ferre, quæ oīa exercuerunt circa perſonā Chriſti,
vt euangeliſtæ teſtant̄. Quæ quidē iudicialia ēt apud nos in ſolē-
nibus diebus feſtiuis ſunt illicita, multo magis apud eos qui ni-
mis literalizant. Itē angariauerunt patrē Alexādri & Rufi. Mar.
15. quod eſt manifeſte, prohibitum in diebus feſtiuis præſertim
extra ciuitatem, Iere. 17. quod licet de ſabbato dicat, idē tn̄ eſt de
prima die ſolēnitatis paſchalis, vt dictū eſt. Nec eſt dicēdū ꝙ hoc
cōmiſiſſent ex odio Chriſti, nam ipſi tenebantur iuſtificare facta
ſua, & per legē moſaicā ea reuelare, dicentes. *Nos legē habe. &c.*
Præterea veritas aſſumpti patet expreſſe in ſepultura Chriſti,
Fuit. n. ſepultus per Ioſeph ab Arimathia & Nicodemū qui iuſti
erant, & nullo modo quod non liceret in tpe ſolemni feciſſent,
vnde ſuper illud Io. 19. ibi. *Propter paraſceue Iudæorū, quia iuxta
erat monumentū, &c.* Aug. Acceleratam vult intelligi ſepultura
ne aduesperaret, qn̄ iam facere aliquid non liceret, Sed conſtat
quod ſi feria ſexta fuiſſet 15. luna, ſic erat illicitum in eadē ſepe-
lire ſicut erat in ſabbato, hoc idē patet Luc. 23. quia dies erat pa-
raſceue, & ſabbatū illuceſcebat. Ex quo vr̄, ꝙ ſepultura illa licita
erat in ſexta feria, nō tn̄ in die ſabbati. Ex quo patet ꝙ feria ſex-
ta illa non erat prima die ſolennitatis paſchalis apud Hebræos,
ꝙ fuit aſſumptū, &c. Nec valet dicere, ꝙ Ioſeph ab Arimathia
ex deuotione Chriſti feſtū violaſſet pro eius ſepultura. Nam de
Magdalena quæ Chriſtū feruentius diligebat, & de cæteris mu
lieribus ipſum ſequentibus legitur Mar. 16. *Et cū tranſiſſet ſab-
batū emerunt aromata.* Vbi manifeſte apparet, quod ab emptione
aromatū pro ſepultura dñi pertinentium, (quod eſt valde leuius
opus quā ſepultura) mulieres deuotæ pp obſeruantiam ſabbati
abſtinuerunt. Idē Hiero. ſuper illud Mat. 28. a. *Venit maria Mag-
dalena, &c.* Sepulto nāque feria ſexta dño mulieres præparaue-
runt aromata & vnguenta, quamdiu licuit operari, ſ. vſque ad ſo-
lis occaſum. Sabbato ſiluerunt, i. quieuerunt ab operando ſm
C legis mandatū, vt Lucas ait. Hęc Hieron. Ex quo ſequitur quod
feria ſexta illa non erat celebris ſolemnitas azymorū. Nam ſi ſic
oīa prędicta fuiſſent illicita, ſicut in ſabbato, vt dictū eſt. Præte-
rea Io. 19. f. *Erat dies illa magna dies ſabbati.* Ergo in illa die ſabba
ti concurrebant duæ feſtiuitates, ſ. ſabbatina & paſchalis, & per
conſequens dies ſabbati erat 15. luna apud eos, conſequentia pa
tet, quia tota celebritas hebdomadæ azymorū erat ſolum in pri-
ma die & 7. vt patet Leuit. 23. Concordat Beda dicens. Erat ma-
gna dies illa ſabbati, i. pp ſolemnitatem paſchalē. Ad cuius dif-
ficultatis declarationem aliqua ſunt circa feſtiuitates legis anti-
quæ præſupponenda, quorum quædam ſumuntur ex ſacra ſcri-
ptura vel in ea habent aliquod fundamentum, quædam ex regu
lis Calendarij hebræorum apud eos diuulgatis, & vſque in ho-
diernum diem infallibiliter obſeruatis.

Primū præſupponendū eſt, ꝙ dies naturalis apud hebręos in-
cipit ab occaſu ſolis diei ſabbati, & terminatur in occaſum ſolis
diei dñicæ, & ſic de alijs. Et ſic intelligit̄ illud. *A veſpere vſque ad
veſperā celebrabitis Sabbata veſtra.* Leuit. 23. Secūdū eſt, ꝙ menſis
apud eos eſt lunaris & perficitur ex † 30. diebus & 10. horis natu
ralibus & duabus tertijs vnius horæ cū † tribus minutis, quę qui
dē cōputatio cōcordat cū Ptolemæo & alijs aſtronomis ſecundū
curſum mediū lunæ qui eſt inuariabilis. Tertiū eſt quod annus
hebraicus incipit a Calēdis ſeu nouilunio, ꝙ eſt prope æquino-
ctiū vernale. Vnde Exod. 12. a. *Menſis iſte vobis principiū menſiū
primus erit in mēſibus anni.* Et inf. Exo. 13. a. *Hodie ingredimini in
menſe nouarū frugū.* Quartū, quod omnia feſta Hebræorum præ-
ter

† 29.
† certis.

ter ſabbatum exordium computationis, & per conſequens mobi
litatem per diuerſas ferias hebdomadæ ſumunt a neomenia pri-
mi mēſis prædicti. Verbi gratia. Si prędicta neomenia in quinta
feria, tunc dies ſolennitatis azymorū erit ſimiliter quinta feria,
quia in 15. luna eſt dies immolationis agni ſolemnitatis paſchalis
iuxta illud Num. 28. d. *Numerabitis ergo ab altero die ſabbati, &c.*
Septem hebdomadas plenas, & feſtum tubarum erit in die ſab-
bati. Nā ſex menſes lunares qui cōputabantur à neomenia pri-
mi menſis vſque ad neomeniam ſeptimi ſunt centū 70. & ſeptē
dies integri, qui reuoluti per hebdomadas in ſexta feria finiūtur,
& ſic neomenia menſis ſeptimi ſequentis erit in ſabbato. Conſe
quenter feſtum expiationis erit feria ſecunda, nā eſt in decima
die a feſto tubarū. Conſequenter feſtum ſcenophegiæ ſeu taber
naculorū erit in ſabbato, quia in 15. feſto tubarū & ſic de ſimili-
bus, quæ oīa Leuit. 23. & in alijs locis habentur. Quintū eſt, quod
in quacūque die coniunctio luminariū ſecundū mediū curſum
ſupradictum prope æquinoctium vernale occurrerit, in eadē die
eſt Calendæ ſeu neomenia menſis primi pdicta niſi in certis ca-
ſibus in quibus repellanda eſt ſeu transferenda ad ſequentē diē,
& qn̄que ad ſubſequentē. Qui quidē caſus duo ſunt. Primus: qn̄
talis coniunctio tranſcendit. 18. horā eiuſdem diei in qua eſt. Cu
ius repulſionis ratio eſt, quia tunc magis declinat talis cōiunctio
ad diem ſequentē quā ad illam in qua eſt, cum iam tranſit tres
quartas partes illius diei, & attingit quartā vltimam, & talis con
iunctio vocatur apud eos nouiluniū vetus ſeu antiquum. Verbi
gratia. Si nouilunium æquinoctij vernalis eſſet in 18. hora ſab-
bati vel infra, tunc Calenda ſeu neomenia eſſet fienda in eadem
die ſabbati, & per conſequens principiū cōputationis feſtiuitatū
totius anni eſſet ab eadem die ſabbati. Si aūt coniunctio eſſet vl-
tra 18. horam, tunc talis neomenia eſſet transferenda ſeu repel-
lenda ad diem dñicam immediate ſequentem, & per conſequēs
paſchalia feſta & aliæ feſtiuitates illius anni transferrentur ad fe
rias correſpondentes diei dñicę & non ſabbati, vt patet ex dictis.
Secundus caſus eſt qn̄ nouilunium vernale occurrit in ſecūda fe-
ria quarta vel ſexta. In his. n. tribus ferijs non pn̄t figi Calendæ
ſeu neomenia ęquinoctij vernalis. Cuius ratio patebit infra. Sex
to pręſupponendū eſt, quod qn̄que oportet quod fiant duę re-
pulſæ de eadem neomenia. Hoc patet ex duobus caſibus ſupradi-
ctis, nā ſi nouiluniū vernale occurrat in die dñica vltra 18. horā,
tunc in eadē die non eſt neomenia figenda pp antiquitatem ſeu
vetuſtatem nouilunij ſecundū primū caſum. Nec in ſecunda feria
ſequenti pp hoc quod eſt vna de tribus ferijs interdictis, iuxta ſe
cundū caſum, & ſic oportet qđ transferatur ad tertiā feriā, & hoc
contingit apud eos ſatis frequenter. Nec ſentiendū eſt erroneū
ſeu contra mentē legis loquētis ſimpliciter de prima die menſis,
nā cōputatio menſiū quantū ſpectat ad cultū feſtiuitatū ſufficit,
quod ſit vniformiter regulata & apud oēs cōiter ſuſcepta, & ali-
qualiter veritati propinqua, prout gratioſius & remotius contin-
git in cōputo noſtro circa feſtiuitatem paſchalē & alia feſta mo-
bilia ipſam ſequentia Ratio aūt quare prædictę tres ferię. ſ. ſecū
da, quarta & ſexta repelluntur, ne in aliqua earū neomenia pri-
mi menſis figatur, quātū ad ſecundā & quartā feriā vna eſt & eſt
talis. Nā cū feſtū expiationis ſit celeberrimū ſicut dies ſabbati,
intantū quod cibaria non permittūtur in eadem die parari ſicut,
nec in ſabbato, vt ex ſacra litera pōt haberi, inde eſt quod ex ea-
rū traditione antiqua ſeu conſuetudine immutabili, quæ vſque
hodie durat, habetur quod dies expiationis nunquā concurreret
in die veneris nec in die dñica. Nā ſi dies ſabbati à parte ante vel
a parte poſt cōtinuaretur cū feſto expiationis, tūc eſſent duo dies
naturales continui celeberrimi, in quibus nullo modo liceret pa-
rare cibaria, ꝙ eſſet graue & valde onerosū toti populo. Ex quo
ſequitur, quod neomenia prædicta primi menſis non pōt eſſe in
ſecunda feria, nam ſic feſtum expiationis occurreret in ſexta fe-
ria. & continuaretur cum die ſabbati à parte ante, quod eſt cōtra
pdicta. Similiter nec neomenia primi menſis haber eſſe in quar-
ta feria, nā ſic feſtū expiationis eſſet in dñica, & per conſequens
continuaretur cū ſabbato à parte poſt, quod eſt cōtra pdicta, vn-
de patet ratio repulſæ ſecundæ feriæ & quartæ. Sed ratio quare
feria ſexta excluditur ad hoc, vt in eadē neomenia primi menſis
non figurat̄ apud eos talis eſt. Nā in feſto tabernaculorū ſeu ſce-
nophegiæ, quod feſtū ſecūdū eos & ēt ſecūdū doctores noſtros
pceptū fuit ad cōmemorandū beneficiū diuinę protectionis, &
eductionis qđ habuerunt per deſertū, vbi in tabernaculis habita
uerunt, in quo habebāt lętari per ſeptē dies corā dño ſumentes
fructū arboris pulcherrimæ ſpatulaſque palmarū, & cę. prout le-
gitur Leuit. 23. ad ſignificandū, qđ per aridā terrā deſerti dedu-
xit eos Deus ad terrā delitioſam, prout ſanctus Tho. prima ſecū-
dę. q. 102. art. 4. in rñſione ad 10. ar. ponit, in qua lęticia put tra-
dit in eorū codicibus apud eos autēticis, circumibāt altare ſolē-
niter cū huiōi ſpatulis & ramis ſemel in prima die & in alijs die
bus vſq; ad ſextam incluſiue. In ſeptima aūt circumibant ſepties
in memoriā captionis Iericho q̄ fuit prima ciuitas terrę pmiſſio-
nis

n ab eis capta per huiuſmodi circuitiones ſeptenarias,vt habeť
ſue ſexto. Vnde,& in illa ſeptima die pcedebant in huiuſmodi
itla intantũ,quod quędã ibi facta non licebat fieri in die ſab-
ti,Cuius circũitionis memoria hodie ſit inter eos in gyro rotu
egis,cũ altare non habeant.Sed ſi neomenia primi menſis fuiſ
in ſexta feria , ſequeretur quod feſtũ tabernaculorũ concur
ret in die dominica,vt patet computanti,& ſic ſeptima dies ta-
rnaculorũ eſſet in die ſabbati.vnde ceſſarent illa q̃ dicta ſunt.
x quibus omnibus elicitur quędã regula in Calendariis eorũ
ique & apud oẽs diuulgata, & vſque in hodiernũ diẽ infallibi
er obſeruata.Quia prima dies ſolemnitatis paſchalis nunq̃ eſt
ia ſecũda,quarta,nec ſexta.Septimũ eſt,quod anno quo Chr̃s
ſſus fuit,concurrit cõiunctio luminariũ prope ęquinoctiũ ver
le iuxta verã computationẽ Hebræorũ quæ eſt ſecũdũ mediũ
rſum ſolis & lunę,vt dictũ eſt in feria quinta poſt 19. horã cum
tis minutis,hoc eſt certiſſie calculatũ per me,& cũ peritis He-
ęorũ diligentiſſime repertũ & concordatũ.Quibus pręſuppoſi
patet ſolutio dubii prędicti.Nã in anno paſſionis Chriſti licet
iunctio luminariũ,vt dictũ eſt,fuit feria quinta,nõ potuit in ea
omenia figi pp ipſius vetuſtatẽ,quia fuit vltra.18. horã,vt pa-
in ſeptimo præſuppoſito, & per conſequens occurrit primus
ſus repellendi ſupradictus,habuit ergo transferri ad ſequentẽ
em,ſed quia ſequẽs erat ſexta feria,nec in ea poterat neomeni
ignari,vt dictum eſt , nam eſt ſecundus caſus repulſionis iam
ctus,habuit ergo repelli ſeu transferri neomenia ad diem ſab-
ti,& per conſequens.15 luna fuit eodem anno ſecundum he-
aicam computationem legitimam, & aſſuetam in die ſabbati,
qua concurrunt duæ feſtiuitates ſolemnes apud eos,ſabbatina
ilicet,& paſchalis,quæ eſt prima dies ſolemnitatis azymorum,
ſic erat magna dies illa ſabbati ſecundum Io & in feria ſexta
amediate præcedenti fuit ſecundum eos.14.luna in qua legi-
me erat paſcha immolandum. Vnde in eadem ſexta feria fuit
nmolatus verus agnus paſchalis ab eis,ſimiliter,& typicus,pro
ius typici manducatione,vt non contaminarentur nõ intraue-
nt prætoriũ ſecundum Io.Chriſtus autẽ in huiuſmodi neome-
a primã repulſam tantũ tenuit,& non ſecundã.Prima.n eſt ra-
nabilis in ſe,& ſine reſpectu ad ſeſta futura , ſed ſolũ propter
tuſtatem coniunctionis vnde neomenia illius anni apud ipſum
it tranſlata ad ſextam feriã:ſed de ſexta ad ſeptimã nullatenus
buit transferri apud eum,nam ratio illius repulſæ ex feſtis fu-
ris in menſe ſeptimo depẽdebat,vt patet ex iã dictis,quæ feſta.
utura cũ Chriſtus ſciuiſſet per paſſionẽ ſuam de propinquo im
nentẽ caſſari,ſicut,& cætera legis cerimonialia,nullã vim ha-
bant transferendi ſeu repellendi præſentẽ neomeniã,vt patet
tuenti. Nã ceſſante cauſa p̄ſertim finali ceſſare habet effectus.
uit ergo iuxta veriſſimam & infallibilem notitiã Chriſti neome
a tempore ſuę paſſionis in ſexta feria.Similiter, & prima dies
aſchalis ſolemnitatis,hoc eſt. 15. luna apud eũ,vnde & in feria
uinta præcedenti fuit vera.14 luna in qua paſcha cũ diſcipulis
mpore determinato ſecundũ legis veritatẽ manducauit.In hoc
videtur cõcordare magiſter hiſtoriarum,dicens.Quod ſi tabu
computi diligenter retro percurramus,inueniemus qđ tempo
paſſionis Chriſti feria ſexta fuit.15. luna.Et hoc eſt verum,li-
et tabula noſtri computi ſit groſſior q̃ hebraica in hac materia.
Ex quibus habeť,qđ tempore paſſionis Chriſti duplex fuit.14.
una ſicut & neomenia primi menſis,Vna.ſ.vera ſimul,& legiti-
na ſecundum veram computationem Chriſti,cuncta legis miſte-
ia tã pręſentia quã futura ſcientis . Alia vero legitima tantum
ſecundum communẽ & aſſuetam computationem aliorũ omniũ
pręter Chriſtũ,& in vtraque.14,vterque agnus fuit immolatus ve
rus & Typicus.In 14.enim vera & legitima quę fuit feria quĩta
Chriſtus manducauit agnũ typicũ & cõſequenter verũ agnũ ſub
ſacramẽto diſcipulis tradidit. In.14. vero legitima tantũ q̃ fuit
ſexta feria,agnus verus fuit immolatus,cõſequẽter autẽ Typicus
& ſic reddendo ſingula ſingulis , oĩa veraciter concordanť. Nam
Mat. Marcus & Lucas qui de cęna domini notabilẽ mentionẽ fe
cerunt exprimendo,in illa agnũ Paſchalẽ ſolemniter Chriſtũ cũ
diſcipulis manducaſſe,& in eadẽ ſacramẽtũ eucharistię inſtituiſ-
ſe vt patet ex eorũ dictis,qlibet eorũ ipſam feriam quintã notat, D
tanquã propriam ad immolationẽ agni,& per conſequens.14.lu
nã ſecundum verã computationem Chriſti prędictam ſecundum
quam autoritates Chryſ. & Hie.ad partẽ affirmatiuã ſupra indu
ctę & ſimiles obtinent veritatẽ. Sed Ioannes qui de cęna domini
breuiſſime ſe expediuit ſolum,dicens. Cęna facta &c.Ioan.13.ni
hil exprimens de agni manducatione, nec de ſacramenti inſtitu-
tione,cũ iã de hoc ſacramento plus cęteris tradiderat,fecit potius
mentionẽ de ſecunda 14.ſ.legitima tantum, quæ fuit ſexta feria,
vt dictum eſt Ad excludendum errorẽ qui inſurgere poſſet ex hoc
quod principale figuratũ non correſponderet figurę in tempore
tã diſtricte per legẽ determinato , vnde & vocat eum paraſceue
Paſchæ .i. vigilia . Et dicit quod Hebræi nondũ mãducauerant
paſcha tẽpore paſſionis Chr̃i,quod habet veritatẽ ſecundũ legi-
timam computationẽ hebræorũ & ceterorum myſteria paſſionis
pro tunc ignorantiũ.Et ideo in illa ſexta feria licuit eis iudicialia
exercere,ſepelire,angariare,& huiuſmodi. Et ſanctis mulieribus
in eadẽ ſexta feria aromata præparare tanquã in die nonfeſtiuo.

Ex quo clarius patet error Gręcorum dicẽtium,quod Ioan.cor-
rexit alios euangeliſtas aſſerentes quintã feriã protunc. † 13.lu † 14.
Nam vt ex iã dictis patet Ioan. non correxit alios , ſicut nec ipſi
falſum aliquod aſſeruerunt, ſed potius vt de more euãgeliſtarum E
eſt,illud quod alii prætermiſerunt ipſe declarauit .ſ.† 13. lunam † 14.
protunc ẽt fuiſſe feria ſexta ſecundum aliã computationem legi
timam cui concordant hiſtoriæ Hebræorũ dicentium manifeſte,
quod in vigilia paſchę Chriſtus fuit patibulo ſuſpenſus,& quod
a ſæculis nunquam fuit inter eos prima dies paſchalis feria ſexta.

Et attendendum,quod ex verbis euangelii prædicta differentia
duplicis neomeniæ ſeu.14. lunæ aliqualiter poſſet notari. Nam
Matth.26.legitur.Magiſter dicit.*Tempus meum prope eſt apud te fa
cio paſcha cum diſcipulis.*Vnde ſi li tempus meum prope eſt,diligẽ
ter intelligatur. Nam licet ſit verum quod tempus paſſionis erat
prope,non tamen conſonat cum litera ſequenti. Dato.n.quod
tempus paſſionis eſſet protunc remotius,adhuc Chriſtus habebat
paſcha manducare cũ diſcipulis ſuis,vt legem adimpleret.Sed ve-
rus intellectus iuxta prædicta videtur talis.Magiſter dicit. *Tem-
pus meum*.i. tempus manducandi Paſcha ſecundũ veram meam
computationem prope eſt,ideſt,hodie feria quinta,licet aliquo-
rum tempus iuxta ipſorum aſſuetam computationem fuiſſet re
motius,ſcilicet,in feria ſexta.Et ideo ſequitur.*Apud te facio &c.*

Et notandũ etiam uidetur,quod in manducationd paſchæ cum
non ſit mentio de aliis diſcũbentibus , uel conueſcẽtibus niſi de
duodecim diſcipulis tantum,ſicut & illis tantum ſecrete paſſionẽ
futuram denunciauit Mat.20.c.concordat prædictis.Nam ex paſ
ſione futura , quam ſolis Apoſtolis ſecreto expreſſe prænoſtica-
uit, diuerſitas huius paſchalis temporis dependebat vt dictum
eſt.Et ideo nimirum ſi ſanctæ mulieres,& Ioſeph ab Arimathia,
& huiuſmodi , potius ſequerentur hebraicam computationem
communẽ, quam Chriſti veram computationẽ. Nam myſteria
paſſionis,& præcipue legalium euacuatio abſcondita fuit etiam
apoſtolis poſt reſurrectionem uſque ad tempus.Et ſic iuxta ſen-
tentiam phi.i.Ethi. omnia uera conſonant uero . Diuina igitur
prouidentia circa hæc deuote attendenda eſt quæ paſchalia feſta
ſic in antiqs præordinauit , ut tempore paſſionis Chriſti duplex,
14.luna occurreret ad agni immolationẽ p̄ſignata , ut in prima
Chriſtus ſacrificiũ adimpleret legale , & nouũ inſtituerat, et in
ſecũda ſe. Deo in ſacrificiũ offerret ueſpertinũ,ut utrumq; tẽpo
rę præſignato pro humana ſalute pficeret,q̃ nobis concedat,&c.

Repli. *In ca.26.* Cum poſtillator ſoluiſſet omnes difficultates
circa cœnã domini & eſum agni paſcalis moueri conſuetas pręs-
ſertim a Græcis,Burg.facit unam longam ſingularem computa-
tionem in qua multa ponit multis dubia cui placet uideat.Et fi-
naliter in eodem capitulo dicit quis fuerit ille hymnus de quo
dicitur. *Et hymno dicto, &c.* Et dicit,quod fuit magnũ alleluia
quod incipit a Pſalmo, Laudate pueri, uſque ad Beati immacu-
lati,excluſiue.Idem dicit circa Pſalmum.*Laudate pueri.*Si uerum
eſt placet.Autoritatem autem ad id ſacri canonis non habemus.

CAP.

CAP. XXVII.

A a Mar.14.f. MAne autem. Matthæus, & Marcus contexerunt narrationem de his quæ cum domino acta ſunt vſque ad mane, ſed poſtea redeunt, vſque ad negationem Petri narrandam, qua terminata redeunt iterum ad mane, vt inde cætera contexerent.

Penitentia Iudæ infructuoſa.

b *Peccaui tradens &c.* Quam impoteſtate ſua eſſet mutare perfectum ſententiam, licet autem mutauerit voluntatem, tamen primę voluntatis exitum non mutauit.

† Mar.15.a. Luc.23.a. Ioan.18.c. † conſilium

* Chriſoſtomus. Vide quoniam pænitentiam agit, quando cōpletum eſt, & finem accepit peccatum. Nō enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum

Hom.86.in Matth.

B antequam perficiant.

† inocentem. † videbis.

c *Quid ad.* Quid ad nos pertinent de hoc tu videris. tu ſcias q̄d feciſti. Vel quid videris pertinere ad nos. Quid ad nos pertinet precium acceptum: tu iſtud probaueras, tu inde fac quod vis.

CAP. XXVII.

Vide quam ſolliciti in malo tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

a MAne autē facto † conſilium inierunt om 1
nes principes, ſacerdotū & ſeniores popu 2
li aduerſus Ieſum, vt eū morti traderent.

a Quem vinxerant in horto, vt Ioannes ait. b Mos erat, quem morti adiudicaſſet, ligatum iudici traderent.

Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato 3 4

a Magnitudinem auaritiæ impietatis pondus excludit.

præſidi. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damna- 5
b tus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos prin- 6 7

a Quanto magis qui emerunt.

cipibus ſacerdotum, & ſenioribus, dicens: † Peccaui, tradens

Emuliſſe audiant, & tamen extra reatum ſe credunt, & in vendente ſcelus conſtituunt.

c ſanguinem † iuſtum. At illi dixerunt Quid ad nos? Tu † vi- 8 9

a Vt oſtenderet ſe peroſum cœli, & terræ.

d e deris: Et proiectis argenteis in templo receſſit, & abiens la- 10
queo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis ar-

a Oblatio impiorum abominabilis eſt domino quæ offertur ex ſcelere. a Corbonan interpretatur oblatio. Gazophilatium.

f g genteis dixerunt. Non licet eos mittere in corbonam quia 11 12
precium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis †

Qui ad mortem peccant, tantam habent ignorantiam, & cæcitatem, vt nec turbentur in ſceleribus ſuis, nec pęnitentiæ dolore crucientur.

d *Et proiectis.* Sicut pęnitentia eius fuit infructuoſa, ſic & hęc oblatio in templo eſt execrabilis.

C e *Et abiens.* Hieronymus. Nihil profuit Iudę egiſſe pęnitentiam, per quam ſcelus corrigere non potuit. Sed quando fr[illegible]ter ſic peccat in fratrem, vt emendare valeat quod peccauit, poteſt ei dimitti. Sin autem permanent opera, fruſtra veluti aſſumitur pęnitentia. Hoc eſt quod de eo dicitur Et oratio eius fiat in peccatum, vt non ſolum emendare nequiuerit proditionis nefas, ſed prij homicidii ſcel[illegible] addiderit.

Leo Papa. Sceler[illegible] or omnibus o iuda infelicior extitiſt[illegible] quē non penitent[illegible] reuocauit ad domi[illegible] ſed deſperatio tra[illegible] ad laqueum. Exp[illegible]ctaſſes conſolatio[illegible] criminis tui, & d[illegible] nec ſanguis Chriſti omnibus effunder[illegible]tur, informis læti ſ[illegible]ſpendium diſtuliſſ[illegible]

f *Non licet eos.* Ve[illegible] colantes culicem, camelum glutien[illegible] ſi enim ideo non [illegible]tunt pecuniā in c[illegible]banā, id eſt, in gaz[illegible]phylacium, id eſt, [illegible]ter dona Dei, qu[illegible] preciū ſanguinis [illegible] cur ergo ipſe ſangu[illegible] effunditur? Et qu[illegible] prēmii eis, ſi inde ager emitur in ſepulturam pauperum.

g *Emerunt, &c.* Allegor. Magnum myſterium eſt in f[illegible] acta iniquitatis. Figulus eſt Deus in cuius manu ex eodem lut[illegible] facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Ag[illegible] eius ſeculū quod vniuerſum precio eius emitur, vt ei con[illegible] mortui ſepeliant peregrini. Non vtiq; Iſrael, ſed alieni, qu[illegible] in precio ſanguinis Chriſti ſepulti æternā requiē ſortientu[illegible]

Illi

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVII.

Diuiſio

MAnc autem. *Oſtenſo qualiter paſſio Chriſti fuit per Iudæos inchoata, hic oſtenditur qualiter fuit per gentiles conſumata. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribitur ipſius Chriſti crudelis occiſio. Secundo, eius fidelis, & deuota tumulatio, ibi.* Cum ſer factum eſſet. *Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur ipſius Chriſti iniqua condemnatio. Secundo, ipſius ſententiæ iniquæ executio, ibi.* Et poſtquam illuſerunt ei. *Prima in quatuor, qa primo deſcribitur ipſius Chriſti coram præſide præſentatio. Secundo ipſius præſentati diligens interrogatio, ibi.* Ieſus autem ſtetit. *Tertio, innocētiæ eius declaratio, ibi.* Per diem autem ſolemnem. *Quarto, inocentis cōdemnatio, ibi,* Videns autem Pilatus. *Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur ipſius Chriſti præſentatio, vt dictum eſt Secundo, incidentaliter ſubditur Iudæ deſperatio, ibi.* Tunc uidens. *Circa primum dicitur ſic.*

1 Mane autem facto. *Quia a media nocte vſque ad illam horam illuſerunt eum conſpuendo, & palmis cædendo, vt viſum eſt.*

2 Conſilium inierunt, &c. *Non enim ex teſtimoniis præhabitis habebant aliquid, vnde poſſet accuſari coram Pilato, ſicut reus mortis & ideo vlterius, conſulebant qualiter eum ſicut dignum morte accuſarent, vt patebit infra. Sequitur.*

3 Et uinctum adduxe. *Illi enim qui reputabantur digni morte, ducebantur coram iudice ligati.*

Pontius nomen propriū, & Pilatus cognomē q̄ Lugdunenſis erat

4 Et tradiderunt Pontio. *Aliqui dicūt quod Pilatus erat propriū nomen eius, compoſitū ex nomine matris quæ dicebatur Pila, & patris qui dicebatur Atus. Pontius autem cognomen eius, quia fuerat iudex miſſus a Romanis ad inſulam pontianam, hoc autem diffuse habetur in quadā legenda quæ vocatur aurea. Sed quia ibi multa dicuntur de hoc quæ videntur prima facie falſa, quæ propter prolixitatem omitto. Ideo aliter dicendum, quod Pontius erat proprium nomen eius, quod patet ex duobus. Primo, quia poſt ponitur cognomen, & non præponitur proprio nomini ſaltem de curſu communi. Secundo quia hoc nomen commune eſt in Burgundia, vnde Pilatus erat oriundus. Erat enim natione Lugdunenſis, vt dicit magiſter in hiſtoriis. Et idem dicit Ioſephus libro antiquitatum. Philatus autem erat eius cognomen. Præſes autem erat nomen officii ſui. Et dicitur a præſidendo, quia præſidebat Iudææ ibidem miſſus a Romanis.*

5 Tunc ui. *Hic incidētaliter ſubditur Iudæ deſperatio, cum dicitur* Tūc ui. Iudas qui eum tra. quod da. eſ. *Hæc autem deſperatio proceſſit ex duobus. Primo ex magnitudine ſceleris, tradendo ad mortem illum cuius tantam ſanctitatem expertus fuerat. Secundo quia damnationem ſuam audierat a Chriſto, vt dictum eſt capitulo præce. quem ſciebat prophetam veriſſimum.*

6 Pęnitentia du. *Infructuoſa tamen, quia erat ſine ſpe veniæ, ſicut de his qui ſunt in inferno dicitur. Sap. 5. a. Dicentes intra ſe pęnitentiam agentes.* 7 Retulit tri. argen. prin. ſa. *Ex quo patet, quod cupiditas ſua nihil valuit ſibi, Sequitur.*

8 At il. di. Quid ad nos? *Quaſi dicat, nō curamus, ſi peccaſti vel nō.*

9 Tu uide. *Ideſt, ad te pertinet videre factum tuum.*

10 Et abi. la. ſe ſu. *Ex deſperatione. Et in hoc plus peccauit quam in tradendo Chriſtum, vt dicit Hiero. Cuius ratio eſt quia in traditione Chriſti peccauit contra eius humanitatem directe, ſed in deſperatione illa peccauit directe cōtra eius diuinitatem, quia contra infinitatem diuinæ miſericordiæ. Sequitur.* 11 Non licet eos, &c. Corbām hebraice, *idem eſt quod oblatio. Corbonam autem erat, locus ad ponendū oblationes factas in templo pro reparatione templi, & aliis neceſſariis. Magna igitur apparet ſacerdotum excæcatio, qui occiſionem Chriſti reputabant ſibi licitam, imo tanquam ſacrificium Deo facerent, & tamen precium venditionis eius reputabant nefarium, & indignum applicari ad vſus templi.* 12 Conſilio autem inito, &c. *Quia ille cuius ille ager erat figulus fuit, ideo ſic vocabatur, Vel forte, quia ibi erat terra apta ad faciendum vaſa fictilia.*

In

MORALITER.

5 *Tunc videns Iudas qui eum tradidit quod damnatus eſſet peniten tia.* Orige. Si autem locum pœnitentiæ, requiſiſſet, & tempus pęnitentię obſeruauiſſet, fortitam inueniſſet eum qui dicit. Nolo mortem peccatoris, ſed magis vt conuertat, & viuat.

12 *Emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum, &c.* AVGVST. Peregrinis inquam qui ſine domo, patria & toto orbe

¶Huius ſeculi.
agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: propter hoc vo- 1
catus eſt ager ille Acheldemach, † hoc eſt ager ſangui- 2
nis, vſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod 3
a dictum eſt per Ieremiam Prophetam, dicentem. † Et ac- 4
¶Quod in Zacharia, appenderunt, id eſt, alij rei comparauerunt.
a ¶Hoc.ſ. b ¶Illius Chriſti. c ¶Scilicet me.
ceperunt triginta argenteos, precium appreciati, quem ap- 5
a ¶Id eſt, non pluris precij me facientes, quam vile mancipium.
b preciauerunt a filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figu- 6
¶Conſtitutum mihi reuelauit.
li, ſicut conſtituit mihi Dominus. † Ieſus autem ſtetit an- 7
c te præſidem, & interrogauit eum præſes, dicens: Tu es Rex 8
¶Sic temperat, vt ſermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat.
d Iudæorum? Dixit illis Ieſus: Tu dicis. Et cum accuſaretur 9
¶Vt verum patientiæ det exemplum, ſicut flagellatus ante, ita modo ſilet accuſatus. 10
e a principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil reſpondit. 11

A Illi quidem fecerunt alia voluntate, vt ęternũ relinquerẽt ſuæ nequitiæ monimentum. Sed nos qui peregrini eramus a lege, & ꝓphetis, praua eorum ſtudia ſuſcepimus in ſalutem, & in precio ſanguinis Chriſti requieſcimus.

a *Per Ieremiam.* Hieron. Hoc non in Ieremia, ſed in Zacharia legitur: tamen alijs verbis. Legi nuper Ieremiæ apocryphũ, in quo hæc verba ſcripta reperi. Sed tamen magis mihi videtur hoc ſumptũ de Zacharia more apoſtolorum, qui verborum ordine prætermiſſo, ſenſus tantum de veteri Teſtamento proferunt.

✲ Idem. Abſit ergo de pediſſequo Chriſti, quòd poſſit argui de falſo, cui cu- B ra fuit non verba, & ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere.

Per Ieremiam prophetam. Sed hoc in Ieremia nõ inuenitur: ſed in Zacharia fere ſecundũ ſenſum, non ſecundũ verba. Vnde quidã codices non habent, per Ieremiam, ſed tantũ, per prophetam. Tamẽ ſecreto Dei conſilio factum eſt, vt animo Matthæi ꝓ Zacharia occurreret Ieremias: q̃a omnes prophetę vno ſpiritu ſunt loquuti, ita vt ſingula ſint oĩum, & oĩa ſingulorũ. Quare ergo Matthæus hoc emendaret, quod ſpiritu regente fecerat: vt per hoc admoneremur tantã inter prophetas eſſe concordiã, vt vni deputetur congrue quod ab alio dr̃. Vel apud Ieremiam inuenitur de empto agro, ſed non ſub hoc nomine precij. Apud Zachariam de triginta argenteis: & nihil de emptione agri. Vtrumque ergo interpretatur Euãgeliſta ad hoc quod de Domino completum eſt, & confert in vnũ triginta argenteos quod eſt in Zacharia, & agrum emptũ quod eſt in Ieremia. Quod ſubdit. *Quem appreciauerunt.* Apud neutrũ inuenitur, ſed ex perſona Euangeliſtę accipiendũ eſt, quia hoc C ex reuelatione Domini cognouit ad hãc rem, quę de precio Chriſti facta eſt huiuſmodi pertinere ꝓphetiã. Liber quippe empti agri apud Ieremiam iubeť mitti in vas fictile. Et hic emitur ager figuli de precio domini in ſepulturã peregrinorum, id eſt, ad permanſionẽ quietis eorum qui peregrinãtur cum domino & conſepeliuntur ei per baptiſmum, nã & illã emptionẽ agri hoc ſignificare Ieremiæ dñs dicit, quia erit permanˆ

permantio de captiuitate liberatorum in illa terra. D

b *A filijs Iſrael, &c.* A quibus minus oportuerat, qui magnificare debuerant.

c *Tu es Rex Iudæorum.* Secundum Lucam duo obiecerant, ſ. quòd prohibebat dari cenſum Cæſari, & quòd diceret ſe regem. De regno ergo Pilatus, quia neſcit interrogat. De tributis: quia audierat eũ reſpondiſſe: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari;* quaſi aptum mendacium inuidorum negligit. Vnde Marcus. *Et non erant conuenientia teſtimonia eorum.* In hoc quòd Pilatus nihil aliud criminis interrogat, niſi an ſit Rex Iudæorum: arguuntur impietatis Iudæi, qui nec falſo inuenire potuerunt quod obijcerent Saluatori. E

Luc.23.a
Luc.20.d
Hacel dema. hoc eſt.
†Zac.11.c
Mar.24.f
†Mar.15.a
Luc.23.a
Ioan.18.f

✲ Origenes. Iudex totius creaturæ conſtitutus a patre, vide quantum ſe humiliauit, vt acquieſceret ſtare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & interrogatus eſt interrogationem, quam forſitan Pilatus deridens, aut dubitans interrogat. *Tracta.35. in Matth.*

Chryſoſtomus. Quia ſciebat Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accuſationes rem ducunt. *Homil.87. in Matt.*

d *Tu dicis.* Sacerdoti, quaſi de præteritis reſpondit: quia lex omnis venturum Chriſtum prædicauerat. Tu dixiſti: quaſi venturum Chriſtum ex lege ipſe dixiſſet. Huic legis ignaro dicitur. *Tu dicis;* quia per fidem præſentis confeſſionis ſalus gentium eſt. Nota quòd Pilato aliqua ex parte reſpondet qui inuitus ferebat ſententiam. Phariſæos vero indignos ſuo ſermone iudicauit.

Chryſoſtomus. Confeſſus eſt ſe eſſe regem, ſed cęleſtem, vt in alio Euangelio manifeſtius legitur, *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Vt neque Iudæi, neque Pilatus excuſationem habeant, huic accuſationi inſiſtentes. *Homil. 87. in Matth.*

e *Nihil reſpondit.* ✲ Origenes. Accuſatus Ieſus ſicut tunc nihil reſpondit, ſic nec & modo: non enim ſit eis verbum Dei, ſicut aliquando fuerat ad prophetas: ſed neque dignum erat vt Pilato interroganti reſponderet, qui non habebat permanens & firmum de Chriſto iudicium, ſed ad contraria trahebatur. *Tracta.35. in Matth.* F

☞ *Corſue-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ſepulturam peregrinorum.* Quia non habebant proprium ſepulchrum.

2 *Propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach.* Hoc ex Dei ordinatione factum eſt ad memoriam proditionis Iudę, & paſſionis Chriſti.

3 *Tunc impletum eſt quod di. eſt per Ier.* Quia ſecundum quòd dicit Hiero. licet autoritas ſequens non ſit in libro Ieremiæ quem habemus: tamen Hiero. vidit autoritatem iſtam de verbo ad verbum in quodam libello Hebraico qui dicebať eſſe Ieremiæ prophetæ. Multi.n libri prophetarum non habentur. Vel aliter ly Ieremiã nõ eſt de textu, vt dicit Hiero. nec etiam in antiquis libris eſt & tũc qđ dr̃ per prophetam intelligere debemus Zachariam: quia Zachariæ vndecimo habetur iſta ſententia, licet verba aliquantulũ ſint mutata.

4 *Et acceperunt triginta argenteos, precium appreciati.* Id eſt ipſius Chriſti.

5 *Quem appre. fi. Iſ.* Quia iſtud precium fuit conſtitutum inter Iudam, & ſacerdotes qui erant de filijs Iſrael.

6 *Et de. eos in ag. fi.* Hoc eſt pro agro figuli.

7 *Sicut conſtituit mi. dominus.* Hoc eſt additum ab euangeliſta, quia iſta prædicta erant a Deo præordinata.

8 *Ieſus autem ſtetit.* Hic ponitur ipſius præſentati interrogatio. Ad cuius euidentiã conſiderandũ, ꝙ Iudæi accuſauerunt Chri-

Chriſtũ coram Pilato de tribus, vt habetur Luc 23.a. Primũ fuit, ꝙ ſubuertebat gentem Iudæorũ a cultu legis. Secũdum, ꝙ auertebat populũ a redditione tributi Imperatori Romano. Tertiũ, ꝙ dicebat ſe eſſe regẽ, & ſic volebat ſibi vſurpare regnũ. De primo non curauit Pilatus, quia erat homo gentilis, & ideo nõ curabat de obſeruatione, ſeu violatione Iudaicæ legis. Secundũ ſciebat eſſe falſum, quia audiuerat a Chriſto reſponſum fuiſſe Iudæis. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, &c.* vt ſupra, habitũ eſt 22. De tertio autem interrogauit ipſum Chriſtum: quia contra Imperatorem videbatur eſſe directe, ꝙ aliquis diceret ſe eſſe regem Iudæorum qui ſeruiebãt Imperatori Romano ſub tributo, propter quod Romani abſtulerant a Iudæis nomen regiũ a tempore Pompeij, & hoc eſt quod dicitur hic. *Et interrogauit eum Præſes dic. Tu es rex.*

Iudæi accuſauerũt Chriſtũ coram Pilato de tribus.

9 *Dixit illi Ieſus. Tu. di.* ſ. veritatẽ: q̃a nõ negauit ſe eſſe regẽ, ſed magis cõſenſit, veruntamen expoſuit dictum ſuũ, dicẽs. Regnũ meũ nõ ẽ de hoc mũdo; vt habeť Ioã.18.g. Et in hoc ſatisfecit Pilato: q̃a regnũ imperatoris nõ põt eſſe niſi ĩ hoc mundo, & ſic regnum Chriſti non erat ꝯtrium imperatori.

10 *Et cum accuſaretur &c.* Quæ hic dicta ſunt, expreſſius tanguntur Luc.23.

11 *Nihil reſpondit.* Tũ q̃a manifeſte falſa erãt, & rñſione indigna. Tũ q̃a volebat ĩplere illud ꝙ erat ſcriptũ de eo. Iſa.53.c Sicut agnus corã tõdẽte ſe obmuteſcet, & nõ aperiet os ſuũ.

Tunc

MORALITER.

orbe exules iactantur, requies Chriſti ſanguine prouidetur. Iſtos aũt peregrinos dicimus eſſe deuotiſſimos Chriſtianos, qui

qui renunciantes ſæculo & nihil poſſidentes in mundo, in Chriſti ſanguine requieſcunt.

8 *Ieſus autem ſtetit, &c.* Sequitur.

a *Conſueuerat præſes.* ✲ Origenes. Sic enim quaſdam gratias præſtant gentes his quos ſubijciunt ſibi, donec cōfirmentur ſuper eos iugum ſuorum. Tamen conſuetudo hæc fuit aliquando apud Iudæos. Saul enim non interfecit Ionathan, omni populo eum petente ad vitam. *Vbi ſupra.* A

b *Qui di. Bar.* Barrabas in Euangelio, ſecundum Hebræos filius patris, vel magiſter eorum interpretatur. Ipſe eſt Antichriſtus, quem illi Chriſto præferunt, quibus dicitur. *Vos ex patre diabolo eſtis*, Pilatus qui os malleatoris interpretatur, diabolum ſignificat, qui eſt malleus vniuerſæ terræ, per quem dominus vaſa ſua permittit probari:& ad vltimum cōteret, quando in extrema damnatione confringet. Ioan.8.f B

c *Quem vultis.* Populo volens ſatisfacere dat optionem, quamuis non dubitet Chriſtum eligendum ſciens per inuidiam traditum.

✲ Chryſoſtomus. Quaſi dicat. Si non vultis, ſicut innocentem dimittere; ſaltē ſicut condemnatum feſtiuitati dimittatis. Si enim oportebat in peccatis manifeſtis exiſtētem dimittere, multo magis in dubijs. Vide autem ordinem conuerſum. Petitio pro condemnatis ſolet eſſe plebis, conceſſio autem principis, nunc autem princeps petit a plebe,& plebs ferocior redditur. C

† ne quid rei ſit tibi cum iuſto illo. † in ſomnis

†Mar.15.b Luc.23.c Homil.87.in Matt.

a ¶Ethnicus eſt qui condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum.

Tunc dicit illi Pilatus: Non audis † quanta aduerſum te di- 1

a ¶Ne crimen diluens dimitteretur a præſide,& crucis vtilitas differretur.

cunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad vllum verbum, ita vt †

mirarctur præſes vehementer. † Per diem autem ſolennem 2 3

a ¶Non imperiali ſanctione, ſed ductus populi conſuetudine, cui placere uolebat.

a conſueuerat præſes dimittere populo vnum vinctum, 4

a ¶Propter ſeditionem,& homicidium.

quem voluiſſent. Habebat autem tunc vnum vinctum 5

a ¶Vulgatum in malitia. b ¶Barrabas filius magiſtri, vel Barrabas filius patris, quod rectius.

b inſignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo il-

c lis dixit Pilatus. Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, 6

d an Ieſum qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim, quòd per in- 7

a ¶Timentes, ne omnes crederent in eum. b ¶In Pilato,& uxore eius, Chriſtum iuſtum confitentibus, gentilis populi teſtimonium eſt.

e uidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo † pro tribunali, 8

f miſit ad eum vxor eius dicens. † Nihil tibi,& iuſto illi. Multa 9

g enim paſſa ſum hodie † per viſum propter eum † Principes au- 10 11

a ¶Egreſſa eſt iniquitas a ſenibus,& iudicibus.

tem ſacerdotum, & ſeniores perſuaſerunt populis, vt pete- 12

h rent Barrabam: Ieſum vero perderent. Reſpondens autem præſes, ait illis. Quem vultis vobis de duobus dimitti? At

i illi dixerunt, Barrabam. † Dixit illis Pilatus. Quid igi-

¶Qui Rex ueſter eſt.

tur faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes:

d *Qui dicitur Chriſtus.* Idem quod Marcus ait: regem Iudæorum, quorum rex Chriſtus vocabatur. D

e *Pro tribunali.* Tribunal ſedes iudicum, vt ſolium regum, cathedra Doctorum.

f *Vxor eius.* Vxor viri gentilis hoc in viſione intelligit, quod Iudæi vigilantes intelligere noluerunt.

g *Nihil tibi.* Nunc demum diabolus intelligens per Chriſtū ſe ſpolia amiſſurum, ſicut primum per mulierem mortem intulit, ita modo per mulierem vult Chriſtum de manibus Iudæorum liberare, ne per mortem eius mortis amittat imperium. E

h *Barrabam, & cæt.* Filium diaboli elegerunt pro filio Dei, vt Saluatorem cum ſua ſalute perderent, & proditorem liberarent, quæ ſua petitio hodie etiam hæret eis, amiſſa gente,& loco,& libertate: quia datorem libertatis perdere voluerunt.

i *Quid igitur faciam de Ieſu.* Multas quærebat occaſiones, vt eum cum beneuolentia populi liberaret. Primo, latronem iuſto conferens: Deinde. *Quid ergo faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus?* Et cum dicerent, crucifigatur, non ſtatim acquieuit, ſed iuxta ſuggeſtionem vxoris ait: Quid enim mali fecit? Quo dicto Pilatus abſoluit Chriſtum. F

d Qui ... Lauit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc dicit illi, &c.* Eadem ratione non reſpondit ei:& iterum quia nolebat impedire paſſionem ſuam Sequitur.

2 *Ita vt miraretur.* De Chriſti patientia ſic tacendo: cum oīa quæ contra eum dicebantur, poſſet excuſare vno verbo.

3 *Per diem.* Hic conſequenter ponitur innocentiæ Chriſti declaratio. Et primo oſtenditur eius innocentia. Secundò Iudæorum reſiſtentia, ibi. *Principes autem.* Prima in duas: quia innocentia Chriſti primò declaratur de verbo iudicis. Secundò: ex teſtimonio ſuæ vxoris, ibi. *Sedente autem.* Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quòd in fauorem Iudæorum conceſſum erat a Romanis, vt in ſolemnitate Paſchali dimitteretur vnus incarceratus ſecundum voluntatē eorum in memoriam liberationis eorū de Aegypto: quia in ſolemnitate Paſchali fiebat memoria illius beneficij. Pilatus aūt ſciebat eos cupidos, de obſeruāda illa cōſuetudine. Ex altera parte volebat Chriſtū liberare: iō propoſuit eis optionē dicens, q̧ liberaret eis Ieſum vel Barrabam,& nullum aliū, per hoc ſubtiliter credens liberare Chriſtum de conſenſu eorum: quia non credebat aliquo modo quòd peterent liberationem Barrabæ, quia erat homicida & ſeditioſus & peſſimus, vt habetur Luc. 23.& ideo credebat, quòd præeligerent liberationem Ieſu. Et hoc eſt quod dicitur. *Per diem au. ſo.* Non quācunque, ſed in ſolēnitate paſchali, vt dictum eſt.

4 *Conſueuerat.* Ratio dicta eſt.

5 *Habebat au.* Dicitur autem hic inſignis non nobilitate generis, ſed ex famoſitate ſui criminis: quia etiam bonum ad mala transferimus vt dicitur 5. Meta. ſicut aliquis dicitur bonus latro, ita poteſt dici inſignis. Sequitur.

6 *Quem vultis.* Quaſi dicat nullum alium habebitis & p̄ hoc credebat liberare Ieſum, vt dictum eſt. Cuius ratio ſubditur.

7 *Sciebat enim.* Quia publice arguebat vitia ſacerdotum & Phariſæorum.

8 *Sedente.* Hic declaratur innocentia Chriſti per teſtimonium vxoris Pilati. Ad cuius euidentiam ſciendum, q̧ diabolus qui captionem Chriſti procurauerat per Iudæos, per aliqua ſigna perpendit q̧ ipſe eſſet vere Chriſtus, & per conſequens, q̧ per eius mortem ſpoliaretur infernus: hoc autem perpendit per eius patiētiā,& per ſcripturarum impletionē, & forte per ſanctorum patrum in lymbo exiſtentiū exultationē:& iō mortē Chriſti impedire volebat per vxorē Pilati: cuius preces efficaces credebat in ꝓſpectu viri ſui. Et hoc eſt quod dr̄ hic. *Sedente autem eo.* iudicando ſcilicet Chriſtum.

9 *Miſit ad eum vxo.* Quaſi dicat nullo modo condemnes eum, ſed magis eum dimitte.

10 *Multa enim paſſa.* Quia diabolus apparuerat ei, mouens eam terroribus ad liberationem Chriſti. Vtrum autem talis apparitio fuerit ei facta in ſomno vel vigilia expreſſe non habetur hic: videtur tamen quòd fuerit in ſomno, per hoc quòd hic dicitur per viſum: Chriſtus enim fuit præſentatus Pilato valde mane, vt dictum eſt in principio huius capituli. Et ideo probabile eſt, quòd vxor eius iacebat adhuc in lecto, quia dominæ non ſolent ita mane ſurgere, ſicut viri ſui.

11 *Principes.* Deſcripta Chriſti innocentia, hic ſubiungitur Iudæorum reſiſtentia: intantum enim, odiebant eum, quòd prælegerunt liberare hominem peſtiferum, ne Chriſtus liberaretur. Et hoc eſt quod ſubditur hic. *Princ. aut. ſacer. & ſe.* Falſas rationes inducendo.

12 *Vt peterent.* Et patet vſque ibi.

6 Quem ... Quid

MORALITER.

† *Et non reſpondit ei, &c.* Ratio dicta eſt c. præced. ſecundum Auguſt. Hic. Vel ideo nihil reſpondit ne crimen diluens dimitteretur a præſide,& crucis vtilitas differretur.

11 *Principes.* Origenes. Eſt & nunc videre, quomodo populus Iudæorum a ſenioribus ſuis, & Iudaicæ Doctoribus ſuadetur,& excitatur aduerſus Ieſum, vt perdant eum:& hodie in locis pluribus fit idem aduerſus membra eius.

Principes. ... Innocens

a *Lauit manus.* Gentilem populum ab impietate Iudęorum alienum deſignans, qui clamauerũt. Crucifige, crucifige eũ.
b *Sanguis eius.* Perſeuerat vſque hodie imprecatio, & ſanguis Chriſti non aufertur ab eis.

Chryſoſtomus. Intuere Iudęorum inſaniam qui ſibi maledicunt, ſed tamen miſericors Deus eorum ſententiam non firmauit, ſed ex eis, & eorum filijs ſuſcepit, qui pœnitentiam egerunt. Etenim, & Paulus ex ipſis fuit, & multa milia eorũ qui Hieroſolymis crediderunt.

c *Tunc dim. il. Barra.* Barrabas latro ſeditioſus, & homicidiorum auctor, dimiſſus eſt populo Iudæorum.

Iſidorus. Diabolus qui iam olim ob ſuperbiam a patria lucis expulſus, & in tenebrarũ carcere fuerat miſſus. Et ideo Iudæi pacem habere non poſſunt, quia ſeditionũ principẽ eligere maluerunt. Vel Barrabas typum gerebat Antichriſti.

a ¶Vt vxor mandauerat, nihil tibi & iuſto illi.
Crucifigatur. Ait illis præſes. Quid enim mali fecit? At illi 1
a ¶Quanto plus audiebant, quod Pilatus uellet eum liberare. 2
magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pi- 3
a ¶Id eſt, rebellionis crimen ei contra Cæſarem impingeretur. 4
latus, quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, ac- 5
a ¶Quodammodo conteſtans, ego innocentem uolui liberare. b ¶Non in hoc Deum fallit, particeps eſt, ſed innocentior illis qui dicunt, Crucifige, crucifige. 6
a cepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens †
a ¶Ego miniſter ſum legum, noſtra uox ſanguinem fundit,
ego ſum a ſanguine huius iuſti, vos † videritis. Et reſpondens
¶Culpa, & pœna. ¶Vnde per Iſaiam: Si leuaueritis manus ad me, non exaudiam, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.
b vniuerſus populus, dixit. † Sanguis eius ſuper nos, & ſuper
c
d filios noſtros. † Tunc dimiſit illis Barrabam: Ieſum vero 7 8
a ¶A Pilato, ut Ioannes ait ¶Ideo flagellatum, ut nos a flagellis liberemur.
flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Tunc milites 9
a ¶Quia obijciebatur ei quod ului pateet imperium in populo Iudæorum, illuſionibus hoc oſtendunt.
præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad 10
a ¶Proprijs veſtimentis. b ¶Pro purpura qua reges utebantur.
e eum, vniuerſam cohortem, & exuentes eum, chlamydem 11
a ¶Pro diademate. 12
coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de 13
¶Pro ſceptro. 14
ſpinis poſuerũt ſuper caput eius, & arundinem in dextera e- 15
16

e *Chlamydem coc.* Quęcunq; fecerunt, licet alia mente, tamẽ nobis ſacramẽta dederũt. Chlamydẽ idem quod Marcus dicit purpuram, in qua Chriſti caro paſſionibus obiecta inſinuatur; vnde ꝓpheta. *Quare ergo rubrum eſt indu. tuum.* In ſpinea corona, noſtrorũ ſuſceptio peccatorum, quæ per ſpinas notantur. In calamo: venenata occidit animalia. Iuxta Lucã apud Herodem alba veſte induit, in quo innocentia, & caſtitas aſſumptæ humanitatis exprimitur, & gloria regni immortalis, quam per paſſionem accepit. Vel induitur purpura, ideſt ſanctis Martyribus, alba veſte, alijs ſanctis: quia vero ſolet calamo ſcriptura fieri, caput Chriſti percutiũt calamo, qui diuinitati illius contradicentes, errorem ſuũ auctoritate ſcripturæ ſãctæ cõfirmare conantur. In faciem ſpuunt qui Ieſum in carnem veniſſe denegãt. Vt illi falſo adorabant, ita hodie qui credũt, ſed peruerſis actibus verba eius, & promiſſa regni deſpiciunt quaſi fabuloſa.

Mar. 15. b
Iſai. 63. a
1. q. 4. ca. Eccleſia.
Luc. 23. b
† videbitis

Ieſum vero fla. Ideo credendus eſt Pilatus Ieſum flagellaſſe & militibus ad illudendum dediſſe, vt ſatiati pœnis eius, & opprobrijs, Iudæi eius mortem vltra non ſitirent. *Ieſum verò.* Sequens Romanis legibus, quæ crucifigendos prius iubent flagellari.

※ AVGVSTINVS. Proh dolor, iacet extenſus ante hominem Deus, & ſupplicium patitur rei, in quo nullum peccati veſtigium potuit inueniri.

Hiero. In chlamyde coccinea opera gẽtium cruenta ſuſtentat. In corona ſpinea, maledictũ ſoluit antiquum. In calamo, venenata occidit animalia. Vel calamum tenet in manu, vt ſacrilegium ſcriberet Iudęorum. In ſuis veſtibus non illuditur, ſed in his quę propter peccata noſtra portauit. Cum crucifigeretur, ſuum recepit ornamentum ſtatim: quia elementa turbantur, & creatori teſtimonium dat creatura.

e *Chlamydem* ☞ *Exeuntes*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quid enim mali fecit.* Quaſi dicat non allegatis cauſam ſufficientem ſuæ mortis.
2 *Et illi magis.* Per clamorẽ aũt, & tumultũ populi voluerũt obtinere quod non poterãt per rationem habere, dicentes.
3 *Crucifigatur.* i. morte turpiſſima, & acerbiſſima moriatur.
4 *Videns au.* Declarata Chriſti innocentia, vt viſum eſt, hic ponitur ipſius innocentis iniuſta condemnatio, quę proceſſit ex parte iudicis ex timore, ne ſi dimitteret eum contra clamorem populi, accuſaretur poſtea ad Cæſarem, & hoc eſt quod dicitur hic. *Videns au. Pi.* Oſtendendo Chriſti innocentiam ad eius liberationem.
5 *Sed magis tu.* Scilicet clamantis ad contrarium per ſeductionem ſacerdotum, vt viſum eſt.
6 *Accepta aqua la.* Ad hoc vt Iudæi totum peccatum ſuper ſe acciperent, & ipſe immunis eſſet a peccato. Sed hoc non ſufficit ad omnimodam eius excuſationem, quia cum eſſet iudex tenebatur ex officio ſeruare iuſtitiam: & ideo grauiter peccauit faciendo contra eam, ad habendum populi fauorem: minus tamen peccauit quàm Iudæi: quia eius motiuum fuit minus malum: Iudæi enim ad occidendum Chriſtum moti ſunt per rancorem, & odium. Pilatus autem propter timorem Cæſaris, & fauorem Iudæorum habendum.
7 *Tunc di. il. Bar.* Facta reſponſione a Iudæis, quòd totum peccatum reciperent ſuper ſe, & filios ſuos.
8 *Ieſum au.* Licet iſta flagellatio Chriſti ponatur hic poſt ſententiam iudicis, tamen fuit ante facta, vt habetur Ioan. 19. quia ad hanc intentionem eum præcepit Pilatus flagellari, & illudi, vt Iudæi eſſent ſatiati ſanguine eius, videntes eum ſic punitum etiam vltra cõdignum, & ideo ponitur hic quaſi per recapitulationem.
9 *Tunc mi.* i. poſt flagellationẽ immediate, & ante ſentẽtiã.
10 *Suſci. Ie. in præ.* Vt magis illi illuderent in loco patenti, & coram multitudine.
11 *Et exu.* Scilicet veſtimentis ſuis.
12 *Chlamy. coc.* id eſt, rubeam in ſimilitudinem purpurę qua vtuntur reges.
13 *Circund. ei.* ipſum veſtiendo.
14 *Et plecten. co. de ſpi.* i. de iuncis marinis ad modũ ſpinarum acutis. Et ego qui hæc ſcripſi, audiui a quodam qui fuerat vltra mare cum Sancto Ludouico Rege Frãcię, quòd in littore maris ſenſerat puncturas iuncorũ per ſotulares intermedios.
15 *Poſuerunt ſu. ca. eius.* Pro ſimilitudine coronę regiæ.
16 *Et arund. in de. eius.* Pro ſceptro regio.

Et genu.

MORALITER.

† *Inno.* Leo Papa. Exceſſit ergo Pilati culpam facinus Iudæorum, ſed nec ipſe euaſit reatum, qui reliquit proprium iudicium & in crimen tranſiit alienum.
7 *Tunc d.* HILARIVS. In quo arcanum infidelitatis futuræ oſtenditur, ſcilicet Antichriſtum Chriſto præferendum.
9 *Tunc mili.* Chryſoſt. Quæ igitur erit nobis cura de cætero, ſi contumelias ab aliquo patiamur, poſtquam Chriſtus hæc paſſus eſt: Etenim quod fiebat in Chriſto, vltimus contumeliæ terminus erat: nec vna particula tantum, ſed vniuerſum corpus patiebatur iniurias, caput per coronam & arũdinem & colaphos. Facies: quia conſpuebantur genæ & alapis cædebantur corpus totum per flagella denudatur, & circundationem Chlamydis ad fictam adorationem: manus per arundinem quam dederunt ei pro ſceptro: ac ſi timerent ne prætermitterent aliquid grauiſſimæ præſumptionis.

MORALITER. Rab. Caput Chriſti Deus, igitur calamo Chriſti caput percutiunt qui diuinitati eius contradicentes errorem ſuum auctoritate ſacræ ſcripturæ quæ calamo ſcribitur firmare conantur. Spuunt in faciem eius, qui præſentiam gratiæ ſuę verbis execrandis reſpuũt, & Deũ in carne veniſſe denegant. Falſo autem illum adorant qui cum credunt, ſed peruerſis actibus deſpiciunt.

a *Exeuntes autem.* Primo dominus crucẽ ſuã portauit: quod Ioannes refert antequã iſte veniret obuius: cui impoſita eſt. Et hoc congruo ordine myſterij, q̃ a Chriſtus *paſſus eſt pro nobis, no. re. exen. vt ſe. ve. eius.* Et quia Simon de Cyreneis eſt, quæ eſt in lybia. per eum gentes ſignantur, qui primò peregrini a teſtamento Dei, nunc obediendo ciues ſunt, & domeſtici Dei, & hęredes. Simon enim obediens Cyrene hæres interpretatur. Qui bene de villa venit, id eſt, de gentilitate. Villa Græce pagus, vnde pagani, qui a ciuitate Dei ſunt alieni: qui relictis paganis ritibus paſſionis veſtigia imitantur. Vel in domino figurantur: qui ſponte portant Crucem Domini, in Simone qui inuiti.

Ioan. 19. c
1. Pet. 1. d
† Mar. 15. b Lucæ 23. d
Matth. 15. b Luc. 23. c Ioan. 19. d Golgotha * interpretatũ
† Pſal. 21. d

b *Cyreneum.* Ecce non Hebræus, ſed alienigena opprobrio Chriſti ſubditur, vt plenitudo ſacramentorum tranſire a circunciſione ad præputium oſtendatur.

c *Golgotha.* Syrũ eſt, & interpretatur Caluaria non ob caluitium Adæ quem mentiũtur ibi ſepultum, ſed ob decollationem damnatorum. Adam iuxta Hebron in libro Ieſu legitur ſepultus. Loca ſunt foris portam in quibus capita truncabantur damnatorum. Et Caluariæ; hoc eſt decollatorum ſumpſere nomen. Quaſi diceat ergo noxius inter noxios.

d *Cum felle mixtum.* Alius Euangeliſta dicit Myrrhatum, id eſt, amariſſimum. Et potuit vtraque eſſe commixtio fellis, & myrrhæ.

e *Et cum guſtaſſet noluit.* Hoc Marcus tacet noluit bibere. Hoc eſt quod Marcus ait: non accepit ſcilicet vt biberet.

f *Diuiſerunt.* Hoc Ioannes diſtinctius veſtimenta in quatuor partes, vt Eccleſia in quatuor partibus mundi ſignetur. Tunica ſortita, ſignificat omnium partium vnitatẽ vinculo charitatis, quæ ſorte, id eſt, gratia Dei prouenit, non humano arbitrio.

a ¶Adorant vt regem:

ius: & genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes: † Aue rex 1
Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & 2 3
percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt 4
eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis eius, & du- 5 6
a xerunt eum, vt crucifigerent. † Exeuntes autem inuenerunt †
b hominem Cyreneum nomine Simonẽ: hũc † angariauerunt 7
vt tolleret Crucem eius. † Et venerunt in locum qui dicitur 8 9

a ¶Vt vbi erat area damnatorum, ibi ſint vexilla martyrum. b ¶Decollatorum. c ¶Qui omnes conuerſi ſunt ei in amaritudinem vitis alienæ.

c Golgotha, quod eſt * Caluariæ locus. Et dederunt ei † vinum 10

¶Vel pro amaritudine. a ¶Guſtauit quidem mortem ad horam, ſed tertia die reſurrexit

d bibere cum felle mixtum. Et cũm guſtaſſet, noluit bibere. 11
e Poſtquam autem crucifixerunt eum, diuiſerunt veſtimenta 12 13
eius ſortem mittentes, vt impleretur quod dictum eſt per 14
f Prophetam dicentem. † Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & 15

⁂ Chryſoſt. Nõ parua hęc abiectio Chriſti erat. Quaſi enim circa dehonoratũ, & oĩum viliſſimũ in Chriſto hoc agebãt in latronib. aũt nihil tale operati ſunt. Diuidere. n. veſtimẽta in valde vilib. ɔdẽnatis, & abiectis fit, & nihil aliud habẽtib' Carſam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et genufle. an. eum. il. ei.* Facto ſimiliter & verbo: vnde ſeqt̃.
2 *Dicen. Aue rex Iu.* Quaſi dicat voluiſti regnare, & non potuiſti, & ſic eorum illuſio accuſationi Iudęorũ correſpondebat.
3 *Et expue. in eum,* Tanquam in perſonam contemptibilem & vilem.
4 *Acceper. arun.* De manu eius.
5 *Et percu. caput eius.* Et ratione cõtẽptus & ratione doloris infligendi: quia ex tali perſecutione aculei coronæ intrabãt caput eius.
6 *Et poſtquam.* Poſtq̃ deſcripta eſt ipſius Chriſti condẽnatio iniuſta, hic ponit̃ iniquæ ſnię executio. Et primò ponit̃ ipſi' Chriſti iudicati crucifixio. Secundò, crucifixi illuſio, ibi. *Prætereuntes.* Tertiò, illius expiratio, ibi. *A ſexta autem hora.* Circa Chriſti crucifixionẽ quatuor tanguntur, loci vilitas: Iudęorũ crudelitas, ibi. Et dederũt. Militum cupiditas, ibi. *Poſtquã aũt.* Latronum ſocietas, ibi. *Tũc crucifixi ſunt.* Circa primũ dicit ſic. *Et poſtquã il.* Quia chlamydẽ illam coccineã impoſuerunt ſibi ſolũ ad deridendũ eũ ſicut regẽ falſũ. 7 *Et indu. eum ve. e.* Quibus ſpoliauerunt eum, vt prædictum eſt: & hoc fecerunt, vt ductus ad mortem magis cognoſceretur in propria veſte quam in aliena. 8 *Exeun.* Hoc non eſt contra id quod dicitur Ioan. 19. c. Et baiulans ſibi crucem, &c. Ipſe enim primò portauit crucem ſuam, quando exiuit de domo Pilati, vt dicit Ioannes, ſed quia erat fatigatus ex præcedenti labore ieiunijs & vigilijs: ideo milites coegerunt Simonem ad portãdum eius crucem, vt citius poſſent peruenire ad locum crucifixionis, vt dicitur hic.

Circa Chriſti paſſionẽ quatuor tãguntur

9 *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha: quod eſt Cal. lo.* Ille locus non eſt ſic nominatus a Caluaria Adę ibi ſepulti, vt dicunt aliqui; quia Adam fuit ſepultus in Hebron vt habetur Ioſue 14. propter quod Hebron dicebatur antiquitus Cariatharbe, id eſt, ciuitas quatuor; quia quatuor magni patriarchæ ſunt ibi ſepulti cum vxoribus ſuis ſcilicet Adam & Eua, Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob & Lia. Dicitur ergo Caluariæ locus, quia locus ille erat plenus capitibus mortuorum, qui ibi decollabantur; quia ibi malefactores puniebãtur: & ſic, patet loci vilitas, in quo Chriſtus crucifixus eſt.
10 *Et dederunt.* Hic cõſequenter ponit̃ Iudæorũ crudelitas, cum dicitur. *Et dede. ei vi. cum fel. mix.* Ioannes autem dicit, q dederunt ei acetum. Ad euidentiã aũt huius conſiderãdum q aliqui dicũt hoc eſſe factũ, vt citius moreretur: & ſic milites de eius cuſtodia citius expedirentur, quia debebant eum cuſtodire, quouſq; expiraſſet. Dicũt enim, q exeuntes in tormento ſi potentur aceto citius moriuntur. Sed hoc non videtur multũ probabile: quia acetũ eſt frigidũ, & per cõſequens vitam magis mortẽ taliũ differre: propter quod aliter dicendũ eſt. Scribitur enim in quodam libro Hebraico qui apud eos intitulatur liber Iudicũ ordinariorum: q quia Salomon dixerat: Prouer. 31. a. *Date ſiceram,* id eſt, potũ inebriatiuũ *mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo, vt bibant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Ideo ex occaſione huius verbi ſeniores Iudęorum ſtatuerant, vt condemnatis ad mortem daretur vinũ aromaticũ ad bibẽdũ, vt facilius tolerarent paſſionẽ. In Ieruſalem aũt erant matronæ deuotæ, & compaſſiuæ, quæ hoc vinum dabant ex deuotione. Iudæi ergo ex nimia crudelitate moti tale vinũ datũ pro Chriſto, & alijs duobus cum eo crucifixis acceperunt ſibi, ſecundum q dictum erat Amos 2. c. *Vinum damnatorum bibebant, & loco eius poſuerunt acetum cum felle mixtum.*
11 *Et cum gu. no. bi.* Marcus dicit. Et non accepit: quia non accepit ad bibendum, ſed ſolum ad guſtãdum modicum, vt ſic impleretur in eo quod ſcriptum eſt in Pſal. 68. e Dederũt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.
12 *Poſtquam cruci. eum.* Hic ponitur militum crucifigẽtium cupiditas in hoc quòd abſtulerunt ſibi veſtimẽta ſua omnia: cum tamen damnatis ad mortem dimittatur aliquod veſtimentum ad carnis ſuæ operimentum: & hoc eſt q dicitur.
13 *Diuiſerunt ve. e.* In quatuor partes, ſecundum quod dicitur Ioan. 19. quia quatuor erant milites ipſum crucifigentes.
14 *Sortem mitten.* Iſta ſors fuit miſſa ſuper tunicam Domini inconſutilem, quæ erat facta quaſi reticulato opere: & ideo non poterat bene diuidi cum nõ haberet aliquam ſuturam, & ideo miſerunt ſortes, vt quis haberet eam integram.
15 *Vt adimpl. quod dictum eſt per prophe. d. Diui. ſi.* Secundum Hieron. iſtud non eſt de textu Matthæi, nec eſt in antiquis libris, ſed tantum in Euangelio Ioan. Expoſitio tamen huius auctoritatis patet ex dictis.

Et

MORALITER.

† *Et du.* Extra ciuitatem, vt per hoc oſtenderetur, quod pro totius mundi ſalute patiebatur Heb. 13. b. *Ieſus vt ſanctificaret populum ſuum extra portam paſſus eſt.*
8 *Exeuntes autem inue. ho. cy.* Hierony. Myſtice crucem ſuſcipiunt nationes, & peregrinus obediens portat ignominiam Saluatoris.
10 *Et dederunt vin bi. cum felle mixtum.* Hoc moraliter faciunt qui membra eius amaritudinibus affligunt.
13 *Diuiſerunt.* Hoc nequiter attentant, q eccleſias ſpoliant.

Tunc

a *Cauſam*. Pro qua eum Iudęi Pilato tradiderunt. Rex p cru cē nō perdidit, ſed cōfirmauit imperiū, velint nolint Iudæi.
b *Vnus a dex*. Vnus a dextris per quem mortificatio ſignificatur carnis pro cœleſti gloria, vnus a ſiniſtris, per quem iterum ſignificatur mortificatio carnis pro aliqua mūdi cauſa.

ita & hic. Lucas enim ait vnum fideliter dixiſſe. Memento mei Domine dum, &c. D Luc.23.f

Moralem ſanctæ crucis figuram deſcribit Paulus, vbi ait. *In charitate radicati, & fundati, vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo, latitudo, ſublimitas, & profundum. Cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti*. Ephe.3.d

a Tunicam inconſutilem. b Diligentia hæc nobis profecit, vt apertior virtus reſurrectionis appareat.

ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Et ſedentes ſeruabant 1
a Pilatus, & miniſtri.
a eum. † Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptā. 2
Hic Ieſus † eſt rex Iudæorum. Tūc crucifixi ſunt cum eo duo 3
a Non in via veritatis pedem ponentes.
b latrones, vnus a dextris, & vnus a ſiniſtris. † Prætereuntes au 4
a Sicut mobiles geſſu corporum, ita & mente, ita ſermone.
tem blaſphemabant eum mouentes capita, & dicentes.
c a Fatuus populus concordat voci falſorum teſtium.
† Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædifi- 5
cas. Salua teipſum. Si filius Dei es, deſcende de cruce Simili- 6
d ter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis, & ſenio 7 8
Nolentes verum dicunt, & qui hoc potuit, poſſet vtique, ſed minus volebat, vt faceret maius.
ribus, dicebant. † Alios ſaluos fecit, ſeipſum non pōt ſaluum 9 10
facere. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nūc de cruce, & credemus 11
e f ei. Confidit in † Deum, liberet eum nūc ſi vult. * Dixit.n quia 12
Plurale pro ſingulari.
g filius Dei ſum. Idipſum autem, & latrones, qui crucifixi erāt 13 14
Compariuntur elementa conditori ſuo. a Ne ſol pendentem dominum videret, vel ne impij ſua fruerentur luce.
h cum eo improperabant ei. A ſexta autē hora tenebræ factæ 15

c *Blaſphemabant*. Prædictum erat in libro ſapientiæ. *Morte turpiſſima condemnemus eum. Erit enim reſpectus in ſermonibus illius. Si enim vere filius Dei eſt ſuſcipiet illum, de manu contrariorum ſuorum liberabit illum*. Quia ergo crucifigebatur, & non liberabatur, credebant illum non eſſe Dei filium, propterea pendenti in ligno inſultant, & caput agitāt.
d *Si filius Dei es*. Si inſultātibus cedens deſcenderet de cruce, virtutem patientiæ non demonſtraret.
e *Et credemus ei*. Fraudulenta promiſſio, maius facit ſurgens de ſepulchro, & non creditis, ſi ergo de cruce deſcenderet, non crederetis. Sed hoc dæmones immiſerunt, ſtatim enim ſenſerunt virtutem crucis, & ſuas vires fractas, & hoc agunt, vt de cruce deſcendat. Sed ſciens hoc dominus, permanet, vt diabolum deſtruat.
f *Confidit in Deum, liberet, &c.* ✻ Chryſoſtomus. O inquinati valde? Nunquid prophetę, & iuſti non erant, quia eos non eripuit a periculis Deus? Si autem illorum gloriæ non obfuit, quod eis pericula induxiſtis, multo magis in ipſo non oportebat vos ſcandalizari per ea quæ patitur, quia ſemper per ea quæ dixit hanc veſtram remouit ſuſpitionem.
g *Idipſum autem & latro*. Prius vterque blaſphemauit, deinde viſis ſignis vnus credidit. Ita vterque populus Deū prius blaſphemauit, ſed alter ſignis territus pœnituit, & nunc Iudæos arguit.
Vſitate dicitur. Et ruſtici inſultant mihi, ſi vnus hoc facit. Ita

In latitudine quippe opera charitatis ſignificat. In longitudine perſeuerantiam conuerſationis ſanctę vſque in finem. In altitudine, ſpem cœleſtium præmiorum. In profundo, inſcrutabilia iudicia Dei. Quando iſta gratia inter homines venit & hæc coaptantur ſacramento crucis, vt in latitudine accipiatur tranſuerſum lignum quo extendūtur manus propter operum ſignificationem. In lōgitudine, ab ipſo vſque in terram, vbi totum corpus erat ſignificatur perſiſtere.i.longanimiter permanere. In altitudine ab ipſo tranſuerſo ligno ſurſum verſus vbi caput erat, propter ſpectationem ſupernorū ne illa bona opera, & in eis perſeuerentia. propter beneficia Dei terrena ad temporalia facienda credatur, ſed propter illud ſempiternum quod deſuper ſperat fides quæ per dilectionem operatur. In profundo autem pars illa quæ in terra abdita defoſſa latet, ſed inde cōſurgit omne illud quod eminet. Sicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ alius ſic, alius autem ſic. Supereminentem vero ſcientiæ charitatem Chriſti, eam profecto vbi pax illa eſt, quæ præcellit omnem intellectum.
h *A ſexta au. ho.* Nota ſole a centro mundi receſſuro crucifigitur dñs, quia pp peccata moritur, & Adam poſt meridiē cum peccaſſet vocē dñi audiuit. Et ordo eſt rationis, vt quo tempore præuaricanti Adæ clauſit, eo tempore pœnitenti latroni ianuam reſeret paradiſi. Quod Marcus ait hora tertia ☞ crucifi-

†Mar.15.c *Eum F †Mar.15.c Luc.13.f Gal.5.a F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſeden. ſer. eum*. Ne aliquis raperet eum de cruce antequam eſſet mortuus.
2 *Et impoſue. ſu. ca*. Iſte erat modus Iudæorum, quod ſuper capita crucifixorum ponebatur cauſa condemnationis ipſorum. ipſe autem accuſatus fuerat, quod ſibi volebat vſurpare regnum Iudæorum, vt viſum eſt.
3 *Tunc cruci. cum eo*. Hic deſcribit latronum ſocietas, ad hoc enim crucifixi ſunt cum Chriſto ex intentione Iudæorum, vt Chriſtus videretur particeps, & magiſter in malefactis eorum. Sed ex intentione Dei hoc permittentis factum eſt, vt impleretur quod de Chriſto ſcriptum erat, Iſa. 53.d. Et cum ſceleratis reputatus eſt.
4 *Prætereuntes au*. Hic deſcribitur ipſius Chriſti crucifixi deriſio, quia primo fuit deriſus a prætereuntibus, hoc eſt a vulgarib. hominibus circa locum crucis concurrentib. dicētib.
5 *Vah*. Interiectio eſt inſultantis, ſeu deridentis. *Qui deſtruis tem. Dei*. Imponebāt.n. ſibi, quod hoc dixerat. Sed hoc falſum erat, vt viſum eſt cap. præc.
6 *Salua te ipſum*. Q.d. non potes, ex quo patet falſitas tua. Secundo fuit deriſus a ſacerdotibus, & hoc eſt quod dicitur. Similiter
7 *Similiter & prin. ſa. illu. cum ſcribi*. id eſt, legiſperitis.
8 *Et ſeniori*. id eſt, iudicibus ordinarijs.
9 *Dicebant, alios ſal. ſe*. Q.d. non eſt verum, quia ſi poſſet facere talia ſaluaret ſemetipſum.
10 *Si rex Iſrael eſt*. Non quicunque, ſed Meſſias promiſſus in lege.
11 *Deſcen. nunc de cru*. Quia alij reges nō poſſent talia facere.
12 *Et crede. ei*. Falſum dixerunt, quia maiora fecit, quando Lazarum ſuſcitauit, & quando poſt mortem de ſepulchro ſurrexit, & tamen non crediderunt ei. Tertio fuit deriſus a latronibus, & hoc eſt quod dicitur.
13 *Idipſum*. i. verba præmiſſa.
14 *Et latro. impro. ei*. Contrarium videtur Lucæ 23.f. vbi dicitur, quod vnus increpabat eum, alter autem rogabat eum, dicens. Domine memento mei, dum veneris in regnum tuū. Dicendum quod Matthæus loquitur ſecundum illum modum loquendi, quo ſocietas dicitur aliquid facere quando vnus de ſocietate hoc facit. Vel aliter dicendum, quod vterque improperauit primo Chriſto, ſed alter videns poſtea patientiā Chriſti pęnituit, & miſericordiā petijt, & ſic inuenit.
15 *A ſexta autem hora*. Hic cōſequēter deſcribit ipſius Chriſti crucifixi

MORALITER.

3 *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo*. Per iſtos duos latrones deſignantur oēs qui arctioris vitæ continentiam apprehendūt. Quicunque enim intentione placendi Deo hoc faciunt, deſignantur per illum qui a dextris Chriſti crucifixus. Qui vero pro appetitu laudis humanæ, vel aliqua minus digna intētione, per illum qui a ſiniſtris. Præ-
4 *Prætereuntes autem blaſphemabant*. Sic & modo qui viam prætergrediuntur iuſtitiæ, non ceſſant ipſum blaſphemare.
† *Si filius Dei es*. Rabanus. Si autem tunc de cruce deſcenderet, virtutem patientiæ non demonſtraret, ſed expectauit paululum, irriſionem ſuſtinuit, & qui de cruce deſcendere noluit, de ſepulchro reſurrexit.
16 *A ſexta*. Origenes. Sicut Moyſe extēdēte manus in cęlū factæ

A crucifixiſſe dominum, ideo eſt, vt Iudæos qui ſe excuſant, magis crucifixiſſe oſtendat linguis, quam milites quorū manib. factum eſt, qui hora tertia, vt crucifigeretur inclinauerunt. Quando enim crucifixus eſt, hora erat quaſi ſexta, id eſt non adhuc plene ſexta.

recipiat quæ in me auſus eſt, vt priuetur a lumine tuæ proſpectionis, ſed & pro ſalute gentium dereliquiſti me, forſitā autem, & videns peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit, quare me dereliquiſti, vt fierem quaſi qui colligit ſtipulam in meſſe, & racemos in vindemia. Non autem æſtimes humano more Saluatorem iſta dixiſſe ꝓpter calamitatē, quæ comprehenderat eū in carne. D

Tractat. 35. in Matth. ✻ Origenes. Dicunt fi[lii] huius ſeculi, quomodo hoc factum, tam mirabile nemo græcorū ſcripſit? Phlegon quidē in chronicis ſcripſit in principatu Tyberij factum, ſed non ſignauit in luna plena: arbitror ego, ſicut cętera ſigna quę facta ſunt in paſſione, ita hoc in Ieruſalem tantum factum. B

† Mat. 15.c. Io. 19.f

† Mat. 15.e

a Ne putetur conſueta eclipſis per tres horas tenebræ factæ ſunt.

a ſunt ſuper vniuerſam terram, vſque ad horam nonam. † Et 1

b circa horam nonam clamauit Ieſus voce magna dicens. † Eli 2

a Suſceptæ naturæ in primis parentibus corruptæ deplorat miſeriam. 3

eli lamma azabtani: hoc eſt: Deus meus, Deus meus: vt quid †

a Humana natura erat derelicta, ſed non Dei filius.

c dereliquiſti me? Quidam autem illic ſtantes, & audientes di- 4

Ex eo quod dixit Eli.

d cebant. Eliam vocat iſte. † Et continuo currens vnus ex eis 5

acceptam ſpongiā impleuit aceto, & impoſuit arundini, &

e dabat ei bibere. † Cæteri vero dicebant. Sine videamus, an

a Quid dixerit. Lucas aperit. Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.

veniat Elias liberans eum. Ieſus autem iterum clamans 6

✻ Damaſcenus. Etſi mortuus eſt, vt homo, & ſancta eius anima ab incontaminato diuiſa eſt corpore, ſed tamen deitas inſeparabilis ab vtriſque permāſit, ab anima dico, & corpore. Et neque vna ita hypoſtaſis in duas diuiſa eſt. Corpus.n.& anima ſicut a principio in verbi hypoſtaſi habuerūt exiſtentiam etiam in morte, neque.n.anima, neque corpus propriam habuerunt hypoſtaſim, pręter hypoſtaſim verbi.

Hom. 89. in Matth. ✻ Chryſoſtomus. Hoc admirandū erat quod in omnem terram tenebræ ſunt factę, quod nunquam prius contigerat. In Aegypto n. ſolum tenebræ factæ ſunt, quando paſcha perficiendum erat.

a *Et circa horam no.* Cum inclinata eſt dies ad veſperam, & tepefactus eſt ſol a feruore, paſſionem conſumat, oſtendens ſe mori propter peccata noſtra quibus a diuina luce, & dilectione in hanc noctem cecidimus. Mane ſurrexit dominus, docens reſuſcitatos in anima ſe eſſe producturum in lucem æternæ fœlicitatis.

b *Eli Eli lamma.* Quorum ſuſcipit naturam eorundem plorat miſeriam. In quo oſtendit quantum ipſi flere debent, qui peccāt. Ne mireris verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cum formam ſerui ſciens ſcādalum crucis videas.

Hom. 89. in matth. * CHRYSOSTOMVS. Quidam quia non poſſunt exponere, derelinqui Chriſtum a Deo, dicunt quod per humilitatem dictum eſt. C Sed manifeſte intelligere poteris, quid ſit quod dicit, faciens comparationem glorię illius, quam habuit apud patrem, ad confuſionem, quam contemnens ſuſtinuit crucem.

Tracta. 35 * Origenes. *Dereliquiſti me*, i. talibus exinanitum calamitatibus tradidiſti, vt populus qui apud te fuerat honoratus, recipiat

c *Quidam autem.* Non omnes, forſitan Romani, Hebręi ſermonis ignorantes proprietatem. Vel aliqui Iudæi Chriſtum minorem Elia reputantes, vt eius auxilium deprecetur.

d *Et continuo cur.* Quare acetum ſit ei datum Ioannes oſtendit dicens. *Sciens Ieſus quod omnia alia conſummata ſunt, vt & hoc impleretur. Et in ſiti mea potauerunt me aceto, dicit. Sitio.* Iudæi erant acetum degenerantes a vino patriarcharum de pleno vaſe, de iniquitate huius ſeculi impleti, cor habentes, vt ſpongiam cauernoſis, & tortuoſis latibulis fraudulentum, vt ſpongiā. Spongia herba eſt vacua, & cauernoſa. Hiſopus humilis herba, & purgans pectus, humilitatem Chriſti ſignificat. Spongia ergo hiſopo circumponunt, quia humilitatem Chriſti circundederunt, & ſe circumueniſſe putauerunt. Arundo ſignificat ſcripturam, quæ hoc facto implebatur. Imponunt ergo ſpongiam arundini, id eſt, euentum rei præmiſſę prophetiæ adiungunt.

e *Sine, videa.* Quia vocem domini male intelligebant, fruſtra Eliæ expectabant aduentum.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

crucifixi, & deriſi expiratio, vbi primo notatur perturbatio elementorum quaſi Chriſto morienti compatientium. Secūdo cōfeſſio aſſiſtētiū ibi. *Centurio autē.* Prima in duas, qa primo deſcribit ꝑturbatio corporū ſuperiorū. Scđo inferiorū, ibi *Et ecce velum.* Circa primū dicit ſic. *A ſexta hora tenebræ factæ ſunt.* Hieronymus dicit ſuper iſtum locum, quod iſtæ tenebræ fuerunt factæ per retractionem radiorum ſolis diuina virtute. Origenes autem dicit, quod hoc factum eſt per interpoſitionem nubium denſarum. Sed in hoc magis credēdum eſt Dionyſio, qui dicit in epiſtola ad Policarpum, hoc fuiſſe per interpoſitionem lunæ inter terram, & ſolem, ſicut fit in eclipſi ſolis. Et ibidem dicit, quod ipſe hoc vidit, tunc exiſtens in Aegypto, vbi eſt aeris puritas, quia rariſſimæ fiunt ibi nubes, & pluuiæ, propter quod talia potuit tunc magis perpendere. Vidit ergo vt dicit lunam ab oriente aſcendentem verſus meridiem, & ſupponentem ſe ſoli. Hieronymus autem & Origenes non loquuntur de illa eclipſi aſſerendo, quod ſic fuerit, vt dicunt, ſed quod potuit ſic fieri. Ex dictis patet, quod illa eclipſis non potuit naturalis eſſe, ſed miraculoſa. Et hoc multipliciter. Primo quia luna erat quintadecima, vt patuit ca. præcedenti, & tunc luna diſtat a ſole per diametrum cœli. Eclipſis autem ſolis non poteſt fieri naturaliter, niſi tempore coniunctionis ſolis, & lunæ, propter quod dicit Dionyſius, quod mirabatur, quia non erat tempus conueniens ad talem coniunctionem. Secundum miraculum fuit ibi, quia tranſacta eclipſi, luna rediſt ad oriētem, ita quod in veſpere fuit in oriente ſole exiſtente in occidentes, & ſic orbes eorum ſunt ad priſtinum ſtatum reſtituti.

Eclipſis tempore paſſionis Chriſti fuit miraculoſa.

Tertium miraculum fuit ibi, quia pars orientalis ſolis prima fuit obſcurata, & iterum vltimo illuminata. Cōtrario autem modo fit eclipſi naturali.

1 *Super vniuerſam terram.* Hic accipitur pars pro toto, Eclipſis enim ſolis non poteſt eſſe vniuerſalis, & propter hoc quando dicitur ſuper vniuerſam terram, intelligendum eſt de terra Iudææ.

2 *Vſque ad horam nonam.* ex quo patet, quod luna fuit immobilis ſub ſole per tres horas. Et in hoc fuit quartum miraculum illius eclipſis, qa in naturali eclipſi luna continue mouetur ſub ſole.

3 *Eli Eli lamma azabatani.* Et in Hebræo idem eſt qđ Deus, iota litera Hebraica adiuncta facit ſignare cum hoc meus, & ideo Eli idem eſt quod Deus meus, lamma vna eſt dictio per ſe, & idem valet quod quare in Latino azabtani non eſt vera litera, quia nō deſignat idem quod dereliquiſti me. ſed debet præponi ibi quædam litera quæ vocatur Ain, & ſonat ſicut.a. formatum in gutture, vnde debet ſic ſcribi azabtani, & tunc ſignificat idem quod dereliquiſti me, ſed per ignorātiam ſcriptorum corrupta eſt litera in latinis libris. dicit autē Chriſtus ſe derelictum a Deo patre, quia dimittebat eum in manibus occidentium. 4 *Quidam autem illic ſtantes.* Scilicet milites ipſum cuſtodientes, qui erant gentiles propter quod linguam Hebraicam ignorabant, dicebant.

5 *Heliam vocat iſte.* Cætera patent vſque ibi.

6 *Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpir.* Ex quo patet quod illa vox non fuit naturalis, ſed miraculoſa, quia homo magno cruciatu, & longo afflictus, & ex tali afflictione morti ſic proximus non poſſet ſic clamare virtute naturæ.

Et

MORALITER.

factæ ſunt tenebræ ſuper Aegyptios, ſic & Chriſto hora ſexta manus extendente in cruce ad cęlum ſuper populum qui clamauerat, Crucifige eum, factæ ſunt tenebræ, & omni lumine priuati ſunt in ſignum futurarum tenebrarum, quæ apprehenſuræ erant Iudaicam gentem.

Deus

† *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me.* Gloſſa. Subtraxit protectionem, ſed non ſoluit vnionem. Sic martyres in manibus carnificum dereliquit, quos tamen charitate firmiſſima ſibi iunxit.

6 *Ieſus autem iterum clamans vo. ma. emi. ſpi.* Oſtendens ex clamore ſupernaturali, quod ex maxima charitate tradidit noſtræ ſaluti pretium.

Et

a *Et ecce velum templi.* Vt arca teſtamenti,& omnia ſacramẽta legis quæ tegebantur appareant,& ad gentes tranſeant Ioſephus ait virtutes angelicas præſides quondam templi tunc pariter conclamaſſe. Tranſeamus de his ſedibus.

mutantur. Petræ ſciſſæ ſunt,quia duritia Iudaica erat ex parte emollienda.

d *Et monumen.* Et tamen cum monumenta aperta ſunt,nõ ante ſurrexerunt,quam dominus reſurgeret,vt eſſet primogenitus ex multis fratribus.

⁂ Origenes. Duo autem fuiſſe vela intelliguntur, unum quod velat ſancta ſanctorum,aliud exterius,ſiue tabernaculi,ſiue templi. In paſſione ergo Domini, velum quod erat a foris conſciſſum eſt, a ſurſum vſque deorſum,vt ab initio mũdi, vſque ad finem conſciſſo velamine myſteria publicent, quæ vſque ad aduentum Domini rationabiliter fuerant occultata. Cum autem venerit quod perfectum eſt,tunc auferetur etiam ſecundum velum, vt videamus etiam quæ interius ſunt occultata, ſcilicet veram arcam teſtamenti.

⁂ Tertullianus. Spiritum cum verbo ſponte dimiſit,præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem ſignante ſole,ſubducta eſt.deliquiũ vtique putauerunt,qui id quoque ſuper Chriſto prędicatum non ſcirent.et tamen eum mundi caſum relatum in archiuis veſtris habetis.

Non alius extorſit.
a voce magna, emiſit ſpiritum. † Et ecce velum templi ſciſſum 1
a In nouum,& vetus teſtamentum. b Ab initio mundi quando homo conditus eſt,vſque ad conſummationem ſeculi.
b eſt in duas partes, a ſummo vſque deorſum. Et terra mota 2
a In typum futuræ reſurrectionis.
c eſt,& petræ ſciſſæ ſunt,& monumenta aperta ſunt, & mul- 3
d ta corpora ſanctorum, qui dormierant ſurrexerunt. Et 4
e a Quo ordine hoc,& quando,conſiderandum eſt. b Ad teſtimonium dominicæ reſurrectionis. 5
exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius vene- 6
a Pro antiquo nomine,vt Matthæus publicanus. Ideſt,idoneis. Non omnibus,quia non 7
genera his reſurrectio. 8
f runt in ſanctam ciuitatem,& apparuerunt multis. † Centu- 9
Milites.
g rio autem: & qui cum eo erant, cuſtodientes Ieſum, viſo terręmotu,& his quæ fiebant, timuerunt ualde, dicentes. Vere filius Dei erat iſte. Erant autem ibi mulieres mul-
h
i tæ a longe* quæ ſequutæ erant Ieſum a Galilæa miniſtran- 10 11
a De qua dominus eiecerat ſeptem dæmonia. b Soror matris domini. c Minoris. 12
k tes ei. Inter quas erat Maria Magdalenæ, & Maria Iacobi, 13
Quæ regnum ſuis poſtulauerat filijs. 14
& Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi. † Cum 15 16

e *Corpora ſan.* hi credendi ſunt cum domino aſcendere ſimiliter aſcendiſſe cum corpore. Rom.8.f

f *In ſanctam ciui.* Ieruſalem, quæ ſancta dicitur propter templum, & ſancta ſanctorum quod nulla alia.

g *Centurio autem.* Hi in ſcandalo crucis cõfitentur Deum. Arrius in ecclęſia prædicat creaturam,quem cæci Iudæi, nec tot miraculis credunt.

In cẽturione fides eccleſiæ deſignatur, quæ velo cœleſtium myſteriorũ per mortem domini reſerato Ieſum filium Dei tacente ſynagoga confirmat. †Mar.15.d Luc.23.g Io.19.f Luc.23.g

b *Terra mo.eſt.* Omnia elementa ſuum dominum crucifixũ demonſtrant. Terra mouetur, dominum ſuum pendentem ferre non ſuſtinens.

c *Petræ.* i.corda gentilium,vel vaticinia prophetarum,q petræ dicuntur a petra Chriſto,vt quidquid in eis duro legis velamine clauſum erat,ſciſſum pateret gentibus.

Myſtice. Corda terrenorum per paſſionem Chriſti commutantur.

h *Mulieres mult.* Matthæus,& Lucas dicunt Mariam Magdalenã a longe ſtetiſſe. Ioannes vero iuxta crucem,q a tanto interuallo aberat,vt iuxta diceretur,quia præſto erat in conſpectu eius,& lõge comparatione turbę propioris Poſſumus ẽt dicere q, illæ quæ erant cum matre dñi poſtquam eam cõmendauit diſcipulo, abire cœperint iam, vt a denſitate turbæ eruerent ſe,& cætera quę facta ſunt longius intuerentur. Io.19.f

i *Miniſtrantes ei.* Conſuetudinis Hebraicæ erat,vt mulieres de ſubſtantia ſua præceptoribus ſuis miniſtrarent, quod dominus accepit,vt exemplum daret apoſtolis.

k *Iaco.* Iacobus Alphæi minor dicitur ad differentiam Iacobi,q inter primos apoſtolos vocatus eſt,& electus a domino.

Homo

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ecce velum templi.* Hic ſecundo declaratur perturbatio elementorum inferiorum,quia ad motum terrę,& aeris velum templi ſciſſum eſt. Illud autem velum erat ſecũdum aliquos in introitu templi,prohibens aſpectum eorum quæ erant intra templum,& ideo per talem ſciſſionem declarata eſt impletio veritatis in morte Chriſti,quæ latebat in figuris veteris Teſtamenti. Secundum alios vero,non fuit velum quod erat in introitu templi,ſed velum quod erat intra templum inter ſanctum,& ſanctum ſanctorum, & ſciſſio eius idem ſignificat quod prius dictum eſt,& hoc dicunt communius doctores. De vtroque vero velo dictum fuit plenius. Exo.26.

2 *Et terra mo.eſt.* Quaſi non potens ſuſtinere mortem Chr̃i.

3 *Et petræ ſciſſæ ſunt.* In ſignum huius,quod corda quantumcunque dura deberent Chriſto morienti compati.

4 *Et monumenta aperta ſunt.* Ex terræmotu ad denotandum, quod reſurrectio Chriſti propinqua erat,& aliorum cum ipſo reſurgentium.

5 *Et multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt.* Non tunc quando monumẽta aperta ſunt.ſ.hora mortis Chriſti, ſed poſtea quando reſurrexit, quia cum eo ſurrexerunt tanquam teſtes ſuæ reſurrectionis,& hoc eſt quod ſubditur.

6 *Et exeunt.de monum.poſt reſurr.eius.* i.Chriſti.

7 *Venerunt in ſanct.ciu.* i.Ieruſalem. Quæ dicebatur ſancta, propter templum diuino cultui deputatum,quod erat ibi.

8 *Et apparuerunt multis.* Ad declarationem dñicę reſurrectionis. 9 *Centurio aũt.* Hic ponitur aſſiſtentium confeſſio,& primo centurionis,& ſuæ ſocietatis, qui uidentes ſigna p̃dicta in morte Chr̃i, cõfeſſi ſũt veritatẽ ſuę diuinitatis dicẽtes.

10 *Vere filius Dei erat iſte.* Et per conſequens eiuſdem naturę cum eo. Secundo ponitur confeſſio mulierum deuotarum,q confitebantur cum facto,inquantum aſſiſtebant ipſi morienti,quod non audebant facere apoſtoli,quia ſolus Ioannes legitur ibi ſtetiſſe,& hoc eſt quod dr̃. 11 *Erant autem mulie. multæ a longe.* Contrarium vr̃ Io.19 vbi dr̃,quod ſtabant iuxta crucem. Dicendum,quod erant longe reſpectu militũ Chriſtum crucifigentium,& cuſtodientiũ, ſed prope erant reſpectu aliorum aſtantium. Non erant.n.ita longe, quin poſſent eũ loquẽtẽ audire,qñ dixit matri ſuę. *Mulier ecce filius tuus,&c.* 12 *Quæ ſecu.erant.* Ex deuotione quam habebant ad audiendum verbum eius. 13 *Miniſtrantes ei.* Neceſſaria vitæ ſuæ de facultatib.ſuis, iſte.n.erat mos Iudeorum, quod neceſſaria vitæ adminiſtrabãt doctorib. 14 *Inter q.erat Maria Magdalenæ.* Sic nominata a Magdalo caſtello. 15 *Et Maria Iac. & Ioſeph ma.* Iſta erat ſoror Mariæ matris Chriſti. Et mater filiorũ Zebedæi.ſ.Iacobi,& Ioãnis. 16 *Cum ſero au.fact.eſſet.* Hic deſcribit ipſius Chr̃i mortui deuota tumulatio, vbi duo ponuntur,primum eſt ſepelientium deuotiõ,ſm Iudæorum malignantium machinatio,ibi. *Altera au.die.* Circa primũ aduertendum,quod licet mors Chr̃i fuerit ignominioſa,vt patet ex p̃dictis,ſepultura tñ eius fuit nobilis,& ſumptuoſa. Cuius rõ eſt,quia paſſibilitatẽ,& humanitatẽ aſſumpſit Chr̃s pp nr̃am redemptionem,& iõ ipſa cõpleta in ſua morte, p̃dicta debuerũt ceſſare, & ea q̃ ſequebant quodãmõ ad gloriã ſuæ reſurrectionis ptinere. Vtrũq; aũt fuerat p̃dictũ p Iſa. pphetã de turpitudine mortis eius,Iſa 53.c. *Tanquam ouis ad occiſionem ducetur.* Et ſeq̃t ibidẽ. *Cum ſceleratis reputatus eſt.* De nobilitate ſepulturæ eius dr̃ Iſa.11.c. *Radix Ieſſe,q ſtat in ſignũ populorũ ipſum gẽtes deprecabunt,& erit ſepulchrũ eius glorioſũ.* hoc eſt ergo qđ dr̃ hic. *Cũ ſero aũt factũ eſſet.* Quia circa veſperã feriæ ſextæ depoſitus Diuiſio

MORALITER.

1 *Ecce velum tem.ſciſ* Dei templum eſt fidelis aĩa 1.Cor.3.d. Templum Dei ſanctum eſt,qđ eſtis vos. Cuius velũ ſcindit, qñ velamen hypocriſis diſſipatur,terra mouetur, qñ terrenũ deſiderũ in amorẽ cęleſtiũ commutatur,& petræ ſcindunt, qñ duritia cordis per pietatẽ emollitur,& mortui reſurgunt, quando ſomnus pigritiæ ad boni operis exercitiũ excitatur.

16 *Cum ſero autem factum eſſet.* Sequit. *Et petijt corpus Ieſu.* Ille corpus Ieſu poſtular,qui pro digna receptione euchariſtiæ, Deum ſuppliciter exorat, & inuoluit ſyndone mũda, quãdo recepit mẽte pura,& ponit in monumento nouo.i.in corde per gr̃am renouato. Et aduoluit ſaxum magnum ad oſtium, quando

A a *Homo diues.* Quia ad præſidem niſi diues accedere non poterat, non quod diuitias commendet euangeliſta. Dictus eſt & Decurio, quia fuit de ordine curiæ, & officium curiæ miniſtrabat: per hoc potuit habere facultatem, per hoc quod diſcipulus, hoc miniſterio dignus fuit,

tur ſexta ſabbati, id eſt, in qua præparabant neceſſaria ſabbato, vt de manna dictum eſt: ſexta die colligetis duplū, qa ſexta die homo factus eſt & in ſeptima requieuit dominus. Ideo ſexta die Ieſus pro homine moritur: vnde & dixit. *Conſummatum eſt*, id eſt, ſexta die pro redemptione mundi opus explétum eſt: & in ſab-

Hom.89 in matth.
†ſerum fieret

†De conſecr. diſt.1.ca. conſulto.

❧ Chryſoſtom. In ſpice huius viri fortitudinem, In mortis enim periculum ſe tradidit, inimicitias ad omnes aſſumens propter beneuolentiam Chriſti. Et non ſolum audet corpus petere, ſed & ſepelire.

b *Diſcipulus erat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum.* Etſi occultus, vitans prius inimicitias Iudæorum, in hoc extremo officio nihil curat de illis.

B c *In ſyndone munda:* Myſtice, Syndone munda Ieſū inuoluit, qui pura mente eum ſuſcipit. Hinc etiam mos eccleſiæ habet, vt ſacrificium altaris non ſerico, non panno tincto, ſed puro lineo celebretur.

a †ſero autem factum eſſet, venit quidam homo diues ab A-
a Ipſa eſt Ramatha, Helchiæ, & Samuelis ciuitas.
b rimathia nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu Hic
Ecce Ioſeph dignus apud ſeculum.
acceſſit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu, Tunc Pilatus iuſſit
Maioris meriti apud Deum.
reddi corpus. † Et accepto corpore Ioſeph inuoluit illud in
a In ſimplici ſepultura domini condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitijs carent.
c d †ſyndone munda, & poſuit illud in monumento ſuo nouo
a Vt non poſſet aperiri ſepulchrum ſine auxilio multorum.
quod exciderat in petra. Et aduoluit ſaxum magnum ad
e oſtium monumenti, & abijt. Erant autem ibi Maria
Magdalenæ, & altera Maria ſedentes contra ſepulchrum,
Præparationem Paſchæ.
f Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſceuen, conuenerunt
principes Sacerdotum, & Phariſæi ad Pilatum dicentes.
a Non ſufficit ſcelus mortis niſi poſt mortem famam eius lacerent. Quod erant, domino imponunt.
g Domine, recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit ad-
h huc viuens; poſt tres dies reſurgam. Iube ergo † cuſtodi-
ri ſepulchrum vſque in diem tertium, ne forte veniant diſci-
puli eius, & furentur eum, & dicant plebi, ſurrexit a mortuis,
a Ignoranter verum dicunt, quia peior eſt contemptus pœnitentiæ, quam error ignorantiæ.
& erit nouiſſimus error peior priore. Ait illis Pilatus,

1 bato quieuit in ſepul
2 chro. Ita & nos ī hac
3 ſexta ætate pro dño
4 pati debemus, & in
5 ſeptima (quæ eſt mor
6 tuorū) in ſecreta pa-
7 ce quieſcere, donec
8 octaua reſurrectionis
9 veniat. In Geneſi ſe-
10 primus dies veſperā
11 habere non legitur
12 quia in illo ſeculo re-
13 quies animarum nul
14 lo mœrore conſumi-
tur, ſed gaudio futu-
15 ræ reſurrectionis au
16 getur. Noſtrum pa
ſcha eſt immolatio
Chriſti.i.paraſceue.i.
prçparatio eius ab hi
ra captionis.
g *Quia ſeductor ille*
† ✻ Hierony. Prin
cipes Sacerdotum, li
† cet immenſum faci
17 nus in nece Domini
perpetrauerint, ta
men non ſufficit eis

d *In monumento ſuo nouo.* Quia ſi in monumento, vbi alius poſitus eſſet, poneretur, alius fortaſſe reſurrexiſſe fingeretur. In petra, ne ſi ex multis lapidibus ædificatum eſſet, ſuffoſſis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur.

C e *Erant autem ibi.* Alijs notis Ieſu ad ſua redeuntibus, ſolæ mulieres, quæ arctius amabant, obſequium funeris inſpiciebant, expectantes quod promiſerat Ieſus, & ideo primæ reſurrectionem vident.

f *Poſt paraſceu.* Paraſceue, ideſt præparatio, hoc nomine dicitur

niſi etiam poſt mortem eius conceptæ nequitiæ virus exerceant, quem innocentem ſciebant, ſeductorem vocāt. Sicut autem Cayphas ignorans ante prophetauerat, dicens, *expedit, &c.* ſic & modo. Seductor.n.erat Chriſtus, non a veritate in errorem mittens, ſed a falſitate in veritatem, a vitiis ad virtutes, a morte ad vitam ducens.

h *Poſt tres.* A parte totum, pars ſexti diei quo crucifixus eſt cum ſua nocte pro vno die. Sabbatum integre. Tertius dies parte prima.i.nocte totius cum ſuo diurno, & ſic eſt triduū

☞ *Munierunt*

NICOLAVS DE LYRA.

depoſitus eſt de cruce.

1 *Venit quidam homo diues.* Et propter hoc potuit de facili accedere ad Pilatum, & quia erat nobilis, & vnus de curia, vt habetur Luc.23.

2 *Ab Arimathia.* Iſta eſt ciuitas quæ 1.Reg.dicitur Ramatha. De qua fuit oriundus Samuel.

3 *Nomine Ioſeph.* Nomen autem eius exprimitur, quia erat homo famoſus,

4 *Qui & ipſe diſci.erat Ieſu.* Occulte tamen ne expelleretur de ſynagoga, quia ſecundum quod dicitur Io.12.f. Ex principib. multi crediderunt in Ieſum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, ne de ſynagoga eijcerentur.

5 *Hic acceſſit ad Pi.* Depoſito.n.timore, confidenter.

6 *Petijt corpus Ie.* ad ſepeliendum honorifice.

7 *Tunc Pilatus iuſ.reddi.c.* Tunc quia Ioſeph erat homo valens, & nobilis, propter quod Pilatus petitioni eius voluit acquieſcere. Tum quia ſciebat Chriſtum crucifixum iniuſte.

8 *Et accepto cor. Io.inuol.* Hoc eſt in panno lineo mundo. Propter quod corpus Chriſti non conſecratur in altari ſuper pānum ſericum, ſed lineum, quia corpus Chriſti in ſepulchro tali panno fuerat inuolutum.

9 *Et poſuit illud in monumento ſuo.* Quod erat ſumptuoſe factum.

10 *Nouo.* Quia ſi aliquis fuiſſet ibi ante ſepultus, calumniari poſſet

poſſet a Iudæis, quod ille ſurrexiſſet, & non Chriſtus.

11 *Quod excide.in pe.* Eadē ratione factum eſt hoc, ne ſi Chriſtus fuiſſet ſepultus in terra, diceret a Iudæis quod diſcipuli rapuiſſent corpus eius fodientes in terra deſubtus per viam ſubterraneam.

12 *Et aduoluit ſa.ma.* Quod non poſſet de facili amoueri ne aliquis veniens poſſet rapere corpus Chriſti.

13 *Ad oſtium mo.* Monumentum illud factum erat ad modū cuiuſdam domūculæ in cuius medio erat ſepulchrū, & in domuncula erat quoddam oſtium ad habēdum illuc ingreſſum. 14 *Erant au.ibi Ma.Mag.* Aſſiſtentes ſepelientib. Chriſtum ex deuotione, ad videndum qualiter poſſent reuerti ad ipſum inungendum. 15 *Altera die.* Hic ponitur Iudæorum machinatio, quia impetrauerant cuſtodiri ſepulchrum, ne diſcipuli Chriſti raperent corpus eius, & diuulgarent eum reſurrexiſſe. Sed quia non eſt conſilium contra dominum, ut dicitur Prou 21.d. ideo factum Iudæorum magis fecit ad oppoſitum.ſ.ad certitudinem dominicç reſurrectionis, quia ab ipſis cuſtodibus teſtificata eſt, vt habetur ſequenti ca. & hoc eſt magnum.ſ.habere teſtimonium ab aduerſarijs. Dicit ergo *Altera die quæ eſt poſt pa.* i. ſabbato, qa feria ſexta in qua paſſus eſt Chriſtus, dicta eſt paraſceues.i.prçparatio, quia illa die præparabantur cibaria pro ſequenti die. In craſtino igitur dominicæ paſſionis. 16 *Conuenerunt prin.ſacer.* Patet vſq, ibi 17 *Ait illis Pi.* i. concedo, quod accipiatis milites ad cuſtodiendum eum pro voluntate veſtra.

Illi

MORALITER.

quando ponit diligens obſtaculum contra peccati recidiuū, & mulieres ſedent contra ſepulchrum, cum animæ deuotæ conſiderant paſſionis Chriſti myſterium.

15 *Altera au.die.* Sequitur.

† *Iube ergo cuſtodiri ſe.* Notandum, quod volentes impedire diuinam prouidentiam, contra ſuam intentionem promouent illam, ſicut fratres Ioſeph vendiderunt ipſum, ne adorarent eum, & per hoc compulſi ſunt eum adorare ſecundum

dum ordinem prouidentiæ diuinæ, ſic principes Iudæorum volēres impedire celebritatem nominis Chriſti, fuerunt valde diligentes de cuſtodia ſepulchri, & per hoc celebrata eſt fama de veritate ſuæ reſurrectionis, & per conſequens ſui nominis.

† *Et erit no.er.* Veritatem ignoranter dixerunt, ſicut & Caiphas, nam error eorum quo milites pecunia corruperunt, vt furatum corpus Chriſti mentirentur, peior fuit errore, quo petiuerunt cuſtodiam ſepulchri, ne diſcipuli corpus Chriſti furarentur.

a ¶Q. diceret. Sufficit vobis quòd in nece conſenſi innocentis, vobiſcum permaneat etrot.

† Habetis cuſtodiam: † Ite cuſtodite, ſicut ſcitis. Illi autem 1

a ¶Quanto diligentius ſeruatur, tanto magis virtus reſurrectionis oſtenditur.

a abeuntes munierunt ſepulchrum † ſignantes lapidem cum 2

b cuſtodibus.

a *Munierunt ſe.* Diligentia eorum noſtræ profuit fidei. Nam quãto amplius ſeruabatur, tanto magis virtus reſurrectionis oſtenditur.

b *Signantes lapidem cum cuſtodibus,* ✠ Chryſoſtomus. Non autem permittit Pilatus ſolos milites ſigillare: Si enim ſoli milites ſigillaſſent, poſſent dicere, quoniã milites permiſerunt, quod diſcipuli corpus Domini furarentur, & ita reſurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non poſſunt, cum ipſimet ſepulchrum ſigillaſſent.

D † Mar. 16. e † ſigillantes

NICOLAVS DE LYRA.

1 Illi autem abeuntes, *Militibus armatis.*

2 Signantes lapidem cum cuſt. *Sigillo ſuo, ne aliquis poſſet ingredi ſine ſcitu eorum.*

CAP. XXVIII.

a V*Eſpere autem ſab. &c.* Marcus ait: Valde mane in quo diſcordat a Luc. & Ioãne, Mattheus a prima parte noctis, id eſt, a veſpera noctẽ ſignificat: cuius fine venerunt ad monumentum. Ideo autem ſit nominat, quia ab eo tempore licebat facere quòd vellent tranſacto ſabbato. Veſpere autem ſabbati, id eſt, nocte diei ſabbati. Veſpere quidẽ cœperunt venire, id eſt, aromata præparare: ſed luceſcente mane peruenerunt: Quod Matthæus cauſa breuitatis ponit obſcurius alij apertius. Veſpere ſolet tenebreſcere: ſed Myſtice dicit luceſcere, pro gloria reſurrectionis. Hucuſque diem nox præcedere dicebatur: nunc ordo mutat, & nox qua reſurrexit, diei quo ſe oſtendit adiuncta eſt. Congrue prius diem nox ſequebatur, quia homo a luce in tenebras ceciderat. Nunc dies ſequitur noctem: quia poſt reſurrectionem a peccatis ad vitam reducimur. *Veſpere,* id eſt, nocte quæ luceſcit, id eſt, quæ terminatur luce, quod non prima pars noctis eſt, ſed extrema pars noctis eſt diluculum quo venerunt.

Hieronymus. Quòd diuerſa tempora iſtarum mulierum in Euangelijs deſcribũtur, non mendacij ſignũ eſt, ſed ſedulę viſitationis officium, dum crebro abeunt, & recurrunt, & nõ patiũtur a ſepulchro Domini diu abeſſe, vel lõgius. Sepulto Domino quandiu licuit eis operari, i. vſque ad occaſum Solis vnguenta parabãt: & quia præ anguſtia tẽporis opus explere non potuerũt, tranſacto ſabbato, id eſt, occidente Sole vbi licentia operandi redijt, emerũt aromata. Et quia nocte præoccupante ſepulchrũ adire non potuerunt, mane adeſſe.

✠ Beda. Ab exordio mundanæ creationis vſque huc, ita temporum curſus diſtinguebatur, vt dies noctem præcederet, quia homo a luce paradiſi peccando lapſus, in huius ſeculi tenebras ærumnaſque decidit. Aptiſſime autem nunc dies ſequitur noctem, quando per fidem reſurrectionis a peccati tenebris, & vmbra mortis ad lucẽ vitæ Chriſto largiente reducimur.

Hom. 1. inter æſtiuales de tempore.

E

CAPVT XXVIII.

a V† Eſpere autem † ſabbathi, quæ luceſcit in 1

¶Quando primum licuit operari.

b prima ſabbathi, venit Maria Magdalenę, 2 3

& altera Maria, videre ſepulchrũ. Et ecce 4

¶Præbens obſequium domino ſuo.

c terrȩmotus factus eſt magnus, Angelus. n. 5

a ¶Non vt egreſſuro ianuas aperiat, ſed vt egreſſum eius pandat, iam factum.

d Domini deſcendit de cœlo, & accedẽs reuoluit lapidem, * & 6 †

† ſabbatorum qui

* Ab oſtio

b *Maria Magdalenæ, & altera Maria.* Duæ vnius nominis, & deuotionis mulieres, duas ſignificant plebes pari deuotione Chriſti paſſionem, & reſurrectionem amplectentes.

c *Terræmotus.* Sicut in paſſione, & in reſurrectione fit motus terræ: ſignificat autem corda terrenorum per fidem paſſionis, & reſurrectionis ad pœnitentiam mouenda.

d *Reuoluit la.* Clauſo potuit exire ſepulchro, qui clauſo natus eſt virginis vtero. Reuolutio lapidis ſignificat reſerationem ſacramentorum Chriſti, quæ velo literæ tegebantur: quo ablato reſurrectio, mortis abolitio, vita æterna cœpit toto orbe prædicari.

F

✠ Hieronymus. Angelum non putemus idcirco veniſſe, vt aperiret ſepulchrũ Domino reſurgẽti, & reuolueret lapidẽ, ſed

quæſt. 6. ad Hedibiam.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

V*Eſpere autem ſabb.* Poſtquàm Euangeliſta deſcripſit Chriſti paſſionem, & ſepulturam, hic conſequenter deſcribit ipſius reſurrectionem, & primo deſcribitur Dominicæ reſurrectionis manifeſtatio. Secundo, ipſius manifeſta diuulgatio ibi: *Vndecim autem.* Prima in tres, quia primo, manifeſta eſt reſurrectio per deſcendentem Angelum, ſecundo, per apparentem Dominum, ibi: *Et exierunt,* tertio teſtimonium militum cuſtodientium, ibi: *Quæ cum abiſſent.* Circa primum tria notantur. Mulierum deuotio, Angeli apparitio, ibi: *Et ecce terræmotus.* Et Reſurrectionis manifeſtatio, ibi: Scio enim. Ad euidentiam primi conſiderandum, quod denominatio fit a nobiliori, ideo apud Iudæos omnes dies hebdomadæ denominabantur a ſabbato: ita quòd dies immediate ſequẽs ſabbatum, dicebatur prima ſabbati, id eſt, prima a ſabbato, alia ſecunda ſabbati, & ſic conſequenter. Ab illa autem hora qua Chriſtus fuerat ſepultus, non poterant mulieres emere aromata ad inungendum Chriſtum vſque ad veſperam diei ſequentis, quia ſolemnitas ſabbati incœpta erat ab hora ſepulturæ, in qua non licebat aliquid emere vſque ad veſperam ſequentis diei, ſcilicet ſabbati, & tunc ſcilicet veſpere ſabbati emerunt aromata, & præparauerunt ſe ad veniendum: non tamen venerunt propter noctem de proximo imminentem, ſed in mane ſequenti venerunt in prima hora diei ſequentis, quæ dicebatur prima ſabbati. Sic ergo conſtruenda eſt litera.

1 *Veſpere autem ſab. quæ.* Scilicet veſpera.

2 *Luceſcit in prima ſab.* Id eſt, incipit illuceſcere in principio diei ſequentis.

3 *Venit Maria.* Præmittitur autem ibi: *Veſpere autem ſabbati:* non quia illa hora venerunt ad monumẽtum, vt dictum eſt: ſed quia tunc ſe præparauerunt ad veniendum videre ſepulchrum, i. qualiter poſſent ingredi ad vngendum Chriſtum.

4 *Ecce terræm.* Hic deſcribitur angelica apparitio, nõ ad hoc ꝙ angelus præpararet exitũ de ſepulchro domino reſurgenti: quia Chriſtus exijt clauſo ſepulchro, ſicut intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis, ſed vt oſtenderet ſepulchrum vacuum, & reſurrexiſſe dominum, hoc eſt ergo quod dicitur: *Et ecce terræmotus factus eſt magnus.* Cuius cauſa ſubditur.

5 *Angelus enim Domini deſcendit de cœlo.* Id eſt, virtute eius factus eſt ille terræmotus, quia corporalia obediunt angelis ad nutum, quantum ad motum localem.

6 *Et accedens re. la.* Vt oſtenderet Chriſti reſurrectionem completam.

Erat

MORALITER.

4 *Et ecce terr.* Bed. Quod terræmotus reſurgẽte domino, ſicut & ipſo moriente in Cruce factus eſt magnus, ſignificat terrena prius corda, per fidẽ paſſionis, ac reſurrectionis eius ad pœnitentiam concutiendo ſalubri pauore commota.

5 *Angelus enim do. deſcen. de cœ.* Angelus iſte ſignificat bonum prælatum, de quo dicitur: Malach. 2. b. *Angelus Domini exercituum eſt, qui deſcendit de altitudine contemplationis diuinæ, propter reuelationem neceſſitatis fraternæ.*

† *Reuoluit la.* Impedimentum tollens accedendi ad Chriſti monumentum, quia mouet mentes ſubditorum ad conſiderationem mortis Chriſti per compaſſionem, & reſurrectionis eius per cœleſtium amorem.

Aſpectus

ſed poſtquàm Dominus reſurrexit, hora qua ipſe voluit, & q̃ nulli mortalium cognita eſt, indicaſſe quod factũ eſt: Et ſepulchrũ vacuũ reuolutione lapidis, & ſui oſtendiſſe p̄ſentiã.

A

vbi ſupra. Beda. Angelus reuoluit lapidem, non vt egreſſuro Dño ianuã pãdat, ſed vt egreſſus eius iam facti, hominibus preſtet indicium. Qui enim mortalis clauſo virginis vtero potuit naſcendo ingredi mũdum, ipſe factus immortalis clauſo ſepulchro potuit reſurgẽdo exire de mundo.

† ſpecies forma

* Album

a *Sedebat.* Regnantem iudicans, qui in natiuitate ſtãdo, bel laturum ſignificauerat. Super lapidem, quo monumentum claudebatur, vt clauſtro infernorum ſuperato doceret. Marcus dicit. *Introeuntes mulieres in monumentum, iuuenem vidiſſe in dextris coopertum ſtola candida.* Quod poteſt mouere, niſi intelligamus, vel Matthæum tacuiſſe de illo Angelo, quem intrantes viderant: vel Marcum de illo quem foris ſuper lapidem viderunt, vt duos viderint, & vt a duobus ſingulatim eadem audierint. Aut certe intrantes in monumentum, hoc in aliqua ſepta maceriæ debemus accipere (quia locum tunc fuiſſe munitum credibile eſt) ſcilicet in aliquo ſpatio ante petram: qua exciſa locus factus eſt ſepulturæ, vt ipſum viderint in eodem ſpatio ſedentem a dextris, quem dicit Matthæus ſedentem ſuper lapidem.

*Vobis

B

*a mortuis

Mar.16. a

*dum ibant vt renunciarent diſcipulis ſuis

b *Sicut ful.* In candore veſtis ſignificabat blandum iuſtis, in terrore fulguris, ſignificat terribilem futurum reprobis.

c *Nolite ti.* Quæ veſtros conciues videtis. Illi timeant qui ad eorum ſocietatem non pertinent.

C

d *Et cito eunt.* Nec conceſſum eſt nobis hoc gaudium occulto cordis tenere, ſed ſimiliter amantibus pandere.

e *Et ecce præce.* Quia iam a morte ad vitam trãſmigrauerat, cuius reſurrectionis gloriã poſt læti videbimus: ſi modo a vitijs ad virtutes tranſmigramus.

Exierunt cito currentes nunciare. Lucas idẽ dicit, *Regreſſæ nunciauerunt omnia illis vndecim, & cæteris omnibus.* Sed Marcus ait: *fugerunt exeuntes. Inuaſerat enim eos timor, & nemini quidquam dixerunt.* Nemini ſcilicet non Apoſtolorum, ſed Angelorum, quibus non fuerunt auſæ aliquid reſpondere. Vel certe ipſis cuſtodibus quos iacentes viderunt.

f *Cum timo. & gau.* Duplex eſt affectus in eis, timoris, & gaudij. Alter de magnitudine miraculi, alter ex deſiderio reſurgẽtis, & vterque gradum fœmineum concitabat.

g *Et ecce Ieſus, &c.* Sic omnibus iter virtutum inchoantibus adiuuando occurrit Chriſtus.

h *Et tenuerunt.* Superius dictũ eſt clauſo exiſſe monumento, vt immortale corpus intelligeres: Hic tenẽtur pedes, vt veram carnẽ comprobes. Et quia tantã viſionẽ tremebant, primum pellitur timor: Nolite timere: vt mente placida poſſint audire quæ dicuntur. Iſtæ tenent pedes quæ adorant reſuſcitatum: ſed illa quæ neſciebat adhuc reſurrexiſſe filium Dei audit merito: *Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum.*

i *Nunciate.* Vt mulier mortifera ſerpẽtis verba narrauit ita modo verba viuificatoris, vt a qua tunc mors, mõ ab ea vita.

K *Fratribus meis.* Ante etiam ſeruos vocauit, modo fratres, vt poſt reſurrectionem eandem humanitatem reſumpſiſſe, & illos idem ſperare doceat.

l *Vt eant in Gali.* Non tamen ibi ſolum, neque ibi primum viſus eſt a diſcipulis, Lucas enim, & Ioãnes ſatis aperte dicũt, ipſo die reſurrectionis Dominũ viſum eſſe in Ieruſalem: Primo Mariæ Magdalenæ, qñ dictum eſt ei: *Noli me tangere.* Deinde eidẽ, & alij Mariæ currentibus nũciare Apoſtolis, qñ & pedes eius tenuerunt: viſus eſt etiã ipſo die duobus diſcipulis in

¶Ipſo habitu terribilem futurum reprobis, & blandum ſignificat iuſtis.
a ſedebat ſuper eum: † Erat autem aſpectus eius, ſicut ful- 1
¶Quia terribilis impijs.
b gur, & veſtimentum eius, * ſicut nix. Præ timore autem eius 2
a ¶Quia vitam viuere ſperabant. ¶Quia blandus iuſtis. 3
exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui. Reſpondens
c autem Angelus dixit mulieribus: † Nolite timere vos. Scio 4
a ¶Quia multi hoc nomine dicebantur, determinat qui cruci eſt.
b ¶Per præſentiam carnis.
enim, quòd Ieſum qui crucifixus eſt, quæritis, non eſt hic: 5
a ¶Impoſſibile eſt non fieri quæ dixit. 6
b ¶Et ſi verbis non creditis.
Surrexit enim, ſicut dixit, * Venite, & videte locum, vbi poſi- 7 8
d tus erat Dominus. Et cito euntes dicite diſcipulis eius, quia †
e ſurrexit, * & ecce præcedet vos in Galilæam: Ibi eum vi- 9
debitis: ecce prædixi vobis. † Et exierunt cito de monu- † 10
f mento cum timore, & gaudio magno currentes nuncia- 11
¶Quia ſic intente. a ¶Vt maledictum Euæ in mulieribus ſolueretur. 12
g re diſcipulis eius. Et * ecce Ieſus occurrit illis, dicens: Aue- 13
h te. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & a- 14 15
i dorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere. Ite, 16
¶Non in Iudæa, ſed in Gentibus. 17
K l nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam: ibi me vi- 18 19

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erat au. aſpe. eius ſicut ful.* Ad incutiendũ terrorẽ cuſtodib.

2 *Veſti. eius ſicut nix.* Ad dandum cõſolationem mulieribus, propter quod ſubditur.

3 *Præ timore autem eius exterri. ſunt cu.* Et illud quod ſequitur. *Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus, nolite timere.*

4 *Scio enim.* Hic ponitur dominicę reſurrectionis manifeſtatio: quæ quidem reſurrectio primo manifeſtatur mulieribus ipſum deuote quærentibus. Et hoc eſt q̧ dr̃: *Scio enim, q̧ Ieſum qui crucifixus eſt.* Hoc additur ad differentiam aliorum: quia multi erant qui vocabantur, nomine Ieſu.

5 *Quæritis.* In ſepulchro ſicut mortuum.

6 *Non eſt hic ſurre. enim ſicut di.* Hoc autem addidit Angelus, vt reduceret ad memoriam verba Chriſti dicta ante paſſionem ſuam, vt ſic magis crederẽt reſurrectionem eius factã.

7 *Venite, & vi. lo.* Vacuum ſcilicet.

8 *Vbi poſitus erat.* Et patet litera. Sequitur.

9 *Præcedet in Gal. ibi eum vi.* Non ſolum in beatitudine, ſed in propinquo tempore, & propinqua regione, antequàm aſcendat in cœlum.

10 *Et exierunt.* Hic ponitur manifeſtatio dominicæ reſurrectionis per ipſum Dominum apparentem mulieribus de ſepulchro reuertentibus: & hoc eſt q̧ dicitur: *Exierunt cito:* ad denunciandum bonos rumores Chriſti diſcipulis.

11 *Cum timore.* Ex inſolita Angeli viſione.

12 *Et gaudio magno.* Ex Chriſti reſurrectione.

13 *Currentes nunci.* Diſcipulis: Mar.16. dicitur quòd fugerunt de monumento, timentes, & nemini quidquam dixerunt. Dicendum, quòd verbum Marci intelligendum eſt de militibus, qui iacebant præ timore, ſicut mortui: & nemini illorum mulieres aliquid dixerunt, ſed verba Angeli cum eis loquentis Apoſtolis dixerunt.

14 *Et ecce Ie. oc. il.* Reuertentibus ſcilicet de monumento: antequam venirent ad Apoſtolos.

15 *Dicens: Auete.* Verbum eſt conſolatorium.

16 *Illæ autem acceſ. & tenue. pedes e.* Ex deuotione.

17 *Et adorauerunt eum.* Adoratione latriæ.

18 *Tunc ait illis nolite timere.* Hoc dicit ad earum perfectam conſolationem, quia timor qui inuaſerat eas ex aſpectu Angeli, adhuc non totaliter receſſerat ab eis.

19 *Ite & nuncia.* Diſcipulos ſuos vocat fratres, eos amicabilius nominãs ſolito, vt ſecurius accedãt ad eum, & nõ timeãt accedere, propter hoc q̧ reliquerant eum in ſua captione.

Quæ

MORALITER.

1 *Aſpectus eius ſicut ful.* Nam obſtinatos terret.

2 *Et ve. eius ſicut nix.* Quia pœnitentes demulcet: in ſignum huius ſubditur.

3 *Præ ti. au. e. ex. ſ. cu. & mu. di. No. ti. vos. Veni. & vi. lo.* Per diligentem meditationem prædictorum.

† *Et cito eun.* Id eſt, alios inducentes ad ſimile bonum.

9 *Præcedet vos in Gal.* Quę tranſmigratio interpretatur, quia Chriſtus tranſmigrans ad cœleſtia pręceſſit ad præparãdum electis ſuis loca.

† *Ibi eum vi.* Facie ad faciem in gloria.

14 *Et ecce Ie. occur. il.* Rabanus. Per hoc oſtendit omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad ſalutem perpetuam peruenire queant, adiuuando ſe occurrere.

Pecuniam

in via. Viſus eſt etiã & Petro. Quod quomodo factũ ſit Euangeliſta nõ declarat. Viſus eſt etiam, & diſcipulis ſimul, cũ loquerẽtur reuerſis illis qui cognouerunt eum in fractione panis, quando ſtans in medio eorum dixit: *Pax vobis*: Tñ ſpecialiter Matthæus, & Marcus ſcribũt dixiſſe Angelũ, vel ipſum dominum q, in Galilęa videndus eſſet.

Myſtice quidem, quia Galilæa dicitur tranſmigratio. Præcedet ergo vos in Galilæam, id eſt, gratia Dei tranſmigratura a Iudæis ad gẽtes præcedet vos viam in cordibus eorum præparando: & ibi videbitis eum, id eſt, membra eius, & viuum corpus eius ibi inuenietis. Vel Galilæa dicitur reuelatio, non in forma ſerui, ſed in ea in qua patris eſt æqualis. Illic nos præceſſit, cum ſimiles ei erimus, ibi *videbimus eum ſicuti eſt.* Et hæc eſt beata reuelatio, vel tranſmigratio de iſto ſeculo ad æternitatem.

a debunt. Quæ cum abijſſent, ecce quidam de cuſtodibus ve- 1
¶Indocta ſimplicitas fatetur veritatem. 2
nerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus ſacerdo- 3
¶Miracula quæ viderant. ¶Aſtuta duplicitas modum quærit, quomodo aſtruat falſitatem.
tum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum ſenioribus 4
¶De templo acceptam, ſicut prius 30. argenteos. 5
b conſilio accepto pecuniam copioſam dederunt militibus di- †
c centes: Dicite, quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati
¶Furtim eum ſublatum.
ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit † a
¶Ne quidquam a vobis exigat. ¶Abſque periculo.
præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros vos faciemus. At illi
¶Error empti mendacij perſeuerat ne in Chriſtum credant.
accepta pecunia, fecerunt ſicut erant edocti. Et diuulgatum 6
eſt verbum iſtud apud Iudæos vſque in hodiernum diem. 7 8
d Vndecim autẽ diſcipuli abierunt in Galilæam in montem vbi 9
¶Credentes, ſe ante eum humiliauerunt. 10
e conſtituerat illis Ieſus. Et videntes eũ adorauerunt, quidam au- 11

a *Quæ cum abijſſent.* ✲ Chryſoſtomus. Signorum quæ circa Chriſtum apparuerunt, quædam fuerũt orbi terrarum communia, puta tenebræ, quædam propria militibus cuſtodientibus, ſicut mira Angeli apparitio, & terræmotus, quæ propter milites facta ſunt, vt ſtupefierent, vt ab ipſis fiat teſtimonium veritatis. Veritas enim a contrarijs diuulgata, magis refulget, quod & contigit.

b *Pecuniam co.* Hieronymus. Qui rebus Eccleſiæ abutuntur in alijs rebus, quibus ſuam expleant volũtatem, ſimiles ſunt Scribarum, & Phariſæorum, & ſacerdotum redimentium mendacium, & ſanguinem Saluatoris.

c *Furati ſunt eum nobis dor.* Auguſtinus. Si dormierunt, quomodo viderunt? Si non viderunt, quomodo teſtes eſſe potuerunt? D

Auaritia quæ captiuauit diſcipulum comitem Dñi, decepit, & milites cuſtodes ſepulchri: & ſic Iudæos ſeduxit, vnde ſubdit: *Et diuulga. eſt.*

✲ Seuerian. Plane amiſerunt milites, perdiderunt Iudęi, ſed diſcipuli magiſtrum ſuum non furto, ſed fide, virtute, non fraude, ſanctitate, non crimine, viuum non mortuum ſuſtulerunt. E

In cathena D. Thomæ in Matth.

✲ Chryſoſtomus. Qualiter furati ſunt diſcipuli homines pauperes, & idiotæ, & neque apparere audentes? Nunquid oſtiũ ſepulchri poterãt euertere? Nũquid non erat ſigillum ſuperpoſitum? Propter quid nõ furati ſunt prima nocte, quando nullus ſepulchro affuit? Sabbato enim petierũt a Pilato cuſtodiam. Quid autem ſibi volũt hæc ſudaria, quæ Petrus vidit iacẽtia? Si enim vellent furari, non poſſent nudum corpus furari, nõ ſolum ne iniuriarentur, ſed ne etiam in exuendo tardarent, & tribuerent militibus ſe detinendi facultatem.

Homil. 91. in Matth.
Sub præſide, id eſt, ſi res apud illum iudicem agatur.

d *Abierunt.* A Ieruſalem in Gal. In montem: quia corpus de communi terra ſuſceptum ſuper omnia terrena erat eleuatum. Et monet nos, vt ſi eum videre volumus, ad ſuperna de infimis eleuemur. Præceſſit Chriſtus primitiæ dormiẽtium, ſequuntur alij in ſuo ordine, & videntes eum adorant, id eſt, ſine fine laudant. F

e *Quidam au.* Dubitauerunt vt Lucas ait: exiſtimantes ſe ſpiritum videre, quem moriendo tradidit.

Lucæ 24. f

c *Furati* ... Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ cum abijſſent.* Hic declaratur reſurrectio Chriſti per teſtimonium cuſtodum, qui vt dicitur hic.

2 *Venerunt in ciuita.* De ſepulchro Chriſti, quod erat aliquantulum extra Ieruſalem, vt dicitur Ioan. 19.

3 *Et nunci. prin. ſa.* A quibus erant poſiti ad cuſtodiendum ſepulchrum Chriſti.

4 *Omnia quæ fac. fue.* Scilicet Chriſti reſurrectionem, & Angeli terribilem apparitionem.

5 *Et congrega. cum ſenioribus.* Iſtud mẽdacium militum emerunt care, quod adhuc tenet Iudæos in errore, vnde ſequitur poſtea.

6 *Et diuulgatum.* Tanquam verum quod tamen erat falſum apud Iudæos vſque in hodiernum diem.

7 *Vndecim aut. diſ.* Hic ponitur reſurrectionis manifeſtatæ diuulgatio, & primo quãtum ad Chriſti diſcipulos, ſecundo, quantum ad omnes populos, ibi: *Euntes ergo.* In prima ergo parte dicit; *Vndecim autem diſcipul.* Quia Iudas erat mortuus, vt viſum eſt cap. præced.

8 *Abierunt in Galilæam.* Secundum mandatum Chriſti, & Angeli.

9 *In montem.* Scilicet Thabor, in quo transfiguratus fuit coram Iacobo, Petro, & Ioanne, vt habitum eſt ſup. cap. 17. Ibi enim paucis oſtẽderat gloriam ſuę reſurrectionis, vt ibidem dictum eſt: & ideo ibi reſurrectionem completam manifeſtauit omnibus diſcipulis ſuis. Vnde probabiliter creditur, q, illa ſit manifeſtatio, de qua ſcribit Apoſtolus 1. Corint. 15. a. *Deinde viſus eſt plus quàm quingentis fratribus ſimul*, hic tamen nõ exprimuntur, niſi vndecim Apoſtoli, qui erant principales Chriſti diſcipuli. Prius tamen viſus eſt ſepties perſonis, ſpecialibus. Primo, Mariæ Magdalenę manenti iuxta ſepulchrũ alijs recedentibus, vt dicitur Ioan. 20. & Marci 16. Secundo, ipſi Marię Magdalenę cum alijs mulieribus a ſepulchro reuertentibus: quia poſtquam viderat Chriſtum, ſequuta eſt alias, & inuenit eas in itinere, & tunc apparuit eis Chriſtus. Tertio, Petro, ſecundum quod habetur Lucę vlti. licet non habeatur expreſſe ex Euangelio, quando facta eſt ei iſta apparitio. Probabile tamen eſt, q, hoc fuit quando ipſe, & Ioannes cucurrerunt ad monumentum: & non inuento corpore Chriſti abijt Petrus mirans ſecum quod factum erat, vt dicitur Lucę vlt. & ideo dum eſſet in tali admiratione ſolitarijs, creditur Chriſtus ſibi apparuiſſe. Quarto, apparuit duobus diſcipulis euntibus in Emaus vt habetur Luc. vlti. Quinto, apparuit decem Apoſtolis abſente Thoma, vt habetur Ioã. 20. Et iſtę quinq; apparitiones factę ſunt ipſa die reſurrectionis, vt patet Euangelia intuenti. Sexto, apparuit vndecim Apoſtolis, exiſtẽte ibi Thoma, vt habetur Ioan. 20. & fuit octaua die poſt reſurrectionẽ, vt habetur ibidem. Septimo, apparuit Petro, & focijs ſuis ad mare Tyberiadis, vt habetur Ioã. vlti. Et octauo, in monte Thabor, vt hic dr̃ apparuit Apoſtolis, & multis alijs. Et iterũ bis apparuit diſcipulis in die Aſcẽſionis: ſemel in Ieruſalẽ ipſis cõueſcẽtib., & ſemel in mõte Oliueti hora ſuę aſcẽſionis, vt hr̃ Mar. vlt. & Luc. vlt. & Act. 1. Sequit̃.

10 *Et videntes eum adorauerunt.* Adoratione latrię.

11 *Quidam autem, &c.* Ex quo patet, q, ibi erant alij quàm Apoſtoli, qui iam erant certificati de eius reſurrectione, etiã Thomas qui inter alios fuit magis incredulus, & hęc patent ex pręcedentibus.

Et

MORALITER.

† *Pecuniam copioſam dederunt militibus dicentes dicite.* Hilarius. Emitur ergo reſurrectionis ſilentium, & furti mendacium argento: quia honore ſeculi qui in pecunia eſt, & cupiditate Chriſti gloria denegatur. Item iſtis Iudęis ſimiles ſunt qui cũ magnis ſumptibus, & laboribus conantur ad ſubuerſionem veritatis in ſpeculabilibus, vel agibilib., cuiuſmodi ſũt aduocati doloſi & doctores glorioſi. Et illi q, eos ad hoc inducũt.

7 *Vndecim aut. diſc. abier. in Galil. in mon. vbi conſt. il. Ieſus.* Rabanus. In monte quidem apparuit eis dñs, vt ſignificaret q, corpus quod de communi generis humani terra naſcẽdo ſuſceperat, iã ſup oĩa terrena ſubleuabat. Et vt admoneret fideles ſi illic celſitudinẽ reſurrectionis eius cupiunt uidere, hic ab infimis voluptatibus ſtudeant ad ſuperna deſideria tranſire.

Euntes

a *Et acce.* Et ideo pius magiſter & illos ad fidē confortat, &
A dubios ad fidē vocat intimās ad quantam peruenerit gloriā.
b *Data eſt.* Hoc non de coæterna patris diuinitate, ſed de aſ-
Hebr.2.b ſumpta dicit humanitate, in qua minor angelis, in qua etiam gloria & honore coronatus eſt & omnibus ſuperpoſitus.

c *Euntes.* Quia iam in lucem venit, quod hactenus quibuſdam de cauſis dubium hominibus fuerat.

d *Docete.* Cōgruus ordo. Primo enim docendus eſt auditor. Deinde fidei ſacramentis imbuendus, tunc ad ſeruanda mandata inſtruendus. Quia niſi prius anima fidem recipiat, non eſt dandus baptiſmus, nec valet inundari, ſi poſt non inſiſtat bonis operibus.

a ¶Dubitatio eorum noſtram auget fidem.
a tem dubitauerunt. Et accedens Ieſus loquutus eſt eis, di- 1
a ¶Vt qui ante regnabat in cœlo, per fidem regnet in terris.
b cens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra. †Eun 2
c a ¶Id eſt, primum catechiſate, quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. 3
b ¶Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spirituſancto, non poteſt intrare in regnum cœlorum.
d tēs ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine 4
e ¶In inuocatione nominis. ¶In proceſſione Trinitatis. 5
a ¶Quia fides ſine operibus mortua eſt. 6
¶Quæ quidem non ſunt pauca, vel leuia.
Patris, & Filij, & Spirituſſancti: docentes eos ſeruare omnia 7 8
¶Diuinitatis.
f quæcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiſcum ſum om- 9
¶Cum finitis laboribus mecum regnabitis.
nibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. 10

✠ Beda. Qui ante paſſionem ſuam dixerat, *in viam gentium ne abieritis*, ſurge a mortuis dicit, *Ite, docete omnes gentes.*
B
Lib.3.de Spiritusan. e *In nomine patris, &c.* ✠ Didymus. Licet autem quis poſſet exiſtere mentis alienæ, qui ita baptizare conetur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, videlicet contrarius Chriſto legiſlatori: tamē ſine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit, quos a ſe exiſtimauerit baptizatos.

f *Et ecce ego vobiſcum ſum.* Quæ autem merces piæ conuerſationis, quodve pignus futuræ beatitudinis etiam in præſenti ſit fidelibus, ſubdit: *Ecce ego vobiſcum ſum, &c.*

Quod Apoſtolis, per ſucceſſiones vniuerſali Eccleſię promittit. Nota quod vſque in finem ſeculi non ſunt defuturi qui diuina manſione ſunt digni.

Homil. 91. in Matth. ✠ CHRYSOSTOMVS. Quia magna eis iniunxerat, erigens eorum ſenſus dicit, *Ecce ego, &c.* quaſi dicat, ne dicatur difficile eſſe iniunctum negocium, ego ſum vobiſcum, qui omnia facio leuia. Non autem cum illis ſolum dixit ſe futurum eſſe, ſed & cum omnibus illis qui poſt illos credunt, non enim vſque ad conſummationem ſeculi Apoſtoli manſuri erant, ſed ſicuti vni corpori fidelibus loquitur.

✠ Rabanus. Ex hoc autem intelligitur, quod vſque ad finem ſeculi non ſunt defuturi in mundo, qui diuina manſione, & inhabitatione ſunt digni.

✠ Hieronymus. Oſtendit ſe a credentibus nunquam receſſurum.

Homil. 91. in Matth. ✠ Chryſoſtomus. Rememorat autem eis, & conſummationem, ſed vt eos magis attrahat, & ne præſentia ſolum inſpiciant, ſed & futura bona, & ſine fine manentia.
C
Lib.3. de conſenſu Euangeliſtarū, c. xlii. Auguſtinus. Prima ſabbati diluculo (ſicut omnes Euangeliſtæ conſentiunt) vētum eſt ad monumentum. Iam factum erat, qđ ſolus Matthæus ait, de terræmotu, & reuoluto lapide, de, & territis cuſtodibus Venit autē Maria Magdalena cæteris feruētior. Vnde Ioannes de ea commemorat tacitis alijs, quæ cum ea fuerant: videnſque lapidem ſublatum, antequā diligentius inſpiceret, credēs ſublatum corpus, cucurrit nūcians Petro, & Ioanni, qui etiam concurrerunt ad monumētum: & non inuento corpore crediderūt, quod Maria dixerat ablatum, abieruntq;. Maria autem ſtetit foras plorans, in horto, ſcilicet vbi ingreſſæ fuerant. Tunc viderant Angelum ſedentem ſuper lapidem reuolutum, de quo Matthæus, & Marcus dicunt. Qui dicit illis: *Nolite timere: ſcio enim quòd Ieſum qui crucifixus eſt quæritis.* Quibus ſimilia Marcus non tacuit. Ad hæc verba Maria dum fleret inclinauit ſe, & proſpexit in monumento, & vidit duos Angelos vnum ad caput, & vnū ad pedes ſedentes in albis. Dicunt illi: *Mulier quid ploras? Quia tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum.* Hic intelligendum eſt Angelos ſurrexiſſe, vt & ſtantes viderentur, ſicut Lucas ait: qui & eos dixiſſe refert: *Quid quæritis viuentem cum mortuis, &c.* Poſt hæc conuerſa eſt Maria retro: & vidit Ieſum ſtantem (vt Ioānes ait) & neſciebat quia Ieſus eſſet, putans hortulanū: vbi & nominata agnouit eum cui & dictum eſt. *Noli me tangere. Tunc egreſſa eſt de monumento*, id eſt, de loco ante lapidem effoſſum: *& cum ea aliæ quas* (vt Marcus ait) *timor inuaſerat, & nemini quidquam dicebant.* Tunc iam ſecundum Matthæum: Ecce Ie. oc. e di. Auete. Illæ autem ac. & te. pe. e. Sic colligimus, & Angelorum allocutionem bis eas habuiſſe venietes ad monumentum, & ipſius Domini ſemel, quando Maria hortulanum putauit: & nunc cum eis iterum occurrit, vt eas ipſa repetitio firmaret. Venit ergo Maria Magdalenæ nuncians diſcipulis, & aliæ quę cum ea erant, quas Lucas commemorat. Plures quidem fuerunt apparitiones quod innuit Paulus dicens: *Viſus eſt Iacobo, viſus eſt plus quàm quingentis fratribus ſimul.* ſed decem legimus in Euangelijs. Quinquies in ipſo reſurrectionis die. Primo apparuit Mariæ Magdalenæ flenti ad monumentum. Poſtea eidem, & alij Mariæ egredientibus nunciare Apoſtolis. Tertio, Simoni. Quarto, Cleophæ, & ſocio eius. Quinto reuerſis illis, & narrantibus quomodo cognouerunt eum in fractione panis, apparuit ianuis clauſis vbi Thomas abierat. Sexto poſt dies octo, quando cum eis erat Thomas. Septimo, piſcantibus ad mare Tyberiadis. Octauo, in monte Galilææ qui non longe erat ab Ieruſalem. Nono, recumbentibus illis vndecim, die quo aſcendit. Decimo, viderunt eum iam non in terra poſitum, ſed eleuatum in aera, cœlos petentem, dicente eis Angelo: *Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et accedens Ieſus loq. eſt ei di.* Ad certificandum eos qui dubitabant de ſua reſurrectione, dicens.

2 *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra.* Quia licet Chriſtus quantum ad diuinitatem ab æterno haberet hanc poteſtatem, & inquantum homo ab inſtanti conceptionis haberet poteſtatem in cœlo & in terra auctoritatiue, tamen executiue nō habuit ante reſurrectionem ſuā: ſed voluit eſſe poſſibilitati ſubiectus propter noſtram redemptionem.

3 *Euntes ergo.* Hic ponitur diuulgatio dominicę reſurrectionis quantum ad omnes populos, quæ facta eſt per prædicationem apoſtolorū per vniuerſum orbem. Et hoc eſt qđ dr̄.

4 *Docete om. gen.* Prius enim dixerat eis, quòd ſolum Prædicarent Iudæis vt ſupra dr̄ 10.c. quia ante Chriſti reſurrectionem fides Chriſti non erat diuulganda per vniuerſum orbem, vt ibidem dictum eſt.

5 *Baptizantes eos.* Præpoſuit, docete, quia cathechiſmus debet præcedere baptiſmum, vnde adulti prius debent inſtrui de his quæ pertinent ad fidem quam baptizentur.

6 *In no.* Propter vnitatem ſubſtantiæ.

7 *Pat. & fil.* Propter diſtinctionē perſonarū. Iſta eſt forma bapiſmi inſtituta a Chriſto, ſed familiari conſilio ſpirituſſancti quodammodo mutata eſt in primitiua eccleſia, quando apoſtoli baptizabāt in nomine Chriſti, vt habetur Act. 10. & 19. vt nomen Chriſti quod tunc erat odioſum magnificaretur: & hoc diffuſius tractatur in quarto ſententiarum.

8 *Docentes eos ſeruare omnia.* Videlicet ſacramenta a Chriſto inſtituta & alia ad fidem Catholicam pertinentia.

9 *Ecce ego vobiſcum ſum om. die.* Et hoc dupliciter. Vno modo aſſiſtendo eis in operibus miraculoſis ad confirmationem doctrinæ. Alio modo exiſtendo in ſacramento Euchariſtiæ, vbi eſt totus Chriſtus, vt patet ex prædictis cap. 26.

10 *Vſque ad conſummationem ſeculi.* Ex quo patet q; fides Catholica nō deficiet vſque ad finē mundi, quantūcunq; tribulationibus

MORALITER.

3 *Eūtes ergo docete omnes, &c.* Ex hoc patet, quòd predicatores euangelij debent oībus magnis & paruis ſine acceptione prædicare & miniſtrare ſacramentum ſecūdum gratiam & poteſtatem immediate à domino vel per miniſtros ſuos ſibi datam,

A NICOLAVS DE LYRA.

lationibus agitetur. Aduertendum etiam, quod licet Deus non aſſiſtat continue doctoribus eccleſiæ per operationem miraculorum, quia non eſt neceſſe cum fides Catholica ſit ſufficienter confirmata per miracula facta in primitiua eccleſia, tamen aliquando hoc modo aſſiſtit Eccleſiæ faciendo miracula aliqua ad conſolationem fidelium. Aſſiſtit etiam Eccleſiæ ſemper ipſam dirigēdo p occultos inſtinctus ſpiritusſancti, vt ſic non deficiat fides Petri. Ad laudem, & gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti. Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum. Amen. D

MORALITER.

datam. Quibus promittitur aſſiſtentia domini, cum dicitur. *Et ecce vobiſcum ſum, &c.* Scilicet dirigendo ſermonem ad ſalutem audientium, & meritum veſtrum.

B *Proœmium Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.*

FAcies leonis a dextris ipſorū quatuor, Ezech. 1. cap. Secundum quod dictum fuit in principio Euangelij ſecundum Matthæum per quatuor facies quas vidit Ezechiel propheta in animali vno, deſignantur quatuor euāgeliſtæ, ſeu quatuor euangelia ab eis ſcripta de Domino noſtro Ieſu Chriſto, & ſicut in facie hominis deſignatur Euangelium Matthæi, ſic in facie leonis deſignatur Euangelium Marci, de quo dicitur verbū propoſitum. Facies leonis, &c. In quo quidem verbo circa Marci Euangelium poſſumus quatuor notare, videlicet. Procedendi modum, cum dicitur. *Facies.* Speciale ſubiectum, cum dicitur, leonis. Ordinem, vel ſitum, cum dicitur a dextris. Ipſius cum alijs certum numerum, cum dicitur, ipſorum quatuor.

C Circa primum conſiderandum, quod licet facies ſit breuis pars corporis, tamen in ea continentur omnes ſenſus, videlicet viſus, auditus, &c. ſic in euangelio Marci, licet ſit breue reſpectu aliorum, tamen in eo breuiter continentur ſententiæ aliorum trium euangeliorum, ſecundum quod dicit Greg. ſuper Ezech. Si quæras quid Marcus de incarnatione domini ſenſerit, hoc nimirum quod Matthæus Lucas, & Ioannes, & ideo talis modus procedēdi in quo ſub quodam compendio, continentur aliorum ſententiæ competenter p faciem deſignatur, de quo pōt accipi illud quod dr Eſther 15.d. *Facies tua plena gratiarum.* quia modus procedendi ipſius ſancti Marci Euangeliſtæ, licet ſit breuis, vt dictum eſt, tamen plenus eſt ſententiarum gratioſarū, & ſic patet primū.

Circa ſecundum conſiderandum, quod licet Marcus de omnibus Chriſti factis ſcribat, ſicut & alij, tamen ſpecialiter verſatur, & immoratur circa reſurrectionem, & regnū Chriſti quod aſſecutus eſt Chriſtus in ſua benedicta reſurrectione, ſecundum quod dixit apoſtolis immediate poſt reſurrectionem ſuam. Matth vlt.d *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Quod quidem regnum per leonem conuenienter deſignatur, qui eſt rex animalium, vt dicit Iſidorus libro Etymol. 13.

Et iō ſpeciale ſubiectum circa quod ſpecialiter immoratur Marci Euangelium deſignatur in nomine leonis, & hoc propter tria quæ in reſurrectione Chriſti reperiuntur, & ꝓprietatibus leonis aſſimilantur. Primum eſt, reſurrectionis efficiens principium, quod in alijs hominibus eſt extrinſecum, ſed in Chriſto fuit intrinſecum, ſecundum quod ipſe dicit Io. 10. d. Poteſtatem habeo ponendi animam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam, quia propria virtute reſurrexit. & ſimile huius in proprietate leonis reperitur. Dormit n. oculis apertis, ſecundum quod dicit Iſido. vbi ſup. Licet autem caro Chriſti in ſepulchro dormierit per veram mortem, & animæ ſeparationem, tamen diuinitas vtroque coniuncta vigilabat ſecūdum quod dicitur Can. 5. a. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* & virtute huius deitatis ſic vigilantis ſurrexit a ſomno mortis, vnde poteſt exponi de eo quod dicitur Ierem. 4. b. *Aſcendit leo de cubili ſuo*, quia Chriſtus qui eſt leo de tribu Iuda de ſepulchro aſcendit virtute propria. Secundo aſſimilatur leoni propter tempus, & modum, quia reſurrectio Chriſti facta eſt poſt triduum, quod tamen accipitur per ſynecdochen, ita ſimiliter leo natus de nouo tribus diebus dicitur dormire ſecundum Iſidorum vbi ſupra, & poſtea fremitu, & rugitu patris excitatur, ſic Chriſtus poſt triduum dormitionis in ſepulchro virtute Dei patris fuit excitatur a mortis ſomno, ſecundum quod dicitur Act. 3. c. *Hunc Deus ſuſcitauit a mortuis, & cætera.* & ideo de hoc poteſt exponi illud Geneſ. 49. b. *Catulus leonis Iuda*, & ſubditur, *Requieſcens accubuiſti, vt leo*, ſcilicet in ſepulchro, & ſubditur. *Quis ſuſcitabit eum.* ſcilicet de ſomno mortis poſt triduum? Ad quod poteſt reſponderi, Deus pater, vt patet ex prædictis. nec iſtud dictum contrariatur ei quod præmiſſum eſt, ſcilicet quod Chriſtus reſurrexit virtute propria, quia vna, & eadem ſimpliciter eſt poteſtas patris, & filij. Tertio aſſimilatur reſurrectio leoni propter aſſequutum imperium, quia licet Chriſtus ante reſurrectionem ſuam humilis, & abiectus apparuerit, tamen in reſurrectione dominium obtinuit, ſecundum quod dicit Apoſtolus ad Philippen. 2. a. *Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & cætera.* Et in leone inuenitur huiuſmodi ſimilitudo, inquantum eſt rex animalium, vt prædictum eſt, & ideo nomen leonis dicitur a leon Græce quod ſignificat regem Latine, & de hoc dicitur Apoc. 5. b. *Ecce vicit leo de tribu Iuda.* quia per ſuam benedictam paſſionem, & reſurrectionem ſubiecit ſibi omnem creaturam, & ſic patet ſecundum. E

Tertio in verbo præaſſumpto notatur huius euangelij ſitus, vel ordo, cū dicitur. *A dextris.* In illa enim viſione imaginaria Ezechieli prophetæ oſtenſa ſic apparebat animal habens quatuor facies quod facies hominis erat in directo aſpectu prophetæ, facies autem leonis in dextera parte, & bouis in ſiniſtra, & ideo ſicut euangelium Matthæi, quod deſignatur per faciem hominis ponitur primum, ita euangelium Marci rationabiliter ponitur ſecundum, quia dextera pars prior eſt ſiniſtra, & de hoc poteſt exponi quod dicitur Deuteronom. 33. d. *In dextera eius ignea lex*, ideſt, lex euangelica a Marco deſcripta, quæ dicitur ignea, quia accendit animos fidelium ad amorem cœleſtium inquantum deſcribit reſurrectionem Chriſti, per quam introducimur ad cœleſtia, quia tunc Saluator noſter deuicta morte æternitatis nobis aditum reſerauit, ſicut dicitur in Collecta Paſchæ, & in ſignum huius Angelus reſurrectionis Chriſti nuncius, qui perennem vitam eius nunciare venerat, recte in dextera ſedebat ſecundum quod dicit Beatus Gregorius Homil. 12. Et ſic patet tertium. F

Quarto in verbo præaſſumpto deſcribitur numerus determinatus euangeliorum, cum dicitur. Ipſorum quatuor. Circa quod conſiderandum, quod licet plura euāgelia, & a pluribus fuerint ſcripta, quatuor tamen tantum ſunt approbata, ſecundum quod dicitur in prologo ſuper Matthæum, & hoc propter figuram ſacramenti, quia iſte quaternarius numerus multipliciter fuit in lege figuratus. Primo in quatuor fluminibus de paradiſo exeuntibus, Geneſ. 2. Item in quatuor patriarchis princip bus a quibus denominata eſt Cariatharbe, ideſt, ciuitas, quatuor Gen. 23. quia quatuor principales patriarchæ ſunt ibi ſepulti cum ſuis vxoribus. Tertio in quatuor circulis arcæ Teſtamenti. Exod 25. Quarto in quatuor pedibus menſæ propoſitionis, ibidem. Quinto in quatuor cornibus altaris holocauſtorum, Exod. 27 Sexto in quatuor ordinibus lapidum rationalis, Exod. 28. Septimo in quatuor deambulatorijs domus Salomonis, tertio Regum ſeptimo. Octauo in quatuor ventis mortuos viuificantibus, Ezech. 37. Nono in quatuor minimis terræ, præ cæteris tamen ſapientibus. Prouerbiorum 30. Decimo in quatuor viris in fornace Deum laudantibus, Daniel. 3. Vndecimo in quatuor fabris cornua hæreſum deijcientibus, Zach. 1. Duodecimo in quatuor quadrigis per orbem diſcurrentibus, Zach. 6. Tertiodecimo in quatuor animalibus occulatis ante & retro, Apoca. 4. de quibus ibidem ſubditur, quod requiem non habent die, ac nocte dicentia *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens. Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Incipit quędam introductio in hunc prologũ.

A

Quatuor euangeliis.

HIeronymus. Quatuor ſunt qualitates de quib. ſancta euangelia contexuntur. Præcepta, mandata, teſtimonia, exempla. In præceptis, iuſtitia: in mandatis charitas: in teſtimonijs, fides: in exẽplis, perfectio. Præcepta huiuſmodi. *In viam gentium ne abieritis:* hoc eſt, diuertere a malo: Mandata vt hoc: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem:* hoc eſt facere bonũ, & charitatem implere.

Matth.10.a Pſal.33.e Ioan.13.d

B

Teſtimonia quæ in ore duorum, vel trium teſtium, vt hoc: *Ioãnes teſtimonium perhibet de me, ſed habeo teſtimoniũ maius Ioanne. Eſt enim pater qui teſtimonium perhibet de me.* Exempla vt hoc: *Diſcite a me, qui a mitis ſum, & humilis corde.* Et: *eſtote perfecti, ſicut et pater veſter,* & alibi. *Exemplum .n. dedi vobis, vt & vos ita faciatis.* De his.n. Dauid. *Præceptum domini lucidum illum.* Hiſtoriam maxime præcepta continent, Et alibi. *Latum mandatum tuum nimis,* quia qui diligit proximum, totam legem impleuit. Itẽ. *Teſtimonia tua intellexi.* Et alibi. *Teſtimonium Domini fidele,*

Ioan.8.c. Ioan.1.b

Matth.11.d Ibidem 5.g Ioan.13.b Pſal.18.c

Pſal.18.m Ibidem Pſal.18.d

C

quia plus fide animi, quam oculis carnis teſtimonium indiget. Quarto. *Iudicia domini ve.iu.in ſe.* Vt ſic ſcilicet ſint iudiciorum noſtrorum exempla iuſtificata, ſicut in iudicijs Dei comparata habemus. Vnde idem alibi. *A iudicij.n.tuis timui.* In quo.n.iudicio iudicauerimus, iudicabitur de nobis. In his quatuor qualitatibus ſunt timor, fides, ſpes, charitas. Timore namque incipimus, fide ſeruamus quæ incipimus ſpe erigimur, charitate conſummamur. *Finis.n. præcepti eſt charitas.* Hi ſunt quatuor mẽſes, quos Chriſtus ante meſſem prædixit dicens. Nonne quatuor menſes ſunt vſque ad meſſem. Vt & nos per præcepta domini, atque mandata, ac teſtimonia, & exempla maturos poſt iudicium metamus fructus cum gaudio, qui in lachrymis timoris ſemina pœnitentiæ iactauimus in terra noſtros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cœlo.

Ibidem c.

HIERONYMVS. Marcus Euangeliſta Dei, Petri diſcipulus, Leuiticus genere, & ſacerdos, in Italia hoc ſcripſit euangelium primus Alexandriæ Epiſcopus cuius per ſingula opus euangelij dicta ſcire, & in ſe diſponere, & diſciplinam in ſe legis agnoſcere, & diuinam domini in carne intelligere naturam. Qui ſeminat poſt Matthæũ, q. fremit, vt leo, qui volat vt aquila, qui diſcit, vt homo, qui immolat, vt ſacerdos, qui irrigat, vt flumẽ, qui floreſcit, vt ager qui

Incipit Prologus beati Hieronymi in Euangelium ſecundum Marcum.

MArcus euangeliſta Dei electus, & Petri in ba 1
ptiſmate filius atque in diuino ſermone di 2
ſcipulus, ſacerdotium in Iſrael agens, ſe- 3
cundum carnalem Leuita, conuerſus ad fi-
dem Chriſti euangelium in Italia ſcripſit: 4
oſtendens in eo quid & generi ſuo deberet, & Chriſto. Nam 5
Confirmationem. a Quæ eſt de Ioanne Baptiſta, qui eſt de genere Marci, quia 6
de tribu Leuitica, & ita oſtendit Marcus quid debeat generi ſuo. 7
initium principii in voce propheticæ exclamationis inſti- 8
Ideſt, dignitatis.
tuens, ordinem Leuitæ electionis oſtendit, vt prædicans præ- 9
a Ideſt, ſola gratia Dei creatum. 10
deſtinatum Ioannem filium Zacharię in voce angeli annũ 11
Ideſt, ad hoc emiſſum, vt eſſet vox, & angelus annuncians, quæ notantur in illis duabus autoritatibus. 12
Vox clamantis. Et, Ecce ego mittam.
ciantis emiſſum. Non ſolum verbum carnem factum, ſed & 13
Eccleſiam. a Ideſt, prædicationem filij Dei. Quod oſtendit ibi ante faciem
tuam, & ante te, ſcilicet hominem, & hoc eſt quod Chriſto debet. b Ioannis. 14
corpus domini in omnia per verbum diuinæ vocis anima-
a Ideſt, chariſmatum impletum donis. b Hoc ibi, Qui præparabit viam tuam. Et ibi, 15
Parate viam domini, rectas facite ſemitas. Et hoc item debet Chriſto.
tum in initio euãgelicę prædicationis oſtenderet: vt qui hęc 16

Sequitur Poſtil. Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra in prologum Euangelii Beati Marci.

MArcus Euangeliſta. Euãgelio Marci beatus Hieronymus præmittit prologum iſtum. Qui diuiditur in tres partes, quia primo Hieronymus oſtẽdit ſcriptoris autoritatem, ſecundo ſcribẽdi modum, & ordinem, ibi: *Nam in initium principij.* tertio, ordinis rationem, ibi. *Denique.* Circa primum oſtenditur autoritas beati Marci ſcriptoris huius euangelij. primo, quantum ad officium poſt eius conuerſionem ad fidem Catholicam, cum dicitur.

1 *Marcus Euangeliſta Dei electus.* Ad officium enim ſcribendi euangelium fuit a Deo electus, & aſſumptus, ſecundo, quantum ad eruditionem in fide Catholica pleniorem, cum dr̃.

2 *Et Petri in baptiſmate filius, atque in diuino ſermone diſcipulus.* Ex hoc enim, qđ fuit filius ſpiritualis beati Petri fuit ei magis familiaris, & per cõſequens ſpecialius ab eo eruditus de factis, & doctrina Chriſti, ſecundum quod Petrus viderat in Chriſto, & audierat ab ipſo, propter quod certius poterat ſcribere euangelium a Petro auditum, quam cæteri diſcipuli eius, tertio oſtenditur eius autoritas ex ſtatu quem habuit ante conuerſionem, cum ſubditur.

3 *Sacerdotium in Iſrael agens.* Quia ad Sacerdotes, & Leuitas pertinebat ſcire præ cæteris ſcripturas veteris Teſtamenti, quæ de Chriſto teſtimonium perhibent.

4 *In Italia ſcripſit.* Vbi tunc vigebat ſtudium quod a Gręcia fuerat Romam tranſlatum, & in eadem ciuitate Marcus rogatus a fratribus ſcripſit illud euangelium, vt dicit Hier. in libro illuſtrium virorum, & ex ſolennitate loci ſcriptoris oſtẽditur autoritas, quia in talibus locis non ſolent ſcribere, niſi homines autentici. 5 *Oſtendens in eo.* Sacerdotes.n. Leuitici, qui debent intelligere ſcripturas prophetarum teſtimonium de Chriſto perhibentium ex hoc redditur magis idonei ad ſcribendum euangelium. 6 *Et Chriſto.* Quia licet breuiter ſcripſerit euangelium, tamen ſufficienter Chriſto reddidit debitum eius euangelium complete ſcribendo.

7 *Nam initium.* Hic conſequenter oſtendit Hieronymus ſcripturæ ipſius Marci ordinem. Circa quod ſciẽdum, quod Marcus in principio ſui euangelij ponit quandam præfationem vſque ad illum locum. Fuit in deſerto Ioannes, vbi prę miſſa præfatione incepit narrationem. Primo ergo oſtendit Hieronymus ordinem ſcripturæ Marci quantum ad præfationem, ſeu prologum. Secundo, quantum ad narrationem, ſeu tractatum, ibi. Denique cum perfecti. Circa primũ ſciendum, quod Marcus in præfatione ſui euangelij ponit duas prophetias. Prima habetur Malach 3.a. Ecce ego mitto angelum meum, & loquitur de aduentu Chriſti in mundo, ad quem denunciandum præmiſſus eſt Ioãnes Baptiſta in hac prophetia deſignatus per angelum. Angelus.n. interpretatur nuncius. Secunda habetur Iſa.40. *Vox clamantis in deſerto, parate viam domini.* Et loquitur de aduentu Chriſti in corde humano per fidem, & deuotionem, & de iſtis duob. oſtẽdit hic Hieronymus, licet obſcure quod contineantur in præfatione ipſius Marci euãgeliſtæ, cum dicitur. *Nam initium prin.* i. initiale principium, ſeu prologum a quo incipit ſuum euãgelium. 8 *In voce propheticæ exclamationis inſtituens.* Quia prologum ſuum inchoat a prophetijs, vt dictum eſt. 9 *Ordinem Leuiticæ electionis oſtendit.* i. ſuę electionis ad ſcribendum euangelium oſtendit ordinem per hoc quod a principio ſui operis allegat prophetias, quarum intellectum ſacerdotes Leuitici generis, de quibus fuerant, debebant habere.

10 *Vt prædicans Ioannem prædeſtinatum.* i. a Deo præordinatũ.

11 *Emiſſum in voce angeli.* i. ſignificatum nomine angeli, vt dictum eſt. 12 *Annunciantis.* Scilicet Ioannis.

13 *Non ſolum verbum carnem factum.* Ideſt, aduentum Chriſti carnem, per quam in mundo viſibilis apparuit.

14 *Sed & corpus do.* Ideſt, eccleſiam, ſeu congregationem fidelium, quæ eſt corpus Chriſti myſticum.

15 *In omnia per verbum diuinæ anim.* i. viuificatum: quia ſicut anima viuificat corpus vita naturæ, ita verbum diuinum qđ eſt Dei filius veniens in mentibus hominum, viuificat eos vita gratiæ, & vtrunque aduentum Chriſti, ſcilicet in carnem, & in mentem denunciauit Ioannes Baptiſta per ſuam prędicationem. Et quia iſta prędicatio Ioannis fuit ordinata ad eruditionem fidelium, ideo ſubditur.

16 *Vt qui hæc le.* Id eſt, animaduerteret.

Cui

a Ioanni, b Principium carnis. c In virtute Domini,& operatione.
†legens ſciret cui initiũ carnis in domino,& Ieſu aduenien
a Se eſſe habi. b Vt in ſe inueniret illa caro. c Filium Dei.
tis habitaculum caro deberet agnoſcere,atque in ſe verbum
Ioannis. Ideſt,Adam,& Eua,& diabolo. a Illa caro. b Ideſt recuperet in Chriſto.
vocis quod in cõſonantibus perdiderat inueniret. Denique cum perfecti euangelii opus intraſſet, a baptiſmo Domini prædicare Deum inchoans, non laborauit natiuitatem car-
a Ideſt,Matthæo,pluralis pro ſingulari,vel quia plures ante eum ſcripſerũt.
nis,quam in prioribus viderat dicere, ſed totius exprimens
a Non numerum ieiunij,ſed ieiunij num tum,quod quaſi ſubeſt numero pro myſterio numeri.
expoſitionem deſerti, ieiunium numeri, tentationem diaboli,congregationem beſtiarum,& myſterium protulit angelorum, vt inſtituens nos ad intelligendum ſingula in breui
a Ideſt,Matthæi dicta deſtrueret.
cõpingens, ne authoritatem factæ rei demeret,& perficiẽdi
a Ideſt,prætermiſſum ab eo ſuppleret.
operis plenitudinẽ non negaret. Deniq. amputaſſe ſibi poſt fidem pollicem dr̃, vt ſacerdotio reprobus haberetur, ſed tm̃
Fidelibus volentibus ipſum paſtorem.
conſentiens fidei prædeſtinata potuit electio, vt nec ſic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam A-

Qui feruet,vt vinum. Chriſtus.n.de quo loquitur, vt homo naſcendo, vitulus moriendo, leo reſurgendo, aquila aſcendendo.

Hieronym. Marcum pene intactum, maiores noſtri prætereunt, quia pene eadẽ quæ Matthæus narrat, licet quibuſdam diſtinctis teſtimonijs, vt alterius ala alam alterius tangat animalis, & rota rotam eadem via ſequatur, & verſis adinuicem vultibus ſeſe animalia contueantur. In primo canone Marcus cũ Matthæo Lucaque comitatur, & Ioanne. In ſecundo cum Matthęo,& Luca. In quarto cum Matthęo,& Ioanne. In ſexto canone comitatur ſemper cum Matthæo, vt duo annuli in vno vecte, id eſt, in quadraginta nouem capitulis. In octauo canone cum Luca comitatur in tredecim capitulis. In proprijs vero quę maxime vtcunque explanare diſpono, decem & octo incedit ſpaciatim capitulis, quæ ſimul omnia ducenta triginta tria ſunt capitula. Marcus, excelſus mandato. Lucas, iſte conſurgens, vel ipſe eleuans.

Beda. Marcus Petri diſcipulus rogatu Roma-

Marcus quare euãgelium ſcripſerit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cui initium carnis in Deo.* i.in Chriſtum,cuius caro non habuit principium ex viro,quia non de ſemine virili natus eſt, ſed virtute ſpiritusſancti illa caro ſanctiſſima fuit formata.

2 *Et Ieſu aduenien.ha.* i.mentem humanam, quæ eſt habitaculum ipſius Ieſu venientis in mentem, vt dictum eſt.

3 *Caro debe.agno.* i.homo,qui in ſacra ſcriptura vocatur caro,Iſa.40.b. Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quaſi flos agri,quia per prologum Marci euangeliſtæ homo legẽs debet cognoſcere vtrumque aduentum Chriſti, ſcilicet in carnem,& in mentem.

4 *Atque in ſe verbum vo.* i. Dei filium per Ioannem, qui vocatur vox verbi, ſecũdum quod habetur Io.1.c. Ego vox clamantis in deſerto,annunciatum.

5 *Quod in conſo.perdi.* i.in primis parentibus ſuaſioni ſerpentis conſentientibus in quibus genus humanum perdidit verbum Dei mentes viuificans vita gratiæ.

6 *Inueni.* Per fidem verbi incarnati,quam prædicauit Ioannes,prout traditur in euangelio Marci. Aliter exponitur ab aliquibus ab illo loco. *Caro deberet agnoſcere.* i.pater carnalis Ioannis Baptiſtæ.ſ.Zacharias deberet agnoſcere,quod angelus ei apparens verum ſibi annunciauerat, quia propter dubium verbi eius factus eſt mutus.

Atque in ſe v.vo. i.loquelam articulatam. *Quod in conſo.per.* Quia licet multi poſſint ſonare vocales ſaltem aliquas non tamen cum eis poſſunt ſonare conſonãtes. *Inueniret.* quia Zacharias in natiuitate filij firmiter credendo recuperauit loquelam,quam perdiderat verbis angeli diſcredendo.

7 *Denique cum perfecti euangelij,&c.* Hic conſequenter oſtenditur ordinem ſcripturæ Marci quantum ad narrationẽ ſeu tractatum ſui euangelij, oſtendens eum ordinate ſcripſiſſe per hoc quod aliqua omiſit:eo quod ſufficiẽter erant a Matthæo expreſſa aliqua etiam ab eodem Matthæo dicta breuiter tetigit,vt vitaret prolixitatem & verborum Matthęi oſtẽderet firmitatem; quia in ore duorum vel triũ teſtium ſtat omne verbum. Et in hoc etiã, q aliqua adducit Matthęi dicta ad perfectam euangelij deſcriptionem, & hoc eſt quod dicitur: *Denique cum perfecti,&c.* Id eſt,narrationem euangelij;incipiens,& dicit perfecti euangelij,quia lex Moſaica licet eſſet bona,tñ fuit imperfecta, quia populo rudi & imperfecto fuit data,ideo dicitur Heb.7.c Nihil ad perfectum adduxit lex, ſed euãgelium imperfectionẽ legis ſuppleuit,vel aliter dr̃. *Perfe.euan.* vt cõtinuetur litera cum hoc qđ ſequit̃.

8 *A baptiſmo inchoans* Quia Chriſtus tempore prædicationis ſuę incœperat 30. ſuę ætatis annum, vt habetur Luc.3.qđ eſt tempus ętatis perfectę,& ſecundum hoc poteſt dici. *Per. Euangelij opus in. &c.* Eo quod incipit narrationem euangelij ſui a baptiſmo Chriſti, quo tẽpore in ætate fuit pfecta.

9 *Non laborauit natiuitatem carnis.* Scilicet Chriſti.

10 *Quam in prio. vi.* Scilicet dictis, Matthæi ad vitandum ſuperfluitatem.

11 *Sed to.ex.* Ideſt, quomodo poſt baptiſmum immediate intrauit deſertum ibi habitudo.

[1]2 *Ieiuniũ nu.* Scilicet 40.dierũ,q numerus eſt myſticus, eo quod conſurgit ex denario,per quaternarium ducto, in quo ſignificatur, quod impletio decalogi in fide verbi incarnati in quaternario euangeliorum deſcripti ducit ad vitam beatam, ſecundum quod dicit Saluator Matt.19.c. Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata.

13 *Tentationem diaboli.* Quæ plenius deſcribitur Mat.4.

14 *Congregationem beſtiarum, & myſterium protulit ang.* Vt oſtenderet,quod animalia irrationabilia,& creaturæ intellectuales cœleſtes obediant ei.

15 *Vt inſtit.nos,&c.* Ad hoc prædicta breuiter tetigit,vt inſtrueret nos.

16 *Ad intelligen.* Quod eadem latius dicta a Matthæo vera eſſent,ideo ſubditur.

17 *Ne autoritatem factæ rei.* Ideſt,euangelij deſcripti a Matthæo.

18 *Demeret.* Sed magis adderet,& confirmaret.

19 *Et perficiendi operis.* Addendo aliqua his quæ a Matthæo fuerant prædicta.

Diuiſio.

20 *Denique amputaſſe.* Hic conſequenter oſtenditur prædicti ordinis rationem,licet n.ſpiritusſanctus principaliter cauſa fuerit huius ordinatæ deſcriptionis. Marcus tamen fuit cauſa inſtrumentalis,& ex parte eius hic aſſignatur dicti ordinis cauſa. Et primo ex eius humilitate,ſecundo ex ſtudioſitate,ibi. *Cuius per ſingula.* Circa primum ſciendum,quod ſapiẽtis eſt ordinare ſe,& ordinate ſcribere. Humilitas autem maxime diſponit ad ſapientiam diuinam, ſecundum quod dicitur Prou.11. *Vbi humilitas,ibi ſapientia.* & ideo oſtenditur Marci humilitas,cum dicitur *Denique amputaſſe ſibi poſt fidem pol.dicitur,vt ſa.repro,habe.* Ex humilitate.n.reputabat ſeſe indignum,& ideo reformidabat aſcendere tantum gradum.

21 *Sed tantum conſentiens fidei prædeſtinata po.* i.diuina ordinatio,quæ ita potens eſt quod ei nullus poteſt reſiſtere.

22 *Conſentiens fidei.* i.condeſcendens deuotioni fideliũ,qui deſiderabant eum habere epiſcopum,fecit aliter ipſum promouendo,licet ex humilitate reſurgeret,ideo ſubditur.

23 *Vt nec ſic in opere ver.perderet.* i.in prædicatione,quod eſt opus epiſcopi,vnde Act.7. *Apoſtoli quorum ſucceſſores ſunt epiſcopi.* vt habetur in decretis diſt.21.c.in nouo Teſtamento,ad miniſtrationem temporalium ſeptem diaconibus commiſerunt,vt operis prædicationis liberius vacarent.

24 *Quod prius meruerat in genere.* Fuit enim de tribu Leui,ad quam ſpectabat ſacerdotium.

25 *Nam Alexandriæ epiſcopus fuit.* Non obſtante, quod amputaſſet ſibi pollicem. Non enim dicitur quod amputauerit ſibi totum pollicem,ſed forte aliquam partem per quam non impediebatur a congregando. Et ſimiliter legitur factũ in libro qui dicitur Paradiſus de Antonio Anachorita,quem cum quidam ciues vellent rapere,& conſtituere ſibi epiſcopum,ferro ſecuit ſibi aurem ſiniſtram,dicens. Lex diuina iubet nullum aure præciſa optari in epiſcopum,quod cũ Theophilo epiſcopo hoc dictum fuiſſet,reſpondit a Iudęis lex iſta ſeruatur: Ego autem ſi dederitis mihi aliquem auribus truncatum,ſed moribus probum non dubito eum Epiſcopum facere:hoc tamen modò non obſeruatur.

Mutilati an & quando ad ordines promouendi ſint.

Cuius

lexandriæ epiſcopus fuit. Cuius per ſingula opus fuit ſcire 1
euangelij in ſe dicta diſponere, & diſciplinam in ſe legis a- 2 3
gnoſcere, & diuinam in carne domini intelligere naturam. 4
a Vt prius faciamus opera bona, poſt doceamur.
Quæ in nos primum oportet requiri, dehinc inquiſita volu- 5
a Bonę exhortationis. 6
mus agnoſci, habentes mercedem exhortationis, quoniam 7
Tantum.
qui plantat, & qui rigat vnum ſunt, qui autem incrementum 8
præſtat, Deus eſt. 9

Romanorum euangelium ſcripſit, vt A quod Petrus verbo prædicauerat, conſeruaretur in perpetuum literarum memoria. Primo, expulB ſio dæmonis in ſynagoga ab homine. Secundo, liberatio ſocrus Simonis a febre. Tertio, leproſum mūdauit. Quarto, paralyticum curauit. Quinto, in ſynagoga manum aridā curauit. Sexto, dæmoniacum a legione poſſeſſum, liberauit. Septimo, fluxū ſanguinis tactus a muliere reſtrinxit. Octauo filiam Iairi in domo ſuſcitauit. Nono, quinque panib. quinque millia hominum ſaturauit. Decimo, a filia Syropheniſſæ dæmonium expulit. Vndecimo, ſurdi, & muti hominis aures, & linguā aperuit. Duodecimo, cæcum extra vicum Bethſaidę illuminauit. Tertiodecimo, quatuor millia ſeptem panib. ſaturauit. Quattodecimo hominem a ſurdo, & muto ſpiritu (quod diſcipuli nequibant) liberauit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cuius per ſingula opus.* Hic conſequenter redditur ratio ex ſtudioſitate. Homines.n. ſtudioſi magis poſſunt cogitata ordinare, & ordinatius ſcribere. Marcus autem fuit valde ſtudioſus, ſecundum quod dicitur hic. *Cuius per ſingula opus ſci.* ſ. prophetias de Chriſto prænunciatas.

2 *Euangelij in ſe dicta diſponere.* Non ſolum intelligendo, ſed C etiam operando.

3 *Et diſciplinam in ſe leg. agno.* Non ſolum literaliter intelligendo, ſed etiam ſpiritualiter.

4 *Et diuinam incar. domini intellig. natur.* Quantum ad diſtinctionem naturarum, vt ſuppoſiti vnitatem. Et quoniam vitam, & doctrinam beati Marci debemus imitari, ideo concludit Hieronym.

5 *Quæ in nos pri. opor. requi.* Doctrinam beati Marci imitando. 6 *Dehinc inquiſita volumus agnoſci.* Supple ab alijs, quia perfectionem quam aliquis habet, debet alijs tradere, ſecundum illud. 1. Petri 3. b. *Vnuſquiſque prout accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei, quia hoc cedit ad magnum meritum,* vnde ſubditur.

7 *Habentes mercedem, &c.* Sed quia iſte labor ſine Dei adiutorio non proficit, ideo ſubditur.

8 *Qui plantat.* Primo erudiendo.

9 *Et qui rigat, &c.* illam eruditionem fouendo, & nutriendo, vnde dicit Apoſtolus 1. Cor. 3 b. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.*

Quæſtio an liceat mutilare ſeipſum.

Occaſione cuiuſdam dicti in hoc prologo poteſt quæri, vtrum licitum ſit alicui ſeipſum mutilare. Et arguitur quod ſic, quia beatus Marcus amputauit ſibi pollicem (vt dictum eſt) nec tamē ex hoc reprobatur. Item occidere ſeipſum peius eſt, quam mutilare. Samſon autem ſeipſum interfecit, vt habetur Iudi. 11. g. Et tamen numeratur inter ſanctos, vt habetur Heb. 11. f. Item Razias ſeipſum interfecit, vt habetur 2. Machab. 14. g. Et tamen ſcriptura videtur ex hoc ipſum cōmendare, quia ibidem dicitur eligens nobiliter potius mori, quam ſubditus fieri peccatorib. Item minus bonum eſt cōtemnendum propter conſeruationem maioris boni, ſicut ad conſeruationem vitæ aliquis proijcit merces in mari, ſed virtus caſtitatis eſt maius bonum, quam membrum corporale, ergo licite poteſt ſibi quis abſcindere virilia pp conſeruationem caſtitatis. Cōtrarium arguitur per illud quod habet in Decretis diſ. 55. cap. Si quis amputauit ſibi virilia, clericus non fiat, quia homicida ſui eſt. Rñſio, quælibet pars corporis ordinatur ad totum, & iō de ipſo ordinandum eſt, prout reſpicit bonum totius corporis, & vlterius prout reſpicit bonū hominis, & cōitatis, quia ſicut pars corporis ordinatur ad totum corpus, ſic corpus ad hominem, cuius eſt pars, & vnus homo ad totam cōitatem. Ergo ſi membrum aliquod ſit noxium corpori, vtpote, quia propter aliquam ægritudinē aliorū membrorū corruptiuum, licite pōt abſcindi, ne vitiet alia mēbra, & hoc ab eo cuius eſt ſi habeat artē medicādi, vel ab alio de voluntate eius, quia cuilibet eſt commiſſa cura ſalutis ſui corporis, ſicut ēt homicida, vel raptor per iudicem licite occiditur, & a cōitate hominum abſcinditur, inquātum eius vita eſſet in nocumentum cōitatis, quia iudicib. cōmittitur cura ſalutis cōitatis. Si autem membrum ſit ſanū, tunc rñr non eſt licitum alicui ſeipſum mutilare. Primo quia homo naturaliter amat ſeipſum, & per conſequens omnia quę ſunt de integritate ipſius. Et ideo mutilare ſeipſum eſt agere contra charitatem, q̄ quilibet tenetur habere ad ſeipſū. Itē homo ſingularis eſt pars cōitatis, & ideo inferre ſibi nocumentum per mutilationem, eſt agere contra cōe bonum. Item Deus eſt inſtitutor naturæ, inſtituendo mēbra in corpore, & ideo mutilans ſeipſum agit contra Deum, in caſu tñ licitum eſt, vtȝ ex pręcepto Dei occulto, q̄ alio modo vocatur inſtinctus ſpiritusſancti, quia Deus eſt author naturæ, & dñs vitæ, & mortis humanæ, & per conſequens omniū mēbrorum. & iō ſi præcipiat homini auferri ſibi vitam vel mēbrum aliquod, non ſolum licitum, ſed ēt debitum eſt hoc fieri, & hoc modo dicit Aug. 1. de ciui. Dei, q̄ Samſon interfecit ſeipſum cū Philiſtæis. Quod probat ex hoc q̄ dñs ad hoc agendum reſtituit ſibi miraculoſe priſtinam fortitudinē, vnde dicit ibidem Aug. q̄ ille hoc latenter iuſſerat fieri, qui per ipſum miracula faciebat. Et hoc ēt modo dicit Aug. de quibuſdam ſanctis mulierib. q̄ tpe perſecutionis ſeipſas occiderunt, de quib. eccleſia memoriam facit. Iudæi vero & aliqui Chriſtiani in hoc ipſos ſequētes dicunt, q̄ ēt ſine tali pcepto diuino, vel inſtinctu licitum eſt alicui ſe occidere, vel mutilare in caſu. ſ. qñ videt rōe ſuæ vitæ, vel alicuius mēbri imminere ſibi ludibriū in contēptū Dei, quia debet negligere vitā propriā, multo fortius aliquā partē ſui corporis, ſed ad præcauendū contemptū honoris diuini, & hoc modo dicunt q̄ Samſon interfecit ſeipſum, conſiderans q̄ Philiſtæi exercebant in eo ludibriū ad laudē idolorū ſuorū, & in diuinū cōtemptū, & Razias, vt hr̄ 2. Machab. Et eodē mō quædā mulieres ſanctę legunt̃ ſibi nares amputaſſe ne ab infidelib. exercetetur luxuria in corporib. earū in contemptū diuinū: Sed iſtud dictū vr̄ eſſe expreſſe ꝯ dictū Saluatoris Ioan. vlt. f. dicentis Petro. Cū eſſes iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cum aūt ſenueris extēdēs manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Et ſubdit̃. Hoc aūt dixit ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deū. Super quē locū dicit Aug. q̄ hic ſatis expreſſit non a ſeipſo, ſed ab alio debere occidi qui veſtigia ſequitur Chriſti. Et eodē modo dicendū de mutilatione. Rō ēt q̄ inducit̃ pro oppoſito non valet, quia licet intentio infideliū ſit exercere ludibriū in ſanctis ad Dei contemptū, tñ ex diuina ordinatione q̄ ex malis elicit bona, ordinatur ad Dei gloriā, & meritū electorū. Quod patet in martyribus qui quanto maiora ludibria, & magis exquiſita tormēta ſuſtinuerunt, tanto glorioſius de tyrannis triūphauerunt ad tyrannorū confuſionē, & propriū meritū, & Dei gloriā, qui in martyrib. triumphabat. Ex dictis patet ad primum argm̄, q̄ Marcus creditur ſibi amputaſſe pollicem inſtinctu ſpūſſancti. Et eodem modo dicendum ad ſcḋm, & tertiū. Ad quartum dicendum, q̄ non eſt licitum ſibi amputare virilia pp obſeruantiā caſtitatis. Tū quia hoc nō eſt efficax remediū. Tū quia p hoc non abſcindunt̃ cōcupiſcentiæ interiores. Tū quia aliā viā habetur melius remedium, vtȝ per conatum liberi arbitrij reſiſtendo tentationib. cū adiutorio Dei, ſcḋm illud 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus eſt q nō patiet̃ vos tētari ſup illud quod poteſtis, ſed faciet cū tētatione ꝓuētū, vt poſſitis ſuſtinere.

ADDITIO.

Marci in prologo ſecundo, vbi dicitur in poſtilla: *Ratio etiam quæ inducitur pro oppoſito.*

Hæc rō eſt valida, & conſona autoritatibus ſāctorū in poſtilla allegatis: licet poſtillator eā reijcere vr̄. 1. Reg. 31. vbi vr̄ tenere cū Hebræis & alijs minus bene ſentientibus, qui aſſeruerunt q̄ Saul poſſet excuſari ab occiſione ſui, eo q̄d timebat ne in ipſum, qui erat principalis in populo, fierent ludibria in contemptum Dei, quam aſſertionem, ſeu opinionē ibidē recitat tanquā verā, vel ſaltē tolerabilē, q̄ manifeſte contrariat̃ his q̄ in hoc loco tenet, quæ manifeſte ſunt vera ꝓut patet legēti ea q̄ hic, & alibi a poſtillatore ponunt̃, &c.

REPLIC. In prologo circa euāgeliū ſancti Marci poſtillator mouet q̄ōnē. An ſit licitū quēquā ſeipſū mutilare. Et rñdet q̄ non, niſi interueniat inſtinctus diuinus. Et addit q̄ Iudæi & q̄dā Chriſtiani in hoc eos ſequentes dicūt q̄ licitū ſit

non

non ſolum ſe mutilare, verumetiã occidere ſine tali inſtinctu, ad præcauendum ludibrium & contemptum honoris diuini, ſed illum modum dicendi reprobat poſtillator, & excludit rationem eius, quia ludibria & tales contemptus Deus ſcit conuertere in bonum patientis, &c. Hic putat Burgē Poſtil. velle inuoluere in contradictorijs commendans illum modum dicendi hic. Sed dicit eum ſentire oppoſitum illius 1. Regũ vlt. Sed diligenter perlegenti

D legenti quod poſtillat. ſentit de Saul & alijs ſe interficientibus. patet quòd Burgen. ei falſum imponit. Poſtill. enim opinionem Hebræorum & aliquorum Latinorum ibi recitat, ſed finaliter in hoc reſidet quod beatus Auguſt. 1. de ciuit. nullam perſonam excuſat ſeſe occidentem, niſi interuenerit diuinus inſtinctus. Ita de Saul dici poteſt, ſi viæ aliæ non ſufficiunt, vnde patet Burgen. fruſtra Poſtillatorem notaſſe.

CAP. I.

a INitium Euangelij. Iſidorus. Euangelium bona annunciatio, quod proprie ad regnum Dei & remiſſionem peccatorum pertinet, vnde: *Pœnitemini & credite euangelio, & appropinquabit regnum cœlorum.*

Hieronymus. Quatuor Euãgelia vnum ſunt, & vnũ quatuor. Itaque & Marci liber dicitur euangelium, & ſimiliter aliorum,
B quia vnum omnia, & omnia vnum.

b *Ieſu Chriſti* Hieronymus Ieſus Hebraicè, Sother Græcè, Saluator Latinè. Chriſtus, Græcè, Meſſias Hebraicè, vnctus Latinè, id eſt, rex ſacerdos: dicitur de genere Dauid regis, & Leuitico.

c *Filij Dei.* Beda. Matthæ. dicit, filij Dauid, filij Abraham. Marcus dicit, filij Dei, vt paulatim a minoribus ad maiora ſurgamus. Et Matthæus qui humanam generationem ſcribit, conuenienter eum filium hominis dixit. Marcus autem qui ſuum librum ab initio euangelicæ prædicationis inchoat, conuenienter eum filium Dei appellat. Euangelium enim ſolius Dei eſt. Vbi notandum, quod euangeliſtæ vno ſpiritu ſcripſerunt, ſed diuerſum ſibi ſcribendi & initium & finem ſtatuerunt. Matthæus, a natiuitate incipit, in re-
C ſurrectione finit. Marcus ab initio prædicationis Chriſti vſque ad aſcenſionem & diſcipulorum prædicationem peruenit. Lucas, a natiuitate Ioannis vſq; ad aſcenſionem domini, cum diſcipuli in Ieruſalem expectant aduentum ſpiritusſancti: Ioannes ab æternitate verbi Dei inchoat, in reſurrectione domini conſummat.

d *Sicut ſcript.* Marcus prophetarum teſtimonia præmittit quibus hæc vetera & non noua, ſed a prophetis præſcita & prædicta aſſerit, in quo & Iudæos, qui legem & prophetas ſuſceperant ad euangelium inuitat, & Gentiles qui euangelium tenebant ad venerationem legis & prophetarum prouocat,
F ne quis iuxta hæreticos alterum ſine altero ſuſcipiat:

e *Ecce mitto.* Beda. Angelus dicitur Ioannes non ſocietate naturæ, vt mentitur Origenes, ſed officij dignitate: Sicut & ſacerdotes, de quibus dicitur: *Labia ſace. cu. ſci. & legem exquirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum eſt.*

B. da. Nota quod hoc teſtimonium. *Ecce e. mit. an. &c.* Malachiæ eſt, vtrumque tñ dicit Iſaiæ eſſe quia etſi non verba, ſenſus tamen inuenitur in Iſaia, & manifeſtius in hoc verſu. Vox cla. in deſ. Angelus enim qui mittitur ante fa. d. eſt vox clamantis in deſerto: præparat autem viam dicens. *Parate viam dom. &c.* Potuit autem pro Malachia Iſaiæ nomen diuinitus occurrere, nec voluit Marcus emendare, quia omnes prophetæ vno ſpiritu loquuti ſunt quaſi vno ore. F

Cla-

INCIPIT EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

a b c d INITIVM Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia pro- 1 2 3 4 5

e pheta. † Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viã

¶Saluatoris. ¶Vncti. a ¶Spiritus ad patrem de filio per Malachiam, vel vox patris ad filium de Ioanne. b Ioannem. ¶Angelus nuncius, qui nunciat de Chriſto. Poſt me venit qui ante me factus eſt.

† in prophetis

† Mal. 3. a. Matth. 11. b. Luc. 7. d.

Malac. 2. b.

Malach. 3. a.

Incipit Poſtilla Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.

CAP. I.

Diuiſo. INitium Euangelij Ieſu Chriſti. *Euangelium ſecundum Marcum in duas partes diuiditur, ſcilicet in prologum & tractatum, ſecunda ibi.* Fuit in deſerto Ioannes. *Sicut patet ex prædictis Marcus breuitati ſtuduit in ſcribendo, & ego ſimiliter intendo breuitati ſtudere ipſum exponendo, ea quæ repetit dicta in Matthæo omittendo, & ad expoſitionem ibi poſitam remittendo, maxime vbi eſſet immorandum. Dicit ergo.*

1 Initium euangelij *Euangelium idem eſt quod bona annunciatio, quia ibi annunciatur inenarrabile bonum, quod ab antiquis patribus fuit ſumme deſideratum, ſecundum quod dicit Saluator Luc. 10 d.* Multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.

Ieſu.

2 Ieſu. *Id eſt, Saluatoris.*

3 Chriſti. *i. vncti, quia eſt rex & ſacerdos, quibus in lege debebatur vnctio.*

4 Filij Dei. *Matthæus autem in principio ſui euangelij dicit. Filij Dauid filij Abraham, quia eius genealogiam ſecundum humanã naturã enarrare volebat, vt patet in principio euangelij ſui. Marcus vero illam tanquam ſufficienter enarratam dimittens, vocat eum filium Dei .ſ. naturalem, non adoptiuum, diuinam naturam (in qua eſt idem patri) oſtendens. Sciendum etiam, quod Marcus ante conuerſionem ad fidem, erat inſtructus in lege & prophetis de Chriſto teſtimonium perhibentibus, & ideo a prophetijs de Chriſto incepit ſuum euangeliũ, ſub vno contextu duas prophetias coniungens. Quarum prima ſcribitur Malach. 3. Secunda Eſa. 40. quarum intellectus patet ex prædictis in prologo, verumtamen Marcus hic ſolum exprimit Iſaiam prophetam dicens.*

5 Sicut ſcri. *Quia licet ambo prophetæ vno ſpiritu prophetauerint, Iſaias tamen principalior eſt altero, ideo ſolus nominatur. Et quia auctoritas vltima eſt ipſius Iſaiæ, res autem denominatur a fine. Item quia Marcus breuitati ſtudebat, vt dictum eſt in prologo.*

Fuit

MORALITER.

1 *Initium euangelij Ieſu Chriſti filii Dei ſicut ſcriptũ eſt in Iſa. &c.* Per hoc quod Marcus Euangelium a verbis propheticis inchoauit, prædicatorē Euangelij ſermonem incipire a ſacra ſcriptura debere non a Poeticicis verbis aut Philoſophis demonſtrabit.

Fuit

a *Clamantis*. Iſido. Ad Iudæos ſurdos propter peccata longe poſitos indignationis clamore dignos.
b *In deſ.* In deſerto fit vox & clamor, quia deſerta domus Iudæa vacās ſcopata ſine ſpiritu Dei, propheta, rege ſacerdote. Vnde Ieſus & Ioannes quærunt quod in deſerto amiſſum eſt. Vbi vicit diabolus, ibi vincitur, vbi cecidit homo, ibi reſurgit.
c *Parate.* Iſid. Pęnitētiā agite & prædicate. Vnde Paraſceue aū ſabbatum dicitur, id eſt pęnitentia ante requiem. Hic & initium prædicationis Ioannis & Chriſti. *Pęnitentiam agite, &c.* qui in die ſeptima requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis. Neceſſe enim nobis ſeptem vitia tanquam ſeptem gentes delere per pęnitentiam, vt poſſideamus quieti terram deſiderabilem.

† Iſa. 40. a Matt. 3. b Luc. 3. c

* omnes Matth. Gen. 2. a

a Penitentiam. b Filium, vel ante præſentiam aut incarnationem. c Ioannes de quo clamat dominus ad Iudæos, Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, &c. d Auditores obturantes aures voci ¶ Chriſti. e De Iudæa.

a tuam ante te. Vox clamantis in deſerto. Parate viam domini
b
a Quas incurnaſtis declinando ad dexteram vel ad ſiniſtram.
c rectas facite ſemitas eius. Fuit Ioānes in deſerto baptizās, & 1
d
a Re ſa Vera baptiſmum pęnitentiæ quo peccata ſoluuntur, ſuo baptiſmate quo peccata ſolui non poſſent præcurreret. ¶ Ideo.
e
f prædicans baptiſmū pęnitentiæ in remiſſionē peccatorū. † Et 2
g egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio, & Ieroſolymitæ 3
Vel is.
h vniuerſi, & baptizabantur ab illo in Iordane flumine confi- 4

d *Viam domini.* Hieronymus. Via domini qua ad homines ingreditur pœnitentia eſt, per quam ad nos Deus deſcendit, & nos ad illum aſcendimus. Vnde angeli aſcēdentes deſcendenteſque memorantur ſuper filium hominis.

B

e *Rectas fa. ſe. n.* Iſidorus. Præcipit, vt regia via euntes, proximos diligamus, vt nos, & nos vt proximos. Qui ſe diligit & non proximum, ad dexteram declinat. Qui proximum non ſe, ad ſiniſtram. Multi bene agunt, & non corrigunt, vt Eli. Alij corrigunt ſed non bene agunt, vt Scribę & Phariſei, qui ſedebant ſuper cathedram Moyſi. Hinc os turturis ad aſcellas in lege retorqueri iubetur, vt non ſeparetur os ab opere, nec opus ab ore.

Semitæ poſt viam, quia mandata moralia poſt pœnitentiam ſecundum Marcum vel Matthæum explanantur. Paratur via per fidem & baptiſmum, & pœnitentiam.

Rectæ ſemitæ per auſtera indicia veſtis, zonæ, cibi, potus, vocis humillimæ. Vnde:

f *Fuit Ioan.* Iſidorus. Ioannes, Gratia Dei. A gratia Dei, incipit, vnde ſequitur.

g *Baptiz. &c.* Per baptiſmum peccata dimittuntur: vnde: Quod gratis accepiſtis, gratis date. Et Apoſtolus: *Gratia ſaluati eſtis.*

Baptizans, &c. Hieronymus. Baptiſmum pœnitentiæ dedit, baptiſmum in remiſsionem peccatorum prædicauit, tamen non dedit. Sicut prædicatione ſua Chriſti prædicationem præcurrit, ſic baptiſmo pœnitentiæ baptiſmum remiſſionis. Quod conſummatur per ſponſum, initiatur per paranymphum. Vnde cathecumeni, id eſt, inſtructi incipiunt per ſacerdotem, chriſmātur per epiſcopum. Nunc per amicum ſponſi inducitur ſponſa, vt Rebecca Iſaac, per puerum pallio albo velata.

C

* Idem. Vt enim ante præcurſor domini, ſic & baptiſma eius præuium Chriſti baptiſmatis fuit. Qui de terra eſt, aiebat, terrena loquitur. At qui de ſupernis venit, ſuper oēs eſt.

* Auguſt. Baptizatos a Paulo eos qui iam baptiſmo Ioannis baptizati fuiſſent, legimus in actibus Apoſtolorum, non ob aliud, niſi quia Ioānis baptiſmus nō fuerat baptiſmus Chriſti.

* Idem. Non renaſcebantur qui baptiſmate Ioannis baptizabātur a quo & Chriſtus baptizatus eſt, ſed quędam pręcurſorio illius miniſterio, qui dicebat parate viam domino.

* Idē. Ita credo baptizaſſe Ioannem in aqua pęnitentiæ, in remiſſionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in ſpe remitterentur peccata, reipſa vero in domini baptiſmo id fieret, ſicut reſurrectio quæ expectatur in finē, ſpe in nobis facta eſt, ſicut dicit Apoſtolus.

⁂ Damaſcen. Hoc Ioannis baptiſma elementarium erat & rudimentarium, eoſq; qui baptizabantur ad pęnitentiam ducens, vt Chriſti fidem poſtea amplecterentur.

⁂ Victor Antiochenus. Diſcis hinc Ioannem præcurſoris tantum perſonam ſuſtinuiſſe, hoc eſt, viam ad cœleſte illud donum, quod eſt peccatorum remiſsio, docendo & prædicando ita nominaſſe, vt tamen illud nō impartiret. Nec mirum. Siquidem manus illius non erat expiare aut ſanctificare, ſed eorum animas qui vniuerſorum Deum ſuſcepturi erant ad eiuſmodi munditiem diſponere & præparare. Pœnitentiæ itaque baptiſma quod prædicabat Ioannes, ad ſanctitatem internamque animi munditiem diſponebat, at perfectam vero ſanitatem, vt baptiſma Chriſti nequaquam pręſtabat. Hæc enim ſanitas contingit per gratiam, qua Ioannis Baptiſma deſtituebatur.

E

* Beda. Baptiſmus Ioannis in remiſsionem peccatorum dari non potuit. Remiſsio enim peccatorum in ſolo baptiſmate Chriſti tribuitur.

In Iorda. Hieronymus. Iordanis aliena deſcēſio, vbi peccata abſoluuntur. Arca enim per eum in terram alienam tranſiuit, & media parte in mare fluente, altera ad montis formam erigitur. Sic nos olim alienati a Deo per baptiſmum humiliati erigimur ad alta, Quia qui ſe humiliat, exal. Pars quæ fluit in mare amaricatur, quia arca Dei, id eſt, corpus Chriſti, non mundatis non proficit, ſed in deterius mutat.

h *Confiten. &c.* Scilicet Hieronymus. *Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius*, id eſt, ſponſi. Vnde deſilit ſponſa de camelo, cum ſe humiliat eccleſia Chriſto, qui figuratur per Iſaac, in cuius natiuitate riſum fecit Deus Saræ. Sicut ad Mariam dicitur, quæ eſt princeps cum Deo: *Benedicta tu in mulieribus*.

F

Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fuit Ioan. in. *Hic ponitur tractatus ſiue narratio. Circa quod conſiderandum, quod intentio euangeliſtæ eſt oſtendere reductionem peccatoris in Deū per opus mediatoris, & ideo primo oſtendit perſonā mediatoris, ſecūdo, reductionem peccatoris, ibi. Et ſtatim ſpiritus expulit.*

Circa primū mediator oſtenditur dupliciter. Primo verbo præcurſoris, ſecundo, facto et verbo Dei patris, ibi. Et factum eſt in diebus. Circa primum deſcribitur locus vbi Ioannes prædicabat, cum dicitur. Fuit Ioan. in d. *Quia prædicabat pęnitentiam agēdam. Vt homines eſſent diſpoſiti ad Chriſti de proximo venturi receptionem: Et ſic loci cōditio congruebat ſuæ prædicationi. Aſperitas enim deſerti, auſteritatem pęnitentiæ deſignat.*

2 Et præ. ba. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de Baptiſmo Chriſti, virtute cuius dimittuntur peccata. Et quia tale baptiſmum Ioannes dare non poterat, ideo ipſum prædicabat dandum per Chriſtum in proximo venturum, et ſecundum hoc ly baptizans, refertur ad baptiſmum Ioannis. Et quod ſequit.* Prædicans baptiſmum. *ad baptiſmū Chriſti futurum. Alio modo exponitur de baptiſmo Ioannis, et ſic baptizās & prædicans referuntur ad prædicationē Ioannis & baptiſmum eius, quia licet baptiſmo Ioannis non dimitterētur peccata, tamē ſuſceptio illius baptiſmi erat quędam proteſtatio agendi veram pęnitentiam de peccato, per quam dimittuntur peccata.*

3 Egrediebā. ad illum omnis Iudæa, &c. *i. multi de illa regione & de Ieroſolymis. Et eſt hyperbolica loquutio, ſicut in communi modo loquendi dicitur de aliquo ſpectaculo. Tota ciuitas uadit ad tale ſpectaculum, licet aliquando maior pars populi non uadat.*

4 Et baptiz. ab illo in Iorda. flu. *Per illud enim flumen filii Iſrael tranſierunt ad terram promiſſionis, & ideo baptiſmus Ioannis conuenienter factus eſt in Iordani flumine, quia erat quædam proteſtatio pęnitentiæ agendæ, per quam eſt tranſitus ad terram uiuentium, ſecūdū quod dicitur Matt. 3. a.* Pęnitētiam agite, appropinquabit enim regnum celorū. *Et quia pędicatorem decet auſteritas vitæ ſecūdum quod dicit Paulus apoſtolus 1. Cor. 9. d.* Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum alijs pędicauerim, ipſe reprobus efficiar, *& ideo ſubditur.*

Et

MORALITER.

1 *Fuit Ioannes in deſerto baptiz. & prædic. &c.* Hieronymus. Veſtis autem Ioannis, cibus & potus auſteram uitam pędicantium deſignat.

Ve-

Bed. Confitentes peccata ſua baptizantur. Debent.n. melioris vitę nouitatem promittere, qui baptiſmũ deſiderãt accipere. Vnde prędicante Paulo dicitur. *Multi veniebant confitentes & annunciantes actus ſuos.* Et Petro dicit. *Macta & manduca.* Q. d. Occide mala q̃ in eis erãt, & ſic mũdatos Chriſtianã

a Aliter non valet baptiſmus. b Merito egrediebantur, & baptizabantur a Ioanne quia Ioannes erat veſtitus, &c. b Conueniens veſtis prædicatori. d Diuites gentium.
a tentes peccata ſua. † Et erat Ioannes veſtitus pilis cameli, & 1
a Pauperes. b Sapientes. c Fideles
Habitatores ſolitudinis non decet ciborum delitias quærere, ſed tantum neceſſitatem ſupplere.
zona pellicea circa lumbos eius, & locuſtas & mel ſilueſtre
a Miſericordia. Gratia. b Per gratiam remiſsionis. 2
edebat, & prædicabat dicens. † Venit fortior me poſt me, cu-
b a Explicare. b Quam fecit ſibi de noſtra mortalitate. Ideſt, myſterium incarnationis Dei. 3
ius non ſum dignus procumbens ſoluere, corrigiam calcia- †
c a Quia. Homo purus. b Non ſpiritu. c Deus. d Beda. Non ſolum in die baptiſmi, ſed quotidie, cum per gratiam ſpiritus proficimus. 4
mentorum eius. Ego baptizaui vos aqua, ille vero baptiza- 5
d a Qui ſuper aquas. b Cum Ioannes baptizaret. 6
bit vos ſpirituſancto. Et factum eſt in diebus illis, venit Ieſus 7
8
9

religionem promittentes in eccleſiæ membra commuta.

a *Et erat Ioann. &c.* Hiero. Veſtis prophetæ & cib. & pot⁹, totã auſteram vitam prędicantiũ ſignificãt, & gentes ad gratiam Dei q̃ eſt Ioannes int⁹ & foris eſſe iũgendas, pili cameli, diuites gentiũ, zona pellicea, pauperes mũdo mortui, locuſtæ, ſapiẽtes huius mundi, qui ſtipulas aridas relinquentes Iudæis frumenta myſtica trahunt, & in calore fidei ſaltus inhabitant. Melli ſilueſtri fideles de inculta ſilua præparati comparantur, quia omnia a gratia euangelij, in qua non eſt diſtinctio Iudæi & Greci.

Beda. Veſtitus pi. came. quia peccata non fouit, ſed aſpere increpauit, dicẽs: *Genimina viperarum, &c.* Zona pellicea circa lumbos, quia carnem ſuã crucifixerunt cum vitiis, &c. Locuſtas & mel ſilue. e. quia prædicatio eius adeo dulcis fuit, vt ẽt Chriſtus putaretur. Sed cito hæc opinio decidit, quia eũ non Chriſtum ſed Chriſti præcurſorem eſſe innotuit. In melle enim dulcedo, in locuſta alacer volatus, ſed cito deciduus.

* Theophylactus. Veſtis de pilis camelorum, doloris, erat oſtenſiuum. Dolorem.n. ſaccus ſignificat. Zona vero pellicea mortificationem Iudaici populi. Eſca ẽt Ioannis non ſolum abſtinentiam notat, ſed ẽt eſt indicatiuum intelligibilis eſcę, qua tũc populus veſcebatur, nõ quid altum intelligẽs, ſed tamen in alta ſaliens, iterumque ſe deprimẽs. Talis enim eſt locuſta in altum ſaliens, & iterum cadens.

b *For. me.* Hier. Quis fortior eſt gratia qua abluuntur peccata? Ille qui ſepties & uſque ſeptuagies ſepties peccata dimittit Gratia quidem prior eſt, ſed ſemel remittit, peccata per baptiſmum. Miſericordia vero in miſeros ab Adam vſque ad Chriſtum, per ſeptuaginta ſeptem generationes, & vſque ad centumquadragintaquatuor millia peruenit.

c *Soluere corrigiam calciamentorum eius.* Bed. Modus fuit apud veteres, vt ſi quis eam quæ ſibi competeret accipere vxorẽ nollet, ille ei calciamenta ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret. Chrũs aũt ſpõſus eſt eccleſię, de quo dicit idẽ Ioannes. *Qui habet ſponſam ſponſus eſt.* Quia ergo homines Ioannẽ Chriſtum eſſe putabant, recte ſe indignũ ſoluere corrigiã dicit. Q. d. Ego redemptoris veſtigia nudare
C non valeo, quia ſponſi nomen mihi non vſurpo.

Hier.

Hier. Corrigia calciamentorum, myſterium.ſ. incarnatio- D
nis, quomodo verbũ caro factum eſt, vnde caro Chriſti, vnde anima, vnde ſpiritus ſumit exordium, vt verus homo fiat per omnia abſque peccato, vt verus Deus in Deo vero ſine (Ioan. 1. a) principio, id eſt, filius hominis qui eſt in cœlo, & quomodo tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. i. de virginali vtero clauſũ relinquens. (Pſal. 10. b.) Vnde adueniente vero ſponſo, domus Ioannis domus diſcalciati dicitur. Vnde in ſpecie columbę ſpirituſſanctus deſcendit. De (Can. 2. d.) ſponſa dicitur: *Spõſa mea amica mea, proxima mea, dilecta mea, columba mea,* Sponſa in patriarchis, amica in prophetia, proxima in Maria & Ioſeph, dilecta in Ioanne Baptiſta, colũba in Chriſto & apoſtolis, quib. dicitur. *Eſtote prudẽtes ſicut ſerpentes, &c.* (Matth. 10. b) Calx extrema pars corporis. In fine.n. ad iuſtitiam eſt Saluator incarnatus, vnde. In Idumęam extendam calceamẽtum meum, (E) (Pſal. 59. b) quia niſi iungatur ſcientia ſpiritus nemo per gratiam remiſſionis inueſtigat incarnationis myſterium.

* Victor Antioch. Aliud eſt calceamenta portare, quod dicit Matthæus, aliud procumbere & calceamentorum corrigiam ſoluere, quod habet Marcus. At neuter interim euangeliſta aut a veritatis ſcopo aberrat, aut cũ altero pugnat. Veriſimile fit.n. Baptiſtam diuerſis temporib. vtrumque dixiſſe, quin eãdem quoque rem diuerſis ſæpe verbis diuerſoque modo commemorant, quippe qui maiorem rerum quã verborum curam habere ſoleant.

d *Ego ba. vos aqua.* Beda. Nondum Ioannes dicit Deum aut Dei filiũ eſſe aperte, quia rudes erãt auditores, ſed paulatim per humanitatem glorificatam ad fidem diuinitatis ducit, dicens. Ille vero baptizabit ſpirituſancto. Sed poſtea uero cum capaciores iam uideret, Dei filium iam aperte prędicat dicens. Teſtimonium perhibuit, quia hic eſt Dei filius. (Ioan. 1. c.)

Iſidor. Ego baptizo vos aqua ille, &c. Dei fluuius ſemper plenus, ſemper æqualis, de quo. *Fluminis impetus lætificat ciuit. Dei.* (Pſal. 45. a) Multum diſtat inter ſpiritum qui fertur ſuper aquas nõ ſubter, & aquam, quantum inter animã quæ regit, & corpus quod regit. Sed manſit ſuper eum ſpiritus. Hæc eſt vnctio Chriſti ſecundũ carnem, de qua. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* (Pſal. 44. b) Oleũ nõ poteſt eſſe ſub aqua, nec creator ſub creatura. Oleũ de amaritudine radicis ſurgit in pabulũ luminis, medicinam vulneris, refectionẽ eſurientis. Vnde fit q; vnctio Chriſti de amaritudine paſsionis puenit ad gloriã reſurrectionis, vnde apoſtolus. *Hoc ſentite in vobis, quod et in Chriſto Ieſu, &c.* (Phil. 2. a) vſque. *Propter quod & Deus illum exaltauit.* F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et erat Ioannes veſtitus pilis camelorum. *In quo oſtenditur auſteritas veſtitus. Et etiam quia Ioannes veniebat in ſpiritu & virtute Eliæ, vt habetur Lucæ 1. ideo deſcribitur in conſimili habitu, prout habetur 4 Reg. 1.*

2 Et locuſtas & mel ſilueſtre edebat. *In quo oſtenditur auſteritas victus. Iſte eſt enim cibus pauperum in terra illa.*

3 Et prædicabat dicens, veniet fortior me. *Hoc autem dicebat Ioannes ad remouendam falſam opinionem populi, quia credebant ipſum eſſe Chriſtum.*

4 Cuius non ſum dignus procumbens ſolue. corrigiam calceamentorum eius. *Matt. 3. c. dicitur: Cuius non ſum dignus portare calceamenta, potuit enim Ioannes vtrumq; dicere. Matthæus tamẽ expreſſit deportationem, Marcus autem ſolutionem, tamen per vtrumque idẽ intelligitur. Q. d. Ioannes: Tantæ excellentiæ eſt Chriſtus reſpectu mei, quod non ſum dignus ei exhibere etiam minimum obſequium non enim Chriſtus habebat calceamenta portanda vel ſoluenda, quia ſcribitur Act. 1. a.* Cœpit Ieſus facere & docere. *Ipſe aũt diſcipulis ad prædicandum miſſis impoſuit ſine calceamentis incedere, vt habetur Lucæ 10. & ideo non eſt credibile, quod calceamentis vteretur.*

5 Ego baptizo vos aqua. *Quia baptiſmus Ioannis lauabat tantum corpora.*

6 Ille vero baptizabit vos ſpirituſancto. *Quia in baptiſmo Chriſti confertur gratia ſpirituſſancti.*

7 Et factum eſt. *Hic conſequenter oſtenditur mediatoris perſonæ teſtimonio Dei patris, cum baptizaretur a Ioanne, & hoc eſt quod dicitur.*

8 In diebus illis. *Scilicet in quibus Ioannes baptizabat & prædicabat, antequam in carcere clauderetur.*

9 Venit Ieſus a Nazareth Galilææ. *In illa ciuitate fuit nutritus, vt habetur Lucæ 2.*

Et ba-

MORALITER.

† *Venit fortior me, &c.* Per hoc autem oſtendit Ioãnes, quod prędicator veritatis ſe iactare non debet, ſed magis alios (veraciter tamen) commendare.

9 *Venit Ieſus a Nazareth Galil.* Scilicet vt baptiſmum Ioannis, & eius doctrinam approbaret. In hoc dans exemplum maioribus, vt approbent bona opera ſubditorum.

A a *Et baptizatus eſt in Iordan.* Tribus cauſis. Vt iuſtitiam & humilitatem impleret. Vt baptiſmum Ioannis cõprobaret. Vt Iordanis aquas ſanctificans per deſcenſionem columbæ ſpiritumſanctum in baptiſmo adeſſe monſtraret.

Pſal. 41.a Hier. Marcus. Sicut ceruus deſiderans ad fontes aquarum ſaltus dat, culmina pratorum carpit, palmas i vertice portat, velut apis mellifiua flores agri (cui odor veri Iſaac ſimulatur) ſummatim guſtat. Vnde a Nazareth Galilææ venientem Ieſum ad baptiſmũ in Iordane acceptũ a Ioanne enarrat, & ſtatim de aqua aſcendiſſe, apertos cęlos vidiſſe, ſpiritũ vt colũbam deſcendiſſe, in ipſo manſiſſe, voce de cęlis facta patri in dilecto filio cõplacuiſſe, & ſpiritum cũ in deſertũ expuliſſe, tentatũ a Sathana, 40. diebus & 40. noctibus cum beſtijs angelis miniſtrantib. commoratum. Quę ordinẽ nobis ſequendũ ad conſortia angelica feſtinantibus

Gen. 27.d

Flos. Rota. Gratia.

a a Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt in Iordane a Ioanne & 1

a Poſt baptiſmum. b Qui aperiuntur baptizatis, clauſi Adæ interpoſito Cherubim & flammeo gladio qui extinguitur in aqua baptiſmi. 2

b ſtatim aſcendens de aqua, vidit † apertos cęlos, & ſpiritum

c tanquam colũbã † deſcendentem & manentẽ in ipſo † Et vox

† deſcendentẽ in ipſum.

a Non Ioannes.

d facta eſt de cœlis. Tu es filius meus dilectus † in te complacui. 3

4

B prius opere quã voce oſtendit Chriſtus. Debemus enim de volubilitate mũdi penduli, voluptatis odore, floris mũditia tracti cum adoleſcentibus poſt ſponſum currere, & ſic per baptiſmi ſacramenta de duobus fontibus dilectionis Dei & proximi gratia remiſſionis abſoluimur, & aſcẽdentes, ſpe cęleſtia ſecreta mũdis cordis oculis intuemur. Deinde ſpiritũ ſanctũ ſpiritu contrito & humiliato, cũ ſimplici corde deſcẽdentẽ ad manſuetos, & cũ charitate nunquã cadente manẽtem ſuſcipimus & vox a Deo ad nos dilectos dirigitur. *Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.* Et tũc in nobis complacet patri cũ filio & ſpirituſancto, quãdo efficiemur vnus ſpiritus cũ Deo. Vñ. *Vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus.* Tunc ſpiritus nos expellit in deſertum 40. dierum numero tẽtandos a Sathana, vt patiẽtia probationem, probatio ſpem, ſpes aũt charitatem generet, cum nobis non ſit colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinem, ſed ad. prin. re. te. Et tunc beſtiæ erunt pacatę nobis, cum in arca aĩæ noſtræ munda cum immundis manſue facimus, & cum leonib. ſicut Daniel cubamus, cum ſpiritus nõ ſit aduerſus carnẽ, nec caro aduerſus ſpiritum. Poſt hęc angeli miniſtri, qui vidẽt ſemper faciem patris in cęlis, mittuntur in ſolatium dicẽtes. Exaudita eſt oratio

C tua, Et. *Nolite timere, Ieſum quærentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo. &c.* Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod eſt in p. d. m. Vi-*

Matth. 5.a
Ioan. 17.b
Rom 5.a
Ephel. 6.b
Luc. 1.a
Marc. 16.a
Apoc. 1.d.
Ibidem 2.b.

b *Vidit aper. cœ. &c.* Bed. Myſteriũ trinitatis in baptiſmo demonſtrat, filius baptizatur, ſpiritus eſt in colũba, pater in voce ſonat. Aperiũtur cęli non reſeratione elemẽtorũ, ſed ſpiritualib. oculis. Sedit colũba ſuper Ieſum, ne putaretur vox ad Ioannẽ facta, non ad eum. Pulchre autem addidit, & manentẽ in ipſo, hoc. n. proprium eſt Chriſto, vt ſemel eum implens ſpiritus, ſemper in illo maneat. Fidelibus vero aliquando confertur ad miracula facienda, aliquando tollitur. Quibus tamẽ ad operationem iuſtitiæ ad amorẽ Dei & proximi conſeruandũ nunquam abeſt. Vnde apud nos manebit, & in nobis erit iuxta menſurã fidei ſpiritus. De Chriſto autem dicitur. *Plenum gratiæ & veritatis.*

* Victor Antiochenus. Cęli σχίζονται diffunduntur, vt habet Marcus. Vt autem Matthęus legit ἀνοίγονται aperiũtur, denotat hoc, autem ſanctimoniam e cęlo hominibus obuenire, cęleſtiaque rebus terrenis ſe conſociare.

* Idem. Spirituſſanctus in ſpecie columbæ deſcẽdit. Nã vbi reconciliatio cum Deo intercedit, ibi columba preſto eſſe conſueuit. Quare vt in arca Noe columba nõ defuit, ita nunc quoq; ſpirituſſanctus in columbę ſpecie, nõ aſſumpto corpore, aduenit, ſuoque aduentu Dei miam orbi annunciauit.

c *Manentem in ip.* Manet in eo ſpiritus, nõ ex quo baptizatus ſed ex quo conceptus. Quod autem in baptiſmo deſcendit, ſignificat nobis gratiam ſpiritualem in baptiſmo dari quib. in remiſſionem peccatorum ex aqua & ſpiritu regeneratis ſolet amplior ſpiritus gratia per impoſitionẽ manus epiſcopi cęlitus dari.

d *Tu es fi. me. di.* Bed. Non quod neſciebat docetur, ſed nobis q. credere debeamus oñditur, ipſum. ſ. qui quaſi hõ cum alijs ad baptizandum venit, verum eſſe Dei filium, & iõ in ſpiritu baptizari poſſe, nos quoq; per aquam abſolutionis & ſpiritũ ſanctificationis Dei filios effici. Quotquot. n. receperunt eum dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. Bñ autẽ in ſpecie columbæ deſcẽdit ſpiritus, quæ ſimplex animal & ſine felle, quia ſimplices quærit, nec habitat in mentibus impuris.

* Victor Antiochenus. Vox hæc cœlitus delata, non patris propria extitit, ſed in patris perſona angelorum miniſterio deformata fuit.

Spi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et baptizatus eſt a Ioanne in Iordane. *Quamuis enim non indigeret aliquo baptiſmate, venit tamen ad baptiſmum Ioannis. Primo ut illum approbaret, & ipſum a Deo ordinatum oſtenderet contra malitiam aliquorum Iudæorum, qui dicebant ipſum humana fictione adinuentum. Secundo vt Ioannes ipſum eſſe Chriſtum in lege & prophetis promiſſum populis denunciaret, ſecundum quod dicitur Ioan. 1.c.* Sed ut manifeſtetur in Iſrael. *propterea* veni ego in aqua baptizans. *& ideo dixit de eo.* Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

2 Et ſtatim aſcẽ. de aqua, vidit apertos cęlos. *In baptiſmo enim Chriſti apparuit tota trinitas, pater in voce, ſpirituſſanctus in columbæ ſpecie, & filius in carne, verumtamen caro vnita erat filio in vnitate ſuppoſiti, vox autem & columba non habebant vnitatem ſuppoſiti cum patre & ſpirituſancto, ſed tantum in repreſentationi ſigni & cum per talem apparitionem trinitatis baptizato Chriſto ſignificatum fuit, quod baptiſmus Chriſti deberet conferri in nomine Patris & Filij & Spirituſſancti, tamen in primitiua eccleſia ad tempus collatus fuit in nomine Chriſti, vt habetur Act. 2. & 10. vt nomẽ Chriſti in maiori reuerentia haberetur.* Et *ad excludendum errorẽ illorum, qui virtutem baptiſmi attribuebant miniſtris, ſecundum quod habetur 2. Cor. 1.b. dicentes* Ego ſum Pauli, ego aũt Apollo, ego vero Cephæ, &c. *ſed ceſſantibus illis cauſis redijt eccleſia ad formam prædictam.*

3 Tu es fil. meus, &c. *Præ cæteris, quia filius es naturalis, alij autem adoptiui.*

4 In te complacui. *Ad perficiendum in te opus redemptionis humanæ. Ad maiorem intellectum dictorum poteſt quæri hic vtrum conueniens fuit cęlum aperiri Chriſto baptizato, & vocẽ patris audiri. Arguitur quod non, quia talis apertio non fuit ſecundum veritatem, cũ corpora cœleſtia ſint incorruptibilia. Nec ſecundum apparentiam, tantum, quia falſitas fuiſſet in operibus diuinis, quod non conuenit. Item, Chriſto baptizato non fuit aperta ianua cęleſtis, ſed in paſſione, cum ergo talis apertio cœli ſignificaret apertionem beatitudinis, videtur q̃ nõ debuit fieri Chriſto baptizato, ſed ipſo paſſo. Item, vox patris ſuper Chriſtum erat quædã approbatio ſuæ prædicationis, vnde Matt. 17.a. vbi ſimilis vox facta eſt ſuper ipſum in trãsfiguratione, additur ipſum audite, ſed non prædicauit immediate poſt baptiſmum, ſed poſt incarcerationem Ioannis, vt dicitur inf. eo. ca. ergo &c. Reſponſio, dicẽdum, q̃ Chriſtus baptizatus fuit a Ioãne, non vt baptiſmo indigeret, ſed vt virtutẽ regenerandi aquis conferret, & vt teſtimonio Ioannis manifeſtaretur, vt dictum eſt. Et propter vtrumq; conueniens fuit cœlum aperiri, vocem patris audiri, quia cum teſtimonio Ioannis quod erat humanũ fuit teſtimonium Dei patris & ſpirituſſancti apparentium in voce & columba, & ſimiliter creaturæ irrationabilis et inſenſibilis teſtimonium per illam apertionem cœleſtẽ. Item, conueniens fuit ad ſignificandum virtutem baptiſmi dandi per Chriſtum, per quem eſt introitus in regnũ Dei, ſecundum quod dicitur Ioan. 3.a.* Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto, non poteſt introire in regnum Dei.

Ad primum dicendum, quod illa apertio non fuit in corpore cœleſti ſed in aere, ſicut ſolet fieri in coruſcatione in qua videtur cœlum aperiri, & ſic dicunt homines vulgares: Cœlũ aperitur in coruſcatione, ſcriptura autẽ ſacra communiter tenet modum loquendi vulgarem. Nec fuit ibi falſitas aliqua, quia ſufficiẽs erat ad ſignificandum apertionẽ ianuæ per baptiſmum, ſicut ſecundum aliquos Doctores columba illa non fuit vera columba, & tamen non fuit ibi falſitas aliqua ratione dicta quia ſufficiebat ad repreſentandum, vel ſignificandum ſpiritumſanctũ Ad

MORALITER.

2 *Et ſtatim aſcendens de aqua, vidit cœlos, &c.* Per hoc deſignatum fuit, quod baptizatus baptiſmo Chriſti recipit ſpiritum ſanctum, & efficitur Dei filius adoptiuus.

Et

a *Spiri.* Beda. Ne dubium quis ſpiritus, Lucas conſulte præmittit. Ieſus plenus ſpirituſancto regreſſus eſt a Iordane, deinde intulit, & agebatur a ſpiritu in deſertum, ne putetur immundus ſpiritus quicquam contra eum potuiſſe.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem quæcunque dominus faciebat aut tolerabat, ad noſtram doctrinam & inſtructionem faciebat & tolerabat, propterea, ſeſe in deſertū abduci, diabolique tentamentis exponi patitur, ne videlicet baptiſmo expiati, animo ſtatim concidant, ſi poſt ſuſceptum ſacramētum, graui nonnunquam inexpectataque tentatione pulſari ſe ſētiant, verum infracto ſemper imperterritoq; animo cōſiſtāt, cunctaq; quæcunque tandem euenerint viriliter perferant.

⁂ Idem. Filium Dei non ſimpliciter in deſertum profectū, ſed per ſpiritum abductum dicit, per hoc inſinuans, neminē vltro eis tentationibus ſe obiectare, verum ſi quo caſu in illas inciderit, animoſe eiſdem reſiſtere debere.

b *Quadraginta dieb.* Beda. Totum tēpus ſignificat, quo mēbra eius diabolus tentat. Quadripartitus.n. mundus per obſeruantiam decē præceptorū contra diabolum certando dn̄o famulatur. Quater vero decē quadraginta faciunt. Vbiq; & ſemper adeſt aduerſarius, qui iter noſtrum impedire non ceſſet.

⁂ Victor Antiochenus. Deus baptiſmi ſacramento initiatos a diaboli vexationibus & tentamentis non abſoluit. Vt hinc diſcas multo te nunc maiore robore pollere, quam dudū ante. Deinde quo carnis & dæmonis tentationibus obnoxium te intelligens intra mediocritatis limites te contineas, neq; propter donorū magnitudinē te extollas. Hinc vt malignus ſpiritus per tentationū experimenta edoctus, perfecte te illum deſeruiſſe cognoſcat. Mox vt hac conflictatione, veluti ferrum induratus fortior ſubinde euadas. Poſtremo vt quāti theſauri opes tibi concreditæ ſint, ex hac re perſpicias. Neque enim diabolus adeo infeſtus eſſet, niſi in maiori honore & loco te nunc quam antea conſtitutum animaduerteret. D

c *Eratq; cum beſtiis.* Nos quoque ſi in eremo ſanctæ conuerſationis beſtiales hominum mores impolluta mente toleremus, miniſteriū angelorum meremur, a quibus corpore abſoluti in cœlū transferamur.

¶Poſt baptiſmum. Sanctus. a Vt nos & mundi illecebras fugiamur.
a Et ſtatim ſpiritus expulit eum in deſertum. † Et erat in de- 1
¶In proſperis. In aduerſis.
b ſerto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tenta- 2 3
Vt nos poſt baptiſmum non ſolum ad bona agenda, ſed etiam ad mala toleranda accingamur. Vt homo.
c batur a Sathana. Eratque cum beſtiis, & angeli miniſtrabant 4
Vt Deo. Lex. Euangelium.
d illi. Poſtquam autem traditus eſt Ioannes, venit Ieſus in Ga- 5 6
a Hoc. b Bedā, de qua. Vbi venit plenitudo temporis, in quo miſit Deus filium ſuum in ter. &c. Gentes. Quod ducit ad regnum.
lilæam prædicans euangelium regni Dei, & dicens[a]. Quo[b]niā 7 8
e impletum eſt tempus, & appropinquabit regnum Dei. 9

† Matt. 4. a. Lucæ. 4. a.

d *Poſtquam autem.* Iſidor⁹. Accepimus gratiam pro gratia, carnalia decollant, ſpiritualia viuificantur. Ceſſante vmbra adeſt veritas. Ioannes in carcere, lex in Iudæa, Ieſus in Galilęa, ſalus in gentibus.

⁂ Beda. Nemo putet traditum Ioannē ſtatim poſt tentationem 40. dierum & ieiuniū domini. Inuenitur enim in euangelio Ioannis, dominum ante multa docuiſſe & miracula feciſſe, & hoc fecit initiū ſignorum Ie. in Chana Galilææ. Et iterum. *Necdum erat miſſus in carcerem Ioannes.* Fertur autem, quia cum aliorum legiſſet Ioannes euangelia, & probaſſet eos vere hiſtoriam texuiſſe, ſed vnius anni tantum in quo & paſſus eſt poſt carcerem Ioannis, prætermiſſo anno cuius acta a tribus expoſita fuerant, ſuperioris temporis antequam traderetur Ioannes, geſta narrauit. Ioan. 2. b. E Ioan. 3. 1.

Poſtquam autem. ⁂ Victor Antiochenus. Hæc Euangeliſta Marcus ſatis conſentanee ad ea quæ exponit Matthęus. Ille enim poſteaquam dixerat: *Ecce angeli acceſſerunt, &c.* ſtatim ſubiungit: *Cūm autem audiſſet Ieſus quod Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam*, & paucis interiectis: *exinde cœpit Ieſus prædicare & dicere, pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Matth. 4.

e *Prædicans euangelium regni Dei, &c.* Hieronymus. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſi poſſidebunt, &c.* Regno terreno ſuccedit paupertas, paupertati Chriſtianorum regnum ſempiternum, vnde: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*: omnis enim honor terrenus, ſpuma, fumus, ſomnus. Matth. 5. a. F

Pœni-

NICOLAVS DE LYRA.

Ad ſecundum dicendum, quòd licet per Chriſti paſſionem ianua cęli ſit aperta quantū ad remotionē impedimēti generalis, quod erat ex peccato Adæ, tn̄ applicatur virtus paſſionis quantum ad ſingulares perſonas beatitudinem intrantes per baptiſmum: per quem incorporantur Chriſto & efficiuntur participes redemptionis factæ per paſſionem; & ideo conuenientius fuit cælum aperiri in baptiſmo, quā in paſſione, quia per baptiſmum eſt immediate ingreſſus ad beatitudinem, vt viſum eſt.

Ad tertium dicendum, quod licet Chriſtus incæperit prædicare publice & communiter poſt incarcerationem Ioānis, vt dicitur inf. eo. ca. tamen ante incarcerationem dictam docuit, & miracula aliqua fecit & diſcipulos habuit, vt habetur Ioan. 2. & 3. licet non ita publice prædicauerit ſicut poſt.

1 Et ſtatim ſpiritus. *Hic conſequenter deſcribitur reductio peccatoris in Deum per opus mediatoris: Et primo per ipſius prædicationē, ſecundo, per paſſionis redemptionē, ca. 14. tertio, per reſurrectionis glorificationem, cap. 16. Circa primum ponitur prædicatio Chriſti per viā amoris, ſcilicet cum prædicatione curando, & miracula faciendo, ſecundo per viam timoris terrorem futuri iudicij incutiendo, cap. 13. Adhuc circa primum præmittitur Chriſti prædicatio per ſeipſum tantum. Secundo, cum hoc per diſcipulos, ſecunda pars incipit circa mediū 3. ca. ibi:* Et aſcendens in montem. *Adhuc circa primum præmittitur Chriſti prædicatio, ſecundo, ex hoc ponitur Iudæorum æmulatio. ſeq. ca. Adhuc circa primum præmittitur prædicatoris debita diſpoſitio, ſecundo prædicationis executio, ibi:* Poſtquam aūt traditus eſt Ioānes, *tertio ſequens aliquorum conuerſio, ibi:* Et pręteriēs ſecus mare. *quarto conuerſorum confirmatio, ibi:* Et ingrediuntur Capharnaū.

Circa primum ſciendū, quod debita diſpoſitio prædicatoris eſt mortificatio carnis, vt ſit ſubdita ſpiritui, ſecundū quod dicit Paulus 1. *Corin. 9. d.* Caſtigo corpus meum & in ſeruitutē redigo, ne forte cū alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. *Et ſolitudo contēplationis, vt ibi hauriatur quod poſtea populo per doctrinā effundatur. Et licet Chriſtus talib. non indigeret, cum in carne eius nulla fuerit rebellio, & ab inſtanti ſuæ conceptionis fuerit repletus gratia, virtutib. & ſcientiis: veruntamen egit talia præbens aliis formā & exemplum, & ideo primo præmittitur ſolitudo deſerti, cum dicitur:* Et ſtat. *qui eſt locus aptus cōtēplationi propter ſegregationem a tumultu ſecularium ſpiritus autē iſte a quo dicitur expulſus in deſertum, intelligitur ſpiritus diuinus & etiam humanus, quia Chriſti voluntas erat omnino conformis voluntati diuinæ, & ſequitur maceratio carnis, cum dicitur.*

2 Et erat in deſer. *In qūibus ieiunauit, vt Matth. 4.*

3 Et tentab. a Sa. *Modus autem & ordo huius tentationis hic tacetur, ſed exprimitur Matth. 4.*

4 Eratque, &c. *Non tamen nocebat ei, ſed magis applaudebant.*

5 Et an. mi. il. *Per hoc oſtendebatur dn̄s terreſtrium & cęleſtium.*

6 Poſtquā autem tra. eſt. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti prędicatio. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur:* Poſtquam tra. eſt Ioan. *Sicut enim Ioannes erat Chriſti præcurſor, ita prædicatio ipſius erat præuia prædicationi Chriſti, & ideo Chriſtus non prædicauit communiter & publice antequam incarceraretur Ioannes finita eius prædicatione, ſecundo quantum ad locum, cum ſubditur.* Diuiſio.

7 Venit Ie. in Gal. *Quare autem ibi primo prædicauerit loquendo de publica & communi prædicatione, Matthæus expreſſit 4. cap. circa medium, & ibi eſt expoſitum.*

8 Imp. eſt tē. *Scilicet redēptionis humanæ per prophetas prædicta.*

9 Et appropin. re. Dei. *Quia per Chriſtum aperta eſt ianua cæli.*

Pęni-

MORALITER.

1 *Et ſtatim ſpir. eum in deſ. &c.* Per hoc inſinuatur, quod illi qui ſunt Dei filij adoptiui, ſequuntur inſtinctum ſpiritusſancti, Roman. 8. c. Qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt.

4 *Eratq; cum be.* Scilicet pacifice.

5 *Et angeli, &c.* Per hoc Moraliter inſinuatur, ꝙ illi quorū ſenſualitas ſub ratione pacifice tenetur, per angelorum miniſterium ad cœleſtia transferentur.

7 *Venit Ieſus in Gal. &c.* Per hoc inſinuans ꝙ prædicator Euangelij prius debet transmigrare de carnalibus ad ſpiritualia, & de terrenis ad meditandum cœleſtia, quia Galilæa transmigratio interpretatur.

A a *Pœnitemini.* Hieronymus. Amaritudinem radicis, dulcedo pomi compenſat, pericula maris ſpes portus delectat, dolorem medicinæ ſpes ſalutis mitigat. Qui deſiderat nucleū, nucem frangat, pœnitentiam agat, qui vult æterno adhærere bono. Præconia Chriſti narrare pōt, qui ad palmā indulgentiæ peruenire meruerunt: Vnde poſt pœnitentiam prædicatores eliguntur.

Peniteat vos [et] reſipiſcite.

* Victor Antiochenus. Obſeruandum, Ioannem dum prædicandi initium facit, cœleſti regno pœnitentiam præmittere: Chriſtum vero, non quidam ſtatim, *Pœnitentiam agite*, prædicare cœpiſſe, verum impletum eſt tēpus, appropinquauit regnum Dei. Nam cū Ioannes ad hoc miſſus eſſet, vt viam domini præpararet, par erat vt pœnitentiam ante celeſte regnum prædicaret. Porro pœnitentia quam prædicabat Ioannes non erat eiuſdem rationis cum ea quam exigebat Chriſtus. Ioannes enim pœnitentiam prædicando, ad vitæ emendationem, hoc eſt, ad peccatorum, quæ in vita deſignarant deteſtationē, ſceleruműq; patratorum expiationē auditores pūocabat. Chriſtus aūt per verba illa, pœnitentiam agite, Iudæos a legali litera, ad legalem ſpūm qui in euangelijs reuelatur, transferre ſatagebat.

† Mat.4.d. Luc.5.b.

† ſtatim.

† reſi[dentes]. [ia]centes.

B

† Luc.4.c.

a Beda Renunciate operibus mortuis. ¶ Ergo. Aliter non intelligetis.
¶ Non nunc opera vt in fides, ſed fides vt ſequantur opera. Mundum volubilem.

a † Pœnitemini, & credite euangelio. Et præteriens ſecus ma- 1

Ieſus mittit piſcatores ad prædicandum, vt fides credentium in virtute Dei putetur eſſe, non in eloquentia vel doctrina hominum. Obediens. Virilis. 2

b re Galilææ vidit Simonem & Andream fratrem † eius, mit-

a Mandans internos luctus.

tentes retia in mare. Erant enim piſcatores. Et dixit eis Ieſus

a Cum retibus euangelij.

† Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.

Omnino. Poſt vocationem horum.

Et † protinus relictis retibus ſequuti ſunt eum. Et progreſ-

Supplantatorem. Fugitiui. Gratiam.

ſus inde puſillum, vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipſos componentes retia in naui, & ſtatim vo-

a Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.

cauit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in naui cum merce- 3

Villam conſolationis. 4

c d narijs ſequuti ſunt eū. † Et ingrediuntur Capharnaū, & ſtatim 5

b *Vidit Simonem.* Hieron. Simon obediens, Andreas virilis, Iacobus ſupplantator, Ioannes gratia. His nominibus in imaginē Dei cōuertimur: Obediētia, vt obediamus, virilitate vt pugnemus, ſupplātatione vt perſeueremus, gratia vt conſeruemur. *Niſi enim dominus ædif. do. in va. la. qui. &c.* Hæ quatuor virtutes cardinales dicuntur. Per prudentiam obedimus, per iuſtitiam viriliter agimus, per temperantiam ſerpentes calcamus per fortitudinem Dei gratiam meremur.

Pſal.126.a.

Hieron. Quem non inebriat eloquentia ſæcularis? Difficile homines potentes, & nobiles, & diuites, & multo his difficilius eloquentes credunt Deo. Obcæcatur mens eorum diuitijs & opibus atque luxuria, & circundati vitijs non poſſunt videre virtutes, ſimplicitatemque ſcripturæ ſanctæ, nō ex maieſtate ſenſuum, ſed ex verborum iudicant vilitate.

4. Reg. 2.b

C Hieronymus. Vocantur quatuor piſcatores, Simon, Andreas, Iacobus, & Ioannes: Relictis omnibus ſequuntur. Hac quadriga vehimur ad æthera, vt Elias, his quatuor angulis cōſtituitur prima eccleſia, his quatuor litteris Hebraicis Tetragrāmaton nomen Dei cognoſcitur a nobis. Quibus etiā ſimiliter præcipitur, vt audiamus dūm vocantem, & obliuiſcamur populum vitiorum, & domum paternæ traditionis, quæ eſt ſtultitia Deo, & rete aranearum quo nos pene lapſos velut culices tenebat aer inanis. Nauē priſtinæ conuerſationis fugiamus. Pellibus enī mortuis tegitur Adā pater noſter ſecundū carnem, quo depoſito cum actibus ſuis nouū ſequentes, pellibus Salomonis tegimur, quibus ſponſa ſe gloriatur formoſam.

Beda. Quæritur quomodo primū Petrum & Andream & poſt puſillum Iacobum & Ioannem vocauerit, ſicut narrat Mattheus & Marc⁹, cum dicat Lucas in magna captura piſciū ſocios Petri fuiſſe Iacobum & Ioannem, & Ieſum dixiſſe Petro: Ex hoc iam eris homines capiens, & ſimiliter eum ſecutos fuiſſe, ſubductis ad terrā nauibus. Sed qđ dicit Lucas, primo factū eſt, & Petro prædictum eſt q̄ homines eſſet capturus, nō q̄ extūc non eſſet piſcaturus. Ad capturam enim piſcium redierūt, & poſtea ſicut Matthæus & Marcus narrant, bini vocati ſunt. Primo Petrus & Andreas, deinde & alij. Tunc enim nō ſubductis ad terram nauibus tanquam cura redeundi, ſed tanquam vocantem & iubentem ſequuti ſunt.

c *Et ingrediuntur.* Hieron. Marcus dicta euangelij in ſemetipſo diſponens, ordinem hiſtoriæ non ſequutus, myſteriorum ordinem ſeruat, vnde in ſabbatis primā virtutem narrat dicens, *Et ingre. &c.*

d *Capharnaum.* Hieronymus. Capharnaum villa cōſolationis, ſabbatum requies, Homo in ſpiritu immundo, genus humanū, in quo immunditia regnauit ab Adā vſq; ad Moyſen. Nā q̄ ſine lege peccauerunt, ſine lege peribūt. Qui ſciēs ſanctum Dei obmuteſcere iubetur: Dum ſcientes quidē Deū, *non ſicut Deū glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis.* Spūs diſcerpens hoīem exiit ab eo, quia appropinquāte ſalute, appropinquat tētatio. Pharao dimiſſus ab Iſrael, pſequitur eū, diabolus contemptus ſurgit in ſcandala.

Beda. q̄ ſabbato maxime curat & docet, oſtendit ſe non ſub lege eſſe, ſed ſupra, & docet nos verum ſabbatum, vt ſaluti ſcilicet animarū ſtudentes, ab omni opere ſeruili, id eſt, ab omnibus illicitis abſtineamus.

Victor

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pœnitemini & cre. euan. *Quia ſine pœnitentia præteriti delicti & fide Chriſti non habetur vita beata.*

2 Et præteri. *Hic conſequenter deſcribitur prædicationis Chriſti fructus, ſcilicet aliquorum conuerſio ad ipſum, videlicet Petri, Andreæ, & Iacobi, & Ioannis, patet litera vſque ibi.*

3 Et reli. pa. ſuo. *Dicuntur autem hic mercenarij aliqui homines, qui in piſcatione iuuabant Zebedæum pro mercede. Sciendum autem, quod iſta vocatio de qua loquitur hic Marcus, fuit illa qua vocati ſunt prædicti ad diſcipulatum Chriſti vlterius ad propria negotia non reuerſuri. Prius enim vocati fuerant ſaltem tres illorum ad quandam Chriſti familiaritatem, poſtea tamen reuerſi ſunt ad propria negotia, de qua loquitur Ioannes, primo dicens quod duo diſcipuli Ioannis Baptiſtæ audientes eum dicentem de Chriſto, Ecce agnus Dei, ſequuti ſunt eum. Et inferius ſubditur, q̄ Andreas erat vnus ex illis duobus, & de altero dicunt Doctores quod fuit Ioānes euangeliſta. Et de vocatione Petri ſubditur ibidē. Iſta tamen vocatio Ioannis & Andreæ fuit inſtrumentaliter verbo Ioannis Baptiſtæ, principaliter autem Chriſti inſpiratione. Si autem quæratur, quomodo homines ſecularibus implicati ad ſolum Chriſti verbum, relictis omnibus ſequebantur eum. Dicendū, quod humanitas Chriſti inſtrumentum erat diuinitatis coniunctum, ſicut manus eſt inſtrumentum artificis, et ideo ſicut verbum Chriſti inquantum vox mouebat aurem, ita inquantum inſtrumentum diuinitatis mouebat mentem.*

4 Et ingrediuntur Caphar. *Hic conſequenter ponitur conuerſorū confirmatio per opera miraculoſa. Et deſcribuntur hic tria miracula. Primum eſt de dæmoniaco curato. Secundum eſt de ſocru Petri ſanata ibi:* Et protinus egredientes. *Tertium autem de leproſo mundato, ibi:* Et venit ad eum. *Circa primū dicitur:* Et ingrediuntur Cap. *In illa enim ciuitate in principio ſuæ prædicationis pluries Chriſtus prædicauit, & multa miracula fecit, propter quod Luc. 10. c. Exprobrabat illi ciuitati, quia per hoc non fuerunt ad Deum vere conuerſi.*

5 Et ſtatim &c. *Synagoga enim eſt locus vbi conueniebant legiſperiti, & communis populus ad audiendum doctrinā legis, maxime diebus ſabbatorum, in quibus diuinis erat vacandum, & ideo tali loco & tempore docebat Chriſtus, quia erant conuenientia doctrinæ eius.*

Et ſtupebant

MORALITER.

1 *Et præteriens ſecus mare Galilææ.* Per hoc autem quod Petrus & Andreas relictis retibus, & Iacobus, & Ioannes relicto patre vocantem dominū ſtatim ſunt ſequuti, nobis oſtenditur quod non cupiditas temporalis, nec affectio carnalis retrahere nos debent a ſequela Chriſti.

Et

❧ Victor Antiochenus. Sabbatis vel ſolum vel potiſſimum inter ſe coibant Iudæi, idque non tam virtutis hoc eſt ſanctimoniæ & obedientiæ amore, quam legalis pœnæ formidine.

a *Erat enim.* Beda. Scribæ dicebant quæ ſcripta erãt in Moyſe & prophetis. Ieſus vt Deus & dñs, ipſius Moyſi libere quæ deerãt legi addebat vel commutabat, vñ in Matthæo. Audiſtis quia dictũ eſt antiquis, &c. Ego autem dico vobis.

* Victor Antioche. Stupebant ſuper doctrina eius, quia non loquebatur ad gratiam, neque vlli prorſus adulabatur, nec auditorum laudes captabat, ſed erat ſermo eius in poteſtate. Hortabatur enim non ad quæuis promiſcue, ſed ad cœleſtia & animæ ſalutaria, perfidiſq; & obſtinatis peccatoribus imperterrite ſupplicia comminabatur.

❧ Theophylactus. Docebat etiam in poteſtate, tranſmutans homines ad bonum, & pœnam non credentibus minabatur.

b *Quid nobis, &c.* Beda. Non eſt hic voluntatis confeſſio, ſed neceſſitatis extorſio, ſicut ſeruus fugitiuus viſum dominũ timet, & de verberibus deprecatur. Dæmones enim in terris dominum cernentes ſe continuo iudicandos credebãt eſſe.

* Victor Antiochenus. Te tandem (clamat nequam ſpiritus) præſentem conijcio, te tandem adueniſſe ſuſpicor. Nam etſi hoc abſolute ſe ſcire ſimulet, perindeq; ac ſi certo ſciat, verba fundat, attamẽ necdum certam & firmã ſatis de illius præſentia notitiã hauſerat. *Veniſti ante tẽpus perdere nos.* Quorſum hæc pertinent? Huc vtique. Nullum nobis amplius locũ reliquum facis. Nam & impietatem e medio tollis & errorẽ proſcribis, & Dei notitiam mortalium pectoribus inſeris. D

c *Obmuteſ.* Beda. Cõgruo ordine lingua ſerpẽtina quæ prima virus ſparſit, ne vltra ſpargat primo obcluditᵣ, deinde fœmina quæ prima ſeducta eſt a carnali concupiſcẽtiæ febre curatur. Tertio vir qui male cõiugi obediuit, ab erroris lepra mũdatur, vt ſit idẽ ordo reſtaurationis in dño qui perditionis in protoplaſto. Gen.3.a.

* Victor Antiochenus. Salutare documentũ p hoc nobis tradidit, ne videlicet vllã vnquã dæmonibus fidem habeamus, etiã ſi vera ſe dicturos profiteantur. E

Requies.
ſabbatis ingreſsus in ſynagogam docebat eos . † Et ſtupe- 1
Ideo. Subſtantialem & propriam.
a bant ſuper doctrinam eius. Erat enim docens eos † quaſi po- 2
Cum doceret.
teſtatẽ habens, & non ſicut ſcribæ. Et erat in ſynagoga eorum †
Commune. 3
b homo in ſpiritu immundo, & exclamauit dicens. * quid no- 4
a Præſentia Ieſu, tormenta ſunt dæmonum.
bis & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti† perdere nos ? Scio quia ſis 5
c ſanctus Dei . Et comminatus eſt ei Ieſu dicens . Obmuteſce, 6
d & exi de † homine Et† diſcerpens eum ſpiritus immundus , & 7 8
a Quod exiens ei non plus nocuiſſet.
exclamans voce magna exiit ab eo . Et mirati ſunt omnes, ita
e vt coinquirerent inter ſe , dicentes . Quidnam eſt hoc?
Propria alii in accepta. Etiam.
Quænam doctrina hæc noua ? Quia in poteſtate * ſpiri- 9
Vt Deo. Quia tanta faciebat. 10
tibus immundis imperat , & obediunt ei . Et proceſſit ru-
mor eius ſtatim in † omnem regionem Galileæ . † Et 11

†Matt.7.b. †tanquam †Ah. Matth.1.cap. †ante tẽpus †conuexans †etiam †Mat.8.b. Luc.4.f.

d *Diſ.* Beda. Vel cõuexans, ſicut quidã codices habent Lucas autem dicit q̃a nihil ei nocuit. Sed quod Marcus ait, diſcerpens, idẽ eſt qđ Lucas, cũ proieciſſet eũ in mediũ. Quod vero addidit, nihilq; nocuit, intelligendum eſt, quia illa iactatio non eum debilitauit, ſicut exeunt dæmones amputatis vel auulſis aliquibus membris.

Beda. Virum a dæmonio liberatum, animum ab immũda cogitatione purgatum intelligimus. Fœminã vero a febribus conſequenter curatam, carnem a concupiſcentiæ feruore per continentiæ præcepta frænatam.

e *Quid nã eſt?* Per ea quæ videt ad inquiſitionẽ eorũ quæ audierãt excitãtur. Ad hoc. n. & ipſe dñs ſigna facit, & diſcipulis facere dedit, vt p hoc euãgelio certius credatᵣ, dũ q. cæleſtia promittũt terrenis, cæleſtia & diuina opera operentᵣ in terris. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſtu. ſuper do. eius. *Ideſt, admirabantur. Tum quia legem & prophetas non didicerat, & tamen clariſſime docebat. Tum quia doctrinam ſuam diuinis operibus confirmabat, vnde ſubditur.*

2 Erat enim doctrina eius q. ha. *Scilicet faciendi miracula. Quod ſtatim oſtenditur per factum cum ſubditur.*

3 Et erat, &c. *Ideſt, obſeſſus a dæmone.*

4 Et ex. *Dolens de Chriſti doctrina, quæ erat animarũ ſalus & medicina. Et quia de ſalute hominum torquetur diabolus inuidia motus, ideo ſubditur.*

5 Veniſti perde. &c. Ideſt, *diminuere & auferre poteſtatem, noſtram nocendi hominibus.*

6 Scio, quia ſis ſan. *Ideſt, Chriſtus ad ſalutem hominum miſſus. Per prophetias enim de Chriſto dictas quæ determinauerant tempus, locum & modum veniendi ipſius Chriſti, ſecundum quod plenius declaraui in quadam quæſtione de aduentu Meſſiæ completas in eo, & per alias circunſtantias ſciebant ipſum eſſe Chriſtum in lege promiſſum. vnde infra eo. cap. dicitur, quod non ſinebat eos loqui, quoniam ſciebant eũ, ſcilicet eſſe Chriſtum, ſecundũ quod expreſſe dicitur Luc. 4. verũtamen neſciebant ipſum eſſe Deũ. Nec per tentationem Chriſti in deſerto, diabolus potuit ſcire de Chriſto vtrum eſſet Dei filius per naturam habens eandem naturã numero cum patre, licet ad hunc finem tripliciter eum tentauerat, vt dictum fuit plenius Matt. 4. Si enim cognouiſſent dæmones ipſum eſſe Deum, nunquam induxiſſent Iudæos ad ipſum crucifigendũ ſecundum quod dicitur 1. ad Cor. 2. b.* Si cognouiſſent, nunquã dominum gloriæ crucifixiſſent. *Aliqui autem doctores dicũt, quod non ſolum non cognouerunt dæmones ipſum eſſe Deum (vt dictum eſt) ſed nec etiã cognouerũt certitudinaliter ipſum eſſe Chriſtũ in lege promiſſum, ſed tantũ hoc cognouerunt quadam coniectura probabili multũ, quæ in hoc loco & alijs locis euangelij pluribus nomine ſcientiæ exprimitur. Sed primum dictum magis videtur conſonum textui, & dictis ſanctorum.*

7 Obmu. *Compellat enim Chriſtus dæmones ad tacendũ de ipſo, ne veris falſa miſcerẽt, & ne videretur quærere teſtimoniũ ab ipſis. Maxime quia Phariſæi dicebant ipſum in Beelzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia, vt habetur Matt. 12. vbi dictum Phariſæorũ plenius excluditur, ſicut ibidem expoſui.* 8 Et diſcer. *Contrariũ videtur Luc. 4. vbi dicitur de iſto dæmone, quod exiuit ab illo & nihil ei nocuit. Dicendum, quod dæmones ab obſeſſis corporibus ſolent exire, non ſolũ cum afflictione corporis, ſed etiã cũ mutilatione alicuius mẽbri. Per hoc ergo quod Lucas dicit, quod nihil ei nocuit, intelligendum eſt quantum ad mutilationem, quia exiuit abſque mutilatione membri. Quod autem dicit Marcus diſcerpens eũ, intelligendum eſt quantũ ad afflictionem, quia licet in exitu non mutilauerit eũ, tamen multum afflixit, & hoc idem habetur Luc. 4. f. vbi dicitur.* Et cũ proieciſſet illud dæmonium in medium. *per quod intelligitur obſeſſi afflictio, ibidem ſubditur.* Exiuit ab eo, nihilque ei nocuit. *per qđ excluditur mutilatio.*

9 Quænam do. *Quia præceptis veteris legis addebat nouitatẽ cõſiliorum, & etiam quia nouo modo confirmabat doctrinam ſuam, ſcilicet per operationem miraculorum, & ideo ſubditur.*

10 Quia in poteſtate, &c. *Sequitur.*

11 Et protinus egredientes. *Hic ponitur ſecundum miraculum Et diuiditur in duas partes, in principalem & incidentalem, ſecundum ibi. Veſpere autem facto. Circa primum dicitur.* Et protinus egrediẽtes de ſy. *ſcilicet, poſt Chriſti prædicationem & eius confirmationem per expulſionem dæmonum.*

Vene-

MORALITER.

1 *Et ſtupebant ſuper doctrina eius. Erat enim docens quaſi poteſtatem habens.* Ideſt, ſuam doctrinam confirmans operibus miraculorum.

† *Et non ſci. ſcri.* Qui ſuam doctrinam aſſirmabant inſtantia verborum, Per hoc oſtẽditur, quod prædicator euangelii non debet doctrinam ſuam oſtentare uerborum affluentia, ſed eam firmare per opera ſancta.

3 *Et erat in ſynagoga eorum homo in ſpiritu immundo.* Per quem ſignificatur homo pollutus carnis uitio, de quo dicitur.

8 *Et diſcer. eum.* Quia vitium carnale non curatur, niſi carnis afflictione, vt per quæ peccat quis, per hæc & torqueatur.

a *Et ſtatim dicunt ei, &c.* Lucas dicit quia rogauerũt pro illa. Modo enim Saluator rogatus, modo vltro curat, ut cõtra uitiorũ quęque paſſiones, & ſe precibus fidelũ ſemper adeſſe, & quę nõ intelliguntur, vel intelligẽda dare, uel nõ intellecta, dimittere pie petẽtibus oſtẽdat, vnde. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.*

Luc. 4. f. Pſal. 18. d.

Chriſti corpus ſanitatis inſtrumẽtum.

b *Et accedens.* ⁎ Victor Antiochenus. Acceſſit ad illum verbum, corporeaque manu extenſa, febricitantem erexit. Nam indiuulſam ſe cũ carne ſua ſocietatem habere, perſuaſum volens, pleraque miracula per corporis miniſterium edebat.

Matth. 8. b. B

c *Apprehenſa.* Socrus Petri febricitans apprehenſa manu leuatur. Febris, intemperãtia eſt, de qua nos filii ſynagogæ per manum diſciplinæ, & leuationem deſiderii ſanamur, & huius qui ſanat nos ad veſperam declinationis a nobis miniſtratur voluntati.

*Chriſtũ eſſe.

Rom. 6. d.

d *Miniſtrabat eis.* Beda. Tropo. ideſt, membra quæ ſeruierant immunditiæ ſeruiant iuſtitiæ.

Ieſus & diſcipuli. — a Circumciſionem Petro commiſſam.

protinus egredientes de ſynagoga, venerunt in domum Si- 1
monis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Recumbebat au- 2

a Alle. Synagoga quodammodo mater eccleſiæ commiſſæ Petro. b Inuidiæ æſtibus laborans, & eccleſiam perſequens.

a tem ſocrus Simonis febricitans, & ſtatim dicunt ei de illa. Et
b

a In ſpiritualem vſum erexit carnalia eius opera. b Non remanente moleſtia ægritudinis, vt ſolet ſanitas quæ datur imperio domini, tota ſimul redit.

c accedens eleuauit eam apprehenſa manu eius, & continuo
d dimiſit eam febris, & miniſtrabat eis. † Veſpere autem facto 3
e

Beda. Morte. b Beda. Chriſtus qui dicit, quandiu in mundo ſum, lux ſum mundi.

cum occidiſſet ſol, afferebant ad eum omnes male habẽtes

Pœnitentiam.

& dęmonia habentes, & erat omnis ciuitas congregata ad ia- 4
f

Vitiis.

g nuam: Et curauit multos qui vexabantur uariis languori- 5

a Beda. Peccatori dixit, quare tu enarras iuſtitias meas, &c. Ne quis dum audit prædicantem, ſequatur errantem & falſa veris miſcentem.

bus. Et dæmonia multa eiiciebat, & non ſinebat ea loqui, 6

a A morte.

quoniam ſciebant eum*. Et diluculo valde ſurgens, e- 7 8
h
i

a Gentes. — Beda. in ſuis. 9

greſſus abiit in deſertum locum, ibique orabat. Et proſe-

Obediens.

quutus eſt eum Simon, & qui cum eo erant. Et cum
inueniſſent eum, dixerunt ei, quia omnes quærunt te.

⁎ Victor Antiochenus. Socrus Petri a febribus liberata, ſuum viciſſim miniſterium exhibet, nos per hoc erudiens, ne ſanitatis beneficium fruſtra aut præpoſtere a Deo experamus, verum eo præcipue animo, vt ſanitatem iam adepti, preceptis illius accuratius parere, ſanctiſque eiuſdem neceſſaria vitæ præſidia ſubminiſtrare valeamus.

Quo animo ſanitas expetenda.

e *Veſpere autem.* Beda. Occaſus ſolis mors Chriſti. Afferebant ad eum omnes male habentes. Plures enim per apoſtolos poſt mortem ſuam ſanauit, quam cum in carne viuẽs Iudęis prædicauit.

Luc. 4.

Luc. 4. g. Moraliter. C

f *Ad ianuam.* Hieronymus. Ianua regni, moraliter pęnitentia eſt cum fide, quæ operatur ſalutem variis languoribus. Varia enim ſunt vitia, quibus langueſcit ciuitas mundi. D

g *Et curauit multos.* ⁎ Victor Antiochen. Euangeliſta Marcus Chriſtum multos male habentes curaſſe aſſerit. Verũ is ſcripturarum more multitudinis nomẽ generatim pro omnibus accipit (ſcripturæ namque dictionem hanc frequenter in eo ſenſu vſurpant, aut certe per τὸ multos, eos omnes & ſolos denotat, qui in illum credebant. Fides namq; ad præſtandum ſanitatis beneficium alliciebat. Verum Lucę contextus cum priori expoſitione magis facit, ait enim, *at ille ſingulis manus imponens curabat eos.*)

h *Quoniam ſciebant eum.* Beda. Lucas dicit apertius. *exibant dæmonia a multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei & increpans non ſinebat ea loqui, quia ſciebant eũ eſſe Chriſtum.* Dæmonia ergo Chriſtum eſſe ſciunt & filium Dei eſſe confitentur. In ieiunio enim fatigatum hominẽ diabolus putauit, nec tentando potuit eum experiri, an eſſet filius Dei. Sed poſtea per ſignorũ potentiã, vel potius ſuſpicatus eſt, vel intellexit. Non igitur eum quia ignoraret crucifigi perſuaſit, ſed quia morte illius damnandum ſe eſſe nõ prævidit, vnde Paulus. *Nemo principũ huius ſæculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* E

1. Cor. 2.

⁎ Auguſtinus. Sciebant Chriſtum eſſe qui per legem fuerat promiſſus. Omnia enim ſigna, videbant in eo quæ dixerant prophetæ. Myſterium autem diuinitatis eius ignorabant ſicut principes eorum.

i *Et dilu.* Beda. Sicut per occaſum ſolis mors, ſic per diluculũ reſurrectio Chri, cuius manifeſta luce abiit in deſertũ gẽtiũ & in fidelibus orabat, quia eorũ corda ad orationẽ excitabat.

Ad

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venerunt in do. *Vt ibi acciperent refectionem poſt laborem.*

2 Recumbebat autem ſocrus Simo. &c. *Licet. n. virtute naturæ febris poſſit curari, non tamen in inſtanti. Chriſtus autem ſanauit eam hic ſubito, & ita perfecte quod illa mulier miniſtrabat eis. Ex quo oſtenditur illa curatio miraculoſa ad diſcipulorum confirmationem.*

3 Veſpere autem facto. *Hic ponitur pars incidentalis, occaſione enim huius ſanationis illi qui habebant infirmos in illa villa adduxerunt eos ad Chriſtum quærentes remedium, & hoc eſt quod dicitur,* Veſpere autem facto. *Dicit autem Theophilus expoſitor, quod ita tarde adduxerunt eos ad Chriſtum, quia illa dies erat dies ſabbati, & credebant curationes non eſſe licitas durante die ſabbati, quæ finiebatur in veſpere illius diei.*

Et

4 Et erat omnis ciuitas. *Ideſt, multi de ciuitate. Et eſt modus loquendi hyperbolicus, ſicut ſupra dictum eſt.*

5 Et cura. mul. *Ideſt, omnes qui fuerunt ibi adducti, qui erant multi. Aliter exponitur.* Multos. *ideſt, plures de adductis, quorum fides & deuotio curationem merebatur.*

6 Et dæmonia multa eiiciebat. *Eodem modo dupliciter exponitur ideſt, omnia vel plura.*

7 Et non ſinebat ea lo. *Ex cauſis prædictis.*

8 Quoniam ſcie. eum. *Iam dictum eſt, qualiter hoc ſit intelligendum.*

9 Et di. val. ſur. *In hoc dominus exemplũ dat, vt prædicator & mirabilium diuinorum operator debeat fugere populi applauſum, verumtamen quia non debet omittere ſalutem animarum, ideo ſubditur.*

Eamus

M O R A L I T E R.

2 *Recumbebat autem ſocrus Simonis febricitans.* Per quam ſignificatur mulier calore luxuriæ laborans, quæ manu eius apprehenſa ſanatur, quia talis mulier eius repreſſa libertate curatur. Eccl. 26. b. In filia non auertente ſe firma cuſtodiam.

3 *Veſpere autem facto.* Beda. Myſtice ſolis occubitus paſsionem, mortemque ſignificat illius qui dicit. Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi. & ſole occidente plures quam ante dæmoniaci & ægroti ſanantur, quia qui temporaliter in carne viuens paucos Iudæorum docuit, omnibus per orbem gentibus fidei ſalutiſque dona tranſmittit.

7 *Et non ſinebat ea loqui.* Theophilus. In hoc docens nos non credere dæmonibus, etiam ſi vera dicant, quia ſi aliquos credentes ſibi inuenerint, veritatibus mendacia miſcent. Vnde in collatione Moyſi abbatis dicitur, quod quidam anachorita deceptus fuit a dæmone in angelũ lucis ſe träsformante, quia poſt plura vera quæ ſibi dixerat, proiecit ſeipſum in puteum ad eius verbum. Nam ei dixit quod tanti meriti erat apud Deum, quod ex hoc nullum pateretur malum, quod fuit falſum, nam ex hoc lætaliter fuit vulneratus, & cito poſt mortuus.

9 *Et diluculo val. ſurgens egreſſus abiit in deſertum locum.* Per hoc oſtendens, quod prædicator euangelii redire debet ad orationis ſecretum, vt ibi hauriat quod poſtea populis effundat, ideo ſequitur.

Et

a *Adhoc enim veni.* Victor Antiochenus. Commode hoc ſubdit euangeliſta. Neque enim ſolũ illius diuinitatis auctoritas, per hoc adumbratur, verum etiam ſpontaneæ euacuationis humilitas. Lucas autẽ, quo verbi œconomiam exprimat. *Ad hoc enim miſſus ſum,* ſcribit. Quare is patris de verbi incarnatione beneplacitum, Apoſtolatus nomine deſignat.

b *Et erat prædicans in ſynago.* Beda. In hac ꝑdicatione intelligitur etiam ſermo ille habitus in monte quem refert Mattheus: nã Marcus adiungit: Et venit ad eũ le. de quo talia dicit. Quibus intelligitur ille eſſe quẽ Matthæus dicit ſanatum, poſtquam dominus deſcendit de monte. Sic enim Matthæus ait: Cum autem deſcendiſſet Ieſus de monte, ſe. ſunt eum tur. m. & ecce leproſus veniẽs adorabat eum, dicens, Dñe ſi vis potes me mundare.

c *Et genu.* Beda. Humilis, pudibundus. Debet. n. quiſq; de maculis vitæ ſuæ erubeſcere, ſed cõfeſſionẽ verecundia nõ reprimat, oſtẽdat vulnus, remediũ poſcat.

¶ Iam facto ſermone. a Non decet ocioſum eſſe prædicatorem.

Et ait illis: Eamus in † proximos vicos & ciuitates, vt ibi præ- 1
a b dicem: Ad hoc enim veni: Et erat prędicans in ſynagogis eo- 1
rum, & in omni Galilæa, & dæmonia eijciens. † Et venit ad † 2
¶ Oſtendit vulnus, remedium poſtulat.
c eum leproſus deprecans eum, & genuflexo dixit: Si vis potes 3
a Miſericordiæ affectum.
d me mundare. Ieſus autem miſertus eius, extendit manum 4
¶ In hoc humilitas. a Gratia ſuperat legem non timet contaminari qui alios liberat.
e ¶ Nullum ſpernamus, & ſi maculoſum videamus. b In hoc pietas. c In hoc poteſtas.
d Be. Nihil medium inter præceptum & opus. e Illud. Volo mundare.
ſuam, & tangens eum, ait illi: Volo: Mundare. Et cum dixiſſet 5
f ſtatim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt. Et comminatus 6
eſt ei, ſtatimque eiecit illum, & dicit ei: Vide nemini * dixe- 7
g h ris, ſed vade oſtende te † principi ſacerdotum, & offer pro e-
a Secundum legem offerri; b Si Deo credat, ſi impietatis lepra diſcedat. ¶ Salutis.
mundatione tua, quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis.
¶ Prohibitus eſt dicere, At ille egreſ. a Sed nec ad horam potuit abſcondi.
i At ille egreſſus cæpit prædicare, & † diffamare ſermonem, ita 8
K ¶ Tumultuoſas carnalium mentes fugit, ſecretos a mundanis curis viſitat.
vt iam non poſſet manifeſte in ciuitatem introire, ſed foris 9
¶ Allego H. ſunt quos nihil poteſt ſeparare a charitate Chriſti.
in deſertis locis eſſe, & conueniebant ad eum vndique.

Hiero. Leproſus genuflexo domini voluntatem deprecãs mundatur, qui non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Lepra noſtra peccatum primi parentis, quæ a capite incępit, quando regna mundi deſiderauit radix omniũ malorum cupiditas, vnde Giezi auaritiã ſecutus, lepra ſuffunditur. Hæc vero ſacerdoti ſecundum ordinem Melchiſedech oſtenſa, oblatione mundatur, dicenti: *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt.*

Beda. Leproſus genus humanum ſignificat, qui ſecundũ Lucam, lepra plenus fuiſſe perhibetur: *Omnes enim peccauerunt & egent illa gloria Dei.* Scilicet, vt extenta manu Saluatoris, id eſt incarnato verbo, humanamq; contingente naturam a varietate priſci erroris mundentur, & qui diu a populo Dei ſecreti erant, templo Dei reddantur, & vero ſacerdoti offerre (qui eſt in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech) corpora ſua hoſtiam viuentem. ſ. d. p.

d *Si vis potes.* Beda. In voluntate tribuit poteſtatem, nec dubitat vt incredulus de voluntate domini, ſed colluuionis ſuę conſcius non præſumit.

C Beda. Qui excluſus a lege domini ſe poteſtati curari poſtulat, ſupra legem indicat gratiam eſſe. Vt enim in domino poteſtatis auctoritas, ſic in illo fidei conſtantia.

✲ Theophylactus. Non dixit ſi Deum deprecatus fueris, ſed ſi vis, quaſi ipſum credens Deum.

e *Extendit manum.* Beda. Leproſum tangi lex prohibet, ſed quia dominus legis eſt, non obſequitur legi, ſed legem facit. D Non ideo tangit, quia ſine tactu curare non poterat, ſed ſic probat, quia legi ſubiectus non erat.

f *Volo, mun.* Beda. Illud mirabile, quo rogatˀ eo ſanat genere, *Volo, mundare, & cũ dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra.* Beda. Nihil medium inter opus & preceptum. Dixit & facta ſunt. Vides quia voluntas poteſtas eſt. Itaque tanquã poteſtatem habens ſanandi, & auctoritatem iubendi, non refugit teſtimonium operandi. Volo enim dicit ꝓpter Fotinum, imperat propter Ariũ, tangit propter Manicheũ.

Pſal. 32. b

† Mar 8. a Luc. 5. c

Pſal 113. b

g *Vide nemi.* Beda. Non quia voluit qđ non potuit, quia omnia quæcunq; voluit fecit. Sed docet noſtra beneficia reprimi, non tantũ a mercede pecuniæ, ſed etiam gratiæ.

* quidquid E

† diuulgare

h *Oſten.* Beda. Vt intelligat non legis ordine, ſed gratia quæ ſuper legem eſt eſſe curatum. Offerre iubet, vt oſtendat quia non legem ſoluit, ſed implet, dum ſecũdum legem gradiens ſupra legem ſanat, quos remedia legis non ſanabant. Nec ſacrificium, ſignificant ceſſare debebat, cum nondum ſignificatum confirmatum erat conſtitutione apoſtolorum & fide credentium.

✲ Victor Antiochenus. Quo impudentem Iudæorum linguam obſtruat, ſecundum legis decretum ad ſacerdotum principem mundatum amandat, uade, inquit, oſtende te ſacerdotum principi, vt cum paulo poſt veluti erronem & impoſtorem me perſequentur, tute mihi teſtimonium perhibeas, & quod a me ſanatus fueris, & quod iuxta legis pręſcriptum ſacerdotis iudicio te ſiſtere iuſſus. Oſtende te nihilo ſecius, ne extra hominum conſortium eijciare.

i *At il. egreſ.* Beda. Vnius ſaluatio multos ad dominum cogit. Non poteſt tacere beneficium, etiã iuſſus ab eo qui dedit. Præcepit dominus abſcondi. Vult enim, vt in bonis quæ agimus latere velimus, quod eſt humilitatis, & inuiti prodamur vt alijs proſimus, quod magnæ eſt ſublimitatis, cum etiam ſi ipſi velimus, opera non poſſunt taceri.

K *Ita vt iam.* Hiero. Nõ omnibus manifeſtatus eſt Ieſus, qui latis atque plateaneis ſeruiunt laudibus, & proprijs voluptatibus, ſed his qui foris cum Petro exeunt, & in deſertis locis ſunt, quæ elegit dominus ad orandum & reficiendum populum, qui deſerunt delectationes mundi, & omnia quæ poſſident, vt dicant: *Portio mea dominus.* Gloria vero domini manifeſtatur his qui cõueniunt vndiquę, id eſt, per plana & ardua, quos nihil poteſt ſeparare a charitate Dei. F

Pſal. 118.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eamus in proximos vicos & ciuitates, &c. *Cætera patent.*
2 Et venit ad eum, &c. *Hic ponitur tertium miraculum de leproſo mundato, cuius fides exprimitur cum dicitur.*
3 Si vis potes me. *Confitendo enim in Chriſto diuinam potentiã, meruit curationem, ideo ſubditur.*
4 Ieſus autem mi. *Licet enim ſecundum determinationem legis ex tactu leproſi contraheretur immunditia, tamen hoc in Chriſto locum non habuit, quia ex tactu lepram curauit.*
5 Ait illi, volo. *Hic eſt punctus, & quod ſubditur.*
6 Mundare. *Imperatiuum eſt, vt oſtendat ſe per modum imperij lepram curare, tanquam dominus creaturæ.*
7 Et comminatus eſt ei. *Prohibendo ne hanc curationem diuulgaret, donec oſtendiſſet ſe ſacerdotibus, & ſacrificium in lege præceptum pro ſua emendatione obtuliſſet. Legalia enim habuerunt curſum ſuum, & obligationem vſque ad Chriſti paſſionem, in quo oblatum eſt vnum perfectum ſacrificium euacuatiuum legalium, & ideo vſq; tunc Chriſtus legalia ſeruauit, ſicut declaratum fuit Mat. 5. ſuper illud verbum:* Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. *Et ſimiliter alijs ſeruanda mandauit, vt hic patet.*
8 At ille. *ſcilicet poſt factam oblationem prædictam.*
9 Vt iam non poſ. *Propter preſſuram hominum ſibi occurrentium ad quærendum ſanitates, & videndum miracula.*

Et

MORALITER.

† *Et prædicans in ſyna. &c.* *Et venit ad eum leproſus.* Per lepram quæ morbus eſt contagioſus, originalis culpa ſignificatur, quæ per carnalem generationem ad poſteros deriuatur, qui manu Chriſti tactus ſanatur, quia virtute eius per baptiſmum emendatur. per oblationem autem muneris, & diuulgationem operis ſignificatur quod baptizatus tenetur Deo fideliter ſeruire, & eum iugiter collaudare.

AD.

ADDITIO I.

A *In capit. 5. Vbi dicitur. In poſtil. Ideo non eſt credibile, quod calceamenti vteretur.*

Vti calceamentis manifeſtum eſt eſſe de communi hominum conſuetudine, non ſolum rudium ſeu imperfectorum, ſed etiam ſanctorum vt patet de Moyſe Exo.3.b. cui in reuerentiam terræ ſanctæ dicitur per angelum. *Solue calceamenta de pedibus tuis.* Similiter de Ioſue legitur Ioſ.5 d. Vnde non eſt incredibile, quod Chriſtus qui non ſolitariam duxit vitam, ſed cũ hominibus conuerſatus eſt, vt Baruch.4.d. calceamentis vteretur. Conuenientiſſimum enim erat, vt quibus cum eis quibus conuerſatur, ſaltem in licitis & honeſtis conformetur, vnde 1.Cor.9.d. *Omnibus omnia factus ſum.* Nec obſtat illud quod Poſti. allegat, quod Chriſtus impoſuit diſcipulis ad prædicandũ miſſus ſine calceamentis incedere.

Primo, quia non omnia quæ ipſis diſcipulis ad prædicandum miſſis impoſuit Chriſtus, ipſe ſeruauit. Præceperat enim eis. *In ciuitate Samaritanorum non intraueritis.* Matth.10.a. quod tamẽ ipſe Chriſtus non ſeruauit, vt habetur Ioan.4. Similiter Matth.10.a. *In viam gentium ne abiſe.* Chriſtus autem abijt in viam gentium, vt patet Mat.15.b. vbi legitur. *Seceſſit in partes Tyri & Sydonis.* Vnde illud quod legitur Actu 1.a. *Cœpit Ieſus facere & docere.* Intelligitur de his quæ ſimpliciter ſunt bona ſecundum legem naturalem vel diuinam, ſeu de his quæ pertinent ad perfectionem vitæ. Vſus autem calceamentorum de ſe nec eſt bonus nec malus ſecundum vtramque legem prædictam: vnde ſecundum Aug. de doc. Chriſtiana. In omnibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt.

B Secundo, quia illud quod dicitur Luc.10.a. *Nolite portare peram nec calceamenta*, a doctorib⁹. Intelligitur, non vt litera ſonat, ſed figuratiue, vnde in glo. ibidem vtrumque de mortui animalis corio fit, vnde nihil mortale vult eſſe in illis quos ad prædicandum mittit, hæc in glo. Quæ quidem glo. non myſtica tantũ cenſenda eſt, ſed potius literalis. Nam cętera quæ Chriſtus prohibuit diſcipulis ad prædicationem miſſis, ad literam intellecta ſunt impeditiua officij prædicationis, inquantũ aliquam ſolicitudinem ſuperfluam ſecum trahunt, ſicut eſt poſſidere aurum & argentum, vel portare ſacculum vel peram & huiuſmodi. Sed calceamenta manifeſtum eſt, quod non impediunt ad itinerandum, ſed potius expediunt, vnde dominus qui Iſraeliticis exeuntibus de Aegypto, ad feſtinationem exeundi & ambulandi hortabatur in eſu agni paſchalis, præcipiebat eos habere calceamenta in pedibus, vt patet Exod.12.b. Cuius ratio eſt, ne nudis pedibus ambulando per offenſionem lapidum vel huiuſmodi, impedirentur ab itinere. Ex quibus videtur ſequi quod Chriſtus nõ prohibuit prædicatoribus materialiter calceamenta, ſed intelligendum eſt prout in gl. allegata. Hoc enim patet. inf.6.c. manifeſte, vbi Chriſtus diſcipulis ad prædicãdum miſſis iubet calceari ſandalis, vbi Auguſ. de conſenſu euangeliſtarum dicit, quod Marcus dicendo calceari ſandalis, aliquid hoc calceamentum myſticę ſignificationis admonet, & ideo nullam contradictionem includit, ſi vno loco calceamenta diſcipulis prohibeantur, & in alio eiſdem præcipiantur, cum ſecundum myſticam expoſitionem vtrumque ſit verum.

C Si quis autem intantum voluerit proteruire, ꝙ nullo modo calceamenta intelligantur niſi materialiter, tunc ex dictis apoſtoli habebit concedere, quod prædicatores euangelij debent habere calceamenta. Dicit enim Eph.5.c. *State ergo ſuc.&c.* Et ſequitur. *Et calceate pedes in præparatione euangelij pacis.* Oportet ergo dicere, quod tã in dictis Chriſti prohibentis calceamenta diſcipulis, quam in dictis Apoſtoli præcipientis prædicatoribus calceari, vtrobique intelligantur calceamenta non materialiter. ſed ſpiritualiter. Tertio, nã conſuetudo eccleſiæ vniuerſalis maximã habet auctoritatem. Ipſa enim doctrina catholicorũ doctorũ ab eccleſiæ auctoritatem habet. Dicit enim Aug. in lib. de vtilitate credendi. Non crederem euangelio, niſi eccleſia illud mihi traderet. Conſtat aũt, quod ex conſuetudine eccleſiæ vniuerſalis prædicatores diuini verbi materialibus vtuntur calceamentis, nec ex hoc reprehenduntur, niſi forte illi qui ex regula vel conſtitutione ad hoc reſtringuntur. Cæteri autem nullo modo tam generaliter & irreprehenſibiliter hoc feciſſent ſi ex p̄cepto Chriſti hoc fuiſſet interdictũ p̄dicatoribus, vt poſti. vr ſentire. Quarto qa ex his verbis Ioannis Baptiſtæ Aug. intellexit ad literã, ꝙ Chriſtus calceamẽta materialiter portabat, vnde dicit in li. de verbis dñi. De his calceamentis quibus calceati ſumus confortat me dñs Ieſus, quia niſi calceatus fuiſſet, de eo Ioãnes nõ dixiſſet, cuius nõ ſum dignus corrigiã calceamẽti ſoluere. Surrepat ergo humana p̄ſumptio di. Ego euangeliũ ſerno, quia nudo pede ambulo. Hæc ille. Eſt ẽt alia rõ ad ppoſitũ, vide. infr. c.6 in additione ſecunda.

ADDITIO II.

In eo. c. Vbi dr̃ in poſtil. *Dicendum quod illa apertio non fuit in corpore cœleſti ſed in aere.* Melius dicendum eſt ſecundum Hiero. ſuper Mat. dicentẽ, quod nõ reſeratione elemẽtorũ, ſed ſpiritualibus oculis cęli aperti ſunt, ſicut Ezechiel in primo ſui voluminis apertos eſſe cõmemorat, ſecũdũ quã ſententiã nec in corpore cęleſti,

D cęleſti, nec in aere apertio illa fuit facta, ſed tantũ reſpectu ipſius Chriſti hanc apertionẽ ſpiritualiter cõſideratis. Quod ẽt ipſe modus loquẽdi euãgeliſtarũ teſtat. Dr̃.n. Mat.3.d. *Et ecce aperti ſunt cœli.* Vbi Chryſ. Quod corporaliter aperitur, oĩbus apertũ eſt. Similiter & Marcus dicit de Chriſto tñ. *Vidit cœlos apertos.* Quaſi ipſa apertio cœlorũ ad viſionẽ Chriſti referatur, ſ. intellectualẽ, prout Chriſtus baptiſmo iã ſanctificato vidit apertũ eſſe cęlũ hominibus, quod tñ antea viderat fiendũ, vnde in hac apertione ſecundũ Tho. in 3. par. q.39. ar 5. in cor. qõnis. Tria ſunt conſiderãda quæ pertinent ad efficaciam noſtri baptiſmi. Primo quidem principalis virtus ex qua baptiſmus efficaciã habet. Quę quidẽ eſt virtus cęleſtis ſ. diuina, quod recte ſignificatur per apertionẽ cœlorũ. Secundo, ad efficaciã baptiſmi operatur fides eccleſiæ & eius qui baptizatur. Baptiſmus.n. eſt fidei ſacramentũ, per fidẽ aũt cognoſcimus cęleſtia, quæ ſenſum & humanã rationẽ excedunt, ad quod ſignificandũ aperti ſunt cęli. Tertio, quia per baptiſmũ aperitur nobis introitus regni cęleſtis, prout in poſtilla.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in poſtil. *Si enim cognouiſſent dæmones ipſum eſſe Deum, nunquam induxiſſent.*

Non videtur ratio quare dæmones non induxiſſent Iudæos ad crucifigendum Chriſtum, etiam ſi cognouiſſent ipſum eſſe Deum. Dæmones.n. cum ſint in termino damnationis, quanto ad maiora peccata homines trahere poſſunt, tantum ad illud magis conantur, & ideo Beda in hoc loco loquens de diabolo ſic dicit. Non igitur ideo Iudæis eum crucifigere perſuaſit, quia Dei filiũ non eſſe putauit. Ex quo patet, quod ẽt ſi filium Dei ipſum eſſe putaſſet, adhuc perſuaſiſſet vt crucifigeretur. Dictũ autem Apoſtoli. 1.Cor.2.b. dicentis. *Si.n. cognouiſſent, nunquã dominũ gloriæ crucifixiſſent, &c.* Non facit ad propoſitum. Loquitur enim de hominibus qui tanquã viatores quantuncumque viles ſint, nondum tamen communiter attingunt ad terminum damnationis.

REPLI. *In primo cap.* Vbi dicitur. *Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti, &c.* Poſtil. hoc exponens dicit, per hoc ſignificari vile obſequium quaſi dicat, non ſum dignus ei in minimo obſequium præſtare. Non enim ad literam Chriſtus calceamenta ſoluenda habuit qui apoſtolis ne portarent interdixit, quia cœpit Ieſus facere & docere, &c. Burg. hoc dictum ægre ferens fortaſſe propter poſtil. nudi pedem calceamẽtorum vſum paruipendit, non attendens quod ſanctus Dioniſius cap 15. angelicæ hierar. ſingulari miſterio deſcribit angelos diſcalceatos, vt oſtenderet ad diuinas illuminationes ſuſcipiendas & communicandas nudi pedes eſſe aptiores. Attendat Bur. primum eccleſię electũ & deputatũ rectorẽ Moyſen, non niſi nudipedẽ ad diuina contemplanda accedere potuiſſe. Exod.3.a. Et prophetarũ diſertiſſimũ Iſaiã ad Dei pręceptũ nudipedẽ inceſſiſſe, Iſa.20.b. Et magiſtrũ vnũ nudi pedem ſediſſe, vt patet ex Mariæ pœnitentia, quæ pedes eius lauit, Luc.7.g. Apoſtoloſque calceatos nõ fuiſſe. Et quamuis oĩum illarũ rerũ ſint rõnes myſtice per doctores & gloſſam aſſignatæ, verũ eſt tñ ad literam illã contigiſſe, & Moyſi & Iſaiæ & apoſtolis præcepta fuiſſe: Eccleſiæ catholicæ vſus eſt in picturis & imaginibus aliquorũ ſanctorũ depictis cũ calceis, imagines tñ apoſtolorũ & Chriſti nudi pedes apparent, quæ picturæ libri laicorũ dicuntur, & rerũ geſtarũ rememoratiuæ, Vnde Burg. ſe inaniter fatigat, in cõmendatione calceamentorũ in ſuggeſtationem poſtil. quaſi dixerit vel ſenſerit euangelicos prædicatores ſub præcepto Chriſti aſtrictos ad abiectionem calceorum, quod tñ non intendit, ſed dicit apoſtolos prohibitos. Conſtat aũt prædicatores verbi Dei multa licenter facere, quæ facere apoſtolis non licebat. Conſtat.n. apoſtolos reliquiſſe oĩa ꝙ eorũ ſucceſſores non relinquunt, ſed quidẽ theſaurizant. Cõſtat etiã apoſtolos vota emiſiſſe, quæ ſucceſſores eorum non emiſerunt. Conſtat apoſtolos in illatis cõtumelijs fuiſſe gaudentes, ſucceſſores eorũ iniurias acriter vindicãtes, & ſic de multis alijs. Fruſtra ẽt Burg. ſe fatigat ad perſuadendũ Chriſtũ inceſſiſſe calceatũ, quia vt dicit conuenientiſſimũ fuit ſe conformare cũ his cum quibus conuerſabatur in licitis & honeſtis. Allegat ad hoc apoſtolũ. 1.Cor.9.d. *Omnibus omnia factus ſum.* Et ſicut Burg. ſubſumit de calceamẽtis, ita & ego ſubſumo de diuitijs & poſſeſſionibus, ꝙ ſunt honeſtæ & licitæ, igit cõueniebat Chriſtũ fuiſſe diuitẽ & proprietariũ, ſicut Burg. arguit eũ calceatũ, ſed conſequens eſt cõtra Chriſti profeſſionẽ. Dixit enim. *Vulpes foueas habent, &c. filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.* Ita ſubſumi poteſt de nuptijs & multis alijs licitis & honeſtis, patet igit principiũ Bur. modicũ veritatis habere. Item ſi propter conuerſari cũ hoibus, prout allegat Burg. Baruch.3. Chriſtus debuit eſſe calceatus igitur fuit calceatus antequã incarnatus. Tenet cõſequentia, quia illa conuerſatio cũ hominibus, allegata, exponitur ad literam de conuerſatione cum Iudæis in deſerto. Apoſtolus etiã per Burgen. allegatus, per totum capitulum probat oppoſitũ intentionis ſuæ, quia probat ibi auctoritatibus & rationibus à licitis abſtinendũ veris prędicatoribus, ſicut accipere ſumptus neceſſarios ab his quibus prædicant. Vide Bon. in apologia. Nec valet

reſpōſum Burg.ad argumentū Poſtillatoris, quia facit gloſſam nouā illius dicti. *Cœpit Ieſus facere & docere.* Et puto ſuā gloſſam fore errori propinquā, illud.ſ.dictum intelligendum eſſe ſolum de his quæ ſimpliciter ſūt bona ſecūdū legē naturalem & diuinā, quia ſecūdū illam gloſſam Chriſtus non feciſſet nec docuiſſet opera ſupererogationis neq; cōdeſcenſionis, neq; conſilia, quę nō ſunt ſimiliter bona ad legē naturalē & diuinā pertinentia, alias .n. nō poſſent omitti ſine peccato, qđ falſum eſt, vt patet Mat.19. Melius ante gloſſat illud dictū, q̄ cœpit Ieſus facere & docere.i. quidquid ad virtutē & auſteritatē vitæ, pertinet, qđ Chriſtus docuit, ipſe primo fecit. Et quia nudipeditio auſteritatis eſt, & apoſtolis præcepit, ideo fecit, quod eſt argumentum poſti.

Sed huic rationi Burg.dat inſtantiā dicēs. Chriſtus præcepit apoſtolis. *In viam gentium ne abieritis.* Mat.10.a. & tamē ipſe tranſiit per mediā Samariā, &c. Hic dico, q̄ inſtantia nō valet, quia nō dicitur Act.1. qđ Chriſtus docuit quidquid fecit, ſed dicit, quidquid docuit, hoc primū fecit, & fecit quę nō docuit faciēda, prout Aug.dicit. Nō .n. Chriſtus dixit. Diſcite a me mortuos ſuſcitare, ſup aquas ſiccis pedib.ambulare. Nō hoc dixit, ſed qđ ait? Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis. Poteſt ēt dici, quod cum Chriſtus tranſiret per medīā Samariā, ibāt etiam cum eo apoſtoli, qui per eū prohibiti erāt ad prædicandū gentibus propter cauſas aſſignatas in glo. auctoritatis allegatę & ſic Chriſtus ēt ſeruauit, q̄a occaſionalis fuit eius tranſitus per Samatiam, non principaliter intentus ad ibi prædicandum. ideo Matthæi quintodecimo.c. dixit mulieri. *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Et ſequitur. *Non eſt bonum ſumere panem filiorum & dare canibus.*

In eod.cap. Vbi dicitur. *Cœli aperti ſunt.poſtil.* exponit de ſigno viſibili ſenſibili, vel imaginaria viſione conſiderato. Burgen.autem non vult aliquod fuiſſe reale ſignum in aere, ſed ſolius Chriſti ſpecialem intuitum ſignificare cœlum apertum. Sed doctores per eum allegati non loquuntur cum præciſione, reſtringentes ſe ad ſolam ſpiritualem viſionem Chriſti, cuius ſignum repreſentatiuum in aere apparuit etiam Ioanni Baptiſtæ, propter id quod dicitur Ioan.1. Ipſe baptizans accepiſſe a Deo ſignum agnoſcendi baptizatum. Nam ſi præciſe de Chriſto intelligeretur viſio ſpiritualis illius apertionis celi, mirum videtur ad quem finem, cū anima Chriſti viderit omnia in verbo quę verbū. Sicut igit̄ nō oportuit dici aperiri celū, vt celū videat, quia perfectior eſt viſio omnium in verbo quā in ſpecie propria. Intelligibilius igitur vr̄ dici, q̄ Ioānes viderit imaginaria vel ſenſuali viſione (ſicut Ezechiel) ſup Chriſtū celū aperiri, ſicut vidit ſpiritū deſcendere ad perhibendū teſtimoniū de efficacia baptiſmi Chriſti, per qđ aperitur ianua celi. Vidit inquam in hoc, ſicut in ſigno repreſentātē. D

In eod.cap. poſtil. preponderat opinionē dicentiū dæmones nō ſciuiſſe Chriſtū eſſe Deū, propter hoc qđ dicit̄ prima.Co.2.b. *Si enim cognouiſſent, nunquam dominum glorię crucifixiſſent*, ideſt, induxiſſent Iudæos ad crucifigendum. Burg. autē abiicit rationē dicens, q̄ nō videtur ratio etiā ſi nouiſſent eū eſſe Deum, quare nō induxiſſent, quia conātur homines trahere ad peccata maiora libentius. Sed Burg. potuit bene videre rationē multiplicē, cur ad crucifigendū nō induxiſſent. Nā diabolus ſciuit p̄ mortē Chriſti ſuū perire imperiū, & hominē ſaluari, & regnū Chriſti exaltari, &c. quæ quia diabolo præiudicāt, ſciēter ad ſui præiudiciū nō conatur, vñ & ſi trahit libēter homines ad uitia, non tamē in ſuæ poteſtatis deſtructionem, & ſic allegatū de Apoſtolo eſt magis ad propoſitum quam de hominibus malis, de quibus Burg. exponit quia nemo utens ratione ſibiipſi nocere cupit. E

CAP. II.

a Beda. Poſt deſertum. Sed quia nec carnales deſerit, iterum intrauit in Caphar. Be. ciuitatem.

1 E T iterū intrauit Capharnaum poſt dies

a Be. in Iudæa.

octo, & auditū eſt, q̄ ī domo eſſet, & cō

Ideo.

uenerūt multi, ita vt nō * † caperērt neq;

Scilicet, domus. a Bede. Tamen. b Be. Per apoſtolos. Doctores.

ad ianuā, et loquebatur eis verbum. †

a Be. Alle. Animam molicie carnis torpentem. b Quia quatuor libris Euangelii omnis doctrina firmatur.

b Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur. † 2 Et cum non poſſent offerre eum illi præ-

* amplius
† caperentur
† Matt.9 a. Luc.5.d.

a ITa vt non. Beda. Prædicante domino, in domo non capiuntur, neque ad ianuam, quia prædicante in Iudæa Chriſto gentiles ad audiendum nondum intrare voluerunt, ad quos tamen (etſi foris poſitos) doctrinæ ſuæ verba direxit per prædicatores ſuos.

b *Paralyticum.* Hieronymus. Paralyſis Typus eſt corporis; quo piger iacet in mollicie carnis, habens deſiderium ſalutis, ſed turbis ignauis & duplis cogitationibus, ac ſi eneruatis membris offenditur. Quē portant quatuor quas ſupradiximus virtutes ad regulas diuinitatis & ſapientiæ in domo carnis Chriſti patefactas. Cui vice muneris dicit̄ portare carnem quæ ſe portabat, vt per aliam viam cum magis in ſuam regionem redeat.

✻ Victor Antiochenus. His non abſimilia exponit Lucas quoque, vno illo duntaxat excepto, quod ciuitatis in qua miraculū editū fuerat, nomē nō exprimat. Matthęus vero, quod de tecto reuulſo narrat, ſuppreſſo, eadē fere verborū ſerie, ſignū in ſua ciuitate factū ſcribit. At ciuitas illius nō Capharnaū, ſed Nazareth hēbatur, niſi quis Capharnaū ob id forſan ciuitatē illius appellatam dicat, quod frequenter admodū in illa degeret multaq; ſubinde miracula in ea patraret. Sūt qui putent (quod loca illa paruo interuallo a ſe inuicem diſtarent) euangeliſtas non tam curaſſe, vt locum præciſe indicarent, quam vt miraculum ipſum exponerent, de hoc autem omnium ſententias inter ſe conſpirare, etiamſi alii alio modo hiſtoriam texant. C

b *A quatuor portabat.* Beda. Quia quatuor virtutibus ad dominum fiducia mentis erigitur. De quibus dicitur in libro Sapientiæ. Sobrietatem & ſapientiam docet, & ſcientiam & virtutem, quas alii prudētiam, fortitudinem, temperantiam & iuſtitiam nuncupant. Sap.8.b.

☞ Nuda- F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 E*T iterum intra.in Ca.poſt di.octo.* Poſtquā deſcripta eſt Chriſti prædicatio, hic conſequenter deſcribitur inſurgens ex ea Iudæorum æmulatio, & hoc in quatuor caſibus ſcilicet in paralytici curatione, in Matthæi vocatione, in diſcipulorū Chr̄i argutione, & in manus aridę ſanatione, ſecūda pars incipit ibi. *Et cum præteriret.* vidit Leui. tertia ibi. *Et erant diſcipuli Ioannis.* quarta in principio ſe.c. Circa primū p̄mittit̄ æmulationis occaſio, ſecundo, ęmulorum p̄uerſa cogitatio, ibi. Erāt āt illic quidā de ſcribis; tertio ipſorū cōfutatio, ibi. *Quo ſtatim cognito Ieſus.* Iſtæ tres particulę expoſitę ſūt Mat.9. in principio capituli, hoc excepto q̄ ibi tacetur modus offerēdi paralyticū ipſi Chr̄o, q̄ hic exprimitur cū d̄r.

2 *Et cum non poſ.of.eum, & c.nu.tec.* Scilicet domus in qua erat Chriſtus. Ad cuius intellectū ſciendū q̄ domus in terra illa habēt plana tecta & ibi aſcendūt homines cauſa recreationis ad habēdū aerē & confabulandū ad inuicē, quia de tecto vnius domus poteſt de facili trāſiri ad tectū alterius domus, & propter qđ dicit Saluator Mat.19.c. *Quod in aure auditis.* i. in ſecreto *prædicate ſuper tecta.* ideſt, in publico vbi conueniūt homines. Et in quolibet tecto eſt vna clauſura quæ aperitur, qñ homines de domo aſcēdunt ſuper tectum

MORALITER.

1 *Et iterum intr.in Ca.* Sequitur.

† *Et vene.fe.& c.* Per quem ſignificatur turpi marcens ocio, Lectus in quo iacet eſt praua conſuetudo, portatores eius ut ſanentur a Chriſto ſunt quatuor ſuę ſalutis procuratores, ſcilicet monens ſecrete, prædicans publice, orans pro eo, & mutans exemplo, & ſic ante Deum locatur, & dictorum meritis, ſi tamen obicem non ponat, ſed magis conſenſum, ſanatur & tollit lectū malæ conſuetudinis per exercitium boni operis, & ſic procedens de virtute in uirtutem, uadit ad domum ſuam cœleſtem illi uero qui inde murmurant ſignificant dæmones qui inde ualde dolent

Et

a *Nudauerunt tectum vbi erat.* Tectum domus in qua Chriſtus A docet, ſublimitas eſt ſcripturæ, in qua corrigit adoleſcentior viam ſuam, in cuſtodiendo ſermones tuos.

Pſal. 118. b. Luc. 5. c.

Beda. Domus Ieſu ſecundum alium euãgeliſtam tegulis tecta dicitur, quia vtilitate literæ ſenſus ſpiritualis tegitur. Cũ grabato an̄ Ieſum deponitur, quia cognoſcere Ieſum dẽt ẽt in carne hac cõſtitutus.

b *Cum an. vi. di.* Bed. Multum valet apud Deum fides propria, vbi tantũ valuit aliena, vt homo interius & exterius ſanatus repẽte exurgeret aliorũ que meritis, ſua ei relaxarentur errata.

Luc. 5. d.

c *Fili.* Mira humilitas, deſpectum ab omnibus, diſſolutum totis artubus, filium vocat. Aut certe ideo, quia dimittuntur ei peccata.

* Victor Antiochen. Quod paralyticũ hũc filium vocat, illud, aut B propter fidem quam de ipſo conceperat, facit, aut certe ad creationis cauſam reſpicit. At quid hoc eſt, inquit intra ſe ille, quod de peccatis audio? Aliud expecto, & aliud largieris. Detulerunt me huc illi, vt recuperata ſanitate ambulẽ, tu vero aliud pro alio ſanas. Certus haud dubie quæ non illi cernunt. Cognoſcis .n. quæ ſecreto admiſi, quę illi non cognoſcunt. Anima prę corpore laborat, morbi itaque cauſam e medio ſubmouens, ipſe etiam morbus vna ſubmouebitur.

Matt. 9. a. Luc. 5. c. Ioan. 5. b. ſtupe:eat

d *Dimittun. ti. pec.* Oſtendit pp peccata fuiſſe morbo percuſſum, & ideo non poſſe ſanari niſi prius his dimiſſis. Sicut paralytico ad piſcinã. *Ecce ſanus factus es, iam noli pec. ne deterius tibi con.* Bed. Quinque de cauſis afficiũtur homines moleſtijs carnis. Aut propter merita augẽda, vt Iob & martyres. Aut propter humilitatem conſeruandam vt Paulus ab angelo Sathanæ. Aut ob peccata intelligenda & corrigenda, vt Maria ſoror Moyſi. Et hic paralyticus qui non niſi dimiſſis peccatis potuit curari, aut ad gloriam Dei, ſicut cæcus, de quo. Neque hic peccauit, neque paren. eius, &c. & Lazarus, cuius infirmitas non fuit ad mortem, ſed pro gloria Dei, aut ad initiũ æternæ damnationis, vt Herodes.

Ioan. 5. c. Quibus de cauſis afficiantur moleſtijs carnis. 2. Cor. 12. b Nu. 12. c.

e *Quis poteſt di.* Bed. Verũ dicunt. Solus Deus hoc poteſt: ſolus ẽt per eos dimittit quibus poteſtatem dimittendi peccata tribuit, iõ vere Deus. Verum teſtãtur, ſed perſonã Chriſti negãdo falluntur. Errãt igitur, quia ut Deum eſſe, & peccata dimittere credũt, Chriſtũ tamen eſſe eum nõ credunt. Sed dementius Arriani, qui & Chriſtum eſſe & peccata dimittere negare non audent. Deum eſſe, negare non timent.

Ioan. 9. a Luc. 11. b C

Quid

---

a Cogitationum. Domus: b Scipturatum myſteria.

a turba, nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes ſub- 1

Carnem. Torpens.

b miſerũt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cum autem

c vidiſſet Ieſus fidem illorum, ait paralytico: Fili dimittuntur

d a In incredulitate non ſurgentes ad fidem.

tibi peccata. Erãt autem illic quidam de ſcribis ſedentes &

a Ideo inuident, quia dixit. Dimittuntur tibi peccata. Non Dei. Deſpectiue. Tam alte. Enim.

cogitantes in cordibus ſuis. Quid hic ſic † loquitur? Blaſphe

a Quia perfidos ſaluare deſiderat occultorum cognitione, & operum virtute ſe Deum eſſe manifeſtat.

e mat. † Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Quo ſtatim cognito Ieſus ſpiritu ſuo, quia ſic cogitarẽt intra ſe,

a Hoc. ſ. cognito. b Mihi.

f dixit illis. Quid iſta cogitatis in cordib. veſtris? † Quid eſt fa

a Dixit & facta ſunt. Hiero. Q Euſdem ſententiæ eſt animam ſanare & corpus. b Quod ſpirituale, quod ſolus Deus nouit qui facit.

cilius dicere paralytico, dimittũt tibi peccata, an dicere:

a Quod corporeis oculis videri poteſt. b Vt viſibile miraculum probet inuiſibile.

ſurge tolle grabatũ tuum & ambula? Vt autem ſciatis, quia

g poteſtatem habet filius hominis in terra dimittẽdi peccata

a Beda. A carnalibus deſiderijs. Beda. Carnem per continentiam ſpe cęleſtium a terrenis ſegrega.

h ait paralytico. † Tibi dico, ſurge, tolle grabatũ tuũ, & vade

a Paradiſum quæ prima domus hominis fuit. b Mira domini virtus, ſine mora ſalus in iuſſu eſt.

ĩ domũ tuã. Et ſtatim ſurrexit ille, & ſublato grabato abijt

a Damnata blaſphemia ad laudem vertuntur.

corã oĩbus, ita vt † mirarentur omnes, & † glorificarent Deũ,

Poſt curatum paralyticum. a Capharnaum. b Vt maritimos colligat.

i dicẽtes, quia nũquã ſic vidimus. † Et egreſſus eſt rurſus ad mare, omniſq; turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum 2

---

f *Quid eſt.* Beda. Q. d. Qui potentia cordis occulta intueor, D eadem peccata dimitto. Quaſi dicat. Ex vobis intelligite quid conſequatur paralyticus.

* Victor Antiochenus. Vtique peccata reipſa dimittere difficilius eſt, quam dicere, dimittuntur tibi peccata. Neque .n. is facile falſitatis redargui põt, qui dicit, dimittuntur tibi peccata tua, quippe cũ hic effectus ſub ſẽſum nõ veniat. Si quidem vuln⁹ nõ patet, vt medici virtus diiudicare poſſit. Quia ergo verbo fidem non hẽtis ẽt opus adiicio, quo illud ſtatuatur q, ſub aſpectũ non cadit. Etenim ſi Dominus primum exterius paralyticum ſanaſſet, atq; deinde illi peccata cõdonaſſet, rati fuiſſent primum quidem præſtitum, ſecundum vero manere incertum. Quia ergo primũ erat ambiguũ, vulgoque parum creditum, adiectum eſt ſecundum.

g *Filius hominis.* Bed. Solus Deus dimittit peccata, & filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata, ergo idem Deus & filius hominis eſt. Ita homo Chriſtus per diuinitatem dimittit peccata, per humanitatem pro peccatoribus poteſt mori.

* Victor Antioch. Filius hominis ſignum patraturus hæc uerba præmittit. *Vt autem ſciatis, &c.* Vt planũ fiat diuinitatis uim, propter indiuulſam utriuſque unionem, in humanã quoque naturam ſeſe diffundere, quaſi diceret. Quamuis homo iam factus, cum Deus alioqui eſſem, propter carnis œconomiã in terris degam, nihilominus ut Deus ſigna edo, peccatiſq; obſtrictis vincula relaxo.

h *Vade in do. tuam.* Bed. Qui languerat, grabatum domum reportat, cum aĩa peccatorum remiſſione curata, ſe ad diuturnam ſui cuſtodiam cum ipſo corpore refert, ne quid iterum vnde feriatur admittat.

* Victor Antiochen. Mirantur omnes id quod in omnium oculos incurrebat, & quod maioris momenti erat, puta peccatorum remiſſionem miſsum faciunt.

i *Et egreſſus, &c.* Bed. Poſt curationẽ paralytici in Capharnaũ ad mare egreditur, quia non ſolum ciues, ſed & maris habitatores inſtruit, & fluctiuagos mundi motus fidei firmitate contẽnere docet. Ibi turbã multã erudit, ibi Publicanũ apoſtolum facit, ibi peccatores per pœnitẽtiã correctos, ſuo dignos reddit conuiuio, & auditu ſuorũ arcanorũ, & ab vndis cupiditatũ ſeparatos ad ſolitudinem quietæ conuerſationis quæ eſt in ſpe cęleſtium ptrahit. Nam ſequitur. Et cum prę-
teriret,

NICOLAVS DE LYRA.

tectum, & clauditur, quando deſcendunt. Illi igitur qui putabãt iſtum paralyticum, non potẽtes ingredi domum, in qua Chriſtus erat propter turbã, quæ non ſolum erat intra domum, ſed etiam ad oſtium, per aliã domum contiguam portauerunt illum paralyticum ſuper tectum domus in qua erat Chriſtus, & aperientes clauſuram tecti prædictam.

1 Submiſerunt. *Paralyticum in lecto ante Chriſtum. Cætera exponuntur, ſicut expoſita ſunt Matthæi nono.*

2 Et cum præteriret vidit Leui. *Hic deſcribitur æmulatio Iudęorũ contra Chriſtum in Matthæi vocatione. Et primo ponitur æmulo ſum*

M O R A L I T E R.

2 *Et cum præteriret vidit Leu.* Ibi ſedent aliqui cupiditate lucri per artem campſoriam, & aliqui per artem deceptoriam in ludo taxillorum. Et aliquando tales vocantur a domino, non ſolum ad pœnitentiam agendam, ſed etiam ad prædicandum, ſicut hic vocauit Matthæum, & cum talibus voluit diſcumbere oſtendens

a Oculis miſericordiæ. b Additus. c Ad curam vectigalium, telos enim Græce Latine vectigal.
a præteriret uidit Leui Alphei ſedentem ad telonæum, & ait 1
a Imitare. Propter pauperem Beda. Et fecit conuiuium quod Lucas dicit.
b illi. Sequere me. Et ſurgens ſequutus eſt eum. † Et factum eſt
c cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccato
d res ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius: Erāt e-
Penitentes.
nim multi † qui ſequebantur eum. Et ſcribæ & phariſæi vi-
dentes, quia manducaret cum publicanis & peccatoribus di
e cebant diſcipulis eius. † Quare cum publicanis & peccatori-
Cum peccatoribus iuſtus.
bus mādueat & bibit magiſter veſter? Hoc audito Ieſus, ait
Magiſter pro diſcipulis reſpondit. Superbi. Humiles.
f illis, Non † neceſſe habent ſani medico, ſed qui male habēt.
a Ideo uos declino. b Vos qui tanquam iuſti fugitis peccatores, qui v ſtram iuſtitiam ſtatuentes, iuſtitiæ Dei non eſtis ſubiecti. c Qui ſe peccatores agnoſcunt. Non per legem iuſtificari ſe uidentes, Chriſti gratiæ colla ſubmittunt, ideo ad peccatores declino.
g Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores. *Et erant diſci 2
a Cauſam ſequentis quæſtionis præmittit.
puli Ioannis & Phariſæi ieiunantes, & veniunt, & dicūt illi.
† Quare diſcipuli Ioannis & Phariſæorum ieiunant, tui au-
Ideo. Id ṙt, debent.
h tem diſcipuli nō ieiunant? Et ait illis Ieſus Nunquid poſſunt
Apoſtoli. a Chriſti & eccleſiæ. b Chriſt. c Corporis præſentia. Non. d Quia.
filii nuptiarū, † quā diu ſponſus eſt cūm illis, ieiunare Quan-
a Cuius plus proficit præſentia, quam corporalis abſtinentia.
to tēpore habēt ſponſum ſecū nō poſſunt ieiunare. Venient
a Aſcenſionis. Paſſionis. b Corporaliter. c Bed. Tam a cibis quam a mundi amore.
autē dies cum † auferetur ab eis ſponſus, & tūc ieiunabunt in

teriret, vidit Leui, &c.
a *Leui.* Hieron. Leui additus, quia teloneo negociorum ſæcularium ſequitur ſolum verbum quod dicit, quia qui nō renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſci.
Beda. Marcus & Lucas verecundiæ cauſa & honore euangeliſtæ nomē vulgatum non ponunt. Ipſe (ſecundum hoc quod ſcriptū eſt. *Iuſtus in primis accuſator eſt ſui*) Matthęum ſe & publicanum nominat, vt oſtēdat nullū conuerſum debere de ſalute diffidere cum apoſtolus & euangeliſta de publicano ſit factus repēte.
b *Sequutus eſt eum.* BEDA. Lucas plenius. *Et relictis omnibus ſequutus eſt eum.* Sequitur. Qui vt pauperem Chriſtum nō tam corporis greſſu quam mentis affectu poſsit ſequi, omnia relinquit, ſicut Matthæus qui non ſolum lucra vectigaliū, ſed etiam periculū quod propter imperfectas rationes accidere poterat a principibus ſeculi contemnit, cupidus ſequendi. Qui enim exterius vocauit, vt mox ſequeretur, intus accendit, & modum docuit. Merito ergo qui obediendo humana contēpſit negotia, diuinorum diſpenſator factus eſt talentorum.
c *Et factum eſt dum.* Beda. Lucas. *Fecit eis conuiuium magnum Leui in domo ſua.* Qui enim Chriſtū intus recipit, voluptate delectatur vbertate, & dominus libēter ingreditur, & in eius recumbit affectu. Hoc eſt ſpirituale conuiuium bonorum pauperum, quo diues eget, pauper epulatur.
d *Publicam.* Qui publica vectigalia exigūt, vel ſeculi lucra ſectantes, qui exemplo publicani conuerſi iam de ſalute præſumunt, nec vt Phariſæi calumniantur in vitiis permanentes, ſed pęnitentes. Vnde enim, &c.
Beda. Ad conuiuium peccatorum vadit, vt docendi occaſionem habeat, & ſpirituales cibos impertiat. Eundo ad peccatores, domini humilitas oſtenditur, in conuerſione pęnitētium patet doctrinę eius potentia.
Beda. Per vocationem Matthæi fides gentium, quæ relictis lucris ſeculi, epulis charitatis & operum bonorum cū domino conuiuantur. Per phariſæorum ſupercilium, de ſalute gentium Iudęorum inuidia deſignatur, quibus dicitur. Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.
C c *Quare cum publicanis.* ✠ Victor Antiochenus. Lex polluta omnia

omnia reiiciebat, Chriſti autem gratia malum in bonum cōuertebat. Neq; enim Chriſtus venerat vt iudex, ſed vt medicus. Quare quod medicorum ars & profeſſio depoſcit, familiariter cum his agebat, qui ſanationis egentes erant. D
f *Non neceſſe.* Beda. Si medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & liuore eius ſanati ſumus. Iſa.53.a.
g *Et erant diſ.* Beda. Alii euāgeliſtæ dicūt phariſæos & diſcipulos Ioannis hoc quæſiuiſſe. Hic vr̄ dicere, q̄ alii quæſierūt quos eiuſdem rei cura monuiſſet. Vnde colligit̄ hoc a pluribus fuiſſe obiectū, a Phariſæis, a diſcipulis Ioannis, a conuiuis, vel quibuslibet aliis. † Mat.9.b. Luc.5.f. E
Beda. Diſcipuli Ioannis & phariſæorum ieiunāt, quia qui operibus legis gloriantur, vel (quod peius eſt) traditiones ſequuntur hominum, vel etiam Chriſti præconium tantum aure, non cordis amore percipiunt, & ſpiritualibus bonis ieiuni corde tabeſcunt. Diſcipuli Chriſti nō ieiunant, quia qui fideliter membrum Chriſti eſt, corpore ipſius epulatur & ſanguine alitur. Dominus cū peccatoribus manducat & bibit, ſed ideo, quia illi abſtinentia meritū auget, cui nulla potētia naturæ eſt. Dominus autē qui delicta naturaliter delere poteſt, manducantes ieiunantibus pōt facere puriores. Ieiunauit tamē Chriſtus vt ieiunares, māducauit cū peccatoribus, vt gratiam cernēs poteſtatē agnoſceres. Myſtice. *ad pęnitētiā
h *Nunquid poſſ.* Matthæus ita *Nunquid poſſunt filii ſponſi lugere, quandiu cum illis eſt ſponſus, &c.* Spōſus Chriſtus, ſpōſa eccleſia, de quo ſpirituali cōnubio apoſtoli creati ſunt, qui lugere & ieiunare non poſſunt, quādiu ſponſum cum ſponſa vidēt. Quādo tranſierint nuptiæ, ac paſsionis & reſurrectionis tempus aduenerit, tunc ieiunabunt.
✠ Victor Antioch. Nunc nuptiarū, nunc vocationis, nunc doctrinæ tēpus eſt, nunc pueri educant̄ nunc uocati lacte paſcuntur, nullus nunc ieiunationi locus eſt. Dominus autē tempus quo in carne cum diſcipulis familiariter verſabatur, nuptias vocat, quia omnem ægritudinem & moleſtiā ſecludere natū erat. Is enim iuſtam lugendi cauſam habet, qui bonum quod deſiderat, nō obtinet, ſiquidē optati boni abſentia, ſua natura affligere ſolet, experitur nāque eius fruitio. At vero q̄ præſenti bono iā potitur, is ab omni cura mœroreq; ſolutus F Mat.9.d.
☞ iure

NICOLAVS DE LYRA.

rum murmuratio, ſecundo, eorum confutatio, ibi. Hoc audito Ieſus. *Circa primum dicitur.*
1 Vidit Leui Alphei ſedentem ad telonæum. *Matthæus enim ante vocationem Leui vocabatur, & erat Alphei. Cætera exponantur ſicut ſupra expoſita ſunt Matt.9.*
2 Et erant diſcipuli Ioannis. *Hic deſcribitur æmulatio Iudęorum contra Chriſtum in diſcipulorum Chriſti argutione, volentium retorquere apparentem defectum (licet non exiſtentem) diſcipulorum Chriſti in magiſtrum. Et ponitur duplex caſus. Secundus ponitur ibi.* Et factum eſt iterum. *Primus caſus eſt de hoc, quod arguebant diſcipulos Chriſti, eo quod non ieiunabant ſicut diſcipuli Ioannis & Phariſæi, ſed Chriſtus eos confutat, diſcipulos ſuos rationabiliter excuſando, & expoſitio literæ patet ex his quæ dicta ſunt Matth.9. parum ante medium capituli.*
Et

MORALITER.

oſtendens quod nullus debet eos deſpicere, ignorans quid Deus de ipſis diſpoſuit ordinatu.
2 *Et erant diſcipuli Ioannis* Per iſtos autem qui propter ſuum ieiunium ſe diſcipulis Chriſti præferebant, ſignificātur hypocritæ, præ apparentia ſuæ religioſitatis alios contemnentes, di. illud Luc.18.b. Non ſum ſicut cęteri hominum, rap. adul. &c. Sequitur ibidem. Ieiuno bis in ſabbato, &c.
Et

a Ideo non ieiunant, quia. b Seueriora præcepta nouæ vitæ. c Apoſtolis veteri conſuetudini deditis.

a illis diebus. Nemo † aſſumentum panni rudis aſſuit veſtimen-

a Si aſſuit. b Repugnat noua vita veteri.

to veteri, alioquin, aufert ſupplementum * nouum a veteri,

a Quia ſi quid boni inerat, nimio quaſi pondere preſſum perit. b Spiritualia præcepta.

& † maior ſciſſura fit. Et nemo mittit vinum † nouum in v-

a Apoſtolos. Non poſſunt pati, quia carnales adhuc. b Doctrina ſpiritualis memoriæ non commendatur.

tres veteres, alioquin dirumpet vinum * vtres, & vinum ef-

Qui habent perdunt. Spiritualis doctrina. Spirituales.

b fundetur, & vtres peribũt. Sed vinum nouum in vtres nouos

c mitti debet. † Et factum eſt iterum cum ſabbatis ambularet, 1

d per ſata, & diſcipuli eius cœperunt prægredi, & vellere

ſpicas. Phariſæi autem dicebant ei: Ecce quod faciunt

a Veterem hiſtoriam obiicit.

e diſcipuli tui ſabbatis quod non licet. Et ait illis: † Nun-

a In Nobe. b Fugiens Saulem.

quam legiſtis quid fecerit Dauid, quando neceſſita-

tem habuit, & eſurijt ipſe, & qui cum eo erant, quomodo

f introiuit in domum Dei ſub Abiathar principe ſacerdo- 2

A iure meritoq; lętatur. *Cum auferetur ab eis ſponſus.* Hoc eſt, quã do is ad cęlos aſſumetur, qui eccleſiã ſibi deſponſaturus eſt. Si quidẽ priori nupta, hoc eſt, ſynagoga eiecta, facta eſt noua quędã deſponſatio. Deſponſatio autem nihil aliud eſt, quam arrabonis datio. Arrabo autẽ q hic interceſſit, eſt ſpiritusſancti gratia, per hanc enim & mundus credit, & piſcatorũ cœtus terrarum orbem flexit, & in aliud vitę genus trãsformauit.

† immiſſuram panni nõdum a fullone curati.

Moraliter: † deterior

BEDA. Quandiu ſponſus nobiſcũ eſt, in lætitia ſumus, nec ieiunare poſſumus, nec lugere, cum vero pro peccato recedit & auolat, tunc ieiunium indicẽdum, tunc luctus multiplicandus.

Matt. 12. a. Luc. 6. a.

a *Nemo aſſument.* BEDA. Diſcipulos, veſtimẽta vetera dicit, ideſt, adhuc carnales, necdum innouatos fidei firmitate, quibus ſi nouus pannus, ideſt, pars doctrinæ quę ad nouã vitam pertinet aſſuatur, & ipſa quodãmodo ſcinditur, cuius pars importune tra-

B ditur, quæ ad ieiunium valet ciborum, cum illa doceat ieiunare, non a cibis tantum, ſed ab omni voluptate carnis.

Cauendum eſt doctori, ne animæ nondum innouatę, ſed in malitiæ vetuſtate perduranti, nouorum myſteriorum ſecreta committat.

* Victor Antiochenus. Vos itaque qui priſcis illis ritibus & conſuetudinibus etiam non addicti obſtrictique hæreſis, Moſaica ieiunia merito obſeruatis. Iſti vero qui vt noua antequam inaudita præcepta & leges hominibus tradunt, deſignati ſunt, ad veſtras ieiunationes hoc tempore cõpelli nõ debẽt. At ſuis nihilominus locis, vna cum cęteris virtutib. ieiunii quoque obſeruantiã & religionem oſtenſuri ſunt. Non quod aliqua legis neceſsitate ad hoc adigantur, aut qđ veſtro more aut ſenſu veteribus ritibus adhuc reſiſtendũ arbitrabũtur, ſed qđ hoc mediũ veluti ſalutare & opportunũ, ad virtutis perfectioniſq; ſtudiũ ſuo poſtea tempore adhibituri ſũt. Enimuero inter eos qui in Moyſi, & eos q in lege gratię ieiuniis dant operam, hoc præter cætera intereſt, quod illi quidẽ ieiunia pręfinita habebant, quæ explere obligabantur, etiãſi alias noluiſſent, hi vero virtutis amore liberaq; volũtatis electione ieiunant, verius quã vlla legis coactione. Quod ſi vero quadrageſimale vel aliud quodcũque ieiuniũ definitũ habemus, propter ignauos & negligentes, quo nimirum ij quoq; officium faciunt, definitum habemus. Studioſi nãque pietatiq; dediti, certo animi conſilio, propenſaq; voluntate ieiunium illud perſoluunt magis, quam vlla omnino legis aut præcepti vi impulſi.

Allegorice Beda. Veſte foris tegimur vino intus reficimur. Veſtis bona opera quibus hominibus foris lucemus. Vinum, feruor fidei ſpei & charitatis, quo in conſpectu Dei intus ſenſus no-

C uitate reformamur.

b *Sed vinum no.* Erant autem noui, cum poſt aſcenſionẽ deſiderio conſolationis eius ſperando & orãdo innouabãtur, tunc ſpiritũſanctum acceperunt, quo quaſi nouo muſto noui vtres repleti ſunt.

c *Cum ſab.* Beda. Nota primo apoſtolos literam ſabbati deſtruere contra Hebionitas, qui cum alios diſcipulos recipiãt, Paulum quaſi tranſgreſſorem legis repudiant.

d *Et vel. ſpi.* Eſuriũt vt homines, præ turba manducandi ſpacium non habentes. Sed exemplum auſterioris vitæ præbent, non præparatas epulas, ſed ſimplices quęrunt.

BEDA. Diſcipuli per ſata trãſeunt, cũ prælati ſubditos pia ſollicitudine circunſpiciunt, & qualiter quemque ad fidem trahãt, ſedule perpẽdunt, quorum ſalutẽ eſuriũt. Vnde Petro interpretes eſurienti oblatis quas eſuriebat dapibus dictum eſt, *Surge Petre, occide & manduca.* Et iura ſacramenti concordia, ibi mactari & manducari iubentur animalia, hic ſpicas conuellunt diſcipuli, & ſm alios euãgeliſtas manibus confricantes manducant, vnde. *Mortificate mẽbra veſtra, & exuite veterem hominem.* Aliter enim nõ tranſeunt in corpus Chriſti. Aliter doctorẽ ſui profectus fructus nõ paſcunt. Vellere itaq; ſpicas, eſt ab oĩ intentione terrena radicẽ mẽtis eruere. Fricare manib. exemplis virtutũ a cõcupiſcentia carnis quaſi ariſtarũ folliculis mentẽ exuere. Grana manducare, eſt purgatũ quẽq; p prędicatorum ora eccleſię incorporare. Hoc diſcipuli ãn dñm faciunt, qa pręcedit ſermo doctoris, ſubſequit̃ gratia ſupernę viſitationis. Et bñ ſabbatis, qa prædicatores pro ſpe quietis laborant, & auditores admonent, vt a curis ſeculi feriantes, pro æterna requie laborent.

Bed. Per ſata cum domino ambulant, q eloquia ſacra domino obtemperantes meditant̃. In ſatis eſuriunt, cũ in eis illa inuenire deſiderãt, quib. amplius accenſi, amore dei quaſi pane paſcantur, & hoc ſabbatis, vnde Guſtate & videte, qm̃ ſuauis eſt dñs. Vellunt ſpicas & conterunt, quia teſtimonia ſcripturarum aſſumunt & perſcrutãtur, donec medullã dilectionis extrahãt quę ſub vilitate literę quaſi ſub ariſtarũ horrore velatur. Hoc dñs ſabbati probat, ſtulti defenſores ſabbati improbant, qui ſolam literæ ſuperficiem diligunt, mentis refectionem neſciunt, requiem animarum non norunt, vnde & ait illis. *Nunquam legiſtis quid &c.*

✲ Victor Antioche. *Ecce diſcipuli, &c.* Obiiciunt hæc illi q non expendunt legiſlatorem ſua lege non teneri. Neque. n. quicquam eſt omnino, quod regi in ſuis legibus non liceat.

e *Nunquam leg.* Pręcęteris in mediũ adfert Dauidẽ, q legis ſãctimonię aduerſatus videri potuit. Facit ãt hoc eo cõſilio quo p honorẽ & reuerẽtiã quã Dauid deferebant, cõpeſcat impudẽtẽ ſycophantiã, quã Apoſtolis maligne intentarunt. Quaſi diceret, an nõ Dauidẽ legis ſeruitute obſtrictũ meminiſtis? Ego autem etſi filius hominis dicar, ſabbati dñs ſum.

f *Sub Abiathar principe ſacerdot.* Non te turbet quod alii dicũt Achimelech, ambo enim tũc illic aderant, Achimelech pater,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fac. eſt ite. *Hic ponitur ſecundus caſus, quia arguebãt Chriſti diſcipulos, eo quod euellebant ſpicas, & comedebant die ſabbati, ſed Chriſtus confutat eos excuſando per ſcripturas vete. Te. Et patet expoſitio huius literæ ex dictis Matth. 12. in principio, hoc excepto quod hic additur.* 2 Sub Abia. *Et videtur hoc falſum, quia princeps ſacerdotũ tunc erat Achimelech vt habetur. 1. Reg. 22. Dicẽdũ, qđ Abiathar erat filius Achimelech, & tũc agebat ſacerdotiũ ſub patre, verũtamẽ magis hic exprimitur Abiathar quã pater eius Achimelech, quia interfecto Achimelech a Saule Abiathar filius eius fugit ad Dauid vt ibidẽ dicitur & fuit ſocius itineris & laboris ipſius, & p cõſeqn̄ẽs maioris nominis & auctoritatis fuerat quã pater eius pp qđ hic exprimit̃ tacito patre.*

MORALITER.

1 *Et fac. eſt ite. cũ do.* Per ſata ſignificantur ſacri libri, in quib. ſunt ſemina verbi Dei, Luc. 8. b. *Semen eſt verbum Dei.* Igit̃ per ſata diſcipuli cũ Chriſto ambulãt, cum ſacras ſcripturas deuote ſtudent & hoc fit ſabbatis, quia ſtudium hoc quietẽ exigit mentis. Spicas autẽ vellũt, cum ibidem vitæ panem inueniunt, ſed tunc manducant, cum ſibi per impletionẽ operis incorporant, & hęc refectio a malignantibus reprobatur, ſed a Chriſto veraciter approbatur.

ater,& Abiathar filius,qui occiſo patre a Saule,comes exilij Dauid factus eſt,& eo regnãte ſummus pontifex maioris no minis quàm pater,& ideo dignus cuius dominus mentionẽ faceret,quaſi ſummi ſacerdotis,etiam patre viuente.

* Victor Antiochenus. Sunt qui Achimelechum binominem extitiſſe existiment,adeoq; hunc eundem eſſe cum illo,alii Regũ libros Achimelichi tanquã implicis ſacerdotis meminiſſe reſpondent,Abiatharem autem per idem tẽpus pontificem, hoc eſt, ſummum ſacerdotẽ fuiſſe.Et huic ſententiæ fauet ſcripturæ contextus. Neque enim Achimelichum pontificem, ſed ſacerdotem pluresque alios ſacerdotes,Saulis iuſſu trucidatos aſſerit.

Panes propo. Beda. Quaſi dicat. Si Dauid & Achimelech a vobis non reprehendũtur,ſed pro fame excuſant,cur in his cauſam improbatis quam in cæteris probatis? quãuis ſit magna diſtantia:hi ſpicas confricant,illi panes Leuiticos comedũt,& accedebat ſabbato neomeniarum dies quando in conuiuio requiſitus fugit ex aula regis.

Beda.Figurate,quod Dauid & pueri eius panes ſanctificatos comedunt ſignificat ſacerdotalem cibum in vſum trãſitu rum populorũ,quia omnes ſacerdotum vitam debemus imitari,& omnes filii eccleſiæ ſacerdotes ſunt, inuncti in ſacerdotium ſanctum,offerentes ſeipſos ſpirituales hoſtias Deo. D

b *Et dedit eis.*Hoc ſequutus.*Miſericordiam volo,& non ſacrificiũ.* melius iudicauit a famis periculo homines liberare,quam ſacrificium offerre.Hoſtia Deo placabilis, hominum ſalus. Hoſeæ.6.q.

a tum , & panes propoſitionis manducauit quos non licebat
b manducare niſi ſacerdotibus & dedit † eis qui cum eo erant?

Et leuiticis. Achimelech † etiam iis

a Aliter probat idem. b Beda,ideo ſolius hominis prima cuſtodia ſabbati,prout hominis vtilitas exigit.

Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum eſt , &
c non homo propter ſabbatum . Itaque dominus eſt filius ho-
d minis etiam ſabbati.

c *Homo pro.ſa.* Beda. Ita ſabbatum cuſtodiri præceptũ eſt, vt ſi neceſſitas fuerit, non ſit reus qui violauerit.Sabbato circuncidi nõ eſt prohibitũ, quia neceſſarium. Ioſue muros Iericho ſeptẽ diebus circumit.Machabæi in ſabbato pugnant.Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas licitũ facit.Sic & hodie in ieiuniis, ſi quis ieiunium fregerit ægrotus,reus non tenetur. Ioſue.6.e. Mat.2.c.

d *Itaque dom.* Quaſi dicat . Si Dauid rex & ſacerdotes (ſm alium euãgeliſtam)propter templi miniſterium ſabbatũ violantes,crimine carent?quãto magis filius hominis verus rex & ſacerdos,& ideo dominus ſabbati in ſabbato vulſarum ſpicarum crimine non tenetur reus? Mat.12.a.

CAP. III.

E*T introiuit,&c.* * Victor Antiochenus. Lucas cæteris adiungit docendi gratia in ſynagogam veniſſe, cum ſanitate potitum dextram manum aridam habuiſſe. Matthæus autem de miraculo hoc ita ſcribit . *Quis erit ex vobis homo , qui habet ouem vnam , ſi ceciderit hæc in ſabbatis in foueam nonne tenebit & leuabit eam ?* Omnia hæc ſummo conſenſu probant ,humanæ ſalutis cauſa,corporale ſabbatum ſoluere nefas non eſſe. Neque enim ex diuinis tantum ſcripturis Dominus id euincit ſed oppoſitũ ſtatuẽtes,euidentibus planeque inuictis rationibus refellit , adeoque miraculum ab omni prorſus crimine , ſiniſtraque ſuſpitione alienum eſſe oſtendit.

b *Manum ari.* Beda. Quæ ad fructum vetitum extenſa eſt, a bono opere aruit,per manus Chriſti in cruce extenſas,bonorum operum ſuccis reſtituta.

Hiero.Homo iſte ſignificat auaros,qui nolentes dare,volunt accipere,prædari & non largiri, quibus dicitur vt extendant manus ſuas,ideſt,qui furabatur iam non furetur magis autem laboret operans manibus ſuis quod bonum eſt,vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.

c *Et obſeruabant.*Beda.Quia diſcipulos probabiliter excuſauerat,ipſum obſeruant,vt ſi in ſabbato curet,tranſgreſſionis, ſi non curet,crudelitatis aut imbecillitatis arguant.

d *Licet ſabbatis be.*Beda. Arguit,q, legis præcepta praua interpretatione violant, æſtimantes in ſabbato a bono feriandũ, cum lex dicat .*Omne opus ſeruile non fa.in eo.i.*peccatum. Hoc præcepto figurat̃,quia qui per ſex ſeculi etates bona fecerint in ſeptima a malis tantum feriabunt. Non enim erit ocioſus boni operis fructus , in laude Dei quieſcere. Leui.23.a. E

CAP. III.

a Vbi maius donum ſcientiæ ibi maius periculum culpæ.

a ET introiuit iterum in ſynagogam , & erat ibi ho- 1
b mo habens manum aridam , & obſeruabant eum
c ſi ſabbatis curaret * vt accuſarent illum . Et ait
homini habenti manum aridã. Surge in medium. Et dicit eis.
d † Licet ſabbati benefacere , an male , animam ſaluam 2
e 3

Genus humanum. Calumniam præuenit. Vt ab omnibus videatur. Hominem curare an non.

Matthæus dicit illos interrogaſſe. Marcus & Lucas, interrogatos fuiſſe. Sed illi prius interrogauerunt,& Ieſus cognita nequitia eorũ,ſtatuit in medio eorũ ſanandum, & interrogauit quod Marcus & Lucas dicunt . Et tunc illis tacentibus, ſimilitudinem propoſuit de oue, & concluſit quod licet ſabbato benefacere.Et ſic circunſpiciens. Matt.12.e. *cum

* Pet.Chryſol.Ad infamiã iudicis & nequitiã cognitionis, queritur de cura crimẽ,de pietate accuſatio,reatus de virtute,de ſalute ſuppliciũ.Sed mirũ nõ eſt,ſemper offendũt bona malos,pia impios,ſancta profanos obſeruabant ſolliciti ſacerdotes ſabbatis,nõ ſi peccaret,ſed ſi curaret, vt accuſarẽt eũ. Amatores criminum inuigilãt,inſidiãtur in accuſatione virtutũ,quaſi cõtra ſalutem nõ pro ſalute ſabbatũ ſit prouiſum. Sermon.32.

* Victor Antioche. Marcus & Lucas Dominũ ex Phariſæis id ſciſcitatũ ſcribunt.*Licet ne ſabbati,&c.* Matthæus autẽ Phariſæos,liceret ne ſabbatis curare ex illo interrogaſſe narrat.

e *Ani.* Be.Hominẽ totũ ꝑ partẽ ſignificat.Vel q̃a ꝑp animã hoc faciebat,vel q, hæc manus ſanatio , aĩæ ſalutẽ ſignificat.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 ET introiuit iterum.*Hic ponitur quartus caſus de ſanatione habẽtis manũ aridã. Vbi primo ponitur Iudæorum inſidiatio, ſecundo,eorum cõfutatio,ibi.*Et ait homini,*tertio,eorum obſtinatio, ibi,*Excũtes autem. *Expoſitio primarum duarum partium patet ex dictis Mat.12.vbi caſus iſte plenius ponitur,hoc excepto,qd ſubdit hic.*

2 Licet ſab.benefa. *Circa quod ſciẽdum,quod aliqui ſunt actus bo ni in genere entis,qui tamen ex ſe non habent bonitatem in genere moris,ſicut ædificare domum vel huiuſmodi,& talia non erãt licita in die ſabbati.Alii autẽ ſunt actus boni in genere moris ſecundum ſe , ſicut ſunt opera virtutum,& talia licita ſunt in die ſabbatis,de quib.erat ſanatio manus aridæ,quia erat opus pietatis,& cum hoc erat ad gloriam Dei manifeſtandam inquantum fiebat miraculoſe , & iõ de talib.nulli debet eſſe dubium, quin poſſint fieri in die ſabbati,non ſolum licite, ſed etiam laudabiliter,& hoc eſt quod dicitur.*Licet ſab.benef. *Quaſi dicat certum eſt omnibus quod ſic.* F

3 Animam ſaluam face. *Ideſt,hominem curare.Et accipitur hic anima pro ipſo homine,quia eſt principalior pars hominis . Et per talem modum loquendi dicitur Exo.1.a. Omnes animæ quæ egreſſæ ſunt de femore Iacob,&c.*

MORALITER.

1 *Et intr.iterum ha.man.ari.* Per manum quæ eſt organũ organorũ,vt dicitur 3.de anima,cõuenienter intelligitur opus meritorium,& iõ manus eſt arida,quæ eſt ad hoc opus inualida,ſed cum ad verbum Chriſti ſurgit per gratiam,tunc manum extendit ad ſanctam operationem.

A a *Perdere.* Beda, Non quod ſumme pius quemquam poſſit perdere, ſed eius non ſaluare eſt perdere. Sicut dicitur induraſſe cor Pharaonis, non quod obdurauit, ſed obduratum nō emolliuit.

Vbi ſupra. b *Et circumſpiciens.* * Petrus Chryſologus. Circumſpiciens dixit, non conſpiciens, id eſt, non tantum faciē vt homo intuens, ſed vt Deus corpora, corda, mentes, ſenſus, præterita, pręſentia contemplatus. Circumſpiciens eos cum ira contriſtatus. Iraſcitur vt Dominus, cōtriſtatur vt parens, dolet vt homo intuetur vt Deus. *Extēde manum tuā.* Agnouit pœna iudicem, opus Deum, indulgentia prodidit conditorem.

B c *Extende manum.* BEDA. MORALITER. Infructuoſa debilitas animę, non melius curatur quā eleemoſynę largitione, vñ. *Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti, & qui habes eſcas, ſimiliter faciat.* Et in eccleſiaſtico. *Fili, non ſit manus tua porrecta ad capiendum & ad dandum collecta.* Fruſtra.n. in oratione manus ad dominum expandit, qui eas ad rogantem viduam non extendit.

Eccle.4.d. d *Et reſti. eſt ma. illi.* Magnum ſtudium nequitię in crimē reputant, quod ad verbum illius ſanata eſt manus. Neque & ſabbato poteſt cōuinci laboraſſe, qui dixit & facta ſunt, cum ipſi in ſabbatis cibos portent, calices porrigant, & cętera victui neceſſaria.

C

e *Exeuntes autem.* Qui per ſe non poſſunt ſocios iniquitatis quærunt.

f *Cum Hero.* Miniſtri Herodis propter inimicitias quas ipſe aduerſus hominem exercebat, Ieſum inſidiis & odiis perſequebantur, quem Ioannes prædicabat.

† occidere.

† illius ſana vt altera.

† Mat.12.b. Ioan.10.g.

† Mar.4.d. Luc.4.g.

Luc.3.b.

a Non audentes reſpondere. Quaſi incredulitati illorum iraſcens.
a facere, an † perdere? At illi tacebant. Et circumſpiciens eos 1
b cum ira contriſtatus ſuper cæcitam cordis eorum, dicit ho- 2
Ilico.
c mini. Extende manum tuam. Et extendit & reſtituta eſt ma
a Hiero. Similis ſimilem quærit. b Quia ſoli non poſſunt.
d nus, illi. † Exeuntes autem ſtatim phariſæi, cum Hero- 3
a Cens ſine conſilio. Magna inſania, qui ſalute indigent, de nece Saluatores conſilantur.
b Quia ratione vincuntur mortem machinantur.
e f dianis conſilium faciebant aduerſus eum † quomodo eum 4
Ideo. a Medicus cedit inſano populo. b Odientibus cedit, amantibus accedit.
g perderent. Et Ieſus cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare, 5
Rota. Confeſsio.
h † & multa turba a Galilæa & Iudæa ſequuta eſt eum
Viſio pacis. Sanguinea. Aliena deſcenſio.
ab Ieroſolymis, & ab Idumæa & trans Iordanem,
Anguſtia. Venatio piſcis.
i qui circa Tyrum & Sydonem, multitudo magna, audientes
Beda. Opinione virtutum. Ideo.
quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit diſcipulis ſuis, vt in 6

* Theo. Herodiani dicūtur milites Herodis. Hęreſis namque noua ſurrexerat, quæ Herodē Chriſtū eſſe dicebat. Prophetia enim Iacob innuebat, quod quādo deficeret principes de Iuda, tunc Chriſtus veniret. Et quia Herodis tēpore nullus ſupererat Iudaicorū principū, ſed ipſe ſolus regnabat, quidam putauerūt ipſum eſſe Chriſtum & hæreſim conſtituerunt.

g *Sec.* Fugit vt homo, quia nōdū venerat hora eius, & paſſionis eius extra Ieruſalē non erat locus.

Bed. De ſynagoga ſeccedit ad mare &c. Iudęam relinquit ad gentes, venit cū diſcipulis. ſ. prædicantibus apoſtolis corda gentium adiit, & ſic multos ad ſe venientes ſuſcepit, & deſideratam ſalutē dedit, vnde apte ſubditur. *Et dixi diſ. ſuis.*

h *Et mul. tur.* Beda. Magiſtri plebis & miniſtri regis odio perſequuntur, vulgus indoctum dilectione ſequitur, & plurimi ſanari merentur.

i *Qui circa Tyrum, &c.* * Theophylactus. Tyriis & Sydoniis tametſi eſſent allophyli proderat Cognati autem eius cū perſequebātur, adeo nulla a genere prouenit vtilitas, niſi ſimul

Exeun.

NICOLAVS DE LYRA.

1 At illi ta. *Non potentes contradicere verbis eius, nec tamen volentes confiteri veritatem.*

2 Et cir. eos. *Propter eorum cæcitatem & malitiam. Ad maiorem intellectum huius dicti quæritur, vtrum ira fuerit in Chriſto. Arguitur primo quod non, quia non eſt niſi duplex ira ſecundum doctores catholicos ſcilicet ira per vitium, & ira per zelū, ſed neutra, fuit in Chriſto ergo &c. Probatio minoris, quia Greg. dicit. ſ. mora, quod ira per vitiū excæcat oculum mentis, ira per zelum ipſum turbat, ſed oculus mentis in Chriſto nō fuit excæcatus nec turbatus, ergo, &c. Item ira opponitur manſuetudini, vt habetur 4. Ethic. ſed Chriſtus fuit maxime māſuetus ergo ira in ipſo non habuit locum. Contrarium dicitur in litera,* Et circunſpiciens eos. *Dicēdum quod ira eſt appetitus vindictæ propter illatā iniuriam ſibi vel alteri, vt habetur 2. Rhetoricæ. Talis autē vindicta poteſt appeti præter ordinem rationis, & ſic eſt vitioſa, & vocatur ira per vitium, de qua dicitur Iacob.1.c.* Ira viri iuſtitiam Dei non operatur. *Alio modo poteſt appeti ſecundū ordinem rectę rationis, & hoc eſt laudabile, ſecundum quod dicit Pſal.57.b.* Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, &c. *Ideſt. laudabiliter appetitur de quo quis iuſte lætatur & talis ira eſt per zelum, ſecundum quod dicit Aug. ſuper Ioan 2. Zelo domus Dei comeditur, qui omnia peruerſa quæ videt emendare cupit, & ſi emendare nō poteſt, tolerat & gemit, & talis ira fuit in Chriſto, vnde Ioan. 2. illud Pſal.68.b.* Zelus domus tuę comedit me *introducitur tāquā dictū de Chriſto. Ad primū dicendū, qđ ira per zelum in nobis aliqualiter bene turbat oculum mentis, quia potentiæ animæ ſic ſe habēt, quod vna intenſa in actu ſuo alia remittitur. Et iō motus iræ qui eſt in iraſcibili parte quamuis ſit moderatus ratione, impedit intellectum a contemplatione ueritatis, & ſic dicitur turbare oculum mentis. Talis tamē turbatio non eſt peccatum, ueruntamē in Chriſto nō habuit locum, quia uirtute diuina quælibet potētia permittebatur agere illud quod erat ſibi proprium, ita quod vna nō impediebat aliam in actu ſuo. Et ideo ſicut gaudium fruitionis in anima Chriſti non impediebat dolorem paſſionis in parte inferiori, ſic e conuerſo motus iræ in parte inferiori in nullo impediebat actum mentis ſiue rationis. Ad ſecundum dicendum, quod ira quæ eſt præter rationem opponitur manſuetudini, non autem illa quæ eſt moderata ratione, quia de ratione manſuetudinis eſt, quod faciat talem moderationem.*

Philoſoph.

3 Exeun. au. *Hic deſcribitur Iudæorum obſtinatio, quia nec verbis Chriſti nec factis reſilierunt a malo ſuo, ſed magis obſtinati ſunt incipientes machinari in mortem Chriſti.*

4 Cum Herodian. *Hoc exponitur dupliciter, quia dicunt alii, qđ iſti Herodiani fuerunt quidā Iudæi, fingentes quandam ſectam nouā, dicentes de Herode Aſcalonita, quod erat Meſſias, moti ex falſo intellectu illius quod dicitur Gene.49 b.* Nō auferetur ſce. de Iuda. *vbi dicit. quod ablatio regni a tribu Iuda erat ſignū aduentus Meſſiæ. Iſte autem Herodes obtinuit regnū illud, cum tamē eſſet alienigena, qa pater eius fuit Idumæus, ſecundum qđ dicit Ioſephus & alii hiſtoriographi. Et quia Meſſiā promiſſum illi intelligebant regnare temporaliter, nec videbant alium regnare tunc in Iudæa, niſi Herodem, iō dixerunt eum eſſe Meſſiā, cum tamen prophetia Iacob prædicta eſſet ſecundum veritatem intelligenda de Chriſto, qui natus fuit tempore dicti Herodis, vt habetur Matth.2.a. Iſti igitur habebant occaſionem perſequēdi Chriſtū, eo quod ipſū eſſe Chriſtum ſicut erat ſecundum veritatē, erat contrarium ſectæ ſuæ. Alii āt dicunt, qđ iſti Herodiani erāt milites Herodis Antipæ, qui fuit filius prædicti Herodis & dominabatur in Galilæa, non ſicut rex ſed vt Tetrarcha, vt habetur Luc.3. Et iſte incarcerauit Ioannem, ex quo habebat aliquam occaſionem perſequendi Chriſtum quem prædicauerat Ioannes. Et ex his patet malitia phariſæorum qui cum peruerſis hominibus tractabant conſilium ad perdendum Chriſtum.*

5 Et Ieſus. *Hoc expoſitum eſt Mat.12.*

6 Et dixit Ieſus diſcipuils ſuis, &c. ſibi deſer. *Infirmitatē oſtendens in ſe carnis.*

Quot

M O R A L I T E R.

3 *Exeū. autem.* Per phariſæos qui diuiſi interpretantur, diſcholi qui diſſenſiones faciunt, ſignificantur. Per Herodianos aūt ſuperbi, quia glorioſi in pellib. interpretantur: Iſti vero conſiliū faciunt contra Ieſum, qui cum humilibus & charitatem habentib. commoratur, & ideo recedit ab eis ſe elongando & humiles eum ſequuntur, & a Deo ſalutem conſequūtur

Et

ſimul & boni mores adſint. Et alienigenæ q̄dē a remotis locis ad eū veniūt. Iudęi autē cū ad ipſum veniſſent, inſectant.
a *Nauicula*. Eccleſia de gentib. cōgregata fluctus ſeculi mēte tranſgreſſa, quæ quanto ſinum cordis gratię recipiendę dilatat, tanto fluctus ſeculi ſecurius calcat.

f *Vt eſſe duode*. Speciē Iacob dilexit Deus cum videret excelſus gētes, & ſepararet filios Adam. Statuit terminos populorum iuxta numerū filiorū Iſrael, vt ſint ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Quibus data eſt poteſtas, quam filius accepit a patre ſecundum carnē, vt opera quæ ipſe fecit & ipſi faciant, & maiora horum facient. Ioan. 14. b. D

b *Neque compri*. Comprimunt, qui eccleſiæ pacem turbant. Tangunt, qui fidem vero corde & dilectione ſuſcipiunt, qui tetigere ſanati eſſe perhibentur, fugiens comprimētes nauiculam aſcendit.
c *Et ſpir. im. &c. di*. BEDA. Vterque & plagas habentes, & immūdi ſpiritus. Sed infirmi pia intentione ſalutis, dæmoniaci, vel potius in eis dęmones, non ſolum timore coacti ad procidendum, verumetiam ad confitendū maieſtatem eius. Pręſentia enim eius perterriti, quem filium Dei eſſe iamiāque nouerant, celare non poterant. Saniores Arrianis, qui etiam hodie negant filium Dei eſſe.

a Eccleſia de Gentibus congregata. b Diſcordes.
a nauicula ſibi deſeruirent propter turbam, ne comprimerent
b a Ideo confluebant.
eum. Multos enim ſanabat, ita ve irruerent in eum, vt illum
Fideles.
c tangerent quotquot habebant plagas. Et ſpiritus immundi
Dæmones.
cum illum videbant procidebant ei, † & clamabant dicen-
a Peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iuſtitias meas, &c. b Dæmonibus & curatis.
d tes. Tu es filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne
a Deum eſſe ne differretur paſſio. b Gratia. Non meriti, ſed diuinæ gratiæ eſt.
e manifeſtarent illū. Et aſcendens in montē vocauit ad ſe quos
a Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Libero arbitrio. b Vt ter quaterni fidem charitatis per quatuor partes orbis prædicarent, vnde ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab auſtro portæ tres, ab occaſu portæ tres.
f voluit ipſe, & venerūt ad eū. Et fecit, vt eſſent duodecim † cū
illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit eis poteſtatem cu-
g randi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. † Et impoſuit Si-

BEDA. Dedit etiam poteſtatē mortuos ſuſcitandi, ſicut Matthæus dicit, vt Mat. 10. a.
1 virtus oſtenſa fidem
2 verbo daret, & noua facerent qui noua Luc. 4. g.
prædicabant, nunc
3 autē quia numerus
4 fidelium creuit, mul
5 ti vitam virtutum tenent, & ſigna virtutum non habēt, quia fruſtra foras miraculū oſtēditur, ſi deeſt qui intus operetur, quia linguæ in ſignū ſunt non fidelibus, ſed infidelibus.

† ſecum.
† Mat. 10. a Luc. 6. a

d *Ne manifeſtarent*. Beda. Non ſolum dæmones, qui inuiti, vel ab eo ſanati, qui ſpōte confitētur, ſed & apoſtoli toto orbe poſt paſſionē prædicaturi, ante paſſionem tacere iubētur, ne diuina maieſtate prædicata paſſio differretur, & ſic ſalus mundi.
e *Et aſc*. Beda. Poſtquam immundos ſpiritus ſe prædicare prohibuit, ſanctos elegit, qui eum prædicarent, & nefandos ſpiritus eiicerent.
Mons iſte ſignificat altitudinem iuſtitiæ, qua inſtruendi, & quam prædicaturi erant, per locum admonet ad cœleſtia erigi, ſic & legem in monte dedit.
✱ Victor Antiochenus. Eccleſiæ duces & paſtores admonere per hoc voluit, vti prius in oratione pernoctent, quam illis manus imponant, quos ad ſacrorum miniſterium conſecrare deliberatum habent, ne forte eiuſmodi promotio fruſtra cadat. Ille enim qui omniū corda vt Deus, explorata habebat, non abſque iudicio Apoſtolorum delectum habuit. Et ſi interim quo palam fieret, nō ipſam hominū naturā, in cauſa eſſe vt alii ſaluentur, alii peccant, ſed liberā vniuſcuiuſque voluntatē, Iudam Iſcariotam, ſciens volenſque in Apoſtolū aſciuerit. Vnuſquiſque enim ſeipſum vita vel interitu dignum declarat.
Hiero. Conſuetudo diuinę ſcripturę eſt allegorice loqui, ſed nos ſic excelſa ſenſibus noſtris applicemus, vt hiſtorię veritatē cernamus. Chriſtus enim ſolus ſpiritualiter mōs eſt, cęleſtium rerum qualitate copioſus, ex quo fluunt aque viuę, & quidquid ſumme bonū creditur, in hoc fundatur qui eſt mōs omnium montium, & ſanctuſſanctorū, quos quotidie ad ſe inuitat. In montem vocantur excelſi & merito & verbo, vt
C locus congruat meritis altis.

Vt

g *Et impoſuit*. Beda. Non modo primum, ſed cum adducto ab Andrea dixit. *Tu vocaberis cephas, quod interpretatur Petrus*. Ioan. 1. f
Sed hic euāgeliſta te attentū reddit dicens, quod cum dominus ſic cognominauerit. Alter. n. putares ſic vocari caſu, nō prouidentia Dei. Voluit autem eum Deus prius alio nomine vocari, vt ex mutatione nominis viuacitas ſacramēti notaretur Græce vel Latine Petrus, qđ Syriace cephas, & in vtraque lingua a petra dictū, de qua; Petra aūt erat Chrs. Sicut. n. a Chriſto luce lux mundi vocātur apoſtoli, ſic a petra Petrus. E 1. Cor. 10. b.
Simon ponēs mœrorē negationis ſcilicet viuo domino poſt reſurrectionem. Vel audiens triſtitiam mortis ſcilicet cum ei dicitur. *Alius te cinget & ducet quo tu non vis*. Ioan. 21. f.
Hiero. *Et impo. Simoni nomen Petrus*. De obedientis aſcendit ad agnitionem. Qui enim habet dabitur ei, & abun. Inf. 4. e.
* Victor Antiochenus. Ne quis caſu aut temere Apoſtolos electos putet. Euangeliſta ſingulorum nomina ordine recenſet, dicit autem Simoni impoſuiſſe nomē Petri, quo nimirū nomine rēipſam anticipet. Quia enim Dominus ſupra petram, hoc eſt, ſupra infractam ſanamque Petri doctrinā, incōcuſſamque eius fidē, eccleſiam ſuam ædificaturus erat, ob id prophetico ſpiritu Petrum illum appellat. filios autem Zebedæi Iacobum minorem & Ioānem, Boanerges, hoc eſt, filios tonitrui vocat, ſiquidē diuina illorū prædicatio magnū quendam & illuſtrem ſonitum, per terratum orbem datura erat.
Et Iacobum. Qui ſupplātata habet deſideria carnis. Et Ioannem, qui gratia accepit quod alii per laborem. *Et impo. eis no. Boaner. quod eſt filij toni*. Quorū ſublime meritum in mōte meretur audire tonitruū patris per nubē de filio tonantis. *Hic eſt filius meus dilectus*, vt per nubē carnis & ipſi Chriſti ignem ac fulgura in pluuiam ſpargerent in terris, quoniam dominus in pluuiam fulgura fecit, vt extinguat miſericordia quod iudicium exurit. vnde. *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domino*. Matt. 17. a Pſal. 134. b Pſal. 100. F

Iacob

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quotquot hab. pla. *i. infirmitates varias*.
2 Et ſpiritus immundi. *In hoc oſtendebat virtutem ſuæ deitatis, vtrūque enim neceſſe eſt confiteri fuiſſe in Chriſto, ſcilicet infirmitatem carnis, & potētiam deitatis, & ideo vtrumque manifeſtabat Chriſtus in operibus ſuis*.
3 Tu es filius Dei. *Coniecturaliter loquebantur*.
4 Et vehementer comminabatur eis. *Cuius cauſa aſſignata eſt ſupra in primo capite*.
5 Et aſcendentes in mōtem vocauit ad ſe. *Poſtquam deſcripta eſt Chriſti prædicatio per ſeipſum tantum, hic conſequenter deſcribitur eius prædicatio etiam per apoſtolos, & primo deſcribitur poteſtatis collatio, ſecūdo, dictæ collationis exequutio 6. c. ibi*. Et vocauit. 12. *Circa primū primo poteſtas confertur, ſecundo, dubium remouetur, ibi*. Et veniunt ad domum. *Circa primum deſcribitur electio apoſtolorum, & numerus, & nomina eorum, & poteſtas eis collata, & patet ſententia ex his quæ dicta ſunt Matt. 10. hoc excepto*.

Boaner-

MORALITER.

5 *Et aſcendens in montem*. Per hoc autem quod apoſtolos inſtituit in monte, ſignificauit quod epiſcopi qui ſunt apoſtolorum ſucceſſores, in ſuperiori gradu ſunt eccleſiæ, vnde dicuntur ab Epi quod eſt ſupra, & Scopos intentio, quia ſupra gregem dominicum debent intendere, vt eum dirigere valeant ad ſuperna.

Et

† *Et fecit vt eſſent duod*. Ad ſignificandum, quod quilibet eorum, per quatuor partes ſuæ diœceſis fidem trinitatis debēt prędicare, duodecim. n. conſurgunt ex ductu quaternarij per ternarium.
† *Et dedit eis po*. Curandi infirmitates peccatorum.
† *Et eiiciendi dæmonia*. i. excommunicandi ſuperbos & rebelles de eccleſia.

A a *Iacobum*. Qui curam carnis domino vocante ſupplantauit, ipſam carnem Herode trucidante contempſit.
b *Ioannem*. Beda. In quo eſt gratia, vel domini gratia, qui ob amoris præcipui gratiam quam virginali gloria promeruit, ſupra redemptoris ſui pectus in cœna recubuit.
c *Filij*. BEDA Quorum vnus intonans, vocem theologã (quã nemo prius edere nouerat) emiſit *In principio erat verbum, &c.* Quam tanto pondere grauidam reliquit vt ſi aliquanto plus intonare voluiſſet, nec ipſe mundus capere potuiſſet.
d *Et Andream*. Hieronymus. Qui viriliter vim facit perditionis ſuæ vt reſponſũ mortis ſemp in ſe habeat & animam ſemper in manibus ſuis.
e *Et Philip.* Hieron.

a Vocauit ad ſe. b Supplantatorem. Fugitiui.
a moni nomen Petrus, et Iacobum Zebedæi & Ioannem fra
b trem Iacobi, & impoſuit eis nomina Boanerges, quod eſt 1
a Beda. virilis, a Græco aner, quod eſt vir, quia viriliter domino adhæſit. b Os lampadis vel lampadatum. c Filius ſuſpendentis aquas prædicatores ad cœleſtia, vnde vberius inebrient corda terrenorum. Syrum eſt.
c filii tonitrui. Et Andream & Philippũ, & Bartholomæũ,
d a Donatus. b Abyſſus vel geminus, Græce dydimus. c Ad differentiam Iacobi Zebedæi. d Corculus, id eſt, cordis cuſtos. Docti vel milleſimi.
e f & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi, & Thadeũ
g a Ponens triſtitiam. b Ad differentiam Simonis Petri. c Huius caſus confirmat alios in humilitate. d Memoria mortis.
h i & Simonẽ Chananæum, & Iudam Scarioth, qui & tradidit
k a Felix occupatio ſaluatoris, fœlix ſtudium turbæ confluentis. b Idiotæ minus eruditi.
l illum. Et veniunt ad domum, & conuenit iterũ turba, ita vt 2
m Etiam. 3
n non poſſent neque panem manducare. Et cum audiſſent 4
o

Qui os lampadis eſt, qui illuminat ore quod accepit: cui datũ eſt opus oris illuminati. Hoc loquutionis genus ſæpe ſcriptura commemorat, quando nomina propter myſteria ſunt po-
B ſita, quod nunc euangeliſta, ex Dei perſona vehementer affectans interſerit.
e *Et Bartho.* Hieron. Qui eſt filius ſuſpendentis aquas illius
Eſa. 5. b. ſcilicet qui dicit. *Mandabo nubibus meis ne pluant.* Nomen vero filii Dei per pacẽ & dilectionem acquiritur. Beati enim paci-
Matth. 5. a. Luc. 6. d fi. quoniã fi. d. v. Et diligite inimicos veſtros vt ſitis filii Dei.
f *Et Matthæum*. Qui eſt donatus, cui non ſolũ remiſſio peccatorum, ſed etiam in apoſtolorũ numero eſſe datur, vt leo &
Eſa. 11. b. & 65. d. bos ſimul comedant, & lupus cum agno.
Nota, quod alii euangeliſtæ Matthæum præponunt, & publicanum non dicunt. Ipſe poſt Thomam ſe ponit, & publicanum, ſe dicit.
g *Et Thomam*. Hiero. Qui eſt abyſſus. Multi enim profunda
2. Cor. 12. a. ſciunt, ſed non proferunt. *Vnde ſcio hominem in Chriſto, &c.* vſque, quæ non licet homini loqui.
Beda. Thomas abyſſus, quia altitudinem virtutis in reſurrectione penetrauit. Vel geminus Græce, quod dicitur dydimus, id eſt, dubius propter dubium cor, quia reſurrectionem vix credidit.
Pſal. 90. b. h *Et Ia. Al.* i. docti vel milleſimi cuius a latere cadent mille, & decem millia a dextris tuis. Hieron. Iacobum Alphæi,
Eph. 6. b. cui non eſt colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & po. te. &c.
Beda. Iacobum Alphæi, qui & frater domini dicitur, quia.
Ioan. 19. c. Maria Alphæi fuit Soror matris domini quã Ioannes Mariã Cleophæ dicit fortaſſe, quia idem Alphæus & Cleophas. Vel defuncto Alphæo poſt natum Iacobum Cleophæ nupſit. Qui merito filius Alphæi, id eſt, doctũ inde enim poſt reſurrectionem, ſtatim Ieroſolymorum ordinatur epiſcopus, tanquam doctus vel docti filius.
Luc. 6. c. Act. 1. b. i *Thadæum*. Cuſtos cordis. Hũc Lucas in euãgelio, & in actibus apoſtolorum Iudam Iacobi nominat, quia frater Iacobi
C fratris domini. Vnde dicitur filius Mariæ matris Iacobi & Ioſeph & Iudæ & Simonis.
Hiero. Et Thadæum qui eſt corculus, id eſt, Cordis cultor qui ſeruat cor ſuum omni cuſtodia. Munditia namque cordis videtur Deus, vt per vitrum mundum.
K *Et Simonem*. BEDA. Simon Chananæus a chana vico Galilææ, qui & Simon zelotes, id eſt, æmulator. Chana zelus, chananæus Zelotes.
l *Et Simon Chananæum*. Qui & Zelotes Simon ponens vel habens triſtitiam. Beati namque qui lugẽt, quoniam ipſi con. Trinum luctum implet qui conſolationem quærit futuram. Deflet propria peccata cum Dauid & Maria. Cum Paulo flet cum flentib. Et flet multum cũ Ioanne qui dicebat. Et ego flebam multum, quia nemo dignus inuẽtus eſt qui ape. li. & ſol. ſig. eius. Zelotes autem dicitur quem comedit Zelus domus Dei, vt Phinees: & ceſſauit quaſſatio.
m *Et Iudam Sca.* Qui non delet peccatum ſuum per pœnitentiam, nec illud deletur per memoriam. Vnde *& peccatum matris eius non deleatur. Fiat contra do. ſper.*
Iudas confitens vel glorioſus, Scarioth memoria mortis. Confeſſores multi ſunt in eccleſia ſuperbi & glorioſi, quorũ primus Simõ magus, & alii hæretici, quorum memoria mortalis in eccleſia celebratur, vt deleatur.
Hieron. Iudas Scarioth a vico in quo ortus, aut a tribu Iſachar. Iſachar merces, precium. ſ. perditionis. Scarioth memoria mortis, quia non repente, ſed præmeditatus Deum tradidit. Hic prouide inter apoſtolos eligitur, quia magna vis veritatis quã nec aduerſarius miniſter infirmat. Voluit dominus prodi a diſcipulo, vt tu a ſocio proditus modeſte feras, tuũ erraſſe iudicium, tuum periſſe beneficium.
Hiero. Hi enim apoſtoli circa tabernaculum domini per quadrum terni excubãt, & ſancta domini verba propriis operum humeris portant, vt tabernaculũ vnum manſionib. multis ad terrã promiſſionis portẽt, quos vnius exemplum ad timorem humiliat, vt angelos luciferi caſus, vt nõ glorietur ſapiens in ſapientia ſua, ſed qui gloriatur in domino glorietur.
n *Et veniunt, &c.* Beda. Qui aliorum curam ſuſceperũt, ſollicite cuſtodire debent conſcientiæ domum, vt ſe prius, inde alios regant.
Hiero. Domus in qua cõueniet, primitiua eccleſia eſt. Turbæ quæ impediunt panem manducare, peccata & vitia ſunt quia *qui manducauit corpus domini indignus iudicium ſibi manducat & bi. non di. c. d.* Vnde dominus in furorem vertitur cum dicit. *Niſi manducaueritis carnem filij hominis & bi. e. ſ. n. h. v.*
o *Et cum audiſ. &c.* Turba frequentat eũ, ſui tãquã furioſum deſpiciunt, in quo ſalus gẽtiũ notatur, & inuidia Iudæorum reprobatur de quibus, *In propria venit & ſui eum nõ receperunt.*
Victor

NICOLAVS DE LYRA.

1 Boanerges &c. fil. tonit. *Sic enim vocati ſunt a Chriſto, quia in transfiguratione Chriſti audierunt verbum Dei patris dicentis de Chriſto.* Hic eſt filius meus dil. &c. *Quod quidem verbum vocatur tonitruum ſecundum illum modum loquendi Iob. 26. d. Cum vix paruã ſtillam ſermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis illius quis poterit intueri?*
2 Et ve. *Hic conſequenter remouetur dubium. Ex hoc enim, qđ contulerat poteſtatem prædicandi apoſtolis, poſſet aliquis credere, quod in perſona propria vellet a prædicatione ceſſare, quod remouetur per hoc quod feruentius prædicauit quam prius. Et iſte feruor primo oſtenditur in generali, ſecundo in ſpeciali ſ. ca. Adhuc circa primũ dictus feruor primo oſtenditur, ſecundo, irrationabilis loquutio ex hoc inſurgens expellitur, ibi.* Et cum audiſſent ſui. *Circa primum dicitur.*
3 Et conue. ite. tur. *Ad audiendum verbum Dei ab ipſo, & ipſe ita ferventer intendebat prædicationi, quod ipſe & diſcipuli eius non habebant tempus manducandi.*
4 Et cum audiſ. *Hic irrationabilis loquutio inſurgẽs ex prædicto feruore repellitur, & hoc in tribus caſibus. Secundus ponitur, ibi.* Et ſcribę. *Tertius ibi.* Et veniunt mater eius. *Circa primum ſciendũ quod illi qui erant de cognatione ſua ex parte matris videntes inſolitũ feruorem in eo, quia ſicut dictum eſt, propter feruorem prædicandi omittebat horam comedendi. Videbant etiam in vultu eius inſolitam claritatem ex virtute diuinitatis procedentem. Item audiebant eum*

MORALITER.

v *Et conuenit ite. tur. &c.* Hoc eſt contra illos, qui dimittunt opus prædicationis propter ſaturitatem comeſſionis.
4 *Et cum au. &c. exi. te. eum.* Similiter illi qui ſunt feruidi ad ſequendum Chriſtum a mundanis hominibus inſani reputantur, & ab eis quantum poſſunt teneantur.

Et … Quo-

a Diſcipuli. b Quem faciunt alij magnum, ſui deſpiciunt, quia non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua. c Tanquam furioſus. d Quia ſapientiæ eius altitudinem capere non poterant, alieno ſenſu loquutum putabant. e Ex hoc errabant diſcipuli.

ſui exierunt tenere eum: dicebant enim quoniam in furorem

a Sapientes.

a verſus eſt. † Et ſcribæ qui ab Ieroſolymis deſcenderant, di- 1

b a Hoc. b Hic patitur ipſe quod nos pati docuit dicens: Beati eritis cum maledixerint vobis ho. c Vir muſcarum.

c cebant, quoniã Beelzebub habet, & quia in principe dæmo-

a Vt probet ratione, quia neque mentecaptus eſt, neque in beelzebub eijcit dæmones. b Vt non intelligant donec capiantur.

niorum eijcit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dice- 2

Hoc. ¶Sicut dicitis me in Beelzebub eijcere dæmonia. ¶Nullo modo quis.

d bat illis: Quomodo poteſt Sathanas Sathanam eiicere? Et ſi † †

Cauſa præmiſſa. a Dæmones pugnent contra ſe. b Diſcordia maximæ res dilabuntur.

regnum in ſe diuidatur, non poteſt ſtare regnum illud. Et ſi †

Aliter probat idem. a Contra. Pugnando.

domus ſuper ſemetipſam diſpertiatur, non poteſt domus illa

Ergo. De cuius regno eſtis. Contra.

ſtare. Et ſi Sathanas conſurrexerit in ſemetipſum, diſpertitus

a Vos dicitis, quia in Beelzebub eijcio dæmonia, ſed. Nemo po. &c. b Homines a diabolo deceptos. c Diaboli.

e eſt, & nõ poterit ſtare, ſed finẽ hẽt. Nemo poteſt vaſa fortis †

a Be. Mundum in maligno poſitum, in quo vſque ad aduentum Saluatoris quaſi in pacato imperio ſine contradictione quieſcebat. b Diabolum. c A ſeductione compeſcit.

f ingreſſus in domũ diripere, niſi prius fortẽ alliget, & tũc do

a Ereptos a diabolo eccleſiæ adunauit, & per diſtinctas graduum dignitates ordinauit. Dicitis me immundum ſpiritum habere, ſed. Hæc contra Nouatianum qui in martyrio lapſis veniam negat.

mum eius diripiet. † Amẽ dico vobis, quoniam oĩa dimitten-

Digne pœnitentibus. a In quoslibet. b In Deum.

tur filiis hoĩum peccata & blaſphemiæ, quib. blaſphemaue-

A ✲ Victor Antiochenus. Vnde iſti venerint, vel vnde Chriſtum furere audiuerint, diſerte non exponitur. Probabile fit autem malum hoc a Scribis & Phariſæis, qui a Ieroſolymis venierant, ortũ fuiſſe. Illi n. cum admirabilia eius facta audiuiſſent, turbaſque ingentes circumfuſas vidiſſent, inuidia ſimul & ira perciti, & quaſi in veſaniã acti illũ furere dixerunt, atque ita vt eum tenerent, irruerunt, alijſque vt idem facerent, authores fuere. Arbitrabantur enim & illum pati, quod ipſi re vera patiebantur, furia enim aperta, & pudenda mentis veſania erat, tantarum rerum opificem, tantumque animarum curatorẽ, cœleſtiſq; doctrinę magiſtrum, in furorem verſum exiſtimare. Quamobrem turbæ multo in Chriſtum æquiores erãt quam Iudæorum proceres. Horum enim mentis iudiciũ impediebat ambitio, vanæq; gloriæ cupido, illorum vero quædam animi hebetudo mentiſque caligo.

✲ Theophylactus. *In furorem verſus eſt*, ideſt, dęmonium habet & furit, & ideo eum tenere volebãt, vt incarcerarent tanquam dæmoniacum. Et quidam ſui hoc volebant, id eſt, propinqui forte compatriotæ eius, vel fratres eius. Stulta autem fuit inſania, quod tantorum miraculorum factorem, in furiam verſum concipiunt.

a *Et ſcribæ.* Beda. Si qui tarditate mentis nõ intelligunt verbum Dei, remanet tamen ſpes ſalutis, ſi forte intelligãt. Qui autem intelligere nolunt & inuertunt quod intelligunt, nulla ſpes eſt. Vnde, ſcribę, ideſt, ſapientes, &c.

b *Ab Ieroſolymis.* Quod ſignificat eum a ciuibus ſuis eſſe perſequendum vſq; ad mortem. Legimus ſupra quia ſequuta eſt eum turba a Galilæa & Iudęa & Ieroſolymis, & trãs Iordanem & circa Tyrum & Sidonẽ, quæ ſunt ciuitates gẽtilium, & Scribę ab Ieroſolymis blaſphemabãt, quia turba populi Iudęorum illum cum palmis & laudibus perduxit, gentiles deſiderabant, ſcribę & ſeniores populi de nece eius tractabant.

c *Beelzebub habet.* Vir muſcarum ſiue habẽs muſcas, quo nomine principem dæmoniorum cognominabant propter ſordes immolatitij cruoris.

C d *Quomodo poteſt Sathanas, &c.* Beda. Eligant quod volunt. Si Sathanas Sathanam non poteſt eijcere, nihil cõtra dominum dicunt. Si autem poteſt, recedant a regno eius, quod diuiſum ſtare non poteſt. D

* Victor Antiochenus. Dominus ab ipſa rerum natura, quod illi dicebant fieri non poſſe validiſſime probat. Siquidem omne omnino regnum inteſtinis tumultibus & ſeditionibus inter ſe diſſectum, non poteſt paulatim non infirmari, penituſque tandem dilabi. Hoc ipſum etiã in familijs, & ciuitatibus, & quibuſcunque alijs communitatibus contingere videmus. Ea ppter ſi Sathanæ regnũ inter ſe diuiſum eſt, vt re vera diuiſũ eſt, interitui vicinum ſit neceſſũ eſt. Quandoquidẽ imperium quod dæmones obtinent, in homines potiſsimum obtinẽt. Si hoc autem ſibi mutuo adimunt, nihil aliud dici poteſt, quã regnum illorum diſſolutum iam eſſe. Quod ſi vero diaboli regnũ adhuc ſubſiſtit, iſque rerum humanarum etiamnũ potitur, manifeſtum fit, regnum illius necdum de medio ſublatum eſſe, atque ideo Sathanam diabolum non expellere. E

e *Nemo poteſt.* * Idem. Quandoquidem homines propter peccata dæmonum vaſa euaſerant, inque poteſtatem illorum deuenerant, fieri non potuit, vt dæmones ſuo illo peculio prius arcerentur, quam bello fuſi, in vincula paterentur, ne amplius videlicet ſeſe erigere, nouaque in poſterum bella, de adempta ſibi poſſeſsione ciere poſſent. Hæc autem dæmonum fuſio, & in vincula petitio, a dæmonibus nunquam eſt facta, ſed neque fieri quoque potuit, vt ipſi ea poteſtate, quam in homines exercebant, ſe mutuo quoque ſpoliarent.

✲ Theophylactus. Exemplum tale eſt. Fortis eſt dęmon, vaſa eius ſunt homines in quibus recipitur. Niſi ergo quis prius vincat dæmonem & alliget, quomodo vaſa eius, id eſt, dæmoniacos ab eo diripiet? Sic & ego qui diripio vaſa eius, id eſt, libero homines a dæmoniaca paſſione, prius alligo dæmones & ſupero illos, & inimicus eorum ſum.

f *Et tunc domum eius diripiet.* Beda domum diripuit, quia omnes mũdi partes a diabolo poſſeſſas, apoſtolis & eorum ſucceſſoribus quaſi diuiſas prouincias, vt populos ad fidem conuerterent diſtribuit. F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

eum loquentem de diuinis ardua, & inſolita, & per conſequens eis non intelligibilia, ideo credebãt eum loqui ſicut arreptitium vel furioſum: ideo voluerunt eum tenere & ligare, ne ſibi vel aliis poſſet nocere, & iſti mouebantur pietate. Circa caſum ſecundum qui ponitur, cum dicitur.

1 Et ſcribæ. *Conſiderandum, quòd iſti moti contra Chriſtum inuidia & malignitate dicebant ipſum Chriſtum habere quendam dæmonẽ priuatum, aliis dæmonibus ſuperiorem, per cuius virtutem expellebat dæmones inferiores a corporibus obſeſſis ab eis, et ideo Chriſtus illorum & iſtorum irrationabilia verba repellit cum dicitur.*

2 Et conuocatis eis. *Quia rationabiliter loquendo, oſtendit ſe non eſſe furioſum. Et vera & ſancta docendo, oſtendit ſe non habere dæmonem priuatum, cum ſit pater mendacii, vt habetur Ioan. 8. Cætera patent ex his quæ dicta ſunt Matth. 12.*

Et ve-

MORALITER.

† *Quomodo poteſt Sathanas Sathanam eijcere.* Hoc autem moraliter fit quando vitium vnum aliud expellit, vt prodigalitas auaritiam, vel econuerſo.

* *Et ſi re. in ſe diuida.* Regnum animæ diuiditur, quando ſenſualitas rationi contrariatur.

† *Et ſi domus ſuper ſe.* Hoc contingit, quando in eodem homine habitus malus ad aliquid declinat, cui conſcientia recalcitrat.

† *Nemo poteſt vaſa fortis.* Iſte fortis eſt fomes, qui fortiter incli-

A a *Qui autem blaſphe.* Hier. Quia non meretur pœnitentiā agere vt accipiatur, qui Chriſtū intelligens, principē dæmoniorum eſſe dicebat, quia nunquā ſoluitur a carcere qui quadrātem verbi nouiſſimum non ſoluerit ante finē vitę. Quatuor namque partibus ſundatur denarius ęternę vitæ, vt quod corde credis, ore cōfitearis, & quod cōfiteris, opere cōpleas, & quod compleueris, docere non ceſſaueris. Qui enim fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cęlorum.

Denarius qua tuor partib.

Matth. 5. cap. 14. diſt. cap. qualis

Ibidem 11. c.

Beda. Matthæus dicit. *qui blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum vel verbum dixerit contra ſpiritum ſanctum, non habebit remiſſionem neque in hoc ſæculo, neque in futuro.* Vbi oſtendit quædam reuelari in futuro. Quod de minimis intelligēdum eſt, vt

B de ſermone ocioſo, de riſu nimio, quorū etiam hæc vita veniam promeruit.

a Ideſt. Qui intelligens opera Dei, cum negare non poſſit ex inuidia contra dicit. & opera ſpirituſſancti dicit eſſe Beelzebub. b Quia pœnitere digne non poteſt

a runt. † qui autem blaſphemauerit in ſpiritumſanctum, non

a Quia ſimilis diabolo, contra conſcientiam ſuam maieſtatem Dei oppugnat. b Quia ipſe delinquit qui nunquam pœnitet.

b habet remiſſionem in æternum, ſed reus erit æternis † delictis

c quoniam dicebant, ſpiritum immundum habes. | Et veniunt 1

Eo prædicante. Populus Iudæorum. a In litera. b Foras.

mater eius & fratres foris ſtantes miſerunt ad eum vocantes

a Be. In ſpirituali intelligentia quieſcebat. Gentilium.

d eum. Et ſedebāt circa eum turba, & dicūt ei. Ecce mater tua

a Nos quoque ſi foris ſtemus, non cognoſcemus.

& fratres tui foris quęrunt te. Et reſpondens eis ait. Quæ eſt

Vt attentos faciat.

e mater mea, & fratres mei? Et circumſpiciens eos qui in circumitu eius ſedebant, ait. Ecce mater mea, & fratres mei.

a Propter vtrumque ſexum fidelium.

f qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus & ſoror mea & mater eſt.

noſter dixerit, neq; cōuitium in filium abſolute remiſſibile, neq; blaſphemiā rurſus in Spiritumſanctum ſimpliciter irremiſſibilē definire vult. Quaſi nullus prorſus eiuſmodi blaſphemis pœnitētiæ locus ſit relictus, verum cōparatione quadam inter hanc & illam contumeliā facta, indicat eam quę cadit in filium, tanquam quæ in hominem proxime ferri videatur, multo minorē cenſeri illa, quę fit in Spiritumſanctum.

c *Reus erit æter. de.* Bed. Nō quia ſpiritum non eſſe, vel quia eſſe, ſed nō Deū eſſe, vel Deum eſſe, ſed minorē patre & filio, quia hoc nō inuidia diabolica, ſed humana ignorantia, ſed, *quoniam dice. &c.*

d *Fratres.* Hiero. Nō filij Mariæ ſemper virginis vt mentitur Heluidius, vel Ioſeph ex alia vxore, ſicut alij garriūt, ſed cognati.

✠ Victor Antiochenus. Blaſphemiā in Deum (quem Spirituſſancti nomine deſignat, ſiquidem vt ſpirituſſancti virtus eſt regnum Dei, ita conuitium in ſpiritumſanctū, eſt blaſphemia in Deum) venia indignum pronunciat. Dicitur autē peccatum venia indignū, quia ex ſe veniæ cauſam non adfert. At vero blaſphemiam in filiū cum altera illa collatam venia dignā affirmat. Nam etſi hic reipſa Deus eſſet, vulgo tamē tenuis ſortis, obſcurique generis homo habebatur. At grauius cenſetur peccatum in Deum quam in hominem.

b *In æter.* Hoc contra Origenem, qui omnibus peccatoribus veniam promittit poſt iudicium trāſactis innumeris ſeculis.

✠ Victor Antiochen. Apud Matthæum legitur. *Qui dixerit verbum in ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* hoc eſt, neque ſupplicium in hoc ſeculo in blaſphemos conſtitutum euadet, neque illud etiam quod in futuro. Quandoquidem lex morte illū multari iubebat, qui in Deū blaſphemus extiterat. Cui legis decreto Dominus ſeſe confirmans, eiuſmodi peccatum neutrobique remiſſum iri comminatur. Hęc aūt cum de blaſphemię peccato Seruator no-

Bed. Mater & fratres, populus Iudęorum ex quibus Chriſtus ſecūdum carnē, foris ſtant in literali ſenſu. Turba in domo, gentes in ſpirituali myſterio. Foris volunt Iudęi videre Chriſtū, quia ſpiritualem intelligentiam non quęrentes, potius ad carnalia docenda eum exire cogunt vel quærunt.

e *Quæ eſt mater.* Beda. Non refutat obſequi matri qui dicit *Honora patrē & matrē*. ſed oſtēdit ſe plus debere paternis miniſterijs, quā maternis affectibus, idē exēplo monſtrauit, quod verbo ait. *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Nec fratres iniurioſe cōtēnit, ſed opus ſpirituale præfecit cognationi, docēs meliorē eſſe copulā cordiū quā corporū.

f *Ecce mater mea &c.* Hier. Vt ſciamus nos eſſe & fratres eius & matrem ſi voluntatē patris eius fecerimus, vt cohęredes ſimus quia nō in ſexib. ſed in factis diſcernit. Soror & frater credendo, mater prędicando dum per prędicationem amor Chriſti quaſi ipſe Chriſtus in corde auditoris generatur.

✠ Theop. Non negans matrem hoc dixit, ſed oſtendens quod nō ſolum eſt digna honore propter hoc quod genuit Chriſtum, ſed propter omnem aliam uirtutem.

NICOLAVS DE LYRA.

C 1 Et veniunt mater eius & fratres. *Hic cōſequenter ponitur tertius caſus. Ipſo enim prædicante nūciatum fuit ſibi inſidioſe, quod mater eius & fratres ſtabāt foris ad tentandum, ſi ex affectu carnali ad matrem dimitteret vel interrumperet prædicationem, & ipſe hoc verbū malignū repulit rationabiliter vt patet ex his quæ dicta sūt. Matt. 12.*

MORALITER.

inclinat ad malum, ſed per rationem fortiter alligatur, quando virtutis habitus in iraſcibili & concupiſcibili per bonum exercitium confirmatur, & tunc eius vaſa, ideſt opera diſſipantur.

1 *Et veniunt mater eius & fraters foris ſtantes.* Chriſti mater, & eius fratres poſſunt dici ſynagoga & Iudæi, qui foris ſtare dicūtur Chriſto prædicante, quia gentibus Chriſto credentibus ſynagoga cum Iudæis extra fidem manſit pro maiori parte.

CAP. IIII.

a ET *iterum cœpit docere.* Beda. Exiens de domo vbi dæmonium habere dicitur, docet ad mare, vt oſtenderet ſe ob perfidiæ culpam Iudęam relicturum & ad gentes tranſiturum. Vnde apte præmittitur, quia prædicāte eo in domo, mater & fratres foris ſteterunt.

Luc. 8. a

Hieronymus. Cœpit docere ad mare, vt locus indicet auditores amaros & inſtabiles. Et ideo in parabolis loquitur vt qui non intelligerent, ab apoſtolis quos contemnebant inquirentes diſcerent myſterium regni quo carebāt. Mare mūdus eſt, qui gratus amarus eſt, & vitiorum fluctib. inquietus, ſed ab ipſo domino eripiuntur prædeſtinati, qui amara dulcificat, triſtia conuertit in gaudium, ægritudinem in ſalutem.

CAP. IIII.

Eodem die, vnde Matthæus poſt ſuperiorem ſermonem, continuo ſubiunxit. In illa die exiens, &c.

a ET † iterum cœpit docere † ad mare, & congregata eſt 1

Nauim

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 ET iterum cœpit docere ad mare, & congregata eſt, &c. *Hic conſequenter oſtenditur feruor prædicandi in ſpirituali. Et primo deſcribitur feruor prædicationis, ſecundo, ex hoc inſurgens liuor æmulationis, in principio 6. cap. Circa primum euangeliſta primo deſcribit prædicationis typum, ſecundo, prædicationis fructum, ibi* Et dice. Sic eſt regnum Dei. *Tertio, confirmans miraculum, ibi* Et

---

MORALITER.

1 *Et iterum cœpit, docere ad mare, & cong.* Sequitur.

Et

a *Nauim aſcendens ſe.in ma.* Beda. Eccleſiam, quę eſt in mari inter infideles, quam Deus gratia ſuę viſitationis illuſtrat, & dilectam ſibi manſionem conſecrat.
b *Et omnis turba circa mare.* Hiero. Hi ſunt qui nuper ad audiendũ verbum venerunt, inde pietate animi, ab amaritudine reptoborum tanquam a mari ſequuti ſunt, ſed nondum cum domino in naui ſunt, quia nõdum cœleſtibus myſteriis vel ſacramentis quæ deſiderant imbuti ſunt.
c *In parabolis multa.* Parabola eſt rerũ natura diſcrepãtium ſibi ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio. More ſuæ prudentiæ loquitur, vt qui cœleſtia capere non poterant, per ſimilitudinem terrenam audita percipere potuiſſent. Grece, ſimilitudo dicitur quando quod intelligi volumus, per aliquas cõparationes indicamus, vt ferro, aliquem durũ, velocem, ventis comparamus & auibus. Idẽ fit in triceſimo ſexageſimo & cẽteſimo fructu, id eſt, lege prophetia, & euangelio, q̃ in ore triũ teſtium myſterium regni in monte oſtenſum, id eſt, Moyſi, Elię & Ieſu conſiſtit.
✻ Victor Antiochenus. Indicat euangeliſta appoſite accurateque theatrum inſtituiſſe, vt nulli omnino dorſum obuerteret, verum omnes ex aduerſo poſitos haberet. Cęterum parabolę quas ordine hic iam ſubiungit, aliud ferme nihil eſſe videntur, quam quędã earum rerum adumbrationes, & quaſi delineationes, quas circa verbi miniſteriũ euenturas, iã tum pręuidebat. Orditur autem a prędicationis fructu & incremento, illorumq; qui fide deſtituti, aliorum more, aures cęleſti doctrinę non accommodant, peruerſitate.
d *Aliud cecidit ſecus viam, & venerunt volucres, &c.* Lucas. *Et cõculcatum eſt, & volucres cœli comederunt.* Via mẽs, metu carnaliũ cogitationum trita, vñ ſemẽ perit nec fructum affert, & a volucribus rapitur, id eſt, a dæmonibus. Qui volucres cœli dicuntur, ſiue quia cęleſtis & ſpiritualis naturæ, uel, quia in acre habitant.

a Be. Frequentia populorum ad fidem confluentium.
a ad eũ turba multa, ita vt in nauim aſcendens ſederet in mari
Infidelium.
b omnis turba circa mare ſuper terram erat, & docebat illos
c in parabolis multa, & docebat illos in doctrina ſua. Audite.
a Chriſtus. De ſinu patris in mundum, vel de Iudæa ad Gentes, vnde Habacuc. Egreſſus es in ſalutem populi tui. b Verbum per ſe vel per ſuos.
† Ecce exiit ſeminans ad ſeminandum. Et † dum ſeminat, a- † facta eſt dũ ſeminaret. D
a Circa.
d liud cecidit ſecus viam, & venerunt volucres, & comederunt
a Be. Duritiam proteruæ mentis. b Be. Leuitatem animi obedientis.
illud. Aliud vero cecidit ſuper petroſa, vbi nõ habuit terram
a Be. Quia audito verbo ad horam delectantur.
multã & ſtatim exortum eſt, quoniam non habebat alti-
a Probitatem animi cęleſti diſciplina exercitati, & ad obediendum regulariter inſtituti. b Feruor perſequutionis.
tudinem terræ, & quando exortus eſt ſol, exæſtuauit, & eo
a Firmi deſiderii. b Quia huiuſmodi ad horam audito ſermone delectantur. c Corda diuitiarum cura ſollicitata.
quod nõ habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas,
a Multiplicatæ ſunt diuitiæ. b Nec poteſt fructificare verbum: Ideo.
& aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocauerunt illud, & fructum
Fidelem mentem.
non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum aſcendentem & creſcentem, & afferebat vnum trigin-
a Fidem ſanctæ trinitatis. In coniugatis, quod ſignificat index & pollex, ad ſignificandum tricenarium quaſi blando oſculo iuncti. b In viduis. c In virginibus. d Significat ſe alta dixiſſe.
ta, & vnum ſexaginta, & vnum centum. Et dicebat. Qui ha-
a Cordis b intelligat. c Secretus a turba.
bet aures audiendi audiat. Et cum eſſet † ſingularis, interro- † ſolitarius
a Diſcipuli.
1 gauerunt eum hi † qui cum eo erant duodecim parabo-
a Qui mecum non his qui foris ſunt. b Secreta ſcripturarum.
lam. † Et dicebat eis. Vobis datum eſt † noſſe myſterium † ſcire
a Nolunt accedere. b Non in naui mecum. c Non modo verba, ſed & facta, quia non poterant capere ſpiritualia, quæ in eis tegebantur.
regni Dei, Illis autem qui † foris ſunt, omnia in parabolis

✻ Victor Antiochenus. Quo auditorem attentiorem reddat, præſentem parabolam inſtar prœmii in acie collocat. Docet autem per ęnigmata & parabolas, primo quidem propter ſcribas & phariſęos, qui multitudini admixti erant. Mox vero quo ſermonẽ illuſtriorem apertioremq; reddat. Poſtremo quo res per parabolas ſenſibus quodammodo ſubiicens, cognitu obſeruatuq; neceſſaria, auditorũ memoriæ altius imprimat. Porro non dicit, qui ſementem faciebat, ſemen iuxta viã ſparſiſſe, ſed ſemẽ iuxta viã cecidiſſe. Aliud vero cecidit ſuper petroſã, aliud inter ſpinas, aliud in terram bonam. Atque ita ex toto ſemine, quarta dũtaxat pars ſeruatur. Sed neque hoc quoque fructũ ex æquo fundit, ſed magno cum diſcrimine. Hæc autem ea de cauſa proponitur, vt hinc intelligamus, Chriſtum dominum copioſe & candide citra vllam perſonarum acceptionem, diuinum illud verbi ſemen ſpargere, omnibuſque proponere, vt enim illi qui agrum ſeminant, inter hanc & illam agri partem non ſecernunt, ſed ſimpliciter & indiſcriminatim ſemen deiiciunt, ita Seruator noſter, quod ſuarũ erat partium, omnibus p̃miſcue diuini verbi pabulum offerebat, eſto, quid de multis futurũ erat, nõ ignoraret. Cęterũ prophetæ de Iudaici populi cętu, perinde quondã verba faciebant, atq; de quadã vinea. Chriſtus vero eccleſiæ corpus ſementi cõparat. Cum autẽ audis, exiit q̃ ſeminat ad ſeminandum, ne ταυτολογίαν ineptãq; repetitionẽ cõmitti exiſtimes. Si quidẽ ſator non ſemper ad ſeminandũ egreditur, ſed interdũ quoque p̃p alia quædam negotia, puta vt herbas noxias extirpet, &c. Hoc autẽ loco ſeminator ad ſerendũ egreſſus dicitur. At vñ prouenit, inquis, vt maior ſeminis pars interierit? Interitus cauſa non extitit penes ſeminantem, ſed penes terram, quę ſemẽ exceperat, hoc eſt, circa auditorum animas, tametſi Dominus, ne auditores vehemẽtius perſtringat, aut ne quem forſan in deſperationem coniiciat, diſerte id non aſſerat. Per hanc parabolam diſcipulos inſtruit, E F

Victor

NICOLAVS DE LYRA.

Et ait in illa die. *Circa primũ primo deſcribitur prædicationis Chriſti tempus & modus. Secundo prædicationis parabola ſiue typus, ibi.* Ecce exiit ſeminans. *Tertio huius parabolæ aperitur intellectus, ibi.* Et cum eſſet ſingularis. *Et iſta pars diuiditur in duas, quia primo aperitur intellectus parabolæ apoſtolis ſpecialiter, ſecundo prædicitur aperiendus per apoſtolos omnibus generaliter, ibi.* Nunquid venit lucerna. *Tres primæ partes expoſitæ ſunt Matth. 13. paucis exceptis.*
1 Et cum eſſe ſingularis. *Id eſt, extra preſſuram turbarum, tunc expoſuit parabolam apoſtolis.*

Nun-

MORALITER.

† *Ecce exiit ſeminans.* Sicut docet quis verbo, ſic etiam exemplo. Matthęi 13. parabolam iſtam expoſui de verbo doctrinę hic autem exponi poteſt de exemplo vitę, quod ſemen dici poteſt. Videntes autem exemplum hoc ſemen recipiũt, ſed diuerſimode. Nam aliqui ſunt dęmonum ſuggeſtionib. perſuaſi qui rapiunt ſemen illud, ſignificati per volucres, p̃ ſuperbiam alta petentes. Aliqui vero ſunt, in malitia indurati ſicut petra propter quod ſemen in eis non facit fructum. Aliqui vero ſunt ſicut ſpinæ pungitiui & maledici, propter quod ex bono exemplo non proficiunt ſed magis deficiunt attribuentes illud hypocriſi. Aliqui vero ſunt bonæ voluntatis & deuotionis, & iſti proficiunt inde diuerſis tamen gradibus ſecundum gratiam a domino ſibi datam.

instruit, ne animo
A conſternantur, ſi plures interdum, ex his qui euangelij doctrinam exceperant, perire, quam ad ſalutis portum appellere intelligant. Et quidem agricola iure incuſaretur, ſi temere vbiuis ſemen diſpergeret. At doctor ſi hoc fecerit, laudē promeretur. Agricola, inquam, non iniuria reprehenderetur ſi citra vllum ſoli delectum, ſemen deijceret, quia is petroſam, vt neque protritam, neque ſpinoſam in pinguem & vberem mutare valet. Verum in ſpiritali ſemente, poteſt tellus ſaxea in pinguē glebā tranſmutari. Sic rurſum anima quæ ante inſtar viæ publicæ ab omnis generis vitijs calcabatur, ab ea con-
B culcatione liberari poteſt, & in fructuoſum ſolum verti.

† temporarij

† curæ
* huius

a *Vt videntes non videant*. ✲ Idem. Videndi facultas aderat illis ex illius, & per illi⁹ gratiam quē coram cernebant. Quod autem nihil videbant, hoc inde oriebatur, quod oculos ſuos ad obiectam lucem ſtudioſe clauſerant, ſeſeque nihil videre maligne confingerent. Sic quoque quod non audirent, ex eo prouenie-bat, quod illa quæ dicebantur, intelligere non vellent, ſed publice contemptui ducerent.

† Matt. 5. b Luc. 8 c. & 21. c

† in propatulum

† Matt. 7. a Luc. 6. f.

*qui auditis
† Luc. 8 c
Marc. 13. b

a Exterius. b Exteriora. c Corde. d Exterius.
a fiunt, vt videntes videant, & nō videant, & audientes audiāt,
¶Corde. a Ideſt, vt non. b Q. Ideo non conuertuntur, nec remittuntur eis peccata.
& non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittantur
a Excitat attentionem.
eis peccata. Et ait illis: Neſcitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoſcetis? Qui ſeminat verbum
¶In quibus.
b ſeminat. Hi autem ſunt qui circa viam vbi ſeminatur ver-
a Quia nulla fide, nullo intellectu, vel tentandæ vtilitatis occaſione percipiunt.
bum, & cum audierint, & cōfeſtim venit Sathanas & aufert verbum quod ſeminatum eſt in † cordibus eorum. Et hi ſunt
¶Be. Hi vtilitatem probant deſiderium geſtant, ſed aduerſa impediunt quæ formidant.
ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminantur, qui cū audierint verbum, ſtatim cum gaudio accipiunt illud, & non habent ra-
¶Fidem firmam. a ¶Ad tempus credunt. ¶Ergo. b Interiori.
dicem in ſe, ſed † temporales ſunt, deinde orta tribulatione
a De loco ad locum.
& perſequutione propter verbum, confeſtim ſcandalizan-
¶Diuitijs, qui diuerſis curis pungunt, qui permultis indigent, qui permulta poſſident.
tur. Et alii ſunt qui in ſpinis ſeminantur, hi ſunt qui verbum
a Curarum. b Appetitus deficiens.
audiunt, & † ærumnæ ſeculi, * & deceptio diuitiarū, & circa
a Acquirendi. b Ideſt, ſtrangulant guttur mentis, nec bonum deſiderium ad cor tranſire ſinunt.
c reliqua concupiſcentiæ introeuntes ſuffocant verbum, & ſi-
¶Fidelem conſcientiam.
ne fructu efficitur. Et hi ſunt qui ſuper terram bonam ſemi-
a Beda. Hi excipiunt, conſeruant, & fructificant.
nati ſunt, qui audiunt verbum, & ſuſcipiunt, & fructificant,
a Fidem trinitatis in electorum cordibus. b Perfectionem bonæ operationis, quia ſex diebus ornatus mundi expletus eſt. c Be. Perpetuam beatitudinem, quia centenarius a læua transfertur in dexteram digitali computatione.
vnum triginta, vnum ſexaginta, & vnum centum. Et dice-
a Q. Vobis datum eſt a. m. r. ſed cæteris per vos idem myſterium reuelandum, & ideo carnali timore non abſcondatis. ¶Verbi Dei. b Vita veſtra.
d bat illis: † Nunquid venit lucerna, vt ſub modio ponatur, aut 1
a Carne. b Corpus. ¶Vt dominetur. 2
e ſub lecto? Nonne vt ſuper candelabrum ponatur? † Non eſt 3
f Alias reueletur. 4
enim aliquid abſconditum, quod non manifeſtetur, nec factum eſt occultum, ſed vt † in palam veniat. Si quis habet 5
a Intelligendi verbum Dei. b Memoriæ mandet. Non te ſubtrahat, non auditum ad fabulas conuertat. c Q. Omnia quæ poteſtis ſolerter facite, quia in qua menſura men. fue. reme. vo.
aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid au-
a In præſenti, ſenſus intelligendi, & effectus operādi, & in futuro dona æternæ retributionis adijcientur.
g diatis. † In qua menſura menſi fueritis, † remetietur vo- 6
a Q. Verbo quod auditis operam date. Qui enim habet, &c. b Amorem verbi. c Senſus intelligendi quod amat.
h bis, & adijcietur vobis. * † Qui enim habet dabitur illi, & 7
¶Amorem. a Naturali ingenio, vel literarum exercitio. 8
b Beda. Ideſt, nulla veræ ſapientiæ dulcedine gaudebit. 9
qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat. 10

d *Lucerna, &c.* Hiero. Lucerna: verbū Dei. Modius aut lectus auditus inobedientium. Candelabrū, apoſtoli: quos illuminauit verbum Dei. Abſconditum & occultum, quod palam fit cum a Domino tractatur.

Beda. Modius, vita noſtra diuina præſcientia menſurata. Lectus cato., in qua quieſcit anima. Lucerna verbum quod illuminat. Qui ergo amore præſentis vitæ, & carnalis illecebræ occultat verbum Dei, quaſi ſub modio vel lecto lucernā operit, quia ei carnis concupiſcentias præponit.

e *Nonne vt ſuper candelabrum ponatur?* Beda. Vt dominetur prædicatio veritatis, ſubſit ſeruitus corporis, per quam tamen excelſior appareat doctrina tanquā per candelabrum lucerna.

f *Non eſt enim aliquid &c.* Quaſi dicat. Nolite erubeſcere euangelium, quia nihil occultū modo, quod non fiat palam in iudicio, *quando illuminabit Deus abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* vbi vobis a Deo laus illis autem pœna æterna.

g *In qua menſ. mē. &c.* Hieronym⁹. Etenim ſecundum mēſuram fidei vnicuique diuiditur intelligētia myſteriorum, & adijcietur nobis donū ſcientiæ, etiam adijcientur virtutes.

b *Hi autem.* Differentias ponit eorum qui audiunt verbum. Sunt autem quidam, vt gentiles, qui nec audiunt.

Prouer. 7. a c *Reliqua concu. & c. ſuf. ver.* Quod præceptum eſt, præcipitur enim. *Concupiſcens ſapientiam ſerua mandata, &c.* Et alibi. *Beatus*
Pſal. 111. a *vir qui timet dominum in mandatis eius volet nimis.* Hæc concupi-
C ſcentiæ bonæ, qui reliqua concupiſcit, & aberrat.

h *Qui enim, &c.* Scilicet qui fidem habet, habebit virtutem & qui habet opus verbi, habebit intelligentiam myſterij. Et econtra, qui non habet fidem, deficit virtute, & qui non habet opus verbi eius intelligentia caret, & qui non intelligit iam auditum perdit, ac ſi non audiſſet.

Lucerna,

Sic eſt

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid venit lucerna. *Hic oſtenditur doctrina euāgelica per apoſtolos publicanda. Quod factum eſt poſt aſcenſionem Chriſti ad cælos, tunc enim diſperſi ſunt per orbem vt in omnem terram exiret ſonus prædicationis eorum, & etiam ante paſſionem Chriſti miſſi ſunt ad prędicandum, non tamen ita diffuſe, & hoc eſt quod dicitur.*

Nunquid venit lucerna. *Ideſt, doctrina euangelica ſecundum illud Pſal.* Lucerna pedibus meis verbum tuum.

Pſal. 118.

2 Vt ſub modio ponatur, &c. *Ideſt, occulte in latebris doceatur, ſicut doctrinę ſuſpectæ hæreticorū & hominū malorū, quaſi dicat.* Nō.

3 Nonne vt ſuper candelabrum ponatur. *Hoc eſt in palam, & publice doceatur, quaſi dicat. Sic.*

4 Non eſt enim aliquid abſconditum. *Quia illa quæ Chriſtus docuit apoſtolos ſecrete, voluit per apoſtolos prædicari publice & manifeſte ſecundum quod dicitur eis Matt. 10. e.* Quod in aure auditis prædicate ſuper tecta.

5 Si quis habet aures audiendi. *Ideſt, deſiderium intelligendi doctrinam Chriſti, quaſi dicat talis poteſt proficere non ſolum ſibi intelligendo, ſed etiam alijs ipſos docendo, ideo ſubditur.*

6 In qua men. menſi: fu. *Quod exponit ſic Be. Si ſolerter omnia quæ valetis bona facere ac proximo intimare ſtudetis, aderit diuina pietas quæ vobis in præſenti ſenſum altiora capiendi conferet, & in futuro retributionem æternam adiiciet, & ideo ſubditur.* Et adiicietur vobis.

7 Qui enim ha. da. ille, &c. *Quia habens fidem & gratiā ex vſu talis gratiæ meretur, q iterū ſibi detur gratia ad augmētū præcedentis.*

8 Et qui non habet. *Scilicet fidem & gratiam quales erāt Scribæ & Phariſæi,* 9 Etiam quod hab. au. ab eo. *Quia notitia legis quam habebāt ablata fuit ab eis in quātū non valuit eis ad ſalutē, ſed magis fuit eis in augmētū ſuæ damnationis, ſecūdū dictū Saluatoris Luc. 12.* Seruus q ſciuit volūtatē dñi ſui, & nō facit, vapulabit multis.

10 Et dice. *Hic conſequēter deſcribitur Chriſti prædicationis fructus primo in vno homine, ſecundo, in cōmunitate eccleſiæ, ibi.* Et dicebat. *Circa primum ſciendum, quod ſemē intelligitur prædicatio, ſicut patet in parabola præcedenti. Ex ſemine autem iſto recepto in aliquo*

homine

Eccleſia. Filius hominis. Verbum.
a †Sic eſt regnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſemē †
Corda. Moriatur. Aduerſis. Proſperis.
tem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & ſemen
a In opere. b Neſcire facit. ¶ Quia in arbitrio hominis eſt.
b germinat & †increſcat dum neſcit ille. Vltro.n.terra fructi
a Timorem. b Pœnitentiam lachrymoſam. Charitatem.
ficat, primum herbam, deinde ſpicam, deinde plenum fru 1
c mentũ in ſpica. Et cum ex ſe produxerit fructus, ſtatim mit
Mortem vel iudicium. Finis ſeculi.
tit falcem, quoniam adeſt meſſis. Et dicebat. Cui aſſimilabi 2
a Beda. Prædicatio euangelij, quæ ducit ad regnum Dei, de qua dicitur. Auferetur a vobis regnum, &c. 3
mus regnum Dei, aut † cui parabolæ comparabimus illud? †
a Bed. In corde credentis, vel in mundo.
d †Sicut granum ſinapis, quod cũ ſeminatum fuerit in terra, †
e a In timore.
f minus eſt omnibus ſeminibus quæ ſunt in terra, & cum na
a Primo paruũ. b Charitate.
g tum fuerit, aſcēdit in arborem, et fit maius omnibus oleri-
h a Omnis caro fœnum. b Prædicatores ex ipſa prædicatione naſcentes. Ramos misericordiæ & compaſsionis. c Protectione Dei, de qua ſub vmbra illius quam deſiderabam, ſedi, &c.
bus, & facit magnos ramos, ita vt poſſint ſub vmbrā eius
a Sancti.
aues cęli † habitare. Et talib. multis parabolis loquebat̄ eis 4

a *Sic eſt regnum.* Hier. Scriptura diuina per terrenas ſimilitudines monſtrat cęleſtia ſacramenta, ſicut per totũ euāgeliorũ corpus cōſtat. *Regnum Dei*, eſt eccleſia quę regitur a Deo, & ipſa regit homines, & uitia calcat, vt Centurio hēns ſub ſe milites. Hō iaciens ſemen filius hominis eſt. Semen, eſt uerbum. Terra, corda humana. Dormitio hominis, mors eſt ſaluatoris. Exurget ſemen nocte, & die, poſt ſomnum Chriſti, numerus credētium per proſpera, & aduerſa magis, magiſque germinauit in fide, & creuit in opere, *dum neſ. il.* Tropica eſt iſta loquutio, & in diuinis creberrima, neſcit, id eſt, neſcire nos facit, quis fructũ in fine afferat, dũ dicit. *Qui perſeuerauerit in fine, hic ſaluus erit. Vltro enim terra fructifi.* dum volũtatem noſtram Deus expectat dicens. *Si vis peruenire ad vitam ſerua mandata. Primum herbam.* Ideſt, timorem. Initium ſapientiæ timor domini. *Deinde ſpi.* Ideſt, pęnitētiā lachrymoſam. *Deinde ple. fr. in ſpi.* Ideſt charitatem. Plenitudo enim legis eſt charitas. *Et cum ex ſe pro.* Falx, eſt mors, vel iudicium qđ ſecat omnia. *Quo. adeſt meſ.* i. conſummatio ſæculi, in qua iuſti gaudebunt, qui in lachrymis ſeminauerunt.

✻ Victor Antioch. Per regnum Dei fides in Chriſtum, verbique aduentus in carnem ſignificatur. Hoc igitur regnum aſſimilatum eſt homini ſemen in terram ſpargenti, homo enim eſt, & quis cognoſcet eum? Etenim Dei filius citra vllam ſui mutationem noſtri cā homo factus, terram conſeuit, mundumque vniuerſum diuinę cognitionis luce illuſtrauit poſtea vero acſi dormitum aliquo cōceſſiſſet, ad cęlos abijt, animo interim benigno & patienti, vt illi qui ſemen illud cęleſte ſalutaremque doctrinam exceperant, fructum opportunum ferrent, expectans.

b *Dum neſcit ille.* ✻ Idem. Quorſum hæc? Liberę doctrinæ ſemen ſuſcipientium voluntati, vt velint, operētur, permittit. Ipſe namq; nō omnia per ſe efficit, ne bonũ nobis quaſi inuitis obueniat, ſed noſtram quoq; ſynergiam efflagitat. Quare ſtatim quoq; ſubdit, vltro enim terra fructificat. Neq; enim C liberũ hominis arbitriũ neceſsitate aut vi, aut aſtrorum circunuectione, aut fortuna, aut fato cogitur, vt ſtolide quidam nugantur, ſed libere ad hoc vel illud fertur.

Mit-

c *Mittit falcem.* Meſſis quidē tempus conſummationis, falx D Dei verbum oī gladio ancipiti penetrabilius. Cęterum falx hoc loco non denotat ſuppliciũ aut maledictionē vt alicubi apud prophetas. Neq; enim ea de cauſa falx hic in meſſoris manu ponit̄, quo perdat, verum ne quid de frumēto pereat. Hæc præſens igitur parabola de ſolis iuſtis agit. Prima autē quatuor ordines hominum ponit e quibus tres diuerſo modo noxa conſtricti pereunt, vnus ſeruatur, quamuis hoc ipſum quoque pro fidei & operũ diuerſitate varie. Aſſignatur enim iſthic triplex iuſtorum hominum diſcrimen. Hic autē triplex illa differētia in vnam claſſem redigitur. Omnes enim ferunt frumētum, etſi non æque multũ omnes. E

d *Sicut granũ.* Hier. Hoc ſemen iterum comparat grano ſinapis, quod minimũ in timore eſt, magnum in charitate, quę maior eſt omnibus oleribus quia Deus charitas eſt, & omnis caro fęnum & qui infirmus eſt, olera mā ducet. Et facit ramos miſericordię, & cōpaſsionis. Cuius ſub vmbra pauperes Chriſti, qui ſunt cęli animalia, delectantur habitare.
1.Ioan.4.c.
Eſa.40.b
Ro.14.a
Matt.13.e.

✻ Theop. Paruiſsimum quidem eſt fidei verbum. Crede in Deũ, & ſaluus eris. Sed ſparſim ſuper terrā p̄dicatio dilatata eſt & augmentata, ita vt cęli volatilia. i. contemplatiui homines & alti intellectu & cognitione, ſub eo habitēt Quanti enim ſapientes gentilium relinquentes ſapientiam ſub prædicatione euangelij requieuerunt?

e *Seminatum fue.* A Chriſto ſiue ab homine in terra, vel in agro. i. in corde ſuo. Hic homo eſt ſenſus noſter & animus, qui fouens granum prædicationis humore fidei facit pullulare in agro pectoris ſui.

f *Minus eſt, &c.* Quaſi cōtēptibilia prędicās, & primo nō creditur, qa p̄dicat Deũ hoīem mortuũ crucifixũ. hoc eloquentiæ & ſapientiæ Philoſophorum cōparatũ minus inuenitur.

g *Aſcendit, &c.* Quę altitudine, amplitudine, annoſitate trāſcēdit herbarũ natura. Alta eſt, qa ad cęleſtia ſuſtollit. Ampla qa totũ mũdũ occupauit. Annoſa, quia nō poterit finiri. F

h *Olerib.* Bed. Philoſophicis diſciplinis, quę quanto apertius excreſcũt, viliores fiunt, qa ſicut olera herbarũ cito decidēt.

Sine

NICOLAVS DE LYRA.

homine fit talis proceſſus, quia primo concipitur timor diuinorũ iudiciorum, et ſignificatur per herbam, quæ eſt quid imperfectum, cũ dicit. Fructifi. pri. h. *Et quia ex timore ceſſat homo a malis, & incipit ſe exercere in bonis, ideo ſecundo concipitur ſpes diuinorũ beneficiorum quæ ſignatur per ſpicam, in qua iam eſt ſpes grani futuri, cum dicitur.* Deinde ſpi. *Tertio, ex hoc datur charitatiuus amor, qui habet opus perfectum, & ideo ſignificatur per plenum frumentum, cum dicitur.*

1 Deinde plenum fru. *Quia vt dicitur ad Ro.13.c. Plenitudo legis eſt dilectio, & tunc eſt homo diſpoſitus, vt de ſtatu gratiæ tranſeat ad gloriam, ideo ſubditur.*

2 Quoniam adeſt meſ. i. *collectio iuſtorum in patria.*

3 Et dice. *Hic conſequenter deſcribitur fructus prædicationis Chriſti quantum ad communitatem eccleſiæ, quæ de paruo ſtatu creuit ad magnum ſicut ſinapis granum, & patet ſententia ex dictis. Matt.13. excepto, quod hic ſubditur.*

4 Et tali. mul. *Quod exponit Theophilus dicens. Quoniā turbæ erāt indoctæ a conſuetis nominibus inſtruit eas per ſimilitudinem rerũ ſenſibilium, quæ erant eis cognitæ. Sed hoc videtur cōtradicere ei quod ſupra dixit Chriſtus apoſtolis eodem capitulo, vobis datũ eſt noſſe myſterium regni Dei. Illis autē qui foris ſunt in parabolis, vt vidētes videāt & non*

Parabolice quare dominus populis prædicauit.

MORALITER.

† *Sic eſt re.* Beda. Cum deſideria bona concipimus, ſemē in terra iactamus, cũ operari recta incipimus, herba ſumus, cũ ad profectum boni creſcimus, ad ſpicam peruenimus, cũ in eiſdē operationis perfectione ſolidamur, iā plenũ frumētũ in ſpica proferimus. Miſsio vero falcis tēpus eſt bonę mortis.

Cui

† *Cui aſſimilabimus re. Dei.* Sequitur.

† *Sicut gra. ſi.* Seminatio, eſt boni propoſiti cōceptio, profectus ſeminis incipit a timore qui principium eſt ſapiētiæ, & eſt minimum inter ſeptē ſpirituſſancti dona, ſed fit magnũ introducta charitate quę maior eſt omnib virtutibus. 1. Cor. 13 Et facit ramos per actus charitatis diſtinctos, in quibus aues cœli, ideſt, contemplatiui requieſcunt.

a *Sine parabola.* Beda. Non quod nullum ſermonem turbis apertū faceret, ſed quia nullus ſermo eius inuenitur in quo aliquid parabolæ non inueniatur.
b *Seorſum autem diſcipulis.* Hiero. Illi enim digni erant audire myſteria in intima penetrali ſapiētiæ, qui remotis cogitationū tumultibus in ſolitudine virtutū permanebāt. Sapientia enim eſt in tempore ocij diſcenda.

sive theorica poſt actiuam vitam.
e *Dormiens.* Beda. Diſcipulis nauigantibus Chriſtus obdormit, quia fidelibus regni futuri quietē meditantibus & ſpiritusſancti ſecūdo flatu vel remigio proprij conatus mūdi fluctus poſt terga iactantibus ſubito Chri paſſio aduenit, quo aſcendēte puppim crucis, vt ſomnum mortis caperet; fluctus blaſphemantium dęmoniacis excitati procellis aſſurgunt, quibus tamen non turbatur eius patientia ſed diſcipuli turbantur, trepidant, periclitantur.

Moraliter. Cum ſigno crucis imbuti, mundum relinquere diſponimus nauem cum Ieſu conſcendimus, mare trāſire conamur. Sæpe qui non dormitabit neque dormiet cuſtodiens Ieruſalem nobis nauigantibus dormit, quia inter medios virtutum niſus, vel dæmonum vel hominum prauorum, vel noſtrarum cogitationū impetu fidei ſplēdor obteneбreſcit, ſpei celſitudo tabeſcit, amoris

† Mat.3.c

c *In naui.* Bed. Allegoricé. Mare ſęculi æſt⁹. Nauicula crux, qua mundi fluctus aſcēdim⁹, & ad littus patriæ cœleſtis peruenimus.

Allegoricé.

† In vlteriorē ripam

† Mat. 8.d
† Irruebant

Aliæ naues quæ cum domino fuiſſe, nec in altum ductæ, nec tempeſtatem pertuliſſe dicuntur, eos ſignificant, qui ita fide dominicæ crucis imbuuntur, vt tanquam rudes nondum tribulatione pulſati ſuſcepta fidei myſteria in pace conſeruent. Vel eos qui poſt tribulationum crebras procellas ad tempus pacis ſerenitate vtuntur. Erant enim forſitan illæ naues nuper factæ, & in portum tantum deductę, vel poſt maris pericula ad portum reductæ.

B

† Mat.8.c

† Quiſnam
† Luc.8.d

a Lac potum dedi vobis, non eſcam.
a verbum prout poterant audire. † Sine parabola autem non
¶A turba. ¶Spiritualibus ſpiritualia digni intelligere. ¶Aperte.
b loquebatur eis. Seorſum autem diſcipulis ſuis † diſſerebat. 1
a Appropinquante occaſu veri ſolis.
omnia. Et ait illis in die illa cum ſero eſſet factū. Trāſeamus
†contra. † Et dimittentes turbam aſſumunt eum, ita vt erat
¶Vel cum eo. a Perſequutorum vel dæmoniorum.
in naui & aliæ † naues erant cum illo. Et facta eſt procella †
¶ Eccleſiam.
c magna, venti & fluctus† mittebat in nauim, ita vt implere-
a Alias naui. b Corpus cui diuinitas, ſicut caput inclinata recumbit. c Corporaliter vt homo.
d tur nauis. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens. Et
e a Be. Ne diutius reſurrectionē dilata perirent omnino. b Diſcipuli turbati precantes reſurrectionem. ¶Q Non eſt tibi curæ.
excitant eum, & dicunt illi. Magiſter, nō ad te pertinet quia
a A morte per mortem deſtruxit eum qui habebat mortis imperium. b Diabolo.
perimus? Et exurgens comminatus eſt vento, & dixit
a Perſequutoribus. b Be. Iudæorum rabiem per reſurrectionem repreſſit quæ caput quatiens clamauit. Si filius Dei eſt deſcendat nunc de cruce. ¶Imperat vt Deus.
f mari. Tace, obmuteſce. Et ceſſauit ventus, & facta eſt tran-
a Pax in eccleſia poſt preſſuras vel theorica poſt actiuam. ¶Ideo timidi quia nec &c.
g quillitas magna. Et ait illis: † Quid timidi eſtis? † Necdum
h habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad 2
¶Verè mirabilis.
alterutrum: † Quiſputas eſt iſte, quia & ventus & mare obediunt ei?

* Victor Antioch. Ne autem diſcipuli ob id ſe efferant quod cæteris miſſis ſoli ipſi aſſumpti fuerunt, dominus graui tempeſtate illos iactari ſinit. Quamuis per hoc quoque illorum conſtantiam explorare voluerit. Non ſinit autem illos iactari præſentibus alijs, ne infirma illorum fides cæteris pateſieret ipſeque ſeorſum illos commodius inſtruere & corrigere poſſet. Neque enim ipſi quoque conuenientem ſatis de illo opinionem habebant. Nam etſi ſcirent & crederent a ſomno excitatum maris æſtum compeſcere poſſe, dormientem tamen id poſſe nunquam credebant.
d *In puppi.* Hier. Puppis mortuis pellibus viuos continet & fluctus arcet, & ligno ſolidatur, idest cruce & morte domini ſaluatur eccleſia.
Pſal 120.a
Pſalm. 88.b
Hier. Puppis initium eſt ſanctæ eccleſiæ in qua dominus dormit morte corporali, quia nunquam dormiet, qui cuſtodit Ieruſalem. Cominatur vento & mari, de quo dicitur. *Tu dominaris poteſtati maris.* Ventus & mare, dæmones & perſequutores ſunt, quibus dicit tace quando compeſcit edicta iniquorum regum vt voluerit quia non eſt hominis, vt dirigat greſſus ſuos. Tranquillitas mag. pax eccleſiæ poſt preſſuras ſiue

C

flamma refrigeſcit Sed ad gubernatorem recurramus, illum ſedulo excitemus, qui non ſeruit, ſed imperat ventis, qui omnia ſedulo ſedabit, qui portum ſalutis indulgebit.
f *Tace ob.* Nota quod omnis creatura ſentit imperiū creatoris? Non quod omnia animata, vt mentiuntur hętetici, ſed maieſtate conditoris quę nobis inſenſibilia, illi ſūt ſenſibilia.
g *Quid timi. eſtis.* Beda. Quaſi dicat Quid me præſente timetis? Cui ſimile eſt, quod poſt reſurrectionem exprobrauit incredulitatem illorum, & duriciā cordis, quia his qui viderunt eum reſurgere, non crediderūt. Et item. *O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti ſunt prophetæ. Nonne oportuit ſic pati Chriſtum, & intrare in gloriam ſuam?*
h *Et timue.* Matthæus. Porro homines mirati ſunt dicentes Qualis eſt &c. Non ergo diſcipuli, ſed alii qui in naui erant mirabant, de eo dubitantes, cui mare & vētus obediret. Vel etiam ipſi diſcipuli recte homines dicti, quia necdum nouerant potentiam Saluatoris.
* Theophylactus. Dubie ſe habebant erga eum. In quantum.n. iuſſu mare placauit, non baculo vt moyſes, non precibus, vt Eliſæus Iordanē, neque arca vt Ieſus Naue, ſecūdū hoc vere deus eis videbat, ſecūdū vero q dormiebat homo.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

& non videant & Matth.13.d. In parabolis loquor eis, quia vidētes non vident, &c. *Dicendum quod ſacra ſcriptura hoc habet proprium quod ſub vna litera habeat plures ſenſus, quorum aliqui ſunt potentiores & alii magis latentes, & ideo in parabolis Chriſti turbæ capiebant ſenſum magis patentem non autem latentem, ſed de tali intellectu docebat Chriſtus apoſtolos ad partem, ideo ſubditur.*

Scor-

1 Seorſum autem diſcipulis &c. *De turbis autem prædictum eſt vt videntes videant, & non videant. i. capiant ſenſum magis patētem, non autem latentem.*
2 Et ait illis in illa die. *Hic conſequenter deſcribuntur miracula doctrinæ Chriſti confirmatiua, Et primo deſcribitur miraculum factum in mari, ſecundo, in terra in principio ſequentis capituli. Sententia primę partis patet ex his quæ dicta ſunt, Matth.8.*

MORALITER.

† *Et facta eſt procella ma. &c.* Nauis quam Chriſtus ingreditur eſt anima iuſti quæ ab eo per gratiam inhabitatur, Procella vero ſurgēs eſt tribulatio, quæ frequenter inſurgit pie viuentib. in Chriſto. Sed Chriſtus dormit cum talia permittit ſecundum vulgare dictum, ſed excitatur cū oratio patientis exauditur. Et fit tranquillitas exterius cum perſequutio ceſſat, vel interius quando Deus ſuſtinenti patientiā bonam prę́ſtat, Et hęc tranquillitas melior eſt quam prima ſicut dictum fuit Paulo. 2. Cor.12.c. *Sufficit tibi gratia mea.* Propter quod ſubiunxit. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti.*

CAP. V.

A ET *venerunt &c. Geraſeorum* BEDA. Geraſa vrbs inſignis Arabiæ trans Iordanem iuncta monti Galaad in tribu Manaſſe, non longe a ſtagno Tyberiadis in quo porci præcipitati ſunt ſignificat gentes quas poſt reſurrectionem ſuã dominus miſſis prędicatoribus viſitare dignatus eſt. Vnde bene Geraſa ſiue Gergeſi colonũ eiiciens, ſiue aduena appropinquans, interpretatur, quia gẽtium populus colonum ſcilicet diabolum à quo diu incolebatur expulit, & qui erat lõge, factus eſt prope in ſanguine Chriſti.

✱ Victor Antiochenus. Emendatiora exemplaria neq; Gadarenorum neque Geraſenorum legũt ſed Gergeſenorum Eſt autem Gadara ciuitas Iudææ, propter ſalubres vicinaſq; thermas haud ignobilis. Huius promontorio adiacet lacus quem incolæ mare appellant. Geraſa eſt oppidum Arabię nullum neque mare neque lacum vicinum habenis. Gergeſa eſt locus a quo Gergeſenorum ciuitas denominatur vetus quidẽ illa, non procul ab ea ſita quæ nunc Tyberias appellatur. Circa quam extat rupes præcelſa, & lata ex qua porci dæmonibus acti, in mare ſe precipites dediſſe feruntur. Interpretatur autem Gergeſa, eiectorum vicina ab euẽtu fortaſsis hoc nomẽ ſortita, quod loci illius homines Chriſtum ſi non vi certe precatio inde expulerint, ſiquidem rogabant illum, vt a finibus eorum diſcederet. Vel certe quod mali dæmones porcos inde in mare deturbarint.

a *Homo in ſpiritu*. Iſidorus. Homo iſte deſperatiſsimus eſt populus gentium quem enumerat apoſtolus. Elatus ſuperb. immundus, ſanguinarius, idololatra, ignominioſus, nec lege naturę, nec Dei, nec humano timore ligatus, cui legio nomẽ eſt idest, decem milia quæ cadunt a dextera patris quæ eſt Chriſtus. Huic grex porcorum creditur: hi ſine reſpectu miſericordiæ ſimul in inferno per imperium immaturę mortis ſuffocantur. Ab his multi fugiunt, q paſcebant eos. *Flagellato enim ſtulto ſapiens ſapientior fit vel prudentior.*

* Victor Antiochenus. Marcus & Lucas vnius tantum qui a dæmone vexabatur mentionem faciunt. Matthęus autẽ
C duorum: at hęc non pugnant, pugnarent tamen ſi Marcus & Lucas vnum duntaxat extitiſſe ſcriberent. Matthęus autem duos. Veriſimile fit Marcum & Lucam ſæuiorem de d[illegible] ob. D elegiſſe. Quare etiam calamitatem illius accuratius exponũt quã Matthęus. Scribũt namque vinculis catenisq; diſruptis per loca deſerta diuagari conſueuiſſe. Marcus addit lapidibus ſeipſum concidiſſe.

CAP. V.

a ET venerũt † trãs fretum maris in regionẽ †
† Geraſenorum. Et [1] exeũti ei de naui ſta
a Beda gentes quæ dæmoniacis illuſæ doctrinis idola colunt.
tim occurrit de monumẽtis homo in ſpi 1
a Quia gentes mortuis operibus, id eſt, peccatis delectantur.
ritu immũdo, qui domicilium hẽbat in
a Beda. Perfidorum corpora animę peccatis mortuæ ſunt ſepulchra.
b Legibus diuinis quia non erat dignus. ¶ Vel Deus, vel homo.
b monumẽtis. Et neque catenis iam quiſquam poterat eum
ligare, quoniam ſæpe compedibus & catenis vinctus dirupiſſet catenas, & compedes comminuiſſet & nemo pote-
¶ Aduerſis. ¶ Proſperis. ¶ In fęditate operum.
c rat eum domare. Et ſemper nocte ac die in monumentis 2
In faſtibus ſuperbiæ. a Be. Per verba duriſsimæ infidelitatis. b Beda. Idolis.
¶ Quoniam arreptis cautibus ſeipſos furibundi concidebant.
& in montibus erat clamans & concidens ſe lapidibus. Videns autem Ieſum a longe cucurrit, & adorauit eum, & cla-
a Be. Q. nihil commune nobis. Hoc contra Iudæos dicunt. In beelzebub eiicit dæmo.
mans voce magna, dixit. Quid mihi & tibi Ieſu fili Dei
a Hoc contrà Arrium qui negat filium Dei. Credunt & contremiſcunt filium Dei. Alias ſummi.
altiſſimi? Adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat
enim illi. Exi ſpiritus immunde ab homine illo. Et inter 3

b *Et neque catenis &c.* Beda. Catenis & cõpedibus graues, & durę leges gentium ſignãtur, quib. peccata in re eorũ publica cohibebãtur. Ruptis catenis (vt Lucas ſcribit) ſubito agebatur a domino in deſerto quia etiam tranſgreſſis illis legibus ad ea ſcelera cupiditate raptabantur, quæ iam vulgarem excederent cõſuetudinem. E

†Mat.6.d. Luc.8.d. †exeunte

Lucæ.8,e.

c *In monumentis*. Victor Antiochen⁹. Dęmones in ſepulchris verſantur, quo rudi plebi execrandum dogma perſuadeant, nẽpe demortuorũ animas in dæmones trãsformari.

d *Quid mihi & tibi.* ✱ Victor Antiochenus. Quandoquidem Apoſtoli in naui Chriſtum hominem eſſe confeſsi fuerant, prodeunt nunc in medium dæmones qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui mare fluctuans rurſumque conquieſcens non audierant, illi iam dæmones magna id voce clamantes audiunt, quod mare per ſubitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e *Torqueas*. Beda. Magnum tormentum erat a læſione hominis ceſſare, & tanto dimittit grauius, quanto poſsidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi ſtudio *Ieſu fili Dei &c.* clamitare videantur, rerum experientia, hoc eſt pęnarũ ſenſu compulſi veniſti huc ante tempus torquere nos vociferantur. Nam ne illorum ſupplicatio de fraude ſuſpecta haberi queat, verbis modo allegatis inimicitiam inter ſe intercedere manifeſte teſtantur. Neque enim igni qui ſub ſenſum non cadebat Chriſtique præſentia dire tantum incendebantur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum metu. Arbitrabãtur enim vltimum ſupplicium iam tum adeſſe adeoque ad inferorum cruciatus veſtigio ſeſe abreptum iri. Metu itaque cõſternati, rogant, perque omnia ſacra obteſtantur, ne ante tempus ad pœnarum locum amandẽtur. Vt ii ergo qui tẽpus adhuc reliquum habeant intra quod ea quę libet circa homines exerceant, non ſine contentione cum domino expoſtulant, tãquam qui ante legitimum tempus vim ipſis adferat, pęnamque citra iuſtam cauſam inferat. F

Quod

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

ET venerunt trans fretum. *Hic conſequenter deſcribuntur Chriſti miracula facta in terra ad doctrinæ ſuæ confirmationem. Et primum deſcribitur dæmoniaci curatio, ſecundo filiæ Archiſynagogi reſuſcitatio ibi.* Et cum aſcendiſſet Ieſus in naui. *Prima in duas quia primo deſcribitur curatio dæmoniaci, ſecundo deuotio ipſius curati, ibi.* Cumque aſcenderet. *Expoſitio primæ partis patet ex dictis Matt. 8. paucis exceptis quæ diſcurrentur.*

1 Occurit ei de monu. homo in ſpi. immundo. *Ideſt obſeſſus a dęmone Mat. 8. b. dicitur quod erant duo, Ad quod dicendũ quod ſecundũ veritatẽ duo erant dæmoniaci, vt dicit Matthæus, ſed vnus erat ſæuior altero in quo erat legio dæmonũ, vt dicitur infra & iſte ſolus nominatur hic à Marco, & alius tacetur, quia non erat ita famoſus in malo.*

2 Et ſemper &c. in m. *Scilicet gentilium damnatorum ſuper quorum animas dæmones iam habebant poteſtatem, & ideo habitabãt vbi corpora eorum erant ſepulta, tanquam habituri poteſtatem ſuper ea poſt finale iudicium.*

3 Et interrogabat eum quod ti. no. eſt. *Interrogauit autem Chriſtus, non quia ignoraret, ſed vt multitudo dæmonum in illo homine habitantium ex confeſſione eorum appareret vnde ſubditur.*

Legio

MORALITER.

† *Et venerunt transfretum.* Sequitur.

1 *Statim oc. &c.* Per iſtum dæmoniacũm diabolus ſignificatur, qui in monumẽtis & in montibus, ideſt, in fœdis & in ſuperbis hominibus habitat & concidit ſe lapidibus, ideſt, hominibus in fide ſtabilibus quos acriter tentat. Sed cõciditur nam ab eis deuincitur. Nomen eius legio, quia multis in malum ſociatur. Eius autem eiectio per Chriſtum, ſignificat dæmonum multitudinem deijciendam per ipſum. Quod autem dęmones eiecti porcos intrauerunt, ſignificat, quod intrant ducentes vitam porcinam, & eos præcipitant in gehennam.

a rogabat eum. Quod tibi nomen eſt?[a] Et dicit ei · Legio mihi 1
b nomen eſt, quia multi ſumus . Et deprecabatur eum multum 2
a Sed mitteret in , e gem porcorum, & hoc eſt, Erat enim, &c
ne ſe expelleret extra regionem.[a] Erat autem ibi † circa mon- 3
c tem grex porcorum magnus paſcens in agris. Et deprecaban-
d tur eum † ſpiritus, dicentes. † Mitte nos in porcos , vt in eos
a Vt porcorum perditio, omnibus eſſet ſalutis occaſio, paſtores enim videntes ſtatim nunciauerunt ciuitati. b Beda. Accepta poteſtate a Deo, aliter enim nec pecoribus nocerent.
introeamus . Et conceſſit eis ſtatim Ieſus. Et exeuntes ſpiritus
e immundi introierunt in porcos , & magno impetu grex præ-
f cipitatus eſt in mare ad duo millia , & ſuffocati ſunt in mari.
g Qui autem paſcebant eos , fugerunt , & nunciauerunt in ci-
uitatem & in agros . Et egreſſi ſunt videre quid eſſet facti , &
h veniunt ad Ieſum , & vident illum, qui a dæmonio vexabatur
i ſedentem veſtitum, & ſanæ mentis, * & timuerunt Et narra-
k uerunt illis qui viderant , qualiter factum eſset ei qui dæmo-
a Conſcii fragilitatis ſuæ adhuc infirmi pondus ſapientiæ eius ſuſtinere non poterant.
l nium habuerat , & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt di-
ſcederet de finibus eorum. † Cumque aſcenderet nauim, cœpit
a Diſſolui, & eſſe cum Chriſto multo melius eſt.
illum deprecari qui à dęmonio vexatus fuerat, vt eſset cum il- 4
a Quia manere in carne propter alios neceſſarium eſt.
m lo, & non admiſit eum , ſed ait illi. Vade in domum tuam ad
tuos , & annuncia illis , quanta tibi fecerit dominus, & miſer- 5
tus ſit tui . Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quanta 6

A a *Quod tibi nomen eſt?* Beda. Non quaſi neſcius interrogat, ſed vt cōfeſſa publica peſte quam tolerauerat, virtus curātis gratior appareat. Sed etiam ſacerdotes noſtri temporis qui per exorciſmum dęmones eiiciunt ſolent dicere, non aliter patiētes poſſe curari, niſi quantum ſapere poſſunt omne qđ a dęmonibus viſu, auditu, vel quolibet ſenſu corporis aut animi vigilantes dormientes ſve pertulerunt, patenter confiteantur.

Omnes dęmones. b *Legio mihi nomen eſt, &c.* BEDA Significat populum gētilem innumeris idololatriæ cultibus mancipatū, cui contra eſt. *Multitudinis cre. e. cor vnum & anima vna.* Vnde bene in Babylonis cōſtructione linguarū vnitas per ſpiritum ſuperbiæ ſciſsa, ī Ieruſalem per gratiā ſpiritusſancti linguarū B varietas eſt adunata & illa confuſio & hæc pacis viſio dicitur, quia electos in pluribus linguis & gentibus, vna fides & pietas toto orbe pacificando confirmat, reprobos aūt plures ſectæ quam linguæ diſsociando confundunt. Luc. 8. f.

* Victor Antiochenus. Non dicit numerum pręciſe ſed ſimplici voce magnam adeſſe multitudinem indicat. Siquidem exacta numeri diſcuſsio, nihil ad rē quæ quærebatur faciebat. *Et deprecabantur eum ſpiritus, &c.* Ne ſcilicet extra prouinciam ipſos deiiciat, aut ne in Abyſsum ab. re iubeat, vt habet Lucas (Abyſsus enim ſeceſsio eſt ex hoc ſæculo.) Ex eo autem quod dęmones, ne extra prouinciā, aut extra hominū conſortiū, in tenebras exteriores quæ paratæ ſunt diabolo & angelis eius, expellātur, tantopere rogant, planum fit, dūm alio illos amandare potuiſſe ſi voluiſſet, permiſit autē eos in terra illa hęrere, quemadmodū diabolum quoque in mundo hoc circumagere ſinit, non qđ nobis male velit, ſed ne per aduerſarii abſentiā, humana natura corona, hoc eſt, obtentæ victoriæ præmio ſpolietur. Tot autē porcos perire paſſus eſt, vt palā faciat, quanta ira & indignatione dęmones in homines ardeāt. Voluit etiam oſtēdere multo minora damna inferre hominibus, quam inferrent, niſi Dei virtus prohiberet.

Luc. 8. c. c *Mitte nos.* Beda. Lucas. Et rogabant eum ne imperaret illis, vt in Abyſsum irent. Sciebant ergo aliquādo futurum vt per aduentum eius mitterentur in Abyſsum, nō futura prædiuinantes, ſed prophetarum in ſe dicta recolentes, ideoque gloriam Chriſti quam mirabantur, ad ſuam tendere timebant damnationem.

d *In porcos.* Beda. Porci ſignificant homines immundos, q C vocis & rationis expertes in mōte ſuperbiæ paſcuntur, & lutulētis actibus oblectantur, quib. per cultum idolorum poſſunt dæmones dominari. Nā niſi quis porci more vixerit, in eum diabolus poteſtatem non accipit, niſi forte ad probandum, non autem ad perdendum.

e *Grex præci. eſt.* Beda. Quia iam clarificata eccleſia, & liberato populo gentium a dęmonum dominatione in abditis agūt ſacrilegos ritus qui Chriſto credere noluerunt cęca & profunda curioſitate ſubmerſi.

f *Ad duo millia, &c.* BEDA. Erubeſcat Manichæus ſi de eadem ſubſtātia, & ex eodē auctore hominum beſtiarumque ſunt animæ, quoniā ob vnius hoīs ſalutem duo mill. porcorum ſuffocantur.

g *Qui autem.* Quia quidā primates impiorū quāuis Chriſtianam legem fugiant, potentiam tamen eius ſtupendo & mirando per gentes prædicant.

h *Et vident illum.* Beda. Lucas ſedentem ad pedes eius, quod ſignat eos qui a peccatis correcti ſunt fixa mentis intētione veſtigia Saluatoris quæ ſequantur, intueri.

i . *Veſtitum.* Virtutū ſtudio, quod veſana mēte pdiderat. Vnde filius pdigus ad patrem rediēs, mox ſtola prima cum annulo induit, qa quiſquis corde pęnituerit poteſt donante Chriſti gratia priſtina iuſtitiæ opera de quibus ceciderat, cum annulo inuiolatæ fidei recuperare.

k *Et timuerunt.* Multi enim antiqua ſuauitate delectati honorare ſe, ſed pati nolle Chriſtianā legē dicunt, quia eā implere non poſſunt, admirantes tamen fidelem populum a priſtina conuerſatione ſanatum.

l *Et rogare cœperunt eum.* Rabanus. Vt Petrus. *Exi a me domine, quia homo peccator ſum, &c.* Ne tangant arcam Dei, vt Oza.

* Victor Antiochenus. Agnoſcunt enim ſe indignos, qui tantum bonum in ſua regione habeant, ſimulque ne ob præſentis virtutem, grauius quiddā propter admiſſa peccata patiantur, plurimum formidant.

m *Vade in domū tuam.* Beda. Sic quiſque poſt reſurrectionē peccatorū in conſcientiam bonā redeat & propter aliorum ſalutē euangelio ſeruiat, vt poſt cum Chriſto quieſcat, nedū prępropere vult iam eſſe cū Chriſto, negligat prædicationis myſterium fraternę redemptioni accommodatum.

Hieronymus. Homo ſanatus mittitur in domum ſuam id eſt, in ſpiritualem legis obſeruantiā, & pręedicat in Decapoli, ideſt, obſeruat decalogum, dum a Romano nunc regno cōuertuntur Iudæi. i. ſunt de eccleſia, qui etiam in litera tantum pendent decalogi, quia moralia ad literam obſeruanda ſunt. Beda Matthæus duos. Marcus & Lucas vnum a dęmone curatum dicūt quia vnus eorum clarioris eſt nominis, & famoſioris, & ideo curatio eius eſt famoſior.

Allegorice. Duo, gentes ſignificant de duobus filiis Noe.

NICOLAVS DE LYRA.

Legio quid eſt. 1 Legio mi. nomen eſt. *Legio autem proprie dicitur numerus determinatus armatorum in exercitu. Et continet ſex millia ſextentos ſexaginta ſex, & inde dicitur legio in dæmonibus qui militant contra nos.*

2 Et deprecabatur. *Scilicet legio dæmonum.*

3 Ne ſe ex. &c. *Ideſt, extra hominum habitationem, vnde & Lucæ 8. c. dicitur in Abyſsum, locus enim inferni debetur dæmonibus, permittuntur tamen inter homines habitare vſque ad iudicium vt glorioſior ſit electorum victoria in dæmonum tentantium ſuperatione.*

4 Cumque aſcende. *Hic deſcribitur curati deuotio, quia gratus de beneficio ſibi collato, voluit ſequi Chriſtum. Ieſus autem.*

5 Non admiſit eum. *Ideſt, non recepit eum ad apoſtolatū vel diſcipulatum propter horrorem præcedentis paſſionis. Item ne aſcriberetur dæmoni, quod iſta faceret ſi eſſet diſcipulus Chriſti. Ex hoc loco accipitur, quod dæmoniaci & furioſi poſt curationem non promouentur in eccleſia Dei.*

6 Et abiit & cępit pręedicare in Decapoli quam, &c. *Nomen eſt regionis, & dicitur a deca quod eſt decem, & polis quod eſt ciuitas.*

Cum- Et

ſibi feciſſet Ieſus , & omnes mirabantur . Et cum † tranſcen- 1
diſſet Ieſus in naui rurſus transfretum , conuenit turba mul-
Moyſes legislator.
a ta † ad eum, & erat circa mare . Et venit quidam de archiſy- †
a Beda.Humiliat ſe. b Caput Chriſti Deus.pedes,incarnatio eſt.
Incarnationem.
nagogis nomine iairus ; & videns eum procidit ad pedes eius,
Plebs Iudaica.
b & deprecabatur eum multum dicens . Quoniam filia mea in 2
In deſperatione, a In carnem. b Miſericordiæ. A vitiis.
extremis eſt, veni impone manum tuam ſuper eam , vt ſalua †
In virtutibus.
ſit & viuat . Et abiit cum illo , & ſequebatur eum turba multa,
Hæmorroiſſa.
c & comprimebant eum . † Et mulier quæ erat in profluuio ſan- †
d guinis annis duodecim , & fuerat multa perpeſſa a compluri- 3
e Naturalem Induſtriam.
bus medicis, & † erogauerat omnia ſua , nec quidquam † pro-
f fecerat, ſed magis deterius habebat , cum audiſſet de Ieſu, ve-
Per fidem.
nit in turba retro , & tetigit veſtimentum eius . Dicebat enim
quia ſi vel veſtimentum eius tetigero , ſalua ero . Et confeſtim
Radix immundæ cogitationis.
ſiccatus eſt fons ſanguinis eius , & † ſenſit corpore, quod

Noe.Cum enim Noe tres filios genuerit,vnus aſſumptus eſt in poſſeſsionem Dei,duo idolis dediti.

a *Et venit quidam de ar.&c.* Hieronymus.Poſt hæc Iairus archiſynagogus venit,quia cum intrauerit plenitudo gentium tũc omnis Iſrael ſaluus fiet.Iairus illuminans vel illuminatus ideſt,Iudaicus populus vmbra literæ depoſita ſpiritu illuſtratus & illuminatus, procidens ad pedes, ideſt,ad incarnationem Ieſu ſe humilians, rogat pro filia qui ſibi viuit alios viuere facit . Abrahã & Moyſes & Samuel rogant pro plebe mortua,& ſequitˀ Ieſus preces eorum.

Beda. Iairus illuminans vel illuminatus,quia uerbis uitæ populum illuminauit,& vt hoc poſſet a ſpiritu ſancto illuminatus eſt.

* VICTOR. ANTIOCHENVS. Miraculum miraculo ſuccedit . Etenim princeps Synagogæ non tam de fide ad promerẽdum Chriſti gratiã,inſtructus, quam lethali filiæ morbo impulſus , præſidii cauſa ad Ieſum venit.

b *Quoniam filia mea.* Beda.Lucas,quia filia vnica erat illi fere annorũ 12.& hæc moriebatur.Filia Archiſynagogi,eſt ſynagoga ſola legali inſtitutione compoſita,quaſi vnica Moyſi nata.Hęc 22.anno,ideſt , tempore pubertatis appropinquãte moriebatur,quia nobiliter a prophetis educata,poſtquam ad intelligibiles annos peruenit, & ſpiritualem Deo ſobolem generare debuit,ſubito errorum languore conſternata, ſpirituales vias deſperabiliter omiſit.

✲ Victor Antiochenus.Hanc Matthæus mortuã,Marcus grauiter ægrotantẽ, & tantum non animam agentem affecit. Quare paulo poſt de Archiſynagogi familia venere , qui domino adhuc iter carpente,puellam vita functam denũciarunt.Ideoque magiſtrũ eius rei gratia amplius vexare,ſuperuacaneum videri.Verum nulla eſt repugnantia.Siquidẽ Matthęus miraculum hoc exponẽs,vnum breuiter per alterũ deſignat.Ex hoc enim quod dominus mortuam exuſcitauit,vtrumque inferre licuit,nempe & mortem obiiſſe,& in extremis laboraſſe adoleſcentulã. Matthæus ergo exacta illa narratione miſſa,dominum operam ſuam pollicitum,vna cum diſcipulis exuſcitatum abiiſſe ſcribit.

C c *Et comprimebant.* Dum ad puellã ſanandam vadit, a turba comprimitur,quia Iudæis ſalutis monita præbens,quib.ęgrã eorum conſcientiam erigeret,noxia carnalium populorum conſuetudine grauatus eſt. D

d *Et mulier quæ,&c.* Pergente domino ad filiam Archiſynagogi , morboſa mulier annis 12.prærripit ſanitatem , & poſt filia ſanata eſt,& ſuſcitata eſt,q̃a ſic diſpenſata eſt ſalus humani generis,vt primo aliqua ex Iſrael, deinde plenitudo gentium & ſic omnis Iſrael ſaluus fiet. Rom.11.c.

Beda.Notandum quod puella duodenis & mulierem 12. annis ſanguine fluxit,ideſt, quãdo hęc nata fuit illa infirmari cœpit . Vna enim pene eademque ſæculi ætate ſynagoga in patriarchis naſci & gentes cœperunt idololatria fędari. E

Beda. Mulier ſanguinaria a domino curata eſt , eccleſia eſt de Gentibus ingenti carnalium delectationũ fluctu polluta , & iam a cœtu fidelium ſegregata. Hæc dum Chriſtus Iudæam ſanare diſcerneret, iam paratã aliiſque promiſſam ſalutem ſpe certa præuenit.

✲ Theophylactus.Per Hæmorroiſſam intellige humanam naturam.Profluebat enim perfectum , quod animam occidens,quaſi ſanguinem fudit animarum noſtrarum.Hęc a pluribus medicorum,ſapientium dico huius mundi , & legis & prophetarum curari non valuit,mox vt fimbriã Chriſti tetigit,ideſt, carnem eius ſanata eſt . Qui enim credit filium Dei incarnatum, hic eſt qui veſtimentorum fimbriam tangit.

e *Multa perpeſſa a complurib.medicis,&c.* Beda.Falſis Theologis Philoſophis,legum ſecularium doctoribus,qui ſe vtilia viuendi pręcepta dare promittebant.Dęmones,quoq; quaſi hominibus conſulendo ſe pro Deo colendos ingerebãt, quibus audiendis, quanto magis naturalis induſtrię vires expendebãt, tanto minus ſanari poterant.Sed cum audiſſent populum Iudęorum ęgrotaſſe & verum medicum de cęlo veniſſe,cœperunt languoris ſui & ſperare & inquirere remedium.

f *Venit in tur.re.* Beda.*Si quis mihi miniſtrat me ſequatur.* Et alibi.*Poſt dominum Deum ambulabis.* Vel quia Deum præſentem in carne nõ videt,ſed poſt ad fidei agnitionis gratiam peruenit,& tactu,ideſt participatione ſacramentorum eius meruit ſanari a peccatis.Fons q̃ppe,ſanguinis,origo peccati,primordium immundę cogitationis,ex quo omne peccatum oritur, Sed dominus nõ ſolum opera, ſed verba mala & cogitationum radicem ſacramentis euangelicis quaſi ſuis veſtimẽtis, fontes.

†traieciſſet
Nota
†Mat.8.c. Lucæ.8.f.
†adiumẽti ſenſerat
†cognouit
Ioan.12.d. Oſee.11.d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum tranſcen.Ie.in na. *Hic conſequenter deſcribitur reſuſcitatio filię Archiſynagogi.Et primo deſcribit huius facti inchoatio,ſecundo,interponitur mulieris ſanguifluę curatio,ibi.* Et mulier quę erat in profluuio ſanguinis, *tertio,deſcribitur prædicti facti conſummatio,ibi.* Adhuc eo loquente. *Sententia iſtarum trium partium patet ex his quæ dicta ſunt Matth.9.exceptis aliquibus quæ exponentur. Quantum ad primam partem dicitur hic.*

2 Deprecabatur eum mul.di.quoniam. *Mat.9.c.dicitur quod Archiſynagogus dixit Chriſto.* Filia mea modo defuncta eſt. *Ad quod dicendum quod euangeliſtæ repetendo dicta alicuius vel aliquorũ, aliquando repetũt eadem verba aliquãdo vero ſententiam per alia verba.Filia autem Archiſynagogi laborabat in extremis, ſecundum quod dicit hic Marcus, veruntamen erat ita propinqua morti,quod reputabatur mortua , vnde etiam ſecundum communem modum loquendi de aliquo qui ſic eſt morti propinquus dicitur,quod mortuus eſt,quia quod modicum diſtat quaſi nihil reputatur , & hoc modo loquendi vſus eſt Matthæus.Circa ſecundam partem dicitur.*

3 Et fuerat mul.*Scilicet non ſolum in facultatibus,ſed etiam in corpore,vt patet per literam ſequentem.*

Et

MORALITER.

† *Et venit quidam de Archiſynagogis.* Per quem intelligi põt vnus de ſacerdotibus curatis , qui ſi habeat aliquam perſonã in periculo mortis ſpiritualis , cui non poteſt aut neſcit ſuccurrere,debet ad Ieſum venire,ideſt,ad illum qui habet zelũ ſalutis animarum, & ſcit & poteſt remedium adhibere . Etſi aliqui velint impedire dicentes.

† *Quoniam filia.* Ideſt,quod impoſſibile ſit remedium adhibere, propter hoc dimittere non debet, quia de nullo deſperandum eſt vita præſenti durante.

† *Et mulier quæ erat in proflu.* Humanitas Chriſti dicitur eius veſtimentũ Philip.2.a. In ſimilitudinem hominũ factus eſt, & habitu inuẽtus vt homo. Cuius fimbria ſunt pedes tãquã extremitas . Mulier 12.annis ſanguiniflua fuit Magdalena multo tempore peccatis polluta , ſed tangendo Chriſti pedes fuit ſimpliciter emundata.

ſanata eſſet a plaga . Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo cognoſcens 1
virtutem quæ exierat de illo , conuerſus ad turbam , aiebat,
a Beda. Interrogat vt ſalus quam mulieri dederat, declarata & agnita fidei virtute multis proficiat .
Quis tetigit veſtimenta mea ? Et dicebant ei diſcipuli ſui .
Inordinatos. Hæreſibus, prauis moribus .
a Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit ? Et 2
a Pſe. Oculi domini ſuper iuſtos, & a.e, in pre.e. Hic pauper clamauit, & dominus, exaudiuit eum . 3
circumſpiciebant, videre eam quæ hoc fecerat. Mulier au-
b tem timens & tremens, ſciens quod factum eſſet in ſe, venit,
& procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem . Ieſus au-
a Ideo quia fidelis, b Beda. Non dicit faciet. In eodem quod credidit iam ſalua eſt .
tem dixit ei . † Filia, fides tua te ſaluam fecit, vade in pace, &
a Beda. Perſeuerando in eadem fide. Qui enim perſeuerauerit vſque in &c.
eſto ſana a plaga tua . Adhuc eo loquente veniunt nuncij ad
c archiſynagogum, dicentes, quia filia tua mortua eſt, quid vl-
d tra vexas magiſtrum ? Ieſus autem audito verbo . quod dice- 4
e batur, ait Archiſynagogo. Noli timere, tantummodo crede.
Et non admiſit quemquam ſequi ſe, niſi Petrum & Iacobum
f & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archiſy- 5
g nagogi, & vidit tumultum, & flentes & eiulantes multum, &
ingreſſus ait illis . Quid † turbamini, & ploratis ? Puella non
Irriſoribus.
h eſt mortua, ſed dormit. Et irridebant eum. Ipſe vero eiectis
i ¶Qui miraculum venerentur.
k omnibus aſſumit patrem & matrem puellæ ; & qui ſecum

fontes obſcęni ſanguinis emundat .

A a *Tetigit*. Bed. Sola fidelis mulier dominum tangit, quē paſſim comitans turba comprimit. Quia qui diuerſis inordinate glomerātium hęretib. vel peruerſis moribus grauatur, ſolo fideli eccleſiæ corde tangitur, vñ. *Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrē meum.* (Ioan.20.d.) Quia veraciter tangere eſt euāgeliſtę qualē patri credere. († de ſe.)

Hie. Septima virtute ſuſcitatur mortua, ſed intra viā tāgit fimbriam retro mulier ſanguinaria quę cū ſalute ſubſtātiā in medicos nihil pficientes perdiderat. Septimo die requieuit Deus ab oī opere. Quādo ſuſcitatur mortua intus & feminina foris cūtur bis, flux⁹ ſanguinis ſterilitatem facit. Vnde dicitur ad ecclesiam Gētium. († Mat.9.c. Luc.9.g Luc.8.f. Matth.3.a)

B *Lætare ſterilis quæ non paris.* (Gal.4 d.) Retro accedit ideſt, poſt reſurrectionem. Fimbriā tangit, ac cymbala & mala punica quę pēdent in extremis oris tunicæ ſummi ſacerdotis Cymbalum, confeſſionem, malū punicū martyrij voluntatem ſignificat & virtutum candorem. (¶tumultuantium.)

✠ Victor Antioch. Virtutes quæ ex Seruatore in alios dimanabant , non locali aut corporali motu, ab illo decedebant. Nam cum corporis expertes eſſent, ita de alio in alios tranſibant, alijſque impendebantur, vt tamen in illo eſſe nō deſinerent. Quemadmodum enim ſcientię & penes doctorem conſiſtunt, & diſcentibus nihilominus traduntur, ita Chriſti virtus, & penes illū manebat; & in illos nihilominus cum bona illius voluntate deriuabatur, qui fide eū tangebant. Appoſite aūt Euangeliſta non dixit, ſentiens autem virtutem, ſed cognoſcens virtutem quæ exierat de illo. Neque.n. virtutes illius ſentiebantur, cū corporeæ non eſſent, ſed tātum intelligebantur. Ceterum illi Chriſtum ſpiritualiter tangūt, qui in illum credunt. Cæteri vero qui in illum fidem nō habent, eum vetius comprimunt & affligunt, quā tangūt. Qui autem Chriſtum vere tangit, is illum ad clementiam & miſericordiam allicit. Negabant autem omnes ſe illum tetigiſſe. Nam cum in illum non crederent, non tangebant eum, ſed tantum comprimebant.

C b *Mulier autem*. Bed. Ecce quo tendebat interrogatio, vt mulier ſcilicet confiteatur veritatem diuturnæ infirmitatis, & ſubitæ ſubitę credulitatis & ſanationis, & ita ipſa confirmaretur in fide, & alijs præberet exemplum .

c *Vade in pace* . ✠ Victor Antioch. Corpore mulieris ſanato, dominus animæ quoque eiuſdem benigne facit. Amādat enim illam ad bonorum faſtigium, nempe ad pacem illā, in qua De⁹ habitare dr̄.

d *Adhuc, &c.* Beda. Muliere ſanata ſtatim nūciatur puella mortua, quia eccleſia Gentium a labe vitiorum curata, & ob fidei meritum filia nominata, continuo ſynagoga perfidiæ leto reſoluta eſt, quia in Chriſtū non credidit, & inuidiæ, quia eccleſiam credere doluit .

e *Quia filia tua, &c.* Beda . Multi enim hodie ſtatum ſynagogæ videntes, reſtaurari poſſe non credunt, & pro reſtauratione eius ſupplicādum eſſe non æſtimant . Sed quod hominibus eſt impoſſibile, Deo eſt poſſibile, vnde ſequitur, *Ieſus autem, &c.*

f *Archiſynagog.* Archiſynagogus , cœtus eſt doctorum legis de quibus . Super ca. mo. ſeder. ſcrib. & Phariſ. Qui ſi credere voluerint etiam ſubiecta eis ſynagoga ſalua erit .

g *Et non admiſit quemquam, &c.* Bed. Blaſphemis & irriſoribus non ſunt reuelanda myſteria, ſed fidelibus qui honorēt. Vnde alibi. Iuſtificata eſt ſapientia ab om. fi. ſu.

h *Flentes & eiu.* Bed. *Lętentur omnes qui ſperant in domino, & in æternum exaltabunt, & ha. in e.* Hanc lætitiam merito infidelitatis ſynagoga amiſit, & ideo inter flentes & vlulantes mortua iacet. Sed Ieſus eam funditus interire nō patitur, vnde ſequitur . *Et ingreſſus eſt* .

i *Non eſt mor.* Mihi in cuius diſpoſitione & anima recepta viuit, & caro ſuſcitanda quieſcit . Hinc mos eſt Chriſtianis , vt mortui qui reſurrecturi non dubitantur, dormientes uocentur, vnde Nolumus uos ignorare fra. de dor.

Bed. Cum anima quæ peccauerit moriatur, ea tamē quam dominus ad uitam ęternam pręuidet, nobis quidem mortua fuiſſe, ſed ei obdormiſſe non incongrue dici poteſt .

K *Eiectis omnibus.* Bed. Turba eijcitur ut puella ſuſcitetur, quia niſi ſecularium curarum multitudo a corde eijciatur, anima quæ intus iacet, mortua non ſuſcitatur. Dum enim ſe per uniuerſas cogitationes ſpargit, ad conſiderationem ſui ſeſe nullatenus colligit .

Thabi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſtatim Ie.in. *Non eſt intelligendum, quod aliqua virtus exiſtēs in Chriſto migrauerit extra ipſum, ſed talis exitus intelligitur per modum cauſæ producentis effectum in quem dicitur exire inquantū cauſa relucet in effectu . Et per talem modum loquendi dicitur Sap.7.d. de ſapientia increata , quod per nationes in animas ſanctas ſe transfert, & amicos Dei & prophetas conſtituit. Quæ translatio non poteſt intelligi, quod ſapientia increata ſit alicubi vbi prius non erat , cum de neceſſitate ſit vbique præſens, ſed quia cauſat ibi nouum effectum. Vtrū autem talis virtus in Chriſto fuerit virtus diuina tantum, vel cum hoc humana, dicetur in fine huius cap.*

2 Quis teti. *Non quærit ex ignorantia , ſed vt per confeſſionem mulieris ſanatæ appareat fides eius , & a Chriſto commendetur, & quia manifeſtatio miraculi dictæ ſanationis cedebat ad gloriam Dei , & Archiſynagogi aſſecurationem , vt per hoc certificaretur de futura , ſuſcitatione filiæ ſuæ .*

3 Turbam compri. *Licet in tali preſſura cum tangerēt corporaliter non tamen tangebant eum cum tali deuotione & fide ſicut illa mulier tetigerat, & de tali tactu ſingulariter quærebat. Circa tertiam partem dicitur ſic .*

4 Quid ultra ue. *Licet enim crederent ipſum poſſe eam ſanare , non tamen a mortuis ſuſcitare , ex quo patet quod eorum fides erat imperfecta .*

5 Et non admiſit, &c. *Oſtendens, quod in operibus miraculorum nō debet faciens quærere oſtentationem, in hoc dans exemplum eius diſcipulis qui erant facturi miracula, verumtamen, quia in operib. miraculoſis manifeſtatur Dei gloria , ideo aliquando faciebat miracula valde publice, ſicut patet in Lazari ſuſcitationi, & cæci illuminatione, oſtendens exemplum diſcipulis, vt in talibus quærerent Dei gloriam tātum, & non propriam .*

Thabi-

a Beda prius mundat manus Iudæorum quæ ſanguine plenæ ſunt, aliter puella non reſurgeret.
erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens, & tenens manū
Beda. Ideſt, puella ſurge.
a puellæ ait illi. † Thabita cumi, quod eſt interpretatum, puel- 1
Beda. a vitijs.
la tibi dico ſurge. Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulabat.
Beda. In bonis operibus.
Erat autem annorum duodecim, & obſtupuerunt ſtupore
magno. Et præcepit illis vehementer, vt nemo id ſciret. Et 2
† iuſſit dare illi manducare. 3

Thabita cumi. In Syro ſermone quem euangeliſta ponit, nō [A]
lus eſt quā puella ſurge. Sed forte ad vim dominicę iuſſionis exprimendā hoc addidit tibi dico ſurge, & magis ſenſum loquẽtis quā verba intimare curauit. Sic ſępe apoſtoli & euāgeliſtæ cum aliquod teſtimonium aſſumunt, magis ſenſum quam verba ponunt.

Hieronymus. Ad puellam dicitur thabita cumi, id eſt, puella ſurge. Archiſynagogo dicitur. Filia tua mortua eſt, Ieſus. Non eſt mortua, [B] ſed dormit, vtrumque eſt, mortua vobis, ſed mihi dormit. Annorum 12. erat puella, & annis 12. mulier perpeſſa, peccata in credentium apparent in initio fidei credentium, vnde dicitur. *Credidit Abraham Deo, & repu. eſt ei ad iu.*

Beda. Quod Chriſtus tres mortuos ſuſcitauit, tria genera animarū ſignificat. Puellam ſuſcitat adhuc in domo clauſā, ideſt, animam, conſenſum tantum non actum delectationi malæ præbentem. Iuuenem ſuſcitat iam extra portam delatum. i. peccatorem qui conſenſum iam produxit ad actum. Suſcitat Lazarū iā fętentē, & longa conſuetudine peccandi [C] animā male olentem, & alios fama corrumpentē. Puellam [D] paucis alloquitur, quia eā facile reſuſcitat, quā & mortuam negat, & animam ſimilem cito reſuſcitari demonſtrat. Iuuenē plurib. corroborat, cū dicit. *Tibi dico ſurge*, quia tales animę aliquando difficilius reuiuiſcunt. Ad monumentum Lazari fremit, turbatur, lachrymatur, magna voce clamat. *Lazare veni foras.* Similiter longa conſuetudine peccādi preſſus, vix & quaſi cū labore ſuſcitatur. Notandū quoque, quod publica noxa publico eget remedio. Leuia [E] aūt & ſecreta poſſunt deleri pęnitentia leui & ſecreta. Puella in domo iacens paucis arbitris ſurgit, & eis pręcipit, vt nemini dicant. Iuuenis extra portam turba multa comitāte & vidente. Lazarus de monumento vocatus intantum innotuit, vt propter hoc turbæ cum palmis domino occurrerent, & multi abierunt ex Iudæis, & crediderunt in Ieſum. Quartum mortuum annunciante diſcipulo audiuit, ſed quia viui qui pro eo precarentur, defuerunt. *Dimitte inquit mortuos ſepelire mortuos ſuos.*

Mortui per Chriſtū quot & quomodo ſuſcitati ſūt.

Matth. 8. c [F]

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Thabita cumi. Duæ ſunt dictiones Hebraice, quarū prima eſt nomē, ſecūda verbum, vt patet per interpretationem. Sciēdū autē ꝙ Thabita non eſt nomen commune, ſed eſt propriū nomē illius puellæ quę fuit ſuſcitata, & hoc patet per ſimile Act. 9. f vbi dr̄. In Ioppe autē fuit quædam diſcipula nomine Thabita, & iō Marcus pro nomine proprio poſuit commune interpretando. ſ. puella. Sciendū ēt, quod illud quod ibi interponitur. ſ. tibi dico non eſt de ſignificato ſermonis Hebraici hic poſiti, ſed additum fuit ab euangeliſta ad maiorem expreſſionem, quod ad verbum Chriſti illa puella ſuſcitabatur.

Et præcepit illis vehe. &c. Cauſa iā eſt expreſſa, per hoc volens dare exemplum aliis, vt non quærerent oſtentationem in operibus miraculoſis.

Et iuſſit dare man. Ad probationem veræ reſurrectionis, ſicut & Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam manducauit cū apoſtolis, vt habetur Luc. 24.

Ad maiorē euidentiā eorū quę dicta ſunt hic & alibi de miraculis Chr̄i, quærit̄ vtrū Chr̄s fecerit miracula ſola diuina virtute. Et arguitur primo qđ ſic. Dicit. n. Leo Papa in epiſtola ad Flauianū. Cū in Chriſto ſint duę naturę, vna earū eſt. ſ. diuina quæ fulget miraculis, altera. ſ. humana quę ſuccumbit iniuriis. ergo ſicut ſe habet humana natura ad ſuccumbēdū iniuriis, ſic ſe habet diuina ad agendū in operib. miraculoſis, ſed ſola natura humana iniuriis ſuccumbit, quia talia pati repugnat deitati. ergo ſola natura diuina agit in operibus miraculoſis.

Et confirmatur auctoritate Pſal. 135. a. *Qui facit mirabilia magna ſolus*, ergo ſola diuinitas eſt principium agendi miraculum.

Item opera miraculoſa excedūt torā virtutē naturę creatę, natura autem humana in Chriſto creata eſt, ergo vt videtur in nullo attingit opera miraculoſa.

Cōtra qa Chriſtus per tactū corporis ſanabat miraculoſe, vt dictū eſt de muliere patiēte fluxū ſanguinis, & infra 6. g. *Quotquot autem tangebant eum, ſalui fiebant.* ſi ergo talis tactus nil ageret in ſanatione prædicta fruſtra adhiberetur, qđ nō cōuenit ipſi Chriſto. ſ. aliquid fruſtra agere, ergo ille tactus aliquid faciebat, & certū eſt ꝙ pertinebat ad humanitatē, ergo, &c. Reſponſio, in hac quęſtione ſic eſt procedendū, qa primo vidēdū eſt qualiter viri ſancti viui vel defuncti quorū miracula ſcripta ſūt, in illis opati fuerūt, ſecūdo qualiter Chriſtus inquantū hō operatus fuerit.

Circa primū aliquid eſt certū, videlicet ꝙ miracula non poſſunt fieri aliqua virtute tāquā principaliter agēte niſi uirtute diuina, quia ſicut dictū eſt, operatio miraculoſa excedit totā facultatē virtutis creatæ. Similiter certum eſt, ꝙ ſancti viri ad miracula poſſunt operari meritorie, quia frequenter expertum eſt miracula facta fuiſſe a Deo ad preces ſanctorum.

Sed dubiū eſt vtrū viri ſancti in miraculis aliqn̄ operati ſint per aliquā virtutē in eis exiſtentē, non quia illa ſit principalis ratio agendi, ſed tantū inſtrumētalis, vt ſic deus tāquā principaliter agēs fecerit miracula ꝑ ſanctos tanquā per quædā inſtrumenta. Et hāc quęſtionē relinquit Auguſtinus 22. li. de ciu. Dei, inſolutam, vbi enarratis multis miraculis martyrū dicit ſic. Siue enim deus ꝑ ſeipſum miro mō quo res tēporales operat̄ ęternus, ſiue ꝑ ſuos miniſtros iſta faciat, & eadē ipſa quę ꝑ miniſtros facit, ſiue quędā faciat, ēt ꝑ martyrū ſpiritus, ſiue ꝑ homines adhuc in corpore cōſtitutos, ſiue deus iſta ꝑ angelos quib. inuiſibiliter immutabiliter, incorporaliter, imperat operet̄, vt quę ꝑ martyres fieri dicunt̄ eis orantib. tātū & impetrantib. nō ēt operantib. fiāt, ſiue alia iſtis, ſiue alia illis modis, qui nullo mō comprehendi a mortalib. poſſunt, ei tn̄ atteſtatur fides hæc in qua carnis in æternū reſurrectio prędicatur. Beatus tn̄ Gregorius hanc quęſtionem determinare vr̄. 2. lib. Dialogorū, vbi dicit ſic. Qui deuota mēte deo adhęrent, cū rerū neceſſitas expoſcit, exhibere ſigna mō vtroq; ſolēt, vt mira quęq; aliqn̄ ex prece faciant, aliqn̄ ex poteſtate cōceſſa illis a deo. Et hoc probat cōſequenter ratione & exemplo. Ratio autē talis eſt. Cui cōceditur illud qđ eſt maius, nō eſt mirū ſi aliqn̄ cōcedatur qđ eſt minus, ſed maior eſt poteſtas filios Dei fieri, ēt per adoptionem, cum hoc ſolum ſanctis cōcedatur, quam miracula operari, quod etiam aliqn̄ malis conceditur, vt habetur Mat 7. Sed primū conceditur hominib. ſanctis, ſecundum ꝙ dicitur Ioan. 1. a. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Itē probat hoc exemplo, quia Petrus ſuſcitauit Tabitā orādo, vt habetur Act. 9 g. Ananiam vero & Saphira morti tradidit ſubito abſque oratione, ſed ſolū culpam eorū increpando. Act. 5. a. & ſic vr̄ illud factum feciſſe ex aliqua poteſtate ſibi cōceſſa a Deo tāquā inſtrumentū diuinę iuſtitiæ. Itē ad hoc vr̄ facere, quod gratia Dei diuiditur per gratiam gratis datā & per gratiā gratum facientem, & licet aliquando ab aliquibus dictū fuerit, quod gratia gratū faciens nihil ponit in anima, tn̄ de gratia gratis data ab hominibus cōceditur, qđ aliqd ponit in anima, & hoc patet manifeſte de gratiis gratis datis, quæ vocātur ſermo ſapiētię & ſermo ſciētiæ 1. Corin. 12. a. qa ſignificāt quaſdā eminentes cognitiones diuinorū & humanorū, quę ponūt aliqd in anima. Similiter fides, prophetia genera linguarū, & interpretatio ſermonū. Et eadē ratione vr̄, quod gratiæ ſanitatū & operatio virtutū. i. miraculorum, quæ ponuntur gratię gratis datæ dicant aliquā virtutē in anima exiſtentem. Dicunt tamen aliqui, quod iſta virtus operantis miracula non eſt aliqua virtus manſiua per modū habitus, ſed per modū paſſionis tranſeuntis, ſicut & ꝓphetia, ꝑꝑ quod tales non poſſunt facere miracula quotieſcunq; volunt, nec prophetare. Sed quidquid ſit de concluſione, rō tn̄ non valet, qa ſicut dictū eſt, talis virtus operādi miracula, nō eſt principalis, ſed tātū inſtrumētalis. Inſtrumentū autē operari nō poteſt, quāuis ſit perfectū, per formā ſuā, niſi moueatur actualiter per manū artificis ſicut patet qđ ſecuris non poteſt ſecare, niſi ꝑ manū artificis moueatur, & ideo dato qđ talis virtus ſit manſiua nō poteſt tn̄ operari ad miracula abſque motione diuinæ virtutis principaliter agentis, ſi tn̄ talis virtus ſit manſiua vel ꝑ modū paſſionis trāſeuntis ſolū, ſicut eſt motio inſtrumēti cū mouet̄ ab agente principali, nihil dico mō. Item ad concluſionem inducit̄ illud quod a ſanctis & Doctoribus Catholicis dr̄ de ſacramentis nouæ legis, videlicet quod efficiunt quod figurant, ita quod tan-

A NICOLAVS DE LYRA.

tanquā quædā inſtrumenta diuinæ miſericordiæ ad inductionē gratiæ ipſam inſtrumentaliter attingendo, vel ſaltē aliquā diſpoſitionē ad ipſam, vt characterem, vel aliquid ſimile correſpondens in ſacramētis, quæ nō imprimūt characterē, ita quod in ſacramentis eſt aliqua virtus ad efficiendū mō prædicto, & tamen ſacramēta cōſiſtūt in quibuſdā rebus ſenſibilibus, & iō multo fortius vr quod in animabus ſanctorū virorū defunctorum vel viuētiū poſſit poni aliqua virtus diuinitus eis cōceſſa in operibus miraculoſis per modū prædictū. Ex dictis patet quid dicēdum ſit de humanitate Chri, quę eſt organū ſeu inſtrumētū coniunctum ipſius deitatis, ſicut manus eſt inſtrumētū artificis. Homines autē alii quātūcunque ſancti nō ſunt ſic coniuncti, & iō ſunt quaſi quędā inſtrumēta deitatis ſeparata, & adhuc plus ſeparata ſūt eccleſiæ ſacramēta, inſtrumentū autē coniunctū magis participat efficaciam agentis principalis quā ſeparatum, & iō talis virtus operādi miracula efficacior inuenit in humanitate Chriſti, quā in quibuſcunque que aliis. His dictis poteſt reſpōderi ad argumēta. Ad primū dicēdū, quod ſimile tenet quātū ad hoc quod ſicut humanitas in Chriſto fuit rō patiēdi, ſic deitas eſt ratio & principium faciendi miracula principaliter, nō tn̄ tenet quantum ad ſecundum, quia non repugnat humanitati Chri operari ad miracula per modū inſtrumēti, repugnat āt deitati qualitercumque pati. Verumtamen ratione idētitatis ſuppoſiti idiomata cōmunicātur, qa ſicut hæc eſt vera. Deus paſſus eſt, ita hæc eſt vera demōſtrato Chro, iſte puer creauit ſtellas. Ad illud q. inducit de Pſal. dicendū quod ly ſolus nō excludit humanitatē tāquā inſtrumentaliter agentē, ſed tanquā principaliter, & ſic intelligēdum eſt reſpectu aliorum ſanctorum, quod ſolus deus facit miracula. ſ. tanquam principale agens. Ad ſecundum dicēdum, q inſtrumentum in virtute principalis agentis bñ attingit ad aliquid, q excedit facultatē propriam conuenientē ei ſecūdum ſe, ſicut calor naturalis in virtute animę generat carnē, vt hr̄ 2. de anima. Argumenta autē in cōtrarium cōcludunt tantum, quod humanitas Chriſti agebat ad miracula ſicut agens inſtrumentale & ſecundarium, quod conceditur.

CAP. VI.

E T egreſſus. Sequitur.

a *Vnde huic, &c.* Mira cæcitas. In factis & dictis Chriſtum cognoſcere poſſunt, ob ſolam generis notitiā contemnunt. B

Ioan. 1. e. b *Faber.* BEDA. Qui operatur igni & ſpiritu, vnde. *Ipſe baptizabit vos in igne & ſpiritu.* Faber eſt qui fabricatus eſt auroram & ſolem. Hieronymus. Filius fabri vocatur, & hoc myſticum, ſcilicet fabri qui fabricatus eſt aurorā & ſolē, eccleſiā primā & ſequētem, in quarū figura mulier & puella ſanaī. (ſtupebant) (Matt. 13. g.)

c *Non eſt, &c.* Prope naturale eſt ciues ciuibus inuidere qa non opera ſed infantiam quam viderunt recordantur. († in nullo precio habitus. 3. Reg. 12. d. Pſal. 137. b.)

Iſidorus. Comitatur ſæpe vilitas originem. *Vt quis eſt filius Iſai.* Sed *humilia dominus reſpicit, & alta a lōge cognoſcit.*

d *Et non pot. ibi. virt. vllam.* Ne ciues incredulos peius condemnaret faciēs multas virtutes. Vel quia in patria ſua deſpicitur, paucas ibi virtutes fecit & ſigna, ne penitꝰ inexcuſabiles ſint. Maiora quotidie ī gentibus ſigna facit, non tam in corporum ſanatione quam animarum. C

✠ Victor Antiochenus. Hoc propter eorum duritiam & incredulitatem dicitur, qui illiuſmodi beneficio potitur erant. Quia enim ad impetrandum ſanitatem vtrumque coire debet, nimirū eorū qui cura egent fides & illius rurſum qui curaturus eſt, virtus, ſi alterum hor defuerit, non temere ſanitatis beneficium obueniet. Poteſt quoque addi, rationi non ſatis conſentaneum videri, ſ. ſanitatem ei præſtari qui propter fide inopiam, detrimentum potius, quam emolumētum inde percepturus credit.

✠ Theophylactus. Quod dicit, *non poterat*, intelligere oportet, non acceptabat qa nō ipſe impote ſed illi infideles erāt ergo ibi non operatur virtutes, parcens eis, ne maiori repre hēſione digni eſſēt etiam factis miraculis non credentes.

e *Et mir.* Beda. Nō quaſi de improuiſo, ſed quaſi mirandum oſtēdit, qa nec pphetis credūt, nec ipſi quem pſentē cernūt

CAP. VI.

(a Nazareth, vbi natus fuit.)
E T egreſſus inde abiit in patriam ſuam, & 1
(a Male ſabbatum celebrat qui vacat a bonis operibus.)
ſequebantur eū diſcipuli ſui. Et factō ſab
(a Vt pluribus proficiat.)
bato cępit in ſynagoga docere, & multi
audiētes† admirabātur in doctrina eius,
(Ideſt, doctrina. Vel huic.)
a dicentes. Vnde huic hæc omnia? Et quæ eſt ſapientia quæ †
(a Beda. ſanitates. Miracula.)
data eſt illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur?
(Cognatus.)
b †Nonne hic eſt faber, filius Mariæ, frater Iacobi & Ioſeph 2
& Iudæ & Simonis? Nonne & ſorores eius hic † nobiſcum
(Hac de cauſa. Ergo.)
ſunt? Et ſcandalizabantur in illo.† Et dicebat eis Ieſus, quia
(Prophetam ſuſcitabit vobis Deus.)
c non eſt propheta † ſine honore, niſi in patria ſua, & † in co-
d gnatione ſua, & in domo ſua. Et non poterat ibi virtutem vl-
lam facere, niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit 3
e & mirabatur propter incredulitatem illorum. Et circumibat 4 5

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

E T egreſſ. *Poſtquam deſcriptus eſt feruor prædicationis in Chriſto, hic conſequenter deſcribitur liuor æmulationis contra ipſum propter doctrinam & miracula ipſius, & patet ſentētia ex dictis Mat. 13. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Nonne. *In Matthæo dicitur fabri filius. Credebant enim iſti quod eſſet eiuſdem artis cum patre ſuo putatiuo Ioſeph, qui dicitur fuiſſe faber lignarius. Et probabile videtur, quod Chriſtus eandem artem exercuit, quia non fuit occupatus in doctrina & miraculis vſque ad triceſimum ætatis annum, nec ante fuit intentus ſtudio ſecundum quod dicitur Ioan. 7.* Quomō hic literas ſcit, cum non didicerit. *Nec veriſimile, quod tanto tempore fuerit ocioſus, magis autem veriſimile eſt q fuerit occupatus in arte patris ſui putatiui quā in alia, & hoc videtur per verbum iſtorum qui erant de Nazareth, qui modum ſuum viuendi cognoſcebant, & fabrum eum vocabant.*

3 Et non po. ibi, &c. *Iſtud non poſſe, non refertur ad potentiam eius abſolutam, ſed congruitatis & decentiæ, quia non erat congruum quod ibi faceret multa miracula cuius cauſa ſubditur, cum dicitur.*

4 Et mirabatur propter. *Fides enim credentium eſt meritoria de congruo, quod eis fiant miracula ſicut patet cap. præcedenti de muliere ſanguiniflua cui dictum eſt a Chriſto. Fides tua te ſaluam fecit, & in multis alijs locis in euangelio ſimile habetur.*

5 Et circumibat. *Quia ſui doctrinam eius repulerant, cōueniente ad alios docendos tranſiuit, & ita fecerunt apoſtoli, ſecundum quod dicitur Act. 13. g.* Vobis oportebat primum loqui, ſcilicet Iudæi verbum Dei, ſed quia repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus.

Et

MORALITER.

2 *Et egreſſus inde abijt in patriam ſuam, &c.*

Vnde

† *Vnde huic hæc.* Iſti ſimiles ſunt ruſtico, qui crucifixum adorare nolebat, eo quod lignum creuerat in horto ſuo.

Et

a castella in circumitu docens. Et conuocauit duodecim, & 1
Charitate concordes.
b cœpit eos mittere binos, & dabat illis poteſtatem † ſpirituum
c immundorum. Et præcepit eis, ne quid tollerent in via, niſi †
a Poteſtatem viuendi de euangelio. Onus ſæculi. Delitias.
virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona
a Occultam ſapientiam: ¶Ne alia induti, aliam in futuro reſeruent, non quod vna tunica in locis glacialibus contenti eſſe debeamus.
d æs, ſed calceatos ſandalijs, & ne induerentur duabus tunicis.
e a Alienum eſt prædicatorem per domos curſitare, & hoſpitij iura mutare. 2
† Et dicebat eis. † Quacumque introieritis domum, illic ma- †
nete donec exeatis inde. Et quicumque non receperint vos
f nec audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem † de pe-
a Accepta poteſtate & auditis præceptis a domino.
dibus veſtris in teſtimonium illis.* Et exeuntes prædicabant
a Quæ eſt prima via ſalutis.
vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, &
g Sic a Quia tot ſigna fiebant. 3
vngebant oleo multos ægros, & ſanabantur. † Et audiuit rex
h a Pelliceus. b Hier. Non eſt fas lucernam abſcondi ſub modio. c Chriſti. 4
Herodes, manifeſtum enim factum eſt nomen eius, & dice-
a Beda. Bene ſentit de reſurrectione, quod ſcilicet maioris potentiæ ſunt ſancti futuri poſt reſurrectionem.
i bat. Quia Ioannes Baptiſta reſurrexit a mortuis, & propte-
rea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant, quia Elias

A *Et conuocauit.* Hier. Mittuntur 12. apoſtoli, & datur eis poteſtas præcepta docendi vt comitetur verbum ſimul & factum, & cum promiſſis inuiſibilibus virtutes miſceantur, & cum vngunt ægros oleo, infirmitatem fidei virtute corroborent.

⁜ Victor Antioch. Marcus numerũ eorum quos ad munus illud delegerat accurate exponit. Matthæus autem nõ hoc ſolum, ſed miſſorum quoque nomina edit. Marcus rurſus miſſionis modũ diſertis verbis aperit; ſcribit enim dominum binos & binos ſimul ad euangelizãdum miſiſſe, Matthæus autem nõ modo qui miſſi fuerant, exprimit verumetiã miſſorum ordinem deſcribit. Indicat nãque quis eorum fuerit primus, quis ſecũdus, &c.

B *Et dabat ill. &c.* Benignus dominus & magiſter non inuidet diſcipulis & ſeruis poteſtatẽ ſuã. Sed ipſe poteſtate ſua agit, illi ſua infirmitate, ſi quid agũt, & domini virtutem confitentur dicentes. In Ieſu nomine ſurge & ambula.

Ne quid tolle. &c. Tãta ſit in domino fiducia, vt nihil deeſſe certiſſime ſciant, ne dum ſibi prouident temporalia, minus alijs prouideant æterna.

Bed. Matthæus & Lucas memorant dominum diſcipulis dixiſſe, vt nec virgã ferrent. Marcus, ne quid tollerẽt niſi virgam. Sed illi realiter virgam accipiũt. Marcus per virgam poteſtatem accipiendi neceſſaria a ſubditis intelligit.

⁜ Victor Antioch. Apud Matthæum non hæc tantum, ſed gemina quoque tunica, & calceamenta & virga prohiberi videntur. At vero apud Marcum virga permitti videtur. Et præcepit, inquit, illis, ne quid tollerent in via, niſi virgam tãtum. Ibidem ſandaliorum quoque vſus permittitur. Verum quod de virga hic aſſeritur, tantum ſecundum quandam indulgentiã aſſertum videtur. Certe verba eiuſmodi quiddam inſinuant, habent. n. niſi virgam, tantum quaſi dominus dicat. Nihil omnino volo vos in via deferre, niſi forſan virgam qua nitamini. Particula itaque μηδὲ, neque ita late hoc loco vſurpatur, vt nõ abſolute neget, ſed aliquatenus etiam permittat.

d *Calceatos ſandaliis.* Beda. Vt pes neque tectus ſit neq; nudus ad terram, id eſt, nec euãgelium occultetur, nec terrenis D commodis innitatur.

e *Ne indue. dua. tu.* Beda. Quod eſt vt ſimpliciter ambulent, non dupliciter.

f *Excutite puluerem de pe.* Beda. Puluis excutitur de pedibus in teſtimonium laboris ſui, quod ingreſſi ſunt ciuitatem, quod prædicatio vſque ad illos peruenerit. Vel quod nihil ab eis acceperint ad victum neceſſariũ qui euangelium ſpreuerunt.

Luc. 10, 2.
† aduerſus ſpiritus immundos.
Iac. 5. c.

* Victor Antioc. Cũ oſtendere vellet, impune non habituros, qui Apoſtolos nõ receperint, aut ſermones illorum non audierint, iubet vt puluerem pedib. cohærentẽ, in eos excutiãt qui illos non admittunt, qui itineris laboriſque illorum cauſa fruſtra ſuſcepti, teſtis ſit.

† vbicunque
† qui eſt ſub
* Amẽ dico vobis tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrheis in die iudicii, quam illi ciuitati.

g *Et vngebant oleo.* Bed. Iacobus dicit. *Infirmatur quis in vobis, indu. p. ec. & o. ſuper e. vn. e. o. &c.* Vnde pater ab apoſtolis hunc E morem eſſe traditum, vt energumini & alij ægroti vngãtur oleo a pontifice conſecrato.

⁜ Victor Antioch. Oleum autem inter alia & laborum moleſtias mitigat, & lumen fouet, & hilaritatem conciliat. Oleũ quod in ſacra vnctione adhibetur, & Dei miſericordiam, & morbi ſanationem & cordis illuminationem denotat. Dici tamen poteſt orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ fiunt, externum tantum ſimbolum eſſe.

h *Et audiuit rex.* Bed. Lucas. Audiuit Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant, ab eo & hæſitabat, eo quod dicebatur a quibuſdam, quod Ioannes reſurrexit a mortuis, a quibuſdã vero quod Elias apparuit. Vnde intelligendum, aut confirmatum eum ex aliorum verbis credẽdo dixiſſe, aut adhuc hæſitando. *Quem ego decol. &c.* Luc 9 a.

i *Quia Ioannes Baptiſt. &c.* Bed. Mira cõtra dominum inuidia Iudæorum: Ioãnem (de quo dictum eſt, quia nullum ſignum fecit) potuiſſe reſurgere nullo atteſtante credunt. Ieſum ſignis & virtutibus approbatum, cuius mortem elementa tremuerunt, & reſurrectionem & aſcẽſionem angeli & apoſtoli viri & fœminæ prædicauerunt, non reſurrexiſſe, ſed ſublatum eſſe furtim credere maluerunt.

☞ Phi- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conuocauit duodecim & cœpit eos mittere. *Superius 3. c. deſcripta eſt collatio poteſtatis prædicandi facta apoſtolis, hic deſcribitur executio dictæ poteſtatis, & primo deſcribitur apoſtolorum miſſio ad prædicandum, ſecundo eorum reuerſio ad Chriſtũ, ibi. Et conuenientes apoſtoli ad Ieſum. Prima in duas, quia primo deſcribitur dicta miſſio, ſecundo ex hoc ſurgens Herodis opinio, ibi. Et audiuit rex Herodes. Expoſitio primæ partis patet ex dictis Matthæi 10. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Sed calceatos ſandalijs. *Matth. 10. dicitur quod non portarent calceamenta. Ex quo patet, quod ſandalia non dicuntur calceamenta proprie, quia illis poterant vti apoſtoli, vt hic dicitur.*

Et

3 Et vngebant oleo mul. *Ex hoc loco patet quod vnctio extrema quæ eſt infirmorum, fuit inſtituta a Chriſto.*

4 Et audiuit rex Herodes. *Hic conſequenter deſcribitur opinio Herodis de Ieſu. Et diuiditur in duas partes, ſcilicet principalem et incidentalem, ſecunda ibi. Ipſe enim Herodes. Circa primum ſciendum, quod apoſtolis prędicantibus aduentum Chriſti & eius miracula, quia non ſolum erant prædicantes, ſed etiam facientes miracula in nomine eius, Herodes audiuit famam de Ieſu & credidit, licet falſo, quod ipſe eſſet Ioannes Baptiſta, quem ipſe decollauerat, & quod a mortuis ſurrexiſſet. Ex quo patet, quod iſte Herodes non fuit de ſecta Saducæorũ, qui negabant reſurrectionem, ſed de ſecta Phariſæorum qui eam confitebantur, vt habetur Act. 23. Cætera patent ex dictis Matt. 14.*

Ipſe

MORALITER.

1 *Et conuocauit. 12.* Sequitur.

† *Et præcepit eis ne quid, &c.* Bed. Per peram onera ſeculi, per panem delitiæ corporales, per æs in zona ſapientiæ occultatio deſignatur, quia quiſquis officium doctoris accipit, neque oneribus ſecularium negociorum deprimi, neque delitijs carnalibus reſolui, neque commiſſum ſibi talentum verbi ſub ocio lẽti corporis debet abſcondere.

† *Quicumque introieritis in domum, illic manete, &c.* Theophilus ne de gula contingeret eos reprehendi ab alijs in alios tranſeuntes.

4 *Et audiuit rex Herodes: manifeſtum enim factum, &c.* Sequitur poſtea.

Et

A a *Philippi fratris ſui.* Beda. Vetus hiſtoria narrat Philippum maioris Herodis fuiſſe filiũ,& fratrem Herodis, ſub quo paſſus eſt dominus,& duxiſſe Herodiadem filiã Arethę, & poſtea Arethum ortis ſimultatibus filiam ſuam tuliſſe, & Herodi inimico Philippi in dolorem ipſius nuptijs copulaſſe. Egeſippus, vel Ioſephus tamen longe aliter.

ceſſiſſet Herodes.

* Victor Antiochenus. Colligimus hinc autem tria, Ioannem Baptiſtam capite multaſſe, nimirum adulterium, ſaltationem, & iuſiurandum. Quare ſi mentis iudicio valemus tria hæc auerſemur, vt quam maxime, ſi non propter aliud certe ne cum ijs communicemus, culpæq; obnoxij euadamus qui mortis præcurſoris auctores & cauſæ extitere.

b *Non licet tibi hab.* Beda. Qui venerat in ſpiritu & virtute Eliæ Herodem arguit & Herodiadem, ſicut Elias Achab, & Iezabel, malens apud regem periclitari, quam immemor eſſe præcepti Dei.

3.Reg. 18 c & 21.f

* eſt ipſe

Beda. Soli Herodes & Pharao leguntur natalis ſui diem celebraſſe, & vterque ſolemnitatem ſanguine fœdaſſe. Sed Herodes tanto nequius, quanto ſanctum & veritatis doctorem & regis cœleſtis præconē occidit, & pro voto ſaltatricis caput occiſi ante conuiuas inferre non puduit. Pharao peccantem Eunuchum occidit. Vtriuſque tamen exemplo melius eſt & vtilius nobis, diem mortis ſemper commemorando timere, quam diem natiuitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem naſcitur, & ſancti per mortem tranſeunt ad requiem.

B * quando

† vſque ad Gen 40.d Iob 3.d

* Theophylactus. Lex præcipiebat quod frater vxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet. Ibi autem erat filia, propter quod erant nuptiæ ſceleratæ.

a *Eſſet.*

eſt, alij vero dicebãt, quia propheta eſt, quia ſit vnus ex pro-

a Non dominus prophetarum. b Beda. Hæc pronunciatio, vel affirmatiua, vel dubitatiua.

phetis: Quo audito Herodes ait: Quem ego decollaui Ioan-

a Hieron. Non per ironiam expreſſe pronunciat.

nem, hic a mortuis reſurrexit. Ipſe enim Herodes miſit ac 1

tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter Hero-

a Beda Tetrarchæ Itureæ & Traconitidis regionis.

a diadem vxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam: Dice-

b bat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere vxorem

Adhuc viuentis.

fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi, & volebat eum 2

Ideo, vel enim.

occidere nec poterat: Herodes autem metuebat Ioannem, 3

ſciens eum virum iuſtum & ſanctũ, & † cuſtodiebat eum. Et

audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum 4

dies opportunus accidiſſet. * Herodes † natalis ſuæ cœnam

fecit principibus & tribunis, & primis Galilææ. Cumque

introiſſet filia ipſius Herodiadis, & ſaltaſſet, & placuiſſet

Herodi ſimulque recumbentibus, rex ait puellæ: Pete a me

c quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quidquid petieris,

dabo tibi † licet dimidium regni mei: Quæ cum exiſſet, di-

a Beda. Timebat ne Herodes aliquando re-ipiceret vel fratri amicus fieret.

xit matri ſuæ: quid petam? At illa dixit, caput Ioannis Ba-

ptiſtæ. Cumq; introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem

In altari. Dignum ſaltatione ſanguinis præmium.

petiuit, dicẽs: Volo vt protinus des mihi in diſco caput Ioã-

¶Opinione non re.

d nis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt rex. Propter iuſiurandum, & 5

a Beda. Vult omnes ſimul ſceleris ſui eſſe conſortes, vt in luxurioſo conuiuio cruentæ epulæ deferentur.

propter ſimul recumbentes noluit eam cõtriſtari, † ſed miſ-

¶Altari.

e ſo ſpiculatore præcepit afferri caput eius in diſco, & decolla-

a Chriſtum. b Legis.

uit eũ in carcere. Et attulit caput eius in diſco, & dedit* illud

d *Et contriſtat. &c.* Beda. Conſueto more ſcripturę cõtriſtatum nõ re, ſed multorum opinione. Sicut & ipſe Ioſeph a b ipſa quę Maria dicitur ter Ieſu, ſic contriſtatus Herodes, qui hoc diſcumbentes putabant. Diſſimulator mentis ſuæ triſtitiam præferebat in facie, lætitiam celebrans in mente. Scelus iuramento excuſabat, vt ſub occaſione pietatis impius fieret.

e *Caput eius in diſ.* Beda. Caput legis eſt Chriſtus, a corpore abſcinditur, id eſt, a proprio, id eſt, a Iudaico populo, & datur puellæ de gentibus, id eſt Romanæ Eccleſiæ, & puella dat matri ſuæ adulteræ, id eſt, ſynagogæ in fine credituræ. Corpus Ioannis ſepelitur, caput in diſco locatur, litera humo tegitur, ſpiritus in altari honoratur & ſumitur.

Beda. Ioannes capite minoratur, id eſt fama illius qua Chriſtus a populo credebatur minoratur, Chriſtus in cruce exaltatur, quia qui propheta tantũ credebatur, Deus & dñs prophetarum eſt cognitus. Vnde & ipſe Ioannes. *Illum oportet creſcere, me autem minui.* Ioannes autem quẽ oportebat minui, cum dies decreſcere incipiunt, natus eſt.

c *Et iura.* Beda. Non excuſatur a periurio per iuramentum. Ideo enim forte iurauit, vt occaſionẽ inueniret occidendi. Et C ſi illa patris aut matris interitum poſtulaſſet, non vtique conceſsiſſet.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſe enim. Herod. *Hic ponitur pars incidentalis. Intentio enim principalis euãgeliſtæ erat deſcribere geſta Chriſti. Et quia propter opinionem Herodis de Chriſto fecerat mentionem de decollatione Ioannis Baptiſtæ, ideo incidentaliter hic deſcribit modũ dictæ decollationis. Et primo deſcribitur eius incarceratio, ſecundo incarcerati decollatio,* ibi. Herodias autem, *tertio decollati tumulatio.* ibi. Quo audito diſcipuli eius vene. &c. *Sententia autem iſtarum trium partium patet ex dictis Matth. 14. exceptis quæ ſequuntur circa partem ſecundam*

2 Herodias autem inſid. *Ipſa enim timebat ne Herodes ad prædicationem Ioannis de peccato ſuo pœniteret, & eam marito ſuo redderet, & ideo quærebat mortem Ioannis.*

Hero-

3 Herodes autem metuebat Ioan. *Solo enim metu tenebatur a interfectione Ioannis, quia propter ſanctitatem eius quæ erat nota populo, timebat ſi Ioannem interficeret, ne totus populus inſurgeret contra eum, vt plenius patet Matth. 14.*

4 Et libenter eum audiebat, &c. *Totum iſtud erat ſimulatorium vt ex tali auditu Ioannis, & obtemperatione dictis eius in aliquibus, retineret populum a rebellione contra ipſum. Et ſimiliter quod poſtea iurauit dare puellæ ſaltanti quidquid peteret, fuit malitioſe factum, ratione iuramenti & multitudine magnatorũ cum eo comedentium habere occaſionem decapitandi Ioannem abſque rebellione populi, & habuit eum excuſatum ſaltem in parte propter iſta. Et hanc ſententiam tenet Beda ſuper locum iſtum, & quod ſubditur.*

5 Et contriſtatus eſt rex. *Dicit Beda, quod licet triſtaretur in facie, lætabatur tamen in corde.*

Et

M O R A L I T E R.

5 *Et contriſ. eſt rex, &c.* Bed. Diſsimulator mentis ſuę triſtitiã præfert in facie, cum lætitiam haberet in mente, ſceluſque, excuſat iuramento, vt ſub occaſione pietatis magis impius fieret, & iõ per ipſum ſignantur illi qui ſub ſpecie religioſitatis machinãtur opus facere malignãtis. Per Herodiadem vero ſignatur luxuria. Per ſaltatricẽ diſſolutio libidinoſa. Per quam Ioannis, id eſt, hominis gratioſi frequenter procuratur mors ſpiritualis, & aliquando corporalis.

Et

tus eſt. Chriſtus autem qui lux eſt mundi, cum incipiũt creſcere dies.

a *Et tule.* Bed. Ioſephus narrat Ioannem vinctum in caſtellũ Macheronta adductum, ibique truncatum. Eccleſiaſtica narrat hiſtoria, in Sebaſthe vrbe Paleſtinę, quę dicta eſt quõdam Samaria tempore vero Iuliani Paganos inuidentes Chriſtianis, qui ſepulchrum eius ſollicitudine frequentabant, monumentum inuaſiſſe & oſſa eius per campos diſperſiſſe, & rurſus collecta igni cremaſſe, ac denuo per agros ſparſiſſe. Affuiſſe tamen ibi de Ieroſolymis monachos, qui immixti Paganis oſſa egentibus, maximã eorum partem congregauerunt, & ad Philippum Ieroſolymam detulerunt, & ille miſit ea Athanaſio Alexandrię vrbis epiſcopo, & ibi poſtea ſeruata Theophilus iubẽte Theodoſio omnibus gentium phanis deſtructis expurgato a ſordib. templo Serapis oſſa eadẽ ibi poſuit, & baſilicam in honore ſancti Ioannis conſecrauit.

b *Et conuenientes.* Hieronymus. Ad locum vnde exeunt flumina redeunt. Deo gratias ſemper referunt ſuper his quæ acceperunt.

c *Omnia quæ.* Non ſolũ quæ ipſi egerant & docuerunt apoſtoli domino renunciant, ſed etiam quæ Ioannes eis docentibus paſcit. Vel ſui vel eiuſdem Ioannis diſcipuli, ſicut Matthæus ſcripſit, vnde ſequitur. *Et ait illis.*

d *Venite ſe.* Bed. Non ſolum requiſitionis cauſa, ſed myſtice ſignificat, quod relicta Iudæa quæ ſibi prophetiæ caput abſtulerat, non credendo in deſerto eccleſię quæ virum non habuerat, verbi cibaria quaſi panẽ & piſciũ epulas eſſet largiturus. Ibi enim prædicatores ſancti qui apud Iudęam non credentẽ, ſed contra dicentẽ diu graui tribulatione premebantur, requiem adepti ſunt de gentib. gratia fidei collata. Venit ſeorſum ducit quos eligit, vt inter male viuentes mala non attendant, vt Loth, in Sodomis, & Iob in terra Hus; & Abdias in domo Achab. Et ait illis.

* Victor Antioch. Per hoc Chriſtus eccleſiæ doctores & paſtores monet, ne externis turbis perpetuo ſe dedant ſed priuatim ſæpe, ſecretoque agentes, animos colligant, eundẽque a publicis negotijs & occupationibus quantum res patitur identidem ſeuocent. Docet etiam in verbi miniſterio deſcendentes, nonnunquam reſpirare & interquieſcere, ſeſeque & corpus ſuum ſuo tempore curare, & reficere debere, maxime vero poſt miniſterium abſolutum. D

e *Requieſci* Vt aues in ramis ſinapis Puſilla hic requies ſanctis longus labor, ſed poſt dicitur illis, vt requieſcant a laboribus ſuis.

a Eccleſiã de gentibus. ¶Synagogæ.
puellæ, & puella dedit matri ſuæ: † Quo audito diſcipuli eius
¶Literam.
a venerunt, & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in monu
a Riui ad fontem. Gratias agentes.
b mento. Et conuenientes apoſtoli ad Ieſum renunciauerunt 1
a Ne malis conſentiatis. 2
c illi omnia quę egerant, & docuerant. Et ait illis: Venite ſeor- 3
d a Hic breuis requies ſanctis, longus labor. Ideo oportuit diſcipulos requieſcere: 4
Erant enim, &c. b Felix ſtudium diſcentium. 5
e ſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum. Erant enim
f Vt latro. Vt Iudas. Felix labor docentium. Quia nondum eſt conuiuium horum.
qui veniebant, & † redibant multi. Et nec ſpacium mandu-
a Non ſolum diſcipuli, ſed cum domino, vt Matthæus dicit.
g candi habebant. Et aſcendentes in nauim abierunt in deſer- 6
a Ignis non abſconditur qui ſemper lucet.
tum locum ſeorſum. Et viderunt eos abeuntes, & cogno- 7
h uerunt multi, & pedeſtres de omnibus ciuitatibus cucur- †
rerunt illuc, & præuenerunt eos. * † Et exiens vidit
i turbam multam Ieſus, & miſertus eſt ſuper eos: quia
erant ſicut oues non habentes paſtorem, & cœpit illos 8

f *Erant enim.* Hier. In arca Noe animalia quæ intus erant foris mittebantur, & quæ foris erant, intus erumpebant. Sic in eccleſia Iudas diſceſſit, latro acceſſit. Quamdiu receditur a fide, nec eccleſiæ requies eſt ſine merore. Rachel plorãs filios ſuos, &c. Non eſt hic cõuiuium in quo bibatur vinum nouum, cum cantabitur canticum nouum in cœlo nouo, & in terra noua ab hominibus nouis? Cum quinque panibus & duobus piſcibus quinq; milia hominum veſpere vitę paſcentur? Cum decem Cophini octaua virtute fragmẽtis pleni colligũtur? Cũ ſedẽt ſup thronos 12. trib. Iſrael, quę ſunt fragmenta Abrahã, Iſaac, & Iacob, quando reliquię Iſrael ſal. fi. quãdo facie ad faciẽ Deum videbimus q; in lege Moyſi & prophetis & pſalmis de Chriſto legimus. Vnde poſt quartam vigiliã noctis compeſcit Chriſtus Ieſus tumorem maris ambulans ſuper illud, & dicit. *Confidite ego ſum.* quia cum videbimus ſicuti eſt, tunc ceſſabit ventus & procella, Ieſu ſedente & regnante in naui quæ eſt vniuerſalis eccleſia.

† Mat.14.b. — Ierem.31.c. — †abijt. — † Matt.9.d — E — Rom.9.f. — 1.Cor.13.d — 1.Ioan.3.2.

g *Abierunt in deſertũ.* Bed. Petendo ſolitudinem fidem turbarũ an ſe ſequatur explorat & exploratam digna mercede remunerat. Turbæ autem non iumentis nõ vehiculis, ſed proprio labore pedum, iter deſerti arripiunt, & ſalutis deſideriũ oſtendunt. Rurſus ipſe excipiẽdo fatigatos, docẽdo inſcios, ſanando ægrotos recreando ieiunos, quantum deuotione credentium delectetur inſinuat.

h *Et pedeſtres.* Nota quia non in aliam maris ripã ſine Iordanis nauigio peruenerunt. Sed tranſito aliquo freto vel ſtagno proximos eiuſdem regionis locos adierunt, quo etiam pedeſtres indigenæ peruenire potuerunt.

i *Et miſe.* Bed. Quomodo miſertus ſit, Matthæ⁹ plenius exponit hoc mõ. Et miſertus eſt eis, & curauit languores eorum. Hoc eſt. n. pauperum & nõ habentium paſtorem veraciter miſereri, & viam veritatis aperire, & languidos curare & ieiunos reficiendo ad laudem supernę largitatis animare quæ ſequentia eum feciſſe declarant. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conuenientes. *Hic deſcribitur reuerſio apoſtolorum ad Chriſtum, vbi primo deſcribitur condeſcenſio Chriſti ad apoſtolos redeũtes ſecundò ad populum ipſum ſequentem, ibi.* Et viderunt. *Circa primum dicitur,* Et conue. *De prædicatione redeuntes ad ipſum.*

2 Renun. *Miracula faciendo.*

3 Et docuerant. *Prędicando oſtendentes, quod mandatum eius executi fuerant fideliter.*

4 Et ait il. *Compatiendo eis de laboribus ſuis.*

5 Venite ſe. *Vt ſcilicet, poſt laborem quieſcerent aliquantulum, in hoc oſtendit Chriſtus quod prædicatores verbi diuini poſt laborem poſſunt recipere recreationem competentem.*

6 Et aſcen. in na. *Vt ſegregati a turbis poſſent quieſcere.*

7 Et viderunt. *Hic conſequenter deſcribitur condeſcentio ipſius Chriſti ad populũ ipſum ſequentẽ. Et primo deſcribitur dicta cõdeſcẽſio, ſecundo Phariſæorum cõfutatio c. ſeq. Circa primum primo deſcribitur condeſcenſio Chriſti ad populos ipſos paſcendo, ſecundo ad diſcipulos eos de periculo liberando, ibi.* Et coegit diſcipulos ſuos. *tertio ad infirmos ipſos curando, ibi.* Et cum transfretaſſent. *Sententia autem iſtarum trium partium patet ex his quæ dicta ſunt. Mat. 14. vſque ad finem illius ca. exceptis quæ ſequũtur. Quantum ad primam partem dicitur.*

8 Erant ſicut oues non. *Sacerdotes enim illius temporis & principes erant ſicut lupi rapaces ſpoliantes populum bonis tẽporalibus, & per malum exemplum ſpiritualibus, ſed Chriſtus tanquam bonus paſtor paſcebat eos ſpiritualiter continue verbo doctrinæ ſuę, & aliquando corporaliter, ſecundum quod dicitur conſequenter.*

Eun-

M O R A L I T E R.

4 *Et ait illis, venite ſeorſum.* Theophylus. Quieſcere facit Chriſtus diſcipulos ſuos, vt diſcant præpoſiti, quod qui laborant in opere & ſermone requiem promerentur, & quod non debent continue laborare.

† *Et pedeſt, &c.* Adhuc temporibus iſtis pauperes & mediocres perſonæ magis currunt ad ſermones quam magnæ.

1 *Et cum.* Die declinata Saluator turbas reficit, quia vel fine ſeculi propinquante, vel cum ſol iuſtitię pro nobis occubuit a ſpiritualis inedię ſumus liberati fame.

Allegorice. Beda. Christum deſerta gentium petentem multę fideliũ cateruæ relictis mœnibus priſcæ conuerſationis, neglectoque variorum dogmatum præſidio ſequuntur, & cum primum notus in Iudæa Deus, tunc exaltatus eſt ſuper cœlos & ſuper omnem terram gloria eius.

† facta eſſet. Pſal.75. † quid manducent non habent.

✠ VICTOR ANTIOCHENVS. Diſcipuli a Christo vt turbam dimittat, petunt, allegantes tum loci ſolitudinẽ, tum commeatus quoque tenuitatem. At vero diues ille & benign⁹ pater corporeã quoque menſam illis apponi iuſſit, diſcipulos tantum non oratione compellans: Ne de eſcis plus ſatis anxij ſitis, en ego adſum, qui magnam copiam, & affluentiam ſubminiſtrare valeo. Cum illi autem quo tenderet, non intelligerent, animoque propter rei difficultatem penderent, ſciſcitatus eſt quot panes haberent: Ipſi vero facta inquiſitione, quinque, & duos piſces reſponderunt.

† per agrolas. B

a Veſpere, vnde Lucas, Dies autem cœperat decli.

a docere multa. Et cum iã hora multa[a] † fieret, acceſſerunt * diſcipuli eius dicentes. Deſertus eſt locus hic: & iam hora † præterijt, dimitte illos, vt euntes in † proximas villas, & vicos

a Q.d. Veſtrum eſt officium.

b emãt ſibi cibos † quos manducent. Et reſpondens ait illis dã-

c te illis manducare. Et dixerunt ei: † Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis. Quot panes habetis? Ite & videte. Et cum cognouiſ-

Libros Moyſi. Prophætas & Pſalmos.

d ſent, dicunt: Quinque, & duos piſces. Et præcepit illis, vt ac-

Diuerſos ordines.

e cumbere facerent omnes, † ſecundum contubernia ſuper viri-

continentem carnem. a Perfectam requiem. Requiem.

f de fœnum. Et diſcubuerunt † in partes per centenos & quin-

g quagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piſci-

a Sursum dirigendam aciem mentis ſignificat ad lucem ſcientie quærendam.

h bus, intue[a]ns in cœlum benedixit, & fregit panes, & dedit di-

b *Date illis.* Prouocat apoſtolos ad fractionem panis, vt illis ſe non habere teſtantibus, magnitudo ſigni noteſceret. Et inſinuans, quia quotidie per eos ieiuna corda ſunt paſcenda cum eorum exemplis vel verbis ad amanda cęleſtia ſuſcitamur. Notandum, q; hoc panum miraculum Ioan. ſcripturus præmiſit, quod proximum eſſet paſcha. Matthæ. & Marcus hoc interfecto Ioanne, continuo eſſe factum dicunt, vnde colligitur Ioãnem imminente paſcha fuiſſe decollatum, & ſequente Paſcha crucifixum dominum.

Ioan.6.a. Matt.14.b.

c *Euntes emamus.* ✠ Auguſtinus. Hoc Philippus apud Ioannem reſpondet, ſed Marcus a diſcipulis reſponſum eſſe commemorat, volens intelligi hoc ex ore cęterorum, philippũ reſpondiſſe, quanquam, & pluralem numerum pro ſingulari vſitatiſſime ponere potuerit.

Lib.2.de.conſenſu euang. cap.46.

Allegorice. d *Quinque* Beda. Quinque panes quinque Moſaicæ legis libri, quibus diuinæ æternitatis cognitio, mundi creatio, curſus labentis ſeculi, & vera Deo ſeruiendi religio humano generi innotuit, Duo piſces, pſalmi, & Prophetę, qui erudituum in lege Dei populum de promiſſione dominicę incarnationis nouę gratię dulcedine paſcebant quibus tota veteris te. ſeries comprehenditur. Vnde. *Oportebat oĩa impleri quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis & pſal. de me.* Et cũ apuiſſet illis ſenſũ, vt intelligerẽt ſcripturas, & itellectus fideliter auditoribus traderet, quaſi benedicens apſtcis pãibus, & piſcibus, eos internæ ſuauitatis dono multiplicans turbis diſpartiri precepit. Et bene ſecundũ Ioannem panes hordeacei dicuntur, qui cibus eſt iumentorũ maxime, ruſticorum ac ſeruorũ: quia incipientibus auditoribus aſpiora & quaſi groſſiora ſunt committenda pręcepta. Animalis vero hõ non percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei. Et ideo dominus cuique pro viribus tribuẽs dona, & ſemper ad perfectiora prouocans. primo quinque panibus quinque milia, ſecundo, ſeptem panibus quatuor milia reficit, tertio, diſcipulis ſuis carnis, & ſanguinis myſteria credidit, ad vltimũ vero magno munere dat elect. vt edant, & bibant. per menſam ſuam in regno ſuo.

Luc.24.c.f. C Ioan.6.a.

e *Secundum con.* BEDA. Diuerſi diſcubitus, diſtincti ordines qui eccleſiam vnam catholicam faciunt

f *Per cente. & qui.* Per quinquaginta iubilei requies. Quinquagenarius autem bis ductus centum facit, & ideo vtriuſque tis perfectionem ſignificat, ſcilicet, corporis, & mentis. Qui enim quieſcit a actibus prauis, requiem habet corporis. Qui autem a cogitationibus etiam peruerſis, requiem habet mentis.

Bene autem ſuper viride fęnum diſcumbentes, Dei paſcuntur alimentis, qui p ſtudium abſtinentiæ, calcatis illecebris carnis, audiendis implendiſq; verbis Dei operã impendunt

Ideo alij quinquageni, alij centeni, quia requieſcitur primo a malo opere, vt poſt ſit etiam requies in mente.

g *Et acce.* Non noua cibaria creat, quia incarnatus, non aliquam quæ ſcripta erant prædicat, ſed legem, & prophetas myſterijs grauidos eſſe demonſtrat.

✠ Victor Antiochenus. Merito nunc in cœlum ſuſpicit, gratias agit, nempe quo facto hoc omnibus planum faciat id totum quod fiebat, cœleſti patri aſcribere.

✠ Theophylactus. Intuetur etiam in cœlum, vt inſtruat a Deo petere eſcam, & non a diabolo, ſicut faciunt illi qui iniuſte alienis laboribus nutriuntur. Ex hoc etiã turbis tunc innuit quod non eſſet Deo contrarius, ſed Deum inuocat Dat autem panem diſcipulis apponendum turbis, vt tractãdo panem non dubium ſed miraculum videatur.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem Deus manna Iſraelitas in deſerto pauerat, ipſiq; obiicere quandoque auſi fuerant, *Nunquid, & panem poterit dare,* &c. ne ea in re par inferior videatur, panes hic in deſerto multiplicat. Interim ne Iudęis qui varias calumniandi occaſiones aduerſus illum venabantur, iuſtam aliquam cauillandi anſam offerat, quaſi Deo ſeſe adęquet, aut eidem ſe preferat, prius ad cęlum ſpectat, quam panem multiplicet, totumque quod fiebat, & futurum erat, patri tribuit.

h *Fregit.* Et ante turbas ponenda diſtribuit diſcipulis ſuis quia ſacramenta ſanctis doctoribus, qui hæc toto orbe prædicent, patefecit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Euntes emamus. &c.* Ioan 6.a. dicitur quod Ieſus quęſiuit Philippo. *Vnde ememus panes, vt manducent hi.* & ibidem ſubditur, & *Hoc autem dixit tentans eum.* Ipſe.n. ſciebat quid eſſet facturus, & tunc Philippus reſpondit, vt ibidẽ dicit, *Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, &c.* quaſi dicat. Tantũ precium non habemus cũ pauperes ſimus. Et hic Mar. diſcipulos generaliter hoc reſpondiſſe, licet aliquo modo ſub alijs verbis, *Euntes emamus ducentis denarijs.* quaſi dicat ſi vellemus eis dare ad manducandum, oporteret nos ire ad emendum panes precio ducentorum denariorum, & tamen hoc precium non habemus, & ſic ſe excuſabãt per impotentiam. Dicuntur autem hic diſcipuli reſpondiſſe illud quod ſolus Philippus reſpondit Tum quia nõ ſolum ex perſona ſua ſed etiam aliorum loquebatur. Tum quia illud quod facit aliquis de aliqua communitate vel dicit, dicitur communitas hoc feciſſe vel dixiſſe, & tũc diſcipulis ſe excuſantibus de datione ciborum populis Chriſtũ ſequentibus dixit Chriſtus quod hic habetur

2 *Quot panes habetis,* Ioan. 6. dicitur ſolus Andreas hoc reſpondiſſe, per alia tamen verba dicens. *Eſt puer hic vnus qui habet quinque panes, &c.* Dicuntur tamen hic diſcipuli hoc reſpondiſſe, in generali quod dixit Andreas eo modo ſicut dictum eſt Philippo Circa ſecundam partem dicitur.

MORALITER.

† Et cum iam hora multa, &c. Beda. Myſtice declinata die turbas ſaluator reficit, quia cum ſol iuſtitiæ pro nobis occubuit, a ſpiritualibus inediæ tabe ſumus ſaluati. Prouocat apoſtolos ad fractionem panis, inſinuans quod quotidie per eos ſint corda noſtra paſcenda; eorum ſcilicet, literis, exemplis. Per quinque panes quinque libri Moyſi, per duos piſces prophetæ, & pſalmi figurantur. Duodecim cophini ſunt

Qui ſunt diſpenſatores verbi. Aperirent.
ſcipulis ſuis, vt ponerent ante eos, & duos piſces diuiſit om-
a nibus. Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſuſtu-
lerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos,
b & de piſcibus. Erant autem qui manducauerunt * quinque
a Quia ſicut Ioannes poſt hanc refectionem ſtatim continuat, venturi erant vt capèrent, & facerent eum regem.
c millia virorum. † Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos aſcendere 1
d nauim, vt præcederent eum trans fretum ad Bethſaidam, dum 2
e ipſe dimitteret populum. Et cum dimiſiſſet eos: abiit in mon- 3
a Beda. Pro ſe obſecrat, ſed pro me impetrat. b Sic eccleſia in fluctibus ſeculi tendens ad li tus patriæ cœleſtis.
f tem orare. Et cum ſero eſſet, erat nauis in medio mari, & †
a Pietatis aſpectu, ſcilicet corroborat.
ipſe ſolus in terra. Et videns eos laborantes in remigan-
Flatus dæmonum.
g do, erat enim ventus contrarius eis. Et circa quartam vigi-
Comprimens omnia pericula mundi.
h liam noctis venit ad eos ambulans ſupra mare, & volebat præ- 4
Ad horam vt gratior eſſet liberatio.
terire eos. † At illi vt viderunt eum ambulantem ſupra mare,

* panes ſere.

a *Et ſuſtule.* * Victor Antiochenus. Duodecim ſportæ reliquiis implentur, quo miraculum euidentius fieret, eorumque qui interfuerant ſenſibus tenacius infixum hæreret. Nã hoc quoque perfecto obſeruatoque, diſcipuli dubij adhuc hærebant vt euangeliſta indicat paulo poſt, ait namque. *Non enim intellexerãt de panibus: Erat enim cor eorum obcæcatum.* Deinde vt publice conſtaret, tãtam rerum abundantiam magis proueniſſe, ad oſtendendam facientis virtutem, quam explendam populi neceſſitatem. Moyſes quondam manna Iſraelitis ſuppeditabat, verum id tãtum ad neceſſariũ vſum. Si quidem quo plus colligebatur, hoc ſtatim in putredinem vertebatur. Quare vbi primum terræ Paleſtinæ fructus apprehenderunt, manna illico deſcendere deſijt. Sic Elias quoque viduæ farinam & oleum multiplicauit, verum tantiſper hoc ſolum, dum pluuiæ terram irrigaturæ deſcenderent, vbi enim hæ deſcendere cępere, ſtatim quoque farinæ multiplicatio ceſſauit. Quo ergo diſcrimen inter hos & illum appareat, magnam reſiduorum copiam reliquam fecit, ita vt illi etiam qui ſaturati fuerant, reliquiarum vim mirarentur. Nil vero mirum ſi Dominus ad ſubminiſtrandam alimentorum copiam, hac poteſtate non ſemper vtatur. Siquidem ſignum non temere ſed publicę vtilitatis cauſa fieri debet, nempe quo facĩetis virtus per illud manifeſtet, & Catholica rurſum fides, per illud ipſum ſtatuatur & nutriatur. Inſinuatum eſt hic deniq; alimẽta ab his percipere, quos in fide erudimus.

Beda. Secretiora myſteria quæ rudes capere nequeunt, perfectiores diligenter inquirunt. Nam per cophinos, duodecim apoſtoli, & per apoſtolos ſequentes doctores figurantur, foris deſpecti, intus ſalutaris cibi reliquiis ad alenda humilium corda cumulati. In cophinis enim ſeruilia geruntur opera, ſed ille eos panis fragmentorum impleuit, qui infirma mundi, vt fortia frangat vel confundat, elegit.

b *Quinque mi.* Beda. Propter quinque ſenſus corporis. Hi dominum ſecuti, ſignificant eos qui in ſeculari adhuc habitu poſiti, exterioribus quę poſſident bene vti norunt. Qui recte quinque panibus aluntur, quia neceſſe eſt vt tales legalibus adhuc præceptis inſtruantur. Qui autem mundo omnino renunciant, & quatuor ſunt milia & ſeptem panibus refecti, hoc eſt euangelica perfectione ſublimes, & ſpirituali gratia intus eruditi.

c *Et ſta. co.* Exemplũ dat nobis vt in oĩbus bonis quæ agimus humani fauoris retributionẽ vitemus, ne nos operatio virtutum ad concupiſcẽtiam flectat temporaliũ. Quod ipſe dominus nobis inſinuans, cũ hi qui virtutes eius admirabantur, regem eum facere vellent, fugit in montẽ orare: Crucifixoribus prõptus occurrit, vt ſcilicet parati ſimus ad aduerſa tolerãda, cauti ad blãdimẽta ſi arriſerint, & ne nos ſi affluãt D emolliendo decipiant crebris a dño precibus imploremus.

d *Ad Bethſaidam.* Beda. Bethſaida ciuitas eſt in Galilæa Andreæ & Petri & Philippi prope ſtagnum Geneſareth. Sed Marcus dicit peracta refectione veniſſe trans fretum ad Bethſaidam: Lucas quod in locis Bethſaidæ factum fuerit miraculũ. Ait enim aſſumptis illis ſeceſſeor. in locum deſertum qui eſt Bethſaidæ. Quod cum cognouiſſent turbæ ſequutæ ſunt illum, & excepit eos, &c. vſq; ad refectionem illam. Sed forſitan Lucas deſertum locum qui eſt Bethſaidæ, non ipſius viciniam ciuitatis dixit, ſed loca deſerti ad eam pertinentis. Marcus enim dicit aperte, ꝙ pręcederent eum ad Bethſaidam, vbi ipſius fines ciuitatis notat. Lucas vero qui non dicit in deſertũ locũ qui eſt Bethſaida, ſed qui eſt Bethſaidę. Forte nõ ipſam ciuitatẽ, ſed locũ deſertũ ad ipſam pertinẽtẽ intelligi voluit. Ioãnes dicit turbas mãducaſſe panẽ iuxta Tyberiadẽ, & aſcẽdentes nauim diſcipulos veniſſe in Capharnaum trãs mare, quæ ambæ ſunt ciuitates in Galilæa iuxta ſtagnum Geneſareth, quod etiã Tyberiadis á Tyberiade ciuitate ſic vocatur.

Lucæ 9.b. E Ioan.6.a.

e *Abijt in mon.* Beda. Bene orat qui Deum orando quærit, a terrenis ad ſuperiora progrediens, verticẽ curię ſublimioris aſcendit. Qui de diuitijs, aut honore ſeculi, aut de morte inimici orat in imo iacens viles ad Deũ preces mittit: *Orat autem dominus, non pro ſe, ſed pro me.* Nam etſi omnia poſuerit pater in manu filij, filius tamen ut formã hominis impleret obſecrat patrẽ pro nobis qui aduocatus eſt nobis, unde: *Aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum.* Si aduocatus eſt, debet pro noſtris interuenire peccatis. Non ergo quaſi infirmus obſecrat, ſed quaſi pius impetrat. Omnia quæ uult poteſt, quia aduocatus & iudex noſter eſt alterum pietatis officium, alterum poteſtatis inſigne.

Ioan.5. 1.Ioan.2.a.

f *Et ipſe ſolus, &c.* Qui aliquando omnino in periculis eccleſiam deſeruiſſe uidetur, unde: Vt quid domine re.lon.&c. Sed quia differt auxilium non aufert ſubſidiũ, unde ſequit.

g *Et circa quar.* Beda. Stationes & uigiliæ militares, horarũ ſpacio diuiduntur, patet ergo eos tota nocte laboraſſe, & diluculo appropinquante auxilium habuiſſe, quia cũ preſſuris obſita humana fragilitas paruitatẽ uirtutum ſuarum cõſiderat, in ſe nihil niſi tenebras anguſtiarũ & hoſtiũ inſurgentiũ æſtus cernit. Cum uero mentẽ ad ſuperni præſidij lumen, & ad perpetuæ retributionis dona erigit, quaſi inter umbras noctis repente ortũ Luciferi cõſpicit, qui diem proximum, id eſt, Chriſtum nũciet. Lucifer namque tres horas noctis, id eſt, totam uigiliam matutinam illuminare dicitur.

Pſal.9.d. F

h *Et volebat præterire eos.* Beda. Vt ad horam, ſcilicet, conturbati, ſed continuo liberati, plus liberationis ſuæ miraculum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos aſcendere nauim vt præcederent eum trans fre.* Quia non libenter recedebant abſque magiſtro ſuo, eius ſocietate & doctrina delectati.

2 *Ad Bethſaidam dum ipſe.* Locus erat unde recedebant.

3 *Et cum dimiſiſſet.* Per hoc oſtendens quod prædicator uerbi diuini debet poſt ſermonem ſuum ad Deum in oratione redire, ut quidquid boni ibi fecerit gloriæ Dei aſcribatur.

4 *Et volebat præterire eos.* Eo modo ſicut poſt reſurrectionẽ ſuam ambulans cũ duobus diſcipulis ſuis euntibus in Emaus finxit

MORALITER.

ſunt duodecim fructus ſpiritus ſancti, quibus reficimur in euchariſtiæ ſacramento.

3 *Et cum dimiſiſſet eos, abijt in montem.* Per hoc oſtendens, quod orans non debet in terrenis deſiderijs iacere.

† *Erat nauis in me.ma.&c.* Nauis eſt corpus humanũ, in quo ſecundũ Platonicos anima eſt ſicut nauta in naui, quę fluctibus paſſionũ iræ & concupiſcentiæ (quæ ſunt in organis corporalibus) frequenter impellitur & aliquando periclitatur, nam motus paſſionis aliquãdo ſubuertit iudicium rationis. Sed quarta uigilia quæ terminatur in luce matutina, Chriſtus uenit, quia dum mens ad ſuperni luminis claritatem oculos erigit, paſſionum impetus conquieſcit, & tunc fit applicatio ad terram Geneſareth, id eſt, generantis auram, per quam ſignificatur ſpiritus auræ lenis, ubi eſt dominus. 3.Reg.19. & ſanantur infirmi a languore peccati.

Non enim putabant verum corpus ſuper aquas incedere poſſe.

a putauerunt phantaſma eſſe, & exclamauerunt: Omnes enim vi

Iſidorus. videbimus eum ſicuti eſt.

derunt eum, & cõturbati ſunt. Et ſtatim locutus eſt cum eis, & dixit illis: Cõfidite, ego ſum nolite timere. † Et aſcendit ad illos

Eccleſiam. a Magnitudine miraculorum, & non cognitione deitatis, & hoc eſt, Non enim, &c.

in nauim & ceſſauit vẽtus. Et † plus magis intra ſe ſtupebant.

Quare.

b * Non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. † Et cum transfretaſſent venerunt in terram Geneſareth, & applicuerunt. * Cumque egreſſi eſſent de naui, 1

Incolæ. Mita fides, non præſentium tantum ſalute contenti ſunt, mittunt ad illos per per circumitum, vt currant omnes ad medicum.

c continuo cognouerunt eum, & præcurrentes vniuerſam * regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui ſe male habebant 2

Infirmos.

circumferre, vbi audiebant eum eſſe, & quocunque introibat in vicos vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant

Non ipſum.

d infirmos & deprecabantur eum vt vel fimbriam veſtimenti

a Hoc in futuro. Quando aufugiet dolor & gemitus.

eius tangerent, & quotquot tangebant eum, ſalui fiebant.

* & admirabantur. 1, Mar, 14.d.

A miraculum ſtuperent, & ereptori ſuo maiores gratias referrent. Sic ſæpe diuina pietas in tribulatione videtur fideles deſeruiſſe quaſi laborantes in mari diſcipulos putetur Ieſu voluiſſe præterire, vnde. *Quare me de. & qua. contri, in. dum affli. me. inimi.* Sed continuo dominus adeſt, quaſi diceret: Cum tranſieris per aquas tecũ ero, & flumina non operient te; cum ambulaueris in igne, nõ combureris, & flamma nõ ardebit in te, vnde ſequitur. *Et ſtatim loquutus eſt, &c.*

a *Putauerunt.* Beda. Adhuc hæretici putant phantaſma eſſe, nec veram carnẽ de virgine aſſumpſiſſe. Theodorus

B enim Pharanitanus Epiſcopus ſcripſit pondus corporale, ſecundum carnem non habuiſſe dominum, ſed abſque pondere & carne ſupra mare ambulaſſe. Fides autem catholica & pondus cum ſecũdum carnem habuiſſe prædicat, & onus corporeum & cum pondere & onere corporali incedere ſupra aquas non infuſis pedibus. vnde Dionyſius in opuſculis de diuinis nominibus ita ait. Ignoramus qualiter de virgineis ſanguinibus alia lege præter naturalem formabatur, & qualiter non infuſis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat in humidam & inſtabilem ſubſtantiam.

b *Nolite ti.* Prima ſubuentio eſt pellere timorẽ, ſecũda, tẽpeſtatẽ præſentiæ ſuæ virtute cõpeſcere. Nec mirum ſi do-

C mino aſcendente in nauim ceſſat ventus, quia in quocũque corde per gratiã ſui amoris adeſt, mox vniuerſa vitiorum & aduerſantis mũdi & malignorum ſpirituum bella quieſcũt.

※ Victor Antiochenus. Hac Chriſti voce audita metus quidem illorum ſedatior factus eſt, interim apparentis viſi nouitas eorum animos adhuc dubios & ſuſpẽſos tenebat. Ea propter quo id quod videbat, phantaſma nõ eſſe accuratius diſceret, tum rurſum quo ipſe quoque nouæ huius rei periculum faceret, Petrus magno animi feruore incitatus, ad Ieſũ dixit: *Domine, ſi tu es, iube me ad te venire ſuper aquas.* Per hoc tamen quod laborantibus nõ ſtatim adfuit, diſcipulos & nos per illos docere voluit, ne a malis, in quę forſan incidimus, liberationem è veſtigio petamus: verum vndecunque illata, forti animo perferamus.

b *Non enim intelle.* Beda. Miraculo panum, quod eſſet rerum conditor oſtendit. Ambulando ſuper vndas, quod totum corpus habebat liberum ab omni grauedine peccati. Placando ventos & vndas, quod elementis dominaretur oſtendit. Sed carnales adhuc diſcipuli magnitudine quidem virtutum ſtupebant, ſed diuinæ maieſtatis veritatem non cognoſcebant.

c *Cognoue.* Rumore, non facie vel magnitudine ſignorum: etiam vultu plurimis notus erat.

d *Fimbriam veſtimenti eius tangerent.* Beda. Minimum mandatum quod qui tranſgreſſus fuerit, minimus vocabitur in regno cœlorum, vel aſſumptionem carnis per quam venimus ad verbum Dei.

NICOLAVS DE LYRA.

finxit ſe longius ire vt habetur Luc. vlt. Nec tamen fuit ibi aliqua duplicitas ſeu falſitas ſecundum quod dicit bea. Greg. Hoc enim fecit, vt ſic oſtenderet ſe eis exterius qualis apud eos erat in mentibus eorum interius, erant enim dubij in fide reſurrectionis Chriſti, & tardi ad credendum, vt ibidem dicitur, & propter hoc dubium erant aliquantulum elongati à veritate, & ideo apparuit eis in peregrina effigie & finxit ſe longius ire, quia tales apparitiones fiunt communiter ſecundum diſpoſitionem interiorem ipſorum quibus fiũt. Et eodem modo dicitur hic quod volebat preterire eos, quia erant paruæ fidei, ſecundum quod dicitur in textu, quia putabant phantaſma eſſe, & tamen iam viderant tanta miracula eum feciſſe, quod credere debebant ipſum ſuper aquas poſſe ambulare. Circa tertiam partem dicitur.

1 *Cumque egreſ. eſ. de. con.* Scilicet, illi de terra Geneſareth, quia per famam quam audierant & miracula quæ aliqui eorum viderant, cognouerunt, quod ille erat, qui infirmos curabat, & mirabilia alia faciebat, & ideo ſubditur.

2 *Et præcur. vni. re.* Quia Geraſeni miſerunt per ciuitates ad hoc, quod adducerentur infirmi ad præſentiam Chriſti, vt fimbriam veſtimenti eius tangerent. Iudæi enim erant diſtincti ab alijs gentibus, non ſolum in lege, ſed etiam in habitu, quia Nu. 15. præcipitur, quod facerent fimbrias in angulis palliorum, & talem habitum portabat Chriſtus ſicut & legem ſeruauit, & ad tactum huiuſmodi fimbriarum curabantur infirmi.

ADDITIO I.

In cap. 6. vbi dicitur in poſtil. *Nec eſt veriſimile, quod tanto tempore fuerit ocioſus.*

Cum Chriſtus etiam in hac vita ſummum gradum contemplationis attigit nullo modo dici potuerit ocioſus, etiam ſi aliquando ab omni actione ſeu exercitio corporali ceſſaſſet, hoc enim pertinet ad contẽplatiuam vitã ab exteriori actione quieſcere ſecundum Grego. in 6 moral. & ideo irrationabile eſt attribuere Chriſto occupationem in artibus mechanicis ad remouendum ab eo ocioſitatem, nec ex hoc quod illi de Nazareth ipſum fabrum vocabant, concluditur ipſum fuiſſe fabrum, ſicut nec ſequitur ipſum habuiſſe ſorores, licet ipſi dixiſſent. *No ne ſorores eius hic nobiſcum ſunt?* ſed fabrum ipſum dicebant ad vilipendendam doctrinam Chriſti. Frequenter enim hi qui occupantur in actionibus corporalibus, deficiunt ab intellectualibus. Vel dicendum ſecundum Aug. quod eo ipſo fabrum Chriſtum credebant, quo fabri filium, quia cõiter filij creduntur habere artem patris.

ADDITIO II.

In eod. ca. vbi dicitur in poſtil. *Ex quo patet quod ſandalia non dicuntur calceamenta,*

Manifeſtum eſt ex communi modo loquendi, quod ſandalia ſunt quædam ſpecies calceamenti. Calceamentum enim ſe habet vt genus ad omnia quibus pes induitur. Vnde ſi apoſtoli prohibentur ne aliquo modo portarent calceamenta, prout intelligit Poſtillator, ex conſequenti nõ poſſent portare ſandalia cum ſint quædam ſpecies calceamenti, & ſic eſſent eis iniuncta contraria præcepta, quod eſt manifeſte contra rationem: vnde aliter dicendum eſt. Ad quod ſciendum, quod calceamenta ſeu ſandalia poſſunt dupliciter portari. Vno modo in pedibus prout communius fit. Alio modo ligata ſub cingulo vel recondita in ſacculo vel in pera & huiuſmodi, prout pauperes itinerantes quandoque faciunt, vt cum corrumpuntur vel deficiunt calceamenta ſeu ſandalia quæ habent in pedibus prouideant ſibi de alijs, quæ ſecum portant modo pręd icto. Primo modo nunquam fuit prohibitum apoſtolis vt ſandalijs nec calceamentis ſcilicet in pedibus, quia hoc pertinet ad velocius ſeu expeditius incedendum. Vnde Iſraeliticis vt citius exirent de Aegypto, & non deſidioſe ambularent, præcipiebatur à domino ut haberent calceamenta in pedibus, prout ipſemet poſtillator dicit Exo. 12. Secundo uero modo prohibitum eſt apoſtolis euntibus ad prędicandum, ſcilicet, portare calceamenta in ſacculo uel huiuſmodi, quia

quia hoc eſt impedimentũ itineranti, ſicut & alia ſupflua vel duplicia, q̃ omnino prohibebantur apoſtolis eũtibus ad p̃dicandũ. vt in preſenti ca. Veritas autẽ huius diſtinctiõis. ſ. de duplici modo portandi calcementa, patet ex modo loquẽdi ſacrę ſcripturę. Nã Mat. 10. b. vbi calceamenta eis prohibebanť, nõ prohibet eis portare in pedibus. Dicit. n. *Nec calceamenta. nec virgam.* Similiter Luc. 10. a dicit. *Nec peram, nec calceamenta.* non exprimens in pedibus, ſecundũ Mar. in hoc ca. non permittiť apoſtolis portare ſandalia ſimpliciter, quia hoc eſſet ꝯ aliud præceptum de directo, ſed permittitur eis calceare ſandaliis, quod eſt portare ſandalia primo modo, vnde expreſſe dicit. Sed calceatos ſandaliis, Similiter Apoſtolus ad Eph. 6. c. in eadem materia dicit: *Calceati pedes in præparatione euangelii.* Non enim dicit, quod portent calceamenta, quod poteſt intelligi ſecundo modo portandi, ſed quod portent in pedibus, & ſic in his duobus præceptis nulla eſt cõtradictio, etiam ſi ſandalia, & calceamenta pro eodem ſumantur, & de hac materia vide ſupra cap. i, in additione ſecunda.

Ripli. *In cap. 6.* vbi dicitur. *Nonne hic eſt faber.* dicit Poſtillator, quod non eſt veriſimile Chriſtum a iuuentute vſque ad triceſimum annũ fuiſſe ocioſum. Bur. dicit Chriſtũ non debuiſſe opari opera mechanica, quia impediuiſſet opa intellectualia. in quibus Chriſtus ſummũ gradum tenuit, iõ ocioſus dici non potuit. Hoc dico, quo ad factum, quod & ſi Chrs nihil opando corporaliter ocioſus non fuit, prębuiſſet tñ exemplũ ocioſis, qui ab eo ſumerẽt velamẽ excuſatiõis. Laborauit igiť ſicut & orauit, nõ ad ſuffragium, ſed ad exemplum. Nec talis labor in Chriſto potuit remittere ſummum gradum intellectualis contemplationis, ut Burg. arguit, ſicut nec dolor ſummus in paſſione potuit remittere ſummam fruitionem, de quo alibi. D

In eo. c. vbi conceduntť apoſtolis ſandalia. Poſtillator volens ſaluare literã, Matth. 10. vbi prohibẽtur calceamenta, dicit ſandalia proprie non eſſe, nec dici calceamenta. Burg. vult, quod ſandalia ſint contẽta, vt ſpecies ſub genere calceamentorũ. Et ſoluit eã contrarietatẽ quã mouit poſtillator de Mat. 10. & hic p portare in pedibus vel in ſacculo, &c. Sed non videtur maturũ de hoc oportere fieri mãdatũ, quod raro & p viles perſonas fieri cõſueuit ſ. portare calceamenta in dorſo ligata. Ridiculoſa igitur videtur diſtinctio Burg. Satis enim dictum arbitror de vſu calceamentorum in pedibus Chriſti & apoſtolorum ſuper Matth. 10.

De ſandaliis autẽ hic conceſſis ſecus eſt, qa nõ pertinent ad genus calceamentorũ. Genus dico logicũ, ſed pp ſimilitudinẽ vſus reſpectu pedũ, modũ habent calceamenti, quæ alio nomine dicũtur caligę, iuxta illud Act 12. b. vbi dicitur Petro. *Calcea te caligas tuas.* Gręcus ſermo habet ſandalia, vbi nos caligas. Et vt quidam volunt, ſandalia ſunt in ſoleis integra, ſuperius aperta, & ſic cum non ſint calceamenta, habent tamen aliquid ſimile, quia pedum contra aſpiritatem vię ſunt munimenta, & ſic prohibitis calceamentis, conceduntur ſandalia ſine contrarietate. Ad plenam enim calceationem requiruntur multa. ſ. caligæ ligaturę, &c. Ab huius modi curioſitate ſunt apoſtoli prohibiti, & cęteris quę in litera enumerantur, ſandaliis conceſſis.

CAP. VII.

a E*T conue.* Beda. Patet quam vera ſit confeſſio domini ad patrem qua dicitur. *Quia abſcondiſti hæc a ſapiẽtibus & a prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Indocti veniunt infirmos adducunt, vt vel fimbriã eius contingant, & ideo cupita ſalute potiuntur. Phariſæi vero, & Scribæ qui doctores populi eſſe debebant, non ad uerbum audiendum, non quaſi ad medicũ, ſed ad quæſtionum pugnas concurrunt.

b *Communibus ma.* *HIERONYMVS. Immundis, vel communibus manibus communionem gentium ſignificat Munditia Phariſæorum ſterilis eſt, communio apoſtolorum nõ tota extendit palmites ſuos vſque ad mare.

c *Non lotis.* De non lotis corporis manibus vituperant, cum in eorum operibus nihil immunditiæ inueniatur. Ipſi qua exterius loti, conſciẽtiæ liuore intus ſunt polluti.

* Victor Antiochenus. Non eſt hoc eo ſenſu accipiendum, quaſi diſcipuli manus nullo modo lauerin, non ita enim res habet. Verum quia a Domino ita edocti erant, vt ea, quę ad explendam communem corporis neceſſitatẽ faciũt, pro rerum vſu, loci & temporis cõmoditate adminiſtraret, ſoli autẽ virtutum ſtudio ex animo incumberent, quo tẽpore cibus ſumendus erat, de receptis apud Phariſæos lauationibus, non multũ curabant. Hoc autem cum Scribę & Phariſæi animaduertiſſent, illos veluti vſitatarum traditionũ trãſgreſſores, apud Chriſtum accuſabant. G E

CAP. VII.

a E*T conueniunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis* (a Aperit quare veniſſent.)

venientes ab Ieroſolymis. Et cum uidiſſent quoſ-
b dam ex diſcipulis eius, † communibus manibus id
c eſt non lotis manducare panes† vituperauerunt. Phariſæi enim (Ideo.) (Panem.)
d & omnes Iudæi, niſi crebro lauent manus, non manducant, 2
(a Non Del. b Redeuntes. c Lauentur. Fruſtra baptizantur ſic. dum in nomine ſaluatoris non abluuntur.)
tenentes traditionem ſeniorum. Et a foro niſi † baptizentur,
non comedunt, & alia multa ſunt, quæ † tradita ſunt illis ſer- 3
uare baptiſmata calicum & vrceorũ, ęramentorũ & electro-
e rum. †. Et interogabant eum Phariſæi, & Scribę. Quare diſci (Immundis.)
f puli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem? At ille reſpondens dixit

† inquinatis

† abiuti fuer.

† acceperunt, tenenda ablutiones.

d *Pha.* BEDA. Superſtitioſa hominum traditio crebrius lauari, ob manducandum, & huiuſmodi Sed neceſſaria doctrina veritatis eos iubet, qui panem vitæ qui de cœlo deſcendit manducare deſiderant, crebro eleemoſynarum aliorumque iuſtitiæ fructuum lamento ſua opera purgare.

e *Baptiſmata cali.* Fruſtra vaſorum bãptiſmata ſeruant, qui cordium ſuorum, & corporum ſordes negligunt. Non enim hoc de materialibus manibus dictum eſt, ſed pro mentium emundatione, & operum caſtigatione, & animarum ſanctimonia, & ſalute.

f *Quare diſcipuli tui non ambulant, &c.* Mira ſtultitia filium Dei arguunt, quia nõ ſeruat pręcepta hominum. Manus autem, id eſt, opera non corporis ſed animæ lauandæ, ſunt, vt fiat in illis verbum Dei. F

Bene

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

1 E*T conueni.* Poſtquam deſcripta eſt erga diſcipulos Chriſti condeſcenſio, hic conſequẽter deſcribitur Phariſæorum confutatio, & hoc quadrupliciter. Primo in eorũ obſeruantiis: Secundo in miraculis Chriſti, ſeq c. ibi. *Ex exierunt Phariſæi.* Tertio in lege permiſſis 10. c. Quarto in parabolis. 12. cap. Circa primum primo deſcribitur Phariſæorum confutatio, ſecundo populorũ conſolatio. ibi. *Et inde ſurgens.* Circa primum primo deſcribitur Phariſæorum obſeruatio vana, ſecundo, eorũ interrogatio maligna, ibi. *Et interrogabant Phariſæi.* tertio eorũ ꝯfutatio vera ibi. *At ille reſpondens.* quarto, dictæ confutationis expoſitio plana, ibi: *Et cum introiſſet in domum.* Sententia vero iſtarũ partium patet ex dictis Matt. 15. exceptis quæ ſequuntur.

2 *Phariſæi enim, &c. la.ma. &c.* Volentes per munditiam exteriorem pretendere, quod haberent interiorem, cũ tamen eſſent pleni iniquitate, & immunditia, ſecundum quod dicitur Mat. 22.

3 *Et a fo. niſi bap. non come.* Quando enim exibant ad negocia exteriora in publico, reputabant ſe immunditiam aliquam contrahere ab aliis, qui tamen erant meliores ipſis, & ideo redeuntes a talibus negociis lauabant ſe antequam comederent, quaſi purgantes immunditiam ab aliis contractam.

Moyſes

MORALITER.

1 *Et conueniunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis venien.* Spiritualiter. Illotis manibus manducare eſt immundum viuentem euchariſtiam tractare.

a *Bene propheta.* Hieronymus, Latratum Phariſæorum repri
A mit furca rationis, id eſt, Moyſi.& Haiæ increpatione, vt & nos hæreticos verbis ſcripturæ vincere poſſimus,
b *Bene irritum fe.* Falſam calumniam vera ratione confutat, quaſi vos propter traditionem hominum pręcepta Dei contemnitis, & negligitis, quare ergo ſ meos diſcipulos arguitis, qui iuſſa ſeniorum paruipendunt, vt cuſtodiant mandata Dei?

† Iſa. 29. d. Matt. 15. a.

c *Vos autem dicitis.* Beda Conſulens dominus imbecillitati, vel ætatum vel penuriæ parentum, præcepit vt filij honorarēt patres etiam in neceſſariis huius vitæ. Hanc autem legem Scribę, & Phariſæi ſubuertentes, vt impietatem ſub nomine pietatis inducerent, docuerunt filios ſuos, vt ſi quis eā, quæ parentibus offerenda ſunt, Deo voudre voluerit, qui verus pater eſt, oblatio domini præponatur.

† Exo 20. b. Leu. 20, b.

B * VICTOR. ANTIOCHENVS. *Vos autem dicitis.* Id eſt, ſi quis ob dehoneſtatos parētes munus, hoc eſt, illud Deo in ſacrificium ſeſe oblaturum promiſerit, quod patri alioqui debebat, vos id iuſtum pronunciatis. Vos, inquam, rem qua filij parentes alere, & honorare omni iure obligabantur, Deo offerre licitum aſſeritis. Id quod aliud nihil eſt quam manifeſtaria diuinæ legis, propter veſtram traditionē euerſio, & abrogatio.

Matt. 15. b
† 15. q. 5. c. 1.

a eis. Bene prophetauit Iſaias de vobis hypocritis ſicut ſcriptū
Extrinſecus. a Et quia longe eſt cor. In vanum, &c.
eſt. † Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum † lōn- †
¶ Quia.
gè eſt à me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas
¶ Non Dei. ¶ Neceſſaria.
& præcepta hominum, relinquentes mandata Dei tenetis
¶ Vanas. ¶ Non Dei. ¶ Scilicet.
traditiones hominum, baptiſmata vrceorum & calicum, &
¶ Superſtitioſa & inutilia facitis.
b alia ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis. Bene † irritū fe- †
ciſtis pręceptum Dei vt traditionem veſtrā ſeruetis. Moy- 1
a Non tantum ſalutatione & officio deferendo, ſed munere, ſicut illud eſt, Honora viduas, id eſt, tribue neceſſaria.
ſes enim dixit. Honora[a] patrem tuum & matrem tuā, & qui
c maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem di-
a Q. Bene poteſt dicere. b Filius. ¶ Quod Deo voui.
citis. Si dixe[a]rit ho[b]mo patri aut matri, corbā, qđ eſt donum 2
¶ Alias profuerit. a Sic.
d quodcūque ex me tibi proderit, e[a]t vltra non dimittitis eum
Boni. a Qui debet ſuſtentari neceſſarijs huius vitæ. b Quaſi in hoc reſcinditis. c De parentibus.
quidquam facere pa[c]tri ſuo aut matri reſcinde[b]ntes verbum
¶ Veſtræ auaritiæ. ¶ Non Deus.
Dei per traditionem veſtram quam tradidiſtis. Et ſimilia hu
¶ Contra mandatum Dei, ¶ Confutatis ſuperbis humiles aduocat & docet.
iuſmodi multa facitis. Et aduocans † iterum turbas, dicebat †
e illis. Audite me omnes & intelligite. Nihil eſt extra hominē,
introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare, ſed quæ de
a De corde hominis. b Alias communicant. Commune enim dicunt Iudæi immundum. ¶ Attentos facit.
homine[a] procedūt, illa ſunt quę coinqu[b]inānt hominem. Si 3
quis habet aures audiendi audiat. Et cum introiſſet in do-
¶ Relicta, ¶ Exponere.
mum a turba, interrogabāt eum diſcipuli eius † parabolam.
f Et ait illis. † Sic & vos † imprudentes eſtis? Non intelligitis,
quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt
Vel communicare.
eum coinquinare, quia non intrat in cor eius, ſed in vētrem
g vadit, & in ſeceſſum exit purgās omnes eſcas. Dicebat aūt, 4
quoniam q̄ de homine exeunt, illa † coinquinant hominem.
In quo eſt ſedes animæ.
h † Abintus enim de corde hominum cogitationes malæ pro- 5

catio hoc facit immundum. Vnde. *Non poteſtis bibere calicem domini, & calicem dæmoniorum.*
Iudęi ſe partem Dei iactāt, communes cibos vocāt, quibus omnes homines utūtur, vt oſtrea, lepores, huiuſmodi animalia, quę vngulam non findunt, nec ruminant, nec ſquamoſa in piſcibus ſunt.

✻ Victor Antiochenus. Hinc lex ſecundum ſpiritum, ſe paulatim prodere incipit. Neque enim hęc vt Moſaica, circa corporales expiationes ciborumq; differentias, verſatur, ſed circa virtutē ſpiritus. Ne mireris autem, ſi veteri lege corporum inquinamenta diiudicāte, & auerſante, Chriſtus hoc loco contradicere videatur, (loquitur enim perinde atque ſi nulla corporalis immunditia in hominem cadere queat,) ſiquidē lex vetus ad externū tantum hominē ſpectabat, Chriſtus autem ad internū mentis aciē coniiciebat, veluti tempore illo iā præſente, quo crux illis rebus typicis & corporalibus finē impoſitura erat.

f *Et vos impru.* Corripiuntur, quia, quæ per ſe patent, myſtica putant. Ex quo aduertimus vitioſum eſſe auditorem, qui obſcura manifeſte, aut manifeſte dicta obſcure vult intelligere.

g *Et in ſeceſ.* BEDA. Hinc calumniantur quidam hæretici, qđ dominus physice ignarus putet omnes cibos in uentrem ire & in ſeceſſum digeri, cum ſtatim infuſæ per artus & venas & medullas neruoſq; fundantur. Vñ & multos qui vitio ſtomachi perpetem vomitum ſuſtinent, poſt cęnas & prādia ſtatim euomere dicūt, & tamen corpulētos eſſe, quia ad primū tactū liquidior cibus & potus per mēbra funditur. Sed quāuis tenuiſſimus humor & liquens eſca, cū in venis & artubus cocta fuerit & digeſta, per occultos meatus (quos Græci poros vocāt) ad inferiora dilabitur & in ſeceſſum vadit.

Aug. Quædam ſic accedunt vt etim mutent & mutētur, ſicut & ipſe cibus amittens ſpeciem ſuam, in corpus noſtrū vertitur, & nos refecti in robur mutamur.

h *De corde hominum.* Beda. Animæ locus principalis non iuxta Platonem in cerebro, ſed iuxta Chriſtum in corde eſt.

* Theoph. Volentes Phariſæi quæ offerebantur, comedere, inſtruebant filios, quod cum peculia aliqua habebāt, & parentes hęc peterent reſponderent illis, Corbam, hoc eſt, donum quod a me petis, iam obtuli domino, & ita hęc nō exquirerent quaſi Domino oblata. i. ad ſalutem parentum proficua, & ſic decipiebant filios, vt parentes non honorarent, & ipſi oblata deuorarent.

C d *Tibi prode.* Iſid. In tuos vſus conſumitur, quod ſacrilegiū eſt. Vel interrogatiue. Quaſi dicat. Proderit tibi? Non debet. Hoc metuentes patres afficiebantur inedia.

e *Nihil eſt extra, &c.* Bed. Nec idolothitum inquantum cibus eſt, inquantum Dei creatura eſt, ſed dæmoniorū inuocatio

☞ Arguun-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Moyſes enim dixit. Honora patrem, &c. *Dominus aūt dixit hoc, vt habetur Exo. 20. ſed Moyſes explanauit qualiter eſſet intelligendum contra quem intellectum ſacerdotes & Phariſæi docebant.*

2 Corbam quod eſt do. *Corban non ſignificat donū generaliter acceptum, ſed donū Deo oblatū vel offerendum. Phariſæi et ſacerdotes auaritia moti dicebant, quod melius erat filijs offerre Deo bona ſua, quam prouidere parentib. in neceſſitate poſitis, & ſic euacuabāt præceptum Dei de honore parentum, vt plenius dictum fuit Matth. 15.*

3 Si quis ha. *i. ſi quis habet voluntatem audiendi veram, doctrinā, audiat meam, & non Phariſæorum.* 4 In ſeceſſum. *Natura. n. quæ eſt ſagax, in puritatem quæ eſt in alimento ſuſcepto, emittit per ſeceſſum, retinens illud quod eſt ibi purum ad corporis nutrimentum, & ſic purgatur eſca corporis nutritiua.*

5 De corde hominum. *i. conſenſus deliberatiui ad mala agenda, quæ explicat magis in particulari, cum ſubdit.*

Adul-

MORALITER.

† *Populus hic labijs me honorat.* Labijs & non corde Deum honorare, eſt bene loqui & male viuere.

† *Bene irritum feciſtis.* Hoc autem faciunt principes & prælati facientes ſtatuta ſua ſub graui pęna diligenter obſeruari, & parum aut nihil curant de obſeruatione mandatorum Dei.

† *Et aduocans iterum, &c.* Hoc eſt ita morale, quod non indiget alia moralitate. *Et inde ſurgens, &c.* Sequitur.

Mu-

Arguuntur etiam ex ha ſententia qui cogitationes a diabolo immittit putant, non ex propria naſci voluntate. Diabolus incẽtor, & adiutor malarum cogitationum eſſe poteſt, autor eſſe non poteſt, Si autem in inſidiis ſemper poſitus leuem cogitatiõum noſtrarum ſcintillam ſuis fomitibus inflammauerit, non debemus opinari eum quoque cordis occulta rimari, ſed ex corporis habitu & geſtibus extimare, quid verſemus intrinſecus, vt ſi pulchrã mulierem nos crebro viderit inſpicere, intelligit nos amare.

a *Et inde ſur.* Relictis ſcribis, & Phariſæis calumniatoribus, in partes Tyri & Sidonis ſeceſſit, vt Tyrios Sidonioſque curaret.

b *Neminem vo.* BEDA. Quamuis latere non potuerit, non tamẽ factum eſt quod voluit. Sed exemplũ eis dabat, quibus ſanandi infirmos gratiem conferebat, vt in miraculis humani fauoris gloriam quantum poſſent declinarent, nec tamen a pio opere virtutum ceſſarent, cum hoc fieri vel fides bonorum iuſte ex peteret, vel incredulitas prauorum neceſſario cogeret, Ob hanc enim causã Tyri, & Sidonis fines intrabat, vt filiam ſyrophœniſſæ a dæmonio liberaret & per fidem gentilis fœminæ ſcribarum, & phariſæorum perfidiam argueret.

c *Mulier enim.* Marcus dicit dominum fuiſſe in domo, cum venit ad eum mulier. Matthæus dicit, quod clamat poſt nos. Per quod innuit, quod poſt ambulantem preces emiſerit. Venit ergo ad eum mulier in domum, ſed quia Matthęus ait. *Nõ reſpondit ei verbum.*, dedit intelligere, quod ambo tacuerunt, & cum ſilentio ingreſſi ſunt. Et ita cętera contexuntur, quæ in nullo diſſentiunt,

Hieronymus. Mulier, eſt mater noſtra Romana eccleſia. Nota, dæmoniaca occidentalis barbaries, cuius fides fecit de cane ouem. Micas intellectus quærit non panem infractum literæ cupit.

Beda. Mulier gentilis, ſed cum fide ad dominum veniens eccleſiam ſignificat de gentibus collectam, quæ pro filia dæmoniaca dominum rogat, ideſt, pro ſuis populis nõdum credentibus, vt ipſi a diaboli fraudibus abſoluantur. Quæ bene ſecundum Matthæum de finibus ſuis egreſſa, ſecundum Marcum ingreſſa ad dominũ atque ad pedes procidiſſe dicit, vt ex vtroq; colligatur, quia illi ſoli fideliter, & recte pro errantibus C

cedũt. Adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritię
Inuidia.
nequitię, dolus, impudicitia, oculus malus, blaſphemia, ſu
perbia, ſtultitia. omnia mala hæc ab ĩtus procedũt, & coin
a quinant hominem. Et inde ſurgens abiit in fines Tyri & Si
b dõis, & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire & nõ po
a Ideſt, Romana, eccleſia. b Ideo. c In auditu auris obediuit mihi. d Occidentalis eccleſia.
c tuit latere. † Mulier enim ſtatim audiuit de eo cuius filia
a Cauſa cuius venerat mater ad Ieſum b Humanitatem.
habebat ſpiritũ immundũ: intrauit, & procidit ad pedes e
a Hic fides qua credit filiam poſſe ſaluari
ius. Erat enim mulier gentilis Syrophœniſſa genere. Et ro-
gabat eum, vt dæmoniũ eiiceret de filia eius. Qui dixit illi
d Sine prius ſaturari filios. † Non eſt n. bonũ ſumere panem
Gentilibus. Hic patientia qua toties contempta vt Matthæus dicit perſeuerat
e filiorũ, & mittere canibus, At illa reſpõdit & dixit ei. vtiq;
a Humilitas, que ſe non canibus ſed catellis comparat Myſtice loquitur mulier gentilis. b Intellectus. c Non ad menſam.
f dñe. Nã & catelli comedunt de micis ſub mẽſa puerorũ.

tibus orant, qui priſcas ſuæ perfidæ manſiones relinquunt, atque in domum Dei, id eſt, eccleſiam pia ſe deuotione transferunt. D

d *Sine prius ſaturari filios.* Quaſi dicat, Futurum eſt, vt, & vos gentes ſalutem conſequamini, ſed prius oportet Iudęos qui antiqua electione filij Dei nominãtur
1 pane cœleſti, refici, &
2 ſic tandem gentibus
3 vitæ pabula miniſtrari.
4 ✱ VICTOR AN-
5 TIOCHENVS.
6 Chriſtus petitæ ſanita-
7 tis beneficium diſtulit,
8 partim quidem quo Iu-
9 dæis per hoc oſtendat,
10 non pari ſe facilitate ip-
11 ſis, & exteris hominibus
12 ſanitatem præſtare, par
13 tim etiam, vt mulieris
14 huius fides omnibus ma- † Matt. 15.c.
15 nifeſta euadat. Quo hac Pſal. 37.b.
16 quoque ratione, compa- Pſal. 147.a.
17 ratione quadam facta Iu-
dæorum perfidia, & duritia magis in apertum veniat.

e *Filiorum. & mit.* BEDA. Mira conuerſio E nam Iſrael quondam filius, nos canes. Pro diuerſitate fidei ordo nominum mutatur. De illis dicitur: *Circũdederunt me canes multi.* De nobis. *Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili.* Pſal. 21.c. Ioan. 10.c.

✱ Victor Antiochenus. Venit Dominus ad Cananæos, non tanquam ad domeſticos, ſed tanquam ad eos quibus cum patribus ad quos promiſſio facta fuerat. nihil commune erat. Et quia res ita habebat, Tyriis, & Sidoniis aduentum ſuum non indicauit, ſed quantum commode fieri potuit, celauit. Fecit hoc autem, ne ante tempus ad gentes migrare videretur. Cum quo Iudæos, propter beneficia, quæ in illos adferebat, virtuteſque quas inter ipſos exercebat. ad fidem prouocaret Nihilominus nonpotuit per omnia latere. Sed neque rationi conſentaneum erat, vtiis qui fide Iſraelitis multis partibus pręſtabant, nullo prorſus iudicio aut beneficio ſeſe manifeſtaret, maxime vero propter Apoſtolos, quos ex hoc facto certam coniecturam facere oportuit, ſalutis oſtium gentibus quoque patefactum eſſe.

f *De micis.* Non integros cibos digna ſum recipere, reliquiis catellorum contenta ſum, vt ſic veniam ad panem integrum.

Beda. *De micis, &c.* Menſa, ſcriptura, vnde. *Paraſti in conſpe. meo men. &c.* Micę puerorũ interna myſteria, quibus humiliũ corda reficiunt, ſecundũ illud; Et adipe. fru. ſati. te. Conuerſi enim ad fidẽ catelli, ideſt, q ingẽtibus erãt deſpecti, nõ literę ſuperficiẽ, ſed ſpiritualiũ ſenſuũ inquirũt medullã, & hoc ſub F menſa Allego: Pſal. 22.b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adulteria*, In quibus eſt violatio thori alieni.
2 *Fornicationes*: Ideſt, illiciti concubitus perſonarũ a matrimonio ſolutarum. 3 *Homicidia.* Quibus infertur nocumentum in pſonas proximorum. 4 *Furta.* Quibus res alienæ ſubtrahuntur.
5 *Auaritię.* In quantum aliqua iniuſtę retinentur.
6 *Nequitiæ.* Quę conſiſtunt in calumniis proximorum.
7 *Dolus.* In deceptione eorum.
8 *Impudicitia.* Quantum ad tactus & aſpectus immundos.
9 *Oculus malus.* Quantum ad odium & inuidiam, quia non permittunt videre recto oculo bonum proximi.
10 *Blaſphemiæ.* Id eſt, iniuriæ in Deum.
11 *Superbia.* Dei vel proximi contemptus.
12 *Stultitia.* Ideſt, quælibet iniuria in proximo.
13 *Et inde ſurgens.* Hic conſequenter deſcribitur conſolatio populorum. Et primo gentilium. Secũdo Galilæorũ, ibi. *Et iterũ exiens.* Circa primũ dicitur, *Et inde ſurgens.* Vbi habitãt gentiles, ad quos tranſiit Chriſtus ad benefaciẽdum eis, relinquens Iudęã propter maliciam Phariſæorum, & ingratitudinem.
14 *Et ing. &c.* Ideſt, noluit manifeſtari aduentum eius per diſcipulos ſuos, oſtendens, quod prędicator, & operator miraculorum non debet quęrere propriam oſtentationem.
15 *Et non potuit latere.* Illud non poſſe, non refertur ad eius potẽtiam abſolutam, ſed congruentiam. Non. n. erat congruum, quod aduentus medici lateret infirmos. Nec fuit decens, qđ manifeſtaretur p ſuos diſcipulos, vt dictũ eſt. Et ideo manifeſtatus per alios qui famã eius audierant, & aliqui eum viderant, quia non ſolum de Iudæa, ſed etiam de nationibus aliis multi veniebant ad eũ propter miracula & ſanitates quę operabatur, vt habetur ſupra 4.c.
16 *Mulier enim ſtatim, &c.* Non eſt intelligendum quod curauerit filiam eius exiſtens in domo, quia tunc noluit facere, ſed magis in via cum ipſa clamaret poſt eos, vt habetur Mat. 15.c.
17 *Erat enim mu.* Ideſt, de Syria Phęnicis, eſt enim Syria nomen generale prouinciæ, phęnix autem nomen cuiuſdam ſpecialis contratæ in illa prouincia, & inde componitur ſyrophenиſſa, ideſt, de tali contrata oriunda.

Propter

MORALITER.

16 *Mulier enim, &c.* Peccatrix anima bene mulier dicitur fragilis & infirma, cuius filia eſt operatio a dæmone poſſeſſa. Peccatores dicũtur catelli, propter quod nõ ſunt digni recipere panem Dei, ſed cum humiliter confitentur peccata, de quorum numero eſt mulier iſta cuius filia ſanatur, nam operatio praua deletur.

Beda Humilem, fidelem. Hiero. Prudens humilis meretur quod poſcit.
a Et ait illi. Propter hunc ſermonem vade, exiit dæmonium a 1
filia tua, Et cum abiiſſet domum, inuenit puellam iacentem 2
Ab ea.
ſupra lectum, & dæmonium exiiſſe. Et iterum exiens de fini- 3
Anguſtia. Venatio. a Fructuoſam volubilitatem. b Alias contra.
b bus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios 4
Mandata decalogi. a Genus humanum. Quia audiuit. b Quia loquutum.
c d fines Decapoleos, & adducunt ei ſurdum, † & mutum. Et de- 5
a Patriarchę, uel prophetæ incarnationem domini deſiderantes. Miſericordiæ.
e f precabantur eum, vt imponat illi manum. Et apprehendens
Alias illum. De ſtrepitu mundi. Iſidorus, verba ſpiritus
g h eum ſeorſum de turba miſit digitos ſuos in auriculas eius: 6
a Sapientiam. b Vt dicat, Credo in Deum patrem, &c. c Quaſi homo
d Quia inde verba mutis, auditus ſurdis, medela cunctis infirmis.
Docens corda ad dominum dirigi.
Et expuens tetigit linguam eius, & ſuſpiciens in cœlum in- 7
i
a Gemere nos nocuit vel pro noſtris vel pro noſtrum tearibus ſupplicantes.
b Vno ſermone curauit quia Deus. c Ad hymnos & cantica & pſalmos.
K gemuit, & ait illi. † Effeta quod eſt adaperire. Et ſtatim apertæ 8

A menſa domino rum ſuorum, ideſt, dum verbis Dei humiliter ſubditi, & adimplenda, quæ ſcripta ſunt cuncta cordis, & corporis officia ſupponunt, vt ad ſperanda ſuperna q̃ a domino promiſſi ſunt premia in cœlo, merito ſe humilitatis erigant.

a *Propter hūc ſer.* BEDA. Hic datur exemplum cathechizādi & baptizandi infantes: quia per fidem & confeſſionem parentum, in baptiſmo liberantur a dæmonio paruuli qui necdum per ſe ſapere vel aliquid agere bonum poſſunt, aut mali.

✻ VICTOR ANTIOCHENVS Matthæus ſanationis cauſam fidei, Marcus ſermonis virtuti adſcribit, ſed in idem redit: efficax enim ſermo ex efficaci fide prodibat.

b *Tyri.* Hieronymus. Tyrus anguſtia ſignificans Iudæam, cui dominus, *Coanguſtatum eſt ſtratum breue eſt pallium tuum, vtrumque operire non poteſt, vt transferat ſe ad alias gentes.*

† Hophethah. Eſa.28.

B c *Sidonem.* Hieronymus. Sidon, venatio, fera indomita, noſtra regio vel natio eſt.

d *Decapoleos.* Beda. Regio decem vrbium trans Iordanem ad Orientem. Quod autem dicitur. *Venit ad mare Ga. inter me. fi De.* Non ipſos eum intraſſe ſignificat, neque enim mare transnauigaſſe dicitur, ſed vſque ad mare veniſſe, atque ad lacum, q medios fines decapoleos longe trās mare poſitos reſpiciebat.

Hieronymus. Saluator ad ſaluandas gentes ab apoſtolis deducitur, & docet quod adoleſcenti eum interogāti reſpondit *Noſti mandata hęc fac, & viues.*

Luc.18.d.

e *Surdum, & mutum.* Beda. Qui ſcilicet, nec aures verbis Dei audiendis, nec os proloquendis aperit. Quales neceſſe eſt, vt hi qui audire, & loqui verbum Dei longo vſu didicerunt, domino ſanandos offerant, vt eos quos humana fragilitas nequit gratiæ dextera ſanet.

Hieronymus. Genus humanum tanquam vnus homo varia peſte abſumptus in protoplaſto cæcatur, dū videt: ſurdus fit dum audit, dum odorat emungitur, obmuteſcit dum loquitur, mancus fit, dum manus erigit incuruatur dum erigitur, hydropicus fit dum concupiſcit, claudus dum pregreditur, lepra ſuffunditur dum mundatur, dæmone impletur dum diuinitatem appetit, moritur morte dum audacter excuſat.

f *Et deprecabantur.* Incarnationem domini prophetæ & patriarchę cupiebant

g *Et apprehendens eum & c.* Seorſum a turbulentis cogitationibus & actibus inordinatis ſermōibuſque incompoſitis educitur qui ſanari imeretur. Digiti qui in aures mittūtur, verba ſpiritusſancti, de quo dicitur. *Digitus dei hic. Et, opera digitorum tuorum ſunt cœli.* Tetigit linguam. &c. Spuma de carne domini di-

C uina ſapientia, quæ ſoluit ignorantiam humani generis, vt dicat. Credo in Deum patrem omnipotentem, &c.

h Seorſum

h *Seorſum de tur.* BEDA. Prima ſalutis via eſt de turba educi. De turba educit dominus infirmum, cum mētem peccatis languidā viſitando illuſtrat & a conſuetæ conuerſationis ... ribus aduocat, & ad ſequenda precepta ſua prouocat. Digi... autem in auriculas mittit, cum per dona ſpiritus ſancti au... cordis ad intelli... genda, & ſuſcipi... da verba ſalutis a... rit. Et quia cogni... nem veritatis de... ſequi confeſſio. ... quitur. *Et expens* Cum ſcilicet, ad c... feſſionem fidei ... cathechizatorū ... ſtruit. Sputum n... que domini eſt ... por ſapientiæ, q... dicit. *Ego ex ore al... ſimi prodij primoge... ta.* Vnde, ſputo e... terræ commixto ... cus illuminatur. S... tum enim, quod ... capitedomini de... dit, diuinam eius ... turam exprimit ex Deo eſt. Por... terræ cui ſputum immixtum eſt, humanam ſignificat nat... Sic ergo ex ſputo ac terra compoſito medicamento ocu... cęci nati aperuit, quia genus humanum p cōfeſſionem vtri... que ſuæ naturæ ab ingenitis errorum tenebris eruit. Ex... ens ergo linguam muti vt loqui valeat tangit, cum ora diu... ta ad uerba ſapientiæ proferenda contactu ſuæ pietatis inf... mat.

✻ Victor Antiochenus. Infert digitos in aures eius, cum ſ... verbo miraculum patrare potuerit, quó corpus, modo qui ... bis exprimi nequit, ipſi vnitum, animaque intelligenti & ra... nali informatum diuinæ virtutis vim obtinere comm... ſtret.

i *Et ſuſpiciens, &c.* Hieronymus, *Ingemuit.* Gemere nos doc... it, & in cœlum theſaurum noſtri cordis erigere, quod p... compunctionem cordis a friuola carnis lętitia purgatur, v... citur. *Rugiebam a ge. cor mei. Domine ante te omne deſi. meum, &c. ait illi. Effeta quod eſt adape.* Corde creditur ad iuſti. &c. *Et ſta... apertæ. &c.* Aures apertę ſunt ad hymnos, & cantica & pſ... Soluitur lingua, vt eructet verbum bonum, quod non poſſ... nec minæ nec verba cohibere vel prohibere. Vnde Paul... *Ego vinctus ſum, ſed verbum Dei non eſt alligatum in me ... lis ne cui dice.* Non in virtutibus gloriandum eſſe docuit, ſed ... cruce & in humiliatione. *Quanto autem eis præci. &c.* Ciuitas ... monte poſita vndique circumſpecta abſcondi non poteſt: h... militas ſemper precedit gloriam.

✻ Victor Antiochenus. Cœlum reſpicit, partim quide... ea quę faciebat, ad cęleſtem patrem tanquam ad primari... autorē referens, partim vero humanæ naturæ cauſam dolo... & commiſeratione proſequens. Expendebat enim in qua... calamitatem & miſeriam omnis bonę actionis hoſtis diab... lus, primorumque parentū incuria & lapſus, illam deieciſſ...

K *Adape.* Ad aures proprie. Aures enim ad audiendū apien... lingua vt loq̃ poſſit erat ſoluēda, vnde ſeq̃tur. *Statim apertę e.*

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Propter hunc ſer.* Ideſt, propter tuę fidei confeſſionem.

2 *Exiit dęmonium a filia tua.* Quia confeſſio fidei de congruo eſt meritoria miraculi. Cętera patent ex dictis Matth. 25.

3 *Et ite.* Hic conſequenter deſcribitur conſolatio Galilæorum. Et primo in curatione dæmoniaci. Secundo, in miniſtratione alimēti, in principio ſequētis capituli. Circa primam partem determinatur locus vbi Chriſtus fecit ſequentem curationem, cum dicitur.

4 *Inter me.* Decapolis eſt nomen regionis, vt dictū eſt ſupra. c. 5. Et huiuſmodi regionis una pars eſt vltra Iordanē, alia citra vt patet in diſcriptione terræ ſanctę. Igit̃ mare Galileę quod eſt quidā lacus, per quem tranſit Iordanis fluuius, reſpicit terminos vtriuſque ... tis regionis prędictę.

5 *Et addu. ei ſur. et mu.* Non erat talis a natiuitate, nec ab inf... mitate ſuperueniente, ſed a dęmone ipſum obſidente, eius audi... impediente, & loquelam.

6 *Miſit digi.* Chriſtus aliquando ſanauit infirmos tangendo c... poraliter, vt oſtenderet humanitatem ſuam eſſe diuinitatis inſt... mentum modo ſupra dicto cap. 5.

7 *Et ſuſpiciens in cœ. inge.* Vt oſtendere ſe uerum hominem ... Deo quęrens auxilium.

8 *Et ait il Effeta, &c.* Oſtendens ſe verū Deū curando p imp...

Et

MORALITER

5 *Et adducunt ei ſurdum & mu.* Spiritualiter, ſurdus eſt inobediens, mutus laudes Dei debitas omittens, ſed tactu Chriſti vtrumque tollitur impedimentum, quia cum Chriſtus ſua gratia tangit cor hominis fit humiliter obediens, & deuote Dei laudans. Quod autem Chriſtus ſurſum aſpiciens ingemuit, f... ad oſtendendum, quod omne remedium eſt inde cum deuotio... quęrendum.

Et

a *Et loquebatur re.* A Beda. Ille ſolus recte loquitur vel dominum confitendo, vel alijs prædicādo. Cuius auditū vt cœleſtibus poſſit auſcultare & obſecundare mandatis diuina gratia reſerat: Cuius linguam dominus tactu ſapientiæ quæ ipſe eſt ad loquendum inſtruit. Hic talis dicere poteſt: *Domine labia mea aperies, &c.*

b *Quanto*

Vt eructet verbum bonum.

a ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & lo-

a Quia non eſt in altis gloriandum, ſed in cruce & humilitate. Humilitas præcedit gloriam.

b quebatur recte. Et præcepit illis, ne cui dicerent. quanto au- 1 2

tem eis præcipiebat, tanto magis† plus prædicabant, & eo 3

Hoc, ſcilicet.

amplius † admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

D b *Quanto autem eis præcipiebat, &c.* Sciebat ille qui omnia nouit antequā fiant, quod magis prædicarent, & hoc præcipiendo pigris voluit oſtendere, quanto ſtudioſius quantoque † frequentius prædicare debeant, quibus iubet vt prædicarent: quando illi qui prohibentur, tacere non poterant.

† abundantius.

† feruentius.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et præcepit, &c.* Oſtendens, quod benefactor de ſuis beneficijs propriam laudem non debet quærere.

2 *Quanto au.* Quia beneficiatus de acceptis debet ſe gratū oſtendere, & benefactorem laudare, quamuis hoc benefactor non quærat.

3 *Et eo.* De tanta eius humilitate.

4 *Bene omnia.* Licet non exprimat hic niſi vnum ſurdum & mutum eſſe curatum, tamen plures fuerunt cæci & claudi & muti curati, vt habetur Matth. 15. Sed inter illos erat vnus cuius cura fuit mirabilior inter cæteros: quia in ipſo tria miracula concurrerunt, ſecundum quod dicitur Hier. quia auditus fuit ei redditus, & affatus, & à dæmone fuit liberatus & hic ſolus exprimitur à Marco.

MORALITER.

1 *Et præcepit illis, ne cui dicerent, &c.* Ad oſtendum quod homo de ſuis bonis actibus non debet quærere laudes hominum.

CAP. VIII.

a B IN il. di. &c. * Victor Antiochenus. Vt dominus iam ante, quo hac via & ratione populū ad fidem alliceret, eſcas multiplicauerat, ita nunc denuo idem ſignum inſtaurat, vtrobique commoda occaſione, quæ ſe offerebat, ad hoc vſus. Ea autem præſenti loco erat, multa plebis quæ eum ſequebatur perſeuerantia. Nam triduo, vt hic ſcribitur, illū iam ſuſtinuerāt. Etenim cum panes non haberent, neq; commode in deſerto habere poſſent, citra detrimenti cuiuſpiam periculum impraſi dimitti non poterant. Quod ſi eiuſmodi neceſſitas non vrſiſſet, ſeruator vtique cōſuetam miraculorum virtutem, hic non oſtendiſſet: ſiquidem turbæ non ſectabantur illum propter corporalem annonam, ſed propter ſpiritalem eſcam, Etſi interim ex toto numero non deeſſent, qui hunc quoque ſcopum præfixum haberent.

b *Miſereor ſuper tur.* Quia verus homo miſeretur & compatitur affectu humanæ fragilitatis. Quod de ſeptem panibus & paucis piſciculis quatuor milia hominum ſatiauit, diuinæ potentiæ opus eſt contra Euticetis errorem.

C c *Triduo ſuſtinent.* Quare triduo ſuſtinerent Matthęus dicit ſic: *Et aſcendens in montem ſedebat ibi, & acceſſerunt ad eum turbæ multæ habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos.* Turba triduo dominum ſuſtinet propter ſanationem infirmorum ſuorum, cum electi quique fide ſanctæ trinitatis lucidi domino, pro ſuis ſuorumque peccatis, animæ peccantis, ſcilicet, languoribus inſtanter ſupplicant.

Item. Turba triduo dominum ſuſtinet, cum multitudo fidelium peccata ſua per pœnitentiam declinans ad dominum ſe in opere, in locutione, & cogitatione conuertit.

E * Theophylactus. Vel per eos qui per triduum expectant, ſignificat baptizatos. Baptiſmus enim illuminatio dicitur, & trina ſubmerſione perficitur.

Beda. Hoc miraculó deſignatur, quod viam præſentis ſeculi, aliter incolumes trāſire nequimus, niſi alimento verbi ſui Chriſtus nos reficiat. Hoc vero typice inter hanc refectionem & illā quinque panum & duorum piſcium diſtat, quod ibi litera ve. te. ſpirituali gratia plene deſignat: hic noui teſtamenti veritas & gratia miniſtrāda monſtratur. Vtraq; aūt refectio in monte celebrata eſt, vt aliorum euangeliſtarum narratio declarat: quia vtraque ſcriptura recte intellecta prædicat altitudinem cęleſtiū præceptorū & præmiorum, & altitudinem Chriſti qui eſt mons in uertice montiū. Ipſe enim ædificatam ſuper ſe ciuitatem, i. eccleſiam in alta bonorū operū extollit, & cunctis manifeſtat. Ipſe ab infimis delectationibus abſtractā pane cœli reficit, atq; ad appetitū ſupernæ ſuauitatis cibi ſpiritualis dato pignore accendit.

d *Si di. eos.* Quia cōuerſi peccatores in pſentis vitæ via deficiunt, ſi in ſua cōſcientia ſine doctrinæ pabulis dimittantur.

e *De longe.* Moraliter. Qui nihil carnalis corruptionis expertus, ad ſeruitutem Dei feſtinat, de longinquo non venit, qui etiam nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatus, ſolū autem coniugium expertus, nec iſte de longinquo. Alij poſt multa flagitia veniunt, & ideo de longinquo. F

f *Septem.* Beda. Myſterium eſt noui teſtamenti, in quo ſeptiformis ſpiritus gratia plenius creditur & datur. Nec ſunt panes hordeacei, ſicut illi quinque, de quibus quinq; milia hominum ſatiata ſunt ne ſicut in lege, vitalis animæ alimentū corporalibus ſacramentis tegeretur. Hordei enim medulla tenaciſſima tegitur palea.

* Theo- Hieron.

CAPVT VIII.

a IN illis diebus iterum cum turba multa 1

b eſſet † cum Ieſu, nec haberent quod mā- † Mat. 19.

a Materiam miraculi præmittit. Scilicet ſuis.

c ducarent, conuocatis * diſcipulis ait illis

† Miſereor ſuper turbam, quia ecce iam † Mat. 14. 2.

triduo † ſuſtinent me, nec habent quod

Ideo.

d manducent: & ſi dimiſero eos ieiunos

Iudæi de prope lege & prophetis edoctis gentes de longe veniunt ad Chriſtum nullius doctoris de eius fide præmonitæ.

e in domum ſuam, deficient in via. Quidam enim ex eis de longe venerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: vnde iſtos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine? Et interro-

f gabat eos: quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

1 IN *illis diebus, &c.* Hic conſequenter ponitur conſolatio Galilæorum in alimenti datione. Et patet ſententia ex his quæ dicta ſunt Matth. 15. hoc excepto.

Venit

MORALITER.

1 *In il.* Sequitur.

† *Miſereor ſu.* Triduo vero dominum ſuſtinent, qui contriti, confeſſi & ſatisfacientes pro ſuo poſſe Dei bonitatem expectant, quorum miſeretur, & paſcit eos ſeptem panibus, id eſt, ſeptem donis ſpiritus ſancti, ne deficiant in via huius mundi. Per ſeptem ſportas remanentes, ſignificantur ſeptem dotes quæ reſeruantur dandæ poſt hanc vitam: quæ ſunt, clara Dei viſio, fruitio, tentio, quantum ad animam. Impaſſibilitas, ſubtilitas, agilitas, & claritas, quantum ad corpus in reſurrectione.

a Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et accipiens
a Hieron.ſeptem dona ſpiritus ſancti. b Oſtendit quantum gaudeat de ſalute noſtra. Et nos docet gratias agere de carnali & ſpirituali refectione. c Sacramenta aperuit. d Quia ſpiritualem ſcientiam tradidit eis,& per eos alijs,
b ſeptem panes gratias agens, fregit, & dabat diſcipulis ſuis, vt
Libros noui teſtamenti.
c apponerent: & appoſuerunt turbæ: & habebant piſciculos
d paucos: & ipſos benedixit, & iuſſit apponi. Et manducaue-
a Attente audiendo. b Edent pauperes & ſaturabuntur. Plene perficiendo. Myſticus intellectus.
e runt & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt quod ſuperauerat de frag-
Primas eccleſias.
f mentis ſeptem ſportas. † Erant autem qui manducauerant
a Annus noui teſtamenti. Vt in ipſo numero ſe doceant paſtos eſſe euangelij præceptis.
g quaſi quatuor milia & dimiſit eos. Et ſtatim † aſcendens na-
uim cum diſcipulis ſuis venit in partes Dalmanuta. Et exie- 1
h runt Phariſæi & cœperunt conquirere cum eo, quærentes 2
a Pro Infidelitate eorum. Vt vetus homo.
ab illo ſignum de cœlo tentantes eum. Et ingemiſcens ſpiri-
Incredula.
tu, ait: † Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vo-
Id eſt,non dabitur,ſicut illud eſt: Si Dauid mentiar. Apoſiopeſis. Vt infideles.
i bis, ſi dabitur generationi iſti ſignum. Et dimittens eos aſcen- 3
Diſcipuli.
k dens iterũ nauim abijt trans fretũ. Et obliti ſunt ſumere panes
a Myſtice.Chriſtum panem vitæ,cuius qui infiniuntur amore minus curant de terreno pane.
& niſi vnũ panẽ non habebant ſecũ in naui. † Et præcipiebat 4

A Hieronymus. Septem panes: ſeptem dona ſpiritus ſancti. Quatuor milia, annus noui teſta cum quatuor temporibus Septem ſportæ: ſeptẽ primæ eccleſiæ. Fragmenta panũ myſtici intellectus primæ ſeptimanæ ſunt. Piſciculi benedicti: libri noui teſtamenti, quo piſcis aſſi partẽ reſurgens poſtulat, & piſcem ſuperpoſitum primis diſcipuli in captura piſcium porrigit.

a *Super ter.* Beda. In refectione quinque panum turba ſupra fœnum diſcubuit quæ autem ſeptem panibus reficienda eſt, ſuper terram diſcumbere præcipitur: quia per legem carnis deſideriũ calcare iubemur quæ eſt fœnum. *Omnis caro fœnum.* In nouo autem teſtamento ipſam quoque & facultates temporales relinquere iubemur. Vel quia mons in quo ſit refectio, Chriſti altitudinem ſignificat; ibi ſupra fœnum, hic ſupra terram reficitur: quia Chriſti celſitudo ibi propter carnales homines & Ieruſalem terrenam carnali ſpe & deſiderio regitur, hic autem remota omni cupiditate carnali conuiuas noui teſtamenti ſpei permanentis firmamentum tanquam ipſius montis ſoliditas nullo fœno interpoſito continet.

† Mat. 16.b Ioan. 6.d. Iſa. 40.a.

† Mat. 12.b Luc. 11.d.

B

b *Gratias agens.* ✠ Victor Antiochenus. Quaſi cæterorum more, virtutem & energiã circa id quod propoſitum erat, a Deo accipiat, gratias illi agit, cum tamen eiuſmodi vim non aliunde vt ſancti viri ſolent, ſed ſeipſo peteret.

c *Piſcicu.* Beda. Sanctos illius temporis, per quos eadẽ condita eſt ſcriptura, vel quorũ, ipſa ſcriptura, fidẽ, vitã & paſſiones continet, qui de fluctibus ſæculi erepti, & diuina benedictione conſecrati refectionem nobis, ne in huius mundi excurſu deficiamus, vitæ ſuæ & mortis ſuæ exẽplo prębuere.

d *Manducauerunt.* Beda. Sunt multi qui quamuis omnia ſua relinquere, & altiora huius mundi nequeant implere, tamen eſurientes & ſitientes iuſtitiam ſaturantur, cum audientes mandata Dei ad vitam perueniunt æternam.

* Victor Antiochenus. Omni ex parte miraculum fit manifeſtum, primo quidem ex eorum ſaturitate, qui epulati fuerant: mox vero ex eſcarum copia, quæ ſuper fuerant, poſtremo ex eorum multitudine, qui ad ſaturitatem vſq; manducauerãt. Admonemur autem hoc exemplo, rerum vſum ex neceſſitate ſpectandum & metiendum eſſe, nihil autem vnquam grauiori neceſſitate ſecluſa, propter habendi ſtudium ſubducendum.

C

e *Quod ſu.* Beda. Altiora præcepta vel exhortamenta, & cõſilia, quæ generalis fidelium multitudo nequit attingere ſicut hic: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quę habes, &c.

f *Septem ſpor.* Septẽ ſportæ, ſpiritus ſancti gratia ſeptiformi repleti. Fiunt enim ſportæ de iunco, & palmarũ folijs. Iuncus naſcitur ſuper aquas, palma victorẽ coronat. Sancti quoque ne ab humore æternitatis areſcant, in ipſo vitæ fonte ſe collocant, & æternæ retributionis palmã expectant.

g *Et ſtatim.* Pro hoc in Matthæo habemus: *Aſcendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.* Sed non eſt dubitandum eundem locum eſſe ſub vtroque nomine. Nã plerique codices habent Magedan, etiã ſecundum Marcum.

h *Quærentes ab.* Quaſi ea quæ viderant, non fuiſſent ſigna. Sed quid quęrãt per hoc determinatur, de cœlo, vel in morem Eliæ ignem de ſublimi, vel ad ſimilitudinem Samuelis æſtiuo tempore mugire tonitrua, vel fulgura, vel imbres, quaſi nõ poſſent & hæc calumniari qui ea calumniabantur quæ oculis viderant, manu tangebant, utilitate ſentiebant. Vel ſigna de cœlo, manna, ut qui paucis panibus multa hominum milia ſatiauit, nunc ſicut Moyſes manna cœlitus miſſo populum omnem paſſim reficiat. Vnde Ioannes poſt edulium panum turbas quæſiſſe dicit: Quid operaris? *Patres noſtri manducauerunt manna in deſerto.*

✠ Victor Antiochenus. Expectabant ut ſolem ſiſteret, aut retrorſum flecteret, aut fulmina dimitteret, aut aerem immutaret, &c Verum aliud primi aduentus tempus depoſcit, aliud ſecũdi, priori conuenere & neceſſaria fuere ſigna terrena, cuiuſmodi ſunt, quæ dominus in terra adhuc cum hominibus uerſans edebat. Cœleſtia autem poſteriora aduentus tempeſtati aſſeruantur. Nunc tanquam medicus occulte uenit, tunc autem tanquam iudex, ſumma cum gloria & claritate uenturus, pœnaſque a ſceleratis exacturus eſt.

i *Si dabi.* Auguſtinus. De concordia euangeliſtarum. In Marco ita ſcriptum eſſe dicit, & ſignum non dabitur ei.

Beda. Generationi iſti, id eſt, tentantium Deũ & contradicentium uerbis eius, non dabitur ſignũ de cœlo, quod tentantes quærunt, quibus tamen multa cœleſtia ſigna dabat in terra. Generationi autem quærentium dominum ſignum de cœlo oſtendit, quando cernentibus apoſtolis in cœlum aſcendit, ſpiritum miſit, ad impoſitionem manuum Apoſtolorum gratiam ſancti ſpiritus de cœlo plurimis credentibus infudit.

K *Aſcendens na.* Beda. Septẽ ſportis modo impletis ſtatim aſcenderunt in nauiculã, & uenerũt in fines Magedã & ibi nauigantibus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Venit in.* Mat. 15. dicitur: Et venit in fines Magedan. Dicendum eſt quod eadem regio dupliciter vocata.

2 *Et exie.* Hic conſequenter deſcribitur confutatio Phariſæorum in miraculis. Et primo ponitur dicta confutatio. Secundo diſcipulorum repręhẽſio, ibi. Et pręcipiebat eis. ſententia primę partis patet ex dictis Matth. 10 hoc excepto.

3 *Si dabitur, &c.* i. non dabitur, quia accipitur ſi pro non, ſicut Pſal. *Quibus iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam.*

4 *Et præcipiebat.* Hic ponitur diſcipulorum Chriſti repræhenſio. Et primo in eis arguitur ignorantia. Secundo oſtenditur eorũ impotentia, ſequenti ca. ibi. *Et veniens ad diſcipulos.* Tertio reprimitur eorum ambitio vel ſuperbia, ibi. *Et inde profecti.* Circa primum deſcribitur primo repræhenſio diſcipulorum generaliter. Secundo: ipſius Petri ſpecialiter, ibi. *Et ingreſſus eſt Ieſus.* Adhuc autem primo arguitur ignorantia diſcipulorum verbo, & ſecundo facto, ibi. *Et veniunt Bethſaida.* Circa primum dicitur.

Caueat

M O R A L I T E R.

2 *Et exie.* Iſtis ſignum de cœlo quærentibus Chriſtus non dedit, quoniam irriſores erant & indigni. Apoſtolis autem dedit quando ipſis videntibus aſcendit in cœlum.

Videt.

nauigantibus dictum eſt, quod cauerent a fermento phari-
ſæorũ & Saducæorum. Sed ſcriptura dicit quod obliti ſunt
panes tollere, in quo oſtenditur quod modicam curam car
nis haberent intenti domini præſentiæ.
a *Cauete à fermento.* ✠ Victor Antiochenus. Et ſi Matthæus
ſcribat, *cauete à fer-*
mento phariſæorum &
Saducæorum: Marcus
vero, *à fermento pha-*
riſæorum & Herodia-
norum. Lucas autem,
fermento Phariſæo-
rum, tantum, nulla
tamen interuenit
hic pugna: Siqui-
dem omnes tres pri
marios iter illos no-
minarunt, puta pha
riſæos: duo autem
inter poſteriores fe-
runt. Alter nãque
phariſæis adiungit
Saducæos, alter He-
rodianos. At neuter
interim, vel hos vel
illos ſolos extitiſſe
aſſerit. Veriſimile
tautem Marcum,
d narrationis ex-
letionem Hero-
dianos, quos Mat-
thæus prætermiſe-
rit, cæteris adiecis-
ſe.

Quid cogi. Beda.
Accepta occaſione
docet quid ſignifi-
cent quinque panes
& ſeptem, & pauci
piſciculi, quinque
milia hominum aut
quatuor. Si enim fermentum phariſæorum & Herodis tra-
ditiones peruerſas & hæretica ſignificat dogmata, quare
cibi quibus nutritus eſt populus Dei, non veram doctrinam
integramque ſignificant?
Et expuens. Beda. Sputum ab intus a capite domini proce
dit. Manus vero mẽbra corporis exterius poſita. Expuens
ergo in oculos cæci, manus ſuas imponit, ut uideat, qa cæci-
tatẽ humani generis & per inuiſibilia diuinæ pietatis dona
per oſtenſa a foris ſacra aſſumpta humanitatis abſter ſit.
Quem vno verbo totũ ſimul curare poterat, paulatim cu D
rat, vt magnitudinẽ humanæ cæcitatis oſtendat, & quæ vix
& quaſi per gradus ad lucem redeat, & gratiam ſuã nobis
indicat per quam ſingula perfectionis incrementa adiuuat.
* Victor Antiochenus. Expuit manuſque imponit, per
hoc oſtendens ver-
bum diuinum actio
nemque verbo ad-
iunctam, opera quæ
admirabilia habe-
bantur, & erant ab-
ſoluere. Manus enĩ
operationis eſt ſym
bolum & organum
verbi autem quod
de ore procedit, o-
pus ipſum perficit. † Pſal.113.b. 2.Reg.24.c.
d *Video homi. &c.*
Hieronymus. Om- † Mar.14.c. ſupr.6.e. Luc.9.b. Ioan.6.b.
nes æſtimat ſibi ſu-
periores, ſe indignũ
iudicans, vt Dauid E
ſe vocari hominem,
ſed canem mortuũ
& pulicem vnum. * plenas:
Primo autem videt
homines quaſi arbo
res ambulantes, id
eſt, formas corpo-
rum ita vt non ſit fa
cile, an homo ſit an
arbor diſcerni: quia
primus pfectus vir-
tutis eſt cæterorum
vires vitam, mores,
inſpicere, bonũ imi
tari, malum cauere.
Sed quia longa ob-
ſcuritate & deſipuit,
& inter bonum &
malũ, fidem & per-
fidiam, ſinceritatem & ſimulationem adhuc diſcernere ne-
ſcit, hoĩes cernit ambulantes ſicut arbores, quia facta eorum
abſq, luce diſcretionis uidet. Huic dñs ſecũda impoſitione
manuum, lucem oĩa clara uidendi reſtituit, ſ. quid creden-
dum, quomodo uiuendum, quæ pręmia ſint ſperanda.
e *Deinde ite.* Hiero. Vt clare uideret oĩa, i. per opera uiſibi-
lia inuiſibilia ĩtelligeret, & quæ oculus nõ uidet, & clarũ ani
mæ ſuæ ſtatum poſt rubiginem peccati mundi cordis oculo F
contẽplaretur. *Beati enim mundo corde quoniã ipſi Deũ videbunt.* Mat 5.a.
☞ *Et miſit*

a Id eſt, Legem Dei traditionibus hominum poſtponere, verbis prædicare, factis impugnare, dominum tentare, doctrinæ eius vel operibus non credere.
a eis, dicens: Videte & cauete à fermento pharifæorum & fer- 1 2
a Quod eſt adulterium, homicidium, temeritas iurandi, ſimulatio religionis.
mento Herodis. Et † cogitabant ad alterutrum dicentes: quia
a Quaſi hoc ideo dicit quia pa.
b panes non habemus. Quo cognito, Ieſus ait illis: Quid cogi-
Me ideo hoc dixiſſe: quia pa.
tatis, quia panes non habetis? Nondum cognoſcitis, nec in-
a Spiritualem ſenſum. b Poſt tot miracula.
telligitis? Adhuc cæcatum habetis cor veſtrum. † Oculos ha-
Interius.
bentes non videtis, & aures habentes non auditis. † Nec recor-
damini quando quinque panes fregi in quinque milia, & quot
cophinos fragmentorum plenos ſuſtuliſtis. Dicunt ei: Duode-
cim: Quando & ſeptem panes in quatuor milia: quot ſportas
* fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis.
a Poſt tot miracula. b Hieron. domus vallis, id eſt, mundus qui eſt vallis lachrimarum.
quomodo nondum intelligitis? Et veniunt Bethſaida, & ad- 3
a Qui non videt quod fuit, quod eſt, quod erit. b Vt lamentationem de cæcitate cordis agat flens cum Ieremia ſubuerſionem ciuitatis Dei, id eſt, animæ ſuæ. Tangitur qui compungitur. c Vt ad bonum opus confortet.
ducunt ei cęcum, & rogabat eum vt tangeret illum. Et appre-
a Ciuitatem malorum. Corrumpunt bo. mo. co. ma. b Vt videant voluntatem domini per flatum ſpiritus ſancti.
c henſa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in ocu-
a Miſericordiæ.
los eius impoſitis manibus ſuis interrogauit eum, ſi aliquid vi- 4
a Maieſtatem. A magnitudine enim creaturæ cognoſcitur creator.
d deret. Et aſpiciens ait. Video homines, velut arbores
e ambulantes. Deinde iterum impoſuit manus ſuper ocu-
a Mundo corde.
los eius, & † cœpit videre, & reſtitutus eſt, ita vt clare videret 5

NICOLAVS DE LYRA.

Cauete à fer. Id eſt, à doctrina eorum peruerſa qua præponebant traditiones ſuas diuinis præceptis, vt dictum eſt cap. 7.

Et fermento Herodis, &c. Id eſt, a ſecta erronea Herodianorum, de qua dictum eſt ſupr. capit. 3. Hoc autem dictum Chriſti diſcipuli intellexerunt de fermento vel pane materiali, in quo apparet eorum ignorantia: Tum quia Chriſtus frequenter fuerat eis locutus in parabolis, & eas eis expoſuerat, vt dictum eſt. capit. 3. & ideo bene intellexiſſe debuiſſent hoc verbũ Chriſti dictum parabolice: Tum quia ipſis videntibus Chriſtus ſatiauerat quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piſcibus, vt dictum eſt ſupr. 6. cap. Item quatuor milia hominum de ſeptem panibus, vt dictum eſt in hoc capitulo. Et ideo bene debuiſſent intellexiſſe quod Chriſtus non erat ſolicitus de materiali pane, nec de ipſo loquebatur. Cætera patẽt ex dictis Mat. 16.

Et veniunt Bethſaida. Hic arguitur ignorantia diſcipulorum facto per hoc quod ipſis pręſentibus illuminauit cæcum, primo, imperfecte, quod notatur cum dicitur.

Interrogauit eum ſi aliquid vi. Et aſpi. ait: video ho. ve. ar. am. Non enim diſtinguebat lineamenta humanorũ corporũ, videbat tamen obſcure corpora eorum moueri de loco ad locum, & poſtea illuminauit eum perfecte, quod notatur cum dicitur. *Iterum impoſuit manus ſuper oculos eius.* Et ſubditur.

5 *Et reſtitutus eſt. ita vt cla. vi. omnia.* Certum eſt autem, quod Chriſtus poterat eum ſtatim perfecte illuminare, ſed per talem modum fecit, vt deſignaret diſcipulos adhuc in parte, obſcuratos caligine ignorantiæ, & ad clare intelligendum indigebant maiori illuminatione, vnde & poſt reſurrectionem ſuam aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, vt habetur Luc. 24. Et per talem modum Chriſtus maledixit ficum habentem tantum folia, vt habetur. infr. 11. cap. ad ſignificandum quod ſacerdotes Iudæorum erant maledicendi & puniendi à Deo eo quod non habebant fructum iuſtitiæ, ſed tantum folia verborum, ſecundum quod dicit Auguſt. in home. Et ſimili modo Ieremias propheta qui denunciauerat captiuitatem Babylonicam, hoc idem ſignificauit ſenſibili ſigno, per hoc quod de mandato domini poſuit catenas in collo ſuo vt habetur Hieremiæ 27 per hoc deſignans, quod ſic catenati ducerentur Iudæi in Babylonẽ captiui. Alij aũt exponunt illuminationẽ huius cęci ſucceſſiue factã propter paruitatem fidei ipſius colli offerentium ipſum Chriſto. Et poteſt eſſe, quod iſta cauſa & prædicta concurrerunt ad iſtum effectũ.
Et egreſſus

MORALITER.

Videte & cauete à fermento, &c. Theophilus. Fermentum vocat doctrinam corruptiuam. Herodiani enim doctores erant qui Herodem Chriſtum eſſe dicebant, phariſæi vero traditiones hominum Dei præceptis præponebant.

3 *Et ueni. &c.* Per hoc autem quod iſtum cæcum illuminauit ſucceſſiue, ſignificauit, quod aliquando Deus dat ſuam gratiam augmentando primam datam.
Interrogabat

A a Et miſit. Hierony. Vt videret in ſe quod ante non vidit, non enim putat deſperans homo de ſalute omnino poſſe ſe quod facere illuminatus per ſpem poteſt, perficere.

Myſtice. Admonet dominus omnes qui agnitione veritatis illuſtrantur, vt ad cor redeant, & quantum ſibi donatum fuerat ſolicita mente perpendant, & beneficijs Dei digna operatione reſpondeant.

b Nemini dixeris. Beda. Quod ſanationem ſilere iubet, exẽplum eſt ſuis, ne ſi miranda faciant, fauorem quærant, ſed diuinis aſpectib⁹ ſint placere contenti.

Beda. Philippus frater Herodis tetrarcha Ituręæ, & traconitidis regionis in

B honore Tyberij cęſaris, Cęſaream Philippi (quæ nunc Paneas dicitur) appellauit: imitatus Herodem patrem ſuum: qui in honore Augusti Cęſaris appellauit Cęſaream, quę prius turris Strathonis vocabatur. Cęſarea Philippi eſt, vbi Iordanis oritur ad radices Libani: & habet duos fontes: vnum Ior, alterum, Dan, qui ſimul mixti Iordanis nomen efficiunt.

Cor

a omnia. Et miſit illum in domum ſuam, dicens: Vade in do-

Hieron. id eſt, excitatem tui cordis prædica non virtutem. Vnde Paulus Blaſphemus fui, & perſequutus ſum eccleſiam Dei.

b mum tuam & ſi in vicum introieris, nemini dixeris. † Et e- 1

greſſus eſt Ieſus & diſcipuli eius in caſtella Cæſareæ Philip-

a Nec in eundo docere ceſſat.

c pi, & in via interrogabat diſcipulos ſuos, dicens eis: Quem †

d me dicunt eſſe homines? Qui reſponderunt ei, dicentes: Alii

a Non dominum prophetarum opinantes.

Ioannem Baptiſtam, alii Eliam, alii vero quaſi vnum de pro-

Vos qui dij.

e phetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me eſſe dicitis? Re-

a Beda. Vnus pro omnibus. omnes enim idem ſciebant

f ſpondens Petrus ait ei: Tu es Chriſtus. Et comminatus eſt

a Eum filium Dei eſſe. b Præmunit ne paſſione deficiant. Cauſa quam non dicant.

† Mat. 16. c. Luc. 9. c.

g eis, ne cui dicerent de illo. † Et cœpit docere illos, quoniam †

a Nota quod eum quem tot pati oporteat, filium hominis appellat quia paſſo in carne Chriſto diuinitas impaſſibilis manſit.

oportet filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus & à ſummis ſacerdotibus & ſcribis, & occidi, & poſt tres dies

Spe reſurrectionis confortat. De morte & reſurrectione. Seorſum.

h reſurgere. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens

Ad diſcipulos.

eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui conuerſus, & videns

a Non contra.

i diſcipulos ſuos comminatus eſt Petro, dicens: Vade retro †

a Aduerſarius ſiue contrarius, quia contraria loqueris voluntati meæ.

Vt pro ſalute hominum moriar.

k me Sathana, quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt

Mat. 16. c.

c Quem me dicunt. Pulchre primo ſentẽtiam hominum interrogat, ne confeſſio eorum vulgi opinione, ſed veritatis agnitione videatur infirmata, ne ſicut Herodes de auditis heſitare putentur. Vnde Petro ſecundum Matthęum dicit: *Caro & ſanguis non reuelauit tibi.* Id eſt, doctrina hominum.

d Homines. Pulchre qui hominum more diuerſam de dño ſententiam ferunt, homines dicuntur. Nam qui veritatẽ potentiæ eius pia mente cognoſcunt, non homines, ſed dij appellari merentur. Vnde dicit illis: *Vos vero, &c.* Quaſi dicat. Illi homines humana opinantes, ſed vos dij quem me eſſe dicitis.

C

1. Corin. 2. a.

e Tu es Chriſtus. Beda. Omnia complectitur qui & naturã & nomen exprimit, in quo ſumma virtutum, Paulus dicit: *Nihil indicaui me ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum.* Petrus nihil amplius quam Dei filium putauit confitendum. Nos & quando & quomodo natus ſit, & quantus ſit, humanæ infirmitatis contemplatione rimamur. Finis ergo fidei meę Chriſtus eſt, finis fidei meæ Dei filius eſt. Non licet mihi ſcire generationis ſeriem. Non licet tamen neſcire generationis fidem.

* Victor Antiochenus. Hunc locum Matthæus præſenti euangeliſta accuratius exponit. Marcus namque ne quid in Petri magiſtri ſui gratiam dicere videatur, compendio contentus exactiorem hiſtoriæ explanationem prætermittit.

Mat. 18. d.

f Et comminatus eſt. Beda. Noluit ſe ante paſsionem & reſurrectionem prædicari: quia completo ſanguinis ſacramento apoſtolis opportunius dicit: *Eũtes docete gẽtes Baptizantes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti.* Quia non prodeſſet eu publice prædicari, quem flagellatum ſunt viſuri, & crucifixum multa pati.

g Quoniam oportet filium hominis multa, &c. Hieron. Sicut gubernator peritus tempeſtatem in tranquillitate præcauens nautas paratos vu eſſe ſuos. Sicut alib Si quis vult veni poſt me, abneg ſe. &c.

* Theophylactu Poſtquam domin confeſſionem diſc pulorum acceptau dicentium veru Deum, tunc ipſis re uelat crucis myſt rium.

h Et apprehendens. Beda. Amantis affi ctu dicẽs: *Abſit à te mine.* Vel vt meli in Græco habetur *Propitius eſto domin non erit iſtud.* Id e non poteſt fieri: n recipiunt aures me vt Dei filius ocide dus ſit.

Et apprehendens e Petrus. Beda. Qu nimis amat dom num. Et quia con tendo dixit: *Tu es Ch ſtus.* Et præmiu ſuum audiuit ſecu dum Mattheum: *B tus es Simon ba. &c.* Non vult deſtrui confeſsionem ſuam, nec putat poſſe fier vt Dei filius occidatur: apprehenditque eum in affectu ſuum, vel ſeparatim ducit, ne præſentibus cæteris mag ſtrum videatur arguere.

* Victor Antiochenus. Dicebant ſatius eſſe prorſus no mori quam mori iterumque reſurgere: alijs itaque omnib perturbatis & hæſitantibus, rurſum Petrus tanquam cęte ardentior in medium proſilit, deque eo quod quæſtione habebat, audenter inquirit.

i Vade retro. Beda. Multi putant quod nõ Petrus ſed adue ſarius ſpiritus ſit correctus, quo ſuggerẽte hoc Apoſtolus d cebat. Sed mihi error Apoſtoli de pietatis affectu veniẽs, n quã incentiuũ videbitur diaboli. Diabolo dr̃: *Vade retro Sa* Petro: *Vade retro me.* Id eſt, ſequere ſententiam meam.

F

* Victor Antiochenus. Mirum non eſt, ſi qui felix a D mino ante prædicatus fuerat, tam cito prolabitur, & impi git, ſiquidem nullam ille de Chriſti paſsione & cruce no tiam è cœlo acceperat: Chriſtum Dei eſſe filium, diuini ei patefactum fuerat, & crucis myſterium adhuc ipſum f giebat. *Erat enim*: Et Lucas ait. *Verbum iſtud abſconditum ab e* Cęterum ad Satanam cum Ieſum in deſerto tentaret, di non eſt, *vade poſt me Satana*, ſed dictum eſt, *vade Satana, ſc ptum eſt enim, &c.* Ad Petrum vero qui adhuc peccatis, obf ctus erat, adeoque poſt Ieſum non ibat, dicitur, *vade poſt Satana, ſcandalum es mihi.* Vade poſt me, id eſt, ſequere me

K Quæ Dei ſunt, &c. Mea eſt voluntas & patris, vt pro ſa te hominum moriar: tu non vis granum frumenti in te ram cadere, vt multum fructum afferat.

Si q

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio.

1 Et egreſſus eſt. &c. Hic conſequenter deſcribitur increpatio Petri ſpecialiter. Et primo ponit increpatio Petri. Scđo, incitatio ad palmã martyrij, ibi. *Et conuocata turba.* Circa primũ premit de Chriſto hominũ falſa opinio. Secũdo, ſubdit diſcipulorũ v cognitio, ibi. *Tunc dixit illis.* Vero, &c. quia Petrus pro ſe & al apoſto

MORALITER.

† Interrogabat diſci. &c. Per hoc oſtendens, quod doctores debent inquirere de ſua fama, ut ſi bona ſit, bonis operibus augeatur, ſi vero mala, occaſio tollatur. Nam bona fama doctoris multum facit ad doctrinæ fructum, & mala ad detrimentum Gregor. Cuius vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur.

† Et cœ. do. &c. Sequitur.

† Vade retro me, &c. Per hoc oſtendit quod illi qui detinent affectu carnali adhuc apti non ſunt eum ſequi: propter qu petenti quod permitteret eum primo ſepelire patrem ſuum xit: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos Matthæ. 8.

Si q

Prius ſolis diſcipulis loquebatur altiora arcana.
hominum. Et conuocata turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis: 1
Siue diſcipulus ſiue alius. b Alter factus ex altero. c Vetet em hominem exuat,& nouum induat. Vnde Paulus' Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Chriſtus.
Si qu'is vult me ſequi, † deneget ſemetipſum, & tollat cru- †
a Ac ſi dicatur agricolæ, frumentum ſi ſeruas, perdis.
b cem ſuam, & ſequatur me. † qui enim voluerit animam
c Si ſeminas, renouas.
d ſuam ſaluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit ani-
mam ſuam propter me, & euangelium, ſaluam eam faciet:
a Q. In aduerſitate perdenda eſt anima, in pace autem cor muniendum omni cuſtodia.
b Tempore pacis, quia licet viuere, licet ambire.
Quid enim prodeſit homini ſi lucretur mundum totum, &
† detrimentum faciat animæ ſuæ? Aut quid dabit homo
Corde, ore, opere.
commutationis pro anima ſua? Qui enim me † confeſſus 2
fuerit, & verba mea in generatione iſta adultera, & pecca- 3
e trice, & filius hominis † confitebitur eum, cum venerit in 4 5
gloria patris ſui cum angelis ſanctis. Et dicebat illis. Amen †
Conſolatoria promiſſio. a Diſcipulis. b Ad horam habituri vitam æternam.
f dico vobis, quia ſunt quidam de hic ſtantibus, qui non guſta
a corporalem. b Eccleſiam. Alias venientis vel viuentis.
bunt mortem, donec videant regnum Dei † veniens in vir
g tute.

† Mat. 16. d. Luc. 16. g. Mar. 16. c, i

† confuſus

† veniſſe.

a *Si quis vult, &c.* Beda. Poſtquam myſterium ſuæ paſſionis & reſurrectionis oſtendit, hortatur omnes ad imitandū paſſionis exemplum, & omnibus ſalutem promittit animarum. Sed perfectioribus, quanta paſſurus quod a mortuis reſurrecturus eſſet aperuit, formam tribuens prędicandi, vt ſcilicet pro ſuo quiſque modo inſtruatur, neque infirmis altiora committantur,

b *Deneget.* Non valet apprehendere quod vltra ipſum eſt ſi neſcierit mactare quod eſt. Niſi quis a ſemetipſo deficiat, Ad Deum qui ſupra ipſum eſt, non appropinquat.

✱ Theophylactus. Sicut qui abnegat alterum fratrem aut patrem quamuis vulnerētur aut moriantur, non compatitur nec irritatur, ſic, & nos debemus ſpernere corpus noſtrū, vt ſi vulnerari contingat pati non curemus.

c *Tollat crucem.* Vel per abſtinentiam macerando corpus, vel per compaſſionem animum. De corpore dicit Paulus. *Caſtigo corpus meum, & in ſer. re. &c.* Idem de compaſſione animi. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*

d *Qui enim.* Beda. Duo tempora eccleſia ſignificat, aliud perſecutionis, quādo ponenda eſt anima. Aliud pacis, quādo frangenda ſunt deſideria terrena. Vnde ſequit. *Quid e. pro. &c.* D

e *Qui enim me,* Quia multi auaritiam vincunt, labentia deſpiciunt, ſed fidei rectitudinem quam habent verecundia impedit, non exprimunt voce. Addit. *Qui enim me. &c.*

✱ VICTOR ANTIOCHENVS. Non ſic eſt ſi fidē animo retineas, aut corde tantum credas, ſed opus eſt prætereca confeſſione quæ fit ore. Neque enim fruſtra ſua nos gratia Chriſtus iungit; verum quo libero ore eum profiteamur, maioremq; dilectionis affectum in medium afferamus, adeoque illuſtriores hac ratione euadamus. E

f *Amen dico.* BEDA Cum de futura vita loqueretur, ideo neceſſariū fuit, vt hoc promitteret de pœnitenti vita, vt rudes adhuc diſcipuli hac conſolatione confortarentur, ſicut de Iudaico populo dicitur. *Dedit illis regiones gentium, & la. po. poſ. vt cuſtodiant iuſtificationes ei⁹ & legē ei⁹ req*

Pſal. 104. d.

g *Regnum dei, &c.* Ideſt, eccleſiam contra mundi huius gloriā erectam. Vel futuram in cęlis beatitudinem, quam in monte viderunt. Qđ pia prouiſiōe factū eſt, vt æternum gaudium tametſi ad breue momentū prę̄libatū, ad aduerſa ferēda fortius animaret F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

poſtolis reſpondit. Tertio, ponitur Chriſti paſſionis prænunciatio, ibi. *Et cœpit eos docere.* Quarto, deſcribitur Petri increpatio, ibi. *Et apprehendens Petrus eum.* Petrus enim ex zelo Chriſti volebat impedire eius paſsionem. Et quia iſte zelus erat indiſcretus quia paſſio Chriſti erat ordinata ad ſalutem generis humani ideo meruit duram reprehenſionem. Sententia autem partium iſtarū patet ex dictis Matthęi. 16.

Et conuoca. Quia Chriſtus increpauerat Petrum volentem impedire paſſionem eius, ideo hic conſequenter inuitat fideles ad tolerantiam paſſionis. Et primo facit hoc verbo. Secundo facto in principio ſequentis cap. Sententia primę partis patet ex dictis Mat. 16 hoc excepto quod ſubditur.

1 *Qui enim me confuſus. &c.* Hęc eſt uera litera, quia ſic habent antiqui libri & correcti, & ēt Gręci, Et hoc patet per illud, quod habetur Luc. 9. vbi eadē ſententia ponitur per alia verba ſic, q me erubuerit & meos ſermones.

3 *In genera.* Quia Iudęi deſcenderant a patribus qui ad idololatriam declinauerant dimiſſo Deo qui eos deſponſauerat in datione legis in monte Sinai, Et ideo filii ab eis deſcendentes adultera generatio vocantur.

4 *Et peccatrice.* Quia ſicut patres eorum perſecuti fuerant prophetas eos occidendo, ita ipſi perſequebantur Chriſtum mortē eius quęrendo.

5 *Et filius hominis, &c.* Hęc eſt vera litera, quia ſic habent gręci & Antiqui. Et patet per iſtud quod habetur Luc 9. c. vbi dicit. *Et filius hominis erubeſcet eum.* i. non recognoſcet eum de ſuis, ſicut homo non libenter recognoſcit illum de quo erubeſcit. Et p talem modum loquendi dicit Hiero de quadam ſancta. Quia nō eſt confuſa Chriſtum, Chriſtus non confundetur eam. Nec eſt curandum, ſi eſt impropria locutio ſecundum regulas grammaticę quibus non ſubiacet theologia.

CAP.

MORALITER.

† *Si quis vult poſt me ſequi, &c.* Beda. Perſecutionis tempore ponenda eſt anima. Pacis autem tempore frangenda ſunt deſideria terrena.

Et

† *Et dicebat ills, &c.* Guſtare mortem eſt incurrere culpam mortalem, quod non faciunt illi, qui regnum Dei ſemper attendunt, vel qui ſeueritatem venientis iudicis contremiſcunt.

MORAL-

CAPVT IX.

Multi vocati pauci vero electi.

a E T poſt dies ſex † aſſumpſit Ieſus Petrum & 1
b Iacobum & Ioannem , & ducit illos in mon-
a Non ſubſtantiam veram carnis amiſit. Gloriam reſurrectio oſtendit.
c tem excelſum ſeorſum ſolos , & † transfigu- 2
a Sancti.
d ratus eſt coram ipſis, & veſtimenta eius facta ſunt ſplendē
a De quo amplius laua me ab iniquitate mea. b Non poteſt in terra claritatem dare fidelibus ſuis quam eis conſeruat in cęlis.
e tia & candida nimis velut nix , qua[b]lia fullo ſuper terrā nō
f pōt cādida facere. Et† apparuit illis Elias cū Moyſe, & erāt †
Stupefactus tanta claritate.
g loquētes cum Ieſu. Et reſpondēs Petrus, ait Ieſu. Rabbi bo
h Quamuis ſtupefactus, inſitum tamen ſibi affectum indicat.
nū eſt nos hic eſſe & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, &
Quaſi ſtupefactus.
Moyſi vnū, & Eliæ vnū. Non.n.ſciebat quid diceret. Erant
i enim timore exterriti. Et facta eſt nubes obumbrās eos, &

CAP. IX.

A E T poſt dies, &c. Hieronymus. Poſt comminationem crucis reſurrectionis gloria oſtenditur, vnde, ſequitur.

a *Et poſt dies, &c.* Vt non timerent opprobia crucis, qui oculis ſuis viderant gloriam reſurrectionis.

Luc.9.b Beda. Et poſt dies ſex. Lucas. Factum eſt autem poſt hæc verba fere dies octo &c.
† Mat.17.a Luc.9.d Octauo die reſurrectionis gloriā manifeſtat, vt oſtenſa cęleſtis vitæ dulcedine, cunctorum corda quæ hoc audire poſſūt refoueat, & octonario numero verum tempore reſurrectionis gaudiū doceat eſſe vē-
† viſus turū. Ipſe.n. poſt ſextā ſabbati qua crucem aſcendit, & ſeptimam qua in ſepulchro quieuit a mortuis reſurrexit, & nos poſt ſex huius ſeculi ętates in quibus pro domino pati gaudemus & ſeptimā animarum quæ interim in alia vita agitur, octaua ætate reſurgemus.
Matt.17.a B Quod autem Matthæus & Marcus dominum poſt ſex dies transfiguratum dicunt, nec tempore, nec myſterio diſcrepant. Illi enim medios diēs tantum ponunt. Vnde & abſolute poſt ſex dies dicunt factum. Hic primum quomodo hoc Dominus promiſit & vltimū quo compleuit adiungit, & iō temperātius ponit, fere dies octo. Et Myſtice. Illi poſt ſex mundi ætates ſanctis ab omni labore quieſcendum, hic vero tempore octauo ſignificat eſſe reſurgendum. Vnde ſextus
Pſal. 6.a Pſalmus pro octaua inſcribitur. *Dñe ne in furore tuo, &c.* Quia per ſex ætates quibus operari licet, precibus eſt inſiſtendū, ne ī octauo retributionis tēpore ab irato iudice corripiamur.

✣ Victor Antiochen. Lucas poſt octo dies, quæ ſequuntur accidiſſe ſcribit, verum hæc non pugnant, ſed oppido inter ſe conſpirant. Quandoquidem Lucas diem quo Dominus dixit, ſunt quidam de hic ſtantibus, & illum rurſum quo Petrum Iacobum & Ioannem ſecum aſſumpſit, cęteris connumerat. Marcus autem tantum ſex illos, qui inter duos extremos intereeſſerunt, percenſet.

Luc.9.d b *In montem ex.* Bed. In montem vt oraret, ſecundum Lucam. In montem oraturus, vt ſic transfigurandus aſcēdit, docēs eos qui fructū reſurrectionis expectāt, qui regem in decore ſuo videre deſiderant, mentem in excelſis habere, & continuis precibus incumbere. Tres ſolummodo diſcipulos ſecū ducit, vel quia multi vocati, pauci vero electi: Vel quia qui fidē ſanctæ trinitatis incorrupta mente ſeruauerint, tunc ęterna eius viſione merebuntur lętari.

✣ Victor Antiochenus. Poterat ſane in domo gloriam ſuam diſcipulis patefacere, verū quod montis celſitudo quādam cum maieſtatis illius celſitudine cognationem haberet, quos ſecum ex diſcipulis aſſumpſit, in montē excelſum ſubduxit.

C c *Transfiguratus.* Beda. Non veram ſubſtantiam carnis amiſit, ſed gloriam futuræ ſuæ, vel noſtræ reſurrectionis oſtendit. Talis poſt iudicium cunctis apparebit electis. In iudicio in forma ſerui & bonis & malis, vt impii quem ſpreuere, quem Iudæi negauere, milites quem crucifigere, Pilatus Herodeſque quem iudicauere, nequeant iudicem agnoſcere.

✣ Victor Antiochenus. Transfiguratio de qua hic agitur ſecūdū quendā externum fulgorē facta e[ſt]. Nā vt Matthæus narrat. *Facies eius reſplēdu[it] vt ſol, veſtimenta aut[em] eius facta ſūt alba vt ni[x].* Hinc tamen infer[tur] nō licet aliquam na[tu]ralis formæ mutatio[nem] in cęleſti illo re[gno] olim futuram. V[t] enim Chriſti effigi[es] ſecundum ſe non e[ſt] immutata, ſed tantu[m] illuſtrata, ita nec i[i]ſti quoque qui co[r]pore claritati illi[us] conformabuntur, ſ[e]cundum formam in[mu]tabuntur, ſed illoru[m] tantum corpora qua[n]dam ſplendoris lucis acceſsionem [ac]ceptura ſunt.

d *Et veſt.* Veſtimēta domini ſancti. Vnde. *Qui in Chriſto ba[ptizati eſtis] c. Chri. in.* Hęc domino in mundo manente videbatur deſ[pe]cta, ſed ipſo montem petente nouo candore refulgent. *[No]nunc quidem filij ſumus Dei ſed nondum apparuit quod erimus.* C[um] ergo apparuerit ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſi[cu]ti eſt, vnde ſubditur.

e *Qualia fullo. et ap. &c.* Moyſes ſanctus mortuus, Elias vi[uus] in cęlum raptus, viſi in maieſtate cū domino (vt Lucas dic[it]) futuram in illo omnium ſanctorum gloriam ſignificant, [qui] tempore iudicii vel viui in carne reperientur, vel mortui.

✣ VICTOR ANTIOCHENVS. Moyſes & Elias præ[ce]teris apparēt. Cuius rei plures ſunt cauſę. Primo hoc fa[cto il]lorū opinio refutabatur, qui Chriſtū Eliam aut Ieremiā [aut] vnum ex prophetis eſſe exiſtimabant. Mox vero planum hoc myſterio euaſit. Apoſtolum Petrum recte laudatū, qu[i] Chriſtum Dei viui filium eſſe confeſſus fuerat.

f *Elias cum.* Bed. Legiſlator, & eximius prophetarum ap[pa]rent. Loquuntur cum domino in carne viuente oſtende[ntes] ipſum eſſe quē lex & prophetę promiſerunt. Non in infi[mis] ſed in monte cum illo, quia qui terrena deſideria mēte t[ran]ſeunt ſolui maieſtatem ſcripturæ ſanctæ quæ in domino i[m]pleta eſt, perſpiciunt.

g *Rabbi.* Quāuis ſtupefactus inſitum tamen affectum ſibi [in]dicat, oblitus ſanctis regnum promitti, non in terris, ſed & [in] cęlis, & ſe & coapoſtolos mortali carne indutos immort[alis] vitę ſtatū ſubire non poſſe, & domum manufactam nece[ſſa]riam non eſſe. Legi quoq; & prophetis & euangelio tria [ta]bernacula facere cupit, cum non poſſint ſeparari, vnum [ha]bentia tabernaculum, ideſt, eccleſiam Dei.

h *Bonum eſt.* Multo ergo melius choris ſanctorum interel[le], deitatis pfrui viſione. Si ſic delectat humanitas Chriſti t[rans]figurata, & duorum ſocietas ad punctum oſtenſa.

i *Nubes obum.* Vnde quia quæſiuit materiale tabernacul[um] nube F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IX.

1 E T *poſt dies.* Hic ponitur incitatio ad martyrium facto. Illud enim quod maxime excitat ad tolerantiam martyrij, eſt magnitudo præmij, quę magis mouet viſa quam audita, ideo Chriſtus oſtendit tribus principalibus ſuis diſcipulis gloriam reſurrectionis in transfiguratione, in qua oſtendit ſe eis in claritate gloriæ. Et primo deſcribitur iſta oſtenſio. Secundo ex hoc mouetur quęſtio, ibi. *Et interrogabant eum.* Sententia iſtarū partiū pate[t] x dictis Mat. 17. exceptis quæ ſequuntur.

2 *Et transfi.* Non eſt intelligēdum, quod figura corporis Ch[riſti] fuerit mutata, ſed quia figura eſt in extremitatib. corporis, & [ſi]militer claritas glorię q̄ tūc in corpore ſuo habuit eſt in extre[mi]tate corporis, & iō vocat̃ transfiguratio, & per talē modū loq[ue]n[]di dicit Apoſtolus Phil. 3. d. *Saluatorem expectamus dominum [no]ſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis no[ſtræ] conſi*

MORALITER.

1 *Et poſt dies, &c.* Sex diebus factus eſt mundus Gen. 1. propter quod per ſex dies figurari poteſt totus mundi decurſus, quo cō-pleto Chriſtus ſuos vere diſcipulos, id eſt, electos ducet in montem excelſum, id eſt in cœlum empyreum glorioſos in anima & corpore videntes eius gloriam ſingularem.

† *Et ap. illis El. cum Moy.* i. legem & prophetas cum euang[elio] concordantes. Quod autem Petrus dixit, Faciamus hic tria tab[er]nacula, neſciuit quid diceret, nam omnium erit vna gloria ſi[cut] vnus denarius diuinus, licet in illa ſint diuerſi gradus.

Præ

a Patris pro filio respondentis.
a venit vox de nube dicens: † Hic eſt filius meus chariſſimus 1
a Moyſes & Elias ſerui, huic faciendum taberuaculum huic ſeruiendum non illis. Et Moyſes tanquam me ipſum audietis. b Vbi cœpit filius deſignari, mox ſerui diſceſſerunt ne ad illos vox facta putaretur.
b audite illum. Et ſtatim circunſpicientes, neminem amplius
Poſt transfigurationem.
c viderunt niſi Ieſum ſtantem tantum ſecum. † Et deſcenden-
d tibus illis de monte, præcepit illis ne cui quæ vidiſſent nar- †
Nemini dicentes.
rarent, niſi cum filius hominis à mortuis reſurrexerit Et ver- 2
Hoc. 3
e bum continuerunt apud ſe, conquirentes quid eſſet, cum à
a Q.d. Si iam apparuiſti in gloria. Quid ergo,&c.
mortuis reſurrexerit. Et interrogabant eum dicentes: Quid
ergo dicunt phariſæi & ſcribæ, quia Eliam oportet venire
a Non aliter eſt ſecundus aduentus, niſi ille præcedat. Q.d. Non eſt hic aduentus quem putatis, quem præcederet Elias: Elias enim cum venerit,&c.
f primum? Qui reſpondens ait illis: Elias cum venerit, primo
g reſtituet omnia: quomodo ſcriptum eſt † in filium hominis
a Sic & Elias. Quaſi dicat. Venturus eſt Elias ipſe in corpore, ſed etiam venit in ſpiritu & virtute, ſcilicet, Ioannes.
vt multa patiatur, & contemnatur. Sed dico vobis, quia & E- †
a Spreuerunt, decollauerunt.
lias venit, & fecerunt illi quæcumque voluerunt, ſicut ſcri-
De monte.
h ptum eſt de eo. Et veniens ad diſcipulos ſuos, vidit turbam 4
Diſputantes. 5
i magnam circa eos, & ſcribas conquirentes cum illis. Et
a Indocti, non ſcribæ ſapientes. b Quaſi ſtultus. Timor non eſt in charitate.
confeſtim omnis populus videns † Ieſum, & ſtupefactus eſt,
a Quaſi ſerui.
k & expauerunt, & accurrentes ſalutabant eum. Et interroga-
uit eos: † Quid inter vos conquiritis? Et reſpondens vnus

nubis accepit vmbraculū, vt diſcat in reſurrectione nō tegmine domorū, ſed ſpiritus ſancti ſanctos eſſe protegendos.
a *Hic eſt.* Q.d. Hic vere eſt ille quē Moyſes iſte vobis promiſit, huic auſcultate & oēs auſcultare iubete. Nota q, ſicut in baptiſmo ſic in monte myſteriū trinitatis declarat, quia gloriam eius quā in baptiſmo credentes confitemur, in reſurrectione videtes collaudabimus. Hic ſpiritus in nube lucida, illic in columba, qua quā percipit fidem qſquis ſimplici corde ſeruat: tunc lucē apertæ viſionis quā crediderat contemplabitur: ipſaque illuſtrabitur gratia & in perpetuum protegetur.
b *Et ſtatim.* Beda. Cū fieret vox ſuper filium hominis inuētus eſt ipſe ſolus. Quia cum manifeſtauerit ſeipſum electus: erit Deus omnia in omnibus: imo ipſe cum ſuis vnus populo Chriſtus, i. caput cū corpore ſplendebit, vnde. *Nemo aſcēdit in cœlum, niſi qui de ſcendit de cœlo filius hominis qui eſt in cœlo.*
c *Præcepit illis.* Nō vult gloriā regni futuri & triumphi quā in monte oſtēderat publice prædicari: ne & incredibile eſſet pro magnitudine, & poſt tantam gloriam apud rudes animos ſequens crux ſcandalū faceret.
d *Verbum conti.* Hierony. Id eſt, cum abſorpta mors fuerit in victoria, non erunt in memoria priora, cum abſtulerit dominus ſordem filiæ Sion auferens omnem lachrymam ab oculis ſanctorum.
e *Quid ergo.* Tradunt ſcribæ ſecundum Malachiam, quod Elias veniat ante aduentū ſaluatoris, & reducat corda patrū ad patres eorū, & reſtituat oīa in antiquum ſtatum. Exiſtimant ergo diſcipuli hanc aduentus gloriam eſſe, quam viderant in monte, & dicūt Si iā veniſti in gloria, quare præcurſor tuus non apparet? maxime quia vident receſſiſſe Eliam.
* Victor Antiochenus. *Quid ergo?* Quomodo hæc inter D ſe cohæreant, paucis expendamus. Cum diſcipuli in monte adhuc eſſent, Dominique transfigurationem coram conſpexiſſent, & regni illius nonnullum iam guſtum hauſiſſent, de eo illum conſuluerunt, quod ſcribæ & phariſæi de Eliæ aduentu frequenter in ore habebant Dominus autem cōſultus prophetę oraculum non infirmat, ſed confirmat.
* Theophylactus. Proponit autē hoc † Mat. 17. b dominus ad reſiſtendum phariſæorum opinioni, qui tenebant quod primi aduentus præcurſor erat Elias, quaſi ad inconueniens eos adduceret, vnde ſubdit, *& quomodo ſcriptum eſt, &c.*
f *Reſtituet, &c.* Scilicet conuertet cor Patrum ad filios, & † de filio. cor filiorum ad patres. Reſtituet enim E morti quod debet & diu viuendo ſuſtulit, vnde addit.
g *Et quomodo ſcrip.* Quaſi dicat. Sicut de Chriſti paſſione prophetę multifarie ſcripſerunt: ſic & Elias multa paſſurus eſt. Reſtituet ergo † eum. omnia. Primo, corda hominum illius temporis ad credendum in Chriſto, reſiſtendum Antichriſto. Deinde ponet animam pro Chriſto.
h *Turbam magnam.* Hiero. Nō eſt requies ſub ſole, ſemp occidit paruulos inuidia, magnos percutiūt fulgura mōtes, alij diſcentes cū fide, alij inuidētes cū faſtu, ad eccleſiā veniunt.
i *Conquirentes.* Beda. Quid conquirerent euangeliſta non dicit. Sed poteſt intelligi de hoc quæſtionem motam fuiſſe, quare diſcipuli dæmoniacum qui in medio erat, nō poſſent liberare. Hoc enim ex ſequentibus concipi poteſt.
K *Et interroga.* Beda. Nota quod loca rebus congruunt. In F monte orat, transformatur, diſcipulis arcana ſuæ maieſtatis aperit, in imo a turba excipitur, miſerorū fletu pulſatur. Surſum

NICOLAVS DE LYRA.

configuratum corpori claritatis ſuæ.
1 *Venit.* Sicut in baptiſmo Chriſti auditum eſt teſtimonium patris de filio eius naturali, ſic & in transfiguratione. Cuius ratio eſt, quia homines fiunt filij Dei adoptiui per aſſimilationem ad filiationem naturalem ipſius Chriſti. Quæ quidem, aſſimilatio fit dupliciter. Vno modo in præſenti per gratiam. Alio modo in futuro & perfectius per gloriam, ſecundum illud. 1. Ioan. 3. a. Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: Scimus quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. In baptiſmo vero Chriſti data eſt aquis virtus regenerandi per gratiam. In transfiguratione vero oſtenſa eſt claritas gloriæ in corpore Chriſti. Et quia in iſtis duobus vt dictum eſt aſſimilantur homines filio Dei naturali, ideo cōueniens fuit, vt in baptiſmo Chriſti & eius transfiguratione audiretur teſtimonium patris de eius naturali filiatione.
2 *Et verbum con.* Secundum præceptum Chriſti.
3 *Conquirentes, &c.* Videbatur enim eis inconueniens, quod Chriſtus moreretur & reſurgeret à mortuis: poſtquam viderant eum in claritate glorioſa, ad quam alij venient poſt reſurrectionem, ideo terminus reſurrectionis vel finis iam videbatur eis completus in Chriſto.
4 *Et veniens, &c.* Hic oſtenditur diſcipulorum Chriſti impotentia in hoc quod non poterant curare dæmoniacū eis oblatū. Vbi ſic proceditur, quia circa hanc curationē primo oſtenditur diſcipulorū impotentia, ſecundo Chriſti efficacia, ibi. *Qui reſpondens eis dixit. O generatio, &c.* Tertio vtriuſque cauſa, ibi. *Et cum introiſſet in do.* Sententia iſtarum partium patet ex dictis Mat. 17. exceptis quæ ſequuntur. *Et veniens, &c.* Scilicet, quos dimiſerat aſſumptis tantum ſecum tribus, corā quibus transfiguratus fuit.
5 *Vidit turbam, &c. conqui.* Quia deridebant eos, eo quod tentauerant curare dęmoniacum eis oblatum & non potuerant, vt patet in litera ſequenti.

MORALITER.

† *Præcepit illis, &c.* Per hoc oſtendens quod ſecreta diuina nō niſi debito tempore ſunt publicanda. *Elias cum vene.* Sequitur.
† *Sed dico vobis quia, &c.* Per hoc oſtendit duplicem Eliam, ſicut & aduentum Chriſti duplicem. Officium primi Eliæ facit homo monens fratrem charitatiue, ſicut & primus aduentus fuit in manſuetudine. Officium vero ſecundi facit prælatus corripiens ex authoritate, quia ſecundus aduentus erit in potentia & maieſtate.

A ſum diſcipulis myſteria regni referat, deorſum turbis pecca ta infidelitatis exprobrat. Surſum voce patris his qui audire poterãt pãdit, deorſum malos ſpũs expellit. Nũc pro meritorum qualitate alijs aſcẽdere, alijs non deſiſtit deſcendere.

Et interrogauit. Hieron. Scit & interrogat, vt confeſſio pariat ſalutem, & murmur cordis noſtri ſermonibus ſoluatur prius vt eſt: Dic iniquitates tuas prius vt iuſtificeris.

Eſa 43.d. ſecundũ 70.

a *Et dixi diſcipulis.* Latenter culpam obliquat in diſcipulos, cum ſæpe curatio non curantium, ſed curandorum impediatur vitio.

† Mat 17.c. Luc. 9.e

b *O generatio.* Non homini iraſcitur, ſed vitio. Non tædio affectuũ hoc dicit, ſed vt medicus ægro cõtra præcepta agenti. Et arguit per vnum Iudæos incredulitatis.

† illũ ad eum. † diſcerpſit.

B * Victor Antiochenus. Scriptura hunc hominem infirmæ fidei extitiſſe oſtendit. Primo ex eo quod dominus ait, *O generatio incredula*, Item. *Si poteſtis credere, omnia ſunt poſſibilia credenti.* Mox ex eo quod cum lachrymis ad Chriſtum accedens, *Adiuua domine incredulitatem meã.* Dixerit. Tertio ex eo quod dæmonio, ne denuo ingrediatur in eum Dominus imperat. Quarto ex eo q; ad Seruatorẽ dicit. *Si quid potes, adiuua nos, noſtri miſertus.* Quare incredulitas illius in cauſa fuit, quod dæmon ad Apoſtolorum vocem cedere noluerit. Dicis, ſi ita eſt, cur Dominus Apoſtolos oblique incuſat? oſtendere voluit, nonnunquam etiam citra offerentium fidem ægris quibuſdam ſanitatem obtingere poſſe. Cæterum ne hominem ad deſperationem adigat, non in illius ſolam perſonam orationis neruum intendit, ſed generatim omnes Iudæos, incredulitatis perſtringit. Probabile ſit enim nullos ex præſentibus ob Apoſtolorum imbecillitatem offenſos, ea de illis cogitaſſe, quæ non ſatis conueniebant.

C c *Statim ſpi.* Quia dum poſt peccatum ad dñm conuerti volumus, magis a diabolo impugnamur, vt vel excutiat virtutem, vel vindicet ſuam expulſionem.

d *Ab infantia.* Hieronymus. Significat gentilem populum cui a natiuitate increuit cultus Idolorum, vt ſtulte immolaret filios ſuos dæmonijs, vnde ſequitur.

Et frequenter eum, &c. Alij enim ignem, alij aquam venerabantur.

a Deprecandi per conqueſtionem exponit incommoda filij.

de turba, dixit: Magiſter, attuli filium meum ad te habentem †
ſpiritum mutum, qui vbicumque eum apprehenderit, † alli- †
a Hieron. Alle Peccatorum ſpumat ſtultitia. b Iracundia. Ignauia.
a dit illum & ſpumat, & ſtridet dentibus, & areſcit. Et di- 1 2 †
xi diſcipulis tuis, vt eiicerent illum, & non potuerunt. †
a Quaſi dicat. Incredulitas veſtra impedit ſalutem.
b Qui reſpondens eis, dixit: † O generatio incredula, quam-
a Puerum non dæmonem, vt oſtendat illum dæmonio. traditum propter peccatum ſuum vel parentum.
diu apud vos ero? Quamdiu vos patiar? Afferte illum ad
c me. Et attulerunt † eum. Et cum vidiſſet eum ſtatim ſpiri- 3
tus † conturbauit eum, & † eliſus in terra volutabatur ſpu-
a Non quaſi ignorans interrogauit, ſed vt diuturnitas infirmitatis oſtenſa curationem gratiorem faciat.
mans. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis eſt 4
d ex quo ei hoc accidit? At ille ait. Ab infantia. Et frequen-
a Moraliter iræ vel libidinis. b Cupiditatis.
ter eum in ignem & in aquam miſit, vt eum perderet.
e Sed ſi quid potes, adiuua nos miſertus noſtri. Ieſus autem
a Libertatem arbitrij indicat. b Quæ in nomine Ieſu poſtulantur.
ait illi. Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et 5
continuo exclamans pater pueri cum lachrymis, aiebat: 6
Alias ſine in.
Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Et cum vi- 7
a Alias credentem. b Q. d. Comminatio potentia eſt.
diſſet Ieſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiri- 8
f tui immundo dicens illi. Surde & mute ſpiritus, ego tibi †
Cuius præcipere, eſt facere.
præcipio, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et cla- †

c *Adiuua.* Hieron. Credulitas noſtra, v[...] roſtrata lingua infi[...] ma eſt, niſi innix[...] adiutorio Dei. Fide[...] cum lachrymis opt[...] ta vota capit vt eſt[...] Fiat tibi ſecundu[m] fidem tuam.

* Victor Antic[...]chenus. Atqui ſi c[...] debat, vt ſe crede[...] aiebat, qua ration[...] adiuua incredulit[...] tem meam dixeri[...] Non vnius ration[...] eſt fides. Eſt enim [...] des inchoata, eſt r[...] ſum cõſummata. [...] orſus igitur crede[...] vt dominus virtu[...] ſua quod deerat, a[...] ijceret, opus hab[...] bat. Sic diſcipuli a[...] Seruatorem aiebã *Adauge nobis fidem.*

f *Surde & mute.* S[...] ritui imputat qu[...] homini pręſtat du[...] ille audiret, neq[...] loqueretur q[uo]d p[ec]cator pœnitens a[u]dit & loquitur. E[...] *ab eo & amplius ne i[n]troeas, &c.* Exiens [...] homine nunquã r[e]uertitur, ſi cor ſuum ſeruauerit clauis humilitatis, & oſtiu[m] obtinuerit homo munitatis, vnde: Eſto mihi in Deum p[ro]tectorem, & in locum mu. vt ſal. me facias.

* Victor Antiochenus. Quod dicit, *ego præcepio tibi.* id d[...] uinæ virtutis energiam, etiamſi humana fides non adſit, a[r]guit. Quando porro addit. *Exi ab eo, & amplius ne introeas eum,* Indicat facile altera vice dæmonem in illum qui fi[...] ſatis munitus non erat, ingredi potuiſſe, niſi Domini pr[æ]ceptum ne id fieret, impediuiſſet. Quando quidem hoc i[p]ſo etiam vrgente, dæmonium non abſque difficultate & t[er]giuerſatione abſcedebat. Nam & vociferabatur, & hom[i]nem diſcerpebat, & tandem decedere coactum, mortu[o] ſimilem deſerebat.

Diſcerpen[s] F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Allidit illum.* Id eſt, ad terram proijcit.
2 *Et ſpumat, &c.* Ad oſtendendum vehementiam paſſionis.
3 *Et cum vidiſſet eum ſtatim ſpiritus, &c.* Videns enim ſe cito eiiciendum, faciebat peius quod poterat.
4 *Et inter.* Non ex ignorantia, ſed vt ex reſponſione patris appareret omnibus diuturnitas paſſionis & difficultas curationis, vt ex his miraculum eſſet euidens.
5 *Si quid po.* Ex quo patet, quod pater erat dubius in fide, d[u]bitans de Chriſti poteſtate.
6 *Omnia poſſibilia, &c.* Fides enim credentis meretur de co[n]gruo, vt ei detur beneficium per omnipotentiam Dei.
7 *Credo domine adiu.* Qui dixit: Credo, non erat omnino inc[re]dulus, ſed vocauit incredulitatem ſuam fidei ſuæ imperfecti[o]nem, quam petebat à Chriſto ſuppleri & perfici.
8 *Surde & mu.* Non formaliter, ſed effectiue, quia in pue[ro] obſeſſo auditum impediebat & loquelam.

5 *Si* — *Et fact*

MORALITER.

† *Magiſter attu. &c.* Per iſtum ab infantia vexatum à dæmone, ſignificatur peccator ab infantia nutritus peruerſe, ſicut refert beatus Gregorius de puero quinquenni, quem cum teneret pater in ſinu ſuo vidit dæmones in ſpecie Maurorum venientes ad rapiendum ipſum, & tunc Deum blaſphemauit, & ſtatim expirauit. Et quoniam in tali ætate creſcente creſcit malitia, ſubditur.
† *Habentem ſpiritum, &c.* Quia talis non audit correctionem ad bonum.
† *Qui vbicunque apprehenderit allidit illum, &c.* Quia cedit cu[i]libet tentationi dęmonum.
2 *Et ſpumat.* Per gaſtri margiam.
† *Et ſtridet dentibus.* Per iracundiam.
† *Et areſcit. per ignauiam.* Hunc diſcipuli curare non poſſu[nt] quia contemnit monitiones hominum, ſed ſolus Deus aliquan[...]do de gratia ſpeciali curat eum, Ideo ſubditur.
† *Ego ti.* Et non alius.
† *Exi. ab.* Quod fit quando ex Dei adiutorio non patitur rec[i]diuum, ad quod deſignandum ſubditur.

† *Qui* — *Ieſ[us]*

a mans,& multum diſcerpens eum, exiit ab eo, & factus eſt ſi 1
b Mundo.
cut mortuus, ita vt multi dicerent, quia mortuus eſt. Ieſus †
autem tenens manum eius eleuauit eum,& ſurrexit. Et cum
introiſſent in domum, diſcipuli eius ſecreto interrogabant
eum. † quare nos non potuimus eijcere eum? Et dixit illis.
c Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione,& ieiunio. 2
Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam, nec volebat 3
Se ibi eſſe.
quẽquam ſcire. †Docebat autem diſcipulos ſuos, & dicebat
illis. Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum,
d & occident eum, & occiſus tertia die reſurget. At illi ignora- †
e Villa pulcherrima.
bant verbum, & timebant eum interrogare. Et venerunt 4
Capharnaum. Qui cum domi eſſent, interrogabat eos: 5
f Fræ verecundia. 6
quid in via* tractabatis? † At illi tacebant Siquidem in via 7
g Quia. 8
inter ſe diſputauerant, quis eorum maior eſſet. Et reſidens
h vocauit duodecim,& ait illis. †Si quis vult primus eſſe, erit
omnium †nouiſſimus, & omnium miniſter. † Et accipiens †
i puerum ſtatuit eum in medio eorum. Quem cum comple-
a Q. Formam virtutis ſeruent propter me rationis auxilio, quam paruuli ætatis beneficio.
K xus eſſet, ait illis, Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris re-

a *Diſcerpens,&c.* Hieronymus. Diſcerpit diabolus appropinquantes ad ſalutem, quod eſt ei eſca dilecta, quos in vẽtrem ſuum trahere deſiderat per terrores,& damna, vt Iob.

b *Factus,&c.* Iſidorus. Raban. Sanatis enim dicitur. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra ab.eſt cum Chriſto Ie.d.* Vnde infirmitas Chriſtianorum non eſt mors, ſed mortis ſimilitudo.

c *Hoc genus in nullo.* Hieronymus. Stultitia ad luxuriam carnis pertinet, & ieiunio ſanat. Ita & ignauia oratione depellitur. Medicina cuiuſque vulneris adhibẽda eſt ei. Non ſanat oculum quod calcaneum, ieiunio paſſiones corporis, oratione ſanantur peſtes mentis.

⁂ Victor Antiochenus. Diſcis hinc quomodo Chriſtus Seruator noſter doctrinam de ieiunio proponat eiuſdemq; neceſſitatẽ, & vſum inſinuet. Neque mihi hic paucorũ quorundam qui citra ieiunium dæmonia eiecerunt, exemplum opponas.

d *Occident eum, &c.* Proſperis miſcet triſtia, vt cum venerint, non imprædmeditatis ferantur animis. Si contriſtat eos, quia occidendus eſt, debet lætificare, quia die tertia reſurrecturus eſt.

⁂ Victor Antiochenus. Quando Chriſtus de ſua morte, & cruce verba facit, ſtatim miraculum aliquod adiungit. Et quidem ante,& poſt traditam doctrinam nõ raro hoc facit, prout multis paſſim locis obſeruare id licet. *Exinde*, ſcribit Matthæus, *cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia oportet eum ire Ieroſolymam, & multa pati.* Tunc, inquam quando Apoſtoli illum filium Dei confeſſi ſunt. Et poſt transfigurationem ſuæ paſſionis meminit.

e *Ignorabant.* Non tam ingenij tarditate, quam amore, quia Deum verum cognouerant, moriturum credere nequibãt. D Et quia eis in figuris loqui conſueuerat, horrentes eius mortem, in his quoque eum loqui figurate putabant.

f *Capharnaum.* Hieronymus. Villa conſolationis. Congruit prædictæ ſententiæ, occiſus die tertia reſurget. Granum frumenti moritur, vt multiplicius colligatur, ſi non moritur, ſolum manet. Ioan.12.d

g *Quid in via, & cęt.* Hieronymus. In via tractabant de principatu, ſimilis tractatio loco. Principatus enim vi ingreditur, ſic deſeritur,& dum tenetur labitur; & incertum in qua mãſione, ideſt, in qua die finiatur, vnde dicit. Qui vult eſſe primus,&c.

- At illi ignorabant verbum & timebant interrogare eum

Beda. Hinc exorta videtur diſputatio, quia viderant Petrum,& Iacobum & Ioannem ſeorſum ductos in montem, & aliquod ſecretum ibi eẽ creditũ eis, ſed & Petro ſicut Matthęus dicit, claues regni cęlorum promiſſas, & eccleſiam ſup petram fidei a qua ipſe nomen acceperit ędificandã. putabant ergo, vel illos tres cęteris, vel omnibus Petrum eſſe plarum.

†Mat.18.a Luc.9.f. Matt.16.c †Matt.18.a Luc.9.f

h *Et reſidens,&c.* Illi euntes diſputabant de principatu.& ipſe ſedens docet humilitatem. Principes.n. laborant, humiles quieſcunt. Deſideriũ gloriæ vult humilitate ſanare,& primo ſimplici monet imperio, mox innocentię puerilis exemplo. F

i *Complexus.* Significat humiles dignos eſſe ſuo complexu, qui iure poſſunt gloriari & dicere. Lęua eius ſub capite meo, & dextera illius am.me. Cant.2.b

K *Quiſquis vnum.* vel ſimpliciter pauperes Chriſti ab his qui velint eſſe maiores, pro eius honore oſtendit eſſe recipiendos. vel ipſos malitia paruulos eſſe ſuadet, vt tanquam paruuli ſimplices ſint.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et factus eſt ſicut mor.* Vt per hoc magis declararetur Chriſti virtus, quia ad tactum Chriſti ſurrexit perfecte curatus.

2 *Hoc gen. in nul.* Dæmones enim non ſunt æquales in virtute naturali,& ideo vnus ab alio poteſt difficilius expelli. Ad expulſionem autem iſtius requirebatur in expellente ſubiectio carnis ad ſpiritum, quæ fit per ieiunium,& magna eleuatio ſpiritus in Deum quæ fit per orationem, talia autem adhuc non erant in apoſtolis, quia pro tempore illo non competebat eis ieiunare, vt dictum eſt ſup.c.2. Nec erant adhuc in Deum perfecte eleuati, quia fuerunt rudes, & imperfecti vſquequo receperunt poſt paſſionem Chriſti pleniorem gratiam ſpiritusſancti. Matt.17. dicit illis Chriſtus, quod non potuerant illum eijcere propter incredulitatem ſuam, quę cauſa ibi eſt expoſita. Et tenendum, quod vtraque cauſa ſcilicet illa quę hic exprimitur,& illa quę in Matthęo ponitur, ſimul concurrerunt in diſcipulis, propter quas illum dęmonem expellere non potuerunt.

3 *Et inde.* Hic conſequẽter exprimitur diſcipulorum Chriſti ſuperbia, vbi primo exprimitur ipſius Chriſti humiliatio. Secundo exprimitur diſcipulorum ambitio, ibi. *Qui cum domi eſſent.* Circa primum deſcribitur humiliatio Chriſti per hoc quod prædixit eis ignominiam ſuę paſſionis, quam voluntarie erat paſſurus, & hoc debebat diſcipulis exemplum eſſe humiliationis, verumtamẽ tanquam adhuc rudes non capiebant ad plenum verbum eius. Ideo ſequitur.

4 *At illi igno.* Quia frequenter loquebatur eis in parabolis, propter quod dubitabant ſi hoc verbum eſſet parabolicum.

5 *Qui cum,&c.* Hic reprimitur ambitio diſcipulorum. Et diuiditur in partem principalem & incidentalem. Secunda, ibi. *Et reſpondit illi Ioannes.* Et primæ partis patet ſententia ex dictis Matth.18. exceptis quę ſequuntur. Diuiſio

6 *Interrogabat eos.* Non ex ignorantia, ſed vt ex doctrina ſequenti appareret Chriſtum non ignorare verba quæ dixerunt inter ſe ipſo abſente.

7 *At illi taceb.* Verecundia ducti. Cuius cauſa ſubditur, cum dicitur.

8 *Siquidem in via,&c.* Quod in eis erat verecundum, & reprehenſibile, cum magiſter eorum eſſet humillimus, & immediate eis prædixerat humiliationem ſuæ paſſionis.

Reſpondit.

MORALITER.

† *Ieſus autem. Docebat autem di.&c.* Sequitur.

† *Et occi.* Theophylactus. Poſtquam vero dixerat, quod erat triſte, adiunxit quod debet lætificare, vt diſceremus ex hoc quod poſt anguſtias lętitiæ ſubſequentur.

8 *Siquidem in via,&c.* Hier. Vbi notandum, quod illi euntes diſputabant de principatu, ipſe vero ſedens docet humilitatem, quia principes laborant,& humiles requiaſcunt.

† *Et accipiens pue.&c.* Beda. In quo malitia paruulos eſſe ſuadet, vt ſimplicitatem ſine arrogantia, charitatem ſine inuidia, deuotionem ſine iracundia conſeruent.

ceperit in nomine meo, me recipit. Et quicumque me ſuſce-
a Solum. Suſcepit. b Quia inter eum, & me nihil diſtat.
a perit, non me ſuſcipit, ſed eum qui me miſit. † Reſpondit illi 1
b Ioannes, dicens † Magiſter vidimus quendam in nomine †
c tuo eiicientem dæmonia, qui non ſequitur nos, & prohibui-
d mus eum. * Ieſus autem ait. Nolite prohibere eum. Nemo 2
e eſt enim qui facit virtutem in nomine meo, & poſſit cito ma
a Q.dico, quiſquis vnum ex huiuſmodi, &c. ſed ne paupertatis excuſationem prætendatis. Quiſquis enim.
le loqui de me. Qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis
a Leuiſſimo enim præcepto excuſationem diluit.
eſt. Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigi- 3
f dæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis, amen dico vobis, non
g perdet mercedem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit vnum 4
a Magni nulla modo mouentur, puſilli occaſiones quærunt.
ex his puſillis credentibus in me, bonum eſt ei magis, ſi
h circumdaretur † mola aſinaria collo eius, & in mare mitte-

a *Et quicumque.* Quia in pueris ſe recipi docebat, vt caput in
A membris, ne putaretur hoc ſolum eſſe quod videbatur, adiunxit. *Et quicumque me ſuſce. &c.*

b *Reſpondit illi.* Quia dixerat, quiſquis vnum ex huiuſmodi pu. receperit, me recipit, intelligit Ioannes quod in nomine eius eos nō recipiāt, qui non ſincere am-
B bulant, vnde ait.

c *Magiſter vi. quem.* Quaſi dicat. Hic in nomine ſuo non debet ſuſcipi.

※ Victor Antiochenus. Non inuidia aut praua aliqua æmulatione percitus tonitrui filius hęc aiebat, verum omnes qui Chriſti nomen inuo-
C cabant, Chriſtum ibidem ſequi, vnaque cum Chriſti diſcipulis ætatem agere debere perſuaſum habebat. Multi autem in Chriſtum alioqui non credentes apud Iudæos extiterunt, qui iſtiuſmodi gratias, & prærogatiuas acceperant. Qualis erat is de quo hoc loco ſermo eſt. Talis quoque erat Iudas Iſcariotes: Nam etſi ille nequam eſſet, ſoloque corpore Chriſtum ſequeretur, miraculorum tamen gratia ornatus erat.

d *Et prohibuimus eum.* Putauit eum excludendum a beneficio qui non vtitur officio, ſed docetur nemine a bono, quod ex parte habet arcendum, ſed ad hoc potius quod non habet, prouocandum, vnde. *Nolite prohibe.*

Philipp. 1. c e *Nolite prohibe.* BEDA Hinc Apoſtolus. *Sed ſiue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudio ſemper gaudebo.* Tales quamuis ſigna faciant, & ob aliorum ſalutem cenſeantur eſſe non prohibendi, non tamen eis ſecura conſciētia. Immo cum dixerūt. *In nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, &c. dicetur eis, quia nunquam noui vos, diſcedite a me*
Luc. 7. d *qui operamini iniquitatem.* Itaque hæreticis, & ſchiſmaticis, & malis catholicis non ſacramenta communia, in quibus nobiſcum ſunt non contra, ſed diuiſionem paci veritatique contrariam, quam aduerſum nos ſunt, & dominum nō ſequuntur nobiſcum, deteſtari, & prohibere debemus.

※ VICTOR ANTIOCHENVS. Addit hoc ob eos fortaſſe

tasſe qui poſtea in prophanas hæreſes prolapſi ſunt. E quorum
D numero erat Simon magus Menander item, & Cherinthus pluresque alij. fieri nihilominus poteſt, ne hoſce quidem vera in Chriſti nomine miracula patraſſe, ſed quibuſdam præſtigiis, & impoſturis, mortalium mentibus illuſiſſe.

f *Frigidæ.* Ne paupertate, & penuria lignorū aliquis ſe excuſet. Similiter dicit Apoſtolus ad Galat. *Communicet autem is qui cathechizatur verbo ei qui ſe. ca. in omnibus bonis.* Et ne quis ſe paupertate excuſet, ait. *Nolite errare Deus non ir.* Quæ. n. ſeminauerit homo hæc & metet.

g *Et quiſquis ſcand.* Quamquam hoc generale ſit, poteſt tamen ſecundum conſequentiam ſermonis contra apoſtolos dici, qui de primatu diſputabant, & eos quos ad fidem vocabant, exemplo ſuo perdere poterant.

Beda. Nota quod in bono opere noſtro aliquando cauendum eſt ſcandalum proximi, aliquando pro nihilo habendum. Inquantum ſine peccato poſſumus, vitare proximorum ſcandalum debemus. Si autem pro veritate ſcandalum ſumitur, vtilius naſci permittitur, quam veritas relinquatur.

※ Victor Antioc. Puſilli in primis dicuntur, qui in illum credunt. Tum illi rurſum qui nomen illius inuocant, eſto eum non ſequantur. Tum illi tandem qui aliud nihil valentes aquæ tantum frigidæ poculum propter nomen illius offerūt.

h *Mola aſin.* Hier. Secundum morem prouinciæ. Hęc. n. pœna maiorum criminum erat. Et re vera eſt melius innoxium pœna atrociſſima temporali tantum finire vitam corporeā quam lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam. Per molam aſinariam ſecularis vitę circumitus, & labor, per fundum maris, extrema damnatio. Melius eſt, vt ſolus pereat ſub habitu exteriori, non ſimulando ſe bonum, q̃ ſimulādo ſe bonum corrumpere alios. Leuius ergo eſt ſi ſub exteriori habitu ad mortem terrena acta conſtringant, q̃ ſi ſacra officia culpam cæteris imitabilem demonſtrent, quia ſi ſolus caderet, tolerabilior vtcunque eum inferni pœna cruciaret.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Reſpondit il.* Hæc eſt pars incidētalis. Ex hoc. n. q Chriſtus dixerat paruulos recipiendos in nomine eius, quamuis ſint paruæ reputationis, ideo Ioannes mouit quæſtionē de quodam eiiciente dæmonia in nomine Chriſti, qui tñ non erat de ſocietate eius, quem prohibuerāt diſcipuli: vtrū bene vel male feciſſent ad ſciendum ſi eſſent hoc alias facturi in caſu conſimili. Et circa hoc primò ponitur reſpoſio Chriſti, ſecūdò, prohibitio ſcandali, ibi: Et quiſquis vnum de puſillis, &c. tertio. declaratio cuiuſdam dicti, ibi: Omnis. n. igne ſalietur. Circa primum eſt duplex modus dicēdi. Dicunt. n. aliqui q iſte de quo quæſiuit Ioannes, nō erat fidelis. Aliqui. n. infideles videntes per experientiam nomen Chriſti virtuoſum in nomine eius eijciebant dæmones, vt habetur Act. 19. Dicit tamen Chriſtus, q ille qui ſic facit, nō eſt prohibendus: quia talis eiectio dæmonis facit ad declarationem virtutis Chriſti. Nec etiam talis (licet ſit infidelis) habet frontem loquendi contra fidem Chriſti, cum glorietur de ſignis in nomine eius factis. & hoc eſt, quod ſubditur.

2 *Nemo eſt enim, &c.* Infideles. n. aliqui bene in aliquib. conueniūt cum fidelibus, vt quod Deus ſit vnus & huiuſmodi: & in talibus ſunt cum eis, licet nō in alijs. Alij vero dicunt, quod

quod iſte de quo Ioannes q̃ſiuit, erat fidelis credens in Chriſtum. & hoc dicit Chryſoſt. verumtñ non erat tantæ perfectionis, q vellet ſeq Chriſtū, & diſcipulos eius in modo viuendi: ſicut nec modo oēs fideles volūt ſeq Chriſtū p religionis ingreſſum. Et talis etiam non eſt prohibēdus, quia beneficia diuina non ſolum dantur per maiores, ſed etiam aliquando per minores, & imperfectos, vt in hoc etiam declaretur virtus nominis Chriſti, quæ per magnos, & paruos indifferenter poteſt operari. Et quia tales imperfecti aliquando ad tēpus credunt, & in tempore tentationis à fide recedunt, ideo ſubditur. *Nemo eſt enim qui facit virtutem in nomine meo.* Quia ſi aliquis imperfectus fecerit miracula in nomine Chriſti, & poſtea recedet à fide, non habet frontem loquendi contra Chriſtum in cuius nomine fecerat miracula, de quibus gloriabatur. Et quia non ſolum in nomine Chriſti fienda ſunt miracula, ſed etiam opera meritoria, ideo ſequitur.

3 *Quiſquis enim potum dederit vob. cal. aquæ frig.* Hoc dicit ad oſtēdēdū, q qlibet quātūcunq; paup pōt aliqua pietatis opera facere: qa potū aq̃ frigidæ pt dare qlibet quātūcūq; paup.

4 Et *quiſquis ſcandalizau. vnum, &c.* Hic conſequenter ponitur prohibitio ſcandali. Et patet ſententia ex dictis Mat 18. excepto quod ſequitur.

Vbi

MORALITER.

† *Magiſter vidim. &c.* Et per iſtum qui non erat de ſocietate apoſtolorum ſignificatur laicus bonus, qui non habet prædicandi officium, tamen bonis verbis, & exemplis agit ad expulſionem dæmonis de cordib. proximorum, quamuis non ſequatur Chriſtum per ſtatum religionis, & clericatum.

Et

4 *Et quiſ. ſcan. &c.* Greg. per molam aſinariam ſecularis vitæ circumitus, & labor exprimitur. Per pfundū maris extrema dānatio deſignatur. qui ergo ad ſecularitatis ſpeciē deductus verbo cæteros deſtruit, vel exēplo, melius profecto erat, vt hunc ad mortē ſub exteriori habitu terrena acta cōſtringā q̃ ſacra officia in culpa cæteris imitabilē demōſtrarent, qui nimirum

a retur. † Et ſi ſcandalizauerit te manus tua, abſcinde illam. †
b Quia. Sine cupito principatu.
c Bonum eſt tibi † debilem introire in vitam, quam duas ma-
a Inferni pœnas enumerat, vt exterreat.
nus habentem ire in gehennam in ignem inextinguibilem,
a Putrido gehennæ. b HIERON pœna exterius ſæuiens inconſumpta, vnde propheta, Ambulate in lumine ignis veſtri, in flammis quas ſuccendiſtis uobis. Conſcientia ſera, ſcilicet dolor interius accuſans eos.
vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et
a Amicus neceſſarius cuius tibi quotidianis uſibus ſeruit diſcurſus. b Cum corrigere nequeas, amputa a ſocietate tua. c Quia.
ſi pes tuus te ſcandalizat, amputa illum. Bonũ eſt tibi, claudũ
in vitam æternam introire, quam duos pedes habẽtem mitti
d in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non 1
a Qui tibi prouidet. In oculo, noſtri carnaliter amici, ſpiritualiter aduerſarij ſignificantur.
moritur, & ignis non extinguitur. Quod ſi oculus tuus ſcã
Quia.
dalizat te, eiice eum. † Bonum eſt tibi luſcum introire in re-
gnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehen-
nam ignis, vbi verbis eorum non moritur, & ignis non
a Gratia ſpiritusſancti, uel tribulatione. b Aſperſo ſale, ſicut in hoſtijs fiebat.
e extinguitur. Omnis enim igne ſalietur, & omnis vi- 2
f a Humanum genus. b Purgatorio igne. c Sapientia. HIERON Bonum eſt uerbum Dei audire, ſale ſapientiæ cor condire, immo cum apoſtolis ſal eſſe, id eſt, alijs ſapientiam miniſtrare. d HIERON. Sal inſulſum eſt, qui amat principatum. qui inquit me non audet, nec confiteri, ne de ſynagoga eijciatur diligens gloriam hominis magis, quam Dei. 3
g ctima ſale ſalietur. Bonum eſt ſal. † Quod ſi ſal inſulſum 4 5

a *Et ſi ſcan.* Quia ſupra docuit, ne ſcãdalizemus eos qui credunt in eum, admonet quantum debemus eos cauere, qui ſcandalizant.

Scandalon Grece offendiculum, vel ruina, vel impactio pedis. Vel vt alij, ſcrupulus. Ille ergo ſcandalizat fratrem, qui ei dicto, vel facto occaſionem ruinæ præbet.

b *Manus tua.* Amicus, cuius ope & conſilio indigemus quotidie. Sed ſi hic lædere in cauſa animæ voluerit, excludendus eſt a noſtra ſocietate, ne ſi cum perdito in hac vita partem habere volumus, ſimul cum illo pereamus.

c *Quam duas ma.* Hieronymus. Duę manus, principatus, humilitas, & ſuperbia. Abſcide ſuperbiam, tene humilem principatum.

d *Vbi vermis.* Beda. Fœtor vermium de corruptione carnis, & ſanguinis, ideoq; caro recens ſale conditur, vt exiccato humore ſanguineo, vermis eſſe nequeat. Caro ergo, & ſanguis vermes creans, quia delectatio carnalis cui condimentum continentiæ non reſiſtit, pœnam luxurioſis generat æternam. Debemus ergo corpus continentiæ ſale, & mentem condimento ſapientię ab erroris, & vitiorum labe caſtigare.

⁂ Victor Antiochenus. Vermis nomine deſignatur impura ſcelerataque conſcientia. Siquidem vna hæc animam peccatricem nulliuſque boni ſibi conſciam, inutilis pęnitentiæ aculeis, inſtar edacis vermis continuo pungit, & rodit.

e *Omnis enim igne.* Quia tertio mentionem fecit ignis, & vermis, oſtendit quomodo vtrumque valeamus vitare. *Omnis enim igne.* Mire dictum eſt. Quod. n. ſale ſalitur, vermis putredinem arcet. Quod vero igne. i. in igne, aſperſo ſale carnẽ quoque conſumit. Hæc ſecundum legem in hoſtijs fiebant quæ in altari cremabãtur, vbi in omni victima, & ſacrificio ſal offerri præceptum eſt.

⁂ Victor Antiochenus. Cognatum eſt huic illud Paulinum, *vniuſcuiuſque opus quale ſit.* ait ille, *ignis probabit*, Eſt autẽ præſens hic locus, ex illo Leuitici petitus. *Quicquid obtuleris ſacrificij ſale condieris*, rurſum. *In omni oblatione offeres ſal.* obſeruamus autem pręceptum hoc ſecundum myſticum ſenſum legemque ſpiritus, ſi omni dono ſacrificij noſtri, quod plurimum per orationem exhibetur, aliud donum, quod in vſum proximi cedat, hoc eſt, eleemoſynam adiũxerimus. quo hac nimirum ratione, gratiam in cõſpectu domini inueniamus. D Dicimus rurſum ſacrificij noſtri munera ſale condire, ſi iuxta diuinarum literarum pręſcriptũ Deo illa litauerimus & obtulerim⁹ vniuſcuiuſque proinde opus hic quidem ſale ibi vero igne ſalietur. quod ſi vero ſacrificium noſtrum hic quoque igne condiendũ eſt, diuino illo cœleſtiq; igne quem dominus in terram mittere venerat, audiatur, ita vt iuxta Pauli doctrinã, ſpiritu poſthac ſeruentes ſimus. Luc.12. Roman.12 E

Sal dulcedo ſapiẽtiæ, ignis, ſancti ſpiritus gratia. *Om. e. ig. ſa.* Quia omnis electus ſapientia cõditur, vt digna victima Dei efficiatur altaribus, vnde bene addit.

f *Omn. vi. ſa. ſal.* Ille enim vere domini victima eſt qui corpus, & animam a vitiis emundando per amorem ſpiritusſancti Deo cõſecrat. Nec ſolum ſale aſpergitur, ſed igne conſumitur, quando non peccati tantum contagio pellitur, ſed etiam præſentis vitæ delectatio tollitur, & futuræ vitæ conuerſatio tota mente ſuſpiratur, vnde. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt, Et, Obſecro per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam ſanctam, &c. Aliter, Altare Dei cor bonorum hoſtiæ, & ſacrificia, bona opera fideliũ. In omnibus ſacrificijs ſal, quia nullum opus bonum ſine ſapientia. Ignis ſacrificia in altari conſumit, de quo. Ipſe vos baptizabit in ſpiritusſancto, & igne. Vel, ignis, tribulationes. Reſpicit hoc ad ſuperiora, vbi ſcandalizantia membra euelli præcepta ſunt, quia hoc eſt igne ſaliri, & tentationib. exerceri ob Chriſti amorem dilectos, & proximos nobis abnegare. *Om. vi. ſa. ſal.* Hiero. Victima genus humanum, quod hic ſapientiæ ſale, vel ratione ſalitur, dum corruptio ſanguinis, cuſtodia putredinis, & mater vermium hic conſumitur, & poſt purgatorio igne examinabitur. F Mat.5.b Luc.14.g Philip.2.d Roman.12.a Mat.3.e

g *Quod ſi ſal.* i. ſi quis ſemel condimentis veritatis refectus ad apoſtaſiã redierit, quo alio doctore corrigitur, q eã q̃ guſtauit ſapientiam, vel aduerſis territus, vel proſperis illectus reſpuit? Vñ. Quis medebitur incãtatori a ſerpente percuſſo? Eccl.12.e

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vbi vermis eor. &c.* Ideſt, aculeus, vel remorſus conſcientiæ, qui continue affligit damnatos.

2 *Omnis e. ig.* Hic ponitur declaratio cuiuſdam dicti. Dixerat enim Chriſtus, quod ad euitandum ſcandalum pes eſſet amputandus, & manus, & oculus eruendus. Quæ quidem mutilatio non eſt intelligenda per abſciſionem, vel erutionem alicuius membri; ſed per reſtrictionem ab actu malo, quod fit per macerationem carnis, & diſciplinam, vbi neceſſaria eſt diſcretio ſapientię, vnde dicitur. *Om. e. ig.* In quo docet modum acquirendi diſcretionem ſapientiæ, quæ acquiritur tribulationis igne, qa vexatio dat intellectum, & hoc eſt quod dicitur. *Om. e. ig. ſa.* i. tribulationis igne ſapiens efficietur. Sicut enim per ignem decoquentem materiam conuertitur in ſal, ſic per ignem tribulationis acquiritur ſal diſcretionis.

3 *Et om. v.* Sicut enim in lege veteri ſal ponebatur in omni ſacrificio Dei, ſic in omni opere bono requiritur diſcretio.

4 *Bonum eſt ſal.* Id eſt, diſcretio bona eſt, per quam opera humana habent bonitatem.

5 *Quod ſi ſal inſul. ſu.* Hic accipitur ſal pro hominibus diſcretionem habentibus, eo quòd aliquis excellens in aliqua proprietate non ſolũ denominatur ab ea concretiue, ſed etiam abſtractiue ſicut notabiliter liberalis vel ſapiens dicitur ipſa liberalitas vel ſapientia. Et per talem modum loquendi Chriſtus dixit apoſtolis qui cæteros præcellere debebant ſapientia. Vos eſtis ſal terræ. Matth.5.b. Dicit ergo Saluator. *Quod ſi ſal inſ.* Quia ſi ille qui debet alios dirigere per eminentiam ſuæ diſcretionis & ſapientię, fuerit inſulſus per defectum diſcretionis, iſte defectus redundat in alios.

Habete

MORALITER.

nimirum & ſi ſolus caderet, vtcunque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

† *Et ſi ſcandaliz. te ma. tua abſc. ill. &c.* Sanctus Iob 29. c. dicit Oculus fui cæco & pes claudo, id eſt, conſiliarius ignorantium & adiutor impotentium. Ergo manum abſcindere, & oculum eruere ne ſcandalizent, eſt hominem quantumcunque ſibi vtilem in temporalibus a ſua ſocietate expellere, ſi ſit ſibi ad periculum ruinæ in ſpiritualibus.

2 *Omnis en. ign. ſal.* Per ignem intelligere poſſumus ſpiritusſancti virtutẽ, qui datus fuit apoſtolis in ſpecie ignis per quẽ omnis ſalietur, quia eius diſcretione ad bonum dirigitur, quia ſicut dicitur Sap. 13. Incertæ ſunt prouidentiæ noſtræ.

† *Et om. vi. ſa. ſal.* Id eſt, opus Deo acceptum conditur ſpiritusſancti directione.

5 *Quod ſi ſal. inſ. fu.* Id eſt, ſi humana diſcretio careat ſpiritusſancto, non proficit, ſed aliquando magis officit, quia facit hominem nimis confidere de ſe ipſo.

C A In hoc Iudam,& ſocios eius ſignificare creditur,qui Phylargyria corruptus,& apoſtolatum perdere,& dominum tradere non dubitauit.

Quia autem ſunt multi quos dum maior ſcientia erigit,ab aliorum ſocietate diſiungit, & quo plus ſapiunt, eo plus a concordiæ virtute deſipiunt,ſubiungit.

B a *Habete in vo.ſal.& pa.* Beda. Habere ſal, ſine pace, non virtutis eſt donum, ſed damnationis argumentum. Quo enim quiſque melius ſapit eo deterius delinquit.

⁂ Victor Antiochenus. Ecquidnam inquit Baptiſta eſt ſal quod dominus hoc loco vnumquemlibet habere pcipit,dicens.*Habete in vobis ſal,& pacē habete inter vos?* Ecquid rurſum Apoſtolus

Matt.9

a Iuſtitiam. HIERON.Sal correctionis amor proximi temperet,& dilectionem ſal iuſtitiæ condiat. b Dilectionem. • Qui ſapienter loquitur,magnopere metuat,ne eius eloquio vnitas rumpatur.

a fuerit, in quo illud condietis?†Habete in vobis ſal,& pacem 1
habete inter vos. 2

Apoſtolus vult,dū ait. *Sermo veſter ſemper in gratia ſit conditus* Dn̄i itaque verbis docemur,ne quam vnquam mutuæ auerſionis,aut diſſidij materiam ſubminiſtremus,verum vti ſpūs vnitatem in vinculo pacis perpetuo indiuiſam conſeruare ſtudeamus. Per Apoſtoli autem verba vnuſquilibet noſtrum dicti illius admonetur. Num quis panem manducare poteſt abſq; ſale. Num quis ſapor in verbis manibus ineſſe poteſt? Admonemur per hæc,inquam,vti orationem noſtram ad fidei ædificationem, hoc eſt eo modo,& ratione inſtituamus, vti gratiam apud eos,qui audiunt conciliet. Interque loquendum,tempus opportunum,ordinemque compoſitum,& ad fidem auditoribus faciendam idoneum obſeruemus.

N I C O L A V S D E L Y R A.

C 1 *Habete in vobis ſal.* Ideſt, diſcretionem. Et

2 *Et pacem habete inter vos.* Q d. Per ſapientiam pax inter homines acquiritur,& etiam conſeruatur.

A D D I T I O.

In cap.9. Vbi dicitur in Poſtil. *Et ſimiliter claritas gloriæ quam tunc in corpore ſuo habuit,eſt in extremitate corporis.*

Quod figura ſit in extremitatibus corporis,patet ex definitione.Figura.n.eſt quæ termino,vel terminis comprehenditur,vt ait Geometra. Sed quod ſimiliter ſe habeat claritas gloriæ,vt.ſ.ſit tantum in extremitatibus corporis, hoc non eſt verum.Claritas.n.gloriæ non ſolum extremitates continet,ſed totum corpus penetrat,cum totum ſit glorioſum,ſicut & totum agile. Et ideo in trāſfiguratione legitur.*reſplenduit facies eius,ſicut ſol.* Sed conſtat,quod claritas ſolis non eſt tantum in extremitatibus eius,ſed etiam in omnibus partibus ſuis intrinſecis. Ratio autem quare aſſumptio claritatis transfiguratio dicitur licet figura non mutetur, eſt, quia ſicut color(qui participat claritatem imperfecte)in ſuperficie corporis colorati attenditur, ſic & claritas quæ eſt perfecte lucida,in eius ſuperficie attendi poteſt.

REPLICA. In cap.9. *vbi dicitur de transfiguratione*, *Poſtil.* Dicit claritatem transfigurati fuiſſe in forma, & figura corporis,per conſequens in extremitate Burg. autem dicit hoc non eſſe verum,quia vt inquit,claritas gloriæ non ſolum extremitates continet,ſed totum corpus penetrat,cum totum corpus ſit glorioſum, ſicut & totum agile. Sed Burgen.hic vnum ſupponit ſatis dubium,quod videlicet corpus Chriſti in transfiguratione fuerit glorioſum,non fuit vere paſſibile, & formaliter, quod cum glorioſo corpore ſimul ſtare non poteſt, quia omne corpus glorioſum impaſſibile eſt. Cum enim Chriſti transfiguratio fuit facta ad oſtendendum gloriam reſurrectionis ipſis Apoſtolis,quorum oculi pfundum corpus videre non potuerunt,ſed ſolum ſuperficiem corporis,& figuram,ſufficere debuit claritas extremitatum.Et dato, quod redundantia gloriæ in corpus paſſibile ex ſingulari diſpenſatione fuerit penetratiua,ab oculis tamen non glorificatis videri non potuit,niſi ſuperficietenus,niſi Burg.aliud ponat miraculum circa miraculum quod communiter ponitur in amotione obicis redundantiæ gloriæ, ſcilicet q; oculi Apoſtolorum fuiſſent miraculoſe eleuati ad videndum claritatem exiſtentem in profundo corporis.

Nec ratio Burg.concludit,quæ vult ex litera quod *reſplenduit facies eius,ſicut ſol.* Sol autem habet claritatem non modo in ſuperficie, ſed etiam in profundo, nam ſecundum Burg. in multis locis ſimilitudo non eſt recipienda omnimode, quia alias eſſet identitas non ſimilitudo,quæ currat quatuor pedibus. Argumentum autem a ſimili nō valet generaliter, quia ſtat faciem Chriſti,ſicut ſolem reſplenduiſſe, & tamen claritatem tantum ſuperficietenus habuiſſe.

C A P V T X.

a *ET inde exurgens.* Huc uſque ea quæ in Galilæa fecit,& docuit. Hinc narrat quę in Iudęa fecit,& docuit,& paſſus eſt. Et primo quæ trans Iordanem ad Orientem,deinde quę cis Iordanem,quando venit Iericho,& Bethaniam, & Ieruſalem. Cum.n.omnis Iudæorum prouincia generaliter ad diſtinctionem aliarum gentium Iudæa dicta ſit, ſpecialius tamen meridiana plaga dicitur Iudea ad diſtinctionē Galilææ,Decapolis, & cæterarum in eadem prouincia regionum.

⁂ Victor Antiochenus. Venienti autem rurſum occurrūt turbæ quas ille more ſuo iterum inſtituit,necnon a morbis,vt Matthæus habet,quib.tenebant,liberos aſſerit. Contulit autem illis geminam ſanitatem,corporis vnam,animę alteram,hanc quidem per doctrinam illam vero per diuinam virtutē. Cęterum corporalium infirmitatum proſligatio,nō ijs modo,qui ſanabant, in diuinæ cognitionis materiā cedebat,ſed alijs quoque. At non ita Phariſeis. Illi.n.p hoc ipſum magis incendebantur, multoque efferatiores efficiebantur.

b *Phariſæi inter.* Magna diſtantia inter turbas,& Phariſæos. Hæ conueniunt, vt doceantur,& infirmi curentur,ſicut Matthæus aperte dicit. Illi vt tentando decipiant. Has.n.deuotio pietatis,illos adducit ſtimulus liuoris.

c *Si licet vi.* BEDA. Cornuto ſyllogiſmo tentauit,& quidquid reſpōdeat capere putant. Si dicit dimittendam, & aliam ducendam,pudicitiæ prædicator ſibi videtur contraire. Si non dimittendam, reus ſacrilegij,& contra doctrinam Moyſi,& per Moyſen contra doctrinam Dei facere. Igitur dominus reſpōſum ſic temperauit,vt tranſeat decipulam, ſcripturam ſane intellectam in teſtimonium adducens,& naturalem legem,primamque Dei ſententiam ſecundę opponens,q̄ non voluntate Dei,ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt. At

C A P V T X.

a ET inde exurgens venit in fines Iudææ * vltra Iordanem : & conueniunt iterum turbæ 1
ad eum, & ſicut conſueuerat iterum docebat illos.
b Et accedentes phariſæi interroga- Hoc.
c bant eum, ſi licet viro vxorem dimittere, tentantes eum †

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P. X.

Diuiſio

1 *ET inde exurgens.* Hic ponitur confutatio Phariſæorum de aliquibus in lege permiſſis,& primo,deſcribitur confutatio Phariſæorum, ſecundo ſacerdotū,ſeq.cap. Prima in duas,quia primo deſcribitur ſcribitur Phariſæorum confutatio,ſecundo diſcipulorum inſtructio ibi. *Et offerebant illi paruulos.* Sententia primæ partis patet ex dictis Mat.19. Licet.n.Matthæus idem factum ſub alio refert ordine,non tamen differt quantum ad veritatem, vt dicit Aug.& hoc inuenitur frequenter in vete.Teſtam.vt pote libris Reg.& Para.quod eadem dicta,& facta exprimuntur hic,& ibi,ſub alio tamen ordine. Quid

M O R A L I T E R.

1 *Et inde exurgens venit in fines Iudææ,&c.* Sequitur. Si

2 *Si licet vir.* Vxor iſta pōt intelligi ſapiētia Philoſophica:& hæc nō eſt a doctorib. Theologis ſimpliciter repellenda, nin

At ille reſpondens dixit eis. Quid vobis præcepit Moyſes? 1
a
b †Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudii ſcribe- 2
c re, & dimittere. Quibus reſpondens Ieſus, ait. Ad duri-
a Moyſes. Q.d. Hominis eſt conſilium, non Dei imperium.
tiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud. Ab
Non fœminas. In hoc oſtendit ſecunda eſſe uitanda coniugia.
initio autem † creaturæ, maſculum, & fœminam fecit eos
Deus. † Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & ma-
Non ad vxores. Non tres.
d trem, & adhærebit ad vxorem ſuam, & erunt duo † in
carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod
a Faciendo vnam carnem viri, & fœminæ.
e ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et in domo ite-
f De quo Phariſæi.
rum diſcipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait
illis. †Quicnmque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit,
g adulterium committit † ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit vi-
a Forſan quia paruulum ſtatuerat in medium diſcipulorum, & complexatus fuerat.
rum ſuum, & alii nupſerit, mœchatur. Et offerebant illi 3
h †paruulos, vt tangeret eos, diſcipuli autem † comminaban-
tur offerentibus. Quos cum videret Ieſus, indigne tulit. Et
ait illis. Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibeatis eos.
i Vere talium, quia amen dico vobis. †
k Taliū enim eſt regnum Dei. Amen dico vobis, quiſquis non †

a *At ille reſpond.* ✠ Victor Antiochenus. Neque ſemper tacet, ne machinationem, & conciliorum illorum ignarus videatur. Neque ſemper rurſum eos reprchēdit, quo per omnia miti patientique animo perferenda eſſe nos doceat. Prudenti autem interrogatione, de legis decreto, illorum ſententiam primo explorat, quo per anticipationem hoc illi reſpondere compellantur quod ipſum alioqui reſpondere oportuiſſet.

b *Moyſes permiſit li.* ✠ Victor Antiochenus. quia propheta Malachias ad hoc quoſdam tacite iam reſponderat *vxorem pubertatis tuæ ne deſeras, fuit enim ſocia tua, & vxor fœderis tui, &c.* Ob id problema hoc tanquam omnino inſolubile, illi proponunt, eo nimirum quod Prophetæ oraculum legi, quæ ea de re cauerat, videt plane aduerſum, uerum dominus ſeruator noſter ea ſapientia reſpondet, vt neque Prophetas dictū interius, neque legem tamen ullius iniquitatis accuſat, ait autem.

c *Ad duritiam cor.* Beda. Nunquid Deus contrarius ſibi eſt, vt aliquid ante iuſſerat, & idem poſt nouo fregerit imperio? Non. Sed Moyſes videns propter deſiderium ſecundatū nuptiarum vxores primas interficit, aut in malam vitam duci, maluit indulgere diſſidium propter diſcordiam, quam per odia, & homicidia perſeuerare nuptiarum copulam.

d *Et erunt, &c.* Præmium nuptiarum eſt e duobus unam carnem fieri. Caſtitas iuncta ſpiritui vnus ſpiritus efficitur,

e *Homo non ſep.* Deſiderio ſecundæ vxoris. Deus ſeparat, qui coniungit, quando ex conſenſu vtriuſque propter ſeruitutem Dei (eo quod tempus breue ſit) ſic habent vxores quaſi non habentes.

f *Et in domo, &c.* Hieronymus. Non diſcipuli interrogauerunt prius, ſed Phariſæi. Sed ſecunda interrogatio ab alijs, id eſt, ab Apoſtolis iterum dicta eſt, quia de eadem re de qua Phariſæi.

Hieronymus. Iterata ſententia verbi, non faſtidium, ſed eſuriē, & ſitim præſtat. vnde. *Qui me comedunt, adhuc eſuriunt, & qui me bibunt, adhuc ſitiunt.* Melliflua ſapientiæ eloquia guſtata, diligentibus multimodum ſaporem reddunt. Quod ſignificatum eſt quando dominus pluit manna ad manducandum, ſub ſole liqueſcens, vt eſt hoc. *Fulgebunt iuſti, ſicut ſol in regno patris eorum.* Ad ignem duratur, vt panis cor hominis confirmet, vt eſt. Si quis vult poſt me venire, &c.

D
Eccl.24.c
Exo.16.e
Matt.13.f
Luc.9.c
Matt.5.e

g *Quicunque dimiſ.* Beda. Matthæus plenius. Quicunque dimiſerit vxorē ſuam, niſi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur. Vna ergo ſolummodo cauſa eſt carnalis fornicatio, vna ſpūalis, timor Dei, vt vxor dimittatur, ſicut multi religionis cauſa feciſſe leguntur. Nulla autem cauſa eſt Dei lege præſcripta, vt alia ducatur viuente ea quæ eſt relicta.

† vna caro, vel in carnem vnam
Separationis coniugatorū cauſa ſola eſt fornicatio
†increpabant
E

h *Diſcipuli autem comminabantur offerentibus.* Non quia nollent eis, & manu, & voce Saluatoris benedici, ſed nondū plenā fidē habētes putabant eū more hominum offerentium importunitate laſſari.

i *Talium enim eſt regnum Dei.* Talium ſignificanter dicit, non iſtorum. Q.d. Mores regnant, non ætas. His promittitur regnum cœlorum, qui ſimilem habent ſimplicitatem, & innocentiam, quibus congruit illud Apoſtoli. *Nolite effici paruuli ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote.* 1.Cor.14.d F

✠ Theophylactus. Puer.n. non odit, neque aliquid malitioſe operatur; neque verberatus a matre diſcedit, ſed etſi eum vilibus induat veſtimentis, præfert ea regalibus indumentis. Sic & ille qui viuit ſecuudum virtutem eccleſiæ matris ſuæ, nihil huic præhonorat, neque etiam reginam multorum, voluptatem.

k *Quiſquis non receperit reg.* Qui non perſeuerat in ira, læſus non meminit, videns pulchram mulierem non concupiſcit, non aliud habet in ore, aliud in corde. Q.d. Si tales non fueritis, non intrabitis in regnum cœlorum.

Re-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quid vobis præcepit Moyſes.* Matth.19. dicit quod Phariſæi hoc dixerunt Chriſto quaſi ei obijciendum. Et dicendum, quod Chriſtus primo quæſiuit hoc ab eis, vt hic dicit, quia antequam diceret ſuam ſententiam, volebat quod audiretur eorum falſa opinio, qua credebant hoc eſſe licitum, & ideo tunc quaſi obijciendo dixerunt.

2 *Moyſes permiſit libellum repudij, &c. Et in do. ite. di.* Quia diſcipuli adhuc rudes ad plenum non intellexerunt verbum Chriſti, ideo cum veniſſent ad domum iterum interrogauerunt eum, & ipſi idem repetiit quod prius dixerat in præſentia Phariſæorum.

3 *Et offere.* Hic conſequenter deſcribitur inſtructio diſcipulorum, & primo ponitur dicta inſtructio, ſecundo inſtructionis confirmatio, ibi. *Et proficiſcente eo de Ier.* Prima in tres, quia primo inſtruit diſcipulos de humilitate, quæ eſt fundamentum aliarum virtutum, ſecundo, de voluntaria paupertate, ibi. Et cum egreſſus eſſet, tertio, de toleranda aduerſitate, ibi. *Et aſſumens iterum duodecim.* Primum autem docet per hoc quod dicit nullum intrare in regnum cęlorum, niſi puerum, id eſt, humilem, eo modo loquendi quo dicitur 1. Regum 15.c. *Cum eſſet paruulus in oculis tuis. Et patet ſententia ex dictis Matthæi 19.*

Et

MORALITER.

in multis valet ad fidei conſolationem, & diſputando cum hæreticis ad eius defenſionem, ſed ſi fornicetur eſt repudianda. Et hoc fit, quando propter rationes Philoſophicas incipit quis dubitare de fide quæ eſt ſupra rationem.

3 *Et offere.* Paruuli pñt dici pauperes, & generis infimi per diſcipulos aūt impedientes ne offerantur Chriſto, ſignificātur eccleſiæ rectores vel religioſi, qui propter paupertatem vel generis infirmitatem repellūt eos a debita promotione vel receptione ad religionem, cum tamen alias ſint apti, propter quod impedientes arguuntur ore Chriſti, ideo ſubdit.

† *Talium eſt enim regnum Dei.* Matth. 5. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum, &c.*

† *Quiſquis non receperit regnum Dei velut par.* Id eſt, ſine ſuperbia & dolo.

A a *Regnum Dei.* Id eſt, doctrinam euangelij, ſicut paruuli accipere iubemur, ut ſicut paruulus doctoribus non contradicit, nec rationes aduerſus eos non componit, ſed fideliter ſuſcipit, cũ meritis obtemperat, & qui credit, ita & nos obediendo ſimpliciter, & ſine ratiocinationum contradictione verba dñi debemus ſuſcipere.

b *Et complexans eos, & imponens manus, &c.*

✻ Victor Antiochenus. Cõtinue arte quæ illos complectitur ſuamque complexis benedictionẽ impertitur, ſiquidem conditoris opus, qđ initio in peccatum prolapſum, ab ipſo ſeiunctum fuerat, rurſum erigitur, & quaſi

B inter brachia ſubleuatur. Imponit autem infantibus manus, diuinæ virtutis illapſum, proprijque operis complementum per eam manuum impoſitionem tacite deſignans. Et quidem ſecundum communem hominum conſuetudinẽ. Nam vt vetus, numeriſque omnibus perfectus homo erat, itaque humana

C quoque vere operabatur, & patiebatur. At vero interius non operabatur, vt homo, aut ritu humano, ſed vt Deus prout verus quoque Deus erat.

a receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. †
Vt ſignificet tales ſua dilectione, & gratia, & benedictione eſſe dignos.
b Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedi-
c cebat eos. Et cum egreſſus eſſet in via, procurrens quidam 1 †
genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens. †Magiſter bone,
quid faciam, vt vitam æternam† percipiam? Ieſus autem di-
Comparatione Dei. a Qui ſolus bonus ex ſe, alii per ipſum boni.
d xit ei. Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi vnus Deus. † †
e †Præcepta noſti, ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne fal-
ſum teſtimonium dixeris, ne fraudem feceris, † honora pa-
f trem tuum, & matrem. At ille reſpondens ait illi. Magiſter,
a Arcana cordis eius.
omnia hæc obſeruaui a iuuentute mea. Ieſus autem intuitus 2
a Ad perfectionem, b Omnia omnino, non partem ſicut Ananias.
eum, dilexit eum, & dixit ei. † Vnum tibi deeſt. Vade, quæ- †
a Beatus qui intelligit ſuper egenum, & pauperem.
b Quem nec ærugo, nec tinea demolitur.
cumque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſau- † †
a Quia hoc ſolum non ſufficit. b Imitando, ſicut ego ambulo ambulando.
g rum in cœlo, et veni, ſequere me. Qui contriſtatus in ver- †
a Cauſa triſtitiæ, b HIERON. Q ſpinas naſcentes, & tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocauerunt.
bo, abijt mœrens. Erat enim habens multas poſſeſſiones. Et
h circumſpiciens Ieſus, ait diſcipulis ſuis. Quam difficile, qui †
pecunias habent In regnum Dei introibunt Diſcipuli autem

† hæreditate poſſidebo?

†Exo.20.b

†Matt.19.c Lucæ18.d

c *Procurrens quidam genu.* Beda. Audierat credo iſte a domino tantum eos qui volunt paruulis eſſe ſimiles introitu regni cœleſtis eſſe dignos, & ideo certior eſſe deſiderat, non per parabolas, ſed aperte, quibus operum meritis vitam æternam conſequi poſſit.

d *Quid me di.* Beda. Quia magiſtrum vocauerat bonum, & non Deum, vel Dei filium, diſcit quemuis ſanctum hominem, comparatione Dei non eſſe bonum. De quo. *Confitemini domino quoniam bonus.* Vnus autem Deus bonus, non pater ſolus, ſed & filius, qui dicit. *Ego ſum paſtor bonus.* Et ſpiritus ſanctus bonus eſt, de quo. *Pater de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.* Vna ſcilicet, & indiuidua trinitas, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, ſolus & vnus Deus bonus eſt. Non igitur bonum ſe negat, ſed Deum eſſe ſignificat. Nec ſe magiſtrum bonum non eſſe, ſed abſque Deo, nullum bonum eſſe teſtatur.

Pſal.106.a

Ioan.10.b Luc.11.b

e *Ne adul.* Beda. Hæc eſt puerilis innocentiæ caſtitas, quæ nobis imitanda proponitur, ſi regnum Dei intrare velimus. notandum ſane, quod iuſtitia legis ſuo tẽpe cuſtodita, non ſolum bona temporalia, ſed etiam vitam cõferebat ęternam.

f *Magiſter.* Beda Non putandus eſt voto tentantis (vt quidã putant) dominum interrogaſſe, & de ſua vita mentitum eſſe, cum legis mandata cuſtodiſſe dixerit, ſed ſimpliciter confeſſus. Si.n.mentiretur, nunquam intuitus arcana cordis eius eum diligere diceretur Ieſus. diligit.n. eos qui mandata legis etiam minora cuſtodiunt, & quod in lege minus fuerat his qui perfecti eſſe deſiderant, oſtendit quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere, vnde addit. Vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, &c.

g *Et veni, & ſequere me.* Beda. Q.d. Poſt contemptas diuitias Saluatorẽ imitare. i. relictis malis fac bona. Facilius ſaccus contemnitur, q̃ concupiſcentia, vel voluptas

h *Quam difficile.* Beda. Qui multiplicandis diuitijs incũbunt patet, quia vitæ alterius gaudia quærere contemnunt. Sed aliud eſt pecuniam habere, aliud amare. Multi habent, & non amant, & multi non habent, & amant. Item alij, & habent & amant. Alij vero non habere, nec amare ſe gaudẽt, qui tutiores ſunt, & quidem cum Apoſtolo dicere poſſunt. *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Vnde & Salomon non ait *Qui habet, ſed qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis.* Et ipſe dominus in his verbis diſcipulis obſtupeſcẽtibus dicens. *Filioli.* Non ait, impoſſibile (Quod.n. impoſſibile eſt, omnino fieri nõ poteſt, quod difficile, cum labore poteſt fieri) ſed cum magno labore iuuante Dei gratia, vt pecunias habentes, vel etiam in eis confidentes exutis Phylargyriæ retinaculis intrare poſſint regnum Dei.

✻ Victor Antiochenus. Hæc Chriſti oratio ipſa pecunia in ius non vocat, aut damnat, ſed illos, qui citra modum illis conquirendis inhiant, aut nimis auare conquiſitas detinent. At quorſum ad diſcipulos, qui pauperes erant, nihilque

Ne

omnino

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cum egreſ. eſſet.* Hic conſequenter docet diſcipulos de voluntaria paupertate. Circa quod primo mouetur quæſtio, ſecundo ponitur quæſtionis ſolutio, ibi. Ieſus autem dixit ei. In qua ſolutione Chriſtus primo oſtendit quid ſit neceſſarium ad ſalutem, videlicet obſeruatio mandatorum, ſecundo, quid requiritur ad maiorem perfectionem quæ conſiſtit in obſeruatione cõſiliorum, in qua perfectione, primum eſt abrenuntiatio temporalium, vt quis libere poſſit ſequi Chriſtũ, & hoc ponitur ibi. *Ieſus autem intuitus, &c.* Sententia duarum partium primarum patet ex dictis Mat. 19.

Ieſus

2 *Ieſus autem intuitus.* Hic docetur voluntaria paupertas, & primo quantum ad eius perfectionem, ſecundo, quãtum ad eius difficultatem, ibi, *Qui contriſtatus.* tertio, quantum ad eiuſ rem inueſtigationem, ibi. *Et poſt hæc cœpit ei pe. di.* Sententia iſtarum partium patet ex dictis Mat. 19. exceptis quæ ſequuntur *Ieſus autem in. eſt eum, & di. ei.* Propter bonam conuerſationem ſuam præteritam, oſtendit ſibi vultum amicabilem. Verumtamen ad perfectionem maiorem non potuit aſcendere propter impedimentum diuitiarum. Aliqui enim ſunt apti ad bene viuendum in inferiori ſtatu, non tamen in maiori, & perfectiori.

Propter

MORALITER.

† *Non intrabit.* Sequitur.

† *Magiſter bo.q.* ipſum interrogabat, quia licet crederet eum hominem purum, tamen eum reputabat in lege peritum, propter quod reſpondit dicens.

† *Quid me dicis bonum.* Ex quo credis me hominem purum.

† *Præcepta no. &c.* Quaſi dicat, eorum obſeruatio ſufficit ad ſalutem, ſed non ad euangelicam perfectionem, ideo ſubditur.

† *Vnum ti. dee.* Beda. Non partem tantum, ſicut Ananias, & Saphira Act. 5. b.

Et

† *Et da pauperibus.* Non amicis carnalibus niſi fuerint indigentes.

† *Et ha. the. in cœ.* Chryſo Oſtendit quod plus reddit quantum maius eſt cœlum, quam terra.

† *Qui contri. abijt mœ.* Impeditus a perfectione, quam quærebat, poſſeſſionũ amore. BEDA. Inter pecunias habere, & amare, multa diſtantia eſt, vnde. Salomon non ait. Qui habet, ſed qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et accipit amare pro fidem in diuitijs ponere. Et de talibus ſubditur.

† *Quam diffici. qui pecunias hab.* Et capitur hic difficile pro impoſſibili, vt patet ex litera ſequenti, & declaratum fuit plenius Matthæi 19.

Ecce

omnino in bonis habebunt ait. *Filioli quam difficile qui pecunias habet in regnum Dei introibit?* voluit per hoc illos admonere, ne pp paupertatem erubeſcant, aut animum deſpondeant.

a *Facilius eſt ca.* Beda. Quomodo ergo in euangelio Mattheus, & Zacheus, & Ioſeph, & in veteri Teſtamento, quam plurimi diuites intrauere? Forte quia diuitias pro nihilo habuere, vel ex toto contemnere didicerunt, vnde Dauid. Vnicus, & pauper ſum ego. Et idem. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Non ait nolite ſuſcipere.

Allegorice. Facilius eſt Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, quam eos ad Chriſtũ poſſe conuerti. Camelus enim Chriſtus eſt ſponte humiliatus infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. In quo.n. melius intelligitur. Quãto maior es, humilia te in omnibus. Acus punctiones: i. dolores, paſſiones. Foramen acus, anguſtia paſſionis, qua (velut ſciſſa) veſtimenta noſtræ naturæ quodammodo reſarcire. i. reparare dignatus eſt. vnde poſt lapſum melius induti gaudeamus. Ad hoc teſtimonium Apoſtoli. *Quicunque baptizati eſtis in Chriſto, Chriſtum induiſtis.*

a Quia non poterant intelligere.
obſtupebant in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait
a Non dicit habentes, ſed in eis confidentes.
illis. Filioli quam difficile eſt confidentes in pecunijs in re-
a Vere difficile, quia. b Chriſtum. c Anguſtias paſſionis.
a gnum Dei introire. † Facilius eſt camelum per foramen a-
Diuitias amantem. Quod eſt pauperum.
cus tranſire, quam diuitem intrare in regnum Dei. Qui†
a Quam ante quia idem repetendo confirmauit. Cũm pene omnes cupiant fieri diuites.
b magis admirabantur, dicentes ad ſemetipſos. Et quis poteſt
ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus ait, Apud homines impoſ-
c ſibile eſt, ſed non apud Deum. Omnia enim poſſibilia ſunt
Quia audiuit diuites non poſſe intrare in regnum cœlorum.
d apud Deum. Et cœpit ei Petrus dicere. Ecce nos dimiſimus †
e omnia, & ſequuti ſumus te. Reſpondens Ieſus ait. Amen
dico vobis nemo eſt, qui reliquerit domum, aut fratres, aut
ſorores, aut patrem, aut matrem, * aut filios, aut agros, pro- 1
a Omnes ſancti, & quæcunque habent communicantur ei.
f pter me, & propter Euangelium, qui non accipiet centies 2
a Spirituales. 3
tãtum nunc in tempore hoc domos, & fratres, & ſorores, &
a Hoc enim perſequutionibus plenum eſt tempus.
matres, & filios, & agros cum perſequutionibus, & in ſeculo
Iudas de Apoſtolo apoſtata.
g futuro vitam æternam. † Multi autem erunt primi nouiſſimi,
Vt latro.
& nouiſſimi primi. Erant autem in via aſcendentes Ie- 4
a Quaſi caput vnus moriturus pro omnibus. Ad mortem imperterritus. 5
h roſolymam, & præcedebant illos Ieſus, & ſtupebant, 6

⁘ Victor Antiochenus Obſeruandum hic quoque eſt dominum non ſimpliciter dicere difficile eſſe diuitem in regnum Dei intrare, ſed quadam emphaſi, & vehementia vſũ rem hanc quodammodo impoſſibilem definire. Quod diſcimus ex exemplo, quod de camelo, & foramine acus in medium adfert, patet. Oſtenditur autem cœleſtium rerum meditationi impigre vacare donum eſſe eiuſmodi, quod hominibus diuitibus, & prępotentibus non temere obueniat. Quare Dominus quoque ſtudium hoc peculiare Dei opus appellat.

b *Et quis po.* Cum plures ſint pauperes, quam diuites, non hoc dixiſſent, niſi in diuitum numero intellexiſſent cunctos qui diuitias adipiſci vellent.

c *Apud de.* Qui a cupiditate terrenorum ad charitatem æternorum conuertere poteſt, & ſuperbos facere humiles.

d *Ecce nos di.* Grandis fiducia. Piſcator erat, diues nõ erat, victum manu, & arte quærebat, & tamen confidenter dicit. Ecce nos reliquimus omnia, &c.

e *Et ſe. ſu.* Quia non ſufficit, ſic dimittere iungit quod perfectum eſt, & ſecuti ſumus te. Q. d. Fecimus quod iuſſiſti. Quid ergo dabis præmij?

f *Centies ta.* Beda. Hac occaſione quidam Iudaicam mille annorum fabulam poſt reſurrectionem iuſtorum dogmatizant, quando omnia quæ propter Deum dimiſimus, multiplici nobis ſenore ſunt reddenda, inſuper & vita æterna. nec vident quam ſint inepti, ſaltem in centenis vxoribus ſecundum alios euangeliſtas, præſertim cum dominus dicat, nec nubent, neque nubentur, & ea reddenda in hoc tempore cum perſecutionib. quæ poſt reſurrectionem omnino iuſtis nullæ erunt. Senſus ergo eſt: qui propter euangelium Chriſti carnalia reliquerit ſpiritualia bona recipiet, quæ ſui merito, & comparatione, ita erunt quaſi paruo numero centenarius comparatus, quia fratribus, & ſororibus (quib. ſpirituali glutino colligatur) multo gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatẽ, vnde, multitudinis credẽtium erat cor vnum, & anima vna & erant illis omnia communia. Aliter Centenarius a læua tranſlatus in dexteram, licet eadem in flexu digitorum videatur tenere ſignificationem, vel figurã quam denarius in læua numerum tamen quantitatis magnitudine ſuperuadit, quia omnes qui propter regnum Dei temporalia ſpernunt etiam in hac vita perſecutionibus plena regni gaudium fide certa prægustant, & in expectatione patriæ cœleſtis quæ per dexteram ſignificat omnium pariter electorum veriſſima dilectione fruuntur.

D

Luc. 20. f

† Amplius ſtupebant

*aut vxorem

E

Act. 4. f

g *Multi au.* Quia multi incipiunt, ſed non perficiunt. Terribilis ſententia ſubditur. Multi autem, &c.

Latro in cruce confeſſor eodem die quo pro peccatis ſuis crucifixus eſt, gratia fidei cum Chriſto in paradiſo gaudet. Quotidie quoque videmus multos laicos magis vitæ meritis excellere, & alios a prima ætate ſpiritualis ſtudio feruentes, ad extremum otio torpeſcere.

⁘ Victor Antiochenus Illi autẽ inter cæteros futuri ſunt primi qui in Chriſtũ credũt ſeque ac ſua omnia pᵽter ipſũ deſerũt, per nouiſſimos Phariſæos innuere videtur, id quod ante quoque viſus eſt facere cum nimirum filios regni in tenebras extra ire pdicabat: vel certe per nouiſſimos diuites, illos deſignat, qui pecunijs obſtinatius q̃ par eſt inhærẽt quorũ proinde ſalus per difficilis eſt. Certum eſt.n. Apoſtolos ad diuites ſpectaſſe quando dicebant. *Et quis poteſt ſaluus fieri.* F

h *Et ſtupebant,* Ideo. ſ. quia mirabantur quod ſe paſſurum multa a ſummis ſacerdotibus & ſcribis prædixerat, & occidendum. Metuebant ergo ne vel ipſi cum eo occiderentur, vel ille cuius vita & magiſterio gaudebant, occideretur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Propter me.* Ideſt, propter amorem mei.

2 *Et propter euang.* Ideſt, doctrinam Chriſti.

3 *Qui non ac.* Quia pro temporalibus accepti in præſenti bona ſpiritualia, quæ tantum excedunt temporalia quantum centenarius vnitatem. Aliter autem poteſt exponi de religioſis qui pro vno patre carnali, vel fratre dimiſſo, habent ſpirituales patres, & fratres multos, & poſſeſſiones, & agros, inquantum ex poſſeſſionibus omnium fidelium ſufficienter ſuſtentantur ſecundum illud Apoſtoli, 2. Cor. 6. b. *Quaſi nihil habentes, & omnia poſſidentes.*

4 *Et no. p.* Quia reprobatis Iudæis quibus data fuit lex tanquam populo a Deo prælecto, gentiles ſunt vocati. poteſt etiam exponi aliter, quia aliqui tarde venientes ad fidem, vel religionem, aliquando ita feruide operantur quod præcedũt meritis illos, qui venerunt in iuuentute.

5 *Erãt au. in via.* Hic conſequenter Chriſtus inſtruit diſcipulos de toleranda aduerſitate, Et primo ponitur eorum inſtructio, ſecundo reprimitur ipſorum ambitio, ibi. Et accedunt. Primum docet Chriſtus exemplo ſui, quia prompte & hilariter aſcendebat in Ieruſalem, vbi erat paſſurus mortem ſecundum quod diſcipulis iam prædixerat, & hoc adhuc replicat, & patet ſententia ex dictis Mat. 20. hoc excepto.

6 *Et ſtupebant.* Ex hoc quod ita prompte, & hilariter ibat ad locum paſſionis.

Et

MORALITER.

† *Ecce nos dimiſimus omnia, & ſe.* Hoc moraliter facit qui inordinatum amorem ad omnia terrena deponit, & talis nunc recipit centies tantum, quia pro abiectione carnalis amoris recipit charitatis donum, quo ſe & omnia ordinat in Deum.

† *Multi autem erunt.* Quia detenti circa terrenorum amorem inordinatum, primi ſunt in hoc ſeculo, ſed erunt nouiſſimi in futuro.

Quia videbant eos timere.
a & ſequentes timebant. † Et aſſumens iterum duodecim cœ- 1
Hæc ſcilicet.
pit illis dicere, quæ eſſent ei ventura, quia ecce aſcendimus †
a Ad quem pertinet pati quia non poteſt diuinitas pati, vel lędi.
Ieroſolymam, & fil^a^ius hominis tradetur principibus ſacer-
dotum, & ſcribis, & ſenioribus, & damnabunt eum morte, &
tradent eum gentibus, & illudent ei, & conſpuent eum, &
flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die reſurget.
b † Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi di- 2 3
Aſtute ſine nomine munus.
cente. Magiſter volumus, vt quodcumque petierimus fa-
Interrogat, vt ſtultitiam confeſſis corrigat.
cias nobis. At ille dixit. Quid vultis, vt faciam vobis? Et dixe-
runt. Da nobis, vt vnus ad dexteram, & alius ad ſiniſtram
Regnare vultis, qui non m eruiſtis culmen honoris ſine exercitio laboris.
c tuam ſedeamus in gloria tua. Ieſus autem ait eis, Neſcitis †
a Paſſionem vnde appropinquante paſſione ſua. Pater ſi vis transfer calicem hunc a me.
quid petatis: Poteſtis bibere calicē quē ego bibo, aut baptiſ- 4
a Ideſt tinctura paſſionis.
d mo^a^ quo ego baptizor baptizari? At illi dixerūt ei Poſſumus
e Ieſus autem ait eis. Calicem quidem † quem ego bibo bibe-
f tis, & baptiſmo quo ego baptizor baptizabimini, ſedere au-
tem ad dexteram meam, vel ad ſiniſtram, non eſt meum da-
g Petitionem eorum
h re vobis, ſed quibus paratum eſt. † Et audientes decem ^+^ in 5
i dignati ſunt de Iacobo, & Ioanne. Ieſus autem vocans eos
ait illis, Scitis quia hi qui videntur † principari gentibus do-
minantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſo-
rum. † Non ita eſt autem in vobis, ſed quicumque volue-
In cœlo. In terra. Ideſt.
rit fieri maior, erit veſter miniſter, & quicumque volue-
a Quod debetis amplecti,
rit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus. † Na^a^m & filius

A a *Et aſſu.* Beda. Præuidens diſcipulorum animos ex paſſione ſua perturbandos, longe ante & paſſionis pœnam, & reſurrectionis gloriam prædicit, vt cum morientem viderēt, reſurrecturum non dubitarent. Paganorum quoque demētiam (qui eius crucem irridēt) aperte confutat, cum & paſſionis tempus quaſi futurorum præſcius oſtendit, & locum mortis quaſi intrepidus adit.

Mat. 20. d Lucæ 18. 1

✲ Victor Antiochenus. Operæpretium videbatur, vt dominus iſte hæc fore diſcipulis prædiceret. tum quo hinc diſcerent quod futurum erat non ignoraſſe, ſed omnia dudum ante præſciſſe. Tum maxime quo planum hinc foret non inuitum, ſed vltroneum mortis ſupplicium ſubiiſſe, atq. vnum hoc in cauſa erat, vt frequenter illud ipſum fore repeteret, & ne cruciatibus illius plus æquo conturbarentur.

Mat. 20. d

B b *Et acce.* Audita reſurrectione, immemores ſecundi aduentus putant eum more hominum regnare. Matthæus dicit matrem poſtulaſſe, ſed Marcus dicit ipſos deſiderium eorum volens aperire, quorum cōſilio mater petebat.

† Cœperunt indignari

93 diſt. diaconi ſunt. 9. qu. 3 c. nullus primas.

C ✲ Victor Antiochenus. Nam quo filij ſupplicationem inſtituant efficaciorem, perque matris interceſſionem Chriſtum facilius in ſuam ſententiam inducant, vel certe quod rubore impediti per ſe petere non audeant matrem aſſumunt eādemque veluti clypeum Chriſto obiiciunt, verum licet mater interueniret, petitio tamen filiorum erat, vnde.

Et in vtroque euangeliſta dominus non matri, ſed ipſis reſpondit.

c *Neſcitis quid petatis.* ✲ Victor Antiochenus. Neſcitis quanta res ſit ad Dei patris dexteram conſedere non intelligitis quanto interuallo ſeſſio iſthæc omnium ſupernarum virtutum vim, & dignitatem excedat.

d *At illi dixerunt poſſumus.* ✲ Victor Antiochenus. Sperantes in ſe conceſſum audituros quod petitioni ſtatim promittunt.

d *Aut baptiſmo.* Item qđ calix vnde alibi de paſſione ſua dicit. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſque perficiatur.

e *Calicem qui.* Beda. Iacobus ab Herode capite truncatur Ioānes in feruentis olei dolium miſſus. Inde ad coronam martyrii Athleta Chriſti proceſſit ſtatimque in Pathmos relegatus. Itaque & martyrio animo non defuit, & calicem confeſſionis bibit quem biberunt in camino tres pueri; licet perſecutor ſanguinem nō fuderit.

f *Sedere au.* Quaſi Vultis, vt hoc tribuā vobis? Sed regnum cœlorum non eſt dantis, ſed accipientis. Non enim perſonarum acceptio eſt apud Deum, ſed quicumque dignus fuerit, accipiet quod nō perſonæ, ſed vitæ paratum.

✲ Victor Antiochenus. Moriemini quidē mei cauſa eritiſq; mei in paſſione ſocij, at hoc interim ſat nō eſt, vt primas vobis ſedes vindicetis. Si. n. alius quiſpiam acceſſerit qui vita cum martyrio omnem aliam virtutem ſecum deportauerit aut certe multo plura multoque excellentiora virtutum ornamenta in medium attulerit, quam illa, vtique præcedet.

g *Vobis.* Adhuc ſuperbis, Q. d. Si vultis accipere, nolite eſſe quod eſtis alij paratum eſt, & vos alij eſtote, & vobis paratū eſt, quod eſt, prius humiliamini qui iam vultis exaltari.

h *Indignati ſunt.* Non de matre, ſed de filijs, qui ignorantes menſuram ſuam immodica cupiditate ardebant.

i *Ieſus autem vocans eos.* Humilis magiſter, & pius, & mitis, nec cupiditatis immodicæ duos arguit, nec decem indignationis increpat, & liuoris, ſed docet maiorem eſſe q̄ minor fuerit, & dn̄m qui ſeruus ſit. Fruſtra igitur, aut illi ad maiora ſuſpirāt, aut hi ſuper deſiderio eorū dolent cū ad ſummitatē ☞ vir-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſequentes timebant.* Quia nondum erant perfecti vſque ad tolerantiam martirij. Quod patuit per effectum, quia Petrus inter alios feruentior, poſtea timore mortis negauit Chriſtum. 2 *Et accedunt,* Hic conſequenter reprimitur diſcipulorum ambitio. Et primo duorum in ſpeciali, ſecundo omnium in generali, ibi. Audientes decem. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 20. excepto quod ſeq. Filij

3 *Filij Zebedæi di. Magiſt.* Matth. 20. dicitur, quod mater eorum formauit iſtam petitionem. Sed quia fuit introducta ad hoc per filios, ideo dicuntur hic eam feciſſe. Quia quod per amicos facimus quodam modo per noſipſos facimus.

4 *Aut baptiſmo quo ego baptizor.* Tincturam enim ſanguinis ſui in ſua benedicta paſſione vocat hic baptiſmum.

5 *Et audientes decem.* Hic reprimitur ambitio diſcipulorum in generali. Et patet ſententia ex dictis Matth. 20. Et

MORALITER.

† *Quia ecce aſcendimus.* Frequenter prædixit diſcipulis paſſionem ſuam, per hoc ſignificans quod multoties eſſet paſſurus in membris ſuis, vnde Act. 9 a. dixit. Saule Saule quid me perſequeris? Et Petro imminente ſua paſſione dixit. Vado Romam iterum crucifigi.

2 *Et accedunt.* Iſti credebant Chriſtum in Ieruſalem temporaliter regnaturum. Et quoniam erant eius cognati, volebant eſſe poſt eum primi. Et iſtis quantum ad hoc ſunt ſimiles, qui de terrenis honorib. ſunt multum ſolliciti, & de cœleſtibus negligentes, quod eſt valde fatuum. Ideo dominus dixit illis.

† *Neſcitis quid.* Sicut fatuus qui petit caſeum, & negligit aurum.

5 *Et audientes.* Humanum quid paſſi, propter quod Chriſtus vtroſque reprimens, cœpit eos docere de humilitate, per quam honor cœleſtis acquiritur, & contemnitur terrenus. Et

¶In carne: ¶Nota eum qui miniſtrat, hominis filium appellari. a ¶Intantum vt etiam animam daret.

hominis nō venit vt miniſtraretur ei, ſed vt miniſtraret, ēt da-
¶Non pro omnibus, ſed pro his qui credere volunt.
a ret animam ſuam redemptionem pro multis. † Et veniunt Ie-
b richo. Et proficiſcente eo de Iericho, & diſcipuli eius, & plu- 1
a ¶Hiero. Qui ſcripturam ſeruat, nec complet, iuxta menſam mendicans eſurit.
c rima multitudine: filius Thimei Barthimæus cæcus ſedebat †
d iuxta viam mendicans, Qui cum audiſſet, quia Ieſus Nazare- 2
e nus † eſt, cœpit clamare, & dicere: Ieſu fili Dauid miſerere †
a ¶Peccatoris. b ¶Dæmones compeſcent clamorem pauperis quem exaudiuit Dominus.
f mei. Et comminabantur illi multi, vt taceret. At ille multo
¶Qui tranſiens audiuit.
magis clamabat, fili Dauid miſerere mei. Et ſtans Ieſus præce
¶Per Apoſtolos. a ¶Id eſt, Perſeuera in oratione.
g pit illum vocari Et vocant cæcum, dicentes ei: † Animæquior 3
a ¶Per pœnitentiam. b ¶Per baptiſmum. c ¶Nudus veteri homine. ¶Vt hinnulus ſuper montes.
h eſto, ſurge vocat te. Qui proiecto veſtimento ſuo, exiliens 4
i
k venit ad † eum. Et reſpondens Ieſus dixit illi. Quid tibi vis

virtutum non potentia, ſed humilitas ducat. Suis deniq; proponit exemplum, vt ſi dicta paruipenderēt, ad opera erubeſcerent. *Nam & filius hominis.*

a *Et veniunt Iericho.* Hiero. Ierico luna vel Anathema quod congruit appropinquanti paſſioni. Defectus carnis Chriſti, præparatio eſt cœleſtis Ieruſalem, vnde Iericho deſerētes, Ieruſalem, i. viſioni pacis appropinquant.

b *Et proficiſcente eo.* Beda. Quia aſcendente ad cœlos domino & fidelibus ſequentibus, cunctis. ſ. electis ab initio mundi cum illo regnum cœleſte ingredientibus, mox gētium populus diu perfidia cæcus, audito Chriſti aduentu, cœpit lumen ſalutis ſperare. Iuxta viā ſedens mendicat, quia nōdum veritatis iter agnoſcēs ſedula deſiderij inquiſitione ad hoc venire cōtendit, vt Cornelius q; Deū quem colebat, crebris precibus vt ſe illuminare dignaretur, orabat. Tranſeundo audit, ſtando illuminat quia per humanitatem miſeretur, in qua natus, paſſus, reſurrexit, aſcendit quæ eſt actio temporalis, & tranſitoria. Et ſtans cæcum illuminat, quia verbi æternitas non tranſit, quę in ſe manens omnia renouat Stare Dei, eſt incommutabili diſpenſatione mutabilia cuncta diſponere. Quare ergo tranſiens audit, ſtans illuminat? quia qui propter nos temporalia pertulit, inde nobis lumen tribuit, vnde tranſitū mutabilitatis habere neſcit.

Beda Matthæus in hoc loco dicit duos cæcos ſecus viam ſedentes illuminatos. Lucas, cum appropinquaret Iericho, vnum illuminatum pari ordine: ſed Lucas ſcribit quod Matthæus omiſit. Quod autem hoc loco Matthæus duos dicit, Marcus dicit vnum, alterum non negat. Sciendum eſt vnum eorum fuiſſe notiſſimum: vnde nomen eius, & patris commemorat Marcus: quod in alijs non facit, niſi cum Iairum expreſſit nomine, quia & ille nobilis fuit: Ita iſte ex aliqua fœlicitate deiectus, notiſſimæ, & famoſiſſimæ miſeriæ fuit qui non ſolum cæcus, verumetiam mendicus ſedebat: Huius ergo illuminationem Marcus deſcribit, quia hoc miraculo maiorem famam comparauit.

Beda. Appropinquans ergo Iericho cęcū vnū illuminauit, quia in carne veniens, & paſſioni propinquans, nō multos ad fidem adduxit. Non enim primo, ſed paucis annis antequam pateretur lumen verbi exhibuit. Sed de Iericho proficiſcens cæcos illuminauit: quia reſurgens a mortuis, atque aſcendēs in cœlum, Spiritum ſanctum Apoſtolis miſit, eoſque ad illuminationem omnium populorum in mundum diſperſit.

Typice. Vnū, appropinquans Iericho illuminat, quia ante paſſionem ſuam vni tātum Iudæorum populo prędicauit. Et C proficiſcens de Iericho duos, quia poſt reſurrectionē p Apoſtolos, & Iudęis, & gētibus prædicauit, & æternæ diuinitatis & aſſumptæ humanitatis arcana patefecit. Marcus vnū ſcribit, quia ad gentes, quibus ſcribebat, reſpicit qui omnino a luce erant alieni quorum cæcitas quanto famoſior, tanto illuminatio gratioſior. Matthęus duos, quia Hebręis credētibus ſcribebat Euangeliū quod ad gentium quoq; notitiam erat peruenturū, vt ad eaſdem vnam fidei gratiā pertinere doceret. Hinc etiā eſt quod Matthæus aſinam, & pullum refert, alij tres qui gentibus ſcribunt conuerſis, aſinum tantum D ad dominum ductum dicunt.

Cæci quos dominus illuminauit homines ſunt supernæ lucis (quæ Chriſtus eſt) neſcij, ſed ipſo donante ad confitendam cæcitatē & petendam veritatis lucem ſunt compuncti. Iericho, luna quę defectum noſtræ mutabilitatis ſignificat vnde. *Homo quidam deſcendebat ab Ieruſalem in Iericho.* Luc. 10. c

Matt. 20. d Luc. 18. f

c *Barthimæus cæc.* Hieron. Cæcitas Iudæorū quæ illuſtrabitur in fine in aduētu Eliæ & Enoch.

d *Qui cum au.* Populus gentiū audita fama Chriſti, cuius particeps quærebat fieri contradicebant multi, primò Iudæi poſt etiam gentiles, ne illuminandus ſanāduſque mundus Chriſtū inuocaret, nec tamē ad vitam præordinatos æternam poterat impugnantium furor prohibere. †Confide, vel Bono animo eſto. E

e *Fili Da.* Hierony. Per merita Patriarcharum illuminatur Iudaicus populus, cui adeſt miſericors Deus, & miſerator illuminans cæcos, & erigens eliſos.

⁂ Victor Antiochenus. Cæcus Chriſtum Dominum filium Dauid vocat. Et quidem dominus genus illud non repudiat etſi alibi omni carnali gente ſeſe ſuperiorem oſtendiſſet, neque enim ſanitatē cæco impendiſſet ſi Dauidis filiū falſo illū vocaſſet, aut ex vana fide aut blaſphema oratione & noīe eundē cōpellaſſet, Sicuti nugantur, qui quadam externa tantū apparētia Dei verbū in mūdū veniſſe, aut ex aliena ſubſtantia, & nō ex Dauidis maſſa carnē ſuſcepiſſe mētiunt̃.

f *At il. mul. ma.* Ingraueſcente bello vitiorum, manus leuandæ ſunt ad lapidem adiutorij cum clamore, id eſt, ad Ieſum.

Hiero. Conueniens ordo ſalutis. Audimus primò, deinde clamamus per fidem, vocamur per Apoſtolos, ſurgimus per pœnitentiam, exuimur per baptiſmum, interrogamur p voluntatē: vnde qui proiecto veſtimēto ſuo, exilire nudus veteri homine, dicit̃ vt hinnulus ſaliens ſuper mōtes, ſegniciēde ponēs, patriarchas, & pphetas, apoſtolos in altis conſiderās.

g *Et vo. cæ.* Beda. Alleg. Cæcum clamantem Dominus vocat, dum populo gentium ſcientiam veritatis deſideranti, per ſanctos prædicatores verbum fidei committit. Qui vocantes cæcum animæquiorem eſſe, & ſurgere, ad eumque venire, præcipiūt, cum prædicando ſpem ſalutis habere, de vitiorum torpore ſurgere, atque ad virtutum ſtudia quibus illuminari mereatur, accingi iubent, quaſi dicat, Accedite ad eum, & il. Et, Surge qui dor. &c. Allego.

h *Qui proiecto ve. ſuo.* Id eſt abiectis mundi curis, expedito mentis greſſu ad datorem lucis properat. Pſal. 33. a

i *Exiliens.* Promptam voluntatem completione deſiderij remunerat vnde. *quodcunq; petieritis in oratione credētes accipietis.* Ephe. 5 d.

k *Quid tibi vis.* ⁂ Victor Antiochenus. Cur dominus iſtud rogat? nequis dicere queat Chriſtum aliud dediſſe, aliud cæcum expetiuiſſe: nam prius vbique illos voluntatem, & ſerpum qui ſanitatem ambiebant exquirere, exquiſitamque præſentibus omnibus patefacere ſolitus erat quam ſanitatē præſtaret. Partim quidem quo alios ad piū quēdam zelū, & æmulationē prouocaret, partim etiā quo ſanitatis beneficiū Inf. 11. c F

indignos

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et proficiſcente eo de Iericho.* Hic ponitur inſtructionis præcedentis confirmatio per illuminationem cæci. Et patet ſententia ex dictis Matthæi 20. excepto quod ſequitur.

2 *Cæcus ſedebat.* Matth. 20. dicitur quod erant duo cæci, ſed quia vnus erat magis notus, & clamabat altero fortius, ideo hic ſolus exprimitur.

3 *Animæquior eſto* Id eſt, magis quietus animo, ac ſi dicant appropinquat tua illuminatio.

4 *Qui proiecto.* In quo mēdicabat, vt celeri⁹ veniret ad Chr̄m.

Rabboni.

MORALITER.

1 *Et proficiſcēte eo de Iericho. & diſcipulis eius, & plurima.* Seqt̃.

† *Barthimæus cæ. ſe.* Barthimæus q; filius pinguedinis interptatur ſignificat hominem delitijs carnalibus nutritum, iō dicitur cęcus ſcilicet ſapiētiæ luce priuatus de qua dicitur Iob 28. quod non inuenitur in terra ſuauiter viuentium, quia deliciæ carnales hebetant intellectum.

† *Qui cum audiſſet.* Talis enim cum audit de Saluatore, debet clamare per orationem deuotam, vt ab eo recipiat ſapientię lumen qui dat oībus affluenter, ſaltē de neceſſarijs ad ſalutē.

in dignis collatum publice conſtaret. Quod in his patet primo quidem, ex ardentiſſimis illius inuocatione, mox vero ex eo quod a domino aduocatus, cum omni alacritate exiliens ad illũ accurrerit, veſtem, vt expedition eſſet quaſi veterẽ hominẽ abiecerit dominus fidei illius teſtimoniũ perhibuit, ait .n. *Vade fides tua te ſaluum fecit.* denique ſaluatem cõſecutus non, vt ſolent ingrati, reſilit.

Scit quid velit, ſed petit, vult, quid ſit dare & nos petere præmoneat qui importune admonet ad orandum & tamen dicit. Scit namque pater veſter quid opus ſit antequam petatis eum. Ad hoc ergo requirit vt petatur, & cor ad orationem excitet, vnde cæcus.

⁂ Theophylactus. Dicit autem quod ſecutus eſt dominum in via, ſcilicet in hac vita. Quia poſt hanc excluduntur omnes qui hic eum non ſequuntur operando mãdata eius.

a *Rabboni vt v.* Nõ aurũ quærit, ſed lumen. Cæcus enim diuitias habere poteſt, ſed nõ videre quod habet. Exẽplo huius nõ falſas diuitias quæramus, ſed lucẽ quam cum ſolis Angelis videre poſſumus ad quam via fides eſt. Vnde illuminato cæco dicitur. *Vade fides tua ſaluum te*

b *Vidit & ſe.* da. Videt & ſequitur qui quod bene intelligit operatur qui imitari vnde Si quis mihi miniſtrat me ſequatur.

¶Magiſter. ¶Vnam petij a Domino hanc requiram vt videam volunta.Do.

a faciam? Cæcus autem dixit ei. Rabboni, †vt vide[a]am. Ieſus au- 1

¶Vide.

b tem dixit ei. † Vade, fides tua te ſaluum fecit Et confeſtim vi-

c dit, & ſequebatur eum in via.

c *In via.* Conſideremus qua via graditur, & ſequamur humilitatem, per labores.

Via quæ dicit. *Ego ſum via, veritas, & vita.* Hæc eſt via anguſta quæ ducit ad ardua Ieroſolymæ, & Bethaniæ ad montem Oliuarum, qui eſt mons luminis, & conſolationis.

Math.6.b
Math.20.d
Luc.18.g

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Rabboni.* Id eſt magiſter mi.

CAPVT XI.

ET *cum ap.* Sequitur.

a *Betha.* Beda. Bethania villa ſiue ciuitas in latere montis Oliueti, quæ ſtadijs.12.ab Ieruſalẽ vbi Lazarus ſuſcitatus eſt, domus obediẽtię interpretatur. Et bene Ieruſalẽ venturus & mũdum ſanguine redẽpturus, primo Bethaniam venit, & ibi a deuota muliere vnctus eſt quia multos ante paſſionẽ docẽdo domũ ſibi obedientiæ fecit, quorũ pia actione quaſi odorifero vnguento delectatur. Hinc ciuitas etiã hæc in mõte Oliueti poſita dicitur, vt eccleſia per gratiã Dei eſſe ſaluãda ſignetur, quã vnctione ſpiritualium chariſmatũ, & ſcientiæ & pietatis luce fouet. Mõs enim Oliueti ſpiritualium diſtributor gratiarum. Ne autem abſconderetur ciuitas ſuper hunc montẽ poſita mittit duos de diſcipulis ſuis in caſtellum quod contra eos eſt, doctores ſcilicet, qui indocta vel barbara orbis loca, quaſi oppoſiti caſtelli męnia prędicatione diruerent. Duos propter veritatis ſcientiam & operis munditiam.

b *Duos ex diſci.* Hier. Bini vocantur, bini mittũtur, quia charitas non in vno cõſiſtit, vnde. *Væ ſoli.* Duo educũt Hebręos de Aegypto. Duo portãt botrum de terra ſancta, vt ſem per præpoſiti coniungant operi ſcientiam. Duo mãdata de duabus tabulis pferãt, in duobus fontibus abluantur & abluant & duobus vectibus arcam domini portent, & inter duo cherubin dominum cognoſcant, ſpiritu mente pſallentes.

c *Et ſtat. in.* Beda. Introeuntes mundum prędicatores inuenerũt populum nationum, peccatorum funiculis alligatum & etiam Iudæorum. Omnes enim peccauerunt. Vnde apud Matthæum aſina quoque cum pullo alligata reperitur, quę ſubiugalis, & domita ſignificat ſynagogam, quæ iugum legis traxerat. Pullus laſciuus, & liber gẽtes ſup quẽ nemo adhuc ſedit, qa nemo rationabilium doctorũ ei fręnũ correctionis impoſuit, quo vel linguam a malo cohiberet, vel in arctã vitæ ire cogeret. Duo diſcipuli ad aĩalia miſſi, duo ordines prædicatorum vnus in gẽtes, alius in circũciſionem miſſus. Et abeũtes inue. p. &c. Bene pullus ante ianuam foris inuenitur in biuio. Ianua enim eſt ille qui ait. *Ego ſum ianua. ouium per me ſi quis introierit, egredietur, ingredietur, & paſ. ue.* quibus paſcuis populus gentium carebat, cũ adhuc extra ianuam, in biuio ligatus erat. Bene in biuio, quia non adhuc vnam vitę fideique viã certus tenebat, ſed plures ſectas, vnde Lucas ait, quod dixerunt domini eius ad illos. *Quid ſoluitis pullũ?* Nõ vni quippe ſuperſtitioni deditus erat, ſed pro libitu immundorũ ſpirituum raptabatur varijs erroribus. Cõmunis .n. qui eſt qui immundus eſt qui autem mundus & ſanctus eſt, ſolius Dei eſt.

d *Pullum li. Iero.* Pullus ligatus & indomitus quem ſoluunt & domant, populus gentilis eſt. Ante ianuam fidei, cum vinculis peccatorum ſuorum in biuio ſtat in libertate arbitrij dubitat inter mortem & vitam.

⁂ Theoph. Vel. *In biuio.* Id eſt, in vita hac, ſolutus eſt autem diſcipulis per baptiſmũ, & fidẽ. Cõſidera vero quãta dñs diſcipulis prædixerit. ſ. quod inuenirẽt pullũ, vnde ſequitur. *Et ſtatim introeũtes &c.* Et quod impedirẽt ab accipiẽdo vnde ſequitur. *Et ſi quis vobis dixerit quid facitis? dicite &c.* Et qđ hoc dicẽtes permittunt accipere, vnde ſequitur. *Et continuo illũ dimittet huc.* Et ſicut dominus prædixerat, ita impletur, vnde ſequitur. *Et abeunt. inuen. pul. lig. ante ianuam foris in biuio & ſoluunt eum.*

B

C A P. X I.

a ¶Viſioni pacis in qua immobilis fœlicitas quæ eſt mater omnium noſtrum.

a ET cum appropinquaret Ieroſo[a]lymę, †& 1

Bethaniæ ad montem oliuarum, mittit †

a ¶Charitate iunctos. ¶Propter dilectionem Dei, & proximi.

b duo[a]s ex diſcipulis ſuis, & ait illis. Ite in †

c caſtellum quod cõtra vos eſt. Et ſtatim

¶Gentes. ¶Peccatis.

d introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum ſuper quem ne- †

a ¶Rationabilium Doctorum corrigendo.

mo adhuc ho[a]minum ſedit. Soluite illum, & adducite. Et ſi 2 †

quis vobis dixerit, quid facitis, * dicite quia † domino neceſ- †

ſarius eſt, & continuo illum dimittet huc. † Et abeun-

tes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bi-

¶Fidei.

uio, & ſoluunt eum. Et quidam de illic ſtantibus, dicebant

*hoc

Matt.5.b

Eccle.4.a

C

Allego.

Rom 3.c
Matt.21.a

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

Diuiſio. ET *cum ap.* Hic conſequenter deſcribitur confutatio ſacerdotum. Et primo ponitur aduẽtus Chriſti ad tẽplũ, ſecũdo, ſubditur confutatio ſacerdotum, ibi. Et alia die. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat.21. exceptis quæ ſequũtur.

1 *Et cum ap. Ier.* Mons enim Oliueti eſt medius inter Ieruſalem & Bethaniam & ideo eſt propinquus vtrique.

2 *Inuenietis pul. li.* Cum ipſo aſina erat ſimiliter ſecundum quod dicit Matthæus. Sed Marcus hic tacet de ea quia non oportet quod omnia a quolibet euangeliſta referantur. Et quia principaliter quærebatur pullus ad obſequium Chriſti

MORALITER.

1 *Et cum ap.* Sequitur.

† *Mittit d. ex di.* Per binarium inſinuans quod diſcipuli ſui habere debent geminam charitatem ſcilicet Dei & proximi.

† *Ite in ca.* Id eſt in mundum ad prædicandum.

† *Illuc, inue. pullum liga.* Id eſt hominem diſſolutum, praua conſuetudine ligatum.

† *Super quem ne.* Quia nulli voluit obedire.

† *Soluite.* Monitis veſtris extrahentes eum de ſua praua conſuetudine.

Et dixi. Beda. Quia in ſoluēdo contradicebāt, audito no-
ine domini dimiſerunt. Quia magiſtri errorū qui prius do
ribus contradicebant, poſtquam per miracula virtus ſidei
ominicæ apparuit, amplius reſiſtere nō valebāt: & ſic liber
edentium populus ad Dominum ducebatur. *Et imponunt
vestimenta ſua.* Doctrinam, ſcilicet
rtutum: vel ſcriptu
rum diſcretionem,
l eccleſiaſticorum
gmatum varieta-
, quibus hominū
rda, nuda ante, &
gida, quo Chriſto
ſore ſiant digna o-
rint.

Theophylactus. on autem eo ab ei
eceſſarius pullus, eū
ſſuit oſtendens,
od debebat ſe ad
entilem populum
nsferre.

Et ſedit. Hierony.
pit regnare, vt
regnet peccatum
mortali vel laſciua carne: ſed iuſtitia & pax & gaudium
ſpiritu ſancto.

Multi autem ſtra. Quia multi martyres ſe ꝓprię carnis ami
u exuentes, ſimplicioribus viā ſuo ſanguine parāt, vt inof-
nſi ad ſupernam ciuitatem, ad quam ducit Ieſus incedant.

Moraliter. Saluator noſter aſino ſedens Ieruſalem tendit
ando animam cuiuſque fidelis regens, quaſi iumentum
um ad pacis æternæ viſionem ducit. In pullo etiam ſedet,
m eccleſiæ vniuerſaliter præſidet, eamque in ſupernę pa-
s deſiderium accendit.

Hiero. Multi &c. Pedes, ſunt extremi quos ad iungen-
m, conſtituit Apoſtolus, qui etſi non ſunt dorſum, in quo
dit dominus, tamen cum militibus a Ioanne inſtruuntur.

Alij aut. Hiero. Iuſti vt palma florebunt, Anguſti in radi
bus, lati in floribus & fructibus: quoniam bonus odor
hriſti ſunt: & ſternūt viam mandatorum Dei bona fama.

Beda. Alij autem. Frondes vel ramos de arboribus cędūt,
i in doctrina veritatis verba, & ſententias patrum de
rum excerpunt libris. Et hæc in via Dei ad animum audi-
tis venientis humili prædicatione ſubmittunt.

⁜ Theophylactus. Sternamus & nos viam vitę noſtrę cę-
entes ramos de arboribus, Id eſt, ſanctos imitantes. Nam
bores ſancti ſunt, de quibus ille ramos cędit, qui virtutem
rum imitatur.

Et qui præibant. Præceſſit Iudaicus populus ſecutus eſt
entilis. Et quia omnes qui fideles ſunt vel fuerunt in Chri-
um crediderunt & credunt, & qui præeunt, & qui ſequun-
t oſanna clamant: quod ſalua nos Latine dicitur: ab ipſo
nim omnes priores etiam ſalutem quæſierunt.

Theophylactus. Sed & qui præeunt & qui ſequuntur no-
torum actuum, ad laudem ſunt Dei. Quidam enim in prę-
rita vita bonum fecerunt initium, ſequens vero non eſt
t prior: neque in laude m Dei finita.

Benedictus qui ve. Quoniam vna fides, vna ſpes omnium.
lli expectabant & venturum credebant, & nos venīſſe cre-
mus. *Et qui præibant.* Hiero. Præeunt prophetæ, ſequuntur
poſtoli. *Abyſſus abyſſum inuocat*, id eſt, lex legem alteram.

g *Benedictum.* Secundum Ioannem. Cum turbæ eum rapere D
vellēt, & facere regē, fugit: & regnum adhuc victurus noluit.
Nunc autē iam paſſurus regem non refugit ſe dici. Non hym
nos filio Dei, & rege dignos non eos reprimit qui regnū Da
uid in eo reſtaurandum, & priſcæ benedictionis donum con
cinunt: quia ſcilicet
non temporalis, &
terreni, ſed æterni in
cœlis rex eſſet impe-
rij: ad quod per con-
temptum mortis, &
gloriā reſurrectionis,
& triumphum aſcen-
ſionis perueniret. Vn-
de diſcipulis poſt re-
ſurrectionem ait. *Da- ta eſt mihi omnis pote- ſtas in cœlo, & in terra.* Matth. 28. d

h *Regnum patris, &c.*
Beda. Per hoc quod
iungitur: oſanna in
excelſis: quod eſt ſa-
lus: ſignificat quòd
aduentus Chriſti nō
ſolum hominum ſa-
lus, ſed totius mundi Hoſiah na altiſſimis Philip. 2. d Luc. 1. c

a ¶Q. Quis poteſt dimittere peccata. ¶Theophylactus. Vel prohibentes ſane dæmones quibus fuerunt Apoſtoli fortiores.

illis: Quid facitis ſoluentes pullum? Qui dixerunt eis, ſicut
¶Quia Domino neceſſarius eſt. ¶Pullum.

a præceperat illis Ieſus: & dimiſerunt eis. Et duxerunt pullum †
a Per baptiſmum. b ¶Id eſt, primam ſtolam immortalitatis

b ad Ieſum: & † imponunt illi veſtimenta ſua, & ſedit ſuper †
a ¶Hi ſunt qui corpora ſua per abſtinentiam domant, vt menti iter parent; vel, bona exempla ſequentibus præbeant. †
¶Vt inoffenſo pede pullus tranſiret.

c eum. † Multi autem ſtrauerunt veſtimenta ſua in via. Alij †
d ¶Sententias. ¶De libris. ¶Prophetæ Patriarchæ. †

e autē frondes cædebant de arboribus, & ſternebant in via. Et
¶Apoſtoli. ¶Saluifica.

f qui præibāt, & qui ſequebātur, clamabāt dicentes: † Oſanna,

g h benedictus qui venit in nomine Dñi, benedictū quod venit 1 2
a ¶Mane venit ad Iudæos Chriſtus.

i k regnū * patris noſtri Dauid: oſanna in † excelſis. Et introiuit †

terrena iungens cœleſtibus, vt ei omne genu flectatur, cœle-
ſtium, terreſtrium, & infernorum. E

Hieron. Hoc Gabrieli conſonat: qui ait: Hic erit magnus,
& filius altiſſimi vocabitur: & Dabit illi Dominus Deus ſe-
dem Dauid patris ſui. Vt ſcilicet gentem quam Dauid tem-
poraliter rexit, & exempla iuſtitiæ præbuit, & ſpiritualibus
hymnis ad fidem, & Dei amorem accendit, ipſe ſanctis, ver-
bis, donis, & promiſſis regnum cœleſte regeret, & ad viſio-
nem Dei introduceret.

i *Oſanna in ex.* Hieron. Saluifica vt iuſti ædificentur in rui-
nam Angelorum, & terreni ſaluentur ab eo benedicto vin-
cente, & veniente in nomine Domini, id eſt, patris ſui: quo-
niam filius de patre nomen ſuſcepit, & pater de filio.

Oſanna: verbum Hebræum, & compoſitum ex integro,
& corrupto. Hoſiah enim ſalua, vel ſaluifica, na interiectio
deprecantis. Denique in Pſalmo vbi Septuaginta interpre-
tes tranſtulerunt: O Domine ſaluum me fac: in Hebræo ha-
betur na adonai Hoſiah na quod noſter Hiero. ita tranſtulit.
Obſecro domine, ſalua obſecro. Idem ergo eſt. O Domine, per in-
teriectionem obſecrantis, quod obſecro Domine, per ipſum
verbum obſecrationis.

K *Et intro.* Hiero. Iam appropinquante paſſione in loco paſ
ſioni præfinito ante ſecula vult eſſe, vt qui eum capere vellēt
ibi inuenire poſſent, vt oſtenderet, ꝙ non inuitus, ſed ſponte
mortem ſubiret. Introiuit autem ante quinque dies Paſchæ.
Dicit enim Ioannes, ꝙ ante ſex dies Paſchæ venit Bethaniā, Ioan. 12. a
vbi cœna ei facta, & Maria ſoror Lazari vnguento eum per-
fudit, & in craſtino aſino ſedens obuiante cū palmis turba Ie
ruſalem venit. In lege enim dictum eſt, ꝙ decima die mēſis
tollat vnuſquiſq; agnum, & ſeruet eum vſque ad decimum-
quartum diem mēſis, immoletq; eū multitudo filiorū Iſrael
ad veſperum. Vnde Dominus decima die mēſis, i. ante quin
que dies Paſchæ ciuitatem in qua pateretur ingreſſus eſt, &
certum ſuæ immolationis diem conſpirante ꝯ eum oī con- F
ſilio principum, & ſeniorū expectauit. Agnus immolabatur
14. die primi menſis ad veſperum, & Dñs eadem hora agnū
cū diſcipulis ſuis māducans vbi legalis Paſchæ decreta com-
pleuit,

NICOLAVS DE LYRA.

Benedictum quod. Credebant enim ipſum cito regnare in
regno Dauid, & reſtituere regnum temporale quod a Ro-
manis erat vſurpatū, cuius ꝯtriū dixit Chriſtus coram Pilato
Ioann. 18. f *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Sed ſupple de
cœlo. Et hoc diuina ordinatione ſignabatur verbis laudan-
tium, cum dicebant.

2 *Oſanna in ex.* Licet non intelligerent, ſicut & Caiphas di-
xit mortem Chriſti futuram pro ſalute mundi Ioan. 11. licet
hoc non intelligerent.

MORALITER.

Et du. pul. Ad confeſſionem fidei Chriſtianæ. Sequitur.
Et im po. illi ve. Id eſt, virtutum opera.
Et ſedit ſu. eum. Per obedientiæ actum.
Multi autem ſtra. Nā quando aliquis inſolens perfecte con
ertitur ad Deū, alij plures animari ſolēt ad ſimile faciendū.

† *Alij autem frondes.* Per quas ſignificatur lætitia propter
quod per iſtos ſignificantur illi qui gaudent, & Deum lau-
dant mutatione tali.

† *Et introiuit Iero. in templo.* Beda. Formam nobis religionis
quam ſequamur demonſtrans, vt cum quęlibet loca in quibus
ſit domus orationis intramus, ad hanc primo diuertamus.

pleuit,egreſſus eſt, cũ eis ad locũ orationis, vbi cõprehẽſus a
A Iudæis,& ligatus, iam ſacrũm beatę immolationis inchoauit.
a *In templum.* Exemplum dedit nobis,vt quocunq; venire-mus, primum ad domũ orationis ſi ibi ſit,diuertamus : & cũ nos per orationis ſtudium Deo cõmẽdauerimus , ad ea propter quæ venimus,agenda ſecedamus.

✠ Theophylactus. Myſtice autem Dominus introiuit in tẽplum, ſed rurſus exiuit, oſtendens quod ipsũ relinqueret deſertum, & in rapinam.

† abijt

b *Et circumſpe. &c.* Non ſemel hoc fecit, ſed per omnes quinque dies. Per diem in templo docebat , noctibus exiens in monte Oliueti morabatur , ſicut Lucas ait. Docendo enim incredulis officiũ correctionis

Luc.12.g

B ſedulus impendebat, manendo apud fideles gratiam benignitatis propitius exhibebat.

† De custo.eucha.c.fi. Luc.19.g

Moraliter. Circunſpecti,& cæt. Inſpicit omnia corda , & in contradicentibus veritati non inuenit vbi caput reclinet. Seceſſit ad fideles,& in eis qui obediunt manſionem fecit. Bethania namque domus obedientiæ interpretatur.

† Iſa.56.e Iere.7.

¶Si quis eum hoſpicio ſuſciperet. Tantæ enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum hoſpitium inueniret. ¶In veſpera mundi viſitat nos.

a Ieroſolymam in templum, & circumſpectis omnibus cum 1
¶Vt qui in urbe non inueniebat,in agro paruulo apud Lazarum, & ſorores eius haberet hoſpitium.
b iam veſpera eſſet hora, †exijt in Bethaniam cum duodecim. †
¶Veritatem humanæ carnis oſtendit. ¶Salutem hominum æſtuans ad incredulitatem Iſraelis. †
c Et alia die cum exiret a Bethania eſurijt. † Cumque vidiſſet 2
¶Id eſt,ſynagogam,ueſtitam mandatis hominum, & ſuperſtitionibus ſcopatam, cui denegat fructum in æuum unde templum ingrediens eijcit uendentes,& ementes,&c. ¶Verba. ¶Homo factus. ¶Boni operis.
a lõge ficum habentẽ folia, venit,ſi quid † forte inueniret in
¶Reliquiæ in fine fructificabunt.
d ea. Et cum veniſſet ad eam, nihil inuenit præter folia. Non
e enim erat tempus ficorum. Et reſpondens * dixit ei: † Iam nõ
amplius in æternum quiſquam ex te fructum manducet. Et 3
audiebant diſcipuli eius, & veniunt Ieroſolymam. Et cum
f introiſſet in templum cœpit eijcere vendentes, & ementes
g ¶Quod ſoli orationi dedicatur. ¶Qui honores uendunt, & gradus emunt.
h de templo:& menſas nummulariorum,& cathedras venden †
i tium columbas euertit: † Et non ſinebat vt quiſquam tranſ- †
¶Commune immundum mercandi gratia non Deo dedicatum. ¶In Iſaia. 4
ferret vas per templum : & docebat dicens eis : Nonne ſcri-
¶Non taurorum, uel hircorum.
k ptum eſt : † quia domus mea domus orationis vocabitur,

c *Cumque vidiſſet.* Beda.Sicut per parabolas loquitur ita facit:ideo eſuriens in ficu fructum quęrit cuius nondum tẽpus eſſe nouit.Eã tamẽ perpetua ſterilitate damnauit, vt oſtẽderet plebem quam docebat propter folia,id eſt, verba iuſtitiæ quę habebat ſine fructu,id eſt,bono opere non poſſe ſaluari: ſed excidi,& in ignem mitti . Eſuriens ergo dominus vidit ficum folia habentem , & fructum in ea quæſiuit & non inuenit:quia ſalutem humani generis deficiẽs vidit Iudæam habentem eloquia legis & prophetarum, quæ fuit in ea fructum boni operis docendo , corripiendo , miracula faciendo,& non inuenit,ideo damnauit.

✠ Victor Antiochenus. Et cur inquis,ſeruator noſter ficui , quæ inſons alioqui erat, neque enim ficuum tunc tempus erat,maledixit? Propter diſcipulos hoc fecit. Poſteaquã enim vbique beneficia præſtiterat,nullum autem punierat, conſentaneum erat,vt aliquod quandoque punientis virtutis ſpecimen ederet , quo Apoſtoli hinc diſcerent , licet Iu-
C dæis veniæ pœnitentięque locum clementer indulget , neque omnem ſtatim vitæ ſuccum illis adimeret, tamen,imò vero in nihilum illos redigere potuiſſet.

✠ Theop.

✠ Theoph. Volens oſtendere diſcipulis quod ſi vellet h qui crucifixuri erant ipſum,in momẽto poſſe exterminar
d *Non enim erat temp.ficorũ.* ✠Chryſoſtomus.Dominus a te tẽpus fructũ quæſiuit in ficu, & non inueniens maledixi Quia omnes qui mandata legis adimplent , iſti ſuo tempore fructificare dicuntur,ſicut eſt illud n datũ , *non mœchaber* Qui autem non ſ lum non mœchatu ſed permanet virg quod eſt magis , vi tutibus excedit, D minus autem a pec ctis nõ ſolum exigi vt virtutes obſeru ſed ſupra mãdata ctificent.

✠ Victor Antiochenus : Inſinuat facto illo profundi quoddam myſteri *habenti dabitur , & qui non habet etiam feretur id quod hab videbatur.*

e *Iam non ampli* Beda.Tu quoq; ſi vis audire in iudi a Chriſto. *Diſcedi me mal. in ig. æter. q eſu. & non de. mi. m.* Arbor ſterilis eſſe neto, ſed potius C ſto pauperi, & eſurienti fructum pietatis quo indiget,offe

f *Cœpit eij. c.* In ipſa re oſtendit quod per figuram in ficu cit.Ficus enim non peccauit ſi ante tempus fructum non buit,ſed ſacerdotes.

g *Vendentes.* Beda. Ea ſcilicet quę qui de longinquo ve runt ab indigenis offerenda emebant. Si ergo hoc prohib quanto magis riſum,& vaniloquium,& huiuſmodi?

h *Et ca.* Beda.Colũbas vẽdunt qui de impoſitione man munus accipiunt , per quam ſpiritus datur , qui per colu bam ſignificatur qui in ſpecie columbę ſuper Chriſtum a paruit. Horum cathedras euertit, quia ſacerdotium tal dominus deſeruit. Hinc canones tales a ſacerdotio priu præcipiunt.Omnes enim tales vel ante Dei oculos,vel an humanos ſemper priuantur ſacerdotio.

✠ Theophyl. Sed & ſi quis baptiſmatis gratiam,& puri tem tradiderit dæmoni,per peccatum,ſuam columbam v didit,& propter hoc,foras eſt,& de templo eijcitur.

i *Et non ſi.* Futuri iudicij exemplum præmittit, quãdo o nes reprobos ab eccleſia repellit,& ne vltra ad eam turba dam intrent æterno verbere compeſcit.

K *Domus me.* Moral.In præſenti domus domini cor eſt.E ctio,cordis purificatio,vt non tãtum peccata quæ intrant lat compunctio diuinitus immiſſa,ſed ne vltra repetãtur:
iuue

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cir.&c.* Licet fuiſſet honorifice receptus a communi populo , & prædicaſſet per totam diem vſque ad veſperam , nullus tamen inuitauit eum ad hoſpitium in domum ſuam : & ideo cum diſcipulis redijt in Bethaniam , vbi manebant Martha,Maria,& Lazarus.

2 *Et alia die cum exirent.* Hic conſequenter deſcribitur cõfutatio ſacerdotum:& primo ſigno ſenſibili:ſecundo,facto mirabili,ibi. *Et cum introiſſent*:tertio,verbo rationabili,ibi. *Et veniunt rurſum.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matt.21.

Actu.13.b

3 *Et cum introiſſent in templum.* Hic ponitur confutatio ſacerdotum facto mirabili,& primo deſcribitur dicta confutat ſecundo, incidenter ponitur diſcipulorum inſtructio,ibi. cum veſpera eſſet. Circa primum ſciendum,ꝙ ſatis mirab le factum fuit,ꝙ vnus homo pauper omnes vendentes, & ementes eijceret de templo, & nullus ei reſiſteret. Secũdu enim ꝙ dicunt ſancti, quidam fulgor mirabilis egrediebat de vultu eius,& oculis:quo territi ſacerdotes,& etiã alij n valebant reſiſtere ei.Et iſta eiectio fuit ſignum,ꝙ ſacerdo eſſent eijciendi de templo, & officio,tanquam indigni.

4 *Et non ſinebat vt quiſquam transfer.vas per templum.* Et loq de vaſis humanis vſibus applicandis, quia vaſa diuino cul deputata

MORALITER.

1 *Et circumſpe.om.* Quia nullus recepit eum in domum ſuã.

† *Abijt in Bethaniam.* Quamuis gaudioſe recepiſſent eum in mane:& ideo per iſtos ſignificantur illi qui cum gaudio recipiunt prędicationis verbum,& tamen non faciunt fructum.

† *Cumque vidiſ.* Ideo per ipſam ſignificatur hypocrita habẽs tantum apparentiam ſanctitatis,& non opera:propter quod Dei maledictionem incurrit.

Et

3 *Et cum introiſſet &c.* Iſti ſunt adulatores qui laudes fal vendunt prælatis , & ipſi eas emunt eccleſiaſticis benefic indebite collatis.

† *Et menſas.* Iſti ſunt mali prælati, & curati qui magis f dent pecunijs leuandis,quàm animabus ſaluandis.

† *Et cathe.&c.* Id eſt,eccleſiaſtica ſacramenta,in quibus tur gratia:ſic igitur domus Dei ſpelunca latronum efficit quia latrocinium eſt quidquid dictis modis acquiritur.

Quo

ſti ſunt ſcripta: & hoc tamē legimus factum precibus Gregorij Neocęſarię Ponti Epiſcopi. Sed mōs, diabolus propter ſuperbiā qua ſe contra Deum erexit dicens. Similis ero altiſſimo, hic ad præceptum prędicatorū ab electis expulſus in mare, i. in infidelium amaras, & turbulentas mentes veſaniam ſuam exercere permittitur: qui tanto acrius in eos quos poſſidet ſæuit, quanto a piorum læſione ſe expulſum gemit. D

Hierony. Sed hoc factum eſt, quando dixerunt Apoſtoli: Digne transferimur ad gentes, quia vos indignos iudicatis.

Beda. Notanda eſt diſtinctio deprecantium. Qui perfectam fidem habet orādo, vel iubendo etiam poteſt transferre, vel corporales montes, vel etiam ſpirituales, vt Paulus de Elima mago quem oculis, & arte nefanda priuauit: & de Phytoniſſa in Philippis. Qui autem ad faſtigium tantę perfectionis aſcendere nequeunt, petant ſibi peccata dimitti, quo ad vitam mereantur intrare perpetuam: & ſine dubio impetrabunt, ſi tamen in

† Matt. 21. b

† habetis Matt. 17. c. & 22. c Iſa. 14. c

Matth. 21. a Ioan. 14. b

† Mat. 6. b E

† Mat. 18. d

a ¶Non in Iudæa, uel Ieruſalem tantum. b ¶In Ieremia.

a omnibus gentibus. Vos autem feciſtis eam ſpeluncam latro-
num. † Quo audito principes ſacerdotum, & Scribæ quære- †
bant quomodo eum perderent: timebant enim eum: quo-
niam vniuerſa turba admirabatur ſuper doctrina eius. Et 1

a ¶Quia in Iudæis tenebras reliquit Sol egrediens. b ¶Ad aliam beneuolam, & obedientem.

cum veſpera eſſet facta egrediebatur de ciuitate. † Et cum

a ¶Cum Sol occidit Iudæis, oritur Apoſtolis. b ¶Ipſe cum Apoſtolis. c ¶Synagogam. d ¶Cain, & cæteris, a quibus omnis ſanguis iuſtus requiritur ab Abel vſque ad Zachariam.

b mane tranſirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus.
c recordatus Petrus dixit ei: Rabbi ecce ficus cui maledixiſti
aruit. Et reſpondens Ieſus ait illis. † Habete fidem Dei: † Amē

a ¶Id eſt Chriſto, qui eſt mons creſcens de lapide abſciſo ſine manibus.

d dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti, tollere, &

a ¶Gentes.

mittere in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed credide-
rit: quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. † propterea dico vo- 2
bis, omnia quæcumque orantes petitis credite, quia accipie- 3

a ¶Rectæ fidei. b ¶Vos qui tantæ perfectionis non eſtis.

c tis, & venient vobis. Et cum ſtabitis ad orandum † dimittite, 4

a ¶Querimoniæ. b ¶Qui vos læſit. c ¶Magna fiducia. d ¶Non unius, omnes enim fratres eſtis.

ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & pater veſter qui in cę-

a ¶Iuſtis. ¶Tremenda ſententia.

lis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. † Quòd ſi vos non dimi-
ſeritis, nec pater veſter qui in cœlis eſt dimittet vobis peccata

¶A Bethania.

veſtra. Et veniūt rurſum Ieroſolymam. Et cum ambularet in 5

ſe peccantibus primo dimittunt.

c *Et cum ſta.* Hieron. Marcus ſuo more, ſeptem verſus orationis dominicæ vna oratione comprehendit. Is namque cui dimiſſa ſunt omnia quid amplius rogabit, niſi quòd perſeueret in eo quod obtinuit?

Victor Antiochenus. Senſus eſt, vt animi mūditia quam vera pęnitentia parit, vobis obtingat, veniamq; peccatorum conſequamini; per gratuitam iniuriæ ab homine vobis illatas condonationem, viam vobis ad Deum munitis, anſamque, vt veſtras verbis noxias, gratuito condonet, illi affectu. Per hæc autem Apoſtolos in ſpem erigit, qua ſi dicat, nullam vnquā repulſam metueritis, dūmodo orationē purā fideque munitam F

NICOLAVS DE LYRA.

...tata ibi debebant eſſe, & non alia. Cætera patent ex dictis Matt. 21. 1 *Et cum veſpera eſſet.* Hic incidenter deſcribitur diſcipulorum inſtructio, eo quod Petrus fecit mentionem de areſactione ficus ſubita ad maledictionem Chriſti, & ideo fuit eos occaſione huius de efficacia fidei. Secūdo, de efficacia orationis, ibi: *Propterea dico vobis.* Sententia primę partis patet ex dictis Matth. 21. 2 *Propterea dico vobis.* Hic inſtruit diſcipulos de efficacia orationis quæ procedit ex duobus, videlicet ex fidei certitudine, quod notatur cum dicit. 3 *Quęcumque orantes, &c.* Et hoc eſt intelligendum, quando quis orat, pie, pro ſe, & perſeueranter. Niſi enim quis oret, id eſt, de pertinentibus ad ſalutē, oratio eius non eſt exaudibilis. Itē ſi oret pro alio de pertinentibus ad ſalutem, poteſt carere effectu ex demerito illius pro quo orat. Itē ſi orat pro ſe, non tñ perſeuerāter pōt carere effectu, quia Deus non ſtatim dat beneficium petitum, ſed differt aliquando vt ſuo tempore detur, & vt ex dilatione carius habeat. Secūdo ex quo oratio habet efficaciā, eſt diſpoſitio orātis. ſ. qn non retinet iram, vel rancorem ꝯ illum qui ſibi iniuriā fecit: vñ de dī Eccl. 28. a. Homo homini ſeruat iram, & a Deo quęrit medelam, quaſi dicat fruſtra: propter hoc. Et ſubditur. 4 *Et cum ſtabitis ad orandum.* Sciendum tamen, quod hoc intelligitur de remiſſione offenſæ, quia homo tenetur eſſe in charitate, ſed remiſſio iniuriæ non eſt de neceſſitate. Poteſt enim aliquis petere ſecundum ordinem iuſtitiæ recompenſationem pro iniuria ſibi facta.

5 *Et veniunt rur. Iero.* Hic ponitur confutatio ſacerdotum, Scribarum, & Seniorum verbo rationabili: & patet ſententia ex dictis Matth. 21.

Ad euidentiam dictorum, & dicendorum quęritur vtrum Chriſtus in prædicationibus ſuis debuit vitare offenſionem, vel ſcandalum ſacerdotum, Scribarum, & Phariſæorum.

An Chriſtus, vitandi ſcandali cauſa, debuit intermittere Phariſęorum increpationem.

Et arguitur primo quòd ſic 1. ad Timot. 5. a. dicitur: Seniorem ne increpaueris: ſed obſecra vt patrem: prædicti autem erant ſeniores populi, & patres: ergo &c.

Item 1. ad Corinth. 10. g. dicitur: *Sine offenſione eſtote Iudæis, & gentibus, & eccleſiæ Dei*: cum igitur facta Chriſti, & dicta fuerint nobis data pro exemplari, videtur quòd debuit cauere ab offenſione prædictorum.

Contra Iſa. 8. fuerat prophetatum, quod Chriſtus foret in lapidē offenſionis, & petrā ſcandali duabus domibus Iſrael.

Scandalum duplex.

Rñ. Duplex eſt ſcandalum, actiuū & paſſiuū. Actiuum nō habuit in Chriſto locū, q̄a tale ſcādalū eſt dictū vel factū alicuius minus rectū, prębēs alteri occaſionē ruinę, vt hr̄ ex verbis Hier. ſup Mat. Oīa aūt facta & dicta Chriſti fuerūt rectiſſima,

MORALITER.

† *Quo audito principes ſacerdotum, &c.* Adhuc durat iſta perſecutio contra deteſtantes vitia eorum. *Baptiſmus Ioannis.* Sequitur.

Neque

munitam obtuleritis. Quia ergo diuinam illius virtutem non ſatis exploratam habebant, propterea ab incredulitate qua tenebantur, tacite illos abducere, necnon quantum ſit fidei robur oſtendere contendit.

a *In qua poteſtate.* De Dei dubitant poteſtate: & volunt ſubintelligi diaboli eſſe quod facit.

⁂ Theophylactus. Hæc autem dicebāt, credentes, ipſum in iudicationem reducere, vt ſi diceret, in poteſtate mea, ipſum tenerent. Si autem diceret, in poteſtate alterius, ab eo diſcedere populum procurarēt, qui ipſum Deum eſſe credebāt. Dominus vero illos interrogat de Ioanne non fruſtra, neque ſophiſtice, ſed quia de eo Ioannes perbibuerat teſtimonium.

Matth. 21.c
Luc. 20.a
Ioan. 16.c

b *Interrogabo.* Poterat aperta reſponſione calumniam tentatorum confutare: ſed prudenter interrogat, vt vel ſilentio ſuo vel ſententia condemnentur.

B

Pſal. 131.c

c *Si dixerimus.* Hier. De lucerna mundi obſcurantur: vnde dicit: Paraui lucernā Chriſto meo: inimicos eius indu cōfu.

d *Quare ergo &c.* Quaſi dicat. Quem confitemini de cœlo habuiſſe prophetiam: mihi teſtimonium perhibuit & ab illo auditis in qua poteſtate hæc facio.

e *Si dixerimus.* Quodlibet horum reſpondeant: vident laqueū ruituros timent lapidationem: ſed magis confeſſionem veritatis.

f *Neque ego dico vo.* Beda. Duabus de cauſis ſcientia veritatis occultatur quærentibus, cum aut his qui quærit minus intelligit, aut odio, aut contemptu veritatis indignus eſt cui debeat aperiri. Propter ... rum dicitur: Ad... multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Propter alterum: Nolite ſanctum dat... nibus.

⁂ Victor Antiochenus. Cum in... to ſic reſponſur... re vos detrectau... quod verum igi... tis, ſed quod ve... dicere non ve... *Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc faciam.* Non reſpo... autem neſcio, ſed... ſpondet *non dico* quidem teſtem illum, qui in teſtimonium venerat, vt teſtimonium perhiberet de lumine non recipitis. Enimuero ſi illius teſtimonium me veram illam lucem eſſe crederetis, intelligeretis vtique, me iure tenebras a templo ſubmouiſſe: quid enim aliud ſunt auaritia, & turpe lucrum quibus templum ſcatet, quam tenebræ, quæ bonum & honeſtum ... ni non ſinunt.

templo, accedunt ad eum ſummi ſacerdotes, & ſcribæ, & ſe-
¶In Beelzebub eijcis dæmonia. a ¶Aperte filium Dei negare, quem putant non ſuis, ſed alienis uiribus ſigna facere.
a niores, & dicunt ei: †In qua poteſtate hæc facis: & quis dedit
tibi hanc poteſtatem, vt iſta facias? Ieſus autem reſpondens,
b ait illis: Interrogabo vos, & ego vnum verbum, & reſpondete
mihi, & dicam vobis in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſmū
Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. At
¶Cornuto coarctati ſyllogiſmo.
c illi cogitabant ſecum, dicentes: Si dixerimus de cœlo, dicet
d nobis: Quare ergo non crediditis ei? Si dixerimus, ex homi-
e nibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem,
quia vere Propheta eſſet. Et reſpondentes dicunt Ieſu. Neſci-
a ¶Quia non uultis fateri uos quod ſcitis. ¶Hieron. Hic cum peruerſo peruertitur Deus.
f mus. Et reſpondens Ieſus, ait illis. Neque ego dico vobis in †
qua poteſtate hæc faciam.

e Si

NICOLAVS DE LYRA.

ſima: & ideo quæſtio iſta intelligit de ſcādalo paſſiuo. Quod eſt quando aliquis ex dicto vel facto alterius bono ſcādalizatur ex imperfectione ſua. Et iſtud ſcandalum aliquando procedit ex ignorantia, vel infirmitate illius qui ſcandalizatur. Et tūc dicta vel facta bona, occultāda ſunt vel differēda quouſq; infirmi vel ignorātes inſtruātur, niſi ſint talia bona quæ ſint de neceſſitate ſalutis, quæ non ſunt omittenda pp ſcandalum alterius. Si aūt infirmi vel ignorantes poſt inſtructionē debitā in ſcandalo permaneant: iā tale ſcādalū non procedit ex infirmitate vel ignorātia, ſed malitia. Et tale ſcādalū eſt contemnendum, maxime qñ eſt contra bonum cōmune: quia bonum commune ſemper eſt præferendū vtilitati & paci quorumcūque hominū ſingularium. Tale autē fuit ſcandalū ſacerdotū, Scribarum, & Phariſæorū, quia ſua malitia nitebant impedire doctrinā Chriſti, in qua conſiſtebat ſalus

C

lus populi. Item ſuis malis exemplis, & moribus trahebatur populus ad peccādum. Item per doctrinam ſuam male... cuabant Dei mādata propter ſuas traditiones, vt dictum eſt ſup. & ideo Chriſtus in publico debuit vitia corū reprehendere: nec ab hoc ceſſare pp ſcandalū. Propter quod Matt. 15. cū diſcipuli dixiſſent Chriſto. Scis, quia Iudæi audito hoc verbo, ſcandalizati ſunt: rñdit. Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorū. Si cæcus cæco ducatū præſtet: ambo in foueam cad...

Ad primū dicendū, q loquitur de ſenib. honeſtate, & moribus: nō de ſenib. ætate, malitia corruptis: qa tales ſunt acriter arguēdi, ſicut Daniel dure increpauit illos ſenes impudicos. Daniel. 13. Ad ſecūdū dicēdū, q hō dēt eē ſine offenſione Iudæis, & gētibus, ita q dicto ſuo, vel facto minus recto non præbeat alicui occaſionem ruinæ. Sed ſi de veritate ſcandalum ſumitur rectius oriri permittitur, quam quod veritas relinquatur, ſecundum quod dicit B. Greg. ſuper Ezechielem.

MORALITER.

Duab. de cauſis ſcia veritatis occultāda.

† *Neque ego di. vo.* Beda. Quaſi dicat. Non dico vobis quod ſcio, quia nō vultis dicere quod ſcitis. Duabus autem cauſis maxime ſcientia veritatis eſt occultanda quærentibus. Cum is qui quærit, aut nō eſt capax ad intelligēdū quod quærit, aut indignus eſt, vt ei debeat aperiri: & hic vtrūq; concurrebat.

CAPVT XII.

CAP. XII.

a *ET cœpit illis in parabolis, &c.* Sequitur. *Lacum.* ſiue torcular, aut altare, aut illa torcularia quorū titulo quidam pſalmi pſalmi prænotantur.

b *Peregre profe.* ... liberū arbitrium ... perandi non mutatione loci, quia ... que Deus, & omnia complet.

a ¶Domum Iſrael plantauit.
a ET cœpit illis in parabolis loqui. † Vineam † pa- 1 2 † †
a ¶Deus pater humano affectu. b ¶Cuſtodiam Angelorum, uel murum urbis. c ¶Legem.
ſtinauit homo, & circundedit ſepem, & fodit lacū, 3 †
a ¶Templum. b ¶Sacerdotibus. ¶Operarijs conductis hora tertia, & ſexta, & nona.
b & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre † †

Serm...

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 *ET cœp. il. in pa.* Hic conſequenter ponitur confutatio ſacerdotum, & ſeniorum in parabolis. Et primo ponitur confutatio ſacerdotum, ſecundo Phariſæorum, & Herodianorum, ibi. *Et mittunt ad eum.* tertio Saducæorum, ibi. *Et venerunt ad eum Saducæi.* quarto Scribarum, ibi. *Quomodo ergo dicunt ſcribæ.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matthæi 21. exceptis quæ ſequuntur.

2 *Vineam paſti. ho.* i. coluit. Et dicitur a paſtus paſta paſtino, & eſt proprie modus colendi quo ponitur fimus, vel pinguedo terræ circa radicem vineæ, vel arboris. Radices enim ſecundū Philoſophum 2. de Anima, ſunt ori ſimiles, quia ſicut in aīalibus per os ſumitur alimentū, vnde aīalia nutriuntur, ſic per radices trahitur alimentum terrænaſcentium.

3 *Et fodit lacum.* Lacus proprie dicitur locus vbi recipiuntur aquæ.

MORALITER.

1 *Et cœpit illis in parab. lo. vi. vineam paſti. homo.* Id eſt, Chriſtus plantauit Eccleſiam ſanguine ſuo.

† *Et circundedit ſepem.* Id eſt, Euangelicam doctrinam,

3 *Et fodit lacum.* Id eſt, abundātiæ Spiritusſancti defluxi...

† *Et ædificauit turrim.* i. ſpiritualem Angelorum cuſtodi...

† *Et locauit eam agricolis.* Id eſt, Chriſtianis.

† *Et peregre profectus eſt.* Beda. Non loci mutatione, ... abit

3 Et

a ¶Non in prouentu,fructus,quia nullus erat. b ¶Prophetas.
a profectus eſt. Et miſit ad agricolas in tempore ſeruum,vt ab †
a ¶Fructus uineæ obedientia.
agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehenſum eum
a ¶Alij prophetæ cæſi,alij uulnerati,alij occiſi.
b cæciderunt, & † dimiſerunt vacuum. Et iterum miſit alium
ſeruum ad illos,& † illum in capite vulnerauerunt,& contu-
c melijs affecerunt. Et rurſum alium miſit,& illum occiderũt,
& plures alios quoſdam cædentes,alios vero occidentes Ad- †
a ¶Chriſtum vnigenitum.
huc ergo vnum habens filium chariſſimum, & * illum miſit
¶Per ironiam.
d ad eos nouiſſimum,dicens:quia reuerebuntur filium meum.
e †Coloni autem dixerunt ad inuicem: † hic eſt hæres. Venite 1
occidamus eum,& noſtra erit hæreditas:& apprehendentes
a ¶Id eſt,plebem.dicentes,quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes.
f eum occiderunt,& eiecerũt extra vineam. Quid ergo faciet
g dominus vineæ? Veniet,& perdet colonos,& dabit vineam
¶Qu.quo alio modo implebitur hæc ſcriptura. ¶Chriſtum.
h aliis. Nec ſcripturam hãc legiſtis: † Lapidem quem reproba-
a ¶Magiſtri, qui ſe & alios Deo dignam domum ædificare debebant.
b ¶Duos condens in ſemetipſo, ex utroque populo unam ciuitatem, & unum templum ſibi ædificans.
uerunt ædificantes,hic factus eſt in caput anguli: a Dño fa-
ctum eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris. † Et quęrebant 2

a ...ruum. Primo miſſus eſt Moyſes,q; fructum legis quam ...at a cultoribus inquirebat, ſed cæſum dimiſerunt & ...im: vnde. Irritauerunt Moyſen in ca.& a.ſan.do. Et ve... eſt Moyſes propter eos &c.

b *...t iterum mi.a.ſer.* Dauid & alios pſalmiſtas,qui miſſi ſunt ... Moyſen: vt cul... vineæ ad exer... boni operis ex... ...ent. Sed ipſum ...ue Dauid, qui ... pſalmodiæ, & ...n Spirituſancto ...erat,abiecerunt ...tes. *Quæ nobis ...n Dauid, aut quæ ...tas in filio Iſai?*

c *...t rurſum alium.* ...hetarum, cho...um ſuis ſocijs, ...is atteſtationi...opulum conue...it, & mala huic ... ventura prædi...it: *Et rurſus aliũ ...* His tribus ſer... ...n gradibus om... ...octores qui ſub ... & prophetis fue... ...ntelligimus. vin... ...bi. *Neceſſe eſt im... ...mnia quæ ſcripta ... lege Moyſi, & ... tis, & pſalmis de ...e.*

✠ Victor Antiochenus. Per primum ...m,alij eos paſtores,& Doctores deſignatos volunt,qui ... Eliæ vixere,& ipſum etiam Eliam,cæteroſque prophe... ...i tunc temporis apud Iudęos florebant. Per ſecundum ...ſaiam, Oſeam, Amos,& reliquos hiſce patribus æqua... ...er tertium autem Ezechielem, Danielem, alioſq; illius ... Synagogæ duces,& miniſtros. Iuxta hanc ergo parti...m,paterfamilias tribus diuerſis annis,hoc eſt,tempori... ...enit fructum ex hac ficu,vel vinea quærens,ſed nullum ...erit. Ad prophetas itaque triennium illud referatur,vt ...us aduentui Domini noſtri aſſeruetur,& non tertius.

d *...uia reuerebuntur.* Non hoc ignorando dixit, quia omnia ...,ſed ſemper ambigere dicitur Deus,vt libera voluntas ...ni reſeruetur.

...da. Interrogamus Arriũ, & Eunomium ecce pater dr̃ ...are, & ſentẽtiam temperat, & quantum in nobis eſt dr̃ ...entitus. Quidquid pro patre reſponderint,hoc intelli... pro filio,qui ſe dicit ignorare conſummationis diem.

...ctor Antiochenus. Hunc autem miſit,tametſi quid fu...n erat non ignoraret, quo colonos illos omni prorſus ...ninia,& pœna dignos palam oſtenderet,ſi hunc tanto, ...n benigno filiofamilias morem non gererent.

e *...oloni autem.* Beda. Probat Iudæorum principes non per ...antiã Chriſtum crucifixiſſe, quia intellexerunt eum eẽ ...o dr̃: Poſtula a me,& da.tibi gen. hære.tuam,&c. Vnde ...õſulentes dicebant. *Ecce mundus totus poſt eum a.& ſi dimit eum,ſic omnes credent in eum.* Hæreditas ergo filij Dei ec...ı eſt de cunctis gẽtibus ei data,quẽ ſanguine acqſiuit,re...ẽdo poſſedit. Hanc mali coloni præripere moliebantur, cum eum crucifigentes fidem eius extinguere, & ſuam iu- D ſtitiam quæ ex lege eſt,præferre nitebantur.

f *Et eiecerunt.* Notat pertinaciam eorum:qui nec crucifixo, ac reſuſcitato Domino ad prædicationem Apoſtolorum credere voluerunt, ſed quaſi vile cadauer proiecerũt: quia quãtum in ſe erat, a ſuis finibus excludentes gentibus ſuſcipiendũ dederunt.

✠ Victor Antiochenus. Coloni illi Chriſtũ extra vineã, hoc eſt, extra templum, & ciuitatẽ eiectum,occiderunt.

g *Veniet,&c.* Beda. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Hoc autẽ diuinitus fuiſſe procuratum prophetico teſtimonio, vel exẽplo probat dicens. *Nec ſcripturam,&c.*

Hieron. Vinea datur alijs ab oriente,& occidente, & auſtro, & aquilone venientibus,& recumbentibus cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum.

Beda. Cuicunque fidelium myſterium baptiſmi, q; operãdo exerceat committitur,quaſi vinea quam excolat ei locatur. Mittitur ſeruus vnus, vt alter,& tertius: qui fructũ accipiãt, cum lex, pſalmodia, prophetia, quarum admonitionem ad bene agendum populus ſequatur, legitur. Sed miſſus ſeruus cõtumelijs affectus vel cæſus eijcitur,cum ſermo auditus vel contemnitur,vel blaſphematur. Miſſum heredem quantum in ſe eſt occidit, qui & filium Dei conculcat, & ſpiritui gratię quo ſanctificatus eſt cõtumeliam facit. Perdito malo cultore vinea datur alij,cum dono gratiæ quod ſuperbus ſpernit,humilis ditatur. Manum mittere in Ieſum,timore turbę retinentur, cum quilibet ſolo nomine ſuper eam quam non diligit eccleſiaſticæ fidei & pacis vnitatem,propter cohabitantium multitudinem,aut erubeſcit,aut timet impugnare. Cum autem tempus fuerit perſequendo eccleſiam quaſi dominum crucifigere,& oſtentatui habere gaudebit.

h *Lapidem quem re.* Hiero. Lapis reprobus,quem geſſit angulus, coniungens in cœna agnum cum pane,finiens vetus,nouum inchoans Teſtamẽtum,hic pſtat mira in oculis noſtris.

✠ Victor Antiochenus. Dominus ſeipſum lapidem vocat F ędificatores autẽ illos ipſos, quos paulo ante vineæ colonos, nimirũ Iudęorũ põtifices,& doctores:ſeipſum porro poſtea quã ab architectis illis repudiatus fuerat in caput anguli cõſtitutum aſſerit vtpote mediũ inter Iudæos & gentes. Addit tãdẽ a domino factum eſſe,& apud hominem præſertim intelligẽtes miraculi loco haberi. Admirãtur enim & merito, Chriſtum poſt mortem Deum viuũ in mediũ prodire, ſummaq; potẽtia cęleſtib.ſimul, & terreſtrib imperare,& gẽtes ante profanas,ſãctas deoque acceptas & familiares efficere.

Et

* ſuum
† Matt.21.d
E
Matt 8.b
† Pſal.117.c
Matt.21.d
Luc.20.c
Moraliter.
† Matt.21.d
Luc.19.g
Matt.21.d

NICOLAVS DE LYRA.

...e a riuulo, & ibi colliguntur. Et ad ſimilitudinem huius ...s vbi recipitur vinum fluẽs a torculari,dicitur hic lacus.

1 *Hic eſt hæ.* Ex hoc dicit Bed.q; ſacerdotes,& legiſperiti habuerunt cognitionẽ de Ieſu,q; ipſe erat vere Chr̃s in lege pmiſſus:ſed iſta cognitio poſtea ex inuidia fuit in eis obſcurata,& hoc plenius fuit declaratũ Mat.21.ĩ q.quadã de hoc mota in fi.huius c.

2 *Et quære.eum tene.* Ex quo patet eorũ obſtinatio

MORALITER.

...e dicitur a vinea, quia vinitoribus liberum operandi arbitrium dereliquit.

† *Et mi.ſeruos ſuos ad agr.* Id eſt, bonos epiſcopos ad malos Chriſtianos arguendum. Et aliquos cæciderunt, vt Ioannẽ Damaſcenum, cui abſciderũt manum,& ſanctum Brictium contumelijs affectum, & Sanctum Thomam Cantuarienſem occiſum,& de pluribus alijs ſimilia leguntur.

† *Adhuc er.vnum h.f.* Hic eſt Chriſtus q; mittit̃ inuiſibiliter a patre,quando aliquem inſtigat ad bonũ: ſed aliqui ſunt ingrati,eius inſtinctũ non ſolũ repellentes, ſed & peſſime agẽtes:propter quod quantum in eis eſt,occidunt eũ,de quibus dr̃ Heb.6.a. *Rurſus crucifigentes filiũ Dei.* Et ſic Dei iuſtitia mali perdũtur, & vinea locat̃ alij, cũ eorũ loco boni ſubrogant̃

2 *Et quærebant eum te.& ti.t.* Rabanus. Hoc quotidie geritur in eccleſia, cũ quilibet ſolo nomine ſuper eam quam diligit eccle-

a *Et mit.ad eum.* Beda. Turbam timebant, atque quod per ſe
A non poterant, terrenæ poteſtatis manibus efficere tentabāt:
vel vt ipſi a morte eius viderētur immunes. Nuper enim Iu
Luc.2.a dæa ſub Auguſto Cæſare. quando in toto orbe celebrata eſt
deſcriptio, ſtipēdiaria facta erat. Vnde ſeditio magna. Alij dicebāt Romanis pro omnibus militantibus debere tributa perſolui. Pharisæi nō debere populū Dei qui decimas, & quæ in lege præcipiebantur ſolueret, ſubiacere legibus humanis. Cuius ſeditionis fomes adeo inualuit, vt poſt reſurrectionem Domini patriam, & gentem, & regnum, & omnia perdere maluerint, quàm eſſe tributarij.

b *Magiſter, ſci.* Beda. Blanda, & fraudulēta interrogatio ad hoc prouocat reſpondentem, vt magis Deum quàm Cęſarem timeat, & dicat nō debere tributa ſolui, vt audientes Herodiani ſeditionis contra Romanos auctorem teneant.

c *Qui ſci. ver.* Qui putant interrogationem Saluatoris ignorationem eſſe non diſpenſationem, ex hoc loco diſcant, quod potuit ſcire cuius imago eſſet. Sed interrogat, vt ad ſermonem eorum competenter reſpondeat.

Matt. 22.b; Luc. 20.d; † captarent; † cenſum; † hypocriſim, ſimulationem; † Matt. 20.e; Luc. 20.d; Rom. 13.b; † liberos

¶ Quaſi mentitum contra ſe, in quo magis probant eum vera dixiſſe, ipſe enim eſt hæres, illi mali coloni. b ¶ Ad modicum timore retardantur, qu a nondum uenerat hora eius.

eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim, quo- 1

¶ Id eſt propter. ¶ Alias direxit.

niam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto illo abie-

a ¶ Militibus Herodis, qui Ieroſolymis erant illis diebus.

a runt. † Et mittunt ad eum quoſdam ex Phariſæis, & Herodia- 2

a ¶ Mellitis ſermonibus circundant, ſicut apes mel portantes in ore, aculeum in dorſo.

b nis vt eum † caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: Ma- †
giſter, ſcimus quia verax es, & non curas quemquam. Nec
enim vides in faciem hominum: ſed in veritate viam Dei
c doces. Licet dari † tributum Cæſari, an non dabimus? Qui
ſciens † verſutiam eorum, ait illis. Quid me tentatis? Affer-

a ¶ Sapientia ſapienter agit, ut ſuis ſermonibus capiantur.

d te mihi denarium, vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis.
Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei: Cæſaris. Reſpon

¶ Quod neceſſitatis. a ¶ Nummum, tributum, pecuniam.

e dens autem Ieſus ait illis: † Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris †

a ¶ Quod uoluntatis. ¶ Vós, & decimas, primitias. b ¶ Quia inſidiarum calliditate præualere non poterant. c ¶ Id eſt, ſuper ſapientia eius.

f Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et mirabantur ſuper eo. † Et ve- 3
g nerunt ad eum Saducæi, qui dicunt reſurrectionem non eſ-
ſe, & interrogabant eum, dicentes: Magiſter, † Moyſes ſcri- †
pſit nobis, vt ſi cuius frater mortuus fuerit, & dimiſerit vxo-
rem, & † filios non reliquerit, accipiat frater eius vxorē ipſius,
h & reſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem ergo fratres erant,

d *Denarium.* Denarius genus nummi qui pro decem nummis computatur, & habet imaginem Cæſaris.

e *Reddite er. quæ ſunt Cæ.* Hoc ipſe fecit pro ſe & pro Petro ſoluendo tributa. *Quæ ſunt Dei Deo.* Hoc quoque fecit patris implens voluntatem. Aliter. *Reddite quæ ſunt Cæſ. Cæ.* Impreſſionem ſuæ imaginis. *Quæ ſunt Dei Deo.* Animam lumine vultus eius illuſtratam: vnde. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, &c. (Pſal. 4.b)

f *Et quæ ſunt.* Victor Antiochenus. Adiunxit autem *reddite quæ ſunt Dei Deo*, ne quam Iudęis cauillandi anſam relinquat. Nam ni hoc feciſſet, dicere poterant, Cæſari adulari voluiſſe. Siquidem abiecta quædam res viliſque ſeruitus videtur, hominem homini obſtrictum certumque vectigal illi exoluere obligatum eſſe, Deo autem nihil. Demum reſponſionis acumen admirati (neque enim vlla ratione illum carpere poterant) victi confuſique abierunt.

g *Saducæi &c.* Duæ hæreſes erant in Iudæis, Phariſæorum
C & Saducæorum. Phariſæi traditionum & obſeruationum (quas illi deuteroſis vocant) iuſtitiam præferebant: vnde & diuiſi vocantur a populo. Saducæi autem, id eſt, iuſti, & corporis & animę reſurrectionem negabant.

* Victor Antiochenus. Et quidem nullam hic illi de carnis reſurrectione quæſtionē directe mouent, co[...] gunt autem rem quandam tanquam vere geſtam, quę (...] babile ſit) nunquam vſu venerit, puta vnam mulierē ſep[...] dine fratribus nupſiſſe. Rati hoc cōmento in inextricab[...] diffi[c]ultatem ſe Chriſtum cōiecturos, nullamq; poſt hā[bi]tam carnis reſ[urre]ctionem ſuper[...] certo euicturos.

Saducæi, &c. [Be]da. Qui reſurre[ctio]nem corporum negant, vel non [cre]dunt, animas [...] cantes interire [...] corporibus, re[...] iuſmodi fabula[...] gunt, quæ delira[...] ti arguat eos q[ui] ferunt reſurrect[ionem] corporum. Potu[...] tem, & in gent[...] rum aliquando accidere.

h *Septem ergo,* Beda. Turpit[...] nem fabulæ [...] nunt, vt reſurre[ctio]nem negēt: Sed [my]ſtice; ſeptem fr[...] ſine filijs defu[...] omnib. reprobis [con]gruunt: qui per [...] vitam (quæ ſep[tem] diebus voluitu[r] bono opere ſte[riles] ſunt, quibus vir[...] morientibus, ad [...] mum, & ipſa m[...]na conuerſatio moritur, id eſt, tranſit, quaſi vxor infœcunda, quam illi ſine fructu boni operis exegerunt.

Hier. Mulier ſterilis, nec relinquens ſemen ex ſeptem [fra]tribus, nouiſſime moriēs, ſynagogam ſignificat relictā, q[...] mortuam a ſpiritu ſeptiformi, qui ſeptem patriarchas in[...] uit, qui non reliquerunt ei ſemen Abrahæ quod Chri[ſtus] eſt. Licet enim Iudæis natus, tamen gētibus datus. Hæc [mu]lier mortua Chriſto, nulli de ſeptem in reſurrectione in[...] tur. Septenario enim perfectorum vniuerſitas ſignifica[tur]. Sicut verſa vice per Iſaiam dicitur. *Apprehendent ſeptem [mu]lieres virum vnum.* Septem ſunt eccleſiæ quas dominus v[...] amat, arguit, caſtigat: adorāt enim vna fide. Hę ſunt ſept[em] ſportæ fragmentis panum plenę. Panes verba ſpiritualia[...] Sportæ vero eccleſiæ. Panes Ieſus benedicens fregit, & d[iſci]puli eius diuiſerūt turbę, cū die ſeptimo benedixit opera requieſcens in eis. Vnde luce facta primo die, qui eſt ſap[ien]tia: & firmamento in ſecūdo, qui eſt intellectus: & arida [...] tio, qui eſt conſilij: & luminibus quarto, quę ſunt virtute[...] volatilibus & piſcibus quinto, qui ſunt ſciētię: animatis & [ani]ma viuente ſexto homine ad imaginem Dei facto, quod [...] pietatis: ſeptimo die ſpiritu timoris domini qui perma[net] ſanctus in ſeculum ſeculi, & replet orbem terrarum, ſa[...] Eccleſia repletur non habens maculā, neq; rugam. Ideo [...] Eccleſia ſeptiformi, id eſt, perfecto timore repletur, qui[a ju]ſtus ſaluabitur, qui rogat. Non intres in iudicium cum ſe[...] [...]tu

NICOLAVS DE LYRA.

natio in malo.

1 *Et timuerunt turbam.* Ex quo patet, quod ex ſolo timore populi retardabantur a morte eius.

2 *Et m. ad e.* Hic conſequenter deſcribitur cōfutatio Phariſæorum, & Herodianorū: & patet ſententia ex dictis Matt[...]

3 *Et ve. ad eum ſa.* Hic conſequenter ponitur confutatio [Sa]duceorum: Et diuiditur in duas, in partem principalem, & [in]cidentalem, Secunda ibi, *Et acceſſit vnus de ſcribis.* Sente[ntia] primæ partis patet ex dictis Matt. 22.

MORALITER.

Eccleſiaſticæ fidei & pacis vnitatem, propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubeſcit aut timet impugnare.

† *Magiſter ſcimus, &c.* Communiter dicitur. Qui bene ſcit vngere, bene ſcit pungere, propter quod minutores vngunt [...] lanceolas ſuas, vt melius poſſint venam pungere: & ſic fecerunt iſti, & ſimiliter alij proditores.

† *Reddite ergo, &c.* Per Herodianos qui gloriātes in pelli interpretantur, prelati bene fortati ſignificantur. Per Pha[ri]ſæos qui interpretantur diuiſi, ſignificantur religioſi hab[itu] & vita ab alijs diuerſi, & iſti reddere debent Deo deuot[io]nem, & mundo vitam exemplarem.

† *Magiſter, Moyſes, &c.* Exponatur vt ſupra Matt. 5.

Inter

A) domine: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis
uēs. De his ſeptē qualitatibus ſpiritus, cōmemorat Dauid:
uid negligentia noſtra peperit, quid diligentia quæſierit, quid diuina
puidentia contulerit, quid inimici inſtigatio fraudauerit, quid obliuio
rica ſubtraxerit, quid humana fragilitas intulerit, quid ignorantia
pronida fefellerit.
os omnes effectus
pſalmis inueni-
ıs. Primus. *Cōcepit*
orem & peperit ini-
iatem. Secundus.
zeneri in maturitate
clamaui. Tertius.
erta & occulta ſa-
ntiæ tuæ. Quartus
, *Inimici mei animā*
am circundederunt.
uintus. *Obliuioni*
us ſum tanquā mor-
s &c. Sextus. *Quo-*
m lumbi mei imple-
unt illuſionibus. Se-
mus. *Delicta iuuen-*
is meæ & ignoran-
s meas &c. Hos ef-
ctus, ſpiritus ſepti-
rmis eneruat vel
minat & illumi-
t. Vnde ſeptem lu
næ ab auſtro ar-
ntes, & aquilona-
tenebras in taber
culo domini illu-
nantes. Spiritus ſa
ntiæ in pigro ne-
gentiam repellit.
iritus intellectus
igentiam rationa-
iter quærit. Spiri-
conſilij, diuinam
uidentiam pru-
nter innuit. Spiri-
virtutis, inſtiga-
nes fortiter retun
. Spiritus ſcientię,
liuionem lubricā
eſſe non ſinit. Spiritus pietatis humanam fragilitatē cle-
nter indulget. Spiritus timoris improuidā ignorantiā at-
nter & bene decoquit & bene replet. Sapiētia domū ędi-
at. Intellectus gubernacula inuenit. Cōſiliū bona diſcreta
it. Virtus, in patientia animā poſſidet. Sciētia diuitiæ fidei
ſalutis munera acquirunt. Pietate, proſperitas pſentis vi-
& futuræ conſiſtit. Timore humilitas conſeruatur, & oē
C ccatum expellitur, quia initium ſapientiæ timor domini.
a *Cum à mort. reſur. neque nub. &c.* * Victor Antiochenus.
ſus hotum eſt. Vos Saducæi pro rationis veſtræ funda-
nto mendacium ponitis ſcripturæ, quæ de carnis reſur-
ione agunt, non intelligentes, neque virtutem Dei, quæ
o verbo ex ijs q̃ non ſunt, cōſtituit vniuerſa, corruptaque
n aetē dilapſa, in integrum identidē inſtaurat, non com-
hendentes, *Erunt ſicut angeli Dei in cælis.* Quemadmodū.n.
gelorū multitudo tametſi ingens per generationē nō eſt
ltiplicata, neque vnquā multiplicabitur, ſed tm̄ per crea-
nē, ita quoque ex ſuſcitatorum hominum multitudo ſę-
illi ſęculo, per generationem amplius nō propagabitur.
b *Neque nu. neque.* Beda. Græco idiomati Latina conſuetu-
non reſpondet: Nubere enim proprie mulieres dicun-
: & viri ducere. Sed nos ſimpliciter dictum intelligamus
que nubent viri, neque nubentur mulieres.
c *De mor. au. & c. ſuper ru.* Ie. In quo ſimilitudo veſtra in quo
is ardebat, ſed nō eius ſpinas cōſumebat, ſic vos eloquiū
meum

& primus accepit vxorem, & mortuus eſt, non relicto ſemi-
Ipſe
ne. Et ſecundus accepit eam & mortuus eſt, & nec iſte reli-
quit ſemen. Et tertius ſimiliter. Et acceperunt eam ſimiliter
ſeptem & non reliquerunt ſemen. Nouiſſima omnium defun
Mundana conuerſatio.
cta eſt & mulier. In reſurrectione ergo cum reſurrexerint, cu
ius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam † vxorem, Et
Quia.
reſpondens Ieſus, ait illis: Nonne ideo erratis, non ſcientes ſcri
a Ideo. b Chriſtum.
a pturas neque virtutē Dei? Cum enim à mortuis reſurrexerint
a Nemo ibi moritur, nemo naſcitur, nec infans nec ſenex ibi.
b neque † nubent neque nubētur, ſed ſunt ſicut angeli Dei in cę
a Soluta quæſtione probat reſurrectionem eſſe.
c lis. De mortuis autem, quod reſurgant, non legiſtis in libro
Moyſi † ſuper rubum, quomodo illi dixerit Deus, inquiens, †
a Hic probatæ æternitatem animarum.
ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non
Hic reſurrectionem corporum.
eſt Deus mortuorum, ſed viuorū Vos ergo multū erratis. † Et
acceſſit vnus de ſcribis, qui audierat illos † conquirentes: & vi- 1
Cum in diuerſis libris diuerſe ordinentur.
d dens quoniā bene illis reſponderit, interrogauit † eū, quod eſ-
e ſet primū omnium mandatū. Ieſus autē reſpondit ei: quia pri- 2
mum omnium mandatum eſt. † Audi Iſrael, dominus Deus 3
a Dij Gentium multi ſunt.
† tuus Deus vnus eſt. Et diliges dominum Deum tuum ex to-
to corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex
Id eſt maximum.
tota virtute tua. Hoc eſt primum mandatum: ſecundum autem
f ſimile eſt illi Diliges proximū tuū † tāquā teipſum. Maius horū
g aliud mandatū non eſt. Et ait illi ſcriba: Bene magiſter veritate 4

meū inflammat nec ſpinas ſub maledicto germinatas abſū- D
mit. Inquiens: Deus Abrahā & Deus Iſaac & Deus Iac. Ter
Deū nominando trinitatē ſignificat, Deū iterans vnā ſub-
ſtantiā. Viuunt aūt qui vendicant portionem ſuā quam ele-
gerūt. Mortui vero ſunt qui quod vendicauerūt perdiderūt.
De mortuis autem. &c.
⁂ Victor Antio-
chenus. Quod autē
carnis reſurrectio p
diuinam potentiam
fieri queat, eadem-
que certa futura ſit
olim, id dominus hu
manæ rationis argu-
mentis miſſis, ex di-
uinæ ſcripturæ fun-
damentis conſtituit.
Neque enim Deus
apud Moyſen eorū
quę non ſunt Deum
ſe vocat, ſed rerū exi
ſtētium. *Ego,* inquit.
Ibi ſum Deus Abraham E
& Deus Iſaac & Deus
Iacob, hoc eſt, ego vi-
uentium eorumque
exiſtētiū Deus ſum,
mortuorum aūt aut
corum, quæ nuſquā
exiſtunt, non ita.
Beda. Cum mul-
ta apertiora teſtimo
nia de reſurrectione
poſſet proferre, hoc
tamen protulit quā-
uis ambiguum: quia
Saducæi, nec ange-
los, nec ſpiritum nec
reſurrectionē corpo
rū cōfitentur: & ani-
marū interitū mētiū
tur. Tantum quinq;
libros Moyſi reci-
piunt, prophetas re-
ſpuūt. Stultum ergo
erat eorum teſtimo-
niū proferre, quorū auctoritatē nolebāt recipere. Porro ad
ęternitatē aīarū pbandā ponit exēplū. *Ego ſum Deus Abra. &*
De. Iſa. & De. Ia. Et infert: *Deus non eſt mo. ſed vi.* vt cū probaue
rit aīas manere poſt mortē: non enim poterat Deus eſſe eo-
rum qui non ſubſiſterent, cōſequenter induceretur corporū
reſurrectio, quæ cum animabus vel bona vel mala geſſerūt. F
d *Interroga. eum.* Hierony. Quid ſibi vult hæc quæſtio cum
hoc ſciant omnes periti in lege? Sed diuerſa in Exodo &
Leuitico & Deut. ordinantur mādata. De his enim duobus
vberibus ſuper pectora ſponſæ leuatis alitur noſtra infantia.
e *Primum omnium, &c.* Maximū quod ante oīa debemus in
corde, quaſi vnicum pietatis fundamentum locare, hoc eſt,
ſcilicet cognitio atque confeſſio diuinæ vnitatis cum execu
tione diuinæ operationis, quæ in dilectione Dei & proximi
perficitur, hæc eſt fides quæ per dilectionem operatur.
f *Simile eſt.* ⁂ Theoph. Propter hoc dicit eſſe ſimile, quia
hæc duo mādata alternatim ſunt ſibi conſona, & reciproce
cōuertūtur. Nā qui diligit Deū, diligit & facturā ſuā. Princi
pale aūt factorum eius eſt hō: vnde qui diligit Deum, dilige-
re dēt oēs homines. Qui vero diligit proximum, qui multo-
ties dat cauſam ſcandali, multo magis eum dēt diligere, qui
ſemper præſtat beneficia, & ideo propter cohærentiam ho-
rum mandatorum ſubdit. *Maius horum aliud mandatum non eſt.*
g *Bene mag.* Beda. Oſtendit ſcriba in hac rñſione inter ſcri-
bas & phariſęos grauem quæſtionem diu verſatā eſſe, quod
eſſet

† vxorem.
† Exod. 3. b. Matth. 22. c.
† Matth 22. d
† diſputantes.
† Ieſum.
† ſicut.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et acceſſit.* Hæc eſt pars incidentalis. Quia enim Chriſtus
confutauerat rationabiliter Phariſæos, & Saducæos, hoc videns
quidam ſcriba quæſiuit ab eo.
2 *Quod*

2 *Quod eſſet pri.* Quia de hoc erant tunc qōnes apud ſapientes.
3 *Ieſus autem re.* Vt patet ſententia ex dictis Mat. 22. exceptis
quæ ſequuntur.
4 *Bene magiſter iin ve. dixiſti.* Ex dictis videtur, quod ille
ſcriba

MORALITER.

Interrog. eum, &c. Iſte quærebat de primitate dignitatis, vt
patet

patet ex ſequentibus: propter quod ſibi ſimiles ſunt nouitij qui
ſtatim ardua religionis volunt facere, & non potentes recedunt à
religione.

effet primum mandatum & maximū in lege. Alij hoſtias & A ſacrificia laudabant. Alij fidei & dilectionis opera pferebāt, quia plurimi patrum ante legem abſque omni ſacrificiorum conſuetudine, ex fide tantū quæ per dilectionē operat' Deo placuerant: nemo autem abſq; fide & dilectione in qua ſententia ſcriba iſte declarat ſe fuiſſe.

a *Non longe es à regno Dei, &c.* Iſidorus. Quamuis ad tentandum venerit: Longior namq; eſt ignorantia quam ſcientia, vt Saducæis dicitur. Erratis neſcientes ſcripturas neque virtutem Dei.

Mat. 22. c.

* Theophylactus. In hoc tamen non eſſe perfectum teſtatur: non enim dicit intra regnum cœlorum es, ſed *non longe es à regno Dei.*

B * Victor Antiochenus. Hoc ipſo quod *non es procul à regno Dei*, aiebat illum a regno adhuc diſtare iudicabat, etſi nō ita pcul, vt ante idq; eo animo diſſerebat, vt ea, quæ ad finem hunc obtinendum ipſi adhuc deerant, ſtudioſe inquireret.

† Mat. 23. a Luc. 11. f. & 20. g.

† prætextu p lixe orantes.

† abundătius. Matt. 23. d. Sapien. 1. a.

Beda. Matthæus dicit, quia tentando quærebat, cui ſecundum Marcum dicitur. *Non longe es à regno Dei,* cum ſcriptura dicat, in ſimplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenietur ab his qui nō tentant eum. Sed forte audito reſponſo dñi mox ad pietatis gratiam redijt, & quem prius tentando decipiendum putauit, mox amplectendo ſequendum cognouit. Aut certe tentationem accipiamus non malā quaſi decipere volentis inimicū, ſed cautam quaſi experiri amplius volentis ignotum, ſecundum illud: Qui facile credit, leuis eſt corde, & minorabitur.

Eccleſ. 19. a.

b *Et nemo.* Quia in ſermonibus confutant', vltra nō interrogant, ſed aperte cōprehēſum. Romanæ poteſtati tradūt, vnde pater venena inuidiæ ſuperari poſſe, ſed difficile qeſcere.

C

dixiſti, quia vnus eſt Deus, & non eſt alius præter eum. Et †
vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota ani-
ma, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam 1
ſeipſum, maius eſt omnibus holocauſtomatibus & ſacrificijs.
Ieſus autem videns quod ſapienter reſpondiſſet dixit illi:
a Quia noui teſtamenti ſententiæ & euangelicæ perfectioni conſentit.
a b Non longe es à regno Dei. Et nemo iam audebat eum inter 2
a Hieron. Palam loquitur, vt inexcuſabiles ſint, & vt ignis incendit arida ſcribarum & phariſæorum exempla.
rogare. Et reſpondens Ieſus dicebat docens in templo. † 3
a Non reprehenduntur, quia Chriſtum Dauid filium dicunt, ſed quia filium Dei eſſe non credunt.
b Hominem ſimplicem.
c Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum eſſe filium Dauid? Ipſe †
a Non errore, non propria voluntate.
enim Dauid dicit in ſpiritu ſancto: † Dixit dominus domino
d meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabel-
lum pedum tuorum. Ipſe ergo Dauid dicit eum dominum
Tantum & non Deus.
& vnde eſt filius eius? Et multa turba cū libenter audiuit. Et di-
a Voluntatem arguit, non gradum. b Cultioribus veſtimentis in publicum procedere.
e cebat eis in doctrina ſua: † Cauete à ſcribis qui volunt in ſto- †
lis ambulare, & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere
f in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis: qui deuorant do- 4
mos viduarum † ſub obtentu prolixæ orationis: hi ac- 5
a Quam qui amant in angulis ſtantes orare, hi enim non ſolum laudes hominum, verum etiam pecuniam quærunt.
cipient † prolixius iudicium. Et ſedens Ieſus † contra 6

c *Quomodo dicunt ſcribæ.* * Victor Antiochenus. Poſtea quam ſaluator illum laudauerat qui vnum tantum Deum eſſe dixerat, ne iure illi obijcere poſſent, qđ ſigna quidem & miracula patraret, legi nihilominus & Deo hoc ipſo manifeſte aduerſaretur, c[...] diuinitatem temer[...] ſibi arrogaret. Propterea quæſtionem hāc mouet, arte qu[...]dam huc illos indu[...]cere contendens, v[...] ipsū Deū eſſe agno[...]ſcant & fateantur.

d *Sede à dex.* Nō i[...] hoc infirmitatē fili[...] ſed quia alter in alt[...]ro operatur oſtēdi[...] Nam & filius ſub[...]cit inimicos patri, [...] Deum patrem gl[...]rificat ſuper terram.

e *Cauete.* Beda. N[...]ta, quia non vet[...] eos qui huius offi[...] ſunt in foro ſaluta[...] primos ſedere, ſ[...] quia hoc amant[...] quaſi improbos d[...]cet eſſe cauendo[...] animam ſcilicet [...] gradum redargue[...] Quamuis & hoc r[...] culpa careat eum [...] foro litibus interc[...]ſe, qui in cathed[...] Moyſi magiſter v[...] appellari. Duabus de cauſis vanæ gloriæ cupidos cauete i[...]bemur: ne eorum ſimulatione ſeducamur, vel æmulatio[...] ad idem inflammemur.

* Theophylactus. Specialiter etiam Apoſtolos docet, [...] nullam cum ſcribis habeant conuerſationem, ſed ipſum Ch[...]ſtum imitetur, ordinanſque ipſos magiſtros in his quæ ſu[...] circa vitam agenda alios, alios eis ſupponit.

f *Qui deuorant domos viduarum.* Quaſi patroni in iudicio fu[...]ri, ab infirmis & peccatorum conſcientia turbatis pecuni[...] accipere non dubitant: cū commendet Deo orationem m[...]nus porrecta ad dandum: non collecta ad accipiendum: qu[...]bus illud congruit. Oratio eius fiat in peccatum.

F

Gazophy[...]

NICOLAVS DE LYRA.

ſcriba interrogauerat Chriſtum, non ad capiendum eum in verbo ſicut alij præcedentes, ſed ad audiendum veritatem, quam ſcire deſiderabat propter varietatem opinionum. Vel aliter poteſt dici, quod à principio malitioſe quæſiuit, ſed ex Chriſti reſponſione contritus Chriſtum commendauit, & Chriſtus eum: videns ipſum emendatum. Et hanc ſecundam expoſitionem poſuit Matth. 22. Auguſt. vero libro de conſenſu euangeliſtarum ponit vtrumq; dicens. *Nec moueat* quemquam, quod Mattheus dicit tentātem fuiſſe à quo dominus interrogatus eſt. Fieri enim potuit, vt quamuis tentans acceſſerit, domini tamen reſponſione correctus ſit, aut certe ipſam tentationem non accipiamus malam tanquam decipere volentis inimicum, ſed tanquam experiri volentis amplius ignotum.

1 *Et diligere proximum tanquam ſeip. maius eſt.* Circa hoc enim tunc erant opiniones doctorum: quia quidam dicebāt ſacrificia & oblationes magis eſſe accepta Deo quam exercitium in operibus charitatis. Alij autem dicebant contrarium. Et huius opinionis quæ vera eſt, videtur fuiſſe iſte ſcriba, & propter hoc eius dictum approbatur à Chriſto cum ſubditur.

2 *Non longe eſt à regno Dei.* Id eſt, à veritate euangelij quæ pluribus locis vocatur regnum Dei, & inde credendum eſt, quod iſte conuerſus fuit ad Chriſtum.

3 *Et reſpondens Ieſus.* Hic deſcribitur confutatio ſcribarum primo ponitur dicta confutatio, ſecundo diſcipulorum inſtructio, ibi: *Et ſedens Ieſus contra Gazophylacium.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matthæi 23. excepto quod ſubditur.

4 *Qui deuorant domos viduarum.* Bona earum ſibi attrahen[...] fallaciter per ſimulationem ſanctitatis.

5 *Hi accipient prolixius iudicium.* Quia ſimulata ſanctitas duplex eſt iniquitas, ſecundum quod dicit Hieron.

6 *Et ſedens Ieſus contra.* Hic ponitur diſcipulorū inſtructio. Sacerdot[...]

MORALITER.

† *Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum eſſe filium David?* Per Chriſtum qui vnctus interpretatur rex, per vnctionem inſtitutus ſicut eſt rex Franciæ ſignificatur, qui filius eſt epiſcopi Pariſienſis in ſpiritualibus, & eius dominus in temporalibus; ſic Chriſtus eſt filius Dauid ſecundum carnem eius dominus ſecundum de[...]tatem.

† *Cauete à ſcribis qui volunt.* In fine concluditur.

5 *Hi accipient prolixius indi.* Id eſt, condemnationem, quia ſic[...] dicit Hier. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas.

6 *Et ſedens Ieſus contra Gazophylacium aſpiciebat quomodo turb[...] iactar[...]*

A *Gazophilacium.* Beda. Phylaxe Grece, ſeruare Latine. Gaza Perſice, diuitiæ, Gazophylaciũ locus quo diuitiæ ſeruantur, & Arca, ſ. in qua populi donaria cõgregabantur ad vſus templi. Vnde in lib. Reg. Tulit Ioiada pontifex Gazophylacium vnum, aperuitque foramen deſuper, &c. & porticus in quibus ſeruabantur.

...nde: Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio, donans in templo.

Aſpiciebat quomo. ...cut appetitores ...imatus & vanæ ...orię cauendos eſ... dixit, & ſimulatio... orantibus proli... ...s iudicium prædi... ...ſic etiam offeren... ...iuſto examine di... ...ernit, vt retribuat ...gulis, ſecundum ...r & opera, quod ...hodie facit in ec...cleſia.

Diuitiarum cuſtodiam.

a b gazophylacium aſpiciebat quomodo turba iactaret æs in

a Hieronymus. Qui proferunt de theſauro cordis ſui noua & vetera, quæ ſunt incerta & occulta vtriuſque teſtamenti.

c gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. † Cum ve- 1

Eccleſia. Spiritu. a Dilectionem Dei & proximi.

d niſſet autem vna vidua † pauper miſit duo minuta, quod eſt 2

e quadrans. Et † conuocans diſcipulos ſuos ait illis. † Amen di-

f co vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit,

g qui miſerunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miſerunt, hæc vero de penuria ſua omnia

a Hieronymus. Quia tota voluptas corporis in victu conſiſtit, vnde totus labor hominis in ore ſuo eſt.

quæ habuit miſit, totum victum ſuum.

admirare. Neque enim is tam munerum magnitudinem conſiderat, quam animi alacritatem & promptitudinẽ ponderat. Illi, inquit, qui opibus affluebant, ex eo q; ad quotidianũ vſum neceſſarium non erat, impenderunt. Hęc aũt totũ, quod in bonis habebat, obtulit. Hęc prouide vidua non ſolũ ſcribis & phariſæis verum laſciuientibus quoque ventrique & gulæ deditis viduis, multis partibus fauſtior & honoratior eſt. Illę enim magiſtratum partes ſibi ſumentes, garrulis blandiſque ſermonibus, nec non nugis ad animæ ſalutem nihil facientibus, perpetuo intentæ, impune liguriunt, ligurienteſque & aliena abſumentes, vagæ paſſim per domos diſcurrunt: Hæc autem cuncta quæ habebat nullo vitæ præſidio ſibi relicto, clam, Deo largita eſt. Neq; enim procerum aſſentatione, aut adulatione mota fecit, ſed Deo ſecreto voluntatem ſuam probare voluit.

D

† Luc. 21. a.

† 24. q. 1. ordi. in fin. De pœn. diſt. 5. cap. 1. ac fi.

E

B *Diuites.* Beda. Diuites, Iudæi de iuſtitia legis elati. Vidua pauper, eccleſia quæ ſpiritum ſuperbiæ, & temporales rerum concupiſcentias quaſi mundi diuitias abiecit. Vidua, quia eius vir pro ea mortuus eſt, & ab eius oculis occultus in cœlo eſt. Hæc duo minuta offert, quia in conſpectu diuinæ maieſtatis qua oblationes deuotæ noſtræ operationis quaſi certo numero conſcriptæ, & conſignatæ ſeruantur, vel dilectionem Dei, vel proximi, vel fidei orationiſque munera ...o offert. Quæ reſpectu fragilitatis minuta, ſed merito pię ...entionis accepta, cunctis ſuperborum Iudæorum operibus præſtant.

d *Vidua pauper.* Hieronymus. Hæc paupercula me & ſimiles ſignat, qui mitto quod poſſum, & deſidero quod non ſum vobis explanare. Non quantum, ſed ex quanto deſiderat Deus. Vnuſquiſque quadrantem poteſt offerre. Hęc e torta panis in Leuitico, quæ eſt voluntas prompta. Quadrans quia ex tribus conſiſtit, cogitatu, verbo & facto.

C Victor Antiochenus. Time itaque, & Dei iudicium admi-

e *Quadr.* Quadrantem vocant calculatores quartam partẽ cuiuſque rei, ſcilicet, loci, temporis, pecuniæ. Forſitan ergo hic quartam partem ſicli: id eſt, quinque obolos ſignificat.

f *Vidua hæc.* Moraliter inſinuatur quam ſit acceptabile Deo quod offertur bono animo, qui non offerentium ſubſtantiam ſed penſat conſcientiam. Nec perpendit quantum offeras in eius ſacrificio, ſed ex quanto.

g *Omnes enim.* Beda. Iudæus ex abundanti mittit in munera, quia de iuſtitia ſua præſumit & dicit: Deus gratias tibi ago, quia non ſum ſicut cæteri homines, &c. Omnem victum ſuum in Dei munera mittit eccleſia, quia omne quod vicit dicit non ſui eſſe meriti, ſed diuini muneris dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori, & iterum. fortitudinem meam ad te cuſtodiam: quia tu Deus ſuſceptor meus, Deus meus, miſericordia eius præueniet me.

Moraliter.

Allegorice. Matth. 18. b.

Ibidem. Pſal. 58. b.

F

NICOLAVS DE LYRA.

...rdotes enim qui erant auari, docebant quod ille qui plus offerret in tẽplo abſolute loquendo, plus habebat de merito, quod ...eſt falſum, quia quantitas meriti non accipitur ſecundum quantitatem doni abſolute, ſed per cõparationem ad facultatem dantis & promptitudinem ſuæ voluntatis & deuotionis. Et hanc ſententiam docet Chriſtus cum dicitur. *Et ſedens Ieſus contra gazophylacium.* Locus erat vbi ponebatur pecunia oblata pro neceſſarijs templi & ſacerdotum & miniſtrorum.

1 *Et multi diuites iacta.* Secundum doctrinam illorum ſacerdotum. Sequitur ſententia Chriſti.

2 *Vidua pau.* Non abſolute loquendo, ſed conſiderata facultate ſua. plus eſt enim vni puero ferre quinque quam viro forti ferre viginti. Et eodem modo plus eſt pauperi dare modicum, quã diuiti multum modo prædicto.

MORALITER.

...iaret æs in gazophylacium. Magis ponderans quantitatem deuotionis, quam muneris, vnde conſequenter vidua pauper ponẽs ...duo minuta plus laudatur ab eo quam diuites ponentes munera ...magna.

Moraliter. Hæc vidua pauper dici poteſt perſona ſimplex carens diuitijs & ſcripturarũ notitia, quæ tamen apud Deum plus meretur orationibus & bona vita, quam potentes in temporalibus & ſcientia magna. vnde Auguſtinus cum legiſſet vitam Pauli ſimplicis dixit. Simplices & illiterati rapiunt cœlum, & nos cum literis noſtris trahimur ad infernum.

ADDITIO.

...n cap. 12. vbi dicitur in Poſtilla, *quod quantitas meriti non accipitur ſecundum quantitatem doni.*

De quantitate meriti quomodo accipi debet proprie habetur in prima parte. q. 95. artic. 4. in cor. q. vbi ſic quantitas meriti ex ...bus poteſt penſari. Vno modo ex radice charitatis & gratiæ: ...alis quantitas meriti reſpondet præmio eſſentiali, quod conſiſtit in Dei fruitione. Qui enim ex maiori charitate aliquid faciet ...ruetur Deo perfectius. Alio modo poteſt penſari quantitas meriti ex quantitate operis. Quæ quidem eſt duplex, ſcilicet, abſoluta & proportionabilis. Vidua enim quæ miſit duo æra minuta in gazophylacium minus opus, fecit quantitate abſoluta, quã ...qui magna numera poſuerunt, ſed quantitate proportionabili ...idua plus fecit ſecundum ſentẽtiam domini: quia magis eius ...ultatem ſuperabundabat: vtraque tamen quantitas meriti re...ſpondet præmio accidentali, quod eſt gaudium de bono creato, ...ec ſanctus Thomas. Quibus bene conſideratis & ad propoſitum applicatis, patet quod hæc vidua commendatur à Chriſto, ex hoc ſolum quod quantitate proportionabili plus fecit quam alij qui maiora obtulerant, non aũt de quantitate meriti eſſentialis, quæ cõſiſtit in radice charitatis, quę quidẽ charitas eſt cauſa proxima deuotionis. Hoc. n. ſoli Deo eſt notum. Vnde non dixit Chriſtus: hæc vidua plus meruit, ſed dixit, plus oĩbus miſit.

REPL. *In cap.* 12. vbi poſtillator dicit, q; quãtitas meriti nõ accipitur ſm quantitatẽ doni. Ibi Burg. dicit ſatis bene & cõformiter cũ ſancto Thoma & Poſtillator. Sed addit de ſuo, q; Chriſtus non cõmendauit viduã de quãtitate meriti eſſentialis: quod conſiſtit in radice charitatis q̃ eſt cauſa proxima deuotionis: Sed ſic dicendo vr̃ Chriſtũ non directe reprobaſſe errorẽ ſacerdotũ dicẽtiũ, quod plus meretur qui plus offert. Hoc aũt probat Chriſtus eſſe falſum de vidua q̃ obtulit minuta duo, quia maioris meriti eſt ex magna deuotione offerre modicũ, q̃ remiſſa deuotione multũ, quia Deus plus penſat affectũ, quã cenſum, ſecundũ beatũ Greg. Si igitur vidua cõmendatur ex deuotione quæ ſecundũ Burg. cauſatur ex charitate, ſequitur quod eius cõmẽdatio pertinet ad quantitatem meriti eſſentialis, cuius oppoſitũ dicit Burg.

CAP. XIII.

A a ET *cum egre.* Beda. Recedente de templo domino omnia legis edificia & compoſitio mandatorum ita deſtructa eſt, vt nihil a Iudæis impleri poſſit, & capite ſublato vniuerſa inter ſe mẽbra compugnent. Apte poſt laudatam in paupercula muliere eccleſiæ deuotionem, de templo egreditur quia ſuſcitata in gentibus Chriſti eccleſia, Iudæa ſuæ perfidiæ pœnas, erat luitura & edificia ruitura.

† Mat. 24. a. Luc. 21. b.

b *At illi vnus ex diſcipulis ſuis.* * Victor Antiochenus. Marcus vnũ Lucas quoſdam Matthæus diſcipulos vniuerſe quæſtionem hãc mouiſſe aſſerit. Marcus rurſum & Lucas vnam duntaxat quæſtionẽ motam ſcribũt eam nimirũ quæ de Hieroſolymorum & tẽpli euerſione agit.

† ex aduerſo templi, e regione tẽpli.

B Exiſtimabant hi forte ſecundum Chriſti aduentum, & Hieroſolymorum deuaſtationem ad idem tempus ſpectare. Matthæus autem, de templi & ciuitatis deſtructione ſeorſum. De ſecundo rurſum Chriſti aduentu ſeculique conſummatione ſeorſum interrogaſſe tradit. Potuit etiam vnus cæteros anteuertens petere, quod alij poſtea repetiuerunt, quos Matthæus tradit indefinite percunctatos. Vt veriſimile ſit non omnes ſed eos tantũ id exquiſiſſe, quos Marcus paulo poſt, ad Ieſum acceſſiſſe, eaque de re eum conſuluiſſe exponit. Hi enim cæteris maiorem fiduciam & libertatem apud dominum habebant. Ad alterum dici poteſt, de vtraque re quæſtionem quidem agitatam fuiſſe, uerum, Marcum & Lucam vnam tantum, Matthæum autem vtramque attigiſſe.

† conſummanda ſunt. † Mat. 24. a Luc. 21. b Epheſ. 5. b † rumores. † Luc. 21. c

c *Vides hæc.* Diuinitus autem procuratum eſt, vt patefacta per orbem fidei euangelicę gratia, ipſum templum cum ceremonijs tolleretur: ne forte aliquis paruulus adhuc, ac lactens in fide, ſi videret manere illa a prophetis facta, a domino inſtituta, admirando ſanctum ſeculare, paulatim ad Iudaiſmum relaberetur: Auſertur ergo vmbra, & palmam tenet veritas per orbem declarata.

C Hieronymus. Prænunciat cladem nouiſsimi temporis id eſt, deſtructionem templi cũ plebe & litera ſua. De qua: Lapis ſuper lapidem non relinquetur, id eſt, teſtimonia prophetarum ſuper eos in quos Iudæi retorquebant ea vt in Eſdram, in Zorobabel, in Machabæos.

d *Et cum.* Beda. In ſanctis quietus manet, dũ ſuperborũ deteſtatur amentiã. Mons. n. oliuarũ fructiferã eccleſię celſitudinẽ ſignificat. Mõs ille non infructuoſas arbores ſed oliuas gignit, quibus lumen alitur, vmbra fugatur, requies laſsis tribuitur, infirmitas ſ[…] uitur.

e *Et reſpon.* Beda. A tempore dominicæ paſsionis in populo Iudæorum qui latronem ſeditioſum elegerunt, Chriſtum ſaluatorem abiecerũt, nec bella hoſtium nec ſeditiones ciuium ceſſauerunt. Sed apoſtoli ne his aduenientibus terrerentur & ne Ieroſolymam Iudæamque deſererent admonentur, quia non ſtatim finis. […] quadrageſimũ enim annũ deſolatio prouinciæ & vltimũ vrbis ac templi excidium protelatum eſt.

f *Multi enim venient.* Imminente excidio multi venerũt qui ſe eſſe Chriſtos, & iam tempus libertatis adeſſe mentirentur. Multi etiã in eccleſia temporibus apoſtolorum inter cæteros diem dñi inſtare minati ſunt. Multi in nomine Chriſti venere Antichriſti quorum primus Simon Magus, cui auſcultabant omnes qui erant in Samaria a minimo vſque ad maximum dicentes. Hic eſt virtus Dei quæ vocatur magna, eo quod multo tempore magicis artibus dementaſſet eos.

g *Exurget enim.* Beda. Hæc omnia ante ultimos & acerbiſsimos dolores, quibus omnis uaſtata eſt prouincia tempore Iudaicæ ſeditionis conſtat ad literam contigiſſe. Poteſt uero regnum ſuper regnum & peſtilentię eorum quorum ſermo ſerpit ut cancer, & fames audiendi uerbum Dei, & cõmotio uniuerſę terræ, & a uera fide ſeparatio, in hæreticis magis intelligi: qui cõtra ſe inuicẽ dimicãtes, eccleſię uictoriã faciunt.

* Victor Antiochenus. Significat per hæc autem ſeipſum quoque impetum in Iudæos facturum, bellaq; & prælia contra illos concitaturum, nõ ſolum per hoſtiles exercitus, uerum etiam per famẽ, terræmotus, aliaſq; plagas, quales peccatoribus diuinitus inferri ſolent, hæc autem omnia *initia dolorum* qui nimirum obſtinatæ illi genti obuenturi ſunt.

Vid

CAPVT XIII.

Facto oſtendens quæ verbo dixerat.

a ET cũ egrederetur de tẽplo, ait illi vnus ex 1
b diſcipulis ſuis: Magiſter aſpice quales la-
Hieron. Quæ enumerat potius ſpernenda ſunt quam tractanda.
pides, & quales ſtructuræ? Et rñdẽs Ieſus
ait illi: Vides has oẽs magnas ædificatio-
De ruina templi & excidio gentis diſputans.
c
d nes? Nõ relinquet̃ lapis ſuper lapidẽ, qui nõ deſtruatur. Et cum †
a Ipſe ſiuus corporis congruit verbis. b Quia prædixerat omnia eſſe deſtruenda, diſcipuli ſecreto tempus & ſigna deſtructionis quærunt, & cum ſedet in mon.
ſederet in monte oliuarum † contra templum, interrogabant
cum ſeparatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas: Dic 2
nobis quando iſta fient? & quod ſignum erit quando hæc om- 3
e nia † incipient conſummari? Et reſpondens Ieſus cępit illis di- 4
f cere, † Videte ne quis vos ſeducat. Multi enim venient in no- †
mine meo dicentes, quia ego ſum, & multos ſeducent. Cum †
a Hoſtium. b Seditiones ciuium.
audieritis autem bella, & † opiniones bellorum ne † timueri-
g tis. † Oportet enim hęc fieri, ſed nondum finis. Exur- †
get enim gens ſuper gentem, & regnum ſuper regnum:

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

ET *cum egrederetur de temp.* Superius à primo capitulo vſq; huc docuit Chriſtus per viam amoris miracula faciendo, & beneficia conferendo. Hic incipit docere per viam timoris, terrorem futuri iudicij incutiendo. Et circa hoc primo duplex quæſtio proponitur, ſecundo ſoluitur, ibi. *Et reſpondens Ieſus.* Circa primum proponitur quæſtionis occaſio, per hoc quod Chriſtus templum prædixit deſtruendum, & ideo diſcipuli quæſierunt ab ipſo primo de tempore huius deſtructionis quod notatur cum dicitur.

2 *Dic nobis quando hæc fient, &c.* Et quia poſt deſtructionẽ templi credebãt de propinquo vltimum iudicium fieri, ideo de hoc quæſierunt ſecundo quod notatur cum dicitur.

3 *Et quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſum.* Tunc enim erit conſummatio huius mundi.

4 *Et reſpondens Ieſus.* Hic ponitur dictæ quæſtionis duplicis ſolutio, & primo primæ, ſecundo ſecundæ, ibi. *Orate ergo.* Circa primum pręmittitur diſtrictæ deſtructionis templi inchoatio, & ſecundo conſummatio, ibi. *Cum autem videritis.* Adhuc circa primum prædicitur quid eueniendum ſit oĩbus generaliter, ſecũdo quid diſcipulis Chriſti ſpecialiter, ibi. *Videte autem voſmetipſos.* Circa primum prædicuntur pericula, ſ. ſeductio erroris, ibi. *Videte ne quis vos ſeducat.* incuſsio timoris, ibi. *Cum audieritis.* cõmotio […]bis, ibi. *Surget gens, &c.* turbatio orbis, ibi. *Et erunt terræmot[…]* Et patet ſententia iſtarum partium ex dictis Mat. 24. vſque […]

MORALITER.

1 *Et cum egrederetur de templo.* Templum Dei quælibet religio poteſt dici, quæ ſic deſtruitur, quod non remanet lapis ſuper lapidem, quando non remanet ibi conformitas aliqua ad primum fundatorem.

† *Et cum ſederet in monte Oliuarum contra templum.* Per hoc ſignificauit, qđ cultus noui Teſt. abiiceret ceremonias Iudæorum.

† *Multi enim venient in no.* Athanaſius. In vnaquaque hæreſi diabolus figuratus dicit. Ego ſum Chriſtus, & apud me veritas eſt.

† *Cum autem audieritis bella & op.* Ambroſius. Sunt autem alia bella quæ vir ſentit Chriſtianus, ſcilicet, diuerſarum prę[…] cupiditatum, ſtudiorum conflictus, multo enim grauiores ſunt hoſte domeſtici quam extranei.

† *Opor.* Sed nondum eſt finis. Magnitudo malorum pcedentium generale iudiciũ eſt figura ſequentiũ incõparabiliter grauiorum

Tra

a Lu Terræ motus magni erunt per loca & peſtilentiæ & fames.

& erunt terræ motus per loca, & fames. † Initium dolorum
a hæc. † Videte autem voſmetipſos. † Tradent enim vos in
concilijs, & in ſynagogis vapulabitis, & † ante reges & præ-

a Conſtantes animos tám bona cauſa dabit. Hieron. vt clamet eccleſia. A finibus ter. ad te do. cla. Q. Ne de perditione veſtræ gentis triſtemini, qui ſocios de omnibus gentibus eſtis habituri.

b ſides † ſtabitis propter me in teſtimonium illis. Et in omnes

Ante præſides.

c gentes primum oportet prædicari euangelium. † Et cum 1

a Voluntatem tantum offerte: ego loquar qui ſum in vobis & gratia ſpiritusſancti in reſpondendo aderit. b Ante præſides.

duxerint vos tradentes, † nolite præcogitare quid loquamini

A ſpiritu.

*ſed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini,

Quod continet omnia ſcientiam habet vocis. a Hoc in perſequutionibus frequenter viſum eſt.

d Non enim vos eſtis loquentes, ſed ſpiritusſanctus. † Tradet †

a Non eſt eorum fide affectus quorum diuerſa eſt fides.

autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & conſur-
gent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis † odio

a Tam bona conſtanter cauſa tuenda fuit. Non enim martyrem facit pœna ſed cauſa.

omnibus propter nomen meum. † Qui autem ſuſtinuerit

a Finis non pugna coronat.

e in finem, hic ſaluus erit. † Cum autem videritis abomina- 2

a Antichriſtum vel imaginem. Adriani vel Cæſaris milites: Vict. b Matth. In loco ſancto qui idem eſt quia in loco ſancto abominatio ſtare non debet. c Prophetas qui hoc prædixerunt.

tionem & deſolationem * ſtantem vbi non † debet, qui legit
f intelligat. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes, & qui †
g ſuper tectum, non deſcendat in domum, nec introeat vt tol- †
lat quid de domo ſua, & qui in agro erit non reuertatur retro †
h tollere veſtimentum ſuum. † Væ autem prægnantibus & †

Videte autem. Beda. Quare hæc omnia inferantur, dicit Videte &c. Ea enim vel ſola maxima cauſa eſt excidij, quia poſt occiſionem domini, nominis quoq; ac fidei præcones ſimul & confeſſores impia crudelitate vexabant.

A

* Victor Antiochenus. Opportune interſerit hoc loco incommoda, & perſecutiones, quę Apoſtolis cōtingent, quę tamen geminā conſolationem adiunctam habēt, alteram quod malorum communione, (neque enim ipſi ſoli vexationem illam ſuſtinebunt, ſed vna cū multis alijs) alteram quod eo quod propter Chriſti nomen, ſiue propter Chriſtum ipſum, hæc incommoda perpeſſuri dicuntur. *In teſtimonium illis.*

* Idem. Significatur per hæc nullam Iudæis iuſtam excuſationem reliquam futurā. Quippe cum apoſtoli & propter incommoda, quæ illis auctoribus pertulerūt apertam aduerſus eorū perfidiam & incredulitatem teſtimonium laturi ſint.

B

Et in omnes gen. Beda. Quia nouerat dominus corda diſcipulorum de perditiones ſuæ gentis triſtanda, hoc modo conſolatur vt ſciant amiſſis Iudæis ſe ſocios regni cœleſtis ex toto orbe habituros. Sicut enim eccleſiaſticæ hiſtoriæ teſtantur multo ante excidium Iudææ, omnes apoſtoli ad prædicandum euangelium per totum orbem ſunt diſperſi, exceptis Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre domini, qui prius in Iudæa pro verbo euangelij ſanguinem fuderunt.

c *Et cum duxerint vos &c.* * Victor Antiochenus. Denunciat illis ne anxie præmeditentur quid reſponſuri ſint corā magiſtratibus cōſtituti. *Ego enim* inquit. *Dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterūt reſiſtere. & contradicere oēs aduerſarij veſtri.*

d *Tradet autem frater fratrem in mortem.* Victor Antiochenus. Ob id bella inteſtina occultaſque ſeditiones & machinationes & tantam rerum omnium confuſionem, & tempeſtatem graſſatura inſinuat, vt nullus prorſus familiaritati, aut ſocietati, nullus cognationi aut affinitati locus reliquus futurus ſit. Quo fit vt triplex belli genus aſſignari queat, vnum quod infertur a familiaribus & domeſticis: alterum, quod ab hæreticis & ſeductoribus. Tertium & poſtremum, quod ab exteris hoſtibus. At Simon interim ſolamen adfert quod hæc omnia propter Chriſti nomen illis euentura prædicantur: hoc vnum enim propter futurā ſpem, at eſt ad mitigandum & ſubmouendam omnem omnino animi triſtitiam, æternamque ærumnam vndecumque ortam vel illatam.

C

e *Cum autem videritis &c.* Beda. Poteſt abominatio intelligi vel Antichriſtus, vel imago Cęſaris quam Pilatus in templo poſuit, vel ſtatua Adriani equeſtris, quæ in ipſo ſanctoſanctorum loco multo tempore ſtetit. Abominatio quoque ſecūdum ſcripturā, idolū nuncupatur, & ideo addit, deſolationis, quia in deſolato tēplo atque deſerto, idolum poſitum eſt.

D

* Victor Antiochenus. Sunt qui Pilatum clam nocte Cęſaris ſignum in templū intuliſſe, & erexiſſe dicant, eamq; rem magnas inter Iudęos turbas & tumultus excitaſſe. Ex eo enim tēpore, vt Ioſephus refert, inteſtina ſeditio exorſa non prius graſſandi & ſæuiendi finem fecit, quā templum incenſum, & ciuitas tota in vaſtam ſolitudinem verſa eſt, hanc ergo Cęſaris ſtatuam i templum illatam merito deſolationis abominationem vocat, quippe quę illi ſeditioni per quam ciuitas tota in perfectam ſolitudinē verſa eſt, cauſam initiumque dederit. Maiorem autem in modū admirari hic licet cum Chriſti virtutem, tum apoſtolorū quoq; conſtantiā & fortitudinē vt qui toto illo tempore, quo Iudæorū res erant afflictiſſimę vtpote ex omni parte oppugnatæ, conſtanter ſemper ſacris concionibus operam dederint.

† Initia.
† Matth. 10. b. & 24. a.
† Apud.
† Mat. 24. b
† Luc. 21. c
E
† Odio habiti ab.
† Mat. 10. c. & 24. b.
† Perſeuerauerit.
* Oportet.
† Mat 24. b

Beda. Iuxta ſpiritualem ſenſum cum viderimus abominationem deſolationis ſtare vbi non debet, id eſt, hęreſes & flagitia regnare in eis qui cęleſtibus myſterijs ſunt conſecrati, cum operantes inquitatē, loquentes mendacium, viros ſanguinum & doloſos pacem fidelium turbare perpendimus. Tunc qui in Iudæa, id eſt, in confeſſione veræ fidei perſiſtimus ad montes fugiamus, id eſt, culmina virtutum. Tunc qui ſuper tectum qui ſcilicet excedit animo carnalia, & tanquam in aura libera ſpiritualiter viuit, non deſcendat in domum ad infimos ſcilicet actus priſtinæ conſeruationis, vt ea quæ reliquerat mundi deſideria carnis vt repetat. Domus noſtra, vel hic mundus vel caro, in qua degimus.

f *Tunc qui in. Iu. &c.* Beda. Hęc facta ſunt cū appropinquante Romano bello & Iudeæ exterminio qui in prouincia erāt Chrīani admoniti oraculo (vt Eccleſiaſtica narrat hiſtoria) trans Iordanē ſecedentes, ſub Agrippæ regno manebāt ad tempus in Pela ciuitate quę cum ea quæ ſibi obtēperare voluit parte Iudæorum ſemper parebat imperio Romanorū. Lucæ 21. d

g *Et qui ſuper tectū non deſcend.* * Victor Antioc. Quaſi dicat magni tum tpis beneficij loco ducatis ſi vel nudo corpore euadere mortē licet: quāmobrem qui tūc in tectis, vel agris verſabunt ne ſint ſolliciti, vt deſcēdāt, & veſtimēta accipiāt. Per hęc aūt alia genus ſimilia mala prorſus ineuitabilia taliſque calamitas inſinuatur, quæ nunquam habitura ſit finem. 2. Reg. 4. b

F

h *Væ au. Præg. &c.* Quia vel vteri pōdere vel filiorū ſarcina 2. Reg. 1. b

grauatæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cum duxerint vos.* Cuius ſententia patet ex dictis Mat. 10.

2 *Cum autem videritis.* Hic prædicitur conſummatio deſolationis templi, & patet ſententia ex dictis Matth. 24.

2 Cum

Orate

MORALITER.

Tradet au. fra. Spiritualiter autem vnuſquiſque tradit proximum ſuum in mortem, quando vnus inducit alterum in culpam mortalem.

Cum au. vi. Per quam poteſt intelligi ſimoniæ vitium quod eſt Deo abominabile. Eſt etiam deſolatiuum eccleſiæ, quia per eam indigni promouentur, & digni repelluntur. Quæ quidem abominatio ſtat vbi non debet, quando in eccleſiæ prælatis locum habet. † *Tunc qui.* Id eſt, in confeſſione veritatis eo quod Iudæa confeſſio interpretatur. † *Fugiant.* Id eſt, recurrant ad ciues cœleſtes per orationem deuotam vt Deus amoueat peſtem iſtam. † *Et qui ſu.* Id eſt, bonus contemplatiuus. Et qui in agro, id eſt bonus actiuus neuter iſtorum quærat, ſed magis fugiat talem promotionem, vel potius damnationem, ideo ſequitur. † *Væ autem præ.* Id eſt, illis qui conceperunt in animo taliter promoueri. † *Et nutrientibus.* Id eſt, promotis

cum

grauata ſugere non poterunt. Vnde in libro hiſtoriarum legitur vxorem Ionathę turbatam fuga, filium ſinu ſuo lapſum recepiſſe perpetuo claudum.

a *Orate autem.* Hieronymus. Vt non fiat fuga veſtra hieme vel ſabbato. Iſido. ne finiatur fructus operis veſtri cum fine temporis. Hieme enim finitus fruct⁹, ſabbato tempus.

Beda. *Orate autem.* Si de captiuitate a Tito & Veſpaſiano facta hæc accipimus orare debent, ne fiat fuga eorum hyeme vel ſabbato. Hyeme enim prohibet frigus fugere ad ſolitudinem, & in montibus deſertis latere. In ſabbato autem, aut tranſgreſſio legis ſi fugiunt, aut mors, ſi remanent. Si de conſummatione mundi intelligitur, præcipitur, vt fides & charitas noſtra in Chriſtum non refrigeſcat, neq; vt ocioſi in opere Dei torpeamus virtutū ſabbato. Hæc enim domini loquutio partim ad captiuitatem Iudaicam, partim ad diem iudicij pertinet, vnde Matthæus: Dic nobis quando hęc erunt, & ſignū aduentus tui, & conſummationis ſeculi.

ſe deceptum trahebant. Sed ibi nullus erat fidelis, quē Deus exhortaretur, ne pueros magiſtros ſequeretur. Oēs & obſidentes & obſeſſi alieni a Chriſto obdurabāt, vñ melius de hæreticis accipiendū qui contra eccleſiā venientes, ſe Chriſtos eſſe mentiuntur: quorum primus Simon Magus: extremus Antichriſtus.

† laſtantibus. † Matth. 24. b † Mat. 24. b Luc. 17. d. B † Matth. 24. c Luc. 21. c

a Matthæus autem. Orate autem vt non fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato.

a † nutrientibus in illis diebus. Orate vero vt hyeme non † fiant. 1

Ideo orandum. Erunt enim. — Hæc propter ad Antichriſtum quando crebriora, & acerbiora tormenta inferentur fidelibus, & quod grauius eſt, ſigna quoque comitabuntur.

Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt † ab initio creaturæ quam condidit Deus vſque nunc, neque

b fient. † Et niſi † breuiaſſet dominus dies, non fuiſſet ſalua

Hieron. Ne malitia mutet intellectum eorum.

c omnis caro. Sed propter electos quos elegit breuiauit dies.

d † Et tunc ſi quis vobis dixerit: Ecce † hic eſt Chriſtus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & portenta ad ſeducendos (ſi fieri poteſt) etiam electos. Vos ergo videte: Ecce prædixi vobis

Ad gelida corda.

e omnia. Sed in illis diebus poſt tribulationem illam † ſol contenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cęli erunt decidentes, & virtutes quæ ſunt in cœlis † mouebuntur:

f g h † Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos ſuos, &

a Vt triticum ventilatum, de area totius terræ.

i congregabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ

* Theophylactus. Poſtquam ea quę ad Hieruſalem pertinebant, dominus compleuit, nunc de aduentu loquitur Antichriſti, dicens: *Et tunc ſi quis vobis dixerit: Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, ne credideritis.* Hoc autem quod dicit tunc non ſic intelligas, id eſt ſtatim cum completa fuerint ſupradicta circa Hieruſalem ſicut & Matthæus poſt Chriſti generationem dicit: *In diebus illis venit Ioannes.* Nūquid immediate poſt Chriſti natiuitatem? Non, ſed indeterminate; vel indefinite. Sic & in hoc loco *Tunc*, accipi poteſt non ſcilicet quando Hieruſalem deſolabitur ſed circa tempus aduentus Antichriſti.

Matth. 24. a

b *Et niſi breuiaſſet domi.* Q. d. Quod in tantis malis refugiū? Quæ ſpes electis? hoc ſolum. ſ. vt Deus qui dat virtutē patiēdi, breuiet potētiā pſequēdi, & hoc eſt. *Et niſi breuiaſſet, &c.*

Beda. Et niſi breuiaſſet dñs dies. Hæc tribulatio quanto cæteris grauior, tanto breuitate moderatior. Tribus annis ſcilicet, & dimidio quantū ex Daniele & Apocalypſi Ioannis conijci poteſt, eccleſia per orbem impugnatura eſt.

* Victor Antiochenus. Vel per omnem carnem, vniuerſam Iudæorum gentem deſignat, hoc eſt tam eos, qui intra ciuitatē obſeſſi tenebant, quā eos qui extra illā in diuerſis locis & ciuitatibus diuerſabantur. Neque. n. illi ſolū oppugnabantur & ad necē petebantur, qui in Iudæa ætatē agebāt, ſed alij præterea oēs qui per terrarū orbē paſſim diſperſi erant.

c *Sed propter electos quos elegit breuiabit dies.* * Ibidem. Quos quæſo electos vocat? Eos vtique quos in medio oppugnatorum cætu fideles comperit. Ne enim Iudæi mentiri poſſent mala, quæ pertulerant & perferebant, propter electos illos & promulgatum Chriſti euangelium accidiſſe. Oppoſitum verū aſſerit. Aſſerit, inquam, niſi pauci illi electi extitiſſent, ad vnum omnes funditus interituros fuiſſe. Etenim ne illi, qui Chriſto per fidem ex Iudęorum genere adiuncti fuerāt, vna cum cæteris infidelibus extinguerentur, benignus dominus cruenta illa bella tempeſtiue diſſoluit, ſæuiſque prælijs, & pugnis mature finem impoſuit.

C d *Et tunc ſi quis.* Beda. Quidam hoc ad captiuitatē Iudaicā referunt, quādo multi Chriſtos ſe eſſe dicentes, populū poſt ſe

e *Sed in illis diebus, &c.* Beda. Sidera in iudicio videbuntur obſcura, non lucis ſuæ diminutione, ſed ſuperueniente veri luminis claritate, i. ſummi iudicis cum venerit in maieſtate ſua & patris, & ſanctorū angelorū, quāuis nihil prohibeat vere intelligi tunc ſolem & lunam cū alijs ſideribus ad tēpus ſuo lumine priuari, ſicut ſol in paſſione dñi. Luna. n. tunc temporis cū eſſet plena ſub terra latebat, vnde illud Ioel adhuc imperfectū eſt, qui cū dixiſſet: Sol conuertetur in tenebras addit & luna in ſanguinē antequā veniat dies dñi magnus & manifeſtus. Et quod de die iudicij Iſaias dicit; *Erubeſcet luna & ſol confundetur, &c.* Sed peracto die iudicij & clareſcente futuræ gloria vitæ, cum fuerit cęlum nouum & terra noua, tunc fiet quod idem propheta alibi dicit. *Et erit lux lunæ ſicut ſol & lux ſolis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum.*

f *Decident.* A lumine quando pene deerit ſemen Abrahæ cui aſſimilātæ ſunt ſtellæ.

g *Et virtutes quæ.* Beda. Quid mirum tremere homines cum aſpectu iudicij tremant angelicę poteſtates? Vnde Iob *Columnæ cęli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.* Et quid patitur virgula deſerti, vbi concutitur cedrus paradiſi?

h *Mouebuntur.* Hieronymus. Ad irā vindictæ quando mittentur a filio hominis veniente in nubibus cœli cum virtute, quæ prius ſicut pluuia in vellus deſcendit in humilitate.

i *A qua. uen.* Ab Oriēte & Occidēte, Auſtro Aquilone, non tm̄ ab his, ſed a ſummo terræ vſque ad ſummū cęlū, i. extremis finibus terræ per directū vſq, ad vltimos terminos eius, vbi longe aſpicientibus circulus cœli terræ vr̄ inſidere. *A ſic*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Orate vero.* Hic ſoluitur ſecunda quæſtio: In cuius ſolutione Saluator primo excitat diſcipulorum deuotionē, quæ eſt neceſſaria tempore magnæ tribulationis. Secundo prædicit tribulationem futuram ante iudicium, ibi. *Erunt enim dies illi tribulationis.* tertio prædicit iudicis aduentum, ibi. *Et tunc videbunt filium h.* quarto excitat attentionem credentium, ibi. *Videte, vigilate, &* & ideo concludit in fine. *Qu*

MORALITER.

ſimoniacæ, ſe laute nutrientibus de bonis eccleſiæ.

1 *Orate vero vt hyeme non fi.* Id eſt, vt dictæ promotiones ſimoniacæ non fugiantur tepide, ſed in charitatis feruore.

† *Erunt enim dies illi tribulationis tales quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus.* Scilicet, maiores quam temporibus tyrannorum, de qua beatus Bernardus exponit illud Iſa. 38. c. *Ecce in pace amaritudo mea amariſſima*, dicens, quod hoc dicere poteſt modernis temporibus eccleſia, quia maiora mala, ſpiritualiter patitur ſub pace principum Chriſtianorum, propter ſimonias & alia mala clericorum quam pateretur ex perſecutione tyrannorum, & dominus per ſuam gratiam breuiet iſta mala.

Luc. 21. † *Tunc ſi quis, &c.* De epiſcopo vel ſacerdote male promoto, qui

qui Chriſtus, id eſt, vnctus dici poteſt, eo quod per vnctione eſt inſtitutus.

† *Ne credideritis, &c.* Quia ſic commendantes eos de ſcientia vel vita ſunt mendaces. Sequitur.

† *Sol contene.* Id eſt, Chriſtus ſecundum apparentiam hominum, vnde dicunt, quando fiunt tales peruerſæ promotiones quod Chriſtus dormit, eo quod talia mala permittit.

† *Et ſtellæ cœli, &c.* Nam homines boni & literati per dictas deprimuntur in eccleſia Dei.

† *Et virtutes quæ.* Nam homines contemplatiui mirantur a quando propter prædicta de patientia Dei.

† *Et tunc videbunt fil.* Quia recogitant, quod Chriſtus bonis viris hic derectis reſeruat bona maiora.

A ſicu

Prophetia.

a vſque ad ſummum cœli. † A ficu autem diſcite † parabolam. †

Verba.

Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis, quia in proximo ſit æſtas. Sic & vos, cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis. Amen dico vobis,

a Vel omne genus hominum, vel ſpecialiter Iudæorum.

quoniam non tranſibit generatio hæc, donec omnia iſta fiant.

b Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.

a Q.d. Signa illius diei prænuncia.dixi; De die autem il-

De die autem illa vel hora nemo ſcit neque angeli † in cœlo,

Hieron. id eſt, corpus eius in terra poſitum, quod eſt eccleſia. Nobis.
In quo & filius. Hieron. Vigilia opus eſt mentis ante mentem corporis.

c neque filius, niſi pater. Videte, vigilate & orate: Neſcitis enim

a Iudicij. b Hieron. Corpus Chriſti in cœlum delatum relinquens ſomnum, id eſt, eccleſiam. Locus carnis propriè terra eſt.

quando tempus ſit. † Sicut homo qui peregre profectus reli-

a Hieron. Octo talenta ſecundum Matthæum, decem minas ſecundum Lucam.

quit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem † cuiuſque †

a Qui ducit in domum cœli:

d e operis, & ianitori præcepit vt vigilet. † Vigilate ergo, neſcitis †

a Quando occiſa ſunt primogenita Aegypti.

f enim quando dominus domus veniat ſero, an media nocte, an † gallicantu, an mane: ne cum venerit repente, inueniat vos

a Hieron. Hoc fine concludit ſermonem, vt commune omnium præceptum nouiſſimi per primos audiant. b Generale bonum non ſingulare.

g dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. 1

---

a *A ficu autem.* Quaſi dicat, quomodo cum fuerint in ficu teneri cauliculi, & gemma in florem erũpit, intelligitis ad-uentum æſtatis & ueris & fauonij, ſic cum hæc quæ ſcripta ſunt uideritis, non putetis iam adeſſe finem mundi, ſed qua-ſi præcurſores uenire, qui oſtendant prope eſſe.

Beda. Ficus ſynagoga, quæ quia ad ſe uenienti domino fructum iuſtitiæ non habuit, æterna ſterilitate damnata eſt. *quia cæcitas ex par contigit in Iſrael do. in.* & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſterilis arbor fici fructum reddet quẽ negauit, unde Iob: *num ſi præci.fu.rur. &c.* Hoc ut factũ uideris, ſcito in proximo eſſe diem iudicij, & æſtatem uere pacis.

Hieronymus. Fici parabola, id eſt, prophetia. Folia nata, verba ſunt præſentia, æſtas uero proxima dies eſt iudicij, in quo unaquæque arbor manifeſtabit quod intus habuit: aridum ad comburendum, an uiride ad plantandum in eden cum ligno vitæ cuius folia in ſanitatem Gentium, id eſt, verba quibus dicetur, *Venite benedicti pa. mei: &c.*

b *Cœlum & terra tranſibunt.* Cęlum aereum, à quo aues cœli & nubilia cęli, vnde Petrus: *Cœlum autem qui nunc ſunt & terra eodem verbo repoſiti ſunt & igni reſeruati,* aperte docẽs, quia alij cœli ſunt igne perituri quam aqua perditi, i. inania & nebulo-ſi. Aqua enim diluuij quæ tantum quindecim cubitis cacumina montium trãſcendit vltra aeris ætheriſq; confinia nõ peruenit. Eccleſiaſtes: *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra vero in æternum ſtat.* Sic ergo cęlum & terra tranſeunt, ſecundum imaginem, manent in æternum ſecundũ eſſentiã.

c *Neque fi.* In eo enim ſunt oẽs theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Ideo abſconditi, quia nobis ſcire nõ expedit, ut ait: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel mo. quæ p.p. in ſ.p.* In quo oſtendit quod ſciat, ſed noſſe apoſtolis non expediat, vt ſemper incerti de aduentu iudicis, ſic quotidie viuant quaſi alia die iudicandi. Scit ergo filius ſibi, ſed nõ nobis, vt ſemper ſimus ſolliciti, unde: *videte, vigilate, &c.*

Hilarius. Filius & ſpiritus ſanctus, quia non ſunt a ſe, de die illa neſciunt a ſe: pater autem quia a ſe eſt, ſcit a ſe.

d *Et ianitori, &c.* Hieron. Ei, ſcilicet, qui prædicat. Cui dicitor: Si non annunciaueris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram.

e *Vigilate ergo.* Præmiſſo patrisfamilias exẽplo cur conſummationis diem reticeat, dicit: *vigilate ergo.* Qui dormit, non corpora, ſed phantaſias videt, cum euigilat nihil habet de his quę viderat. Sic ſunt quos mundi amor rapit in vita, deſerit poſt vitam.

f *Neſcitis quando dominus domus veniet.*

✲ Victor Antiochenus. Per dominum domus ſeipsũ nõ obſcure deſignat ſaluator. Quod ad hunc autem locum attinet excitat ignauos & deſides ad ſtudium & vigilãtiam, mouetque vt quantam curã & diligentiam circa pecuniæ cuſtodiam adhibẽt, qui ne furto ſubducantur, probabili ratione ducti formidant tãtam illi, & nos omnes circa ſalutem noſtrã adhibeamus.

* Theophylactus. Vide autẽ quia non dixit. Neſcio quando tempus erit, ſed neſcitis. Propter hoc enim hoc occultauit, quia nobis expediebat. Nam ſi nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus ſi finem ſciremus? Malitias nanque noſtras differimus vſque ad vltimum. Attendamus etiam dictiones: ſero namque finis exiſtit, cum quis moritur in ſenectute, media nocte, cũ quis moritur in medio iuuentutis, gallicãtu vero cum ratio completur in nobis. Cũ enim incipit puer ſecũdum rationem viuere tunc gallus in eo vociferatur excitans a ſomno ſenſualitatis: Mane autem puerilis eſt ætas, oportet enim omnes iſtos finem pręſcire, nam & puero cauendum, ne imbaptizatus pertranſeat.

g *Quod autem vobis.* Nõ ſolum rectores eccleſiæ ſed & omnes vigilare præcipimur, ianuas cordiũ cuſtodientes, ne antiqui hoſtis mala ſuggeſtio ſubintret, ne nos dñs dormientes inueniat, vnde Paulus: Vigilate iuſti, & nolite peccare.

Matth. 24. Ezech. 3. c † ſimilitudinem. † qui in cęlo ſunt. † & vnicuiq; opus ſuum. † Matt. 24 d & 25. a

D E F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Quod autem vo. Oſtendens quod non loquebatur pro diſcipulis tantum ſed pro omnibus fidelibus præſentibus & futuris. Sententia autem iſtarum partium patet ex dictis Matth. 24.

Ad maiorem prędictorum intelligentiam quęritur hic, vtrum Chriſtus doctrinam ſuam debuerit tradere ſcripto.

Et videtur quod ſic, quia ſcriptura inuenta eſt ad hoc vt doctrina memoriæ commendetur, ſed doctrina Chriſti erat maxime memoriæ commendanda, ergo, &c.

Item figura debet reſpondere figurato & è conuerſo, ſed lex vetus quæ fuit figura legis nouæ, fuit data in ſcripto ergo, &c.

Ad contrarium arguitur, quia nulli libri ab eo ſcripti habentur in canone, ſed tantũ à diſcipulis ſuis, vt apoſtolis & euangeliſtis.

Reſponſio. Doctrina Chriſti fuit immediate tradita à Deo, quia ipſe in vnitate perſonæ fuit, & eſt verus Deus & homo. Vetus autem Teſtamẽtum licet fuerit datum à Deo non tamen immediate, ſed mediantibus angelis, vt dicitur Gal. 3 c. *Lex data eſt per angelos in manu mediatoris.* & Act. 7. g. dixit Stephanus Iudæis: *Accepiſtis legem in diſpoſitionem angelorum.* Et ideo doctrinę Chriſti debebatur excellentiſſimus modus tradendi eam, qui eſt in hoc quod doctrina aliqua non immediate ſcribitur in pelle mortua, ſed in mentibus hominum, quæ ſunt ad imaginẽ Dei factę. Quod factum eſt de doctrina Chriſti, quam impreſſit mentibus diſcipulorum. Et hoc fuit prædictum Ierem. 31. c. *Ecce dies venit, dicit dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum quod pepigi cũ patribus veſtris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, &c.* Et ſubditur. *Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Sed per apoſtolos alioſq; diſcipulos Chriſti deriuata eſt doctrina eius verbo prædicationis & etiam ſcripto, vt patet in euangelijs apoſtolorum & epiſtolis: Ex hoc paret ſolutio primi argumenti.

Ad ſecundum dicendum, quod figura deficit à perfectione figurati, & ideo lex euangelica non ſolum fuit ſcripta in tabulis lapideis & pellibus mortuis ſicut lex vetus, ſed etiam in mentibus humanis, vt dictum eſt, quantum ad primam eius conſcriptionem. Secundario autem fuit ſcripta in libris, vt dictum eſt.

CAP.

MORALITER.

A ficu autem. Cum enim incipit ramos & folia producere, ſignum eſt fructificationis futuræ, ſic bona indoles iuuenis ſignũ eſt boni profectus ſequentis. † *Sicut homo, &c.* Hoc de Deo dicitur, eo qđ à nobis in præſenti non videtur. † *Et dedit ſer.* Hoc dicitur, quia dimittit homines agere ſecundum libertatem ſuæ voluntatis. † *Et ianitori, &c.* id eſt, rationi, quę debet eſſe vigil ad claudendũ oſtium conſenſus diabolo, & ad aperiendũ Chriſto qui ad oſtium pulſat, quando ad bonum nos inuitat. † *Sero an media noct. &c.* Per mane ſignificatur iuuentus, per gallicantum virilis ſtatus, per mediam noctem ſenectus, per ſero ſenium. Et quia domini aduentus eſt nobis incertus, ideo vigilandum eſt omnibus ætatibus, vt in morte venientem cum recipiamus per bonam voluntatem.

CAPVT XIIII.

Tranſitus: quod Heb. phaſe.

E† Rat autem paſcha & azyma poſt biduum, & quærebant ſummi ſacerdotes & ſcribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent: Dicebant enim: Non in 1 †

Non ſeditionem timebant, ſed ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur.

d die feſto, ne forte tumultus fieret in populo. † Et cum eſſet * Be- †

a Simon enim obediens dicitur. b Nomen priſtinum manet, vt virtus curantis appareat. Leproſus enim fuerat, ſed à domino curatus erat. Hieron. Eccleſia habens fidem quæ dicit nar. me. de o. ſuum.

e f g thaniæ in domo Simonis leproſi, & recumberet, venit mulier †

CAP. XIIII.

A E*Rat autem pa.* Hieronymus. Paſcha, tranſitus interpretatur, Phaſe vero immolatio. In immolatione agni & tranſitu per mare vel per Aegyptũ prefiguratˀ paſſio Chriſti & redemptio populi de inferno, quando poſt biduum nox viſitat, i. pleniſſima luna, ætate Chriſti pfecta, vt parte nulla tenebroſa carnes agni immaculati q tollit peccata mundi, in vna domo quæ eſt vna eccleſia catholica, calceati charitate, & armati virtute comedamus dicẽtes: *Etenim Paſcha no. immo. eſt Chriſtus.*

Math. 26. a
Luc. 22. a.
Ioan. 12. a.
1. Cor. 5. c
1 Mat. 26. a

Beda. Paſcha quod Hebraice Phaſe, a tranſitu, non a paſſione, eo quod exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum tranſierit, nec percuſſerit eos, vel dominus auxilium dans eis deſuper ambulauerit, cuius myſterium Ioannes aperuit. Ante diem feſtũ Paſchæ ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat de hoc mundo ad patrem. Vbi oſtendit ſic myſtice notatũ, quod agnus Dei qui peccata mundi tollit, de hoc mundo eſſet tranſiturus. Vel nos ſalubri tranſitu, de Aegyptiaca ſeruitute redempturus eſt vel educturus. Beda. Paſcha, ſolus dies quo agnus occidebatur ad veſperã quartadecima, luna primi mẽſis, Azyma quindecima luna, qũ filij Iſrael egreſſi ſunt de Aegypto, quæ ſeptem celebrabantur diebus, i. vſque ad viceſimum primum eiuſdem menſis diem ad veſperam. Sed indifferenter alterum pro altero ponitur, quia & dies Paſchæ in azymis celebrabatur, & nos quaſi perpetuum Paſcha facientes, ſemper ex hoc mundo tranſire præcipimur. Vno quippe die agno immaculato immolato ad veſperum, ſeptem ex ordine dies ſequuntur azymorum, quia Chriſtus pro nobis ſemel in fine ſæculorum vel tẽporum paſſus, per totum huius ſeculi tempus (quod ſeptem diebus agitur) in azymis ſinceritatis & veritatis nobis præcepit eſſe uiuendũ, & omni niſu deſideria terrena quaſi Aegypti retinacula fugere, & uelut a mundana conuerſatione ſecretam ſolitudinem iter, ſcilicet, admonet ſubire uirtutum.

Exod. 12. d
Ioan. 13. a
B

b *Et quærebant ſummi ſa.* Hieronymus. A principibus egreſſa eſt iniquitas, qui templum parare, & uaſa, & ſe purificare ſecundum legem ad eſum agni debuerant.

c *Non in die feſto.* Hieronymus. Vitant diem feſtum, quod conuenit illis: Non eſt feſtiuitas eis qui uitam & miſericordiam perdiderunt.

* Victor Antiochenus. Sane feſtum propter cædem, quã iam tum animo conceperant, haud inuite tranſiuliſſent, at per legem non ſinebantur. Siquidem decretum, quod in legalibus illorum libris traditum extabat, impleri oportebat. Erat aũt illud eiuſmodi: *Paſcha veſtrum quartadecima die menſis primi immolabitis.* In eo enim menſe illeque die uerũ illud Paſcha immolari neceſſum erat. Oſtenditur hic autem quõ Chriſtus Dominus in mortem, quam noſtri cauſa ſubijt, ultro ſeſe obtulerit. Quandoquidẽ cum illum comprehẽdere volebant, vt ſæpenumero iam dudum ante voluerant, eũ cõprehendere non potuerunt. Quando vero de illius cõprehẽſione nihil deliberatũ habebant: tunc preter omnem illorũ ſpem vltro ſe illis dedidit, factumq; eſt, vt id in quo diu multumque magno ſtudio incubuerant, tandem aliquando ad fidem perducerent.

Exod. 12.
C

d *Et cum eſſet Beth.* Hieronymus. Hinnulus ceruorũ ſemper ad lectulum ſuũ redit, id eſt, filius obediens patri vſq; ad mortẽ: obedientiam a nobis petit. Simon enim obediens dicitur.

* Victor Antiochenus. *In domo Simonis.* Quæ in Bethania in domo Simonis leproſi acciderunt, illa etiã Matthæus æque atque Marcus ceteris adiungit. Et prima quidem facie, unam eandemque mulierem apud omnes Euangeliſta[s] decantari uideri queat. Et cũ res ita non habet. Nam apu[d] tres una eademque celebratur. Nempe admirabilis illa Lazari ſoror Maria: Atq; hoc ipſum quoque Ioannes regiæ ciuitatis Epiſcopus profitetur. Origenes uero aliam illam eſ[ſe] dicit, quę apud Matthæum & Marcum in domo Simoni[s] leproſi unguẽtum ſuper caput Ieſu effudit, aliam rurſus e[am] quę cũ in ciuitate peccatrix eſſet, in domũ Phariſęi ingreſſa pedes illi[u]s lachrymis abluit & unguento perfudit. Apollinarius tandem & Theodorus eandem apud omnes Euang[e]liſtas deſcribi aiunt, Ioannem uero hiſtoriam illam cæteri[s] accuratius perſecutum. At longe uerisimilius fit quod paul[o] ante dicebatur, neque Origenes quoque diſerte inficiatu[r] etſi de ea, cuius fit mentio apud Ioannem nihil dicat, uidelicet Matthæum, Marcum, & Ioannem de eadem omnin[o] agere, omnes namque in Bethania (quæ eſt vicus quidã a[b] Hieruſalem non procul diſtans) rem hanc accidiſſe tradũ[nt]. At illa vero de qua Lucas agit, alia oĩno erat; ſcribit enim *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix vt cognouit quia Ieſ[us] accubuit in domo Phariſæi, &c.* Hæc itaque & peccatrix erat, & in ciuitate viuebat. Altera autem illa neq; peccatrix appell[a]tur, neq; in ciuitate verſata deſcribitˀ, ſed in Bethanię vic[o].

e *Simon leproſi.* Hieronymus. Simon leproſus mundum i[n]fidelem primo, poſtea fidelem ſignificat.

f *Et recumberet ve. &c.* Hieronymus. Recumbente ſeipſo i[d] eſt, humiliante ſe, vt cum tangeret fides peccatricis, quæ d[e] pedibus aſcendit ad caput, a capite deſcendit per fidem, i[d] eſt, a Chriſto ad membra eius.

g *Mulier.* Beda. Maria Magdalena ſoror Lazari quẽ ſuſcitauit dominus. Hoc Ioannes dicit eſſe factum ante ſex dies [Paſchæ] ſi hæc pridie quam aſino ſedẽs venerit Ieruſalẽ. Ipſa eſt enim nõ alia, quæ quondam adhuc peccatrix (vt Lucas ſcribit) pedes domini rigauit & vnguento vnxit nunc iuſtificata & familiaris facta, non tantum pedes, vt Ioannes dicit, ſed & caput, ut Matthæus & Marcus perhibẽt, oleo ſancto perfudi[t]. Alab

Ioan.
Luca
Mat.
F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

1 E*Rat autem, &c.* Poſtquam deſcripta eſt reductio peccatoris in Deum per mediatoris prędicationem, hic conſequenter deſcribitur eadem reductio per paſſionis ſuæ redemptionem. Et quia ſuperius prædixit paſſionem ſuam per Iudæos inchoandã, & per gentiles conſummandam, ad quos tunc pertinebat iudicium ſanguinis in Ieruſalem: ideo primo deſcribitur eius paſſio per Iudæos inchoata, ſecundo, per gentiles conſummata, ca. ſeq. Circa primum quatuor per ordinem deſcribuntur. Primum eſt ipſius Chriſti venditio, non ex eius ignorantia, ſed ex eius præſcientia & voluntate, ſecundo. venditi traditio, non ex eius diſpli[centia] ſed charitate, ibi. *Et prima die azymorum.* tertio, traditi comprehenſio, non ex ſua impotentia, ſed mititate, ibi. *Et adhuc eo loquente.* quarto comprehenſi condemnatio, non ex ſua iniuſtitia ſed humilitate, ibi. *Summi vero ſacerdotes.*

f Circa primam partem præmittitur venditionis occaſio, quæ fuit duplex. Prima ſacerdotum inuidia, & hæc ponitur in principio. Secunda fuit Iudæ auaritia, qui voluit recuperare precium vnguenti effuſi, quæ ponitur ibi. *Et cum eſſet Bethaniæ, &c.* Tertio ponitur ipſa venditio, ibi. *Et Iudas Scariothes, &c.* Secunda pars principalis incipit ibi. *Et prima dies azymorum.* vt dictum eſt. Et diuiditur in quatuor, quia primo ponitur paſchale conuiuium ad proditoris reuocationem, ſecundo, inſtituitur eucharistiæ ſacramentum ad charitatis vnionem, ibi. *Et manducantibus illis.* tertio, prædicitur diſcipulorum ſcandalum ad eorum confirmationem, ibi. *Et ait illis Ieſus: Omnes vos ſcandalizabimi[ni]* &

Diui[ſio]

MORALITER.

Erat autem Paſcha. Theophilus. Voluit enim dominus in Paſchate crucifigi, quia ipſe erat verum Paſcha.

Et quærebant ſummi, &c. Adhuc aliqui de iſtis Chriſtum perſequuntur in membris ſuis.

† Et

† *Et cum eſſet, &c.* Per hoc oſtendit, quod prædicatores no[n] debent abhorrere peccatores.

† *Venit mulier ha. ala. &c.* Mulier iſta eſt rationalis anima, quæ frangit alabaſtrum, cum rationabiliter domat corpus propriu[m]. Et quoniam hoc cedit ad honorem Dei, effundit ſuper caput Chriſti 1. Cor. 11. a. Caput Chriſti Deus.

Era

A a *Alaba.* Alabaſtrum marmor candidum variis guttis diſtin
a ctum vnguenta incorrupta ſeruet .
b *Nardi ſpecati.* Piſtica nardus dicitur mixta, quia non ſolum
d radice, ſed de ſpicis & de folijs compoſitum erat, quod eſt
p ctioſius.

f *Poterat enim vnguen.* Hierony. Sub prætextu auaritiæ myſte- D
rium loquitur fidei. Etenim noſtra fides trecenti ſemiuti de
nariis, ideſt, decem ſenſibus per corpus, & animam, & ſpiri-
tum triplicatis, vt & nos ſicut Gedeon trecentorum virorum
numerum aſſumentes, Allophylorum caſtra pauperes ſpiritu

Carnale deſiderium.

habens alabaſtrum vnguenti nardi † piſticæ precioſi, & fra-

Carnali deſiderio. a Hieron. Per ſynecdochen dicitur unus pro multis & multi pro vno.

a b ᵭto alabaſtro effudit ſuper caput eius . Erant autem quidam
c d indigne ferentes † intra ſemetipſos, & dicentes. † Vt quid
e perditio iſta vnguenti facta eſt ? Poterat enim vnguentum i-
f ſtud venundari plus quam trecentis denariis, & dari paupe-

Beda. Hoc de ſolo Iuda, synecdochycos.

ribus . Et fremebant in eam Ieſus autem dixit . Sinite eam
† Quid illi moleſti eſtis ? Bonum opus operata eſt in me, †
Semper enim pauperes habetis vobiſcum, & cum volueritis
poteſtis illis benefacere, me autem non ſemper habebitis.

a Hieronymus Non aliunde quæramus quod in nobis habemus.
a Ideſt, Antequam ueniret qui excluderet.

h Quod habuit hæc fecit, præuenit vngere corpus meum in ſe-
i pulturam . Amen dico vobis : vbicumque prædicatum fuerit
k euangelium iſtud in vniuerſo mundo, & quod fecit hæc,

c *Et fract.* HIE-
RONYMVS. Do-
mus impleta odore,
cælum, terra eſt.
Fractum alabaſtrum
carnale eſt deſide-
rium, quod frãgitur
ad caput, ex quo om
ne corpus compagi-
natum.
Beda, Deuotio
Mariæ, fidem, & pie
tatem deſignat ec-
cleſiæ, quæ dicit, Dñ
est rex in accubitu
ſuo, nardus mea de-
dit odorem ſuum.
Quod ad literã Ma-
riæ manibus com-
pleuit, & quotidie
ſpiritualiter in mem
B bris ſuis implere nõ
deſinit, quæ in toto
mundo gloriando di
c. *Deo autem gratias ago qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu.*
Et odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, *quo-*
niam Chriſti bonus odor ſumus Deo . Cum potentiam diuinitatis
eius quæ illi vna eſt cum patre digna reuerentia confitetur,
laudat, & prædicat. Caput eius vnguento perfundit precio
ſum humanitatem digna reuerentia ſuſcipit. In pedes vn
guentum piſticum, ideſt, fidele, & verum perfundi, quia illã
naturam eius, qua terram contingere, id eſt, inter omnes con
uerſari dignatus eſt, pia prædicatione & deuotis veneratur
obſequiis.
d *Erant autem quidam.* Beda. Per ſyuecdochen plurale pro ſin
gulari poſuit. Ioannes Iudam hoc dixiſſe dicit, quia fuerat
fur, & loculos habens ea quę mitte. por. Forſitan, & alii diſci-
puli aut ſenſerunt hoc, aut dixerunt aut Iuda dicente perſuaſi
ſunt, & omnium voluntatem Matthæus & Marcus verbis ex-
preſſerunt. Sed Iudas quia fur, & alii propter curam pauperũ
Ioannes autem illum ſolum commemorare voluit, cuius hac
de cauſa furandi conſuetudinem intimare curauit.
e Victor Antiochenus. Multis prouide & variis rem hanc
ſimulantibus, Dominus, qui omnium ſenſus, & corda com
perta habebat, tametſi generali oratione vtatur ſolum Iudã
tamquam auarum perſtringit verius, quam reliquos diſcipu-
los. Notat enim ex quadam potius animi ſimplicitate, quam
e malitia aut inuidia, mulieris factum improbaſſe: venerat
fortaſſe an illis in mentem illud Chriſti. *Miſericordiam volo & non ſa*
crificium .
e *Vt quid perditio iſta.* Hiero. Perditus de ſalute perditionem
inuenit, vt in ficu fructifera mortis laqueum nanciſceretur.
C f *Poterat*

fractis lagũculis no-
ſtris cum turbis, &
lucernis deſtruamus † fidelis vel probatæ.
I Et ſicut Abraham cũ
trecentis viris ſpolia
diuidamus ad veſpe † Ad quid
ram.
* VICTOR
ANTIOCHENVS
Cum diſcipuli vn-
guentum iſtud plus
trecentis denariis di
uendi potuiſſe aſſe-
rũt quantum mulier
illa in vnguentum
illud inſumpſerat,
quantumq; eſt conſe
quens, animi alacri-
tatem, & pietatem
erga Chriſtum de-
clarat nobis diuinan
dum relinquamus. E
g *Bonum opus ope-*
rata. Hieronym. Qui
credit in Deum, reputatur ei in opus iuſtitiæ. Aliud enim eſt
credere ei, aliud eſt credere in eum, ideſt, totum ſe iniicere in
illum.
h *Me autem non ſemper.* Beda. Corporali pręſentia, & familia-
ritate coniunctum ſicut nunc, vnde Apoſtolus. Etſi noueri- 2. Cor. 5. c.
mus Chriſtum ſecundum carnem ſed nunc iam nõ nouimus
Spiritualiter autem ſemper eſt nobiſcum; vnde. *Ecce ego vobiſ-*
cum ſum vſque ad conſummationem ſeculi o. di.
Hieronymus. Ita intelligendum eſt, Me autem non ſemp
habetis in corporali præſentia, vt prius in conuictu & familia
ritate. Vnde & per Apoſtolum, Si nouerimus Chriſtum ſecũ
dum carnem, ſed nunc iam non nouimus.
i *Quod habuit.* Quod putatis perditionem eſſe vnguenti offi 2. Cor. 5.
cium ſepulturæ eſt . Nec mirum ſi mihi dedit odorem fidei
bonum, cum ego pro ea fuſurus ſum ſanguinem meum.
* Theophylactus. Præuenit enim quaſi a Deo ducta vnge-
re corpus meum in ſignum ſepulturæ futuræ in quo prodito
rem cõfundit, ac ſi ei dicat . Qua conſcientia mulierem con-
fundis, quæ in ſepulturam corpus meũ vngit, teipſum vero
non confundis, qui me in mortem tradis? Prophetiſat autem
dñs cõſequẽter duas prophetias. ſ. quod Euangelium eius prę
dicabitur in vniuerſo mundo, & q. opus mulieris laudabitur.
K *Amen dico vobis.* Beda. Nota in Chriſto notitiam futuro-
rum, paſſuros poſt paucos dies: præſcit euangelium ſuum toto
orbe prædicandum.
Bed. Notandum, qđ ſicut Maria toto orbe quo eſt eccleſia di-
fuſa gloriam meruit de pio obſequio, quod domino deuo
te exhibuit: ſic, & Iudas qui ei detraxit, perfidiæ nota longe
lateque F

NICOLAVS DE LYRA.

quarto, *deſcribitur Chriſti deſiderium ad noſtram redemptionem, ibi.*
Veniunt inprędium. *Tertia pars principalis huius capituli, quæ*
incipit, ibi. Et adhuc eo loquente. *Diuiditur in tres, quia primo de*
ſcribitur Iudæ fraudulentia, ſecundo, Chriſti patientia, ibi. Vnus au-
tem de circunſtantibus. *Tertio, diſcipulorum ignauia, ibi,* Tunc di
ſcipuli relicto eo fugerunt. *Quarta pars principalis, quæ incipit, ibi*
Summi vero ſacerdotes. *Diuiditur in quatuor, quia primo ſcribitur*
accuſatio Chriſti per falſos teſtes, ſecundo, eius condemnatio per iniu-
ſti iudices, ibi. Exurgens autem ſummus ſacerdos. *Tertio, condẽ*
ni vituperatio per malignos ſatellites, ibi. Et cœperunt quidam
conſpuere eum. *Quarto, negatio Petri per tres vices, ibi.* Et cum eſ-
ſet

ſet Petrus *Sententia autem huius totius capituli patet ex dictis Mat.*
26. a. vbi iſta ſunt expoſita eodem ordine quo hic ponuntur & ſub eiſdẽ
verbis pro magna parte & reſtant pauca exponenda quæ diſcurrentur.
In prima parte principali dicitur. Erat autẽ paſcha, & azyma poſt
biduum. *Solemnitas autem paſchalis Iudæorum celebrat quinta deci*
ma die primi menſis, vt habetur Leui. 23. Hæc ſolemnitas incipiebat a
veſpere quartædecimæ diei quando immolabatur agnus, & tunc veſce
bantur azymis vſque ad ſeptimum diem.
1 Alabaſtrum vnguen. *Dicunt aliqui, quod nardus eſt herba fa-*
ciens ſpicas in cacumine, de quibus extrahitur liquor optimus, ſicut a-
qua roſacea de roſis, & talis liquor vocatur hic vnguentum. Alij di-
cunt quod eſt frutex vel arbor paruula, & inde fluit vel extrahitur
liquor modo prædicto. In ſecunda parte principali dicitur.
Et

M O R A L I T E R.

† *Erant autem quidam indigne ferentes intra ſemet.* Iſtis ſunt
ſimiles illi, qui grauius portant expenſas decem ſolido-
rum

rum pro Chriſto, quam quinquaginta vel centum pro mũdo
ideo ſequitur.
† *Sinite illam.* Eius approbando operationem.
Et

A lateque infamatur. Sed dominus bonum pia laude remunerat, futura impii contumelias tacet.

a *Vnus de du.* Hieron. Vnus numero, nō merito, nomine non numine, corpore non animo, vnde ſponſus ad ſponſā. *Vulnera ſti cor meum ſoror mea in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Oculus, & crinis ſapientia eſt & virtus quoniam Iudæ cum cæteris dicitur: *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei.* Et, *Dedi vobis poteſtatem cal. &c.*

Can. 4.b.

Mat. 13.b. Luc. 10.c. † eius ſeminimum eſt.

b *Abiit ad.* Ille abiit *ad principes: & poſt, quam exiuit, intrauit in eum ſathanas.* Hic nox nocti indicat ſcientiam. Vnūquodque animal ad ſibi ſimile iungitur. Maria currit ad apoſtolos, vt dies diei eructet verbum, Iudas ad Iudæos, vt nox nocti indicet ſcientiam.

Pſal. 18.a. Eccle. 13.b.

† Mat. 26.q. Luc. 22.a. Mat. 26.d.

c *Vt proderet eum illis.* * THEOPHILACTVS. Vt annūciaret Illis quando ſolus exiſteret. Timebant autem in eum irruere quando docebat, propter turbam

a Remi. Dominum effuſi vnguenti vult compenſare precio magiſtri.

a narrabitur in memoriam † eius. † Et Iudas Scariotis vnus †

a Non mutatus, non coactus, precium quoque in voluntate ementium poſuit, quaſi vilis mancipii. Quid vultis mihi dare. &c.

b de duodecim, abiit ad ſummos ſacerdotes, vt † proderet eum

c a Auidius vitam quam peccuniam ipſe recepit cum vitam amittit.

illis. Qui audientes gauiſi ſunt, & promiſerunt ei pecuniam

a Opportunitas doli nunquam inuenitur, ſi dicatur enim hic vel ille.

d ſe daturos. Et quærebat quomodo illum opportunè traderet.

e Et prima die azymorum quando paſcha immolabant, dicūt 1

a Hieron. Vt cum voluntate Dei dirigamus greſſus noſtros. b Alias, vt manduces.

f ei diſcipuli † Quo vis eamus, & paremus tibi comedere paſ-

a Charitas non eſt ſola. Eccleſiam.

cha? Et mittit duos ex diſcipulis ſuis, & dicit eis: Ite in ciui- †

g a Primitiuus populus. b Legem literæ.

tatem, & occurret vobis homo † lagenam aquæ baiulans. 2

h i Sequimini eum, & quocumque introierit, dicite domino do

Diuerſorium meum.

mus quia magiſter dicit: Vbi eſt refectio mea, vbi paſcha 3

cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe vobis demonſtra- †

k bit cenaculum grande ſtratum, & illic parate nobis. Et

B non potuiſſet? Deinde vero, quia vt Marcus & Lucas narrant, ignorabant, quaſi certum itineris ducem, dedit illis ſignum. Neuter autem Euāgeliſtarum, Chriſtum, tecū paſca manducare dixiſſe, ſcribit; verū. *Vbi eſt diuerſorium.* vel cœnatio *vbi paſcha cum diſcipulis meis manducem?*

d *Et quærebat quomodo illum, &c.* Hieronym. Promittit ſe tradere, vt magiſter eius ante dicebat: Tibi dabo hanc poteſtatem vniuerſam.

Beda. Multi hodie ſcelus Iudæ exhorrent nec tamen cauent. Cū enim pro muneribus falſum contra quemlibet teſtimoniū dicunt, quia veritatem pro pecunia negant, Deū pro pecunia vendunt: Qui dicit. *Ego ſum via, veritas & vita.* Cum ſocietatem fraternitatis aliqua diſcordia cōmaculant, Deum produnt, qa Deus charitas eſt. Et quod peius eſt, non infirmitate, nō ignorantia, ſed ſicut Iudas quærūt opportunitatem, vt amotis arbitris mendacio veritatem crimine mutent virtutem.

Ioan. 15.a.

e *Et prima die azymorum.* Beda. Quartadecima luna, quando abiecto fermento agnus occidebatur ad veſperum. Quod exponēs Apoſtolus ait. Et enim. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Quamuis enim ſequenti die quindecima luna ſit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & diſcipulis ſuis corpus ſanguinemque ſuum dedit & a Iudæis tentus & ligatus ipſius immolatiōis, deſt, ſuæ paſſionis exordiū ſacrauit.

1. Cor. 5.c.

Iſidorus. Cum amaritudine comeditur azyma, quæ eſt redemptio noſtra. Amaritudo enim eſt paſſio domini.

f *Quo vis eamus, & paremus tibi, vt m p.* * Victor Antiochenus. Hinc manifeſtum ſit Chriſtum dominum nullum proprium domicilium, aut diuerſorium habuiſſe. Idem de illius diſcipulis citra temeritatem dici quoque poteſt, vt qui iam dudum ante ab omnibus ſe abdicaſſent. Nam ſi quam habuiſſent, ad illum vtique ſeruatorem inuitaſſent.

Luc. 22.a.

g *Ite in ciuita.* Beda. Indicium eſt preſcientiæ diuinitatis, quod & cum diſcipulis ſuis loquens quod alibi ſit nouit. Pulchre

C autem paraturis Paſcha homo lagenam vel amphoram (ſecundum alium euangeliſtam) aquæ baiulans occurrit, vt oſtēdatur huius Paſchę myſterium pro ablutione mundi eſſe celebrādū. Aqua enim lauachrum gratię, lagena fragilitatem eorum deſignat, per quos hęc gratia mūdo erat miniſtranda. vnde, habemus theſaurū iſtum in vaſis fictilibus. Parant Paſcha diſcipuli

diſcipuli, ab aquæ infertur lagena, vt adeſſe tempus inſinuaret, quo cultoribus veteris Paſchę typicus de limine ac poſtibus cruor auferatur, & ad tollenda mundi crimina viuifici fontis baptiſmi conſecretur.

D

Hiero. Ciuitas eſt eccleſia quæ muro fidei cingitur, homo occurrens primitiuus populus eſt, amphora aquæ lex literæ.

h *Homo lage. aqu.* BEDA. Conſulte, aquæ baiuli, & domini domus tacita ſunt vocabula: vt omnibus verum paſcha celebrare volentibus id eſt, ſacramentis Chriſti imbui: eumque ſuæ mentis hoſpitio ſuſcipere, quærentibus, facultas danda ſignetur.

* VICTOR ANTIOCHENVS. Mittit illos ad hominem ignotum per hæc facere potuiſſe non pati. qui ſolo verbo ſpiritus huius mentem potuit flectere & mouere, in aliis ſi viſum fuiſſet, quid non potuiſſet?

*Theophylactus. Lagenam aquæ portat qui baptiſatus eſt. Qui autem baptiſma baiulat, venit ad requiem ſecundum [illegible] tionem viuens, & ſicut in domo requie ponitur.

i *Sequimini.* Hierony. Qui ducit in altum vbi refectio Chriſti. Vnde Raab exploratoribus mandat, vt non per ima, ſed per excelſa irent.

K *Cœnaculum gran.* Hierony. Eccleſia magna, quæ narrat nomen domini ſtrata varietate virtutum, & linguarum, vnde Circumamicta varietate virtutū, in qua paratur domino eſca. Dominus domus Petrus apoſtolus cui dominus domum ſuam credidit, vt ſit vna fides ſub vno paſtore.

Beda. Cœnaculum lex ſpiritualis, quæ de anguſtiis literæ egrēdiens in ſublimi loco recipit ſaluatorem. Nam qui adhuc occidentem literam ſeruauerit, qui in agno non aliud quam pecus intellexerit in imo paſcha facit, quia maieſtatem ſpiritus nō comprehendit in verbis Dei: qui autem baiulū aquę id eſt gratię prçconem in domum eccleſię fuerit ſecutus, per ſpiritum ſcientię illuſtrantem ſuperficiem literę trāſcendendo in alto mentis ſolio parat refectionem Chriſto, quia cuncta legis ſacramēta & legis decreta eius eſſe ſacramēta cognoſcit.

* Theophylactus Dominus domus intellectus eſt qui oſtendit cęnaculum grande, id eſt, altitudinem intelligentiarum, quod etſi altum ſit, tamen nihil habet vanæ gloriæ & tumoris, ſed ſternitur & planum ſit humilitate. Ibi autem, id eſt tali mēte paſcha Chriſto paratur, a Petro ſcilicet. & Ioanne, id eſt ab actione & contemplatione. Beda. Conſulte autem ſunt baiuli aquę, ſiue domus domini ſunt prętermiſſa vocabula omnibus verum paſcha celebrare volentibus hoc eſt Chriſti ſacramentis imbui, eumque mentis hoſpitio ſuſcipere quærentibus, facultas danda ſignetur.

Veſper

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et prima, &c. *De iſta die eſt cōtrouerſia inter Græcos & Latinos quæ plenius tractata eſt Mat. 26. Ioan. 13.*

2 Occurret vobis, &c. *Iſtud ſignum dedit eis ad inueniendum locum pro cœna. Et creditur quod dominus illius domus eſſet diſcipulus Chriſti occultus.*

3 Vbi eſt. *Id eſt, agnus Paſcalis, quia dominus illius domus non ſolum prouidit de loco, ſed etiam de agno.*

4 Vobis de. *In illo cœnaculo Paſcha comederunt, & in illo poſt reſurrectionem latuerunt diſcipuli propter metum Iudæorum, & in ill*

MORALITER.

† Et Iudas Scariotes vnus. Beda. Multi hodie ſcelus Iude, ſcilicet, quod dominum ac magiſtrum deumque ſuum pecunia vendiderunt, velut immane ac nefarium abhorrent. Nec tamen cauent nam cum pro muneribus charitatis ac veritatis vitā ſpernūt, Deū qui veritas, & vita eſt, ſpernunt. Et primo die azymo. Sequitur.

† Et mit. duos ex diſcip. &c. Scilicet Petrum, & Ioannem, vt dicitur Luc. 22. per Petrum ſignificatur actio bona, per Ioannem contemplatio deuota, quæ præparant Paſcha, id eſt, diſponunt ad Chriſti corpus debite ſumendum. præparant autem in cœnacul

a *Veſpere au.* Hieron. Veſpera diei veſperam indicat mun-
A d Circa vndecimam namque horam veniunt nouiſſimi, qui
p ni denarium accipiunt vitæ ęternæ, quia ante crucem A-
b nam erat in inferno, & poſt crucem latro in paradiſo.
b *Amen di.* Sicut de paſſione prędixerat, ita de proditore prę
d t dans locum pœ
ni ndi, vt cum intel-
le ſſet cogitationes
ſu præſciri a Deo
p iteret eum facti
ſu Non tamen ex
n ine deſignat, ne
e te redargutus
m udétior fiat. Mit-
t crimen in nume-
r , vt conſcius pœ-
n ntiam agat.
c *Vnus ex vo.* Dum
ſ cas arguitur ve-
r comprobatur
& npletur. Quidde
b pa.me.ma. ſuper
m ſup. Omnes tan-
g tur vt fiat harmo
n in cithara. Om-
n nerui bene ſu-
ſ ſi conſona voce
r ondent. *Nunquid*
e *um domine?* Vnus
B r iſſus, & pecuniæ
a preaffectus dixit. *Nunquid ego ſum Rabbi.*
d *Contriſtari.* Sciūt vndecim quia nihil mali contra dominū
c tauerant, ſed plus credunt magiſtro quam ſibi & timētes
f illitatē ſuam triſtes de peccato ſuo interrogant, cuius nō
h bant conſcientiam.
e *Vnus ex duodecim.* Hieronymus. Separat ſeorſum ouem lu-
p cupit. Ouis quę de ouili egreditur, lupi patet morſibus.
f *Qui intin.* Beda. Mira domini patientia. Prius dixit, vnus
e obis tradet me, perſeuerat proditor in malo. Apertius ar-
g , & tamen non proprie deſignatur. Iudas aliis cōtriſtatis
& anum retrahentibus a cibis, temeritate & impudentia
q dominum tradit, etiam manum cum magiſtro in catino
m it, vt audacia bonam conſcientiam mentiretur.
g *Et filius quidem hominis vadit.* * Victor Antiochenus. His.
v is mortem ſuam tranſitioni, aut diſceſſui cuipiam ſimi
l oſtendit, quam veræ morti. dixerat idem ante ad Iudę-
o uoque. *Vado ad eum, qui miſit me.* Significat per eandem
v m quoque, ſponte ad mortem abire.
h *Væ au.* Beda. In ſempiternum væ homini illi qui ad men-
ſ domini indigne accedit. Ille enim in exemplum Iudæ fi-
h hominis tradit non Iudæis quidem peccatoribus, ſed ta-
m peccatoribus mēbris, ſcilicet, ſuis, qui accipere dominici
c oris ſacramentum temerarie præſumit. Ille dominū ven
d ui eius timore & amore neglecto terrena pro illo, & ca-
d , imo & criminoſa diligere & curare non metuit.
æ autem. Beda. Nec primo nec ſecundo correctus pœnitat
ſ patientia domini nutrit impudentiam ſuam, & theſauri-
z ibi iram. Pœna prędicitur, vt qui pudore non vincitur, ti
m e corrigatur.
i *anducant.* Beda. Finito veteri paſcha qđ in commemora-
t e liberationis populi Dei ab Aegypto agebat, tranſit ad
n , quod in ſuæ redēptionis memoriā eccleſia frequētare
v bat, vt ſcilicet, pro carne agni ac ſanguine, ſui corporis, ac
ſ uinis ſacramentū ſubſtitueret, & ſe eſſe monſtraret. *cui iu*
r *dominus & non pœnitebit eū, tu es ſacerdos in æternū, &c.* Fran-
C g pſe panem, quem diſcipulis porrigit, quia fractio ſui cor-
poris

poris ſponte ſui & procuratione venit, vnde *Poteſtatem habeo* D
ponendi animam, &c. Prius quam frangeret benedixit, quia na- Ioan.10
turam humanam quā paſſurus aſſumpſit, vna cū patre, & ſpi-
ritu ſancto gratia diuinæ virtutis impleuit. Benedixit panem
& fregit, quia hominem aſſumptum ita morti ſubdidit, ut ei
diuinæ immortalita-
tis veraciter ineſſe
potentiam demon-
ſtraret, ideoque velo
cius a morte reſuſci-
tandum.

abierunt diſcipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuene
a runt ſicut dixerat illis, & parauerunt paſcha. Veſpere autem †

Fine mundi
facto venit cum duodecim, & diſcumbentib. eis, & man-
b ducantibus ait Ieſus. † Amen dico vobis, quia vnus ex vobis
c tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contriſta-
d ri, & dicere ſigillatim: Nunquid ego? † Qui ait illis. Vnus ex
e duodecim, qui intingit manum mecum in catino, Et filius †
f quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de eo. Væ autem
g a Hieron. Multi bonum ut Iudas faciunt ſed nihil eis proficit. b Simpliciter dictum.
h homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonū erat ei
a Latens materno utero, melius eſt non eſſe quam ad tormenta eſſe. Alias fuiſſet.
ſi natus non eſſet homo ille. † Et manducātibus illis, accepit Ie †
i
k ſus panē & benedicens fregit & dedit eis, & ait: Sumite *: hoc
a Hieron. Gratia non meretis ſaluati ſumus a Deo.
l eſt corpus meū. Et accepto calicē gratias agēs dedit eis. Et bi
Non veteris, de quo Hic ſanguis teſtamenti eſt. Quodumandauit ad nos Deus
m berunt ex illo oēs. Et ait illis. Hic eſt ſanguis meus noui teſtā- †

* VICTOR ANTIOCHENVS. Inſinuat hic, Iudam tametſi diuinorum myſteriorum partici- † & alius nun quid ego.
pem effectum ſui ſem per ſimilem manſiſ-
ſe, hoc eſt tremendæ illius menſæ cibo re- † Mat.26 c. Luc.22.b. 1.Cor.11.e.
fectum, nihil prorſus mutatū, aut emendatum eſſe: verum in * comedit
ſua nequitia, & auaritia obſtinate vſque perſtitiſſe. Ioannes poſt acceptā bucellā Sathanam in illum in
troiſſe ſcribit. Et hoc ea de cauſa non con-
tigit quod Sathanas acceptum Chriſti corpus pro nihilo du- E
ceret aut cōtemneret, ſed quod Deus impudētem proditoris
auſum impunem abire non vellet. Dominus autem, licet om
nium conſiliorū Iudæ gnarus eſſet, attamen a ſacramenti ſui
acceſſu illum non prohibuit. Cur ita? nempe vt hinc diſcat, ni Clem. lib.5. c.13. Conſtit
hil eorum prætermiſiſſe, quæ eū ad ſanam mentem reducere Apoſt. alii
quoquomodo poterant Sunt tamen, qui Iudā ante porrectū nonnulli.
Euchariſtiæ ſacramentum exiiſſe exiſtiment. Sane Ioannes
quiddam eiuſmodi ſubindicare uidetur. Dicunt hi nequaquā
decuiſſe, ut corporis Chriſti miniſter ſalutaris cōmuniōnis ſym
bolum acciperet. addunt fidem, Chriſtum ęquanimiter tole-
raſſe, hoc uero tātum piaculum neutiquā permittere uoluiſſe
k *Acce.* Hiero. Figurans corpus ſuū in pane quod eſt eccle Exod.12.d.
ſia præſens quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, fran
gitur in paſſionibus, datur exēplis, ſumitur doctrinis. Formās
ſanguinē ſuū in calice uino & aqua mixtū, ut alio purgemur a
culpis, alio redimamur a pœnis. Sanguīe nāque agni domus ſer Myſtice
uatur a percuſſionibus angeli. Et aqua maris rubri extinguun-
tur inimici, quę ſunt myſteria eccleſiæ Chriſti.
Beda. Panis qui confirmat cor hominis refertur ad corpus Apoc.17.d.
uinum quod ſanguinem operatur, ad ſanguinem. Sed quia
nos in Chriſto, & Chriſtū in nobis manere oportet, uinum a-
qua miſcetur, quia teſte Ioanne, Aquæ populi ſunt neque a-
quam ſolam uinum ſolum, ſicut nec ſolum granum ſine aquę
confectione in panem cuiquam licet offerre, ne uideatur a
membris caput ſecernere, uel Chriſtum ſine noſtræ redem-
ptionis amore pati potuiſſe, uel nos ſine illius paſſione ſaluari
* Victor Antiochenus. Quod dominus poteſtatem cele-
brandi, & conficiendi noui teſtamenti myſteria Apoſtolis
per hæc contulerit, hoc nemo, opinor, in dubium uocat.
l *Gratias.* Gratias egit & benedixit iam proximus paſſioni,
qui pœnam alienæ iniquitatis ſuſcipit, qui nihil dignum paſſio
ne egit, ut oſtendat quam ęquanimiter unuſquiſque propriæ
culpæ flagella ſuſtinere debeat.
m *Bibe.* Hieron. Ebrietas fœlix, ſalutaris facietas quę quanto co
pioſius ſumitur tāto ſobrietatē mētibus dignatur donare. Et F
Iudas

NICOLAVS DE LYRA.
ille ſpiritum ſanctum receperunt in die Pentecoſtes, vt habetur A.2.
1 Qui

1 *Qui intin. n.a. Vas eſt ſictile ad refrigerandum vinum, & in illo erat ius lacturarum agreſtium, cum, quo carnes agni debebant comedi, vt dicitur. Exodi. 12.*
Abba

MORALITER.
illo, id eſt, in homine per oratione in Deum eleuato Gran
longitudine longaminitatis, lato latitudine Charitatis, ſtra
uarietate uirtutis.
† *Veſp.* Per hoc autem quod Chriſtus in menſa denuncia-
uum proditorem deſignauit quod multi proditoriæ nem
ad menſam ſuam.
Hieronymus. Dic ſacerdos, dic clerice, quomō eiuſdem
is deoſcularis filiū uirginis, quib. deoſculatus es filiā mere
tricis,

tricis, o Iuda oſculo filium hominis tradis?
† *Et mā.* Per Ieſum qui ſalus interpretatur intelligit bonus
prelatus Chriſti uicarius, & de ſua ſubditorūque ſuorū ſalute
ſollicitus, hic accipit panē cū diligenter ſtudet ſacrā ſcripturā
& benedicit qñ Deo attribuit eius intelligentiā, frangit uerē
& dat deuote prędicando, ecōtra de ignorante dicitur Thre.
4.a. paruuli petierunt panem. & non fuit qui fran.
† *Et ac.* Per quē perſequutio deſignatur in ſcriptura, hic ca
lix, ſumit patiēter tolerādo & dat aliis ad ſimile exhortādo.
Et

a Hieron. Pro multis effunditur ſed non omnes emundat.

menti, qui pro multis effundetur. † Amen dico vobis quod
a b iam non bibam de genimine vitis vſque in diem illum cum

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

c illud bibam nouum in regno Dei. Et hymno dicto exierunt 1
d e in montem oliuarum. Et ait eis Ieſus: Omnes ſcandalizabi- 2
f g mini in me in nocte iſta, quia ſcriptum eſt: † Percutiam pa-

a Apoſtoli. b Hieron. Promittitur reſurrectio, ne deſperent.

ſtorem, & diſpergentur oues. Sed poſtquam reſurrexero,
h præcedam vos in Galileam, Petrus autem ait illi: † Et ſi om- 3

a Non eſt temeritas nec mendacium, ſed fidei ardens affectus. b Petrus ex ardore fidei promittebat, ſed Chriſtus vt Deus futura prænouerat.

nes ſcandalizati fuerint, ſed non ego. Et ait illi Ieſus: † Amen 4
i dico tibi, quia, tu hodie in hac nocte prius quàm bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et ſi oportuerit me ſimul commori † tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt

A Iudas bibit, ſed non ſaturatur, nec ſitum extinguit ignis æterni, quia qui indigne ſumit myſteria Chriſti, hic macula in luna oſtenditur quæ nunquã deletur. Luna eccleſiæ comparatur merito, quæ a ſe non habet ſplendorem ſed a ſole certis modis ſuſcipit lumen, id eſt, a Chriſto qui permanet in æternum. Sunt enim quidam in eccleſia quos ſacrificium nullum emundat, ſed inſipiens cogitatio perducit ad culpas: qui ſe crudelitatis cœno miſcuerunt. Sanguis enim noui Teſtamẽti qui pro multis effunditur, non omnes emundat.

Matth. 16. c

in no. & c. iſta.

a *Iam non bi.* Hiero. Hic mutat ſacrificiũ ſed non mutat tempus, vt nos nunquam cœnã Ieſu ante quartamdecimam lunã faciamus. Qui facit in quartadecima reſurrectionem, in vndecima cœnam domini facit, quod nunquam inuentum eſt nec in no. nec in ve. Teſt.

B

Iſa. 5. b.

b *Vitis.* Beda. Vitis vel vinea domini ſynagoga, vnde: Iſa. *Vinea domini Sabbaoth domus Iſrael eſt.* De hac dominus multo tempore bibit: quamuis pluribus ramis in amaritudinẽ conuerſis, pijs tñ quorumdam cogitationibus ſummiſque virtutibus delectabatur. Sed poſt paſſionem dñi figuralia, in ſpiritualem ſenſum tranſlata ſunt. Iturus ergo ad paſſionem ait Iam non bibam de genimine vitis vſque in diem cum il. bi. vo. in re. Dei. Quod eſt, non vltra carnalibus cęremonijs ſynagogæ delectabor, in quibus erat & paſchalis agni ſacramentum quod præcipuum eſt. Aderit tẽpus cũ in regno Dei poſitus immortali gloria ſublimatus, de ſalute eiuſdẽ populi baptiſmo regenerati nouo vobiſcum gaudio perfundar.

* Victor Antiochenus. Patris regnum ſuam reſurrectionem appellat, per hanc enim & ipſi regnum obuenit. Et cæteris hominibus eiuſdem regni ſocietas obtigit. Illud igitur. Non bibam amodo de hoc genimine vitis vſq; ad diem illum, &c. vtrumque denotabat, nempe mortis & paſſionis Chriſti vicinitatem, & certam nihilominus eiuſdem ex mortuis reſurrectionem, & circa paſcalis tempus myſteria perficiebat, quo omni ex parte cõſtaret veteris legis authorem extitiſſe, & illa quæ iſtic obtinebant, ea adumbraſſe quæ pertinent ad nouam.

c *Et hymno dicto.* * Victor Antiochenus. Ante paſſionem laudat grateſque Deo depromit per hoc oſtendens, ſe vltro libenterque pati. Tum nos quoque exemplo hoc admonens vt aduerſa ſigna q̃ nonnunquã ſeſe offerant, grato patientique aĩo perferamus. Ciboque ſumpto de percepto munere, Deo largitori debitam gratiarum actionem perſoluamus.

Ioan. 17.

Beda. Poteſt intelligi hymnus quem ſecundum Ioan. patri gratias agens decantabat: in quo & pro ſe & pro ſuis diſcipulis, & pro his qui per verbum eorum credituri erant, eleuatis ſurſum oculis precabatur: Et pulchre diſcipulos ſacramento ſui corporis & ſanguinis imbutos, & hymno dicto patri commendatos, educit in montem oliuarum, vt doceret nos per acceptionem ſacramẽtorum, & per opem interceſſionis ſuæ ad altiora virtutum dona, & chariſmata ſancti ſpiritus quibus in corde perungamur, debere cõſcẽdere.

C

d *In montem oliuarum.* * Victor Antiochenus. Cur in montem exijt? Quo ſpretis latibulis, ijs commodo loco ſeſe exponit, manifeſtumque faciat, qui illum comprehenſuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, vbi ante orare ſolitus erat, & quem proditor optime compertum habebat.

Hieronymus. In mõte Olineti tenetur Ieſus, & inde aſcẽdit ad cęlos, vt ſciamus quia vnde aſcendimus ad cęlos vnde vigilamus, & oramus & ligamur nec repugnamus in terra.

e *Omnes ſcanda.* Beda. Prædicit quid paſſuri ſint, vt cum paſſi fuerint non deſperent, ſed pœniteant.

f *In no. iſta.* Qui ebrij ſunt, nocte ebrij sũt & qui ſcandalizantur, nocte ſcandalizantur, id eſt, mente obſcurati.

Hierony. Omnes cadunt, ſed non omnes iacent. Nunquid quia dormit non adijciet vt reſurgat? Carnale eſt cadere diabolicũ eſt iacere.

g *Percut. ã paſtorem.* Hieronym. Percutiã paſtorem. Propheta poſtulat paſſionem dñi: pater rñdet. Percutiã paſtorem. Precibus ſanctorũ filius a patre mittitur: i. incarnatur & percutitur, & patitur, diſperguntur oues paſtore capto. Reſurrectio promittitur, vt ſpes non extinguatur.

* Theophylactus. Dicit autem pater *percutiam paſtorem* quia ipſum percuti dimiſit.

* Victor Antiochenus. Cum Petrum, cæteroſque omnes precari & dicere oportuiſſet adiuua nos domine, nec abs auellas, ſibi ſuiſque viribus nimium confiſi, ea temere promiſere quæ non præſtitere. Siquidem Dominus nimiam illam quam præ ſe ferebant audaciam, animiq; fiduciam caſtigare volens, Petrum quidem in trinam negationem prolabi, cæteros vero omnes per fugam diſpergi paſſus eſt.

h *Petrus autem.* Hieronymus. Auis ſine pennis in altum volare nititur, ſed corpus aggrauat animam, vt timore humanæ mortis, timor domini ſuperetur.

* Victor Antiochenus. Hic tu modo perpende quam demiſſus, quamque modeſtus. Apoſtolus Petrus poſt lapſum euaſerit. Qui enim ante caſum nihil non ſibi atrogare, audebat, is poſt lapſum contraria ſtudia ſectatus nihil quicquam ſibi, ſed omnia Chriſto dño tribuebat. *Viri Iſraelitæ,* aiebat, *quid nos intueamini, quaſi noſtra virtute, aut poteſtate fecerimus hunc ambulare,* Offertur hic aũt nobis ſingulare quoddã documentum, nempe ad depellendas grauiores tentationes, nullam promptitudinẽ ſat eſſe, ſi cœleſte ſubſidiũ deſijt, neq; vllam rurſus ſupernaturalẽ gratiam ſpirituale luctum afferre, ſi animi promptitudo ſtudioſique hominis ſynergia non adſit.

i *Bis gallus vocem.* Beda. Alij ſimpliciter: Priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Marcus: *Prius quam gallus bis vocem dederit, ter me negabis.* Quod non eſt contrariũ. Tota enim Petri negatio trina negatio eſt, & in eo propoſito animi remanſit vſquequo amare fleuit. Hęc tota ſi poſt primũ galli cãtũ inciperet: falſum tres dixiſſe viderentur qui dixerunt dominum dixiſſe. *Prius quam gallus cantet, ter me negabis.* Item ſi totã ante peregiſſet quam gallus cantare inciperet, ſuperflue dixiſſet Marcus ex perſona dñi: prius quam gallus bis vocem dederit: ter me es negaturus. Sed quia ante primum galli cantum incœpta eſt: attenderunt tres non q̃n eam impleturus eſſet ſed q̃n futura: q̃n cœptura: quia trina. Scilicet, cœpit ante galli cantum. Poteſt etiam intelligi, quia ante primum galli cantum tota in animo eius fuerit, quamuis enim verbis ante primum gallicantum ſit cœpta, & ante ſecundum completa: tamen in affectione & timore animi Petri ante primum galli cantum tota cœpta eſt: ſicut & illud. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam.

F

Hiero

MORALITER.

1 *Et hymno.* Per hoc oſtenditur quod aſcendens ad vitam arctiorem primo debet implorare clementiam diuinam.

2 *Et ait.* Chryſoſtomus. Carnale eſt cadere, ſed diabolicum eſt iacere.

3 *Petrus.* Communiter accidit quod illi qui alijs in virtute ſe præferunt, turpius alijs cadunt, ideo ſubditur.

4 *Amen di. &c. Et ve. in præ. quod di.* Quod interpretatur vallis pinguedinis, ideo ſignificat humilitatem gratioſam. Per hoc innuitur quod Chriſtus orauit ibi humiliter, ſignificatur quod oratio humiliantis ſe veraciter Deo eſt accepta. Eccleſ. 35. capit. *Oratio humiliantis ſe nubes penetrat, &c.* Per hoc autem quod dicitur dominus hic ter oraſſe, docuit nos orare perfecte, quia perfectio conſiſtit in tribus, ſcilicet, principio, medio, & fine.

4 *Amen* *Quemcumque*

A Hieronymus.Gallus cantat.Petrus negat ter.Gallus nuncius lucis ſpiritus ſanctus eſt.Cuius voce in prophetis, & apoſtolis nos de trina negatione qua dominum negauimus,noſtra voce ancillæ exterriti exhortamur ad amariſſimos fletus poſt lapſum,qui male cogitauimus de Deo male locuti ſumus proximum,& ma[…] ſcimus ad noſme[…] ipſos.

HIERONYMVS

[…]ta, quod Petrus negat, & tertio ne[…]g:ſed poſtquam gallus cecinit, & diſcedentibus tenebris diuina lux nunciata eſt,conuerſus amare fleuit,& trinæ negationis ſordes lauit lacrimis.

a *Gethſemani*.Hiero[…] Id eſt, vallis pinguium, vbi tauri pingues obſederũt eum & vituli multi circundederunt eum.

b *Sedet hic*. Iſido[…]. Separantur in oratione qui ſeparantur in paſſione: quia ille orat, illi dormiunt pinguedine cordis oppreſſi.

c *Donec orem*. Beda.

B Cum dominus in monte orat, admonet & nos vt orando ſublimia, ideſt,cœleſtia petamus. Sed cum in valle,& hoc in ualle pinguium vel pinguedinis,monet humilitatẽ in orationibus habere, & pinguedinẽ dilectionis æternæ.Et pulchre approprians morti in ualle pinguium orat,quia per vallẽ humilitatis & pinguedinem charitatis pro nobis ſubiit mortem,unde. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem. Et maiorem hac dilectionem nemo habet ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis.

d *Et cœpit.p.*Hieronymus. Pauere & triſtari docemur ante iudicium mortis,qui non poſſumus per nos dicere niſi per illum.*Venit princeps huius mundi & in me non habet quidquam.*

e *Triſtis eſt*.Beda. Non propter mortem triſtis eſt, quia cum conditio corporalis affectus nõ formido mortis oſtendit. Nã qui corpus ſuſcepit omnia debuit ſubire quæ ſunt corporis,vt eſuriret,&ſitiret,angeretur, & triſtaretur. Diuinitas autem non poteſt commutari per hos affectus.

Beda. Triſtis eſt anima &c. Timet Chriſtus Petrus non timet,im modicit.Animam meam pro te ponam. Chriſtus dicit Anima mea turbata eſt vſque ad mortem.Petrus quaſi homo vim mortis ignorat.Chriſtus,quia Deus in corpore conſtitutus exponit fragilitatem carnis, vt homo verus appareat, triſtis eſt anima mea.Suſcepit triſtitiam hominis,& voluntatem hominis ſicut & dolorem hominis,qui pro ſe quod dole[…] nõ habuit:ſemota delectatione æternę diuinitatis afficitur tædio humanæ infirmitatis.

Theophylactus.Quid autem hoc ſit intelligunt,quaſi dicat triſtor enim non quod mori debeo, ſed, quod Iſraelitas propinqui mei me crucifixuri ſunt,& per hoc a regno dei debent excludi.

Victor antiochenus. Vbique illorum ſuperbiam,& contumaciam frangere,ipſumque ad continua, & præmia cęleſtia prouocare contendo,ſed incaſſum omnia

f *Suſtinete*.Beda.Non a dormitione præcipit abſtinere, cuius non eſt tempus iminente diſcrimine,ſed a ſomno infidelitatis torpore mentis.

g *Et ora*.Beda. Hęc vox eſt ſonus infirmitatis noſtrę. Multi triſtitur morte futura ſed habẽt rectũ cor vt vitẽt mortẽ quãtum poſſunt.Sed ſi nõ poſſunt dicãt quod ipſe Chriſtus. Pater ſi fieri po.ttã.a me ca.iſte.Ecce habes voluntatẽ humanã expſſam vnde,rectũ cor,ſed nõ qđ ego volo ſed quod tu vis, vnde Non veni facere voluntatem meã ſcilicet,quam tempora liter ſumpſi ex virgine ſed vo eius qui miſit me,quã ſcilicet habui

C

2 in prædium cui nomen † Gethſemani ; & ait diſcipulis ſuis:
b † Sedete hic donec orem. Et aſſumit Petrum, & Iacobum &
c Iohannem ſecum, & cœpit pauere, & tędere. Et ait illis Tri
d
e ſtis eſt anima mea vſque ad mortem † Suſtinete hic, & vigi-
f late. * Et cum proceſſiſſet paululum, procidit ſuper terram
& orabat, vt ſi fieri poſſet tranſiret ab eo hora, & dixit. Abba 1
g pater, omnia poſſibilia ſunt tibi: transfer calicem hunc a me:
ſed non quod ego volo, ſed quod tu. Et venit, & inuenit eos
h dormientes. Et ait Petro, Simon dormis. † Non potuiſti vna
i hora vigilare? Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationẽ
k Spiritus quidem promptus eſt, caro vero infirma. Et iterum
l abiens eundem ſermonem orauit, dicens. Et reuerſus denuo
m inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati, &
ignorabant quid reſponderent ei. Et venit tertio, & ait illis:
n Dormite iam, & requieſcite. Sufficit. Venit hora, ecce filius
hominis † tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus.
o Ecce qui me † tradet prope eſt. Et * adhuc eo loquen-

a Humilitatem mentis oſtendit habitu corporis.

a Heron.Hebreice,& Græce quia non eſt diſtinctio Iudæi & Græci.

Hieron.Sicut dormiunt mente,ita dormiunt corpore.

a Langueſcunt oculi apoſtolorum negatione uicina.

D habui æternus cum patre. Orat tranſire calicem, quia homo ſed propter quod miſſus eſt, reminiſcens perficit diſpenſationẽ, & dicit. *Non quod ego volo ſed quod tu.* Q.d. ſi moritur mors me non moriente,ſecundum carnem tranſeat calix,ſed quia aliter non fiet. *Non quod ego volo,ſed quod tu.*

HIERONYMVS.

Hoc contra Euticianos qui dicunt vnam tantum in Chriſto operationem, vnam voluntatem, hic autem oſtendit humanam, quæ per infirmitatem carnis recuſat paſſionem, & diuinam, quæ prompta eſt perficere diſpẽſationem. † manete

b *Sed non quod*. Hieronym. Vſque in finem non ceſſat docere nos patribus obedire, & voluntatem eorum voluntati noſtræ præponere. Mt:6..2c.

i *Et ait Petro, &c.* Qui dixerat. Et ſi oporteat me mori tecum non te negabo et ſi omnes ſcandalizati fuerint, ſed non ego:nũc triſtitiæ magnitudine ſomnum vincere non poteſt. † tradit † Mtt.26.e. † ſimbolum * continuo E

K *Vt non in*.Non ait vt non tentemini, ſed vt non intretis in tentationem, id eſt vt tentatio vos non ſuperet,non teneat intra ſuos caſſes.

Hieronymus.In tentationem intrat qui orare negligit. Ter diſcipuli dormiunt,ter dominus orans ſuſcitat. Trina dormitio tres mortuos quos dominus ſuſcitauit,ſignificat. Primus in domo,ſecũdus ad ſepulchrum,tertius de ſepulchro.Trina domini vigiliat tres perſonas nos habere in orando docet,& de pręteritis & de præſentibus,& futuris veniam rogare.

l *Spiritus quidem.* * Theophylact.Quaſi dicat. Spiritus quidem veſter promptus eſt ad me non negandum, & propterea hoc promittitis.Sed caro veſtra intantum infirma eſt quod niſi Dominus per orationem uirtutem carni dederit, in tentationem intrabitis.

* Victor Antiochenus. *Caro namque pondere ſuo ad ima ſemper trahit*.Beda.

m *Et iterum abiens eundem ſerm.d.* ✣ Victor Antiochenus. Qđ Dominus noſter ſecundo,& tertio idẽ orationis opus repetit illud indubitatæ ueritatis argumẽtum exiſtit. Nam eiuſdem iteratio in ſcripturis ſacris,certũ rei euentum oſtẽdit. Quare etiã Ioſeph ad Pharaonem aiebat. *Quod autem*,uidiſti ſecundo ad eandem rem pertinere, firmitatis indicium eſt,eo; quod fiat ſermo Dei.ut ergo idem ſomnium repetitum eſt, Ita dominus noſter quoque ut certo ſe uerum hominem eſſe perſuadeat,eandem orationem tertio redintegrat.

Temerarios reprimit,qui quidquid crediderunt putant ſe poſſe conſequi,ſed quantum ex mentis aodore cõfidimus, tãtum ex fragilitate carnis timeamus,ſed tamen ſecũdum Apoſtolum ſpiritu facta carnis mortifecemus.

n *Dorm*.Nota q, hoc dicto, aliquãtulũ ſiluit & requeuerũt.ũde dicitur.*Suf.*q.requeuiſtis deinde intulit.Ecce uenit hora, &c.

* Theophyl.Quod Ironice. *Dormite iam*,apparet per hoc q, ſubdit.*Sufficit venit hora.&c.* Q.d. nunc tempus eſt ut dormiatis quando inimicus appropinquat Deinde ſubiungit.*ſurgite eamus*,non vt fugerent hoc dixit ſed vt inimicis obuiarent.

o *Surgi*.Poſtquam tertio orauit,& apoſtolorũ timorẽ pęnitẽtia corrigendum docuit,ſecurus ad paſſionem pergit,dicens, Sur.ea.Q.nos non inueniant timentes, ſed vltro eamus obuiam,vt paſſuri gaudium & confidentiam videant. Gen4.a.

✣ Victor Antiochenus.Per hæc, ſicut per cætera ferme omnia,nullius quod fiebat, neceſſitatis fuiſſe oſtendit,ſed ad mirabilis cuiuſdam diſpẽſationis, etenim proditorem certo venturũ ſciebat,& tamẽ ea be cauſa ab eo fugã non inibat vt obuiam F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abba pater,omnia poſſibilia,&c.*Idem ſignificant, tamen vnum eſt Græcum, & aliud Latinum. In tertia parte principali dicitur.*

Et

obuiam quoque illuc procederet.

A a *Venit Iudas Schar. Vnus de duodecim.* * Victor Antiochenus. Quod vnus de duodecim Apoſtolorum numero, vna cum turba veniſſe ſcribitur, id inſignem diaboli malitiam inſandamque proditoris nequitiam, & impudentiam arguit. Qui enim pari cum cæteris Apoſtolis honore & dignitate potiebatur, is eorum ducem & antesignanū ſe præbet qui Chriſtum ad ſupplicium, & mortem petitum venerant.

tuto ſecute. b *Sig.* Hieronymus. Dat ſignum oſculi cum veneno diaboli: Sicut Cain obtulit ſacrificium ſub dolū & reprobatum vnde vinum cum aceto in cruce ponunt.

Rabbi rabbi. Matth. 26.c Luc. 2.f Ioan 18.b O.ec. 7.b. c *Rabbi.* Beda. Impudens & ſcelerata cōfidentia magiſtrū vocat & oſculum ingerit ei quem tradit. Aliquid tamen habet de verecūdia diſcipuli, quia non palam eum perſequutoribus tradit, ſed ſigno oſculi. Suſcipit oſculum dominus non vt doceret nos ſimulare, ſed ne proditionem videatur fugere. Illud etiam complet: Cum his qui ode. pa. &c.

Pſal. 119. a

B

Matth 26.f Luc. 21. f. Ioan 18. b * autem.

Hieron. Confidit de virtute ſeculi, qui deſperat de auxilio Dei.

a te venit Iudas Scharioth vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladijs & lignis miſſi à ſummis ſacerdotibus & ſcri-
b bis & ſenioribus. Dederat autem traditor eis ſignum, dicens: QVEMCVMQVE oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum, & † 1
ducite † caute. Et cum veniſſet, ſtatim accedens ad eum, ait

a Hieron. Ad eſt Ioſeph vinctus, venditus à fratribus, & ferrum pertranſiuit animam eius.

c † Aue rabbi: Et oſculatus eſt eum. At illi manus iniecerunt in
d eum, & tenuerunt eum. † Vnus autem quidam de circunſtantibus educens gladium percuſſit ſeruum ſummi ſacer-

Hieron. Prædicatio Petri, auditum regni Dei abſcidit Iudæis.

dotis, & amputauit illi auriculam. Et reſpondens Ieſus, ait †
e illis: Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs & lignis comprehendere me. Quotidie eram apud vos in templo docens
f & non me tenuiſtis. Sed vt impleantur ſcripturæ. † TVNC di-

a Hieron. Ad impletum eſt. Elongaſti a me amicum & proximum & notos meos à me.

g ſcipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. † Adole- 2

Nihil indumenti habebat niſi ſolam ſyndonem.

ſcens autem quidam ſequebatur eum amictus ſyndone ſu- 3 4

Alias reiecta.

h per nudo: & tenuerunt eum. * At ille relicta ſyndone, nudus †

Hieron. Fit congregatio taurorum in vaccis populorum.

i profugit ab eis. ET adduxerunt Ieſum ad ſummum ſacerdo-
k tem. † ET conuenerunt * omnes * ſacerdotes & ſcribæ &

a Hieron. Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis timor retrahit, charitas trahit.

l ſeniores. PETRVS autem à longe ſequutus eſt eum vſque †

Num. 25.c. Luc. 22.f d *Vnus.* Beda. Petrus ſecundū Ioan. eodem ardore mentis quo cætera. Sciebat enim quando Phinees puniendo ſacrilegos, mercedem iuſtitię & ſacerdotij perennis acceperat. Lucas ait. *Quia dominus tam auricu. ſa. eam.* Ipſe enim pietatis nūquam obliuiſcitur, hoſtes etiam ſuos vulnerari non patitur.

Ioan. 18.b. Myſtice. Docens eos qui in ſuæ mortis conſenſione vulnus animæ contraxerunt, ſi digne pęnituerint ſalutem poſſe mereri.

* Victor Antiochenus. Neque enim gladio aduerſarios nos vult ſternere, aut profligare, ſed virtute, & prudentia, & beneuolentia, alijſque ſimilibus, hęc enim ſunt arma quibus aduerſus hoſtes familiariter nos vti iubet. Illum porro qui plagam acceperat, vi quadam diuina vt alius Euangeliſta exponit, in integrum ſtatum reſtituit illos, qui ad comprehendendum eum venerant, hoc quoque ſigno ſe Deum eſſe palam oſtendens.

e *Tanquam ad latro.* Beda. Quaſi dicat, Stultum eſt cū gladijs & fuſtibus comprehendere, qui vltro ſe vobis tradit, & in nocte quaſi latitantem inueſtigare per proditorem cum quotidie in templo doceat. Sed ideo aduerſum me congregamini in tenebris, quia poteſtas veſtra in tenebris eſt.

f *Tunc.* Beda. Implet q, dixit, q, oēs ſcandalizarentur in ipſo in illa nocte. Nā et ſi turba permittente ad petitionem domini fugerunt ſecūdum Ioan. pauorem tñ mentis oſtendebant,

C

bant, & ad fugā promptiores erant quā ad patiendi fiducia[m]. Beda. *Tunc d. re. &c.* Sicut Petrus qui negationē lachrym[is] abluit, & confeſſione dominici amoris trina, funditus ext[ir]pauit, recuperationem eorum oſtendit, qui in martyrio [la]buntur. Sic diſcipuli alij qui articulum comprehenſionis f[u]giendo prǽuenerunt cautelam fugien[di] docent eos, qui ſe [ad] ſupplicia minus ſe[n]tiunt idoneos: qui[a] tutius eſt latere, q[uam] ſe diſcrimini opp[o]nere. Ita etiam ad[o]leſcens qui reli[cta] ſyndone nudus pr[o]fugit ab impijs, ill[o]rum opus deſign[at] & animum qui v[e]riores ſint, omn[ia] mundana abijciun[t] & nudi potius do[mi]no famulari, qu[am] mundo adhæren[tes] materiam tentan[di] & a Deo reuocan[di] aduerſarijs dare dicerunt.

g *Adole.* Quis [is] fuerit euangeliſta dicit. Quia vero p[re] cæteris domin[um] amauerit, res ip[ſa] dicauit, alijs fugie[n]tibus ipſe donec hoſte comprehen[de]retur charitatis v[in]culo aſtrictus don[in]um ſequi non om[i]ſit. Nondum tam[en] perfectam charitatem habuit qui vel tentus fugere potu[it]. Poſſumus tamen hunc Ioannem fuiſſe intelligere præ cæ[te]ris dilectum a magiſtro, quem eo tempore fuiſſe adoleſce[n]tem longa poſt vita eius acta inditio eſt. Potuit autem h[oc] fieri, vt ad horam elapſus, mox ſumpto veſtimento redier[it] & ſub dubia noctis luce ſe turbis ducentiū Ieſum quaſi un[us] ex ipſis immiſcuerit, quo ad perueniret ad atrium ponti[fi]cis, cui erat notus, ſicut ipſe dicit.

h *At il.* Sicut Ioſeph relicto pallio nudus de manibus im[pu]dicæ dominæ effugit. Qui aūt vult effugere manus iniqu[o]rum relinquens mente quæ mundi ſunt, poſt Ieſum fugi[at].

i *Ab e.* Quorū & pſentiā deteſtabatur & fuga. Non a[d] cuius amorem etiā abſens corpore fixū ſeruauit in mente.

K *Summum.* Caipham, ſ. qui ſecundum Ioan. erat pontif[ex] anni illius de quo conſentaneum ſcribit Ioſephus, quod p[on]tificium ſibi abſque merito dignitatis emerat a principe [Ro]mano: quid ergo mirum, ſi iniquus pontifex inique iudic[at].

l *A longe.* Beda. Quia negationi proximus, ſi Chriſto p[ro]ximus fuiſſet non negaſſet. In hoc tamen admirandus e[ſt] quod dominum non reliquit etiam ſi timeat. Quod time[t] naturæ eſt, quod ſequitur, deuotionis eſt, quod negat ob[re]ptionis eſt, quod pœnitet fidei eſt.

Alleg. Quod ad paſſionem euntē Petrus a longe ſequi[tur] ſignificat eccleſiam quidem ſecuturam dñi paſſionem, [ſed] longe differenter, eccleſia. n. pro ſe patitur: ille pro eccle[ſia].

Atti

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ducite.* Ne forte rapiatur de manibus veſtris, quia populus communis habebat deuotionem ad eum.

2 *Adoleſcens.* Quia iſte non nominatur hic, ideo dicunt aliqui quod fuit Iacobus frater domini. Alij autem quod fuit Ioannes euangeliſta, qui iunior erat inter apoſtolos. Alij autem dicu[nt] quod fuit iuuenis de illa domo in qua comederant paſcha.

3 *Amictus ſyndone.* Id eſt, veſte linea.

4 *Super nudo.* Scilicet, corpore, quia non habebat aliam veſte[m]. In quarta parte principali dicitur.

Audiui

MORALITER.

† *Quemcumque.* Amicitiæ ſignis proditores vtuntur, vt eorum dolus latentius peragatur.

† *Et am.* Hoc ſignum fuit de mentis aure Iudęorum amputanda, ſicut patet per effectū, quia nihil audire volunt de ſalute ſua.

† *At ille re. ſyn. nu. profu. ab.* Beda. Qui vult fugere manus iniquorum, relinquens mente quæ mundi ſunt, fugiat poſt Chriſtum ſicut Ioſeph, relicto pallio fugit de dominæ manibus impudicæ.

† *Petrus autem, &c.* Beda. Merito à longe ſequebatur qui e[rat] de proximo negaturus, non enim negare poſſet, ſi Chriſtus p[ro]ximus adhæſiſſet.

Et ſede

a *Atrium*. Hieronym. Atrium, ſecularis circumitus eſt. Mi ... dæmonia ſunt. Ignis deſiderium carnale, cum quibus ... manet, fiere peccata non valet.

b *Et calefaciebat ſe*. Beda. Eſt ignis charitatis, de quo dicitur ... em veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? Eſt ... am cupiditatis, de ... o dicitur: Omnes ... ulterantes velut ... banus corda eorū. ... c ſuper credentes ... ſcēdens, variis lin... is eos dominum ... dare docebat. Ille ... atrio Caiphæ in... ctu maligni ſpiri... accenſus, ad ne... dum ac blaſphe... ndum dominum ... fidorum linguas ... anabat. Quod e... n intus in domo ... ligna ſynodus ge... at hoc ignis in a... o inter frigora no... accenſus figura ... t. Qui huius ignis ... prætorio flammā ... tinxit, dicat, Fa... s ſum ſicut vter ... ruina, &c. In qui... ſautem flammam ... aritatis vitiorum ... mina obruerunt ... domino audiant. ... oniam abundat ... iquitas, refrigeſcit ... aritas multorum. ... c frigore torpens ... hora Petrus, quaſi ... nis miniſtrorum ... iphę calefieri cupiebat, quia temporalis commodi ſolatiū ... fidorum ſocietate quęrebat. Sed reſpectus a domino tum ... em perfidorū corpore, tum infidelitatem reliquit mente. ... poſt reſurrectionem domini, ſancto igne recreatus, fundi... excesſum trinæ negationis trina dilectionis confeſſione ... gauit. Tunc enim completa illa memorabili captura pi... ium, cum veniret ad dominum, vidit cū diſcipulis ſuis pru... poſitas & piſcem ſuperpoſitum, & panem, moxque ſui ... dis arcana prunis inflammauit amoris.

c *Falſum teſtim*. Beda. Falſus qui non in eodem ſenſu dicta in... igit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo cor... is ſui, ſed in ipſis verbis calumniantur paucis additis vel ... tatis.

Mos hęreticorum eſt, vmbram de veritate trahere. Ille non ... t quod illi dicunt, ſed ſimile verbum. Vt de templo corpo... ſui quod poſt triduum reſuſcitauit, dominus dixit. Soluite ... , ſed non ego, quia nullus debet ſibi mortem inferre. Hoc a... dunt, vt proprie de templo Iudaico videatur dixiſſe.

d *Et exurgens, &c*. Iratus, quia non inuenit locum calumniæ, ... tu corporis inſaniam mentis demonſtrat.

e *Non reſpondens, &c*. Ad reſponſum prouocat, vt ex qualibet ... aſione ſermonis locum accuſandi inueniat. Ieſus autem ... reſpondit, quia præuidit quidquid reſponderet in calum... n verti.

f *Tu es Chriſt*. Hirony. Quem expectabat a longe non vide... prope? ſicut Iſaac caligantibus oculis, Iacob ſub manibus non agnoſcebat, ſed longe poſt de eo futura canit.

✠ VICTOR ANTIOCHENVS. Quando quidem multi Chriſti nomine appellabantur. Nam, ſecerdotes, & prophetas, & reges, Chriſti dicebantur? propterea Pontifex interrogat, ſit ne ipſe Chriſtus per excellentiam, hoc eſt Chriſtus Dei benedicti filius: Quærit hoc autem non vt credat, verū vt habeat, quo illum arguat, & condamnet, ſi ſe hoc eſſe forte reſpondeat. Neque enim ita comparati erat pontifices, vt aliquando crederēt. Quare dominus apud Lucam ita illos affatur. *Si vobis dixero non credetis mihi*. Veruntamen nehoc illis reliquum fiat, vt iure dicere queant Seruatorem noſtrum ſe Chriſtū Dei filium eſſe, nuſquam diſerte affirmaſſe, ob id Marcus planis verbis id illū pronunciaſſe commemorat. *Tu es Chriſtus filius Dei benedicti*. Per hæc plano ſenſu oſtēditur, Caipham cæteroſque Iudæorum proceres, diuinitatis Chriſti prorſus ignaros nō fuiſſe. † Venerat autem in eius rei ſiue notitiam ſiue ſuſpicionē, per ſigna quæ ediderat. Nā quorſum hoc ſolum, ipſe ne Chriſtus Dei benedicti filius eſſet, interrogare attinebat, niſi eum id eſſe ſuſpicati fuiſſent? Neque enim ex aliis reis quidpiam tale interrogare ſoliti erant.

D

a intro in atrium ſummi ſacerdotis, & ſedebat cum miniſtris, †
b & † calefaciebat ſe ad ignem. † ſummi vero ſacerdotes & om †
ne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, vt

a Mentita eſt iniquitas, ſibi, vt regina aduerſus Ioſeph, ſacerdotes aduerſus, Suſānam, ſed ignis ſine materia defecit.

c eum morti traderent, nec inueniebant. Multi † enim falſum
teſtimonium dicebant aduerſus eum, & † conuenientia teſti-

a Quod variatur incertum eſt.

monia non erant: Et quidem ſurgentes falſum teſtimonium
ferebant aduerſus eum, dicentes. Quoniam nos audiuimus

a Dominus dixit, Soluite vos ſed non ego, quia nullus debet ſibi inferre mortem. 1

eum dicentem. † Ego[a] diſſoluam templum hoc manufactum

Hoc addunt, vt proprie de templo Iudaico videatur dixiſſe
Dominus dixit, ſuſcitabo, viuum animal ſignificans, & ſpirans templum.

& † poſt triduum aliud non manufactum ædificabo. Et † non
erat conueniens teſtimonium illorum. Et exurgens ſummus
d ſacerdos in medium interrogauit Ieſum, dicens. Non re-
e ſpondes quidquam † ad ea, quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille

Sicut ouis ad occiſionem ducitur, & obmutuit a bonis. Taciturnitas Chriſti Apologiam Adæ ſoluit.

autem tacebat, & nihil reſpondit. † Rurſum ſummus ſacer-
f dos interrogabat eum, & dixit ei. Tu es Chriſtus filius Dei

Hieron. vt inexcuſabiles ſint. Bedb. Marcus, Ego ſum Mat. Tu dixiſti, quod idem eſt.

g benedicti. Ieſus autem dixit illi. Ego[a] ſum, & videbitis filium 2

Hieron. In uita regnantem ſempiterna & uirtute diuina.

h hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem
i cum nubibus cœli. Summus autem ſacerdos ſcindens
k

† Matt. 26 f. Luc. 22. g.

† autem

† æqua ſufficētia, iur bōn hoc veritati cōſentanea. Victor Antioch.

† ne ſic quidē

Mat. 26 f. Lucæ, 22. g.

E

g *Et vid*. Sacerdos interrogat filium Dei. Ieſus reſpondit filium hominis, vt intelligamus eundem filium Dei eſſe filiū hominis, ne quaternitatem faciamus in trinitate, & homo in Deo, & Deus in homine ſit.

h *A dextris vir*. Quia humiliauit ſeipſum factus obediens vſq; ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Philip. 2. a.

✠ Theophylactus. Ac ſi diceret videbitis me tanquam filium hominis a dextris Patris ſedētem. virtutem nanque hic Patrem dicit. Non autem ſine corpore veniet, ſed qualis apparuit crucifigentibus, in iudicio eis apparebit.

i *Cum nubibus cœli*. Hieronymus Aſcendit in nube, cum nube veniet, id eſt, cum corpore ſolo ſuo quod aſſumpſit a virgine aſcendit & cum multiformi eccleſia, quæ eſt corpus ipſius Eſa. 19. a. & plenitudo ad iudicium venturus eſt, ſicut dicit Matthęus Cum autem filius hominis, & omnes angeli cum eo, Mat. 24. c. &c.

K *Summus autem ſacerdos*. Beda. Eadem rabies, quæ prius de ſede excuſſerat, ad ſciſſionem veſtium prouocat, vt oſtendat Iudæos ſacerdotalem gloriā perdidiſſe, & ſedem vacuā eſſe.

Mos Iudæorum erat, cum aliquid blaſphemiæ, & quaſi contra Deum audiūt, ſcindere veſtimēta. Quod etiam Paulus & Barnabas Act. 14. c.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Audiuimus eum dicentem, Ego diſſoluam templum hoc manufactum, &c*. Falſum enim impoſuerunt ei, quia hoc non dixerat, vt habetur Ioannis. 2. ſed ſic dixerat: Soluite templum hoc &c. prędicens mortem ſuam, in qua corpus eius quod erat templū deitatis ſolutum ... lutū eſt. Et ſi de materiali templo intelligat, adhuc falſum impoſuerunt quaſi abſolute dixerit, quod tamen dixerat cū conditione, & ideo bene ſubditur. *Et non erat conueniens teſtimonium illorum*.

2 *Ieſus autem dixit illi, &c*. Interrogatus de veritate diuinorum reſpondet qui prius in aliis tacuerat, quia de diuinis nō debet ita taceri

MORALITER.

† *Et ſedebat*. Hieron. Atrium ſacerdotis eſt circumitus ſecularis, miniſtri dæmonia, cum quibus qui ſedet non poteſt fiere peccata. Ignis autem deſiderium eſt carnis.

Summi vero ſaccr. &c. Modus autem iniquorum eſt aduerſus innocentes quærere teſtimonia & recipere falſa.

† *Summus autem ſa. ſcin*. Per hoc fuit ſignificatum, quod præſcindendum erat ſacerdotium Iudæorum, ſicut & ſtabilitas ſacerdotis Chriſti, per hoc quod eius tunica etiam a crucifigentibus cum non fuit ſciſſa,

Et

Barnabas cum in Lichaonia quaſi dij honorarentur, fecerunt.

A * Theophylactus. Vt ergo monſtraret quod Chriſtus magnam, & intolerabilem blaſphemiam dixerit, veſtimenta ſcidit.

a *Veſtimēta ſua. &c.* Hieronymus. Hoc eſt Ephod in quo Iudæi habebant honorem, amiciebant. Hic adeſt Samuel ſciſſo pallio de manu Saul id eſt, regno. Milites gentiles non ſcindūt tunicam Chriſti, ſed ſacerdos ſcidit ſacerdotii ſui dignitatem,

Magno myſterio factum eſt, vt in paſſione domini pontifex ſua veſtimenta ſcinderet, cum domini tunica nec a crucifigentibus militibus ſcindi potuit. Figurabatur enim q, ſacerdotium Iudæorum pro ſceleribus pōtificum eſſet ſcindendum. Soliditas vero eccleſiæ, quæ veſtis eſt redemptoris ſui, nunquam valet dirumpi. Quamuis.n. Iudæi, gentiles, hęretici, mali Catholici, humilitatem dñi contemnant, eius tamen inuiolata permanet caſtitas vſq; ad conſūmationē ſeculi in illis, quos ſors electionis inuenerit.

[margin: † opus habemus teſtibus. 1 Reg. 15. f. Ioan. 19. d. — † Mat. 26. Luc. 22. g. Ioan. 18. c. — † Neque noui neque ſcio. † in veſtibulum atrii]

a veſtimenta ſua, ait. quid adhuc † deſideramus teſtes. † Au-
b diſtis blaſphemiam, quid vobis videtur? Qui omnes con-
c (a Ideo.) demnauerunt eum eſſe reum mortis. Et cęperunt quidam †
(a Faciem meam non auerti a conſpuentibus in me. Vt nos lauaret. b Vt velamenta cordium auferret. c Vt caput noſtrum quod Adam eſt ſanaret.)
d conſpuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cæde- †
(e Opprobriis exhonoratus. Vt applaudamus ei manibus. Dedi maxillam meam alapis.)
e re, & dicere ei. prophetiza. Et miniſtri alapis eum cædebant. †
f (Titubatio.)
f † Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, venit vna ex ancillis
g ſummi ſacerdotis, & cum vidiſſet Petrum, calefacientem ſe,
h aſpiciens illum, ait. Et tu cum Ieſu Nazareno eras. At ille
i negauit dicens. † Neque ſcio, neque noui quid dicas. † Et
(c Prædicator, qui dicit, Vigilate iuſti, & nolite peccare.)
K exiit foras † ante atrium, & gallus cantauit. Rurſus autem
(a Conſenſus. Non quæ prius. Vnde Matthæus, Vidit eum alia ancilla.)
Cum vidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circumſtantibus,
quia hic ex illis eſt. At ille iterum negauit. Et poſt puſil
(Actus.)
lum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro. Vere ex illis es,

B b *Quid vob. videtur.* * Victor Antiochenus. Non ait Caiphas condemnationis ſententiam per ſe, aut ex ſe, ſed exigit illam ab aſſeſſoribus, & circunſtantibus, tanquam de homine in manifeſtario, planeque confeſſo blaſphemiæ crimine deprehēſo. Pręoccupat autem auditorum animos eiuſmodi ſermone. *Quid vobis videtur?* En apertam modo blaſphemiam audiuiſtis. Hæc pontifex non tam illos, qui aderant, vt mortis ſententiam in Ieſum ferrent, ſua oratione incendens, quam vi quadam importuna huc prorſus compellēs. Aut non ipſi, ſed ipſe verius odio, & inuidia inſtigatus eiuſmodi ſententiam promit.

c *Qui omnes, &c.* Hieronymus. Quo reatu ſuo noſtrum reatum ſolueret, & velamen faciei ſuæ velamen cordium noſtrorum auferret, & ſputis ſuſceptis faciem animæ noſtræ lauaret, & colaphis quibus in caput percuſſus eſt, caput humani generis quod eſt Adam ſanaret, & alapis quibus expalmatus eſt, maxima laus eius a noſtris manibus & labiis plauderet. Vnde. *Omnes gentes plaudite manibus.* Et cruce ſua, cruciatum noſtrū ſolueret, & morte ſua noſtram necaret, quia ſerpentē de virga facto, alii abſorpti ſunt ſerpentes. Vnde. Ero mors tua o mors, & morſus tuus ero inferne, Opprobria eius noſtrum [margin: Oſee. 13. d.]

C obſtruxerūt opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt. Corona ſpinea capitis eius, diadema regni adepti ſumus. Vulneribus eius ſanati ſumus. Sepultura eius reſurgimus. Deſcenſu eius ad inferos aſcendimus ad Cęlos. Hic inuenitur mel in ore leonis mortui. Hinc propheta. *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?*

d *Velare fa. &c.* Non vt ſcelera eorum non videat, ſed vt ipſi quondā Moyſi fecerunt, a ſe gratiam cognitionis eius abſcondant. Hoc velamentum vſque hodie manet ſuper cor eorum, quod in Chriſtum credentibus eſt ablatum. Vnde eo morte velut templū ſciſſum eſt, & ſancta ſanctorum arcana pateta.

e *Prophetiza.* Secundum alios. Quis te percuſſit. Hoc ciunt in contume eius qui ſe propl tam voluit habe Sed diſpenſauit h vt nos ad toleran pro eius nomine riſionem prępara qui pro nobis ſu nebat.

f *Alapis eum cæ.* Beda. Qui tunc ſus eſt alapis, & cæditur blaſphen falſorum Chriſt rum. Qui conſu ptus ſaliuis infi lium, nunc væſ fidelium opprob exhonoratur.

g *Et cum eſſet.* ancilla primum P prodit, cum viri gis poſſent eum gnoſcere, vt & ſexus i morte d ni videatur pecc & per paſſionen mini redimeretur. Et ideo mulier prima reſurrectionis a pit myſterium, & mādata cuſtodit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem.

✲ VICTOR ANTIOCHENVS, Beatus Petrus (prædicto a domino prædictum fuerat) infirmatur, vniuerſorum dominum & Seruatorem negat. Idque non ſemel, & iterum, ſed tertia vice. Neque id ſimpliciter rurſum, ſed cum iuramento, v duntaxat ancillæ voce exterritus, & exanimatus, vtique ſi illa conſternatione animique perturbatione occæcatus, d nicę illius comminationis. *Qui me negauerit coram hominibus gabo, & ego eum coram patre meo, qui eſt in cælis,* penitus ob fuerat. Quādoquidem non ſemel tantum, ſed aliquoties omnibus illum negat.

h *At ille.* Nota, quod negat Chriſtum qui ſe negat eius diſcipulum. Dominus enim non dixit, Negabis te diſcipulum meum, ſed me negabis. Negauit ergo eum, cū ſe negauit eſſe diſcipulum.

i *Et exiit foras, &c.* Hieronymus. Petrus ſine ſpiritu, voci ancillæ ceſſit, cum ſpiritu, nec regibus nec principibus terræ c ſit. Prima ancilla titubatio, ſecunda conſenſio, tertius vir, a Hæc trina negatio, quam abluit per fletus verbi Chriſti r datio. Tunc autem nobis gallus cantat, cum prædicatorum ad compūctionem corda noſtra reuocat. Tunc incipimus f cum ignimur intus per ſcintillam ſcientiæ, & foras exi extra quod fuimus,

k *Gallus cantauit.* De hoc gallicantu alii tacent, non tamen negant, ſicut & alia multa quæ alij dicunt, alij prætereun

* Victor Antiochenus. Iterum hic negat, ſiue ancilla, quæ circunſtantibus vnum illum ex diſcipulis Ieſu eſſe indicium faciebat, eadem fuerit cum prima; vt Marcus inſinuare videtur, ſiue alia, vt Matthæus ſcribit. Neque enim ſcriptorum animus fuit, vt iſthuc accurare memoriæ proderetur.

NICOLAVS DE LYRA.

taceri veritas ſi interrogetur ſicut de humanis. In quarta parte minus principali dicitur ſic. Nam

MORALITER

† *Et cœperunt quidam conſpuere eum. &c.* Hieronymus. Vt ſputa minibus ſuſceptis, faciem animæ noſtræ lauaret, & velamine faciei ſuæ velamen cordium noſtrorum auferret.

† *Et colaphis eum cædere, & dicere ei, prophetiza.* Quibus in capite percuſſus eſt caput humani generis quod eſt Adam, ret.

† *Et miniſtri alapis eum cædebant,* Quibus expalmatus eſt eius maxima manibus noſtris, labiiſque plauderet, vt dic Omnes gentes plaudite manibus.

borabat, vt quod ad ſalutaris fidei rationẽ non ita multum conferret. Quamobrẽ Lucas nulla ancillę facta mentione, ante ſecũdam negationem, Petrum vnum eſſe ex ijs, nabat qui erãt cum Ieſu, virum fuiſſe commemorat, velicet hęc non ita exactè inter ſe conuenire videatur, in tamen quod hic ...uiſſet propoſitum ...erat, ſumme con...unt omnes vi...et Petrum ſe...lo negaſſe, nec cum iuramento hominem illum cognoſcere aſ...ſeraſſe.

nitet. In die quẽ tertio negauerat, ſe tertio amare profeſſus eſt. Quod enim ĩ tenebris obliuionis errauit, ſperatę iã lucis rememoratione correxit, & eius iam adepta præſentia plene totum quidquid mutauerat erexit. D

c *Et cœpit flere.* Beda. Quam noxia prauorum colloquia inter infideles hominem ſe negauit noſſe quem inter condiſcipulos iam filiũ Dei fuerat confeſſus. Sed in atrio Caiphæ pœnitentiam agere non poteſt, egreditur foras (vt alij Euangeliſtæ narrant) vt ab impijs ſecretus, negationis culpam liberius abluat fletibus.

a nam & Galilæus es*. Ille autẽ cœpit † anathematizare, & iurare, quia † neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et † ſtatim 1 2 †
b iterum gallus cantauit. † Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei Ieſus, priuſquam gallus cantet bis, ter me
Compungi.
c negabis. Et † cœpit flere.

† Deteſtati de nouere
† Secundo iterum

Nam & Gali. Beda. Eadem lingua Galilęis & Ieroſolymitis, ſed tamen quæcunque prouincia & regio habet proprium loquendi ſonum quem mutare non poſſit. Vnde cum apoſtoli omnibus linguis loquerentur, inter alios etiam qui ...itabant Iudæã dixiſſe referuntur. *Nonne ecce omnes iſti qui ...untur Galilæi ſunt? & quo.n.a.v.l.n. in qua nati ſumus?* Et Petrus loquens fratribus in Ieruſalẽ ait, Notum factum eſt omnibus habitantibus in Ieruſalem, ita vt apellaretur ager ille ...ua eorum acheldemach, quod ideo dicitur, quia nomen ...aliter Ieroſolymitæ, aliter Galilæi ſonabant.

Et recor. Beda. Petrus nocte negat ad gallicantum pœnitet.

✻ Theophylactus. Lachrymæ enim Petrum Chriſto per pęnitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Nouatiani qui dicunt, quod qui poſt ſuſceptionem baptiſmatis peccauit non ſuſcipitur vt ſibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus qui & Chriſti corpus ſumpſit, & ſanguinem, per pęnitentiam eſt ſuſceptus. Etenim ſanctorum defectus propter hoc ſcripti ſunt, vt & nos ſi per incautelã deciderimus, recurſum haberemus per eorum exemplum, & ſperemus per miſericordiam ſubleuari.

NICOLAVS DE LYRA.

Nam & Galilæus es. *Licet enim eſſet vna lingua omnium Hebræorum, tamen ſecundum varias partes Iudææ variabatur in aliqua proprietate, ſicut lingua Gallica in Picardia & in Normãdia per quã percipitur in loquela de qua natione ſit aliquis.*

2 Cœpit ana. *Ideſt, maledicere ſibiipſi ſi cognouiſſet Ieſum, vnde anathematizatio ſignat iurationem quæ eſt per execrationem ſcilicet, quando aliquis imprecatur ſibimetipſi malum pęnæ ſi ita ſit ſicut imponitur ei.*

MORALITER.

Et ſta. Hier. Gallus lucis nuncius quid eſt niſi ſpiritusſanctus, cuius voce in prophetis & apoſtolis nos de trina negatione excitamur ad amariſſimos poſt lapſum fletus, q. male de Deo cogitauimus, & male locuti ſumus de proximo, & male fecimus ad noſipſos. E

ADDITIO.

In cap. 14. Vbi dicitur in poſtil. *Abba pater*, idẽ ſignificat tamen vnum, &c.

Abba eſt proprie nomen ſyrum, ideſt, Chaldaicum, & frequenter habetur in tranſlatione Bibliæ Chaldaicæ.

CAP. XV.

Et confeſtim, &c. Sequit. *vin. Ieſum.* Mos erat Iudeis, vt quẽ morti adiudicaſſent, vinctũ iudici traderent. Et notandum, quod non tunc primũ ligauerant, ſed mox comprehenſum nocte in horto, vt Ioannes dicit, & ſic adduxerũt eũ ad Annam primum.

Hierony. Adeſt Samſon vinctus a Dalila. Sãſon interpretatur ſol eorum qui in occubuit ſol in meridie. Dalila, ſitula interpretatur, id eſt, ſynagoga quæ ſitulę more limpidũ liquorem nõ tenet, ſed quiſquilias immundas colligit. Sãſon noſter maxilla verbi ſui innumeras cateruas Iudæorum & dæmonum hic ſternit, & fonte perennis vitæ ſitientibus nobis. i. corporis ſui aperit.

b *Tu es rex Iudæorum.* Cum Pilatus nihil criminis interrogat niſi an ſit rex Iudęorum, arguitur impietas eorum qui nec falſo quidem quod obiiciant, inuenerunt.

c *Tu dicis.* Sic temperat reſponſum, vt verũ dicat, nec tamẽ calumniæ pateat. Et nota, quod Pilato qui inuitus fert ſententiam, aliqua in parte reſponderit. Sacerdotibus autem & principibus reſpondere noluerit, indignoſque ſermone ſuo iudicauerit.

✻ Victor. Antio. Vel vſus eſt hoc reſpõſi genere, ne per abſolutam ſolẽnem illorũ calũniã cõfirmare videret. Tũ ẽt ne per exquiſitã criminum iuſtificationẽ aut deprehẽſionẽ, in timoris cuiuſpiã ſuſpi... F

CAP. XV.

Vide quam ſint ſolliciti in malo totã nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

a Et confeſtim mane conſilium facientes ſummi ſacerdotes cum ſenioribus & Scribis & vniuerſo 1
a Non ſolum ad Pilatum, ſed etiam ad Herodem ductus eſt vt illuderet ei vterque.
conſilio vinciẽtes Ieſum duxerunt & tradiderunt Pilato. † Et
b interrogauit eũ Pilatus. Tu es rex Iudæorũ. At ille reſpondens †
c ait illi. Tu dicis † Et accuſabãt eum ſummi ſacerdotes in multis

† Mat. 27. b.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

1 Et confeſtim. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti paſſio per gentiles cõſummata. Et primo deſcribitur ipſius Chriſti crudelis occiſio. Secũdo eius fidelis & deuota tumulatio, ibi.* Et cum iam ſero eſſet factum. *Prima in duas, quia primo deſcribitur Chriſti iniqua condemnatio. Secũdo, iniqua ſententiæ executio, ibi.* Et poſtquã illuſerũt ei. *prima in quatuor, quia primo Chriſtus gentili iudici pręſentatur. Secundo ab eo examinatur, ibi.* Et interrogauit eum Pilatus. *Tertio eius innocentia declaratur, ibi.* Per diem autem feſtũ. *Quarto, inique condemnatur, ibi.* Pilatus autem volens ſatisfacere populo. *Sententia iſtarum partium patet ex dictis Matth. 27. vbi iſta ponuntur eodem ordine a principio illius ca. vſque prope medium tamen aliqua ſunt ibi interpoſita quæ hic omittuntur, quia Marcus breuitati ſtudebat, vt dictum fuit a principio huius libri.*

Poſt-

MORALITER.

† *Et interrogauit eum Pilatus. Tu es rex Iudæorum.* Iudæi traditi ſunt Romano exercitui qui ſaluatorem tradiderunt Romanorum Præſidi.

ſuſpicionem forte veniret.

A a *Vide in quan.* Ethnicus condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. *Vide in quantis, &c.*

b *Per diem au. &c.* ✻ Victor Antiochenus. Vnicus hic impijs Iudæis propoſitus erat ſcopus, vt vitæ authorem in mortem præcipitem darent. Facto hoc propalam oſtendentes ſe homine doloſum culturæ ad ſcelo nequiores. Cum ſæpe quidē Pilatus Chriſtum Ieſum nō ſemel ſæpius ab omni prorſus crimine alienū pronūciaret, illi autem manifeſtas calumniarū cauſas hincinde colligentes, vrgent & inſtant *Tolle tolle crucifige eum.* Inſanis vocibus clamitant.

† Quanta aduerſum te dicunt. (margin)

† acclamaſſet (margin)

† Potius (margin)

Pilatus autem rurſum interrogauit eum dicens. Non reſpon-
(a Ne tamen diluens à præſide dimitteretur, & crucis veritas differretur.)
des quidquam? Vide † in quantis te accuſant. Ieſus autem
a amplius nihil reſpondit, ita vt miraretur Pilatus. † Per diem 1
b autem feſtum ſolebat dimittere illis vnum ex vinctis quecū-
que petiſſent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cū ſe-
ditioſis erat vinctus, qui in ſeditione fecerat homicidium. Et
cum † aſcendiſset turba cœpit rogare ſicut ſemper faciebat
illis. Pilatus autem reſpondit eis, & dixit. Vultis dimittam vo-
bis regem Iudæorum? Sciebat enim quod † per inuidiam tra-
didiſſent eum ſummi ſacerdotes. † Pontifices autem conci- 2
(Hircum emiſſarium.)
c tauerūt turbam, vt † magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus 3
autem iterum reſpondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam
† regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt crucifige eum.
(a Quod dicendo Ieſum abſoluit. b Inſaniæ ſatis ſuæ facientes, non interrogationi reſpondentes præſidis.)
d Pilatus vero dicebat illis. Quid enim mali fecit? At illi † ma-
e gis clamabant: Crucifige eum. Pilatus autem volens ſa-
(a Hircum emiſſarium. b Pro peccatis occidendum.)
f tisfacere populo dimiſit illis Barrabam, & tradidit Ieſum
(Vt nos a cruciatibus liberaret.)
g flagellatis cæſum, vt crucifigeretur. † Milites autem duxe-
runt eum in atrium † prætorij, & conuocant totam cohor-
(Gentili eccleſia.)
h tem, & induunt eum purpura, & † imponunt ei plecten-
(a Vt reges efficiamur.)
tes ſpineam coronam, & cœperunt ſalutare eum. † Aue 4
i rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, &
k conſpuebant eum, & ponentes genua adorabant eum.

† ei quem dicitis regem. (margin)

† Quod eſt prætorium. (margin)

c *Vt magis Bar.* Beda. Adhæret Iudæis vſque hodie petitio ſua, quā toto labore impetrauerunt. Data enim optione ſibi, pro Ieſu latronem, pro ſaluatore interfectorem elegerunt. Merito ergo ſalutem & vitam perdiderūt & latrocinijs ac ſeditionibus intantū ſe ſubdiderunt, vt regnum & patriam perderēt & libertatem corporis & animæ nunquā reciperent.

B

d *Pilatus vero.* Multas occaſiones dedit Pilatus liberandi ſaluatorē, primo iuſto conferēs latronem, deinde inferēs, *Quid ergo vultis faciam regi Iu.* Cumq; reſpondiſſent, crucifigatur, non ſtatim acquieuit, ſed ſecundum ſuggeſtionem vxoris quæ mandauerat ei (vt Matthæus dicit) *Nihil tibi, & iuſto illi* reſpondens ait: *Quid enim mali feci?* Quod dicendo Ieſum abſoluit.

Pſal. 21.c e *At illi magis.* Dauid. *Circundederunt me ca.m. &c.* Eſa. *Expectaui*
Eſa. 5. b. *vt faceret iudicium, fecerunt autem iniqui. & iniuſ.* Hieronymus.
Leuit. 16.c Facta eſt hæreditas mea mihi ſicut leo in ſilua, dederunt ſuper me vocem ſuam.

f *Barrabam & tra.* Hiero. Hi ſunt duo hirci, vnus apompeius, id eſt, emiſſarius cum peccato populi in deſertum inferni abſolutus dimittitur. Alter pro peccatis abſolutorum, vt agnus occiditur. Pars domini ſemper mactatur, pars diaboli, qui eſt magiſter eorum effrenata in tartara præcipitatur.

g *Ieſum fla.* Vt nos a flagellis liberaret, vnde: Flagellum non
Pſal. 90.b appro. ta. tu. Cum prius diceretur: *Multa flagella peccatoris.*
Pſal. 31.c Beda *Ieſum fla. cæ.* Cęſus eſt ab ipſo Pilato, vnde Ioannes
Ioan. 19. a Apprehendit Pilatus Ieſum & flagellauit. Et poſt ſubiunxit. *Et milites plectentes coronam de ſpinis, &c.* Et militibus illudendum præbuit. Quod ideo fecit, vt eius pœnis & opprobrijs ſaturati vltra mortem non ſitirent.

✻ Victor Antioche. Aut hoc fecit quo publice conſtet, non citra grauem cauſam morti adiudicatum eſſe, adeoque iudicium ſuum ab omni iniuſtitia & iniquitate alienum eſſe.

Mat. 27.c h *Et indu.* Beda. Matthæus ita. *Et ex. eum chla. coc. cir. ei.* Quod
C idem eſt. Pro regia enim purpura data eſt ei chlamys ab illudentibus, & eſt quædā rubra purpura cocco ſimillima. Poteſt videri, quod Marcus purpuram cōmemorauit, quā chlamys habebat, quamuis eſſet coccinea. *Et indu.* Veſtimentis ſuis nudatus, id eſt, Iudæis purpura induitur, id eſt, gentilis eccleſia de amaris populis collecta. Item ea ſcandalizante cultus, in fine Iudæis rurſum induitur plebe. Cum enim plenitudo gētiū ſubintrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Quia rex dicebatur, & ſacerdotes & ſcribæ imponebant, quia imperiū in populo appetit, illudendo induunt purpura qua reges vtunt, pro diademate ſpineā coronā, pro ſceptro regali calamū donāt, ſicut Matthæus dicit. *Et adorant quaſi regem, &c.*

Sicut Caiphas neſciens dixit. Oportet enim vnum hominem mori pro populo, milites omnia myſticè neſciētes faciunt. Purpura caro eius rubra paſſionibus, vnde. *Quare rubrū eſt indumentum tuum, & t. ſi. cal. in tor.* Spineā coronā portat, qui pro nobis factus mortalis noſtra ſuſcepit delicta. Vnde: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quod autem ſpinæ peccata ſignificent, dominus ſic oſtendit. *Terra ſpinas & tri. ger. tibi.* Id eſt, conſcientia tua, pūctiones tibi & aculeos vitiorum creare non ceſſabit. Quod vero ſecūdum Lucā apud Herodem alba veſte induitur, & ſecūdum alios a militibus Pilati coccineo vel purpureo habitu induitur, in vno innocēs humanitatis caſtitas, in altero exprimit veritas paſſionis quam venit ad gloriam regni immortalis. Purpura enim paſſionem & regnum ſignificat. Sed quia vt ait Apoſtolus. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum indui. &c.* Eſa *His velut ornamento indueris.* Poteſt in vtroque habitu probroſa quidem inimicorū iudicio, ſed domini electione glorioſiſsima multitudo electorū deſignari, quæ in martyres cęteroſq; fideles diſtinguitur. Alba veſte induitur cum munda confeſsione iuſtorum circundatur. Purpura vel cocco veſtitur, cum triūpho glorioſorum martyrum gloriatur.

i *Et percutiebāt caput eius arundine, etc.* Caput Chriſti Deus. Caput ergo Chriſti percutiunt qui eum denegant eſſe Deum. Et qui ſcripturæ auctoritate errorem ſuum defendunt (quia ſcriptura arundine ſolet fieri) quaſi arundine caput eius feriunt. In faciem eius ſpuunt qui præſentiā gratiæ eius execrandis verbis ex interna cęcæ mentis inſania conceptis ſpuunt, & eum in carne veniſſe negant.

K *Adorabant eum.* Quaſi falſo ſe dixiſſet Deum. Sed hoc (quod eſt grauioris inſaniæ) quidam eum certa fide vt Deum verum adorant, ſed peruerſis actibus mox verba eius quaſi fabuloſa deſpiciunt, ac promiſſa regni illius temporalibus illecebris poſtponunt.

Et edu

MORALITER.

1 *Ita vt miraretur Pilatus.* Scilicet, de eius patientia, quem audierat peritum in lege & potentem ad omnia reſpondere.

2 *Pontifices autem cōcitauerunt turbam, &c.* Adhuc enim hodie aliqui magis nituntur ſaluare, & etiā promouere malos homines quam bonos.

3 *Pilatus autem, &c.* Sic faciunt mali iudices pro fauore humano iuſtitiam ſubuertentes.

4 *Et cæ.* Ita faciunt multi in eccleſia, deuotè ſalutantes eum in apparentia, ſed eum expoliant bonis & affligunt, & percutiunt in membris ſuis.

Et an

A *Et educunt illum, vt cruci.* Hieronymus. Hic educitur Abel in agrum a fratre vt perimatur. Hic adeſt Iſaac cũ lignis, & Abraham cum ariete inter vepres herente. Hic adeſt Ioſeph cum talari tunica lita ſanguine. Hic adeſt Moyſes cũ virga & ſerpente ſuſpenſo in ligno. Hic botrus in ligno portatur. Hic adeſt Eliſæus cum ligno ad quęrendam ſecurim quæ in imo ſubmerſa eſt, & natauit ad lignum, id eſt, genus humanũ, qđ de ligno vetito in infernum cecidit, per lignum crucis Chriſti & per baptiſmum quæ ad paradiſum natauit. Hic adeſt Ionas de ligno nauis ſorti, & in mare venitque ceti triduo miſſus.

Vt cru. Hieronym. Ipſa crucis ſpecies quid eſt niſi forma quadrati mũdi? Oriẽs de virtute fulget, Arctõ dextera tenet, Auſter in læua conſiſtit, occidens ſub plantis firmatᷣ. Vñ Apoſtolus. *Vt ſciamus quæ ſit latitudo, longitudo, ſublimitas & profundũ.* B Aues in forma crucis ad ęthera volant, homo adorat & natat in forma crucis, nauis per maria antenna cruci aſſimilata ſufflatur. Tau litera ſignum ſalutis & crucis demonſtrat.

Et angariauerunt. Beda. Ipſe dominus primo crucem ſuã portauit, ſicut Ioannes dicit. Poſt iſte Simõ, de quo & alij dicunt, & hoc ſatis cõgruo ordine myſterij. Chriſtus enim paſſus pro nobis, nobis re. ex. vt ſe. ve.

✻ Theophylactus. Dixit autem quorum filiorum erat pater ad maiorem fidem & affirmationem. Nam homo ille adhuc viuebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta ſunt narrare.

Et q̃a nõ Ieroſolymita, ſed Cyreneus a ciuitate Libyæ recte per eum gentes ſignãtur, qui quondã peregrini & hoſpites teſtamẽtorũ, nũc obediendo ciues ſunt & domeſtici Dei ſicut alibi, Hęredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti? Vnde. Simon obediens. Cyreneus hæres interpretatur.

Et nota, quod de villa venire dicitur. Villa enim Gręce, pagos, vnde paganos appellamus, quos a ciuitate Dei alienos & quaſi vrbanę conuerſationis vidimus expertes. Sed de pago Simon egrediens crucem Ieſu portat, cum populus nationũ paganis ritibus relictis veſtigia dominicę, paſsionis obedienter amplectitur.

Hiero. Simon qui portat crucem in angaria, hic eſt qui laborat pro laude humana. Cogunt eum homines huic labori quem non cogit timor vel dilectio Dei.

d *Patrem Alexandri.* Magnę opinionis Simõ iſte videtᷣ eſſe, cum & filij eius tanquã noti omnibus ex nomine deſignantᷣ.

Hierony. Alij per merita patrum ſuorum commemorantur, alij per merita filiorum. Hic autẽ Simon qui crucẽ in angaria portat filiorum ſuorum meritis qui erant diſcipuli cõmemoratᷣ. C Per hoc monẽtur in pręſenti vita patres adiuuari per merita filiorũ ſuorum, vt populus Iudaicus p patriarcharum, prophetarum, & apoſtolorũ merita ſæpe commemoratur. De amaritudine enim radicis ſurgit dulcedo oliuę. Vñ: Hieremias. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocauit dominus nomen tuum.

Calua-

Gentili eccleſia.

† Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt illum purpura, & indue- 1

Iudæis. Tanquam frater Cain, Abel in agro.

a runt eum veſtimentis † ſuis, & educunt illum, vt crucifige-
b rent eum. † Et angariauerunt quempiam prætereuntem. †
c Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Ale- 2
d xandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et perducunt
e eum in † Golgotha locum, quod eſt interpretatum Cal-

a Amara vitis, amarum vinum facit, & propinat Ieſu vnde. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. b Noluit bibere. ſecundum Matthæum.

f uariæ locus. † Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non 3
g 4

a Maledictus omnis qui pendet in ligno factus eſt maledictus vt noſtrum tolleret maledictum. b In quatuor ordines. In quatuor partes ſecundum Ioannem. c Mandata. Et alia præter tunicam.

h accepit. † Et crucifigentes eum diuiſerunt veſtimenta eius,
i

e *Caluariæ loca.* Hieronymus. Tradunt Iudæi, quod in hoc loco montis, immolatus fuerit aries pro Iſaac, vt ibi decaluetur Chriſtus, ideſt, carne ſua ſcilicet Iudæa carnali ſeparetur. D Geneſ.22,2

Beda. Extra portam truncabantur capita damnatorum, & Caluariæ decollatorum loca dicũtur. Ideo ibi crucifixus dominus, vt vbi erat area damnatorum, ibi erigãtur vexilla martyrum. Et quoniam pro nobis factum eſt maledictum crucis & flagellatus & crucifixꝰ pro ſalute omnium quaſi noxius inter noxios voluit crucifigi.

f *Et dabant.* BEDA. Matthæus, cum felle mixtum, quod idem eſt. Fel enim pro amaritudine poſuit. Myrrhatum enim vinum eſt amariſſimũ, quamquã fieri poſſit vt & felle & myrrha amariſſimum redderent vinum. Matth.27.d

✻ Theophylactus. Vel ordinatione quadam exiſtente, alij alia afferebãt, quidam acetum & fel, quidam vinum myrrhatum. E

* Victor Antiochenus. Siquidem non omnes de eadem propinatione agunt, ſed de alia & alia, vnus namque ex illis quid antequam in crucem ageretur factum fuerit, exponit, alter vero quid in ipſa cruce oblatum ſit deſcribit. Sic quoq; accipere, & guſtatum reddere, & initio guſtare noluiſſe, non pugnãt, ſicut nec hyſopi quoque quod expreſſe nõ meminerũt aduerſatur: abſit. Nam cum milites multa nefarie ſumma cũ licentia in Ieſum deſignarent (prout in magna inſanientis multitudinis cõfuſione fieri cõſueuit) vnus obtrudebat hoc, alius illud, alius itẽ aliud. Multa quoque quę iſtic facta fuerãt, ab Euangeliſtis omnino prætermiſſa ſunt. Addi his poteſt, q ſcribit; *Cum accepiſſet Ieſus acetum dixit conſummatum eſt.* Nõ dicere vere bibiſſe, ſiquidem ſimpliciter tantũ deguſtare, & nõ bibere non contradicunt, ſed prudentis menti vnum idẽque offerunt. Neque enim tunc aut vt ſors ferebat quę acciderãt ſcriptis mandabant, ſed accurate & bona fide. Neque quorũlibet rurſum hominum tẽpora ſcribebant, ſed eorum ętate, iiſque adhuc vita ſuperſtitibus: qui ſi quid literis cõprehendere auſi fuiſſent pręter id quod hic acciderat falſitatis eos reuincere poterant.

Hieronymus. Et dabant, &c hoc aceto ſuccus lætalis pomi abſtergitur. *Et non accepit.* Id pro quo patitur, vnde de eo. Quod non rapui tunc exoluebam. Pſal.68.

g *Et non accepit.* Matthęus. *Et cum guſtaſſet noluit bibere.* Indicat Matthæus, quod pro nobis amaritudinem mortis guſtauerit, ſed die tertia reſurrexit.

h *Et crucifigentes eum.* Hieronymus. Hic figitur ſalus in ligno. Primo infixa eſt mors in ligno, lignum primum, ſcientię boni & mali. Secundum boni tantum, & vitæ nobis lignum eſt. Extenſio primæ manus ad lignum, mortẽ apprehẽdit, extenſio ſecundæ vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimus per mare vndoſum ad terram viuentium. F

i *Veſtimenta ſua.* Beda. Quadripartita veſtis Chriſti ſecundũ numerum militum, ſignificat eccleſiam quatuor partibus orbis æqualiter, ideſt, concorditer diſtributam.

☞ Hiero-

NICOLAVS DE LYRA.

Poſtquam. *Hic conſequenter deſcribitur iniquæ ſententiæ latæ in Chriſtum executio, vbi primo ponitur ipſius Chriſti iudicati crucifixio, ſecundo, crucifixi illuſio, ibi.* Et pręte. *blaſphemabant, tertio, illuſi expiratio, ibi.* Et facta hora ſexta. *ſententia iſtarum partium patet ex dictis Matth. 27. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Patrem Alexandri. *Hic dicit Hieronymus, quod nomen iſtius Simonis hic exprimitur ratione filiorum ſuorum, qui erant diſcipuli Chriſti.*

Et

3 Et dabant. *Dicunt aliqui, quod iſtud vinum dicitur myrrhatum ex proprietate myrrhæ quæ eſt valde amara, iſta tamen amaritudo cauſabatur ex admixtione fellis. Alij autem dicũt, quod non ſolum fuit ibi mixtio fellis, ſed etiam myrrhæ.*

4 Et non accepit. *Contrarium tamen videtur Ioan. 19. f. vbi dicitur.* Cum accep. Ieſus acet. &c. *Ad quod dicendum, quod aliquid accepit ad guſtandum, modicum tamen propter impletionem prophetiæ dicentis.* In ſiti mea potauerunt me aceto. *Et quia illud quod modicum eſt quaſi nihil reputatur, ideo hic dicitur,* quod non accepit, *ſcilicet ad perfecte bibendum.*

Erat

MORALITER.

† *Et angariauerunt.* Sic multi portant hodie in angaria crucem pęnitentiæ.

Et

3 *Et dabant.* Similiter hodie multi dant Chriſto bibere potũ amarum, & diuidunt ſibi veſtimenta ſua, rapientes bona ſimplicium Chriſtianorum.

A Hiero. Veſtimenta dñi mandata ſunt, quibus tegitur corpus eius quod eſt eccleſia, quæ diuiduntur inter milites gentiũ vt ſint quatuor ordines, cum ſit vna fides, idest, coniugati, viduati, præpoſiti, ſeparati. Sortiti ſunt tunicã indiuiſã quę eſt pax & veritas in cunctis in modũ regalis amictus vel anuli.

* Theop. Quod autem ponebant ſortẽ ſuper Veſtimẽta eius hoc illudentes fecerunt quaſi regis veſtimenta diuidentes. Etenim vilia erant non valde pretioſa hoc autem Ioannes Euangeliſta, planius exponit quia. ſ. milites cętera in quatuor partes iuxta ſuum numerum diuidentes, de tunica quæ inconſutilis deſuper cõtexta per totum, ſortem miſerunt.

†Inſcriptio
†Eſa. 53 d
Luc. 22. d
† Matt. 27. c

✲ Theop. Scripſerũt autem hũc titulum, ſcilicet cauſam propter quam crucifix⁹ eſt, quaſi vituperantes eius opinionem, qui regem ſeipſum faciebat, vt ſic prætereuntes miſereri non valerent, ſed magis ei improperarent tanquam tyranno.

† Matt. 27. c
Luc. 23. f
Pſalm. 2.
B

Alias ſua.
a mittentes ſortem ſuper eis quis quid tolleret. Erat autem ho- 1
b ra tertia, & crucifixerunt eũ, † Et erat † titulus cauſæ eius in
Hebraice Græce & Latine.
c ſcriptus: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latro-
a Oues a dextris. Hic aſſumitur. b Hœdos a ſiniſtris. Hic relinquitur.
d e nes, vnum a dextris, & alium a ſiniſtris eius. Et impleta eſt
Latronibus.
ſcriptura quæ dicit: * Et cum iniquis reputatus eſt. Et præte- †
reuntes blaſphemabant eum mouentes capita ſua, & dicen- †
f tes: † Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus re-
a Inſultant neſcientes ſalutem quam inchoauerat.
ędificas. Saluũ fac temetipſum deſcẽdens de cruce. † Similiter
& ſummi ſacerdotes illudentes ad alterutrum cum ſcribis
g dicebant: Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum fa-
Fraudulenta promiſsio.
h cere, Chriſtus rex Iſrael deſcendat nũc de cruce, vt videamus
Plurale pro ſingulari.
i & credamus. † Et qui cũ eo crucifixi erant cõuiciabantur ei.

a *Mittentes ſor.* Hiero. Super tunicam, ſcilicet quæ erat inconſutilis. Hæc ſortita omnium partium ſignificat vnitatem quæ vno vinculo charitatis continetur, quia quæ ſupereminet omni ſcientiæ, & ſuper omnia præcepta eſt, quaſi deſuper contexta eſt. In ſorte gratia Dei commẽdatur, ſic enim in vno ad omnes peruenit, cum ſors omnibus placeat, quia Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit, & ſors ſolius Dei iudicio venit, vel cedit.

b *Erat autem hora ter.* Hier. Hoc proprie Marcus: nam ſexta hora tenebræ ſuffuderunt terram, vt nõ quis poſſet mouere caput. A triceſimo namque fructu Marcus aſcendit ad centeſimum, idest, a tertia hora crucis vſque ad tertiam reſurrectionis quæ poſt tres dies fuit. Triceſimus fructus in cruce, ſexageſimus in inferno, centeſimus in paradiſo. Quaſi dico, quod milites crucifixerunt eum, quod factum eſt hora quaſi ſexta ſecundum Ioannem, ſed prius Iudæi hora tertia crucifixerunt eum, qui magis dicendi ſunt eum crucifixiſſe quãuis nitantur hoc diſſimulare, quam milites qui ſecundum officium ſuum duci ſuo paruere.

c *Et era ti.* Beda. Titulus oſtẽdit, quod nec occidendo potuerunt efficere, quod nõ eſſet eis rex vnde. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, &c.* Bene enim ſimul eſt rex & pontifex, cũ eximiam patri ſuę carnis hoſtiam offerret in altari crucis, & regis dignitatem titulo prætenderet, vt cũctis inſinuaret, qđ per crucis patibulũ nõ perdiderit, ſed cõfirmauerit imperiũ.

Eli Eli lamma ſabacthani
Rom. 6 a

Hiero. Quod in titulis pſalmorũ prænotatur. In finem ne corrumpas, & cum tribus linguis. Marcus Iudęorũ, baſileos exomoleſeon, rex confeſſorum, hæ tres linguæ in crucis patibulo coniunctæ ſunt, vt omnis lingua commemoraret perfidiam Iudæorum.

C

d *Et cum eo cru.* Beda. Sicut dicit apoſtolus. Vetus homo noſter ſimul cũ illo crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra nõ dominetur ſuper nos peccatũ. Quãdiu ergo agũt opera noſtra vt euacuet corpus peccati, quãdiu exterior homo

mo

mo corrumpitur vt interior renouetur, tẽpus eſt crucis. Hę quidem et ſunt bona opera tamen adhuc laborioſa, quorum merces requies eius. Sed idõ dicitur ſpe gaudentes, vt requi futurã cũ hilaritate expectemus in laboribus. Hanc hilaritatẽ ſignat crucis latitudo in tranſuerſo ligno, vbi figuntur manus. Per manus. opera, per latitudin hilaritatem operant intelligimus, quia tr ſtitia facit anguſtias. Per altitudinem c caput adiungitur, e pectationẽ retribut nis de ſublimi iuſtit Dei. per longitudi qua totũ corpus ex ditur, tolerantiam, v de longanimes dici tur. per profundu quod terræ eſt infi ipſum ſacramenti ſ cretum. Vnde Apoſtolus. *Vt in charita radicati & fundati po ſitis conprehendere c omnibus ſanctis quæ latitudo, longitudo, ſublimitas & profundum.*

e *Duos latrones.* Beda. Latrones qui cum domino crucifi ſunt ſignãt eos qui fide & confeſſione Chriſti, vel agonẽ ſ martyrij, vel quálibet arctam continentiam ſubeunt. Et q hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis merito & fi ſignant. Qui aũt pro humanæ gloriæ vel qualibet minus d gna intentione, ſiniſtri latronis mentem imitatur & actus.

✲ Victor Antiochenus. Erat ſane Iſrael quod quidem a Iudæorum ſtadium & ſcopum attinebat, nihil aliud, qua mera indignaque quædam contumelia reipſa autem propi tice illius, *Et cum iniquis reputatus eſt* fide expletio, & in me tem reductio erat.

✲ Theophylactus. * Vt ſcilicet homines prauam op nionem contra eum conciperent, quod & ipſe latro & m leficus eſſet.

Hiero. Cum iniquis veritas deputata vnum relinquit ſi ſtrum, alterum aſſumit dextrũ, ſic faciet in die iudicij, ex mili crimine diſsimiles ſortiuntur vias, Alter præcedit P trũ in paradiſum, alter Iudã in infernũ. Confeſsio breuis vi acquirit longam, & blaſphemia finita pęna plectitur ętern Hic pullus Iudę ligatur ad vitem, ana bologiam, idest, pall tingitur in ſanguine vuæ, hic lacerant hœdi vineam.

f *Mouentes ca.* Hieron. Emittitur mors iniquorum quan excitantur vincula inferni vſque ad ceruicem, quę eſt ceru humani generis.

g *Alios ſal.* Hiero. Etiam nolentes confitentur, quod ali fecit ſaluos, & ſe propria damnant ſententia, quia alios ſalu fecit, & ſe ſi vellet ſaluare poterat.

h *Deſcendat nunc.* Plus eſt de ſepulchro ſurgere, & tam non crediderunt. Hi omnes declinauerunt, ſimul inutiles ęti ſunt.

i *Et qui cum eo.* Beda. Secũdum Lucam vnus latro blaſpl mabat dicens. Si tu es Chriſtus, ſaluum fac te & nos. Alter redarguit & dicit. *Domine memento mei dum veneris in regn tuũ.* Sic hodie q. ficto corde & ficta mẽte dominicę paſſio ſacramenta geſtant, ad mundi gaudia liberari a domino c piunt, & ideo a domino contemnuntur, nec vlla reſpõſic digni iudicantur. Qui autem cum Apoſtolo in cruce Chr glo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erat au. Io. xix c. *Dicitur* Erat autem hora quaſi ſexta. *ſecundum, veritatem erat hora media inter ſextam & tertiam, medium ro denominatur ab vtroque extremorum, & ideo ab euangeliſtis ali do denominatur tertia aliquando ſexta.*

Viden

MORALITER.

† E*t cum iniquis reputatus eſt.* Sic fit hodie ipſius membris per iuſtitię ſubuerſionem in multis locis.

† *Et prætereuntes blaſphemabant eum mouentes capita ſua, & di centes.* Hoc ſimiliter faciunt detractores bona facta membror Chriſti denigrantes.

Et

Den

a Sol refugit quia non poteſt videre mortem Chriſti & collaborat laboranti. Vel ne impij blaſphemantes ſua luce fruerentur.

a Et facta hora ſexta tenebræ factæ ſunt † per totam terram
b vſque in horam nonam. † Et hora nona exclamauit voce

a Beda vt homo loquitur, vt homo ſlet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur.

magna Ieſus dicens. † Eloi eloi lammazabathani quod eſt

Hier. principium eſt viceſimi primi pſal. quod enim in medio ponitur reſpice in me in Hebræo non habetur.

c interpretatũ De⁹ meus Deus meus, vt quid me dereliquiſti? †
d Et quidam de circumſtantibus audientes dicebãt. Ecce Eliã

a Ipſos cauos igni aptos.

e vocat. † Currens autem vnus, & implens ſpongiam aceto,

a Dolo malitia. b Amaritudinem c Dulcedini.

circumponenſque calamo potum dabat ei, dicẽs. Sinite, vi-

¶ Qui de cœlo.

f deamus ſi veniat Elias ad deponendum eum. Ieſus autem

a Nos cum nulla, vel cum vna quæ de terra. Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Cœlum aperitur.

g emiſſa voce magna expirauit. † Et velum templi ſciſſum eſt †

a Nouiſſimi primi. Gentilis confitetur plebs iudaica cæcata negat viſitat eius error peior priore.

h in duo à ſummo vſque deorſum. Videns autem centurio, i

A ...griantur, ita potius a preſentibus ærumnis optant exui, vt ſpiritum ſanctũ ſuum in manus Dei commẽdẽt, vnaque cum Chriſto regni cęleſtis participes eſſe deſiderent. Vnde dominus preces eius qui ſalutem quęrebat pie audiuit, quia qui in tribulationibus poſiti a domino tantum temporalia ſolacia quærunt, & a temporibus ſeparantur, & æternis priuantur, qui cæleſtia petunt ad ea ...e dubio Chriſto mediante & miſerante perueniunt.

Victor Antiochen. ...cas alterum ex illa ...ſum conuitiatum ...rat, alterum vero conuitiatorem Inſo...itiam graui oratio... compreſſiſſe. Cui ...inde magna ma...t magnuſq; honos Chriſto promiſſus ...fieri nihilominus ...tuit initio vtrum...e, quod cauſam pro ...er quam dominus mortem condem...t⁹ fuerat ignoraret ...blaſphemaſſe, poſtea vero Chriſti innocentia comperta al...rum quidẽ conuitijs vale fęciſſe, alterum vero inſanabili animi malitia detentum, poſt cognitam quoque domini innocentiam conuitiari perrexiſſe.

Theoph. Indicium ſunt duo latrones duorum populorum ...daici ac gentilis, ambo iniqui primo, ſed gentilis pęnitens ...daicus vſque in finem blaſphemans.

Et facta hora. Bed. Notandum quod hora ſexta .i. ſole receſſo a centro mundi crucifixus ſit, & diluculo, oriente ſole re...rexit, quia mortuus eſt propter peccata noſtra, & re...pro...ter iuſ. no. De Adam enim peccãte dictum eſt, quod audierit vocem domini in paradiſo deambulantis ad auram poſt meridiẽ inclinata iam luce fidei. Ad auram refrigeſcente feruore charitatis. Deambulans aũt audiebatur, quia ab homine peccãte receſſerat, Rationis ergo imo diuinę pietatis ordo poſcebat, vt eodẽ temporis articulo quo. Adæ preuaricanti concluſerat, latroni pęnitenti ianuam reſeraret paradiſi. Et ...a hora primus Adam peccando mundo mortem intulit ...dem hora ſecundus Adam mortem moriẽdo deſtrueret.

B

Victor Antioch. En hac ipſa hora exhibetur quod Iudæi ...ea Chriſto petiuerant nempe ſignum cæleſte. hoc autem ...lo poſt aliud maius conſequitur, & quodnam illud? Illud ...que quod dominus ſe daturum promiſerat *Generatio*, aiẽ...t, mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ...niſi ſignum Ionæ prophetæ, & alio rurſum loco Cũ exal...teritis filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum. Et...im multo admirabilis erat, cum ex cruce adhuc pendebat ...tute illius hæc accidiſſe, quam ſi cum in terris adhuc am...abat eueniſſent.

Tenebræ fa. Hier. Hic adeſt Noe inebriatus ac nudatus cęlo ...terra inebrioſo pallio tectus, & ab homine irriſus hic ſtilla ...de ligno ſanguis.

Deus meus. Hier. inſcribitur pſalm. iſte. Pro aſſumptione ma...ina, qua Chriſtus ad crucem ducitur. Verba filij hominis ...propheta, Vnde etiam ſequitur iuxta Lucam, In manus ...tuas commendo ſpiritum meum. Nona hora, inuenitur euer...ſa domo decima drachma quæ perierat.

Theop. Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo ꝓ me: nos ...enim homines ſumus derelicti: ipſe nãq; a patre derelict⁹ fuit ...ille .n. qui dicit, *non ſum ſolus, ſed pater mecũ eſt*. Etſi etiam hoc pro

C

pro Iudęis dixerit ſecundum carnem Iudęus exiſtens, ac ſi diceret vt quid populum Hebraicum cum dereliquiſti vt tuũ crucifigeres filiũ? ſicut .n. aliquando cõſueuimus dicere Deus induit me .i. meam naturam ſcilicet humanam ſic & hic dereliquiſti me, oportet intelligere humanam naturam vel Iudaicum populum. D

d *Et quidam.* Non omnes. Forſitan milites Romani non intelligentes proprietatem Hebræi ſermonis, ex eo quod dicitur Eloi putauerunt Eliam ab eo vocari. Vel Iudæi ſolito ſibi ſermone verba domini deprauantes, imbecillitatis, infamabant eũ quod Eliæ vocaret auxiliũ. † ſuper

e *Currens autẽ.* Beda. Ioãnes plenius dicit. Poſtea ſciens Ieſus, quia iam omnia conſummata ſunt vt conſummaretur ſcriptura dicit. *Sitio.* Vas ergo poſitũ erat aceto plenum, &c. Q. Hoc minus feciſtis, date quod eſtis. Erant .n. acetum degenerantes à vino prophetarũ & patriarcharum, tanquã de pleno vaſe de iniquitate huius mũdi pleni, cor habentes ſicut ſpõgiã cauernoſis & tortuoſis latibulis fraudulẽtũ. Hiſſopo circũpoſuerũt ſpõgiã aceto plenã. Hiſſop⁹ herba humilis pect⁹ purgãs Chriſti ſignificat humilitatẽ quã circundederunt & circũueniſſe putauerũt, vnde. *Aſperges me domine Hiſſopo, & mundabor.* Chriſti enim humilitate mũdamur, qa niſi humiliaſſet ſemetipsũ factus obediẽs vſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, ſanguis eius in mundationẽ noſtrã fuſus nõ eſſet. Per arundinẽ cui impoſita eſt ſpõgia, ſcriptura ſignificatur, quę hoc facto impletur, quia arundine ſcribitur, ſicut locutio (quę per linguam formatur) lingua dicitur. Vnde linguã gręcam & latina dicimus. Hier. *Curreus autem.* Inuenit ſimilitudinẽ eorũ. Spõgiã concauã, mẽtẽ aridã, ignibus aprã, implet aceto, hoc malitia & odio uel dolo de quo dñs plãtauit vineã Soreth. *Et quomodo cõuerſa es in amaritudinẽ vitis alienæ, et expectaui vt faceres vuas, et feciſti ſpinas?* Ioan. 19. f. Pſal. 50. b. E Phil. 2. b. Eſa. 5. a.

f *Ieſus au.* Bed. Quid dixerit Lucas aperit. *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum & hoc dicens expirauit*. Quod aũt dicit Ioãnes. *Cum accepiſſet acetũ dixit conſummatũ eſt & inclinato capite tradidit ſpiritũ*. Inter hoc qđ ait. *Conſummatũ eſt & illud. Inclinato capite emiſit ſpiritum*. emiſſa eſt vox illa magna, quam Ioannes tacet, cæteri commemorant. *In manus tuas, &c.* † Mat. 27. f. Luc. 23. f. Luc. 23. f. Io. 19 f. Luc. 23. f

Hier. Ieſus aũt. Infirmata etenim carne mox virtus diuina inualuit quę dicit. Aperite mihi portas iuſtitię, &c. Nos autẽ cum nulla, vel vna voce morimur qui de terra ſumus. Ille .n. cum exaltata voce expirauit qui de cęlo deſcendit. Pſal. 117. c.

g *Et velum te.* Vt arcã teſtamenti, & omnia legis ſacramenta quę tegebantur appareãt & ad gentes tranſeant. Añ dicebatur. *Notus in Iudæa Deus in Iſra. m. n. e.* Nunc autẽ. *Exaltare ſuper cæ. Deus & in omni, &c.* Et in euãgelio prius. *In viã gentium ne abieritis*. Et poſt paſſionem. *Ite & docete omnes gentes*. Pſal. 75. a. Ibid. 56. b. Mat. 10. a. Ibid. 28. d.

Victor Antioch. Vna hæc vox & velum templi diſcidit & monumenta aperuit, & domũ Dei deſertam reddidit. fecit hoc aũt non in tẽpli cõtumeliam, ſed in ſacerdotũ notam. Oportebat adhuc vaticinium quod de futura templi deſolatione editum extabat impleri. Oportebat æque legis vmbra iam conſummata iuſtifica. iſque per fidem in Chriſtũ ſancta ſanctorum iam tandem patefacta demonſtrare.

h *Videns autem.* Oſtẽditur quare centurio miratur, qui vidit cum F

NICOLAVS DE LYRA.

Vi. au. cen. q. ex aduer. *Videbat enim, quod illa vox nõ poterat naturaliter formari ab homine ſic propinquo morti, & ideo concluſit, quod eſſet formata virtute Dei dicens. Vere hic homo filius Dei erat.* Et

MORALITER.

Deus me. Propter q, nõ dẽt Chriſtianus mirari ſi a Deo permittitur per malos tribulari, quia ſic ſuo capiti cõformatur.

Et velum templi ſciſſum eſt. 1. Corin. 3. d. dicitur Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos, & ideo velum huius templi ſcinditur quando per cõpaſſionem mortis Chriſti fidelis ab omni terrenorum inordinato amore ſeparatur.

i *Videns autem centurio.* Per hoc quod iſte gentilis confitebatur in Chriſto veritatem deitatis ſignificata fuit illuminatio futura gentium, & excęcato Iudæorum.

A cum ſic expiraſſe, ideſt, ſpiritum emiſiſſe. Nullus enim habet poteſtatem emittendi ſpiritum niſi conditor animarum.

* Hieronymus. Gentilis populus confitetur, Iudęa cęcata negat vt fiat eis error peior priore.

* Theophylactus. Et ſic ordo conuertitur, dum Iudæi occidunt, & gentilis confitetur, & diſcipuli fugiunt, & mulieres expectant. Centurio autem dicitur qui centum militibus præeſt.

*Illius.

Matt.27.f. Luc.23.g.

a *Vere, &c.* Hieronymus. Nota quod centurio ante crucem in ipſo ſcandalo paſſionis vere filium Dei confitetur, & Arrius in eccleſia prædicat creaturam. Vnde merito per centurionem fides eccleſię ſignificatur, quę velo myſteriorum cœleſtium per mortem domini reſerato continuo Ieſum & vere iuſtum hominem, & vere filiũ Dei ſynagoga tacente confirmat.

Arrius gentilium credulitate confutatur.

† Honeſtus conſul.

B

b *Erant au.* Hie. Sicut non excluditur mulie bris ſexus a ſalute per Mariam virginem, ita non repellitur a myſterio crucis ſcientiæ & reſurrectionis per viduam Mariã Magdalenam & cæteras matres.

*Ipſi.

Mat.27.g. Luc.23.g. Ioan.19.g.

a qui ex aduerſo *ſtabat, quia ſic clamans expiraſſet, ait. Vere
Beda. Hominem & Deum confitetur.
b hic homo filius Dei erat. † Erant autem & mulieres de lon-
c ge aſpiciẽtes inter quas erat Maria Magdalenę, & Maria Ia
a Ad differentiam Iacobi Zebedæi qui inter primos apoſtolos vocatus eſt & electus a domino
cobi minoris, & Ioſeph mater & Salome. Et cũ eſſet in Ga
a Beda. Mos erat vt mulieres præceptoribus de ſua ſubſtantia miniſtrarent.
lilæa ſequebantur eum, & miniſtrabãt ei, & aliæ multæ quę
In fine.
d ſimul aſcenderant cum eo Ieroſolymam. † Et cum iam † ſero 1
e eſſet factũ, quia erat paraſceue, quod eſt ante ſabbatum, ve 2 3
a Deponens. All go. Iudaicus populus deponens deſperationem. b Quę & Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis.
f nit Ioſeph ab Arimathia † nobilis decurio, qui & ipſe erat 4
Ad Chriſtianos. Malleator.
expectãs regnum Dei. Et audacter introiuit ad Pilatum, & 5 6 †
Viaticum.
petiit corpus Ieſu. Pilatus autem mirabatur ſi iam obiiſſet,
& accerſito cẽturione interrogauit eũ, ſi † iã mortuus eſſet,
g & cum cognouiſſet a centurione, donauit corpus Ioſeph
a Cor mundum & peccatis mortuum.
† * Ioſeph autem mercatus ſyndonem, & deponens
In munimine fidei.
eum inuoluit ſyndone, & poſuit eum in monumento

Ioan 19.e. c *Iacobi minoris & Ioſeph.* Beda. Minorem Iacobum dicit Iacobum Alphei, qui & frater domini, eo quod eſſet filius Marię materteræ domini. De qua Ioannes *Stabant autem iuxta crucẽ Ieſu mater eius & ſoror ma. eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalenę.* Cleophę videtur eam dicere a patre vel a cognatione.

d *Et cum iam ſero eſſet, &c.* Beda. paraſceue Græce, preparatio Latine. Hoc nomine Iudęi inter gręcos morantes ſextam ſabbati appellabant, quia in eo q̃ ſabbato erãt neceſſaria prę parabant ſecundũ quod de manna dictum eſt. *Sexta die colligetis duplum, &c.* Quia ergo ſexta die homo factus eſt, & tota mundi creatura perfecta eſt, ſeptima autẽ conditor ab omni opere ſuo requieuit. Vñ & hũc ſabbatũ, ideſt, requiẽ dici voluit, recte ſaluator eadem ſexta die crucifixus hominẽ reſtaurauit. Ideoque cum accepiſſet acetum dixit. *Conſummatum*, eſt, ideſt, diei ſextæ opus cõpletũ eſt quod pro mũdi reparatione ſuſcepit: ſabbato autẽ in ſepulchro requieſcẽs, reſurrectionis quę octaua die futura erat expectabat exitum, vbi noſtrę deuotionis & retributionis prælucet exemplũ quos in hac ſexta ętate, pro domino pati, & mundo neceſſe eſt crucifigi. In ſeptima vero ętate, ideſt, cum leti quiſque debitum ſoluerit corpora quidem in tumulis, animas autem in ſecreta pace cũ domino gaudere, & poſt bona opera oportet quieſcere, donec octaua veniẽte ętate & ipſa corpora reſurrectione glorificata cum animabus ſimul incorruptionem ęternę hęreditatis accipiant.

Exo.16.e. Gen.2.a.

C

Venit

e *Venit Ioſeph.* Hiero. Ioſeph venit ſero paraſceue ab Arimathia, quæ interpretatur deponens, ad deponendum corpus Chriſti in monumento. *Nobilis decurio expe. redem. Dei. Intra. ad Pila. & petiit. cor. Ieſu.* Ioſeph inuoluit ſyndone, in ſyndone inuolutũ corpus poſuit in monumẽtum qđ exciſum erat petra & aduoluit lapidem ad oſtiũ monumenti. Mariæ aſpiciunt ponеretur. Hęc omnia congruunt ad populum Iudaicum fine credentem, nobilitatur fide, Abrahæ ſit filius de nit deſperationem pectat regnum Dei trat ad Chriſtianos baptizetur, quod ſignificat nomen Pilati, eſt, os malleatoris eſt, qui domat ge feras, vt regat eo virga ferrea, & p ſacrificium quod natur pœnitentib fine, ideſt, viatic Et mũdo corde & p catis mortuo, inuo in munimine fidei bilitum operculo per opera charita concludit. Finis e præcepti eſt cha Aſpicientibus a lo electis qui ſunt ſtellæ maris, quando ſi fieri poteſt ſcandal buntur etiam electi.

* Theophylactus. Imitemur & nos Ioſeph, recipier Chriſti corpus per vnitatem, & ponamus illud in monun to exciſo in petra, ideſt, In anima memorante & non obli cẽte Deum. illa enim anima eſt ex petra exciſa, ideſt, ex C ſto qui eſt petra, qui continet firmitatem. inuoluere etiã bemus ipſũ in Syndone, ideſt, in corpore puro ſuſcipere. S don namque eſt corpus quod eſt animę indumentum: d enim non ſolum pura anima corpus Chriſti ſuſcipere, ſe corpore puro. Inuoluere autem oportet. ſed nõ aperire, ſanctum clauſum eſt & occultum.

f *Decurio.* Officiũ curię adminiſtrãs magnę dignitatis a ſęculũ, maioris apud Deũ fuiſſe legitur. Talẽ enim fuiſſe cebat, qui corpus domini ſepeliret, qui & per iuſtitiã dig eſſet, & per nobilitatem ſecularis potẽtię facultatẽ obtine Non enim ignotus aut mediocris ad pręſidem accedere & crucifixi corpus poſſet impetrare.

g *Ioſeph autem.* Beda. Ex ſimplici ſepultura domini, amb diuitũ condẽnatur, qui nec in tumulis poſſunt carere diui

Allegorice. Corpus Chriſti, non auro, non gemmis, au rico, ſed lineo puro obuoluendum eſt.

Moraliter. Autem. Ille in ſyndone mũda Ieſum inuo qui eũ pura mente ſuſcipit: Hinc eccleſia ſacrificiũ altar ſerico neq; pãno tincto, ſed lineo terreno celabat, ſicut pus domini in ſyndone munda ſepultum eſt. ſic a papa S ſtro ſtatutum eſt.

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum iam ſero factum eſſet. *Hic deſcribitur ipſius Chriſti deuota tumulatio, & patet ſententia ex dictis Matthæi 27. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Quia erat paraſceue. *Ideſt, præparatio, quia tunc erat feria ſexta in qua præparabantur ea quæ debebant comedi die ſequenti.*

3 Venit Ioſeph. *Ad ſepeliendum Chriſtum antequam intraret ſabbatum in quo non erat licitum facere talia.*

4 Ab Arimathia. *Quæ antiquitus dicta eſt Ramatha, de qua fuit Samuel, vt habetur. 1. Regum.*

5 Decurio, qui & ipſe erat, &c. *Ideſt, vnus de curialibus. Decuriones enim dicuntur, qui ſunt de curia alicuius magni principis. Dicuntur etiam decuriones, qui accipiunt curam plebis.*

6 Et audacter introiuit ad Pilatum. *Prius enim erat diſcipulus Chriſti occultus propter metum Iudæorum, ſed exemplo mortis Chriſti animatus oſtendit ſe publice eſſe Chriſti diſcipulum, petendo eius ſepulturam & exequendo.*

Ab

MORALITER.

3 *Venit Ioſeph ab Arimathia.* Sequitur.

† *Et petiit.* Moraliter Ioſeph qui interpretatur accreſcens corpus Ieſu petit, quando perſona creſcens in virtutibus euchariſtiam ſumit. Et inuoluit in ſyndone, quando deuotionẽ ſuam abſcondit ab humana laude. Et ponit in monumento, quando iugiter cogitat de ipſo, quia monumentum dicitur, quaſi mones mentem. per hoc autem quod ſanctæ mulieres aſpiciebãt vbi poneretur ſignificatum fuit quod religioſæ perſonæ quæ ſunt mundo mortuæ, debent cum eo per cõpaſſionem ſepeliri, vt reſurrectionis eius participes fieri mereantur.

ſuam

Quod erat exci. Beda. Dicitur, quod monumentum domi-
domus rotunda fuit de ſubiacente rupe exciſa tantę altitu
nis vt homo rectus conſiſtēs vix extenta manu culmē poſ-
attingere. Et habet introitum ab oriente: cui lapis ille ma-
ius aduolutus atque impoſitus eſt. In eius parte aquilonari
ſum ſepulchrum,
eſt, locus domi-
ci corporis de ea-
m petra factus eſt
ptem habens pe-
s longitudinis,
ium palmorū mē-
ra a pauimento al
is eminens. Qui
ilicet locus non deſuper, ſed a latere meridiano per totum
tet vnde corpus infe rebatur. Color autem monumenti &
culi albo & rubeo dicitur eſſe permixtus.

* Victor Antiochenus. Ex hoc autem Ioſephi facto &
mmam animi illius conſtantiam & fortitudinem ſpectare
et parum enim aberat quin vitam ipſam Chriſti cauſa
ipenderet. Quippe qui Iudæorum omnium inimicitiam
opter illum in ſe ſuſciperet, & ſummā rurſum eiuſdē erga
ominum noſtrum ſtudiū & beneuolentiam. Non ob id ſolū
od corpus a Pilato impetratum honorificentiſſime & ſum
uoſiſſime ſepeliret, verum ob id etiā quod in proprio eoq;
uo monumēto illud cōderet. Interim quod Chriſtus domi
s non in veteri, ſed in nouo monumento conditur, illud
non citra peculiarem Dei prouidentiam & ſapientiam acci D
dit, ſiquidem per hoc vnum præcautum eſt, ne vlla prorſus
ſuſpitio oboriri poſſit alium pro alio inde reſurrexiſſe.

b *Maria au.* Be. Lucas dicit quia aſtabant omnes noti eius a Luc. 23. g
lōge, & mulieres quæ ſecutæ fuerāt eū. Sed alijs depoſito cor
pore eius ad ſua remeātib' ſolę mulieres quæ arctius ama
bāt funus ſubſecutæ quomodo poneretur inſpicere curabāt vt ei congruo tē
pore munus deuotionis offerrent.

a Quæ eſt Chriſtus. b Per opera charitatis. Alias in. c Operculum fidei.

a quod erat exciſum de petra, & aduoluit lapidem ad oſtium 1
a Electi qui ſunt ſtellæ maris.
b monumenti. † Maria autem Magdalenæ & Maria Ioſeph 2 3
A longe quia ſcendaliʒabuntur ſi fieri poteſt etiam electi.
aſpiciebant vbi poneretur.

* Victor Antio. Mulieres aſſident, & accuratæ, vbi dominus ponatur, obſeruant, quo Iudęis, quorum furiā muneribus iam forte deliniuerant, abeuntibus demortuum Chriſti corpus liberius complecti contrectareque queāt. Oſtēdunt hæ autem ad mortē vſque magnam animi fortitudinem & charitatem magnamque in pecuniarum impenſa liberalitatem & magnificentiam.

Beda. Moraliter Sanctæ mulieres dic paraſceues, ideſt, præparationis idem faciunt, cum animæ humiles & quo maioris ſibi conſciæ fragilitatis, eo maiore ſaluatoris amore feruentes, paſsionis eius veſtigiis in hoc ſeculo (quo præparāda requies futura) diligēter obſequūtur. Et ſi forte valeāt imitari pia curioſitate quo ordine ſit ei' paſſo amplectēda ꝑpedūt.

NICOLAVS DE LYRA.

Et aduol. *Circa enim ſepulchrum erat quædam clauſura, & ad* [ostium] *illius clauſuræ fuit poſitus lapis magnus non a ſolo Ioſeph, ſed etiam ab aliis qui fuerunt cum eo in ſepultura Chriſti.*
2 Maria au. *Ideſt, quæ erat mater Ioſeph.*
3 Aſpi. v. p. *Ad hoc vt trāſacto ſabbato venerēt ad vngēdū corp' ei'.*

CAP. XVI.

Et cum tranſ. Beda Lucas dicit quia reuertentes a monumēto parauerūt aromata & vnguēta, & ſabbato ſilue-
[runt], quia mādatū erat, vt ſabbati ſilētiū a veſpera vſq; in veſ-
[pe]ra ſeruaretur. Ideoque religioſę mulieres ſepulto domino
[quā]m licuit operari, [id]eſt, vſque ad ſolis [oc]caſum vnguenta [pa]rauerunt, vt Lucas [di]cit. *Et quia præ an-* [guſt]*ia temporis exple-* [re] *non potuerunt,* mox [vt] *tranſacto ſabbato,* id eſt [o]ccidente ſole, vbi [op]erandi licentia re[dii]t, feſtinauerunt e[m]ere aromata ſicut [M]arcus dicit vt venientes mane vngerent Ieſum. Neque veſpere ſabbati præoccupante iam noctis [per]iculo monumentum adire valuerunt.

Seuerianus. Mulieres hoc loco fœminea deuotione diſcur[ru]nt quæ non vt uiuenti fidem, ſed vt mortuo vnguenta de[fer]unt ad ſepulchrum & vt ſepulto parāt mœroris obſequia [no]n vt reſurgenti diuinorum gaudia triumphorum.

Theo. Non enim magnitudinē atque dignitatē diuinitatis Chriſti ſapiunt, ueherunt autem iuxta conſuetudinē Iudæorum vngere corpus Ieſu, ut ſcilicet maneret odoriferū [&] ne humiditate ſcaturiret, nā aromata uirtutē habēt deſiccatiuam humiditatem corporis abſorbentia, unde incorruptum conſeruant.

Vt venientes vngerent. Moral. Sanctę mulieres, quę dominum num fuerant ſecutę cū aromatibus ad monumentū venerunt & ei quem viuētē dilexerūt, etiam mortuo ſtudio humanitatis obſequuntur. Et nos ergo in eū qui mortuus eſt credētes ſi odore virtutū refecti cum opinione bonorum operū quærimus dominum, ad monumētū eius cū aromatib. veniamus quod autē mane veniunt ad monumētū orto iā ſole, ideſt cū iam cęlum ab oriētis parte albeſceret qđ fit ſolis orientis vicinitate, ad literā magnus quærendi & inueniēdi dñm feruor charitatis oſtēditur. Myſtice autem nobis exēplum dat illuminata facie decuſſis vitiorum tenebris odorē bonorum operum dño & orationū ſuauitatē offerre. E

CAP. XVI.
Poſt triſtia ſabbata irradiat dies.

Et cum tranſiſſet ſabbatum Maria Magda 1
Electi qui ſunt ſtellæ maris.
lenę & Maria Iacobi & Salome emerūt
a aromata, vt venientes vngerēt Ieſū. † Et 2
a Ideſt, prima ſabbato Eadem prima ſabbathi dicitur quæ nunc dominica appellatur. Theop. vel vna, ideſt, prima dierum hebdomadę.
b ſabbathi namque die hebdomadæ nuncupantur. b Ideſt, requietionum in ſabbatis cuſtodiebantur.
c valde mane vna ſabbatorum veniunt ad monumentum.

† Mat. 28. a Luc. 24. a Ioan. 20. a

Hic. Nunc cū aromatib. redolētib. cum ſpōſa & adoleſcentulis currunt, poſt eā cōſpergimus librū, i. cū elemētis noſtrę. Cant. 2. a Ibid. 2. a Pſal. 117. d
Nūc itroducit nos rex in celliaria ſua. Nūc ſurgit amica Maria hyems abiit pluuia receſſit, flo. ap. vox turturis audita eſt in terra noſtro, ut flo. odo. de. rediit ſponſus de umbra ſub qua dormiūt in meridie. Poſt triſtia ſabbata felix irradiat dies quę primatū in dieb. tenet luce prima in ea luceſcente, & domino in eo cū triūpho reſurgente & dicente. *Hæc eſt dies quam fecit dominus, &c.*

c *Et ual. ma.* Hic. Qđ alius dicit diluculo. Diluculum eſt inter tenebras noctis & diei claritatē in qua ſalus uenit in eccleſia declarāda more ſolis, qui cōſurgens roſeam præmittit auroram, ut tantus ſplendor præparatis oculis poſſit uideri, F cum

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

Et cum trāſ. *Poſtquā deſcripta eſt reductio peccatoris in deū per Chriſti prædicationē & ſuæ paſsionis redēptionē hic conſequenter ſcribitur dicta reductio per ſuā reſurrectionē & aſceſionē. Et primo ſcribitur manifeſtatio ſuæ reſurrectionis. ſecūdo ſublimatio ſuę aſceſionis. ibi. Et dominus quidē Ieſus. prima in duas quia primo deſcribit manifeſtatio reſurrectionis p denūciationē angeli. Secūdo p apparitio ipſius domini ibi.* Surgēs Ieſus. *Circa primā partē deſcribitur aduētus mulierū ex deuotione ad ſepulchrū, vbi audierūt ab angelo reſurrexiſſe dominū & hoc eſt quod dicitur.* 1 Et cum trāſ. *Quādiu enim durauerat ſabbatū non erat eis licitū aliquid emere, ſed in veſpere eiuſdē diei terminabatur ſolēnitas, & tūc emerūt aromata, vt in craſtino bene mane venirent ad ſepulchrum, ideo ſubditur.* 2 Et ual. *i. prima dierū illius hebdomadæ poſt ſabbatum ſicut dicitur Gen. 1. Et factū eſt ueſpere & mane dies vnus, ideſt, primus. Sciendū etiam quod omnes dies illius hebdomadę vocabātur ſabbata pro tāto quia erant feſtiuæ eo quod ſolennitas paſcalis durabat ſeptem diebus. prima tamen dies & ſeptima erant celebriores intermediis, ita quod in illis poterant emi aromata illa.*

Orto

MORALITER.

Et cū tranſ. Sequitur. *Vt ve. vn.* Grego. Nos autē in eū q mortuus eſt credentes ſi odore virtutū referti cū operatione bonorū operū deū quęrimus, ad monumētū ipſius cū aromatib' veniam[us].

a ᵃ Poſt occaſum corporis. ᵇ Chriſto.
b orto iam ſole, & dicebant adinuicem: quis reuoluet nobis 1
ᵃ Legem mortis. ᵇ Originale peccatum. 2
lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes viderunt 3
ᵃ Legem mortis. ¶ Ideſt, etiam infantes tangit in vtero gemitus omnium & omnibus grauis.
c reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et in- 4
ᵃ Beda. In domum, ſcilicet rotundam quæ erat exciſa in petra. ᵇ Regnantem in proſperis. Hic inuenit formam reſurrectionis timentibus mortem oſtendit.
d troeuntes in monumentum viderunt † iuuenem ſeden- 5
e ᵃ Quæ vera lætitia eſt, hoſte repulſo regno adepto: non vidit, nec auris audiuit quæ præ.do.dil.ſe. ᵇ Hieronymus. Quod oculus
tem in dextris † coopertum ſtola candida, & obſtupue-
Deus charitas eſt, timor non eſt in charitate.
f runt. Qui dicit illis: Nolite expaueſcere: Ieſum quæ-
g A loco. A cauſa. ᵃ Radix amara crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit. qui iacuit in morte ſurrexit in gloria.
h ritis Nazarenum crucifixum. ſurrexit, non eſt hic. Ecce locus
i ᵃ Mulieribus dicitur, vt nuncient Apoſtolis, quia per mulierem, mors nuncius eſt, per mulieres vita reſurgens.
K vbi poſuerũt eum. Sed ite dicite diſcipulis eius & Petro, quia 6

† indutum

A cum tempus dominicę reſurrectionis illuxit, vt tunc laudes Chriſti tota cantaret Eccleſia ſanctarum fęminarum, quando vitam præſtitit & lumen credulitatis infudit. (Matt. 24. c.)

a *Orto iam ſole.* ✻ Auguſtinus. Quod Lucas dicit. *Valde diluculo.* Et Ioannes. *Mane, cum adhuc tenebrę eſſent,* Hoc intelligit Marcus dicens. *Valde mane, orto iam ſole,* ideſt, cum cœlũ ab Orientis parte albeſceret, quod fit vtique ſolis Orientis vicinitate: eius enim eſt ille fulgor, qui nomine Auroræ appellari ſolet, ideo nõ repugnat ei q ait, *Cũ adhuc tenebræ eſſẽt*, die quippe ſurgẽte, reliquię aliquid tenebrarũ tanto minus ſunt, quanto magis oritur lux. Nec accipiendũ eſt quod ait. *Valde mane orto iam ſole*. tanquam ſol ipſe iam videretur ſuper terram, ſed de proximo adueniente in has partes ſole, ideſt, ortu ſuo iam cęlum illuminare incipiente.

b *Et dicebant adinuicem.* Hieronymus. Aquilæ congregãtur
B ad corpus, martyres & Apoſtoli vident lapidem reuolutum, qui eſt lex mortis, quaſi dicat. Vbi eſt mors aculeus tuus?

c *Reuolutum lapidem* Beda. Quomodo lapis per Angelum ſit reuolutus, Matthæus dicit.

Matt. 28 a. Allegorice autem lapidis reuolutio reſurrectionem ſacramentorum Chriſti quæ velamine literæ legis tecta erant inſinuat. Lex etenim in lapide ſcripta eſt cuius ablato tegmine, gloria reſurrectionis oſtenſa eſt, & abolitio mortis antiquæ, & vita nobis ſperanda perpetua toto orbe cępit prædicari. (Exo. 24. c. & 31. d. & 34. a.)

✻ Seuerianus. Obſcuratum erat veſtrum pectus, oculi clauſi, & ideo patefacti ſepulchri gloriam prius non videbatis.

Eccl. 11, d. d *Iuuenem.* Hieronymus. Non ſenem, non infantem, ſed iocũdum ætate vt dicitur. Lętare iuuenis in adoleſcentia tua, quæ non eſt hic vera dum ſenio mixta.

Beda. Mulieres Angelos vident quę cum aromatibus venerunt, quia illæ mentes ſupernos ciues aſpiciunt, quæ cum virtutibus ad Deum per ſancta deſideria veniunt.

✻ Theophylactus. S. Matthæus dicit Angelos ſedere ſuper lapidem, Marcus vero quod *mulieres introeuntes monumentum viderunt ſedentem iuuenem,* non mireris. Nam quem viderunt prius ſedentem ſuper lapidem, ipſum etiam intus in monumento poſtmodum viderunt.

De conſenſu Euange. lib. 3. ca. 24. * Auguſtinus. Aut intelligamus Matthæum tacuiſſe de illo Angelo quem intrantes viderunt, Marcum vero de illo quẽ
C foris ſuper lapidem ſedentẽ viderunt, vt duos viderint, & a duobus ſigillatim audierint quæ dixerint Angeli de Ieſu, aut certe intrantes in monumentũ, in aliqua ſepta maceriç debemus accipere qua cõmunitum locũ tũc fuiſſe credibile eſt in aliquo ſpatio ante petrã, qua exciſa locus factus fuerat ſepulturę vt ipſum viderint in eodem ſpatio ſedentem a dexteris quem dicit Matthæus ſedentem ſuper lapidem.

* Victor Antiochenus. Non neſcimus autem eſſe, qui varias viſiones contigiſſe dicant, edoceant, eaque ratione omnem, quę ſe inter Euangeliſtas offerre videtur, d[...]phoniam e medio tollant. Aiunt itaque, alias eſſe mulier[...] quarum fit mentio apud Mattheũ, alias rurſum quarũ ap[...] Marcum. Addunt Mariã Magdalenam, propter Incenſum [...]ga Chriſtum ſtudiũ, omnibus ſe adiũxiſſe, eaque de cauſa [...] illi diuerſas viſio[...] obtigiſſe. Scribu[...] tandem tẽpora q[...]bus a mulieribus [...] monumentum v[...]tum eſt, ab Euan[...]liſtis diuerſa aſſig[...]ri. Secundum illo[...] gitur, libri alias [...]lieres, alia tempo[...] alia referunt viſa, [...] que ita vnus Eua[...]liſta, quod ab aliis [...]ctũ fuerat nõ euen[...]

c *Seden. in dex.* B[...] Ad meridianam [...]tem loci illius, [...] poſitum fuerat c[...]pus Ieſu. Corpu[...]nim quod ſupin[...]cens caput habe[...] occaſum, dexterã [...]ceſſe erat haber[...] auſtrũ. Scribit autẽ Matthęus, quod Angelũ qui reuoluit [...]dẽ ab oſtio monumẽti, primo viderũt ſuper ipſum lapid[...]dentẽ, qui eas intrare in locũ vbi poſitus erat. Dominus [...] & videre quod iam reſurrexit a mortuis. Lucas autem, q[...] intrantes in monumẽtũ duos Angelos ſtãtes ibi inuene[...]

Greg. Per ſiniſtram vita præſens, per dexterã vita æte[...] ſignatur iuxta illud. *Læua eius ſub capite meo, & dextera eius a[...]xabitur me.* Quia Chriſtus iã præſentis vitæ corruptionem [...]ſierat, recte qui eius vitam perennẽ nũciabat in dextera [...]bat. Qui in ſtola candida apparuit, quia & ſuę & noſtrę fe[...]tatis gaudia, nunciauit. Illa enim Domini reſurrectio, & [...] ad immortalitatem reduxit, & ad Angelorum numerum [...]ſtituens cęleſtis patrię damna reparauit.

f *No. ex.* Gre. Q. d. Paueant illi qui nõ amant aduentum [...]mini vt ſupernorum ciuium, qui vitiis preſſi de eorum ſo[...]tate deſperãt. Vos autẽ quid timetis quę veſtros conciue[...]detis? Vnde Matth. Angelum apparuiſſe deſcribens ait. [...] *aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix.*

g *Ieſum.* Salutare. Sed quia multi nõ ſubſtantialiter ſe[...]cupatiue hoc nomine dicebantur, determinat per locum [...]zarenum, & cauſam ſubdit. *Crucifi.* Atque addit.

h *Sur. non eſt hic.* Per præſentiam carnis, qui tamen nuſq[...] deeſt per præſentiam maieſtatis.

i *Ecce lo.* Oſtenditur mortalitas mortalibus ad actione[...]tiarum debitam, vt intelligamus quid ſimus & fuerim[...] ſciamus quid erimus.

k *Et Petro.* Beda. Petrus vocatur ex nomine, ne deſpere[...] negatione. Niſi enim eũ Angelus nominatim exprimer[...] magiſtrum ter negauerat, inter diſcipulos venire nõ aud[...]. Et notandum cur eum quẽ Eccleſię ſuę omnipotẽs præ[...]re propoſuit, ad ancillę vocẽ negare permiſit. Hoc n. actum [...] magna pietatis diſpenſatione, vt qui futurus erat paſtor e[...]ſiæ in ſua culpa diſceret quomodo aliis miſereri deberet.

Hier. *Et Pet.* Qui ſe indignum diſcipulatu iudicat, ci[...] magiſtrum negat. Sed peccata præterita non nocent, qu[...]do non placent.

Præc

NICOLAVS DE LYRA.

2 Orto iam ſo. *Ideſt, ad ortum iam appropinquante. Sol enim poteſt intelligi oriri dupliciter. Vno modo perfecte, quando primo egreditur, & apparet ſuper terram, & ſic non accipitur hic. Alio modo quando lux eius incipit apparere, ſcilicet in aurora, & ſic accipit hic ortus ſolis, & ideo Ioan. 20. dicitur quod adhuc tenebræ erant, quia aurora media eſt inter tenebras noctis & lucem perfectam diei, & ideo ab vtroque poteſt nominari ſicut medium ab extremis, quia participat naturã vtriuſque extremi.* 2 Quis reuol. *Quaſi dicat, non poſſumus reuoluere per noſipſas, quia erat magnus valde, & poſtea ſubditur.* 3 Viderunt reuo. *Per Angelum qui venerat ad manifeſtãdum Chriſti reſurrectionem factam.* 4 Et introeun. *Ideſt, intra clauſuram [...] erat circa monumentum. Dicitur autem monumentum quaſi mo[...]nens mentem, ſcilicet illius qui aſpicit vt oret pro anima ſepulti & [...]gitet de morte propria.* 5 Viderunt iu. *Luca. 24. a. dicitur. Ecce [...] viri aſtiterũt ſecus illas in veſte fulgenti, ideſt, duo Angeli in ſpecie [...] virorum, propter hoc dicit Auguſtinus, quod ibi apparuerũt tres A[...]geli, vnus extra monumentũ, intro tamen prædictam clauſuram ſedens [...]per lapidem reuolutum, ſed intra monumentum apparuerunt duo, vn[...]ad caput & alius ad pedes vbi poſitũ fuerat corpus Ieſu, vt dicit Ioan[...]20.* 5 Dicite di. *ſpecialiter nominat Petrum, aliter non fuiſſet [...]ſus venire ad præſentiam Domini quem negauerat.*

Inu

MORALITER.

3 *Viderunt reuolutum.* Per hæc autem reſeratio myſteriorum Chriſti ſignificatur, quæ velamine legis in lapide ſcriptæ [...]gebantur.

Tr.

Non ſicut vidiſtis:

a præcedet vos in Galilæam . Ibi eum videbitis, ſicut dixit †
b vobis . At illæ exeuntes fugerunt de monumento. Inuaſe- 1
a Angelorum & hominum.
c rat enim eas pauor & tremor , & nemini quicquam dixe- 2
d runt. Timebant enim. Surgens autem Ieſus mane prima ſab 3
a Quomodo, & vbi hæc apparitio facta ſit, Ioannes pleniſsime dicit.
e bathi apparuit primo Mariæ Magdalenæ , de qua eiecerat

a *Præce. vo.* Breuis ſententia in ſyllogiſmis, licet ingens in q[...]titate promiſſio. Ibi eſt gaudij noſtri fons, æternitatis no[...] origo præparata eſt. Ibi cógregãtur diſperſiones Iſrael, & [s]anantur contriti corde. Ibi eum videb. ſicut dixit vobis. [No]n ſicut vidiſtis.

Præcedet. Bene de [r]edemptore noſtro [d]icitur de Galilæa [q]uæ transmigra[tio] facta interpreta[tur]. Iam.n. a paſſione [ad] reſurrectionem, a [m]orte ad vitã, a pœ[na] ad gloriã tráſmi[gr]auerat. Et bñ poſt [re]ſurrectionem in [Ga]lilæa a diſcipulis [vi]detur, quia reſurrectionis eius gloriã poſt læti videbimus, [ſi] modo a vitijs ad virtutum celſitudinem tranſmigremus. [Q]ui ergo in ſepulchro nunciatur, in tranſmigratione oſten[di]tur. Et qui in mortificatione carnis agnoſcitur, in tranſmi[gra]tione mentis videtur.

Bed. Nota q Marcus dicit. Præcedet vos in Galilæam ibi [eum] videbitis ſicut dixit vobis. Nec tamen ibi viſum retulit. [Ma]tthæus aũt dicit, diſcipulos in Galilæam abijſſe in monté, [ib]ique Dominum vidiſſe & adoraſſe, & præceptum ab eo [ac]cepiſſe eũdi, docendi, baptizandi oẽs gẽtes in nomine pa[tris] & filij & ſpiritusſancti. Alij auté Euangeliſtæ docẽt eum [an]tea ſæpius diſcipulis viſũ fuiſſe, maxime die reſurrectionis [in] Hieruſalẽ, & ipſo die in caſtello Emaus. Quare ergo in Ga[lil]æa ſpecialiter præceſſurum, & ibi videndum prædixit, cum [ta]men ibi ſolũ nec primum viſus ſit? Quia vero ſpecialiter hæc [vo]x non Euangeliſtæ narrantis, ſed angeli ex mandato Do[mi]ni, & ipſius Dñi eſt, prophetice dictum intelligendũ eſt: [Ga]lilæa namq; tráſmigratio vel reuelatio dicitur. Prius ſecũ[dum] transmigrationis ſignificationem, q dicitur. Præcedet [vo]s in Galilæam ibi eum videbitis, ſignificat, quod gratia [Ch]riſti de populo Iſrael erat tráſmigratura ad gentes a qui[bu]s Apoſtoli nullo mõ prædicantes ſuſciperentur, niſi eis [ip]ſe viam præparaſſet in eorum cordibus, & hoc eſt. *Præce[det] vos in Galilæam.* Quod autem gaudentes mirantur, victis [om]nib. difficultatib. aperiri ſibi oſtium in Domino per illu[mi]nationem fidelium, hoc eſt. *Ibi eum videbitis.* i. ibi membra [eiu]s inuenietis, ibi corpus eius viuum in eis qui vos ſuſcepe[ru]nt cognoſcetis. Secundũ autem hoc quod Galilæa reuela[tio] dicitur, nõ intelligẽdum eſt in forma ſerui, ſed in qua eſt [æq]ualis patri qui dicit. Ego diligam eum & oſtẽdam ei me[ipſ]um, nõ ſecundum hoc quod videbant eum, non ẽt ſecun[dum] hoc quod cum cicatricib. videndum & tangendum poſt [reſ]urrectionem oſtẽdit, ſed ſecundum ineffabilem lucẽ quæ [ill]uminat omnem hoĩem venient in hunc mundũ, ſecundũ [quod] lux lucet in tenebris & tenebræ eum non comprehẽde[runt]. [H]uc nos pceſſit, vnde ad nos veniẽs non receſſit, & quo p[ræce]dẽs non nos deſeruit. Illa.n. reuelatio vera eſt Galilæa cũ [ſi]miles ei erimus, & videbimus eũ ſi. eſt. Ipſa ẽt erit beatior [tra]nſmigratio ex iſto ſeculo in illam æternitatẽ, ſi eius præ[ce]pta ſic amplectamur, vt ad eius dexterã aggregari mereã[mu]r. Tunc.n. ibunt in ignem æternum ſiniſtri, iuſti auté in [vit]am æternã. Hinc illuc tranſmigrabũt, & ibi eũ videbunt, [qu]o modo nõ vident impij. *Tolletur enim impius vt non videat [cla]ritatem Dei, & impij lumen non videbunt.* Hæc eſt autem vita [æt]erna, vt cog. te ve. de. & quẽ mi. Ieſum Chriſtũ, ſicut in il[la] æternitate cognoſcetur, quõ & nos perducet propter for[ma]m ſerui, vt liberi contemplemur formam Domini.

C *Fugerunt.* Hiero. De futura vita dicitur. Fugiet dolor & gemitus. Imitãtur mulieres ante reſurrectionem omnium D quod faciunt poſt. i. quod facturæ ſunt fugiunt mortem & Eſa. 35. pauorem.

⁘ Victor Antioch. Etſi Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salomæ aromata præparauerant, attamen ſi Euſebio Cæſarienſi credimus, non ſunt tres illæ eæ quæ orto iam ſole ad monumentum venerunt, ſed aliæ, Innominatæ. Multæ enim erant, quæ vna cum Chriſto Hieroſolymã aſcenderant. Ille vero quæ ſecundum Marcũ, exorto iam ſole, ad ſepulchrum venerũt, erant admodum ſimplices & imperfectæ. Quare etiam non noctu, ſed mane ad monumentum veniunt. Ad hæc cum ab Angelo audiuiſſent. *Ite & nunciate diſcipulis eius & Petro,* ſtatim fugerunt, neque quicquam omnino ex ijs, quæ in mandatis acceperant, cæteris patefecerunt. Metuebant.n. neque fidem quoque quam oportebat, viſioni habebant. Et quia tales erant, neque quæ ſaluatorem viderent, neque Angelum inſtar fulgoris fulgentem, aut duos Angelos in monumento ſedentes, aut duos viros iuxta, vt Lucas narrat, aſtantes conſpicerent dignæ viſæ ſunt. viderunt autem quendam tantũ iuuenẽ alba ſtola amictum hoc eſt viſionem animi illarũ exilitati & ſimplicitati plane cõformem. Secundũ Euſebiũ igitur E Marcus non de Magdalena, ſed de alijs incerti nominis mulierib. hæc narrat, negat.n. fieri poſſe, addit idem, vt Magdalena poſt tãtas res viſas, orto demum ſole ad monumentũ veniret, aut quis lapidẽ reuolueret, anxie inquireret. Nõ deſunt tandem, qui Euãgeliſtas aut qs ijs, quæ in Chri reſurrectione acciderũt nõ interfuiſſe dicant, diuino interim ſpiritu rem omnem ita ordinãte & adminiſtrante, vt omnibus palã conſtaret, de reſurrectionis miraculo, cæteriſque omnibus fidei myſterijs ſimpliciter, omni prorſus curioſitate anxiaque diſputatione ſecluſa, ſcripſiſſe & docuiſſe. Illud ipſũ tamen ea ſapientia & cautione, vt nunquam vere pugnãtia prædicauerint, aut litteris mandauerint.

c *Et ne.* Hier. Quia illi ſoli myſterium reſurrectionis vident, Ioan. 20. a. qui meruerunt, vñ ſecundum Ioan. Petrus autem ſurgens Lucæ. 24. b. cucurrit ad monumentum, vt videret quæ audiuit. Matth. 28. a.

Bed. Mor. *Et ne.* q. d. Luc, *Et regre. a mo. nũ. hæc o. il. vn.* Matt. *Et exierunt ci. de mo. cũ ti. & gau. mag. cur. &c.* Sed poſſumus, intelligere, quia nemini Angelorum quicquam dixerunt. i. ad ea quæ ab illis audierãt nihil reſponderunt, aut cuſtodib. quos iacentes viderunt. Illud aũt gaudium, q Matth. dixit, non repugnat timori de quo Marcus ſcribit, vtrumque.n. in earum animo fuit ſed Matthæus timorem tacuit.

d *Sur. au.* Mane ſurrexerit, ſero ſepultus eſt, vt hoc adimpleret. *Ad veſperũ demo. fle. & ad ma. læ.* Sepultus ergo ſexta ſabbati q̃ Pſal. 29. b. vocatur paraſceue circa veſperã ſequẽti nocte & die ſabbathi, cum ſequenti nocte in monumento poſitus, die tertia. i. primo mane primo ſabbathi ſurrexit. Et bñ vna die & duab. noctibus in ſepulchro iacuit, quia lucem ſuæ ſimplæ mortis noſtræ duplæ mortis tenebris adiunxit. In morte.n. animæ & ſpiritus tenebamur, vnde ad nos ſuam. i. carnis mortem attulit, & duas noſtras ſoluit, ſimplam ſuam duplæ noſtræ contulit, & duplam noſtram moriens abſtulit.

e *Ap. pr. Ma. Mag.* Mariæ Magdalenæ primo oñdit, de qua eiecerat ſeptẽ dæmonia, qa meretrices, & Publicani pcedũt ſy- Matth. 22. c. nagogã i regnũ Dei, vt latro pceſſit Apoſt. Apoſtoli flẽt & lugẽt, qa necdũ viderũt, ſed cito cõſolabuntur, vñ. *Et illi aud. &c.*

Bed. F

NICOLAVS DE LYRA.

[I]nua. e. e. p. *Ex inſolita apparitione Angeli, & ex viſione cuſtodũ [q]ui iacebãt ibi quaſi mortui.* 2 Et ne: *Contrarium videtur Mat. [vb]i dicitur. Currentes nunciate diſcipulis: Quod ſoluit Aug. quia [no]n dicitur hic.* Nemini quicquã dixerunt. *ſ. de cuſtodib. nec etiam [A]ngelo loquenti reſponderunt, ſed cucurrerũt nũciare Apoſtolis quod [au]dierãt & viderant.* 3 Sur. au. Ie. *Hic manifeſtatur reſurrectio per apparitionẽ Domini. Et diuiditur in tres partes ſecundum tres apparitiones. Secũda ibi.* Poſt hæc aũt du. *Tertia ibi.* Nouiſ. aũt. *Circa primum dicitur.* Sur. aũt Ie. *Sciendũ q apud Heb. dies hebdomadæ denominãtur a ſabbatho, quia denominatio fit a digniori, et ideo dies illa quæ immediate ſequitur ſabbathum vocatur, prima ſabbathi. & alia, ſecunda ſabbathi, ideſt, a ſabbato & ſic de alijs. Dixerunt autẽ aliqui, quod Chriſtus reſurrexit media nocte, & tunc hæc dictio mane nõ refertur*

MORALITER.

Præcedet, &c. Quæ tráſmigratio interpretatur, propter quod [q]ui vult Deũ videre debet de vitijs ad virtutes tráſmigrare.

Et nemini. Theoph. Mulieribus enim audire, non loqui [da]tum eſt, diſcere, non docere.

Sur-

3 *Surgens autem.* Bed. Recte autem hæc mulier quæ lætitiam Dominicæ reſurrectionis primo nunciauit, a ſeptem dæmonibus curata memoratur, ne quiſquam digne pænitens de venia commiſſorum deſperaret, & vt vbi abũdauit peccatum, ſuperabundare gratia monſtraretur.

Poſt

ſeptem dæmonia. Illa vadens nunciauit his qui cum eo fue- 1
a rant lugentibus & flentibus, & illi audientes quia viueret,
a Quomodo factum ſit, Lucas exponit.
& viſus eſſet ab ea; non crediderunt. † Poſt hæc autem 2
a Laborantibus.
b duobus ex eis ambulantibus oſtenſus eſt in alia † effigie
a Non in natura ſua.
c
d euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec
Aliqui eorum communiter viderunt & audierunt. a Die Aſcenſionis. Vt omnes teſtes ſint, & omnibus narrent quod
e illis crediderunt. Nouiſſime autem recumbentibus illis 3
a Vt ſuccedat credulitas.
vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illo-
f rum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum reſur-
a Hier. Nunc poſt acceptum ſpiritum ſanctum, tanquam nunc ſimila per ignem confirmata.
rexiſſe, non crediderunt. Et dixit eis. † Euntes in mun- 4

☞ Bed. In principio mulier auctor culpę viro fuit, executor
A vir erroris extitit, nũc q̃ prima mortẽ guſtauit, reſurrectionẽ
Matt.24.c prima videt. Et ne ꝑpetui reatus apud viros opprobrium ſu-
ſtineret, quę viro culpã trãſfuderat, trãſfudit & gratiam. Vñ
hæc quæ lugentibus lætitiam reſurrectionis prima nuncia-
uit, a ſeptem dęmonibus curata memoratur, vt vbi abundauit peccatũ, ſuperabundaſſe & gratia mõſtraretur. Septenariũ.n. pro vniuerſitate ponũt. Quæ autem a ſeptem dæmonibus hoc eſt vniuerſis ſceleribus liberata erat, prima reſurgentem Do-
Apoſtea. ibidem. minum vidit, ne quis
B digne pęnitens de venia deſperet, videns eam quondam tot vitijs ſubditam, nec a Deo dilectam, vt ipſis Euangeliſtis & Apoſtolis reſurrectionem Euangelizaret.

a *Et illi aud.* Beda. Quod diſcipuli reſurrectionem tarde credunt, non tam eſt illorum infirmitas, quam noſtra firmitas, dubitantibus enim reſurrectio per multa argumenta mõſtrata eſt, quibus & nos firmius ſolidamur.

b *Duobus ex his.* Bed. Hoc Lucas apertius. *Oculi eorum te. ne. e.*
Luc.24.a *ag. &c.* Poſt cognouerunt eũ in fractione panis. Et ſicut Luc. ait. Surgentes eadem hora re. ſunt in Hieruſalem, &c.

c *Ambulantibus.* Hier. Fides hic laborat agens actiuam vitam, illic contemplatiua ſecura viſione regnat. Hic per ſpeculum contuemur imaginem, illic facie ad faciem videbimus veritatẽ. Vnde poſt hoc duobus ex eis &c. ambulantibus, ideſt, laborantibus oſtenſus eſt in alia effigie. Et illis nunciantibus
C non eſt creditũ, dum ſicut Moyſes viderũt quod nõ ſufficiebat eis Vnde Moyſes dicit. *Oſtende mihi teipſum.* Oblitus e[...] nis ſuæ poſtulat in iſta vita quod poſt illam ſperamus in [fu]tura.

d *Nec illis* Bed. Lucas autem dicit. *In ve. autem congre. 11* [...] eos qui cum ipſis erant dicentes. *Quia ſur. Dominus vere &* [...]

Sed notandum, [...] aliqui fuerunt qu[...] crediderunt. V[...] Marcus, *Nec illis,* [...]
⁂ Seuerian. V[...] Marcus dicit. *Nun[cia]uerunt cæteris nec illi* [cre]*diderunt.* Cum L[u]cas dicat quod. *Iam in[...] quebantur reſurrexiſſe* [Do]*minũ.* Et Simoni ap[pa]ruiſſe, quod intelli[gen]dum eſt niſi aliq[uos] ibi fuiſſe qui nol[lent] credere.
⁂ Theophilact. Tunc enim de A[po]ſtolis vndecim [...] dicit, ſed de quib[...]dam alijs quod c[...]ris nominat.

e *Nouiſſime autem recumbentibus illis vndecim. &c.* Bed. Qu[a]geſimo die quando erat iam ab eis receſſurus in cęlum, [...] eis maxime illo die exprobrare voluit, quia his qui vide[run]t eum reſurgentem non crediderũt, antequam eum ipſum [vi]derent, cum poſt Aſcenſionem eius prędicantibus illis E[uan]gelium gentes quæ non viderũt crediture eſſent. Vnde [...]tim adiunxit Marcus, & dixit. *Euntes in mundum vniuerſum* [præ]*dicate Euangelium.*

f *Duritiam cordis, quia his qui viderant eum reſurrexiſſe, non c[re]derunt. Et dixit eis, &c.* Hier. Vt ſuccedat cor carneum ch[ari]tate plenum. Hinc quod cateruæ martyrum mortem hu[ius] ſæculi libenter affectant, quia norunt pro temporali int[eri]tu perpetuo ſe eſſe victuros.

☞ *Omn[...]*

NICOLAVS DE LYRA.

fertur, ad ſurgens, ſed ad verbum quod ſequitur, apparuit, quia illa hora primo apparuit Mariæ Magdalenæ. Alii autem dicunt, quod reſurrexit in Aurora: & tunc ly mane refertur ad ſurgens, ita quod determinat horam reſurrectionis. Et huius opinionis eſt Auguſtinus & communiter tenetur.

1 Septem dæmonia. Illa vadens. *Ex hoc dicunt aliqui, quod fuerunt duæ Mariæ, & quælibet fuit cognominata Magdalena. Vna earum, & alia dicitur fuit ſoror Lazari nominata a Magdalo caſtro, quod ceſſit in partẽ eius de hæreditate paterna, & iſta non legitur fuiſſe dæmoniaca. Alia quæ fuit nata de Magdalo, non tamen domina illius caſtri, & iſta dicitur fuiſſe peccatrix, & propter peccata ſua poſſeſſa a dæmoniis. Gregorius autem dicit quod fuit eadem, & quod per ſeptem dæmonia intelliguntur omnia vitia: Et vſus eccleſiæ in officio hoc tenet.*

2 Poſt hæc autẽ. *Hic deſcribitur ſecunda apparitio, quæ facta fuit duobus diſcipulis Chriſti euntibus in Emaus. Quam apparitionem deſcribit plenius Lucæ 24. Et quia erant dubii in fide, vt ibidem dicitur, ideo Chriſtus apparuit eis in alia effigie, vt per hoc deſignaret quod talis erat apud eos in mente. Dicunt autem aliqui quod hoc factum eſt per aliquam mutationem factam in facie Chriſti, ſicut in transfiguratione per claritatem gloriæ ad horam, vt dictum fuit ſupra 19. cap. Alii vero dicunt, quod iſta mutatio fuit tantum in oculis videntium, et huic dicto concordat quod dicitur de iſta apparitione. Luc. 24. c.* Oculi autem eorũ tenebantur, ne eum agnoſcerent. *Qualitercunque tamen factum ſit non fuit ibi aliqua falſitas. Cuius ratio eſt quia ſicut aliquid poteſt fingi verbis, ita & factis, primum autem fit ſine falſitate, vt patet in para. noui ac vet. Teſtamenti, quibus aliquid fingitur verbis ad veritatem aliquam conuenientius deſignandam. Et eodem modo hic Chriſtus facto apparuit in effigie, vt hic dicitur.* Et finxit ſe longius *vt habetur Luc. 24. d. vt per hoc deſignaretur quod erat quodammodo alienus & longinquus ab eorum cordibus quibus apparebat propter [du]bium in fide, & hoc eſt quod dicit Gregorius Homel. 13. quia adhuc eorum cordibus peregrinus erat eis a fide ire ſe longius finxit.*

3 Nouiſſime autem rc. *Hic deſcribitur tertia apparitio de qua dicunt aliqui, quod nõ fuit facta in die Aſcenſionis Domini, ſed ante, [qu]æ hic deſcribitur.* Et exprobra. incre. *Ante enim diem Aſcenſionis [re]ſurrectio Domini tot argumentis fuerat declarata, quod iam tunc erant increduli. Alij autem dicunt, quod facta fuit in die aſcenſionis [&] ad hoc concordat textus, cum dicitur.* Nouiſſime autem rc. *ſimi[lite]r quod poſtea ſubditur. Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutu[s e]ſt eis aſſumptus eſt in cœlum. Ex quo videtur quod iſta apparitio fuit f[act]a immediate ante Aſcenſionem ſuam. Ad argumentum in oppoſitum [po]teſt dici, quod increpauit incredulitatem non Apoſtolorum, ſed ali[o]rum aliorum qui erant cum eis qui de reſurrectione Chriſti non crede[ba]nt ad plenum Apoſtolis. Aliter etiam dicitur quod increpauit incredulitatem Apoſtolorum, non quæ tunc erat in eis, ſed quæ fuerat ante, [ſic]ut patet de Thoma qui non credidit aliis diſcipulis. Ioan. 20. & ſimi[lit]er alij non crediderunt Mariæ Magdalenæ, quæ eum viderat, & aliis [mu]lieribus. Et conuenienter Chriſtus recedens ab Apoſtolis increp[au]it hanc incredulitatem ad deſignandum quod gentes ad quas Apo[ſtoli] erant mittendi, vt patet ex ſequentibus, eſſent merito increpandæ & condemnandæ, ſi non crederent Apoſtolis de his quæ ipſi viderant in Chriſto, vnde ſubditur.*

4 Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euãgeliũ. *Ideſt, omni homini qui habet conuenientiam cum omni creatura, eſſe enim conuenit cum inanimatis, per viuere cum vegetalibus & [...]tis, per ſentire cum animalibus, per intelligere cum Angelis, ideo [de]ſignatur nomine omnis creaturæ.*

Q[...]

MORALITER.

2 *Poſt hæc autem duobus ex eis ambulantibus oſtenſus eſt in alia effigie euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illi [cre]diderunt, &c.* Per hoc ſignificatur quod dubitantibus de [il]le ueritas non reuelatur aperte.

Præ[...]

a dum vniuerſum , prædicate Euangelium omni creaturæ. †
a Beda, fide quæ per dilectionem operatur.
b Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui vero non 1
c crediderit condemnabitur. Signa autem eos qui credide- 2
a Beda. Bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus.
d rint hæc ſequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, lin- 3
e guis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferũ quid 4
f 5
g biberint, non eis nocebit, ſuper ægros manus imponent, & 6
h Qui de cęlo deſcendit.
bene habebunt. Et dominus quidem Ieſus poſtquam loquu 7 8
¶Vnde venerat.
i tus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei. 9 10
k ¶Præceptum obedientia, obedientiam ſigna comitantur. 11
l Illi autem profecti prædicauerunt vbique dño cooperante, 12

A a Omni creaturæ. Omni nationi gentium. Ante enim dictum eſt. In viam gentium ne abie. vt. ſ. apoſtolorũ prius a Iudæa repulſa prædicatio tunc gentibus adiutorium fieret.

Hier. Omni generi humano, quod habet aliquid commu omni creaturæ, angelis, pecoribus, lignis, lapidibus, igni aquæ, calido & frigido, humido & arido, quia minor, mundus homo dicitur.

Theop. Vel omni creaturæ ideſt, credẽ & non credenti.

b Qui credider. &c. per alios paruuli credunt, ſicut ex alijs ea quæ in baptiſmo eis dimittuntur peccata contraxerunt.

Theoph. Nõ enim ſufficit credere. Nã qui credit & nõdum baptizatus, ſed Catecumenus nõdum perfecte ſalutem adeptus.

B Greg. Fortaſſe autem vnuſquiſque apud ſemetipſum dicit. Ego iam credidi, ſaluus ero, verum dicat ſi fidem operibus teneat, vera etenim fides eſt, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit.

Signa autem. Nunquid ſi ſigna non faciamus, nõ credimus? Sed hęc in exordio neceſſaria fuerunt, vt fides miraculis nutriretur, fide autem eccleſiæ iam confirmata non ſunt neceſſaria.

Dæmonia eiicient, &c. Hoc hodie ſpiritualiter facit eccleſia, dum per exorciſmi gratiam manum credẽtibus imponit, & malignos ſpiritus expellit.

Linguis loquentur nouis. Hoc fit dum fideles veteris vitæ ſecularia verba relinquunt, & ſancta myſteria inſonant, & Dei laudes & potentiam quantum valent extollunt.

Serpentes tollent. * Theop. Hoc eſt, diſpergent intellectuales, ſicut illud. Calcabitis ſup & ſerpẽtes & ſcorpiones. Intellectualiter intelligitur. Poteſt autẽ intelligi de ſenſibilibus ſerpentibus ſicut etiam Paulus a vipera nullam habuit nocumentum. Sequitur.

* Theoph. Multa talia facta in hiſtorijs legimus. Multos namque venena bibita Chriſti munita ſignaculo lędere nõ valebant.

C Si

D g Si mortiferum quid, &c. Dum peſtiferas perſuaſiones audiũt, nec ad operationes vſque perducunt, quod inde eis non nocet ſi mortiferum bibunt.

h Super ægros manus, &c. Dũ proximos in bono opere cõfirmatos roborant exẽplo bonę operationis, ſup ægros manus imponũt, & bene habebunt. Hęc miracula tanto maiora, quanto ſpiritualia, per hoc enim animę ſuſcitantur non corpora.

i In cęlum. Aug. Nota, quod aliquãdo cęlos pluraliter & aliquando cęlum ſingulariter inuenis, ſed quodã modo loquutionis abuſiuæ ſingularia plurali numero dicimus, & pluralia ſingulari. Ad orientẽ vero quod Pſalmiſta dicit, euangeliſtæ tacent, ſignificat Ieruſalem, quæ eſt in orientis partib collocata, vnde apoſtolis videntibus aſcendit, & terra multis plena miraculis vbi fidelium credulitas plus actibus quam locutionibus eruditur. E

K Et ſedet a dex. Bed. Et nunc omnia iudicans, in fine omniũ Iudex venturus eſt. Stephanus vidit eum ſtantem, quia in certamine habuit eum adiutorem. Act.7.g.

✻ Augu. Seſſionem igitur iſtam non accipiamus quaſi ſit in humanis membris poſitus, tanquã pater ſedeat in ſiniſtra, & filius ſedeat a dextris, ſed ipſam dexteram intelligimus poteſtatem, quã accepit ille homo a Deo, vt veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus. Sedere enim habitare intelligitur, quomodo dicimus de quocunq; homine, in illa patria ſedit per tres annos.

l Illi autem. Bed. Nota q, Marcus euangelium ſuum quanto inchoauit tardius, tãto in lõginquiora tempora ſcribẽdo porrexit. Neque. n. de natiuitate ipſius domini aut pręcurſoris eius, neq; de infantia, nec de pueritia cuiuslibet horũ aliqua commemorans, nec de natiuitate ſaluatoris aliquid ſcribens excepto quod in capite euangelij ſui filium Dei nominat. Ab initio euangelicæ pręd icationis quod per Ioannẽ factum eſt narrando peruenit, quo apoſtoli idem euangelij verbum per totum orbem ſeminauerunt.

☞ Aug. F

NICOLAVS DE LYRA.

Qui crediderit. Nõ. n. ſufficit fides abſque baptiſmo, per quem quis incorporatẽ Chriſto ſi adſit facultas recipiẽdi baptiſmũ, ſi et nõ adſit facultas ſufficit baptiſmus ſanguinis vt in martyrib. qui pro Chriſto fuerũt interfecti antequã eſſent baptizati, vel flaminis ſicut eſt in habentib. fidẽ Chriſti, qui deſiderãt baptiſmũ et præueniuntur morte, antequam hoc poſſint adimplere.

Signa autem. In primitiua eccleſia fides erat nutriẽda & firmã miraculis, ideo gratia miraculorũ non ſolũ dabatur apoſtolis alijs maiorib. ſed etiam frequẽter alijs ſimplicibus credentib.

Linguis loquentur. Hoc factum eſt in apoſtolis & alijs credentibus qui erant cum eis, quando per gratiam ſpiritusſancti in die pentecoſtes receperunt donum linguarum.

Serpẽt tol. Hoc patet de Paulo Act.28.a. Qui pcuſſ' à vipera in illo læſus fuit, ſed viperã pẽdẽtẽ ad manũ eius in ignẽ excuſſit.

Et ſi mortiferum quid biberint. Quod patet de Ioanne Euangeliſta, qui venenum mortiferum hauſit, & nihil ei nocuit.

Et dominus quidem Ieſus. Hic conſequenter deſcribitur aſcẽſio eius Chriſti ſublimatio, cum dicitur.

Aſſumptus eſt in cęlum. Nõ virtute aliena, ſed propria. Tũ rõne Deitatis qua pt omnia. Tũ ratione humanitatis glorioſę, quia corpus glorioſum obedit ad nutum aĩæ quãtum ad motum localem per dotẽ agilitatis quæ erat in corpore Chriſti glorioſo, & iõ nubes quę ſuſcepit eũ ab oculis apoſtolorũ, vt hẽtur Act.1. & angeli aſſiſtentes nõ fuerunt ibi niſi ad oſtendendũ, quod creatura corporalis & ſpiritualis ſubiecta eſt obſequio Chriſti.

8 Et ſedet a dex. Dei. Si referatur ad Chriſtũ ratione deitatis, ſic iſta ſeſſio importat æqualitatẽ cũ patre, quia ſecundum diuinitatẽ filius eſt æqualis patri. Si aũt referatur rõne humanitatis, hoc pt eſſe dupliciter. Vno mõ inquãtum eſt vnita actualiter ipſi verbo, & ſic iſta ſeſſio importat quãdã aſſociationẽ honoris, qa eadẽ veneratione venerat humanitas inquantũ vnita verbo cum ipſa deitate, ſicut veſtis regia cũ ipſo rege qñ eſt ea actualiter indut9. Alio mõ ſecundũ ſe, & ſic ſedere ad dexterã patris deſignat eſſe in potiorib. ei9 bonis, ſicut dextera eſt pars nobilior & potior corporis. Deſignat ẽt quandã iudiciariã poteſtatẽ q̃ cõmunicata eſt ipſi Chr̃o homini, quia ſicut fuit iudicatus in forma humana, ſic veniet ad iudicandũ mundũ, ſecundũ q dicitur Act.1.b. Quẽadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cælum. ſ. in forma humana, cui cõpetit videri oculis corporalib. & de loco ad locũ moueri, ita veniet in eadẽ forma ad iudicandũ mundũ, veruntamẽ iudicatus fuit in forma humana paſſibili, aſcendit autem in cęlum & veniet ad iudicium in forma humana impaſſibili & glorioſa.

9 Illi autem. ſ. apoſtoli & Chriſti diſcipuli.

10 Profecti. Secundum mandatum Chriſti prædictum.

11 Prædicauerunt vbique. Secundum quod dicitur Pſal.18.a. In omnem terram exi. ſo. eo.

12 Domino cooperante. Eos dirigendo & protegendo.

Et

MORALITER.

† Præd. euan. Id eſt, omni homini indifferenter ſine acceptione.

2 Signa autem. In nomine enim eius dæmonia eijciunt, qui dæmonum tentationes fide & ſigno crucis repellunt, ſicut legitur de ſancta Iuſtina. Linguis loquuntur nouis qui verba ſacra habent in ore, dimiſſis friuolis & immundis. Serpentes tollunt qui detractores efficaciter reprehendunt, mortiferum bibunt, ſed eis non nocet, qui perſuaſiones mortiferas audiunt ſed non conſentiunt. Super ægros manus imponunt & bene habent, qui per bona verba & opera alios a peccatis retrahunt & in bono confirmant. Et hæc ſigna ſpiritualia ſunt corporalibus meliora, quanto quæ ſunt animæ corporalibus præferuntur.

☞ ✲ Auguſtinus. Non vtique a domino ſic mandatum eſt
A Apoſtolis, tanquam ipſi ſoli, quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint implenri, ſed ſicut eis ſolis videtur dixiſſe. Ecce ego vobiſcum ſum, vſque ad conſummationē ſæculi, quod tamen vniuerſę Eccleſię promiſiſſe quę alijs morientibus, alijs naſcentibus, hic vſque ad ſeculi conſummationem futura eſt, quis non intelligit?

& ſermonem confirmāte. 1
† ſequentibus ſignis.

per ſubſequē tia ſigna,

D ✲ Theoph. Sciendum eſt autem & hic, quod ſermo per opera confirmatur. ſicut in Apoſtolis tunc operationes confirmabant ſermonem, ſequentibus ſignis. Fiat autem Chriſte vt noſtri ſermones, quos de virtute dicimus, per opera confirmentur & actus, vt tandem ſimus perfecti te cooperante in omnibus verbis & operibus, quia te decet, & ſermonum & operum gloria, Amen.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. *Sicut.n. veritas quæ ſubiacet facultati naturali intellectus, declaratur & firmatur per reductionem ad prima principia per ſe nota, ſic veritas quę tranſcēdit naturale lumen intellectus (cuiuſmodi eſt doctrina fidei Catholicæ, ſaltem quantum ad principales articulos fidei) declaratur & firmatur per opera miraculoſa ſoli Deo poſſibilia. Cum enim talia ſiunt ad teſtimonium veritatis ipſius doctrinæ, declarata eſt veritas, cum Deus non poſſit eſſe teſtis alicuius falſitatis. Et hoc mō declarata eſt veritas euangelica coram principibus & poteſtatibus ac ſapientibus huius mundi ad laudem & gloriam domini noſtri Ieſu Chriſti, Cui eſt bonor & gloria in ſecula ſæculorum, Amen.*

Incipit proœmium venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra ſuper Lucam.

FAcies bouis a ſiniſtris ipſorum qua. Sicut fuit dictum in principio euangelij ſecundum Matthæum. Ezechieli prophetæ in viſione animalis quatuor facies habentis, deſignatum fuit Chriſti Euangeliū fore quadrifarie deſcribendū, videlicet à Matthæo in facie humana, a Marco in facie leonina, a Luca in facie bouina, a Ioanne in facie aquilina. & iō in verbo propoſito circa Euāgeliū Lucę quatuor deſignantur, primum eſt elegantia ſtili, cū dicitur. *Facies.* Materia libri, cum ſubditur *Bonis.* Ordo Euangelij, cum dicitur. *A ſiniſtris.* Præfixio numeri, cū additur. *Ipſorum qua.* Circa primum cōſiderandū, ꝙ facies eſt elegantior & nobilior pars corporis, & iō conuenienter per faciē notitia & elegantia ſcripturæ deſignatur quæ in Euāgelio Lucę ſpecialiter reperitur, vt patet intuenti, pp quod dicit B. Hier. Sermo autem Lucæ tam in Euangelio quam in Actibus Apoſtolorum comptior eſt & ſeculari redolet eloquētia, pp quod de hoc ꝑt dici illud quod ſcribitur Apocalyp. 1. Facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua, qa ſicut claritate ſolis refulget tota mūdi machina, ſic ex deſcriptione Euāgelij ſecundū Lucā tā eleganter tradita, refulget & relucet tota vniuerſalis eccleſia. Circa ſecundū conſiderandum, ꝙ licet Lucas Euangeliſta deſcribat totū decurſū Euangelij incipiēs a Chriſti miraculoſa conceptione, ꝑ trāſiens per eius natiuitatē, conuerſationē, mortē, & reſurrectionē, terminās eius Euāgeliū in eius aſcēſione vt ſic ab eodē inciperet Actus apoſtolorū in quo terminauerat Chri Euāgelium. n. tñ eius principalis intētio eſt circa Chriſti mortē & paſſionem deſcribendā, pp quod ipſe Lucas deſignaſ in facie bouis ꝙ eſt animal immolaticiū ſecundū traditionem legis, pp ꝙ ſuum euangeliū incępit a ſacerdotio Zachariæ, ad ꝙ officiū ſpectas immolare. Et iō materia principalis huius libri deſignatur in facie bouis, qa ſicut dictū eſt, Lucas principaliter deſcribit Ieſū Chriſtū pro nobis immolatum pp ꝙ de hoc poteſt exponi ꝙ ſcribit Prouer. 14. Vbi plurimę ſunt ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. In Euangelio. n. cōtinentur ſegetes plurimæ, videlicet domini noſtri Ieſu Chriſti verba q̄ ſunt animarū pabula, ibi etiam manifeſta eſt fortitudo bouis. Virtus. n. fortitudinis eſt circa terribilia bonę mortis, fortis. n. impauidus eſt circa bonā mortē, vt 4. Ethic. mors aūt Chriſti non ſolū fuit bona, ſed etiam precioſiſſima, fuit etiā circa maxime terribilia, & ideo virtus fortitudinis Chriſti hominis maxime apparuit in ipſa. Et qa Lucas ꝑ cæteros deſcribit hāc mortē & paſſionē, vt dictum eſt, iō de eius Euangelij deſcriptione conuenienter dr̄ ꝙ ibi eſt manifeſta fortitudo bouis, quia ibi maxime relucet fortitudo Chriſti hominis ꝓ nobis immolati ad modū bouis. Circa tertiū conſiderandū, ꝙ facies bouis erat tertia in ſitu illius aīalis hētis quatuor facies. Facies hominis erat prima, quia in recto aſpectu prophetę ſita, & per ſequens facies leonis ſecunda q̄ erat in dextera, qa pars dextra prior eſt & potior ſiniſtra, & ſic facies bouis q̄ deſcribiſ in ſiniſtra
E parte erat tertia, prout in principio Matthæi plenius fuit declaratū, & ſic inter quatuor Euangelia Euangeliū Lucę tenet tertium ꝙ notatur, cū dicitur. A ſiniſtris. In figuram huius diciſ Iud. 7 quod Gedeon hēbat in dextera tubā, & in ſiniſtra lāpadē. Per Gedeō vero Matthæus euāgeliſta pōt intelligi, qa Gedeō interpretatur circūiens in vtero, & Matthęus deſcribit Chriſtum natum de vtero virginali. Per tubā vero in eius dextera exiſtētē, intelligitur euangeliū Marci, quod eſt quaſi quidā rugitus leonis qui aſſimilatur ſono tubę terribilis. Per lampadem in ſiniſtra exiſtentem, intelligitur euangeliū Lucę ꝙ procedit lucide & clare, & de hac ſiniſtra poteſt exponi quod ſcribitur Prou. 3. In ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. In euangelio. n. Lucæ virtutum diuitiæ continētur actualiter & gloria virtualiter, quia per exercitium virtutum acquiritur gloria beatorum. Circa quartum conſiderādum ꝙ licet plures ſcripſerint euangelia, tamen quatuor ſunt approbata, vt dr̄ in prologo ſuper Matthæum, & hoc pp figuram ſacramenti oſtenſi Ezechieli prophetæ in animali hēnte quatuor facies, & in rota quatuor facies hēnte, Ezec. 1. Et iſte quaternarius figuratus eſt in multis quaternarijs, vt declaratū fuit diffuſius in principio euāgelij ſm Marcū. Et vltimo deſignaſ manifeſte Apoc. 4. in quatuor animalib. oculatis ante & retro, quia euangeliſtæ reſpiciunt ad tempus pręteritum & futurum. De quibus animalibus ibidem ſubditur, quod requiem non habebant die ac nocte, dicentia. *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Omnipotens cui eſt bonor & gloria in ſæcula ſeculorum, Amen.*

Incipit Prologus S Hieronymi in Euangelium ſecundum Lucam.

1
¶ Vel Antiochenus.
2 LVCAS Syrus natione & Antio-
3 chenſis arte medicus, diſcipulus 4
a Petri & Pauli, ſed maxime Pauli. conuictu.
b ¶ Commend
5 apoſtolorum, poſtea Paulum ſequutus vſque
6
a Mortem vel fidei, quia id. m prædicauit.
7 ad † conſummationem eius ſeruiens domino ſine

C

Incipit Poſtilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra ſuper Prologum Hieronymi in Euangelium Lucæ.

LVcas Syrus natio. *Euangelio ſecundum Lucam B. Hieronymus Prologū præmittit. In quo primo exprimit B. Lucæ commendationem, ſecundo, ſuam excuſationem ibi.* Quod & legentibus. *Circa primum pręmittitur cōmendatio B. Lucæ, quantum ad euangeliū ab eo deſcriptum, ſecundo, quantum ad deſcriptionem Actuum apoſtolorum, ibi.* Cui Lucę nō immerito &c. *Prima diuiditur in tres partes, quia primo oſtenditur Lucæ ſcriptoris authoritas, ſecundo, ſcribendi neceſſitas ſiue vtilitas, ibi.* Qui cum iam eſſent ſcripta. *tertio, ſcribendi modus, qualitas, ibi,* Cui ideo poſt baptiſmum. *Circa primum declaratur Lucæ authoritas ex patria, cum dicitur.*

1 Lucas Syrus natio. *Fuit enim antiquitus Syria valde nobilis prouincia. Et a ciuitate propria, cum ſubditur.*

2 Antiochenſis. *Fuit enim Antiochia valde nobilis ciuitas a Seleuco rege Aſię ædificata, & in nomine Antiochi patris ſui denominata.*

3 Arte medicus. *Vt ex medicina corporali deſignaretur futurus medicus ſpiritualis animarum.*

4 Diſcipulus Apoſtolorum. *Quia ab ipſis didicit euangelium, ſecundum quod ipſe dicit in prologo ſui euangelij vt patebit infra.*

5 Paulū ſequutus. *Quia fuit comes indiuiduus ſuæ peregrinationis.*

6 Vſque ad conſummationē eius. *Per martyriū in vrbe Roma.*

7 Seruiens domino *Fuit quantum ad exercitium boni.*

Sine

a Mortali,quod ex continentia pater.
ſit crimine. Nam neque vxorem vnquã ha- 1
¶Exiſtens. 2
bes neq; filios, ſeptuaginta quatuor annorũ 3
obijt in Bithynia plenus ſpirituſancto. qui 4
a A pſeudo,& a veris. b Hebraice.ſ.
cum iam eſſent ſcripta euangelia, per Mat- 5
thæum quidem in Iudæa, per Marcum autem
in Italia, ſancto inſtigante ſpiritu in Achaiæ 6
¶Inſpirante. ¶ Græciæ.
partibus hoc ſcripſit euangelium, ſignificans 7
¶ Græce.
etiam ipſe in principio ante ſuum, alia eſſe de-
a In prologo ſuo. b Ad differentiam præſentis qui eſt Hieronymi.
ſcripta. Cui extra ea quę ordo euãgelicæ diſpo 8
Ideſt,præter hoc quod melius ordinauit. Hiſtoriæ.
ſitionis expoſcit, ea maxime neceſſitas laboris 10
¶ Neceſſaria cauſa. 9
fuit, vt primum Grçcis fidelibus omni prophe 11
a Et maxime. b Ab omnibus propheris prædicti.
tatione venturi in carnem Dei Chriſti manife 13
a Quantum ad prophetas. 12
ſta eſſet humanitas, ne Iudaicis fabulis attẽti, 14
¶ Et vt.
in ſolo legis deſidero tenerentur, vel ne hæ- 15
reticis fabulis & ſtultis pollicitationibus ſedu D
16 cti exciderent a veritate, elaboraret. De hinc,
17 ¶Alia cauſa.ſ.tertia. Sol. Baptiſtæ.
18 vt in principio Euangelij Ioannis natiuitate
¶Præmiſſa. Ad honorem cuius.
19 præſumpta, cui Euangelium ſcriberet, in quo
20 a Verbo in prologo ſuo,& in ipſo opere.
21 electus ſcriberet indicaret, conteſtans in ſe
¶Plene ſcripta. ¶ Euangeliſtis.
22 completa eſſe, quæ ab aliis eſſent inchoata.
¶Lucæ.
23 Cui ideo poſt baptiſmum filii Dei a perfectio
ne generationis in Chriſto † impletæ, & re- †completæ
a Quia Matthæus iam ſcripſerat. Sed. Chriſto,vel Ioſeph. qui fuit initium natiuitatis Chriſti,vnde Genealogia incipit a Ioſeph.
petendæ a principio natiuitatis humanæ po-
¶A ſpirituſancto. ¶Scire volentibus.
teſtas permiſſa eſt, vt requirentibus demon-
a Per quem.ſ.per Chriſtum. b Ipſe,vel quilibet Deum.
ſtraret in quo apprehendens erat per Nathan
¶Dauid. ¶Ideſt,in principio.
filium* introitu recurrentis in Deum gene- *Dauid
¶Ideſt deducto. Alias inſeparabilis.
rationis admiſſo, indiſparabilis Dei, vt præ-
a Ideſt,hominem in quo perfecta ſunt opera ſex dierum.
dicans hominibus Chriſtum ſuum opus per- E
fecti

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sine crimine.* Quantũ ad euitationem mali, quia vixit ſine peccato notabili ſaltem poſt ſuam conuerſionem. Quod declaratur per hoc quod ſubditur.

2 *Nam neque vxorem vnquam habens.* Ex quo patet eius continentia.

3 *Septuaginta & quatuor annorum obijt.* In prologo ſuper actus apoſtolorum dr̃. Octoginta quatuor annos ętatis agens, &c. Et dicunt aliqui, qđ iſtud cõtigit vitio ſcriptorum a principio, ex quo alij libri ſequẽtes in hoc ſunt deficientes. Alij dicunt, ꝙ in prologo ſuper Actus apoſtolorum computantur omnes anni ſuæ ætatis, hic vero computantur tantum anni conuerſionis ſuę ad fidẽ Catholicam. Sed hoc non videtur probabiliter dictum, quia hic dicitur quod ante conuerſionem fuit arte medicus. Puer aũt decem annorum tantum non poteſt illã artem ſcire, & multo minus exercere, quod tamen oportet dicere ſecundum iſtos.

4 *Plenus ſpirituſancto.* Ex quo patet eius fęlix conſummatio.

5 *Qui cum iam eſſent ſcripta.* Hic conſequenter oñditur ſuę ſcripturæ vtilitas, ac ẽt neceſſitas, quę fuit duplex. Vna pp veros euãgeliſtas, qui licet vera ſcripſiſſent, tñ aliqua de Chriſto omiſerãt, quorũ notitia eſt valde vtilis, immo neceſſaria, vt de cõceptione & natiuitate noſtri Saluatoris, & ẽt ſui præcurſoris, q̃ per Lucam fuit ſuppleta, vt patebit infra: vt ſic quatuor euãgeliſtę in deſcribendo veritatẽ Euangelij concordarent, & tñ ſinguli aliqua propria dicerẽt. Secundo fuit neceſſitas pp pſeudo euangeliſtas, qui ſub noïe, diſcipulorum Chriſti, vt pote Thomę & Matthiæ, ſcripſerũt euãgelia inferẽtes hæreſes, vt ſub nomine diſcipulorũ Chriſti ſeducerẽt ſimplices, quorũ falſitas ex deſcriptione euangelij Lucę deprehendit, ſicut & per alia euãgelia a Matthęo Marco & Ioãne deſcripta. Hanc igitur ſententiã ponit hic Hieronymus ſatis inuolute pmittens ꝙ Lucas ſcripſit poſt Matthæum & Marcum, cum dicitur. *Qui cum iam eſſent ſcripta.*

6 *In Achaiæ partibus.* Hoc eſt in Græcia.

7 *Significans etiam ipſe in principio.* i in prologo Euangelij ab eo deſcripti, vt patebit infra. Conſequenter ponit cauſam ſecundã, quare ſcripſit ſcilicet ad excludendum hæreſes cum dicitur.

8 *Cui extra.* Ideſt, præter.

9 *Ea quæ ordo Euangelicæ.* i. præter illam cauſam ſcribendi illud euangelium, quæ fuit vt veritas euangelij in quatuor euangelijs ordinaretur propter quòd myſterium in ſcriptura ſacra multipliciter deſignatur.

10 *Ea maxime neceſſitas laboris.* ſ. Lucæ ſcribentis.

11 *Fuit vt laboraret qualiter manifeſta eſſet humanitas Chriſti Dei.* Quia eſt verus homo & verus Deus.

12 *Primum Græcis fidelibus.* Scilicet eſſet manifeſta dicta Chriſti humanitas.

13 *Omni prophetatione venturi in carnem.* Quia omnes prophetæ de eius aduentu prophetauerunt, ſecundum quod dicitur Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent.

14 *Ne Iudaicis fabulis attenti, in ſolo legis deſiderio tenerentur.* Credentes eſſe ſalutem in legis obſeruatione.

15 *Ne hæreticis fabulis & ſtultis pollicitationibus ſeducti.* Per pſeudo euangeliſtas vel alios hæreticos.

16 *Exciderent a veritate.* Quia primi credentes de Gręcia erant in fide teneri, & iõ indigebant per euangelium Lucę (qui Græca lingua ſcripſit) in fide ſolidari. Conſequenter Hier. ponit cauſam primam ſcribendi euangelium ſ. vt ea quæ omiſſa erant ab alijs complerentur, & hoc eſt quod dicitur.

17 *Dehinc vt in principio euangelij Ioannis.* ſ. Baptiſtæ præcurſoris domini.

18 *Natiuitate præſumpta.* i. in principio Euangelij Lucæ poſita.

19 *Cui euangelium ſcriberet.* ſ. Theophilo epiſcopo in hoc quod euangelium ſuum incępit a ſacerdotio.

20 *Et in quo electus ſcriberet indicaret.* i. in quo animali electus eſſet ad ſcribendum euangelium, ſcilicet in figura bouis, quod eſt animal immolaticium.

21 *Conteſtans in ſe.* i. in euangelio ab eo deſcripto. Et bene dicit in ſe & non a ſe, per hoc inſinuans quod ſcriptura ſui euangelij eſſet Deo attribuenda tanquam principali ſcriptori.

22 *Completa eſſe quæ ab alijs eſſent inchoata.* Licet n. Matthæus de natiuitate Saluatoris ſcripſerit, non tamen ita perfecte ſicut Lucas. Matthæus etiam & Marcus conceptionem & natiuitatem præcurſoris tacuerant, quam Lucas expreſſit, & in multis alijs dicta eorum compleuit.

23 *Cui ideo.* Hic conſequenter deſcribitur modus ſcribendi euãgeliũ Lucę ſeu qualitas. In deſcribendo.n. Chriſti Genealogiam Matthæus inchoauit ab Abrahã vſq; ad Chriſtum deſcendẽdo. Lucas aũt ordine retrogrado inchoauit a Chriſto aſcẽdendo, non ſolũ vſq; ad Abrahã ſed ẽt ad Deum, vt patebit inf. 3. ca. Cuius rõ fuit, quia ſicut Matthæus oñdebat modum qualiter Deus venit in mũdũ carnem aſſumendo a patrib. deſcendentib. ita Lucas oñderet quomodo per benedictam Chriſti incarnationẽ reducimur in Deũ per veram fidem quę ẽt fuit in patrib. veteris Teſtamenti, licet non ita explicita ſicut eſt in fidelib. noui Teſtamenti. Hãc aũt ſentẽtiã ponit. B. Hieronymus multũ intricate, ſed ego accipiã verba eius nõ ſecundum ordinẽ ſcripturæ ſed ſententię. *Cui.* ſ. Lucę. *poteſtas permiſſa eſt.* ideſt, conceſſa, *a perfectione generationis in Chriſto impletæ,* ideſt, ſcribere perfecte Genealogiam in Chriſto impletam, quia ibi terminatur deſcendendo. *Et repetendæ a principio natiuitas humanæ poteſtas permiſſa eſt.* Ideſt, retrogrado modo ſcribere Genealogiam prędictam, in qua incipit ab humanitate Chriſti. *Poſt baptiſ. fi. Dei.* Quia poſt baptiſmũ Chriſti immediate ſcripſit Genealogiã prędictam, vt habetur infra 3. ca. *Ioan.* 1. propter cauſam quæ ſtatim dicetur prędicto modo deſcripſit Genealogiam. *Vt requirentibus.* ideſt, ſcire deſiderantibus. *Demonſtraret in quo apprehendens erat.* i. ipſum Deum in quo terminat Genealogiam, in cuius apprehenſione per apertam viſionẽ conſiſtit beatitudo. *Introitu admiſſo gener. in diſp. Dei.* Ideſt,

Ne ipſius

a Ad ſtatum vnde cecidit. Vel propter quem omnia ſunt perfecta.
A fecti hominis redire in ſe per filium faceret,
a Chriſti vel Nathan. b Ad Deum.
qui per Dauid patrem venientibus iter præ-
a Ideſt, præberi oſtendebat.
bebat in Chriſto. Cui Lucæ non immerito e- 1
tiam ſcribendorum actuum apoſtolorum po- 2
¶ Bene in miniſterio, quia bene ſcripſit.
teſtas in miniſterio datur, vt Deo in Deum 3
a Dicta allocutione in qua plenus Deus eſſe comparuit. Iud, ſcilicet.
pleno, & filio perditionis extincto, oratione 4
† domini ab ipſis apoſtolis facta, ſorte † dominicæ ele- 5
ctionis numerus compleretur. Sicque Paulus 6
conſummationem apoſtolicis actibus daret,
quem diu contra ſtimulum recalcitrantem 7
dominus elegiſſet. Quod & legentibus ac 8
† requi-
Pro quamuis.
9 † requirentibus Deum etſi per ſingula expedi-
10 a nobis vtile fuerat, ſciens tamen quod opera-
11 tem agricolam oporteat primum de fructibus
12
Laudem humanam.
13 ſuis edere, vitauimus publicam curioſitatem,
ne non tam volentibus Deum demonſtrare
deremur quam faſtidientibus † prodidiſſe. † Le-
ctorem obſecro ſtudioſe paginas recenſentem
huius libri, ea quæ incaute contra eas ſtyli p-
currentis deſignata veſtigio ſunt, non mo-
coniungat errori, ſed peto meæ ignoſcere ig-
rantię, & quę obſtinatio legétis ampliata vir-
exercitat ad purum dociles, mentis meę fau-
ribus meique memor benigne.

NICOLAVS DE LYRA.

ipſius Chriſti qui ſecundũ Deitatẽ eſt indiſpar a patre, quia ſicut eſt ei ęqualis *Quẽ Chriſtum*. Ponit in introitu.i.in principio *Genera*.i.Genealogiæ ab eo deſcriptæ. *Recur. in Deum*. Quia ad ipſum terminatur, vt dictũ eſt. Per Nathan filiũ. Sicut.n. Matthæus ponit Salomonẽ filiũ Dauid in Genealogia Chriſti ab eo deſcripta, ita Lucas ponit Nathã filiũ Dauid duplici cã. Vna eſt, quia Nathan dr̃ fuiſſe filius Dauid adoptiuus, nos aũt reducimur in Deũ per hoc ꝙ efficimur filij Dei adoptiui, & iõ Lucas qui ſcribit Genealogiã aſcẽdendo in Deũ, deſcripſit eũ per Nathan filiũ adoptiuũ. Alia cã eſt quia Nathã interpretatur donum, & iõ figurat Chriſtũ, qui eſt filius naturalis, & per hoc quod fuit in nobis datus a patre, efficimur filij Dei adoptiui, quia per eum tanquã per mediatorem reducimur in Deum patrem, iõ ſubditur. *Vt præ*.ſ. ipſe Lucas. *Hominibus Chriſti ſu*. Quia datus eſt hominib. a patre pro eorũ ſalute. *Opus per.h*.i. conditione naturæ humanæ in ſtatu innocentię quæ fuit perfecta virtutibus, & ſciẽtijs. *Recurre. in ſe*.i. redire in dignitatẽ priſtina a qua ceciderat. *Face. per fi*.i. per
B Nathan figuratiue, rõne prædicta, ſed per Chriſtũ effectiue, qui eſt Dei filius ſecundũ naturam diuinam & filius Dauid ſecundũ carnem. *Qui per Da. pa. ve. in Chri*.i. deſcentibus vſque ad Chriſtũ per generationes. *Iter præbe. in Chriſt*.i. viam & modum veniendi vſque ad Chriſtum.

1 *Cui Lucæ*. Poſita commendatione B. Lucæ in ſcribendo euãgelium, hic conſequenter ponitur eius commendatio in ſcribendo Actus apoſtolorum, cum dicitur. *Cui Lucæ non imme*.i. non irrationabiliter, ſed ex magna ratione.

2 *Etiam ſcrib. Actuum apoſtol. po. in mini. da*. Quia ſicut ſupra dictum eſt, fuit diſcipulus apoſtolorũ & ſpecialiter Pauli, cuius fuit comes indiuiduus, & ſic vidit facta eius, de quib. liber Actuũ apoſtolorum pro maiori parte loquitur quæ certius potuit ſcribere tanquã viſa. In principio tamen illius libri fit mentio de Chriſti aſcenſione & Matthiæ electione, & hoc eſt quod dicitur.

3 *Vt Deo in Deum imple*. Chriſtus autem dicitur Deus in Deum, quia filius ſemper eſt in patre quantum ad ipſam Deitatem, tum vero ad humanitatem fuit plene cum Deo patre, quando humanitate glorioſa aſſumptus eſt ad dexterã patris, de quo mentio in principio libri.

4 *Et filio perditionis extinct*.i. Iuda proditore, de cuius morte dem agitur ante electionem Matthiæ.

5 *Oratione ab ipſis apoſtolis facta, ſorte dominicæ electionis numerus compleretur*. Quia in electione Matthiæ apoſtoli pręmiſſa oratione dederunt ſortes, & cecidit ſors ſuper Matthiam & ſic completus fuit numerus apoſtolorum duodecim a Chriſto electorũ quorum numero Iudas ceciderat.

6 *Sicque Paulus*. Quia in actibus eius iſte liber terminatur.

7 *Quem diu contra ſtimulum recalcitrantem dominus eleg*. Qui perſequeretur Chriſtum in membris ſuis, fuit a Chriſto elec- vt habetur Act. 19.

8 *Quod & legentibus*. Poſt Lucę commendationem, hic Hieronymus ponit ſuã excuſationẽ ad hoc qđ ita breuiter trãſtulerat, quod fecit ad vitandum prolixitatem & curioſitatem, & hoc eſt quod dicit. *Quod etſi*.i. quamuis. *Legentibus ac re. Deum vtile fue. a no pe*. ideſt, per nos enucleari.

9 *Per ſingula*.i. particulatim & plenius.

10 *Sciens tamen*. Scilicet ego Hieronymus.

11 *Quod operantem agricolam*.i. doctorem.

12 *Oporteat primum de fructibus ſuis edere*.i. de doctrina ſua fructũ percipere, quod fit quando auditores proficiunt.

13 *Vitauimus publicam curioſitatem ne non videre. tam*.i. tantum. *Demonſtra*.i. plane oſtendere. *Deum*.i. veritatẽ de diuinis. *Quam* quantum, *Faſtidientibus prodi*.i. ſcribere ab libitum & voluntatem curioſorum, qui attędiantur in auditu vtilium, & magis in ſubtilibus & parum vtilibus delectantur. Videtur tamen in aliquibus ſalua reuerentia B. Hieron. ipſam ſententiam quæ plane & lucide dici poſſet, verbis obſcuris & intricatis obumbraſſe.

a QVoniam quidem. Beda. Lucas de omnibus quæ fecit Ieſus & docuit vſque in diem qua aſſumptus eſt ſermonem facturus, primo eorum qui de eo falſa ſcripſerunt redarguit audaciam. Scribit autem hiſtorico ſtilo. Magis enim in deſcribendis rebus quam exprimendis præceptis ſtudium habuit, & hiſtorico more de narratione ſumpſit exordium, & eam hiſtoriam plena digeſtione proſequitur.

Beda. Nota, ex cauſa maxime ſcripſiſſe euangelium, ne pſeudo euangelijs eſſet facultas prædicandi, qui ſub nomine Chriſti apoſtolorumque conati ſunt ſectas perfidiæ inducere.
C
* Sanctus Titus Boſtrorum Epiſcopus. Cæteri Euangeliſtæ ab ipſis ſtatim rebus initium faciunt, Lucas vero quam grandia quædam expoſiturus breui exordio præmiſſo, rem aggreditur.

b *Multi*. Beda. Non tam numeroſitate quam hæreſum diuerſitate. Qui non ſpiritus ſancti munere donati, sed vacuo labore conati, magis ordinarent narrationẽ quam hiſtoriæ texerent veritatem.

c *Conati*. Ambroſius. ... natur, qui incipit nec perficit, qui ſuis viribus non gratiæ quæ irrigat confidit, qui quod ab alijs dictum videt abo... inte...

Procœmium B. Lucæ in Euangelium ſuum incipit.

a Vt Baſilides Appelles & qui ſub nomine Thomæ vel Matthiæ vel apoſtolorum falſa ſcripſerunt.
a b c QVoniam quidem multi conati 1 2
† quã lõ quidẽ

Incipit expoſitio Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra ſuper Procœmium.

QVoniam quidem. *Hic incipit Beatus Lucas ſcribere. Et primo ſuo euangelio præmittit præfationem, ſecundo ſubiungit euãgelij narrationem, ibi. Fuit in diebus Herodis. In præfatione ſua ponit duplicem cauſam quare ſcripſit euangelium.ſ. ad complendum aliqua quæ a Matthæo & Marco fuerant omiſſa, vel minus plene dicta, & ad excludendũ falſa quæ ab hæreticis ſub nomine diſcipulorum Chriſti ſcripta fuerant, ſicut plenius dictum eſt in prologo Hieronymi, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Quoniam quidem.*i. certe*.

2 Multi conati ſunt ordinate narrationes rerum. *id eſt*,

tendit.Non conatur,qui diuino ſpiritu res, & dicta mini-
A rante,cepta complet.

Sanctus Titus Boſtrorum Epiſcopus.*Conati ſunt.* ἐπεχείρησαν oc eſt,tentarunt,adorti vel aggreſſi ſunt. Mattheus non tenuit,ſed cęleſti ſpiritu afflatus, conſcripſit idem ſtatus de
larco,Ioanne,& Lu
.Porro Euangeliū,
iod inſcribitur ſe-
indum Aegyptios,
illud rurſum, qd
iodecim Apoſtolo-
titulum pręſe fert,
ic ab iis prodiit
i Euāgelium ſcri-
re conati ſunt.fe-
itur permulta a-
Euangelia,verum
cleſia ex omnibus
atuor duntaxat recepit.

Non nos ſed in nobis Deus fecit.

a †ſunt ordinare† narrationes quæ in nobis† completæ ſunt, 1

a Euangelii. b Non ſolum corporali ſed potius mentis intuitu.

b rerum,ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt,& 2

c a Huius verbi quod caro factum eſt. b Et quoniam hoc eſt.

d c Non humana voluntate,ſed ſpirituſancto intus inſtigante.Cuius gratia geritur,vt id quod bonum eſt,nobis etiam bonum videatur 3

miniſtri fuerunt ſermonis, viſum eſt mihi† aſſequuto a prin 4
cipio omnia, † diligenter ex ordine tibi ſcribere optime 5
e 6
f Theophile,vt cognoſcas eorum verborum de quibus erudi 7
tus es,veritatem. 8

Completæ. Ambroſius. Redundant per vniuerſum mun-
B m,mentes fidelium rigant & confirmant.

Ambroſius.Quod redundat in nullo deficit,& de comple nemo dubitat,cum fidem affectus aſtruit,exitus probat.

Rerum. ✣ Origenes.Dicit autem *Rerum*, quia non ſecunm phantaſiam iuxta hæreticos, exercuit Ieſus carnalem ſius aduentum,ſed cum veritas eſſet, re vera negotiū procutus eſt,affectum autē ſuum indicat ex hoc quod ait. *Quæ nobis completæ ſunt.* Ideſt, quæ in nobis manifeſtiſſime ſunt lenſæ.

Nobis. Beda Non ſolum Marcus & Lucas auditu didice quæ ſcriberent,ſed etiam Matthęus & Ioannes multa de iantia, pueritia,genealogia Saluatoris filiis narrantibus dixerunt.

Viderunt,& miniſtri fuerunt ſer. Ambroſius.Gemina virtus in homine perfecto, intentio & actio. vtramque notat in oſtolis fuiſſe,& viſionem,ideſt,intentionem, & miniſterm,ideſt,actionē,vt per id quod viderint diuinę cognitio- intelligatur intentio, per id quod miniſtri fuerunt,eorū io declaretur.

✣ Chryſoſtomus. Euangeliſta autem non ſolum teſtinio contentus eſt proprio, ſed ad Apoſtolos totum ret,inde robur venatur ſermoni,& ideo ſubdit. *Sicut tradiderũt nobis,&c.*

* Euſebius Caeſarien. Tradunt autem quod Euange-
C lium ſuum ex Pauli ore conſcripſerit,ſicut & Marcus,quę ex Petri ore fuerant prædicata,conſcripſit.

Ambroſius. Hoc verbum non prolatiuum, ſed ſubſtantiuum interiori mente videtur. Vnde Moyſes dicit,quia populus videbat vocē,quæ non ſolet videri ſed audiri. Audiuit Petrus verbum,qū dictū eſt ei. veni poſt me,faciam te piſcatorem homin. Miniſtrat qū tollit crucem, & ſequitur Chriſtum. Matt.4.c. Exod.20.cap. † eleniſſimæ ſcientiæ.

e *Omnia.* Beda. Non omnia quę aſſecutus, ſed de omnib.quę ad fidem legentiū cōfirmādā credit idonea. Et cōſulto enim multa pręterit, quæ alii dicunt, ut diuerſa in Euangelio gratia refulgeret, & propriis quibuſdam libris ſingula myſteriorum geſtorum miracula eminerent. † aſſectato.

E Ambro.Prolixiorem notat hunc euāgelii librum quā aliorum euangeliſtarum, vnde & a Paulo laudatur,quia oīa aſſequutus eſt,nō quod omnia ſcripſerit, quę nec mundus capit. 2.Cor.8 d.

* S.Titus Boſtr.Quæ dicit,huc tendunt.Poſtea quā omnia quæ iam inde ab exordio,acciderunt,accurate percepi,forſitan periculi expers non forem, ſi tanti ponderis res ſilentio premerē.Scripturus ſum autem non quæ obiter tantum audiui,ſed quę explorate noui,quæque ordine & exacte a primo initio conſequutus ſum.Cōmendat autem beati Lucę diligētiam ipſe etiam Apoſtolus, ſcribit enim. *Miſimus cum illo fratrem noſtrum cuius laus eſt in eccleſia.*

f *Theophile.* Beda. Theophyl. Amans Deum, vel amatus a Deo.Qui amat Deū vel a Deo vult amari,ad ſe putet euāgelium ſcribi,& vt bonū depoſitum ſibi commendari.Nō noua Theophilo promittuntur,ſed eadem quib.eſt eruditus,vt quo quid ordine a Dño geſtum dictumve ſit agnoſcat, quia perfectus non ſolum in Ieſum credere,ſed & fidē perpetuæ diuinitatis & temporaneæ diſpenſationis illius debet ordinem noſſe.

✣ Chryſoſt. Vel vt certitudinem haberes,& ſecurus exiſtas quæ auditu perceperas proſpiciens in ſcriptura.

* Theophylactus.Plerumque cum ſine ſcripto aliquid dicitur,calumniantur illud quaſi falſum,cum vero quia quæ dicit ſcripſerit,tunc magis credimus quaſi niſi putaret vera,nō ſcriberet. F

☞ C A P.

NICOLAVS DE LYRA.

1 euangelicorum,*quia ſicut dictum eſt aliqui ſcripſerant vere,ſed taliqua omittendo,aliqua autem falſe hæreſis inſerendo.*

Quę in nobis completæ ſunt rerum. *Ideſt, Euangelio a nobis ſcripto,quia compleuit dicta eorum qui vera ſcripſerant,& excluſit dicta eorum qui falſa inſeruerant.*

2 Sicut tradide. *Ipſi apoſtoli a quibus didicit veritatem euangelij.*

3 Viſum eſt mihi. *Scilicet,veritatem euangelij modo prædicto.*

4 Omnia a prin.di.ex or. *Quia incipit euangelium ſuum a conceptione præcurſoris & Saluatoris. Quod autem dicit omnia, nō eſt intelligendum,quod omnia acta Chriſti ſcripſerit, quia totus mundus non poteſt capere tātam ſcripturam,vt habetur Ioan.21.ſed accipitur hic omnia,quia ſcripſit de omnibus neceſſarijs,quorum notitia erat neceſſaria ad ſalutem.*

Opti-

5 Optime Theophi. *Ex hoc verbo dixerunt aliqui,quod iſte Theophilus fuit vir potens & princeps Achaiæ, quia Paulus tali modo loquendi vtitur ad Feſtum, Act.26.f. Nō inſanio optime Feſte. Sed illud motiuum nullum videtur, quia talis modus loquendi proprius eſt ad prælatos qui alios debet excellere in bonitate vitæ. Item non eſt veriſimile,quod tantus euangeliſta omiſſis epiſcopis (ad quorum officiū ſpectat euangeliū,ſcire,& de hoc alios docere) ſcriberet principi ſeculari euangelium. Et ideo melius videtur dicendum, quod fuit epiſcopus, vt dictum eſt,ſup. & hoc videtur per hoc quod ſubditur. Quibus eruditus es,&c. Dicit ergo optime Theophile,nō quod pro ipſo ſolo ſcriberet,ſed quia ſcripturam ei dirigebat pro ipſius & omnium fidelium ſalute.*

6 Vt cogno. *Scilicet,plenius.*

7 Veritatem eorum. *Ad fidem catholicam pertinentium.*

8 De quibus eruditus,&c. *Non tamen ita perfecte ſicut poſt lectionem huius ſcripturæ.*

IN-

CAPVT I.

A 1 Fvit in diebus Herodis Regis Iudææ. Ambroſius. Vitulus ſacerdotalis hoſtia. Per vitulum ergo hoc Euangelium figuratur, in quo a ſacerdotibus inchoatur, & in vitulo conſummatur, id eſt, in Chriſto qui pro mūdi vita immolatur.

* Sanctus Titus Boſtrorum. Meminit autem Herodis Regis, ne quem tempus quo geſta ſunt quæ hic narrantur, lateat. Appellat autem Iudæorum regem, quia ea literis mādat, quæ apud Iudæos contigerant.

B b *Sacerdos quidam.* Impleuit ordinem, dixit regem, & regionem in qua fuit, ſacerdotem & gentem eius & vxorem illius indicat.

Beda. Ambroſius. Non ſolum a parentibus, ſed etiam a progenitoribus nobilitas Baptiſtæ monſtratur, non ſæculari poteſtate ſublimis, ſed religione. Tales enim parentes prænuncius habere debuit, vt quaſi iure naturæ infuſam fidem aduentus Chriſti prædicaret.

Ambroſius. Docet diuina ſcriptura in his quos commendare volumus, non ſolum mores, ſed etiam parentes oportere laudari, vt quaſi hæreditario iure puritatem habere videantur illi quos laudamus. Nobilitatur itaque Ioannes Baptiſta parentibus, miraculis, moribus, munere, paſsione, ſic Samuel, ſic Iſaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris reliquit.

C c *Zacharias.* Zacharias, memor Domini: Cui apparet Angelus a dextris altaris, quia ei qui memor Domini eſt, demonſtratur myſterium.

De

d *De vice Abia.* Beda. Abia, pater Dominus. Et aptum fuit, vt in tempore officij patris Domini conceptus eſſet ille qui patrem Dominum prædicaret.

D Cum Dauid cultum domus Domini ampliaret, miniſteria ſacerdotum in 24. ſortibus diuiſit. In quibus familiam Abia de qua Zacharias ſors octaua contigit, vt præco noui Teſtamenti in octaue, ſortis vice naſcatur, quia per octo, nouum, ſicut per ſeptem Teſtamētum declaratur vetus.

e *Et vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius.* * Sancti Titus Boſtrorum.

E Cum Zachariam vtrinque legitimum ſacerdotem extitiſſe oſtēdere vellet, vxorem illius de filiabus Aarō ortum duxiſſe aſſerit.

f *Elizabeth.* Elizabeth, Dei mei ſaturitas, ſignat Mariam, quæ plena Dei fuit.

g *Erant autem ambo.* Beda. Ambroſius. Plena laudatio quæ genus in maioribus, mores in æquitate, officium in ſacerdotio, factum in mandatis, iudicium in iuſtificationibus comprehendit.

h *Iuſti ante Deum.* Ambroſius. Non enim omnis qui iuſtus eſt ante homines, iuſtus eſt ante Deum. Aliter enim vident homines, aliter Deus, homines in facie, Deus in corde. Ideoq; fieri poteſt, vt aliquis affectata bonitate popularis iuſtus videatur mihi, iuſtus tñ non ſit ante Deum, ſi iuſtitia non ex mentis ſimplicitate formetur, ſed adulatione ſimuletur.

* Sanctus Titus Boſtrorum. Iuſtus eſſe ante Deum, id enim ſolidæ perfectæq; laudis eſt. Solus namque Deus eſt, qui hominum corda exactè perſpecta habet.

Man-

INCIPIT EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT I.

¶Iam alienigena regnabat.

a b c d e f Fvit in diebus Herodis regis Iudææ ſa- 1
cerdos quidam nomine Zacharias de 2
vice Abia, & vxor illius de filiabus 3
Aaron, & nomen eius Elizabeth. 4 5

a Non coram hominibus, quia omnis ſterilis in lege maledicta fuit.

b Qui non fallitur vt homines.

g h Erant autem ambo iuſti[a] ante[b] Deum, 6 †

Incipit Poſtilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra ſuper Euangelium ſecundum Lucam.

CAP. I.

Diuiſio. Fvit in diebus. *Hic incipit Lucas narrationem euangelij: Et diuiditur in quatuor partes, quia primo deſcribitur Saluatoris ingreſſus in mundum per ſuam incarnationem. Secundo, eius progreſſus per ſuam prædicationem 3. cap. Tertio, eius egreſſus de mundo per ſuam paſſionem 22. cap. Quarto eius regreſsus ad patrem per ſuam reſurrectionem & aſcenſionem 24. capit. Prima in duas, quia primo deſcribitur præcurſoris & Saluatoris conceptus. Secundo vtriuſque ortus, circa medium huius cap. ibi:* Exurgens autem Maria. *Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur conceptus præcurſoris, ſecundo ipſius Saluatoris, ibi:* In menſe autem ſexto. *Circa primum, conceptus præcurſoris oſtenditur mirabilis ex tribus, primo ex parentum conditione, ſecundo ex angelica nunciatione, ibi:* Factum eſt autem cum ſacerdotio. *Tertio ex patris increduli punitione, ibi:* Et dixit Zacharias. *Circa primum in deſcribendo conditionem parentum beati Ioannis præmittitur tempus regis ſub quo fuerunt, cum dicitur.*

Fuit

1 Fuit in diebus Herodis regis Iudææ. *Quia Iacob Patriarcha ſpiritu prophetico dixit Geneſis xlix. b. Signum aduentus Chriſti quando regnum Iudææ eſſet translatum ad alienigenam, ſecundum quod dicitur ibidem: Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, &c. Iſte autem Herodes fuit alienigena, quia pater ſuus fuit Idumæus.*

2 Sacerdos quidam nomine Zacharias. *Per expreſſionem nominis intelligitur quòd iſte fuit famoſus in vita & doctrina.*

3 De vice Abia. *Secundum quod dicitur primo Paralipom. 24. Dauid volens ampliare cultum Dei ordinauit de vigintiquatuor generationibus vigintiquatuor ſacerdotes, qui ſucceſſiue ſeruirent per hebdomadas in templo Domini, & octaua ſors cecidit ſuper Abiam, vt ibi dicitur, de quo deſcendit iſte Zacharias.*

4 Et vxor illius de filiabus Aaron. *Hoc exprimitur, quia propter dignitatem ſacerdotalem filiæ de tribu Aaron diligentius & honeſtius ſeruabantur.*

5 Et nomen eius Elizabeth. *Quod nomen exprimitur propter eius bonam famam & vitam, ſicut dictum eſt de Zacharia, vt ſubditur.*

6 Erant autem ambo iuſti ante Deum. *Hoc dicitur ad excludendum hypocriſis fictionem.*

Inc

MORALITER.

Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos. Inter Euangeliſtas Lucas ſignificatur per myſticum vituli vultum qui eſt animal immolatitium, quia prædicauerat Chriſtum pro nobis immolatum. Immolare vero pertinet ad ſacerdotis officiū, propter quod a ſacerdotio Euangelium incœpit.

6 *Erant autem ambo iuſti.* Bene ex iuſtis accepit originem qui nunciare venerat iuſtitiam conſummatam.

† *Ante Deum, &c.* Non ſicut hypocritæ qui fingunt iuſtitiam ante mundum,

Factu

A *Manda.& iu.* Amb.Be.Prius mandatũ,ſecunda eſt iuſtifi-
ıtio, cũ enim mandatiſ cœleſtibus obedimus,in mandatis
ei incedimus.Cum recte & congrue iudicamus,tenere do-
ıini iuſtificationem videmur.

* Sanctus Titus Boſtr. Cur in omnibus Domini præce-
tis & cęremonijs ἀμεμ-
πτως, Hoc eſt, inculpa-
ıs inceſſiſſe additur?
uo huic cognoſca-
ıt, nullum prorſus
ſtum, aut inanis glo-
æ ſtudium, aut aliud
ıodcunque iſtiuſmo
vitium in animo
uiſſe.

a Non quod non peccauerint,ſed quia per gratiam Dei abluti peccare deſierint:

a incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Do-

Duæ cauſæ non habendi memorantur,vt maior appareat virtus.

b mini † ſine querela. Et non erat illis † filius, eo quod
c eſſet Elizabeth ſterilis, & ambo proceſſiſſent in diebus
d ſuis. Factum eſt autem, cum Sacerdotio fungeretur Za-
e charias in ordine vicis ſuæ ante Deum, ſecũdum conſuetu-

f Hic notatur ſummus.

g dinẽ ſacerdotii, † ſorte exiit, vt incenſum poneret, ingreſſus

Sine querela. Ecce
perata iuſtitia. Ple-
que durior iuſtitia
ɔminum querelam
ouocat, vnde Apoſtolus. Prouidentes bona non tantum co
m Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Et eccleſia
s. Ne ſis multum iuſtus, Vel. *Incedentes in omnibus manda. &*
ſtificationibus Do. ſine quer. Ideſt, ſine cõſcientia vanę laudis.

B *Et non erat illis.* Beda. Diuinitus procuratum fuit, vt de pro
ectis diuque fructu coniugii priuatis Ioannes naſceretur, vt
ıopinato ortu prolis & ipſos donum Dei gratius afficeret,
cęteros ſtupor miraculi pararet auditui futuri prophetæ.
nde poſtea ſubditur. Poſuerũt omnes qui audierant in cor-
e ſuo dicentes. Quiſputas puer iſte erit?

* Sanct. Titus Boſtr. Quia vero Euangeliſtæ in animo erat
dmirabilem Domini ortum orbi patefacere ſimulque eũ,
ui noſtri cauſa in medium prodibat, naturæ opificem eſſe
ſtendere, præmittit ſterilis mulieris partum. Subdit enim.
t non erat illis filius eo quod eſſet ſterilis.

Chryſoſtomus. Nõ ſolum autem Elizabeth erat ſterilis,
d & Patriarcharum cõiuges, Sarra, Rebecca, Rachel, quod
decus erat antiquis Non poſſumus dicere quod peccati ef-
ctus eſſe ſterilitas, cuncti iuſti, cuncti virtuoſi. Hæc aũt fuit
rilitatis cauſa, vt cum videris virginem parientẽ Dominũ
on ſis incredulus, excitans mentem tuam in alium ſterilẽ.

Theophyl. Et vt etiam tu addiſceres quod lex Dei multi-
icationem filiorum nõ appetit corporalem ſed magis ſpiri-
alem. *Proceſſerant* Ambo non ſolũ ſecundum corpus, ſed ſe

C ındum ſpiritum aſcenſiones in corde ponentes, & vitã ſuã
vt diem, & non vt noctem habẽtes, quaſi in die honeſte am- D
bulantes.

d *Factum eſt autem.* Cum ex pręcepto Moyſi vno ſacerdote
decedente, vnus ſuccedere iubeatur, tempore Dauid ſtatu-
tum eſt vt viciſſim miniſtrantes per octonos dies a ſabbatho
vſque ad ſabbathũ tẽ-
pore vicis ſuę ſinguli
caſtimonię ſtuderent,
nec interea domum
tangerent.

c *In ordine vicis ſuæ ante Deum.* Ambroſius. proles.
Zacharias deſignatur
ſummus ſacerdos qui Zacharias.
vno tantum anni tem-
pore ſolus intrat tem-
plum, cum ſanguine
quem offert pro popu
lo. Qui tũc ſorte quæ-
rebatur, cum verus ſacerdos adhuc ignorabatur qui in æter-
num permaneret, & tunc vices erãt nunc perpetuitas. Solus
intrat, quia illum ſignificat cuius ſacrificium non eſſet com- E
mune cum cæteris.

f *Sorte.* Beda. Non noua tunc ſorte electus, quando incen-
ſum erat adolendum, ſed priſca ſorte præelectus, cum primũ
ex ordine ſui pontificatus in vicem Abia ſuccederet. Hæc ſo-
lemnitas ſeptimo menſe celebrabat̃, & dies expiationis ſiue
propitiationis vocabatur, qñ ſolus pontifex introibat in ſecũ
dum tabernaculum cum ſanguine. In quo ſignificatur Ieſus
ſacerdos qui impleta diſpẽſatione carnis, cęli, ſecreta ſubiit,
vt propitiũ faceret nobis patrẽ & interpellaret pro peccatis
eorum qui adhuc pro foribus expectant orãtes & diligũt ad-
uẽtum eius. Pulchre igitur ea die deſcenſio eius per Angelũ
nunciatur, qua eius per legẽ aſcẽſio figurabatur, quia qui de-
ſcendit ipſe eſt qui aſcendit, qui quodammodo prædicitur Ephe.4.b.
dum ille promittitur præcurſurus.

g *Ingreſſus in templum.* * Chryſoſtomus. Ingreſſus Zacha
rias in Templum vt preces ferret pro cunctis ad Deum, &
quaſi Dei & hominum mediator, vidit Angelum intus ſtan-
tem.

Ambro. Ingreditur Zacharias templum, ideſt, Chriſtus in
Mariam, populus orat libertatem de captiuitate. Apparuit F
non dixit, venit, quia antẽ ibi erat. Zacharias turbatur, ideſt,
Iudæi adueniente Chriſto.

San.

NICOLAVS DE LYRA.

Incedentes in omnibus mandatis. *Quantum ad obſeruan-
tiam moralium præceptorum.*

Et iuſtificationibus Domini. *Quantum ad obſeruantiam cę-
remonialium.*

Sine querela. *Quantum ad obſeruantiam iudicialium, quia paci
fice ad proximos ſe habebant.*

Et non erat eis filius. *Cuius duplex cauſa ſubditur. Vna ſpecialis
mulieris ſcilicet ſterilitas. Alia communis viro & mulieri ſcilicet ſene-
ctus, & hoc eſt quod dicitur.*

Eo quod eſſet Elizabeth ſterilis & ambo proceſſiſſent, &c.
*a quod tranſierat tempus generandi in patre & concipiendi in matre
ſecundum curſum communem naturæ. Ex quo apparet conceptio præcur
ſoris miraculoſa, quia non fuit per naturam tantum, ſed per naturam
atia diuina adiutam.*

Factum eſt autem. *Hic deſcribitur conceptio præcurſoris mira
bilis ex denuntiatione Angelica. Et primo deſcribitur loci conditio. Se
cundo denunciatio Angeli, ibi.* Apparuit autem. *Circa primũ dicitur*
Factum eſt autem. *Patri enim exiſtenti in loco ſancto, ſcilicet in tẽ-
plo, & in diuino officio occupato, facta eſt diuina denunciatio de prole
habenda, ad denotandum ſanctitatem futuram prolis.*

Sorte exijt. *Quia diſtributiones hebdomadarum in quib. ſucceſ-
ſiue debebant vigintiquatuor ſacerdotes miniſtrare, vt prædictum eſt,
fuerunt diſtributæ per ſortem, vt habetur. 1. Para. 24.*

Vt incen. poneret. *Ex hoc loco dixerunt aliqui, quod Zacharias
fuit pontifex vel ſummus ſacerdos, quia incenſum ponere ſemel in anno
intra ſanctum ſanctorum, ſcilicet in feſto expiationis ſoli ſummo ſacer
doti erat licitum, & hoc videtur dicere beatus Ambroſius, & Beda ſu-
per locum iſtum, & tempus conceptionis præcurſoris videtur concorda
re, quia feſtum expiationis celebrabatur decima die ſeptembris, & poſt
illud fuit conceptio beati Ioannis circa finem eiuſdem menſis, reuerſo
Zacharia ad domum ſuam poſt completionem ſui officij, & ſic ab illo
tempore vſque ad natiuitatem beati Ioannis fluxerunt nouem menſes,
qui continent periodum a conceptu pueri vſque ad natiuitatem. Sed
qualiter ille Zacharias fuerit ſummus ſacerdos non legitur, ideo ad de-
clarationem huius dixerunt aliqui, quod vigintiquatuor ſacerdotes
prædicti erant æquales in ordine & in dignitate, non tamen ſimul ſed
ſucceſſiue, quia ille in cuius hebdomada feſtũ expiationis cadebat, erat
ſummus ſacerdos toto illo anno. Et ad hoc confirmandum inducunt il-
lud quod dicitur Ioannis 11. quod Caiphas erat pontifex anni illius. Di
cunt ergo quod Zacharias fuit ſummus ſacerdos anno illo, eo quod præ-
dictum feſtum cecidit in hebdomada ipſius, ſed quia nulla ſcriptura au
thentica neq; Ioſephus, neque alij hiſtoriographi deſcribentes ſacerdo-
tium Iudæorum, aliquam mentionẽ faciunt de ſummo ſacerdotio huius
Zachariæ, ideo ſaluo meliori iudicio videtur melius dicendum eũ fuiſſe
ſimplicem ſacerdotem. Nec ex his quæ inducta ſunt, oſtenditur fuiſſe
ſummus ſacerdos, ſed magis oppoſitum vt videtur.*

*Tum quia dicitur hic quod ingreſſus fuit templum ad ponendum in-
cenſum tantum, hoc autem licitum erat minoribus ſacerdotibus, ſecũdũ
quod dicitur Heb. 9. In primo quidem tabernaculo quotidie intrabant
ſacerdotes ſacrificiorum miniſteria conſummantes, quia peracto ſacrifi
cio in altari holocauſtorum quod erat in atrio vbi miniſtrabant mino-
res ſacerdotes, ſacerdos, qui ibi miniſtrauerat lotis prius manib. & pe-
dibus*

M O R A L I T E R.

Factum eſt autem. Per Zachariã qui Domini memor inter-
pretatur, bonus prælatus ſignificat̃, qui ſemper in ſuo pecto-
re debet gerere Dei memoriam pro ſua & ſuorum ſubditorũ
ſalute. Hic autem templum ingreditur per diligẽtem diuini
cultus ſolicitudinem, & offert incenſum per feruentẽ oratio
nem, & populus orat per eius informationem & Angelus ap
paret ei per diuinam conſolationem, ideo ſubditur.

* San. Titus Boſtr. Quandoquidem Deus & Dei Angelus non apparent promiſcue omnibus, ſed ijs qui puro caſtoque ſunt animo cuiuſmodi erat Zacharias, ea propter is Angelum Domini coram cernere promeruit.

a *Apparuit.* Amb. Beda. De Deo vel de Angelis dicitur apparere qui non poſſunt præuideri, ſed repentino aſpectu videntur, nec in poteſtate noſtra eſt illos videre, ſed in poteſtate illorum eſt apparere & videri quando volūt. Et bene in
B templo, iuxta altare & a dextris, apparet, quia veri ſacerdotis aduentum, & miniſterium ſacrificij vniuerſalis, & cœleſtis doni gaudium, quod per dexteram ſignificatur, prædicit.

in templum Domini, & omnis multitudo populi erat foris 1
orans hora incenſi. Apparuit autem illi Angelus Domini 2
a
b ſtans a dextris altaris incenſi. Et zacharias turbatus eſt 3
videns, & timor irruit ſuper eum. Ait autem ad eum Ange-

a Facta pro populi redemptione, non pro ſobole, quam deſperabat ſe poſſe habere.

c lus. Ne timeas zacharia, quoniam exaudita eſt † depreca- 4 5

Bed. Ecce ordo ſalutis exprimitur, cum illis natiuitas prædicitur, qui præconando redemptori ſit iter factutus, prædicando pęnitentiam & fidem Chriſti.

6
tio tua. Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vo- 7

* Chryſo. Manifeſte autem apparuit non in ſomnis eo quod nimis arduum annunciabatur, vnde manifeſtiori & mirabiliori viſione egebat.

* Damaſcen. Tamen angeli non vt ſunt, hominibus pateſiunt, ſed trāsfigurati prout poſſunt viſores aſpicere, in quodcunque iuſſerit Dominus.

* Baſilius. Dicit autem altaris incenſi eo quod alterum erat altare deputatum ad holocauſta.

* San. Titus Boſt. Extabat alia ara ære tecta in quā alia dona & ſacrificia afferebantur.

b *Et Zacharias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum, &c.*
C Ambroſius. Solemus turbari & a noſtro affectu alienari quando perſtringimur ſuperioris poteſtatis occurſu. Sed ſic humani defectus eſt terreri, ita Angelicæ benignitatis eſt ... uentē ſuo aſpectu blādiendo ſolari. Cōtra, dæmones, ſi qu... ſua præſentia territos ſenſerint, ampliore horrore concuti...

* Athanaſius. Vnde non difficilis eſt bonorum ſpiritu... malorumque diſcretio. Si enim poſt ... morē ſucceſſerit ga... dium, a Domino ... niſſe ſciamus auxil..., quia ſecuritas ani... præſentis maieſta... indicium eſt. Si a... inconcuſſa form... permanſerit, ho... eſt qui videtur.

c *Quoniam exau... eſt deprecatio tua.* ... *vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius.* Exaudita eſt magis quam petiſti. Rogaſti pro liberatione plebis, ... donatus eſt tibi præcurſor.

Ambroſius. Multa diuina beneficia hic ſunt congeſta. Primum, deprecationis fructus, deinde ſterilis partus. Tum lætitia plurimorum, & magnitudo virtutis, altiſſimi etiam propheta promittitur. Quinetiam ne qua eſſet dubitatio, futu... nomē deſignatur. Tantis igitur ſupra votum fluentibus, n... immerito diffidentia pęna plectitur ſilentii.

* Aug. Vbi primo attendendum eſt, quia non eſt veriſſimile, vt cū pro peccatis populi vel ſalute, vel redemptione ſacrificiū ille offerret, quod potueris publicis votis relictis, hor... ſenex vxorem habens annū, pro accipiendis filiis orare p... ſertim. Nā nemo orat accipere, qd accepturū eſſe deſper...

Vſque

NICOLAVS DE LYRA.

dibus accipiebat prunas de altari holocauſtorum, & intrans primam partem templi quæ vocabatur ſanctum vel ſancta, concremabat in illa ſuper altare incenſi thymiama, & tunc erat ſacrificium conſummatum in illa vero parte templi quæ dicebatur ſanctum ſanctorum ſolus ſummus ſacerdos intrabat cum ſanguine hirci & vituli immolati pro peccato populi, vt ex illo aſpergeret contra propitiatorium. Quod autem Zacharias intrauerit cum ſanguine tali, non dicitur hic, ſed ſolum ad ponendum incenſum. Si enim intraſſet templum ad inferendum ſanguinem intra ſancta ſanctorum, nō eſt veriſimile, quod Euangeliſta tacuiſſet cum hoc ſit maximum inter omnia quæ ad officium ſummi ſacerdotis pertinebant, vt habetur Heb. 9. & Leui. 16. & ideo nō videtur, quod intrauerit ſanctumſanctorum quod erat de officio ſummi ſacerdotis, ſed ſolam primam partem templi ad quam ſimplices ſacerdotes poterant ingredi, vt dictum eſt.

Item Angelus apparuit ipſi occupato in ſolemniori parte ſui officij propter ſolemnitatem nuncij quod nunciare venerat. Hic autem dicitur quod apparuit ei ſtans a dextris altaris incenſi. Illud altare non erat intra ſanctumſanctorum, ſecundum quod dicit Hieronym. & omnes Doctores & Hebræi & Catholici, excepto Auguſtino, cuius dictum non videtur in hoc tenendum, tum quia contrariatur dictis omnium aliorum quorum aliqui fuerunt valde experti in ſcriptura veteris Teſtamenti. Tum quia textus ſacræ ſcripturæ videtur contrarium dicere. Exod. vlt. & 30. vt ibidem plenius declaraui. Quod autem dicitur ſoli ſummo Sacerdoti licitum eſſe ponere incenſum intra ſanctum ſanctorum in die expiationis, dicendum quod verum eſt, ſed illud incenſum non ponebatur ad offerendum, ſed vt nebula inde conſurgens operiret oraculum quando pontifex aſpergebat ſanguinem hirci & vituli contra oraculum, vt habetur Leuit. 16. non autem habetur ex hoc loco quod Zacharias poſuerit incenſum hoc modo, vt patet ex dictis, ſed ſolum quod poſuerit incenſum offerens ipſum ſuper altare incenſi ad conſummationem ſacrificij. Quod autem dicitur, quod expiationis dies cecidit in hebdomada ſua, hoc non probatur, vt patet ex dictis, & dato quod verum fuerit, non tamen ex hoc concluditur quod intrauerit ſanctum ad ponendum incenſum, quia propter illum ingreſſum qui pertinebat ad ſummum pontificē tantum, quotidie intrabant ſacerdotes minores ad offerendum incenſum in altari incenſi, vt prædictum eſt, & hoc modo ingreſſus eſt Zacharias in hebdomada ſui miniſterij. Quod autem vlterius dicitur, quod de viginti quatuor ſacerdotibus ille erat ſummus ſacerdos vel pontifex ... annum, in cuius hebdomada cadebat expiationis feſtum, videtur eſſe ... ctitium. Tum quia hoc in nulla ſcriptura authentica habetur. Tum q... vt habetur in libris Regum & Paralip. poſt ordinationem viginti quatuor Sacerdotum vnus erat ſummus Sacerdos ſuper eos, non ſolum v... anno ſed per totam vitam ſuam, & ita communiter factum eſt vſque ... tempus Machabæorum, in quo Græci ſuper Iudæos obtinuerunt Dominium, & tunc ex cupiditate Græcorum & ambitione Iudæorum ali... ſunt amoti de ſacerdotio ante mortem, & alii inſtituti, ſicut patet 2. Machab. 4. de Iaſone, & Menelao, & Liſimacho, & 14. cap. de Alchim... Et eodem modo poſtea factum eſt quando Romani cœperunt Iudæis dominari, quia tunc erat venale ſacerdotium, vnde dicit Ioſephus q... Caiphas emit ſacerdotium vnius anni, potuit etiam eſſe quod Iudæi ... ter ſe ordinauerunt propter iſtas contentiones, & ambitiones quod ſacerdotium vnius duraret tantum per annum. Ad dictum vero Ambroſij & Bedæ dicendum, quod non loquuntur aſſertiue.

1 Et omnis multitudo populi erat foris orans hora incen... *Quia non erat licitum populo ingredi templum, ſed tantum atrium.*

2 Apparuit illi Angelus Domini ſtans a dextris altaris incenſi. *Hic cōſequēter deſcribitur Angeli denunciatio & præmitti... Zachariæ ſtupefactio, cum dicitur.*

3 Et Zacharias turbatus eſt videns. *ſ. ex viſione Angeli inſoli... & ex fragilitate humana iuxta Angelicam poteſtatem, ſicut de Daniele legitur. Danieli 10. propter quod Angelus conſolatus fuit eum ... cens.*

4 Ne timeas Zacharias. *Q. d. Veni ad conſolationem tuam, i... ſubditur.*

5 Quoniam exaudi. depre. tua. *Frequenter. n. Deum deprecatus ... rat de Aduentu Meſſiæ, & de habenda prole. Et ideo Angelus vtri... que ſibi denunciat, dicens.*

6 Et vxor. tua Eli. pa. tibi fi. *Et dicit. Tibi, hoc eſt, ex te. tamen c... virtute naturæ fuit ibi virtus gratiæ, vt prædictum eſt. Angelus aut... loquens Ioſeph de partu Mariæ, non dixit.* pariet tibi, *ſed pariet ab... te, quia Ioſeph nihil cooperatus eſt, ibi.*

7 Et vocabis nomen eius Ioanne. *Prænominatur ab Ang... propter ſanctitatem eius futuram, & officii proprietatē. Ioannes. n. ... terpretatur, in quo eſt gratia, quia Ioannes Chriſtum manifeſtauit ... quem gratia & veritas facta eſt, vt habetur Ioan. 1.*

Et

MORALITER.

4 *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita.* Et filius ei naſciturus nunciatur. i. de bono ſucceſſore aliquādo certificat, ſic fuit beato Martino de ſucceſſore beati Brictii, & beato An... tori de ſucceſſione beati Germani.

;Et

q; ad eo autem ille iam ſe habiturum filios deſperabat, vt
A c Angelo promittēti non crederet. Ergo quod ei dicitur.
audita eſt deprecatio tua. Pro populo intelligēdum eſt cuius
puli quoniā ſalus & redemptio, & peccatorum abolitio
t Chriſtū futura erat, adhuc nūciatur Zachariæ naſciturus
lius, quia præcur-
r Chriſti deſtina-
itur.
Chryſ. Vel quod
audita ſit ei⁹ de-
ecatio probat per
c q̧ gignēd⁹ erat
fili⁹ clamās. *Ecce
nus Dei q̃ tollit, &c.*
Theop. Quaſi ip-
dicēte, vnde erit
ihi hoc manife-
im? ait Angelus,
hoc quod Eliza-
t pariet, credes q̧
ccata populo sūt
miſſa.

a b cabis nomen eius Ioannem. Et erit tibi gaudium, & exulta-
a Quia per eius prædicationem gaudebunt in vitam æternam.
b Amb. non virtute corporis ſed animi magnitudine.
tio, & multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit enim magnus
c d coram Domino, vinum & ſiceram non bibet, & Spiritu-
¶Manens in vtero.
e ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ, & multos filio-
rum Iſrael conuertet ad Dominum Deum ipſorum. Et ipſe
a Prius natus, prius prædicat, prius moritur, præcurrit præco iudicem.
¶Sancto. Signorum.
f præcedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ; vt con-
g h uertat corda patrum in filios, & † incredulos ad pru-
Præcedet.
i dentiam iuſtorum, parare Domino plebem † perfectam
k Et dixit Zacharias ad Angelum. † Vnde hoc ſciam?

† incredibiles
† apparatam diſpoſitam
† In quo cognoſcam.

Ioannem & er. &c.
B Beda. Singularis meriti eſt indicium quoties hominibus a eo vel imponitur nomen vel mutatur, vt Abram qui pater ultarum gentium erat futurus, Abrahā eſt vocatus. Iacob i Deū vidit, Iſrael eſt appellatus. Ioannes ergo interpreta- in quo eſt gratia vel Dñi gratia. Primo, gratia ſterilibus rentib. donatur, deinde ipſi Ioanni qui magnus coram Do no futurus, & ſpiritu ſancto ex vtero matris replendus. Po emo filijs Iſrael, quos ad Dominum erat conuerſurus
Gaudium & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt, &c.
Bed. Merito gaudet pater quod in ſenectute natū, & quod is gratię accepit filium. Gaudent alij quib. regni cœleſtis āgelizaret ingreſſum. Nato pręcurſore multi gaudēt. Na- Dño gaudiū magnum nunciatur, quod erit omni popu- quia hic ſalutem multis prædicat, ille vero omnibus dat. Amb. Gaudium & exultatio. Monentur parentes nō mi- gratias agere pro ortu ſanctorum filiorum quā pro me- s. Non enim partium munus Dei eſt dare liberos propa- ores generis, ſucceſſionis hęredes. Iacob in generatione filiorū gaudet, Abrahæ filius datur Zacharias exauditur. uinum igitur munus, eſt fęcunditas parentis. Agāt igitur res gratias quia genuerūt, filij quia generati, matres quia norantur præmijs coniugij.
Vinum & ſiceram. Bed. Magnæ corā Deo virtutis eſt pręcare in deſerto gaudia cęleſtia, terrenas delicias aſpernaob ludū laſciuiētis puellę capite truncari. Cuius ordinem gnitudinis ſubiūgit. *Vinum & ſiceram nō bi.* Sicera interpre tur ebrietas. Quo nomine ſignatur omne poculū Dei qua-
C nque materia factum q̧ inebriare poſſit. Decet autem vas cœleſti glorię mancipatum a ſæculi illecebris abſtinere.
D d *Et ſpiritu ſan. reple.* Bed. Cum intrante beata Maria, in vtero genitricis exultauit, & pcurſionis ſuę officiū quoad potuit impleuit. Necdū erat illi ſpiritus vitę, & iā erat ſpiritus grãæ.
e *Et multos filiorū Iſrael conuertet.* Beda. Cum Ioannes Chriſto teſtimonium perhibēs, in fide Chriſti baptizās, dicat filios Iſrael ad Deū cōuertiſſe, patet Chriſtum eſſe Dominū Deum Iſrael.
f *Præcedet ante.* Be. Sicut Elias pręco iudicis, ſic Ioānes pręco redēptoris. Ambo in deſerto, ambo victu parci, veſtitu inculti. Ambo regum inſaniam tolerāt. Ille Iordanē diuiſit cęlū petiturus, hic ad lauacrū ſalutare quo cœlum petitur conuertit. Hic cum domino conuerſatur in terris, ille cum eo manifeſtatur in gloria.
E
g *In ſpiritu & virtute.* Amb. Bene iungūtur ſpiritu & virtute. Nō enim ſine virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. Elias virtutem habuit abſtinentiæ, & patientiæ, & conuertendi animos populorum a perfidia ad fidem, ſpiritum autem Prophetandi habuit.
h *Conuertat, &c.* Bed. Corda patrū in filios conuertit dū ſpiritualē ſanctorum antiquorum ſcientiam populis prædicādo infundit. Prudentia vera iuſtorū eſt, nō de legis operib. iuſtitiā pſumere, ſed ex fide ſalutē quęrere, vt quāuis in lege poſiti, legis iuſſa pficiāt, gratia tñ Dei ſe ſaluandos p Chriſtum intelligant. Iuſtus. n. ex fide viuit. Qua ſententia, qa diutius increduli, & p Ioan. imbuti, & p Elia ſunt imbuēdi. Fere eadem verba q̃ Angelus de Ioanne, Malach prędixit de Elia. Rom. 5. b.
i *Parare do. &c.* * Theop. Ioannes plebem parauit, nō incredulam, ſed perfectam. i. pręparatam ad ſuſcipiendū Chriſtū. Malac. 4. b
* Orig. Sacramentum autem Ioannis vſq; nunc expletur in mundo. Quicunque. n. crediturus eſt in Ieſum Chriſtum, antea ſpiritus & virtus Ioannis in animam illius venit, & pręparat Domino populum perfectum.
k *Vnde, &c.* Be. Si hō eſſet q promittebat impune liceret q̃rere ſignū, ſed cū Angelus ſit q pmittit nō decet dubitare.
Bed. Propter altitudinem promiſſorum dubitat, ſignū inquirens quomodo credere valeat, cui Angeli viſio & allocutio pro ſigno ſufficere debuerat. Vnde tacendo merito diffidentię pęnam luit, cui eadem taciturnitas, & ſignum fidei q̧ quæſiuit, & infidelitatis eſſet pęna, quam meruit.

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

Et erit tibi gau. In mente interius. 2 *Et exultatio.* Exterius. Dicitur. n. exultatio, quaſi extra ſaltatio, & hoc eſt proprie, qñ gaudium eſt tantū interius, quod nō poteſt bene contineri, qn appa exterius. 3 *Et multi in nati. e. ga.* Secundum q̧ dicitur infra, od in ortu eius congratulabantur vicini. Et nunc ēt videmus pletum, q̧ dies ſuæ natiuitatis non ſolū feſtiuatur ab omnibus Chriſtianis, ſed ēt à Saracenis & aliquibus alijs. 4 *Erit e.* Vnde cit Saluator. Mat. 11. b. Inter natos mulierum non ſurrexit ma- Ioāne Baptiſta. 5 *Vinū &c.* i. quēcumq; potū inebriatiuū. *Non bibet.* Erat etiam Nazaræus. i. conſecratus Domino per am vitā ſuā, & ideo ab omni inebriatiuo abſtinuit, ſicut Nazai in veteri lege tempore ſeparationis ſuæ, vt habetur. Num. 6. 7 *Et ſpiritu ſan. re.* Quantum ad purgationem originalis pecca- & ad operationem boni meritorij. 8 *Et multos fi. Iſra. con.* *Do.* i. ad Chriſtum per ſuam prædicat. 9 *Et ipſe præ.* Primo propter ſimilitudinem vitæ, quia vterque vixit in auſteritate vi- s & veſtitus. Secundo, propter ſimilitudinē in veritate doctri-, quia vterque conſtanter vitia redarguit, etiam perſonarum magnarum. Tertio propter ſimilitudinē officij, quia ſicut Elias præcedet aduentum Chriſti ſecundum, ita Ioannes primū præceſſit. 10 *Vt con. &c.* Scilicet patrum vet. Teſta. ad diſcipulos Chriſti, quia plures de Sacerdotibus & ſenioribus Iudæorum qui dicebantur patres populi, conuerſi fuerunt per Apoſtolos ad fidem Chriſti. 11 *Et incr.* Scilicet illos qui prius fuerant increduli. 12 *Ad pru. iuſt.* Quæ prudentia non conſiſtit in operibus legis, ex quibus non iuſtificatur, vt habetur Rom. 3. ſed in operibus fidei charitate formatæ & deuotionis.
F
13 *Parate, &c.* Per Euang. ſuſceptionem, quia neminē ad perfectum adduxerat lex, vt habetur Heb. 7. c. & propter hoc illa lex dicitur lex timoris, quia imperfectorum eſt timore pęnæ retrahi a malis. Lex autem Euangelica dicitur lex amoris, quia perfectorum eſt retrahi a malis amore boni. 14 *Et dix. Zac.* Hic oſtenditur conceptio pręcurſoris mirabilis ex punitione incredulitatis in patre. Et primo ponitur dicta punitio, ſecundo, ſequens conſolatio, ibi. *Et factū eſt.* Circa primum ſciendum, quod Zacharias verbis Angeli non credidit, quod oſtendunt verba eius cum dr̃. 15 *Vnde hoc ſciam?* Et cauſa incredulitatis ſubditur.

Ego

MORALITER.

Et multi in natiuit. Magnum. n. gaudium debet eſſe de boni parons creatione, quæ eſt quædam natiuitas.
5 *Vnde hoc ſciam?* Per hoc autē, quod dubitans factus eſt mutus, & fidem calamo con i ns apertum eſt os eius, & loquebatur benedicens Dominum, ſignificatur quod lingua dubitantis in fide facta eſt muta, quoniam eius oratio non eſt Deo accepta, ſed hominis in fide firmi eſt Deo grata. Ideo dicitur Iacobi, primi, a. Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet eam à Deo, qui dat omnibus affluenter, poſtulet autem in fide nihil hæſitans, qui enim hæſitat ſimilis eſt fluctui maris &c Sequitur. Non ergo æſtimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.

A a *Ego ſum ſenex & vxor mea proceſſit, &c.* ✻ Chryſoſt. Aetas intempeſta, natura inepta, ego generans debilis, terra ſterilis, nō autem cenſetur propter hoc dignus venia ſacerdos, dū ſeriē rerū expoſtulat, quandocumque.n. Deus aliquod iudicat, oportet in fide ſuſcipere. Nam ſuper huiuſcemodi diſceptare, contumacis eſt animę, vnde ſequit. *Et reſpond. Angel. Ego ſum Gabriel.*

† Ge.18.b.

✻ Bed. Quaſi dicat ſi talia homo promitteret impune ſignū flagitare liceret. At cum Angelus promittat, iā dubitare non decet.

• pro

✻ Chryſ. Vt cum audias me a Deo miſsū fore, nihil humanum ęſtimes ex his quæ tibi dicunt. Neq; enim ex me loquor, ſed mittentis relata denuncio, hæc eſt enim nuncij bonitas, vt nihil ex ſe referat.

a †Ego.n. ſum ſenex, & vxor mea proceſſit in diebus ſuis. Et 1
a Fortitudo Dei. b Alias aſsiſto.
reſpondens Angelus dixit ei. Ego ſum Gabriel qui aſto 2
b ante Deum, & miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi Euange 3 4
a Bed. Dat ſignum quod rogatur vt qui diſcredendo loquutus eſt, iam tacendo credere diſcat.
lizare. Et ecce eris tacens & non poteris loqui, vſque in diē 5 6
quo hæc fiant pro eo quod non credidiſti verbis meis quę
c implebuntur in tempore ſuo. Et erat plebs expectans Za- 7
chariam, & mirabantur quod tardaret ipſe in templo. E- 8
Per hoc ſ.
greſſus autem non poterat loqui ad illos. Et cognouerunt 9
d quod viſionem vidiſſet in templo. Et ipſe erat innuēs illis, 10
e & permanſit mutus. Et factum eſt, vt impleti ſunt dies offi- 11
Officij Zachariæ.
cii eius abijt in domum ſuam. Poſt hos autē dies concepit 12

B b *Ante Deum.* Bed. Cum ad nos veniunt Angeli, ſic exterius implent miniſterium, vt tamen ante Deum interius per cōtemplationem aſſiſtant. Quia etſi Angelus eſt ſpiritus circūſcriptus, ſūmus ſpiritus qui Deus eſt, incircunſcriptus eſt, intra quem currit Angelus quocūque moueatur vel mittatur.

✻ Sanctus, Titus Boſtr. Quod Angelus pro reſponſo adfert, eiuſmodi eſt. Quandoquidem Angelo, qui Deo aſſiſtit, fidē non habes, neque Deo qui illum miſit, credis, magiſque rei difficultatem, quam dicentis virtutem cōſiderans, vocē edidiſti plane incredulam, propterea voce tantiſper orbabere, donec re iam expleta, & tuam in credendo tarditatem, & Dei rurſum agnoſcas potentiam.

c *Et erat plebs expectans.* ✻ Sanctus, Titus Boſtr. Moras ſilentijque cauſam, quam populus diſcere auebat, Zacharias nutibus indicat, ſiquidem huc ſpectat, quod Euangeliſta dicit. *Et ipſe erat innuens illis, & permanſit mutus.*

Bed. Alle. Per Zachariam ſacerdotem, ſacerdotium Iudęorū. Per Elizabeth, lex ſignatur, quę ſacerdotū doctrinis exercitata, quaſi virili auxilio ſpirituales filios Deo gignere debebat. Sed quaſi ſterilis erat, quia neminē ad perfectū ducebat nec ianuam cęli aperiebat. Ambo erāt iuſti quia lex bona, & mandatū iuſtum & ſanctū & ſacerdotium legale ſecundum diſpēſationē illius temporis, bonum, ſanctum & iuſtū. Ambo proceſſerant in diebus ſuis, quia legalis deuotio tēpore Moyſi quaſi in adoleſcentia fuit & effloruit, ſed aduenīete Chri-

C ſto iam incuruatur ad ſenium, cū & ſacerdotij ordo per ambitiones & contentiones pontificum cōfunditur, & ipſa lex per traditiones Phariſęorū diſciſſa minus habilis eſt ad generandū. Ingreditur Zacharias templū, quia ſacerdotum eſt intrare in ſanctuariū, & intelligere nouiſſima myſteriorum cęleſtiū. Foris erat multitudo, quia dū myſtica penetrare nequit, neceſſe eſt vt humiliter intendat doctorum monitis. D

non docet, ſed quaſi tacitis nutibus innuit, quia nec rati[...] attendit ſacrificiorum, nec curat ſcire dicta prophetarū. [...]to permanente Zacharia concipit Eliſabeth Ioannem, [...] licet pontifices & Phariſæi, nec ipſi intrent, nec auditor[...] interiora legis intrare permittant, interiora tamē legis [...] mentis Chriſti abundāt. Cōceptum Elizabeth quinque [...]ſibus occultat. Siue quia Moyſes legifer quinque libris [...]ſteria Chriſti parabolatim deſignat. Seu quia ipſa lex, Ch[...] diſpenſationem in quinque mundi ætatibus per ſanctos [...] facta vel dicta figurat, quia ideo & incarnatio Chriſti, vel [...]ta ſęculi ætate futura, vel adimpletionem legis erat pro[...]ra, recte ſexto menſe concepti Ioannis Chriſti incarn[...] nunciatur.

d *Et ipſe erat innuens illis, & permanſit mutus, &c.* Sine voce [...]porales actus indicare moliens, nec exprimens voluntat[...] Cui ſimilis populus Iudęorum, actuum ſuorum impot[...] reddere rationem.

* Chryſ. A vi generatiua ad organa vocalia vincula tran[...]runtur. Nec intuitu ſacerdotij ei parcitur, ſed ob hoc pl[...]batur amplius, quia circa fidem cęteris præeſſe debebat.

✻ Theoph. Sed quia verbum quod iugi animo habetur [...]teſt etiam ſurdum ſignificare. Quia bene talis erit ſurdu[...] non poteris loqui. Conuenienter enim hæc duo paſſus [...] Tanquam enim inobediens ſurditatem incurret, & tāqu[...] contradictor taciturnitatem.

e *Vt impleti ſunt, &c* Quia vicis ſuę tēpore, pōtifices te[...] tantū officijs mancipati, nō ſolum a complexu vxorum [...] etiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego enim ſum, &c, *Q.d. tempus generandi in me tranſijt, & in ea tempus concipiendi.*

2 Et reſpondens Angelus. *Arguendo eius incredulitatem.*

3 Ego ſum Gab. *Angelus ſanctus zelans pro ſalute Iſrael, vt habetur Dan. 9 d.* 4 Qui aſto ante. *Licet enim Angeli mittantur in miniſterium pro ſalute hominum, vt habetur Heb. 1 tamē non recedūt a contemplatione diuina, & ſic dicuntur Deo aſtare per iugem cōtemplationem.*

5 Et miſ. ſum lo. &c. *Ex parte Dei cuius veritas nō poteſt impediri.*

6 Et ec. eris ta. *propter incredulitatem tuam. Tum quia Angelus dedit ſibi ſignum reſpectu futuri implendi, & pęnam ratione incredulitatis præteritæ. Tot enim ſigna veritatis concurrebant quod Zacharias non potuit diſcredere abſque peccato, quia Angelus apparuit ei in ſacro loco, & exiſtenti in miniſterio diuino, nunciabat etiā ea quę pertinebant ad omnium hominum ſalutem & ad Dei gloriam, ex quibus debebat Zachariæ conſtare, quod erat bonus Angelus, et per cōſequens quod erat verum dictum eius, cum mētiri non poſſit, et in hoc peccauit Zacharias, quia credēs ſeipſum bonum Angelum ex prędictis circūſtātijs (quibus concurrentibus non permittitur Angelo Sathanę vt transfiguret ſe in Angelum lucis) & tamen non credidit verbo eius, & in hoc peccauit, propter quod punitus fuit.*

7 Et erat p. ex. *Quia nō erat eis licitum intrare templum, ſed atrium tantum.*

8 Et mi. quod tar. *Quia oblatio incenſi non requirebat ta[...] tempus.*

9 Et co. *Tamen neſciebat qualem.* Ex *hoc enim quod videba[...] ciem eius mirabiliter mutatam ex collocutione cum Angelo, et i[...] loqui non potentem, coniecturabant ipſum habuiſſe viſionem.*

10 Et ipſe erat innuens. il. *ſ. ſignis viſibilibus, quia audibi[...] non poterat.*

11 Et factum eſt, &c. *Hic conſequenter ponitur Zachariæ c[...]latio, non quantum ad loquelæ reſtitutionem, ſed quantum ad fili[...] promiſſi cōceptionem, cum dicitur.* Et factum eſt, vt imple. ſun[t] of. e. abijt in do. ſuam. *Quia tota hebdomada qua in templo mi[...]bat Sacerdos ad hoc deputatus in templo manebat, & non exib[...] propria negotia intentus ad Diuina.* Et *ex hoc inoleuit cōſuetudo [...] aliquos religioſos ſancta & honeſta. ſ. quod ille qui eſt hebdoma[...] per totam hebdomadam manet intra clauſtrum, non exiens ad ex[...]ra negotia, intentus ad diuina, quia illo tempore medius eſt, & ſe[...]ſter inter conuentum & Deum.*

12 Concepit Elizabeth, &c. *Duplici de cauſa, Vna, quia lic[et] concepta prole gauderet, tamen verecundabatur aliquantulū, eo [...] iam tranſierat tempus vacandi amplexibus cauſa prolis generāda[...] cut Sarra dixit Geneſis. 18. Poſtquam conſenui & Dominus meus [...]tulus eſt, voluptati operam dabo? Quaſi dicat, non decet, Alia c[...] eſt, quia magis voluit certificari de aduentu rei antequam id pr[...]laret.*

Et

eti n a domorū ingreſſu abſtinebāt. Noſtris aūt ſacerdotib. qu ꝰs nō carnalis ſucceſſio, ſed ſpūalis perfectio quærit', qui qu idie præſto debēt eſſe altari, perpetua caſtitas indicitur. a ꝰcul. Ambroſ. Occultat, quia partus ſui erubeſcit ætatem, ne ſenectute libidini vacaſſe videatur, quæ etiam in iuuentu non debet exerce ri cauſa ſobolis. Et ta n lætatur carere op obtio ſterilitatis, qu opprobrium eſt m eribus nō habere fili, non habere præmi nuptiarū. Propte rea pſæ, nuptiæ celebr tur, & coitus carnal in tempore congr generationi excu fa Hinc datur intellig quod iam non con ue bant inter ſe con iu i concubitu, neq enim ea quæ ſeni le non erubeſceret coitum, erubeſceret partum.

eda. Erubeſcit onus parentis quandiu neſcit myſterium r gionis, ſed quę occultat ſe, quia genuit filium, veniēte bea ta ſaria exultat, quia genuit prophetam, quæ ante erubeſce b benedicit, & quæ dubitauerat firmatur & clamat: Ecce vt cta eſt vox ſalutationis tuæ in &c.

mbr. Occultat ſe propter pudicitiam, vt probaret ſi verū eſ ꝙ conceperat. *Menſibus quinque*. Hoc eſt, quinque milli bu æculi, ſiue quinque libris Moyſi. *auferre oppr.* ſterilitatis, & onceptionis in ſenectute inter homines, quod non fuit o obrium apud Deum.

* rigenes. Ideo dicit. *Menſibus quinque*. Ideſt, donec Maria co iperet, & fętus eius exultans cum gaudio prophetaret.

b *ia ſic fecit.* Bed. Geſta ſunt hęc inquit Ioannes Chryſoſto ius, menſe Septēbri, octauo Kalendas Octobris, Luna. 11. qñ lebratur ieiuniū Scenophegiæ in æquinoctio qñ incipit n creſcere, quia ille concipiebatur qui dixit. Me oportet m i, illum aūt creſcere. Minorata enim fuerat lux a tenebr cum ſecundum legem Deo ſacrificia offerrentur quæ iā ce re debent cū Baptiſta concipitur. Et ideo pater eius muta t, quia oportet ſacerdotalia ſacrificia ceſſare veniente ſacer-

ſacerdote qui pro peccatis omniū ſe offerret. In die ieiuniorū conceptio Ioannis prædicitur, quia per ipſum afflictio penitentiæ erat prædicanda. D

c *In men. au. ſe.* Hie. Sicut ſexto mēſe miſſus eſt Gabriel Angelus a Deo in ciuitatem Galilææ, ita ſexto millenario miſſus eſt Chriſtus.

a vxor eius, & occultabat ſe menſibus quinque dicens. Quia 1
¶ Iſtis.
b ſic fecit mihi Dominus in diebus quibus reſpexit auferre
¶ Quod non opprobrium Domini. ¶ Viceſimo quinto die Martij Dominus conceptus eſt & paſſus.
c opprobrium meum inter homines? In menſe autem ſexto
d miſſus eſt Angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galilęæ, cui 2
a Quia Nazareus, ideſt, ſanctaſanctorum nunciabatur futurus. 3
e nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro, cui no- 4
a Ioſeph, ſaluator, quia ſaluauit Aegyptum a fame, ſic iſte Mariam ab infamia. b ¶ Non ſolum ad Ioſeph, ſed ad Mariam hoc referendum eſt. c Bed. Maria maris ſtella vel domina, quæ lucem fluctuantibus in ſæculo genuit, & dominum totius mundi. 5
men erat Ioſeph, de domo Dauid, & nomē virginis Maria. † 6
f Et ingreſſus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia † plena 7

† repleta.

d *Gabriel* Be. Ideo Angeli ex nomine aliqñ ſignantur, vt ex ipſo nomine qd miniſtraturi veniant, demonſtretur. Gabriel fortitudo Dei, quia illum nunciat qui ad debellandum diabolum veniebat.

e *Ad virg.* Mulier a diabolo ſeducta mortē intulit: Contra mulier ab Angelo edocta ſalutem edidit.

E Quare Maria deſponſata viro.

Be. De deſponſata voluit naſci, vt p Ioſeph texeretur ordo gñationis, & ne quaſi adultera lapidaret. In quo & impudicis virginib. occaſio tollitur, ne dicāt matrē dñi fuiſſe infamatā. Et virgo ſolatiū viri, teſtē virginitatis haberet, & vt diabolus myſteriū ignoraret. Fides et Marię verbis maior aſcribitur, & mendacij cauſa remouetur. Vt enim culpam obumbraſſe voluiſſe mēdacio innupta virgo. Maluit Dominus aliquos de ſuo ortu quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim lubricam famam pudoris, nec voluit ortus ſui fidem matris iniurijs aſtruere.

Amb. Myſtice. Maria deſponſata, ſed virgo, typus eſt eccleſiæ quę eſt immaculata, ſed nupta. Concipit nos de ſpiritu virgo, parit nos ſine gemitu virgo. Et ideo fortaſſe Maria alij nupta, ab alio repleta, quia ſingulæ eccleſiæ ſpiritu quidem replentur, tamen ad ſpeciem temporalis ſacerdotis.

f *Aue gr. p.* Gr. Vere gratia plena, quæ prima inter feminas virginitatis glorioſum munus Deo obtulit, quæ etiam ideo Angelico viſu & alloquio meruit, perfrui, quæ gratiæ totius auctorem mundo edidit.

* San. Titus Boſtr. Quandoquidem Deus ad Euam dixerat. *In dolore paries filios.* Propterea Angelus gaudium, per quod dolor olim decretus ſoluatur, virgini denunciat. F

Domi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 In mē. au. ſex. *Deſcripto conceptu præcurſoris, hic conſequenter deſcr itur cōceptus Saluatoris. Circa quod primo ponitur Angelica ſaluta Secundo Mariæ conſolatio, ibi.* Quę cū au. *Tertio, filii conceptio, ibi* Dixit aūt Maria. *Circa primū præmittitur tempus ſalutationis, cū citur.* In men. au. ſe. *a conceptu præcurſoris, quia fuit cōceptus in Se mbri circa finem menſi: Saluator autem circa finem Martij.*

2 Miſ. eſt An. Ga. *Quod aūt hic ponūtur tot noīa propria, ſ. Angeli n, virginis, ad quā mittebatur; ſponſi ſui, & loci: hoc fuit ad oſtenden di certitudinem hiſtoriæ.* 3 Cui no. Na. *Hoc fuit, vt adimpleretur pr betia Iſa. 11. a. vbi dicitur: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de dice eius aſcendet. Vbi ſecūdum veritatem Hebraicam habetur: Et N areus de radice eius aſcendet.* 4 Ad virg. de. *Et hoc diuina or atione multiplici rōne factū eſt, vt deſponſaretur antequam impre gn etur. Et accipiunt aliquæ cauſæ ex parte pueri, aliquæ ex parte ma tr & aliquæ ex parte noſtra. Ex parte aūt pueri fuit conueniens ipsū de rgine deſponſata naſci, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus ab eretur, vnde dicit Amb. ſuper Luc. Quid Iudæis poſſet aſcribi, ſi na tu ex adulterio viderētur perſequi. Secundo, vt modo conſueto ſcriptu ra in genealogia Chriſti deſcriberetur per virum. Tertio, vt partus vir gi diabolo celaretur. Quarto, vt puer natus a Ioſeph nutriretur, vnde pater eius dictus eſt, quia nutritius eius fuit. Ex parte verò matr accipiuntur aliquæ cauſæ. Primo, quia per deſponſationem fuit imm is a pœna lapidationis, ne tanquā adultera calumniaretur a Iudæis. Se ndo, vt per hoc ab infamia liberaretur. vnde dicit Amb. ſuper Luc, quòd deſponſata eſt ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, c grauis aluus corruptelæ videretur inſigne præferre. Tertio, vt virgini Ioſeph exhiberetur miniſteriū, vt dicit Hiero. Item ex parte noſtra a piuntur quinq; cauſæ. Primo, quia ex teſtimonio Ioſeph cōprobatū e ertius Chriſtū ex virgine natū, vnde dicit Amb. ſuper Lucā. Locu p ior teſtis pudoris maritus adhibetur, qui poſſet dolere iniuriam, & vindicare opprobriū, ſi non agnoſceret ſacramentum. Secundo, quia per hoc verba virginis virginitatē ſuam aſſerentis magis credibilia redduntur, vnde dicit Ambr. ſuper Lucā. Fides Mariæ verbis magis aſcribitur, & mendacii cauſa remouetur. culpā. n. obumbrare voluiſſe mendacio videretur innupta prægnans. Cauſam aūt mentiendi deſponſata non habuit, cum coniugii præmium & gratia nuptiarum partus ſit fœmininū, quæ quidem duo pertinent ad noſtræ fidei firmitatem. Tertio, vt tolleretur excuſatio virginib. quæ pp incautelam ſuā incurrunt infamiā. Vnde Amb. ſuper Lucā. Non decuit virginibus ſiniſtra opinione viuentib. relamē excuſationis, relinqui. quòd infamata quoq; mater dñi videretur. Quarto, per hoc deſignatur eccleſia quæ cum ſit virgo, deſponſata tamē eſt vni viro, vt dicit Aug. lib. de ſancta virginitate. Quinto, quia eo quòd mater Dñi fuit deſponſata & virgo, in perſona ipſius ſimul virginitas & matrimoniū honorātur contra hæreticos alteri iſtorum detrahentes.*

5 De do. D. *Hoc exprimitur ad oſtēdendū, ꝙ Chriſtus deſcendit de ſemine Dauid, ſicut fuerat p pphetas prędictum. Licet. n. Ioſeph nō fuerit pater Saluatoris, tñ virgo Maria de qua Chriſtus carnē aſſūpſit, fuit de cadē tribu cū Ioſeph. Qd probatur per hoc ꝙ mulieres in hæreditate paterna ſuccedētes nō poterāt cōtrahere matrimoniū niſi cū viris ſuę tribus, ne fieret cōfuſio ſortium, vt habetur ex dñi ſnīa Nu. 36. Beata Virgo fuit vnica Ioachim patri ſuo, ſuccedēs ei in hæreditate. Ex quo ſequitur, ꝙ ipſa & Ioſeph cui deſponſata fuit, erant de eadem tribu. ſ. Dauid.*

6 Et in A. ad e. *Ber. ſup Miſſus eſt, dicit ꝙ ingreſſus eſt in ſecreto cubiculo, vbi clauſo ſup ſe oſtio orabat patrē in abſcondito. Si. n. conceptio præcurſoris fuit denūciata patri occupato in ſacro officio, vt prædictum eſt, multo pbabilius eſt ꝙ conceptio Saluatoris denūciata fuit virgini in deuotione & oratione actualiter exiſtenti.* 7 Aue gr. pl. *Quod exponit Hieron. in ſermone de aſſumptione, & bene plena, quia cæteris p partes præſtatur gratia: Mariæ vero tota ſimul ſe infudit plenitudo gratiæ. Item iſta gratia non ſolum impleuit eius mentem, ſed etiam ventrem, inquantum ſingulari gratia Dei factum eſt, vt conciperet Saluatorem.*

Domi-

MORALITER.

In mē. a. & c. Hie. Et bñ Angelus ad virginē mittit', quia ſem per eſt Angelis cognata virginitas. † *Et no. vir. Ma.* Quę interpretat' maris ſtella. Ber. O quiſquis te intelligis in huius ſæculi pfluuio inter turbines & pcellas magis fluctuare quā ſup terrā ambulare, reſpice ſtellā, voca Mariā. 6 *Et in An. ad eam.* Bernar. Quo ingreſſus? In ſecreto cubiculo vbi orabat patrem in abſcondito. Item Ambroſ. Diſce virginē moribus quę ſola in intimis penetralibus, quam nemo virorum videt ſolus Angelus reperiret. 7 *Aue gratia plena.* Hieronymus. Et bene plena, quia cæteris per partes præſtatur gratia. Marię vero ſimul totam ſe infudit plenitudo gratiæ,

a *Dominus tecum.* Quam nouo caſtitatis amore ad celeſtia ſuſtulit, & poſt mediante humana natura, omni plenitudine diuinitatis conſecrauit.
A

b *Benedicta tu in mulieribus.* Quæ ſine exemplo muliebris conditionis, & virgo, & mater eſt, & Deum genuit.

Mulieris verecundia

c *Turbata eſt, &c.* Quia neſciebat ſi præteritum an futurum eſſet, quod Angelus dixit.

Tu audiſſet.

Beda. Trepidare virginum eſt, & ad oēs viri ingreſſus pauere, & omnes affatus vereri. Hinc diſcant mulieres propoſitū pudoris imitari. Solam ſine comite Angelus repperit, ne quo genere de hominis deprauaretur affatu.

a Dominus tecum, benedicta tu † in mulieribus. Quæ cum
b a More humanæ fragilitatis, de Angelica viſione, & de inſolita ſalutatione.
c † audiſſet, turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat
d qualis eſſet iſta ſalutatio. Et ait Angelus ei; Ne timeas
e a Hic verum hominem de ſubſtantia materna carnis Angelus aſſerit.
Maria: inueniſti enim gratiam apud Deum. † Ecce conci-
f pies in vtero, & paries filium; & vocabis nomen eius Ieſum.
g ¶Hic verum Deum in Deo patre.
h Hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur. Et dabit illi dn̄s

✲ Auguſt. *Dominus tecum.* Magis quam mecum: Ipſe enim in tuo eſt corde, in tuo fit vtero, adimplet mentem, adimplet ventrem.
B

✲ Græcus, apud Sanct. Tho. Hoc eſt autem totius legationis complementum Deum enim verbum, vt ſponſum ſupra rationem vnionem efficiens tanquam ipſe germinans, idemq; germinatus totam naturam humanam ſibiipſi confirmauit, vltimum vero ponitur, vt perfectiſſimum & compendioſum: *Benedicta tu in mulieribus.* Vna ſcilicet præ cunctis mulieribus, vt etiam benedicantur in te mulieres, ſicut mater in filio, ſed magis vterque in vtriſque.

d *Qualis eſſet.* Ambroſius. Ex verecundia pauet, ex prudentia nouam benedictionis formulam miratur. Erubuit Elizabet de culpa, Maria de verecundia. In muliere enim modus adhibetur, in virgine gratia pudoris augetur.

✲ Ib. Id. Attende virginis & pudicam, & prudentē, & animam ſimul & vocem. Audita lætitia, dictum examinauit. Et neque manifeſte obſtitit per incredulitatē, nec ſtatim paret ex leuitate. Quæ leuitatem deuitans ſimul & Zachariæ duritiam, vnde dicitur. *Et cogit. &c.* Non conceptio, nam adhuc ignorabat immenſitatem myſterij, ſed *Salutatio*, nunquid libidinoſa, vt a viro ad virginem, an diuina, dum Dei faceret mentionem dicens *Dominus tecum.*

✲ Ambroſ. Benedictionis etiam nouam formulam mirabatur, quæ nuſquam eſt ante comperta, ſoli Mariæ hæc ſonabatur.

✲ Origenes. Si enim ſciuiſſet Maria ad alium quendam ſimilem factum eſſe ſermonē, vt pote quæ habebat legis ſcientiam, nunquā eam quaſi peregrina talis ſalutatio exterruiſſ
C

c *Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria.* Turbatam inſolita ſalutione quaſi familiarius notam vocat ex nomine. Ne time jubet, & quare gratia plenam vocauerit, plenius explicat.

✲ Sanctus Titus Boſtr. Quod Auguſt, *Inueniſti gratiam.* H
illi cum alijs mu
cōmune erat, ſi qu
multi alij antē ipſa
gratiam apud De
inuenerunt. At v
quod ſubiungit: n
pe. *Et concipies &*
ries filium: Id non
communiē ſed fa
pmiſſionis propi
Dicit hoc autem
dominum noſtr
non aliunde quam
ipſomet virginis vtero, carnis noſtræ ſubſtantiam ſuſcep
planum faciat.

f *Et paries filium.* * Greg. Niſ. Quoniam contingit ſpeliter diuinum concipi ſpiritum, & ſpiritum parere ſalutare, ſecundum prophetam: Ideo addidit. *Et paries filium.*

✲ Ambroſ. Non autem omnes ſunt ſicut Maria, vt dum e Spiritu ſancto concipient verbum parient. Sunt autem c abortiuum excludant verbum antequam pariant, ſunt qu vtero Chriſtum habeant, ſed nondum formatum.

g *Ieſum.* Ieſus Saluator; ſiue ſalutaris dicitur. Ipſe enim uum faciet, non populum Iſrael, ſed ſuum populum, ſiue præputio, ſiue ex circunciſione, in vnum ouile ſub vno pa re congregatum.

✲ San. Titus Boſt. Merito Ieſus appellatus eſt, quia ſal noſtræ cauſa in hunc mundum ingreſſus eſt. Quandoq dem nomen hoc Ieſus in Græcam linguam tranſlatu *θεοῦ σωτηρίαν καὶ ἴασιν*, Hoc eſt Dei ſalutem & ſanitatem ſona

h *Hic erit magnus.* Bed. Ambr. Non quod ante partum vi nis magnus non fuerit, ſed quia potentia quam filius Dei turaliter habet, homo ex tempore erat accepturus, vt ſit perſona, homo eſt Deus.

Bed. Ioannes, magnus, vt homo coram Domino. Hic gnus, vt Deus & Dei filius. Ioannes magnus merito abſti tiæ, quia vinum & ſiceram non bibit: hic magnus potentia turę, quia cum peccatoribus comedit.

* Origenes. Vide ergo magnitudinem Saluatoris quo do in toto orbe diffuſa ſit, aſcende in cœlos, quomodo c ſtia repleuerit: deſcende cogitatione ad abyſſos, & vide eum deſcendiſſe: hoc videris, pariter intueberis opere co pletum, hic magnus.

Sedem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus tecum. *Non tantum per eſſentiam, potentiā, & præſentiam, qualiter eſt in omnibus rebus. Nec ſolum per gratiam, eo modo quo eſt in ſanctis hominibus, ſed etiam per carnis aſſumptionem, quia corpus diuinitatis vnitum, fuit formatum de beatæ virginis puriſſimis ſanguinibus, & intra viſcera virginis latuit nouem menſibus.*

2 Benedicta tu in mul. *Ideſt, præ omnibus mulieribus, ideſt, omnes mulieres benedicentur in te ſicut & viri in filio.*

3 Quæ cum. *Hic conſequenter ponitur virginis conſolatio de duobus. Primo, de cōceptione filij. Secundo, de modo concipiendi, ibi:* Dixit autem Maria ad Angelum. *Circa primum ſciendum, quod beata virgo ſolita erat videre Angelos, & ideo de apparitione Angeli non fuit admirata & turbata, ſed de ſalutatione inſolita, quia nihil mirabilius eſt vere humili quam ſua exaltatio, & ideo cum beata virgo eſſet humillima, audiens ſalutationem tantæ excellentiæ turbata fuit non turbatione incredulitatis, ſicut Zacharias, vt ſupra dictum eſt, ſed turbatione admirationis. Ideo bene dicitur.*

4 Turbata eſt in ſer. eius. *Scilicet Angeli, non autem in viſione.*

5 Et cogitabat. *Quod enim turbata fuit, virginalem verecundiam humilem oſtendit. Quod autem cogitauit de iſta ſalutatione, declarat prudentiam maximam Mariæ, & ideo Angelus eam conſolatur dicens.*

6 Ne timeas Maria. *de ſalutatione inſolita. Cum cauſa ſubditur.*

Inue-

7 Inueniſti enim. *Non ſolum pro te, ſed pro toto humano gen Ideo ſubditur.* 8 Ecce concipies in vtero. *Quia hæc conc non eſt facta per apertionem clauſtri virginalis, ſed per virtutem ſ tus ſancti intra vterum virginis corpus ſuū formantis.*

9 Et paries filiū. *Virgo permanens in partu, ſicut & in concep*

10 Et vo. no. e. Ie. *Non dicit impones, quia hoc nomen fuit im tum a Deo patre, ſecundum quod fuerat prædictū per Iſa. Proph. 6 Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Sed iſtud men fuit diuulgatum per Angelū ipſi Mariæ & Ioſeph, & per eos a Nomen etiam impoſitum eſt ſecundum proprietatem futuram, quia lus humani generis futura erat per Ieſum. Et hoc eſt quod dixit Ang ipſi Ioſeph Matth. 1. d. Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum ciet populum ſuum a peccatis eorum. Ieſus enim ſalus interpreta*

11 Hic erit mag. *Semper enim fuit magnus Deus, ſed futurus magnus homo, & magnus Propheta, ſecundum quod dicitur Luca Propheta magnus ſurrexit in nobis.*

12 Et filius altiſſimi vo. *Ideſt, ipſius Dei qui ſolus eſt altiſſi homo enim altus eſt inter creaturas corporales, ſed Angelus altior, autem ſolus altiſſimus. Iſta etiam filiatio Dei accipitur hic per n ram, in omnibus autem aliis quantumcunque ſanctis eſt tantum f tio Dei per adoptionem.*

13 Et dabit illi Do. Deus ſe. Da. *Contrarium videtur per hoc habet*

MORALITER.

3 *Quæ cum audiſ. tur. eſt.* Quod turbata fuit virginalis fuit verecundiæ. Quod non perturbata, cōſtantię. Quod cogitauit qualis eſſet iſta ſalutatio, prudētię. Vnde canit eccleſia: Virgo prudentiſſima quo progrederis, quaſi aurora valde rutilans, &c.

6 *Ne timeas Maria.* Bernard. Solent virgines (quæ vere virgines ſunt) ſemper eſſe pauidæ, & nunquam ſecuræ, & v menda caueāt, ēt tuta pertimeſcere. Dicitur enim. 2. Re. 1 quod Thamar cum fratre ſuo credens eſſe ſecura, fuit ab dem violenter deflo. rata.

8 *Ecce con. in vte.* Iam enim eum per fidem & deuotionē cęperat in corde ſuo. Et hoc modo debemus eum cōcipe fidem & deuotionem, & parere per ſanctam operationem

Et i

Sedem Dauid patris eius Beda. Id eſt, Iſraeliticam plebem, i Dauid & filij eius tẽporalis regni gubernacula præbue- nt. Huius regnum ſpirituale datum eſt Chriſto, qñ diſpo- um eſt a Deo, vt de ſemine Dauid incarnaretur, qui illam ntẽ in perpetuum vocaret regnum. Et non ſolum in vna te Iudæorum, ſed gnabit in domo cob in æternum, ceſt, in tota eccle quæ per fidem & nfeſſionem Chri- ad patriarcharum rtinet ſortem. Si in illis qui de Pa- archatũ ſorte na- Siue in his qui de caſtro inciſi in Oli n bonam ſunt in- ti.

*Baſilius. Non au n in materiali ſe- Dauid ſedit Dominus trãſlato Iudaico regno ad Hero- m, ſed ſedem appellat Dauid in qua reſedit Dominus, liſſolubile regnum.

a In præſenti vita corda inhabitans regnabit in futuro de exilio ad gloriam vocans.

a Deus ſedem Dauid patris eius † & regnabit † in domo Ia- 1
a Beda. Iſaias, Et pacis eius non erit finis.
In ſæcula ſæculorum laudabunt te.
cob in æternum, & regni eius non erit finis Dixit autem 2 3
a Amb. Liquet, quod faciendum credit, quæ quomodo fiet quærit. b Vt concipiam & pa- riam, quæ in uirginitate permanere diſpoſui. c Ecce tangit quod ipſa uouerat ca- ſtitatem.
b Maria ad Angelum: Quomodo fiet iſtud, quoniam virũ non 4
c cognoſco? Et reſpondens Angelus dixit ei: Spiritusſanctus 5 6
a Contra incentiua uitiorum. Dabit tibi umbram contra omnem tribulationem.
ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. † Ideoq; 7 8 9
a Quia non per uirilem coitum.
d e & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce 10 11 12

*Chryſoſtomus. Dicit autem ad præſens Domum Iacob qui de numero Iudæorum crediderunt in illum, vt enim ulus dicit. Non omnes qui ex Iſrael ſunt: hi ſunt Iſraeli- ſed qui ſunt filij promiſſionis computantur in ſemine.

Quomodo fiet. Ambroſius. Cum Sara riſit de promiſſio- Dei, & Maria dixit. *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non co gnoſco*. Cur non fuerunt mutæ, ſicut Zacharias? Sed Sara & aria non dubitant faciendum quod promittitur, ſed mo- m requirunt. Zacharias qui negat ſcire, negat ſe credere, ilium auctorem ſuæ fidei quærit, & ideo accepit ſignum endi, quia ſigna non fidelibus ſed infidelibus dantur.

Beda. Legerat Maria uirginem parituram, non dubita- t, ſciebat enim quia impleri oportebat quod ab Angelo nciabatur. Sed quia quomodo fieret non legerat, nec ab gelo audierat, quo ordine impleri debeat, requirit, quia myſterium a ſeculis abſconditum, a Prophetis non præ ctum, ab Angelo eſt reſeruatum.

* Sanct. Titius Boſtri. Neque enim ante eiuſmodi quip- piam, nempe vt virgo pareret, factum fuerat, neq; in poſte- rum vnquam futurum erat. Quare Angelus quæſitum in bo nam partem accipit, modumque his verbis exponit.

c *Spiritusſanctus*. Spiritus ſuperueniens in virginẽ, & men- tẽ illius a ſorde vitiorũ caſtificauit, vt cæleſti eſſet digna par tui, & in vtero eius, redemptoris corpus ſua operatione, non viril ſemine, creauit de carne virginis. Vnde et idẽ ſpiritus nominatur altiſſimi. *Spiritusſancti*. Nomẽ eſt omnis gratię quę a Deo inſpiratur. *Vir tus altiſſimi obumbrabit tibi*. Abſcondite in Aegyptum fugien- do. Vel, *Virtus altiſſi- mi obumbrabit tibi*. Po teſt vtraque Saluato ris natura intelligi, quia vmbra a lumine & corpore obiecto ſolet formari. Et virgo ſicut purus homo plenitudinem di- uinitatis capere nequibat, ſed virtus altiſsimi obumbrat, dũ incorporea lux diuinitatis, corpus ſuſcepit humanitatis, vt ſic poſſet Deum pati.

† ſuper domũ

† Iſa. 6. d

* Sanctus Titus Boſtri. At quomodo Chriſtus, qui, Apo- ſtolo teſte, Dei virtus eſt, ſuperueniet? Sane tu vim cælitus allabentem non cernes, interim myſterium illud, quod ſub ſenſum non venit, fabre effectum dabit.

d *Sanctum vocabitur filius Dei*. Ieſus naſcitur ſanctus, qui con ditionem naturæ corruptibilis vinceret, & commixtione co pulæ carnalis conceptus non eſt. Nos conditione corrupti- bilis naturæ conſtricti, per gratiam poſſumus ſanctificari. Et congruit, vt quæ contra morem virgo concepit, ſupra mo- rem humanæ conſuetudinis Dei filium generet.

e *Et ecce*. Beda. Ne virgo deſperet de partu, accipit exem- plum ſterilis anus pariturę, vt diſcat oĩa Deo poſsibilia quę ordini naturæ videntur contraria. Vel, non quaſi incredulã exẽplis hortatur ad fidem, ſed credenti quę audierat amplio ra replicat myſteria, vt quæ Deum virgo erat paritura, præ- curſorem quoque de anu ſterili naſciturum cognoſceret.

Cognata

NICOLAVS DE LYRA.

hetur Hier. 22. g. de Ieconia rege Iuda: Scribam virum iſtum ſterilem, nec erit de ſemine eius qui ſedeat ſuper thronum Da- uid. Beata autem virgo Maria de qua natus eſt Ieſus deſcendit de Ieconia, vt patet Matth. 1. quia ponitur in Chriſti genealogia. Dicendũ quod Ieremias loquitur de regno temporali ipſius Da uid, in quo nullus poſtea regnauit de ſemine Iechoniæ, quia Ioã Hircha & aliqui alij qui reſumpſerunt regium nomen in Iu dæa ante Herodem Aſcalonitam, non fuerũt de tribu regia, ſed de tribu ſacerdotali: Chriſtus etiã qui deſcendit de Iechonia ſe- cundum carnem per virginem Mariam nõ ſedit ſuper thronum Dauid loquendo de temporali regno, imo iſtud negauit coram Pilato, dicens. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Ioan. 18. Regimen in reſurrectione ſua accepit poteſtatem etiam in quan- tum homo ſuper omnem creaturam, ſecundum quod ipſe dicit Matth. 28. d. Data eſt mihi omnis poteſtas in cęlo & in terra. In- quantum enim Deus non accepit aliquam poteſtatem de nouo in tempore. Angelus autem hic loquitur de regno ſpiritua- li & cęleſti, quod figuratum fuit per Regnum Dauid tempora- le, ſicut & cęleſtis Hieruſalem per temporalẽ, vnde & ſubditur.

Et regnabit in domo Iacob in æternum. Id eſt, ſuper electos. De domo enim Abraham & Iſaac aliqui fuerunt reprobati, ſicut Iſmael & Eſau, ſed in domo Iacob omnes eius filij à ſanctis do- ctoribus inter electos ſunt computati, quia etſi aliqui peccaue- runt, pœnitentiam egerunt.

Et regni eius non erit finis. Chriſtus enim non ſolum inquan- tum Deus, ſed etiam inquantum homo regnabit in æternum, nõ ſolum ſuper homines, ſed etiam ſuper Angelos.

Dixit autem Maria ad Angel. Hic conſequenter ponit conſo- latio Mariæ quantũ ad modũ concipiendi, licet. n. crederet firmi ter verbũ Angeli implendũ de cõceptione filij promiſſi, quia tñ Angelus ad plenum non expreſſerat modũ concipiendi, ideo de hoc quæſiuit beata virgo dicens. 4 *Quo. fiet*. Tanquam enim certa de facto, quærit de modo fiendi. Cuius cauſa ſubditur.

5 *Quo. vi. non cog*. Id eſt, non cognoſcere propono. Secundum enim quod dicunt doctores catholici, beata virgo antequam de- ſponſaretur Ioſeph habuit obſeruantiam caſtitatis virginalis in deſiderio, non tamen ſic vouit expreſſe, ſed cum poſtea Deo or- dinãte eſſet ei deſponſata qui erat in ſimili propoſito, ſimul emi- ſerunt votum. 6 *Et reſpond. Ang*. Ad declarandum modum concipiendi. 7 *Dixi ei Spirit. ſu. in te*. Id eſt, non concipies hu mano modo, ſed diuino, quia non virtute ſeminis virilis, ſed vir- tute ſpiritusſancti: Et bene dixit: *Superue. in te*. Quia prius ve- nerat Spiritusſanctus ſuper virginem adhuc in vtero matris exi- ſtentem eam ab originali purgando, vt communiter dicitur. Vel ſecundum alios, vt communiter etiam dicitur à peccato origina- li præſeruando. Sed in conceptione filij Dei ſuperuenit ſpiritus- ſanctus, 1. iterum venit ad conferendum maiorem gratiæ pleni- tudinem quę non ſolum ſanctificauit mentem, ſed etiã ventrem.

Duę opinio- nes quę Ca- tholicæ tenen tur.

8 *Et virtus altiſſi*. Id eſt, Dei filius, qui eſt Dei patris ſapientia & virtus, vt dicitur 1. ad Corin. 1. 9 *Obumbr. ti*. quia in beata virgine ſub vmbra carnis latuit virtus Deitatis. 10 *Ideo. &c*. Dicit ſanctum abſolute, abſque determinatione, quia ſi dixiſſet ſanctus Deus vel ſanctus homo vel aliquid cõſimile, nõ expreſ- ſiſſet ſanctitatem eius complete, quia in eo eſt ſanctitas diuina & humana, & quicquid ſanctitatis põt cogitari in quacunque crea- tura, eminentius eſt in Chriſto, ideo dicit ſanctũ abſq; determi- natione. Sicut et dñs dixit Moyſi Exo. 3. d. Ego ſum qui ſum, ſic dices filijs Iſrael: Qui eſt miſit me ad vos: vt per hoc oſtenderet quod plenitudo eſſendi, immo infinitas eſt propria ipſius Dei. 11 *Vocabi. filius Dei*. Non adoptiuus ſicut alij, ſed naturalis. Et ad maiorem aſſertionem declarat Angelus dictũ ſuum per exem plum, cum ſubditur. 12 *Et ecce Elizabeth, &c*. Vt qui ſupra naturam conceptũ dederat ſterili daturus crederetur & virgini.

Et hic

MORALITER.

Et reg. in &c. Qui interpretatur ſupplantator. In illis enim qui ſupplantant paſſiones inordinatas & vitia, regnat Chriſtus. In illis autem qui ſupplantantur ab eis, diabolus

† *Spiritusſanctus, &c*. Prius enim in eam venerat in ſua ſancti- ficatione, & ſuperuenit in filij conceptione.

12 *Et ecce Elizabet, &c*. Quæ ſenex erat & ſterilis, & tamen ex Dei dono concepit & peperit filium maximi valoris, & per hoc ſignificatur, quod aliquando perſonæ prouectæ ætatis, &

Spiritus-

a *Cognata tua.* Quia de tribu Leui, id eſt de tribu Dei.

A Beda. Legimus, qđ Aaron qui de tribu Leui erat, accepit vxorē de tribu Iuda Elizabeth, ſororē Naaſon. Et in poſteris Dauid legimus, qđ Ioiada pontifex vxorē habuit de tribu regali Ioſabeth filiam Ioram, vnde vtraq; tribus regalis & ſacerdotalis erant coniunctæ. Hic Maria & Elizabet cognatæ. Et congruit, vt de vtraque tribu mediator naſcatur, qui regnat in æternum, & eſt ſacerdos in eternum ſecundū ordinem Melchiſedech. Et conuenit vt cum altera de ſpiritu conceperit, altera ſpiritu repleta B prophetauerit. Secūdum carnem quoq, videantur fuiſſe cognatæ, quæ ſecundū Deum ſpiritualis cognationis conſortio non carebant.

1.Par.22.d. — Pſal.109.a

* Sanctus Titus Boſtri. Admirabili autem ſapientiſſimaque ſacroſancti ſpiritus gratia, & prouidentia factum eſt, vt hæc quoque Zachariæ coniux perinde atque Aaronis, Elizabeth appellaretur, quo nimirum per nominum cognationem, hanc generis propinquitatem, ex prima illa Elizabeth proueniſſe liquido diſcamus.

b *Ecce ancilla Do.* Non de ſingularitate meriti ſe extollit, ſed ſuę cōditionis & diuinæ dignationis per omnia memor, ſe ancillam illius eſſe fatetur, cuius mater eligitur, & cum magna deuotione promiſſionem Angeli optat impleri.

⁂ Sanctus Titus Boſtri. Hæc ſacratiſſima virginis oratio huc tēdit. En tabula ſum, quamuis ſcripturam excipere idonea: Scribat in me ſcriba ille, quodcunque viſum fuerit, faciat C de me vniuerſorum Dominus, quicquid libuerit.

c *Et diſceſſit.* Beda. Accepto virginis cōſenſu, cęleſtia petit Angelus, quem virgo ſequitur quæ in mōtana progreditu[r] ſic anima quæ verbum Dei concepit, virtutum cacumin[a] greſſu amoris conſcendit, vt ciuitatē Iuda, id eſt, confeſſi[o]nis & laudis arcem penetret, & vſq; ad perfectionem fide[i] ſpei, & charitatis, quaſi tribus menſibus in ea commoretu[r]

a Elizabet cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute

Maritus. A conceptione.

ſua. Et hic menſis eſt ſextus illi quæ vocatur ſterilis, quia 1 2

non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Dixit au- 3

a Ecce prompta obedientia. Vt dicitur. Filius ancillæ tuæ. 4
Fiat ſine virili ſemine conceptus in uirgine.

b tem Maria: Ecce ancilla Domini fiat mihi ſecundum 5

c d verbum tuum. Et diſceſſit Angelus ab illa. Exurgens au- 6

a Non retardat aſperitas itineris. b Non gaudet diu in publico uideri. 7

e tem Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtina- 8 9

a Vt grandæuæ prægnanti iuuencula deſeruiret. †

f tione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & ſa- 10

a Quaſi congratulans de dono quod eam accepiſſe didicerat. 11

g lutauit Elizabeth. Et factum eſt, vt audiuit ſalutationem 12 13

d *Exurgens autem Maria in diebus illis, abi[it] in montana cum feſt[i]natione in ciuitatem [Iu]da.* Ambroſius. No[n] incredula de oracu[lo], non incerta d[e] nuncio, non dub[i]tans de exemplo ſe[d] læta pro voto, rel[i]gioſa pro officio, f[e]ſtina pro gaudio, v[i]tat Elizabeth, & e[a]dem humilitatē q[uam] Angelo exhibuit, h[o]minibus quoq; ex[hi]bere curat. Et hoc [e]tiam minoribus [...] perior vt minor adiuuetur: vnde cito beneficia aduētus M[a]riæ & dominicæ præſentiæ declarantur dum ſubditur. *E[t fa]ctum eſt vt audiuit.*

* Chryſoſtomus. Vel aliter celabat quæ ſupra dicta ſu[nt] in ſe virgo, nec cuiquam hominum pandit. Non enim c[re]debat ab illis poſſe fidem adhiberi mirandis relatibus, i[m]magis putabat ſe pati conuitia ſi diceret, quaſi volens ſcel[us] proprium palliare.

e *Et intrauit in domum Zachariæ.* Hinc diſcant ſanctæ mul[ie]res, quā ſedulitatē prægnantibus debeāt exhibere cognat[is].

f *Et ſalutauit Elizabeth.* Beda. Prior ſalutat, quia decet quanto caſtior, tanto humilior ſit.

g *Vt audiuit ſalutationem, &c.* Beda. Ambroſ. Ordine na[tu]ræ prior Elizabeth audit vocem, ſed ratione myſterij pr[ior] Iōannes exultat, quia prior ſentit gratiam, quia ſicut illa M[a]riæ, ſic iſte domini ſentit aduentum.

☞ a *Exultau[it]*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et hic menſis.* Scilicet menſis in quo ipſa concepit.

2 *Quæ vocatur ſterilis.* Eius enim ſterilitas à tanto tempore iam erat nota, quod ſic vocabatur: Veruntamen, quia iſtud exemplū non eſt vſquequaque perfectum, quia maius eſt virginem concipere quam ſterilem, ideo Angelus inducit rationis efficaciam ex Dei omnipotentia, cum dicitur.

3 *Quia non erit impoſſibile.* Id eſt, factum: quia dicere Dei eſt facere, ſecūdum illud Pſal. 148. a. *Dixit & facta ſunt.* Quicquid enim contradictionem non implicat, totum eſt Deo poſſibile, cuiuſmodi eſt, virginem concipere.

4 *Dixit autem Maria.* Hic conſequenter ponitur filij Dei conceptio: quia Maria certificata de facto & de modo fiendi aſſenſit fide & deuotione dicens humiliter.

5 *Ecce ancilla Domini.* Super quod verbum dicit Bernardus: Quæ eſt tam ſublimis humilitas, quæ cedere neſcit honoribus, inſoleſcere gloria neſcit, mater Dei eligitur & ancillam ſe nominat.

6 *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Quod ſtatim factum eſt, quia virtute diuina concepit filium.

7 *Et diſceſſit Angelus ab illa.* Peracto nuncio, & filio Dei concepto.

8 *In diebus illis.* Poſtquam deſcriptus eſt præcurſoris & Saluatoris conceptus, hic cōſequenter deſcribitur vtriuſque ortus. Et primo præcurſoris. Secundo Saluatoris, ſe. cap. Circa ortum præcurſoris præmittuntur aliqua præcedentia. Secundo aliqua ortum concomitantia, ibi. *Manſit autem.* Tertio, quædam ortum conſequentia, ibi. *Et fact. eſt die octauo.* Circa primum tria ponuntur. Primum eſt, exultatio naſcituri infantis. Secundum eſt inſpiratio matris, ibi. *Et repleta eſt.* Tertium, decantatio vir[gi]nis, ibi. *Et ait Maria*: Mirabilis autem exultatio pueri naſc[itur]... fuit propter præſentiam Domini ſui in vtero virginali, & id[eo] præmittitur aduentus Mariæ, cum dicitur.

9 *Exurgens autem Maria.* A quiete deuotionis & orationis [quæ] erat præuia omnibus operibus ſuis.

10 *Abiit in montana.* Quia locus vbi manebat Zacharias e[rat] altior Galilæa, a qua receſſit Maria.

11 *Cum feſtinatio.* Vt oſtenderet, quod virgo non debet mo[ra]ri in loco publico, nec ibi contrahere colloquia.

12 *Et ſalutauit Elizabeth.* Tum quia erat humillima, tum q[uia] erat iunior, & ideo prius eam ſalutauit, & quia ad eius obſeq[uium] venerat.

13 *Et fact. eſt &c. exul. inf.* Congaudens ad præſentiam D[omini]. Hoc aūt duobus modis potuit fieri ſm quòd dicit Auguſt. V[no] modo ſic, q; Ioannes nondū natus cognoſceret per ſpiritum ſ[an]ctum dñm præſentē in vtero virginis, & ſm hoc oportet dice[re] quod in eo fuit acceleratus vſus rōnis. Alio modo, ſic q; Ioan[nes] non cognoſceret præſentiā Saluatoris, ſed mater eius quæ ha[be]bat vſū rōnis. Illa tñ motio pueri & exultatio facta eſt à Deo [in] declarationē ſanctitatis virginis & prolis in ea exiſtētis, ſicut [de] beato Franciſco legitur, qđ aues rōne carentes p̄dicationē e[ius] attēte audiebāt ac ſi verba eius ītelligerēt. Quod factū eſt à D[eo] ad approbationē p̄dicationis viri ſancti. Neutrū tñ modū det[er]minate aſſerit Auguſt. ſed dicit, qđ ſiue hoc mō ſiue illo facta [fue]rit dicta exultatio, attribuēda tñ eſt diuino miraculo. Et hoc [ſa]tis patet, quia non poterat fieri per naturā. Aliqui autem alij e[x]poſitores dicūt determinate, qđ facta fuit dicta exultatio pri[mo] mō: Vñ dicit Grecus expoſitor: Propheta parēte acutius vid[it] au[...]

MORALITER.

bonis operibus ſteriles ex donis ſpiritusſancti faciunt magnum fructum in eccleſia Dei, ſicut patet de ſanctis Dionyſio & Auguſtino, qui prouectæ ætatis vocati fuerunt ad fidem Chriſti.

5 *Ecce ancilla Domini.* Ber. Quæ eſt tam ſublimis humilitas, quæ cedere neſcit honoribus, & inſoleſcere gloria neſcit, mater Dei eligitur & ancillam ſe nominat. 8 *Exur. au.* Ambr. Quo iam Deo plena niſi ad montana conſcenderet. *Cum feſtina.* Ambroſius. Diſcite virgines non circuncurſitare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico immiſcere ſermones, ecce Mariam domo ſera, feſtinat in publico.

Et int. in do. Zac. &c. Ambr. Diſcite vos ſanctæ mulieres ſedu[li]tatem quam debeatis prægnantibus exhibere cognatis, Ma[ria] quæ ante in intimis penetralibus verſabatur, non eam à publi[co] virginitatis pudor, non à ſtudio aſperitas montium, non ab of[fi]cio, prolixitas itineris retardauit. Diſcite etiam virgines humi[li]tatem Mariæ, venit propinqua ad proximam, iunior ad ſenior[em] nec ſolum venit, ſed etiam prior ſalutauit. Decet enim, vt qua[n]to caſtior virgo, tanto ſit humilior, nouerit deferre ſenioribus, [ſit] magiſtra humilitatis in qua eſt profeſſio caſtitatis, quia ſuperi[or] venit ad inferiorem, vt inferior adiuuetur: Maria ad Elizabet[h] Chriſtus ad Ioannem.

xultauit,&c. Quia lingua non poterat, animo exultante
tat,& ſuæ præcurſionis officium inchoat. Ecce apparet,
d angelus dixerat, ſpiritu ſancto replebitur adhuc ex ute-
aatris ſuæ.
b *Et re.* Ambroſius. Beda. Non prius repleta mater quam
ſis,ſed filius reple
repler, & matrē.
na ante conce-
m, Elizabet poſt
eptum replctur.
ORIGENES.
Nautem antea re-
us fuerat, ſpiritu
ec aſſiſteret, quę
iſtum gerebat in
o. Tunc autē,&
tu erat plenus,
reſultabat in pa-
e.
mbr. Illa autem
ſe occultauerat,
conceperat filiū,
are ſe cępit quia gerebat prophetam. Et quæ erubeſce-
ante,benedicit,vnde ſequitur. *Et exclamauit voce magna Be- & c.* Voce magna clamauit, vbi Domini ſenſit aduentum,
a religioſum credidit partum.
Origenes. Dicit autem. *Benedicta tu inter mulieres.* Nulla.n.
uam tantæ fuit gratiæ particeps, aut eſſe poterit, vnius e-
diuini germinis parens eſt vnica.
c *Benedicta tu.* Beda. Ambroſius. Conueniunt uerba Euange
m verbis Pſalmi in quo promittitur Dauid. De fructu
tris tui ponam ſuper ſedem tuam. Et eadem voce Maria
edicitur ab Elizabeth qua a Gabriele, vt & Angelis & ho
ibus veneranda, & noſtris fœminis præferenda monſtre-
d *t benedictus fructus.* * Theophylactus. Quia vero alias San-
mulieres fuerunt, quæ tamen genuerunt filios peccato
tinatos ſubiungit. *Et benedictus fructus ventris tui.* Vel ali-
ntelligitur:dixerat, *Benedicta tu inter mulieres.* Deinde quaſi
rrogante aliquo quare, ſubiungit cauſam. *Et benedict.&c.*
Sic dicitur in Pſal. *Benedictus qui venit in nomine Domini Deus
inus & illuxit nobis.* Conſueuit enim ſacra ſcriptura,& pro
recipere t.
Origenes. Fructum autem ventris Dei genitricis domi-
dixit, quia nequaquam ex viro, ſed ex ſola Maria proceſ-
Nā q ſemē ſumpſerūt a patribus, fructus eorū & exiſtūt.
Græcus. Solus ergo hic fructus benedictus, quia abſque
& abſque peccato producitur.
Beda. Iſte eſt fructus qui Dauid promittitur. *De fructu ven
ui ponam ſuper ſedem tuam.*
Euſebius. In qua parte emergit Eutichis redargutio dum
tus ventris Chriſtus aſſeritur. Omnis enim fructus eiuſ-
naturæ eſt cum planta, vnde,& virginem relinquitur e-
dem eſſe naturę cum ſecundo Adam qui tollit peccat mū-
d ed & qui phantaſticam opinionem de carne Chriſti con-
unt, in vero Dei genitricis partu erubeſcant. Nā ipſe fru-
ex ipſa ſubſtantia procedit arboris. Vbi ſunt etiam dicen
tes,

res, quaſi per aquæ ductum Chriſtum tranſiſſe per virginem D
aduertant ex dictis Elizabeth, quam repleuit ſpiritus Chri-
ſtum fructum fuiſſe ventris.
c *Et vnd.hoc.* Beda, Ambroſius. Non ignorat ſpiritusſancti
eſſe operationem, quod mater prophetæ a matre Domini ad
perſectum ſui pigno
ris ſalutetur, ſed non
ſui meriti hoc, ſed di
uini fatetur eſſe mu
neris, quia idem ſpi-
ritus qui prophetiæ
donum dedit pariter
humilitatē præſtitit.
* Sanctus, Titus
Boſtr. Cuiuſmodi
ſuo poſtea tempore
deprompturus erat
Ioānes eiuſmodi fe-
re hoc loco depro-
mit mater illius Eli-
zabeth. Vt enim ille
indignum ſe pronun

a Quia ſenſerat aduentum Domini.

a Mariæ Elizabeth, † exultauit infans in vtero eius. Et reple- 1
b a Non tam clamoſa quam deuotoa. b Quia magna dona Dei cognouit. 2
ta eſt ſpiritu ſancto Elizabeth, & exclamauit voce magna, &
a Prophetant matres ſpiritu paruulorum. b Non ſolum inter mulieres benedicta, ſed inter benedictas maiori benedictione inſignis. c Non ſicut alii homines benedicti, ſed ſicut Apoſtolus ait, Qui ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, & per quem benedicto venit alijs.
c dixit. Benedicta tu † inter mulieres, & benedictus fructus 3
d a Ambroſius. Quaſi dicat, quantum bonum mihi accidit, quod mater Domini mei venit ad me, ſed qua mea iuſtitia, quibus meis meritis? 4
ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini
e
f mei ad me? Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ 5
g in auribus meis, † exultauit in gaudio infans in vtero meo. 6
h Et beata quæ † credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta 7
i 8

ciabat, qui Chriſto proxime aſſiſteret, ita hæc quoq; deiparæ
virginis præſentia indignam ſe pronunciat. Vnde, ait hoc mi
hi,&c. Quaſi dicat, quo excellenti opere promerita ſum, vt
mater Domini mei ueniat ad me? vocat autem illam matrē E
cum vterum adhuc geſtaret partus tempus prophetica voce
anteuertens. Prædicat vero illam beatam, vt quæ certo ea
effectum ſortitura crediderit, quæ ipſi a domino prædicta fue
rant.
✲ Origenes. Diuina autem prouiſio duxerat Mariam ad
Elizabeth, vt Ioannis teſtimonium ab vtero perueniret ad
Dominum. Ex tunc enim Ioannem dominus in Prophetam
conſtituit.
f *Mater do.* Sentio miraculum, myſterium cognoſco, mater
Domini verbo fœta, Deo plena.
g *Vt facta.* Ipſo momento quo vox intrat ad aures corporis,
virtus ſpiritualis cor intrat audientis, & non ſolum matrem,
ſed etiam ſobolem amore aduenientis accendit.
h *Exultauit.* Bed. Reuelante ſpiritu quo impleta erat, intelli-
git quid exultatio infantis ſignificet: ſcilicet veniſſe matrem
illius cuius præcurſor erat futurus. Et quę ante onus parentis
erubeſcebat, dū neſciret myſterium religionis, iam benedicit
Et ſe occultabat, quia conceperat filium, iactat ſe, quia genuit
prophetam, Et quæ occulto cognouerat, his qui ſimul aderāt
& audiebant palam Euangelizat, dicens. *Beata quæ cre.* Credi-
dit virgo, vbi ſacerdos negauit.
i *Et be.* Apparet Mariam non dubitaſſe, ſed credidiſſe, & ideo
fructum conſecutam eſſe. Apparet etiam Elizabet ipſa ver
ba Angeli ad Mariam dicta per ſpiritum intellexiſſe.
Ambroſius. Beda. Congrue ante Iohannem Elizabeth, &
ante Domini generationem prophetat Maria, vt ſicut pecca
tum in initio a muliere cœpit, ita in initio ſalutis bona a mu-
liere inchoarent.
* Ambroſius. Sed & vos beati qui audiuiſtis, & crediſtis.
Quæcumque enim crediderit anima, & concipit & generat
Dei verbum, & opera eius agnoſcit. F

Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

*ant ſalutatque prophetatum. Et ſubditur ibidem. Et inſinuauit gra-
tia naturæ ignota extiterant, recluſus ventre miles agnouit Domi-
ac regem oriturum, ventris tegmine non obſtante myſticę viſioni,
xit enim non palpebris, ſed ſpiritu.*
1 Et reple.eſt. *Hic conſequenter deſcribitur inſpiratio matris, quæ
ditur, cum ſubditur.*
2 Et exclamauit voce magna. *Iſta magnitudo magis intelligenda
tione deuotionis interioris quam ſoni exterioris.*
3 Bene.tu inter mu. *Ideſt, ſuper omnes mulieres. Cuius ratio, ſub-*
4 Et benedi.fru. *Per hoc enim quod conceperat Dei filium, contra-
xerat quodammodo infinitatem bonitatis, inquantum mater eſt filij bo-
nitatis infinitæ. Angelus autem ſalutans virginem ſupra non dixit, bene
dictus fructus uentris tui, quia virgo nondum conceperat filium Dei, ſed
poſtea cum conſenſit, tunc concepit, vt ſupra dictum eſt.*
5 Et vnde hoc mi. *Iſta enim non poterat ſcire Elizabeth niſi per
reuelationem ſpirituſſancti.*
6 Exul.in gau. *Ipſa enim Elizabeth per ſpiritumſanctum cognouit,
quod illa exultatio fuit propter præſentiam Domini in vtero virgi-
nali.*
7 Et beata quæ. *Quia per aſcenſum fidei concepit.*
8 Perficientur ea quæ dicta *Per Angelum nunciantem & etiam
per ſpiritum ſanctum mentem virginis illuſtrantem, & eā immediate do
centem.*

Et

MORALITER.

1 *Et reple.eſt ſpiritu ſancto Elizabeth.* Scilicet audita ſalutatione
riæ, quia quæcunque ipſa reſpicit oculto clementiæ vel
tur, recipit a Deo donum gratiæ & in laudem prorumpit
Mariæ.
Mariæ. Ideo ſubditur.
2 *Et exclamauit voce magna, & dixit.* Origenes. Si autem Domi
nus nec augmentum nec detrimentum recipere poteſt, quid
eſt quod Maria loquitur?

1 *Magnificat*

A * Bed.Omnis autem anima quæ verbum Dei mente conce pit,virtutum ſtatim celſa cacumina greſſu cōſcendit amoris quatenus ciuitatem Iuda.i.confeſſionis & laudis arcem penetrare,& vſq; ad perfectionem fidei,ſpei,& charitatis,quaſi tribus in ea menſibus valeat commorati.

a *Magnificat anima. mea Dominum*. Beda. Primo dona ſibi ſpiritualiter conceſſa profitetur, deinde beneficia Dei quibus generaliter humano generi ī ęternum conſulere non deſiſtit, enumerat. Quaſi dicat, Tanto munere me Dominus ſublimauit, vt nullo linguę officio explicare poſſim, ſed totū an[im]i interioris affectū magnis gratiarum laudib.offero. Totum quod viuo,totū quod ſentio, totū quod diſcerno,in eius magnitudine contemplanda,in eius pręceptis obſeruandis impēdo,

† paruitatem, exiguitatem, ſiue nihilitatē. Hic enim non ſignificat virtutē animi nunc.

B

a Audita reſponſione Elizabeth, quia beatam prædicauit matrem Domini appellauit fide fortem laudauit,non amplius tacere poteſt dona quæ perceperat, Et quæ virginali pudore ac ceptum oraculum tegebat ſilentio, iam congruo tempore patefecit. b ¶Ambro, Anima & ſpiritu Deo patri deuota & filio,vnum Deum ex quo omnia, & vnum dominum per quem omnia pio veneratur affectu.

a ſunt † tibi a Domino. Et ait Maria: Magnificat anima mea

Patrem. Filio ſaluatore

b Dominum. Et exultauit ſpiritus meus, in Deo ſalutari meo.

¶Vt vnus Deus.

c Quia reſpexit † humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc

d a Iudæorum & gentium. Alias omnes gentes. b Et.

* beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi †

e a Quia ſingularis potentiæ culmine omnia quæ fecit tranſcendit longe, & inuocatio huius nominis ſanctitatis facit participes. ¶In me incepta dilatatur.

f magna qui potens eſt, & ſanctū nomen eius. Et miſericordia

g

ter Chriſti, ſecūdum ſpiritum omnium fructus eſt Chriſt[us]. Magnificatur Dn̄s, non quod ei aliquid humana vox adi[j]gat ſed quia magnificatur in nobis,dum anima noſtra quę imaginem Dei creata eſt, per iuſtitiam ſe Chriſto cōform[at] qui eſt imago patris. Et ſic dum ipſum Chriſtum imitan[s]

magnificat, quad[am]
participatione m[a]-
1 gnitudinis, eius
2 ſublimior,vt illā i[ma]-
3 ginem ſplendido
4 norum colore fac[to]-
† rum, & quadā ęm[u]-
5 latione virtutis i[n]
6 videatur exprime[re].
7 c *Et exul.* Be[da].
8 Quia terrena non
9 ro, proſperitas n[on]
10 emollit me, adue[rſi]-
11 tas nō frangit, ſe[d]
12 la illius memoria
13 lectat,a quo ſalus

ratur ęterna,illius diuinitate lętor cuius tēporali conceptione mea caro fętatur.

d *Quia reſpexit*. Beda.Ecce quam vilia de ſe ſentit,& tot[a] gratiæ attribuit, ſuo iudicio ſe humilem ſentit, ſed reſpe[ctu] gr̄ę ſic ſublimatā,vt voce cunctarum gētium beatitudo pręcipua dicatur, vt ſicut per ſuperbiā Euæ mors intrau[it in] mundum, ſic per humilitatem Mariæ vitę introitus pa[ta]tur. Ideo etiam magnificat anima mea Dominum, quia [mi]hi magna dignatus eſt facere, nihil meis meritis tribuo, magnitudinem ad illum refero, qui eſſentialiter potens & de paruis & infirmis magnos facit & fortes.

e *Qui fe. mi.ma.* Quia in me carnem ſumpſit,& me a pecc[atis] mundauit,& dona ſpiritusſancti mihi contulit.

⁂ Sanctus Titus Boſtr. Admirabilia, inquit,per me oper[atus] eſt potens ille,nam cum virgo eſſem,prępotenti illius vo[lun]tate naturę fines ſupergreſſę,accepi: Nulliuſq; viri comm[er]cio vſa, digna effecta ſum, quę non cuiuſuis promiſcue [ſed] vnigeniti Dei mater,filij Dei mater fierem.

f *Et ſan.* Be. In Gręco Agyō, q; ſonat extra terrā,qa nom[in]i eius cōſecrati,nō in terra cōuerſionē, ſed in cęlis dēnt h[abere].

g *Et mi.* Beda. A ſpecialib.donis ad generalia Dei iudic[ia] conuer[tit]

⁂ Sanctus,Titus Boſtr. Cum ſacroſancta virgo dicit. *Magnificat anima mea Dominum*. ſeipſam laudis hoſtiam ſeſe offerre oſtendit,idque ex debito, ſenſus enim eſt. Quam illuſtre & magnum eſt myſterium & miraculum,cui ſubſeruio, tātum cum magnificare obligor,qui mirabilia in me & per me operatur,atque ideo, *Spiritus meus in Deo ſalutari meo*. Exultat,ingentique gaudio perfuſus,in eodē ſeſe oblectat. Etenim qui mūdo ſalutem per me largitur, is & Deus meus & Seruator meus eſt. Spiritus autem & anima pro eodem hoc loco vſurpantur.

b *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* * Sāctus Titus Boſtr. Quaſi dicat, non tu ſola Elizabeth poſthac me fęlicē fortunatamque pręchicabis; ſed omnes omnino fidelium omnium generationes.

Beda. Moraliter. Quęcumque anima credit, concipit & generat verbum Dei,& opera Dei agnoſcit. Sit ergo in ſingulis anima Marię vt Deum magnificet. Sit in ſingulis ſpiri-

C tus Marię,vt exultet in Deo. Et ſi ſecūdū carnē vna eſt mater

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ait Ma.* Hic conſequenter deſcribitur decantatio virginis, & præmittitur titulus cantici,cum dicitur, *Et ait Maria.* Hoc.n. cāticum ſic intitulatur,quia Canticum Mariæ nominatur, & ſubditur ipſum canticum.

2 *Magni.* Quaſi dicat Maria. O Elizabeth tu me magnificas, ſed ego totū deo attribuens ipſum magnifico in hoc cantico. Vbi primo ponitur modus cantici. Secundo ſubditur cauſa cantādi ibi. *Quia reſpex.* Circa primum declaratur laus virginis tanquam magna,cum dicitur. *Magnifi.* Secundo,vt deuota,ibi.

3 *Anima mea.* Nō tātū labia mea. Tertio,vt debita, cū dicitur.

4 *Domin.* cui debetur laus & honor. Quarto,vt iucunda, ibi. *Et ex.ſpi.m.* Quinta,vt recta, ibi. In deo ſaluta.&c. Et dicit.

5 *In Deo.* Ratione creationis.

6 *Salutari.* Ratione recreationis.

7 *Meo.* Ratione aſſumptę humanitatis,quia ſic fuit ipſius virginis & non alterius.

8 *Quia reſpe.* Hic cōſequēter deſcribitur cauſa cantandi.ſ. diuina beneficia collata. Et primo virgo recolit beneficia ſibi collata ſingulariter. Secūdo,beneficia collata toti mūdo generaliter,ibi. *Et miſericordia eius.* Tertio beneficia collata populo Iudęorū ſpecialiter.ibi *Suſcepit Iſrael.* Circa primū dr̄. *Quia reſ.hu.an.ſ.* Q. virgo beata. Bene debeo magnificare & laudare Dn̄m. *Quia hu.* Quia licet ex omnibus virtutibus fuerit diſpoſita ad conceptionem filii Dei,ſpecialiter tamen hoc fuit ex humilitate.

9 *Ecc.enim ex hoc &c.* Ideſt,Iudęi & Gētiles. Ex omnibus generationib.aliqui ſunt cōuerſi ad fidē,qui cōfitentur iſtā virginem beatā. Hoc ēt patet in Saracenis, vnde in Alchorano Mahu[meti] dr̄ de Maria virgine. Dixerunt Angeli. O Maria Deus annu[nciat] tibi verbū ex ipſo,& erit nomē eius Ieſus filius Mariæ. Et in eodē libro dixerūt Angeli. O Maria Deus vtiq; elegit te,[&] [pu]rificauit te,& elegit te clarā ſup mulieres ſęculorū. Et mult[a] ibi dicūtur ad laudē virginis. 10 *Quia.fe.mi.m.* In ſanctificatione,ſed maxima in filii Dei conceptione. 11 *Qui po.eſt.* V[ir]te.n. potentię dei infinitæ facta ſunt hęc. 12 *Et ſanct.* Quia quicqd ſanctitatis pōt cogitari,totum eminentius eſt i[n] [eo].

13 *Et miſe.eius.* Hic recolit beata virgo beneficia exhibit[a] mundo,cum dr̄. 14 *Et miſericordia eius.* Ideſt,beneficiū [incar]nationis quod ex miſericordia dei factum eſt. Vn̄ petebat D[auid] Oſtēde nobis Dn̄e miſericordiā tuā.q.d. Oſtēdiſti potētiam [tuam] in creatione mundi de nihilo,& ſapientiā tuā in mundi gub[erna]tione ſic ordinata,& iuſtitiā tuā in peccatorū punitione,ſic [in] diluuio & ſubuerſione Sodomę & Gomorrę,& ideo oſtend[e no]bis Domine miſericordiam tuam in filii tui incarnatione.

A pri

MORALITER.

2 *Magnificat anima mea Dominum*. Sed ſi conſiderem dominum Saluatorem imaginem eſſe inuiſibilis Dei, & animam meam factam ad eius imaginem,vt ſit imago imaginis,tūc videbo quoniā in exemplo eorum qui ſolent imagines pingere quando magnificauero animam meam opere,cogitatione, ſermone, tunc imago Dei grandis efficitur,& ipſe dominus cuius imago eſt in anima mea magnificatur. † *Et exultauit ſpirit. &c.*

Theoph. Ille autem Deum magnificat,qui digne ſequit̃ Chriſtum,& dum Chriſtianus vocatur,Chriſti non minus dignitatem magna & cæleſtia operando,& tunc ſpiritus eius ideſt, ſpiri[tua]le chariſma exultabit,& non mortificabitur.

8 *Quia reſpexit.&c.* Aug. O vera humilitas, quæ Deum h[omi]nibus peperit,vitam mortalibus edidit,cęlos innouauit; mū[dum] purificauit,paradiſum aperuit,& hominū animas liberauit, [fac]ta eſt Mariæ humilitas,ſcala cęleſtis,per quā Deus deſcendit ad [ter]ras. 10 *Quia fece.mihi.* Chrys. Dicit autem qui potens e[ſt, vt] ſi quis diffidat in conceptionis negotio,dum virgo manens co[nce]pit,retorqueat miraculum ad potentiam operantis.

14 *Et miſc.* Be. A ſpecialibus ſe donis ad generalia conuer[tens] totii

A ...ertit,& totius humani generis ſtatum deſcribēs, quid ſu-
...bi,quid humiles mereantur,quid filii Adę per liberū arbi
...,quid q̄ filii Dei sūt per gratiam,explicat,quaſi dicat.Nō
...ſoli fecit magna, ſed etiam omnibus timentibus eū, in
...ni progenie Iudæorum & gentium. Vel in omnes proge
...s totius mundi
...s credituras præ-
...dic.

Cōmendata miſe-
...rdia in timenti-
...,ſubdit quid con-
...tores mereantur.
a *Fecit poten. in bra-*
...ſuo. Beda. Ideſt,
...Dei filio per quē
...nia facta ſunt, per
...em omnia poteſt.
...t quod brachium
...perſit ſuperbos
...nte cordis ſui. Ini-
...m totius mali ſuperbia, per quam primus homo exul fa-
...s eſt, in qua perſeuerantibus grauior vindicta futurę diſper
...nis reſeruatur.

✠ Sanct. Titus Boſtr. Siquidem opus hoc non hominis
B ...manus illius opus eſt, patris namque brachium eſt filius.
...xta illud; *Liberaſti in brachio tuo populum tuum.* Per hunc igi-
...contra ſpirituales hoſtes, qui iam olim in genus noſtrum
...annidem exercebant, victoriam obtinuit triumphumque
...exit.

Cyrillus. Erant & quandoque Iudæi poteſtate ſuperbi,
...proſtrauit hos incredulitas. Ex gentibus autem ignobi-
...& humiles, per fidem ad apicem conſcenderunt.

Depoſuit potentes de ſede. Beda. Paulus pro ſuperbia de ſede
...galis doctrinę depoſitus ob humilitatem ad Euāgelizandā
...ſublimatur. Sic etiam fit ſæpe in alijs. Superbi qui ſupra
...enſuram ſe extollunt. Iidem potentes quia nō in Deū, ſed
...ſua virtute confidunt, qui deponuntur, quia omnis qui ſe
...altat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur.

Eſurientes impleuit bonis. Beda. Qui æterna toto ſtudio de-
...ſiderant, ſaturabūtur, cum Chriſtus apparuerit in gloria. Sed
...i terrenis gaudent, in vltimo inanes totius beatitudinis di-
...mittuntur. In præſenti etiam videmus humiles diuina gratia
...repleri, ſuperbos lumine veritatis priuati.

C Baſilius

✠ Baſilius. Diſpoſuit quidem nos præſens verbum, etiam D
quoad ſenſibilia, educens rerum mundanarum incertitudi-
nem. Caduca ſiquidem ſunt hęc, ſicut vnda quę ab impetu vē
torum hinc inde diffunditur. Intellectualiter autem ſumen-
do eſuriebat genus humanum, excepto Iudæis, hos namque
1 ditauerat legis tradi-
2 tio, & ſanctorū dog-
3 mata prophetarum.
4 Quia vero non humi
5 liter hæſerunt verbo
6 humanato, dimiſſi
7 ſunt inanes, nihil de-
8 ferentes non fidē, nō
9 ſcientiam, & ſpe bo-
10 norū priuari ſunt, &
11 a terrrena Ieruſalem
12 & a vita futura exclu
13 ſi. Quos vero de gēti-
14 bus fames & ſitis cō-
15 triuerat, cum hæſiſ-
ſent Domino, repleti ſunt ſpiritualibus bonis.

In omni gente, qui timet Deum acceptus eſt illi. — Et hoc per filium.

a eius a progenie in progenies, timentibus eum. Fecit poten-

Ideſt, voluntate.

tiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos † mente cordis ſui. †Cogitatione

b Ideſt, deponet.

c † Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Eſurien-

Bed. Sicut medicus ægrum.

d tes impleuit bonis, & diuites † dimiſit inanes. Suſcepit Iſrael †remiſit.

Ideſt, vt memor eſſet.

e puerum ſuum, † memorari miſericordiæ ſuæ. Sicut loquutus
f eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius † in ſæcula. †vſque in ſæculum.
g

d *Suſcepit Iſrael. pu. ſu.* Poſt generalem diuinæ pietatis & iu-
ſtitiæ commemorationē, ad ſingularem nouæ incarnationis
diſpenſationē conuertit verba. *Suſcepit,* quaſi medicus ægrū.
Viſibilis inter homines factus, vt faceret Iſrael, ideſt, viden-
tes Deum, puerum ſuum ſibi obedientem & humilem, quia E
non niſi per humilitatem ſaluandi ſunt.

✠ Sanctus Titus Boſtr. Hoc ad carnalem Iſraelem referri
poteſt. Siquidem multas myriades ex ipſis in Chriſtum cre-
diderunt credenteſque ſalutem conſecuti ſunt. Poteſt rur-
ſum ad ſpiritualem, hoc eſt, ad eos qui interius mētis oculis
Deum cernunt (hoc enim ſonat Iſael) cuiuſmodi ſunt, qui ex
gentibus ad Chriſtum conuerſi ſunt, haud incommodari.

e *Memorari miſericordiæ ſuæ.* Quia quod hominē redemit, nō
meritum eſt hominis, ſed donum diuinæ pietatis.

f *Sicut locutus eſt ad patres noſtros.* Memoriam patrum quibus
hæc ſalus reuelata eſt faciens, Abraham nominatim expri-
mit, cui primo incarnatio manifeſtata eſt.

g *Et ſemini eius in ſecula.* Non tam carne genitis, quam fidei
veſtigia ſecuti, quibus aduentus Saluatoris in ſæcula eſt pro-
miſſus, quia ipſa promiſſio hæreditatis nullo fine clauderur.
Nam & vſque in finem ſæculi credentes non deerunt, & F
beatitudinis erit gloria perennis.

☞ *Manſit*

NICOLAVS DE LYRA.

A pro. *ſ. Iudæorum, quia ſicut dicitur* Ioan. 4. c. *Salus ex Iudæis ...quia incarnatio facta eſt in virgine Iudæa natione, ſed quia benefi- ...um incarnationis ad totum mundum diffunditur. Ideo ſubditur.*

In proge. *Scilicet omnium gentium. Veruntamen, quia licet bene- ...cium incarnationis ſe extendat ad omnes quantum ad ſufficientiam, ...n tamen quantum ad efficaciam, ſed tantum ad iuſtos. Ideo ſub- ...tur.*

Timentibus eum. *ſ. timore & filiali & caſto.*

Fecit potentiam in brachio ſuo. *i. in filio ſuo, qui vocatur bra ...ium Domini, Iſaiæ. 53. a. Brachium Domini cui reuelatum eſt.*

Diſperſit ſuperbos. *i. legiſperitos & Phariſæos qui fuerunt ſu- ...bi.*

Mente cordis ſui. *Spernentes conſilium Dei, vt dicitur infra 7. c. ...t ipſi cum cæteris Iudæis. 42. anno a paſſione Chriſti fuerūt capti, & ...priuati per Titum & Veſpaſianum, & per orbē diſperſi. Et loquitur ...c virgo de futuro per modum præteriti, propter certitudinem euētus ...æ Prophetiæ.*

Depoſuit potentes de ſede. *i. Iudæos qui erant potentes in le- ...& Prophetis, dimittens eos ex ſuo demerito in profundo erroris ſe- cundum quod dicitur Romanorum. 11. cap. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael.*

8 Et exal. hum. *i. Gentiles humiliter & deuote prædicationem Apo ſtolorum ſuſcipientes. Et ideo ſubditur.*

9 Eſurien. impl. bonis. *Quia gentiles cum magno deſiderio, quod per eſurientem deſignatur, verbum Dei receperunt.*

10 Et diuites dimiſit inanes. *i. legiſperitos diuites ſcripturarum prius repletos, dimiſit inanes per excæcationem eorum & falſum intellectum ſcripturarum.*

11 Suſcepit Iſrael puerum ſuū. *Hic recolit beata virgo beneficia exhibita populo Iudæorum ſpecialiter, cum dicitur.* Suſcepit. *Quia Deus accepit carnem puerilem de populo Iſrael, quod fuit beneficium illi populo collatum, maxime quantum ad credentes de populo illo.*

12 Memorari miſericor. ſuæ. *Ad modum enim recordantis ſe habuit, quando filium ſuum patribus antiquis promiſſum in carne miſit. Ideo ſubditur.*

13 Sicut locutus eſt ad patres noſtros. *i. ad patriarchas & Prophetas.*

14 Abraham & ſemini eius. *Secundum quod dicitur Ge. 22. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ.*

15 In ſæc. *Quia caro humana permanebit æternaliter deitati vnita.*

Man-

MORALITER.

...otius humani generis ſtatū deſcribit, dicens. *Et miſer. eius a ...roge. in pro. timen. eum.* Q.d. non mihi ſoli fecit magna, ſed & ...n omni gente, qui timet Deum acceptus eſt illi.

Fecit potentiam in brachio ſuo. Origen. Timētibus autem ſe ...ecit potentiam in brachio ſuo, quia licet infimus ad Deum ...acceſſeris, ſi timueris eum, promiſſam virtutem conſe- ...queris.

Depoſuit potentes. Cyrillus. Magna ſapiebant dęmones, gē- ...ilium ſapientes, Phariſæi & Scribę Iudęorum, hos tamē de- ...poſuit, erexitque humiliantes ſe ſub potenti manu eius, dans illis virtutem calcandi ſuper ſerpētes & ſcorpiones omnemque poteſtatem inimici.

9 *Eſurientes impleuit bonis.* Gloſſa. Qui ęterna toto ſtudio quaſi eſurientes deſiderant, ſaturabuntur cum Chriſtus apparuerit. Sed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

11 *Suſcepit Iſrael puerum ſuum.* Bed. Puerum ſuum obedientē ſcilicet & humilem, nam qui contemnit humiliati, non poterit ſaluari.

13 *Sicut locutus eſt ad pa. no. Abraham & ſe. e.* Bed. Semini eius dicit, non tam carne progenitis quam fidei eius veſtigia ſequutis, quibus aduentus Saluatoris in ſęcula eſt promiſſus.

Man-

a Poſt partum eius.

a Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus,& rē- 1 2 3
b uerſa eſt in domum ſuam .. Elizabeth autem impletum eſt 4 5
c tempus pariendi, & peperit filium . Et audierunt vicini & 6
cognati eius , quia magnificauit Dominus miſericordiam 7 8
ſuam cum illa , & † congratulabantur ei . Et factum eſt 9
d in die octauo , venerunt circumcidere puerum , & voca- 10
e a Amb.Bed.Spiritu prophetiæ didicit,quod non didicerat a marito,non poterat ignorare prę- 11
nancium quæ prophetauerat Chriſtum. 12
bant eum nomine patris ſui zachariam. Et reſpondens ma- 13
a Ambr.Bed.ſicut ab Angelo Zachariæ erat prænunciatum. 14
ter eius dixit. Nequaquam:ſed vocabitur Ioãnes. Et dixerũt 15

† cõgau debãt.

A a *Manſit autem Mar.* Beda.Tandiu manſit,donec videret prę curſoris natiuitatẽ,propter quã maxime venerat. Nec cauſa ſola familiaritatis tandiu manſit,ſed vt tanto tẽpore & Elizabeth & Ioannis creſceret profectus. Nã ſi in primo aduentu Marię ſpiritu ſancto ſunt repleti, multũ eſt illis ſuperadditũ tãta mora manſionis.

* San. Titus Boſtr. Redit autẽ quia circa Elizabetis partũ, magna hominũ multitudo ad Zachariæ ædes confluxura erat, virgo autem ſanctiſſima virgineo quodã pudore tenta, hominum conſpectũ declinabat. Cur tot menſibus iſthic mãſit? forſan vt admirandæ rei B euentum ſpectaret. Tum etiam quod eiuſdem rei magnitudine attonita,quidque facto opus non ſatis gnara, de iis quæ ad ſe attinebant,conſilium capere vellet.

Myſtice. Anima caſta quę ſpiritualis verbi deſiderium cõcipit,neceſſe eſt,vt alta exercitus cęleſtis iuga ſubeat,& quaſi trium menſium dies ibidem demorata, quouſque fidei ſpei, & charitatis luce radietur,perſeuerare non deſiſtat.

b *Impletum eſt.* Beda. Verba impletionis ſacra ſcriptura in bonorũ tam ortu,vel obitu,vel actu ponere conſueuit,quorũ vitã plenitudinem perfectionis habere ſignat. Vt impleti sũt dies Marię vt pareret. Impleuit Salomon ędificare domum.
Inf.2.a. Defunctus eſt Abrahã plenus dierum. Cum venit plenitudo temporis,miſit Deus filium ſuum. Sed cõtra dies impiorum, inanes & vacui.

* Sanctus Titus. Obſeruatione dignum eſt. Num in tota veteri & noua ſcriptura, de peccatoris ortu vſquam dictum comperiatur. *Et impletum eſt tempus pariendi.* Arbitror equidem non facile quempiã illud ſcriptum inuenturũ,niſi verbis,qui naſcitur,iuſtus nominatur. Quia ergo iſtud hic locum habet recte Euangeliſta ait. *Elizabeth impletum eſt, & c.*

Gal.4.a. c *Et audie.* Ambroſius.Beda. Habet ſanctorum edio lętitiam C plurimorũ,quia commune bonum eſt. Iuſtitia enim cõmunis virtus eſt,& ideo in ortu iuſti futurę vitę inſigne pręmittur,& gratia futuræ virtutis exultatione vicinorum præfigurante,ſignatur.

d *Die octauo.* Per circũciſionem reſurrectio Domini ſigu[ra]tur,quia & octaua die,ideſt,poſt ſabbathum facta eſt. Et ſicu[t] illa a reatu mortis a[b]ſoluere ſolebat, ſic [i]ſta immortalis vit[æ] natiuitatẽ, & in auto[re] noſtro exhibuit & in nobis monſtra[]uit ſperandam.

* Chryſoſtomu[s] Circũciſionis norm[a] primo tradita eſt A[]brahæ in ſignũ diſtin[]ctionis, vt genus P[a]triar. hæ impermix[]tũ conſeruetur, & ſi promiſſa bona conſ[] qui valeant , vbi au[]tem pacti conſummatur negotium,oppoſitum ſignum de medio tollitur. Si igitur & per Chriſtũ Circũciſione ceſſante baptiſmus ſucce[]dit,ſed antea Ioannem circũcidi decebat,vnde dicit. *Et fact[um] eſt,&c.* Dixerat autẽ Dominus, *Infans octo dierũ circuncidat[ur] in vobis.* Hanc autẽ temporis menſuram a diuina clemẽtia c[on]ſtitutam autumo duplici de cauſa. Primo quidẽ vt in tener[ri]ma ętate leuius patiatur dolorem ſectionis carnis. Secũdo [vt] ex ipſis operibus moueamur, quoniam hoc agebat in ſigni[]. Tener enim puer minimus diſcernit quæ circa ipſum fiu[nt] poſt circunciſionem autem nomen imponebatur, vnde ſe[]quitur. *Et vocabant eum,&c.* Hoc autem ideo fiebat,quia pri[us] oportet ſumere ſignaculum Domini, & poſtea nomen hu[]manum, vel quia nullus niſi prius abiiciat carnalia, quod ſi[]gnificat circunciſio,dignus eſt quod in libro vitę nomẽ eiu[s] ſcribatur.

e *Et vocabant eum.* Beda. Ioannis celebrata natiuitas, eſt no[]ui teſtamenti inchoata gratia,cui Iudęi(qui legis obſeruati[o]ne quaſi affinitate iuncti erant)nomẽ patris volũt imponere quia magis iuſtitiam quæ ex lege eſt, volunt ſuſcipere, qua[m] gratiã quæ ex fide. Qui puerum nomine patris vocãt, eos ſi[]gurãt dño noua gratię munera declarãte cuperẽt eũ potius, con-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Manſit autem Maria.* Hic conſequenter deſcribũtur cõcomitãtia ortum præcurſoris, quorum primũ reſpicit virginẽ,quod notatur cum dicitur. *Manſit autem Maria cum illa.* Ideſt,cum Elizabeth pro cuius conſolatione & obſequio venerat.

2 *Quaſi menſibus tribus.* Et ſic patet quod manſit vſque ad tempus partus Elizabeth , quia in fine ſexti menſis nunciauit ſibi Angelus conceptionem Elizabeth.

3 *Et reuerſa eſt in domum ſuam.* Completo tamen prius ortu prę curſoris, vt communiter dr̃. Vnde dicũt aliqui, quod ipſa recepit præcurſorẽ & tenuit. Aliqui tñ doctores, vt Theophilus Græcus, dicunt qđ imminente partu Elizabeth receſſit. Tũ qa virgines in partu mulierũ nõ ſolent adeſſe. Tũ quia aliæ mulieres iã venerãt ad partum Elizabeth Et ideo obſequium Mariæ non erat vltra ſibi neceſſarium,quod per alias mulieres poterat fieri. Secũdum reſpicit matrem præcurſoris,quod notatur cum dicitur.

4 *Elizabeth autem impletum eſt tempus pariendi.* Scilicet nouem menſium.

5 *Et peperit fi.* Sicut per Angelum fuit prædictum.

6 *Et audierunt vicini.* Ideſt,illi qui erant cohabitantes.

7 *Et cognati.* Qui erant ex eius conſangninitate & affinitate.

8 *Quia magnifica. Dominus.* Ideſt,magnam miſericordiam ei fecit auferendo ſterilitatis opprobrium, & dando tantum ac tale[m] filium ſic nunciatum mirabiliter,& conceptum ſupernaturalite[r].

9 *Et congratulabantur ei.* Secundum quod dixerat Angelus Zachariæ. *Multi in natiuitate eius gaudebunt.*

10 *Et factum eſt.* Hic ponũtur cõſequentia ortum præcurſori[s]. Quorum primum eſt,pueri noui nominatio, ſecundum, popu[li] admiratio,ibi. *Et mirati ſunt vniuerſi.* Tertium patris inſpiratio[] ibi. *Et Zacharias.* Circa primum dicitur.

11 *In die Octaua.* Scilicet a natiuitate præcurſoris.

12 *Venerunt circumcidere puerum.* Sicut præcipitur Gene.17 D[e] ratione huius præcepti & modo intelligendi dictum fuit ibi. E[t] quia in circunciſione imponebatur tunc nomẽ puero, ſicut mod[o] imponitur in baptiſmo, ideo ſubditur.

13 *Et vocabant eum nomine patris ſui Zachariam.* Quia iſtud an[]tiquitus fuit ſatis communiter obſeruatum, & adhuc obſeruat[ur] frequenter maxime in magnis perſonis, qđ primo genitus filiu[s] nominatur nomine patris.

14 *Et reſpondens mater eius.* Scilicet uocabitur Zacharias.

15 *Sed vocabitur Ioannes.* Hoc enim fuit ſibi a Deo reuelatu[m] quia a marito non didicit, cum eſſet factus mutus antequam re[di]ret ad eam de templo, vt patet ex prædictis.

Nemo

M O R A L I T E R.

1 *Manſit autem Maria cum il.* Moraliter autem Maria dici poteſt quælibet perſona ſibi deuota, ſicut & diligens Deum Deus dicitur ſecundum Augu. Dicit enim ſi terram diligis, terra es: ſi aurum diligis, aurum es, & ſi diligis Deum, deus es, ſcilicet per charitatis vnionẽ. Hæc igitur Maria exurgens aſcendit in montẽ, exurgit acidiæ temporana excutiendo, aſcendit in moueant diuina meditando, in ciuitatem Iudæ, confeſſionem diuinę laudis exercendo, intrat domum Zacharię eccleſiam deuote frequentando, & ſalutat Elizabeth, ideſt, Mariam ad quam habet ſpecialem deuotionem. Elizabeth enim interpretatur Dei abſconſio. Et hoc competit Mariæ in qua deus nouem menſibus fuit abſconditus Iſa.45.c. Vere tu es Deus abſconditus Saluator Iſrael. Et ab Elizabeth, ideſt, Maria reſalutatur, quia ſui memorum nequaqua[m] immemor exiſtit, Et manet cum tali perſona ſibi deuota tribu[s] menſibus, ideſt, tribus temporibus, ſcilicet iuuentute, ſenectut[e] & medio tempore.

4 *Elizabet aut. &c.* Be. Alleg. aũt Ioannis celebrata natiuita[s] gr̃a noui Teſtamẽti inchoata ſublimitas. Cui vicini & cognati [pa]tris nomẽ magis quã Ioannis imponere volebãt, qa Iudæi q ei[us] le[]g's obſeruatione quaſi affinitate iuncti erant, magis iuſtitia[m] quę ex lege eſt ſectari, quam fidei gratiam ſuſcipere cupieban[t] ſed Ioannis hoc eſt gratię dei vocabulum, mater verbis, & p[a]ter literis pronunciare ſatagunt, quia & lex ipſa pſalmique prophetę apertis ſententiarũ vocibus gratiam Chriſti prædicar[] Et

ſueta veteris ſacerdotii edicta prædicare. Vnde bene Zarias memor domini interpretatur, quia memoriã antiquę eruationis a Domino datæ figurat, Mater quæ verbis, & qui ſcriptis quod Ioannes vocetur aſtruũt, ſignificat qđ legis doctrina, de ſuſcipiẽda gratia Chriſti viua voce inuit, dicendo per islatorem. *Prophe- ſuſcitabit vobis do- us de fratribus ve- ipſum audite, & m ſacerdotium le- ceremoniarum ty-* quaſi mutis literũm figuris) gratiã ngelii ſi recte in igatur, exprimit.

Innuebant autem i eius, &c. Qui innt patri de nome pueri, ſignifit illos qui teſtinio legis, intenaſtruere gratiam ei.

Et mirati ſunt. &c. Theophylactus. t in taciturnita- Zachariæ miratus populus, Ita & cũ tus eſt vnde dir. *Et factum eſt, &c.* propter hæc duo gnum aliquid circatum puerum verſi exiſtimant, hęc autẽ omnia diſpenſatiue fiebãt, vt qui s eſſe Chriſti debebat, exiſteret & fide dignus vnde ſeur. *Et poſuerunt omnes &c.*

Apertum eſt au. Quia declarato & confirmato nomine Ioã peruit os Zacharię & benedixit, patet, quia manifeſtata er Apoſtolos gratia noui Teſtamenti. Multa ẽt turba ſalotũ, relicta taciturnitate nociua, obedit fidei, & prędicat a redẽptoris, & quæ prius occultabantur in ſacerdotio le rationabiliter intellecta ſoluũtur. Quod in die circuncis Ioannis factus eſt timor ſuper vicinos, ſignificat quod pore dominicæ reſurrectionis, Apoſtolis dato ſpiritu & licata gloria Chriſti, ſalubris timor non ſolum Iudæorũ rant vicini vel ſitu loci, vel ſciẽtia legis, ſed etiam extera gentium corda cõcuſſit. Nec tãtum mõtana Iudęę, ſed ia mundani regni mundanęq, ſapiẽtiæ culmina Chriſti fama

fama tranſcendit. Præcurrẽtia ſigna præbent iter præcurſori veritatis, & futurus propheta præmiſſis cõmẽdatur auſpiciis. D

d *Et zacharias pater, &c.* Chryſo Non quocunque modo gratiam Spiritusſancti nactus, ſed ad plenum, & fulgebat in eo prophetiæ donum.

⁂ Origenes. Plenus autem Spiritu ſancto Zacharias duas prophetias generaliter nunciat, primam de Chriſto, alteram de Ioanne. quod manifeſte de verbis illius probatur in quibus quaſi de præſenti, & quaſi iam verſarentur in mundo, loquitur de Ioanne, & primo de ſaluatore dicens. *Benedictus Dominus Deus Iſrael.*

c *Et prophetauit di.* Beda. Magna largitas diuinæ pietatis. Ecce loquela quæ ſola ablata eſt diffidenti, cum ſpiritu Prophetiæ reſtituta eſt credenti.

AMBROSIVS. Elizabeth paucis, Zacharias multis prophetat, vterque ſancto ſpiritu repletus loquebatur, ſed diſciplina ſeruatur, vt mulier magis diſcere quæ diuina ſunt ſtudeat quam docere. E

f *Benedictus.* Quia dum bonitatem Dei rogauit pro liberatione, præcurſor donatus eſt.

⁂ Chryſoſtomus. Dum Deum benediceret Zacharias, viſitationem dicit eſſe factam ab eo erga populum ſuum, ſiue materiales Iſraelitas quis velit accipere. *Venit enim ad oues quę perierant domus Iſrael.* Siue ſpirituales, ideſt fideles qui digni fuerunt hac viſitatione, efficacem erga ſe diuinam promiſſionem facientes.

g *Viſitauit.* Quod proxime faciendum cognouerat, Prophetico more quaſi iam factum narrat.

h *Cornu ſalutis nobis.* Beda. Per cornu quod carnem excedit, cum omnia oſſa carne tegantur, regnum Chriſti ſignificatur quo mundus & gaudia carnis ſuperãtur. In cuius figurã Da- F

uid

Ambro. Beſt. aduerte hoc nomen eſſe generis ſed vatis.

ad illã · Quia nemo eſt in cognatione tua, qui vocetur hoc 1

a Amb. Quia incredulitas a ſatumiei eripuit & auditum. Quod voce non poterat manu & literis locutus, & nutu interrogatur.

a nomine. Innuebant autem patri eius, † quem vellet vocari 2

a Ambr. Quia lex ſcripta in tabulis lapideis myſteria loquitur. b Ambr. Bede. Hoc nomen nos non imponimus, qui iam a Deo accepit, habet ſuum nomen, quod agnouimus, non quod elegimus.

eum. Et poſtulans pugilarem, ſcripſit, dicens. Ioannes eſt 3

a De conuenientia inter patrem & matrem. b Iam ſoluit fides linguam quam incredulitas ligauerat.

b nomen eius. Et mirati ſunt vniuerſi. Apertum eſt autem illi- 4

c co os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. 5 6

Et factus eſt timor ſuper omnes uicinos eorum, & † ſuper 7

omnia montana Iudęę diuulgabantur omnia verba hęc. Et 8

a Excitati miraculo, & timore ſtupefacti. b Tacite euentum rei expectantes.

poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes. Quis 9

d putas puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo Et 10 11

e zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu ſancto, & Prophe- 12

a Bed. longã infirmitate tabeſcentem. Apparens in carne. Quaſi dicat longius a ſe recedentes iuſtificare curauit. Eſt vel ſit. 13

f tauit dicẽs. Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit 14

g a Sanguine filii redemit ſub peccato vendita. b Quam ſuam viſitando fecit. c Ideſt firmam celſitudinem ſalutis. 15 16

h & fecit redemptionẽ plebis ſuæ. Et erexit cornu ſalutis no- 17

† quid

† in tota montana regione.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nemo eſt in cognatione. *Non eſt intelligendũ, quod nullus Iu vocatus fuiſſet prius Ioannes, quia alij Iudæi fuerunt ante ſic noti, vt patet. I. Mach. I. de Ioanne fratre Iudæ Machabæi, & de Ioã polemij, ſed cognatio hic accipitur propinquitas generis, quia nul erat ſic vocatus de cognatione Elizabeth aut mariti eius.*

2 Innuc. au. pa. e. *Per ſigna viſibilia, ex quo patet quod non tantum mutus ſed etiam ſurdus. Si enim potuiſſet intelligere verba quæ me breuius exprimunt mentis conceptum, quæſiuiſſent ab eo per ver non per alia ſigna.*

3 Ioannes eſt nomen eius. *Ideſt, hoc nomen non impono, ſed impoſitum eſt a Deo.*

4 Et mirati ſunt. *Hic conſequenter deſcribitur populi admiratio ex mirabilibus quæ videbant circa puerum natum & parentes eius, videlicet ex mirabili conuenientia patris & matris in nomine pueri, & in loquela reddita patri, ideo ſubditur.*

5 Apertum eſt au, &c. *Per confeſſionem enim fidei ſcripto quam verbo facere non poterat, meruit liberari, ſicut propter verbum dubitationis demeruerat ligari.*

6 Et fact. eſt t. ma ſuper om. &c. *Ideſt admiratio magna vel timor Domini qui ſic mirabiliter punierat Zachariam & liberauerat.*

7 Et ſuper omnia. *Quia facta inſolita & mirabilia libentius narrantur.* 8 Et poſuerunt omnes. *Quia talis magis memoriæ cõmendantur.* 9 Dicentes. Quis putas puer iſte erit. *Quaſi dicat valde magnus erit. Cuius cauſa ſubditur.*

10 Etenim manus Domini erat cum illo. *Ideſt virtus Dei operatiua miraculorum eius annunciatione, conceptione & natiuitate oſtenſorum, ex quibus rationabiliter concludebatur magnitudo pueri futura coram Deo, ſicut fuerat prædictum Zachariæ. Et enim magnus coram domino.* 11 Et Zacharias. *Hic conſequenter deſcribitur patris inſpiratio, cũ dicitur.* Et Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritusanct. *Et ſubditur eius prophetia per modum cantici ſeu diuinæ laudis expreſſa, cum dicitur.* 12 Benedictus. *In quo cantico primo præmittit pertinentia ad redemptorem. Secundo pertinentia ad ipſius præcurſorem, ibi.* Et tu puer. *Circa primum dicitur.* Benedict. Do. *omniũ per generalem gubernationem.* 13 Deus. *Per creationẽ* 14 Iſrael. *Per ſpecialem cultum & deuotionem & beneficiorũ ſpecialem populo Iſrael exhibitionem.* 15 Quia viſi. *Ideſt, viſitabit. Loquitur enim de futuro per modum præteriti propter prophetiæ certitudinem. Hæc autem viſitatio facta eſt in Chriſti natiuitate, quæ erat adhuc futura, & cõuerſatione, qua viſitauit nos ſicut medicus infirmũ, ſicut dicitur Luc. 6. c. Virtus de illo exibat & ſanabat omnes.* 16 Et fecit redem. *In ſua benedicta paſſione, per quam redempti ſumus.* 17 Et erexit cornu ſalutis nobis. *Ideſt, virtutem conſequendi ſalu-*

MORALITER.

6 *fac. &c.* Gre. Myſtice tẽpore dominicæ reſurrectionis prædicata gratia Chriſti, ſalubris timor nõ ſolũ Iudæorum qui erãt vicini vel ſitu loci, vel ſciẽtia legis, ſed etiam exterarũ gentiũ corda concuſſit. Nec tantũ montana Iudææ, ſed omnia mundani regni, mundanæque ſapientæ culmina Chriſti fama trãſcẽdit. 1 *Et Z. &c.* Per Zachariã ſacerdotem, deſignatur bonus epiſcopus, qui ſpiritusancto debet eſſe plenus, & pater ſpiritualis Ioannis ideſt hominis gratioſi coram deo hominibus bonus. Debet etiam Deum de ſuis beneficiis collaudare, ideo ſubditur dicens.

12 *Benedictus Dominus Deus.* Ideſt, omnium fidelium.

15 *Quia viſitau. t. &c.* In ſua natiuitate, in qua viſitauit nos oriens ex alto, vt dicitur infra. 15 *Et fecit redemptionem. &c.* In ſua paſſione. 17 *Et erex. &c.* In ſua reſurrectione, & Aſcẽſione

In

Quid Salomon cornu olei, ſunt in regni gloriam conſecrati, vt
A prius Saul lenticula.
1. Reg. 10. a *Cornu.* Ideſt, Chriſtũ, quia cornu nec caro nec os. Sic Chriſtus nec caro tantum, nec os tantum diuinitatis.

a *Qui a ſæculo ſunt prophetarum.* BEDA. Tota veteris teſta. ſcriptura de Chriſto præceſſit. Et a tempore Adæ ſancti patres, ſuis quique factis eius diſpenſationis teſtimonium reddunt.

b *Salutem ex inimicis noſtris, & de manu.* Erexit nobis ſalutem ex inimicis, & eſt explanatio ſuperioris verſiculi, in quo breuiter idem præmiſerat. Et
B *erexit cornu ſalutis nobis.*

c *Omnium qui oderunt nos.* BEDA. Quaſi dicat, vel hominum peruerſorum, & ſpirituũ immundorum, de quorum manu interim, & ſpe ſalui facti ſumus, & in futuro re ipſa ſaluandi.

d *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti, &c.* Locutus eſt, & erexit nobis ſalutem ad faciendam miſericordiam, vt miſericordiam quam patribus promiſit, impleat in nobis, & iuramentum quod fecit patribus deliberatione noſtra, in nobis per Chriſtum compleatur.

Gen. 12. e *Iuſiurandum, &c.* * Titus Boſtr. Epiſcop. Dixerat enim
G Deus ad Abraham, *Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo*

a Quia de Iudæis naſcetur. b De femore Dauid natus.
a bis in domo Dauid pueri ſui. Sicut loquutus eſt per os ſan- 1
b ctorum, qui a ſæculo ſunt prophetarum † eius. Salutem ex 2
c 3
d inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad 4
a Memorem ſe oſtendit, vel, memores nos faceret.
faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & † memo- 5
a Et ad faciendum. Bed. In te benedicentur omnes cognationes terræ.
e rari teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandum quod iurauit ad A- 6
a Scilicet per carnem vel per fidem.
braham patrem noſtrum daturum ſe nobis. Vt ſine timore 7
de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus Illi. In 8
a Intellectu. b Operatione. c Non in conſpectu hominum. d Non ad horam.
† ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus † noſtris. 9
f Et tu puer Propheta altiſſimi vocaberis, præibis enim ante 10
11
g faciem Domini parare vias eius. Ad dandam † ſcientiam ſa- 12
lutis plebi eius, in remiſſionem peccatorum eorum. Per vi- 13
a Non hominum meritis. b Per viſcera. c Aſſumpta carne. d Verbum patris ortum veræ lucis aperiens.
† 14
ſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriẽs 15

tiplicabo te. Multiplicatum eſt enim ſemen Abraham, cũ gentium populus, per fidem ad Chriſtum conuerſus, ce... tur in illius ſemine.

f *Et tu puer Propheta altiſſimi vocaberis, præibis enim ante f. Domini parare, &c.* Bed. Non mirum, ſi alloquitur infantẽ dierum, quia qui vtero matris ſa... tionem Mariæ a... uit, iam natus p... vocem agnouit. ... propter illos inſt... dos qui aderant ... tura filii munera ... per Angelum di... rat, depromit.

Beda. Cum de... mino loqueretu... pente ad Proph... verba conuertit ... hoc quoque be... cium eſſe domin... ſignaret, ne cun... blica numeraret, ... ſi ingratus ſua be... cia tacuiſſe vider... quæ agnoſcebat ... filio ſuſcepiſſe.

g *Scientiam ſalut... bi eius, in remiſ... peccatorum eorum ... viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos, &c.* Bed... men Ieſu, ideſt, Saluatoris exponere, & diligentius com... dare volẽs, ſalutis frequentat mentionem, cum cornu ſ... erigendum, ſalutem ex inimicis futuram, ſcientian... lutis plebi dandam commemorat. Et ne tempora... ſalutem promitti putares, addit in remiſſionem pecc... rum eorum.

Ill...

NICOLAVS DE LYRA.

ſalutem æternam, & hoc fecit in ſua reſurrectione, qua reſurrexit ad vitam immortalem, educens patres ſanctos de limbo inferni, detentos ibi, & ſua Aſcenſione qua illos ad cœleſtia introduxit.

1 In domo Dauid pueri ſui. *Quia iſta adimpleuit Chriſtus in carne aſſumpta de Domo Dauid.*

2 Sicut locutus eſt per os Sanctorum qui a ſæculo ſunt, &c. *Hoc eſt, a mundi principio qui iſta prædixerunt, ſecundum quod dicitur Act. 10. b.* Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibẽt, &c. *Et ſicut promiſerat per Prophetas, ita fideliter adimpleuit.*

3 Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omniũ qui oderunt nos. *Supple conſecuti ſumus per Chriſtum, videlicet de mundo, carne & diabolo.*

4 Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris. *Quia myſterium incarnationis impleuit, non propter noſtram iuſtitiam, ſed propter ſuam miſericordiam adimplendam quam patribus promiſit.*

5 Et memorari teſtamenti ſui ſancti. *Ideſt, pacti firmiſſimi quod habuit cum patribus veteris Teſta. de Chriſto venturo. De quo teſtamẽto ad modum rememorantis ſeu recordantis ſe habuit quando pactum impleuit.*

6 Iuſiurandum quod iurauit &c. *De quo dicitur Gene. 13. c.* Per meipſum iuraui, &c. *Quod iuramentum impleuit Deus pater mittendo filium.*

7 Daturum ſe nobis. *Quia Deus pater dedit etiam ſe nobis in filio, qui eſt einſdem ſubſtantiæ cum patre.*

8 Vt ſine timore de manu inimicorũ noſtrorum liberati, &c. *Quia per hoc euacuatur timor ſeruilis, qui non eſt in charitate.*

Et

9 Et tu puer. *Hic conſequenter exprimit in cantico quæ perti... ad præcurſorem, dirigens ad ipſum ſermonem. Si autem quæratur ... ad ipſum ſermonem dirigeret, cum puer adhuc non intelligeret? D... aliqui, quod virtute ſupernaturali intelligebat patrem loquẽtem, ... intelligit Chriſtum in vtero matris exiſtentem, vt prædictum eſt. ... aũt dicunt, quod ſic loquebatur puero, non propter eius intellectio... ſed propter aliorum inſtructionem de myſterio incarnationis qui ... bant vſum rationis.*

10 Propheta altiſſimi, vo. &c. *Cõtra hoc videtur illud Ioa... c. quod Ioannes Baptiſta negauit ſe eſſe Prophetam. Ad quod di... quod verum reſpondit ſecundum intentionem quærentium, quia q... bãt ſi eſſet vnus de antiquis prophetis, vt Elias, Eliſæus, vel huiuſ... vt patet ibidem, & ſecundum veritatem non erat vnus de illis. ... etiam dicitur quod negauit ſe eſſe prophetam tantũ, quia fuit Pro... ta, & plus quam Propheta, ſecundũ teſtimonium Saluatoris Mat...*

11 Præibis enim ante faciem Domi. *Ideſt, ante filium D... eſt ſimilitudo vel facies Dei Patris. Per faciẽ enim deſignatur n... ſecundum Greg. ſuper Ezechielem. Ea autem quæ ad notitiam per... in diuinis filio appropriantur.*

12 Parare vias eius. *Per prædicationem Chriſtum annunti... & per baptiſmum aſſuefaciendo, quia homines per baptiſmum Io... diſponebantur ad facilius recipiendum baptiſmum Chriſti.*

13 Ad dandam ſcien. ſalu. ple. eius. *Ideſt, ad prædicandum ... tem fiendam per Chriſtum.*

14 Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri. *Ideſt, per intima & occultam Dei miſericordiam facta ſunt hæc.*

15 Oriens ex alto. *Ideſt, ex ſinu patris in mundum.*

Ill...

M O R A L I T E R.

1 *In domo Dauid pueri.* Quia de illa domo natus fuit.

2 *Sicut loquutus eſt per os ſanctorum.* Act. 10. g. *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent.*

3 *Salutem ex inimicis noſtris.* Scilicet dæmonibus & tyrannis.

4 *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris.* In limbo prius detentis.

5 *Et memorari teſtamenti ſui ſancti.* Et quid ſit illud teſtamentum, ſubditur.

6 *Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrorum daturum ſe nobis.* Gen. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Quod impletum eſt in Chriſto.

Vt

8 *Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, &c.* Sci... licet ſeruili.

† *Seruiamus illi, in ſanctitate, &c.* Quia ipſe eſt ſanctus ſanct...

9 *Et tu puer propheta altiſſimi vocaberis, &c.* Greg. Quiſqu... tem prędicando, a ſordibus vitiorum audientiũ corda m... dat, Domini venientis ad cor viam præparat. Et ſic pat... per Ioannem prædicator Euangelij deſignatur.

13 *Ad dandam ſcientiam ſalutis, &c.* Et non curioſitatis.

† *In remiſſionem peccatorum.* Quę fit per Dominum ope... tem, & per prædicatorem diſponentem, ideo ſubditur.

14 *Per viſcera, &c.* In ſua natiuitate, vt dictum eſt: Et ad... quotidie viſitat illuſtratione ſuæ gratiæ, ideo ſubditur.

Illi...

Viſitauit vt illuminaret.
a ex alto: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis 1
a Beda Prius illuminantur corda, poſtea opera diriguntur. 2
b ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis: † Puer 3
Corpore. †
c autem creſcebat & † confortabatur ſpiritu, & erat in deſer 4
tis vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael. 5
6

Illuminare his. Beda. In longa peccatorum & ignorantiæ citate depreſſis, quia excluſis errorum tenebris attulit ve-n cognitionis ſuæ lucem, & certum iter patriæ cœleſtis eruit.

Ad dirigendos pedes ſtros in viam pacis. er *autem creſcebat.* per omnia greſ- noſtrorum operũ minatoris noſtri tiæ concordent, hec ad manſio-n perpetuæ pacis remus.

t er. in. Be. Prædicator pęnitentię futurus aſpera ſotitudi-nis elegit, vbi primæuam exigit ętatem, vt iuuenis liberius ab amore mundi auditores ſuos reuocaret. D

✲ *Erat in deſertis.* Sanct. Titus Boſtr. Cur iſtud? Nempe vt ſuper mundanum Chriſtum annunciaturus, extra ſceleratorum hominũ qui mundi nomine deſignantur, conſuetudinem, ætatem agat, Chriſtoque teſtimonium perhibiturus, nec non hominum nequitiam redarguiturus, teſtis doctorque omni exceptione maior habeatur. 1.Re.2.c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Illuminare his qui in tenebris. *Ideſt, patribus in limbo ex.ſtẽ s, quos Chriſtus illuminauit, quando poſt paſſionem ſuam ad illos endit.*

Et in vmbra mortis. *Ideſt, viuentibus adhuc in hoc mundo, qui uadam vmbra mortis, quos illuminauit Chriſtus per ſcipſum prædi do, & Apoſtolos per orbem ad prædicandum mittendo, vt habetur rci vltimo.*

Puer autem creſcebat. *Hic cõſequenter deſcribitur pręcurſoris i profectus & conuerſatio, cum dicitur.* Puer autem creſcebat. *ntum ad augmentum corporis.*

4 Et confortabatur ſpiritu. *Quantum ad augmentum gratiæ & virtutis.*

5 Et erat in deſertis. *Quantum ad perfectionẽ conuerſationis. Ibi enim habitauit vſque ad tempus ſuæ prædicationis, vt contemplationi liberius vacaret, diuinam ſapientiam hauriendo, quam poſtea effudit prædicando, & vt viuens in deſertis vitam auſteram duceret, & ne ex cohabitatione cum peccatoribus in tumultu populi maculam aliquam in fama vel vita contraheret.*

6 Vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael. *Quod factum eſt anno 15. Imperij Tyberii Cæſaris. Tunc enim exiit de deſertis ad prædicandum populis, vt habetur infra 3. capitulo.*

MORALITER.

1 *Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedens.* Ideſt, in to mortali, quæ eſt vmbra pęnę inferni.

† *Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.* Scilicet internę fraternę & ſupernæ, in qua diriguntur liberati a peccato mortali per donum gratiæ diuinę.

3 *Puer autem cre. & confor.* Beda. Prædicator pęnitentię futurus, vt liberius auditores ſuos a mundi illecebris erudiendo ſuſtollat, in deſertis primæuam tranſiuit vitam.

ADDITIO. I.

ucæ in ca. 1. Vbi dicitur in poſtil. *Ideo ſaluo meliori iudicio vide melius dicendum eum fuiſſe ſimplicem ſacerdotem.*

ententia Ambr. & Bedæ vr̃ probabilior, nõ obſtantib. his quæ poſtillatorẽ obiiciuntur. Ex his. n. quæ ab Euãgeliſta tradunr̃ oc loco, ſatis oſtẽditur Zachariam fuiſſe ſummum ſacerdotẽ. d cuius euidẽtiã ſciẽdũ, quod incenſum de quo Euãgeliſta facit mentionẽ, nõ debet intelligi de cõmuni incenſo, quod ualibet die bis concremabatur in altari incenſi, ut hr̃ Exod. Quod quidẽ incenſum ẽt per ſimplicẽ ſacerdotẽ adminiſtrar, ſed intelligẽdum eſt de incenſo illo quod ſemel in anno. ſ. ſto expiationis tantum per ſummum ſacerdotem in ſancta torum adminiſtrabatur.

Quod quidẽ incenſum licet eſſet eiuſdẽ ſpeciei cũ alio cõmuñ quantũ ad eius adminiſtrationẽ in templo, a communi inſo differebat in multis, & ſpecialiter in trib. Primo. ſ. in hoc, qñ ſummus ſacerdos prædicta die illud incenſũ miniſtrabat, erat licitũ eſſe in tabernaculo, donec ſummus ſacerdos ĩde ederet, vt hr̃ expreſſe Leuit. 17. vbi tractãs quomõ ſummus ſaclos intrare deberet in ſancta, & ponere ſup ignẽ aromata, & rgere ſanguinẽ, & huiuſmodi, ſubdit. Nullus hominũ ſit in rnaculo qñ pontifex ingredir̃ ſanctuariũ, &c. donec egredia qđ de alio incenſo quotidiano minime legitur. Et iõ Euãgeliotãter dixit, qđ oĩs multitudo populi erat orãs foris hora incẽ. In quo oſtẽditur quod hora iſtius incenſi oĩs multitudo debe eſſe foris. ſ. extra tabernaculũ ſeu tẽplum, qđ pertinebat in nſo diei expiationis tãtũ. Secũdo, qđ in incenſo huius ſeſtiui erat ſingulare, qđ qui niſi adminiſtraret rite cũ igne ab alta olocauſti accepto, pontifex erat reus morte tẽporali, ꝑut de s Aarõ Nadab & Abiu. Leu. 10. Irgit. Et inde eſt ꝙ Leui. cap. allegato, vbi de ſolemnitate feſti expiationis agir̃, præmittir̃ llẽ. Loquutus eſt Dñs ad Moyſen poſt mortẽ duorũ filiorum ron qñ offerentes ignẽ alienũ interfecti ſunt, &c. quaſi dicat inatorie qđ illa quę ibi pręcipiebantur, oportebat ſeruari ne ingeret ipſi Aarõ ſicut & filiis ſuis ſupradictis in adminiſtrae incenſi. Et inf. declarãs qđ iſtud periculũ ſpecialiter erat rendũ ad officiũ propriũ incenſi illius feſti, ſubiũgit. Aſſumpto thuribulo, qđ de prunis altaris impleuerat, & hauriẽs manu mia ma incenſũ, &c, vapor operiat oraculũ qđ eſt ſup teſtimo i. ſup arcã, & nõ moriatur. Ex quo patet qđ ſummus ſacerdos officio huius incenſi in die expiationis erat maxime aſtrictus ceremonialia eius rite celebrãda ſub pęna ſubitę mortis tẽpo ris, ſicut de Nadab & Abiu. Et iõ hora in qua iſtud incenſũ adſtrabar̃, populus attẽte aſpiciebat orãdo deũ ꝓ ſummo ſacerdote, ne periclitarer̃ in illo officio, vt & ipſe cũ eis expiarẽtur, vr̃ notãter dicit Euãgeliſta. Et oĩs multitudo populi erat orãs foris hora incẽſi. Nõ. n. in cæteris dieb. qñ bis in die incenſum concremabatur ꝑ ſimplicẽ ſacerdotem, credendũ eſt qđ oĩs multitudo populi cõueniſſet ad orandũ, eſſet. n. valde oneroſum. Similiter notãter dicit euãgeliſta, hora incenſi, nõ faciẽs mentionẽ de immolationibus & diſtillationib. & cęteris officijs in illo feſto. ſ. celebrandis ꝑꝑ rationem prædictã, quia in illo officio incenſi præcipue cõſiſtebat prædictum periculũ ſacerdotale. Hoc idẽ patet ex eo qđ dr̃ infra eod. cap. Et erat plebs ſpectans Zachariã, & mirabantur qđ tardaret. Nõ. n. veriſimile videtur, quod plebs ſpectaſſet ſimplicẽ ſacerdotẽ in officio incenſi quotidiani, quod hic qualibet die adminiſtrabar̃. Tertio, qa ſicut dicit poſtillator, hoc incenſum. ſ. feſti expiationis non exponebatur ꝑ modũ oblationis ſeu ad adolendũ ſicut quotidianũ, ſed ſolũ vt nebula cõſurgẽs operiret oraculũ, vt patet Leui. cap. alleg. qđ denotat Euãgeliſta, cũ dicit. *Vt incenſum poneret.* Nõ. n. dixit, incenſũ offerret, ſicut ſup. eo. ca. Sacerdotes Dei incenſum offerũt. Nec ẽt dixit, vt adoleret, ſicut Exo. 30. loquẽs de quotidiano incenſo, dicit. *Et adolebit incenſum ſuper eo, Aaron ſuaue flagrans, &c.* Sed tãtũ dixit, vt incenſum poneret, vt denotaret qđ hoc incẽſom nõ adminiſtrabar̃ ꝑ modũ oblationis ſeu ad abolendũ, ſed tãtũ ponebatur ratione prædicta. Itẽ notãter dixit Euãgeliſta, vt incenſũ poneret ingreſſus in tẽplũ dñi, &c. In quo oſtenditur, quod poſitio huius incenſi erat ſibi debita ex ingreſſu tẽpli dñi, nõ ratione conſumptionis ſacrificij, ſed ad tuitionẽ ſacerdotis ſanguinẽ intra ſancta ſanctorũ aſpergentis hoc incenſum ponebatur, qđ eſt ſingulare in ſummo ſacerdote & in feſto expiationis, vt dictũ eſt. Ex quib. manifeſte patet, qđ officiũ huius incẽſi de quo Euãgeliſta loqr̃, ꝑtinebat tãtũ ad ſummũ ſacerdotẽ, ad quẽ ſolum officium feſti expiationis pertinebat. Vt Le. ca. allegato. Idẽ patet ꝑ hoc quod hr̃ eod. cap. vbi ſic. Et factũ eſt vt impleti sũt dies officij eius, abiit in domũ ſuã. Singulare. n. erat in ſummis ſacerdotib. vt per ſeptẽ dies añ feſtũ expiationis ſepararẽtur a proprijs domib. & habitarẽt in certis cęnaculis tẽpli, vt deo deuotius manciparentur, vt hr̃ expreſſe in Thalmud in libro q intitulatur Ioraa. i. dies expiationis. ſ. vbi tractatur principaliter de hoc feſto. Quę quidẽ ſeparatio ſecundũ eos habet fundamẽtũ Leuit. 21. vbi de ſummo ſacerdote ad literã tractãs dicit. Et nõ egredir̃ de ſanctis. vbi Hebraica veritas habet, de ſanctuario. Qđ intelligir̃ de tẽpore celebrationis huius feſti. De cęteris ãt ſacerdotib. nõ legitur ſimile. Et ſic manifeſte patet qđ Zacharias erat ſummus ſacerdos, eo ꝙ incenſum ponebat in feſto expiationis, quę poſitio ſoli ſummo ſacerdoti ꝑtinebar̃. Et ſic ſentẽtię ſanctorũ. ſ. Amb. & Bedę sũt validę. Cui cõcordat magiſter hiſtoriarũ, & nullus ſanctorũ doctorũ oppoitum F

A poſitum aſſerere videtur, Vnde & in eccleſijs huius regionis in officio matutinali natiuitatis B. Ioannis Baptiſtæ, expreſſe legitur, quod hæc poſitio incenſi fuit in die expiationis. Eſt etiam maxime conſonum rationi, quod conceptio præcurſoris Chriſti (qui ad dandam ſcientiam ſalutis plebi in remiſſionem peccatorum venerat) in die expiationis (qui in memoriam remiſſionis peccati victuli agebatur) fuiſſet annunciata & conſequenter cõceptio Chriſti die immolationis agni paſchalis, quã & Chriſtus paſſus eſt, annũciata fuiſſet. Cũ.n. annunciatio præcurſoris fuit in die expiationis ſ. decima luna mẽſis ſeptimi cuius cõceptio fuit per aliquos paucos dies poſt, quãdo ſcilicet Zacharias reuerſus fuit ad domũ ſuam, ſequitur q̄ ſextus mẽſis a dicta cõceptione finiretur in decima quarta luna primi mẽſis, fere quã agnus immolabatur. Vtrũ aũt hoc decima quarta luna concurriſſet cum octaua Calendas Aprilis, prout magiſter hiſtoriarum dicit, vel nõ, non eſt multum curãdũ. Nam computatio feſtiuitatum in lege antiqua, ſolũ reſpiciebat menſes lunares. Ad illud aũt q̄ obijcit poſtillator de hoc q̄ nõ fuit facta mentio q̄ ingreſſus eſſet Zacharias niſi ad imponendũ tñ incenſum, &c. Dicendum, q̄ quia in adminiſtratione incenſi pręcipue cõſiſtebat periculũ ſummi ſacerdotis in illo feſto, qua rõne & multitudo populi in illa hora ſpecialiter orabat vt dictum eſt. Idcirco de illo officio tantummodo fecit mentionẽ, non autem de aſperſione ſanguinis, in qua non conſiſtebat eodẽ modo periculum tale. Licet etiam credendum eſt, quod celebraſſet aſperſionem ſanguinis, & feciſſet omnia talia ad huiuſmodi officium pertinentia, quæ tamen Euangeliſta prætermiſit, non curans tractare niſi de incenſo, in quo tempore populus orabat & Angelus apparuit.

Ad aliud q̄ obijcit de hoc quod dicitur. *Apparuit ei Angelus ſtans a dextris altaris incenſi, &c.* Dicendum, q̄ poſito quod illud altare non ſit intra ſanctaſanctorum, ſed intra ſancta tantum, ex hoc non ſequitur Zacharias non intraſſe ſanctaſanctorum, ſed quod Angelus apparuit ei intra ſancta.

Ad aliud autem quod dicit, quod illud incenſum. ſ. feſti expia-
B tionis non ponebatur ad offerendum, ſed vt nebula conſurgens operiret oraculum, &c. Dicẽdum quod hoc eſt verum, ſed magis facit contra eum, vt dictum eſt.

Ad hoc autem quod dicit vlterius, quod præter illum ingreſſum quod pertinebat ad ſummum ſacerdotem tantum, quotidie intrabant ſacerdotes minores, &c. Dicendum quod verũ eſt, ſed Zacharias intrauit vt ſummus ſacerdos ad ponẽdum incenſum, pertinens ad diem expiationis vt iam dictum eſt.

Ad illud q̄ dicit, q̄ vr̄ eſſe ficticium, vt ſummus ſacerdos eſſet ille in cuius hebdomada cadebat expiationis feſtũ, &c. Dicendũ, q̄ verum eſt hoc non eſſe autenticũ, ſed veritas huius nõ requirit ad veritatẽ ſñiæ Ambroſij & Bedę ſupradictę, ſed tantũ requirit quod eſſent plures ſummi ſacerdotes ſimul, & nõ vnus tantum. Quod ẽt in templo primo poſſet concedi. Nã in illa ordinatione, quam fecit Dauid de ſacerdotib. vt videtur. Parali. 14. a. Satis patet quod Sadoch erat ſummus ſacerdos inter filios Eleazar, & Achimelech inter filios Ithamar & ſic erant duo ſummi ſacerdotes ſeu pontifices, licet Poſtil. videtur diſſentire. Sed quidquid ſit de templo primo, ſaltem in templo ſecundo, præſertim verſus finem manifeſte patet, quod erant plures ſummi ſacerdotes ſimul. Nam in paſſione Chriſti. Mar. c. 14. dicitur, quod illi qui venerãt ad capiendum Chriſtum, fuerant miſſi a ſummis ſacerdotibus. Et ſic patet quod ſimiliter concurrebant plures ſummi ſacerdotes in vnum, quorum quilibet poterat celebrare in feſto expiationis. Sed ad eligendum quis eorum miniſtraret, prouidebatur per ſortem, quia forte quilibet retrahebat ſe a celebratione illius diei timore periculi ſupradicti. Vnde Euangeliſta dicit Sorte exijt, vt incenſum poneret. Non enim dixit, vt ſacrificaret, vel huiuſmodi, licet eſſent principalia in illo officio. Sed poſitionem incenſi commemorat, vt innueret periculum quo ab hoc officio retrahebantur. Poſſet etiam illud verbum forte exijt (vt quidam dicũt) referri ad primam electionem Zachariæ in pontificatũ, quæ forte per ſortem fuerat, &c.

ADDITIO II.

In eo. cap. Vbi dicitur in poſtil. *Quia fuit conceptus in Septembris menſe.*

C Vt dictũ eſt in præcedenti additione, præcurſor cõceptus fuit circa medium menſis ſeptimi, & per conſequens Saluator circa medium menſis primi, loquendo de menſibus lunaribus, quibus tunc feſta regulabantur.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in poſtilla. *Licet enim Ioſeph non fue. Sal. pater.*

De hac materia fuit large tractatum ſupra in additione Matthæi primo vbi agitur de genealogia Chriſti, vide ibi.

ADDITIO IIII.

In eo. cap. Vbi dicitur in poſtil. *Mulieres benedicentur in te.*

Melius vr̄ dici ſecundum Greg. in pl'o vbi ſic. Vt q̄ in vtriſq; benedicentur. Velut per vnam & vnũ ſęminam, & marẽ peccatum ſimul & triſtitia, ſic & nũc per vnam & vnũm bened... renocata eſt, & lętitia ad ſingulos eſt profuſa.

ADDITIO V.

In eo. cap. Vbi dicitur in poſtil. *Quoniam virum non cognoſ...*

Licet.n. q̄ noſtri doctores tradunt de propoſito beatæ virg... circa virginitatẽ, ſimiliter & de eius voto ſint tenenda tanq... ra, verba tñ beatæ virginis dicentia. *Quoniam virum nõ cogno...* Non videntur hoc dicere, nec ex eiſdẽ verbis videtur hoc ſe... Poſſibile enim eſt, quod aliquem virgo non cognoſcat virum... muniter loquendo ſeu intelligendo de viri cognitione, & ta... non habeat propoſitum nec votum virginitatis. Sed prędict... ginis verba peramplius videntur enucleanda.

Ad quod ſciendum, quod ſecundum Aug. in libro de mo... eccleſię, & etiam antiquos Philoſophos, virtutes multiplicit... ſiderantur. Vno. ſ. modo prout ſunt exemplares, & ſic perti... ad Deum in quo præexiſtunt omnium rerum rationes. Ali... prout ſunt politicæ, & ſic pertinent ad hominem inquantu... ẽte ſe habet in rebus humanis gerendis. De quibus virtutib... politicis Philoſophi communiter tractant. Inter quas virtut... politicas & exemplares, quædam mediæ interponuntur. ſ. v... tes purgatoriæ, quæ pertinent ad illos qui virtutes politicas... ſcendentes in diuinam ſimilitudinem conantur tendere. Su... ſuper hęc virtutes purgati animi quæ dicuntur virtutes iam... dammodo aſſequentium, diuinam ſimilitudinem, quantu... hac vita poſſibile eſt quæ a Philoſopho in ſeptimo Ethicor... tutes Heroicæ dicuntur, ideſt, diuinæ. Secundum quam co... rationem dicunt, quod temperantia purgati animi attingit... iam quis tantum aſſequitur diuinam ſimilitudinem, vt ter... cupiditates neſciat. Et ſecundum hunc modum virginitas... attribuenda beatæ virgini, ſic. ſ. vt terrenas concupiſcentia... dum non habeat, ſeu proponat vel voueat non habere, ſed e... vt eas penitus neſciat, quod eſt altius & perfectius quam vi... tatis propoſitum habere ſeu vouere. Et hanc ſententiam pr... ſonant ipſius verba, cum dicit. Virum non cognoſco, quæ... prie pertinent ad virginitatem purgati animi ſ. heroicam, ... quidem diſtinctio virtutum quadripertita tractatur ad ple... in 1. 2. quæſt. 61. artic. 5. in corpore quæſt.

ADDITIO VI.

In eod. cap. 1. Vbi dicitur in poſtil. *Veruntamen. Quia iſtud ... plum non eſt vſquequaque.*

Hoc exẽplũ eſt ſatis perfectũ interrogationis virginis M... Ipſa enim (vt dictum eſt) non quęrebat de facto, ſed de mõ ... di. ſ. vtrum ordine naturali conceptura erat vel ſupernatural... ideo cum Angelus ei inducit exemplum de conceptione ſte... quæ eſt ſupernaturalis, ſufficienter erat virgo edocta de m... fiendi, quod erat, ſcilicet miraculoſum per omnipotentiam ... nam, & ideo ſubdit, quia non eſt impoſſibile, &c.

ADDITIO VII.

In eo. cap. Vbi dicitur in poſtilla. *Sed poſtea cum aſſenſit conce. &c.*

Vr̄ poſtillator ſentire, qđ cõceptio filij Dei fuit facta ſtati... beata virgo dixit. *Fiat mihi ſecundum verbum tuum*, & non a... Et eſt vera & cõmunis opinio doctorum. Vñ magiſter in 3. d... dicit. Poſt conceſſum ſeu conſenſum virginis ſanctæ, Spiritu... ctus peruenit in ipſam ſecundum verbum Domini. Et infra... tentiam Dei verbi receptiuam præparans ſimul autem & ge... tiuam. Similiter S. Tho. in 3. parte. q. 30. art. 1. in corpore. q. ... alias rões quas aſſignat, quare fuit conueniens virginem an... ciari per Angelum, Vna eſt, vt oſtenderetur eſſe quoddam ... tuale matrimonium inter filium Dei & humanam naturã, ... per annunciationẽ ſpectabatur conſenſus virginis quẽ expr... dicendo. *Ecce ancilla domini, &c.* Qui requirebatur ad illud ... tuale matrimoniũ. ſ. incarnationis inter filiũ Dei & human... turã. Bernard. ẽt ſup miſſus eſt. Homel. 3 oſtendẽs, qđ conſe... virginis requirebatur ex diuina ordinatione ad incarnation... bi diuini, quaſi alloquẽs virgini in pſona humani generis ... Statim liberabimur ſi cõſentis. Et infra eã alloquẽs, dicit. R... de itaque citius Angelo, immo per Angelum dño reſponde... bum profer tuum & concipe diuinum. Emitte tranſitoriu... amplectere ſempiternum. Ex quo patet, quod ex mente Be... di eſt, q̄ dum beata virgo protulit verbum, tuum, vel ſaltẽ in... mo inſtãti prolationis cõcepit verbũ ęternũ. Sed fuerũt quic... huiuſmodi veritate deuiãtes, q̄ vñr aſſeruiſſe, q̄ incarnatio... diuini pceſſit ſalutationem Angelicam. Vñ in quibuſdam e... ſijs ẽt cathedralibus & alijs nõ modicę auctoritatis, in quad... ẽtione de annũciatione virginis hęc verba cõtinent. Miſſu... Gabriel ad virginẽ & anteq̄ ad virginẽ pueniſſet, inuenit D... virgineis illapſũ viſcerib. & diuinã maieſtatẽ virginalis vẽtri... uitate cõcluſã. Et infra poſt pauca ſubdit. Deniq; & Archãg... nõ ait. Aue gratia replẽda, ſed plena, nec, veniet in te, ſed D... cũ. Hęc in pdicta lectione. Quę quidẽ aſſertio veritati Euã... ę manifeſte repugnat. Teſtat. n. Euãgeliſta Angelũ poſt ſa... tionẽ virgini dixiſſe. *Ecce concipies in vtero.* Ex quo patet, ...

conceptio Chriſti in vtero etiam poſt ſalutationem fuit fu- ra,non ergo ante prædictam ſalutationem in vtero conce ,cum talis conceptio non fuit niſi ſalus.Legitur etiã infra c.2.de Chriſto quod vocatum eſt nomẽ eius Ieſus, quod catum eſt ab angelo priuſquam in vtero cõciperetur.Ex o patet manifeſte quod quando angelus dixit beatæ vir- gini. Vocabis nomen eius Ieſum, nondum conceptus erat vtero Chriſtus.Sed conſtat,quod ſalutatio præceſſit præ- dictam vocationem , ergo quando virgo fuit ſalutata , non- dum conceptus erat Chriſtus in vtero Quod manifeſte eua cuat prædictam aſſertionem. Probationes autem quas præ- dicta lectio inducit,nihil faciunt ad propoſitum ſuum oſten dendum, quia cum dicit, gratia plena, intelligitur de gratia ſanctificationis,ſeu ſanctificationis,q̃ ſemper fuit in virgine.Si militer cum dicit, dominus tecum. Sed cum hoc ſtat quod et replenda per conceptionẽ verbi incarnati,& iõ angelus eã poſt ſalutationẽ quærentẽ.Quõ fiet iſtud? ait.Spũſſctũs ſuperueniet in te qđ ſonat de futuro. Siſr. Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi,qđ ſiſr de futuro ſonat.Vnde ſi in dictis ali quorũ doctorum inueniantur,verba q̃ prima facie ſonãt,qđ us erat cum beata virgine ante miſſionẽ angeli,ſeu ante ſa lutationẽ, & hmõi intelligenda ſunt ſm gratiã habitualem, ſanctificationẽ mẽtis virginis, nõ aũt ſm verbi diuini in carnationẽ.Aliter.n.ꝯdicerent euãgelicæ veritati,vt dictum .Quã quidẽ lectionẽ tanquã erroneã,& euãgelicæ veritati conſonã in eccleſia Burgenſi, cui ad præſens indignus, & meritus diuina tamẽ permiſſione præſum, correxi, & ad conformitatẽ euãgelicæ veritatis, & ſententiæ ſanctorũ do- ctorũ ſub verbis ad hoc pertinentib.reduxi,ſubmittẽs tñ me quæcunque mea ſacroſanctæ ſedis apoſtolicæ determina ni,& correctioni,& cuiuſque verius ſententis,&c.

ADDITIO VIII.

In eo.cap. vbi dicitur in poſt. *Quia licet ex omnibus virtutibus fuit diſpoſita ad conceptionem filij Dei, ſpecialiter tamen hoc fuit humilitate.*

Ratio quare virtus humilitatis magis fuit diſpoſitio ad cõ ceptionem,q̃ aliæ virtutis.Beda declarat dicẽs.Dicebat.n.vt ſicut p ſupbiã primæ parẽtis mors intrauit in mũdũ,ita p hu militatẽ Mariæ vitæ introitus pãderet. Et nota ſm Greg.ſup id.Beatã me dicent.Non aũt beatã ſe appellat inani vexata gloria,ſed ſacro tacta ſpiritu,quæ futura ſunt ꝓphetauit,&c.

ADDITIO IX.

In eo.cap. Vbi dicitur in poſtil.*Aliter etiam dicitur,quod nega ſe eſſe prophetam tantum,&c.*

Aliter etiam poſſet dici,quod negauit ſe eſſe prophetam. illum,de quo Deut.18.d. legitur. Prophetam ſuſcitabo eis, &c.qđ intelligitur ad literam de Chriſto, de quo principali- ter quærebant ſacerdotes,& Leuitæ,vt Ioan 1.poteſt haberi.

REPL.In primo c.euangelij Lucæ poſti.dicit,quorũdam ſanctorum ſententiam eſſe,q̃ Zacharias pater Ioannis fue ſummus ſacerdos,cui ſententiæ adhæret Burg contra po qui tenet ꝯtrium.Et quamuis hæc veritas opinionũ de ſa- cerdotio Zachariæ non vr̃ multum facere ad ſenſum literæ, quia ſiue Zacharias poſuerit incẽſum,vt ſummus ſacerdos, ſiue vt ſimplex,ſufficit hora incenſi fuiſſe Ioannem annun- tiatum per angelum,tñ veriſiſe eſt Zachariam nõ fuiſſe ſum mum ſacerdotem.Maxime ideo,quia tpe dñij Græcorũ, & Romanorum ſuper Iudæos,ſummum ſacerdotiũ vendebañ. dicit Ioſephus Caipham ſummum ſacerdotium emiſſe. Non aũt veriſimile, quod Zacharias cum eſſet iuſtus, hmõi ſacerdotus ſimoniacos fecerit,vel approbauerit.Ea aũt q̃ Burg.ꝓ confirmatione ſuæ opinionis narrat,vñr ficta,quia ex ſcriptu ra fundñ non hñt. Primum quod dicit,quod tpe incenſi in die expiationis tñ populus foris orabat,non probat, q̃a po- terant ſingulis dieb.tpe incenſi foras orare Nec ſm dictum Bur.fundantur in litera per eum allegata. Dicit.n.quod filij Aaron fuerunt puniti pp exceſſum factũ p eos in feſto expia tionis.Nã ex litera poteſt haberi oppoſitum,quod pctm̃ illo rum non fuit factum in die expiationis,q̃a ponere incenſum illa die,verius ptinebat ad ſummũ ſacerdotẽ,q̃a ſol⁹ illo die intrauit in ſanctaſanctorũ.Filij aũt Aaron nõ fuerũt ſummi ſacerdotes,ſed ſimplices,vt patet ex eorum conſecratione, & vnctione,Leui.8.ideo nihil ad eos de depoſitione incenſi illius.Fuit igitur error eorum de quotidiana poſitione incẽ- ſi per ſimplices ſacerdotes fiendi.In qua quia ꝯ pceptũ Dñi fuerunt ebrij,vt vſi igne alieno prohibito puniti ſunt,vt col- ligit Leui.10.a Nec illud periculum mortis comminatũ eſt ipſi Aaron,& filijs eius reſiduis,& eorũ ſucceſſorib.pro ſolo feſto expiationis,ſed in oĩ miniſterio quod corã dño facere debuerunt,iõ dr̃ cõſequẽter,vbi ſup.Hoc eſt quod loquutus eſt dñs. Sanctificabor in his qui appropinquãt mihi.i.qui in tabernaculo faciunt aliquod officiũ ſacerdotale. Ad obiur- gãdũ aũt vitia punitorũ ſubditur conſequẽter.Vinũ & oẽ q̃ inebriare poteſt non biberis tu, & filij tui qñ intrabitis taber naculũ teſtimonij,ne forte moriamini,ſubintelligi,ſi cut fi- lij tui puniti ſunt ob ebrietatẽ,& ignẽ alienũ,ideo ſeqtur. Vt habeatis ſciẽtiã diſcernendi inter ſanctũ,& prophanũ,ſ.ignẽ offerendũ.Conſtat igitur illum ingreſſum tabernaculi nõ ſo lum fieri in die expiationis, nec ſciẽtiã diſcernẽdi eſſe neceſ ſariã ſolũ die illo.Patet igitur qđ ea q̃.Bur. pro ſua opinione adducit,ex plana litera non habẽtur,ſed potius oppoſitum.

Et quod dic.Burg.plures ſimul fuiſſe ſummos ſacerdotes, non habetur ex litera per eum allegata,ſed potius oppoſitũ.

Nec valet quod allegat ex euãgelio plures fuiſſe ſummos ſacerdotes,q̃a prout dictũ eſt hoc ꝓceſſit ex auaritia Roma- norũ, & Iudæorũ ambitione,q emerũt ſummũ ſacerdotiũ a Romanis,& Romani vt amplius reciperẽt pluries,& plurib. vendiderunt,qui ꝯctus in Zacharia non putatur veriſimilis.

In eo.c. vbi conceptionis virginis ponitur exemplum con- ceptio ſterilis,non vſquequaque ſimile,vt inquit poſt.Burg. aũt dicit ipſum exẽplũ ſufficere ad virginis interrogationẽ,q̃ non de facto,ſed de modo fiendi quæſiuit,hoc tñ non vr̃ ve- rum,quia virgo prius de facto,& de modo fuit ſufficiẽter in ſtructa qñ angelus dixit. Spũſſanctus ſuperueniet in te, &c. Exemplum igitur non fuit poſitũ ad docendũ virginem de aliquo.Nec virgo ſumpſit exemplũ illud pro doctrina,ſed ꝓ ſolatio,quia alias ſequeretur quod virgo viſitans. Elizabeth iuiſſet ad probandũ exẽpli dati veritatem,quod falſum eſt, & ꝯ beatum Amb ſuper Lucam, qui dicit virginẽ viſitaſſe non quaſi incertam de nuncio, nec quaſi dubitantẽ de exẽ- plo,ſed quaſi lætã pro voto,religioſam ꝓ officio,nec vt ver- bum angeli mulieris in atteſtatione probaret. *In eo.c.* vbi dr̃ de Ioanne.*Tu puer propheta altiſſimi,&c.* Poſtillator obijcit,q̃a Ioannes dixit ſe non eſſe prophetam.i.procul fantem,ſicut antiquitus,quia quod dixit,*digito demonſtrauit*,Vel aliter nega uit ſe prophetam tñ quia fuit pluſquam propheta.Bur.autẽ aliter ſoluit,dicens,quod negauit ſe illũ prophetã,de quo dr̃ Deut.8.b.qđ ad literã de Chriſto exponitur. Sed videtur qđ iuxta Bur.ſolutionẽ non ſatisfeciſſet quærentib.neque q̃oni, quia cum prius dixiſſet,Non ſum ego Chriſtus,de quo vt di cit Bur.exponitur illud Deut.allegatum de hoc non quæſie- runt amplius.Sed cũ audirent quod non eſſet Chriſtus,neq; Elias.Quæſierunt,quid ergo? ſaltẽ propheta es tu? Nõ igitur q̃ſierũt de ꝓpheta promiſſo in Deut.prout Burgenſis vult.

CAPVT II.

Factum eſt autem.Sequitur.

Exiit edi.a Cæ. Aug.Beda. Auguſtus 12 annis circa na- tiuitatem Chriſti in pace regnauit,vt etiam ad literam com pletum videatur illud propheticum. *Conflabunt gladios ſuos in vomeres,&c.* Pacatiſſimo autem tempore venit Chriſtus na- ſci,quia pacem magnopere quæſiuit,& amauit, amauit,quia pacis amatores ſemper inuiſit.Voluit etiam,vt diſcipuli quos ad prædicandum miſſus erat,quocunque vel lent ſecuri tranſire poſſent,& ab imminentium ſeditionum feruore tremenda Romani nominis vmbra protegerentur.

Naſcituro domino deſcribitur mundus,q̃a ille apparebat in carne, qui electos ſuos aſcriberet in æ- ternitate,in quo no- men Auguſti uere impletur, qui ſuos au-

CAPVT II.

a Quibus creſcebat Ioannes, vel quibus Maria in domum reuerſa eſt poſt tres menſes, quibus cum Elizabeth manſit.

a b Factum eſt autem in diebus illis exijt edictum a Cæ 1 2

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT II.

Factum eſt au.Deſcripto ortu præcurſoris,hic conſequẽ ter deſcribitur ortu Saluatoris. Et primo deſcribitur ſaluatoris ortus,ſecundo debitus ritus,ibi.Et poſtquã con- ſummati, tertio,pueri profectus,ibi.*Puer autem creſcebat.* Cir- ca ortũ ſaluatoris primo deſcribitur ipſ,ſcđo locus,ibi.*Et i- bant omnes*,tertio virginis partus,ibi. *Factum eſt autem*, quarto angelorũ cãtus,ibi *Et paſtores erant.*Circa primum dicitur.

2 *Exijt edi.a Cæ.*Hic oſtẽditur tpſ natiuitatis Chriſti,q natus eſt anno 42.Auguſti Cæſaris,qui nõiat⁹ fuerat Auguſtus ab augendo,

MORALITER.

1 *Factum eſt autem.*Sequitur.

augere ſufficiens, cenſoribus ſuæ profeſſionis non pecuniæ,
A ſed fidei oblatione ſignare præcepit, quia dũ profeſſio ſecularis obtenditur, ſpiritualis impletur. Abolito autem cenſu ſynagogæ vetuſto, nouus cenſus eccleſiæ paratur, qui tormenta non exigit, ſed aufert, qui non vno numiſmate, ſed vna ſignatur fide.

Quietiſſimum, & pacatiſſimum erat regnum, quia vna deſcriptione totum mundum concluſit.

Propterea cenſus datus eſt, vt ſciret rex numerum hominum, & magnitudinem, hic primum Iudæa facta eſt, ſtipen-
B diaria Romanis.

† cenſum, vt profiteretur vniuerſus orbis terræ

a ſare Auguſto, vt † deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcri- 1
(Profeſſio.) (Dominico.) 2
b ptio prima facta eſt a præſide Syriæ Cyrino. Et ibant omnes 3
c (a Vt nullus extra eccleſiam cenſum Deo reddat.) 4
d vt profiterentur ſinguli[a] in ſuam ciuitatem. Aſcendit autem 5
(a Vbi conceptus eſt Chriſtus.)
e & Ioſeph a Galilæa de ciuitate Na[a]zareth, in Iudæam ciui- 6
(a Qui gerebat typum Chriſti.) (b Domus panis, quia ibi natus eſt qui ſuos reficit in æterno pane.) (In præconium futuri.)
tatem Daui[a]d, quæ vocatur Be[b]thleem, eo quod eſſet de 7
(a Vbi profitetur iuſtus, & virgo, niſi vbi Chriſtus naſcitur, ideſt, in pacato corde. Prope eſt verbum in corde tuo, & in ore tuo.)
domo, & familia Dauid, vt pro[a]fiteretur cum Maria deſpon 8
f ſata ſibi vxore prægnante. Factum eſt autem cum eſſent 9
(a Non in domo parentum, ſed in via naſcitur, quia per humanitatem quaſi in alieno naſcebatur, non ſecundum poteſtatem, ſed ſecundum naturam.)
ibi, impleti ſunt dies † vt pareret, & pe[a]perit filium ſuum 10

a *Vniuerſus orbis.* BEDA. AMBROS. Multæ gentes erant, quibus non imperabat Auguſtus, ſed his verbis regnum Chriſti exprimitur, qui
C omnibus erat imperaturus. Quis.n. poſſet totius orbis profeſſionem exigere, niſi qui totius orbis habeat imperium?

b *Prima.* Beda. Iam diuerſis temporibus pleræque partes terrarum leguntur deſcriptæ, ſed hæc eſt prima earum, quæ totum orbem concluſerunt quæ profeſſio eſt mentium, qua nullus excluditur. Vel certe tunc primum cœpit, quando Cyrinus a Cæſare in Syriam miſſus eſt, cenſor patrimoniorum futurus.

c *Syriæ.* Syria in qua Iudęa eſt media, & quaſi vmbilicus eſt totius terræ. Cẽſus ergo primum in medio terræ exigitur, vt inde poſtea vſque ad fines terræ exigeretur, & redderetur.

d *Cyrino.* Amb. Hiſtorico more ſcribens, vt ſeriem tpis deſignat, nomen præſidis tanq̃ conſulis ſigni gratia huic libro aſcribit. Nam ſi conſules aſcribuntur tabulis emptionis, quãto magis redemptori omnium debuit tempus aſcribi? Habemus hic omnia quæ in contractibus eſſe ſolent. vocabulum ſummam poteſtatem gerentis, diem, locum, cauſam, teſtes etiam qui adhiberi ſolent. Hos quoque natiuitatis ſuæ generationi Chriſtus adhibuit, qui ſignarent euangelium, cens. *Vos eritis mihi teſtes in Ieruſalem.*

Beda. Sicut imperante Auguſto, & præſidente Cyrin[o] ... bant ſinguli in ſuam ciuitatem, vt profiterentur cenſum ... modo impera... Chriſto, per do... res, eccleſiæ pręti... profiteri debe... cenſum iuſtitię.l... eamus iugum q... leue eſt veniamu... requiem animar... quæ eſt patria nr̃... ſicut Cæſari ſolu... tur denarius qui ... cem nummos h... bat, qui etiam n... ne Cæſaris titul... tur, ſic offeramu... gi noſtro decal... legis, in quo vul... noſtri regis, ideſt... gnitionem volu... tis eius inuenien... Quem denarium quaſi ſacculo incluſum portamus in ... cum in occulta conſcientiæ meditatione ſeruamus. *Pr... mus autem cum regem in decore ſuo contuebimur, vel etiam pr... mus, cum ea quæ in tenebris diſcimus, in lumine dicimus, & quod ... re audiuimus, prædicamus in tectis.*

e *Naza.* Be. Quotidie dominus in Nazareth concipit... Bethleẽ naſcitur, cũ aliquis flore verbi ſuſcepto, ſe domũ ... ni panis operãdo efficit. Quaſi in aluo virginali cõcipit... corde credẽtis per fidẽ, gñatur p baptiſma. Quotidie D... nitrix eccleſia, ſuũ comitata doctorẽ, de tota mũdi in c... tẽ cõfeſſionis, & laudis aſcendens, cẽſum ſuæ deuotioni... gi æterno perſoluit. Quæ quaſi alij deſponſata, ſed ab al... cundatur, dũ ppoſito ſibi pontifici viſibiliter iungitur, ... uiſibili ſpũs virtute cumulatur. Vnde Ioſeph auctus inte... tatur, indicãs ipſo noĩe q; inſtãtia loquentis magiſtri nih... let niſi augmẽtum ſuperni iuuaminis, vt audiatur accep...

f *Factum eſt autẽ.* Alibi concipi, alibi naſci dominus vo...

NICOLAVS DE LYRA.

augendo, quia notabiliter auxit imperium Romanum, & propter hoc in diebus ſuis alijs gentibus imperio Romano ſubiectis, fuit in orbe pax vniuerſalis, ideo mandauit.

1 *Vt deſcribe. vniuerſo.* Vt per hoc ſciretur qualiter terræ diuerſæ eſſent populatæ, & quanta tributa ſingulæ poſſent reddere, vt ſic tributis indebitis non grauarentur, & ſciretur per quem modum ſingulæ terræ ſub imperio Romano melius regerẽtur. Ex hoc etiam patet quod Chriſtus natus fuit tempore maximæ pacis, ſicut fuerat prænunciatum a prophetis. Pſal. 71.b. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. Item Iſa. 2.b. Non leuabit gens contra gentem gladium. Et 9.b. *Vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.*

2 *Hæc deſcriptio prima facta eſt.* Dicitur autem prima quantũ ad generales deſcriptiones orbis, quia ante iſtam bene fuerunt aliæ deſcriptiones partiales, ſicut patet 2. Reg. 24. & 1. Paral. 21 de numeratione populi, & deſcriptione quã fecit Ioab de mandato Dauid. dicitur etiam prima ſecundũ alios quantum ad alias partes eiuſdem deſcriptionis quia Syria eſt in medio terræ habitabilis, & iõ ibi fuit inchoata iſta deſcriptio, vt inde denunciaretur fieri in alijs prouincijs circulariter.

3 *A præſide Syri. Cy.* Hunc enim Cyrinum Cęſar Auguſtus præfecerat Syriæ ad ipſam regendam.

4 *Et ibant omnes, vt profiterentur ſinguli in ſuam ciuitatem.* Hic deſcribitur natiuitas Saluatoris quantum ad locum, quia iſta deſcriptio præcepta erat fieri in principalibus ciuitatibus, & ibi conueniebant, quia ibi habuerant originem, vt ſic deſcriptio fieret non ſolum ſecundum numerum perſonarum, ſed etiam ſecundum determinationem genealogiarum, vt ſciretur numerus determinatus nobilium, & ignobilium, & hoc eſt quod dicitur. *Et ibant omnes, vt profiterentur ſinguli in ciuitatem ſuam.* Profitebantur autem dupliciter ſe ſubiectos Romano imperio, ſcilicet, ſcripto, quia eorum nomina ſcribebantur de mandato imperatoris, & etiam fa..., quia ſoluebant cenſum imperatori, propter quod in numiſmate cenſus erat imago imperatoris, vt habetur Matthæi 22.

5 *Aſcendit au. & Io. a Ga.* ideſt, in qua manebat.

6 *In Iudæam ciui. Da.* Iudæa hic accipitur adiectiue, quia Bethleem eſt quædam ciuitas in regno Iudææ, & vocatur ciuitas Dauid, quia inde oriundus fuit, vt habetur 1. Reg. 16.

7 *Eo quod eſſet de domo, & familia Dauid.* Vt patet per genealogiam deſcriptam cap. ſe. & Matt. 1.

8 *Vt profiteretur cum Ma. ſibi.* Ipſa enim erat de eadem tribu cum Ioſeph, & ſucceſſerat in hæreditate paterna, ideo ... ad profitendum cum eo, licet eſſet partui propinqua. ... etiam diuina diſpenſatione factum eſt, vt ſic Chriſtus naſceretur in Bethleem, ſicut erat prædictum Mich. 5 a Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio a diebus æternitatis.

9 *Factum eſt autem cum eſſent.* Hic conſequenter deſcribitur virginis partus, cum dicitur.

10 *Et peperit filium ſuum primo.* Et dicitur primogenitus quia poſt illum Maria alios filios habuerit vt dicit Heluidius hæreticus ſed quia ante illum non habuit, vnde & in le... lius vnigenitus offerebatur domino, & redimebatur tanquam primogenitus, quia ab vno menſe redimebant, vt habetur Numer. 3. & tunc primogenitus dicebatur, dato quod nullus ſequeretur.

MORALITER.

5 *Aſcendit au.* Per Mariam, eccleſia deſignatur, & p Ioſeph ſponſum eius epiſcopus, propter quod annulum habet, ſicut ſponſus. Et ſicut Maria fœcundata fuit, non tamen a Ioſeph ſponſo, ſed a ſpiritu ſancto, ſic & eccleſia fœcunditatem gratiæ habet a Deo. Aſcendunt autem in Bethleem ciuitatem ſuam. ſ. cœleſtem. Bethleem.n. domus panis interpretatur, & in cœleſti ciuitate panis viuus in propria ſpecie deguſtatur, & profitentur omnium imperatori ſe ſeruire.

10 *Et pe. filium ſuum primogenitum.* Eccleſia vero filium in qualibet bona perſona, quãdo bonum prius concepit, producit ad effectum, & pannis inuoluit, quando ab humanis laudibus hoc abſcondit. Et in præſepio reclinat, quando ex opere bono non eleuatur, ſed ſe magis humiliat.

a Beda. Non poſt quem alij, ſed ante quem nullus. b Ponitur in præſepio, ideſt, corpus Chriſti ſuper altare.

a b primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in 1 2
a Beda. Vt ſancta animalia carnis ſuæ frumento reficiat, qui panis eſt angelorum.
b Beda Loco eget, vt nos plures in cœlis habeamus manſiones.
c †præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. Et paſtores 3
d erant in regione eadem† vigilantes, & cuſtodientes† vigi- 4
a Amb. Grex populus, nox ſeculum paſtores ſacerdotes, vel etiã angeli.
e lias noctis ſuper gregem ſuum. Et ecce angelus domini ſtetit 5
a Vt non ſolum voce ſermonis, ſed etiam diuinę lucis claritate ortus veri luminis aſtruatur.
f iuxta illos, &, † claritas Dei circumfulſit illos, & timuerunt 6
timore magno. Et dixit illis Angelus. Nolite timere. Ecce e- 7
nim† euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni 8
a Beda. Fidelium de cunctis diuerſitatibus gentium congregando, æternum gaudium nunciatur.
Homo, & Deus.
g populo, quia natus eſt† nobis hodie ſaluator qui eſt Chriſtus 9
10

† cuſtodias

inſidiantis Herodis furorem facilius euaderet. Humilitas Chriſti commendatur, quia non ſolum incarnari, ſed etiam tempore naſci voluit, quo mox natus cenſui Cæſaris pro noſtram liberationem ſubderetur.

a *Primogenitum.* ✠ S. Titus. Non quod ſanctiſſima Dei-para vllum vnquam alium filium habuit. Quia Chriſtus, qui nem ex illa ſuſce cum verus alio- Deus eſſet, ſe- cundum carnem fa- ctus eſt frater no- ſter.

✠ Hieronymus. Ex hoc loco Heluidius nititur probare primogenitum dici non poſſe, niſi eum qui habeat, & fratres, ſicut vnigenitus ille vocatur qui parenti ſit ſolus filius. Nos autem ita definimus. Vnigenitus eſt primogenitus, non omnis primogenitus eſt vnigenitus. Primogenitum eſſe dicimus eum, quem alij ſubſequuntur, ſed ante eum nullus.

b *Pannis eum inuoluit.* Vilibus induitur pannis, vt ſtolam immortalitatis reciperemus. Manus, & pedes ſtringuntur, vt manus noſtræ ad bene operandum, pedes in viam pacis dirigantur. Paruulus factus, vt nos perfecti ſimus

✠ Hieronymus. Nulla autem eſt ibi obſterrix, nulla muliercularum ſollicitudo interceſſit. Ipſe pannis inuoluit infantem, ipſe mater, & obſtetrix fuit.

c *Locus in diuerſorio.* Diuerſorium eſt domus inter duos muros, duas ianuas habens Figurat eccleſiam inter paradiſum, & mundum.

Beda. In diuerſorio, vt in via naſcitur, qui ait. *Ego ſum uia*, qua ad patriam veritas, & vitæ veniamus.

d *Et paſtores.* Beda. Nato ſũmo paſtore, paſtores ab inſidijs noctis, gentium greges more pecudum prius viuentes vigi- D lando defendunt, & in aulam Dei congregant. Quibus bene vigilantibus angelus apparet, & eos claritas circumfulget, quia illi præ ceteris ſublimia videre merentur, qui fidelibus ſollicite præſunt, ſuper quos diuina gratia largius coruſcat.

✠ S. Titus. Præ ceteris paſtoribus beneficium hoc obtigit, quia præ cæteris ſimplices dolique exortes erant, ſectabãtur enim veterum conſuetudinem. Nã E vt patriarchæ, & ipſe etiam Moſes, paſcendis ouib. quondam intenti erant, ita nunc ipſi quoq;.

e *Et ecce angelus do.* Beda. Et concipiendum, & conceptum, & natum dominum, cœli ciues teſtantur, vt & mortales ſufficienter imbuant, & ſuum authori ſeruitium impendant.

✠ Origenes. Ante aduentum erant paſtores angeli qui res humanas regerent, Et cum horum vnuſquiſque ſuam cuſtodiam conſeruaret, venit angelus nato Domino & annunciauit paſtoribus, quod verus eſſet paſtor exortus. Angeli. n. ante aduentum parum poterant commiſſis ſibi vtilitatis afferre. Vix. n. aliquis vnus ex ſingulis gentibus credebat in Deum, nunc autem populi accedunt ad fidem ieſu. Homil. 12. in Lucam.

f *Circumfulſit.* Beda. Ideſt, ex omni parte illorum fulſit radios ſui luminis aſperſit, quod in tota veteris Teſtamenti ſerie non inuenitur. Conſonat autem qui ait. Nox præceſſit, Rom. 13. d dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo o. te & ind ar. lu. F

g *Hodie ſaluator qui eſt Chriſtus.* Cum nox eſſet. Non ait, hac nocte, ſed hodie, quia ſcilicet gaudium venerat nunciare. Vbi triſtia geruntur, noctis mentio ſolet fieri: vt, Scandalum patiemini in me nocte iſta.

☞ *Infantem*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et pannis eum inuoluit.* Per ſeipſam. Ex hoc patet falſitas quæ ſcribitur libro de infantia Saluatoris, ſcilicet ipſam obſtetrices habuiſſe in partu, quæ non requiruntur niſi propter afflictionem matris in partu, quæ non habuit locum in virgine, quia peperit ſine dolore, imo cum maximo gaudio, & delectatione, & ideo per ſeipſam puerum natum recepit, inuoluit, & reclinauit, vt hic dicitur.

2 *Et reclinauit eum in præſepio.* Ioſeph. n. in illo itinere adduxit ſecum aſinum ad portandum vxorem prægnantem, & bouem ad vendendum in Bethleem vbi erat congregatio populi magna, vt de pretio ſolueret expenſas in via, & illis duobus animalibus fecit præſepium iuxta ſe in quo beata virgo reclinauit filium natum, ſecundum quod fuerat prædictum Abacuch 3. ſecundum tranſlationem LXX. quam ſequitur officium Eccleſiaſticum. *Domine audiui auditum tuum, & timui. Conſideraui opera tua, & expaui, in medio duorum animalium.* Fuit. n. prophetæ admirationis pauor quod in loco tam humili reclinaretur Saluator, vnde ſubditur.

3 *Quia non erat ei locus in diuerſorio.* Eſt. n. diuerſorium hoſpitaria ad quam diuertunt venientes ab extra ad hoſpitandum. Ciuitas autem Bethleem tunc erat plena populo, qui venerat ad prædictam profeſſionem, & illi qui erant potentes occupauerant loca maiora, & ideo licet Ioſeph erat de nobili genere, vt prædictum eſt, non tamen erat de ditioribus & ideo ita paruum locum habuit, quod Saluator natus in præſepio reclinatus fuit, ad impletionem prophetiæ prædictæ. & ad dandum exemplum humilitatis perfectæ, a qua Saluator incœpit a natiuitate, & eam continuauit vſque ad mortem, in qua humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, ſm quod dr̃ Phil. 2.

4 *Et paſtores.* Hic conſequenter deſcribitur angelorum cantus exultantium in natiuitate Saluatoris, vbi primo deſcribitur natiuitatis huius denunciatio. Secundo angelorum exultatio, ibi: *Et ſubito facta eſt cum angelo.* Tertio paſtorum deuotio, ibi: *Et factum eſt.*

Circa primum præmittitur quibus facta eſt dicta denunciatio, cum dicitur: *Et paſt. in re. eadem.* Erãt enim ſimplices & abſque cautelis malitię, & occupati in officio ſanctorum patriarcharum, qui dicuntur fuiſſe paſtores, Geneſ. 47. Talibus autem ſolent fieri diuinæ illuminationes, & conſolationes, & non hominibus in ſapientia huius mundi, quæ ſtultitia eſt apud Deum, occupatis, ſecũdum quod dicit Saluator Mat. 11 d. *Confitebor tibi pater domine cœli & terræ,* quia abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis, iõ ſubditur. 5 *Et ecce angelus domini ſtetit iuxta illos.* Paratus ad reuelandum eis diuina.

6 *Et claritas Dei circumfulſit eos.* Non tantum exterius in corpore, ſed etiam interius in mente.

7 *Et timuerunt.* Ex inſolita viſione, ſed angelus eos conſolatur, dicens. *Nolite timere.* Cuius cauſa ſubditur, cum dicitur.

8 *Ecce enim euangeli. & c. quod erit omni pop.* Non ſolum Iudæorum, ſed etiam gentilium.

9 *Quia natus eſt nobis hodie Salua.* Et dicit hodie quia quamuis eſſet nox, erat tamen pars diei naturalis. Vel aliter, & melius, vt videtur, quia nox illa ex claritate diuina prædicta fuit ita illuminata, ac ſi eſſet dies clariſſima, ſecundum quod fuerat prædictum Pſalmo 138. b. *Et nox ſicut dies illuminabitur.*

10 *Qui eſt Chriſtus domin.* Chriſtus Grece idem eſt qđ vnctus Latine

MORALITER.

Et paſtores erant in regione eadem uigilantes, & cuſtodientes uigilias noctis ſuper gregem ſuum. Hi ſunt boni prelati & curati, qui vigilant ſuper propriam vitam ne delinquant, & cuſtodiunt vigilias noctis ſuper gregem ſuum, ne luporum infernalium morſibus pereant. Et iuxta illos ſtat angelus ad eorum cuſtodiam, & claritas Dei circumfulget illos ad ſuam, & ſubditorum directionem, & timent timore filiali, propter quod eis dicitur.

9 *Natus eſt nobis hodie Saluator.* Qui timentibus Deum ſpiritualiter naſcitur per gratię ſuę influxum Malach. 4. a. Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ.

a *Infantem pannis inuolutum.* Beda. Crebris infantia ſaluatoris & angelorum teſtimoniis, & euangeliſtarum eſt inculcata, vt memin[illegible] noſtris altius infigatur quid pro nobis ſit factus In quo humilitas conatur, quia cum eſſet diues, pauper pro nobis factus eſt, vt inopia ſua nos ditaret.

2.Cor.8.b

b *Multitudo militiæ cœleſtis.* Ambroſ. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui ſequebantur militiæ ducem, qui contra malignos ſpiritus ad tutelam noſtram angelorum ordinat exercitus.

†in hominib. bona voluntas, ſeu beneplacitum.

Beda. Vno euangelizante, multitudo conſona in laudem prorumpit, vt & officium ſuum Deo impēdat, & nos inſtruat vt quoties ſacram eruditionē ex fratris ore audimus, Deo laudes corde, ore, opere, reddamus. quia vero Deus, & homo naſcitur, hominibus pax cum ipſis Angelis, Deo canitur gloria, qui ab angelis pro noſtra redēptione glorificatur.

c *Et in terra pax.* Quādo peccando eramus a Deo extranei, extraneos nos angeli deputabant. Sed quia cognouimus regem noſtrum, recognouerūt nos angeli ciues ſuos. Et tin[illegible] angelus adorari ab humana nā quā in ſuo rege conſider[illegible]

∴ S. Titus, Indicat Deum, qui ante illorum (Angeloru[m]) gloria erat, qui degebant in ſupremis, nūc eorum pacem [illegible] fectum eſſe qui verſantur in terra. Etenim qui factus eſt [illegible]bis pax, bona[illegible] voluntas, is illos [illegible] in cœlo, & illos [illegible]ſus, qui in terra [illegible]gunt, vnum greg[illegible] abſoluere palam [illegible]ſtendit.

d *Hominibus bonæ voluntatis.* Beda. [illegible] ſuſcipiunt natū C[hri]ſtum, Nō his qui [illegible]dita eius natiui[tate] ſunt turbati, & e[illegible] perſecuti. Non [eſt] pax impijs, dicit [illegible]

e *Paſtores loque[bantur]*. Ambr. Non ſit [illegible] perſona paſtoru[m] quia quo vilior ad prudentiam, eo pretioſior ad fidem. A paſtoribus fidem Maria colligit. A paſtoribus populu[s] Dei reuerentiam congregatur. Mirati ſunt enim de his [quæ] dicebantur a paſtoribus ad illos.

f *Tranſeamus.* Moral. Sic nos abiectis carnalibus conc[upi]ſcentijs, cogitatione, & deſiderio mētis in ſupernam de[illegible] vi[illegible]

a In Bethleem, vnde Dauid natus. b Signum ſalutis fidelibus, humilitas ſaluatoris quæ eſt oppoſita ſuperbiæ, per quam mors in mundum intrauit.

dominus in ciuitate Dauid Et hoc vobis ſignum. Inuenietis 1
a infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio. † Et ſu- 2

a Ne parua vnius Angeli videatur authoritas. b Quæ Chriſtum ducem ſequitur. 3

b bito facta eſt cū angelo multitudo militiæ cœleſtis, laudan 4
c tium Deum, & dicētium, Gloria in altiſſimis Deo, & in terra 5 6

a Pax multa diligentibus legem tuam domine, & non eſt illis ſcandalum.

d pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum eſt, vt diſceſſe- 7 8

a Credentes verbis angeli paſtores, teſtimonium dant uero agno.

e runt ab eis angeli in cœlū, paſtores, loquebātur adinuicem. †

a Non aſpiciamus retro, nec ad dexteram, vel ſiniſtram, niſi in ſolum Chriſtum. b Beda. Quod in principio apud patrem fuit caro, & hic oſtenſum nobis quod in deitate non poterat videri. Ambroſ. Cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod eſt filius.

f Tranſeamus vſque Bethleem, & videamus hoc verbū quod 9 †

NICOLAVS DE LYRA.

Latine. Antiquitus autem in veteri lege vngebantur tantum reges, & pontifices, Chriſtus autem rex eſt, & pontifex, & ideo bene dicitur Chriſtus, id eſt, ſanctus, non vnctione humana, ſed diuina, quia in humanitate pro nobis aſſumpta fuit vnctus a Deo patre, imo a tota trinitate plenitudine gratiæ, ſecundum quod dicit Pſal.44.b. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Propter quod dicitur Io 3. quod datus eſt ei ſpiritus, non ad menſuram, ſcilicet aliorum hominum, ſed ſecundum omnem plenitudinem. Non ſolum ſufficientiæ, ſed etiam redundantiæ in omnes alios quantum ad ſufficientiam, ſecundum quod dicitur Io.1.b. *Et de plenitudine eius omnes nos accepimus.*

1 *Et hoc vobis ſignum.* Per hoc.n quod angelus dedit eis ſignum magnæ humilitatis, & paupertatis, ſignificatum fuit paſtoribus, quod non venerat ad regnandum temporaliter, vt Scribæ Iudæorum credebant Chriſtum venturum Poteſt autem aliter dici, quod illud fuit proprium ſignum Saluatoris noui. Ad cuius intellectum conſiderandum, quod illa quæ fuerunt in veteri Teſtamento, fuerunt figuræ noui, vt dicitur 1.Cor.10 In veteri autem Teſtamento duo Saluatores Iudæorum, imperfecti tamen, præceſſerant tanquam figuræ Saluatoris pfecti Ieſu Chriſti. Primus fuit Moyſes, qui liberauit eos de ſeruitute Aegyptiaca, vt habetur Exod 13.c. Secundus fuit Cyrus, qui liberauit eos de captiuitate Babylonica, vt habetur 1.Eſdr.1. *Et habetur de vtroque natus fuit inuentus in magna paupertate*, ſicut patet de Moyſe Exod.2. quem inuenit filia Pharaonis poſitum in flumine in fiſcella iuncea. Similiter de Cyro dicitur in Eccleſiaſtica hiſtoria ſuper Daniel, quod Aſtyages rex Medorum, & Perſarum vidit in ſomnis vitem naſcentem de vtero filiæ ſuæ totam Aſiā occupātem, & a coniectoribus fuit ſibi reſponſum, quod viſio iſta ſignificabat ex ea puerum naſciturum, qui occuparet regnū Medorum, & Perſarum propter quod timens ne ipſe, vel filius ſuus per hoc regno priuaretur, dedit filiam ſuam militi pauperi, & cum hoc ēt cum filia ſua facta fuiſſet prægnans, fecit tempus partus ſui explorari, & puerum natum ſibi apportari, quem tradidit cuidam militi, vt ſecreto interficeretur. Qui compatiens puero ipſum non interfecit, ſed in quodam nemore puerum fortunæ dimiſit. Ad quem quædam canicula paſtoris regis quæ erat iuxta nemus, frequenter veniebat, & ipſum lactabat, & paſtor prædictus volens ſcire, vbi canicula declinabat inuenit puerum, ita in paupertate ia[cen]tem, quem accepit, & tradidit vxori ſuæ nutriendum, & [po]ſtea factus eſt rex Perſarum, atque Medorum ad liberati[onem] Iudæorum. Cum igitur figura, & figuratum debeant ha[be]re correſpondentiam, & prędicti duo qui fuerūt figurę C[hri]ſti, in maxima paupertate inuenti fuerunt in ſua natiuit[ate], ſignum conueniens, & correſpondens figuræ dedit an[ge]lus paſtoribus de Chriſti nati inuentione di.

2 *Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſep[io].* Et credendum eſt, quod paſtores hoc intellexerunt illum[ina]ti a Deo.

3 *Et ſubito facta eſt.* Hic conſequenter ponitur angelor[um] exultatio, cum dicitur. *Et ſubito facta eſt cum an[gelo].* Qui tanqu[am] principaliter inter alios nunciauerat Chriſti natiuitatem

4 *Multitudo militiæ cœleſtis.* i. angelorum, qui nomine mil[itiæ] deſignantur, quia pro ſalute hominum cum dęmonib. p[ræ]liantur, ſecundum quod dicitur Apoc.12.b. Michael, & a[nge]li eius præliabantur cum dracone, &c.

5 *Laudantium Deum.* De Chriſti natiuitate, eo quod pe[r ip]ſum ſciebant deduci homines ad ſalutem, quam deſider[abant] & ruinam angelorum per hoc reparandum.

6 *Et dicentium, Gloria in altiſſimis Deo.* Quia licet eius gl[oria] vbique reluceat maxime tamen in cœlo empyreo, vbi eſ[t an]gelorum, & beatorum habitatio.

7 *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Id eſt, homini[bus] bonis. Per bonitatem enim voluntatis dicitur homo [ſim]pliciter bonus, magis quam per bonitatem aliarum po[ten]tiarum animę, quia voluntas mouet alias potentias ad a[ctus] ſuos, & ideo bonitas eius vel malitia in omnes alias pot[entias] redundat, ſicut influentia cauſę mouentis in motis ab i[pſa]. Malis aūt hominibus nō eſt pax, ſecundum ꝙ dicitur Iſa[.4]8. d. Non eſt pax impijs dicit dominus. Ex hoc etiam verb[is an]geli patet, quod iſta pax quę principaliter per prophetas [præ]dicta fuit futura in aduentu Chriſti, erat pax interior b[onæ] voluntatis, quia ſecundum ꝙ dicitur Prouerb.12. *Non c[on]triſtabit iuſtum quidquid ei acciderit.* Pax autem temporalis [quæ] fuit in aduentu Chriſti pacatis omnibus gentibus ſub i[mpe]rio Romano, fuit figura huius pacis principaliter inten[tæ].

8 *Et factum eſt.* Hic conſequenter deſcribitur paſtorum [de]uotio, quia ſtatim poſt viſionem iſtam dimiſſo grege [ie]runt ad videndum puerum natum, dicentes.

9 *Tranſeamus vſque Bethleem, vt videamus hoc verb[um].* Id eſ[t]

MORALITER.

3 *Et ſubito facta eſt cum angelo multitudo.* Beda. Vno angelo euangelizante natum in carne Deum, mox multitudo militiæ cœleſtis in laudē prorumpit creatoris, vt & Chriſto deuotionem impendant, & ſuo nos inſtruant exemplo, quoties aliquis fratrum ſacræ eruditionis verbum inſonuerit, vel ipſi quæ pietatis ſunt ad mentem reduxerimus, Deo ſtatim laudes corde, ore & opere reddamus.

† *Paſtores loquebantur adinuicem.* Nam de reuelationibu[s an]gelicis loqui debent paſtores eccleſiæ quæ continentu[r in] ſacra ſcriptura, propter quod ſubditur.

9 *Tranſeamus vſque Bethleem.* Quæ domus panis interpr[eta]tur, ideo per eam ſacra ſcriptura ſignificatur, nam in ea verba quæ ſunt panes vitæ continentur. Et ſic in Bethl[eem] tranſire, eſt ſacram ſcripturam diligenter ſtudere.

† *Et videamus, &c.* Nam in ea videtur verbum caro fact[um]

Paſtores

vi panis debemus tranſire, illum amãdo, qui pro nobis ca-
rnactus eſt, vt ad eius viſionem perueniamus.

S. Titus. Hoc facto eccleſia paſtores ſacerdotio, quæ initiatos adumbrant. Horum namque munus eſt cœleſtem p…em hoc eſt agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, q…que pro ſua in-g…ti clemẽtia, quo-ti…e in myſtica ara ſe offerri ſinit ſtu-di…ſe inquirere.

a *Et ve. fe.* Beda. Nõ c…n deſidia Chriſti q…rrenda eſt pręſen ti… Ideo paſtores ſi-m…nora inueniunt, q…a non ficta fide c…tunt videre, quæ a…ierant. Horum e-x…plum paſtores e…leſiæ, imo cuncti fi…les imitari dẽnt, v…ide, & virtute pro f…ant, & cęleſti ora-c…o erecti, præcedẽ …m patrum vitam …qua panis vitæ sẽ-…, & ſeruatur, & reficit, quaſi Bethleem portas contẽplan-… ſubeant. Ibi catholicæ eccleſię pulchritudinem quaſi Ma…m, & doctorum cœtum quaſi Ioſeph, & humilem media…is aductum ſcripturæ paginis inſertum quaſi in pręſepio …enient

b *Videntes autem.* Viſio Dei cognitio Dei eſt, & hæc eſt ſola …i hominum, vt cognoſcant verum patrem, & quem miſit …m Chriſtum eſſe vnum Deum.

c *Mirati ſunt.* Mirantur, & de myſterio incarnationis, & de …ta paſtorum atteſtatione qui fingere audita neſcirẽt, ſed ſi…plici facundia vera prædicarent. Sic dominus non rheto…, ſed piſcatores ad euangelizandum deſtinauit. Sic & in ve…teſta. ſuæ diſpenſationis nuncios paſtores ordinauit: I-…d…o non eſt paruipendenda paſtorum atteſtatio.

Maria

a Caro. b Pater, & filius, & ſpiritusſanctus fecit, ideſt, incarnari conſtituit, & ſic factum oſtendit.

a factum eſt, quod fecit dominus, & † oſtendit nobis, & vene- 1 2
Miniſtros natiuitatis: Hominem natum.
runt feſtinantes, & inuenerunt Mariã, & Ioſeph, & infantem 3 †
In carne. a Carnem. Recto ordine per cognitionem natiuitatis venerunt ad cognitionem verbi.
b poſitum † in præſepio. Videntes autem † cognouerunt de 4
a Quod erat in principio.
verbo quod dictum erat illis de puero hoc, & omnes qui au- 5
c dierunt mirati ſunt, & de his quę dicta erant a paſtoribus ad 6
d ipſos. Maria autem conſeruabat omnia verba hæc, conferẽs 7
e in corde ſuo. Et reuerſi ſunt paſtores glorificantes, & laudã- 8 9
a Ab Angelis. b In Bethleem.
f tes Deum † in omnibus quæ audierant, & viderant, ſicut di-
ctum eſt ad alios. Et poſtquam conſummati ſunt dies octo, 10
g vt circunciderctur † puer, vocatum eſt nomen eius 11

d *Maria au.* Amb. Maria non minus ore pudica quam corpore ſecreta, quæ nouerat nulli diuulgat, ſed tacito corde ſcrutans congruum tempus quo hæc Deus vulgari velit reuerenter expectat conferens ea quæ viderat circa ſe acta, & quæ legerat in ſcripturis agenda ei. Ei dictum erat ab angelo. *Ecce concipies in vtero, & pa. fi.* prædixit Iſa. *Ecce virgo conci. & peri. fi.* Videbat ſe de ſtirpe Dauid ortam. In Nazareth de ſpiritu ſancto concepiſſe, in Bethleem peperiſſe. quorum omnium teſtimonia in diuerſis prophetis legerat. Comparat ergo verba prophetarum factis, & in omnib. habet argumenta fidei. Si Maria a paſtorib⁹ diſcit debemus a ſacerdotibus diſcere. ſi Maria ante apl'i præceptum tacet dẽmus poſt apoſtoli præceptum magis doceri, quam docere.

f *Et reu.* Beda. Sic ſpirituales paſtores modo dormientibus alijs contemplando cœleſtia ſubuehuntur, modo caſtra fidelium luſtrant, & probitatis exempla quærendo circumeunt, modo ad publicum paſtoralis officij redeunt docendo, vt quid in priuato guſtauerunt, alijs prædicando eructent.

Sicut dictum eſt ad illos. Beda. Et in hoc glorificant, quod non aliter inueniunt, quam dictum erat, vel ſicut dictum eſt ad illos ab Angelis, referunt laudes, & gloriam Deo. Non quod angeli imperaſſent laudare, ſed ipſi laudando offerebant formam deuotionis ſuæ, dum dicunt, Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

g *Vt circunc.* Beda. Ritus circũciſionis ab Abrahã ſumpſit

☞ exordium

Sup. 1. c
Iſa. 7. c

1 Notum fecit

† Diuulgauerunt

Maria a paſtoribus didicerat, & facta ſcripturis cõparabat.

D E F

B C

NICOLAVS DE LYRA.

…ideſt, puerum natum per verba angeli nobis ſignificatum.

1 *Quod fecit domi.* Hoc non eſt de textu. Græci enim & anti…c nõ habẽt, fecit, ſed tantum quod dominus oñdit nobis.

2 *Et venerunt fe.* Ex deſiderio videndi Chriſtum principali…t, & ſecundario, vt citius redirent ad gregem quem ſine cu…ſtodia dimiſerant.

Et inuenerunt. Sicut angelus eis dixerat.

Vide. au. de ver. Quia non ſolum fuerant illuminati exte…ius, ſed etiam interius de cognitione verbi incarnati, vt pdi…tum eſt. 5 *Et omnes qui au. m. ſunt.* Et materia admiratio…nis ſubditur, cum dicitur.

6 *Et de h.* Et accipitur hic & pro. i. his quæ dicta a paſtorib. …ad ipſos, ſicut ſuperius eſt expreſſum.

7 *Maria au. confer.* Quia prudenter attendebat quomodo p…phetiæ implebantur in puero nato. Et iſta collatio erat ei val…de delectabilis, & toti eccleſiæ valde vtilis, quia ſecundum …quod dicit Hier. in ſermone de aſſumptione beatæ virginis. ip…ſa poſt aſcẽſionem filij ſui remanſit ad tempus in terris cum a…poſtolis, vt eos plenius inſtrueret de verbo incarnato, de …quo erat plenius edocta per ſpiritumſanctũ, & omnia fami…liarius viderat, & tractauerat propter quod melius exprime…re poterat ſecundum quod dicit Hiero. Quod melius noui…mus, melius, & proferimus. 8 *Et re. ſunt pa.* Redeundo ad …gregem ſuũ. 9 *Glorifican. & lau. d.* De beneficio toti mundo collato generaliter, & eis oſtenſo ſpecialiter, ideo ſubditur. In omnibus quæ audierant, & viderant.

10 *Et poſt. q.* Hic ponitur debitus ritus circa puerum natum quia ſecundum ritum veteris legis debebat circuncidi, & in templo offerri, & ideo primo agitur de eius circunciſione, ſecundo de oblatione, ibi. Et poſtquam impleti ſunt dies, circa primum dicitur. *Et poſt q. con. ſ.* Hoc erat tempus determinatum circunciſioni, prout habetur Gen. 17. b.

Voluit autem Chriſtus circuncidi, quamuis non eſſet legi ſubiectus. Primo vt oſtenderet in ſe veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit ipſum Deum habuiſſe corpus phantaſticum, & contra Valentinum dicentem Chriſtũ corpus de cœlo attuliſſe. Secundo, vt approbaret circunciſionem, quam Deus olim inſtituerat. Tertio vt oſtenderet ſe eſſe de genere Abrahæ, qui circunciſionis mandatum accepit Gen. 17. b. Et facta eſt repromiſſio de Chriſto. Quarto, vt Iudæis excuſationem tolleret de non recipiendo eum ſi eſſet incircunciſus. Quinto vt obedientiæ virtutem nobis ſuo commendaret exemplo præceptum legis obſeruans, cui tamen non erat ſubiectus. Sexto, vt qui in ſimilitudine carnis peccati venerat remedium quo caro peccati conſueuerat mũdari non renueret. Septimo vt legis onus in ſe ſuſtinẽs, alios a legis onere liberaret, ſm illud Gal. 4. a. Miſit Deus filiũ ſuũ factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret.

11 *Voca. eſt no. e. Ie.* nõ dicit impoſitũ, qa a Deo fuit impoſitũ hoc

Error Manichæi
Error Valentini

MORALITER.

2 *Et venerunt feſtinantes.* ideſt, cum deſiderio uidendi.

3 *Et inuenerunt Mariam, & Ioſeph.* Per Mariam quæ interpre…tur amarum mare, ſignificatur amaritudo pœnitentiæ, & …r Ioſeph qui interpretatur accreſcens, ſignificatur augmẽ…m virtutis, & gratiæ. Et ad hæc duo inducit ſtudium ſacræ …ſcripturæ. † *Et infantem poſitum in præſepio* Quod eſt maxi…mum mirabile, cum dicat Iere. 33. e. Cœlum & terram ego …impleo. 5 *Et omnes qui aud. erunt.* Paſtores. n. eccleſiæ, & …doctores debent alijs communicare, quæ didicerunt ab an…gelis. i. per ſtudiũ ſacræ ſcripturæ p ſanctos angelos reuelatę. Et

8 *Et reuerſi ſunt paſtores.* Nam doctores eccleſiæ poſt aliorũ doctrinam debent ad conſiderandum propriam conſcientiam reuerti, & laudare bonitatem Dei.

10 *Et poſtq. conſummati, &c. puer.* Cui debemus conformari, non circunciſione carnis, ſed mentis Rom. 2. d. *Non qui in manifeſto Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circunciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circunciſio cordis ſpiritu non litera cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.*

11 *Vocatum eſt nomen eius Ieſus.* Ideſt, ſalus, quia fecit ſalutẽ in medio terræ. Ideo dicit Bernar. de hoc nomine, quod eſt mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.

exordium, quãdo & nominis amplificationem accepit, ad A quam imitationem nomen imponebatur pueris in die eorũ circuncisionis. Sic etiam factum eſt ipſi Ieſu. Octaua die circunciditur Ieſus, quia vtraque noſtra innouatio, & in præſenti ſcilicet per baptiſmum, & in futuro, carnis, & in ſua reſurrectione eſt præſignata, & in noſtra quandoque eſt perficienda. Chriſtus autẽ die octaua ſurrexit, & poſt ſex ſæculi huius ætates, & ſeptimam ſabbati quæ nunc interim in alia vita geritur, quaſi octauo tẽpore reſurgemus, tunc veriſſime ab omni corruptione circumciſi, vbi verum præputium auferetur, quia ibi neque nubent, neque nubentur.

a Non decuit tam glorioſum nomen primum ab hominibus appellari, ſed excellentiori natura, ne homo videatur machinator huius nominis.

a Ieſus. Quod vocatum eſt ab angelo, priuſquam in vtero con
Mariæ, vel Domini.
ciperetur. Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius 1
b ſecundum legem Moyſi, tulerunt illum in Ieruſalem, vt ſi- 2
c a Offerrent, & conſecrarent.
d ſterent eum dño, ſicut ſcriptum eſt in lege dñi. †Quia omne 3

Infra 20.f

Greg. Qui in ſimilitudine carnis peccati venerat remediũ quo caro peccati mundari conſueuerat, non reſpuit, ſicut baptiſma nouæ gratiæ, non neceſſitatis, ſed exempli cauſa ſubijt. Et nota, quod idem auxilium curationis in lege circunciſio præſtitit, quod nunc baptiſma confert tempore gratię, niſi quod introitus in regnum nondum patebat. *Significat autem hæc circunciſio carnalis illam circũciſionem in die iudicij, cum omnibus animæ, & carnis corruptionibus exuti, ad faciem creatoris videndam ingrediemur. Significat etiam præſentem circunciſionem, ideſt, ablutionem vitiorũ per baptiſmum. Significabat etiam illum de Abraham naſciturum, qui & in præſenti per baptiſmum, & in futuro per reſurrectionem ab omni ſorde ſuos purgaret, erat etiam in Abraham ſignaculum iuſtitiæ.

Beda. Sicut a Chriſto Chriſtiani, ſic & in vtraque noſtra circunciſione a Ieſu. i. a Saluatore ſaluati vocamur. Quod nomen, non ſolum antequam concipiamur in vtero eccleſiæ per fidem, ſed etiam ante tempora ſecularia a Deo nobis vocatum eſt.

C ✠ Sanctus Titus. Circunciſus eſt Chriſtus duplici de cauſa, primo quidem quo nos per legis conſummationem a legis onere redimeret. Deinde vero quo per obedientiam m... dis omnibus per tectam inſignem Adam innocentiam ſa... ret. Atque huc tendit illud Apoſtoli. *Sicut per inobedientiam ... nius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius obe... tionem iuſti conſtituerentur multi.*

a *Quod vocatum ... ab Angelo, priuſq. &c.* ✠ Origenes. N... mẽ Ieſu glorioſum ... omniq; cultu dign... ſimum, nomẽ quod eſt ſuper omne nomen, non decuit p... mum ab hominib... appellari, neque ...

...cis afferri in mundum.

✠ Sanctus Titus Boſtrorum Epiſcopus. *Priuſquam in v... ro, &c.* Miror quomodo exorti ſint quidam qui ipſo ſtat... temporis articulo quo Angelus dixit, *Aue gratia plena,* in v... ro conceptum fuiſſe aſſerere audent.

b *Tulerunt illum.* Paruuli qui de toto regno Iudæorum ... templũ portabantur, ſi erant de tribu Leui, in miniſteriũ ... mus perpetuo detinebantur. Si de alia tribu, pretio dato ... rentibus primogeniti redimebantur ad propria referend...

c *Sicut ſcrip.* Beda. Scriptum eſt in lege, *Mulier quæ ſuſcepto ſe... mine pe. ma. maſ. immunda erit ſeptem diebus.* Ad diſtinctionem ... lius quæ virgo peperit. Non ergo filius, non mater hoſtijs ... digebat purgari, ſed vt nos ſaluaremur a timore legis. ... tum autem erat puerum poſt triceſimumtertium circun... ſionis diem ad templum deferri, & pro eo hoſtiam da... mogenitum ſanctum domino fieri. Per quod ſignifi... nullum niſi circunciſi vitijs dignum eſſe conſpectu do... nullum niſi mortalitatis nexibus abſolutum, ſupernæ ci... tis gaudia ſubiturum. Vera.n. circunciſione purgatus ... plum Ieruſalem cum muneribus ingreditur, qui glo... ſurrectionis ab omni labe excoctus, cum bonorum ... fructibus ſupernæ beatitudinis gaudia ſubit.

d *Omne maſ.* Beda. Oẽ, tã hominis, q̃ pecoris qđ Deo ſa... ficari, & ſacerdotis eſſe iubebatur, vt ſacerdos primogen... hominis

NICOLAVS DE LYRA.

hoc nomen, ſed per angelum denũtiatum Marię, & Ioſeph, & per ipſos alijs diuulgatum.

Et quia aliquis infidelis, potiſſime Iudæus, quod hoc nomen non fuiſſet conuenienter impoſitum, poſſet arguere.

Tum quia Iſa. 62. a. dicitur. *Vocabitur tibi nomen nouum quod os domini nominauit.* Hoc autem nomen Ieſus non erat nouum tũc, quia ante alij fuerant nominati hoc nomine, vt patet de Ieſu filio Ioſedech, & de Ieſu Naue, in Genealogia Chriſti qui deſcribitur cap. ſe. vbi idem habetur.

Item quia Iſa. 7. c. dicitur. Vocabitur nomen eius Ema. & 8. a. dicitur. Voca nomen eius, accelera, ſpolia detrahe, &c. & 9. b. Vocabitur nomen eius admirabilis, cõſiliarius, deus fortis, &c. quæ nomina ſunt alia a nomine Ieſu. Et ſimilia poſſunt induci de alijs locis ſcripturæ.

Ideo dicendum, quod hoc nomen fuit proprie impoſitũ ei. Nomina enim ſi bene imponantur, imponi debent a proprietatibus rerum, & hoc patet de nominibus generum, & ſpecierum, de quibus dicitur 4. Metaph. Ratio quam ſignificat nomen eſt definitio, quæ deſignat propriam rei naturã.

Philoſophus. Nomina autem ſingulorum hominum ſi bene imponãtur, imponi debent ab aliqua proprietate eius, cui imponitur nomen. Aliquando a tempore, ſicut nomina aliquorum ſanctorum imponuntur pueris natis in feſtis eorum. Vel a cognatione, ſicut cum filio imponitur nomen patris, vel alicuius de cognatione eius. Aliquando ab euentu, ſicut Moyſes vocauit filios ſuos, vt habetur Exod. 2. Aliquando autem ex aliqua qualitate eius cui nomen imponitur, ſicut Gen. 35. b. Primogenitus Iſaac vocatus eſt Eſau, quod interpretatur rubeus, vel rufus, quia de vtero matris exiuit rufus, & totus in morem pellis hiſpidus. Aliquando ex aliquo dono Dei gratuito, ſicut Matt. 16. c. dictum eſt. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Et Io. 1. f. Tu vocaberis Cephas, igitur quia homini Chriſto hoc munus gratię collatum erat, vt per ipſum omnes ſaluarentur, ideo vocatum ... conuenienter nomen eius Ieſus. i. Saluator, vel ſalus. Et ha... rationem aſſignauit angelus Ioſeph Matth. 1. d. *Vocabis no... eius Ieſum, ipſe. n. ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum.* ... primum dicendum, quod hoc nomen fuit nouum in ... ſto, inquantum fuit ei impoſitum ab hac proprietate ... eſt omnium Saluator, quæ non fuit in aliquo præced... cet fecerint ſalutem in aliquo facto particulari. Sicut ... Naue ſaluauit populum Iſrael, hoſtes eius debellando ... gitur in libro Ioſue, & ita poteſt dici de alijs.

Ratio autem huius nominis Emanuel, quod inter... tur nobiſcum Deus, includitur in nomine Ieſu. ... hoc ... quod fuit nobiſcum per ſuam incarnationem, fecit no... lutem. Et eodẽ modo poteſt dici de alio, quia ſal... infernum ſpoliando. Et ſic de tertio, & de conſimili...

1 *Et poſtquam impleti ſunt.* Hic conſequenter agit ... oblatione, vbi primo deſcribitur huius oblationis p... tio; ſecundo, præſentati receptio, ibi. *Ecce homo,* ... pri commendatio, ibi. *Et erat Anna.*

Circa primum ſciendum, ꝙ in lege veteri circa pu... tos duo fiebant in templo. Vnum erat generale omnibus ... quia pro filio nato vel filia completis diebus purificationis ... matris offerebatur ſacrificium. vt habetur Leu. 12. ... Ali... erat ſpeciale circa primogenitos, qa erãt cõſecrati domi... eo, ꝙ percuſſit primogenitos Aegyptorũ, filios Iſrael ſaluãs ... ideo offerebãtur in templo, & redimebãtur, vt habetur E... 13. Chriſtus autem fuit primogenitus, vt dictum eſt ſupra ... ideo vtrũq; fuit factum circa eum, vt hic dicitur. Et pri... quãtum ad id quod erat ſpeciale primogenitis cum dici...

2 *Tulerunt illum in Ieruſalem.* Id eſt, offerendo domino. C... ius cauſa ſubditur.

3 *Quia omne maſculinum adaperiens vuluam.* Id eſt, primo ... ſcens, cuiuſmodi erat primogeniti. Secundo, quantum ... illud quod erat generale, quod notatur, cum dicitur.

MORALITER.

1 *Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis, &c.* Beda. Poſt triceſimum autem & tertiũ circunciſionis diem domino ſiſtitur. Inſinuans myſtice, Neminẽ niſi circunciſũ vitijs domini dignum eſſe conſpectibus, neminẽ niſi mortalitatis nexibus abſolutum, ſupernæ ciuitatis gaudia pfecte, poſſe ſub... Et per hoc etiam oſtenditur, ꝙ Chriſtianus debet a vitijs ... cuncidi, & tunc per deuotionem apparere in cõſpectu D... & offerre par turturum, id eſt, caſtitatẽ mentis & corpori... duos pullos columbarum, id eſt multiplicationem oper... bonorum, eo quod columbæ ſunt aues in prole fœcun...

minis redimi faceret,ſic & omne animal immundũ. Quæ mogenita illum ſignificăt, qui vnigenitus Dei, dignatus fieri primogenitus omnis creaturæ, qui vere eſt ſanctus mino, quia ſine peccato. Qui ad generandos ſibi populos etum genitale ſanctæ eccleſiæ ſibi aperuit.

Vel moraliter. mogenita, ſignificat bona initia noationis, q̃ quaſi degerimus, quæ gratiæ deputare emus. Male geredimere fructi pœnitentiæ iuaur.

a *Par turtu.* Beda. Hæc oblatio pauperum erat, qui nõ ſufficerent offerre agnum, vt per omnia humilitas Domini pareat.

MORALITER. Sequis fortia opera quæ maſculi nomine, ſiue infirma, quæ fœminæ ſignificatur, creauerit, vt domino legitime conſecrẽtur, neceſſe eſt, vt lachrymas compunctionis offerat, quæ per gemitum illarum animum ſignificantur, qui a lachrymis etiam in bonis indigemus, quia fine conſummandi ſumus, neſcimus. Qui non inuenit agnum, ideſt, diuitias innocuæ vitæ ad lachrymas recurrat. Sunt autem duo genera compunctionis. Dum vel malorum dolentes ſupplicia timemus. Vel dum deſiderio cœleſtium entes de dilatione gemimus. Vnde duo pulli offerri iubentur, vnus in holocauſtum, quando amore cœleſtium inflammamur. Alter pro peccato, dum de malis perpetratis gemimus.

Beda Ambr. Columba, quæ in grege conſeruatur actiuã, turtur ſoliuagus contemplatiuam vitam ſignificat, quæ pau cum. Et quia vtraque hoſtia accepta eſt Deo, cõſulte vtraque auis oblata eſt pro domino. Qui clauſo oſtio patrẽ orat in abſcõdito turturem offert. Qui compares operis quærit, columbam ad altare portat.

Turtur in deſertis habitat, nõ multis diuulgat̃, pullos non paſcit, morticinio nõ paſcit̃. Sic eccleſia deſerta eſt a peccatis, nec Chrs in multis locis diuulgat̃, niſi in fide trinitatis, & veritatis. In nocte mũdi ſanctos paſcit, hrſim non ſuſcipit. Beda

Beda. Puer primo circumciditur, & poſt interpoſitis dieb. cum hoſtijs Ieruſalem defertur, quia & ipſe iuuenis reſurgendo corruptionem carnis calcauit, & interpoſitis diebus cum carne, quam hoſtiam fecerat, ad cœlum aſcendit. Sic & nos prius in baptiſmo circumcidimur a peccatis & proficiẽte gratia ad altare ingredimur, conſecrãdi hoſtiam corporis & ſanguinis domini noſtri. Sed in fine omnis eccleſia corruptionem exuet, & cum victimis bonorum operum in æternam Ieruſalem transferetur. D Lu. 2. diſt. cap. 16.

a Beda. Conſueto natiuitatis more loquitur non quod dominus ventris hoſpitium ingrediens, uel egrediens deuirginaſſet.

maſculinum adaperiens vuluam ſanctũ domino vocabitur.
Et vt darẽt hoſtiam, ſecundum quod dictum eſt in lege do- 1

a Turtur, caſtitatem, columba ſimplicitatem ſignificat, & caſta, & ſimplex iuſtorum conuerſatio gratum Deo offert ſacrificium.

a b mini, pãr turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce 2

Ideſt, ſignum.

homo erat in Ieruſalem, cui nomen Symeon, & homo iſte
c iuſtus, & † timoratus expectans conſolationem Iſrael, & ſpiri 3

Mente. 4

tus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acceperat a ſpiritu ſan- 5 6

Expertuīum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Meſſiam.
Meſſias, Hebraice, Chriſtus Græce, unctus Latine.

cto, non viſurum ſe mortem niſi prius vi̇deret Chriſtum do 7 8

a Beda. Eadem gratia [illegible]

d mini. Et venit in ſpiritu in templum. Et cũ inducerent puerũ 9
Ieſum parentes eius, vt facerent ſecundum conſuetudinem 10

a Beda. Magna humilitas ſaluatoris, qui loco non capitur, grandæui hominis vlnis geſtatur.

e legis pro eo, & ipſe accepit eum in vlnas ſuas, & benedixit 11 12

b *Et ecce homo.* Nõ ſolũ angeli, ſed omnis ætas, & ſexus teſtimonium nato reddunt puero. Et ſicut ab omnium ſeculorum fidelibus præſagiabatur, ita veniens omnium ſanctorum laude prædicatur. E

c *Iuſtus, & timoratus.* Difficile iuſtitia ſine timore cuſtoditur. Non pœnali, ſed qui permanet in ſeculum ſeculi, quo iuſto quanto plus Deũ diligit, tanto ſolertius offendere cauet. Et bene iuſtus, qui nõ ſuam, ſed populi gratiam quærebat, cupiens ipſe diſſolui, ſed expectans videre promiſſum autorem ſalutis, vt qui ab Herode preſſi fuerant, aduentu Saluatoris liberati acciperent conſolationem.

✠ S. Titus. Optabat pius ſenex, vt Iſraeliticus populus in Chriſtum crederet, credendoque conſolationem, hoc eſt, a Romanorum dominatu, Herodiſque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

∴ Gregorius. In quo etiam diſcimus quanto deſiderio ex plebe Iſraelitica ſancti viri incarnatione eius myſterium videre cupierunt. Lib. 7. mor. cap. 4 F.

d *Tit.* Cum pueritia poſt ſeptem annos infantiæ incipiat, Ieſus frequenter puer dicitur, non tam pro ætate, quã ꝓ ſeruitio, vnde propheta. Ecce puer meus, quia filius hominis non venit miniſtrari ſed miniſtrare. Eſa. 42. a ſecundum Lxx. Mat. 20. d Col. 3. b

e *Et ipſe acc.* Beda. Moral. Veteranus accipit infantẽ, docẽs vt exuẽtes veterem hominem qui corrumpitur, induamur eũ qui ſecũdum Deum creatus eſt. Iuſtus ſecundum legem acci-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vt daret hoſtiam, &c. par turturum, aut duos pullos columbarum.* Iſta erat oblatio pauperum, ſecundum quod habetur Leu. 12. d. Ex quo patet, quod ſupra dictum eſt de paupertate Mariæ, & Ioſeph. Sciendum autem circa hoc quod beata virgo non tenebatur ad iſta quæ dicta ſunt de purgatione, qa Leu. 12. a. Scribitur. Mulier ſi ſuſcepto ſemine peperit maſculum, &c. & ideo lex illa ligabat tantum mulieres de viri ſemine concipientes, quod non habuit locum in virgine. Hoc item patet per hoc quod hic dicitur, & accipitur de Exo. & Luc. Omne maſculinum adapariens vuluam, ſanctum domino vocabitur. Ex quo patet, quod loquitur de maſculino concepto, & nato per apertionem clauſtri virginalis. Quod non habuit locum in beata virgine, quæ virgo permanſit in conceptu, & partu. Veruntamen ſicut eius filius circumcidi voluit, & legalia obſeruare ex ſua humilitate, quamuis non teneret, ſic beata virgo q̃ fuit humilliſſima voluit obſeruare.

2 *Et ecce homo erat in Ieruſalem. cui nomen Simeon, &c.* Hic deſcribitur Chriſti præſentati receptio, vbi primo deſcribitur recipientis conditio, cum dicitur.

Et ecce homo erat in Ieruſalem. In loco ſolenni, & ſacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat ſtudium legis & prophetarum.

3 *Cui nomen Symeon.* Ex hoc patet eius fama, quia inter ſacerdotes erat famoſus, & nominatus. Patet etiam eius ſancta vita, cum dicitur.

4 *Et homo iſte iuſtus.* Recte ſe habendo ad proximum.

5 *Et timoratus.* Quo ad Deum.

6 *Expectans conſolationem Iſrael.* Quantum ad fidei rectitudinem.

7 *Et ſpiritusſanctus erat cum eo.* Quantum ad gratiæ plenitudinem, quia non ſolum habuit gratiam iuſtificantem, prout habetur communiter a iuſtis, ſed etiam quantum ad illuminationes, & conſolationes diuinas ſpeciales, iõ ſubditur.

8 *Et reſpon.* In orationibus ſuis deuotis ad Deum. Tunc enim erat opinio communis apud intelligentes, quod immi nebat aduẽtus Chriſti ſecundum ſigna a patriarchis & prophetis data, & ideo Symeon de hoc feruentius orabat Deũ & in oratione reſponſum acceperat quod Chriſtum natum videret, antequam vitam præſentem finiret.

9 *Et venit in ſpi.* Id eſt, per reuelationem ſpiritusſancti, vt videret Chriſtum, ſicut erat ei promiſſum.

10 *Et cum indu. pue. Ieſum pa.* Ad faciendum quæ prædicta ſunt ſecundum legem.

11 *Et ipſe acce. eum in vl. ſuas.* Cũ maximo cordis gaudio, ſecũdũ qd dicitur Prouer. 13. d. Deſideriũ ſi cõpleatur delectat animam. Secundo, ponitur gratiarum actio, cum dicitur.

12 *Et bene. Deum.* Gratias agendo pro tanto beneficio. Et

MORALITER.

3 *Et ecce homo erat in Ieruſalem &c.* Simeon (qui obediẽs interpretatur) bonum religioſum ſignificat. Et hic manet in Ieruſalem quæ interpretatur, pacifica, quia manet in pace æterna, & fraterna. Et bene dicitur iuſtus, ſ. ad proximum, & timoratus ad Deum expectãs conſolationem Iſrael, ideſt, diuinæ viſionis, eo quod Iſrael interpretatur videns Deum, & ſpiritusſanctus eſt in eo, per ſuæ gratiæ beneficium.

9 *Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius, vt facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo.* Pater enim autoritatiue &

A accipit puerum in vlnas, vt innuat iuſtitiam legis gratia euã gelicæ fidei mutandam. Accipit etiam ſenior mundus innocentiam Chriſtianæ infantiæ, vt renouetur, ſicut aquila.

Beda. Quod Symeon, & Anna prouecti Ieſum excipiunt, & laudant, ſignificat fidelem ſynagogam, quæ poſt longam expectatione pmiſſionum fide non ficta eum recepit, qui prænunciabatur.

Hom. 15. in Lucam ⁜ Origenes. Si ad tactum fimbriæ veſtimenti mulier nata B eſt quid putandum eſt de Simeone, qui in ſuas vlnas accepit infantem. Et tu ſi vis tenere Ieſum, & amplexari manibus, omni labore nitere, vt ducem habet ſpiritũ veniaſq; ad tẽplũ.

Philip. 3. d a *Nunc dimittis ſeruum tuum d.* Ambroſ. Qui vult dimitti, veniat in Ieruſalem, conuerſationem habens in cœleſtibus, veniat in templum imitetur exemplum illorum in quibus Deus habitat, Expectet dominum, accipiat in manibus verbum Dei, brachijs fidei, ſpei, & charitatis amplectatur, tunc dimittetur, vt non videat mortem, quia viderat vitam.

a Viſo redemptore. Q. Dimitte. Ad mortem carnis.

a Deum, et dixit. Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecun 1

a Quia reſponſum acceperat a Spiritu ſancto, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum Domini. b In ſinu Abrahæ requieturum. c Beati qui vident, quod Symeon uidit. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. d Et carnis hominem, & cordis Deum. Chriſtum.

b dum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſaluta 2

a Quem poſtmodum omnibus populis quærendum dilectione, & conſpiciendum fide præuidi iam carnis, & mentis oculis ſaluatorem contemplor. b Ipſe ſaluator, ipſe lux illuminans.

c re tuum. Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lu 3

Ad gloriam fidei. Ad.

d men ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuę Iſrael. 4 5

a Ioſeph qui ad conſeruandam famam Mariæ pater eſt ab hominibus deputatus, & qui erat nutritius. b Ab Angelis, a paſtoribus, a Symeone. 6

Et erat pater eius, & mater mirantes ſuper his quę dicebant- 7 8

Deo & Mariæ.

tur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit ad Mariam ma 9

a Quia lapis offenſionis. b Non credentium

e trem eius. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurre- 10

Quia lumen, quia gloria. Credentium.

f ctionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui † con- 11 12

Ideſt, euangelium, in quo dicitur. Veni hominem ſeparare aduerſus matrem, & reliqua.

g tradicetur. Et tuam † ipſius animam pertranſibit gladius, 13

h

† ipſius fœmininum

Luc. 10. d b *Quia viderunt ocu. &c.* Sciebat quod beati oculi qui Chriſtum eſſent viſuri, & ideo donec illum videret, nolebat morte diſſolui, quem tamẽ, vt vidit, mox optauit in pace dimitti.

c *Quod paraſti. &c.* Et in primo aduentu Chriſtus ante faciem populorum a Deo paratur, vt credant, & diligant, & in

Rom. 2. a ſecundo aduentu parabitur, vt videat eum omnis populus, & reddat vnicuique ſecundum opera ſua.

d *Ad reuelationem gen.* Vt reueletur cæcis oculis gentilium nulla ſpe dominici aduentus erectorum, & vt ipſe Iſrael glorietur, excipiens ſuum promiſſum, & deſideratum, & pręferatur reuelatio gentium glorię Iſrael. Quia cum plenitudo gen

Rom. 11. c tium intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.

C e *Symeon.* Qui interpretatur, audiens triſtitiam, figura eſt prophetarum, qui vindictam ſibi a Deo dictam ſuper populum audiebat, Anna quæ gratia dicitur, figura eſt eccleſiæ.

f *Ecce poſitus eſt hic.* In ruinam illorum qui ſteterant, & reſurrectionem illorum qui ceciderãt. Vel in ruinam vitiorum, & in reſurrectionem virtutum.

Non in ſe tantum, ſed in ſuis quoque prędicatoribus poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem, vnde apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus Deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt. Bono enim odore, alij ſaluantur, alij pereunt.

⁜ Titus Boſtr. Ep. Non ita accipienda eſt, quaſi Chriſtus autor ſit, vt cada[…] alijs neceſſaria ca[…] vt reſurgant null[…] nim ruinæ cauſ[…] offert, nec vllum […] ſus, vt reſurgat, co[…] pellit. Rectius di[…] tur, per Chriſti a[…] uentum effectum […] is qui ante in pec[…] to immotus perſ[…] bat, peccato per p[…] nitentiam cadat, ſique moriatur, q[…] iuſtitiæ deinceps […] uat, perque fidem […] Chriſtum reſurg[…] Vt enim melior[…] xurgant, peiora […] oportet. Niſi er[…] ſcortatio cadat, […] dicitia nunquam exurget.

* Origenes. Videndum eſt ne forte Saluator non æ[…] alijs in ruinam venerit, & in reſurrectionem. Quia enim […] peccato ſtabam, primo mihi vtilitas fuit, vt caderem, & p[…] cato morerer. Denique & ſancti prophetæ quãdo augu[…] aliquid contemplabantur, cadebant in faciem ſuam, vt p[…] cata per ruinam plenius purgarentur.

g *In ſignum cui contra.* Omnia quæ de Chriſto narrantur […] gnum ſunt, quod natus de virgine, quod ſurrexit, quod c[…] ſis ianuis intrat, cui ſigno contradicitur ab infidelib. Spũ[…] ter ſignum eſt in fide dñicę crucis, qđ vbique contradici[…]

* Titus. Per ſignum ſalutarem viuificamque crucem […] cipimus. Moyſes enim fecit ſerpẽtem æneum, & poſuit e[…] in ſigno, hoc eſt in cruce.

h *Gladius.* Beda. Dolor dominicę paſſionis, quia non po[…] videre crucifigi ſine affectu materni doloris etſi ſpera[…] ſurrecturum, & mortem deuicturum. Vſque ad fine m[…] li animam eccleſiæ gladius tribulationis pertranſit, cu[…] gno fidei ab improbis contradicitur, cum multos rue[…] det, cum reuelatis cordium cogitationibus, vbi bonum […] men ſeminauerat, zizania germinare conſpicit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dixit, Nunc dim. ſer.* Ideſt, de cætero dimittes me de hac vita tranſire in cordis quiete.

2 *Quia vid. ocu. m. ſa. tu.* Lætanter enim volebat deſcendere ad limbum patrum, ex quo ſciebat Saluatorem natum.

3 *Quod paraſti ante fa. omnium po.* Ideſt, coram omnibus populi, quibus myſterium incarnationis, & redẽptionis prædicatum eſt per apoſtolos, ſecundum quod dicitur Pſalm. 18. a. In omnem terram exiuit ſonus eorum.

4 *Lumen ad reuelatio. gentium.* Quæ prius errorum tenebris tenebantur.

5 *Et glo. plebis tuæ Iſrael.* Magna eſt enim gloria Iudæis ad fidem Chriſti conuerſis, quod Chriſtus ſecundum carnem natus eſt de ipſis. Tertio ponitur parentum benedictio, cum dicitur.

6 *Et erat pater eius.* Ideſt, Ioſeph qui meruit vocari pater Chriſti, eo quod nutritius eius fuit.

7 *Et mater.* Scilicet, Maria quæ fuit mater eius vera.

8 *Mirantes ſuper his quæ di. de illo.* Tunc a Symeone, & prius a magis, & paſtoribus, & Zacharia, & Elizabet.

9 *Et bened. illis Symeon.* Quamuis enim Maria, & Ioſeph […] ſent maiores Symeone in ſanctitate, ille tamen erat mai[…] quantum ad ſacerdotis officium, ad quem ſpectabat be[…] cere populum. Et non ſolum benedixit, ſed etiã futura p[…] dixit.

10 *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſur.* Qui[…] paſſione Chriſti, quæ futura erat, multi Iudæi fuerant ex[…] cati a veritate cadentes, & multi fuerũt illuminati, qui p[…] erant ſimplices & ignorantes, vt patet de Apoſtolis, qui[…] poſt paſſionem Chriſti, data eſt intelligentia ſcripturar[…] ſecundum quod dicitur infra vlt. g. *Et tunc aperuit illis ſen[…] vt intelligerent ſcripturas.*

11 *Et in ſignum.* Scilicet, fœderis inter homines, & Deu[…]

12 *Cui contradicetur.* A ſacerdotibus, & legiſperitis, & m[…] alijs.

13 *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* Ideſt, dolor […] ſionis eius pertranſibit animam tuam per compaſſion[…] Ex hoc dicit Hiero. in ſermone beatæ virginis, quod qu[…] parte impaſſibili paſſa eſt, pluſquam martyr fuit.

MORALITER.

& mater imperatiue inducunt Ieſum, vt detur deuotis dulciter amplexandum, & ſic cum Symeone de tãto beneficio benedicunt dominum, & deſiderant exire de mundo, v[…] detur ad perfecte fruendum, ſicut & Paulus dicebat Ph[…] 1. *Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto.*

Vt reuelentur. Ante erat incertum, qui Iudæorum Christi am reciperent, qui conſpuerent. Sed audita natiuitate ātur cogitationes, & Herodes, & alij turbantur, quidam hriſti magiſterium accedunt.

Titus. *Vt reuelentur, &c.* Hoc eſt, vt omnes omnium co- iones maniſe- iant, cunctiſque et, qui ex omni- ex animo illum erint, eamque eum dilectionē ſtanter vſque ad tem declaraue- Qui rurſum fu- , minimeque ere fidei in eum erint, graueque ter crucē, ſcan- m paſſi fuerint.

b *Et erat Anna &c.* a per virum & ierē vita totius di perdita eſt, eſtimonio vitæ Chriſtum redeū Anna coniungi- Symeoni.

onuenit myſte- ecleſiæ, quod Anna gratia interpretatur, q̄ eſt filia Pha- , qui facies Dei dicitur, vnde ſup. Signatum eſt ſuper nos en vultus tui domine. De tribu Aſer. Id eſt, beati deſcen- qui inter duodecim patriarchas ordine naſcendi octauus ropter myſterium reſurrectionis. Quinque ſunt Annæ. na mater Samuel, ſecunda vxor Raguel, tertia mater To , quarta filia Phanuel, quinta mater Mariæ.

Titus. Anna hæc quæ tam illuſtri euangeliſtæ teſtimo- commendatur, mundi Iſraeliſque ſalutem præ foribus adeſſe cernens confitebatur domino, hoc eſt, gratias illi nimo agebat.

c *Proceſſerat in di.* Beda. Iuxta hiſtoriam Anna, & deuotæ uerſationis, & venerandæ ætatis digna deſcribitur, q̄ do- io teſtimonium perhibeat: Significat autem eccleſiam q̄ ræſenti quaſi ſponſi dominiq; ſui morte eſt viduata. Se- s 12. octoginta quatuor faciunt. Septem ad curſum huius , duodecim ad pfectionē apoſtolicæ doctrinæ pertinent. iſquis ergo totum vitæ tp̄s apoſtolicis mancipat inſtitu- quaſi octoginta quatuor annis cęleſtis limina templi ſer- , & domini præſtolari aduentū laudatur, dum a dn̄o pe- tinatur. Septem anni q̄bus cum viro vixit, ſignificāt per-
fectionem

fectionem illius temporis, quo a domino cōuerſante in carne edocetur, qui anni poſt ea per duodecim multiplicantur propter apoſtolicam doctrinam. D

d *Quæ non.* Quia circa templum frequens erat. Eam nō diſcedere dicit, non quod ad horam non diſceſſerit. Sic ſancta eccleſia, & in proſperis, & in aduerſis Deo ſeruiens a cœlo non recedit.

Vel moraliter. Anima a templo non recedit, cū ſemper ſtudet & caſtum, & immaculatū cuſtodire tēplum corporis ſui Hinc præcipitur ſacerdotibus veteris teſtamenti, vt tēpore miniſtrationis iugiter maneant in ſanctis, quatenus anima quę Deo miniſtrare cupit, non quieſcat a bonis operibus ſuis. E

a ¶Vt malæ cogitationes quæ prius occultabantur proferantur in publicum, & deſtruantur a Deo quamdiu enim occultantur non poſſunt ſanari. b ¶Anna (quæ gratia Dei) figura eſt Eccleſiæ. ¶Gratia eius.

a vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna 1

b a ¶Perſona Dei. ¶Aula Dei. ¶Prouectæ ætatis, erat. 2

c prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer. Hæc proceſſerat in

¶Similiter ſynagoga cum heptatico ante octauam diem noui teſtamenti, a uirginitate, id eſt a lege naturæ.

diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem a virgi-

a ¶A tempore amiſſæ uirginitatis. b ¶Erat.

nitate ſua. Et hæc vidua vſque ad annos octoginta quatuor,

a ¶Hoc exemplum uiduis proponitur quæ ſunt in Eccleſia. ¶Alias orationibus.

d quæ non diſcedebat de templo, ieiunijs, & obſecrationibus 3

a ¶Quia Simeon accepit. 4

e ſeruiens nocte, ac die. Et hæc ipſa hora † ſuperue- 5

¶Laudabat. 6

f niens * confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus 7

qui expectabant redemptionem † Iſrael. Et vt perfecerunt 8

g omnia ſecundum legem Domini, reuerſi ſunt in Galilæam 9 10

11

† aſſiſtent

† in Ieruſalem

e *Et hæc.* Propheta uerat Symeon, prophetauerat copulata coniugio, prophetauerat virgo, prophetauerat, & vidua, ne qua aut profeſſio deeſſet, aut ſexus, & ideo talis Anna inducitur, & ſtipendijs viduitatis, & moribus, quæ digna ſit nunciare redemptorem omnium veniſſe. Congruus ordo, nōn venit ante virum mulier, cuius verba non ſunt digeſta, ſed generaliter dictum eſt, quod cōfeſſa ſit domino, & loquuta de eo, quæ longa caſtitate, longiſque ieiunijs ad hoc culmen peruenerat, vt ſpiritum prophetiæ acciperet, ſed auctoritatem docendi mulier non accepit

f *Omnibus qui, &c.* Omnibus fidelibus q iugo Herodis alienigenæ grauati, liberationē ciuitatis, & populi expectabant, promittebat per aduentum Chriſti in proximo redemptionem a tyrannide alieni.

Titus Quid loquebatur? Hic inquiebat eſt mundi redemptor, hic hominum eſt ſeruator, hic ille eſt, qui noſtram mœſtitiam, animæque eiectionem, in gaudium, & lætitiam conuertet. F

g *Reuerſi ſunt in Galilæam, &c.* Prætermittit hoc loco Lucas, quæ a Matthæo plenius poſita ſunt, ſcilicet puerum ob metū Herodis, delatum eſſe in Aegyptū, & mortuo Herode inde relatum, & habitaſſe in Nazareth. Solent enim ſinguli euan- Matt. 2. c
geliſtæ,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et reuelantur, &c.* Ly, vt, non tenetur hic cauſaliter, ſed cōutiue ſeu cōcomitatiue. Licet enim beata virgo ex paſſio filij maxime afflicta fuerit, tamen in fide immobilis, & fir iter ſtetit. Alij aūt diſcipuli quantumcūque ſolidi dicunt dubitaſſe, & circa hoc mutationes diuerſarum cogitanū habuiſſe quouſque viderūt ipsū a mortuis reſurrexiſſe. Aliter exponit Origenes de reuelatione occultorum peccorum in confeſſione, quæ per effectum paſſionis in ſamento pœnitentiæ operantis ſanantur.

2 *Et erat An. &c.* Hic conſequenter deſcribitur Chriſti reoti confeſſio ſeu commendatio, vbi primo deſcribitur p ſa confitens ex nomine, cum dicitur: Et erat Anna. Secun , ex mentis eleuatione cū dicitur: *Prophetiſſa*: Et ex cognane, cū dicitur: *Filia Phanuel de tribu Aſer*: Et exprimūtur pa & tribus, ad de clarandū certitudinē hiſtoriæ. Et forte ad tinctionē huius Annæ, ab alijs q̄ vocabātur hoc nomine. ſcribitur etiā ab ętatis maturitate, cū dicitur: Hęc proceſſat in diebus multis: & a caſtitate, in matrimonio, & ante poſt, cū dicitur: Et vixerat cū vi. &c. Commēdatur etiam
ab

ab orationis ſedulitate, cum dicitur.

3 *Quæ non diſcedebat.* De templo: Non quod ibi ſemper eſſet, ſed frequenter: Sicut de homine bene frequentāte eccleſiam dicitur cōi modo loquēdi: Talis ſemper eſt in eccleſia.

4 *Ieiunijs.* Quibus incentiuum carnis reprimitur.

5 *Et obſecrationibus.* Id eſt, ſacris orationibus, quibus mens in Deum eleuatur.

6 *Seruiens nocte & die.* i. valde frequenter, vel quia non erat ibi interruptio p peccatū mortale, auferēs meritū p̄dictorū.

7 *Et hæc ipſa, &c.* Non a caſu vel humana diſpoſitione, ſed ſpiritusſancti reuelatione, ſicut dictum eſt de Symeone.

8 *Confitebatur domino.* Gratias agens de tanto beneficio adimpleto.

9 *Et loquebatur de illo omnibus, &c.* Annuncians eis natum eſſe redemptorem.

10 *Et vt perfe. omnia, &c.* Scilicet, Maria, & Ioſeph nihil omittentes, quamnis non tenerentur.

11 *Reuerſi ſunt in Galilæam ciuitatem ſuam Nazareth.* Hic accipitur Galilæa adiectiue, quia Nazareth eſt in terra Galilęę, ſicut ſupra dictum eſt de Bethleem q̄ vocatur ciuitas Iudæa.
Puer

MORALITER.

Et erat Anna prophetiſſa filia Phanuel, &c. Iſta moraliter ē emplar non ſolum viduis, ſed etiam mulieribus alijs. Prio quantum ad caſtitatem ante matrimonium, & in mamonio, & poſt per tempus longum. Secundo, quantum ad deuotio-
ad deuotionem. Nam in obſecrationibus, & ieiunijs dicitur hic ſeruiens die ac nocte. Tertio quantum ad loquendi modeſtiam, quia non de fabulis, ſed de Chriſti myſterijs loquebatur, propter quæ & alia bona dono prophetiæ replebatur.

A geliſtæ, ſic quędam omittere quę ab alijs cōmemorata viderint, vel ab alijs cōmemoranda ſpiritu præuiderint, vt continuata ſuę narrationis ſerie, quaſi nulla ꝑtermiſiſſe videantur.

✱ Titus. Et ſi natura illorum ciuitas, illorum ciuitas eſſet Bethleem; attamen quod ſixum annos iam aliquod domicilium in Nazareth obtinerent, vulgo ciuitatis Nazareth ciues habebantur, & dicebantur.

¶Aetate. ¶Corpore.
a in ciuitatem ſuam Nazareth. Puer autem creſcebat, & † con- 1
a ¶Secundum quod homo. ¶Spiritu.
b fortabatur, plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant 2
¶Ad immolandas hoſtias.
†parentes eius per omnes annos in Ieruſalem in die ſolenni 3
¶Per duodecim annos ſignificantur duodecim tribus quæ ad Chriſtum ueniunt.
c Paſchæ. Et cum factus eſſet annorum duodecim, aſcendenti- †
¶Quia octonis protelabatur diebus.
bus illis Ieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti,
conſummatiſque diebus cum redirent remanſit puer Ieſus 4
d † in Ieruſalem, & non cognouerunt parentes eius. Exi- 5
a ¶Id eſt inter eos qui ſimul fuerant comitati.
ſtimantes autem illum eſſe in comitatu, venerunt iter 6
¶Vicinos.
e diei, & requirebant eum inter cognatos: & notos. Et non in- †
uenientes, regreſſi ſunt in Ieruſalem requirentes eum. † Et
f factum eſt poſt triduum, inuenerunt illum in templo ſeden- 7
¶Eos.
tem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem, 8

† Ioſeph, & mater

a *Puer autem*. Beda. In eo quod puer erat, id eſt, homo fragilis, poterat creſcere, & confortari. Nō in eo quod verbū, ſecūdum quod plenus ſapientia, & gra-

† Ieroſolymā

B tia perhibetur. Sapiētia, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Gratia, qa eidem homini Chriſto magna gratia donata eſt, vt ex quo homo fieri cœpiſſet perfectus eſſet, vt Deus.

Coloſſ. 2. b.

⁜ Theophylactus. Si dum paruus ætate erat, omnem ſapientiam demonſtraſſet, videretur prodigium, ſed per profectum ætatis ſeipſum oſtendebat, vt totum impleret orbem, non autem quaſi ſuſcipiens ſapientiam, ſpiritu confortari dicitur. Quod enim ab initio perfectiſſimum eſt, quomodo poteſt deinde perfectius fieri?

b *Et ibant pa. &c.* Beda. Merito Lucas inter quatuor animalia vitulo cōparatur, qui quaſi animal hoſtiis deputatum circa templū, maxime & Ieruſalem, narrationis ſuæ verſatur inceſſu. In principio ſacerdotē collocat ad aram orantem pro populo foris ſtante. Maria concepto domino Ieruſalem mittit ad domum pōtificis, ibi Baptiſtam natum refert. Illuc ipſum cū parentibus ſingulis annis ducit Duodennem in templo choris Doctorū interſerit. Et poſt cętera talia, diſcipulos domini in templo laudantes in fine euangelij ſui concludit.

C c *Et cum factus eſſet, &c.* Vtraq; natura Chriſti hic aperitur, & quę iuxta maieſtatem patri, & q̄ iuxta fragilitatē decebat matri. Aſcendit homo cū hominibus ad offerēda ſacrificia, ſeruat legem quam ſeruādam imperauerat, vt nos ad ſeruandum inſtrueret. Duodecennis audit ſeniores, & interrogat, vt eorum reprimat audaciā, qui indocti, non ad diſcendum, ſed ad docendum volunt ſubmitti. Mox maieſtatem ſuā ap[...]

Congrue duodecimo anno prima fidei rudimēta reuel[...]
per duodecim apoſtolos per totū mundum erāt propa[...]

Beda. Cum duodenarius multiplicatis inter ſe ſepte[...]
partibus conſtet, iure per ipſum rerū, & temporum vniuerſitas, & perfectio [...]gnatur. Et ideo [...] a duodecimo [...] iubar ſumit exo[...] quo omnia loc[...] tempora docc[...] cupari. Nō erg[...] cioſe immemo[...] rhibetur carna[...] parentū, ſed vt [...] dat, quia anteq[...] ibi parentes eſ[...] ipſe in ciuitate[...] templo Dei pat[...] iure reſidebat.

d *Et non*. Be[...] quęritur quom[...] potuit a parent[...] obliuiſcēdo rel[...] qui tanta paren[...] prouidentia nu[...] batur. Rñden[...] eſt, quia filijs I[...] ad feſta conflu[...] vel ad ꝓpria re[...]tibus, mos erat ſeorſum viros, ſeorſum fęminas choro. cētes incedere, pueri cū quolibet parēte indifferenter ire [...]terant, ideo Mariā, & Ioſeph viciſſim putaſſe puerum I[...] quem ſecum non cernebant, cum altero parente reuer[...]

⁜ Orig. Sicut autē qñ ei inſidiabantur Iudæi, elapſus e medio eorum, & non apparuit, ſic & nunc puto remā[...] puerum Ieſum, & parentes eius vbi remanſerat, ignoraſ[...]

e *Require*. Metuebant, ne quod Herodes in infantia eius [...]trare quæſierat, tunc iam in pueritia poſitū, inuenta opp[...]nitate alij interficerent, & ipſi proditores illius inuenirer[...]

✱ Orig. Non ſtatim vt quæritur, inuenitur, non r.i. inter cognatos, & carnis propinquos inuenitur Ieſus, neque enim [...]terat humana cognatio Dei filiū continere. Non cōuen[...] inter notos, qa maior eſt mortali notitia, in multorū co[...]tu non pōt inueniri, nec vbiq; inuenerunt, ſed in templo [...] tu ergo quære Ieſum in templo Dei, quære in Eccleſia, Chriſti ſermonem, atque ſapientiam, i. filium Dei reper[...]

f *Poſt triduum, &c.* Vna die reuerſi ſunt ab Ieruſalem, ſec[...]da die quærunt inter cognatos, & non inuenientes, terti[...] die regreſſi Ieruſalem inueniunt.

Poſt triduum reperitur in templo, vt eſſet iudicio, qa p[...] ☞ triduum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Puer autem, &c.* Hic cōſequenter deſcribitur pueri oblati profectus, quantū ad corpus, cū dicitur: Creſcebat, & quātū ad animā cū dr̄: Et cōfortabatur. Aduertēndum tñ, quod in corpore Chriſti fuit augmentum reale quantitatis: ſed in anima eius non fuit augmentum reale gratiæ, & virtutis: qa totam plenitudinem gratiæ habuit ab inſtanti ſuæ conceptionis. Sed quātum ad oſtenſionē in effectu magis apparebat, ſecundū quod ille creſcebat, & ſecundū quod volebat.

2 *Et ib. parentes eius.* Tanquam deuoti & religioſi.

3 *In die ſolemni.* Ter in anno debebant omnes maſculi apparere in Ieruſalem coram domino ſecundum quod habetur Exo. 23. ſcilicet in paſcha, pentecoſte, & feſto tabernaculorum Sed cum illis qui erat longe a Ieruſalem, cuiuſmodi erant Galilæi, diſpenſabatur de duobus vltimis feſtis.

4 *Rem a ſit puer.* Nō a caſu vel obliuione, ſed ſua volūtate & ordinatione vt a pueritia oſtēderet zelū ſuū circa ſpiritualia.

5 *Et non.* Ad ſolennitatem vero Paſchæ, viri ibant ſeorſ[...] a mulieribus in vno comitatu & mulieres in alio, & ſimil[...] reuertebantur, vt magis religioſè ſolēnizarēt feſtū ab vxo[...]bus continentes, ſicut & in datione legis ꝑceptū fuit, qđ c[...]nerent per tres dies ab vxoribus ſuis, prout hr̄ Exo. 19. P[...] aūt indifferenter poterant ire in comitatu virorū, aut m[...]rū, & ideo Ioſeph quando non vidit puerū Ieſū in comi[...] virorū, exiſtimauit eū eſſe cū Maria in comitatu mulier[...] eodē modo Maria credidit eum eſſe in comitatu viroru[...]

6 *Venerunt iter.* Et cum die ſequenti quæreretur in iſta mitiua, & in illa, non inuenerunt eum: ideo tertia die rec[...]runt in Ieruſalem, a qua receſſerant per vnam dietam & quarta die inuenerunt eum, & hoc eſt quod ſubditur.

7 *Poſt triduum, &c.* Non in theatro, vel in ludo, ſicut ſol[...] pueri inueniri, ſed in loco orationi, & doctrinæ ſacræ de[...]tato.

8 *In medio do.* Vt melius poſſet omnes audire [...] melius cum eis conferre.

Stupebant

MORALITER.

1 *Puer autem, &c.* Scilicet, ſecundum corpus. Nā ſecūdum animā ab inſtanti conceptionis fuit totaliter perfectus. Sed hanc perfectionem non oſtēdebat, niſi prout conuenientia tēporis exigebat, ſecundum illud Eccleſiaſtis 8. a. Tempus & reſpōſionē cor ſapiēns intelliget. Et in hoc literatis & ſapiētibus dedit exemplum, vt non oſtendant ſapientiam ſua[...] niſi ſecundum loci, & temporis opportunitatem.

† *Et cum factus eſſet Ieſus, &c.* Per hoc oſtendit, quod a p[...]ritia debent aſſueſieri homines ad diuina: Et ad idem [...]cit, quod alijs recedentibus in loco diuini cultus reman[...]

† *Et requirebant eum inter cognatos & notos, & non inuenien[...] regreſſi*

a Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper † pru- 1
a ¶Hoc. b ¶Maria, & Ioſeph, uel quicunque alij hoc uidentes. ¶Super reſponſorum prudentia. 2
dentia, & reſponſis eius. Et videntes * admirati ſunt. Et dixit 3
¶Tutatiue.
mater eius ad illum: Fili quid feciſti nobis ſic? Ecce pater
b tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid eſt 4
c quod me quærebatis? Neſciebatis, quia in his quæ patris mei 5
6
ſunt oportet me eſſe? Et ipſi non intellexerunt verbum quod 7
¶Congrua uerba: Vere deſcendit qui humiliatur ſub illis.
loquutus eſt ad illos. Et deſcendit cum eis, & venit Naza- 8
a ¶Quaſi ſub ſignaculo recondebat.
d reth, & erat ſubditus illis. Et mater eius conſeruabat omnia 9
a ¶In natura humanitatis. 10
e verba hæc in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapientia, & 11
12

† intelligentia
* eum

m illius triumphalis paſſionis, in ſede cœleſti, & ho- liuino fidei noſtræ, ſe reſurgens oſtenderet qui mor- redebatur.
Quæſitus aduentus Chriſti a patriarchis ante legē, non eſt tus. Quæſitus a ꝓphetis, & iuſtis ſub lege non eſt inuen ... uæſitus ſub gra ... gentilibus in- ur. ... er, id eſt, eccle- Mater, id eſt, ſy- gā, per tres le- quærunt Chri- & nō inueniūt er Euāgelium.
medio. Beda. ... fons medius rum ſedet, ſed exemplar hu- tis prius inter- ,& audit quàm at, ne paruuli a ibus doceri e- cant, ne infir- locere audeat.
Origenes. Inter- at autem non vt addiſceret, ſed vt interrogans erudi- Ex vno quippe doctrinæ fonte manat, & interrogare, & ndere ſapienter.
upebant. Ecce ſignum diuinitatis. Apparet, quod non ob rinæ neceſſitatem audiebat, ſed ad oſtendēdum quod o erat, homines magiſtros humiliter audit. Ad ꝓbādū Deus, eiſdē loquentibus ſublimiter reſpondet, diuina a ſapientiam prodebat, ſed ætas humanā infirmitatem debat. Vnde mirātur Iudæi & turbātur, ſed nō miratur s, q cū ꝓpheta clamat: *Paruulus natus eſt nobis, filius datus ē* Paruulus factus, vt inter paruulos creſcēdo, & proficiē- ulatim eos ad capienda ſuæ virtutis arcana ꝓduceret.
Quid eſt quòd me quærebatis? Beda. Non quòd eum quaſi m quærunt vituperat, ſed quis ſit ſibi verus pater inſi- , & quid potius debeat ei cui eſt æternus filius, mentis os attollere cogit. Quia enim Deus, & homo eſt, nunc ſa Deitatis, nunc infirma præfert humanitatis. Quaſi fi- Dei in templo commoratur, quaſi filius hominis cum tibus c.. o iubent egreditur.
Origenes. Cur dolentes eum quærebant? An ex eo quod rit, aut errauerit? Abſit. Nunquid enim fieri poterat, vt tum formidarent infantem, quem Dominum eſſe co- erāt? Sed quomodo tu ſi quādo ſcripturas legis, quæris ſenſum cum dolore, nō quod ſcripturas erraſſe arbitre d veritatē quam intrinſecus habeat, quæris inuenire, ita quærebant Ieſum, ne forte relinquens eos reuerſus eēt ad m, cum illi placuiſſet iterum deſcenſurus. Oportet ergo eum

eum qui quęrit Ieſum, non negligenter, & diſſolute tranſire, ſicut multi q̄runt, & nō inueniūt, ſed cum labore, & dolore. D
c *Neſciebatis.* Inuentus in templo dicit, *In his quæ patris mei ſunt oportet me eſſe.* Oſtendens templū non minus ad ſe quā ad patrem pertinere, quia quorum eſt vna maieſtas horum etiā vna fides, & vna domus, nō ſolum materialis, ſed etiā ſpiritualis. Alibi enim ad myſteriū mater impellit, hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana ſunt exigit. Sed cum hic duodecim deſcribatur annorum, ibi diſcipulos habere docetur. Vides matrem didiciſſe de filio, vt exigeret a validiore myſterium, quæ ſtupebat in iuniore miraculum.
Ambroſius. Magiſter veritatis offi- E cium implet pietatis. Et miramur ſi defert honorem patri qui ſubditus eſt matri. Iſta ſubiectio non eſt neceſſitatis, ſed pietatis. Ecce quid parentibus debeamus, oſtendit.
⁖ Titus. Dominus noſter humana reſponſione quam dare licebat repudiata diuinam attulit, minime obſcure per illam oſtendens, ſe Deum eſſe carne obiectum. Nam cum Deipara Ioſephum qui vulgo illius parens habebatur, patrē illius appellaſſet, ipſe ſermonem ita excepit, vt templi dominum, hoc eſt, Deum, non autem Ioſephum patrem ſuum planum eſſe faceret.
d *Et mater eius conſeruabat omnia verba hæc in corde ſuo.* Omnia quæ de domino, vel a domino facta cognouit, ſiue quæ intellexit, ſiue quæ nondum intelligere potuit, omnia in memoria recondebat, vt quando tempus prædicandæ, ſeu ſcribendæ incarnationis eius adueniret, ſufficienter vniuerſa, prout eſſent geſta poſſet explicare quærentibus. Sic nos crebra factorum, & dictorum domini, meditatione importunos cogitatus repellamus, & alios inſtruere laboremus.
* Titus. Conſeruabat omnia quæ Angelus, & quæ paſtores, & quæ Simeon, & quæ Anna, & quæ ipſemet tandem filius ad illam dixerat.
e *Proficiebat ſapientia.* Beda. Sicut eſt carnis ætate proficere, ſic eſt animæ rationalis ſapientia, & gratia proficere, non ꝙ hoc eguerit ſuſceptor Deus, præſertim cum ſupra plenus F fuiſſe ſapientia deſcribitur, ſed quia hoc pro remedio noſtræ ſalutis ſuſcipere elegit, vt cum caro, & anima rationalis a Deo ſuſcipitur, vtraque pariter ſaluaretur.

Gregorius.

NICOLAVS DE LYRA.

...ebant, Id eſt, valde mirabantur.
... prudentia & reſponſis eius. Quia alias inauditum fue- ...d puer talis ætatis, tam ſapienter loqueretur.
Et dixit mater eius ad illum: Fili quid feciſti nobis ſic? Ioſeph ...m dicet pater eius diceretur, tamen non fuit auſus il- arguere, cum firmiter crederet ipſum eſſe Dei filium, mater ex maxima dilectione, quam habebat ad illum fecit, quia amor excellens dominium neſcit.
Dolentes quærebamus te. Id eſt, dolentes de abſentia tua, cu- præſentia eſt nobis dulciſſima. Per hoc moraliter deſi- ...ur quod Chriſtus in dolore contritionis quærendus ...ſic inuenitur, niſi per peccatum a nobis abſentetur.
Et ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis? Scilicet inter con- ...uineos, q.d. magis quærendus ſum in occupatione cir- ...ſpiritualia. Ideo ſubditur.

6 *Neſciebatis, quia in his quæ patris mei ſunt oportet me eſſe?* Magis enim afficiebatur ad patrem naturalem, & æternum, quam ad matrem naturalem & patrem putatiuum.
7 *Et ipſi non intellexerunt verbum quod locutus eſt ad illos.* Quia non erant adhuc aſſueti audire talia ab eo.
8 *Et deſcendit, &c.* Ad eorum conſolationem.
9 *Et erat ſubditus illis.* Ad noſtram inſtructionem, & ſuperbiæ noſtræ confuſionem.
10 *Et mater eius conſeruabat omnia verba hæc.* Exponatur ſicut ſupra.
11 *Et Ieſus profic.* Et iſte profectus erat realis inquantum erat a parte corporis, vt prædictum eſt.
12 *Sapientia, & ætate.* In Chriſto duplex ponit̄ ſapiētia. Vna diuina, & hęc nō potuit augeri, vel diminui cū neceſſario ſit infinita, alia humana, Et hęc ponitur duplex in Chr̄o Vna habitualis, & iſta in Chriſto non fuit augmētata, quia ab inſtāti conceptio-

Duplex ſapiētia in Chriſto

MORALITER.

...eſſi ſunt in Ieruſalem requirentes eum. Per hoc oſtenditur, ꝙ ...ſpiritualiter nō inuenitur in carnali ſocietate, ſed in templo ...od eſt locus orationis, & ſacrę doctrinę. Per hoc autem ꝙ ...uentus fuit poſt triduum ſignificatur, quod poſt triduum contritionis, confeſſionis, & ſatisfactionis a fidelibus ſpiritualiter inuenitur.
8 *Et deſcendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat ſubditus illis.* Ex hoc arguitur humana ſuperbia, quæ frequenter renuit ſubijci ſuperioribus ſuis.
11 *Et Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Exponatur vt ſupra.

A Gregorius. Iuxta hominis naturam proficiebat ſapientia, non ꝙ ipſe ſapientior tempore, qui a prima conceptionis hora ſpiritu ſapientiæ plene permanebat, ſed eãdem qua plenus erat ſapientiam cęteris ex tempore paulatim demonſtrabat, Iuxta hominis naturã proficiebat gratia, non quod ipſe non habebat per acceſſum temporis accipiendo, ſed pandendo donũ gratię quod habebat apud Deũ, & homines. Quia quantum ꝓficiente ętate patefaciebat dona gratię hoĩbus q̃ ſibi inerãt, & ſapientię, tñ eos ad laudẽ Dei excitabat, per conſiderationẽ ipſius ſapientię, & gratię quas Deus ipſi cõtulerat, ſic & Deo patri ad laudem, & hominibus ad ſalutem proficiebat. Eccleſiaſtes ait, Sapientia mea ſtetit mihi.

ætate, & gratia apud Deum, & homines.

Hieronymus. Steti ſ. ſapientiam eſt, ꝙ etiam in carne poſito ſibi permanſit ſapientia. Quod habet profectum in ſapientia, non ſtat ei ſapientia, qui autem non recipit profectum, nec per momenta ſuccreſcit, ſed ſemper in plenitudine eſt iſte dicere poteſt, ſteti mihi ſapientia.

Beda. Super Exodum, Portat verbo virtutis ſuæ Chriſtus omnia, & eſt agnus Dei qui tollit peccata mundi, & ſacerdos in ęternum, omnis ſanctitatis ornatu pręclarus, non quę natus in carne per exercitiũ laboris accepit, ſed q in vtero virginis incarnatus, perueniente gratia ſpiritus totũ ſimul habuit.

NICOLAVS DE LYRA.

conceptionis habuit tantam plenitudinem ſapientię, quanta põt conferri naturæ humanæ. Alia experimẽtalis q̃ accipitur per operationẽ ſenſuum. Et ſecundũ hoc dicunt aliqui, ꝙ in B Chriſto fuit ſapientia, vel ſcientia acquiſita, quia intellectus agẽs in Chriſto fuit eiuſdem naturæ cum alijs hominibus, & ideo cum nõ ſit ponẽdus ocioſus, in eo habuit operationem abſtrahendi ſpecies intelligibiles a phãtaſmatibus, & iſtę ſpecies recipiebantur in intellectu paſſibili ipſius, & ſic profecit in tali ſapiẽtia, ſeu ſciẽtia accepta a ſenſibilibus. Alij vero dicũt, ꝙ nõ ꝓfecit in tali ſciẽtia quãtũ ad habitũ, q̄a duo habitus eiuſdẽ rõnis nõ poſſunt eſſe ſimul in eodẽ intellectu, talis autem ſcientia acq̄ſita nõ vr̃ eſſe alterius rõnis quã infuſa circa idẽ obiectũ, ſicut oculus miraculoſe datus, eſt eiuſdẽ rõnis oĩno cũ oculo dato, vel generato per naturã: Nec tñ ppter hoc intellectus agẽs in Chriſto fuit ocioſus, q̄a nõ ſolũ in abſtractione ſpecierũ intelligibiliũ neceſſaria ẽſt operatio intellectus agẽtis, ſed ẽt in conſideratione ſecundũ habitũ ſcientiam prius acq̄ſitæ, in qua conſideratione nõ abſtrahit de nouo ſpẽs. Si aũt conſideretur ſapientia Chriſti quantũ ad oſtenſionẽ in effectu, ſic fuit ibi ꝓfectus quoq̃uo; inquãtũ ſapientiã ſuã non tñ humanã, ſed ẽt diuinam magis oſtendebat ſecundum ſuum beneplacitum, & prout noſtræ ſaluti expediebat, ſicut dictum eſt ſupra de profectu ipſius in gratia, & virtute.

ADDITIO.

In cap. 2. Vbi dicitur in Poſtilla. *Quia duo habitus eiuſdem rationis non poſſent eſſe ſimul, &c.*

Habitus ſcientiæ infuſæ non eſt idem ſpecie habitui ſcientię acq̄ſitę, licet ſint de eodem, & circa idem obiectum: Cuius ratio eſt. Nam habitus non ſolum diſtinguuntur ſecundũ naturam, aut obiecta, ſed etiam ſecundum principia actiua talium habituũ, ſeu diſpoſitionũ, prout habetur in prima ſecundę quęſt. 54. art. 2. in cor. q̄õnis Et inde eſt, ꝙ habitus ſciẽtiarũ diuerſificãtur non ſolũ ſecundũ diuerſitatẽ obiectorũ, ſed ẽt ſecundũ diuerſa media, q̄bus demonſtrãtur concluſiones ipſarũ ſcientiarũ. Sicut habitus ſcientię aſtrologię de rotunditate terrę, qui demonſtratur per media mathematica, eſt alius ab habitu ſcientię naturalis de eadẽ rotunditate terrę, qui demonſtratur per medium naturale. Vnde licet concluſio demonſtrata p̱ vtramq; prędictarum ſcientiarum circa hoc ſit eadem, habitus tñ ſcientię talis concluſionis diuerſificantur ſpecie ſecundũ diuerſitatem harũ ſcientiarũ, ꝓut habetur parte 2. q. allegata. Cum igitur principium actiuum habitus ſcientię acquiſitę ſit lumen naturale intellectus agentis, principium vero actiuum habitus ſcientię infuſę ſit lumẽ ſupernaturale, ſequitur ꝙ tales duo habitus ſunt diuerſarum rationum, & ſic poſſunt eſſe ſimul in eodem intellectu.

C Nec eſt ſimile de oculo miraculoſe facto, &c. ꝓut dicit Poſtillator. Nã res nãles diſtinguunt̃ ſpẽ ſecũdũ principia intrinſeca tantum; præcipue ſecundum formam, non autem ſecundum principia extrinſeca, ſicut eſt principium efficiens. Ignis. n. generatus ex alio igne idẽ ſpecie igni generato ex reflexione ſolarium radiorũ, eo quòd forma ſpecifica vtriuſq; ignis eſt eadẽ ſpecie, licet cauſa efficiens ſit diuerſa. In habitibus aũt diuerſitas ſpecifica accipitur, ẽt ſm principiũ extrinſecũ, vt eſt principiũ efficiens, ſicut ẽt diuerſificatur ſecundũ obiectum, quod eſt extrinſecũ, vnde credendum eſt, quòd Chriſtus profecit in ſcientia acquiſita, ſcilicet experimẽtali, non ſolũ quantũ ad actum, ſed ẽt quãtũ ad habitũ. Et hæc eſt opinio, quam ſanctus Thomas veriorem eſſe aſſerit in hac materia tertia parte queſt. 12. art. 2. in cor. q. Quæ quidem opinio magis conſonat literæ. Teſtatur enim euangeliſta, ꝙ Chriſtus profecit in ſapientia. Cum igitur quælibet ſapiẽtia proprie dicta, eſt habitus, ſequitur ꝙ profecit in habitu ſapiẽtiali. Similiter prædicta opinio eſt magis cõſona rationi. Nã non ſolũ eſt incõueniens dicere ꝙ intellectus agens in Chriſto eſſet ocioſus, ſed etiam ſi Chriſto deeſſet aliqua naturalis actio intelligibilis, humanæ naturæ ꝑtinẽs, ſicut eſt actio abſtractionis intellectualis, quod maxime pertinet ad humanum intellectum.

REPLICA.

In cap. 2. Vbi Ieſus dr̃ ꝓfeciſſe ſapiẽtia Poſtill. excludit vnã opinionẽ dicẽtẽ, q̄d nõ ꝓfecit ſecũdũ habitũ infuſũ, ſed experimẽtalẽ & acquiſitũ. Et arguit poſtillator, q̄a habitus vterque, eſt eiuſdẽ rõnis circa idẽ obiectũ, duo aũt accidẽtia eiuſdẽ ſpeciei in vno ſubiecto eſſe nõ poſſũt, qualiter igitur illi habitus eſſent in eodẽ intellectu? Hic Burgenſis ſumit certamen pro Sancto Thoma dicens, ꝙ illi habitus non ſunt eiuſdem ſpeciei, quia habitus non ſolum diſtinguuntur per obiecta, ſed ẽt ſecundum principia actiua talium habituum. Sed Burgenſis inuolutio eſt ꝯ cõem Philoſophorũ ſcholã. Secantur enim ſciẽtiæ, quemadmodum ſecantur, & res, vt dr̃ de Anima. Nihil. n. pertinens ad cãm effectiuã ponit diſtinctionẽ in ſcientijs, q̄a alias ſcientia a diuerſis p̄ceptoribus traditã caperet diſtinctionẽ, quod falſum eſt: Nec valet quod de Sancto Thoma adducit, ꝙ habitus diuerſificãtur diuerſitate mediorũ: nã hoc improbat Ariſt. 1. poſter. Nã demõſtratio non variatur p̱ media, ſed in poſt. vel latius ſubſumendo, vt dicitur eodem in cap. Augentur aũt demonſtrationes. Nec valet quod adducit de medijs mathematico, & naturali: nam ſi eadem concluſio ꝓbatur p̱ diuerſa media, ex hoc non variatur ſcientia, q̄a manet eadem concluſio, quãuis diuerſimode ꝓbatur. Sicut ſi eadem concluſio, ſ. Deus eſt vnus ꝓbaretur rõne & auctoritate, ſ. ſacrę ſcripturę, vnũ eſſe principiũ creditũ, aliud aũt ratiocinatiuũ, eadem tñ eſſet ſcientia illius cõcluſionis, quamuis non idem principium, ideo in talibus benediuerſificatur intellectus, ſed non ſcientia. Quia intellectus eſt habitus principiorum, ſcientia vero concluſionum ex prioribus poſteriorum, principijs enim exiſtentibus pluribus manet vna cõcluſio, per cõſequẽs vna ſciẽtia. Nec verum eſt quod Burgenſ. adducit, ꝙ principium actiuũ ſcientiæ acquiſitæ ſit lumen naturale intellectus agentis, & ſcientiæ infuſæ lumen ſupernaturale, q̄a huiuſmodi lumina, & ſi ſint principia manuductiua actuũ, nõ tamẽ habituũ, vnde & ſi habitus acquiſiti ſint ab actibus frequentatis, hoc ſolum eſt materialiter, nõ efficiẽter, iõ Ariſtoteles circũloquendo genus cauſę materialis dicit habitũ ex actibus, nõ ab actibus, q̄a actiuũ reſpectu actus & habitus ex potẽtia cũ obiecto tãq̃ duę cauſę partiales cõcurrentes ad actũ eliciendum, ex cuius actus multiplicatione habitus fit, nõ tanq̃ a principio actiuo, ſed materiali, q̄a actus nõ mouet potẽtiã, ſed ꝓducitur a potẽtia & obiecto cõcurrentibus ſecundum Burgenſẽ, igitur fieret circulatio in cauſis eiuſdẽ generis ꝓhibita Philoſophis. Lumina igitur dicta cõcurrunt in ꝓductione actuum, nõ vt principia actiua, ſed vt obiecti oſtenſiua ſicut lumẽ cõcurrit ad viſionẽ coloris, viſionem tamen non efficit, ſed ſolum viſibile in potentia, vt viſio fiat oſtendit, & ſic ꝑtinet ad actum, ſi quã cauſalitatem habet. Ex quo igitur actus non habet cauſalitatẽ actiuã, ſed materialẽ reſpectu habitus, vt dictũ eſt, lumina illa efficiũt habitũ. Nec valet q̄d Burgen. ad ꝓbãdũ inducit, q̄d videlicet principiũ effectiuũ, extrinſecũ aliquid faciat ad ſpecificandũ habitũ, q̄a vt dicit obiectũ diſtinguit & ſpecificat habitũ, & tñ eſt principiũ habitus extrinſecũ. Ad hoc dico, ꝙ obiectũ ſe ſolo nõ eſt principiũ actiuũ reſpectu habitus, ſed eſt materiale, q̄a materia, circa q̃ habitus verſatur & ſic diſtinguit & ſpecificat, ſed actiuũ & motiuũ eſt, nõ reſpectu habitus, ſed potẽtię, cũ cõcurſu potẽtię eſt actiuũ, reſpectu actus eliciẽdi. Ex iſtis igitur dictis falſis ñ bñ infert B. ꝙ habit⁹ infuſus & acq̄ſitus, circa idẽ obiectũ ſint diuerſi ꝑ agẽs naturale & ſupernaturale. Nã ſupnaturaliter illumi naturali

raliter videt, ita & ſupnaturaliter inſtructus naturaliter igit. Hæc aũt opinio Burgẽſis, & Sãcti Thomę eſt cõtra ũ Auguſt.3.de Triinit.cap.9.& Beatũ Ambr.de incarnat: verbi, quorũ ſnĩa eſt, ꝙ differentia originis non diuerſificat ſpeciem. Et ponunt exemplũ de hoĩe creato,& genera- D to qui ſunt eiuſdẽ ſpeciei. Volẽs videre huius opinionis pulchrã deductionẽ videat Scotũ circa tertiã diſtinctionẽ decimãquartã, vbi ſoluuntur oĩa argumenta opinionis cõtrariæ.

CAP. III.

a Nno autem,&c. Herodes, Philippus,& Liſanias,q cũ Pilato Romano pręſide regũt Iudęã, filij fuerunt maioris Herodis ſub quo natus eſt Dñs. Inuos & ipsũ Archelaus 10. annis regnauit, quo ꝓpter ſuiam remoto regn in quatuor tetrhias diuisũ eſt, : minueretur ſuia Iudæorum. nnas, & Caiphas : principes ſacerm quando Ioãcœpit prædicare, Annas illum anquo Ioãnes incœpit prædicare, Caiillum quo Dous crucifixus eſt, iniſtrabat, quia põtificatus, nõ ite, vel generis merito, ſed Romana poteſtate præſtaba-. Multos legimus pontifices tũc fuiſſe, quos ſubticet Euãta, ponens tantum illos qui ad domini pertinent paſſio-. Quia vero Ioannes illum veniebat prædicare, qui ex Iuquoſdam, & multos ex gentibus redempturus erat per m gentium, & principes Iudæorum prædicationis eius ora deſignãtur. Et quia gentilitas per fidem colligenda, a pro perfidia diſpergenda erat, vnus gẽtium, multi Iurum principes deſcribuntur, quia ad finem regni venequæ tot regibus ſubiacebat. Sacerdotum etiam facta eſt noria, quia ille nunciatur, qui ſimul rex,& ſacerdos erat. Origenes. In prophetico ſermone ſolis Iudæis prædicalum Iudæorum regnum deſcribitur. Viſio, inquit, Iſaiæ ebus Oziæ, Ioathan,& Acham regum Iuda. Et in Euan quod erat prædicandum vniuerſo mundo, dominium ribitur Tyberij Cæſaris, qui totius orbis Dñs videbatur. *Factum*

b *Factum eſt verbum,&c.* Beda. Cõgregaturus eccleſiam Dei filius primũ operatur in ſeruulo, vt Eccleſia non ab homine cœperit, ſed a verbo, vt appareat maior auctoritas Ioannis nouum baptiſmi ritum inſtituentis factum eſt verbum Dñi ſuper Ioannem, id eſt, ad Ioannẽ. Quod quidem eſt deſuper, ſola Dei gratia, prius operatur verbum intus,& declarat Ioanni quæ velit ab ipſo proferri, poſtea profert Ioannes: Sequitur verbum interius operans, ſonus vocis exterius ſonans; *In deſerto.* Id eſt, In Eccleſia quæ prius deſerta, modo plures E habet filios. Factum eſt ergo verbum in deſerto, vt quæ tunc erat deſerta fructum nobis in terra generaret factũ eſt verbum, vt Ioãnes pęnitentiam prædicaret, non remiſſionem daret: Vnde Ioãnes eſt figura legis quæ peccatum nunciat, non condonat. Ioannes pręnuncius Christi, ita lex pręnũciat gratiam Eccleſię. Matthæus,& Marcus commendant Ioannem ex veſtitu,& cibo, Matth.3.a & cinctu, ſufficit Lucæ Ioãnem commendare ſola comme- Mar.1.a moratione propthetiæ. Nullo enim indicio ſui eget, qui verbo Dei abundat. Vnum itaque dixit,& omnia declarauit.

✠ Titus. Hæc clare oſtendunt Ioannem ad baptiſmi & verbi miniſterium ſe non ingeſſiſſe, ſed a Deo vocatum,& miſſum fuiſſe. Cæterum vnu hoc munus in cauſa fuit, cur tam ſtupenda,& admirabilia, in ipſo ſtatim initio, circa illum acciderint. Oportebat enim non modo Chriſtum ipſum, ſed Chriſti quoq; pręcurſorem idoneum apud oẽs haberi, cuius dictis fides accõmodaretur. Factum eſt autem verbum Dñi F in deſerto, quia plures futuri erant filij deſertę, quam nuptæ. *Prædicans*

CAP. III.

a Nno autem quintodecimo Imperij Tybe- 1
rij Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iu- 2
dæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, 3
Philippo autem fratre eius, tetrarcha Itu-
¶Terræ. ¶Regio eſt.
rææ, & Traconitidis regionis, & Liſania 4
Abilinæ tetrarcha, ſub † principibus ſacerdotum Anna, & 5
a ¶Iſtud. Vade,& prædica baptiſmum.
b Caipha, factum eſt, verbum Domini ſuper Ioannem Zacha- 6

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 Nno autem quintodecimo. Poſtquam deſcriptus eſt ſaluatoris ortus per ſuam incarnationẽ, hic cõſequẽter deſcribitur eius ꝓgreſſus per ſuã pręedicationẽ. Et circa hoc primo deſcribitur ꝑdicatio ꝑcurſoris, ſecundò ipſius ſaluatoris ſeq. cap. Circa primum ſtituit ꝑdicationis Ioannis tempus, ſecundò ſubditur ꝑdicationis actus, ibi: *Et venit in omnem regionem*, tertio, ꝑdicatio fructus, ibi: *Et interrogabant eum.* Circa primum conſiderandum, ꝙ tempus pręedicationis Ioannis deſcribitur per nomi- & tempus Imperatoris tunc regnantis, & præſidis Iudęę, tetrarcharum,& ſacerdotum, ad oſtendendum certitudinem hiſtorię,& auctoritatem pręedicationis Ioãnis Baptiſtę, ſicut in ſcriptis authenticis ſolet fieri, cum dicitur; *Anno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæſaris.* Iſte Tyberius ſucceſſit Octauiano Auguſto, ſub quo natus eſt Chriſtus, ſ.42. anno imperij eius, & ſimiliter Ioannes Baptiſta per dimidium annum ante: Auguſtus autem imperauit 57. annis, ex quo patet ꝙ anno 15. Tyberii Ioannes fuit 30. annorum, & hoc eſt tempus debitum prædicationi, quia tũc viget ætas virilis, vnde Ioſeph 30. annorum erat, quando ſtetit coram Pharaone, Gen.41. & Ezechiel quando incepit prophetare, Ezech.1.

2 *Procurante Pontio Pil. Iud.* Pilatus iſte non fuit Iudæus, ſed gentilis de territorio Lugdunẽſi oriundus ſecundũ Ioſephũ, & Romano Imperatore fuit miſſus ad regendã Iudæã tũc Romanis ſubiectã. 3 *Tetrarcha autem Galilææ Herode,&c.* Romani volentes frangere Iudæorum ſuperbiam,& auferre ab eis rebellãdi occaſionẽ abſtulerunt ab eis nomen regium diuidentes regnum in plures partes, ꝗ tetrarchiæ dicebãtur.

4 *Et Liſania Abilinæ tetrarcha.* Glo. Beda. Dicit, ꝙ iſti tres hic nominati, ſ. Herodes, Philippus,& Liſanias fuerunt filii Herodis, ſub quo natus eſt Chriſtus, & ipſo mortuo Archelaus eius filius, & frater prædictorum ſucceſſit ei in regno 10. annis, quo accuſato apud Cæſarem, & miſſo in exilium apud Viennam, imperator regnum tribus fratribus prędictis diuiſit per tetrarchias. Sed, ꝙ iſte Liſanias fuerit filius Herodis ex hiſtoriis authenticis nõ habetur, qa nec Ioſephus, nec Scholaſtica hiſtoria ponunt eũ inter filios Herodis, ſed magis dicũt ipſum fuiſſe filium Ptolemęi Mannei, q ſub libano habitabat,& Alexãdrę filię Ariſtoboli q de Machabæis deſcẽderat. 5 *Sub principibus ſacerdotum,&c.* Secundum ꝙ dicit Ioſephus,& Scholaſtica hiſtoria. Sacerdotium tunc nõ ꝓcedebat ſecundum Genealogiã,& dignitatẽ generis, ꝓut in lege fuerat ſtatutum, ſed paſſim a Romanis vendebatur, ita quòd non ſolum ſingulis annis mutabatur ſummus ſacerdos, ſed etiam aliquando in eodem anno & ideo a 15. anno Tyberii quo incipit prædicatio Ioannis vſque ad 18. annum Tyberii in quo paſſus eſt Ieſus, plures fuerũt ſummi ſacerdotes, ꝗ iſti duo, ſed quia Anna erat ſummus ſacerdos, quando Ioannes incepit pręedicare, & Caiphas, quando paſſus fuit Chriſtus, ideo Lucas de iſtis duobus tantum mentionem facit.

6 *Factum eſt verbum domini,&c.* Per reuelationem diuinam per quam habuit mandatum de pręedicatione exequenda. *Et*

MORALITER.

1 *Anno autem quintodecimo imperii.* Quòd autem pręedicatio Ioannis tam ſolenniter deſcribitur, ſcilicet per tempora Imperatoris,& Pontificum, & Principum, eſt ad deſignandum eius excellentiam, quę in mundo venire veniebat, vtpote qui ſummus imperator,& Pontifex, & gubernator oĩum exiſtebat. 6 *Factum*

6 *Factum eſt verbum domini ſuper Ioannem.* Per quem ſignificatur pręedicator Euangelii, propter quod ſuper eum debet eſſe verbum Domini, vt eius inſtinctum viuendo,& docendo ſequatur,& non è conuerſo, ſicut faciunt pręedicantes propter quęſtum qui pro libito ſuo formãt verbum, prout ęſtimant conſequi temporale lucrum. *In*

a *Prædicans baptiſmum pœnitentiæ,&c.* Beda. Ioannes baptiſ-
A mum pęnitentię prædicauit,& quibuſdam etiã dedit, ſed re-
miſſionẽ peccatorum dare non potuit. Non ergo ait. Dans
baptiſmũ pęnitentię in remiſſionẽ peccatorũ,ſed prædicans.
Quia enim dare non potuit baptiſmum quo peccata ſolue-
rentur prædicabat,vt ſicut verbo prædicationis verbum patris præcurrit, ita baptiſmum pœnitentię quo peccata ſoluuntur, præcurretur ſuo baptiſmate quo peccata ſolui non poſſunt.

†Matth.3.a Mar.1.a Ioh.3.c

*Dicentis †Iſa.40.a Matth.3.a Mar.1.a Ioh.1.c

⁂ Titus. Baptiſma Chriſti ex vi propria perfectam peccatorum remiſſionem ha
B bet. At Ioannis baptiſma, licet peccatorum remiſſionem adiunctam habebat, non eam tamen ex ſe habebat,ſed ex pęnitentia. Erat enim imperfectum quamuis cæteris Iudæorum baptiſmatis perfectius,pręparabat enim homines ad pęnitentiam.

b *Vox clamantis.* Vox qa prenũcius verbi. *In deſerto.* qa deſertę,& deſtitutę Iudęę ſolatiũ redẽptionis annũciat. Nullũ verbum ſine voce auditur,nec vox ſine verbi intelligentia valet.

c *Parate viam Domini,&c.* Qui fidem,& bona opera prędicat quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, vt hęc vis gratię illuſtret, vt rectas Deo ſemitas faciat, dum mundas cogitationes in animo per ſermonem
C prędicationis format.

Titus.

⁂ Titus. Is Dei ſemitas rectas facit, qui per illius iuſti[...] gradſtur. Siquidem malitia, & improbitas res obliqua,[...]nioſa eſt.

d *Omnis val.* In aduentu domini humilis gentilitas im[...] eſt,& creſcit plenitudinem gratiæ accipiendo. Et Iudæ[...]perba per erro[...] perfidiæ hoc vnc[...] perbiebat perdid[...]

riæ filium in deſerto. † Et venit in omnem regionem † Ior- †
a ¶Idem præco prænunciat, quod poſt per ſeipſam veritas. 1
a danis prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem 2
a ¶Ecce Ioannis prædicatio firmatur prophetæ teſtimonio.
peccatorum: ſicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Iſaiæ pro-
¶Ioannes eſt verbi vox. a ¶Iſtud. ¶Prauitates abijcite fidem, & bona opera accipite.
b phetæ. *† Vox clamantis in deſerto parate viam Domini re- †
c a ¶Vt non pro terrenis ſeruiatis. b ¶Omnis qui ſe humiliat exaltabitur. †
d ctas facite ſemitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis 3
¶Et qui ſe exaltat humiliabitur. †
e mõs,& collis humiliabitur. Et erũt †praua in directa,& aſpe- 4
f a ¶Homo Iudæus,& gentilis,vir & mulier iuuenis,& ſenex. ¶Chriſtum. 5
g ra in vias planas,& videbit omnis caro ſalutare Dei. Dicebat 6
a ¶Beda.Phariſæorum,& Saducæorum qui pœnitentia,& correctione maxime indigebant. 7
b ¶Venenati venenatorum filij qui bonis inuidetis,& perſequimini.
h ergo ad turbas quę exibãt vt baptizarent ab eo.†Genimina 8

* Titus. Per [...]fundas valles, p r[...]tes, & colles inc[...]cinnos ſenſuum [...]tus, inconcinnas [...] animi perturba[...]nes, & omnia or[...]no obſtacula, [...] dæmonum ma[...] obijcit deſignat.

e *Et erunt praua.* [...]da. Praua, id eſt, [...]lorum corda pe[...] iuſtitiam diſtort[...] regulam iuſtitiæ [...]rigentur.

g *Et aſpera.* Id [...] immites,& iracundę mentes per infuſionem gratiæ ad m[...]ſuetudinem redibunt, vt ibi prędicator planam viam i[...]niat vbi prius pro aſperitate greſſum ponere non potera[...]

g *Et videbit.* Beda. In hac vita omnis homo Chriſtum v[...]re non potuit,ſed in die iudicii in ſede maieſtatis,& elec[...] reprobi pariter videbunt, vt iuſti remunerentur, & m[...] ęternum gemant. Vnde & ſubditur.

h *Genimina viperarum quis oſtendit vobis fugere a ventura* [...] Ventura enim ira eſt animaduerſio vltionis extremę, q[...] tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta pœ[...]tentię non recurrit.

Qu[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et venit.* Hic conſequenter ponitur prædicationis actus. Et primo quantum ad exhortationem boni, ſecundo quãtũ ad argutionẽ mali ibi: *Dicebat ergo.* Circa primũ dr̃. *Et venit in omnem regionem Iordanis.* quia exiuit de deſerto,vbi pauci habitabãt,& venit ad loca magis habitata, vt plures poſſent venire ad eius prædicationem,& baptizari ab eo in Iordane.

2 *Prædicans baptiſmum pœnitentiæ.* Hoc expoſitum eſt, Mar. 1. vſque ibi.

3 *Omnis uallis implebitur.* Hęc auctoritas quę habetur Eſa.50. exponitur a Iudęis de reditu captiuitatis Babylonicę,de qua prædixit Iſaias vias tũc complanari per hoc quod valles eleuarentur ad ęqualitatem planiciei, & colles deprimerentur, vt ſic Iudæi de Babylonia reuertentes in Iudæam poſſent de facili trãſire p viã. Sed qa nec in ſcriptura ſacra,neque in aliqua Hiſtoria autẽtica inuenitur eſſe impletũ.iõ illa ſcriptura ſacra reducẽda eſt ad aliũ intellectũ in aduẽtu Chriſti adimpletũ, p quẽ humiles qui p valles intelligũtur repleti ſunt bonis ſpiritualibus, & ſupbi q p colles intelliguntur humiliati ſunt ſicut ſupra expoſitum eſt ca.1. in cãtico beatæ virginis.

Aliter etiam exponitur hoc,quia ſicut via corporalis redditur difficilis ad ambulandum propter profunditatem vallium, & eleuationem colliũ,ita via ſpiritualis qua Deus graditur ſuper corda fidelium impeditur per depreſſionem terrenæ cupiditatis & p eleuationẽ mũdanę vanitatis,& vtrũq; impedimentum fuit amotum per aduentum Chriſti in multis. Primum patuit in Zachæo qui dicit domino. Ecce dimidium bonorum meorũ do pau.&c. vt habetur infra 19. & in Matthæo qui dimiſſo teloneo ſecutus eſt Chriſtum legitur Matt. 9. Patet ſecundum in mundi principibus, q[...]rum colla ſunt ſubiecta Chriſto.

4 *Et erunt praua.* Id eſt,corda diſtorta per iniuſtitiam pe[...]quitatem iuſtitię rectificabuntur.

5 *Et aſpera in vias planas.* Id corda ꝯ Chriſtum indurata [...]lificabuntur,ſicut patet de Paulo q Chriſtũ pſequens a Ch[...]ſto illuſtratus,ſtatim ad manſuetudinẽ obediẽtię fuit cõu[...]ſus dicẽs. *Domine quid me vis facere?* Act.6.a. 6 *Et videbit [om]nes caro ſalutare Dei.* i. Chriſtum. Et accipitur hic omnis caro [pro] omnis homo, quia aliquid de omnibus hominibus viderũ[t] eũ inter hoĩes conuerſantẽ. Diuidebatur enim tũc cõitas [ho]minũ in duas partes,ſ. in Iudęos, & gentiles, & multi de i[l]lis & de illis viderunt eũ in mundo conuerſantẽ. Põt ẽt hoc v[er]bum intelligi de viſu ſpirituali quo vident eum cõuerſi ad [fi]dem Catholicã ex oĩbus gentibus totius mundi. Videb[unt] etiam eum generaliter oẽs in forma humana in die iudi[cii].

7 *Dicebat ergo.* Hic conſequenter deſcribitur actus prędi[ca]tionis quãtum ad reprehenſionem mali,& patet ſententi[a ex] dictis Matth.3. exceptis quę ſequuntur. *Dicebat ergo ad tur.* [...] accipitur totum pro parte quia illud quod ſeqtur non di[citur] niſi Phariſęis, & Saducęis qui cum aliis veniebant ad Ioa[nnem] non ex deuotione, ſed magis ex malignitate, vnde ſubdit[ur].

8 *Genimina vi.* Genimina eſt neutrius generis,& dicitur a [ge]gno,is,& ideo filii nati ab aliquo dicuntur eius genimina [vn]de Matt.3. dicitur Progenies viperarum.

E

MORALITER.

† *In deſerto.* Talibus enim fiunt reuelationes diuinę Pſal.62. In terra deſerta,& inuia,& inaquoſa.

1 *Et venit in omnem regio. Ior. &c.* Id eſt, ad loca populoſa in quibus poterat magis proficere, & in hoc dedit exemplum prędicatoribus Euangelii qui non debent quęrere loca recreationis,ſed fructificationis verbi diuini.

† *Vox clamantis in deſerto.* Ambroſius. Id eſt,in gentium populo qui deſertum dicitur eo quod peccatorum ſpinis impletur.

† *Parate viam do.&c.* Per prędicationem enim hominum corda prępatantur, vt in ipſa Deus per gratiam ingrediatur.

3 *Omnis vallis implebitur,&c.* Hoc fit quãdo peccator lapſus in profundum peccatorum,ad ſpem ſuę ſalutis erigitur.

† *Et omnis mons & collis humiliabitur.* Quando ſuperbus o[be]dientię Dei ſubiicitur.

4 *Et erunt praua in directa,&c.* Quando diſtortio iuſtitię [ad] rectitudinem reparatur.

5 *Et aſpera in vias planas.* Quando per exercitium bonum [ef]ficitur leue quod prius erat durum, & ſic diſponitur audi[tus] verbi diuini ad videndum ſalutare Dei.

7 *Dicebat ergo ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab eo.* H[oc] quantum ad ſenſum literalem dicebat propter Phariſęos [&] Saducęos in malum obſtinatos, vt patet Matthęi 3. de q[ui]bus ſubditur.

8 *Genimina viperarum.* Quaſi dicat nullus,quia ſuperius e[...] iudex

a *uis oſtendit.* Ambr. Quis oſtēdit in prudentia miſeratio-
nc cei infuſa, vt pœnitentiam delictorum agentes, terrorem
iud ij ꝑuida deuotione metuatis? Ad generationē ergo nō
ad ceſſionem referēda eſt comparatio viperarū. Vel ideo
ſer entibus comparat, vt oſtendat eos habere naturalē pru-
de iam prouidendi
fu a, vnde: *Eſtote*
pru ntes, ſicut ſerpen-
tes. eoque monen-
tu operis potius,
qu n generis clari-
ta n quærere, quia
no genus, ſed ſola
fid valet, quam ad
ge es transferendā
pr hetat.
b *Dignos.* Beda.
No debet eſſe par
fru s boni operis
cu qui nihil, vel
mi s peccauit, &
cu qui grauius ce-
cid.
c *t ne cæper.* Beda.
ld ſe peccatores
cc oſcere nole-
ba, quia de ſtirpe
Al ihę deſcēderāt.
Vi e dicitur: *Ne cæperitis dice.* Quia non qui filij carnis, hi
ſu in ſemine, ſed qui fidei. Vnde ſubditur: Potens eſt Deus
de pi. iſtis ſuſci. &c.
d *Dico enim vo.* Ambr. Qui amiſſo ſenſu rationis, lapidibus
pu nt ineſſe alicuius rationem diuinitatis ipſi in naturā la-
pi , non vſu corporis, ſed mentis habitu vertūtur. Quos au
te lapidibus cōparauerat, quia ante deformes ad vſum, nu-
di ornatum, ſteriles ad fructum, irrationabiles ad perfectū,
ia arboribus comparat, qa proceſſu rationis iam intelligit
in is aliquem clementiorem profectum, quod rationabili
qu iam munere naturæ, iam ſunt decori ad vſum, venuſti
ad pectum, optimi ad fructum, ſurgunt cacuminibus, fun-
du ur brachijs, replentur fructibus, veſtiuntur frondibus.
e *Iam enim.* Beda. Ideo agite pœnitētiam, & ne. d. pa. ha. Iam
en ſecuris ad radicem ar. &c. Faciet ergo fructum qui po-
te gratiæ, qui debet pœnitentiæ.
 eda. Arbor, humanum genus, ſecuris, redemptor, qui ve-
lut x manubrio tenetur ex humanitate, ſed ferro incidit, i.
ex uinitate: Qui etſi expectet per patientiam, videt tamen
qu facturus ſit per iniuſtitiam. Nec ad ramos, ſed ad radicē
po am dicit ſecurim. Cum enim filii malorum tolluntur,
qu aliud quam rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cū
to progenies cum parente tollitur, arbor radicitus abſcin-
di t, ne qd remaneat vnde iterum aliqd germinis oriatur.
Et

a ¶Bed. Quare non prius depoſitis venenum, vt ſic ad baptiſmum ueniatis? ¶Nemo, cum non pœniteti, ¶Sed ego demonſtro, & hoc eſt. Fa. ergo fru. di. ¶A uindictā.

a viperarum, quis oſtendit vobis fugere a ventura ira? Facite †

¶Pro æqualitate culpæ. ¶Peccatores enim eſtis.

b ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere, * pa- †
c
d trem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia poteſt

a ¶Beda. Gentilibus quorum corda inſenſibilia. b ¶Si autem vos Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, quia ſemini eius Chriſto per fidem uniti. c ¶Securitas iudiciaria, ad funditus extirpandos infructuoſos præparata eſt.

e Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios * Abrahę. † Iā enim ſecu †

a ¶Vt gentiles, & hypocritæ qui nullum, & hæretici qui ma'um.

ris ad radicem arboris poſita eſt. † Omnis ergo arbor non fa-
f ciens fructum bonum, † excidetur, & in ignem † mittetur. Et 1

a ¶Ex uerbis Ioannis terrore perculſi notantur, qui conſilium quærunt. b ¶Ne excidamur, & ne in ignem mittamur.

interrogabant eum turbæ dicentes. Quid ergo faciemus?

¶Id eſt, ſuperflua.

g Reſpondens autem dicebat illis. Qui habet duas tunicas 2
3
† det non habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Vene- 4
h runt autem, & publicani, vt baptizarentur, & dixerunt ad †
5

f *Et interrogabant eum.* ✠ Theoph. Tres ordines inducuntur ſciſcitantium Ioannem ſuper ſalute ſua, turbarum publicanorum, & militum. D

✠ Titus. Singulis opportuna remedia præfinit. Et quidem turbæ, vt mutua beneuolentia ſe inuicem cōplectantur, mutuiſque operibus ſe mutuo ſubleuent, in iungit. Publicanis vero ad telonium ſedē tibus, ad immoderatam auaritiam, viam obſtruit. Militibus autem, ne quem temere concutiant.

in vobiſmet-ipſis

g *Qui habet duas.* Beda. Tunica plus vſui neceſſaria, quàm pallium ad dignum pœnitētiæ fructum pertinet, vt nō exteriora minus neceſſaria, ſed etiā ipſa valde neceſſaria cū proximis diuidamus, vt eſcā qua viuimus, & tunicam qua veſtimur. Ecce quātum valent opera miſericordiæ quæ ad dignum fructum pœnitentiæ præ cæteris præcipiūtur, vnde, *Date eleemoſynam, & ecce omnia m. ſ. v.* De duabus tunicis diuidendis datur pręceptum, quia ſi vna diuidatur, nemo veſtitur. In dimidia tunica, & nudus remanet, qui accipit, & qui dedit. Miſericordiæ enim ipſius pro poſſibilitate humanæ conditionis ſeruatur menſura, vt nō ſibi vnuſquiſque totum eripiat, ſed quod habet cum paupere partiat.

† Matth. 3. c
† Matth. 3. c & 7. c.
Matth. 3. b
† mittitur
Infra 11. f
E

✠ Origenes. Profundiorem locus iſte recipit intellectum. Quomodo enim non debeamus duobus Dominis ſeruire, ſic nec duas habere tunicas, ne ſit vnum indumentum veteris hominis, & alterum noui: ſed debemus nos exuere veterem hominem, & ei dare qui nudus eſt.

Homil. 23. in Lucam.

✠ Theophylactus. Quidam tunicas duas eſſe dixit, ſpiritum ſcripturæ, & literam, habentem vero duo hæc iubet Ioannes, vt inſtruat ignorantem, & det ei ad minus literam.

h *Publicani.* Beda. Qui vectigalia publica exigunt, ſiue qui conductores ſunt vectigalium fiſci, vel rerum publicarum. Necnon & hi qui huius ſeculi lucra per negocia ſectantur, quos pariter vnumquemque in ſuo gradu ab agenda miſeria coercet, vt dum primo ab alienorum ſe temperarent appetitu, tandem ad propria cum proximis communicanda pertingerent. F

Magiſter

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et interro.* Hic conſequenter ponitur prędicationis Ioannis fructus. Erat enim prædicatio Ioānis ordinata ad hoc, qđ populus ad ſuſceptionē Chriſti præpararetur, & vt Chriſtus manifeſtaretur. Primo ergo ponitur fructus p̄dicationis eius quantū ad primū, ſecundo quātū ad ſecundū, ibi: *Exiſtimāte populo.* Circa primū ſciendū, quod populus pręparabatur ad Chriſti ſuſceptionem, per veram pęnitentiam, quę apparet quando homo paratus eſt corrigere vitam ſuam, & hoc oſtenditur hic eſſe factum ad prædicationem Ioannis, primo in vulgaribus hominibus, cum dr̄. *Et inter. eū tur. di. Quid ergo faciemus?* Quaſi dicat, vitā noſtram corrigere parati ſumus.
2 *Reſpondens autem, &c.*
3 *Qui habet duas tuni.* Id eſt veſtimentum ſuperfluum.
4 *Det non haben.* Illa enim terra in qua erat Ioannes calida eſt & de communi curſu ſufficit vna tunica, vel vnum veſtimentum. Et ita intelligendum eſt de alijs rebus quibuſcunque quæ ſuperfluunt conſiderata conuenienti neceſſitate ſtatus & perſonæ. Secundo hoc oſtenditur in pedagiorum & tributorum collectoribus, cum dicitur.
5 *Venerunt au. pu.* Tales enim dicuntur publicani, quia intromittunt ſe de negocijs pertinentibus ad publicum.
At

MORALITER.

Iam enim ſ. ex iratus. Inferius, horrendum chaos inferni. A dextris, peccata accuſantia: A ſiniſtris, dæmonia ad interitum trahentia: Foris, mundus ardens: Intus conſcientia vrens, peccator ſic reprehenſus quo fugere poterit latere erit impoſſibile, apparere autem intolerabile, ideo ſubditur.
† *Facite ergo fructum dignum pœnt.* Hæc eſt enim via euadendi mala prædicta.
† *Et ne cœ. dicere.* Nam ſine fructu pœnitentiæ nullus ſanctorum per ſua merita poterit peccatores ſaluare.
† *Iam enim ſecuris, &c.* Iſta ſecuris dici pōt calor naturalis qui continue conſumit humidum radicale, quo conſumpto arbor mala, per quam ſignificatur peccator, exciditur per mortem, & quantum ad animam mittitur in gehennā.
3 *Qui habet duas tuni.* Per quas poſſunt virtutes quæ ſunt animæ veſtes intelligi, nam habens eas debet eas applicare ad bonum proximi.
† *Et qui habet eſcas.* Spirituales eſcæ ſunt ſacræ ſcripturæ, quas habens debet proximum ſpiritualiter paſcere.
5 *Venerunt au.* Per quos poſſunt intelligi officiales & præpoſiti, qui non debent a populo exigere, niſi quod conſtitutum eſt ſecundum ordinem iuſtitiæ.
Inter-

a *Magiſter quid faciem.&c.* Beda. Magna vis in ſermone Ioānis, qui etiam publicanos, & milites ad conſilium ſalutis ſuæ cogit, quibus præcepit, ne vltra præſcriptum exigant.

b *Neminem con.* Beda. Iuſto moderamine eos promouet, ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militādo ꝓdeſſe debuerāt. Docens idcirco ſtipendia conſtituta militiæ nedum ſumptus quæritur, prædo graſſetur: Nullū officiū, nullum genus, nulla ætas, ab agenda miſericordia excluditur, omnes in commune monentur, vt conferant non habenti. Miſericordia enim plenitudo eſt virtutum.

†exigatis

†Expectante, Sperante.

c *Exiſtiman. autem.* Beda. Non ſolum cogitabant, ſed ſicut alius Euangeliſta declarat, miſſis ad eum ſacerdotibus & leuitis, an eſſet Chriſtus requirebāt. Vnde & Ioannes ſubditur reſpondiſſe. Patet Iudæis fuiſſe notum ſecundum ſcripturas dominicæ incarnationis tēpus adeſſe, ſed mira cæcitas quod in Ioanne ſponte credebant, hoc in Saluatore tantis ſignis, & virtutibus approbato, & ipſo etiā Ioanne atteſtante non credunt, quem per mulierem credebāt venturum, per virginem veniſſe non credunt.

†Matth. 3. c

†permundabit

Ioan. 1 b

a illum: Magiſter quid faciemus? At ille dixit ad eos. Nihil am- 1
pliùs quā quod conſtitutū eſt vobis † faciatis. †Interrogabant 2
autem eū, & milites, dicentes: Quid faciemus, & nos? Et ait il 3
¶Non timore, & amore.
b lis: Neminem concutiatis, neq; calumniā faciatis, & contenti 4
c eſtote ſtipendijs veſtris. † Exiſtimante autem populo, & co- 5 6
¶Id eſt an.
gitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne, ne forte ipſe 7
d eſſet Chriſtus, reſpondit Ioannes dicens omnibus. †Ego qui-
a ¶Tingo corpora aqua, & in ſituo vſum baptizandi, donec veniat qui abluat animas per ſpiritum.
b ¶Et ſi humilis, & ego magnus reputor, tamen ille fortior, quia Deus.
e dē aqua baptizo vos, veniet autē fortior me poſt me, cuius non
f ſū dignus ſoluere corrigiā calceamētorū eius, ipſe vos bapti-
a ¶Beda. Id eſt, purgatione ſanctificationis, & probatione tribulationis, vel ſpiritu qui ſanctificat, & accendit amore Dei, vel hic ſpiritu in futuro igni purgatorio permundabit. b ¶Diſcretio iuſti examinis. c ¶Quia omne iudicium dedit pater filio.
zabit in ſpiritu ſācto, & igni. †Cuius vētilabrū in manu eius, &
a ¶A paleis. b ¶Præſentem Eccleſiam. c ¶Immobiles a ſpe æternorum.
g †purgabit areā ſuā, & congregabit triticū in horreū ſuū, pa-
¶Beda Quia neque extinguetur, neque extinguet cruciatos, ſed æternaliter puniet, dicitur autem ad differentiam illius de quo dicitur. Igne nos examinaſti.
leas autem cōburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia 8
h exhortās euangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha,

Ambroſius. Videbat Ioannes cordis occulta, ſed Dei reuelantis gratia, qui prophetis palam facit occulta cordis.

Homil. 25. in Lucam.

⁂ Titus. Tantæ fidei tantæq; auctoritatis apud omnes erat Ioannes, vt Iudæorum populus in eam ſuſpicionem veniret eum eſſe Meſſiam, & Chriſtum.

⁂ Orig. Dignum erat vt plus Ioanni quam cęteris hominibus deferretur, q aliter quam cuncti mortales vixerat, quam ob cauſam diligebant quidem eum iuſtiſſime, ſed non ſeruabant in charitate modum. Habet autem peccatum dilectio ſi modum trāſeat. Debet enim qui aliquem diligit, naturam & nō plus diligere quā meretur. Nā mēſurā Charitatis modūq; ſi tranſcenderit, & qui diligit, & q diligitur, in peccato erunt.

C

d *Ego quidem.* Beda. Ambr. Cito probauit ſe non eſſe Chriſtum qui viſibili tantū operatur officio. Aqua non ſpiritu baptizat quod ſolius eſt Chriſti, nec verbo, ſed opere Chriſtū ſe non eſſe declarat. Vt ſicut natiuitatē Chriſti, ita baptiſmū quoq; eius ſuo prægcurreret, imitatione ſacramēti nō virtute.

e *Veniet autem.* Ideo baptizo aqua, quia ille venit qui baptizabit ſpiritu, & oportet, vt illi via præparetur.

f *Cuius non ſum.* Beda. Non ſum dignus myſterium incarnationis inueſtigare. Vel nomē ſponſi mihi non vſurpo, nec ſpōſus credi, ſed amicus ſponſi volo, vel non ſum dignus portare per totum mundū prædicando calceamenta, id eſt, myſterium incarnationis. Hoc enim eſt Ioannis præcurrētis officium, & apoſtolorum ſequentium. Calceamētum nuptiale, euangelica prædicatio, quibus calceati ſunt Apoſtoli.

g *Purgabit.* Beda. Purgat, dū vel in præſenti ob manifeſta peccata peruerſi de Eccleſia eijciuntur, vel poſt mortē dānantur.

g *Paleas.* Paleæ ſunt qui fidei ſacramentis imbuuntur, ſed ſolidi non ſunt. Zizania qui & opere, & profeſſione ab eis ſecernuntur, qui hoc ventilabro non remouentur, quia iudicati ſunt, ſed paleæ ventilantur.

⁂ Gregorius. Miro modo expreſſus eſt ignis gehennæ. Ignis namque noſter corporeus. Per congeſta ligna nutritur, nec valet niſi fotus ſubſiſtere. At contra gehennæ ignis cum ſit corporeus, & in ſe miſſos reprobos corporaliter cruciat, lignis non nutritur, ſed creatus ſemel inextinguibilis durat.

h *Herodes.* Antequam Lucas aliquid narret de actibus Chriſti, dicit Ioannem ab Herode captum, vt oſtendat ſe ſolummodo ea facta deſcripturum, quæ eo anno geſta ſunt, quo Ioannes vel captus eſt, vel punitus.

Herod. au. Bed. Non his diebus captus eſt Ioannes, ſed iuxta Euangeliū Ioannis poſt aliqua ſigna geſta a domino, & poſt eius baptiſmum diffamatum, Sed a Luca ad exaggerandam Herodis malitiam præoccupatum eſt, qui cū videret ad prædicationē Ioānis multos cōfluere, milites credere, publicanos pœnitere

NICOLAVS DE LYRA.

At ille dixit ad eos. Ni. am. Hoc autem dixit, quia collectores talium ſolent eſſe proni ad plus colligendum quam ſit eis mandatum, vt quod eſt amplius, eis remaneat. Tertio, oſtenditur in militibus, cum dicitur.

2 *Interrogabant au. eum & mi. i.* Parati conſilio eius vti.

3 *Et a. il. Ne. con.* ſ. opprimendo pauperes, & eos deſpiciēdo.

4 *Neque calumn. am fac.* Id eſt, non imponatis falſum crimen diuitibus, & potentibus, vt occaſionem extorquendi bona eorum habeatis, quia per aliam viam a talibus bona rapere non poſſunt.

8 *Cont. n. eſto. ſti. ve.* Quæ dabantur eis ab imperatoribus ꝓ labore militum, quem habent ſubſtinere in defenſione patriæ. Redditus autem quos habent multi milites ſuper homines ſibi ſubditos, habent locum ſtipendiorum, & ideo debent eis eſſe contenti. Ad tria autem dicta inducebat beatus Ioannes milites, quia ſolent eſſe proni ad vitia contraria.

6 *Exiſtiman.* Hic deſcribitur fructus prædicationis Ioannis quantum ad Chriſti manifeſtationem. Et primo manifeſtatur Ioannis teſtimonio, ſecundo Dei patris ſigno ibi: *Factum eſt autem.* Tertio, euangeliſtæ ſcripto, ibi: *Et ipſe Ieſus erat.* Circa primū, oſtenditur in Ioanne doctrinæ veritas in Chriſti manifeſtatione, ſecundo, mentis ſtabilitas in Herodis reprehenſione, ibi: *Herodes autem Tetrarcha.* Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 3. exceptis quæ ſequuntur: *Exiſtimante autem po.* Quia aliqui eorum viderant, & alij fama publica audierant mirabilem eius conceptum, ortum, & vitæ ſanctitatem meritum, quæ ſuperius ſunt declarata, & ex his opinabantur ipſum eſſe Chriſtum.

7 *Et cogitant. omn. in cord.* Non ſolum cogitauerunt, ſed etiam de Ieruſalem (quæ erat Metropolis) miſerunt Iudæi nuncios ſolennes ad Ioannem, vt quærerent ab eo, ſi ipſe eſſet Chriſtus, vt habetur Io. 1.

8 *Multa quidem & alia exhortans.* Ex quo patet, qđ non omnia facta & dicta Ioannis ſcripta ſunt, ſed pauca reſpectiue ſicut & de Chriſto dicitur Ioan. 21. g. *Multa quidem & alia, &c.*

Hero

M O R A L I T E R.

2 *Interrogabant autem eum & milites dicentes.* Per quos poſſunt intelligi prædicatores quos armat Apoſtolus Ephe. 6. b. dicens Accipite armaturam Dei, &c. Et in fine dicit, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei: ſic ſtis dicitur.

3 *Neminem concutiatis.* Nimis aſpere prædicando, & ſic ad deſperationem inducendo.

4 *Neque calumniam faciatis.* Prædicationem ſubtrahendo, reputantes eos indignos exhortationis verbo.

5 *Et contenti eſto.* Quæ ſtipendia ſunt redditus aſſignati prædicatoribus, poſſeſſiones habentibus, & eleemoſynæ mendicantibus.

6 *Exiſtimante autem populo, & cogitantibus, &c. de Ioanne, ne forte ipſe eſſet, &c. Reſpondit Ioannes.* Per eius reſponſionem qua ſe humiliauit & Chriſtum exaltauit, informatur prædicator Euangelii, vt de bonis operibus ſuis, non quærat laudem propriam, ſed diuinam.

Herod

cum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris ſui, & 1
de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc ſupra
Prius autem hoc. Nam quaſi tranſito mari rubro, necatos quidem gratulamur Aegyptios.
omnia, & incluſit Ioannem in carcerem. † Factum eſt autem 2
a A Ioanne, quod alij plenius dicunt.
a cum baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato & oran- 3
a Quia in natura diuinitatis a mortalibus non poterat videri. Beda. Quia ſpiritus diſciplinæ effugiet fictum non habitat in cor. ſub. ſub. peccatis.
te, apertum eſt cœlum, & deſcendit ſpirituſſanctus corpora- †
b li ſpecie ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt. †
a Non Ioannes. b Conſubſtantialis. c Placitum meum conſtitui, id eſt, per te facere quod mihi placet. In Adam d ſplicuit.
c *† Tu es filius meus dilectus, in te † complacui mihi. Et ipſe 4
a Quia natura non erat, ſed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ Ioſeph erat deſponſata.
d Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur fi- 5
a Auctus. Secundum legem Ioſeph filius eſt Heli, ſed ſecundum carnem Iacob. b Deus meus vel ſcandens. c Donans peccata. d Additus.
lius Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, 6

A ...enitere, & totum vulgus baptiſmũ ſuſcipere, ipſe è contra ...nõ ſolum Ioannẽ contemnit, ſed & vinculat & occidit. * Euſebius. Erat enim Herodi coniux Arethæ regis Ara...m filia, quam cum coniux eſſet fratris ſui Philippi, more ...crilego duxit, quamuis prolem haberet a fratre. His enim ...lum licebat, hoc ...ere, quorum fra...es ſine prole vitam ...mpleuerant.

Beda. Notandum ...od Ioannes euan...liſta qui de diuini...te Chriſti ſcribere ...ſcepit, teſtatur, qa ...ſus Ioanne Bapti...qui figura legis ...adhuc prædican... & baptizante plu...s faceret diſcipu...s, & baptizaret, ...yſtice docens Ie...m antequã in car...naſceretur æter...i per ſecula Deũ, B fidelium per legẽ ...ctorem fuiſſe po...lorum. Alij euangeliſtæ qui humanitatem Chriſti deſcri...nt ab incarceratione Ioannis, ſumunt exordium dñicæ p̄...cationis, quorũ officium eſt, poſt corruptam a Iudęis legẽ, quaſi tenebris carceris ignorantia cæcaque traditione ſę...itam, domini in carne apparentis & per carnem operãtis ...aſi aduenientis in Galilæam cęleſtem pandere doctrinã.

Et Ieſu baptizato. Beda. Baptizatur dominus, non munda...indigens, ſed tactu mundæ carnis aquas mundans, vt uim ...luendi habeãt. Et ideo qui ad lauacrũ Chriſti venerit, pec...ta deponit, quia (quod innumera ſub lege baptiſmata nõ ...terant) contra p̄uaricationis malũ, vim regeneratiuæ ſan...ficationis aquæ concipit. Vnde cũ baptizatum populum ...ceret, nihil magnũ addidit, ſed baptizato Ieſu & orãte, di...t apertum cęlũ, quia dum ille aquas Iordanis ſubijt, nobis ...li ianuam pandit, & dum caro innoxia aquis frigentibus ...ngitur, oppoſita quondam noxiis rõphea ignea reſtringit...c ibi Chriſto cęlum cępit aperiri, ſed in his verbis oſtendi...r virtus baptiſmi. Orat autẽ, vt nos ad orandũ informet, vt ...ſt baptiſmum precibus & ieiuniis & eleemoſynis & aliis ...nis cęlum nobis aperiatur. Quia etſi peccata in baptiſmo ...nt laxata, nõ adhuc caro eſt ſolidata, ſed in deſerto munda C ...conuerſationis hoſtes occurrunt, qui ſudore nr̃o vincunt ...r gratiam Chriſti, donec tandem inducamur in aulam pa...s. Nulli inter natos mulierum ſecundus eſt Ioannes, cui ſe Chriſtus

D credit baptizandũ, ſe videndum in columba exhibet ſpirituſſanctus, de cęlo pater commendat filium. Non enim filio quod ignoraret, ſed Ioanni, & cæteris qui aderãt q; ignorabant indicabatur, vnde & Ioannes quem prius virum fortiorẽ & Chriſtũ euangelizabat, iam edoctus Dei filiũ aperte prædicat.

b *Sicut colum. in ip.* Beda. Poſt diluuium non coruus, ſed columba ramum qui pacem redditam nũciaret detulit docẽs quia ſolis in ſimplicitate cordis baptizatis, vnctio ſancti ſpiritus adſit. Et dominus non primũ poſt baptiſmum ſpiritu ſancto eſt vnctus, ſed ideo monſtratur columba, vt intelligamus quod in corpore eius, id eſt, eccleſia baptizati præcipue accipiunt ſpiritum ſanctum. Et qui E ad exẽplum Simonis in felle amaritudinis iniquitatis obligatione perdurant ſortẽ in ſpiritu ſancto & partem nullatenus habere poſſunt. Vnde cum mundi crimina quondam in figura baptiſmi diluuio purgarentur, non corui, ſed columbæ ore delatus oliuæ ramus pacem redditam ſeculo nunciauit.

† Eum. Matth. 3. d. Mar. 1. a. Ioan. 1. d.

† complacuit.

c *In te complacui.* Non aliena in filio, ſed ſua laudat, quaſi dicat. Quæcunque habes tu, mea ſunt.

d *Annorum tri.* Beda. Quod tricennalis baptizatur, nobis etiam conuenit propter myſterium trinitatis & operationẽ decalogi, quia decalogus per fidem & melius intelligitur, & impletur.

Beda. Triceſimo anno baptizatur, facit miracula, docet vt reprimat temerarios, qui omnem ætatem ad hæc officia idoneam credunt, quod non eſt, niſi aliquando miraculo Dei contigat, ut in Ieremia & Daniele.

* Titus. Chriſtus triginta plus minus natus annos accedit ad baptiſma. ſiquidem communi mortalium conſenſu, illa ætas perfecta haberi ſolet. Voluit per hoc quoque indicare, myſticam regenerationem viros ſecundum Spiritum perfectos generare. Quin primus quoque homo perfectus conditus eſt, ſtatim enim veluti adultus collocatus eſt in paradiſo, eundemque excolere & cuſtodire iuſſus eſt.

d *Vt pu. fi. Io.* Beda. Non per Mariã quę vere genuit ſed per F Ioſeph qui alienus eſt a gñratione texit ordo generationis quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hero. au. tetr. cum cor.* Hic deſcribitur ſtabilitas mentis in Ioã...e, qui non timuit facinus Herodis tetrarchę arguere, & ſenten...a huius patet ex dictis Matth. 14. & Mar. 6. vbi factum iſtud ...lenius continetur.

2 *Factum eſt au.* Hic deſcribitur manifeſtatio Chriſti per ſignũ datum de cęlo à Deo patre cum baptizaretur à Ioanne, & patet ſententia ex dictis Matth. 3. & Mar. 1. excepto quod hic additur.

3 *Et orante.* In quo dedit Chriſtus exemplum quod in receptione ſacramentorum debet mens hominis eleuari in Deum.

4 *Et ipſe Ieſus.* Hic conſequenter deſcribitur manifeſtatio Chriſti euangeliſtæ ſcripto, qui hic deſcribit eius genealogiam, vt ſicut natiuitas eius æterna fuerat manifeſtata verbo patris dicentis: *Tu es filius meus* ſcilicet, naturalis, ita natiuitas eius temporalis manifeſtaretur per deſcriptionem genealogiæ. In qua deſcriptione conſiderandum, quod ſicut ſupra dictum eſt in prologo, Matthæus oſtendit qualiter Chriſtus venit ad nos, ideo deſcribitur genealogia deſcendendo. Lucas vero qualiter per Chriſtum reducimur in Deum, ideo eam deſcribit aſcendendo, propter quod eam terminat in ipſo Deo. Dicit ergo. *Et ipſe Ieſus erat in. quo. anno. tri.* Secundum Auguſt. & Chryſ. Chriſtus tunc habebat triginta annos completos & incęperat triceſimumprimum, & ſecundum hoc ſic intelligenda eſt hæc litera. Erat autem Ieſus annorum triginta incipiens, id eſt, incęperat 31. & ſecundum hoc Chriſtus prædicauit duobus annis cum dimidio, ſecundum alios vero doctores quorum opinio communis tenetur, Ieſus tũc habebat 29. annos completos, & incęperat 30. & ſecundum hoc eſt ſic intelligenda hæc litera. *Erat Ieſus inci. an. tri.* id eſt, triceſimum annum, de quo habebat 12. dies, & ſecundum hoc Chriſtus prædicauit tribus annis & dimidio vſq; ad paſſionem ſuam 18. anno Tyberij.

5 *Vt putabatur filius Ioſeph.* Qui erat ſponſus Mariæ, cuius cauſæ ſupra expreſſæ ſunt cap. 1.

6 *Qui fuit Heli.* In Matthæo dicitur quod Ioſeph fuit filius Iacob, & ibi iſta controuerſia ſoluta eſt.

Qui

MORALITER.

Herodes autem tetrar. cum corrip. Iſte qui Ioannem ligauit in ...carcerem, eo quod de malis ſuis arguebat eum charitatiue, & ...ui ſimilia faciũt ſunt ſimiles phreneticis qui pium medicum per...cutere & occidere quærunt.

† *Apertum eſt cœlum, & deſcendit.* Beda. Non ei tunc apertum eſt cœlum cuius oculi cernebant interiora cœlorum, ſed virtus baptiſmatis oſtenditur, de quo quicunque egreditur ei regni cęleſtis ianua aperitur.

† *Et deſcendit ſpiritus ſanctus.* Per apparitionẽ ſanctę trinitatis in baptiſmo Chriſti, ſignificatum fuit, quod eius fideles deberent in ſanctiſſimæ trinitatis nomine baptizari.

4 *Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur filius Ioſeph.* Per hoc inſinuans quod officium prædicandi non debet aliquis exequi ante perfectam ætatẽ ſicut non legitur Chriſtus antea prædicaſſe.

5 *Qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Le.* Hic nõ occurrit aliqua notabilis moralitas, niſi quod per generationem ſpiritualẽ quæ deſignatur per hanc genealogiam, homo recurrit in ſuum creatorẽ, ſicut hæc genealogia in Deũ terminatur, cum dicitur.

quia non eſt mos ſcripturarũ vt generatio texatur per nomina mulierũ. & ex vna tribu erãt Maria & Ioſeph, vnde & ſimul cẽſentur, & ſic per Ioſeph origo Mariæ declarat᷑. Generationẽ carnis dicturus, præmiſit teſtimoniũ patris. *Tu es filius meus dilectus*, vt appareat verũ Deũ & hominis eſſe filiũ.

Matth. 3. d

Ambroſ. In generationibus viri nomẽ & perſona quæritur, quæ etiam in ſenatu & in reliquis curiis ciuitatum generis aſſerit dignitatem.

a *Qui fuit.* Matthęus ponit, genuit: quia carnis ſolas ſucceſſiones numerat. Lucas, non genuit, ſed qui fuit in quo deſignat ſe etiam adoptiuos interponere filios, & Matthæus a Dauid ad Chriſtũ pauciores. Lucas ponit plures generationes, quia cum per alias perſonas generatio texatur, poteſt fieri vt alij longæuam, alij breuiorem tranſegerint vitam, cum videamus plures ſenes cum ſuis nepotibus viuere, multos ſtatim ſuſceptis filiis obire.

a Rex meus. b Dexter. c Auctus, filius iſte Ioſeph. d Donum Dei vel aliquando.

a qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Ma-

a Onerans uel onerauit. b Conſolatio uel conſolator. c Adiuua me.

b thathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui

a Meridies vel meridianum. b Deſiderium. c Donum Dei vel aliquando.

fuit Nage, qui fuit Maath, qui fuit Mathatiæ, qui fuit Se-

a Obediens. b Augmentum. c Confitens. d Dominus gratia eius, vel dominus miſericors.

mei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit

a Miſericors. b Princeps vel magiſter Babylonis. c Petitio mea Deus. d Lucerna mea.

Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui r

a Regnum meum. b Robuſtus vel violentus. c Diuinans. d Dei menſura.

fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſan, qui fuit Helma-

a Vigilans vel vigilia vel pellicens. b Saluator. c Deus meus adiutor. d Dominus exaltans, uel eſt exaltans.

dan, qui fuit Her, qui fuit Ieſu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim

B

Qui Io. fuit filius Heli. Qui Heli fuit filius Mathat. Auguſt. vero de veteris & noui teſtam. quæſtionibus. Qui Chriſtus fuit filius Mathat.

b *Qui fuit Mathatiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli.* Beda. Mathan qui per Solomonem deſcendit, de vxore ſua Iacob filium genuit, & defunctus eſt. Tunc Mathat qui de Nathan, de eadem vxore ſuſcitat ſemen defuncto fratri, & generat Heli, & ſunt vterini fratres, Iacob & Heli. Et Heli accepta vxore moritur ſine ſemine, cuius vxorem accipit Iacob, & generat Ioſeph. Et merito Lucas adoptionis originem ſuſcipit & vſque ad Deum tranſit, quia per adoptionẽ efficimur filij Dei, credẽdo in filium Dei, qui per carnalem generationem oſtenditur factus filius hominis.

* Titus. De Chriſti ortu ſecundum carnem controuerſia nonnulla eſt. Matthęus enim genealogiã è Salomone orſus, deducit illã in Nathan Iacob & Ioſeph. Lucas vero initio a Nathan facto, deſcendit in Mathan, Heli & Ioſeph. Ex quo apparet vtrumque euãgeliſtã aliud & aliud proximũ genus Ioſepho aſſignare. Nã vt idem Ioſeph ſimul ex Iacob & Heli ortũ duxerit, vr̃ impoſſibile. Cuius difficultatis inueſtiganda eſt ſolutio. Tertius ergo è fine, ſecũdum Matthæi genealogiã eſt Mathan. Quintus autem a fine ſecundum Lucã, eſt Melchi. Melchi porro & Mathan diuerſis tẽporibus vnam eandemq; Eſtham vxorem habuere. Primus duxit eã, Mathan, procreauitq; ex illa Iacob. Mathan autẽ vita defuncto

C Melchi: qui erat ex eadẽ tribu etſi non ex eodẽ genere, eandẽ Eſtham, iam tum viduã, aſciuit ſibi in coniugem, ſuſcepitq; ex illa Heli. Iacob igitur & Heli fuerũt fratres vterini, vtpote ex eadem matre editi. Cęterũ cum Heli accepiſſet vxorem, nulliſq; ex ea liberis ſuſceptis, mortem obijſſet ſecundũ legis præſcriptũ ingreſſus eſt ad illam Iacob tãquam frater, Heli germano ſemen excitaturus. Procreauit itaq; Ioſeph, atq; ita idẽ Ioſeph & naturalis filius eſt Iacob, & legalis rurſum filius Heli. Matthæus ergo naturalẽ Ioſephi parẽtem expreſſurus, Iacobũ nominat, & vnde hic deſcẽdit indicat. Lucas vero legalẽ patrẽ manifeſtaturus, Heli in mediũ adducit, ſtirpemque vnde deſcendit, aperit. Adhæc cũ Iudęi tanquã lege obſtricti, legales parentes agnoſcãt, Gręci vero & Pagani, quibus nihil cũ lege cõmune eſt, naturales tantũ progenitores ſpectent, Euangeliſtæ Ioſephum ex vtroq; patre legali & naturali genus ſuum ad Dauidem reducere oſtenderunt. Iudæis itaque & Græcis omnis prorſus hæſitionis & offenſionis cauſa adempta eſt.

Beda. Si intelligimus Matthæũ quadraginta duas generationes poſuiſſe, vt vnum Iechoniæ nomen bis numeret, pro patre & filio hic numerus præſens eccleſiæ tẽpus deſignat ... nus quadrageſima ſecunda generatione, ex quo mũdus ... ſcæ cæcitatis tenebras ab Abraham credente, diſcuſſit, ... niens in carne, per baptiſmum cœli ianuas pãdit, & nos p... fectæ vitæ curſu ſub eiuſdem numeri ſacramento, poſt ſi... tum Chriſto duce Leth fluuium promiſſa regna intramu...

Beda. Matthæus qui regiam inſtituit in Chriſto inſinu... perſonam, præter ipſum Chriſtũ 40. homines in generat... nis ſerie nominauit, quo numero ſignatur iſtud tp̃s, qu... hac terra regi nos oportet a Chriſto per laborioſam diſc... nã. Neque. n. quadragintaduæ quę faciunt ter. 14. ſed p̃p ... Iechoniam bis numeratum 41. generationes fiunt ſi ipſ... Chriſtũ annumeramus, qui tẽporali vitæ regendæ tanqu... quadragenario numero p̃ſidet regulariter. Quatuor ad m... di partes, vel tempora referunt᷑. Decem ad legis decalo... quo contra vitia pugnamus. Vnde & ieiuniũ eccleſiæ ſpa... 40. dierum conſecratur. Et quia ad iſtã mortalitatẽ nob... participandã deſcendentem Chriſtũ ſignificare voluit, id... iſtas generationes deſcendendo cõmemorat, ab initio eu... gelij ſui, in quo ſignificatur ſuſceptio peccatorum noſtro... a domino Chriſto. Lucas qui vitulus tanquã ſacerdotem ... expiandis peccatis aſſignans, a baptiſmo in quo hominũ ... cipit aſcenſus, generationis ſeriẽ aſcendendo diſponit, a q... abolitio peccatorum noſtrorum ſignificatur a dño Chri... Proinde Matthæus a Dauid per Salomonem deſcendit, cuius matrẽ ille peccauit. Lucas ad Dauid per Nathan aſc... dit, per cuius nominis prophetam Deus peccatum illius ... piauit. Lucas ſeptuaginta ſeptem generationes ponit, q... numero remiſſio omnium peccatorum ſignificatur, qu... conſiderandum eſt in partibus in quibus multiplicatur ... eſt, vndecim & ſeptem. Per vndecim tranſgreſſio den... (quo in vineam Chriſti, conducti ſunt remunerandi) ... eſt, perfectionis ſignificatur. Et multiplicantur vndec... per ſeptem, vt ſignificetur illa tranſgreſſio ex motu hom... nis fieri. Septem enim è tribus & quatuor congregant... Tria ad naturam humanæ animæ, propter triplicem v... referuntur. Quatuor ad corpus quod quatuor conſtat e... mentis. Vnde homo non incongrue per ſeptenarium nu... rum ſignificatur. Per ſeptem vndecim multiplicantur, q... per motum hominis tranſgreſſio perpetratur. Hoc ergo ... mero omne peccatum intelligitur, hoc ipſo numero o... nium peccatorum remiſſio accipitur, expiante nos carn... cerdotis, a quo nunc iſte numerus incipit, & reconcilia... nos Deo, ad quem nũc iſte numerus peruenit, per ſpirit... ſanctum, qui in columbæ ſpecie in baptiſmo, vbi iſte nu... rus commemoratur, apparuit.

NICOLAVS DE LYRA.

r *Qui fuit Neri.* Matthæi primo dicitur quod ille Salathiel fuit filius Iechoniæ. Ad quod dicendum, quod verum eſt quod Salathiel fuit filius naturalis Iechonię, ſed fuit filius Neri adoptiuus quia mortuo Iechonia Nerus adoptauit eum in filium, & i... Matthæus qui deſcribit genealogiam Chriſti carnalem poſui... choniam. Lucas qui magis deſcribit genealogiam ſpiritualem ... nit iſtum Neri.

quo domino coop... rãte in ſpẽ futuri ... bati laborat. Sept... em ſeni quadragi... ta duo. Sex ad op... ſeptem ad requi... pertinẽt. Vnde po... lus de Aegypto li... ratus, quadragin... annis in deſerto ... ratur, ſed q̃a ſub... intrandi in requi... exerceetur, ſepties ... na, id eſt, quadrag... taduo caſtramen... tur. Quorum vlti... Ieſu duce aperto ... dane, victis hoſtib... p̃miſſas olim ſe... ingreditur. Sic do...

A Qui fuit Leui. Non autem hi quatuor qui hoc loco inſeruntur Iacob filij fuerunt, ſed quod eorum nominibus participabãt. BEDA. Quaſi nominibus alludens quod in illis figuratum hoc iſtis adaptat. Quatuor genera virtutum cognoſcimus eſſe in quatuor filiis Iacob, quorum iſti poſteri ſunt. In Iuda figuram domini paſſionis myſte- riorum prophetarum. In Ioſep præceſſiſſe caſtitatis exemplum. In Simeone vindictam læſi pudoris. In Leui officium ſacerdotis. Non ergo nomina tantorum patriarcharum Lucas prętermittenda putauit, vt quia vnus omnia Chriſtus Ieſus in ſingulis quorum maioribus generatim virtutum diuerſa præcederent.

b Nathan. BEDA, quod Matthæus per Salomonem. Lucas per Nathan texit generationem, ille regum, iſte vt vitulus ſacerdotalem oſtendit familiam, quia Chriſtus rex ex regibus, & ſacerdos ex ſacerdotibus, ſecundum carnem ex regali, & ſacerdotali familia eſt exortus, qui cœleſtis rex in Dei virtute lætatur, & cui iudicium a Deo rege defertur, & ſacerdos eſt in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

c Qui fuit Sale. Vel Sela. Beda, Generatio Cainam non de Hebraica veritate, ſed habet de ſeptuaginta interpretum editione. In Gene. Arphaxat Sela pro Sale filium nullo interpoſito perhibet genuiſſe. Porro Arphaxat vixit triginta annos, & genuit Sale. Item in Paralipomenon. Arphaxat autem genuit Sela, qui & ipſe genuit Heber. Sed apud ſeptuaginta ita ſcribitur quod Arphaxat centum trigintaquinque annorũ genuit Cainan, & ipſe Cainan cum centum triginta annorum eſſet genuit Sela, quorum quid verius ſit, Deus nouit. D

d Noe. Noe iuſtus, ædificator arcæ, præfigurat ædificationẽ eccleſiæ.

e Mathuſale. AMB. Anni Mathuſalẽ vltra diluuium numerãtur, ſignificat Chriſtum, cuius vita ætatem neſcit.

f Qui fuit Enoch. BEDA. A baptizato Dei filio vſque ad Deum patrem aſcendens, ſeptuageſimo gradu Enoch ponit, qui dilata morte tranſlatus in paradiſum eſt, vt ſignificet eos qui in gratiã electionis filiorum ex aqua, & ſpirituſancto regenerantur, interim poſt corporis abſolutionem æternam ſuſcipiendo in requiem. Septuagenarius enim propter ſeptimam ſabbati illorum requiem ſignificat, qui iuuante Dei gratia decalogum legis implent, quos in reſurrectione immutabili Dei ſapientiæ contemplã plandæ per ſecula monſtrat eſſe iungendos. E

g Seth. Seth poſterior Adæ filius, non ſiletur, vt cum duæ populi ſint generationes, ſignificet Chriſtum in poſteriore potius quam in priore generatione numerandum.

h Qui fuit Dei. A filio Dei generatio incipit, terminatur in filium Dei, præcedit creatus in figura, vt ſequatur natus in veritate, prçit factus ad imaginem vt propter eum imago deſcẽdat. F

a Vt ſupra. b Aditor. c Audiuit triſtitiam vel ſignum. d Confitens.

a qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda

Augmentum. Columba, uel dolens. Dei reſurrectio.

qui fuit Ioſeph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit

Rex eius. Viſcera mea. Donum. be. Per Nathan, prophetiæ dignitatem expreſſam aduertimus. Dedit vel dantis

b Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, 1

Manu fortis. incenſum. Seruitus. Fortis.

qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, 2

Senſibilis vel pacificus. Augutium uel ſerpentinus. Populus voluntarius.

qui fuit Salmon, qui fuit Naaſon, qui fuit Aminadab, qui fuit

Electus vel excelſus. Sagitta. Diuiſio. Confitens.

Aram, qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit

Supplantator. Riſus vel gaudium Pater multarum gentium vel videns populum. Exploratio vel paſtura, ſiue nequitia.

Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abraham, qui fuit Thare, qui

Requieuit lux. Lorum uel corrigia dependens vel perfectio. Aegrotans uel palcens. Diuidens vel diuiſus.

fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragan, qui fuit Phaleg,

Tranſitus. Tollens. Lamentio vel poſſeſſio eorum. Sanans depopulationem.

c qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arpha 3

Nomen vel nominatus. Requies. Humiliatum vel percutientem ues percuſſum. vel humilem. Mortis emiſſio uel mortuus eſt & interrogauit.

d xat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Ma-

Deducatio. a Deſcendens ſiue continens. b Laudatus Dei, vel laudans Deum.

e f thuſale, qui fuit Enoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui

a Lamentatio vel poſſeſſio eorum. b Homo vel deſperans vel uiolentus a Poſitio ſiue poſuit. b Homo vel terrenus vel indigena.

g fuit Cainan, qui fuit Enoch, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui 4 †

h fuit Dei.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui fuit Nathan. De iſto Nathan dicunt aliqui, quod fuit filius Dauid naturalis de Betſabee, vt videtur dici. 1. Paral. 3. Sed hoc eſt contra illud quod dicit Salomon Pro. 4. a. Ego fui vnigenitus & tenellus coram matre. Ille enim filius, quem habuit de Dauid ante Salomonem non computatur, quia fuit mortuus incircunciſus. Per hoc ergo quod Salomon dicit ſe vnigenitũ matris ſuæ, videtur quod Nathan non fuit natus de Bethſabee, & Dauid, & ideo dicunt aliqui, quod iſte Nathan fuit Nathan quem propter eminentiam ſanctitatis Dauid adoptauit filium mortuo eius patre naturali. Et ſecundum hoc poteſt dici, quod fuit filius adoptiuus Bethſabee vxoris Dauid, & ſecundum hoc connumeratur inter filios Bethſabee. 1. Paral. 3. b. De aliis autem tribus ibidem nominatis dicendum quod fuerunt filii Vrię naturales & adoptiui filij Dauid, quando accepit matrem eorum, & ſic Salomon fuit vnigenitus matri ſuæ reſpectu Dauid vt uidetur Prouer. 4. Cauſa autẽ quare Luc. deſcribit Chriſtum deſcendere a Dauid per Nathan vna fuit, quia licet omnes ſapientes Hębreorũ cõcorditer tenerent Chriſtum debere deſcendere de Dauid, aliqui tamen eorũ opinabantur eum deſcendere ab eo per Nathan propter excelentiã ſuæ ſanctitatis & prophetiæ. Alii vero per Salomonẽ propter dignitatẽ regiam & ſuæ excellentiam ſapientiæ. Secundũ veritatem autẽ deſcendit per vtrumq; aliter tamen, quia per Salomonẽ deſcendit ſecnudũ lineam naturalis generationis. Per Nathan vero ſecundum lineam legalis generationis, quia Nathan filius Dauid adoptiuus, vt prædictũ eſt, & Ioſeph qui ponitur immediate poſt Chriſtum aſcendendo, fuit filius Heli adoptiuus. ſ. legalis prout plenius fuit declaratum Mat. 1. Alia cauſa eſt, quia Luc. deſcribit Chriſti genealogiam prout in Deũ reducimur vt prædictum eſt, Reducimur autem in deum per Chriſtum in quantum efficimur filii Dei adoptiui. 2 Qui fuit Booz. Tres fuerunt immediate ſe ſequentes huius nominis. ſ. filius, pater & auus, vt plenius declaratum fuit Mat. 1. 3 qui fuit Cainan. Secundum Hieronymum, & ſecundum tranſlationem, qua utimur, non ponitur aliquis medius inter Sale, & Arphaxat, vt patet Geneſ. 10 Septuaginta autem interpretes ponunt iſtũ Cainan medium. Et ad concordiam huius poteſt dici quod iſte Cainan fuit pater Sale legalis ſiue adoptiuus, Arphaxat vero pater naturalis ipſius, vterque pater hic ponitur, & maxime, quia Lucas in deſcribendo ſequitur tranſlationem ſeptuaginta, quæ ſuo tẽpore erat valde autentica. 4 Qui fuit Dei. Non per generationem ſicut alii, ſed per formationem de limo terræ, & infuſionem animæ, vt habetur Gene. 1.

NICO-

MORALITER

† Qui fuit Adam. Nam per generationem ſpiritualem efficimur Dei filii adoptiui.

CAPVT IIII.

I Eſus aūt plenus ſpirituſancto regreſſus eſt 1
à Iordane, & agebatur in † ſpū in deſertū †
a In quo Adam exulauerat nec quomodo redire poſſet, habet. Duc ergo ad erroneum accepit.
diebu's quadraginta & tētabat à diabolo. †
Et nihil mādūcauit in diebus illis, & con- 2
Tentatio a gula. Viri. Duritiam ſignificat diaboli. Q[illegible] ſcriptum. Ipſe dixit & facta ſunt.
ſummatis illis eſuriit. Dixit autem illi diabolus. Si filius Dei 3
es, dic lapidi huic, vt panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus:

CAPVT IIII.

A a IEſus, &c. Sequitur. *Et agebant.* Ambr. Agebatur in deſertum hoc conſilio, vt diabolum prouocaret. Nam niſi ille certaſſet, iſte mihi non viciſſet. Myſterio, vt Adam de exilio liberaret. Exemplo, vt oſtēderet nobis diabolum ad meliora tendentibus inuidere.

Beda. Nec cum in diabolum veniret, a quo ſpiritu ductus Ieſus in deſertum diceretur, præponitur quod plenus ſpirituſancto cuius voluntate locum certaminis quo aduerſarium ſterneret, de victoria certus ingreditur. Sic nos accepta in baptiſmo remiſsione, & ſpirituſancto illuminati, contra inſidias diaboli accingi, & ſeculum debemus deſerere, vt quaſi in intima deſerti ſola æterna eſuriamus.

Hom. 19. in Lucam. ✻ Origenes. Quando legis Ieſum plenum ſpiritu ſancto, & in actibus, quod apoſtoli repleti fuerunt ſpirituſancto, vide ne æquales putes Apoſtolos ſaluatori. Quomodo enim
B ſi volueris dicere, hæc vaſa plena ſunt vino vel oleo, non ſtatim dices, quod æquali menſura ſunt plena.

Hiſto. b *In deſer.* Hiſtorialiter in illo deſerto quod eſt inter Ieruſalem & Iericho, vbi figuraliter dixerat Adam a diabolo victum fuiſſe.

Tria ad vſum ſalutis proficientia. Beda. Tria ſunt quę proficiunt ad vſum ſalutis. Sacramentum baptiſmi, deſertum, ieiunium. Nemo enim coronabitur niſi qui legitime certauerit. Nemo ad certamen admittitur virtutis, niſi prius ablutus a maculis gratiæ cœleſtis munere conſecretur.

Deut. 9. b. 3. Reg. 19. b. c *Diebus 40.* Quadraginta diebus ieiunauit legiſlator & propheta, ut ieiunium Chriſti teſtimonium habeat a lege & prophetis. Hoc numero ſignificat̃ excurſus huius ſeculi in his q uocant̃ per gratiā ád eum qui uenit legem non ſoluere ſed adimplere. Decē ſunt pręcepta legis, & quatuor partes mun-
Matth. 5. b. di, & quater decē fiunt quadraginta, & per gratiam Dei, ad impletionem decalogi uocantur de quatuor partibus mun-
1. Pet. 2. b. di. Ieiunat Chr̃s ante mortē carnis, quaſi clamet. Abſtinete a deſiderijs ſeculi dum eſtis in agone. Comedit poſt reſurrectionē, quaſi dicat, etſi nōdum habetis corpus immortalitatis iā paſcimini, quia dum uiam domini capimus, & a uanitate ſeculi ieiunare & reſici debemus futuri promiſsione.

Quadraginta diebus, decē ad decalogum, quo Deūm & proximum diligere iubemur refert̃. Sed quia motu corporis quod de quatuor elemētis conſtat, charitas Dei & proximi
C uiolat̃, ad diluenda peccata in 40. tempus pęnitentiæ ſurgit. Congrue

Congrue exercetur ieiunium in illa anni parte quæ co gua eſt paſsioni dominicæ, quia in ea ſignificat̃ hęc vita la rioſa, cui opus eſt continētia, vt ieiunetur a mundi amicit.

Beda. Niſi ieiunaſſet, diabolo occaſio tentandi non ad ſet, ſecundū illud: *Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpa. ani. tu. ten.* Quia quanto m gis diabolus ſibi r bellare conſpicit, t to amplius expug re contendit.

✻ Origenes. Te tatur Ieſus a diabo quadraginta dieb & quæ fuerint ten mēta neſcimus, q ideo fortaſſe præt miſſa ſunt, quia m iora erant quam literis traderentu

d *Eſuriit.* Beda. N eſt ſcriptū de Mo vel Elia, quod poſt ieiunia eſurierint. Non quod homi illi fortiores quam hic Deus. Sed ideo factum eſt, ne ab tentando panes hoſtis aufugeret, qui multa cœleſtia ſig viderat in eo. Eſurit ergo humilis Deus homo, ne inim innoteſcat ſublimis homo Deus. Fames domini pia fr eſt ne caueat diabolus tentare. Eſurit autem nō tam cib corporis quam ſalutem animæ.

e *Si fil. u Dei es.* Ambr. Nouerat Dei filium venturum, veniſſe per infirmitatē corporis non putabat. Nā faſtuo in Deo humilia nō poteſt credere. Aliud itaque explorā aliud tentātis eſt & Deo profitetur ſe credere, & homini natur illudere. Sed cum ille tētat vt exploret, ſic explorat tentet. Dñs è contra ſic fallit vt vincat, ſic vincit vt fallat enim conuerteret naturam, proderet creatorem. Ergo ſi homo commune ſibi accerſit auxilium, vt diuinæ lectio pabulo intentus famem corporis negligat. His armis do nus hominem aduerſus irritamenta gulæ munit. Huic p. intenti Moyſes & Elias famem prolixioris non ſenſerunt iunij, qui hoc verbo non veſcitur, non viuit.

* Orig. Rogato autem patre a filio panem, nec dante pidē pro pane, iſte quaſi aduerſarius verſipellis & fallax p pane dabat lapidem. Puto etiam quod & vſque hodie la dem diabolus oſtendit, vt hortetur ſingulos ad loquendu dic vt lapis iſte panis fiat. Si videris hæreticos dogmat rum mendacium pro pane comedere, ſcito lapidem monem eorum, quem monſtrat ei diabolus.

Gregorius. Tribus modis fit tentatio ſuggeſtione, de ctatione, conſenſu. Chriſto autem ſuggeſtione ſola, quia lectatio peccati mentem eius non momordit. Nec illum dignum eſt tentari, qui occidi venerat, vt ſua tentatione ſtras vinceret, ſicut ſua morte noſtra tulit peccata.

Script

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

1 IEſus autem. Deſcripta prædicatione præcurſoris, hic conſequenter deſcribitur prædicatio Saluatoris, & primo deſcribitur eius prædicatio per modum amoris miracula faciendo & beneficia conferendo Secundo per viam amoris terrorem futuri iud. incutiendo cap. 21. Adhuc circa primum deſcribitur primo prædicatio Saluatoris per ſeipſum tantum. Secūdo, cum hoc permiſſionem diſcipulorum 9. cap. Circa primum præmittitur Chriſti prædicatio, ſecundo ex hoc frequens aliquorum conuerſio capit. ſequenti. Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur idoneitas prædicatoris. Secundo executio prædicationis, ibi. *Et conuerſus eſt Ieſus.* Idonea vero diſpoſitio prædicatoris eſt macera tio carnis per ieiuniū, per quod carnis incentiuum exprimitur, ſecundum quod dicit Paulus 1. ad Cor. 9. d. Caſtigo corpus meū & in ſeruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim ipſe reprobus efficiar, & ſecundo, feruor orationis in loco ſolitudinis, vbi diuina ſapientia hauritur, quæ poſtea per prædicationem funditur, vnde Paulus antequam mitteretur ad prædicand in oratione fuit illuſtratus, ſecundum quod habetur Act. 9. c. Ecce enim orat, & poſtea ſubditur: Vas electionis eſt mihi i vt portet nomen meum, &c. Tertiū eſt victoria tentationis. enim eſt ad prędicandum idoneus qui ſuccumbit tentationib. Iſta autem tria oſtenduntur de Chriſto per hoc quod ante p dicationem intrauit in deſertum orationi ſolitariæ aptū, & q ibi ieiunauit & triplicem dæmonis tētationem deuicit, non q illis indigeret pro ſe ſed pro nobis ad dandum exemplum pra catoribus alijs. Et patet ſententia prædictorum ex dictis Ma vbi iſta ſunt expoſita exceptis paucis quæ ſequuntur.

2 *Et nih. l man.* Hic accipiuntur dies naturales, quia nihil m ducauit de die nec de nocte.

3 *Dic lapidi huic vt panis fiat.* Hic accipitur ſingulare pro p rali eo modo loquendi quo dicitur Exod. 8. f. Venit muſca g uiſſima, id eſt, multitudo muſcarum, vnde Matth. 4. a. dicit. *Dic vt lapides iſti panes fiant.*

MORALITER.

1 *Ieſus autem, &c.* Sequitur.

† *Et agebatur.* Per hoc ſignificans, quod homines ſpirituales, cuiuſmodi ſunt religioſi, debent in aſperitate nutriri nam acrius ſolent à dæmone tentari. Eccleſiaſt. 2. a. Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia & timore Dei & præpara animam tuam ad tentationem. Et hoc ſignificatur, cum dicitur hic de Chri

† *Et tentabatur hic à diabo.* Per hoc autem quod hic primo nitur tentatio de gula cum dicitur.

3 *Dic lapidi huic.* Deſignatur quod hæc tentatio occurrit mini. Primo quoniam ab infantia. Secundo vero ponitur tentatio de cupiditate terrenorum, cum dicitur.

a *Scriptum eſt.* Docet magis doctrina quam miraculis pugna[ndum, h]umilitate quam potentia, nihil pro diaboli arbitrio, nec [ostentandę] virtutis conſideratione faciendum.

b *Et duxit.* Lucas ſicut res geſta eſt exequitur, mediam ponẽs [auari]tiam, vltimam ſuperbiam, ſecundum mores præſentis tẽ[poris], quia ſuperbia [...] omnes virtutes [...]t. Mattheus non [...]itur ordinem hi[sto]riæ, ſed tentatio[ne]m Adæ.

c *Oſtendit.* Non qđ [...]m eius, qui om[nia] videt, amplifica[...]t, ſed vanita[tem] humanę pom[pam, q]uã amabat qua[ſi ſp]eciosam oſten[...]s, facere amari [...]bat. Vel ſciens [diab]olus, quod Chri[ſtus] ſibi regnum tol[le]ret, oſtendit ei om[nia] regna mundi, nõ [...]as, non Indos, [...] quomodo in om[...]is terrenis regna [...] vel per gulã, vel [per] ſuperbiam, aut [...]lia, vt ſuadens [...]d volebat, cum [...] ubiiceret.

i *Et du.* Nec indignum videatur dominum ab illo deferri qui crucifigitur a membris diaboli. D

* Origenes. Sequebatur plane quaſi athleta, ad tentationem ſponte proficiſcens, & quodammodo loquebatur, duc quo vis, & inuenies me in omnibus fortiorem. Hom. 31. in Lucam.

a In Deuteronomino. Q. perſuaſio tentatio eſt quia agis de cibo corporeo, & non de cibo mentis.

a † Scriptum eſt, quia non in pane ſolo viuit homo, ſed in om

b ni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelſum, 1

Tentatio.

c & oſtendit illi omnia regna orbis terræ † in momento tem- † in puncto

Non quia hoc poſſit. Regem te faciam horum.

d

e poris, & ait illi: Tibi dabo poteſtatẽ hanc vniuerſam, & gloriã

f illorum, quia mihi tradita ſunt, & cui volo do † illa. Tu ergo ſi 2 † illam, ſcilicet, gloriam

a Qui diabolum adorat, ante corruit

† procidens adoraueris coram me, † erunt tua omnia. Et re- † erit tua ois

a In Deuteronomio. b Qui ſolus remunerat fructu ampliſſimo.

g ſpondens Ieſus, dixit illi. * ſcriptum eſt, † Dominum Deum † Deut. 6. b.

Caret ambitione deuota religio

h

i tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et duxit illum in Ieruſalem †

k & ſtatuit eum ſupra pinaculum templi, & dixit illi. † Si fi-

l lius Dei es, mitte te hinc deorſum. † Scriptum eſt enim, quod † Mat. 4. a. † Pſal. 90. c.

m

n angelis ſuis † mandauit de te, vt conſeruent te, & quia in E

o manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem

p tuum. Et reſpondens Ieſus, ait illi. Dictum eſt. † Non

a O homo. b Patrem & filium, quia ego & pater vnum ſumus.

q tentabis dominum Deum tuum. Et conſummata omni 3 † Deut. 6. c.

K *Supra pin.* In hoc quod Chriſtus in altum tolli ſe permittit, ſed monenti cadere non obedit, oſtendit, quod cuique bona, & alta imperanti obediamus, ſed præcipitare volenti contra eamus. *Supra pin. t.* Ita eſt iactantia, vt dum putat vnuſquiſque ad altiora aſcendere, ſublimium vſurpatione ad inferiora trudatur. Quia vero diabolus fortẽ ſentit iactantiã pręcẽdit, quę etiam fortes decipit.

l *Si fil. Dei.* In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat ſi filius Dei ſit. Sed Chriſtus ſic reſpõſum temperat, vt ambiguũ relinquat.

d *In momen.* Ambr. Beda, Non tam celeritas conſpectus, quã caducæ fragilitas poteſtatis exprimitur. In momento enim cuncta prætereunt.

Titus. *Et oſtendit illi omnia, &c.* hoc eſt, omnia mundi re[gna co]gitatione deli neauit, delineataque menti illius, vt opinaba[tur], impreſſit. Qui enim omnia condiderat, nihil ille eorũ [...]ium quæ diabolus oſtendere volebat, ignorabat. Nã ni[ſi] exponamus, quomodo potuit omnia orbis loca in vnũ [...] centrum adducta, corporeis oculis ſpectanda ſubiicere [...] veluti digito intento, agere, hoc Perſarum, hoc Iudęorum [r]egnum dicere.

e *Tibi da.* Hęc de arrogantia dicit non, quod totus mundus [...]ius, ſunt enim aliqui boni.

f *Tibi trad.* Non a diabolo eſt poteſtas, ſed obnoxia tamen [...]lius diaboli. Nec ideo mala ordinatio poteſtatum, quia ma[...]unt obnoxiæ poteſtates.

[A]mb. Docemur hic omnem ambitionem deſpicere, quia [...]nis dignitas ſeculi diabolicę ſubiacet poteſtati, ad vſum [fra]gilis, & inanis ad fructum. Nota autem quia omnis pote[ſtas] a Deo, quia ordinatio poteſtatum a Deo, ſed a malo am[bit]io poteſtatis. Dicet ergo diabolus ſe dicat dare poteſtatem [...] tamen illa ad tempus permiſſa non abnuit, Itaque ille [qui] permiſit ordinauit, nec poteſtas mala, ſed is qui male vti[tur] poteſtate, qui ambit.

Tu ergo Beda. Dicens diabolus Saluatori, ſi procidens ado[ra]ueris me, & contrario audit, quod ipſe magis adorare eum [de]beat, dominum, & Deum ſuum.

Et illi ſoli ſer. Beda. Gręce latria dicitur ſeruitus, quæ ſoli [De]o debetur. Dulia quæ etiam hominibus inuicem exhibe[tur]. Iubemur ergo per charitatem ſeruire inuicem quod Græ[ce] dulium dicitur. Iubemur Deo ſeruire ſecundum quod Gręce latrium dicitur, vnde hic, & illi ſoli ſeruies. C

i Et

m *Mitte te de.* Quem nec gula nec auaritia vicit, tentat vana gloria, ſi forte illum vel ipſa victoriæ ſuæ iactantia valeat deiicere. Mitt. Hæc vox ei conuenit qui omnes præcipitare ſatagit. In quo infimus oſtenditur, qui nulli poſſit nocere niſi prius ille ſe deorſum miſerit.

n *Scriptum eſt.* Quia ſcripturarum exemplum pretulerat, ſcripturarum vincitur exemplis. Vtitur autem diabolus per hereticos teſtimoniis ſcripturarum, non vt doceat, ſed vt fallat.

* Origenes: Vnde tibi diabole ſcire quod iſta ſcripta ſunt? Nunquid legiſti prophetas, vel diuina eloquia? Legiſti quidẽ non vt ipſe ex lectione eorum melior fieres, ſed vt de ſimplici litera eos qui amici ſunt literæ, interficias. Hom. 31. in Lucam.

o *Ang.* Beda Hæc prophetia non de Chriſto eſt, ſed de ſancto viro. Quæ etiam ſi de Chriſto eſſet, etiam quod ſequitur debuerat meminiſſe: *Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.* Sed de angelorum auxilio quaſi ad infirmum loquitur, de ſua conculcatione quaſi tergiuerſator tacet. Pſal. 90. c

p *Non tenta.* Beda. Suggerebatur enim quaſi homini, vt ſigno aliquo exploraret, quantum apud Deum valeret: ſed pertinet ad ſanam doctrinam, quando habet quid faciat homo, non tentare Deum. Vnde præcipit: *Si vos perſecuti fuerint in ciuitate vna, fugite in aliam.* Quando vero deficit humana prouidentia, ſi homo ſe totum diuinę committit potentię, non eſt dicenda tentatio. Nunc autem poterat Chriſtus aliter deſcendere de templo, quã per iactantiam ſe pręcipitare. Mat. 10. c.

Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente proſtrauit, Chriſtus diabolum tribus teſtimoniis de lege. Notandum quod exempla de Deuteronomio tantum protulerit vt ſecundæ legis ſacramenta confirmet. 1. Reg. 17. f. Deut. 6. c. & 8. a.

q *Et cõſ.* Beda. Tribus tẽtationibus victis omnẽ tentationẽ dicit cõſummatã, quia in his omnium vitiorũ origo cõtinetur. F

Quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et duxit il. dia.* Iſta tentatio quæ ponitur hic ſecunda, Mat. 4. po[nit]ur tertia, q̃ ſtarũ fuit ſecunda, & tertia, certũ nobis non eſt, di[cit] Aug. neque refert ad veritatem, quia nõ oportet, qđ facta ſem[pe]r eodem ordine referantur quo facta ſunt, vt frequenter dictũ [eſt]. Sed quod duo euangeliſtæ varie narrent ordinẽ poteſt ratio [aſſi]gnari, qa una tentatio eſt de cupiditate principaliter, alia de ela[tio]ne. Et frequenter contingit quod vnum vitium ex alio naſcitur [& d]e conuerſo, ideo Matthæus vnam præponit. Lucas vero aliam.

Quia

2 *Quia mihi tradita ſunt* Mentitur hic diabolus, neque mirũ, quia mendax eſt & pater mendacii, vt habetur Ioan: 8. f. Non enim poteſtatem habet ſuper creaturas ad libitum ſuum, ſed ſolum inquãtũ Deus permitit ſecundum occultum iudicium ſuum ad exercitium patientiæ electorum. Sicut data eſt ei poteſtes affligendi Iob in vaſtatione bonorum ſuorum, & in morte prolis, & in infirmitate ſui corporis, vt habetur Iob. 1.

3 *Et conſummata omni tentatione diabolus receſſit, &c.* Tanquam victus.

Vſque

MORALITER.

Et duxit illum dia. Quia poſt tentationem gulæ ſequitur tentatio cupiditatis terrenæ. Tertio vero ponitur tentatio de præſumptione, cum dicitur.

† *Et duxit illum in Ieruſalem.* Nam tentatio qua quis de meritis ſuis præſumens exponit ſe periculis, non eſt niſi poſt plurima tempora.

Quia *omne quod in mundo eſt concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*, quæ alijs nominibus, curioſitas, gula, vana gloria noĩantur. (1.Ioan.2.c.) Cum tentatur homo cõcupiſcentia carnis dicat: Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei. (Deut.8.a. Col.3.a.) Cũ tentatur auaritia, quã Apoſtolus ſeruitutem ſimulacrorum nominat, Deũ adoret, pro ſolis ęternis illi ſeruiat. Si tentatur vana gloria, quæ etiam de præcedentibus victoriis ſolet creſcere, non tentet dominum, quod facit qui de ſuis viribus præſumit, quaſi amplius peccare nõ poſſit.

(* finitimam. † glo. incabatur in omnib.)

B Nota diabolum in his vinci, in quib⁹ vicit Adam: Quem de gula tentauit, dũ de ligno vetito guſtare rogauit. De vana gloria dum dixit: Eritis ſicut dij. (Geneſ.3.a.) De auaritia, dum dixit: Scientes bonum & malum. Nota diabolum non eſſe pertinacem in ſtadio, ſed cedere veræ virtuti, & ſi non deſinit inuidere, tamen formidat inſtare, ne frequentius triumphet.

(ſabbatorum.)

a *Et fama exiit.* Non tantum a præſentibus propter uiſa miracula honoratur, ſed apud abſentes fama diuulgabatur.

Beda. Ne quis putet ea quæ per ordinem ſunt exponenda poſt ieiunium confeſtim facta, ſed poſt aliquot a domino miracula, uel in Iudæa, uel in Galilæa patrata, quæ apud Ioannem leguntur primo aduentu facta.

b *Docebat.* Poſt miracula ecce ſapientia, qua docet, qua doctrina per miracula præcedentia magnificat.

C c *Et venit, &c.* * Titus. Manifeſtum deinceps ſeipſum Iſraelitis ſanguinis neceſſitudine cõiunctis facere volens, palamque a Deo ſe inuictum oſtendere inſtituens, non abſque ſingulari conſilio, ciuibus oppidi Nazareth apud quos ſecundum carnem nutritus fuerat, iſtud præ cæteris docuit.

d *Et intra.* Intrauit Chriſtus die ſabbathi in ſynagogam, ritum legis Moſaicæ cumulo cœleſtis gratiæ adimpleret.

a Paſſionis, quando non tantum dolis, ſed aperte impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hoſtis aliquando tentare intermittit, ut quaſi ſecuros repente rediens facilius irrumpat. b Cum iam traditus eſſet Ioannes, iterum uenit in Galilæam. De primo aduentu tacet.

a tentatione, diabolus receſſit ab illo vſque ad te[a]mpus. † Et re[b]- 1

Signis miraculorum.

b greſſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæam & fama exiit 2 3

per vniuerſam * regionem de illo. Et ipſe doceb[a]at in ſynago- 4

c gis eorum, & † magnificabatur ab omnibus: † Et venit Na- 5 6

a Eccleſiam in qua ſit homo non obliuiſcitur. Vnde illis uileſcebat.

d za[a]reth, vbi erat nutritus, & intrauit ſecundum conſuetudinẽ 7

a Quando omnes confluebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos autem conuentus accedit, ubi doctrina illius à multis audiatur. b Si minori reuelatum fuerit, ſenior taceat. c Ab illis qui Chriſti aduentum deſiderantes, etiam ipſius aduentus manifeſta indicia reliquerunt.

e ſuam die[a] † ſabbathi in ſynagogam, & ſurre[b]xit legere. Et tra[c]di- 8

f tus eſt illi liber Iſaiæ prophetæ Et vt † reuoluit librum, inuenit 9 10

g locum vbi ſcriptũ erat. † Spiritus domini ſuper me, eo quod vn 11

Vt beati pauperes ſpiritu.

xit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos cor 12 13

a Iudæis de Pharaone, gentibus de diabolo. b Tam Iudæis quam gentibus. c Vnxit uel miſit. 14

de, prædicare ca[a]ptiuis remiſſionem, & cæc[b]is viſum, dimitte[c]re 15 16

c *Et ſurrexit lege.* Beda. Qui non venerat miniſtrari, ſed miniſtrare, lectoris officium non dedignatur ſuſcipere. Et prouide Lucas genealogiam domini ſcripturus, ab explicatione prophetiæ inchoauit, quia omnes prophetiæ ad ipſum pertinent, & in ipſo complentur, & per ipſum nobis aperiuntur. Surrexit igitur legere, vt quos nondum ſignorum operatio conuerterat, propheticæ lectionis atteſtatione corrigeret.

f *Et vt re.* Librum prophetiæ clauſum accipit, ſed reuolutum legit, quia myſterium incarnationis ſuæ in prophetiis obſcurum, & prius ſuſcepit implendum, & poſt mortalibus aperuit intelligendum.

Accipit librum, vt oſtendat ſe eſſe qui locutus eſt in prophetis, & remouet ſacrilega perfidorum teſtimonia, qui a veteris dicunt, alium Deum eſſe noui teſtamenti. Vel dicunt, initium Chriſti eſſe ex virgine. Quomodo enim incipit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

g *Spiritus.* Beda. In ſuperioribus prophetię Saluator de gentium vocatione & eccleſiæ confirmatione loquẽs, dicebat:

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vſque ad tem.* Quia appropinquante tempore paſſionis ſuſcitauit ei perſecutionem per principes ſacerdotum.

2 *Et re. eſt Ie.* Deſcripta idoneitate prędicatoris, hic conſequẽter deſcribitur executio prædicationis, & primo quãtum ad eius doctrinam, ſecundo, quantum ad doctrinę confirmationem, ibi. Et in ſynagoga erat homo habens dæmonium. Prima in duas, quia primo deſcribitur docuiſſe in Galilæa generaliter. Secundo in ciuitate ſua Nazareth ſpecialiter, ibi. *Et venit in Nazareth.* Circa primum dicitur, *Et egreſſus eſt Ieſus.* ſcilicet, à deſerto quod intrauerat poſt baptiſmum, vt doceret populum.

3 *In virtu ſpi.* Id eſt, in virtute ſigna & miracula faciẽdi de quo ſpiritu dicitur 4.Reg.2.c. Spiritus Eliæ requieuit ſuper Eliſæum qui diuiſit aquas miraculoſe, verumtamen virtus faciendi miracula non erat in Eliſæo, ſed in Deo qui faciebat miracula ad preces Eliſæi, ſed iſta virtus erat in Chriſto cum ſit Deus & homo.

4 *In Galilęam.* Ibi enim primo prædicauit, vt impleretur prophetia Iſa.9 a. Primo enim tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Nephtalim, &c. vt habetur Matth.4.c.

5 *Et magnificabitur, &c.* Propter excellentiam doctrinæ & miraculi.

6 *Et venit Nazareth.* Hic conſequenter deſcribitur eius doctrina in Nazareth ciuitate ſua, circa quod eius doctrina præmittitur. Secundo contra eum æmulatio excitatur, ibi. *Et dicebant, nonne hic eſt, &c.* Circa primum dicitur. *Et venit Nazareth vbi erat nutritus.* Hoc autem dicitur ad deſignandum quod alibi fuerat natus, ſcilicet, in Bethlehem, vt ſupra dictum eſt cap.2.

7 *Et intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabba. in ſynago.* Quæ erat locus orationis & doctrinæ legis quibus Iudæi ſecundum præceptum legis vacare debebant in die ſabbathi. Chriſtus autem legem obſeruare voluit, vt dictum eſt ſupra cap.2.

8 *Et ſurrexit le.* Vt non prædicaret ſeipſum verbo ſuo tantum, ſed etiam teſtimonio ſacræ ſcripturæ.

9 *Inuenit lo.* Non à caſu, ſed à propoſito, quia ſciebat paſſus ſcripturæ loquentes de eo.

10 *Spiritus domini ſuper me.* Hoc ſcribitur Iſai. 61.a. Sed in tranſlatione noſtra mutantur aliqualiter verba, ſed ſit eadem ſententia. Lucas autem hic allegat ſcripturã prout habetur in tranſlatione LXX. Circa quod ſciendum, quod Iudæi expectant quæ promittuntur eis Iſa. cap. prædicto, impleri per Meſſiam, quem expectant futurum, & dominaturum toti mundo temporaliter, & educturum Iudæos de captiuitate, & poſiturum eos in maxima gloria & honore ſupra oẽs gẽtes, ſed quia tẽpus aduentus Chriſti iam tranſiit, ideo Chriſtus hunc locum conuenienter de ſeipſo expoſuit, di. *Spiritus domini ſuper me.* i. me deducens, quia humanitas Chriſti organum eſt ipſius diuinitatis cõiunctum, & ideo in omnibus mouebatur ſecũdum diuinitatis inſtinctum.

11 *Eo quod vnxit me.* Ab inſtanti conceptionis plenitudine gratiæ. Ex hoc enim quod humanitas Chriſti deitati coniungitur, plenitudine gratiæ repletur, ſecundum quod dicitur. Ioan. 1. Vidimus eum quaſi vnigenitum à patre plenum gratię & veritatis.

12 *Euangelizare pau.* Id eſt, humilibus quibus ſua doctrina proficit, non ſuperbis.

13 *Sanare con.* Contritis per pœnitentiam datur gratia ſanans vulnera peccatorum.

14 *Prædi. ca. re.* Id eſt, detentis in limbo, ad quos deſcendit & eos inde eripuit.

15 *Et cæcis viſum.* Id eſt, Gentilibus excæcatis per errorem veram Dei cognitionem, ſecundum quod dixit Simeon ſupra de Chriſto. Lumen ad reuelationem gentium, &c.

16 *Dimitte. conf.* A pondere legis relaxãdo, de quo dr. Act. 15.

MORALITER.

6 *Et venit Nazareth.* Per hoc oſtendit quod prædicator euangelij debet diebus dominicis & feſtiuis populo prædicare & Chriſti myſteria nunciare.

E *dominus in tempore eius ſubito faciam illud*. Confeſtimque in-
A ti t. Spiritus domini ſuper me, ſecundum quod homo. Vnde
in ſal. *Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Præ cæteris
ſa tis vnctus eſt ſpirituali vnctione, quando in Iordane ſup
b izarum ſpiritus in ſpecie columbæ deſcendit, & māſit eū
ill. Vnctus eſt igi-
tu virtute cœleſti, vt
pa pertatem condi-
ti is humanæ the-
ſa o reſurrectionis
ri ret æterno : ca-
p itatem mentis au
fe et, cœcitatem il-
lu inaret animarū,
c fractis, & contri-
ti corde medere-
tu, alligando con-
t ones eorum , &
r ittendo peccata,
vt eos qui legis
p dere deprime-
b tur releuaret, &
i miſſionem gra-
ſpiritualis admit-
t t prædicare an-
n domini acce-
B pt n. Annus iubilei
& re libertatis, tem
p gratiæ, quo eccleſia in corpore verſata peregrinatur a do
n o, vnde Apoſtolus. *Ecce nunc tempus accep. ecce nunc dies ſalu*
Et poſt annum acceptabilem prædicare diem retributio-
ni quando filius hominis veniet in gloria cum angelis redde
r vicuique ſecundum opera ſua. Ad hæc cuncta euangelizā
d el agenda, ideo ſe dicit miſſum quia ſpiritus domini eſt
ſu r eum.

* Titus. Per hęc autem auditoribus planiſſime oſtendit, ſe
ill n ipſum eſſe, qui tum per prophetam loquebatur, quiq;
h manam naturam indutus, olim in mundum hunc inferio-
re venturus, eundemque de morte in vitam aſſerturus erat.

Euangelizare pauperibus, &c. Gentes intelligit quæ erant vere
pa peres. Neque enim Dei cognitionem, neque legem, neq;
pr phetas, neque aliud quicquam in bonis habebant, & cęte
ris mnibus ſpiritualibus opibus erant deſtitutæ.

a *Et cum plicuiſſet.* Beda. Audientibus illis qui aderant legit,
ſe ectum miniſtro reddit, quia cum eſſet in mūdo, palam lo
c is eſt mundo, docens in ſynagogis & in templo, ſed ad cę
C l a regreſſurus his qui ab initio ipſum viderant, & miniſtri
ſermonis fuerant, euangelizandi officium tradidit. Stās legit, D
quia dum nobis ſcripturas quæ de ipſo erant aperit, in carne
dignatus eſt operari. Sed reddito libro reſider, quia peracto di
ſpenſationis officio : diſcipulos doctrinę ſuæ ſequaces elegit,
ſeque ſupernæ quietis ſolio reſtituit. Sic prædicator verbi ſur-
gat, legat, id eſt, operetur, & prædicet. Et reſideat, id eſt, præmia quietis expectet.

a Iudæos lutum fabricando, gentes idolis ſupplicando. b Annus domini quattuor habet tempora, id eſt, quatuor euangelia. Duodecim menſes. Id eſt, duodecim apoſtolos.

confractos in remiſſionem, prædicare [b]annum domini 1

a Prædicare. b Iudicii.

a acceptum [a]et diem [b]retributionis. Et cum plicuiſſet librum 2
reddidit miniſtro, & ſedit. omnium in Synagoga 3
oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad 4

a Impleta eſt in hoc, quia ſicut illa prædixerat, & magna faciebat, & maiora euangelizabat.

illos. quia hodie [a]impleta eſt hæc ſcriptura in auribus ve- 5 6
ſtris, & omnes illi teſtimonium dabant, & mirabantur 7

a Tamen. b Scribæ & Phariſæi inuidentes.

b in verbis gratiæ, quę procedebant de ore ipſius, [a]et [b]di- 8 9

a Beda. Magna cæcitas, eum quem verbis & factis Chriſtum eſſe cognoſcunt, ob ſolam generis notitiam contemnunt apud ſe nutritum, & per ætatum tempora profeciſſe uiderant.

cebant. Nonne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis: † Vti 10 11
que dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura tei- 12

c a Quid prouerbium contineat aperit. ſ Quanta. a. f. f Q. non credimus quod
d incerta fama uulgauit, cum apud nos nihil tale faceris, quibus conientius talia impendenda erant beneficia.

pſum. Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac &

Beda. Reuolutum legit, quia eccleſiam miſſo ſpiritu omnem veritatem docuit. Ioan. 16. c. Plicatum miniſtro reddidit, quia non omnia omnibus dicenda, ſed pro capacitate audientium committit doctori diſpenſandum verbum.

b *Teſtimonium dab.* † Omnino Teſtabantur, vt ipſe dixerat eum eſſe de quo prophetæ cecinerant, vere ſpiritusſancti gratia perunctum, vere ſe pauperes cœcos captiuos E confractos, illius ſuper omnia indigere muneribus.

c *Medice.* Sicut fabri filium, ita eadem erroris demētia, medicum vocāt, ſed in errore illorum veritas latet. Vere. n. erat filius fabri, qui per ipſum in principio omnia fecit, q. operatur in ſpiritu ſancto & igni, qui in magna domo huius mundi facit vaſa diuerſi generis. Eſt & medicus, quia per ipſum omnia quæ in cęlis & quæ in terra ſunt reſtaurata. Qui de ſe dicit. Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Mat. 9. b.

* Titus. Protritum vſitatumque apud Iudæos erat, vt medicos in morbum prolapſos, faceto hoc dicto, medice cura teipſum quidam exciperent.

d *Cura teipſ.* Quia in Capharnaū plures te curaſſe audiuimus cura etiā te ipſum, & fac ſimiliter in tua ciuitate vbi cōceptus es, & nutritus, Qđ quare dn̄s non fecerit, alius euangeliſta oſtēdit, & excuſat dn̄m, dicens. *Quia non poterat ibi vllam virtutem facere, niſi quod paucos infirmos curabat, & mirabatur propter incredulitatem eorum.* Mar. 6. a. Non ergo viluerat domino patria, qui amabat ciues, ſed incredulitas eorum hoc non merebatur, & patria ſe charitate præualebant deſpicientes Chriſtum quaſi notū. F

Amen

NICOLAVS DE LYRA.

tentatis imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque nec patres noſtri portare potuimus?

Prędicare an. do. ac. *Iſte eſt annus paſſionis Chriſti, quo Deus placatus eſt humano generi ſoluta emenda primi peccati.*

Et diem retri. *Id eſt, diem iudicij, in quo vnicuique retribuetur ſecundum opera ſua.*

Et cum pli. lib. *Hoc fecit ad oſtendēdum, quod libri ſacræ ſcripturæ ſunt reuerenter tractandi, vnde, & Iudæi hanc reuerentiam faciunt libris veteris Teſtamenti, quod nullo modo ſederent iuxta illos, ſedēt ita alte ſicut illi ſunt poſiti.* Ex quo patet, *quod illi Chriſtiani ſunt valde reprehendendi, qui non ſolum libros veteris teſtamenti, ſed etiam qui, etiam ſacra euangelia ita irreuerenter tractant, & irreuerentius quam libros gentilium damnatorum. Aliqui etiam Theologi dicta eorū cum maiori pondere & certiori quotatione allegant in ſermonibus ſuis & in ſcholis quam dicta Chriſti & apoſtolorum.*

4 Et ſedit. *Vt exponeret mature quod ſtando legerat reuerenter, & deuote.*

5 Et omnium, &c. oc. er. in. in eum. *Quia in facie eius quidam ſplendor diuinæ gratiæ relucebat, qui animos intuentium attrahebat.*

6 Cępit autem, &c. impl. eſt. *Scilicet in ipſo, vt patet ex prędictis*

Et

7 Et omnes teſtim. illi da. *Videlicet quod illa ſcriptura in eo eſſet impleta.*

8 Et mirabantur in verbis gra. *Id eſt, gratioſis.*

9 Et dicebant. *Hic conſequenter deſcribitur æmulatio contra eum. Licet enim illi de Nazareth primo recepiſſent verba eius reuerenter, & gratioſe, vt dictum eſt, tamen poſtea moti ſunt contra eum ex inuidia, deſpicientes eum propter paupertatem parentum, quia licet eſſent nobiles, vt ſupra dictum eſt cap. 2. tamen erant pauperes, vnde dicebant deſpectiue.*

10 Nonne hic eſt filius Ioſeph? *Vt patet Matth. 13. & Marc. 6. propter quod pauca miracula fecit ibi, quia erant indigni, vt ibi dicitur, Vnde & eorum inuidia intantum proceſſit, quod miracula eius dicebāt eſſe falſa. Et hoc eſt quod ſubditur.*

11 Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem. *Id eſt, obiectionem a ſimilitudine ſumptam.*

12 Medice cura teipſum. *Sicut enim medicus verus citius, & libentius ſeipſum curat & alios ad ſe pertinētes quam extraneos, ita dicebant ei. Si tu faceres vera miracula citius faceres ea inter propinquos tuos, & in ciuitate tua quā inter extraneos. Sed ipſe conſequenter reſpondit, quod non dimittebat inter eos facere miracula ex impotentia vel falſitate aliqua, ſed ex eorum malitia. Et ad hoc inducit ſacræ ſcripturæ exempla. Cum ſubditur.*

In

M O R A L I T E R.

5 *Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum*, Nam illi qui ſunt merito de numero fidelium, audiunt deuote verbum diuinum. Sed de indeuotis ſubditur.

5 *Et dicebāt Nonne hic eſt filius Ioſeph.* Hoc autem dicebant cōtemptibiliter, per quos ſignificātur illi qui ſermonem audiūt vel lectionem non ad ſuam ædificationem, ſed ad prędicatoris vel doctoris deriſionem, propter quod arguuntur a Chriſto per duas hiſtorias veteris Teſtamenti, quarum ſenſus moralis poſitus eſt. 3. & 4. Regum in ſuis locis.

a *Amen dico vobis.* Beda. Non ſolum dominus, & caput prophetarũ, quia a Moyſe propheta nominatur, ſed & Elias, & cęteri minores prophetæ minus in patria quam in cæteris ciuitatibus ſunt honorati, quia propemodum naturale eſt ciues ciuibus inuidere. Nec enim conſiderant præſentia viri opera non virtutem, ſed fragilem recordantur infantiam, quaſi non & ipſi per eoſdem ætatis gradus ad maturam ætatem peruenerint.

Hinc declaratur, quod fruſtra opem miſericordiæ cœleſtis expectes, ſi alienæ virtutis fructibus inuides. Aſpernator enim dominus eſt inuidorum, & ab his qui diuina beneficia in aliis perſequuntur miracula ſuæ virtutis auertit.

† Mat. 13. e. Mar. 6. a. Ioan. 4. f. † de medio Christi. 3. Re. 17. b.

Q. d. Ideo non operor inter vos, quia vos increduli non quia patriam oderim, cui beneficium meæ natiuitatis contuli.

a hic in patria tua. Ait autem, † Amen dico vobis, quia nemo
propheta acceptus eſt in patria ſua. † In veritate * dico vo- 1
b bis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Iſrael, quando clau-
ſum eſt cœlum annis tribus, & menſibus ſex, cum facta eſſet
fames magna in omni terra, & ad nullam illarum miſſus eſt 2
c Elias, niſi in Sarepta Sidõiæ ad mulierem viduam. † Et multi 3
leproſi erant in Iſrael ſub Eliſæo propheta, & nemo eorum
d mundatus eſt niſi Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in 4
e ſynagoga ira hæc audientes. Et reſurrexerunt, & eiecerunt 5
f illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vſque ad ſuperci- 6
lium montis, ſupra quem ciuitas illorum erat ædificata, vt
præcipitarent eum. Ipſe autem tranſiens per medium illorum 7

Hom. 33. in Lucam

* Origenes. Quantum ad Lucę hiſtoriã pertinet, nondum in Capharnaum feciſſe aliquod ſignum deſcribitur. Nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixiſſe legitur. *Quæcunque audiuimus facta in Capharnaum,* vnde puto aliquid latitare myſterii, Nazareth eſſe typum Iudæorum, Capharnaum typum gentium. Erit tempus quando dicturus eſt populus Iſrael. Quæ oſtendiſti vniuerſos orbi oſtende, & nobis, prædica ſermonem tuum populo Iſrael, vt ſaltem cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus fiat. Vnde magis mihi videtur intelligi vt dicimus, patriam omnium prophetarum fuiſſe populum circunciſionis. Et nationes quidem ſuſceperunt vaticinium Chriſti, magis habentes Moſem & prophetas de Chriſto prędicantes, quam illi, qui ex his non ſuſceperunt Ieſum.

b *In diebus Eliæ.* Bed. Q. d. Non eſt contrarium exemplo prophetarum, quod vobis meis ciuibus faſtidioſis diuina beneficia ſubtraho, quia ſicut tempore famis nemo in Iudæa eſt dignus repertus hoſpitio Eliæ, ſed exteræ gentis vidua eſt quæſita, quę a tanto propheta viſitaretur. Et ſicut multis leproſis ibidẽ exiſtentibus ſolus Naaman Syrus, qui deuote quæſiuit, eſt curatus, ſic & vos modo q me ex inuidia ſpernitis ſuperno munere eſtis priuati, non cauſa meæ impotentiæ, vel inuidię. *In diebus Eliæ.* In quibus Elias eſt operatus. vel quia diem faciebat illis qui in eius operibus lucem videbant gratiæ ſpiritualis, & conuertebantur ad dominum. Et ideo aperiebatur cœlum videntibus diuina myſteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoſcendæ diuinitatis vbertas.

c *Viduam.* Beda. Vidua ad quam Elias mittitur, gentium figurat eccleſiam, quę a ſuo conditore diutius deſerta, populũ rectę fidei neſciuit, quaſi pauperem filium egena ſtipe nutriebat. i. verbo ſecularis ſcientię abſque humilitatis fructu docebat. Quæ bene in Sarepta Sidoniorum fuiſſe dicitur. Sidonia enim venatio inutilis. Sarepta, incendium vel anguſtia panis interpretatur. Quibus omnibus Gentilitas exprimitur, quę inutili venationi dedita, id eſt, lucris & negotiis ſeculi ſeruiẽs incendium carnaliũ cōpuditatum paniſq; ſpiritualis anguſ[tias] patiebatur, donec Elias, id eſt, propheticus ſermo mitteret[ur ad] eum, qui in Iudæa fame periclitabatur. Clauſa cęli ianua, i[d eſt,] ceſſante ſcripturarum intelligentia pro perfidia Iudæorũ. [Ve]nit ergo propheticus ſermo ad eccleſiam, vt receptus paſc[eret] & reficeret c[or]da credentium. [...] prius panis ſpirit[ua]lis erat in anguſ[tia], ibi farina, & ole[um] ore prophetico [be]nedicitur, id eſt, [...]ctus, & hilaritas [cha]ritatis, vel gratia [do]minici corporis, & [un]ctio chriſmatis, [in]defectiuo verbi [cœ]leſtis munere fęc[un]datur, & hac [...] hæc munera, a[d] Eccleſiam non [...]ciunt. Hæc mu[lier] myſticum panem [...]ctura duo ligna [col]ligit, in quo figu[ra] crucis exprimit[ur], qua nobis vitæ ęternæ prępara tur panis.

d *Naaman Syrus.* Beda. Naaman, qui decor interpret[atur], populum ſignificat notum, olim perfidię ſcelerumq; [...] maculoſum, ſed ſacramento baptiſmi ab omni mentis & [cor]poris fęditate purgatum. Qui captę conſilio puellę, id eſ[t, ſu]pernæ inſpirationis gratia (quam Iudęi ſeruare non valu[erunt,] rapuere gentiles) cōmonitus, ſepties lauari iubetur, qu[ia il]lud baptiſma ſaluat quod ſeptiformi ſpiritu regenerat. V[n]de caro eius poſt lauacrum ſicut pueri apparuit, quia mater [gra]tia, omnes in unam parit infantiam. Vel factus eſt vt pue[r,] id eſt, exuto veteri homine conformatus eſt Chriſto, de quo [di]citur. *Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* Partem ſa[...] terræ tuliſſe dicitur, quia oportet baptizatos dominici co[r]poris participatione confirmari.

e *Et eiecerunt.* Beda quod dominus de eis ſupra dixerat, ipſi de ſe verum eſſe facto oſtenderunt, quia eiiciunt ext[ra ci]uitatem, nec ſalutem merentur, qui Saluatorem pellun[t] ſuis finibus.

f *Et duxerunt.* Beda. Peiores Iudæi diſcipuli, diabolo magi[ſtro.] Ille verbo ait. *Mitte te deorſum.* Iſti facto mittere conantur. [...] illorum mente mutata ſubito, vel obſtupefacta deſcendit, adhuc illis locum pęnitentię reſeruat. Et quia nondum v[ene]rat hora paſſionis, nec elegerat hoc genus mortis. Quod [...]tur a paucis & tenetur, voluntatis eſt, quod a populo no[n te]netur, ſed tranſit maieſtatis eſt. paucis voluit crucifigi, vt multorum eſſet ſacrilegium ſed in authores crucis inuid[ia] torqueretur, & paucis affigeretur pro omnibus moriturum.

Beda. Dicitur, quod cum dominus de manibus illorum [...]pſus per medium illorum de rupis vertice deſcenderet, [&] ſub ipſa rupe lateret, ſubito ad tactum veſtis illius ſaxum i[...] ſubterfugit, & ad inſtar ceræ reſolutum quendam ſinum [...] dominicum corpus reciperetur a effecit Tantę vtiq; cap[aci]tis, quantę ipſum corpus extitit quantitatis. In quo vſque [ho]die vniuerſa lineamenta, & rugæ veſtis, quæ a tergo do[mi]ni fuerat [...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 In ueritate doio uobis, Multę ui. &c. clau. eſt cœ. *Orationibus Eliæ, vt habetur. 3. Reg. 17. vbi iſta hiſtoria diffuſe tractaturquæ hic breuiter ponitur.*

2 Et ad nul. il. *Quia non erant ita deuotæ ſicut illa mulier gentilis Sareptana. Et quia Elias perſecutionem patiebatur in terra Iſrael, quæ debuiſſet ſibi eſſe grata.*

3 Et mul. le. &c. & ne. il. mun. eſt. *Propter eorum ingratitudinem erga Deum, quia regnum Iſrael declinauerat ad idololatriam colendo vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam.*

4 Niſi Naaman Syrus. *Cuius hiſtoria ponitur. 4. Reg. 5. vbi deſcribitur bonitas eius ante curationem, cum dicitur:* Per illum enim dedit Deus ſalutem Syrię. *Et poſt curationem fuit adhuc melior, & valde gratus Deo Eliſæo, vt habetur ibidem.*

5 Et reple. ſunt omnes in ſyna. ira. *Quia præponebat eis gentiles quos abominabantur ſicut canes.*

6 Et eiecerunt illum extra. *Tanquam dignum morte, vt illum interficerent, vt patet in litera.*

7 Ipſe autem tranſiens per medium. *Virtute diuinitatis, qua poterat ſic ſe ſeruare illæſum quando volebat. Dicit autem Beda, quod dominus de manibus eorum elapſus, de vertice montis deſcenderet & ſub rupe latere vellet, ſubito ad tactum dominicæ veſtis ſaxum illud ſubterfugit, & inſtar ceræ ſolutum quendam ſinum effecit, id eſt, concauitatem, in quo dominicum corpus reciperetur. In quo loco omnia linimenta & rugæ veſtis & veſtigia pedum in rupe apparent adhuc ſicut teſtantur qui viderunt.*

MORALITER.

5 *Et reple. i.* Per iſtos ſignificantur illi, qui prædicatores ueritatis perſequuntur, eo quod dicunt eis diſplicentia.

7 *Ipſe autem tranſiens per medium.* Non percutiens illos au[t re]pellens, nec aliquo modo ſe uindicans. In hoc docẽs præ[dica]tores euãgelii ut non quęrant uindictam de iniuriis factis [...]

A ſtrant, veluti diuini ſculptoris expreſſa manu ſeruantur.
* Titus. Non ideo per medium illorum tranſiens ibat, quod crucem fugeret, ſed quod tēpus eam ad rem idoneū ...dum adeſſet. Cęperat enim iam tum primū Euāgelium ſeminare. Veruntamē quod hic fecit, euidenti argumen-...eſt, Iudæos nullo ...do eum in crucē ...te valituros fuiſ-...niſi ipſe vltro in ...ttem ſe tradidiſ-ſe.

a *Et deſcendit, &c.* B ...la. Nec indigna-...ne cōmotus, nec ...ete offenſus, nec ...iuria violatus, Iu-...di deſerit, ſed me-...r clementiæ nūc ...ændo, nunc libe-...do, nunc ſanādo, ...ide plebis corda ...nulcet. Quod ſab-...bis maxime ſanat ...docet, ſe non ſub ...e, ſed ſupra legē ...docet, nec ſolui-...lex ſi fit renoua-...hominis iam la-...tis.

a ibat. Et deſcendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibique 1
b docebat illos ſabbatis. † Et ſtupebant in doctrina eius, quia 2
c d in poteſtate erat ſermo ipſius. Et in ſynagoga erat homo ha- 3
e f bens † dæmonium immundum, & exclamauit voce magna
a Quæ communicatio Chriſti ad Belial. Nob s tormenta, & t bi gloria.
g h dicens † Sine, quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti per-
Vehementer opinor.
i dere nos, Scio te, quia ſis ſanctus Dei. Et increpauit illum Ie-
k l ſus, dicens: † Obmuteſce, & exi ab illo. Et cum proieciſſet il-
a Nullum membrum amputauit.
m lum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque ei nocuit.
Et factus eſt pauor in omnibus, & colloquebantur ad inui-
Res digna verbo.
n cem, dicentes: † Quod eſt hoc verbum, quia in poteſtate &
virtute imperat immundis ſpiritibus, & exeunt? Et diuulga-
batur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem
o Ieſus de ſynagoga introiuit in domum Simonis: † Socrus autē †

b *Sabbatis.* Beda. Sabbatis dominicæ medicinæ opera cœ-...ſignificant ibi nouā creaturam incipere vbi vetus crea-...a ante deſinit. In quo etiā ſe creatorem oñdit, qui opera ...ribus intexit & proſequitur opus quod iam cęperat. Inci- ...autem a minoribus, vt ad maiora perueniat, liberare a dę-...ne etiam homines poſſunt, ſed in Dei verbo reſurrectio-...m mortuis imperare, ſolius diuinæ eſt poteſtatis.

c *Et ſtupebant.* * Titus. Quoniam Iudæis perſuaſum erat, ...nſtum nihil præ cæteris ſanctis peculiare habere, quo ma-...iem de ſeipſo opinionem concipiant, cōmunem prophe-...tum menſuram excedit. Neque enim dicere cōſueuerat, ...c dicit dominus, verum tanquam legis dominus, multa ...æ legis modum exuperabant, edicebat, immundoſque ſpi-...ıs cum poteſtate Deo digna increpabat.

d *Quia in pote.* Beda. Sermo doctoris in poteſtate fit cū cun-...quæ docet operatur. Qui enim facto deſtruit quod præ-...at, contemnitur. Vel ſecundum alium euangeliſtam, erat ...cens illos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribę qui ...præceptis legis alios docebant, ſed Ieſus quaſi author & ...pletor legis vel mutabat vel augebat.

e *Et in ſynagoga.* Beda. In ſynagoga eſt homo habens ſpiri-...m immundum, quia ſpiritum ſanctum amiſerat. Introierat ...im diabolus, vnde Chriſtus ſpiritualiter exierat.

Myſtice. Homo in ſynagoga habens dæmonium, popu-...s eſt Iudæorum, qui adeo improbi, vt negent quem diabo-...s confitetur.

f *Et exclamauit.* Moraliter. Omnis amaritudo, & ira & cla-C ...ıor, immundi ſpiritus furor eſt. Fornicatio, immunditia, cō-...piſcentia mala, auaritia febris illecebroſæ carnis eſt.

g Sine

g *Sine.* Beda. Paululum a me vexando quieſce, cui nulla eſt ſocietas cum noſtra fraude. D

h *Quid nobis & tibi.* Beda. Extorta confeſſio non hēt meritum, ſed eſt veluti fugitiui ſerui, qui poſt multū tempus videns dñm ſuum, nihil aliud niſi de verberibus deprecat'. Sic demones ad ſe vindicandos dñm veniſſe credentes, præſentia illius tormentantur.

i *Ieſu Nazarene, &c.* Bona natura q̄ Deū confitetur, mala operatio diaboli, quæ Deo aduerſatur.

Nota quod nomē Ieſu Nazareni ab euangeliſta diabolus primus dixiſſe inducitur, quia eſt huius impudentię, vt inter homines aliquid prius vſurpet, & ad homines quaſi nouum deferat, quo errorem ſuæ potentiæ incutiat. In Geneſi etiam diabolus prim⁹ Deū nominauit. E

† Matth.8.b
Mar.1.c
Geneſ.3.a

K *Scio te.* Per opera potuit probari filius Dei. Sed nonne dixit Apoſtolis: *Maiora facietis?* Solutio, per opera, id eſt, modum operationis. Alij dicebant: *In nomine Ieſu, &c.* Ipſe dicebat: *Tibi dixi, & cętera.*

* Titus. Hoc ideo nequam ſpiritus aiebat, quia fore ſperabat, vt per iſtiuſmodi adulatoris blandimenta aliquod inanis gloriæ deſiderium in eius pectore excitaret, eaque ratione efficeret, ne vel ſe vel ſui ordinis alios increparet, hāc minimam gratiam pro impenſa gratia rependens. Aſt fraudulentus prædo quam conſectabatur prædam non eſt aſſecutus. Deus enim non irridetur, nec dolo cuiuſpiam capitur.

l *Obmuteſce.* Beda. Quia per linguam ſerpentinam primo intrauit mors in mundum, prius lingua ſerpentina occluditur, ne virus vltra ſpargat. Deinde fœmina quæ prima ſeducta eſt, a carnalis concupiſcentiæ febre eſt curata. Tertio vir qui dicta coniugis audiuit, a lepra curatur.

m *Et cum proiecis.* Beda. Curandus permittitur a dęmone in medium proijci, vt virtus patefacta plures ad ſalutē inuitet.

Beda. Marcus ait: Et diſcerpens eū ſpiritus immundus, & exclamans voce magna exijt ab eo. Et hoc eſt qđ Lucas ait: *Et cum proieciſſet eum in medium.* Sed nihil nocuit illa iactatio, nec eum debilitauit, ſicut ſolent exire dęmones quibuſdam membris amputatis vel euulſis. Vnde etiā pro tam integra reſtauratione etiam non credentes admirantur.

Beda. Moraliter. Homo a dęmonio liberatur, cum animus ab immunda cogitatione purgatur. Fęmina a febribus curatur, cum caro a concupiſcentiæ feruore refrenatur.

n *Et virtute.* Non vt homines qui in verbo Dei dæmonia eijciunt, ſed propria poteſtate virtutes operatur. Moraliter.

o *In domum Simonis.* Domus Petri, circūciſio eſt eius apoſtolatui commiſſa. F

NICOLAVS DE LYRA.

Et deſcendit in Capharnaum. Vt impenderet aliis doctrinam ſacram, qua illi de Nazareth erant indigni.

Et ſtupebant in doctrina eius, quia in poteſtate erat ſermo ipſius. ſcilicet miracula faciendi, vt patet ex ſequentibus.

Et in ſynago. Hic conſequenter deſcribitur doctrinæ Chriſti confirmatio per miracula Chriſti. Sicut enim illa quorum cognitio ſubeſt naturali facultati intellectus, cōfirmantur eſſe vera per ...ductionem ad prima principia, ſic veritas illorum quæ trāſcendunt naturalem facultatem intellectus, de quibus erat doctrina Chriſti, confirmantur per operationem miraculorum, quæ à ſolo Deo poſſunt fieri, & ideo cum inducuntur ad confirmationem alicuius doctrinæ oſtenditur eſſe vera, cum Deus teſtis eſſe nō poſſit alicuius falſitatis, igitur ad hoc inducuntur hic duo miracula in ſpeciali. Primum eſt de dæmoniaco curato. Secundum de ſocru Petri à febribus curata, ibi. *Surgens autem de ſynagoga.* Tertio multa ponuntur in generali, ibi. *Cum enim ſol occubuiſſet omnes qui habebant infirmos, &c.* Et patet ſententia iſtarum partium vſque ad finem cap. ex dictis Mar. 1. vbi iſta poſita ſunt eodem ordine quo hic & expoſita.

NICO-

MORALITER.

Et in ſynagoga. Per hoc autem quod Chriſtus increpauit dęmonem qui ſuam poteſtatem confitebatur & ſanctitatem, ei ſilentium imponens, docuit nos fugere laudes turpium perſonarum, quia ſicut dicit Seneca lib. de virtutibus: Tam turpe tibi ſit laudari à turpibus, quam ſi lauderis ob turpia.

† *Socrus autem Simonis, &c.* Per quam ſignificatur perſona, iracundiæ calore, aut concupiſcentiæ laborans, ſuper quam ſtans Ieſus iſtas paſſiones mitigat, & tunc ei deuote miniſtrat.

latui cõmiſſa. Socrus, eſt ſynagoga q̃ quodãmodo mater eſt
A Eccleſiæ Petro cõmiſſæ. Hęc febricitat, quia inuidiæ æſtibus laborabat perſequẽs eccleſiã. Sed Ieſus ſtans ſuper eã ſanat, quia vbi timor Dei incipit eſſe, talis ęſtuatio ſolet recedere.

a *Et rogauerunt.* Beda. Modo Saluator rogatus, modo non rogatus curat, oſtendens ſe contra vitiorum quoque paſſiones & precibus fidelium ſemper annuere, & ea nonnunquã quæ ipſi non in ſe intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus etiam nõ intellecta dimittere, vt, *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me domine.*

B b *Surgens.* Beda. Naturale eſt febricitantibus incipiente ſanitate laſſeſcere, & moleſtiam ęgritudinis ſentire. Sed ſanitas quæ domini datur imperio, tota ſimul redit, & etiam eo robore firmat, vt ſuis adiutoribus continuo miniſtrare ſufficiat, & iuxta leges tropologię membra quæ ſeruierant immunditiæ, ſeruiant iuſtitiæ.

c *Cum ſol autem occidiſſet.* Beda. Solis occubitus, paſſio Chriſti, per quam plures ſanantur dæmoniaci, quam ante viuens in carne ægrotos ſanauerat, quia in carne viuens paucos Iudæorum docuit, poſt reſurrectionem gentibus apparuit.

C d *Tu es filius Dei.* Beda. Cum ieiunio fatigatum diabolus videret, verũ hominẽ intellexit, ſed quia tentando nõ præualuit, vtrum etiã Dei filius eſſet, dubitabat. Nunc ergo per ſignorũ potentiam iam certior effectus, filium Dei arbitratur. Non ergo eũ ideo crucifigit, vt filium Dei ignoret, ſed quia eius morte ſe damnandũ nõ pręuidet. Hoc enim myſterium a ſeculis eſt abſconditũ, quia ſi cognouiſſent, domini gloriæ nũquam crucifixiſſent.

D e *Et increpans non ſinebat.* Beda. Id prohibet loqui, dum aliquis audit ra prædicantem, quatur errantem. probus enim magiſter veris falſa permiſcet, vt ſpecie veritatis teſtimonii fraudis obtexat.

* Theophylact. Quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, vel quia nolebant inuidiam accendere Iudæorum hoc quod ab omnibus laudaretur.

* Chryſoſtomus. Percipe Chriſti humilitatem. Non ſinebat vt dęmones immundi eum manifeſtarent. Non enim oportebat eos ſurripere Apoſtolici officij gloriam, nec decebat Chriſti myſterium lingua fœda publicari.

f *Facta autem die.* Myſtice. Manifeſta luce reſurrectionis credentium turmis requiritur, & in gentium deſerto inuentus ne abeat retinetur.

---

a Alij euangeliſtæ non dicunt quod rogaſſent.

a Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et ſtans ſuper illam † imperauit febri, & dimiſit illam, &
b continuo ſurgens miniſtrabat illis. Cum ſol autem † occidiſ- 1
c ſet, omnes † qui habebant infirmos varijs languoribus, du-
Miſericordiæ.
cebant illos ad eum: At ille ſingulis manus imponens curabat eos. † Exibant autem dæmonia à multis clamantia & di-
d e centia, quia tu es * filius Dei. Et increpans non ſinebat ea lo-
f qui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum. Facta autem die, egreſ- 2
ſus ibat in deſertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt vſque ad ipſum, & detinebant illum, ne diſcederet ab eis. Quibus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia † ideo miſſus ſum. Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ.

Marginalia: † occideret. † quotquot. † Mar. 3. b; Pſal. 18. d; * Chriſtũ. Rom. 6. d

MORALITER.

1 *Cum ſol autem, &c.* Per hoc ſignificauit, quod paſſio ſua in qua iuſtitiæ ſol occidit, futura erat medicina omnis ſpiritualis infirmitatis.

2 *Facta autem die, &c.* Dans in hoc exemplum prædicatoribus reuertendi ad ſolitudinem contemplationis poſt labores prædicationis, & vt gratias Deo agant de profectu præterito, ſe diſponant pro futuro.

CAP. V.

a FActum eſt autem. Nec tempore, nec loco turba a ſtudio ſanandi cohibetur, veſpere cumbit, & tamen ſequitur, ſtagnum occurrit, & turba vrget, & ideo aſcendit in nauim Petri.

b *Secus ſta.* Beda. Stagnum, præſens ſeculum deſignat. Dominus autem iam non in ſtagno quaſi iam non in carne paſſibili, ſed ſecus ſtagnum, quia in ea carne in qua paſſus eſt, ſtabilitatem perpetuæ quietis adijt.

c *Geneſareth.* A proprietate loci, quaſi generãs auram, quia criſpantibus aquis ſe auram emittit.

d *Vidit duas naues.* Beda. Duæ naues circunciſio & præputium, quas vidit, in vtroque populo nouit qui ſunt eius, quorum corda a fluctibus ſeculi ad futuræ vitæ tranquillitatem, quaſi ad littus, miſericorditer viſitando prouehit.

e *Piſcatores.* Doctores eccleſiæ retibus fidei comprehenſos, & de profundo ad lumen elatos, terræ viuentium, quaſi littori piſces ingerunt.

f *Lauabant retia.* Lota retia plicat, qui intermiſſo prædicã officio

CAPVT V.

Conuentus turbarum, fidem deſignat populorum.

a F† Actum eſt autem cum turbæ irruerent in 1
a Qui magna fecit in terra, tranſit ad mare, vt & ibi faciat, & dominus maris terræque appareat.
eum, vt audiret verbũ Dei, & ipſe ſtabat 2
a Legem.
b c ſecus ſtagnum Geneſareth. Et vidit duas †
Legem. A naui in littus.
d naues ſtantes ſecus ſtagnum, piſcatores autem deſcende- 3
e f rant, * & lauabant retia. Aſcendens autem in vnam nauim 4

Marginalia: † Mat. 4. a; * ex illis.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

1 FActum eſt autem cum turbæ, &c. Deſcripta p̃dicatione Chriſti & eius confirmatione, hic conſequenter deſcribitur conuerſio aliquorum ad ipſum. Et primo deſcribitur eorum vocatio ad diſcipulatum Chriſti. Secundo, eorum promotio ad Apoſtolatum, ſequenti capitulo, ibi. *Factum eſt autem in diebus illis.* Prima in duas, quia primo deſcribitur vocatio Petri cum alijs adiunctis ſibi, ſecundo, vocatio Matthæi, ibi. *Et poſt hæc exiuit & vidit Ieſus Publicanum.* Circa primum primo deſcribitur diſcipulorum vocatio ſeu conuerſio, ſecundo, conuerſorum confirmatio, ibi. *Et factum eſt, cum eſſet in vna ciuitatum.* Circa primum dicitur ſic: *Factum eſt autem cum tur. irrue. in eum.* Præ nimia deuotione audiendi ipſum.

Diuiſio.

2 *Et ipſe ſtab.* Lacus magnus eſt per quem tranſit Iordanis fluuius. Et quia ibi extenditur aqua in latitudine magna, aliquando vocatur ſtagnum, aliquando lacus, & aliquando mare ſecundum modum loquendi Hebraicum, quo omnis congregatio magna aquarum vocatur mare, ſecundum illud Geneſ. 1. a. *Congregationeſque aquarum appellauit Maria.*

3 *Piſcatores autem deſcen. & la. re.* Amouentes immunditias retia plicarẽt, quia nullos piſces ceperãt, vt patet ex ſequẽtibus.

4 *Aſcendens autem in vnam nauim.* Vt populi plauſum declinaret, & de naui populũ ſedentẽ in littore conuenientius doceret.

MORALITER.

† *Et vidit duas naues &c.* Beda. Duæ naues myſtice circunciſionem & præputium ſignificant, quas vidit dominus, nam in vtroque populo nouit qui ſunt eius, & ad futuræ vitæ tranquillitatem quaſi ad littus videndo hoc eſt miſericorditer viſitando prouehit.

o… tio, quod alios docuit, ipſe implere ſatagit.
a *Quæ erat Si.* Nauis Simonis, primitiua eccleſia circūciſio-
ni, de cuius auctoritate docet gētes vſque hodie. Quę bene
v… quia multitudinis credentium, erat cor vnū & aīa vna.
Hæc nauis apud Matthæū fluctuat, in quo attendit̃ prin-
cipium eccleſiæ, quā … trepidantibus di… ſculis Chriſtus ad… dormit, quando … us ſuis meritis fi… ius, alienis turba… quādo Iudas pro… dit… adhuc eſt im… tus. Lucas dicit … bus repleri, quia … nem eccleſię re… ſp… it, vbi fructus … erat, vbi perfe-… n fide Chriſtus … lat, vbi perfidia … litoris ceſſat, vbi … ecta dilectio.

b *Rogauit eum.* Be-… Quod primo ro-… nauim a terra … ci puſillum, ſi-… gnificat vel tempe-… ra vtendum verbo … turbas, vt nec ter… eis pręcipiātur … a terrenis in pro… la ſacramentorū … dant, vt ea peni-… non intelligant. Vel prius in proximis regionibus genti-… prædicandum. Sed dum dicitur Petro: Duc in altum, ad … otiores gentes qu bus poſtea prædicatum eſt, pertinet.

c *Duc in altum.* Ambroſius. Et ſi aliis imperatur ut laxent … a, ſoli Petro dicitur. *Duc in al.* id eſt, in profundum diſpu-… tationum, vt quādo de æterna verbi generatione diſſeritur … non uiſu ſed ſola fide attingitur, uel quando de uirtute … rrectionis, uel de ſpiritusſancti profluentibus donis in-… ſtituitur eccleſia & armatur.

d *Laxate retia.* Beda. Retia ſunt uerborum complexiones & … uaſi quidam orationis ſinus & diſputationum receſſus, … quos capiunt non amittunt, unde & retia quaſi retinen-… tia ſunt uocata, quæ captos non perimunt, ſed reſeruant.

Titus. De hac piſcium captura, Cyrillus Alexandrinus … ſcribit in hunc modum. Dominus per munia piſcatoria, pi-… ſcatur diſcipulos piſcatores, vt hinc diſcant uoluntatem ha-… be omnipotentem, tum rurſum per euidens hoc miracu-… lum ueluti per typum uel imaginem quempiam admoniti … ſtique certo apud ſe ſtatuant, operam quam euangelicę … doctrinæ rete laxantes inſumpturi eſſent, ſua mercede & … fructu nequaquam fruſtratum iri, ut qui citra ullam contro-… uerſiam gentium greges per illud ſint collecturi.

C

e *In uerbo, &c.* Beda. Niſi uerbo gratię laxata fuerint inſtru-
menta diſputationum, fruſtra prædicator uocis ſuę iaculum D
mittit, quia fides populorū non in ſapientia verbi cōpoſiti, ſed diuinę vocationis munere prouenit. O uacua pſumptio, O humilitas fructuoſa. Qui nihil ante ceperāt, magnā in verbo concludunt multitudinē. Rūpitur rete pro multitudine

Ab amore terrenorum.
a quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere puſillum. Et
b ſedens docebat de nauicula turbas. Vt ceſſauit autem loqui,
a Ad Chriſtum aſcendentem in altum. b Quia boni & gentiles parati erant accipere legem.
c d dixit ad Simonem: † Duc in altum, & laxate retia veſtra in 1
Sicut humilis.
capturam. E reſpondens Simon dixit illi: † Præceptor per 2
Per veterem legem laborantes nullum duximus ad vitam.
e totam noctem laborantes nihil cepimus, in verbo autem 3
Piſces ſunt qui hanc vitam enauigant.
tuo laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium
Moraliter. Rumpitur qui diuitias & paupertates non ſuſtinet.
f multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum, 4
& annuerunt ſociis qui erant in alia naui, vt venirent & ad-
a Quia eccleſiam & ſynagogam, conuertit.
g iuuarent eos. Et venerunt & impleuerunt ambas nauiculas,
ita vt pene mergerentur. Quod cum videret Simon Pe- 5
trus, procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi à me domi- 6
h ne, quia homo peccator ſum. Stupor enim circundede- 7
rat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piſcium
Circundederat ſtupor.
quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios

piſcium, quia modo cū electis tot reprobri intrāt, qui ipſam eccleſiam hęreſibus ſcindant. Rumpitur rete, ſed non labitur piſcis, quia dominus ſuos ſeruat, etiam inter perſequētium ſcandala.

Boni & ſi perſequutionem patiātur, à domino ſeruantur.

† Præfecte.

f *Rumpebatur.* In eccleſia circunciſionis rumpitur rete, quia non tot intrant de Iudæis quot apud Deū ad vitam erant pręordinati, Alia ergo nauis, id eſt, eccleſia de gētibus ſuccedit, quæ electos ad ſalutē colligit. Qui E non intrant niſi rupto reti, quādo ante Simon magus, ante Ananias & Saphira, ante multi quos Ioānes antichriſtos vocat, abierunt retrorſum, quam Paulo uel Barnabæ comitat̃ apoſtolatus gentiū.

1. Ioan. 2. c.

* Titus. Quod Simon & qui cum eo erant eiuſdem piſcationis ſocios nutu aduocarint, deſignabat multos eſſe & fuiſſe & olim futuros eſſe quibus hic piſcandi labor cū apoſtolis communis eſſet. Inter quos primas facile tenent, qui ſacrorum euangeliorum uolumina conſcripſerunt, & in lucem ediderunt. Secundum hoc autem cæteri paſtores & doctores populorumque duces & candidi dogmatum ueritatis interpretes.

g *Et imple.* Beda. Hæc impletio uſque in finem ſeculi creſcit. Sed impletæ merguntur, i. in ſubmerſione premuntur non tñ periclitantur ſic ut mergantur. Mergi. n. eſt homines ad prauitatem ſeculi de qua elati fuerant redire. Quales etiā Petrus adhuc in infirmitate poſitus hoc loco demōſtrat unde ſequit̃. *Quod cū vidiſſet Si. Pe.* Quia carnales in eccleſia ſpiritualibus rectoribus in quibus pſona Chriſti eminet, honorē quidē exterius deferūt, & ſpecie tenus humiliant̃ ſub illis. Sed tñ moribus nō uoce cōtradicūt, & nolūt ab illis gubernari, quorū uita & prædicatio ipſorū contraria eſt uoluntati.

h *Stupor enim.* Excuſat Petrum, non ſtudio malitiæ ſed ex humano defectu hoc dixiſſe. Admirabantur autem diuina dona, & quo plus meruerat, hoc præſumebat minus. Et ta- F
lis humilitas meretur piam domini conſolationem.

Noli.

NICOLAVS DE LYRA.

Duc in al. Hoc eſt ad locum aquæ magis profundum, qui eſt conuenientior ad piſcandum.

Præceptor per totam no. labo. nihil cep. Quamuis diligentiam magnam adhibuimus.

In uerbo autem. Id eſt, confidens in virtute verbi tui.

Rumpeba. autem, &c. Ex quo patet duplex miraculum, quia non ſolum ceperant magnam multitudinem piſcium ſupra modum ſolitum & poſſibilem per viam humanam, ſed etiam illa multitudo tenebatur in rete rupto, ideo ſubditur.

5 *Quod cum uideret Simon, &c.* Propter prædicta miracula facta, dicens.

6 *Exi à me domine quia homo, &c.* Reputabat enim ſe indignum præſentia tam ſanctæ perſonæ.

7 *Stupor enim.* Id eſt, admiratio magna propter facta Chriſti inſolita.

Et

MORALITER.

Duc in al. Ambroſius. Myſtice autem nauis Petri ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundum Lucam repletur piſcibus, vt & principia fluctuantis eccleſiæ, & poſteriora exuberantis agnoſcas. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet, in vtraque tamen Petrus, ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caueamus ergo proditorem ne per eum plurimi fluctuemus.

6 Exi

6 *Exi à me domine.* Per Petrum qui cum ſociis per totam noctem laborans nihil ceperat, & in verbo Chriſti cepit multitudinem piſcium copioſam, & tamen ſibi non attribuit niſi culpam, dicens. *Exi à me domine, quia homo peccator ſum.* Significatur prædicator euangelij, qui proprie innitens virtuti nihil proficit, ſed innitens diuinæ virtuti, facit magnum profectum, tamen non debet attribuere ſibi niſi defectum, & tunc à Deo confortatur dicente.

Noli

A a *Noli time.* Beda. Non recedit, ſed ad littus producit, & viuificandi poteſtatem tribuit. In quo ſignificatur, quod ſpirituales viri etſi peccatis turbarum commoti, nō tamen debēt habere voluntatem dimittēdi eccleſiaſticum munus vt ſecurius & trāquillius viuant. Nemo de ſuę conſcientię culpa tremens, vel de aliorum innocentia ſtupens ſanctitatis iter formidet aggredi.

† Matth. 4. d. Mar. 1. b

b *Ex hoc iam.* BEDA. Hoc ad ipſum Petrum ſpecialiter pertinet cui exponitur quid captura ſignificet piſcium. Sed ſicut tunc per retia piſces, ſic verbo aliquando capiet homines, in quo Petro eſt Typus totius eccleſiæ.

† ex hoc nūc, vel poſt hæc.

Matth. 8. a. Mar. 1. d.

c *Relictis omnibus.* BEDA. MYSTICE. finem ſeculi ſignificat, quo ab huius mundi ſalo qui Chriſto inhæſerint, pœnitus ſunt receſſuri.

B d *In vna ci.* Hic duo aduentus in Capharnaū notātur. Primus incarcerato Ioanne quando fecit continue illa tria miracula. Secundus quando deſcendit de mōte electis apoſtolis quando fit iſtud miraculum de leproſo.

† Matth. 4. d. Mar. 1. b. Ioan. 6. a.

e *Vir plenus.* Amb. Bed. Quarto ſigno ex quo in Capharnaū venit iſte ſanatur. Nam ſicut quartū diem ſole illuminauit, & clariorem cęteris fecit diebus, cum illuceſcerent elementa mundi, ſic & hoc clarius opus debet exiſtimari. Secūdum Matthęum, poſt nouum Teſtamētum in monte datum, hic primus a domino ſanatus inducitur, vt ille qui excludebatur a lege purgari ſe domini poteſtate pręſumens, non ex lege ſed ſupra legem eſſe gratiam indicaret, qua leproſi maculā, poſſet abluere.

Gen. 1. b.

f *E proci.* Sicut humilis & vitæ ſuæ maculas erubeſcens & confeſſionem verecundia non reprimens, ſed detecto vulnere remedium quærens.

g *Domine ſi vis po.* Amb. Bed. Sicut in domino poteſtatis auctoritas, ita in iſto fidei conſtantia declaratur.

h *Tetigit.* Propter humilitatē, vt nos doceret nullum ſpernere pro aliqua corporis maculatione. Tangit, non dedignatus imperat non diffiſus, adhibet operis teſtimonium. Volo, dicit, propter Fotinum, imperat propter Arrium, tāgit propter Manicheum.

Hæreſes tres hic perimuntur.

C Bed. Tetigit non quin ſine tactu ſanare poſſet, ſed vt indicet ſe non ſubiectum eſſe legi, ſed dominum legis oſtenderet qui non timet contagium.

Zebedei, qui erant ſocii Simonis† Et ait ad Simonem Ieſus. 1
a Nondum eligitur in apoſtolatum ſed prædicitur quod aliquando ſit eligendus. 2
a Noli timere. †Ex hoc iam eris homines capiens. Et ſubdu- 3
b a Qui adhuc habent voluntatem redeundi. 4
c ctis ad terram nauibus relictis omnibus ſequuti, ſunt eum.
a Alias veniſſet in vnam ciuitatem.
d †Et factū eſt cum eſſet in vnā ciuitatū, & ecce vir plenus le- 5
e f pra. Et videns Ieſum, & procidens in faciem ſuam, rogauit
a Beda. Ambro. Voluntati poteſtatem tribuit, nec quaſi incredulus dubitat, ſed ſuę colluuionis conſcius non præſumit.
g eum dicens. Domine, ſi vis potes me mundare. Et extendēs
a In hoc humilitas. Beda. Non quod ſine tactu ſanare non poſſet ſed ut indicet ſe non ſubiectum eſſe legi. b In hoc pietas. Eo genere ſanat quo obſecratur. Si vis potes me mun. c In hoc maieſtatis potentia. d Quia dixit & facta ſunt.
h i manum, tetigit eum Ieſus, dicens: †Volo: Mundare. Et con
a Ambr. Nihil medium inter præceptum & opus quia in præcepto eſt opus. b Non erat neceſſe, vt ſermone iactaret quod corpore præferebat.
feſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe præcepit illi, vt nemini
k a Mittit ad ſacerdotes propter humilitatem, & ut uidentes credant ei, uel non credentes inexcuſabiles ſint. b Non debent auferri ſigna priuſquam ueniant ſignificata.
l diceret, ſed vade, oſtende te ſacerdoti, & offer pro
m a Pro emundatione efferebant tortam panis, turtures duos, & ſextarium olei.
n emundatione tua, ſicut præcepit Moyſes in teſtimo-
Sanitatis & doctrinæ.
nium illis. † Perambulabat autem magis ſermo de illo,

i *Et confeſtim.* Ambro. Super hunc locum. Vides quod dubitari non poteſt, quia voluntas Dei, poteſtas eſt.

* Beda. Vbi leproſus mundatur non exprimitur locus, [...] oſtendatur non vn[...] populus alicuius [...] uitatis ſpecialis, [...] omnium populos ſu[...] ſe ſanatos.

Beda. Typice. L[...] proſus, genus hum[...] num ſignificat, pl[...] num lepra, quod e[...] tenta manu, ideſt, v[...] bo Dei humanam c[...] tingente naturam prifci erroris vari[...] tate mūdatur, vt d[...] abominabiles & [...] queſtrati, iam quea[...] templo reddi. Ten[...] plum Dei ſanctu[...] eſt, quod eſtis vos. [...] ſacerdoti offerri. [...] quo dicitur. *Tu es* [...] *cerdos in æternum* [...] *cundum ordinem M*[...] Et offerāt pro emu[...] datione, corpora ſ[...] hoſtiam viuā, ſanc[...] Deo placentem.

k *Præcepit illi.* Bed[...] Taceri iubet, nec taceri poteſt. Non quod aliquid voluerit [...] non potuerit, ſed dat exemplum vt ſui in magnis quę faciū[...] latere velint, ſed vt proſint alijs, probantur inuiti.

Hilar. Docet non vulganda noſtra beneficia, ſed premen[...] da, vt non ſolum a mercede abſtineamus pecuniæ, ſed eti[...] gratiæ. Iactātia vitata facit ne lepra poſſit trāſire in medici[...] Iō etiam imperatur ſilētium, quia meliores putabat qui fid[...] magis ſpontanea quam qui ſperatis beneficijs crediḋiſſent[...]

l *Oſtende te ſacer.* Bed. Vt intelligeret ſacerdos non legis ope[...] ne, ſed gratia Dei curatum.

✣ Chryſoſtom. Et quia vt plurimum homines dum [...] tant Dei ſunt memores, vt autem conualeſcunt [...] betantur, mandat vt Deum præ oculis habeat dan[...] riam Deo.

m *Offer pro.* Non ſoluit legem ſed implet, qui ſecun[...] legem gradiens, ſupra legem ſanare eos quos remedia legis non ſanauerant, videtur.

n *Sicut præce.* Lex ſpiritualis eſt, ideo videtur ſacrificiū ſpi[...] tuale mandaſſe, vt ſit in teſtimonium illis, ſi Deo credant, [...] impietatis lepra diſcedat.

✣ CHRYSOSTOMVS. In teſtimonium illis [...] hoc eſt, ad reprehenſionem eorum, & ad probationem [...] quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait ad Simonem Ie. *Ipſum conſolando.*

2 Noli. ti. ex hoc. *i. de cætero.*

3 Ex hoc, &c. *Per ſanam doctrinam trahendo ad vitam beatam. Verbum enim Dei hamo piſcatoris comparatur, quia ſicut hamus non capit piſcem, niſi ab ipſo capiatur, ſic nec verbum Dei capit hominem ad vitam æternam, niſi ipſum verbum mente ipſius capiatur.*

4 Et ſubdu. *Simon Petrus & alij qui erant cum eo. Et licet Andreas hic non nominetur, tamen intelligitur ibi fuiſſe, ſecundum quod dicit Aug. vt habetur ex verbis Mat 4. & Mar. 1. Dicunt tamē aliqui, quod illi non ſecuti fuerunt Chriſtum, tunc ei totaliter inhærendo, ſed cauſa reuerentiæ aliquantulum ſecuti ſunt eum aſſociādo, ad propria tamen reuerſuri. Sed poſtea vocati ſunt, nō reuerſuri amplius ad propria. De qua vocatione loquitur Matthæus & Marcus. Alij vero dicunt quo*[...] *iſta vocatio de qua hic loquitur Lucas, eſt eadem cum illa de qua loqui*[...] *tur Matthæus & Marcus, quia vocati ſunt ſimpliciter ad ſocietate*[...] *Chriſti, & hoc videtur verius, quia hic dicitur, relictis omnibus ſecu*[...] *ſunt eum. Qui modus loquendi proprie non conuenit niſi adhærentibu*[...] *Chriſto totaliter. Itē quia hic dicitur Petro a Chriſto.* Ex hoc iā eri[...] *ideſt, de cætero vacabis prædicationi. Et tali modo loquendi vtuntu*[...] *Matthæus & Marcus, qui ſecundum alios deſcribunt vocationem cor*[...] *ſimpliciter adhærendo Chriſto abſque reuerſione ad propria.*

5 Et fa. eſt. *Hic conſequenter deſcribitur vocatorum confirmatio p*[...] *opera miraculorum.* Et *deſcribuntur hic duo miracula. Primu*[...] *eſt de leproſo ſanato, ſecundū de paralytico curato, ibi.* Et factum e[...] in vna dierū. *Sētentia primæ partis patet ex dictis Mat. 8. & Mar.*[...] *excepto quod ſequitur.*

Ipſe

MORALITER.

2 Noli. time. Et maior profectus ſibi promittitur, cū dicitur.

3 *Ex hoc iam, &c. Et factum eſt cum in vna eſſet, &c.* Beda. Typice autem leproſus humanum genus languidum peccatis deſignat, plenum lepra, quoniam omnes peccauerunt & eger[...] gratia Dei, vt ſcilicet, extenta manu. i. verbo Dei, humanam contingente naturam, a priſtini erroris varietate mundetur, & offerant pro ſua emundatione corpora ſua hoſtiam Deo viuam.

Et

llegē reuereor. Cū enim te curauerim mitto te ad ſacerdotum experientiā, vt atteſteris mihi quod non ſum prævaricatus in legem. Et quāuis dominus impendens remedia iuberet nemini dicere, inſtruens nos vitare ſuperbiā, fama tamen eius volabat vndique inſtillās auditui cunctorum miraculum.

a *Et conueniebant, &c.* Beda. Sanatur huius multas ad dominum congregat turbas; Vt enim ipſe interius & exterius ſanatum doceret, perceptū beneficium etiā iuſſus non tacet. Sed & Matthæus, euangelico functus officio, mox egreſſus, cœpit prædicare & diffamare ſermoné, itá vt non poſſet manifeſte in ciuitatem introire, ſed foris in deſertis locis eſſe, & conueniebant ad eum vndique.

b *Ipſe autem ora. &c.* Quando orat. theoricam vitam, quādo ſanat, actiuam informat.

a & conueniebant turbæ multæ, vt audirent, & curarentur * ab
b infirmitatibus ſuis. Ipſe autem ſecedebat in deſertum, & ora- 1
c bat. Et factum eſt in vna dierum, & ipſe ſedebat docens: 2
d Et erant Phariſæi ſedentes, & legiſdoctores qui venerant
ex omni caſtello Galilææ & Iudææ, & Ieruſalem, & virtus
e domini erat ad ſanandum eos. † Et ecce viri portantes in le- †
f cto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant eum infer-
re, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum
a Diuinitatem cognitam.
g inferrent præ turba, aſcenderunt ſupra tectum, & per tegu-
las † ſubmiſerunt eum cum lecto in medium ante Ieſum.
a Non paralytici qui ſenſu carebat.
h quorum fidem vt vidit, dixit: Homo remittuntur tibi pec-
i cata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Phariſæi di-
k centes: quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? † Quis
l poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Vt autem
cognouit Ieſus cogitationes eorum reſpondens dixit ad

* ab eo

† Mat. 9. a.

B Sanat vt Deus, orat vt homo. In vrbe miracula facit, in deſerto orat, vt & actiuæ & contemplatiuæ documēta mōſtret, ne quis pro cura proximi amorē Dei, vel pro amore Dei ſi ſit ſuperior, curam dimittat proximi. In deſertū ſecedit & orat, qui exurgentē ſtrepitum vitiorū premit, & quoddam ibi cum domino intra ſe deſertum, quærit, vt cum illo (exteriore tumultu ceſſante) per interna deſideria ſilenter loquatur.

Gregorius. Redemptor noſter per diem miracula in vrbibus exhibet, & ad orationis ſtudium in nocte pernoctat, vt perfectis prædicatoribus innuat, quatenus nec actiuam amore ſpeculationis funditus deſerant, nec cōtemplationis gaudia operationis nimietate contēnant, ſed quieti cōtemplātes ſorbeant, qđ occupati erga proximos loquētes profundant.

c *Et fa. eſt, &c.* Beda. Vbi ſedens docuerit Lucas breuiandi gratia pręteriit, ſed Matthęus in ciuitate ſua. Marcus in Capharnaū hoc eum feciſſe teſtatur. Sed ciuitas Chriſti dicitur Galilæa, in qua erat Nazareth & Capharnaū, ad diſtinctionē regionis tranſmarinę Geraſenorum, de qua trāſfretando venit in Galilęam, ficut Matthęus ſcribit. Vel ipſa Capharnaū ciuitas Chriſti eſt, quam non naſcendo, ſed virtutibus illuſtrando ſuam fecerat.

d *Et erant.* Ambro. Inter cęterorum remedia debilium, cōuenientibus ex omni parte doctoribus hæc paralitici ſanatio deſcribitur, vt magna & magnę rei ſignificatiua, vnde oraſſe premittitur, non propter ſuffragium ſed propter dandū exēplum, ideſt, quod docetur vnuſquiſque æger petendę ſalutis precatores adhibere, per quos vitę noſtrę compago reſoluta artuumque noſtrorum clauda veſtigia verbi cęleſtis remedio reformentur.

e *Viri por.* Alleg. Ideſt, erigentes ad ſuperiora animum hominū, quamuis exterioris hominis debilitate torpentē, quorum rurſus adminiculis, & attollere & humiliare, ſe facilius ante Ieſum locetur, dominico dignus videri aſpectu. Humilitatem enim reſpicit Deus.

C

f *Et quære. &c.* Beda. Deſiderant offerre, ſed turba interpoſita recludūtur, q a ſępe anima poſt infirmi corporis deſidiā ad Deum reſpiciens, & diuina gratia innouari deſiderans, priſtinę conuerſationis obſtaculo retardatur. Sępe dum cū Deo in orationibus colloquitur, turba cogitationum interueniēs, aciem mentis ne Chriſtus videat intercludit. Sed non eſt exterius in infimis, vbi turbæ tumultuantur, remanendum ſed tectum domus in qua Chriſtus docet aſcendendum, ideſt, ſacrę ſcripturę ſublimitas eſt appetenda, & lex Dei nocte dieque meditanda, qui in cuſtodiendo ſermones Dei corrigit in morem ſuum. Et patefacto tecto, ideſt, reſeratis ſcripturis, ęger ſub mittitur, quia ad Chriſti humilitatem fidei pietate deſcenditur, & ad Chriſti notitiam venitur.

D

g *Et per te.* Beda. Domus Ieſu tegulis tecta deſcribitur, quia ſub contēptibili litterarū velamine, ſi adſit doctor qui reſeret, diuina ſpiritualis gratię virtus inuēnitur. Quod cū lecto deponitur, ſignificat ab homine adhuc in iſta carne conſtituto Chriſtum debere cognoſci.

E

h *Quorum fi.* Beda. Multum valet fides propria cuiuſque, cum per alienam fidem homo interius & exterius ſit ſaluatus.

Beda. Hæc curatio paralytici ſignificat ſaluationē animæ ſuſpirātis ad Deū de diuturna illecebra carnalis inertiæ, quæ indiget bonis doctoribus qui eum ſubleuēt, & Chriſto offerant, & pro ea intercedāt. Qui apud Marcū quatuor fuiſſe leguntur, propter quatuor euangeliorū libros, ſeu propter quatuor virtutes, quib. ad promerendam ſoſpitatem mētis fiducia erigitur, quæ ſūt, prudētia fortitudo, temperantia, iuſtitia.

i *Homo remit.* Tu homo peccator, ego Deus qui peccata remitto, qui aliorum merito tibi peccata relaxo. Qui ergo peccatis grauatur, adhibeat eccleſiam quæ pro eo precetur.

Quia pro culpa animæ etiam corpus infirmabatur, ideo ſinaturus corpus prius ſanat animam.

K *Quis poteſt dimit.* Nemo dimittit peccata niſi Deus, qui per eos quoque dimittit quibus poteſtatem dimittēdi dedit. Cū ergo Chriſtus dimittat, vere Deus probat. Verū teſtimoniū Deo reddunt, ſed perſonā Chriſti negando fallūtur. Perfidia enim confiteri poteſt, credere non poteſt. Itaque teſtimoniū nō deeſt diuinitati, fides deeſt ſaluti, Deus autem volens ſaluos facere peccatores, & occultorū cognitione ſe Deū eſſe demonſtrat, & admiratione factorū illis reſpondēs. Quid cogitatis mali in cordibus veſtris? Eadē maieſtate & potentia qua cogitationes veſtras intueor, poſſum hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus cōſequatur. Sed quia ſpiritualē gratiā non cognoſcitis, nec creditis quod interius factum eſt, probetur ſigno viſibili quod non minoris conſtet eſſe potentiæ, vt in filio hominis latentē cognoſcatis potētiam maieſtatis, quia poteſt peccata dimittere vt Deus.

l *Vt autem co. &c.* Ambroſ. Magnus ſacerdos lepram videbat in cordibus Iudæorum, & peiores oſtēdit illo leproſo cui purgato iuſſit ſe offerre ſacerdoti. Sed hos ſummus ſacerdos repudiat, ne alios quoque eorum lepra contaminet. Leui. 13. d.

F

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ipſe autem ſe. &c. Ad oſtendendum, quod prædicator verbi diuini debet fugere populi applauſum, & retrahere aliquando ſe a multitudine vt vacet orationi.*

Et

2 Et fa. *Hic deſcribitur de paralytico curato miraculum, quod factū fuit in Capharnaum, vt habetur Mar. 2. Et patet ſententia huius partis quantū ad curationē paralitici ex dictis Mat. 9. & quantū ad præſentationē dicti paralytici Mar. 2. quæ omittitur in Mat. & a Mar. ſupplet.*

Et

MORALITER.

f *Ecce viri. &c. para.* Paraliticus eſt peccator operibus meritoriis priuatus, ſed iacet in lecto, quando tenet eum peccati conſuetudo. Ipſum autē portantes, ſunt iuſti pro eo deprecātes, & ſic ponunt eum ante Ieſum, qui eum reſpicit quū preces eorum exaudit. Et tunc lectū ſuum tollit, quū a peccatorum conſuetudine recedit, & vadit in domum ſuam, quando bonis actibus feſtinat ad patriam cæleſtem, & in populis Deū magnificat de tali mutatione, quantum eſt dexteræ excelſi.

Et

a *In terra dimit. &c.* ✲ Theoph. Vide quod in terra dimit-
A tuntur peccata. Dũ enim ſumus in terra peccata delere poſſumus. Poſtquam vero a terra tollimur, non valebimus confiteri, clauditur enim ianua.

b *Tibi dico ſur.* Beda. Surgere, eſt animam a carnalibus deſideriis abſtrahere. Lectum tollere, carnem a terrenis deſideriis ad voluntatem ſpiritus attollere. Domũ ire, ad paradiſum redire, vel ad æternam ſui cuſtodiam, ne iterum peccet. Ecce per remiſſionem pœnæ, remiſſionem culpæ intellige.

†mala

c *Et ſt.* Ambroſius. Spectant ſurgentem increduli mirantur abeuntem, & diuini operis miracula malunt timere, quã credere nam ſi crederẽt, non timerent ſed diligerent. Perfecta.n. dilectio foras mittit timorem.

†Mat 9.a. mar.2.b. †grabatũ tuũ & ambula †glorificans †inopinabilia, incredibilia.

✲ Chryſoſtomus. Paulatim ſerpunt Iu-
B dęi magnificãtes deũ, non tamen putãt eũ Deum eſſe, obſtabat enim eis caro, nec tamen erat modicum æſtimare eum præcipuum eſſe mortalium, & a Deo proceſſiſſe.

Hom.30.in Mat.

d *Leui.* Beda. Idem Leui qui & Mathęus. Sed Lucas & Marcus propter honorem euangeliſtę nomẽ vulgatum tacent. Matthæus autem in ſermonis principio, accuſator ſui factus Matthæũ ſeu publicanũ nominat, ne quis a ſalute deſperet pro immanitate peccatorum, cum ipſe de publicano in apoſtolum, de teloneario in euangeliſtam ſit mutatus.

†Mat 9.b. Mar.2.c. 23.q.4.c.infideles. †1.quæ.1.ca. multi De pę.di.1.c. ecclęſia & di. 3.c.adhuc.

Beda. Ambro. Reliquit propria, qui rapiebat aliena. Nec ſolum lucra reliquit vectigalium, ſed & periculũ contemnit, quod poterat venire a principibus ſeculi, qui a rationes vectigaliũ incompoſitas reliquerit. Et quia in nullo prorſus huius vitę reſpectum vel cogitationem ſibi reſeruauit, dominicorum talentorum fidelis diſpenſator eſſe meruit.

C Beda. Per Matthęi electionem, fides gentium, quæ prius mundanis inhiabãt, ſed nũc corpus Chriſti ſedula deuotione reficiunt, exprimitur. Per ſuperbiam Phariſæorum inſinuatur Iudæorum inuidia, quæ de gentium ſalute torquetur.

✲ Chryſoſtomus. Vocatum Leui dominus honorauit, dum cum eo confeſtim epulatus eſt. Hoc enim ei maiorem præſtabat fiduciam. Nec ſolum cum eo diſcumbit, imo cum pluribus.

Hom.31.in Lucam.

illos. Quid cogitatis [a] mala in cordibus veſtris? Quid

a Dicto facere. Quod ſolus noui, qui dimitto. b Quod vos etiam videre poteſtis. Iunuit reſurrectionem omnium.

eſt facili[us] dice[a]re, dimittunt tibi peccata, an dicere, ſurge[b] &

Quia idem eſt filius hominis & Deus.

ambula? Vt autem ſciatis, quia filius hominis habet pote-
a
b ſtatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico. Tibi dico

a Vt quod fuit teſtimonium infirmitatis, fit probatio ſanitati. b Ne chriſtiana fide curatus, moreris in perfidia Iudæorum. c Beda. Magna virtus, vbi ſine mora ſalus imperium comitatur: unde merito qui uiderant relictis blaſphemiis ſtupentes, ad laudem conuertuntur tantæ maieſtatis.

ſu[a]rge, tolle lectum tuum, & va[b]de in domum tuam. Et con[c]
feſtim conſurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, &
c abiit in domum ſuam † magnificans Deum. Et ſtupor ap-
prehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti ſunt
timore dicentes, quia vidimus † mirabilia hodie. † Et poſt 1

a Non tam corporeo quam miſerantis intuitu. b Leui additus uel aſſumptus, quia diuina cum electio aſſumpſit, & in numero apoſtolorum addidit.

d hæc exiit, & [a]uidit Ieſus publicanum nomine Leui ſede[b]ntem

a Pertinaciter lucris inhiantem. Telos græce, uectigal. b Ambro. Non greſſu corporis ſed mentis affectu. Amodo. c Non lucra.

ad telo[a]næum, & ait illi. Sequ[b]ere me[c]. Et relictis omnibus ſur-

a Non leuitate ductus, ſed uirtute operum & diuina potentia intus operante, ſequitur tam corpore quam mente.

gens ſecu[a]tus eſt eum. Et fecit ei conuiuium magnũ Leui in †

a Beda. Viderant publicanum a peccatis ad meliora conuerſum, locum inueniſſe penitentiæ, & ob id etiam ipſi non deſperant ſalutem.

domo ſua. Et erat turba multa publicanorũ & aliorum, qui

a Dupliciter errant, quia & ſe iuſtos putant cum ſint ſuperbi, & illos reos cum iam peniteant. Vel uerunt. b De ieiunio gloriantes.

cum illis erant diſcumbentes. † Et mu[a]rmurabant Pha[b]- 2
e riſæi & ſcribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius, Qua-
re cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? &

a Ideo uos declino, quia putatis vos non egere. b Qui gratiam non quærunt.

f reſpondẽs Ieſus dixit ad illos. † Non ege[a]nt qui ſani[b] ſunt me-

a Hos iuuo qui penitendo dant locum gratiæ. b Qui iuſtitiæ ſuæ confidunt.

g dico, ſed qui male habent. Non enim venit uocare iu[b]ſtos, ſed

ribus. Conuenerant enim publicani ad eum ſicut ad colle[gam] & hominem cauſ[æ] ſ[uæ]..., ſed & ipſe gloriãs de preſen[tia] Chriſti conuocauit omnes. Chriſtus etiam quodlibet gen[us] remedij exhibebat, & non ſolum diſputando & pręſtando [ſa]nitatis remedia, vel etiã redarguendo ęmulos, ſed etiã cõ[me]dendo nonnullos [er]rantium corrigeb[at] inde nos inſtituẽs quodlibet opus & [tem]pus poteſt nobis v[ti]litatem afferre.

D

c *Quare &c.* Amb[roſius]. Omnis quęſtio ex [le]ge quæ tenax iuſti[tiæ] non habet miſeric[or]diam. Omnes eni[m] declinauerũt ſed e[ius] auſteritatem mi[tigans] filius Dei gratia eu[an]gelica tẽperauit. P[ro]uoçat ergo ad pœ[ni]tentiam peccator[es] cuius cibus & po[tus] & ambulatio & [om]nia quæ geſſit, ſa[lutem] ſeruiunt.

Ambroſius. B[eda]. Qui domicilio C[hri]ſtum recipit inte[rnis] maximis exube[ran]tium paſcitur del[ecta]tionibus volupt[atum]. Itaque dominus [in]greditur, & in e[o] qui credidit recu[m]bit affectus. Sed i[n]ſus accẽditur inu[idia] perfidorum futu[ræ] pœnæ ſpecies pra[efi]guratur. Epulantib[us] enim fidelibus & [in] regno cœlorum [re]cumbentibus, pe[r]dia ieiuna torque[n]tur. Oſtẽditur eti[am] quantum interſit

E

ter ęmulos legis & gratiæ, quia qui legẽ ſequuntur, mẽtis [fa]mẽ patientur æternã. Qui vero in interiorib. verbũ recep[e]rint, alimenti cęleſtis & fontis vbertate recreati eſurire & [ſiti]re non poſſunt, & ideo qui animo ieiunant, murmurant, d[icen]tes, quare cum pu. &c. Filii diaboli, venenum ſerpentis dif[fun]dunt. Serpens primam vocem emiſit, dicens Euæ, quid [quia] que Deus dixit. Nolite manducare ex omni ligno? hunc i[mi]tantur iſti.

f *Medico.* Chriſtus medicus qui miro medicandi genere [vul]neratus eſt propter iniquitates noſtras. Hoc medicamine [ſer]pentis venenum excluditur. Qui hoc medicamento vti[tur] non remanet ieiunus.

g *Vocare iuſtos.* Bed. Iuſtos vocat eos, qui Dei iuſtitiam i[gno]rantes, & ſuam volentes cõſtituere, iuſtitię Dei non ſunt [ſub]iecti, & de lege pręſumẽtes gratiam euãgelii nõ quęrũt. [Pec]catores qui ſua mala attendẽtes, nec per legem ſe poſſe [iuſti]ficari putantes, Chriſti ſe gratiæ pęnitendo ſubmittunt.

Qua

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et poſt hæc exiit. *Hic cõſequẽter deſcribitur vocatio Matthæi & primo deſcribitur iſta vocatio, ſecundo deſcribitur murmurantium confutatio, ibi.* Et murmurabant. *Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 9. b.*

2 Et mur. *Hic conſequenter deſcribitur malignantium confutatio, & hec in tribus caſibus. Secundus ponitur, ibi.* At illi dixerunt. *tius in principio ſequentis capituli. Primus caſus eſt, quia Phariſæi murmurabant de communicatione Chriſti cũ peccatoribus in cibo & in potu, quam murmurationem Chriſtus oſtendit irrationabilem patet ex dictis Matthæi 9. Secundus caſus eſt, quod accuſabant diſcipulos Chriſti, eo quod non ieiunabat ſicut Phariſæi e*

MORALITER.

1 *Et poſt hæc exiit & vidit Ie.* Sequitur.

† *Et fecit ei conuiuium magnum Leui.* Chryſoſtomus. Chriſtus quodlibet genus remedij exhibebat, & non ſolũ diſputando, & pręſtando ſanitatũ remedia, vel etiam redarguendo ęmulos, ſed etiam comedendo nõnullos errantium dirigebat. Inde nos inſtituens, quod quodlibet opus & tempus poteſt nobis vtilitatẽ afferre. Et publicanorũ participationẽ non vitauit, propter vtilitatem ſequentem, more boni medici qui ſaniem tangeret, a morbo non liberaret.

Qua

a *Quare diſci.* Beda. Matthæus dicit ipſos diſcipulos hoc
A [illegible]ſſe. Sed ſciendum, quia vtrique quæſierunt.
Beda. Spiritualiter diſcipuli Ioannis & Phariſæorum ieiu-
[illegible]t, quia qui opera legis vel traditiones hominũ ſequitur,
qui etiã vocem Chriſti tantum aure percipit, abſtinens a
[illegible]is, ieiuno corde
[illegible]eſcit. Sed q Chri-
[illegible]adhæret, reficitur
a carne eius epu-
r & ſanguine. Ioã
vinũ & ſiceram
[illegible]bibit, quia abſti-
[illegible]tia meritum au-
[illegible], cui nulla eſt po-
[illegible] naturæ. Domi-
autem qui pec-
[illegible] poteſt condo-
[illegible]e, cur a peccatori
declinaret quos
[illegible]tinentibus pote-
facere iuſtiores?
[illegible]nat & Chriſtus
præceptum de-
[illegible]es. Manducat cũ
catoribus, vt gra-
[illegible] & poteſtatem
[illegible]lligas.
B b *Nunquid enim po.*
[illegible]a. Quamdiu ſpõ-
nobiſcum eſt &
[illegible]titia ſumus, nec
[illegible]nare poſſumus,
lugere, Cum au-
propter peccata
recedit, tunc indicendum eſt ieiunium, & recipiendus
luctus.

c *Filios ſponſi.* Beda. Sponſus, Chriſtus, ſponſa, eccleſia. De
ſancto connubio apoſtoli ſunt creati per lauacrum re-
[illegible]erationis, vnde Marcus filios nuptiarum eos appellat.
Qui lugere & ieiunare non poſſunt, quamdiu ſponſum in
[illegible]lamo vident & ſciunt eſſe cum ſponſa, ſed quando tran-
[illegible]int nuptiæ & paſſionis & reſurrectionis tempus aduene-
[illegible]tunc filij ſponſi ieiunabunt, deſiderantes iudicis aduẽtũ.
Venient autem. Beda. Quaſi dicat. Facturi eſtis, vt lugẽtes
[illegible]nent, quia eſtis ſpõſum occiſuri. Hic luctus abſentiæ ſpõ-
[illegible]õ tantũ poſt mortem ſponſi, ſed & ante incarnationẽ il-
per totum huius ſeculi tempus eſt celebratus, qñ deſide
[illegible]ant ſancti incarnationẽ. Poſt aſcenſionem vero deſide-
[illegible] ſancti aduentũ iudicis. Neque hic luctus requieuit niſi
[illegible]mdiu cum diſcipulis dominus in carne conuerſatus eſt.
e *Tunc ieiunabunt, &c.* De vtroq; ieiunio quod eſt in tribu-
[illegible]one vel gaudio rñdet: Cũ ablatus erit ſponſus, tunc erũt
[illegible]mœrore & luctu, donec per ſpiritumſanctũ conſolatio tri
[illegible]tur, quo dono percepto, ieiunium quod fit per lætitiam,
[illegible]nouati in vitã ſpiritualem celebrabunt. Et hic prius agit
[illegible]ieiunio quod pertinet ad humilitatem tribulationis. Illud
C [illegible]em quod ad gaudium mentis pertinet (quando mens ad
[illegible]ritualia ſuſpenditur, & ideo a cibis corporeis alienat) ſe-
[illegible]entibus ſimilitudinibus ſignificat, oſtẽdens quod carnali
[illegible]s & ob hoc adhuc veterẽ ſenſum trahentibus, hoc genus
ieiunij non congruit.

f *In veſtimento.* Beda. Veteri veſtimento comparantur di-
ſcipuli, qui adhuc ſunt vetus homo: Quibus nouus pãnus, id
eſt, aliqua particula nouæ vitæ non dẽt immitti. Quod ſi fit,
etiam ipſa noua veſtis, id eſt, doctrina nouæ vitæ quodam-
modo ſcinditur, cu-
ius particula quæ ad
ieiunium ciborum
valet importune tra-
ditur, cũ illa doceat
generale ieiunium,
non a concupiſcen-
tia ciborum, tantum
ſed ab omni lætitia
temporalium dele-
ctationum. Cuius ge
neralis ieiunij illa
pars, quæ ad cibos
pertinet, non debet
impertiri hominibus
adhuc veteri conſue
tudini deditis, quia
& illic videtur quaſi
ſciſſio fieri. Et ipſi
vetuſtati non conue
nit, quia timendum
eſt ne per nimiã au-
ſteritatem, etiam fi-
dem quam habebant
amittant, quia non
deberet miſceri act^o
veteris & noui homi
nis. Non enim pla-
cet ſponſo diſcolor
veſtis, unde Apoſtolus: Exuite veterem hominem cum
actibus ſuis, & induite no.

a Conuerti volentes.

a peccatores in pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum: Quare †
diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & † obſecrationes fa-
ciunt, ſimiliter & Phariſæorum, tui autem edunt & bibunt?
b c Quibus ipſe ait. † Nunquid poteſtis filios † ſponſi, dum cum †
d illis eſt ſponſus, facere ieiunare? Venient autem dies, cum

a Ab amore mundi non ſolum à cibis. In humilitate tribulationis.

e ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus.

Quare nondum conueniat apoſtolis ieiunium.

Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos: † quia nemo com- 1

a Particulam. Ablatam. Ieiunio vitiorum.

f miſſuram à veſtimento nouo immittit in veſtimentum vetus,

a Quia incipit diſplicere & ſi ante placuerit.

alioquin & nouum rumpit, & veteri non † conuenit com-

a Ablata. Vitæ nouæ miſteria non ſunt commit endа mentibus nondum innouatis.

g h miſſura à nouo, Et nemo mittit vinum nouum in vtres vete- 2

Quod ſi fit, nec rudes mentes hoc parti poſſent, & ipſa doctrina nihil prodeſt, & ipſæ mentes pondere peccatorum ſuffocantur vel premuntur.

res: alioquin rumpet vinum nouum vtres & ipſum effunde-

Noua myſteria innouati mentibus committantur.

i tur, & vtres peribunt. † Sed vinum nouum in vtres nouos

a Doctrina memoriæ traditur & mens non eſt ſine fructu.

mittendum eſt, & vtraque conſeruantur. Et nemo bibens

a Vult enim poſtea ſi innouatur, quod etiam contigit apoſtolis.

uetus ſtatim vult nouum, dicit enim, vetus † melius eſt. 3 4

† obſeruationes.
† thalami nuptialis.
† Matth. 9. b. Mar. 2. d.
† conuenict.
† ſuauius.

g *Vinum.* Vino intus reficimur, veſte foris tegimur. Veſtis
ergo ſunt bona opera quę foris agimus, quibus coram homi
nibus lucemus. Vinum, feruor fidei, ſpei, & charitatis, quo
in conſpectu Dei in nouitate ſenſus intus reformamur.
h *In vtr.* Beda. Veteribus ẽt vtribus cõparantur, qui nouo
vino. i. ſpiritualibus præceptis facilius dirũpuntur, quã cõti-
neant. Erunt aũt noui vtres, cũ poſt aſcenſionẽ accepto ſpi-
ritu, deſiderio conſolationis eius orando innouabuntur.
Aliter. Aiæ nõdũ innouatæ, ſed in vetuſtate malitiæ perſe
uerantі, nouorũ myſteriorũ ſacramenta non debẽt cõmitti
Aliter. Veteres vtres ſunt ſcribę & phariſæi. Nouus pãnus &
nouũ vinum, pcepta euangelij, quæ nõ pñt ſuſtinere Iudæi,
ne maior ſciſſura fiat, cum quibus Galathæ pcepta legis mi-
ſcebãt in vtres veteres vinũ nouũ. Conueniunt aũt apoſtolis
nõ his q traditionibus maiorũ deprauati, ſinceritatẽ præce-
ptorum Chriſti nequeunt cuſtodire, vnde ſubditur. *Et nemo.*
Quia Iudæis veteris vitæ ſaliuis imbutis, nouæ gratiæ præce
pta ſordebant quia maiorum traditionibus accumulati, dul-
cedinem ſpiritualium verborum percipere non valebant.
i *Sed vi.* Fragilitas humanæ cõditionis aperitur cũ corpora
noſtra exuuijs defunctorum animalium cõparantur. Sed re-
nouatis vtribus noua vina conduntur, cũ ſacramẽta q acce-
pimus inuiolata ſeruamus. Hos vtres ſi pleni ſunt, gratia ſer-
uat, ſi vacui, tinea & erugo cõſumit. ſemper ergo ſint pleni.

D
E
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Ioannis diſcipuli, ſed Chriſtus eos excuſabat rationabiliter,
patet ſententia ex dictis Matth. 9. hoc excepto.
1 *Quia ne. &c.* Commiſſura idem eſt quod iunctura: Et dici-
tur à con quod eſt ſimul, & mitto, tis, quaſi ſimul mittere. Illa
enim quæ coniunguntur, ſimul mittuntur.
2 *Et ne. &c. vi.* Conſuetudinarie.
3 *Statim vult.* Id eſt, repente.
4 *Dicit enim.* Quia magis ſapit ſibi propter conſuetudinem bi
bendi, eo quod conſuetudo eſt quædam natura, ſed paulatim
aſſueſaciendo ad bibendum nouum, tandem efficitur ſibi ſapi-
dum: Et eo modo hominibus conuerſis de nouo ad vitam perfe
ctionis, opera inconſueta ſunt eis difficilia, ſed paulatim aſſue-
faciendo efficiuntur eis facilia & delectabilia.

3 Statim CAP.

MORALITER.

† *Quare di. &c.* Per Phariſæos, qui diuiſi interpretantur, hære-
ti[illegible] ab eccleſia præciſi ſignificantur, per diſcipulos ergo Ioannis
q ſe coniunxerunt Phariſæis, ſignificantur ſimplices chriſtia-
ni qui cum hæreticis familiaritatem contrahunt ex aliqua occa-
ſione, & ex hoc aliquando trahuntur ad eorum mala.
† *Nunquid, &c.* Quaſi dicat. Non. propter quod apud proba-
tiſſimos Aegypti monachos ſtatutum fuit, vt nullus ieiunaret à
Paſchate vſque ad Aſcenſionem propter gaudium reſurrectio-
nis Chriſti, quo tempore frequenter diſcipulis apparuit & cum
eis comedit, vt dicitur in Collationibus patrum Collatione pri-
ma Theonis abbatis.
1 *Quia nemo.* Per iſtas ſimilitudines ſignificatur, quod doctri-
na no. teſtam. non conueniebat actiue niſi hominibus renouatis
per donum ſpiritusſancti. Tunc enim data fuit eis intelligentia
perfecta ſcripturarum, & loquentia omnium linguarum.
2 *Et nemo, &c.* Sic imburi legalibus obſeruantiis nolebant eas
dimittere, vt habetur Actu. 15.

MORA-

CAP. VI.

A a F Actum eſt autem in ſabbato ſecundo primo, Beda. Dicit quod ſabbati litera ſolui cœperat, deuteron, proteron, ideſt, ſecundo primum ſabbatum vocat, per hoc innuens obſeruātiā legalis ſabbati ceſſaturam, & naturalis ſabbati libertatē (que vſque ad Moyſi tēpora ceterorum dierum ſimilis erat reſtituenda) qua credentes per gratiam ſeptiformis ſpiritus a malis operibus vacant. Sabbatum ergo gratiæ, ad diſtinctionem legalis ſabbati, ſecundo primum dicitur, id eſt, primum ſecundo prelatum. id eſt, ſuperius, & dignius inferiori legali. Vel ordine tēporis, quia & ante legem hoc ſabbatum a patribus ita agebatur, ſicut nunc agitur a nobis. Vel ſecundoprimum dici poteſt, vt vnum idemque noui teſtamenti ſabbatum, &
B ſecundum ſit, quia poſt legale a nobis obſeruatur, & primū quia ante decreta legis a iuſtis obſeruabatur antiquis.

* Mat.12.a. Mar.2.d. De con.dis.5 c. diſcipulos

† 3 Re.21.b † Mat.12.a. † eſuriſſet

* etiam Eccel.4.d.

CAP. VI.

Vnā dictio eſt vel duæ ſunt dictiones.

F † Actum eſt autem in Sabbato ſecundo primo, cum tranſiret per ſata, vellebāt diſcipuli eius ſpicas, & manducabant cōfricantes manibus. Quidam autem Phariſęorum

Secundum preceptum legis.

dicebant illis, Quid facitis quod non licet † in ſabbatis? Et reſpondens Ieſus ad eos dixit † Nec hoc legiſtis quod fecit Dauid, cum † eſuriret ipſe, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domū Dei, & panes propoſitionis ſumpſit, & māducauit, & dedit his qui cū ipſo erant. quos nō licebat mādu

a Præeſt non ſubeſt ueteri obſeruantiæ & ideo non peccat qui ſecundum eius obſeruationem obſeruat.

care niſi tantum ſacerdotibus? Et dicebat illis. Quia dn̄s eſt fi-

Beda. Sabbatis maxime curat & docet, non ſolum propter inſinuandum ſpirituale ſabbatum, ſed etiam propter celebriorem conuentum.

lius hominis etiam ſabbati. Factū eſt autem & in alio ſabbato vt intraret in ſynagogam, & doceret. † Erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obſeruabant autem ſcribæ

traiicere, mortificabant veterem hominem cum actibu[s] a terrena intentione extrahendo, exempla operū propo[nendo] ariſtarū integumenta remouendo. & grana mundata pe[r] prædicantium membris eccleſię incorporando. Apud [alios] diſcipuli pręgredientes dominum hoc egiſſe referuntur. [...] neceſſe eſt, vt do[cto]ris ſermo præc[edat], ut ſic cor aud[itoris] gratia ſupernæ [...] tutionis illuſtret [...] hoc putant [...] ſabbato non lic[ere]. Chriſtus vero [...] gratiæ munere [...] gnat eſſe ocium [...] opus gratiæ, ar[...] doctores legis n[...] legem.

d Dicebant il. &c. Alii dicunt ipſi [do]mino hæc ſu[...] iecta. Sed a di[...] & ipſi domino, [...] ſcipulis potu[...] obiici, & cui[...] obiectum ſit, [...] ſum maxime [...] cit.

e In ſabbatis. [...] ta ſignificant [...] tiones. Vel q[...] hoc ſeculo ag[...] a vacantibus [...] ſtitionibus Iud[...] Vel que in futuro agentur, quando in perpetua ſollem[nitate] manducabimus bona terræ.

Secundo primo. Ad literam, in altero ſabbato quod poſt illud fuit primitus ſecūdum, vel quod occurrit prius, poſt ſecūdum, ab eo quo præcedentia ſunt dicta vel ſacta.

* Titus. Quod de Sabbato primo ſecundo euangeliſta hoc loco commemorat, illud ſanctus Iſidorus peluſiotes ita exponit. Dicitur, inquit, Sabbatum primo ſecundum, quia ſecūdū erat ſolennitatis Paſchæ, primum autem azymorū. Neq; mireris ſecūdum diem Sabbatum appellari. Iudęis. n. totum paſchalis celebritatis tempus. Sabbatū appellare legitimū erat. Quare alicubi feſtum hoc ſabbatum ſubbatorum appellatur.

* Theophylactus. Dicit autem in ſabbato ſecundo primo, quia Iudęi omnem feſtiuitatem ſabbatum nuncupabant, requies enim dicitur ſabbatum. Multoties ergo contingebat in paraſceue feſtiuitas, & vocabant paraſceuem ſabbatum, ꝑpter feſtium, deinde principale ſabbatum ſecundum primū dicebant, quaſi ſecundū exiſtens a ꝑcedentis diei feſtiuitate.

b Per ſata. Myſtice. Ager mundus, Agri ſeges, humani generis fęcunditas. Spicæ, fructus eccleſię, quibus ſaturantur apoſtoli noſtro ſe alentes profectu.

c Vellebant di. &c. Non habentes diſcipuli ſpacium manducandi propter importunitatem turbarum eſuriebant vt homines, ſed vellentes ſpicas inediam conſolantur, quod eſt indicium auſterioris vitę non pręparatas eſcas, ſed cibos ſimpli
C ces quærere. Et nota quod apoſtoli literām ſabaati iam deſtruunt aduerſus Hebionitas, qui alios apoſtolos recipiunt, Paulum quaſi legis tranſgreſſorem repudiant.

Beda. Myſtice. Diſcipuli eſurientes ſalutem hominum tranſeunt per ſata, id eſt, per regiones quæ albæ ſunt ad meſſem. Spicas confricant, quia in illis quos in corpus Chriſti volunt traiicere

f Nec hoc legi. &c. Bed. Quomodo domino ad crimen [ob]icitur, quod in ſeruo pro crimine non tenetur? Verus re[x] & ſacerdos, & ideo dominus ſabbati euulſarum ſabbato ſp[icarum] noxa non tenetur.

g Dauid cum, &c. Beda. Si Dauid, & Achimelech excu[ſatio]ne famis mandatum legis tranſgredientes non reprehe[ndi]tur, cur eandem in apoſtolis famem non probatis?

Alle. Dauid qui cum ſociis fugit a facie, Saul, ſignifi[cat Chri]ſtum, qui cum diſcipulis latet principem mūdi, Da[uid ſer]uator legis panes conſecratos manducat, & dat illis [qui cum] illo ſunt, ſignificans ſacerdotalem cibum ad vſum [gentium] rum populorum, ſiue quia omnes filii eccleſię ſunt ſacerdotes vnctu ſpiritufancto vt ſeipſos offerant.

* Chriſoſt. Attende quod quandocumque domino [ſer]mo pro ſeruis, id eſt, diſcipulis, ſeruos ducit in medium [...] cet Dauid, & ſacerdotes, quando vero pro ſe, introduc[it pa]trē ſicut ibi. Pater meus vſque modo operatur & ego operor.

h Intrauit in domum Dei. Magna hoſpitalitatis gratia, pro[po]ſito mortis periculo, non declinat hoſpitem animus ſacerdotis. Et ſic nos debemus aliena pericula in nos transferre [...] & verum Dauid hoſpitio mentis nec pro periculo mor[tis] [...]ri excludunt ſacerdotes.

i Homo. Bed. Myſt. Hō iſte humanū genus ſignificat in [fecun]ditate boni operis arefactum, pro manu in primo paren[te] lignū extenſa, quam ſanat manus innocens in cruce ex[tenſa]. Et bene manus in ſynagoga erat arida, quia vbi maius [donum] ſcientiæ, ibi maiori tranſgreſſor ſubiacet culpæ.

K Obſerua. Bed. Quia deſtructione ſabbati, quam in diſ[cipulis] arge-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VI.

F Actum eſt. Hic ponitur tertius caſus, quia Scribæ et Phariſęi arguebant Chriſtum et diſcipulos eius de violatione ſabbati, & hoc in duplici caſu, ſecundus ponitur ibi.

1 Factum eſt. Sententia autem iſtarum duarum partium [...] dictis Matt. 12. vbi iſti duo caſus ponuntur eodem ordine quo hic & ponuntur eodem modo, excepto quod ſequitur.

MORALITER.

1 Factum eſt autem. Per ſpicas conuenienter intelligi poſſunt figure ve. teſt. continentes ſub velamine literę grana ſpiritualia noui, vt ſub pręcepto carnalis circumciſionis, munditia circumciſionis mentalis. Sic ergo ſpicas vellere eſt literā hoc occidētem tollere, & ſpūalem ſenſum retinere. Quod fecerunt apoſtoli, aliique diſcipuli, & ſic manducabant, incorporando credentes eccleſiæ myſtico corpori.

† Nec hoc le. Moralitas autem huius ponit 1. Reg. loc[o] [...]

† Factum eſt autem in alio ſab. Manus arida ad operandū inualida, ergo per hominem manum aridam habētem [ſi]gnificatur piger, & ocioſus, ſed cum ad verbum Chriſti ſtat [...] dio virtutis, manus eius ſanatur, & in bonis operibus e[xerce]tur.

Fal[...]

A ...guebant probabili magiſtri excuſauit exemplo, nunc ipſū ...ſeruando magiſtrum, calumniari volunt, vt ſi non curet ...delitatis, vel imbecillitatis, ſi curet, trāſgreſſionis arguāt.

Interrogo vos. Beda. Præueniens calumniam, quam ſibi pa...ant arguit eos, qui præcepta legis male interpretando, ēt ... bonis operibus ...bato feriandum ...imabant, cum lex ...eruili opere, ideſt, ...alis abſtinere præ ...iat in ſabbato. In B ...o ſignificatur in ...tima quiete il..., qui in ſex ætati...s huius ſeculi bo... fecerunt, non a ...nis, ſed a malis ...ias habituros.

Animam ſaluam. ...da. Corpus cura...us de animæ ſalua C ...ne interrogat, qa ... miracula ꝓpter ...mæ ſalutem fa...bat, & ipſa ſanatio ...nus ſalutem ani...: ſignificabat. Vel ...mine animæ to...: homo ſignifica...:.

An perde. BEDA. ...n eſt autor mali ...us, ſed quos non ...uat, perdere dicitur.

Aug. Poteſt moueri quæſtio, quomodo Matthæus dixe... quod ipſi interrogauerunt dominum, ſi licet ſabbato cu...e, cum Lucas hic illos potius a domino interrogatos eſſe ...hibeat. Itaque intelligendum eſt, quod illi prius interro...runt dominum, deinde videns cogitationes eorum, aditū ...uſandi quærentium, conſtituit in medio eum quem fue... ſanaturus, & interrogauit quæ Marcus, & Lucas eum in...rogaſſe commemorant.

d *Extende.* Beda. Infructuoſæ debilitas animæ nullo melius ...line curatur, quam eleemoſynarum largitate, vnde dici...: Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dan...n collecta. Quia fruſtra pro peccatis rogaturus manus ad ...um extendit, qui has ad pauperes pro poſſe non ex...dit.

e *Inſipi.* Quia ſolo liuore permoti ſunt, non enim in culpa ..., vel hominis manum extendere, vel Ieſum ſanare. Ma... inſipiētia erat de nece eius tractare cuius beneficijs plu...ium indigebant.

f *Exijt in montem orare.* Mons in quo apoſtolos eligit, & do... altitudinem ſignificat iuſtitiæ, quia inſtituendi erant, & ...dicaturi ne in infimis remaneant, ſed ad ſuperna erigan... Sic & lex in monte data fuit. Apoſtolos præeminentius ...lucit, vt a monte prius montes ſuſcipiant pacem populo annunciandam.

& Phariſæi, ſi in ſabbato curaret, vt inuenirent, vnde accu-
Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.
ſarent eum. Ipſe vero ſciebat cogitationes eorum, & ait ho- 1
mini qui habebat manum aridam. Surge, & ſta in medium.
a Et ſurgens ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus. Interrogo vos, ſi
Exponit. Ideſt hominem curare.
b licet † ſabbato bene † facere, an male, animam ſaluam fa-
a Ideſt a perditione ſaluam non facere. b Quaſi iratus illis obmuteſcentibus.
c cere, an † perdere? Et circunſpectis omnibus dixit homini.
a Ad pauperem, ut proximum iuues, uiduæ præſidium feras, extende ad Deum pro peccatis tuis orando. b Quæ crimine aruerat, fructis bonorum operum ſaluberibus rigatur. c Quia ſtatim Dei Imperium ſequitur miraculum.
d Extende manum tuam. Et extendit, & reſtituta eſt manus
Ideſt inuidia.
e eius. † Ipſi autem repleti ſunt † inſipientia, & colloqueban- 2 3
Quomodo eum perderent.
tur ad inuicem, quidnam facerent de Ieſu. † Factū eſt autem 4
a Forma præſcribitur, quam debeas æmulari.
f in illis diebus, exijt in montē orare, & erat pernoctās in orō †
Non ſeculi.
g nē dei. Et cū dies factꝰ eſſet, vocauit diſcipulos ſuos † & elegit 5
a Vt quadratum orbem fide trinitatis inſignirent.
duodecim ex ipſis quos, & apoſtolos noīauit. Simonē quem 6
a Scilicet vocauit.
h † cognominauit Petrū, et Andream fratrem eius, Iacobū, & 7

annunciandam. Sic & Moyſes ſolus legem ſpiritualiter intel- D ligens, montis verticem in quo Deus erat aſcendit.

Moraliter. Qui Deum orando quærit ad ſuperiora progreditur verticem curiæ ſublimis aſcendit. Orat autem, dominus, non pro ſe quaſi impotens, ſed pro me, ſicut clemens. Vnde ſtatim ſubditur. *Et cū dies fa. eſſet.* omnes qui eius magiſterio diſcunt iter regni.

✻ Titus. Per hæc Euangeliſta, vt placet Cyrillo, voluit oſtēdere Chriſtum, E omnia quæ faciebat ad communem vtilitatem eorum, qui in illum credituri erant, feciſſe. Voluit per hæc rurſum ſpiritalis vitæ formam ſeipſum proponere, quique inter veros adoratores cenſendi ſunt, patefacere. Voluit tādem exemplo ſuo docere preces, ſecreto, hoc eſt, nemine quo ad eius fieri poteſt, cernente, vel obſeruante, tranſmitti debere. Qui ergo ſalubriter precari cupiunt, ſanctas, puraſque, & ab omni ambitione alienas manus ad Deum ſubleuent cumque in modum ſeſe componant oportet, quaſi diuinam maieſtatem coram aſſiſtere conſpiciant, debent ad hæc mentem ab omni tumultu, mundanaque cura, & cogitatione ſeuocare debent æque non remiſſe, nec ignaue, hoc eſt, cum quodam mentis tædio, & animi inconſtantia illud ipſum facere, ſed conſtanter & ſtudioſe. Debent poſtremo opus, ſi quod forſan præ manibus eſt, in ſecundis habere, neque mirari, aut frangi, ſi non ſtatim audiantur, audiuimus enim dominum noſtrum, non quouis modo, hoc eſt, obiter oraſſe, ſed in oratione Dei pernoctaſſe. F

† Agere

† Amentia

† 2.q.7.c. plerumque

† Mar. 10.a Mat. 9.c

g *Diſcipulos.* De quibus elegit 12. quos Apoſtolos, id eſt ſuo loco miſſos nominauit, vnde. *Sicut miſit me pater, & ego mitto vos.* In montem aſcendens ad ſe vocat, elegit quos vult, quia non illorum eſt ſtudij, ſed diuinæ gratiæ, vt in apoſtolatum vocarentur, vnde. *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.* Non ſapientes, non diuites, non nobiles elegit, ne duxiſſe pro prudentia, ne redemiſſe diuitijs, ne potentiæ nobilitatiſque auctoritate aliquos ad gratiam traxiſſe videretur. Ioan. 20.e Ibidem 15.c

h *Cognominauit.* Non modo primum, ſed longe prius cum ab Andrea adductus dicitur. Tu vocaberis Cephas quod interpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina 12. apoſtolorū nominare,

NICOLAVS DE LYRA.

Et ait homini qui. Hoc autem fecit Chriſtus, vt miraculum ...euidentius, & manifeſtius argueretur cæcitas mali...nantium.

Ipſi autem repleti ſunt inſipi. Ideſt, irrationabili iracundia, ...m magis deberent eſſe grati de beneficio diuino.

Et colloquebantur ad inuicem quidnam facerent de Ieſu. Iam e...m tractabant de morte ipſius, ſed Chriſtus noluit mori an... tempus præfinitum a patre, vt implerentur ſcripturæ pro...clatum de ignominioſa eius morte.

Factum eſt autem in illis. Poſtquam deſcripta eſt uocatio ...itium ad Chriſti diſcipulatum, hic conſequenter deſcribi... promotio aliquorum ex illis ad apoſtolatum, & primo deſcribitur dicta promotio, ſecundo promotorū inſtructio, ibi. *Et deſcendens Ieſu de monte.* Circa primum dicitur *Factū eſt.* per hoc oſtendit Chriſtus, quod promotioni aliquorum ad ſtatum dignitatis in eccleſia Dei debent orationes deuotæ præmitti, ideo ſubditur.

5 *Et elegit duodecim.* Quibus ſuccedunt epiſcopi in eccleſia Dei.

6 *Simonem quem co.* Ante conuerſionē. n. vocatus eſt Simon, ſed poſtea mutatū eſt nomen eius. Et ex hoc inoleuit conſuetudo, quod quando aliquis creatur in Papam, mutatr nomen eius. 7 *Iacobum.* i. filium Alphei. Et iſte vocatus eſt Iacobus iuſtus & frater domini, quia erat ei valde ſimilis in facie, & in lineamentis corporis.

Iudam

MORALITER.

Factum eſt autem in illis diebus. Chriſtus apoſtolos electurus orauit prolixe, vnde ſubditur.

Et

† *Et erat pernoctans in oratione Dei.* per hoc oſtendens quod epiſcopi qui ſunt ſucceſſores apoſtolorum non ſunt eligendi per inductiones, & per falſas promiſſiones, ſed per deuotas orationes.

nominare, cum neceſſe haberet Petrum dicere, breuiter voluit innuere, quod non antea vocaretur, ſed ita dominus cognominauit, vt non caſu factum putetur, ſed ex commutatione ſacramentum petræ audientibus commendaretur.

a *Matthæum.* Matthæus compari ſuo Thomę, in ordine cauſa humilitatis ſe ſupponit, cum cæteris Euangeliſti prælatus ſit.

b *Et deſcendens, &c.* Electurus apoſtolos dominus in montana ſubijt, turbas docturus ad cāpeſtria redit, quia non niſi humili turbę Chriſtū videre ſufficiūt, & raro inuenitur quod vel turba dominum ad altiora ſequatur, vel quiſpiā debilis in monte curetur, ſed extincta ſebre libidinū, & ſucceſa luce ſcientiæ, pedetentim quiſq; ſubijt culmē virtutū.

c *Maritima.* Non a proximo mari Galileæ, qa hoc non miraculi loco ponūt, ſed a mari magno cognominatur. in quo et Tyrus, & Sidon comprehendi poterant. Sed quia ſunt ciuitates Gentium, conſulte nominatim ponuntur, vt quanta ſit virtus Chriſti intimetur, quæ etiam exteras ciuitates excitat.

d *Vt audirent.* Si dicamus duos eſſe ſermones, aſcēdit in mōtem, & habuit ibi diſcipulos, & poſt deſcendit, & fecit iſtum ad turbam. Si dicimus vnum fuiſſe, ita intelligendum e aſcendit in montem, & poſt al quantulum deſcendit, & fecit ſermonem, vbi erat planicies.

e *Eum tangere.* Tangit Chriſtum qui fideliter credit in Tangitur a Chriſto qui firmatur in illo. Qui ſic tangit, & gitur, ſpiritus i virtute ſanatur.

f *Et ipſe eleuatis lis in diſcipulos, &c.* Etſi generaliter o nibus loquitur, cialiter in diſcipu oculos leuat, v intenta cordis a verbum Dei pe piunt, latius ſap intimi lumen a piant, quibus o monte ſedens a rit, vt magna pro ret in eos ſtans campo oculos d git, vt audita pati ter intelligant.

a Ioānem, Philippum & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Iacobum Alphei & Simonem, qui vocatur Zelotes, Iu-
b dam Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor. † Et deſcē- 1
dens cum illis de monte, ſtetit in loco campeſtri, & turba di- 2
ſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudæa
c & Ieruſalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis qui venerant,
d vt audirent eum, & ſanarentur a lāguoribus ſuis. Et qui ve-
xabantur a ſpiritibus immundis curabantur. Et omnis tur- †
ba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, 3
e & ſanabat omnes. Et ipſe eleuatis oculis in diſcipu- 4
f (a Hi a peccato abſtinent, ſeculum calcant, illecebroſa non quærunt. Spiritu.)
g los ſuos dicebat. Beati pauperes, quia veſtrum eſt re- 5 6

g *Beati pauperes, &c.* Qui nondum conſummatæ virtu cem conſcendere poſſunt, generalis interim perfecti ſunt beatitudine perfouendi vt paulatim ad meliora p ſi, dum domino in planicie ſtante libenter auſcultant, hunc quandoque in montem ſedentem ſublimites aſcē Nam quorum cordib. adhuc edomandis inſiſtit, hos q ſtans affatur. Quos longo ſtudio exercitatos, & iam do inuenit, his quaſi quietus reſidens myſtica intimat. Bed.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iudam Iacobi.* Ideſt, fratrem Iacobi.

2 *Et deſcendens.* Hic conſequenter poſt electionem apoſtolorum ponitur inſtructio de operibus perfectionis, quia promoti ad gradum maiorem debent habere maiorem cognitionem, licet autem ſermo Chriſti ſequens factus fuerit magnæ multitudini, tamen Chriſtus ſermonem ſuum ad apoſtolos principaliter dirigebat. Dubitatur tamen hic, vtrū iſte ſermo fuerit idem cum illo qui a Matthæo deſcribitur. 5. c. Et dicunt aliqui quod ſic. Tum quia hic, & ibi eodem modo incipitur, cum dicitur. *Beati pauperes, &c.* & eodem modo terminatur, cum dicitur. *Omnis qui audit ſermones meos, & facit,* verſus finem huius ca. & Mat. 7. in fine. Item quia illa quæ ponūtur hic fere ibi ponuntur. Alijs autem videtur oppoſitum, tū quia hic dicitur. *Et deſcendens Ieſus.* Mat. 5. a. dicitur. *Videns Ieſus turbas, aſcendit in montem.* Item hic dicitur. *Stetit in loco campeſtri, &c.* ibi autem dicitur. *Et cum ſediſſet acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Et aperiens os ſuum docebat eos, &c.* Et ideo iſte ſermo & ille videntur differre quantum ad locum, quia iſte ſermo videtur eſſe factus in terra plana, & campeſtri. Alius autem in monte. Item quantum ad faciendi modum, quia iſte videtur eſſe factus a Chriſto ſtando, alius autem ſedendo. Itē quia multa in illo ponuntur quæ hic omittuntur, vt patet intuenti. Qui vult tenere primam opinionem, poteſt dicere ad iſta quæ videntur contrariari. Dicendo, quod Chriſtus primo aſcendit cacumen montis ad eligendum apoſtolos, & ibi docuit eos de aliquibus ſedendo ſecundum quod dicit Matthæus, ſed poſtea deſcendit ad aliquam partem montis planiorem, quæ hic dicitur campeſtris, vt ibi conuenientius doceret multitudinem, & hoc ſtando, ſecundum quod hic dicitur. Qđ aūt dr̄, ꝙ hic multa omittuntur q̄ in alio ponuntur, non obſtat, quia Euangeliſtæ non ſemper vniformiter referūt idem factum Chriſti, vel dictū, & ꝙ vnus omittit alius ſupplet, vt ſic conueniant, & cum hoc ſpecialia, & ſingularia dicant. Qui autem vult tenere ſecundam opinionem, poteſt dicere ad primum alterius opinionis. Non eſſe inconueniens, quod duo ſermones a Chriſto facti diuerſis temporib. eodem modo incipiant, & terminentur, & eandem materiā ſaltem pro magna parte contineant. His præmiſſis procedēdū eſt ad diuiſionem, quia primo deſcribitur inſtructio Chriſti directa principaliter apoſtolis, ſecūdo, communiter facta turbis cap. 8. Adhuc primo ponitur dicta inſtructio, ſecūdo, eius confirmatio, c. ſeq. Prima in tres. Quia primo in ſer ne pmitti(quaſi quædā pfatio, ſecundo ſubditur ipſa inſ ctio, ibi. *Et ipſe eleuatis oculis.* Tertio, inferī intenta conclu ibi. *Omnis qui venit ad me.* Circa primum deſcribitur locus dicitur. *Et deſcendens cum illis, &c.* Et faciendi modus, &c. dicitur. *Stetit in loco.* Et expoſitio patet ex dictis ſecu plicem opinionem. Et aſſiſtens populus, cum dicitur. *Et ba diſcipulorum.* Et cauſæ aduentus, cum dicitur. *Qui vene vt audirent eum & ſanarent.* Quantum ad illos qui erāt

3 *Quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* Non eſt inte gendum quod aliqua virtus exiſtens in Chriſto, transire alios eadem numero, ſed iſte exitus intelligitur in effectus exit a cauſa, quia virtus diuina exiſtens in Ch ciebat ſanitates in infirmis. Qualiter autem humani ſti ad hoc operabatur, dictum fuit Marci 5.

4 *Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos.* Hic conſequenter bitur ipſa inſtructio, & primo de actibus beatitudin cundo, de actibus virtutum, ibi. *Sed vobis dico.* Prima Quia primo, inducit ad actus beatitudinum. Secundo hit ad actibus vitiorum contrariorum, ibi. *Veruntamen bis.* Secundum opinionem illam quæ dicit eundem ſer nem hic deſcriptum, & Matt. 5. tres primæ beatitudines poſitæ exponentur, ſicut expoſitæ ſunt ibidem. Hoc add quod ſecunda beatitudo hic poſita intelligenda eſt de e rie iuſtitiæ, ſicut ibi ponitur. *Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, &c.* Quarta autem beatitudo hic poſita, quæ ibi po tur octaua, non eſt proprie beatitudo dicenda, ſed con matio præcedentium, vt ibi dictum fuit. Secundum opinionem aliam, quæ dicit iſtum ſermonem alium ab illo, cendum, quod Saluator hic inducit ad quatuor virtut quæ videntur oppoſitę terrenæ, ſeu mundanæ beatitudi quam Boetius in libro de conſolatione vocat falſam, mendacem fœlicitatem, per quas quidem virtutes deue tur ad veram beatitudinem. Beatitudo enim terrena pri conſiſtit in abundantia temporalium bonorum, quæ quenter eſt occaſio multorum malorum. Et ideo ſalua inducit ad oppoſitum, cum dicitur.

5 *Beati.* Et accipitur hic paupertas voluntaria per qu quis contemnit, & abijcit a ſe bona temporalia, quant poteſt fieri bono modo, vt homo liberius vacet operi vitæ contemplatiuæ. 6 *Qui veſtrum.* Scilicet hic ſpe, & poſtea erit veſtrum in re. Secundo conſiſtit in h quo

MORALITER.

† *Et omnis turba quærebat.* Beda. Tactus ſaluatoris eſt opus ſalutis, quem tangere eſt in eum fideliter credere, & ab eo tangi eſt ab eius vulnere ſanari.

4 *Et ipſe eleuatis oculis.* Illa quæ ſunt ab hoc loco vſque finem huius capituli ſunt de ſe moralia propter quod n pertranſeo, & quia ſupra Matth. 5. 6. & 7. ca tetigi breu myſtice exponendo.

Et

Iuſtitiam.
a gnum Dei† beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. †Beati 1
a De præſenti miſeria, de dilatione bonorum. 2
b qui nunc fletis, quia ridebitis. † Beati eritis cum vos oderint 3
Corde. a Pellendo de ſynagogis. b Nomen crucifixi. 4
homines, & cum ſeparauerint vos, & †exprobrauerint, & eie
a Quantum ad Iudæos, & gentiles nomen Chriſtianum ſæpe a memoria abraſum, & eiectum eſt ab hominibus. b Nulla alia cauſa. c Cuius nomen veſtrum factis cognomen.
cerint nomen veſtrum, tanquam malum propter filium ho-
a Multa patientibus in terris, multa merces erit in cœlis.
c minis. † Gaudete in illa die, & exultate, ecce enim merces
d veſtra multa eſt in cœlo. Secundum hæc enim faciebant 5
a Qui timore non deficiebant a veritate. b Nunc quidem poſſunt exprobrare, & decere. Sed inde eis væ. c Quia perdetis vſum temporalium quem nunc deligitis.
e prophetis patres eorum. † Veruntamen uæ uobis diuitibus, 6
a Contra neceſſarias temporis miſerias. b Quam quæritis. c Qui in deliciis 7
vobis placentes nullam veri boni famem patimini. 8
f qui habetis cõſolationem veſtrã. Vę vobis qui ſaturati eſtis, 9
Scilicet epicuris. 10
g quia eſurietis. Væ vobis, qui nunc ridetis, quia lugebitis, 11
h & flebitis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines 12

† Matth. 5. a

†Probriis affe cerint

Beda. Quod apud Matthæum plenarie per octo beatitudi[nes] dicitur in ſermone perfectionis ad apoſtolos in ſummo [m]ontis: hoc apud Lucam temperantius per quatuor cardi[na]les virtutes comprehẽditur in leuiore ſermone ad turbas [in] imo. Dicit ergo. *Beati pau.* Ecce temperantia, quæ etiam fa[cit] cordis munditiã.

[Bea]*ti qui nunc eſuritis.* [Qu]i compatiũtur a[li]j, & miſerentur, & [tri]buũt ſua, non quę [quæ]rũtes aliena. Ecce [iu]ſtitia, quæ etiam [fac]it miſericordiã. [Bea]*ti qui nunc fletis.* [E]cce prudentia quę [o]ſtendit, quam miſe[ra] hæc terrena, quã [be]ata cœleſtia, quæ [et]iam pacem facit. [Be]*ati eritis cum vos od.* [E]cce fortitudo, quæ [fac]it eſſe manſuetu[dine]m Fortis eſt qui [vi]ncit iram, & alios [m]otus animi. Con[ne]xæ virtutes, vt qui [vn]am habeat, plures [ha]bere videatur, ſed [cui]us quæ fuerit vberior, & vberius pręmium. Hoſpitalitas, & [hu]militas, & ſanctitas Abrahę commendantur, ſed quia fide [pr]æſtitit, fide præ cæteris meruit principatum.

Qui nunc. Qui eſurit eſurienti compatitur, compatiendo [lar]gitur, largiẽdo fit iuſtus, æqualem ſe inferioribus præſtat, [ſ]olum excludit veritatem requirit.

Qui nunc fletis, quia ridebitis. Qui propter diuitias hæredita[tis] Chriſti propter panem vitæ æternæ, propter ſpem cœle[ſti]um gaudiorum fletus eſuriem paupertatemque deſiderat [be]atus eſt, multo beatior, qui has virtutes inter aduerſa ſer[ua]re non trepidat.

Gaudete, & exul. Inter odia cordium inter probra lingua[ru]m inter manus perſequentium, lætiori corde verſamini in [int]uitu ſupernæ mercedis.

Secundum hæc. Exemplo prophetarum confortat illos, qa [ve]ra dicentes perſecutionem ſolent pati.

Veruntamen væ, &c. Matthæus in monte, beatitudines ſo[lu]mmodo proborum. Lucas vero in campo, etiam vę deſcri[bi]t improborum, quia rudes adhuc auditores minis, & ter[ror]ibus ad bona ſunt cõpellendi, perfectos ſatis eſt præmiis [inu]itari. *Veruntamen væ.* Cũ ſupra regnũ cœlorũ pauperũ eſſe [di]catur, ex oppoſito apparet, quod ab hoc regno ſe alienat, [q]ui conſolationem quærit in tpalib. Nec tam diuitiæ, quam amor diuitiarum in culpa eſt.

D

Myſtice. Diues populus Iudaicus, vel hæreticus, vel philo ſophus mundi, qui vbertate verborum, & facundiæ patrocinio delectati ſimplicitatem veræ fidei ſupergreſſi theſaures inutiles condiderunt, ſecundum vſum ſeculi de generatione Chriſti diſputantes, qui in futuro egeſtatem fidei ſuę recognoſcent, cibum que perfidiæ, quæ in præſenti eructant æterno macerati ieiunio cauſam tanti ſupplicii eſſe ſcient. Eritq; tempus cum riſus ſuos lugeant. Quibus bene dicitur. Væ cum benedixerint vobis. quia dum hic placent potentibus, maledicto perpetuo ſe ſubdunt, quia ſicut pauperes eſurientes, flentes improbitate malorum probantur, ſic diuitiis, epulis, riſuique uacantes, mala obſequentium clientela maiorem fouentur ad pœnam.

E

✲ Titus Boſtrorum Epiſcopus. Poſteaquam Deus bonorumque omnium dominus oſtenderat ſanctos, qui paupertatem illius amore conſectantur, eſuriuntque, & ſitiunt, & lugent, &c. ſua mercede non carituros ad eos nũc ſermonem dirigit, qui contrarijs ſtudiis incumbunt. Væ, inquit, *vobis diuitibus, &c.* Inſinuat iſthæc huiuſmodi eſſe, quæ & ſuppliciũ procreent, & vindictam inferant, quo nimirum impendentium tormentorum metu exterriti diuitiis congerendis non nimium inhient, neque in voluptatibus, & iocis, & mũdi huius delitiis ætatem tranſigant. Cæterum quod de diuitibus hoc loco traditur, illud non pertinet ad omnes, ſed ad eos tantum, qui totum animi deſiderium ad pecunias contulerunt.

f *Qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.* Qui inter diuites amplius abundatis, ſicut diues qui induebatur purpura, & byſſo, & epulis, qui de digito Lazari quærit guttam aquæ. Infra 16. d

F

g *Væ vobis, qui nunc, &c.* Salomon. *Cor ſapientis, vbi eſt triſtitia; cor ſtultorum vbi eſt lætitia.* docens ſtultitiam ridentibus, prudentiam flentibus aſcribendam. Ecclеſ. 7. a.

h *Benedixerint vobis omnes homines, &c.* Magna pars pœnæ eſt peccatorum ſua ſcelera non modo nõ argui, ſed inſuper quaſi bene geſta laudari.

Diligite

NICOLAVS DE LYRA.

[q]uod benefit homini quantum ad corpus, videlicet in cibis [et] potibus, & huiuſmodi carnis delectabilibus. Et ideo ſalua[to]r inducit ad oppoſitum dicens.

Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Abſtinentes a prędi[c]tis delectabilibus quãtum bono modo poteſt fieri, vt caro [r]edigatur in ſeruitutem animæ, vt ſic percipiantur conſola[t]iones diuinæ, ideo ſubditur.

1 *Quia ſatura.* Inchoatiue in præſenti vita, percipiendo præ[d]ictas conſolationes, ſed perfecte in patria, ſecundum quod [d]icitur Pſal. 16. d. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Tertio con[ſ]iſtit in temporali iucunditate inepta ad cuius oppoſitum in[d]ucit dicens. 3 *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Conſide[ra]ndo, quod tempus præſentis vitæ non eſt niſi luctus & tri[ſt]itię. Tum ratione culpæ ſine cuius commiſſione vita præ[ſe]ns non poteſt tranſire ſaltem quantum ad culpam venia[le]m. Tum ratione dilationis gloriæ ſecundum quod dicitur [C]ant. 5. c. *Nunciate dilecto, quia amore langueo.* Quarto conſiſtit [in] fauore hominum, & laude, ex quibus frequenter homi[n]es ſuperbiunt, & in alia vitia cadunt. Ideo inducit ad con[tr]arium.

Beati eritis cum vos oderint homines, & cum ſeparauerint vos, & [ex]probrauerint, & eiecerint, &c. Non quod aliquis debeat odiũ [h]ominum quærere, & affectare, ſed quia timore huius odii non debet veritatem vitæ, iuſtitiæ, & doctrinæ dimittere.

5 *Secundum hæc enim faciebat prophetis patres eorum.* ſ veris, vt patet de Ieremia quem propter veritatem ab eo dictam reputauerunt proditorem, & eum incarcerauerunt, & tãdem lapidauerunt, vt dicunt aliqui. Et de Iſaia quem cum ſerra ſecauerunt, & de multis alijs.

6 *Veruntamen.* Hic conſequenter retrahit ab actibus vitiorum, dicens.

7 *Væ vobis diuitibus.* Diuitiis abutentibus, veruntamen quia multi bene vtuntur diuitiis, ſecundum quod dicitur Eccleſ. 31. a. Beatus vir diues, qui inuentus eſt ſine macula, & cæt. Et beatus Ambroſius dicit, *Sicut diuitiæ impedimenta ſunt reprobis, ita probis ſunt adiumenta virtutis*, ideo ſubditur.

8 *Qui habetis conſolationem veſtram.* Abutentes diuitijs ad vitæ voluptatem.

9 *Væ vobis qui ſaturati eſtis.* In pręſenti.

10 *Quia eſurietis.* In futuro.

11 *Væ vobis, qui nunc ridetis.* per ineptam lætitiam ad peccatum mortale declinantem, ſecundum quod dicitur Prouerbiorum ſecundo cap. Qui lætantur cum male fecerint peſſimis. 12 *Væ cum benedixerint vobis omnes homines.* per applauſum talem nutrientes vos in malis, ſecundum quod dicitur Pſalm. 9 d. Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.

a Ideſt, benedicebant pſeudo prophetis, qui ob captandum vulgi fauorem de corde ſuo prophetabant.

Secundum hæc faciebant † prophetis patres eorum. Sed vo- 1 2

a Hoc, perfectum non impoſſibile. b Homines non vitia. c Miniſtrando cibum mentis, vel etiam corporis.

a bis dico q auditis. Diligite inimicos veſtros, benefacite his 3

a Bona optate. Hinc Apoſtolus. Maledicimur, & benedicimus: blaſphemamur, & obſecramus. 4

b qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, orate 5 6

c pro calumniantibus vos. Et qui te † percuſſerit in maxillam 7

Exterius.

d vnam, præbe illi, & alteram. Et ab eo qui aufert tibi veſti- 8

Interius. Quia parum eſt non nocere, addit de beneficijs.

e mentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petẽ 9

a Rem, vel correctionem. b Domum, fundum, & generaliter quamcumque pecuniam. Cum lite, & contentione.

f ti te tribue, & qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas. † Et prout 10

g vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. 11

Ideo quia. 12

h † Et ſi diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? 13

Ethnici, & publicani. Natura duce. 14

Nam & peccatores diligentes ſe diligunt. Et ſi benefeceritis 15

Ideo quia.

his qui vos diligunt, quæ vobis gratia eſt? Siquidem &

peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his a 16

Ex hoc ſolo quod ſperatis recipere, non pro Deo datis.

quibus ſperatis recipere; quæ gratia eſt vobis? Nam 17

Commodant.

& peccatores † fœnerantur peccatoribus, vt recipiant 18

---

a *Diligite inimicos.* Dicto quid ab inimicis poſſint pati, ſupponit qualiter ad ipſos ſe debeant habere inimicos. Et hic eccleſia non lacte imbuitur, ſed validiore charitatis cibo roboratur. Non ſufficit non odiſſe, ſed quod vltra humanam naturam eſt, præcipitur diligere. Et cum lex viciſſitudinem impleret vltionis euãgelium inimicitijs charitatem, odijs benignitatem maledictis vota, perſequentib. patientiam, eſurientibus etiam gratiam remunerationis impertit.

A B

†Pſeudo

Hom. 18. in Matth.

✲ Baſilius. Inimici quidem propriũ eſt obeſſe, & inſidiari. Omnis igitur qui qualitercunque nocet alicui, dicitur inimicus.

C

†Mat. 5. g

✲ Chryſoſtomus. Non autem dicit, ne odio habeas, ſed diligas, neque ſimpliciter mandauit diligere, ſed etiam benefacere.

b *Orate pro calumn.* Quod prophetæ videntur imprecari, non vota ſunt optantium, ſed prænunciationes futurorum, ipſi enim pro inimicis orabant.

†mutuum dant

c *Et qui te.* Cum charitas patiens ſit, debet patientiam verberantis ſuſtinere, cum benigna ſit, non debet reſpondere maledictis: Si non quærit quæ ſua ſunt, non debet reſiſtere rapienti, ſi non æmulatur non debet odiſſe inimicum.

1. Cor. 13 .b

Hom. 18, in Matth.

✲ Chry. Nã & medici cũ calcẽ feriuntur ab inſanis, tũc maxime miſerentur eis, & accingũt ſe ad eorũ remedia. Tu quoque ſimilem habeas cõiecturam erga perſequẽtes. Ipſi nãq; ſunt q præcipue infirmãtur, nec prius deſiſtamus, quam totã amaritudinem euomuerint, tunc vberes gratias agent tibi.

Præbe

d *Præbe illis,* Medicus animarum quos ad curandos proximos inſtruit, omnia quæ ad ſalutem proximorũ valere p[...] ſunt tolerare præcepit. Et pertinet ad miſericordiam, vt ta[...]quam a filiis ægrotantibus, & freneticis ſi ſalus illorum h[...] exigat, multa patiantur, donec infirmitas tranſeat. quid ta[...] mirum, quam pe[...]cutienti maxilla[m] præbere, immo, o[...]nis indignãtis impe[...]tus frangitur, ira [...]datur, & per patie[n]tiam ille inuitatur [...] pœnitentiam.

D E

e *Veſtime.* Quod [...] veſtimento, & tu[ni]ca dicitur, & in al[...] eſt faciendum, q[...] aliquo iure tempo[ra]liter noſtra eſſe di[ci]mus. Si enim de n[e]ceſſarijs hoc impe[ra]tur, multo magis [ſu]perflua contemnere præcipitur.

f *Ne r.* Quia cha[ri]tas ẽ patiẽs, benig[na] eſt, non tm̃ iniu[rias] inimici fortiter [...]net, ſed etiam am[...] quoq; gratiam be[ni]gne præuenit, vt [be]neficijs alijs traha[t]. Vnde latius inſtru[it] ſubdendo. *Et ſi di.*

g *Et pro* Ne videtur legem diſſolue[re] in beneficijs vicem ſeruat, q̃ negligit in iniurijs. Nec ait pr[o]ut faciunt, ſed prout vultis, vt faciãt vobis hoĩes & vos fac[ite]is illis, vt viciſſitudo ſit cumulatior, cum votis actus æqu[a]tur. Et non tantum iam ad amicos opera charitatis exten[di]te, ſed ẽt ad inimicos, vt amici eſſe incipiant, & prius affec[tum] dilectionis, & poſtmodum opera extendite charitatis.

h *Et ſi d.* Quantum vobis gradus profeſſionis eximior, neceſſe eſt, vt cura virtutis ſit vberior, vt etiam non aman[tes] charitatis ſinu amplectamini.

Duo

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Secundum hæc faciebant prophetis patres eorum.* Scilicet, falſis qui ad habendum populi applauſum prophetabant falſum, ſicut patet 3 Reg. 22. de Sedechia qui fecit ſibi cornua ferrea ad prophetandum falſa, non ſolum verbis, ſed etiam factis, ſicut & prophetæ veri verbis, & factis aliquando vera prophetabant. 2 *Sed vobis dico qui audi.* Hic conſequenter inducit ad actus virtutum, & primo quantum ad virtutes quæ perficiunt appetitum. Secundo quantum ad illas quæ perficiunt intellectum, ibi Dicebat autem illis. Illa diſtinctio tamen non eſt præciſa, ſed a principaliori parte, quia in quolibet ponuntur aliqua pertinentia ad perfectionem intellectus & voluntatis. Circa primum dicitur.

3 *Diligite inimicos veſtros.* Phariſæi, & legiſperiti circa hoc errabant dicentes, quod ſicut amicus eſt diligendus, ita inimicus odiendus quem errorem remouet ſaluator dicens *Dilig.* quia licet vitium eorum ſit odiendum, natura tamen eſt diligenda. Sciendum tamen quod diligere eſt velle alicui bonum. Triplex eſt autem genus bonorum, quia quædam ſunt ſpũalia quæ ſunt bona gratiæ, & gloriæ, & quantum ad hoc oẽs tenemur inimicos diligere optando eis bona grãæ, quib homo non poteſt male vti, & ideo tenemur ea velle ẽt inimicis, quia omnis homo eſt ex charitate diligendus. Alia ſunt bona naturæ, vt fortitudo corporis, ſanitas, ſubtilitas ingenii, & cõſimilia. Alia autem ſunt bona fortunæ. ſ. diuitiæ, honores, & ſimilia. Et iſtis duplicib bonis poſſunt homines bene vti, & male, pp quod talia non tenemur inimicis velle, niſi inquantum faciunt ad eorum ſalutem.

Bona triplicia ſunt, non tamẽ æqualiter omnibus optanda.

4 *Benefacite his qui vos oderunt.* Beneficentia eſt effectus dilectionis, & iõ proportionatur ei, ſicut effectus ſuæ cauſę, & iõ tenemur benefacere inimicis in his q̃ ſpectant ad eorum ſalutẽ ꝓ loco & tẽpore & alijs circunſtantiis debitis cõcurrẽtibus, non autẽ tenemur in alis. Et qa eſt quoddã beneficiũ, quod a quolibet quantũcunque paupere poteſt exhiberi & ptinet ad ſalutẽ. ſ. orare ꝓ ſalute animarũ, & iõ illud beneficiũ ꝓ loco & tẽpore & aliis circunſtantiis tenemur exhibere ẽt inimicis, iõ ſubditur. 5 *Benedicite maledicent.* Imprecãdo eis bona gratię & glorię. 6 *Et orate pro calumniantibus.* Optando eis dicta bona. 7 *Et qui te percuſſerit in max. præbe illi, & alte.* Iſtud non eſt intelligendum ſemper quan[tum] ad effectũ exteriorem, vnde & Chriſtus in maxilla pcuſſu[s] vt habetur Io. 18 non obtulit aliam, ſed magis percutiẽn[tem] ſe charitatiue correxit dicens Si male locutus ſum, teſti[mo]nium perhibe de malo. Si autem bene, cũr me cædis? Sed intelligẽdum ẜm ꝑparationẽ animi, ẜm qđ dicit Aug. lib. [de] ſermone dñi in monte, quia homo debet habere animum paratum ad ſuſtinendum percuſſionem in illa maxilla an[te]quam ſuſcitaret ſcandalum, vel aliquid aliud ꝯ charitate[m]. 8 *Qui aufert tibi veſtimentum etiam tunicam noli prohibere.* [Eodem] modo intelligendum eſt ẜm præparationẽ animi in caſu ſimili. Non aũt in caſu, in quo ex tali permiſſione nutriret rapiens in malitia ſua, imo in tali caſu non eſſet bonũ ſuſt[ine]re, niſi pp ſcandalũ, vel aliquod aliud maius malũ euitan[dum]. 9 *Omni autem petenti.* ſ. donũ, vel verbũ, ẜm quod dicit Au[g.] Quia ſi irrationabiliter petat, tribuendum eſt ei verbum, [corri]gendo quod irrationabiliter petat. Et tunc, ſicut dicit A[ug.] Melius n. ei aliquid dabis, cum iniuſte petentem correxe[ris]. Si autem rationabiliter petat, tribuendum eſt ei donum [quod] petit. Et ſi ſit in neceſſitate extrema poſitus, talis datio ca[dit] ſub pręcepto, vnde dicit beatus Amb. Paſce fame morien[tem], ſi non paviſti occidiſti, alias eſt ſupererogationis. 10 *Et qui au.* ſ. in iudicio. Et hoc intelligendũ eſt ẜm præparation[em] animi, ſicut dictũ eſt de auferente veſtimentũ. 11 *Et prout vultis.* Hoc intelligitur de velle rationabili, & ordinato [...]. 12 *Et vos fa.* Iſtud facere in caſu neceſſitatis eſt præcept[i], [in] alijs ſupererogationis. 13 *Et ſi di. e. qui vos.* Tantũmo[do]. 14 *Quæ vo. eſt gratia.* i. merces a Deo reddenda in æterni[tate]? q.d. Nulla, quia talis dilectio non procedit a charitat[e quæ] ſe extendit ad omnes homines, & ideo non eſt meritoria. 15 *Et ſi* Eodem modo exponendum eſt, quia beneficentia eſt effectus dilectionis, vt prædictum eſt. 16 *Et ſi m.* E[odem] modo exponendum eſt. 17 *Nam & p.* i. dant mutuũ, quod patet ex hoc quod ſubditur. 18 *Vt reci. æqualia.* [Nõ] vltra ſortem, ſed mutuum æquale ſi voluerint petere.

Veruntame[n]

a æqualia, verumtamen dil igite inimicos veſtros, & benefaci-
Vltra ſortem. In cęlo.
b te, & mutuum date nihil inde ſperantes, & erit merces ve-
a Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Cohæredes Chriſti.
ſtra multa, & eritis filii altiſſimi, quia ipſe benignus eſt † ſu-
c per ingratos & malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater
a Non tantum in largitate beneficiorum ſitis miſericordes, ſed etiam iudicando.
veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini. †
A deo. a Iniurias. Et quędam aperta.
d Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, &
a Peccatum veſtrum. b Beneficia. c Vita æterna. d Vtilem.
dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Menſuram bonam
e a Ideſt, plenam. c Conceaſſatam. c Erunt cauſa ut Deus det, quia occaſio promerendi fuerunt.
& † confertam & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in
ſinum veſtrum. † Eadem quippe menſura, quaſi menſi fueritis
f remetietur vobis. Dicebat autem illis & ſimilitudinem: † Nun-
Stultus ſtultum docere. In perditionem.
g quid poteſt cæcus cœcum ducere? Nonne ambo in
h a Apoſtolus homo fragilis. b Chriſtum Deum omnipotentem.
foueam cadunt? † Non eſt diſcipulus ſuper magi-
ſtrum. Perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter
i a Leuius crimen, uel quicquid turbat oculum mentis
eius. † Quid autem vides feſtucam in oculo fratris
k

A Duo ſunt genera beneficii. Vel cum beneuole donamus quod damus. Vel cum reddituro commodamus.

a Veruntamen. Poſtquam dilectionē & mutuum beneficium peccatorum quaſi infructuoſa redarguit: Nūc qualiter hęc a fidelibus fructuoſe fieri debeāt, oſtēdit quaſi dicat. Quamuis peccatoribus non prodeſt talis dilectio & mutuum beneficium, tamen vos diligite, non tantū dulcedine naturæ, ſicut illi inimicos, ſed altiori gradu virtutis inimicos. Philoſophi in tres partes diuidunt iuſtitiā. Vnam in Deum quę pietas dicitur. Alteram in patres, vel reliquū humanū genus. Tertiam in mortuos, vt his exequiarum iura ſoluātur. Sed dominus legis oraculum, & prophetię faſtigiū ſupergreſſus inimicos quoque qui lædunt pietatis porrigit officium.

b Nihil inde ſperantes & erit. Nō in homine ſpē mercedis ponētes. Qui ſiue reddat quod cōmodatis, reddet tamen & Deus quo iubente feciſtis, ſiue non reddat, hæreditas veſtra in æternum erit.

c Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt. Pluit ſuper malos, prouentus terra, non negat, idem ſol bonos & malos illuminat.

Myſtice. Populum Iudæorum propheticis pluuiis irrigat non merentib. radius ęterni ſolis refulſit. Si ergo illi crediderint, eſtote eis miſericordes, docēdo, & extollēdo, & nolite temere iudicare, ne quis ſui conſcius delicti in alterum cogatur ferre ſententiam.

B d Nolite iudicare. Sunt quædā media & incerta quo animo ſint, quia bene & male poſsūt fieri. Neſcimus ēt qualis futurus eſt, qui nunc apparet malus de cuius correctione deſperare, cum que quaſi abiectum reprehendere temerarium eſt. De apertis quę bono animo fieri non poſſunt, permittitur nobis iudicare.

C * Chryſoſtomus. Non iudices pręcedentes te, ideſt, qui diſci-

D diſcipulus es magiſtrũ, peccator innocentē, quos non oportet increpare, ſed monere & charitatiue corrigere, nec ēt iudicādum eſt in incertis & qualibuſcunque, quę nec ſimilitudinē habēt peccati, aut quę nō ſunt grauia neque prohibita.

e Menſuram bonam. * Theophylactus. Quaſi dicat, ſicut ſi farinam ſine parcitate mēſurare velles conferte eā, coagitares & ſupereffunderes abunde, ſic dominus menſuram magnam & ſupereffluētem dabit in ſinum veſtrum. †Et pluit.

f Eadem quippe. Generaliter de omnib. poteſt accipi, quæ mēte, manu lingua aguntur, quia ſecundum opera ſingulorum reddet Deus. Mn.7ta,a.

Eadē quippe. Ambro. Non iniqua menſura rependet Deus, ſed eſt ac ſi dicat. Ipſa temeritas iudicādi & iniqua mēſura tibi nocet, te punit, & ſæpe nō illum de quo hoc agis. Vel ſi recte iudicas & metiris tibi, ideſt, te ſaluat & ſi aliqñ nō illũ cui hęc impendis. †Matt.15.b.

E

g Dicebat. Per quam inuitat ad eleemoſynam dādam & ad dimittendam iniuriam.

h Nunquid poteſt. Si cōtra violētum ira te cæcauerit. Si contra petentē auarus eris, nunquid vitiata mente tua vitiū eius curare poteris? Nec ſolum qui tibi iniuriam fecit, ſed etiā tu qui ferre neſcis reus eris. Sed ſi improbitas illius te tranquillū inuenit, & ille pęnitebit, & tu de patiētia coronaberis, qa cęcū vidente oculo. i. ſereno corde ad lumē ducere curaſti.

* Theophy. Quaſi dicat, ſi tu aliū iudices, & ipſe in eiſdem peccas, nōne aſſimilaris cœco cęcū ducēti? Quomodo. n. ille a te ducetur ad bonū, cum & tu pecces? Non eſt enim diſcipulus ſupra magiſtrum. Si igitur tu peccas, qui te magiſtrum putas, vbi erit qui a te diſciplinatur & ducitur.

i Sicut ma. Deus non ſuas vlciſcitur iniurias, ſed tolerando perſequutores mitiores reddere voluit, diſcipuli qui homines ſunt, hanc regulam perfectionis debent imitari.

K Quid au. Vere peccās peccantē caſtigare nō valet, quia qui F
ſuper-

NICOLAVS DE LYRA.

Verumtamen dili. inimi. *Nihil extra ſortem, nec ſeruitiū, nec aliud, ſed ex charitate quæ eſt principium & ratio meredi apud Deum.*

2 Et mutuum date nihil inde ſpe. *Hoc eſt iam expoſitum ſupra, ideo ſubditur.*

3 Et erit mer. &c. & eritis fi. al. *Quia ſola charitas diuidit inter filios regni & perditionis.*

4 Eſtote miſericor. &c. *Deus enim reuelat miſerias noſtras non expectando aliquid a nobis, ſed propter ſuam bonitatem. Sic homo debet moneri ad reuelandum miſeriam proximi propter amorem bonitatis diuinæ.*

5 Nolite iudicare. *Qualiter autem iudicium ſit peccatum dictum fuit Matth. 7.*

6 Date & dabitur vo. *Scilicet bonum naturæ, fortunæ, gratiæ & gloriæ, dum tamen datio fiat ex charitate, ideo ſubditur.*

7 Menſuram bo. *Quantum ad bona fortunæ, quæ aliquando conferuntur propter opera pietatis.*

8 Et confertam. *Quantum ad bona naturæ, ſicut ſanitas & huiuſmodi, quæ etiam aliquando conferuntur propter opera pietatis.*

9 Et coagita. *Quantum ad bona gratiæ.*

10 Et ſupereffluen. *Quantum ad bona gloriæ, & ideo dicit Apoſtolus 1. ad Timo. 4. c.* Pietas ad omnia valet, promiſſionem vitæ quæ nunc eſt habens & futuræ.

11 Eadem quippe menſura, &c. *Quia ſecundum quod opera pietatis ſunt maiora, & retributio diuina. Iſta tamen maioritas non eſt, attendenda ſemper ſecundum magnitudinem operis exterioris, ſed magis ſecundum magnitudinem interioris affectus. Vide & Marci. 12. vidua quæ miſit duo minuta in gazophylaciū ſecundū teſtimonium Saluatoris dicitur plus miſiſſe quā multi diuites qui magna dona miſerant.*

12 Dicebat autē il. *Hic cōſequenter inducit Saluator exemplum ad virtutes perficientes intellectum, quæ ſunt ſapientia de diuinis & ſcientia de humanis inquantum ordinantur in Deum. Et iſtę virtutes potiſſime requiruntur in prælatis & rectoribus aliorum, cuiuſmodi futuri erant apoſtoli, & alij Chriſti diſcipuli, & corū ſucceſſores ſcilicet epiſcopi & ſacerdotes curati, & hoc eſt quod dicitur.*

13 Nunquid poteſt cæcus, &c. *Ideſt, carens ſcientia & ſapiētia.*

14 Cæcum ducere. *Ideſt ignorantiam dirigere, quaſi dicat Non. ideo ſubditur.*

15 Nonne ambo in foueam cadunt. *Ideſt, in trāſgreſſionē, peccatum, quaſi dicat. Sic. Vnde Gregorius in paſtorali. Cum paſtor per abrupta graditur, conſequens eſt grex ad præcipitium ſequatur, ideo ſequitur.*

16 Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. *Et ideo non eſt mirū, ſi ipſum ſequatur, vnde ſequitur.*

17 Perfectus autem omnis ſi ſit ſicut magiſter eius. *Quia ſi aſſimiletur bono magiſtro, erit perfectus ſecundum veritatem. Si autem malo, erit perfectus ſecundum quandam tranſſumptionem, eo modo loquendi, vt dicitur quinto Metaphyſices. Sic autem transferentes & ad mala, dicimus calumniatorem perfectum, & latronem perfectū, quoniam & bonos dicimus ipſos, & latronem bonum, & calumniatorem bonum. Et quia prælatus & rector malus non habent frontem corrigendi, ideo ſubditur.*

18 Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ: *Hoc expoſitum eſt Matth. 7.*

A ſuperbia vel odio vel alio vitio præuenti, leuia hęc vel nulla iudicātes, grauiter increpāt illos quos a ſtatu mentis vident, vel ira vel aliquo leui peccato perturbatos, hi tales amāt magis vituperare & condemnare, quam corrigére & emēdare.
a *Non conſideras.* Apertus oculus male videt, ſcilicet iactātiā ſui. dū alius vult mederi, ſed cęcus ſe nō valet intueri dum in hoc deterius cadit.
b *Hypocrita.* Si quē vis reprehēdere, primum vide ſi ſimilis eis ſis. Quod ſi es, pariter ingemiſce & noli eum tibi obtemperare, ſed pariter conari mone. Quod ſi non es ſimilis, tamē quia olim fuiſti, vel eſſe potuiſti, condeſcende, & non ex odio ſed miſericordia argue. Raro ergo nō ſine magna neceſſitate ſunt obiurgationes adhibendę, & nō niſi reſpectu Dei, remota ab oculo trabe.

Obiurgationes nō ſine magna neceſſitate adhibendæ ſūt & quomodo.

† fructū marci dum.

Mat. 12. c

B

cordis ſui.

Hi enim odio vel liuore omnia accuſare ſuſcipiunt & volunt videri conſultores, ſine exēplo ſuæ emendationis. Sed prius debent auferre trabem inuidiæ, vel malitiæ, vel ſimulationis de occulto ſui cordis vt valeāt eiicere feſtucam iræ vel alicuius liuoris culpę de oculo fratris.
c *Non eſt.* Arbor bona vel mala, non natura, quę a Deo in omnibus bona creata eſt, ſed bona vel mala volūtas. Fructus, opera, quæ nec bona malæ voluntatis poſſunt eſſe, nec mala bonæ voluntatis.
d *Neque arbor.* Si veram vis habere iuſtitiam & non fictam quæ verbis oſtendis factis imple, vt ſis bona arbor, & bonis fructib. orneris. Quia etſi fingat hypocrita, nō eſt bonus qui facit opera mala, & ſi reprehendit inſontē, nō ideo malus eſt qui facit opera bona. Et nota, quod de manifeſtis hic agitur.
e *Vnaquęque enim arbor ex fructu ſuo.* Mali ſuo fructu noſcunt, dū bonos opprimunt, & Deum ſi nō verbis, blaſphemant factis. Et maxime per impatientiā dignoſcuntur in tēpore aduerſitatis. Ieiunia enim & oratio, & huiuſmodi ſunt ſimultatis ut & bonis. Sed non debent oues pelles ſuas deponere etiam ſi aliquando lupi eis ſe contegant.
f *Cognoſcitur.* Non a veſte, ſed ab operibus quę fiunt ab eis cognoſcuntur. Quia ut ſpina non facit vuam, ſic bona arbor bonum, mala malum, & non e conuerſo.
g *Neque enim de ſpinis.* Non de ſpinis, ideſt, ſolicitudinibus mundi, ficus, ideſt, dulcedo reſurrectionis, neque de rubo, ideſt, punctione vitiorum, uua. i. fructus animæ. Quæ ſicut vua proxima terrenis, corrumpitur, in ſuperioribus maturat. Vel de carne quæ generat ſpinas & tribulos, non vindemiamus Chriſtum, qui ſicut vua pependit in ligno.
Spina & rubus, hęretici, a quibus nullus ſapientium ſanctitatem vel virtutem poterit inuenire, ſed conſcindūt & cruētant approximantes. Vel ſpinę & rubi, curę ſeculi & punctiones vitiorum. Vua & ficus, dulcedo nouæ cōuerſationis quā Chriſtus in nobis eſurit, & feruor dilectionis qui lætificat cor hominis.
C
Nō de ſpinis & rubis vua vel ficus, quia mēs adhuc hominis veteris preſſa conſuetudine, poteſt quidē ſimulare, ſed nō ferre

Grauius crimen. Intentione. Non poteſt minus, vt iram in fratre emendare, donec maius vt odium, vel inuidiam pepuleris de corde tuo.
a tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt non conſideras? Aut
quomodo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eiiciam feſtucam
b de oculo tuo, ipſe in oculo tuo trabem non vides? Hypocri-
a Non enim eſt prius doctor alii idoneus mederi, qui nondum ſe ſanauerit.
ta, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies vt e-
Voluntas.
c ducas feſtucam de oculo fratris tui. † Non eſt enim arbor
Opera. Voluntas. Opera.
d bona quæ facit † fructus malos, neque arbor mala faciens
e f fructum bonum: Vnaquæque enim arbor ex fructu ſuo co-
g gnoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de
Sed. a Intentione cogitationis.
rubo vindemiant vuam, † Bonus homo de bono theſauro
a Prouentum operis. Theſaurus cordis idem eſt quod radix arboris, quod de corde profertur, idem eſt quod arboris fructus. 1
h cordis ſui profert bonum, & malus homo de malo theſauro
a Quaſi ex theſauro. b Deo etſi non hominibus. 2
i k * profert malum: † Ex abundantia enim cordis os loquitur
l Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ 3
Per fidem. Cum deuotione. 4
m dico? Omnis qui venit ad me & audit ſermones meos & facit
a Ipſi Chriſto mediatori.
eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædifi- 5
n Eccleſiam, in qua perpetuo manet.
o canti domum, qui fodit in altum, & poſuit fundamenta ſupra

ferre fructum noui hominis. Quod ſi quando facta vel d[illegible] malorum proſunt bonis, non hoc faciunt mali, ſed fit de[illegible] conſilio Dei.
h *Prof. bo.* Diligit inimicū. Omni petēti tribuit, & huiuſmo[illegible]
i *Profert malum, &c.* Odit amicum, aufert aliena, non dat [illegible] & huiuſmodi q[illegible] Deus iudicat ſec[illegible]dum intentionē c[illegible]dis. Et vere, quia bono vel malo c[illegible]de procedit, bo[illegible] vel malus debet i[illegible]cari fructus, quia
k *Ex abund.* Q[illegible] interius latet, *lo[illegible]tur os*, ideſt, pro[illegible]dit exterius effec[illegible] tam in verbis qu[illegible] factis. Hoc eſt qu[illegible] ad diuinum exam[illegible] cui loquitur os c[illegible]dis, quia ex qua in[illegible]tione verba pro[illegible]dunt, non ignor[illegible]. Quia etiā verba e[illegible] exterius bona vi[illegible]tur, quia ex mala [illegible]dice procedunt, [illegible] bona eſſe iudicat [illegible]de ſubdit. *Quid au[illegible] voca me. do* Q. d. Q[illegible] ſolia rectæ cōfe[illegible]nis vos germi[illegible] iactatis, qui nu[illegible] boni operis fru[illegible] oſtenditis.
Ex abundantia. [illegible] oris loquutionē, vniuerſa quæ actu vel cogitatu de corde [illegible]feruntur, dominus ſignificat. Nam & verbum pro facto ſ[illegible]poni, Vnde. Non fuit verbum, quod non oſtenderet eis.
* Chryſoſtomus. Naturalis conſequentia eſt, vt cum [illegible]tus abundet nequitia, effluant ore tenus verba nequā. V[illegible] cum audiueris hominem inhoneſta proferentem, non ta[illegible] in eo putes latere malitiam, quanta verbis exprimitur, [illegible] coniecta fontem riuo vberiorem.
l *Quid.* Hęc vocatio videtur fructus bonę arboris, ſed q[illegible] non procedit de pinguedine charitatis, Deus non bonum [illegible]dicat. Quę autem bonorum malorum vel fructuum vera [illegible]cretio ſit, ſub alia figura ſupponit. *Omnis qui ve. &c.*
m *Omnis qui ve.* Poſtquā de aperte malis, de vere & ſimul[illegible] bonis diu diſputauit, bonos auditores verbi ſibiipſis, ma[illegible] diabolo aſsimilat. Quia ſicut Chriſtus variis hominū perſo[illegible] vnam eccleſiam conſtruit, erudit, gubernat, in vitā ætern[illegible] perducturus. Sic bonus auditor variis virtutibus ſupernā [illegible] manſionē ędificat in futuro cum Chriſto de dedicatione [illegible]taturus, Et ſicut diabolus obediētes ſibi de cęlis ad terren[illegible] ad, peccata trahit, vbi non eſt fundamētū, quia malum eſt [illegible]ne ſubſtātia, & ſemper in deteriora pręcipitat, ſic malus a[illegible]tor ſiue ſit initiatus myſteriis Chri, ſiue ex toto alienus, qu[illegible] in puteum ſine fundo præcipitatus, non inuenit vbi ſe re[illegible]neat, ſed cum venerit in profundum malorum, contemn[illegible]
n *Fodit in altum.* Fodit in altū qui præceptis humilitatis [illegible]rena omnia de ſuorum cordib. funditus eruit, ne propter [illegible] qđ fluxibile Deo ſeruiat, vt incōcuſsā in eis habeat māſio[illegible].
o *Poſuit fund.* Fundamenta pluraliter, doctores, ſingular[illegible] fundamentum, doctor doctorum Chriſtus.
Moraliter. Fundamenta domus, intentiones bonæ con[illegible]ſationis, quas per humilitatem Chriſtianā exhauſtis ſuper[illegible]cuarum cogitationum ruderibus perfectus auditor in ſe [illegible]ſerit, hoc in ſe ſpiritualiter agens, quod Chriſtus in vniu[illegible] eccleſia generaliter agit.

Inunda

NICOLAVS DE LYRA.

1 Bonus homo de bo. *Qui theſaurus eſt ſcientia & virtus.*
2 Profert bonum. *Per doctrinam ſanam & vitam exemplarem.*
3 Et abundantia. *Quia ſecundum quod dicitur 1. Peri hermenias Voces ſunt notæ, ideſt, ſigna earum paſſionum quæ ſunt in anima. Et quia mali rectores dicunt ſe eſſe vicarios Chriſti, ideo ſubditur.*
4 Quid autem. *Q. d. talis auctoritas non cedet vobis ad vtilitat[illegible], ſed magis ad damnationem.*
5 Omnis. *Poſtquam ſaluator præmiſit ſuam inſtructionem hic ſequēter inducit ad eius cōſeruationem & patet litera ex dictis Ma[illegible].*

und itione. Hanc inundationem alibi portas inferi appel Et portæ inferi non præ.ad.eam. Hęc inundati o tribus lis fit, quia tentatur quiſque a propria concupiſcentia, vel rũ fratrũ im pbitate, vel apra exteriorũ impugnatione. *llliſum.* Poteſt per impetum fluminis, extremi iudicii di- nē intelligi, quā ecclesia vtraque onſummata. *Omni ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabi ur.* *Domui illi.* Singu- noſtræ domus, tidie, vel immũ- dum ſpirituũ vel roborum homi- , vel ſuæ ipſius is vel carnis in- tudine pulſan- Et quantum pro viribus fidunt nantur, quantũ ctiſſimæ petræ adhęrent, labefactari nequeunt.
d *Supra terram, &c.* Diabolus mũdum qui in maligno poſi- ſt ſuper terram ędificat, quia ad terrenorum amorē tra- hit.

a Petra erat Chriſtus, cuius fidei & dilectioni eccleſia ſanct nihil præponit. Non in terrenis. b Perſecutione inſurgente. c Vniuerſæ impulſiones. d Aedificationi virtutum. Fluminis impetus leti.c.Deu. ſan.ta.ſu.al.Deus in me e non com mouebitur.

a petram. b Inundatione autem facta illiſum eſt c flumen d domui
a Poteſt irruere ſed non diruere. Quod ſtat, non ſibi, ſed Deo tribuitur.

b illi, & a non potuit eam mouere. Fundata enim erat ſupra † c
a Quæ ergo cadit non ædificatur in Chriſto. b Exterius & ideo non habet excuſationem. De quo dicitur. Inimicus homo hoc fecit.

a petram. qui autem b audit & non facit, ſimilis eſt homini qui
d † ædificat domum ſuam ſupra terram ſine fundamento, in
a Quia monita ſalutis contempſit. Vt in ignem æternum.

e qua illiſus eſt fluuius, & continuo concidit, & facta eſt a ruina domus illius magna:

hit. Sine fundamēto ędificauit, quia peccatum in propria nã non ſubſiſtit, quia malum ſubſtantia non eſt, quod tamē vbicumque fit in bona natura coaleſcit vel ſine fundamento. i. ſine fundo. Sicut ergo qui in puteo mergitur, puteo in fundo retinetur, ſic anima lapſa quaſi in quodã loco fundi cõſiſtit, ſi in aliqua peccati mē ſura ſe retinet. Sed cum peccato in quo labitur nõ poteſt eſſe contenta, dum ad deteriora quotidie ducitur, quaſi in puteo quo cõcidit fundum quo figatur nõ inuenit. D
† firmam.
e *Concidit & facta eſt ruina domus illius magna.* Omnis conſcientia, quæ ſpe fixa in Deum nõ permanet, in tentationibus non valet perſiſtere, & tanto plus agitur, quãto plus in illis quæ mundi ſunt a ſuperioribus diſiungitur. Et vere omnes mali vel ficte boni ingruente qualibet tentatione, peiores fiunt.

C A P. VII.

a *Cum autem im.* Pulchre vbi præcepta compleuit, formam docet ſuorum exequēdi pręceptorum. Nã ſtatim gentilis Centurionis ſeruus Domino ſanandus offertur, uo Gentiles qui ndana ſeruitute i tenebantur, be- cio Dei ſaluandi timuntur.
b *Intrauit Capharnaum: Centurionis autem cuiuſdam ſeruus habens, &c.* Non intrauit quam ba terminaſſet, & ſtatim poſt hęc verbõ intrauit. Priuſ- m.n. intraret, in interuallo mundatus eſt leproſus, vt Matthæus ponit.
c *Miſit ad eum ſeniores, &c.* Diuina prouidētiã ſeniores Iudæorum mittuntur, & eis præſentibus languidus ſanatur, vt inexcuſabiles ſint ſi credere noluerint.
Centurio amicos mittit, ne præſentia ſua verecundiã Domini grauare videretur, & officiũ officio prouocaſſe. Significat autem, quia nos qui de Gentibus credimus ad Dominũ, in ipſi venire poſſumus quē in carne videre nõ poſſumus, ad reſidentem in dextera patris: Gentilis populus quaſi Centurio ſtipatur militē virtutum, & ſpiritualiũ perfectione ę p centum ſignificatur. Sublimis nihil terrenũ a Domino ſibi ſuiſque requirens, ſed ſola ęternę ſalutis gaudia. Et hi pro ſeruis. i. pro his qui adhuc ſpiritu ſeruitutis in timore premũtur, domino ſupplicant, vt eis paulatim ad ſuperiora prouectis, perfecta dilectio foras mittat timorem. E
Matthæus dicit, Centurionem acceſſiſſe, quod per fidem intelligendum eſt. Per fidem enim vere ad Deum acceditur, quæ in Centurione a Domino commendatur. *Non inueni tantam fidem in Iſrael.* Porro Lucas ordine quo geſtum eſt exequitur, vt intelligere cogeremur, quomõ eũ acceſſiſſe dicit Matthæus.
1. Ioan 4, d. Matth. 8, a.
† conpleſſent

C A P. VII.

a Stans in loco campeſtri.

a C Vm autem † imple a ſſet omnia verba ſua in 1
a Ad quam deſcenderat. b De cacumine montis.

b aures plebis, intra b uit Capharnaum. Centu- †
rionis autem cuiuſdam ſeruus male ha-
a Niſi fide precantis Deum, & miſerantis Chriſti pietate fuiſſet vitæ redditus. In quo notatur quod ſic inimicos dilexit, vt morti eriperet, & ſpem ſalutis perpetuę daret.

bens erat mo a riturus, qui illi erat precioſus. Et cum au- 2 3
c diſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum 4

✠ Chryſoſtomus. Hom. 27. in Matthę.
Qualiter autem Matthęus dicit qđ ipſe dixit. *Non ſum dignus vt intres &c.* Lucas autem hic dicit, quoniã rogat vt veniat. Mihi videt quod Lucas ſignificat nobis Iudaicas blanditias. Credibile enim eſt vt cũ vellet abire Centurio, retraheretur, a Iudæis blandientib. & dicentibus, quia nos euntes ducemus eũ vnde & eorum preces adulationibus plenæ ſunt. Sequitur. n. *At illi cum veniſſent, &c.* Dicebat ſiquidē ipſos dicere, quoniã ipſe volebat venire & ſupplicare, nos aũt detinuimus, calamitatē vidētes, & cadauer q in domo iacebat, aut promere fidei eius immenſitatē, ſed nolebant, propter inuidiã, fidē viri detegere, ne magnus aliquis eſſe videret cui preces porrigũtur. F
☞ Gentem

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

CVm autem. *Poſtquam deſcripta eſt Chriſti inſtructio, hic conſequenter ponitur eiuſdem inſtructionis confirmatio, & primo* *no ſenſibili, ſecundo facto inuiſibili, ibi.* Rogabat autem um. *Prima in duas, quia primo deſcribuntur quadã miracula facta ram turbis, secũdo, corã diſcipulis Ioannis, ibi.* Et annunciauerunt anni. *Circa primũ ponũtur duo miracula, primũ eſt de ſeruo Centurionis ſanato, ſecũdũ de filio viduæ reſuſcitato, ibi.* Et factum eſt deinceps. *Sentẽtia primæ partis patet ex dictis Matthæi octauo exceptis quæ ſequuntur.*
2 Erat moritu. *Ex illa infirmitate niſi per Chriſtũ fuiſſet ſanatus.*
3 Qui illi erat precioſus. *Ideſt, charus & dilectus & propter hoc vocatur eius filius, Ioan. 4. ſecundũ Chryſoſtomũ. Alii tamē dicunt, quod fuit aliud miraculum ab iſto, & etiam alia perſona curata hic & ibi, vt ibidem plenius dicetur.*
4 Miſit ad eum ſeniores Iudæorum. *Matt. 8. dicitur quod ipſemet acceſſit ad Ieſum. Sed non eſt intelligendum in perſona propria, ſed quia acceſſit per amicos & nuncios; Quod enim per amicos facimus, facimus quodammodo per noſipſos.*
Vt

MORALITER.

Cum autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis intrauit. Sequitur.
Centurionis autem cuiuſdam ſeruus male. Per iſtum Centurionem ſignificatur ratio vel intellectus, cuius ſeruus eſt appetitus ſenſitiuus, q debet obedire rationi, vt dicitur. 1. Ethicorum, ſed ex corruptione naturæ, infirmus eſt ad obediendũ, propter quod homo per rationem cognoſcens hãc infirmitatem in ſuo appetitu ſenſitiuo per ſe & per alios rogare debet Deum, vt ſanet ſeruum ſuum. Et quoniã humilitas rogantis pro ſe, plus aliquando placet Deo, quam preces aliorũ, ideo ſubditur.

A a *Gentem noſtram.* Myſtice. Gentilis populus (cuius figuram geſtat centurio) non longe habet a domo Ieſum, tametſi ſub tecto inuitare non audet, quia prope timentes cum ſalutare ipſius. Qui naturali lege recte vtitur, vt bona quæ nouit operatur, eo illi qui vere bonus eſt appropiat. At illis quos errore gentilitatis crimina vinxerant aptari poteſt, quod alibi dicitur. *Quidam enim ex his de longe venerunt.*

Mar. 8. a. † ſtudioſè, ſedulo.

b *Ieſus autem ibat.* Solo verbo poterat curaturus, ad humilitatis cõmendationem viſitare dignatur languẽtẽ, & qui ad ſanandum reguli filium ire noluit, ne diuitias honoraſſe videretur ad ſeruũ vadit, ne ſeruilem conditionẽ ſpreuiſſe putaretur. Elucet fides in operibus dum ſanat, ſed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit.

† Matt. 8. a. 23. q. 1. c. noli. De cõ dis. 2. c. quotidie. Ioan. 4. g. * eum.

c *Non ſum ar.* Propter vitæ gẽtilis conſciẽtiam, grauari ſe B magis dignatione putauit domini quã iuuari, nec poſſe habere hoſpitem Chriſtum, cuius etſi fide præditus, nondum tamen ſacramentis imbutus. Sed quia quod infirmitas humana non pręſumit, diuina gratia dare nouit in figuram gentilis populi, & ſuam fidem nondum cathechizatus a Domino laudari & famulum ſanari promeruit.

d *Nam & ego.* Si ego homo ſub alio poſſum imperare minoribus, quãto magis tu qui ſuper oĩa habes famulãtes Angelos, potes p eorũ miniſteria ſine corporis pręſentia dicere infirmitati vt recedat & recedet, & ſanitati vt veniat, & veniet.

e *Nec in Iſrael.* Fides iſtius etiam electioribus & Deũ vidẽtibus antefertur. Etiam in iſto vno, fides gentium præfertur Iſraeli.

Matt. 8. b.

f *Et reuerſi ſunt.* Matthæus. planius explicat, quod dicente Domino. Sicut crediſti fiat tibi, ſanat[9] ſit puer. Sed mos eſt beato Lucæ ab aliis plane expoſita breuiare, vel etiã de induſtria pręterire quę breuiter dicta ab aliis, vel omiſſa ſolertius dilucidare.

g *Inuenerunt ſer.* Credente Domino ſanatur ſeruus, quia poteſt meritum Domini etiam ſeruis ſuffragari, non tantum fidei merito, ſed etiam ſtudio diſciplinæ.

h *Et factum eſt, &c.* Poſt ſanatum infirmum ſuſcitauit mortuum, quia infirmitas pręcedit mortem.

C * TIT. BOSTR. EPISC. Poſt ſanatum Centurionis ſeruum ad demortui adoleſcẽtis exuſcitationem ſe cõſert: ſcilicet nonnulli quandoque proderẽt, qui dicerẽt, Centurionis ſeruum non fuiſſe mortuum. Et quãuis Euangeliſta poſitum ſcribat, dicere tamen poterant, magis illum ſpe ſe ad gratiam quam ad veri narrationem.

vt veniret, & ſanaret ſeruum eius. At illi cum veniſſent ad Ie- 1
a ſum, rogabant eum † ſollicite dicentes ei. quia † dignus eſt
b vt hoc illi præſtes. Diligit enim gentem noſtram, & ſynago- 2
gam ipſe ædificauit nobis. Ieſus autem ibat cum illis. Et cum 3
iam non longe eſſet a domo, miſit ad eum Centurio amicos,

a Militari tumore depoſito, reuerentiam ſumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus.

dicẽs. † Dõmine, noli vexari. Non enim ſum dignus, vt ſub te-
c ctũ meũ intres, propter quod & meipſum non ſum arbitratus

Magna fides quæ Dei dicere credit eſſe facere.

dignum, vt venirem ad te, ſed dic verbo, & ſanabitur puer
d meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni,

Ita Angeli ibi ſeruiunt.

& venit, & ſeruo meo fac hoc, & facit, † quo audito Ieſus

a Quod ſuam intelligit maieſtatem. Non vt turbati animi, ſed docentis nos, quos opus eſt moueri de huiuſmodi mirari.

miratus eſt, * & conuerſus ſequentibus ſe turbis dixit. † A-

a Præſentis temporis. Inuenit enim in antiquis. b Et ſi a Prophetis edocti.

e men dico vobis, nec in Iſrael tantam fidem inueni. Et reuerſi †
f qui miſſi fuerant domum, inuenerunt ſeruum qui lan- 4
g guerat, ſanum. Et factum eſt deinceps, ibat Ieſus in ciuita- 5
h tem quæ vocatur Naim, & ibant cum illo diſcipuli eius, † & 6
i turba copioſa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, 7
K ecce defunctus efferebatur filius † vnicus matri ſuæ. 8
l
m

i *Quæ vocatur N*[aim]. Naim, eſt ci[uitas] Galilææ in ſecu[ndo] miliario a Th[abor] cõtra meridien[...] ta Endor qui e[...] cus grandis. N[aim] autẽ interpre[tatur] fluctus vel com[mo]tio.

k *Cum autem* [a]*propinquaret por*[tæ] *ciuitatis, &c.* BE[DA]. Cum verbum [...] factum, gentil[...] pulum per port[...] dei ad cęleſtem [...] ruſalẽ inducere [...] ce Iudaicus po[...] minor, propter [...] fidiã defunctu[...] fertur, quem n[...] eccleſia nil in [...] do quaſi prop[...] poſſidens, mult[...] pulorum turbis [...] cumſepta, pio [...] ctu plorat, & ad [...] pius lachrymis [...] care laborat. C[...] & interim in p[...] Iudæorum cor[...] ſis, & tandem in [...] nitudine imperat.

l *Ecce defunctus efferebatur.* Defunctus, qui coram multi[s ex]tra portam effertur, ſignificat criminaliter peccante[m &] peccatum non cordis cubili tegentem, ſed iudicio o[...] vel locutionis, quaſi per oſtia ſuæ ciuitatis aliis propalan[...]. Quem ſicut vnicum deflet mater eccleſia, quæ licet ex [...]tis collecta perſonis, vna eſt tamen virgo mater eccleſia [...]guli autem filii. Porta qua effertur, aliquis eſt de ſen[ſibus] quo aliquis in peccatum corruit. Vt qui videt ad concu[piſcen]dum, qui aurem ocioſis vel turpibus audiendis, qui ling[uam] commodat litigiis.

m *Filius vnicus matri ſuæ.* Ambroſius. Adam de terra p[...]tur a quatuor elementis, vnde homo conſtat. Tangitur [...]lus a Deo, ideſt, lignum crucis, quia perijt Adam per lig[num] paradiſi. Homo a terra portatur, qñ ſola terrena cogita[t, vel] quando ęger eſt, & ambulare non poteſt. Ab aqua port[atur], quãdo luxuriari cogitat, vel quãdo prę nimio frigore c[...] tangi non poteſt. Ab aere portatur, quando oĩa pro lau[de hu]mana facit, vel quando prę ægritudine ſtare non poteſt. Ab igne portatur, quando auaritiam cogitat, vel quando pr[æ ni]mia febre tangi non poteſt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt veniret & ſana. *Centurio nõ rogabat, vt veniret ad ſanandũ, vt patet ex litera ſequenti, ſed ſeniores Iudæorum miſſi hoc petierunt præter Centurionis intentionem credentis quod ſolo verbo poſſet eum curare abſque præſentia corporali.*

2 Diligit enim. *Ideſt, Iudæos. Ex quo patet, quod erat gentilis poſitus ibi ad cuſtodiam terræ a principibus Romanis.*

3 Et ſynagogam ipſe ædificauit. *Licet enim haberent vnum locum tantum ad offerendum ſacrificia & oblationes ſcilicet templum quod erat in Ieruſalẽ, tamen in ſingulis ciuitatibus & caſtris habebãt loca, in quibus conueniebant cauſa orationis & audiendi verbum Dei, quę ſynagogæ vocabantur.*

4 Inuenerunt ſeruum qui languerat ſanatum. *Ex verbo [Chri]ſti abſentis vt habetur Matth. 8.*

5 Et factum eſt deinceps. *Hic conſequenter deſcribitur mi[ra]culum de filio viduę reſuſcitato.*

6 In ciuitatem quæ vocatur Naim. *Ciuitas parua eſt in G[alilæa] prope montem Thabor.*

7 Et ibant cum illo diſcipuli eius & turba. *Hoc factum e[ſt, vt] euidentius eſſet miraculum coram multis factum.*

8 Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri ſuæ. *A[d ſepe]liendum. Antiquitus enim loca ſepulturæ erant extra ciuitates, [ne] cadaueribus interficerentur habitatores ciuitatum.*

Miſ

MORALITER.

† Nec in. Et ſi puer eius ſanatur.

5 *Et factum.* Sequitur.

8 *Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri ſuæ.* Per iſtũ defunctum ſignificatur mortuus per mortale peccatum. Eius mater eſt eccleſia. Portiores huius funeris, ſunt facto ve[l ver]bo fouentes hominem in peccatis. Porta per quam eff[ertur] mortuus, eſt exterior ſenſus peccati manifeſtatiuus. Iſa[ias 3.] *Peccatum ſuum quaſi Sodoma prędicauerunt, nec abſconderũt.* [Ta]lis enim mortuus per peccatum mortale ſuſcitatur miſeric[or]diter a Deo per preces eccleſiæ.

A tur. Multi cum Domino, multi cum vidua, vt viſo mira- multi Dei laudationis, & teſtes fiant.

b etigit locu. * Tit. Boſtr. Epiſco. Loculum tetigit, quia vo- vt hinc diſceremus corpus Chriſti Dei noſtri corpus vi- ſſe, eiuſdemque carnem vnigeniti filij Dei, verbiq; cun- potentis carnem.

inuidia ſtimulante. Vnde alibi quærunt dicentes: Rabbi qui D erat tecum trans Iordanẽ cui teſtimoniũ perhibebas, ec. hic ba. & omnes ve. ad eũ. Quibus tunc reſpondit Ioannes. Quia non poteſt hõ accipere quidquam, niſi fu. ei da. de cœlo. Quibus verbis ſe purum hominẽ, & Ieſum Dei filiũ declarabat.

Ioan. 3. c. Ibidem.

a Vidua eſt eccleſia quæ ſponſi morte redempta, ab ipſo peregrinatur tempore ſui incolatus.

a Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam

a Miſericordia mouetur. Ecce imitandæ pietatis exemplum. Poſtea ſuſcitat, in hoc fides mirandæ poteſtatis aſtruitur.

cum vidiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit 1

a Mortuum quem mox reſurgere videbis.

b illi: Noli flere. Et acceſſit & tetigit loculum. Hi autem qui 2

portabant ſteterunt, & ait: † Adoleſcens tibi dico ſurge. 3

a Interna compunctione reuiuiſcens. b Eis qui peccatum luxerant, vitam reducere indicans.

c Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum 4

a Sacerdotali iudicio, ſociatus communioni eccleſiæ. ¶ Quanto deſperatior mors animæ ad vitam reuocatur, tanto plures eodem corriguntur, & pietas Domini maior intelligitur:

matri ſuæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant

Deum dicentes. Quià propheta magnus ſurrexit in nobis, & 5

d quia Deus viſitauit plebem ſuam. † Et exiit hic ſermo in 6

vniuerſam Iudæam de eo. Et omnem † circa regionem. Et 7

e nunciauerunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his. Et con-

uocauit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit ad Ieſum, di-

¶ Hoc dicite.

cens; † Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum au

tem veniſſent ad eum viri dixerunt: Ioannes Baptiſta miſit

nos ad te, dicẽs: Tu es qui vẽturus † es, an aliũ expectamus? In

ipſa autem hora curauit multos a languoribus & † plagis, & 8

f ſpiritibus malis, & cæcis multis donauit viſum. Et reſpõdens 9

n cum caro eius, effecta ſit ꝓpria, viuificat omnia, t ipſa quoque ſit fica, mortemque & corruptionem inmere idonea.

Loculus quo effern, ſecura deſperati catoris eſt cõſciẽ quẽ fert ſepelien- n, vel immunda ideria, vel adulan- n blandimenta, quaſi agger ter- peccantes obruũt. Domino tangẽ- conſcientiam pec- oris, futuri metu icij, turba carna- n voluptatum, & uſtarum laudatio- coercetur, & mẽs ſe reuerſa, Deo vo iti ad vitam occur & reſpondet obe- ndo ſaluatori.

B

Loculus quo de- tur, corpus eſt hu- nũ. Portatores, ſunt mali mores, q ipſum corpus ad mor- trahunt. Sed Ieſus loculum tangit, cum fragilem naturam igno crucis erigit. Tunc ſtant funeris portatores, quia nõ ent ſicut prius ad mortẽ trahere, tũc loquitur Ieſus, ideſt, onita ſalutis infundit. Quo verbo audito languidus ad vitã gitur, & loquitur de eo bonis actibus, & ſic reddit matri.

Et reſedit. Tres mortuos ſuſcitauit Dñs. Filiam archiſynagi in domo. i. cogitatione. Filium vnicum matris in port. i. in verbo, Lazarum in monumento, ideſt, in opere.

Titus Boſt. Epiſco. Reſedit & locutus eſt mortuus, ne cui undum externam tantum faciem & non vere reſuſcitavideretur, qñ quidẽ ſedere & loqui verę exuſcitationis ar menta ſunt. Corpus enim exanime neque ſedere neque qui poteſt. Quare etiam tradidit illum matri ſuæ, tanquam te viuum vereque exuſcitatum.

Viſitauit. Dum & verbum ſemel incorporari conſtituit, & otidie ſpiritum ſanctum in corda hominum, vt ſuſcitẽtur ittit.

C

Et nunciauerunt. Ambroſius. Non ſimplici corde, ſed inuidia

Ambroſius. Sed q. a inuidia adhuc ex pelli nequibat mittit eos ad Ieſum, vt hac occaſione videãt ſigna, & correcti credant in Ieſum & magiſtro interrogante ſibi dicant: *Tu es qui venturus eſt.*

† Adoleſcentule

Bed. Greg. Nõ ait, qui veniſti: Quaſi dicat, Cũ ab Herode interficiendus, & ad inferna ſum deſcenſurus, debeo te nunciare inferis qui nunciaui ſuperis? An cõueniat filio Dei mori, an aliũ ad hæc ſacramẽta miſſurꝰ es? Potuit .n. vates pius quẽ venturũ prędixerat nõ credidiſſe moriturum, nec fide ſed pietate dubitauit: quia lapſus amoris fidem non impedit, talis enim lapſus eſt religioſus.

† Matt. 11. a. † circumiacentem, E † erat. † flagellis

Allegorice. Ioannes figura eſt legis, quæ prænuncia Chri pectorib. perfidorũ quaſi carcerib. luce vacuatis incluſa tenebatur, ne plenum teſtimonium dominicæ diſpenſationis ſine Euangelij atteſtatione proferret. Mittit ergo diſcipulos ad Chriſtum, vt ſupplementum ſcientiæ aſſequantur, quia plenitudo legis eſt Chriſtus, vt quia plerumq; nutabãt dicta ſine factis, eo fideles plenior geſtorum teſtificationib. quam verborũ ſponſionibus exhiberetur, & quę tunc in pectorib. Iudæorum velut obſcurata lege nutabat, eo ipſo ſpectaculo Dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio panderetur. Quod ergo lex dubie Chriſtum venturũ nunciat. Euãgelium ob tot miraculum exhibitionem, veniſſe certiſſime confirmat.

Rom. 13. e

f *Et reſpondens dixit illis. Euntes renunciate Ioanni quæ vidiſtis, &c.* Sciens Ieſus neminem ſine Euangelio plene poſſe credere, quia ſicut fides a veteri incipit Teſtamento, ita impletur in nouo. Interrogatus de ſe, non verbo aliquo, ſed factis ſe eſſe ſignauit, non reſpondens ad ea quæ interrogabantur, ſed ad ſcandalum nunciorum.

F

Cęci

NICOLAVS DE LYRA.

Miſericordia motus ſuper eam dixit. *Tum quia erat vidua. um quia non habebat alium filium a quo poſſet in ſenectute ſuſtenari.*

2 Noli flere. *Quaſi dicat cito conſolata eris.*

3 Et acceſſit & tetigit loculum. *i. feretrum. Ad hoc enim tetigit, vt oſtenderet, quod corpus ſuum diuinitati vnitum erat inſtrumentum diuinitatis etiam in miraculis faciendis. De modo autem cooperandi ad hoc dictum fuit. Mar. 5.*

4 Et cępit loqui & dedit illũ matri ſuæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deũ dicentes. *Vt manifeſte appareret, quod erat vere reſuſcitatus, & non apparenter tantum. Vnde & Simone Mago legitur, quod apparenter reſuſcitauit quendam mortuum, qui tamen loqui non poterat, per quod apparuit illam reſurrectionem fuiſſe tantum apparenter.*

Quia

5 Quia propheta magnus ſurrexit in nobis. *Ideſt, ille magnus propheta de quo dicitur. Deut. 18. c. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum &c. Quod intelligitur de Chriſto in lege & prophetis promiſſo, & ideo ſubditur.*

6 Et quia Deus viſitauit plebẽ ſuam. Et exijt hic ſermo, &c. *Mittendo eis ſaluatorem.*

7 Et nunciauerunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his, &c. *Hic conſequenter ad confirmationem doctrinæ Chriſti ponuntur miracula coram diſcipulis Ioannis facta, cum ſubditur.*

8 In ipſa autem hora curauit multos a lãguoribus & plagis, & ſpiritibus malis & cęcis multis, &c. *Et per hoc reſpondit quæſtioni Ioannis oſtendens quod ipſe eſſet verus Chriſtus per miracula ſoli diuinæ virtuti poſſibilia ideo ſubditur.*

9 Et reſpondens dixit illis, &c. *Conſequenter ponitur Ioannis commendatio, cum dicitur.*

Et

MORALITER.

Et nunciauerunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his. Per Ioannem qui ſupra tertio cap. dixit de Chriſto. *Veniet fortior me poſt* Significatur vetus Teſtamentum, quod in Prophetis denunciauit Chriſti aduentum. Per Chriſtum autem ſignificatur nouum, quod eſt veteris impletiuum. De Chriſto vero dicitur Iſaię. 61. a. Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me. Sequitur. Vt mederer contritos corde, &c. Et hæc oſtendit Chriſtus diſcipulis Ioannis eſſe completa dicens.

Euntes

a *Cæci vident.* Ecce plenum teſtimoniũ, q; ſit filius Dei. Hæc enim ante euangelium vel rari vel nulli. Vnde Tobias oculos recepit, & hoc fuit angeli, non hominis medicina. Elias mortuũ ſuſcitauit, ipſe tamen rogauit & fleuit. Eliſeus leproſum mundari fecit, non tñ ibi valuit præcepti auctoritas, ſed myſterij figura. Sed quia adhuc illi ſunt dominicæ teſtificationis partis . . . , addit poſt . . . de cruce, & . . . & ſepultura, quo . . . plenitudo fidei. Nullum enim maius diuinæ perſonæ eſt teſtimonium, quam toto ſe vnum obtuliſſe pro mundo. hoc ſolo, plene dominus declaratur ſicut etiam a Ioanne declaratus eſt. *Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi.*

A — Tobi. 11. c. — 3. Reg. 17. d. — 4. Reg. 5. d. — nunciate — Mat. 11. a. — † Quicunque. — Roma. 13. c. — Io. 1. d.

b *Bea.* Quaſi dicat Mira quidem facio ſed abiecta pati non dedignor, & cauendum eſt hominibus ne in me deſpiciant mortem, qui ſigna venerantur.

B — † Excellentiorē propheta. — † Mala. 3. b. — Matt. 11. b. — Marci 1. a. — Pſal. 67. c.

c *Qui non.* Greg. Qui de potentia diuinitatis non dubitauerit. Hoc non contra Ioãnẽ, quem mox ad eo commendat, ſed non credentes a perfidia reuocat, & Ioãni exponit quod quærebat quia Deus ſaluos faciendi, & dominus dominus ex. m. Viſis tot ſignis & virtutibus fidelis non potuit, de morte eius dubitare, ſed admirari, ſed infidelium mens ſcandalum in illo pertulit, cum & poſt miracula morientem vidit.

† Matt. 11. b. — † Pſal. 67. c.

d *Quid.* Vbi monuit diſcipulos Ioannis in crucẽ dominicã eſſe credendũ conuerſus ad turbas, ad virtutẽ pauperes prouocat, ne exaltati corde, mente inſtabiles, conuiuio infirmi, ſpecioſa veſtib. æternis caduca præferrent, ſed crucẽ potius quam mũdi phaleras tollãt. Et iõ laudat perſonã Ioãnis, qui poſthabito amore vitæ iuſtitiæ formã nec mortis timore mutauit.

Deſerto mundus cõparatur quia adhuc inucultus & ſterilis in quem non eſt ita prodeundum, vt homines mente carnis inflatos, & virtutis vacuos, & de fragilis mundi gloria iactantes, putemus eſſe imitandos.

✱ Græcus. Eſt etiam infallibile teſtimonium Ioannis veſtitus cum carcere, in quem detruſus non fuiſſet, ſi ſciuiſſet fauere principibus: mollibus autem veſtimentis indutos, viuẽtes in delicijs ſignificat.

Homil. 19. in Matth.

C ✱ Chryſ. Mollis veſtis diſſoluit rigidam animam, etſi rigidũ corpus aſſumat & aſperum, facile per huiuſmodi mollitiem delicatum reddit & fragile, facto vero corpore molliori, neceſſe eſt animam participare læſionem. Nã vt plurimum operationes ipſius conſonant diſpoſitionibus corporis.

e *Arundinem ven.* Bed. Per arundinẽ carnalis animus, qui fauore vel detractione tangit, in quamlibet patrẽ inclinat. Sed Ioannes nõ eſt arundo vento agitata, quia illũ nec gr . . . blandũ ne cuiuſli . . . ira faciebat aſperu . . . nec proſpera eri . . . hãt, nec aduerſa i . . . nabant.

f *Quid exi.* Beda. Q . . . modo in deſerto . . . nẽ videre cupieba . . . qui erat clauſu . . . carcere? Totus e . . . hic ſermo ſpiritu . . . ter eſt intelligen . . .

g *Mollibus veſtimen indu.* Per veſtem, c . . . pus humanum int . . . gitur. Prophetico . . . go exemplo ad vi . . . tẽ ſubeundæ virt . . . hortatur. Ecce q . . . veſte precioſa. Q . . . fluida diuitijs m . . . ſoluuntur, extero . . . leſtis regni, ſub . . . diabolo: um (qui . . . reges tenebrarũ . . . tra habitacula h . . . mundi conſeneſc . . .

Alleg. Ioanne . . . fuit mollib. indu . . . qui vitam pecca . . . non blandiment . . . uit, ſed aſpere in . . . pauit.

Greg. Nota ri . . . vita & prædicatio . . . bet palatia . . .

dixit illis. Euntes † renunciate Ioanni quæ vidiſtis & audiſtis. †

a † Quia cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur

a Spiritu vel operibus illuminantur vt in prædicatione nulla ſit diſtantia inter pauperes & diuites.

ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur

In hoc nuncios percutit.

b & beatus eſt † qui non fuerit ſcandalizatus in me. Et cum 1

a Ne turbæ Ioannem liuore motum ſuſpicarentur, & vt ſciant eum quæſiſſe non ſibi ſed diſcipulis.

c diſceſſiſſent nuncij Ioannis, cœpit dicere de Ioanne ad tur-

a Quæ neſciebant my . . . interrogationis eius. me . . . quem prædicauit. — *Qui omni vento agitatur vt leuitate mentis de*

d bas. Quid exiſtis in deſertum videre, arũdinẽ vento agitatã?

e *a In vana gloria ductus lucra quærit, pro dapibus vel veſtibus qui loculti viuit, & pilis camelorum induitur.*

f Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtimentis

Qui ponant puluinaria ſub cubito, qui vitam peccantium palpant non pungunt.

g indutum. Ecce qui in veſte precioſa ſunt, & in delicijs, in

Vbi aliquid venerari.

domibus regum ſunt. Sed quid exiſtis videre prophetam?

a Qui me venturum non tantum prædixit, ſed etiam digito demonſtrauit.

h Vtique dico vobis, & † plus quam prophetam. Hic eſt de

In Malachia. — *Nuncium.* — *a Manifeſtationem.*

quo ſcriptum eſt. Ecce ✱ mitto angelum meum ante faciem

a Peruia reddat tibi corda auditorum per pœnitentiam prædicando & baptizando.
b Vt ſummum virtutum eius comprehendam

i tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vo-

a Non virginis: nulla enim collatio cum filio Dei.

bis, maior inter natos mulierum Propheta Ioanne

a Tempore.

k Baptiſta nemo eſt. † Qui autem minor eſt in regno †

a Dignitate.

l Dei, maior eſt illo. Et omnis populus audiens & pu- 2 3

m blicani iuſtificauerunt Deum baptizati baptiſmo Ioannis 4

declinare quæ frequentant mollibus induti adulat . . . putet in fluxu & ſtudio veſtium peccatum deeſſe, . . . de aſperitate veſtium non laudaretur.

Officium prophetæ eſt ventura prædicere, non . . . monſtrare. Maior propheta in quo finis prophetar . . .

h *Pluſquam pro.* Quia angelus. Non natura, ſed offici . . . pernum iudicem nunciare mittitur.

i *Dico autem.* In hoc non præfertur patriarchis & cu . . . omnibus, ſed æqualis cæteris ſanctis oſtenditur.

K *Qui au.* Omnis ſanctus qui iam eſt cum Deo, maio . . . qui adhuc eſt mundo. Vel, Ego quem minorem fac . . . rum opinio, in eccleſia ſanctorum illi prælatus ſum. Ve . . . uiſſimus angelus cœli, melior eſt quouis homine.

l *Et omnis po.* Si hoc a domino dictum eſſe intelligitur. Au . . . Ioannem, populus intelligitur eſſe deſignatus. Sic ab eu . . . liſta dicitur interpoſitum. Audiens ipſum dominum de . . . nis magnitudine diſputantem, reſtat intelligi.

m *Iuſtifica.* Iuſtificatur Deus per baptiſmum, dum hom . . . propria peccata confitendo ſe iuſtificant ſicut ſcriptũ eſ . . . *tu iniquitates tu. vt iuſti.* Et iuſtificatur in eo, qui non per c . . . rnatiam cõfutatur, ſed per iuſticiam Dei mũdus agnoſc . . .

Iuſt . . .

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum diſceſſi. *Magis enim voluit Ioannem commendare in abſentia diſcipulorum eius quam in præſentia, vt eius commendatio non ex fauore humano, ſed amore veritatis procedere videretur. Cætera autem patent ex dictis Matt. 11. vſque ibi.*

2 Et omnis populus audiens. *Vbi poſt Ioannis commendationem ponit euangeliſta Phariſæorum & legiſperitorum confutationem primo verbis populi, ſecundo verbis Chriſt, ibi.* Cui ergo. *Cir . . . mum dicitur.* Et omnis po. *Id eſt ſimplices & vulgares.*

3 Et publi. *Id eſt mundanis & publicis negociationibus occu . . .*

4 Iuſtificauerunt Deum. *Ex hoc enim quod audierunt Chriſtum tam excellenter commendantem Ioannem, cœperunt lau . . .*

MORALITER

† *Euntes.* In hoc etiam informauit prædicatores euãgelii & doctores, vt non ſolum verbis doceant, ſed etiam factis.

1 *Et cum.* Per hoc docemur nos fugere notam adulationis in commendatione aliorum & maxime magnorum in eorum præſentia. talis erat Ioannes baptiſta ſicut dicitur poſtea.

† *Maior inter mulie.* Sequitur. *Et omnis po.* Ita modo contingit frequenter quod ſimplices & illiterati gratiam Dei conſequentur, a qua mundi ſapientes & ſuperbi Dei iudicio . . . uantur.

A . . .

Inſ s enim domi us,& iuſtitias dilexit.In eo ergo iuſtificatio Dei
eſt i non ad indignos & noxios,ſed ad innocentes p ablutio
ne factos,etiã ad iuſtos videatur ſua munera contuliſſe.Qui
er confitetur Deo peccatum,iuſtificat Deum,cedẽs ei vin
ce i,& ab eo gratiam ſperans, In baptiſmate ergo iuſtificat̃
D s, in quo eſt con-
ſe o, & venia pecca
to m.

Chryſoſtomus. Pr miſſa commen- da one Ioannis, ma- gn n Phariſæorum, & giſperitorũ pro- di crimen, qui nec po publicanos ba- pt na Ioannis ac- ce rint.

a ui ergo, &c. Lau- da Ioanne, tranſic ad ıcrepandum il- lo qui nec prædica- ti Ioannis moti ſu , vel ipſius Chri- ſti ędicationem de ſp unt.

b Similes ſunt pue- ris Pueri, doctores ſu ſpiritu humiles. F im, ſynagoga, v pſa Ieruſalem,in q iura præcepto- tt. Dei condeban tu quia contribuli- b ſolebant expro- b e,quod nec pſal- m allecti ad laudes D aſſurrexerũt cor d euoto, membro

Quo mundum per paſſionem Chriſti ſaluare decreuit. a Vel contra,quia qui gratiam Dei reſpuit contra ſeipſum facit.Vel,ad ſeipſos miſſum Dei conſilium,ſtulti, & ingrati reſpuerunt.

Phariſæi autem , & legiſperiti conſiliu'm Dei ſpreuerunt in †

a ſemetipſos,non, baptizati ab eo. Ait autem dominus. Cui er- 1

a Tot monita ſalutis reſpuenter. q Iudaicæ.

go ſimiles dicam homi^b nes generationis hui^b us,& cui ſimiles

a Monitoribus. b Vbi lex & iura promuntur.

b ſunt? Similes ſunt pue^a ris ſedentibus in foro^b, & loquentibus

a Ad illos quos monent.

ad^a inuicem,& dicentibus. c Cantauimus vobis † tibiis,& non

a Vt conuerteremini in toto corde veſtlo in iu.& f.&c.ſed ſtultus populus me non cognouit.

ſaltaſtis, lamẽ^a ntauimus,* & non ploraſtis. † venit enim Ioan-

a Exemplo abſtinentiæ ſuæ pœnitentiam uobis indicens & noluiſtis humiliari cum illo.

d nes Baptiſta ne^a que manducans panem neque bibens vinum,

& dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis mandu-

a Cibo & potu lætitiam futuri ſeculi præſignans, & noluiſtis cum illo gaudere,ſed calumniati eſtis.

ca^a ns,& bibens, & dicitis. Ecce homo † deuorator,& bibens

e f vinum, amicus Publicanorum,& peccatorum. Et iuſtificata 2

eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis. Rogabat autem illum

Ideſt,iuſtis,& poſt iuſtitiam pœnitentibus.

3

g quidam de Phariſæis, vt manducaret cum illo. Et ingreſſus 4

domum Phariſæi diſcubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciui-

Iam Pœnitens. a In domo Phariſæi peccatrix meretur ueniam, quia cognitio peccati per legem,ſic lex mittit ad gratiam.

h tate peccatrix, vt co^a gnouit quod Ieſus accubuiſſet in do-

a Prætendit præripere gratiam hoſpitis. b Genus eſt marmoris,in quo incorrupta ſeruantur unguenta.

mo Phariſæi, attuli't alaba^b ſtrum vnguenti, & ſtans retro

rum nõ vſus,ſed concupiſcentia reprehenditur, Iuſtificata,&c D
Quidquid putetis,ego tamen Dei virtus,& Dei ſapientia iu-
ſte facere intelligor ab Apoſtolis,quibus pater reuelauit,quæ
prudentibus abſcondit.

f *Roga.* Sicut propoſuerat verbis,ita factis etiam aſtruit iuſtificatam ſapientiam ab omnibus filiis quia etiam a Maria pœnitente poſt culpam.

* Titus Boſtrorum Epiſcopus. Phariſæus hic a verſipelli ſimulatione, latentique infidelitate immunis non fuit. Aiebat enim, *hic ſi eſſet propheta*, &c. At dominus eiuſmodi hominem eſſe certo compertum habens nihilominus in domum illius ingredi menſæque accumbere non dedignatur. † acclamantibus † tibiis † Mat. 11.c.

g *Quidam de Phariſæis.* Myſtice. Phariſæus de falſa iuſtitia præſumens Iudaicum populũ ſignat, qui dominum ad conuiuium inuitat, quia quem venientem nõ credidit, venturum ſperare nõ deſiit. Sed adhuc cum voto dicit,excita potentiam tuam,& veni. Dom⁹ Phariſęi, lex & prophetę in quibus ille populus manſionẽ habere gloriabat̃. Quã domũ in carne apparens ingreditur,quia non uenit legẽ ſoluere,ſed adimplere. Diſcumbit,quia in maieſtate ſua nõ intellectus,p formã ſerui viſibilis eſt factus. Cognoſcit autẽ gentilitas inmundis actibus dedita p ramã apoſtolici ſermonis,*q miſit Deus fi.ſu.fa.ex.mu.ſub le.* Non vt Phariſæus, qui tantum literam attendit,iuſtificetur. Sed domus,id eſt,nos quia gratiã ſpiritus in lege ſequimur,qui non vituperamus,quod peccatores recipit,ſed laudamus,quod peccatores iuſtificat. † edax E Pſal.79.a. Mat.5.b. Gal.4.a.

h *In domo.* In cuiuſcunque domo interiore cognoueris ſapiẽdam & iuſtitiam recumbentem recurre ad pedes,ideſt ad extremam ſapientiæ partem,inquire lachrymis confitere peccata, expande capillos, id eſt ſterne ante eum cunctas corporis tui dignitates,oſculare,id eſt,nihil niſi ſapientiam loqueris.

i *Attulit.* Quot habuit in ſe oblectaentam,tot de ſe inuenit holocauſta. F

... tu agilitate(quod notat ſaltus)nec Threnis, (id eſt, lamentationibus prophetatum pro excidiis iam factis vel faciendis) ad pœnitentiam ſunt conuerſi.

c *Cantauimus.* Nuptiale carmen,vbi verbo anima, ſpiritui ca... nubit. In his nuptiis Dauid nos voluit ludere dicens. *Exultate Deo adiutori noſtro,iubilate Deo Iacob.Su. Pſal.& da. tym.* Quaſi dicit. In ipſo actu nuptiarum poſitus propheta quadam lætitia exaltat. Sed non audiuit populus meus vocem meam,& Iſrael non in.m.

d *Venit filius hominis manducans & bibens.* Venit ſicut tunc, ita & nunc, vtramque viam ſalutis reſpuitis. Lamentauimus ad Ioannem,cantauimus ad Chriſtum.

e *Iuſtificata eſt ſapientia.* Oſtendit filios ſapientiæ intelligere, nec in abſtinendo,nec in manducando eſſe iuſtitiam,ſed in æquanimitate tolerandi inopiam & temperantia,non ſe corrũpendi per abundantiam. *Non eſt regnum dei eſca, & potus.* Quorum C

☞ MORA

NICOLAVS DE LYRA.

glorificare Deũ tanquam iuſtum & glorioſum de hoc qđ erant baptizati a tanto & tali,& ad pęnitentiam vocati. Et per hoc apparet cõfutatio Phariſæorum,qui de ſua ſcientia ſuperbientes, ſpreuerunt baptiſmum Ioan.a Deo inſtitutum, & hoc eſt quod dicit̃ *Phariſæi autem & legiſperiti conſilium Dei ſpreuerunt.*

1 *Cui ergo ſi.* Hic conſequenter ponitur cõfutatio Phariſęorũ, & legiſperitorum ex verbis Chriſti. Et patet ſentẽtia ex dictis Matthæi.11. 2 *Rogabat autem.* Deſcripta confirmatione doctrinæ Chriſti ſigno viſibili,hic conſequenter deſcribitur eiuſdem confirmatio facto inuiſibili, videlicet per remiſſiõem peccatorum mulieris peccatricis,vbi primo deſcribit̃ locus cũ dicitur. 3 *Et ingreſſus.* Legitur autem Chriſtus manducaſſe cum peccatoribus,vt eos ad pęnitentiam prouocaret, vt habetur Mat.9. Item cum amicis familiaribus vt eorum deuotionem nutriret,vt dicitur Io.12.de Martha & Maria. Item cum cognatis pauperibus, vt eorum inopiam suppleret,vt habetur Ioan.2. de nuptiis.vbi dificiente vino,Chr̃s aquam vertit in uinum: Item cum Phariſæis ſuperbientibus vt eorum ſuperbiam confutaret,prout hic habetur, et videbitur proſequendo. 4 *Et ecce mu.* de peccatis ſuis plene & perfecte contrita. 5 *Et ſtans retro.* Quia præ verecundia ſui peccati non audebat ſe anteponere.

Lachrymis

MORALITER.

Ait autem. Cantauimus vo ti. Per iſtos ſignificantur inuidi,qui non gaudent de proſperitate bonorum, nec triſtantur de aduerſitatibus eorum.

Rogabat. Per mulierem peccatricem ad domini pedes accedentem,ſignificatur quælibet perſona uere de peccatis pœnitens, & contrita. Ad quod requiritur, quod ſicut Deum offendit per culpam ita ſeruiat ei per pœnitentiam Rom.6.d. *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem ita exhibete nunc ſeruire iuſtitię in ſanctificationem.* Et ſic facit mulier iſta. Vnde dicit Greg. Hom.25. Liquet fratres quod illicitis actibus prius mulier intenta, vnguentum ſib pro odore ſuæ carnis adhibuit. Quod ergo ſibi turpiter exhibuerat,hoc iã Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat,ſed hos iam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compoſitionem vultus exhibuerat, ſed iam capillis maculas tergebat. Ore ſuperba dixerat,ſed pedes domini oſculans, hoc in redemptoris ſui veſtigia figebat. Quot ergo in ſe habuit oblectamenta, tot de ſe inuenit holocauſta. Conuertit ad uirtutum munera numerum criminum, vt totum ſeruiret Deo in pœnitentia quidquid ex ſe Deum contempſerat in culpa.

Videns

A Moraliter. Affert vnguentum, quia bona opera agit, quib. eccleſiam odore bonę opinionis reſpergit. Vnde dicitur. *Chriſti bonus odor ſumus Deo, &c.* 1.Cor.2.d.

Hieronymus. Alabaſtrum vnguenti, ideſt, corpus cum fide. ſtās retro, ideſt, poſt aſcenſionem domini, ſecus pedes. i. apoſtolos lachrymis rigabat. i. charitate in terna in Deo, capillis tergebat. i. ſuperfluos cibos & veſtimenta dat, oſculatur, cum omnibus pacem hēt. Dēbat denarios quingento, hęc ſunt peccata gētium quinq; ſenſibus commiſſa, alius quinquaginta. i. peccata Iudæorum.

Flens

a *Secus pedes*. Contra pedes ſtat, qui in peccatis poſitus itinerib. domini renititur. Sed qui ad pęnitentiā poſt peccata cōuertitur, iam retro ſecus pedes ſtat, dum veſtigia domini quę impugnabat, ſequitur. Lachrymis pedes rigat, qui ſanctorum tribulationibus compatit, qui triſtitiam illorum putat eſſe ſuam, qui vltimis membris Chriſti inclinatur per affectum compaſsionis. Capillis (qui corpori ſuperfluunt) pedes quos rigauerat tergit, qui de terrena ſubſtantia quæ ſuperfluit ſanctis, quibus ex charitate compatitur, incipit miſereri. Pedes oſculatur, qui ſtudioſe diligit illos quibus ſua largitur, ne ſit grauis tribuendi neceſsitas proximi. Vnguento vnxit, qui bene operando bonæ opinionis odore alios reſpergit, & ad bene operandum exemplo ſuo inducit. Vel poteſt per pedes, caro Chriſti ſignificari, quam oſculamur, dum myſterium incarnationis eius diligimus. Vngimus, dū ipſius humanitatis potentiam ſacri eloquij bona opinione prædicamus. Sed Phariſæus hoc vidēs inuidet, quia cum Iudæi Gentiles vident prædicare Deum, ſua malitia tabeſcūt. Quibus dominus bona Gentilitatis enumerat, vt cognoſcāt in quibus malis ipſi iaceant.

† creditori

C

† Vter eſt &c.

† Exiſtimo

b *Cępit rigare*. Maria ſoror Lazari bis eodē functa eſt officio: Semel in Galilęa cum primo accedit cum humilitate & lachrymis, vbi remiſsionem peccatorum accepit. Secundo, in Bethania, non iam peccatrix nominata, ſed caſta, & ideo deuota. Ibi pedes, hic caput iniungit. Beda. Luc.7.f. Ioan.12.d.

Moraliter. Sic quoque fidelis anima prius ad pedes domini humiliata a peccatis abſoluenda incuruatur, poſt creſcentibus meritis fragrantia, lętę fidei, domino quaſi caput odore perfundit aromatum. Sic et vniuerſalis eccleſia in præſ... ti, Chriſti incarnationis (quę pedum nomine ſignatur) myſteria celebrādo, deuota redemptori reddit obſequia. In fut... etiam humanitatis eius gloriam & diuinitatis ęternitat... (quia caput Chriſti eſt Deus) ſimul intuēdo ppetuis cōſ... nū laudib. quaſi p... ca nardo glorifica...

B

a Oculos quibus terrena concupierāt iam per pę nitentiam conterens plorat.
b Quos ad compoſitionem vultus exhibuerat.

a ſecus pedes eius, lachrymis cępit rigare pedes eius, & ca- 1
b
a Lachrymas. b Ore quo ſuperba dixerat. 2
pillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & vn- 3
a Quod ſibi pro odore ſuæ carnis adhibuerat. b De falſa iuſtitia ſuperbus, nulla compaſsione naturæ motus ſuæ fragilitatis oblitus. 4
guento vngebat. Videns autem Phariſæus, qui vocauerat 5
Medicum reprehendit, quia ſubuenit.
eum, ait intra ſe, dicens: Hic ſi eſſet propheta ſciret vtique 6
a Vnguentum eius vitare deberet. b Aegram reprehendit de ægritudine. 7
quæ & qualis eſt mulier quę tangit eum, quia peccatrix eſt.
Conuincens ſuperbum & ſub ſpecie mulieris commendans eccleſię meritum.
Et reſpondens Ieſus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi di- 8
cere. At ille ait, Magiſter, dic. Duo debitores erant cui- 9
dam † feneratori, vnus debebat denarios quingentos, &
alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redde-
rent, donauit vtriſque. † quis ergo eum plus diligit?
c Reſpondens Simon, dixit, † Aeſtimo quia is cui plus dona- 10
Per miſericordiam.
d uit. At ille dixit ei, Recte iudicaſti. Et conuerſus ad mulie-
a Corporaliter quidem uides, ſed myſterium non uides.
Iam olim intrauit cum legem dedit.
e rem, dixit Simoni. Vides hāc mulierem? Intraui in domum 11

Myſtice. Duo de... tores, duo populi ſ... qui Deo creatori d... nummum. i. anim... ſuā, regis imagine... gnitam, & ad ſeru... dū ſibi cōmiſſā. V... uſque debitum po... li per quinariū mu... plicatur, quia qui... ſenſus ſunt quibus... hac vita vtimur, q... imaginem condit... quam accepimus... tollere debemus. ... minus debet Iud... cui decalogus leg... ſeruū datur: plus... Chriſtianus, cui... filiū gratia vitæ c... mittitur. Ideo Iu... per denariū, Chri... ni per centenariū... merum fęnus a... mulant. Sed... neuter ſuis viribus, ſed gratia Dei per fidem ſaluatur: R... dicitur. *Non habentibus illis vnde red. dom. vtriſque.* Plus... diligit eccleſia gentium, quam Iudęus, quia ei ſi ſecund... præſentem ſtatum maior ei gratia confertur, & ſecund... preteritū de maiori fęditate extrahitur, plus debet qui p... accepit. Nullus poteſt tantum diligere, quantum ea qu... pluribus diligit.

c *Is cui plus.* Secūdū homines plus fortaſſe offendit, cui... debuerit. Sed p miſericordiā domini cauſa mutatur, vt a... plius diligat qui amplius debuit, ſi tñ gratiam conſequat...

✻ Titus Beſtrorū Epiſc. Sępe quidem vſu venit, vt quig... uiter & multum impegit, per confeſsionem a peccatis a... uatur. Alius e diuerſo, qui parum peccarat, per ſuperbiam... feſsionis Pharmacum aſpernetur, adeoque in pęnarum... tum incidat. Neque enim ob id condemnationis iudic... euadet peccator, quod paucis delictis obſtrictus teneat... Nam & propter pauca quoq; condemnabitur, niſi eam c... feſsionem & pęnitentiam de paucis illis in medium aff... quam oportet.

d *Recte iudicaſti.* Sua ſententia Phariſæus conuincitur, ... ſicut phreneticus funem portat ex quo ligetur.

e *Intraui in domum.* Intraui carne aſſumpta in populum ... dęorum.

* Tit...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Lachrymis, &c. *Ex quo patet magnitudo contritionis ex qua tantum fleuit, quod potuerant lauari pedes vnius hominis nudis pedibus incedentis.*

2 Et capillis capitis. *Quibus ante ad compoſitionem vultus ſui fuerat abuſa.*

3 Et oſculabatur pedes eius. *Vt totum Deo ſeruiret in pęnitentia, quicquid ex ſe Deum contempſerat in culpa, ſecundum quod dicit Gregorius.*

4 Et vnguento. *Ad refrigerium caloris & mitigationem doloris ex labore itineris.*

5 Videns autem. *Hic conſequenter ponitur Phariſæi indignatio, vnde ſubditur.*

6 Ait intra ſe, dicens. Hic ſi eſſet propheta. *Verus ſciens occulta.*

7 Sciret vtique quę & qualis eſt mulier quę tangit eum, c... *Et per conſequens non permitteret ſe tangi ab ea.*

8 Et reſpondens Ieſus, &c. *Ad confutationem illius. Per h... quod reſpondit ad eius cogitationem quæ ſoli Deo nota eſt, oſten... plus quam propheta.*

9 Duo debitores erant cuidā fęneratori, vnus debebat, c... *Parabola eſt, vt conuenientius concludatur contra Phariſæum de... reſponſione. Quæ ſubditur, cum dicitur.*

10 Reſpondens Simon, &c. *Quia amor in humanis pleru... cauſatur ex præcedentibus donis, & per conſequens maior amor e... ioribus donis. Conſequenter eum Chriſtus redarguit ex triplici de... pietatis, cum dicitur.*

11 Intraui in domum. *Qui tamen erant feſſi & dolentes ex... re itineris, & lutoſi ſeu pulueriʒati, eo quod ſine calceamentis in... bant. Secundo, ex defectu charitatis cum dicitur.*

Sci- Oſc...

MORALITER.

9 *Videns autem.* Per iſtū qui Chriſtum notauit de ignorantia & mulierē de immūditia, ſignificatur hypocrita de ſua falſa iuſtitia pſumens & alios contēnens, quia ſicut dicit Ioannes os aureum. Vera iuſtitia compaſsionem habet, falſa vero indignationē, propter quod iſte Phariſęus arguitur, de p... tis omiſsione in modicis reſpectiue, & mulier commēd... de maioribus valde, cum dicitur.

11 *Intraui in domum, &c.* Propter quod ſibi dicitur. *Remi... tur tibi.*

indi- A

itus Boſtrorum Epiſcopus. Quaſi dicat, Tu ne illis quiſus es, quæ ad manum erant. Aquam enim quæ non obuia facile parari poteſt, pedibus meis non dedisti: hæc autem ea effudit etiam quæ difficillime habentur. Siquidem lachrymis pedes meos abluit, at tanta lachrymarum profuſione, aratu minime facile eſt.

a *Aquam pedib. &c.* extra nos eſt, ut lachrymarũ nos. Infidelis populus, nec extera pro domino incarnato tribuit. Conuerſa gentilitas non ſolum ſubſtantiam ſed & ſanguinẽ pro Domino fudit.

Oſculum, dilectionis ſignum, & infidelis populus ex dilectione ei ſeruire noluit, cui tamen ex timore ſeruiuit. Sed gentilitas veſtigia oſculari non ceſſat, quia in eius amore continue ſuſpirat.

Oleo caput meum non vnxiſti. Et ſi populus ille in Deũ ſe credere & non in hominem fatebatur, tamen ipſam potentiam diuinitatis quæ per miracula apparebat digna laude prædicare neglexit. Sed gentilitas dum myſterium incarnationis credit, ſumma laude etiam infirma eius prædicat.

... unguento pedibus. Enumerantur bona peccatricis, & mala falſi ... iſti.

b *Remittuntur ei peccata.* In domo Phariſęi, id eſt, in cuſtodia legis & prophetarũ, non Phariſæus incredulus, ſed peccatrix pœnitens

a tuam, aquam pedibus meis non dediſti. Hæc autem lachry-
mis rigauit pedes meos, & capillis † ſuis terſit. Oſculum mihi 1
non dediſti, hæc autem ex quo intrauit, non ceſſauit oſcula-
ri pedes meos. Oleo caput meum non vnxiſti, hæc autem vn-
b guento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remit- 2
tuntur † ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui au-
tem † minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam:
c Remittuntur * tibi peccata. Et cœperunt qui ſimul accum- 3
bebant dicere intra ſe: Quis eſt hic qui etiam peccata di- 4
¶ Quia intelligunt hoc opus eſſe ſolius Dei. ¶ Confortans ſanatam per pietatis ſententiam.
d mittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit: 5
a ¶ Ne a via veritatis in viam ſcandali vlterius labaris.
e Vade in pace.

† capitis ſui

pœnitens glorificatur, quia ardor charitatis, in ea rubiginem delictorum combuſſit. D

✠ Titus Boſtrorum Epiſcopus. Quaſi dicat, Et quia intra te aiebas, hic ſi eſſet propheta, ſciret vtique quæ & qualis eſt mulier, &c. Agnoſce vel ex hoc tandem, quod illius peccata non ignorabam, quia tuas cogitationes cognoſco. Quãobrem, & te, & tua cogitata, tanquam omnium gnarus, explorate tenens, & peccatorũ molem qua hæc premitur, ne vtiquam neſciens, tibi dico: *Remittuntur ei peccata, &c.*

c *Et cœperunt qui ſimul.* Sanata ægra, de ſalute eius alij ægrotant. E

d *Fides tua te ſaluam fecit.* Fides eam ſaluã fecit, quia quod petiit, poſſe accipere non dubitauit, quia iam ſpem ab illo acceperat, a quo ſalutem quærebat.

e *Vade in pace.* ✠ Theophylactus. Poſtquam autem peccata ei dimiſit, nõ ſiſtit in remiſſione peccati, ſed adijcit operationem boni, *Vade in pace*, id eſt, in iuſtitia, quia iuſtitia eſt pax hominis ad Deum, ſicut peccatum eſt inimicitia inter Deum, & hominem. Quaſi dicat, operare omnia quæ ad pacem te ducunt.

✠ Titus. Credidit illa Chriſtum habere poteſtatem remittẽdi peccata. Quod autem dicit, *Vade in pace*, idem eſt, quod noli amplius peccare. F

CAPVT

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Oſculum mihi.* Quod eſt amicitiæ ſignum. Tertio, ex defectu hilaritatis, ſeu lętitiæ quæ nomine olei, deſignatur, vt dicit Pſalm. 44. b *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, &c.* Tria autem dicta requiruntur in hoſpitalitate gratioſa. Et e contra laudat mulierem de triplici perfectione oppoſita, vt patet in litera. Et ideo concluditur.

2 *Remittuntur ei peccata multa, &c.* Videtur autem, quod deberet dici contrarium, quia primo prædixerat donum eſſe cauſam amoris, hic autem e contrario infert amorem eſſe cauſam doni. Dicendum ad hoc, quod primo in parabola loquebatur modo humano, vbi amor ex dono cauſatur. Sed in applicatione parabolæ ad propoſitum conuertit ſe ad loquendum de amore Dei erga nos, qui non procedit ex bonis meritis noſtris, ſed magis cauſat bonum in nobis, & ideo conuenienter concludit dicto modo.

Vel aliter poteſt dici, quod in peccato ſunt duo remittenda, ſ. culpa & pœna. Culpa autem ex Dei liberalitate remittitur, cũ nullum bonũ meritorium poſſit eſſe in nobis ſine gratia, quã non habemus ante culpæ remiſſionẽ, ſed habita gratia, & culpa dimiſſa, adhuc remanet pęna remittenda, ad cuius remiſſionem facit bonum opus noſtrum charitate informatum. Et de hac remiſſione loquitur Dominus. Vnde ſequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Remiſſio autẽ culpæ, aut nulla eſt, aut totalis ſimul, ſed remiſſio pœnæ fit per partes, & non tota ſimul, de communi curſu, licet aliquando fiat tota ſimul propter feruorem pœnitentis, & ex liberalitate Dei, & hoc fuit in propoſito in hac muliere, Ideo ſequitur.

3 *Remittuntur tibi peccata.* Non ſolum quantum ad culpam, ſed etiam quantum ad pœnam ex vehementi amore Dei, & horrore peccati præteriti.

4 *Quis eſt hic qui, &c.* Hoc dicebant, quia videbant tantum humanitatem exterius apparentem, ſed ignorabant Deitatem interius latentem, quæ poteſt peccata dimittere.

5 *Fides tua te ſaluam fecit.* Quia iſta fides fuit formata charitate, & ideo fecit habentem dignam vita æterna. De iſta muliere peccatrice dubitabant aliqui Doctores vtrum fuerit Maria ſoror Lazari, vel alia: De quo dictum eſt, quid ſentiant Doctores: Ioan. 12. Ibi enim hoc poſui, quia prius ſcripſi ſuper Ioannem, quàm ſuper Lucam.

A D D I T I O.

In cap. 7. Vbi dicitur in Poſtilla. *Videtur autem, quòd deberet dici contrarium, quia primo dixerat donum eſſe cauſam amoris.*

Stant ſimul, quod donum ſit cauſa amoris, & amor cauſa doni, etiam loquẽdo de amicitia modo humano. Quod ſic patet. Nã amicitia humana ſecundum Philoſophũ in 8. Ethicorum triplex eſt. ſ. vtilis, delectabilis, & honeſta. Sed conſtat quod amor in amicitia vtili, cauſatur ex dono, ſeu vtilitate ab amato habita, ſeu ſperata. In amicitia vero honeſta, cauſatur amor ex virtute amantis, quæ amatum diligit, nõ propter donum vel vtilitatem habitam vel conſequendã, ſed ppter virtutẽ ipſius amati, ex quo amore cauſatur, quod vult amato bonum & bonum operatur ei quantum in ſe eſt, vt verus amicus, & ſic in amicitia honeſta amor eſt cauſa doni. Vnde nulla cõtrarietas in hac parabola, nec in eius applicatione ſanè intellectis reperitur, ẽt loquẽdo vtrobiq; ſecũdũ modũ humanũ. Nã primo in parabola Chriſtus loquitur modo humano ſecũdũ amicitiã vtilẽ, vbi amor ex dono cauſatur. Vnde certificat iudicium Simonis dicentis, quod is cui plus donauit, plus diligit. Secundo vero in applicatione loquitur etiam modo humano ſecundum amicitiam honeſtam, quæ procedit ex virtute, ſeu meritis amantis, & amati, ſecundum quam amans certificatus de amicitia, quam amatus hẽt erga amantem (quæ quidem amicitia ſecundum Philoſophum vbi ſupra, eſt virtus, vel non ſine virtute) prouocatur ad amorem ſui amati, & per conſequens ad impendendũ ei bona. Et de hac amicitia loqtur, cũ dr: *Remittuntur ei peccata multa, &c.* Quod autem ſequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit,* Poteſt vno modo intelligi ſecũdum amicitiam vtilem, & ſic correſpondet principio huius altercationis vbi dicebatur, qꝫ is cui plus donauit, plus diligit, &c. Alio modo poteſt intelligi de amicitia honeſta, de qua vltimo loquitur, vt ſit ſenſus. Cauſa autem quare alicui minus dimittitur eſt, quia minus diligit. Et ſic eſt amor cauſa doni. Vnde nulla contrarietas in huiuſmodi reperitur, cum de diuerſis amicitiæ ſpeciebus loquantur, & vtrobique ſecundum modum humanum. Non eſt enim veriſimile, qꝫ Chriſtus loqueretur illi Phariſæo de amore diuino, q pertinet ad pdeſtinationẽ, vel de remiſſione culpę, & pœnæ, quorũ ſciẽtia ptinet ad eos q iam pfecti ſunt in

in fidei rudi mentis. Iſte enim Phariſæus adhuc erat infidelis A & ſatis ignarus, vt ſatis patet. Et notãdũ, ꝙ pceſſus Chriſti circa informationem Phariſęi, de his amicitiis eſt connaturalis homini. Incipit.n. ab imperfecto & magis noto ad pfectũ & minus notũ. Amicitia.n. vtilis eſt hominibus magis nota, & eſt impfecta, tãq̃ deficiẽs a ratione verę amicitię ſecũdũ Philoſophũ vbi ſupra. Vnde iſtã amicitiã tantũmodo rudis cognoſcebat Chriſtus vero tradidit ſibi notitiã pfectioris amicitiæ.ſ. honeſtæ, quæ habet verã rõnẽ amicitię, ſecũdũ Philoſophũ. Itẽ notandũ, ꝙ ſecũdũ vtrãque amicitiã Chriſtus Phariſæũ cõuincit, oſtẽdẽdo ei ꝙ illa mulier erat dignior ad recipienda beneficia Chriſti q̃ ipſe Phariſæus. Nã ſm primam ſ. amicitiam vtilem ſibi oſtendit, ꝙ plures vtilitates ſeu obſequia habuit ab illa muliere quam a Phariſęo, & hoc cum dicit, *Intraui in domum tuam, &c.* Secundum vero amicitiam honeſtam, ſimiliter oſtendit ei ꝙ erat dignior, & hoc cum dicit: *Quia dilexit multum.* In quibus bene conſideraris nos docet, ꝙ verus pœnitens debet habere exteriora opera pia & B deuota, & interiora amore feruentia ſecundum doctores.

REPLICA.

In capitulo ſeptimo, Vbi in parabola Chriſti innitur, quod more humano loquẽdo amor oritur ex dono, cum dicitur: *Quis plus diligit?* Rñſum eſt. *Aeſtimo cui plus donauit.* Et ſequitur verbum Chriſti: *Recte iudicaſti.* Poſtillator exponit hoc de humano amore; in quo amor oritur ex dono, ſed in applicatione parabolæ Chriſtus conuertit ſtilum ad loquendum de amore Dei erga nos, qui nõ eſt ex meritis noſtris, ſed magis cauſat bonũ in nobis, & eſt donatiuus, ideo dixit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, vt ſic amor non ſit ex dono, ſed donum ex amore.* Sed Burgenſis hic vult abſoluere contrarietatem quæ videtur in litera, per amorem vtilem & inhoneſtũ vtrobique dicẽdo more humano. Secũdi dictũ rectificatur iudiciũ Simonis, vt ex vtili ſurgat Iuxta ſm fit applicatio, qa dilectione ex meritis & vir penduntur ei bona. Hæc aũt applicatio Burgen. labo quiuocis, quia amor concupiſcentiæ, & amor amici æquiuoce amor, quia diuerſis rõnibus. Nõ eſt aũt ve Chriſtum amorẽ æquiuocaſſe, nec eſt neceſſariũ am neſtũ eſſe cauſam doni, put Burgenſ. vult, qa ſtat illũ eſſe rectũ ſine omni dono dato vel ſperato, alias eſſe mercenarius, per conſequens non honeſtus. Virtus.n tur p ſe, per conſequens virtuoſe ſine reſpectu ad do aũt Burgenſis dicit non eſſe veriſimile ꝙ Chriſtus ſit l Phariſæo de amore pertinẽte ante prędeſtinationẽ & ſionẽ pœna & culpæ, hoc eſt contra beatũ Auguſtinũ mone de Maria Magdalena ſic exponentem hunc p contra beatũ Bernardũ ſuper Can. ſermone 22. ante Et vide de hac materia Sanctum Thomam prima ſecu 26 artic. 4. Ratio autem Burgenſ. ad ſic dicendum no quia pp ruditatem vel infidelitatẽ Phariſæi, Chriſtus luit prætermittere ea quæ fidelibus ad inſtructionẽ po valere. Sæpe.n dixit corã perfidis quæ ipſi non intelle tñ Eccleſię prodeſſe non ceſſat, cui datum eſt noſſe m regni Dei, cæteris aũt in parabolis, vt vidẽtes non vide telligentes nõ intelligant. Quãuis enim Phariſæus n intellexit, imo impugnauit veritatẽ dicẽdo intra ſe: Q hic qui ẽt peccata dimittit? Nihilominus Chriſtus di co de remiſſione peccatorum quo ad culpã & quo a quantũ ad liberalitatem Dei præcedentẽ mulieris dil quæ in peccato exiſtens diligere non poterat, & quo a debitam, propter mulieris primam dilectionem. Vnd *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.*

CAPVT VIII.

a ET *factum eſt.* More aquilæ prouocantis ad volandũ pullos ſuos, paulatim dñs diſcipulos ſuos in nido fidei plumis virtutũ induit, qbus poſtea ſublimius volare, & alios inſtruere valeant. Prius docet in ſynagogis, miracula facit, fa- C mam vbique diſpergit, turbas ſuſcipit, curat, inſtruit, hic diſcipulos facit, ex quibus duodecim elegit, quos primo præſente turba docet, & miſeris ſolita præſtat beneficia, iam vero ſolos ipſos ſecum retinet, vt cum familiarius audiant, ſolis illis occultiora exponit myſteria, & ſic demum virtutum ſuarum oſtenſione quaſi alarum protectione firmatis, dat ipſis poteſtatem curandi, & mittit prædicare regnum Dei.

⁂ S. Titus. Qui doctor è cœlo ad terram deſcenderat, is ciuitatis, & oppida prædicãs, & regnum Dei annuncians peragrabat, quo eos qui vitã in terris degebant, ad cœleſte regnũ reuocaret: (Eſt interim terra ipſius opus) quoq; ii q per ſeductionẽ a cęleſti ordine, & tranquillitate exciderant, per rerum terrenarum contemptũ, animo ad cœleſtia aſſu Duodecim autem erãt cum illo, attamen verbi miniſt non obibant, ſed ea tantum quæ ad Euangelii doctrin ciunt, diſcebant: & a Chriſto præceptore hauriebant.

⁂ Nazianzenus. Vadit de loco in locum, non ſol plures lucretur etiam vt multa cet loca, dom laborat, vt ſom & laborem ſa cet, plorat, vt de tium lachrymis dicat cœleſtia, dientes exaltet.

b *Maria quæ v Magdalena.* Cum ria iter faceret domino, & ei ſtrare commen tur, celebri eam vocabulo Magdalenam vocat: Vbi ea peccatricem deſcribit, reuerenter eam generali nomi lierem dicit, ne nomen tantæ famæ quod hodie venera priſci erroris nota fuſcaret.

Maria. Amarum mare, propter inſitum pœnitentiæ tum, quo ipſa, vel nos ſingula mala deflemus.

c *Magdalena.* Id eſt, turrenſis, a Magdalo, id eſt, turri, d dicitur; *Tu es ſpes mea, turris for. a f. ini.*

CAPVT VIII.

a ET factum eſt deinceps, & ipſe iter fa- 1
ciebat per * ciuitates, & caſtella præ- 2
dicans, & euangelizans regnum Dei,
& duodecim cum illo, & mulieres ali- 3
quæ quæ erant curatæ a ſpiritibus ma- 4
lignis, & infirmitatibus. † Maria 5
b quæ vocatur Magdalenæ, de qua
c

* Angulas

† De peniten. diſt. 3. c. ſunt plures.

Dæm

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 ET *factum eſt, &c.* Deſcripta inſtructione Chriſti facta Apoſtolis principaliter, hic conſequenter ponitur eiuſdem inſtructio facta Apoſtolis per turbas communiter. Et primo præmittitur quaſi q̃dam præfatio. Secundo ſubditur dicta inſtructio, ibi: *Cum autem plurima turba.* Circa primum dicitur.

2 *Ipſe iter faciebat per ciuitates.* In quo apparet Chriſti diligentia in opere prædicationis.

3 *Et duodecim cum illo.* Id eſt, duodecim Apoſtoli, de quorũ electione dictum eſt ſup. 6. cap. non tamen ibant cum illo ad prædicandum, ſed magis ad audiendum, vt poſſent c nientius prædicare ad quod miſſi ſunt poſtea, vt patebit

4 *Et mulieres ali.* Ideo ſequebantur eum.

5 *Maria quæ voc.* Sic noĩata a Magdalo caſtro, & iſta qua eſt ſermo factus cap. pced. Rõ tñ ſui cognominis ſimode aſſignatur a doctoribus diuerſis. Illi.n. q dicũt, fuit ſoror Lazari, dicũt ꝙ noĩata eſt Magdalena, eo ꝙ dalũ caſtrũ cecidit in partẽ ſuã de hæreditate paterna. pater eius magnus homo, & nobilis, habẽs dominiũ in bus locis inter quę erat dictũ caſtrũ. Alii vero q dicunt nõ fuit ſoror Lazari, ſed alia eiuſdẽ noĩs, dicunt ꝙ nom eſt Magdalene a Magdalo caſtro, eo quòd erat inde o

MORALITER.

1 *Et factum eſt, &c.* Sequitur.

4 *Et mulieres, &c.* Quæ miniſtrabant ei neceſſaria de facultatibus ſuis, tanquam gratæ de ſuis curationibus, & fact deuotæ. Hoc etiam conſuetum erat fieri prædicatoribus Iudæorum.

E

a [Dæ]monia ſeptem. Eandem eccleſiam de gẽtibus a ſordibus viti[or]ũ mundatã, quam Maria ſignificat, ſignificat & Ioanna, [quæ] prius cul[t]ibus idolorũ ded[i]tam, ſed iam Chriſti pietate re[demp]tã, & gratia implet[a]m, quæ quaſi vxor erat prius diaboli.

* Gregorius. Per ſeptem dæmonia vniuerſa vitia intelligu[n]tur. Quia enim [ſe]ptem diebus om[ne tem]pus compre[hen]ditur, rectè ſe[p]tenario numero v[niuerſ]itas figuratur.

b Ioanna, & cæt. Ioã[nes], dominus gratia [eius], vel dominus mi[ſer]icors, cuius eſt om[ne] qđ viuimus.

c [Pr]ocuratoris Herodis. Cum quilibet [ma]gnus ſpiritus ꝑ rego diaboli ad de[ce]ndum laborat, [quaſi] Herodis impij [eſt] ni procurator exi[t].

d [D]e facultatib. & c. An[tiq]uus mos erat Iudæorum, nec duce[ba]tur in culpam, vt [mu]lieres ſua ſub[ſtantia] paſcerent, & [ve]ſtirent Doctores. H[oc q]uia hoc in gen[ti]b[us] ſcandalum po[ſſet] facere, Paulus [ſe] emorat abſtinu[iſſ]e. Miniſtrabant [autem] domino carna[lia] [c]uius metebant [ſpiri]ualia, vt formã da[ret] prędicatoribus quod victu, & veſtitu deberent eſſe con[ten]ti accipiendo a plebibus.

a ¶Vitia vniuerſa quibus plena fuerat, in figura Eccleſiæ de gentibus ſordidæ.

a Dæmonia ſeptem exierant, & Ioanna vxor Chuzæ procura-

b ¶Lilium propter odoriferum cœleſtis vitæ candorem.

b

c toris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ, quæ miniſtrabant 1

d ei de facultatibus ſuis. Cum autem turba plurima conueni- 2

e ret, & de * ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimili-

a ¶Parabolam. b ¶Cuius eſt declarare voluntatem patris.

f tudinem. †Exiit qui †ſeminat ſeminare ſemen ſuum. Et dum † †ſeminabat

g ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, & conculcatum eſt, & volu-

a ¶Vt nec in memoria mens teneat, quod opere exercere neglexit. b ¶Vbi non eſt altitudo terræ, id eſt, ſtudium diſciplinæ.

h cres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit ſupra petram, &

a ¶Ad nutriendas lampades virginum.

natum aruit, † quia non habebat humorem. Et aliud cecidit

a ¶Corda ſollicitudinibus agitata.

inter ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ, ſuffocauerunt illud. Et †

a ¶Mite cor, & docile. b ¶Cum perfecta bonorum operum plenitudine creſcit.

i aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum cen-

a ¶Intelligentiam mentis. b ¶Spiritualiter hæc verba intelligat.

k tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi au-

l

m diat. Interrogabant autem eum diſcipuli eius quæ eſſet hæc

a ¶Quia fideles eſtis, & Phariſæis incredulis ſancta non ſunt danda.

parabola. Quibus ipſe dixit: † Vobis datum eſt noſſe † my- †Myſteria

a ¶Intelligentiam ſcripturarum de quo regno alibi dicitur. Auferetur a vobis regnum Dei. b ¶Qui foris ſunt, vt Marcus ait, qui neque intueri, neque cognoſcere curant veritatem.

n ſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, † vt videntes †Matth. 13.c Mar. 4.b

non videant, & audientes non intelligant. Eſt autem hæc pa-

o rabola, † Semen eſt verbum Dei. Quod autem ſecus viam,

e [Cu]m autem turba, & c. Quoties in Euangelio turbæ vocabu[lu]m interſeritur, ſicut diuerſitas hominum: ita etiam diuerſitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem volunte, ſed diuerſis ex cauſis Chriſtum ſequebãtur: Quidam pro bono, quidam pro malo, omnibus tamen dominus beneficia præſtat, docendo, alendoq́, ſanando.

f [Ex]ij qui ſeminat, & c. Exijt filius Dei de ſinu patris, quo [cr]eaturæ non erat acceſſus, vt ſeminaret ſemẽ ſuum, venit in [m]undum, vt teſtimonium perhiberet veritati. Vnde [ſe]cundum alios euangeliſtas hãc parabolam dicturus de domo exijſſe, mare adijſſe, nauem conſcendiſſe memoratur, [ip]ſum ſitu corporis quod proceſſus ſermonis inſinuans.

Theophylactus. Exijt autem nunc, non vt agricolas [am]pleret, aut combureret terram, ſed exiit ſeminare. Sæpe [e]nim agricola qui ſeminat, ob aliam cauſam exiit, non ſo[l]i vt ſeminet.

C

g Secus viam. Via, eſt cor ſeculo malarum cogitationũ trãſ[it]u attritum & areſactũ, ne ſemen verbi poſſit accipere vel germinare, ſed a peſſimis cogitationibus cõculcatur, & a dęmonibus rapitur. Qui ideo volucres cœli dicuntur, quia cœleſtis, & ſpiritualis ſunt naturæ, vel quia per aerem diſcurrũt. D

⁜ Theophylactus. Non dixit quod ſeminans proiecit aliud ſecus viam, ſed quod ſemen cecidit. Qui enim ſeminat, docet rectũ ſermonẽ, ſed ſermo diuerſimode cadit in audientes, vt quidam eorum via dicãtur.

h Supra petram. Petra indomitum cor nullo veræ fidei vomere penetratũ, in quo non eſt verus amor, & perſeuerantiæ virtus.

i Centuplum, & cæt. Cum denarius pro pfectione ſoleat accipi (quia in decem legis præceptis cuſtodia continetur,) centenarius qui per multiplicatũ denarium ſurgit, pro magna perfectione ponitur. Cor igitur cẽtuplum facit fructũ quod per amorem proximi actiuam, & per amorem Dei cõtemplatiuam adipiſcitur vitam, & ſpiritualiũ ornatur perfectione virtutum. E

k Qui habet aures. Vbicunque hæc admonitio interponitur, myſticũ eſſe quod dicitur, & attentius quęrendũ, oſtẽdit.

l Interrogabant. Nõ mox finita parabola (ſed vt Marcus ait) Mar. 4 b cum eſſet ſingularis interrogauerunt eum hi qui cũ eo erant duodecim parabolam: In quo moraliter inſtruimur, vt ſi intelligentiam diuinorum verborum aſſequi volumus, ſepoſitis terrenorum tumultuum curis, domum Dei, id eſt, occulta ſcripturæ penetralia, orando, & meditando intremus, dicentes: Reuela oculos meos, & c. Pſal. 118.c

m Hæc parabola. Nota hanc eſſe primam parabolam quæ cum interpretatione ſua poſita ſit. Et cauendum eſt vbicunque dominus rogatus a diſcipulis intrinſecus ſermones ſuos diſſerit, ne vel aliud vel plus vel minus intelligere velimus, quam ab eo expoſitum eſt. Ideo autem hanc parabolam per ſeipſum dignatur oſtendere, vt ſe figurate loqui innoteſceret, & rerum ſignificationes etiam in his quæ exponere noluit, quærendas eſſe doceret. F

n Videntes. Doctores Iudæorum qui cum merito peruerſitatis ſuæ excæcati ſunt, mendaciter ſe videntes putant.

o Quod autem ſecus viam. Secus viam ſeminantur, q nulla fide, nullo intellectu, nulla ſaltem tentante vtilitatis occaſione percipere

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ miniſtrabant, & c. Apud Iudęos erat conſuetum, quod [mu]lieres ſanctæ & deuotæ miniſtrabant doctoribus neceſſa[ria] ex deuotione. Et ideo quia Chriſtus docebat & pdicabat [inte]r Iudæos, hoc modo accipiebat neceſſaria ab eis. Paulus a[ute]m qui prædicabat gentilibus inter quos non erat talis co[n]ſuetudo, non habebat mulieres ſequentes ipſum, & [mi]niſtrantes, vt habetur 1. Corint. 9. Ne forte ex hoc gentiles ſc[an]dalizarentur.

Cum

2 Cum autem, & c. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Chriſti doctrina, ſeu inſtructio. Et primo deſcribitur dicta inſtructio. Secundo inſtructionis confirmatio, ibi: Factum eſt autem. Prima in duas, quia primo deſcribitur parabola ſuę prædicationis. Secundo feruor prædicantis, ibi: Venerunt autem ad illum. Prima adhuc in duas, quia primo parabola præponitur. Secundo exponitur, ibi; Interrogabant autem. Sententia autem iſtarum duarum partium patet ex dictis Matth. 13. Excepto quod ſequitur in parte ſecunda.

Nemo

MORALITER.

† [E]xijt qui ſeminat, & c. Semen iſtud poteſt dici eleemoſyna: De cuius ſeminatione dicitur 2. Corinth. 9. b. Qui parce ſeminat, parce & metet, & c. Huius autem ſeminis cadit pars ſecus viã & diabolus tollit iſtud. Et hoc eſt quãdo recipiẽs eleemoſynã, in illicitis conſumit eam. Et aliud ſupra petrã, quod fit, quando recipiens de beneficio nõ eſt gratus homini neque Deo. Et aliud cadit inter ſpinas, ꝑ quas ſignificantur ſolicitudines vitæ præſentis. Et hæc pro parte ſunt bona eccleſiæ, data clericis & religioſis, qui de illis viuunt carnaliter & pompatice, & implicantur ſecularibus negociis, cum tamen illa bona ſint data ad ſeruiendum Deo deuote, & ad miniſtrandum pauperibus in ſua neceſſitate.

† Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centupl. Iſtæ ſunt eleemoſynæ receptæ ad victum & veſtitum neceſſarium Deo ſeruientium.

Nemo

hi ſunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum
de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. Nam † quod ſupra
petram, qui cum audierint cum gaudio ſuſcipiunt verbum,
a & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tem-
pore tentationis recedunt. † Quod autem in ſpinas cecidit,
b hi ſunt qui audierunt, & a ſollicitudinibus, & diuitijs, & vo-
c luptatibus vitæ euntes ſuffocantur, & non referunt fructum.
d Quod autem in terram bonam, hi ſunt qui in corde bono, &
optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in
e patientia. † Nemo autem lucernam accẽdens: operit eam va- 1
f ſe, aut ſubtus lectum ponit, ſed ſupra candelabrum ponit, vt
g intrantes lumen videant. † Non enim eſt occultum quod 2
non manifeſtetur, nec abſconditum quod non cognoſcatur,

¶Studioſe audite. a ¶Vt & in veſtro pectore continue ruminetis, & aliena ructuare ſuſficiatis.

h & in † palam veniat. Videte ergo † quid audiatis, † Qui e- 3
i nim habet, dabitur illi, & quicunque non habet, etiam quod 4 5
k putat ſe habere auferetur ab illo. † Venerunt autem ad illum 6

¶Cognati. a ¶Gentium ad fidem Chriſti confluentium. 7

mater, & fratres eius, & non poterant adire † eum præ turba.

percipere dignantur. Porro ſuper petrã. & in ſpinis ſeminantur: qui audiunt quidem, & vtilitatẽ verbi probant, & deſideriũ guſtant, ſed ne perueniãt ad id quod geſtiunt: vel per aduerſa terrendo, vel proſpera blandiendo retardant. His tribus generibus quicunq; verbum auditum nõ faciũt, deſignãtur.

Recidiuum patiuntur plurimi, etiam bonę voluntatis.

a *Ad tempus credunt.* Multi audientes diſputationem contra auaritiam, vel luxuriam, dicunt cõtemptores ſeculi, & caſtos homines eẽ beatos: ſed vbi ſpecies concupiſcibiles eorum obtutibus præſentantur, mox recedunt ab eis quicquid recte cogitauerant.

¶49.diſt. c.1. §.gibboſus.

b *Et diuitijs.* Diuitiæ etſi delectare videntur, tamen poſſeſſoribus ſuis ſpinæ ſunt, cum aculeis curarum mentes corũ confodiunt, quę auide quæruntur, ſollicite ſeruantur; Vnde ab alio Euangeliſta fallaces diuitiæ vocantur; quia mentis inopiã non implent, nec diu manent. Et nota ꝙ diuitijs duo iungit, ſollicitudinem, & voluptatem, quia & per curam mentes opprimunt, & per affluentiam reſoluunt.

¶Matth. 5.b

¶Matt. 10.c Mar. 4.c

B

¶propatulum, apertum Matth. 13.c

c *Suffocantur.* Quia voluptates, & diuitiæ ſuis importunis cogitationibus guttur mentis, ne bonum deſiderium ad cor poſſit intrare quaſi aditum vitalis ſtrangulant flatus.

Homil. 45. in Matth.

⁂ Chryſoſtomus. Sicut ſpinæ non permittunt oriri ſemen, ſed ex condenſatione ſuffocant immiſſum, ſic ſolicitudines vitæ præſentis, ſemen ſpirituale ſuffocare non ſinunt. Increpandus autem eſſet agricola, qui ſuper ſenſibiles ſpinas, & petram, & viam ſeminaret. Non enim poſſibile eſt petram terram fieri, nec viam non eſſe viam, nec ſpinas non eſſe ſpinas. In rationabilibus autem ſecus eſt.

d *In terram bonam, &c.* In bonos auditores qui verbũ audire ſatagunt, & in vẽtrem memoriæ recondũt, & ſic opportuno tempore fructum operationis proferunt, inter propheta & aduerſa ſeculi patientes. Et bona terra cum patientia fructum reddit, quia bona agit & mala proximorum ęquanimiter tolerat, & dum humiliter flagella ſuſcipiunt, poſt flagella in requiem ſuſcipiuntur.

C

e *Nemo autem.* Hæc verba ponuntur ſecundum ſimilitudinem humanæ conſuetudinis.

Myſtice autem docent fiduciam prædicandi vel patiendi.

f *Supra candelabrum.* Quia dixerat Apoſtolis. Vobis noſſe myſte. reg. Dei cœ a. in p. Nunc oſtendit per e[...] poſtolos, aliquando & cæteris idem myſterium effi[...] dum, & omnes qui domũ Dei eſſent intraturi flam[...] illuſtrãdos: Q.d. Vobis pando myſteria, in vobis acc[...]
men fidei, v[...]
hanc cande[...]
alijs pandire[...]
more carna[...]
commodo[...]
ſcondire. Va[...]
ne, vel lecti[...]
tur caro, in[...]
ma contine[...]
quieſcit. Pe[...]
verbi Dei. [...]
nictu carna[...]
tat verbum[...]
ſam carnem[...]
nit manifeſt[...]
ritatis, & il[...]
occultat ve[...]
prædicare [...]
Super cand[...]
ponit verbi[...]
corpus m[...]
Dei ſubijcit[...]
rior ſit pra[...]
veritatis, & [...]
ſeruitus corp[...]
ipſam tamen[...]
ris ſeruitutem[...]
ſior luceat d[...]
quæ officio linguæ, & cæterorum membrorum inſi[...]

g *Non enim, &c.* Q.d. Timor carnaliũ non vos retar[...] nec mala opinio, quæ de vobis modo habetur apud i[...]los, quia etſi viles appareτis, quandoque claritas veſtr[...]rebit, cum Dominus illuminabit abſcondita tenebr[...] tunc & vos coronabimini, & punientur veſtri aduerſa[...]

h *Qui enim habet, &c.* Hæc ſpecialiter apoſtolis, q̃bus [...]ritate noſſe myſteria datur, & perfidis Iudæis (q̃ p par[...] quod nõ intelligũt audiũt) dicta videntur. Poteſt & g[...]liter accipi, quia & ingenioſus, negligendo, ſapientia[...] priuat, & ſimplex ſtudioſus laborãdo deguſtat. Quia [...]rẽ verbi habet, dabitur & ſenſus intelligendi quod am[...] qui nõ habet amorẽ audiendi, etiam ſi naturali inge[...] labore ſtudioſo ſe intelligere putat nullam tamen v[...]tiæ dulcedinem guſtabit.

i *Et quicunque non.* Ideo deſidioſus ingenium ac[...] vt de negligentia iuſtius puniatur, qui ſcire cõtem[...] ſine labore aſſequi potuit, & aliquando ſtudioſus ta[...] intelligentiæ premitur, vt eo maiora prẽmia inuenia[...] ſtudioſius elaborat.

k *Venerunt.* Quod dixerat in verbo, oſtẽdit in myſtic[...] ſcilicet, ꝙ Iudæi ſolã literam ſequentes, etiam quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nemo autem lucernam, &c.* Per lucernam ſaluator hic intelligit doctrinam euangelicam, quæ non eſt occultanda, nec in latebris tantum docenda, ſicut doctrinæ ſuſpectæ & malæ, ſed in palam coram omnibus.

2 *Non eſt enim occultum, &c.* Quia licet Chriſtus aliquando docuerit diſcipulos ſecreto, voluit tamen quod per eos talia publice docerentur, vnde dicit Matth. 10. c. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Ideo ſubditur.

3 *Videte ergo quid au.* Vt conſtanter per orbem prædicetis.

4 *Qui enim ha. &c.* Hoc ſubditur ad oſtendendum præmium prædicationis apoſtolorum: Qui enim prædicant ex fide formata charitate merentur, vt ſibi detur augmentum gratiæ in præſenti, & præmium gloriæ in futuro.

5 *Et quicunque non ha.* Videlicet fidem charitate form[...]

6 *Etiam quod putat, &c.* Quia gratiæ gratis datæ no[...] ſunt ei ad ſalutem, ſed magis cedent ad damnatio[...] augmentum, inquantum abuſus fuerit eis.

Aliter exponitur de legiſperitis & ſacerdotibus Iud[...] q̃ fidẽ Chriſti nõ habuerũt, & ideo notitia legis & [...] non valuit eis ad ſalutẽ, ſed magis nocuit eis ad augm[...] ſuæ damnationis, ſecundum ꝙ dicitur infra 12. cap. *Se[...] ſciuit voluntatem domini ſui & non fecit, vapulabit multis.*

7 *Venerunt autem.* Hic conſequenter deſcribitur [...] Chriſti prædicantis ex hoc quòd propter aduentum ſuę, etiam expectantis foris, non interrupit prędicati[...] licet eam ſumme diligeret & honoraret, ſed reſpo[...] nuncianti ſibi aduentum, dixit.

MORALITER.

1 *Nemo aut.* Hęc lucerna dicitur ſacra ſcriptura Pſal. 118. c. *Lucerna pedibus me. verb. t. &c.* Hanc autẽ lucernam operit vaſe qui verbis curioſis & extraneis exponit eam ad iactantiã ſuę famę. Ille vero ſub lectum ponit qui igni hęreſis ex ſua expoſitione peruerſa accendit, ſicut lucerna ſub tecto poſita accendit ſtramina. Et de hac accenſione dicit Hierony[...] habetur in decretis 24. q. 3. ſecundę. Arrius in Alexandri[...] ſcintilla fuit, ſed quia non ſtatim fuit oppreſſus, eius fl[...] totum orbem depopulata eſt. Illi autem ponunt ſupe[...] candelabrum, qui per bonam vitam faciunt efficax v[...] ſuum, ſicut e conuerſo illi vaſa operiunt, qui per mal[...] tam doctrinam ſuam contemptibilem reddunt.

nēre pdunt. Nam mater, ſynagoga, & fratres populi Iu rum, de quib. eſt Chriſtus ſecundum carnem, ipſo inte docente nequeunt intrare, quia eius dicta ſpūaliter ne- unt intelligere. Sed pōccupans turba domum ingredit rdāte Iudæa, cōfluit ad Chriſtū gētilitas, & illuminat.

foris ſtant volent. s ſtantes, volunt m videre, q ſpūa ſenſum in lege quęrētes, ad cu- ani literæ ſeſe ūt, & quaſi Chri ad carnalia do a potius cogūt, quam ſe diſcē- ūalia conſentiāt re. merito ergo gnoſcunt. Quo plo, & nos in- amur quod nō ſcemur ſi foris rimus.

on autem iniu- negligit matrē mater negatur, etiam de cruce ſcitur. Sed reli- ores copulę mē mōſtrantur q̄ rum, & corporali neceſſitudini præſcriptorum cęle- forma præfertur. Figurat etiam. Iudæis (de quibus ſe um carnem) eccleſiam de gentibus quæ credidit ante dam.

ORALITER. Magiſter pcepturus aliis, q non relique trem & matrem, non eſt me dignus ſnīæ ſuæ ipſe pri- ſe ſubiicit, non refutās officium maternæ pietatis, ſed nis ſe miniſterijs amplius quam maternis affectib. dē gnoſcit. Itaque qui ſe intelligit propter diuinum my- m in terras veniſſe, & propter conuētum eccleſiæ re- parentibus aſcendit in nauem.

THEOPHYLACTVS. Quidam hoc ſic intelligunt, Chriſto docēte qdam inuidētes ſubſannantes eū ſup ina eius dixerūt. *Mater tua. &c.* Tanquam pp hoc eum ilem demonſtrarent. Et ideo qui mentem eorum co it, ſic eis reſpondit, quoniā nō nocet vilis conſangui- ſed ſi ignobilis quis exiſtat, audiat autem verbū Dei, n conſanguineum reputa.

b *aſcenderunt. Nauigantib. autem illis.* MORALITER. Iesu nauim aſcendit, qui ſigno Dominicæ crucis im s, ſeculum relinquere diſponit.

c *bdormiui.* In hoc facto verus homo monſtrantur q dor & verus Deus qui furorem coercet maris.

d *et complebantur, & periclitabantur. Accedentes autem.* Meri rbatur, nauis in qua proditor eſt cum bonis, & qui ſuis itis firmi fuerant, turbantur alienis.

e *Suſcitauerūt eū dicētes, Præceptor perimus.* Aduerte neminē ſine tētatione de hac vita trāſmigrare, cum ēt Apoſtolos (qb. Dn̄s adeſt) tentationum ſecularium ſæpe procella ter turbet. Sed cum ſimus ſubiecti procellis ſpūalis nequitiæ, excitemus gubernatorem q imperat ventis, q imperat mari, q etſi iam nō dormiat corporis ſui ſomno, caueamus tn̄ ne noſtri corporis ſō no dormiat, & quieſcat.

f *Et ceſſauit, & facta eſt trāquillitas.* Nota. quod oīs creatura ſē tit creatorem. Impe rat, increpat, ſentiūt imperātem, non qđ ſecundum hæreſim quorūdam ſint ani- mātia, ſed maieſtati cōditoris ſunt ſenſi- bilia, q̄ apud nos ſūt inſenſibilia.

ALLEGORICE. Mare vel ſtagnū, te- nebroſus eſt, & ama rus mundi æſtus. Na uicula, arbor crucis, cuius beneficio fide les adiuti, emerſi flu ctibus mundi, obti- nent littus patriæ cę leſtis. Aſcedūt diſcipuli admoniti cum eo, vnde ipſe ait: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam, & ſequatur me.* Diſcipulis nauigantib. id eſt, ſeculum fidelib. calcantib. & futuri ſeculi quietem animo meditantib. & p Sanctiſpiritus flatum, vel etiam per proprij regiminis co- natum infidos mundi faſtus certatim poſt terga iactantib. ſubito obdormit Dn̄s, id eſt, aduenit tempus dominicæ paſ ſionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve ri ſolis occubitum ſignificaret. Deſcendit procella, qa Dn̄o ſomnum mortis in cruce ſubeūte, fluctus perſecutionum dœmoniacis flatib. excitari aſſurgunt. qb. non ipſius patien tia, ſed diſcipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat. ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re- ſurrectionem optant, quę ſi differretur, ipſi in ppetuum pe riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re- ſurrectione, per mortem deſtruit ſuperbiam diaboli, q ha- bebat imperium mortis. Tempeſtatem etiam aquæ facit ceſſare, quia rabiem Iudæorum morti eius inſultantium, re ſurgens labefacit. Arguit eos, qui ſe præſente timebāt, cum perire non poſſit q firmiter adhæret ei: Quaſi ipſo geſtu na uigationis diceret, quod poſt reſurrectionem etiam voce di xit. *O ſtulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quæ locuti ſunt Pro phetæ.* Nonne opor. pa. Chriſtum ſoporari, vndis nauem (in qua quieſcebat) hinc inde vexātibus, & ſic extemplo tumi dis, gurgitibus ſedatis, patefacere cunctis potentiam ſuæ di uinitatis?

g *Mirati ſunt adinuicē.* Nō diſcipulij, ſed nautæ & alij q in

†Ma. 8. c. Mar. 4. d.

† cōplebuntur.

† experrectus.

infr. 9. c. Mar. 8. d.

Mar. 4. d.

inf. 24. d.

a Synagoga. b Populus Iudæorum. c Quia non habent ſpiritualem intelligantiam.

a Et nunciatum eſt illi: Mâter tua, & fratres tui fôris ſtant, vo- 1
lentes te videre. Qui reſpondens dixit ad eos: Mater mea,

a Id eſt, qui dicto, vel facto, vel exemplo, in cordibus proximorum generant Deum. b Voluntatem patris mei qui in cælis eſt.

& fratres mei hi ſunt, qûi verbum Dei audiunt, & faciûnt. †
Factum eſt autem in vna dierum., & ipſe aſcendit in nauicu- 2
lam, & diſcipuli eius, & ait ad illos: Transfretemus trans 3
ſtagnum. Et † aſcenderunt. Nauigantibus autem illis ob-
b dormiuit, & deſcendit procella venti in ſtagnum, & † com-
c plebantur, & periclitabantur. Accedentes autem ſuſcitaue-
d runt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille † ſur-
e gens increpauit ventum, & tempeſtatem aquæ, & ceſſa-
f uit, & facta eſt tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi eſt
fides veſtra? Qui timentes mirati ſunt ad inuicem, di-

a Dęmonibus.

g centes: † Quiſputas hic eſt? Quia & vêntis imperat

D

E

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mater mea & fratres mei hi ſunt, q verbū Dei audiunt, & faciunt. *Quaſi dicat, ille eſt mihi propinquus, qui ſpūalib. operi eſt magis intentus. In hac ēt reſponſione Chriſtus confutauit il los, qui ei nunciauit aduētum matris ſuę, quia ſecūdū doctores no- ſtros malicioſe hoc fecit, vt ſi ex hoc pdicationē dimitteret, argueret ipſum eſſe hominem purū carnali affectione motū. Aduertēdum tn̄ q fratres Chriſti hic dicunt cognati ſui Germani, eo modo loquēdi, quo apud Hebræos, fratres dicuntur illi qui ſunt de eadem cognatione, et quo modo vocauit Abrahā Loth nepotē fratrē ſuum, vt habe. Ge. 13.*

2 Factum eſt aūt, &c. *Hic conſequenter deſcribitur doctrinæ Chriſti cōfirmatio, quę proprie fit per miracula, ſecundum q dicitur Mar. vlt. d. Sermonem confirmante ſequentib. ſignis. Et primo deſcri bitur miraculum factum in mari. Secundo factum in terra; ibi* Et cum de naui egreſſus eſſet ad terram. *Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 8. Hoc excepto.*

3 Transfretemus transſtagnum. *Mat. 8. vocatur mare: modo loquendi Hebraico, quo omnis congregatio aquarum in notabili quan titate vocatur mare, ſecundum illud Geneſ. 1. b.* Cōgregationeſq; aquarum vocauit maria. *Secundum veritatem aquæ Iordanis fluuij extenduntur ibi in magna latitudine, ideo frequenter vocatur mare, & aliquando lacus, & aliquando ſtagnum.*

E cum

MORALITER.

† *Et nunciatum.* Secundū ſenſum literalem malicioſe fuit ei nunciatum, vt ſi p aduētum matris, & fratrum pdicationē dimitteret, argueret homo purus, vtpote affectione carnali motus, pp q rationabiliter impoſuit nūciati ſilētiū, dicēs.

1 *Mater mea, &c.* Et in hoc docuit pdicatorem Euangelij rōnabiliter reprimere volentes eum malicioſe impedire.

2 *Factum eſt aūt in vna dierum, & ipſe aſcendit in nauicul. &c.* Per nauiculam ſignificatur corpus humanum in quo ſecundū Platonicos, anima eſt ſicut nauta in naui. In hac aūt nauicula anima gubernat ſecūdū partem rōnalem. Iraſcibilis aūt, & cōcupiſcibilis, ſenſus interiores, & exteriores ſunt in corporalib. organis, & ſic dēnt p rōnem q̄ nō eſt virtus organica gubernari, Deus tn̄ principalis eſt gubernator. Turbatur autē nauis iſta corporis infirmitatib. & mens interior, dæmonū tentationib. Et Deus q principalis eſt gubernator, dormire dr̄, dum ab eo talia permittuntur. Excitatur autem deuotis precib. partis rationalis, quæ ad optima deprecatur, & tunc iubente Domino turbatio quietatur.

A nauí erant mirantur. Vnde Matthæus. *Porro homines illi mirati ſunt.* Dicẽtes: *Qualis eſt hic?* Quod ſi diſcipulos dicimus miratos fuiſſe, merito & ipſi homines ſunt appellati.

Ma.8.d. a *Ad regionẽ Geraſenor.* Geraſa ciuitas Arabiæ iuxta montem Galaad in tribu Manaſſe, non longe a ſtagno Tyberiadis ſignificat gentes quas poſt paſſionem & reſurrectionẽ Dominus per prædicatores viſitauit, vnde Geraſe ſiue Gergeſi colonum eiiciẽs, id eſt, diabolum a quo prius ĩcolebatur vel aduena propinquãs, qui longe erat in tẽpore.

populo, E contra dicitur: *Multitudinis credentium erat cor & anima vna.* Vnde bene in Babylone vnitas linguarũ in Ieruſalem eſt adunata.

g *Et rogabant.* Sciebant dæmones per aduentum Do[...] ſe aliquando in abyſſum mergendos; Non ipſi futur[...] diuinantes, ſed [...] tarum de ſe di[...] colentes.

h *Grex porco*[...] ci, ſunt homin[...] cis, & rationis [...] tes, lutulentis [...] dediti, in mon[...] biç paſcentes. I[...] quis more po[...] xerit, diabolus [...] poteſtatem n[...] pit, vel ad prol[...] tantum, non a[...] ad perdendun[...] pit.

✲ Avgvs[...] Quod Marcu[...] circa mõtem [...] gregem porc[...] Lucas autem [...] te, ñ repugnat [...] .n. porcorum [...] gnus fuit, vt a[...] eius eſſet in n[...] aliquid circa [...] Erant .n. duo [...] porcorũ, ſicu[...] cus expreſſit.

Et rogabãt e[...] *permitteret eis* [...] *ingredi,* Aduer[...] mentiam De[...] Nullum pri[...] condẽnat, ſed [...] quiſque ipſe ſ[...] li autor eſt. N[...]

a Mundanæ motioni. Velint nolint.

a &† mari, & obediunt ei. Enauigauerunt autem ad regio- † 1
nem Geraſenorum, quæ eſt contra Galilæam. Et cum de
b naui egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam,* qui 2
habebat dœmonium iam temporibus multis, et veſtimento
c non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumen
ris. Is vt vidit Ieſum, procidit ante illum, et exclamans vo-
d ce magna, dixit; † Quid mihi et tibi eſt Ieſu filii Dei altiſſi-
mi? Obſecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui
immundo, vt exiret ab homine. Multis enim temporibus
e arripiebat illum, & vinciebatur cathenis, & compedibus

a In loca ſpiritualium inſæ, unda virtutum ſi ut profugus a lege, diſcretus a Prophetis, remotus a gratia.

cuſtoditus, & ruptis vinculis agebatur a dœmonio in deſer-

a Non vt ignarus inquirit, ſed ut confeſſa peſte quam fureos tolerabat, virtus curantis gratiosi emineat.

to.† Interrogauit autem illum Ieſus, dicens. Quod tibi no-

a Scilicet ſumus non unus ſpiritus tantum.

f men eſt? At ille dixit: Legio. Quia intrauerunt dœmo-
g nia multa in eum: Et rogabant illum ne imperaret illis, vt in
h Id eſt, gehennam
abyſſum irent, † Erat autem ibi grex porcorum multorum
i paſcentium in monte, & rogabant eum, vt permitteret eis in
k illos ingredi. Et permiſit illis. Exierunt ergo dœmonia
l ab homine, & intrauerunt in porcos, & impetu abiit
grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt. † Quod
m vt viderunt factum, qui paſcebant, fugerunt, & nunciaue-
n runt in ciuitatem, & in villas. Exierunt autem videre, quod

Ma.8.d. Mar.5.a. b *Occurrit illi vir.* Cum Lucas vnum; Ma.8.d. Matthæus duos occurriſſe memorat, in figuram eiuſdem gẽtilis populi eſt, quia cum Noe tres filios genuerit, & familia Mar.5.a ſolius Sem in poſſeſſione Dei abſciſſa ẽ, ex duobus aliis diuerſarum nationum B populi pullularunt, qui idolis ſeruierũt. Et nota hunc vnum fuiſſe celebrioris perſonæ, & maioris ĩſaniæ, de quo regio illa maxime dolebat. *Occurrit ergo vir.* Id eſt, ipſe gentilis populus, q multis temporibus, id eſt, ab ipſo pene mundi exordio vexabatur a dæmonio, nec vtebatur veſte naturæ ſuę, id eſt, virtutib. fide & charitate, qb. primi parentes poſt culpam nudati leguntur, hæc ſtola redeunti filio offertur. Neq. in domo conſciẽtiæ quieſcebat, ſed in mortuis operib. corporis quaſi in ſepulchris manebat.

c *In monumentis.* Quid aliud ſunt pfidorum corpora, niſi q̃dã defunctorum ſepulchra in qb. non habitant Dei verba.

✲ Avgvst. In domo non habitabat, id eſt, in cõſcientia Li.2.de quæ. in Au.q.13 ſua nõ requieſcebat. *In monumentis manebat.* Id eſt, in mortuis operibus, hoc eſt peccatis delectabatur.

d *Ieſu fili Dei.* Arrius contendit eſſe creaturam, quem dæmon cõfitetur eſſe filium Dei. Iudei dicũt; In principe dæmoniorum eiicit dæmonia, quẽ dæmonia negãt aliquid ſecum commune hẽre. Tormẽtum eſt diaboli ab hominis C leſione ceſſare, & quãtũ diutius poſſederat, tm̃ difficilius dimittit. Caueat ergo aliqs Ieſus a diabolo, vt cito eius iugũ dirũpat, qa tãto facilius quanto citius eius dñium euitatur.

e *Vincieba. catenis.* Cãtenę & cõpedes, duræ, & graues sũt gẽtium leges, quib. & in eorum republica cohibebanĩ peccata. His tamen legib. ruptis, & ad ea ſcelera cupiditate ducebantur, quæ vulgarem conſuetudinem excedebant.

Act.4.f. Ge.11.a f *Quia intrauerunt dæmonia multa, &c.* Multa dæmonia quæ vnum pmũt, ſignant multos cultus idolatriæ in vno gẽtiũ populo

tuntur in porcos dæmones, ſed ipſi perũt; qa cęleſtis [...] nis claritatem ferre non poterant. Vnde & ante tem[...] bita ſibi tormenta formidant.

k *Et permiſit illis. Exierunt. &c.* Permittit, vt per inte[...] nem porcorũ, detur occaſio ſalutis hominib. Paſto[...] videntes ſtatim nunciant. In quo notãdũ, quod nec [...] niſi permiſſa dęmonia nocere poſſunt, multo minus [...] nibus, niſi occulta tamen iuſtitia Dei permittantur.

l *Abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt. Qu*[...] *derunt factum qui paſcebant.* Allegorice. Liberat[...] lo gentium, a dominatione dæmonum, increduli [...] tis agũt ſuos ritus ſacrilegos, & cęca, & pfunda curi[...] ſubmerſi, & impetu ferũtur in pceps, qa nullius m[...] templatione reuocãtur, ſed ad inferiora p improbi[...] cliue detruſi ſuffocantur, intercluſo vitali commea[...] tus in aquis voluptatum huius mundi.

m *Fugerunt & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas.* [...] res fugerunt, quia nec philoſophi gentium nec pr[...] ſynagogæ pereuntib. poſſunt conferre medicinam, [...] Chriſtianam fugiant legem, potentiam tamen eius [...] do, & mirando prædicant.

n *Exierũt autẽ videre quod factũ eſt, & venerũt ad Ieſu*[...] *venerunt hominẽ, &c.* Significat multitudinẽ ſua venu[...] delecta[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et cum, &c. *Hic deſcribitur miraculũ factũ in terra. Et primo de curatione dæmoniaci. Secũdo, de ſuſcitatione filię Archiſynagogi, ibi:* Factum eſt aũt. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat.8. & Mar.5. Hoc excepto quod ſequitur.*

2 Et veſtimento nõ induebatur, neq; in domo m[...] ſed in monumentis, &c. *Amẽtes.n. & dæmoniaci mult*[...] *ſuſtinere quæ non poſſent alias ſuſtinere, ſicut patet de Nab*[...] *noſor Danielis. 3. qui per ſeptem annos habitauit cum feris quaſi bos comedens.*

MORALITER.

† † *Enauigauerunt autem ad regionem Geraſenorum quæ, &c.* Per hominẽ obſeſſum a dæmone, ſignificatur populus gẽtilis longo tempore ſeruiens dæmonib. in idolis, & veſtib. non vtebatur, qa nudatus erat virtutum ornamentis. Ruperat ẽt catenas, & vincula legis naturalis, ſed Domino iubente p pdicationem Apoſtolorum dœmones ſunt ab eis ei[...] ad ſanam mẽtem ſunt reducti, & virtutum veſtib. [...] nati. Per hoc autem quod demones porcos intrau[...] in mare demerſerunt, ſignificatur, quod dæmones detractores, qui tanquã porci paſcuntur immundi[...] rum & gruniunt contra vitam bonorum, propter q[...] dæmonibus demerguntur in infernum.

deſtatam, honorare quidē, ſed nolle pati religionē Chriſtiam, dum dicunt, quod eam implere non poſſunt. Mirātur & fidelem populum à priſtina cōuerſatione ſanatum, & ſe ad pedes dñi, i. ſano mētis examine veſtigia ſaluatoris ſequatur intueri, & veſtitum ſtudijs virtutum, quæ de ce us amiſerat.

a *Et rogauer.* Conſcij fragilitatis, præſentia domini ſe indignos iudicant, non capien tes verbū Dei, & in firma mente pondus ſapientiæ non ſuſtinentes, & ideò diutinis moleſtus non fuit, ſed regreditur, quia non dignatur cum inuitos, ſed cito deſerit infirmos, quibus oneri videſſe ſuam præſentiam.

d ✤ CHRYSOST. Attendas Chriſti humanitatem. Poſtquā enim collocatis a ſe tot beneficijs emit terent eum, non obſtitit, ſed diſcedit, eos qui ſeipſos indignos ſua doctrina promulgauerant, relinquens.

cut ait propheta: *Dies multos expectabis me.* Nō fornicaberis & non eris cum viro, quia nunc ſynagoga nec eſt ſubdita Chriſto viro, nec fornicata cum idolo, longa expectatione ſponſi amplexum præſtolans. D

Huic lectioni ꝯſequenter ſubiungitur mors filiæ Archiſynagogi in figuram eiuſdem ſynagogæ, quam dum properat ſuſcitare dominus, præripit ſanitatem hemorroyda mulier in figurā gentiū quæ poſt venientes prius ſanantur. Venit ergo ad Ieſum, princeps, ſcilicet, Moyſes, qui merito Iairus dicitur, id eſt, illuminatus a Deo, vel illuminans alios, dum verba vitæ quæ a ſpiritu ſancto acceperat, alijs miniſtrat. Cadit ad pedes quia legiſlator cum toto populo illo, Chriſtū in carne venturum longe ſibi intelligebat præferendum. Rogat intrare in domum quia deſiderabat eum videre, vnde: *Multi reges & prophetæ v. vi. quæ vos vi.* E

factum eſt, & venerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem a quo dæmonia exierant, veſtitum ac ſana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nunciauerunt autem illis, & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet à † legione.
a Et rogauerunt omnis multitudo regionis Geraſenorum, vt diſcederet ab ipſis, quia timore magno tenebantur. † Ipſe autem aſcendens nauim, ! reuerſus eſt. Et rogabat illum vir a
b
Vt iactantiæ cauſa uitetur, & infidelibus fit exemplo.
quo dæmonia exierant, vt cum eo eſſet. Dimiſit autem eum Ieſus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuerſam ciuitatem prædicans, quanta illi feciſſet Ieſus. † Factum eſt autem cum rediiſſet Ieſus, exd
cepit illum turba. Erant enim omnes expectantes eum. Et ec- 2
a Illuminans Moyſes enim dicitur a tus, qui diuinis præceptis populum inſtruxit.
ce venit vir cui nomen Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat, 3
& cecidit ad pedes Ieſu rogans eum, vt intraret in domum 4
a Synagoga, lege & prophetis inſtructa.
eius, quia filia vnica erat illi ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, † à turbis comprimebatur

† dæmonis agitatus.

† Mar. 6. b.

† turbæ ſuffocabāt eum Luc. 10. d

b *Ipſe autem, &c.* Quando de ſynagoga ad gentes trāſiuit, in ſomno, nauis tempeſtate preſſa memoratur, hic nec dormit, nec nauis periclitatur. Quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Tamen in hoc innuitur, quod paſſionis eius triumphus, & reſurrectionis gloria credituris Iudeæ populi intimabitur, & cum prędicatio mortis ſuę vexillo credi a Hebræis cœperit, quaſi repetita naui in qua dormierat, etiam reuiſit.

Ipſe autem qui relictis parentib. i. Iudeis, aſcenderat nauim, i. poſt reſurrectionem, quaſi tranſacta paſſionis ſuæ tēpeſtate gentium procurauerat ſalutem, iam in patriam remittitur, quia poſtquam plenitudo gentium intrauerit, tūc omnis Iſrael ſaluus erit.

Redi in domum, &c. ALLEGORICE. Poſt remiſſionem peccatorum redeundum eſt in bonam conſcientiam, & ſeruiendum euangelio, propter aliorum etiā ſalutē, vt de in ceterum cum Chriſto requieſcat, ne cū iam prope vult eſſe cum Chriſto, negligat myſterium prædicationis accommodare fraternę liberationi, vnde Apoſtolus. *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto,* multo melius, manere autem in carnę neceſſarium propter vos. Philip.

C *Excepit il.* In fine ſeculi cū adhuc ad Iudæos redibit, per fidei confeſſionē libēter excipietur, quia expectant eum ſicut

Huic erat vnica filia, id eſt, ſynagoga ſola legali cōpoſitione inſtituta cū ad duodecimum annum peruenſſet, id eſt, cū per legis & ꝓphetarum inſtitutionem edocta ad annos intelligibiles perueniſſet, vt iam apoſtolica doctrina viueret, & Deo ſpirituales fructus gigneret, moriebatur erroris languore. Ad hanc ſanandam, dum carne aſſumpta properat Dei verbum grauatur noxia conſuetudine carnalium populorum. Et ecce mulier id eſt eccleſia de gentibus congregata quæ interiorum lapſu criminum deperibat, a cœtu fidelium ſegregata, paratam aliis præripit fide ſalutem, ab annis duodecim. Quo tempore ſynagoga in cultu Dei creuerat, eodem tempore gentilitas per orbem idolatrię ſanie fœdabatur, & carnis oblectatione. Quæ ſubſtantiā, id eſt, naturalis induſtriæ vires expenderat in medicos, id eſt, philoſophos legum doctores, qui multa de vitijs & virtutibus diſputārt etiam & præcepta viuendi dederant, nec per eos curari poterat, ſed (vt Marcus ait) deterius habebat. Sed vt vidit Iudæos ægrotare, & verū medicū vidit adeſſe, ſperat, & quęrit medicinā, accedit ꝑ fidē appꝓpinquat retro dominū ſuū ambulādo. Vel quia in carne dominū nō vidēs pactis in carnationis ſacramētis per fidē cœpit eius veſtigia ſubſeq. Tāgit fimbriā & vndā ſanguinis reſtringit, quia beatus & vere mundandus, qui minimā verbi partē, manu fidei cōtingit. F

Mar. 5.

☞ In

NICOLAVS DE LYRA

✱ Ipſe autē aſcendens na. &c. ! & rogabat illū vir a quo dæmonia exierāt, vt cum eo eſſet dimiſit, &c. *Id, eſt, noluit quod ipſum ſequeretur. Cuius ratio eſt quia diſcipulis ſequētibus Chriſtū data eſt poteſtas faciēdi miracula, vt patebit ca. 9. & 10. Si autē iſte qui fuerat dæmoniacus talia faceret, poſſet a ſimplicibus & etiā à malitioſis hominibus imputari, quod talia faceret virtute dæmonis, quod Chriſtus excludere intendebat. Et ex hoc conſuetum eſt in eccleſia, quod dæmoniaci & furioſi ſi curentur, non tamen ad eccleſiaſtica officia promouentur.*

Factum eſt autem. *Hic conſequēter deſcribitur miraculū de ſuſcitatione filiæ Archiſynagogi. Circa quod primo ponitur dicti miraculi inchoatio. Secundo interponitur mulieris patientis fluxū ſanguinis curatio, ibi.* Et contigit dū iret. *Tertio, dictæ ſuſcitationis cōſumatio, ibi:* Adhuc illo loquēte. *Sētētia iſtarū partium patet ex dictis Matth. 9. & Marci 5. excepto quod ſequit in prima parte.*

3 Excepit illū turba. *Licet enim ſacerdotes et legiſperiti ex odio ipſum deſpicerēt & doctrinam eius, tamen communis populus deuote audiebat verbum eius.*

4 Et ecce ve. vir cui n. Iairus. *Iſtud nomen nō exprimitur Mat. 9. & Marci. 5. & ideo hic ſuppletur. Sciendū tamē quod iſte vocabatur Iair in idiomate Hebro, ſed nomnia propria Hebracia quando transferuntur ad Latinum frequenter accipiūt hanc ſyllabam us, in fine ſicut Iacob in Hebræo, Iacobus in Latino, & Saul Saulus. Et eo dem modo Iair Iairus.*

✱ NICO.

† MORALITER.

: *Factum eſt autem, cum rediiſſet Ieſus, excipit illum turba.* Per Archiſynagogum ſacerdos curatus, & per filiam eius vnicā ſua parochia deſignat. Igit Archiſynagogi vnica filia moritur, cum ſacerdotis parrochia male diſponitur, ſed ꝓ eius ſanitate Ieſum rogat cū prędicatorem & cōfeſſorem pro ſalute animarum zelantem in auxilium ſuum vocat, & tunc eius filia ſanatur, & ei cibus verbi Dei & euchariſtiæ ſacramentum miniſtratur.

A a *In medicos*: Medici, dæmones, qui quaſi conſulentes hominibus ꝓ Deo ſe coli exigunt, quibus ſeruierat gentilitas.
b *Tetigit fimbriam*. Fimbriam tãgit, qui incarnationis myſteria perfecte amat & credit, donec ad maiora capiẽda perueniat.

i *Non permiſit, &c.* Paucos arbitros reſurrectionis acci[pit], quia non a multis continuo credita eſt reſurrectio.
Filius viduæ publice ſuſcitatur, hic pauci admittũtur [i]n quo mo[r]aliter pietas domini notatur, q[uia] vidua mater v[...] nõ patiebat moras, & ideo ne amplius afficeret, matu[ritas] additur. Signific[atur] etiam in filio vi[duæ] ecclesia cito cre[d]ra. In archiſynag[ogi] filia Iudei qui cr[edi]turi, ſed ex plur[ibus] pauci.

Si conſideremus quanta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit filius Dei videmus quia comparatione eius, fimbriam tãtummodo tangimus, ſuperiorẽ veſtimẽti eius partẽ nequimus attingere.
c *Et confeſtim, &c.* Suſcitaturus mortuã rediit ad fidem faciendam, prius curat hemorroidam. Sic Eliſabet ſterilis paritura indicatur, vt cõceptura virgo credatur.
d *Quis eſt*. Non quærit vt doceatur quæ neſciat, ſed vt fides mulieris appareat.
B e *Turbæ te comprimunt*. Quem turbæ diuerſis hæreſibus affligunt, ſola catholica eccleſia fideli corde tangit, nam alij tangentes non tangunt, ſicut videntes non vident, audientes nõ audiunt. Vnde & Mariæ dicitur: Noli me tangere, nondum.n.aſcendi ad patrem meum.
✠ Gregor. Premente turba vna redemptorem noſtrum mulier tetigit quia carnales quiq; in eccleſia eum cõprimunt, a quo longe ſunt, & ſoli tãgũt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit, & nõ tangit, quia & importuna eſt per præſentiam, & abſens per vitam.

† Matth. 9.c. Mar. 5.c † quæ
† ab illis 3. dist.c. ad eius, de pen. dis. 3.c. inter hæc hircũ 1.
• Matth. 9.c.
• eiectis foras omnibus.
† Matth. 9.c. Mar. 5.d Io. 20.d.
Lib. 3. mor. ca. 11.

† Et mulier † quædam erat in fluxu ſanguinis ab annis duo-
decim, quæ in medicos † erogauerat omnem ſubſtantiam ſuã
a nec † ab vllo potuit curarari, acceſſit retro & tetigit fimbriam
b veſtimenti eius, & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et
c ait Ieſus. Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omni-
d (a Q. Multi ſunt qui te tetigerunt.)
e bus, dixit Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te
comprimunt & affligunt, dicis, quis me tetigit? Et dixit Ie-
(a Q. Non quæro de tactu corporis, ſed de tactu fidei.)
f ſus: Tetigit me aliquis. Nam & ego noui virtutem de me exiiſ-
g ſe.† Videns autem mulier, quia non latuit, tremẽs venit & pro-
cidit ante pedes eius, & ob quam cauſam tetigerit eum, indi-
cauit coram omni populo, & quemadmodum confeſtim ſa-
(Per fidem. a Non factum eſt, ſed fecit, in eo enim iam ſaluata es quod credidiſti.)
nata ſit. At ipſe dixit illi: Filia, fides tua te ſaluam fecit: Vade
h in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam † ad principem
ſynagogæ dicens ei, quia mortua eſt filia tua, noli vexare † il-
lum. Ieſus autem audito hoc verbo reſpondit patri puellæ;
Noli timere, crede tantum & ſalua erit. Et cum veniſſet ad
(a Petrus Iacobus & Ioannes fides, ſpes, & charitas.)
i domum, non permiſit intrare ſecum quemquam, niſi Petrum
(a [...]at [...] epiſcopus. b Mater eccleſia.)
k & Iacobum & Ioannem et patrem et matrem puellæ. Flebant
l autem omnes et plangebant illam. At ille dixit: Nolite fle-
m (Qui non credit deridet.)
n re: Non eſt mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum,
o ſcientes quia mortua eſſet. Ipſe autem * tenens manum eius, cla
p
q mauit, dicens: † Puella, ſurge. Et † reuerſus eſt ſpiritus eius et
r (a Ad teſtimonium vitæ vt non phantaſma ſed veritas crederetur.)
ſurrexit continuo, et iuſſit illi dare manducare. Et ſtupuerunt
s parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum
erat.

✠ Theoph[y]l. Mortuam ſuſcita[tu]rus eiecit omnes [...] ſi nos docens a[...] inani gloria eſſ[e ...] nihil ad demon[stra]tionẽ facere, & q[uo]d cum quis debet [mi]racula facere, nõ [de]cet ipſum eſſe in [me]dio plurimorum.
k *Patrem pu[ellæ]*. Pater puellæ, c[...] doctorum legis [...] licet, ſcribæ & [pha]riſæi, qui ſi cre[dere] voluerint etiam [...] iecta ſynagoga [...] erit.
✠ Chryſo[ſt]. Aſſumpſit pare[ntes] in teſtes, ne qui[s di]cere poſſet falla[ci]ſe reſurrectioni[s in]dicium. Deſle[ntes] etiam excluſit, à [do]mo, & indigno[s o]ſtẽdit huiuſmo[di vi]ſione.
l *Flebant aut[em]*. Flent qui ſynag[oga] à Deo qui vita [eſt] vident alienam [...] dolent, nec amp[lius] poſſe viuificari [...] tant, & illa quæ [...] ſi præſentiam qua viuere debet amiſit, quaſi inter plãg[as] mortua iacẽs, nec hoc ipſum quidẽ quare plãgat intell[igit].
m *Nolite flere*. Fleant mortuos ſuos, qui putant mort[em], vbi eſt fides reſurrectionis non eſt mortis, ſed ſpes qui[etis].
n *Non eſt mortua, &c.* Mortua eſt puella hominibus [qui ſu]ſcitare non poſſunt: Non Deo, cui anima viuit, & car[nem re]ſcitando quieſcit.
o *Sed dormit, &c.* Allego. Cum anima peccãs mori[tur] ſi tamen a Chriſto ſuſcitari meretur, nobis quidẽ m[ortua] fuiſſe ſed Deo dici poteſt obdormiſſe.
p *Deridebant, &c.* Merito excluſi ſunt, qui deridere q[uã] credere malebant, indigni videre reſurrectionis mira[cu]lũ.
q *Tenens manum*. Tenet manum, quia niſi manus Iu[dæo]rum (quæ ſanguine plenæ) prius fuerint mundatæ, ſy[nago]ga non ſurget.
r *Puella ſurge*. Quiſquis a morte animę, a Chriſto ma[num] ſibi confortante reſipiſcit, a ſordibus vitiorum debet [ſur]gere, & (ſicut Marcus ait) in bonis operibus ambula[re] & cœleſti pane neceſſe eſt vt mox ſatietur, id eſt, verbi D[ei] & altaris.
s *Quibus præcepit.* Sicut publica noxa publico eget re[me]dio, ita leuia peccata leuiori & ſecreta queunt deleri p[œni]tia. Vnde puella in domo iacens, paucis arbitris exurgi[t], deinque ne miraculum vulgarent, interdicitur.

Infrà 8.c. f *Nam & ego noui*. Non latet quicũque tangit: Deus nõ indiget oculis vt videat, nec corporaliter ſentit, ſed ĩ ſe habet cognitionem omnium. Etiam virtus quæ propitiatur omnibus iniquitatibus noſtris, & ſanat omnes infirmitates noſtras, non ex nobis, ſed ex Deo exit.
g *Videns autem mu.* Hæc mulier verecunda fimbriã tãgit, fidelis acceſſit, religioſa credidit, ſapiens ſe eſſe ſanatã cognoſcit: Sic plebs gẽtium quæ Deo credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionẽ exhibuit vt rogaret, ſapientiam induit vt ſanitatem ſuam & ipſa ſentiret, fiduciam ſumpſit vt fateretur quod præripiebat alienum.
h *Adhuc illo loq.* Mũdata eccleſia gentiũ a profluuio vitiorum, & cognominata filia ob fidei meritũ nũciatur ſynagoga leto perfidię & inuidiæ ſoluta, qa in Chriſtum nõ credidit, & eccleſiam credere doluit. Nuncius iſte eſt, quicũq; credit ſtatum ſynagogæ a Deo deſtitutum vt reſtaurari nõ poſſit, ideoque pro reſtitutione illius ſupplicãdum eſſe nõ credidit, ſed quæ impoſſibilia sũt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum, vnde ſequitur: *Ieſus autem audito hoc verbo.*
i *Non*

MORALITER.

† 1 *Et mulier quædam erat in fluxu ſanguinis.* Per quam ſignificatur perſona peccatrix a longo tempore, quæ tamen remedium quærit a domino, dicens: Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ, &c. Et illa ſola dicitur [Ch]riſtum tetigiſſe, ſcilicet ſpiritualiter per fidem, licet [m]ulti eum comprimerent per tactum corporalem, pr[op]ter quod ei ſingulariter dicitur: *Filia fides tua ſalu[am] te fecit.*

MOR[A]L

A Caput IX.

Conuocatis autem Ieſus. Conceſſa primum ptāte ſignorū mittuntūr p̄dicere regnum Dei, vt magnitudini promiſſorum etteſtatur etiam magnitudo factorum & fidem verbis daret virtus oſtenſa, & noua facerent, qui noua prędicent.

Nihil tuleritis. In Marco legitur, vt nihil tollerēt in via niſi virgā tm̄. Sed ſciēdum eſt, q̄a vtrumq; p̄ceptum eſt a Domino, vt nihil niſi virgam ferrēt, & vt nec virgam ferrent. Non ferre virgam, eſt non eſſe ſolicitū de his q̄ neceſſaria ſunt humanę ſuſtentatio ni quia hæc dēntur prædicatorib. ab his; B quibus p̄dicant, quā do ſine ſcandalo poſſit accipi. Nihil ferre niſi virgā, eſt vti illa poteſtate accipiēdi neceſſaria, quæ data eſt p̄dicatoribus.

✻ Theophyl. Quidam Apoſtolos non portare peram, neque baculum aut duas tunicas ſic intelligunt, quod nō thesaurizent, hoc enim pera innuit congregans multa, neque ſint iracundi, & tribulati ſpiritus, quod ſignificat baculus, C neque ſint ficti, & duplici corde, quod ſignificat tunica duplex.

Duas tunicas. Simplex veſtimentum, eſt quicquid eſt neceſſarium, alicui ſecundum qualitatem loci vel temporis. Duplex eſt, quod vltra neceſſitatē eſt. Allegori. in duab. tunicis, duplicitatem prohibet.

Ibi manete. Ne excurſetis per domos & inuiolabilis hoſpitij iura mutetis. Vnde ſecūdum Matthæ. Domus in qua manere debeant prius eligenda eſt, vt mutandi hoſpitij neceſſitas auferatur.

Puluerem pedum veſtrorum. Puluis excutitur in teſtimonium laboris ſui, qđ ingreſſi ſunt in ciuitatē, & vſq; ad illos p̄dicatio peruenit. Vel, excutitur, vt nihil ab eis accipiant, qui euangelium ſpreuerunt, nec etiam neceſſaria vitę. D

Allegor. Ne cōmunicetis inanibus verbis, & geſtis perfidorum, quæ pulueri comparanda ſunt, ne caſtę mētis veſtigiū polluatur. Puluerem vero fidelis populi q̄ humana fragilitate colligitur, dēt prædicator Euangelij abolere, & quaſi ſuum in ſe 1 ſuſcipere. Vn̄ Apoſtolus. *Quis infirmat, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?*

f *Egreſſi autem circumibant.* In Marco legitur; Exeuntes prædicabant, vt pœnitētiā agerent, & dæmonia multa eiiciebāt, & vngebant oleo multos ægros & ſanabant.

g *Audiuit autē Herodes tetrarc. om. &c.* E

2 Notandū quod Herodes propter diſſonos populi rumores prius hæſitauit, ſed poſtea confirmato animo dixit pueris ſuis, vt apud Matthæū, & apud Marcū legitur. *Hic eſt Ioā-*
3 *nes Baptiſta, & ipſe ſurrexit a mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.*

✻ Theophylactus. Iſte Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit, ſed ille quidem Rex erat, hic autem tetrarcha.

h *Ioannes ſurrexit.* Qui Ioannem cuius nullum ſignum viderāt, reſurrexiſſe dicebāt, p ſummam malitiam Ieſum reſurrexiſſe negabant, cuius multa mirabilia opera viderāt, in cuius paſſione multa miranda contigerant.

✻ Theophy. Iudæi reſurrectionē mortuorum expectabāt in vita carnali, & in commeſſationib. & potib. ſed reſurgentes non erunt in carnalibus actibus.

i *Narra.* Narrant Apoſtoli Domino quæ fecerint, & q̄uo docuerint, quomodo Ioannes dum ipſi docerēt paſſus ſit. F Vnde ſequitur.

Et aſſum-

CAPVT IX.

† Conuocatis autem Ieſus duodecim Apoſtolis dedit illis † virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt langores curarent. Et miſit illos prædicare regnum Dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos: † Nihil tuleritis in
a † via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pe-
b cuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque do-
a Quamdiu in illa ciuitate prædicabitis.
c mum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicum-
d que non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam pul-
e uerem pedum veſtrorum executite in teſtimonium ſupra il-
f los. Egreſſi autem circumibant per caſtella, euangelizantes,
a Dum hæc fierent a Domino in Galilęa Herodes decollauit Ioannem.
g & curantes vbique. Audiuit autem Hærodes tetrarcha om-
h nia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat, eo quod diceretur à quibuſdam, quia Ioannes ſurrexit a mortuis, a quibuſdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis ſurrexit. Et ait Herodes: † Ioannem ego decollaui, quis autem eſt iſte de quo ego audio talia? Et quærebat vi-
a Vt forte ſi ipſe ſit Ioannes, poſſit cognoſcere.
i dere eum. Et reuerſi Apoſtoli † narrauerunt illi quæcunque

† ptātē, & autoritatem.

2. Corn. 11. g.

† Marc. 6. b. Ma. 6. b.

† Matt. 14. b. Ma. 6. c. Mat. 14. a. Ma. 6. b.

† nunciauerunt.

NICOLAVS DE LYRA.

Caput IX.

1 Conuocatis autem. *Deſcripta prædicatione Chriſti per ſeipſum, hic conſequenter deſcribitur prædicatio facta per miſſionem diſcipulorum. Et quia prædicator verbi diuini poſt deſcenſum per prędicationem ad p̄ximum, dēt per orationem aſcēdere in Deum, ſicut & in ſcala Iacob Angeli deſcendebant, & aſcendebant, vt hētur Geneſ. 28. Ideo ſaluator primo mittit diſcipulos prædicare. Secundo docet eos orare. 11. c. Adhuc circa primum præmittitur miſſio Apoſtolorum. Secūdo, ſubdit quia primo deſcribitur Apoſtolorū miſſio. Secundo, eorum reuerſio, ibi:* Et reuerſi Apoſtoli. *Prima adhuc in duas, in partem principalē, & incidētalem, quę incipit ibi:* Audiuit aūt Herodes. *Circa primā partē datur autoritas Apoſtolis prædicādi, & ptās. miracula faciendi ad confirmationem ſuæ doctrinæ, & ſic mittuntur prædicare. Et patet ſententia huius partis ex dictis Matthæ. 10.*

2 Audiuit.

2 Audiuit autem. *Hęc eſt pars incidentalis, quia per prędicationem Apoſtolorū facta Chriſti prædicantium Herodes audiuit famā de miraculis Chriſti, & deſiderabat videre ipſum, magis ductus curioſitate videndi miracula quam deuotione, propter quod Chriſtus noluit in præſentia eius aliquod miraculum facere, vt hētur infra, 23. Rōnes vero quare aliqui credebant Chriſtum eſſe Ioannem de quib. fuit iſte Herodes, alij Eliam, alij Ieremiam, alij vnum ex prophetis antiquis, tactæ fuerunt breuiter Mat. 16.*

3 Et reuerſi Apoſtoli. *Hic deſcribitur reuerſio Apoſtolorū de prædicatione, circa quod oſtēditur benignitas Chriſti ad Apoſtolos. primo eos benigne recipiēdo. Secundo eos ad maiora incitando, ibi:* Et factum eſt cum ſolus eſſet. *Prima in duas, quia primo, deſcribitur benignitas Chriſti ad Apoſtolos. Secundo ad populos ibi:* Quod cū cognouiſſent turbæ. *Circa primum dicitur.* Et reuerſi Apoſtoli narrauerunt q̄cunque fecerunt. *Licet .n. rē indigeret tali narratione cum omnia ſciret per ſe ipſum, & hoc etiam Apoſtolis eſſet notum, tamen retulerunt ei per modum amicabilis collationis diſcipulorum cum magiſtro.*

✻ Et aſſum-

MORALITER.

† *Conuocatis autē Ieſus duodecim Apoſtolis dedit illis, &c.* Hæc C autem facit prædicatorib. euangelij, ſi faciant, quod in ſe eſt illis dādo poteſtatem eiiciendi dæmones ſpiritualiter de corporibus hominum & ſanandi languores vitiorum.

Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, &c. Hoc faciunt qui ſe diuinæ prouidentiæ committūt, rationabiliter tamen ne Deum tentent.

† Et quicunque,

† *Et quicunque non, &c.* Per quem ſignificantur leues motus impotentię, qui ſolent etiam in viris perfectis ex hoc ſubito ſurgere, q ſtatim ſunt excutiendi per virtutē patiētiæ.

2 *Audiuit au.* Per illū ſignificantur curioſi, qui facta mirabilia bonorum videre quærunt & audire, ſed non imitari.

3 *Et reuerſi.* Per hoc oſtenditur q̄ prędicatores poſt p̄dicationis diſcurſum redire dēnt ad contemplationis ſecretū, & opera ſua coram Deo diſcutere, vt de bonis gratias agāt, & de defectibus veniam petant.

a Non timere mortis, ſed vt parceret inimicis, ne homicidium homicidio iungerent.
a fecerunt. † Et aſſumptis illis ſeceſſit ſeorſum in locum de- 1
a pertinens & vicinus Betſaidæ ciuitati Galilææ.
b ſertum † qui eſt Bethſaidæ. Quod cum cognouiſſent turbæ, 2
Fatigatos. a Docet inſcios.
c ſequutæ ſunt illum, & excepit illos & loquebatur illis de
d a Non de ſecularibus. b Aegros.
e regno Dei, & eos qui cura indigebant, ſanabat. † Dies autem
f cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi; †
Dimitte turbas, vt euntes in caſtella, & villas quæ circa ſunt, †
diuertant, & inueniant † eſcas, quia hic in loco deſerto ſumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt; † Non ſunt nobis plus quam quinque panes &
g duo piſces: niſi forte nos eamus, & emamus in omnem
h turbam hanc eſcas. Erant autem fere viri quinque milia;
i † Ait autem ad diſcipulos ſuos: Facite illos diſcumbere
k per † conuiuia quinquagenos: & ita fecerunt. Et † diſcubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duo-
l
m bus piſcibus, reſpexit in cœlum, & benedixit illos, & fregit
n

A a *Et aſſumptis.* Non ocioſis, non in ciuitate ſynagogæ, id eſt, ſecularis dignitatis reſidentib. ſed inter deſerta Chriſtũ quærentib. cœleſtis gratiæ alimenta impertitur. Qui.n. non faſtidiunt, à Chriſto ſuſcipiũtur, & ſpũaliter, & corporaliter, etiam ſi indigent, curantur. Et nota, quia poſtquam perfecta eſt mentio paſſionis Ioannis, Chriſtus reficit, quia poſt defectum legis, euangelicus cibus incipit. Denique poſtquam curata eſt mulier quæ geſtat figuram eccleſię & poſtquam apoſtoli ad prædicãdũ ſunt miſſi, fit mentio refectionis, quia per apoſtolos in eccleſia vera refectio fit

Mat.14. M Mar.6.d † Ciuitatis quæ vocatur Bethſaida.

b *Seceſſit ſeorſum.* Decollato Ioanne ſeceſſit in deſertum, quia relicta Iudęa quæ prophetiæ ſibi non credẽdo caput abſtulerat, in deſertum eccleſiæ, quæ virum non hẽbat verbi pabula largit. Vnde & Bethſaida domus fructuum interpretatur. Et tranſeuntem ad gẽtes, multæ catervę fidelium relictis mœnib. priſcæ conuerſationis, neglecto variorum dogmatum munimine, ſequuntur, vt qui prius in Iudęa tm̃ erat notus, iam ſuper omnem terrã exal- B taretur. *Seceſſit.* Cum turbæ quidem voluntatem eundi, ſed perueniendi vires non hẽrent, ideo egreditur Dominus de loco ſuo, & pergit obuiam, & viſa turba miſeretur, & curat languentes, vt fides plena ſtatim præmium conſequatur.

† Mar. 6. f. † Io.6.b. † diſcubitis. † diſcumbere fecerunt.

✠ Theophyla. In deſertũ locum abiit Dominus quia operaturus erat miraculum panum, ne qs diceret de ciuitate prope exiſtente oblati ſunt panes.

c *Sequutæ ſunt illum.* Non iumentis, non vehiculis, ſed proprio labore pedum, vt ardorem mentis oſtenderent.

d *De regno Dei, & eos qui cura indigebant.* ✠ Theophyl. Vt addiſcas, quod quæ ſecundum nos eſt ſapiẽtia, diuidit verbo & opere, & quod docet dicere operãda & operari dicta.

e *Sanabat.* Nemo cibũ Chriſti accepit niſi antea ſanatus fuerit, quia poſt remiſſionẽ peccatorũ tribuit alimonia cęleſtis.

f *Dies autem cęperat.* Declinata die reficit, quia vel fine ſeculorum propinquãte, vel cum ſol iuſtitiæ occubuit, a ſpũali fame ſumus ſaluati. Et nota ordinem myſterii: Prius per remiſſionem peccatorum vulneribus medicina tribuitur, poſtea alimonia menſæ cœleſtis expenditur.

g *Non ſunt nobis.* Nota quia Dominus cuiq; pro virib. dona tribuens, & ad perfectiora ſemper prouocãs, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum exilia alimenta nõ ſatiẽt. Primo quinq; panib. hordeaceis quinq; milia. Secundo ſeptẽ panib. quatuor milia hominũ refecit. Tertio, diſcipulis myſteriũ ſuæ carnis & ſanguinis tradidit; Ad vltimum magno munere dat electis, vt edãt & bibãt ſuper mẽſã ſuã in regno.

Io.6.b. Mat.8.b. Io.6.f. C

Nõ erant Apoſtolis niſi quinq; panes Moſaicæ legis, & duo piſces, id eſt, illæ duę perſonæ quæ in Iſraelitico populo vngebantur, ad regẽdum populum, reges & ſacerdotes, in qb. nulla plenaria refectio poterat inueniri. Quãdiu.n. legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper corda eorum.

Exod. 34.d.

h *Niſi forte.* Nõdũ intellexerant Apoſtoli fidem populi credentis non eſſe venalem, ſed nouerant nos potius emendos per ſuas eſcas gratuitas.

i *Quinque milia.* Per quinq; milia ſignificantur, qui in ſæculari adhuc habitatu per quinq; corporis ſenſus exterioribus quæ poſſident, bene vti nouerunt. Qui quinq; panib. aluntur, quia tales neceſſe eſt legal. b. adhuc præceptis inſtitui, & legali timore compelli. Nam qui mũdo integre renunciant, & quatuor sũt mil... Euangelicam d... nam, & ſeptem... bus, id eſt, ſeptiformis ſpiritus ... tur gratia.

k *Per conuiuia quinquag.* Diuerſi cõuiuiorũ diſcubitus, diuerſos per orbẽ eccleſ... deſignant conuent... Quinquageni diſcumbũt qui adhuc in pœnitẽtia peccatorum poti, auditum ... percipiũt. Nã quinquageſimus eſt pœnitentiæ pſalmus. Secundum alium euangeliſtam centeni diſcumbunt, qui perfecta veniæ ſpe ſolo vitæ æternæ deſiderio ſuſpirant, quia centenarius de læua tranſit ad dexteram.

✠ Theo. Docet Dñs, quod decet, cum hoſpitamur alique, reclinare ipſum; & oĩs conſolationis participem facere.

✠ Avg. Quod Lucas hic dicit quinquagenos iuſſos eſſe diſcũbere, Marcus vero quinquagenos, & cẽtenos, ideo non mouet, quia vnus partẽ dixit, alter totũ. Verũ ſi alius de quinquagenis tm̃ cõmemoraret, alius de cẽtenis tm̃, valde ... ret eſſe cõtrariũ, nec ſatis dignoſceret vtrunq; dictum ...

l *Et diſ. om.* Secũdũ aliũ euãgeliſtã quinq; milia ſuper ... diſcũbũt, quia illi qb. adhuc ſunt corporales ſenſus, melio... delectant. Oĩs.n. caro fœnum. Quatuor milia ſuper terra recumbunt, plus eſt.n. terram premere quàm ſuper fœno iacere.

m *Acceptis autẽ, &c.* Nõ noua creat cibaria, ſed his, quæ ... diſcipuli, bñdixit, quia veniẽs in carne nõ alia quã quæ prædicta ſunt prædicat, ſed prophetiæ dicta myſteriis gratię grauida monſtrat. Aſpicit in cœlũ, vt illic erigatur mẽtis acies ... lux eſt ſciẽtiæ. Frãgit & diſcipulis tribuit, vt ponerent ... turbas, quia clauſa legis & prophetarum eis, qui per mundum prædicant patefecit. Quod ſupereſt turbis diſcipuli tollunt ... ſecretiora ſacramenta quæ rudes non capiunt, perfecti inqui... Nam per 12. cophinos Apoſtoli & eorum ſequaces figurantur foris hominib. deſpecti, intus ſalutaris cibi reliquiis alẽda humilium corda cumulati. Elegit.n. Deus infirma mundi, vt confundat fortia. Et manus, quæ prius in cophino ſeruierat, iã per crucẽ Chriſti vitę cęleſtis operatur alimonia, & eo cibũ fidei congerit, vbi ante erat cœnũ perfidiæ Gentis.

n *Et fregit.* Frãgẽdo multiplicati ſunt panes, vt plurimos paſcãt. Lex.n. Moyſi dum exponitur, multos libros facit. In lege dr̃. Non mœchaberis. Hunc pãnẽ frangit Chriſtus. ... uidit hoc verbũ nõ aliunde adiiciẽs, ſed de ſuo partiẽs. Qui videt inquit mu. ad cõ. eam; iã mœ: eſt eã. Hẽs fragmen... De ſuo addit: *Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum.* ... aliud. *Et ſi dextera tua, &c. abſcide eam.* Et: *Qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur.* Vides ex vno quam multa fragmenta?

Diſtribuit.

✠ NICOLAVS DE LYRA.

1 Et aſſump. *Vt requieſcerẽt ſegregati a tumultu populorũ, & ſe recolligerent in oratione, ſicut fuerunt diſperſi in prædicatione.*

Diuiſio. 2 Quod cũ cog. tur. *Hic cõſequẽter deſcribitur benignitas Chriſti erga populos. Primo recipiendo eos curialiter: quod notatur cũ dicitur:* Et excepit illos. *Secundo, quia pauit eos ſpiritualiter. Ideo ſub...* Et loquebatur eis de regno Dei. *Tertio, quia curauit langu... gñaliter, cum ſubditur.* Et eos q cura indigebant, ſanabat. *Quarto, quia famelicos pauit corporaliter, vt patet in litera ſequenti ... ius expoſitio patet ex dictis Matth. 14.*

✠ 1. Et

† MORALITER.

† *Et loque.* Oſtẽdens quod inter religioſos nõ dẽt eſſe locutio de fabulis, ſed de ſacris ſcripturis. † *Et eos &c.* Et ſicut fecit corporaliter, ſic dẽnt prædicatores & doctores facere ſpũaliter. Et hoc eſt contra illos, qui multum occupant circa vnã perſonam cõſilio ſpirituali non multum indigentẽ, & circa peccatores multum indigentes paruam aut nullam adhibent curam. † *Et accedentes duodecim diſ. il. di. tur.* Per quinque panes, quinque libri Moyſi. Per duos piſces, Prophetæ & agiographa. per 12. cophinos, noui teſtĩ doctrina, per Apoſtolos, ſcripta & prædicata deſignantur, quibus fideles ſpiritualiter nutriuntur.

† *Et inter*

a diſtribuit diſcipulis ſuis. Prouocat Apoſtolos ad fractionē pa s,vt illis nō habere teſſâribus magnitudo ſigni notior fia Inſinuat quod per eorū doctrinam ieiuna corda quoti di ſunt paſcenda.
b Et ſaturati ſunt Quod māducās populus ſatiatur, ſignifi- ca amem in perpe tu n ab electis re- p endam, quia nō e et qui accepe- rit Chriſti cibum. Q d Apoſtoli mi ni ant,futuram di ui onem Dominici co oris & ſangui- ni pronunciat.
c Cophini duodecim. C quinque mili bo hominum plus re idat,quatuor mi li s minus? Quia q tuor milia tri- d cū Chriſto fue- ru,& ideo ampli- us cæleſtis pabuli re- ce rerunt
d Et factū eſt. Poſt m aculum cum tur b vellent eum face re gē, demiſſa tur- b ugit & aſcendit i montem ſolus o- r,& antequam di ſ uli aſcenderēt in n iculam, aderant c n ipſo. Ipſe aūt ſolus orat patrem. Poſſunt. n. ſancti fide & more Domino ꝯiungi,& eum hominib. excellentiorē i ueri,& conuerſationem eius in carne paſſib. humilitatis ſ ſequi,ſed incomprehēſibilia paternæ poſitionis arcana ſ us penetrat,& ſolus ꝙ orādum nouit orat. Cum diſcipu l aūt non reperitur oraſſe,ſed ſolus obſecrat,qa Dei conſi l m humana corda non capiunt,nec quiſquam poteſt in- t iorum particeps eſſe cum Chriſto.
e Quem me dicunt eſſe turbæ. Ex ploraturus fidē diſcipulorū, us vulgi ſententiam inquirit,ne Apoſtolorum fides fir- ta videatur vulgari opinione,ſed veritatis agnitione. Merito turbæ nominātur ꝙ diuerſas de Domino ferunt ntentias,quorum ſermo & ſenſus inſtabilis eſt & vagus, quibus ſuos diſtinguens ait: Vos autem quem me eſſe.
f Ioannem Baptiſtam. Opinio de Ioāne ideo forte erat, quia vtero matris poſitus, Domini præſentiam ſentiebat. De lia,quia raptus eſt in cœlum,& venturus creditur. De Ie- miaquia in matris vtero ſanctificatus eſt.
g Vos autem Qui tractat debet audientium cōſiderare per onas,ne prius irrideatur quam audiatur.
h Chriſtum Dei. Complexus eſt omnia, qui naturam & no men expreſſit. In nomine enim Chriſti & diuinitatis & in carnationis eſt expreſſio & fides paſſionis. hæreticus etſi no men Chriſti non negat Chriſtum tamē negat, qui nō om- nia quæ Chriſti ſint confitetur.
i Præcepit ne. Iubet tacere diſcipulos vt fallat pricipē mū- di,& dicit vt declinent iactantiam, doceat humilitatē. Simul ne adhuc rudes & imperfecti diſcipuli maioris prædicationis mole opprimerentur.

✡ Chrysostomvs Iuſſit tacere, vt ſublatis de medio ſcandalis & crucis cōſummato patibulo, imprimeretur au dientium menti cō- ueniens de eo opi- nio. nam radicatum ſemel & poſtmodū euulſum, vix vnquā denuo inſitum reti- nebitur. Quod autē ſemel inſitum perſe uerat immobile, de facili concreſcit. Nā ſi Petrus ex ſolo au- ditu ſcādalizatus eſt, quid quam plures paterentur, cum au- dirent filium Dei eſ- ſe, viderent autem crucifixum & con- ſputum?

Completo autem paſſionis ſacramen- to, oportunius dici- tur apoſtolis: Euntes docete omnes gen- tes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti: Tunc non prodeſſet eum publice prædi- care Dei filium, quē mox erant viſuri flagellatum & crucifixum. Prohibeat dr ergo eum Euangelizare Dei filium, vt Euangelizarent po- ſtea crucifixum.

& diſtribuit diſcipulis ſuis, vt ponerent ante turbas. Et man-
a ducauerunt omnes, b & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod
c ſuperfuit illis fragmentorum cophini duodecim. d Et factum
eſt cùm † ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli, & in- 1 †
e terrogauit illos dicens: Quem me dicunt eſſe turbæ? At illi
f reſponderunt & dixerunt: Ioannem Baptiſtam, alii autem
Eliam, alii vero quia Propheta vnus de † prioribus ſurrexit. † antiqs. Iſa. 40. b
g Dixit autem illis: Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpon-
(Non populi ſententiam expectat ſed ſuam promit. — Vnus pro omnibus)
h dens Simon Petrus, dixit: Chriſtum Dei. At ille † increpans † intermi natus il- lis.
i eos præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Quia oportet fi- 2
lium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus & princi-
pibus ſacerdotum & ſcribis, & occidi, & tertia die reſurgere.
k Dicebat autem ad omnes: † Si quis vult poſt me venire, ab- †
(a Non tantum ſua ſed etiam ipſum ſecundum quod fuerat homo vetus.)
l neget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequa-
(Qui tempore perſequutionis vel præſentem vitam cuſtodiit. — a In futuro.)
m tur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, per-
(a Vitam æternam — b E contrario. — Vitam præſentem.)
n det illam. Nam qui perdiderit animam ſuam propter me, ſal-

E

Mat. 8. d.

k Dicebat autem. Quæ ad fidem Dominicæ natiuitatis vel paſſionis pertinent, ſolis ſeorſum diſcipulis aperuit, ſed hęc ad omnes.

F

l Abneget ſemetipſum. Niſi quis a ſeipſo deficiat, ad eū q ſu per ſe eſt nō appropinquat: Et nouitatē ad quā vocatur nō apprehēdit, niſi mactet vetuſtatem, in qua natus fuit. Et cū ceſſat a vitis exquirat etiam virtutes, vnde ſubiungitur.
m Et tollat Crucem. Gregorivs. Crux tollitur quando per abſtinentiam corpus afficitur, vel per compaſſionē pro ximi affligitur animus; Quod etiam aliqui Philoſophi fece runt. Et ſequatur me. Hoc ſolus Chriſtianus. Hom. 32 in Euāg.

✡ Theophyl. Crucem hic dicit mortē exprobrabilē innuens quod ſi quis vult Chriſtum ſequi, non debet eſſu gere propter ipſum etiam exprobrabilem mortem.
n Nam qui. Gregorivs. Sicut perſecutionis tempore ponenda eſt anima, ita in pace frangenda ſunt deſideria ter rena, vt quanto videtur homo ſecurior, tanto ſit ad ſui cu ſtodiam ſollicitior. vbi ſu- pra.

✡ Theophylactvs. Erubeſcit Chriſtū, q dicit, nū- quid credam crucifixo? Sed & ſermones eius erubeſcit, qui Euangelii ruditatem contemnit. Quod autem hunc Do- minus erubeſcet in regno ſuo, tale eſt, ſicut ſi aliquis pater familias habens ſeruum prauum, erubeſcat eū nominare. Quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et factum eſt. *Hic conſequenter oſtēditur beneuolētia Chriſti ad diſcipulos. incitando eos ad meliora, videlicet ad martyrium, ꝗ eſt præcipuus actus charitatis, ſecūdū quod dicit Saluator Io. 15. b. Maiorem hāc dilectionem nemo habet, quā vt animam ſuam ponat uis pro amicis ſuis. Primo igitur inuitat eos ad martyriū verbo. Se undo, facto, ibi: Factum eſt autē dum complerentur. Prima in duas: uia primo, incitat eos verbo ad martyrium. Secūdo, oſtēdit martirij ramiū, ibi:* Dico autem vobis. *Circa primū præmittitur Chriſti duplex interrogatio, & duplex diſcipulorū reſponſio: Videlicet quid vulgares de Chriſto dicerent. Et quid Apoſtoli de hoc ſentirent, & patet ſētētia ex dictis Matth. 16. Sciēdū tamē quod īterrogatio Chri ſti nō procedebat ex ignorantia, ſed vt ex reſponſione diſcipulorum qui credebāt ipſum eſſe veraciter Chriſtum Dei filium, efficacius in- citaret eos ad martyrium exemplo eiuſdem animati, qui cum eſſet tā tæ dignitatis, voluit pro nobis mortem pati, ideo ſubditur.*
2 Hoc dicens quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus, &c. *Patet ſententia ex dictis Matth. 16. excepto quo ſubditur.*

✡ Nam

MORALITER.

† *Et interrogauit illos dicens quē me dicūt eſſe turbæ.* Hoc autē quæſiuit, vt falſas opiniones a ſuis diſcipulis remoueret, & e veritate melius informaret. ſic doctor Euāgelicus debet rrores deſtruere, vt melius poſſit aſtruere veritatem.
2 *Hoc dicēs: Quia oportet filiū hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus. &c.* Prædixit ſuam paſſionem, & conſequenter induxit ad ipſius imitationem dicens.
† *Si quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam quotidie, &c.* Conſimiliter boni prælati inducunt ſubdi tos ad bonum per exemplum ſui.

uam faciet illam. † Quid enim proficit homini, ſi lucretur
a vniuerſum mundum, ſeipſum autem perdat, & detrimen-
a Id eſt, erubeſcibilia de me confiteri voluerit.
tum ſui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos ſermones, 1
Abijciet.
hunc filius hominis erubeſcet, cum venerit in † maieſtate 2
b ſua, & patris, & ſanctorum angelorum. † Dico autem 3
c vobis verè, ſunt aliqui hic ſtantes qui non guſtabunt mor-
Temporaliter. a Glorificationem corporis in transfiguratione. Imaginariam. repræſentationem futuræ beatitudinis.
d tem donec videant regnum Dei. † Factum eſt autem poſt †
e Vt tribus idoneis teſtibus totus mundus crederet. a Qui claues cœlorum accipit. a Qui primus ſolium ſacerdotale aſcendit.
hæc verba ferè dies octo, & aſſumpſit Petrum & Iaco-
a Cui mater committitur.
g bum & Ioannem, & aſcendit in montem vt oraret. Et
h Sicut ſol. 4
i facta eſt dum oraret, ſpecies vultus eius altera, & ve-
k ſtitus eius albus † refulgens. Et ecce duo viri loque- 5
l

† Matth. 16.d. Mar. 8.d.

† Effulgurans.

A a *Quid enim pro ficit*. Quia aliqñ tpalia deſpicimus, ſed humana verecundia præpediti, rectitudinem quam habemus in mente non audemus voce exprimere, congruum medicamentum ſubiungit. *Qui me eru.*

Perſecutionis tēpore poterant erubeſcere fideles ſubſtātijs nudari, honoribus deijci, verberibus affligi. Pacis tēpore ſæpe veremur à proximis deſpici, iniurias verborum pati, prius ſatisfacere illis, quibus fuimus irati. Habet ergo Chriſtianus etiā in pace vbi in confeſſione Chriſti veraciter poſſit 'probari, ſcilicet ſi imitatur humilitatem ſui capitis.

b *Hunc filius homi.* Non ſufficit ad probationem fidei vox profeſſionis, quam defendit a verecundia profeſſio B generalitatis.

c *Aliqui hic ſtan.* Qui ſtat cum Chriſto non guſtat mortem, quia nec tenuē mortis æternę ſenſum hēbit, qui Chriſti conſortia meruerit, cui nec in morte interrumpitur ordo viuendi.

d *Donec vi.re.* Quia arduum erat animam periculis, corpus morti offerre, ſuſtētat infirmitatē humanę mētis remuneratione præſentium, ne frangatur deſperatione vel tædio. Viſa enim æterna gloria, etſi tranſitu & ad breue momētū fortiores tamē ꝯtra mundi aduerſa reddūtur. Promittit itaque futurā gloriam in tranſitu vidēdam in terra, vt certius in cœlo ſperetur æterna. Vel ꝓmittit aliquos de diſcipulis victuros dilatationē eccleſiæ antequam ꝑ mortem recedāt de mundo, vt in præſenti contra mūdi gloriā erecti certius credantur in cœlo regnaturi.

✲ THEOPHYL. *Donec videant regnum Dei.* Id eſt, gloriam in qua iuſti erant, hoc autem dixit de transfiguratione, quę forma erat futuræ gloriæ ac ſi diceret, ſunt aliqui hic ſtātes Petrus ſcilicet, Iacobus & Ioannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis videāt, in qua gloria erunt qui me confitentur.

e *Poſt hæc verba.* Alij qui ſex dies tantū numerāt poſt ſex ætates ſeculi ſanctis a labore quieſcendū ſignant. Lucas qui & primū quo promittitur, & vltimū quo promiſſio impletur connumerat, octaua innuit reſurgēdū Nam ſicut Chriſtus poſt ſextā ſabbati qua crucem aſcēdit, & poſt ſeptimā ſabbati, quia in ſepulchro quieuit octaua die reſurrexit Sic nos poſt ſex ſeculi ætates quibus pro domino patimur & laboramus, & poſt ſeptimam quietis animarū quæ interim C in alia vita geritur, octaua ætate reſurgemus.

f *Aßumpſit Petrum.* Tres tantùm dicit, quia multi vocati, pauci electi, & qui fidem trinitatis inuiolatam ſeruant, na merentur viſione lætari.

Scit meritorum cognitor pfectiores fuiſſe cæteris apoſtolos. Signant illos qui habent fidem, ſpem, charit

Vel per Petrum, poſiti ſiue coniu per Iacobum, pc tentes vel actual Ioannem, Virg vel Theorici.

g *Aſcendit in* *tem.* In mōtem o rus aſcendit, vt nuat, quia qui re rectionem expe mentem in exc eleuare, & conti precibus debent ſiſtere.

Pro poſſibili cuiuſq; minuitur bum, aut creſcit niſi altioris pru tiæ cacumen aſ das non tibi app ſapientia, non a ret myſteriorun gnitio non app quāta ſit gloria, quanta ſit ſpēs in Dei verbo, ſed appare mo natus ex virgine literarū opertus īuolutionibus. Se cende, crede natū de virgine, natū de ſpiritu triūphant cruce mortuos ſuſcitanē: iam pfecta eſt verbi facies al

h *Vt oraret.* ✲ DAMASSENVS. Aliter orant ſerui, a orabat dñs. Serui orātis oratio eſt per intellectus aſcen ad eum, ſed ſacer intellectus Chriſti qui ſecūdū hypoſt Deo vnitus erat, manu ducens nos ad aſcenſum, quo p tionem ad Deum aſcenditur & docens ꝙ aduerſarius non eſt, ſed tanquam principium venèratur genitore

i *Et factus eſt.* Transfiguratus, nō ſubſtātiam veræ carr miſit, ſed gloriam, vel ſuæ vel noſtræ reſurrectionis oſ qui qualis tunc apoſtolis, talis poſt iudiciū cunctis app bit electis, Nam in ipſo iudicio & bonis & malis in fo ſerui apparebit vt videant in quem pupugerunt

k *Et veſti.e.* Veſtes domini ſancti ſunt q Chriſtū induc Quæ veſtis domino in terris cōſiſtente deſpicabilis, & a rum ſimilis viſa eſt, ſed domino montem aſcēdente ful quia nondū apparuit quid erimus, ſed tandē ſimiles er mus, quando videbimus eū ſicuti eſt. Vel veſtimenta v ſermones ſunt ſcripturarum, & quædam indumēta di intellectus. Quia ſicut illis apoſtolis in altera ſpecie a ruit ipſe, & veſtis eius refulſit, ita & oculis mentis tuæ diuinarum ſenſus albeſcit lectionum.

l *Ecce duo vi.* Notandum eſt, non corpora vel animas vel Moyſi apparuiſſe, ſed ex aliqua ſubiecta creatura ill pora formata fuiſſe; poteſt etiam credi angelico miniſt illud factum eſſe, vt angeli eorum perſonas aſſumeren

☞ Mor

NICOLAVS DE LYRA

✲ 1 Nam qui me eru. *Non audens confiteri Chriſtum & veritatem euangelij.*

2 Hunc fi.ho.eru. *Non reputans eum de ſuis. Ratio autem huius eſt, quia non ſolum credere eſt neceßarium ad ſalutem, ſed etiam confiteri ore, ſecundum quod dicitur Ro.10.b. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeßio ad ſalutem. Hæc tamen confesſio pertinet ad præceptum affirmatiuum. Quod licet obliget ſemper non tamen ad ſemper, ſed pro loco & tempore, occurrente caſu in quo ex omisſione confeßionis fidei ſubtraheretur honor debitus Deo. Vt ſi quis interrogatus de fide taceret, quando ex ſua taciturnitate crederetur ab alijs ipſum fidem non habere vel ipſam fidem falſam eſſe vel ob eius taciturnitatē alios auerti cōtingeret à fide, et ſic peccaret mortaliter, & per conſequens inter Dei filios nō eſſet computandus.*

3 Dico autem vob. *Hic conſequenter oſtendit martyrii præmiū vt magnitudo præmii auferat terrorem ſupplicii. Et primo deſc tur illa oſtenſio. Secundo æmulationis diſcipulorum repreßio, i* factum eſt in ſequenti die. *Circa primum ſciendum, quod i oſtendit præmium martyrii. inquantum oſtendit ſe tribus diſci ſuis in forma glorioſa, quando transfiguratus fuit coram eis q conſimilem gloriam reſurgent corpora martyrum, ſecundum q cit Apoſtolus ad Phil. 3. d.* Saluatorem expectamus Ie Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ figuratum corpori charitatis ſuæ. *Et patet ſententia huiu tis ex dictis Mat.17. exceptis quæ ſequuntur.*

4 Et facta eſt dum oraret. *Non eſt intelligendum, quod q tas vel figura faciei Chriſti fuerit mutata, ſed a gloria animæ redundauit in corpus ipſius claritas, quæ eſt proprietas corpor rioſi.*

5 Et veſti.eius albus refulgens. *Vt claritas veſtis corre ret claritati corporis.*

✲ E

MORALITER.

† † *Factum eſt autem poſt hæc verba.* Per Petrum in fide fernētiſſimum ſignificatur fidei feruor. Per Iacobū īter Apoſtolos primo martyrizatū, conſtantiæ vigor. Et per Ioannem virginem munditiæ decor. Iſta tria cōſcendere faciūt cum Chriſto montem cōtēplationis, & ibi videre ſpeciē fu beatitudinis. Et Moyſen & Eliam cū Ieſu loquentes, concordiam legis & prophetarum cū euangelio. Et a verbū illud mētis auditu. hic eſt filius meus dilectus, & dicere per experientiā dulcedinis diuinę *Bonū eſt nos hi*

† *Ma*

lortuus & viuus apparent, vt ſignificent Chriſtum mo
A rit ū & poſt victurū, & vt viuamus Chriſto, & moriamur
m ndo. Etiā apoſtolis dat ſignum de cęlo, vt fides eorū au-
ge ur. Sed ſcribis tentantibus dare noluit, vt indurarētur.
a *ant autem Moyſes, & Elias viſi*. Per Moyſen, infernales, p
El m, cœleſtes, per
A ſtolos, terreſtres
ad dicium venturi
ſig ficantur.
b *icebant exceßum*.
M yſes, id eſt, legiſ-
lat r, & Elias pro-
ph tarū eximius ap-
pa nt cum verbo,
vt oſtendant ipſum
eſſ qui locutus eſt in
le & prophetis, &
qu m lex & prophe-
tæ romiſerunt. Qui
nc in infimis, ſed
in onte viſi ſunt,
q ſoli mente ex
ce maieſtatē ſcri-
pt æ quę in Domi-
n mpleta eſt perſpi
ci it.
icebāt exceſſum. E-
ju juem completu
ru erat in Hieruſa-
le, quia lex & Pro-
pl tę quoſcunq; in cacumine fidei inueniunt, diſpenſatio
ni uæ myſteriū docent. Per Moyſem mortuū, ſignantur
ſa ti, q ab initio mūdi vſq; ad diē iudicii defuncti, in ipſo
iu cio ſunt reſuſcitandi. Per Eliam viuētē, qui viui inue-
ni ur, q in maieſtate vñr, quia cum Chriſto regnabūt glo
ri i, qui exceſſum eius dñt, quia tunc ſancti miſericordiā
D mini laudabunt qui pro ſalute eorū dignatus eſt mori.
res teſtes habemus de terra, tres de cęlo. Moyſen & E-
li & ipſum patrem. Septimus in medio eorum eſt Dei
fi s, cum ſoleat duorum ſufficere teſtimonium, & hic eſt
te imonium plurimorum.
c *rauati erant ſomno*. Somno grauantur, quia ſplendore in
c prehenſibilis deitatis premitur ſenſus humani corpo
ri Vel ſomno grauantur, vt reſurrectionis gloriā poſt cor-
p is quietem viderent & ſancti eo verius maieſtatē Dñi
v ebunt, quo carnis ſuæ in qua mortē vicerant immorta-
li te gaudebunt. Tunc Moyſen & Eliam ſpeculabunt in
g ria, quia melius intelligent quomodo vnum iota aut
v is apex non præteribit a lege, & quomodo Dominus le
g n & Prophetas non ſoluerit, ſed adimpleuerit.
c *Bonum eſt nos hic eße*, Qui ad montanam conſcenderat nō
 t ad terrena deſcendere, ſed ſemper in ſublimi perſeue-
 e, & eſt Petrus in perſona ingredientium regnum Dei.
C *num eſt nos hic eße*. Bonum eſt in regno Dei eſſe. Q. d. Nos
 i hac luce fruemur, non Iudæi inuidi. *Tria tabernacula*. i.
 rba, cogitationes, opera.
❊ Chrysost. Audiebat Petrus ꝙ oportebat ipſum
 ori & die tertia reſurgere, videbat autem multam diſtan
 m & ſolitudinem, vnde conſiderauit quod plurimā ha-
 ret locus tutelam,
Vnum Moyſi. Quomodo noſcunt quos antea nō viderūt?
 er maieſtatem ſuper eos venientem, ſicut in futura reſur
 ctione vnuſquiſque alterum cognoſcet, & deſideratā in
 tero alter per charitatem intelliget.
Neſciens quid diceret.. Et ſi Petrus ex humana infirmitate
 ſcit quid dicat, inſiti tamē dat ardoris initiū, dū eos quos
 dere delectabat, etiam officio ſiſtere quęrit. Errabat, qa in
 ra & ī hac mortali carne, ſibi & coapoſtolis ſuis dari cu-
piebat regnū, qđ in cœlis & carne mortali expoliatis eſt ꝓ-
miſſum. Sic errat, qui tria tabernacula legi & prophetis &
euangelio facere deſiderat, cu hęc ab inuicē non diſcrepēt,
nō tria ſed vnū habentia tabernaculum, id eſt eccleſiā Dei.
g *Facta eſt nubes, & obūbrauit eos*. Et ſi Petrus ex infirmitate

a bantur cum illo. † Erant autem Moyſes & Elias viſi in ma- 1
b ieſtate, & dicebant † exceſſum eius quem completurus 2
c erat in Hieruſalem. Petrus vero & qui cum illo erant, gra- 3

a Nemo niſi vigilans videt gloriam Dei.

uati erant ſomno: Et euigilantes viderunt maieſtatem eius,
& duos viros qui ſtabant cum illo. Et factum eſt cum di-

a Vnde Apoſtolus. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto.

d ſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum. Præceptor, bonum
eſt nos hic eſſe, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi,
e & vnum Moyſi, & vnum Eliæ. Neſciens quid diceret. Hæc au

Quia maiori luce ſuffūdit.

f
g tem illo loquente, facta eſt nubes, & obumbrauit eos, & ti-
h muerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta eſt de nube,
i
k dicens: † Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Et dum †
l fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus, & ipſi tacuerūt, & nemini
m † dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. † Fa- 4
ctū eſt autem in ſequenti die, deſcendentibus illis de monte, 5

ignorat, placet tamē
obſequii deuotio.
Vnde & nubes obū-
brat, diuini ſpiritus
eſt iſta obumbratio
quæ non caligat af-
fectibus hominum,
ſed reuelat occulta,
cuius profectus oſtē
ditur audita voce di-
centis, Hic filius
meus.
Quia materiale quę
ſiuit tabernaculum,
nubis accipit obum
braculum, vt diſcat
in reſurrectione, nō
tegmine domorū,
ſed ſpiritusſancti glo
ria ſanctos eſſe pro-
tegendos.
h *Et timuerunt*. Ti-
ment, quia humana
fragilitas conſpectū
maioris gloriæ ferre
non ſuſtinet, & quanto quis ampliora quæſierit, tanto ma
gis ad inferiora collabitur, ſi menſuram ſuam ignorauerit.

*Matth. 17.c. Mar. 9.c

❊ Theophyl. Petro dicente faciamus tria tabernacula,
Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, & il-
lud ingreditur cū Prophetis, unde dicitur. *Facta eſt nubes & obumbrauit eos*, vt oſtenderetur, quod non minor eſt patre.
Sicut enim in vetere teſtamento in nube dicebatur Do-
minus habitare, ſic & nunc nubes ſuſcepit Dominum, nō
caliginoſa, ſed lucida.
i *Et vox*. Vox patris Petrum ſublato terrore docet verita-
tē. Et nota, ꝙ ſicut Domino baptizato, ſic & transfigurato
myſterium Trinitatis declarat, quia gloriam q̄ in baptiſ-
mate ꝯfitemur, in reſurrectione videbimus. Spiritus ibi in
columba hic in nube lucida, quia qui nūc ſimplici corde fi-
dem ſeruat, tunc aperta luce viſionis comtemplabitur qđ
credidit, ipſaque qua illuſtrabitur gratia, protegetur.
k *Inuentus eſt Ieſus ſolus*. Non Elias, non Moyſes, ſed quem
ſolum videtis, huic figendum eſt tabernaculum in corde.
Recedūt ergo illi vbi Dominus cœpit deſignari, ne ad ſer-
uos vox patris miſſa putetur.

Typice. Ablata nube, & euaneſcentibus Moyſe & Elia
ſolus cernitur, quia legis & prophetarum vmbra diſceden
te, verum lumen coruſcante Euangelii gratia reperitur. Ho. 11. b

Tres in principio videntur, vnus in fine, quia in fide ꝑfe
cta vnum ſunt. Omnes enim in corpore Chriſti vnum ſu-
mus. Vel fortaſſe, quia lex & Prophetæ ex verbo: quæ autē
ex verbo cœperūt, in verbo deſinunt. *Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti*.
l *Et ipſi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, &c*. Dño iubente tacēt, donec filius hominis à mortuis
reſurgat, ne incredibile ſit pro rei magnitudine, & poſt tā- Philip. 3.d.
tam gloriam apud rudes ſequens crux ſcandalum faciat.
m *Factum eſt autem in ſequenti die, deſcendentibus illis de monte*. F
Pro qualitate meritorum, quoti die Dñs aliis aſcendit, dū
perfectos quorum conuerſatio in cœlis eſt, ſublimius ex-
tollēdo glorificat, & de æternis inſtruit, & docet quæ à tur-
ba non audiri valeant. Aliis deſcendit terrenos & incipien
tes confortat & docet & caſtigat.

a *Occurrit*

NICOLAVS DE LYRA.

❊ Erant autē Moyſes & Elias viſi in maieſtate. *Scilicet ipſi Chriſti, qui tunc apparuit in claritate glorioſa, vt dictum eſt.*
2 Et dicebant exceſſum eius quem completurus erat, &c. *I. eſt paſſionem eius futuram quam ſuſtinuit ex maxima charita- te Quæ dicitur hic exceſſiua, non quia exceſſerit modum virtutis, ſed quia excellentiſſimum eius gradum attingebat.*
3 Petrus vero & qui cum illo erant. *Nam in præſentia maieſtatis opprimitur fragilitas humana.*
4 Et nemini dixerunt in illis diebus. *Et hoc ex ꝑcepto Dñi, vt patet Mat. 17. vbi præcepit eis dicēs.* Nemini dixeritis viſio nem, donec filius hominis à morte reſurgat.
5 Factum eſt a. in ſ. d. *Hic conſequenter reprimitur diſcipulorū æmulatio. Et primo facto. Secūdò, verbo, ibi:* Intrauit aūt cogita- tio. *Circa primū ſciendū, ꝙ eo q. Chriſtus duxit Petrū, Iacobū, & Ioannē ſeorſum ab aliis ad videndū gloriam ſuæ maieſtatis, vt præ dictū eſt, alii diſcipuli (qui nondū erant in bono confirmati) aliquid humanū paſſi, moti fuerunt quodam zelo inuidiæ contra tres prædi- ctos, & ideò poteſtas eiiciendi dæmones fuit eis ſubtracta, & ideo nō potuerūt curare dæmoniacū eis oblatū, vt patet in litera, vt hoc aduertentes reſilirent à tali æmulatione, & ideo in fine dicitur eis.*

a *Occurrit illis turba.* In monte orat, docet, maieſtatē ſuam demonſtrat, patris vocem Apoſtolis aperit deſcendens à turba excipitur, miſerorum fletu pulſatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos ſpiritus expellit.

b *Et ecce ſpiritus apprehendit.* Matthęus Lunaticum. Marcus Surdũ & mutũ deſcribit. Significat autem illos qui vt luna mutātur, nunquam in eodem ſtatu manente, ſed per diuerſa vitia creſcunt & decreſcunt, qui nec fidē confitentur, nec ipſius fidei audire volunt ſermonem.

c *Roga. diſcip.* Latenter diſcipulos accuſat impoſſibilitatis, cū impoſſibilitas aliquando non ad curatorem ſed ad curā dū referatur. Vnde Dominus: Fiat tibi ſecundum verbum tuum.

d *Vſqequo ero apud vos, & patiar.* Nō eſt tædio affectus Dominus, nec iratus homini ſed vitio, ſicut medicus quando videt ęgrotum contra ſua præcepta agentem, increpat illum. Cur artis ſuæ faciat induſtriam perire, ſe aliud iubente, illo aliud perpetrante? Et per iſtum vnum Iudæi arguuntur infidelitatis, vnde & additur. *Adduc huc filiū tuū.*

Ma.17.b Mar.9.c Ec.27.b Io.14.a.
† illi.
✻ elidit
† hiſtoria.
† magnificentia, maieſtate.
† aures veſtras.
† Matth. 18.a. Mar.9.a
† puellā.
*Matth. 9.f.

occurrit † illis turba multa: Et ecce vir de turba exclama-
uit, dicens: Magiſter, obſecro te, reſpice in filium meum: quia †
b vnicus eſt mihi. Et ecce ſpiritus apprehendit illum, & ſubito
clamat, & elidit, & diſſipat eum cum ſpuma, & vix diſcedit †
dilanians eum. Et rogaui diſcipulos tuos vt eiicerent illum,
c & non potuerunt. Reſpondens autem Ieſus dixit: † O gene- †
ratio infidelis & † peruerſa, vſquequo ero apud vos, & pa-
d tiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet eliſit illū
e dœmonium, & diſſipauit. Et increpauit Ieſus ſpiritum im-
f mundum, & ſanauit puerum, & reddidit illum patri eius. Stu
pebant autem omnes in † magnitudine Dei omnibuſque mi-
rantibus in omnibus quæ faciebat, * dixit ad diſcipulos ſuos.
g Ponite vos in † cordibus veſtris ſermones iſtos. Filius e- 1
h nim hominis, futurum eſt, vt tradatur in manus hominum. 2
i At illi ignorabant verbum iſtud, & erat velatum † ante eos,
vt non ſentirent illud, & timebant eum interrogare de hoc
verbo. † Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior 3
k a Intelligens cauſas eorum quæ deſiderium gloriæ humilitatis contentione ſanare.
eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum, appre-
l hendens † puerum, ſtatuit eum † ſecus ſe, & ait illis: Quicun-
Pauperem.
que ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo me recipit. Et
a Non ſolum ſecundum quod homo extra uideor, ſed etiam ſecundum deitatem qua ſum patri æqualis. Quia idem ſum cum illo.
m quicunque mē recipit, recipit eum qui me miſit. Nam qui
minor eſt inter omnes vos, hic † maior eſt. Reſpondens 4
n autem Ioannes, dixit: † Præceptor, vidimus quendam in †

replicat abiecta paſſionis humanæ, ne ſubito veniens [...]reat, ſed leuius feratur præcogitata.

i *At illi ignorabant.* Hæc ignorantia, non tam de tarditat[e] [...] de amore naſcitur, quia adhuc carnales, & myſterii crucis i[...]ri, quē Deū cognouerunt, moriturum credere nequēr[unt], ſed ſicut p figura [...] quentem audire [...]lebant ſic etiā q[...] de ſua traditione [...]quebatur, figural[...] aliud ſignificare [...]tabant.

K *Intrauit aut. c[...]* Quia viderant [...]trum & Iacobum [...] Ioannem in mo[nte] ſeorſum ductos [...]cretumque aliqu[...] eis eſſe traditū. S[...] & Petro ſupius [...]ues regni cælorū [...]ſe promiſſas, ecc[le]ſiamque ſuper e[um] eſſe ędificandam [...]ti ſunt, vel iſtos [...] cęteris, vel, omn[...] Apoſtolis Petrū [...] prælatum. Vel q[...] in tributi ſolutio[ne] Petrum ipſi do[...]no pacificatum v[...]rant, ipſum cæt[eris] prefferēdum arbi[tra]bantur. Sed ſcien[dum] eſt iſtam quæſtio[nem] & ante tributum [...] poſt tributum ſo[...]tum eſſe factam.

✻ THEOPHI[...] Videtur hanc paſ[...]nem ad hoc ort[...] fuiſſe, quod dæm[o]niacum curare n[on] valuerūt, eis de h[...] altercantibus, vno dicente, quod non propter meam im[po]tentiam, ſed alterius curari non valuit, vt ex hoc acce[...] contentio fuerit, quis eorum maior eſſet.

e *Et cum accederet.* Dū puer ad Dñm accedit, eliditur, quia conuerſi ad Dñm plerumq; a dęmonio grauius pulſantur, vt vel ad vitia reducant, vel de ſua expulſatione diabolus ſe vindicet. Sicut ī principio naſcētis eccleſiæ multa & grauia oppoſuit certamina illis quos ſuo regno ſubtrahi videbat.

f *Et increpauit.* Non puer vim patiens, ſed diabolus vim inferens increpatur, quia qui peccantē vult ſanare, vitiū debet arguere, & depellere, ſed hominem amando refouere donec ſanatum ſpiritualibus reddat patrib. eccleſiæ.

g *ponite vos.* Vos qui meo diſcipulatui adhæretis, quib. arcana mea manifeſtius aperui, pretio ſanguinis quo mundus redimendus eſt, euentum mēte recondite, dum cæteri mi-
C rantur tanta facta diuinæ altitudinis.

g *Futurum eſt vt trad.* Inter magnalia potētię diuinę ſępius replicat

l *Quicunque ſuſceperit puerū.* Vel ſimpliciter: Pauperes Chr[i]ſti ab his qui volunt eſſe maiores, pro eius docet eſſe honore ſuſcipiendos. Vel paruulos malitia docet eſſe, vt puer[i] innocentiæ ſimplicitatem conſeruent, vt formam virtu[tis] quam natura duce puer obſeruat, ipſi pro nomine Chr[iſti] ſequantur ex induſtria

m *Me recipit.* Qui imitatorem Chriſti recipit, Chriſtum [re]cipit, & qui imaginem Dei recipit, Deum recipit.

n *Ioā. di.* Ioannes diligens Deū, & a Dño dilectus, exclud[en]dum putat a beneficio qui non vtatur obſequio, ideo do[ce]tur neminē a bono quod ex parte habet eſſe arcendū, [...]

ac

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Ponite vos in cordibus veſtris ſermones iſtos. *Scilicet ad imitandum.*

2 Filius eñ hominis, futurū eſt, vt tradatur in manib. ho. Ad ſui humiliationē ſcđm illud. *Philip.2.a.* Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, &c. *Quaſi dicat. Non debetis per ambitionem inuicem æmulari, ſed magis in vobis humiliari. Cætera quæ in hac parte exponenda ſunt, patent ex dictis Matth.17.*

3 Intra-

3 Intrauit autē cogitatio in eos, quis eorū maior eſſet. *[...] non ſolum cogitatio interior, ſed etiam contentio exterior, ſecund[um] quod habetur Marci.9.e. vbi dicitur. Si quidem inter ſe in via di[ſpu]tauerant. quis eorum maior eſſet. Quod reprimit Saluator ve[rbo] & exemplo pueri poſiti in medio. Et patet ſententia ex dictis M[atth.] 18. & Mar.9.*

4 Reſpondens autē Ioannes dixit. Pręceptor vidimus, &[c.] *Hic ex incidenti reſpondet ſibi factæ quæſtioni. Et patet ſenten[tia] ex dictis. Marc..19.*

✻ 1 Factum

MORALITER.

† *Magiſter. obſe. te. re. in filium meum.* Iſte non plene credebat: † ideo dictum fuit ei.

† *O generatio infidelis & peruerſa.* Et per eius filiū dęmoniacū ſignificatur peccator a pueritia male nutritus, pp quod difficilior eſt cura eius, ideo dr̄, q Apoſtoli non potuerunt eum curare. Et cum adduceretur ad Chriſtum, dæmon alliſit eum, & grauiter afflixit. Per quod ſignificatur, quod qñ peccator maxime diuturnus vult reuerti ad Deū diabolus ſibi ſuſcitat graues afflictiones ad ipſum impediendū.

Per hoc autem, quod Chriſtus increpauit dęmonem a[f]f[li]gentem, & non afflictum hoīem, ſignificatur, quod me[di]cus animarum debet fouere naturam, & vitium increpa[re].

3 *Intrauit autem in eos cogitatio quis eorum maior eſſet. At Ie[ſus] videns cogitationes cordis illorum apprehendens.* Per pueru[m] quem Ieſus accipiens ſtatuit iuxta ſe, ſignificatur innoc[ens] ſecularis, quem Chriſtus uocat ad obſeruantiam vitæ [ſin]gularis. Et de iſto dicitur, quod licet ſit minor in mund[o] tamen eſt de maioribus in cœlo.

† *Præceptor vidimus quendam in nomine, &c.* Per hanc eiect[...]

† nem

ad oc potius ꝙ nondum hēt eſſe prouocandum. Tales ēt ob iorum ſalutem admittendi cenſentur. Igitur in hære tic vel in malis catholicis, non ſacramenta communia in gb obiſcum ſunt, & aduerſum nos nō ſunt, ſed diuiſionē pa veritatiq; contrariam, qua aduerſum nos ſunt, & dn̄m no ſequuntur nobi ſcū leteſtari, & phi- be debemus.

Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcopvs. *Præceptor, vidimus &c.* Hoc non eſt ita accipiēdum, quaſi Apoſtoli inuidia hoc dixerint, nō enim inuidebant, ſed in ijs quoque munus hoc, Apoſtolis aliqui proprium, exercere liceret, a Chriſto diſcere cupiebat. Quamobrem ipſe eos de q̄ſito hoc inſtituens, ita reſpondit. *Ne inhibeatis eum, qui conterit Satanam in nomine meo.* Tis enim vobis nō aduerſatur.

nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia
a non ſequitur nobiſcum. Et ait ad illos Ieſus, Nolite prohibe-
re: Qui enim non eſt aduerſum † vos, pro † vobis eſt. Factum
Imminente tempore quo pati debuerat. Paſſionis. 1
eſt autem dum complerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe
b a Obſtinata & imperterrita mente locum quo pati decreuerat, petit. 2
faciem ſuam firmauit, vt iret in Hieruſalem. Et miſit nun-
cios ante conſpectum ſuum, & euntes intrauerunt in ciui- 3 4
Hoſpitium a Samaritani quia conſpiciunt eum ire Ieruſalem, non receperunt, quia non coutuntur Iudæi Samaritanis.
tatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt
eum, quia facies eius erat † euntis in Hieruſalem. Cum vi- 5 6
diſſent autem diſcipuli eius Iacobus, & Ioannes dixe-
c runt. † Domine, vis dicamus, vt ignis deſcendat de cœ- 7
d lo, & conſumat illos? * Et conuerſus increpauit illos
e f & dixit: † Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non 8
g venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud 9

ignorantiam Dn̄s reprehendit. Poſtquam vero eos de vera proximi dilectione docuit, aliquando prātem tribuit tales vindictas exercēdi, ſicut Petro in Ananiam & vxorem eius quorum mors viuentib. vtilem metum mortis incuſſit, & in illis, q puniebantur, peccatum quod augere poterant ſi viuerent finiuit. Sed hoc raro in nouo teſtamēto vbi ex amore ſeruitur, ſæpius vero in veteri teſtamēto vbi timore premebantur, talis ptās ſanctis viris a Deo collata eſt. Actu. 5.

† nos. † nobis.

✠ Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcopvs. Quod dicūt vis dicamus, &c. Id arguit nouj teſtamenti gratia necdum fuiſſe imbutos, ſed veteris cō ſuetudinis imperfectioni obſtrictos adhuc hæſiſſe, dicebāt enim hoc in Eliam, qui bis quinquaginta viros vna cū duob. illorum igne abſumpſerat, mentis oculum coniicientes. E

Theophylactvs. Mirare autem Chriſti virtutē qualiter per indignos & non diſcipulos, & eius gratia operatur, ſicut & per ſacerdotes ſanctificātur homines, quamuis ſacerdotes ſancti non fuerint.

a *Nolite prohibere. Qui enim.* Non reprehenditur Ioannes, qui amore faciebat, ſed docetur, vt nouerit infirmorū eſſe fortiorumque diſtantiam, quia Dominus, & ſi remunerat fortiores, non excludit infirmos.

b *Dies aſſumptionis.* ✠ Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcop. Quid eſt quod de aſſumptionis illius die hic Euāgeliſta hic dicit? Aduētāte iam tpe quo eum ſalutaria crucem noſtri cauſa ſubire oportebat, cœloque repetito, Deo patri dextræ aſſiſtere, nec amplius huc illuc diuagari, viroſq; & ciuitates obire, hoc.n. denotatur verbis illis. *Ipſe faciem firmauit, vt iret in Ieruſalem.*

c *Domine, vis.* Bed. Apoſtoli adhuc rudes & modum vindicādi ignorātes, nō ex amore correctionis aliorū, vel finiē maliciæ in illis, ſed ex odio vindictā deſiderant. Hanc aūt ignorantiam

d *Dicamus vt ignis deſcendat de cælo.* Ad ſermonem iſtorum ignis de cælo deſcenderet, quia ſunt filij tonitrui.

e *Et conſumat illos. Et cōuerſus increpauit illos & dixit.* In ſimilitudine Eliæ, qui & propria manu & igne diuinitus impetrato, presbyteros Baal morte affecit. Et in hoc quod Apoſtoli poteſtatem talis Prophetæ ſibi præſumunt, oſtēditur in ipſis fuiſſe meritum Prophetarum. 4. Reg. 1. c.

Ambrosivs. Non peccant Apoſtoli, qui legē ſequuntur quia ſciebāt, & Phinees reputatum ad iuſtitiā qui ſacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem deſcendiſſe, vt Prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet vindictam non quærit qui non timet. Num. 25. b.

f *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.* Cuius ſpiritu ſignati eſtis, cuius acta imitamini, nunc piè conſulentes, ſed in futuro iuſtè iudicantes. F

g *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſal. &c.* Perfecta virtus non habet ſtudium vltionis, nec vlla eſt iracundia, vbi eſt charitatis plenitudo.

☞ Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Factum eſt autē dum cōplerentur dies aſſumptionis. *Superius Saluator excitauit diſcipulos ad martyriū verbo, hic hoc facit facto. Et diuiditur in duas. Quia primo facit quod dictū eſt. Secundò, remouet aliqua à ſuis ſequacibus, ibi:* Factum eſt autem *Circa primum dicitur:* Factum eſt autē dū complerētur dies aſſumptionis eius. *Id eſt paſſionis, per quam trāſiturus erat & aſſumendus ad gloriam patris, ſecundum quod habetur infra: 24. d. oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam.*

Et ipſe firmauit faciem ſuam. *Id eſt, firmiter diſpoſuit.*

Vt iret in Ieruſalē. *Conſtanter & prompte ad ſuſtinendū mortem, vt ſuo exemplo diſcipulos animaret.*

Et miſit nūcios ante cōſpectum ſuum, & eūtes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum. *Vt aduētus eius nō lateret.*

Vt pararent illi. *Scilicet hoſpitium.*

Et nō receperūt eum, qa facies eius. *Ex modo incedendi apparebat, vt iter eius eſſet in Ieruſalem ad feſtum Paſchale, in quo et Chriſtus paſſus eſt, Samaritanis aūt diſplicebat, quod aliqui irēt in ſolemnitatib. Ieruſalem cauſa orationis, quia dicebant, quod locus orationis erat apud eos in monte Garizim, vt habetur Ioannis quarto. Itē quia ex veſtimentis Chriſti, & diſcipulorum eius cognouerūt Samaritani, quod erant Iudæi: quia Iudæi erant diſtincti ab alijs Gētib. in veſtibus, vt habet. Nume. 15. d. Iudæi autem erant Samaritanis odioſi, eo quod contemnebant eos nolentes comedere & bibere cū eis ſecundum quod habetur Ioannis quarto b. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.*

7 Domine, vis dicamus vt ignis deſ. &c. *Propter malitiam ſuā ſecūdū Ambr. Hoc bono zelo dixeruat, licet indiſcrete. Et allegauerunt ſimile de Elia, vnde ſequitur: Sicut Elias fecit, vt habet 4. Re. 1. c. Beda vero dicit. ꝙ hoc dixerāt impatiētes, ſicut adhuc carnales volētes vindicari. Et id o reprehendunt à Chriſto de indiſcretione ſecundum Ambr. et de impatientia ſecundum Bed. cum ſubditur:*

8 Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. *Quia in nouo teſtamento (quod eſt lex amoris, non timoris ſicut vetus teſtamentum) procedendum eſt ſuaniter & benigne, vnde ſubditur.*

9 Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. *Statim inferendo pœnam mortis ſicut vos vultis. Et in hoc datur exemplum prælatis, vt non ſtatim cum impetu peccata puniant, ſed magis tempus & locum expectent.*

✠ 1 Factum

† MORALITER.

em (licet aliquādo fiat a malis hominib. vt dr̄ Matthæi ſeptimo) ſignificatur opus bonū de genere, non tn̄ prohibēdi ſunt hoc facere. Prouerb. tertio b. *Noli prohibere eum qui benefacit. ſi vales, & ipſe bene fac.* Licet.n. opus tale nō ſit meritorium ſine charitate, tn̄ eſt diſpoſitiuum ad emendationem vitæ.

4 *Et miſit nuncios ante conſpectum ſuum, & euntes intrauerunt in ciuitatē Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt eum quia.* Per Iacobum & Ioannem, qui adhuc imperfecti erant ſignificantur homines imperfecti quærentes nimis dure vindicari, ſed magiſter perfectionis prohibuit hoc fieri.

† Dixit

A B E D A. Non ſemper in eos, q peccant eſt vindicandum qa non nunquam amplius prodeſt clemētie tibi ad patientiam, quā lapſo ad correctionē. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur.

a *Dixit quidam.* B E D A. Iſte ſignorum magnitudine motus vult ſequi, vt ex miraculo operum quæreret lucrum. Vnde & a domino repudiatur, qui nō obſequiorum ſpēm, ſed affectus quęrit puritatē. Dixit ergo tali fideli. Quid me propter diuitias, & ſeculi lucra cupis ſequi? Ego tantæ ſum paupertatis, vt nec hoſpitiolū qdem habeam, nec meo vtar tecto. Vel miraculis motus pp inanem iactantiam ſequi voluit, quam ſignificant aues, & finxit obſequium diſcipuli, quæ fictio p vulpem figuratur.

Abier.

a caſtellum. Factum eſt autem ambulantibus illis in via, dixit
quidam ad illum. Sequar te, quocunque ieris. Et ait illi Ie- 1
ſus. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos. Filius autem †
In ſuo humili pectore non habet diuinitas vbi familiari manſione quieſcat. †
b hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Ait autem ad †
c alterum. Sequere me. Ille autem dixit. Domine permitte mi- †
d hi primum † ire, & ſepelire patrem meum. Dixitque ei Ieſus:
e a Non credentes. Hoc conſortibus te inquiant, id eſt qui de corpore ſine fide exierunt.
Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos tu autem vade, & an- †
Hoc mandatur electis.
f nuncia regnum Dei: Et ait alter: Sequar te domine, ſed permit
te mihi primum † renunciare his, qui domi ſunt. Ait ad illum 2
g Ieſus. † Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & aſpiciens
h retrò, aptus eſt regno Dei. 3

B b *Vulpes fo. ha.* B E D A. Vulpes animal fallax, inſidiis ītētū, rapinas fraudis exercens: ēt inter ipſa hominum hoſpitia habitans in foueis. Ita hæreticus domum fidei non hēns alios in ſuam fraudem trahit, & a fide ſeducit.

Vulpis natura.

c *Vbi ca. ſu. re.* Reclinatio capitis, humilitatē Chriſti ſignificat, quæ in illo ſimulatore, & ſuperbo non hēbat locum. Dēt autem circunſpectum eſſe fidei hoſpitium, nedum in fidelib. noſtræ domus interna reſeramus, in alienę perfidiæ caſſes improuida credulitate labamur.

d *Ait autem ad al.* Attende dominum non culpas aſpernatum, ſed fraudes: quia q repudiauit fraudulentum, elegit innocentem, ſed eum cuius patrem ſciebat mortuum, filum de quo dicitur; *Obliuiſcere domum patris tui &c.*

Pſal. 44.

e *Domi per.* Quem miſeratur dñs imprudentem vocat, q diſcipulatum non reſpuit, dignus eſt in quo diuinitas quieſcat, ſed prius pietate funeris expleta liberior ſeq deſiderat. Sed dñs docet minora bona, pro vtilitate maiorum eſſe pretermittenda. Maius. n. eſt animas mortuorum prædicando ſuſcitare, quam corpus mortui terra abſcondere.

f *Sine vt mortui.* B E D A. M Y S T I C E. Non reuocatur ab officio patris filius, ſed fidelis ſecernit a cōmunione perfidorum. Quorum guttur eſt ſepulchrum patens, qualis hæreticus erat, quem ſupra vulpib. comparauit & aui. Eſt enim ꝓpria iuſtorum ſepultura, de qua dr̄; Hæc enim mittens hoc vnguentum in caput meum ad ſepeliendum me fecit. Et ideo q bona in ſe fide ſepelit Chriſtum, vt cum reſurgat, diabolo inſidias in ſe ſepelire non debet.

Pſal. 13.

C

g *Renunciare h.* Si diſcipulus Dei ſecuturus arguitur renunciare domi velit, quid fiet nulla vtilitate viſitant domos eorum quas dereliquerunt.

✻ S A N C T V S T I T V S B O S T R E N S I S E P I S. Quidicebat ſequar te dñe promptitudinem ſane dignam oſtendit, at vero dum iis renunciare efflagitat, qui domi erāt, animum declarat adhuc ancipitem, & certa quadam ratione diuiſum. Nam domeſticis aut genere propinquis, q perfectiori inſtitutum quandoque non probant, eiuſmodi conſilia velle communicare, iſtud eſt mentis etiam fluctuātis, religionis propoſito nondum ſatis firmatæ.

h *Nemo mit. ma.* S A N C T. T I T V S. Reſpicit retro, qui hoc quod rem cum domeſticis vult conferre, iiſdemq; valefacere dilationis, & procraſtinationis cauſam quærit. Tales profecto non erant Apoſtoli. Nam vbi primum Chriſtum dicentem audiiſſent venite poſt me, ſtatim relicto patre, naui, & retibus, ſecuti ſunt eum.

Manum ad aratrum mittit, q quaſi quodam inſtrumento compunctionis, ligno & ferro dñcę paſſionis duriciam ſui cordis euertit, & ad bonos fructus aperit. Qui ſi ad relicta deſiderio rapitur, regno Dei cum vxore Loth excluditur.

M O R A. Oīs arans ſi retro reſpiciat, aut inutilem aut tortuoſum faciet ſulcum aut arantium boum ſuorum veſtigia vulnerabit: ita & qui directo tramite ac ſpirituali vomere vitia mūdana perſulcans, incedit ad regnum Dei: Si aſpectum ſuum ad impia & vana conuertit, biiugos ſuos, corpus atq; animam vulnerabit, & optimi itineris periculoſum nimis incurrit errorem.

C A P V T

✻ NICOLAVS DE LYRA.

1 Factum eſt aūt. *Poſtquam Chriſtus incitauit diſcipulos ad ſequendum ipſum etiam vſque ad martyrium, hic conſequenter remouet aliqua a volentibus ſequi ipſum. Primum, eſt cupiditas terrenorum, cum dicitur.* Vulpes fo. habent. &c. *Secundum, eſt carnalitas propinquorum, cum dicitur.* Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos. *Et patet ſententia iſtorum duorū ex dictis Mat. 8. c. Tertium eſt inutilis dilatio, quæ notatur cum dicitur.*

2 Et ait alter. ſeq. te. domi. permit. mi. pri. *Sic faciūt qui inutiliter ingreſſum religionis vel executionem melioris vitæ differunt. Et hoc remouetur exemplo conuenienti cum ſubditur.*

3 Nemo mittēs manū ſuā. *Arator. n. retro reſpiciēs facit ſulcum tortuoſum aut inutilem, ſic accipiens melioris vitæ ſtatum & habens affectum redeundi ad priſtinum ſtatum: & prædicator verbi diuini retardans opus prædicationis pro amicis carnalib. vel terrenis negocijs, ineptus eſt regno Dei adipiſcendo vel poſſidendo.*

✻ NICOL.

† MORALITER.

† *Dixit qui, &c. quo. ieris.* Iſte non veraciter loquebatur ideo ſibi dicitur.

† *Vulpes fou. ha.* Id eſt doloſi habent cautelas, ad quas refugiunt, ne in ſuis malicijs comprehendantur.

† *Et vo. cæ. ni.* Id eſt ſuperbi quærunt in altis eleuari.

† *Filius autem.* Id eſt, qui ſecundum dictamen rōnis viuit talia non quærit.

† *Sine vt mor.* Moraliter mortui ſepeliunt mortuos, quando peccatores in peccatis ſuis mutuo ſe celant, & operiunt ſemetipſos.

3 *Nemo mit.* B E D A. Si autem ſecuturus dominum diſcipulus quia domi renunciare velit arguitur quid fiet iis, qui nulla vtilitatis gratia viſitant ſępius domos illorum, quos mundo reliquerunt.

† MORA.

ADDITIO I.

Gen. 18. e

In ca. 9. *vbi dicitur in poſtilla.* Sicut & in Scala Iacob angeli deſcendebant & aſcendebant.

Quod inducit de Scala Iacob, nō facit ad propoſitum ſuum. Nam ibi per oppoſitum legitur. ſ. quod angeli aſcendebant & deſcendebāt per eam ſecundum quam conſiderationem prædicator prius dēbet orare, & ſic in Deum aſcēdere, quam per prædicationem ad proximum deſcendat. Et hic eſt modus rationabilior. Nam oratio potius reſpicit futurum quam præteritum. Iuxta illud Mat. 7. a. Petite & accipietis. Quod conſonat vniuerſalis eccleſiæ conſuetudini, ſecundum quam prædicatores verbi diuini & etiam auditores prius orant. Vnde non eſt neceſſarium, quod hæc viſio Scalæ Iacob applicetur diſtinctioni poſti. ſed potius applicanda eſt prædicationis proceſſui.

REPLI. In ca. 9. *vbi poſtil. facit aggreſſum & diuiſionem capituli, dicens: Chriſtus primum mittit apoſtolos ad prædicandum, ſecundo docet eos ad orandum, vt prædicator verbi Dei primo per prædicationem deſcendat ad proximum: ſecundo, per orationem aſcendat ad Deum, ſicut in Scala Iacob vidit Angelos deſcendentes & aſcen.*

&c. Illud exemplũ Burg. ægrè ferens, dicit ſcribi per oppoſitũ 8.c. Sed vide ibi correctum, & etiã dicit ordinem illũ eſſe ra-ilem, quod prædicator primũ aſcẽdat per orationẽ quam de-t per prædicationẽ. Sed nõ videtur conueniẽs talis ordo, nam inſtituitur prædicator, debet primũ, exercere officium ad quod tus eſt, & ſic primò aliis proficere iuxta materiã inſtitutionis ſequenter ad Deũ inſ. ituentem conerti in oratione. Et quia iuxta inſtitutionem ſuam debitum, orare debet poſt vt ſortiat m. quilibet enim non ſolũ prædicator, prius debet ſe exercere in campo actionis quam ad contemplationẽ accedat. Niſi enim prius cum Lia contraxerit, ad amplexus Rachelis peruenire non meretur. Cui nõ obſtat vſus eccleſiæ, qui prædicationi præmittit orationẽ, nã talis oratio eſt petitio ſuffragij: Illa autẽ quæ eſt portio contẽplationis, eſt ſurſum actio deſiderij, ſicut pdicationi præmittitur ſtudiũ, ut reprimatur pſumptio, ſic et oratio pro adiutorio, quæ ad contẽplationẽ non pertinet, quæ eſt aſcenſus ſcalæ, &c. Contẽplatio enim orat p gratia ſurſum actionis, ſed actio orat p remotione ĩpedimẽti fruſtrationis: Cõtẽplatio in ſolo Deo quietatur, actio p ſe & aliis ſollicitat. D

C A P V T X.

a *Oſt hæc autem, &c.* BED. Sicut in apoſtolis eſt forma epõrum, ſic in ſeptuaginta duob. forma eſt presbyterorum. Sc̃di ordinis ſeptuaginta duo mittunt, qui totidẽ linguarũ gẽtib. euangeliũ [præ]dicarent, vt ſicut [p]ri[m]i, duodecim a[po]ſtoli propter duo[de]cim tribus Iſrael, [ita] hi propter ex[teras] Gentes deſti[na]ntur imbuendas. [Ve]l cum Chriſtus ſe [die]m, apoſtolos ho[ras] huius diei nomi[net], per hunc numerum prædicantium [ſig]num dat ſe fidem [ſanct]æ trinitatis mũ[do] annunciaturum, [ſi]cut ſol triduanum [ſ]uæ lucis ambitum [s]eptuaginta duas [h]oras efficere ſolet.

b [M]*ſit illos binos*. Per hoc quod binos mittit, innuitur ꝙ [ne]mo prædicationis officium debet ſuſcipere, qui erga a[liu]m charitatem non habet. Vel bini mittuntur, ſecundũ [quo]d bina animalia miſſa ſunt in arcam, id eſt maſculus, & [f]emina, immunda prius in carnali generatione, ſed mũ[da] eccleſiæ ſacramento per ſpiritualem gratiam in diſcipu[lo]rum prædicatione.

C

c [Me]*ſſis quidem multa operarij autem pauci.* Meſſis, turba credẽ[tiũ, o]perarii apoſtoli & ſequaces eorũ. Et licet meſſis verbo D[ei] ſit ſata, tamen culturæ laborẽ & ſollicitum munus operarii requirit, ne aues cæli ſparſa ſemina diſſipent.

✲ THEOPHYL. Deſignauerat dominus diſcipulos propter multitudinem doctoribus indigentem ſicut. n. noſtri agri ſpicati multos meſſores deſiderant, ſic qui credituri erant, innumerabiles exiſtentes, multis doctoribus indigebant.

✲ GREG. Non ſine graui mœrore loqui poſſumus quod ſequitur operarii autem pauci, quia etſi ſunt, qui bona audiant, deſunt qui dicant. Ecce mundus ſacerdotibus plenus, ſed tamen in meſſe Dei rarus valde reperitur, operator, quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimꝰ, ſed opus officii non implemus. — Ho. 17. in euãg. — E

C A P V T. X.

a b Oſt hęc autem deſignauit dominus & alios ſeptuaginta duos, & miſit illos binos ante fa-

a Vbi verba prædicationis præcurrunt, venit dominus ad mentis habitaculum.

ciem ſuam in omnem ciuitatem & locũ, quo erat ipſe venturus. Et dicebat illis: † Meſſis

c quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo

d dominum Meſſis, vt † mittat operarios in Meſſem

a Septuaginta duos. b Secundum prophetiam, Lupi & agni ſimul paſcentur. c Lupi, Scribæ & Phariſæi, qui ſunt clerici Iudæorum.

e ſuam. Ite, Ecce ego mitto vos[a] ſicut agnos[b] inter lupos[c].

†Matth. 9.d. 21. di. c. in nouo.

d *Rogate dominum*. — Ho. 33. in Matt.

✲ CHRYSOST. Inſinuat quod magnum donum eſt operarios mitti in meſſem diuinam, quia dicit dominum meſſis eſſe rogandum.

✲ GREGO. Per hoc etiam inducendi ſunt ſubditi, vt dominum ſuum rogent, vt digna eis operari valeant, nec ab exhortatione torpeat lingua, Sæpe enim pro ſua nequitia prædicantium reſtringitur lingua, Sæpe vero ex ſubditorum culpa agitur, vt eis qui præſunt, prædicationis ſermo ſubtrahatur. — Ho. 17. in euãg.

e *Sicut agnos inter lupos*. Sicut lupus ouib. ſic hæreticus inſidiatur fidelib. Et ſicut lupus ouile circumit nocte, nõ audens intrare — Lupi natura. — F

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. X.

POſt hæc autem. *Poſtquam deſcripta eſt publicatio doctrinæ Chriſti per prædicationem apoſtolorum, hic conſequenter deſcribitur eiuſdem publicatio per prædicationem ſeptuaginta duorum diſcipulorum. Circa quod primò deſcribitur eorum electio, ſecundo ad prædicandum miſſio, ibi:* Ite ecce ego mitto vos. *Tertio, eorum reuerſio, ibi:* Reuerſi ſunt autem. *Circa primum dicitur:* Poſt hæc autem, *Id eſt poſt miſſionem apoſtolorum ad prædicandum.*

Deſignauit dominus. *Ieſus id eſt ſignanter elegit. Vel dicitur, deſignauit, quia quos ab æterno prædeſtinauit ad hoc opus, temporaliter ab hoc inſtituit, & applicauit.*

Septuaginta. *In ſignum quod poſt Chriſti reſurrectionem & aſcenſionem in cælum, prædicaturi erant fidem Chriſti gentibus ſeptuaginta duarum linguarum.*

Et miſit illos binos. *Tum propter mutuam conſolationem, & propter mutuam conſeruationem vt unus eſſet cuſtos caſtitatis alterius & aliorum bonorum. Tum propter confirmationẽ ueritatis prędicandæ ab ipſis, vt in ore duorũ teſtium ſtaret verbum. Tũ in ſignũ charitatis quæ debet eſſe in pdicatore, ſecundũ quod exponit beatus Greg. dicens: Binos ergo diſcipulos in prædicationẽ mittit, vt per hoc nobis tacitus innuat, quod qui erga alterum charitatem non habet. prædicationis officium nullatenus ſuſcipere debet.*

5 Ante faciem ſuam. *Vt aduentus Chriſti non lateret.*

6 In omnem ci. & lo. *Quia indifferenter Chriſtus et apoſtoli prędicabant in ciuitatibus & locis magnis & paruis.*

7 Meſſis quidem mul. *Quia multitudo gentium ad ſuſcipiendũ verbum Chriſti per prædicationem apoſtolorum erat parata, vt dicit apoſtolus ad Rom. 11. & patet per affectũ in Actib. apoſtolorũ.*

8 Operarij. *Quia apoſtoli & Chriſti diſcipuli erãt pauci reſpectu tantæ multitudinis conuertendæ. Et adhuc eſt ita ſecundum ꝙ exponit Greg. quia licet in eccleſia ſint multi curati & eccleſiæ miniſtri, tamen pauci inueniuntur apti ad prædicandum ratione vitæ ſanctæ & ſanę doctrinæ. Vnde dicit Greg. ſuper locum iſtum: Ecce mundus ſacerdotibus plenus eſt, & tamen in meſſe Dei rarus valde inuenitur operarius, quia officium, quidem ſacerdotale ſuſcipimus ſed opus officij non implemus.*

9 Rogate ergo do. *Quia nullus fit aptus ad prædicationem verbi diuini niſi per gratiam Dei, & niſi ab eo miſſus medialè vel immediatè.*

10 Ite: Ecce ego. *Hic conſequenter deſcribitur diſcipulorũ miſſio ad prædicandum, & patet litera ex dictis Mat. 10, vbi ea quæ hic ponuntur poſita ſunt licet non eodem ordine exceptis quæ ſequuntur.*

✲ Neminem

M O R A L I T E R.

1 *Poſt hęc.* Septuaginta conſurgunt ex ductu denarij per ſeptenarium, ideo ſignificãt impletionem decalogi cũ ſeptẽ donis ſpiritusſancti. Per binarium ſuperadditum ſignificatur gemina charitas, Dei, ſcilicet, & proximi, quæ debet eſſe in prædicatoribus euangelij.

4 *Et miſit il. binos.* In ſignum mutuæ charitatis.

6 *In omnem ci.* GREG. Prædicatio præuenit, & ſic ad habitaculum mentis dominus venit.

7 *Meſſis quidem mul.* Id eſt, credentium multitudo.

8 *Operarij au. p.* Quia licet ſint multi prædicatores quæſtuarij nõ quærentes tantũ animarum ſalutẽ ſunt pauci ppter qd rogãdus eſt dominus, vt tales multiplicet, atq; mittat.

9 *Ego mitto vos ſi.* Id eſt, manſuetos etiam inter crudeles. Pſal. 119. b. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.*

† Nolite

A intrare, canis ſomnũ paſtoris, abſentiam vel deſidiã explorans: ſic hæreticus nocte ſuæ interpretationis fideles decipere conatur eccleſiã non intrans, paſtores eccleſię vel vitare, vel necare, vel in exilium mittere contendit. Lupus natura corporis rigidus, ſe inflectere facile non põt, ſic hæreticus intentionẽ duri cordis non ſolet ab errore reuocare. Vnde apoſtolus: *Hęreticum hominem poſt primã & ſecundam correctionem, &c.* Lupus vero ſuo impetu fertur, & ideo ſępe illuditur, ſic hæreticus impetum facit, ſed ſæpe remanet inanis ne nocere poſſit. Lupus ſi prius aliquem viderit, vocem illius quadam naturæ vi eripit, ſi homo illum prius viderit, eum exagitat. Sic quem verſuta diſputatione hęreticus prę-

B uenit, mutum reddit. ne cõfiteatur verbum Dei, ſed ſi quis commenta fraudis eius agnouerit, non patitur iactantiã vocis. Sicut lupus ſic & hæreticus guttur inuadit. vitalibus vulnus affigit. Qualiter autem hos effugere poſſumus, ſupponit di.

Tit̃. 3. c

*autem.

a Nolite ergo portare ſacculum, neque peram neque calcea- †

a In via non [illegible] eius ſed in domo.

b menta: & neminem per viã ſalutaueritis: † In quamcunqu[e] †

a Offerte pacẽ, vt ingreſſus pacis benedictione celebretur.

domum intraueritis, primum dicitẽ. Pax huic domui. Et ſi 1

a Præd[eſtinatus] ad vitam, ſequetur cæleſte verbum quod audit. b Si audire noluerit.

ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra: Sin au- †

a Laboris [veſtri] fructu non priuabimini.

tem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete, eden- †

c tes & bibentes quæ apud illos ſunt: Dignus eſt enim opera- †

Cibo [&] [potu].

d e f rius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domum. † Et in †

quamcunque ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint vos, 2

manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos, qui

in illa ſunt, & dicite illis: appropinquabit in vos regnum 3

Dei. In quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non

g ſuſceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite. Etiam pul- †

uerem qui adhæſit nobis de ciuitate veſtra, extergimus

in vos. Tamen hoc ſcitote, quia appropinquabit regnum

h Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa † remiſſius erit †

Ma. 10. c a *Nolite ergo portare ſacculum neque peram.* Inde. Matthæus. *Nolite poſſidere aurum neque argentum, non peram, neque calceamenta.* Vtrumque de corio mortui animalis fit, i. nihil mortale vult eſſe in illis quos ad prædicandum mittit, ne mortis timore retardentur ab iniuncto itinere.

Nolite ergo portare ſacculum neque peram. Tanta prędicatori dẽt eſſe fiducia in Deo, vt præſentis vitæ ſumptus etſi non prouideat, tñ ſibi non defecturos certiſſimè ſciat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prędicet æterna.

Allegor. Pecunia in ſacco clauſa, ſapientia eſt occulta, quæ proximo non erogatur. Per peram, opera ſeculi: Per calceamenta, mortuorum operum exempla figurantur, vt prædicator onus ſecularium negociorum non portet, nec ſtultorum operum exempla conſpiciat, ne ſua opera quaſi

C ex mortuis pellibus credat munire. Qui non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem prædicat audiẽtibus, quaſi in itinere ſalutat, quia hanc ex occaſione, non ex intentione ſalutem audientibus exoptat. Omnis enim qui in via ſalutat, ex occaſione itineris ſalutat, non ex intentione habendæ eiuſdem ſalutis.

b *Neminem per via ſalutaueritis.* Feſtinare iubet cõtendere, ne alicuius obuij confabulatione reflectantur ab iniuncto itinere. Nec ſĩpliciter ait: Neminẽ ſalutaueritis cũ ſit vſus humanitatis alios ſalutare, ſed addidit, in via, quia non ſalutationis ſedulitas aufertur, ſed obſtaculum impediendæ deuotionis abolente, vt quando diuina mandatur pauli[ſper] ſequeſtrentur humana.

c *In eadem autem domo.* Si pax veſtra recipitur dignũ eſt vt ĩ ea maneatis, carnalia ſtipendia ab eis accipientes, quibus cœleſtia offertis. Ecce [qui] ſaccum & peram [pro]hibuit, ſumptu[s] ex prædicatione co[nce]dit, ſic tamen vt c[ol]lato cibo & potu [ſi]nt contenti.

d *Mane.* Non e[rgo] de domo in domum [v]aga facilitate dem[igran]dum vt in hoſp[itali] amore ſeruetur c[on]ſtantia, nec oalita[s ami]citiæ neceſſitudo [faci]le reſoluatur.

e *Dignus eſt. n.* N[ota] quod vni operi p[rædi]catorum duæ mer[ce]des debentur: V[na in] via, quę nos in la[bore] ſuſtentat: Alia i[n pa]tria, quæ nos in r[eſur]rectione remun[erat].

f *Etiam pul. Et in q[uam]cunque ciui.* Deſcr[ipto] diuerſo domus hoſpitio, quid etiam in ciuitatib⁹ agere beant docet, piis, ſcilicet, in omnibus communicare, al[i]piorum per omnia ſocietate ſecerni.

✲ Chry. Vide dignitatẽ Apoſtolorũ, nihil ſenſibile [iube]nẽtur proferre, qualia qui circa Moyſem & Propheta[s] bona terrena, ſed quædã noua & mirabilia, ſ. regnum [Dei].

g *Etiam pul.* Puluerem excutere iubet: Vel ad cõteſtati[onem] terreni laboris, quem pro illis inaniter ſuſceperunt: V[el vt] oſtendant vſque adeò ſe ab ipſis nihil terrenum quær[ere], vt ẽt puluerem de terra eorum nõ ſibi patiantur adhær[ere].

Aliter: Per pedes, ipsũ opus & inceſſus pdicationis ſi[gni]ficatur: Per puluerẽ quo aſpergũtur leuitas terrenæ cogitationis, à qua ipſi doctores immunes eſſe nequeũt, cũ [au]ditoribus ſolliciti ſalubribus curis intendunt, & quaſi [iti]nera mundi vix calcaneo terræ puluerem legunt. Qui [er]go recipit verbũ ipſe afflictiones & curas doctorũ, qu[as pro] ſe tolerabat, in argumentũ vertit humilitatis. Ab hoc [pul]uere per bonos auditores iubẽtur pedes euangeliſtarũ [ab]lui, & per ipſum Saluatorẽ narrãtur abluti. Sed qui ſpe[rnit] doctrinam prædicatoris, ipſe labores & pericula, tædi[a]que ſollicitudinũ ad teſtimoniũ dãnationis ſibi infle[ctit]. Hic ergo puluis in contẽptores euangelij iubetur ext[ergi].

h *Quia ſodomis in die illa.* Sodomitæ, etſi in vitijs exarde[bant], & inhoſpitales erant, tamen apud illos nulli hoſpites qualis apud Iudęos prophetę, quales apoſtoli reperti [ſu]nt.

Lo

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Neminem per vi. ſa. *Id eſt, saluũ dixeritis in hac vita, in qua quilibet eſt incertus de ſalute futura, niſi ſup hoc certificatus fuerit reuelatione diuina. Sed quia hæc expoſitio licet cõmunis ſit tamẽ videtur ſperitualis ſeu miſtica, ideo aliter poteſt exponi magis ad literã. dicendo, ꝙ in hoc oſtendit quanta diligẽtia & feſtinatione prædicator verbi diuini debeat officium ſibi iniunctum exercere, quia ꝑ hoc intelligitur, quod non debeat ab officio ſibi iniuncto retardari ꝓpter familiaritatẽ cũ aliquo. Et tali mõ loquẽdi vſus eſt Eliſæus mittens feſtinanter famulũ ſuũ ad ſuſcitationẽ pueri defuncti, vt [ha]bet* 4. *Reg.* 4. *c.* Accinge lũbos tuos, &c. *Et ſubdit: Si occurrerit [t]ibi homo, nõ ſalutes eũ, et ſi ſalutauerit te quiſpiam, nõ reſpondeas [ei]. hoc ẽm intendebat excludere verba cũ aliis retardãtia eũ ab iti[nere].*

2 Edentes & bibentes. *Nihil interrogantes propter conſc[ient]iã, ſicut & Paulus poſteà docuit* 1. *Cor.* 10. *b.*

3 Et cu. *Quia ſimplicibus hominibus & illiteratis, quales er[ant] diſcipuli Chriſti, promittentibus regnum Dei nõ crederetur, niſi [ha]berent poteſtatem miracula faciendi ad confirmationem ſuæ doc[trinæ].*

✲ \

MORALITER.

† *Nolite ergo portare ſaccu.* Id eſt, prædicare ꝑpter quęſtum.

† *Neque calceamenta.* Id eſt, exempla dare mortifera, nã calceamenta fiunt de pellibus mortuorum.

1 *Et neminem per ui. ſalu.* Id eſt nullum exiſtentem in uia pſentis vitæ ſaluum dixeritis, † ſicut aliqui propter quęſtum aliquos aſſecurant de ſua ſalute futura, cum tamen ſit valde dubia.

† ſed.

† *Dicite pax hu. d.* Id eſt, inducite inhabitantes ad pacẽ internam & fraternam.

† *Et ſi ibi fue.* Id eſt, prædeſtinatus ad pacem æternam.

† *Requieſcet ſuper illum.* Id eſt, à vobis nunciata.

† *Sin autem reuer.* Id eſt, ñon eritis priuati merito veſt[ro].

† *In ea autem do. ma. &c.* Non mutantes hoſpitiũ pr[o]pter lautius prandium habendum.

† *In quamcunque autem ciui.* Oſtendentes quod ipſos qu[ære]batis, & non ſua.

† *Dico uobis quia Sodomis in die illa remiſſius, &c.* Quia [I]udæi veritatem agnitam de Chriſto nequiter impugnaue[ru]nt, quod eſt ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum.

† V

quam illi ciuitati. † Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida, 1
a quia ſi in Tyro, & Sidone, factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ
ſunt in vobis, olim in cilicio, & cinere ſedentes ſ pœnite-
b rent. Veruntamen Tyro, & Sydoni, remiſſius erit in iudi
c cio quam vobis. Et tu Capharnaum vſque ad cœlum exalta-
d ta, vſque ad infernum demergeris. † Qui vos audit, me audit, 2
e Non faciendo miſericordiam vni de fratribus minimis, nec mihi fecit. Nolens credere in filium.
et qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit
a Qui ego & pater vnum ſumus.
eum qui me miſit. Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta duo cum
Quod in lege non fecit. 3
f gaudio, dicentes: Domine, etiam dœmonia ſubiiciuntur no- 4
Tunc quando corruit præſens eram. 5
g bis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam ſathanam ſicut ful-
a Ita precipitem de ſupernis ad ima lapſum. Vel ſicut fulgur, quia deiectus adhuc transformat ſe in Angelum lucis.
gur de cœlo cadentem. Ecce dedi vobis poteſtatem [a] calcan-
a Qui dente aperte lædunt. b Qui cauda clam inſidiantur. 6
h di ſupra ſerpentes, et ſcorpiones, et ſuper omnem virtutem
i

inter eos, & ſi iuſtus, non tamē aliquid docuit, nulla fecit. Et ideo cui multum donatum eſt, multū ab eo
...tur, & potentens potenter tormenta patientur.

a *Væ tibi Corozaim.* Corozaim, Bethſaida, Capharneum, ...berias ciuitates ſunt Galileæ, in littore laci Geneſa-
...as plangit Do-
...s, qa poſt tanta
...cula & virtutes
...œnituerūt: Et
...peiores gentili
...aturale ſolum
...ius diſſipanti
...apoſt deſcripte
cōtemptum, ſi
quoq; Dei cō-
re, gratiamque
ti ſpernere nō
erunt.

b *In cilicio.* Aſpera
...ti pungētis me
a (qua in die iu
ſiniſtra pars in-
da eſt) ſignifi-
In cinere, mor-
...nſideratio, per
...a tota humana
ris maſſa in pul
...n eſt redigēda,
...atur in ſeſſione
...ilitas ꝓpriæ co-
...tiæ. Vnde Pro-
...; *Surgite poſtquam ſederitis* Id eſt, humiliamini ſub potē
...nu Dei, vt v. ex. in di. viſitationis.

c *Et cinere ſedentes.* Impleta videmus verba Saluatoris, qa
illæ ciuitates ꝓdictæ, Dn̄o p̄ſente credere noluerūt Ty
& Sydon olim fuerūt amicæ Dauid & Salomoni, & po
...euangelizātib. Chriſti diſcipulis, deuote fidem ſuſcepe
...Quare autem ſit prædicatum non crediturisꝫ & non p̄
...um credituris, nouit ille qui omnia nouit.

d *Et tu Caphar. vſque ad cœ. exal. &c.* Vel exaltata es ſuperbe
...tendo meæ prædicationi. Vel exaltata es, meo hoſpitio
...eis ſignis & virtutib. & ideo maiori plecteris ſupplicio
...his credere noluiſti, & ne aliquis putaret illis tantū ci-
...tib. vel perſonis quæ Dominum in carne non recepe-
...conuenire hæc verba addit.

e *Qui vos audit me audit.* In audiendo vel ſpernendo. Euan-
...ꝓdicatorem quiſque ſciat ſe non viles perſonas, ſed ip
...Saluatorem ſpernere vel audire, quia in diſcipulo ma
...er auditur, & in filio pater honoratur.

f *Domine etiam* Bene confitentur deferentes honorem no
...Chriſti. quia infirma adhuc fide, gaudēt in virtutib. &
...ignorum operatione efferuntur, exemplo terrent, & ad
humilitatem

humilitatem reuocantur. Quia ſi diabolus propter ſuperbiam de cœlo eſt præcipitatus, multo magis iſti de terra editi ſi ſuperbierunt humiliabuntur.

g *Surgite poſtqua ſederitis.* Sanctvs Titvs. Hæc Chriſti Domini oratio huc tēdit, ſi dæmonū anteſignanus, & princeps cecidit, e cœlo, ſerui illius in poſterū efficere, qd poterunt? Dicit vero ſe illum ruētem vidiſſe, ſiquidem alius q̄ iudex ille, q ſub aſpectum non venit, eū videre oīno nequit.

2 *Sicut fulgitur.* Hoc addit, quia licet diabolus prauo voluntatis propoſito, effectus ſit obſcurus, & tenebroſus, ſecundū naturam tamen quādoq; illuſtris, & clarus extitit. Quod. n. Deus condidit hoc venuſtū, & pulchrū erat, id autem ī quo draco ille infernalis ſeipſum transformauit, hoc malum, & turpe eſt. Cum res ergo ita habeat, inquit, & ego is ſum qui eam vobis p̄tātem contuli, nemo veſtrum ſeipſum admiretur, nemo ſe efferat, aut magnifaciat. Secundum beatum Cyrillum, poteſt hic locus aliter exponi, vt ſit ſenſus. *Videbam Sathanam, &c.* Hoc eſt, e ſublimi in terram, a gloria ad ignominiam, a ſumma fortitudine, ad ſummam infirmitatem. Nam ante Dei aduentum, toto orbe terrarum potiebatur, colebaturque ab omnibus gentibus. Vbique extabant delubra in illius honorem erecta, vbique aræ, vbique ſacrificia, poſt Chriſti aduentū, ruit ille vt fulgur.

† Penl... Matth. 10. c. 8. q. 1. c. qui vos ſpernit. Fulgur.

E

h *Supra ſerpentes, & ſcorpiones.* Serpentes, ſunt mali hoēs vel diaboli, q̄ui incohandis virtutibus venena prauæ perſuaſionis obiiciunt. Scorpiones, q conſumandas virtutes ad finem veritate contendunt.

F

✲ Sanctvs Titvs. Quod de ſerpētibus, & ſcorpionibus hoc loco ſcribitur, hoc totum ad diabolum referendum eſt.

i *Et ſuper omnem virtutem.* Omnes immundos ſpiritus poteſtis eiciere de obſeſſis corporib. Vel ad literam. Sicut vipera nō nocuit manui Pauli, & hauſtum venenum non nocuit Ioanni, vnde & ipſe Dominus; *Et ſim. quid. bib. non. e. no c.* Ac. 28. a. Ma. 16. d.

a *Nolite*

NICOLAVS DE LYRA.

✲ Væ tibi Corozaim væ tibi, *Sententia huius partis patet ex ... Matthæ. 11.*

Qui vos audit me audit, & q vos ſpernit me ſpnit. Qui ... me ſpernit, &c. *Hoc addit Saluator in fine ad oſtendendum q̄ doctrina diſcipulorum eius eſt deuote, & reuerenter audienda, ſaltē propter reuerentiam Dei, cuius principaliter eſt doctrina hæc.*

Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta duo. *Hic cōſequenter deſcribitur ſeptuaginta duorum diſcipulorum reuerſio. Et diuiditur in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit, ibi;* Ecce qdam legisperitus. *Circa primam partem oſtenditur benignitas Chriſti, erga diſcipulos reuerſos in duob. videlicet eos benigne corripiendo, ſecundo, de illorum illuminatione, Deo p̄tri gratias agendo, ibi:* In ipſa hora *Circa primum dicitur.* Reuerſi ſunt aūt ſeptuaginta duo. *Miniſterio ſuę legationis completo.*

4 Cum gaudio. *Tum de ſua prædicatione per quam populū ædificauerant. Tum de miraculorum operatione, quia dæmones eiecerūt. vnde ſubditur.* Dicentes.

5 Domine ēt dæmonia ſubiiciunť nobis in nomine, &c. *Veruntamen, quia ex hoc nimis gloriabantur, tanquam adhuc infirmi, & imperfecti, ideo hæc gloria reprimitur, cum ſubditur.*

5 Et ait illis videbam ſathanam ſicut fulgur de cælo cadentem. *Fulgur. n. cadit celeriter, manifeſte, & cū fœtore & inflāmatione, ſicut dæmones de cælo empyreo ceciderunt in inſtanti, & videntib. ſanctis Angelis, & cum fœtore peccati proprii, & ad inflammādum homines per tentationem parati. Et cauſa huius ruinæ elatio fuit ſiue ſuperbia de ſua excellentia, quaſi diceret Saluator diſcipulis, cauere diligenter debetis ne ex elatione de poteſtate vobis cōceſſa ſuper dæmones nimis eleuemini, & ſic corruatis.*

6 Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper oēm virtutem, &c. *Et ſic in aduentu Chriſti videtur impletū illud Iſaiæ, 11. b. Quod dicitur de ſerpētib. Nō nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo, quia repleta eſt terra ſcientia Domini, videlicet per prædicationem Chriſti, & diſcipulorum eius.*

✲ *Verumtamen*

MORALITER.

† 1 *Væ tibi Corozaime va tibi Betſaida, quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes, &c.* In iſtis duabus ciuitatib. fecerat Ieſus ſanitates, & miracula multa, quibus ingrati fuerunt, propter quod taliter imprecantur.

6 Ecce

6 *Ecce dedi vobis p̄tātem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones & ſuper omnem virtutem &c.* Calcare ſerpentem eſt ſubiicere rationi ſenſualitatem, quæ ſecundum Aug. ſignificatur p ſerpentem calcare ſcorpionem eſt deteſtari detractorē. Et calcare omnem virtutem inimici, eſt abijcere omnem occaſionem mortalis peccati.

In ipſa

a inimici, & nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite 1
b gaudere, quia ſpiritus vobis ſubiiciuntur. Gaudete autem 2
a Quæ mundo vileſcunt. b Per humilitatem fidei veſtræ. c De ſalute. humilium quibus loquebatur.
c quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. In ipſa hora exulta-
a Meus conſubſtantialis. 3
d uit in ſpiritu ſancto, & dixit. † Confiteor tibi domine pater
a Non pater, ſed creator.
cœli, & terræ, quod abſcondiſti hæc a ſapientibus, & † pru-
Qui ſe exaltare non potuerunt.
e dentibus, & reuelaſti ea † paruulis: Etiam pater, quia ſic †
Iniuſtum eſſe non poteſt quod iuſto placuit.
f placuit ante te. Omnia mihi tradita ſunt a patre meo. Et ne-
g mo ſcit, quis ſit filius niſi pater, & quis ſit pater niſi filius, &
cui filius voluerit reuelare. Et conuerſus ad diſcipulos ſuos,
a Interiores non exteriores Phariſæorum qui corpus meum viderunt. b Agnoſcunt illa ſacramenta quæ reuelaſſent paruulis. Quibus me & patrem reuelaui.
dixit. † Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vo- 4
a Ventura prædicendo. b Se & alio regendo.
h bis, quod multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos
videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, et non audie-
a Verba legis tenens, u legis ignorans.
i runt. Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit tentans illum, di- 5
k cens. † Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?
a Interrogat quod ſcriptum eſt, ut ex uis reſponſis iuſtificetur uel damnetur.
At ille dixit ad eum. In lege quid ſcriptum eſt? Quomodo
l legis? Ille reſpondens, dixit † Diliges Dominum Deum
tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omni
bus viribus tuis, et ex omni mente tua, et proximum tuum ſi-
a nd at reſponſionem, non laudat factum
m n cut teipſum. Dixitque illi. Recte reſpondiſti. Hoc fac, & viues

a *Nolite gaudere, quia ſpiritus vob. &c.* Malos ſpiritus eiicere & alias virtutes facere, aliqñ non eſt meritum illius, qa illa operatur, ſed inuocatio nominis Chriſti hoc agit ad condẽnationem eorum. q inuocant, vel ad vtilitatem eorum q vident, & audiunt, vbi licet homines deſpicient ſigna facientes, Deum tñ honorant, ad cuius inuocationẽ miracula fiũt. Prohibet gaudere de humiliatione diaboli, q propter ſuperbiam cecidit, ſed gaudeant de ſua ſublimatione: vt vnde illi ceciderunt ſubleuati, illi aſcendant humiliati.

Sancto.

b *Gaudete autem.* Si qs cæleſtia ſiue terreſtria opera geſſerit, p hęc quaſi literis adornatus apud Dei memoriam æternaliter eſt affixus.

† Infantibus inſipientib.

* Et conuerſus ad diſcipulos ſuos dixit.

✲ SANCTVS TITVS. Scripta ſunt, nõ p calamum, & atramentũ, ſed p Dei memoriam eiuſdẽque Dei gratiam, & gloriam. Et qdẽ diabolus e cęlo deorsũ ruit, homines aũt q deorſum in terris degebãt, inter cæleſtes ciues cẽſentur, & deſcribuntur.

† Matth. 13.

B

† Mat. 22. d. Ma. 12. c.

c *In ipſa ho a.* Cum de ſubiectione immũdorum ſpirituũ de nominibus ſcriptis in cælo loqueretur oſtẽdit pe quid hæc tanta certitudo data ſit hominibus ſcilicet per humilitatem fidei chriſtianæ.

d *Confiteor tibi. eo.* Gratias ago, qa apoſtolis aduentus mei aperuiſti ſacramenta, quæ ignorant ſcribæ & Phariſæi, q ſibi ſapientes videntur.

e *Reuelaſti ea.* Non ait inſipientib. & hẽtib. ſed paruulis, id-

C eſt, humilib. vt probet ſe tumorem damnaſſe, non acumẽ.

f *uia ſic.* Nõ rõnem reddit cur hos elegit, illos reprobauerit, ſed ſic Deo placitum dicit. In quo accipimus exemplũ humilitatis, ne temere diſcutiamus de ſupernis conſiliis.

g *Omnia mihi, &c.* Commendata humilitate, per q̃ ad fidẽ venitur, pulchre de ipſa fide locus connectitur, cum oĩa ſibi tradita dicit, nõ elemẽta, quę ipſe creauit, ſed illos paruulos, quibus pater ſacramenta filii reuelauit.

Cum audis, oĩa agnoſcis omnipotentem, non deco[lorem] non degenerem patris. Cum audis tradita confiteris fil[ium] cui per naturam vnius ſubſtantiæ omnia iure ſunt pro[pria] non dono collata per gratiam.

h *Quod multi pr[ophe]tę.* Prophetę, & [...] a longe dñi glor[iam] viderũt p ſpecul[um] ĩ ænigmate, ſed [apo]ſtoli pręſentem [do]minũ hẽntes, & [ab] ipſo q̃ volebãt in[ter]rogantes, non pe[r an]gelos vel varias v[iſio]num ſpecies d[oce]bantur.

i *Legiſperitus ſu[rre]xit.* Legiſdoctor, [qui] ſine fide in lege [ia]cebat, ſurgit vt ſtet; [et] dum magiſtrum [vo]cat, ſed & ſtando [ten]tat Deum tace[ns] quod erat.

k *Tentãs illum.* [Le]giſperitus occaſi[onem] tẽtãdi accipit ex [ver]bis dñi vbi ait: ga[udete], qa nomina ve[ſtra] ſcripta ſunt in ca[lis]; ſed ipſe in ſua tẽ[tatio]ne monſtrat q̃ v[era] ſit confeſſio dñi, [qui] patrem laudãs di[cit]. Abſcondiſti hæc [a ſa]piẽtibus, & potẽ[tibus] & reuelaſti ea p[ar]uulis.

l *Ille reſpondens [di]xit.* Dixit quod le[gebat], ſed non imp[leu]it, q ſcriptum e[rat], quia in pręſentia habebat dominum quem diligere deb[e]bat, ſed hunc magiſtrum non Deum vocat.

m *Recte Reſpondiſti.* Perfectum iter vitæ cęleſtis oſtendum legiſperito de dilectione Dei & proximi ſcri[pta] [...] nenti rñdit. *Recte reſpondiſti hoc fac & viues.* Et finita para[bo]la adiecit. *Vade & tu fac ſimiliter.* In quo oſtendit, quod p[er il]lam dilectionem venitur ad vitam ęternam, ſed ille pro[xi]mum non habebat, qui nunquam forſitan miſericordi[am] fecerat, & ideo ignorabat.

F

n *Hoc fac & viues.* Ex primo legis capitulo docetur le[gis] ignarus, probans quod lex in principio ſtatim patrem [&] filiũ pdicauit, & incarnationẽ filij annũciauerit dicens, [Di]*ges dominum Deum tuum, &, dili. proximum tuum ſicut teipſ[um]*

Vnd[e]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Verũtamen in hoc nolite gau. *Quia ſigna facere in hoc mũdo aliquando conceſſum eſt etiam malis hominib. vt habetur Mat. 7. Non propter ipſos, ſed ad confirmatiõẽ fidei Chriſti prædicatæ per ipſos.*

2 Gaudera au. &c. ſc. in cę. *Id eſt, in libro vitæ. In quo aliquorũ nomina dicunt ſcribi dupliciter. Vno modo ſecundum pœnitentia iuſtitiã, alio modo ſecundum æternam prædeſtinationem. Et vtroque modo nomina eorũ erant ſcripta in cęlis, quia erant prædeſtinati, excepto Iuda proditore, & cum hoc habebãt gratiam Dei, quia ille gloriatio quam habuerunt de eiectione dæmonum, vt prædictum eſt, fuit mortale peccatum. Sequitur.*

3 In ipſa hora exultauit in ſpiritu ſancto. *Et patet ſente[ntia] ex dictis Mat. 11. vſque, ibi.*

4 Beati oculi q vident quæ vos videtis. *Et ſimiliter patet [ſen]tentia huius partis ex dictis Matth. 13.*

5 Et ecce qdam legiſperitus. *Hæc eſt pars incidentalis, in [qua] ponitur duplex incidens. Primum eſt Chriſti reſponſio ad legiſ[peri]rem: Secundum eſt, excuſatio Mariæ ergo ſororem, ibi:* Factum autem. *Primæ partis ſententia patet ex dictis Matthæi vigeſimoſecundo & Marci. 12. vſque ibi.*

✲ Ill

†

MORALITER.

2 *In ipſa hora exulta.* Per hoc quod Chriſtus homo exultauit in ſpiritu de ſimplicium illuminatione, & ſuperborum excæcatione, ſignificatur, quod quilibet Chriſtianus debet gaudere de ſimilibus, vt Chriſto conformetur.

4 *Beati oculi qui vidẽt quæ vos videtis.* Videntes. n. Chriſtũ p fidem charitate formatam beati ſunt in ſpe, etſi perſeuerẽt beati erunt in re.

5 *Et ecce quidam legiſperitus ſurexit tentans illum dicens. Magiſter quid faciam.* BEDA. Super locum iſtum dicit, quod iſt[e ten]tando quæſiuit de vita æterna, ſi forte Chriſtus diceret quid contra Moyſen, & ideo Chriſtus per verba Moyſi [re]ſpondendo confudit eum per hoc oſtendens, quod der[iſo]res fidei catholicæ ſunt confutandi ab illis q ſciunt & p[er] illud quod tenent indiſcuſſe. ſ. Iudæi per ſcripturas Heb[ræo]rum, & Saraceni per legem Mahumeti.

5 Et

† Hor

A Vde & addit: *Hoc fa.* Sed ille qui cum neſciret proximū qa credebat in Chriſtū reſpondit: *Quis eſt meus proxi.* Ita qui Chriſtū neſcit, & legē neſcit. Quomodo enim poteſt ſcire legem, cum veritatem ignoret, cum lex annūciet veritatē?

a *Ille autē volens* Legiſperitus vt ſapienter reſpōdiſſe dicatur, primum ſe legis fatetur ignorare mādatum, qa humiliari recuſans, & ſeipſum iuſtificare volens, arcana non potest videre quæ reuelantur paruulis Chriſto, cui Chriſtus ita reſpōſum temperat ut omnis qui miſericordiā facit proximus intelligatur, & ſpecialiter ipſe Dei filius qui nobis per humanitatē proximus factus eſt deſignetur.

a Quis putabat non ante Deum ſed ante hominem ſe ſtare: nec ipſum quem magiſtrum vocat proximum cognouit.

a Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit, ad Ieſum: Et quis 1
b eſt meus proximus? † Suſcipiens autem Ieſus dixit: Homo qui 2
c dam deſcendebat ab Ieruſalem in Ierico, & incidit in latro-
nes, qui etiam deſpoliauerunt eum, & plagis impoſitis abie-
runt † ſemiuiuo relicto. Accidit autem, vt ſacerdos quidam
d deſcenderet eadem via, & viſo illo præteriuit. Similiter & leui-
ta cum eſſet ſecus locum, & videret eum, pertranſiit. Samarita
nus autem quidam iter faciens venit ſecus eum, & videns eum

In baptiſmo.

e miſericordia motus eſt: Et apropians alligauit vulnera eius, 3

✲ Sanctvs Titvs. Iure cōſultus hic a domino laudatus in ſuperbiam prorumpit. Ponit namque ſe nullū habere proximum, hoc eſt nullum extare, qui ſecundum exactam iuſtitiæ rationem cuum illo conferri queat.

B b *Quis eſt meus.* Nemo proximior homini quam Deus, qui intrinſecus & extrinſecus nouit, & omnia curare poteſt, ſed omnis incredulus vel tentator nec Deum nec hominē proximum habet.

✲ Sanctvs Titvs. Hic legiſperitus ſcibit Peluſiotæ ſolū iuſtū iuſto proximū iudicat. Eum autē ille tantum illum cēſebat, qui ad virtutū faſtigium peruenerat Neq; enim hominum inter ſe cognationē, aut excellentiā ex natura, aut naturæ ſimilitudinē ſpectādam putabat, ſed ex dignitate & actione. Seipſum ꝓinde iuſtificare, hoc eſt iuſtū, monſtrare, quātò ſque in virtutibus aut iuris ſapiētia ꝓgreſſus haberet oſtētare volēs, aiebat, *& quis eſt meus ꝓximus* quaſi dicat, oſtende mihi aliquem tantū quātus ego ſum, Dominus aūt ꝓpinquitatem hanc nō ex dignitate vel præclara aliqua actione æſtimari vult, ſed ex naturæ cōditione.

Homo quidā &c. Avgvst. Homo iſte Adamītelligitur in genere humano: Qui a beatitudine cœleſtis Ieruſalē prevaricationis prolapſione ad miſerias, & defectū huius vitæ mutabilis & erroneæ deſcēdit, cū intumeſcere cœpit Et proinde etiā incidit in latrones, id eſt, in poteſtatem angelorū deſertis, qui ſe transfigurant in angelos lucis, ſed perſeuerare nō poſsūt: In quos nō īcideret, niſi eius mādati celeſtis deſpectus ſe feciſſet obnoxiū.

C Qui etiā indumēta gratiæ ſpiritualis, immortalitatis ſcilicet & īnocētię offerūt, & ſic vulnera inferunt, id eſt, peccata, qbus humanę naturę integritas violatur, & mors quaſi foſſis viſceribus inducitur. Qui ſeruat intemerata, quæ ſū ſit indumēta, nō poteſt ſentire latronū plagas. Abierunt, nō ceſſando ab inſidijs, ſed occultādo inſidias. Semiuiuo relicto, qa immortalitatē exuere ſed rationis ſenſum abolere nō poſſunt, quin homo ſapere, & Deū

possit cognoſcere. Sacerdos & Leuita q trāſeūt, ſacerdotiū

D & miniſteriū veteris figurant teſtamēti, vbi vulnera lāguētis mundi monſtrātur, ſed nō curant. Samaritanus qui cuſtos interpretatur, dominus eſt qui ꝓpter nos homo factus vitæ præſētis iter arripuit, & venit ſecus vulneratū. *In ſimilitudinem hominum factus, & in. v. h.* Compaſſionis noſtræ ſuſceptione finitimus, & miſericordiæ collatione vicinus. Alligauit vul. eius peccata redarguendo cohibuit. Infundit oleū dum pœnitentibus tribuit ſpem dicens:

Philip. 2.a.

E Pœnitentiam agite, quia appropinquabit regnum cœlorū Infundit vinum dū peccantibus terrorē pœnæ incutit dominus dicens: *Omnis arbor quæ non facit fructū bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Iumentū caro ipſius eſt qua ad nos venit, in quam ſaucium imponit, qa peccata noſtra portauit in corpore ſuo. Imponitur vero qui ipsā incarnationē credit Stabulū eſt preſēs eccleſia, vbi reficiūtur viatores in æternā patriam redeūtes Impoſitus iumento. in ſtabulū ducitur, qa nemo niſi baptizatus, niſi corpori Chriſti adunatus eccleſiā intrauit. Et curā egit, ne æger præcepta quæ acceperat dimitteret. Sed nō vacat Samaritano diu in terris degere, redeundū erat vnde deſcenderat, Itaque altero die, id eſt, poſt reſurrectionē ſuā quādo amplior æternæ lucis ſplendor, quā ante paſſionem effulſit in mūdo, protulit duos denarios, duo teſtamēta in qbus æterni regis nomē & imago cō tinetur, ſtabulario, id eſt apoſtolis dedit, quia tūc illis ſēſū aperuit, vt intelligerēt ſcripturas ad regēdū populum. Quodcumque ſupererogaueris, Supererogat Apoſtolus cū dicit: *De virginibus præceptū domini nō habeo, cōſiliū autē do.* Supererogat, cum nō vtitur poteſtate accipiendi neceſſaria· Rediens in iudicio reddet dicēs. *Quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cōſtituā, intra in gaudim domini tui. Quis horum.* Iuxta literā patet, quod alienigena Ieroſolymitę cui miſericordiā impēdēs, proximior fuit quam ſacerdos vel Leuita eiuſdem gentis.

Mat. 3.a.
Ibidem
1. Petr. 2.d.
1. Cor. 7.c.
Matth. 25.b.

✲ Theophylactvs. Non dicit deſcendit, ſed deſcendebat, ſemper enim humana natura ad inferiora tendebat, & non in parte, ſed in toto vitæ attendebat paſſibili.

d *Accidit autem, &c.* Sacerdos Dei legē annunciat: Deſcēdit quidē lux per Moyſen in mūdū, & nullā ſanitatem contulit huiuſmodi. Deſcendit Leuita, qui typu oſtēdit ꝓphetarum, ſed & hic nullum ſanat, quia lex peccata arguit, ſed

F pertranſit, quia indulgentiam non largitur.

e *Miſericordia motus.* Hoc de ſacerdote & leuita non eſt dictum quia lex nō habet miſericordiam, ſed iudicium & vindictam,

✲ Ducit

NICOLAVS DE LIRA,

1 Ille autē volēs iuſtificare ſeip. *Quod exponitur dupliciter Vno modo quod vellet ſe iuſtificare ſecundū apparentiā. Alio modo ſecundum veritatē quærens à Chriſto intellectum præcepti huius, ut opere adimpleret. Et cauſa huius duplicis expoſitionis, quia ſicut dictum fuit Mat. 22. iſte videtur primo veniſſe ad Chriſtū mala intentione, & ſecūdū hoc procedit prima expoſitio, ſed poſtea Chriſti verbis compunctus fuit, & ideo dixit ei Chriſtus. Non longe es a regno Dei Mar. 12. c. & ſecundum hoc procedit ſecunda expoſitio, quia nō apparet clare ex textu vtrum quæſtionem de proximo fecerit ante compunctionem vel poſt.*

2 Homo

2 Homo quidā deſcendebat de Ieruſalē in Iericho, &c. *Secundum aliquos hæc eſt parabola, ſecundū alios eſt res geſta, quia inter Ieruſalē & Iericho erat quadā ſolitudo, vbi frequenter homines tranſeuntes ſpoliabantur à latronibus & occidebantur. In qua ſolitudine captus fuit ſedechias fugiēs ab exercitu Nabuchodonoſor vt habetur Iere. 6. Moraliter tamē exponitur de peccatore deſcēdēte à ſtatu iuſtitiæ in peccatū mortale, qui ſpoliatur à dæmonibus bonis gratiæ, & vulneratur in bonis naturæ, & relinquitur ſemiuiuus, quia tollitur ab eo vita gratiæ remanente vita naturæ. Cui Chriſtus appropinquans in ſua benedicta incarnatione.*

3 Alligauit vulnera eius infundens oleum: *Miſericordiæ cū vino iuſtitiæ.*

✲ Duxit

MORALITER.

† *Homo quidam deſcēdebat ab Ieruſalē. &c.* Per Ieruſalem ſtatus virtutis deſignatur, & ideo per hominē deſcendētē ab Ieruſalē in Iericho, peccator deſignat. Qui incidit in latrones, id eſt, dæmonēs ſpoliantes eū gratuitis, & ī naturalibus vulnerantes. Sacerdos autē & Leuita pertrāſeuntes abſque miſericordia, ſunt eccleſiæ mali miniſtri, curātes tātū de leuatione

uatione pecuniæ, & nō de ſanatione culpę. Samaritanus aūt eſt prædicator & ꝓfeſſor motus ex charitate, alligans vulnera ſauciati per ſanum ꝯſilium, infundē, oleū miſericodiæ, & iuſtitiæ vinū, & imponens illum in iumentū, qa nō ſolū mente præbet auxilium, ſed ēt prout pōt corpore, quod eſt animæ iumentum, & ducit in ſtabulum. i. eccleſiæ, vbi datur pabulum verbi Dei, & ſacramenti euchariſtiæ.

a Chriſma ſancti ſpiritus. b Calicem ſuæ paſſionis.
infundens oleum & vinum, & imponens illum in iumentum
Spirituale
a ſuum duxit in † ſtabulum,& curā eius egit: Et altera die* pro-
b tulit duos denarios, & dedit † ſtabulario,& ait: Curam illius 1
habe,& quodcumque ſupererogaueris, ego cum rediero red- 2
dam tibi. Quis * horum trium videtur tibi proximus fuiſſe 3
c illi qui incidit in larrones? At ille dixit: Qui fecit miſericor- 4 †
d diam † in illum. Et ait illi Ieſus: Vade & tu fac ſimiliter. Fa- †
ctum eſt autem, dum irent, & ipſe intrauit in quoddam ca- 5
e ſtellum, & mulier quædam Martha nomine excepit illum in 6 7
domum ſuam,& huic erat ſoror nomine Maria. Quæ etiam 8
a Miniſtrari neceſſaria mortali carni qua indutus erat Dei filius.
f ſedens ſecus pedes domini audiebat verbum illius. Martha 9
g autem † ſatagebat circa † frequens miniſterium. Quæ ſtetit 10 11
a Conquerens de ſorore.
h & ait: Domine, non eſt tibi curæ, quòd ſoror mea reliquit me 12
i ſolam miniſtrare? Dic ergo illi,vt me adiuuet. Et reſpondens 13
k dixit illi dominus, Martha, Martha ſollicita es, & turbaris 14

† hoſpitium. † hoſpiti. * igitur. diſtrahebatur

a *Duxit in ſtabulum* Non domum, ſed ſtabulū vocat,quo
A nomine miſerias,& fętores huius vitæ ſigna,tne homo in hoc exilio tanquam in patria gaudeat.

✻ Sanctvs Titvs. In ſtabulum,hoc eſt,in eccleſiā. Hæc enim cū omnium capax exiſtat, omnes intra gremiū ſuum complectitur.

✻ Crysost. (in Hom. ex Luca.) Eſt ſtabulum eccleſia, quæ in itinere mundi laſſatos & ſarcinis delictorum defeſſos ſuſcipit veniētes, vbi depoſito onere peccatorū viator laſſus reficitur, & refectus ſalubri paſtu reparatur.

b *Dedit duos denarios ſtabulario & cæt.*

B ✻ Idem. Stabularij typum gerunt Apoſtoli, & qui illos ſecuti ſunt,doctores & paſtores. His enī Chriſtus Dominus ad cœlum aſcenſurus obtulit duos denarios, mandatum dans vt diligentem curam agro impendant, certoque promittens vbi redierit, ſe id totum cumulate refuſurum,q̄ ſupererogatum fuerit.

c *Qui fecit*. Cognatio non facit proximum,ſed miſericordia,quæ miſericordia eſt ſecundum naturam. Nihil enim tam ſecundum naturam quam naturæ iuuare conſortem.

Allegorice. Nemo ꝓpinquior q̄ qui noſtra vulnera curauit,q vnum eſt caput cum mēbris. Diligamus ergo eum,vt Deum & dn̄m. Diligamus quaſi ꝓximum,diligamus ēt eum qui imitator Chriſti eſt,Vnde ſequit̄: *Fac ſimiliter*, id eſt,vere te proximum ſicut teipſum diligere manifeſtes quidquid vales in eius corporali vel ſpirituali neceſſitate ſubleuanda deuotus operare.

✻ S. Titvs. *Fac ſimiliter.* Q.d. Eſi ſacerdotij dignitas,& titulus rurſum,nomenq; iureconſulti,res ſunt quæ paruam vtilitatem ſacerdotib.& iuriſperitis afferunt,niſi bonis operibus illa probent & exornent.

C d. *Factum eſt,dum.* Habito ſermone de dilectione Dei & proximi,ſupponitur exemplum vtriuſq; dilectionis,non tā in ſolo verbo,quam in operis exhibitione. Per iſtas.n.duas ſorores, duæ ſignificantur vitæ ſpūales. Per Martham,operoſa actuoſa deuotio,qua ꝓximo in charitate ſociamur. Per Mariā religioſa mētis intētio ī Dei verbo,in Dei amore ſuſpiramus: Actiua panē vel corporalem eſurienti,vel doctrinā ignoranti tribuitur,errantē corrigit,ſuperbū ad humilitatem reuocat,quę ſingulis expediant diſpen... Contemplatiua,charitatē Dei & proximi retinet,ſed ab exterior i actione quieſcit, ſoli conditoris deſiderio inhæret, calcatis omnibus ... ris ad videndum ... ciem creatoris in... deſcit, & deſiderat miſceri ſupernis c... bus,de æterna in c... ſpectu domini incorruptione gaudentibus.

c *In domū ſuam.* ...trante Ieſu in don... vita iniqua, etſi ... quando fuerat au... git, remanent dua... tæ innocentes, la... rioſa & ocioſa, in... eas medius eſt i... fons vitæ.

f *Sedens ſecus.* Qu...to humilius ſedet,tanto amplius cadit. Aqua cōfluit ad c... uallem de tumoribus collis.

Maria ſedet,qa contemplatiua pacatis vitiorum tumultib. optata iam in Chriſto mentis quiete fruitur. Ma... ſtat,quia actiua laborioſa deſudat in certamine.

g *Martha autem* Intēta erat Maria quomodo paſceretu... domino,intenta erat Martha,quomodo paſceret domin... hæc conuiuium parat domino, in conuiuio domini illa iocundatur.

h *Domine non eſt tibi curæ.* Ex illorum pſona loquitur,q a... huc diuinę ꝯtemplationis ignari,ſolum q̄ didicere, frat... næ dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoq; cunctos qui Chriſti deuoti eſſe velint,huic mancipandos autumā...

i *Et reſpondens* Maria non reſpondet, ſed cām ſuam tan... ocioſa committit iudici. Si.n. pararet reſpondendi ſermonem remitteret audiendi intentionem.

k *Martha,Martha.* Repetitio indicium eſt dilectionis, v... forte monendæ intentionis,vt audiret attentius.

☞ Po...

E F

NICOLAVS DE LYRA

1 Duxit in ſtabu. *Id eſt,domū eccleſiæ,vbi ſimplices reficiuntur.*
2 Et altera die. *Id eſt,poſt reſurrectionem ſuam.*
✻ 3 Dedit ſtabulario: *Id eſt,cuilibet apoſtolo.*
4 Duos denarios. *Id eſt, intelligentiā noui & veteris Teſtamēti quia aperuit illis ſēſū,vt intelligerēt ſcripturas, vt habet īfra 24. g. Et eis curā pęnitētiū cōmēdauit,promittes pro ſalario vitā æternā*
5 Vade & tu fac ſimi. *Ex reſpōſione cōcludit quod propinquitas generis non facit proximum, ſed opus miſericordiæ impenſum,*
6 Factum eſt autem. *Hic ponitur ſecundum incidens quod eſt excuſatio. Mariæ erga ſororē ſuam, vbi præmittitur locus cū dicitur*
7 Et ipſe intrauit in quoddam.ca. *Scilicet Bethaniam.*
8 Et mulier quædam nomine Martha,&c. *Ad illā enim domū Chriſtus frequēter diuertebat,& ſecurè: Tū propter deuotionē ibi habitantium: Tum quia plura beneficia eis contulerat,quia ipſa Martham a profluuio ſanguinis ſanauerat ſecundū Ambroſ.& Maria a ſeptem dæmonibus liberauerat,ſecundum illos doctores,qui dicunt illam fuiſſe ſororem Lazari ſicut ſupra dictum eſt 7.c.*
9 Quæ etiam ſe &c. *Intenta operibus vitæ contemplatiuæ.*
10 Martha autem,&c. *Occupata in operibus vite actiuæ.*
11 Quæ ſte. *Quia feſſa labore miniſterij diſcurrendo per domū Chriſtus & eius diſcipuli eſſent conuenienter recepti & refecti.*
12 Et ait,Domine,&c. *Cōquerens de ocioſitate ſororis ſuæ, de Chriſti negligentia hoc permittētis* 13 Et reſp.di.il.do. *Excuſando Mariā Inuenitur antē Maria accuſata tripliciter,ſcilicet a Phariſæo,de præſumptione ſeu temeritate,eo q̄ Chriſtū tetigit ... bēiē vt dictū eſt ſup.8.c. & hoc ſecundū illos qui dicunt illā fuiſſe ſororē Lazari & Marthæ.Itē a Iuda,de prodigalitate, eo q̄ preci... vnguētū effudit,& pedes Ieſu vnxit, vt habet Ioā.12. Tertio a ſ...re,de ocioſitate,vt hic habet. Et vbiq; Maria tacuit,et Xp̄s eā excuſauit,oſtēdēs Phariſæo,q̄ factū Mariæ nō erat p̄ſumptionis,ſed d...tionis.Itē oſtēdēs Iudæ,& alijs diſcipulis,q̄ illa effuſio vnguent... erat prodigalitatis,ſed pietatis.Item quia oſtendit ſorori,quod ſe... Mariæ non erat ocioſa,ſed melioribus actibus applicata,ideo ſequit...*
14 Martha,Martha ſol.es. *Quia opera actiuæ vitæ ſollicitud... & diſtractionē mētis inducunt, & frequēter ꝑturbationē ingeru...*

✻ Po...

MORALITER.

2 *Et altera die,&c.* Per quos ſignificatur gratia in preſenti, & gloria in futuro, dandæ bono curato facienti debitum ſuum peccatorum ſibi ſubditorum.
4 *Dedit ſtabulario.* Id eſt,dandos denunciauit.
† *Et quodcunque ero.* Faciendo circa ſubditum bonum ad quod non tenetur curatus.
† *Reddam tibi.* Id eſt,reddendum denuncio.
7 *Et ipſe intrauit in quod.ca.* Per & quod etiam per domum in qua receptus fuit Chriſtus ſignificat̄ eccleſia. De qua Can.6.d. Terribilis,vt caſtrorū acies ordinata. Et illud Io... c. *Nolite facere domum patris mei domum negociationis.* In hac... tem domo ſunt tres ſtatus.ſ. Actiuorum,qui ſtatus ſignificatur per Martham de qua dicitur, *quòd ſatagebat circa ...mi.* Et contemplatiuorum,qui per Mariam,de qua dicit... quod ſedebat circa pedes domini, *& au.verb.il.* Et terti... ſtatus eſt militum ad vtrorumque defenſionem,& ſignificatur per Lazarum militem

† Mor...

orro vnũ eſt. Præponit vnũ multis. Nõ.n.a multis vnũ, multa ab vno, & tñ multa ſũt neceſſaria rẽdẽtib. ad vnũ. *aria opt.* Nõ reprehẽdit pars Marthæ, qa & ipſa bona, udatur pars Mariæ, quæ quare ſit optima ſubinfertur. *Quæ nõ auferet* Quia ꝯtẽplatiua hic ĩcipit, & in cœleſti pria ꝑficit: quia amoris q hic ardere incipit, cum ipſum amat viderit, in eo amplius igne ſcet. Nõ ergo auferet contem- ꝯtẽplatiua q̃ ſubtracta luce pñtis ſeculi pficit. Actiua cũ corpore deficit, qa in æterna pria panẽ non porrigit eſuriẽti, qa nemo eſuriet, nec cætera pietatis opera aget, qa nõ erũt neceſſaria, cũ pñti ergo ſeculo auferet actiua. Meritò igitur ꝯtẽplationi oĩa iuſtificationũ merita, i mẽſa virtutũ ſtudia poſtponũt. *Quæ nõ au.* Ex oppoſito intelligẽ ꝙ a Martha auferetur pars q̃ elegit, qa trãſito labor e.ul titudinis, remanet charitas vnitatis. D

a Deo iugiter inhærere.

a erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria † opti- 1 †bonam
b a Mariæ factus eſt aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus. 2
c mãm partem elegit, quæ non auferetur ab ea. 3

NICOLAVS DE LYRA.

Porrò vn.&c. *Id eſt, ipſe Deus qui vnus eſt, & præ oĩb. quærẽdus, vel vnũ, i. vnicas mẽtis ad Deũ: Et iſtud reſpicit vitã contẽplatiuam per quã mẽs hæret Deo, q eſt ſimpliciter vnus, ſecundũ ꝙ dicit apoſtolus 1. Cor.6.d Qui adhæret Deo, vnus eſt ſpiritus, ſicut è cõuerſo per vitã actiuã intendendo creaturis quæ multæ ſunt, anima diuiditur.* Maria opt. par. elegit. *Q.d. Nõ tu malã, ſed illa meliorẽ. Diſtinguitur duplex actio a doctorib. Vna quæ conſiſtit in exercitio virtutũ moralium, & iſta diſponit ad contẽplationem ſecundum ꝙ dicit Beatus Greg.6. moralium, Qui contemplationis arcem tenere deſiderãt, neceſſe eſt vt prius in cãpo actionis ſe probent. Cuius ratio eſt, quia ſecũdum Philoſophum 7. Phyſicorum. Sedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens. Sedatis.n. paſſionibus & tumultib. paſſionum per exercitium virtutum moralium diſponitur anima, vt libere poſſit elevari in contemplatione veritatis. Ex quo patet, ꝙ talis actus ordinatur ad contemplationem ſicut ad finem. Finis aũt melior eſt his quæ ſunt ad finem, & iõ de tali actione concedunt oẽs, ꝙ contemplatio eſt melior. Alia aũt eſt actio quæ ſequitur contẽplationem procedens ex plenitudine contemplationis, ſicut eſt docere, & in regimine animarum laborare, & hmõi. De tali actione dicunt aliqui ꝙ eſt melior ipſa contemplatione, & de iſta actione non loquitur hic Chriſtus, vt patet intuenti. Alij vero dicunt, ꝙ ẽt iſta actione contemplatio melior eſt, quia illud quod ſimpliciter præeligitur, videtur eſſe melius abſolutè, quàm illud quod præeligitur tantum in caſu: Sicut Philoſophari, melius eſt ſimpliciter quàm ditari, licet ditari ſit magis eligibile in caſu magnæ paupertatis. Contemplatio autem eſt per ſe eligenda. Cura autẽ & regimen animarum, ad quod ſpectat populum docere, & dirigere in ſalutem eſt eligenda, vel potius ſuſcipienda in caſu neceſſitatis fraternæ, vnde dicit Auguſt. 19. de ciui. Dei, ociũ ſanctum quærit Charitas, negocium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis quã ſarcinam ſi nullus imponit, intuendæ veritati vacandũ eſt: ſi autem imponitur ſuſcipienda eſt propter charitatis neceſſitatem.* E

3 Quæ nõ auferetur ab ea. *Opera enim vitæ actiuæ non habẽt locũ niſi in præſenti vita & ideo adueniẽte futura auferentur, ſed cõtemplatio primæ veritatis non tollitur. niſi quantum ad illud quod eſt imperfectionis, quia videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem, ſecundum quod habetur 1. Corinth. 13.d.* F

CAPVT. XI.

a *ET factum eſt.* Poſt hiſtoriam ſororum (quæ duas vitas ſignificant) inducit dñm oraſſe, & diſcipulos ad orãdũ informaſſe, quia oratio quam docuit vtriuſque vitæ continet myſterium ipſarum perfectio vitarum non noſtris viribus, ſed precibus eſt obtinenda. b *Vt ceſſauit.* Ideo ſæpe Saluator orans inducitur, vt diſcipulos ad orationis ſtudiũ inducat. Vñ ſi non ſermone, à diſcipulis ſciſcitat, vt doceat qualiter dẽant orare. *Cũ oratis dicite.* Mattheus ſeptẽ petitiones ponit ĩ tribus æterna poſcũtur, in quatuor, tẽporalia, q̃ tamẽ propter æterna cõſequenda ſunt neceſſaria. Quod enim dicimus *Sanctificetur nomen tuũ Adueniat regnũ tuũ. Fiat voluntas tua. ſicut in cœlo & in terra.* Hic inchoantur, q̃ tuncũq; pficimus augẽtur nobis & pfectæ ſine fine in alia vita poſſidebunt. Quod vero dicimus. *Panẽ noſtrum quotidianũ da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib. noſtris. Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo.* Ad pñtis vitæ indigentiã ptinẽt, qa hic & panis, tam corporalis q̃ ſpiritualis eſt neceſſarius, tam animæ q̃ corpori. Hic ẽt fit remiſſio peccatorum, q̃ hic cõmittuntur. Hic fiunt tentationes, hic etiam ẽt fit malum, vt cupimus liberari. In alia vita nihil horum eſt, Lucas non ſeptẽ, ſed quinq; ponit, & hoc cã breuitatis. In quinq; quæ ponit, ſeptem illa intelligit contineri. Nomẽ quippe Dei ſanctificatur in ſpiritu. Regnum vero Dei in carnis reſurrectione venturũ eſt. Oſtendens ergo Lucas tertiam petitionem ſuperiorum quodãmodo eſſe repetitionem, magis eam intermittendo fecit intelligi. Deinde tres illas adiungit, de pane quotidiano, de remiſſione peccatorũ, de tentatione vitanda. At vero ꝙ Mattheus in vltimo poſuit: *Sed libera nos a malo.* iſte nõ poſuit vt ĩtelligeremus, ad id ꝙ de tẽtatione dictũ eſt ptinere. Iõ nõ ait: *Et libera nos a malo,* tanq̃ diuerſam petitionẽ poneret: ſed ait: *Sed lib. nos a m.* vnã petitionẽ eſſe demõſtrãs, vt ſciat vnuſquiſq; in eo ſe a malo liberari, ꝙ nõ infertur in tentationẽ. d *Panẽ no.&c.* Panis quotidianus dr̃, q hic eſt neceſſarius quãtus aĩæ carniq; eſt tribuendus ſiue corporaliter ſiue ſpiritualiter, ſiue vtroque modo intelligatur.

CAPVT XI.

ET factum eſt, cùm eſſet in loco quodam orans, vt ceſ- a 1
a Orare.
ſauit, dixit vnus ex diſcipulis eius ad eum, Domine b 2
doce nos orare, ſicut Ioannes diſcipulos ſuos. Et
ait illis: † Cùm oratis dicite: Pater, ſanctificetur nomen tuum: c 3 †
Adueniat regnũ tuum.* Panẽ noſtrum quotidianum da nobis d †

Matt. 6.b Septem ſunt petitiones dominicæ orationes.

Nota legiſperitus ſe iuſtificare volẽs dñm tẽtatus adijt, ſed ꝯfuſus abſceſſit. Ait Maria pedib. accliuis optimam partem Philoſophiæ cœleſtis elegit. Itẽ paruuli Chriſti, nõ de ſua iuſtitia, ſed de redemptoris gloria præſumentes, quib. orationum Supra 10.d.

NICOLAVS DE LYRA

ET fa.eſt. *Poſtquã Xps miſit diſcipulos ſuos prædicare, hic cõſequẽter docet eos orare. Et primo ĩducit eos ad orõnis inſtãtiã. Secũdo, ad fidei cõſtãtiã ca.ſe. Et tertio inducit populos ad pñiam ca. Circa primũ ſciẽdũ, ꝙ ad orõnẽ debitã duo requirunt. ſ. affectio pura, et ĩtẽtio recta. Prĩo igiẽ ĩducit ad primũ ſecũdo, ad ſecũdũ, ibi:* Nemo lucernã accẽdit. *Circa primũ inſtructio diſcipulorũ, ſecũdo ponitur cõfutatio æmulorũ, ibi.* Et erat eijciẽs dæm. *Adhuc circa primã. Prĩo docet modũ orãdi, ſecũdo, orõnẽ cõtinuãdi, ibi:* Et ait ad illos. *Circa primũ præmittit Chriſti oratio, quia cœpit facere & docere vt dicitur Act. 1.a & ideo eius orationẽ præmittit cum dicitur.* Cũ eſſet. *Sciẽdũ tñ, ꝙ Chriſtus nõ orauit inquãtũ Deus quia ſic nõ cõpetit ei orare. Oratio.n. eſt explicatio ꝓprie volũtatis apud Deũ vt eã impleat. Volũtas ãt diuina per ſeipsã eſt effectiua eorũ q̃ vult, ſecũdũ illud Pſal. 113.* Oĩa q̃cũq; voluit dñs fecit. *ſed quia Chriſtus ĩquãtũ hõ habuit volũtatẽ humanã, quæ nõ eſt per ſeipsã efficax ad implẽdũ ea quæ vult niſi per virtutẽ diuinã, iõ Chriſto ſecundũ ꝙ hõ cõpetebat orare. Orauit igit vt pro nobis impetraret & vt exemplum nobis orãdi daret. Orauit ẽt ꝓ ſeipſo ad obtinendum quod ſibi deerat ſcilicet gloriam corporis Ioan. 17.a.* Clarifica me tu pater. *conſequenter docet diſcipulos orare, cùm dicitur.*

Diuiſio. *Duo ad debitam orationem requiſita.*

3 Cũ oratis. *Patet ſñia ex dictis Mat. 6. Sciẽdũ, ꝙ Lucas hic omittit duas petitiones orationis dominicæ. ſ. tertiã & ſeptimã, quia tertia implicite cõtinet in duab. præcedẽtibus, Si n. gloriã Dei principaliter quærimus, & participatione regni eius quæ cõtinentur in duabus primis petitionibus, bene voluntatem eius facimus, & eius voluntas impletur ĩ nobis, ꝙ cõtinetur in tertia petitione quæ eſt,* Fiat vol. tua. &c. *Similiter ſeptima quæ eſt,* Sed lib. nos a ma, *continetur in ſexta. Si enim in tentationem non inducimur ei ſuccumbendo, ſed magis prævalemus reſiſtendo. bene liberamur a malo.*

✲ Et ait ad

MORALITER.

Cùm oratis di. Pa. ſan. no. tuũ. A v c. Sãctificetur, &c. Scilicet in nobis, vt ad nos poſſit eius ſanctificatio peruenire. † *Adueniat regn.* A v c. † Tu enim veni regnũ dei, qñ ſumus eius gratiã cõſequuti. † *Panẽ, &c.* A v c. Accipere quotidie ꝙ quotidie tibi pſit, ſic viue, vt quotidie merearis accipere

A orationum modis eãdem gratiã aduocate debeant ingrũt audiũtq; & quibus verbis orare, & qua inſtãtia pſeuerare & pro quibus maxime rebus ſuppicare debeãt ſcilicet fide, ſpe, & charitate, quodque perfecte petẽtes earundẽ largitorem a patre ſpiritũ bonũ percipiant. Contra hoc vero ſicut

excedunt. Ergo orationi impigre incũbamus in eaq[...] neremus. Etenim quæ citra ſudorẽ obtingũt, vel ex p[...] ſubminiſtrantur, ea vt non cõtẽnãtur certe minoris p[...] que ſiunt. *Media nocte.* Hoc propter illos adferuntur, qui [...] vitæ cataſtrophen, peccatorũ, quæ admiſerũt, ſenſũ c[...]

in lectione de dæmoniaco legitur, ſapientes & prudẽtes, quia ſpiritum gratiæ non petere, quærere & pulſare, ſed blaſphemare ſatagunt, irremiſſibiles, & hic & in futuro ſuæ pertinaciæ pœnas luunt.

a *Quis veſtrum habet amicum.* Poſtquã formã orationis rogantibus propoſuit inſtantiam etiam & B frequentiam orandi illis iniungit, vt non ſolum diebus, ſed etiam noctibus, oratio deferatur, qui enim media nocte panes ab amico petit, & in petendi intentione perſiſtit, non fraudatur orans.

† quotidie.

† hodie, & dimitte nobis peccata noſtra, † ſiquidem, & ipſi dimittimus omni debenti nobis: Et ne nos inducas in ten-
Aliquis vel ſi [illegible]
a rationem.* Et ait ad illos: Quis veſtrum habebit amicum, &
ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice commoda mi-
hi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, &
non habeo quod ponam ante illum, Et ille deintus reſpon-
Non debeo [illegible] inquietari, quia.
b dens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt,
c d & pueri mei mecum ſunt in cubili, non poſſum ſurgere
a Non pudore [illegible] ſed neceſſitate coactus.
& dare tibi. Et ille ſi perſeuerãuerit pulſans, dico vobis etſi
Vel [illegible] do vel doctorem mittendo.
e non dabit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit, propter † im-
a Etſi non [illegible] aliquando voluerit.
probitatem tamen eius ſurget, & dabit illi quotquot habet
O ando Recte viuendo.
f neceſſarios. Et ego vobis, dico: † Petite & dabitur vobis, 2

† Sed libera nos a malo.

fideque ad C[...] ſeſe adiungunt [...]
† ro Amicus cui[...]
† ſtium pulſatur [...] min⁹ & Deus & [...]
1 uator noſter [...]
† ſtus, qui omnes [...] git, omniumq[...] tiam eorum, c[...] ipſum necdum [...] dunt, ſalutem [...]
† Per tres panes, [...] in patrem & fi[...] & Spiritum ſanc[...] deſignat.
† b *Noli mihi.* [...] aufert ſpem i[...] trandi, ſed vehe[...] tiùs accendit de[...] rium orandi, o[...] difficultate cõ[...] di.
3 c *Iam oſtium.* [...] quod Paulus ſit[...]

Mystice. Amicus ad quẽ nocte venitur Deus eſt, qui corpus ſuũ tradidit pro nobis. Cui in nocte tribulationis ſupplicare, & tres panes, id eſt, intelligentiã Sanctæ Trinitatis, qua in pſẽtis vitæ laboribus viuamus, efflagitare debemus. Hos panes, ſi dominum Deum tuum diligas, non ſolũ tibi ſed ẽt aliis poteris emereri Amicus qui de via venit ipſe eſt noſter animus, qui quoties ad tẽporalia petenda euagatur, toties a nobis recedit. Redit cũ ſupna meditatur, & cœleſti alimonia reſici deſiderat. Cui quod proponat non habet, quia animæ poſt tenebras ad Deum ſuſpiranti, nihil præter ipſũ cogitare vel loq vel intueri libet, ſed ſolũ trinitatis gaudiũ quod recognouit, implius intueri & ad hoc peruenire ſatagat.

C ✲ Sanctvs Titvs. Hæc per modũ parabolæ pponẽtur, ne ignauo negligentiq; animo pcationi inſiſtãmus, ne ve ſi prima forte oratione fuſa, auditi non fuimus, ſecũda ſtatim, tanquam quæ nullum nobis operæpretium adferre queat, auerſamur, inſulſe aliquid iſtiuſmodi animo p tractantes. En ſæpenumerò iã acceſſi, lachrimatus ſũ obteſtatus ſum, nihil vnquã hactenus cõſecutus ſũ. Nõ ita nos ratiocinari decet, cogitemus potius vniuerſorum dñm peculiarem noſtri curã habere, quidq; è re noſtra ſit, adeoq; qd concedere conueniat, probè noſſe. Adde his, iubet nos ea frequenter petere, quæ modulum noſtrũ noſtris partib. excedunt.

periri petit ad loquendum myſteriũ Chriſti, & quod loa[...] ſibi apertũ vidit, intelligentia eſt diuini ſermonis, que[...] clauſum ſpe famis verbi Dei, cùm intelligentia non d[...] Et pueri id eſt, illi qui euangelicam ſapiẽtiam tanq̃ pa[...] erogantes per orbem terrarũ prædicauerunt, iam cum [...] ſunt in ęterna quiete, & tamen orando efficitur, vt orã[...] cipiat intellectum ab ipſo domino, etiam ſi homo [...] per quem ſapientia prædicetur.

d *Non poſſum ſurgere.* Ambrosivs. Nemo timet [...] citet dormientem, ſcit ſemper orare vigilantem.

e *Propter improbitatem tamen eius, &c.* Multę ſunt ĩſidi[...] grauis corporis ſomnus, qa ſi dormire mẽs incipit, vi[...] ſuæ virtutis amittit. Excita ergo ſomnum tuum, vt p[...] Chriſti oſtium, vt cum intraueris aperiantur tibi the[...] abſconditi, & tenebroſi in Chriſto Ieſu.

f *Petite & dabitur vobis.* Si amicus homo ſurgit, & dat [...] amicitia, ſed tædio cõpulſus, quanto magis dat Deus q[...] tędio largiſſime donat quod petitur? Ne ergo animus ab e[...] ris uanitate conuerſus ſpirituali inopia diutius tabeſcat [...] tamus epulas verbi, q̃ramus amicũ qui det, pulſemus e[...] vbi ſeruant abſcondita. Magnã.n. ſpem tribuit q pmitt[...] nõ decipit. *Omnis enim qui petit accipit.* Opus eſt pſeuera[...] vt conſequamur. Quod ſi petenti datur, & quærens i[...] nit, & pulſanti aperitur, cui ergo non datur, & qui nõ i[...] nit, & ui[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et ait ad illos. *Hic cõſequenter inducit ad orationis cõtinuationem. Primo per exemplum eius, qui nõ ſolũ ab amico impetrat illud quod eſt ſibi neceſſariũ propter amicitiam, ſed etiam propter petendi continuationem.*

Moraliter *autẽ iſte amicus ĩtelligitur ipſe Deus, a quo prouenit nobis omne bonũ, tamen aliquando differt dare illud quod dare intẽdit, vt quod eſt nobis neceſſariũ, impetremus a Deo per orationis inſtantiam, & tale eſt quod pertinet ad ſalutẽ. Quãdo tamen iſta tria concurrunt, videlicet, quod aliquis petit, piè, id eſt, de pertinentibus ad ſalutẽ, & pro ſe, & perſeueranter ſeu continue ſemper impetratur quod petitur a Deo, nõ tamẽ ſemper ſtatim datur, ſed aliquando differtur, vt congruo tẽpore detur. Si autem aliquis petat de non pertinentibus ad ſalutẽ, non ſemper exauditur, quia frequenter ſibi nõ expedit exaudiri. Similiter ſi petat de pertinẽtibus ad ſalutem pro alio, aliquãdo non exauditur propter defectum illius pro quo petit. Item ſi petat piè & pro ſe, non tamẽ perſeueranter, impeditur effectus propter defectum orationis, ideo ſubditur.*

2 Petite. *Perſeueranter.*

3 Et dabitur vobis. *Tribus prædictis concurrentibus. Et [...] ſententia ex dictis, Matth. 7.*

✲ Et [...]

MORALITER.

† *Et dimitte nobis debita noſtra.* Titvs. Hoc autẽ neceſſario † additum eſt pro eo quod nullus ſine peccato inuenitur, ne impediamur in ſacra cõmunione propter humana peccata.

† *Et ne nos inducas.* Maximus, id eſt, non pmittas nos voluptuolarum tentationum experientiam pati, vel mori.

† *Quis veſtrum habebit amicum.* Per iſtum qui media nocte recurrit ad amicũ panibus abundãtẽ, vt reficere poſſit amicum famelicũ ad ipſum veniẽtẽ, ſignificatur doctor vel cõfeſſor, ad quem aliquis recurrit pro ſua cõſciẽtia ſerenãda. Et frequẽter cõtingit, quod talis doctor & cõfeſſor dubius eſt in caſu ſibi ppoſito, ppter quod debet recurrere ad magis intelligẽtem, vel ad Deum per orationẽ, qui poteſt [...] nem ſupplere defectum. Per excuſationẽ quæ ponitur [...]

† *Noli mihi moleſtus eſſe.* Significatur dilatio qua Deu[s non] ſtatim donat quod petitur, vt eius donum carius con[...] tur. Quod autem ſubditur.

† *Et ſi nõ dabit illi ſurgens, eò quod amicus eius ſit propter im[pro]bitatem tamẽ ſurget, &c.* Non habet locũ in Deo, q nihi[l] ex tædio, ſed ex amicitia: Tamẽ eſt hic argumentũ, qu[ia ſi] homo pſeuerãter petẽti dat ex tædio, multo magis [...] perſeueranter petenti dat ex amicitia, ideo ſubditur.

2 *Petite & dabit vobis. &c.* Et erat Ieſus eijciens dæmo[...] & illud erat mutũ ſcilicet effectiue tãtũ, eo quod obſe[...]

✲ ab eo [...]

cui non aperitur, apparet quod non bene quæſierit, ... rit & pulſauerit.

ORIGENES. Quæret aliquis, quare orantes non ... diantur, ad quod dicendum quod quicūque recto tra... ad quærendū accedit, nihil omittens ex his quæ cōſe... ad petitorum ...itum, accipiet ...a quod preca... t ſibi dari. ſi qs ...n diuertens a ...oſito debitæ pe...tis, cum non pe...t decet, non pe...tit. Quo fit, vt cum ... recipiat quod ...icitur, nō falſi...ſicetur. Nam & ma...giſtro dicente: Qui... e veniet ad me, ...aſſuet diſciplina... peritiam, adire ...ſtrū realiter ac...ius, hoc eſt, vt ...enter vacet do...entis ipſius. Vn... : Iacobus dicit ...petis & non accipi...tis, quod male pe...tat ſcilicet, cauſa vo...luptatum vanarum.

Perſeuerando.
a quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis enim
qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur.
S. quis. — Rigorem odiorum.
b Quis autem ex vobis patrem petit* panem, nunquid lapi-
Infidelitatem quam ſerpens primo homini ſpirauit.
dem † dabit illi? Aut piſcem, nunquid pro piſce ſerpentem
Spem. — Deſperationem.
dabit illi? Aut ſi petierit ouum, nunquid porriget illi ſcor-
Quia non veſtra datis.
c pionem? Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona † data dare
d † filiis veſtris, quanto magis pater veſter cœleſtis de cœlo
e dabit ſpiritum † bonum petentibus ſe. Et erat eiiciens dæmo
Mutos faciens.
nium, & illud erat mutum. Et cum † eieciſſet dæmonium, lo- 1
a Scribæ & Phariſæi, non ſimplex turba.
cutus eſt mutus, & admiratæ ſunt turbæ. Quidam autem ex
f eis dixerunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæ- 2
g monia. Et alii tentantes, ſignum de cœlo quærebant ab eo. 3

...licet aliquis, imo cum aliqui rogāt pro diuina notitia ...enda & recuperatione virtutum, nō obtinent. Cui di...um quod non propter ſe bona potuerūt accipere, ſed ...mmendentur per ea.

a Quærite & inuenietis. Prope eſt dominus omnibus inuo...cantibus eum in veritate, & voluntatem timentiū ſe faciet. ...s qui non ita petunt redarguit Iacobus dicens. Petitis ...on accipitis, eo quod male petatis, quia perſeueratis in ...atis.

b Quis autem ex vobis patrē petit panem nunquid lapidem, &c.
BEDA. MYSTICE. Panis ſignat charitatem propter ma...m appetitum & neceſſarium vſum, quia ſicut ſine pa...nientia videtur inops, ita ſine charitate, aliæ virtutes ni...unt, quæ in ſola charitate perficiuntur. Huic contraria ...cia cordis, quam lapidi comparauit. Piſcis, fides eſt in...bilium. Sicut enim piſcis ſub tegumento aquarū naſci...viuit, & alit, ſic fides quæ in Deū eſt, inuiſibiliter in cor ...ignitur, inuiſibili gratia ſpiritus per aquā baptiſmi con...atur, inuiſibili auxilio diuinæ protectionis ne deficiat nu...tur, inuiſibilium præmiorum intuitu quæque volet bo...operatur. Vel etiam ideo fides piſci comparatur, quia ſi... ille crebris fluctibus maris tunditur nec perimitur, ita ...s aduerſitatibus non frangitur, cui contrarius eſt ſerpēs ...pter venenū infidelitatis. Per ouum ſpei noſtræ certitu...figuratur. quia in ouo nondum fœtus perfectus cernitur ...fouēdo ſperatur. Contra ſpem ſcorpionem ponit, cuius ...leus venenatus retro eſt timendus ſicut ſpei contrariū ...retro reſpicere, cum ſpes futurorum, in ea quę antea sūt ...extendat.

Cum ſitis mali. Malos vocat ſeculi amatores, qui dant illa ...æ ſecundum ſuum ſenſum iudicant bona, quæ etiam in ...a natura sūt bona, & ad vſū infirmæ vitæ pertinētia. Vel, apoſtoli apoſtoliq; merito electionis bonitatē humani generis ex- D
ceſſerant, intuitu ſupernæ bonitatis adhuc ſunt mali, qa nō dū immunes, a delictis, maxime ī verbis & in cogitatu, quæ quotidianis orationibus iubētur curare. Vel malos vocat, quia omnis creatura in conſpectū diuinæ bonitatis eſt mala, quia nemo bonus niſi Deus, & tamen diuinæ bonitatis participatione rationalis creatura bona fieri poteſt, domino ita promittente, dabit ſpiritum bonum per ſe, vt per participationem ſpiritus fiant boni qui erant mali, dum per gratiam ſpiritus, fidem, ſpem & charitatem & cæteras virtutes conſequentur. Vnde Mattheus non dixit. Dabit ſpiritum bo. pe. Scilicet, ſed dabit bona petentibus. Oſtendēs ſpiritum ſanctū plenitudinem eſſe omnium bonorum, quia per eum omnia bona miniſtrantur.

Lu.17.d. — * filius — † dona — Mat.7.b — † exiſſet — E

d Quanto magis. Aperta comparatio. Si.n. homo peccator adhuc fragili carne grauatur, petentibus filijs temporalia dare non abnegat, multo magis pater cœleſtis filijs ſuo timore & amore præditis, non deficientia bona largitur in cœlis.

e Et erat eijciens. Poſt prædicationis verba quę humilib. proposuit ēt miracula operatur, vt qui prędicanti non credūt, viſis miraculis credant. Matthæus hunc dæmoniacum ēt cæcum fuiſſe dicit. In quo tria miracula a domino fiunt, videt, loquitur, à dæmone liberatur. Quod aūt tūc in vno carnaliter factum eſt, quotidie fit in conuerſione gentium, vt primum expulſo dæmone, & omni ſpurcitia idololatriæ, fidei lumē videāt, deinde tacentia prius ora ad laudum Dei laxarentur. Ma.12.b

f In beelzebub. Ninus rex conditor Niniue Belo patri ſuo ſtatuā conſecrauit, eiq; diuinos honores inſtituit, cuius ſimulacri ſimilitudinē ſuſcipientes Chaldæi Bel vocabant. Palæſtini ſuſcipiētes, Baal dicebāt, Moabitæ Beelphegor. Iudæi aūt vnius Dei cultores pp deriſionē gentilium Beelzebub appellabant. Baal.n vir dr. Zebul muſca, inde beelzebub, id eſt, vir muſcarum, ſiue habens muſcas, propter ſordes cruoris, qui in templo eius immolabatur. Aſſerebāt ēt Iudæi in hoc ſimulacro principem dæmoniorum habitare p cuius poteſtatem dicebant Ieſum dæmonia pellere.

g Signum de cœ. Vt vel ignem de cęlo deſcendere faceret ſicut tpe Eliæ duo quinquagenarij igne de cęlo ſunt peremptis: Vel vt contra conſuetudinem terræ iſtius, æſtiuo tēpore tonitrua audirentur, imbres ruerent, fulgura diſcurrerent, ſicut ſub Samuele actū eſt. Vel quæſierunt manna de cęlo: Quæ ſigna ideo a Chriſto tunc nō ſunt exhibita, quia ſimiliter & illa calumniarentur dicentes ex varijs aeris paſſionibus contigiſſe. Vnde ſubditur. F — 4. Regu. 1.f. — 1. Regu. 7.a.

☞ Ipſe

NICOLAVS DE LYRA,

* Et erat eiiciens dæmoniū & illud erat mu. *Poſita inſtructione diſcipulorū de ſancta affectione in orando, hic cōſequenter deſcribitur confutatio æmulorum de praua affectione facta Chriſti per ...rè deprauādo. Et primo deſcribit eorum æmulatio Secunda eorū ...tatio, ibi.* Ipſe autem vidit. *Circa primum ſciendum quod aliqui malignātes miraculis Chriſti detrahebant dupliciter. Vno modo attribuendo virtuti dæmonis, & hic modus dictus eſt Mat.9. & 12. Alio modo, miracula Chriſti reputando parua, eo quod erant circa inferiora, vt communiter, vt pote circa ſanitates corporum, & huiuſmodi. Et ideo quærebant ab eo ſigna fieri circa corpora cœleſtia, ſicut tempore Ioſue, ſol ſtetit immobilis ad ſpacium vnius diei, vt habetur Ioſue, decimo cap. Et tempore Ezechiæ retroceſſit ſol decem gradibus, vt habetur Iſaiæ 38. b. Et hoc notatur cum dicitur.* Et alij tentantes, ſignum de cœlo quærebant ab eo,

* Ipſe

MORALITER.

† ...ſo fecerat mutum: Hoc autem fit ſpiritualiter, quan...do gratiam habens prædicandi, vel eccleſiam officiandi ...erat ab iſtis inſtigante diabolo quaſi mutus, ſed cum ...gratia Dei viſitatur, eiicitur, dæmon, & os eius ad prædicandum & laudandum Deum aperitur. Per illos autem qui dicebant.

2 *In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, &c.* Significantur maledicti qui peruertunt aliorum bona.

3 *Et alij tentantes ſignum de cœlo quærebant ab eo.* Per iſtos ſignificantur doctores, & ſtudentes nimis curioſè ſcrutantes diuina propter quod opprimuntur a gloria.

A a. *Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum.* Hoc ſibi propriũ dominus reſeruauit, vt cogitationes intueatur & iudicet.

Cor. 1. d. Proprium eſt Iudæorum quærere ſigna, vnde Paulus *Iudei ſigna petunt gentes ſapientiam. Ipſe autem vt vi.* Non ad verba, ſed ad cogitata riidet; In quo dat certum potentiæ ſuæ ſignum qua ſec(r)eta cordiũ rimatur. Iuxta literã patet, qđ oẽ regnũ ſolidum, & ſirmum ſi p partes diuiditur, in ſolitudinem redigitur, vacuatũ ab habitatorib. & dom⁹ ſupr. domum cadet cũ habitatores vnius domus ab alterius domus familia vel opprimunt vel puniũt. Quo autem hæc ſpiritualiter tẽdãt, expunit cum adiungit.

Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis: † Omne
1 regnum in ſeipſum diuiſum, † deſolabitur, & domus ſupra
2 domum † cadet. Si autem & Sathanas in ſeipſum diuiſus eſt,
b quomodo ſtabit regnum ipſius? quia dicitis, in Beelzebub
c me eiicere dæmonia? † Si autem ego in Beelzebub eiicio
d dæmonia, filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri
e erunt. Porro ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profecto † per-
f uenit in vos regnum Dei. Cum fortis armatus cuſtodit atriũ
g 3 ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet. Si autem fortior illo ſuper
ueniens vicerit eum, vniuerſa eius arma † auferet in quibus
h confidebat, & ſpolia eius † diſtribuet. Qui non eſt mecũ, † ad
i k 4 uerſum me eſt, & qui nõ colligit mecũ, diſpergit. † Cũ immun
l 5 dus ſpiritus exierit de homine ambulat per loca inaquoſa
6

† deſolatur † cadit

21. di. 5. 1.

† diſtribuit.

Si au. & Sa. in ſeipſũ di. eſt. Si ego vt vos dicitis, in principe dæmoniorũ eiicio dæmonia, ergo regnũ diaboli eſt diuiſum contra ſe, & ita ptãs maliciæ eius ſtare non poteſt. Si autem dæmon dæmonem non poteſt expellere. falſo dicitis me in principe dæmoniorũ dæmonia eiicere. Si vero poteſt ſicut dicitis, pſpicite vobis, vt de regno

B eius q diuiſũ eſt exeatis, ne in ruina eius pariter inuoluamini. In quo autem dominus eiiciat dęmones, ne dæmoniorum principem exiſtiment, attendant quod ſequitur.

b *Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia filii.* Filios Iudęorũ apoſtolos vocat, qui inter alia miracula q̃ a domino acceperant ẽt dæmones pellebant. Quam expulſionem nõ diabolo, ſed Deo aſſignabant, q ſibi conſcij erant nihil malarum artium a dño didiciſſe. Ideo ipſi ignobilia & cõtemptibilia mundi eligentes. in quib. nulla malicia artificioſa fuit ſedebũt ſuper ſedes duodecim iudicãtes duodecim trib. Iſrael. Vel, *filii.* Id eſt, exorciſtę illius gẽtis, q inuocato nomine dñi dæmones expellebant. Quaſi dicat. Si expulſio dæmonum in illis, non diabolo, ſed Deo deputatur, cur idem opus in me non habeat eandem cauſam?

c *Ideo ipſi iudices veſtri erunt.* Non ptãte, ſed comparatione dum illi expulſionem, non diabolo ſed Deo aſſignant.

Omne regnum. Si omne regnum diuiſum deſolatur, ergo regnum patris, & filii, & ſpiritusſancti, quod nulla cõtradictione nullo impulſu eſt deſolatum non eſt diuiſum, & iõ eſt æternum, De hoc regno riidit Pilato: *Regnũ meũ non eſt de hoc mundo.* Et ideo q in Chriſto ſpem nõ gerunt, ſed in principe dæmoniorum eiici dæmones opinantur, eos regni negat eſſe ppetui. Nam qũo põt manere diuinum regnũ cũ fides ſcindatur, cum populus Iudæorũ ſit ex lege, Chriſtus quoq; ſecundum carnem ex lege ſit generatus. Qũo poteſt

Io. 18. g.

C regnum illud eſſe ppetuum, quod ex lege, eſt, cum populus ille diuidat legem, cum à populo legis negatur Chriſtus, q ex lege debetur? Sed manet regnum eccleſiæ, in qua vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma.

Si autem. Quaſi dicat. Regnum diuiſum ſtare non poteſt, ſed regnũ Sathanæ eſt diuiſum, vt vos dicitis, quod Sathanas Sathan expellat ergo, &c.

d *Porro ſi in di.* Filius, dr̃ manus vel brachium patris. Spiritusſanctus, dicitur digitus propter differentiam variorũ donorum, quæ per Spiritum ſanctum hominibus dãtur, ſicut digiti inter ſe diſcreti ſunt; Nec nocet inæqualitas mẽbrum. Licet enim brachium maius ſit digito, tamen brachium cum digito vnum eſt corpus. Hoc digito ſcripta lex in tabulis. Hunc digitum magi confeſſi ſunt in Aegypto.

e *Profecto peruenit reg.* Id eſt, iudicia ptãs *Dei*. Qua bonos a malis ſecernet in iudicii. Vel, *Regnum.* Id eſt, ſuperna beatitudo. Quaſi dicat ſi in ſpiritu Dei eiicio dęmonia, ſine dubio ſciatis aditũ regni cæleſtis patefactum credentibus.

f *Cum fortis atriu.* Quaſi dicat; Si ego in Beelzebub ſicut dicitis, eiicerem dęmonia, tũc in aliquo cum eis diaboli ɔſent(irem), ſed nullo modo cum illo conſentio, ſed fortius illum ſuperare, & eiicere a meis fidelibus feſtino. diabolus: *fortis.* Ad nocẽdum *armatus*, multis ſpũalib. nequitiis; *cuſtodit*, in ſua ſeruitute, *atrium ſuum.* Id eſt, mũdum, in maligno poſitus eſt, in quo vſq; ad aduẽtum filij Dei diabolus ſine cõtradictione principãbatur, & male pacato vtebatur imperio in cordibus infidelium.

g *Si autem for.* Fortiorem ſe vocat, q nõ concordi pace operatione, ſicut calumniabãtur, ſed fortiori potẽtia ipſum proſtrauit, mũdũq; ab ipſius dominatione liberauit. Arma diaboli, q̃ abſtulit, calidiſſimæ ſunt verſutiæ ſpũalis nequitiæ. Spolia, ſũt animæ ab eo deceptę, quæ victor Chriſtus diſtribuit, quod eſt inſignium triumphantis, quia captiuam ducens captiuitatem, dedit dona hominibus, quoſdam, qd Apoſtolos, alios Euangeliſtas, alios pa. & do.

h *Qui nõ eſt.* Et vere opera mea nõ cõueniũt, cum operibus Sathanæ, qa ego ipſe in nullo conuenio cum illo, ſed omnino contrarij ſumus, qa ego humilis, benignus, animas volo ſaluare. Ille ſuperb. inuidus cupit pdere. Ego prędicatione mea virtutes congrego: Ille ſpargit & ſeparat ab vnitate eccleſię.

i *Et qui nõ c.* Hæc de oĩb. hr̃ticis vel ſchiſmaticis ex ſuperfluo pñt intelligi, qui omnes excluduntur a regno Dei.

k *Cum immundus ſpiri.* Quia ſubtrahitis vos a meo regno attribuẽtes opera mea diabolo, ideo diabolus habitat in vobis, ſicut in ſuo regno grauius quam in principio.

l *Exierit.* Exiuit diabolus à Iudæis, qñ legẽ, & cultũ veri Dei populus iſte ſuſcepit, & tranſiuit ad gentes, q̃ erãt a pinguedine Spiritusſancti & dilectione proximi aridæ, & ſteriles. In qb. iam non inuenit requiem, qa iam a cordib. Gentium ſuſcepta fide Chriſti expellitur, qñ dicit; Repetam Iudęos quos ante dimiſi. Et inuenit ſcopis mundatam illam plebem, id eſt, ſuperfluis obſeruationib. Phariſęorum, & ceremonijs legis, q̃ iam nihil valent, poſt aduentum Chriſti. Et vt id firmius poſſideat, aſſumit vniuerſitatem dæmonũ. Et modo deteriores Iſraelitæ ſunt, blaſphemantes Chriſtũ in ſuis conuenticulis, quam olim fuiſſent in Aegypto ante perceptam legem, quia maior infidelitas eſt venientem non ſuſcipere, quam venturum non credere.

Poſſu

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Ipſe autem vt vidit. *Hic conſequenter deſcribitur confutatio malignantium prædictorum. Et primo illorum, qui opera Chriſti dæmoni attribuebant, ſecundo illorum qui ſignum de cælo quærebãt, ibi* Turbis autem concurrentibus. *Prima in duas, quia primo confutantur verbo Chriſti eorũ malitiam arguentis, ſecundo, verbo mulieris deuote virtutem Chriſti confitentis, ibi:* Factum eſt autem. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat. 12. ca.*

* Factu

MORALITER.

† 2 *Omne re.* Per quod ſignificatur oĩs congregatio carẽs cõcordia, in qua ſunt duo Sathanæ, quorum quilibet nititur partem ſuam augmentare, vt ſic poſſit alteri præualere.

3 *Cum au.* Hoc literaliter exponitur de diabolo, moraliter põt exponi de peccatore obſtinato, q defendit peccatũ ſuũ cõtra reprehẽdentem, ſicut Saul contra Samuelem 1. Reg. Sed aliquãdo talis cum Dei adiutorio vincitur, q auſert arma ſua, id eſt, rationes quib. defendit peccata, & ſpolia diſtribuit, quando eius actus & membra ad bonum conuertit.

4 *Cum im. ſpi.* Id eſt, peccati carnalis appetitus.

5 *Exierit ab ho.* Per virturem pœnitentiæ.

6 *Ambu. per lo.* Id eſt, p corda humanæ molliciei carẽtia, in qb. fornicationis ſpiritus requiem non inuenit, & tunc ad priſtinum locum redit quando pœnitens patitur recidiuũ.

†

Poſſunt hæc ad vnumquēque baptizatū referri, qui poſt acceptam gratiā negligit operari bona, ſed potius originalibus peccata actualia adiicit. Diabolus exit ab homine, cū in baptiſmo pompis illius homo abrenunciat, & pcedentiū peccatorū illecebris, quem deſerens ambulat per loca inaquoſa, quia corda ſanctorum ab omni molcie fluxarum cogitationum & humore libidinis immunda callidus tentator explorat, ſi quo ibi ſuæ nequitiæ greſſus figere poſſit, vnde ſubditur.

a *Quærens requi. & non in.* Quia qui in prauis cogitationib. & actib. paſcitur, in mentib. fidelium oīa ſua incitamenta ceſſare perpendit. Tunc dicit

b *Reuertar in dom. meam vnde exi.* Reuertar ad illius conſcientiam vnde in baptiſmo eiectū fueram, & priſtinam poſſeſſionem cōſueto dominio mihi ſubijciam.

c *Et cum ve. inue. eā ſco. m.* Quia cum hominem reprobum delictis cogentib. repetierit, inuenit conſcientiam peccatoris à vitijs in baptiſmo mūdatam, ſed nullo bono opere cumulatam.

a quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in do-
b mum meam, vnde exiui. Et cum venerit, inuenit eam ſcopis
c mundatam.* Et tunc vadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſe-
d cum nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima †
e hominis illius peiora † prioribus. Factum eſt autem, cum 1

a Magna fiducia inter blaſphemos confiteri Dei filium.

hæc diceret, extollens vocem quędam mulier de turba dixit il 2

a In figura eccleſia quæ in medio gentium confitetur creatorem.

li: Beatus venter qui te portauit & vbera quæ ſuxiſti. At ille di- 4
f

a Interiori aure percipiunt. Opere.

g xit: Quinimmo: Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt 6
i

a Quaſi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. Iudæorum.

k illud. Turbis autem † concurrentibus cœpit dicere: † Gene- 7

a Adultera. b Quaſi illa quæ viderant ſigna non fuerint. c De cœlo, quo indigni ſunt.

ratio hæc generatio nequam eſt, ſignum quærit, & ſignum
l non dabitur illi, niſi ſignum Ionæ prophetæ: Nam ſicut Ionas
fuit ſignum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi iſti.

Hæc electa fuiſſe non dubitatur.

m † Regina auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius, †
n & condēnabit illos, quia venit à finibus terrę audire ſapientiā
o

✠ Titvs Bostrorvm Episcopvs. Cōuenienti tempore hoc ab eo dictum eſt, quandoquidem non deerāt p id tempus qui Dei verbum adeò nō audiebāt, vt eos ēt i ius vocarent, palamque condemnarent, qui audiebāt. Dn̄s aūt oppoſitam quaſi viā ingreſſus, illos præ cæteris beatos pdicat, q Dei verbum audiūt & cuſtodiunt. Quin ob mutum & ſurdū quem paulo ante ſanauerat, illud dixiſſe videri poteſt. Hic. n. Chriſti bn̄ficio huc iam adductus erat, vt Dei verbum audire, audiēdo vero operari, operādo demum gloriæ coronam cū his omnibus, qui domini præcepta obſeruant, conſequi poſſet.

† Matth. 12. 6.

d *Et tunc aſ. ſep.* Plenitudinē oīum vitiorum. Qui. ſ. tales ſpiritu nequio. Diabolo dicūtur, quia cum diabolus malus ſit illi qui ſuis meritis impellentib. vitijs mancipantur, non ſolum mali ſunt, ſed etiam ſpeciem bonitatis affectatis virtutibus per hypocriſim oſtentare nituntur.

e *Et fiunt nouiſſima hom.* Melius erat viam veritatis ignorare, quam poſt agnitionem conuerti retrorſum.

f *Beatus.* Hic Maria laudat quæ dn̄m portauit. Et prauitas tam præſentium Iudæorum quam futurorum hæreticorū qui veram Chriſti humanitatē negant, confutatur, qa verū Dei filium aduerſus blaſphemos Iudæos confitetur, & verum hominis filium teſtatur, matri conſubſtātialem. Niſi enim eſſet vna caro cum matre, fruſtra venter ille virginis & vbera beatificarentur.

g *Et vbera.* Secundū phyſicos. Ex eodem fonte & lacte nutriendis & ſemen pcreādis pueris emanat, ergo de femine virginis potuit concipi, qui eius lacte potuit nutriri.

h *Quinimmo.* Quaſi dicat. Non ſolum laudanda Maria, qa verbum Dei portauit in vtero, ſed maximè beata eſt, qa præcepta Dei ſeruauit in opere. Sic ēt omnes beati ſunt qui verbum Dei auditu fidei concipiunt, & boni operis cuſtodiā in ſuo vel proximorum corde pariunt & nutriunt. D

i *Qui au.* In laude eccleſiæ. E contrario damnantur Phariſæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, ſed blaſphemare quærebant. E

k *Cœpit di.* Quidam calumniabantur opera eius, quib. huc uſq; reſpondit. Alij tentantes, ſignum quærebant de cęlo, & illis hic reſpondet. F

l *Signum quærit & ſignū non dabitur illi, &c.* Diſcipulis ſignū dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & poſtea ipſis videntibus ſubleuatus in cœlum. Sed incredulis de inferiori humanitatis paſſione.

Matth. 17. a. Actu. 1. a

m *Regina auſtri ſurget.* Hic condemnata plebe Iudæorum, eccleſiæ myſteriū exprimitur, Quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Auſtri ſtudium percipiendæ ſapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoſcat. Ex duobus enim cōſtat eccleſia, vt aut peccare deſiſtas, aut peccare neſcias.

n *In iudicio.* Non mille annis ante iudiciū ſicut Iudæi fingunt, ſed in ipſo iudicio ſurget.

o *Cum viris.* Beda. Ecce communis oſtēditur reſurrectio tam bonorum quam malorum.

☞ *Condemna.*

Nicolavs de Lyra

✠ 1 Factum eſt autem cum hæc di. *Hic ponitur cōfutatio præ-dictorum verbo mulieris virtutē Chriſti cōfitentis cum dicitur;* Factum eſt autē cum hæc. *Scilicet Chriſtus reſpondens blaſphemijs Iudæorum.*

2 Extollens vocem. *Id eſt, ex corde & conſtanter alte proferēs fidem Chriſti contra vituperium Iudæorum.*

3 Quædam mulier, *Iſta à ſanctis doctoribus dicitur fuiſſe ſancta Marcella famula beatæ Marthæ ſororis Lazari.*

4 Beatus vēter qui te por. *Matrē beatificat & laudat ex filio & non ecōuerſo, quia ab illo prouenit gratia & gloria principaliter ratione deitatis, & inſtrumētaliter ratione humanitatis, quia humanitas Chriſti fuit organum coniunctum ipſius deitatis.*

5 At ille dixit *Commendando fidem & cōſtantiam mulieris, & aliorum ſimilium.*

6 Quinimo. Beati qui audiunt verbū Dei, & cuſtodiunt illud. *Iſtud quinimmo nō dicitur aduerſatiue, ſed cōcomitatiue, quaſi dicat non ſolū illa quæ me portauit, beata eſt, ſed etiam qui audiūt verbū Dei, corde credentes & opere adimplentes. Vnde dicit beatus Auguſt. libro de virginitate, quod beata Maria felicius cōcepit Deū mente per fidem, quam corpore per carnis aſſumptionem.*

7 Turbis autem concurrenti. *Hic conſequenter ponitur confutatio illorum, qui ſignum de cælo quærebant, & patet ſentētia ex dictis Matth. 12.*

✠ Nemo

Moraliter.

† *Et, tunc. fi. e. no. ho. il. pe. prio.* Quia propter ingratitudinem pœnitentiæ præcedentis aggrauatur peccatum.

2 *Extollens vocem quædam mu. &c.* Per quā ſignificatur quæ perſona beatæ virgini deuota.

3 *At ille dixit quin.* Per quod ſignificatur Chriſtus beatam virginem ſe concepiſſe fœlicius per fidem & deuotionem ſpiritualiter quam corporaliter. Et hoc dicit Aug. lib. de ſā virginitate.

† *Regina au.* Per quam ſignificatur rationalis anima, quæ ſi bene regat vires inferiores ſecundum dictamen legis naturæ, dicitur regina. Sed ſi cum hoc faciat ex charitatis feruore, tunc dicitur regina Auſtri, eo quod ab Auſtro prouenit feruor caloris ſignificans feruorem charitatis. Et hæc regina venit ad verum Salomonem Ieſum Chriſtum, per deuotionem offerens ei aurum ſapientiæ, gemmas virtutum, & aromata bonæ famæ, iſtis vtēdo ad honorem diuinum.

† *Regina*

A a *Condemna.* Non poteſtate iudicij,ſed cōparatione melioris facti,quia relicto imperio,venit in Iudæā audire hominē ſapientia famoſum.ſed Iudæi veram Dei ſapientiam cū ipſis conuerſantem,non audiunt ſed blaſphemant,

b *In præ.* Ionas paucis diebus,Chriſtus lōgo tēpore prædicauit.Ille peregrinis Chriſtus ſuis ciuibus Ille ſignum non fecit, Chriſtus multa fecit.

bo,ſed cōſtituam ſuper eccleſiā,in qua ſeptiformis gratiæ ſpiritus relucet.In cuius rei ſignū ſolet in frōtibus credentiū ſignum fidei affigi,vt q eccleſiā voluerit ingredi, lumen veritatis palam queat intueri.Hinc condēnātur Iudæi,qui ſigna exterius quærēdo, apertā lucis ianuam nolunt ingredi credendo.

✲ THEOPHY. Sed Ionas poſt exitū ſuum a ventre ceti, ſua prædicatione Niniuitas conuertit, Chriſto vero reſurgenti Iudæorum generatio non credidit vnde præiudicium fuit eis, de quo præiudicio ſubditur duplex exemplum, cū dicitur regina Auſtri ſurget in iudicio.

†Matth. 5.b. Mar. 5.c

† Matt. 6.c.

† Quā- do igitur oculus.

† tene- broſum.

In hoc loco.

Salomonis. Et ecce plus Salomone hic. † Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabunt illam, a

a Quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Chriſti.

quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce b

a De ſeipſo hoc dicit. b Fidem

plus quàm Ionas hic.† Nemo lucernam accendit,& in abſcon c

dito ponit,neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum, vt qui

a Id eſt totius tuæ operationis.

ingrediuntur lumen videant † Lucerna corporis tui eſt ocu-

a Id eſt mentis intentio. Intentio. b Pura & recta. c Et ſi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videaris.

lus tuus. † Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus

Si peruerſa intentio præceſſerit, prauum opus ſequetur, & ſi aliquando iuſtum videatur.

tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit,etiam corpus

a Ipſa intentio quæ animi lumen eſt vitiorum tenebris facetur

tuum tenebroſum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te eſt, d

a Si bonum bona intentione facis,non habeas in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis.

tenebræ ſint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non

habens aliquam partem † tenebrarum,erit lucidum totū,† &

Et hic & in futuro gratia lucis donaberis.

e ſicut lucerna fulgoris illuminabit te. Et cum loqueretur

d *Vide er. ne.* † inſtitutionem fidei etiā de bonis operibus & bona † intentione inſtruit non tantum opera,
1 ſed etiam cogitatio-
2 nes & cordis in-
3 tiones munde
4 Q.d. ego lucernam fidei in veſtris ſi-
5 bus accendo,
6 eccleſiam pono
7 autem quantum
8 vobis eſt, luce
9 veſtras accendit
10 eſt,intentiones
dis veſtri munde
11 vt ex intention
12 da placeant
13 opera.
14 Hæc contra hy-
15 pocriſim Phariſæorum ſubdole quærentium ſi- liter dicta, nos moralem ſenſu generaliter inſtruunt.

B c *Nemo* BEDA. Qui in figura reginę & Niniuitarū eccleſiam prætulit ſynagogæ,nunc hortatur nos vt fidem noſtrā potius ad eccleſiam transferamus. Quaſi dicat Quamuis dixerim nullum ſignum nequā generationi dā,lū, niſi Ionę ſignum,tamē fidelibus meis nō occultabo lucis meę claritatē,ſed teſtā humanę naturę.flamine meę diuinitatis implebo, id eſt fide mea illuminabo. Et hanc fidem non ponam vmbra veteris legis,ſed ī claritate noui teſtamēti. Neq; ſub

C mēſura ipſius legis,& intra terminos Iudæę Gētis cohibebo,

e *Et cum loqueretur.* Non ait, cum loqueretur hæc, ſed loqueretur: In quo īnuitur,nō ſtatim finitis his verbis alijs interpoſitis ad Phariſæū diuertiſſe,quia finito hoc ſermone adhuc eo loquente,ecce mater & fratres quærentes loqui ei. De quibus poſtquam nuncianti ſibi reſpo

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Nemo lu.ac. *Quia ſicut dictū eſt,ī deuota oratione requiritur affectio ſancta & intentio recta. Ideo poſtquā Saluator docuit diſcipulos de ſancta affectione, hic conſequenter inſtruit eos de recta intētione. Et quia recta intētio quæ dirigit oīa ad gloriā Dei corrūpitur per hypocriſim quæ ordinat oīa ad propriā laudem,iō Saluator primò diſcipulos de recta intentione inſtruit,ſecundo de hypocriſi æmulos arguit,ibi:* Et cū loqueretur. *Circa primum ſciendū,q intentio recta eſt actus voluntatis tendentis in finem debitum per aliquid ad finem debito modo ordinatum. Sicut cū aliquis dat eleemoſynam propter Deum,per hoc tendens in ipſum Deum, & ideo præexigit actū charitatis in Deum tendentis ſicut in finem propter quem eligit illud quod eſt ad finem. Præexigit etiam actum fidei vel cognitionis, cuius eſt ordinare hoc in illud. Lucerna autem hic accipitur pro intentione recta,vt videbitur,& ideo dicit Saluator.* Nemo ac.lu. *Id eſt,quia intentio eſt recta,includit lumen fidei,& ardorem charitatis,ad modum lucernæ ardentis.*

2 Et in abſc. *Quia intentio recta dirigitur ad ſuperna, ideo ſequitur.*

3 Sed ſu. *Sicut enim lucerna in alto poſita illuminat ea quæ ſunt in domo materiali. ſic intentio recta ea quæ ſiunt & diſponuntur in domo eccleſiæ,& etiam in domo conſcientiæ,ideo ſubditur.*

4 Lucerna cor. *Hæc eſt locutio metaphorica,quia corpus accipitur hic p congerie operationū,ſicut corpus materiale eſt q̄dā aggregatio mēbrorum diuerſorum, & iō ſicut oculus dirigit mēbra ad operandum,vt pedem ad ambulandum,manum ad ſcribendum,ſic intētio recta prout includit fidem & charitatem,vt prædictum eſt, dirigit varias operationes in finem debitum, ideo ſubditur.*

5 Si oculus tuus fuerit ſim. *Id eſt,intentio tua recta ſine falſæ ſimulationis.*

6 Totum corpus tuum. *Id eſt,cōgeries operationum tuarum.*

7 Lucidum erit. *Ideſt,meritorium vitę æternæ,dum tamen operationes ſint bonæ de genere vel ſaltem indifferentes,aliter non ... derent ſub recta intentione.*

8 Si autem nequam fuerit. *Id eſt,intentio peruerſa.*

9 Etiā corpus tuū tenebro. *Ideſt congeries,operationum ... erit,quia opus bonum de genere,malum efficitur ex peruerſa intentione:Sicut cum aliquis dat eleemoſynam mulieri pauperculæ, intentione trahendi eam ad peccatum luxuriæ,ideo ſubditur.*

10 Vide er. *Id eſt.diligenter attende,ne intentio tua ſit peruerſa quia per hoc corrumperentur omnia bona.*

11 Si ergo cor.tu. *Id eſt,congeries operationum.*

12 Tot.luc. fue. *Tum ex bonitate intentionis,Tum ex bonitate operis de genere.*

13 Erit lu.to. *Quia omnia cedent ad vitæ æternæ meritum*

14 Et ſicut lu.ful.il. *In præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam.*

15 Et cū lo. *Hic conſequenter arguit æmulos de hypocriſi,quæ eſt corruptiua rectæ intentionis. Et primò ponitur Chriſti argutio, ſecundò reprehenſorum obſtinatio,ibi:* Cum aūt ad illos diceret. *... ma in duas, quia primò arguit Phariſeos, & ſecundò legiſperitos, ibi:* Reſpondens autem. *Circa primum dicitur.*

✲ R

MORALITER.

† † *Viri Niui.* Niniuitæ q interpretātur germina pulchritudinis,ideo ſignificāt iuuenes,exeuntes in ſtatu potiſſime iuuentutis. Qui ſolent de facili ad vitia declinare & ad bonā monitionem de facili pœnitere, propter quod ſubditur q pœnitentiam fecerunt ad prædicationem.

† *Ionæ.* Qui columba interpretatur,propter q per eū ſimpliciter admonēs ſignificatur. Ex facto ergo iuuenum prædictorum oſtenduntur,cōdemnabiles obſtinati ſenes ſignificati per generationem Iudæorum.

1 *Nemo ac.lu.* Secundū ſenſum literalem hic accipitur lucerna p intētione,quæ eſt actus volūtatis,præſupponens tamen actu rationis. Et ideo ad hoc q intētio ſit recta, requirit ſidei lumē in ratione,& feruor charitatis in volūtate, & ſic lucerna non abſcōditur per falſam ſimulationē, nec ſtringitur ſub modio,id eſt p carnalē affectionē, ſed in ponitur per debitā in Deum eleuationem, & ſic totū corpus,id eſt,cōgeries operationū lucidū eſt,id eſt Deo gratū.

8 *Si autem.* Quia ſi intētio fuerit peruerſa, tota congeries operationum erit mala.

15 *Et cum loqueretur rogauit eū quidam Phariſeus vt pranderet apud ſe.* Spirituale prandium eſt euchariſtia, ante cuius

† bratioi

1 rogauit eum quidam Phariſæus vt pranderet apud ſe. Et in
2 3 greſſus recubuit. Phariſæus autem † cœpit intra ſe reputans
Lauatus more Iudæorum.
a 4 dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et ait do-
b 5 minus ad illum. † Nūc vos Phariſæi quod de foris eſt calicis
a Munditiam carnis exterius obſeruatis. b Animæ turpitudinem retinetis.
c 6 et catini mundatis, quod aūt intus eſt veſtrum, plenum eſt
Sed. Q d. qui fecit utramque naturam utramque mundari uoluit.
7 rapina &† iniquitate. † Stulti, nonne qui fecit quod de foris
d 8 eſt, etiam id quod de intus eſt fecit? † Veruntamen † quod ſu
pereſt, date eleemoſynam, et ecce omnia munda ſunt vo-
a Iuſtum iudicium Dei confitentes. b Non triticum ſolummodo & vinum.
e bis. † Sed væ vobis Phariſęis, qui decimatis mentam et ru-
f 9 10 tham et omne olus, et præteritis iudicium et charitatem
Iudicium & charitatem. Vel ... a Prima ... Eleemoſynas fructuum.
11 12 Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Vę vo
a Arrogantiam redarguit quia primas appetunt.
bis Phariſæis, qui diligitis † primas cathedras in ſynagogis,

Q ... e. no. pa. m. hic fra. me. & ſo. & mater eſt. Poſtea intrauit ad co ... nuiuium Phariſæi.

A Titvs Bostrorvm Episcopvs. Chriſtus ad prandium Ph riſæi vocatus non recuſauit, non quod illorum peruer ſit em ignoraret, notat enim ille omnia. Verum cum do- ce & erudire in ani- m haberet, voluit rē ha : in ſpiritualis in ſti tionis materiam & cauſam conuer- te

a are non ha. Iudæi fre uenter lauāt ma- nu antequam man- du nt, tenentes tra- di onem ſeniorum, & foro reuertentes ni baptizentur non co edunt.

* Titvs. Faciebant hoc ſuo more (nam M yſes hunc ritum nu quam præcepe- ra ratı omnes ani- m corporiſque ſor- de per eiuſmodi ba- pti nata ſeſe depone re, ed ſtolidè: nā etſi ab tio, q per ſolam aquā fit, vtilis & ſalutaris ſit iis qui cor po s inquinamenta contraxerunt, attamen impuritatem, qu corde vel menti cohæret expiare nequaquam valet.

b lic. Marcus refert, Iudæos baptiſmata calicis & vrceorū le rumque & æramentorū ſolitos obſeruare. Calix vas vi ū. Catinus, fictile de terra. Per hoc figuratur fragilitas hu ani corporis, in quo exterius prętendunt ſanctitatē & ſi lāt iuſtitiā, quod foris erat lauabant, intus nequiſſimi.

c uod autem intus eſt ueſtrum. Nemo putet fornicationem & uiuſmodi corporalia vitia ſolummodo grauia eſſe, & ſp tualia vitia eſſe leuia, ſicut auaritiā iram, ſuperbiā, &c. ſic Phariſæi putabant.

d erūtamen quod ſupereſt. Iam bonus doctor, quomodo cō ta i corporis mundari debeat, docet. Et hic latius explica- tu uod ſupra breuiter dixerat de mudando cordis oculo. T us em̄ hic locus ad hoc dirigitur, ut nos ad ſtudiū ſim- pl tatis inuitet, & ſuperflua Iudæorū & terrena cōdēnet, qui

D qu ſecundum corpus intelligendo, legem vitro & catino propter fragilitatem comparatur. In quo etſi grauiter pec- cant, ipſis tamen abſolutio peccati promittitur, ſi miſeri- cordiā facere nitantur. Quod neceſſario vlctui & veſtimen to ſupereſt, date pauperib. Vel do conſilium, quod reſtat ſo lummodo poſt tanta ſcelera, date eleemoſy nam. Prima eleemo- ſyna, eſt, mederi ani- mabus veſtris creden do in me qui corda mundo, & per fidem mundatis cordib. om nia etiam exteriora e- runt munda. Qui or- dinate vult dare elee- moſynam, a ſemetip- ſo incipit, & eam ſibi primū dat. Eſt enim eleemoſyna opus mi ſericordiæ, vnde dici- tur: Miſerere animæ tuæ placens Deo.

e Væ uobis. Cum ad e- leemoſynam horta- retur Phariſæos, qui corporaliter quotidie eleemoſynas facie- bāt, quæ quia ſine fide erant Deo non placebant, dicit ſe e- leemoſynas eorum non ignorare, vt oſtendat cuiuſmodi eleemoſynas ab iſtis requirat, quaſi dicat. Commonui vos ad dandam eleemoſynam, per quam omnia ſunt munda. Sed ſciatis quod eleemoſynæ quas facitis ad hoc non va- lent, nec de huiuſmodi eleemoſynis me admonere creda- tis, ſed de iudicio & charitate, vt de veſtra miſeria iudican- tes, & Dei charitatem quam vobis donauit diligentes, piè viuatis, iuſtum iudicium Dei confitentes, quia miſeri effe- cti eſtis, & gratias referentes charitati, qua liberati eſtis.

f Præteritis iudicium. Breuiter multa eorū vitia perſtrinxit, qui ad vilia ad decimāda intendentes, futuri iudicij metū, & Dei charitatem non habent. Prætereunt iudicium, quia non omnia, quæ agunt in iudicium referunt. Charitatem pretereunt quia non ex affectu Deum diligunt. Sed rurſus, ne fidei vos ſtudioſos faciat operum negligentes, perfectio nem fidelis viri ſupponit, vt poſt fidem operetur.

Quis

F

tcum vi diſſet, ad miratus eſt quod nō prius lotus eſ- ſet.

† 12. q. 1. cap. quia tua, 16. q. 1. c. q. deci mas. De pen. diſt. 1. c. medica- mentum Ecc. 10. d † quę ad ſunt.

E

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Roga. il. qui. Pha. *Vtrum autem ex deuotione ſeu æmulatione eum inuitauerit, hic non dicitur, Videtur tamen ex fine huius ca. quod malitioſè eum inuitauerit, vt inter epulas aliquid calumniabi- le ex uerbis Chriſti audiretur.*

2 Et ingreſſus recubuit. *Sed hoc videtur eſſe contra doctrinā eius qua mittens diſcipulos ſuos ad prædicandum dixit. In quamcunq; ci uitatem aut caſtellum intraueritis, interrogate quis dignus ſit, et ibi manete, vt habetur Matth. 10. b. Iſte autem Phariſæus erat indi- gnus, vt videtur ex ſequentibus. Dicendū, quod nō eſt ſimile de Chri ſto & de diſcipulis eius, quia ex cohabitatione cum peccatoribus nō poterat peiorari ſicut diſciouli, quando erant ab eo ſegregati ad exe quendū actum prædicandi, & maximè quia tunc nondum erant con- firmati & ideò Chriſtus domum Phariſæi intrauit, vt haberet occa- ſionem arguendi vitia Phariſæorum.*

3 Phariſæus au. c. in ſe re. di. quare non eſſet ba. *Id eſt, lotus ſecundum traditiones Idæorum.*

4 Et ait dominus ad illū. *Per hoc autem quod reſpondit ad co- gitationem eius, oſtendit ſe eſſe Deum cui nuda & aperta ſunt ſecre- ta cordium.*

5 Nunc vos Phariſæi quod de foris eſt munda. *Quia de mū- dicia exteriori in vaſis & corporib. ſuis erant multū ſolliciti, et de munditia interiori ipſius mentis negligentes, cum tamē deberet eſſe è contrario, quia interior munditia neceſſitatis eſt, exterior autē ſo- lummodo honeſtatis, q̄ poteſt omitti ſine peccato & ideo Chriſtus prædictam lotionem omiſit, vt haberet occaſionem arguendi Phariſęos, de exteriori munditia tantum curantes, & interiorem negligen- tes, & ideò ſequitur.*

6 Quod autem intus eſt veſtrum plenū eſt rapina. *Aliorū bona violēter accipiendo & iniquitate & fraudibus eos decipiēdo.*

7 Veruntamen quod ſup. dato eleemo. *Quia primò debet fie ri reſtitutio, & de eo quod remanet eleemoſynarum largitio.*

8 Et ecce omnia mun. ſunt vo. *Quia eleemoſyna magnam ha- bet virtutem ad peccatorum remiſſionem, vt habetur Dan. 4. e. Pec- cata tua eleemoſynis redime, &c. Sed quia Phariſæi ex hypocriſi non ſolum quærebant exteriorem munditiam, ſed etiam apparen- tem iuſtitiam, ideò ſubditur.*

9 Sed væ vobis Phari. qui de. men. & ru. *Vt per hoc appare- rent iuſti, quaſi volentes implere mandatum de decimis, reddendum etiam circa minima, vt per hoc crederentur multum voluntarij ad ī- plendum diuina mandata, cum tamen eſſent tranſgreſſores in maio- ribus, ideò ſubditur.*

10 Et præteritis iudi. *Iuſtitiam ſubuertendo.*

11 Et charitatem. *Opera miſericordiæ omittēdo. Et quia honor eſt præmium virtutis, ſecundum Philoſophum, et ex appetitu apparen tis iuſtitiæ, ſequitur appetitus indebitus honoris, ideò ſequitur.*

12 Væ vobis Phariſæi. *Et quia vitia occulta à Deo puniētur gra- uius quam manifeſta, quanto peccatores tales volunt hic alijs præ- ferri in honoribus, ideò ſequitur.*

✲ Væ

MORALITER.

† br ionem vel ſumptionem requiritur baptiſmus ſpiritua lis ui eſt confeſſio pura, & non exterior munditia, quę eſt h ocritarum propria.

a ed væ uobis Phariſæis qui decimatis mentam. *Per hoc arguū- tur illi qui de minoribus magnam vim faciunt, & de maio ribus parum curant, ſicut aliqui religioſi plus ponderant fractionem ſilentij quam iniuſtum grauamen proximi.*

12 *Væ uobis Phariſæis qui diligitis primas ca.* Per hoc reprimi- tur omnis indebitus honoris appetitus.

A a *Qui eſtis ut mo.* Hic ſuperſtitionem ipſorum doctorum re darguit, qui foris ſpeciem rectæ doctrinæ prætendunt, fœ dutatem vero quam intus gerunt, occultant.

b *Reſpon. au.* Audito verbo Dei Phariſæus ex mala conſciẽ tia ſibi contumeliam fieri putat, & commemorata pœna perfidorũ, intelligit ſe damnandum.

✱ Theophylactvs. Erant alii legiſperiti a Phariſæis Nã Phariſæi diuiſi ab aliis quaſi religioſi videbãtur, legis autem periti ſcribæ erant doctoreſque, quæſtiones legis ſoluentes.

c *Væ vobis.* Non arguuntur, quod exornant monumenta ꝓpheratum, ſed quia interfectores prophetarum imitantur, ædificando ſepulchra, accuſant paterna facinora. Sed perſequen-

B do Chriſtum & Apoſtolos imitantur ſcelera patrum & ſententiam dãnationes quam in patres proferebãt, in ſeipſos retorquent.

d *Profectò.* Propter vulgi fauorem capiã dum ædificatis, quaſi exhorreatis ſcelera eorum, ſed ipſo opere oſtenditis, quod perfidiæ eorum conſentitis, quia hoc bonum non bene facitis ſed pro vana gloria.

e *Vos autem.* Propterea quia eſtis imitatores illorum, vt impleatis quod patribus defuit, ſ. vt me & meos perſequamini, quem illi perſecuti ſunt in prophetis.

f *Prophetas & apoſtolos, & ex illis occident, & perſequenter.* Mẽtiuntur heretici, qui alium veteris, alium noui teſtamenti dicunt inſtitutorem.

C g *A gener.* Omnes mali, una generatio ſunt, una ciuitas, unum corpus diaboli, ſicut omnes boni una generatio, & unum corpus ſunt dicti.

h *Vſque ad ſanguinem Zachariæ.* Cur vſq; ad hunc, cũ poſt hũc multi occiſi ante natale Chriſti, & nato Chriſto mox pueri ab hac generatione ſunt perempti? Sed quia Abel paſtor ouium fuit, necatuſq; in agro. Zacharias ſacerdos necatus in atrio templi, duos ordines martyrum ſignant, laicos, & e[...] qui altaris officio mancipantur.

✱ Theophylactvs. Oſtendit Dominus Iudæos eſſe ha[...]des malitiæ Cain, ex quo ſubdit, A ſanguine Abel vſque [...] ſanguinẽ Zachariæ. Abel ſiquidẽ a Cain occiſus eſt. Zac[...]riam autẽ quem c[...]ciderunt inter alt[...] & ædem, quidam [...]cunt eſſe antiqu[...] Zachariam filiũ Io[...]dę ſacerdotis.

✱ Titvs. Greg[o]rius Nyſſenus Zac[ha]riam, qui hoc lo[co] inter aram & ędem trucidatus aſſerit, Ioannis Baptiſtæ [pa]trem fuiſſe autum[at]. Cędis autẽ cauſa[m] idem Gregorius [du]plicem allegat. Al[te]ram quod ſacrat[iſſi]mam Deiparam [Ma]riam, poſt immac[ula]tum partum, a lo[co] qui ſecundum le[gem] perſcriptum, int[er al]tare & ędem virg[ini]bus in templo [aſſi]gnatus erat, nõ ſe[pa]uerat. Alterũ, qu[od] illum ipſum, qui [di]uina diſpenſati[one] ſecundum hum[anam] naturam vere ex [ea] in lucem prodie[rat], totius creaturę regem eſſe prędicauerat. Iudęi itaque c[um] regium nomen exoſum haberent, ac ne principi cuipi[am] obnoxij fierent timerent, Zachariam ſacerdotem inte[r al]tare & ędem peremerunt.

✱ Graecvs. Alii aliam cauſam dicunt eſſe interitus [Za]charię. Cum enim occiderentur infantes, magnus Ioan[nes] cum coætaneis ſuis occidendus erat, ſed Eliſabeth eri[puit] filium de medio cędis, petiit heremu, vnde cum ſatell[ites] Herodis Eliſabeth & puerũ non inuenirent, conuerte[runt] iram in Zachariam.

i *Qui pe.* Duo erant altaria in templo. Vnum, incenſi in[te]rius. Alterum holocauſtorum exterius, inter quod & te[m]plum zacharias eſt occiſus. *Vel inter al. & ædem* hoc eſt in conſenſum populi & ſacerdotum, quorum alii per tem[plum] alii per altare ſignificantur.

Argnit de hypocryſi. Quia ſupeſficiem terræ communis oſteodunt.
a & ſalutationes in foro. Væ * vobis qui eſtis vt monumenta 1
Vel ſeor.
quæ ncn patent, & homines ambulantes ſupra neſciunt. 2 3
b Reſpondens autem quidam ex legiſperitis, ait illi: Magiſter 4
hæc dicens etiam nobis contumeliam facis. At ille ait: † Et 5
Sicut Phariſæis. a Legis. b Secundum quod Intelligeris & imponitis.
vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ
.i. nec in minimis perficitis, quia gratiam meam non quæritis, & iugum leue repellitis ſed lex ſine gratia nequit impleri. Et hoc legis.
portare non poſſunt, & ipſi vno digito veſtro non tangitis
a Ambitioſe ornando & ſeruando.
c ſarcinas: Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum 6
d patres autem veſtri occiderunt illos. Profecto teſtificamini 7
† quod conſentitis operibus patrum veſtrorum, quoniam
Ambitioſe ornando.
e quidem ipſi eos occiderunt: vos autem, ædificatis eorum ſe-
Ab æterno diſpoſuit. a Matt. Ecce ego mitto ad vos.
pulchra. Propterea & ſapientia Dei dixit: † Mittam ad illos 8
a Qui prius prophetas, poſt apoſtolos miſit. Vel Iacobum. b Vt poſt receptis ab eis iuſte ad Gentes migrent.
f prophetas & apoſtolos, & ex illis occident, & perſequentur, 9
vt † inquiratur ſanguis omnium prophetarum, qui effuſus
Id eſt, malorum.
g eſt à conſtitutione mũdi, a generatione iſta a ſanguine Abel
Celſus a ueſtra generatione.
h i vſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædẽ.

†parent. †cõprobatis opera. †requiratur. Gene. 4. 2. Par. 24. f.

NICOLAVS DE LYRA.

✱

1 Væ vobis. *In hoc eſt comminatio pœna æterna.*

2 Qui eſtis vt monumenta. *Id eſt, ſepultura. Et dicitur monumentum quaſi monens mentem, quia viuentes per hoc mouentur de ſua morte cogitare.*

3 Quæ non patent & homines ambulantes ſuprà neſciũt. *Scilicet, exteriùs, qualia ſunt interius, quia aliquando monumenta pinguntur & ornantur exterius, & fœtoribus replentur interius.*

4 Reſpondens autem quidam ex legiſperitis, ait illi: Magiſter, hæc dicens etiam nobis cõtumeliam facis. At ille ait. *Hic conſequenter Chriſtus arguit legiſperitos. Peccata enim eorum erant publica & manifeſta, & ideò Chriſtus contumeliam eis nõ faciebat publicè arguendo, prout iſte legiſperitus imponebat ei, & ideò Chriſtus eos arguit de tribus. Primò de immoderata dominatione, cum dicitur.*

5 Et vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines onerib. *Et patet ſententia ex dictis Matt. 24. Secundò arguit eos de falſa religione, cum dicitur.*

6 Væ vobis qui ædificatis. *Et patet ſententia ex dictis Mat. 23. excepto quod ſubditur.*

7 Profecto teſtificamini, &c. *Videtur magis ſequi contrarium. Ad hoc enim ordinabant ſepulturas prophetarũ, vt viderentur inſtiores patrib. ſuis, qui occiderũt illos, vt habetur expreſſè Mat. 23. Et ideo dicẽdum, quod illud teſtificamini, refertur ad hoc quod ipſi perſequebantur Chriſtum, qui erat propheta magnus eis promiſſus & diſcipulos eius, & ideò ſubditur.*

8 Propterea & ſapientia Dei dixit. *Id eſt, Chriſtus, qui eſt ſapientia patris.*

9 Mittam ad illos Prophetas & apoſtolos. *Quod autem hoc ſit dictum à Chriſto, patet Matth. 23. d. vbi dicit: Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & ſcribas, & ex illis crucifigetis, & occidetis, &c. Tertiò arguit eos de peruerſa expoſitione ſacræ ſcripturæ, cum dicitur.*

✱ Væ vo[bis]

MORALITER.

†

1 *Væ vobis qui eſtis vt monumenta.* Hic reprimitur quælibet ſanctitatis ſimulatio falſa.

5 *Et vobis legiſperitis væ.* Per iſtos ſignificantur prælati aliis imponantes magna & grauia, pauca facientes aut nul[la].

6 *Væ vobis qui ædificatis.* Secundum literalem ſenſum [h]oc faciebant, vt viderentur horrere crudelitatem patrum [ſuo]rum. Conſimiliter faciunt qui vitia verbis deteſtantur, [vt] immunes ab eis ignorantibus videantur.

†

[q]ui tuliſtis clauem. a Clauis, humilitas Chriſti, quam qui habent ſcripturas intel[ligunt] b. Hanc legiſperiti nec ipſi in lege [&] prophetis intelligunt nec ab aliis intelligi volunt. Intrare quem, eſt non eſſe contentum ſuperficie literæ, ſed vſque ad arcana intelligenda penetrare. Vel doctor ſi illos quos verbo ædificat exẽplo ſcandalizat, nec ipſe

† Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. † Væ vobis
Id eſt, abſtuliſtis.
legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, &
eos, qui introibant prohibuiſtis. Cum autem hæc ad illos di-
Suſtinere.
ceret, cœperunt Phariſæi, & legiſperiti grauiter inſiſtere, & os
eius † opprimere de multis inſidiantes ei, & quærentes † ca-
pere aliquid ex ore eius, vt accuſarent eum.

ipſe regnum Dei intrat & illos, qui intra D
1 re poterant exclu- † Ma. 23. d.
2 dit.
3 b *Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Phariſæi & le.*
4 Quam vera perfidiæ
5 ſimulationis, & im-
6 pietatis ſuæ crimina
7 audierint, ipſi teſtantur
8 qui tanto intonante turbine nõ reſipiſcunt, ſed doctorem veritatis aggrediuntur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 [Væ] vobis legiſperitis. *Clauis ſcientiæ eſt autoritas docẽdi per [quam] licet intellectus verus latens interius aperiri. & ipſi è cõtrario [face]bant peruerſe interpretando, vt patet circa præceptum de ho[no]re parentum, quod euacuabant per doctrinam ſuam, prout dictum [fuit M]atthæi 15. & etiam de pluribus alÿs præceptis, vt dictum fuit [M]atthæi 5.*

2 [Ip]ſi non intro. *Ad intellectum veritatis.*

3 [E]t eos qui. *Id eſt, intrare deſiderabant.*

4 [Pr]ohibuiſtis. *Peruerſitate doctrinę veſtræ.*

5 Cum autem hæc ad illos diceret. *Hic conſequenter deſcribitur Phariſeorum, & legiſperitorum obſtinatio, qui ex verbis Chriſti non fuerunt emendati, ſed magis peiorati, ideo ſubditur.*

6 Cœperunt Phariſęi & legiſperiti. *Vt eum turbarẽt & ſtupefacerent, quia conturbati minus præuident.*

7 Et os eius opprimere de multis inſidiantes ei. *Vt ſic ex varÿs quæſitis & obiectis extraherent aliquid calumniabile de ore eius.* E

8 Vt accuſarent eum. *Sicut poſtea fecerunt coram Pilato, vt habetur infra cap. 23.*

MORALITER.

[Væ] *vobis legiſperitis qui tuliſtis cla.* Similes ſunt doctores eccleſiæ, qui verbis & opinionib. extraneis, & curioſis impediunt intelligentiam veritatis neceſſariæ ad ſalutem.

CAPVT XII.

a *Multis autem.* ✠ THEOPHYLACTVS. Phariſæi conabantur Ieſum capere in ſermone, vt populos abducerent, hoc aũt in contrarium vertitur. Magis. n. adi[bant] populi p millenarios congregati, adeo cupientes hære[re] [Ch]riſto, vt ſe inuicem comprimerẽt. [...] validum qd eſt [...]is, & dolus imbe[...] vbique. b *Attendite.* Adhoc [...]entum pertinẽt [...]ia quæ ſuperius [...]mo Phariſæi di[...]it, vñ & Apoſtolus. Non in fer. ve. [...]e in fer. ma. &c. [Atten]dite a fer. Pulcher[...]s tenẽdæ ſimpli[...]is; & æmulandæ [...]ne more Iudæo [...] aliud promanus affectu, aliud voce ſimulemus, cũm [...]mus in die iudicij non poſſe eſſe latebram fraudis.
c *Neque abſconditum quod non ſciatur.* Ideo ne æmulemini ſimulatores, quia profecto veniet tẽpus in die iudicij, in quo & veſtra virtus & illorum hypocriſis omnibus reuelabitur vnde ſequitur.
d *Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine dicentur.* Non ſolum in futuro omnia patebunt, ſed etiam in præſenti tempore in tota eccleſia per orbem terræ publice prædicabuntur, quæ in tenebris, id eſt, in vmbra preſſurarum, & carcerum locuti eſtis, quando actus veſtri legentur in excelſis. *Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine dicentur.* AMBROSIVS. Quod in tenebris, id eſt, in timore dixiſtis dicetur in lumine, id eſt, in fiducia veritatis accepto ſpiritu ſancto. Et quod in aure, id eſt, ſecreto locuti, ſuper tecta, id eſt, calcato carnis domicilio prædicabitur.

CAPVT XII.

a M† Vltis autem turbis † concurrentibus, ita vt ſe 1 † circũſtantib.
inuicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipu-
A ſimulatione.
b los ſuos. † Attendite * a fermento Phariſæorum * vobiſipſis
quod eſt hypocriſis. † Nihil † enim opertum eſt 2 3 † autem
* Nequitia diſ ooperietur, & veſtra in entio ſoli Deo modo cognita ab omnibus ſcietur.
c quod non reueletur neque abſconditum quod non ſciatur.
In myſterio. Aperte.
d Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine † dicentur, 4 † audientur F

Dico

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XII.

* MVltis autem turbis concurrentib. *Poſtquã Chriſtus induxit diſcipulos ad orationis inſtantiam, hic conſequenter inducit eos ad fidei conſtantiam. Et hoc tripliciter. Primo, diſſuadendo quædam à fide retrahẽtia. Secũdo, perſuadẽdo quædã in fide ſtabilientia, ibi* Nolite timere. *Tertio, oſtẽdẽdo ad fidẽ attrahẽtia, ibi.* Dicebat autem. *Retrahẽtia aũt a fide ſunt quatuor. ſ. aſtutia ſeductorũ, ſæuitia perſecutorũ, auaritia cupidorũ, cura nimia neceſſariorũ, & ſecundum hoc prima pars diuiditur in quatuor, ſecunda incipit ibi:* Dico autem vobis, *tertia ibi.* Ait autẽ ei, *quarta ibi;* Dixitq; ad diſcipulos ſuos. *Circa primũ ſciẽdũ, quod hæretici moderni per ſimulationem ſanctitatis frequenter corrumpunt fidem ſimplicium. Et hoc modo Phariſæi faciebant qui erant hypocritæ, vt patet ex prædictis, & per hoc auertebant multos à fide Chriſti, quod Chriſtus docet cauere dicens.*

2 Attendite a fermento Phariſeorum; *Scilicet, per eorũ hypocriſim. auertamini a fidei veritate.*

3 Nihil enim coopertum. *Quia eorum falſitas in iudicio Dei manifeſtabitur.*

4 Quoniam quæ in tenebris dixiſtis. *Hoc refertur ad ſeductores. modus. n. ſeductorum eſt in tenebris, & occultis docere, ſed talia venient in palam in iudicio extremo, & hoc notatur, cum dicitur.*

✠ Prædicabitur.

MORALITER.

1 *Multis autem turbis concurrentibus.* Sequitur.

2 *Attendite a fermento Phariſeorum.* Eam ſimpliciter deuitando. Et ſubditur ratio cum dicitur.

3 *Nihil. n. coopertum eſt quod non reueletur neq; abſconditũ quod non ſciatur.* Quaſi dicat, Hypocritarum falſitas manifeſtabit, & ſimiliter fidei veritas, quæ temporib. eccleſiæ primitiuæ, propter multitudinem infidelium docebatur occulte.

† Dico

A a *Dico autem uob.* AMBROS. Cum gemina ſit cauſa perfidiæ, quæ vel ex inſolita malitia, vel ex accidẽti metu naſcitur, ne quis Deum quem corde cognoſcit metu negare cogatur, dicit mortem corporis non eſſe timendam. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & ipſi fidei virtutum fundamenta ſubiecit. Nam ſicut fortitudinis incentiuum eſt fides, ita fidei fundamentum eſt fortitudo.

Perſecutorũ duo genera. b *Oſtendam autem uobis.* Quia duo ſunt genera perſecutorũ vnum aperte perſequentium, alterum fraudulenter blandientiũ. Sicut ſupra contra hypocriſim, ita hic armat cõtra carnifices. Tot' hic locus ad ſubeundã pro confeſſione domini paſſionem vel contemptu mortis, vel ſpe pmij vel mã ſuros in denũciatione ſupplicii inſtruit.

B c *Nonne quinque.* AMBR. Quinq; paſſeres, & quinq; corporis ſenſus vel duo ſecundum Mat. corpus & anima, quib. dedit natura gratiã ad æterna ſubuolandi, quia etiam caro ſi cõſentiat legi Dei in naturam ſpiritualem trãſit. Sed dum & in occultis & fœtidis locis, ſ. cibum quærunt, delictorum laqueis capti, ad ſupernorum operũ fructus reuolare nequeunt, ſed dipondio, id eſt, vili terrenæ cupiditatis pretio venundantur ſub peccato, ita vt etiã anima malorum eſcis grauata, inclinetur in corporis naturam. Sed ſi Deus infidelibus hominibus vel in oriundo ſole & terræ fœcunditate proſpexerit, & miſericordiæ munus impertit, non dubium fidelium contemplationem apud illum valituram.

(Margin: amen- lis duobus. — Mat. x. d)

Priuatim.

& quod in aure loquuti eſtis, in † cubiculis, prædicabitur in 1

Publice. — Qui nil terrenum cupitis. — Propter multitudinem vel ferocitatem eorum.

a tectis. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his 2

a Non poſſunt efficere, quin animam Deus reddat, corpori, quin & ipſum corpus reſuſcitet.

qui occidunt corpus, & poſt hoc non habent amplius quid

Ei ſeruite in timore.

b faciant. Oſtendam autem vobis quem timeatis. Timete eum,

a Mittendo in æterna ſupplicia.

qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehen

a Nolite timere mortem corporis, qui mori non poteſtis ſine nutu Dei quod in minoribus liquet.

c nam. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque † paſſeres 3

a Sed ſunt omnia ſub prouidentia Dei, quanto magis vos ad imaginem Dei facti.

d veneunt † dipondio: & vnus ex illis non eſt in obliuione co- 4

a Vt de maſſa corporis taceam, nam & minimæ particulæ Dei prouidentia conſeruantur.

e f ram Deo? Sed & capelli capitis veſtri omnes numerati ſunt

a Omnem curam in eum proiicite, apud quem capillus non peribit. — b Maioris precii quia ... enales, quia æterni.

Nolite ergo timere, multis paſſeribus † pluris eſtis vos. † Di-

a Or... confeſſio ad ſalutem.

g co autem vobis: Omnis quicunque confeſſus fuerit me co-

Venite benedicti patris mei.

h ram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram

i a Timore. — b Deum uel hominem eſſe. — c Vbi prodeſſe debet mei nominis confeſſio.

K angelis Dei. Qui autem negauerit me coram hominibus,

a Non perducetur ad viſionem patris, qua perfruuntur ſancti.

denegabitur coram angelis Dei. Et omnis qui dicit verbum 5

l m in filium hominis, remittetur illi, ei autem qui in ſpiritũ ſan- 6

a Contra terrores conſolatio. — Vt me negetis

n ctũ blaſphemauerit, nõ remittetur. † Cũm aũt inducẽt vos in 7

Dipondius. d *Vene. di.* Dipondius eſt pondus ex duobus aſſibus cõpoſitum. Quod autem in numeris eſt vnum, hoc in ponderibus as, quod duo, hoc dipondius eſt.

e *Et unus ex.* Simplicitatis affectum inſpirauerat, virtutem mentis erexerat, ſola fides nutabat, hanc de vilioribus roborat. Quomodo dicit Apoſtolus: Nunquid de bobus cura eſt Deo? Sed aliud eſt cura, aliud eſt ſcientia.

f *Sed & ca.* Non actu computationis, ſed facultate cognitionis, a ſimilitudine pecuniæ quæ numeratur vt ſeruetur.

C Vbi magna prouidentia Dei, quod nec parua, nec ocioſa dicta eum lateant.

1. Cor. 9. b. g *Omnis quicunq;.* Ne quis tempore perſecutionis ſufficere ſibi putaret fidem cordis, dicit: *Omnis quicunque.*

h *Confeſſus fue.* Cõfitetur quis Ieſum ea charitate quæ dilectionem operatur, negat qui præceptis non obed[it].

i *Filius hominis.* Confitetur filius apud patrem illum [qui] per filium habet acceſſum ad patrem. Negatur à filio patrem, cui nõ manifeſtatur in d[iuini]tatis potentia & pater. Et n[on] tur vna cõditi[o] nium & corum ſtudio & eorum infirmitate ve[l igno]rantia negãt, ſi[c] *Et omnis qui dicit verbum in fi. ho. re.*

k *Coram angelis* dixerat aperta [et a]ſcondita eſſe [reuelan]da, hanc reue[latio]nem non in v[ili con]ciliabulo, ſed [in con]ſpectu angel[orum] dicit agendam.

l *Et omnis qui* [in ſpi]ritus ſancti bl[aſphe]mia eſt, cũ qu[is ma]nifeſtè oper[a Dei] intelligit, & c[ontra] virtute negar[e non] poſſit, ſtimu[lo in]uidia calũnia[tur, &] dicit talia eſſe [Beel]zebub, huic r[emi]mittetur, non [quod] ei negetur re[miſſio] ſi pœniteat, ſe[d quia] hic blaſphem[us] gentib. malis tis ſicut nũqu[am] remiſſionẽ, i[ta nec] ad pęnitentiã turus eſt, vnde Ioannes euangeliſta: Propterea non [pote]rant credere, quia iterum dixit Iſa. Excæcauit oculos & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & n[on in]telligãt corde, & conuertantur & ſanem eos. Qui ſ[piritum] ſanctum humana ignorantia minorem patre credu[nt] dicunt, irremiſſibili crimine non tenentur, quia n[on dia]bolica inuidia hoc agunt. Sed qui ſimilitudine dial[olica con]tra ſuam conſcientiam Dei maieſtatem oppugnat, [non ha]bet remiſſionem in æternum, ſicut Marcus apertè [decla]rat, qui poſito hoc teſtimonio domini ſubiungit: [Quoniam] dicebat, ſpiritum immundum habet.

m *Et au.* Ei etiam qui ſcandalizatus in infirmitate me purum hominem vel voratorem ſuſpicatus fu[erit re]miſſibile erit, ſed qui gratiam ſpiritusſancti (qua pœ[niten]tia inſpiratur, & ad congregationem reditur) non [agno]ſcens impœnitenti corde permanſerit, cum hoc ia[m non] ſit humanum ſed diabolicum, irremiſſibile erit.

n *Cum autem inducent vos in ſynagogis, & ad magiſtrat[us & po]teſtates.* Terror talium conuentuum ſolet auferre l[ibertatem] loquendi.

✲ THEOPHI[LVS]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Prędicabitur in te. *Domus enim in terra illa habẽt plana tecta vbi congregantur homines ad ſpaciandũ, & confabulãdum, & ideò illa quæ dicuntur ibi, publicè dicuntur & hoc modo exponit Theophilus. Beda autem exponit hoc referendo ad diſcipulos Chriſti, quorum ea quæ paſſi ſunt in tenebris carcerum, & preſſurarum declarata ſunt per orbem ad gloriam eorum, ſed prima expoſitio magis concordat literæ præcedenti.*

2 Dico autem vobis. *Hic deſcribitur ſecundum retrahens à fide quod eſt ſæuitia perſecutorum, quam Chriſtus docet non timere. Et patet ſententia ex dictis Matt. 10. exceptis quæ ſequuntur.*

3 Nonne quinque paſſeres veneunt. *Id eſt, venduntur.*

4 Dipon. *Dipondiũ eſt ſpecies monetæ, & valet duplex as quinq; paſſeres vendebantur dipondio, vt hic habetur, et d[uo] vt habetur Mat. 10. quia quintus paſſer non poterat diuidi remanebat vendenti, ſicut quando dantur quinque oua pro [de]nario, non dantur niſi duo pro obolo.*

5 Et omnis qui dicit verbum in filium hominis. *I[d eſt, con]tra Chriſti humanitatem.*

6 Remittetur illi, &c. *Id eſt non eſt ita graue ad remi[ſſionem] ſicut uerbum blaſphemiæ dictum contra deitatem, & hoc ſu[pra ex]ſitum diffusè Matth. 12. c.*

7 Cum autem inducent vos in ſynagogas, &c. *Iſtud [ex]poſitum Matth. 12.*

MORALITER.

† 2 *Dico autem amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & poſt hoc non habent amplius quid faciant.* Hoc de[mo]rale eſt, propter quod pertranſeo vſque ibi.

D

✠ THEOPHYL. Quoniam duplex eſt noſtra infirmitas & a pœnæ formidine martyrium fugimus, aut quia rudes ſu ius, & neſcimus reddere rationem fidei, vtrumque ex- cl it, metum quidem pœnarum, in eo quod dixit, ne ti- m itis occidentes corpus, timorem verò ſciæ, in eo quod di t, *Nolite ſolliciti eſſ ualiter aut quid r ndeatis.*

a *lite ſolliciti eſſe.* V untatem veſtrā pr Chriſto offer- te. hriſtus vero lo qu ur pro ſe.

b *agiſter.* Cōmen da i gratiā ſuper- na acis & vnitatis vu iſte ingerere m eſtiam terrenę di ionis, vnde & o io dicitur, i. ter er s. Inter quos e- ni huiuſmodi ze lus: contētio eſt, ho ines ſunt & ſe cū m hoīem am bu t. Inter fratres, pat monium, nō iud: medius, ſed pie s debet ſeque- r: iuidere, quan nis mmortalitatis pat monium non it cunia homi- t etendum.

c *is me conſtituit.* N um diſſentio- nis eus, ſed pacis & itatis, qui veni o s pacificare cū n lis, vt multi v- nu cor & vnā ani m habeant. Non ut diuidantur, ſed ut habeant oīa com m ia, nec ſit aliquis egens inter eos. Ille qui non colligit m um, eſt diuiſor fraternitatis & diſſentionis author.

ua auaritia plerumque ſolet tentare virtutē patientiæ qu n commendabat, & exemplū & præceptū huius abo- le e ſubiicitur, dicente dño: *Quis me conſtituit iudicem, &c.* N dignatur iudex eſſe litiū, nec arbiter facultatū, qui vi- u & mortuorū habet iudicium & meritorū arbitriū.

d *omni auaritia.* Nemo putaret crimen eſſe, hęreditatē diuidere, fructus in horrea congregare, ſed & hoc auaritiā indicat ſupernus iudex, vnde & ſubiūgit, *Hoīs cuiuſdam diui.*

Sicut ſupra contra Phariſæos & Hypocritas, ita hic occa ſione ſtultæ petitionis contra auaritiam diſputat.

e *Non in abundantia.* Non in ſolo pane viuit homo, ſed in verbo Dei, nec tē- Deu: 8. a Sup. 4. a
poralis vita multi- tudine diuitiarum protenditur.

a Publicos conuentus. b Principes ſynagogæ. c Regiam poteſtatem. De modo proferendi.
a ſynagogas, & ad magiſtratus & poteſtates, nolite ſolliciti eſ-
Interrogantibus. De modo inueniendi. a Diſcere volentibus. b Quia non ex ingenio vel arte veſtra verba procedent, ſed ex ſpiritus ſancti gratia.
ſe qualiter aut quid † reſpondeatis, aut quid dicatis, Spiritus
enim ſanctus docebit vos in ipſa hora, quid oporteat vos
b dicere: Ait autem quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo, 1
c vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis 2 3
Litium. Facultatum.
me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos? Dixitque ad 4
a Tam ad turbas quam ad diſcipulos. b Rationem prouidere, contra quam ſi caro ſuggerit cauere.
d illos: Videte, & cauete ab omni auaritia, quia non in abun-
e dantia cuiuſquam vita eius eſt ex his quæ poſſidet. Dixit au- 5
f tem ſimilitudinem ad illos, dicens: † Hominis cuiuſdam 6
g Plus ſolito.
diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra ſe, di- 7 8
a Ecce nimia ſollicitudo ex auaritia.
h cens: Quid faciam, quod non habeo, quod congregem fru- 9
a Ex ſollicitudine deliberatio.
ctus meos? Et dixit: Hoc faciam: Deſtruam horrea mea, & fa-
Meo labore, uel, propter me ſolum.
ciam maiora, & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi 10
i & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona 11
A labore. Eluriem & ſitim pelle. Magno opere.
K poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, † epulare. 12
l Exactores. †
m Dixit aūt illi Deus: † Stulte, hac nocte animā tuā repetunt a te, 13
n 14 15

f *Dixit autem. &c.* Poſt præceptū ſubdit exemplum ad declinandam auaritiam temporaliū.

g *Hominis cuiuſdam diuitis vberes fruct⁹.* Non reprehēditur diues, quod terram coluerit, vel fructus condiderit in horrea ſed quod fiduciam vitæ poſuerit ī illis, nec pauperib. erogauerit, vt ab eis reciperetur in æternis tabernaculis. E †47. d. c. ſicut hi in ti.

h *Quid faciam, &c.* Fructus ſuos, & ſua bona eſſe cōputans nō erogat pauperibus quę ſuperſunt, ſed ſuę luxurię reſeruare in futurum ſtudet, & ignarus, quis cōgregatis ſit vſurus.

i *Bona mea & dicā.* † lętare.
AMBR. Non ſunt hominis bona, quę ſecum auferre nō poteſt. Sola enim miſericordia comes eſt defunctorum.

k *Requieſce.* Ecce cum peſt auaritiæ iungitur peſtis deſidię, vt nec pro temporalibus Deum interpellaret.

l *Dixit autem.* Dicere Dei, eſt ad hominem prauas eius machinationes ſubita animaduerſione compeſcere.

m *Stulte.* Quia longa tibi tempora diuitiarū promittebas, hac nocte præreptus aliis congregata relinques.

n *Repetunt, &c.* In nocte aufertur anima, quæ in obſcuritate cordis quod poterat pati, præuidere noluit. F

Et

NICOLAVS DE LYRA:

1 [D]ixit autem ei, &c. *Hic Chriſtus diſſuadet tertium retrahens à [...] quod eſt immoderata concupiſcentia terrenorum, vbi præmit[titu]r cuiuſdam cupidi petitio dicentis Chriſto.*

2 [M]agiſter dic. *Inconuenienter petebat, quia non erat locus neq; te[mp]us, nec Chriſtus erat temporalibus intentus, immò ea contemne[re] docebat, & ideò Chriſtus reſpondit ei.*

3 [H]omo. *Carnalis & rudis, & terrenus.*

4 [Q]uis me conſtituit. *Similiter Apoſtoli, vt poſſent vacare verbo [D]ei, curam temporalium à ſe abiecerunt dicentes Act. 6. a. Nō eſt [æq]uum nos derelinquere verbum Dei & miniſtrare menſis, & ide[ò] ex hoc Chriſtus conſequenter docuit cauere auaritiam quæ à De[o] ſeparat, vnde ſubditur.*

5 [Q]uia non in abundantia cuiuſquam, &c. *Scilicet ſpiritua[lis], [pe]r quam cōiungitur Deo: Nec ēt corporalis, quia propter abū[n]dan[ti]am & ſuperfluitatem mors plurium acceleratur: multo enim plu[re]s moriuntur ex repletione quam ex attenuatione. Vitæ etiam pa[upe]rum nullus inſidiatur, diuites autem in nullo loco ſunt ſecuri, & [in] omni cibo & potu timent intoxicari.*

6 [D]ixit autem ſimilitudinem ad illos. *Ad ſuum propoſitum de[cla]randum.*

7 Hominis cuiuſdam diuitis, &c. attulit. *Id multo plures ſolito curſu.*

8 Et cogitabat intra ſe. *Quia abundantia diuitiarū inducit magnam ſollicitudinem, & per conſequens animi anxietatem, quia nō ſupplent indigentiam, vt declarat Boetius 2. lib. de conſo. vnde ſequitur.*

9 Quid faciam, &c. *Ecce abundantia fructuum faciebat eum horreis indigentem.*

10 Illuc congregabo. *Cùm è contrario deberet dicere, diſpergam pauperibus.*

11 Et dicam animę meæ. *Id eſt, mihimetipſi, ſecundùm quòd totus homo denominatur à parte digniori.*

12 Requieſce. *Hic exprimuntur quatuor mala quæ ſolent ex abūdantia diuitiarum euenire, ſcilicet, ocioſitas, quæ notatur, ibi:* Requieſce. *Guloſitas, cum dicitur,* comede, *ebrietas, ibi:* Bibe. *Comeſſationis celebritas, ibi:* Epulare. *Vnde infra 16. e. de diuite epulone dicitur, quod epulabatur quotidie ſplendidè.* Abundā tię diuitiarū mala quatuor.

13 Dixit autem illi. *Id eſt, cōtrarium ſuæ cogitationis fecit. Dicere enim Dei facere eſt, ſecūdū illud Pſal. 32. b. Dixit & facta ſunt.*

14 Stul. *Qui non cogitas de Dei prouidentia & iuſtitia.*

15 Hac nocte. *Scilicet dæmones quibus obligata eſt per peccata.*

✠ Hominis ✠ Quæ

MORALITER.

1 [D]*it au. ei qui detur.* Per hoc aūt quod Chriſtus noluit ſe ī[tro]mittere de diuiſione hæreditatis inter fratres, oſtēdit ꝙ prædicatores euangelij, non ſe debent intromittere de negojs ſecularibus determinandis.

7 [H]*ominis cuiuſdā diuitis.* Per iſtū intelligitur omnis homo congregans & conſeruans bona temporalia, vt inde viuat ocioſe ideò ſequitur.

11 *Et dicam ani.* Et etiam guloſè & delicioſè, ideò ſubditur.

† *Comede bibe.* Et frequēter cōtingit, qđ tales ſubitò moriuntur, & ſic à propoſito defraudantur, propter quod concluditur.

† *Sic*

A a *Et non eſt in de. di.* In Deum diues eſt, qui tranſitoria contēnens pauperib. diſtribuit, cuius expectatio dominus eſt, cuius ſubſtantia, i. conſcientiæ poſſeſſio qua ſubſtentatur & paſcitur, eſt apud Deum, non in ſacculis terræ.

Diues Deum.

b *Dixitque ad diſcipulos ſuos.* Apoſtolos per fidem in ſpe ęternorum confirmat, quia plures ſūt quos torpentes facit amor præſentium & deſperatio futurorum.

c *Nol. ſolliciti.* Perfectius eſſet pauperib. omnia dare, & de Mãmona iniquitatis amicos facere. Sed quia plerumque deuotio fidei infirmitate reuocatur, non prohibet prouidentiam, per quam in ſudore vultus panis præparatur, ſed vetat ſollicitudinem quæ mētem perturbat, & B ab æternis reuocat.

Matth. 6. d. † Veſtiemini. Lu. 16. c † Præſta illis.

d *Quod mandu. neq. corpori, quid induamini. Anima plus eſt quam eſca, & corpus plus quam veſtimentum.* Indecorum eſt homini curare de cibo vel veſte, qui militat ī regno Dei. Nouit rex quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, veſtiat.

†Matth. 6 d. Matth. 9. d.

Moraliter. Ad fidem inſtruit omnia credētibus à Deo poſſe conferri, qui ipſos ex anima & corpore compoſuit. Cum enim anima īdumēto corporis veſtiatur, & vigore animæ ſine noſtro labore corpus animetur, abſurdum eſt vt victus copiam nobis defecturam putemus, qui viuendi iugem ſubſtantiam à Deo conſequitur.

e *Conſiderate.* Sancti meritò auibus cōparātur, qui nihil in mundo habentes, nec laborantes, ſola contemplatione æterna petunt, iam ſimiles angelis.

f *Quanto magis.* Si volatilibus non laborantibus, nec communes fructus aliquo ſibi dominatu ſpecialius vēdicātib. C ꝓuidētia Dei neceſſaria largiūtur, verū eſt cauſam inopiæ noſtræ

noſtræ auaritiam indicare, qui communia quaſi prop[ria] vendicamus & aliis inuidemus.

g *Si ergo ne.* Si nec in augmentatione corporis veſtri op[era]ri poteſtis, quę operatio eſt Deo minima ad comp[ara]tionem ſpiritualis creaturæ quid ſoliciti eſtis de cæt[eris] maioribus, id [eſt] de animæ conſer[ua]tione?

h *Conſiderate li[lia].* Aperta compar[atio]. Lilia non ſicut c[æte]ri fructus aliqu[em] agricolarum cult[um] requirunt, Solet per lilium cœl[e]s[tis] beatitudo ſignif[ica]ri, ad quam nos i[nui]tat dominus. L[ilia] nō in ſilvis, ſed ī [hor]tis naſcunt̄, ſic & [nos] in hortis virtut[um] naſci debemus.

i *Nec Salomon.* [AM]BRO. Salomō & [...] veſtitus, & alib[i] opertus gloria [...] turqui inſirm[...] corporeę natur[...] luti quadam vi[...] mentis ad oper[...] operum gloria [...] ſtiebat.

K *Veſtib. ſicut v[num].* Quæ purpura [...] quæ pictura tex[...] poteſt floribus [...] parari? Ipſe colo[...] citur veſtimen[...] floris, ſicut dic[...] Operuit iſtum [...] bor.

l *Cras in cliba[num].* Cras in ſcriptu[ra ...] futuro ponitur. [...] cente Iacob E[...] diet me cras iuſ[titia] mea.

m *Nolite quæ[rere] quid manducetis, quid bibatis.* Non ait. Nolite q̄rere vel ſolliciti eſſe de [...] vel veſtimento, ſed expreſſius quid manducetis aut bibatis. In quo videntur argui hi qui ſpreto victu vel [veſti]tu cōmuni, lautiora vel auſteriora præ his cum quib[us vi]uunt, alimenta vel indumenta requirunt.

n *Nolite in ſub.* Prohibita ſollicitudine victus vel veſ[tit]us quæ ſunt ad neceſſitatem, prohibet etiam ſuperbiam [quæ] ſolet de iſtis ſuper abundantibus conſequi. Ideò hæc [...] quiratis, quia talis ſollicitudo facit in fidelibus ſimile[s]

Stultus & in nocte rapiendus.
a quæ aūt paraſti cuius erunt? Sic eſt qui ſibi theſaurizat, et non 1 2
a Quos ſpecialiter ad contemptum mundi inuitat. b Ideo temporalium ſollicitudinem uero ne cum diuitibus ſeculi uobis theſaurare conuincamini.
b eſt in Deum diues. Dixitque ad diſcipulos ſuos: Ideo dico 3 4
a Vitæ quæ cibo ſubſtentatur.
c vobis. † Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ, quid manducetis, 5 †
d neque corpori quid † induamini. Anima plus eſt quam eſca
a Hoc ad eſcam. Matthæus uolatilia Hic ergo ſpecies pro genere. Quorum anima mortalis.
e & corpus plus quam veſtimentum. Conſiderate coruos,
quia non ſeminant, neque metunt, quibus non eſt cella-
. Propter rationem propter immortalitatem, quæ uobis promittitur plus ualetis.
f rium, neque horreum, & Deus paſcit illos. Quanto magis
a Hoc de ueſtimento. b Sua ſollicitudine & ſagacitate.
vos † pluris eſtis? Quis autem veſtrum † cogitando po-
a Illi ergo curam tegendi corpus relinquite, qui illud ad hanc menſuram fecit peruenire. Quod nullus.
teſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Si ergo ne-
g que quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſolliciti
Non ſunt allegorica iſta, ſed ut de minoribus perſuadeantur maiora.
a Coloribus ſe ornando.
h eſtis, † Conſiderate lilia, quomodo creſcunt. Non laborant,
a Vt faciant ſibi indumenta.
i neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni
Si iſta quę ad uſum tantum corporis ſunt & cito decidunt, igne cremabuntur, Deus tam uenuſte adornat quam. &c.
k gloria ſua veſtiebatur ſicut vnum ex iſtis. Si autem † fœnum
a Id eſt, in aceruum qui habet ſpeciem clibani.
l quod hodie in agro eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus
a .i. ueſter. b Qui ad imaginem Dei facti eſtis ad æterna uocati. c Ergo. Si enim de his diffiditis quomodo æterna ſperetis
m ſic veſtit, quanto magis vos puſillæ fidei? Et vos nolite quæ-
a Et ſi hæc abundauerint non inde ſuperbiatis.
rere, quid manducetis, aut quid bibatis: et † nolite in ſu-
n a Quibus nulla cura eſt de futuris, ſed filiorum eſt quærere regnum Dei.
blime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt.
a Ne dubites de uoluntate patris. b Prouidet hæc omnia inſuauia nobis eſſe neceſſaria. c Sed tamen non eſt in his finis ponendus, ſed in regno propter quod & iſta.
Pater autem veſter ſcit quoniam his indigetis. † Veruntam-

NICOLAVS DE LYRA.

❀ 1 Quæ autem paraſti cuius erunt. *Quaſi diceret, nō erunt tua, quia non portabis tecum. hoc autem potiſſimè poteſt quæri à perſonis eccleſiaſticis quę non poſſunt relinquere bona eccleſiæ ſuis hæredibus.*

2 Sic

2 Sic eſt. *Id eſt, ſimiliter ſtultus & ad ſimilem finem veniet.*

3 Qui ſibi theſaurizat *Bona temporalia.*

4 Et non eſt in Deum diues. *Id eſt, vacuus eſt bonis ſpi[ritua]libus.*

5 Dixitque ad diſcipulos ſuos. *Hic conſequenter Saluat[or] [di]ſuadet quartum retrahens à fide, quod eſt cura nimia & ſup[erflua] reſpectu neceſſariorum. Et patet ſententia ex dictis Matth. [6.]*

❀ No[lite]

MORALITER.

2 *Sic eſt qui ſibi theſaurizat.* Quia ſolæ diuitiæ virtutum portantur de hoc ſeculo cum habente.

† *Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ quid mãducetis, neque corpori quid induamini. Anima plus eſt quã.* Scilicet ſollicitudine ſuperflua: qa Deus dat animã & corpus, quæ ſunt maiora ſine ſollicitudine humana, & ſimiliter paſcit coruos & cr[e]facit lilia. Et hęc omnia dicuntur hic ad literam, ad [...] dum a prædicatoribus euangelii ſollicitudinem ſup[erfluam] de neceſſariis quantum ad vitam præſentem.

MORAL. Autem, virgines lilia dici poſſunt, q[uæ per] augmentum virtutum in Deo creſcunt, & induunt [gra]tiæ veſtibus in præſenti, & gloriæ in futuro.

† N[olite]

Et hæc omnia. Quia omnia ſunt filiorum, ideò hæc omnia adiicientur vobis, ēt non quęrentibus, vt nec in preſen[ti] nec in futuro deſit aliqua gratia fidelibus, quibus ſi hæc ſubtrahuntur, ad probationem eſt, ſi dantur ad gratiarum actionem, quia omnia cooperantur in bonum bonis.

Nolite ti. Regnum quærite, & de regno ne diffidatis, quia pater complacita bonitate dabit vobis regnum, non veſtris meritis.

Puſillus. Vel ob comparationē maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis deuotionem, per quā in humilitatē creſcit eccleſia, per quam peruenit ad regnū.

Vendite. Non tantum timeatis ne propter regnum militantibus vitę neceſſaria deſint, ſed etiā poſſeſſiones vendite propter eleemoſynam: quæ via ad regnum eſt, dum per eam peccata redimūtur. Non tantum cibos veſtros communicate pauperib. ſed etiam vendite veſtras poſſeſſiones, vt omnib. veſtris ſemel pro Domino ſpretis poſtea labore manuum veſtrarū operemini, vnde viuatis, vel eleemoſynam faciatis.

Date eleemoſynam. Qui pro cęlo omnia mundana ſpernit vendat quæ habet & diſtribuat. Qui non eſt tantæ virtutis, de his quæ habet eleemoſynam det.

Non prohibetur, vt nihil pecuniæ ad vſus neceſſarios a ſanctis reſeruetur, cum ipſe dominus loculos habuiſſe legatur, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur, & ne timore inopiæ iuſtitia deſeratur.

Non deficientem. Tpalia, vel ex ſua fragilitate deficiūt, vel ſi quid ſolidū ſupereſt, vt lapides precioſi, a furib. pn̄t tolli. Sed ſancta pro Chriſto æternū fructum conferunt in cęlis.

g Quo fur. Fures ſunt hæretici & dæmones, qui ad hoc intenti ſunt, vt ſpiritualibus nos ſpolient. Tinea quæ latēter veſtes rodit, inuidia eſt, quæ ſtudium vel fructum bonum lacerat, & compactionem vnitatis diſſipat.

h Vbi enim theſaurus. Vniuerſaliter, & de pecunia & de omnib. voluptatib. Guloſi theſaurus, eſt vēter, vbi habet cor, ſic & de aliis. Nam ſi in terra, cor eſt deorſum. Si in cœleſtibus, eſt in Chriſto fixum. Neceſſe eſt enim, vt quo præceſſerit dilectionis theſaurus, illic & cogitationis ſequatur affectus.

Myſtice. Si theſaurus boni operis cauſa temporalis cō modi cōgeratur facile corruit, quia ſi exterius fit ad fauorem hominum, diabolus rapit, vnde Receperunt mercedē ſuam. Si intus fit ad inanem gloriam, tinea ſcindit, cum in ſe confidentem & ſibi placentem fragilitas humanę conditionis deſerit.

i Sint lumbi, &c. & lu. Deo non placet vnū ſine altero, cum quis vel bona agit nondū refrenata luxuria, vel caſte viuit non exercens ſe per bona opera. Et vt ab amore tpaliū poſſitis remoueri, & bona quæ agitis, ſimplici intētione ęternorum agatis, cingite lumbos, i. motus carnalium deſideriorū refręnate, & hēte lucernas ardentes, vt in operatione veſtra ſolo Dei amore ardeatis & aliis exemplū prębeatis.

K Expectantib. Siue vitatis mala ſiue facitis bona, nihil mūdana, ſed ſolum aduentum redemptoris expectetis.

l Quando re. Ad nuptias dn̄s iuit, cum poſt reſurrectionem nouus homo angelorum multitudinem ſibi copulauit. A quib reuertitur, cum nobis per iudicium manifeſtatur. Vnde & bene de expectantibus ſubdit. Vt cum uenerit. Confeſtim.

a Omnibus præponitæ, hoc eſt finis propter hoc omnia agite. — Bona æterna.
a nem quærite primum regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc 1
a Non dabuntur quaſi propter ſe, ſed ſuperadduntur quaſi neceſſaria ad aliud.
b omnia adiicientur vobis. Nolite timere † puſillus grex: quia 2
a Quoniam propter regnum adiecit temporalia.
c d complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Vendite quę 3
a Operando eleemoſynas. — b Repoſitiones quarum merces durat in æternum.
e poſſidetis, & date eleemoſynam. Facite vobis ſacculos, qui 4 5
In ſpiritualibus & æternis — a Quia contra aduerſus electos Dei nulla fraus diaboli præualebit
f non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cœlis quo 6 7
a Quia diuitiæ ſanctorum futuræ incorruptibiles ſunt.
g h fur non appropiat, neque tinea corrumpit. † Vbi enim 8 9
theſaurus veſter eſt, ibi & cor veſtrum erit. † Sint lum- 10 11
Caſtitatem.
i bi veſtri pręcincti, & lucernæ ardentes in manibus 12 13
Suis.
veſtris, & vos ſimiles hominibus expectantibus do- 14
k minum ſuum, quando reuertatur a nuptiis, vt 15

† Parue gregule

D

E

† Matth. 6.b.
† De pe. diſt. 1.c. qui ſanctus.
In manibus veſtris.
Mat. 6.d

NICOLAVS DE LYRA:

1 Nolite timere. Hic conſequenter Saluator ſuadet in fide ſtabilimenta quæ ſunt quatuor ſcilicet præſtolatio premii, expectatio iudicii, exigentia officii, & magnitudo beneficii. Et ſecundum hæc iſta pars diuiditur in quatuor. Secunda incipit ibi. Sint lūbi veſtri præcincti, tertia ibi. Ait aūt. quarta ibi. Oīs aūt cui multū datū eſt. Circa primū ſciēdū, ꝙ ſpes vitę ęternę maximè ſtabilit in fide, ideò dicit Saluator ipis fidelib. Nolite ti. Perſecutiones p̄ſētis uitę.
2 Puſillus grex. Et dicit puſillus, quia pauci erant fideles reſpectu infidelium, & quia pauci ſunt electi reſpectu reproborum.
3 Quia complacuit patri veſtro dare vobis regnū. Ex mera liberalitate diuina aliquos elegit ad regnū cœleſte aliis dimiſſis, et quos ab æterno ſit elegit, in tempore vocauit ad fidem, et iuſtificauit gratiā, vt ſic digni efficerentur vita beata ſecūdū ꝙ dicit Apoſtol Ro. 8. f. Quos aūt p̄deſtinauit, hos et vocauit: quos aūt vocauit, hos et iuſtificauit: quos autē iuſtificauit: illos & magnificauit.
4 Vendite quæ poſſi. Quaſi dicat ex quo vobis paratū eſt regnū cœlorum, parum debetis curare de terrenis. Sciendū tamen, ꝙ vendere poſſeſſa, ad dandum eleemoſynam non eſt neceſſe niſi in caſu extremæ neceſſitatis, alias eſt ſupererogationis propter hoc dicitur Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quę habes, & da pauperibus. Non dicit, ſi vis ſaluari, ſed, ſi vis perfectus eſſe.
5 Facite vobis ſaccu. Id eſt, repoſitoria bonorum.
6 Qui non veteraſcunt. Et quæ ſint illa, oſtendit dicens.
7 Theſaurum non deficientem in cęlis. Ibi enim non poteſt eſſe corruptio ex intrinſeco, nec per conſequens inueteratio quia quod antiquatur et ſeneſcit prope interitum eſt, vt habetur Heb. 8. d. Similiter nō poteſt ibi violētia fieri ab extrinſeco, ideò ſubditur.
8 Quo fur non appropiat & cæ. Iſte autem theſaurus acquirit per prædictam eleemoſynarum largitionē, vnde Mat. 19. c. cum dixiſſet Saluator. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, ſubiunxit & habebis theſaurum in cœlo.
9 Vbi eſt e. theſaurus veſt. Id eſt, res à te amata & deſiderata.
10 Ibi. & cor. Quia ſecundum Aug. anima verius eſt vbi amat, quam vbi animat.
11 Sint lum. ve. Hic ponitur ſecundum ſtabiliens in fide, quod eſt expectatio iudicii futuri, vbi fideles qui nūc cōculcātur et deprimūtur, honorabuntur, et ideò ex tali expectatione ſolidantur in fide, diſponentes ſe vt poſſint ſecure iudiciū expectare. Et ad hoc inducit Saluator. di. Sint lu. ve. Lumbi mentis, ſunt voluntas, & intellectus, ex quibus procedunt cogitationes malæ. Lūbi verò carnis ſunt in quibus viget motus luxuriæ, & vtrique lumbi ſunt præcingendi, id eſt coarctandi ab illicitis cogitationibus, & operibus.
12 Et lu. ar. Id eſt doctrina clara procedens ex charitate.
13 In manib. veſt. Implendo opere.
14 Et vos ſimi. ho. Id eſt, ſitis diſcreti, vigiles et ſolliciti de ueſtra cuſtodia, expectando dominū uenturū ad iudiciū, ſicut antiq patres expectabant eum venturū in carne, & tunc eritis ſimiles illis.
15 Vt cum ve. Venit autem dominus ad iudicium primò in morte cuiuſlibet, quia talis præſentabitur in iudicio qualis inuenitur in morte, quantum ad gratiam vel culpam, ideò ſequitur.

F

✠ Beati

MORALITER.

1 Nolite timere puſillus grex: quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Id eſt, congregatio humilium, quibus pater cœleſtis præparauit regnum.
11 Sint lumbi ve. cingulo caſtitatis.
12 Et lucer. Per quas ſignificantur opera bona de genere, & ex charitate facta, aliter eſſent extinctæ.
14 Et vos ſimiles. Parati ſuſcipere ipſum.
15 Vt cū venerit, & pulſauerit. Pulſat dn̄s hominis animum cum eū inducit ad melius propoſitū, cui confeſtim aperit per bonum conſenſum & ſequentem affectū & tali ſeruo miniſtrat dominus gratiā in præſenti, & gloriā in futuro.

† Et ſi

A a *Confeſtim aperiant ei.* Non vult aperire iudici pulſanti, q timens videre iratum quem contempſit, de corpore exire metuit. Aperit qui iudicem letus, & ſecurus ſuſtinet, & de propinqua morte gaudet, vnde ſubdit. *Beati ſer. il. quos cũ ve.*

b *Vigilantes.* Vigilat q oculos apertos ĩ vero lumine tenet, vt tenebras negligẽtiæ euitet, qui etiam quod credidit operatur, q ſollicitus eſt in cura gregis ſibi commiſſi. Quid verò vigilãtibus debeatur, ſubdit: *Amẽ dico vobis.*

c *Tranſiens.* Trãſiẽs miniſtrat cum de iudicio ad regnum rediens, ſua claritate fideles ſatiabit. Vel poſt iudicium tranſibit, cũ a cognitione humanitatis quę in iudicio videbitur ad cognitionẽ diuinitatis poſt iudiciũ ſuos illuminabit.

† Matth. 24.d. Mar. 3.d

B d *Et ſi venerit in ſe.* Vigilias vocat à ſimilitudine excubãtiũ. In nocte huius mũdi ſemp debem⁹ eſſe contra hoſtem ſolliciti, & expectare lucem vẽturam, id eſt, aduentum iudicis. Prima ergo vigilia cuſtodia pueritiæ eſt, ſecunda iuuentutis, tertia ſenectutis. Si quis verò in pueritia vigilare neglexerit, non tamen deſperet, ſed etiam in iuuẽtutæ, vel ſaltem tandem in ſenectute reſipiſcat, quia pius iudex moras noſtras patienter expectat. Qui ad excutiendam mentis deſidiam exteriorum damnorum ſimilitudinem inducit, vt per hoc animus ad cuſtodiam ſui ſuſcitetur. Vnde.

† De pę. di. 1. c. ſi ſacerdos
† ſupra. † de menſum.
Tres vigiliæ trium ętatum.
† ſuper.

a Properando ad iudicium. b Per ægritudines mortem propinquam deſignando. Læti eam ſuſcipiendo.

a cum vẽnerit & pulſauerit, confeſtim aperiant ei. † Beati ſerui 1

Vere beati, quia.

b illi quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Amen 2

a Præparans ſe ad retributionem. b In æterna beatitudine refoueri. Noſtrum recumbere eſt in regno quieſcere.

dico vobis, quod præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & 3 4

a Adoleſcentia.

c transiens miniſtrabit illis. Et ſi venerit in ſecunda † vigilia, & ſi 5

a Senectute. Id eſt, non in vna ſola, ſed in quacunque ætate poſſumus promereri. Saltem tunc.

d in tertia † vigilia venerit, & ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi:

a Per ſimile probat, quod debent vigilare.

e † Hoc autem ſcitote, quoniam ſi ſciret paterfamilias, qua

a Illa hora cur ſibi ſuſpecta eſſet.

hora fur veniret, vigilaret vtique, & non ſineret perfodi do-

Ergo. Poſt ſimilitudinem ſupponit exhortationem. Sine macula & ruga.

f mum ſuam, Et vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, 6

g h filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus: Domine ad nos

a Vendite, facite ſacculos qui non ve. ſint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes, vigilate.

dicis hanc parabolam, an & omnes? Dixit autem domi-

a Difficultatem notat, per quam quis, &c. non impoſſib. litatem virtutis. a Pecuniam dominicam bene erogando.

i nus. † Quiſputas eſſe fidelis diſpenſator & prudens, quem 7

Chriſtus. Eccleſiam. a Pro qualitate auditorum menſuram cibum diuini verbi vel exempli.

K conſtituit dominus † ſuper familiam ſuam, vt det illis in 8

l tempore † tritici menſuram? Beatus ille ſeruus, quem cum 9

venerit dominus inuenerit ita facientem. Verè dico vo- 10 11

a Cæleſtis regni gaudia.

m bis, quia † ſuper omnia, quę poſſidet, conſtituet illum 12

e *Hoc autem ſcitote quoniam ſi ſciret paterfamilias.* Neſciente patrefamilias fur domũ perfodit, qa dũ à ſui cuſtodia ſpiritus dormit, improuiſa mors carnis habitaculũ irrũpit, & ad ſupplicia trahit. Furi autẽ reſiſteret ſi vigilaret, quia aduẽtũ iudicis occulte veniẽtẽ pcauẽs pęnitẽdo occurreret.

f *Qua hora non putatis filius hominis veniet.* Vltimam horam ſemper ignorari voluit dominus vt ſemper ſit ſuſpecta, & ad eam ſemper præparetur.

g *Ait autem ei Petrus.* Cũ dominus duo pposuerit ſcilicet & ſe ſubito vẽturũ, & illos expectando paratos eſſe debere

C quærit Petrus ſi illa ſublimia inſtituta cœleſtis vitæ ſunt neceſſaria ſe præparantibus, ad Apoſtolos ſoli ſimiles eorum, an ad omnes ſaluandos pertineant.

h *Dixit autem dominus.* Reſpondens ad interrogata primum & ſecundum iudicium cunctis affuturũ, & ſit vocatus à Deo tanquam Aaron, & non magis ſe ... ſerit, & qui non magis ſe paſcat quam oues.

l *Beatus.* Quaſi dicat. Pauci ſunt fideles. Iſte autem ... pertus fuerit fideliter annonam verbi miniſtrans, & ... ram gregis vigilans, æterna beatitudine glorificabitur.

m *Super omnia quæ poſſidet.* Quanta inter bonos audito... & bonos doctores eſt diſtantia meritorum, tanta & pr... rũ. Auditores bonos facit diſcũbere, & tranſiens mi... diſpenſatores conſtituit ſuper omnia quæ poſſidet ... ſoli, ſed vt præ cæteris habeant æterna, tum pro ſua ... pro gregis cuſtodia.

✠ THEOPHYLACTVS. Sicut in diſpenſationi... uitiarũ ſi quis fidelis fuerit domino ſuo, nõ aũt pru... diſperdit res domini neſciẽs illa diſpẽſare ſicut cõu... dat quando non oportet, damnum facit dño maius ... ſi pru...

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Beati ſerui illi quos cum venerit dominus. *In eorum morte.*
2 Inuenerit vi. *i. in ſtatu gratiæ, & non in peccatis dormientes.*
3 Amen dico vobis. *Id eſt, fideliter aſſero quod.*
4 Præcinget ſe. *i. prompte & ſine retardatione miniſtrabit illis vitam beatam.*
5 Et ſi ve. in ſe. vi. *Secundum beatum Gregorium prima uigila eſt cuſtodia pueritiæ, maxime poſtquam incipit vſus rationis in pueris, ſecunda uigilia, eſt cuſtodia iuuentutis, tertia, ſtatus virilis, quarta, ſenectutis, quia in quolibet ſtatu aliqui moriuntur, & ideo in quolibet ſtatu fideles debent eſſe parati per iuſtitiam ad recipiendũ mortem. Conſequenter ad hoc inducit exemplum.* Hoc autẽ ſcito. &c. *patet ex litera.*
6 Ait autem ei Petrus. *Hic conſequenter ponitur tertium ſtabiliens in fide, quod eſt exigentia officij, quia prælati qui debent alios in fide firmare, debent eſſe in fide magis ſolidi, & ideo debe... re non ſolum ſuper ſe, ſed etiam ſuper gregem ſibi commiſſu... ſurgat aliquid fidei & moribus contrarium. Et hoc eſt quo... reſpondendo ad quæſtionem Petri.*
7 Quiſputas *Q. d. licet quilibet debeat uigilare ſuper cuſ... tamen hoc præcipue prælatis incumbit, qui ſunt diſpenſato... & ideo debent eſſe uigiles, & ſolliciti, ut miniſtrent ſubdi... ſpiritualia, & hoc deſignatur cum dicitur.*
8 Vt det illis. *Tempus tritici uocatur tempus euangelij, ... Chriſtus ſe grano tritici comparauit. Io. 12. d.*
9 Menſuram. *Quia boni prælati debent adminiſtrare ſpi... ſubditis ſecundum eorum proportionem & capacitatem.*
10 Beatus, &c. cum ve. *In morte ipſius.*
11 Inuenerit, &c. fa. *i. bona ſpiritualia fideliter diſpenſa...*
12 Super omnia. *Quia in beatitudine æterna conſequeti... infinitum, quod includit omnia bona.*

MORALITER.

† 5 *Et ſi uenerit in ſecunda ui.* Per iſtas tres vigilias poſſunt intelligi tria tempora ſcilicet iuuentutis, ſenectutis, & ætatis mediæ, in quibus perſeuerantes in bono, beati ſunt in ſpe, & poſtea erunt in re.

7 *Quiſputas eſt fide.* Iſte poteſt dici quilibet virtuoſu... ratio regit vires inferiores debito modo, propter ... per omnia bona conſtituetur in cęlo.

a E contra ſi diſſimulauerit iudicium in proximo uenturum, ſecuritatem ſibi faciens.

a Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit domi- 1

a Ad uitia incitare, uel conſcientias infirmorum prauo uerbo uel exemplo laniare. Quorum ætas uel ſexus quanto infirmior, tanto eſt ad ruinam facilior. †

nus meus venire, & cœperit percutere † pueros & ancillas, 2

a In quo omnes mali præpoſiti intelliguntur.

b & edere, & bibere, & inebriari, veniet dominus ſerui illius in

a Iudicij vel mortis. b A conſortio fidelium ſegregando, & eis qui nec fidem habuerant ſociando, quia qui non habet curam ſuorum, negat fidem, & eſt infidel deterior. 3

die qua non ſperat, & hora qua neſcit, & † diuidet eum,

partemque eius cum fidelibus ponet. † Ille autem ſeruus 4

qui cognouit voluntatem domini ſui, & non ſe præpara- 5

uit, & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapula- 6

a Non cognoſcere dicendus eſt, qui apprehendere uult ſed non valet. 7

bit multis: † Qui autem non cognouit, & fecit digna 8

d plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum da- 9

e Scilicet diuina iudicia. 10

tum eſt, multum quæretur ab eo, & cui commendaue- 11

a Feruorem ſpiritusſancti, qui corda illuminans ad ſuperiora prouocat, uicia conſumit, uaſa domus probat, qui etiam accendit lucernas quas ſuperius ardere monebit. 12

f runt multum, plus petent ab eo. Ignem veni † mittere in 13

ens quis fuerit & expendat infideliſq; ſit & fur, is tã gis intolerabilis, quãto prudẽtior, ita in diuinis opus & prudẽtia. Scio enim multos q videntur virtute, & ac fide pditi dãnoſos eſſe Eccleſię & nõ ſolũ facul- ed etiam animas perdere. Quiſqs igitur fidelis & pru uentus fuerit ietur in mini- domini, hoc et omnes ſer- t vnicuiq; det iram frumen- pore ſuo, ſiue t ſermo doctri o aluntur ani- ue operum e- lũ vt mandatũ iodo viuere o- at. Beatus, qui uentus, & ſu- mnia ſua con- t illũ dominus olum inter ſer d vt ſublimio- du prouehat, omnia conſti vt ei & terrena it & cœleſtia.

a *uod ſi dixerit ſer.* No inter vitia ſer- criptum, quod m putat domini reditum. In virtutib. boni non annu- tur, ꝙ hunc cito ſperauerit, ſed tantum quod fideliter ſtrauit. Nihil ergo eſt melius, quam vt patienter ſuſti- ius ignorare, quod ſciri non poteſt, ſed tamen labore- vt idonei inueniamur.

THEOPHYL. Si cogitaremus venturũ dñm, & in fo nem atq; conſumationẽ vitę noſtræ, minus vtiq; pec- nus. Verum vide vt ſupplicium, diſſecabit inquit illũ, eſt priuabit illum docendi gratia, ne quis putet donũ maiorem gratiam ceſſurum. quomodo inquit in bo- ceder ei donum, ac eo mundandus ſit. Enim vero ille miſerabilis inuenitur cũ ſit caro & nõ ſpiritus. Quia ſumus in ſpiritu qñ ſpiritus Dei habitat in nobis, qui non ambulat in ſpiritu ſed in carne eſt, & expers inuen- uerit vitæ ſpiritualis, cum incredulis ordinatur, vtpote cum incredulo mundo condemnatur, quoniam nihil tatis a fide quam poſſidet, percipit, &c.

b *Et edere.* Id eſt cunctis ſcelerib. & illecebris ſæculi, quæ item errare faciunt, occupari, vel ad literã, ſi ſit deditus gulæ, & ebrietati. D

c *Partemq;.* Mali cum infidelibus punientur, ſed differenter. illi. n. q ſcienter peccant, grauius punientur. Minus grauiter, qui peccant ex ignorantia. Et inter iniuſtos tanto quiſque tolerabiliorem habebit dãnationẽ, quanto minorem habuit iniquitatem.

d *Paucis.* Mitiſſima omnium pœna eſt eorum qui prçter originale nullum inſuper addiderunt delictum. † ſeruos

AMBRO. Multi exiſtimantes ſe minus vapulaturos, ſi neſciant quod operari debeant, auertunt ne audiãt veritatem. Sed cum poſſent ſcire, ſi vellent ſtudium adhibere, nõ neſciẽtes, ſed contemptores iudicantur. † ñiſſeɔabit. † 23. q. 4. c. ea vĩ dicta.

e *Omni autem.* Merito malus cognoſcens plus, & non cognoſcens minus vapulat, quia illi plus iſti minus, ɔmiſſum eſt: & ab omni cui plus committitur, plus exigitur. E † ſi iã ac cenſus.

Vtrumq; ordinem prælatorum & ſubditorum innuit, multis ſubiectis ſępe datur cognitio dominicæ voluntatis & facultas implendi. Prælatis committitur cum ſua ſalute cura paſcendi gregis.

f *Ignem veni mittere in terram.* Quaſi dicat: Tu quærebas, q̃ oẽs moneam accinctis lumbis ardẽtib lucernis aduentum dñi præſtolari? Sed ego qui tantum ob hoc veni in mundũ vt à cupiditatib. mũdi ad cęleſtia hoĩes accenderẽ, nil aliud volo, niſi vt incendij huius iubar vſq; ad finẽ ſeculi cunctas mundi partes illuſtret, & vt cordib. fidelium ita igneſcat, ne aliq̄ oi impetu fluctuũ vel flatuũ extinguatr. *Ignem.* Quaſi dicat. Inuito vos ad preparationẽ veſtri, & ad cuſtodiã gregis, incutiens timorem ex aduentu iudicis, q malos ſeruos dãnabit. Sed quia exiguus eſt profectus, & parua meritorum gratia, metu ſupplicij ab errore reuocari, vos ex amore charitatis ad promerendam gratiam ſtudium veſtrum acuite, & dum aliquid facitis, illo igne accendamini, quem veni mittere in terram, id eſt in omnes credentes. F

THEOPHYLACTVS

NICOLAVS DE LYRA

1 Quod ſi dixe. *Non cogitando de aduentu domini in morte, & hoc malis operibus ſe occupauerit quæ ſunt cauſa ruinæ ſubditis id notatur cum dicitur:*

Et cœpe. *Tunc enim prælatus pueros percutit, quando ſubditos ſuos malo exemplo peccare facit.*

Venit do. *Ex inſperato repetens debitum mortis.*

Et diuidet eum. *A præſentis vitæ bonis, vel; Diuidit eum ſeparando animam à corpore.*

Pars eius cum: infi. *Id eſt, cũ damnatis. Et ſubdit cauſam qua tales magis damnantur ſubditis malis di.*

Ille autem ſer. *Cuiuſmodi ſunt prælati qui ſciunt vel debent ſcire ſcripturas ſacras, in quibus voluntas domini exprimitur.*

Vapulabit multis. *Id eſt. verberabitur vel punietur multum, quia talis non peccat ex ignorantia, ſed ex certa malitia.*

Qui autem non cognouit. *Cuiuſmodi ſunt ſubditi, qui vt in pluribus ſunt illiterati.*

5 Vapu. pau. *Id eſt, minus punietur, quia talis peccat ex ignorãtia quæ diminuit de peccato, niſi fuerit affectata. Sicut cũ aliquis vult ignorare illud quod tenetur facere vel vitare, vt licitius peccet. Ex magna enim libidine peccandi prouenit, cum aliquis vult ignorare illud cuius ſcientia poſſet eum a peccato impedire vel trahere. Et in perſona talium dicitur Iob 21. b. Qui dixerunt Deo, recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.*

10 Omni autem. *Hic conſequenter ponitur quartũ ſtabiliens in fide, quod eſt magnitudo beneficij collati, quia non ſolũ prælati debẽt eſſe ſtabiliores alijs in fide, ſed etiam illi qui plus cæteris acceperunt à Deo de gratijs gratis datis quæ dantur ad vtilitatem eccleſiæ & promotionem fidei, cuiuſmodi eſt notitia ſcripturarũ, gratia miraculorum, & cõſimilia, & hoc eſt quod dicitur.* Omni autẽ cui mul: *Scilicet de prædictis gratijs.*

11 Multum quæretur ab eo. *Non ſolum ſibi, ſed etiam Alijs proficiendo.*

12 Et cui com. *Differt commendatum à dato, & ideo per cõmẽdatum non intelligitur hic notitia ſcripturarum, ſed magis docendi officium, quod eſt regimini annexum, vnde & ſubditi dicuntur eſſe commendati ſeu accommodati curæ paſtorali, ſecundum quod dicit Apoſtolus 1. Tim. 6. d. Depoſitum cuſtodi. Et à talibus requiritur, vt ſupra dictum eſt. & quia gratiæ gratis datæ non valent ad ſalutẽ niſi ſint cum charitate, ideo ſubditur.*

13 Ignem ve. *Scilicet, charitatem Dei & proximi.*

✲ Et quid

MORALITER.

1 *Quod ſi dixerit ſer.* Id eſt homo malus.

† *Moram facit.* Promittendo ſibi longam vitam, & ſic cũ ſecuritate viuit peruerſe, venit dominus auferens eum de præſenti vita; & eum ponens in gehennam.

6 *Ille autem ſeruus.* CHRYSOST. Maior ſtatus ſit maioris pœnæ occaſio, ſacerdos enim eadem peccans cum populo multo grauiora patietur.

13 *Ignem ve. mit. &c.* Id eſt, Dei verbum. Ieremiæ 20. c. Factus eſt ſermo Dei quaſi ignis exæſtuans.

Aliud. In cordibus fidelium.
a ram,& quid volo † niſi vt accedatur? † Baptiſma autem ha- 1
Q Multum. Vel angor 1
b beo baptizari, & quomodo coarctor vſque dum perficiatur? 3
c † Putatis, quia pacem veni † mittere in terram? Non dico vo- 4
d e bis, ſed ſeparationem. † Erunt enim ex hoc quinque in domo †
Alias, quo. Econtra.
f vna diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidentur. Pater in fi-
g h lium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam, & filia in ma-
i trem, ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuã. Dicebat 5
K aũt & ad turbas: † Cum videritis nubem orientem ab occaſu, 6
l ſtatim dicitis, † nimbus venit, & ita fiet. Et cum auſtrum

✲ Theophyla. Per ignẽ quidẽ & prædicatio intelligitur. Sermo. n. ignis q conſumit oẽm materialẽ & imperfectam cogitationem & ſimulacra abolet cuiuſcumq; fuerint materiæ. Intelligitur ẽt & zelus ꝑ virtute in vnoquoq; noſtrum accenſus, q ẽt & hic eſt fortaſſis pp verbum Dei. non diſſimilis aũt eſt à priore, hoc. n. igne accendi vult Deus † corda noſtra.

A Ideo dñs fortaſſe ĩ igne venturus eſt, vt in reſurrectionis tpe vitia vniuerſa conſumat, ſuoq; cõſpectu deſideria compleat ſingulorum meritorumq; & myſteriorum lumẽ accendat.

† date.

† Matth. 18. d. Aduentus Chriſti Ligne ratio triplex.

† Matth. 16. a. † nuber. Ioã. 7. f.

a *Baptiſma autem habeo, &c.* Et vt ignis iſte in fidelium cordib. queat accẽdi, ita vt omnia tẽporalia perfecte & ſe ipſos poſſint deſpicere, prius habeo baptiſma baptizari. hoc eſt vnctione proprii ſanguinis profundi. non enim daretur ſpiritus, niſi Ieſus primum glorificaretur.

b *Et quomodo.* Tãta eſt dignatio domini, vt infundẽde nobis diuotionis & cõſummãdæ pfectionis in nobis & maturãdæ pro nobis ſtudium paſſionis ſibi ineſſe teſtetur, q cũ in ſe nil haberet vnde doleret, noſtris tamẽ angebatur ærumnis, & tẽpore mortis mœſtitiam prætẽdebat, quam non ex metu mortis ſuæ, ſed mora redẽptionis noſtræ aſſũpſerat.

B

c *Vſque dum perficiatur.* Qui vſque ad profectionẽ angitur de pfectione eſt ſecurus, nec de ipſa angiť, ſed potius mors corporis abſolutio eſt anxietatis, non coacernatio doloris.

d *Putatis qui.* Quomodo poſt baptiſma paſſionis, & poſt aduẽtũ ignis terra ſit arſura, dicit: qa ad fidẽ Chriſti totus orbis contra ſe eſt diuiſus, vnaquæque domus habuit fideles & infideles, his contra fidem, illis pro fide pugnantibus.

✲ Theophylactus. Chriſtus quidẽ eſt pax noſtra ſed non venit miſſurus pacem, vnde ęnigmatice hoc dictũ eſt. dicimus igitur ꝙ non omnis pax vituperio caret & bona eſt, & eſt ſæpe periculoſa, & ꝑcul à diuina charitate reiiciens, vtpote qñ pacem habemus & cõſpiramus in deſtructionem veritatis: Hãc enim pacẽ nõ venit Chriſtus vt daret ſed contrariũ vult: nam vt diſſideamus propter bonum ꝙ & in perſecutione factum eſt: in vna enim domo pater gentilis a filio fideli differebat, & mater a filia & contra.

e *In domo vna.* Vnuſquiſq; homo, domus vna eſt, vel Dei vel diaboli. Itaque homo ſpiritualis, domus ſpiritualis eſt.

f *Diuiſi.* Prima cauſa eſt religionis ad deum, ſecũda pietas ad proximũ. Oportet enim vt diuinis humana poſthabeat Nod eſt ergo pignoribus renunciandũ, ſed Deus omnibus præferẽdus. Etenim naturæ pignora sũt Dei beneficia, nec debet plus amari beneficium ꝙ accipitur, quã Deus à quo beneficium acceptum ſeruatur.

C

g Tres

g *Tres in duos.* Id eſt, filius & filia & nurus, in patrẽ & [matrem] & duo in tres, id eſt. pater & mater, vbi etiam ſ[ocrus] intelligitur, in filium & filiam & nurum.

Allegor. Per tres, ſignificantur qui fidem trin[itatis] habẽt. Per duos infideles qui in terra remanent. Boni contraria boni[s] tiendo atq; age[ndo] ab inuicẽ diuid[untur].

h *Pater in filiu[m] & filius in patrem.* [Quo]modo quinq; [...] perſonas numer[at pa]tris & filij, mat[ris &] filiæ, & ſocrus & [nu]rus? Sed quæ m[ater] eſt filij, ipſa eſt & [so]crus vxoris ipſi[us fi]lij, & ſic eadem [mater] in filiã ſuã & in nu[rum] diuiſa. *Pater in fil[ium].* [Pa]ter noſter erat d[ia]bolus, qa cum imi[taba]mur, ſed venit qui nos ab illo ſeparauit, & oſtendit alterum patrẽ q[ui eſt] in cœlis. Mater, ſynagoga cuius filia primitiua eccleſi[a] eam de qua genus duxit pro fide contradicentẽ & pſe[cutionem] cem ſuſtinuit, & ipſa ei cõtradicit. Socrus, ſynagoga. N[urus] eccleſia de gentibus, quia Chriſtus, eccleſiæ ſponſus ſ[ecun]dum carnẽ, ſynagogæ filius eſt. Synagoga ergo in nu[rum &] filiam eſt diuiſe, quia credentes de vtroque populo p[erſequeba]tur. Sed & illæ in matrem & ſocrũ ſunt diuiſæ, quia [noluerunt] carnalem circuncitionem ſuſcipere.

i *Dice au.* Cum apoſtolos etiã de ſuo primo aduẽtu i[nfor]maſſet, inſinuãs qd in eo factũ ſit, & de futuro, qualit[er] expectare debeãt admonuiſſet, vertit ſermonẽ ad tu[rbas] in qbus phariſæi erãt, vt Matthæus ĩdicat: Quia nec p[ri]mũ Aduentũ factum credentes, nec ſecũdum rectè expect[antes,] ſignum de cœlo quærebant tẽtantes. Hos ergo arguit, ſi vellent attendere poſſent ex verbis prophetarum [...] vtriuſque aduentus habere indicium.

k *Cum vi.* Myst. Nubes ab occaſu oriẽs, carnẽ Chr[iſti à] morte reſurgentẽ ſignificat, ex quo tempore imber e[uange]licæ prædicationis omnibus terris eſt infuſus. Auſter [...] ante æſtum, leuiores tribulationes ante iudiciũ ſignif[icat].

✲ Theop. Hæc dicit dñs, exterrẽs p hæc craſſiores, [...] pacẽ faciẽdã cogẽs, ſciẽs ꝙ eos q magis terreſtres sũt, [...] dãni vt ſupplicioꝝ plus emẽdet. intelligẽtur hęc ẽt de [dia]bolo, q noſter aduerſarius eſt. Cũ igiť in via huius vitæ ſi[mus] demus operã virtutibus vacãdo, vt ab eo liberemur, & [ni]hil cõmune cũ eo habeamus, ne qñ in futuro iudicio [tra]dat nos iudici. Opa enim eius quæ in hic vita facimus, [tra]dunt nos iudici, & iudex tradit nos exactori, id eſt Dæ[mo]ni cuidã nos torquenti & affligenti & poſtea punit donec etiã minorũ peccatorum pœnam luamus, & [...] ſuram pœnæ impleamus.

l *Nimb. vc.* Ad literã manifeſtꝰ ẽ ſenſus. Qui ex elemẽ[...]

immutat

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et quid. *Id eſt, augmentetur, quia charitas meretur augeri, vt aucta mereaẗ perfici. Et quia paſſio Chriſti quã ex maxima charitate pro nobis ſuſtinuit, eſt maximũ charitatis incendium, iõ ſubditur.*

2 Baptiſ. au. *Baptiſmũ appellat ſui ſanguinis effuſionem, ex quo baptiſmus & alia ſacramenta eccleſiæ habent efficaciam.*

3 Et quo. *Quod dupliciter exponitur, Vno mõ, vt per hoc intelligatur magnũ deſideriũ eius perficiendi noſtrã ſalutẽ per ſuã paſſionem. Alio modo, vt per hoc intelligatur triſtitia & anxietas animi, quæ fuerunt in eo imminente paſſione, vt per hoc oſtenderet veritatẽ humanæ naturæ. Et quia poſt paſſionem Chriſti ad prædicationẽ euãgelii, multi crediderunt alijs perſonis ſibi iunctis in infidelitate remanentibus perſequentibus eos vſque ad mortem, vt patet de ſancto Chryſanto & patre eius, ideo ſequitur.*

6 Puta.

4 Puta. quia. *Et patet ſententia ex dictis Matth. 10. d.*

5 Dice. au. *Hic cõſequenter ponunť attrahentia ad fidẽ, & [...] oſtenditur propoſitũ, ſecundo, remouetur dubiũ, ibi:* Cũ aũt v[...] *Circa primũ ſciendũ quod duo ſunt valde attractiua ad fidem C[...] inter alia. Primũ eſt, oracula prophetarũ, quæ expreſſe loquunt[ur de] aduentu Chriſti in mundum quantum ad conditionẽ perſonæ ve[...] tis, & quantum ad determinationẽ temporis & aliarũ circun[ſtan]tiarum, ſicut plenius declaraui in quadam qõne de quolibet de [aduen]tu Chriſti, quę propter prolixitatẽ omitto. Et quia Iudæi ſaltẽ l[...] riti in oraculis prophetarum erant edocti, ideo arguit eos Sal[...] de hoc, quod attractiuũ ad fidem non cognoſcebãt, & tamen de [diſpo]ſitione aeris futura per ſigna iudicabant quæ tamen ſunt fall[acia] oracula autem prophetarum ſunt certa, & hoc eſt quod dicit[ur].*

6 Cum videritis nubem, *Et concluditur.*

✲

MORALITER.

† 1 *Et quid volo niſi vt accendatur?* Scilicet per ſui diffuſionẽ in cordibus fidelium.

2 *Baptiſma aũt habeo.* Scilicet in mẽbris meis, quos deſidero baptizari ſpiritusãcto. Quod impletũ fuit, vt hř Actu. 2. a.

4 *Putatis quia pacem.* Quaſi dicat, non: & loquitur de pace qua mali conueniunt ad facilius agendum peruersè.

† Erunt

† *Erunt enim. &c.* i. cõtra tres, & ecõuerſo, & hoc freq[uen]ter fiebat in eccleſia primitiua Nam ſimul manẽtes & [pro]pinqui diuidebantur in fide, & non credẽtes credẽtib[us ad]uerſabantur, in tantũ ꝙ aliquãdo ad mortẽ perſequeb[antur].

6 *Cum videritis nubem.* Hoc dicitur cõtra illos quòd ſ[...] ti ſunt qualitatem futuram aeris conſiderare, & de te[mpo]re ſuæ mortis, vel futuri iudicij nolunt cogitare.

✲

nutatione aërarum ſtatũ poſſunt pnoſcere, poſſent, & tpus vtriuſque aduentus ſcire. Tum ex dictis propheta-. Tum ex magnificentia operum.
a *Hypocritæ, faciem cœli & terræ, &c.* Et ne aliq rudes ĩ turba mperitia ſua ſibi blãdientes ſe excuſarẽt, dicẽtes ſe legẽ prophetas igno-. ſupponit eos p ralem rationẽ diſcernere, vel qui opera fa-uæ nullus alius fecat, ſupra homi- & Deum eſſe: poſt tot ſæculi iſtitias, iuſtũ crea iudicium eſſe urum.
b *Cum autem vadis.* n in hac vita præ s te ad placãdam m iudicis vi-lam, quamuis io Dei ſit con-us tuæ carni, ta-co vtere ſicut cuſtodia data tibi in hoc itinere, ne con ptus te accuſet. Hoc & Mattheus ponit, ſed ille ſpãliter econcilianda pace deſſidentium fratrũ: Hic generaliter & de pœnitentia omnium & de emẽdatione delictorum. D
c *Cum aduerſario.* Aduerſarius noſter in via eſt ſermo Dei, cõtrarius noſtris carnalib. deſiderijs in pñti vita, a quo liberat q pceptis eius humiliter ſubdit: Alioquin ex ſermonis cõtemptu reus, in examine iudicis tenebit peccator, quẽ iudex exactori, id eſt, diabolo tradet, quia permittet vt diabolus animam eius ad pœnã trahat, & ipſe exactor qui pœnam exigit pro reatu quã ſuggeſſit, eam retrudet in gehennam.
d *Da operam libera. ab illo, &c.* Hęc etiam ad calcandas mundi illecebras & ad iudicis aduentum pręſtolandum pertinent. Quaſi dicat: Quãdoquidem cõſtat diſtrictum iudicem eſſe venturum, ergo hic ita viuite, ne in illo iudicio damnemini. E
e *Reddas.* Reddit ſemper pęnas pro peccatis patiendo, ſed nunquam veniam conſequendo.

ſtantem, dicitis, quia æſtus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cœ-
 a ...et aduentus. Cæte is argumentis ſcripturarum & operum.
a li & terræ noſtis probare, hoc autem tempus quomodo 1
 a Ex naturali ratione. *b* Me eſſ Deum, & ad iu[dic]ium venturum.
non probatis? Quid autem *a* & vobiſipſis non iudicatis quod 2 3
iuſtum eſt? † Cùm † autem vadis cum aduerſario tuo ad 4
b c principem in via, da operam liberari ab illo: ne forte trahat te 5
 Deum. *a* Diabolo qui pœnam exigit pro reatu quem ſuggeſſit.
d ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in
 Inferni. *a* Id eſt nunquam ſicut Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.
carcerem. Dico tibi, non exies inde donec etiam nouiſſimum
 a Id eſt, pro minimis peccatis puniaris.
e minũtum reddas.

† Cum autem &c. voc.

NICOLAVS DE LYRA

1 Hoc autem tempus. *Scilicet aduentus Chriſti:*
2 Quomodo nõ probatis. *Per ſcripturas prophetarũ quas ha[betis], vnde & Daniel. 9. tẽpus Aduentus Chriſti determinatur ſecũ[dum] certũ numerum habdomadarum annorum. Secũdum attractiuũ [ad]dem eſt conditio Euangelicæ doctrinæ, quæ ſi proponeretur alicui [ho]mini, qui tamen non eſſet imbutus aliqua lege, & cum hoc aliæ le[ges] diuinitus & humanitus traditæ, naturali iudicio rõnis iudicaret [E]uangelicam puriorem, ſanctiorem & perfectiorẽ lege veteri, [m]ulto plus alijs legibus humanitus confictis, ſicut eſt lex Mahu[meti] & conſimiles, & hoc eſt quod dicit Saluator.*
3 Quid autem & a vobiſipſis. *Id eſt, naturali iudicio rationis.*
4 Non iudi. quod iu. eſt? *Recipiendo doctrinam Euangelicam tanquam perfectiſſimam.*
5 Cũ au. va. cum aduer. tuo. *Hic remouetur dubiũ, quia ſupra dixerat Saluator; Non veni pacem mittere, poſſet aliquis credere, ꝙ intellexiſſet de omni pace, quod non eſt verum, ſed ſolum de pace illa in qua aliqui concordãt in malo, ideo dicit:* Cũ au. va. *Hic accipitur aduerſarius frater vel proximus ab alio iniuſte læſus, qui hẽt cauſam trahendi ad iudicem illum qui læſit eum, & talis eſt reconciliãdus per ſatisfactionem debitam, prout fuit expoſitũ plenius Matth. 5. alioquin ſequeretur maior punitio a Deo.* Supra c. 12.g. F

MORALITER.

5 *Cum aũt vadis cum aduerſario tuo ad principem.* Aduerſarius põt dici ſynderesis remurmurans malo, & ſic aduerſat peccatori, qui ſi non conſentiat ſynderesi reſiliens a malo, condemnabitur per omnium iudicem, & mittetur in gehennam.

CAPVT XIII.

a *Aderant autẽ* Dum magiſter veritatis præſentes inſtrueret qualiter ſe præparare deberẽt ad Aduẽtum iudicis, & qualiter qui ſe nõ præparãt ſunt [da]mnandi, nunciatur ei de Galilæis, ꝙ quaſi iuſte ideò pe[ri]erunt, ꝙ non bene ſe præparauerũt, & reſpõdet Dominus, & [o]ſtendit non magis eos fuiſſe peccatores & iu[ſtè] puniſſe, & ſimiliter alios peccatores perituros, ſi ſe peccatis non attendunt.
b *Nunciantes.* Quaſi dicãt: Ap[pa]ret iſtos fuiſſe peccatores & [dam]nãdos ĩ æternũ, qui tam ſcelerata morte ab impio præſide ĩter ſua ſacrificia occiſi sũt.
c *De Galilæis.* Galilęi impias ſcelerata morte ſcelorũ ſuorũ [pœ]nas ſoluũt, quibus tamẽ nõ ipſa mors obfuit. vt in ſecũdam mortẽ mitterẽtur, ſed improba vita. Puniti ſunt autẽ ad correctionem viuẽtium, vt flagellato peſtilente ſtultus ſapientior fiat. vel ad exemplar corrigi nolentiũ, ideòq; peſſimè periturorum. Prouer. 19.d.
d *Quorum ſanguinem.* ALLEGO. Corporalis mors Galilæorum, quorũ ſanguis ſacrificiis eſt mixtus, ſignificat ſpiritualẽ mortem eorum q nõ pure offerũt ſacrificiũ quorum oratio fit in peccatũ, ſicut de Iuda eſt ſcriptum, qui ĩter ſacrificia Dominici sãguinis proditionẽ cogitabat. Pilatus ergo ſanguinẽ Galilæorũ cũ ſacrificijs miſcet, quando diabolus eleemoſinam vel aliud bonum inuidia vel ambitione laudis vel qualibet alia peſte commaculat, vt offerentibus nihil proficiat. T in Pſalm. 108.a

a b c Aderant autem quidam ipſo † tempore nunciantes illi de Galilæis, quorum ſanguinem 1

Omnes

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT. XIII.

1 Aderant autẽ quidam ipſo. *Poſtquã Saluator induxit diſcipulos ſuos ad fidei cõſtãtiã, hic inducit peccatores ad pœnitẽtiã. Et primo ponitur Chriſti monitio, ſecundo peccatorũ cõ[uer]ſio cap. 15. Prima in duas, et primò ponit informatio pœnitẽtiũ, [ſecũ]do confutatio impœnitentiũ, ſequenti cap. Circa primum primo [po]nit pœnitẽtiæ motiuũ. Secũdo pœnitẽdi modũ, ibi.* Ait aũt quidã *Prima in duas quia primo deſcribit motiuũ pñiæ. Secũdo, ex hoc ſequẽtẽ fructũ eccleſia, ibi.* Dicebat ergo: *Prima in duas quia circa motiuũ pñiæ, primo ponitur Chriſti inſtructio, ſecũdo, inſtructionis cõfirmatio, ibi:* Erat autẽ docẽs: *Circa primum ĩducit Chriſtus ad pñiam primo per exẽpla, ſecundo per rationẽ ſumptã ex parabola, ibi.* Dicebat autẽ. *Circa primum ſecũdum, ꝙ motiuum ad pñiam frequẽter cõtingit ex morte repẽtina & horrida aliquorum, de quo ponunt hic duo exẽpla. Primũ eſt de Galilæis à Pilato ĩterfectis, dum actu eſſẽt occupati ĩ ſacrificiis, de quibus eſt duplex opinio. Dicit. n.*

Cyrillus

† 1 Aderant autẽ &c. quorum sãguinem miſcuit Pilatus, &c. Per Pi[la]tum intelligi poteſt diabolus, cuius eſt mẽbrum, ſicut di[cit] Grego. Homilia 10. An nõ mẽbrum diaboli Pilatus? Per ſanguinẽ Galilæorum peccatum ſimpliciũ. per ſacrificia opera de genere bona ſignificant. Igit diabolus miſcet ſanguinem ſimpliciũ in ſuis ſacrificiis, cum eorũ opera de genere bona fœdat peccatis adiunctis. Per turrẽ cadẽtẽ ſuper decẽ & octo Iudæos ſignificata fuit futura eorũ deſtru

A a *Omnes ſimiliter*. Hoc impletum eſt poſt paſſionem Dñi, quãdo Romani impœnitẽtes Iudæos incipiendo a Galilæa adeo deuaſtauerunt, vt non ſolũ atria tempti, ſed ẽt interiora domus, quo Galilæorum acceſſus non erat, humano ſanguine fœdarentur.

b *Sicut illi decem.* Iſti Ieroſolymitæ ſicut & Galilæi, non ſoli peccatores fuerũt, ſed in terrorem reliquorũ puniti sũt qui ruina turris preſſi ſignificant Iudæos qui pœnitere noluerint, cum ſuis mœnibus eſſe perituros.
B Nec fruſtra decẽ & octo, qui numerus apud Græcos ex iotha & ita exprimit, hoc eſt ex eiſdem literis quibus nomen Ieſus incipit. Significat autem Iudæos hinc maxime perituros, qui nomẽ ſaluatoris recipere noluerĩt. Illa turris ſignificat illũ qui eſt turris fortitudinis, quæ merito in Siloa q͞a Siloa ꝗ interpretatur miſſus, ſignificat eũ qui miſſus a patre venit in mundũ, qui omnes ſup̱ quos ceciderit cõteret.

Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum. Et reſpondens * dixit
Qui non ita ſunt puniti
illis? Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccato- 1
a Huic aperte notat illos eſſe peccatores.
res fuerint, quia talia paſſi ſunt? Non dico vobis, ſed niſi † 2
a pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis, † ſicut illi 3
b decẽ & octo, ſupra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos.
Peccatores.
Putatis quia & ipſi debitores fuerint, † præter omnes homi-
Sed uos etiam
nes habitantes in Hieruſalem? Non, dico vobis, ſed ſi non pœ-
c nitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Dicebat autẽ 4
d hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatã 5
a Carne natus. b Operum non umbram uerborum. 6
e in vinea ſua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit: 7

Ficus c *Dicebat autẽ, &c.* Similitudo infructuoſæ arboris, cui iſti ſimiles niſi pœniteant cito sũt perituri & eradicãdi. Cũ ergo ficulnea alibi generaliter oĩum, hic ſynagogę ſpecialiter geſtat typũ. Sicut ſterilis ficus folijs exuberans, ſpe fructus poſſeſſorẽ deſerit, ſic doctores ſynagogæ operibus infœcũdis, iam in vmbra legis gloriantes, ſubiectis nulũ operis boni exemplũ miniſtrant. In ficu loco floris quidã fructus creſcunt, qui alij; ſuccreſcẽtibus decidũt, remanent tamẽ quidã de illis qui clementiori aura ſilueſtrẽ animũ prioris ſucci exuẽtes, cæteris ſpecie & maturitate pręferũtur. Sic antiquus ſynagogę corruit populus, cuius loco de antiq̃ religionis pinguedine nouus eccleſię emergit populus, remãſerũt tamen ex populo Iſrael Apoſtoli qui cæteris præſtiterunt.

Luc. 13. f.

C

Geneſ. 3. b.

d *Arborem fici.* In origine humani generis Adã & Eua cũ peccaſſent de foliis ficulneæ ſuccinctoria ſibi ferunt. folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. Eran autẽ ſu[b ar]bore ficij, tãquam ſub vmbra mortis, de quibus dictũ [e]ſt. Qui ſedebant ſub vmbra mortis lumen ortum eſt eis.

Quod Adam & Eua fici folijs ſe tegentes, præſentiã [Do]mini vocantis [...] nabant tranſgre[ſſio]nis conſci, ſigni[ficat] quod populus [Iu]dæorum in adu[entu] ſaluatoris qui vocaturus ven[it] exutum ſe virt[...] cognoſcens, pr[...] conſcientiæ fo[...] dans à Domin[...] ceſſurus, erat c[...] ſus verborum ſ[...] tiũ velut folior[...] laminibus adop[...]

✻ THEOPH[YL.]

Eſt ficus Iudæo[rum] generatio, foli[...] tum amara faci[...] & nullum fruc[tum] proferens: In vinea autem Dei ſtetit Iudaica vita, pat[erfa]milias autẽ Chriſtus venit & quæſiuit fructũ fidei & [bono]rum operum in ea ac nõ inuenit. Tribus autẽ annis [...] per Moſem, per Prophetas & ſeipſum, & quia nõ pœ[nitue]runt a dilectione Dei eos abſecuit, nõ vltra enim gen[s Do]mini & ſanctus vocat. in locũ enim eius gentes intro[ducti] ſunt, quæ fructũ facere valent. Intelligitur & per ficu[lneam to]tũ humanũ genus, per patrem familias pater & Deus [per] cultorem vineæ filius, Dei qui nobiſcum peregrinat[ur] vt tolleret & purgaret vineam.

e *Quærens fructũ.* Vinea Domini Sabaoh, domus Iſra[el] in qua domo ſynagoga condita eſt ſicut in vinea. Se[d] in vinea peccantẽ a viatoribus p̱miſit diripi, hanc eti[am] iuſſit excidi. In qua quærit fructũ, nõ q͞a deeſſe neſcire[t] oſtẽdit in figura, quia in ſynagoga iam fructũ habere [non pote]ret. Nec ante tempus quærit qui per trienniũ venit. [...] Moyſen ſynagogã inſtituit, ipſe ĩ carne apparẽs ĩ ſyna[goga] crebrius docet, fructũ fidei q̃rit, ſed in phariſæis nõ re[perit].

NICOLAVS DE LYRA.

Quare Pilatus interfecerit Galilæos ſacrificantes.

✻ *Cyrillus ꝗ iſti fuerũt ſequaces Iudæ Galilæi, de quo dicit Act. 5. g. quod auertit populũ in die profeſſionis, quia dum Iudæi profiterentur ſe eſſe ſubditos Romano imperio, vt dictũ eſt ſupra 2. cap. iſte Iudas Galilæus dicebat, quod hoc erat eis illicitũ, ſ. recognoſcere aliquẽ Dominum præter Deũ qui eos eduxerat de Aegypto: & fecerat ſibi populũ peculiarem, & multi conſenſerunt ei, in tãtum quod poſtea prohibebant oblationes fieri pro ſalute imperij Romani. de quo Pilatus indignatus repẽte cum multitudine Romanorũ venit ſuper eos ſacrificantes ſecundum ritum ſuum, & interfecit eos, ita quod ſanguis interfectorũ fuit mixtus cũ ſanguine ſacrificiorum. In ſcholaſtica vero hiſtoria dicitur, ꝗ fuit quidã magnus de Galilæa qui dicebat ſe eſſe filium Dei. & dum multos ſeduxiſſet, & ſecũ duxiſſet in montem Garizim, promittẽs inde ſe aſcenſurum in cælum, & dum illi ſacrificarẽt ei ſicut filio Dei Pilatus ſuperueniẽs eos cũ armis interfecit ne maior ſeductio fieret: & hoc eſt quod dicit hic.* Ad. autẽ quidã. *Prædicti s duplici de cauſa. Vna erat, quia aliqui eorum volebant notare Chriſtũ de conſimili ſeductione. Alia cauſa erat, quia alii illã occiſionem ſubitam & horridam horribilibus peccatis ipſorum occiſorum imputabant, & ſecundùm hoc dicit ſaluator.*

1 Putatis ꝗ hi Galilæi præ omnibus Galilæis, &c. *Quaſi dicat, non eſt argumentum ſufficiens, vnde ſubditur.*

2 Non dico vobis, ſed niſi pœnitentiam, &c. *Non negat eos peccatores fuiſſe, & propter hoc periſſe, ſed aſſerit duo, ſ. quod talis mors non eſt argumentum ſufficiens, quod grauius peccaſſent omnib. aliis, quia frequenter Dominus peccata minus grauia in præſenti vita punit, & grauiora poſt vitam præſentem differt grauius pu[ni]da. Aſſerit ẽt, quod niſi de peccatis propriis pęnituerint, ſimili[ter pe]ribunt. Quod adimpletum fuit per Titum & Veſpaſianum in [deſtru]ctione Ciuitatis Hieruſalem & occiſione populi Iudaici, qui [non pœ]nituerat de occiſione Chriſti & alijs peccatis ſuis: Fideles en[im] tunc crediderunt Chriſto ante aduẽtũ Titi & Veſpaſiani per [...]lum fuerunt admoniti, vt recederent de Iudæa, & tunc tranſ[ierunt] ad regnum Agrippæ, qui tunc erat confœderatus Romanis. Se[cundum] autem exemplum ponitur cum dicitur.*

3 Sicut illi decẽ & octo, ſupra quos cecidit turris, & *[...] erant Ieroſolymitani: & dum ædificarent quãdã turrim in l[o]cto, ſubito cecidit ſuper eos & oppreſſit, quã ruinã aliqui imp[utabant] enormitati peccatorum ſuorum, de quo ſimilem ſententiã dici[t Chri]ſtus ſicut & de primo exemplo.*

4 Dicebat autẽ hanc ſimilitudinem. *Hic ĩducit Salua[tor ad] pœnitẽtiã ratione ſumpta ex ſimilitudine arboris, quæ præſci[nditur] niſi faciat fructũ, ex hoc concludens, quod ſimiliter eſſent pſ[cindendi] de præſenti vita & puniendi niſi facerent fructum pœnitẽtiæ [& bo]norum operum, & hoc eſt quod dicitur.*

5 Arborem fici. *Id eſt, gentem Iudaicam.*

6 Habebat quidã. *Id eſt ipſe Deus, cuius p̱fectio & pro[...] non poteſt à nobis exprimi aliquo determinato nomine, ſecun[dum quod] dicitur ſexta propoſitione de cauſis. Cauſa prima ſuperior [...] narratione. ideo dicitur quidam, interminate.*

7 Plantatam in vinea ſua. *Id eſt in Iudæa, quæ ſpecia[liter] dicebatur hæreditas Dei.*

✻

MORALITER.

† 5 *Arborem fici habebat quidam plantatam, &c.* Per arborem fici ſignificat quælibet p̱ſona in eccleſia Dei plantata, vt fructificet ibi, p̱ tres annos in quib. non facit fructũ, ſignificantur iuuentus, ętas media & ſenectus: p̱p̱ qđ meruit [...] per mortẽ de vita pręſenti, p̱ cultorẽ aũt angelus cuſ[tod]ius hominis ſignificatur q̱ rogat vt adhuc vno anno, vt in ſenio viuere dimittatur, vt per eius diligentiã [...]lẽ hominẽ frũctificet, aliter ſuccidatur, & in ignem [...]

†

a Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt ex quo
b venio quærens fructum in † ficulnea hac, & non inuenio:

a Annuncia, quod perdituri ſint locum & gentem, pro quo ſeruando Chriſtum occiderunt, & ſuos. Cur etiam temporali copla utitur.

c Sūccide ergo illam, vt quid etiam terram † occupat? At ille
d reſpondens dixit ei: Domine dimitte illam, & hoc anno vſ-
e f que dum fodiā circa illā, & mittā ſtercora. Et ſiquidē fecerit
g fructum, † ſin autem in futurum ſuccides eā. Erat aūt docens
h in † ſynagoga eorum ſabbatis. Et ecce mulier, quæ habebat

Amorem terrenorum. a A rectitudine mentis

i k ſpirituum infirmitatis annis decem & octo. Erat † inclinata,
l

a *Dixit autē ad cultorem vineæ.* Cultor vineę, doctores sūt, & ...ſtoli: eorum precib. & moni is aſſidua Dei cura ſugge ..., quib. Dominus ſæpe de infructuoſa gente Iudęorum queritūr, qđ per tres annos ſuæ viſitationis, id eſt, in le... edictis, propheticis conteſtationib. Euangelij gratia ...gens extiterit.

b *...cce anni tres ſunt.* ...lus in ſynagoga ...es annos fructus ...otuit, quia neq; ...pore circunciſio ...purificari pote... qui circunciſio... animi non quæ...nt: Nec per legē ...ificabantur, qui ...alia in lege tan... ſequebātur. Ne... in gratia iuſtifica...ur, qui de pecca ...enitere nolebāt. ...i ergo meritò eſſent excidendi, quod quidem factum ...er Romanos, iubetur illis, qui in circuncisione labora..., vt ſucceſſionis cladem annunciando pœnitentiā ſug...at. Sed Apoſtoli intelligentes etiam aliquos de populo ...orum ſua vocatione poſſe ſaluari, orant, vt differatur ... dominicæ crucis.

c *...t quid etiam terram, &c.* Pōt per terram ſterili ficu occu... iudaica plebs ſignari, q̄ noxia præpoſitorum vmbra ...iī, ne lumen veritatis videat, & exemplis eorum impe... ſole dilectionis caleſcat. vñ. Væ vobis ſcribæ, & phar. ...l. ræ. ante homines. Terram occupat, qui locum quem ... bonis operib. non exercet, qui exemplo prauitatis im...mentum prę ſtat cæteris.

d *...ſque dum fondiam circa illam, &.* Donec radicè infructuo...entis humilē, & p̄ſentium preſſurarum, & æternæ dā...onis incutiendo metū. Foſſa quippe in imo eſt, & incre...dum mētem ſibi demonſtrat humiliat. Nouit cultor ...m excolere, q nouit vitia repræhendere. Intellexit du...m, & ſuperbiam Iudæorum cauſam eſſe ſterilitatis. Pol...ur itaque dura corda apoſtolicis ligionibus eſſe fodien... ſuperbientia ad humilitatem reuocanda. C

e *Mittam ſtercora.* Id eſt, malorum, quæ fecit abominatio... animū reducā, & compūctionis gratiam cū fructib. ...i operis quaſi de pinguedine ſtercoris exuſcitem. Pecca... carnis ſtercora dicuntur, quæ mittuntur ad radicem ar...s, quando prauitatis conſcientiæ tangitur cogitationis ...noria, & dum inde pęnitet quaſi per tactū ſtercoris re...d fęconditatem operis.

f *Et ſi quidem.* Cū pœnitentię ordo exigeret, vt apponeret, reſeruabitur vel aliquid tale, nihil tamen ſubiunxit, ſed ſuſpendit ſententiam. Cum vero adhęret. D

g *Sin autem in futurum ſuccides ea.* Scilicet non fecerit fructu continuè iudicium venturę damnationis annexuit, quia p cliuiores ad negandū
1 quam ad credēdum
2 videbat.
3 h *Erat autem docens*
4 Hanc ſimilitudinem
5 de ficulnea dicitur
6 Dominus docuiſſe
7 in ſynagoga, vt inti- †onerat.
8 metur ad ipſam ſyna
9 gogam pertinuiſſe pa-
10 rabolā. Quod enim
11 fructum quærit in fi-
12 culnea nec inuenit,
13 ſignificat, quod ver- † deflexa cōtracta.
bum commodat ſynagogæ, nec illa recipit, quam tamen non ex toto extirpandam, ſed reliquias p fidem ſaluandas intelligēs, mox ibidem primitiuæ eccleſiæ ſanatio ſub ſpecie incuruæ mulieris ſubſequitur. Idem. n. ſignificat ficulnea reſeruata, quod mulier erecta.

i *Sabbàtis.* Sabbatis docet, & curuam erigit, quia per verbum prædicationis à temporalib. ad æterna erectos ad quietem reſurrectionis perducit. E

k *Ecce mulier quæ hēbat ſpiritum infirmitatis.* Hæc mulier nō niſi poſt decē, & octo annos erigi potuit, quia humana natura hanc corruptionem deponere, & ad inducēdam incorruptionem æternæ beatitudinis, erigi non poterit, niſi prius impleuerit legem, quæ in decem p̄ceptis continetur, & gratiam in qua Chriſti reſurrectio facta eſt, & noſtra expectat.

✻ THEOPHYLACTVS. Intelligas etiam oro miraculū illud ēt de interno homine, incuruatur. n. anima quādo ad terrenas tm̄ curas vergit, & nihil cœleſte vel diuinum ſecū concipit, idcirco decē & octo annis ęgrotare dr̄. Quando. n. quis in obſeruatione mandatorum diuinæ legis, q̄ ſunt decem, & in ſpe octaui ſæculi infirmus fuerit decem, & octo annis, dr̄ obſtippus eſſe, nonne, qui terrenis addictus, & peccat ſemp, mādata reprobat, & futurū ſæculū non expectat? Sed Dominus in ſabbato, & in eccleſia ſanat talem animā.

l *Annis de.* Senarius in quo mūdi creatura pfecta eſt, operū pfectionē ſignat, q p tres multiplicatos decē & octo reddit, & ſignat eos, qui in trib. tēporib. dominicæ viſitationis .ſ. ante legem, & ſub lege, & ſub gratia pfectionem operū hēnt. Hoc ergo tpe Iudæa à ſuæ mentis rectitudine curuata fuit, quæ magis terrena quam cœleſtia nouerat operat̄. F

☞ *Vocauit* Roma. 8.f.

✻ NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixit autem ad cultorem vineæ. *Id eſt, ad Angelū cuſtodē ...poſitū illi genti, qui tunc erat Michael, vt hētur Daniel. 10. cap.*

2 Ecce anni tres ſunt. *Id eſt, tria tpa. ſ. tempus legis, tempus pro...tarum, & tempus prædicationis Chriſti, in quibus Deus quæſiuit ...ctum bonorum operum à Iudæis, & nō inuenit, niſi in paucis val... qui quaſi nihil computantur reſpectu tantæ multitudinis, vt patet ...dicta tempora conſideranti.*

Succide ergo illam. *In quo oſtendit, quod meruerāt occidi, & terra illa eiici, quod factū eſt poſtea per Titum, & Veſpaſianum, ...i multos de illis occiderunt, & alios captiuos de terra eiecerunt.*

Domine dimitte illam. *Quia Angeli p illis quos cuſtodiūt ...erpellant diuinam clementiam, vnde & deſtructio ciuitatis, & po...li dilata eſt per 42. annos poſt paſſionem Chriſti.*

5 Vſque dum fodiam circa illam, &c. *Immittendo eis terro...re diuinorum iudiciorum.*

6 Et mittam ſtercora. *Oſtendendo eis fæditatem, & abominatio...ne peccatorum ſuorum, per quæ ſolent homines pænitere de pecca...tis ...uis.*

7 Et ſi quidem fecerit fructū. *Quia in illis 42. annis dictæ dilationis multi de Iudæis pęnituerūt, & conuerſi ad fidem fructum bonorum operum fecerunt, vt patet Act. 2. & in pluribus alijs locis.*

8 Sin autem in futurum ſuccides eam. *Quia impænitentes, & in ſua perfidia remanentes fuerunt occiſi, & captiuati per Titum. & Veſpaſianum, vt prædictum eſt.*

9 Erant au. *Hic conſequenter ponitur doctrinæ Chriſti confirmatio per ſequens miraculum, vbi notatur primo locus cum dicit.* Erat autem docens in ſynagoga eorum. *In loco communi vbi conueniebant Iudæi, & tempus cum dicitur.*

10 Sabbatis. *In quibus homines debebāt intendere diuino cultui, & ad audiendum verbum Dei.*

11 Et ecce mulier quæ habebat ſpirit. infir. *Id eſt, infirmitatem à ſpiritu maligno inflictā vel cauſatam, quod patet ex hoc quod infrà ſubditur: Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Sathanas, ſcilicet, vinculo infirmitatis.*

12 Annis decem & octo, &c. *Ex quo patet infirmitatis diuturnitas.*

13 Et erat. *In quo apparet infirmitatis grauitas, & deformitas. Et iſta exprimuntur, vt miraculum ſequens maius, et euidentius oſtēdatur, vnde ſubditur.*

✻ Et confe-

MORALITER.

† 1 *Et ecce mulier quæ hēbat ſpiritum infirmitatis annis decē & oc. Et erat inclinata.* Per quam ſignificat peccatrix pſona, q̄ ...go tpe diabolo procurāte ſic ad inordinatum amorem ...eſtrium fuit incuruata, quod propter longam conſuetu...dinem aſpicere non poteſt ſuperna. Sed Ieſus eam tangit in ſabbato, qn̄ conſilio prędicatoris vel cōfeſſoris ſalutem animarum deſiderantis quieſcit à peccato, & ſic erigitur ſurſū per cęleſtium appetitum. Archiſynagogus autem indignās de tali curatione, malum curatum ſignificat murmurātem de prædicatore vel confeſſore, propter, quod meritò arguit̄ de murmure tali, quia cura maior circa humanam naturā, quam circa animalia bruta debet haberi.

A a *Vocauit*. Quos prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos iuſtificauit. Quos autem iuſtificauit, & illos magnificauit.

Gē. 2.a.

b *Quia ſabbato*. Deus ab operib. mūdi ſabbato requieuit. Vñ & Moyſes ſabbato à ſeruili & noxia actione feriādū præcepit, præfigurans tps quo noſtra ſecularia opera, ſi vero religioſa, id eſt, laudādi Deū ceſſabūt. In ſignū huius rei et ſabbato dñs curat. Hoc aūt nō intelligēs archiſynagogus fallitur, & fallit, qa lex in ſabbato nō hominē curare, ſed ſeruilia opera facere, id eſt, peccatis grauari prohibuit.

† Reflecti erige recaput.

c *Hypocritæ*. Merito hypocritas, id eſt, ſimulatores vocat, q cum magiſtri plebis videri appetant ſanationem hominis nō verentur poſtponere curę pecoris.

B

d *Non ſoluit bouem*. Mystice Bos qui cognouit poſſeſſorē ſuum, & aſinus, qui nouit præſepe domini ſui, Iudaicum, & Gentilem populum ſignificant, qui vterque peccati vinculis abſolutus, ſitim æſtūque huius mundi per hauſtum dominici fontis depoſuit. In his ergo duobus animalibus vocationem duorum populorum, aduerſantibus Iudæis prænunciat dominus.

Iſa. 1.z.

C

e *Hanc au. &c.* Filia Abrahæ, queq; fidelis anima filia Abrahæ, eccleſia de vtroq; populo ad fidem collecta, q tpe legis & dominicæ reſurrectionis impleto, p ſeptiformem grām Spiritusſancti vincula longæ captiuitatis erupit, & ſic idem eſt bouem vel aſinum a præſepi ſolutos ad potum agi, qđ filiam Abrahæ a uinculo noxiæ inclinationis erigi.

f *Erubeſcebant omnes*. Qui de dictis ſaluatoris erubeſcunt, ficulneæ ſterili ſe ſimiles oſtēdunt. Qui ergo gaudent de miraculis, ptinent ad filiam Abrahæ, id eſt, eccleſiam, Deū de ſua erectione glorificantem,

g *Aduerſarii*. Scribæ & Phariſæi, q nec aperte veritati contradicere poſſunt, nec propter inuidiam credere volunt.

h *Omnis populus gau*. Simplices, humiles verba veritatis, & miracula amātes, & iſti ſunt figura gentium, quæ excæcatis Iudęis

a Quia qui ſemper videt quod ſemper cogitat & vbi diu ſponte perſiſtit ibi etiam cum noluerit cadit coactus. b Prædeſtinando per gratiam

nec omnino poterat † ſurſum reſpicere. Quam cum vidiſſet

a Illuſtrando per doctrinam.

a Ieſus, vocauit ad ſe, & ait illi. Mulier, dimiſſa es ab infirmi-

a Spiritualibus donis adiuuando. b Ad glorificandum Deum, vſque in finem perſeuerando in bonis operib.

tate tua. Et impoſuit illi manus, & confeſtim erecta eſt, et

glorificabat Deum. Reſpondens † autem archiſynagogus

a Vt æmulator literæ legis.

b indignans, quia ſabbato curaſſet Ieſus dicebat turbæ. Sex 1 2

dies ſunt in quibus oportet operari. In his ergo venite, & curamini, & non in die ſabbati. Reſpōdens autem dominus ad 3

c illum dixit. Hypocritæ, vnuſquiſque veſtrum ſabbato non

d ſoluit bouem ſuum, aut aſinum a præſepio, & ducit adaqua-

e re? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Sathanas, ecce decem et octo annis, non oportuit ſolui à vinculo iſto

f die ſabbati? Et cum hæc diceret erubeſcebant omnes ad- 4

g uerſarii eius, et omnis populus gaudebat in vniuerſis, quæ

a Fides per quam uenitur ad regnum.

h glorioſe fiebant ab eo. Dicebat ergo. Cui ſimile eſt regnum 5

i Dei; et cui ſimile eſſe æſtimabo illud? † Simile eſt gra- †

k a Scilicet pro ſermone fidei. Vel, quia venenum dicitur expellere, id eſt omnia dogmata prauitatis b Acceptabile habens. c Deus in ſuo loquel. iuſtus uir in corde ſuo granum. prædicationis. d Vbi creſcunt germina uirtutum.

nō ſinapis, quod acceptum homo miſit, in hortum

a Vbi folia cum & fructus, & cuius diuerſis ſenſibilis ſpirituales quieſcunt, qui pennis uirtutum in alta conſcendunt.

l ſuum, et creuit, et factum in arborem magnam, et

m a Vt pro uarietate morborum uaria ſit medicina.

volucres cœli requieuerunt in ramis eius. Et iterum

Iudæis congregandæ ſunt ad fidem per humilitatem. de & ſaluator fidem eorum commendat ſub compar ne grani ſinapis.

i *Dicebat er*. Quandoquidem aderant & gaudentes, & glorificantes dicebat ad commendationem, & inſtructio illorum, qui pe militatem, & fid uorem exaltand in eccleſia.

k *Simile eſt gra* Granū ſinapis, t lis & ſimplex, terit, vim ſuā fu Regnū ergo ce id eſt, fides per q tur ad regnū cō grano ſinapis; q mo humilis & abiecta, & amari tis pp infirmita Chriſti & ſcādali cis, ſed trita adu grām ſuæ vitutis dit & odore ſu cūſtātes adimpl gloriā reſurrect & aſcēſionis et mortē pdicaui orbe terrarū. V pus Chriſti gra napis, qđ accepi ſeph in horto ſ uit, q poſtea in rectione, & aſcē creuit. Expanc mos pdicatores tū mūdnm mit quorū dictis, & lationib. fideles gatione mundi rāt. Qđ accepit Chriſti dona q uinitate nobis cum patre tribuit, ex humanitate no accepit. Vnde. *Accepiſti dona in hominibus*.

l *Et creuit*. Creuit in toto mūdo, uel in animo cuiuſq lis, quia nemo repente fit pfectus. Creuit ergo prædic quia mentibus hominum quantę uirtutis eſſet innotu

m *In ar. ma*. Creſcit non ſicut herbæ quæ cito areſcunt corruunt, ſed ſicut arbor quæ longa annoſitate & opim tilitate gaudent.

✠ Theophylactus. Grano ſinapis cōparat r Dei. Regnū. n. Dei pdicatio ē, & uerbū Dei; p pdicatio regnauit in animab. hominū. Enimuero ſicut ſinapi dē paruū eſſe, multū aūt hēt uirtutū, ita & ſermo euā cōtēnit qdē a multis ut apparet eſſe ſtultitia, cū uero homo ſuſceperit, & miſerit in hortū animē ſuæ, arbor gnā facit ita ut & ramos dilatet, & uolatilia cęli, hoc mines, q in ſublime uolare nitunt nidos habeant in r

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et confeſtim erecta eſt. *Licet enim per naturam poſſent aliquæ infirmitates curari, non tamen in inſtanti.*

2 Rñdens autem archiſynagogus. *Id eſt, princeps ſynagogæ, & dicitur ab archos, quod eſt princeps, & ſynagoga.*

3 Sex dies ſunt in quib. opor. op. *Hoc intelligitur de operib. ſeruilib. ſed operatio miraculorum quæ ordinatur ad gloriam Dei, & videntium deuotionem excitandam; poterat fieri in die ſabbati, & cōuenientius illa die quam in alijs, eo quod illa dies erat ordinata cultui diuino & deuotioni populi, & hoc oſtendit Chriſtus exemplo ſenſibili, cum dicitur* Hypo. vnuſq. ue. *Et patet litera.*

Quibus di Chriſtus ſuos aduerſarios confuderit.

4 Et cum hæc. *Confuſi ſua rōnabili reſponſione, cui nō poterant cōtradicere. Circa q conſiderandum, quod Chriſtus confundebat aduerſarios ſuos. Aliquando exēplis, ſicut hic. Aliquando miraculis ſicut ſupra 5. c. Vt au. ē ſciatis, quia filius hominis hēt ptātem di in terra peccata, ait paralytico. Tibi dico ſurge, &c. Aliquā pturis. ſicut Matt. 21. b. nūquā legiſtis, quia ex ore infantiū & tium perfeciſti laudē, &c. Aliquando rōnib. certis, ſicut Mat Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio, &c. Aliquando teſtimo Io. 5. c. Vos miſiſtis ad Ioannē, & teſtimoniū perhibuit verita*

5 Dicebat ergo. *Poſtquam ſaluator poſuit pœnitentiæ moti cōſequenter oſtendit ſequentem ex hoc eccleſiæ fructū. Circa q rādum, q licet pœnitentes, & conuerſi ad fidem catholicā pri runt pauci & abiecti tēporib. perſequutionis tyrannorū, & ha rum, tñ dominus poſtea induxit ad quos pœnitentes ad fidem, runt magni homines ſcientia & vita ſicut fuit Ambroſius A & conſimiles, per quos eccleſia fuit exaltata valde prout hic ctur in duabus parabolis quæ expoſitæ ſunt Mat. 13.*

MORALITER.

† † *Simile eſt grano.* Granum ſinapis minimum beatum Franciſcum ſignificat humilimum pp, quod ſuos fratres uoluit uocare minores. Hoc autē granum homo Chriſtus poſuit in hortum ſuum. ſ. eccleſiæ militantis, ubi creuit pe meritum, & per ſuæ religionis augmentum, & uolucr quieſcunt in eius ramis, quia multi magni, & poten quieſcunt filiorum ſuorum, conſiliis & doctrinis.

a *Quod acceptum mulier abſcōdit in farinæ.* Mulier eccleſia, cu-
arina ſumus quotquot timoris & ſpei exercitio quaſi
a ſuperiore & īferiore cōterimur, vt vnus panis multi
us in Chriſto. Abſcōdit ergo eccleſia fermētū dilectio-
n ſatinæ ſata tria, quia præcipit, vt diligamus Deū toto
le, tota anima,
virtute. Vel, ſa-
ſata tria, vt ſpi-
, anima & cor-
i vnum redacta,
diſcrepēt intet
Vel, tres animæ
ites in vnum re
ntur, vt in ratio-
oſſideamus pru
iam, in ira, odiū
rum, in cupidi-
deſiderium vir-
m. Vel, eccleſia
n hominis fari-
ata tria miſcet,
t, credulitate pa
filij & ſpiritus
i. Cumque in
n fuerit fermē-
n, non nos ad
icē Deum, ſed
ius deitatis no-
n perducit.
b *ata tria, &c.* Sa-
genus eſt menſuræ iuxta morem Paleſtinę, modium
midium capiens.
ſſunt in tribus ſatis illi dominici ſeminis fructus in-
, tricēſimus ſ. ſexageſimus & centeſimus, ideſt cōiu-
rum, continentium & virginum. Vel ſata tria, tria ge
hominum, Noe, Daniel, Iob.
c *onec fer. &c.* Tādiu charitas recōdita dēt creſcere, do-
otā mētē in ſui pfectionē cōmutet, vt nihil pter Deū
at, & recolat qđ hic accipitur in aliā vitam perficitur.
d *Ait autem illi quidam.* ✠ THEOPHILACTVS. Pauci
g ſaluantur, eo quod anguſta via multos non recipiat
it dominus paterfamilias, qui conuocat oēs homines
andiū & fruitionem æternorum bonorū. Omnes ita
virtute pditi ut vſq; ad Chriſtum ſtuduerunt intrare,
ūt degeneres & ignaui qui poſt tēpus prādij venerūt
iduntur. Hora aūt prandij pręſens vita eſt hoc vtique
randij eſt, quo præparamur, vt ſpirituali conuiuio ex-
imur, cum aūt expergefactus fuerit paterfamilias hoc
d iudiciū ſurrexerit ac clauſerit Ianuā, vt per inutilem
tentiā virtutis viā requirunt nudis verbis quaſi pulſa
ibus, ac ſtrepitib. quibuſdā reuocantes illam operibus
tamen carentes. Pater verò familias cū eos iuſtè excluſerit D
diſſimulat ſcire vnde ſint at merito: ſunt enim ex diabolo:
dominus autem ignoſcit ſuos.
e *Et ibat, &c.* Vbique indifferenter prædicabat, non perſo
nas diſcernens, ſed ſalutem credentibus quærens.

a Charitas pro feruore vel ſancta doctrina.
dixit. Cui ſimile æſtimabo regnum Dei? † Simile eſt fermen- †
a A gratia Dei, uel ſapientia Dei. b Sancta mater eccleſia. c Id eſt, commendat hominibus, de tribus Noe filijs origenē ducentibus, quos eccleſia ad fidei unitatem colligit
a to quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſata tria, do-
b nec fermentaretur totum. † Et ibat per ciuitates & caſtella †
c d docens, & iter faciens in Ieruſalem. Ait autem illi quidam: 1
e Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluantur? Ipſe autem dixit ad il-
a Quia ille unus pro omnibus quæſierat. b Ad uitam c Labores & ieiunia tamen amantibus iugum ſuaue eſt d Salutis & amore præmiorum prouocati.
f los. † Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi 2
a Itineris aſperitate perterriti. 3
g dico vobis, quærunt intrare, & non poterunt. Cum autem 4
h intrauerit paterfamilias, & clauſerit oſtium, & incipietis 5 6
foris ſtare, & pulſare oſtium, dicentes, Domine aperi †
a Apud nos fidei & dilectionis meæ characterem non approbo
i nobis. Et reſpondens dicet vobis. Neſcio vos vnde ſitis. †
K Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te & † 7
l bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet vobis. † †

† Matth. 13. d.

f *Contendite intrare, &c.* Quaſi diceret Verè pauci, & illi cum magnis laboribus, quia niſi mētis intentio ferueat, vnda mundi non vincitur, per quam anima ad ima ſemper reuocatur.
g *Cum au. intra. pa.* Paterfamilias Chriſtus, cum vbique ex diuinitate ſit, illis iā intus eſſe dicitur, quos in cœlo præſens ſua viſione lętificat, ſed quaſi foris eſt his quos in hac peregrinatione certātes occultus adiuuat. Intrabit ergo cū totam eccleſiam ad ſui contemplationē perducet. Claudet E
oſtiū, cum reprobis locū pęnitentiæ tollet qui foris ſtātes pulſabunt, i. à iuſtis ſegregati, miſericordiam quam contēpſerunt, fruſtrà implorabunt.
h *Incipietis foris ſta.* Modo tpe miſericordiæ contendite, quia tempore iudicii reprobis tollitur locus pęnitētię, qui nunc aperitur cunctis pie quærentibus.
i *Neſcio vos.* Nō nouit lux tenebras, id eſt, nō aſpicit, quia ſi aſpiceret, tenebræ non eſſent.
k *Manducauimus co. te. &c.* Non feſtiuitatū epulatio iuuat, quem fidei pietas non cōmendat. Non ſcientia ſcripturarū notum Deo facit, quē operum iniquitas indignū oſtendit. Vel de Iudæis ſimpliciter intelligēdū eſt, qui reſpuētes myſteria fidei gratos ſe Deo arbitrātur, qđ in templo victimis oblatis coram domino epulātur, & lectionem prophetarū auſcultant, vel myſticè. Manducat corā domino & bibit, q verbi pabulū auidè ſuſcipit. Vnde quaſi exponēdo ſubiūgit.
l *In plate. &c.* Scriptura ī obſcuriorib. cibus eſt, quia quaſi F
exponendo frangitur, & mādūcando glutitur. Potus eñ in apertioribus, vbi iſta abſorbetur ſicut inuenitur. Et occulta ergo & aperta ſe intellexiſſe teſtātur, qui reprobante iudice, quod manducauerunt conqueruntur.

☞ Ibi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait autem illi. *Poſtquam ſaluator, ſupra poſuit pęnitētiæ motiuum ſequentem fructum, hic conſequenter oſtendit pœnitendi modum. Circa quod ſciendum, q in pœnitentibus triplex eſt difficultas operā virtutū. Vna eſt ex corruptione naturæ p peccatū primorum parentum, ex qua cauſata eſt in humana natura pronitas ad malū & difficultas ad bonum. ſecundum q dicit Gene. 8. d. Senſus & cogitatio humani cordis prona ſunt ad malum ab adoleſcētia ſua. Secunda eſt quia ex peccatis præteritis cauſatus eſt in ipſis peccantib. quidā habitus, uel ſaltē diſpoſitio inclinās ad peccata ſimilia. Tertia eſt ex difficultate operis virtuoſi, quia virtus eſt circa bonum arduum & difficile, & ideò modus pęnitendi ad hoc, quod ſic efficax debet cū magno conatu fieri, & hoc eſt quod dicitur.*
2 Cōten. intra. *Et per hoc etiā ſoluitur quæſtio ppoſita de paucitate ſaluandorum: qa pauci reſpectiuè inueniuntur ita feruidè pœnitentes quod non impediātur propter dictas difficultates, ideo ſubdit.*
3 Mul. dico vob. quę. &c. *Et iſti ſunt tepidi pdictis difficultatibus impediti. Et quia nō ſemp durat tempus pęnitēdi ideò ſequitur.*
4 Cum aūt intra. *Iſte paterfamilias eſt Chriſtus qui per paſſionem ſuam intrauit gloriam, vt habetur infrà. 24. d. Oportuit Chriſtum pati & ita intrare in gloriam ſuam. Ex quo etiam oſtenditur, quod alij non habebunt ingreſſum facilem.*
5 Et clauſerit oſtiū. *In morte peccatori claudit oſtiū pęnitētiæ.*
6 Incipietis foris ſtare & pulſare. *In quo oſtenditur pęnitentia poſt mortem, ſed infructuoſa, ſecundùm quod dicitur Sapientiæ 5. a. Dicentes intra ſe pœnitentiam agentes, &c.*
7 Tūc inci. dicere. *Hoc potiſſime refertur ad Iudæos, inter quos Chriſtus conuerſatus fuit, & in plateis eorum docuit.*

✠ Neſcio

MORALITER.

† *Simile eſt fermen. &c.* Licet fermentum in ſcriptura frequētius accipiatur in malo, tamē hic accipitur in bono, & ppter virtutem fermentandi ſignificat verbum euangelicū, quando ad fidē Chriſtianā mutauit magnā partem mundi, & adhuc amplius trāſmutabit, vñ in figura huius in Penthecoſte quę celebrabāt à Iudæis, pp beneficium legis datæ, que fuit euangelij figura, offerebantur duo panes de ſimila fermentata, vt habetur Le. 23. b. Hoc autem fermentū poſitum fuit in ſatis trib. i. in tribus mundi partib. à tempore apoſtolorū, & amplius ponitur donec fermentetur totum.
† *Et ibat.* Per hoc oſtēdit qualiter prædicator euāgelij debet eſſe diligens in prędicatione verbi diuini.
2 *Contendite.* Non enim poteſt fieri ſine conatu magno, quod homo terrenus fiat ciuis in cœlo.
4 *Cum autem in paterfa. &c. oſti.* Quod in morte cuiuslibet clauditur, quia tempus ſuum merendi finitur.
† *Dom. ap. no.* Per hoc non ſignificatur poſſibilitas intrādi ſed voluntas, ſi poſſibile eſſet.
† *Neſcio vos.* Scilicet per approbationem.
† *Manducaui. co. te.* Scilicet cibum euchariſtię.
† *Et bibimus. po.* Salutaris ſapientię.
† *Et in plateis no. docuiſti.* Per prędicatores & doctores eccleſiæ. Et ſubditur.

a *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Fletus de ardore, ſtridor dentium de frigore ſolet excitari, quia ibi tranſibūt ab aquis niuium ad calorem nimiū. Vel ſtridor prodit indignātis affectū, quod ſerò pœnitet, quod deliquit pertinaciter. Vel ſtridebūt dentibus, qui hic de edacitate gaudebūt. Flebūt oculi qui hic per concupiſcentias vagabantur. Et not. per fletū qui eſt oculorū, & ſtridorem dentium veram impiorū reſurrectionem.

b *Et venient.* Multi prius feruētes poſtea torpent. Multi prius frigidi, ſubitò ardeſcunt. Multi in ſeculo deſpecti, in futuro ſunt glorificandi. Alij apud homines glorioſi, in futuro ſunt damnādi. Vel, gētiles qui diu ſine fide vixerāt, ad fidem ſunt vocādi, Iudæi execrandi.

c *Dicite vulpi illi.* Vulpis animal doloſum, in fouea ad inſidias latēs, odore fœtens, nūquam rectis itineribus incedēs. Hæc omnia Hæreticis (quorum Typum tenet Herodes) congruunt qui Chriſtum, id eſt, humilitatem Chriſtianæ fidei in credentibus conantur extinguere.

C ✠ THEOPHYL. Videtur quidē Herodē appellare vulpē, ſed Phariſæos notat, ſi quis diligenter cōſideret, nō .n. dixit vulpi illi, ſed huic, media quadā voce vſus. Id ſingulari numero dicendo vulpem, Herodem illos ſ...ri fecit, dicendo autem huic quod eſt pronomē demonſtratiuum nos ipſos eſſe doloſos illos, & profectò phariſæi ...ferebāt malignos verſipelleſq; vulpium mores.

Mat. 5. d. & 8. b.

Mat. 8.

non cōtingit fieri nō poteſt.

Quæ dicit hoc non feci. · a quibus ſucceſſionem carnis, non fidei trahitis. · Quieſcentes.

Neſcio vos, vnde ſitis. † Diſcedite à me omnes operarii ini- 1 2

a quitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium, Cum videritis A- 3

brahum & Iſaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei

b vos autem expelli foras. † Et venient ab oriente & Occi- 4

dente & Aquilone, & auſtro, & accumbent in regno Dei. †

vt Iudas · Et ecce ſunt nouiſsimi qui erant primi, & ſunt primi qui e- 5

vt latro · In Galilæa, vbi dominabatur Herodes, & tranſit in Iudæam vbi nō habebat poteſtatem.

rant nouiſsimi. In ipſa die acceſſerunt quidam phariſæorum, 6

dicentes illi: Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. 7

a Vt homines ſua peccata ... · a Iuraret in quibus ſ... · Nemini 8

c Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, & ſa- 9

c a Vt viuant ſecundum præcepta mea quæ ſunt vera ſanitas. · b Feſti. præparatos in reſurrectione meorum glorificabo. 10

nitates perficio hodie et cras, et tertia die † conſummor. Ve-

f a Et ambulatio ad ſidem ... in Ieruſalem

runtamen oportet me hodie et cras, et ſequenti die ambu-

a abſolute id eſt, non conuenit. vel, non capit Herodes

lare, quia † non capit Prophetam perire extra Hieruſa- 11

... bare Hærodes quid ita agam, & ita cōſummat, ſed nec ...tem corporis mei poterit operari, quam in Hieru... oportet fieri, vbi non ipſe ſed Pilatus dominatur.

f *Hodie & cras, & ſequenti die ambulare, q. nō capit proph.* Prima dies, eſt per Dei gratiam abrenunciare vanita... cum

NICOLAVS DE LYRA

✠ 1 Neſcio vos, vnde ſitis. *Quia neſciet eos ſcientia approbationis, ſed reprobationis.*

2 Ibi er. fletus & ſtridor dentium. *In fletu enim duo ſunt, ſcilicet triſtitia animi ex qua procedit fletus corporalis: & ſecundum hoc fletus erit in damnatis generaliter tam dæmonibus quā hominibus. Aliud ex parte corporis, ſcilicet reſolutio lacbrymarū, turbatio cerebri & oculorum, & quantum ad hoc fletus nō poteſt eſſe in dæmonibus, neque in animabus ſeparatis. Sed poſt reſurrectionem in hominibus damnatis erit turbatio cerebri, & oculorū, non tamen fluxus ſeu reſolutio lacbrymarum, quia ceßante motu celi tunc ceſſabit omnis generatio & corruptio. Stridor autem dētium non importat aliquam corruptionem, & ideo poterit ibi eſſe.*

3 Cum videritis Abrahā & Iſaac Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, &c. *Hoc proprie erit in extremo: iudicio, quādo reprobi videbūt electos reſurrexiſſe in corporibus glorioſis, & audient vocē iudicis eos vocātis ad regnū celeſte & cōdēnantis reprobos ad pœnā gebenna, ſecundum quod dicitur Matt. 25. d. Tunc enim videbunt ſe expelli per dæmones executores diuinæ iuſtitiæ.*

4 Et venient ab Oriente & Occidēte & Aquilone & auſtro & accumbent in regno Dei. *Quia ab vniuerſis mūdi partibus Gentiles conuerſi ſunt ad fidem, qui tunc recipient gloriam in anima & corpore.*

5 Et ecce ſunt nouiſſimi q erāt primi. *Scilicet Iudæi, qui erāt primi ad recipiendū beneficia Dei, erāt poſteriores Gētilib. propter ſuā incredulitatē, & hoc eſt quod dicit Apoſtolus Ro. 11. c. Cæcitas ex parte cōtigit in Iſrael, donec plenitudo Gētiū intraret. &c.*

6 In ipſa die acceſſerūt quidam Phariſeorū, dicentes. *Hæc eſt pars incidentalis. Aliqui enim Phariſæorum nō po... doctrinæ Chriſti contradicere, per cautelam voluerunt terrere & ſic eius doctrinam impedire dicentes.*

7 Exi & ua hinc quia He. uult te oc. *De quo videtur, tūc erat in terra Herodi ſubiecta, veruntamen videtur quod ...xerūt falſum ex hoc quod habetur infra 23. b. Herodes autem Ieſu gauiſus eſt valde erat autem ex multo tēpore cupiens ...eū, &c. Chriſtus tamen in ſua reſponſione oſtendit ſe talibus ...reri, nec a bonis operibus impediri, dicens.*

8 Dici. uul. il. *Id eſt, Herodi. Vulpes enim eſt animal doloſ... pax, tortuosè incedēs, & fœtidū. Sic princeps malus qualis ... Herodes, eſt doloſus. p machinationes mali, rapax æris alieni, ſe incedens p peruerſitatē iudicii, fœtidus per inſamiā ...*

9 Ecce eiicio demonia. *Et non poſſunt mihi reſiſtere, ... men ſint maioris poteſtatis quam Herodes, quaſi dicat, non timere eum.*

10 Sanitates perficio hodie & cras, & tertia die co... *Chriſtus duobus annis prædicauit iſta beneficia conferendo tertio anno ſuæ prædicationis paſſus eſt. Vel, hodie & cras paucis diebus vſque ad tempus paſſionis meæ in Ieruſalem.*

11 Quia nō capit prophetā perire extra Hieruſalē. *conueniens fuit Chriſtum pati in loco paſſionis prophetarū, Hieruſalē, vt patet ex decurſu veteris teſtamēti, vnde et de ... ſe rege Iuda dicitur 4. Reg. 21. a. quod impleuit Hieruſalē ... ne prophetarū vſq; ad os, & ideo cōueniēs fuit Chriſtū ibi ...rū quia eſt caput oīum prophetarū: Tum quia oēs prophetæ ... ✠ ſcripſer...*

MORALITER.

† 1 *Neſcio vos vnde ſitis.* Nam dicta bona uel alia non proficiunt defunctis ſine gratia.

3 *Cum videritis Abrahā & Iſaac & Iacob, & oēs prophe. &c.* Per quē ſignificatur bonus prælatus, eò quod interpretatur pater multarū gentiū. Per Iſaac qui interpretatur riſus ſignificatur Deo ſeruiens in lætitia, & deuotione iocūdus. Per Iacob qui ſupplātator interpretatur: ſupplātās uitia p unitatem deſignatur. Per Prophetas boni doctores & prædicatores intelliguntur, & oēs illi in regno Dei recipientur.

4 *Et uenēt ab oriēte & Occidēte & Aquilone & auſtro, & accubent in regno Dei.* Per quē ſignificatur tēpus iuuētutis, per Occidentem tēpus ſenectutis nam aliqui ueniunt a... ſeruitiū in utroq; tempore. Et aliquādo cōtingit qu... qui tardè uenietes magis pficiunt q primi, ideo ſubi...

5 *Et ecce ſunt nouiſſimi qui erant primi.* BEDA. Multi feruentes, poſtea torpēt, & multi prius tepidi ſubitò ...deſcunt.

6 *In ipſa die acceſſerunt quidā Phariſæorū, dicentes illi: Exi & vade hinc quia Herodes.* Secundum ſenſum literalem per minas uolebant Chriſtum expellere de Iudæa, ne prædicaret in ea, ſed Chriſtus oſtendit ſe nō timere, nec a prædicatione uoluit ceſſare. Per hoc oſtendens, quod prædicator Euangelii pro talibus minis non debet ... † tion

cunda, concordare veritati moribus & vita. Tertia, eſt vlti ma glorificatio.

a *Ieruſalem Hieruſalē quæ.* Vbi ꝓphetæ mei, ibi ego caput prophetarū debeo immolari, pro quo peccato iuſtè ipſa deſtruetur, cui deſtructioni eorum ſicut pius pater cōdoleo.

tuos, &c. omnes retrò prophetas à ſe miſſos teſtatur.

d *Quemadmodum auis nidum ſuū ſub pennis, & noluiſti, Et ecce relinquetur nobis.* Pulchre qui Herodē de ſua nece tractantē vulpem vocauerat, ſe aui comparat, quia fraudulenta vulpes ſemper auibus inſidias tendit.

✲ THEOPHYLA. D…licatione nomi… ni… oſtēdit amorem qu… n erga illos ha… be… Dominusquem ad… odū enim ama… to… uis ab amica cō… te… ptus ita reuocat ad… teram Synago… ga… ſtendit, item ſuā m… ſericordiā, quod ſæ… numero volue… ri… congregare illos, &… orum ſignificat ar… gantiam, dicen… do… ulā noluiſtis te… li… io vos poſtea in

a Homines non ſaxa plangit affectu patris. b Dominum Prophetarum nunciantes.

a lem. † Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & la- 1

a Duricia cordis a te repelsis uel, corporaliter ut Stephanum. b Hactenus ad te miſſi ſunt. c In ueritate fidei.

b pidas eos qui mittuntur ad te: Quoties volui congregare

a Patriarcharum hæredes.

c filios tuos, quemadmodum auis nidum ſuum ſub pennis, &

a In proximo.

d e noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico

a Poſt paſſionem. b Hora qua confiteamini filium omnipotentis, quem beneficatum id eſt a peccato immunem miſit pater ad glorificandum ſuum nomen.

f g autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cùm dixeris, benedictus qui venit in nomine Domini.

e *Domus veſtra deſerta. Dico autem vobis, quia* Templum vel ciuitas, quia occiſo Domino, Romani quaſi vacuum nidum diripientes, tulerunt locum & gentem.

f *Non uidebitis me donec veniat.* Niſi pœnitentiam egeritis & confeſſi fueritis me filium omnipotentis patris in ſecundo aduentu faciem meā non videbitis.

…tātum. n. odio habui malitiam veſtrā, …que templum domum meā eſſe dicam ſed veſtram.

b *Quoties volui congregare.* Ac ſi dicat. Ego volui & tu noli: & quotquot congregaui meā voluntate ſemper effi… te nolente feci, quia ingrata ſemper fuiſti.

c *filios tuos.* In hoc qđ dicit: *Quoties volui congregare filios tuos*

g *Cùm dixeris, benedictus qui venit in nomine Domini.* Hoc quidem turbæ dixerunt Domino veniente in Hieruſalem. Sed quia Lucas non dicit Dominum ad Galilæos poſt reuerſum, vt ab illis hoc ei decantaretur, cogit myſticè hoc de aduentu claritatis intelligi.

☞ Cap.

NICOLAVS DE LYRA.

…*ſerunt, ſecundùm ꝙ dicitur Act. 10. g. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent. Et propter dictā occaſionem exprobrat conſequenter ciuitati Hieruſalem.*

1 Hieruſalem Hieruſalem, quæ oc. &c. *Patet ſententia ex dictis Matth. 23.*

✲ NICO.

MORALITER.

…is officium omittere, per quod dæmones eijciuntur, cū …hoc peccatores pœnitent, & ſanitates perficiuntur, cum pœnitentes ad opera perfectionis anhelant.

1 *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas & lapides eos, &c.* Iſtud exponetur infra.

CAPVT XIIII.

a E*T factum eſt, &c. Hydropicus erat ant* Hydor aqua, inde hydropis, morb. aquoſus ſubcutaneꝰ, de vitio veſicæ n… is cū inflatione turgente & anhelitu fœtido. Et eſt pro… pri… hydropici, quā… do… plus bibit, tanto p… is ſitit, & ideo cō… p… ratur ei quem flu… x… carnalium volu… p… tum exuberās ag… g… at, comparatur q… diuiti auaro.

greſſus ē. Potuiſſet eū vel ex doctrina & ſermone, vel ex obſtētibus miraculorū vtilitatē percepiſſe ſiquidē voluiſſent. Porro cum in mediū veniſſet hydropicus, non hoc conſiderabat Dñs, quomodo non offenderet multos, ſed quomodo ſanaret eos, q… cura ſua indigebāt. Oportet enim nos vbi magna proſpecta vtilitas, nō curare inſipientes qui ſcandalizantur.

✲ THEOPHYLACTVS. Dominus … ſciēs Pharisæo… rum moroſitatem … editur in eorum … mus curę enim ei … animarum vtili… …, & propterea in…

CAPVT XIIII.

a E T factum eſt, cùm introiſſet † Ieſus in do- 1
mum cuiuſdam Principis † Phariſæorum

a Tharſi.

ſabbato manducare panem, & ipſi obſer-

a Si ſabbatum ſolueret.

uabant eum. Et ecce homo quidam hydro- 2

Inſidioſis obſeruatoribus. a A legiſperitis legis iudicium quæritur

picus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus dixit ad legiſpe- 3 4

Opera charitatis facere, ut non ſoluatur ſabbatum.

b ritos & Phariſæos, dicens: † Si licet ſabbato curare? 5

b *Et illi ſab.* Sabbatis præcipuè docet & operatur Ieſus, nō ſolum propter ſpiritua le ſabbatum, ſed & propter populi celebriorem cōuentum, quæres ſalutem omnium.

† nō hēc Ieſus. † ſacerdotum.

† Matt. 12 a. † Marc. 3. a. ſupra 6. b.

☞ *At illi*

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XIIII.

E T factum eſt. *Poſita informatione pœnitentium, hic conſequenter ponitur confutatio impœnitentium. Dicuntur autem impœnitentes propriè qui ad verbum Chriſti non conterebantur, ſed potius indurabātur in malis ſuis, & inſuper Chriſto inſidiabātur quales erāt Phariſæi & legiſperiti. Primo ergo ponitur iſtorū cōfutatio. Secūdo ſ…pliciū informatio ibi:* Ibant autē turbæ. *Prima diuiditur in qua… …, quia primo cōfutat eos de ignorātia. Secundò, de ſuperbia, ibi. …cebat autē & ad inuitatos. Tertiò, de cupiditatē, ibi:* Dicebāt au… *… Quartò, de ingratitudine ibi:* At ipſe dixit. *Circa primū ſciē… quod inuidia excęcat intellectū, & ideo Phariſæi & legiſperiti … inuidia contra Chriſtum excæcati dicebant eū legis tranſgreſſo… …eo quod curabatur in ſabbato, quod tamē eſt falſum vt dictū eſt cap. prece.*

cap. præc. & hoc iterum oſtenditur ad maiorem confirmationem in curatione hydropici, cum dicitur.

1 Et factum eſt cùm int. *Iſte inuitauit Chriſtū, vt patet ex ſequentibus. Et videtur quod hoc fecit malitioſe, & non ex deuotione, vnde ſubditur.*

2 Et ipſi obſer. *Attendentes ſi inter epulas aliquid diceret aut faceret vnde poſſent eum accuſare.*

3 Et ecce homo quidā hydrop. *Et dicitur ab hydor quod eſt aqua, quia hydropicus habet aquam inter carnem & cutem.*

4 Erat ante illum. *Dicit Cyrillus quod iſte non petebat à Chriſto ſanari timore Phariſæorum, ſed ſolum ſe oſtendebat, vt Chriſtus eū videns eius miſereretur.*

5 Et reſpondens. *Non ad verba, quia quæſtio ſibi non proponebatur ſed ad cogitationēs phariſæorum & legiſperitorum, quoniam cogitabant curationem in ſabbato eſſe illicitam.*

✲ At illi

MORALITER.

1 *Et factum eſt.* Sequitur.

3 *Et ecce homo.* Per hydropicum q cū plus bibit plus ſitit, ſignificatur cupidus & auarus, q cū plus acquirit, ad acquirendū amplius inardeſcit. Iuuenalis, Creſcit amor nūmi q̄tū ipſa pecunia creſcit. Et iſte ſtat ante Ieſū, cū conuertit ad Deum, paratus acquiſita diſpēſare ad honorē diuinū, & ſic recuperat ſanitatē, quia de cupiditate mutat in liberalitatem.

a *At illi tacuerunt.* Meritò tacent, qui cōtra ſe dictum quid quid dixerat vident. Si enim licet, cur obſeruāt? Si nō licet, cur pecora curant?

b *Ipſe verò.* Ideo ante Phariſæos hydropicū ſanat, & mox contra auaritiam diſputat, vt ipſos auaritiæ arguat per quā ſabbatum violant, & legem male interpretantur. In ſabbato enim nō à bonis, ſed à malis operibus feriandum eſt, vnde dicitur: *Omne opus ſeruile non facietis in eo, id eſt peccatum.* Sic in æterna requie à malis tantū feriabitur, non à bonis. *Vitium.* quod iſte in corpore, Phariſæi geſtabant in mēte & ideo coram ipſis curatur corporaliter, vt hoc, exemplo diſcant ſpiritualibus curari.

Leuitic. 23.a.

† ab aliquo.

c *Cuius ve.* Competenti exemplo ſoluit quæſtionem, vt oſtendat eos ſabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere charitatis.

† pudore.

d *Bos in pu.* Congruè animali quod decidit in puteū hydropicum comparat quia noxio humore peribat. Et bene bouem & aſinū nominat, vt vel ſapientes vel hebetes, vel vtrumque populum ſignat, ſ. Iudæum preſſum iugo legis, & gentilem nulla ratione domitum, ſed ſtolidum & brutum, quos oēs a puteo concupiſcentiæ demerſos extrahit: Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.

† accumbētibus tecum.

Ro. 3. c.

e *Dicebat autem.* Poſtq̃ conuicerat illos de auaritia & violatione ſabbati, incipit docere de euangelica gratia illos qui aderant idonei, inuitans illos ad humilitatem cōtra tumorem quē habebant in lege Phariſæi, vel intendens in doctrina ſua quomodo debeant accubitus in eccleſia eligere.

✱ THEOPHYLACTVS, Vides cœnas Chriſti, quales ſint nēpe in vtilitatē aīę, vt non in ſatietatē ventris vertantur. Ecce.n. ſanauit hydropicū, docet Phariſæos, quid bonū ſit in ſabbato benefacere, vt poſtea vidēs eos de primo accubitu tumultuari, ſanat & hac affectionē, quæ nō à parua, magna, & vix effugabili cauſa incipit inani inquam g[loria].

f *Cum inuitatus fueris.* Cū per gratiam fidei vocatus à [piſ]catore, mēbris eccleſiæ te iunxeris, nō te de meritis g[lorian]do, quaſi cæte[ris ſu]blimior extoll[as].

g *Ne forte ho[noratior].* Honoratiori p[rimum in]uitato locū dat [qui] de ſuæ conuerſ[io]nis confidentia [ſecu]rior factus, circ[a eo]rum qui ſe in C[hri]ſto ſecuti ſunt a[li]te præitur. Et [cum] rubore nouiſſi[mum lo]cum tenet &c. [qui] de alijs melior[em co]gnoſcens, quid de ſua operatio[ne] tum ſenſerāt h[umi]liat, dicens cum [pro]pheta: *Exaltat[us au]tem humiliatus ſ[um et] confuſus.*

h *Et tunc incip[ias cum] rubore nouiſſima[m lo]cum tenere. Se[d cum] vocatus fueris, &* [c.] tunc erubeſces de te aliquando [ma]iori preſumpſiſ[ti, in]cipies ad pœn[iten]tiam humiliati te minoris co[gno]ſcere meriti. Ne incipias quærer[e quod] tibi ſeruatur in [fine], quia hęreditas ad quam feſtinatur in principio, in no[uiſſi]ma benedictione deficiet.

i *Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus, quia oīs* [qui ſe] *exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabit.* Quotidie [Do]minus dū cōuiuas ſuos viſitat, & diiudicat, tāta ſpiritu[s] humilib. dona prēſtat, vt eos cœtus fideliū cū admirat[ione] glorificet, ſtupēsq; in autoris ſui laudem proſiliat dic[ens]: *Mihi autem honorificati ſunt amici tui Deus.*

K *Dicebat autem.* Secundum ordinē literę. Poſtq̃ mo[nuit] inuitatos qualiter debeāt accumbere, monet & inuita[ntes] quos debeat inuitare, ne tpalis expēſio bonorum qua[ri]cit, cedat in vacuum, vel forſitan augmentet peccatu[m], ita expendat temporalia, vt per hæc pateat via ad ætern[a].

a At illi tacuerunt. Ipſe verò apprehenſum ſanauit eum, ac 1
b
a A hoc corporaliter ſanatum, ut te transferret ad ſalutem animarum. Omnes in hac [a]uaritia ſimiles eſtis.
c dīmiſit. Et reſpondens ad illos, dixit: Cuius veſtrum aſinus 2 3
a Non animali, ſed ſua auaritiæ conſulens.
aut bos in puteum cadet, & non continuò extrāhet illum 4
Non intelligens in hoc violationem ſabbati
d dic ſabbati? Et non poterant ad hæc reſpondere illi. Dice- 5
a Ab ipſo principe. b Aliud myſtice ſignificantem. c Intelligens quomodo illi de primis accubitibus laborarent, vnde reprimuntur.
e bat autem & ad inuitātos parābolam, intēndens quomodo 6 7
primus accubitus eligerent, dicens ad illos: Cùm inuitatus 8
a Nuptiæ Chriſti & eccleſiæ coniunctio. b Quia poteſt contingere.
f fueris ad nūptias, non diſcumbas in primo † loco, nē for-
a Gratioſior inuitatori, & ſi alijs occultus. b Per gratiam ſuam, te & illum oſtendens
g tè honōratior te ſit inuitatus ab eo, & veniens is qui te & il-
Deus qui corda ſingulorum nouit. Intelligere te minorem.
h lum vocauit, dicat tibi: De huic locum, & tunc incipias cum
† rubore nouiſſimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris,
a Quanto maior es, humilia te in omnibus. b Ad iudicium, vel, quotidie augendo humilibus gratiam, quam aufert a ſuperbis.
vade, recūmbe in nouiſſimo loco, vt cùm venerit qui te in-
a Ex humilitate te amicum recognoſcat, qui ex præſumptione poſtponebaris. b Ad maius præmium æternæ gloriæ, uel hic, ad maiora dona ſancti ſpiritus recipiendum.
uitauit, dicat tibi: Amicē, aſcēnde ſuperius. Tunc erit tibi glo-
a In eadem beatitudine, uel in eadem fide quieſcentibus. b Incaute de meritis ad[...]at, 9
i ria coram † ſimul diſcūmbentibus, † quia omnis qui ſe exāl- 10
a A deo, ſi non coram hominibus. b Proinde de beneficiis. c Adeo. 11
tat, hūmiliabitur, & qui ſe hūmiliat exāltabitur. Dicebat autē 12
k 13

NICOLAVS DE LYRA.

1 At illi tacue. *Quia ſi dixiſſent: Non timebant ab eo ratione cō futari. Si autem dixiſſent: Si enon haberent frontem ipſum de hoc accuſandi.*

2 Ipſe verò apprehenſum. *Quia per impoſitionem manus ipſum curauit & poſtea manum retraxit.*

3 Et reſpondens. *Cogitationibus eorum quibus cogitabāt illud factum illicitum.*

4 Dixit. *Oſtendendo illud eſſe licitum & bonum, per exemplū animalis bruti, cuius periculo licitum erat ſuccurrere in ſabbato ēt ſecundum ipſos, & multo fortius ſuccurrēdū eſt homini propter quē facta ſunt animalia bruta, & qui factus eſt ad imaginem. Dei.*

5 Et non poterāt ad hęc reſpondere illi. *Tanquam cōfuſi euidenti ratione.*

6 Dicebant autem. *Hic confutat conſequenter eos de ſuperbia & ambitione indebita honorum, quod notatur cum dicitur.*

7 Intendens quomodo primos, *Id eſt, primas ſedes in conuiuijs ſolemnibus.*

8 Cū inuitatus fue. ad nup. nō di. in primo. lo. *Per primū locum non ſolū intelligitur hic honorabilior ſeſſio in conuiuijs ſolemnibus, ſed etiā quælibet electio vel poſtulatio ſeu promotio ad a[liquam] dignitatem. Et hoc patet ex hoc quod præmittitur,* Dicebat au[tem] ad īuitatos parabolā. *Parabola eſt alterius rei ſignificatiua. [Di]gnitates autē ſe nullus debet īgerere, ſed alios meliores ſe præp[onere] quātū eſt in ſe, alioquin inuitator principalis, ſcilicet Deus, à q[uo eſt] omnis poteſtas, deiiciet eum à ſua dignitate ſaltem ſpiritualit[er ſen]tentia damnationis. Aliquādo etiam deiicit tales pœna tēpora[lis de]poſitionis. Si autē humiliter refugiens, ſicut faciebāt patres an[tiqui] vt Greg. & Ambr. & conſimiles, tandē ex obedientia ſuſceper[it], & ex charitate fraterna ea bene vſus fuerit, tādē cœleſtē gloriam [obti]nebit, ideo ſubditur:* Et erit tibi gl. *Cuius ratio ſubditur cū dic[itur].*

9 Quia omnis qui ſe ex. *Præſumptoſe ſe dignitatibus īge[rendo].*

10 Humiliabitur. *Modo prædicto.*

11 Et qui ſe hu. *Non fallaciter & fictè, ſecūdū quod dicitur Ec[cle]. 19 d. Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena [ſu]nt dolo. ſed qui veraciter & ex corde.*

12 Exaltabitur. *Secundum quod ſcribitur Prouer. 26. d. H[umi]lem ſpiritu ſuſcipiet gloria.*

13 Dicebat. *Hic cōſequēter arguit Phariſæos de cupiditate [qu]ia faciebant conuiuia non moti pietate, ſed magis cupiditate, inte[n]te[...]*

MORALITER.

† 8 *Cum inui. fue.* Oēs catholici ſunt ad Chriſti & eccleſiæ nuptias inuitati, ſed illi in primo loco recumbūt, q dignitatibus eccleſiæ ſe ingerunt, quos ſponſus eccleſiæ Chr[iſtus] deiicit ab eccleſia triumphante, & aliquando etiam a [mili]tante, humiles vero recumbunt in nouiſſimo loco, vt [ip]ſus eos exaltet in cœlo.

a *Et ei qui ſe inuitauerat*. Principi Phariſæorum loquitur, q itā ſuperbire poterat, q a tot ad cõuiuiū quaſi ex miſe- rdia vocauerat, vel ſicut ex verbis Domini poteſt conci leò potius inuitauerat, vt ab illis iterum inuitaretur, & nulla ſpecialis retributio ſequeretur.

· THEOPHY. duobus generib. cõſtabat cõuiuium ocatis, & his, qui ibāt vocatorum .is ſalubri admo- one ad humilita- induxerat, & cõ ū minime ſum- ſum illis propo at, nūc & in eum vocauerat, viciſ- liberalitatem ſuā cet, & admoni- e reinuitat, abdu eum ne conui- nſtituat humani bris vel remune- onis mox incipiē ratia.

b *Noli vocare ami*. res, amicos, & di s alterutrum cõuiuia celebrare, nõ quaſi ſcelus interdi- ed oſtēdit nõ valere ad p̄mia vitę. Sunt aūt, & q̄dam ta- n diuitum cõuiuia, q̄ non ſolum in pręſenti retributio ſed ēt damnationem p̄cipiunt in futuro, vnde Apoſto- Non in comeſſationib. & ebrietatib. id eſt, in luxurioſis uiuijs, quæ aut collatione omnium, celebrantur, aut vi- contubernalibus ſolent exhiberi, vbi neminem pudeat uid inhoneſtum facere vel dicere.

c *Ne forte*. Quaſi dicat, Si intendis inuitare, vt inuiteris, ibi es falli, ſed ſi diſtribueris pauperibus de mercede: non eris.

d *Voca pauperes*. Qui pauperes vocat in futuro p̄miū p̄ci- . Qui amicos, & fratres, & diuites uocat, recepit merce- uā. Sed ſi hoc pp Deū facit, in exēplū filiorum Iob, ſicut tera fraternæ dilectionis officia, ipſe q iuſſit remunerat. i luxurioſos propter laſciuiam vocat, pœna non carebit

e *In reſurrectione iuſtorum*. Cum omnes reſurrecturi ſint, ta n ſingulariter, & quaſi propria dicitur reſurrectio iuſto n, qui in ea ſunt immutandi.

f *Hæc cum audiſſet quidam de ſi*. Intellectus dulcedine auditæ rrectionis in laudē eius prorumpit, & in ea uere beatos fore aſſerit, etſi non bene intelligat quibus meritis ad illam beatitudinem poſſit attingi.

g *Beatus qui man*. Si qs mãducauerit ex hoc pane viuet in æternum. Si quis incarnationis ſacramēto p̄fecte incorporatus, diuinæ maieſtatis viſione frui meruerit, hic æterna beatitudine gaudebit. Sed q̄a multi fide tenus quaſi orando p̄cipiūt, dulcedinem vero eius veraciter attingere faſtidiūt torpor eorum redarguitur, vnde ſequitur.

h *Homo quidam fe*. Verbum incarnatū ſatietatē internæ dulcedinis multis præparauit, ſ; pauci veniūt, quia multi qui per fidem ei ſubijciuntur, malè viuendo ei cõtinuò contradicunt.

✲ THEOPHYL. Quando vindicatiuā Dei virtutem ſcriptura ſignificat Pantherā eum vrſum, & pardum uocat, quãdo autem miſericordiam uult inſinuare, hominem inducit. Sicut & nunc miſericordiſſimam eius diſpenſationem intelligens q̄ operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filii ſui hominē cū nominans. Cęnam. n. magnam vocat diſpēſationem hãc, cęnam q̄dem eo, quod in nouiſſimis tēporib. etenim ad veſperā ſæculi venit Dominus, magna aūt cœna hæc, qm̄ ex confeſſo magnum eſt ſalutis noſtræ myſterium, & miſit ſeruū ſuū hora cœnæ. Quis eſt ſeruus ille? is q forma ſerui aſſumpta, filius Dei, homo factus, & vt homo miſſus eſſe dr̄. Attende q̄uo non dixerit ſeruum, ſed cum articulo ſeruum illum ſuum. Illum p̄prie dixit, quia iuxta formam humanam ei placuit, & ſeruiuit: Nõ. n. vt filius, & Deus tm̄ bene placitus eſt patri, ſed vt ſicut homo ipſe ſolu ſine peccato, omnibus paternis cõſilijs, & mandatis miniſtrauit, & parauit, vt implens omnē iuſtitiam ſeruire dicitur Deo, & patri, & ideo ipſe ſolus p̄prie, ſeruus Dei dicitur.

i *Cœna ma*. Hoc conuiuium, non prandium, ſed cœna dicitur, quia poſt prandiū de quo Matthæus agit, cœna reſtat, poſt cœnam nullum conuiuium reſtat, de prandio multi, & de cœna nullus eijcitur. † Matth. 22. a.

Et miſit

a & ei qui ſe inuitauerat. Cùm facis prãdium aut cœnam: no-
(a Quacunque hora diei. b Veſpere.)
b li vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos
(a Carnali affectu vel cognatione coniunctos)
c neque vicinos, neque diuites, ne fortè, & ipſi te reinuitent, &
(Propter hoc quod diuites.)
fiat tibi retributio. † Sed cùm facis conuiuium, voca paupe-
(Non ait Et fiat tibi peccatum, ſed fiat tibi retributio. a A quibus nihil in præſenti potes expectare.)
d res, debiles, cœcos & claudos, & beatus eris: quia non † ha-
e bent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in reſurrectione
(Vnde poſſunt. A Deo, ſcilicet. Alias retributione.)
f iuſtorum. Hæc cum audiſſet quidam de ſimul diſcumbenti-
(a Quod in reſurrectione eſſent beatificandi pauperum ſuſceptores.)
g bus, dixit illi: Beatus qui manducabit pãnem in regno Dei.
(a Ego ſum panis viuus qui de Cœlo deſcendit.)
h At ipſe dixit ei. Homo quidam fecit cœnam magnam,
i
(a Quaſi dicat, Vere beati qui comedent, ſed dediti terrenis uel curioſitati vel uoluptatibus huius mundi non comedent.)

† poſſunt

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *per hoc conſequi aliquam vtilitatem ſeu honorē per adiutoriū illorum quos vocabant ad conuiuia, & hoc eſt quod dicitur:* Dicebat tem & ei qui ſe inui. *Vt pro refectione corporali reprenderet ſpūalem ſ. documentum pietatis. Sciendum tamen, quod licet dirigeret verbum ad ipſum, tamen per hoc alios aſſiſtentes, qui erant in hoc culpabiles arguebat.*

Cum fa. pran. aut cœ. no. vo. *Id eſt, p̄pter amicitiā ſecularē.*

Neque fratres tuos. *Id eſt, propter conſanguinitatem.*

Neque cognatos. *Id eſt, propter affinitatem.*

Neque vicinos. *Propter familiaritatem.*

Neque diuites. Id *eſt, propter aliquam vtilitatem conſequendam, ideò ſubditur.*

Ne forte, & ipſi reinuit te. *Iſta reinuitatio intelligitur cuiuſcunque boni tēporalis recõpenſatio. Notandum tm̄, quod ſi vocentur prędicti ad conuiuia propter charitatem mutuam nutriendam, meritorium eſt. Si autem ad laſciuiam aut gulam exercendam peccatū eſt. Si autem ad liberalitatem quandam ſeu vrbanitatem indifferens eſt, quia poteſt bene fieri, et male prout ad finem vlteriorem ordinatur, qui poteſt eſſe bonus vel malus.*

Sed cum fa con. *Motus pietate.*

Voca pauperes. *Carentes ſenſu.*

Debiles. *Carentes conatu.*

Cęcos. *Priuatos viſu.*

Claudos. *Carentes greſſu.*

Et beatus eris. *Quia Deus retribuet tibi. Pietas. n. ad omnia vtilis eſt, promiſſionē habens vitæ, quæ nunc eſt, et futuræ. 1. Tim. 4. c. in eo ſubditur* Retribuetur. n. tibi in reſurrectione iuſtorum. *Sequitur.*

13 Hæc cum audiſſet quidam. *Chriſtum loquentem de reſurrectione, motus verbo Chriſti prorupit in hæc verba.*

14 Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Dicūt aliqui, quod per panē iſte intelligebat beatitudinē veram quæ conſiſtit in viſione & fruitione deitatis Chriſti principaliter & humanitatis ſecundario, qui vocat ſe panem vitæ, Io. 7. Alij autē dicunt, quod iſte erat rudis, & carnalis credens, quod reſurrectio futura eſſet ad vitam cibis corporalibus indigentem ſicut credunt Saraceni & Iudæi moderni. Et iſtud videtur verius, quia ſtatim Chriſtus reſpondens p̄poſuit parabolam de his, qui propter ſuam ineptitudinem excludendi ſunt à conuiuio cęleſti.*

15 At ipſe dixit ei. *Hic conſequenter Chriſtus arguit eos de ingratitudine, quia Iudæi præ cæteris gentib. fuerunt inuitati ad beatitudinem cæleſtem, primo per Prophetas, ſecundo per ipſum Chriſtum eis prædicantem in perſona propria, tertio per Apoſtolos, & tamen renuerūt venire per fidem: & ideò vocati ſunt gentiles ſecundum q̄ dicitur. Act. 13. b.* Vobis oportebat primum loqui verbū Dei ſed qm̄ repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic. n. nobis præcepit Deus. *Et hoc eſt, quod dicitur nobis parabolicè.*

16 Homo quidam. *Id eſt, Chriſtus verus homo, et verus Deus.*

17 Fecit cœ. magnam. *Id eſt, ſtatuit cęleſtem beatitudinem, quę vocatur cœna, eo quod eſt refectio vltima.*

✲ Et vo-

MORALITER.

† *Cum facis prandium aut cœ.* Prædicator verbi diuini facit cõuiuium ſpirituale, ſed ſi faciat hoc pp honoris vel lucri tēporalis conſecutionem, non habebit à Deo mercedem. Si vero faciat propter animarum ſalutem, recipiet cum iuſtis vitam æternam.

16 *Homo quidam*. Homo Chriſtus fecit magnum conuiuium, quando inſtituit euchariſtiæ ſacramentum.

† Et voca.

a *Et miſit ſeruum ſuum hora cęnæ.* Hora cœnę finis ſæculi, vn de Apoſtolus. *Nos ſumus ĩ quos fines ſæculorũ deuenerũt.* In hoc fine mittit̃ ſeruus, id eſt, ordo p̃dicatorum ad inuitatos p legem, & Prophetas, vt repulſo faſtidio ad guſtandam cœnã ſe p̃pararent, quia omnia iam ſunt parata. Chriſto enim im molato, introitus regni patet.

A 1. Cor. 10. c.

b *Et cæperunt ſimul omnes ex. &c.* Ideo ex cuſant, quia nemini intercluditur regnũ, niſi quem ſuæ vocis profeſſio excluſerit. Excuſat autem ſe omnis qui plus terrena quam cœleſtia diligit, etiam ſi ad cœleſtia ſe tendere dicat.

† venire

† ſimiliter.

c *Villam emi.* Villa, id eſt, terrena ſubſtantia. Exit ergo videre villam, qui ſola exteriora cogitat propter ſubſtantiam, & hoc eſt quod ab amatoribus mundi prius quæritur, ſcilicet ſubſtantia corporis.

Ordinem prędicatorum. In fine ſæculi.

a & vocauit multos. Et miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere 1

Qui venire noluerunt.

b inuitatis, † vt venirent, quia iam parata ſum omnia: Et cœ- 2

a Magno labore acquiſiui, vel precio fidei, quam in Deo habeo hæc recepi. 3

c perunt † ſimul omnes excuſare. Primus dixit ei. Villam emi, 4

a Ab interna contemplatione. b Totum ſtudium ad eam applicare. c Ora pro me, quia peccator ſum.

d & neceſſe habeo exire, & videre illam: Rogo te habe me ex-

e cuſatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo pro- 5

a Coniugium non reprehenditur, ſed integritas ad maiorem honorem vocatur.

f bare illa: Rogo te habe me excuſatum. Et alius dixit: Vxorem 6

duxi, & ideo non poſſum venire. Et regreſſus ſeruus nun- †

ciauit hæc domino ſuo. Tunc iratus pater familias, dixit ſer- †

a Qui in paupertate ſuperbiunt.

g uo ſuo. Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac 7

a Qui ſuo iudicio apud ſe infirmi ſunt. b Qui lumen ingenii non habent. c Qui rectos greſſus non habent in opere. d Ordo prædicatorum.

débiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait ſeruus. Do-

Avgvst. In empta villa, dominatio notat̃, & ſuperbia. Hẽre.n. villam, poſſidere, homines ſibi ſubdere, vitiũ malũ vitium primum. Primus.n. homo dominari voluit, qui hẽre dominum noluit. Primus ergo inuenta ſuperbia, venire noluit. Secundus oſtendit quinq; iuga, id eſt, quinq; ſenſus corporis, qa nihil inueſtigãdum intelligit, niſi quod p hos adminiſtrat̃, & ideo inuitãtes ad cęnam æternorum non ſequitur. Hæc iuga bonum dicũtur, qa per hos terrena regrũtur, boues.n. verſant terram. Et bene iuga dicuntur. Duæ.n. ſunt aures, duo oculi, duæ nares. In guſtu.n. duo inſtra lingua, & palatum. In actu gemina voluntas carnis, interius, & exterius. Tertius vxorem ducit, qa voluntas carnis multos impedit. Amor rerum terrenarum viſcus eſt ſpiritualium pennarum.

d *Rogo te.* Dum dicit; *Rogo te habe me excu.* Humilitas ſonat in voce dum venire contemnit, ſuperbia in actione.

C e *Iuga bo.* Quinq; iuga boum, quinq; corporis ſenſus, qui recte iuga dicuntur, q in vtroq; ſexu geminantur, qui qm̃ non interna, ſed ſola exteriora cognoſcũt, & tangunt, recte p eos curioſitas deſignatur, quæ dum exterius inueſtigat vitam p̃ximi, ſua intima neſcit. Et curioſi animus quanto eſt peritus alieni, tãto ignarus ſui. Nec diſcrepant verba excuſãtis à ſignificatione ſui vitij, dũ dicit: *Eo probare illa.* Quia p̃batio ad curioſitatem ſolet pertinere.

f *Vxorẽ duxi.* Quia multi non propter fœcunditatem, ſed pp deſideria carnis vxores ducũt, ideo per rem iſtam carnis voluptas deſignatur, propter quam ad cœnam Dei fa[...]ſus venire recuſat.

Tria genera hominũ à magna cęna videntur exclu[...] tiles pp immoderatum affectum temporalium. Iud[...] Chriſtum reſpuentes iugum legis ceruicib. ſuis imp[...] vbi ſunt quinq[...] ga decẽ verbor[...] quinque libri[...] ris legis, hæreti[...] velut Eua ſœr[...] affectu tentan[...] rem fidei, & l[...] facilitate pro[...] tes, lenocinia f[...] coris affectant [...] meratam negl[...] pulchritudine [...] ritatis. Itaque [...] tium faſtidia [...] fert ſe domin[...] gẽtes. Introduc[...] nos, & malos, [...] nos augeat, m[...] affectus in n[...] mutet. Inuitat [...] res ac debiles, [...] & claudos, oſ[...] quod debilitas [...]ris nullũ excludit à regno, rariũſq; delinquat, cui de[...] cebra peccandi, & citius ad Dominum conuertatur, [...] habet in mundo vnde delectetur.

g *Exi cito, &c.* ✲ Theophyla. Per hos, q ĩ uia, & ſepes gẽtes intelligẽdæ ſunt. Gẽtiles.n. à teſtamẽtis, [...]ge Dei alieni erãt, & non facti ciues ſanctorum, nec [...] ſed in multis iniquitatib. & ruſticitate magna verſab[...] & apud ſepes peccata dico. peccatum.n. magna ſepes [...] interſtitium diuidẽs nos à Deo. p vias itaq; pecuinam[...]lium vitam, & in multas diſſectam opiniones, p ſepe[...] intelligit vitam illorum in peccatis, non ſimpliciter [...]bet illos vocare, ſed compelle inquit, quamuis volu[...]ſit oĩb. credere, ceterum, & ſciamus, magnę virtutis [...] ſe credidiſſe gentes in tanta verſantes ignorantia, ideo *compelle*, & admirabilem translationem ſignificare vo[...] ceſſitatem nominauit.

Moraliter. Mittit ad plateas cũ peccatores de[...]rib. viis vocat ad anguſtam, q̃ ducit ad vitã. Mittit ad [...] cum illos vocat quos tpalium rerum coarctat inopia[...]tit ad vias, cum illos vocat, q iam in quodam bonę vol[...]tis tramite conſtituti ſunt nullis cupiditatib. tpalium [...]pati. Mittit ad ſepes, cum eos vocat, q culta ab incultis [...]nunt, & incurſus arcent beſtiarum, id eſt, bona a ma[...]ſtinguũt, & munimẽta fidei aduerſus diaboli tentam[...]tendũt. Cum de vicis, & plateis vocat, iudæos ſignific[...]nere legem ſub vrbana cõuerſatione nouerant. Cũ d[...] & ſepibus vocat; agreſtem populum gentium ſignifi[...]

☞ Fal[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et vocauit. *Quia vult omnes homines ſaluos fieri, 1. Tim. 2.*

2 Et miſit ſeruum ſuum hora cęnæ dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata ſunt omnia. *Id eſt, ſeruos accipiẽdo, ſingulare pro plurali, ſicut Exod. 8. f.* Venit muſca grauiſſima, *Id eſt, multitudo muſcarum.*

3 Et cœperunt ſimul oẽs excuſare. Primus dixit ei: *Id eſt, per mala opera ſe retrahere, & accipitur hic oẽs pro maiori parte, quia pauci ſaluantũr reſpectiue, vt dictum eſt cap. praece.*

4 Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illã; Rogo te habe me excuſatum, &c. *Hic notantur ſuperbi per dominium villæ emptum, quia ſuperbi volunt alijs dominari.*

5 Iuga boum emi. *Per hoc autem intelliguntur cupidi t[...] nimis intenti, finem ſuum ibi conſtituentes.*

6 Vxorem duxi. *Per hoc intelliguntur carnales, & laſci[...] iſta vero tria vitia reducuntur omnia excludentia à beatitu[...] leſti, ſecundum quod dicit Ioannes 1. can. 2. c.* Omne quod [...] mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupi[...] oculorum, aut ſuperbia vitę.

7 Exi cito in plateas, & vicos, &c. *Quia principes Iud[...] & ſacerdotes, & legiſperiti, & maiores illius populi propter [...]cata ſunt dimiſſi à Deo. Pauperes autem & ſimplices, & pub[...]lius populi ſunt vocati, vt in Apoſtolis, & in plurib. alijs ex [...] Euangelij.*

✲ Et ad[...]

MORALITER.

† 1 *Et vocauit multos.* Nam oẽs catholici ad hoc gñaliter sũt vocati, ſed illi vocati ſunt ſpãliter, quibus Deus dat ſpecialia dona, quaſi ex ſpãli amicitia, vt pote donum corporalis decentiæ, vel donum temporalis abundantiæ, vel mundialis excellentię, quib. debent ad bonum vti, vt ſint ad dictum cõuiuium ſpecialiter pręparati.

2 *Et miſit.* Scilicet prædicatorem Euangelicum.

3 *Et cęperũt.* Excuſatio iſta eſt indiſpoſitio voluntaria, qa corpore decẽtes frequenter ex hoc cadunt in luxuriã, diuites in auaritiã, excellẽtes in ſuperbiam: primi ſignificãtur p vxorem ducentes, ſecundi per iuga boum ementes, [...] villam emptam vendentes, & omnes iſti ad cœnam [...]nicam ſunt inepti.

† *Tunc ira.* Contra contemptores ſuæ cœnæ.

† *Dixit ſer.* Id eſt, prædicatori Euangelico.

7 *Exi cito in plateas.* Per pauperes intelliguntur vere [...]les, q ſunt pauperes ſpiritu, vt exponit Aug. Beati pa[...] ſpiritu, id eſt, non hẽntes inflãtem ſpiritum. Per debi[...]hil ſibi virtutis attribuẽtes. Per cæcos viſum ab illic[...]primentes. Per claudos, defectus proprios conſide[...] Omnes ſunt ad cœnam dominicam introducendi.

† Et a[...]

a F*ctum eſt ut imperaſti.* Multos tales ex Iudæis ad cęnā tuā
coll gimus, ſed iſti locū conuiuii tui non implent, ſupereſt
loc vbi gentium numeroſitas ſuſcipiatur, vnde ſubditur.
b E *in uias & ſepes, &c.* Nota ꝙ in hac tertia inuitatione
nor icitur inuita, ſed compelle intrare. Qui.n.huius mun
di a erſitatibus, fra
cti, dDei amorem
red nt, atque a præ
ſen vitæ deſideriis
cor guntur, illi non
niſi ompulſi intrāt
Qu am autem vo-
can r & contem-
nur qui donum in-
tell tus accipiunt,
ſed pere non im-
plei. Quidā vocan-
tur veniunt, qui
acc tam intelligen
tiar opere adim-
plet.
Notandum quod
ſic peccatores fue-
run qui venire no-
lue nt, ita peccato-
res nt qui veniunt,
ſed perbi peccato-
res ſpuūtur, humi
les iguntur.
THEOPHYLA-
CT . Docet autem
no parabola hæc,

a mine factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait Do- 1
b minus ſeruo: Exi in vias & ſepes, & compelle intrare, vt im- 2
Numero prædeſtinationem fidelium, qui numerus in expletus non remanebit. Excuſantium.
pleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum 3
a Et ſi per ſeram pœnitentiam aliquando intrare quærant, vnde dicitur fatuis virginibus, Amen dico vobis, neſcio vos, nemo ergo vocatus excuſet ſe.
c illorum qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam. † Ibant 4
a Captæ dulcedine prædicationis & miraculorum. b Diſcedente a domo conuiuii.
autem turbæ multæ cum eo: Et conuerſus dixit ad illos: †
a Diligamus quod ſunt, odio habeamus, quod in Dei itinere nobis obſiſtunt.
d Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem & 5 6
e vxorem et filios et fratres et ſorores, adhuc autem et ani- 7
f mam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. † Et qui non 8 9
a Crux a cruciatu dicitur, quæ ſemper eſt portanda, ut amor Chriſti oſtendatur.
g baiulat crucem ſuam et venit poſt me, non poteſt meus eſſe
a Per aſſumptam patientiam. b Humilitatis.
h diſcipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ędifica- 10
a Quieſcens a tumultibus mundi. b Omne quod agimus, præuenire per ſtudium conſi derationis debemus. Terrenum ædificium, congregando expenſas conſtruitur, cæleſte autem expenſas diſpergendo.
i re, nonne prius ſedens computat ſumptus, qui neceſſarii 11 12
Fidei.
K ſunt, ſi habeat ad perficiendum, ne poſtquam poſuerit fun- 13

aduerſarios in via Dei patimur, odiendo & fugiēdo neſcia- D
mus. Et vt hoc odium non de affectione, ſed de charitate vi
deatur procedere, addit.
e *Adhuc.* Tunc bene animam odimus, cum eius carnalib. deſideriis non acquieſcimus, ſed reluctamur & frangimus. Hoc odium qualiter exhiberi debeat, ſubditur.
f *Et qui non ba.* Crux duobus modis baiulatur: Cum vel per abſtinentiā caro affligitur: Vel per cōpaſſionem proximi affligitur animus.
Et qui non. Ita debetis odiſſe, crucem baiulare, venire poſt me, quia ita conſummabitur ædificium, per quod venitur ad regnum.
g *Et uenit poſt me.* Aliquis enim carnem lacerat pro inani gloria, vel proximo carnaliter compatitur, vt culpę faueat, hic crucem ferre videtur, ſed Deum non ſequitur.

† Multi. n. ſunt vocati, pauci verò electi.
† Matth. 10. d. 28 q. 2. §. quod autem.
† Matth. 10. d.
† Mar. 8. d.
E

h *Quis enim ex uob.*

ſin licius pauperibus, & debilibus, potius quam diuitibus
da ū, id quod vt paulò ante admonuerat, propterea iſtud
vi tur parabola dicere, per hoc credibilius faciens paupe-
re ocandos. Diſcimus & aliud, debere nos eſſe alacres &
lib ales ad pauperum ſuſceptionem, atque etiam ita no-
le s cogamus eos, vt participes fiant noſtrorum bonorū.
H & magiſtri admoneantur, quod operæ pretium ſit di-
ſci illos etiam nolentes docere.
c *ant autem turbæ multæ cū eo. Et conuerſus dixit ad illos.* Tur
ba uæ ſequuntur Ieſum iter facientem in Hieruſalem, ſi-
g t eos qui ad cœnam inuitati vel compulſi veniunt, &
to intentione Ieſum imitantur, præcedentem ad æternæ
p s viſionem. Hos ergo inſtruit qui ſincero amore patriā
ill n debeant appetere, & pro ea carnalis pietatis affectibus
r inciare.
d *iquis uenit.* Simul & odiſſe & diligere poſſumus: Vt co-
g tione coniūctos, ex diuino pręcepto diligamus, & quos
aduerſa-

Poſtquam Dominus ſequentibus ſe in Hieruſalem dedit ſublimia præcepta de contemptu mundi, & de abiectione corporis, ſupponit pręceptum de perſeuerantia ad quam neceſſaria eſt cum humilitate patientia. Et hoc per ſimile ædificantis.

✣ THEOPHILACTVS. Per parabolā turris docet nos Dominus, vt hi qui ſemel delegerint ſe ſequi, ne ſolum iaceant fundamentum, hoc eſt ne incipiant tantū ſequi & famem poſt non imponant, vt hi qui non habent ſufficientem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi de quibus Euangeliſta Ioannes dicit. *Multi igitur ex diſcipulis eius abierunt retrorſum.* F

i *Turrim ædifi.* Quia ſublimia præcepta dedit, ędificādæ ſublimitatis comparationem ſubiungit.

k *Computat ſumptus.* Ille cōputat ſumptus, qui diſcernit eſſe erogandam temporalem pecuniā, & cor auertendū à cupiditatibus mundi, & animā præparādā cōtra aduerſa mūdi

☞ Omne

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et adhuc locus, &c. *Quia non ſolum de Iudæis, ſed etiam de tibus per diuerſas partes orbis multi ſunt uocati ad fidem & ad riam, ut prædictum eſt, & hoc notatur cum dicitur.*

Exi in vias, &c. *Id eſt, extra Iudæam diſcurrendo ad populū gen em, ſicut fecerunt Apoſtoli, ut prædictum eſt.*

Dico autem vo. &c. *Non eſt intelligendū per hoc quod nullus Iudæis ſit ſaluatus, ſed quia pauci comparatiuè: Sicut cōi modo lo endi dicitur: Nemo eſt in eccleſia uel in foro, quādo ſunt ibi pauci.*

Ibant aūt. *Poſita confutatione impœnitentium, hic conſequenter nitur inſtructio, ſequentium Chriſtum, & primo ſimplici uerbo, ſe ndo parabolico, ibi:* Quis.n.ex vobis, &c. *Circa primum dicitur.*

Si quis venit. *i. vult venire per fidem credendo, ſicut ſunt ſe cu es, vel ſtatum perfectionis aſſumendo, cuiuſmodi ſunt religioſi.*

Et non odit. *Hic accipitur odium largè, inquantum propter per bationem parentum & amicorum, non dimittit uenire ad fidem holicam, ſicut patet de ſancto Chriſanto & multis alijs: Vel de ſe ad religionem.*

7 Adhuc au. *id eſt, vitam corporalem, eam contemnendo propter Deum, paratus uitam ſuam exponere pro fide, caſu neceſſitatis occurrente.*

8 Non po. *Diſcipulatus aūt Chriſti dupliciter poteſt intelligi. Vno modo generaliter ſecūdùm ſtatum communem fideliū, & ad hoc ſufficit fides cum obſeruatione mādatorum. Alio modo cum hoc per obſeruantiam conſiliorum. In vtroque tamē ſtatu requiritur repreſſio concupiſcentiarum carnalium, magis tamen in ſecundo modo diſcipulatus quam primo, ideo ſequitur.*

9 Et qui non ba. *Per carnis macerationem & concupiſcentiarum repreſſionem.*

10 Quis enim ex vo. *Adducit hic cōſequēter duas parabolas ad ſuum propoſitū de aggreſſu ſtatus perfectionis, qui conſiſtit in obſeruātia conſiliorū. Et primò oſtenditur quid requiritur in tali aggreſſu ſecundò quid in debito vſu, ibi:* Bonum eſt ſal. *Circa primum dicitur.* Quis enim ex vo. *Id eſt, aggredi perfectionem Euangelicam.*

11 Nonne prius ſe. *Id eſt, quietatus à tumultu paſſionū deliberās.*

12 Computat ſump. *Id eſt, cōſiderat, ſi habeat illud quod ad hoc requiritur, quod eſt promptitudo ad relinquendum omnia propter Deum, vt patebit poſtea.*

13 Ne poſtquam po. *Quod conſiſtit in obſeruantia mandatorū.*

∴ Et non

MORALITER.

1 *Et adhuc locus eſt, &c.* Hoc dicitur, eo quod Eccleſia plures recipere ſemper eſt parata.

5 *Si quis ve.* GREG. Homel. 25. Quaſi per odium diligitur, 9 carnaliter ſapiens dū praua nobis ingerit, non auditur. E icodiendi ſunt, non ſolum domeſtici, ſed etiam anima propria, dum pars ſenſibilis nobis ingerit inhoneſta.

9 *Et qui non baiulat, &c.* CHRYSOSTOMVS Non vt trabē ſuper humeros apponamus, ſed vt ſemper Chriſti mortē præ oculis habeamus.

10 *Quis enim ex vobis volēs turrim ædificare.* Turris hæc eſt eccleſia, quæ Canti. 4. b. dicitur turris Dauidica, quam ędificāt boni doctores & prædicatores. Sumptus autē huius ędificationis ſunt ſcripturarum ſanctarum intelligentia, & exēplaris vita, quibus carentes ſunt ad hoc ædificium impotētes.

✣ Ait quis

a Non habens confirmationem operum quæ conueniunt fidei. b Maligni ſpiritus qui gratulantur de noſtro defectu.

a damentum & non potuerit perficere omnes qui † vident 1

a Ideo debet ſollicitus eſſe in ædificando ne deficiat ..s deriſionem ab omni ... patiatur.

incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cępit ædifica

a Q... committere bellum cum Deo, eſt intelligere aliquem ſe ex meritis iuſte ab eo ſaluari.

b re & non potuit conſumare. Aut quis rex iturus † commit 2

c tere bellum aduerſus alium regem, † non ſedens prius † co-

gitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum vi 3

a ſi intelligit ſe ex æquo non eſſe occurrere b Patienter expectante. 4

d ginti millibus venit † ad ſe? Alioquin adhuc illo longe † agē

te, legationem mittens rogat ea quę † pacis ſunt. Sic ergo 5

e omnis ex vobis, qui non † renūciat omnibus quæ poſſidet 6

non poteſt meus eſſe diſcipulus. Bonum eſt ſal. † Si autem 7

a Quis medicabitur incantatori percuſſus à ſerpente. 8

ſal quoque † euanuerit, in quo condietur? Neque in ter- 9

a Quam ſuo infectu germinare prohiberet b Agriculturæ profuturo, quia licet viuacib. glebis immixtum, non lætare ſemina frugum, ſed extinguere ſemina ſolet. Quod non ſinit fecundare. Ab unitate eccleſiæ ſecernendos.

f ram, neque in ſterquilinium † vtile eſt, ſed foras † mitte-

a Qui b. uerbum Dei percipere poſſit. b Obediendo & faciendo quod didicit.

tur. Qui habet aures audiendi audiat. 10

a *Omnes qui vi*, Sicut ait Apoſtolus. *Facti ſumus ſpectaculum mundo angelis & hominibus.* Et in omni quod agimus, cōſiderare occultos aduerſarios debemus, qui noſtris operib. inſidiantur, & niſi contra eos vigilemus, patimur irriſores quos habemus ad malum ſuaſores.

b *Aut quis*: Poſt ſimilitudinem de turre ædificāda, ſupponit ſimilitudinem maioris rei, de rege pugnaturo. In quo oſtenditur, per impletionem præcedentium mandatorū nullum ad gloriā poſſe pertingere, niſi ſeueri iudicis ſententia tēperetur per miſericordiam. In conſpectu enim Dei omnis homo imperfectus. Ergo ſicut in ſuperiori præmeditatio erat neceſſaria, ad cauendum inimici deriſionem, ſic eſt & ad impetrandam iudicis miſericordiam.

✻ THEOPHYLACTVS. Et hæc parabola docet nos ne ſimus duplici anima, neque carni & Deo adhæreamus, ſed ſi volumus bellum contra malignos dæmones ſuſcipere, vt feramur in eos tanquam hoſtes, & illis verè obluctemur. Rex igitur eſt peccatū, regnās in mortali noſtro corpore, ſi illud admittimus. Rex etiam vt animus noſter conditus eſt. Si igitur cum reſiſtendum eſt peccato, puſillanimiter illud impugnat.

c *Si poſſit*. Quaſi cum decem milibus occurrit Deo, qui offert opera decem mādatorū quæ exterius geſſit. Sed Deus quaſi cum duplicato numero contrauenit, cum vix illum

C præparatum in ſolo opere, diſcutit ſimul de opere & cogitatione. Et ideò dum adhuc longe eſt per dilationem iudicij nos fragilitatis noſtræ inſufficientiā attendentes, ad impetrandā ſeueri iudicis pacem debemus præmittere legationem lachrymarum bonorū operū, piorum affectuum.

d *Sic ergo, &c* Infert à præmiſſis ſimilitudinibus. Quandoquidem non bene poteſt ædificare, qui non cōputat ſu... nec ſecure poteſt occurrere qui non præmittit leg. ergo nec meus poteſt eſſe diſcipulus, qui non renūc...nibus. Hac igitur concluſione oſtenditur, quod ædi... turrim, facere pacem cum fortiore, nihil aliud eſt q... ſe diſcipulum ... Præparare. verò ... tus vel mittere ... nem ad facien... cē, nihil aliud ... renunciare om... quæ poſſidem... tamen diſtat i... nunciare omn... relinquere om... renunciare co... omnibus qui i... vtuntur omnib... danis quæ p... vt tamen men... dant ad æterna ... quere eſt tantu... do perfectoru... omnia tēporal... ponunt & ſoli ... nis inhiant.

e *Be.* Vere ... meus eſſe di... oportet ut re... omnibus, quia ... bonum ſal, i. conſtitui in numero apoſtolorū ad condienda co... ditorū ſpirituali ſapiētia. Si aūt cōdimēto veritatis ... luminatus, iterū per amorē tēporaliū ad apoſtaſian... rit, quo alio doctore corrigetur, qui dulcedinē ſapiē... guſtauit, vel aduerſis territus, vel proſperis illectus...

f *Neque in ſter*. Sal ſterilē facit terrā. Vnde ira vict... ſtructas vrbes ſale ſeminabat, ne in eis germē oriret... ſtoli deſtructo peccati regno, germen vitiorū cōp... Sal cibos cōdit, carnes ſiccat. Prædicatio à vermib.&... dine vitiorū illæſā ſeruat ſuo creatori humanā natu... *rē*. id eſt ſi apoſtoli per quos alij cōdiendi ſunt, proſp... aduerſis ceſſerint, per quos eis error auferetur, cū ec... elegit tollere alijs? *Neque inter ne. in ſter.* quia qui ... dit, neque ipſe fructū ferre, neque excolere valet, ſe... tur. Vnde vtilis exhortatio ſubditur. *Qui ha. au. audi...*

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et non po. per *Quia non habet promptitudinem animi ad relinquendū omnia quod eſt primū in ſtatu perfectionis acquirēdæ. Talis fuit ille iuuenis de quo dicitur Mat. 19. c.* Qui obſeruauerat mādata, cui dixit Chriſtus. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. *Et ſeqtur ibidem, ꝙ abiit triſtis, eo quod multas habebat poſſeſſiones, quarum amore fuit impeditus à ſtatu perfectionis, & ideo non habuit ſumptus ad perficiēdum turrim cuius poſuerat fundamentum.*

2 Aut quis rex. *Hic ponitur ſecunda parabola ad idem cum dicit Quis rex iturus committere bellū. Hic accipitur rex, quicūque vult aggredi perfectionis ſtatum, quia debet bene regere operationes & cogitationes ſuas, & habet committere bellū, ad rapiendum ſibi cæleſte regnum, ſecundùm ꝙ dicitur Mat. 11. b. Regnum cęlorum vim patitur, & uiolenti rapiunt illud.*

3 Si poſ. *Id eſt, cum obſeruātia decē mandatorū: Sed quia nō ſufficit ad perfectionis ſtatū acquirendū, vt pdictū eſt quia rex cæleſtis.*

4 Cum vigin. *Quia duplam obſeruantiā exigit ab eo, ſcilicet mādatorum & conſiliorum, ideò ſubditur.*

5 Rogat ea. *Aſſentiendo regi cæleſti in obſeruantia conſi... quæ incipit ab euangelica paupertate, ideò concluditur.*

6 Sic ergo omnis, &c. *Ex hac concluſione patet, quod i... bola & præcedens vadunt ad iſtam intentionem.*

7 Bonum eſt ſal. *Oſtēſio quid requiritur in perfectionis... hic cōſequenter oſtenditur quid requiritur in eius debito ... cet diſcretio quæ requiritur in omnibus operibus bonis ... quod dicit Apoſto. ad Ro. 12 a.* Rationabile obſequium *Et hoc eſt quod dicitur.* Bonum. *Id eſt, diſcretio, quæ eſt ... tum bonorum operum, ſicut ſal eſt condimentum ciborum.*

8 Si autem ſal. *Id eſt, diſcretio defuerit.*

9 In quo condietur? *Quia opus bonum de genere inſip... & inutile, ſi careat diſcretione.*

10 Sed foras mit. *Hoc eſt à perfectione cadet, vnde & in ... vibus patrum collatione ſecunda Moyſi abbatis declaratur ... tiones & exempla, quod illi qui ceciderūt à ſtatu perfectio... fuit communiter propter defectum diſcretionis.*

MORALITER.

✻ 2 *Aut quis rex iturus committere, &c.* Rex veniens cōtra nos cū 20. milibus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus, veniēs ad iudiciū cū Angelis & poteſtatibus, cuius poteſtati reſiſtere non valemus, & ideò dū adhuc eſt longè mittamus, ad cū legationem lachrymarum & bonorum operum, placare poſſimus.

7 *Bonum eſt ſal.* Id eſt, diſcretio quæ condit opera no...

8 *Si autem ſal.* Id eſt, ſi diſcretio ab operibus noſtri... de genere defuerit, non erunt Deo accepta. In cuiu... ſal in omni ſacrificio ponebatur.

ADDITIO I.

In ca. 14. *vbi dicitur in poſtilla.* Sicut credūt Saraceni & Iudæi moderni.

Ex traditionibus Iudæorum Talmudicis & alijs apud ... ticis nullo modo habetur, quod in futuro ſæculo homines ci... ralibus indigeant, & ideò ſi forte ſint aliqui moderni qui ho... hoc co...

Ex

boc mtingit ex fatuitate eorum, vnde apud præcipuos doctores eo- run & ſecundùm Thalmudicas traditiones, prout habetur in li. Cũ. bed 1. cap. vlt. in futuro ſeculo non eſt cibus nec potus, nec vſus ve- neri rum, ſed iuſti ibidem in capitibus coronati delectantur in viſio ne d inæ habitationis. Quod ſi rectè intelligeretur, bene adaptare- tur uitioni diuinæ; in qua ſancti cũ aureolis fruuntur viſione Chri- ſti, i uo eſt vera habitatio diuina, vnde magis redarguendi ſunt quo ion receperunt doctrinam Chriſti, quæ traditionibus eorum be ne i llectis maximè conſonat.

ADDI-

ADDITIO II.

In eo. ca. *vbi dicitur in poſtil.* Iuga boum emi quinque, &c. *Proprius videt hęc parabola ꝑ Auguſ., exponi in libro de uerbis domini vbi quod dicitur.* Villam emi. *applicat ad ſuperbiam, ꝑut Poſtil. dicit. Vbi autem dicitur:* Quinque iuga boum. *ad quinq; ſenſus carnis, q̃ geminati ſunt, ꝑut ipſe declarat, vbi notabiliter exponit illa verba excuſationis, ſ. Et eo probare illa. Non enim dixit eo paſcere illa, quia ad neceſſitatem naturalem bonum eſt vti ſenſib. non autem ad curioſitatem & ſuperfluitatem. Quod autem ſequitur Vxorẽ duxi, exponitur ex carnalitate, in quo etiã Poſtil. cõcordat:*

CAP. XV.

1 [E]Rant. ✠ THEOPHILACTVS. Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia ĩcarnatus eſt accedẽs ad publicanos & p:catores tanquã medicus ad infirmos, qui autẽ re vera pec tores erant obmurmurationẽ tantæ humanitati re- pen :bant. Abomina bile :nim cenſebant pub canos, ipſi autẽ dom)s viduarum & orp inorum comedeb it. Qui igitur domi ſicut miſericors erat rga illos qui ſuã calu iniabantur miſe r:c liam: non enim : e itur eos tãquam aſi entes, & murmu ra i:, ſed manſuetè ſun: parabolam hanc : e cibus dicens, & de r nifeſtis & certis eis p ſuadet & confu tat i ne ægrè ferant tan n bonitatis effu ſor n.

Q a non ſolum iu- ſtus :t interitum pec cat ſed & peccator per olertiam poteſt : ſi ſcere, plus ele- ctio : ſtatuanti ſalus, col: s pœnitentium intu admiſſa deſcribitur, qui ad audiendum verbum Dei prc nquantes non ſolum ad colloquendum, ſed etiam ad cor eſcendum recepti ſunt. Vnde dedignantur Phariſæi, qu ſalſa iuſtitia non compaſſionem ſed dedignationem hal t. Sed quia ægri erant, ita vt eſſe ægros neſcirent, quare nu quod erant agnoſcerent, cœleſtis medicus paradigma ob it, quo in eorum corde vulneris tumorem premit, di ce

b *is ex vo.* Didiceras in ſuperioribus abnegare negligen- tia, vitare arrogantiam, deuotionem ſumere, ſecularibus oc patiónibus non teneri, caduca non pręferre perpetuis. S quia fragilitas humana firmum nequit in tanto ſæculi lu ico tenere veſtigium, etiam aduerſus errorem, reme- C d n tibi medicus demonſtrat, ſcilicet, iudex ſpem veniæ n negat. Vnde S. Lucas tres ex ordine parabolas ponit, o ſ, drachmæ, filii.

c *Centum oues.* Quia cẽtenarius numerus perfectus eſt. Deus centũ oues, i. perfectum numerum habuit, cum angelorũ & hominum ſubſtantiã creauit, ſed vna periit, quando homo paſcua vitæ peccando dereliquit, ergo quia rationalis creaturæ numerus pereunte hoĩe erat diminutus, quęrit in terra hominẽ vt ſumma integretur. *omnes.

CAPVT XV.

a *Quia publica vectigalia exigunt uel conducunt, & qui lucra ſeculi per negocia ſectantur.*

a [E]Rant autem appropinquantes ei Publicani 1

a *Dupliciter erant, quia & ſe iuſtos putant cum ſint ſuperbi. & illos reos cum iam pœniteant.*

& peccatores vt audirent illum. † Et mur- 2

murabant Phariſæi, & Scribæ, dicentes, 3

a *Q. d. contrarius eſt legi quæ hoc prohibet.* 4

quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad 5

b illos parabolam iſtam, dicens: Quis ex vobis homo qui ha †

a *Deus paſtor, cuius nos omnes centeſima portio ſumus.* †

c d bet centum oues, & ſi perdiderit vnam ex illis, nonne di-

a *Angelicam naturam in ſumma beatitudine exiſtentem quaſi reliquit, dum ſeipſum exinaniuit.* b *.i. in cælo, quod deſertum eſt ab homine peccante.* c *Dum per prædicationem uocat.* †

mittit nonagintanouẽ in deſerto, & vadit ad illam quæ pe-

a *Inuenit dum conuertitur aliquis.*

e rierat, donec inueniat illam? Et cum inuenerit eam, impo-

f nit in humeros ſuos gaudens, & veniens domũ conuocat

amicos & vicinos, dicens illis: † Congratulamini mihi:

g quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico vobis, quod

✠ THEOPHYL. Manifeſte parabola hac iuſtos dicit per oues nonagintanouem & peccatorem per vnũ. Dicunt autẽ nonnulli centum oues, omnem creaturam rationalem, vnam autem ouem rationalis naturæ hominem, quem errantem requirat paſtor bonus, relictis nonaginta nouem in ſolitudine, hoc eſt, in ſuperno loco cœleſti. Solitudo enim eſt cœlum, & à mundano tumultu ſequeſtratũ, plenumq; omni tranquillitate & pace. Dominus verò vt inuenit illam quæ errauerat, impoſuit in humeros, infirmitates. n. noſtras & peccata noſtra ipſe portauit:

† Matth. 9. b.

† 50. diſ.

E ca. quia ſanctitas tua. 26. q. 7. cap. pœnitẽtem. De pæn. di. 1 cap. ſer pens. & c. importuna.

Cõgaudete, & infrà.

d *Nonne di.* Q. d. murmuratis, quia peccatores recipio, ſed ego non veni niſi vt aberrantes colligam. *ſicut unuſquiſque ueſtrum aberrantem ouem reducere laborat.* 1. Pet. 2. d.

e *Impo. in hu.* Ouẽ in humeris poſuit, qui humanam naturam ſuſcipiens, peccata noſtra ipſe portauit, vnde humeri Chriſti crucis brachia ſunt, illic peccata noſtra depoſuit, in illa nobilis patibuli ceruice requieuit.

f *Et ve.* Reparato homine ad cęlum redit paſtor, ibi angelorum choros inuenit. Quia amici, quia in ſtabilitate ſua voluntatem eius continue cuſtodiunt, qui & vicini, quia claritate viſionis eius fruuntur. Et nota, quod non dicit: Congratulamini oui inuentę, ſed mihi, quia gaudium eius eſt vita noſtra.

g *Dico uob.* In nonagintanouẽ, iuſtorũ numerus intelligitũ, ☞ in

---

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XV.

[E]Rant autem. *Superius deſcripta eſt peccantium monitio ad pœnitentiam, hic conſequenter deſcribitur eorum conuerſio ad iuſt am, & primò in generali, ſecũdo in ſpeciali c. 19. Prima in tres qui rimò oſtenditur quod peccatores redeuntes ſunt benigne recipien ſecundò cautè nutriendi. cap. 17, tertiò deuotè inſtruendi. c. 18. Pri in duas, quia primo deſcribitur doctorum receptio benigna, ſecu) docetur eorum ſatisfactio condigna, cap. ſeq. Circa primum oſten tur conuerſio peccatorum cum dicitur.*

1 Erant autem. *Ex propoſito emendationis vitæ.*

Vt

2 Vt audirent il. *Parati ei obedire, ſecundò ſubditur iniuſta murmuratio malignantium, cùm dicitur.*

3 Et murm. *Notantes Chriſtum de mala vita, eò quòd talib. amicabilem ſe præbebat, & ſequitur Chriſti reſponſio, cum dicitur.*

4 Ait ad il. *In reſponſione oſtenditur, quod peccatores redeuntes ſunt dulciter recipiendi, & ad hoc inducuntur tres parabolæ. ſecunda incipit ibi:* Aut quę mulier, *tertia ibi:* Homo quidam habuit duos filios.

5 Quis ex vo. homo. *Hic ponitur prima parabola de oue perdita, & humeris paſtoris cum gaudio reportata. Et patet ſententia ex dictis Matth. 18. c.*

✠ At quæ

MORALITER.

1 *Erat autem appro. ei Pu.* Sequitur.

5 *Q. ex vobis.* Per hominem centum oues habentem, ſignificatur pſidens monaſterio centũ religioſos habentiin clauſtro. Quod deſertũ dicitur, eò ꝙ aſperitas vitæ ibi ſeruatur. Per numerũ ẽt centenariũ intelligitur quilibet alius numerus

numerus clauſtraliũ, nam in nouo & veteri Teſtamẽto frequẽter ponitur determinatus numerus ꝓ indeterminato.

† *Et ſi perdi.* Per apoſtaſiam.

† *Nonne.* Id eſt, in obſeruatione clauſtrali, vbi ſunt in tuto.

† *Et vadit ad illam quæ perierat.* Vt ad bonũ reducat, & gaudet non de illius errore, ſed de bona reductione.

† *Quia*

A in vna oue peccatorum, vnde alibi: *Non ueni uo.iu.ſed pec.* Dicit ergo. *Maius gau.erit in cæ.ſu.uno pec.pœn.agen.quam ſu.no.no.iu.qui non in.p.* Quia vt quotidie experimur, qui illicita non
Mat.9.b commiſerunt, in rebus licitis ſæpe ſibi vſum prębent, ad cęleſtia anxiè non anhelant. Et quia ſecuri ſunt, ad bona agēda pigri remanent. E-contra autem peccator plerumque facit. Maius ergo gaudium de eo quam de ſtante iuſto, vti dux in prelio plus eum militem diligit, qui poſt fugam reuerſus hoſtem fortiter premit, quam eū qui nunquam fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & ſunt quidam iuſti, de quibus tantum gaudium eſt, vt eis nullus pœnitens præponi poſſit, qui etſi non ſint ſibi malorum conſcij, tamen licita reſpuunt, in omnibus ſe humiliant.

Vel coram angelis Dei. — Pœnitentiam agere, eſt perpetrata mala plangere & plangenda non perpetrare.

a ita gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam
b agente, quam ſuper nonagintanouem iuſtis, qui nō indigēt †
a Drachma eſt nummus certæ quantitatis habens imaginem regis.
c pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmās decem, ſi 1
d perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lucernam, & † 2
† euerſit. 1 euertit domum, & quærit diligenter donec inueniat eam? 3
e Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Con 4
gratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdiderā.
Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei ſuper vno
a Hæc parabola de Iudæo & Gentili. Generaliter autem de pœnitente & iuſto, vel qui ſibi iuſtus accipi poteſt.
f peccatore pœnitentiam agente. Ait autem: Homo qui- 5
g dam habuit duos filios, & dixit adoleſcentior ex illis patri: 6 7
Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ quæ † me contingit. †

Deo iuxta ſunt, quāto eum vicinius contemplantur. vocat, dum per exhibitionem gratiæ hominibus im[...] ad amorem ſui vehementius accendit.

Tres parabolæ non ocioſe proponuntur, ouis, drac[...] filii, vt triplici remedio prouocati vulnera noſtra cure[...]

Chriſtus paſtor [...] reuehit cuius pe[...] in ſuo corpore [...] pit. Mulier, id e[...] cleſia quaſi [...] drachmam rec[...] & ſuffragatur. [...] pater reconcil[...] recipit & veſtit [...] diuini operis n[...] cordia, ſed diuer[...] meritis noſtris [...] Ouis a paſtore l[...] uocatur, dra[...] quæ perierat i[...] tur, filius ad pat[...] priis veſtigiis r[...] a patre honorat[...] uis ſumus, pe[...] paſcua, drach[...] mus, feſtiner[...]

B Quātum ergo gaudium eſt, ſi humiliter plangit iuſtus, cū gaudium ſit, ſi quod male geſſit plangit iniuſtus?

a *Gaudium.* Angeli, quia rationales, gaudent de reconciliato ſibi homine, quod incendit nos ad probitatem, vt agamus quod illis gratum ſit, quorum & affectare patrociniū, & offenſam timere debemus.

b *Quam ſuper.* Si in nonagintanouem iuſtis qui non errauerunt nec indigent pœnitentia, angeli intelliguntur, maius videtur impios iuſtificare quam iuſtos creare & conſeruare, quia etſi vtrunque æqualis potentiæ, hic maioris miſericordiæ & maioris gaudii.

c *Aut quæ.* Mulier, i. Dei ſapientia, 10. drachmas habuit cū homines & angelos ad imaginem ſuam creauit. Sed vnam perdidit cum homo a ſimilitudine Creatoris receſſit. Sed Dei ſapientia lucernam ad quærendum accendit, cum in carne apparuit, quia lucerna eſt lux in teſta. i. verbum in carne. Quod vbi inter homines claruit, domum euertit, quia conſcientias hominum de reatu ſuo perturbauit, & ſic
C drachma reperitur dum in homine ſimilitudo conditoris reparatur.

d *Habens drachmas decem.* Angelorum & hominum naturā, quam ad æternitatem dominus conſiſtere voluit, ad ſuam ſimilitudinem creauit. Decem ergo drachmas mulier habuit, cum nouem ordinib. angelorum additus eſt homo, vt compleretur decimus electorū numerus. Qui nec poſt culpā a creatore periit, quia eum ſapientia Dei per carnem miraculis coruſcans ex lumine teſtę reparauit.

e *Conuocat.* Amicæ & vicinę ſupernę poteſtates, quę tacitò Deo

patrem.

f *Homo quidam.* Duabus pręmiſſis parabolis, quantu[...] cum angelis gaudeat de pœnitentium ſalute inſin[...] hac tertia nō ſolum gaudium oſtendit, ſed etiam m[...] inuidentium reprehendit.

Homo iſte Deus pr̄, habuit filios, quia autor & cre[...] duarum ſtirpium humani generis, i. Iudæorum & [...]lium. Maior filius, qui in cultu vnius Dei permāſit. [...] qui vſque ad colenda idola Deum deſeruit. Subſta[...] omne quod viuimus, ſapimus, cogitamus, loquim[...] Deus dedit æq; omnib. vnde: *Erat lux uera quæ illu. om.* Huius ergo ſubſtantiæ portionem minor ſibi petit [...] homo rationalis ſuo ſenſu delectatus, per liberum a[...] ſe regere, & a dominio creatoris quęſiuit exire.

✠ Theoph. Olim humanę naturę poſſeſſio erat i[...] ideo & filius ſenior non inſoleſcit, peccatū poſtea n[...] vnde filius iunior inſoleſcit, qui cum peccato quod [...] natum eſt creuit. Vel aliter iunior dicitur peccato[r] nouator rerum inſolens, interficiens à paterna volu[...]

Et di. Sicut Deus nō habet alium à quo formetur [...] regatur, ſic iſte vult ſua poteſtate vti, vt nullo formāt[e] nullo regente viuat.

g *Pater da.* Dimidium patrimonium peretib. datu[r] culpa patris qui dat adoleſcentiori. Nulla in regno [...] infirma ætas, nec fides grauatur annis, niſi ipſe certè ſ[...] uerit inidoneum qui poſcit. Si iſte non receſſiſſet [...] impedimentum neſciſſet ætatis, ſed peregrè profe[...] rito patrimonium vaſtat.

✠ NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut quæ. *Hic ponitur ſecunda parabola de drachma perdita et reinuenta. Vbi dicitur:* Quæ mu.ha. drach.d. *Mulier iſta eſt ſapientia diuina habens nouē ordines angelorum quaſi drachmas nouem, & decima drachma eſt humana natura ad imaginē Dei facta, & ideò capax ipſius per cognitionem & amorem. Iſta drachma decima fuit perdita per peccata primorum parentum.*

2 Nonne ac. *Lucerna eſt lumen in teſta, quia diuina ſapientia lumē Deitatis accendit in teſta noſtræ mortalitatis ad quærendū naturam humanam perditam, & reducendam eam ad beatitudinem.*

3 Et reuer. *Iſta domus eſt ſynagoga quæ fuit euerſa vt inueniretur natura humana.*

4 Et cum inue. *Id eſt, angelorū ſocietates, quæ cōgaudent [pec]catoribus ad Deum conuerſis, ſecūdùm quod dictum eſt in [...] p̄cedenti, & ex hoc iterum concludit. Ita dico vobis gaudiū [...]*

5 Homo quidam. *Hic ponitur tertia parabola de filio [pro]digo per quē deſignatur populus Gētilis, qui erat ſubditus pec[...] etiam quicunque peccator ſingularis. Dicit ergo:* Homo [...] *id eſt, ipſe Deus pro nobis humanatus.*

6 Habuit du. *Id eſt, duos populos, ſ. Iudaicum & Gentil[em] duos filios, id eſt, iuſtos & peccatores, quia peccatores ſun[t] inquantum ſunt ad eius imaginem, licet non ſint filij Dei p[...]*

7 Et dixit. *Id eſt, Gētilis populus, vnde et populus Iudaic[us] filius Dei primogen. Exo.4.e. Filius meus primogenitus Iſ[rael]* ✠ pe[...]

MORALITER.

† † *Quàm ſuper nonagintanouem iuſtis qui non in.* Non quia plus diligat illum, ſed quia ſpecialem rōnem gaudendi hēt de reductione eius, q̄ non habet de non errantib. tamen non errantes ſemper ſunt plus diligendi cæteris paribus.

1 *Aut quæ.* Per hanc mulierem poteſt intelligi prioriſſa, vel abbatiſſa, habens moniales in quocunque numero ratione prędicta.

† *Si perdi.drach.* Intra domum per infamiam.

" *Nonne accen.lu.* Quia debet diligenter inquirere veritatē quantum ad factum & circunſtantias, & ſi inue[nerit] monialem innocentem vel veraciter pęnitenten[tem] gaudere cum vicinis ſuis, i. cum monialibus aliis.

5 *Homo quidam.* Homo ille Chriſtus eſt, eius autē omnes Chriſtiani per eius baptiſmum regenerat[i] tamen aliqui ſunt iuſti, & aliqui peccatores.

7 *Et dixit.* Per quem ſignificatur quilibet pecc[ator] iuuenis eſt moribus.

† *Pater da mihi portionem ſubſtan. quæ me con.* Per h[oc] [signifi]catur, quod peccator recedit a Dei patris lege, v[t] [pro] libito voluntatis ſuæ.

D

Er *uisit* Fidelibus ſuæ gratiæ protectionem, quam deſide-
ra nt impertiẽdo infidelibus vero naturalibus ſolum in-
ge i quo continenti erant, beneficium concedendo.
b *Non poſt* Nõ multo poſt inſtitutionẽ humani gñis pla
cu animæ liberum arbitrium ferre ſecũ, quaſi quãdã po-
te iam naturæ ſuæ,
& elerere cũ à quo
cc dita eſt, confidẽs
vi bus ſuis. Et has vi
re anto citius con-
ſu mat quantò da-
to m deſerit. Hæc
eſt rodiga vita; quæ
an t fundere & ſpa-
ci- in pompis ex-
te oribus relinquẽs
eu qui ſibi eſt in-
te or.
c *Peregre profe. &c.*
· THEOPHYL.
Pe ò filius iunior
o nia hęc ſimul de-
re t, & quæ cauſa?
P ſectus eſt in ter-
ra longinquã. Nã
q do egreditur ho-
m à Deo & ſe à ti-
m e Dei elongat
o ia diuina dona
ex ndit. Propinqui.n. Deo exiſtentes nihil tale quod inte
ri dignum facimus. Diſſipauit igitur ſubſtãtiã, & merito
V us.n. terminum vnum habet, & vnũ quoddam eſt, &
m itia multifariam diuiſa eſt, eorumq; nullorumq; cã. vt
ex ipſi gratia, fortitudinis vnus eſt limes, vitij autem duæ
ſu ſpecies, timor & audacia. Vides ſpargi rõnem & vnita
te virtutis diſperire.
 ion locum mutãdo, ſed animũ. Quãto qs in prauo ope
re us delinquit, tanto ab eius gratia longius recedit. Quid
lo gius q̃ a Deo recedere. Quia a Deo recedit, exul eſt pa-
tr cuius mundi. Regio longinqua eſt membra mortis.
d *Et ipſe cœpit.* Quia nihil ſatis eſt ꝓdigæ voluptati, qa vo-
lu as ſemper hẽt famẽ ſui, Merito ergo eget, q theſauros
ſapientiæ,

ſapientiæ, diuitiarumque cœleſtium altitudinem reliquit.
e *Vni ciuium.* Vnus ciuiũ ille eſt qui cõcupiſcẽtiis terrenis
merito prauitatis ſuę præpoſitus princeps mũdi vocatur. q
in villam mittit, quia cupiditati mundialis ſubſtantię ſubm
gat. Porcos paſcit, cũ ea qb. immũdi ſpiritus gaudẽt, ĉ peiat.

a Et diuiſit illis ſubſtantiam. Et non poſt multos dies congre-
b gatis omnibus adoleſcentior filius peregre profectus eſt in 1 2
Vſque ad obliuionem Dei — *a Luxuria conſumit omnia bona naturæ,*
c regionen longinquam, & ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam
a Ornamenta naturæ.
viuendo luxurioſe. Et poſtquam omnia † conſummaſſet, 3 4
a Bonorum operum atque uirtutum, in obliuione creatoris. — *Verbi Dei. Nam indigentia uerbi ueritatis eſt b Omnis locus abſente patre penuria eſt.* †
d facta eſt famẽs valida in regione illa, & ipſe cœpit egere. 5 6
Sponte. — *Immundo ſpiritui addictus.*
e Et abiit & adhæſit vni ciuium regionis illius, & miſit illum 7 †
f in villam ſuam, vt paſceret porcos. Et cupiebat implere 8
g *Siliqua genus leguminis, ſonoris ſolidibus & uacuis quod uentrem magis onerat quam reficit.*
h ventrem ſuum de ſiliquis quas porci manducabant & nemo 9 10
Bene ſe reuertitur quia a ſe receſſit, — *a Id eſt quanti ex Iudæis ob præſentia bona tantum legem ſeruant diuini, non ex dilectione.* 11
illi dabat: † In ſe autem reuerſus dixit. † Quanti mercenarij in 12 13
a In idololatria omni ueritate deſtitutor,
domo patris mei abũdãt panibus, ego autẽ hic famẽ pereo. 14 15 16

f *Vt paſceret porcos.*
Porcus immundum
animal, quod ſordi-
bus delectatur, ſic dia
bolus qui in idolis
cruore pecudum pa-
ſcitur, & morte i-
pſius hominis Miſit
ergo in villam, id eſt
ſuum fecit famulũ,
vt paſceret porcos,
immolãs ei animam
ſuam.
g *Et cupiebat.* Cibus
dæmonum eſt ebrie
tas, fornicatio & hu-
iuſmodi, quæ blan-
da ſunt & ad ſuum riſum
prouocant. Neque
alia cura eſt luxurio
ſis, niſi vt ventrem
ſuum impleant quo
rum Deus venter eſt.
Sed eis non poteſt
ſalutari, quia voluptas ſemper habet famẽ ſui. Vel ſiliquę
cibus dęmonum ſunt carmina Poetarum & doctrinę ſecu
lares, ſterili ſuauitate reſonantes, q̃ cum delectent, in eis ni-
hil eſt q̃ ad vitam pertineat, ſed eſt ſonitus & ſtrepitus ver-
borum, nulla refectio vbi ſtudioſi eorum famæ veritatis &
virtutum pereant.
h *Et, ideo, nemo.* Qui aliquid ſolidũ & rectum quærebat.
Vnde iſte iã ab eis q̃ forinſecus illiciunt & ſeducunt, in cõ-
ſcientiæ, interiora reducere faciens intentionem ſuã dicit:
Quanti mercenarij.
Nemo illi dabat. Quia diabolus cũ aliquẽ ſuum facit, vltra
ad vitiorum abundantiã non ꝓcurat, ſciens eſſe iã mortuũ.
i *Quanti mercena.* Qui futuræ mercedis intuitu digna opari
☞ ſatagunt,

† *cæſum pſiſſet ex pendiſ-ſet.*

E

† *Quot*

Philip. 3. d. Siliquæ ſterilia carmina Poetarũ.

NICOLAVS DE LYRA.
peccator qui dicit iuuenis moribus, & ideo dicit adoleſcẽtior filius.
1 Et diui. *Quia dona Dei hominibus largiunt. licet diuerſimode.*
2 Adoleſcentior. *Per multiplicationem peccatorum elongando ſe a patre & a cœleſti ciuitate.*
3 Et ibi diſſi. ſub. ſu. *Quia per peccata, mortalia tolluntur bona gratiæ, & peiorantur bona naturæ.*
4 Viuendo. *Luxuria ſpiritualia, quæ eſt idololatria quantũ ad Gentilem, populum, & luxuria corporali non ſolum quantũ ad Gentilem, ſed etiam quantum ad peccatorẽ informem fidem habentem.*
† Facta eſt fames vali. *Per defectũ verbi diuini & ſacræ ſcriptu ræ quia gentilibus non eſt data lex vetus, neque oracula prophetarũ ſecundum illud Pſal. 147. b.* Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. *Peccamus etiam Iudæis in tali ſtatu lex & prophetæ non valebant ad ſalutem. Ideo ſubditur.*
5 Et ipſe cœ. eger. *Spiritualibus bonis,*
6 Et haſit. *Scilicet diabolo, qui eſt ciuis in regione ũbræ mortis,*
7 Et miſit il. *Id eſt, occupauit eum circa cupiditatẽ mundanam, cuius villæ diabolus dicitur dominus, Ioan, 14. d. Venit princeps mun di huius. in me non habet quidquam.*
8 Vt paſceret porcos. *Id eſt, vitia quæ fœtida ſunt & immũda,*
9 *de 1. Timoth. 6. b.* Radix omniũ malorũ eſt cupiditas, *quia ſi cut radix miniſtrat nutrimentum omnibus ramis arboris, ſic abundantia temporalium circa quam verſatur mundana cupiditas, admi niſtrat materiam & fomentum omnibus vitiis.*
10 Et cupie: &c. *Quia intentus cõgregationi temporaliũ, quærit in talibus ſufficientiam, intendens eã habere per talia, ſed nõ aſſequi tur intentum, quia talia non minuunt cupiditatẽ, ſed magis eam augent. Quanto enim aliquis plus habet de bonis tẽporalibus, tãto plus ad habenda maiora anhelat, ſecũdũ quod dicit beatus Gregorius & hoc de communi curſu accidere videmus, & ideo bene ſubditur.*
11 Et nemo illi dabat. *Quia non aſſequitur quod intẽdebat & quia conſideratio huius defectus inducit aliquando ad pœnitentiam. Ideo ſubditur.*
12 In ſe autẽ. *Homo enim peccando extra ſe egreditur, quia limi tes recte rationis tranſgreditur, & ideo pœnitendo ad ſe reuertitur.*
13 Quanta mercenarij. *Id eſt, ſeruientes pro mercede æterna.*
14 In domo. pa. *Id eſt, in eccleſia ſeu congregatione iuſtorum.*
15 Abundant pani. *Scilicet pane ſacræ ſcripturæ per eruditio nem & pane euchariſtiæ per ſacramenti receptionem.*
16 Ego hic au. fame per eo. *Quia ſi ad populum gentilẽ referatur hoc dictum, patet, quod ei talia non adminiſtrantur. Si autem ad Catholicum peccatorem, patet quod talia non proficiunt homini quã diu manet in mortali peccato.*

✻ Surgam

MORALITER.

† 1 *Et diuiſit illis ſub.* Quia Deus dimittit quemlibet agere ſecundum arbitrii libertatem.
2 *Adoleſcentior filius peregre profectus eſt.* Per multiplicationem peccati elongans ſe a patre cœleſti, ideo ſubditur.
3 *Et ibi diſſ. &c.* Bona gratuita pdẽdo, & naturalia pẽiorãdo
† *Et poſtquam conſumaſſet omnia facta eſt, &c.* Nam in regione peccati fit magnus defectus pabuli diuini.
Et ipſe cœpit egere: Nam exiſtens in mortali peccato fit egẽs omni ſpirituali bono.
† *Et adhæſit vni ciuium, &c.* Id eſt, diabolo, qui ciuis eſt in regione vmbræ mortis.
8 *Et miſit illum in villam ſuam.* Id eſt, in peccatorum ſocietatem in qua dominatur ſicut in propria villa.
9 *Vt paſcere porcos.* Id eſt, immundiciæ peccata.
10 *Et cupiebat implere ventrem, &c.* De cibo porcorum qui eſt carnalitas.
11 *Et nemo illi dabat.* Quia nullus vtens ratione concedit carnaliter uiuere.
12 *In ſe autem re.* Id eſt, ad propriam cõſcientiam per rationis dictamen, a qua receſſerat ſequendo ſenſualitatem.
13 *Dixit quanti mercenarii.* Id eſt, Deo ſeruientes.
15 *Abundant pa.* Verbi diuini & Euchariſtiæ ſacramenti.
16 *Ego autem hic fame pe.* Priuatus omni bono.

8 Et

A ſatagunt, quotidianis ſupernæ gratiæ reficiuntur alimentis. Sed fame perit, qui extra domum patris, id eſt, ſine fide viuens, uitam beatam in inani philoſophia inquirit.

a *Pater pec.* Et ſi Deus omnia nouit, vocē tamen expectat confeſſionis. Sine periculo prodas quod ſcis ſā eſſe cognitum habes cauſam vt pro te interueniat Chriſtus, nec pro te gratis mortuus ſit, habet & cauſam ignoſcendi Pater, quia quod vult filius vult & pater. *Pater pec. in cæ. co.* Peccato animæ cœleſtia ſignificantur dona ſancti ſpiritus imminuta.

† poſt hæc.

b *Fac me ſi.* Ad filii affectum qui omnia quæ patris ſunt ſua eſſe non ambigit, aſpirare non præſumit ſed me[r]cenarii ſtatum iam pro mercede ſeruitutis deſiderat, ſed nec hunc etiā niſi paterna dignatione ſe promereri poſſe teſtatur.

Seruus mercenarius & filius differunt.

B AMBRO. Diſtat inter ſeruum mercenarium & filium.

b Quia me iacere cognoui. a Qui longe receſſi ad patrem, qui ſub principe pecorum miſerabili egeſtate tabeſco:

Surgām & ibō[b] ad patrem meum: & dicam illi. Pater, peccaui 1
a Coram angelicis ſpiritibus, ſanctiſque animabus in quibus Deus ſedet
a in cęlum & coram te. & † iam non ſum dignus vocari filius, 2 3
a Sicut deliberauit ita implet.
b tuus, fac me ſicut vnum de mercenariis tuis. Et ſurgēs ve-
a In eccleſia conſtitutus. Vbi iam peccatorum fructuoſa poſſit eſſe confeſſio. q Ante oculos habet non niſi quæ diliguntur dici ſolent impios enim & ſuperbos Deus non videre dicitur
c nit ad patrem ſuum. Cūm autem adhuc longe† eſſet, vidit 4
a Cum pro homine inducendo verbum in carnem miſit. Ne quis impe[t]rat ven[i]entem.
illum pater ipſius & miſericordia mōtus eſt & accurrens † 5
in accurſu præſentia in amplexu clementia. a In eccleſia conſtitutus incipit peccatum confiteri
ceci[d]it ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum. Dixitque ēi
a Quia cœleſtem Ieruſalem reliqui. a Qui te deterro idola colui. c Cupit per gratiam fieri, quod fatetur indignum ſe eſſe per meritum.
filius: Pater, peccaui in cœlūm & coram te. Iām non ſum di-
a Pater ex natura, ex ſubſtantia quam aliquando dedit non ergo pater iuſtus [illegible]
b Coadiutores in excolenda vinea. c Certificare de hæreditate in mortalitatis habenda.
d gnus vocari filius tuus. Dixit autē pater ad ſeruōs ſuos. Cīto 6
a Id eſt, veſtem ſpiritusſancti. b Id eſt ſignaculum ſimilitudinis Chriſti & expreſſionem veritatis
e proferte ſtōlam primam, & induite illum & date ānulum in 7 8
f a Id eſt, operibus. b Chriſtus vitulus ſaginatus omni ſpirituali uirtute opimus ut pro totius mundi ſalute ſufficiat
g h i mānu eius, & calciamenta in pedes eius, & adducite vītulum 9 10

Seruus eſt, qui timore pœnæ præſentis vel futurę tēperat a vitiis. Mercenarius eſt qui ſpe & deſiderio regni cœlorū. Filius eſt qui amore ipſius boni, & virtutum ſuccenſus quicquid eſt eis contrariū toto odio deteſtatur. Vnde prodigus cum ī ſe reuerſus famis ſupplicia formidaret, iā ſeruus factus ſtatim mercenarii iam de mercede cogitans cupiebat. Sed pater occurrens nō cōtētus minora cōcedere, vtroque gradu citius tranſcurſo, priſtinæ filiorū dignitati reſtituit, nec iam de mercede cōductoris, ſed de hæreditate facit cogitare parentis. Vnde ille non addit ꝙ diſpoſuerat ſe dicturum. Fac me ſicut vnum de mercenariis tuis, cum panē non haberet vel mercenarius eſſe cupiebat, quod poſt oſculū patris generoſiſſime dedignatur.

c *Cum autem adhuc longe eſſet uidit il. pa. ip. &c.* Antequā intelligeret Deum, ſed tamē cū iam pie eum quæreret, tamē nondum dignus operibus rediret, per verbū incarnatū anticipat filij reditum. Ante ad terras venit quā ille ad domū

C cōfeſſionis, ipſum verbum nō deſerens, ſed in verbo vſque ad peregrinationem noſtrā condeſcendens. Brachium, i. filiū in amplexū reuertentis humiliauit. Pater ſuper filii collum cecidit, dum leue ingū ſuæ dilectionis ſibi imp[oſuit]. oſculatus eſt eum, vt oſtenderetur quod alibi dicitur, *[Oſcu]letur me oſculo oris ſui.* Rediens oſculum charitatis a pa[tre ac]cipit, dum per gratiam certificatur de indulgentia.

d *Dixit autem pater ad ſeruos.* ✠ THEOPHYLACTV[S]. ſeruos intellig[e] angelos miniſ[t]rios ſpiritus, mittuntur in [mi]niſterium, [pro]pter eos qui [...] digni ſunt: illi [in]veſtiunt a pe[ccato] reuertētem ſto[la pri]ma, quam pri[us, antequam] peccaremus [ha]bamus, indu[unt] ſcilicet incorru[ptio]nis, vel dignitat[is quam] præſtat omnibu[s] baptiſmi dig[nitas] primum enim [...] nos veſtit, & [...] ſumimus hon[...] tis ueſtitum. V[el] ſeruos intellig[e an]gelos qui mini[ſtrant] omnibus quæ [pro]pter nos fiunt, [qui]bus mediātibu[s ſan]ctificamur, vel [...] ſacerdotes q[ui con]uerſos per bap[tiſmum] vel verbū doctrinę induunt, & induūt eos Chriſtū ſto[la pri]mam. *Quicumque enim baptizati ſumus in Chriſtū, induti [ſu]mus Chriſtum.* Et annulum dat in manū ſignaculū Chriſtia[ni], ꝙ per opera habemus, nam manus ſymbolum opera[tio]nis eſt, annulus vero ſignaculi.

e *Cito proferte ſto. pri.* Stola prima, veſtis innocētiæ, i[n qua] primus homo conditus, ſed poſt culpam ſe nudum [...] & pellicium, id eſt, mortale ſumpſit indumentum.

f *Anu.* Id eſt, ſignaculum fidei, quo ſignantur promi[ſſa in] cordibus credentium.

g *In ma.* Id eſt, operatione: vt per opera fides clareſca[t], fidem opera firmentur.

h *Et calcia.* Id eſt, exēpla priorū munire in officio [...] vt & opus ornet bene viuēdo, & curſus ad æterna [...]

Et calciamē. Ne coluber īuadat, vt ſuper ſcorpiones [...] ei cōueniat. Quā ſpecioſi pedes euā. Perdiderat enim [...] tatem ſponſi, & nudis pedibus Paſcha celebrare nō p[...]

i *Addu cite ui.* Prædicate Chriſtum & mortē eius i[...] vt & corde credat, occiſum immitando, & ore pr[...] paſſionis ſacramentum ad emundationem.

NICOLAVS DE LYRA.

★ 1 Surgam. *Per infidelitatis vel peccati derelictionem.*

2 Et ibo ad patrem meum. *Per vitæ meliorationem.*

3 Et dicam ei. Pater peccaui, &c. *Per veram fidei confeſſionē quantum ad populum gentilem ſecundum illud Ro. 10. b. Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem quantum ad catholicum peccatorem per integram peccatorum contritionem & puram confeſſionem.*

4 Cum autem adhuc longe eſſet. *Id eſt, motus ad pœnitendū non tamen perfecte contritus ad quam requiritur gratia diuina præueniēs, Ideo ſubditur.*

5 Vidit illum. pa. *Oculo clementiæ. Sequitur.*

6 Dixit autem, *Id eſt, ad apoſtolos & eccleſiæ miniſtros præcepit prædicare, non ſolum Iudæis, ſed etiam Gentilibus non ſolum iuſtis, ſed etiam peccatoribus.*

7 Cito proferte. *Id eſt, proferendam innocentiam & ve[ſtem] dam nunciate vere conuerſis & pœnitentibus.*

8 Et date anulum in manu eius. *Id eſt, prædicate dan[...] nulum fidei per charitatem operantis.*

9 Et calciamente in pe. *Id eſt, ſanctorum præcedentium [exem]pla, quia calciamenta fiunt de pellibus animalium mortuoru[m].*

10 Et adducite uitulum. *Id eſt, ſacramentum euchari[ſtiæ] libus adminiſtrate, in quo immolatur Chriſtus, qui eſt vitulu[s ſagi]natus propter gratiæ pinguedinem.*

MORALITER.

† 1 *Surgam:* De luto culpæ.

2 *Et ibo ad patrem meum:* Per conatum operandi bene.

3 *Et dicam ei, &c.* Recognoſcēdo culpam & petēdo veniā.

4 *Cum autem adhuc longe eſſet.* Id eſt, attritus & non perfecte contritus, ad quod requiritur gratia Dei prçueniens. Ideo ſubditur.

4 *Vidit illum pater ipſius.* Oculo clementiæ.

† *Et accurrens cecidit ſuper collum eius.* In ſignum rec[oncilia]tionis perfectæ.

6 *Dixit autem pater ad ſeruos ſuos.* Id eſt, eccleſiæ mi[niſtris] quibus Chriſtus præcepit benigne recipere pœnite[ntes] confitentes.

7 *Cito proferte ſtolam primam, &c.* Adminiſtrādo ſi[...] ſiæ ſacramenta vt ſicut prius ſpiritualiter adornetur.

10 *Et adducite vitulum ſaginatum.* Id eſt, euchariſtiæ [ſacra]mentum Chriſtum continens immolatum.

a *Et cœperunt epulari.* Nõ ſolũ filius ꝑ quo vitulus occiſus eſt reficitur, ſed & pater & ſerui eius: qa refectio Dei & ſanctorum eſt ſalus peccatorum. Et nota, ꝙ poſt datam ſtolã, annulum, calciamentum, vitulus immolatur, quia niſi qs primę immortalitatis induerit, niſi annulo fieri opera munierit, niſi ipſa fidem confiten prædicauerit, cœlibus non poteſt intereſſe ſacramẽtis.

b *Erat autem fi.* Filius, id eſt populus Iſrael, qui nec ad colenda idola elongauit. Neque in domo erat, quia interiora legis non penetrat, literali ſenſu contentus, terrena orans, terrena expectans. Hic eſt qui ag. emit, & quinque iuga boum, legis onere preſſus, terrenis ſenſibus fruitur, & xorem duxit, in affectus carnis.

c *Et cum ve.* Appropinquat filius domũ cum aliquis in populo illo ſpiritualiter legẽ intelligẽs, labores ſeruilis operis improbat, & eccleſię libertatẽ conſiderat. Audit ſymphoniam & chorũ, id eſt, ſpiritu plenos vocibus conſonis euãgelium prædicare. Vocat vnum de ſeruis, cũ ſumit ad legẽ aliquem de prophetis. Et eũ interrogat, dũ in eo ſcrutatur quæ ſint hæc feſta eccleſiæ in quibus ſe eſſe nõ videt.

d *Audi.* Symphonia eſt diuerſarum ętatum & virtutum variarum chordarum indiſcreta concordia. Vnde. *Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.*

e *Interrogauit.* Et nunc quærit Iſrael cur Deus lætetur in aſſumptione gẽtium, & propter inuidiam neſcit patris voluntatem & foris ſtat, quamuis per præcones rogetur.

f *Indignatus.* Indignabantur Iudæi & cõquerebãtur, quia Deus cum Gentibus epularetur. Et adhuc de Gentiũ ſalute indignantur nec volunt introire. Sed cum plenitudo Gentium introierit, egreditur pater ad rogandum Iſrael, quando manifeſta erit vocatio Iudęorum.

C ✻ THEOHPYLACTVS. Hoc loco celebris mouetũ q̃ſtio, quomodo appareat filius inuidus. q alioq̃ viguit & ſeruiuit, patri bene placens quæ ſoluitur ſiquidem parabolã quis expẽderit quare dicta fuerit. Omnino enim qa obmurmurabãt domino Pharisæi mũdos & iuſtos ſe putãtes eo quod ſuſciperet meretrices & publicanos, ac ꝓpterea parabola iſta cum his quæ ante iam dicta ſunt eadem eſt D

a Semper Chriſtus credentibus immolatur. — Gaudium eſt coram Deo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.

ſaginatum, & † occidite. † Et manducemus & † epulemur

a Per infidelitatem. b Per fidem. c Recedendo a conſortio iuſtorum.

quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat, & in-

a Reditus matri eccleſiæ. — Hæc in primitiua eccleſia, ſed epulæ huius feſtiuitatis iam dilatata eccleſia, in orbe terrarum celebrantur.

uentus eſt. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius ſenior

a Id eſt in terrenis operibus, id eſt longe a conſilio patris.

a in agro. Et cum veniret, & appropinquaret domui, audiuit

b a Symphonia eſt collatio quorumcunque ſonorum & chorus uocum.

c ſymphoniam & † chorum, & vocauit vnum de ſeruis, & in-

d Propheticus ſermo. a Ab extremis terræ unde maior exultatio. Vnde Cantate. Deo canticum nouum, quia laus eius ab extremis terræ.

e terrogauit quæ hæc eſſent. Iſque dixit illi. Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum ſaginatum, quia ſaluum illũ re-

Etiam hunc bonus pater ſaluare cupit.

f cepit. † Indignatus eſt autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egreſſus † cœpit rogare illũ. At ille reſpondẽs dixit patri

Quod eſt de uno Deo colendo.

g ſuo. Ecce tot annis ſeruio tibi, nunq̃ mandatum tuũ præter-

g *Ecce tot an.* HIERO. Iuſtitiam legis ſecutus, iuſtitiæ Dei
1 non eſt ſubiectus. † Lætemur.
Quæ enim maior eſt
2 iuſticia Dei quam
3 ignoſcere pœnitentibus?
4 h *Mandatum tuum.* Quaſi non ſit præte-
5 rire, ſaluti alterius in
6 uidere, vel de iuſtitia
7 ſe iactare. *Nunquam præterii, conuerſatus* Pſ. 18.c.
ſine querela. Vel iactantia eſt, non veri- E
tas, cui pater cõſentit ſed alia ratione com-
8 peſcit. Mecum es, le-
9 ge, qua ſtringeris, non quin peccaue-
10 rit, ſed quia Deus
11 caſtigando ſemper retraxit. Vnde. Si dereliquerint filii eius legẽ meam, *& in iudi. meis nõ am. &c. Viſitabo. &c.* Nec mirũ ſi patri mẽtitur, qui fratri inuidet: cũ & in iudicio impudẽtius mẽtientur. *Nonne in no. tuo de. e. Nunquã dediſti mihi, &c.* Nullius ſanguis ꝓphetæ vel ſacerdotis a Romano imperio nos liberauit: & ꝑ Gẽtibus glorioſus sãguinis funditur. Cũ amicis epulatur patre abſẽte, quia ſemper in agro, id eſt, in fine ſæculi hœdum, id eſt. Antichriſtũ immolabit. Et cum amicis dęmonibus ſaturabitur. Vnde dicitur. *Tu confregiſti capita drac. de. e. eſ. po.* Aethio. id eſt, nolentibus conuerti, dediſti eum in quo delectentur. Pſ. 72.c.

Occidiſti il. vi. ſa. Confitentur veniſſe Chriſtũ, ſed inuidia non vult ſaluari, Sic de Iudæo & gentili. Generaliter autẽ de iuſto & peccatore poteſt accipi. Sed quõ iuſtus inuidet fratri, nec vincitur de correctione patris? Sed omnis iuſtitia ĩ cõparatione Dei nõ eſt iuſtitia: vnde Paulus quotquot perfecti eſtis. Et alibi: Miſer ego quis me li. de. c. m. huius. In ſanctos autẽ cadit inuidia. Vnde apoſtoli indignati ſunt pro petitione matris filiorũ Zebedæi. Nec mirum, cũ hoc etiã de angelis putetur. Sidera quippe nõ ſunt mũda in cõſpectu eius F Ro. 7.d. Matth. 20.c. Iob 25.b

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Et manducemus. *Quia in primitiua eccleſia non ſolũ miniſtri eccleſiæ ſumebant hoc ſacramentum, ſed etiã totus populus quotidie habet act. 2. f.* Et adhuc ſemel. *In anno quilibet Chriſtianus tenetur refici hoc ſacramento. Reficitur etiã quotidie, quia ſacerdotes non ſolum ſumunt hoc ſacramentum pro ſe, ſed etiam pro populo.*

Quia hic filius meus mor. erat. *Morte culpæ.*

Et reuixit *Vita gratiæ.*

Erat autem filius eius ſenior in agro. *Quia Iudaicus populus in cultu vnius Dei erat occupatus.*

Et cum. *Scilicet eccleſia.*

Audi. ſymphoniã & chorũ. *Quia cũ ſpiritusſãctus deſcẽdiſſet ſuper apoſtolos alioſq; diſcipulos in die pentecoſtes, cœperũt laudare Deum variis linguis, vt habetur Act. 2. a Et tũc Iudæi qui erãt in Ieruſalem audientes voces eorũ admirati ſunt, & cœperunt quærere vnde eſſet tanta gratia & exultatio, ideo ſubditur.*

7 Et vocauit vnum de ſer. & iterro. quid hæc eſſent *Quia Petrus pro aliis reſpondit oſtendens ꝙ erat ex donis ſpiritusſancti quod iuſtificat venientes ad fidẽ in catholica, ſiue ſint Iudæi, ſiue ſint gentiles, vnde & ſimilis gratia ſpiritusſancti data fuit gẽtilibus credentibus, ſicut & diſcipulis Chriſti in die pentecoſtes data fuerat, vt habetur Act. 10. de Cernelio & aliis gentilibus qui erant cum eo.*

8 Indignatus nolebat introire. *Quia Iudæi etiam ad fidẽ conuerſi, fuerunt admirati quod gentiles quos prius deſpexerant æquarentur eis in gratia Dei, vt habetur Act 10. g. Vnde cum Petrus rediiſſet Ieruſalem, illi qui erant conuerſi ad fidem catholicam de Iudaiſmo, diſceptabant aduerſus illum, eo quod communicauerat cum illis, vt habetur Act. 11. a.*

9 Pater ergo illius, &c. cœpit rogare illum. *Quia Deus per apoſtolos & ſpecialiter per Paulum oſtendit rationabiliter & per ſcripturas, quod erant gentiles non contemnendi, ſed gaudenter ad communionem fidelium recipiendi.*

10 Ecce tot annis ſeruio tibi. *Sub lege Moyſi.*

11 Et nunquam mandatum tuum præterini. *Scilicet mandatum de cultu vnius Dei. Licet enim multi de Iudæis fuerant Idololatræ, tamen aliqui ſemper remanſerunt in fide & cultu vnius Dei & illi poſſunt dici populus Iudaicus, ſicut & frequenter pars nominatur nomine totius.*

✻ Et nunquam

MORALITER.

† *Et cœperunt epulari, &c.* Quia peccator vere pœnitens de peccatis ad mẽſam Chriſti recipitur cum aliis Chriſtianis.

4 *Erat autem filius eius ſenior in agro.* Per quem ſignificatur Chriſtianus perſeuerans in iuſtitia, remiſſe tamen operando & talis aliquando miratur, ꝙ Deus magis reſpicit peccatorem conuerſum dando ei virtutem fortius operãdi ſicut dedit ſancto Bonifacio Martyri Et talis admiratio indignatio dici poteſt large loquẽndo, quia parabola quæ eſt q̃dam ſimilitudo, non ſemper currit omni modo. Pater autem amouet hanc admirationem: ſeu indignationẽ, quãdo Deus per ſe vel per aliũ oſtendit iuſto, quod quicquid operatur, iuſte fit, licet hominibus aliquando aliter videatur:

A eius,& circa angelos ſuos peruerſũ qd intellexit. *Omnia mea tua ſunt.* Omnia, nõ ſemper ad totũ, ſed ad partẽ maximam refertur. *Vt omnes declinauerũt, ſimul inuti. facti ſũt Omnnes q ve nerunt, fu. ſunt Omnibus omnia factus ſum. Omnes quæ ſua ſunt quę*

Pſa.13.a. Io.10.d. 1. Cor. 9.d.

Omnia mea tua ſunt; Non angeli, ſed lex & prophetæ, quamquam illi nil negauerit quẽ ad eſum hortatur vituli.

a *Nunquã. &c.* Hoc non de omnibus ſed de his tãtum qui ad idololatriam nunquam verſi ſunt, qui etſi temporalia quærebant, ab vno Deo tamen ea deſiderabant.

b *Deuorauit ſubſtãtiam ſuam cũ meretricibus venit, occidiſti. &c.* Meretrices ſunt ſuperſtitiones gentilium, cum quibus ſtantiam diſſipat, qui relicto connubio verbi Dei cum mone fœda cupiditate fornicatur.

c *Fili tu ſemper mecum es.* Non quaſi mentientẽ redarg ſed ſecum perſe rantiam eius app bans, & ad perf nonem potiori exultationis inuit

d *Omnia mea.* In æterna beatit ne, & omniũ ſir la, & ſingulorũ ma. Noſtra ſunt periora ad vidẽ Noſtra erunt æ lia ad conuiuãd Noſtra erunt riora ad dominandum. Sicut enim cupiditas nihil ſin guſtia, ita nihil cum anguſtia charitas tenet.

Id eſt, nunquam te mihi ad refectionem dediſti, eo ipſo quod te hœdum i. eſt, peccatorem, & le gis prophanatorem exiſtimaui. a Hæc ex perſona primitiuæ ... plebis. Vel ex perſona populi Ieroſolymitani cum alijs tribubus Iſrael.

a iui: & nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis e- 1
b pularer: Sed poſtquam hic filius tuus, qui deuorauit ſubſtantiam ſuã cum meretricib. venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi: Fili tu ſemper mecum es, & omnia mea 2
a Si deſinis inuidere.
c
d tua ſunt. Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater 3
tuus hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nunquam dediſti mihi. *Qui toto tempore legis Moſaicæ nunquam tantum beneficium datum fuit populo Iudaico, quantum datum eſt tempore euangelij gentili populo ad fidem conuerſo, ideo omnia beneficia illius temporis modica ſunt & quaſi nullius reputationis reſpectu beneficiorum nouæ legis.*

2 Fili tu ſemper. *Quia ſemper aliqui de iudæis adhiſerũt Deo per fidem, & multi ex eis receperunt fidẽ Catholicam, qui ſunt participes beneficiorum nouæ legis. Ideo ſubditur.*

3 Et omnia. *Cætera patent ex prædictis. Si autẽ referat iſta parabola ad iuſtum & peccatorem reuertentẽ, ſic filius ſenior exiſtens in agro eſt homo à iuuẽtute ĩ operibus virtuoſis exercitatus. Iunior autem filius eſt peccator pœnitens, qui diu malè vixit & aliquando datur à Deo maior gratia, & per conſequẽs maior gloria, quã il bene vixit a iuuentute. Sicut patet de ſancto Bonifacio martyr põtefice, qui inuictus in ſtupro pænituit, et paſſus eſt ſub Diocl cuius feſtum colit Eccleſia Romana 2. idus Maij, de quo iu quando admirantur. Quæ quidem admiratio poteſt dici quædi gnatio, inquãtum talis nõ videtur dignus tãto bono. Sed Deus pacificat hanc indignationem, quãdo oſtendit per eruditionẽ v ſpirationem quod hoc non prouenit ex parte peccatoris pœnit ſed ex infinita bonitate Dei conferentis ſecundum vera ſua iu facultatem humanam omnino tranſcendentia. Et ad hanc inte poteſt de facili litera applicari.*

C

CAPVT XVI.

a Dicebat. ✲ Theop. Oĩs parabola obliq: & figurato modo rerũ quarũdã naturã manifeſtat, non per oĩa rebus illis aſſimilata ꝓpter quas aſſumpta eſt. Idcirco non oportet omnes parabolarũ partes, curioſius ĩqrere, ſed quatenus apparent propoſito vtiles, reliquæ enim ſinendæ ſunt, quaſi parabolam cõtexentes, & nihil ad propoſitum conducentes, quomodo & in propoſita parabola faciendum.

Poſtquam tribus parabolis murmurãtes de pœnitẽtiũ receptione redarguit, ſupponit duas parabolas de danda eleemoſyna & ſequẽda parſimonia. Et cõgrue poſt pœnitẽtiã de eleemoſina ſub Iuſte enim a Deo pœnitentes miſericordiã expectat q gẽti fratri miſericordiã pſtat. Monet ergo apoſtolos a mẽtiã. q. d. *Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur v*

b *Ad diſcipu.* Quia Phariſæi ſupbi & auari ſicut petẽ veniam, ita eg bus pecuniam bant, ideo nunc ad illos illis audientibus diſcipulos de te verba facit.

c *Homo quidã.* licus proprie, cuſtos, ſed po hic pro Oecono id eſt, diſpenſa qui vniuerſam diſpẽſatore nõ imitar ſtantiã domus diſpenſat. In hoc qppe

CAPVT XVI.

Dicebat autẽ & ad diſcipulos ſuos: Homo 1
a quidam erat diues qui habebat † villicum 2
a Hæc accuſatio fit, quando non exercet opera pietatis 3
erga illos quibus debuit.
b & hic † diffamatus eſt apud illum: † quaſi 4 5
a Diſſipatio eſt uel quando male congregatur, uel non bene expenditur. 6
b Vocat quando incutit timorem æternæ damnationis.
c diſſipaſſet bona illius, & vocauit illum, et

†delatus

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XVI.

✲ 1 Dicebat autẽ, &c. *Poſtquam deſcripta eſt pœnitentiũ receptio benigna, hic cõſequenter deſcribit eorũ ſatisfactio cõdigna, quæ potiſſimè eſt p eleemoſynarũ largitionem, ſecũdũ illud Dan. 4. c.* Peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperũ. *Et ad hoc ſaluator inducit primo parabolã. Secundo, rẽ geſtã. Secunda ponitur ibi:* Homo quidã erat diues. *Circa primũ, primo ponit Chriſti eruditio. Secundo Phariſæorum deriſio, ibi:* Audiebãt autẽ. *Prima in duas, quia primo ponit parabolæ narratio. Secundo, ipſius ad propoſitum applicatio, ibi:* Et ego vobis dico. *Circa primũ ſciẽdum ꝙ ad hoc inducitur parabola, vt per hoc intelligatur, ꝙ ſicut diſpenſator faciens curialitatẽ de bonis domini ſui, receptus dicitur in domib. illorum quib. fecit, ſic diuites huius mundi, ſi de bonis ſibi traditis ad diſpenſationem dent pauperib. recipiẽtur in d ip ſorum, quæ eſt cœlum, ſecundum illud Matth. 5. a.* Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. *Dic ergo.*

Diuiſio.

2 Homo quidam. *Id eſt, ipſe Deus pro nobis humanatus*

3 Erat diues. *Secundum ꝙ dicitur 21. propoſitione libri de cauſis Primum eſt diues per ſeipſum, & non eſt diues maius. Et Pſa* Gloria & diuitiæ in domo eius.

4 Qui habebat villicum. *Id eſt, diſpẽſatorem cui tradid. temporalia ad diſpenſandum.*

5 Et hic diffamatus. *Quia nihil latet eum.*

6 Quaſi diſſipaſſet, &c. *Quia frequenter contingit, quòd*
✲ *huius*

MORALITER.

† 1 *Dicebat autẽ, &c.* Parabolam iſtam literaliter expoſui de mala diſpẽſatione bonorum fortunæ. Nunc autẽ eã exponã de mala diſpenſatione bonorum naturæ, quæ ſunt claritas intelligẽtię, capacitas memorię, viuacitas ſenſuũ exte & integritas & ſanitas membrorum, quib. homo põ & male vti. Et malus vſus, eſt diſpenſatio mala, & ta ior altera, quanto bona naturalia, bonis fortunæ ſun ra. Propter quod a domino iuſte reprehenditur, dice
✲ Q

…nitandum debemus ſumere.ſ. vt fraudulenter erga Deũ …amus·Sed e contrario iſtæ ſimilitudines dantur,vt intel…amus, ſi laudari potuit a dño,cũ fraudem faciebat,quã… magis placet Deo,q ſecũdum eius pceptum opera illa ſa… .Nec reprehēdit villicus, in quo diſcimus, non ipſi eſſe …mini, ſed potius …enarum diſpenſa…resfacultatum.Et …ео licet peccaue…; tamen quia ſibi … poſterum ex in…lgentia rerum do…ini quæſiuit auxi…l,prædicatur.

A l l e g o r i c e. …llicus eſt, cui De⁹ …quas pecunias ad …gandum pauperi…s commiſit. Qui …ogitat talem villi…ionem cum vita …finiēdam, magis …amicis acquiren…,quam de congre…dis diuitiis ptra…t. Intelligens fini…t vita iſta nō eſſe ei …um,vt terram ſuã …iota cōpũctione …liat ad ferendum …ctum. Et ibi etiã …nfuſibile erit mē…ca,eo modo quo …endicabunt fatuæ virgines

a *Centum cados.* Cadus Græce, amphora dr̃ Latine conti…s tres vrnas.Chorus modijs 30.impletur,Simpliciter ſic poteſt poterit accipi.Quiſquis indigētiam pauperis vel ex dimidia vel ex quinta parte alleuiat miſericordię ſuæ mercede donãdus eſt.Vel ſi accipiatur,vt cum Iudæi decimas dederint ſacerdotib.& Leuitis ſuis,ſuper iuſtitiam eorum abundet iuſtitia eccleſiæ Chriſti.Et cum illi decimas iſti dent dimidias: ſicut Zacheus fecit de bonis ſuis, vel duplicent illorum decimas dado quintas.

b *Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fe.* Si diſpēſator iniqui mammonæ dñi voce laudatur, q de re iniqua ſibi iuſtitiam præparauit,& paſſus diſpendium, tamen laudat prudentiam eius non q aduersũ dominum fraudulēter egerit, ſed q pro ſe prudenter fecerit quanto magis Chriſtus,qui nullum dãnum ſuſtinere pōt, & pronus eſt ad clemētiam,laudabit diſcipulos,ſi in ſibi creditos miſericordes fuerint.

c *Quia filij huius ſeculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt.* Cuius quilq; opera agit,eius & filius dicitur,vnde; *Fi lybui us.* Id eſt,tenebrarum,& filij lucis æternę vitæ.

Facite

Dum uiuis cogita qualiter debeas operari.
ait illi: Quid hoc audio de te? † ᵃRedde rationem † villica- †
A tempore mortis. Timore perterritus.
tionis tuæ: † Iam enim non poteris villicare. Ait autem 1 2
Vt pęnas euitem.
villicus intra ſe: Quid faciam, quia Dominus meus au- 3
fert a me, villicationem? Fodere non valeo, mendicare
Tempore huius uillicationis.
erubeſco. † Scio quid faciam, vt cum amotus fuero a † vil- 4 5
a Ii quibus miſericordiam impendero.
licatione, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque 6 7
ſingulis debitoribus Domini ſui, dicebat primo: Quan- 8
tum debes Domino meo? At ille dixit: Centum † ca- 9
a dos olei: Dixitque illi: Accipe † cautionem tuam, et ſe-
Dimidiam partem dimittit.
de cito, ſcribe quinquaginta. Deinde alio dixit: Tu vero
quantum debes? Qui ait: Centum Choros tritici. Ait illi. Ac-
a Quintam partem dimittit.
b Non de fraude,ſed de prouidentia,quamuis peccantem laudat.
b cipe literas tuas,& ſcribe octoginta. Et laudauit dominus vil- 10
c licum † iniquitatis, quia prudenter feciſſet, quia filii huius 11
Carnali. 12
ſeculi prudentiores filii lucis in generatione ſua ſunt. Et ego 13
14

I Oeconomiæ, diſpēſationis.

† Oeconomia diſpenſatione.

† batos † litera

NICOLAVS DE LYRA

…ius mundi,& maxime eccleſiæ miniſtri,quib.tradita ſunt bona tēporalia ad exponendum in pijs operibus,frequenter conſumunt ea in …citis, & ſuperfluis contra voluntatem domini tradentis talia eo…n diſpenſationi.

Redde rationem villicationis tuæ. *Quia de omnib. ſibi tra…is Deus exiget rationem vſque ad minimum quadrantem.*

Iam enim non poteris villicare. *Quia omnia a te auferen…r in morte.*

Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam, qa dominus …eus aufert a me villicationem. *Quia aliquando contingit, q …uites huius mundi male conſumentes bona ſibi tradita,timore mor…s ducuntur ad pœnitentiam,& ad cogitandum de vita futura.*

Fodere non valeo. *Id eſt,proprio labore,& pęnitentia nõ poſ…im ſatisfacere de peccatis,& venire ad vitam beatam.*

Mendicare erubeſco. *Quia verecundum debet eſſe huius mũ…i diuitibus petere à pauperibus & religioſis ſuffragia ſpiritualia, …& non rependere eis in temporalibus bonis.*

Scio quid faciam. *Quia bona temporalia eis diſtribuam.*

Vt cum amotus fuero a uillicatione. *Scilicet in morte.*

Recipiant me in domos ſuas. *Id eſt, per eorum ſuffragia & …erita recipiar in vita beata.*

Conuocatis itaque ſingulis debitorib. domini ſui. *Quia …ligioſi & pauperes quantumcumque iuſti, ſunt debitores Dei: In hoc tñ tenet iſta parabola,q ſicut iſte qui curialis fuit creditorib.de bonis domini ſui;recepit ab illis curialitatem quib.fecerat. Sic diuites huius mundi ſi bona eis tradita pauperib. diſpenſent per hoc de offenſis ſatisfaciunt; Parabola enim ſimilitudo eſt. Similitudo enim non ſemper currit quatuor pedibus,imo ſi teneret in omnib.iam non eſſet ſimilitudo,ſed magis identitas.*

10 Et laudauit dominus villicum iniquit. *Nõ de fraude,ſed de prudentia.Sic diuites huius mundi non ſunt laudabiles de conſumptione bonorum in illicitis actib.ſed de hoc ſi prudēter ſe conuertunt ad diſtribuendũ bona in pijs operib.vt per hoc prouideāt ſibi in vita futura,quia ſola eleemoſyna eſt comes defunctorum,ſecundum q dicit beatus Auguſtinus.*

11 Quia filij huius ſeculi. *Id eſt,homines temporalibus intenti.*

12 Prudentiores. *Id eſt,magis aſtuti ſunt,& feruidi in temporalibus negocijs agendis.*

13 Filijs lucis. *Id eſt,quam homines ſpiritualibus deputati ſint in negocijs ſpiritualibus.Et hoc videmus ad ſenſum frequenter accidere.Cuius vna ratio eſt corruptio naturæ,propter quam homo pronior eſt ad malum quam ad bonum. Alia ratio eſt,quia bona terrena ſunt ſenſibilia,& ideo fortius mouent animum,quia bonum non mouet niſi,vt cognitum,ſecundum q dicit Auguſtinus; Inuiſa diligere poſſumus incognita autem nequaquã:ſenſibilia autem bona ſunt magis cognita quam ſpiritualia, quia ſenſibilia ſunt cognita per experientiam ſenſu illa autem ſolum per fidem.*

Prudentia filiorũ huius ſeculi. duplex

14 Et ego vobis dico. *Hic ponitur prædictæ parabolæ applicatio,cum dicitur,*

✲ Facite

M O R A L I T E R.

Quid hoc audio. Hoc autem dominus ei dicit,quando ter…rem mortis immittit.

Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam quia dñs meus, &c. …oc autem dicit, quando non ſolum mortem timet cor…ralem,ſed etiam æternam.

Scio quid faciam.&c. Id eſt,per alios bonos procurabo mi…ſalutem.

Conuocatis itaque ſingulis debitoribus dñi ſui,dicebat pri. &c. …ẽs autem quantumcũq; iuſti,ſunt debitores Dei. Homo vero donatus prædictis naturalib.bonis,de curſu communi abundans eſt in fortunæ diuitijs,quarum tamen non eſt dominus,ſed diſpenſator,& ideo qñ de illis dat pauperib. donat de bonis domini ſui,& per eorum merita acquirit ſalutem ſibi ideo concluditur.

10 *Et laudauit dñs villicum iniquitatis,quia prudenter feciſſet.* Dicitur autem, villicus iniquitatis propter diſſipationem bonorum naturæ,ſed laudatur à domino,qa prudenter diſpenſauit bona fortunæ,propter quod inducit aliud ſimile,dicens.

A a *Facite vobis.* Mammona lingua Syrorum diuitiæ iniqtatis qa de iniquitate collectæ ſunt. Si ergo iniquitas bñ diſpẽſata vertitur in iuſtitiã, quanto magis epulæ diuini ſermonis in quo nulla eſt iniquitas, bonum diſpenſatorem leuãt in cœlum. Vnde ſequitur *Qui fidelis eſt in mini. &c.*

Mãmona

b *Qui fide.* In pecunia cum paupere participanda.

†14.q.5.c. qui habetis.

✲ THEOPHYLACTVS. Minimũ vocat terrenas diuitias, & reuera paruas immo quæ nihil ſũt qñquidem trãſitoriæ ſunt, multo vero cæleſtes, vt pote ſemp duraturas & qb. ſemp accedit, q vero in his terrenis diuitiis iniuſtus apparuerit, & ſibi vendicat, quæ in cõmunem vſum fratrum ſunt cõceſſa, neq; illo multo dignus inuenietur, ſed ſicut iniuſtus repudiabitur.

Minimo

†Ma.6.c

B

Et in maiori fidelis eſt. Adhærẽs creatori & cum eo ſpũs vnus effectus. Sed qui temporalia, quę poſſidet, non bene diſpenſat, ęternorum ſibi gloriam de qua tumet, euacuat. Si.n. nõ diligit fratrem quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Et ſi habens ſubſtantiam, viderit fratrem egentem, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

c.Io 4.d

c *Si ergo, &c.* Qui non dat fratrib. ad vtendum q̃ a Deo p omnib. eſt creatũ, iniquus erit in ſpiritualipecunia diuidẽda, vt non pro neceſſitate, ſed pro perſonis doctrinam domini diuidat.

d *Et ſi in alieno.* Si carnales diuitias quæ labuntur, non bene diſpenſatis, veras. & ęternas diuitias quis dabit vobis?

e *Nemo*

a Non quoslibet pauperes ſed eos qui poſſunt vos recipere in æterna tabernacula.

a vobis dico. † Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,

vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui 1

a In carnalibus in vſus fratrum bene expenſis b In ſpiritualibus erogandis. 2

b fidelis eſt in minimo, & in † maiori fidelis eſt, & qui in † mo- 3

Qui non dat fratribus. 4

c dico iniquus eſt, et in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo 5

a In eſt, in diuitiis, quibus præeſt Iniquus mammon, vt de eis tentet homines. Id eſt veræ vitæ gaudia vel virtutes, quibus ad vitam uenitur. 6 7

mãmmona fideles non fuiſtis, quod verum eſt, quis credet 8

a Alienum eſt a uobis quidquid ſeculi eſt, quia præter naturam. b Ea quæ propie homini deputata ſunt Chriſtus eſt, quia uita noſtra eſt. 9

d vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis 10

e dabit vobis? † Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire, 11

a Inter ſe diſſidentibus Nihil medium b Diabolum. c Deum Diabolo. 12

f aut enim vnum odiet, et alterum diliget: aut † vni adhærebit, 13

a Deum cuius mandata poſtponit & diligit naturaliter. Exponit qui ſint duo domini

g et alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire, et mammo- 14

a Intelligentes parabolam aduerſus ſe dictam, & carnalia pręſentia ſpiritualibus futuris quaſi incertis præponentes.

h næ. Audiebant autem omnia hæc Phariſæi, qui erant auari 15

e *Nemo ſeruus* Corripiens auaritiam dicit amatores pecunię Deũ amare nõ poſſe. Qui ergo Deum amat pecun[iam] cõtemnit. Non volet.n. ſimul tranſitoria, & æterna dil[ige]re. Qui æternitatẽ diliget tpalia in vſu, non in affectu [poſ]ſidet. Ideo dẽus fideliter diſtribuere, vt dñi tpalium no[n] ſerui, qa ſimul poteſtis ſeruire & pecuniæ.

f *Aut vni adhę[rebit].* AVGVS. Non [e]idem diliget. Nemo enim diligit dia[bo]lum, ſed ſua cupi[dita]te implicitus, ei [ad]hæret, vt ſi quis [alie]næ ancillę cõiũ[gio] patitur ſeruitutẽ, non diligit eum [cu]ius ancillam dili[git].

Et alte. Non qđ c[onte]mneat. Nullius.n. [con]ſcientia Deum c[ontemnere] ſe poteſt, ſed cõ[tem]nit dum minas [eius] ſuis cupiditati[bus] poſtponit, & de [bo]nitate eius, & in[fi]nitate ſibi bla[ndi]tur.

g *Non poteſtis ſeruire, & mammonæ.* Non ait habere diuitias, ſed ſeruire. [Ser]uit, qui cuſtodit, vt ſeruus, ſed qui ſeruitutis excuſſit iug[um] diſtribuit vt dominus. Qui ſeruit Mammonę, illi vtiq; [ſer]ui, qui merito ſuę peruerſitatis rebus iſtis præpoſitus, [prin]ceps mundi a domino dicitur.

n *Audiebant aũt.* Monebat dñs ſcribas, & Phariſæos no[n ſu]perbe ſapere, non de ſua iuſtitia pręſumere, ſed peccato[res] pęnitentes ſuſcipere; & ſua q̃ forte inciderent peccata e[lee]molynis redimere. Sed illi pręceptorem miſericordiæ [hu]militatis, & parſimoniæ, deridẽt, quaſi minus vtilia, & quam facienda noxius imperaret, vel certe vtilia, ſed a [ſã]perfecta ſuperfluus ingereret. Vnde eos redarguit.

Et ait

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *Mammõ eſt nomen dæmonis tentantis de diuitijs male acquirẽdis, & ideo nomen eius ad diuitias ſignificãdas deriuatur, & poteſt eſſe primæ vel tertię declinationis, dicendo mãmona mammonæ, vel mammon mammonis. Facere igitur. amicos de mammonia iniquitatis, eſt dare diuitias pauperib. quæ dicuntur mammona iniquitatis, quia frequenter ad iniquitatem inducunt, & implicant, non tamen per ſe, ſed ex abuſu hominum, vnde dicit Ambr. Sicut diuitiæ impedimenta ſunt reprobis; ita probis ſunt adiumenta virtutis.*

Aliter ẽt poteſt exponi de diuitiis iniquo affectu vel malo actu acquiſitis, de quib. poteſt tamen eleemoſyna fieri, vt de acquiſitis per meretricium, & huiuſmodi. Dare igitur talia, pauperibus eſt facere ſibi amicos de mãmona iniquitatis, id eſt, de diuitijs iniquo actu vel affectu acquiſitis. Si autem iniuſto titulo acquirantur vel poſſideantur diuitiæ, de eis non dẽt dari eleemoſyna, ſed eſt reſtitutio faciẽda.

2 Vt cum defeceritis *A præſenti vita.*

3 Recipiant vos in æter. *Id eſt, per ſuá merita, & ſuffragia impetrent apud Deum vos finaliter recipi in beata vita.*

4 Qui fidelis eſt in mini. *Bona minima ſunt temporalia. Similiter ſunt aliena a nobis, quia ſunt extra nos. Bona autem ſpiritualia, ſunt bona maiora, ſunt ẽt noſtra, quia non poſſunt auferri a nobis, nobis nolentib. Dicit igitur ſaluator.* Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt. *Quaſi dicat qui bona tẽporalia quæ ſunt minima fideliter diſpenſauit per eleemoſynarum largitionẽ, dignus eſt, vt ſibi committatur diſpenſatio ſpiritualium, quæ ſunt maiora, quia fidelitas diſpenſationis primæ eſt argumentum fidelitatis ſecundæ.*

5 Et qui

5 Et qui in modico iniquus. *Bona temporalia (quę mod[ica] ſunt,) in illicitis conſumendo, aut male retinendo.*

6 Et in maiori iniquus eſt. *Id eſt, in diſpenſatione bonorũ [ſpi]ritualium quę maiora ſunt, quia infidelitas prima eſt argument[um] infidelitatis ſecundæ. Ideo ſequitur.*

7 Si ergo. *Temporalia male diſpenſando, quæ ſunt magis bo[na ſe]cundum apparentiam, quam ſecundum veritatem.*

8 Quod verum eſt. *Id eſt, bona ſpiritualia, quæ ſunt vera b[ona].*

9 Quis credet vobis? *Id eſt, tradet vobis adminiſtrandum; [qua]ſi dicat nullus ſapiens. Et ideo tales ſi promoueantur in eccleſia [non] eſt ex Dei ordinatione, ſed magis permiſſione.*

10 Etſi in alieno. *Id eſt, in temporalibus, quæ ſunt aliena a [vo]bis, vt prædictum eſt.*

11 Quod veſtrum eſt. *Id eſt, bona ſpiritualia, quæ ſunt h[ab]entibus intrinſeca, vt prædictum eſt.*

12 Quis dabit vobis? *Scilicet ad diſpenſandum, quaſi dicat [nul]lus ſapiens hoc faceret.*

13 Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire. *Sc[ilicet] contrarijs, ideo ſequitur.*

14 Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ. *Id eſt, ob[edi]re Deo & diabolo, tentanti de diuitijs male acquirendis, & male [diſpen]ſandis.*

15 Audiebãt aũt. *Hic conſequenter ponitur Phariſeorum [deri]ſio irrationabilis. Secundo eorum confutatio rationabilis, ibi. E[t] ait illis. Primum ponitur cum dicitur.* Audiebant au. *Quaſi irra[tio]nabiliter loqueretur. Tum quia Abraham fuit diues valde, vt [habe]tur Gene. 13. a. & multi alij, qui Deo ſeruierunt, & placue[run]t.*

✲ *Tum q*

MORALITER.

† 1 *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.* Id eſt, de tẽporalibus diuitijs. Quæ ſic nominantur, non quia ſunt malæ ſecundum ſe, ſed quia frequenter ſunt occaſio mali. 1 Timot. 6. b. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociua quæ mergunt hominem*

hominem in interitum, & perditionem.

15 *Audiebant au.* Auarus.n. liberalem dicit prodigum hr̃. 4. Ethic. & per conſequens dicit eum deridendum quam ſtultum propter quod Phariſæi, qui erant auari [deri]debant Chriſtum, eo quod laudabat diſperſionem bo[norum] temporalium.

† *Om.*

A *Et ait,&c.qui iu.* Dũ peccatores quaſi infirmos & deſperatos contẽnitis,& vos perfectos in oĩb. cunctæq; fragilitatis expertes,eleemoſynarum remedio non egere creditis.Sed hic tumoris altitudo q̃ iuſte damnanda ſit,videt ille q illuminat abſcondita tenebrarum , & manifeſtat ꝯſilia cordiũ. ñon torpenti lenteſcit affectu.Eſt ergo fidei religioſa volẽtia,ſegnicies crimінoſa.Faciamus ergo vim naturæ,vt non ad terrena demergat,ſed ad ſuperna ſe erigat. D

d *Facilius eſt.* Quamuis dicam,lex & prophetæ vſq; ad Ioannẽ in non prędico legis deſtructionem: qa facilius maxima mũdi elementa q̃ minima legis præcepta

Lex & prophetæ. Diſputãtem contra philargyriam deridebant,quaſi ꝯtrium legi & prophetis: cũ in lege multi diuites Deo placuerunt, cum lex iuis obſeruatoribus bona terræ promittat,qui bus ſoccurrit docens diſtantiam eſſe inter legem & euangelium: qa in lege carnalibus propter terrena præcipiunt̃ minora,& in euangelio ſpiritualibus propter cœlum præcipiuntur maiora. Ideo in euangelizatione regni addit. B

a & † deridebant illum.Et ait illis:Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus , Deus autem nouit corda veſtra, quia

a Veſtra altitudo diſplicet Deo & in hoc ne defendatis vos per legam,quia lex veſtra iam amiſit ſtatum.

quod hominibus altum eſt , ãbominatio eſt ante Deum

a Vbi temporalia dabantur. b Qui pœnitentiam & uita auſteritatem uerbo & exemplo propter cęleſtia docebat. Qui eſt finis legis & initium gratiæ. c A tempore eius.

b Lex & prophetæ vſque ad Ioannem : † ex eo regnum Dei

Super tendens.

c euangelizatur,& omnis in illud vim facit.† Facilius eſt autem

Non ſoluo legem.Sicut in hoc uno apparet ſi & de aliis intelligite.

d cœlum & terram præterire,quam de lege vnum apicem cade-

e re. † Omnis qui dimittit vxorem ſuam,& ducit alteram,mœ-

a Matthæus excepta cauſa fornicationis b Quaſi ignotus apud Deum nomine non deſignatur.

f chatur: & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur.Homo qui-

a Hoc niſi ad inanem gloriam. Ecce uoracitas.

g dã erat diues qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur

1 tranſire , quia etiam
2 illa que leuia vel ſu-
3 perſtitioſa videntur
4 non vacant a ſacra- † Matth. 11.b.
5 mentis ſpiritualibus
quando omnia & in
6 euangelio recapitu-
lentur.Et tamen lex † Extiſſe ex illo tempore.
& prophetæ vſq; ad
7 Ioannem qa non po
8 tuit vltra venturum † Matth. 5.b.
ꝓphetari, quem cla-
9 ret veniſſe teſtimo-
nio Ioannis. E
10 e *Omnis qui.* AM-
11 BRO. Non omne
12 cõiugium eſt a deo.
13 Non enim gentilib. Chriſtianę copulant̃ cum lex prohibeat. Vbi eſt impar coniugium,lex Dei non eſt.

✻ THEOPHYLACTVS.] Vident̃ hic ſeparatim dicta,& a ſuperiorib.non cohærere,ſed attendenti videbuntur nõ ale ꝯſectanea,nam quia ipſe paupertatem in ſuperiorib. docuerat vocando diuitias iniuſtum Mammonam,lex vero benedictionem & in diuitiis det, & prophetæ bona terræ promittebant,vt ne quis dicat ei irridens ſicut Phariſæi, quid tu dicis? contrarius es legi? illa & in diuitijs benedicit tu paupertatem doces? propterea dicit. *Lex & prophetæ vſque ad* Ioannem. Et bene quidem docebat ita auditorum infirmitate poſtulante. C

Et omnis. Magna vis eſt cũ de terra genitus cęlũ quærit poſſidere per virtutem, ꝙ non potuit tenere per naturam, illum linguas ẽt deridentium cõtẽnit, ſicut dñs irriſus eſt à Phariſæis.Omnis qui vim facit,vehemẽti ſtudio properat, non

f *Homo qui.* Cõtra deriſores auaros ꝙ propoſuit exemplo aſtruit,ſ.quod diues apud inferos torquetur,qui Lazarum non fecit ſibi amicum,a quo poſſet recipi in æterna tabernacula,& magis videtur narratio quam parabola.

g *Qui induebatur purpura & byſſo.* GREGOR. Purpura color regij habitus eſt ꝯchis marinis ſerro circũciſis emiſſa. Byſſus genus lini candidiſſimi & molliſſimi.Si cultus præcioſarum veſtium culpa non eſſet,ſermo Dei non tã euigilanter exprimeret, ꝙ diues purpura & byſſo indutus apud inferos irremediabiliter torquetur:nec reprehẽditur diues, quod aliena rapuerit,ſed quod non erogauerit quid ergo illi erit,qui aliena rapit?Hoc ẽt hunc inferno tradidit,quia in ſua felicitate timidus nõ fuit , quia percep ta dona ad vſum ☞ arrogantiæ Purpura Byſſus.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *um quia lex vetus & prophetæ inducebant ad ſeruitutẽ Dei promittendo abundantiam tẽporalium,vt patet in multis locis ve. teſt. Phariſæi tamen iſta inducebãt ad defenſionẽ ſuæ auaritiæ] Male etiã inducebant,quia illi qui bene vtuntur diuitijs non ſeruiunt eis , nec dæmoni de eis tẽtanti,ſed magis è cõuerſo diuitiæ eis ſeruiunt , quia ſunt eis iuuamenta virtutis, vt prædictum eſt. Tales autem fuerunt Abraham & alij diuites qui Deo ſeruierunt & placuerunt. Similiter lex & prophetæ ſeruientibus Deo non promittebant abundantiam temporalium , tanquam principale præmium cum ſint minora bona quam actus meritorij: præmium at principale eſt maius bonũ, cum ſit finis actus meritorij,& finis ſemper potior eſt his quæ ſunt ad finem ordinata.Et ideo vbicunque in ſacra ſcriptura pro actibus virtutum promittuntur bona temporalia, ſub illis intelliguntur bona ſpiritualia & æterna tanquam principaliter promiſſa , neque temporalia ſic promittuntur ad malum vſum,ſed ad bonum.*

1 Et ait.*Hic conſequenter ponitur Phariſæorum confutatio. Et primo dicta confutatio ponitur. Secundo dubium remouetur. ibi. Facilius.Primo igitur ponitur Phariſæorum confutatio, cum dicitur.*

2 Vos eſtis. *Auaritiam veſtram prædicto modo colorando falſe.*

3 Deus au. *Id eſt,iniquitatem ibi latentem.*

4 Quia quod. *Id eſt,apparens iuſtitia & non exiſtens*

5 Abominatio eſt. *Aut ſecundum quod dicit beatus Hiero. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas.*

6 Lex &. *Non quod lex vel prophetia defecerit,ſed quia extunc perfectio euangelica prædicari incœpit quæ inducit ad contemptum temporalium propter amorem ſpiritualium & cæleſtium , tanquam propter maius bonum expeditius conſequendũ vnde dicitur libro de eccleſiaſticis dogmatibus.Bonum eſt facultates cũ diſpenſatione erogare,melius eſt tamen intentione ſequendi Chriſtũ , totum ſimul donare & abſolutum a ſollicitudine cũ Chriſto egere. Sed quia ad hoc requiritur magnus conatus liberi arbitrij:Ideo ſequitur.*

7 Et omnis in il: *Quia homo nutritus & aſſuetus in amore bonorum temporalium,non poteſt talia contemnere propter Deum,niſi ſibi quandam violentiã faciat:quia conſuetudo quædam natura eſt Illa autem quæ contra naturam ſunt, ſunt aliquo modo violenta.*

8 Facilius. *Hic remouet dubiũ,quia dixerat ſaluator.* lex & prophetæ. *Poſſent aliqui credere quod iſta eſſent per Chriſtum annihilanda quod non eſt verum imo per Chriſtum fuerunt impleta,& imperfectio eorum amota, vt plenius declaratum fuit Ma.5.& hoc eſt quod dicit ſaluator.* Facilius eſt,&c. *Et ad hoc inducit vnum exemplum dicens.*

9 Omnis qui di. *Lex enim permittebat repudium vxoris nõ tamen ſicut licitũ,ſed propter maius malũ euitandũ, vt declaratũ fuit Deu.24 a.& Mat.10.b.Et ideo Chriſtus imperfectionem legis amouit,quãdo indiſſolubilitatem matrimonij oſtendit di.* Omnis qui di vxo.&c *Et patet ſententia ex dictis Matthæ.19.b.*

10 Ho. qui. *Hic inducit exemplũ ad prouocandũ homines ad opera miſericordiæ ex diuite damnato propter defectũ pietatis & miſericordiæ & non dicitur hic quod ſit parabola, quia ſecũdũ doctores eſt narratio rei geſtæ.Dicit ergo.* Homo quidam. *Secundum ꝙ dicit Grego.non exprimitur nomen eius,quia non erat a Deo cognitus per approbationem,ſecundum quod dicit ſaluator reprobatis Mat.7 d.Nunquam noui vos. Diſcedite a me omnes.&c.*

11 Erat di. *Ecce ſuperfluitas in cenſu.*

12 Qui indue pur. *Ecce exceſſus in veſtitu,*

13 Et epulaba.&c. *Excedens in victu.*

✻ Et erat

MORALITER.

9 *Omnis qui dimittit.* Vxor nullo modo dimittẽda eſt ſapiẽtia.Sap.8.a Et quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere,&c.

10 *Homo quidam erat.* Hoc expoſui literaliter de diuitijs fortunæ,quia ſm doctores catholicos non ponitur hic parabola,ſed narratur res geſta , nunc aũt exponi põt de diuitijs naturæ prædictis. Et quia talis communiter eſt etiam diues in temporalibus & ſuperbus. Ideo ſubditur.

22 *Qui induebatur purpura & byſſo.* Ecce pompa veſtium.

13 *Et epulabatur quotidie ſplendide.* Per exceſſum victualiũ,

arrogantiæ inflexit, quia viſcera pietatis ignorauit, quia præcepta precio redimere noluit.

A ✻ THEOPHYLACTVS. Diuitem hoc loco in parabola abſq; nomine aſſumpſit vt pote qui neq; dignus ſit q a Deo nominetur, ſicut & per prophetã dicit: *Non memor ero nominum illorum per labia.* Pſal. 6.

cipiuntur. Sepultura inferni, pœnarũ profunditas eſt quæ ſuperbos & immiſericordes poſt hanc vitam vorat.

Sinus Abrahæ, requies eſt patris, in qua recũbunt venientes ab oriente & occidentè cum Abraham, Iſaac & Iacob, regni purpura & byſſo induti, foras eiiciuntur.

Pauper humilis per approbationem ex nomine ſcitur.

Nomen autem pauperis memorat iuſtorum enim nomina in libro vitæ ſcripta ſunt.

† porrectus erat ad veſtibulum.

a *Et erat quidam.* Si qua reprehenſibilia in pauperibus videmus, diſpicere non debemus, quia fortaſſe quos morum infirmitas vulnerat medicina paupertatis curat.

† Et in inferno eleuas oculos,

a quotidie ſplendidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus,
b c qui † iacebat ad januam eius vlceribus plenus cupiens
ſaturari de micis quæ cadebant de menſa diuitis, & nemo illi

a Hos nec a ſe remouere poterat, nec viſitator erat qui remoueret.

d dabat. Sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius. Factum
eſt autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis
in ſinum Abrahæ: Mortuus eſt autem & diues, & ſepultus eſt
e f † in inferno. Eleuans autem oculos ſuos, cum eſſet in tor-
g h mentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in ſinu eius, &

f *Et ſepultus e*
lege non tenac
1 rapina damnatu
2 euãgelio diues
3 ſua nõ dedit tor
4 tur.
5 g *Eleuans aute*
6 longe vident i
7 les, dum in im
8 ſiti ante diem
9 cij fideles ſuper
10 requie attẽdũt,
11 rum gaudia pc
12 templari nõ po
Longe eſt quo cõſpiciunt, quia illuc per meritum nõ attingunt. *Refrigeret linguam meã.* infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ in opere ſeruare contempſit. Ibi ergo amplius ardebat, vbi ſe oſtendit ſcire quod facere noluit. Ab extremo digito refrigi deſiderat, qui æternis ſupplicis datus optat operatio iſtorum vltima participare, *Fili recordare quia rece. bo. i tua.* quia omne tuum gaudium fœlicitatẽ tranſitoria taſti. Habent & iuſti in mũdo bona, ſed quia in recõpenſatione non recipiunt, ſed ad æterna ſanctis deſiderijs aſpirant, quæ aſſunt minime bona videntur. *Memento fili.* Ecce Abraham filiũ vocat, quem tamen a tormento nõ liberat, præcedẽtes patres huius populi multos a ſua fide deuiaſſe cõſiderant, nec vlla cõpaſſione a tormentis eripiunt, tamẽ filios per carnẽ recognoſcũt. *Habeo enim quinq; fratres* Iudaicus populus iam ex magna parte damnatus, ſeq quos in terra reliquit, quinque libris Moyſi carnaliter intellectis, vel quinq; corporis ſenſibus deditos nouit. que ſunt ergo fratres, quos ad ſpiritualem intelligentiam aſſurgere gemit. *Si Moyſen & prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurre. cre. ei.* Ex mortuis dñs reſurrexit quia Iudaicus populus Moyſi credere noluit, ei qreſu credere ɔtẽpſit. Et cũ Moyſi verba ſpiritualiter intell noluit, ad eum quem Moyſes prædixerat, non per Vnde veritas. *Si crederetis Moyſi, crederetis vtique & mihi*

b *Vlceribus plenus.* Huius vlcera diues faſtidioſus exhorret ne inter precioſas epulas, vnguentatoſque conuiuas, fętorẽ vlcerum lambentibus canibus ſuſtineat.

c *Cupiens.* In vna re duo iudicia Dei explentur. Ex viſione pauperis diuiti nõ miſerenti cumulus dãnationis infertur & rurſum ex viſione diuitis, tentatus quotidie pauper probatur, quem ad maiorem ipſius probationem, paupertas ſimul & ægritudo, & viſa diuitis copia, & nulla ſibi adhibita conſolatio afficiunt. B

d *Canes.* Poteſt in lingua canum, lingua ſignificari adulãtium qui vulnera lingunt, dum mala quæ in nobis reprehendimus, improbo fauore laudant.

ALLEGORICE. Diues qui ĩduebatur purpura, & byſſo, & comedebat quotidie ſplẽdide Iudaicum populũ ſignificat, qui cultũ vitæ externus habuit, & acceptæ legis delitiis vſus eſt ad nitorem, non ad vtilitatẽ. Lazarus vlceribus plenus gẽtilem populum ſignificat, qui conuerſus ad Deum, dum peccata confitetur, virus quod intus latebat, quaſi rupta cute foras emittit. Et cupiebat ſaturari de micis quę cadebant de menſa diuitis, & nemo illi dabat, quia gentilẽ quẽquam ad cognitionem legis admittere ſuperbus ille deſpiciebat, quia enim non ad charitatem, ſed ad elationem doctrinam legis habuit, quaſi de acceptis opibus tumuit. Et quia ei verba defluebant de ſcientia, quaſi micæ cadebant de menſa. Sed e contra pauperis vlcera canes lambũt, quia dum prædicatores loquendo a peccatis eripiunt, quaſi tangendo vulnera ad ſanitatem reducunt, ſicut canis curat vulnera, dum lingit: Vnde Lazarus adiutus, bene interpretatur quia ipſi hunc ad ereptionem iuuant, qui eius vulnera per linguæ correctionem curant. C

Mat. 5. a. *In ſinum Abrahæ.* Sinus Abrahæ, eſt requies beatorũ pauperum, quorum eſt regnum cœlorũ in quo poſt hanc viã recipiuntur.

h *Vidit Abraham.* GREGOR. in HOM. Credendum ante retributionẽ extremi iudici iniuſti in requie quoſdam iuſtos conſpiciant, vt eos videntes & cõſpiciẽtes in gaudio non ſolum de ſuo ſupplico, ſed etiã de illorũ bono crucientur. Iuſti vero in tormẽtis ſemper iniuſtos ĩtuẽtur vt eorum gaudium creſcat, quia malũ cõſpicitur quod miſericorditer euaſerunt. vt etiam peccatores in iudicio amplius puniantur, & eorũ vident gloriam quos contempſerunt de illo

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. *Exprimitur autẽ eius nomẽ, quia erat Deo cognitus per approbationem, ſicut & Moyſi dixit Exo. 33. d.* Noui te ex nomine. *Et ex hoc dicit Amb. hic quod eſt magis narratio quam parabola.*

2 Qui iacebat. *Vt ex vicinitate magis appareret duricia diuitis & probaretur patientia pauperis.*

3 Cupiens ſaturari, *Non dicit de precioſis.*

4 Quæ cadebant. *In quo appareret maxima duricia, eo quod perire permittebatur vnde pauper poterat ſubleuari.*

5 Et nemo illi. *Quia tali domino talis familia, & ideo ſibi cõformabatur in mentis duricia.*

6 Sed & canes venie. *Ecce brutalis pietas in lingẽdo vlcera pauperis arguit duriciam diuitis, quia curialiores erant canes pauperi, quam eorum dominus.*

7 Factum eſt autem, vt moreretur mendi. *In patientia quæ perfectum habet probatur.*

8 Et portaretur ab angelis. *Id eſt, ad limbum ſanctorũ patrum, vbi deſcendebant iuſti morientes antequam impedimentum gloriæ per paſſionem Chriſti eſſet amotum.*

9 Mortuus eſt autem & diues. *Quia diuitiæ nõ poſſunt te ſaluare.*

10 Et ſepultus eſt. *Scilicet damnatorum, quia erat diabolo chianus ei primitas reddens, bona temporalia in illicitis cõſumendo & horas eius audiẽdo, cãtilenis diſſolutis & malis verbis inii*

11 Eleuans autem oculos ſuos. *Quia eius oculi aperti per pœnam, qui ante fuerant clauſi per culpam.*

12 Vidit Abrahã a longe. *Quia multũ et ante apertionẽ cęleſtis diſtabat electorũ ſtatus a ſtatu reproborum, intãtum q impoſſibilis erat tranſitus ab vno in alium, vt dicitur infra. Ex hoc autem loco dicit Gregorius ſuper Lucam & ponitur in 4. ſentẽt in fine, quod infideles in imo, id eſt, in inferno poſiti ante diẽ iudicij fideles ſuper ſe in requie attendunt, quorum gaudia poſt cõtẽplari poſſunt. Qualiter autem intelligendũ ſit dictum beati Gregorij* ✻ *rum diſcr*

MORALITER.

† 1 *Et erat quidã mendicus.* Per quem ſignificatur homo ſimplex & ignarus indigens conſilio eius.

† *Vlceribus plenus.* Id eſt, Pœnitens de ſuis facinoribus quod ſignificat per vlcera, in quibus putredo erũpit ad exteriora

4 *Cupiens ſaturari de micis.* Id eſt, de cõſilij ſui verbis. quæ procedunt ex ſcientia ſicut micæ de menſa.

5 *Et nemo illi dabat.* Quia talis cõtẽnit pauperes, & eos alloqui dedignatur.

6 *Sed & canes veniebãt & lingebãt vlcera eius.* Per canes pos a gregibus arcentes, ſignificantur prædicatores & confeſſores, qui debent tales dulciter conſolari.

7 *Factum eſt autem. &c.* Quia frequenter contingit, quod ſimplices & ignari ſaluant, & hoĩes aſtuti & literati damnantur. Vnde Auguſt. de Paulo ſimplice dixit. Simplices & illiterati rapiunt cœlum, & nos cum literes trahimur ad inferna.

D

dellorum pœna torquentur quos inutiliter amauerunt.
a *t intingat.* Qui micas cadẽtes de menſa Lazaro non de-
di de extremo eius digito aquã diſtillari in ore ſuo cupit,
& ut minima in vita non dedit, in inferno minima õrit.
b *uia recepiſti.* A v g. Nota ꝙ diues iſte aliquid boni ha-
b :,ex quo bonum
tr ſitorium in hac
vi recepit, & Laza
r aliquid mali ha-
b t, ſed ignis ino-
p purgauit.
c *t in his omnibus.*
S ut reprobi a pœ-
n ad gloriam ſan-
ctorum tranſire vo-
lut, ita iuſti per mi
ſecordiam mente
in volũt ad poſitos
in tormentis, vt eos
li:rẽt, ſed nõ poſ-
ſu t quia iuſtorum
ai mę etſi in natu-
ræ bonitate mi-
ſecordiam habẽt,
iã mẽ & authoris
ſi iuſtitiæ coniun-
ct, tanta rectitudi-
n cõſtringuntur, vt
n la ad reprobos
c npaſſione mo-
u ntur.

liter diligant. qui hic dum peccata diligerẽt, nec ſe amabãt. Seruatur ergo diuiti ad pœnã, & cognitio pauperis quẽ deſpexit, & memoria fratrũ quos reliquit, vt de viſa deſpecti gloria, & de pœna inutiliter amatorũ amplius torqueatur.
c *Vt mittas*, Serius diues iſte magiſter incipit eſſe, cũ iam nec diſcendi tp̃s habeat, nec docendi.

ipſe clamans dixit: Pater Abraham miſerere mei, & mitte La 1
a zarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, vt refrige- 2
a In qua amplius crucior In hoc nota, quia ſicut mos eſt, etiam inter conuiuia loquacitati ſtudui. 3
b Torquetur ante iudicium, quia luxurioſo carcere delitiis pœna eſt.
ret linguam meam, qui crucior in hac flamma. Et dixit illi
b Abraham: † Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & 4
Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur, tu vero 5
a Inter pauperem & diuitem choas eſt quia poſt mortem nequeunt merita mutari. 6
cruciaris. Et † in his omnibus, inter nos & vos † choas ma- 7
c gnum firmatum eſt, vt hi qui volunt hinc tranſire ad vos, nõ 8 9
d poſſunt, neque inde huc tranſmeare: Et ait: Rogo ergo te pa-
e ter, vt mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quin-
que fratres, vt reſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum
tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moyſen & pro- 10
a Qui veba Dei deſpexerat, hoc audire non poſſe ſuos ſequaces æſtimabat. 11
phetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham, ſed ſi 12
quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem il 13 14
li: Si Moyſen & prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mor
f tis reſurrexerit, credent.

✲ Theophyl. De rebus ſuis deſperans propheta pro aliis ſupplicat, vide autẽ quomodo in ſupplicis ſenſum alienæ infœlicitatis capit, & prius Lazarum deſpiciebat ante pedes iacentem, nunc aliorum abſentium curam gerit, & obſecrat vt Lazarus ex mortuis in domum patris ſui mittatur, at nõ ſimpliciter ex mortuis quiſpiã, ſed Lazarus, vt videant eum coronatum & in gloria & incolumitate qui viderant antea infirmum & contemptum, fiantque teſtes tanti miraculi, ac tantæ gloriæ ſpectatores.

† hiatus, vorago.

E

Nota ꝙ apud aĩum iuſtorũ non fuſcat beatitudinẽ aſpe ctu pęna reproborũ, qa vbi iam cõpaſſio miſeriæ non erit, minuere bonorũ lętitiã non valebit. Et licet iuſtis ſua gau dia ſufficiant, ad maiorem tñ gloriam vident pęnas malorum, quas per gratiam euaſerunt, quia qui claritatem Dei vident nihil in creatura agitur, quod videre non poſſint.
d *ogo ergo.* Poſtq̃ ardenti de ſe ſpes tollitur, animus ad propinquos recurrit, qa reproborũ mentem pœna ſua q̃nque utiliter erudit ad charitatẽ, vt iam tunc etiã ſuos ſpiritualiter diligant.
f *Si Moyſen.* Qui verba legis deſpiciunt, redemptoris præcepta, qui ex mortuis ſurrexit, quanto ſubtiliora ſunt, tanto hæc difficilius implebunt, & cuius dicta implere renuũt, ei procul dubio credere recuſant.

Nota ꝙ in villici illius ſuperiore, & iſtius diuitis præſentis comparatione, incentiuum fit miſericordię, & ibi fortaſſe ſanctis, quos amicos dicit, quib. tabernacula tribuit, hic vero docet pauperibus conferendum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA:

i diſcretioni & iudicio dimitto. Sed quòd damnati uſque in diẽ iu dicij uideant gloriã beatorũ, vt videntur verba eius ſonare, non habetur ex hoc loco ſufficiens argumentum, quia ſaluator narrauit hic ... geſtam, vt prædictum eſt, & per cõſequens factam ante Chriſti ... ionẽ. Ex quo ſequitur, quod Abraham & Lazarus nondum erãt in gloria cœleſti, ſed in limbo ſanctorum patrum.
Pater Abraham, &c. *Hunc falſo, & pro nihilo vocat patrem, ... m in operibus minimè voluit imitari, unde & ſaluator Ioan. 8. f. ... it Iudæis:* Vos ex patre diabolo eſtis, &c.
Mitte Lazarum. *Irrationabiliter petijt illum ad ſe iuuandum ... ti, cui micas panis noluit mittere eſurienti.*
Vt refrigeret linguam meam. *Ibi plus cruciabatur, quia per ... plus peccauerat, ſecũdũ duo officia naturæ, in quib. lingua deſeruit, ſ. guſtui & loquelæ, vt habetur 2. de anima. Quod autẽ per linguam in officio guſtus peccaſſet, patet per illud quod ſuprà dictũ eſt: ... pulabatur quotidie ſplendidè. Similiter in officio loquelæ, quia inter ... pulas ſpendidas magis relaxatur lingua ad loquendũ inepta. Notãdum tamen hic, ꝙ lingua & digitus Metaphoricè dicũtur in animabus ſeparatis, quales erãt animæ Lazari & diuitis. ſicut in Deo qui ſpiritus eſt, manus dicitur virtus eius operatiua. Et ſimiliter in Lazaro hic per digitum intelligitur virtus eius auxiliatiua, per linguã diuitis, virtus conceptus mentis expreſſiua.*
4 Fili recor. *Hoc ſibi dicitur ad augmentũ ſuæ pęnæ, quia maximum infortunij genus eſt fuiſſe fęlicẽ, vt dicit Boetius 1. de cõſolatione.*
5 Nunc autem. *Propter meritum patientiæ.*
6 Tu vero cru. *Propter defectum miſericordiæ.*
7 Et in his, &c. *Id eſt, diſtantia magna meritorũ & ſtatuum firmata eſt rigore iuſticiæ diuinæ, vt impoſſibilis ſit tranſitus ab vno ſtatu in alium. Ideo ſubditur.*
8 Et hi qui vo. *Quia animæ ſeparatæ ſunt extra ſtatum meriti et demeriti. Quod autem damnati vellent venire ad locum electorũ ſi eſſet poſſibile, non eſt dubium, ſed de electis quòd vellent ire ad locũ damnatorum videtur falſum. Ad quod dicendũ, ꝙ non vellent ire illuc ad manendum, vellent tamen ire illuc ſi eßet poſſibile ad propinquos ſuos liberandum. Iſtud tamen velle intelligitur ſecundũ uoluntatem naturalẽ, non autem ſecundum voluntatem deliberatiuam, in qua conformantur ſimpliciter diuinæ iuſtitiæ.*
9 Rogo ergo. *Dixit hoc non charitate ductus, cũ illã non haberet ſed timore ſeruili, ne in ipſorum conſortio eius pęna augeretur quia fuerat eis occaſio peccandi: Tum ratione diuitiarum quas ei dimiſerat ad abuſum: Tum exemplo malæ uitæ, quod eis dederat ad ſequendum.*
10 Et ait illi, &c. *Qui docui moralia agenda.*
11 Et prophe. *Qui docuerunt myſtica & credenda, Et iſta ſufficiunt ad ſalutem. Ideo ſequitur.*
12 Audiant illos. *Ex hoc patet, quod iſte diues & amici eius erãt de gente Iudæorum, quia gentiles non habebant doctrinam Moyſi, & prophetarum.*
13 Non pater Abraham, &c. *Moti ex nuncio ſic mirabiliter eis apparente.*
14 Si Moyſen. *Hoc patuit per effectum, quia Lazaro reſurgenti & Chriſto teſtimonium perhibenti, non crediderunt, ſed magis interficere eum voluerũt, ut habetur Io. 12. c. Similiter nec Chriſto reſurgenti, ſed magis ſuaſerunt falſo ipſum non reſurrexiſſe, ſed corpus eius a diſcipulis ſuis furatum fuiſſe ut habetur Matth. 27. g.*

F

✲ NI-

MORALITER.

† 1 *Pater Abraham, &c.* Per hoc ſignificatur quod damnati vellent ſi fieri poſſet, a beatis adiuuari, ſed hoc impeditur per Dei ſententiam, quæ dicitur hic magnum chaos, impoſſibile pertranſiri.

† MO-

ADDITIO I.

In cap. 16. *Vbi dicitur in Poſtilla.* Lex enim permittebat repudium vxoris, &c.
De hac permiſſione agitur ſatis large in additione ſupra Deuter. 24. & Matth. 19. Vide ibi.

ADDITIO II.

A In eo.cap. *Vbi dicitur in Poſtil.* Qualiter autem intelligendum ſit dictum B.Grego. maiori diſcretioni dimitto,&c.

Verba beati Greg. ubi dicit, ante diem iudicii. intelligenda ſunt, *ac ſi dicat.* Ante diem paſſionis Chriſti. In paſſione enim fuit quodammodo iudicium mundi. *Iuxta illud Io.* 12.e. Nunc iudicium eſt mundi.

REPLICA.

In c.16. *Tangit Poſtil. de matrimonii indiſſolubilitate. Sed Bur. opponit per ca ꝙ oppoſuit Deut.24.& Mat.19.ſed uide Cor.Mat.*

CAPVT XVII.

a Et ait ad diſcipulos. Sciens ſcien dñs de miſericordia loquenretur, Phariſæi auari in irriſione perſeuerabant, in quo infirmis auditorib. ſcandalum, ne attenderent faciebãt. hos ergo increpat loquens apoſtolis, i. ꝙ illi ſuo vitio faciebant vt euenirent ſcandala per ſe, quæ nõ poterant non euenire in mundo ærumnis & erroribus pleniſſimo.q.d. Vos ne turbemini ſi iſti deriſores ſcandala mouẽt, quia ita neceſſe eſt fieri, vt qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis.

1. Cor. 11.d.

† Matth. 9.t.

† Expedit.

Nota, ꝙ inquantũ potes ſine peccato vitare ſcandalũ proximi debes. Quod ſi de veritate eſt, pro ſcandalo veritas relinqui non debet.

B b *Si lapis molaris, &c. & proiiciatur in mare, &c.* Secundum ritũ prouinciæ, vbi erat iſta criminum pęna, vt alligato ſaxo in ꝓfundum demergerentur. Et vere vtilius, innoxium pœna grauiſſima vitam finire, quam lędendo fratrem mortem mereri perpetuã. Vel per lapidem molarem, ſæcularis vitæ circuitus & labor exprimitur, per mare extrema damnatio. Quicunque ergo ſpeciem ſanctitatis habens, verbo vel exemplo cæteros deſtruit, melius eſſet ei, vt eum ſub exteriori habitu ad mortem terrena acta conſtringerent, quia ſi ſolus caderet, tolerabilior eum pœna cruciaret.

C c *De puſillis.* Non ętate, ſed fide & animo, qui occaſiones quærunt quomodo ſcandalizentur, ideo conſulere oportet vos his ne occaſione veſtri recedant a fide & a ſalute.

d *Attendite vob.* Quo ordine ſcãdala declinare & vę perpetuum tuum euitare poſſumus, inſinuat. Sed ſi nos attẽdimus quę lædamus, ſi pœnitentẽ zelo iuſtitiæ corripimus, ſi corde pęnitenti dimittimus, Nec iubemur paſſim peccanti, ſed pœnitentiã agenti dimittere. Primũ ergo eſt peccatorem increpare, vt poſtea pœnitenti poſſimus dimittere.

CAPVT. XVII.

a Et ait ad diſcipulos ſuos: Impoſſibile eſt, vt non veniant ſcãdala, † Væ autem illi per quem veniunt. † Vtilius eſt illi ſi lapis † molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quam vt ſcandalizet vnum de puſillis iſtis. † Attendite vobis: Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi † pœnitentiam egerit, dimitte illi, & ſi ſepties in die peccauerit in tẽ & ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens pœnitet me, dimitte illi. Et dixerunt Apoſtoli domino: † Adauge nobis fidem. Dixit autem dominus: † Si habueritis fidẽ ſicut granum

Interlinear: a Offendicula. — Melius eſt pro culpa breuem recipere pœnam, quam æternis ſeruari cruciatibus, non enim iudicabit Deus bis in idipſum. — a Magnus enim moueri non poteſt. b Ergo. Ne quem lædatis. — a Ne vel nimis difficilis venia, vel nimis remiſſa ſit indulgentia. b S.n in Deum non erit noſtri arbitrii. — a Q.d. Dicis rogandam pecuniam, condonanda peccata, ſed vt habeamus perfectam notitiam horum faciendorum Adauge nobis fidem.

Margin letters and numbers: a, b, c, d, e, f, g, h; 1, †, 2, †, 3, 4, 5, 6.

enim peccat qui cantem videns ... ſicut qui pœnite... non indulget.

e *Et ſi pœnitenti...* Aliter fratri pœc... ti, aliter inimico... quenti, veniam c... præcipimur. Fr... conceſſa remiſſio... ſocia charitate c... municamus, pe... cutori malũ no... volenti, vel ſi po... facienti, bona v... mus & facimus poſſumus.

f *Septies.* Solet v... uerſitas ſepten... deſignati. Præcip... ergo vt omnia p... cata dimittãtur, ſemper pœnit... dimittatur.

g *Adauge.* Cum pra dixiſſet: Qu... delis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt, & ſi in alieno fideles non fuiſtis, ꝙ ve.eſt q.da.v. Apoſtoli qui in alieno in minimo, i. in terrenorum contemptu fuerant fide in ſuo & maiori fidem poſtulant augeri, vt qui ex fide habent exordia virtutis, in eadem proficiant, donec ad perfectionem veniant.

h *Sicut granum ſinapis.* Fidẽ perfectã grano ſinapis comparat, quæ in facie eſt humilis & nullarũ virium apparẽs, preſſuris trita q̃tum intus ferueat oſtendit. Sinapis granũ tritũ & cribratũ tepidæ pingui mulſæ admixtũ, ſi ... contra ſolẽ vel in balneo gargarizes, oẽm noxium humorẽ de capite purgat, & imminentiũ imbecillitatũ pericula vitat.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVII.

* Et ait ad diſcip. *Poſtquam ſaluator oſtendit, quod peccatores pœnitentes ſunt benignè recipiendi, hic conſequenter oſtendit ꝙ ſunt cautè nutriendi. Circa quod primo ponitur informatio Chriſti benigna. Secundo ſubditur Phariſæorum interrogatio maligna, ibi:* Interrogatus autem à Phar. *Circa primum ponitur Chriſti inſtructio, Secundo inſtructionis confirmatio, ibi:* Et factum eſt. *Prima in duas, quia primò ponitur dicta informatio. Secundo apoſtolorum poſtulatio, ibi:* Et dixerunt apoſtoli.

Diuiſio.

Circa primum ſciendum, quod peccatores conuerſi ad pœnitẽtiã, primò cautè nutriuntur quando à præbendo eis occaſionẽ reuertẽdi ad vomitum diligenter cauetur, & talis occaſio vocatur ſcandalũ: Et dicitur à σκανδαλον *ſcandalon Græcè, quod eſt impactio pedis quę facit hominem ruere, prout dictum fuit Mat.18. vbi iſte paſſus exponitur. Secundo nutritur cautè, quando defectus eorum patienter portantur, & iniuriæ remittuntur, quia de nouo conuerſi ad pęnitentiã propter conſuetudinem priſtinam habent quandam pronitatem recidiuandi. Ideò dicit ſaluator.*

2 Si peccauerit, &c. *Dulciter & charitatiuè.*

3 Si ſepties in die, &c. *Id eſt, toties quoties, ſecundum quod dictum fuit Mat.18. vniuerſitas enim numero ſeptenario deſigna...*

4 Et dixe. &c. *Hic conſequenter ponitur apoſtolorum poſtula... Cauere enim à ſcandalis, et remittere iniurias toties quoties ... ex magnitudine fidei, qua aliquis credit & ſperat pro talibus ... ta futura remunerari, & ideo apoſtoli qui erãt adhuc imperfe... ignari, audita prædicta Chriſti doctrina, petierunt augmentu... dei, dicentes.*

5 Domine Adauge nobis fidẽ. *Augetur aũt fides duplic... Vno modo extenſiuè ſcilicet quando plura credibilia cognoſcũtur credũt explicite ſicut fideles literati cognoſcũt, & credũt expl... quæ ſimplices implicite credũt, credendo de talib. in quodã gen... illud quod tenet eccleſia. Alio modo augetur intenſiuè, videlic... credibilia clarius cognoſcuntur & firmius feruentiuſq; tenent... vtrumque augmentum fidei requiritur in eccleſiæ prælatis: ꝓp... apoſtoli qui poſt Chriſtum fuerunt primi prælati in eccleſia De... tierunt vtrumque augmentum fidei quod Chriſtus dedit eis, ... me poſt reſurrectionem ſuam dando eis gratiã ſpiritusſancti. E... prædicit eis virtutem fidei, dicens.*

6 Si habueritis fidem, ſicut granũ ſinapis. *Quod lite: ſi... dicu...*

---

† **MORALITER.**

1 *Et ait ad diſ.* Id eſt, difficile. Sic enim vno modo dicitur impoſſibile, vt habetur 5.metaph.

† *Væ autem.* CHRYSOST. Per ſcandalizantis pęnã bratiũ ſaluãtis addiſce: Niſi eñ vnius animę ſalus eſſet ſibi nimiũ curæ nõ comminaretur ſcandalizantibus tantam pęnam.

2 *Si peccauerit.* Charitate monendo.

† *Et ſi pœnitentiam.* Scilicet toties quoties, qđ per ſepti... gnificatur, eò quod per ſeptenarium vniuerſitas figur...

6 *Si habueritis.* Comparat autem grano ſinapis ipſam ... eo quod granum ſinapis tantæ virtutis eſt, quod creſc... arborem, & ſic virtus fidei charitate formata eſt magi... operatione. Ideò ſequitur.

† Dic...

facit. Sic fides tentationis piſtillo probata, ab omni le... cogitationum ſuperficie, cribro diſcretionis caſtiga... perfectæ dilectionis melle dulcorata, omnes de corde ...rum ſentinas, non ſolū ad præſens exhaurit, ſed & in ...rum ne recolligi poſſint præcauet.

a Arbori moro. Per ...m colore ſanguineo, cuius fruct⁹ & virgulta rubent, euangelium crucis exprimitur, quæ per fidem apoſtolorum de ... nte Iudæorum ...ua velut in ſtirpe ...neris tenebrarum ...rbum prædicationis) eſt eradicata & in mare gentium plantata, cui et ...nit ſubiecta parabola de miniſtris. Folia mori ſer... ſubiecta necē... unt, & verbum crucis, vt cuncta ſalu... confert, cuncta ...a tollit. Fructus ...i in flore albet, ...atus irrutilat, ...aturitate nigreſcit: Sic diabolus, flore angelicæ naturæ, & poteſtate rutilans, præuaricando tetro inhortuit odore, qui per fidem extinguitur.

d *Sic, & vos.* Poſtquam ad pfectionē fidei exhortatus eſt, p quam fiunt mirabilia opera, ēt contra rerum naturā monet, ne quis de ſuis operib. glorietur, ſed quanto fides eſt foris virtutib. excellentior, tanto conſcientia intus ſit humilior, quia domino iure debemus obſequium. D

a Species pro genere, quia fides conſummata etiam elementis imperare poteſt.

a ſinapis, diceretis huic arbori † moro, eradicare, & tranſplanta- 1
b re in mare, & obediet vobis. Quis autem veſtrum habens ſer 2
uum arantem aut paſcentem boues, qui regreſſo de agro di- 3 4

a A labore. b Ad manum. c Potius.

cat illi ſtatim: tranſi, & recumbe, & non dicat, para quod cœ- 5 6
c nem, & præcinge te, & miniſtra mihi, donec manducem, et

a Poſtquam mea prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ ſapientiæ epulis reficieris.

bibam, et poſt hæc tu manducabis, et bibes? Nunquid gra-

a Quid mirum ſi fecerit ſeruus, quod debet, cuius eſt laborare, & aſſidue parere?

tiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei † imperauerat? Non
d puto. Sic & vos, cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vo-

a Quia empti pretio. Quia bonorum noſtrorum non eget Deus. Vel quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. 7

bis dicite, ſerui inutiles ſumus: Quod debuimus facere 8
e fecimus. Et factum eſt dum iret in Ieruſalem, * tranſibat
f per mediam Samariam, & Galilæam: Et cum ingrederetur 9
g quoddam caſtellum, occurrerunt ei decem viri leproſi.
h

e *Serui inutiles.* Si homo ab homine ſeruo nō vniforme, ſed multiplex miniſteriū exigit, nec gratiam hēt, quanto magis vos q ſine me nihil poteſtis, nō vnius vſum operis vel laboris exercere dētis, ſed ſemp nouis ſtudiis augere priora, nec vos iactetis, quia bene ſeruitis. (Io. 1.)

f *Quod debuimus fa.* Qui venit miniſtrare nō miniſtrari, nos debitores ſibi fecit, ne noſtris operibus confidentes, ſed eius examen pauentes, oībus impletis, quæ pcepta ſunt, nos impfectos eſſe recognoſcamus, quamdiu pe regrinamur a Deo. († imperātur. Mat. 20. b. E * Et ipſe 2. Cor. 5. a.)

b *Quis autem.* Seruus arans aut paſcens doctor eſt eccleſiæ ...uo dr. Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciēs retro, aptus ē regno Dei. Et dñs Petro dicit. *Paſce oues meas.* Q... ſeruus de agro regreditur, cum intermiſſo opere pdicationis, quaſi ad curiam conſciētiæ rediēs ſua dicta vel facta tractat, cui dominus non ſtatim iubet ab hac vita tranſire, & æterna quiete refoueri, ſed domi parare quod cœnet, id eſt, poſt laborem apertæ locutionis, humilitatem ppriæ conuerſationis exhibere. in tali. n. conſcientia Deus cœnat. Vnde: Cœnabo cum illo, & ipſe mecum, & præcinge te, id eſt, fluctuantium cogitationum ſinus, quibus greſſus operum impediri ſolet, conſtringe.

c *Et miniſtra mihi.* Miniſtrat conditori q eius naturam cōſiderans, & eius iudicia pertimeſcens, de ſuis ſe virtutib. humiliat. Miniſter enim a minori ſtatu dicitur. C

d Sic

g *Et factum eſt dum iret in Ieruſalem, trāſibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur, quoddam caſtellum.* Poſt parabolam, quæ inuitat ad humanitatem, & perſeuerātiam in diuerſis officijs Dei, reprehenduntur ingrati de impēſis beneficiis.

h *Occurrerūt ei decem viri leproſi.* Leproſi ſunt hæretici, qui quaſi colores hēntes in eodem corpore, varias ſectas, nunc falſitatis, nunc veritatis permiſcent in eadem prædicatione. Hi autem, quia vitantur, & ab eccleſia remouentur longe, neceſſe habent, vt magno clamore interpellent, vnde ſequitur.

✱ Theophylactus. Et hinc diſcere qs poteſt q nihil cuiquam obeſt ad hoc, vt placeat Deo etiamſi maledicti generis ſit modo bonam voluntatem hēat. Ecce. n. decem leproſi occurrerunt Ieſu in ciuitatem quādā ingreſſuro, occurrerūt autem extra ciuitatē, non. n. licebat eis q habebantur maledicti in ciuitatibus verſari; extollunt igitur vocem F

ſuam vt

NICOLAVS DE LYRA.

...m quantitate, eſt tamen maximum virtute propter quod fides ei ...paratur.

1 Dicetis huic arbori moro. *Id eſt, dicere poteritis.*

2 Eradicare, & tranſplantare in mare. *Duo mira coniungit. ſ. ...dicationem ſubitam arboris de terra ſolida, & tranſplantationem ...s in aqua fluida, vt per hoc magis appareat virtus fidei. Sed quia talib. operib. quæ nō fiunt principaliter virtute credentis, ſed virtute Dei operantis, nullus debet eleuari, ſed magis ſub Deo humiliari. Ideo ſubditur,*

3 Quis veſtrum habens ſeruum arantem, *Scilicet laborantem in agro.*

4 Qui regreſſo de agro, *Scilicet de labore.*

5 Dicat illi ſtatim, tranſi & recūbe. *Id eſt, quieſce poſt laborē, & refocillare. q. d. non ita dicitur ei a dño ſuo, ſed magis dicitur ei.*

6 Para q cœnem. *Ita q poſt laborem in agro requiritur ab eo labor in domo. Et ſi in oīb. ſeruus obediat, non tamen propter hoc tenetur ſibi regratiari dominus, nec ſeruus in ſuperbia dēt eleuari, quia ad hoc tenebatur ex conditione ſeruitutis. Et ex hoc concludit Chriſtus, quod apoſtoli de bonis operibus nō debent eleuari. ſed magis humiliari. Ideo ſubditur.*

7 Dicite ſerui inutiles ſumus. *Quia ſecundum veritatem nulla vtilitas prouenit Deo de humanis operib. ſed ſolū ipſis operātib.*

8 Et factū eſt, *Hic conſequenter ponitur doctrinæ Chriſti prædictæ confirmatio per opera miraculoſa in ſanatione decem leproſorū, cum ſubditur.*

9 Occurrerunt ei decem viri leproſi. *Quia audierant famam de mirabilibus Chriſti.*

✱ Qui

MORALITER.

† 1 *Dicetis huic arbori moro.* Cuius fructus liquorem ſanguini ſimilem emittit: vnde dr̄ 1. Mach 9. Oſtēderūt Elephantis ſanguinem vuæ, & mori, Et ideo arbor morus crucē ſignificat, cuius fructus dr̄ ipſe Chriſtus ī ea ſuo ſanguine rubricatus. Hanc autem arborem tranſtulerūt apoſtoli de terra Iudeæ, & plātauerūt in mari, id eſt, in latitudine gētium, q pōt dici mare, eo q eſt aquarum congregatio. Et Apo. 17. dr̄; Aquæ multæ, populi multi, qñ fidem Chriſti crucifixi p...icauerunt gentib, dimiſſis, Iudæis, quib. Paulus, & Barnabas conſtanter dixerunt, Act. 13. g. Vobis oportebat primū ...qui verbum, Dei, ſed qm̄ repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic .n. pcepit nobis Deus.

4 *Quis aūt ve.* Seruus reuertens de labore, ſignificat prædicatorem vel doctorem, reuertēs poſt laborem ad domū ppriæ cōſciētiæ. cui nō ſtatim dicit Chriſtus, trāſi, & recūbe, vocādo eum de pſenti vita ad requiem patriæ, ſed adhuc requirit ab eo aliud bonum opus in quo dñs delectatur, & cū hoc fecerit, reputet ſe parum aut nihil feciſſe p dño reſpectu mercedis quam expectat ab eo, ſic dicebat Beatus Franciſcus ēt poſt multos labores, & magnos. Fratres, īcipiamus ſeruire domino, quia vſque nunc parum profecimus.

9 *Occurrerunt ei decem viri leproſi.* Denarius numerus, vniuerſitatem ſignificat, eo, q eſt pfectus. Numeri namq; ſequaces vſq; ad cētum, ſunt ipſius, & partiū eius replicationes. Nam vndecim ſunt decem, & vnus, & ſic vſq; ad 20. q ſunt bis decē 30. ter decem, & ſic cōſequēter, Ergo p decē leproſos occurrētes Chriſto, ſignificatur vniuerſitas peccatorum, pœnitentium, & confitentium.

† Quos v

a Qui ſteterunt a longe, & leuauerunt vocem dicentes, Ieſu
b præceptor miſerere noſtri. Quos, vt vidit, dixit: † Ite oſten- 1
c dite vos ſacerdotibus. Et factum eſt, dum † irent, mundati 2 3
ſunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia † mundatus eſt, regreſ- † †
d ſus eſt cum magna voce † magnificans Deum. Et cecidit in 4
e faciem ante pedes eius gratias agens. Et hic erat Samarita- 5 6
nus. Reſpondens autem Ieſus dixit: Nonne decem mundati 7 8
Ingratos quaſi ignotos vbi ſunt inquirit.
f ſunt, & nouem vbi ſunt? Non eſt inuentus, qui rediret, & da- 9
g ret gloriam Deo, niſi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade
h quia fides tua te ſaluum fecit. Interrogatus autem a Phariſæis, 10
i k quando veniet regnum Dei? Reſpondēs eis dixit: Non veniet 11 12

A ſuam vt orant, & loco quidem procul ſtant, oratione aũt appropiant, & non ſimpliciter orãt, vt hominem, ſed vt eum qui ſupra hominem, præceptorem.n.eum nominant. At ille præcepit eis vt oſtenderent ſe ſacerdotib. Nam ſacerdotes tres probabant, & ab illis ſnĩam accipiebant, an mundi eſſent, vel non: habebant enim ſacerdotes ſigna per quæ incurabilem lepram inueſtigabant ſed, & quando lepra, quis infectus, vt poſtea ſanitatem aſſecutus erat, eum ſacerdotes probabant, ac donum offerebatur in lege præceptum.

† gloriſicans.

a *Qui ſteterunt, &c.* Qui contra decalogum peccauerũt, nec amando Deum (de quo male ſentiunt) nec proximum, a quo diuidũtur, ſub denario ad Deũ clamãt, & ſanantur, dum in eccleſię ſocietate doctrinam integram veramq; aſſequuntur, & oĩa ſecundum Catholicæ fidei regulam diſſerunt, & varietate mẽdaciorum quaſi lepra carent. Sed vnus gratias agit, id eſt, q in vnitate eccleſiæ per humilitatem remanent. Qui vero per ſuperbiam elati mundatori ſunt ingrati, nouem ſunt, quia per vnitatem a perfectione denarii deficiũt vnde Apoſtolus; *Qui cum Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificaui. aut gr.e. ſed e. in co. ſuis.*

Ro.1.c.

b *Et leuauerunt vocem dicentes.* Quia ĩ verbis Saluatoris ſe erraſſe cognoſcunt, ſaluandi præceptorem vocant, & per cognitionem præceptoris redeunt ad formam ſalutis.

c *Ite oſtendite vos ſacerdotib. Et fact.* Quiſquis hæretica prauitate vel Gẽtili ſuperſtitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno Schiſmate per Dei gratiam mũdatus, caruerit, neceſſe eſt vt ad eccleſiam veniat, coloreq; fidei verum alijs ſimilem oſtẽdat. Vñ Paulus ad Ananiã, Cornelius ad Petrũ mittit. Cęterũ vitia dñs in cõſcientia per ſeipſum corrigit, & ſanat.

Act.9.a. Act.10.a

d *Vnus aũt ex illis.* Vnus aũt regreſſus ſignificat vnius eccleſię deuotam in Christo humilitatem, q cadẽs ad pedes eius gratias agẽs, qa repreſſus pſumptionis cogitationib. q̃
C ſit infirmus videt, nihil virtutis ſibi tribuit, bona quæ agit de miſericordia ĩtelligit. Vnde & Samaritanus, id eſt, cuſtos cognominatus, qui ita bona, quæ accepit Deo tribuit, vt cum Pſal. dicere poſſit. *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam.*

e *Et cecidit in faciem.* Cadit in faciem q de perpetratis malis erubeſcit. Ibi.n. cadit homo vbi confunditur. Qui in faciem cadit, videt quo cadat, q retro cadit non videt. Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliant ſe in his viſibilibus, vt ad inuiſibilia erigantur. Mali retro cadunt, quia cadunt in inuiſibilibus, vbi non vident quid eos ſequatur.

f *Surge.* Qui infirmitatem ſuam agnoſcens humiliter ante Deum iacuit, diuina conſolatione ſurgere ad fortiora operanda, & in virtute creſcẽdo vſq; ad perfectiora iubetur.

g *Fides tua.* Fides q̃ ad agendas gratias inclinauit, e contra perfidia illos damnat, q de acceptis beneficijs ſunt ingrati.

h *Te ſaluum fecit.* In ſuperiori parabola decernitur fidei per humilitatem debere augeri. In iſta reb. ipſis manifeſtè oſtenditur, non fidei tantum agnitam rationem, ſed fidei etiam operationem eſſe, quæ ſaluum faciat credentem.

i *Interrogatus aũt a Phariſęis.* Ideo interrogauit, quia ſicut Lucas interius aperuit. Exiſtimabant quod veniente domino Ieroſolymam, confeſtim regnum eius manifeſtaret, vt & ipſi apoſtoli hac opinione ducti poſt reſurrectionem eius interrogarent eum: *Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael.* Et alibi Cleophas. *Nos autẽ ſperabamus, quod eſſet redempturus Iſrael.*

✠ Theophylactus. Omnino regnum Dei eſt angelorum more viuere. Tunc.n. vere dr̃ regnare Deus, quando nihil mundanum in animab. noſtris verſatur, ſed omnia aliter viuitur quam mundus ſolet, hanc autem vitam in nos habemus hoc eſt quando voluerimus: non enim longo tempore neque longa peregrinatione opus eſt, ſed prope nos eſt, & fides, & poſt fidem diuina vita.

k *Non veniet regnum Dei, &c.* Quia qñ veniet, neque ab angelis, neque

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Qui ſteterunt a longe. *Tum propter Chriſti reuerentiam. Tũ quia non debebant appropinquare ſanis hominibus ne, eos inficerẽt*
2 Et leuauerunt vocẽ dicentes. *Ex magno deſiderio ſanitatis*
3 Dicẽtes: Ieſu præ. mi. no. *id eſt, ſolo verbo potes curare nos.*
4 Ite oſtẽdite vos ſacerdotib. *Lex.n. præcepit Leui.14.a. vt emũdati a lepra ſacerdotib. ſe offerrent, & hoc duplici de cauſa. Vna erat, quia ſacerdotes debebant iudicare vtrum talis eſſet vere curatus. Secunda erat, quia pro ſui emundatione tenebãtur offerre ſacrificium determinatum in lege. Legalia aũt tunc curſum ſuum habuerunt, vnde & Chriſtus ea ſeruauit, vt patet in eius circunciſione, & oblatione in templo, & immolatione agni Paſchalis, & ideo illos quos a lepra ſanauit ad ſacerdotes miſit.*
5 Et factũ eſt, &c. mun. ſunt. *Ex fide & obedientia ad Chriſtũ meritorie de congruo, ſed diuina virtute effectiue.*
6 Vnus aũt, &c. mun. eſt. *Suam ſanationem virtuti Chriſti imputans.*
7 Regreſſus eſt. *tanquam gratus gratias Deo agens.*
8 Et hic erat Sam. *Id eſt, de Gentib. illis quæ miſſæ fuerunt a rege Aſſyriorũ in Samariam, & alias ciuitates terræ illius, captiuatis inde Iudæis, & trãslatis in Aſſyrios, vt legitur 4.Reg.17. Et iſti Samaritani partim colebãt idola, & partim Deũ, & Iudæi nõ communicabant cũ eis, ſicut nec cũ alijs Gentib. vt habetur Ioã.4.b. Et per hoc quod dicitur.* Et hic eſt Sam. *Innuitur quod alij nouem erant Iudæi, nec reuerſi sũt ad gratias agẽdũ, quia decepti a ſacerdotib. quibus ſe repræſentauerãt, qui doctrinæ Chriſti, & miraculis detrahebãt ſecundum eorum informationem attribuerunt ſuam ſanationem obſeruantiæ legis, & non virtuti Chriſti, licet a principio fideliter, & deuote petiuiſſent ab eo ſanari, ideo ſubditur.*
9 Non eſt inuentus, niſi hic alienigena. *Et in hoc figuratum fuit quod Gentiles venturi erant deuote ad fidem Chriſti, Iudæis manentibus in ſuo errore.*
10 Interrogatos aũt. *Deſcripta inſtructione Chriſti benigna, cõſequenter ponitur Phariſæorum interrogatio maligna. Chriſtus in ſuis ſermonib. frequenter fecerat mentionem de aduentu regni. vt patet ex prędictis in hoc euãgelio & in alijs. Et ideo Phariſæi doctrinam Chriſti deridebant, vt dictum eſt ca. præcedenti irriſorie ab eo quærebant.*
11 Quando venit regnum Dei. Q. *dicerent: Antequam veniat regnum de quo loqueris, occupabit te mors crucis. Sed dominus tanquam vere patiens, non dedignatus eſt eis reſpondere rationabiliter, & manſuete, dicens.*
12 Non veniet regnum Dei. *Per aduentum aũt regni Dei intelligitur aduentus Chriſti ad iudicium, quia veniet tãquam rex iudicandũ. Venit autem ad iudicium dupliciter. Vno modo particulariter. ſ. in morte cuiuslibet, quia qualis vnuſquiſque in morte reperitur, tali*

MORALITER.

† † Quod vt vidit. Per effectum remiſſionis peccatorum.
† *Dixit; Ite oſtẽdite vos ſacerdotib.* Quia licet peccata remittantur in contritione, tamen tenetur ea homo confiteri.
6 *Vnus autem ex illis.* Hoc autem dicitur, ad ſignificãdum, quod pauci ſunt reſpectiue, qui grati ſunt de beneficijs largitatis diuinæ.
8 *Et hic erat Samaritanus.* Qui cuſtos ĩterpretatur nam ſunt grati Deo, qui ſe cuſtodiunt a peccati recidiuo.
12 *Non veniet regnum Dei cum obſeruatione, neque dicent.*
Moraliter. Dei regnũ, gratia) quæ eſt arra glor. poteſt dici. Ipſa vero non venit cum obſeruatione, quia neſcit homo vtrum amore vel odio dignus ſit Eccleſiaſt. 9. ideo ſubditur.

3 Et

† Ecce enim

geli neque ab hoīb. pōt obſeruari, ſicut dñicæ incarnatio
nis ſ, & prophetarum vaticiniis præfixum, & angelorū
eſt præconiis manifeſtum, adeo vt conceptus eſt natus ba-
ptiz us, prædicans, moriens, reſurgens, ad cęlos aſcendēs,
con tantib. indeſinenter vel angelorū vel hoīum, vel cer-
te m iraculorum ſit
dec ratus iudiciis.

a *Ecce enim regnum.*
Nō poterit obſer-
uari quia regnum
meum non eſt cor-
porale, vt putatis,
ſed ſpirituale, quod
fidei iam incepit.
b *Regnum Dei.* Vel ſic
pōt accipi reſpōſio
domini. Regnum
Dei intra vos eſt, quia
quandoque ventu-
rus iudex omnium
nunc etiam regnat
in cordib. fidelium.
Sed cum hæretici
multiplicant eccleſiā pra
uis dogmatib. deſi-
derant fideles, vt do
minus vna die ad
terris rediens, ſi fie-
ri poſſet, veritatem
fidei intimaret. Sed
non videbunt, quia
quod ſemel in euangelico fulgore eſt exhibitum, non eſt
opus corporali viſione domini firmari.

c *Venient di.* Noluit dicere quando veniret, ſed venturū di-
xit, vt incuteret omnibus terrorem imminētis iudicii, nec
ſecuritatem afferret dilationis. Et ne videretur contriſtare
apoſtolos, ſi eis aliquid denegaret, ſecundum alium euan-
geliſtam dicit: De die autem & hora nemo ſcit, neque an-
geli, neque filius, niſi pater.

d *Deſideretis.* Poſt meam aſcenſionem, quando vos in hoc
exilio mundi ingemiſcētes deſiderabitis me videre in glo-
ria mea, quæ voluntas laudanda, non tamen in hoc mun-
do implenda.

e *Vnum diem fi. ho.* Bene vnū dicit, qa in illa gloria, de qua
propheta ait: *Melior eſt dies vna in atrys tuis ſuper milia.* Nulla
est tenebrarum interruptio, nulla ſaltem memoria miſe-
riæ vel doloris. Huius Dei pñtiam, bonū eſt deſiderare, nō
tamen magnitudine deſiderii nobis fingere ſomnia, quaſi in-
ſtet dies domini, quod ab aliquib. faciendum prædicit.

f *Et dicent vobis. Ecce hic.* Fuere quidam qui computantes
curricula ætatum, conſummationis ſeculis, certum annū,
diem & horam ſe dicerent inueniſſe. Multi

Multi heretici fuerunt, & futuri ſunt, qui ſe Chriſto aſſe-
rerēt, quorū primus Simon Magus, vltimus Antichriſtus.

g *Nam ſicut, &c.* Nolite illis credere, qa ſecundus aduentus
repentinus erit, & ita manifeſtus, vt nullus poterit ignorare
de ſub cęlo, quia diſcrimē iudicii ſub cęlo, hoc eſt, in aeris
medio geritur, vnde: *Rapiemur cum illis in nubibus obuiā Chri
ſto in aera.* D

Neque ſcietur determinatus locus. a *Regnum Dei ſeipſum dicit. nā ſuip ſos poſitum, & in cordibus eorum, ſei i credideritis, reperietis.*

a neque dicent, ecce hic, aut ecce hic. † Ecce enim regnum Dei

Quod etiam intelligimus de aduentu quo fiſſi, & illi ſunt Iohannes, Iacobus, Andreas, & Io nnes vt Marcus teſtatur.

b intra vos eſt. Et ait ad diſcipulos ſuos. Venient dies, quando

c d deſideretis videre vnum diem filii hominis, & non videbitis.

Pſeudoprophetæ, *In hac perſona vel in hoc tempore eſt Chriſtus.* *Sed vos.* *a Cum illis ut credatis, quæ dicunt.* *b Vitam eorum*

e f Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neque ſecte-

g mini. † Nam ſicut fulgur coruſcans de* ſub cœlo, in † ea quæ

a Subitus coruſcus, vt nullus in ſua mente litteras permittatur, quum iudicis ſit potere penetretur.

h ſub cœlo ſunt fulget, ita erit filius hominis in die ſua. Pri-

a Ita clarus veniet ſed ad hanc claritatem oportet venire per paſſionem. Et ſi diligitis hanc gloriam ne pro hac timeatis pati mortem. b *Non tantum Iudæorum, ſed omnium reproborum a quibus quotidie patitur Chriſtus in ſuo corpore.*

mum autem oportet illum multa pati, & reprobari à genera-

Sic fiet impiis.

i tione hac. † Et ſicut factum eſt in diebus Noe, ita erit & in

k diebus filii hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant,

l & dabantur ad nuptias, vſque in diem qua intrauit Noe in

Sic fiet impiis.

m arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Similiter ſicut

† Ioan. 1 h *Primum autem op.* Loquens de gloria
2 aduentus, inſerit e-
3 tiam de paſſione, vt
4 cum morientem vi
derent quem regna
5 turum audierāt, do-
6 lorem paſſionis, ſpe
7 promiſſe claritatis
8 mitigarent.

1. Theſſ. 4. d.

i *Et ſicut factum eſt.* Subitū aduentus ſui
diē pluribus aſtruit
exemplis, & quem
fulguri (cito omnia
9 tranſitoria) compa-
rauerat, dieb. Noe,
vel Loth ęquiparat
quando repentinus
mortalibus ſuperue
10 nit interitus. E

* ea regione q. * alterā quæ ſub cœlo eſt. Ge. 7. b Ibi. 19.

✠ THEOPHYL. Inſinuatur autem per exempla hæc diluuii, & Sodomici
incendii, quod cum venerit Antichriſtus, illecebræ voluptates
in hominibus increſcent, & diſſoluti erunt delitiis vacan-
tes, id quod & Apoſtolus dixit, quod in extremis tempori
bus erunt homines voluptatum magis quam Dei amato-
res. Et merito in regno deceptoris florebunt mala, erit. n.
ille peccati & malitiæ omnis ſentina.

K *Edebant, &c.* Non connubia vel alimenta damnantur, cū
in his ſucceſſionis, ī illis naturę poſita ſint ſubſidia, ſed im-
moderatus licitorū vſus arguitur. Quia. n. his ſe totos dan-
do, Dei iudicia contemnebant, igne vel aqua perierunt.

l *Vſque in diem.* ALLEG. Noe arcam ædificat, cum domi-
nus fideles in eccleſia congregat. Quam & conſummatā
ingreditur, cum hanc in die iudicii præſentia ſua illuſtrat.
Sed dum arca ædificatur, iniqui luxuriantur, & dum intra
tur, æterna damnatione plectentur. F

m *Similiter ſicut.* Prętermiſſo maximo Sodomitarum ſce-
lere ſola ea commemorat, quæ vel leuia vel nulla eſſe pu-
tarentur, vt intelligas quali pęna feriantur illicita, & ea ſi-
ne quibus vita non ducitur, immoderatius acta igne &
ſulphure punientur. Loth

NICOLAVS DE LYRA.

tur, talis in iudicio extremo pſentabitur ſcilicet in parte electorū vel damnatorum. Alio modo vniuerſaliter, & ſic veniet ad iudiciū in fine mundi. Et neuter aduētus eſt cū obſeruatione tēporis, quia ni mis incertius eſt hora mortis. De tpe etiā futuri iudicij dixit apoſtolus Act. 1. a. Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta & multo fortius illud tempus eſt incertum alijs, ſecundum quod dicit Aug. Il lud verbum omnium calculantium digitos quieſcere iubet.

Neque dicent. *Id eſt, nō poſſunt dicere certitudinaliter et deter minatè tempus aduentus Chriſti ad iudicium, Vnde & illi qui volue runt hoc determinatè dicere, vt Abbas Ioachim, & quidam alij, inuenti ſunt falſum dixiſſe, quia tēpora ab eis determinata trāſierūt.*

Et ait ad diſcip. *Hic conſequenter ponitur diſcipulorū informatio de aduentu Chriſti ad iudicium, vt propter immenſitatem perſecutionum noon credant citò Chriſtum venturum ad iudicium, nec propter pacem credant de longè uenturum, ſed ſemper ſint parati ad eum expectandum, & hoc eſt quod dicitur.*

Veniēt dies, &c. *Id eſt, diē extremi iudicij, qui erit vnus, et à iu ſtis deſiderandus, quia tunc à malis pſentis vitę liberabuntur, et ad quiē gloriæ transferentur, ſecūdū quod dicitur infrà 21. f.* His aūt cœpti incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, qm̄ appropin- propinquat redemptio veſtra. *Quod exponens Greg. dicit: Leuate capita veſtra, id eſt, exhilarate corda.*

4 Et non videbitis. *Niſi poſt multas tribulationes.*

5 Et dicent vobis, &c. *Quia antè aduentum Chriſti ad iudicium, ſurgent multi Pſeudoprophetæ & multi Pſeudochriſti.*

6 Nolite ire. *Aſſentiendo tali doctrinæ.*

7 Nam ſi. ful. co. *Q. d. Aduentus Chriſti ad iudiciū non erit ambi guus quando erit de facto, ſed erit ita clarus & manifeſtus, qꝫ nullus poterit dubitare, ideo ſubdit:* Ita erit filius hominis in die ſua.

8 Primum oportet. *In primo enim aduentu venit in humilitate & paucis cognitus, & à multis diſpectus & reprobatus. Sed in ſecū do aduentu veniet manifeſtus & glorioſus in poteſtate orbem iudicaturus. Sed quia tempus illius aduentus eſt incertum vt prædictū eſt, ideo inducit ad hoc duplex exemplum. Primum eſt tempore diluuij, vt habetur Gen. 7. quod notatur, cum dicitur.*

9 Et ſicut fa. *Quia homines illius temporis erant in ſecuritate, nihil timētes, quouſque diluuium ſubito ſūmerſit omnes, excepto Noe, & his qui cum eo erant in arca. Secundū exemplū eſt de tēpore ſubuerſionis Sodomorū, vt habetur Gen. 19. quod notatur cum dicitur.*

10 Similiter ſicut. *Quia erant in ſecuritate vſque ad illam horam qua dominus per ignem & ſulphur deſtruxit terram illam.*

✠ Secun-

MORALITER.

† *Ecce enim.* Quia donum gratiæ eſt in mente.

Venient, &c. Id eſt, gloriam eius quæ vna dies dicitur, eo quod per noctem non interrumpitur.

Et non vide. Tunc ad libitum veſtrum, ſed tamen poſtea videbitis ſecundum libitum meum.

5 *Et di. v.* Id eſt, ſucceſſorib. veſtris Antichriſti tpe futuris.

7 *Nam ſi. ful.* Id eſt, aduētus Chriſti ad iudiciū erit ita patēs quod nullus habebit dubium. Poteſt etiam hoc exponi de aduentu Chriſti in morte hominis, qui frequēter ita repē tinus eſt, ſicut ictus fulguris.

9 *Et ſicut factum eſt.* In qbus non timebant hoīes diluuiū, † nec in

A a *Loth.* ALLEG. Loth qui interpretatur declinans, eſt populus electorũ, q dũ in Sodomis, i. inter reprobos vt aduena moratur, quantũ valet ſcelera eorum declinat. Exeũte Loth, Sodoma perit, qa in cõſummatione ſeculi exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittẽt eos in caminũ ignis. (Mt.13.g.)

b *Filius hominis re.* Qui interim apparens omnia videt, tũc apparens omnia iudicabit, quando cũctos iudiciorum ſuorũ oblitos huic ſæculo conſpexerit mancipatos, vt merito debeant cũ ipſo quem inhabitãt orbe deleri.

c *In illa die.* Hucuſque de hoc quod regnum, id eſt, Chriſtus, nõ cum obſeruatione, ſed inſperatus aduenjat: Nũc à qualibus ipſe aduẽtus expectari debeat. In tecto eſt, q carnalia excedẽs velut in aura libera ſpiritualiter viuit. Vaſa eius in domo, ſunt concupiſcentiæ carnales, quas prius amauerat, ſed ſupna petens in mundo reliquerat, quas immi nente iudicio neceſſe eſt ne repetat: (B)

† hora.

†Ge.19.f

†viuã generabit.

†Matth: 24.d. Duo in agro, vnus aſſumetur, & alter relinquetur.

a factum eſt in diebus Loth: Edebant & bibebant, emebant &
vendebant, plantabant et ædificabant. Qua die autem exiit
Domini.
Loth a Sodomis, pluit ignem & ſulphur de cœlo, & omnes
Ita ſubitum & ineuitabile erit.
b perdidit. Secundum hæc erit, qua die filius hominis reuela- 1
a Non quia iudex uenit ſed quia uenturus eſt poſtquam uenerit, non poterit quiſquam uelle ut deſcendet in mundum aliquid ſapere.
c bitur. In illa † die qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo ne 2
d
a Qui operatur in eccleſia plantans & rigans non reſpiciat ſpem ſecularem cui renunciauit.
e deſcendat tollere illa, & qui in agro ſimiliter non redeat † re-
Ergo.
f tro. † Memores eſtote vxoris Loth. † Quicunque quæſierit 3
a Qui hic propter Chriſtum perdiderit, exurgente Chriſto illam liberam inueniet.
g animam ſuam ſaluam facere, perdet illam: Et quicunque per- 4 5
h diderit illam, † viuificabit eam. Dico vobis, in illa nocte e- 6
a Greg. Non de duobus hominibus, ſed de duobus generibus affectionum dictum eſt. 7
runt duo in lecto vno, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. 8
i † Duæ erunt molentes in vnum, vna aſſumetur, & alte-
k a Duæ differentiæ prædicatorum in eccleſia, quaſi in agro laborantium eorum qui Chriſtum ſincere anonunciant, & eorum qui uerbum Dei adulterant.
l ra relinquetur: Duo in agro: vnus aſſumetur, & alter relin-
Aſſumentur uel, relinquentur.
m quetur. Reſpondentes dicunt illi: † Vbi domine? Qui dixit 9 10
illis. Vbicunque fuerit corpus illuc cõgregabuntur & aquilę. †
n 11

& qui ſe perſecutioni & periculis expoſuerit ſaluabit. Et quidem Matthæus propter Hieroſolymorum captiu[…] dicta eſſe à Domino narrat inſinuans hoſtiũ q vim, & [… Ro]manos qui inuaſuri ſunt fugere oporteat ita vt ne reſ[pician]tur, neq; qui in tecto ſunt deſcendãt in domũ alicuiu[s rei t]palis gratia, ſed [sta]tim fugiant.

h *In illa nocte.* I[n il]la tam tenebroſa tribulatione vt in [erro]rem inducantu[r ſi] fieri poteſt, etia[m e]lecti.

i *Duo in lecto.* [...] qui ocium elig[unt] neque ſecular[ib]us, neque eccleſia[ſti]cis negotiis occu[pantur]. Vnus, id eſt, qu[i pro]pter Deum co[nti]nentiæ ſtudens [...] Dei ſunt cogit[at ... aſ]ſume. obuiam C[hri]ſto in aera.

✻ THEOPH. [...] Duos eſſe in l[ecto] ſignificat ſollic[itu]dinis carentiam [...] molere quoqu[e ...] expectatum ſig[nifi]cat aduentum [...] ſcimus vt aliud [...]dam quod in r[...] aduentus erit. [...] igitur quod ex [...]tib. q in lecto c[...]ſcent alii ſaluabuntur, alii autem non. Nam quia c[...] quod difficile diuites ſaluantur oſtendit, nunc quod [...] pereant neque pauperes omnes ſaluantur. Hæc & ex [...]tibus vnus aſſumitur in occurſum domini raptus qua[...]uis ſpiritu & cœleſtis, & alius relinquetur infra vt co[...]natus. Et ex pauperibus ſimiliter.

k *Altera relinquetur.* Qui vel humana laude, vel qual[...] corruptione ſtatum vitæ qua imbutus eſt, deſerit. De [...] Ieremias: viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata [...]

l *Duæ erunt molentes in vnum.* Duæ differentię, ſequent[...] orbem rerum mobilium. Quæ fœmineo genere deſig[nan]tur, quia maiorum conſilio reguntur, vt fęminę à vir[is ...] tamen in vnum molunt inquantũ de ſuis negociis ec[...]ſię vſibus deſeruiunt. Sed quidam tantum propter ęte[rna] qui habent tanquam non habentes, quidam propter t[em]poralia, qui in incerto diuitiarum ſperant.

m *Qui dixit illis.* Duo quærentib. vnum reſpondet ſan[...] ſcilicet ſecum aſſumendos, aliud ſubiiciendo innuit, [...]los ſcilicet à ſe repulſos cum diabolo damnandos.

n *Vbicumque, etc.* Vbicunque fuerit dominus corpora[...] illo congregabuntur electi, qui eius paſſionem hum[...] imitando tanquam de carne eius ſaturantur, quorum [...] reſurrectionem renouabitur, vt aquilę iuuentus.

d *Et uaſa eius in domo.* ✻ THEOPH. Omnia temporalia hæc vaſa dicuntur, homini conferentia alii quidem ad virtutẽ, alii ad malitiam. Igitur qui in ſummis eſt virtutib. ne deſcẽdat, propter tpale aliquod, & excidat a ſuo faſtigio ſed reſiſtat malitiæ, & non demulceatur, & ſimiliter is qui in agro non reuertatur ad ea quæ poſt ſe, nam eũ qui in agro eſt hoc eſt, hoc mundo, & operatur virtutem, non oportet reuerti ad ea quæ poſt ſe, ſed vrgeri ad anteriora.

C e *Et qui in agro.* Quod dixerat: Eũ qui in agro eſt retrò non debere redire, ne his tantum dictum videretur, qui aperte de agro redituri ſunt, id eſt, dominum palã negaturi, oſtẽdit multos qui cum faciem in anteriora videntur tenere, animo tamen retro reſpiciunt. (Ge.19.f.)

Memores eſtote. Vxor Loth, ſignificat illos qui in tribulatione retro reſpiciũt, & ſe à ſpe diuinæ promiſſionis auertũt, & ideo ſtatua ſalis facta eſt, quia admonendo homines ne ſimilia faciant, corda eorum condit ne ſint fatui.

g *Quicunq;.* Qui vitã carnalem (negando Chrm) in mundo ſaluare uoluerit, in futuro perdet eam. Vel, qui æternã ſalutã aĩæ quęrit, nõ dubitet eã dare ad mortem huius tpis.

✻ THEOPHYL. Non quærat aliquis (inquit) in Antichriſti perſecutione animam ſuã ſaluare perdet. n. eam & qui

CA[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Secundum hæc erit, &c. fi. ho. re. *Id eſt, homines erunt in ſecuritate, nihil timẽtes de futuro iudicio vſque ad illud tempus quo Chriſtus in humanitate glorioſa, tamen manifeſte videbitur veniẽs ad iudicium.*

2 In illa die. &c. qui fuerit in tecto & va. *Id eſt, tunc non vacabit alicui intendere negociis temporalibus, quia oportebit ſubitò cum conſpectibus iudicis comparere.*

3 Memores eſtote vxoris Loth. *Quæ nec habuit ſpacium reſpiciendi retro, ſed ſtatim conuerſa fuit in ſtatuam ſalis, vt habetur Geneſ 19.f. Sic nec tunc homines habebunt ſpacium reſpiciendi retro, id eſt, ſpacium intendendi alicui negocio, ſed oportebit eos ſtatim comparere conſpectibus iudicis.* ✻

4 Qui-

4 Quicumque quæſierit animam ſuam. *Id eſt, timore [...]tis deficiet à fide in tribulatione Antichriſti, quæ præcedet iu[...]*

5 Perdet illam. *Per æternam damnationem.*

6 Et quicumque perdi. illam. *Præeligens mori, quam cad[ere à] charitate fidei.*

7 Viuificabit eam. *Merendo vitam æternam.*

8 In illa nocte erunt duo. *Hoc expoſitum eſt Mat. 24.d.*

9 Reſpõdentes dicunt illi. Vide domin. *Id eſt, quo aſſu[...]*

10 Qui di. il. &c. v. fu. cor. *Id eſt, Chriſtus, qui iudicabit i[n for]ma humana glorioſa.*

11 Congregabuntur & aqui *Id eſt, ſancti occurrentes Ch[riſto] venienti ad iudicium, ſecundum quod dicitur 1. Theſ. 4.d. Simul [ra]piemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera.*

✻ N

MORALITER.

nec in diebus Loth incendium, ſic frequenter venit mors quando nullum timetur periculum.

2 *In illa die.* i. tempore mortis nõ cogitet aliquis de aliqua re ſaluanda, niſi de anima ſua.

8 *In illa nocte.* Scilicet mortis. *Erunt duo in lecto vno.* In q[ua]libet. n. aſſociatione frequenter contingit quod vnus [mori]tur, & alter viuit.

† *Vbicumque.* i. licet omnes moriantur, tamen ſoli Chriſto aggregantur.

† Δ

C A P. XVIII.

A a Dicebat autem. ✠ Theophyl: Poſtquam mentionem fe
cit afflictionum & periculorum nunc ſubdit quõ in
illis luemur. Curantur.n.oratione perſeuerante & ſolli-
cita am ventura ſunt hęc omnia. Magnum.n. auxilium
in h fert precatio
mo perſeuerãs ſit
&c inua. Oportet
enir nos cõſidera-
ſe, iomodo iniu-
ſti iudicis pertina-
ciam ſedulitas vi-
duę egerit. Si.n.il-
lũ o malitia reple-
tun neque deos ne
que iomines reue-
rent, perſeuerantis
oro emulſit, quan-
B to agis nos patrẽ
mi icordię Deum
ad ſerationẽ mo-
ue is, ẽtſi cuncte-
tur onnihil: ſequi-
tur, mper orare. Sẽ-
per anonicis horis
quo die ſecundum
me m eccleſię, vel
qui uſtus ſecundũ
Dd n omnia gerit,
vel cit: Semper o-
rat ii ſemper agit
bot, nec deſinit o-
rat niſi cum deſi-
mt iſtus eſſe.
b Iudex quidam. Hęc parabola ad orandum & credendum,
& n de nobis, ſed de Deo præſumendum hortatur.
I nota ꝙ dominus parabolas ponit: Vel ſecundum ſi-
mi udinem, vt de homine qui habuit duos filios, qui per
ſo m Dei gerit. Vel per ſimilitudinem, vt hic de iudice
ni o, qui perſonam Dei nullatenus tenet. Sed per hunc
pe ſt conici quãtum Deus bonus & iuſtus eos curet de-
precantes

precantes ſe, cum nec homo iniuſtus, eos qui illũ aſſiduis D
precib. tundunt, vel pp tædium deuitandum põt contemni-
nere. Hoc.n. ſubdendo addidit: Ne iterum & iterũ veniens
ſuggillet, i. ſtrangulet me tædioſis clamoribus.
c Vidua autem. Hęc vidua põt habere ſimilitudinem eccle-
ſię, quę deſolata vi-
detur donec veniat
dominus, qui tamẽ
in ſecreto etiã nunc
1 curam eius gerit.
2 d Vindica me. Cum iu-
ſti pro perſecutorib.
3 orare moneantur, ta-
4 men de malis ſalua
5 iuſtitia hanc vindi-
ctam expetunt, vt pe
6 reãt oẽs mali vel cõ
7 uerſi ad iuſtitiã, vel
8 amiſſa per ſupplicũ
9 poteſtate quam nũc
10 contra bonos quan-
11 diu hoc ipſum bo- E
12 nis expedit vel tem-
poraliter aliqd poſ-
ſunt. Quem finem
13 cum iuſti venire de-
14 ſiderant, quamuis
pro inimicis orent,
15 tamen non abſurde
16 vindictam deſidera-
re dicuntur.
17 e Veruntamen. Dico
me facturum vindi-
ctam iuſtorum, ſed
illi erunt ualde pauci, quia cũ in die iudicii in forma filii
hoĩs apparuero, tanta erit raritas iuſtorũ, vt non tã ob cla-
morẽ fidelium iniuſte damnatorũ, q̃ ob eorũ torporẽ iu-
ſte damnandorum, totius iam mundi ſit accelerãda ruina.
f Putas. In verbo increpatur dubitationis infidelitas, non
opinatur. diuinitas. Scit.n. omnia per quem ſunt omnia,
ſed dubitando increpat infidelium corda. F

Duo

C A P V T XVIII.

De iudice, qua ad orandum inuitabat.

DICEBAT autem & parabolam ad illos: ‡
a Ad declinanda prænumerata incommoda.
a quoniam oportet † ſemper orare, & non † [1] ad hoc quod. Mat. 5. g
deficere dicens: Iudex quidam erat in qua- † defatigari.
b dãm ciuitate, qui Deum non timebat, &
hominem non reuerebatur. Vidua autem quædam e-
c rat in ciuitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica
d me de aduerſario meo: Et nolebat † per multum tempus. † ad tempus aliquãdiu.
Poſt hæc autem dixit intra ſe: Et ſi Deum non timeo, nec ho-
minem reuereor, tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua
a Suggello a ſuggero, tractum a lamiis, i. ſtrangulo.
vindicabo illam, ne † in nouiſſimo veniens † ſuggillet me. † vitupe ret.
Ait autem dominus: Audite, quid iudex iniquitatis dicit.
Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum cla-
e mantium ad ſe die ac nocte, † & patientiam habebit in illis?
Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Ve-
f De perfecta fide dicit
runtamen filius hominis veniens putas inuenet fidẽ in terra?

C NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

* Dicebat autem & para. *Poſtquam Saluator oſtẽdit, quod peccatores pœnitentes ſunt benigne recipiendi & cautè nutriendi* [co]*nſequenter oſtenditur quod ſunt deuotè inſtruendi. Et diuiditu*[r i]*n duas partes, quia primo deſcribitur Chriſti inſtructio, ſecundo* [in]*ſtructionis confirmatio, ibi:* Factum eſt autem. *Circa primũ* [ſ]*ciendum, ꝙ deuotio potiſſime conſiſtit in oratione (quæ eſt, aſcenſus* [mẽ]*tis in Deum, ſecundum Damaſcenum) de qua Saluator inſtruit* [p]*ſentes diſcipulos, qui iam erant ad Deum conuerſi & per conſe*[q]*ns futuros ad Deum per pœnitentiam conuertendos. Primo ergo* [S]*aluator oſtendit orationis efficaciam. Secũdo, inducit diſcipulos ad* [ma]*rtyrij tolerantiam, ibi:* Aſſumpſit autem: *& patet ordo. quia* [or]*atio mentis inducit ad contemptum vitæ præſentis. Prima in*[...]*as, in partẽ principalẽ, & incidentalẽ. Secũda ibi:* Et interroga[...] *Circa primum ſciendũ, ꝙ ad efficaciam orationis duo maximè fa*[ciu]*nt, videlicet inſtãtia et humilitas. Primo ergo docet orare inſtãter* [ſec]*undo humiliter, ibi:* Dixit au. & ad quoſ. *Primum oſtendit per* [ſim]*ilitudinem viduæ quæ per importunitatem precum obtinuit ef*[fec]*tum.* Dicit ergo.

1 Dicebat aũt & p. *Id eſt ſimilitudinẽ viduæ, quæ poſtea ſeqtur.*

2 Quoniam oportet ſem. or. *Ly ſemper, nõ importat cõtinuitatẽ temporis, quia oportet orationem interrumpi tẽpore dormitionis* [et] *aliquarum aliarum neceſſitatum, ſed importat inſtãtiã orationis* [t]*ẽporibus & horis ad hoc congruis. Vnde dicit glo. Bedæ ſup iſtũ lo*[cu]*m: Dicendum eſt eum ſemper orare & nunq̃ deficere, qui canoni*[ci]*s horis rogare non deſiſtit. Cõſequẽter inducit ſimilitudinẽ, dicẽs.*

3 Iudex quidam. *Non exprimitur eius nomen, quia nõ erat Deo* [co]*gnitus per approbationem: vnde ſubditur.*

4 Qui Deum non ti. *Scilicet offendere,*

5 Et hominem, *ſcilicet eos publicè ſcandalizare. Et ſubditur* [d]*eprecatio viduæ.*

6 Vindica. me. *Faciendo iuſtitiam meam.*

7 Et no. *Ex ſua malitia, quia bene poterat, & ex officio facere tenebatur.*

8 Per mul. tem. *Quia illa vidua frequenter ſuam petitionem repetebat. Ex quo patet iniuſtitiæ diuturnitas in iudice.*

9 Poſt hæc au. di. intra ſe. *Victus precum importunitate.*

10 Et ſi Deum. *Id eſt, ſi non propter Deum, neque propter homines mouear ad faciendum iuſtitiam illi viduæ.*

11 Tamen quia mole. eſt, &c. vin. il. *Faciendo ei iuſtitiam.*

12 Ne in nouiſſimo veniens ſuggillet me. *Id eſt, ſuggerẽdo offendat ſua importunitate. Ex quo apparet motus ad faciendum iuſtitiã non propter amorem iuſtitiæ, ſed ad vitationem ſuę moleſtiæ.*

13 Deus autem non fa. vin. *Id eſt, ſi iudex iniquitatis propter precum inſtantiam fecit uindictam, Deus qui neceſſario eſt iuſtiſſimus, non faciet vindictam electorum ſuorum, exiſtentium in preſſura & tribulatione:*

14 Clamantium die ac nocte. *Id eſt, orantium inſtanter ꝓ ſua liberatione et declinatione diuinæ iuſtitiæ. q. d. multo plus exaudiet talium precũ inſtantiã. Sed illud ꝙ dicitur hic de oratione electorũ videtur eſſe quaſi contra illud quod dicitur Mat. 5. g. Orate pro perſequentibus, & calũniantibus vos. Ad quod dicendũ, ꝙ ad bonos ptinet, bona ſpiritualia et æterna, q̃ ſunt ſimpliciter bona optare ſuis perſequutoribus, & hoc modo pro eis orare. Sed quia pœnæ temporales ſunt quædã medicinæ, qa valẽt ad emẽdationẽ vitę, et declarationẽ diuinę iuſtitię, ideo ad ſanctos benè ptinet petere à Deo hec modo uindictã de ſuis perſecutorib. nõ ex motu iræ, ſed ex zelo iuſtitię.*

15 Dico au. vo. *Licet enim aliquando tardare videatur ſecũdum humanum iudicium, tamen ſecundum veritatem non tardat, quia omnia operatur ſecundum diſpoſitionem ſuæ ſapientiæ infinitæ.*

16 Veruntamen, &c. *Scilicet ad faciendum vindictam.*

17 Putas inueniet fi. in ter. *Q. d. parum inueniet reſpectiue, loquendo de fide formata charitate.*

✠ Dixit

MORALITER.

† 1 *Dicebat aũt & parabolam.* Scilicet de perſeuerantia in oratione, & de eius exauditione, exemplo peruerſi iudicis viduã importunè petentem exaudientis. Ex quo concluditur, ꝙ multo fortius Deus q̃ eſt iuſtus, exaudiet preces ſanctorũ ſuorum ad ſe clamantium. Aduertendum tamen, ꝙ ſancti viuentes in terra non petunt à Deo de aduerſariis vindictã per gehennæ pœnã, ſed quod deſinant eſſe mali, ſicut dicitur Prou. 12. d. Verte impios, & nõ erunt, ſcilicet mali. Vel quod deſinant eſſe potentes iuſtos perſequi.

† Dixit

Dixit autem & ad quoſdam qui in ſe confidebant † tanquam
Cum tamen parua bona facerent.
iuſti, & aſpernabantur cæteros, parabolam iſtam dicens;
a Vterque fidelis, ſed unus uerbotenus, alius & facto.
a Duo homines aſcenderunt in templum, vt orarent, vnus Pha
riſæus, & alter Publicanus, Phariſæus ſtans hæc apud ſe ora-
a Si reprehenditur qui ſuperbe gratias agit, quid ego ille qui impugno gratiam
b Quid eſt cæteri homines, niſi omnes præter iſtum? Q. d. ſolus ſum iuſtus,
b bat: Deus gratias ago tibi, quia nō ſum ſicut cæteri homines
a Ecce ex uicino Publicano, maior tumoris occaſio. Qui aſcendit orare, non Deum rogat, ſed ſe laudat, inſuper & roganti inſultat.
c raptores, iniuſti, adulteri: † velut etiam hic Publicanus. Ieiu-
no bis in ſabbato, decimas do omnium quæ poſſideo. Et Pu-
d blicanus à longè ſtans nolebat nec oculos ad cœlum leuare,
e ſed percutiebat pectus ſuum, dicens: Deus propitius eſto mi-
a Ad comparationem illius.
hi peccatori: † Amen dico vobis, deſcendit hic iuſtificatus in
Plus quam ille. Quare. a Ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur.
f domum ſuam ab illo: † Quia omnis qui ſe exaltat humiliabi-
g tur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Afferebant autem ad

A a *Duo homines.* Quia parabola qua ad orādum inuitauit, ita cōcluſit, vt diceret veniente Iudice, difficile fidē in terra reperiēdū. Ne quis ſibi de ſupernacua fidei cognitione, uel etiam confeſſione blandiretur, in hac parabola, diligētius oſtendit à Deo non fidei verba, ſed opera examinãda inter quæ maxime regnat humilitas, quā quia non habent ſuperbi de ſua iuſtitia præſumentes, & infirmos deſpiciētes, quaſi vacui fide, cum orant non exaudiuntur.

Superbiæ ſpecies quatuor. b *Deus gratias, &c.* Quatuor ſunt ſpecies tumoris: Cū vel quis bonum qd habet, a ſe habere æſtimat: Aut ſi datum a B Deo credit, pro meritis datū putat: Aut cum iactat ſe habere quod non hēt: Aut cum deſpectis cæteris appetit ſingulariter videri habere, q̄ habet. Hac Phariſęus peſte laborabat, qui ideo non iuſtificatus deſcēdit, quia merita bonorum operum ſibi ſingulariter tribuens, publicano ſe prætulit.

Tertiā vt. † De pę. d. 1. c. q. aliquando. † Matth. 23. d. Supra 14. b.

c *Ieiuno bis.* Ecce Phariſæus ad exhibendam abſtinentiā, ad impetrandam miſericordiam, ad referēdas Deo gratias oculum habet, ad humilitatis cuſtodiam non habet. Et quid prodeſt ſi tota ciuitas cuſtodiatur, & vnum foramē per quod hoſtes intrent relinquatur?

d *Et Publican.* Sicut humilis non audet appropinquare, vt ad eum Deus appropinquet. Non aſpicit vt aſpiciatur: Premit conſcientiam, ſed ſpem ſubleuat: Percutit pectus, pœnas de ſe exigit vt Deus parcat, cōfitetur vt Deus ignoſcat, ignoſcit Deus quod ille agnoſcit.

e *Deus propi.* Publicanus humiliter orans ad illos pertinet de quibus dicitur: Deus non faciet vindictam electorū ad ſe clamantium. Phariſæus merita iactans, ad illos de quib.
C ſubditur: Filius hoīs veniēs, putas inueniet fidem in terra?

f *Quia.* Poſita Phariſæi & publicani cōtrouerſia, ponit iudicis ſententia, vt caueatur ſuperbia.

Typice. Phariſæus, populum Iudæorū deſignat, qui ex iuſtificationib. legis extollit merita ſua, & ſuperbiendo cedit. Humiliatus Publicanus Gentilem, qui longe a poſitus peccata confitetur & lamentando appropinquat Deo exaltatur.

... ſu exciderent. Nam ſi comperiſſent homines peccata ſe quæ fecerat Iob, & propter illa paſſum, cauiſſent ne idem facerent, factique inſuper fuiſſent oſores hoſpitum & inhoſpitales, immiſericordes & iniuſti. Hæc enim opera Iob. Igitur ne multi inde incōmodarentur eius g... tia bona opera enumerat.

g *Afferebant autem.* Poſt dictam controuerſiā, poſt datam ſententiā humili magiſtro offeruntur infantes, vt oſtē... quod innocēs & ſimplex ætas ad gratiā pertineat. Increpabant apoſtoli, non qd nollent infantes manu & voce Saluatoris benedici, ſed quia nondum perfecti in fide, putabant eum ſimilitudinem hominū laſſari importunitate offerētium.

✻ Theophilactvs. Et ad humilitatem conducit hoc de pueris exēplum. Docet enim dominus, per illos cōi humiliter agendum, & omnes ſuſcipiendos. Diſcipuli indignū arbitrabātur ad talem magiſtrū offerri pueros. ... ille

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Dixit autem. *Hic conſequenter oſtendit, quod eſt humiliter orãdum, oſtendens quod humilitas eſt Deo grata. Et primo oſtendit hoc uerbo, ſecūdò, facto, ibi:* Afferebant autem. *Primum facit per parabolam Publicani & Phariſæi, dicens.*
2 Duo homines aſcende in tem. *Quia ad literam erat in alto ſitum, ſ. in monte moria, ut habetur 2. Para. 3. a.*
3 Vnus Phariſæus. *Apparens iuſtus.*
4 Alter Publicanus. *i. publicis negocijs intentus, quę de communi curſu implicant ad peccatum.*
5 Phariſæus ſtans. *Ecce iactantia, quia ſtabat vt ab alijs videretur orare, & irreuerentia, cum in orando deberet ſe proſternere.*
6 Deus gratias ago tibi. *Iſte non proprie orauit, ſed magis ſe iactauit de iuſtitia alios condemnando, & orantem iuxta ſe Publicanum deſpiciendo.*
7 Ieiunio bis in Sabbato. *Id eſt, in hebdomada, quæ ſic denominatur à die digniori.*
8 Decimas do. *Phariſæi enim decimas minimorum, ut Ruthæ et Menthæ & Cymini (ad quas non tenebantur, vt dicunt aliqui) dabant, ut cæteris iuſtiores apparerent, ut dictum eſt ſupra.*
9 Et Public. a longe ſtans. *Ecce Dei timor, quaſi nō eſſet dignus appropinquare.*
10 Nolebat nec oculos ad cęlum leuare. *Ecce pudor, qui pro peccatis præteritis non audens cœlum reſpicere.*
11 Sed percutiebat pectus ſuū. *Ecce dolor de peccatis cōmi...*
12 Deus propitius eſto mihi pec. *Ecce uera & pura conf... Et iſta faciunt ad peccatorum remiſſionem, ideo ſequitur.*
13 Amen. *Id eſt, fideliter.* Dico vobis.
14 Deſcendit hic. *De domo Dei quæ erat in monte, ut ſupra dictum eſt.*
15 Iuſtificatus ab il. *Id eſt, præ illo remanente in fecibus ſuis. ...ius cauſa ſubditur cum dicitur.*
16 Quia omnis qui ſe exal. *Per ſuperbiam.*
17 Humiliabitur. *Per pœnam.*
18 Et qui ſe hu. *Per veram peccatorum confeſſionem.*
19 Exaltabitur. *In gloria, per remunerationem. Sicut enim in ſtatera materiali vna parte depreſſa, altera eleuatur, & econuerſo: ſic in ſtatera diuinæ iuſtitiæ decretum eſt, vt qui eleuantur per ſuperbiam in præſenti vita, deprimantur pęnam confuſibilem in futuro: Et econuerſo, qui ſe humiliant in præſenti propter Deum, in futuro ad gloriam eleuabuntur.*
20 Afferebant autem. *Hic conſequenter facto oſtenditur, quod humilitas eſt Deo grata & accepta, per hoc quod pueros Chriſtus ...cabiliter recepit, & patet ſententia ex dictis Matthæi 19.*

MORALITER.

† 1 *Dixit autem.* Mystice. Per Phariſæum Iudaicus populus ſignificatur, qui ex beneficio legis & ꝓphetarū ſuſcepto de ſua ſanctitate ꝓſumens Gentiles aſpernabatur. Per Publicanum vero populus Gentilis, q̄ peccata ſua prædicātib. apoſtolis humiliter confitebatur, propter q̄ iuſtificatus eſt per fidei Chriſti receptionem, & Iudaicus eſt damnatus per ſuam obſtinationem.
MORALITER autē, per Phariſeū ſignificatur iuſtus inſtinctu diaboli ſuperbiens, & per Publicanum peccator reſpectu ſpiritusſancti humiliter ſe emendans.
20 *Afferebant autem, &c.* Sequitur.

a illum & infantes, vt eos tangeret. † Quod cùm viderent
diſcipuli, increpabant illos. Ieſus autem † conuocans illos,
Reſpuenda eſt veſtræ ſeruitutis officioſa ſedulitas, vbi diuinitatis eſt iniuria.
b dixit: Sinite † pueros venire ad me, & nolite vetare eos: Ta- †
c lium eſt enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicunque
d non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud. Et 1
e a Hic diues & ſuperbus, non voto diſcentis, ſed tentantis interrogat.
interrogauit eum quidam princeps, dicẽs: † Magiſter bone, 2
f quid faciens vitam æternam poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus.
g Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi † ſolus Deus. Man-
h a Sicut in mandatis continetur.
data noſti. † Non occides, non mœchaberis, non furtum fa-
cies, non falſum teſtimonium dices, honora patrem tuum &
matrem. Qui ait: Hæc omnia cuſtodiui a iuuentute mea.
Ad perfectionem. Non partem.
Quo audito Ieſus ait ei: Adhuc vnum tibi deeſt. † Omnia
Sic dando.
quæcunque habes, vende & † da pauperibus, & habebis the-
ſaurum in cœlo, & veni ſequere me. His ille auditis contri-
a Hæc eſt triſtitia quæ mortem operatur, hæ ſunt ſpinæ & tribuli, quæ ſemen Dei ſuffocauerunt. Poſſidens cum amore. b Qui multiplicandis diuitijs incumbunt, alterius vitæ gaudia contemnunt.
i ſtatus eſt, quia diues erat valde. Vidẽs autem Ieſus illum
a Cum amore poſſident, & in eis confidunt. Nec impoſſibile, ſed difficile dixit, quia difficulter diuitiæ contemnuntur. De omnibus ergo tutius eſt, nec habere, nec amare diuitias.
triſtem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent,
Ingentibus membris enormem.
k in regnum Dei intrabunt. † Facilius eſt enim camelum

A ...e oſtendit vſque ideo ſectandam humilitatẽ, vt etiã mini ...i nõ abiiciendi, & ſic quidẽ docet humilitatẽ opere ſuo.

Increpabãt illos. Ieſus autem Hoc fortaſſe ideo, quia prius ...pulũ Iudæorum ex quo ſecundum carnẽ erãt, ſaluari vo...bãt, ſed & p Chananæa muliere ſupplicauerũt. Sciebant ...go myſteriũ, quod ...riuſque populi vo...tio deberetur, ſed ...rtaſſe adhuc neſcie...nt ordinem.

Sinite pue. Nemo ...ohibeat languidos ...nire ad medicum ...i in ramo nihil ad...ic commiſerunt, ...l in radice perie...nt. Qui pro ſe age...non poſſunt, cau...n ſuã minoribus ...mmiſerunt. *Tãgat ...dicus, & benedicat ...fillis cum maioribus*

Talium eſt enim. ...on ait iſtorum, ſed ...ui habent ex ſtudio ...inocentiam & ſim...citatem, quam iſti ...bent per naturam ...ia non ętas regnat ...l mores. Nõ enim ...: virtus, non poſſe ...ccare, ſed nolle. Si...t puer non perſe...rat in ira, leſus non ...eminit, non con...piſcit mulierẽ non ...gitat vel loquitur ...alum, ſic vos niſi ...lem innocentiam animi puritatem ...ibueritis, non intrabitis in regnum cœlorum.

C *...gnum Dei.* Id eſt, doctrinam euangelii ſicut puer iubemur ...cipere. Puer in diſcendo, non contradicit doctoribus. Nõ ...tiones & verba componit ad reſiſtẽdum, ſed fideliter ſu...ipit, optemperat & quieſcit:

Et interrogauit eum. BEDA. Audierat hic princeps, ſimi...s puerorum dignos eſſe regno, vultq; certius inſtrui, nõ ...er parabolas ſed aperte exponi quibus meritis vitam poſ...t conſequi.

BEDA. Non putandus eſt iſte (vt quidã aiunt) vel Deũ ...taſſe, vel de ſua vita mentitus eſſe, ſed ſimpliciter vt dixit ...õfeſſus eſt. Alioquin (vt Marcus ait) *nõ intuitus arcana cor...is eius diligere eum diceret Ieſus.* Diligit eum eos qui manda...a legis cuſtodiunt. Sed quod ibi minus eſt his qui perfecti ...eſſe volunt adiungit: Omnia vende & da pauperibus.

f *Magiſter bone.* Quia bonum magiſtrum dixit, & nõ Deũ vel Dei filium confeſſus eſt, dicit quamuis ſanctum homi...nem comparatione Dei bonum non eſſe, Chriſtus autem non renuit teſtimoniũ bonitatis, ſed magiſtri abſque Deo excludit bonitatem.

g *Dixit au.* AMBROS. Verſuta interrogatio, & ideo arguta reſponſio. Tentator enim bonũ magiſtrum dicit, qui Deũ ...bonum dicere debuiſſet. Quid me dicis bonũ, quem negas ...Deum? Quid bonũ dicis, cũ nemo bonus niſi ſolus Deus? ...Non ergo bonum ſe negat, ſed Deũ ſignificat. Quid me bo...num dicis, cum bonũ ſentire nõ poſſis qui tẽtas? Bonus er...go, ſed rectis corde. Denique glorianti in lege q omnia cu ſtodiſſet,

D ſtodiſſet, vt inanẽ eius iactantiã exponeret, oſtẽdi tei adhuc deeſſe q eſt legis. Et ideo ad miſericordiæ præceptum triſtis inducitur, & in eum quęda naturalis datur forma ſentẽtiæ. Facilius eſt camelũ per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare regnũ cælorum. Non debet ſe diuitẽ iactare in diuitiis ſuis, cum his verbis deſinatur contra naturam eſſe diues miſericors.

h *Mandata no.* Hæc eſt puerilis innocentiæ caſtitas, quæ nobis imitanda proponitur, ſi regnum Dei ingredi volumus.

Et nota quod iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita, non ſolum bonum terrę, ſed & vitam confert æternam.

i *Diues erat.* Nullus diues, id eſt, confidens in diuitiis ſuis intrabit, vt Ieſus ſecundum Mathæũm exponitur, Nõ ergo diuites manẽtes, ſed qui eſſe deſierunt intrabunt.

E ✲ THEOPHYL. Poſtquam diues audit abiiciendas diuitias mœrore affectus eſt Dicit dñs admirabili figura quomodo difficicile ſit habentẽ pecunias in regnum cœlorum ingredi, nõ dixit quod impoſſibile ſit, ſed q difficile: non enim impoſſibile eſt ſaluari tales: poſſibile enim expendere pecuniã & ſuperna aſſequi, & difficile quidem hoc, tenaciores enim viſco adhærent pecuniæ, & difficile abſtrahitur qui talibus eſt cõprehẽſus non multo enim poſt ſubiicit quomodo impoſſibile diui dicit enim facilius eſſe camelum per foramẽ acus in F trare quam diuitem ſaluari. Impoſſibile enim eſt, quod camelum capiat foramen acus, ſiue per camelum animal intelligas ſiue funem nauticũ craſſum. Si igitur facilius camelum per foramen acus tranſire quam ſaluari diuitem, impoſſibile & hoc, impoſſibilius igitur ſaluari diuitem. Quid igitur dicẽdum? Primum quidem quod vere ſic habet impoſſibile ſaluari eum qui diues eſt.

k *Facilius eſt enim.* MYSTICE. Facilius eſt Chriſtũ pati p dilectoribus ſeculi, quam dilectores ſeculi ad Chriſtũ conuerti. Camelus dicitur Chriſtus, qa ſpõte humiliatus infirmitatis noſtrę onera ſuſtulit. Acus punctio, per quam anguſtias paſſionis ſignificat, qua paſſione velut acu, naturæ noſtræ quaſi ſciſſa veſtimenta reſarcire dignatus eſt, id eſt, reparare poſt lapſum.

Aliter. Facilius eſt Gẽtilẽ populum gibbo peccatorum deformẽ per anguſtam vitæ viam ingredi, quã Iudæorũ de meritis gloriantẽ, & ad ſubeũdum leue onus Chriſti ſe humiliare nolentẽ. Vel ita: Facilius eſt Gẽtilẽ populum ſuperſtitionis deformitate degeneratẽ, turpia onera ferẽtem, intrare per anguſtã viam (quæ via Chriſtus eſt, qa proprij corporis paſſione mortis penetrans viã velut acu reintegrauit ſciſſa

Margin: † Quos; † aduocans; † Matth. Mar. 10. c.; † vnus; Matth. 19. c.; † 4. q. 1. c. 1.; † diſtri-; Ambro.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ Et interrogauit. *Hæc eſt pars incidentalis, in qua ponũtur duo incidentia. Secundum ponitur, ibi:* Ait aũt Petrus. *Circa primũ ſciendum, q quia Ieſus immediatè dixerat de pueris: Talium eſt regnum cælorum: Et in hoc parabolicè, loquebatur, per pueritiam intelligens humilitatem & innocentiam: Ideo quidam legiſperitus, qui vocatur hic princeps, eo quod erat diues, vt patet ex ſequentibus, petijt ab eo quid faciendo haberet regnum cælorum, q. d. dicas mihi planè & apertè abſque parabola; quid debeo facere ad cõſequendum regnum cæleſte, & hoc modo Chriſtus ei reſpondit, & patet ſententia ex dictis Mat. 19. vſque ibi.*

✲ Quæ

MORALITER.

† *Talium enim eſt regnum cæ.* BEDA. Signãter dixit, talium, non illorum, vt oſtenderet non ætatem regnare, ſed mores, & his qui ſimilem haberent innocentiam, & ſimplicitatem præmia repromitti.

2 *Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Exponatur vt ſupr. Mat. 19. & Mar. 10.

A ſciſſa veſtimenta noſtræ naturæ) quam populum Iudæorũ, qui diues eſt In lege, egenus in fide.

a *Quis po.* Intelligũt in numero diuitũ deputãdos omnes qui amant diuitias, etſi non habent, aliter enim cũ ſit turba maior pauperum. non dicerent: *Quis poteſt ſaluus fieri?*

b *Nemo.* Qui carnalia pro domino dimiſerit, ſpiritualia accipiet. Marcus ait. Cẽties tantum nunc in tempore hoc cum perſequutionib. fratres & ſorores, & in futuro vitam æternam, id eſt, in hac vita per ſequutionibus plena gaudium regni deguſtant, & omnium electorum ſyncera dilectione fruuntur.

c *Recipiat multo plura in.* Qui pro domino omnes diuitias dimiſerit, & carnis affectus contẽpſerit, multo plura recipiet in præſenti, & a fratribus & ſororibus propoſiti ſui glutino ſpirituali colligatis, multo gratioſiorem in hac vita recipiet charitatem. Copula enim qua fil[ij] & patres & coniuges, & cætera huiuſmodi connectuntur, fragilis & breuis eſt: Sed illi ſoli perpetuæ coniunctionis retinent vnitatem, omnia quę fratrum ſunt tanquam ſua credẽtes. Quia multitudinis credentiũ erat cor vnũ, &c. nec q̃ſq̃ eorum quæ poſ. ſuum eſſe di, & quã aliquis vxorem in laſciuia poſſidebat, eãdem in odore ſanctificationis poſſidet.

Mar. 10. d.
† Matt. 19 d. Ma. 10 d
† 28. q. i. c. i.
† Matth. 20. c. Ma. 10. c
† contumelijs afficietur,
† Matth. 20. d. De pen. diſt. i. c. voluiſſent. §. cęcus quoque,

per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum
Dei. Et dixerunt qui audiebant. Et quis poteſt ſaluus fieri?
a Vt per ſe a ſuis cupiditatibus conuertantur.
a Ait illis: Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia 1
Deus ad amore ad charitatem æternorum conuertit, non quos cupidi & ſuperbi intrent.
ſunt apud Deum. Ait autem Petrus. Ecce nos dimiſimus
a Etiam voluntatem habendi. b Quod perfectius eſt.
omnia, & ſecuti ſumus te. † Qui dixit eis: Amen dico vobis 2
a Non tantum de de vobis apoſtolis, ſed & de quibuſcunque fidelibus. Omnes affectus carnis meæ charitatis poſtpoſuerit.
b † nemo eſt qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres,
c aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat
multò plura in hoc tempore & in ſeculo futuro vitam æternam. † Aſſumpſit autem Ieſus duodecim, & ait illis, Ecce
d aſcendimus Ieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ 3
e ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim 4
gentibus, & illudetur, & † flagellabitur, & conſpuetur. Et
poſtquam flagellauerint, occident eum, & die tertia reſurget.
Et ipſi nihil horum intellexerunt. Erat autem verbum iſtud
f abſconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur,
Factum eſt autem cum appropinquaret Iericho, cæcus qui- 5
B g dam ſedebat ſecus viam mendicans. Et cum audiret turbam 6
prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. † Dixerunt autem ei, quod Ieſus Nazarenus tranſiret, Et clamauit, dicens;
Homo pro hominibus factus, miſerere hominis.
† Ieſu fili Dauid, miſerere mei. Et qui præibant increpa-
h bant eum, vt taceret. Ipſe verò multo magis clamabat;

d *Aſſumpſit autem Ieſus duodecim.* Præuidẽs ex paſſione ſua diſcipulos perturbandos, prædicit & paſſionis pœnã, & reſurrectionis gloriam, vt cum morientem cernerent reſurrecturum non dubitarent,

e *Et conſum.* In hoc oſtendit quidquid prophetæ prædixerunt ad ſuæ diſpenſationis myſterium intẽdiſſe. In quo per cutit hæreticos, qui dicunt Chriſtum legi & prophetis cõtrarium prædicaſſe, & alium veteris, alium noui eſſe Deũ Teſtamenti. Confutat etiam paganorum demẽtiam, quia eius crucem derident cum proximę ſuæ paſſionis, & tempus quaſi futurorum præſcius oſtendit, & locũ quaſi mor-
C tem non timens adiit,

f Et

f *Et ipſi ni.* Diſcipuli ſermonẽ dominicæ paſſionis toti[es] replicatũ ideo intelligere nõ valẽt, quia quẽ maxime vid[e]re deſiderant, eius mortem audire non poſſunt: Et quẽ n[on] ſolum hominem innocẽtẽ ſed etiam verũ Deũ eſſe ſciu[nt] mori poſſe nõ putant: Et quoties aliqd de ſua paſſione di[cit] hoc allegoricum [di]ctum putant, ſicut aliis per parabolas [fre]quentem audire c[on]ſueuerant. Iudæi c[um] eius mortem pa[ti] bãt, quidquid de ſ[ua] paſſione loqueret[ur] intelligebant. H[oc] enim loquebatu[r] quod ipſi perfic[ere] optabant.

g *Cæcus qui.* Cæ[cus] ſignificat humanu[m] genus quod a ſu[a] p[ri]na claritate exc[lu]ſum damnatio[nis] ſuæ patitur tenebr[as], ſed a domino app[ro]pinquante Iericho curatur. Iericho [lu]na interpretatur, quam defectus m[or]talitatis intelligi[t]. Dum ergo verb[um] Dei infirmitatem [no]ſtræ carnis ſuſci[pit] homo ad cognoſ[cen]da redit. Cæcus ſe[det] iuxta viam dum [in]cipit credere in [eum] qui dicit: [Ego] *ſum via.* Mendi[cat] dum rogat, vnde [ſe]quitur.

✲ THEOPHYLACTVS. Dominus miraculum hoc i[n] obiter in via operatus eſt, vt & trãſitus eius nobis vtiliſ[it] ac doctrina vt ſemper & vbique & apud omnes vtiles [ſi]mus, & nunquam ignaui, Admirare autem quæſo quon[ia]do, (cæcus) confeſſionem ſuam multiplicet. Quomod[o] Quamuis multi increparent eum, nõ tacebat, ſed ampli[us] clamabat feruor quidam intrinſecus inſtimulabat eum. [Id]circo & Ieſus iuſſit illum adduci ad ſe, ꝗ profecto dig[nus] eſſet qui appropiaret ei. *Et cla,* F

h *Et qui præibant increpabant eum. vt taceret &c.* Qui Ieſ[um] præeunt venientem, ſignificant cætum carnalium vi[tio]rum, quæ diſſipant cognitionem hominis, & perturbã[t vo]cem orationis, ne Ieſus ad illuminandum venire poſſit [in] hominis, ſed iam credens ſentiens ſe grauari phantaſm[a]te priorum vitiorum, & vocem orationis ſuæ impediri, [ut] ſe exorari poſſit, ardentius clamat.

☞ Sui

NICOLAVS DE LYRA

1 Quæ impoſſi; ſunt. *Quia ad regnum cælorum non poßunt homines pertingere propria virtute, ſed per auxilium diuinæ gratiæ.* ✲

2 Ait autem Petrus. *Hic ponitur ſecundum incidens, quia Petrus à Chriſto immediatè audierat: Quam difficile qui pecunias habent, regnum Dei intrabunt, ideo quæſiuit à Chriſto quæ eſſet ſui & aliorum remuneratio, quia omnia terrena reliquerant propter Chriſtum, & patet Chriſti reſponſio ex dictis Mat. 19.*

3 Aſſumpſit Ieſus. *Poſtquam Saluator oſtendit orationis efficaciam, hic conſequenter inducit diſcipules ſuos ad martyrii tolerantiam exemplo ſui. Et patet ſententia ex dictis Mao, 20 exceptis quæ ſequuntur*

5 Conſumma.

4 Conſumma. omnia. *Quia prophetæ ſcripſerunt de pa[ſſio]ne Chriſti futura, vt patet Iſa. 53. & Dan. 9. in multis aliis locis.*

5 Et ipſi nihil ho. in. *Tum quia adhuc erant rudes & imp[er]fecti. Tum quia Chriſtus frequẽter eis parabolice loquebatur, & [id]eo neſcierunt ſi tunc parabolice loqueretur.*

6 Factum eſt. *Poſtquam poſita eſt Chriſti inſtructio de effi[cac]ia orationis, & de tolerantia paſſionis, hic conſequẽter diſcribitur [di]ctæ doctrinæ confirmatio per opus miraculoſum, ſecundum ꝙ ſ[cri]bitur Mar. vl. d. Sermonem confirmante ſequentib. ſigñs. Et patet [ſe]ntentia ex dictis Mat. 20. & Mar. 10. Hoc excepto. Factum eſt a[u]tem cum appropinquaret Ieſus Iericho id eſt, prope Iericho adhuc e[xi]ſteret, quia ſecundum veritatem non accedebat ad Iericho, ſed in[de re]cedebat, vt patet Mat, 20. & Mar, 10,*

✲ NIC[O]L.

MORALITER.

† 4 *Aſſumpſit au. Ie. duo.* Sequitur.

5 *Et ipſi nihil ho. intel.* Per hoc ſignificatur, quod homines nes carnales aſpera nolunt audire, ſed ad delectabilia intenti.

6 *Factum eſt autem cum appro.* Exponatur vt ſupra Ma[tth. 20.] & Marc 10.

† MOR[A]L.

a [St]ans au. Tranſiens, cęcum audit, ſtans illuminat, qa per [hum]anitatem ſuam noſtrę cęcitatis vocib compatitur, ſed [p]otentiam diuinitatis lumen nobis gratiæ infundit.

b [A]dduci ad ſe. Qui p̄tereuntem aliquatenus ſentiebat, dū [...]atione patitur phantaſmatū turbas vehementius inſi[...] orationi duci[...] ſtantem, & re[...] lumen, quia [...]in corde firmo & ſic lux amiſſa [...]atur.

c [Q]uid ti. v. Non [ig]norantia quærit [...]deo vt rogetur, [...]entem ad ora[...] excitet. Quod [...]ligens cæcus [...]ngit: Do. vt vi. Non petit cæcus aurū, vel aliquid t̄pale, [ſed t]antum lumen. Imitemur ergo eum, quem mente & corpore audiuimus ſanatum, petamus a domino lucē ęternæ viſionis, & dicet nobis. Reſpi. fi. tua ſal. te. fe.

d Et confe. vi. Videt & ſequitur, qui bonū q̄ intelligit operatur, & Ieſum præſentem vel prætereūtē imitatur. Et hic talis nō ſolum pro impetrato in Deum proficit, ſed etiā alios ad laudem Dei accendit, vnde ſequitur.

e Et omnis plebs vt vidit dedit laudē Deo. Laudat plebs Deum non ſolum pro impetrato munere lucis, ſed & p̄ merito fidei impetrantis, qa non ſolum laudat quòd potenter & miſericorditer illuminat, ſed quia clamorem fidei firmiter clamantis exaudit.

Fili Dauid miſerere mei. Stans autem Ieſus iuſſit illum ad-
a Interrogat ut credamus non niſi confitentem poſſe ſanari
a b duci ad ſe. Et cum appropinquaſſet, interrogauit illum, di-
c cens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, vt videam.
d Et Ieſus dixit illi: Reſpice, fides tua te ſaluum fecit. Et confe-
e ſtim vidit: & ſequebatur illum † magnificans Deum. Et omnis
plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

D

E

CAPVT XIX.

a [E]T ingreſſus. Ecce camel⁹ depoſita ſarcina Gibbi p̄ foramen acus tranſit, dum ɔtempto cenſu fraudiū, anguſta[m] portam q̄ ducit ad vitā aſcendit. Et qa deuotione fidei [v]idendum ſaluatorē, quod natura minus habebat, aſcen[su ar]boris ſupplet, in[...] quod rogare non [...]ebat, dominicæ [ſuſc]eptionis benedi[ctio]nem accipit quā [deſi]derabat.

[M]YSTICE. Za[chæ]us qui interpreta[tu]r iuſtificatus, ſignificat credentes [ex] gentibus qui [per] occupationem [tem]poraliū depreſſi [era]nt, & minimi, ſed [a D]omino ſanctificati. Qui intrantem [Ier]icho ſaluatorem videre volunt, dum fidei q̄ in mūdo at[tu]lit participare quærunt: Sed turba, i. vitiorum ɔſuetudo, [q]ue cæcum clamantem increpabat, etiam hunc ſuſpicien[dum] tardat. Sed ſicut amplius clamando cæcus turbā vicit, ita [pu]ſillus terrena relinquendo, arborem crucis aſcendendo, [tur]bam obſtantem tranſcendit, clamās cum apoſtolo. Mihi [abſ]it gloriari in cruce, &c.

* THEOPH. Hæc fortiſſima diaboli vaſa rapit dominus [vt] ciuitates eius deſtruat. Vide enim quō, non ſolum publi[ca]nos diſcipulos, fecit, ſed, & Zachæū principē publicano[ru]m captiuum ad ſalutē recepit. Quod publicanus quidē [eſt] abominabilis, princeps autē publicanorū multomagis [...]pote in malitia princeps nullus dubitat. Victu enim pu[bli]cani nō aliūde quā ex pauperū lachrimis habē. At ne[q]ue publicanorū ille princeps deficitur, ſed ſolū dat alacritatē, & recipit mercedem. Deſiderabat. n. videre Ieſum, & cum aſcendiſſet in caprificum, priuſq̄ videret prius ipſe ſpectatur a Ieſu. Sic igitur omnib. in locis nos præuenit Dominus, tantum vt nos alacres & promptos videat.

b Et ipſe di. Quis de ſe deſperet, cū venit iſte ad Deum cui cenſus ex fraude? Per hunc apparet, quia non omnis diues auarus.

c Præ turba. Quæ turba, niſi imperitæ confuſio multitudinis, quæ verticem ſapientiæ videre nequit: Zachæus ergo non, in turba, ſed plebem † tranſgreſſus Meſſiam quem deſiderat aſpicit.

d Sycomorum. Sycomorus arbor eſt, moro folijs ſimilis, ſed altitudine p̄ſtans, & interpretatur ficus fatua, i. Crux. Quæ credētes vt ficus paſcit, ab infidelib. irridetur vt fatua. Quam puſillus aſcēdit, dum quilibet humilis & proprię infirmitatis conſcius, in virtute crucis gloriatur, & per hanc laudabilem fatuitatem tranſeuntem prope dominum cernit, quia ſi nondum ita ſolide vt eſt iam, tamen raptim, & quaſi in tranſitu luci ſapientiæ cęleſtis intendit.

e Quia inde erat tranſiturus. ISIDORVS. Illa parte vbi Sycomorus, vel vbi crediturus, vt & myſteriū ſeruaret, & gratiā ſeminaret. Sic. n, venerat, vt per Iudæos tranſiret ad Gentes. Vidit itaq; Zachæum ſurſum. Iam enim ſublimitate fidei inter fructus nouorum operum, velut in fœcunda altitudine operis eminebat.

f Et cum veniſ. Per præmiſſos pręcones verbi ſui, in quibus ☞ erat Ieſus

† illac

CAPVT XIX.

a E T ingreſſus perambulabat Iericho: Et ecce 1
vir nomine Zacheus, et hic princeps erat 2
b publicanorum, et ipſe diues. Et quærebat 3 4
videre Ieſum, quis eſſet, et non poterat præ 5 6
Non malitia ſed fide.
c turba, quia ſtatura puſillus erat. Et præcurrens aſcendit in ar-
d e borem † ſycomorum vt videret eū, quia † inde erat trāſiturus.
f Et cum veniſſet ad locum ſuſcipiens Ieſus vidit illū, et dixit ad 7

F

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT XIX.

* ET ingreſſus per. Poſtquam deſcripta eſt conuerſio peccatorum in generali, hic cōſequenter deſcribitur in particulari, ſcilicet, in conuerſione Zachei. Et diuiditur in duas: quia primo deſcribitur conuerſio Zachei. ſecundo. [mo]tio dubii. ibi. Hoc illis audientibus. Circa primum dicitur.

1 Et ingreſſus peram. Secundum ea qua dicta ſunt in fine præce[den]tis ca. iſta hiſtoria. Zachei non ſequitur immidiate poſt illumina[tio]nem cæci, quæ facta fuit in egreſſu Ieſu a Iericho, ſed poſt egreſſū [eius] ab Iericho, & progreſſū per alia loca, regreſſus fuit ibidē ſicut [e]n multis aliis locis in euangelio dicitur pluries veniſſe ad eundē [locu]m & in iſto regreſſu accidit hiſtoria iſtius Zachei, cum dicitur.

2 Et ecce vir nomine Zacheus. Exprimitur hic nomen eius, quia dignus erat nominari, propter conuerſionis facilitatem, & propter conuerſi perfectionem.

3 Princeps erat publicanorum. Id eſt, primus inter illos qui vacabant publicis actibus, ſcilicet, exactionibus & vectigalibus leuandis & deferendis, quæ cōmuniter ad peccatum implicant, ex quo in eius vocatione apparet maior Dei miſericordia.

4 Et ipſe diues. Quia auarus fuerat in acquirendo, ſed poſt conuerſionem non fuit auarus in retinendo, quia paratus fuit reddere quadruplum defraudatis ab eo.

5 Et quærebat vid. Ieſum, Ex deuotione.

6 Et non poterat præ turba quia ſtatu pu. Ex quo patet deuotio popularium ad Chriſtum. Sequitur.

7 Suſpiciens Ieſus. Id eſt, approbans deuotionem illius.

✻ Quia

MORALITER.

† 1 Et ingreſſus peram, Ie. & ecce vir nomine Za: Per diuitē iſtū q̄rētē videre Ieſum, ſed impeditum per turbam, & ſtatu[ræ] ſuę paruitatē, ſignificatur quilibet diues, qui de ſalute ſua [ſo]licitatur, ſed per turbationē phantaſmatū circa negocia t[em]poralia, & imperfectionē propriā impeditur, propter quod aſcendere debet in arborē, id eſt, ad Chriſtum ep[er] orationē, quæ ſecundum Damaſcenū eſt aſcenſus mentis in Deum & ſic Ieſum videre meretur, & partē bonorū ſuorū pauperib. dare, et ſi quē defraudauit; fideliter reſtituere. Per Phariſæos autem murmurantes ſignificantur maledici bonorum opera deprauantes

erat Ieſus & loquebatur venit ad populū nationū qui paſ-
A ſionis eius fide iam ſublimis, etiam diuinitatē eius agnoſce
re ardet. ſuſpiciens videt quia per fidē a terrenis eleuatum
elegit eligentem ſe, & amat amantem ſe.
a *Deſcen.* Quod deſcēdere de ſycomoro, & ſic in domo pa
rare manſionem iubetur, hoc eſt quod apoſtolus ait: Etſi cognouimus ſecundū carnem Chriſtum, ſed iam non nouimus. Si enim mortuus eſt ex infirmitate, ſed iam viuit ex virtute Dei.

2. Cor. 5.d. Ibidem. 13.b.

b *Manere.* Manebat aliquando dominus in domo principis Phariſæorum id eſt, in Iudæorum ſynagoga docebat. Sed quia ſabbato curantem, peccatores recipientem, contra auaros diſputantem, & cætera digna Deo gerentem lingua venenata carpebant, perofus facinora eorum diſceſſit dicens Relinquetur vobis do. ve. de Hodie tamen in domo puſilli Zachei oportet illū manere, i. nouæ lucis gratia coruſcante, in humili credentium nationum corde quieſcere.

† ingreſſus eſſet ad diuertendum. † dominum. † ipſa fi-

† Matth. 23.a. Mar. 14.d. Supr. 13.g.

a Non ieiunat quia, etſi nondum audierat vocem inuitantis, audierat affectum.

eum. Zachee feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua 1
b oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & excepit illum
c gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicentes, 2
d quia ad hominem peccatorem † diuertiſſet. Stans autem Za- 3
cheus, dixit ad † Ieſum. Ecce dimidium bonorum meorum 4 5
e domine do pauperibus, & ſi quid aliquem defraudaui, reddo 6
quadruplum. Ait Ieſus ad eum. Quia hodie ſalus domui huic

a Non veni vocare iuſtos ſed peccatores.

f facta eſt, eo quod & † ipſe filius ſit Abrahæ. Venit enim filius 7

a Salus quæ olim Iudæorum domus implebat hodie populo Gentium illuxit, eo quod & ipſe populus ſit Abrahæ filius.

g h hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Hæc illis au- 8
dientibus adiiciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Ieru 9
ſalem, & quia exiſtimarēt, quod confeſtim regnū Dei manife-
i ſtaretur. Dixit ergo. † Homo quidā nobilis abiit in regionem 10 11

B

c *Murmurabant.* Manifeſtū eſt Iudęos ſemp gentiū odiſſe, vel non intellexiſſe ſalutem. Vnde & aduerſus Petrum dicitur: *Quare introiſti ad gentes præputium habentes?*

Act. 11.a

d *Stans au.* Alijs calumniantib. hominem peccatorē, ipſe & Zacheus ſtans, i. in ea quam cęperat fidei veritate pſiſtēs, non ſolum ſe ex peccatore ꝯuerſum, ſed ēt inter innocentes probat conuerſatum, cum etiam ante cōuerſionem innocenter vixit, & qui ante conuerſionem dimidium, poſt conuerſionem poteſt dare & totum.

e *Si quid aliquem defrauda.* Primum eſt ſecundum legē reddere, deinde quod remanet pauperib. erogare. Hunc fructū

C vitæ, publicanus de ſycomoro p ſapientem ſtultitiam legit quod rapta reddit, propinqua relinquit, viſibilia contē[nit,] eius quem nondum videt ſequi veſtigia concupiſcit.

f *Filius ſit.* Non carne, ſed fide, quia ſicut Abraham i[n] Dei patriam ob ſpem futuræ hæreditatis deſeruit, ſic & qui theſaurum in cœlis acquirit ſpe.

Eo quod. Non [...] q iuſti perſeuera[...] ſed etiam qui d[...] iuſtitia conuertū[...] ad filios promi[...] nis pertinent.

g *Venit e. fi. ho.* Etiam murmur[...] bus ſua myſteria[...] dedignatur expo[ne]re, quod propter [pœ]nitentiam pecc[ato]rum ſuſcipien[...] maxime ipſe in [ter]ram venerit, vt [...] ſe appellat fili[um] hominis, vt inſin[...] nobis diſpenſati[onem] ſuæ pietatis.

h *Hæc il.* Suſc[...] & commendata [...] nitentia publica[...] uitis, per parabo[lam] docet ſibi magis pœnitentiam peccatorum, q iuſtitiam [...] cere ſuperborum, latiuſq; in gentib. de ignorantia legi[...] milib. quam iudæis de iuſtitia legis ſuperbientib. ſe eſſ[e] gnaturum. Et q̄ diſcipuli audita paſſione & reſurrect[ione] Ieroſolymis implenda, exiſtimabāt regnum Dei mox venturum, hanc eorum ignorantiam illuminat, doce[ns] primo regni ſui fidem toto orbe diſperſurum, & in fin[e ſæ]culi iudicem omnium, regemque venturum.

✲ Theoph. Vr̄ mihi, ꝙ homines illi audiētes regi Dei illud ſuſpicabātur tpale eſſe a Deo datum in liber[...] Hebraici generis. Dn̄s aūt monſtrat eis, ꝙ inſipiētia qu[...] dicunt, nō enim temporale regnū eſt. Interea & hoc d[...] rat quod vt Deus cogitationes eorū ſciuit, vnde & han[c pa]rabolam dicit, & hominē geneoſum ſe introducit. n[...] cet homo fuerit māſit tamē ī faſtigio & nobilitate dei

i *Nobilis abiit.* Hic eſt nobilis, cui cæcus clamabat, Miſe[re]re me[i]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Quia ho. in do. *In domo materiali propter refectionē Chriſti & ſuorum diſcipulorū, & ad oſtendendum benignitatem peccatori reuertendi, & in domo ſpirituali conſcientiæ per gratiæ infuſionem.*

2 Et cum viderent omnes. *Id eſt, Phariſæi & alii malignātes*

3 Murmurabāt. *Et hoc irrōnabiliter, quia nullus rationabiliter poteſt murmurare, ſi medicus viſitet ægrotum ad ipſum ſanandum.*

4 Stās au. Za. *Ad obediendum domino promptus, vnde ſubditur.*

5 Ecce di. &c. do. *Non dicit dabo in futuro, quia erat paratus ſtatim dare. Ex hoc etiam patet quod non omnia bona ſua erant male acquiſita, quia de illis non poſſet eleemoſinam facere.*

6 Et ſi quid. *Lex enim in aliquibus præcepit reſtituere duplum, & in aliquibus quadruplum, & aliquib. quintuplum, vt patet Exo 22. & ideo per hoc quod hic exprimitur reſtitutio media, intelliguntur aliæ extremæ, ſequitur,*

7 Eo ꝙ & ip. *Dicit hic glo. Bedæ. Filius autē Abrahæ Zacheus dicitur, non quia de eius ſtirpe genitus, ſed quia eius fidem imitatus, vt ſicut ille terram domumque paternam deſeruit, ita iſte bona ſua pertinēda pauperibus reliquerat. Et ſic videtur dicere, quod nō fuit Iudæus natione, ſed Gentilis, quia omnes Iudæi natione, de ſtirpe Abrahæ deſcenderant.*

Zacheus ſi Gentilis an Iudæus.

Idem videtur dicere Amb. dicēs. Zacheus exiguus meritis ſicut populus nationum, &c. Aliquibus autem aliis videtur contrariū, quia ſupr. dicitur quod murmurabant de Chriſto intrāte domum Zachei eo quod ad hominem peccatorē diuertiſſet. Apud Iudæos enim longe abominabilius fuit ingredi ad Gentiles, quam ad Iudæos peccatores, propter quod Petrus etiam poſt aſcēſionē Chriſti per reuelationem fuit præmonitus, vt abſq; tali abominatione ingrediatur domū Cornelii vt habetur Act. 10.c. Et ideo ſi Zacheus fuiſſet Gentilis, magis habuiſſent occaſionē murmurādi, eo quod ad hominē Gentilē diuertiſſet. Et videtur probabile, ꝙ hanc cauſam ſuæ murmurationis expreſſiſſent ad colorandū murmurationem ſuā tanquā rationabi[lem]. Itē ex hoc quod Zacheus dixit. Si quid aliquē defraudaui, reddo [qua]druplum. Illa enim lex fuit data Iudæis & nō Gentilibus, & n[on a]d eam tenebātur Gētiles in aliquo, ſed ſolū ad ſimpiū, niſi forte i[n] quo caſu ex circunſtantia facti, & illam legē ignorabant prop[ter] Zachæus qui illam ſciuit, & ſecundum eā facere voluit, videtu[r] ſe Iudæus ante vocationē ſuā. Nec valet ſi cōtra hoc arguatu[r] hic dicitur princeps publicanorum, quia & Matthæus public[anus] fuit, qui tamē Iudæus fuit natione, vnde & euāgeliū ſuū ſcripſi[t He]braice ſecundum quod dicit beatus Hiero. in prologo ſuper M[atth.]

8 Hæc il. au. *Poſtquam deſcripta eſt vocatio Zachei, hic cō[ſequen]ter ponitur remotio dubii, ꝙ primo remouet verbo, ſecūdo, facto*

Et his dictis pręcedebat *Circa primum ſciendum, quod Iu[dæi] etiam apoſtoli de regno Chriſti carnaliter ſentiebant ante eiu[s paſ]ſionem, credentes eum in regno Dauid temporaliter regnaturu[m, vnde] de Act. 1.a. petierunt a Chriſto:* Domine ſi in tēpore hoc [reſti]tues regnum Iſrael? *Vnde, & filii Zebedæi credētes eū ſic [regna]turū, petierunt, quod vnus ad dexteram ſuā, & alius ad ſiniſtr[am ſede]ret. Et ideo quia appropinquabat Chriſtus verſus Ieruſalē cre[debāt] eum ſublimandū cito in regem in regia ciuitate, & hoc eſt ꝙ di[citur.]*

9 Eo quod eſſet, &c & quia exi. *Falſo tamen.*

10 Quod con. re. Dei. *Et vocatur hic regum Dei; regnū [...]* *Dauid. Vnde & Para. 29.f.* Sedit ſolomō ſuper ſolium [...] regē pro Dauid patre ſuo, &c. *Et ideo ad hanc falſam æſti[matio]nem remouendum proponit parabolam, ad oſtēdendū quod in [primo] aduentu non venerat ad regnādū temporaliter, ſed magis ad p[atien]dum. Et in ſecundo aduentu reuertetur ad iudicandū ſicut rex [...] lentiſſimus, tunc regnum ſuū omnibus manifeſtaturus, ideo ſub[ditur.]*

11 Homo qui. no. *Id eſt Chriſtus homo natus ſecundum [car]nē de ſemine Dauid regis.*

11 Abijt in re. lon. *Id eſt, ad cęlum empyreum per ſuā aſc[enſio]nē.*

✲ Acc[...]

† MORALITER.

10 *Homo qui. no.* Hic eſt Chriſtus ſecūdum deitatem Dei patris, ſecundum humanitatem Dauid regis filius.

11 *Abiit in re. lon.* Aſcendens in cœlum empyreum.

† *Ac[...]*

nei li Dauid,& cui turbæ clamabant: Oſanna filio Da. be
ne. enit in nomine dñi Iſrael, qui conſtitutus eſt a patre
rex, ii datæ ſunt gentes in hæreditatem.
a *nginquam* Excæcatos Iudæos relinquens, trāſit ad illu
mi ndas gentes, q̄ longe (quia a finib. terræ) clamāt ad do
mi , vel quia lon-
ge eccatoribus ſa-
lus cus qui vbique
præ ns, longe ab his
qui ſola colunt, ſed
& i prope facti ſūt
in ſiguine.
b *ocatis autem de-
cem* Vocat decem ſer
uo dum eligit diſci
pul literа decalo-
gi ibutos. Dat de
cem mnas, dum poſt
reſ rectionem ſur-
git caperit ſenſum,
vt ritualiter intel-
ligi legis dicta. Mna
10 rachmas appen-
dit omnis ſcriptu
rę rmo, quia vitæ
cœ ſtis perfectionē
ſu erit, quaſi cente
na numeri ponde-
re lget.
c *Negociamini.* Ver-
ba egis myſtica in-
te retatione diſcuſ-
ſa opulis offerte, &
al is confeſſionem
fi i, morumq; probitatem recipite.
d *Et factum eſt.* Quotidie Chriſtus accepto regno a patre
re it, qa peregrinantis in terra eccleſiæ, ſemper ſtatum con
ſp it. Huic ſeruo pecuniam negociaturo cōmodat, in alte
modum cōſummati operis examinat. Hunc prudenter
orantem ampliori gratia donat, illum luxurioſa ſectātē,
q̄d dederat priuat. In iudicio vero multi, q ad docēdum
i nei videbant, ob negligētiā ſuam inter indoctos reputa
bnt. Quidam ſimplicioris obſeruationis deuotione inter
apoſtolicos ſumma p̄mia pcipient. Qui. n. recipit prophe-
tn in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.
e *Venit au.* Primus ſeruus, ordo doctorū in circunciſione
iſſus, q vnam mnam negociaturus accepit, qa vnū Deū,
ā fidem vnū baptiſma miſſus eſt p̄dicare. Sed decē acqui
dū populū ſub lege conſtitutū, docēdo ſibimet aſſociat.

f *In modico fuiſti fidelis.* Modicum eſt, quidquid in præſen
ti percipimus donorum ad comparationem futurorum
Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. 1. Corn. 13. a.
g *Decem ciuitates* Decem ciuitates ſunt animę, p legis ver
ba ad gratiam euangelij peruenie̅tes, qb. tunc glorificandus
præponitur, qui eis
pecuniam verbi di-
gne Deo commen-
dauerit, vnde Apo-
ſtolus: Quæ eſt ſpes 1. Teſ. 2. d.
noſtra, aut gaudium,
aut corona gloriæ?
Nonne vos ante do-
minum Ieſum?
h *Et alter venit di-
cens. Domine mna, &c.*
Bonus ordo: Vocatu
rus gentes, & Iudęos
pmiſſurus interfici, q
noluerunt ſuper ſe
Chriſtum regnare
hanc præmiſit com-
paratione̅m, ne dice-
retur: Nihil dederat
populo Iudæorum
vnde melior poſſit
fieri, vt quid exigere
tur ab eo, qui nihil
recipit? Ex vna mna
quinque facit, qui
moralia habet pro-
pter quinque ſen-
ſus.
i *Et alter, &c. fe. qui.
quin.* Qui ad pputium miſſus eſt, cui dñs mnam, vnam ean-
demq; fidem quæ circunſioni credita eſt, ad prædicandum
commiſit. Quæ quinque mnas facit, quia gentes quinque
ſenſibus corporis mancipatas, ad gratiam fidei euangelicæ
conuertit.
k *In ſudario. Timui enim te, quia homo auſterus es, tollis, quod nō
poſuiſti.* In ſudario pecuniam reponit, qui ad prædicandum
Idoneus officium prædicandi vel ſuſcipere renuit, vel ſuſce
ptum nō bene gerit, ſed percepta dona ſub ocio temporis
abſcondit ſecum, dicens: Sufficit mihi, vt de me rationem
reddam, cur aliis prædicem, vel de aliis cogar reddere ratio
nē? cum etiam apud Deum illi ſint inexcuſabiles, quibus
lex data non eſt, neque audito euangelio dormierunt, quia Rō. 1. e.
per creaturam poterant creatorem cognoſcere.

Quando in fine ſeculi omnis Iſrael ſaluus erit.
a longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti. Vocatis autem 1
b decem ſeruis ſuis, dedit eis decem mnas. Et ait ad illos: Ne- 2
c Id eſt Iudæi [ex quibus Chriſtus ſecundum carnem] non ſolum præſentem vſque ad mortem 3
crucis oderant ſed & poſt reſurrectionem eius miſerunt perſequutionem apoſtolis, & prædi 4
cationem regni cæleſtis ſpreuerunt.
gociamini † dum venio. Ciues autem eius oderant eum, & 5 6
miſerunt legationem poſt illum dicentes. Nolumus hunc 7
d a Hoc erit quando ille qui humilis apparuit, in manifeſtiſſima claritate iudicaturus aduenerit.
regnare ſuper nos. Et factum eſt, vt rediret accepto regno, & 8
a Id eſt ſciri faceret. Tunc enim omnium opera, & cogitationes omnibus palam oſtendentur.
iuſſit vocari † ſeruos quibus dedit pecuniam, vt ſciret † quan 9
Vt ſimul de iudicantibus & negociatis iudicet.
e tum quiſque negociatus eſſet. Venit autem primus dicens:
Domine, mna tua decem mnas acquiſiuit: † Et ait illi: Euge 10
Non tua querens.
f bone ſerue, quia in † modico fuiſti fidelis, eris poteſta- 11
g tem habens ſupra decem ciuitates. Et alter venit di- 12
h cens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic 13
a Id eſt ex earum animarum quas imbuiſti fide & conuerſatione, magnus ſublimiſque eſto, vt
non tantum de tui, ſed etiam de auditorum profectionibus honoreris. Tertius ſeruus ſunt
illi qui poſt collectos Iudæos & Gentes negligenter vtuntur commiſſo prædicationis officio.
i ait: Et tu eſto ſuper quinque ciuitates. Et † alter venit dicens?
k Domine, ecce mna tua, quam habui repoſitam in ſudario. 14

† quis quid. † Mt. 25. b. † tertius

f In ... Metis

NICOLAVS DE LYRA.

Accipere ſibi regnum. *Super ordines angelorum.*
2 Et reuer. *Scilicet, in fine mundi ad iudicium. Tunc enim manife ſtabitur omnibus regnum ſuum.*
3 Vocatis aūt de ſer. ſu. *Id eſt, fidelib. vniuerſis, quorum vniuerſitas numero denario deſignatur, quia eſt primus limes numerorū vnde & numeri ſequētes ſunt replicationes ipſius, & partiū eius. Viginti. n. ſunt bis decem, & triginta ter decem, & ſic conſequēter.*
4 Dedit eis decē mnas. *Id eſt, diuerſitatem bonorum ſuorum, diuerſimode tamen, quia dedit vnicuique plus vel minus ſecundum propriam virtutem.*
Negociamini dum venio. *Quia tempus meriti currit vſque ad diem iudicij, in quo tempore Deus dat dona ſua ad hoc, quod multiplicentur per fructus bonorum operum.*
Ciues autem eius oderant illum. *Ciues iſti ſunt Iudęi, qui pro maiori parte in odium Chriſti ſunt firmati.*
Et miſerunt legationē poſt illū, &c. *Quia poſt aſcenſionē Chriſti ad cœlos: Iudæi conati ſunt deſtruere fidem catholicā, in qua incipit regnum Chriſti, quod complebitur, & manifeſtabitur in fine mundi.*
8 Et factum eſt, vt rediret. *Scilicet, ad generale iudicium.*
9 Iuſſit vocari ſeruos. *Quib. dedit pecuniam, quia oportebit omnes comparere ante iudicem ad reddendum de omnibus receptis ab eo rationem.*
10 Venit aut pri. *Quia tunc electi de ſuis meritis ſecuri, parati erunt aſtare iudici.*
11 In modico fuiſti fi. *Quia bona etiam ſpiritualia quæ habentur in vita præſenti, modica ſunt reſpectu bonorum cęleſtiū quæ expectantur in vita futura.*
12 Eris poteſtatem ha. ſu. decem ciui. *Id eſt, gaudebis de felicitate omnium qui per tuam doctrinam vel exemplum vitæ tuæ conuerſi ſunt ad bonum.*
13 Et alter ve *Quia licet mali reformident venire ad cōſpectum iudicis, tamen oportebit eos ibidem repræſentari.*
14 Ecce mna tua quam habui repoſitam in ſudario. *Sudarium autem eſt pannus in quo inuoluuntur corpora mortuorum. Et ideo mna in ſudario repoſita, ſignat donum Dei a bonis operibus ocioſum tanquam mortuum.*

✲ Timui

MORALITER.

Accipere ſibi regnum. Super ordines angelorum.
Et reuerti. Ad generale iudicium, & etiā ad particulare, quod eſt in cuiuslibet hominis morte.
Vocatis au. decem ſeruis. Id eſt Chriſtianis.
Dedit eis de. Per quas intelligitur vniuerſitas donorum Dei propter perfectionem denarij.
6 *Ciues autem eius, &c.* Id eſt, mali Chriſtiani. Qui dicuntur ciues abſolute, eo quod ſunt in numero maiori. Mat. 20. c. *Multi ſunt vocati, pau. vero ele.*
7 *Et miſerunt legationē poſt il. &c. Nolumus hūc regnare ſu. &c.* Hęc autem legatio eſt malorum operum multiplicatio, p quam dicūt facto mali Chriſtiani nolle ſe Chriſto ſubiici.
8 *Et factum eſt vt re:* Particulariter, cuiuſuis hominis.

6 Ciues

A a *Metis quod.* Metit.n.deus vbi non ſeminauit, id eſt, etiam eos impietatis reos tenet quib. legis verbum vel euangelij nõ miniſtrauit. Timens ergo periculum iudicij, requieſcã ab ad miniſtratione verbi.

Mt.27.c MYSTICE. Mat. *Metis vbi nõ ſe. præcidis falce iudicij eos quibus legem.* Non commiſiſti. Et cõgregas vbi non ſparſiſti. Cõgregas in regno tuo bonos, etiam de gentibus. Et de eorum comparatione, q naturalem legem ſeruant, damnas eos, q negligũt etiam ſcriptam.

Quinq; hominũ genera iudicio diuino diſcutiẽda. MYSTICE. Per duos ſeruos, fideles vtriuſque populi doctores. Per ſeruum nequam malos catholicos. Per decem & quinque mnas, credentes populi. Per inimicos, qui verbum Dei vel nũquã audire, vel male interpretando corrumpere malũt. Per meſſionem ruris nõ ſeminati, quos verbum Dei nec audire cõtigit. His quinq; perſonis genus hominum in die iudicij diſcutiendum ſignatur.

1 Ma.4.b & ſup.8.b.

B

iugulate.

Oliuarum.

è regione.

a Quam ardua eſt via quæ ducit ad vitam, & qui quanto gradus altior, tanto caſus grauior.

Timui enim te, quia homo auſterus es, tollis, quod non po- 1
ſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dicit ei, De ore tuo te iu- 2
a 3

a Quia piger ad exercendum officium, ſuperbus ad accuſandum domini iudicium.

dico ſerue nequam. Sciebas, quod ego homo auſterus ſum,
b tollens, quod non poſui, & metens quod non ſeminaui. Et
c quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego ve-
d

Merita diſcutiens.

e niens cum vſuris vtique exegiſſem † illud? Et aſtantibus di-
xit: Auferre ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet.
f Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. † Dico autem

a Veniet eo qu d habet.

g vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit, ab eo au-

Qui non vtitur.

tem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verum-

a Id eſt, Iudæos, & omnes nolentes conuerti ad Chriſtum.

tamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare ſu- 4
h per ſe, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis 5
præcedebat aſcendens Ieroſolymam. Et factum eſt cum 6
appropinquaſſet ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem

a Venit ad montem Oliueti, ut nouellas oliuas in ſublimi, uirtute plantaret. b Propter ſcientiam ueritatis, & mundiciam operis, uel geminæ dilectionis ſacramentum toto orbe prædicandum, uel propter duos ordines prædicatorum, unum in circuncilione, alterum, in Gentibus.

qui vocatur † Oliueti, miſit duos diſcipulos ſuos, dicens:
h † Ite in caſtellum, quod † contra vos eſt. In quod intro-

a Alieni alligant, ut poſſideant, Chriſtus ſoluit ut teneat.

l eutes inuenietis pullum aſinæ alligatum, cui nemo vn-
m

g *Et abundabit ab eo autem, &c.* MYSTICE. Cũ oĩs Iſ[rael] ſaluus erit, tunc plenitudo ſpiritualis gratiæ quam n[unc] torpenter exercemus, doctoribus illius temporis ab[un]danter conferetur.

h *Et his dictis.* Finita parabola vadit Ieroſolymã, vt o[ſtende]ret de eiuſdem [...]mæ ciuitatis eu[ers]ione parabolã fuiſſe [...]miſſam, quæ n[on lõ]ge poſt, & ipſu[m ne]ciſura odium [...] eius hoſtili cla[de] peritura.

i *Ad betpha.* [Be]thphage, viculus [ſacer]dotum in mõt[e O]liueti, & interp[re]tat[ur] domus buccæ. Bethania villa vel [ci]uitas in latere eiu[ſd]em mõtis, & dicitu[r do]mus obediẽtiæ. [...] dominus Iero[ſo]lymam venturus [...] ſẽtia ſua ſublim[...] q multos ant[e paſ]ſionem ſuam [...] do piæ confeſſ[ionis] donis, & obedi[entiæ] ſpiritualis imp[...]. Quæ bene in m[onte] oliueti ſunt p[...] id eſt, in ipſo d[...] no q nos vncti[one] ſpiritualium c[har]iſmatum, & cor[...] tiæ, pietatiſque [...] refouet. Et qu[i] nõ vult abſcondi c[iui]tatem ſupra ſe p[oſi]tã, mitti, diſcipul[os] in caſtellum, quod eſt contra eos, vt per eos totius contr[a]poſiti orbis munitiones penetret.

b *Scicbas, quod ego homo auſterus ſum, tollens quod non poſui, &c.* Quod putauerat pro excuſatione dixiſſe, vertitur in culpam. Si me ita durũ, & crudelem noueras, quare iſta cogitatio non incuſſit tibi timorem, vt ſcires me mea diligentius quæſiturum?

c *Pecuniam.* Id eſt, euangelicam prędicationem, paratiſq; fidelium cordibus non intimaſti.

d *Meam ad menſam.* Non tuam. Vnde apoſtolus: Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei.

.Sei.4. e *Cum vſuris.* Qui verbi pecuniam a doctore emit credendo, neceſſe eſt, vt cum vſuris ſoluat operando. Vel, de accepto verbo fęnore vſuras ſoluit, qui ex eo quod audit, etiam
C alia ſtudet intelligere.

f *Aufert. ab illo mnam & date, &c.* Collatam gratiã amittit, q pdicando aliis communicare neglexit. Augetur vero illi, q in ea laborauit. Sicunt regium chriſma qd ſuperbiendo Saul amſit, Dauid obediendo promeruit. Spiritus.n. dñi, q a Saul receſſit, directus eſt a die illa & deinceps in Dauid.

g *Et*

k *Introeun. inue* Introeuntes in mundum pdicatores [inue]niunt populum nationum, perfidiæ vinculis irretitum [...], & laſciuum. Cui nemo vnquem ho. ſe. i. nullus [...]lis doctor frenum correctionis poſuit, q vel linguã a[...] phiberet, vel in arctam viã vitę ire cogeret. *Nemo indut[...]ta ſalutis quib.* Calefieret, vtilia ſuadendo cõtulit. Nem[...] dit, quia nullus ſtultitiam eius deprimendo correxit.

l *Pullum aſi.* Tres euangeliſtæ q græce ſcripſerũt, pu[llum] tm commemorant, Matthęus, q hebrice ſcripſit, ẽt aſ[inam] ſolutam, & adductam refert, vt habræ quoq; gentis [...] nituerit, non deſperandam monſtret eſſe ſalutem.

m *Alligatũ.* Alligatus vinculis pfidiæ, in quo addictu[s] vel aſtrictus dño errore famulabaẽ, ſed dominatum ſibi v[indi]care nõ poterat, quẽ dñm fecerat nó natura, ſed culpa. E[...]
ct

NICOLAVS DE LYRA.

1 Timui.n. *Iſte timor non eſt niſi puſillaminitas bene agendi.*

✲ 2 Quia homo auſte.es. *Licet enim modo tempus ſit miſericordię, in iudicio tamen erit tempus rigoris iuſtitiæ.*

3 Tollis quod non po. & metis quod non ſeminaſti. *Quia a prælatis eccleſiæ non ſolum requiruntur bona in perſona propria, ſed in ſubditis eorum, quos tenentur inducere ab bonum. Et ſentẽtia huius patet plenius ex dictis Matth.25. vſque ibi.*

4 Veruntamen inimi. *Id eſt, Iudæos, qui poſt aſcenſionem Chriſti conati ſunt fidem catholicam deſtruere, vt ſupra dictum eſt.*

5 Adducite huc & inter. *Quia 42. anno poſt paſſionẽ Chriſti ciuitas Ieruſalẽ fuit deſtructa, & populus Iudæorum occiſus per Titũ & Veſpaſianum. In fine ẽt mundi omnes reprobi generaliter, qui ſunt inimici Chriſti, ſententia mortis æternæ ſunt interficiendi.*

6 Et his di. *Hic conſequenter oſtendit facto, qd declarauer. verbo. In parabola autem immediate præcedenti duo declarauera[t]: vnũ pertinens ad ſuam paſſionẽ, aliud ad ciuitatis Ieroſolymitanæ [de]ſtructionem. Igitur primo facto oſtendit primum, ſecundo, ſecundu[m] ibi:* Et cum appropinquauit, videns ciuitatẽ fleuit. *Prima [diui]ditur in tres, quia primo, deſcribitur Chriſti humiliatio, ſecũdo [po]puli deuotio, ibi:* Eunte aũt illo. *Tertio, Phariſæorũ malignatio, i[bi]:* Et quidam Phariſæorum. *Circa primum dicitur ſic.* Et his [di]ctis præce. aſcen. Iero. *Vbi erat paſſurus, ſecundum quod præd[ixe]rat facto, oſtẽdẽs quod erat paratiſſimus ſe humiliare: & obedire [vſq]; ad mortem contemptibiliſſimam & acerbiſſimam, & ideò humili[ter] noluit illuc venire, ſedens ſuper pullum Aſinæ, ſicut fuerat prædictũ Zacha.9.c. Cætera patent ex d. Mat.21.*

✲ Eun.

MORALITER.

morte, vel generaliter, in mundi fine: Et operãtes bñ de donis ſuis remunerat, ſed torpẽtes a bonis operib. damnat, va-
† rio tamen modo ſecũdum quantitatem meriti vel d[eme]cti.

Verumtamen. Sequitur.

5 *Adducite, &c.* Primo morte tẽporali, & poſtea æternali.

5 *Et his di.* Exponatur, vt ſupr. Mat.21. & Mar.11.

† *Et m*

minūs dicitur, vnus agnoſcitur. Nā & ſi multi dii & ni, generaliter tamē vnus Deus & vnus dñs, Marcus ante ianuam ligatū, quia extra Christum quicūque eſt eſt in via, qui in Chriſto eſt foris nō eſt. In biuio ergo ſtabat, qui non vnā fidei vitæque viam tenebat, ſed pluribus erroribus deſeruiebat, de quibus aperte ſubditur.

✠ Theophylactus. Dominus ſuper pullum ſedens declarat, vnum qui impleat prophetiam dicentem: *Ecce rex tuus venit ſedens ſuper aſinam.* Secundū figuraliter nobis inſinuat, quod ieſſurus ſit ſuper nouum & indomitū & immūdū populū gētilem: Nunquā. n. alias rogauit, vt ꝑ itinere iumentum ſibi daretur, qui omnem Galilæam pedeſtri itinere verſatus, quomodo à Bethania, in Hieruſalem tranſiens rogaret vt pullus ſibi daretur cū non ſit tanta diſtātia ſciūt oēs? Propter vt dixi myſteria hæc. Vinctus. n. pullus & dominos habebat multos, ſed ſolutus eſt ab his qui miſſi fuerunt. Sēſum autem hunc habet. Bethania quidem, domus obedientiæ interpretatur. Betphage uero domus maxillarū erat ſane vnus ſacerdotū etenim maxillæ ſacerdotibus dabantur. Indicitur autem per maxillas ſermo doctrinæ quē animales maxillæ efficiunt & attendunt. Vbi igitur domus ſermonis & obedientiæ erga illum illic mittuntur diſcipuli domini, ut ſoluūt populum catenis peccatorum ligatum multiſque curis uitæ.

f *Subſternebant ve.* Iuxta alios euangeliſtas, nō diſcipuli, ſed turba ſubſternebat, quæ martyrum exempla ſequens, carnem per abſtinentiam edomat, vt domino iter ad mētem paret, & ſequentibus bona præbeat exempla.

g *Ad deſ.* Deſcēdēte dño de mōte oliueti. i. humiliāte ſe ad īfirmitatē noſtræ carnis, illo q erat in forma Dei, cū eo deſcēdūt turbæ. i. humiliātur eius q miſericordia indigent, vt ab eo exaltentur.

h *Gau.* Frequēter ingreſſus eſt ciuitatem Ieruſalē, ſed non rex vocatus, ꝙ ſemꝑ fugerat, niſi modo cū aſcendit paſſurus. Quod ideo factū eſt, vt amplius eorū aduerſū ſe excitaret inuidiā quia iā tempus paſſionis inſtabat.

i *Super.* Maxime de reſurrectiōe lazari q̄ nuper facta erat. Nā & ꝓpterea obuiā venit ei turba, qa hoc ſignū factū audierāt ab eo. Laudāt ēt de ſignis & doctrina, q̄ fecit cū aſcēdit ad die ſcenofegiæ, ꝙ Ioānes narrat. Io. 12. b

k *Ben.* Turba poſtmodicū crucifixura, regē apellat, expectatū ſm carnē Dauid filiu uenilſe declarat ut aduerſū ſe teſtimoniū extorq̄t iniquo.

l *Pax.* Sicut naſcēte dño hoīum & angelorū, agmina cæleſtia decātabāt. *Gloria in exc. Deo. Et in ter. pax. h.* Sic eidē mox triūphaturo hoīes ꝯcinunt. Pax ī cęlo, & gloria in excelſis.

a Quæcunque ſolueritis in terra, erunt ſoluta & in cęlo.

quam hominum ſedit. Soluite illum, & adducite. Et ſi quis
vos interrogauerit, quare ſoluitis? ſic dicetis ei. Quia domi-
nus † operam eius deſiderat. Abierunt autem qui miſſi † — † fuerant
erant, & inuenerunt ſicut dixit illis ſtantem pullum. Sol-
a uentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos:
b Quid ſoluetis pullum? At illi dixerunt: Quia dominus eum
c neceſſarium habet. Et duxerunt illum ad Ieſum. Et † ia- — † cum ia
d ctantes veſtimenta ſua ſupra † pullum impoſuerunt, Ieſum. — cerent. † illum
e † Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via. Et 1
f cum appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliueti, cœ- †
g perunt omnes turbæ † deſcendentium gaudentes laudare
h Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant virtutibus 2

a Ab omni peccato ſingulariter immunis, & Immunes faciens. b Ego veni in nomine patris mei.

k dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine domini. pax in 3
l cœlo, & gloria in excelſis. Et quidam Phariſæorum de turba 4

a Turbas laudantes, uel apoſtolos ad laudandum inſtituentes.

m dixerunt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Qui- 5 6
n bus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clama- 7 8
o bunt. Et vt appropinquauit videns ciuitatem, fleuit ſuper 9

a *Soluentibus autem illis pullum.* Nō deſpicias hunc aſellū qa ſicut i veſtitu ouiū, ſūt lupi rapaces, ita ſub exuuijs corporis (quod nobis eſt cōmune cū beluis) mens Deo plena vegetat.

b *Dixerunt do. eius* Multos habebat dominos qui non vni ſuperſtitioni deditus, ſed prolibitu immundorū ſpirituum rapiebatur ad varios errores.

c *Quid ſolui.* Qui ſoluēdo pullo cōtradixerāt, audito nomine quieſcunt, quia magiſtri errorē qui doctoribus ad ſalutē eorum veniētibus obſiſtūt ſuas tenebras defendūt, donec miraculis atteſtātibus veri poſſeſſoris virtus emineat. Sed ſi aliquā dominicæ fidei poteſtas apparet, cedētibus aduerſariorū querelis, cœtus qui Deum corde portet adducitur.

d *Veſtimen.* Veſtimenta apoſtolorum, doctrina virtutum vel diſcretio ſcripturarum & gratia ſpiritualiter, qbus illis corda hominum prius nuda & frigida contegunt, vt mereantur habere ſeſſorem Chriſtum.

e *Impo.* Dum populus gentium portat Chriſtum diſcipuli in uia ueſtimenta ſternunt, quia corporis ſui exuentes amictum ſimplicibus ſanguine ſuo uiam parant, ut inoffenſo greſſu mentis, Ieroſolymam quo Chriſtus ducit, tendant, id eſt, ad ueram pacis uiſionem.

m *Magi.* Mira inuidentium dementia, quem uera docentem nouerant eum magiſtrum appellari audiunt, diſcipulos eius quaſi melius edocti redarguendos æſtimant, quos ille inſtituerat, quem Deum apparet eſſe per miracula.

n *Lapi.* Crucifixo dño apłis ꝑ timore tacētib. petræ q̄ ſciſſe ſunt, apertis monumētis Deū & mūdi dñm apte clamabant.

Miſtice. Si cæcitas contigerit in Iſrael, vt a laude Dei conticeat, populus Gentium mollito corde lapideo creatorem ſuum credet & annunciabit. Ro. 11. c.

o *Et vt ap.* Quod dñs ſm hiſtoriā ſemel fecit hoc quotidie ꝑ electos ſuos ī eccleſia agit: Plāgit reprobos, q neſciūt cur plangūt, ſed exultāt in reb. peſſimis, q ſi dānationē ſuā ꝓuiderēt, ſeipſos cū electorū lachrymis plāgerent: Qui in proſperitate ſua diem ſuū hic hñt, in qua & pacē hñt ex abūdātia tēporalium, & ſupplicia nunc abſconduntur ab oculis eorum q refugiūt futura ꝓuidere, quæ tēpalem lætitiam perturbēt. Sed venient dies qñ animas exeuntes a corporib. dæmones inimici circundabunt vallo trahētes eas ad ſocietatem ſuæ damnationis. Et undiq; circundabunt, & coanguſtabūt, qñ non ſolum operis, ſed ēt loquutionis & cogitationis iniquitates ante oculos eorum replicabunt. Et ad terram proſternent, cum caro in puluerem redigetur. Filij etiam cadent, cum in illa die peribunt omnes cogitationes eorum, quæ cogitationes etiam per lapides ſignantur cū ſubditur. Prouer. 1. c. Pſalmo 145. a.

✠ Theoph. Plorat ſup ciuitate ut miſericors nolē ꝑdi ☞ eos qui

f Subſternebant

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eunte au. *Hic ponitur populi deuotio, & patet ſnīa ex dictis Mat. 21. excepto quod ſubditur.* 2 Super om. *Ex ſuſcitatione enim Lazari quam plures viderant, fuerant moti ad iſtam deuotionē vt habetur Io. 11. f. & etiā ex aliis Chriſti miraculis.* 3 Et qui. *conſequēter deſcribitur Phariſæorum malignatio. Ex inuidia enim quam contra Chriſtum conceperant deuotionē populi ad Chriſtum videre non poterant, ideo dixerūt.* 4 Magiſter incre. &c. *quaſi dicat, talem falſum applauſum non debes ſuſtinere.* 5 Qui. ip. *Rationabiliter ſe excuſando, & prophetādo, de futuro.* 6 Dico vobis, &c. *Ex hoc fuit impletum in ſua paſſione, quando diſcipulis præ timore Iudæorū tacētibus laudem. Chriſti, lapides ſciſſi ſunt vt habetur Matt. 27. f. Quaſi perhibentes teſtimoniū ſanctitatis ipſius Chriſti morientis, propter quod Centurio, & alij Gentiles, qui erant cū eo, viſis tot ſignis ſanctitatē Chriſti cōfeſſi ſunt dicētes. Vere filius Dei erat iſte, vt habetur ibidem.* 7 Et vt ap. *Hic cōſequenter oſtendit facto futuram ciuitatis Ieroſolymitanæ deſtructionem, in hoc quod fleuit ex cōpaſſione propter mala ſuper ciuitatem & populum futura. Et quia ſemper in Deo cū miſericordia currit iuſtitia, ideo in Chriſto primo oſtenditur dulcor cōpaſſionis, ſecūdo, rigor vltionis, tertio, in principibus Iudæorū malū obſtinationis, ſecūda, ibi:* Et ingreſſus. *Tertia, ibi.* Principes aūt. *Circa primum dicitur.* 8 Vidēs ci. *ſ. Ieruſalē, in qua diu viguerat cultus diuinus.* 9 Fleuit ſup. *Tū propter male culpæ, quæ ibi multiplicata fuerāt* ✠ Tum

MORALITER.

† *Et cum ap.* Secūdū ſenſum allegoricum: Ciuitas hæc, eſt eccleſia, quæ tempore Antichriſti ſic anguſtiabatur & proſternetur, quod pauci audebunt ſe Chriſtianos confiteri.

A eos qui in illa propter facinus contra te, oſtendit itaque viſcera miſericordiæ per fletũ, quia enim miſeretur eis & nõ ſolum ante crucem ſed & poſt crucem etiã cõuerſionem eorum ſitibat manifeſtũ eſt ex eo quod per triginta, quinque annos Romanis traditi sũt: nã ꝓpter nihil aliud diſtulit ſupplicium quam quod cupiebat eos conuerti.

† 16.q.7 c. & hæc diximus ver cum audiſſet.

Et non relin. Peruerſus enim cum peruerſionem adiicit, quaſi lapidem ſuper lapidem ſtruit. Sed cũ anima ad vltionẽ rapitur, talis cogitationum conſtructio diſſipatur, & hoc ideo: *quia non cog. t.* Peruerſam enim animam Deus viſitat, aliquando præcepto aliquãdo miraculo, Sed quia ſuperbiens

B contemnit, nec de malis ſuis erubeſcit, in extremo inimicis tradetur, cum quib. in ęterno iudicio dãnationis ſocietate colligitur. *Ad pacem, &c.* Dum carnẽ das voluptatib. mala vẽtura non proſpiciens, habes bona præſentia quæ ad pacem poſſunt eſſe temporalem. Et cur hoc, ſubdit, ſ. quia non prę uidet mala quæ ei euẽtura ſunt. Si enim præuideret in præ ſentibus proſperis lætata non fuiſſet.

a *Et non re.* Cum Ieruſalem modo ſit ꝯſtructa extra portã vbi dñs crucifixus erat, apparet illam Ieruſalẽ ex toto fuiſſe

C deſtructam. Cui vnde euerſio contigerit, ſubditur, *Eo quod non cog.* Id eſt, aduentum filii Dei in carne.

b *Et ingreſſus.* Poſt enumerata mala, ingreſſus tẽplũ eiecit vendentes & ementes, ꝑ hoc innuens, ꝙ ruina populi, maxime ex ſacerdotum culpa fuit, dum. n. vendẽtes & emẽt[es] percutit, oſtendit vnde radix perditionis proceſſit.

a Ruinam quæ imminet. b Subaudi fleuiſſes quæ modo exultas.

illam dicẽs, † Quia ſi cognouiſſes & tu[b], & quidem in hac die

a Non prudenter ſuperuenturæ miſeriæ, nunc tempore lætitiæ. Ecce pœna quam imminentem ignorant.

tua, quę ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſunt ab ocu-

Romani principes.

lis tuis. Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coanguſtabunt te vndiq;, & † ad terrã proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt. † Et non re

a linquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quod non cognoue

b ris tempus viſitationis tuæ. Et ingreſſus in templum cœpit eiicere vendentes & emẽtes, dicens illis: † Scriptum eſt: Quia

a Qui ad hoc in templo reſidetis, vel, vt non dantes munera corporaliter perſequamini, vel dantes ſpiritualiter necetis.

domus mea domus orationis eſt, vos autẽ feciſtis illam ſpe-

a Quia dominus nec indignis verba prædicationis ſubtrahit, poſt vigorem diſciplinæ iniectis perſeuerat in gratia docendi.

c luncam latronum. Et erãt docens quotidie in templo, † Prin

d cipes autem ſacerdotum & ſcribæ & principes plebis quæ-

a Quia quotidie docebat in templo, & eiiciebat latrones, recipiebat laudem turbarum.

rẽbant illum perdere & non inueniebant quid facerent illi, Omnis enim populus † ſuſpenſus erat audiens illum.

Moraliter. Sicut in ciuitate eſt templũ: ſic in pleb[e] fideli vita religioſorum. Sed multi dũ ꝓ religionis habi[tu]

ſacrorum ordinũ l[o]

cum percipiunt, re[li]

1 gionis officium [in]

2 mercimonium te[r]

3 renæ negotiation[is]

4 conuertunt. In tem

plo vendit, qui h[oc]

5 quod quibuſdam i[u]

6 re competit, ad pr[æ]

7 mium largitur, Iu

ſtitiam vendit, q[ui]

8 hanc pro præmij a[c]

ceptiõe ſeruat. Em[it]

9 in templo, quia [ad]

hoc quod proxim[o]

iure debet, negat, d[a]

to patronis prẽmi[o]

emit peccatũ. Qui[bus]

dr̃: Feciſti. do. m.

10 quia dum perue[rſi]

11 locũ tenent relig[io]

12 nis, ibi per malitia[m]

13 occidunt, vbi p o[ra]

14 tionẽ viuificare [de]

15 buerunt, Sed q a c[on]

tra peruerſa per [ſa]

cras paginas nos [in]

deſinenter inſtruit, recte ſubditur,

c *Et e. do.* Domus Dei eſt ꝯſcientia fideliũ, q̃ facit ſpelunca[m] latronum qui relicta ſimplicitate ſanctitatis, illud medi[tatur] agere, vnde proximũ innocenrẽ poſſit lędere. Sed eꝯ do[mi]nus mentes fidelium ad cauenda mala erudit, *Et erat do. e.*

d *Quęrebant illum per.* Ideo non poterant illum perdere, [quia] timebant tumultum populi, vel ideo volebant perdere, [quia] neglecto ſuo magiſterio, totum populum videbant [ad] eius doctrinam confluere.

CA.

NICOLAVS DE LYRA.

Tum propter mala pœnæ quæ futura imminebant dicens.

1 Quia ſi cogno. *Supple mala dicta.*

2 Et tu. *Supple fleres.*

3 Et qui in hac die tua. *Id eſt, modico tempore, in quo facies voluntatem tuam.*

4 Quæ ad pa. *Id eſt, modico tẽpore duraturam, & ideo nunc gaudes, quia mala imminentia non vides, ideo ſubditur.* Nunc au. abſcon. ſunt, &c.

5 Et circundab. te inimi. tui. *Scilicet, Romani,*

6 Vallo. *id eſt, cum exercitu valde forti.*

Ioſeph. de bello Iudaico li. 7. c. 13

7 Et coan. te v. *In tantum, quod præ anguſtia famis inuẽtæ ſunt mulieres filios proprios comediſſe, ſecundum quod refert Ioſephus libro de Iudaico bello. Et cauſa tantæ deſtructionis ſubditur.*

8 Et quod non cog. tem. vi. tuæ. *Prædicationem Chriſti recipiendo, ſed magis vſque ad mortem ipſum perſequendo.*

9 Et ingreſ. *Hic conſequenter in Chriſto oſtenditur rigor vl[tio]nis, in hoc quod vendentes & ementes in templo inde eiecit, per [hoc] deſignans, quod eſſent eiiciendi in gehennam, & patet ſententia [ex] dictis Matth. 21.*

10 Principes au. *Hic cõſequẽter deſcribitur obſtinatio princ[ipum] Iudæorum, & primo, quantum ad interiorem machinationem, ſe[cun]do, quantum ad exteriorem inſidiationem ca. ſe. Circa primum d[ici]tur:* Prin. au. ſa. *Qui præerant in ſpiritualibus,*

11 Et ſcribæ. *Qui intendebant doctrinæ legis, & prophetar[um].*

12 In prin. plebis. *Qui præſidebant in temporalibus diſpon[en]d[is].*

13 Quærebant il. per. *Excogitantes diuerſas vias, & mo[dos] quo modo poſſent illum ocidere, moti ex rancore & inuidia con[tra] ipſum, ideo ſubditur.*

14 Et non in. *Cum eſſet ſanctiſſimus, nec etiam audebant tim[or]e populi, ideo ſubditur.*

15 Omnis enim populus. *Id eſt, valde attentus ad audien[dum] ſanctam eius doctrinam.*

NICO.

MORALITER.

8 *Eo quod.* Chriſtus enim eccleſiã viſitat quandocumque Chriſtianos ad bonũ excitat, ſed eccleſia pro maiori parte non cognoſcit hoc cum affectu, propter ꝙ Antichriſti perſecutio ſuper eam veniet ad purgationẽ electorum, & dãnationẽ reproborum. Secundum vero ſenſum moralẽ, iſta ciuitas eſt anima peccatoris, quę vallatur in morte, & anguſtiatur a ſpiritibus malignis, & eius filii proſternũtur, id [eſ]t cogitationes eius, quibus promittebat ſibi longam vita[m], honores, diuitias, & huiuſmodi fruſtrãtur. *Eo quod no. co.* [q]ũ dominus eam inuitaret ad emendationem vitæ.

9 *Et ingreſ. in tẽ.* Exponatur ſicut ſup. Mat. 21. & Marci.

MORA.

ADDITIO.

In. ca. 19. *Vbi dicitur in poſtil.* Et ſic videtur dicere, quod nõ fuit Iudæus natione, ſed Gentilis.

Quod autẽ Zacheus ſit natione Hebræus ſatis oſtẽditur per rationes poſtil. Nec Beda contrarium videtur dicere ſi bene intelligantur verba euangelij, quibus ſentẽtiam ſuã adaptat. Nam Chriſtus dixit ꝙ ſalus facta eſſet huic domui, ſcilicet, Zacheo habitatori, eo ꝙ eſſet filius Abrahæ. Conſtat autẽ, quod nõ fuit ſalus facta Zacheo, eo q[uo]d de ſtirpe Abrahæ genitus eſſet, ſed quia eius fidẽ eſt imitatus, & ſic referenda ſunt verba Bedæ ad cauſam ſalutis ſcilicet Zachei, nõ [au]tẽ ad eius ſtirpem tantũ. Similiter ex dictis Ambr. dicẽtis: Zacheus exiguus meritis, ſicut populus nationũ, &c. non videtur dicere q[uo]d ſit de populo nationũ, ſed quod ſit figura populi nationum, non eſt [au]tem inconueniens, vt aliquis de natione Iſraelitica figuret nation[em] Gentilium, ſicut Luc. 15. de filio prodigo.

CAPVT. XX.

A ET factum eſt, &c. Sequitur.
In qua poteſtate hæc facis. De Dei poteſtate dubitant, & ubintelligi volunt, diaboli eſſe, quod facit. Vnde addunt: *Aut quis eſt qui dedit ti. &c.* In quo plane negant Dei filium, quem non ſuis viribus, ſed alienis ſigna facere credunt.

c *Interrogabo uos & ego unum ver.* Poterat aperta reſponſione tentatorum calumniam confutare, ſed prudenter interrogat, vt vel ſuo ſilentio vel ſua ſententia condemnentur.

✻ THEOPHYL. Quamuis in promptu eſſet quod eis reſpōderet Dominus veruntamē vt oſtendat eis quod ſemper inobedientes ſunt Spiritui ſancto, & noluerint credere Eſaiæ veteri prophetę & cuius forte memoriam non habebant, ſed oſtendit q̄d Ioanni viro Euangelico, minimeq; carnali, qui pridem apparuerat credere noluerint, & propterea interrogat interrogationem hāc admiratione dignam qua & confutat illos.

d *Baptiſmum Ioannis de cælo erat, &c.* Quem confitemini de cœlo habuiſſe ꝑphetiam mihi perhibuit teſtimoniū, & ab illo audiſtis in qua poteſtate ego faciā. Quod illi intelligentes, dubitant quid debeant reſpondere.

e *Neque ego dico uobis.* Propter duas cauſas veritas quærentibus eſt abſcondenda. Vel, quia minus capaces ſunt ad audiendum vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, ſed non p.p.modo. Vel quia ex odio & contemptu quærunt, vnde dicitur: Nolite ſanctum dare canibus.

f *Cœpit autem.* Principibus ſacerdotum & ſcribis de ſua interrogatione confutatis, dominus, quod cœperat exequitur, & illis audientibus plebem, quod ſua verba libentius audiat alloquitur, inferens parabolam qua & illos impietatis arguat, & regnū Dei ad gentes transferēdū oſtendat.

✻ THEOPHYL. Breuis tandem iſta parabola multa & magna nos docet curam quod Deus tātam erga Hebręos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ: vnū eſſe Deum veteris & nouæ legis; vocandas gentes & abiiciendos Iudæos

CAPVT XX.

a ET factum eſt in vna dierum* docente illo po-
pulum in templo & euangelizante, conuene-
runt principes Sacerdotum & Scribæ cū ſenio
b ribus, & aiunt dicentes ad illum.† Dic nobis in
qua poteſtate hæc facis: aut quis eſt, qui dedit
c tibi hanc poteſtatem? Reſpondens autem Ieſus dixit ad illos:
d Interrogabo vos & ego vnum verbum. Reſpondete mihi: Ba
(Sicut verum eſt.)
ptiſmum Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogi-
(Sicut verum eſt.)
tabant intra ſe dicentes: quia ſi dixerimus, de cœlo dicet: Qua-
(a Mihi teſtimonium perhibenti) (b Si ex inuidia iſtius Ioanni etiam derogauerimus.)
re ergo non crediſtis illi? Si autem dixerimus ex hominibus
plebs vniuerſa lapidabit nos.† Certi ſunt enim Ioannem pro-
(a Timentes lapidationem, ſed non timentes veritatis confeſſionem.)
phetam eſſe. Et reſponderunt ſe neſcire vnde eſſet. Et Ieſus
(Non dico vobis quod ſcio, quia vultis fateri quod ſcitis.)
e ait illis: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.
f † Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo
g h quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipſe pe-
i regre fuit multis temporibus. Et in tempore illo miſit ad cul-
tores ſeruum, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæſum dimi-
k ſerunt † eum inanem.† Et addidit alterum ſeruum mittere. Il-
li autem hunc quoque cædentes, & afficientes contume-
l lia, dimiſerunt inanem. Et addidit tertium mittere. Qui
& illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem Dominus
(Quod ambigit non de ignorantia, ſed vt reſeruetur homini libera uoluntas.)
vineæ: quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forſitan

dæos Vinea ergo iſta Synagoga erat Iudæorum: cultores autem ſcribæ & Phariſæi, qui præerant populo. Eſt & vnuſquiſque vinea & idem agricola, vnuſquiſque enim noſtrum ſeipſum colit. Hanc igitur vineam cum collocaſſet agricoli miſericors peregre profectus eſt. Hoc eſt permiſit eos iuxta liberum arbitrium. D

g *Vineam.* MORA. Vinea domini ſabaoth, domus Iſrael. Coloni, operarij, qui ad excolendum prima hora, tertia, ſexta & nona ſunt conducti. Peregre fuit, qui vbique præſens eſt, cū imitatoribus liberum operādi arbitrium dereliquit. Eſa. 5.a. *illorū. †Matth. 21.c. Mat. 11.d

h *Et ipſe pe.* Qui vbique eſt, diligētibus ſe præſentior eſt negligētibus abeſt, & longo tempore abfuit, ne perperā videretur exactio. Nā quo indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior peruicacia. E †Perſuaſa eſt.

i *Et in tempore.* Primus ſeruus qui mittitur, Moyſes legiſlator. Qui ꝑ 40. annos fructum legis quā dederat, à cultoribus inquirebat, ſed cæſum dimittunt inanem, quia irritauerunt Moyſen in caſtris, & Aaron ſanctū domini: *& vexatus eſt Moyſes propter eos. q. &c.* De quibus ipſe ait: Vua eorum, vua fellis, & botrus amara. vinum eorum fel draconum. Pſ. 105.e De. 32.c

k *Et addidit alterum ſeruum mittere.* Alter ſeruus Dauid propheta, qui poſt Moyſen colonos vineæ pſalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, ſed & hunc contumelia affectum, dimittunt inanem, dicentes: Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæredi. in filio Iſai.? Qui tamen pro hac vinea, ne penitus extirpetur, exorat. Re. 12.d Pſ. 77.a. F

Domine Deus virtutum conuerte & reſpice de cęlo, & vide & viſita vineam iſtam.

l *Et addidit tertium mittere.* Tertius ſeruus chorus prophetarum. Qui populum corripiebāt, ſed & illos perſecuti ſunt & occiderunt. Cuius vineæ ſterilitatem Ieremias deplorat dicens. *Ego te plantaui uineam meam electam, quomodo conuerſa es in prauum vinea aliena?* Ier. 2.d.

☞ Quem

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XX.

1 ET factum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur* Iudæorum *obſtinatio quantum ad inſidiationem exteriorem contra Chriſtū. Et primo circa hoc deſcribitur eorum malitia inſidians, ſecundo eorum ſuperbia ad hoc incitans, ibi:* Audiēte omni populo. *Prima in duas partes, quia primo eorum malitia deſcribitur, ſecundo confutatio concluditur, ibi:* Reſpondentes aūt. *Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur malitia principum inſidiando Chriſto per ſeipſos, ſecundo, per miniſtros, ibi:* Et obſeruantes miſerunt inſidiatores. *Circa primum, præmittitur maligna interrogatio, ſecundo, ſubditur interrogantium confutatio, ibi:* Reſpondens autem. *Et iſta ſecunda pars diuidiť in duo, quia Chriſtus primo confutat eos reſponſione cauta, & ſecundo parabolica ad hoc apta. ſecunda ibi.* Cœpit autem dicere. *Sententia autem iſtarum partium patet ex dictis Mat. 21.*

✻ obſeruantes.

MORALITER.

1 *Et factum eſt in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante.* Exponatur vt ſupra Matt. 21. & Mar. 11. *Cœpit autem dicere.* Sequitur.

2 *Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipſe peregre fuit multis temporibus.* Exponatur vt ſuprà Mat. 21. & Mar. 12. vſque ibi.

A a *Quem cum vidiſſent coloni, cogitauerunt intra ſ.* Apertè probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixiſſe filium Dei, ſed per inuidiam. Intellexerunt. n. hunc eſſe cui dictũ eſt: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatẽ tuam, & poſſeſſionem*
Io. 12. c. *tuam terminos terræ.* Et ideo cõſulẽtes ſibi dicũt: *Ecce mundus totus poſt eum abijt, & ſi di. eum ſic omnes cre. in eum.* Hæreditatem ergo eccleſiæ quam non moriens pater reliquit, ſed ipſe ſua morte emptã reſurgendo poſſedit, hãc Iudęi eripere volũt, dum fidem, quę per eum eſt extinguere conantur, iuſtitiæ Dei non ſubiecti, ſed ſuam cõnſtituere volentes.
Pſ. 117. e Mat. 21. d Marc. 12. a. Act. 4. b Pial. 2. b Ro. 10. a

b *Hic eſt hæres.* Chriſtus heres, quia morti proprie inſeruixit & teſtamentorum, quę ipſe condidit, quaſi hæreditaria in noſtris pfectib. emolumenta conſeqtur.
† iſtam. † Matth. Marc. 12. a. Marc. 12. a.

B c *Et eiectum illum.* Marcus ordinẽ mutat. Occiderunt & eie. extre vi. In quo pertinacia eorũ notatur, qui poſt reſurrectionem prędicantibus apoſtolis credere noluerant, ſed quaſi vile cadauer proiicientes, gentibus ſuſcipiendũ dederunt.
† Ibid. b. † aſtutiã ipſorũ.

d *Abſit.* Contradicunt ſentẽtię, quam cõtra perfidiam ſuã dictam cognoſcunt. Quod enim in mente gerebant, in parabola contineri intelligunt. Negãtibus ergo Iudæis iuſtum fore, diuinæ ſcientiã legis (quam ipſi ſpernebant) ad gentes transferri, quid ſaluator reſpondeat attende.

e *Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum.* Quomodo implebitur hęc prophetia? Niſi quia Chriſtus à vobis reprobatus, crediturıs gentibus eſt prædicandus, vt in ſe vno angulari lapide duos condat parietes.
Eph. 2. d

f *Lapidem quem reprobauerunt.* ✱ THEOPHYL. Quomodo reprobauerunt lapidem illum? quia dicebant, non eſt ex Deo. Duas autem perditiones hic dicit vnam animarum illorum in quam incedebant ſcandalizati. Omnis. n. qui ceciderit ſuper lapidem confringetur. Alteram captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulerat: ſuper quẽ. n. ceciderit diſſilire illum faciet. Sic igitur diſſoluerunt Iudæi, & diſperſi ſunt ſicut ſtipulæ ab vno horreo in totum mundum: Obſerua autem, quod illi prius reciderũt ſuper lapidem, hoc eſt ſcandalizati ſunt. Deinde lapis cecidit ſuper eos, & vltus eſt illos: præcedit enim peccatum meum, deinde ſequitur & iuſtitia Dei & vindicta.

g *Aedificantes hic factus eſt in caput anguli.* Qui ſupra coloni,
C hic ædificantes dicuntur, quia qui plebem ad ferendos fructus excolere, hanc ipſi domino inhabitatore dignã quaſi domum conſtituere iubebantur.

a cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidiſſent coloni,
b cogitauerunt intra ſe, dicentes. Hic eſt heres, [a] occidamus il-

a Quia dominus extra portam paſſus eſt. Vel quia prius a cordibus Iudæorum eſt eiectus & deinde cruci eſt additus.

c lum, vt noſtra fiat hęreditas. Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixe-
d runt illi: Abſit. Ille autem aſpiciens eos, ait: Quid eſt ergo
e hoc quod ſcriptum eſt: Lapidem quem reprobauerunt æ-
f dificantes, hic factus eſt in caput anguli. Omnis, qui cecide-
g rit ſupra illum lapidem conquaſſabitur, ſupra quem autem
h ceciderit, comminuet illum. Et quærebant principes ſacer-
i dotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora, & timue- 1
runt populum. Cognouerunt enim, quod ad ipſos dixerit 2
ſimilitudinem † hanc. † Et obſeruantes miſerunt inſidiatores
k

a Vt aliquid velut eo ignorante extorquerent unde argui poſſet.

qui ſe iuſtos ſimularent, vt † caperent eum in ſermone, & tra-

a Herodis, qui in illis diebus erat Ieroſolymis.

derent eum principatui, & poteſtati præſidi[a]s. Et interrogaue

a Quaſi laudans myſterium cordis ſui ſimpliciter ei aperiat, eoſque uelit habere diſcipulos.

runt eum dicentes: † Magiſter, ſcimus quia recte dicis & do-

a Non times prælatam perſonam ſed indiſcrete dicis ueritatem maioribus & minoribus.
b Illic prouocant ut Deum magis timeat, quam Cęſarem, & dicat non debere ſolui tributa, ut inde ſeditionis autor fiat.

l ces, & non accipis perſonam, ſed viam Dei in veritate d[b]oces: Licet nobis tributum dare Cæſari, an non? Conſiderans au-

a Reſpondet non ſecundum uerba eorum blanda, ſed ſecundum conſcientias eorum aſpere.

tem † dolum † illorum dixit ad eos: Quid me tentatis? Oſten

a Qui pro cenſu ſoluitur, & habet imaginem Cæſaris. b Non de ignorantia interrogat, ſed ut competit ad eorum uerba reſpondeat.

m dite mihi den[a]arium. C[b]uius habet imaginem & inſcriptionẽ?

a Tyberii priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt dominus.

n Reſpondentes dixerunt ei Cæſ[a]aris. Et ait illis: † Reddite ergo

h *Omnis qui ceciderit.* Qui credit & tamen peccat, cadit ſuper lapidem, & non conteritur, ſed confringitur, quia per patientiam ad ſalutem reſeruatur. Sed cui lapis irruit, id eſt, qui negat penitus, conteritur, vt nec teſta remaneat. Vel cadit ſuper eum, qui modo contemnit, & iniuriis afficit, necdum penitus interit, ſed quaſſat vt non ambulet rectus. Cadit ſuper eum lapis, quem veniens in iudicio opprimit.

MORALITER. Vinea locatur cum myſterium baptiſmi fidelibus ad excolendum opere committitur. Mittuntur tres ſerui, vt de fructu accipiant: Cum lex, pſalmodia, prophetia ad bene operandum hortantur. Sed contumeliis affecti vel ęcci eiiciuntur, cum ſermo auditus vel cõtemnitur, vel etiam blaſphematur: Miſſum heredem occidit, qui filium Dei conculcat, & ſpiritui quo ſanctificatus eſt, contumeliam facit. Vinea alteri datur, cum gratia quam ſuperbus abiicit, humilis ditatur. Scribæ in dominum mittere quærunt, ſed timore continentur, cum ſanctam fraternitatem eccleſiæ propter bonorum multitudinem, erubeſcit, vel timet impugnare.

i *Et quærebant principes Sacerdotum &c.* Quaſi mentientem quærunt interficere in quo vera probantur, quæ dixerat ſe eſt. n. hæres, illi praui coloni, qui ſolo humano terrore retardantur, donec veniret hora eius.

K *Et obſeruantes.* Quod præ timore populi, per ſe non poſſunt, inanibus præſidiis efficere volunt, velut immunes a morte ipſius videantur.

l *Licet nobis, &c.* Cum nuper ſub Auguſto Iudæa Romanis ſtipendiaria facta eſſet, phariſęi, qui de iuſtitia ſibi plaudebant, qui decimas & primitiua Deo dabant tributa homini ſoluenda negabant, pro qua ſeditione poſtea regnum & tota patria deſtructa ſunt.

m *Cuius habet imaginem & inſcriptionem?* Alia imago Dei, alia mundi. Si ergo Chriſtus non habuit imaginem Cæſaris, cur cenſum dedit? Non de ſuo dedit, ſed mundo reddit quæ erant mundi. Et tu ſi non vis eſſe obnoxius Cæſari noli habere, quę ſunt mundi. Si habes diuitias, obnoxius es Cęſari. Si vis terreno regi nihil debere, omnia tua relinque, & Chriſtum ſequere. Et bene prius quæ Cæſaris reddenda decernit. Non enim poteſt quis eſſe domini, niſi prius mundo renunciauerit.

n *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Sicut Cæſar exigit impreſſionem ſuæ imaginis, ſic & Deus animam lumine vultus ſui ſignatam.

Omnis *Acceſſeru*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et obſeruantes. *Hic deſcribitur inſidiatio principum Iudæorũ contra Chriſtum per miniſtros, cum dicitur.*
2 Miſerunt inſidiatores q ſe iuſtos ſimularent, vt caperẽt eum in ſermone, & traderent eum principatui & poteſtati præſidis. *Vt ſub ſpecie iuſtitiæ facilius Chriſtum deciperent dicitur. Prouer. 1. b. Fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum, & ideò fruſtrà inſidias tendebant Chriſto, cum nulla ſimulatio poſſit eum decipere, quia omnia nuda & aperta ſunt oculis eius ſecundum quod dicitur Hebræorum quarto, d. Cætera patent ex Matthæi 22.*

✱ Acce

a *Acceſſerunt aũt quidam, &c.* Duæ hæ ſectæ erant in Iudæis. Phariſæorum, q̃ p̃ferebant iuſtitiam traditionum, & obſeruationum, vnde & diuiſi vocabantur a populo, & Saducæorum qui & ipſi vendicabant ſibi quod nõ erant, id eſt, iuſti.
b *Magiſter Moyſes ſcripſit nobis.* Qui reſurrectionem corporum non credunt, & animas putant interire cum corporibus ſimilitudinem fabulæ fingunt, quæ delyramenti arguit eos qui reſurrectionem aſſerunt. Poteſt autẽ fieri, vt in gente eorum hoc aliquando acciderit.

MYSTICE. autem. Hi ſeptem omnes reprobi ſunt, qui in hac vita (quæ ſeptem diebus eſt) ſteriles a bono ſunt, q. bi miſeræ mortis, vltimum munda conuerſatio, quæ ſi fructu eſt tranſit.
c *Vt accipiat eam frater eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fra.* In lege literæ cogebatur nubere in vita: in lege. ſpiritus, commendatur caſti...
d *Illi vero qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione, &c.* Cum omnes boni, & naturali ſint reſurrecturi, & abſque nuptiis manſuri, dominus tamen, vt ad gloriam reſurrectionis inuitet, de ſolis electis differit. Si autẽ in reſurrectione neque ducent vxores, ſurgent ergo corpora, quæ poſſunt nubere, & ducere. Quod dicitur de his qui habent membra genitalia, ſed nulla voluptate vel neceſſitate nubendi manebuntur. Et nota quod licet inſidiantibus, & conculcantibus ſecreta myſteria loquatur, non tamen ſanctum dat canibus, ſed aderãt multi idonei quos propter aliorum immunditiam non oportebat negligi.

e *Neq; nubent, neque ducent vxores.* Cum cõnubia propter filios, filii propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortẽ, ergo non eſt mors, neque connubia.
f *Quia vero reſurgent mortui.* Poſtquam propoſitæ qõ. de reſurrectionis conditionib. ſatisfecit, de ipſa reſurrectione cõtra eorum infidelitatem agit.
g *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.* Cõfutati in ſermonibus non amplius interrogãt ſed aperte comprehẽſum Romanæ poteſtati tradunt, ex quo intelligimus, venena inuidiæ poſſe quidem ſuperari, ſed difficile conquieſcere.
h *Quomodo dicunt Chriſtum eſſe filium Dauid.* Conſummaturus præcepta dominus in fine teſtamenti ſui fidem concludit, vt dominum Ieſum verum Deum, & verum hominem ad dexteram patris ſedere credamus.

THEOPHYL. Ad paſſionem propediem acceſſurus, ſuam prædicat diuinitatem idque non admodum aperte, nec iactãter, ſed modeſte. Interrogat enim illos, & perplexos reddit ſinitque ratiocinari quid cõiectandum. Dauid enim eum dominum vocat, & quomodo filius eius eſt purus? Erat enim filius Dauid ſecũdum carnem ſed & Deus eius.
i *Dixit dominus domino meo ſede a dextris.* Iſtud dicere, eſt æqualem ſibi filium generare domino, nõ ſecundum quod de eo natus, ſed ſecũdum quod de patre fuit ſemper.
k *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuo.* Quod a patre ſubijciuntur inimici, nõ infirmitatẽ filii, ſed vnitatẽ naturæ, qua in altero alter operatur ſignificat. Nã & filius ſubiicit inimicos patri, quia

quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in reſponſo eius tacuerunt. Acceſſerunt autem quidam Saducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes: † Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis. Si frater alicuius mortuus fuerit, habens vxorem, & hic ſine liberis* fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit vxorem, et mortuus eſt ſine filiis. Et † ſequens accepit illam, et ipſe mortuus eſt ſine filio. Et tertius accepit illam, ſimiliter et omnes ſeptem, et non reliquerunt ſemen, et mortui ſunt. Nouiſſima omnium mortua eſt, et mulier. In reſurrectione ergo cuius eorum erit vxor? Siquidem ſeptem habuerunt eam vxorem. Et* ait illis Ieſus: Filii huius ſeculi † nubunt, et traduntur ad nuptias, illi vero qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis; neque † nubent, neque ducent vxores neque enim vltra mori poterũt. † Aequales enim angelis ſunt, & filii ſunt Dei, cum ſint filii reſurrectionis. Quia vero reſurgent mortui, † & Moyſes oſtendit ſecus rubum, † ſicut dicit, dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuorum. Omnes enim viuunt ei: Reſpondentes autem quidam Scribarum dixerunt: Magiſter bene dixiſti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. Dixit autem ad illos. Quomodo dicunt Chriſtum filium eſſe Dauid, & ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum. † Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ. Dauid ergo dominum illum vocat, & quomodo filius eius eſt? Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis:

Interlinear glosses: Tributum pecuniam. Decimas ult[imas]. — a Qui tradere debuerant miraculis, quod non habent locum tradendi. — a Vt vel per frequens am uincerent. Qui interpretantur iuſti. — Phariſæi credebant corporis, & animæ reſurrectionem. Saducæi & animas interire cum corpore. — Ecce ſpiritualis conuerſatio. Sine labe corruptionis uiſione Dei fruentur. — a Quem nos recipitis. Alioquin poterat apertiora dare de reſurrectione teſtimonia prophetarum, ſed prophetas Saducæi non recipiunt. — a Qui iam mortui erant quando hæc dicebat. Probat ergo per hoc animas poſt mortem permanere, quia non eſt Deus non exiſtentium, & ſic introducitur corporum reſurrectio, quæ cum animabus bene uel male geſſerunt. — Quorum Dominus, & Deus eſt. — a Non reprehenduntur quia Dauid filium dicant, ſed quia Dei filium non credunt. — Pater. Filio. — a Non ad horam. b Incredientes. c ſubiiciam tibi nolentes & volentes. — a Quomodo repugnantia ſunt hæc ſecundum noſtrum intellectum. Si purus homo eſt.

Margin: *mortu — † ducunt vxores — † Ducũt vxores, neq; nubũt — † cum

NICOLAVS DE LYRA.

2 Acceſſerunt autem quidam Saducæorum. *Hic conſequẽter ponitur cõfutatio Saducæorum. Et patet ſententia ex dictis Mat. 22 vſque ibi.*
2 Omnes enim viuunt ei. *Quia iuſti licet ſint defuncti corpore viuunt tamen in anima reſurrecturi ad plenam participationẽ gloriæ, & iniuſti ſimiliter ad declarationem diuinæ iuſtitiæ.*
3 Reſpondentes aũt qdam Scribarum dixerũt. *Hic ex prædictis cõcluditur confutatio inſidiãtiũ Chriſto. Et primo ex eorum propria confeſſione, cum dicitur. Et amplius nõ audebãt eũ quidquam interrogare, tertio, ex ignorantiæ eorum declaratione, cũ dicit.* Quomodo dicunt Chriſtum, &c. *& patet ſententia ex d. Matt. 22.*
4 Audiente aũt oĩ populo, dixit diſcipulis ſuis. *Poſtquã deſcripta eſt principiũ Iudæorũ malitia, hic ſecundo, ſcribitur eorum ſuperbia quæ fuit primum motiuum in eis. Ex ſuperbia cum & præſumptione*

MORALITER.

1 *Acceſſerunt ad eũ quidam Saducæorum.* Exponatur, vt ſupra Matth. 22. & Marc. 12. vſque ibi.
4 *Audiente autem omni populo. &c.* Exponatur ſicut Matt. 23. & Mat. 12.

† MORAL.

quia patrem clarificat ſuper terram.

A a *Attendite a ſcribis qui volunt ambulare in ſtolis.* Duplici ratione iubemur attendere a vanæ gloriæ cupidis ne vel eorũ ſimulatione decipiamur, vel eorum exemplo ad amorem temporalium inflammemur.

b *Et amant ſalutationes in foro.* Non ſalutari in foro, nec primas ſedes votat eis quibus debetur ex ordine officii, ſed eis qui indebite amant. Animum enim, nō gradum redarguit. Nec vero caret culpa, ſi is fori litibus intereſſe velit, qui deſiderat ſedere in cathedra Moyſi.

c *Qui deuorāt domos viduarum.* Marcus ſub obtētu plixæ orationis, q vt religioſiores appareant, prolixius orant, vbi ab infirmus quibuslibet, & peccatorum ſuorum conſcientia batis, quaſi patroni laudes, & pecunias accipiant, quorum oratio fit in peccatum, vt non ſolum pro aliis non poſſint intercedere, ſed nec ſibi ad ſalutem proficere, imo ꝓ ipſis orationibus magis damnabuntur.

d *Hic accipient damnationem maiorem* hoc inſinuat illos qui in angulis ſtantes orant, vt videantur ab hominibus, damnationem quidem mereri, ſed iſtos maiorem.

a Cultioribus veſtimentis induti in publicum procedere, quod reprehenditur in diuite, qui induebatur purpura & byſſo.

a Attendite à ſcribis qui volunt ambulare in ſtolis, & amant 1
b ſalutationes in foro, & primas cathedras in ſynagogis, & pri-
a Qui habet affectum religionis, ſed ne ſciunt ſibi prouidere
mos diſcubitus in conuiuiis. Qui deuorant domos viduarum, 2
c ſimulantes longam orationem. Hic accipient damnationem 3
d maiorem.

NICOLAVS DE LYRA.

ſumptione non poterat correctionem Chriſti ſuſtinere, nec deuotionē populi ad Chriſtum videre, & patet ſententia ex d. Mar. 23. exceptio quod ſequitur.

1 Volūt ambulare in ſtolis, & amāt ſalutationes in foro. *Id eſt, in cultiorib. veſtimētis in publicum procedere, vt per hoc honorabiliores viderentur.*

2 Qui deuorant domos viduarum, ſimulantes longā orationem. *Bona earum ad ſe trahentes, & conſumentes ſub falſa ſpecie ſanctitatis.*

3 Hic accipient damnationem maiorem. *Quia ſecūdum dicit Hiero. Simulata ſanctitas, duplex eſt iniquitas, & ideo plectenda eſt maiori pœna.*

Capvt XXI.

B a *Reſpiciens autem vidit eos qui mittebant munera ſua.* Qui appetitores primatus, & vanæ gloriæ cauendos eſſe monuerat, etiam dona ferentes in domum domini certo examine diſcernit, vt retribuat ſingulis ſecūdum intentionem cordis.

b *In gazophilacium diuites.* ✠ Theoph. Gazam theſaurum dicunt, erat itaque ſacer theſaurus quem pii contribuerant, quo vtebantur ad apparitionem, & neceſſaria ſacrificii, & ad ornatum templi, pauperumque alimoniam, quamuis, & de hoc negociationem fecerunt ſacerdotes diſtribuentes theſaurum non in ea ad quæ contributus erat. Laudat igitur dominus viduam ſuper omnes ex penuria ſua ſuam ſubſtantiam dederat.

Gaza, diuitiæ, phylaxe ſeruare: inde gazophylacium. Arca hēns foramen deſuper in qua mittebant ſacerdotes donaria populi, q̄ congregabantur ad neceſſarios vſus tēpli. Porticus ērt in qua Arca ſeruabatur gazophylacium dicebatur; vnde. *Hæc locutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in tēplo.*

C

Allegorice. Diuites, q in gazophylacium munera mittunt, ſunt Iudæi legis elati. Vidua, eccleſia, ꝓ qua vir ipſius mortē ptulit, & in cęli penetralib. ab oculis eius occultus, quaſi in parte alterius regionis viuit. Hæc pauper, qa ſuperbiam, & cōcupiſcētias mūdi abiecit, quæ in gazophylacium minuta duo mittit, qa in cōſpectu diuinæ maieſtatis vbi noſtri operis oblationes quaſi certo numero cōſignantur, ſeruanī, vel dilectionē Dei, & ꝓximi, vel fidei & operationis ſuæ munera defert, quæ conſideratione ſuæ fragilitatis minuta, ſed merito pre intentionis magis accepta quam cuncta ſuperbientium Iudæorum opera.

c *Ex abundanti.* Iudæus ex abundantia mittit, qui de iuſtitia præſumens, orat apud ſe; Deus gratias ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri hominum. Omne victū eccleſia in munera Dei mittit, quia omne quod innititur nō ſui meriti, ſed diuini muneris intelligit, dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori.

d *Et quibuſdam.* oblationem viduæ in qua eccleſia dicentibus ſignatur deſtructio, templi ſupponitur, vt velamento literę occultantis, recondita ſacramenta eccleſię incipiant pateſcere. Curauit.n. Deus ciuitatem & templum, & omnia figuralia ſubuertere, ne quis poſt aduentum Chriſti ad illa recurreret.

✠ Theophylacts. Merito dominus ꝑdicit nūc Hieruſalem ſubuerſione qm̄ prope erat crucifigeretur, vt ſit & hoc magnum argumētum ipſum eſſe Deum. Videns quibuſdum laudantib. ſtructuras templi, & q̄ in illud collata erant. Opinor autem de ſculptis, & ornatis loqui, vt Cherubim, & ſimilia. Hoc.n. forte ἀναθήματα, hoc eſt, donaria dicit. Dn̄s vero nihil horum miratur, ſed & deſtructionem eorum prædicit: Alii autem opinati ſunt eum de conſummatione vniuerſali loquutum, quamuis de captiuitate Hieroſolymarum

CAPVT XXI.

a Reſpiciens autem vidit eos qui mittebant 1
b munera ſua in gazophylacium diuites: Vidit autem, & quandam viduam pauperculam mit-
a Non perpendit Deus quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto proferatur.
tentem aera minuta duo. Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit.
c Nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei, hæc autem ex eo, quod deeſt illi omnem victum
d ſuum quem habuit miſit. Et quibuſdam dicentibus de 2
templo, quod bonis lapidibus, & donis ornatum eſſet, dixit.
a Hoc quadrageſimo ſecundo anno poſt paſſionem domini factum eſt a Romanis.
Hæc quæ videtis: venient dies in quibus nō relinquetur lapis

Ma. 12. d. 24. q. 2. c. qui.
illuc.
Ex penuria ſua
Matt. 24. a. Ma. 13. a. ſup. 18. b
Gazophylacium.
Io 8. c.

NICOLAVS DE LYRA.
Capvt XXI.

✠ 1 Reſpiciens aūt. *Deſcripta doctrina Chriſti per modum amoris beneficia conferendo, hic conſequēter deſcribitur eius doctrina per modum terroris futuri iudicii horrorem incutiendo. Et quia hoc fit per reſponſionem ſaluatoris ad propoſitam quæſtionē, ideo primo ponitur qōnis occaſio, ſecundo, eiuſdem propoſitio, ibi;* Interrogauerunt aūt illum, *tertio, ſolutio, ibi:* Qui dixit. *Circa primum ponitur duplex occaſio, ſecunda ibi;* Et quibuſdam dicentibus. *Prima occaſio fuit ex hoc quod Chriſtus viduam mittentem duo minuta in gazophylacium templi, eius oblationem præ cæteris commendauit, & patet ſententia ex dictis. Mar. 12.*

2 Et quibuſdā. *Hic ponitur ſecunda occaſio. Munerat enim illa* ✠ *ponebant*

MORALITER.

† 1 *Reſpiciens autem.* Exponatur vt ſupra Mar. 12.

2 *Et quibuſdam dicentib.* Exponatur ſicut ſupra Matth. 24. Mar. 13.

Inter

a ſuper lapidem qui non † deſtruatur. Interrogauerunt autem 1
illum dicentes: Præceptor quando* hæc erunt, & quod ſignū
a Ne quis perſuadeat quaſi hæc mox ſint ventura.
b Horum primus fuit Simon Magus, cui auſcultabant omnes qui in Samaria erant dicentes. Hic eſt uirtus Dei magna.
cum † fieri incipient? Qui dixit: † Videte ne ſeducamini. Mul 2
a Ante horum completionem. b De ſignis docet, de tempore non putat ſciſcitandum.
b ti enim venient in nomine meo, dicentes: quia ego ſum, &
Libertatis & pacis.
tempus appropinquauit: Nolite ergo ire poſt eos. Cum au-
a Ante excidium. b Quæ ad hoſtes. c Quæ ad ciues.
c tem audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri. Oportet
d enim primum hæc fieri, ſed † nondum ſtatim finis: Tunc di-
Conſtat hæc omnia contigiſſe tempore iudaicæ ſeditionis ante ultimam, prouinciæ euerſionem.
cebat illis: † Surget gens contra gentem, & regnum aduerſus
regnum, & terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentię,
Hæc maxima cauſa fuit Iudæis, quod poſt occiſionem domini, nominis etiam eius præcones & confeſſores impia crudelitate uexabant.
e & fames, † terroreſque de cœlo, & ſigna magna erunt. Sed an 3
te hæc omnia iniicient vobis manus ſuas, & perſequentur, 4
† tradentes in ſynagogas & cuſtodias, trahentes ad reges, & 5
f præſides propter nomen meum: Contingent autem vobis in 6
a Nolite terreri, uos ad certamen acceditis, ſed ego prælior, uos uerba editis, ſed ego ſum qui loquor. 7
teſtimonium: Ponite ergo in cordibus veſtris, non præmedi- 8
ditari, † quemadmodum reſpondeatis. Ego enim dabo vobis 9
os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere
g omnes aduerſarii veſtri. Trademini autem a parentibus & 10
fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis. 11
Et eritis odio* omnibus † hominibus propter nomen meū. 12

...roſolymarum a Romano exercitu dicat, ideo & ipſe, ...em gerens eis reliquit ſermonem de captiuitate di...us de ea poſtea.

a [In]terrogauerunt. Quia laudantibus ædificationē templi ...ixerat omnia deſtruenda, diſcipuli (ſicut Marcus ait) ...us, Iacobus, Io...es, & Andreas ...ratim quærunt ...pus, & ſigna pre... deſtructionis.

b [M]ulti enim. Immi...te Ieroſolymo...ı excidio multi ...e principes, qui ...Chriſtos eſſe, & ...pus libertatis ap...pinquare dice.... Temporibus ...que apoſtolorū ...eſiarchæ multi ...dierunt, qui in...æteras falſitates ...n domini inſta...redicabāt, quos ...poſtolus redar...gıt.

c [P]rælia & ſedi. Hęc ...iſſione domini ...udæa abundaue...t, quibus ne ter...ri apoſtoli Ieruſa...le & Iudæam de...t admonentur, ...a non ſtatim fi... ſed poſt quadra...mum ſecūdum ...um.

d Tunc dice. il. Ho...rā, alia è cęlo, alia ...rra, alia ab ele...ntis, alia ab ho...ibus. Surget gens. ...e perturbatio ...minum, terræmotus. Ecce reſpectus iræ, deſuper, peſtilentis ... inæqualitas corporum, fames. Ecce ſterilitas, terrores de ... Ecce inæqualitas aeris. Qui ergo in omnibus delique...t, in omnibus feruntur.

Mystice. Regnum aduerſus regnum, & peſtilentia eorum quorum ſermo, vt cancer ſerpit, & fames, audiendi verbum Dei, commotio terræ, a vera fide ſeparatio in hæreticis intelligi debēt, qui contra ſe inuicem dimicātes, eccleſiæ victoriam faciunt.

e Et ſigna magna erunt. Hæc etiam eo tēpore impleta, apud Ioſephū inuenıūtur qui narrat ſtellam gladio ſimilem per annum ſupra Ieroſolymam pependiſſe, & currus equiteſque armatos 40. diebus in aere debellaſſe, & vitulam inter manus immolantiū agnam peperiſſe. Quo autem merito hęc cōtigerint, ſub infertur, Sed ante hæc omnia iniicient vobis, &c.

Ioſeph. de bell. Iud. lib. 7. c. 17.

* igitur.

f Continget autem vobis in teſtimonium. Eorum qui vel perſequuntur, vel viuendo non mutantur. Mors. n. iuſtorū bonis eſt in adiutoriū, malis in teſtimonium damnationis, vt inde peruerſi ſine excuſatione, pereant, vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. Quia vero tot terroribus auditis turbari poterāt, conſolationem ſupponit: Ponite ergo in cordibus veſtris, non præmeditari, &c.

g A parentibus, & fratribus, & cognatis, &c. Maius tormentum, cum aliquis ab illis patitur, de quibus præſumebat, quia cum damno corporis mala cruciant amiſſæ charitatis. Et quia dura ſunt, quæ prædicuntur de afflictione mortis, ſubditur conſolatio de gaudio reſurrectionis.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

...ebantur in gazophilacio pro ſuſtentatione ædificiorum templi et ...is quæ erant neceſſaria ad miniſterium, & ideo diſcipuli Chriſti ...perunt loqui de ſtructura templi, & alijs quæ pertinebant ad eius ...natum, quibus ſaluator dixit totum fore deſtruendum, & patet ...tera.

Interrogauerunt. Hic conſequenter ponitur quæſtionis propo...tio. Ex hoc enim quod Chriſtus dixerat tēplū fore deſtruendū, quę...runt à Chriſto diſcipuli de tempore huius deſtructionis, & de pceeentibus ſignis. Et quia diſcipuli poſt deſtructionem ciuitatis & tē... credebant cito futuram eſſe conſumationem ſeculi, ideo de hoc ...uerunt ſecundā quæſtionem cū præcedente, vt patet Matth. 24.

2 Qui dixit. Hic cōſequenter ponitur vtriuſq; quæſtionis ſolutio, ...rimo primæ, ſecūdo ſecūdæ ibi: Et erunt ſigna. Prima in duas, ...a circa deſtructionem ciuitatis primo præmittūtur prænoſtica ſi..., ſecundo deſtructio ipſa. ibi: Cum autem vide. Circa primum ...unciātur mala futura populo Iudæorū in generali. ſecundo, Chri... diſcipulis in ſpeciali, ibi: Sed ante hæc omnia. & patet ſentē... iſtarum partium ex dictis Mat. 24. exceptis quę ſequuntur.

3 Terroreſque de cęlo. Dicit enim Ioſephus libro de Iudaico b...o, quod ante deſtructionem ciuitatis ſtella comata in ſimilitudi...ne gladij ſuper ciuitatem apparuit, & per annum durauit, deſi...gnans futuram populi occiſionem.

4 Sed ante hæc omnia. Quia beatus Stephanus, Iacob. fratres Ioannis, Petrus & Paulus, & fere omnes alij apoſtoli. & quaſi innumerabiles Chriſtiani, fuerunt pro fide Chriſti occiſi.

5 Tradentes in ſynagogas, & cuſtodias. Vbi Iudæi habebant poteſtatem iudicandi.

6 Trahentes ad reges & præſides Vbi Gentiles habebant autoritatem condemnandi ad mortem.

7 Continget autem in teſtimonium. Scilicet ueritatis euangelicæ ibidem conſtanter profitendę.

8 Ponite ergo. Per hoc nō excluditur meditatio reſpondēdi ſi tēpus aſſit & facultas ſcientię, ſed pmittitur ſecuritas ſi iſta deficiāt: Quod frequentes contingebat in primitiua eccleſia, qa tunc frequenter fideles ſubito trahebantur ad iudices & cum hoc erant illiterati & ſimplices, qa Deus poteſt tales defectus ſupplere, ideo ſequit.

9 Ego enim dabo vobis os. Id ėſt, loquendi conſtantiam.

10 Et ſapientiam. Id eſt, ſcripturarum intelligentiam, ſicut factum eſt in multis ſimplicibus & ſi non dabatur ſemper talis intelligentia, dabatur tamen loquendi conſtantia, quia in tali caſu ſufficit ad ſalutem confiteri conſtanter fidem in generali, quod poteſt facere ſimplex Chriſtianus,

11 Cui non poterunt reſiſtere. Sicut patet de beato Stephano, de quo ſcribitur Act. 6. c. Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur.

12 Trademini autem à parentib. Sicut legitur de beato Chryſanto & multis alijs.

Ioſeph. de bello Iudai. li. 7. c. 17.

* Et

MORALITER.

† 1 Interrogauerunt autem. Exponatur, ſicut ſupra. Matth. 24. & Marci 13.

4 Sed ante hęc omnia iniicient. Exponatur ſicut Matthęi 24. & Marci 13.

8 Ponite ergo in cordibus ueſtris, non pręmeditari. Sicut Mat. 10 Marci 12.

† Cum

a *Et capillus de capite.* Q.d. cur timetis ne pereat, quod inciſum dolet, quandoquidem nec illud pt perire in vobis, qd inciſum non dolet? Caro.n. inciſa dolet, capillus nō dolet.
A
Et capillus. Non ſolum oſſa veſtra, i. fortia geſta, vel dicta remunerabuntur, ſed etiam capilli, i. cogitationes, quæ de corde quaſi de cerebro exeunt apud iuſtum iudicem iuſta mercede donabuntur, vnde propheta: *Reliquiæ cogitationum diem feſtum agent tibi.*

Pſ.75.b b *In patientia veſtra.* Patientia radix & cuſtos eſt omnium virtutum. In hac ergo animas, quæ corpus poſſident, poſſidemus, cum ipſas animas ad patiendum ratione regimus. Vera autem patientia eſt, aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum qui mala irrogat, nullo dolore moueri.
Patientia vera.
B

c *Et qui in regioni.* Eccleſiaſtica hiſtoria narrat Chriſtianos, qui in Iudæa erant, imminente excidio ab angelo monitos fuiſſe, & trans Iordanem in ciuitate Pella, donec deſolatio Iudææ impleretur, habitaſſe.

f *Et erunt ſigna in ſole & luna.* Hæc de ipſo aduentu, cū omnes virgines prudentes & fatuæ, inſolito clamore ſuſcitę, lampades ornant, i. opera ſecum numerant, pro quibus maximo cum timore iam inſtantem æterni diſcriminis expectant euentum. Nam hactenus vniuerſus orbis al[iquo] timorę iudicis a... rus eſt, vnde Apo[ſto]lus: *Cū dixerint pax & ſecuritas, ſuperueniet eis repentinus interitus.* Nec mirum ſi in expectatione [di]ui examinis, qui in mundo floruerunt exareſcent ſi fide ſine operib. irruat emarceſcet: nam virtutes cęlorum mouebuntur, angeli & poteſtates tremunt aduentum iudicis. Vnde Iob. *Columnæ cæli contremiſcunt & pauent aduentum eius.*

a Et capillus de capite veſtro non peribit. In patientia veſtra 1
b
a Huſuſque ea quæ per quadraginta annos nondum fine adueniente futura erant, hic finis deſolationis, quę a Romanis facta eſt.
poſſidebitis animas veſtras. † Cum autem videritis circun- 2
dari ab exercitu Ieruſalem, tunc ſcitotę, quia appropinquauit 3
a Id eſt, tempore proximo ante obſidionem, dum adhuc fugere licebit, dum miles Romanus per Galilæam & Samariam ſe diffundere cœperit.
b Qui extra ſunt, non fugiant in Ieruſalem.
deſolatio eius. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes †
c & qui in medio eius, diſcedant, & qui in regionibus, non in-
a Dominici ſanguinis.
trent in eam, quia dies vltionis hi ſunt: vt impleantur omnia,
Quarum uteri uel manus filiorum ſarcina prægrauante fugæ neceſſitatem impedirent.
quæ ſcripta ſunt. Væ autem pręgnantibus † & nutrientibus
d in illis diebus. Erit enim preſſura magna ſuper terram & ira
populo huic. Et cadent in ore gladii, & captiui ducentur in 4
e omnes gentes. Et Ieruſalem calcabitur a gentibus, donec †
a Sol uertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & manifeſtus. 5
6
f impleantur tempora † nationum. † Et erunt ſigna in ſolę & 7
a Hoc eſt tempore Antichriſti, quando erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet. 8
b Prænunciat hoc quod Ioannes inter cætera ſeculi mutabilia mare habiturum conſpexit. 9
luna & ſtellis, & in terris † preſſura Gentium, † præ cōfuſione
g ſonitus maris & fluctuum, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione quæ ſuperuenient vniuerſo orbi.

Margin: † in populo hoc. † gentiū. coarctatio anxietas. earum.

* Theophil. Supra dicebat Ieruſalem ab exercitibus cingendam, & conculcandam; autem toti orbi ſuperuentura dici[t] ... la, & ita nunc de conſummatione ſeculi loquitur. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. Et quid dico, inquit, quod homines turbabūtur, iam creatura omnis alteretur? Nam & ipſi angeli & primæ virtutes turbabuntur, terrebunturque in terribilibus mutationib. vniuerſi. Et tunc videbunt filium hominis. Qui omnes credentes, & non credentes, ſuper ſolem.n. tunc fulgebit ipſe & crux eius, & ab omnibus cognoſcetur.

d *Erit enim preßura, &c.* Hæc preſſura & ira vſque hodie populo illi per omnes gentes diſperſo durat: Non tamen in æternum durabit, Vnde poſt ordinem preſſuræ, de miſericordia ſubditur.

Ro.11.d e *Donec impleantur tempora nationum.* Id eſt donec plenitudo Gentium intrauerit, & ſic omnis Iſrael ſaluus, & quaſi ad ſolum propriæ natiuitatis gauiſurus redeat. Quid enim impletis temporibus nationum, & omni Iſrael ſaluato ſequatur dominus ex ordine ponit. Nam & hæc ſecundum Matthæum apoſtoli quæſierunt, non ſolum tēpus euertendi templi, ſed & ſignum aduentus eius, & conſummationis ſeculi.
C
Mat.24.a

g *Sonitus maris & fluctuum areſcentibus hominibus præ timore & expectatione quæ ſuperuenient vniuerſo orbi.* Appropinquante extremo iudicio, ſonitus maris, & fluctuum confu[ſior fi]et, terrarumque orbis prementibus vndeq; colonis ... cit, maxima cęli luminaria nouo horrore percuſſis ... turbatam faciem velant, quia appropinquāte termino elementa quaſi pauentia nutant & fremunt.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Et capillus de capite veſtro non peribit. *Hoc autē addidit Saluator, ad declarandum veritatem futuræ reſurrectionis, per quā reſurgent in electis, non ſolum illa quæ ſunt de neceſſitate naturę humanæ, ſed etiam ea quæ faciunt ad decorem, cuiuſmodi ſunt capilli, quia meditatio huius reſurrectionis multum facit ad tolerantiam martyrii, de qua Saluator loquebatur.*

2 Cum autem. *Hic conſequenter deſcribitur deſtructio ciuitatis Ieruſalem, & patet ſententia ex dictis Matthæi 24. exceptis quæ ſequuntur.*

Ioſeph. de bell. Iud. lib. 2. ca. 25.

3 Circundari. *Scilicet, ab exercitu Titi & Veſpaſiani, per quem deſtructa eſt.*

4 Et cadent. *Refert autem Ioſephus, quod à principio obſidionis, vſque ad finem cæſa ſunt decies centena milia.*

5 Et captiui ducentur: *Quia ſecundum ipſum ducti ſunt captiui Iudæorum vſque ad nonaginta ſeptem milia.*

6 In omnes Gentes. *Quia deſtructio ciuitatis & populi facta eſt in vltionem mortis Chriſti, vt dictum eſt ſupra cap. 19. Et per hoc quod aliqui de illo populo ducti ſunt captiui in omnes Gentes, facta eſt quædam teſtificatio innocentiæ Chriſti & perfidiæ Iudæorum.*

7 Et Ieruſalem calcabitur a gentibus. *Id eſt, calcand[a] ... bitur.*

8 Donec impleantur tempora. *Tunc enim cum plenitudo [Ge]ntium intrauerit, omnis Iſrael ſaluus fiet, ut habetur ad Rom. 11.*

9 Et erūt in ſigna in ſole & luna, &c. *Hic ponitur ſolutio ... quæſtionis de aduentu Chriſti ad iudicium, ubi primo deſcribūt ſigna prænoſtica, cū dicitur:* Et erunt ſigna in ſole & luna. *[Li]cet talia pluries præceſſerint tamē imminente aduentu iudicis [ma]ra & crebriora fient. In ſcolaſtica hiſtoria ponuntur 15. ſigna [præce]dētia quindecim diebus aduentū iudicis, ſed vtrum illi dies quindecim futuri ſint continue ſe habentes vel interpolate, ibidē ſub [du]bio relinquitur. Primo die erigetur mare 40. cubitis ſup altitudinē montium, ſtans in loco ſuo quaſi murus. Secundo, tantū deſcendet, vt vix videri poſſit. Tertio, marinæ beluæ apparentes ſup mare dabūt mugitus vſq; ad cœlū. Quarto, ardebit mare, & omnes aquæ. Quinto herbæ & arbores dabūt rorē ſanguineum. Sexto, ruēt ędificia. Septimo petrę ad inuicē collidētur. Octauo, fiet generalis terræmotus. Nono, æquabitur terra. Decimo, exibūt homines de cauernis, et ibūt velut amentes, nec mutuo poterunt loqui. Vndecimo, ſurgēt oſſa mortuorum & ſtabūt ſuper ſepulchra ſua. Duodecimo, cadēt ſtellę. Tertiodecimo morientur viuentes, vt cū mortuis reſurgant. Quartodecimo ar[de]bit* ✻ *cæli*

7 Et

MORALITER.

† 2 *Cum autem videritis.* Exponatur ſicut ſupra 19.

† *Tunc qui in Iu.* Exponatur ſicut ſupra Matth. 24. & Marc. 13. vſque ibi.

† *In ore gladij* .i. diuinę ſententiæ pro ſua incredulitate.

5 *Et cap. ducent.* Non ſolum temporalem ſub principib. terrenis, ſed etiam æternam ſub ſpiritibus malignis.

7 *Et Ieruſalem* .i. eccleſia quantum ad populum communem, qui multum deprimitur a principibus & prælatis.

8 *Donec impleantur tempora nationum* .i. vſque ad tempus a domino præfinitum.

9 *Et erunt ſigna.* Exponatur ſicut ſupra Matth. 24. & Marc. 13. vſque ibi.

† Atte.

a *tunc uidebunt filium hominis*. Quem in humilitatē poſi-
tur audire noluerunt, vt virtutē eius tanto tūc diſtrictius
ſen int, quanto nunc corda ad eius patientiam non incli-
nar. Quia vero contra reprobos hæc dicta ſunt, mox ad
cor ſolationem electorum ſupponit.
b *is autem fieri inci-*
pie *bus*. Id eſt, cum
pla e crebreſcunt,
cu terror iudicii
co munis virtutu-
bu oſtenditur.
c *euate capita ne-*
ſtra Exhilarate cor-
da ſtra, quia dum
fin ir mundus, cui
am i non eſtis, pro-
pe ſt redemptio,
qu quæſiſtis. Quod
ve mundus diſpi-
ci ebeat, prouida
co paratione ma-
ni tatur.
d *idete ficulneam.*
R num Dei æſtati
co parat. quia tunc
mi roris noſtri nu-
bil tranſibunt, & e-
te. dies vitæ ſub
c tate ſolis fulge-
bu. Sicut enim ex
fru u arborum vici
na ſtas cognoſci-
tu ita & ex ruina
m di prope eſſe co
gr icitur regnum
D. Ex his verbis
o nditur, quia fru-
ct mūdi ruina eſt.
A hoc enim cre-
ſc vt cadat, ad hoc
g ninat, vt quæcū-
q germinauerit, cladibus conſumat.
e *lum & ter.* Nihil in corporum natura cœlo & terra du
r ilius eſt: Nihil tranſit velocius quā ſermo. Verba quo-
u ue imperfecta ſunt, verba non ſunt: ſi perfecta ſint iam
c nino non ſunt: neque enim perfici niſi tranſeundo poſ-
ſ t. Ait ergo: Cœlum & terra tranſibunt. Quaſi dicat: om
C quod apud vos durabile, & ſine mutatione eſt, ad æterni
tatem durabile non eſt, & omne quod apud me tranſire D
cernitur, fixum & ſine tranſitu tenetur, quia ſermo meus
qui tranſit, ſententias manentes exprimit.
f *Verba autem mea non tranſibunt.* Et cum verba mea ita abſ-
que dubio ſint implenda, videte ne cōtra cōteſtationē ver
borum meorum ſitis dediti crapulæ, & ebrietati, & ſeculari-
bus curis, ſicut quidam erunt tempore imminentis iudicij:
De quibus dicitur: 1.Theſſ. 5.a.
Cum dixerint pax & ſecuritas, ſuperueniet protinus interitus.
g *Erat autem diebus docens in templo, nocti bus uero exiens morabatur in monte*. Quod verbo docuit, exemplo aſtruit: Qui ante vniuerſale iudicium, & ſingulorū incertū exitum, voluptatibus & curis E
ſeculi renunciare, & †Roma. 13.d.
vigilare monuit & 53. d.
orare, ipſe imminente ſua paſſione doctrinæ, vigilijs, precibuſque inſtat, & eos pro quibus paſſurus erat, verbo prouocat, & oratione patri commendat. Sic & nos cum inter proſpera iuſtè & pie conuerſamur, inter aduerſa de diuina miſericordia nō deſperemus Die-
bus docemus in templo, quia fidelibus boni operis formā F
præbemus. Noctibus in monte oliueti moramur, quia in
tenebris anguſtiarum gaudij ſpiritualis conſolatione reſpi
ramus. Et ad nos audiendos populus manicat, cum vel ob
ſcuris operibus tenebrarum, vel Dei gratia victis nebulis Ro.13.d.
preſſurarum, ſicut in die honeſte ambulantes, nos filios lu
cis imitantur.

† Nam virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt fi-
lium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & 1
† maieſtate. His autem fieri incipientibus, reſpicite, & leuate
capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. Et di
xit illis ſimilitudinem: Videte † ficulneam, & omnes arbores, († ficum)
cum † producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope
eſt æſtas. Ita & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quoniam
Et quæ dico ſub certa mine expectate. a De mortalitate ad Immortalitatem.
prope eſt regnum Dei. Amen dico vobis, quia non præteri-
a Id eſt, omne humanum genus, vel gens Iudæorum, quæ non deficiet, donec veniat dies iudicij.
b Aerem, non ætherem.
c Innouabuntur depoſita priori forma permanente autem ſubſtantia: vnde dicitur Terra in æternum ſtat.
bit generatio hęc, donec omnia fiant. Cælum & terra tranſi-
bunt, verba autem mea non tranſibunt. † Attendite autē vo-
bis † ne forte grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate &
deo. 2
curis huius vitæ: & † ſuperueniat in vos repentina dies illa. 3
a Inſpiratus, & perpetuo retinens, quod ſemel ceperit. Quib placent illecebræ huius mundi. 4
Tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſu- 5
Non quibuſdam certis diebus uel horis. 6
per faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore oran- 7
Hæc eſt ſumma beatitudinis, in præſentia iudicis ſui ſecurum conſiſtere. 8
tes, vt digni † habeamini, fugere iſta omnia, quæ futura ſunt, 9
& ſtare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in 10 († diuerſabatur.)
templo, noctibus vero exiens † morabatur in monte, qui vo- 11
a Id eſt, mane ire accelerabat. 12
catur † Olíueti. Et omnis populus manicabat ad eum in tem-
plo audire eum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

lum & terra. Quintodecimo, fiet nouum cęlum & noua terra, et ſurgent omnes. Dicitur etiam ibidem quod Hier. inuenit iſta in analibus Hebræo. in quibus licet ſint multa vera, tamen ſunt ibi mul falſa admixta, & ideo de ueritate, ſeu falſitate iſtorum ſignorū idicium maioribus derelinquo.

Leuate capita veſtra. *Quia dies iudicij, licet reprobis ſit terri lis, tamen electis debet eſſe conſolabilis, quia tunc transferentur gloriam.*

Attendite. *Id eſt, diligenter cauete.*

Ne for. *i. deprimantur ad uitia.*

In crapulis. *i. ex ſuperfluitate cibi & potus.*

Et curis. *i. ſuperflua ſollicitudine terrenorum.*

Et ſuperueniat in uos repentina dies illa. *Id eſt, dies iudi.*

7 Tanquam la. *Qui euadi nullo modo poterit, Et ex hoc uidetur q d hominibus exiſtentib. in conuiuiis, & feſtiuitatibus tanquam ſecuris & nihil timentibus de die iudicij, ueniet repente. Et idem habetur Matth. 24. d. Vbi dicitur. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes & nuptui tradentes uſque ad eum diem quo intrauit in Arcam Noe, & non cognoue runt donec uenit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Et hæc ueritas euangelij uidetur ſaltem in aliquibus diſſonare ab illis quindecim ſignis ſupra poſitis, & acceptis de apocryphis Iudæorum.*

8 Vigilate itaque. *Per hoc non eſt intelligendum, quod oratio ſit ſemper cōtinua, quia oportet eam interrumpi ſomno & alijs neceſſitatibus corporis: ſed eius continuitas intelligitur, quod non interueniat peccatum mortale impediens effectum ipſius, ideo ſubditur.*

9 Vt digni habeamini. *Quia illi qui tunc inuenientur ſine peccato mortali erunt ſalui.*

10 Et ſtare ante. *Id eſt, ſtare ſecurè in iudicio coram Chriſto qui iudicabit in forma humana.*

11 Noctibus vero exiens morabatur in monte. *Vt ibi uacaret orationi.*

12 Et omnis populus manicabat. *Ideſt, mane accelerabat uenire ad prædicationis ſuæ locum, attractus efficacia & dulcedine doctrinæ ſuæ.*

✠ NI-

MORALITER.

Attendite autem vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate & curis huius vitę. Crapula verò ſpiritualis, ingurgitatio doctrinæ peruerſæ. Et ebrietas ſpiritualis diuina curioſè ſcrutari vltrà debitā menſurā, & talis inueſtigans opprimitur à gloria, ſicut bibens vinum vltra debitam menſuram opprimitur ab eo.

† *Erat autem diebus docēs in templo.* In hoc dedit exemplum doctoribus & prędicatorib. euangelij, vt diebus doceant, & noctibus ſint in oratione Dei, vt ibidem hauriant quod auditoribus effundant in mane ſequenti, ideo ſubditur.

12 *Et omnis populus* Id eſt, mane feſtinabat ad eius doctrinā venire, talium enim doctrina eſt à populo deſiderata.

† MO-

C A P. X X I I.

APpropinquabat autem dies feſtus azymorum, 1
a Id eſt, prima dies azymorum poſt immolationem agni, ſcilicet, 15 dies quæ e(ſ)t ſolennis.
qui dicitur Paſcha. † Et quærebant principes ſa 2
cerdotum & ſcribæ, quomodo Ieſum interfice 3
a Non metuentes ſeditionem, ſed ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur.
rent. Timebant vero plebem. Intrauit autem Sathanas in 4
Iudam, qui cognominabatur Scarioth, vnum de duode- 5
Non a principibus inuitatur nulla neceſſitate conſtringi(t)u(r), ſed propria ſponte ſcelerata mentis init conſilium.
cim: † & abiit, & loquutus eſt cum principibus ſacerdotum 6
& † magiſtratibus, quemadmodom illum traderet eis. Et ga- 7
uiſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare. Et ſpopondit. Et 8
Sine turbis.
quærebat apportunitatem, vt traderet illum ſine turbis. Ve- 9
XIIII. luna. Agnus Paſchalis.
nit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat † occidi Paſ- 10
cha. Et miſit Petrum & Ioannem dicens: Euntes parate no- 11
a Q(ui)a non habemus tabernaculum.
bis Paſcha, vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi uis pare- 12
mus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuita- 13
tem, occurret vobis homo † amphoram aquæ portans.
Sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis

C A P V T X X I I.

A a APprop. &c. Qui dicitur Paſcha &c. Paſcha nō a paſſione ſed a tranſitu nominatur, q(uod) illa die tranſiuit exterminator per Aegyptum, vel dominus liberās populum ſuū, quo noīe ſignificabatur agnum in hac die de mundo ad patrem tranſiturū. inter Paſcha vero & azyma hoc diſtat, q(uo)d Paſcha vocatur ſolus dies, i(n) quo agnus occidebatur ad veſperam, i. 14. luna primi menſis. Dies azymorum erant a 15. luna vſque ad 21. diē eiuſdem menſis. Sed euangeliſtæ indifferenter ponunt, & diem Azymorum pro Paſcha, & Paſcha pro diebus Azymorum, vnde hic Lucas. Dies feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha, quia & B Paſchæ dies in Azymis panibus celebrari præcipiebatur. Et nos quaſi perpetuū Paſcha faciētes, ſemper ex hoc mundo tranſire præcipimur, vno die immolato agno ad veſperā, ſequūtur ſeptem dies Azymorum, quia Chriſtus in plenitudine temporum ſemel pro nobis paſſus, toto tempore ſeculi (quod ſeptem diebus agitur) in azymis ſinceritatis & veritatis præcepit eſſe viuendum.

Vidē a. Io. 12. a. dici- bus.

Ex. 12. b.

† vas fictile hi deliam.

b *Et quærebant, &c.* Hæc ante biduum Paſchæ congregatis principibus ſacerdotum & ſcribis in atrium Caiphæ, Mat thæus geſta teſtatur.

Mt. 26. a Io. 13. c.

c *Intrauit.* Dicit Io. quod poſt bucellā a dn̄o traditam intrauit Sathanas in Iudā. Sed & ante bucellam inuaſerat eum Sathanas, & quem prius intrauerat vt deciperet, poſtmodum intrauit, vt iam ſibi traditum plenius poſſideret.

C ✱ THEOPHYL Magiſtratus hoc loco vocat præfectos ædificiis templi vel etiam cenſores, vt qui curabant ea, quæ ad bonum ordinē ſeruandum pertinebāt. Pre(terea) enim Romani quoſdā populo vt ne turbarent, qñq(ue) ſeditioſi erāt. illos igitur vocat. στρατηγοὺς magiſtratus ſe et & militię munera credebantur eis, qui erant e(x ſacer)dotali ordine: vnde magiſtratus & duces dicti, am(…)

ptiſmi ſit celebrandum, vbi veri Paſchę cultoribus (…) de limine cruor aufertur, & ad tollēda peccata viuifi(cis) fon tis baptiſma conſecratur. Amphora, ſignificat perf(ectam) menſuram expleti temporis, quo dignum erat hæc (…)

f *Homo amph.* Sine nomine deſignatur, vt pauper & i(gno)bilis æſtimetur, quia domino eligit. Cuius ſanctitas i(n) hoc apparet, quod in ſtrato eius dominus cum diſcipulis (…) ſublimium virtutum delectatione requieſcit.

g *Sequimini.* Conſulte prętermittunt noīa, vel baiuli (…), vel dn̄i domus vt omnib. uolentib. imbui ſacramētis (…) ſti (quod eſt Paſcha celebrare) Chriſtum ſuæ mentis (…) tio ſuſcipere quærentibus, facultas danda ſignetur.

Ca-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

✱ 1 APpropinquabat. *Poſtquam euangeliſta deſcribit Chriſti p̄dicationem, hic conſequēter deſcribit ipſius paſſionem per quā ſolutum eſt precium noſtræ redemptionis, vbi primò deſcribitur maligna Chriſti comprehenſio per explorationem Iudæorum, ſecundò eius condemnatio iniuſta per executionem gentilium cap. ſequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primò deſcribitur Chriſti venditio facta, non ex eius ignorantia, ſed magis ex præſcientia & volūtate Secundo ipſius venditi traditio, non ex eius diſplicentia, ſed ex ſua charitate. Quartò, comprehenſi illuſio, non ex ſua iniuſtitia, ſed humilitate, ſecunda, ibi:* Venit autem dies azymorum, *tertia ibi:* Comprehendentes autem eum. *quarta, ibi:* Et viri qui tenebant eum illudebāt ei. *Circa primum dicitur.* Appropinquabat au. dies feſtus. *Id eſt, ſolennitas Paſchalis, quæ celebrabatur primo menſe quintadecima die menſis, vt habetur Leuit. 22. a. incipiebat tamen à veſpere præcedentis diei.*

2 Azym. *Quia fermentum & fermentatum non debebant apparere in domibus Iudæorum ſeptē diebus huius ſolennitatis, vt habetur Exo. 12. a.*

3 Qui dici. Pa. *Id eſt, tranſitus, quia tunc trāſibit angelus domini per Aegyptum interficiens primogenita Aegyptiorum, et Hebræos ſaluans.*

4 Et quæ. *Moti inuidia contra Chriſtum.*

5 Quomodo Ie. in. *Licet enim hoc ſumme deſiderarent: tamen erat eis difficile propter fauorem populi ad Chriſtum, ideo ſubditur.*

6 Timebant verò plebem. *Ne contra eos inſurgeret, ſi (in Chri)ſtum manus mitterent.*

7 Intra. au. Sa. in Iu. *Id eſt, animam Iudæ. Non per illapſum quia hoc eſt Deo proprium, ſed per effectum, venditionem Chriſti ſuggerendo.*

8 Et abiit. *Motiuum autē Iudæ hic tacetur, ſed exprimitur Mat. 26. a. & Ioan. 12. a. ſcilicet, vt recuperaret valorem vngue(nti) pre cioſi effuſi ſuper Chriſtum à Maria ſorore Lazari.*

9 Et gauiſi ſunt. *Quia ille modus capiendi Chriſtum per ſuum diſcipulum videbatur magis poſſibilis & ſecretus.*

10 Venit autem. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Chr(iſ)ti traditio. Et primò iſta traditio prænūciatur, ſecūdò, execu(ti)tur, ibi:* Et egreſſus ibat. *Prænunciato dictę traditionis fa(cto) Chriſto cū cœnaret cū diſcipulis. Et ideo primò deſcribitur (…) conuiuium: ſecundò, inſtruitur euchariſtię ſacramentum, ibi (acce)pto pane, tertio, ponitur dictæ traditionis prænunciatio, ib(i)* (Verū) tamen. *quartò, diſcipulorū informatio, ibi:* Facta eſt con(tentio). *Circa primum dicitur:* Venit autem dies. *Iſta erat quart(adecima) dies menſis primi, in cuius veſpere debebant comedere agnū (Paſchalem) cum azymis panibus, ideo ſequitur.*

11 In qua neceſſe erat. *Et accipitur hic Paſca non pro d(ie ſolen)ni ſicut ſupra, ſed pro agno Paſchali, qui illo veſpere debeba(t oc)cidi. Sequitur.*

12 Et ecce in. vo. in ci. *Scilicet, Ieruſalem.*

13 Occurret vobis ho. *In hoc dedit eis ſignum directiuum (in præ)paratione conuiuij Paſchalis.*

†

MORALITER.

1 *Appropinquab.* Exponatur ſicut ſup. Mat. 26. a. & Mar. 14. a

7 *Intra. aūt.* Iā an̄ intrauerat ipsū cū eſſet fur & loculos hn̄s, vt dr̄ Io. 12. a. Sed tunc intrauit ad ipſum amplius poſſidendū. Ex quo patet, q(uod) in oī mortali peccato diabolus (i)ntrat hoīem, vt ipſum de nouo poſſideat, vel amplius qu(am) ante.

8 *Et abiit & locutus eſt cum principibus ſacerd.* Exponatur ſupra Math & Marc. 14. b.

patrifamilias domus: Dicit tibi magiſter: Vbi eſt diuerſorium,
vbi Paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe oſten- 1
det vobis cœnaculum magnum ſtratum, & ibi parate. † Eun-
a tes autem inuenerunt ſicut dixit illis, & parauerunt Paſcha. Et

a Id eſt quarta decima die primi menſis ad veſperam cum 15. luna iam terris apparente iuxta legis edicta inſtabat Paſcha. Vel diſcipuli.

cum facta eſſet hora diſcubuit, & duodecim Apoſtoli cũ eo.

a Agnum manducat, quia in agno ipſe figurabatur.

b Et ait illis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobi-

Tempore.

c ſcũ antequam patiar. Dico enim vobis, quia † ex hoc nõ man- 2 3 4

Vetus paſcha. a Eccleſia. b Bis dicitur accepiſſe calicem, prior vetus, ſecundus nouus.

d ducabo illud, donec impleatur in regno Dei. † Et accepto
e calice gratias egit & dixit: Accipite* & diuidite inter vos. Di-
f co enim vobis, quod non bibam de † generatione vitis, do-
g nec regnum Dei veniat. Et accepto pane gratias egit & fre- 5

a Quod ſub ſpecie panis apparet.

h git, & dedit eis dicens. Hoc eſt corpus meum, quod pro vo- 6 7

a Quotieſcunque manducabitis panem hunc & ca. bib. mor. Domini annun. do. veniat.

bis † datur. Hoc facite † in meam commemorationem. Si-

a Scilicet dedit eis.

militer, & calicem, poſtquam cœnauit dicens: Hic eſt ca- 8

a Ad diſtinctionem ueteris, quod ſanguine hircorum & uitulorum dedicatum eſt. b Quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata tolli.

lix nouum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis

a Sed tamen uni de uobis non proderit, per quem fundetur ipſe ſanguis.

i † fundetur. † Veruntamen ecce manus tradentis me 9
k 10

† Ibid. b

† poſt hac non edem vltra ex eo † Matth. 26. c. Mar. 14. c.

* hoc E

† genimine.

a Cœnaculum magnũ. Spiritualis eſt lex, quæ de anguſtiis terrenis egrediẽs in ſublimi loco recipit ſaluatorme. Qui ĩ litera remanet, in imis Paſca facit, ſed qui aquæ baiulũ, id eſt gratiæ præcõiẽ in domũ eccleſiæ ſequit, tranſcendens literæ ſupſiciem in mentis ſolio refectionem parat Chriſto, dum cunſta vel Paſchæ ſacramenta, vel cætera legis decreta de eo intelligit ſcripta.

b Deſiderio deſi. &c. Deſiderat primo typicum Paſcha manducare, & ſic paſſionis ſuæ myſteria mundo declarare, vt & antiqui Paſchæ probator exiſtat, & hoc ſuæ diſpenſationis figuram pertinuiſſe demonſtrans, iam adueniente veritate vmbra ceſſare debet. In cuius rei figura defecit manna, poſtquam comederunt filij Iſrael de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltra cibo illo.

c Non manducabo. Non vltra Moſaicũ Paſcha celebrabo, donec in eccleſia quod eſt regnum Dei ſpiritualiter intellectũ compleatur. In hoc regno vſque hodie manducat Chriſtus, cum ea quæ Moyſes populo carnaliter obſeruanda præcepit, in mẽbris ſuis ſpiritualiter exercet.

d Et accepto calice. Hic calix ad vetus Paſcha cui finẽ imponit pertinet, quo accepto gratias agit ideo ſcilicet, *Quia vetera tranſierunt & noua erant ventura.*

e Gratias egit. Oſtendit quid quiſque facere debet flagello caſtigatus proprie, cum ipſe æquanimiter flagella tulit alienæ.

f Dico enim vo. Sicut typicũ eſum agni, ſic & typicũ paſchæ poculum negat ſe bibiturũ, donec oſtẽſa reſurrectionis gloria regnum Dei, id eſt, fides mũdi adueniat, vt per horũ duorũ mutationẽ ſacramẽtorũ, cætera legis ſacramenta vel iuſta ad ſpiritualem obſeruãtiã doceat transferenda. Poteſt tamen ſimpliciter accipi, quod ab hora cœnæ vſq; ad tempus reſurrectionis quo in regno Dei erat venturus, vinum non erat bibiturus. Poſt reſurrectionem n. cum diſcipulis manducauit & bibit. D

g Et accepto. Finitis veteris paſchæ ſolemnijs tranſit ad nouum, quod in ſuæ redẽptionis memoria eccleſiam frequẽtare deſiderat, vt pro carne & ſanguine agni ſuę carnis & ſanguinis ſacramẽtum ĩ panis & vini figura ſubſtituat. Frangit & porrigit, vt oſtendat ſui corporis fractionẽ non ſine ſua ſponte futuram. Agit gratias de veteribus terminatis, & nouis incipiendis.

h *Pane gratias egit & fregit, & dedit eis dicens. &c.* Quia pani corpus cõfirmat, vinum operatur ſanguinem.

Mistice. Hoc ad corpus, illud ad ſanguinem Chriſti refertur. Verum nec panis ſine aqua conficitur, nec vinũ ſine aqua affertur. Per aquam populus ſignatur, qui nec Chriſti paſſione ſaluatur, nec ſine cuius amore Chriſtus paſſus. Oportet ergo vt nos ei vniamur, & ipſe in nobis maneat, & nos in eo.

i *Veruntamẽ ecce.* Sicut de paſſione prędixit, ſic prædixit & de proditore, vt vidẽs ſe latere non poſſe, pœniteat facti. Nec deſignat ex nomine, ne manifeſte correctus impudentior fiat. Mittit ergo culpam in numero, vt conſcius pœnitẽtiã agat, prædixit & pœnam, vt quem pudor non conuicerat, denunciata ſupplicia coerceant.

k *Manus tradentis me.* Exemplo Iudæ filiũ hominis tradit, qui illud inuiolabile dominici corporis ſacramentum violare præſumit. Vendit, qui eius timore & amore neglecto caduca amarę conuincitur & criminoſa.

Theophylactvs

NICOLAVS DE LYRA.

* Et dicetis patri fa. d. *Hic autem creditur fuiſſe Chriſti diſcipulus, & ideo prouidit de loco & de agno, & aliis neceſſarijs in celebratione conuiuij Paſchalis, vt dictum fuit plenius Marc. 14. b.*

Deſiderio deſideraui. *Id eſt, valde deſideraui.*

Hoc paſcha manducare. vo. *Quia tunc finiuit vetus teſtamẽtum, & inchoauit nouum, quod erat ſibi in deſiderium.*

Dico. n. vobis, quia ex hoc non man. il. do. imple. in reg. Dei, &c. *Quia poſt illam cœnam non comedit nec bibit, donec poſt reſurrectionem ſuam, in qua impletum eſt regnum Dei, quia tunc aperta eſt ianua, & Chriſtus reſurrexit ad vitam immortalẽ, & tũc Chriſtus cum multis comedit & bibit, ad probandum ſuæ reſurrectionis veritatem, vt habetur infra, 24. f.*

5 Non bibam. de ge. *Generationem vitis vocat vinum, quia exprimitur de fructu vitis.*

6 Et accepto pane. *Hic conſequẽter inſtituitur euchariſtię ſacramentum poſt legale cõuiuium, cũ dicitur.* Et accepto pa. gra. egit. *Per hoc oſtendit quod in conſecratione huius ſacramenti præexigitur deuotio & oratio.*

7 Et fre. & de &c. hoc eſt cor. m. *Non eſt ſic intelligẽdũ, quod prius frãgeret & daret diſcipulis, & poſtea diceret verba cõſecrationis, ſed magis ecõuerſo, quia Chriſtus dedit Apoſtolis ſuis corpus ſuũ conſecratum, & ideo prius dixit verba cõſecrationis, quæ ſunt* Hoc eſt corpus meum. *Quia verba conſecrationis efficiunt quod figurant, poſtea fregit & dedit.* F

8 Hoc fa. in me. com. *Quia euchariſtiæ cõſecratio eſt quædã dominicæ paſſionis rememoratio, & propter hoc conſecratur corpus ſeparatim a ſanguine, quia in paſſione ſanguis fuit ſeparatus a corpore ideo ſubditur.* Similiter & ca. &c. *Cætera autẽ quæ ad iſtud ſacramentum pertinent, tractanda ſunt in 4. ſententiarum.*

9 Veruntamen. *Hic conſequẽter Chriſtus prænunciat traditionẽ ſui di.*

10 Et matra. *Ex quo patet maxima ingratitudo & proditio Iudæ qui ingerebat ſe cõmeſtioni cũ Chriſto, quę non latebat ſua proditio.*

✲ Et qui

MORALITER.

2 † Et ait illis: *Deſiderio deſideraui hoc pa. ma. vobis.* Hoc eſt euchariſtię ſacramentũ, quod nos per fidẽ ſpiritualiter mãducamus, & ipſe manducat nobiſcum, incorporãdo nos ſibi per iſtud ſacramentum. Quod alloquens Auguſtinus dicit Cibus es grandium, non mutaberis in me, ſed tu me mutabis in te. Cætera moraliter expoſita Matth. 26. Mar. 14.

Facta eſt & contentio inter eos, quis eorũ videretur eſſe maior, &c. Similis cõtẽtio frequẽter fit in eccleſia pro dignitatibus obtinendis. Et nõ ſolũ inter ſeculares, ſed etiã inter regulares diuitias habentes. Sicut canes cõtẽdunt ad obtinendum os carnibus & medullis repletum, propter quod viliores canibus videntur religioſi mendicantes, qui pro officii præſidendis cõtendunt, cum nihil annexum habeãt, niſi miſeriam & laborem, propter quod ad repellẽdum talem ambitionem ſubdit ſaluator.

A ✱ THEOPHYLACTVS. Nihil excæcatis miſerius eſt, de enim q̄ dn̄s dicat. *Ecce manus tradētis me mecū eſt in menſa.* Et ſtupidus non ſenſit. Etenim dominus hæc dicit non ſolum vt oſtendat ſe ignorare quod euenit, ſed vt & nobis ſuam bonitatem, & proditoris malitiam oſtendat qui non erubuerit ſecum cōuiuari. nam non omiſit ſua facere, vt nobis exemplum daret, vt vſque in finem lapſos lucrari ſtudeamus.

c *Nam quis ma. eſt.* Ad verba exhortationis explēdę exēplū de ſe exponit. Hinc Ioānes ſcribit. *Si ego laui pedes ve. dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius la. pe.* Poſſ in verbo miniſtrandi omnia quæ dn̄s in carne geſſit, tantum prædicando vel miraculis admonēdo, ſed etiā animam quam pro nobis accepit ponendo vt & nos pro in ponere animas camus.

Homo pacis meæ in quo ſperabam, qui edebat panes meos mag ſuper me ſupplan.

mecum eſt in menſa. Et quidem filius hominis ſecundum 1
quod definitum eſt, vadit. Veruntamen væ homini illi per

Nouerat vndecim quod nil tale cogitauerunt, ſed ſ lus credunt magiſtro quam ſibi timentes ſta, illitatem ſuam anxij quærunt de peccato cuius non habent conſcientiam. 2

quem tradetur. Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet 3
ex eis qui hoc facturus eſſet. Facta eſt autem & contentio 4
a b inter eos, quis eorum videretur eſſe maior. Dixit autem eis. 5

a Per pot. n. im ... humiliantes. Largiendi. 6

† Reges Gentium dominantur † eorum, & qui poteſtatem

a Quia enim eorum quę diſtribuēis, non autores, ſed diſpenſatores eſt. ...

habent ſuper † eos, benefici vocantur. Vos autem non ſic.

a In virtutibus. b Humili reputatione. Gradu dignitatis.

Sed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut † minor, & qui † præceſ-

Secundum iudicium ſecul. †

c ſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit,
d an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in me- 7
e dio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. Vos autem eſtis qui 8
permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono 9
vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt eda- 10 11

a Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur fruenda tali et deſid rato olim & amato gaudio veri boni. b Menſa quæ omnibus ſanctis eſt ad fruendum. propoſita eſt cœleſtis vitæ gloria. 12

f tis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedea- 13
g tis ſuper thronos, iudicantes duodecim tribus Iſrael

d *Ego au. in me.* Ego miniſtro vobis, autem recumbitis ... proponit cauſā ...

e *Permanſiſtis mecum.* Infirmitas non ... conturbauit vos, ſed in ... cœpto perſeuera... Sicut ergo mihi perſeueranti vſque ad mortem dedit pater nomen quod eſt ſuper omne nomen, ſic & ego perſeuerantes vos me... ducam ad æternum regnum. Intell... dum eſt Iudam receſſiſſe, & m... alios iam retro ... ſe, & auditis v... incomprehenſ... ſacramenti qu... hæc loquebatur dominus.

Supr. 1. 13. e. Ro. 12. c. a *Facta e. au. & con.* BEDA. Cauſa contentionis nobis incognita, ſed non eſt incredibile, quia iuſta quod alibi præcipitur. *Contendite intrare per anguſtam portam,* Honore ſe inuicem præueniendo certarēt. Sed qualibet ex cauſa contenderint, B non quod adhuc carnales geſſerint, ſed quid ſpiritualis magiſter iuſſerit videamus.

† Matth. 20. d. Mar. 10. f
† Eſa.

AMBROSI. Caueam s ergo impendio, id eſt, ſedulo, nequa inter nos de prelatione poſſit eſſe contentio. Si enim contendebant apoſtoli, non excuſationi obtenditur, ſed cautioni proponitur. Omnibus vna datur forma ſententię, vt non de prælatione iactantia ſit, ſed de humilitate contentio.

C b *Dixit aūt eis.* Pius magiſter non initæ contentionis arguit, ſed formam humilitatis quā ſequantur deſcribit qua ſi dicat. Vos more ſecularium per prælationem peruenire vultis ad regni poſſeſſionem, ſed ad ſummam virtutum nō potentia venitur, ſed humilitate. Neceſſe eſt autem, vt correctionem ſubditus, & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina, aut ne diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa.

c *Nam*

f *Et ſedeatis ſuper thronos.* Hæc mutatio dextræ excelſi ... humiles nunc gaudent miniſtrare cō ſeruis, tunc ſub... ſuper menſam domini perpetuis dapibus alantur, & q... tentationibus mundi iudicati cum domino permanē... cum eo ſuper tentatores ſuos iuſti iudices veniant. Qu... .n. hic deſpectiores, tanto illic maiori culmine pote... excreſcent.

g *Iudi. duo.* Per duodecim, nō duodecim pſonæ, ſed m...titudo iudicātiū ſignificat, pp duas partes ſeptenarii, qu... niuerſitas ſignificat. i. tria & quatuor p quas 12. multipli...

Ait a

NICOLAVS DE LYRA

✱ 1 Et quidem filius hominis. *Quia licet ſit Deus & homo nō tamen tradebatur & patiebatur ſecundum diuinitatem in qua impaſſibilis eſt, ſed tantum ſecundum humanitatem, ſecundum quod diffinitum eſt in prouidentia Dei pro ſalute mundi,*

2 Veruntamen vę ho. il. *Quia licet Iudas poſt factum pœnituerit, hoc tamen fuit inutiliter, quia per deſparationem ſe ſuſpēdit, vt habetur Matthæi 27. a.*

3 Et ipſi cœperunt quærere in. ſe. *Scilicet Apoſtoli.*

4 Quis eſſet ex eis. *Tamen neſciuerunt quia hoc Chriſtus non reuelauit manifeſte, ſed tantum Ioanni ſecrete, vt habetur Io. 13. c.*

5 Fa. eſt con. *Hic conſequenter ponitur informatio diſcipulorū, & primo oſtenditur qualis ſit aptus ad officium prælationis ſecundo quid foret eis licitum tēpore perſecutionis, ibi:* Et dixit eis. *Adhuc primo ponitur informatio diſcipulorum in generali, ſecundo ipſius Petri in ſpeciali, ibi:* Ait autem dominus Simoni. *Adhuc primo informat diſcipulos de prælationis aptitudine, ſecūdo de præmii magnitudine, ibi.* Vos autem.

Circa primum ſciendum quod cum apoſtoli audierunt Chriſtum prædicantem traditionem ſui ad mortē, et crediderunt firmiter hoc eſſe futurum, & ideo cæperunt quærere inter ſe, quis inter apoſtolos eſſet conuenientior ad tenēdum Chriſti locum & hoc eſt quod dicitur. Fa. eſt au. in eos con. *Id eſt, diſquiſitio.*

6 Quis eorum videretur eſſe maior. *Id eſt, aptior ad præſidēdum aliis loco Chriſto, & ideo Chriſtus de hoc eos docuit, videlicet quod ille eſſet ad hoc aptior, qui eſſet vere humilior per cōtrarium ... rem in dominationem. Et ad hoc inducit exemplum ſui.*

7 Quis maior eſt q recumbit an q miniſtrat? Nonne recumbit. *Q. d. ſic ſecundum iudicium humanum & infert.*

8 Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut, qui miniſtrat. *Hoc iam oſtenderat in lotione pedum ſuorum diſcipulorū. Et hoc intendit concludere quod ille eſt aptus ad ſuccedendum ſibi in regimine eccleſiæ, qui eſt fundatus in vera humilitate.*

9 Vos autem. *Poſtquam oſtendit aptitudinem prælati, h... conſequenter oſtendit magnitudinem præmij di.* Vos āu. e. qui pe... me. *Iam enim Iudas exierat de ſocietate eorum accepto pane in ... vt habetur Io. 13.*

10 In tentationib. meis. *Quia imminebat agonia ſuæ pa...*

11 Et ego diſpono vobis re. *Quod intelligitur dupliciter. Vno modo de regno militantis eccleſiæ cuius regimē Chriſtus tradidit apoſtolis. Alio modo de regno triumphantis eccleſiæ ad quod erant apoſtoli aſſumendi poſt laborem vitæ præſentis.*

12 Vt edatis & bibatis. *Hoc ſimiliter dupliciter intelligitur. Vno modo de ſacramento eucbariſtiæ cuius conſecrationem, acceptionem & deſpenſationem Chriſtus tradidit apoſtolis. Alio modo de ... ne gloriæ ad quam apoſtoli erant prædeſtinati.*

13 Et ſedea. ſuper thronos. *Quia in indicio extremo erunt aſſeſſores Chriſti indicantis.*

MORALITER.

† † *Sed qui maior eſt in vobis.* Sequitur.

9 *Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum,* Permanētibus autem firmiter in tribulationibus cum ipſo diſponit ... nem beatam in cœleſti regno.

† *Ait autem*

Ait autem Dominus † Simoni: Simon, ecce Sathanas expe-
a tiuit vos vt cribraret ſicut triticum. † Ego autem rogaui pro
b
c te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuerſus cõn-
firma fratres tuos. Qui dixit ei. † Domine, tecum paratus
d ſum & in carcerem & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi
non cantabit hodie gallus, donec ter abneges noſſe me. Et
dixit eis: Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera & calciamen-
e tis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt? Nihil.
Dixit ergo eis. Sed nunc qui habet ſacculum tollat ſimili-
f ter & peram. Et qui non habet vendat tunicam ſuam, &
g emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc

a Sicut ergo orando te protexi ne deficeres, ſi tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ, conforta, ne de venia deſperent.

a *Ait autem Dominus. Simon.* Ne glorientur 12. quod ſoli de ...nilib. cum Domino in tentationibus permãſiſſe dice...ret, admonet eos eadem procella potuiſſe cõteri, niſi diui...na gratia fuiſſent protecti. Cum vero Sathanas expetit tẽtare & velut qui triticũ purgat vẽtilãdo cõcutere, docet nullus à diabolo, niſi Deo permittente tẽtari.

b *Ecce Sathanas ex.* Sathanas bonos ad cribrãdum petit, cũ ...adorum afflictione æſtib⁹ anhelat ...malitiæ. Quo enim in...dens eorum ten...tationem appetit, eo illũ quaſi proba...tionẽ deprecãs petit.

c *Ego autem rogaui.* Non vt tenteris, ſed ne deficiat fides tua, vt poſt lapſum negationis ad priſtinum ſtatum pœnitẽdo re...ſurgas. Vtile eſt enim ſanctis & tentationib. examinari, vt vel tentati quã fortes fuerint appareat, vel cognita p tentationem ſua infirmitate fortiores fieri diſcant, & ſic cum probati fuerint, accipiant coronam vitę.

d *Qui dixit ei. Domine.* Quia Dñs dixerat ſe pro Petro oraſſe, conſcius ille præſentis affectus & feruentis fidei, ſed neſcius caſus futuri, non credit ſe ab eo poſſe deficere: Sed ille qui nouit quid ſit in homine, ne quis de ſuo ſtatu incaute confidat, vel de caſu incautius diffidat, ſicut Deus modum, tempus numerum negationis eius prædicit, & ſicut miſericors auxilium ſuæ defenſionis promittit.

e *Quando miſi vos ſine ſacculo.* Non eadẽ regula viuendi perſecutionis tpe qua pacis diſcipulos informat. Miſſis ſiquidem diſcipulis ad prædicandum, ne qd tollerent in via præcepit, ordinans, ſ. vt qui Euangelium nunciat, de euangelio viuat. Inſtãte vero mortis articulo, & tota illa gente paſtorem ſimul & gregem pſequẽte, cõgruã tempori regulã decenit, pmittẽs eis neceſſaria victui, donec ſopita pſequutorum inſania tempus Euangelizandi redeat.

f *Sed nunc qui habet ſacculum.* In hoc nobis quoq; datur exẽplum, vt nonnunquam cauſa inſtãte,
1 quædam de noſtri
2 propoſiti rigore ſine
3 culpa poſſim⁹ inter
4 mittere. Verbi gra-
5 tia: Si per inhoſpita
6 les regiones iter agi
7 mus, plura viatici
cauſa licet portare
8 quã domi habeam⁹

9 g *Et qui non habet.*
10 Gladium vel habitũ
11 ſumere, vel non ha-
12 bitum iubet emere,
13 vt ſciant legentes nõ
14 facultatem reſiſtẽdi
15 deeſſe diſcipulis, ſed
amorem magiſtro
potius ineſſe patiẽdi
vbi etſi nulla alia cã eſſet euaginandi gladium, ſufficere poteſt illa vt amputata ſerui auricula, tactu Dñi ſanaret. In quo admonemur, ne iram percuſſi ſuſtineamus, ſed fidem reſurgentes ſuſcipiamus. Quare vero ſacculũ & perã & gladiũ tollere iubeat ſubdit, ſ. quia ipſe paſſurus, & cũ iniquis erat deputandus, id eſt, cum latronib. in quorum medio eſt crucifixus. Vel cum inferis ad quos per mortem erat deſcenſurus, vt educeret eos vinctos de lacu, vbi non eſt aqua.

Mystyce. Eſt gladius ſpũalis, vẽdas patrimonium, & emas vebũ Dei quo nuda mẽti penetralia veſtiunt. Eſt ẽt gladius paſſionis, vt exuas corpus, & ĩmolatę carnis exuuijs ematur tibi corona martyrij. Deniq; vt ſcias qa de paſſione loquutus eſt, ne turbaret diſcipulorũ animos, de ſe exemplum ſupponit. Quomodo adhuc hoc quod ſcri. eſt &c.

a Ecce

1. Cor. 9. a.

† 21. di. c. j. §. De pe. di. 2. c. ſi enim §. vnde Dauid baptiſ. c. maiores: † Matth. 26. d. Mar. 14. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait autem Dominus. *Poſita informatione diſcipulorũ in generali, hic ponit informatio Petri in ſpeciali de fragilitate humana conſideranda, & de conſtantia ex Dei adiutorio habenda, cũ dicitur*

2 Simon, ecce Sathanas expetiuit vos. *id eſt ſtudioſe quæſiuit per tentationes ſubuertere, quia multum nititur ad ſubuerſionẽ ſanctorum, illos enim pulſare negligit, quos quaſi iure quieto poſiderẽ ſentit, vt dicit Grego*

3 Vt cribraret ſicut triticum. *Id eſt, tentationem impulſa cõcuteret. & ſicut in tali concuſſione remanet palea, & tranſit farina ſic Iudas remanſit diabolo ad pœnam æternam, alij vero Apoſtoli trãſierunt ad gloriam.*

Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. *Scilicet, finaliter. Non enim rogauit, quod Petrus non caderet, ſed vt in caſu non remaneret, ideo ſequitur.*

Et tu aliquando conuer. *Scilicet de peccato ad gratiam.*

Confirma. *Hoc dicitur ei quia eccleſia erat ſibi cõmittenda, vt habetur Ioan. vl. c. vbi ter dicitur ei a Chriſto.* Paſce agnos meos *Ex hoc etiã patet fidem non deficere vſque ad finem mundi, potiſſime in Eccleſia Romana quæ a Petro poſt Chriſtum fundata eſt.*

Domine, tecũ paratus. *Hoc dixit ex feruore, & confidens de ſua conſtantia & virtute, ideo cõſequẽter prædicit ſibi ſua fragilitas.*

8 Non cantabit gallus don. ter abne. noſſe me. *Poſt binam autem negationẽ Petri gallus cantauit, ſed Petrus non aduertit, ſed poſt tertiam cum iterum gallus cantauit, prout fuit expoſitum plenius Mar. 14.*

9 Et dixit eis. *Hic conſequenter oſtendit quid foret Apoſtolis licitum tempore perſecutionis. Quia cũ primo Chriſtus miſit eos ad prædicandũ, dedit eis formã incedẽdi, vt ſine pecunia & prouiſione alia neceſſariorum incederent, vt dictum fuit ſupra 10. cap. & ideo forte crederent. quod tempore perſequutionis quæ immineret nõ liceret eis talia portare, quod remouet dicens.*

10 Sed nunc qui habet ſac. *Ad portandum pecuniam prouiſione neceſſariorum.*

11 Tollat. *Id eſt, portet.*

12 Similiter & pe. *Id eſt repoſitorium victualium. Et quia nõ ſolum erat eis licitum talia portare, ſed etiã ſeipſos a perſecutoribus moderate defendere, ſaltem protunc, ideo ſubditur.*

13 Et qui non ha. *Scilicet gladium.*

14 Vendat tunicam ſuam. *Per hoc innuens, quod licita eſſet eis defenſio moderata tempore perſequtionis, ideo ſubditur.*

15 Dico enim vobis, &c. *Scilicet, mortem acerbiſſimam & cõtemptibiliſſimam per Iudæorum perſequutionem.*

1 Et cum

MORALITER.

Ait autem Dominus Simo. Ecce Satha. ex. vos, &c. Per hoc patet quod diabolus fideles tentare non põt, niſi ex Dei licentia, ſicut de ſancto Iob dicitur Iob. 1. b.

Vt cribraret ſicut triticum. Ex hoc habetur, ꝙ diabolus homines ſanctos magis ſatagit concutere tentationib. quam alios. Vnde refert Grego. in dialogo, ꝙ ille diabolus qui per magnum ipſum Andream Epiſcopum tentando de quadam muliere, ipſum ad hoc induxerat, ꝙ illius mulieris tergum blandiendo manu pcuſſerat, plus fuit a ſuo principe cõmẽdatus, q̃ illi qui pcurauerant homicidia & alia multa mala.

Ego autem rogaui pro te. Chrysos. Non aũt dixit, rogaui, vt non neges, ſed vt fidem non deſeras, nam & ſi paululum agitandus ſis, habes tamen reconditum ſemen fidei.

Et tu aliquãdo co. Nam illi q ꝯſecuti ſunt a Deo donũ miſericordiæ, debẽt quantum pñt in bono cæteros roborare.

7 Qui dixit

7 *Qui dixit ei. Do. te. &c.* Exponat vt ſup. Mat. 26. & Ma. 14.

9 *Et di eis. quan. mi, &c.* Qñ miſſi fuerunt Apoſtoli ad pdicandum ſine prouiſione aliqua neceſſariorũ, fuit diuinitus eis laute prouiſum, qa nihil eis defuit, vt dr̃ in textu Qñ vero relaxatũ fuit illis ſibi puidere de neceſſarijs, in via paſſi fuerunt penurias multas vt patet in actib. Apoſtolorũ & in legendis eorum, hoc aũt fuit ad dandam fiduciã pauperib. prædicatorib. exequendi conſtanter officium prædicandi.

14 *Vendat tunicam ſuam & emat gl.* Gladius ſpiritus eſt Dei verbum in ſacra ſcriptura contentum, pro quo emendo in ſacræ ſcripturæ ſtudio vẽdenda eſt tunica, i. exteriora bona ſunt exponẽda. Hæc eſt illa margarita, pro cuius emptione omnia ſunt vendenda, vt dicitur Mat. 14. f. & Sap. 7. b. dicit. *Omne aurum in cõparatione illius arena eſt exigua, & tanquã lutũ æſtimabitur argentũ in comparatione illius.* Sacra vero ſcriptura continetur in duobus teſtamentis, ideo ſubditur.

a *Ecce gladii duo*. Duo gladii ꝑmunt, vnus noui alter veteris Teſtamenti,quib. aduerſus diaboli munimur inſidias Et dicitur *Satis eſt*. Quia nihil deeſt, ei quem vtriuſque Teſtamenti doctrina munierit.

A

b *Satis eſt* Duo gladii ſufficiunt ad teſtimoniũ ſpõte paſſi ſaluatoris Vnus qui & apoſtolis audaciã certandi pro Domino & euulſa ictu enſis auricula domino etiam morituro pietatem virtutemque medicandi ineſſe doceret. Alter qui nequaquam exemptus vagina, oſtenderet eos nõ totum quod poſſent pro eius defenſione facere permiſſos.

† Oliue ti.

B c *Et egreſſus ibi ſecundum cõſuetudinem.* Tradẽdus a diſcipulo Dominus conſuetum locum adit, vbi facile poſſet inueniri,ne mortem putaretur timuiſſe Et bene diſcipulos ſanguinis & corporis ſui myſteriis imbutos,in mõtẽ Olineti educit, vt oẽs in morte ipſius baptizatos deſignaret, altiſſimo ſancti ſpiritus chariſmate confirmandos.

† Matth. 26. d Mar. 14. d.

quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me. † Et cum † ini-
Prædicta. Imputationem.
quis deputatus eſt.Etenim ea quæ ſunt de me, finem habent.
At illi dixerunt.Domine ecce gladii duo hic. At illẽ dixit eis:
a Satis eſt.Et egreſſus ibat ſecundum conſuetudinem in mon-
b tem † oliuarum.Sequuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cũ
Secundum alios in villam quæ dicitur Gethſemani.
c peruenilſet ad locum dixit illis:† Orate ne intretis in tentatio
d nem.Et ipſe auulſus eſt ab eis † quantum iactus eſt lapidis, &
Vt humilitatem mentis habitu corporis oſtendat.
e f poſitis genibus orabat, dicens: † Pater ſi vis,transfer calicem
Iſ ſecuritatem quod ex hominis perſona renuerat trepidanter ex Dei Filij poteſtate confirmat
g h iſtum à me.Veruntamen non mea voluntas,ſed tua fiat.Ap-
a Homo factus eo modo eſt confortatus,quo & contriſtatus Nam ſi nobis triſtis eſt,id eſt, propter nos triſtis eſt,neceſſe eſt,ut etiam propter nos confortatus ſit & nobis.
i paruit aũt illi angelus de cœlo cõfortans eum. Et factus in
k agonia prolixius orabat.† Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ

e *Et ipſe auulſus eſt ab eis quantum.* Dato Apoſtolis præcepto orandi,& ipſe auulſus eſt ab eis. Solus orat pro omnib. qui ſolus pro omnib. paſſurus erat, innuens orationem ſuam tantum quantum & paſſionem a noſtra diſtare.

D

f *Iactus eſt lapidis,& poſitis genib.* In hoc myſtice inuit,v
idipſum dirigan
pidem, id eſt, vſ
1 ad ipſum perduc
intentionem le
2 quç ſctipta erat l
3 de,vſque ad illur
4 nim poteſt peru
5 re ille lapis, quc
6 finis legis eſt C
7 ſtus omni cred
8 ad iuſtitiam.
9 g *Orabat dicens.*
10 rat non tam tim
patiendi, quam
11 ſericordia priori
12 puli, ne ab illo
bat calicem pr
13 natum. Vnde &
14 gnanter dicit. *Iſt*
15 id eſt, populi Iud
16 rum,qui non h
17 excuſationem ig
rãtię in meam n
tem, quia quo
annuncior illis in lege & prophetis. Si ergo fieri potei ſine interitu Iudęorum credat multitudo gentium,re paſſionem.Si vero illi excæcandi ſunt, vt alii videant, mea, ſed tua fiat voluntas.

E

✲ Theophylactvs. Poſt cœnã non deſidia & ludi & ſomnus Dominum excipiebãt,ſed docebat & orabat ꝓpter nos hæc figurans & demonſtrãs. Væ igitur iis q poſt cęnam fędis ſcortationibus vacant. ſecedit autem in mõtẽ Oliuarum poſtquã talia docuiſſet diſcipulos vt orarẽt:Cõſueuerat enim ſeorsũ hoc facere,idcirco & a diſcipulis auellitur. Non autẽ diſcipulos,ſed tres tantũ aſſumit qui glorię ſuæ in monte ſpectatores erant,quia eũ & in agone oraturus erat,vt ne videatur formidinis eſſe indiciũ ꝓpterea aſſumit eos,qui diuinę gloriæ, & ſuperni teſtimonii ſpectatores,& auditores fuerant,vt cum viderent laborantẽ hoc humanæ naturæ eſſe dicant. Vt enim crederetur verus homo eſſe,naturæ quod ſuum erat facere permiſit, & vitam appetit etiam ipſe vt homo,precaturque vt tranſeat calix.

C

d *Orate ne intretis in tẽtationem.* Impoſſibile eſt hominẽ nõ tentari,nec ait,vt nõ tentemini, ſed ne intretis in tẽtationẽ *Orate.* Id eſt,ne tẽtatio vos ſuperet,& intra caſſes ſuos teneat.

c *Et ipſe*

h *Pater ſi vis transfer calicem iſtum à me.* Ambros. Pro doluit,cum ꝓ ſe nihil habuit quod doleret,Suſcepit e triſtitiam meam,vt mihi largiretur ſuam lætitiam. C denter ergo triſtitiam nomino,qui crucem prædico.

i *Veruntamen nõ mea volũtas,ſed tua fiat. Apparuit autẽ illi gelus de cœlo confortans eum.* Appropinquans Dñs paſſion firmantium vocẽ & timorẽ vt abſtraheret in ſe ſuſcep rurſus per obedientiam fortitudinem mentis oſtendi cum nobis imminet quod fieri nolumus, ſic per infirm tem petamus ne fiat,vt tamen per fortitudinem para mus ad implendum conditoris voluntatem potius qu noſtram.

F

k *Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ.* Appropinquante m te certamen mentis noſtræ in ſe expreſſit,qui merito qu dam vim terroris patimur,cum poſt puſillum ſumus tu ruri quod in ęternum duret.

☞ a *Sangu*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et cum iniquis deputatus eſt. *Hoc ſcribitur Eſa. 53. d.*

2 Etenim ea quæ ſunt de me. *Scripta ſupple per prophetas.*

3 Finem habent At illi di. *Id eſt, ſunt prope complementum.*

4 Domine,ecce gladii duo hic At ille dixit eis. *Nõ curauerunt Apoſtoli loqui de ſacculis vel peris, ſed tãtum de gladiis, quia erant animari ad defenſionem ſui magiſtri,licet poſtea fugerunt timore humano percuſſi. Dicit autem Chryſoſtomus quod illi duo gladij erant duo magni cultelli ad ſcindendum carnes agni.*

Matth. 26. f.

5 Satis eſt. *Quia vnus euaginandus ſufficienter oſtendit licentiã ſe defendendi & audaciam Petri ad defendendum ſuum magiſtrum. & voluntariam paſſionem Chriſti, qui cum haberet qui pro eo pugnaret, ipſe tamen hoc prohibuit. Alius non euaginatus oſtendit Apoſtolos non fuiſſe permiſſos facere quantum poterant ad defenſionem ſui & magiſtri. vt per hoc oſtẽderetur quod perfectior eſt patiẽtia quã defenſio etiam licita.*

6 Et egreſſus. *Hic ponitur traditionis Chriſti executio, & primo ex parte Chriſti ſe voluntarie offerentis, ſecundo ex parte Iudæ eũ proditorie tradentis, ibi.* Adhuc eo loquente. *Circa primum dicitur.* Et egreſſus. *De loco cœnæ prædictæ.*

7 Ibat ſecundum conſuetudinem. *Quia aſſuetus erat illuc exire de nocte cauſa orationis.*

8 In montem Oliuarum. Sequuti ſunt,&c. *Vbi ſciebat traditorem venturum.*

9 Ora.

9 Ora. ne intre. in tenta. *Oratio enim ſecundum Damaſcen. eſt eleuatio mentis in Deum. Quanto autem mens eleuatur in Deum, tanto facilius tentatio ab eo ſeparatur.*

10 Et ipſe auul. eſt ab eis. *Quia oratio debet eſſe ſolitaria.*

11 Et poſi. geni. ora. *Quia debet eße reuerens & deuota.*

12 Pater ſi vis tran. *Quia debet eſſe diſcreta, ſubmittendo pri am voluntatem voluntati diuinæ,*

13 Appa. autem il. Ang, *Viſione corporali in ſpecie huma*

14 Con. eum. *Per modum ſeruientis quod factum fuit ad c fir mandum fidem diſcipulorum, quod Chriſtus ſit maior Angel tione deitatis, per hoc etiam oſtendebatur, quod in eo vera hum tas erat, quæ confortabatur contra triſtitiam inſurgentem in parte ſenſitiua ex apprehenſione mortis imminentis.*

15 Et fa. in ago. *Erat enim iſta agonia reluctatio ſenſualitatis mortem horrentis & rationis ipſam acceptantis, quia virtute di na quælibet pars permittebaĩ agere & pati quod erat primum*

16 Prolixius orabat. *Oſtendens quod in maiori neceſſitate magis debet homo orationi inſiſtere.*

17 Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſang: *Ex vehem anxietate ſenſualitatis qua permittebatur agere & pati, quod era proprium, vt dictum eſt, fiebat vt non ſolũ humores exirent per rem, ſed cum hoc aliquid de ſanguine ſudorẽ tingentẽ, ſecundum ro alios ſupernaturaliter factum eſt, vt ſanguis pro ſudore exir ſic Chriſtus iam ſuum ſanguinẽ ꝓ ſalute noſtra effundere incip*

✲ 1 I

---

† MORALITER.

4 *Domine ecce duo gladii hic.* Et quoniam ſufficiunt ad omnem falſitatem fidei contrariam deſtruendam, ſequitur.

6 *Satis eſt. Et egreſſus ibat ſecundum cõſue.* Scilicet ad locũ vbi ſciebat traditorem venturum, obtulit primo ſpiritum feruorem orationis, ideo ſubditur.

17 *Et factus eſt ſudor.* Ex feruore orandi, & ex apprehenſione imminentis tormenti.

† *E*

a ſ guinis decurrentis in terrā. Per terram ſanguineirriga :claratur, q effectum ſuæ precis iam obtineret, vt fi- diſcipulorum quam terrena adhuc fragilitas argue- p ſanguine purgaret, & qd ſcandali de morte eius ſſet, hoc totum ipſe moriendo deleret, ſed & totum

tem quæ eſt Agar. Sed cum acceſſit ſanitas figurata eſt liber tas. Vnde & nomen ſerui Malchus, id eſt, rex vel regnaturus, quia regnabit cum Chriſto, auditus innouatur. D

✲ THEOPHYLACTVS. Porro diſcipuli zelo flagrātes etiam gladios exinuunt. Vnde autem illos hēbant? agnū im

tam dem bat, p pertu mun um peccatis mor um ad vitam reſu taret.
b oſcularetur. Suſc it Dominus olcu m, non quod ſimu ite nos doceat ſed nec pditorem refu re videretur, & p s afficeret pro- dito m, cui amoris offic non negaret. Vnd dr̄. Cum his q odet t pacem eram paci :us.
c mine ſi percutimus gladio. Ordo. Cu :nterrogaſſent dicē s: Domine, ſi perc timus in gla- dio. unc reſpōdit. Sinit vſque huc. Id eſt non os moueat, qđ futu m eſt. Permit tēdi ant hucuſque pro edi, vt me appbēd, & impleant q de e ſcripta ſunt. Sed iter moras ver bo m interrogātiū & r pondentis, Petrus auiditate defenſionis maiore com mo one pro Domino percuſſit. Sed nō potuerunt ſimul dic quæ potuerunt ſimul fieri. Non ergo dr̄. Sinite vſque hu quaſi Domino placuerit factum Petri, cum apud Mat tha m legatur dixiſſe. Conuerte gladium tuum in locum ſui, quod poſt factum apparet dixiſſe Ieſum.
d eruum principis ſacer. MYSTICE. Seruus eſt populus Iu orum, principib. ſ. indebite mancipatus, q in paſſione D dexteram aurem, id eſt, ſpūalem intelligentiam perdi dit iniſtra, id eſt, vilitate literæ contentus, non Petro tollē te, diuino iudicio ablatam pandente. Quæ auris in his, q credere maluerūt, pietate Dn̄i reſtituitur. Vel auris am pu ta & ſanata, ſignat auditum ablata vetuſtate innouatū, vt in nouitate ſpiritus, & nō ī vetuſtate literæ. Qđ ſeruus in ntus eſt, ptinet ad illam vetuſtatē q generat in ſeruitu- tem quæ

A

ſanguinis † decurrentis in terram. Et cum ſurrexiſſet ab ora-

a tione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos inuenit eos dormientes

præ triſtitia.^a Et ait illis. Quid^b dormitis? Surgite, orate, ne^c intretis in tentationem. † Adhuc eo loquente, ecce turba, &

qui vocabatur Iudas vnus de duodecim antecedebat^a eos, &

b appropinquauit Ieſu, vt oſcularetur eum. Ieſus autem dixit ei:

Iuda oſculo filium hominis tradis? † Videntes autem hi qui circa ipſum erant, quod futurum erat, dixerunt. Domine, ſi †

d percutimus in gladio? Et percuſſit vnus ex illis ſeruum principis ſacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram,

Reſpondens autem Ieſus ait: Sinite^a vſque huc: † Et cum^b tetigiſſet auriculam eius, ſanauit eum. Dixit autem

e Ieſus ad eos, qui venerant ad ſe Principes Sacerdotum, &

f magiſtratus templi, & ſeniores. † Quaſi ad latronem

Præ triſtitia ſomnum uincere non poſſunt.

a Vicina iam negatione. b Apparet, quia pro illis orauerat quos monet orationum ſuarum uigilando & orando particeps exiſtere. c Id eſt, ne in uos calix meæ paſſionis incumbat.

a Factum congruit mutatæ menti Iam enim cum fuſtibus, qui quam diu cum pace fuit, ſtranquillius ſe egit.

a Vt hoc ſigno digooſcerent eum quam tenerent.

a Inſtrumento pacis, mortem irrogas, ſeruus Dominum, diſcipulus magiſtrum prodis.

a Petrus eodem ardore mentis, quo cætera calatus fuit phinees.

a Id eſt, non moueat uos quod futurum eſt. b Nunquam pietatis obliuiſcitur qui nec hoſtes ſuos patitur uulnerari.

molarāt, & a menſa exierant. Atarguitur
† Petrus q contra ſcopum Dn̄i zelo vteba
1 tur. Alii. n. īterrogāt. Non percutiemus? Ipſe autem non expectat pceptum, ita ſemper feruebat p magiſtro
2 Percutit aūt ſeruum pontificis, & ampu-
3 tat aurem eius dexte ram. Neq; fortuito
4 contigit, ſed ſignum hoc erat, pontifices
5 qui tunc erant, om-
6 nes futuros ſeruos,
7 & pdituros auriculā
8 dexteram. Etenim ſi Moſen audiuiſſent nunquam Dominū gloriæ crucifixiſſent
9 Veram Ieſus auricu
10 lam reſtituit.
11 e Venerāt ad ſe principes ſacerdotū, & ma-
12 giſtratus templi, & ſe. Iuxta alios Euangeliſtas non venerant ad Ieſum principes

† Matt. 26.e. Ma.14.e Io.18.b tnū percutiem. Ma.26.e

B

E

†24.q.1. c.ſi Petr in prin. Rō.12.a. Gal.4.d. † Matt. 26.e.

ſacerdotum, & magiſtratus, ſed in atrio Caiphæ expectauerant. Sed qa illi de nece Dn̄i ita agebant, vt quaſi innoxii viderentur, cum per p diſcipulum traditus, a tribuno, & turbis comprehenſus, a prēſide damnatus, a Romanis crucifixus a populis etiam Barrabas eſt electus, volens Euangeliſta eos maxime eſſe reos, quorum conſilio cuncta gerebātur, dicit eos veniſſe ad cōprehendēdum ſaluatorem, q ſuę iuſſionis poteſtate venerunt.

f Quaſi ad latronem exiſtis cū gladijs, & fuſtib. Cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non exten. &c. Stultum eſt eū gladiis, & fuſtib. quærere, q vltro ſe eorum offert manib. & in nocte quaſi latitantem, & veſtros oculos declinantem inueſtigare per proditorem, q quotidie in templo docet. Sed ideo aduerſum me in tenebris congregamini, quia poteſtas veſtra qua contra lucem armamini, in tenebris eſt.

Princ. ſa.

C

F

✲ NICOLAVS DE LYRA

1 Inue. eos dor. præ tri. Triſtitia. n. eſt paſſio cauſata ex malo p ti, quod nō poteſt repelli, & ſic cauſat aggrauationem animi qua ſ preſſi pondere mali præſentis, q non poteſt amoueri, & ſic per ſequens impedit vlterius motum ſpirituum a corde ad organa ſen m exteriorum. Sed quia huiuſmodi ſpūs cauſant opera vigiliæ, in eſt, q triſtitia impediens talem motum ſpirituum, cauſat aggrauatiem ſenſuum & ceſſationem ab actib. proprijs, ſicut fit in ſomno p dicto, qui cauſatur ex vaporatione humorum ex cibis, et potib. cendente verſus cerebrum, qui humores ibidem ingraſſati ex frigi ate cerebri, deſcendunt verſus organa ſenſuum, oppilantes meat per quos ſpiritus progrediētes a corde debent ad organa ſenſuū tiſire, & ſic ceſſant ſenſus ab actibus vigiliæ.

2 Adhuc eo loquente Hic conſequenter ponitur executio tradonis ex parte Iudæ tradentis, cum dicitur.

3 Iudas de duodecim anteced. eos. Tanquam ductor illorum q volebant comprehendere Ieſum.

4 Et appropinqua. Ieſu, vt oſcu. eū. Dederat. n. Iudas comprehe ſorib. iſtud ſignum, ne pro Ieſu caperent Iacobum fratrem Domi ni qui fuit ei valde ſimilis; vt dictum fuit Matth. 27.

5 Iuda, oſculo fil. ho. tra. Id eſt, in ſigno charitatis proditionem homicidij, facis, ex quo factum Iudæ aggrauabatur valde.

6 Viden. au. hi qui circa ipſum erant. Chriſti diſcipuli.

7 Quod futurum erat. Scilicet captionem magiſtri ſui, vt duceretur ad mortem.

8 Dix. ei; Do. b pereu. in gl. & per. vn. ex il. Alijs diſcipulis licentiam petentib. percutiēdi ad magiſtri ſui defenſionem, Petrus qui erat audacior cæteris, & feruentior, non petiuit licentiam, nec expectauit reſponſionem, ſed amputauit vnius auriculam, intendens eum interficere vel grauiter vulnerare.

9 Sini. vſq; huc. Quaſi dicat, non moueat vos, quod eſt futurum, quia permittendi ſunt vt me comprehendant, vt impleantur ea quæ de me ſcripta ſunt.

10 Et cū teti. au. In quo apparet maxima Chriſti charitas ſanādo illum qui venerat ad comprehendendum ipſum.

11 Dixit aūt Ie. &c. prin. ſa. Contrarium videtur Matt. 27. vbi dici videtur, quod principes ſacerdotum non fuerunt in captione Ieſu, ſed ductus fuit ad eos per comprehenſores ad locum vbi conuenerāt. Ad quod rn̄detur. dupliciter. Vno modo; quod licet non venerint ad comprehendeudū Ieſum in proprijs perſonis venerūt tn̄ in virtute in miniſtris ab eis miſſis. Alio modo, q aliqui de principib. ſacerdotum venerunt cum miniſtris ad comprehendendum Ieſum, vt diligētius fieret negocium, plures tn̄ expectaban, in domo, vt dicit Matth.

Qōo intelligit quod pricipes ſacerdotū fuerūt in captione Ieſu

12 Quaſi ad latronem exiſtis cum gladijs, & fuſtib. Quaſi dicat, tunc non cepiſtis me, quia nolebam, nec modo caperetis niſi permitterem, ideo ſequitur.

7 Quod ✲ Sed

MORALITER.

† 1 Et cum ſurrexiſſet. Exponatur ſicut Matth. 27, Marci 14. vſque vſque ibi.

10 Et cum tetigiſſet auriculam eius ſanauit eum, &c. Sicut pciſio auriculæ ſerui pōtificis ſignificauit inobediētiā Iudaici

A a *Principis ſacer.* Caiphæ, qui pontificatum vnius anni prę cio ſibi emerat a Romano principe prius tamen ad Annā, vt Ioannes ait. Io.18.b.

b *Seque.a lon.* Merito a longe q in proximo fuerat negaturus. Significat eccleſiam imitaturam Chriſti paſſionem lōge differenter, quia eccleſia patitur pro ſe, Chriſtus pro eccleſia.

c *Igne in me.* Ignis cupiditatis inſtinctu maligni ſpiritus accēſus, in atrio Cayphæ ad negandū, & blaſphemandum Deū linguas perfidorum armabat. Quod.n.intus in domo principis ſacerdotum maligna ſynodus gerebat, hoc ignis inter frigora noctis foris accenſus typice demonſtrabat. Hoc frigore ad horam torpēs Petrus, quaſi prunis miniſtrorum calefieri cupiebat, quia temporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quærebat. Sed hanc infidelitatem domino reſpiciente reliquit, & poſt reſurrectionem in captura piſcium, cum prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum vidiſſet cor ſuū prunis amoris inflammauit.

B

*Et iedu xerunt. † Aulæ. Io.21.c. † De pę. d.1.c.Petrus.

MYSTICE Ga[l]lus aliquis doctorum ēſt q ſomnolēs increpās ait. *Euigilate iuſti & n.p.* Quod Petrus ante pri gallicantum negat, eos ſignificat, q Chriſtum ante reſ[urre]ctionem Deum eſſe non putauerunt, morte eius turb[ati]. Quod bis ante ſecundum gallicantū negat illos ſignifi[cat] qui nunc in illo [...] dum hominem [...] ſecundum Deu[m] vtraque ſubſtāti[...] rant, & ideo veri[...] negāt. Primus g[alli]cātus eſt domin[i re]ſurrectio in ſei[pſo]. Secūdus eiuſde[m in] corpore eccleſię.

exiſtis cum gladiis, & fuſtibus. † Cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me, ſed hæc eſt 1
a Noſtis nequitiæ veſtræ congrua.
horā veſtra, & poteſtas tenebrarum. Comprehendentes au- 2
In hoc diuerſus a cæteris.
a tem eum, duxerunt* ad domum principis ſacerdotum. Pe- 3 4
a Diuiſus ab aliis. b Hoc eſt deuotionis. c Hoc eſt timoris naturæ.
b c trus vero ſequebatur eum a longe. † Accenſo autem igne
in medio † atrii, & circunſedentibus illis, † erat Petrus in me-
d dio eorum: Quem cum vidiſſet ancilla quędam ſedentem
ad lumen, & cum fuiſſet intuita, dixit: Et hic cum illo erat.
a Quod negat Petrus, obreptionis eſt, quod pęnitet fidei.
e At ille negāuit eum dicens. Mulier non noui illum. Et poſt
f puſillum alius uidens eum, dixit. Et tu de illis es. Petrus vero
ait. O homo non ſum. Et interuallo facto quaſi horæ vnius,
alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat,
g h nam, & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis.
i Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. † Et con-
a Reſpexit dominus recordaretur Petrus quia miſericord a ad pęnitentiam uocat.
uerſus Dominus reſpexit Petrum. † Et recordatus eſt Petrus
verbi domini, † ſicut dixerat, quia priuſquam gallus cantet, 5
k ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit amare. Et viri
l qui tenebant illum, illudebant ei cędentes. † Et velauerunt
eum, & percutiebant faciem eius; & interrogauerunt eum,
m dicentes. Prophetiza. Quis eſt qui te percuſſit? Et alia 6
item: Dedi maxillam meam alapis.

i *Et conuer.dom.* Intuitu prouoc[at] ad lachrymas, q[uia] in mentem ei re[du]cens quotiens ne[gau]erat, quod ei pr[ædi]xerat, nec potui[t in] tenebris rema[nere] quem lux mund[i re]ſpexit.

k *Et egreſſus f[oras].* Ab impiorum c[on]cilio ſecluſus c[ulpam] lauat, quæ non i[n] ob hoc permiſſu[m] hæſitate, vt in ec[cle]ſiæ principe [o]nderetur remed[ium] pęnitentię, & ne[mo] auderet ſua vir[tute] confidere.

l *Illude ei cæ.* Im[ple]ta eſt prophetia. [In] virga pcutietur [ma]xilla iudicis Iſrae[l].

Sed qui tunc cæde[batur] colaphis Iudęorum, nunc cæditur blaſphemiis falſor[um] Chriſtianorum. Velauerūt faciem, non vt eorum ſce[lera] non viderēt, ſed vt a ſe (ſicut quōdam Moyſi fecerūt) [gra]tiam cognitionis eius abſcondant. *Si enim crederēt, Moyſi [cre]derent & domino.* Hoc velamen vſque hodie manet ſup[er cor]da eorum, ſed credentibus eſt ablatum, cum illo mori[en]te velum templi ſciſſum eſt.

d *Ancil.quædam.* Cur prima ancillā prodit, cum viri magis poterant cognoſcere? Niſi vt iſte ſexus oſtendatur in nece dñi peccaſſe, per paſſionem redempturus. Et ideo mulier prima reſurrectionis myſterium accepit, & mandata cuſtodit, vt veterem præuaricationis errorem aboleret.

e *At ille neg.* Non in monte, non in templo, nō in domo ſua Petrus negat, ſed in prætorio Iudæorum, in domo principis ſacerdotum vbi non eſt veritas, vbi Chriſtus captus, & ligatus. Quid niſi erraret, quem intromiſit oſtiaria Iudæorum? Eua male induxit Adam, Petrū male induxit femina. Ge.3.b.

f *Ho.ne.quid di.* Non ſolum negat Chriſtū, q dicit illū non eſſe Chriſtum, ſed et qui cum ſit negat ſe eſſe Chriſtianū, & ita impletur, quod dicit dominus. *Tu me negabis.*

C g *Galilæus eſt.* Hieroſolymitæ, & Galilæi æq; ſunt Hebræi & vnius linguæ, ſed vnaquæq; prouincia hēt ſuas proprietates, vernaculum loquendi ſonum mutare non poteſt.

h *Et cōti.* Poſt tertiam negationem ſequitur gallicantus. Sacramenta rerum p ſtatum temporum deſignant. Media nocte negat, galli cantu pœnitet. Poſt reſurrectionem ſub luce quem ter negauerat, ter ſe amare profeſſus eſt, quia q in tenebris obliuionis errauit ſperatæ iam lucis rememoratione correxit, & eiuſdem verę lucis præſentia plene qdquid nutauerat, erexit.

MYSTICE

❊ THEOPHYLACTVS. Conuitiatores qdem intē[pe]rantes fuere, qui hæc Ieſu inferebāt. oportebat.n.interim diabolum nullam malitiæ ſpēm relinquere, ſed oīa effūdere, vt in oīb. naturę noſtrę inuenta ſancta vinceret, & [ro]baret eum. Etenim quia propter hoc naturam noſtrā ſu[ſce]pit dñs, vt roboraret eum contra oēs diaboli artes, & o[ſten]dat quod ſi ab initio ſobrius fuiſſet Adam, neutiquam [e]ſſet victus, ideo oēs ſpēs diabolicæ malitiæ, quæ in eum [fere]bantur ſubſtinebat, vt nos, qui ſequimur eū, confidam[us] in Chriſto natura noſtra vicerit, & ne formidemus a[l]lum opprobrium vel triſte. Idcirco & percutitur & ill[udi]tur.

m *Prophetiza.* Cōtumelia in eum, q ſe pphetam dic[ebat]. Sed & hæretici & Iudęi, q vſq; hodie Chriſtum negar[ent] & mali Chriſtiani q reprobis actib. exarcebant, dum ſua [c]ogitationes, & opera tenebrarum ab illo videri non pu[ta]nt, quaſi illudentes aiunt. *Pr o.quis eſt qui te percu.*

Si tu

NICOLAVS DE LYRA.

❊ 1 Sed hæc eſt hora. *Vobis conceſſa ad me comprehendendum.*

2 Et poteſtas tenebrarum. *Quia diabolus tenebrarū princeps eos ad hoc incitabat.*

3 Comprehendētes aūt eū. *Hic conſequenter ponitur Chriſti traditi comprehenſio. Et ſubditur Petri negatio, cum dicitur.*

4 Petrus vero ſequebatur eum a longe. *De negatione enim Petri. Petri varie loquuntur euangeliſtę, quæ varietas expoſita fuit [con]cordata Matthæi.26.*

5 Et viri. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti comprehenſi [il]luſio cum dicitur.*

6 Prophetiza. *Per hoc enim deſignabant, quod eſſet falſus [p]ropheta, cum ignoraret quis eum percuteret & non ſolum illudebant, ſed etiam calumnioſe interrogabant.*

❊ Si tu

MORALITER.

† populi ad Chriſtum, ſic eius ſanatio ſignificat eius obedientiam circa finem mundi, quia tunc tanget Chriſtus ſua clementia corda Iudæorum.

3 *Comprehendentes autem eum.* Exponatur ſicut Matth[.2]6. & Mar.14. vſque ibi.

† Et

a Si t[u] eſ Chri. Non veritatem deſiderant, ſed calumniam: intelligebant Chriſtum purum hominē de Dauid naſcitū. Secundū hoc ergo quærunt, vt ſi diceret. Ego ſū Chriſtus calumniarentur quod ſibi arrogaret regiam poteſtatem.

b Si vobis dixero cre. Sæpe dixerat ſe Chriſtum. Interrogauerat etiā eos quomodo dicerent Chriſtum filium Dauid cum Dauid dominum vocet, vt per hoc ad credendum prouocaret; ſed illi nec dicenti credere nec interrogati reſpondere, nec eum qui innoxius erat dimittere volebant.

c Ex hoc autem erit. Qui ſemen Dauid calumniari quærebant plus etiam audiunt, quod per contemptum ſit venturus ad gloriam.

d Vos dicitis. Ita temperat reſponſionē, vt & verum dicat & ſermo calumniæ non pateat. Maluit ſe Chriſtum filium Dei probare, quā dicere vt condemnandi cā tolleretur his qui fatentur quod obijciunt.

e Ipſe enim audiuimus. Vbi dixit. Erit filius hominis ſedens ad dexteram virtutis Dei, & v. d. quia e. ſ. Sua ſe ſententia damnant qui eum morti tradunt quem oris & operis ſui teſtimonio Deum eſſe cognoſcunt.

Mar. 14

multa blaſphemantes dicebant in eum. Et vt factus eſt dies † [a]
a Vide quam ſolliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.
conuenerunt ſeniores plebis & principes ſacerdotum & ſcribæ, & duxerunt illum in † concilium ſuum dicentes. † Si tu
1 es Chriſtus, dic nobis. Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis
2 mihi ſi autem et interrogauero, non reſpondebitis mihi ne-
3 [a] Ego quem vt hominem deſpicitis per ſupplicium crucis ero exaltatus,
4 & habens nomen quod eſt ſuper omne nomen.
5 que dimittetis: Ex hoc* autem erit filius hominis ſedens a
a Cum in firmus appaream.
6 dextris virtutis Dei dixerunt autem omnes. Tu ergo es filius
7 Dei? Qui ait* Vos dicitis, quia ego ſum. At illi dixerunt. Quid
8 a Quod ſe Chriſtum & filium Dei dicat.
9
10 † adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audiuimus de ore eius.

† Cōgregatus eſt ſenatus.

Matth. 26.f. Mar. 14.f Io. 10.c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si tu es Chri. Quia ſi reſpōdiſſet, ſic ſtatim impoſuiſſent, quod voluit ſibi vſurpare dignitatem regiam contra Cæſaris ordinationem quia dignitatem regiam a Iudæis abſtulerat, ſicut dictum fuit ſupra cap. Si autem dixiſſet, non obiecíſſent contra eum de redargutione quia pluries verbis & factis dixerat ſe eſſe Chriſtum, vnde Io. 10.c. dicentibus ei Iudæis. Si tu es Chri dic. n. pa. Reſpondit eis Ieſus. Loquor vobis & non creditis opera quæ ego facio in nomine patris mei hæc teſtimonium perhibent de me, ideo ſequitur.

2 Si vobis dixero, Sicut & alias non credidiſtis nec verbis meis nec factis.

3 Si au. & in. non re. Sicut cū alias, petiuerat ab eis de Chriſto quomodo ſit filius Dauid non reſponderunt, & in pluribus aliis eius quæſtionibus ſimile inuenitur.

4 Ne. di. Quia obſtinationem ſciebat eorum.

5 Ex hoc au. Id eſt, poſt paſſionem meam & reſurrectionem.

6 Erit filius hominis. ſedēs a dextris virtutis Dei. Quod impleuit eſt in aſcenſione Chriſti, ſecundum quod dicit dicitur. Mar. vltimo. d. Et dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis aſſumptus eſt in cœlum & ſedet a dexteris Dei.

7 Di. au. omnes. Mat. 26. f. dicitur quod ſummus ſacerdos hoc dixit decendum quod ille dixit primo & principaliter & ideo Matth. ipſum ſolum exprimit, alij autem conſequenter idem dixerunt, volētes ex hoc concludere condemnationem Chriſti fore iuſtam.

8 Tu ergo es filius Dei: Hoc non ſequebatur ex dicto præcedenti quid dixerat. Erit fil. ho. veruntamen quia hoc erat verum noluit negare nec etiam affirmare, ne aperiret locum calumniæ, ſed reſpondit.

9 Vos dicitis quia ego ſum. Quod verbum erat verū et taliter prolatum, qui calumniam non haberet ſecundum veritatem, ſed tantum ſecundum Iudæorum malitiam ex qua concluſerunt.

10 Quid adhuc deſideramus te. Quaſi dicat conuictus es proprio verbo vnde ſubditur. Ip. e. a. de o. e.

MORALITER.

† Et vt factus eſt. Exponatur ſicut Mat. 27. & Mat. 14.

† Et ait illis. Homines enim in malis obſtinati veritatē dicentibus non credunt, nec interrogati de veritate reſpōdēt nec ad bonam perſuaſionem a nequitia ſua ceſſant & tales erant iſti. Reſiduum huius capituli exponatur ſicut Matth. 26. & Mar. 14.

ADDITIO I.

In ca. 22. vbi dicitur in poſtilla. Quia iſte modus capiēdi Chriſtum per ſuum diſcipulum videtur magis poſſibilis.

Modus capiendi Chriſtum per ſuū diſcipulū non ſolum videbatur Phariſæis magis poſſibilis & ſecretus, ſed cū hoc erat magis conueniens ad ſubuertendum populum, quem Phariſæi maxime timebant in captione Chriſti vnde Mar. 14. a. Nō i die feſto, ne forte tumultus fieret in populo. Vnde ex hoc quod diſcipulus Chriſti aſſociabat accuſantes erat populo magis perſuaſibile, quod Chriſtus eſſet ſeductor ſeu malefactor & huiuſmodi.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in poſtilla. Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis.

Prout doctores dicunt contra naturam eſt ſudare ſanguinem: nec in libris medicorum qui de iſtis corporalib. paſſionib. tractant, vt credo hoc inuenitur, vnde tenendum eſt, quod fuit ſupernaturale & figuratiuum. Nam ſicut Auguſtinus dicit ſignificabat de corpore ſuo natura martyria.

CAPVT XXIII.

a Et ſurgens omnis multitudo eorum. Sequitur.

b Duxerunt illum. Tradiderunt Romanæ poteſtati, vt eo modo Iudæi ab eius interfectione alienos ſe eſſe oſtenderent in quo non eorum innocentia, ſed inſania monſtratur:

CAPVT XXIII.

1 [a] Et ſurgens omnis multitudo eorum [b] duxerunt illum ad Pilatus

☞ Pilatus

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XXIII.

Et ſurgens omnis multitudo eorum. Poſtquam deſcripta eſt Chriſti comprehenſio per maliciam Iudæorum, hic conſequenter deſcribitur eius occiſio per executionem, gentilium, vbi primo deſcribitur ſollicita examinatio. Secundo iniqua cōdemnatio. ibi Pilatus autem interrogauit. Tertio impia occiſio, ibi. Et cum ducerēt eum. Quarto deuota tumulatio ibi. Et ecce vir nomine Ioſeph.

Chriſtus de trib. accuſatur.

Circa primum primo deſcribitur examinatio coram Pilato præſide ſecundo coram Herode, ibi. Pilatus autem. Circa primum dicitur.

1 Et ſurgens omnis multitudo eorū du. il. ad pi. Qui erat ibi præſes loco Romanorum.

EX BIBL. THEOL. ... ECCLES ...

A a *Pilatus autem.* Cum duo obiecta fuerint ſcilicet, ꝙ tributa reddi ꝓhiberet,& ſe Chriſtũ diceret. Pilatus potuit au
ſupra 20 dire ꝙ de tributis dixerat. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cęſari & inde hoc quaſi apertũ mendacium nihili pendẽs,ſolum quæ neſciebat quæſiuit. que Pilatus nec interrogandum ſaluatorem de hoc ſed magis nacta occaſione,liberum ab eo iudicando reddere. Vnde ſequitur. *Pilatus autem.*

e *Et vt cognouit.* Ne cõtra inſontem,& quem tradit inuidiã nouerat,ſententiã darecogeretur,Herodi mit[tit au]diendum, vt a [te]trarcha vel ab[ſol]uetur vel dam[na]tur, ſed ne qu[i]d Iudæis excuſatio [re]maneret, Herodes [quo]que qui natu & [reli]gione Iudæus [e]rat, quid de Chriſt[o] ſentiret oſtendere permiſſus eſt,vt v[t]... regio, & iud[æa], qua Chriſtus [natus], & Galilæa in q[ua nu]trius erat, in e[um ne]cem conſpiraſſ[e mo]ſtrentur.

b *Tu dicis.* Eodem verbo quo principibus ſacerdotum. reſpondet & præſidi,vt propria ſententia ambo condemnaret.

c *Nihil inuenio.* Pridie quam pateretur Dominus, ait diſcipulis. Venit princeps mundi huius,& non habet in me quidquam. Sed quia princeps, id eſt, Pilatus eum abſoluit,in quo nihil dãnationis inuenit,vide quid agãt Iudæi,qui non æquitatis amore verũ inueſtigant,ſed inuidię ſtimulo iuſtum dam
B nare laborant.

d *Commouit populũ.* Non illum,ſed ſe accuſant. Docuiſſe enim populum, & a priſtina corporis ignauia docendo cõmouiſſe,talique actũ a Galilæa vſque ad iudęam,id eſt,totam promiſſionis terram,a fine vſque ad finem, pertranſiſſe,nõ criminis,ſed indiciũ eſt virtutis. Denique

f *At ipſe nihil.* Tacuit & nihil quia & Herod[is in]credulitas non [me]rebatur videre [diui]na, & Domin[i ia]ctãtiam decli[na]bat. Significantur tem in Herod[e om]nes impii, qu[i non] credunt legi & [pro]phetis, & in [Euan]gelio Chriſti [mira] videre non poſſunt. Principibus ergo ſacerdotũ accu[ſanti]bus apud Pilatum,pauca, apud Herodẽ nulla reſpon[det] ...

Impij nihil veriſimile quod obijcere poſſent,inueniunt. Et ideo ſicut Marcus ait: Non erant conuenientia eorum teſtimonia.

Cœperunt autem illum accuſare dicentes: Hunc inuenimus 1
a Cum ipſe dixerat. Reddite quæ ſunt Cæſaris,Cæſari,& quæ ſunt Dei,Deo.
ſubuertentem gentem noſtram, & prohibẽtem tributa dari †
a Cæſari,& dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. † Pilatus autem
† illum. interrogauit † eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille
b reſpondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes ſa-
cerdotum & turbas: Nihil inuenio cauſæ in hoc homine. At 2
c illi inualeſcebant, dicentes: Commouit populum docens 3
† orſus. d per vniuerſam Iudæam, † incipiens à Galilæa vſque huc. †
Supra 20.d. Io.4.d. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, ſi homo Ga- 4
lilæus eſſet. Et vt cognouit quòd de Herodis † poteſtate eſ- 5 6
ſet,remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat 7
e illis diebus. Herodes autem viſo Ieſu gauiſus eſt valde. Erat 8
enim cupiens & multo tempore videre eum, eo quod au-
dierat multa de † eo: & ſperabat ſignum aliquod viderę ab 9 10
† ille. eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe 11
f *a Melior eſt cauſa quæ non defenditur,& probatur. Suſanna tacuit & vicit. Accuſatur & tacet,qui defenſione non indiget ambiunt defendi qui timent vinci,nec accuſationem confirmat tacendo,ſed deſpicit non refellendo. Sed ne his aliquid dicit.* 12
nihil illi reſpondebat. Stabant autem Principes ſacerdotum

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Cęperunt au.ac.il. *Et hoc de tribus. Primo de auerſione populi a lege Moyſi ſeruanda, cum dicitur.* *Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram. Secundo, quod per doctrinam ſuam impediret populum ſuum reddere Cæſari tributum, & hoc notatur cum dici-* Et prohibentem. *Tertio quod volebat ſibi vſurpare regnum Iudæorum, ideo ſequitur:* Et dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. *Primum autem erat manifeſte falſum, quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere, vt habetur Matt.5.b. & legem Moyſi vſque ad mortem ſeruauit, vt declaratum fuit ibidem. Similiter ſecũdum, quia, Iudæis quærentibus Licet nobis cenſum dare Cæſari an non. Reſpondit Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari vt habetur Matth.22.c. Similiter tertium, quia cum Ieſus ſciret turbas venturas vt eum raperent & facerent ſuper ſe regem. fugit, vt habetur Ioan.6. b. Pilatus autem de primo non curauit, quia gentilis erat, & ideo de lege Moyſi non curabat, ſecundum reputabat, falſum, quia reſponſionem Chriſti audierat per relationem de tributo Cæſari reddendo vt prædictum eſt. Sed de tertio inquiſiuit, quia videbatur eſſe contra Dominum ſuum vnde & Iudæi coram eo dixerunt. Non habemus regem niſi Cæſarẽ Ioan.19.b. & ibidem dicitur:* Omnis enim qui ſe regem facit, contradicit Cæſari: *Chriſtus autem ſe regem eſſe non negauit, neque affirmauit, ſed medio modo reſpondit dicens: Tu dicis. Veruntamen expreſſit, quod ſi eſſet rex, regnum eius non eſſet de hoc mundo, vt habetur Ioan. 18.f. Et quia Pilatus & Imperator Dominus ſuus non curabant niſi de regno terreno, ideo Pilatus habuit Ieſum excuſatum dicens.*

2 Nihil inue. cau. *Scilicet, criminis vel mortis.*

3 In hoc homine. At illi inua. *Vt clamoribus obtinerent, quod ratione non poterant.*

4 Commouit populum docens per vni.&c. *Quaſi dicerent turbauit pacem communem.*

5 Incipiens a Galilæa vſque huc. *Volebant enim eum [oſtendere] quod eſſet ſimilis Iudæ Galilæo, qui tempore natiuitatis Chr[iſti] ducebat populum ad rebellandum imperatori Romano, dicens [non] licitum Iudæis profiteri aliquem dominum terrenum, ſed Deum, vt habetur Act.5.g.* Ante hos dies extitit Iudas [Ga]læus, qui auertit populum in die profeſſionis. *Sed P[ilatus] hoc falſum reputauit, eo quod audierat Chriſtum dixiſſe: [Red]dite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo, per hoc [often]dens quòd poterant eſſe ſubiecti non ſolum Deo, ſed etiam temp[orali] Domino.*

6 Pilatus aũt. *Hic conſequenter ponitur examinatio Chriſt[i coram] Herode, Pilatus autem audiens, ꝙ Ieſus eſſet de Galilæa, remiſ[it eum] ad Hero. tum vt Herodi deſerret, tum quia credebat ꝙ libente[r] ... raret hominem qui eſſet de terra ſua, & maxime innocentem. ... dum etiam, quod licet Chriſtus fuerit in Bethleem natus, vt d[ictum eſt] ſupra 2. cap. tamen dicitur hic de Galilæa, quia fuit ibi nutr[itus &] conuerſatus.*

7 Qui et ipſe Ieroſo. erat his die. *Scilicet paſchalibus, [pro]pter ſolennitatem, quia Iudæus erat. Pater enim ſuus fecit ſe circ[um]cidi tranſiens ad ritum Iudaiſmi, ſecundum quod dicit Ioſephus.*

8 Herodes autem viſo Ieſu gauiſus eſt. *Non propter [deuotio]nem, ſed propter curioſitatem, ideo ſubditur.*

9 Eo quod au. mul. de eo. *Scilicet de miraculis eius et d[oc]trin[a].*

10 Et ſperabat ſignum ali. *Id eſt, mirabile factum.*

11 Videre ab eo fieri. *Sperabat etiam ab eo audire quæ[dam cu]rioſa & inſolita, ideo ſubditur.*

12 Inter. au. eũ. mul. ſer. *Ieſus aũt in conſpectu eius noluit ſignum facere, tum quia Herodes erat indignus, cũ moueretu[r ex cu]rioſitate, vt dictum eſt, tũ quia Ieſus voluit oſtendere, ꝙ præ[dicator] verbi diuini non debet coram principib. oſtentationem ſuam [face]re, & eiſdem rationibus non reſpondit eius interrogationibu[s].*

Incipiens

MORALITER.

† *Hunc inuenimus ſubu. gen. no.* Iſta cõtra Chriſtum propoſita erant ſimpliciter falſa propter quod Pilatus reſpondit.

2 *Nihil inue. cau. in hoc ho.* Sed hic eſt modus iniquorum ꝙ per mendacia quærunt cõdẽnationem iuſtorũ. Ex hoc etiã patet, quod aliquando iuſtius agitur in curia laicali q̃ in clericali. Principes enim ſacerdotũ Chriſtum cõdemnauerũt tanquam mortis reum, quẽ Pilatus pronunciat innocentẽ & iuſtum, & ſic hodie fit in plurib. locis, ꝙ homicidæ notorij qui per ſecularem iudicem ſuſpenderentur, p eccleſiaſticum iudicem in magnum populi ſcandalum liber[antur].

† *At illi in.* Sic faciunt maligni quęrẽtes obtinere p[er cla]morem quod non poſſunt per rationem.

8 *Herodes autem viſo Ieſu gauiſus eſt valde.* Per hoc [quod] Chriſtus coram Herode inceſtuoſo & homicida n[oluit fa]cere miraculum, nec ſuis interrogationib. reſpõder[e, ſigni]ficauit, quòd tales digni non ſunt opera videre diui[na, nec] eius habere reſponſa.

crnen diluens dimiſſus a principe crucis vtilitatē differ-
A re Et ideo iuſtū erat, vt Pilato q inuitus ſnīam ferebat, ex
al ua parte rńderent: Herodi vero & cæteris qui cōtra le-
g innoxiū damnabant, ſicut indignis nihil dicit. Vbi vero
ta t, quaſi pro grege agnus immolādus patientiā prſtat:
vt reſpondet, quaſi
p or pro ouib. cō-
tr lupos & latrones
p gnat.
a il. in. ve. Quod in
a a veſte ſpernitur
& illuditur, ſignifi-
c ꝙ pro totius mū
d peccatis in carne
c ta immolatus a-
g us eſt paſſus & ſe
p itus: Quod hic al
b iuxta alios Euan
g iſtas purpurea
v coccinea veſte il
l litur, indutus, ſi-
g at geminū matti
r genus, quo ī paſ-
ſ nibus eccleſia ad
c natur, vt ſit candi
c s actione, rubicū-
c s ſāguine. Ipſe. n.
membrorū floſcu-
l vernās, ī pace lilia
g nit, bello roſas.

d *Obtuliſtis*. Quantū ſtudiū dimittendi Ieſum Pilatus habeat, attende. Primo illis accuſantib. dicit ſe nihil cauſæ inueniſſe, deinde iīs in incœpto perſiſtentibus mittit ad Herodē, vt exploret an ille aliquid ſceleris in eo inuenire poſſit, an dimittendū decernat. Deniq; Herodis agnita voluntate, nec inuento in Ieſu facinore plebis
1 ſnīam quærit, cui v-
2 num in paſca opor-
3 tet dimitti. Iterū ēt
4 tertio volens dimit-
5 tere, interrogat. Sed
6 quanto curioſius di
mittere quærit, tanto crimnoſiores ad mortē eius inuenit.
e *Sed neque Herod.* Ad exprobrandā duritiam Iudæorū vel
7 Gentiliū fatetur Pi-
8 latus, nec ſe, nec He
rodē aliquid in oc-
9 cidendo Chriſto &
illudendo inueniſſe
10 ſed alienę crudelita-
11 tis clamoribus obtemperaſſe.
f *Emenda. ergo, &c.* Pilatus abſoluit Ieſum quem probat inſontem, ſed vt implerentur ſcripturæ, abſoluit quidem iudicio, quem tamen crucifigit myſterio.

a Spreuit Herodes & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monſtrentur.
& Scribæ † conſtanter accuſantes eum. Spreuit autem illum
a Herodes cum exercitu ſuo & illuſit indutum veſte † alba, &
b remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in
c ipſa die. † Nam anteà inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum & magiſtratibus
& plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi
d auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans,
nullam cauſam inuenio in homine iſto, ex his in quibus eum
e accuſatis. Sed neque Herodes. Nam remiſi vos ad illum, &
Flagris & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo ne ſitiatis innoxium ſanguinem.
f ecce nihil dignum morte actum eſt ei. † Emendatum ergo
Non imperiali legis ſanctione, ſed annua gentis cui per talia gaudebat placere deuictus conſuetudine.
illum dimittam. † Neceſſe autem habebat dimittere eis † per
Data optione eligendi quem vellent, quia pontifices excitauerant turbam, vt magis peteret Barrabam.
g diem feſtum vnum, Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba
h dicens: † Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam. Qui erat

D Pilati ſtudiū in dimittēdo Chriſtū
† ſplendida.
E † Corruptum caſtigatū.
† Singulis feſtis.

it rem. ad Pil. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur, & ſi vterque reum non pronunciat, alienæ tamen iniquitatis ſtimulis obſequitur.
Et facti ſunt. a. Nefandū m fœdus, quod Herodes & Pilatus in occidendo Chriſtum pepigerunt, ſucceſſores eorū hereditario iure cuſtodiunt, dum Iudæi & gentiles, ſicut genere & religione, ita mente quoq; diſſidentes, in Chriſtianis tñ perſequendis, & fide Chriſti perimenda conſentiunt. In typo Herodis & Pilati, qui per Ieſum amici facti ſunt, Iudæorum gentiumque figura ſeruatur, vt per paſſionem Chriſti vtriuſq; populi concordia ſacta ſit vētura, ita tamen vt Gentilis prius capiat regnū Dei, & ad Iudæum fidei ſuæ deuotionē tranſmittat, vt illi quoq; gloria maieſtatis ſuæ corpus veſtiant Chriſti, quem ante deſperant.
d *Obtu-*

g *Tolle hunc & dimitte nobis, &c.* Quia pro Ieſu latronē pro ſaluatore interfectorē, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, merito ſalutē perdiderunt & vitā, & latrociniis & ſeditionib. in tm̄ ſed ſubdiderūt, vt & patriam regnumq; qđ Chriſto prætulerant, perderent, & hactenus libertatē animæ vel corporis quam vendiderant, non reciperent.
h *Barrabam, &c.* Barrabas qui filius magiſtri vel patris eorū interpretat̄, ipſe eſt Antichriſtus, quē illi Chriſto præferent, quib. dr̄. *Vos ex patre diabolo eſtis.* Pilatus os malleatoris interpretatur, diabolum ſignificat, qui eſt malleus vniuerſæ materiæ, per quem Deus vaſa probare permittit, & tandem conterit, cum in extrema damnatione confringit. Io. 8. f.
a *Crucifige.*

C F

NICOLAVS DE LYRA:

Spreuit autem illum Herodes cum exercitu ſuo. *Reputans eum idiotam & fatuum.*
2 Et illuſit indutu veſte alba. *Sic enim illudebatur tunc fatuus.*
3 Et remiſit ad Pilatum. *Vt eum honoraret, ſicut & Pilatus ei detulerat.*
4 Et facti ſunt amici. *Propter mutuam reuerentiam factam, vt dictum eſt.*
5 Nam antea inimici erant ad inuicē. *Propter Galilæos, quos Pilatus occiderat, miſcens ſanguinem eorum cum ſacrificiis, ut dictū eſt ſupra. 13. cap.*
6 Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum, &c. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti cōdemnatio iniuſta. Vbi primo declaratur Chriſti innocentia ex triplici confeſſione iudicis cauſam examinantis & etiam ex allegatione Herodis, qui ipſum non condēnauerat. Iudæi aūt ècontrario contra verba iudicis ter reclamauerunt, vt obtinerent per importunitatē clamoris, ꝙ non poterant uia rationis, propter ꝙ Pilatus finaliter declinauit à iuſtitia, cōdemnās ad mortē innocentem Ieſum: Inclinatus ad hoc ex populi fauore, quē quærebat, & Cæſaris timore, cuius indignationem formidabat, eo ꝙ dixerant Iudæi in conſpectu ſuo:* Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris, *Vt habetur Ioan. 19. b. Et ex dictis patet litera paucis exceptis, quæ exponentur. Nam remiſit illum ad nos, id eſt ad noſtrum iudicium. Libri antiqui & correcti ſic habent.*
7 Nam remiſi vos ad illum. *Scilicet ad Herodē, vt patet ex dictis, & litera ſequens conſonat, cum dicitur:*
8 Ecce nihil dignum morte actum eſt ei. *Scilicet coram Herode.*
9 Emendatum ergo. *Id eſt verberatum.*
10 Illum dimittam. *Liberum à morte. Sed contra hoc videt, quia Pilatus ſciebat ipſum eſſe innocentem, quomodo igitur volebat ipſū iniuſtè verberare? Dicendum, quod volebat facere, vt Iudæi videntes hanc flagellationem, ſatiarentur hac pœna, & ceſſarent à morte Ieſu quærenda.*
11 Neceſſe autē habebat dimittere eis per diem feſtū vnū Exclamauit aūt ſimul vniuerſa turba dicens: Tolle hūc, & di. &c. *Quia in nocte paſchæ Angelus Domini ſaluauit Hebræos, et percuſſit primogenita Aegyptiorum, & ideò in memoriam huius beneficii in ſolemnitate paſcali ſaluabant vnū propinquū morti, & aliquos condemnatos ad mortem interficiebant, ad repræſentandum ſaluationem Hebræorum & interfectionem Aegyptiorum. Et iſtā conſuetudinē eis obſeruari impetrauerāt ab Imperatore Romanorū, ſicut fuerat obſeruata antequam Iudæa eſſet Romanis ſubiecta. Et hoc eſt ꝙ dicitur:* Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum vnum. *Quia tenebatur obſeruare illud ꝙ erat cōceſſum ab imperatore. Pilatus ſciens Ieſum innocentem volebat eum liberare per hanc viam, proponens ꝙ non expediret eis dimittere, niſi Ieſum aūt Barrabam, cuius liberationem credebat Iudæos nullo modo p̄eligere, propter nimiā ipſius malitiam, ſed ipſi nimio odio moti contra Chriſtū, præelegerunt Barrabam liberari, petētes Ieſum crucifigi, eo qđ erat modus mortis aſperior & durior. Cætera patēt.* Ex. 12. f.
✠ Et

MORALITER.

1 *Spreuit autem illum Herodes cum exercitu ſuo.* Sic hodie ſectatores Chriſti a malis hominibus ſpernuntur, quod ab eis fatui reputantur.
4 *Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die.* Hoc fuit ſignum ꝙ Iudæorum principes & Romanorum conuenirent in perſecutione Chriſtianorum. Cætera exponantur ſicut Matthæi 27. & Marci 25. vſque ibi.

A

a *Crucifige crufige eum.* Magna crudelitas,non ſolum occidere,ſed crucifigere quærunt, vt manibus & pedibus ad lignum confixis producta morte necaretur, ne dolor citius finiretur,& vt in cruce diu videretur.

b *Corripiam ergo & illum dimittam.* Hanc correptionem deridendo & flagellãdo nefandorum deſidetiis exhibuit, ne viſque ad crucifigẽdũ ſæuirẽt.Quod & verba Io. Euangeliſtæ, & ipſa columna teſtatur, ad q̃ ligatus fuit Dominus, quæ vſque hodie dominici ſanguinis cernẽtib.certa ſigna demonſtrat. Sed licet Pilatus hoc agat,inſatiabilis tñ ſacrilegorũ furor non ceſſat,ſed magis inſtat quia accuſationem, quam cõtra Dominum detulerant,ſollicita Pilati interrogatione viderant euacuatam.Tandem impudici ad ſolas p̃ces ſe conuertunt, vt quod criminãdo vel quaſi ratiocinando nequiuerãt, iàm poſtulando & vociferando & perficiendo perficiunt.

quẽ viuere deſiderabant, moriturũ, morientẽ,& mortu ploratũ. Nec ideo inducitur ſolus mulierũ planctus,qñ multi viri dolerent, ſed quia fœmineus ſexus quaſi contẽptibilior,liberius poterat pñtib.principib.ſacerdotũ,quẽ contra eos ſentiret oſtentare. Quia vero nouit Domin qui ſunt eius,prę miſſa furentis populi turba, ad amantes & plangentes fœminas oculos ora conuertit.

f *Quæ plang.& la.* Triſtabãtur de vi mortali,quę mo etat finiẽda, non cęcis,q̃ medicũ cidebant, vnde ſi ditur. *Conuerſus a*

✻ THEOPH. Mulieres quidẽ h minum genus eſt cile plorãs quaſi ne quiddam acci ſet & Dño plor compaſſionẽ pra ferentes magnã. iniuſtitiam lam tantes.At ille nõ probrat, ſed ma increpat illas vol tarie.n. patiebat Non decet autẽ mentari eum, ſponte,&pro ſal oĩum patit, ſed c gruũ eſt vt ille n gis laudib.efferat &celebretur,p c cẽ.n.& mors deſtructa eſt,& infernus captiuus eſt.Lan ta his qui ſponte patiuntur nullã conſolationem afferu

propter ſeditionem quandam factam in ciuitate & homicidium miſſus in carcerem. Iterum autem Pilatus loquutus eſt ad illos,volens dimittere Ieſum. At illi ſucclamabant dicen-
a tes. Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iſte? Nullam cauſam mortis inuenio in
b eo. Corripiam ergo, & † illum dimittam: At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes vt crucifigeretur: & inualeſce-

a Videns quia nihil proficeret,ſed magis tumultus fieret. Iudex nec iuſtitiæ cedere debuit nec timori

bant voces eorum.* Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. † Dimiſit autem illis eum qui propter homicidium
c & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem, quem petebant. Ieſum verò tradidit voluntati eorum. † Et cum ducerent

a Cyrene quæ eſt ciuitas Helbiæ. 1

d eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem venientem de villa, & impoſuerunt illi crucem † portare
e poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi & 2
f mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus dixit. Filiæ Hieruſalem, nolite fle- 3
g
h re ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros. 4
i Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: † Beatæ ſteri- 5
les,& ventres qui non genuerunt,& vbera,quæ non lactaue- 6
k runt. † Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos,& 7 8

*A princip. ſacerdotũ. †Matth. 27.a. Mar.16.a Io.18.g. †Agro, iure. B †Iſa.2.d. Hoſ.10.c Apocal. 6.d.

c *Dimiſit autem illis eum qui propter homicidium & ſeditionem miſſus fuerat,&c*, Autor ſeditionis,& homicidiorum Iudæis dimittitur.Id eſt diabolus,qui ob culpam a lucis patria depulſus, & in tenebrarum carcerẽ fuerat miſſus & in eo pacem habere non poſſunt, quia pacis autorem non elegerunt.

d *Apprehenderunt Simonem quendã Cyre.nen.* Primo Dñs crucem portauit,ſed poſtea impoſita eſt Simoni,quẽ exeũtes obuiã habuerunt,& hoc congrue. *Chriſtus enim paſſus eſt pro nobis, ut ſe.ue.e.* Qui uero eum vult ſequi tollat crucem ſuã & ſequatur. Quia uero Simon non Iſraelita,ſed Cyreneus erat per eũ Gentiles deſignantur, prius peregrini & hoſpites teſtamentorum,ſed nũc in fide ciues & domeſtici Dei & cohæredes Chriſti,vnde Simon obediens,Cyreneæ hæres interpretatur.Sed Simõ venit de villa,i. de pago,a quo pagani,qui a ciuitate Dei alienis vrbanæ ſunt conuerſationis ignari. Sed Simon pago egrediẽs,crucem portat poſt Ieſum cum populi gẽtium paganis ritibus derelictis obedienter amplectuntur veſtigia dominicæ paſſionis,

1 Pe.2.d M.16.d Epe.2.d Pagani vnde. C

e *Sequebatur au.it.mul.tur.* Sed non eadem mente crucẽ ſequitur. Mali ſequũtur vt morientẽ læti aſpiciãt, Mulieres,vt quem

g *Filiæ Ie.* Nota cum filias Hieruſalem uocat, quod nõ læ,quę cum eo venerant a Galilæa, ſed etiam eiuſdem bis ciues ei multæ mulieres adhæſerant,

h *Noli.fle.* Ne lamentemini memoriturum, cuius cito ſurrectio mortem ſoluere poteſt, cuius mors mortem ipſum mortis autorem deſtruet. Vos potius veſtramq progeniem dignis lachrymarum fontib. abluite,ne cu perfidis damnemini in vltionem meæ crucis,

i *Ecce ue.dies.* Dies Romanę obſidionis & captiuitatis.N turale eſt imminẽte captiuitate,hoſtiliq; per agros vrbe clade feruẽte, cunctos qui euadere queant, alta quęq; abdita refugia quib.abſcondantur, requirere. Refert Io phus inſiſtẽtib.ſibi Romanis Iudęos cauernas monti colliumq; certatim petiſſe ſpeluncas, ita vt ſeipſum n nitione quadã deſtructæ vrbis Iotapetæ in ſpeluncã cũ comitib.proditum inuentum,atque ab hoſtib.captun

K *Cadite ſuper nos.* Põt hoc ex ſuperfluo intelligi de his vtrolibet ſexu ſeipſos caſtrauerunt pp regnum cœloru qu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum ducerent eum. *Hic cõſequẽter deſcribitur Chriſti impia occiſio,cum dicitur:* Et cum ducerent *cũ ad crucifigendũ, apprehenderunt Simonem,&c. Quia coegerunt eum ad portandum crucẽ, vt citius uenirent ad locum crucifixionis, quia Ieſus uidebatur nimis debilitatus ex afflictione p̃cedẽti,& ideo quamuis Ieſus,primo portaſſet crucẽ ſuam,tñ illi qui eũ ducebant,acceperunt eã & poſuerũt ſupra Simonẽ,ratione prædicta. Ille aũt inuitè portabat,tũ quia hoc erat turpe,tũ quia forſitan erat diſcipulus Ieſu, occultus tamẽ.*

2 Sequebatur autem illum mul.tur.pop. *Quia aliqui ſequebantur eum ad ipſum crucifigendum, aliqui ad deridendum eum,et aliqui ad videndum ſpectaculum,& aliqui ad plangendum, ſpecialiter mulieres deuotæ,quibus dixit:*

3 Filię Hieruſ. &c. *Quia non ſolum aliquæ de Galilæa ſequutæ fuerant ipſum,ſed etiam aliquæ de Ieruſalem ſibi adhæſerant p deuotionem.*

4 Nolite flere, &cæ. *Non prohibet compaſſionem, ſed præ aliam luctus cauſam in obſidione Hieruſalem futuræ per Titum Veſpaſianum,ideo ſubditur.*

5 Quoniam ec.ven.dies. *Scilicet.42.anno poſt paſſionem C ſti,in quo fuit dicta obſidio.*

6 Beatæ ſteriles. *Quia agiliores erunt ad fugiendũ quã grau*

7 Et ventres,qui non ge. *Quia mulieres habentes pueros i ſidione fuerunt anxiatæ non ſolum pro ſe ſed etiam pro pueris & aliquæ præ famis anxietate proprios pueros comederunt, ſ dum quod dicit Ioſephus libro de Iudaico bello.*

8 Tunc inci.di.monti.&c. *Quia aliqui præ horrore miſe tunc fuit in populo Iudæorum dicebãt: vtinã mõtes caderẽt ſup*

✻ Qu

MORALITER.

† 3 *Filiæ Hieruſalem,&c.* Secundum ſenſum literalem fletus ad quem induxit Chriſtus mulieres, fuit propter miſeriã per Romanos ſuper Iudæos venturam, & illa miſeria figura miſeriæ ſuper incredulos venturæ per ſpiritus n guos, pro quorum euaſione flẽdum eſt & orandum ante minum huius vitæ.

† Di

a collibus,operite nos. Quia ſi in † viridi ligno hæc faciunt, in
b arido quid fiet? Ducebantur autem,& alij duo† nequam cum 1
eo, vt interficerentur. Et poſtquam venerunt in locum, qui †
c vocatur Caluariæ,ibi crucifixerunt eum,& † latrones:vnum †
d a dextris,& alterum a ſiniſtris. Ieſus autem dicebat? † Pater,
e dimitte illis,non enim ſciunt quid faciunt. Diuidentes vero †
f veſtimenta eius, miſerunt ſortes. Et ſtabat populus † expe- 2
h ctans, & deridebant illum principes cum eis, dicentes: Alios †
i ſaluos fecit,ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus. Il-
k ludebant autem ei,& milites accedentes, & acetum offeren-
l tes,& dicentes. Si tu es rex Iudæorum,ſaluum te fac. † Erat
Vt omnis lingua confiteatur,quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.
m autem, & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis He- 3
n braicis,& Latinis: Hic eſt rex Iudæorum. Vnus autem de his
qui pendebant latronibus blaſphemabat eum, dicens: Si tu 3

A q cunt montib.c.ſ.n.& c.o.n.cum ſuæ fragilitatis memo re ingruẽte tẽtationum articulo ſublimium virorum,vel ip virginitate vel martyrio vel quacumq; alia virtute quę ru t exemplis,monitis,precibuſq; defendi.

a Quia ſi in viridi ligno. Viride lignum Chriſtus,& ſui ele- ct aridum impij, & pe ccatores, vnde ait: Si ergo ego q pecca tu non feci,qui li- gni vitæ merito ap- pe atus, duodenos fr uctus gratię per ſin gulos mẽſes affero, ſi igne paſſionis de h mũdo nõ exeo, q tormenta manent ill i qui fructib. sũt vacui; inſuper, & li- gni vitæ flammis d e non timent? Et ſi hoc eſt tempus, vt in cipiat iudicium de do mo Dei, & oẽs,q vo lunt pie viuere in C hriſto perſecutio- n a patiuntur, qs fi n eorum,q nõ cre- d unt euangelio?

b Ducebantur autem Impletur quod dictum eſt: Et cum ini q s deputatus eſt.in morte deputatur cum iniquis,vt in re ſu rrectione viuificet iniquos,qui propter homines homo fa ctus,hominibus dedit poteſtatem filios Dei fieri.

B ✠ THEOPHYLA. Diabolus volens Dominum magna ig nomia aſpergere facit crucifigi cum eo latrones,ſed vide q, & vno priuatus ſit, & hoc ad maiorem gloriam Dñi c edit.Nam aliorum cruces nemo requirat,totus aũt mũ d a cruce iſta,pẽdet,& manifeſte oſtenditur hic Dñm nõ e iniquum ſicut latrones,ſed oĩs iuſtitiæ principem. Du c it autem eum ad locum Cranij,vbi dicunt primum pa- r entem noſtrum ſepultum eſſe,vt vbi per lignum caſus,il- l per lignum reſurrectio.

c Calua. lo. Extra portam Hieruſalem erant loca in qb.trũ cantur capita damnatorum,& dicebantur loca Caluarię i eſt,decollatorum. Ibi crucifigitur,vt vbi erat area damna torum,erigantur vexilla martyrij.

d Et latrones,&c. Execrabilis in facto iniquitas Iudæorum quaſi latronem crucifigit oĩum redemptorem,bonus tñ myſterio latro,q inſidiatus eſt diabolo,vt vaſa eius aufer t. Per illum q a dextris ſignificatur mortificatio carnis ꝓ celeſti gloria,per illum qui a ſiniſtris mortificatio carnis ꝓ aliqua mundi cauſa.

C e Ieſus aũt. Quia Lucas Chriſti ſacerdotiũ ſcribere diſpo- ſuit recte Dñs apud Deum ꝓ ꝑſecutorib.iure ſacerdotis in tercedit, & latroni confitenti paradiſum pandit,nec fru- ſtra,orat,ſed pro eis,q poſt paſſionem eius crediderunt im- petrat.Non pro eis orat,q ꝑ inuidiam & ſuperbiam filium Dei intellexerũt,negãt,& crucifigunt,ſed ꝓ eis,q Zelũ Dei h ẽntes,ſed nõ ſecundum ſcientiam neſcierũt,qd fecerunt.

f Diuidentes

f Diuidentes. De his Ioãnes latius. Quadripertita veſtis ſigni ficat eccleſiam toto orbe q̃ quatuor partib.conſtat.diffuſã, omnib. partibus æqualiter,id eſt,concorditer diſtributam. Tunica ſortita,omnium partium ſignificat vnitatem,quæ charitatis vinculo continetur. D

Io.19.a

g Sortes. In ſorte dei gratia commen- data eſt. Sic qppe in vno ad oẽs peruenit, cum ſors omnib.pla cuit,qa & Dei gratia in vnitate ad oẽs per uenit, & cum ſors mittitur,non pſonæ cuiuſquam vel meri tis, ſed occulto Dei iudicio creditur.

†Hemid

†Male- fic.

†malefi.

†23.q.1. q. para- tus.

h Alios ſal.fe. Sua ſe ñia damnant,q etiã nolentes ꝙ alios ſal uos fecerit, confiten tur. Poterat qdem ſe ſaluare,ſed quia ipſe Chriſtus Dei electus de cruce deſcendere noluit. Nam q ideo venit,vt ꝓ nobis cru cifigeret, ideo ſe de cruce ſaluare neglexit, quia cum cęteris peccatorib. etiam crucifixores moriendo curauit ſaluare.

†ſpectãs

†Matth. 27.c. Ma.15.c Io.19.d.

E

i Illudebant autem ei & milites accedentes. Nota ꝙ Iudæi vo- cabulum Chriſti,& filij Dei autoritate ſcripturæ ſibi tradi- tum irridẽt. Milites vero.ſcripturarum inſcij, non Chriſto Dei electo,ſed regi Iudæorum inſultant.

k Et ace.off. Acetum erant Iudæi,a vino Patriarcharũ de- generantes. Hoc aceto milites potant Dominum,quæ illo- rum ſuggeſtione morti tradunt.

l Erat aũt.&c. Hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. He- bræa,pp Iudæos in lege gloriantes. Græca,propter Genti- lium ſapiẽtiam. Latina,propter Romanos imperantes. Er- go velint nolint Iudæi,oẽ regnum mundi,omnis munda- na ſapientia,omnia diuina legis ſacramenta teſtantur,ꝙ Ie ſus eſt imperator credentium & confitentium.

m Hic eſt rex Iudæorum. Titulus q Chriſtum regem teſtat non infra,ſed ſupra crucem ponitur,quia licet in cruce ho minis,infirmitate dolebat,ſuper crucem tamen regia maie ſtate fulgebat,& ideo immolato titulus eſt ſuprapoſitus,vt cunctis legere,id eſt,credere volentibus pateat,quia per cru cem non perdidit,ſed corroborauit imperium.

n Vnus aũt de his qui. ✠ THEOPHYLACTVS. Qũo igit alij duo Euangeliſtæ duos latrones dicunt conuicia in eum ieciſſe? Veriſimile aũt eſt,quod primum qdem duo eum conuiciati ſint,deinde vnus eorum audacior,agnoſcens bo nitatem Ieſu,ex voce quam fecit pro crucifigẽtib. quæ vox non ſolum omni miſericordia plena eſt,ſed & magnam au thoritatem præ ſe fert, ex hac igitur voce vt agnouit prior blaſphemus Ieſum verum regem,confutat, & alterum la- tronem,& ad Ieſum dicit. Memento mei,&c. F

Increpa-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Quia ſi in viri.lig.hæc fa. Chriſtus hic dicitur lignum viride faciens fructus,& per conſequens indignum abſciſione per mortẽ,populus autem Iudaicus hic dicitur lignum aridum infructiferum, & per conſequens dignum abſciſione per mortem & combuſtionem gehennæ,quæ eſt pœna extrema,& maxima.

Pater,dimitte illis,non.n.ſc.quid fa. Erant enim ibi aliqui ſimplices,& illiterati a ſacerdotib. Iudæorum decepti, qui perſequebantur Chriſtum zelo legis,& pro iſtis orauit Chriſtus. Alij autem erant literati,qui ipſum eſſe Chriſtũ probabiliter nouerant,ſeu agnoſcere debuerant;ſed ex odio,& inuidia fuerũt excęcati,& ipſum ꝑſecuti ſunt vſque ad mortem,& pro illis non orauit.

3 Erat aũt & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis, &c. Quia iſtæ erant tres linguæ principales,vt omnes poſſent legere.

✠ Neque

MORALITER.

Ducebantur aũt & alij duo,&c. Hoc ad literam ꝓcuratum fuit ꝑ Principes Iudęorum,vt a vulgarib. Chriſtus participaſſe videretur in criminib.eorum,& ſic ipſi viderentur iuſte mortem eius procuraſſe. Et ſic frequenter faciunt mali quærentes operire ſuam malitiam per infamiam iuſti.

Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Cal.&c. Exponatur ſicut Matth.27.& Mar.15.

Ieſus aũt dicebat; Pater, dimitte illis. BEDA. Neq; putandum eſt eum hoc fruſtra oraſſe,ſed in eis,q poſt eius paſſionem crediderunt,ꝙ orabat impetraſſe. Notandum ſane,ꝙ non pro eis orat qui quem filium Dei intellexerunt, crucifigere quam confiteri maluerunt,ſed pro eis q neſcierũt quod fecerunt zelum Dei habentes,ſed non ſecundũ ſcientiam,vnde ſubdit.

† Non enim ſciunt quid faciunt. Cætera exponant ſicut Mat. 16.& Mar.15.vſque ibi:

Vnus autem de his qui pendebant latronib. &c. Per iſtos duos ſignificantur illi q ꝓ peccatis ſuis expiãdis cũ Chriſto crucifiguntur,per ꝓfeſſionem in religione factam. Sed aliqu. reuertuntur actu etſi non habitu,ad vitam ſecularẽ,de qb dr̃ ad Ro.2.d. Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes,quia ſcandalizant ſeculares. Et illi ſignificãtur per latronẽ blaſphemantem,alij vero ꝓfeſſi,crucem pœnitẽtiæ per patientiam

† deuote

A a *Increpabat eũ.* Ipſa increpatio futurum crucis ſcãdalum õt circa credẽtes reuelat, quorũ alii a dextris, alij a ſiniſtris.

b *Dñe memento mei.* Magna gratia in hoc latrone eminet. Nullum membrum a ſupplicio liberum hẽt, pręter cor & linguam, totum, quod liberum hẽt offert. *Corde credit, ore cõfitetur.* Fidem habuit q regnaturum credidit quem ſecum morientem vidit. Spem habuit, q aditum poſtulauit. Charitatem firmiter tenuit, qui latronem, & de ſua iniquitate arguit, & vitam quam cognouerat ei prædicauit. Magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem, quem negabãt Apoſtoli, quẽ videtãt miracula diuina virtute faciẽtẽ.

B c *Amẽ dico tibi.* Pulcherrimum affectãdæ conuerſionis exẽplum, quod tam cito latroni venia relaxatur, & vberior gratia quam precatio. Semper enim Dominus plus tribuit quã rogatur; Ille rogabat: *Memento mei, &c.* Dominus ait: *Hodie mecum, &c.* Cito ignoſcit Dominus, quia iſte cito conuertitur.

M. 10.b 16.q.6. c. ſi preſbyter. De cõſe. d.4.c. in omni. i prin. † Matt. 27.f. Mar.15.c

es Chriſtus, ſaluum fac teipſum, & nos. Reſpondens autem

a Forte & ille conuiciatus prius eſt, ſed poſtea conuerſus. Nec mirum ſi conuerſo cito ignoſcit, qui etiam inſultantibus veniam dabat.

a alter, increpabat eum, dicens: † Neque tu times Deum, qui 1

a Saltem hic debes quærere liberationem.

in eadem damnatione es: Et nos quidem iuſte, nam digna 2
factis recipimus, hic vero nihil † mali geſſit. Et dicebat ad Ie-
b ſum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. 3

a Vita eſt eſſe cum Chriſto, quia vbi Chriſtus, ibi regnum. 4

c Et dixit illi Ieſus: † Amen dico tibi: hodie mecum eris in pa- 5

a Quando crucifixus eſt. b Tenebræ eſt ... ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen refulgeat.

d radiſo. † Erãt autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt † in †
vniuerſam terram vſque in horam nonam. † Et obſcuratus
e eſt ſol, & velum templi ſciſſum eſt medium. Et clamans voce
f magna Ieſus, ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum 6
meum. Et hęc dicens expirauit. Videns autem Cẽturio quod 7
g factum fuerat, glorificauit Deum dicens: † Vere hic homo 8
iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul † aderant ad ſpe- 9
h ctaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, percutientes pecto- 10
ra ſua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a 11

Elongaſti a me amicum, & proximum, &c. 12

longe, & mulieres quæ ſequutæ erant eum a Galilæa hæc vi-

d *Et tenebræ factæ.* Sol retraxit radios ne aut pẽdẽtem videret Dñm, aut ne impij blaſphemantes ſua luce fruerentur. Et nota, q ſexta hora, id eſt, ſole receſſuro a centro mundi crucifigitur, diluculo, id eſt, Oriente ſole reſurgit, q mortuus eſt pp peccata noſtra, & reſur. prop. iu. n. Adam peccante poſt meridiem, id eſt, inclinata luce fidei vox Dñi audiit, eodem igitur tpis articulo, quo tunc peccandi Adæ obcluſerat, nunc latroni pœnitenti Dominus paradiſum reſerat.

Xd. 4.d. C

e *Velũ templi ſciſſum eſt medium. Et clamans voce magna Ieſus, ait:* Hoc expirante Dño geſtum eſt, ſed Lucas pꝛoccupat, volens miraculum ſolis cõiungere miraculo veli. Scind aũt velum, vt arca teſtamenti, & oĩa ſacramenta legis ... gebant appareant, & ad gentes tranſeant. Ioſephus ait: ... tutes angelicas præſides quondam templi tunc pariter clamaſſe: *Fugiamus ab his ſedibus.*

f *Pater in man.* Patrem inuocan... filium Dei decl... Spiritum comn... dans, non defect... virtutis, ſed conf... tiam eiuſdem ... patre poteſtatis i... nuat. Amat enim ... re gloriam patri... quo nos inforn... vt gloriam de... creatori. Comn... dat autem, iuxt... alibi legit: Lætat... eſt cor meũ, & e... tauit lingua mea... ſuper & ca. m. re... ſpe. Quoniam n... relinques anim... meã in inferno, dabis ſanctum t... dere corruption...

g *Videns autem* Videns, quod i... ret poteſtatem ... tẽdi ſpiritum, q... non habet niſi ... ditor animarũ, i... crucifixerat in paſſionis ſcandalo, confitetur Dei filium, quem Iudæi toſt miracula credere renuerunt. Vnde per Centurionem fides eccleſiæ deſignatur, quę velo myſteriorum cęleſtium per mortem Domini reſerato, mox iuſtum, & Dei filium tacente ſynagoga confirmat.

h *Percutientes pectora.* Quod percutiũt pectora in ſignum pœnitentiæ, & luctus dupliciter põt intelligi. Siue. n. c... vitam dilexerant, iniuſte occiſum dolebãt. Siue cuius ... tem ſe impetraſſe meminerant, hũc in morte amplius ... rificatum tremebãt. Sed quæcunq; cã pectus tũderet ... rit, videamus diſtantiam gẽtis, & gẽtis. Gentiles, mor... Dño Deum timentes, apertę confeſſionis voce glorific...

Iudæ

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Neq; tu times Deum q in eadem damna. es. Q. d. *licet homines non timueris, tamen deberes Deum timere, maxime in articulo mortis, in quo tu es, ideo ſubditur.*

2 Qui in ea. damna. es. *Scilicet mortis.*

3 Dñe, memento mei. *Magna fides huius latronis, qui in propter acerbitatem pęnæ quam ſuſtinebat, nec propter infirmitatẽ carnis quam in Chriſto videbat. confeſſionem vere fidei omiſit.*

4 Cum veneris in regnum tuum. *Manifeſte patet, quod nõ loquebatur de regno temporali. ſed æterno, ideo ſubditur.*

5 Hodie mecũ eris in para diſo. *Non accipitur hic paradiſus pro horto voluptatis. nec pro cœlo empyreo, ſed pro fruitione beata quam habuerunt ſancti patres in morte Chriſti, qui erãt in limbo detenti ſtatim cum eius anima deſcendit ad eos, & eadem die illuc deſcendit anima illius latronis, facta particeps beatæ fruitionis.*

6 In manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc di. expi. *Oſtendens quod in articulo mortis maxime debemus recurrere ad Deum.*

7 Videmus aũt Centurio. *Qui erat conſtitutus ad cuſtodiẽdũ Chriſtum in cruce quouſque expiraſſet.*

8 Quod factum fuerat. *Scilicet miracula in Chriſti paſſione facta, vt pote terræmotus, petrarum ſciſſio; obſcuritas ſolis ſupernaturalis. Et clamore magno expiraſſet; quod non poterat fieri vi naturę.*

9 Glorificauit Deum dicens. *Fidei confeſſione, dicens.*

10 Vere hic homo iuſtus erat. Et oĩs turba eorum q... *Mat. 27. f. dicitur.* Vere filius Dei erat iſte. *Dicendũ quod vtrumq; dixit Centurio, ſed Matthæus expreſſit vnum, Lucas aliud, de ... tacendo.*

11 Percutientes pectora ſua reuer. &c. *Pœnitentes & dolentes de Chriſti perſecutione, & iſti fuerũt qui a peritis decepti fuerant, vt prædictum eſt.*

12 Stabant autẽ omnes noti eius a lõge & mulieres ſequutæ erant cũ a Galilæa hæc videntes. *Contrariũ videtur Io. 19. e. vbi dicitur.* Stabant iuxta crucẽ Ieſu mater eius & ſoror matris eius, &c. *Reſpondet Aug. q non erant immediate iuxta illum, propter turbam comprimentem, nec ita longe quin poſſent videre, ideo poſſunt fuiſſe dici longe & prope diuerſis reſpectibus.*

✻ Et

MORALITER.

† deuote ſuſtinent, & iſti ſignificantur per latronem Chriſtũ confitentem, & eius gratiam poſtulantem, ppter quod ſibi dicitur.

5 *Hodie mecum eris in paradiſum.* Quia tales iam cum Chriſto ſunt per gratiam, & erunt per gloriam in futuro.

† *Erat autẽ ferre hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in vniuerſam terram, &c.* Exponatur ſicut Mat. 27. & Marci 15.

6 *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meũ. Et hæc dicẽs expirauit.* In hoc docuit nos ſemper Deo cõmendare ſpiritus noſtros noſtros, quorum corpora quotidie tendunt ad mortem, & horam penitus ignoramus.

7 *Videns autem Centurio quod factũ fuerat. &c.* Pro hoc a... iſte Gentilis confeſſus fuit Chriſtum tam clare, ſignif... fuit glorioſa confeſſio Gentilium in eorum cõuerſio... duritia Iudæorum in infidelitate. Ambroſ. O duriora pectora Iudęorum, iudex arguit, credit miniſter, pdit... lus ſuum morte pdẽnat, elementa fugiunt, terra conc... monumenta reſerantur: Iudæorum tamen auaritia im... bilis atque duritia manent orbe concuſſo.

†

a Decurio eſt qui de ordine curiæ eſt, & officium curiæ adminiſtrat,
dentes: † Et ecce vir nomine Ioſeph, qui erat † decurio, & vir
a Quia & ipſe diſcipulus Ieſu, ſed occultus, vitans prius inimicitias Iudæorum, ſed in hoc extremo officio minus curat de illis.
a bonus & iuſtus (hic non conſenſerat conſilio & actibus eo-
Ipſa eſt Ramatha Helcanæ, & Samuelis ciuitas in regione Thamitica iuxta Decapolim.
rum) ab Arimathia ciuitate Iudeæ, qui expectabat & ipſe re-
Si ignotus eſſet, ad principem non accederet, nec corpus impetraret.
gnum Dei. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu, &
b c depoſitum inuoluit ſyndone, & poſuit eum in monumento
d e exciſo, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat: Et dies erat
a Paraſceue eſt ſexta feria, qua præparabantur neceſſaria ſabbato.
f g paraſceues, & ſabbatum illuceſcebat. Subſecutæ autem mulie
h res, quæ cum ipſo venerant de Galilæa, viderunt monumen-
i tum, et quemadmodum poſitum erat corpus eius. Et † reuer
k tentes parauerunt aromata et vnguenta. Et ſabbato quidem
† ſiluerunt ſecundum mandatum.

percutientes ſolum pectora, ſilentes domū redeunt.
a *Nomine Ioſeph*. Ioſeph per nobilitatē potentiæ ſecularis ... accipere per iuſtitiā meritorū dignus eſt ſepelire.
THEOPH. Ioſeph tametſi primo latuerit, rem tamen dignam nunc facit, quamuis conſiliarius eſſet ac di... tandet petere ... hominis cru... quaſi perduel... ſeditioſi, nullū periculum ſuſ... ur, licet pericu... eſſet diuitiarū, ... t petit, ut hono ... ſepelit, ut in ... umento exci... bi nullus alius ... rat, vt ne dicāt ... phātę quod a... corpus ſurrexe ... ulieres autem ... em habebāt er... ñm, non tamē ... em oportebat, ... firmam ac par... :habebāt enim ... puro homine, ... vt ordinata & ... enta portabāt ... veterem Iudæorum conſuetudinem ſemper obſer... n de mortuis vngendis, vt ſabbato quidē quieuerant ... mandatum legis.
b *... acceſſit, &c.* Non Apoſtoli, ſed Ioſeph iuſtus & con... , & Nicodemus, in quo non erat dolus, ſepeliuit. Ta... etiam ſepultura Chriſti, quæ fraudem iniquitatem... non habet. In quo obſtruitur tergiuerſatio Iudæorū. ... ſi Apoſtoli ſepeliſſent, dicerent non ſepultum quē ... runt raptum.
c *...ndone*. Ex ſimplici ſepultura Domini ambitio diuitū ... demnatur, qui nec morti carere poſſunt diuitiis.
...YSTICE. In ſyndone munda Ieſum inuoluit, qui pura ... te eum ſuſcipit. Hinc etiam mos eccleſiæ habet, vt ſa... cium altaris non ſerico, non panno tincto, ſed puro ... o celebretur.
d *poſuit eum*. Bene ergo Chriſtus in monumēto iuſti cō... t, vt hēat filius hoīs vbi reclinet caput, & iuſtitiæ habi... ne quieſcat. Bene nouo, vt nouitate vitę qui Chriſtū ... ipit ambulet, nō ſepelit Chrm, niſi q credit in Chrm.
C
e *monumen. exci.* Solus Dominus tumulo includit, vt ſepultura illius & reſurrectio a noſtrę fragilitate naturæ diſſimilis monſtretur. Sepultus eſt, ſed quādiu voluit, reſurrexit, ſed quando voluit. D
f *In quo nundum*. Si in monumento vbi alius poſitus fuiſſet, poneretur, alius reſurrexiſſe fingeretur. In petra exciſo, ne ſi ex multis lapidib. ædificatum eſſet, ſoſſis tumuli fundamē-
1 tis, furto ablatus di- † Cōſul.
2 ceretur.
g *Et dies erat paraſce-*
3 *ues, & ſabbatum, il-* Ge. 1.d. & 2.a.
luc. &c. Sexta die fa-
4 ctus homo, ſabbato
5 quieuit Deus. Sexta
6 ergo crucifixus præ
7 parationis impletar
8 canum. Sabbato ſe-
9 pulchro quieſcens,
10 reſurrectionis expe-
11 ctat euentū. Sic nos
12 in ſexta mundi ęta-
13 te debemus pati pro
14 Dño. In ſeptima, i.
15 quando morimur, †Reuerſæ.
16 corpus in tumulo, E
anima cum Domino poſt opera manet in quiete, donec in octaua reſurgant corpora.
h *Mulieres*. Aliis notis Ieſu poſt depoſitū corpus recedentibus, ſolę mulieres q arctius amabāt, officiū funeris inſpiciebant, vt congruo tēpore munus deuotionis ſuę offerrent, expectantes quod Ieſus promiſerat, & ideo primę viderūt.
i *Et reuertentes*. Inſpecta Domini ſepultura reuertentes parāt aromata & vn. qui lecta, audita, recordata, paſſione Domini, ad opera virtutum quibus Chriſtus delectetur ſe cōuertunt, & ſabbato ſilent. Poſt ſabbatum cum muneribus F venturi ad dominum, cum finita præſentis vitæ paraſceue in beata quiete gaudentes expectant tempus reſurrectionis, quo Chriſto occurrunt cum redolentibus actionum aromatibus.
K *Et ſabbatho, &c.* Mandatum erat, vt ſabbathi ſilentium à veſpera vſque ad veſperā ſeruaretur. Ideo mulieres ſepulto Domino, quamdiu licebat operari, in vnguentis præparandis occupantur, paraſceue vſq; ad ſolis occaſum, & tranſacto ſabbato occidente ſole, vt mane venientes vngerent eum, quia veſpere ſabbathi præoccupante iam noctis articulo, monumentum adire non poterant.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ecce vir. *Hic deſcribitur deuota Chriſti tumulatio, quæ fuit ſolemnis & precioſa, licet mors fuerit ignominioſa, prout de utroque fuerat prophetizatum per Iſa. ſicut plenius fuit declaratum. Matth. 27.*
2 Decurio, & vir bonus & iuſtus. *Id eſt, exiſtens de curia, ſcilicet præſidis, vel imperatoris.*
3 Hic non conſenſerat conſilio & acti. eorum. *Scilicet, aliorum Iudæorum Chriſtum perſequentium.*
4 Ab Arimathia ciuitate Iudeæ. *Iſta eſt ciuitas quæ vocata eſt Ramatha, de qua fuit Helchana pater Samuelis, vt habetur primo Regum, primo a.*
5 Qui expectabat & ipſe regnum Dei. *Non temporale et terrenum, ſed cæleſte & æternum.*
6 Hic acceſſit ad Pilatum. *Erat enim de curia, & propter hoc habebat maiorem acceſſum.*
7 Et depoſitum inuol. ſyn. *Id eſt, panno lineo. Et ex hoc ordinatum eſt, quod corpus Chriſti non conſecratur niſi ſuper pannum lineum.*
8 Et poſuit eum in monumento exciſo. *Id eſt, in vno lapide excauato ſecundum quantitatē hominis, ne ſi ex pluribus lapidib. eſſet factum, poſſet dici à Iudæis quod ſuffoſſum fuiſſet ſepulchrum, & corpus inde ſublatum.*
9 In quo nondum quiſquam poſitus fuerat. *Ne poſſet dici quod ille qui prius ibi fuiſſet ſepultus, reſurrexiſſet, & nō Chriſtus.*
10 Et dies erat paraſceue. *Id eſt, feria ſexta, quæ dicitur paraſceues id eſt, præparatio, quia tunc præparabantur & coquebantur illa quæ debebant comedi in ſabbatho, ſecundum quod præcipitur Exo. 26. e.*
11 Et ſabbathum illuceſcebat. *Quia ſolemnitas ſabbathi incæpit à veſpere præcedentis diei.*
12 Subſecutæ autem mulieres, quæ cum ipſo venerant de Galilęa, viderunt monumētum, & quemadmodū poſi. &c. *Quæ erant Chriſto deuotæ: vt viderēt monumentum, & qualiter redire poſſent ad vngendum corpus Chriſti ibi poſitum.*
13 Et reuertentes. *Scilicet, à monumento.*
14 Parauerunt aromata & vnguenta. *Hoc fecerunt feria ſexta antequam intraret ſolemnitas ſabbathi, quamdiu erat eis licitum aliquid emere & parare.*
15 Et ſabbatho quidem ſiluerunt. *Id eſt ab operibus quieuerunt.*
16 Secundum mandatū. *Scilicet legis, quod habetur. Exo. 20. b.*

✠ N I-

MORALITER.

†
1 *Et ecce vir nomine Ioſeph, qui erat.* Exponatur vt ſup. Matt. 27. & Marc. 15.
10 *Et dies erat paraſceues.* BED. Quod autem Dominus ſexta die crucifixus, ſeptima in ſepulchro quieſcit, ſignificat, quod in ſexta mundi ætate nos pro Domino pati, i. velut mundo crucifigi neceſſe eſt, in ſeptimo vero, i. poſt mortem corpora quidem in tumulis, animæ vero cum Domino requieſcunt. Vſque nunc etiam mulieres ſanctæ, i. animæ humiles dilectione feruentes, paſſioni Chriſti diligenter obſequuntur.

† MO-

CAPVT XXIIII.

Id eſt, prima.

a V† Na autem † ſabbathi valde diluculo vene-
runt ad monumentum portantes, quæ para-
b uerant aromata, † & inuenerunt lapidem re-
uolutum a monumento, & ingreſſæ non in-
c uenerunt corpus domini Ieſu. Et factum eſt dum † mente
conſternatæ eſſent die iſto, ecce duo viri ſteterunt ſecus illas
d in veſte † fulgenti. Cum † timerent autem & declinarent

a Iam reſuſcitatum a mortuis.

vultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis viuentem

a Id eſt, in monumento qui locus eſt proprie mortuorum. Præſentia corporis.

e cum mortuis? Non eſt hic, ſed reſurrexit. Recordamini, quali-
ter loquutus eſt vobis, cũ adhuc in Galilæa eſſet dicens. Quia
oportet filiũ hominis tradi in manus hominũ peccatorum, &
f crucifigi, & die tertia reſurgere. † Et recordatæ ſunt verborũ

CAP. XXIIII.

A a Vna autem ſab. &c. Vna ſabbati idem eſt, quod prima ſabbati, i. vna dies à die ſabbati vel ſabbatorum, quæ nunc dominica dicitur. Quod valde mane mulieres ad monumentum venerunt, magnus feruor charitatis quærendi & inueniendi dominum oſtenditur.

† Sabbatorũ pro ſundo il luc.

Mystice. Exemplum datur, vt illuminata fide, decuſſiſque vitiorum tenebris, ad ſacrũ corpus domini accedamus. Nam ſepulchrum figura eſt altaris, in quo celebratur myſterium corporis & ſanguinis domini. Aromata

† Fulgurantu.

B quæ deferunt odorem virtutũ, & ſuauitatem orationũ, cum quibus altari propinquare debemus, ſignificat.

b *Lapidem reuolutum.* Reuolutio lapidis ſignificat reſerationem ſacrorum Chriſti, quæ velo literæ tegebãtur. Lex in lapide ſcripta eſt cuius ablato tegmine dñi corpus mortuũ nõ inuenit, ſed viuum euangelizatur, quia etſi cognouimus Chriſtum ſcdm carnem, ſed iam nõ nouimus. Potuit autem clauſo exire ſepulchro, qui clauſo exiuit vtero.

Ex. 31.d

c *Mente conſternatæ.* Mente conſternant, qa & lapidem immenſę magnitudinis reuolutũ ſtupebant, & corpus tã venerabile non inuentum dolebant. Sicut tentato in ſolitudine domino, expleta victoria angeli miniſtrabãt ei, ita modo poſt deuictam mortem venerunt angeli, qui non ſolũ verbo, ſed ẽt fulgenti habitu gloriam annunciant triumphantis. Et ſicut corpori in ſepulchro aſſiterunt, ſic corpori conſecrato in altari quotidie aſſiſtunt.

2.Co.5. Ma.4.b.

d *Declinarent vultum.* Nota ꝙ nec ſanctę mulieres in [terram] cecidiſſe, nec aliquis ſanctorum in reſurrectione dñi [pro]ſtratus in terram adorare legitur, vnde mos cępit in [eccle]ſia paſchali te[mpo]re non flecti [genua] in oratione, ſe[d ...] tu in terram
1 nato orare.
2 Exemplo n[...]
rum, cũ appr[...]
3 quamus my[...]
celeſtibus, cu[...]
4 dia ſupernor[...]
uium conte[...]
5 mur, ad conf[...]
6 angelorum
7 mus vultum i[n ter-]
8 ram humilit[er de-]
9 clinare, nos te[rram]
10 & puluerem c[...]
colentes.

e *Recorda.* Die[...] ſicut ex hoc [...] habemus, in [...] ſcipulos ẽt ſę[...] quæ eum ſeq[...]tur, dñs reſur[...]rum ſe prædixit. Paraſceue hora nona expirauit, ma[ne pri]ma ſabbati reſurrexit. Merito aũt vna die & duab. n[octibus] in ſepulchro iacuit, quia lucẽ ſuæ ſimplæ mortis (q[uæ] in carne erat) tenebris duplæ noſtræ mortis quæ in [corpo]re erat, & in anima, appoſuit, & vtramq; noſtram c[uravit]. Si.n. vtramque ſuſcepiſſet, nos a neutra liberaſſet.

f *Et recordatæ ſunt uerborum eius.* Sicut mulieres in m[onu]mento domini ſtantes, recordantur verborũ quæ [...] diſpenſatione præfatus erat, ſic nos inter dominicæ p[aſſio]nis myſteria celebranda, non ſolum paſſionis, ſed & [reſur]rectionis debemus recordari.

Nun.

C

NICOLAVS DE LYRA:

CAP. XXIIII.

* VNa autem ſabbathi. *Poſtquam Euangeliſta deſcripſit ingreſſum Chriſti in mundum per ſuam incarnationem, & eius progreſſum per ſuam prædicationem, & egreſſum de mundo per ſuam paſſionem, hic vltimo deſcribit eius regreſſum ad patrem per ſuam reſurrectionem & aſcenſionem. Et primo deſcribitur eius reſurrectio, ſecundo eius aſcenſio, ibi.* Vos aũt ſedete in ciuitate. *Circa Chriſti reſurrectionem primo deſcribitur Chriſti reſuſcitati apparitio, ſecundo, reſurrectionis probatio, ibi:* Conturbati vero. *Prima in tres: quia primo deſcribitur Chriſti apparitio facta mulieribus, ſecundo diſcipulis itinerantibus tertio omnibus ſimul exiſtentibus p̄ter Thomam. ſecunda, ibi:* Et ecce duo. *Tertia, ibi:* Dum autem hæc loquerentur. *Circa primum notatur tempus apparitionis cum dicitur.*

Diuiſio.

1 Vna autem ſabbati. *Id eſt, prima die poſt ſabbatum. Eo modo loquendi quo dicitur Gene. 1. a. Factũ eſt veſpere & mane dies unus id eſt, primus, vnde ibi conſequenter ſubditur, dies ſecundus & tertius & ſic de aliis.*

Ortus ſolis duplex.

2 Valde diluculo. *Contrarium videtur Marc. 16. a. vbi dicitur.* Orto iam ſole. *Dicẽdum quod duplex eſt ortus ſolis, vnus quãdo apparet primo lux eius ſcilicet aurora, alius quando apparet ſol ſup terram Marcus autem loquitur de primo ortu, non de ſecund[o. Vel] poteſt dici, quod quando mulieres receſſerunt de domo, erat diluculo, vt dicit hic Lucas, ſed quando venerant ad ſepulchr[um in]cipiebat apparere ſol ſuper terrã, ſicut dicit Marcus, quia lo[cus ſe]pulchri erat extra ciuitatem Ieruſalem, vt habetur Ioan. 19.*

3 Et inuenerunt lapidem reuolutum. *Quia angelus re[uolue]rat lapidem de oſtio monumenti vt habetur Mat. 28.*

4 Et ingreſſæ. *Scilicet locum monumenti, quia cuſtodes ſ[...] timore angeli apparentis, velut iacebant ſicut mortui.*

5 Et factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de i[...] *quod non inueniſſent corpus domini in ſepulchro.*

6 Ecce duo viri. *Id eſt, duo angeli apparentes in ſpecie vi[rorum].*

7 Steterunt ſecus illas in veſte fulgenti. *Io. 20. c. dicit[ur quod] erant ſedẽtes, vnus ad caput, alius ad pedes, vbi poſitum fu[erat cor]pus Ieſu. Dicendum quod quando Maria vidit ſola, erant ſ[edentes] vt ibi dicitur, ſed quando apparuerunt iſtis mulieribus plur[ibus ſi]mul ſtabant, vt hic dicitur. Facile enim eſt angelis ſic appar[entibus] mutari de ſeſſione in ſtationem, & è conuerſo.*

8 Cum timerent autem. *Ex viſione inſolita.*

9 Et declina. &c. *Ex verecundia.*

10 dixerunt ad illas. *Conſolando eas & inſtruendo de Chr[iſti re]ſurrectione, ſecundum quod Chriſtus eis præſentibus præ[dixerat] ideo ſubditur.* Et recordatæ ſunt verborũ eius,

* Nu-

MORALITER.

† 1 *Vna autem ſabbati. &c.* BED. Iuxta intellectũ vero myſticũ per hoc qđ mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, dat nobis exemplũ, diſcuſſis vitiorum tenebris ad dñi corpus accedere, nã & ſepulchrũ illud figurã dñici habebat altaris, in quo corporis myſteria non in ſerico, nõ in panno tincto, ſed inſtar ſyndonis, qua eum Ioſeph inuoluit, in linteo puro debent conſecrari, vt ſicut ipſe verã terrenæ naturæ ſubſtantiã morti pro nobis obtulit, ita & nos in commemoratione ipſius purũ de terrę germine candidũq;, & multimodo quaſi mortificationis genere calligatum linũ opponamus. Aromata aũt quę mulieres deferũt ſignificant odorem virtutum, & orationum ſuauitatẽ quibus altari appropinquare debemus. Reuolutio aũt l[apidis] inſinuat reſeratioñe ſacrorum, quæ tegebatur velan[mine li]terę legis, quæ in lapide ſcripta fuit, cuius ablato te[gmine] corpus dñi mortuum non inuenitur, ſed viuum E[uange]lizatur, quia etſi cognouimus ſcdm carnem Chri[ſtum] iam nunc non nouimus. Qũo aut poſito in ſepulc[hro cor]pore dñi angeli aſtitiſſe leguntur, ita & tpe conſecr[ationis] myſterii corporis Chriſti aſſiſtere ſunt credendi. I[pſi er]go exemplo deuotarũ mulierum quoties myſterii[s cœle]ſtib. appropinquamus, pp Euangelicam pñtiam ſe[u re]uerentiam ſacræ oblationis cũ omni humilitate v[ultum] declinemus in terram, nos eſſe terrã & cinerẽ rec[ogn]oſcentes.

6 *Ec. &c.* Per quos ſignatur bonus actiuus & cõtẽp[latiuus].

†

a *unciauerant.* Sicut in principio mulier autor culpæ vi-
ro ..it,vir executor fuit erroris, ita nunc qui mortem
pr..r guſtauerat, reſurrectionem vidit, & ne perpetui rea-
tu opprobrium apud viros ſuſtineret, quæ culpam viro
tr.. ſfuderat,transfudit & gratiā.Et qa conſtantiam prædi
ca..di non habet in-
fe..or ſexus, ad exe-
q..dum infirmior,
n..ndatur viro oſſi-
ci..n Euangeliandi.
b *..t non crediderunt.*
Q..od diſcipuli tar-
d..:redunt,non tam
il..rum infirmitas
q..m noſtra futura
fi..itas ſuit, nam il-
li..dubitantibus re-
ſu..ectio multis ar-
g..nentis monſtra-
t..quæ dum legen-
te..agnoſcimus, qd
al..dq̃ de eorum du
bi..tione ſolidamur?
c *..etrus autem ſurg.*
I..nnes commemo
r..,quod & ipſe &
P..rus ſimul cucur-
r..unt, & quod Pe-
t..intus introeunte
i..nonumētum, &
v..ente linteamina
&..dadarium, ipſe Io-
a..nes inclinans ſe
..it lintheamina,
..introiuit.Sed in-
t..ligendum eſt Pe-
t..m primo procūbentem vidiſſe, quod Lucas cōmemo-
..,Io.tacet.Poſt vero ingreſſum,vt diligētius interiora di-
..oſceret,ingreſſum tamen, antequam Ioannes intraret.
C ..*Stadio.ſexagin.*Stadiū eſt octaua pars miliarij,& ideo ſexa-
..ta ſtadiis 7.milia paſſuum & quadringentos ſignificat.
..uod ſpaciū eis cōgruit q de morte & ſepultura Dñi certi
..adiebantur,de reſurrectione dubij.Nam reſurrectionē q
..iſt ſeptimā ſabbathi facta eſt,octauo numero ɔtineri nul-
lus

..lus ambigit. Diſcipuli ergo qui de Deo loquētes incedūt, D
ſextum milliariū c.. ..itineris cōpleuerunt, quia illū ſine
querela viuentē .. que ad mortē, quā ſexta ſabbathi ſubiit,
peruenisſe docebant. Compleuerāt & ſeptimā, qa hunc in
ſepulchro quieuiſſe nō dubitabant. Sed de octauo dimidiū
tantum peregerunt,
quia gloriam iā cele
bratæ reſurrectionis
perfecte non crede-
bant.
c *Nomine Emaus.*
Emaus ipſa eſt me-
tropolis ciuitas inſi-
gnis Paleſtinę,q̃ poſt
expugnationem Iu-
dææ ſub Marco Au-
relio Antonio prin-
cipe reſtaurata, cum
ſtatu mutauit & no-
men.
f *Dum ſabulentur & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus.* Loquētes de
ſe Dominus appro-
pinquans comitatur
vt & fidem reſurre-
ctionis eorum men-
tibus incendat, & q
ſe promiſerat factu-
rum, impleat. *Vbi
ſunt duo vel tres congre
gati in nomine meo,
ibi ſum in medio eorum.*
g *Approoinquans ibat
cum illis. Oculi, & cæt.*
Apparuit quidem in
ſpecie propria,ſed ſpeciem quam re cognoſcerent,non o-
ſtendit.Sicut & ipſi & intus amabāt,& tamen dubitabant,
ſic ipſe foris & præſens adeſt, & quis ſit, non oſtendit.De
ſe ergo loquentibus præſentiam exhibet,ſed de ſe dubitan
tibus ſpeciem cognitionis aufert.
h *Peregrinus es in Ieruſ. & nō cognouiſti, quæ facta ſunt in illa his
dieb.? Quib. &c.* Peregrinum putant, quē non agnoſcūt. Et
vere peregrinus erat eis, a quorū fragilitate per gloriam re
ſurrectio-

a eius.Et regreſſę à monumento nunciauerunt hæc omnia il- 1
lis vndecim, & cæteris omnibus. † Erat autem Maria Ma- † up.8.a
gdalenæ,& Iohānna,& Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis
erant quæ dicebant ad Apoſtolos hæc. Et viſa ſunt ante illos 2
b ſicut delyramentum verba † iſta, & non crediderunt illis.
c Petrus autem ſurgens, cucurrit ad monumentum, & † pro- 3
cumbens vidit lintheamina ſola † poſita, & abiit ſecum mi- 4
rans,quod factum fuerat. Et ecce duo ex illis ibant ipſa die 5 6 † Demiſſo capite proſpiciens.
d in caſtellum quod erat in ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Ie- 7 † iacētia
ruſalem,nomine Emaus. Et ipſi loquebantur adinuicem de 8
e his omnibus quæ acciderant. † Et factum eſt dum fabularen- †
f tur,& † ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat 9
g cum illis.Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoſce- †
rent.Et ait ad illos; Qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad 10
inuicem ambulantes, & eſtis † triſtes? Et reſpondens vnus 11
h cui nomen Cleophas,dixit ei: Tu ſolus † peregrinus es in Ie- 12 Matth. 18.c. 2 Aduena.
ruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? 13
Quibus ipſe dixit; Quæ? Et dixerunt; De Ieſu Nazareno qui 14

a Ipſa eſt ſoror Lazari,quæ vnxit Dominum unguento.
a Vxor Chuſæ procuratoris Herodis.
a Mater Iacobi minoris & Ioſeph, ſoror matris Domini unde Iacobus frater Domini dicitur.

NICOLAVS DE LYRA.

Nunciauerunt,hęc omnia illis vn. *Quia duodecim.ſ.Iudas ſuſpenderat,ſed adhuc videtur,quod nō eſſent vndecim Apoſto ſed tantum decē,quia Thomas erat abſens,vt videtur Io.20. Di ..ndum,q erat cum aliis.quando iſtæ mulieres nunciauerūt,ut hic ..icitur,& ſimiliter quando duo diſcipuli regreſſi de Emaus,narra- ..ant quæ viderant,vt habetur infra,eod.cap.ſed tamē Thomas di- ..credens diſceſſit ab aliis per aliquod ſpacium,& tunc venit Ieſus & ſtetit in medio diſcipulorum dicens.Pax vobis,abſente Thoma, vt dicitur Ioan.20.*

2 Et viſa,&c. *Id eſt,phantaſtica & non vera.*

3 Petrus autem ſurgens. *Et Ioannes cucurrit cum eo,vt habe tur Ioan.20.vbi iſte curſus plenius deſcribitur.*

4 Et procum. *Ioannis 20. dicitur quod ipſe intrauit monumen- tum,& vidit lintheamina &c. Dicendum,quod veniens ad oſtium monumenti primo inclinauit ſe ad videndum,ut hic dicitur, poſtea intrauit ad certius cognoſcendum veritatem.*

5 Et abiit ſe. mi. *Id eſt,cogitans de Chriſti reſurrectione.*

6 Et ecce duo,&c. *Hic conſequēter deſcribitur apparitio facta ..uobus diſcipulis itinerantib. Et primo deſcribitur iſta apparitio, ..cūdo apparētis cognitio ibi. Et factū eſt. tertio cognitionis relatio, ..bi;* Et reſurgentes: *Circa primum dicitur.* Et ecce duo. *Scilicet ..x 70.diſcip.quorū vnus vocabat Cleophas,vt infra habet, alius ..icitur fuiſſe Lucas Euangeliſta,propter q & nomē ſuum tacuit.*

7 Ibant

7 Ibant ipſa die. *Scilicet die reſurrectionis.*

8 In caſtellum,quod erat,&c.16. *ſtadia faciunt vnam leucā, ex quo patet, quod non diſtabat à Ieruſalem per quatuor leucas integre.ſed deficiunt quatuor ſtadia.*

9 Et factū eſt dum fabularentur & ſecum,quæ.&c. *Non dicitur hic fabulari à fabula:ſed à for faris,quia non loquebantur de vanis,ſed de operibus Ieſu & morte eius.* F

10 Oculi autem illorum tenebantur,&c. *Quia incredulitas eorum et dubietas demerebatur,quod Chriſtus cognitionem ſui cor poris ab eis retardaret.*

11 Qui ſunt hi ſermones. *Non quærit ex ignorantia, ſed vt ex eorum reſponſione incredulitas eorum conuenientius arguatur.*

12 Tu ſolus peregrinus es in Ieruſalem, &c. *Ly ſolus, non facit excluſionem aliorum peregrinorum, cum multi valde pere- grini,& de diuerſis partibus veniſſent in Ieruſalem ad diem fe- ſtum paſchæ, vt habetur Ioannis 12. b. ſed notat excluſionem co- gnitionis ab iſto ſic apparente, ſcilicet notitia mortis Ieſu, vt ſit ſenſus:Cum multi peregrini his diebus venerint in Ieruſalem,mi- rum eſt quod tu ſolus inter alios peregrinos ignores ea quæ ſunt nota aliis omnibus.*

13 Quibus ipſe dixit: Quę? *Non quærit ex ignorantia, ſicut prius dictum.*

14 De Ieſu Nazareno, qui fuit vir Propheta potens in o- pere. *Scilicet miraculorum.*

✲ Et

MORALITER.

Ibant ipſa die. Nam ipſa die reſurrectionis aperta fuit via ..eatitudinis, quæ per Emaus ſignificatur, eo quod mater ..ulcedinis interpretatur,& ex tunc Chriſti diſcipuli per ..iam conſequendæ beatitudinis gradiuntur.

Et ipſi loquebantur adinuicem de his omnib.quæ acciderant, &c. ..cilicet Ieſu conuerſatione & eius morte, prout patet ex ..itera ſequenti.

Et ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis, &c. Nam ipſe di- ..it Matth.18.c. Vbi duo vel tres ſunt congregati in nomi- ne meo, in medio eorum ſum, propter quod iſtorū exem- plo cum per viam incedimus combinati de ſalutiferis lo- qui debemus, vt Chriſtum nobiſcum pergentem habea- mus,& non ſolum pergentem, ſed etiam nos docentem, ſicut iſtis duobus diſcipulis cum quib. ibat,ſcripturas pro- phetarum aperiebat, Sed quoniam auditores legis non iu ſtificantur,ſed factores,ideo eorum oculi nō fuerunt aper- ti audiendo ſcripturas, ſed opera pietatis faciendo ipſum in ſpecie peregrini trahendo ad hoſpitium, & apponendo cibum, ideo ſequitur.

† Et

ſurrectionis iam longe [...] uorum fide reſurrecti[...]nis neſcia extraneus manebat.

A a *Vir propheta, potens in opere & ſermone co[ram] Deo [&] omni populo. Et quomodo trad.&c.* Prophetam & mag[...] fi- lium Dei tacent, vel quia nondũ perfecte credunt, [...] credunt timent tradi in manus Iudæorum, neſcientes cum quo loquuntur.

b *Nos autem ſperabamus quia ipſe eſſet redempturus, &c.* Quodãmodo redarguũt ſeipſos, quod in illũ redemptionem ſperauerint, quem mortuum viderant, nec reſurrecturum credebant, & maxime dolent cum ſine culpa occiſum, quẽ innocentem nouerãt, & ex hoc triſtes incedebant.

† Arqui.

† Diluculo per uenerũt

† iis qui erãt nobiſcum.

c *Terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non*
B *inuen.&c.* Merito dicuntur terruiſſe eos quib. de non inuento corpore plus mœſtitiam addiderunt, quam de nunciata reſurrectione gaudium quo recreãtur afferunt.

d *Abierunt quidã ex noſtris ad monumentũ, & ita inue. &c.* Cum ſupra dixerit Petrũ
C cucurriſſe ad monumẽtum, & modo dicat Cleophas. *Quidam ex noſtris abierunt ad mo.&c.* Intelligẽdum eſt, quod duo ſimul ierunt. Sed Petrum ſolum primo commemorauit, quia primitus illi nunciauit Maria.

e *O ſtulti & tardi corde ad cred.* Hic gemina humiliandi neceſſitas

ſitas incumbit, qui nec in ſcripturis q̃tum oportet edo[cti], D
nec ad implenda q̃ nouimus q̃tum decet, ſumus inſtructi. [...]
ſi Moyſes & prophetæ de Chriſto locuti ſunt, & eum [per]
paſſionẽ & gloriã intraturum prædixerant, quo glorian[tur]
ſe eſſe Chriſtianum, qui neq; in ſcripturis qualiter ad Chri-
ſtum pertinent [in-]
ueſtigat, neq; ad g[lo-]
1 riam quã cum Chri-
2 ſto habere cupit, p[er]
paſſiones atting[ere]
deſiderat.
3 f *Et ipſe ſe finxit lon-*
gius ire. Et coegerũt il-
4 *lum dicentes: Mane no-*
biſ &c. Talem ſe [ex-]
5 hibuit in corpo[re],
qualis apud illo[s e-]
6 rat in mente. Pro[...]
di erant, ſi hunc c[...]
nondum vt Deu[m]
7 diligebant, ſalu[...]
vt peregrinum c[...]
gerent. Sed quia [ex-]
8 tranei a charitate [...]
9 ſe non poſſunt, c[...]
10 quibus veritas g[...]
11 diebatur, ad ho[spi-]
12 tium uocant, im[...]
13 cogunt. Quo exe[m-]
plo colligitur, [...]
14 peregrini nõ ſol[um]
15 ad hoſpitium [...]
vocandi, ſed eti[am]
16 trahendi.
g *Fregit, & porri-*
17 *bat illis.* Quem in [ex-]
18 poſitione ſcriptu[ræ]
19 non cognouer[unt,]
20 in fractione pa[nis]
nouerunt, quia [non]

a fuit vir propheta, potens in opere & ſermone coram Deo
& omni populo: Et quomodo tradiderunt eum ſummi ſa-
cerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & cru
b cifixerunt eum: Nos autem ſperabamus, quia ipſe eſſet † re-
Prom[i]ſſam reſurrectionem tacent, timentes eum cui loquebantur.
dempturus Iſrael. † Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies* eſt
hodie, quod hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex †
c noſtris terruerunt nos, quæ † ante lucem fuerunt ad monu-
mentum, & non inuento corpore eius, venerunt dicentes
ſe etiam viſionem angelorum vidiſſe, qui dicunt eum viue-
d re. Et abierunt quidam ex † noſtris ad monumentum, & ita
† inuenerunt ſicut mulieres dixerunt, ipſum vero non † in-
e uenerunt. Et ipſe dixit ad eos: O † ſtulti & tardi corde ad cre-
dendum in omnibus, quæ loquuti ſunt prophetæ. Nonne
hęc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?
& incipiens a Moyſe & omnibus prophetis, interpretatur
illis in omnibus ſcripturis, quę de ipſo erant: Et appropin-
f quauerunt caſtello, quo ibant, & ipſe ſe finxit longius ire. Et
coegerunt illum dicentes[1]. Mane nobiſcum Domine, quo-
niam adueſperaſcit, & inclinata eſt iam dies. Et intrauit cum
illis. Et factum eſt, dum recumberet cum eis, accepit panem
g & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi
h eorum, & cognouerunt eum, & ipſe † euanuit ex oculis

auditores legis, ſed factores iuſtificabuntur, & veritas [me-]
lius operando quam audiendo intelligitur.

h *Aperti ſunt oculi eorum, & cognouerũt eum, &c.* Subtrahi[tur] carnalibus oculis ſpecie infirmitatis, vt mentibus incip[iat] apparere gloria reſurrectionis, vnde ſubditur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſermone coram Deo & omni populo. *Prædicationis, & doctrinæ.*

2 Et quomodo tradiderunt eum, &c. *Quia ꝓcurauerunt eius captionem, & perſuaſerunt populis ut coram Pilato peterent eius crucifixionem & Barrabæ dimiſſionem, vt habetur Matth. 27.c.*

3 Nos autem ſperabamus, quia ipſe, &c. *Quaſi dicat, iam euaneſcit ſpes noſtra. Cuius ſubditur cauſa.*

4 Et nunc ſuper hęc omnia tertia dies eſt hodie. *Quia prædixit ſe reſurgere, & tamen adhuc non apparuit diſcipulis, licet, tertia dies ſit prope finem, ſicut dicitur infra:* Aduelperaſcit & incli. eſt iam dies.

5 Sed & mulie. quædam ex noſtris terrue. nos. *Non reſurrectione Chriſti, quam nunciabant, ſed de ablatione corporis eius quã diſcipuli timebant.*

6 Dicentes ſe etiam viſionem Angelorum vidiſſe, qui di. e. vi. *Sed diſcipuli non credebant plene, timentes ne tanquam mulieres de facili fuiſſent deluſæ.*

7 Et abierunt quidam ex no. &c. *Scilicet Petrus & Ioannes, vt ſupra dictum eſt, & ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt, non quantum ad uiſionem Angelorum ſeu auditionem uerborum ab ipſis. Sed quia inuenerunt ſepulchrum uacuũ corpore, et ſola lintheamina remanſiſſe: ideo ſubditur.* Ipſum vero non inuenerunt.

8 Et ipſe dixit ad eos. *Ex reſponſione eorum arguens eos.*

9 O ſtulti. *Propter cæcitatem intellectus.*

10 Et tardi corde. *Propter tarditatem affectus.*

11 Ad credendum in omnibus quæ loquuti ſunt Prophetæ. *De Chriſti morte & reſurrectione, quas ſcripturas debebant intelligere, maximè quia fuerant cum Chriſto: qui diſcipulis de talib. loquebatur.*

12 Non-

12 Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in [gloriam ſuam.] *Tum propter patris præordinationẽ. Tum etiã propter Chriſti ex[al]tationem. Tum propter humanam redemptionem. Tum propter ſcripturarum impletionem, ideo ſubditur.*

13 Et incipiens a Moyſe & omni. prophe. &c. *Non q[uod] om[nes] ſcripturas quæ de Chriſto ſunt, explicaret. quia in tam breui tempore non fieret, ſed explicauit tantum quantum ſufficiebat ad propoſitum oſtendendum. Et ideo ly omnibus non facit diſtributionem [pro] ſingulis generum, ſed pro generib. ſingulorum, ſicut dicitur: Omne animal fuit in arca. Noe, quia de qualibet ſpecie animalium fuerun[t] aliqua indiuidua. Et ſic Chriſtus in propoſito de lege & prophe[tis] & agiographis induxit aliqua teſtimonia.*

14 Et ipſe finxit ſe longius ire. *Non fuit ibi aliqua falſitas, [...] fuit talis fictio ad deſignandum ueritatem, ſcilicet diſtantiam e[ius a] cordibus eorum ꝓpter fidei defectũ. Tales enim apparitiones u[t] communiter fiunt ſecundũ diſpoſitionẽ interiorem illorum quibus fiunt.*

15 Et coegerunt illum. *Id eſt, obnixè rogauerunt deſiderantes adhuc audire illum.*

16 Et intrauit cum illis. *Quia per dictum deſiderium diſponebantur ad fidei complementum.*

17 Et factum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti apparentis cognitio, cum dicitur,*

18 Accepit panem & be. ac fregit & por. il. *Sicut conſueuerat facere ante paſſionem. Sic enim frangebat panem ac ſi ſcinderetur cum cultello.*

19 Et aperti ſunt oculi eorum. *Quia uoluntarie ſe eis eſt [osten]dit in effigie qua erat cognoſcibilis ab eis, & cum hoc cognouerunt eum per modum fractionis panis.*

20 Et ipſe eua. ex ocu. eo. *Oſtendens diſcipulis quod habebat corpus glorioſum, quod ſubito poteſt diſparere per dotem agilitat[is].*

MORALITER.

† 19 *Et aperti ſunt oc. eorum.* Scilicet cordis & corporis ad cognoſcendum ipſum, †

a *dixerunt ad inuicem. Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis. &c.*

Myſtice. Ideo in Chriſto illis oſtenſa eſt alia effigies, ne e... n niſi in fractione panis cognoſcerent, vt oẽs intelligant ... Chriſtũ nõ agnoſcere, niſi fiant participes corporis

ei... d eſt, eccleſiæ, cuius vnitatem cõmẽdat apoſtolus in ſacramento panis, dicens: *Vnus panis & vnum corpus multi ſumus.* ... um ergo panẽ benedictum porrigit, aperiuntur oculi vt eum cognoſcant & remouetur impedimentum quod a ſathana in oculis erat, ne agnoſceretur Ieſus. Et hoc impedimentum permittit ... eſſe dominus, donec ad ſacramentum panis veniatur. Sed anticipata vnitate corporis aufertur impedimentum ... c, vt poſſit Chriſtus agnoſci.

b *...rdens erat in no.* Gregor. Exaudito ſermone cor pri⁹ torpe... te incredulitatis & timoris frigidum igne ſancti ſpiritus ... eſt accẽſum, vt iam ſuperno deſiderio ardeat, & ad credendum veritatem ſe extendat. Quot præceptis inſtruitur homo, quaſi tot facibus inflammatur.

Theophylactus. Edebat cor eorũ vel igne verborum domini, quib intendebant tantum veris. Vel quia co... ſerente ſcripturas percellebatur intrinſecus cor eorũ. qu... ille qui diſſerebat, Dominus erat.

c *...rrexit domi. ve.* Iam fama erat q̃d reſurrexerat Ieſus ab illis mulierib. facta, & a Simone Petro cui apparuerat, ... hæc loquẽtes inuenerant iſti duo, ſed & ipſi prius audierant q̃ ... texerat, ſed timuerunt dicere in via, q̃n tantummodo an... los dixerunt viſos mulierib. Ignorãtes. n. eum cũ quo loquebantur, poterant timere ne inciderent in manus Iudæorum, ſi quid paſſim dicerent de Chriſti reſurrectione.

d *...etit Ieſus in me.* Hæc oſtenſio eſt illa, de qua Ioãnes ait: *C... ſero eſſet die illa vna ſab & c v n ... Ieſus & ſtetit in medio eorum & dixit eis. Pax vobis.* Quod vero dicit Ioannes Thomam non fuiſſe cum illis: cum Lucas dicat iſtos duos inueniſſe vndecim congregatos, & eos qui cum eis erant, intelligendum eſt quod Thomas inde exiſſet antequam dominus ... eis hoc loquentibus appareret.

e *Spiritum videre. Et dixit eis.* Nouerãt diſcipuli fuiſſe verũ hominẽ, ſed poſtquã mortuus eſt, non credunt tertio die potuiſſe veram carnem de ſepulchro reſurgere. Putant ergo ſe videre ſpiritum quem emiſit ĩ paſſione, ſed hunc errorem auſert dominus.

Iam certi de reſurrectione.

a eorum. Et dixerunt ad inuicem. Nonne cor noſtrum ardens
b erat in nobis, dum loqueretur* in via, & aperiret nobis ſcri- * nobis
pturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Ieruſalem. 1
Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipſis

Primo omnium virorum apparuit Petro quod etſi non dicit euangeliſta quando, vel vbi factum ſit, non ... a factum eſt, non tacet.

c erant, dicentes, quòd ſurrexit dominus verè, & apparuit 2 3
Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in via, & quo- 4 5
modo † cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem 6
d hæc loquuntur, ſtetit* Ieſus in medio eorum, & dixit eis. Pax †
vobis. Ego ſum, nolite timere. † Conturbati vero & conter- 7 8 † Stupefacta.

Non ... m

e riti, exiſtimabant ſe ſpiritum videre. Et dixit eis. Quid turba- 9 †
f ti eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? Videte 10
g manus meas & pedes* quia ego ipſe ſum. Palpate & videte, 11
h quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habe
re. Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc au
i tem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit:

f *Quid turbati eſtis.* Ambroſius. Credebant apoſtoli, ſed tamen turbãtur. Primo quia paucorum opinionem ſentẽtia maioris partis excludit. Deniq; quia Petrus etſi crederet reſuſcitatum, turbari potuit quod clauſis ianuis dominus cũ corpore ſuo ſe improuiſus infuderit.

E

g *Cogitationes aſcendunt in corda.* Falſæ non deſuper deſcendẽtes, ſed ſicut mala herba in corde aſcendentes, fidem quam in vobis plantaui exigo, quod ex vobis ortum eſt condemno, ſi non eſt veritas reſurrectionis, eſt fructus paſſionis.

F

✻ Titus Boſtrorum Epiſcopus. Oſtẽdit ſe tãquam verum Deum, huic. n. ſoli occulta cordium ſenſa patent.

h *Palpate & videte.* Multis documẽtis perſuadet reſurrectionem probendo ſe, & oculis videndũ, & manib. contrectadũ, qui dum palpando oſſa carnemq; mõſtrat, ſtatum ſuæ vel noſtre reſurrectionis ſignat in qua corpus noſtrũ, & ſubtile erit per effectum ſpiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. Poſt reſurrectionem dñs in corpore ſuo duo contraria oſtendit, & palpabile eiuſdem naturæ, vt informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad premium.

i *Oſtendit eis manus. &c.* Vt oſtẽſa vulnerũ cicatrice infidelitatis vulnus ſanaret, quas cicatrices & tũc ſeruauit, & in iudicio ſeruaturus eſt. Primo ad fidẽ reſurrectionis inſtruẽdã. Deinde vt patri pro nobis ſupplicans, quale genus mortis pro hominẽ pertulerit ſemper oſtendat. Tertio, vt ſua morte redemptis quã miſericorditer ſint adiuti, propoſitis eiuſdem ☞ mortis

Chriſtus cicatrices ſeruauit propter quatuor.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et ſurgẽtes eadẽ hora regreſſi. *Quamuis enim iam eſſet tarde vt patet ex prædictis, tamen ex fidei feruore, & remoto Iudæorũ timore ſtatim regreſſi ſunt in Ieruſalem ad illos diſcipulos qui erãt inclusi propter metum Iudæorum, vt habetur Ioan. 20. e. ad nunciã... dum eis Chriſti reſurrectionem. Ideo ſubditur.*

2 Et inuenerunt cõgregatos vndecim. *Quia adhuc Thomas erat cum aliis.*

3 Dicentes q̃ ſurrexit dominus vere & apparuit Simoni. *Quando autem iſta apparitio fuerit non legitur expreſſa. ſed tunc creditur fuiſſe facta quando Petrus cucurrerat ad monumentum & viderat linteamina poſita, abiit mirans ſecũ quod factum fuerat, vt dictum eſt, ſupra.*

4 Et ipſi nar. *Apparitionem eis factam prout deſcripta eſt per ... um, tamen nec iſtis nec aliis Thomas credidit, ſed per aliquod ſpatium ab aliis diſceſſit, & tunc ipſo abſente facta eſt iſta apparitio quæ ſequitur.*

5 Dum

5 Dum autem hæc loquuntur. *Hic deſcribitur tertia apparitio facta omnibus præter Thomam, cum dicitur.*

6 Stetit Ieſus in medio eorum. *Subito enim inter diſcipulos apparuit, quia ad eos ianuis clauſis intrauit, vt habetur Io. 20. f.*

7 Ego ſum nolite timere. *Non res phantaſtica ſeu illuſio diabolica.*

8 Conturbati vero. *Hic conſequenter deſcribitur reſurrectionis probatio per hoc quod oſtendit ſe verum hominem & verum Deum, & ſecundum humanitatem vere ſuſcitatum, vt patebit proſequendo.*

9 Exiſtimabant ſe ſpiritum videre. *Diuina enim prouidẽtia permiſſi ſunt dubitare, ad maiorem certificationem fidei de dominica reſurrectione.*

10 Videte manus meas & pedes. *Per cicatrices clauorum ibi manentes oſtendit quod erat idem corpus numero.*

11 Palpate & videte. *Per hoc enim oſtendebatur habere corpus verum & non phantaſticum.*

✻ Habetis

MORALITER.

† 1 *Et ſurgentes eadem hora regreſſi.* Nam ea quæ ſunt ad communem ſalutem, nõ ſunt tacenda ſed reuelanda. Tob. 12. b. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum eſt. Ideo ſubditur.

4 *Et ipſi nar.* Dũ hæc loquerẽtur, Ieſus ſtetit in medio eorum, quia congregati erant in eius nomine, vñ præmittit, inuenerunt

uenerunt congregatos vndecim.

† *Et dixit eis. Pax vobis.* Ex quo patet quod illi ſunt pacifici qui vere ſunt diſcipuli Chriſti.

† *Et dixit eis Quid tur.* Secundum ſenſum literalem certificauit eos de ſua reſurrectione per tria, ſ. per viſum, dicens.

10 *Videte manus me. & pe.* Et per tactum dicens.

11 *Palpate & vi. quia ſpi. car. & oſ.* Et per guſtum ibi cũ dixit.

A mortis inſinuent indiciis. Sed poſtremo, vt in iudicio quã iſte dãnẽt impij denunciet, oſtenta q̃ ab illis accepit cicatrice. Non ergo ex impotentia curandi cicatrices ſeruauit, ſed vt perpetuum victoriæ ſuæ circunferat triumphum.

a *Habetis hic aliquid.* Ad inſinuãdam veritatẽ reſurrectionis, non ſolum tãgi, ſed conueſci voluit, non quod vel ipſe vel nos poſt reſurrectionem cibo debeamus indigere, ſed vt corpus, non ſpiritum eſſe manifeſtaret, manducauit poteſtate, non neceſſitate. Aliter abſorbet aquam terra ſitiens, aliter ſolis radius calens: Illa indigentia iſte potentia.

B b *Piſcis aſſi.* Piſcis aſſus, ipſe mediator paſſus, in aquis humani generis captus laqueo mortis aſſatus tempore paſſionis. Ipſe & fauus mellis nobis eſt in reſurrectione. Fauus mellis in cera, i. diuinitas in humanitate. In huius mellis comeſtione ſignatur,

C quia illos in corpore ſuo ad æternam quietem ſuſcipit, qui cum tribulationes pro Deo ſentiunt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Qui hic aſſantur, i[bi] vera dulcedine ſatiabuntur.

† de fauo [nõ] ſpiratio. † mandu cauit.

† illorũ . enim [...] 7.a

a Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt
b ei partem piſcis aſſi & † fauum mellis. Et cum † mandu-
c caſſet coram eis, † ſumens reliquias dedit eis. Et dixit ad
eos: Hæc ſunt verba quæ loquutus ſum ad vos, cum ad- *In ca[r]nem mortali carna.* *Scilicet hæc verba*
huc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia
quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis & Pſalmis de
d me. Tunc aperuit † illis ſenſum, vt intelligerent ſcriptu-
e ras. Et dixit eis: † Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic opor-
tebat Chriſtum pati, & reſurgere a mortuis die tertia, &
f prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem
a Non in vna tantum gente Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum.
peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ieroſo-
a Qui vidiſtis & audiſtis. b Quæ prædicanda ſunt. c Vt ſufficiatis ad teſtandum. d Vobis. e Auxilium. Spiritusſancti gratiam.
g lyma. Vos autem eſtis teſtes horum. † Et ego mittam pro-
h miſſum patris mei in vos: Vos autem ſedete in ciuitate

1
2
3
4
5
6
7
8
9

c *Et cum manducaſſet.* Omnes ambages aufert: Viſus eſt, tactus eſt, manducauit, & ne in aliquo ſenſus humanos luſiſſe videretur, mittit manus ad ſcripturas, vt etſi magicis artibus videatur potuiſſe quod voluit, ſicut dicunt pagani, ſaltem videat prophetare non potuiſſe antequam natus fuit.

d *Tunc aperuit.* Poſt viſum, poſt contactum, poſt commemoratam legem aperuit ſenſum, vt quod vident & loquunt, intelligant, deinde poſt ſui corporis commendatam veritatem commendat eccleſiæ vnitatem. *Et prædicari in nomine eius.*

e *Oportebat*

e *Oportebat Chriſtum pati, &c. incipientibus ab Ieroſolyma,* Oportebat vt miniſtri qui pœnitentia & remiſſionẽ [...] prædicaturi in omnes gentes, inciperent ab Ieroſolymis. [...] ſolum quia illis credita ſunt eloquia Dei, & quia eo[rum] eſt adoptio filiorum, & gloria, teſtamenta, & legiſlatio, ideo etiam vt [gen]tes varijs error[ibus] & facinoribus ir[reti]tæ, hoc max[imo] indicio diuinæ [pie]tatis ad ſpem v[eniæ] prouocentur, q[uod] eis qui filium [Dei] crucifixerunt, v[en]iã relaxat.

f *Prædicari in no[mine] eius.* ✻ THEOP[HYL.] Hæc cum dixit, [ba]ptiſmi memini[t] quo per depoſi[tio]nem priorum [ſcele]rum ſubſequitu[r ve]nia peccatorum [...] quo pacto in Chriſti nomin[e ba]ptiſma fieri, cu[m] bi mandet hoc i[n] nõie patris, &c [pri]mo qdem dici[tur] quod non intel[ligi]tur quod in ſolo Chriſti nomine fiat baptiſma, ſed c[um] Chriſti baptiſmate aliquis baptizetur, id eſt, ſpiritua[li] non Iudaic[o], nec tali quali Ioannes baptizabat ad ſ[olam] pœnitentiam, ſed ad ſpiritus almi participationem. [...]ro baptiſma in Chriſti nomine, ideſt, morte Chriſti in[...]gas. Sicut enim ipſe poſt mortem triduo reſurrexit, [ſic] nos ter in aquam mergimur, & conuenienter emergi[mus] incorruptibilitatis ſpiritus arram recipientes.

g *Et ego mittam.* & IDEM. Ne turbati cogitarent, quo[mo]do nos homines idiotæ teſtimoniũ perhibebimus gẽ[tibus] & Iudæis qui te occiderunt, ſubiungit, *Et ego mittam, &c.*

h *Vos autem ſedete.* Poſt quam diſcipulos de virtute p[ræ]dicationis perfecte inſtruxit, cũ repente ſi vellet poſſet eos [ro]rare, diſtulit, dicẽs: *Vos autem ſedete:* Vt exẽplum ſequẽ[ntibus] daret, ne imperfecti prædicare ante tempus pſumant. I[n ci]uitate ſedet, qui intra mentis clauſtra ſe conſtringit, ne [...]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt ei, &c. *Per comeſtionem enim oſtendit ſe habere corpus viuũ anima vegetatiua animatum.*

2 Hec ſunt verba, quę loquutus ſum ad vos, cũ adhuc, &c. *Per hoc quod loquebatur ſenſibiliter & etiam rationabiliter, reducens ad memoriam quæ eis dixerat ante mortem ſuam oſtendit ſe habere corpus animatum anima ſenſitiua & intellectiua, & eadem qua prius.*

3 Tunc aperuit illis ſenſum. *Sicut per præcedentia probauit veritatem ſuæ reſurrectionis quantum ad humanitatem ſic per hoc illam probauit quantum ad deitatem, quia illuminare mentes ignorantem intellectum ſacræ ſcripturæ & ſubito, eſt ipſius deitatis proprium, & ideo ſubditur.*

4 Et ſic oportebat Chriſtũ pati, & reſurgere a mortuis die, &c. *Quia ſicut ante paſſionem declarauit ſe eſſe verum Deum & hominem, ita etiam poſt reſurrectionem ſuam. Reſurrectio enim vera eſt eiuſdem in numero iterata reſurrectio.*

5 Et prædicari in nomine eius, &c. incipientibus ab [Ieroſolyma.] *Ieroſolyma enim eſt in medio terræ habitabilis, quia eſt in q[uar]ta climate & ideo ab illo loco conuenienter incæpit prædicatio e[uan]gelij, vt per apoſtolos Chriſti alioſque diſcipulos circunquaque [in] orbem diſperſos in omnem terram exiret ſonus prædicationis e[orum], ſecundum quod fuerat prædictum Pſal. 18.a.*

6 Vos autem teſtes eſtis horum. *Scilicet, ſuperius deſcr[iptorum], quantum ad Chriſti incarnationem, prædicationem, paſſi[onem] & reſurrectionem.*

7 Et ego mittam. *Id eſt, mittam de propinquo.*

8 Promiſſum patris mei in vos. *Scilicet, ſpiritumſanctu[m in] ſigno viſibili ad prædicandum conſtanter vbique veritatem [e]uangelij.*

9 Vos autem ſedere in ciuitate. *Poſtquam euãgeliſta de[ſcri]pſit Chriſti reſurrectionem, hic vltimo deſcribit eius aſcẽnſi[onem]. Circa quod ſciendum, quod in die aſcenſionis, Chriſtus bis [ap]paruit diſcipulis ſuis. Primo, in ciuitate Ieruſalem diſcipulis [...]* ✻ *de[...]bus*

MORALITER.

† 1 *Habetis hic aliquid q man. &c.* MISTICE. vere Chriſtum reſurrexiſſe vident qui reſurrectionis eius gloriam meditãtur, ipſum vero tangunt & palpant qui ſibi charitate copulãtur 1.Io.4 c. *Qui manet in charitate i Deo manet & Deus in eo.* Piſcem aſſum offerenti ei qui patientiã igne tribulationis decoctã habẽt pro nomine Chriſti. Sed illi offerũt fauum mellis qui membris eius exhibent opera pietatis, de qbus dicit: Matthæi 25.c. *Eſuriui & dediſtis mihi manducare.*

3 *Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcri.* Ex quo patet quod ſacræ ſcripturæ non poſſunt ſufficienter intelligi[,] ſi ille aperiat qui habet clauem Dauid, qui aperit & n[emo] claudit.

9 *Vos autem ſedete in ci. &c.* Licet enim dediſſet eis ſc[riptu]rarum intelligentiam, & commiſiſſet prædicationis [offi]cium, tamen diſtulit executionem prædicandi vſque [ad ſan]cti ſpiritus receptionem in ſigno viſibili. Per hoc inſi[nuatur] quod prędicans actu debet prius habere ſufficientem ſcripturæ noticiam, & gratiam ſpiritusſancti per con[iectu]ram, ſcilicet, quod non ſit conſcius ſibi de peccato [mor]tali.

† *E[xit]*

qu do exterius euagetur, vt cū diuina virtute perfecte fue rit dutus, tunc quaſi a ſeipſo foras exeat, alios inſtruendo. a *Eduxit autem eos.* Prætermiſſis oīb. quę per quadraginta die geſti ſunt, primo reſurrectionis diei tacitè ꝯiungit no uiſſ nu n quo aſcendit in cęlum. Et pulchre benedicturus dil ulos, educit in Be aniam, quę domus obedientiæ dicitu, quia qui pro pte inobedientiam per rſorum deſcen dit, p obedientiam co erſorum aſcen dit, q̄ ga eadem villa i latere montis Ol eti eſt poſita, qu obedientis eccle e domus, apo ſto :o digna hoſpitio, non alibi quam in latere ſummi mo tis, id eſt, Chriſti fundamenta fidei, ſpei, & charitatis lo uit: de quo latere ſacramentum ſanguinis & aqua qui bu naſcatur & nutriatur, gaudet emanaſſe. De cuius ve ce, id eſt, deitate, ſpiritualis vnctionis munera deſide ra ucis & pacis promiſſa expectat. Deinde, quia Betha ni uxta Ieruſalem quaſi ſtadijs quindecim erat, iſte nu m us propter ſeptem & octo (quibus conſtat) ſcriptu ra m myſterijs accommodus. Vel vitam, quæ nunc eſt & turam, vel vetus & nouum teſtamentum, vel, ſab ba m animarum in futuro, & carnis reſurrectionem co inet. Et ideo quibus vtriuſque teſtamenti ſcientiam ap uit, quos omnem viuendi & ſperandi regulam edo cu, eos quindecim ſtadiis in locum quo eis benedice ret, & præcepta docendi traderet eduxit. Recte quindecim ſtadijs locum aſcenſionis a loco paſſionis ſecreuit, vt omnes pro ſe vel mori, vel viuere cupientes, & primum quieſcendi poſt mortem, & in fine a mortuis reſuſcitandi deſiderio pariter & amore firmaret. D

*quoaduſque induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos
a foras * in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis, benedixit
eis. † Et factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis &
ferebatur in cœlum. Et ipſi adorantes, regreſſi ſunt in Ie-
b ruſalem cum gaudio magno, & erant ſemper in templo lau-
dantes & benedicentes Deum.

a Vbi promiſſionem patris iuſſi ſunt expectare,
b Quia dominum poſt triumphum reſurrectionis etiam cęlos penetrare vident.

b *In templo laudantes & benedicentes.* E Vt in loco orationis inter laudē & deuotiones promiſſum ſancti ſpiritus aduentum, paratis per omnia cordibus expectent. Sic nos poſt celebrata in Ieroſolymis, i. viſione pacis paſſionis & reſurrectionis ſolemnia domino duce petamus Bethaniam, vt mente quieta corporis & ſanguinis eius ſacramentis imbuamur, & domus obediētiæ eſſe curemus, q̄a ſic quotidiana eius benedictione ſublimamur, quotidie triumphalis aſcenſionis memores, laudātes & benedicentes Deum in Ieruſalem, id eſt, ſperata pacis viſione quieſcimus, ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur a nuptiis. Luc.12.c

Laudantes & benedicentes.. Lucas qui ſacerdotium Chriſti cæteris amplius exponendum ſuſcepit, & ideo euangelium ſuum a miniſterio templi per ſacerdotium Zacharię cœpit, pulchre hoc in templi deuotione compleuit, cum apoſtolos ibi miniſtros, ſcilicet, noui ſacerdotij futuros, nō in victimarum ſanguine, ſed in laude Dei & benedictione concludit. F

☞ *Incipit*

NICOLAVS DE LYRA.

de ibus, *quam deſcribit Lucas plenius Act.1.a.* Et tunc dixit eis. *Q d non diſcederent ab Ieroſolymis, ſed expectarent promiſſum p is, & hoc repetitur breuiter, cum dicitur.* Vos autem ſedete i ciuitate, &c. quo. in. ex. al. *Quaſi dicat non eſtis ſufficientes ad p dicandum conſtanter veritatem euangelii, donec confirmati fueri ti er donum ſpiritusſancti, & tunc præcepit diſcipulis ſuis vt exi r de ciuitate in montem Oliueti, vt inde viderent eum aſcenden t in cœlum, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Eduxit autem eos foras in Bethaniam. *Id eſt, verſus Be t niam, quia mons Oliueti ad quem exierunt eſt extra Ieruſalem i ia eundi verſus Bethaniam, & Bethania eſt prope montem Oliue t ti, & ibi ſecundo apparuit diſcipulis in die aſcenſionis, quia poſt m apparuerat illis in ciuitate, & dixerat quod irent in montem ueti, diſparuit ab illis, & cum veniſſent ad montem Oliueti, ite n eis apparuit. Octo enim vicibus aliis apparuerat poſt reſurre onem ſuam, vt declaratum fuit Matthæi 28.*

Et eleuatis. ma. in cœ. *Vbi volebat aſcendere.*

Bened. eis. *Id eſt, diſcipulis ſuis.*

Receſ. ab eis. *Præſentia corporali.*

Et ferebatur in cœlum. *Proprio motu per dotem agilitatis. ubei tamen & angeli apparuerunt ad eius obſequium, vt habe r Act.1.b.*

Et ipſi ado. *Chriſtum aſcendentem quamdiu potuerunt videre in.*

7 Regreſſi

7 Regreſſi ſunt in Ieruſalem. *Poſtquam perdiderunt eius aſpectum.* Act.1.b.

8 Cum ga. mag. *Quia omnia myſteria erant impleta in Chriſto.*

9 Et erant ſemper in tem. lau. *Theophylus expoſitor refert hoc ad tempus quod fuit inter aſcenſionem domini & pentecoſten, dicens, quod licet apoſtoli & alij Chriſti diſcipuli ante aſcenſionem Chriſti ſtarent incluſi propter metum Iudæorum, ex aſcenſione tamen eius confortati exibant ad templum cauſa orationis, licet nondum accepiſſent ſpiritumſanctū in ſigno viſibili. Alii autem expoſitores referunt hoc ad tēpus poſt pentecoſten, in quo apoſtoli ſpiritu-ſancto confortati abiecerunt a ſe metum Iudæorum. Dicunt enim, ꝙ apoſtoli ſtabant in Ieruſalem quaſi recluſi in oratione poſiti, quouſque reciperent gratiam ſpiritusſancti eis a Chriſto promiſſam, & hoc videtur magis concordare ei quod dicitur Act.1.b. Tunc reuerſi ſunt in Ieruſalem a monte qui vocatur Oliueti, &c. & ſequitur:* Et cum introiſſent in cœnaculum, aſcendebant in ſuperiora, vbi manebant Petrus & Ioannes, &c. *Et ſubditur poſt.* Hi omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Ieſu & fratribus eius. *In eodem loco receperunt ſpiritumſanctum in die pentecoſtes, vt habetur Act.2.a. & ex tunc relicto timore Iudæorum confitebantur & prædicabant publice Chriſtum, & ibant cauſa deuotionis ad templum, ſecundum quod hic dicitur:* Et erant ſemper. *Id eſt, communiter vel frequenter.*

10 In templo laudantes & benedicentes Deum. *Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

✠ *Incipit*

MORALITER.

1 *Eduxit autem eos fo.* Vt viderent eum aſcendentem, per hoc ſignificatur, quod ciuitas tumultuoſa non eſt locus aptus ad diuinorum contemplationem.

2 *Et ele. manibus ſuis, &c.* Ex hoc documentum habent ſuperiores in eccleſia, vt benedictionem dent ſubditis quando recedunt ab ipſis.

9 *Et erant ſemper in templo orantes.* Deuote pro recipiendo ſpiritusſancti dono, ſicut erat eis promiſſum a Chriſto, & ſic debemus orare, vt poſſimus ipſum recipere. Matt.6.b. Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?

✠ *Incipit prologus venerabilis magiſtri Nicolai de Lyra ſuper Ioannem.*

FAcies aquilę deſuper ipſorũ quatuor, *Ezech. 1.c. Ezechiel propheta cui apert. ſunt cœli, & vidit viſiones Dei, vidit quatuor facies in vno animali, Quatuor inquit facies vni videlicet facies hominis, facies leonis facies bouis facies aquilæ. In quo deſignatur vna notitia de verbo incarnato quadrupliciter deſcripta, prout diffuſius dictum eſt ſuper Matth. Deſcriptio.n. Matthæi deſignatur in facie hominis, quia principaliter deſcribit facta ipſius humanitatis. Deſcriptio Ioãnis deſignatur in facie aquilæ, quia principaliter deſcribit in Chriſto excellentiã diuinæ naturæ. Deſcriptio aũt Marci deſignatur in facie leonis, quia principaliter deſcribit ipſius Chriſti regnũ. Deſcriptio aũt Lucæ deſignatur in facie bouis, qui eſt aĩal immolaticiũ, quia principaliter deſcribit ipſius Chriſti ſacerdotiũ, vnde & à ſacerdotio inchoat ſuũ euangelium, di.* Fuit in dieb. Herodis regis Iudæ ſacerdos qui-

Luc. 1.a. dã noĩe Zacharias. *Aduertendum tñ, quod licet quilibet quatuor euãgeliſtarum principaliter conſideret vnam prædictarum quatuor conditionum. tamen alias tres non omittit, quia ſecundum ꝙ dicit B. Gregorius ſuper Ezech. Quidquid in vno repereris, hoc ſimul in quatuor recognoſces propter quod aliqui doctores viſionẽ Ezechielis exponentes, dicunt quod non ſolum apparuit ei vnum animal habẽs quatuor facies prædictas, ſed apparuerũt ei quatuor animalia in omnibus conſimilia. In quo deſignatur vna noticia verbi incarnati a quatuor euangeliſtis concorditer, licet differenter deſcripta.*

Conſiderandũ tñ, ꝙ Ezechiel propheta inter prædictas facies quatuor vidit faciem aquilæ deſuper eminentem, in quo deſignatur euãgelij Ioannis reſpectu aliorum excellentia, ſecundum quod dr̃ in verbo præſumpto: Facies aquilæ deſuper, &c. *In quo deſignatur euãgelium Ioannis cæteris excellentius in tribus, quia ſcripſit cæteris ſublimius, ſubtilius, & ẽt perfectius. Sublimitatẽ deſignat ſuperior ſitus cum dicitur.* Deſuper. *Subtilitatẽ acuties viſus, cum dicitur, Aquilæ. Perfectionem ſeu integritatem, deſignat quaternarij typus cum dicitur.* Ipſorum quatuor.

Contemplatiões ſanctorũ & philoſophorũ differũt. *Ad euidentiam primi aduertẽdum, ꝙ contemplatio ſanctorum & potiſſime euangeliſtarum differt a contemplatione philoſophorum. Philoſophi enim ex creaturis contemplati ſunt ipſum Deum, ſimiliter ſancti, tamen differenti modo & quaſi contrario. Contemplatio enim eſt actus egrediens ab ipſo contemplante, & in Deum terminatur tãquam in obiectum, & ideo cõtemplationis actus eſt medius inter contemplantem, & rem contemplatam, & ideo poteſt ad vtrũque referri. Si igitur actus diuinæ contemplationis referatur ad ipſum contemplantem. ſic habetur contemplatio philoſophorum. Quærebant enim philoſophi Deum contemplari ex creaturis, in quantũ*

Philoſophus. *talis ſpeculatio ſeu contemplatio eſt ipſius ſpeculantis ſumma perfectio. Contemplationem enim primi & ſummi intelligibilis poſuerunt felicitatem hominis, vt habetur 10. Ethicorum. Ex quo patet quod talis contemplatio erat pure ſpeculatiua, quia quærebant talem ſpeculationem propter ſeipſam. & non propter aliã perfectionem, propter quod in tali cõtemplatione plus facit ſubtilitas intellectus, quã feruor affectus. Si autem referatur actus contemplationis diuinæ ad ipſam rem contemplatam: Quod fit quando talis contemplatio quæritur propter amorem rei contemplatæ, vt ex tali cõtemplatione ipſe contemplans inardeſcat in amorem diuinum, ſic habetur contemplatio ſanctorum & potiſſime euangeliſtarum. Ex quo patet, quod talis contẽplatio non eſt pure ſpeculatiua, quia non quæritur propter ipſum ſpeculari, ſed propter amorem ipſius obiecti contemplati. Et ideo in tali contemplatione plus facit feruor affectus quam ſubtilitas intellectus, propter quod beatus Dionyſius 7.ca. cęleſtis hierar-*

Dionyſius. *chiæ dicit quod in contemplatione diuinorum proprium eſt amoris calidum ſuperferuens & acutum, quia amans non eſt contẽtus amati ſuperficie, ſed nititur quantũ poſſibile eſt, eius intima penetrare, propter quod dicit. Hugo commentator ibidem. Vbi ſcientia foris ſtat,*

Hu[illegible] *dilectio intrat. igitur quia beatus Ioannes euãgeliſta cæteris euãgeliſtis Chriſtum feruentius dilexit, ideo eius ſecreta intimius penetrauit, propter ꝙ ſubtilius ſcripſit, quod notatur in facie aquile, quæ tãtam perſpicacitatem habet in viſu, quod ſolem in rota ſua oculis irreuerberatis intuetur, vt dicit Auguſtinus in libro de moribus eccleſiæ, Et de hoc poteſt exponi illud ꝙ ſcribitur Iob 30.d. Nũqd ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidũ ſuum? Hoc enim verbum dicitur de Iob negatiue, ſicut patet ibidẽ, Et meritoqa ad præceptũ Dei humana aquila noſtra, videlicet beatus Ioãnes euãgeliſta, eleuata eſt de terrenis ad cęleſtia, quia ad verbum Chriſti vocantis dimiſit thorum nuptialem, & eleuatus eſt ad continentiam virginalẽ, quę eſt vita cœleſtis, ſicut dicit beatus Hieronymus in ſermone de aſſumptione B. Virginis, Profecto ĩ carne præter carnẽ viuere, non terrena vita eſt, ſed cęleſtis, vñ in terris angelicã gloriam acquirere maioris eſt meriti, quam habere. Eſſe.n. angelũ felicitatis eſt, eſſe virginem virtutis, dum hoc obtinere virib. nititur cum gr[atia] angelus hẽt a natura. Et talis eleuatio fuit diſpõ in Ioanne ad [ſub]tilius contemplandum & deſcribendũ diuina Contrariorum.n. c[ont]rariæ ſunt cauſæ Laſciuia aũt carnalis inducit intellectus hebet[udinem] vt dicit beatus Greg. 30. Moralium, ergo per oppoſitum contin[entia] virginalis diſponit ad eius ſubtilitatẽ. Sed conſummatio huius [ſub]tilitatis ſubditur in autoritate præmiſſa, cũ dicit. In arduis pon[et] nidum ſuum. Nidus.n. eſt locus, vbi volucres ſe reclinant & qui[eſcunt]. Nidus igitur Ioannis fuit ſinus ſaluatoris, qa ſuper pectus eius [fami]liter recubuit, & inde fluenta euangelij cæteris vberius potau[it] ideo ſequitur: Oculi eius de longe proſpiciunt, quia ipſi adhuc [manen]ti in terra, reuelata ſunt ſecreta cœleſtia, & quia ſubtilius [cæteris] cœleſtia cognouit, per conſequens & ſubtilius ſcripſit.*

Secundo dico, quod Ioannes cęteris euãgeliſtis ſcripſit ſubli[mius]. Et differt hoc membrum a præcedenti, quia de infimis põt fier[i ſub]tilis deſcriptio, ſed ſoblimitas deſcriptionis importat altitudine[m ma]teriæ, quod conuenit Ioanni euangeliſtæ, quia alijs euangeliſtis [ad de]ſcribendum Chriſti humanitatem intentis, beatus Ioannes ad [contem]plandum & deſcribendum eius diuinitatem principaliter aſc[endit], propter quos alij tres euangeliſtæ figurati ſunt per animalia i[n ter]ra gradientia, videlicet per hominem, vitulum, & leonem Io[annes] autem figuratus eſt per aquilam in altum volantem, in quo deſ[igna]uit ſecundum, ſ. eius contemplationem & deſcriptionem ſuper [alios] trãſcendentem, ꝙ notatur in verbo præaſſumpto, cum dicitur. D[eſu]per. *Et ideo de hoc põt exponi illud Pſal. 17.b. Aſcendit ſuper [che]rubim, & volauit. Cherubim dicuntur a plenitudine ſcientiæ, [quæ] ſignificant euangeliſtas qui fuerunt repleti ſpiritu ſapientiæ d[iuinæ,] propterea vocatur aĩalia plena oculis in circumitu & intus: [Apoc.] 4.c. Super iſta cherubim aſcendit & volauit, quia contemplat[ionem] aliorum euangeliſtarum tranſcendit diuinitatem Chriſti præ c[æteris] ſpeculando, & quãtum poſſibile eſt ſublimius deſcribendo, prop[ter quod] dicit Aug. qd ſi al[t]ius intonuiſſet, totus mũdus capere nõ pon[et].*

Tertio in verbo præſumpto oſtenditur contemplatio & d[eſcri]ptio Ioannis alijs pefectior, & hoc in duobus, in quibus ſuppl[euit il]lud quod ab aliis euangeliſtis fuerat dimiſſum, ſecundum quod [dicit] Hier. li. illuſtrium virorum. Primum eſt, quia à temporibus Io[annis] ſurrexit error Hebionitarum, qui dicebant Chriſtum eſſe hom[inem] purum, & per conſequens ante Mariam non fuiſſe, propter [quod] beatus Ioannes rogatus ab Aſię epiſcopis ſcripſit euãgeliũ, in [cuius] principio oſtendit diuinam Chriſti naturam in qua æternaliter [præ]ceſſit Mariam. Secundum eſt, ꝙ cum Ioannes legiſſet Matthæi, [Mar]ci, & Lucæ euangelia, illa probauit, & eos vera dixiſſe firmau[it. ve]runtamen tantummodo hiſtoriam Chriſti texuerant quantum [ad] annum in quo paſſus eſt, videlicet poſt Ioãnis baptiſtæ incarcerationem, propter quod ipſe Ioannes euangeliſta in ſuo euangelio narrauit [ge]ſta ſuperioris anni antequam Ioannes baptiſta in carcere clau[de]retur. Ex quo patet, quod perfectius alijs ſcripſit, quæ quidem pe[rfe]ctio in verbo præaſſumpto in numero quaternario deſignatur, [cum di]citur. Ipſorum quatuor. *Quaternarius enim numerus eſt pr[imus] numerus quadratus. Quod autem per quadratum perfectio de[ſigne]tur, patet per Philoſophum 1. Ethic. Vbi comparat virtuoſum [cor]pori quadrato, quia ſicut corpus quadratũ bene ſedet in oĩ lat[ere], ſic virtuoſus ſe bene habet in quatunque fortuna contingente. Q[uadra]tura prius inuenitur in numeris quam in corporibus. ſic & [nume]rus prior eſt ipſo puncto, & ideo perfectio primo & principaliter [de]ſignatur in numero quaternario, quæ quidẽ perfectio in euange[lio Io]ãnis præ cæteris inuenitur, vt patet ex dictis. Et ideo de hoc põt [ex]poni illud Ezech. 1. d.* Cumque aſpicerem animalia app[aruit] vna rota habens quatuor facies. *Intuenti enim diligent[er qua]tuor euangelia, apparet euangelium Ioãnis alijs perfectius, v[t dictũ] eſt, & hoc deſignatur, cum dicitur. Apparuit vna rota, quia [figura] circularis eſt pfectiſſima. Sed vlterius dicitur, ꝙ hæc rota hab[et qua]tuor facies, quia euangelium Ioãnis cõtinet quatuor partes pr[inci]pales, quia primo deſcribit ipſius Dei æternalem proceſſionem, [dic]ens.* In principio erat verbũ. *Secundo, per ipſam generalem re[pro]ductionẽ, dicẽs.* Omnia p ipſum facta ſunt. *Tertio deſcrib[it eius] temporalem incarnationẽ, dicens.* Et verbũ caro factum e[ſt]. *Et conſequẽter deſcribit opera quæ Chriſtus in carne humana a[ſſum]pta peregit. Quarto per ipſum filiũ Dei incarnatum oſtendit fina[lem ge]neris humani glorificationem, propter quod in fine ſui euãgel[ij con]cludit.* Hæc autem ſcripta ſũt, vt credatis quoniam Ieſus eſt filius Dei, & vt credentes vitam habeatis. *Et patet ordo [huius] euãgelij ad alia, quia prius eſt ordine perfectionis, licet ſit po[ſte]rius ordine temporis. Patet etiam ordo partium huius euangelij [in]. Et in hoc iſte prologus terminatur.*

☞ Prologus

Prologus ſancti Auguſtini in euangelium: ſecundum Ioannem.

Omnibus diuinæ ſcripturæ paginis, euãgelium excellit, quia quod lex & prophetæ futurum pdixerunt, hoc
con ietum dicit
eua gelium. Inter
ipſ autem euan-
geli rũ ſcriptores
Ioa nes eminet in
diu orũ myſterio-
run p funditate, q
atẽ pre dominicæ
Aſc nſionis per an
nos 5. verbum Dei
abſ que adminiculo
ſcri endi vſque ad
vlti a Domitiani
præ cauit tempora
Sed occiſo Domi-
tian, cum permit-
ten. Nerua de exi-
lio diſſet Epheſũ
cõp lſus ab epiſco-
pis ſiæ de coæter-
na tri diuinitate
Ch ſti ſcripſit ad-
uer s hæreticos, q
eo bſente irrupe-
rãt eius eccleſias,
q C riſtũ ante Ma-
riam fuiſſe negabant. Vnde merito in figura quatuor ani- D
malium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cæte
ris animalib. & ſolis radios irreuerberatis aſpicit luminib.
Cęteri quippe euangeliſtę, qui temporalem Chriſti nati-
uitatem, & temporalia eius facta, quæ geſſit in homine
ſufficienter expo-
nũt, & de diuinitate
pauca dixerunt, qua
ſi animalia greſſibi-
lia cum domino
ambulant in terra.
Hic autem pauca
de temporalibus
eius geſtis ediſſerẽs
ſed diuinitatis po-
tentiam ſublimius
contemplans, cum E
dño ad cœlum vo-
lat. Qui enim ſupra
pectus domini in
cœna recubuit, cœ-
leſtis hauſtum ſapiẽ
tiæ cæteris excellen
tius de ipſo domini
ci pectoris fonte po
tauit. Legerat ſi-
quidem euangelia
trium euangeliſta-
rum, & appro- F
bauerat fidem eo-
rum, & veritatem
in quibus

Prologus ſancti Hieronymi in Euangelium ſecundum Ioannem, Incipit.

Hic eſt Ioannes euangeliſta vnus ex diſcipulis 1
domini, qui virgo electus a Deo eſt, † quem 2
de nuptiis volentem nubere vocauit Deus: 3 4 5 † Io.2.a.
Cui virginitatis in hoc duplex teſtimonium 6
Ecce vnum.
in euangelio datur, quod & præ cæteris dilectus a do- 7
a Hic aliud teſtis.
no dicitur, & † huic matrem ſuam pendens in cruce
commendauit dominus, vt virginem virgo ſeruaret. De- 8
Scilicet Ioannes, uel Deus.
nique manifeſtans in euangelio, quod erat ipſe incorru- 9 10
a Alias ſoli, ſili et verbi. *b Verbum caro factum.*
ptibilis, verbi opus inchoans: ſolus verbum carnem fa- 11
ctum eſſe, nec lumen a tenebris comprehenſum fuiſ- 12
ſe teſtatur. Primum ſignum ponens, quod in nuptiis fe-
a Deus vel Ioannes. *b Scili et, inuitatu de vino nuptiarum in vinum nouum, quo inebriatur de cali. e præl. o domino a ſe inuitato.*
cit dominus, oſtendens quod ipſe erat, vt legentibus 13 14

Nicolai de Lyra expoſitio prologi beati Hieronymi ſuper Ioannem.

*1 Hic eſt. Io. *Huic euãgelio quod eſt cæteris perfectius, vt patet ex dictis, beatus Hier. hunc plogum pmittit. in quo pricipaliter tria facit, quia primo deſcribit ſcriptoris huius euãgelij cõmẽdationẽ. Secũdo ipſius euãgelij ordinationẽ, ibi;* Hũ poſt oẽs. *Tertio* [po]*nit Hier. ſuã excuſationẽ, ibi:* Quorũ tñ. *Prima diuiditur in qua*[tuor,] *quia primo deſcribitur ipſius Ioãnis ſta tus. Secũdo ſuæ deſcri*[ptio]*nis modus, ibi:* Deniq; manifeſtãs. *Tertio deſcriptionis tps, & locus, ibi:* Hoc aũt euãgeliũ. *Quarto Ioannis obitus, ibi;* Hic eſt Ioãnes. *Prima in duas, quia primo ponitur ipſius Ioãnis cõmẽ*[dat]*io. Secũdo cuiuſdã dicti in ea probatio, ibi.* Cui virginitatis.
[C]*irca primum Ioãnes a quatuor cõmẽdatur, quia primo deſcribi*[tur] *eius commendatio ex proprio nomine, cum dicitur.* Hic eſt. *Qđ* [in]*terpretatur in quo eſt gratia. Sicut enim Iſaac in veteri Teſtamẽ*[to] *& Ioannes Baptiſta in nouo ſortiti ſunt ſua propria nomina ex* [di]*uina præordinatione, ad ſignificandum ipſorum proprietatem, vt* [pa]*tet Gen. 17. de Iſaac. Et Lu. 1. de Ioanne baptiſta. Ita credendum* [eſt], *quod ipſe ex diuina præordinatione nominatus ſit Ioannes, pro*[pt]*er plenitudinem gratiæ quamuis non ſit ſcriptum, quia non oĩa ſũt* [ſcr]*ipta, vt habetur in fine huius euangelij. Secundum commendatur* [ex] *officio, cum ſubditur.*
Euãgeliſta. *Quia ex diuina ordinatione habuit officium ſcribẽ*[di] *euangelium. Non. n. proprie loquendo dicitur euangeliſta doctor* [eu]*angelij vel ipſius prædicator, ſed ille qui ex officio eſt eius conſcri*[pto]*r. Tertio commendatur ex conuictu cum dicitur.*
3 Vnus, *Et inter alios fuit de primis Chriſti diſcipulis, vt inf. pa*[te]*t & præ cæteris Chriſto magis familiaris, quod eſt indicium ſuę* [vi]*rtutis Quarto commendatur ex virtutis actu, cum dicitur.*
4 Qui vir. *Actus. n. magnæ virtutis eſt continentia virginalis,* [pro]*pter quod de ipſa dicit Saluator. Mat. 19. b. Non oẽs capiunt verbũ* [i]*ſtud. quia pauci pñt ad hanc perfectionem attingere, propter quod* [ib]*idem ſubditur. Sunt Eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum* [c]*œlorum, qui poteſt capere capiat. Tempus autem quo Ioannes vo*[cat]*us eſt ad continentiam virginalem oſtenditur, cum dicitur.*
5 Quẽ de nup. *De quib. nuptiis dicitur inf. 2. c. Sed contra hoc* [vid]*etur eſſe illud quod dicitur Mat. 4. quod Ioannes vocatus eſt cũ Ia*[co]*bo fratre ſuo de naui vbi erant cum Zebedeo patre eorũ. Dicẽdũ* [quod] *triplex fuit huius Ioãnis vocatio Primo. n. fuit vocatus ad ipſius* [no]*titiam aliqualem. Et de iſta vocatione hẽtur Io. 1. e. qñ Andreæ pe*[ti]*ti. Rabbi, vbi habitas? Rñdit Ieſus: Veni & vide, quia cum ipſo* [A]*ndrea erat Ioannes, vt inf. videbitur. Secundo vocatus eſt ad ip*[ſi]*us Chriſti familiaritatem. Et de hac loquitur hic Hie. quia iſta vo*catio de nuptiis facta eſt, & ex tunc Ioannes fuit Chriſto familiaris propter mundiciam continentiæ virginalis. Tertio vocatus fuit ad apoſtolatum, qñ relictis retib. & patre, cum fratre ſuo ſequutus eſt Ieſum. Et de iſta vocatione loquitur Matthæus. Ex quo patet quod verbum Matthæi non contrariatur verbo Hiero.*
6 Cui vir. *Hic conſequenter probatur quoddam propoſitum in præcedenti commẽdatione. Commendauerat. n. Hier. Ioannẽ ex quatuor. ſ. ex nomine, ex officio, ex conuictu, & ex virtutis actu. Tria autem prima erant manifeſta. Non ſic autẽ quartum, videlicet virginalis continentia, ideo illud probat Hier. duplici teſtimonio. Primum eſt ſpãlis dilectio Chriſti ad ipſum, quæ erat ſuæ virginitatis ſignum, quia ſecundum quod dicitur Eccl. 13. c. Omne animal diligit ſimile ſibi: vt volatilia ad ſimilia ſibi cõueniunt, ſic omnis caro ad ſibi ſimile coniugetur, & omnis homo ſibi ſimili aſſociabitur. De Chriſto autem nulli eſt dubium quin fuerit virgo, &c. Et hoc eſt quod dicitur;* Cui virginitatis in hoc du. *Primum autem teſtimonium tangitur, cum dicitur.* (Ioannes commẽdatur ex quatuor)
7 Quia & præ cæte. *Sicut inf. 19. s. Vidit illum diſcipulum quẽ diligebat Ieſus, &c. Secundum aũt teſtimonium virginitatis Ioannis fuit commendatio matris Chriſti in cruce ſibi facta, vt virgo virgini deſeruiret, & eſſet adinuicem grata ſocietas, & floridus aſpectus ſecundum quod dicit Hier. in ſermone de aſſumptione virginis Mariæ. Et hoc eſt quod dicitur.* Et huic ma.
8 Deniq; *Hic conſequenter oſtenditur ſcribendi modus quem tenuit Ioannes in ſcribendo iſtud euangelium; quia ſcribendo Chriſti naturam incipit ab emanatione incorruptibilis verbi, per hoc oſtẽdit in Chriſto naturam diuinam, & talis modus incipiendi debebat Ioanni propter incorruptionem carnis ſuæ. Et hoc eſt quod dicitur.* Denique mani. *Incipiendo euangelium.*
9 Quia erat ipſe. *Id eſt, incorruptionem carnis ſuæ.*
10 Incorruptibilis verbi, &c. *Quia ab hoc ſuum euangeliũ incæpit, dicens,* In principio erat verbum, &c. (Io. 1 a.)
11 Solus verbũ carnẽ fa. *Quia alij euangeliſtæ non loquuntur de proprietatib. verbi ſicut iſte. Similiter deſcribẽdo facta Chriſti humanitus geſta, incipit ab illo ſigno quo Chriſtus inuitatus ad nuptias deficiente vino aquam conuertit in vinum, vt hẽtur infr. 2. c. Et per hoc deſignatur, quod in illis qui inuitant Chriſtũ ad nuptias ſpũales per aggreſſum continentię virginalis, dẽt deficere delectatio carnalis, quia per vinum deſignatur, vt aqua conuertatur nouo modo in vinum per Chriſtum, mutando carnalem delectationem in ſpiritualem. Et hoc modo incipiendo deſcriptionem operum Chriſti oſtendit ſuam virginitatem. Et hoc eſt quod dicitur.*
12 Primum ſignum. *Mutando aquam in vinum.*
13 Oſtendens quod ipſe erat. *Scilicet, ſegregatus a delectatione carnali per continentiam virginalem.*
14 Vt legentibus. *Suum euangelium.*

demonſtraret, quod vbi dominus inuitatus eſt, deficere nu-
a Lex coniugii.
ptiarum vinum debeat, vt & veteribus immutatis, noua om-
Id eſt virginitas appareat.
nia quæ a Chriſto inſtituuntur appareant. Hoc autem euangelium ſcripſit in Aſia: poſteaquam in Pathmos inſula Apocalypſim ſcripſerat, vt cui in principio Canonis incorruptibile principium prænotatur in Geneſi, & etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypſi redderetur, dicente Chriſto. † Ego ſum α & ω. Eſt hic Ioannes, qui ſciens
b ſuperueniſſe diem receſſus ſui, conuocatis diſcipulis ſuis in Epheſo, per multa ſignorum experimenta promens Chriſtum, deſcendens in defoſſum ſepulturæ ſuæ locum, facta oratio-
Angelos.
ne poſitus eſt ad patres ſuos, tam extraneus a dolore mortis, quàm a corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen poſt omnes euangelium ſcripſit, & hoc virgini debebatur. Quorũ tamen vel ſcriptorum temporis diſpoſitio, uel librorum ordi-
Per ſingula. Alias ut neſcientibus deſiderium eſſe uide ur.
natio ideo a nobis per ſingula non exponitur, vt ſciendi deſiderio collato, & quærentibus fructus laboris, & Deo magiſterii doctrina ſeruetur,

† Apo. 1.c.

A in quib. deeſſe vidit aliqua geſtarum rerum hiſtoriæ, & ea maxime quæ dñs geſſit primo prædicationis ſuæ tpe. ſ. antequam Ioannes Bapt. clauderetur in carcere. Hęc ergo quaſi dimiſſa ab illis, ſcripſit Ioannes quæ fecit Ieſus antequam Ioannes traderetur, ſed maxime diuitatem Chriſti, & trinitatis myſterium commendare curauit. Tres ſiquidem alii euangeliſtæ, dicta & facta domini temporalia, q̃ ad informãdos mores vitæ præſentis maxime valent, copioſius cõſequuti, circa actiuam vitã ſunt verſati. In qua laborat, vt cor mũdetur ad vidẽdum Deum. Ioãnes vero pauca domini facta dicit. verba vero domini quæ trinitatis vnitatem, & vitæ
B æternæ felicitatem inſinuãt, diligẽtius conſcribit, & ſic in contemplatiua vita virtute commendãda, intẽtionem ſuã & prædicationem tenuit. In qua cõtẽplatiua vocatur, vt Deus videatur. Iſte ſiquidem eſt Ioannes quẽ dñs de fluctiuaga nuptiarum tempeſtate vocauit, & cui matrẽ virginem virgini commendauit.
a *Nuptia*. Vinum aliud eſt nuptiale aliud ſpũale. Nuptiale vinũ ad literã poſſumus dicere qđ de aqua ſubſtitutũ ẽ. Spũaliter p vinũ qđ defecit in nuptiis, poſſumus legẽ con-
C iugij intelligere, q̃ ante aduentũ Chriſti fere ab oĩbus cuſtodiebatur, qa tũc dicebãt: Creſcite & multiplicamini, & ſteriles, q̃ nõ pariebãt, magno opprobrio cuſtodiebãtur. Sed veniẽte Chriſto iam in qbuſdam cœpit vinum deficere, & aliud vinũ. ſ. virginitatis creſcere, ſicut in Maria, Ioanne, Stephano, & in plurib. alijs. Ideo dr̃ vinũ coniugale ipſa lex coniugij, quia ſicut vinũ inebriat hominem, & a ſtatu mentis aliena[t], ſic lex coniugij alienat hominem ab [his quæ] Dei ſunt, & ſollicitũ eum facit [circa] mũdanas res, [ut] & coniugem [ua]lem nutrire q[ueat]. Caſtitas vero vinum ſpũale, [quia] qđ iſtud facit [ca]ſto, illud facit, qa facit poſtp[one]re mundana, & [cæ]leſtibus inhiar[e]. Ideo poſuit ho[c, ut] demõſtraret, [quod] vbi dñs eſt in[uita]tus, id eſt, in [men]tib. illorũ ad [quos] inuitatus ven[it, de]ficere debet vi[num] nuptiarum, [id] eſt, veteris co[nsue]tudinis dẽt def[icere], vt & veterib. i[mmu]tatis, id eſt din[...] oĩa appareant quæ a Chriſto nouo homine conſtituuntur.
b *Et hic eſt Ioannes, qui ſciens ſuperueniſſe diem receſſus ſ[ui], cõuocatis diſcipulis ſuis, &c.* Ioannes interpretatur gratia ſiue in quo eſt gratia, vel cui donatum eſt. Cui autẽ t[heo]logorum donatum eſt ita abſcondita ſummi boni m[yſte]ria penetrare, & ſic humanis mentibus intimare?

☞ CA

NICOLAVS DE LYRA.

1 Demonſtraret, qđ vbi, &c. *Id eſt, in nuptijs ſpiritualibus.*

* 2 Defice. nup. vi. dc. *Id eſt, delectatio carnalis.*

3 Et veteribus immutatis. *Id eſt, delectatione carnali quæ corruptionem inducit, mutata in ſpiritualem, quæ renouat animam.*

4 Noua om. quæ a Chri. *Id eſt, reparantur.* appa.

5 Hoc a. *Hic conſequẽter oſtendit tps, & locus, in quo* Ioannes *ſcripſit iſtud euãgeliũ. Locus eſt Aſia minor in qua Metropolis eſt Epheſus, in qua plurimũ Ioãnes fuit cõuerſatus & hoc eſt* ꝙ *dicit.* Hoc au. euan. ſcr. in Aſ. *Quia de hoc rogatus fuit ab Aſiæ eps rõne prædicta. Tempus aũt deſcriptionis huius euangelij fuit poſtquã Ioannes redierat de relegatione exilij, vbi apocalipſim ſcripſerat in inſula quæ dicitur Pathmos, & hoc eſt quod dicitur.*

6 Poſteaquã i Pathmos. *Sed quia poſſet aliquis dicere, quare liber Apocalypſis ponitur vltimus in canone, cũ fuerit deſcriptus ante illud euangeliũ. Ideo ad hoc rñdet. Hier. dicens, quod hoc factum eſt, vt finis canonicæ ſcripturæ principio rñderet, quia ſcriptura canonica incipit a principio incorruptibili, cum dicitur.* In pr. cr. d. *Et ideo conueniens fuit, quod finis ipſius incorruptibilis p virginem deſcriberetur. Vnde & liber Apocalypſis in finali beatitudine terminatur, q̃ cõſiſtit in reductione creaturæ ad ipſum, ſicut per creationem egreditur ab ipſo, de qua creatione agitur in canonis principio, & hoc eſt quod dicitur.*

7 Vt cui in pr. *Id eſt, ipſi Deo a quo creatura egreditur.*

8 Et eti. in. fi. per vir. *Id eſt, per* Ioannem.

9 In Apo. red. *Quia ibi deſcribitur finis creaturæ, ſicut & principium, propter quod ſubditur.*

10 Dicẽte Chriſto. Ego ſum alpha. & o. *Apoc. vl. c. Alpha .n. eſt prima litera Græci alphabeti O vero vltima, & per hoc deſignatur, quod ipſe Chriſtus eſt principium, & finis ſacræ ſcripturæ, ac etiam totius ſcripturæ veræ, quia eſt veritas prima, a qua omnis alia veritas deriuatur.*

11 Hic eſt Io. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioannis felix obitus, qđ oſtendit de duob. Primo, quia ex diuina reuelatione præſciuit ſe vocatum ad cæleſte regnũ, & hoc eſt quod dicitur:* Hic eſt o. qui ſciens ſuper. diem receſ. ſui. *De hoc mundo.*

12 Cõuocatis diſ. ſuis in E. *Quæ erat metropolis illius terræ.*

13 Per mul. ſigno. ex. *Quia ſenſibiliter viderat multa miracula virtute Chriſti facta.*

14 Promens Chri. *Quia talia ſunt diuinitatis Chriſti oſtẽſiua. Secundo, qua ſpeciali modo obiti non ſentiens dolorẽ mortis, hoc eſt quod dicitur.*

15 Deſcendens. *Propria voluntate.*

16 In defoſſum ſepul. *Vt habetur in legenda ſua.*

17 Facta ora. po. eſt ad pa. *Id eſt, ad ſanctos patres veteris teſtamenti, qui iam erant in gloria cęleſti.*

18 Tam extr. a do. *Nõ dicit a morte, quia mortuus fuit p ſeparationẽ animæ a corpore, quia quilibet homo debitor eſt mortis ex primi parẽtis trãſgreſſione, ſecũdũ quod dicitur Heb. 9. g. ſtatutum eſt* hominib. ſemel mori. *Sed dolorem mortis non ſenſit ex priuilegio ſpeciali in ſignum integritatis virginalis, propter quod ſubditur;* Quod a cor. iu. al.

19 Tñ p. *Poſita commẽdatione Ioannis, hic Hier. oſtendit ordinem ſuæ deſcriptionis, quia vltimus inter euangeliſtas ſcripſit euãgeliũ, & hoc decebat virginem, quia taciturnitas, & verecũdia debent eſſe annexæ virginitati, & hoc eſt quod dicitur:* Tamẽ poſt o. euan. ſcri. & hoc vir. de. *Ratione prædicta.*

20 Quorũ ta. *Hic ponit Hier. ſuam excuſationem a diligã per tractatione ordinis euangeliſtarum, & euangeliorũ dicens, quod illa in gñali tantummodo tetigit triplici de cã. Primo, quia per hoc quod in generali tangitur, excitatur deſiderium in legentib. ad perfectius cognoſcendũ. Secundo, ex tali deſiderio homo laborat ad perfectiorem cognitionem quærẽdam, & talis labor eſt ei meritorius. Tertio, quia per hoc doctrina magiſterij ipſi Deo reſeruatur, qui veritatem reuelat quærẽtib. taliter, & hoc eſt quod dicitur:* Quorũ. *Id eſt euangeliorum.*

21 Vel ſcrip. *Id eſt euangeliſtarum.*

22 Temporis diſ. *In quo tempore quilibet eorum ſcrip.*

23 Vel lib. or. *Id eſt, quare euangelium Matthæi ſit primũ, Marci ſecundum & ſic de alijs.*

24 Ideo a no. *Infidelibus iſta legentibus.*

25 Et quæren. *Horum perfectam cognitionem.*

26 Fructus la. & Deo mag. do. ſer. *Quia paratus eſt reuelare veritatem fideliter inquirentibus ipſam.*

*Po lla

CAPVT I.

A a *In principio erat verbum.* Contra eos qui propter tpalem Christi natiuitatem dicebant Christũ non ſemper fuiſſe, incipit de æternitate verbi dicens: *In prin. erat ver.* Verbum dr̃: Vel quod profertur & tranſit, vt qñ dr̃ [...]is, vel aliqd huiuſmodi, vel co[...]itatio ſeu conceptio men[...]tis quæ ex mente nata cum ip[...]ſa mente permanet, vt qñ co[...]gitis vel diuinam ſubſtantiam, vel aliam rem. Hac ſimilitudi-

B ne ratio & ſapiẽtia Dei quæ ex Deo nata omnia comprehẽdit verbum dicitur. Hoc dr̃ eſſe in principio contra eos, (quia ex tempore dr̃ naſci ex virgine) dicunt non ſemper fuiſſe: *In prin.* Id eſt, patre qui eſt principium ſine principio, ipſe cum eo principium de principio. In quo ſolum notatur æternitas verbi, qua omnia præcedit. Sed

C quia alii dicebant, quòd idem [...]us aliquãdo eſt pater, aliqñ [fili]us, vt alter notetur in perſo[na] ſubdit: *Et verbum erat apud* [De]um. Vt alius apud alium. Sed [qui]a illi concederẽt, & ſemper [eu]m fuiſſe, sed non Deũ eſſe, [ſub]dit: *Et Deus erat verbum.* Sed [qu]ia iterum alii & Deum conce[de]rent, ſed factum Deum vt ex [o]minib. fiunt diis, cõ eos addit: [Ho]c. Id eſt, Verbum erat apud [De]um. *In princ.* Id eſt, ante oĩa [fil]ius ex Deo, in quo & coom[ni]potens & cõſubſtantialis & [co]æternus indicatur. Poſtquam autem dixit de natura filii, [de] operatione ipſius, ſupponit. *Omnia per ipſum facta ſunt.* [O]mnia: id eſt, quidquid eſt ſiue in ſubſtantia, ſiue in aliqua [na]turali proprietate. Ecce autor bonorum. *Et ſine ipſo fa*[ct]*um eſt nihil.* Quia non ab eo eſt quod non eſt naturaliter, [i]d quod eſt peruerſo naturæ, vt malum ſiue idolum. [E]cce non eſt autor malorum. Sed ne quia iſta facta ſunt [m]utabilia, ipſa voluntas & ratio & ſapientia Dei videretur eſſe mutabilis, addit, q̃ factum eſt, in tpe & eſt mutabile, erat viuens & permanens in ipſo, vt arca facta in opere

D mutat & perit, arca in mente artificis pmanet, ita vt ex ea alia & alia fieri poſſit illa prius facta pereunte, & ita pſtat, q̃ creatura non eſt coæterna creatori, ſed ars ratio & ſapientia ex qua fit eſt, coæterna Deo. Dicto quę ſit natura verbi, quę etiam eius operatio, ſupponit quid faciat humanæ rationali creaturæ. *Et hæc vita.* Id eſt ſapiẽtia Dei in qua viuunt omnia, erat lux, quantum in ſe eſt, & ſi iniqui non ſentiunt. *Lux*: Id eſt, illuminatio hominum,

E non pecorum vel aliarum rerum. Et hæc quidem lux lucet quantum in ſe eſt in tenebroſis, ſicut ſol ſuper cæcum, & tamen illi mali vt cæci non ſentiunt ſolem. Si enim comprehenderent, tenebræ nõ eſſent. Vt autem & ipſæ tenebrę poſſent comprehendere, præmiſſus eſt homo in teſtimonium huius lucis. *Et ipſa lux.* Id eſt, verbum, factum eſt caro, quaſi mutatum in lac pp paruulos:

F In forma.n.de tatis non poſſet noſci a paruul s. Alii Euangeliſtæ deſcribunt Chriſtum natũ ex tpe. Ioannes affirmat eum fuiſſe in patre, vt in principio, Non fuit ante pater quã filius. Ecce filius alia perſona a patre, vna ſubſtantia cum patre.

b *Erat.* Sũ verbũ ſubſtantiuũ duplicem hẽt ſignificationem Aliquando enim temporales motus ſecundum analogiam aliorum verborum declarat. Aliquando ſubſtantiam vniuſcuiuſque rei de qua prædicatur non vllo temporali motu deſignat, ideo & ſubſtantiuũ vocatur. Tale eſt quod dicitur. *In princ. erat ver.* Quaſi in patre ſubſiſtit filius. Non enim pro tempore, ſed pro ſubſtantia ponitur, erat.

Quare ponitur erat ſubſtantiuum verbum? vt intelligas omnia tempora pręueniſſe coęternum patri verbum.

☞ a *Verbum.*

Incipit Euangelium ſecundum Ioannem.

CAPVT I.

In patre qui principium ſine principio eſt, vel in principio omnium creaturarum, vel temporum, id eſt, cum inciperent omnes creaturæ vel tempora, iam erat verbum, uel quia ab ipſo habent omnia principium exiſtendi. Non in Maria incœpit ut quidam uolebant. Vt idem in ſubſtantia, tñ alius in perſona. quod quidam negabant. Nota conſubſtantialitatis.

a b IN PRINCIPIO erat 1

Poſtilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra ſuper Euangelium Ioannis.

CAPVT I.

IN principio erat ver. *Secũdum quod patet ex prædictis, intentio beati Ioannis eſt diuinitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, principaliter declarare ad extinguendum hæreſim Hebionitarum ex tunc inſurgentem, qui dicunt Chriſtum purum hominẽ & per conſequens ante Mariam nullo modo fuiſſe. Et ideo in hoc Euãgelio ſic procedit, quia primo diuinitatem Chriſti per rationem quantũ poſſibile eſt probat, ſecundo ipſam per miracula ab ipſo facta manifeſtat in principio ſecundi cap. ibi:* Tertia die. *Prima in duas: quia primo diuinitatem Chriſti oſtendit, ſecundo declarat qualiter hoc ſibi innotuit, ibi.* Et vidimus. *Prima in duas, quia primo declarat ipſius filii Dei æternam generationem ſecundo temporalem ipſius incarnationem, ibi:* [Et verbum caro factum e]ſt homo. *Prima in duas, quia primo determinat de ipſo filio Dei [quantum ad] eius eſſe ſeu generari, ſecundo quãtũ ad eius operari, ibi,* Omnia p ipſũ. *Circa primum quatuor declarat, primum eſt filii a patre æternã generationem, ſecundum eſt ipſorum perſonalem diſtinctionem ibi:* Et verbũ erat apud Deũ. *Tertiũ eſt patris & filii cõſubſtantialitatem ibi.* Et Deus erat verbum. *Quartum eſt ipſorũ coæternitatem, ibi.* Hoc erat in principio apud Deum.

Ad euidentiam iſtorum cõſiderandum, quod beatus Ioãnes in declaratione iſtorum vtitur nomine verbi quod non inuenitur niſi in creatura ĩtellectuali, quæ eſt ad imaginẽ Dei facta, & ideo efficacius ducit in cognitionẽ creatoris quã cæteræ creaturæ. Et ideo ad intellectũ dicendorum aliqua ſunt hic præmittẽda, primum eſt qualiter verbum in nobis inuenitur, ſecundum qualiter in Deo ponitur, tertium qualiter proprietas filiationis in verbo diuino reperitur, quia beatus Ioannes loquitur de filio Dei ſub nomine verbi. De verbo tria tractant.

Circa primũ ſciendum, quod vox ſignificatiua dicitur verbũ, ſed hoc eſt tantummodo large & denominatiue, inquantum ſignificat interioris mentis conceptum, ſicut vrina dicitur ſana, inquãtum eſt ſanitatis indicatiua, & ideo ſicut proprie dicitur ſanitas, quod p vrinã deſignatur, ita illud proprie dr̃ verbum, quod per vocem ſignificat hoc autem eſt ĩterior mentis cõceptus, ſecũdum quod dicit Philoſophus 1. *Perihermenias. Voces ſunt notæ, i. ſigna earũ paſſionum quæ ſunt in anima, & ideo conceptus mentis interior etiam antequã per vocem deſignetur proprie verbum dr̃, & hoc eſt quod dicit Auguſt.* 15. *de trini. Quiſquis poteſt intelligere verbum, no ſolum antequã ſonet, verum etiã antequã ſonorum eius imagines cogitatione inuoluãtur, poteſt uidere aliquam illius uerbi ſimilitudinem, de quo dictum* ✠ *eſt.* In prin.

† MORALITER.

In princ. erat ver. Ioannes Euangeliſta tam ſublimiter locutus eſt de diuinis, q̃ multa de dictis eius exponere moraliter neſcio humanis actib. explicando, pp quod aliqua puertã ad fidem, & aliqua aliis exponenda dimittam. Sicut dixi in expoſitione literali, hic ponuntur quinque de diuinis pſonis. Primum eſt, intrinſeca verbi pceſſio, cũ dicitur. *In prin. erat verbum.* Secundũ eſt, uerbi & patris perſonalis diſtinctio, cum dr̃. *Et verbum erat apud Deum.* Tertium eſt, eorum ſubſtantialis diſtinctio, cum dr̃: *Et Deus erat uerb.* Quartum eſt, coæterna duratio, cum dicitur. *Hoc erat in princ. apud Deũ* Quintũ, indiuiſa operatio, cum dicitur. *Omnia per ipſum facta ſunt.* Primum eliditur pręſumptio philoſophorum, qui nihil uolunt recipere niſi probatũ fuerit humana ratione q̃ tamẽ eſt valde deficiens, nam rem ſenſibilẽ & paruã, vt folium arboris, vel aliquod hmõi humana ratio non cõpre-

A a *Verbum.* Vel quia per eum pater mūdo innotuit, vel qa ipſum dicēdo id eſt, generando Deus pater omnia creauit, verbum dicitur.

In . . q. quæſt. 63. to. 4. ✠ AVGVSTINVS. Quod Græce λόγος dicitur, Latine & rōnem, & verbū ſignificat, ſed hoc loco melius verbum interpretatur, vt ſignificetur non ſolum ad Patrem reſpectus, ſed ad illa etiam quæ per verbū facta ſunt operatiua potentia. Ratio autem etſi nihil p eam fiat, recte ratio dicitur. † ſermo.

Hom. ſuper In principio, &c. ✠ BASILIVS. Hoc uerbum nō eſt humanum verbum. Quomodo.n.erat in principio verbum, ultimo loco accipiente hoīe generationis principium? non igitur in principio verbum erat humanum, ſed nec Angelorum. Omnis creatura infra ſæculorum terminos eſt, a creatore eſſendi ſumens principium.

B Ibidem. ✠ IDEM. Quare igitur verbum? quia impoſſibiliter natū eſt, quia eſt generantis imago, totum in ſeipſo generantem demonſtrans, nihil inde ſeparans, ſed in ſeipſo perfectum exiſtens.

Hom. 1. in Ioan. paulo a medio tom. 3. ✠ CHRYSOST. Si quis dixerit, cur Patrem dimittens mox nobis de filio loquitur? Et qm̄ ille qdem manifeſtus oīb. erat, & ſi non vt pater, ſed vt Deus, unigenitus aūt ignorabatur, ideo decenter eam quæ de iſto eſt, cognitionem confeſtim in initio ſtuduit imponere his qui neſciebant eum, ſed neque patrem in his quæ de filio ſunt, ſermonib. tacuit. Propter hoc autem & verbum eum uocauit, quia
C docturus erat, ꝙ hoc uerbum unigenitus eſt filius Dei, ut non paſſibilem non paſſibilē æſtimet, quiſquis gñationē præueniens uel nuncupatione deſtruit pernicioſam ſuſpicionem. Secūda uero rō eſt, qa ea quę ſunt Patris nobis annūciare debet, non ſimplr̄ vero eum verbum dixit, ſed cum articuli adiectione a reliquis ipſum ſeparans. Conſuetudo.n. eſt ſcripturæ, verba vocare leges Dei, & præcepta, hoc autem verbū ſubſtantia quædam hypoſtaſis eſt, ex . . . lo pueniēs impaſſibiliter pat . . .

a Filius qui eſt principium de principio. b Filius. Verbum non prolatum, ſed ſemper apud eum manens, ſcilicet ſapientia qua de creandis omnia ſciebat, vel de ſe. c Vt alia perſona, non tamen alia ſubſtantia.

a † ^a^verbum, & ^b^verbum erat ^c^apud Deum, 1
b

b *Et verbum erat apud Deū.* A . . . ſubito īter homines apparuit, Ioānes dicit apud Deum ſemper fuiſſe. Alii uerum hoīem, Ioānes uerum Deū aſſerit dicens, Deus erat uerbum. Alii hominem inter hoīes ꝯuerſatum, Ioannes apud Deum manētem dicit, hoc erat in principio apud Deum. Alii dicunt miracula quæ fecit homo in . . . do Ioannes per ipſum omnia facta teſtatur. *Omnia per ipſum facta ſunt.* Ecce author bonorum. *Sine ipſo factum eſt nihil.* Non eſt author malorum.

✠ CHRYSOST. *Verbum erat apud Deum.* Quia maxime . . . hoc eſt proprium, æternum & ſine principio eſſe, hoc . . . mum poſuit, deinde ne qs audiens. *In principio erat verbum*, Ingenitum uerbum dicat, confeſtim hoc remouit, dicens, *verbum erat apud Deum.*

✠ BASILIVS. *Erat verbū.* H.d.pp blaſphemantes, qui . . . non erat, ubi ergo erat uerbum, non in loco incircun . . . ptibilia continentur, ſed ubi erat? apud Deum, neque Pater loco neque filius circumſcriptione aliqua continetur.

✠ CHRYSOSTOMVS. Non dixit, In Deo erat, ſed ap . . .
☞ De

NICOLAVS DE LYRA

✠ Mentis cōceptus duplex. eſt: In principio erat verbum. *Aduertendum tamē, quod in nobis eſt duplex īterior mētis cōceptus, vnus īformis & imperfectus alius formatus & pfectus, cuius ratio eſt quia cognitio noſtra procedit de fuſum & imperfectum, & ideo de re primo habemus conceptum cōfuſum & imperfectum, vt habetur 1. Phyſicorū, & talis cōceptus nō dicitur proprie verbū, ſed cogitatio: Procedēdo aūt peruenimus ad habendum conceptum rei perfectū & determinatū qui a philoſophis vocatur diffinitio, a ſanctis autē dicitur proprie verbum, & hoc eſt quod dicit Auguſtinus 9. de Trinitate. Diffinitio temperātiæ, & hoc eſt verbum eius & ſic patet primum, ſcilicet quid ſit verbū in nobis Circa ſecundum cōſiderādum quod Deus eſt intellectualis naturę, vt ab omnibus tā ſāctis quā philoſophis ſupponitur tāquā manifeſtum, & ideo in ipſo ponitur verbum, nō tamen ad ſimilitudinē verbi large dicti, quod eſt ipſa vox ſignificatiua, vel cōceptus rei imperfectus quia in Deo nihil eſt ſenſibile, nec etiā imperfectum, & propter hoc vox ſignificatiua quæ ſenſibilis eſt, & ipſa cogitatio, quæ licet ſit intellectualis, tamen quia imperfectionem implicat non habet ibi locū. ſed ibi ponitur verbum inquātū importat cōceptum rei perfectū quia Deus vnico actu intelligendi ſeipſum. & omnia alia concipit pfecte.* verbi diuini & humani differentia. *Ex quo patet differentia verbi noſtri ad verbum diuinum, quia verbum noſtrum in mente multiplicatur. Quot.n. ſunt ibi conceptus perfecti vel formati, tot ſunt ibi verba in Deo aūt eſt verbum vnicū quia nō poteſt ibi eſſe niſi vnicus conceptus perfectiſſimus. Itē verbū in nobis eſt accidens & quid trāſiens, quia nō ſemper actu intelligimus. ſed in Deo idem eſt quod ſubſtātia diuina, quia nō patitur admiſtionem alicuius accidētis ſeu cuiuſcunq; naturæ extraneæ. Eſt etiā verbū ſemper actu permanens & æternū, & ſic patet aliqualiter ſecundum, ſcilicet qualiter in diuinis ponatur verbū. Circa tertium ſciēdū, ꝙ de ratione filiationis propriæ dictæ eſt ꝙ ibi ſit proceſſus viuētis a uiuente ſecūdū rationē ſimilitudinis in identitate naturę, ſaltē ſpecifica, vel ī propinquo genere ꝙ patet, qa in rebus īanimatis quāuis vnū procedat ab alio, ſicut ignis ab igne, nō tamē ignis pductꝰ ab alio igne dicitur eius filius. Similiter ſi res nō viua pcedāt a viuēte, nō inuenitur ibi ratio filiationis, ſicut artificiatū procedit ab artifice nō tamen dicitur eius filius, & ideo requiritur ſicut dictū eſt pceſſus uiuentis a uiuente, Itē hoc nō ſufficit niſi ſit proceſſus ſecundum ſimilitudinē naturæ, quia pediculus procedēs ab homine nō dicitur eius filius, ſed ille qui procedit ab eo ſimilis in ſpecie. Aduertēdū tamen nō eſt de perfecta ratione filiationis, ꝙ natura ſpecifica in patre & filio numero diſtinguatur, ſed hoc cōtingit ex imperfectione illius naturæ, quæ propter ſui limitationē in pluribꝰ ſuppoſitis eſſe nō pōt vna numero exiſtens. Si igitur in diuinis ponatur verbū diſtinctum pſonaliter a principio a quo procedit, ſicut veritas rei ſe habet, ut magis patebit, infra cōſequēter oportet dicere, quod in ipſo pfecte inueniatur ratio filiationis, quia Deus non ſolū eſt viuēs, ſed vita per eſſentiā, & ideo verbum in diuinis neceſſario procedit ſicut viuens a viuente, & in identitate naturæ, non ſolum ſpecifica, ſed numerali. Et procedit etiā ſecundum rationem ſimilitudinis: quia de ratione verbi eſt, quod ſit perfecta ſimilitudo illius cuius eſt verbum, & ideo verbum in diuinis & filius idem ſunt per omnem modum, propter quod dicit Auguſt. 6. de Trinitate, Verbum ſolus filius accipitur, & eo dicitur verbum quo filius.*

His prælibatis procedendum eſt ad declarationē primæ cōcluſionis quam inducit Ioānes *ad probādum æternā filij generationem, vt prædictum eſt. Nec dēt aliquis admirari, quod tm̄ in iſtis ſteti, quia verba beati Ioannis continent ſnīam maximā, imo nobis incomprehenſibilem, ideo non pōt paucis verbis ēt modicum declarari. In ratione autem iſta beatus* Ioannes *ſupponit vnum, quod ab omnib. ſupponitur tanquam manifeſtum, ſ. quod Deus principium ſimpliciter primum, & per conſequen quod ſit intellectualis natura, aliter non haberet notitiam ſui & aliorum, quod eſt inconueniens maximum. ideo quidquid eſt perfectionis in natura intellectuali, totum cōpetit ei, modo tamen ſuperexcellenti. In natura aūt intellectuali perfectionis eſt, quod ibi ſit verbum: quia hoc competit ei inquantū eſt in perfecto, vt patet per prædicta, ergo in ipſo Deo proprie & perfecte eſt verbum. Verbum aūt de ſua rōne dicit quid procedēs ab eo cuius eſt verbum ſicut conceptus à concipiente. Cum igitur uerbū & filius idem ſint, ſequitur, quod ibi ſit generatio filij a patre: ex quo eſt ibi proceſſus verbi a dicente. Huius rationis Ioannes ponit tātummodo cōcluſionē, omittens iſtam deductionem, ſicut frequenter faciunt philoſophi tangendo ſolummodo vnam propoſitionem ſuæ rationis & hoc modo dicit Ioannes.*

In principio erat verbum. *Id eſt, in ipſo Deo (qui ab omnibus ſupponitur primum principium) neceſſario eſt verbum proprie dictum, vt patet per prædicta.*

1 Et verbū erat apud Deū. *Hic conſequenter probat patris & ✠ filij per . . .*

MORALITER.

† hendit, quantum ad eius omnes conditiones, ſ. quare ſit talis figuræ, coloris, & hmōi, propter quod medici de virtute ipſius ſanatiua dicunt quod eſt a tota ſpecie, neſcientes eā nominare, eo quod eam non comprehendunt, propter qđ dr̄ Eccleſiaſt. 1. b. *Cunctæ res difficiles non poteſt eas homo explicare ſermone.* Per ſecūdum excluditur error Sabellii, qui ſicut in diuinis eſt vna eſſentia, ita dixit patris & filii vnā eſſe perſonam, ꝙ eſt falſum, qa nulla res gignit ſeipſam, & iō inter patrem & filium eſt diſtinctio pſonalis, & eadem rōne inter verbū & eius cuius eſt verbum, qa eo filius quo & verbū. Per tertium repellitur error Arrii, qui dixit, ꝙ pater & filius eſſentialiter diſtinguūtur, ſicut & perſonaliter, quod eſt erroneum, quia ſic filius non eſſet Deus proprie, ſed tm̄ participatiue,
† ticipa

A De m erat, etiam quæ ſecundum hypoſtaſim eſt, æternita te nobis oſtendens.

a *O mnia per ipſum facta ſunt.* A v g. Non eſt creatura per quē om is creatura facta eſt. Malum nō eſt factum per ipſum, ne pſum idolum, quia nihil ſunt, nulla ſua natura ſubſi ſtu . Tamen quidquid mente cō pitur, dicitur eſſe hoc modo do ccatum poteſt eſſe.

quæ ſunt, per ipſum facta ſun Illa autem ſunt quæ à na tur propria non recedunt, id eſt, uæ concordant cuncti po ten æ diuinitatis.

C h r y s o s t o m v s. Moſes qu am incipiens ſcripturam ve is teſtamēti de ſenſibilib. no s loquitur, & hoc enume ra er multa. In principio. n. ai cit Deus cœlum & terram, deinde inducit, quoniam & x facta eſt, & firmamentum, & ſtellarum naturę, & ge ne animalium. Euangeliſta uero hæc omnia excedens, vn verbo comprehendit, vt cognita auditoribus, ad altio ra ſtinans materiam totum hunc librum inſtituens non de peribus, ſed de conditore.

B v g v s t i n v s. Cum dicitur. *Omnia per ipſum facta ſunt.* ſit oſtēditur, & lux per ipſum facta, cū dixit Deus, fiat lux & militer de aliis, quod ſi ita eſt, æternum eſt, ꝙ ait Deus, fia ux, quia verbū Dei Deus apud Deū patri coæternus eſt C q nuis creatura temporalis facta ſit. Cū enim verba ſint tem-

a Ipſe filius erat Deus. Ne dicatur eſſe cum Deo, & non Deus. b Hoc idem uerbum non eſt nouus Deus, ſed erat apud Deum in princip. id eſt, in patre exiſtens principium omnium cum patre. c Ita erat unum cum patre, ut omnium creaturarum principium ſupra præiret eſſentia.

a & Deus erat verbum. Hoc erat in princi- 1
b a Id eſt, omnis creatura uiſibilis & inuiſibilis, omnis forma, omnis compago, omnis concordia partium.
pio apud Deum. † Omnia per ipſum fa- 2 3
a Nulla res ſubſiſtens ſine ipſo eſt facta.
c cta ſunt, & ſine ipſo factum eſt † nihil. 4

temporis, cum dicimus quando & aliquando, æternū tñ D eſt in verbo Dei, quando aliquid fieri debeat, & tunc fit qñ fieri debuiſſe in illo verbo eſt, in quo non eſt quando, & aliquando, quoniam totum illud verbum æternum eſt.

✠ I d e m. Et ſi factum non eſt, creatura non eſt, ſi autem creatura non eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ eſt, omnis. n. ſubſtantia quæ Deus non eſt creatura eſt, & quę creatura nō eſt, Deus eſt. (Lib. 1. de Trinita. cap. 7. to. 3.)

b *Per ipſum facta ſ.* ✠ C h r y s o s t o m v s. Si præpoſitio *per*, conturbat te, & quæris in ſcriptura quod ipſum verbum oīa faceret, audi Dauid: *Initio tu domine terrā fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli.* Quod autē de vnigenito dixerit, addiſces ab Apoſtolo vtēte hoc verbo in Epiſtola ad Hebreos de filio. Si vero de patre hoc Prophetam dixiſſe dicis, Paulum vero filium adoptaſſe, idem fit rurſus. Neque. n. id filio conuenire dixiſſet, niſi uehementer conſideraret, quoniam q̄ ſunt dignitatis cohonorabilia ſunt vtrique. (Hom. 4. in. Ioan. to. 3.) († ne vnū quidem quod factum eſt.) (Heb. 1.)

c *Et ſine ipſo factum eſt nihil.* O r i g e n e s. Ita diſtinguit. Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Ordo: *Nihil eſt quod factum eſt.* Factum eſt ſine ipſo. E

A v g. Quod factum eſt, erat vita in ipſo. Ioannes. Chryſoſtomus. *Et ſine ipſo factum eſt nihil, Quod factū eſt.* Hilarius. *Sine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt in ipſo.*

a Quod

NICOLAVS DE LYRA.

fil perſonalem diſtinctionem. Ad cuius intellectum ſciendum quod pe na eſt intellectualis naturæ incommunicabilis exiſtentia. uel po tiu ſubſiſtentia. Verbum autem in diuinis non poteſt eſſe accidens, vt tet ex prædictis, & ideo oportet quod ſit quid ſubſiſtens in di ui natura. Eſt etiam incommunicabile, quia nec intellectus, nec na tu capit, quod procedens ſit idem per omnem modum cum eo a quo pr edit, & ideo quia verbum in diuinis procedit per actum realem, o tet, & inter ipſum principium a quo procedit, ſit diſtinctio reali er proprietates ſuas alteri incommunicabiles, & ideo cum v- tr que ſit ſubſiſtens incommunicabile in natura diuina, quæ eſt in ſ emo intellectualitatis, ſequitur quod inter uerbum & principiū a o eſt verbum, ſit diſtinctio perſonalis. Et hoc eſt quod breuiter t git Ioannes, dicēs. Et verbum erat apud Deum. *Nulla enim a tur proprie eſſe apud ſemetipſam, ſicut nec aliquis eſt in ſeipſo, ut c tur quarto Phyſicorum. Et ideo inter verbum & principium, a quod eſt uerbum, ſ. patrem, eſt perſonalis diſtinctio. Non enim bum procedit a patre per actionem tranſeuntem extra, ſed ma tem intra, & ideo verbum manet intra illud cuius eſt verbum, ē ab eo diſtinctum, quæ diſtinctio perſonalis eſt, vt patet per præ a.*

Et Deus erat verbum. *Hic conſequenter probat patris & filij nſubſtantialitatem, verbum. n. diuinum eſt quid ſubſiſtens in natu diuina, vt prædictum eſt, natura autem diuina non eſt multiplica lis, quia nullo modo poteſt eſſe niſi una & ſimpliciſſima, & ideo oportet quod uerbum & principium a quo eſt uerbum ſint idem peni s in natura, quamuis diſtinguatur ut prædictum eſt in perſona, & c eſt quod dicit Ioannes.* Et Deus erat verbum. *Ita ꝙ ly Deus, natur a parte prædicatis, dicendo ſic: Verbum eſt Deus. Nomina im eſt uerba tranſpoſita idem ſignificāt, q. d. Ioannes, quamuis uer m ſit apud Deum, non tamen eſt aliquid extraneæ naturæ, ſicut eſt rbum noſtrum, ſed eſt naturæ diuinæ, quæ indiuiſibilis eſt, ideo eſt dem omnino in ipſo & in patre.*

Hoc eſt in principio. *Hic conſequenter declaratur quartum, ſ. æternitas patris & filij. Quod enim procedens ſit poſterius dura e eo a quo procedit, hoc contingit multipliciter. Vno modo, quia ducens non habet a principio ſuæ durationis potentiam productiuam perfectam, ſicut homo a principio pueritiæ non habet po tiam generandi perfectam. Et ideo eius filius neceſſario poſterior duratione. Alio modo contingit propter modum producendi, quia ndo aliquid producitur per motum, qui motus eſt in tempore, o tet quod productum ſit poſterius producente duratione, quia pro dum primo habet eſſe in illo inſtanti, in quo terminatur ille mo . Tertio modo contingit hoc, quando aliquid producitur libere & de neceſſitate naturæ, quia tale agens poteſt expectare ad producendum ſuum effectum, ſicut creaturæ producuntur a Deo cuius potentia eſt perfectiſſima, & ſine tranſmutatione & motu, tamen non ſunt ei coæternæ, quia etſi ab æterno potuit producere creaturā,* F *ut dicunt aliqui, tamen noluit. Nullo autem iſtorum modorum poteſt poni in diuinis, quod filius ſiue uerbum quod eſt idem, ut patet per prædicta, ſit poſterior patre, quia in diuinis nulla poteſt eſſe potentia productiua imperfecta, ut de ſe patet, nec uerbum in diuinis procedit per mutationem & motum, quia in diuinis non habent locum, ſecundum quod dicit B. Iacob. Apud quem non eſt trāſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Item filius procedit a patre de neceſſitate naturæ, quia Deus neceſſario intelligit ſe, & ſic relinquitur, quod filius ſit æqualis patri in duratione, & hoc eſt quod breuiter dicit beatus Ioannes.* Hoc erat in principio apud Deum. *Hoc, ſ. uerbum de quo loquutus fuerat, erat apud Deum a principio æternitatis, & ſic patet quartum, quod de uerbo Dei fuerat, ſupra poſitum.* (Iacob. 1. c.)

3 Omnia per ipſum facta ſunt, &c. *Poſtquam Euangeliſta declarauit ipſius uerbi eſſe, ſeu generari, hic conſequenter declarat ſuū agere ſeu operari. Et diuiditur in duas, quia primo declarat hoc quātum ad omnes creaturas in generali. Secundo, quantum ad homines in ſpeciali, ibi.* Et vita erat lux hominum. *Prima in duas, quia primo declarat propoſitum quantum ad producendi actum, ſecundo, quantum ad producendi modum, ibi:* Quod factum eſt. *In prima parte oſtendit, quod actus producendi ipſius uerbi ſe extendit ad omnem creaturam in generali, quia creaturæ producuntur a Deo ſicut artificiata per artificem. Sapien. 7. cap.* Omnium eſt enim artifex, &c. *Cum Deus ſit agens per intellectum. Quod autem producitur per artem ſeu intellectum, producitur per conceptum artis ſeu intellectus, ſicut domus in re extra producitur a Domo quæ eſt in anima, ſeptimo Metaph. Verbum autem in diuinis idem eſt quod conceptus intellectus diuini, ut ſupra dictum eſt, ergo omnia per ipſum producta ſunt, & hoc eſt quod dicit Ioan.* Omnia per ipſum facta ſunt. *Et quia poſſet aliquis credere, quod hoc ſignum omnia, diſtribueret ſolum pro creaturis corporalibus, eo quod in principio Geneſis vbi agitur de prima rerum productione, non ſit mentio niſi de corporalibus creaturis, ideo ad hoc excludendum additur.* (Diuiſio.)

4 Et ſine ipſo factum eſt nihil. *Quia etiam ſpirituales creaturæ ſunt à Deo ſicut ab efficiente. Conſiderandum tamen, quod Manichæus dixit nihil hic teneri affirmatiue, & per hoc ſecundum ipſum intelliguntur creaturæ corporales, quæ parum habent de entitate, et & propter hoc ſignificantur hoc nomine nihil, eo modo loquendi, quo dicit Philoſophus, ſecundo phyſicorum, quod illud quod eſt modicum nihil reputatur. Sic igitur exponit Manichæus dicens.* Et ſine ipſo factum eſt nihil. *Id eſt, ſine verbo facta eſt corporalis creatura, quia dicit ipſam eſſe factam à principio malo. Poſuit enim duo principia. Vnum ſimpliciter bonum, aliud ſimpliciter malum, & ab iſto dixit corporalem creaturam procedere. Sed iſtud patet eſſe* (Error Manichæi & confutatio.)

A a *Quod factum eſt.* AVGVSTINVS. Si audis mutabilem creaturam per filium factam, non tamen credas mutabilem eius voluntatẽ, quia non ſubito aliquid voluit facere, ſed omnia ab æterno fecit. Quod factum eſt tempore, tranſit, ꝙ in ſapientia immutabili eſt, tranſire non poteſt. Faber. n. arcam prius facit in mẽte, poſt in opere. Qđ in mente eſt, viuit cum artifice, quod ſit, mutatur cum tempore.

a Et omne. b In tempore. c In ſpirituali factoris ratione ſemper uiuit & uixit.

a Quod factum eſt in ipſo, vita e- 1

a Hæc eſt ſapientia Dei. b Non a iarum rerum. 2

b rat, & vita erat lux hominum, 3

tra.1. in Io.10.1. ✲ AVGVSTINVS. Poteſt autem ſic punctuari: *Quod factum eſt in ipſo.* Et poſtea dicatur. *Vita erat.* Ergo totum uita eſt, ſi ſic pronunciauerimus, quid enim non illo factum eſt? ipſe eſt enim ſapientia Dei, & dicitur in Pſal. *Omnia in ſapientia feciſti.* Omnia igitur ſicut per illum, ita in illo facta ſunt, ſi ergo ꝙ illo factum eſt, vita eſt, ergo & terra vita eſt, lapis vita eſt. Inhoneſtũ eſt ſic intelligere, ne nobis ſubrepat ſecta Manichæorum, & dicat, quia habet vitã lapis, & habet vitã paries. Solent. n. iſta delirantes dicere. Et cum reprehenſi fuerint ac repulſi, quaſi de ſcripturis proferunt dicentes, vt quid dictũ eſt. *Quod factum eſt in ipſo uita erat.* Pronuncia ergo ſic. *Quod*
B Ho.1. in diue ſos *factum eſt.* Hic ſubdiſtingue, & deinde infer. *In ipſo uita erat.*

✲ ORIGENES. Poteſt & ſic diſtingui ſine errore: *Quod factum eſt in ipſo.* Et poſtea dicatur. *Vita erat.* Vt ſit ſenſus: Oĩa quę per ipſum & in ipſo facta ſunt, in ipſo vita ſunt, & vnũ ſunt. Erant. n. hoc eſt, in ipſo ſubſiſtunt cauſaliter priuſquã ſint in ſeipſis effectiue.

C

b *Vita*

b *Vita erat lux hominum.* ✲ THEOPHYL. Dixerat, *In ipſo* [...] *erat.* Ne putares, quod abſque vita ſit verbum, ſed vita [...]ritualis, & lux rationabilib. cuncti, vnde dicitur: *Et uit*[...] *lux hominum.* Quaſi dicat, lux iſta non eſt ſenſibilis, ſed i[...]lectualis illuminans ipſam animam.

✲ AVGVSTINVS. Ex ipſa. n. vit[...]minantur homines, pecora non [...]minantur, quia non habent rati[...]les mentes, quæ poſſint videre [...]tiam, homo autem factus eſt ad [...]ginem Dei, habet rationalem [...]tem, per quam poſſit percipere [...]tiam, ergo illa vita per quam fact[...] omnia, lux eſt, & non quoruncumque animalium, ſ[...]minum.

✲ ORIGENES. Non eſt prætermittendum ꝙ vitam [...]mittit luci hominum, inconſequens. n. erat illumina[...] viuentẽ, & aduenire illuminationi vitam. Si aũt idẽ e[...] hominum, ꝙ ſolũ hominum, erit Chriſtus lux atq; v[...]lorum hominũ, hoc aũt opinari hæreticum eſt. Nõ i[...] quicquid dicitur aliquorum, illorũ ſolum eſt. Scriptũ [...] de Deo, quod ſit Deus Abrahã, Iſaac & Iacob; nõ tñ [...] tantum patrũ dictus eſt Deus, non ergo ex eo quod d[...] *bolum*, excluditur quin ſit aliorũ alios vero cõtinens, [...] eſt ſcriptũ: *Faciamus hominem ad imaginẽ noſtrã.* Quicqu[...] imaginẽ, ac ſimilitudinẽ Dei factũ eſt, intelligi dẽt p[...]nẽ. Sic igĩ lux hoĩum, lux cuiuſlibet rõnalis creatu[...]

a I

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *falſum, quia ens & bonum conuertuntur, & ideo quãtum habet corporalis creatura de entitate, tantum de bonitate, & per conſequens a principio bono procedit. Hoc ẽt patet ex ordine rerum & cõnexione earum, quia vniuerſi corruptibiles creaturas & incorruptibiles videmus ad inuicem connecti & in vnum ordinari, & ideo concedẽdum eſt eas ab vno principio produci, & in vnum finem reduci, pp quod philoſophus. 12. Metaph. Ex connexione vniuerſi probat vnitatem primi principii dicens. Entia nolunt male diſponi, nec bona pluralitas principatuum, vnus ergo princeps. Plurib. ẽt aliis modis error Manichæi poſſet impugnari, ſed omitto propter prolixitatem vitandam, & diffuſius habet tractari 2. ſententiarum. Alii autẽ dixerunt quod per nihil intelligitur diabolus, quẽ dicunt eſſe ſine uerbo factũ. Sed hoc patet eſſe falſum quia diabolus non eſt natura malus. Si. n. malum eſſet integrum, ſeipſum deſtrueret, & ideo natura ipſius bona eſt, & ideo facta eſt a uerbo a quo omnia bona procedunt. Et ideo exponendum eſt ly nihil, ſicut expoſitum eſt ſupra.*

1 Quod factum eſt in ipſo. *Oſtenſo, quod uerbũ ſit cauſa productiua rerum, hic conſequenter oſtenditur per quem modũ ſit cauſa earum. Ad cuius intellectum ſciendũ, ꝙ ſcdm Philoſophum, 2. de aĩa; quatuor ſunt gradus vitæ ſeu uiuentium. Vegetatiuum, ſenſitiuũ, motiuum ſcdm locum, & intellectiuum. Et inter iſtos gradus, intellectiuum tenet ſummum locum, & ideo ea quæ ſunt in aliquo ſcdm modũ intelligibilẽ, ſunt in eo ſcdm modum uitalem. Creaturæ aũt præexiſtunt in uerbo, ſicut in cõceptu artis vel intellectus, ut patet ex prædictis, & per conſequẽs ſunt in eo per modum uitæ intellectiuæ, quia intelligere verbi eſt ſuum eſſe, & ſuum viuere, & hoc eſt quod dicitur.* Quod factum eſt in ipſo, vita erat. *Quia quod factum eſt in*
Gradus vitę quatuor: *re extra, prius erat in uerbo per ideam, quæ idem eſt quod eſſentia diuina & uita. Et ſic patet modus per quem creaturæ procedunt a verbo, videlicet ſicut artificiata ab artifice uel ab arte, pp quod dicit Boetius. 3. de conſola. Tu cuncta ſuperno Ducis ab exemplo, pulchrũ pulcherrimus ipſe Mundum mente gerens, ſimiliq. imagine formans. Alio modo exponitur hoc, inquantũ creaturæ præexiſtũt in uoluntate verbi. Ad cuius intellectũ ſciendũ, quod ſcdm Philoſophũ, 1. de aĩa, illa dñr uiuentia quæ mouent ſeipſa, hoc autem maxime competit uoluntati quæ mouet alias potentias ad agendum, & ideo ea*

quæ

quæ ſunt in uoluntate uerbi dñr uita in ipſo. Sic aũt eſt de cre[...] *inquantum dependẽt a uoluntate Dei, & ſic exponitur illud.* [...] factum eſt in ipſo, uita erat. *Quia iſtæ creaturæ antequã* [...] *erant in uoluntate uerbi ad producendum eas uel non produ*[...] *& ſic patet modus per quem eſt cauſa productiua creaturarum* [...] *producit eas omnino libere. Per quod excluditur error aliqu*[...] *loſophorum dicẽtium ipſum Deũ eas de neceſſitate producere.* [...] *patet falſum, quia voluntas non vult aliquid de neceſſitate, ni*[...] *bonum ad quod habet neceſſariam habitudinem. Voluntas aũt* [...] *cum ſit infinita, non habet neceſſariam habitudinem, niſi ad* [...] *infinitum, & nihil vult de neceſſitate, niſi bonum proprium,* [...] *nullam creaturam vult de neceſſitate, ſed tantum contingent*[...] *bere, & ſic eam producit filius autem ſiue uerbum in diuinis* [...] *procedit a patre, ſ. naturali neceſſitate.*

2 Et vita erat lux h. *Oſtenſo qualiter uerbum ſe habet ad* [...] *creaturas in generali, hic conſequenter oſtenditur qualiter ſe* [...] *ad hoĩes in ſpeciali. Ad cuius intellectum ſciendum, quod aĩal*[...] *ſunt infra hoĩes, habent aliqualem rerum ſenſibilium cognitio*[...] *cut aſinus cognoſcit ſtabulum ſuum & pabulum, & dominum* [...]*prium, & de ſimilib. eſt ſimile iudiciũ, ſed ſola creatura intelle*[...]*lis põt attingere ad cognoſcendũ ipſum Deũ. Eo. n. ipſo, quod fa*[...] *ad imaginem Dei, eſt capax ipſius per cognitionem & amorem* [...]*cit Aug. 14. de Trin. Veruntamen cognitio Dei & amor poſſu*[...]*pliciter accipi. Vno modo pro cognitione & amore, qui poſſ*[...]*ri ex naturalib. Alio modo de cognitione & amore ſupernali* [...]*cundum hoc litera iſta poteſt dupliciter exponi, ſ. de cognitio*[...]*rali & ſupernaturali. Primo igitur exponitur de cognitione* [...]*li. Sicut. n. patet ex prædict. s, omnes creaturæ ſunt per uerbu*[...] *ductæ, uerumtamen humana natura excellentior eſt in c*[...]*ne, inquantum uirtute intellectus poteſt ad Dei cognitionem* [...]*re, effectus in ipſum reducendo, per quem modum philoſophi* [...]*runt cognitionem de Deo. Omnis autem cognitio fit in aliquo* [...] *& ideo natura humana ſuper alias creaturas inferiores eſt* [...] *ſpecialiter illuſtrata, & hoc eſt quod dicitur.* Et vita. *i. ipſ*[...]*bum quod eſt uita, ut patet ex prædictis.*

3 Erat lux hominum. *In quantum attingit per natur*[...] *datam a uerbo, ad altiorem cognitionis gradum. Subdit aut*[...] *dum dicens.*

✲ I]

MORALITER.

† ticipatiue, cum eſſentia diuina ſit indiuiſibilis, & de ipſo dicit. 1. Io. 5. d. *Vt cognoſcamus uerum Deum, & ſimus in filio eius uero eſt, uerus Deus & uita æterna* Per quartũ reprobatur error Ebionitarum, qui dixerunt Chriſtum ante Mariam non fuiſſe, & ſic eũ non fuiſſe ab æterno, cum tamen Chriſtus, dicat de ſeipſo, infra 8. d. *Principium, qui & loquor uobis.* Et ibidem g. *Antequam Abraham fieret, ego ſum.* Per quintum excluditur error Manichæi, qui poſuit duo principia vnum boni, & alterum mali, & hæc inferiora corruptibilia dixit eſſe à Deo malo, & per conſequens nõ ſunt à verbo ſm ipſum.

1 *Quod factum eſt in ipſo uita erat.* Nã omnis creatura i[...]bo præexiſtit intelligibiliter. Intelligere vero eſt viu[...] intellect[...]o vita.

2 *Et uita erat lux hominum.* Id eſt, verbum eſt manife[...] omnium quæ ab hominibus cognoſcuntur. Per qu[...]litur error dicentium, qđ diuina ꝓuidentia ſe nõ ext[...] hæc inferiora, in quorum perſona dicitur. Iob. 22. c. *C*[...]*dines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat.* Quod repba[...]dem, cũ ſubditur. *Quorum ſentẽtia longe ſit a me.* Philo[...] etiam 1. de anima reprehendens Empedoclẽ, habe[...] conuenienti, ꝙ aliquid cognoſcamus, & ſit Deo ign[...]

a *Lux in tenebris luc.& tē.eā non cō.* ✿ CHRYSOSTOMVS. Vi aduenięte nobis ſolutum eſt mortis imperium,& lucēte nobis nō vltra ſunt tenebræ,ſed ſemp manet vi- mors ſuperare nō pōt,nec tenebrę lucem,vnde ſequi *Et lux in tenebris lucet* Tenebras mortem,& errorē di- Nam lux qdem ibilis non in te ris lucet, ſed ſi- llis. Prædicatio Chriſti in me erroris regnātis fuit,& eū diſpare- ecit, & in vitam rtem fecit mor s Chriſtus,ita eam ſuperans,vt eos, qui detinebantur, ęceret. Quia igitur neque mors eam ſuperauit,neq; er ſed fulgida eſt eius prædicatio vbique,& lucet cū pro fortitudine, propterea ſubdit: *Et ten.e.n.com.*

ORIGENES Eſt ſciendum quod hominum nomē eſt rum ſpūalium rerum,ſic & tenebræ. Dicimus.n.ho- mem lucem poſſidentem,opera lucis perficere,& ēt co ſcere quaſi illuſtratū lumine ſciētiæ, & ɔ̄trario,tenebras dicimus illicitos actus,& eam q̄ vē ſcientia,nō eſt autem. Oportet aūt in id conſiderare,quod nō ſemper tenebræ in ſiniſtra parte ſumuntur,ſed qn̄q; in bona, ſecundū illud Pſalmi. Poſuit tenebras latibulum ſuum, dum ea, q̄ ſunt erga Deum,ignota & inperceptibilia ſūt. De hac ergo laudata caligine dicam,quoniam verſus lucem pergit,il-
1 lamq; apprehēdit,
2 quia quod erat cali
3 go dum ignoraba-
4 tur,in lucem cogni
5 tam vertitur ei qui
didicit.

a Tamen a tenebris non cernebatur. b Ante incarnationem,ſicut nec cæcus comprehendit lucem ſuper ſe lucentem.

a & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehende-

a Sed vt etiam ſi tenebræ comprehenderent. b Præcurſor humanati uerbi. c Non ab hominibus. d Non ab homine impoſitum,ſed a Deo,quaſi ſubſtantialiter datum. e Id eſt,gratia qui totum a gratia habet & gratiam prædicat.

b runt, Fuit homo miſſus a Deo,cui nomen erat Ioannes.
c

b *Fuit homo miſſus*. Poſtquam ſublimi volatu vltra oēm naturā in altitudinem theologiæ aſcendit, quia verbum apud patrem ſemper fuiſſe contemplatus eſt, mox ad humilitatem humanæ naturæ,& ſpāliter præcurſoris verbi deſcendit,contra illos, qui dicebant humanam naturā in primo parēte ex toto perditam & ad nihilum redactam.

c *Homo miſſus*. Homo, non angelus, vt hæretici volunt, a Deo. Ideo potuit dicere de Deo.

Erat

D Idē ibi.

E

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et l.in t.l. *Licet.n.ipſum verbum quod eſt lux per eſſentiā nō poteſt eſſe forma intellectus noſtri,tn̄ intellectus agēs qui eſt potētia animæ,eſt qdā lux deriuata a diuina luce,& ideo per ipſum pōt homo ad diuina cognoſcēda quodammodo attingere,ſecundum q̄ dicit Pſ.4.b. Multi dicunt,quis oſtendit nobis bona? Rn̄det. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui dn̄e, q.d. in lumine intellectus agentis impreſſo a te animab. humanis,pōt haberi cognitio tuæ bonitatis. Et hoc modo lux diuina in tenebris lucet, inquantum natura humana de ſe eſt quædam tenebra,quia ex ſe lumen non hēt, ſed a verbo illuſtratur,eo q̄ luce ab ipſo deriuata modo prædicto informatur. Veruntamen quia talis cognitio Dei quæ habetur ex naturalib. eſt defectiua,ideo ſequitur.*

2 Et tē.eā nō cō. *Quia lux diuina ſiue verbum quod idem eſt, cognitione naturali per eſſentiā nō videt,quia talis cognitio eſt tm̄ modo per effectus,qui nō adæquant virtutē primæ cauſæ,ſed in infinitum diſtant ab ea,ideo per talem cognitionem non pōt videri diuina eſſentia. Alio modo exponitur litera de cognitione ſupernaturali. Homo.n.ad quendam finem ſupernaturalem ordinatur,qui excedit lumen naturalis rōnis,ſecundum quod dicit Apoſtolus 1.Cor. 2. Oculus non vidit,& auris nō audiuit,nec in cor hominis aſcendit q̄ præparaſti diligentib.te. Ad finem.n.incognitum non pōt homo moueri,quia incognita non poſſumus diligere,ſecundum Aug. ideo homo ad finē ſuum conſequendū indiget neceſſario illuſtratione ſupernaturali,vt in finē vltimū dirigatur. Deus aūt paratus eſt hanc illuſtrationem hoīb.dare,quia natura nō deficit in neceſſariis, vt dicit 3.de anima,Et ſi hoc verū ē de natura naturata,multo fortius verū eſt de auctore ipſius naturæ,qui eſt natura naturās. Et ideo ſi homo faciat q̄ in ſe eſt,conuertendo ſe ad Deum per cognitionem & amorem,prout poteſt ex naturalib.haberi, Deus ſupplet reſiduum,addendo naturę perfectionem gratiæ,illuſtrans eum ſupernaturali illuſtratione,& hoc eſt quod dicitur:* Et vita erat lux hominū *Id eſt,ipſum verbum non deficit illuſtrando homines per gratiam in cognitione ſupernaturalium.* Et l.in t.lu. *Id eſt,in peccatoribus.quia verbum quantum eſt in ſe illuſtrat eos luce gratiæ. Sed q̄ ſunt tenebroſi,hoc eſt,quia ſe ſubtrahunt ab influentia diuinę lucis et verbi,& ideo ſequitur,* Et te. eā non com. *quia peccatores ne lucem non conſequuntur,non propter defectum lucis, vt dictū eſt,ſed propter proprium defectum.*

Fuit homo. *Poſtquā euāgeliſta deſcripſit ſeu declarauit eter verbi emanationem,& ipſius operationē,hic conſequēter declarat eius tpalem incarnationē. Et diuiditur in duas partes,quia primo agitur de miſſione præcurſoris,ſecundo de aduentu redemptoris ibi* Erat lux vera. *Prima in duas,quia primo ponitur cōmendatio præcurſoris,ſecundo tollitur occaſio erroris.ibi.* Nō erat ille lux. *Circa primum cōmendatio præcurſoris ex quatuor deſcribitur Primo ex cōditione naturali,cū dicitur.* Fuit homo. *id eſt, viuēs vita hominis ſecundum dictamen rectæ rationis. Et rationabiliter p̄curſor Saluatoris fuit homo & nō angelus,quia ſapientia diuina diſponit omnia ſuauiter, vt dicitur Sap. 8.a. quia facit omnia ſecundum modum conuenientē & decentem,mouendo quamlibet rem ſecundū quod nata eſt moueri, Homines autem communiter loquendo magis ſunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter ſimilitudinem naturæ. Tum propter conſuetudinem locutionis & vitæ,quæ requirūtur inter diſcipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur conuenientius ab angelis, hoc eſt verū de excellentibus viris,& à communi vita hominum ſegregatis. Aduentus aūt redēptoris annunciandus erat omnibus communiter,non ſolum excellētibus,& ideo præcurſor aduentum Chriſti prænuncians,magis idonee fuit homo quam angelus, veruntamen licet Ioānes fuerit homo ex conditione naturali,fuit tamen angelus ab officio & puritate virginali,ſecundum quod dicit Saluator Mat.11.b. Hic eſt de quo ſcriptū eſt,ſcilicet, Malach.3.a. Ecce ego mitto angelū meū,&c. Secūdo deſcribitur Ioan. commendatio ex diuina autoritate,cum ſubditur.*

4 Miſſus a Deo. *Quia non venit proprio capite. De hac miſſione Ioannis dicunt aliqui,quod fuit tantum per internam inſpirationē, ſed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expreſſam Dei miſſionem & exteriorem apparitionē, quia ad ea quæ ſunt multū ardua ſolent prophetæ ſic mitti, vt patet ex decurſu veteris Teſta. Myſterium autē Chriſti inter omnia fuit maximū,quia ad ipſum fuit ordinatū totum vetus Teſtamentum, vt declaratū diffuſe ſuper epiſtolā ad Hebræos,& ideo non eſt veriſimile,quin Ioan.fuerit ad hoc miſſus per expreſſam miſſionem Dei, & apparitionē exteriorem, licet modus huius apparitionis non ſit ſcriptus: multa.n.facta ſunt circa myſterium Chriſti,quæ non ſunt ſcripta, vt habetur in fine huius euangelij. Hoc idem videtur innuere q̄ ipſe Ioannes dixit vt habetur infra eodem cap. Qui miſit me baptizare in aqua, ille dixit; ſuper quem videris ſpiritum deſcendentem,&c. Tertio deſcribitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur.*

5 Cui nomen erat Ioannes. *Illud nomen fuit ſibi impoſitum nō ex humana diſpoſitione,ſed diuina p̄ordinatione, vt habet Luc. 1.a. & ideo rn̄debat proprietati internæ ſ plenitudini gratiæ. Ioannes.n.interpretatur,in quo gratia,& ideo fuit idoneus ad præcurrendum ante illum qui eſt autor gratiæ ſecundum quod dicitur infra eo.b. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Simile inuenitur in veteri Teſtamento,quia Abraham, Iſaac, & ſic nominati ſunt ex diuina ordinatione,ad deſignandum eorum proprietatē. Quarto deſcribitur eius commendatio ex officij nobilitate,cum ſubditur,*

✿ Hic

Præcurſoris commēdatio prima.

Secūda commēdatio.

Inf.19.g

Tertia commēdatio.

Gē.17.a 21.a. & 2.f. Quarta commē datio.

MORALITER.

† 1 *Et lux in tenebriis lucet*. Id eſt,in peccatoribus quantum eſt de ſe,ſicut cæcus lucem ſolis non videt ipſum illuſtrantem.

3 *Fuit homo miſſus a Deo*. Per Ioannem præcurſorem domini ſignificatur prædicator euāgelij,ideo dicitur hic homo,id eſt,viuens ſecundum dictamen rationis,& non vita beſtiali.

5 *Cui nomen erat Ioannes*. Qui interpretatur in quo eſt gratia Ad hoc enim quod prædicator conuenienter,& vtiliter annūciet verbum Dei,requiritur gratia Spiritusſancti.

† *Hic*

A a *Erat lux vera.* Omnis homo dicitur illa natura in homine, q̃ ad imaginẽ & ad ſimilitudine Dei facta eſt. Alia omnia quæ sũt in homine inferiores partes hoīs ſunt, & quodãmodo extra hominẽ ſunt, In illa ſcilicet, anima velut in quodã mundo ſuperiori vera lux lucet, & in illũ mũdum venientes, & per gratiam renaſcentes illuminat, quia quorum vita & conuerſatio in cœlis eſt, quaſi in alio mundo ſunt.

B *Lux vera.* ✲ AVGVSTINVS. Quare additum eſt vera? quia & homo illuminans dicitur lux, ſed vera lux eſt illa quæ illuminat, nam & oculi noſtri dicũtur lumina, & tñ niſi aut per noctem lucerna accẽdatur, aut p diẽ ſol exeat lumina illa ſine cauſa patent, vnde ſubdit: *Quæ illuminat hominem.* Si omnem hominẽ, ergo & ipſum Ioan. Ipſe ergo illuminabat, à quo ſe demonſtrari volebat. Quomodo.n.

C plerique ſit, vt in aliquo corpore radiato cognoſcat ortus eſſe ſol, quẽ ocu'is videre non poſſumus, quia qui ſauci habent oculos, idonei non ſunt videre parietem illuminatum, aut aliquid huiuſmodi, ſic omnes ad quos vene[rat] Chriſtus, minus erant idonei eum videre.

✲ CHRISOSTOMVS. Vbi ſunt qui non dicunt eu[m] verum Deum? [...] enim lux vera di[ci]tur. Sed ſi illumin[at] omnem homine[m] venientem in hu[nc] mundum, quali[ter] tot ſine lumine [per]manſerunt? Nor[unt e]nim omnes cog[nouerunt] Chriſti c[ul]turã. Illuminat i[ta]que omnem hoi[em] quantum ad e[um] pertinet, ſi autem quidam ſmẽtis oculos claudentes [no]luerunt recipere lucis huius radios, nõ à lucis natura o[b]nebratio eſt eis, ſed à malitia eorũ, qui voluntarie priu[ant ſe]ipſos gratiæ dono, nam gratia quidem ad omnes eff[uſa] eſt. Qui vero nolunt dono hoc frui, ſibiipſis hanc imp[u]tent cæcitatem.

[Interlinear: a Cur miſſus? Agens libera voluntate. Hic miſſus eſt hic venit in teſti. b Cuius rei. c Quicunque contradiceret.]

1 Hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de

[Interlinear: a Id eſt, Chriſto nato. Iam non ex verbis ... b Quare. c Lumen Chriſtum eſſe. d Teſtificantem, quia Deum nemo vidit unquam. e Magnus quidem erat iſte, non tamen ex ſe ... lux illuminata.]

† lumine, ut omnes crederent per † illum. Non erat ille lux, 2

[Interlinear: a Miſſus erat. De quo. b Autem. c Chriſti. d Quia eſt non vera ... ſed lux non eſt ex ſe, ... aliunde lucet.]

3 a ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. † Fuit lux vera, 4

5

Ir

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hic venit vt teſtimonium perhiberet de lu. *i. de filio Dei in mundum veniente, hoc autem teſtimonium perhibuit prædicando eius excellentiam, ut habetur inf. eo. c. Ipſe eſt, qui poſt me venturus eſt, cuius non ſum dignus ut ſoluã corrigiam calceamẽti eius: Similiter teſtimoniũ perhibuit baptizando in aqua, vt per hoc deſignaret illũ, qui erat uẽturus baptizare ſpirituſancto, propter quod forma baptiſmi Ioannis erat in noĩe venturi, vt habetur Act. 19. a. Sicut.n. prophetæ antiquitus denunciabant aliquando futura, non ſolum uerbis, ſed etiã factis. Quod patet de Ieremia, quia poſuit catenam in collo ſuo, vt uerbo & facto prænunciaret captiuitatem futuram regis & ciuitatis, ut habetur 27. a. Sic Ioannes Bap. prædicando & baptizando annunciauit aduentum redemptoris, Finis autem ſui officij tangitur, cum ſubditur.*

2 Vt omnes crederent per illum. *Non dicit in illum, quia ad hoc finaliter prædicabat, ut populus crederet in Chriſtũ uenturũ. Notandum ẽt quod illud quod dicitur hic;* Omnes crederẽt per illum. *Referetur ad illud, quod ſupra dictum eſt. Fuit homo miſſus, quia hic loquebatur generaliter omnib. non ſic autem loquitur angelus, ſed ſolum excellentibus, ut ſupra dictum eſt.*

3 Non erat ille lux. *Hic tollitur occaſio erroris. Ex hoc.n. quod euangeliſta dixerat de Ioanne tot magnifica, poſſet aliquis credere, quod eius aduentus ſufficeret ad ſalutem generis humani, ſicut & de ipſo multi ſunt opinati ipſum eſſe Chriſtum propter excellentiã ſuæ ſanctitatis, propter quod ſacerdotes Iudæorum miſerunt ab Ieroſolymis interrogantes, ſi ipſe eſſet Chriſtus, ut habetur eo. ca. & ideo euangeliſta oſtendit quod eius aduentus non erat ſufficiens ad ſaluandum humanum genus, dicẽs:* Non erat ille lux. *Qui poſſet mentes hominum luce gratiæ illuſtrare, ſed tantum erat præcurſor huius lucis, ideo ſubditur.*

Lucis gratiæ acceptio duplex.

4 Sed vt teſtimonium perhiberet de lumine. *Modus aũt teſtificandi iam prædictus eſt in parte immediate præcedenti. Sed cõtra hoc uidetur eſſe illud quod dicitur* Epheſ. 5. *b.* Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, *& ſic ratio lucis cõuenit cuilibet iuſto & per conſequens Ioanni. Dicendum quod lux gratiæ dupliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo per eſſentiam, & ſic ſoli Deo cõuenit & appropriatur filio in diuinis, ſicut & alia pertinent ad notitiam, & ideo proprietas huius lucis de Ioanne negatur, ſed de Chriſto affirmatur, ut ſtatim patebit. Alio modo accipitur lux per participationem, & hoc bene conuenit Ioanne & alijs ſanctis, & ſic loquitur apoſtolus in autoritate prædicta.*

Diuiſio.

5 Erat lux vera. *Poſtquam euangeliſta declarauit miſſionem præcurſoris, hic conſequenter agit de aduentu redemptoris. Et diuiditur in tres, quia primo oſtenditur neceſſitas huius aduentus, Secundo inde conſequens fructus, ibi.* Quotquot autem. *Tertio veniendi modus, ibi.* Et verbum caro factum eſt. *Circa primum conſiderandum, quod ratio naturalis eſt defectiua in cognitione diuinorũ, quia nõ attingit ad eorũ cognitionẽ, niſi per effectus qui diſt[ant à] Deo in infinitum. Item reuelatio de diuinis in ueteri teſta. erat [im]perfecta, quia ſub uelaminibus & figuris, propter quod ante C[hri]ſti aduentum homines multipliciter errabant circa cognitionem [di]uinorum, vt patet inſpicienti illius temporis decurſum, & ideo [ad]uentus Chriſti in mundum fuit neceſſarius ad illuminandum h[omi]nes in cognitione diuinorum, ſecundum quod ipſemet dicit infra [18.] g. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mundum, ut teſtim[onium] perhibeam veritati. Ideo uidemus quod poſt eius aduentum id[o]latria ceſſauit, quaſi per totum mundum, ſicut fuerat per Zac[ha]riam prophetam prædictum cap. 13. a.* Et erit in die illa, dicit [Do]minus diſperdam nomina idolorum de terra. *Quod au[tem] Chriſtus ſit lux ſufficiens ad talem illuminationem, oſtendit tri[pli]ci ratione. Prima ratio procedit ex lucis huius veritate. Secu[nda] ex ipſius præſentialitate. Tertia ex euidẽti eius manifeſtatione. [Se]cunda tangitur ibi.* In mundo erat. *Tertia, ibi.* Mundus pe[r ip]ſum factus eſt. *Circa primum aduertendum, quod aliquid d[ici]tur uerum tripliciter. Vno modo quia diſtinguitur contra falſ[um]. Secundo, quia diſtinguitur contra figurale, inquantum figura re[ce]dit a perfecta rei veritate. Tertio, quia diſtinguitur contra parti[ci]pes, quia illud quod eſt tale per participationem, deficit a perfect[io]ne illius quod eſt tale per eſſentiam. Lumen ergo rationis natura[lis] in cognitione diuinorũ primo deficit a ratione vera lucis, quia [licet] per eam philoſophi habuerant de Deo aliquam cognitionem, fuit [ta]men admixta erroribus multis, propter quod dicitur ad Roma. 1. Cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt aut g[ra]tias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcura[tum] eſt inſipiens cor eorum. Et hoc patet in Ariſtotele, qui inter c[æteros] philoſophos dicitur verius ſcripſiſſe, & tamen in pluribus de[fic]it a veritate, ſicut patet de mundi æternitate, de intelligentia[rum] numero & earum felicitate, quorum perſequutionem cauſa br[eui]tatis omitto. Lumen uero cognitionis diuinorum quod fuit in u[ete]ri Teſt. deficit a ratione veræ lucis, quia licet habuerit verit[atem] abſque admixtione falſitatis, tamen ipſa erat figuralis & quaſ[i um]bra veritatis. Lumen vero cognitionis euangelicæ tertio mod[o de]ficit a perfecta lucis veritate, quia licet vera & aperta ſit, t[am]en eſt participata. Lux autem diuina hoc modo dicitur vera, qui[a eſt] lux per eſſentiam. Et ex hoc ſequitur quod ipſa ſit ſufficiens a[d om]nium illuminationem, quia quod eſt tale per eſſentiam, eſt cauſ[a om]nium aliorum, ſicut ignis eſt cauſa caliditatis in omnibus alijs vt h[a]bẽ 2. Metaph. Talis autem lux approbatur filio, vt dictũ eſt. [Et ſic] patet prima ratio ſuæ efficaciæ ad illuminationem gratiæ, quæ [tan]gitur cum dicitur.* Erat lux vera quæ illuminat omnem [ho]minem venien. *ſine falſitate, ſine umbra & ſine participat[io]ne, ſed lux per eſſentiam, ideo ſequitur.*

Vera [lux] ... dicit[ur]

✲ Qu

MORALITER.

† 1 *Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine.* Id eſt, de Chriſto qui eſt lux per eſſentiam, ideo in pdicatore debet eſſe huius lucis participatio per bonam vitam & famam, quia ſicut dicit Gregor homil. 38. Cuius vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur.

2 *Vt omnes crederent per illum.* Debet enim intendere [ſa]lutem auditorum, & non propriam laudem vel quæſ[tum].

3 *Nõ erat ille lux, ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine.* [Qu]ia predicator non docet interius mentem illuſtrando [ſ]ed Deus. Ideo ſequitur.

5 *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientẽ [in] hunc mundum.* Lumine gratiæ quantũ eſt de ſe, ſed mali nõ [il]lu† minan[tur]

2 Vt

a *mundo erat.* ✠ ORIGENES. Non putes, quia ſic erat in mu do,quomodo in mundo eſt terra,pecora & homines, ſed quomodo artifex regens quod fecit. Vnde ſequitur: *Et mundus per ipſum factus eſt*. Non.n. ſic fecit quomodo facit fa ber: qui enī fabricat, extrinſecus eſt ad illud quod fabricat. Deus autem infuſus mundo fabricat ubique poſitus, & non recedit ab aliquo,pręſentia maieſtatis facit quod facit, & gubernat quod facit ſic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus eſt mundus.

CHRYS. In mundo erat, ſed non vt mundi contemporaneus,propter hoc inducit: *Et mundus per ipſ.* f.e. per hoc & rurſus te deducens ad æternam exiſtentiam vnigeniti. Qui enim audierit quoniam opus eius hoc totum,& ſi ualde inſenſibilis fuerit,cogetur concedere antecedera eſſe factorem.

THEOPHYL. Hic Marchionis ſubuertit rabiem,qui magnum conditorem cuncta produxiſſe dicebat, necnon & Arii,qui filium Dei dicebat creaturam.

b *mundus eum non cognouit*. Non ꝙ creatura non cognouerit, ſed homo qui in mundum mente amando deſcendit. Prius mundus ipſa creatura dicebatur omnis. n. creatura ſuum creatorem recognoſcit,homo vero minime. D

c *In propria venit.* ✠ CHRYSOST. In propria ergo venit, non gratia ſuæ neceſſitatis,ſed gratia beneficii ſuorum. Sed vnde venit qui omnia implet,& vbique adeſt? Ea quidem quę ad nos deſcenſione hic operatus eſt,quia enim in mundo exiſtens, non putabatur adeſſe,eo quod nondum cognoſcebatur dignatus eſt induere carnem. Ho.9.in Io.to.3.

a Non quod omnem,ſed quia nullus ſine illo illuminatur. Vt etiam ipſum Ioannem.
b Id eſt,qui à Deo recedens & cadens in mundum, cæcatus eſt, alioquin non indigeret illuminari.

1 quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mun-
2 a Et hæc lux. Præſentia deitatis. Non vt pars eius,ſed vt factor omnibus creaturis. infuſus r. gens qu.s fecit.

3 dum. In mundo erat,& mundus per ipſum factus eſt, & mun
4 a Dilectores mundi quia omnem ſenſum & intellectum diuina lux excedit,
5 b In humanam naturam. Id eſt, in mundum qui ſuus eſt. c Chriſtus per carnem d Id eſt,quicunque homines, præſertim Iudæi quos omnibus prætulit. Eius cognati Sui non quod nulli quia aliqui ſed rari. Et quotquot recepe.

6 dus eum non cognouit. In † propria venit, & ſui † eum non
7 a Siue Iudęi ſiue Gentiles. Per fidem. b Per ſpiritumſanctum non tantum reformati,ſed.

8 receperunt.† Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po
9 a Adoptiuos. Vt ſint fratres eius & cohæredes per gratiam ſicut & ipſe filius vnigenitus per naturam vt iam non ſit ſolus. Scilicet. b Deum eſſe & hominem. c Id eſt, iure eius nominis. Id eſt. Emanuel, quod interpretatur nobiſcum Deus.

teſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in † nomine eius.

d *Et ſui eum non receperunt.* Ab initio mūdi nullum tempus erat in quo receptores diuini uerbi non eſſent, vnde addit: *Quotquot autem recepe runt.* E †ipſum.

e *Filios Dei fieri.* Mirabilis poteſtas, vt qui filii diaboli erant, & filii Dei & fratres Chriſti per eum liberati dicantur,quo autē ordine filii Dei fiant, & quomodo hęc generatio diſtat carnali,ſubditur. *Qui non ex ſanguinibus.* †nomen

✠ CHRYSOSTOMVS. Siue ſint ſerui,ſiue liberi, ſiue Græci, ſiue barbari, ſiue inſipientes, ſiue ſapientes,ſiue mulieres,ſiue viri,ſiue pueri, ſiue ſenes,omnes eodem digni facti ſunt honore,de quo ſequitur: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Ho.9 in Io.to.3. F

✠ AVG.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ illuminam omnem hominem. *Quantum in ſe eſt, quod ſi aliqui non ſunt illuminati, hoc eſt, quia ſe ſubtrahunt ab influentia huius lucis. Poteſt hoc etiā intelligi de lumine naturalis rationis, qui ſe extendit ad omnes etiam peccatores, & eſt quædam participatio diuinæ lucis,ut patet ex prædictis.*

2 Venientem in hunc mundum. *Per hoc non eſt intelligendū quod homines ante fuerunt, in alia uita unde uenerunt in mundum iſtum. Vel quod animæ fuerint a prin. mundi creatæ,ſicut intellexerunt aliqui hæretici,ſed euangeliſta utitur tali modo loquendi,ad denotandum,quod anima intellectiua datur ab extrinſeco per creationem. Et dicitur hic ipſe homo,eo.modo quo pars principalior res dicitur ipſa res,vt habetur 10.Ethic.*

3 In mundo erat. *Hic tangitur ſecunda ratio ad idem ex præſentialitate. Ad cuius intellectum ſciendum,quod aliquid dicitur eſſe alicubi tripliciter. Vno modo per potentiam, ſicut rex eſt in toto regno. Alio modo per præſentiam ſicut rex eſt in aula ſua,quia omnia quæ ſunt ibi patent eius aſpectui. Tertio modo per eſſentiā,ſicut rex in loco ſuo determinato,cui proportionatum eſt corpus eius. Deus autem præſens eſt ubique hoc triplici modo, quia eius uirtus ad omnia ſe extendit,& quia omnia ſunt nuda & aperta oculis eius,& etiam quia præſens eſt ubique per eſſentiam. Quod patet,quia non ſolum dat eſſe rebus,ſed eas in eſſe conſeruat,coniungens principia rerum ad inuicem. Hoc autē non poteſt eſſe p aliquod quod ſit medium inter ipſum & creaturam,quia nullum eſt tale medium. Et ideo oportet quod hoc faciat per ſeipſum ubique præſentialiter & per eſſentiam exiſtentem. Et ſic patet quod cum diuina lux ſit idem quod ipſe Deus,quod ipſa ſit efficax ad prædictam illuminationem,propter ſuam præſentialitatem. Et hæc ratio breuiter tangitur,cum dicitur. In mundo erat. Nomine enim mundi intelligitur,uniuerſitas creaturarum.* Nota per ubi tripliciter.

4 Et mundus per ipſum factus eſt. *Hic ponitur tertia ratio ad idem ex euidentia lucis diuinæ, quia etſi non ſit euidens in ſe,eſt tamen euidens in ſuo effectu,ſ.in uniuerſitate creaturarum a Deo productarum,ex quarum pulchritudine & ordine lux diuina etiam poteſt in naturali ratione cognoſci, ſecundum quod dicitur Sap.13.b A magnitudine ſpecie creaturarum,poterit creator horum uiſibiliter cognoſci. ad Rom.1.c. inuiſibilia Dei a creatura mundi,i.ab homine,per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur,& cæ. Et hæc ratio tangitur cum dr̄.* Et mundus per ipſum factus eſt. *Quia nomine mundi omnis creatura intelligitur,ut dictum eſt,quæ ducit in cognitionem creatoris ſicut effectus in cognitionem ſuæ cauſæ.*

5 Et mundus eum non cognouit. *Hic remouet quandam obiectionem,quia cōtra prædicta poſſet obijci per hoc quod uidemus multos homines non habere cognitionem Dei. Et ipſe reſpondet quod hoc non eſt ex defectu lucis,ſed magis ex malitia hominum ab ea ſe auertentium,dic.* Et mundus eum non cognouit. *Nomine mūdi intelliguntur peccatores mundialiter uiuentes,& ideo aliter accipitur mundus quam in parte præcedēti,quia ibi accipitur pro eſſentijs rerum,hic pro malitijs hominum.* Diuiſio.

6 In propria venit. *i.in mundum,quem ipſe fecerat uenit per carnis aſſumptionem,& ſic fuit ibi nouo modo. Vel aliter.* In propria venit. *i.in Iudæam,quę dicebatur terra Dei, ut patet in pluribus locis uet.Teſtam.*

7 Et ſui eum non receperunt. *i.Iudæi, quia in uet.Teſtamento dicuntur populus peculiaris ipſius Dei,quia pauci de Iudæis comparatiue crediderunt Chriſto,ſecundum quod fuerat prædictum Iſa.8.c.quod eſſet futurus in lapidem offenſionis & in petrā ſcandali duabus domibus Iſrael.*

8 Quotquot autem receperunt eum. *Hic conſequēter ponitur aduentus Chriſti utilitas ſiue fructus. Et diuiditur in duas, quia primo oſtenditur propoſitum,ſecundo remouetur quoddam dubium,ibi.* Qui non ex ſanguinibus. *Circa primum ſciendum ꝙ ſicut uerbū incarnatum eſt uere filius Dei naturalis,ita illi qui fiunt membra eius per fidem formatam, efficiuntur filij adoptiui. Et in hoc apparet utilitas nobis proueniens ex ſuo aduentu. Et hoc eſt quod dicitur.* Quotquot autem receperunt. *credendo.*

9 Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. *Per regenerationem baptiſmi,qui non datur niſi profitentibus fidem Chriſti per ſe ſi ſint adulti uel per alium ſi ſint paruuli.*

✠ Qui

MORALITER.

Nominantur,eo quod ponunt obicem huic illuminationi,de quibus dicitur Iob 24.b. Ipſi fuerunt rebelles lumini. †

5 *Et mundus eum non cog.* Id eſt, homines mundialiter viuē tes qui ſuum intellectum & affectum defigunt in terrenis, & ſic auertuntur à diuinis.

6 *In propria uenit & ſui eum non receperunt*. Licet autem oēs Chriſtiani ſint ſui,magis tamen proprie clerici, qui dicuntur à cleros quod eſt ſors,eo quod ſunt de ſorte Dei, & tamen eorum multi non recipiunt ipſum, ſed magis abiiciunt quam laici.

8 *Quotquot autem receperunt eum*. Per fidem charitate formatam.

9 *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his,qui cred.* Per adoptionis gratiam.

† Qui

a Plural ter, vt ſignificet maris & fœminæ materiam. Hic miſera conditio apponitur. Sunt nati de materia patris & matris. b Concupiſcentiæ carnis, id eſt fœminæ quę eſt caro Adæ, & regitur.

Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex

a Vir dicitur ſpiritus qui regit. b Operante per baptiſmum. c Homines ex Deo, & Deus ex homine. d .i. filius Dei. e Homo.

voluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt. Et verbũ caro factum eſt,

* Avg. Magna beneuolentia, vnicus natus eſt, & noluit
A manere vnus, non timuit habere cohæredes, quia hæreditas eius non ſit anguſta ſi eam multi poſſederint.

tra.2 in Io.to.9. Chrysos. Non dixit, quoniam fecit eos filios Dei fieri oſtendens quoniam multo opus eſt ſtudio, vt eam quæ in baptiſmo adoptionis formatæ, imaginem incontaminatam ſemper cuſtodiamus. Simul autem & oſtendens quoniam poteſtatem hanc nullus a nobis auferre poterit, niſi noſi ſi auferamus. Si .n. qui ab hominibus dominium aliquatum rerũ ſuſcipiunt, tantum habent robur quantum ſere hi qui dederunt, multo magis nos, qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem oſtendere vult, quoniam hæc gratia aduenit volentib. & ſtudentib. Etenim in poteſtate eſt liberi arbitrij
B & gratiæ operatione filios Dei fieri.

a *Et uerbum caro factum eſt*. Vt autem ſecure credamus homines naſci ex Deo, ſubdit Deum naſci ex hoīe, ex hac ſuſceptione infirmitatis ſanatur noſtra infirmitas, vt poſſumus filij Dei fieri. Et hoc eſt. *Et uerbum caro factum eſt*. Quod ſuperius erat, inferius deſcendit. Quid mirum, ſi quod erat inferius, in id quod ſuperius eſt aſcendit? Nec mirũ, ſi homines naſcuntur ex Deo, quia Deus ex homine eſt natus.

li.15. de Tri.c.11 *Verbum caro factum eſt*. * Avg. Sicut verbum noſtrũ vox quodammodo corporis fit, aſſumendo eam in qua manifeſtatur ſenſibus hominum, ſic verbum Dei caro factum eſt aſſumendo eam, in qua & ipſum manifeſtaretur ſenſib. hominum. Et ſicut verbum noſtrum fit vox nec mutatur in
C vocem, ita verbum Dei, quidem caro factum eſt, ſed abſit vt mutaretur in carnem.

* Alcvin. Cum etiam credamus animam incorpore corpori coniungi, vt ex his duobus fiat vnus homo, faci poſſumus credere diuinam ſubſtantiam incorpoream mæ in corpore coniungi in vnionem perſonæ, ita vt ve
in carnẽ non ſit c
uerſum, nec ca
verbum cũ nec
pus in animam,
1 anima conuerta
2 in corpus.
3 * Hil. Quic
4 volẽtes vnigeni
Deum qui in pri
pio apud Deum erat Deus verbum, non ſubſtantiã De eſſe & ſermonem vocis emiſſæ, & quod loquentibus bum ſuum, hoc ſit patri Deo filius, argute ſubripere vo ne ſubſiſtens verbum Deus, & manens in formã Dei ſtus homo natus ſit, vt cum hominem illum humanæ tius originis cauſa, quam ſpiritualis conceptionis ſacr nimaduertit, non Deus verbum hominem ſe ex partu ginis efficiens extiterit, ſed vt prophetis ſpiritus prophe ita in Ieſu verbum Dei fuerit. Et arguere nos ſolẽt q ſtum dicamus eſſe natum non noſtri corporis atque mæ hominem, cum nos verbum carnem factum noſt militudinis natum hominem prædicemus, vt vere D lius vere hoīs filius natus ſit, & vt per ſe ſibi aſſũpſit ex gine corpus, ita ex ſe ſibi animam aſſumpſit, quæ vtiq homine nunquam gignẽtium originib. præbetur, & ipſe ille filius hominis ſit, quam ridicule prĕter Dei fil qui verbum caro factum eſt, alium neſcio quem tanq prophetam verbo Dei animatum prædicabimus, cum minus Ieſus Chriſtus & Dei filius & hominis ſit.

Vidimi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui non ex ſanguinibus. *Hic conſequenter remouet dubium*
* *quia poſſet forte aliquis credere, quod hæc generatio eſſet per modũ generationis carnalis ideo hoc remouet, dicens:* Qui non ex ſanguinibus, &c. *Licet enim ſanguis in Latino plurale non habeat, habet tamen in Græco, & ideo tranſlator, vt ſequeretur veritatem textus non curauit de regulis grammaticæ transferens in plurali. Ex ſanguinibus. Ad generationem .n. carnalem cõcurrit duplex ſanguis,*
Generatiõis carnalis ſanguis duple. *quia ex parte matris requiritur ſanguis menſtruus pro materia, ex part viri requiritur ſemen in quo conſiſtit virtus formatiua, hoc autem ſemen eſt reſiduum alimenti ſanguinei, quia nutritiua miniſtrat materiam ipſi generatiuæ, hoc tamen reſiduum, quod tranſit in ſemen dealbatum eſt propter maiorem digeſtionem. Iſtos igitur ſanguines excludit euangeliſta a generatione ſpirituali, dicens:* Qui nõ ex ſanguinibus nati ſunt.

2 Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *Per carnem hic intelligitur fœmina, quæ parum participat de ratione reſpectu viri, propter hoc nominatur caro Gen. 2. d. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro. &c. Copula autem maſculi & fœminæ requiritur in carnali generatione, ſic in omni alia actione naturali requiritur coniunctio actiui & paſſiui, & hæc copula maris & fęminæ excluditur à generatione ſpirituali, cum dicitur:* Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *Aliter poteſt exponi, ita quod per uoluntatem carnis intelligatur concupiſcentia large loquẽdo de uoluntate prout accipitur pro appetitu ſenſitiuo. Per voluntatem uiri intelligatur appetitus intellectiuus. quia vterque appetitus concurrit in generatione carnali hominis, Appetitus ſenſitiuus, vt mouens, intellectiuus ut conſentiens. & hoc remouetur à generatione ſpirituali, cum dicitur:* Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *qualiter autem fiat generatio iſta oſtenditur, cum dicitur.*

3 Sed ex Deo nati ſunt. *Inquantum homines à Deo recipientes gratiam, trahuntur quodammodo ad naturam diuinam, quia per donũ gratiæ efficiuntur conſortes diuinæ naturæ vt habetur 2. Pe. 1. e. Per quẽ maxima & precioſa nobis promiſſa donauit vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ. Ex prædictis patet, quod filij carnales contrahunt quandam maculam & fœditatem ex modo ſuæ generationis, non ſic autem filij ſpirituales, ſed magis nobilitatem.*

4 Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. *Hic conſequenter oſtendit modum uerbi in mundum uenientis, quia non venit vbi prius non erat, ſed quia nouo modo incepit eſſe, ſicut rex prius eſt in aliqua ciuitate per ſuam potentiam tantum, quando venit illuc perſonaliter incipit eſſe nouo modo ſcilicet, per ſui præſentiam ſic Dei filius qui prius erat in mundo per potentiam, præſentiam & eſſentiam, vt patet per prædicta, uenit ibi nouo modo, ſcilicet per carnis aſſumptionem. Et hoc eſt quod dicitur.* Et vèr. caro fa. & hab. in nobis. *Ex hoc uerbo, verbum caro factum eſt: Eutiches accepit occaſionem errandi dicens quod ex verbo & carne facta eſt vna natura ſicut & vna perſona. Sed hoc manifeſte patet falſum & impoſſibile, quia illa natura eſſet compoſita ex verbo & natura humana, & verbum ueniret in compoſitionem alterius, hoc autem eſt impoſſibile, quia omne quod componitur alteri, eſt aliquo modo in potentia, potentia autem nullo modo poteſt eſſe in verbo, cum ſit actus purus, ergo, &c. Item ſi eſſet poſſibile vnam naturam ex ambabus fieri, illa tamen non eſſet natura humana, nec diuina, quia natura compoſita ex duabus non eſt aliqua illarum, ſed aliquid aliud reſultans ex ipſis, vt patet de mixto ex elementis, quia mixtum non eſt aliquod elementorum, nec ipſa ſimul ſumpta, quia tunc mixtum non eſſet aliquid vnum, & ideo ſi ex verbo & carne fieret una natura, ſequeretur quod Chriſtus non eſſet homo neque Deus contra ſcripturam noui & ueteris Teſtamenti. Propter quod Arrius dixit, quod ex carne & verbo non eſt facta vna natura, ſed ipſum uerbum carnem aſſumpſit, non tamen animam quia uerbum ſupplet locum animæ ſecundum ipſum, ſed iſtud dictum implicat contradictionem, quia caro non eſt in ſpecie carnis, niſi per aīm vt habetur 4. Meteo.*

Et ideo dicere, quod verbum aſſumpſit carnem & non animam implicat contradictionem. Nec ualet, quod dicit uerbum ſupplere locum animæ quia caro illa etiam ſecundum ipſum non eſt informata per verbum, ſed tantum aſſumpta. Et ſi diceret ipſam per verbum informari, hoc tamen eſt impoſſibile. Item ſequeretur quod

M O R A L I T E R.

1 *Qui non ex ſanguinibus.* Nam hæc filiatio non eſt per participationem eſſe naturæ humanę, ſed magis diuinæ, ſecun-
† dum quod dicitur 2. Pet. 1. a. *Qui uocauit nos propria gloria & uirtute, per quem maxima & precioſa nobis promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ.*

4 *Et uerbum caro factum eſt* Et ſic Deus voluit eſſe particeps humanæ naturæ, & hæc mutua participatio debet eſſe ratio maximæ dilectionis, licet nõ ſit ſimilis vtrobique, quia verbum aſſumpſit humanam naturam veram, ſed Dei filii adoptiui non recipiunt ſic diuinam, ſed participatione per gratiam.

Et

a *Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à pa.* ✠ CHRISOSTOMVS. Cum dixiſſet, filij Dei facti ſumus, & non aliter quã per hoc, quod verbum caro factum eſt, rurſus ipſius dicit & alij lucrũ. *Et vidimus gloriam eius*, quã vtiq; nõ vidiſſemus, niſi cõſortiũ humanitatis viſus eſſet nobis. Si enim Moyſi n ſuſtinuerunt faci m glorificatam vid e, ſed velamine opi fuit, qualiter diu itatem nudam exi ntem inacceſ ſibi m etiam ipſis ſup ioribus virtuti bus nos lutei & terreſt s ſufferre poſſem s?

b AVGVSTINVS. Quia verbum caro factũ eſt, & habit it in nobis, iſta natiuitate collyriũ fecit, vnde tergerẽtur culi cordis noſtri, vt poſſimus videre maieſtatẽ eius p humanitatẽ, & ideo dicitur: *Et uidimus gloriam eius.* Gloriã us nemo poſſet videre, niſi humilitate carnis ſanaret. Irruerat. n. homini quaſi puluis in oculum de terra, oculus iſte ſauciatus erat & terra illuc mittitur, vt ſanetur.

D

b *Quaſi unigeniti a patre.* ✠ GREGORIVS. In ſacro eloquio, ſicut, & quaſi, aliquando non pro ſimilitudine ponĩ, ſed pro ueritate. Vnde & iſtud, *quaſi unigeniti a patre.* Lib. 18. Mor. c 6

a Habitu inuentus ut homo, Et per hoc ſanati. Nos quos elegit. b Id eſt, cognouimus Deum eſſe glorioſum. c Maieſtatem eius per humanitatem, in qua docuit & miracula fecit, in qua transfiguratus eſt, in qua ſurrexit. Vel altitudinem.

a & habitauit in nobis. Et † vidimus gloriam eius, glo-
a Non vt cuiuslibet ſancti. b Vidimus illum hominem.
b c Secundum humanitatem.
c riam † quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ

c *Plenum gratia & verit.* Homo Chriſtus plenus fuit gratia, quia nullis præcedentibus meritis ex quo conceptus eſt, fuit deitas in eo implens hominem illum omni plenitudine redũdante, in omnes ſanctos, vnde & mater eius non tantum dicitur mater hominis, ſed & mater Dei. Nec mirum, ſi dicitur, homo & Deus, cum Deus dicatur etiam homo, hæc autẽ gratia dicitur & veritas, quia ſic olim promiſſum eſt, & modo exhibitum, ſcilicet, vt Deus ſit in homine implens eum omni bono, & per eum ſuos.

†ſpectauimus.

E

ORIGENES.

F

NICOLAVS DE LYRA.

ſtus non eſſet homo, vt patet manifeſte, propter quod Apollinaris dixit quod uerbum aſſumpſit carnem, quia ſecundum ipſum aſſumpſit animam ſenſitiuam, quæ dat eſſe carnis, non tamen aſſumpſit animã intellectiuam cum uerbum ſit maxime intellectiuũ, & ideo in Chriſto ſummodo ponebat intellectum verbi. Sed hoc patet falſum, quia licet ſic in Chriſto poſſet ſaluare carnem, non tamen carnem humanam quia caro non dicitur humana niſi per animam intellectiuam, etiã ſecundum ponentes pluralitatem formarum. Item Chriſtus nõ eſſet homo, cum homo in ſpecie humana reponatur per animã intellectiuam, ſed magis eſſet animal brutum, quia anima ſenſitiua non reponit niſi in ſpecie bruti. Hæc autem omnia contra fidem ſunt & ſacram ſcripturam, & ideo ſunt tanquam hæretica & reprobata. Et licet pluribus alijs vijs poſſent prædicta improbari, tamen propter prolixitatem uitandam omitto, propter quod dicendum quod cũ dicitur. Verbum caro factum eſt. per carnem intelligitur natura humana cut frequenter in ſacra ſcriptura, vnde dicitur Iſa. 40. b. Omnis caro fœnum, &c Et quod per carnem intelligatur natura humana, patet per illud qđ ſubditur: Vere fænũ eſt populus Caro igitur iſt i. natura humana aſſumpta eſt a verbo, non in vnitate naturæ, ſed in unitate ſuppoſiti vel perſonæ. Et ideo eſt ſenſus, Verbum caro factũ eſt. At ſi diceretur. Deus homo factus, quia licet fieri repugnet Deo vel verbo abſolute, poteſt tamen dici de eo ratione naturæ humanæ adiunctæ, vt diffuſius declaratur 3 ſententiarum, quia per tale fieri non habetur quod Deus de nouo incipiat eſſe, quod eſt impoſſibile. ſed quod incipiat eſſe homo, quod eſt poſſibile, quia ſuppoſitum diuinum eſt infinitæ ſubſiſtentiæ; & ideo poteſt naturam in ſe ſuſtentare, vt diffuſius declaratur 3. ſententiarum. Conſiderandum tamen, quod euangeliſta non ſine ratione dicit, verbum eſſe carnem factum magis, quam hominem, quia per hoc euitatur error illorum, qui dixerunt naturam humanam, habere in Chriſto hypoſtaſim propriam. Si. n. dixiſſet, verbum factum eſt homo, cũ homo ſignificet naturam humanã in ſuppoſito, dediſſet occaſionem cogitandi, quod natura humana in Chriſto ſubſiſteret in propria hypoſtaſi. Similiter ſi magis dixit, verbum factum eſt carnem quã animam, ne daretur occaſio cogitandi, quod illa unio eſſe tantum ſecundum actum animæ, per cognitionem & amorem, non tamen in unitate ſuppoſiti.

1 Et vidimus. Poſtquam euangeliſta declarauit verbi emanationem, & eius incarnationem, hic conſequenter oſtendit qualiter ipſe & alij apoſtoli habuerunt de hoc cognitionem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit innoteſcendi modum. Secũdo, manifeſtat ipſum ibi. Et de plenitudine. Prima in duas ſecundum duplicẽ modum innoteſcendi quem ponit, Secunda, ibi. Ioãnis teſtimonium perhibet. Primus aũt innoteſcendi modus, eſt per viſum. Sciendũ tamen, quod uidere aliquando accipitur non ſolum pro uiſione corporali ſed etiam pro cognitione intellectuali, per quem modũ dicimus: Vides tu hoc, i. intelligis? & hoc eſt, quia uiſus eſt ſpiritualior inter alios ſenſus & plures rerum differentias nobis demonſtrat, vt habetur Metaph. Et ideo nomine uiſus utimur aliquando in his quæ pertinent ad intellectum. Vtroque modo videndi habuit Ioannes & alij apoſtoli notitiam verbi incarnati, quia cum ipſo fuerunt corporaliter conuerſati, & ſic uiderunt ſenſibiliter opera uirtutẽ totius creaturæ excedentia, ſicut eſt ſuſcitatio mortui, illuminatio cæci, et conſimilia: ex quib. uiſu mentis perceperunt eius diuinitatem in carne latentem. Viderunt etiam hoc mẽtaliter per internam inſpirationem, quando aperuit eis ſenſum, ut intelligerent ſcripturas, ut habetur Luc. ult. d. Et hoc eſt quod dicitur. Et vidimus gloriam eius. i. excellentiam omnem creaturam excedentẽ, propter quod ſubditur exponendo prædictam gloriam.

Verbi vnigeniti naturam viderunt apoſtoli quadrupliciter.

2 Quaſi vnigeniti à patre. *Id eſt, naturaliter ab eo procedẽtis, et per conſequens eandem naturam numero cum ipſo habentis. Hoc. n. viderunt apoſtoli primo per patris teſtimonium in transfiguratione, in qua fuit Ioannes cum Petro & Iacobo, ut habetur Matt. 17. a. Et ideo tunc audiuit uocẽ patris dicentis de Chriſto. Hic eſt filius meus, dilectus, &c. Secundo uiderunt hoc per angelorum obſequium, quia angeli miniſtrabant ei ſicut ſuperiori, vt habetur Matthæi 4. b. Supra naturam angelicam nihil eſt niſi natura diuina. Tertio viderunt hoc per hoc, quod creaturæ etiam uiſibiles obediebant ei ad nutum, ſicut domino & creatori, propter quod dixerunt Matth. 8. d. Qualis eſt hic? quia uenti & mare obediunt ei. Quarto hoc viderũt per docendi & operandi modum. Moyſes. n. & alij prophetæ nõ dabãt populo præcepta, ſed de præceptis Dei ipſum inſtruebãt, & ideo dicebant: Hæc dicit dominus, uel aliquid ſimile. Similiter de Moyſe ſcriptum eſt. Locutus eſt dominus ad Moyſen, &c. Chriſtus aũt tanquã Deus a propria autoritate loquens dabat doctrinã ſuã, ut patet Mat. 5. g. ubi dr̃: Ego aũt dico uobis, unde in fine illius ſermonis dr̃, quod erat docens ſicut poteſtatem habens. Et ſimiliter perpenderunt per operandi modũ, quia etſi alij fecerunt miracula, hoc fuit tantum deprecando. Chriſtus aũt etſi in miraculis faciendis aliquando orauerit, vt in ſuſcitatione Lazari. Io. 11. c. tñ communiter miracula faciebat imperando, vt patet ex decurſu euangelij. Per q̃ oſtendebatur quod illa faciebat virtute propria ſicut Deus propter quod dicitur Lu. 6. c. quod virtus exibat de illo, & ſanabat omnes: Sequitur.*

3 Plenũ gratiæ. *Et hoc primo propter gratiã vnionis. Ille. n. perfectiſſime eſt plenus gratia, qui perfectiſſime Deo coniungitur, natura aũt humana in Chriſto non ſolum coniuncta eſt Deo per cognitionem, & amorem ſicut in alijs, ſed per realem unionem, & hæc dicitur in Chriſto gratia vnionis, per quam homo dicitur Deus, & e cõuerſo per cõicationem idiomatum. Dicitur aũt talis vnio gratia, inquantũ diuina liberalitate & miſericordia facta eſt. Secundo propter gratiã habitualem, quæ plenius fuit in Chriſto, quã in aliis, propter hoc dicitur inf. 3. c. quod datus eſt ei ſpiritus non ad menſuram, quia non ſolum habuit plenitudinẽ ſufficientiæ, ſed ẽt redundantiæ in alios, quia eſt caput non ſolum hominum, ſed ẽt angelorum. Quod aũt virgo Maria & aliqui alij ſancti legũtur pleni gratia, vt dicitur de Maria Lu. 1. & de Stephano Act. 6. b. Hæc tñ eſt alia plenitudo. Plenum n. opponitur vacuo, & ideo tot modis dicitur plenũ, quot modis dicitur vacuum. Dicitur autem vacuitas gratiæ. Vno modo propter virtutis defectum circa proprium ſubiectum, & tali vacuo opponitur plenitudo gratiæ ſanctorum. Alio modo dicitur vacuitas gratię, eo q̃ non redundat ad corpus, & tali vacuo opponitur plenitudo Mariæ inquantum gratia eius aliquo modo redundabat ad corpus, ſupernaturaliter concipiendo, plenitudo tñ Mariæ non ſe extendit ad alios, ita q̃ ſit gratiæ datrix, ſed ſolum inquantum eſt gratiæ impetratrix: Chriſti aũt plenitudo ad alios ſe extendit, & ſic opponitur vacuo, non ſolum reſpectu ſui, ſed etiã aliorum, quia fuit in Chriſto plenitudo gratia, non ſolum reſpectu ſui, ſed etiam reſpectu aliorum.*

Vacuitas gratiæ dicitur dupliciter.

✠ Et

MORALITER.

1 *Et uidimus gloriam eius.* Nam fideles vident eam nũc per ſpeculum & in ænigmate, poſtea vero videbunt clare & manifeſte.

† *Ioannes*

A Ho.2.in diuerſos

* ORIG. Plenum gratiæ. Hi[illegible] duplex eſt intellectus. Poteſt.n. de humanitate ac diuinitate incarnati verbi accipi, ita vt plenitudo gratię referatur ad humanitatem, ſecundũ quam Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, & primogenitus creaturæ vniuerſæ, quoniam maximum & principale gratiæ exẽplum, qua nullis præcedentib. meritis homo efficitur Deus, in ipſo primordialiter manifeſtum eſt. Poteſt etiã plenitudo gratiæ Chriſti de ſpiritu ſancto intelligi, cuius ſeptiformis operatio humanitatem Chriſti impleuit. Plenitudo vero veritatis ad diuinitatem refertur. Si vero plenitudinem gratiæ & veritatis de nouo Teſtamento mauis intelligere, non incongrue pronunciabis plenitudinem gratiæ noui teſtamenti eſſe per Chriſtum donatam & legalium ſymbolorum veritatem in ipſo eſſe impletam.

B [illegible]

a *Hic erat quem dixi.* Per demonſtratiuum pronomen innuitur Chriſtum affuiſſe in illo loco. Sæpe enim ipſe dominus adhuc ignotus antequam baptizaretur & pr[ę]dicat, ad Ioannem ſolitus erat venire.

b *Qui poſt me venturus eſt.* Qui poſt me natus, poſt me predicaturus, baptizaturus, moriturus. Non quod iam nõ eſſet natus, quando hæc dixit, quia etiam baptizatus. Sed venturus in prædicatione, in morte, ſed non in reſurrectione.

c *Ante me factus eſt, quia prior me erat.* Ex Græco, coram factus eſt, id eſt, apparuit mihi quidem, ſcilicet, quia prior me erat.

* THEOPHILACTVS. Arriani hanc literam ſic exponunt, volentes oſtendere quod Dei filius non eſt a patre genitus, ſed factus

1 ſicut vna alia creatu-
2 ra.
3 * AVGVSTIN.
4 Non ergo intelligi-
5 tur, factus eſt ante-
6 quam ego eſſem fa-
7 ctus, ſed ante poſitus
8 eſt mihi.

* CHRISOSTOMVS. Si autem quod dicitur, ante me factus eſt, de productione ad eſſe intelligeretur, ſuperfluum eſſet, quod additur. *Quia prior me erat.* Quis enim eſt ita inſipiens, vt ignoret quoniam ex quo ante eum factus eſt, prior eo erat. Iter autem econtrario oporteret dicere, ſcilicet, prior erat, quia ante me factus eſt. Ergo quod dicit: *Ante me factus eſt*, de honore intelligitur.

d *Et de plenitudine.* Expoſito teſtimonio præcurſoris, [redit] euangeliſta ad teſtimonium ſuæ aſſertionis. Q.d. verbum caro factum eſt, vidimus gloriam eius ple. gratiæ & veritatis & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Gratiã, vt ipſum credamus, & veritatem qua illum intelligimus.

Accepimus

a Secundum deitatem. b Non ſolum ergo dico, ſed etiam. Baptiſta. c Id quod verbum caro factum eſt, quia ipſe præmiſſus ei teſtatur idipſum, ſ. celſitudinem humanitatis, & æternitatem diuinitatis. d Scilicet, Chriſto. e Aperte non obſcure.

& veritatis. Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo & clamat

a Verbum ſubſtantiale. Ab æterno. b Vbi quærentibus an eſſem Chriſtus. c [illegible] mihi [illegible] præpoſitus eſt etiam in humanitate. Et quod dixi iterum dico.

dicens. Hic erat quem dixi, qui poſt me venturus eſt, ante me

a Cur? b Aeternitate deitatis. c Quia illi ſpiritus eſt datus non ad menſuram nobis ab eo ſecundum menſuram.

factus eſt, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos

e

NICOLAVS DE LYRA:

1 Et veritatis. *In quãtum in ipſo fuit veritas diuina, ſiue increata per vnionẽ naturæ, ſimiliter in anima Chriſti fuit plenitudo veritatis inquantũ habuit notitiam omnium quæ cognoſcit Deus notitia viſionis. Similiter fuit in Chriſto plenitudo veritatis, inquantum impleuit omnes figuras & promiſſiones legis Moſaicæ.*

2 Ioannes teſtimonium perhibet. *Hic ponit ſecundum modũ quo innotuit* Ioãni *& apoſtolis alijs verbum incarnatum, & hic modus fuit per auditum, quia audiuit à Ioanne teſtimonium de Chriſto quod erat efficax, propter* Ioannis *mirabilem natiuitatem, & ꝓpter excellentem vitæ ſuæ ſanctitatem. Et hoc eſt ꝙ dicit:* Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo. *Et benedicit, perhibet, ad oſtendendũ quod eius teſtimonium fuit continuatũ, quia non ſolum ſemel, ſed pluries teſtificatus eſt de Chriſto. Et ideo dicit, perhibet, ad denotãdum continuationem huius teſtimonij. Secundo oſtenditur iſtud teſtimoniũ clarum, cum ſubditur.*

3 Et clamat dicens. *Quia Ioannes non loquebatur de Chriſto in occulto, ſicut faciunt illi qui habent doctrinam ſuſpectam, ſed in palam coram populo. Dicitur autem hoc teſtamentum certum & verũ, quia eodem modo teſtificatus eſt prius de Chriſto in abſentia, et poſt in pręſentia, quod notatur cum dicitur.*

4 Hic erat quem dixi. *Scilicet, ante, & idem modo dico. Vlterius oſtenditur, quod de Chriſto dixit, cum dicitur.*

5 Qui poſt me venturus. *Patet quod Ioannes nõ loquitur de aduentu Chriſti in mundum, quia iam erat natus, & fere triginta annorum, ſed loquitur de aduentu ad prædicandum & myſterium noſtræ redemptionis compiendum.*

6 Ante me factus eſt. *Ex hoc loco arguit Arrius, quod verbũ ſecundum naturam verbi ſit factum, quia non eſt dubium, quod Ioannes preceſſit Chriſtum ſecundũ carnẽ. Et ideo cum dicitur* Ante me factus eſt. *de natura verbi intelligendum eſt. Sed literæ ſequens hoc deſtruit per hoc quod ſubditur.*

Error Arrii.

7 Quia prior me erat. *Et per conſequens habuit eſſe ante Ioannẽ ideo ſi de factione naturæ loqueretur, aliter ordinaſſet literam, dicens:* Prior me erat, *quia ante me factus eſt. Et ideo ſic debet intelligi:* Ante me factus erat. *Id eſt, mihi prælatus. Cuius rationẽ aſſignat dicẽs:* Quia prior me erat. *nõ ſecũdũ humanitatẽ, ſed ſecundũ diuinitatẽ, in qua eſt ab æterno. Poteſt etiã aliter exponi referendo hoc ad Chriſtum ſecundum humanam naturam.*

Ad cuius intellectum, ſciẽdũ quod puer eſt in fieri ſecundum curſum naturæ uſque ad natiuitatẽ. Chriſtus autem ab inſtanti cõceptionis habuit corpus omnibus lineamentis diſtinctum & animam omnibus virtutibus & ſcientiis perfectam, quamuis nondũ haberet perfectam corporis quantitatem. Et *hoc ſic erat prædictũ Iere. 31 d. Nouum faciet dominus ſuper terrã, mulier circundabit virũ, quia Chriſtus ab inſtanti conceptionis fuit vir perfectus modo dicto. Cõſtat autẽ, quod Chriſtus fuit ante conceptus quam Ioannes fuerit natus vt patet Luc. 1. d. Et ideo hoc modo litera predicta poteſt exponi:* Ante me factus eſt. *vt per factũ eſſe, intelligatur perfectio, quia hoc deſignat talis locutio, ſicut fieri imperfectionem deſignat, quia Chriſtus etiam ſecundum humanam naturam ante perfectus fuit quam Ioannes, vt patet per prædicta.*

8 Et de plenitudine, &c. *Poſitis duobus modis quibus verbum incarnatum eis innotuit, hic conſequenter vtrumque modum manifeſtat. Et primo manifeſtat primum qui eſt per viſum, vt dictum eſt. Secundo ſecundum qui eſt per auditum, ibi:* Et hoc eſt teſtimoniũ. *Ad intellectum primi ſciendum quod hæc verba quæ ſequuntur ſunt verba Ioannis Baptiſtæ, licet hoc dicat Origenes, ſed ſunt Ioannis euangeliſtæ declarantis modum quo cognouerunt verbum incarnatum per viſum, ſecundum Auguſt. & Chryſoſt. Dixerat enim ſupra.* Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. *poſſet aliquis quærere, qualiter hoc vidiſtis? ideo declarat qualiter hoc cognouerint quaſi reſpondens tacitæ quæſtioni. Et diuiditur in duas, quia primo declarat qualiter cognouerunt eum plenum gratiæ. Secundo qualiter cognouerunt eum plenum veritatis, ibi:* Deum nemo. *Dicit igitur primo.* Benedixit quod vidimus eum plenum gratiæ, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. *Et hoc potiſſime apparuit in ſpiritus ſancti miſſione ſuper apoſtolos in die Pentecoſtes ex cuius plenitudine linguis omnium loquebãtur, vt Act. 2. a. & ideo experientia quodammodo cognoſcebant ipſum Chriſtum eſſe plenum gratiæ. Et hoc eſt quod dicitur.* Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. *Iſta dictio copulatiua, non continuatur literæ immediate præcedenti quæ continet verba Ioannis Baptiſtæ, ſed verba Ioannis euangeliſtæ quando ſupra dicebat. Et vidimus eum quaſi vnigenitum à patre plenũ gratiæ, & veritatis quia hic declarat modum per quem hoc cognouerunt, vt dictũ eſt, ſcilicet, per acceptionẽ ſpiritusſancti de eius plenitudine, ideo ſubditur.*

MORALITER.

2 *Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo.* Hic ponitur ipſius Ioannis modus teſtificandi, per quẽ ſignificatur modus prædicandi, qui debet eſſe cum affectu magno & etiam in publico. Ideo ſubditur.

3 *Et clamat dicens.* Habentes.n. doctrinam ſuſpectam, magis docent occulte & ſine clamore.

4 *Hic erat quem dixi, qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt.* Quia prædicator quærere debet honorem Chriſti, & virtutem prædicationis attribuere ſibi, ideo ſubditur.

8 *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Ex nobis nihil habentes.

a [A]ccipimus. AVGVSTINVS. Non ſolū gratiam, quæ pla-
ne ratis datur, non pro merito vt fidē quæ per dilectionē
op atur ex qua iuſtus viuit, ſed pro iſta gratiā, id eſt, beati-
tu nem æternā, quæ & merces iuſtitiæ dicitur, & etiā gra
tia, quia meritum ex gratia.

b *Gratiam pro gra-tia.* Gratia in concep ne boni per gratia datur. Gratia ſim liciter quæ non eſt meriti, ſi poſtea cu illa operamur, in onis conſueſci- m, & tunc datur gr a pro gratia pri ri.

a vt ipſum credamus & veritatem, qua illum intelligamus. b Pro bono bonum. c Vere ab eo accepimus, quia lex quæ mala non tollit ſed oſtendit, & reos conuincit, vt humilient ſe medico.

omnes accepimus. Et gratiam pro gratia, quia lex per Moy-

a Quæ ſit ſalus homini vt erat promiſſa. b Qui eſt dominus liberans. c Quæ. Nec Moyſes.

ſen data eſt, ſed gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta

a Hæc gratia per Chriſtum omnibus eſt data, id eſt, videre Deum qui nunquam viſus eſt.

eſt. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius qui eſt in

a In ſecreto & eum nouit. b Id eſt per manifeſtationem ſuæ incarnationis Deum inuiſibilem demonſtrauit. Fidelibus. Iterum c Per Moyſen non gratia, nec per ipſum, Ioannem & hoc eſt quod teſtatur ſe non eſſe Chriſtum. d e lucernæ.

ſinu patris, ipſe enarrauit: Et hoc eſt teſtimonium Ioannis,

a b c d e f

: AVGVSTIN. Accepimus de pleni dine eius primo gr iam, & rurſus ac ce mus gratiam ꝑ gr ia. Quam gratiam primo accepimus? fidem. Vocat. n. gr ia, quia gratis datur: hāc ergo accepit gratiam primam pe ator, vt eius peccata dimitterentur. Et iterum gratiam p gratia, i. pro hac gratia, in qua ex fide viuimus, receptu ri mus aliam, i. vitam ęternam, vita enim æterna quaſi m ces eſt fidei, quia ipſa fides gratia eſt, vita ęterna gratia eſt pro gratia.

c [P]er Moyſen. Per Moyſen ſeruum prænunciatio, per domi num Ieſum ſalutis impletio.

d [D]eum nemo vidit vnquam. Id eſt, nullus purus homo viuēs in hoc corpore vidit Deum vt eſt, vnde dictum eſt Moyſi: Non videbit me homo & viuet, i. nemo viuēs ī corpore, videt diuinitatē meā. Vnde iſta adiecit Deus Moyſi: Sta in foramine petræ, & cū pertranſiero videbis poſteriora mea. Petra, id eſt, Chriſtus, foramē crucis patibulū, pertranſiero id eſt, tranſiero de mūdo ad patrē. Poſteriora, ortus eius paſ ſio, reſurrectio, aſcenſio, per quæ credita ad eius beatitudinem & viſionē peruenimus. Quod legitur Deū apparuiſſe hominibus ſiue viſibiliter carnalibus oculis, ſiue inuiſibiliter propheticis viſionibus per ſubiectam creaturam intelligēdum eſt, viſionibus enim ꝓphetarū quadā ſpirituali creatura factæ ſunt, quibus Deum vidiſſe perhibentur.

[De]um nemo vidit vnquam. ✠ GREGORIVS. Patenter datur intelligi, ꝙ quādiu hic mortaliter viuitur, videri per quaſ dam imagines pōt Deus ſed p ipſam naturæ ſuæ ſpeciē nō poteſt, vt anima gratia ſpiritus afflata per figuras quaſdam Deum videat, ſed ad ipſam vim eius eſſentiæ non ꝑtingat. Hinc eſt enim quod Iacob q Deum ſe vidiſſe teſtatur, nō niſi

niſi angelū vidit. Hinc eſt quod Moyſes, qui cū Deo facie ad faciem loquitur, dicit. Oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te. Ex qua eius petitione colligitur q eum ſitiebat per incircunſcriptæ naturæ ſuæ claritatem cernere quem iam cœperat per quaſdam imagines videre. D

✠ CHRYSOST. Si autem antiqui pa tres ipſam viderunt naturam, nequequā Ho. 14. in Io. 1. 3. E
1 differenter conſide-
2 raſſent, ſimplex e-
† nim quædam eſt, &
infigurabilis: Non
ſedet, nō ſtat, neque
3 ambulat, hæc, enim
4 corporū ſunt. Vnde
& per prophetam di
cit. Ego viſionē mul
5 tiplicaui eis, & in ma
6 nibus prophetarum
aſſimilatus ſum, hoc
eſt condeſcendi eis, non quod eram apparui, quia. n. filius Dei per veram carnem apparitturus erat nobis, primo exercitauit eos videre Deum, ſicut poſſibile erat eis videre. F

✠ GREGOR. Si a qbuſdam poteſt in hac corruptibili carne viuentibus, ſed tamen ineſtimabili virtute creſcentibus quodam contemplationis acumine ęterna claritas Dei videri, hoc ab hac ſnīa non abhorret, quoniam quiſquis ſapientiam, quæ Deus eſt, videt, huic vitæ funditus moritur, ut nec iam eius amore teneatur. Lib. 18. Moral. c. 28.

✠ AVG. Niſi ab hac vita quiſq; quodammodo moriatur ſiue omnino exiens de corpore, ſiue ita auerſus alienatus à carnalibus ſenſibus, vt merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait vtrum in corpore an extra corpus ſit, non in illam rapitur & ſubuehitur viſionem. Lib. 12. ſuper Geneſim. c. 27. to. 3.

e *Vnig. fi. &c.* Quę ſit ſumma gratię & veritatis, bn̄ ſubdit, ſ. cognitio ipſius trinitatis, vnde: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te vnū verum Deum & quem miſi. Ie. Chriſtū.* Quę in hac vita non plene eſt, quia nemo in carne vidit Deum, vt eſt. Vnde nec ipſe Moyſes nedum p eum data ſit gratia, ſicut ēt ipſe poſt oīa viſa in typo Dei dixit: *Oſtende mihi teipſum*, ſed filius qui eſt in ſecreto patris narrauit, *quia nemo nouit patrē niſi filius, & cui voluerit filius reuelare*, Ipſe narrat ſuis quid de trinitate Deitatis ſentiendum ſit quomodo ad eam perueniēdum, & ad Ipſam introducit. Inf. 17. a. Exo. 33. d. Lu. 10. d.

f *Et hoc.* Et hęc & cætera ſequētia teſtimonia Ioānis, exhibita ſunt poſt baptizatū Chriſtū, cū iā Ieſus veniret inuitare diſcipulos, quos Ioannes ſuis teſtimoniis mittit ad eū. Teſtimonium ꝯ hoc, ꝙ occultus Chriſtus, occultus quia humilis, vt poſſit ſperni & occidi, vt redimeret mundum.

☞ Tu

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Et gratiam pro gratia. *Prima. n. gratia datur ſine meritis, qa [pr]imam gratiam non poteſt homo mereri, ſed habita prima gratia poteſt [h]omo mereri de condigno augmentum gratiæ. Et ideo ſecunda gratia [da]tur quodammodo pro prima, quia datur pro meritorio opere pro[ce]dente ex ipſa.*

Aliter poteſt hoc exponi & magis proprie ad literam de lege no[ua] & veteri, ita quod lex vetus dicitur gratia prima, magna enim [gra]tia fuit dare legem ſpecialem populo duræ ceruicis, & alia bene[fici]a illi populo collata, propter quod dicitur in Pſalm. 147. b. Non [fe]cit taliter omni nationi, &c. Quia tamen iſta lex erat imperfecta, [lo]co illius data eſt lex noua quæ eſt perfecta & maior gratia. Et [ſic] exponitur illud: Et gra. pro gra. *q. d. Non ſolum accepimus de [ple]nitudine Chriſti in receptione ſpirituſſancti, ſed cum hoc accepimus gratiam pro gratia, id eſt, legem nouam loco veteris, propter [quod] ſubditur quaſi exponendo.*

2 Quia lex per Moyſen, &c. *Dicitur autem lex noua reſpectu [ve]teris veritas, quia illa fuit figura & vmbra illius. Dicitur etiam [grat]ia reſpectu eius, quia quamuis lex vetus ex liberalitate diuina [fu]it illi populo data, propter quod poteſt dici gratia large, eo modo loquendi quo quodlibet donum gratis datum dicitur gratia, non tamen conferebat gratiam iuſtificantem ſicut facit lex noua.*

3 Deum nemo vidit vnquam. *Hic declarat Ioannes, qualiter cognouerunt Chriſtum fuiſſe plenum veritate, videlicet per doctrinam Chriſti qui docuit eos de ſecretis diuinitatis, quæ comprehendi non poſſunt niſi ab eo in quo eſt plenitudo veritatis. Et hoc eſt quod dicitur:* Deum ne. vid. vnq. *Non accipitur hic nemo pro vllo homine, quia ſicut in ſacra ſcriptura aliquando accipitur homo pro omni creatura, eo quod habet aliquam conuenientiam cum omni creatura, propter quod dicitur Mar. vlt. d.* Prædicate euangelium omni creaturæ, *ita nemo aliquando accipitur pro nulla creatura. Eſt igitur ſenſus:* Deum ne. vi. vn. *id eſt, nulla creatura poteſt viſione comprehenſionis videre diuinam eſſentiam: Et ſubdit a quo comprehendatur.*

4 Vnigenit. fil. qui eſt in ſinu pa. *Id eſt, in intrinſecis diuinitatis ipſe comprehendit eam, qui habet eandem notitiam cum patre, & ideo poteſt de hoc alios plenius inſtruere. Ideo ſequitur.*

5 Ipſe enarrauit. *Sicut patet ex decurſu euangelij, ꝙ Apoſtolos de ſecretis diuinitatis docuit vt de myſterio Trinitatis, & de multis alijs quæ non fuerunt ita explicite tradita in lege & prophetis, ſicut Chriſtus explicauit.*

6 Et hoc eſt teſt. *Poſtquam euangeliſta declarauit modū quo habuerunt notitiam de plenitudine Chriſti per viſum, hic cōſequēter*

✠ declarat

MORALITER.

† 1 [E]t gratiam pro gratia. Id eſt, nobis dedit gratiam, vt per eā gloriam conſequamur, quæ eſt gratia conſummata.

2 [Q]uia lex per Moy. &c. a peccatis cohibēs, ſed nō gratiā iuſtificātē præbēs, nā hoc Chriſto reſeruabatur. Ideo ſubdit.

† [G]ratia & veri. per Ieſum Chriſtum fa. &c. Comprehenſiue.

4 *Vnigenitus qui eſt, &c.* Id eſt, ſibi conſubſtantialis, ipſe vidit iſto modo. Ideo ſubditur.

5 *Ipſe enarrauit.* Scilicet myſteria in lege & prophetis ſub velaminibus pronunciata. Et hoc fuit ſignum, quod uos deduceret ad claram viſionem diuinorum.

6 *Et hoc eſt teſtimonium Ioannis.* Quod perhibuit coram legi

a *Tu quis es.* Putabant Iudæi Ioannem eſſe Chriſtũ, qui in
☞ lege promittebatur. Alij putabant eum eſſe Eliã, pp nimiã
A abſtinentiam & caſtitatem, & ſolitariam vitam, & aſperri
mam delictorum reprehenſionẽ, & duriſſimũ futuræ vin-
dictę terrorem, Alij dicebant eum eſſe vnũ de prophetis re
ſuſcitatum, propter
prophetiæ gratiam.
b *Confeſſus eſt.* Con-
feſſus eſt ut poſtea di
cit, nõ qđ erat Chri-
ſtus. Non negauit qđ
erat, id eſt, quod eſſet
præcurſor vt poſt in
terrogatus dicit. *Ego
vox cla.* Ordo verbo-
B rũ, & cõfeſſus eſt &
non negauit quan-
do miſerunt.
c *Elias es tu.* Cum
omnes ſcirent no-
men Chriſti, ſciebãt
etiam quod Elias
præceſſurus ſit eum.
Sed ipſe Elias præ-
C ceſſurus, in poteſtate
iudicaturũ, Ioãnes figuraliter Elias eundẽ iudicandum, vt
ſint duo

ſint duo præcones ſicut duo aduentus eiuſdem, vnde
d *Non ſum.* Elias, id eſt, nõ præco, potentiam indicans
in quam offendiris oſtendo humilitatem quaſi dicat
te humili antequam excelſus iudicet. Ecce nec ego C[...]
ſtus nec apertæ potentiæ iudex.

b Cum eius excellentia mouerentur, quis auſus eſt hoc putare. Sapientes in lege.
quando miſerunt Iudæi ab Ieroſolymis ſacerdotes & Leui- 1
a Vt concilijs ipſius Ioannis ſcirent quis eſſet. Quid? b Ecce humilitas Ioannis qua nihil maius eſt, cum poſſet credi Chriſtus. Quod non eſt Chriſtus. 2
3
a tas ad eum, vt interrogarent eum. Tu quis es? Et confeſſus 4
a Quod erat præcurſor b Quid? Remota priori opinione. 5
b eſt, & non negauit. Et confeſſus eſt, quia non ſum ego Chri 6
Scilicet es. 7
c ſtus. Et interrogauerunt eum, quid ergo? Elias es tu? Et 8
a Elias quia non ſolum propheta ſicut ille, ſed etiam præcurſor. Corpore, quia ipſe dominus ſpiritualiter de eo dicit Elias in ſpiritu & virtute. Eliſæus b Quia non pronuncio ſed oſtendo. Non ſum propheta, quia plus quam propheta, Non ſum vnus de illis prophetis de quibus me eſſe putatis. 9
d dixit non ſum. Propheta es tu? Et reſpondit. Non. 10
a Dic quis es, ne abſque reſponſo redeamus ad illos qui nos miſerunt b Audiuimus de Chriſto te prædicare ſed de teipſo nihil manifeſtum aſſeris. 11
Dixerunt ergo ei. Quis es? vt reſponſum demus his 12
a Sum. b Verbi incarnati. 13
e qui miſerunt nos. Quid dicis de teipſo? Ait. † Ego vox

c *Ego vox clam[...]
in deſerto.* Non
Ego ſum homo
Ioannes vel fili[...]
chariæ, Non c[...]
derat humanam
ſiſtentiam uel g[...]
rationem ſed
hæc omnia ex[...]
tus præcurſor v[...]
deſerit omnia
intra mundum
tinentur. Aſcen[...]
altum, factus, v[...]
bi, nullam in ſe
ſtantiam fatetur
ter abundan[...]
gratiæ, qua ex[...]
omnem creatu[...]
vt ſit vox verbi
eſt interpres animi, Animus autem, id eſt, intell[...]
☞ omn[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✤ *declarat alium modũ quo idem cognouerunt per auditum, videlicet per Ioannis teſtimoniũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo manifeſtat teſtimonium Ioãnis factum in Chriſti abſentia. Secundo teſtimonium Ioannis de Chriſto in eius præſentia, ibi:* Altera die. *Primo teſtimoniũ dedit Ioãnes interrogatus. Et diuiditur in duas, quia primo fuit interrogatus de perſona. Secũdo de officio, ibi:* Et qui miſſi fuerãt. *Prima adhuc in duas: quia primo ponitur teſtimoniũ Ioãnis p modũ negationis. Secundo per modum affirmationis, ibi:* Dixerunt ergo ei. *Prima adhuc in tres ſecundum tres qõnes factas ipſi Ioãni, & tres reſponſiones corriſpondentes. Secunda ibi:* Et interrogauerũt. *Tertia, ibi:* Propheta. *Circa primũ aduertendum, quod tpe prædicationis Ioannis erat famoſa opinio, & maxime in Ieruſalem vbi vigebat ſtudium legis & prophetarum, quod tempus aduentus meſſiæ eſſet de proximo. Primo, quia videbant ab eis ablatum eſſe regnũ vt declaraui ſuper Matthæum & Danielem, & hoc fuerat eis datũ pro ſigno aduentus meſſiæ Gen. 49. b.* Non auferetur ſceptrũ de Iuda, &c. *Secundo, quia videbant completas hebdomadas dictas a Daniele de aduentu ſanctiſanctorum quę cõpletæ fuerũt in natiuitate Chriſti, vt declaraui ſuper Danie. 9. vel ſecundum alios (qui dicũt eas fuiſſe completas. 19. anno Tyberij Cæſaris, in paſſione Chriſti) viderunt eas cito complendas propter quod meſſiã de proximo expectabant: Ex altera parte Ioannis baptiſtæ mirabilem natiuitatem, & eius excellentem ſanctitatem, & ideo fuerunt moti ad opinandum ipſum eſſe Chriſtum propter quod miſerunt ſolennes nuncios ad Ioannem, volentes ſuper hoc ſcire veritatem. Veruntamen Chriſoſt. dicit quod malicioſe venerũt. Sed Orige. dicit ſimplici animo venerunt ad quærendum veritatem. Et hoc videtur verius, quia in modo quærendi exhibuerunt Ioanni maximam reuerentiam. Et hoc ex quatuor, vt patet in litera. Primo ex perſonis mittentibus ad ipſum nuncios, & hoc notatur cum dicitur.*

Diuiſio.

Ioanni defertur ex quatuor.

1 Quando miſerunt Iudæi. *Id eſt, illi de tribu Iuda, qui erãt nobiliores in populo. Secundo, ex loco miſſionis, cum dicitur.*

2 Ab Ieroſolyma. *Quæ erat ciuitas ſacerdotalis & regia, & quia ſtudium legis & prophetarum & cultus diuinus vigebant ibi:* Similiter ipſa erat caput regni. *Tertio ex parte nunciorum cum ſubditur.*

3 Sacerdotes & Leuitas ad eum. *Quæ erant ſolennes perſonæ & maximme quia illi ſacerdotes & leuitæ qui fuerunt miſſi, erant de ſecta Phariſæorum, vt dicitur infra eo. c. & iſti erant magis religioſi & famoſi in toto populo illo. Quarto, ex modo interrogãdi cum ſubditur.*

4 Vt interrogarent eum: Tu qui es? *Quaſi volentes in hoc acquieſcere dictis eius. Et ſubditur Ioannis reſponſio.*

5 Et con. *Scilicet veritatem.*

6 Et nõ negauit. *Vſurpãdo ſic diuinum officium. Hoc enim [...]et negare ipſum Chriſtum qui eſt ipſa veritas. vnde ſequitur.*

7 Et cõfeſſus eſt quia non ſum ego Chri. *Et in hoc reſp[...] intentioni eorum. Ad hoc enim quærebant.* Tu quis es? *vt reſp[...]ret eis ſi eſſet Chriſtus, vel non.*

8 Et interrogauerũt eum quid ergo. *Hic conſequenter [...] ſecunda qõ. Sicut enim aduentus Chriſti fuerat promiſſus Iudæ[...] & aduentus Eliæ, vt habetur Malach. vlt. b.* Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam; &c. *Et ideo audiẽtes quod non eſſet [...]ſtus, interrogauerunt conſequenter ſi ipſe eſſet Elias. Et ſubditur [...]nis reſponſio cum dicitur.*

9 Et dixit. Non ſum. *Sed videtur eſſe contra illud ꝙ dicit S[...]tor de Ioanne Mat. 11. b.* Ipſe eſt Elias. *Dicendum quod ipſi quærebant de perſona Eliæ & iõ ad eorum quæſtionem reſpondit quia [...] erat Elias in perſona licet eſſet Elias in ſpiritu propter ſimilitudinem vitæ in auſteritate, & doctrinę veritate & in officio quia [...] præcurſor primi aduentus Redemptoris, ſicut Elias erit præcurſor ſecundi. Et hoc modo Saluator vocat Ioannem Eliam, & ſic no[...] contradictio.*

10 Propheta. *Hic ponitur tertia qõ. Erat. n. famoſa opinio tu[...] poris apud aliquos Iudęos, ꝙ ante Chriſtum veniret vnus magnus propheta pro eo quod ſcriptum eſt Deu. 18. d.* Prophetam ſuſcitabit dñs Deus de fratribus veſtris, &c. *Quæ quidem authoritas [...]dum veritatem intelligenda eſt de Chriſto ad literã, licet Iudæi intelligerent eam de alio propheta. Et ideo interrogauerunt eum [...] eſſet ille propheta de quo dicta eſt ſcriptura prædicta vnde in [...] hic nõ ponitur propheta abſolute, ſed cũ articulari dictione, q[...] denotat prophetam dictũ antonomaſice ſubditur Ioannis reſpon[...].*

11 Et reſpõdit Non. *Non. n. negauit ſe eſſe prophetam ab[...] nec prophetam miſſum ante Chriſtum, quia negaſſet veritatem [...] ſed negauit ſe eſſe illum prophetam de quo loquitur illa ſcriptura [...] allegata quæ ad literam eſt de Chriſto intelligenda, vt dictũ eſt. Aliter exponit hoc Greg. dicens, quod negauit ſe eſſe prophetam [...] erat plenus quam propheta. Sed prima expoſitio videtur mel[...] & literę propinquior quia minus includitur ĩ maiori. Si enim fu[...] plus quam propheta, ſequitur quod fuit propheta.*

12 Dixerunt. *Hic ponitur teſtimoniũ Ioannis per modum a[...]mationis, quia audiẽtes nuncij Iudæorum, quod de omnib. rñderet [...]gatiue, voluerunt aliquid arffimatiue dictum ab eo reportare. & [...] quod dicitur:* Dixerunt ergo eis quis es tu. Quid di. de te[...] *Affirmatiue ſubditur Ioannis reſponſio, in qua dat teſtimonium Chriſto, aſſerens ſe eſſe eius pręcurſorem di.*

13 Ego vox clamã. &c, *Id eſt, ego ſum ille de quo ſcriptum [...] dicit.* ✤ *Eſa. [...]o. a.*

MORALITER.

† peritus ĩ quo teſtimonio negauit ſe eſſe Chriſtũ & hoc veraciter quantũ ad interrogantiũ intẽtionem. Et de duobus primis patet quia Ioannes nõ erat Chriſtus, nec Elias in perſona

ſona Similiter de tertio nã intendebãt quærere ſi Ioannes erat de numero prophetarum antiquorũ aliter. n. reſpondere fuiſſet falſum, ſed aſſeruit ſe eſſe vocem, i. verbi [...] nunciatorẽ ꝙ erat verũ & humile reſponſum. Et[...] docuit doctores catholicos veraciter & humiliter [...]

oniū eſt filius dei. Ioannes ergo vox eſt & interpres huius nimi, qa primo mūdo eū demōſtrauit. *Ecce agnus Dei*

a *[I]ſaias* Hoc de Ioāne prophetauit: Ego vox clamātis in de[ſer]to, in qua verbum ſonat, id eſt prophetia, & oſtenſio & [lu]cerna verbi præſentis.

b *[E]x Phariſæis.* Id eſt ex principibus Iudæorum, qui doctrinā non quærunt, ſed inuident. Qui tamen ad Ioannē ideo venerunt, qa audiunt eum prędicaſſe commune omnium reſurrectionem, q̃ & ipſi credebant, vñ & ipſi in multis Chriſto conſentiunt. Paulus quoq; Apoſtolus in multis audierunt.

c *[Q]uid ergo baptiz.* Audiebant Phariſæi in [p]rophetis Chriſtū venturum & baptizaturum ſcientes Ioanē figuram baptiſmi geſſiſſe, eumq; Eliam & Eliſęū ſicc[i]s pedib. tranſiſſe, figuramq; baptiſmi in Elia & Eliſæo no[n] dubitabant præceſſiſſe, vnde & nunc eos ſurrexiſſe putabant & baptizaſſe, vnde nec interrogant, es tu vnus prophetarum, ſed ſolummodo es tu propheta ille videlicet q[ui] præfigurauit baptiſmum?

d *[E]go baptizo in aqua.* Non imputet̄ audaciæ ꝙ ago, qa corpora abluo aqua, non aufero peccata, vt ſicut naſcendo & prædicando pcurſor ſum, ſic & baptizando, ſed iſte medius inter vos eſt qui peccata tollit.

Gregor. Ioannes. n. non ſpiritu, ſed aqua baptizat, qui peccata ſoluere non valebat Baptizatorum corpora p aquam lauat, ſed tñ animas p veniam non lauat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptiſmum non relaxat? niſi vt præcurſionis ſuę ordinem ſeruans, ſ. q naſciturum naſcēdo præuenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizādo præueniret, & qui prædicando factus eſt præcurſor Chriſti baptizando etiam præcurſor eius fieret, imitatione ſacramenti.

e *Medius autem veſtrum ſtetit.* ✲ Chryſoſt. Hoc aūt dixit quoniam decēs erat Chriſtum commixtum eſſe populo, & vnum multorum, ſe vbiq; humilem eſſe docentem.

✲ Theophylactus. Vel medius erat Phariſæorum [I]eſus, ſed ignorabant eum, q ipſi ſcripturas ſe ſcire putabāt, [i]nquantum in illis prænunciatur Dominus, medius eorum erat, ſcilicet in cordibus eorum, ſed neſciebant eū, eo quod ſcripturas non intelligebant. Vel aliter. Medius quidem erat in quantum mediator Dei exiſtens, & hominū Chriſtus Ieſus, Medius Phariſæorum extitit, volens illos, Deo iungere, ſed ipſe neſciebant eum.

D

a In me. b Deſertæ Iudææ ſolatium annuncians. Quid. Parate in uobis. c Per fidem, per opera, per quæ dominus ingreditur.

a clāmantis, in dēſerto, Dirigite viam domini ſicut dixit Iſaias

Ex inuidia quærebant.

b propheta. Et qui miſſi fuerant, erant ex Phariſæis. Et interro- 1

a Quædam re[s] e[ſ]t. Hic plane inuidia patet.

c gauerunt eum, & dixerunt. Quid ergo baptizas, ſi tu non es †

a Qui habet authoritatem baptiſmi. Eliſæus. b Etiam inuidis ex bonitate ueritatem dicit.

Chriſtus, neq; Elias, neq; ꝓpheta? Reſpōdit eis Ioānes dicens: 2

Id eſt, lauo. a Id eſt, præſens uobis apparet. b Corpore. c Quia humilis ideo ego lucerna præaccendor.

d Ego baptizo ī aqua, medius aūt veſtrū ſtetit, quē vos neſcitis. †

e a Ante tempora diffinitum eſſe quod poſt me ueniret ſecundu ita prædicando. b Sicut a... c Mihi propoſitus eſt dignitate. 3 4

f Ipſe eſt, qui poſt me venturus eſt, qui ante me factus eſt, cuius 5

6

✲ Origenes. Preconium de pręcedenti Chriſti ſubſtantia proponit, ꝙ tanta ſit ei virtus, quod inuiſibilis ſit ſua Deitate, cum ſit præſens cuilibet, & totum per orbem diffuſus, quod notatur ex illo: *Medius veſtrum ſtetit.* Vel illud intelligēdum eſt de nouis hominibus. Cum. n. ſimus rationales, in medio noſtrum exiſtit, ex eo quod principale, ſ. cor in medio totius corporis inſitū eſt. Qui ergo verbum, in medio gerunt, non autem cognoſcunt. De illius natura nec de quo fonte manauit, nec quomodo ꝯſtitit in eis. Sic verbum in medio ſui obtinentes ignorant, quod tamen Ioannes agnouit. Vnde exprobrando dicit ad Phariſæos: *Quem vos neſcitis.*

In hunc locum.

E

Ho. 7. in Euang.

f *Cuius ego nō ſum dignus, &c.* Non ait nō ſoluā. Soluit. n. quoniam ipſum manifeſtauit & de diuinitate & humanitate ipſius multa aperuit, ſed non ſum dignus, quia indignum ad hoc agendum ſe reputat, in quo ſimpliciter indicatur humanitas.

✲ Greg. Mos apud veteres fuit, vt ſi quis eam quæ ſibi competeret, accipere vxorem nollet, ille ei calciamētū ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure ꝓpinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Chriſtus, niſi ſanctæ Eccleſiæ ſpōſus apparuit? Recte ergo Ioannes ſe indignum eſſe ad ſoluendam corrigiam eius calceamenti, denunciat, ac ſi aperte dicat, Redemptoris veſtigia non denudare valeo, quia ſponſi nomen mihi immerito nō vſurpo: Quod tñ intelligi pōt & aliter. Quis. n. neſciat ꝙ calceamenta ex mortuis animalib. fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quaſi calceatus apparuit, qui in diuinitate ſua morticina noſtrę corruptionis aſſumpſit. Corrigia ergo calceamenti eſt ligatura myſterij. Ioannes ergo ſoluere corrigiam calceamenti eius nō valet, qa incarnationis myſterum nec, ipſe inueſtigare ſufficit, ac ſi ſi patēter dicat: Quid mirū ſi mihi ille prælatus eſt, quem poſt me quidem natum conſidero, ſed natiuitatis eius myſterium non comprehendo.

F

☞ Myſtice.

NICOLAVS DE LYRA.

[I]ſa. 40. a. vt allegatū eſt, quod debet clamare in deſerto Iudææ ut homines ſe præpararent ad aduentū Chriſti in mundum. Et bene deſignatur Ioānes in proprietate vocis, quia erat annunciator verbi diuini, id eſt, Chriſti. qui eſt verbum patris ſecundum diuinitatē vt ſupra dictum eſt. Vox enim humana eſt verbi mentalis expreſſiua.

Et qui miſſi fuerāt, erant ex Phariſæis. Et interrogauerunt eū, & dixerunt. *Hic declaratur teſtimoniū Ioānis factum ad interrogationem eius de officio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur nunciorū interrogatio ſecūdo Ioānis reſponſio, ibi* Reſpondit eis. *tertio, quædam reſpectu præcedentiū cōcluſio, ibi.* Hæc in Bethania. *Circa primum conſiderandum, quod ſicut dictum eſt: Phariſæi inter alios Iudæos videbantur magis religioſi, propter ꝙ dicantur Phariſæi a Phares, quod eſt diuiſio, quia in habitu, in geſtu & victu erant ab aliis quodammodo diſtincti in ſignum maioris religionis propter ꝙ oſtendebant ſe magis zelare pro ritu legis, propter quod audientes a Ioanne, ꝙ non erat aliquis trium prædictorū quos expectabant tāquā perſonas ſolemnes, quæſierunt ab eo quare baptizabat inducendo nouum ritum, & hoc eſt quod dicitur.* Et qui miſſi fuerant erant ex Phariſæis Et interroga &c. *Et patet litera ex dictis.*

2 Reſpondit eis Ioannes. *Hic ponitur reſponſio Ioānis, in qua perhibet teſtimoniū de Chriſto dicēs, quod ſicut præcurrebat prædicationem Chriſti ſua prædicatione & denunciatione, ita baptiſmū Chriſti pcurrebat ſuo baptiſmate, ſicut & prophetæ antiquitus aliquādo denunciabant futura nō ſolū verbis, ſed etiā factis, vt ſupra dictum eſt & hoc eſt quod dicitur hic.* Reſpondit eis Ioannes dicēs. *Ego baptizo in aqua lauando tantum corpus, ad deſignādum illum qui ſuo baptiſmate lauabit animas, vnde ſubditur.*

3 Medius autem veſtrum ſtetit. *Id eſt, communiter viuens inter homines. Chriſtus enim vitam communem inter omnes duxit, vt patet ex decurſu euangelij.*

4 Quem vos neſcitis. *Scilicet quantum ad diuinitatem imo ipſum ſimpliciter negauerunt coram Pilato.*

5 Ipſe eſt qui poſt me, &c. *Hoc exponatur ſicut ſupra expoſitum eſt.*

6 Cuius non ſum dignus, & cæt. *Cum Chriſtus calciamēta nō portauit quod patet ex hoc quod dicitur Lucæ. 10. a. portare calciamenta apo-* ✲

Chriſtus calciamētis vſus non eſt

MORALITER.

† *Quid ergo baptizas, ſi tu non, &c.* Q. d. Tu tibi vſurpās officium alienum.

† *Reſpon-*

2 *Reſpondit.* Non reddendo iniuriam pro iniuria, ſed humiliter & vere di.

† *Ego baptizo in aqua.* Corpora tantum lauando, ad ſignificandum illius baptiſmū, qui lauat animas in ſpiritu ſancto.

A MISTICE. Ligaturam myſterii incarnati verbi nõ ſum dignus penetrare, vel nomen ſponſi mihi vſurpare.

a *Hæc in Betha.* Duæ ſunt Bethaniæ. Vna trãs Iordanẽ altera citra non longe a Ieruſalẽ, vbi Lazarus ſuſcitatus eſt. illa quæ trans Iordanem eſt, ſignificat humanam naturã lege naturali ante fluẽta gratiæ, qua gratia poſt incarnationẽ Chriſti abundãs fuit quæ natura ad hoc creata erat, vt lege naturæ obediret in qua Ioannes baptizat, quia a peccato nõ liberat. Baptizat vltra fluenta diuinorum donorum, quę nõdum in Chriſto inchoauerant in humanam naturã deſcendere.
B Illa quæ eſt citra Iordanem ſignificat eandem humanam naturam obedientem ſub legẽ gratiæ, quæ eſt proxima Ieruſalem, i. viſioni pacis per charitatem, in qua Chriſtus mortuum ſuſcitat, quia a peccato liberat.

Id eſt, in domo obedientiæ baptizat, vt ſignificet obedientiam conuenire baptizatis.

a ego non ſum dignus, vt ſoluam eius corrigiã calciamenti. Hęc
in Bethania facta ſunt trans Iordanum, vbi erat Ioannes ba-

Altera cognitione. · Ioannes ... & corporis.

ptizans. † Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, &

Innocens immolandus ... agnus paſchalis. b Qui venit. c Non de loco ad locum, ſed ... d Hic ... ſecundum ... quia ille me ...

ait: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit † peccata mundi, Hic eſt de

Iſti id a Poſt ... Natiuitate & cæteris ... dignitate.

quo dixi. Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt, quia prior

De ... a Vſu baptizandi, & oſtenſione humilitatis Chriſti.

me erat, & ego neſciebam eum, ſed vt manifeſtetur in Iſrael

b *Altera die vidit Ioannes Ieſum.* TYPICE. Ioannes, i. populus gratiæ altera die, id eſt, poſt legem cognoſcit agnum quo redimitur.

c *Venientẽ ad ſe, & ait.* Non ſolum greſſib. corporis ſed et interioris ſuæ contemplationis acceſſibus, quia dignatus
C eſt a Ioanne cognoſci ſecũdum diuinitatẽ & humanitatẽ.

d *Ecce agnus Dei, &c.* Tria miniſtrat agnus poſſidentibus ſe lac ſimplicis doctrinæ, quo paruuli nutriuntur, lanã, id incrementa virtutum, Eſum carnis ſuæ.

e *Peccata mund.* Peccatũ mundi dicitur originale peccatum quod eſt commune totius mundi, quo tota humana natura ſimul & ... mel prædita lege ... uinas per inob... entiam tranſgr... eſt in paradiſo, ... originale ſing... que ſuperaddita ... tia relaxat.

f *Poſt me venit* ... Chriſtus eſt vi... quo nobis cong... & pro nobis ſ... & filius Dei in... patri cõgruit & ... cata dimittend... conciliat nos ei.

g *Vt manif.* Hic eſt agnus q tollit peccata, q non ego ẽt melius modo noui, ſed propterea baptizo vt manifeſtetur Iſraeli. Ne. n. propter inſolentiam, miſſus baptizarent Chriſto in ſpiritu, vſu baptizandi et viã parauit, vnde per ad ipſum q via eſt ventum eſt, baptiſmus eius ceſſat, in baptiſmo ẽt Ioannis manifeſtatur humilitas Chriſti, qui implendo totius iuſtitię, ſicut enim opus eſt Chriſtũ & mori, ſic & baptizari. Si enim ipſe qui non eget a ſe baptizatur, non dedignentur quantumcunque ſapientes & ſancti a domino baptizari, ſine quo permanent in peccatis.

Baptiſmus

NICOLAVS DE LYRA.

menta apoſtolis inhibuit ipſe fecit q docuit, vt habetur Act. 1. a ideo patet hic q hæc erat Metaphorica locutio. Cuius non ſũ di &c. *Quia Ioannes in hoc dicit ſe non eſſe dignũ exhibere Chriſto etiam minimum obſequium, hęc exprimens ſecundum communem modum loquendi. Cum enim aliquis paruitatem ſuam & alterius excellentiam vult exprimere, ſolet communiter dicere, non ſum dignus tangere ſotulares eius, vel aliud huiuſmodi. Nec mirũ, ſi hoc Ioãnes dixit, quia homo quantumcunque magnus Deo comparatus, nihil eſt niſi puluis & cinis per hoc etiam oſtendit Ioannes ipſis Phariſæis, q officium alienum non vſurpabat, ſed tantum ſuum proprium officiũ ſcilicet præcurſoris exercebat.*

1 Hæc in Bethania facta ſunt. *Hic ponitur quædã concluſio ad maiorem expreſſionem prædictorũ videlicet determinatio loci: forte enim adhuc viuebant aliqui qui interfuerant teſtimonio Ioãnis, & ideo ex conditione loci voluit eos euangeliſta reducere ad memoriã facti, dicens.* Hęc in Bethania facta ſunt. *Aduertẽdum, tamen, q hæc Bethania non eſt illa quæ eſt prope Ieruſalẽ ſita, vbi Lazarus fuit ſuſcitatus, ſed eſt alia villa eodẽ nomine vocata ſita ſupra Iordanem, ex altera tamen parte fluminis ſcilicet in ſorte duarum tribuum & dimidiæ, & ideo ad hoc deſignandum ſubditur.*

2 Trans Iordanem vbi erat Ioannes baptizans. *Orizenes tamen dicit, quod ibi dicitur Bethabora, quæ erat villa vltra Iordanẽ ſed vitio ſcriptorum fuerit corruptum.*

3 Altera die. *Hic conſequenter explicat teſtimonium Ioannis de Chriſto in eius præſentia: & hoc dupliciter primo generaliter corã turbis ſecũdo, ſpecialiter coram aliquibus diſcipulis Ioãnis, ibi.* Altera die ſtabat. *Prima ĩ tres quia primo ponitur Ioãnis teſtificatio ſecũdo excluditur teſtificãtis ſuſpicio, ibi.* Hic eſt de quo dixi. *tertio ſubiungitur teſtimonij confirmatio. ibi.* Et teſtimoniũ perhibuit. *In prima parte dicitur ſic.* Altera die. *Ex hoc patet q Ioãnes pluries teſtimonium ferebat ipſi Chriſto etiam qualibet die, quia ad hoc totum officium eius & prædicatio ordinabatur.*

Diuiſio.

4 Vidit Ioannes Ieſum. *Præſentialiter quia teſtimonium quod eſt per viſum eſt efficaciſſimum.*

5 Venientem ad ſe. *Hoc nõ eſt intelligendum de aduentu Chriſti ad baptiſmum, ſed poſt, quod patet ex hoc quod ſequitur infra q Ioannes ante iam viderat ſpiritum deſcendentem ſuper eum quod factum fuit in baptiſmo, & ideo patet quod Chriſtus poſt baptiſmũ venit ad Ioannem, vt teſtimonium Ioannis pluribus latũ & præſentialiter eſſet efficacius. Subditur autem teſtimonium Ioannis de Chriſto dupliciter. Primo quantum ad eius veram humanitatem, in qua pro nobis immolatus eſt cum dicitur.*

6 Ecce agnus Dei. *Id eſt, a deo miſſus, immolãdus, vt hoſtia acceptiſſima: Circa quod conſiderandũ, quod licet alia animalia immolarentur in lege, vt bos, vitulus, capra & huiuſmodi tamẽ Chriſtus magis vocatur agnus quã cætera immolaticia, duplici de cauſa. Prima eſt quia inter omnes figuras veteris teſtã agnus paſchalis expreſſius figurabat paſſionem Chriſti, quia ille agnus erat ſine macula & per eius immolationẽ filij Iſrael liberati ſunt a ſeruitute Aegypti, ſicut per paſſionem Chriſti, qui peccatum non fecit, ſumus liberati a ſeruitute diaboli. Secunda cauſa eſt, quia iuge ſacrificium quod figurabat perpetuitatem beatitudinis, fiebat de agno, ſicut & Chriſtus eſt noſtra beatitudo. Secundo fert teſtimonium Ioannes de Chriſto quantum ad eius diuinitatem, cum ſubditur.*

7 Qui tollit peccata mũdi. *Quia tollere peccatum eſt proprium ipſius Dei. Dicitur aũt hic peccatum ponendo ſingulare pro plurali, ſecundum modum Idiomatis Hebræi, vt patet Exod. 8. f. Venit muſca grauiſſima, i. multitudo muſcarum. Vel aliter dicitur peccatum in ſingulari, licet ille agnus tulerit omnia peccata, tamen ſpecialiter do pro peccato originali occiſus eſt.*

8 Hic eſt de quo dixi. *Hic conſequenter tollitur ſuſpicio Ieſus. n. erat cognatus Ioannis ex parte matris & ideo ſi hoc teſtimonium dixiſſet tantum poſtquam Ieſus fuit ei notus, poſſent aliqui habere teſtimonium eius ſuſpectum, & ideo teſtimoniũ Ioãnis de Chriſto fuit aliquo modo antequam notitiam determinatam haberet de ipſo, quia primo in generali fuit reuelatus aduentus Chriſti per quos de futuro ipſi Ioanni, & fuit ſibi præceptum a domino, vt baptizaret in nomine venturi & prædicaret eius aduentum & præpararet populum & tunc incæpit ferre teſtimonium de Chriſto generali, dicens quod cito eſſet venturus tamen neſciebat quis eſſet determinate, ſed tunc datum fuit ſibi ſignũ cognoſcendi ipſum ſcilicet per apparitionem ſpiritusſancti ſuper eum, & hoc eſt quod dicitur.* Hic eſt de quo dixi *Quaſi dicat non modo incipio ferre teſtimonium de ipſo ſed antequam cognoſcerem ipſum.*

9 Poſt me, &c. *Exponatur ſicut ſupra.*

10 Et ego neſcie. eum. *Quãtum ad perſonam determinate.*

11 Sed vt ma. Iſrael. *Id eſt ipſi Iſraeli.*

* Prop

†

MORALITER.

1 *Hæc in Bethania facta ſunt.* Quæ interpretatur domus obedientiæ, ideo p hoc ſignificatur, quod Ioannes ex obedientia a Dei venerat Chriſtum nunciare immolandum pro redemptione mundi.

10 *Et ego neſciebam eum.* Ante reuelationẽ mihi factã anno quintodecimo Tiberij Cæſaris, vt habetur Lucæ 3. a. quidem reuelatio facta facit Ioanni in deſerto, vt habetur ibidem & per hoc ſignificatur, quod reuelationes diuinæ fiunt habitantibus in deſerto pęnitentiæ. Pſal. 62. a. in terra deſerta inuia & inaquoſa ſic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

† *Altera*

a [B]aptizans:Christus a Ioāne baptizatur, vt indicetur oīs
hu ilitas q̄ eſt oīs iuſtitia.Se d : ō ſolus,ne baptiſma Ioan
nis nctius & maius,in quo Deus homo baptizatus eſt vi
der ur baptiſmo Chriſti,in quo homines baptizātur, Ba
pti ntur autē alij a Ioanne, vt vſus baptizandi p̄paret viā
bap ſmo Chriſti.

b testimonium.Si-
cu dixit ſe veniſſe
vt anifeſtaret Chri
ſtu : ita perhibuit
teſ noniū ſcilicet
vid ſpi.In quo didi-
cit uod prius neſci
uit venerat etiam
præ icare pœniten-
tia ,i.facere p̄para-
tio em p̄dicationis
C iſti,ſed tm̄ de p̄-
pa tione baptiſmi
po it ſingulariter,
ga ptiſmus Chri
ſti t ſummum ſa-
cr uentū inter alia.

Non in ſpiritu peccati tollens.

propterea veni ego in aqua baptizans. Et teſtimonium per-

a hibuit Ioannes, dicens † Quia vidi ſpiritum deſcendentem

b a Corporali ſpecia columbæ. b Vt ioannes per eu n excellentius de Chriſto intelligeret

c c Comparatione huius cognitionis nam ex uiſu & auditu (licet corporali) multum. proficiebat in cognitione maieſtatis & poteſtatis reuelatis oculis.

d quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum: & ego

† neſciebam eum, ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille

mihi dixit: Super quem videris ſpiritum deſcendentem

a Non alius. Qui l. b Ecce quid didicit. c In quo eſt rem ſſio Quod non eſt Ioannis

e & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiri-

f a Illum ſpiritum.

g tuſancto. Et ego vidi & teſtmonium perhibui, quia

a Vnicu unde poteſt baptizare. b Immobilis in culmine perfectionis.

h hic eſt filius Dei. † Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex

a Spiri. deſcen.Non quod modo primum deſcenderit,ſed
B vt er hoc deſcendere oſtendatur,& manere in baptizatis
aq i & non aliter,vt Ioannes per eum de Chriſto excellē-
ti intelligeret.
d Et ego neſcie.A v g.Viſa columba dicit ſe per eā didiciſſe
q̄ rius neſciebat.Sciebat quidem,q̄ erat dn̄s;quod agnus
tc ens peccata,q̄ ab eo deberet baptizari, ſicut & ꝯfeſſus
et,ſed neſciebat quod ſibi eſſet retenturus & nulli tradi-
tu is p̄tātem baptiſmi,& miniſterium,per quod ꝯſtat vni
ta eccleſiæ,ne ſint tot baptiſmi quot Baptiſtæ.Potuit aūt
di p̄tātem baptiſmi alicui ſeruo vice ſua tradere, vt tanta
e t vis in ſerui baptiſmo quanta in domini,ſed voluit vt
ip baptizatorum tantum ſit in domino,non in homine,
& niantur in eo,vt ſit vna columba, & non diuidatur per
h nines Vnde nihil differt baptiſma dn̄i,ſiue per bonum
ſi per malum tradatur miniſtrum,nec iteratur,qa ſemp
C e baptiſmus domini.Baptiſmus Ioannis iteratur,qa non
d eſt,ſed hominis,& ſi ex Deo.Baptiſmus Iudæ,nō Iudę
ſ domini eſt,nec iteratus.Vt autē vnitas & fraternitatis
pax ſine

pax ſine laniatione in omnib baptizatis ſeruaretur,quaſi in D
vna columba quę gemit in ærūnis mundi,& ramū q extra
eſt,ſi fructum hēt ferr ad arcam,iō ſpiritus in quo baptizat
& columba oſtendit.Vt aūt habita vnitate & pace in ſe fer Gen.8.b
ueant ꝯ mala,poſt in igne datus eſt apoſtolis, & in linguis
diuerſis ſm̄ diuerſi-
tatem gentium quę
modo vniūtur,olim
de vna diuiſæ in tu-
midis ædificatorib.

Nota quod in ſa-
cramento baptiſma Act.2.a.
tis ſicut & in alijs, Gen.11.
ſolus Chriſtus ope- a.
ratur.Alij vero ſunt
miniſtri. Vnde Apo
ſtolus. *In labore & mente ſunt differentes in operatione indifferen* E
tes.

Hiero.Oſtendit Roman.
Ioannem non ſcire 12.
p baptiſmum Chri-
ſti,i.mūdum eſſe redemptum:nam ſciebat eum filiū eſſe,
& natum in carne. Aug. dicit Ioannem ignoraſſe hoc tm̄
vtrum ſibi retineat vim baptizandi an alicui ſuorū tribuat.
e *Et manen.* A v g.Spiritualiter dr̄ ſpiritū manere in Chri
ſto,a quo nunquam per peccatum receſſit,in quo ſemper
mirabiliter vixit & mirabiliter operatus eſt. In ſanctos ve-
nit,per peccata recedit.Manet tn̄ ſemp in eis ad aliquid, vt
Chriſtus eis promiſit. ſ.vt bonis ſemper inſiſtant. Ad ali-
quid non manet ſcilicet vt ex eo prophetent,uel miracula
faciant,& ideo hoc quod dicit eſt primum ſignum agno-
ſcendi Chriſtum.
f *Qui baptizat.* Baptizat Chriſtus in ſpiritu,non ſolum re-
mittendo peccata in aqua,ſed & poſt purgando, & amorē
accendendo,& donis implendo.
g *Hic eſt fi. Dei.* Hic teſtatur filium Dei quē ſuperius virū
vocabat:ut ab eo habeatur teſtimonium vtriuſque naturę. F
h *Altera die iterum ſtabat Ioannes.* Typice ſtat Ioānes,ceſſat
lex tamen teſtimonium perhibens Chriſto. Ambulat Ie-
ſus,id eſt gratia hincinde colligens.

Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

Propterea ueni ego in aqua bapti. *Quia totum officiū Ioan baptizando & prædicando erat ordinatum ad manifeſtationem Chriſti,ſed cōtra illud quod dicitur hic.* Et ego neſcie.eū *Videtur illud q̄ habetur Mat.3.d.quod Ioānes prohibebat Ieſu venientē ad baptiſmum,dicens: Ego a te debeo baptizari ergo vt videtur ante baptiſmum ipſum cognouit. Dicendum,quod in baptiſmo cognouit eum dupliciter. Primo per relationem diuinam,quando venit ad baptiſmū Ioānis,& tunc dixit ei Ioannes illud Ma.3.d.Ego a te debeo baptizari Secundo cognouit eum,quando ſpiritusſanctus deſcendit, ſuper eū in ſigno viſibili a deo prius ſibi dato vt dictum eſt. Et ideo dicitur hic.* Et ego neſciebam eu. *Refertur ad tempus præcedens baptiſmum quo Ioannes non cognoſcebat Ieſum quantum ad perſonam terminatam.*

Et teſtimonium perhi.Ioannes,di. *Hic ponitur teſtimonij Ioannis cōfirmatio per ſignū ſibi diuinitus datum de Chriſto a principio,quod poſtea vidit in ipſo,& hoc eſt quod dicitur.* Et teſtimonium perhi Ioann.di.

Quia vidi ſpi.&c.man.ſu. *Hoc fuit quando Ioannes baptizauit Ieſum,vt habetur Matth.3.*

Et ego neſcie.eum. *Iſtud refertur ad tēpus præcedens baptiſmum,vt dictum eſt. Aug.autē refert neſciebā, ad poteſtatē excellentiæ in baptiſmo quā ſibi Chriſtus retinuit. Quæ conſiſtit in quatuor. Primum eſt,quod ipſe ſolus baptiſmum inſtitueret. Secundum eſt, q̄ effectum baptiſmi ſine baptiſmo cōferre poſſet. Tertium eſt quod meritum paſſionis eius in baptiſmo efficaciam haberet. Quarto quod ab eo tempore baptiſmus conferretur in nomine ipſius, ſicut habetur Act.19.a.quaſi dicat ego neſciebam, quod hanc excellentiam prædictā in baptizando ſibi retineret,vnde ſubditur poſtea.* Hic eſt qui bapti. *ſolus quantum ad iſtam excellentiam. Prima tamē expoſitio magis videtur conſonare literæ:ita quod,illud,neſciebam eum, referatur ad tempus præcedens baptiſmum Chriſti, quando Ioānes non cognoſcebat Chriſtum adhuc in perſona determinata,vt prædictum eſt,ſed tantum in generali, & cum hoc fuit ſibi datum ſignum cognoſcendi eum determinate in futuro per apparitionem ſpiritusſancti in ſigno uiſibili. Ideo ſubditur:*

5 Sed qui miſit me. *Id eſt, Deus per expreſſam miſſionē & apparitionem, vt ſupra dictum eſt.*

6 Baptizare in aqua. *Quia baptiſmus Ioannis gratiam nō conferebat,ſed baptiſmum Chriſti ſignificabat,& ad ipſum diſponebat.*

7 Ille mihi dixit Super quem videris ſpiritum deſcēd.& manen.ſuper eum. *In ſigno uiſibili columbæ.*

8 Hic eſt qui baptizat in ſpiritusancto. *Quod eſt propriū ipſius Dei ſcilicet ſaluare animas per gratiam ſpiritusſancti*

9 Ego vidi. *Spiritum ſanctum prædicto modo deſcēdentem ſuper Ieſum.*

10 Et teſtimonium perhibui quia hic eſt filius Dei. *Scilicet naturalis,& per conſequens habens eandem virtutem cū patre.*

11 Altera die. *Hoc explicat teſtimonium Ioānis de Chriſto factū corā diſcipulis Ioānis ſpecialiter. Et diuiditur in duas quia primū ponit huius teſtimoniū. Secundo teſtimonij fructum,ibi,* Et audierunt. *In prima parte dicitur ſic.* Altera die iterū ſtabat Ioānes & ex diſcipulis eius duo. *Dicit altera die, ad denotandum quod Ioannes pluries & frequenter ferebat teſtimonium de Chriſto,ut ſupra dictum eſt. Per hoc quod ſubditur.* Diuiſio.

12 Stabat Ioannes. *Oſtenditur,quod ipſe paratus erat ad exercendum ſuum officium,teſtificando de Chriſto,baptizando, & docēdo. Vnde ſubditur.*

Et reſpi

MORALITER.

† *Altera die iterum ſtabat* Ioannes,*&c.* Sicut dictū eſt, per Ioannem prædicator euāgelij deſignatur, & ideo per hoc quod dicitur hic,ſtabat, ſignificatur quod prædicator euāgelii debet eſſe conſtans in prædicatione uerbi diuini,

a Firmiter eius adhærentes magiſterio. b Ex dilectione. c In carne ad nos venientem.

diſcipulis eius duo, & reſpiciens Ieſum ambulantem 1

a Diſcipulis oſtendendo. b Quid me ſequemini? Illum ſequimini qui eſt agnus Dei, precium mundi. c Intellexerunt

dixit: Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo diſcipuli loquē- † 2

a Sequentes euangelium legem audierunt, vtentes eius teſtimonio.

Imperio magiſtri.

tem, & ſequuti ſunt Ieſum, Conuerſus autem Ieſus, & videns 3 4

a Dat fiduciam interrogandi. Magiſtrum. b Quæcunque vellent.

eos ſequentes ſe, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: 5 6

a Hoc nomine fidem ſuam inducunt, iam ſequuntur vt magiſtrum b Latine.
c Noluit eis tranſitorie vt, ſed ſibi e locum quo frequenter veniat & ſecreto inſtrui.

Rabbi, quod dicitur interpretatū magiſter, vbi habitas? Dicit 7

eis: Venite, & videte. Venerūt, & viderūt vbi maneret, & apud 8

a Non eſt nox vbi eſt lumen Chriſtus, ad quem poſtquam peruenitur, ibi eſt manendum.

eum manſerunt die illo. Hora aūt erat quaſi decima. Erat aūt 9 10

a Virilis, quia conſtans & fortis Obedientis.

Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant 11

A ☞ *Ecce agnus Dei.* AVGVST. Si agnus Dei, eſt innocens, Ioā. agnus, an non & ipſe eſt innocens? ſed omnes ex illa propagine veniunt, de qua cantat gemens Dauid: *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum.* Solus ergo ille agnus qui non ſic venit. Nō in iniqtate cōceptus eſt, nec in peccatis mr̄ eius cū ī vtero aluit quē virgo ɔcepit, virgo peperit, qa fide ɔcepit, & fide ſuſcepit.

Tract. 5. in Ioan. tom. 9. Psal. 50.

a ✠ THEOPHYL. Dicitur Chriſtus agnus Dei, in quātū Deus pater mortē Chriſti acceptauit pro noſtra ſalute, vel inquantū eum pro noſtris tradidit morti. ſicut enim dicere conſueuimus, Hęc oblatio eſt talis hominis, id eſt. quā talis homo obtulit, ſic Chriſtus dicitur agnus Dei, dātis. ſcilicet filium ſuum ꝓ noſtra ſalute ī mortem, & ille quidem agnus typicus nullius oīno peccatū ſuſtulit, hic vero peccatum vniuerſi orbis terrarū, periclitātē enim mundum eruit ab ira Dei, vnde ſubdit. *Ecce qui tollit.*

In hunc locum.

B b *Sequuti ſunt Ieſum.* Sequuti ſunt, vt eum iam potius quā Ioannem audirent, non tñ adhuc ei penitus adhærētes ſed vt videant vbi habitat, vt aſſidue ad eum veniant, & ab eo erudiantur, & poſtea perfecte ſunt ſequuti, quando eos de naui vocauit. Duo ſequuntur, quia qui ſequuntur gemina charitate debent accendi.

Mat. 4. d.

c *Conuerſus.* Quaſi a tergo viderāt, ſed quaſi faciem ꝓbuit illis dum de maieſtate deſcendit, vt poſſet videri, dum pro vmbra legis euangelij lucem exhibuit.

d *Quid quæritis?* Interrogat non ignorans, ſed vt mercedē habeant reſpondentes, qui rem, non perſonam, quid non quem, ne videatur oſtendere illis perſonam, reſpondet.

Hom. 17 in Ioan. tom. 3.

✠ CHRYSOSTOMVS. Hinc erudimur, qa cū nos bene velle

vellet īcęþim⁹, ſtūc De⁹ dat nobis multas ſalutis occaſiones.

✠ THEOPHYLACTVS. Vide q̄ ſequentibus ſe Dominus conuertit faciem, & reſpexit, quia niſi per bonā operationem ipſum ſecutus fueris, ad viſionem faciei eius nunquam pertiges, neque ad domum eius poteris peruenire.

eis ſigna domus, neq; locum, ſed attrahit eos ad ſequendum. Non dixit, Non eſt tempus nūc audietis cras, ſi quid vultis dicere, ſed vt ad amicos, & familiares loquitur qualiter alibi ait: *Filius hominis non habet vbi caput reclinet.* Hic autem dicit, venite & videte vbi habito. Sed ꝑ hoc quod dixit. Non habet vbi caput ſuum reclinet, demonſtrauit, quod habitaculum proprium non habebat.

g *Die illo.* Oſtendit nouum teſtamētum, ſiue præſentem vitam.

h *Hora autē erat quaſi decima.* Quia ex lege venerāt, decurſu legis ad Chriſtū miſſi, hora decima quęrunt ab eo doceri, quia non alius docet legem, niſi qui dedit eam. Ducet eos cum miſericordia, & implentur quę implere non poterant, vel hora decima veſperam mundi indicat.

i *Frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierāt à Ioāne ſecuti fuerant.* Frater iunior natu prior credit, non eſt ☞

C

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et reſpiciens Ieſum ambulantē. *Scilicet prope locū vbi ſtabat Ioannes, quia Chriſtus poſtquā baptizatus eſt a Ioanne, ad tempus moratus eſt prope locum, & factus eſt Ioanni familiaris, vt ſic Ioannes frequenter diceret teſtimonium de Chriſto in ſua præſentia, & ſic ab aliis cognoſceretur, vnde ſubditur.*

2 Ecce agnus Dei. *Breuiter repetit euangeliſta teſtimonium q̄ fuerat ſuperius dictū, ideo omittit illud quod ſupra dictum eſt.* Qui tollit peccata mundi. *Et exponatur ſicut ſupr. expoſitum fuit.*

3 Et audierūt. *Hic ponitur fructus prædicti teſtimonii. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur fructus ſequens ex Ioannis teſtificatione. Secundo ex diſcipuli conuerſi prædicatione, ibi.* Erat autē Andreas. *Tertio ex Chriſti vocatione, ibi.* In craſtinū. *Fructus autē primus fuit cōuerſio diſcipulorū Ioānis ad Chriſtū, quæ fuit inchoata per Ioannē inquantum diſcipuli teſtimoniū eius reuerenter audierunt, & tanquā veriſſimum executi ſunt in opere, & hoc eſt q̄ dicitur.* Et audierunt eum duo diſcipuli loquentē, & ſecuti ſunt Ieſum, *deſiderātes ei adhærere & eius doctrinę audire, ſed iſta conuerſio conſummata eſt per ipſum Chriſtum. Vnde ſubditur:*

4 Cōuerſus autē Ieſus. &c. *Ex ſua benignitate & miſericordia.*

5 Vidēs eos ſeq. ſe, dicit eis. Quid. quę. *Q. Paratus ſū ad voluntatē veſtram, nec petit hoc ex ignorātia, vt aliquid addiſcat, ſed vt eorū reſponſione cōuenientius eos dirigat, ſicut Gen. 3. b. dixit dominus Adam vbi es? vt ex ſua reſponſione conuenientius argueret ipſum. Sequitur.*

6 Qui dixerūt ei: Rabbi quod di. inter magi. *Iſtud q̄ dicitur interpretatur magiſter, non eſt de verbis eorum ſed eſt verbū euangeliſtæ interpretantis nomen Hebr. quod eſt Rabbi, vnde dixerunt Rabbi vbi habitas? quærentes domum eius tanquam ſtudioſi diſcipuli, vt poſſent frequenter cum eo & ab eo inſtrui.*

7 Dicit eis: Venite & videte. *Libera iter cōdeſcendēs petitioni eorum. Sed quia dictum eſt de domo Chriſti, hic videtur cōtrarium ei quod dicitur Mat. Filius hominis non habet vbi caput ſuū reclinet. Dicendum, quod in Matthæo dicitur non habuiſſe propriū domicilium, non tamē negatur quin habuerit ſicut hoſpes domum aliquam datam pro tempore ad manendum. Sic enim frequenter fuit in domo Marthæ, & eodem modo ad tempus māſit prope Ioannē, poſt baptiſmum ſuum, rationibus prædictis, tamen in hoſpitio alieno, quod patet ex hoc quod non erat de loco illo, ſed de Nazareth. Sequitur.*

8 Venerunt & viderunt vbi maneret. *Sicut hoſpes, vt dictum eſt.*

9 Et apud eum man. &c. *Audientes verba vitæ ab eo.*

10 Hora autē erat quaſi decima. *Id eſt, ꝓpe veſperā. In quo patet ardor eorum ad audiendum Chriſtū, quia cū hora veſpertina ſoleāt homines reuerti ad propria domicilia, tamē omnibus dimiſſis manſerunt cum ipſo vſque in craſtinum, deſiderio audiendi.*

11 Erat autē An. *Hic cōſequenter ponit fructus prouenientem*

MORALITER.

1 *Et reſpiciēs Ieſum ambu:* Per q̄ ſignificatur q̄ prædicator † euangelii debet diligēter cōſiderare proceſſū vitæ Chriſti & nō ſolū conſiderare, ſed etiam prædicare. Ideo ſubditur.

† *Dixit. Ecce agnus. Dei.* Eius innocentiā prædicādo & obedientiā vſque ad mortem, & audiētes debēt deuote recipere talem prædicationem, q̄ ſignificatur ꝑ hoc q̄ ſubditur.

3 *Et audierunt eum duo diſcipuli loquētē & ſequuti ſunt* Et dominus Ieſus ad tales cōuertitur per clemētiā, & recipit per gratiā, & inſtruit eos ad neceſſaria ad ſalutem. Andream vero & Philippum qui a Chriſto edocti ſunt de ſalute fratrum ſuorum ſoliciti, ſignificantur illi qui proximos ſuos quantum bono modo poſſunt inducunt ad ſequelā Chriſti multos qui non ſolum non inducunt, ſed poſſe auertunt.

fi i in annis. Forte ad dignitatē Andreas dicitur eſſe frater
A P ti, ſuper quē, id eſt, ſup cuius fidē fundāda erat eccleſia.
a *Inue. hic pri.* Vera pietas ſtatim inuentum theſaurū nū- ci fratri, vt ſicut eſt ſanguine, ſit & germanus in fide.
b *Inuenimus Meſſiam, &c.* Chriſtus grece. Meſſias Hebraice v lus latine, vere e m vnctus eſt a ſp itu ſancto ſpecia li r, a qua vnctio n Chriſtiani app . la tur. Quod Iacob e cit lapidem poſt v onem in titulū
B q m olei ſuperfu- ſi vnxit, iam diui- n us per illam Pe- t m, futuram Pe- t m ſcilicet Chri- ſt m ſpiritu ſancto v gendum figura- li r intellexit ī qua P tra ſic fundari eccleſiam præfigurabat, &c.
c *Tu es Simon filius.* Prius dicit nomet vt hēt a parentib. vt ſ nificetur mutatio dū de Simone Petrum dicit. In muta t ne aūt notatur viuacitas myſterij, ſed nec prius nomen c et virtute. Et. n. Simon obediens filius gratiæ vel co- l nbæ, dum venit ad Ieſum, ſequens fratrem, vnde a Pe-
C t Chriſto dicitur Petrus, firmus in illo, in figura eccleſiæ c æ in Petra fundatur.

Tu es

à Ioanne, & ſequuti fuerant eum inuenit hic primum fra-

a Hoc verbo Innuit quod diu eum quæſierunt b Hebraice. Latine.

a trem ſuum Simonem, & dicit ei. Inuenimus Meſſiam, quod

a Non dedignatur maior ſequi minorem.

b interpretatum eſt Chriſtus. Et adduxit eum ad Ieſum.

Se reto cordis. ex q an cognito mutat nomem. a Per ſpiritum obedientiæ. b Id eſt columbæ ſcilicet ſanctiſ. iritus ex quo humilis dum maior ſequitur minorem.

Intuitus autem eum Ieſus dixit. Tu es Simon filius Ioanna

c Non notat nom en, ſed præſignat. Id eſt poſt reſurrectionem ad gentes.

d Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In craſti-

e a Iudæa, vbi erat Ioannes baptizans. Os lampadis.

f num voluit* exire in Galileā, & inuenit Philippum. Et dicit ei

d *Tu es Simon:* CHRYSOSTOMVS. Ideo nomē mutauit D
vt oſtendat quia ipſe eſt qui vetus teſtamentū dedit, & no Ho. 18.ī
mina tranſmutauit, quia Abram, Abrahā vocauit, & Sarai Io. to:3.
Saram & Iacob, Iſraelem Igitur multis quidē & a natiui-
tate nomina impoſuit, vt Iſaac & Samſon aliis aūt poſt eā
quæ a progenitori-
bus eſt nuncupatio-
1 nem, vt Petro & fi-
lius Zebedei. Nam E
2 quibus quidem a
prima ętate debebat
3 virtus clareſcere, ex
tunc nomina ſuſce-
4 perunt, quibus au-
5 tem poſtea debebat
6 augeri, poſtea nun-
7 cupatio poſita eſt.
8 e *Filius Ioanna, &c.* * Ieſus.
9 Iona dicitur, &
10 Ioanna indifferen-
11 ter. Iona columba
Ioanna gratia interpretatur.
f *In Galilæam & inuenit Philippum.* Galilæa dicitur tranſmigratio, vel reuelatio. Tranſmigrat enim homo de vitijs ad virtutes, & poſt de virtute in virtutem, & ſic fit ei reuelatio vt videatur Deus deorum in Syon. Vocaturus ergo diſcipulum ad ſequendum, id eſt, ad imitandum exit in Galileā ipſo loco innuēs, vt ſicut ipſe proficiebat ſapientia, & ſicut per paſſiones intrauit in gloriam, ſic & ſequaces. F Pſal. 83. b.

☞ *A Bethſaida*

NICOLAVS DE LYRA.

* *ipuli cōuerſione, quia audita Chriſti doctrina ſtatim iuit ad quærendum fratrē ſuum ad audiendum Ieſum Chriſtum, & hoc eſt quod itur.* Erat au. an. &c. ſe. fue. eū. *Scilicet Chriſtum. Nomen aūt erius diſcipuli hic tacetur, quia modus ſcribentium eſt tacere oprias laudes vel ſaltem loqui de ſe ſicut de alio, ſicut infra vlti. g. dicit Ioannes euangeliſta de ſe ipſo. Hic eſt diſcipulus ille, &c. exprimendo nomen ſuum. Et eodem modo loquitur hic, quia probabiliter creditur, quod ipſemet fuerit cum Andrea, quia circūſtātias i & temporis deſcribit quaſi ille qui præſentialiter vidit. Poteſt iam aliter dici, quod ſolus Andreas nominatur, eo quod antiquior principalior erat, vnde & hanc prærogatiuam habuit, quod fuit imus Chriſti diſcipulus, quia de duobus primo adhærentibus Chri ipſe fuit principalis & primus, & ſicut Stephanus fuit prius matryr. Sequitur.*

Inuenit hic primum fratrem Simon: *Non inuenit eum a aſu: ſed diligenter quæſitum, deſiderans eum habere fratrem in religione fidei, ſicut & in propinquitate carnali, contra illos qui proprios amicos retrahunt ab ingreſſu religionis, vnde ſequitur.*

2 Et dicit ei, &c. Chri. *Id eſt, vnctus quia Chriſtus eſt rex & ſacerdos vnctus in humana natura plenitudine gratiæ, ſicut reges & ſacerdotes in veteri teſtamento inungebātur corporali vnctione. Et bene dicit.* Inuenimus. *quia ſufficienter erat inſtructus a Chriſto per teſtimonia legis & prophetarū, quod ipſe erat vere Chriſtus. Et quia conſumatio boni odoris eſt per Chriſtum, ideo ſequitur.*

Et adduxit ad Ieſum. *Tum quia non confidebat de ſe, quod poſſet eum ſufficienter inſtruere ideo libenter ad magiſtrum redibat abita occaſione.*

.16.b. Intuitus autem eum Ieſus. *Non ſolum exterius, ſed etiam interius videns eius deuotionem, quia intuetur cor.*

Dixit Tu es Simon. *Id eſt, vere obediens quaſi dicat nomen uum eſt proprietati tuæ conſonum.*

Filius Ioanna. *Mat. 16. c. dicitur. Bariona, i. filius Ioanna. Dicēdum, ꝙ idem eſt nomen patris Petri Iona & Ioāna, aliqualiter tñ diuerſificatum, ſicut in latino, Nicolaus & Colinus. Vel aliter dicēdum quod pater Petri erat binomius, & ſic Iona & Ioanna ſunt duo nomina. Hoc videtur ex eorum interpretatione, quia Iona interpretatur columba, Ioanna, in quo gratia. Dicit ergo filius Ioanna q. d. hoc cognomen conſonat tuo nomini quia ille qui eſt vere obediens eſt filius gratię ſpiritusſancti qui per columbam deſignatur.*

Tu vocaberis Cephas. *Id eſt, capitaneus. Et idem ſonat hoc nomen Petrus, quia fundamentum hēt quodammodo proprietatē capitis, vnde Mat. 16. c. qñ dictum eſt ei à Chriſto: Tu es Petrus &c. nō fuit nominis noua impoſitio, ſed nominis prius impoſiti commemoratio vel confirmatio, quia hic ſibi fuit impoſitum ſecundū Auguſtinū Aliqui tamen alij dicunt e conuerſo, quod tunc fuit ſibi impoſitū, ſed hic prædictum fuit ſibi imponendum propter quod dicitur.* Tu vocaberis *Quaſi loquens de futuri nominis impoſitione. Notandum ēt quod mutatio nominis facta a Deo ſemper facta eſt ex aliqua gratia ſpāli, quam a Deo conſecutus eſt ille cuius nomen mutatur. Sicut Iacob vocatus eſt Iſrael, eo quod vicit dominum Gen. 32. f. Et Adam vocatus eſt Abraham, quando facta fuit ſibi promiſſio de ſemine, in qua benedicendæ erāt omnes gentes terræ illius Gen. 17. a. Et eodem modo hic Simon vocatus eſt Cephas, ex hoc quod vocatus fuit ad Chriſti fidem, & vocandus de proximo ad apoſtolatum & principatum apoſtolorum, & Matth. 16. c. vocatus eſt Petrus quod idē eſt, vt dictum eſt propter fidem & Chriſti confeſſionem, qua dixit. Tu es Chriſtus filius Dei viui. Sed contra illud quod dicitur hic de vocatione Petri & Andreæ, videt illud eſſe quod habetur Mat. 4. d. Ambulās Ieſus iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres, Simonē qui vocatur Petrus & Andreā fratrem eius, mittentes rete in mare: & vocauit eos. Ex quo patet, quod fuerunt vocati de naui. Dicendum quod vocati fuerunt ad fidem & ad Chriſti aliqualem familiaritatem iuxta Iordanem ſecundum modum qui hic ſcribitur, ſed poſtea ſuper mare Galileæ fuerunt vocati ad apoſtolatum, & ideo tunc relictis retibus et naui ſequuti ſunt eum non amplius ad propria reuerſuri.*

8 In craſtinum. *Hic conſequenter ponitur fructus prouenient ex Chriſti vocatione. Et diuiditur in duas, quia primo deſcribitur ipſius Philippi vocatio. Secundum, ex hoc ſequens Nathanaelis conuerſio, ibi.* Inuenit Philippus. *Circa primum ſciendum, qd Chriſtus venit ad baptiſmum Ioannis, vt virtutem regenerandi tribueret aquis: & vt baptiſmum Ioannis, et eius doctrinam approbaret, & vt de Chriſto, per Ioannis teſtimonium latum in Chriſti præſentia, populus ipſum cognoſceret propter quæ Chriſtus ad tempus moratus eſt prope locum illum, vt ſupra dictum eſt & ideo hoc peracto voluit redire in Galilæam, vbi fuerat nutritus, & in illo reditu vocatus eſt Philippus & hoc eſt quod dicitur hic.* In craſtinum autē. *Scilicet poſt vocationem Petri.* Diuiſio.

9 Voluit exire in Galilæam. *Si enim manſiſſe prope Iordanem, poſtquam fuit cognitus a populo, omnes cucurriſſent ad eum, & dimiſiſſent Ioannem. Quod patet ex effectu, quia duo ex principalioribus diſcipulis Ioannis ſecuti ſunt iam eum, vt dictum eſt, & ideo volens deferri Ioanni, & dare nobis exemplum fugiendi applauſum populi, inde receſſit. ſequitur.*

10 Inuenit Philippum, *Non à caſu, vel quaſi ignotum, ſed ex ſua præordinatione, vt eum uocaret ad fidem, & illuminaret, vnde ſequitur.*

11 Et dicit ei Ieſus ſequere me. *Quod autem Philippus ſecutus eſt eum, ſtatim credens, non mirum, quia vox Chriſti non ſolū hēbat uim mouendi aud tū, ſed etiam animū. poteſt etiā probabiliter dici, quod Philippus erat iam edoctus de Chriſto ab Andrea & Petro, unde ſubditur.* Erat autem Philippus a Bethſaida ciuitate Andreæ & Petri. *Quaſi reddatur ratio quare ſtatim ſecutus eſt Chriſtum, ex hoc quod erat uilla Andreæ ex Petri, ex quo probabile eſt, quod docuerant ipſum.*

A a *A Bethſaida ciuitate.* Nō fruſtra nominatur ciuitas, nec fruſtra dicit Philippi, Petri & Andreæ. Sonat.n. domus venatorum, in quo notatur animus & officium iſtorū, Sunt.n. venatores in capiendis animabus, vnde Philipus antequā fiat Apoſtolus ſponte vocat Nathanaelem.

b *Inuenit Phili.&c.* Nathanael peritiſſimus ſcripturarum intelligit quod non aliij ſcilicet à Nazareth exire ſingularē Nazarenum: Quare autem doctiſſimus, nō eſt in apoſtolum elect⁹. Omnes enim apoſtoli primum de
B idiotis, vt confundātur ſapientes.

c *Quem ſcripſit Moy.* Vt cautus venator multis rationibus veritatem fratri aſtruit ſcilicet quod Ieſus eſt qui prænunciatur in lege & prophetis. Filius Ioſeph, qu eſt de domo Dauid, vt per eum (non quod de eo natus) cum Maria mātre eius (quā ſciebat ex prophetis virginem peperiſſe) notetur eſſe ex Dauid.

d *Et dixit ei Nathanael* Vel dubitando interrogat vel affirmat vt legiſperitus, a ciuitate tāti nominis poſſe eſſe aliquē bonum vel eximium doctorem, vel ſummū ſaluatorē. Dicitur enim Nazareth, flos vel germē munditiæ, vel ſanctitas. Vtriq; aūt ꝓnūciationi cōgrue ſubditur: *Veni & vi.&c.*

e *Ecce vere Iſraelita.* Dolus, id eſt, ſimulatio. Si.n. habet pec
C cata. cōfitetur. Non ergo negat peccatorē, ſed in eo laudat confeſſionem. Phariſæi autem ſunt doloſi qui ſe bonos dicant cum ſint mali.

f *In quo dolus nō eſt.* ⁂ A v g. Quid eſt in quo dolus nō eſt? Forte non habebat peccatum, forte illi medicus non neceſſarius? abſit. Nemo ſic natus eſt, vt medico illo nō [egeret]. Dolus enim cum aliud agitur & aliud fingitur. [Quo]modo ergo in [quo] dolus non erat [pec]cator eſt? Fatet[ur] peccatorem. Si e[nim] peccator eſt, & [iu]ſtū ſe dicit, dolu[s eſt] in ore ipſius. I[gitur] in Nathanaele [con]feſſionē peccati [lau]dauit, non indic[auit] nō eſſe peccato[rem].

g *Vnde me noſti.* [A]gnoſcens domin[um] loqui de ſua con[ſcien]tia, nō ex indign[atio]ne quærit, ſed a[dmi]rādo, vnde & e[x] virtute.

h *Sub ficu vidi* A v g. Nathana[el] id eſt, donū Dei, eſt verus populus Iſrael donū Dei, q[ui] ſub ficu abditus, id eſt, ſubditus ſub ꝯſuetudine peccat[i &] vmbra mortis, vt primi parentes ſub fici foliis ſe texe[runt], vbi prius viſus eſſet à domino & quæſitus, quā domi[num vi]deret & quæreret, & ante ēt quam per apoſtolos voc[aret].

i *Rabbi tu es filius Dei.* Quia cognouit Nathanael Ch[riſtum] abſentē vidiſſe q̄ ipſe in alio loco geſſerat, id eſt, quom[odo] & ubi vocatus ſit a Philippo, qđ eſt indiciū Deitatis, [confite]tur nō ſolū magiſtrum, ſed & Dei filiū, & regē Iſrael, [...] Chriſ[tum]

Ieſus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethſaida ciuita- *(Venationis domus.)*
te Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei, *(Fratrem ſuum.)* 1
Quem ſcripſit Moyſes in lege & prophetæ, inuenimus Ie- 2
a Et hoc nomen a prophetis, ut & Maria quæ non ignorans ſe uirginem, dicit. Ego & pater tuus. Id eſt, de ſemine Dauid. b Patriam ponit, ut noter eum de quo propheta. Nazaræus uocabitur. c Virgultum. 3 4 5
ſum filium Ioſeph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Na- 6
zareth poteſt aliquid boni eſſe? Dicit ei Philippus, veni, & 7 8
vide. Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe, & dicit de eo. 9
Ecce verè Iſraelita, in quo dolus non eſt. Dicit ei Nathanael: 10
Vnde me noſti? Reſpondit Ieſus & dixit ei: Prius quàm te 11 12
a Id eſt, ſub arbore fici. Id eſt, ſub legis litera. Elegi.
Philippus vocaret, cum eſſes ſub ficu, vidi te. Reſpondit ei 13 14
a Ecce eadem uox Nathanaelis & petri, unde & Petrus meruit uocari. b Cuius ego miles.
Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Iſrael

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Inuenit Philippus. *Hic ponitur conſequēter Nathanaelis conuerſio, quæ oſtenditur primo incboata per Philippum, & ſecundo cōſummata p Chriſtū, ibi:* Vidit Ieſus. *Circa primū cōſiderādū, ꝙ Philippus a Chriſto inſtructus, iuit ad quærendū Nathanaelem fratrē ſuum, deſiderans eum habere fratrem in fide, ſicut in carne, & hoc eſt quod dr̄ hic:* Inuenit Philippus Nathanaelem. *Nō a caſu inuenit eum ſed diligenter quæſitum, vt dictū eſt. Iſte autē Nathanael erat homo literatus, et edoctus in lege & prophetis, & iō Philippus quamuis eſſet parum literatus a principio, tñ iam erat inſtructus a chriſto in ſcripturis legis & prophetarum loquentibus de ipſo, ideo annunciando Chriſtū fratri ſuo, quem ſciebat literatum, incępit a teſtimonio legis, & Prophetarum dicens.*

2 Quem ſcripſit Moyſes in lege. *Hoc habetur Gen.pen.b. Nō auferetur ſceptrum de Iuda, &c. Et Deut. 18.c.* Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris, &c. *Quę ad literā de Chriſto ſunt intelligenda, ut patet per prædicta.*

3 Et prophe. *Omnes enim prophetæ de Chriſto loquuntur, q̄a ad Chriſtum omnes eorum prophetiæ principaliter ordinabātur.*

4 Inuenimus Ieſum. *Quaſi dicat. Hoc nomen congruum eſt prophetis, qa promittunt Meſſiā Saluatorē: Hoc ēt nomē ponitur expreſſe de Chriſto, Habacuch vlt.c.* Ego autem in domino gaūdebo & exultabo in Deo Ieſu meo. *Et in Apocryphis Eſdræ.* Et erit *poſt annos hos, & morietur Ieſus filius meus, & conuertetur ſeculū.*

5 Filium Ioſeph. *Philippus hic loquitur ſecundū cōem modum loquendi, quia putabatur eius filius, vt habetur Lucæ 3: Hoc etiam cōſonat ſcripturæ, quæ clamat vbiq; Chriſtū deſcendere de ſtirpe Dauid, de cuius tribu erat Ioſeph, propter quod & Chriſti genealogia p ipſum computatur, vt patet Matth.1. & Lucæ 3. Quamuis enim non fuerit pater Chriſti, fuit tamen in matrimonio cōiunctus matri eius, quæ erat eiuſdē tribus, prout diffuſius declaraui ſuper Matth.*

6 A Nazareth. *Locus ēt iſte conſonat ſcripturæ loquenti de Chriſto. Eſa.11.a. ubi dicitur ſic ſecundū Hebraicā veritatem.* Egredietur virga de radice Ieſſe & Nazaræus de radice eius aſcēdet *Et ideo Nathanael videns hanc cōſonantiam. ſtatim reſpondit.*

7 A Nazaret poteſt aliq. eſſe. *Affirmatiue ſecundū Aug. Aliter exponitur hoc ſecundū Chryſoſt. negatiue & dubitatiue. Quia (ſicut dictum eſt) iſte Nathanael erat legiſperitus, & ideo vidit ꝙ duo prima non habeant calumniam ſcilicet nomen propriū quod eſt Ieſus et genus ſcilicet Dauid. Sed de loco videbatur eſſe contra ſcripturam Mathe.c.5.a. vbi expreſſe dicitur Chriſtum naſciturū in Bethelē. Et tu Bethlē Ephrata paruulus in milib. Iuda.* Ex te enim egredietur qui ſit dñator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio a di[ebus] æternitatis. *Propter ꝙ legis ſcribæ rñderunt Herodi quærent[i vbi] Chriſtus naſceretur, ꝙ Bethleem erat natiuitatis ſuæ locus vt [habetur] Mat.2.a. Et dictum ſuum confirmauerunt per ſcripturam præ[dictam] Michæ.5. Et propter hoc Nathanael cōceſſis duobus primis ta[nquam] manifeſte veris, quærit dubitatiue de tertio dicens.* A Nazaret aliqd boni eſſe? *Et quia Philippus non erat perfecte inſtructu[s] duxit eum ad Ieſum, vt ab illo plenius audiret, propter quod ſeq.*

8 Dicit ei Philippus ve. *Id eſt, addiſcere ab eo. Notandū b[ene] ſecundum veritatē euangelij Chriſtus natus fuit in Bethleem, vt habet Mat.2.a. & Luc.2.a. ſicut fuerat prædictū p prophetā, ſed [nutri]tus & nutritus in Nazaret, vt habet Luc;2.f. & 4.d. & pro[pter] hoc vocat a prophetis Nazaræus & ſic patet cōcordia prophe[tarum].*

9 Vidit Ieſus. *Hic deſcribitur cōuerſio Nathanaelit, cōſum[mata] per Chriſtū, vbi Chriſtus oſtēdit ſe verum eſſe Meſſiā promiſſu[m] trib. ſignis, quia legiſperiti ſigna quærebant, vt dr̄ 1.Cor.1.d. I[udæi] ſigna petunt. Et in plurib. locis in euangelio perunt ſigna a Chr[iſto]. Secundum ponitur ibi:* Reſpondit Ieſus. *Tertium ibi:* Rñdit [Na]thanael. *Primum ſignum fuit manifeſtatio occulti, præſentis.ſ. [cogita]tionis cordis, & puritatis conſcientiæ ipſius Nathanaelis, qu[æ non] poterāt eſſe nota niſi virtute diuina, & hoc eſt quod dicitur hic [Vi]dit Ieſus Nathanael venientem ad ſe. Non ſolum vidit [exte]rius, ſed etiam vidit cor ipſius interius, vnde ſequitur.*

10 Et dicit de eo. Ecce vere Iſraelita in quo dolus n[on eſt]. *Quia ſine ītētiōe doli et falſitatis veniebat, vt veritatē cognoſ[ceret].*

11 Dicit ei Nathan. *Hic ponitur ſecundum ſignum, quod eſt [reue]latio occulti præteriti. Videns aūt Nathanael ꝙ conditionem mentis expreſſerat, quæ ſiuit vnde ipſam ſciebat, dicens.*

12 Vnde me noſti? Reſpōdit Ieſus & dixit ei. *Per reue[latio]nem alterius occulti.*

13 Prius quā Philippus te vocaret cū eſſes ſub ficu, vi[di te]. *Ideſt, cognoui propoſitū cordis tui: ad literā prius loquuti fuer[ant] inuicē de Chriſto ipſe & Philippus ſub ficu, in tali diſtantia ꝙ [Chri]ſtus eos nō poterat videre oculo corporali, nec aliquis alius era[t præ]ſens qui potuiſſet ei referre, & ideo propter hoc ſignū & præc[edens] Nathanael ſtatim confeſſus eſt ipſum eſſe Chriſtum, vnde ſeq[uitur].*

14 Reſpondit ei Nath. & ait. Rabbi, tu es rex Iſr. *Id eſt [qui] expectatur, vt ſit rex Iſrael. Expectant.n. oēs Iudæi Meſſiam regem futurum. Et hoc modo videtur loqui iſti Nathanael, qu[i non] habebat adhuc cognitionem perfectam de Chriſto. Non.n. vi[detur] intellexiſſe tunc ipſius diuinitatem, quia non dixiſſet:* Tu e[s rex] Iſrael, ſed potius, mundi. *Et per hoc quod dicitur:* Tu es

✻ *fui*

A Criſtum in quo probatus eſſe Iſraelita, vt dicitur, id eſt, videndis Deum.

Tu es filius Dei. ✠ CHRYSOSTO. Quaſi dicat. Tu es, qui expectabaris, tu es, qui quærebaris, quia .n. argumentum inexpugnabile ſuſcepit, venit ad confeſſionē, & in mora priori diligentiā oſtendens & in poſteriori confeſſione deuotionē. Multi autem legentium ſermonē hunc ignorantur. Petrus .n. post miracula & doctrinam eſt cōfeſſus, quoniam filius eſt Dei, beatificatur, vt à patre reuelationem iam ſuſcipiens. Nathanael autem ante ſigna & doctrinam hoc dicens, nihil tale audiuit: Eſt igitur huius cauſa, quoniam verba quidē locutus eſt Petrus & Nathanael, nō autem eadem mente, ſed Petrus quidem confeſſus eſt filiū Dei, & Deum verum, hic autem hominem nudum, dicēs: *Tu es filius Dei*, induxit. *Tu es rex Iſrael.* Dei autem filius non Iſraelis eſt rex ſolum, ſed & orbis terrarum vniuerſi.

Videbitis cęlum apertum. Nathanael Iſraelita, dicit viſurus apertum cœlū, & angelos Dei deſcendentes & aſcendētes sicut olim patriarcha Iacob vidit ſcalā, & angelos aſcendentes & deſcendentes, qui per benedictionem vocatus eſt Iſrael. ✠ AVG. Quod dictum eſt Nathanaeli, modo impletur in Chriſtianis, quia poſtq̄ homo Deus aſcendit, credentib. in eū aperitur aditus cœli. Et uident angelos, id eſt, prædicatores, ſuper eū aſcendentes, dum arcana Deitatis cōſiderāt & prædicant, & deſcendentes, dū infimis ſe contemperant D & humana de eo prædicant. Et maius eſt eis cęlū aperiri, & vtrāq; in eo cognoſcere naturam per angelos, quam viſos, id eſt, præſcitos eſſe, dum eſſent ſub umbra mortis. Si .n. ibi manerent quid profuiſſet ibi uideri?

a Q. ſub arbore fici veniſti ad fidem.

Reſpondit Ieſus, & dicit ei: Quia dixi tibi, vi^a^di te ſub ficu, cre- 1

a Quia per illud paruum veniſti ad fidem, venies ad maiora. 2

dis: † ma^a^ius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, vi 3

Hoc maius. 4

debitis cœlum apertum, & angelos Dei deſcendentes & aſcen 5

dentes ſuper filium hominis.

b *Angelos Dei.* Sæpe hoc miraculum apparuit, quod angeli aſcendebant & deſcendebant ſup Chriſtum.

c *Super fi.h.* Chriſtus dicit ſe filium hominis, affirmās quod minus eſt .ſ. humanitatem Nathanael & E Petrus filium Dei, quod maius eſt, affirmans diuinitatem. Ecce confirmatio vtriuſque naturæ in Chriſto. Iſti confitētes deitatem, merentur aſcendere, ille aſſerens humanitatē teſtatur ſe ad redimendum veniſſe. *Super fi.h.* Confirmat ſe eſſe hominem ne aliqui errarent, credentes ipſum tātum eſſe Deum, vt etiam Petrus cum dixit Abſit à te domine. Mat. 16.

d *Super fi.h.* ✠ CHRYS. Vide qualiter paulatim eum à terra abducit, & facit ꝙ non vltra eſtimet Chriſtum eſſe hoīem ſolum. cui .n. angeli miniſtrant, qualiter hic homo purus eſſet? per hoc igitur ſuadet angelorum ſe eſſe dominatorem. Sicut .n. in proprium regis filium deſcenderunt & aſcenderunt in eum miniſtri regales, hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore reſurrectionis & aſcenſionis, ſed & ante hoc quando acceſſerunt & miniſtrabant ei & quādo euangelizabant eius natiuitatem. Ho. 20. i Io. 10. 3.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ſ: confeſſus eius diuinitatem, ſicut poſtea confeſſus eſt eam Petrus dicens,* Tu es Chriſtus filius Dei viui. *Matt. 16. c. Et propter hāc confeſſionem dictus eſt beatus a Chriſto, ſed intellexit hanc filiationem per quandam excellentiam.*

Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur tertium ſignum, quod reuelatio cultus futuri. Modus .n. cognitionis humanæ eſt, vt ab imperfecto, ad perfectionem ducatur ordinate, ut patet 1. Phyſi. Et quia gratia perficit naturam, ideo conſimilis ordo eſt in cognitione gratiæ, quia primo eſt imperfectior, & poſtea ad perfectionem deducitur, propter quod Chriſtus ipſum Nathanaelem iam Chriſtum cognoſcentem quantum ad gratiæ excellentiam, vlterius deducit eum ad cognoſcendum ſuā diuinitatem per obſequium angelorum ſibi exhibendum tanquam ſuperiori. Nulla .n. natura eſt ſuper angelicam niſi diuina, & hoc eſt, quod dicitur,* Reſpondit Ieſus. *Credis, ſ. me eſſe Chriſtum, quantū ad excellentiam gratiæ.*

Maius his videbis. *Cognoſcendo virtutem diuinæ ſubſtantiæ.*

Et dicit ei. *ſ. Philippo & Nathanaeli.*

Amen amen dico vobis. *Amē, idem eſt quod fideliter, & ideo vbi duplicatur, eſt ſignum maxime certitudinis & firmitatis.*

5 Videbitis cęlum apertum. *i. obſequium diuinitatis in humana natura latentis. Si .n. quæratur, ubi hoc viderunt? Poteſt dici, in aſcenſione Chriſti, ut habetur Act. 1. b.* Cumque intuerentur in cælū euntem illum, ecce duo viri aſti, &c. *i. duo angeli in ſpecie virorum. Similiter in reſurrectione uiderunt apoſtoli angelos ſtantes ſupra ſepulchrum Chriſti, & in paſſione apparuit angelus de cælo confortans eum Luc. 22. e. Quæritur etiam hic. Quare Nathanael non fuit uocatus ad apoſtolatum, cum a Chriſto ſuper alios fuerit cōmendatus, ut patet ex prædictis. Dicendum, ꝙ Chriſtus uoluit primos fundatores eccleſiæ ſimplices homines eligere, ne prima conuerſio hominum ad fidem humanæ ſapientiæ aſcriberetur, ſed diuinæ, et propter hoc iſte Nathanael & Nicodemus, de quo habetur inf. 3. a. Nō ſunt inſtituti apoſtoli, quia erant homines literati, fuerunt tamen a principio ad fidē uocati, nec ſi a principio omnes fuiſſent ſimplices, crederentur per oppoſitum per ignorantiam decepti. Poſtquam uero fides Catholica fuit radicata. Paulus uocatus eſt ad apoſtolatum, quāuis literatus eſſet. Vnde dicitur 1. Corint. 1. d.* Videte vocationem veſtram fratres, *quia non multi ſapientes, &c.*

Nathanael quare non fuerit vocatus ad apoſtolatum.

NI-

MORALITER.

† *Amen amē dico uobis.* Per quos ſignificatur prædicatores, qui dicuntur aſcendere ſuper filium hominis, quādo prædicāt Chriſti Deitatem, & deſcendere, quando pro eius amore quærunt reuelare proximi neceſſitatem.

MO-

ADDITIO I.

In c. 1. Ioannis. *Vbi dicitur in poſtil.* Et hoc patet in Ariſto. qui inter alios Philoſ. videtur verius ſcripſiſſe, &c.

Licet Ariſt. nō demōſtrauerit mundi nouitatē, nō tñ concludit contrarium, ſed ſcdm mentē eius hoc tanquā problema neutrū reliquit, ut patet per rōnes eius in de cælo & mundo intuenti, in quo non vr̄ a veritate deuiaſſe. Nā cū Philoſophica inueſtigatio ſolū rōni naturali innitatur ſcdm quā mundū incæpiſſe non eſt ſcibile, nec demonſtrabile, prout S. Tho. plene tradit in 1. par. q. 46. ar. 2. in corpore. q. idcirco in demonſtrādo mundi nouitatē non deuiat a rōne. Similiter circa intelligentias ſeparatas conatus eſt adinuenire numerū correſpondētem numero cæleſtiū motuū per hoc nō excludens quin plures pn̄t eſſe ſubſtantiæ intellectuales ſeparatæ, orbes nō mouētes, ut patet proceſſum eius in hac materia bene aduertēti. Similiter circa felicitatē non uī a veritate deuiaſſe. Nā in 1. & vlt. Ethic. ubi de fælicitate tractat, nō loquitur niſi de fælicitate politica, ſeu de fælicitate ſpeculatiua, quæ in hac uita per naturā haberi pōt, non aūt de fælicitate ſupernaturali, de qua apoſtolus ait 1. Cor. 2. b. & ēt Eſa. 64. b. Quod oculus non *vidit* &c. *Talis .n. fælicitas ſpeculationem naturalem tranſcendit.*

ADDITIO II.

In eo. c. *Vbi dr̄ in poſtil.* Plenū .n. opponitur vacuo. *Hæc diſtinctio Poſtil. de pleno & uacuo non bene uī conſonare rōni, nec propoſito adaptari. Primū patet, nā licet uacuū opponatur pleno, non tamen tot modis dr̄ uacuū ſicut dr̄ plenū, nā uacuū opponitur pleno p modū priuationis, priuatio aūt ſicut cæcitas non dr̄ tot modis ſicut uſus. Secundū patet. Nā ſcdm illā diſtōnem non eſſet diſtinguēdum inter plenitudinē gratiæ unius ſancti & aliā. De quolibet .n. ſanctorū uerū eſt dicere, ꝙ nō patitur uirtutis defectum, cum oēs uirtutes ſint connexæ. Nec dicēdum vī, ꝙ in ſanctis ſit uacuitas gratiæ, eo ꝙ eorum gratia non redundat ad corpus, ſic ut ſupernaturaliter concipiat.*

Sed ad declarationē huius attendendū eſt, ꝙ licet in ſacra ſcriptura multis & diuerſis attribuatur plenitudo gratiæ ſeu ſpiritu, nō tamen uniformiter ſeu ęqualiter in ſingulis intelligenda eſt huiuſmodi plenitudo ſed in quolibet eorum exprimitur, uel ſaltē innuitur illud reſpectu cuius talis plenitudo gratiæ attribuatur, V. g. cū legitur de Beſeleel Exod. 31. a. *Repleui eū ſpiritu domini, &c. Ibid. ſubiungitur. In omni opere ad excogitandum. In quo declaratur, ꝙ talis plenitudo refertur ad oīa artificialia perfecte diſponenda ſeu exercenda. Cum aūt legitur de Stephano Act. 6. b. Plenus gratia & fortitudine. Ibidem declaratur ad quid referenda eſt hac plenitudo, ſ. ad facienda ſigna & prodigia, & ad fortitudinē martyrij exercendā, Similiter cum dr̄ de B. V. Plena gratia. Lu. 1. c. refeſenda eſt illa plenitudo ſeu extendenda ad tantam plenitudinē, ut decebat genitricem filij Dei. Decebat .n. fęcundam eſſe gratia, quæ autorē gratiæ non ſolum in mente ſed in uentre amplectabatur. Vnde in gl. ſuper illud uerbum, gratia plena. q. d. quædā ara et dos ſponſi oſtendit, ꝙ fæcunda ſit gratijs. Cum autē de apoſtolis dicitur.* Repleti ſunt oēs ſpiritu ſancto. *Act. 2. a. Talis plenitudo ſeu repletio extendenda eſt ad hoc, ꝙ eſſent*

Plenitudo gratiæ ſpiritus ſancti diuerſa.

ſuſcitates ad fundãdum fidem Chriſti vniuerſaliter in orbe per plenitudinem fidei & charitatis, & donũ linguarum, & huiuſmodi, pro ut ibid. declaratur, per ſigna viſibilia hanc inuiſibilem plenitudinẽ demonſtrantia. Cum aũt de Chriſto diceretur. Plenum gratiæ & veritatis, extendẽda eſt talis plenitudo prout decet filio Dei naturali vnigenito, quæ quidem extenſio ẽt ſecũdum humanitatem ineffabilis eſt quodammodo infinita, tanquam non ad menſuram data, vt infr. 3.d. Quam quidem extenſionem plenitudinis gratiæ Chriſti Euangeliſta ſatis innuit cum dicit: Quaſi unigeniti a patre. Super quod verbum Aug. dicit. Super omnem naturam & conſeruorum noſtrorum claritatem euangeliſta mentẽ erigens, ad ipſum nos bonorũ produxit verticem. q.d. euangeliſta, non vt prophetæ aut alterius hoĩs vel angeli alienius ſuperiorum uirtutum, ſed quaſi ipſius dominatoris, ipſius regis ipſius naturalis filij vnigeniti. Hæc Aug.

A D D I T I O III.

In eo.c. *Vbi dicitur in poſtil.* Cuius non ſum dignus vt ſoluam e ius corrigiam calciamenti.

De hac materia, ſ. de calciamentis Chriſti, uide ſupra in add. Mar.
B *1. ubi de hoc large tractatur.*

R E P L I C A.

Io.1.c. *Vbi dicitur*, Mundus per ipſum factus eſt. *Poſtilator dicit Ariſto. erraſſe de mundi æternitate, intelligentiarum numero, & fælicitate, &c. Burgen. aſſumit Ariſt. in ſui defenſionem, aſſerens eum non erraſſe, quia innitebatur rõni naturali ſecundum quã mundum incœpiſſe non eſt ſenſibile. Relinquit igitur tanquam problema neutrum. Sed mirum de Burg. q ſe opponit ſcholæ Parienſi ſine neceſſitate & ſine rõne. Venerabilis.n. Gulielmus epiſcopus Pariſienſis cum ſchola ibidem, prohibet Catholicos cum Ariſtotele in his erroribus & alijs in ſuis libris repertis ſentire, & præſertim quia ſecundũ Ariſt. omne verum vero conſonat. Suum autem problema quod dicit neutrum, non conſonat ei quod Catholice eſt uerum, igitur problema ſuũ falſum. Item ipſe idem Ariſt. in multis locis probat & putat demonſtrare ſtatum in cauſis. Standũ igitur erit in omni genere cauſarum in aliqua prima cauſa in genere cauſarum finalis & efficiẽtis. Apud Ariſt. aſſignatur unus princeps in 12. Metaph. quem in 8. Phy*
C *ſicorum nominat primum motorem. Ab hoc quidem ante dicit deriuatum cunctis eſſe, & cælum & totam naturam dependere. Vnũ igitur ſolum ab Ariſt. ponitur independens, & quamuis ſecundum B. Aug. 1. de Trin. difficile ſit plene intelligere creationem ſecũdum uiã naturalis cognitionis, non eſt tamen impoſſibile ſuppoſitis principijs & dictis Philoſophorum, & alijs ſimilib. Nec per rationes abducor a veritate, ut ſentiam cum Ariſ. mũdi creationem fore problen trum ſine errore, quia omnes rationes poſſibiles fieri contra v fidei ſunt ſophiſticæ. Dicit.n.B. Hildinus 14. de Trin. Reſpuit c ſas & inutiles qõnes Philoſophiæ, fides conſtans, nec humana ptiarum fallacijs ſuccumbens, ſpolium ſe præbet veritas falſit rum igitur de Burg. qui Ariſto. veritatem dubitantem, propte rationes captioſas dicit non erraſſe. Quamuis.n. per demonſtr. veritas aliqua non ſit ſcibilis propter ſophiſma, tamen ſine dicitur dubitabilis & neutra.*

In eo.c. vbi dicitur. Plenum gratiæ & ueritatis. Poſtil. uole clarare dñiam plenitudinis gratiæ Chriſti & aliorum, dicit ple ponitur vacuo. Idcirco quot modis dr̃ vnum, tot & reliquum, Burg. dicit illã diſtĩnem non conſonare rationi. Secundo dicit poſito non bene adaptari. Primum oſtendit ex eo, q plenum cuum opponuntur priuatiue. Priuatio vero non dr̃ tot modi habitus. Hic dico primum, quod antecedens eſt falſum, & conſ tia non ualet. Nam ſecundum modum gradualis habitus accip modi graduales priuationis. Habitui.n. ſimpliciter perfecto op tur priuatio ſimpliciter, habitui autem partiali opponitur pa priuatio. Nam ſicut unus eſt magis uidens quam alius, & ſicu eſt magis ſciens quã alius, ita unus eſt magis ignarus alio, &c. igitur, quia dato q plenum & vacuum opponerentur priuati huc quot modis dr̃ unum, tot modis dr̃ & reliquum. Anteceder eſt contra Ariſt. 4. Phyſic. qui vult vacuum potius eſſe ens p tum quam priuatiuum. Nam ſi eſſe priuatiuum, eſſet locus car tento cum aptitudine habendi, prout dixerunt antiqui quos re Ariſt. ubi ſupra. Quo ad ſecundum Burg. vult oſtendere q poſt nem talem non bene applicat, ex eo quia uidetur (vt dicit Bur cundum illam applicationem non eſſe diſtinguendum inter ple nem unius ſancti & alterius, quia nullus ſanctus uirtutis pati fectum, cum uirtutes ſint connexæ. Burg. ſic replicat quaſi Po tor non intellexerit uel intelligere noluerit. Nam Poſtillator de defectu uirtutis, non loquitur de habitu, ſed de gradu. Oibu tutibus ſimul concurrentibus in vno ſecundum naturam habi ſtat defectus in omnibus ſecundum gradum, & hoc oportet Bu cedere niſi uelit incidere cum Begar. in clem. ad noſtram. de hæ do gradum uirtutum, ultra quem quis non poſſit proficere, cum ipſe Burg. dicat Chriſtum experimentaliter profeciſſe. Luc. 2. g igitur aliquo gradu, quem tamen poſſet habere, ſecundum ill entiam & priuationem poteſt dici uacuus, ſi ſaltem uacuum nuu ſint priuatiue oppoſita prout Burg. vult.

CAPVT II.

ET *die tertia.* AVG. Poſt oſtenſionem Chriſti per teſtimonia Ioannis, ipſe ſe miraculo oſtendit.

a *Et die.* Significat tertia die, id eſt, tempore gratiæ, poſt tẽpus, id eſt, ante legẽ & ſub lege Chriſtũ ad nuptias eccleſiæ, per carnem veniſſe.

b *Vocatus eſt autem.* In quo oſtendit nõ deſpiciẽdas nuptias a quas fecit, & ſacramẽtum nuptiarum b inſinuat.

Ho. 21. in Io. tc. 3.

✻ CRYSOSTOM. Vocant ad nuptias dñum, non tãquam magnificum aliquem, ſed ſimpliciter tanquam notum, & vnũ multorũ, vnde hoc euangeliſta declarans, ait: *Et erat mater Ieſu ibi.* Sicut.n. matrẽ vocauerunt, ita & filiũ. Vocatus eſt aũt Ieſus & diſcipuli eius ad n & accedit. Neque.n. ad dignitatem reſpiciebat ſuam, beneficium noſtrum. Qui.n. non dedignatus eſt form ui accipere, neq; dedignatus eſt ad nuptias venire ſe

✻ AVG. Erubeſcat igitur homo eſſe ſuperbus, quo factus eſt hu Deus. Ecce in tera filius vi venit ad nuptia cum ap d P eſſet, inſtituit ptias.

CAPVT II.

ET die tertia nuptiæ factæ ſunt in Chana 1
a Mater figura ſynagogæ.
Galilææ, & erat mater Ieſu ibi, vocatus eſt 2 †
autem Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias. 3

✻ BEDA. etiam ad nupt nire dignatus eſt, iuxta litteram fidem recte credent firmat. Porro Tatiani, & Martionis, cæterorumque ptiis detrahunt, perfidia, quam ſit damnabilis.

✻ AVG.

NICOLAVS DE LYRA,

CAPVT II.

✻ ET die tertia. *Quoniam ad eſſe ſequitur operari, cum omnia ſint determinata proprio opere, ut dicitur 4. Metaph. ideo poſtquam euangeliſta oſtendit diuinitatem Chriſti per æternam emanationem a patre, hic conſequenter declarat eum in opere, ſ. per opera miraculoſa, quæ ſunt diuinæ uirtutis manifeſtatiua, quia tranſcendunt uirtutem totius naturæ creaturæ. Et diuiditur in tres, quia primo ponuntur opera quæ fecit Chriſtus inter homines conuerſando. Secundo, quæ fecit moriendo 12.c. Tertio, quæ fecit reſurgendo 20.ca. Prima in duas, quia primo ponitur opus diuinum quantum ad mutationem naturæ, ſecundo quantum ad effectum gratiæ, ſequenti.* Erat homo. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur opu culoſum coram diſcipulis, ut in fide firmentur, ſecundo, coram vt conuertantur, ibi. Poſt hoc deſcendit. Prima in tres, qui ponitur miraculi occaſio, ſecundo, eius perpetratio, ibi.* Era *Tertio, ipſius probatio, ibi.* Et dixit eis Ieſus. *Circa primu aũ, quod occaſio huius miraculi fuit defectus uini in nuptijs, euangeliſta deſcribit ipſas nuptias.*

Nuſio.

1 Et die te. *ſ. a uocatione Philippi & Nathanaelis fratris ſic notatur tempus.*

2 Nup. *Et ſit patet locus. Chana.n. quædã ulla eſt ſita in*

3 Et erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem, &c. *Lice*

M O R A L I T E R.

1 *Et die tertia nuptiæ.* MYSTICE. Nuptiæ tunc celebrãtur quãdo ſponſus eccleſiæ ſcilicet epiſcopus conſecratur.

† *In chana.* Chana zelus, Galilæa trãſmigratio interpretatur. Per hoc ſignificatur, q epiſcopi conſecratio fit prop lum animarum, & propter tranſmigrationem ipſiu men virtutum; Hæc.n. duo inſeparabiliter concom bent epiſcopalem ſtatum.

3 *Et erat mater.* Nã ex conſecratione talis epiſcopi h

ARG. Quid autem mirum ſi in illam domum ad nuptias venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit? Hēt.n. ſponſam q̄ redemit ſanguine ſuo, & cui pignus dedit Spiritum ſanctum, q̄ ſibi coniūxerat in vtero virginis. Verbum eſt ſponſus, & ſponſa caro humana, & vtrunq; vnus ſi Dei, & idem filius hominis. Ille vterus Virginis Mariæ thalamus eius eſt, vnde proceſſit tanquā ſponſus de thalamo ſuo.

a ...ficiente. Vinum deficit, vt mirabiliter vino de aqua facto, virtus latentis Deitatis appareat. AVG. Maior virtus eſt in creatione & gubernatione cæli & terrę, & quod quotidia aqua pluuię per vites in vinum vertitur, & quod ex paruo ſeminario fruges creantur. Sed quia hęc naturaliter fiunt, iam ex vſu vilescerunt, & ideo quædam etſi minora præter ſolitum naturæ ſibi Deus ſeruauit, per quę virtus quæ in maioribus eſt operatur, ad memoriam reducitur.

b Quid mihi. AVG. In his nō negat matrem, vt hæretici dn̄t, nec inhonorat eam, qui parentes honorare præcepit. Sed illa exigente, miraculū facturus nō agnoſcit eā. q.d. Ex eo φ genuiſti, non operor hoc, agnoſcam aūt te pendens in cruce, cum vt filius curam tui diſcipulo committam, ſed non dum venit hora mea, i. opportunitas, quia non dēt eſſe paſſio niſi prædicato euangelio, niſi virtute Deitatis oſtenſa mundo, tunc erit hora, non neceſſitatis vt hæretici calumniandi, ſed voluntatis, vnde. Ptātem habeo ponendi aīam meam, & ite. ſu. eam. Non. n. author tporum fato tpis regitur, Chana Galilææ, i. zelus tranſmigrationis ibi nuptie, quia

Et deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus: Quid mihi & tibi eſt mulier? Nondum venit horā mea. Dicit mater eius miniſtris; Quodcunque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Iudæorum, capientes ſingulæ

a Aug. Quid eſt commune Deitati meæ, & tibi matri ſecundum carnem. b Eſt nomen ſexus.

a .i. opportunitas oſtendendi naturam, quam ex te habeo, ſed ... diuina per miracula oſtendetur & humana natura per paſſionem. E ſi videtur negare filius ſcit ma... ter pietatem eius, & ideo fiducialiter Imperat miniſtris.

Vaſa aquaria, ab hydor.

hi ſunt digni Chriſto, qui feruore de-
1 uotionis de vitiis ad
2 virtutes, de terra ad
celos tranſmigrant.
3 Mater ibi, cuius vte-
4 rus thalamus fuit,
de quo ſponſus proceſſit. Vocatus eſt au-
5 tem Ieſus deſiderio
6 præcedentium pa-
7 trum, & diſcipuli,
8 & miniſtri. In nuptiis vinū defecit, quia ſenſus legis per carnalē expoſitionem Phariſæorum a ſua priſca virtute cęperat deficere, ſed Chriſtus aquā in vinum conuertit, dum q̄ carnalia videbant, ſpiritualia oſtendit, & ſuperficiē literę, plenā virtute celeſti videri fecit. Chriſtus n. in prophetis nondū manifeſtatus, quaſi vinum in aqua latuit, ſed cū aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, ipſos vino inebriauit, & mētes a carne alienauit. Scripturæ ſunt lex & prophetæ & Pſalmi. Hę oēs ſcd̄m literam aqua inſipida, ſcd̄m ſpiritū vinū ſunt. Sex hydriæ, ſex ætates, quarum nulli defuit propheta. Incipit. n. ab exordio mūdi. Et eſt prima ætas ab Adam vſque ad Noe. Secunda vſque ad Abrahā. Tertia vſq; ad Dauid. Quarta vſq; ad tranſmigrationem

Luc. 10. d

Sex hydriæ ſex ætates.

D E F B C

NICOLAVS DE LYRA.

*...es fuerint in iſtis nuptiis, tn̄ Ieſus, & mater eius & diſcipuli eius expreſſius nominantur, quia non fit hic mentio de nuptiis niſi ratione miraculi ibidē perpetrati, quod fuit factū per matris interpellationē & per ipſius Ieſu operationem, & ad diſcipulorū confirmationē. Et per hoc ēt excluditur error eorum qui dicunt nuptias eſſe peccatum, quia ſi nuptiæ eſſent illicitæ, Ieſus & mater eius non fuiſſent in illa ſ... etate. Dicitur etiam communiter, quod iſtę nuptiæ fuerunt Ioan. Euangeliſtæ, à quibus eum Chriſtus vocauit ante conſummationē matrimonii per copulā carnis, Ex hoc in eccleſia obſeruatur, φ ante carnalē copulam poteſt licite alter coniugū intrare religionem. Hoc autem videtur per dictum Hieron. in prologo, vbi dicitur φ Chriſtus uocauit eum de nuptiis nubere uolentem, Ex quo videtur, φ nuptiæ fuerunt ſuæ, quia Chriſtus non legitur in aliis nuptiis fuiſſe. Hoc etiā uidetur per hoc, quod mater Ieſu erat ibi tāquā in nuptiis nepotis ſui. Non enim eſt verisimile, quod ipſa veniſſet niſi multum attinuiſſet ei, ſicut iuit ad Helizabeth cognatam ſuam feſtinanter tamen, vt habetur Luc. 1. d. quia ſecundum quod dicit Ambroſ. non libenter ſtabat in publico, ſed magis in orationis ſecreto.

Et deficiente vino. Hic tangitur occaſio miraculi.

Dicit mater Ieſu ad eum. &c. Ad ſufficientiā. Ex corde enim piiſſimo voluit præuenire totalem defectum, ne appareret confuſio, ideo inuitauit filium quem ſciebat ad hoc potentem, ſicut à principio edocta fuerat per angelum & per ſpiritumſanctum, non tamen ipſum inuitauerat ad miracula ante ętatem perfectam, quia non decebat vt videbitur.

Et dicit ei Ieſus, &c. Cum Chriſtus maximam reuerentiam matri ſuæ detulerit, mirum videtur quod ſic extraneè matri ſuæ reſpondit, ideo dicit Auguſt. quod facere miracula ei competebat ſecundum diuinam naturam, quam à matre non habuit, ideo prædicto modo reſpōdendo matri oſtendere voluit quod in hoc non tenebatur ei obedire, quia in natura diuina nihil habuit à matre, nec per conſequens cum ea aliquod eſſe cōmune, ideo dicit: Quid mihi & tibi eſt mulier? Q.d. uirtutem faciendi miracula à te non habeo. Sed quia humanitatem in qua paſſus eſt, traxit à matre, ideo addidit.

Nondum venit hora mea. Id eſt, tempus patiendi in natura quam habeo à te, & tunc te recognoſcam, & tibi condeſcendā, unde tunc eam recōmendauit Ioanni, ut habetur infra 19. c. ſecundum Chryſoſtom. aliter exponitur, quia ſecundum ipſum beata uirgo ex pietate mota uoluit præoccupare tempus debitum faciendi miraculum. Illud enim miraculū inter miracula Chriſti erat primum, & ad confirmationem diſcipulorum, ut dicitur infra eo. b. & ideo debuit eſſe notum ibidem exiſtentib. & gratum ipſis conuiuantibus. Hoc autem maius fuit eo quod factum eſt poſt vini totalē defectū, quā ſi antea fuiſſet factum. Et quia mater Ieſu uoluit præuenire totalē defectū, ut pdictū eſt, ideo dixit illi Ieſus: Quid mihi & tibi eſt. Q.d. Scire tempus aptum ad miracula facienda non eſt mihi & tibi cōmune, ſed mihi ſoli cōuenit, propter quod ſubdit: Nondum venit hora mea, id eſt, tempus conueniens ad faciendum miraculū mihi ſoli notum. Ex hoc autem quod dicitur, hora mea, dicūt quidam hæretici dicti Priſcillianiſtæ, quod facta Chriſti, & aliorum hominum ſubiacēt fato ſiderum. Sed hoc eſt falſum, non ſolum de Chriſto, ſed ēt de omni homine, quia virtus intellectualis non eſt alligata organo corporali, & ideo non eſt ſubiecta cuicumque actioni corporali, ppter φ influxus ſiderū non pertingit directe ad ipſum, ſed tantūmodo indirecte, inquantū impreſſio facta in appetitu ſenſitiuo redundat quodā modo ad appetitum intellectiuū, vt dicitur 3. de anima. Sed hoc non eſt per modum neceſſitatis, quia homo per appetitum intellectiuū pōt moueri ad contrarium, propter quod Ptolomæus qui fuit maximus Aſtrologus, dicit in centiloquo. Sapiens dominabitur aſtris, quia nō ſequitur appetitum ſenſualitatis, ſed dictamen rectę rationis, et ideo exponendū eſt. Nondum venit hora mea. Id eſt, hora cōueniens faciendi miracula à me ſolo cognita. Et huic conſonat litera ſequēs, quia mater Ieſu ex eius reſponſione non oſtendit petitionem ſuā repulſam, ſed conuenienter dilatam, vnde ſequitur.

5 Dicit mater eius miniſtris. Qui ſeruiebant in nuptiis.

6 Quodcunque dixerit uobis. Expectans hora conuenienti à filio ſuo cognita, impletionem petitionis ſuæ.

7 Erant autem, &c. Hic cōſequenter ponitur miraculi ppetratio, Et deſcribitur ueritas miraculi ex pluribus cōditionibus. Primo ex parte vaſorū, cum dicitur: Erant autem ibi la. hy. Ex traditione enim ſeniorum Iudæi vaſa frequenter lauabant & purificabant, ſecundū φ dicitur Mar. 7. a. Et ideo ad hoc faciendum erant ibi poſitæ illæ hydriæ, quia erant uaſa ad reponendum aquam pro huiuſmodi purificatione faciēda. Et ex hoc miraculum fuit euidentius, quia ſi fuiſſet aqua conuerſa in vinum in uaſis vinariis, poſſet credi quod illud vinum præextitiſſet ibidem.

8 Capientes ſingulę. Metreta quæ menſura eſt, continens decem ✠ ſexta-

Error priſcillianiſtarum.

Metreta

MORALITER.

† ...ſus & mr̄ ipſius. Sed ibi deficit vinū conſolationis humanæ, & hic pp ſollicitudinē impoſitæ ſibi curæ, de qua dr̄ 2. Cor. 11. g. Quis infirmatur & ego nō infirmor? quis ſcādalizatur & ego non uror? Sed tali pręlato ſic compatienti populo ſuo impetratur per virginem melius vinum, i. conſolatio melior, ſ. diuina, quæ tantæ virtutis eſt, φ facit materiam conſolationis illud quod eſt aliis materia deſolationis. Act. 5. g. Ibant apoſtoli gaudentes a conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro noīe Ieſu contumeliā pati. Epi uero, ſucceſſores ſunt Apoſtolorum, vt dr̄ in decretis, di. 21. in nono. Et ideo ſi gaudent de apoſtolico honore debēt eis eſſe ſimiles in labore

† Es

A tionem Babylonis. Quinta vſque ad Ioannem Bapt. Sexta vſque ad finem mundi. In his ergo ętatib. erant hydriæ, i. corda hoīum receptiua ſcripturarum Dei parata, propoſita in exemplū viuendi & credendi. Lapidea, i. fortia in Chriſto lapide, ſecundum purificationem Iudæorum, i. quia illi populo Iudæorū lex data eſt, gratia per Chriſtum omnib. facta eſt. Videamus, quæ in ſingulis ętatibus quaſi hydriis aqua fuerit, & quomodo in vinum mutatur. In prima Abel a fratre occiditur, & hic pœnam, ille laudem accipit. In hoc ſi quis innocentiam Abel ſequitur, & malitiam Cain fugit, aquam abluentem & reficientem bibit. Si vero in eodem Chriſtum a Iudæis occiſum intelligit, de aqua vinum bibit, ſic in aliis omnibus huius.

Metron Græce, Latine menſura dicitur.

a metretas binas vel ternas. Dicit eis Ieſus: Implete hydrias a-

a Quia nullum tempus fuit a ſalutari doctrina vacuum.

b qua. Et impleuerunt eas vſque ad ſummum. Et dicit eis Ieſus,

c Haurite nunc, & ferte Architriclino: & tulerunt. Vt autē gu-

a Princeps triclinii. Eſt n. in medium ſpacium domus a patrib. ubi ſedebant conuiuantes.

b Vt Paulus prius neſciuit ſpiritum in litera.

d ſtauit Architriclinus aquam vinum † factam, & non ſciebat

Vt Iſaias & cæteri.

vnde eſſet, miniſtri autem ſciebant, qui hauſerant aquam, vo-

Carnalis a uerbis ad falſa deſcendit.

cat ſponſum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo † pri-

a Mundana prudentia prius docet homines blanda, deinde ſubdit inutilia & inhoneſta.

mum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id

a Quia & olim bonum, & ſi in figuris quaſi in aqua occultum, nunc vero in euangelio manifeſtum.

quod deterius eſt: Tu autem ſeruaſti bonum vinum vſque

e † adhuc. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Chana Gali-

† tunc.

Ibi. 7. c. — Ib. 22. b — 1. Reg. 2. — Iere. 5. — Lu. 2. c.

In ſecunda, Noe in arca propter iuſtitiam ſaluatur, mūdus diluuio perit. Si quis hoc exemplo a vitiis ſe corrigit, aquam ſalutarem bibit. Sed ſi in arca eccleſiam, quæ cuncta animalia, i. omnes gentes recipit in aqua baptiſmū intelligit, & cætera huiuſmodi, vinum bibit. In tertia Abrahā obediens pro filio offert arietem, qui hic diſcit obedientiā, bibit de tertia hydria aquam, ſi quis in Iſaac Deitatem, in ariete Chriſti carnem intelligit, vinū bibit. In quarta, Dauid humilis regnat. Saul ſuperbus abiicitur. In hoc ſi quis diſcit humiliari, aquam bibit, ſi regnum Chriſti intelligit, vinum bibit. In quinta peccans populus captiuatur, poſt reducitur, hinc ſi quis diſcit pœnitentia corrigi, aquam bibit. Si quis de captiuitate peccati populum Dei per Ieſum liberari intelligit, vinum bibit. In ſexta Chriſtus circuncidicitur, offertur. In quo ſi quis diſcit ſuis ſacramentis ſubiici, ſicut Chriſtus, ille aquam bibit. Si in vera octaua depoſitionem totius mortalitatis & intrationem ad Deum intelligit, vinum bibit.

C a *Binas uel.* Avg. Aeſtimantis eſt hoc dicere, vt ipſas diceret binas quas & ternas. Sunt ergo duæ menſuræ in ſcripturis, dum pater & filius nominatur, & ſpiritus, qui neceſſario eſt communis patri & filio intelligitur, vt, Omnia in ſapientia feciſti domine, i. in filio, &: *Ego & pater unum ſumus*, Ternæ, dum nominato ſpiritu trinitas manifeſtius intelligitur, vt: *Verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, &c.* Et, baptizātes eos in noīe patris & filii & ſpiritusſancti. Aliter.

Pſ. 103. c — Io. 10. f. — Pſ. 32. — Mt. 28.

liter. Binæ vel ternæ menſurę ſunt omnes gentes ad [qu]as pertinēt ſcripturę. Binæ propter prępurium & circunciſionem. Ipſæ etiam trinę, a tribus filiis Noe diſſeminatæ.

b *Et impleuerunt.* Quod iuſſu eius impletæ ſunt hydriæ, ſignificat, ꝙ etiam illa ſcriptura a dño eſt, ſed cum in ca[pitis]
velamine, i. ado[...]
tione literæ
1 Chriſtus, ſapit a[quam]
2 inſipidam. Cum
3 aufertur velam[en]
4 vinū inebrians.
5 tuit quidem va[ſas]
6 implere vino, q[ui cun]
cta creat ex ni[hilo,]
7 ſed maluit de [aqua]
vinum facere, v[t do]
8 ceret ſe nō ſo[luere]
9 legem, ſed im[plere]
10 nec in euange[lio a]
11 lia facere vel d[ocere]
12 quam quę pro[phe]
13 tia prædixit.
14 ✻ Chryſoſ[tomvs.]
15 quare antequa[m im]
pleuiſſent hyd[rias a]
qua non fecit ſ[ignum?]
quod multo m[irabi]
lius eſſet. quia, ſ. aliud eſt ſubſtantiam in aliam qualit[atem] tranſmutare, & ipſam ſubſtantiam ex nihilo facere, quidem mirabilius eſt, ſed non ita videtur credibile [mul]tis. Propterea. n. multoties a miraculorum magnit[udine] abſtinet, volens magis credibile eſſe quod fiebat, cum [h]oc & peruerſa dogmata euertit. Quia. n. ſunt quidam q[ui mun]di conditorem alium eſſe dicunt, plura miraculor[um ex] ſubiectis ſubſtantiis facit. Si. n. contrarius ei eſſet, qui [con]ditor eſt mundi, non utique alienis uteretur ad propri[æ vir]tutis demonſtrationem.

c *Vt autem guſtauit.* Triclinium, i. tres ordines diſcum[ben]tium, altitudine diſtantes inter ſe, i. doctores, contine[nt]es, coniugati. Architriclinium aliquis legiſperitus, qui [ha]bet ſpiritualem ſenſum legis. Vnde ſpiritualem ſenſum i[n ſcri]pturis aperire diſcipulis, eſt aquam in vinum conue[rtere], vt quando poſt reſurrectionem aperuit ſenſum, ut i[ntelli]gerent ſcripturas.

d *Aquam vinum factam.* Per aquā baptiſmus Ioannis, p[er vi]nū paſſio Chriſti, vnde & vinum prius fertur. Architric[li]no, id eſt, Ioanni. qui ante bibit paſſionem quam Chriſt[us].

e *Hoc fecit.* Hier. In initio ſignorum quæ mortalis m[or]talib. erat daturus, aquam vertit in vinum, ſicut iam immortalis diſcipulis aperuit ſenſum, vt in lege & prophetis [intel]ligerent Chriſtum, ita carnales mentes prius ſapore [ſcien]tię imbuit, poſtea reſuſcitatos maiori gloria compleuit.

✻ Chryſostomvs. Tunc ſigna maxime neceſſa[ria]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *ſextarios, vt dicit Iſidorus 16. Etym. Sed cuius quantitatis erat ſextarius, non eſt certum, quia non eſt einſdem quantitatis in diuerſis terris. In eadem etiam terra variatur in diuerſis villis. Iſido. tamen dicit 16. Etym. quod ſextarius continet duas libras tantum, & ſecundum hoc eſt valde paruus.*

1 Dicit eis. *Id eſt, miniſtris.*

2 Implete hydrias aqua. *Quia aliquid de aqua ibi prius poſita aſſumpſerant ad purificationem vaſorum, ideo iuſſit Ieſus ſuppleri quod fuerat amotum, vnde ſubditur.*

3 Et impleuerunt. *Per hoc etiam fuit miraculum euidentius, ꝙ aqua appoſita fuit de nouo, & per miniſtros qui ſciebant totalem defectum vini, quia cum impletæ fuiſſent, aqua conuerſa eſt in vinum virtute diuina.*

4 Et dicit eis Ieſus. *Hic conſequēter ponitur miraculi facti approbatio. Voluit enim Chriſtus, ꝙ ille qui principalior erat inter conuiuas, primo de uino illo guſtaret, vt ex commendatione illius miraculum notius fieret, propter quod dicitur.*

Archi-triclini.

5 Et ferte Architr. *Dicitur enim Architriclinus, ab Archos, ꝙ eſt princeps, et triclinium, ꝙ eſt locus vbi homines ſedent in cōuiuio, quia antiquitus comedebant ſedentes in lectis, ꝓpter hoc in ſcriptura dicūtur comedentes accūbere vel recūbere. Locus enim ubi fiebāt ordines lectorū ad ſedendū, vocatur hic tricliniū, & ideo Architriclinus non eſt nomen propriū, ſed ſignificat illū qui principaliter inter conniuas, ſedebat. Et probabile eſt, ꝙ fuerit aliquis ſacerdos i[llius tem]poris qui ſtabat in nuptijs ad benedicendum, & ad oſtendend[um qua]liter debebat procedere, ſecundum legem & ſtatuta ſeniorum.*

6 Vt autem guſtauit Architriclinus aq. &c. *Id eſt, m[u]tatam in uinum.*

7 Et non ſciebat, &c. *Id eſt, per virtutem Chriſti.*

8 Miniſtri autem ſciebant, &c. *Ad ſupplendum uini de[fectum] ex præcepto Chriſti.*

9 Vocat ſponſum Architriclinus. *Quaſi ad arguendu[m eum], vnde ſubditur.*

10 Et dicit ei: Omnis homo. *Prudenter agens.*

11 Primum. *Id eſt, in principio.*

12 Bonum vinum. *Id eſt, appouit ipſis conuiuantibus, q[uia] tunc ſenſus eſt viuax, & poteſt diſcernere vini bonitatem & acc[ipere], non ſic autem poſt ebrietatem, ideo ſubditur.*

13 Et cum inebriati fuerint, tunc id quod de. *Appon[it] ipſis conuiuantibus, quia tunc neſciunt diſcernere inter bonum & malū.*

14 Tu autem ſeruaſti bonum vinum vſque adhuc. *[I]d. Imprudenter feciſti contrarium. Iſte tamen ignoranter loqueb[atur]*

præd[i]ctum eſt.

15 Hoc fecit initium. *Hic ponitur miraculi perpetrati co[ncluſio], quia hoc miraculum primo à Chriſto factum eſt ad manifeſta[tionem ve]ritatem diuinitatis, in eo latentem, & ad fidem aliorum con[firman]dum, & hoc eſt quod dicitur:* Hoc fecit initium: *quia iſtud [pri]mum miraculum ab ipſo factū, ut plenius uidebitur in fine h[uius ca]*

erat cere,quando diſcipuli iam congregati erant,& deuo
ti,& tendentes his,quæ fiebant, manifeſte aderant.
a M ifeſtauit gloriam ſuam ✻ Avg. Hoc miraculum domi-
ni,q e aqua vinum fecit, non eſt mirũ eis,qui nouerunt,
quia Deus fecit.Ipſe.n. fecit vinum illo die in hydrijs,qui
om anno hoc fa-
cit i vitib. ſed hoc
a ffic itate amiſit a
adm ationem. Ita- b
que ſeruauit ſibi c
De inuſitate quæ-
dam que faceret, vt
tanc am dormien- d
tes omines ad ſe e
cole dum mirabili f
ter citaret, prop- g
ter iod ſequitur:
Et m ifeſtauit gloriã
ſuam
b C diderunt in eum diſc. eius. ✻ Avg. Sed ſi tunc in eũ cre-
did unt, non erant diſcipuli, cum ad nuptias vocati ſunt,
ſed o more locutionis hoc dictũ eſt quo loquimur,cum
dici us Apoſtolum Paulum in Tharſo Ciliciæ natũ,neq;
eni tunc iam erat Apoſtolus:Ita diſcipulos Chriſti inui-
tatc ad nuptias cum audiuimus, non iam diſcipulos, ſed
qui ituri erant diſcipuli,intelligere debemus.
c P. hęc,&c. Poſt initium ſignorum de vino, ſubdit aliud
ind iũ diuinæ maieſtatis in eiectione vendentiũ de tẽplo.
T pice. Filius Dei vt humilis,deſcendit Capharnaum,i.
in t indum, ſecundum quod habet matrem & fratres.
d Fratres eius. Avg. Fratres ſcriptura ſacra appellare con
ſue t,non eos ſolos,qui naſcuntur ex eodem vtero,aut eo
dei patre,aut ex eodem gradu,velut compatrueles aut cõ
ſob nos. Vnde ergo fratres Domino? Non.n. Maria iterũ
pe it.abſit. Inde cæpit dignitas virginum. Abraham pa-
tru erat Loth,& Iacob Labam Syrum habebat auuncu-
lu & vtrique dicti ſunt fratres.
Alcvinvs. Fratres ergo Domini dicũtur cognati Ma

a Latentem Deitatem.
læ,& manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum di-
a Villa pulcherrima,vel ager conſolationis.
ſcipuli eius. † Poſt hęc deſcendit Capharnaum ipſe
a Cognati, magis fratres quam diſcipuli. b Qui non fratres.
& mater eius & fratres eius & diſcipuli eius, & ibi man-
ſerunt non multis diebus. Et prope erat Paſcha Iudæo-
a Docet nos ſeruare inſtituta illius eccleſiæ ad quam venimus ſi non fuerint contra fidem.
rum, & aſcendit Ieſus Ieroſolymam, † & inuenit in templo

riæ vel Ioſeph,non filii Mariæ vel Ioſeph,quia non ſolum
B. Virgo, ſed etiam Ioſeph teſtis caſtitatis eius ab omni a-
ctione coniugali immunis permanſit. D
e *Et prope erat Paſcha.* Paſcha agimus,dũ a vitiis ad virtutes
tranſimus. Ad hoc Ieſus venit dũ eccleſiã quotidie viſitat,
& actus cuiuſq; con
ſiderat, & eos eiicit
1 qui inter ſanctos,vel
2 ficte bona, vel aper-
3 te mala faciunt. Per
4 boues qui erãt, præ-
5 dicatores doctrinæ
6 cęleſtis ſignificãtur,
7 hos vendunt, q non
8 amore Dei, ſed pro † Matth. 21.b. 88.d.c.2. 1.q.3. ſaluator ante fin.
9 quæſtu tpali prædi-
10 cant. Oues innocen
tes ſua vellera veſtiẽ-
dis prębent, per has ſignantur opera munditiæ & pietatis,
quæ venduntur,dum pro humana laude geruntur. Spũs vt
colũba apparuit,vnde p columbã ſpiritus accipitur,q̃ ven-
dunt Symoniaci. Nummos dant mutuo in eccleſia,q non
ſimulate cęleſtib. ſed aperte terrenis ſeruiũt. Hi oẽs eiiciun
tur de parte ſortis ſanctorum, qui vel ficte bona,vel apertè
mala faciunt, & funiculis peccatorũ modo flagellantur ad E
correctionem, qui ſi incorrecti permanſerint, in fine liga-
buntur. Oues quoq; & boues eiicit, quia talium vitã & do
ctrinam oſtendit reprobam. Et menſas ſubuertit, quia in
fine ipſe res quas dilexerunt,deſtruuntur.
f *Et aſcendit.* Si ipſe,q dedit decreta Dei cuſtodit docet q̃ta
cura hoĩb. dẽt eſſe vacare orationib. & Dei ſolennitatibus. Bis legiẽ Chriſt. ad Paſca aſcendiſſe.
Bis legitur ad Paſcha aſcendiſſe. Semel primo anno prædi-
cationis, nõdũ incarcerato Ioãne,vt hic agitur. Scdo cum
ad paſſionẽ iret, & in vtroq; vendentes eiecit de templo.
g *Et inuenit in templo.* Si in figurali templo quod eſt domus Ma. 21.b
orationis,prohibet negociationem, quę honeſta putatur,
cum ſit de his quæ in tẽplo offeruntur,quanto magis pro-
hibet portationes & cętera grauiora?

De ſuni- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 manifeſtauit gloriam ſuam *Id eſt, diuinitatis potentiam.*
2 crediderunt in eum diſcipuli eius. *Quia aliqui de nouo crederunt in eũ, & illi qui prius crediderant, vt Andreas, & alij, vt ctum eſt, per hoc in fide ſolidati fuerunt,*
3 oſt hæc deſcendit. *Poſita immutatione naturæ coram diſcipulis ic idem oſtenditur coram turbis, non pro tũc facta ſed qa prædici tu n poſterũ fienda, vt videbitur.* Et *diuiditur in duas, quia primo o ditur propoſitũ, ſecundo ex hoc ſequens fructus declaratur, ibi:* C m autem eſſet Ieroſolymis. *Iſta immutatio naturæ eſt ſuſcit o corporis ſui, quam hic p̃nunciat ſe facturũ in ſua reſurrectione. I liu ditur in tres, quia primo ponitur huius denũciationis occaſio, ſ ndo, ſubiungitur ipſa prænunciatio, ibi:* Reſponderunt ergo. *rtio, prænunciationis interpretatio, ibi:* Dixerunt ergo. *Prima i luas, quia primo continuat Hiſtoriam, ſecundo deſcendit ad pro- am materiam, ibi:* Et prope erat Paſcha. *In prima parte dicit ſ continuando ad præcedentia.* Poſt hæc. *Id eſt, poſt mutationem a a in vinum prædictam.*
4 Deſcendit Caph. *Illa enim ciuitas erat metropolis Galilææ, c illuc voluit uenire, quia incœperat iam gloriam ſuam manife- ſte,*
5 pſe & mater eius. *Quoniam Ioſeph mortuo Chriſtus comitab r matrem ſuam ad impendendum ei debitum obſequium.*
6 t fratres eius. *Qui non eſſent filij Mariæ matris eius, vt dicit H idius Hæreticus, qui dicit eam fuiſſe cognitã à Ioſeph poſt Chriſti tiuitatẽ, & de ea fil os genuiſſe, qui dicuntur hic fratres, qa ex ea n matre, licet non ex eodẽ patre, Sed hoc fuit improbatũ Mat. 1. ropter quod alij dixerunt, quod fuerunt filij Ioſeph de alia uxore. icũtur tñ hic fratres Xp̃i, eo quod Ioſeph putabatur pater eius, Se oc eſt falſum, quia cũ Chriſtus matrem ſuã in cruce non commi lauerit, niſi virgini, etiam cum iam in ætate proceſſerat, nõ eſt ve ſimile, q Ioſeph qui fuit aſſignatus à Deo p̃cipuus cuſtos eius, et in iuuentute virginis non fuerit conſimiliter virgo, imo cũ ea uotum virginitatis emiſit, quia erat in conſimili propoſito ſicut ipſa, put diffuſius tractatur in 4. ſententiarũ, vbi agitur de coniugio Mariæ & Ioſeph. De hoc etiam plenius dixi ſuper Lucam 1. cap. Dicuntur igitur hic fratres Chriſti cognati eius, quia illi qui ſunt de eadem cognatione, in ſacra ſcriptura nominantur frequenter fratres, vnde Gen. 13.b. Dixit Abraham ad Loth:* Ne ſit iurgium inter me & te, fratres enim ſumus, *tamen Loth erat nepos ipſius & ſequitur.*
7 Et ibi manſerunt non multis diebus. *Quia imminebat tẽpus eundi in Ieruſ lem, ut patebit parte ſequenti.*
8 Et prope erat Paſcha. *Poſita continuatione Hiſtoriæ, hic cõſequenter ponitur occaſio prænunciandi ſuam reſurrectionem futurã, quia aſcendens Ieruſalem eiecit de templo vendentes & ementes, q videbatur pertinere ad perſonã ſuper populum authoritatẽ habentem, & ideo huius authoritatis petierunt Iudæi ſignũ, et hoc occaſio fuit prædicendi ſignum ſuæ reſurrectionis, & hoc eſt q dicitur:* Et prope erat Paſcha Iudęorum. *In trib. enim ſolennitatib. in anno tenebantur conuenire in* Ieruſalẽ, *ſcilicet in ſolennitate Paſchæ, Pẽtecoſtes, & tabernaculorũ, ut habetur* Exod. 23. b. *Veruntamẽ de feſto tabernaculorum & Pentecoſtes aliquando diſpenſabatur cum illis qui erant à remotis, non tamen de ſolennitate Paſchali. Chriſtus autem vſque ad paſſionem ſuam voluit legem obſeruare, & per conſequens in ſolennitate Paſcali Ieruſalem aſcendere, & hoc eſt quod ſubditur.* Quãdo Iudæi obligabãtur comparere in Ieruſal.
9 Et aſcendit Ieſus Ieroſolymam. *Ex hoc cõfutatur error Manichæi, qui dicit vetus teſtamentum à diabolo eſſe datum, quia Chriſtus nullo modo obſeruaſſet ipſum.* Error Manich. confutatur.
10 Et inuenit in templo. *Nomine tẽpli nõ accipitur hic ipſa domus domini, in qua erat altare thymiamatis et cãdelabrũ, nec atriũ ſacerdotũ in quo erat altare holocauſtorum, ſed quoddam atriũ ubi homines orabant, & doctores etiam docebant ibidem, & etiam ibi vendebantur ea quæ in templo offerebantur, & hoc eſt quod dicitur.*

✻ Ven-

MORALITER.

8 *t prope erat Paſcha.* Sequitur,
10 *t inuenit in templo.* Per oues intelligũtur Hypocritæ, qui m tem lupinam habent ouina pelle. Per boues, qui ſunt laborioſi, ſignificantur illi, qui magnos labores ſuſtinent pro principibus & pręlatis, vt per hoc promoueantur in eccleſia, licet inſufficientes ſint, & indigni. Per vendentes columbas ſimoniace promoti. Omnes iſtos eiecit de templo Chriſtus, ſignificans quod ſunt excluſi de templo gloriæ ſancto Dei.

✻ *Soluite*

A a *De funiculis.* Funiculi quibus eiiciuntur ſunt incremen-
Iſa. 5.c. ta actionum malarum, vnde Iſa. *Væ qui trahitis iniquitatem*
Pro. 5.d *in funiculis vanitatis.* Et Salomon. *Funiculis peccatorum ſuorum*
quiſque conſtringitur.
Tra. 10. in Ioan. tom. 9. * AVGVST. Qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellauit.
b. *Qui columbas.* Nō ſolum vendētes columbas, ſed etiam alii domum Dei faciunt domum negociationis, id eſt, omnes, qui quærūt quæ ſua ſunt, non quę Ieſu Chriſti.
quæſt.
c *Zelus domus tuæ.* AVGVS. Bonus zelus eſt feruor animi, quo mens abiecto humano timore, pro defenſione veritatis accenditur. Ab eo comeditur, qui quælibet praua quæ viderit, corrigere ſatagit, ſi nequit, tolerat & gemit.
†pecuniā minutulā, 1. Cor. 10.e. Tra. x. in Io. to. 3. † emporii, mercatus. †Pſalm. 68.b.
B Matth. 26.f

a Vt in ſacrificio offerrentur, & erat auaritia ſacerdotum
b Ne deeſſent pretia empturis.
vendentes boues & oues & columbas, & nummularios ſe- 1
a Qui peccata peccatis facit quaſi funem ſibi neɛtit quo flagelletur & ligetur
a dentes. Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes 2 3
Eiecit.
eiecit de templo, & oues quoque, & boues, & nummulario-
Id eſt, omnem materiem venditioni. a Specialiter ſimoniaca damnatur hæreſis.
b rum effudit † æs, & menſas ſubuertit. Et his qui columbas
a Gratiam Spiritus prohibet vendi, quia gratis eſt.
vendebant, dixit. Auferte iſta hinc, & nolite facere domum
Hic aperte ſe filium Dei dicit. Hoc uſo.
patris mei domum † negociationis. Recordati vero ſunt diſci- 4
a Quia zelus Dei eiecit impios.
c puli eius, quia ſcriptum eſt: † Zelus domus tuæ comedit me. 5
a Non audentes ſibi reſiſtere, quia uiderunt diuinum, quid in facie eius irradiare.
d Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. † Quod ſignum o- 6 7
ſtendis nobis, quia hæc facis? Reſpondit Ieſus, & dixit 8
a Non imperat, ſed quaſi diceret, Vos ſoluetis. Scilicet in uirtute trinitatis.
b Ego ut Deus cum patre.
e f eis. † Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo 9
g illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis 10

d *Quod ſignum oſtendis nobis, quia hæc facis? Reſpondit.* Quia ſignum quærunt, quare ſolita cōmercia de templo eiicit? & ait, *Soluite.* Q. d. Quia hoc templum, ſignificat templum corporis in quo nulla eſt macula & merito hoc figurare purgo, qui illud ab hominibus morte ſolutum diuina potentia ſuſcitare queo.
e *Soluite templum.* Quod de proprio corpore quod eſt templū Dei dicit Ieſus, *Excitabo.* Iudęi nō intellexerunt. Licet ignorantes diuinitus reſpōdent dicentes: *Quadraginta ſex annis.* Quia nō conuenit lapidi, ſed homini ſuſcitatio. Nā 66. dieb. corpus Chriſti, vt cuiuslibet hominis in vētre matris organizat, ſed deſtructū à Iudæis, à morte die tertio ſuſcitatur. Quod etiam dictū nec apoſtoli intellexerūt, donec die tertio ſuſcitatus eis apparuit. Sed quod intelligere nō poterant, patiēter tolerabant quouſque ſpirituſancto reuelāte,
C reſur-

reſurrexiſſe eū viderunt. Vnde exemplū accipimus, intelligimus, ſuperbiēdo ne amittamus, quodq; intre ſubito nō valemus, vili pendētes ne deſpiciamus, ſimiliter expectemus orātes ac exercētes mētes noſtra nec intelligamus. Nā is ſermonū Dei & prophetarū eſt, vt quę vnr nobis aperta, latent ne cito lecta iactantia nerarent, & c tio acquiſita, gendo delect. Nam carnali clauduntur, ſpi liter autem la ti & diligente denti dantur, v margaritę pro dæ ſint ante p ne conculcent.
f *Dixerunt ergo* nales carnaliter bant, ille ſpiri ter loquebatur Euangeliſta aperit: Ille aut cebat de temp poris ſui.
g *Quadragint.* AVGVS. A Grece, oriēs, occidens, arctos ſeptētrio, meſembria, meridies. Prime horū 4. nominum, i. alpha, delta, item alpha, my, nentur in noīe Adę, qui eſt orbis terrarū, & alpha vnū delta, quatuor, itē alpha, vnū, mi. 40. & ſunt ſim 46.
AVG Hic numerus perfectioni Dñici corporis aptgruit. Quadrageſies. n. ſexies fiunt ducenta ſeptuagin qui numerus dierum complet nouem menſes & ſe Ipſa autem perfectio corporis Domini tot diebus a tum producta cōperitur, ſicut a maiorib. traditū ſuſc eccleſiæ cuſtodit auctoritas. Octauo. n. calendas Apri ceptus creditur, quo & paſſus. Natus autem traditur uo Calendas Ianuarii. Ab illo ergo die vſq; ad iſtū cō ducenti 76. reperiuntur dies, qui ſenariu numerū 46.
Ata

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vendentes oues & boues & columbas. *Et quia talia nō poterant de longinquo adduci, ideo ſacerdotes cupiditate ducti ſtatuerant hoīes talia ibi uendentes, vt venientes de longinquo non haberent excuſationem de oblationib. dimittendis. Aliqui etiam eorum non habebant pecuniam, ideo ſacerdotes ſtatuerāt ibi campſores, qui ſub cautione tradebant pecuniam, & cum hoc ultra ſortem aliqua munuſcula recipiebant, non tamen pecuniam, ne arguerentur manifeſte facere contra legem. Deut. 23.d. vbi dicitur:* Non dabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, &c. *& hoc eſt, quod dicitur.*
*
2 Et nummularios ſedentes. *Quia hoc erat illicitum propter cupiditatem ſacerdotum, qui diuerſis adinuentionib. depauperabant populum, vt patet ex prædictis. Et quia fraus & tumultus ſolent annecti mercationi, quæ contrariantur orationi, ideo ſequitur.*
3 Et cum feciſset quaſi flagellum de funiculis, &c. *Et patet litera vſque ibi.*
Quæſt. 4 Recordati vero ſunt diſcipuli eius, quia ſcriptū eſt. *Pſal. 68.b. de Chriſto.*
5 Zelus domus tuæ. *Ex facto. n. Chriſti recordati ſunt ſcripturæ illius, & impletionis eius de Chriſto. Quæritur hic, quare non reſiſtebant ei, cum ipſi eſſent multi, & ipſe ſolus & parum adhuc reputatus? Dicendum, quod diuina virtus in illo facto operabatur, quæ apparebat in effectu cum uolebat ſicut inferius 19. a. ſolo verbo proſtrauit eos, qui volebant eum capere. Corpus enim Chriſti erat inſtrumentum diuinitati coniunctum, & ideo ex oculis quidam fulgor exibat virtute diuina eos deterrens, ita quod reſiſtere non audebant. Sicut in paſſione, vox illa quæ erat diuinitatis quodammodo inſtrumentum, proſtrauit magnam multitudinem armatorum. Solet etiam quæri ab aliquib. quomodo fecit flagellum de funiculis, nō vendebantur ibi funiculi. ſed ſolum illa quæ debebant in tēplo offerri. Et dicunt aliqui, quod ipſe Chriſtus utebatur funiculo pro cingulo & illum funiculū accepit de quo erat præcinctus, & ipſum duplicando fecit quaſi flagellum. Et quāuis hoc non habeatur in textu, tamen probabiliter poteſt credi, quia non omnia ſunt, vt dicitur in fine huius euangelij.*
6 Reſponderunt ergo Iudæi. *Hic ponitur ſuæ reſurrectionis prænunciatio, quia occaſione huius facti petierunt ab eo ſign Iudæi, dicentes.*
7 Quod ſignum oſtendis nobis, &c. *Quamuis. n. facti bonum de ſe, tamen non pertinebat ad quemlibet hoc facere, ad eum qui haberet authoritatem corrigendi exceſſus ſace* Quod *non conueniebat alicui de communi populo, cum ſa eſſent in illo populo ſuperiores. Sed prophetæ mittebātur a cialiter a Deo, & ideo petierunt ſignum miſſionis ſuæ, & i eis ſignum poteſtatis diuinæ in ſuſcitatione ſui corporis prop tute, & hoc eſt quod dicitur.*
8 Reſpondit Ieſus & dixit eis: Soluite. *Non eſt ueri ctiuum ad hoc faciendum, cum fuerit ſimpliciter malum ex dæorum, ad malum autem Chriſtus non poterat inducere, ſe bum denunciatiuum eius quod erat per ipſos fiendum. q. d.* templum hoc. *Id eſt ſoluetis, quia in paſſione Chriſti a ſoluta a corpore, & ſanguis a carne, & continuitas memb confixione clauorum, & lanceæ.*
9 Et in tribus diebus. *Non dicit poſt tres dies, quia Chr fuit mortuus tribus diebus complete.*
10 Dixerunt ergo. *Hic ponit ſuæ prenunciationis inter*

MORALITER.

† † *Soluite tēplum hoc.* Qđ intelligitur literaliter de ſolutione corporis Chriſti per mortem, vt dicitur in litera. Per quod ſignificatum fuit, quod Iudęi poſt aſcenſionē Chriſti conarentur ſoluere corpus eius myſticum, ſed in tribus fuit ſuſcitatum. Per quos dies ſignificantur doctrina cula, & exēpla vitæ in apoſtolis aliiſque diſcipulis eccleſiam illuminantibus, ſicut ſol & luna.

a [Æ]dificatum. AVG. Aedificatio Salomonis ſeptem annis pfecta eſt, reædificatio ſub Zerobabel impedientibus inimicis [...] annis. Hic numerus conuenit perfectioni dominici corporis, quia vt dicunt Phyſici, tot diebus forma humani corporis pficitur. Hic numerus in literis Adæ inuenitur, cuius nomen ex quatuor primis literis climatum conſtat, quæ significãt Adã diſperſum per quatuor partes mundi in filiis. Hoc numero corpus Chriſti (quod eſt ex Adam, de quo dicitur: *Soluite templum hoc*. ſicut & illi dicitur: *Terra es & in terram ibis*) in vtero matris ædificatur, vt ſignificet illũ Adam, qui diſperſus erat, colligendum eſſe de illis quatuor partibus in vnum corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia, unde dicitur electos eſſe congregandos à quatuor uentis.

b [Cum] *autem.* Conuentus adibat, vt verbis & ſignis plures conuerteret. Et quia aliqui ſolis ſignis moti credebant in eũ [ali]quidem, ſed tamẽ ita, vt poſſent poſtea in paſſione eius ſcandalizari, & quia nõdũ erant renati ex aqua & ſpiritu, nõ erant digni quibus ſe crederet Ieſus, & familiariter cohabitaret. Sciebat.n. quid eſſet in illis, melius quam ipſe homo de ſe. Hæc fides conuenit catechumenis, qui credunt in eũ, ſed quia non ſunt renati, non creditur eis cõmunio corporis & ſanguinis Chriſti. De talib. erat Nicodemus, qui credẽs dicit eum à Deo ueniſſe, propter ſigna quæ viderat, ſed nundum renatus erat, & ideo nocte venit, nõ die, quia nondum illuminatus cęleſti lumine. D

tra.ii.in Io.to.5.

c *Crediderunt in nomine eius.* ✠ AVG. Quid ſibi vult hoc? Illi credebant in nomine eius & ipſe Ieſus non credebat ſeipſum eis? An forte non credebẽt ei & fingebãt ſe crediſſe? Sed non diceret euangeliſta: *Multi crediderunt in nomine eius.* Magna ergo res & mira. Credunt homines in Chriſtum, & Chriſtus non ſe credit hominibus, prętertim quia filius Dei eſt, & vtique volens paſſus eſt, etſi nollet, nunquam pateretur. E

Ho.12.i Ioan.ad hunc lo.

✠ ORIGENES. Vel dicendum, quod Ieſus non ſe credidit cre-

a ædificatum eſt templum hoc,& tu in tribus diebus excitabis
illud. Ille autem dicebat de templo corporis ſui[a] . Cum ergo 1
† reſurrexiſſet à mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius, quia 2
a Corpus ſuum morte ſoluendum & a ſe ſuſcitandum. b Prophetarum, qui dixerunt Chriſtum tertia die reſurrecturum. Hunc ſcilicet Soluite templum hoc.
hoc dicebat,& crediderunt ſcripturæ[b], & ſermoni quem di- 3
b xit Ieſus . Cum autem eſſet Paſcha in die feſto, multi credi- 4
c Cur. Propter ſigna. a Non quod eſſent aliquid facturi 5
nolenti, qui habet poteſtatem ponendi animam ſuam,&c. ſed quia occulta in eis nouit, & ſciebat eos non firmiter credere. 6
derunt in nomine eius videntes ſigna eius quæ faciebat . Ipſe[a] 7
Cur. Vt Deus. 8
autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis,eo quod ipſe noſſet 9

NICOLAVS DE LYRA.

[D]iuiditur in duo quia primo ponitur interpretatio Iudæorũ falſa, ſecundo interpretatio euangeliſtæ, ibi. Ille autẽ. *Circa primum ſciendum, quod Iudæi petierant a Chriſto ſignũ non ad credendũ & uenerant* [n]*ed magis ad deridendum & impugnandum. Quod patet ex hoc, quia ſtatim impugnauerunt dictum ſuũ, et ideo non fuerunt digni, ut præceret eis reſurrectionẽ corporis ſui manifeſte, ſed occulte, vocãs ſuum tẽplum, & ideo voluerunt arguere dictum ſuũ per materiale templum, & hoc eſt quod dr̃.* Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc & id in tribus diebus excitabis illud. *Hoc dicunt deridẽdo, quaſi eſſet ei impoſſibile. Multo plus deriſiſſent, ſi reſurrectionem corporis ſui prædixiſſet manifeſte, quia difficilius eſt reſuſcitare mortuum, quam ædificare materiale templum. Sciendum ẽt, ꝙ non loquuntur hic de templo facto per Salomonem, quia illud fuit ædificatum in ſeptem annis, ut habetur* [3]*.Reg.6.d. Et præterea, quia fuit per Nabuchodonoſor deſtructũ* [4.Reg.25]*.* [vel] *4.* [E]*ſ.vlt.c. Sed loquuntur de templo reædificato poſt captiuitatem Babylonicam. A primo.n. anno Cyri regis Perſarum, in quo data eſt populo licentia redeundi, & templum reædificandi, vſq; ad ſextũ annum Darij, ſub quo conſummatum eſt illud temptũ, fluxerunt 45. annis, quia Iudæi impediebantur a nationib. in circumitu eorum exiſtentibus in ædificatione templi. Iſte numerus patet per hoc quod Cyrus regnauit 30. annis. Cambyſes filius eius poſt eum 10. quia non cõputatur tempus quo regnauit cum patre. Poſt eum regnauerũt ſucceſſiue duo* [Ma]*gi, ſed tempus eorum dimittitur, quia regnauerunt tantum ſeptẽ menſibus, quibus ſucceſſit Darius, in cuius ſexto anno cõſummatum eſt templi opus. Et ideo de iſto templo loquebantur, quia illud ſtabat in eorum præſentia, & illud oſtenaebatur, ut patet in litera. Hæc autem 46. annor. acceptio accipitur ſcd̃ um expoſitores Latinos & Græcos, ſcd̃m Hebræos oportet aliter accipere; ſicut dixi in princip. libri* [Ioſue]*. & c.6. Dan. Tamen de verificatione huius dicti.* Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt tem. hoc. *non eſt multum curãdum quia non eſt uerbum Chriſti, nec euangeliſtæ, niſi tantum referendo, ſed eſt uerbum Iudæorum deridendo Chriſtum, ut dictum eſt, contra quem multa falſa dixerunt, ut infra refert euangeliſta.*

1 [Il]le autem. *Hic ponitur interpretatio uera, quia loquebatur de corpore ſuo noĩe templi, quia humanitas Chriſti erat ſpũale habitaculum ipſius Dei, & hoc eſt quod dicit euangeliſta.* Ille autem dic. *Hanc interpretationem non cognouerunt tunc apoſtoli. Quod patet ex hoc, ꝙ poſtea Petrus audiens ab eo eius paſſionem futurã, uoluit eam impedire, Mett. 16.d. Sed poſt reſurrectionem Chriſti hanc intellexerunt interpretationem, quando aperuit illis ſenſum, ut intelligerent ſcripturas Luc. vlt.g. Et hoc eſt quod dicitur.*

2 Cum ergo reſurrexiſſet. *ſ. intelligendo de corpore ſuo.*

3 Et crediderunt ſcripturæ. *ſ. prophetarum loquentium de Chriſti reſurrectione futura tertia die, Oſeæ 6.a.* Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertia reſuſcitabit nos, *hoc dixit propheta, quia reſurrectio Chriſti fuit cauſa reſurrectionis noſtræ, &* Ionæ 2. *dicitur a. quia* Ionas *fuit trib. dieb. & tribus noctibus in uentre ceti in figura ipſius Chriſti.*

4 Et ſermoni, quem, &c. *Quia tunc perceperunt impletionem verbi illius.*

5 Cum autem eſſet. *Hic ultimo ponitur fructus denunciationis & prædicationis Chriſti, quia Chriſtus exiſtens Ieroſolymis in feſto Paſchali populum docuit, & multa miracula fecit ad confirmationẽ ſuæ doctrinæ, ex quib. multi fuerunt moti ad credendum. & hoc quod dicitur.* Cum autem eſſet, &c. *Nõ accipitur hic dies pro una die naturali uel artificiali tantum, ſed pro toto tempore ſolennitatis Paſchæ, quæ durabat per ſeptem dies continuos.* F

6 Multi crediderunt in nomine eius. *Credentes, quod ipſe eſſet uere Chriſtus.*

7 Videntes ſigna, &c. *Sicut.n. ſufficienter oſtenditur ueritas ſubiacẽs facultati naturali intellectus, quando reducitur ad prima principia per ſe nota, ita ueritas excedens facultatem intellectus, qualis erat iſta, quando confirmatur per opera diuina, quia certum eſt, quod Deus non põt eſſe teſtis falſitatis. Et ideo, quando ad confirmationem alicuius doctrinæ inducitur opus diuinum, ſufficienter oſtenditur qđ dictum eſt in illa eſſe uerum. Verumtamen quia in illis credentib. aliqui erãt adhuc imperfecti, & aliqui iungebantur eis qui erant tantummodo ficti, ideo Chriſtus adhuc non reuelabat eis altiora myſteria Catholicæ fidei, quia ficti indigni erant audire, & imperfecti adhuc non poterant capere, propter quod etiam ipſis apoſtolis dixit Ieſus infr. 16.v.* Multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. *& hoc eſt quod dicitur.*

8 Ipſe autem Ieſus non credebat, &c. *Altiora myſteria ſ. fidei reuelando, & ſubditur cauſa.*

9 Eo quod ipſe noſſet, &c. *ſ. iſtorum imperfectionem & illorum fictionem. Modus per quem cognoſcebat hic ſubditur.*

✠ Et

MORALITER.

8 [Ip]*ſe autem* Ieſus, *&c.* Id eſt, non reuelabat eis altiora myſteria [ſe]cundum ſenſum literalẽ, quia aliqui erant imperfecti nõ [p]otentes ea capere, & aliq ficti q̃rentes ea deridere. Et in hoc inſtruxit prędicatores euangelii, vt non pdicent ſimplicibus alta, ſed groſſa & capibilia, quia ſunt nutriẽdi lacte, & nõ ſolido cibo. Nec fictis, fidei ſecreta myſteria, ne derideãt ipſa, propter quod dicit ſaluator Matt. 7.a. Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis.

MO-

A dit credentium in nomine eius, & non in illum. In illū.n. credunt, qui anguſtam viam vadunt ducentem ad vitam, q autem credunt, non in eum, ſed in nomine eius credunt.

Hom. 23. in Io. ✣ CHRYSOSTOMVS. Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in diſcipulis perfectis, neque cō mittebat eis oīa dogma iam firmiter fidelibus fratribus. Non.n. intendebat ex ribus verbis, ad mentem eorum intrans & tempus o tuitum ...

1 ſciens, vnde 2 tur. Eo quod ipſ 3 omnes.

a Ita poſſit ut a nullo quicquam acciperet, cum ſci et de homine quod non ipſe homo de ſe.

omnes, & quia opus ei nō erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine. Ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quia opus. *Id eſt, neceſſe.*

✲ 2 Vt quis teſtimonium perhiberet de homine. *i. vt mentem & ſtatum cuiuslibet hominis cognoſceret per informationē alterius, quia hoc ſciebat perfecte per ſemetipſum, propter hoc ſequitur.*

3 Ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine. *i. in mente & ſtatu cuiuslibet hominis, & ex hoc euangeliſta oſtendit ipſum eſſe Deū cuius proprium eſt ſcire ſecreta cordium. Ad maiorem euidentiam prædictorum quæritur, vtrum conuerſio aquæ in vinum de qua dictū eſt fuerit Chriſti primum miraculū. Et arguitur primo ꝙ non, quia Chriſtus fecit miracula ad inducendum homines ad fidem, vt iam dictum eſt, ſed ante illas nuptias aliqui ei credebant, & aliqui ſicut diſcipuli ei adhærebant, quia ſicut dictum eſt. Vocatus eſt Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias, ergo videtur ꝙ ab eo aliqua miracula viderāt. Item illud miraculum fecit Chriſtus exiſtens 30. annor. quia poſt baptiſmum ſuum fecit illud, vt patet ex prædictis. Ipſe autem erat incipiēs triceſimum annum quando baptizatus eſt, vt habetur Luc. 3. c Sed in libro de infantia ſaluatoris ſcribuntur multa miracula quæ fecit in pueritia, ergo, &c. Contra hoc eſt illud ꝙ dictum eſt in litera. Hoc initium ſignorum fecit Ieſus, &c.*

Quæſt.

B

Reſponſio, non eſt quæſtio de Chriſti poteſtate in operib. miraculoſis, quia ſuam poteſtatem a principio habuit, ſed quæritur de tēpore quo vſus eſt poteſtate in natura aſſumpta, quæ erat organum diuinitatis, etiam in miraculis faciendis, vnde & ad tactum manus eius ſanabantur infirmi, curabantur leproſi, illuminabantur cæci, & ad uocem eius ſuſcitabātur mortui, & ſic patet, ꝙ quæſtio eſt de facto. Propter quod ſunt hic duo videnda. Primo quid ſit circa hoc factum. Secundo quæ circa hoc conuenientia ſunt. Circa primum dixerunt aliqui, quod conuerſio aquæ in uinum, non fuit primum miraculū Chriſti abſolute, quia plura alia ante fecerat, ſed fuerat primum, quantū ad illa miracula, quæ fecit Chriſtus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, propter hoc ſignanter non dicit euangelium. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus tantum, ſed addidit, in Chana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius, q.d. Alibi alia ſigna fecit. Sed hoc eſt contra ueritatem euangelii, quia ſupra dixerat euangeliſta, quod Chriſtus adhuc erat incognitus, non ſolum ipſi populo, ſed Ioanni præcurſori eius, vnde Ioannes Baptiſta de Chriſto loquens dixit. Et ego neſciebam eum, ſ. ante baptiſmum, ut ſupra dictum eſt. Similiter loquens Iudæis dixit. Medius autem veſtrum ſtetit quē vos neſcitis. *Si aūt aliqua miracula feciſſet nō fuiſſet incognitus, & maxime ſuo præcurſori, qui ad ipſum manifeſtandum natus erat, vt dicitur Luc. 1. b immo nec etiam præcurſore indiguiſſet, quia eius miracula ſufficienter manifeſtaſſent eum, & ideo dicere, quod feceret miracula ante baptiſmum, eſt expreſſe contra euangelium. Poſt baptiſmum uero primum ſignum fuit prædicta conuerſio aquæ in uinum, & per conſequens fuit miraculum eius ſimpliciter primum.*

C

Circa ſecundum ſciendum, ꝙ miracula Chriſti ordinabantur ſ. ad manifeſtationem ſuæ diuinitatis, & ad confirmationem doctrinæ, per quam homines ad fidem adducebantur, & quantum ad vtrumque fuit conueniēs differre operationem miraculorum uſque ad baptiſmum. Hoc primo declaratur in quantum miracula erāt doctrinæ ſuæ confirmatiua. Quia confirmatio doctrinæ non præcedit officium docendi, ſed magis ſequitur. Ad prædicationem autem & doctrinam requiritur ætas perfecta, ſaltem de congruitate, de qua agitur, & talis ætas eſt 30. annor. propter quod Ioſeph ſuſcepit regimen Aegypti in ætate tali, ut habetur Gen. 41. f. Similiter Dauid erat 30 annorum cum regnare cæpit, ut habetur 2. Reg. 5. a. & Ezechiel eo anno incæpit prophetizare, ut habetur Ezech. 1. c. Et ideo conueniens fuit, quod Chriſtus ante 30. annum non doceret, & per conſequens nec miracula ſuæ doctrinæ confirmatiua faceret. Secundo idem oſtenditur inquantum miracula erant ſuæ diuinitatis manifeſtatiua. Non minoris enim periculi eſt, ſi negetur in Chriſto vera humanitas ſicut ſi negetur ſua diuinitas, & ideo debuit ſic diuinitas manifeſtari, ut uera humanitatis cognitio non impediretur, & ideo non fuit conueniens ipſum ante ætatē perfectam miracula facere, ne eius incarnatio phantaſtica crederetur. Ad primum dicendum, quod illi diſcipuli, qui adhæſerunt ei ante miracula, ipſi adhæſerunt ex Ioannis teſtimonio inchoatiue, & doctrina Chriſti conſummatiue, ut patet ex prædictis, vnde & ad laudem diſcipulorum hoc pertinet, quod Chriſtum ſecuti ſunt antequam audiſſent eum miracula facientem, ſecundum quod dicit Greg. Hom. 5.

Ad ſecundum dicendum, ꝙ liber de infantia Saluatoris reprobatus eſt tāquam ab hæreticis confictus, ut patet in decreto Gelaſii papæ, & ideo non eſt ei fides adhibenda.

ADDITIO.

In c. 2. *Vbi dicitur in Poſtil.* Tamen probabiliter poteſt concedi, quia non omnia ſcripta ſunt.

Probabilius uidetur concedendum, ꝙ Chriſtus non funiculo cingebatur, ſicut illi qui auſterā uitam ducunt, ſed ſimplici cingulo quo homines utuntur cōiter. Nam vt Chryſoſ. dicit ſuper Matth. Nil plus Chriſtus oſtendit præter miſericordiam & iuſtitiā Chriſtus aūt a miraculis teſtimonium habebat, dimittens ergo Io. ieiunio fulgere ipſe contraria inceſſit uia, ad menſam intrans Publicanorum, & manducans & bibens. Hæc ille. Et idem dicendum eſt de his quæ pertinent veſtitum, prout S. Thom. in 3. par. q̄o. 40. art. 2. in reſponſione primi art. Quærere autem quomodo in templo erant funiculi, cum ibi non vendebantur, niſi ea quæ debebant offerri, eſt ualde irrationabile. Tum quia multa inueniuntur in tēplis, quæ nō ibi conſueuerunt uendi. Tū quia ueriſimile eſt, quod tauri & animalia magna quæ ibi offerebantur, portabantur ligata funiculis.

REPLICA.

In c. 2. *Vbi dr̄, ꝙ Ieſus fecit flagellum quaſi de funiculis, dicit poſtil. ꝙ probabiliter pōt credi, ꝙ Chriſtus cingebatur funiculo, quem duplicando fecit quaſi flagellum, Burg. dicit, ꝙ probabilius ſit oppoſitum, videlicet, ꝙ cinctus ſit ſicut hōies cōiter. Allegat ad id Chryſoſt. dicentem, Quod Chriſtus nihil oſtendit præter miſericordiam et iuſtitiam, dimittens Io. ieiunio fulgere, ipſe contraria inceſſit uia, ad menſam intrans Publicanorū manducans & bibens. Et ita dicendum eſt de ueſtitu Chriſti, ꝙ ſe non habuit ſicut hi qui auſteram uitam ducentes. Sed ſalua reuerentia Chryſ. Chriſtus tantam auſteritatem oſtendit, ꝙ potius fuit in ea admirabilis quam notabilis ēt a Ioanne, qui nunquam 40. continuis dieb. & noctibus ieiunauit, ut Chriſtus qui ſi aliquando cum peccatorib. & Publicanis manducauit, non ex hoc uiam oppoſitam tenuit, quinimmo maiori perfectione huiuſmodi actus exercuit, quam Ioannes ieiunauit. Opera condeſcenſionis, & imperfectionis quæ patent in fuga & locutione huiuſmodi conuerſatione cum peccatorib. in Chriſto nullam dicunt imperfectionem. Non eſt igitur proprie dictum, Chriſtū inceſſiſſe contraria uia perfectioni, uel via contraria ad uirtutem quam pertinente. Nec uidetur proprie dictum, quod Chriſtus nihil oſtendit, niſi miſericordiam & iuſtitiam. Si vult excludere opera rogationis & auſteritatis, falſum eſt. Infirmus.n. condeſcenſiones & opera imperfecta ex maxima perfectione facere pro loco tempore et oportunitate, non eſt uia contraria incedere. Nec neceſſarium eſt dicere Chriſtum funiculos de ligatura boū pro flagellis faciendis accepiſſe, ut vult Bur. Sicut.n. boues p funes ducūtur, ita per flagella compelluntur, quapropter ita cito Chriſtus inueniſſet ducendum flagella, ſicut funiculos. Tantum vr̄ Burg. odium contra poſtil. habuiſſe, quod non potuit pacifice loqui, ſed uidetur frequenter occaſiones quæſiuiſſe ad ſenſum literalem modicum pertinentes.*

CAPVT III.

a ERat autem homo, &c. Hic erat vnus ex his, qui per ſigna crediderunt.

b Nico. no. Nicodemus, victoria populi, vel victor populi ... figurā omniū qui ex Iudaico populo in Chriſtū cre... per fidem vin... mundum. Nicodemus, vel eſt figura cathecumenorum q fidem habent, ſed nondum baptizati, qui in qua... rectè ſacramen... accedūt. Vel eſt forma eorum q perfectè credūt, ſed ... perfectorum operum nondū habentes, timentes carnalium cogitationū, vel ... tionum, vel infidelium Iudæorum ... tum, fide ſola ... quio Chriſti ... tes, bonorum operum fiduciam non habentes.

c ... Nox ſignificat literā legis, vel ignorantiā, cor... vel timorem. Et nocte iō forſitan venit, qa magiſter in ... palā diſcere erubeſceret, vel pro metu Iudæorū. Hic ... udēter aperta ſigna notauit, plenius myſteria fidei req... iō meruit doceri de deitate Chriſti & ipſius vtraq; na... itē, de paſſione de reſurrectione, & aſcenſione, de ſecū... neratione, & ingreſſu regni celorū, & de alijs plurib. ...nit ad Ieſ. noct. ✣ HAYMO. Pulchre in nocte veniſſe dr ... tenebris ignorātie obnubilatus ad tantā lucem nōdū ... enerat, vt pfecte Deum verum crederet. Nox enim in ſacro eloquio, pro ignorantia ponitur. Reſpondit. Ie.

d Amen, amen di. Non interroganti ſecundā natiuitatē exponit, ne credat Nicodemus ſolā fidē, quapropter viſa ſigna crediderat in Ieſum ſufficere ad ſalutem abſq; ſpūalis regenerationis virtute, & abſq; ſacramentis. Etiam quia hominem purum intelligebat eum Nicodemus vt Ioannem baptiſtam, vel quemlibet ex pphetis, ideo incepit eum inſtruere Ieſus de ſecunda regeneratione, qua intelligit eum filiū Dei, & ſe poſſe filiū Dei fieri.

CAPVT III.

a Qui credunt reſurrectionem, per hoc ab alijs diuiſi. b Q no a nomen.
a b c ERat autem homo ex Phariſæis Nicodemus 1
a Vnus de principibus.
nomine princeps Iudæorum. Hic venit ad 2 3
a Lucem a Ipſe in tenebris eſt, non lux, quia non renatus.
Ieſum nocte, & dixit ei. Rabbi ſcimus quia 4 5
a A Deo ad cęleſte magiſterium veniſſe, eum illo Deum eſſe ſed ipſum Deum eſſe non cognouit. b Quæ vidit in Paſcha fieri ab eo.
à Deo veniſti † magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna face- 6 7
re quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus, 8
a Id eſt, ſpiritualem intellectum ſymboli percipiat.
d & dixit ei: Amen amen dico tibi, niſi quis † renatus fuerit 9
a Quod eſt ex Græco, deſurſum. b Id eſt, Non poteſt cognoſcere me, qui ſum regnum patris, qui ſum viſio uerit s.
e dènuo, non poteſt videre regnum Dei. Dixit ad eum Nico- 10 11

AVGVS. Secūda natiuitas de qua docet Ieſus ſpiritualis eſt, quæ eſt ex Deo & eccleſia ad vitam ſed ille ſolam carnalem ſapit quæ eſt ex Adā & Eua ad mortem. Sed ſicut carnalē dicit iſte non poſſe iterari, ſic & ſpiritualis a quocunq; facta non poteſt iterari. Ex ſemine enim veri Abrahæ ſunt nati, ſiue per liberam ſiue per ancillam. Trac. 11. in Ioan. tom. 9. Gal. 4. d.

† genitus fuerit deſuper E

e Niſi quis. Neceſſarium eſt viſibile ſacramētum aquæ ad ablutionem viſibilis corporis, ſicut eſt neceſſaria doctrina inuiſibilis fidei, & ad ſanctificationem animę inuiſibilis.

f Renatus fuerit. CHRYSOST. Hoc eſt, ſi tu non natus fueris de ſuper, & dogmatum ſuſceperis certitudinem alicubi extra erras & longe es a regno cœlorum, ſeipſum hic oſtēdens & indicans, quoniam non eſt hoc tantum quod videtur, ſed aliis oculis opus eſt ad videndum Deum. Hom. 22 in Ioan. tom. 3. F

Qumodo

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT III.

ERat autem homo. *Poſtquam euangeliſta declarauit Chriſti diuinitatem per naturæ immutationem, hic idē declarat per gratiæ reformationem, de qua principaliter agit, quia ad hoc euāgelium deſcripſit. Et diuiditur in duas, quia primo agit de ſpirituali regeneratione baptiſmi in quo ... reformatio inchoatur, ſecundo de collatione multiplicis ſpiritualis beneficii, in quo reformatio conſumatur. Secunda incipit ca. 5 Poſt hæc erat. Prima in duas, quia primo agitur de generatione ſpirituali, quo ad Iudæos, ſecundo, prout deriuatur ad extraneos ca. ... Vt ergo cognouit. Prima in duas, quia primo deſcribitur ſpiritualis generatio, ſecūdo diſtinguit a Ioānis baptiſmo, ibi:* Poſt hæc venit. *Prima ī duas, qa primo docet Chiſtus regenerationis ſpiritualis neceſſitatē, ſecundo, eius modum ſiue qualitatē, ibi.* Dixit ad eū Nicodemus. *Tertio efficaciæ ipſius cauſam ſiue rōnē, ibi* Reſpōdit Nicodemus. *Et quia docet iſta reſpondendo ad interrogata, ... prima diuiditur in duas, quia primo ponitur Nicodemi interrogatio, ſecundo, ſubiungitur Chriſti reſponſio, ibi:* Reſpondit Ieſus. *Circa primum deſcribitur prima conditio interrogantis cum dicitur.*

1 Erat autē homo, &c. *Iſte enim fuit vnus illorū, de quibus dictum eſt præce. ca. q multi crediderunt in Ieſum videntes ſigna quæ faciebat. Et quia ibidē ſubditur, quod Ieſus non credebat ſemetipſum eis ... creta fidei reuelādo, ideo iſte Nicodemus venit ad Ieſū in ſecreto extra turbam aliorū; vt ab ipſo plenius inſtrueretur. Sequitur*

2 Et Phari. *Quia erat de ſecta eorum. Ipſi autem cōfitētur reſurrectionē, & ſpirituales creaturas de quibus loquebatur Chriſtus, & ideo ex hoc erat quodā modo diſpoſitus ad audiendū doctrinam eius*

3 Nicodemus nomine. *Hoc exprimitur ad oſtendendū famam ipſius.*

4 Princeps Iu. *In hoc oſtēditur dignitas eius. Tūc enim populus gubernabat per doctores & ſacerdotes. Licet enim Chriſtus primos vocauit ad fidē voluerit eſſe ſimplices, vt in pluribus doctrina fidei ſapientiæ humanæ aſcriberetur, ita etiā a principio vocauit aliquos literatos, ne ipſa cōtēptui haberet, quaſi a ſolis ſimplicibus recepta.*

5 Hic uenit ad Ieſum nocte. *Non enim audebat venire palā, ne de Synagoga expelleretur, ſicut dicitur infr. 9. c. de parētibus cęci nati, quod propter hoc non audebant Chriſtum confiteri.*

6 Et dixit ei Rabbi ſcimus quia, &c. *Id eſt, certum eſt mihi, q tua doctrina eſt vera, & a Deo data & non humanitus conficta. Et ſubdit cauſam di.*

7 Nemo enim, &c. *Sicut enim certitudo veritatis habetur in his quæ ſub iacent facultati naturalis rationis per reductionē ad prima principia, ita habetur in his quæ excedunt rationē per uera miracula, quæ ſufficiens teſtimonium, quod doctrina per talia confirmata procedit a virtute prima, Minus dixit ille Nicodemus, & plus ſignificauit, quia per talē confeſſionē oſtendit ſe deſiderare ab eo plenius informari.*

8 Reſpondit. *Hic deſcribitur Chriſti reſponſio, quia videbat Nicodemum humiliter & uere quærere doctrinam Chriſti quātū ad ſecreta fidei, & ideo incœpit a primo ſacramēto, ſcilicet, baptiſmo qui eſt regeneratio ſpiritualis, & per conſequens neceſſaria ad ſalutem, & hoc eſt quod dicitur.* Reſpondit Ieſus, & dixit ei.

9 Amen amen dico tibi niſi quis renatus fuerit denuo. *Id eſt, iterum per generationem ſpiritualem.*

10 Non pōt videre regnum Dei. *Viſio enim Dei per eſſentiam ſibi ſoli competit per naturam, hominibus autē competere nō poteſt niſi per gratiā, per quam trahuntur homines quodāmodo ad naturā diuinā, vt habetur 2. Pe. 1. a. Magna et pretioſa promiſſa donauit vt per hoc efficiamini diuinæ naturæ conſortes. Hoc autē non poteſt eſſe per generationem carnalem, quæ ſolum facit filios hominū, & ideo adhuc requiritur regeneratio ſpiritualis, per quā homines ſunt filii Dei, & per conſequens hæredes uitæ cœleſtis. Sed cōtra hoc uidetur quia patres ueteris Te. ſaluati ſunt, qui tamen non fuerunt baptizati. Dicendum quod tunc non erat in præcepto, conſecuti tamen ſunt ſpiritualem uitam per gratiam in fide uenturi, & ſic habuerunt rem baptiſmi, habuerunt etiam ipſum in figura in aliquo correſpondente per quod tollebatur peccatum originale.*

11 Dixit ad eum, &c. *Hic conſequenter docet Chriſtus modū & ✣ qualitatem*

MORALITER.

† *Erat autē homo ex Phariſæis Nicodemus nomine princeps Iudæorum* ... per Nicodemū qui venit ad Ieſum, vt de pertinētibus ad fidem plenius erudiretur, ſignificatē diſcipulus humilis, & diligens, qui venit ad doctorē peritum, vt ab ipſo de dubiis inſtruatur, qui debet eum dulciter recipere exēplo Chriſti qui Nicodemum dulciter recepit, & non ſolum proponentem, ſed etiam replicantem bis audiuit. Primo cum dixit.

A a *Qomodo poteſt homo.* CHRYSOSTOMVS. Veniens Nicodemus ad Ieſum vt ad hominem, audiēs maiora quam ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur, nō quidem excidens a fide, ſed infert hanc impoſſibilitatē, vt in apertiorem prouocet doctrinam. Duo autem erant, quę admirabatur ſcilicet natiuitas talis & regnum, neque enim audita erant apud Iudæos.

b *Ex aqua.* Ex aqua viſibili ſacramento, & ſpiritu, inuiſibili intellectu, vt ſimbolum baptiſmi viſibiliter accipiat, & ſpiritualem intellectū ipſius ſimboli perficiat. Vel ex aqua viſibili, & ſpirituſancto.

✱ AVGVSTINVS. Tu carnalē generationem intelligis ſed ex aqua & ſpiritu

Tra.12.i Io.10.9.

B oportet quod naſcatur homo propter regnum Dei. Si pp hęreditatem patris hominis tpalis naſcitur aliqs viſcerib. matris carnalis. Et propter hæreditatem patris Dei ſempiternam naſcatur ex viſcerib. eccleſiæ. Cum aūt ex duobus homo conſiſtat, ex corpore videlicet & anima, duplicem habet & huiuſmodi modum generationis. Aqua.n. quę viſibilis eſt, ad emundationem corporis intelligitur. Spiritus vero inuiſibiliter concurrens ad emundationem inuiſibilis animæ innuitur.

✱ CHRYSOST. Si vero qs interrogat, qualiter ab aqua homo naſcitur, interrogo & ego, qualiter natus eſt Adam a terra? Sicut.n. in principio ſubijciebatur elemētum terra, vnum vero opus plaſmantis erat, ita & nunc ſubijcitur elementum aqua, totum vero ſpiritus gratiæ. Tunc paradiſum dedit in cōuerſationē, nunc autem cœlū nobis aperit,

c *Quod natum.* Hanc ſpiritualem natiuitatem diſtinguit a carnali, dicens. *Quod natum eſt.*

C d *Ex carne.* Id eſt, ex primo homine per carnis ſucceſſionē carnale

a Qui iam carnalem natiuitatem nouit quæ non poteſt deuno fieri, ideo modum ſecundæ quærit.

demus, quomodo poteſt homo renaſci, cum ſit ſenex? Nun- †

a quid poteſt in ventrem matris ſuæ † iterum introire, & rena-

Modum ſecundæ natiuitatis oſtendit

ſci? Reſpondit Ieſus. Amen amen dico tibi, niſi quis renatus

a Idem eſt intrare quod uidere. Qui enim uidet intrat, & qui intrat uidet.

b fuerit ex aqua & ſpirituſancto, non poteſt introire in regnum

a Id eſt, carnale eſt, habens natura in generantis uiſibile eſt & inuiſibilibus incrementis per tempora proficit.

Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex

a Id eſt Simile ſpiritui. b Non potes impoſſibile.

c d ſpiritu, ſpiritus eſt. Et non mireris, quia dixi tibi, oportet vos

a Id eſt, ſpiritualiter. Quia. b In quibus uult operatur, & quando.

e f naſci denuo. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocē eius audis, ſed ne-

Quamuis uocem eius audias.

g h ſcis vnde veniat, † aut quo vadat. Sic eſt omnis, qui natus eſt

eſt. Nomine carnis, non ſolum carnem, ſed totam carnalem hominem ſignificat. Sic e cōtra totus homo ſpiritualis, anima & corpore ſpiritus dicitur.

e *Et quod, &c.* Verbo & ſacramēto ſpūs inuiſibiliter quo natus ex Adam ad mortē naſcitur, filius Dei ad vitā, qui non tantū ſpiritualis dicitur, ſed ſpiritus,

quia ſicut ſubſtantia ſpiritus eſt inuiſibilis

1 ita inuiſibiliter per

viſibile ſacramentū

2 efficitur Dei filius.

3 f *Spiri. eſt.* Non autem mireris, ſi renatum

4 tum dico ſpiritum,

5 qa ſicut ſpiritus vbi

6 vult ſpirat, & neſcis

7 vnde venit, aut quo

8 cadat, ſic eſt omnis

9 qui natus eſt ex ſpiritu

10 tu

11 g *Spiritus vbi vult.*

12 Quia in poteſtate

13 habet cuius collu-

14 ſtret. Vocem eius

audis in ſcripturis, vel dum loquitur aliquis plenus ſpiritu ſancto, quæ & ſi audis, neſcis vnde venit, i. quomodo illius intrauit, vel quomodo redierit, qa natura eius eſt inuiſibilis. Sic eſt oīs qui natus eſt ex ſpirituſancto, qa ipi inuiſibiliter agente ſpiritu incipit eſſe ꝙ non erat, ita vt ille neſciat vnde veniat, & quo vadat, i. qua gratia venit in adoptionem filij, & vadit in regnum Dei. Quæ qa ignota ſunt carnali, iterum quærit, Quomodo poſſunt hæc fieri, non habens ſpiritualem intellectum in litera legis, impoſſibile putat quod dicitur de natiuitate per ſpiritum, redarguitur a domino: *Tu es magiſter, &c.*

h *Et vocem eius, &c.* Vox ſpiritus eſt vox Chriſti, quam audiuit Nicodemus, ſed qa nondum eſt natus de ſpiritu, neſcit vnde veniat, aut quo vadat. i. qua occaſione velit nasci hominem in ſpiritu, aut quo vadat, id eſt, ad quam perfectionem ducat ipſum naſcentem ex ſe, Nam qui ex eo naſcitur ipſe ſpiritus per gratiam efficitur, ſicut etiam ipſe ſpiritus eſt per naturam,

---

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *qualitatē regenerationis ſpiritualis. Et diuiditur in duas quia primo ponitur Nicodemi obiectio, ſecūdo, Chriſti reſpōſio, ibi.* Reſpondit Ieſus. *Chriſtus enim dixerat eſſe neceſſarium ad ſalutē regenerari, ideo vt modum huiuſmodi regenerationis melius intelligat arguit cōtra prædicta dupliciter. Primo modo ex ætate, quia ille q naſcitur eſt puer, a ſenectute vero nō poteſt aliquis redire ad pueritiā, ergo regeneratio videtur impoſſibilis, & hoc eſt quod dicitur.* Dixit ad eum Nicodemus quō poteſt homo renaſci cum ſit ſe. *Erat autē aſſuetus ſenſui literali, & ideo arguit de generatione carnali. Secūdo arguit ex quantitate naſcentis quæ eſt parua, vt poſſit includi in vtero matris, & ideo videtur impoſſibile, quod ille renaſcatur, qui iam eſt perfectæ quantitatis, & hoc eſt quod dicitur.*

Diuiſio.

1 Nunquid poteſt in ventrem: *Quaſi dicbt. Non. quia quantitas non permittit.*

Diuiſio

2 Reſpondit Ie. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. Et diuidit ī duas quia primo ponitur eius reſponſio, ſecundo, ad hoc inducitur exēplū ibi.* Spiritus vbi vult. *In prima igitur parte dicit, ꝙ illa regeneratio, de qua loquitur non eſt carnalis, ſed ſpiritualis, & ideo nō valēt argumenta quæ procedunt de generatione carnali, propter ꝙ modū huius regenerationis ſpiritualis Saluator explicat conſequenter di.*

3 Amen amē dico tibi, niſi quis re.&c. *Quaſi dicat, illa generatio, de qua dixi, ſic eſt intelligēda, inquātū aqua lauat exterius, ſpirituſanctus interius. Et lotio talis bene dicitur generatio, quia per hanc homines efficiūtur conformes verbo incarnato qui eſt filius Dei naturalis inquantū in hac generatione eſt aliquid ſenſibile correſpondens carni, ſcilicet, aqua, & aliquid inuiſibile correſpondens verbo, ſcilicet gratia vnde ſequitur.*

4 Quod natum eſt ex carne. *Scilicet, ſecundum virtutem carnalis generationis.*

5 Caro eſt. *Id eſt, conſtituitur in vita carnali tantum.*

6 Et quod natum eſt ex ſpi. *Modò prædicto.*

7 Spiritus eſt. *Id eſt, conſtituitur in vita ſpirituali, & ita concludit.*

8 Non mireris. *Id eſt, non debes admirari.*

9 Quia di.ti.opor.&c. *Quia non loquor de generatione carnali de qua tu arguis, ſed de ſpirituali.*

10 Spiritus, &c. *Hic Saluator ad prædicta adducit ſenſibile exemplum ſecūdum Chryſ. qui hoc exponit de vento materiali, cuius principium ignoratur & ſimiliter finis vbi terminatur, & tamen ſonus eius percipitur. Sic modo eſt in generatione ſpirituali quia ſpiritusſanctus qui eſt principium huius generationis, & ſimiliter beatitudo æterna, quæ eſt eius finis, a nobis non percipiuntur, ſed creduntur tantum. Aqua autem exterior, & forma verborū percipiuntur per ſenſum, & hoc eſt quod dicitur.* Spiritus. *Id eſt, ventus.*

11 Vbi vult ſpi. *Id eſt, ſtat. Si autē arguatur cōtra hoc ſicut arguit Aug. quod ventus materialis nō habet volūtatē, nec a ſe mouetur propter quod dicit Aug. quod hoc verbum de ſpirituſancto intelligitur. Poteſt dici ſuſtinēdo dictū Chryſ quod voluntas in ſcriptura aliquando accipitur pro inclinatione naturali, & hoc modo accipitur hic.*

12 Et vocem eius audis. *Senſibiliter percipiendo.*

13 Sed ne.&c. *Si autē arguatur contra hoc vt arguit A. quod omnes nouerunt ventum venire ab Auſtro, vel ab aquilone & iaco vadit in partē oppoſitam. Poteſt dici, quod eſt verum tantū in generali, ſed in qua parte determinatiue verſus auſtrum talis incipiat ventus qui flat ab auſtro, vel vbi terminetur. omnino ignoratur.*

14 Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. *Quia ſicut dictū eſt, in tali generatione eſt aliquid occultum, & aliquid patēs ad ſenſum. Propter argumenta prædicta quæ tamen ſunt ſolubilia vt verum eſt dicit Auguſtin. quod prædicta litera de ſpirituſancto intelligenda eſt, qui in prohetiis & ſcripturis ſacris loquitur. Vox autem prophetarum*

6 Caro

MORALITER.

† *Quomodo poteſt homo renaſci, cum ſit ſenex. &c.* Secundo. cum ſubiunxit poſtea.

Quomodo

a *Tu es magiſter &c.* Non inſultat ei, vt ſuperior eo habeat qui omnibus præeſt, ſed quia vult eũ naſci ex ſpiritu, ꝙ nemo nisi humilis, tumidũ ex magiſterio humiliat. Quaſi di[cat], ſuperbus princeps, nil o... hu[m]iliare vt ille qui ſeipſum exinaniuit, & natus eſt ex ſpiritu, ſcies ꝙ modo neſcis.

b *Quod ſcimus loqui[mur]*. Id eſt, quia ipſe [eſt] ſcientia locutio [&] ſermo patris. *Et [quod] vidimus teſtamur.* Quia ipſe viſio, & [verum] teſtimoniũ [v]eritatis patris, ꝙ [am]pliter, myſteriũ [Tri]nitatis innuit.

c *Si terrena dixi vobis.* AVGVSTINVS. [Et q]uia nõ accipitis [terr]ena, quomodo [pote]ſtis capere cœ[leſti]a, id eſt, cœleſtẽ [ſpir]itus natiuitatẽ? [Qui] non ſolum nõ [cred]itis, ſed nec in[telli]gatis terrena, quod de templo corporis mei (quod de [vo]bis accepi) dixi a vobis ſoluendo, a me ſuſcitando.

d *Et nemo aſcendit in cœlum.* Poſtꝙ increpauit & ad humilitatem inuitauit, quia iſte diligenter his quæ audiuit attendit, inſtruit adhuc de cęleſtibus & terrenis. Cęleſtis eſt eius aſcẽſio ad vitã. Terrena eius exaltatio ĩ cruce ad mortẽ. Quaſi dicat, intellige cęleſtia quæ nõ carnales, & idẽ itellige de aſcenſione. Renati.n. ſpiritualiter aſcendent in cęlum, ſed non niſi ſint mẽbra coh[er]ẽtia illi q in vna pſona eſt homo & Dei filius, vt ſciat iſte nullũ ex ſe per Chriſtũ poſſe aſcẽdere, & ideo nõ dicunt homines aſcendere, ſed filiũ hominis to tũ cũ corpore, qui ſecundũ deitatẽ deſcẽdit de cœlo, & eſt in cœlo, nõ ſecundum quod eſt homo. Et quia hæc aſcenſio non poteſt eſſe niſi redemptis per paſſionẽ ideo ſubdiuir. †Eph. 1. b.

e *Niſi qui deſ.* Hoc pertinet ad ſecundam natiuitatem in ſpiritu, quia nemo in Chriſto ad patrẽ aſcẽdit, niſi q ex ſpiritu naſcit. Nemo ſaluatur p mortẽ Chriſti, niſi q ex ſpiritu naſcit. Nemo naſcit ex ſpiritu niſi ĩ morte Chriſti. Et cum dicit filius hoĩs, dat nobis certitudinem aſcẽdendi, cum filii hominum ſimus.

☞ ✲ AVGVST.

Quod nondum es tu.

ex ſpiritu. Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſ- 1

a Quo[mo]do dicis? Vocem eius audis, & neſcitis unde ueniat aut quo uadat. Litera occidit.

a ſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Tu es magiſter † in †Iſraelis 2

In [t]otus neſcis humilis ſcies

Iſrael, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod 3

a Nos, ſcilicet cum prophetis & Apoſtolis. b In abſcondito Dei. c Foris mundo.

b ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimoniũ 4

a Id eſt, teſt[imoniu]m ... noſtro uos [c]arnales non creditis. b Id eſt, ſi terrenĩ cor[poris] ... luti mei ... reſurrectione non ... creditis quid queris aperiri myſteria ſpiritualis nat[iuit]atis.

c noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non creditis, 5

a Quaſi dicat, At[t]en[de] dicam cœleſtia.

quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis? † Et nemo aſcen- 6

Secu[n]d[u]m quod homo. a Secundum quod Deus. b Quia & idem eſt filius Dei. c Secundum quod Deus.

d e dit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis qui 7 8 9

NICOLAVS DE LYRA.

✲ [pro]p[he]tarum, & ſcriptura eorum ſenſu percipitur, ſed principiũ huius [in]ſ[pi]rat[ionis], ſ. ſpiritusſanctus & eius finis, ſ. beatitudo cœleſtis nobis o[ccul]tantur, & ſola fide tenetur. Et iſta expoſitio videtur rõnabilior, q[uia] Nicodemus erat in ſcripturis ſanctis inſtructus, & ideo videt[ur] [con][gruent]ius, quod ſaluator ſibi dederit exemplum de talib. quam de vento [mat]eriali. & tunc eſt plana litera. Spiritus vbi vult ſpirat, quia non [in]ſpirat hões ex naturali neceſſitate, ſed ex mera liberalitate. Et [voc]em eius audis, in ſcripturis prophetarum, quæ leguntur in ſynagogis Iudæorum. Sed neſcis vnde veniat, aut quo vadat, quia principium inſpirans & finis vltimus huius inſpirationis ſibi occultantur [vt] dictum eſt. Sic eſt omnis, &c. Exponatur ſicut ſupra.

1 Reſpondit Nicodemus & dixit. Hic conſequẽter Saluator [o]ſtendit cãm efficaciæ, quæ eſt in ſpirituali generatione. Et diuiditur [in] duas, quia primo circa hoc ponitur Nicodemi iterrogatio. ſecũdo [Chr]iſti reſponſio, ibi: Reſpondit Ieſus. Circa primum ſciendum, ꝙ [con]ſuetudo quædam natura eſt, vt dicit Philoſophus li. de memo. & [re]. Et quia iſte Nicodemus erat aſſuetus legi Moſaicæ quæ promittit [tempo]ralia, ideo nõ potuit capere ſpiritualia, propter quod quærit vl[te]rius circa prædicta dicens: Quomodo poſ. hæ. fie.

Reſpondit Ie. Hic ponitur Chriſti reſponſio. Et diuidit in duas [q]uia primo reprehẽdit Nicodemi tarditatẽ. ſecundo oſtendit baptiſ[ma]lis efficaciæ cãm, ibi: Et nemo aſcendit. Arguit aũt tarditatẽ Nicodemi ad intelligendum & credendum prædicta, ex trib. Primo [e]x conditione audientis qui erat doctor & peritus in lege, & per [c]onſequens deberet talia cognoſcere, & hoc eſt quod dicitur.

Tu es Magiſte in Iſrael, & hæc ignoras? Sed poſſet aliquis [d]icere, ꝙ non erat mirum ſi talia ignorabat, quia nõ pertinebant ad [Ve]tus Teſta. in quo erat inſtructus. Dicendũ, quod in lege Moyſi figu[ra]tiu cõtinebatur baptiſmus, ſecundũ ꝙ dicit Apoſtolus. 1. Cor. 10. a. [Om]nẽs a Moyſe baptizati ſunt ĩ nube & in mari: Quia in vtroq[ue] [f]it baptiſmus figuratus. Legis doctores debebãt ſcire figuras eius, et ad hoc non teneretur vulgus. Item in prophetis quos frequẽter [l]egerat exprimitur baptiſmus Ezech. 36. e. Et affudam ſuper vos [aq]uam mundam, & mun. ab omni iniqui &c. Itẽ Zac. 13. a. [In] die illa erit fons patens domui Dauid, &c. Secundo arguit [tard]itatem Nicodemi ex conditione dicẽtis prædicta, quia Chriſtus [di]cebat ea quæ certitudinaliter ſciebat. ideo cito debebat acquieſcere, & maxime quia eius doctrinam confeſſus fuerat a Deo datam, & [ho]c eſt quod dicitur hic.

Amen amen dico. &c. Chriſtus. n. ſecundum diuinitatem hẽt [pl]enam ſcientiam cum patre, in humana etiam natura cognoſcit omnia quæ Deus notitia viſionis, ideo dicitur.

5 Quod vidimus teſtamur, & teſtimoniũ noſtrũ nõ acci. Quia pauci Iudæorum cõparatiue crediderunt Chriſto, iſte et Nicodemus erat ad capiendum quæ dicebat tardus. Tertio arguit eum de conditione materiæ, de qua erat ſermo, quæ eſt facilis ad intelligendum reſpectu emanationis verbi a patre, & ſpiritusſancti ab vtroque & maxime, quia in lege in qua iſte erat exercitatus, per ablutiones aliquas amouebantur immũditiæ aliquæ, & ideo de facili deberet capere qualiter per ablutionem aquæ exterius & virtutem diuinã interius fit ablutio animæ, & hoc eſt quod dicitur.

6 Si terrena dixe. &c. Regeneratio ſpiritualis terrena põt dici inquantum efficitur in terra, & ſub elemento ſenſibili, ſ. aqua. Vel dicitur terrena, quia ad hoc induxerat exemplum ſenſibile de vento flante in terra, ſecundum expoſitionem Chryſo. prædictam.

7 Quomodo ſi dixero vobis cęleſtia, crede. Cœleſtia hic vocat emanationem perſonarum in diuinis, quæ eſt valde ardua, & de difficili valde intelligibilis.

8 Et nemo aſcendit in cęlũ. Reprehenſa eius tarditate, ſaluator procedit ad reddendũ cãm efficaciæ, quæ eſt in ſpirituali generatione. Et diuiditur in duas, quia primo fecit, quod dictũ eſt, ſecundo, manifeſtat propoſitum, ibi: Sic Deus dilexit. Prima in duas ſecundum duplicẽ cauſã quã aſſignat, ſecunda ponitur ibi. Et ſicut Moyſes. Circa primum ſciendum, ꝙ cauſa principalis efficaciæ baptiſmalis eſt myſterium incarnationis, p quã filius Dei vniuit ſibi humanã naturã in mundum deſcendendo. Naturale eſt autem quod quęlibet res ad locũ ſuæ originis reuertatur, ideo verbum incarnatum ad patrem redire poteſt aſcendendo. Et quia per generationem ſpiritualẽ homines efficiunt membra eius, & ipſi vniunt, & per cõſequens cũ ipſo ad cęleſtia trahuntur virtute verbi incarnati. Sic ſoluta eſt quæſtio Nicodemi, qua quærebat, quomodo poſſunt hæc fieri? & hoc eſt ꝙ dicitur. Et nemo aſcẽdit in cęlũ, niſi qui deſcendit. de cę. Quia ſicut dictum eſt, homines non aſcendunt illuc niſi inquantum efficiuntur membra verbi incarnati. Et quia verbum non deſcendit de cœlo per motum localem cœlum dimittendo, ſed carnem de nouo ſibi vniendo, ideo ad hoc denotandum ſubditur.

9 Filius hominis qui eſt in celo. Ex hoc loco Valẽtinus accepit occaſionem errandi. d. quod Dei filius corpus cœleſte attulit, & per virginem trãſit nihil de ea aſſumẽ[d]o. Hoc autẽ patet erroneũ & euãgelio cõtrariũ, quia hoc modo Chriſtus nõ eſſet filius virginis. Itẽ Chriſtus non eſſet homo, quia corpus cęleſte non poteſt informari ab anima cum ſit forma corporis phyſici organici, ſecundũ quod dicit Philo. 2. de anima, quod non poteſt competere corpori cœleſti.

✲ Et ſicut

MORALITER.

† Quomodo poſſunt hæc. fie. Contra multos Doctores qui [ta]ntum tenent de ſua ſcientia, quod ſine diſcuſſione dicta [e]a ſint tenenda.

Et nemo

8 *Et nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de celo, &c.* Hoc dicitur de Chriſto ad literam, quem Doctor Euangelicus debet imitari, ſcilicet in cœlum aſcendendo, per contemplationem diuinorum, & inde deſcendendo ad eruditionem proximorum.

✲ AVGVSTINVS. Quãuis in terra factus ſit filius hoīs diuinitatē tñ ſuam quia in cœlo manens deſcēdit ad terrã non indignans cenſuit noīe filij hominis, ſicut carnē tñ ſuã dignatus eſt nomine filij Dei. Per vnitatem enim perſona quæ vtraque ſubſtantia vnus eſt Chriſtus & filius Dei, ambulabat in terra, & idem ipſe filius hominis manebat in cœlo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina ſubſtantia longe diſtantior, potuit propter nos ita ſuſcipere humanam ſubſtãtiam, vt vna perſona fieret, quanto credibilius alij ſancti fiũt cum homine Chriſto vnus Chriſtus, vt omnibus per eius gratiam aſcendentibus, ipſe vnus aſcendat in cœlum, qui de cœlo deſcendit?

A Lib. 2. de peccat. mor. ca. 31. to. 7.

† Num. 21. c.

B

a Quaſi dicat, Hoc modo illud fiet, ſcilicet per mortem Chriſti.

a eſt in cœlo. † Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſer- 1

a In cruce. b Id eſt, vt ea fide intue ur in ipſum.

b to, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in 2

a Hoc per filium hominis, quia idem eſt filius Dei, ex dilectione Dei ad hoc miſſus: Sic enim. d. & c.

c ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam. † Sic enim di- 3

Id eſt, humanam naturam. a In mortem, ut carnis aſpiciens in eius morte non per ſed ha. vi. ætex.

d lexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt om 4

e nis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. 5

a Vere ſalus per filium Dei: Non enim alia cauſa venit, niſi ut ſaluet, non ut iudicet, id eſt, damnet. b In humanam naturam. 6

f Non enim miſit Deus filium ſuum in mundũ vt iudicet mũ- 7

a Vnde ſaluator mundi dicitur. b Quia per fidem dimittuntur peccata pro quibus damnatur.

g dũ: ſed vt ſaluētur mũdus per ipſum. Qui credit in eum non 9

9

✲ IDEM. Miraris aũt qa hic erat & in cęlo? Tales fecit diſcipulos ſuos. Paulum audi dicentem, Noſtra ꝯuerſatio in cęlis, ſi homo Paulus ambulat in terra, & ꝯuerſabatˀ in cœlis, Deus cœli & terræ non poterat eſſe in cœlo & in terra?

Trac. 12. in Ioan. tom. 9.

a *Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.* Supponit de morte ſua quæ eſt origo, & cã hũdi pdicta in cuius fide eũ inſtruit. Et qa carnalis erat, & natus in lege, ĩō quãdã legis partem adducit, quam oſtendit eſſe figuram & mortis ſuæ ſignificatiuam, vt ēt ſic pateat de alijs partib. legis, ꝙ ſint in figura. Et quia mors intelligitur per ſerpentem, & Chriſtus mortuus ſerpens dr̄, quem qui fide intuetur, liberatur, ſicut intuitu illius in figura ab ignitis ſerpentibus liberantur, qui ſignificant incentiua vitiorum.

C

Nu. 21. c.

b *Ita exaltari oportet filium hominis. &c.* Magiſtrũ legis ſignificationem legis imitat. Et quia dixerat de filio hominis, ne hoc ſolum putet Nicodemus ſubdit eũdem etiam eſſe filium Dei. d.

c *Sic enim dilexit Deus.* Aperit cãm humanæ ſalutis, ſ. dilectionem Dei pat[ris] ex quo oĩs reſtau[ra]tio eſt per filium in ſpiritu ſancto.

d *Mundum.* Coſm[os] Græce, quod Lat[ine] mundus interpr[eta]tur, ornatus dici[tur]. Per mũdum ig[itur] humana natura [ſi]gnificatur, nõ qu[ia] ſecũdum corpu[s ex] quatuor eleme[ntis] conſtet, ſed qui[a ſe]cundum anima [a] Deo eſt ornata, & [ad] imaginem Dei [fa]cta, qua ad hoc [di]ligit Deus vt e[am] æternam faciat.

e *Vt filium ſuum vnigenitũ daret vt omnis qui credit, &c.* Idē dicit de filio Dei ꝙ ſupra de filio hominis, vt per quem in deitate conditi ſumus, per eũdem in hoīe reſtauremur.

f *Vt iudicet mundum.* AVGVSTINVS. Nondum app[aret] iudicium, ſed iam factum eſt iudicium. Nouit Dñs q[ui ſunt] eius. Nihil. n. aliud eſt iudicium, i. æterna damnatio, q[uam] non cognoſcere, & non credere in filium Dei, ſicut n[il] aliud eſt beatitudo & vita, niſi credere & cognoſcere [filium] Dei, vnde dicitur: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant t[e ſo]lum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

g *Sed vt ſaluetur mundus per ipſum. Qui cred.* Ex eo ſalu[atur] homo, non iudicatur, ſed ſi iudicatur ex ſe habuit, q[uia] non credidit.

✲ AVGV[STINVS.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſicut Moyſes. *Hic ponitur ſecũda cauſa efficaciæ baptiſmalis quæ eſt meritum paſſionis Chriſti quod in baptiſmo operatur, & hoc tãgitur cum ſubditur.* Et ſic. Moy. exal. ſer. in deſer. ita exal. opor. fi. hominis. *De hoc ſerpente habetur Num. 21. c. & fuit figura paſſionis Chriſti quia habuit ſimilitudinem veneni in quãtũ dicebatur ſerpens, fuit tamē ſine veneno quia æneus Sic Chriſtus habuit ſimilitudinē peccati ex carne paſſibili, fuit tamen omnino ſine peccato, & ideo ſi aſpectus illius, ſerpētis enei ſaluauit a corporali morte multo fortius fides Chriſti crucifixi ſaluat a morte ſpirituali, & reſtituit hominem vitę æternæ ideo ſequitur.*

✲

2 Vt oĩs qui cre. in ipſo, non pe. ſed ha. vi. æternam. *Notãdum etiam, ꝙ Chriſti crucifixio dicitur exaltatio, quia eius corpus fuit exaltatũ in cruce, ſicut vexillum in aere, ad debellandũ aereas poteſtates, ſecundum illud Hebr. 12. a.* Curramus ad ꝓpoſitũ nobis certamen, aſpicientes in autorē fidei, &c. *Et quia per paſſionē meruit exaltationem, ſecundum quod dicitur Philib 2. a.* Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortē, mortem aũt crucis. *Propter quod & Deus exaltauit illum.*

3 Sic enim dil. De. *Hic conſequenter manifeſtat cauſam prædictã. Et diuiditur in duas, quia primo oſtēdit propoſitũ, ſecundo remouet quoddam dubium, ibi:* Nõ. n. *Superius dixerat ꝙ efficacia baptiſmalis prouenit ex myſterio incarnationis, ideo declarat qualiter iſta incarnatio ſit facta, dicens, quod nõ eſt facta ex humano merito, nec ex neceſſitate, ſed gratuita dilectione Dei ad nos, Et hoc eſt quod dicit.* Sic. n. Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnige. da. *Qui eſt bonum infinitũ. Ex quo apparet maxima Dei dilectio, quia diligere eſt velle alicui bonum: Ipſe autem voluit nobis voluntate efficaci bonum infinitum quia dedit nobis filium ſuum.*

Diuiſio.

4 Vt oĩs qui cre. &c. *Ex hoc etiam errauerunt aliqui hæretici dicentes, quod credentes, nõ damnabuntur, etiam ſi moriãtur in peccato mortali.* Et cõfirmãt dictum ſuũ per verbũ Apoſtoli 1. Co. 3. c. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, &c. *Et ſequ[itu]r.* Si cuius opus arſerit, detrimētũ patietur, ipſe autē ſalu[us e]rit, ſic tamē quaſi per ignem. *Per fundamentum. n. iſtud n[o]gitur fides, & ideo ſi ſuper hoc fundamentum ponãtur opera c[on]ſtione digna, propter talia homo punietur ad tēpus tamen fina[liter] ſaluabitur. Sed hoc eſt erroneum, & improbatur per dictũ Apo[ſto]li Gal: 5. d.* Manifeſta ſunt opera carnis, quæ sũt fornicatio, [im]mũdicia, impudicitia, &c. *Sequit.* Qui talia agunt regnũ [Dei] nõ cõſequētur. *Ex quo patet, quod non ſolũ damnãtur aliqui [pro]pter fidelitatē, ſed etiam propter alia peccata mortalia. Et ideo [dicen]dum, quod Saluator non accipit hic fidem tantũ pro habitu fidei [in]formis, ſed fidei formatæ per charitatem: & certũ eſt quod tali[s ſal]uabitur, & ad hoc denotãdum dicit.* 5 Vt om. q. cr. in e. [i. di]cet, tendendo in eum per charitatẽ. 6 Nõ pereat. *Ad di[ctum] apoſtoli præallegatũ in cõtrarium, dicendum quod loquitur de [pecca]tis venialibus, ſecundũ quod exponunt doctores. Et ego tunc pl[enius] dicam, ſi contingat me ſuper illum locum ſcribere. Pro peccatis [itē] venialib. fideles temporaliter punientur igne purgatorij, tamen [fina]liter ſaluãtur.* 7 Nõ en. mi. *Hic remouet quoddã dubiũ. E[t diui]ditur in duas: quia primo facit ꝙ dictum eſt ſecũdo, declarat qu[od] dictum ibidē, ibi:* Hoc aũt eſt iudiciũ. *Circa primũ ſciendum, [qu]od aliquæ ſcripturæ loquendo de ſecũndo aduentu Chriſti in mun[dum], dicunt ipſum venire ad iudicandum, & ideo ne aliqui credant, [qu]od hoc dēat fieri in primo eius aduentu, hoc remouet dicens:* Nõ. n. [mi]ſit Deus fi. ſ. in mũ. vt iud. mũ. *Scilicet in primo ſuo aduētu [ip]ſe enim non venit iudicare, ſed magis iudicari pro mundi ſalute, i[deo ſe]quitur.* 8 Sed vt ſal. &c. *Et probat conſequenter hoc dictũ [quia] in primo eius aduentu aliqui credebant ei, & aliqui nõ credeba[nt ei], & eſt diuiſio per immediata, cum inter contradictiora non ſit [me]dium, ſed non venit ad iudicandum non credentes, nec credentes, vt [ſt]im patebit. ergo. &c. & hoc eſt quod ſequitur.*

Error.

9 Qui credit in e. nõ iu. *Id eſt nõ habet cauſam vnde cõdē[ne]tur*

✲ 1 Qu[...]

MORALITER.

† *Et ſicut Moyſes exaltauit ſer. &c.* Serpens ille fuit æneus, & in alto eleuatus, vt aſpiciētes ipsũ ſanarētur a morſibus ſerpētũ. Et ille ſerpēs fuit figura Chriſti, q fuit impaſſibilis factus quãtũ ad corpus in ſua reſurrectione, q̃ impaſſibilitas figurata fuit p æneã ſoliditatē. Et fuit exaltatus in ſua aſcēſione ad patris dexterã, & ex hoc datur ſpes credētibus aſcēdēdi ad gloriæ vitã. Gre. Dum terrenum corpus deſideribu[s ſu]perpoſuit. nobis cœlum poſſe patere monſtrauit.

3 *Sic enim di. Deus mun. &c* Et hoc debet nobis eſſe a[mo]ris diuini maximum excitatiuum.

7 *Non. n. miſit Deus fi. ſu. vt iu. mun. &c.* Id eſt, vt cõden[et], & nos multo minus debemus cõdēnare proximũ etiam [pec]catorem, quia qualis ſit futurus, eſt nobis penitus ig[notũ].

† [...]

AVGVSTINVS. Quare ſaluator mũdi dictus eſt, niſi vt ſ...iet mundum? ergo quantum in medico eſt, ſ...n...e ve ...grotũ. ipſe ſe interemit, qui præcepta medici ſeruare ...ult aut contemnit. *Vt iudicet.*

CHRYSOST. Quia hoc dicit, (*Vt non iudicet mundum*) multi pigro...n peccatorum ...itudine & negligentiæ ſuperabũdantia, Dei abutentes ...iſericordia dicunt non eſt gehenna, ...n eſt ſupplicium, ...ia nobis peccata ...nittit. Sed conſid...ndũ quod duo ſunt Chriſti aduẽtus ...m factus eſt, & ...futurus eſt. Et ...quidem factus ...t iudicet q̃ facta ...a nobis, ſed vt ...ttat. Secundus ...m non vt dimit...d vt iudicet. De...e igitur ait, Nõ veni vt iudicem mundum, qui enim ...ens eſt non facit iudicium.

a *Qui autem nõ credit iam iudicatus eſt, quia nõ credidit in nomine.* CHRYSOST. Hoc dicit, quia ipſum diſcredere ...tentis ſupplicium eſt, eſſe.n. extra lumen, et ſm ſe, ma...um ſupplicium eſt, vel quod futurum eſt prænunciat. ...t.n. qui occidit hominem, etſi nondum ſententia iudi...is condemnatus ſit, rei tamen natura condemnatus ...ta & qui incredulus eſt, ſicut & Adam qua die come...e ligno mortuus eſt.

ALCVINVS. Quare aũt iudicatus eſt qui non credit, ...ſam aſſignat, dicens: *Quia non credidit in nomine vnigeniti* ...*ei*. In hoc.n. ſolo nomine eſt ſalus. Non hẽt Deus mul...ilios qui poſſint ſaluare hunc, habet vnigenitum per ...m ſaluat.

Hoc eſt

a Ne dicam iudicabitur. a Cur?
iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia n... n...
a In quo ſolo eſt ſalus non habet multos filios ... quos ...
a credidit in † nomine vnigeniti filij Dei. Hoc eſt autem iudi-
a Cauſa damnationis. b Verbum in carnem. c Hoc eſt lux damnationis. d Car ale.
b cium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines ma-
a Peccata quæ habebant. b Peccata arg... ... c Quare? d Quæ ex ſe.
gis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera.
a Cur? Ideo. Qui eſt in intentione mali, & cui placet malum. b Quæ aperit mala. c Non coniungitur luci, ſep fugit eam.
c Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lu-
a Mala quæ diligit. b Id eſt bona opera quæ veritas iubet.
cem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem
d venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo fa-
a Scilicet, paſcha, & ea quæ h... narrauit facta.
e f cta ſunt. Poſt hæc venit Ieſus & diſcipuli eius in terram Iu-

b *Hoc eſt autem iudicium.* Cur qui nõ credit iudicatꝰ? q̃a lux venit quæ excitat hoĩes & admonet cognoſcere ſua mala, in q... ... oẽs ſunt, ſed alij oderunt admonentem lucem, & fugiunt, ne arguant eorũ mala quæ diligunt. Alij admoniti per lucem accuſant ſua mala, quod eſt facere veritatem & ſic illuminantur. D

c *Erant enim eorum.* Qui eſt in tenebris, & diligit lucem, non eſt malus, ſed ille dicitur malus, & opera eius mala, qui poſtquam lux venit, odit lucem & diligit mala. Et hoc eſt quod dicit: *Erant enim opera eorum ma.* Opera, id eſt impietas, & incredulitas, & odium eternę lucis & nolle eã aſpicere, ſed velle in tenebris peccatorum remanere. E

d *Qui autem facit.* Oſtenſo qua iuſtitia dãnetur q non credit, oſtendit qua iuſtitia ſaluetur qui credit. *Qui autem fa.* Ideſt, cui diſplicent mala ſua & accuſat, nõ ſibi ignoſcit, non ſibi parcit, ſed venit ad lucem. Et incipit agere cum Deo qui mala accuſat, quia initium boni eſt accuſatio mali, ergo opera eius, hæc. ſ. quod ſe accuſat, ſicut Deus accuſat manfeſtat, quia in Deo ſunt facta, niſi enim Dei lux ſibi luceret, ſibi non diſpliceret. F

e *Poſt hæc.* Non continuo poſt diſputationem cum Nicodemo quæ facta eſt in Ieroſolimis, ſed peracto ſpacio temporis de Galilæa in Iudæam redijt.

f *In terram Iudæam, & illic demorabatur, &c.* MORALITER. Vbi eſt confeſſio peccatorum, vel diuinarum laudũ, illuc venit Ieſus, & diſcipuli eius, i. doctrina & illuminatio eius, vbi moratur purgando a delictis, vnde ſequitur, & ibi mora. & baptiza.

Et bapti-

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Qui aũt non credit iã iudicatus eſt. *Id eſt, habet in ſe cauſa manifeſtam ſuæ condemnationis, ſicut ille dicitur mortuus qui habet in ſe cauſam manifeſtam mortis, & hoc eſt quod ſubditur*

2 Quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. *Qui venit pro ſalute mundi, veruntamen cauſa huius damnationis dabitur executioni in ſecundo aduentu Chriſti.*

Hoc eſt autem iudicium. *Hic declarat ſuum dictum videlicet quod non credentes in filium Dei iam habent in ſe cauſam manifeſtam ſuę dãnationis, quia ſunt extra fidem Saluatoris, ſine qua nullus vnquam potuit ſaluari. & hoc eſt quod dicitur.* Hoc eſt autẽ iudicium. *Id eſt, cauſa condemnationis.*

Quia lux. *Id eſt, Chriſtus qui eſt lux vera, vt dictum eſt primo ...pite.*

Venit in mundum, *Carnem aſſumendo, & in ea apparens ...utem humani generis operando.*

Et dilexerunt homines magis tenebras. *Quam lucem tene...s infidelitatis præeligendo, & ſubditur cauſa.*

Erant enim eorum mala opera. *Ad cuius intellectũ ſciendum quod legiſperiti aliquã notitiam de Chriſto habuerunt cognoſcẽtes ...m eſſe vere Chriſtum, vt plenius declaraui Mat. 21. d. ſuper illũ ...: Dixerunt agricolæ, hic eſt hæres, veruntamen, quia arguebat ...i vitia, moti fuerunt contra eum inuidia excæcante illã cognitio...m, quã de eo habebant, quia paſſio potens & fortis peruertit iudi...m rationis Sicut patet in continente, quia præſente paſſione iudi...eſſe fornicandum, tamen extra paſſionem poſitus iudicat contra...m, vt dicitur. 7. Et hic. Sic Iudæi odio & inuidia moti perſecuti ...nt Chriſtum & ponit ad hoc Saluator exemplum. d.*

8 Omnis enim qui male agit, &c. *Sicut patet de adultero & ...re & ſic de aliis.*

Et non

9 Et non venit ad lu. *Id eſt, non facit ſua malefacta in palam.*

10 Vt non arguantur opera eius. *Id eſt, non puniantur per iuſtitiam ſecularem.*

11. Qui autem facit veritatem. *Id eſt, opera conformia voluntati diuinæ, quæ eſt idem quod veritas prima.*

12 Venit ad lu. *Id eſt. in palã, vel ad Chriſtum, qui eſt lux vera.*

13 Vt manifeſtentur opera eius. *Non ad propriam laudem, ſed ad Dei gloriam & proximi ædificationem.*

14 Quia in Deo facta ſunt. *Id eſt, virtute Dei, ſine cuius virtute opus meritorium non poteſt fieri.*

15 Poſt hæc venit Ieſus. *Hic cõſequẽter ponitur diſtinctio inter baptiſmum Chriſti, & baptiſmum Ioãnis, & diuiditur in tres, quia primo vterque baptiſmus deſcribitur ſecũdo ex hoc quæſtio orit ibi* Facta eſt ergo quæſtio. *Tertio, ſoluitur ibi.* Et reſpondit Ioannes. *Prima in duas, quia primo ponit baptiſmus Chriſti, ſecũdo ponit baptiſmus Ioannis, ibi.* Erat autẽ Ioannes. *In prima parte dicitur ſic.* Poſt hæc venit Ieſus & diſcipuli eius. *Ex prædictis patet q̃ Ieſus loquebatur cũ Nicodemo in Ieruſalẽ quæ eſt metropolis in Iudæa. Quomodo ergo dicitur hic immediate poſt locutionem Chriſti cũ Nicodemo,* Poſt hæc venit Ie. *Quia erat ibi ut videt. Ad hoc reſpondet Beda quod ly, poſt hæc non intelligitur immediate, reſpectu præcedentium, ſed in proceſſu temporis, poſt inſtructionem Nicodemi venit & reuerſus eſt in Iudæam.* Diuiſio.

Aliter etiã poteſt dici, vt immediate cõiungatur literæ præcedẽ. Poſt hæc venit. *Quaſi dicat poſt inſtructionẽ Nicodemi in Ieruſalẽ venit ad alia loca Iudææ, quia nõ tãtũ debebat docere in ciuitate metropoli, ſed etiã in aliis. Et ad hoc denotãdũ dicitur.* In terrã Iudæã. *Tunc enim in Ieruſalem venit verſus Iordanem, vbi homines congregabantur ad baptiſmum, vt ſic inciperet baptizare, ſecundũ quod Ioannes de eo prædixerat, vt ſupra dictum eſt, ideo ſubditur.*

* 1 Et il-

MORALITER.

4 *Hoc eſt autem iudicium.* Id eſt, ratio condemnationis reprobrorum.

4 *Quia lux venit in mun.* BED. MORALIT. Illi magis tenebras q̃ lucem diligunt, qui ſuos prędicatores bene docentes odiis & detractionibus inſequuntur.

15 *Poſt hæc venit Ieſus & diſcipuli eius in terram Iudæã, & illic demor. &c.* Quæ interpretatur cõfeſſio. Alcuinus. Vbi enim eſt peccatorum & diuinarum laudum confeſſio, illuc venit Chriſtus & diſcipuli eius, id eſt doctrina ipſius, & efugat vitia peccatorum.

D a *E: baptizabat.* Quantū chathecumenis nondū bap izatis prodeſt doctrina fidei tm̄ profuit baptiſma Ioannis ante baptiſma Chriſti. Quia ſicut ille prædicabat pœnitētiam & baptiſmum Chriſti prænunciabat,& ēt in cognitionem veritatis,q̄ mundo apparuit attrahebat,ſic miniſtri eccleſię pri mo erudiunt venētes ad fidem, poſt peccata eorum redargunt, deinde remiſſionem in baptiſmo Chriſto promittūt,& ſic in dilectionem & cognitionē veritatis attrahunt.

b *Erat aūt.* Chriſto iam baptizante adhuc baptizat Ioannes, quia adhuc permanet vmbra. Nec B debet præcurſor ceſſare donec manifeſtetur veritas.

Mystice. Nōdum erat conſummatio literæ legis.

c *In Ennon.* Ennos. Grecè,aqua Latine, vnde quaſi nominis interpretationē ape- C r ēs ſubdit. *Quia aquæ multæ erant, illic.*

d *Iux.Sal.* Salim oppidū eſt vltra Iordanē ſitū vbi olī Melchiſedech regnauit.

e *Nondum enim miſſus fuerat Ioānes in carcerem.* Ecce aperte notat facta Chriſti ante Ioanne incarceratum quæ alij prætererunt, incipientes ab his quæ facta ſunt poſt Ioannem miſſum in carcerem, quando ceſſante baptiſmo præcurſoris, aperte incœpit baptiſmus Chriſti.

a Significat confitentes,quos viſitat Chriſtus, cum Iudæis. b Id eſt, diſcipulis, vel credentibus in c Per Apoſtolos. Suo baptiſmo non eo quo baptizatus eſt.Illud enim ſubijt vt eſſet via,& præparatio ſuo baptiſmo

a dæam,& illic demorabatur cum eis & baptizabat,† Erat au-

b a Præcurrens & præparans baptiſmo Chriſti. Eſt ciuitas.

tem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ

c a Myſtice. Nondum erat conſummatio literæ legis,ſed dum pendens in cruce dixit Conſum. eſt.

d multæ erat illic, & veniebant,& baptizabantur. Nondum e-

e f nim miſſus fuerat Ioānes in carcerē. Facta eſt autem quæſtio

a Deffendentibus baptiſmum magiſtri,& putantibus Ioannem maiorem Chriſto. b Dicentibus meliorem baptiſmum Chriſti,ad quem Ioannes inuitabit homines, non Ieſus ad Ioannem.

ex diſcipulis Ioannis cū Iudęis de purificatione. Et venerūt ad

g a Vt ſolueret hanc quæſtionem. b Quaſi inſtigarent in inuidiam contra Ieſum. c Quē baptizaſti.

Ioannem & dixerunt ei. Rabbi qui erat tecū trās Iordanē, cui

Dicens, Ecce agnus Dei. a Vnde valde miramur. Quid tibi de hac præſumptione uidetur. b In Iudæa. c Te dimiſſo qui eum baptizaſti.

tui teſtimoniū perhibuiſti, ecce hic baptizat,& omnēs venīūt

h ad cū. Reſpōdit Ioannes, & dixit: Non poteſt homo accipere

Accepi, quia ego non Chriſtus.

i quiquā, niſi fuerit ei datū de cęlo. Ipſi vos mihi teſtimonium

k perhibetis quòd dixerim, nō ſum ego Chriſtus, ſed quia miſ-

a Maior ergo illo? Non ſed miſſus ante ut præco ſeruus parans uiam ei. b Quid ergo es tu. Quid ille? Ego amicus ſponſi qui zelo ſponſam ei,non mihi. c Id eſt, Eccleſiam quæ generat,& uirgo permanet. d Q i u que.

ſus ſum antę illum. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt, amicus

f *Facta eſt autē quæſtio ex diſcipulis Ioan.& c.* Dū Ioānes prædicat,& ſchola eius durat, Chriſtus latēter pdicat & operatur,ſed palam baptizat, vt oriatur qō de baptiſmo Ioannis & de baptiſmo Chriſti, & illa ſoluatur teſtimonis Ioānis.

g *Et venerunt ad Ioannem & dixerunt ei. Rabbi. &c.* Volētes accuſare Chriſtu, q Paulo ante videra à Ioanne baptiza

h *Reſpondit Ioan & dix.&c.* Quia vl conſuetudinem l manæ naturæ ſu natus ex parentib prouectæ ætatis, tatis me eſſe vi homines. Sed ſci te qa purus ſum l mo, ille Deus, a q habeo quidquid l beo. Ex me infir tas ex illo gratię blimitas. Putat aliquid dicam co tra meum teſtin nium? Ego non ptizo in remiſſio peccatorum, ſed i

i *Non poteſt.* C Ego purus hon nil habeo niſi q tum eſt à Deo, ptizare in pœnitentiam nō in remiſſionem, quia non ego Chriſtus ſed ille ſcitis me teſtatum fuiſſe vobis, ideo ad illum currite.

k *Non ſum ego Chriſtus.* Nō ſum unctus a patre plenitud ſpiritus, ſed de plenitudine illius accepi, ut illū prçcurr

l *Sponſus eſt amicus autem ſponſi qui ſtat, &c.* ✲ Theoph Omnis animę ſpoſus, Chriſtus eſt ſponſalium uero lo

f *Facta*

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et illic.&c. *Sed contrarium videtur infra ſe.c. vbi, dicitur. q Ieſus non baptizabat,ſed tātū diſcipuli eius. Dicēdum, quod ipſe primo baptizauit diſcipulos ſuos, vt hic dicitur, poſtea ſoli diſcipuli baptizabant, Chriſto circa altiora docenda occupato, & ſic non eſt cōtradictio, de hoc tamen baptiſmate plenius dicetur in fine huius ca.*

2 Erat au.&c. *Hic conſequenter ponit baptiſmum Ioannis.*

3 Ennon iu.Sal. *Quod eſt oppidum iuxta Iordanē. Et dicit aliqui q alio noīe vocatur Salem & eſt locus vbi regnauit Melchiſedech vt habetur Ge.14. ſed hoc eſt falſum quia Salē vbi regnauit Melchiſedech, idem eſt quod Ieruſalem, quia ipſam ędificauit Melchiſedech* Iſidorus *vt dicunt Iſi.lib.15. Etymol. & primo dicta eſt Salem, id eſt, pacifica ex conditione regis, qui regnauit in pace, poſtea dicta eſt Ieruſalē à tempore quo Abraham voluit ibi offerre Iſaac filium ſum, quia locū iſtum appellauit, Dominus, videt, vt habetur Gene.22.c. & ideo Ieruſalem interpretatur viſio pacis, quia cum prima interpretatione addita eſt viſio. Subditur autem cauſa quare Ioānes baptizabat iuxta Salim. cum dicitur.*

4 Quia aquæ multæ.&c. *Eſt etiam interpretatio eius quod dicitur in Ennon. Ennos enim Hebraice dicitur aqua.*

5 Et veniebant &c. *Sed videtur quod baptiſmus Ioānis ſtatim debuit ceſſare baptizato Chriſto. cum ad ipſum manifeſtādū ordinaretur, vt ſupra dictum eſt. Dicēdum, quod nō ſtatim ceſſauit, nec crederetur totaliter reprobādus, ſicut baptiſmata quibus Phariſęi vtebātur, vt dicitur Marc.7.a. Iterū, quia ſicut ante baptiſmū Chriſti Ioā baptizabat in nomine Chriſti venturi, ſic poſt baptiſmū Chriſti illos quos baptizabat, ad Chriſtum mittebat plenius inſtruēdos & ſic cōfirmabat ſuum teſtimoniū de Chriſto.* 6 Nondū enim,&c. *Hoc additur ad oſtendendum, quod texit hiſtoriā quā alij euangeliſtæ dimiſerant, incipiētes deſcribere facta Chriſti poſt incarnationē Ioānis.* 7 Facta eſt autē. *Hic ex prædictis mouet quæſtio, quia diſcipuli Ioānis zelantes pro magiſtro ſuo, voluerūt præferre baptiſmum ſuum baptiſmo Chriſti, & hoc eſt quod dicitur.* Facta eſt autē quæ ex diſ.

quæ.ex diſ.Io. *Indiſcrete pro magiſtro ſuo zelātibus.* 8 Cū *Id eſt, Chriſti diſcipulis, & alijs ad baptiſmum Chriſti venientib* 9 De purifi. *Id eſt, de baptiſmo, quia iſti dicebant baptiſmū Chriſti meliorē, quia Chriſtus illos quos baptizabat non mittebat ad nē.* 10 Et ve.ad Io. *Moti zelo indiſcreto.* 11 Et di.ei *propoſuerūt quatuor ex quibus Ioānes poſſet prouocari, primū prætendens excellentiā Ioannis reſpectu. Chriſti, quod notat cū d tur.* 12 Rabbi qui,&c. *Quaſi dicat, dicerent diſcipulus cū magiſtro. Secundū eſt, beneficium a Ioanne Chriſto impēſum, cum ſu tur.* 13 Cui tu te.perhib. *Quaſi dicat, per te eſt in authoritate. Tertiū eſt, vſurpatio officij alieni cum ſubditur.* 14 Ecce h *Quaſi dicat, Tuum officiū vſurpat. Quartum eſt, minoratio Ioan cū ſubditur.* 15 Et omnes ve.ad eum. *Quaſi dicat, de te curatur.* 16 Reſpondit Ioā. *Hic ponitur quæſtionis ſolutio quia diſcipuli Ioānis notabant Chriſtum de hoc, quod officiū Ioā vſurpabat: & de hoc q fama Ioannis per hoc decreſcebat, ideo nes in ſua ſolutione ſic procedit, quia primo oſtēdit primū eſſe f ſecundo, oſtēdit ſecundū eſſe iuſtum ibi.* Illum oportet creſce *Primum oſtēdit per hoc quod* Ioānes *nō baptizabat niſi ſicut p Chriſti, & ideo Chriſtus baptizans nō vſurpabat ſibi officiū Ioā ſed magis exercebat officium a* Ioāne *præconizatum, & hoc eſt q dicit.* Reſpō.Io.& di. Nō poteſt homo,&c. *Quia oīs pote a Deo eſt, & ideo ſecundū diſtinctionem collationis diuinæ diſtin tur officia Ioannes autē nō accepit autoritatem a Deo baptizād ſi ad denunciandum Chriſtum, & præparandum homines ad ſuū uentum. Et hoc eſt q dicitur.* 17 Ipſi vos mi.te prohi. *Id perhibere debetis, quia a me audiſtis.* 18 Quod dixe. *Nō ego Chriſtus, ſed quia miſſus ſum ante illum, propter quod bap do nō vſurpat officium alienum.* Quod *probat per hoc quod ſub* 19 Qui habet ſpon.ſpon.eſt. *Id eſt, habet officium ſpōſi quo generare filios, & ideo officium Chriſti eſt baptizare per q reg rātur filij de ſpōſa Chriſti quæ eſt eccleſia.* 20 Amicus,& gau.porp.uoc.ſpon. *Id eſt, debet cōgaudere ſpōſo filios generis.*

✲ *Si e*

MORALITER.

7 *Facta eſt autē q.&c.* Nā eius diſcipuli indiſcrete zelātes pro eo, baptiſmū Ioānis præferre, uolebāt baptiſmo Chriſti quibus ſimiles ſūt multi theologi,& aliq religioſi, q magis adhærēt aliqbus opinionibus, eo q ſunt opiniones magiſtrorum ſui ordinis, uel patriæ quā pro ipſa ueritate, cum tamē dicat philoſophus primo Ethicorū, q ſanctum eſt præhonorare ueritatē. Et Pilato dixit de Socrate magiſtro Amicus quidē Socrates, magis amica eſt ueritatis. Per autem quod Ioannes dictos diſcipulos reprehendit, in mantur doctores boni ut, tales adulationes non recip ſed magis repellant, ſicut Moyſes dixi Ioſue Numer. Quid ęmularis pro me,&c.

20 *Amicus autē ſpōſi qui ſtat, & audit eū, &c.* Hic eſt præd

† tor ve

vb:õiunctio efficitur, locus eſt baptiſmaris, ſiue Eccleſię.
D: vero arram ſponſæ, peccatorũ remiſſionẽ, Spiritus ſan
A ct: õmunionẽ, perfectiora vero ĩ futuro ſęculo retribuet
di: us. Nullus autẽ alius eſt ſponſus niſi ſolus Chriſtus, õ-
ne: ãque Doctores paranymphi exiſtũt, ſicut præcurſor-

a Humilis non cadit ſed ſuperbus. b Intus docentem. c Non de ſe in quo eſt triſtitia, ſed de Deo,

autem ſponſi qui ſtãt, & audit eum, gaudio gaudet propter

a Id eſt, teſtimonium eius, quo perhibet ſe filium Dei ſponſum eccleſiæ. b Ita ergo & ego gaudeo ad vocem ſponſi, quia ipſe me illum nat. c Id eſt, habeo gratiam m am, ſufficit mihi gratia mea, plus mihi non aſſumo, ne quod accepi amittam. d Et ne mireminí, quia plures baptizet quam ego quia.

vocem ſponſi. Hoc ergo gaudium meum impletum eſt. Illum

a Quia Chriſtus. b De patre. c In mundum.

oportet creſcere, me autem minui. Qui deſurſum venit, ſu-

a Ideo merito creſcit b Homines & Angelos. c omnes. d Natus. Terrenus eſt ex ſe. Et ecce terrena ſapit & dicit, ſi vero diuina, ex illuminante eſt.

per omnes eſt. Qui eſt de terra, de terra eſt & de terra loqui-

Hoc eſt quod ante deſurſum. a Chriſtus. b Apud patrem.

tur. Qui de cœlo venit, super omnes eſt. Et quod vidit &

a A patre, b De deitate ſua. c De populo ſiniſtræ.

audiuit, hoc teſtatur, & teſtimonium eius nemo accipit,

N: lus enim bono-
ru: largitor eſt, niſi
D: ninus. omnes a-
lij: uniſtri ſunt bo-
no: um quæ dantur
a D: mino.

Beda. Spon-
ſa: igitur ſuam Do a
m: us amico ſuo, id d
eſt: ordini prædica- c
to: m (Euangelizã d
tiu: *Lyprædicatorum*
eni ſumitur pro om- e
nib: qui Catholice E-
B *uangelizant.*) Com- f
m: dauit, qui eam g
nõ: bi, ſed Chriſto
ze: e debet.

a *Hoc ergo gaudium.*
In: oe gaudium meum eſt plenum, quod factus ſum ami
cu: ponſi, & quia ſto & audio.
b *Illum opor. cre.* Gaudeo ad vocẽ ſponſi. Ille ſpõſus creſcit
i. : enietur eſſe Chriſtus, q putabaẽ ꝓphet:. Ego minuar,
C qa: us Propheta inueniar, qui Chriſtus putabar. *Illum opor*
tet: eſcere. Id eſt, exaltari, i. dum peccata dimittit, gratiam
da: , in quo gloria eius quæ in ſe ſemper eſt perfecta, creſcit
in: omnem, dum eam homo plus videt & habet. Homo
m: uitur qui ante in ſe gloriabaẽ, dum modo peccata ꝯfi-
tu: & accipit quod ille dat. Cui rei atteſtaẽ paſſio vtriuſq;.
C: iſtus in cruce exaltatur: Ioannes capite minuitur. Atte
ſta: ur & creatura. Ioannes natus eſt decreſcentibus diebus,
C: iſtus vero creſcentibus.
c *Me autem min.* Ioannes figura legis eſt, Chriſtus, veritas,
le: minuitur, apparente veritate.
d *Qui deſurſum venit, ſuper oẽs eſt. &c.* Alcvinvs Id eſt,
de: ltitudine humanæ naturæ ob peccatũ primi parẽtis, qa
de: la altitudine aſſumpſit verbum Dei humanã naturã, &
de cœlo

de cælo, id eſt, de patre venit, duobus modis ſuper oĩa eſt, D
nõ aſſumpſit culpã cuius aſſumpſit pęnam. Qui enim de.
Primo ſuper oẽm humanitatẽ, qui de ipſa prius quam pec
caret, venit. Secũdo iuxta altitudinẽ patris, cui eſt æqualis.
e *De terra.* Id eſt, qui eſt de terrẽis parẽtibus natus, a qbus
peccatum & pœnã
peccati contraxit, ex
ſe nihil eſt niſi terra.
f *Qui de terra eſt de*
terra. loq. ✲ Chry-
sostomvs: Et ni-
1 mirum non ex terra
2 erant ei omnia, ete-
3 nim animam habe-
4 bat & ſpiritu partici
5 pabat, non ex terra,
6 qualiter igitur ipſe
7 de terra ſe eſſe dicit?
8 Nihil enim aliud p
9 hoc oſtendit occul-
10 te, quam quod par-
11 uus eſt, uelut e terra
12 veniens, in terra na- E
13 tus, & nulla compa-
ratione dignus ad Chriſtum, qui nobis de ſuper venit. Nõ
aũt dicit, de terra loquitur, quoniam ex propria mente lo-
quebaẽ, ſed de terra ſe loq dicit in comparatione ad Chri-
ſti doctrinam, q. d. parua & humilia ſunt quę mea ſunt, cõ-
parata his quę Chriſti ſunt, qualia dicens eſt ſuſcipere ter-
reſtrem naturam in cõparatione ad illum in quo ſunt om
nes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei abſconditi.. F

✲ Avg. Quod dicit. *De terra loquitur.* De homine dice-
bat, quantũ ad ipſum hominẽ pertinet. Si enim aliqua loq
tur diuina illuminatus eſt a Deo, ſicut Apoſtolus dicit. Nõ
autem ego, ſed gratia Dei mecũ. Ergo Ioannes & ꝙ ad Io-
annem pertinet, de terra eſt, & de terra loquitur, ſi quid di-
uinum audiuiſtis a Ioanne illuminantis eſt, non recipiẽtis.
g *Et quod vid.* Cũ ipſe filius Dei ſit verbũ patris nõ aliud
verbum patris audit vel hominibus teſtatur, ſed ſe verbum
ꝙ pater loquutus eſt, id eſt, edidit & genuit ex ſe, ſcit & in-
dicat hominibus eſſe ex patre. Hoc euangeliſta dicit, vt po
tuit, quod plene dici vel intelligi nequit,

☞ a *Signauit*

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *S: nim officium generãdi ex ſponſa ſibi acciperet, non eſſet amicus ſp: ſi, ſed inimicus & adulter eſſet, quaſi dicat, Ioannes, de hoc ꝙ C: iſtus baptizat non debeo dolere, ſed magis gaudere, cum ſim eius : co & amicus. Propter hoc ſubditur,*

Hoc ergo gaudium meum impletum eſt. *Et notãdum, ꝙ : nnes, hic uocat ſe Chriſti amicum ſupra autẽ ſe vocauit eius ſer : m etiam indignum. d. Cuius non ſum dignus, vt ſoluam eius corri : m calceamenti. Cuius cauſa eſt, quia volebat diſcipulos ſuos repri : re, volentes ipſum ad inuidiam mouere contra Chriſtum, vt pa- : ex prædictis, ideo hic voluit loqui magis charitatiue.*

2 Illum oportet creſcere, *Hic oſtendit ſecundum eſſe iuſtũ ſcili : famam ſuam diminui, & creſcere famam Chriſti. Et diuiditur in : s. quia primo oſtendit propoſitũ, ſecundo concludit principale in- : tũ. ibi:* Aut credit in filium. *Primũ probat quatuor rationibus : ima ſumitur ex altitudine originis Chriſti: Cuius origo deſurſum : quantum ad deitatem, ſicut patuit, pimo c. & quantũ ad huma- : itẽ, quia corpus eius formatum eſt virtute ſpirituſſancti. Et hoc : d dicitur.* Illum oportet creſcere: *In claritate famæ & autho : ite apud homines, quia in ſeipſo non augetur.*

3 Me autem minui. *Sicut Lucifer minuitur in claritate quan- : ad apparentiam oriente ſole, & authoritas præconis aduenien : iudice, & huius ratio ſubditur.*

4 Qui deſurſum venit. *Id eſt. originatus eſt & quantum ad di : itatem, & quantum ad humanitatem modo prædicto.*

5 Super omnes. *Id eſt, authoritate & dignitate. Debet omnem : aturam præcellere, quia quanto origo alicuius eſt altior, tãto debetur ei bẽt ei maior honor. Secunda ratio accipitur ex certitudine doctrina quoniam Chriſtus in natura diuina habet eandem ſcientiam cum patre, in humana natura cognoſcit omnia quæ Deus cognoſcit notitia viſionis, & ideo poteſt certitudinaliter docere etiam altiſſima, ideo debetur ei excellentia maxima, & hoc eſt quod dicitur.*

6 Qui eſt. *Id eſt, omnis homo præter Chriſtum, cuius corpus formatur virtute ſeminis exiſtẽtis de terra a Domino ſicut & alia mixta, vt patet ex. 2. de generatione.*

7 De terra, de terra eſt. *Id eſt per hoc conſtituitur in vita terrena, & per conſequens non poteſt loqui niſi de terrenis, quantum eſt ex ſe. Ideo ſequitur.*

8 Et de terra loquitur. *Licet. n. Ioãnes & alij ſancti loquuti fuerint de cæleſtib. hoc erat inquantum erant a Deo illuminati, ſed aliter eſt de homine Chriſto ratione prædicta, ideo ſubditur.*

9 Qui decælo venit. *Quantum ad originem modo prædicto.*

10 Super omnes. *Quantum ad doctrinam, quia poteſt loqui cæleſtia & diuina, quæ certitudinaliter cognoſcit & inquãtum Deus & in quantum homo, propter quod ſequitur.*

11 Et quod vidit & adiuit. *Licet. n. habeat eandem ſcientiam cũ patre inquantum Deus, tamen habet eam a patre ſicut & eſſentiã, & hoc ſignificatur per audire inquantum autem homo habet aliam ſcientiam a Deo infuſam, & ſic inquantum homo & inquantũ Deus a patre audiuit.*

12 Hoc teſtatur. *Docendo & patet. certitudo teſtimonii per viſum & auditum.*

13 Et teſtimonium eius nemo ac. *Id eſt, pauci comparatiue ſicut communiter dicitur. Nemo eſt in foro, Id eſt, pauci, quia pauci de Iudæis crediderunt in aduentu Chriſti.*

✲ 1 Qui au-

MORALITER.

: r verus, qui non ſuum quærit, ſed Chriſti honorem, & il : dicit de Chriſto.

Illum oportet creſcere, me autẽ minui. Quia ſollicitus eſt de honoris honoris Chriſti augmentatione, & de propria humiliatione, & illud quod ſequitur,

4 *Qui deſurſum. ve. &c.* Quia confitetur in Chriſto diuinã excellentiam, & in ſeipſo fragilitatẽ terrenã. Et in hoc docuit Ioãnes doctores iſeriores deſerre ſuperiorib: honores.

A a *Signauit quia Deus.* Hoc eſt ſignũ poſuit in corde ſuo quaſi ſpeciale aliquid, ſcilicet hũc eſſe verum Deum, qui miſſus eſt ad ſalutem hominum.

Pſalm. 115.a. b *Verax eſt. Quẽ enim miſit Deus.* Omnis homo ex ſe mẽdax non enim vera dicere poteſt, niſi illuminatus a deo. Quẽ enim miſit Deus pater, verba Dei loquitur quod eſt eſt, quẽ miſit Deus, Deus eſt ideo verba Dei loquitur, ergo verba ſolu de ſe teſtimoniũ perhibentis quod Deus Deus ſit, verba Dei ſunt.

† Matth. 11.d. Luc.10.d c *Verba Dei loquit.* In hoc ſe diſtinguit a Chriſto, ſed quia miſſus & verba Dei loquitur, aperti⁹ addit.

† manebit. d *Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritũ. Pater diligit filiũ & omnia dedit in manu eius.* hominibus dat ad menſurã, filio nõ dat ad menſurã, ſed ſicut totum ex ſe ipſo toto genuit ſuum, ita incarnato filio ſuo totũ ſpiritum ſuum dedit nõ particulatim, non per ſubdiuiſiones, ſed generaliter & vniuerſaliter, & non ob aliud dat niſi quia pater diligit filium.

e *Qui credit in filiũ, habet vitam æternam: qui autem, &c.* [...] ſi
2 diceret, qui cred[it] in
3 filium habet ip[ſu]m
4 filium & per ho[c] ha-
5 bet vitam.
6 f *Sed ira Dei manet*
7 *ſuper eum.* Ira cũ [...]
natus eſt permane[t],
& ideo nõ ait, v[enit]
8 ſed manet, quia [...]
9 filium miſſum, [q]ui
eſt vita, non toll[it]
effectus illius i[re],
ſcilicet mors, corruptio &c. quę omnia manent,

☞ CAP.

a De populo dextræ. q Ipſe qui e cœlo deſcendit & ſuper omnes eſt.
a Qui autem accepit eius teſtimonium † ſignauit, quia Deus
a Vere verax, qui loquitur ver. Dei. b Chriſtum.
b verax eſt. Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur. Non
a Id eſt, Filio Quia. b Singulariter, non vt adoptiuos.
c enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. Pater diligit filium, &
d a Veranter ſit filius quant & pater quia eum enim ſibi genuit. Qui eſt vita æterna.
e † omnia dedit in manu eius. † Qui credit in filium, habet vi-
a Id eſt ipſum filium. Id eſt ipſum filium.
tam æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vi-
f tam, ſed ira Dei † manet ſuper eum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui autem. *Eius teſtimonium credendo.*

B 2 Signauit. *Id eſt, monſtrauit.*

3 Quia Deus. *Ad implendum promiſſum de filio iam miſſo, ſicut ante mittendum promiſerat per prophetas. Et concludit excellentiam doctrinæ ex prædictis dicens.*

4 Quem enim miſit Deus. *Propria virtute, alij autẽ nõ poſſunt hoc facere, niſi uirtute ipſius. Tertia ratio accipitur ex plenitudine gratiæ. Sicut enim in capite corporis naturalis ſunt omnes ſenſus, in aliis autem mẽbris ſunt particulatim, ſic in Chriſto capite noſtro eſt omnis plenitudo gratiæ, in aliis autem diuiſim, & ideo excellentia dignitatis & honoris Chriſto debetur præ aliis, & hoc eſt ꝙ dicitur.*

5 Non enim ad. *Id eſt, gratiam homini Chriſto. Nõ ꝙ eius gratia habitualis ſit infinita. ſed quia habet gratiam ſecundum omnem eius rationem & effectum. ſicut ſi haberetur albedo ſecundũ omnẽ*
C *gradum ipſius poſſibilem diceretur haberi ſine menſura &c. Alio modo etiã dicitur hoc ex reſpectu ad capacitatẽ animæ. Si enim aliquis veniens ad fluuium hauriat aquam quantum poteſt uas capere, dicitur accipere ſine mẽſura, licet vas ſit determinatæ mẽſuræ. Sic ĩ propoſito, quia tota capacitas animæ Chriſti fuit repleta gratia, ideo dicit accepiſſe ſine mẽſura. Quarta ratio ſumitur ex Chriſti filiatione*
* *quia eſt Dei filius naturalis & vnigenitus. Alij autẽ quãtũcumque ſancti etiam Angeli beati non ſunt niſi filii adoptiui, & ideo ſibi debetur excellentia reuerentiæ & honoris, & hoc eſt quod dicitur.*

6 Pater dili. filiũ, &c. *Quia inquantũ Deus habet eandem potentiam cum patre, ſicut & eandẽ eſſentiam. Sed hoc modo accipiendo* ly diligit, *Nõ tenetur cauſaliter, quia filius nõ procedit a patre voluntarie, ſed naturaliter, ſed tenetur cõcomitatiue & per modũ ſigni quia dilectio concomitatur productionẽ filii. Similiter inquãtum homo omnia tradita ſunt in manu eius, vt habetur Matth. vlti.d.* Data eſt mihi oĩs po. &c. *Et hoc modo accipiendo* ly diligit, *tenetur cauſaliter. Quia dilectio diuina eſt ratio omnis alterius doni, & ſic eſt cauſa omniũ aliorũ donorũ quæ facta ſunt in humanitate Chriſti.*

7 Qui credit. *Hic concludit principale intentum, quia intentio Ioannis baptiſtæ iſta dicentis erat, inducere diſcipulos ſuos ad credẽdum ipſi Chriſto, cuius erat præcurſor & nuncius, & eſt ꝙ dicitur.* Qui credit. *Quia habet gratiam quæ virtualiter continet beatitudinem, ſicut ſemen arboris ipſam arborem, & loquitur de fide formata charitate.*

8 Qui autem. *Quantum ad pœnam damni, quæ eſt carentia viſionis diuinæ.*

9 Sed ira Dei. *Quantum ad pœnam ſenſus, quæ æternaliter manet ſuper damnatum, quia nullo modo poteſt euadere.*

Ad maiorẽ euidentiã eius quod dictũ eſt, quod Chriſtus baptizabat & diſcipuli eius, quærit quale fuerat illud baptiſma? Et arguit quod nõ fuit baptiſma Chriſti, quia baptiſma Chriſti habet efficaciã a paſſione ipſius, ergo illã nõ præceſſit, quia effectus nõ poteſt præcedere cauſam ſuam Chriſtus autẽ nõdum paſſus fuerat, ergo &c. Itẽ
† *ſi aliqui fuiſſent baptizati baptiſmo Chriſti ante eius aſcenſionẽ in cœlũ hoc maxime videretur eſſe verũ de Apoſtolis & Chriſti diſcipulis. hoc autẽ non eſt verum, quia Chriſtus volens ad patrem aſcendere, dixit eis, Ioannes quidẽ baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto &c. vt dicitur Act. 1.a.* Baptiſmus aũt Chriſti eſt in ſpiritu. *Vt patet ex prædictis. 1.c. ergo &c. Contrarium videtur per dictũ Auguſt ſuper iſtũ locũ, quia dicit quod Ieſus baptizabat vt Dñs. hoc autẽ eſt baptizare baptiſmo ſuo, ergo &c. Reſpõſio. In hac quæſtione & conſimilibus quæ ſunt de illis quæ non poſſunt ſufficienter per rationẽ inueſtigari, nec earũ veritas habetur per expreſſam ſcripturã, tenendum eſt illud quod eſt magis conſonum ſcripturæ, & rõni, & ideo ſecundum hũc modum in hac qõne eſt ſuccedendum, quia non eſt expreſſum per ſcripturam quale fuerit baptiſma. Sciẽdum igitur, ꝙ Chryſoſ. dicit quod illud baptiſma [...] fuit baptiſma Ioannis, quia ſecundum ipſum baptiſmus Chriſti [non]dum erat inſtitutus, cuius rõ eſt, quia in baptiſmo Chriſti datur ſpiritusſanctus, qui non eſt datus ante Chriſti reſurrectionem, ſecundum quod dicitur infra. 7.f.* Nond. erg ſp. da. qa nõdũ erat Ieſus glorificatus. *Et ideo dicit ꝙ Apoſtoli ante paſſionẽ baptizabant [...] baptiſmo Ioãnis, de Chriſto aũt dr̃, quod ipſe non baptizabat, vt dicitur c. ſe. ſed pro tanto dicitur baptizaſſe in hoc ca. quia actio [...] diſcipulorum ei attribuitur ſicut factum ſerui attribuitur Dom[ino]. Sed iſta nõ videntur conſona ſcripturæ. Quod .n. dicit primum baptiſma Chriſti nõ eſſe inſtitutum ante reſurrectionẽ, non videtur eſſe [ve]rum, quia ſacramenta Chriſti ex ſua inſtõne gratiam conferebã[t] ideo tanto videtur baptiſmus Chriſti inſtitutus, quando data eſt [vir]tus producendi iſtum effectum, hoc aũt fuit quando Chriſtus a Io[anne] baptizatus tactu ſanctiſſimæ carnis ſuæ virtutẽ regenerãdi contulit aquis, & hoc tenetur a doctorib. Licet neceſſitas vtẽdi hoc ſacramento fuerit inducta poſt paſſionem, quia in paſſione Chriſti termina[ta] ſunt figuralia ſacramenta. Hoc ẽt dicit Aug. in quodam ſer. Epiphaniæ. Ex quo Chriſtus in aquis immergit, ex eo omniũ peccata abluit aqua. ablutio aũt auferens peccata, non eſt aliud quã Chriſti baptiſmus, ergo &c. Itẽ quod dicit ſecundo Apoſtolos baptizaſſe baptiſmo Ioannis, non videtur verum, quia ibidem dicitur, quod diſcipuli [Ioan]nis mouerunt brigam & qõnẽ de baptiſmo Chriſti & ſuorum diſcipulorum, quod nõ eſſet ſi Chriſtus & eius diſcipuli baptizaſſent baptiſmo Ioannis, quia nõ crederet ad Ioãnis detrimentum, vt eius diſcipuli inſinuabant, ſed magis ad honor augmẽtum. Præterea ſi fuiſſet tm̃ vnum baptiſma Ioãnis & Apoſtolorum, qõ illa de diuerſis baptiſmatib. nõ haberet locum. Quod aũt dicit tertio Chriſtum in propria perſona non baptizaſſe, ſed tãtum per diſcipulos ſuos, nõ videtur [ve]rum, quia vt dicitur Act. 1. a.* Cępit Ieſus facere & docere, *iõ non eſt veriſimile, quin primo baptizauerit per ſeipſum. Et confirmatur p hoc, ꝙ alia ſacramẽta Chriſtus per ſeipſum primo exercuit ſicut patet de eucharistia, quia primo ipſe corpus ſuum conſecrauit & formam conſecrandi Apoſtolis tradidit, ſimiliter ſacramentum confirmationis per manus impoſitionẽ exhibuit per ſemetipſum & ideo nõ eſt veriſimile, quin ſacramẽtum baptiſmi p ſemetipſum [exer]cuerit, cum ſit primum ſacramentum, & ideo dicendum ſecundum Aug. ꝙ Chriſtus Baptizauit diſcipulos ſuos in baptiſmo ſuo, ſ[cilicet aqua] & ſpiritu ſancto, vt dr̃ in hoc c. quod ipſe baptizabat. poſtmodum officium baptizandi eodem baptiſmate diſcipulis reliquit intendens doctrinæ & prædicationi, ſicut & Apoſtolus Paulus paucos per ſe baptizauit, vt poſſet prædicationi fidelius intẽdere, vt habet [...] 1.ca. quia ibidem ſubdit.* Non.n. miſit me Chriſtus baptiz[are]. *Scilicet principaliter, ſed Euãgelizare, & hoc eſt quod dicit Au[g.] in Epiſtola ad Celentinã. Credibile eſt Apoſtolos fuiſſe baptizatos baptiſmo Chriſti, nec .n. miniſterio baptizãdi defuit, vt hẽret baptizatos ſeruos, p quos cæteros baptizaret, qui nõ defuit humilitatis miniſterio, qñ eis pedes lauit. Authoritas aũt illa quæ habet Io. 7.f. [Non]dum erat ſpiritus ſanctus datus &c. intelligit de datione ſpiritus ſancti in ſigno uiſibili. & hoc modo non dabat in baptiſmo Chriſti ante eius Aſcenſionem, dabat tamen inuiſibilis gratia ſpiritusſancti [eo]dem modo. Ad primum dicendum, quod baptiſmus habet efficaciam a paſſione ratione ſuppoſiti diuini, a qua ẽt ipſa paſſio uirtutem [haba]bat, e[tiam]*

* bat, e

D

NICOLAVS DE LYRA.

* b ,eadem autem erat perſona ante paſſionẽ & poſt paſſionẽ,& per c ſequẽs eadẽ cauſa efficac æ fuit in baptiſmo ab inſtõne ipſius,quã d x tactu carnis Chriſti data eſt aquis virtus regenerandi. Ad ſe- c dum,patet ex prædictis,quod Apoſtoli ante paſſionẽ fuerunt baptizati baptiſmo Chriſti. Quod autem dictum eſt eis poſtea: Vos autem baptizabimini ſpiritusſancto,&c. non intelligitur de baptiſmo ſacramẽtali,ſed de infuſione ſpiritusſancti in ſigno viſibili, qui dicitur baptiſmus ſimilitudinarie,quia in baptiſmo,quod eſt ſacramentũ datur gratia inuiſibilis ſpiritusſancti ſub ablutione aquæ uiſibilis.

ADDITIO I.

In a.3. Vbi dicitur in poſtilla. Dixerunt agricolæ, hic eſt hæ. Super illam declarationem eſt quædam additio,ſcilicet in illo c.Mat. 2 vide ibi, &c.

ADDIDIO II.

In eo.c. Vbi dicitur in poſtil. Ennon Hebraice dicitur aqua. Ennon Hebraice non ſignificat aquam ſed henoth : Quod habet ba propriam literã &.n. pro ſecunda & tertia, pro tertia ſignificat idem quod fontes.

ADDITI III.

In eod. cap. Vbi dicitur in poſtilla. Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. Poſſunt etiam aliter exponi hæc uerba Euangeliſtæ,ſ. Non.n.ad menſuram dat Deus ſpiritum,&c. Vno modo vt intelligantur de diuina natura , quam ab æte no pater dat filio quæ eſt donũ infinitum. Et hoc videtur ſentire gl. quæ in eo loco dicit. Vt tantus ſit filius quantus & pater. Alio modo poſſunt exponi de dono,quod datũ eſt humanæ naturæ, vt perſonæ diuinæ vniatur, quod etiam eſt donum infinitum,prout alia gl.ibidem dicit, Sicut pater plenum genuit verbum, ſic plenum & perfectum unitum eſt humanæ naturę uel creaturæ. Hæc in gl. E

CAPVT IIII.

a *VT ergo cognouit.* Sciebat Ieſus ſcientiam eorum & inuidiam,quod non ideo didicerant de eo,vt eum ſequerentur,ſed perſequerentur,& ideo fugit, docens ſuos cedere talis,non timens. vel euadere eos impotens.

✠ CYRIL. ALEX. Vniuerſa abſque dubio ſicut Deus, cognoſcit. Expectat autem omnis cuiuſque rei opportunitatem , rerumque ... ordinem quam ... nitionem ſuam in ... iſque mirabilis diſpanſans: ſequitur. Audientem omni Iudęo ... purificationi ſublimiorem Ioãnis baptiſmum affirmabant ... a multi ſpreta priſ- ... conſuetudine ad Ioannem proficiſcebantur,alii meliorem Chriſti baptiſmum contendebant , quo multo plures ad Chriſtum confluebant. Iudæorum vero æſtuantem inuidiam vitans rurſus in Galilæam abiit.

b *Et baptizat.* Quod vere dicitur, Ipſe enim ſemper mundat in ſpiritu inuiſibiliter , & dono , ſed eius baptiſmus ſit tam in corpore, qui eſt in duobus, ſcilicet, in aqua,& verbo vitæ,vnde Paulus. Mundãs eam lauacro aquę,& verbo vitæ.

✠ AVG. Baptizabat, quia ipſe mundabat,non baptizabat, quia non tingebat, prębebant diſcipuli miniſterium corporis,pręberbat ille adiutorium maieſtatis.

C c *Sed diſcipuli.* In quorũ baptiſmo dabatur ſpiritus,licet nõ ita manifeſte, vt poſt Aſcenſionem datus eſt ineffabili & inexcogitabili modo.

d *Reliquit Iudęam.* Id eſt Phariſæos incredulos,qui cogitabãt eum perſequi,propter baptiſma ipſius quod creſcebat , & quia per doctrinam eius,legem euacuari intelligebant.

e *Et abiit.* Poſtquã paucos de Iudaico populo ſuſceperit, reliquit incredulos legis literam ſequentes, quæ neminem ad perfectum ducit. *Et abiit Galil.* Id eſt, in ſpiritualẽ ipſius literæ intelligentiam.

f *In Galilæam.* In Galilæa trãsformatio Domini creditur facta, per quam ſignificatur tranſmutatio humanę naturę in priſtinã gloriã. In Galilæa dedit diſcipulis in monte doctrinã,perquã ad vitã tranſituri ſunt credẽtes.

g *Oportebit.* Inter Iudæam & Galilęam Samaria eſt, id eſt, inter legẽ literæ,quæ per Iudæã,& diuinas leges circa Deũ reuolutas,quarũ figura eſt Galilæa, eſt lex naturalis in medio cõſtituta,quia ergo ex lege ſumpſit fundamenta eccleſiæ,oportebat eũ ad gentes tranſire cõſtitutas ſub lege naturæ, vt cũ vtriſque in Galilæã ęternæ beatitudinis rediret.

✠ CYRIL. O prudentiam admirabilem. Nõ.n. huius rei gratia ut gentes doceret,tranſijt,ſed quemadmodũ vim naturalem nunquam ignis amittet,ſic omnino impoſſibile eſt opus ſapientiæ a ſapientia non proficiſci niſi tranſitionem in alienigenas quaſi petentibus minari videretur. c.77.

F

CAPVT IIII.

a Quorum conſilio Ioannes eſt captus. b Diſcipuli. Ioannis qui maxime fuerunt de Phariſæis.

a b VT ergo cognouit Ieſus , quia audierunt Pha- 1

a Vnde magis inuidebant

riſæi, quod Ieſus plures diſcipulos facit &

baptizat , quam Ioannes : quamquam Ie- 2

Id eſt intingeret. a Significat tranſitum de iudæis ad gentes.

c d ſus* non baptizaret, ſed diſcipuli eius , reliquit Iudæam, 3

a Quia de Galilæa uenit Iudæam. b Oſtendit quod ſicut prædicauit Iudęis, prædicauit & gentibus.

e f g & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum tranſi- 4 5

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

* VT ergo cog. *Poſtquam Euangeliſta determinauit de effectu gratiæ quo ad Iudæos,hic determinat de deriuatione ipſius ad gentiles. Et quia Chriſti doctrina dupliciter deriuata eſt ad gentes,ſ.per doctrinam & per miracula,ut habetur Mar.vlt.d. Sermonem confirmante ſequentib.ſignis,ideo primo agitur de deriuatione eius per doctrinam, ſecundo,per miracula,ibi.* Poſt duos d. *Prima in tres,quia primo ponitur doctrinæ Chriſti opportunitas,ſecũdo ipſius qualitas,ibi:* Venit mulier. *Tertio conſequens vtilitas ibi.* Reliquit ergo Hydriam. *Primum oſtenditur ex tribus. Quia primo oſtenditur ex Chriſti receſſu,ſecundo ex eius tranſitu,ibi.* Oportebat. *Tertio ex acceſſu,ibi:* Venit ergo. *Circa primum ſciendum,quod Chriſto baptizato primo,& diſcipulis eius cõſequenter, ut patet ex dicto , phariſæi commoti fuerunt contra eum inuidia , & ideo uolens dare patientiæ exemplum,inde receſſit, & ſic occaſionem docendi gentiles habuit,& hoc eſt quod dicitur.* Vt ergo cog. Ieſus quia audi. Pha. *Quod Ieſus plures diſcipulos f. & ba. quam Ioannes. Phariſæi.n.ex inuidia perſequuti ſunt Ioannem,et procurauerunt eum mitti in carcerẽ,propter quod dicitur Matth.17.b.de Ioanne.* Elias iam venit,& fecerunt in eum quæcunque uoluerunt, &c. *Et eo modo Chriſtum perſequebantur,& eius mortem tandem procurauerunt.*

2 Quamquam Ieſus. *Tũc , licet primo baptizaſſet,ut dictũ eſt.*

3 Sed diſcipuli eius. *In hoc.n, dedit Chriſtus exemplum prælatis eccleſiæ committendi ea quæ poſſunt fieri commode per inferiores, vt ipſi liberius poſſint in altioribus exerceri.*

4 Reliquit Iud. *Quia perſequebantur eius doctrinã. Eodẽ modo dr̃ de Apoſtolis Act.13.g.relinquentib.Iudæã propter eorũ incredulitatẽ.* Vobis oportebat primum loqui vrbum Dei:ſed quia repellitis illud , & indignos vos iudicatis ęternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Deus.

5 Oportebat. *Hic conſequenter oſtenditur conuenientia doctrinæ Chriſti apud gentiles ex ſuo tranſitu , quia in regno decem tribuũ habitabant gentiles,qui tranſlati fuerant a Rege Aſſyriorum illuc, captiuatis inde decem tribubus ſicut habetur, 4.Regum 17. Conueniebant tamen cum Iudæis aliqualiter , quia cum primo fuerunt tranſlati in terram decem tribuum, Dominus miſit leones eos deuorantes,& ideo rex Aſſyriorum habito conſilio ſuper hoc miſit vnũ de ſacerdotibus captiuis,qui doceret eos colere Dominum, verumtamen cum hoc colebant idola,ut ibidem dicitur, nec recipiebant omnes libros ve. Teſt.ſed tantum quinque libros Moyſi,& ſic partim erant Gentiles, & partim Iudæi. Chriſtus autem veniens de Iudæa in Galilæam habebat tranſire per eorum regionem,& ſic habuit occaſionem docendi eos,& hoc tangitur hic.* Oporte. *Tota enim illa regio dicebatur Samaria a nomine ciuitatis metropolis , quæ antiquitus dicebatur Samaria, quamuis enim tunc eſſet deſtructa,tamẽ nomen remanſerat in terra.*

MORALITER.

1 *Vt ergo cognouit,&c.* Sequitur.

A a *Venit er.* Vt agnoſcerent, & conuerterentur ad eum Samaritani, vendicantes ſibi hęreditatem patriarchæ Iſrael.
Ro.11.c. b *Quę dicitur Sich.* Sichar, id eſt, concluſio, vel ramus, id eſt, gentilis populus concluſus ſub peccato, qui eſt ramus de oleaſtro excisus & oliuæ inſertus.

in ſuperficie fons tantum ſit in profundo etiam dr̃ puteus.
g *Venit.* In figura eccleſiæ de gentibus, quę prius hauriebat aquam, id eſt, voluptatem de profundo ſæculi cuius fidem ſitit Ieſus & petit ab ea portari.

Gregorivs. Vel mulier, id eſt, ſynagoga, quæ uenit haurire aquam, id eſt, diſcere hiſtoriam tere legis: cuius fidem petit Ieſus. Puteus, tus, profunditas myſteriorũ legis: qui viri, quinque libri Moyſi, quem nunc habes, id eſt, librum Ioſue. Reliquit driam, id eſt, priſtinam conuerſationem, biit in ciuitatem, id eſt, primitiuam eccleſiam.
h *Da mihi.* Ieſus dens ſupra fontẽ tit à primitiua eccleſia quam de gentibus elegerat potum fidei, qua in eum crederet,

c.78. ✲ Cyrillvs. Aenigmatice ſignificat quamuis Iudæorum genere relicto ad gentes abitura ſit veritas, non tamẽ honor & dignitas patrũ decidet, ſed creſcet potius, quaſi iugibus aquis Chriſti irrigata.
c *Erat autẽ, &c.* Quia naturalis ratio non aliunde ſurgit niſi a cauſa omnium bonorum, ideo pulchrę dicitur fons eſſe Iacob, id eſt, ratio infinita patris altitudine procedens.

1 a transire per mediam Samariam. Venit ergo in ciuitatem Sa-
b mariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob 2
c d Ioſeph filio ſuo. Erat autem ibi fons Iacob. Ieſus ergo fati- 3 4
e f gatus ex itinere ſedebat ſic ſupra fontem, hora autem erat 5 6
g quaſi ſexta, venit autem mulier de Samaria haurire aquam. 7
h Dicit ei Ieſus. Da mihi bibere. Diſcipuli enim eius abierant 8 9
i k in ciuitatẽ, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Sama- 10 11
ritana, Quomodo tu cum Iudæus ſis bibere à me poſcis, quæ 12 †
l ſum mulier Samaritana? Non enim † coutuntur Iudæi Sama- 13

(Interlinear: a Id eſt collectionem fidelium ex gentibus. — a Id eſt ſtagnum. — a In figura Chriſti, qui eſt legitimus hæres patris hæc habens hæreditatem in gentibus. — b Naturalis intellectus. — a ... enim omnia quæ ſunt noſtræ infirmitatis ſine peccato. — b Iter Chriſti incarnatio. — a Per quam feruens fides Samaritanorum. — a E... habitum cognouit. — Cur hoc dixit? a Quia ... ratione diſcrepabant.)

c.78. ✲ Cyrillvs. Quid Arriani? an omnium virtutum dominum imbecillum putabitis? Nã quoniam in vnam perſonam duę naturæ conuenerunt idcirco nec in duos filios vnus Chriſtus ſcinditur & omni poſſe
B vt Deus dicitur, quique impaſſibilis ſit hominis tamen dolores ſibi attribuit, & non vt Deus, ſed vt homo perpeſſus eſt. Non enim poteramus aliter verbum Dei hoĩem factũ cognoſcere niſi loquutus, & paſſus fuiſſet vt homo.

✲ Avgvstinvs. Fortitudo Chriſti nos creauit, infirmitas recreauit & ex oſſe Adam facta eſt vna, & loco coſtę repoſita eſt caro facta eſt mulier ex coſta tanquam fortis factus eſt Adam in carne tanquam infirmus Chriſtus eccleſia. Illius infirmitas noſtra eſt fortitudo.
d *Ieſus ergo fa. &c.* Allego. Iter Ieſu, carnis eſt aſſumptio in qua eſt fatigatio, i. infirmitas, releuans hoĩem quem creauit potentia: ſeſſio eſt humilitas. Sexta hora, ſexta ætas qua venit puteus profunditatis huius ſęculi, Samaritana eccleſia venit nõ iã iuſta, ſed iuſtificanda. Aqua putei voluntas huius ſæculi, q̃ quaſi de profundo extrahit ſubmiſſis & inclinatis ad eam hoĩbus, præmiſſa cupiditate quaſi hydria.
e *Sedebat.* Quaſi laſſitudinem releuãs in quo indicatur magiſter docturus accedentes & poſſeſſurus.
C f *Supra.* Fons dicitur vbicunque manat aqua de terra, ſed ſi in

petit a natura potum rõnis, qua conditor & redẽptor ſitiget. Apoſtoli miſſi in ciuitatẽ, i. in mundũ, emere ſpirituales eſcas, i. fidem & actionẽ & cognitionẽ, quib. miniſtri ſatiantur eccleſiæ. *Da.mi.* Licet Ieſus poſt fatigationem ſitire poſſet, tñ hunc potũ nõ exigit, ſed vt cor eccleſiæ tũ pro laboris eius cognitione potus ei efficiat deſiderium.
i *Diſcipuli.n.* In ciuitatem diſcipuli abierunt ſcilicet ad Iudæos, qui legis valle muniti, & prophetiæ ſunt telis armati, vt cibos emerent ipſorum ſcilicet corda prædicationis dei Deo præparantes.
K *Dicit ergo.* Neſciens quem potum petit ab ea, putans de aqua opponit ſe eſſe de alienigenis vaſculis, quorum conuerſatione nõ utuntur Iudæi, ſed Ieſus, qui fidem ... bat, ei ſpiritum dare cupiebat, & eam admonet ut petat ... ritus eſt autem & donum Dei & viua aqua.
✲ Cyril. Quoniã ab oĩ re immunda cauendũ Iudæis iubebat, vana potius ſuperſtitiore quam exacta legis co... tione & uoluntate cõmoti nec tangeret alienigenæ cor... aut uaſculum, uel ſimul comedere & bibere patiebantur.
l *Non.n.c.* Samaritanos Iudæi execrantur & ſupplantatores vocant, quia eos hæreditate patris ſui Iacob priuauerant ... ſtinendo a cibis & uaſis eorum.

Reſpon

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Ve.ergo. *Hic tertio ponitur opportunitas docendi ex acceſſu, qa acceſſit ad locum delectabilem & quietum & doctrinæ aptũ. Tum propter amœnitatem loci: Tum propter fontis ibidem exiſtentis proprietatem quæ ſignat doctrinam Chriſti & gratiam, ſecundum quod dicitur Iſa. 12.a.* Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, &c. *Et hoc eſt quod dicitur.* Venit er. in ciuitatem Sa. quę di. Sichar. *Antiquitus dicebatur Sichen, vt habetur Gen. 33.d.*
2 Iuxta prędium. *Iacob enim veniens de Meſopotamia emit agrũ ab Emor principe ciuitatis Sichem, & ibi ad tempus habitauit iuxta urbẽ, vt ibidẽ dicitur, ſed ꝓpter raptũ Dinæ filiæ ſuæ occiſi ſũt habitatores illius ciuitatis à filijs Iacob et ſic ceſſit in poſſeſſionẽ eius et*
Diuiſio. *illũ locum dedit Iacob moriens filio ſuo Ioſeph vt habetur. Gen. 48.*
3 Erat autem ibi fons Iacob. *Id eſt, puteus quem ipſe foderat, quando ibi habitauit.*
4 Ie. ergo fa. ex itinere. *Ex quo apparet veritas humanæ naturæ ex infirmitate.*
5 Sedebat ſic. *Propter loci aptitudinẽ ad quieſcẽdũ & docendũ.*
6 Hora autem. *Hoc dicitur ad oſtendendum cauſam fatigationis, quia per magnum tempus ambulauerat peditando.*
7 Venit mu. *Poſita docendi opportunitate, hic conſequẽter ponit qualitas doctrinæ. Et diuiditur in duas: quia primo ponit in docẽdo conueniens ingreſſus, ſecũdo, debitus pceſſus, ibi:* Reſpondit Ieſus. *Conue-*

Conueniens ingreſſus fuit per hoc, quod Chriſtus petijt à muliere ... tum corporalem volens ſibi reddere potũ ſpiritualem quia modus ... ſtructionis humanæ eſt quod à ſenſibilibus ad intelligibilia de... & hoc eſt, quod ſubditur. Venit mulier de Sama. *Samaria ... eſt nomẽ ciuitatis, ſed gentis vel regionis quia illa mulier fuit ... ciuitate Sichem, quæ tũc metropolis Samaritanorũ, vt dicit Ioſephus 11. antiquitatum Samaria enim erat deſtructa & reædificata, nomine eius mutato, quia tunc Sebaſte dicebatur, vt habetur ... antiquitatum.*
8 Di. ei Ie. *Cauſa quare petit à muliere, ſubditur.*
9 Diſcipuli.n. eius. *Et ideo nõ fuerãt pſentes ad dandũ ſibi ...*
10 Vt ci. &c. *Quia ſuper fontem comedere volebant ſicut pau... nec ad magna hoſpitia in villam declinabant.*
11 Dicit ergo ei mu. *Cognouit enim per habitum eum eſſe ... quia ſicut erant diſtincti ab alijs in culto Dei & in corporali circumciſione, ita etiã in veſte propter quod Nu. 15.d. præcipitur qui habeant fimbrias per angulos palliorum.*
12 Bibere a me. *De hoc etiam mirabatur. Cuius cauſa ſubdit...*
13 Non enim. *Licet.n. eſſet Iudæis præceptum ne iungerent ... & amicitias cum alijs nationibus tamen ſpecialiter abominab... Samaritanos. Tum quia terram eorum pro parte occupauerãt ... quia multas moleſtias eis fecerant in reædificatione templi & ciuitatis, ut patet, 1. Eſdræ.*

✲ *Reſp*

MORALITER.

† 4 *Ieſus autem fa. & c.* Iſta fatigatio fuit ſignũ paſſionis Chriſti futurę tali hora.
7 *Venit mulier de Samaria.* Per hãc mulierẽ q̃ gentilis erat intelligi põt vniuerſitas ſtudentium in doctrina gentilium.
8 *Dicit ei Ieſus. Da mihi bibere.* Per hoc ſignificatur, quod intendebat aliquos peritos in doctrina gentiliũ ſibi incorporare per fidem, ſ. Dionyſium, Amboſium. Auguſtinum.
† *Quomodo tu cum Iudæus ſis bibere à me poſcis quæ ſum mulier Samari.* Hoc admiratiue dicitur, qa quando tales ſicut Dionyſius & cæteri ad fidẽ conuertebantur, alii de gentibus mirabantur.

† *Reſp*

eſpondit Ieſus. Pedentim & ſimplicib. verbis inſtruit,vt lem donum Dei,i.ſpiritum poſſit accipere.

✲ Cyril. Se Deum profitetur. Nemo.n.Dei dona polargiri,niſi Deus natura ſit. Aquam porro viuam Spiſſancti gratiam viuificantem appellat.

b *ixit ei mulier*. A· viua dicitur nō niſi quæ oritur, piturde qua mu carnaliter ſapiēs t. Cum haurito- n non habeas,& eus altus ſit, quo do habes aquam im? Sed ne forte m fontem pro- tere videret ſub- Nunquid tu me es, id eſt, potes lior eſſe Iacob, cum ſuis vſus eſt ?Contra quod er perte Chriſtus ndit ſe non car- ter, ſed ſpirituali loqui, dicens nō e eum qui ſuam am biberit.

c *unquid tu*. Aliena Iacob patrem ſuum vocat, quia ipſa ſub lege Moy xerat, & prædium quod Iacob filio ſuo dederat,poſſiat.

✲ Cyril. Artib.magicis ſine inſtrumento putabat hauſtum aquam viuā putās quæ a fontib. eſt,ſed hauſta poſt icata ſi de Chriſto non pie ſenſiſſe ſanctū ſancto cōparat, me de difficultate hauriēdi,ſed de aquæ qualitate loqī.

✲ Cyril. Samaritani minores Iudæorum ſuo patres appellant quia erant vicini & nonnulla Hebraici religionis probauerant, & Hieroboam decem tribus ſecum contrahens Samariam habitauit.

D C.84.

Quod eſt ſpiritus Dei.
a tanis. Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Si ſcires donum Dei &
Dator ſpiritus. Id eſt, petit a te fidem. a Subaudis aquam viuam,i.ſpiritum per quem daretur etiam fides.
quis eſt,qui dicit tibi. Da mihi bibere,tu † forſitan petiſſes ab
a Merito fidei.
b eo, & dediſſet tibi aquam viuam. Dicit ei mulier Domine
Id eſt, profundus.
neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt. Vnde ergo
Quæ niſi hauriatur de imo putei,haberi non poterit. Maius aliquid nobis dando
habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre noſtro Ia-
c a Hunc. Hauritorio aquam extrahens. b Per quos perfectiores in eccleſiæ.
cob,qui dedit nobis puteum, & ipſe ex eo bibit, & filiis eius
d a Minores uel prorſus ignorantes.
& pecora eius? Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Omnis, qui bibit
a Figurali. b .ſ. voluptatem ſæculi,quam talis aqua ſignificat. Promittit ſatietatem ſpiritus quæ ſtet in reſurrectione, quia apud eum eſt fons vitæ, quo inebriabuntur.
ex hac aqua, ſitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua; quam
e ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua quam da-
f bo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.

✲ Avg. Vaſculum cupiditas, aqua voluptas, reficitur, nō extinguitur. Tra. 15.

d *Et ipſe ex eo*. De puteo bibūt homines & pecora, & similiter de ratione, quaſi deprauata & obſcurata magno labore foditur, & exercetur bibunt autem quidā vt homines, qui ea ratione ad bonū vtuntur vt ſancti. Qui dam vt pecora, qui vtuntur ea ad malū, vt philoſophi. †Vtique E

e *Qui au*. Quicunq; meæ prędicationi cor accommodauerit & gratiæ donum cognouerit, fides, q̄ per dilectionē operatur in eo naſcitur & ſic tandem in vitam tranſibit ęternā. Gal.5.b.

f *Aqu*. Aqua corporalis deorsū fluit, aqua ſpūalis ſurſum ſalit & ſecū eos qui eā bibunt in æternā gloriam ſubuehit.

✲ Cyril. Spirituſſancti gratiam, qui adeptus eſt præceptis hominum non indiget, ſed ad potum verbi cęleſtis alios poteſt horari. C.85. F

Cyril.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reſpondit Ieſus. *Hic conſequenter ponitur debitus proceſſus docendo, quia primo docet Chriſtus uerbis ſecūdo ſignis, ibi:* Dicit ... ade. *Prima in duas, quia primo ꝓponit intentū, ſecundo remouet ...ieris falſum intellectū, ibi:* Reſp.o Ie. *Habita igitur occaſione loqui de aqua ſpirituali ex uerbis mulieris:* Reſpōdit Ieſus & dixit ei: ſi ſci.don.Dei. *Id eſt, gratia ſpirituſſancti, in quo dona dant.*

2 Et quis eſt qui di. *Quia potens eſt & paratus gratiam ſpirituſſancti dare omnibus petentibus eam fideliter & deuote.*

3 Tu forſitan. *Hoc dicit propter liberi arbitrij uertibilitatem.*

4 Petiſſes ab eo. *Quia gratia non datur adultis de communi lege ...motu proprio in Deum.*

5 Et dediſſet ti.aquam. *Id eſt, ſpirituſſancti gratiam, quia æſtum concupiſcentiæ refrigerat & per deuotionem humectat. Dicitur ergo ...a uiua ad ſimilitudinem aquæ in corporalibus, vbi dicūtur aquæ ...æ quæ cōtinuantur principio ſuæ ſcaturiginis. Aquæ autem mor...æ dicuntur illæ quæ ſunt collectæ in lacubus & ciſternis gratia au...m ſpirituſſancti cum ipſo ſpirituſancto contiguatur, quia gratia ...n eſt in anima, niſi ſpirituſſanctus ſpeciali modo habitet in ipſa & ...ia mulier erat aſſueta in corporalibus intellexit verbum Chriſti aquæ corporali, ideo ſequitur.*

Dicit ei mulier. *Quaſi dicat non potes mihi dare aquam viuam ...iſto puteo, quia non habes inſtrumentū ad hauriendum, & puteus ...ita profundus, quod non poſſet attingere cum manu.*

7 Vnde ergo ha.aquam. *Quaſi dicat nō potes mihi dare niſi tu ...eres hoc miraculoſe, quod non videtur, quia tūc tu eſſes maior patriarcha Iacob quod non videtur & hoc eſt quod dicitur.*

8 Nunquid tu,&c. *Qui fuit contentus aqua huius putei ideo ſequitur.*

9 Qui dedit nobis puteum; *Inquantum fodit ipſum, ut prædictū ... quod nō feciſſet, ſi aquam viuā pro uoluntate ſua aliunde habere potuiſſet.* Et ipſe ex eo bibit & filij eius & pecora eius.

10 Reſpondit Ieſus & dixit ei. *Hic remouet falſum intellectum huius mulieris, oſtendens quod loquebatur de aqua materiali, ſed ſpirituali & hoc eſt, quod dicitur.* Reſpondit. Ieſus & dixit ei.

11 Ex hac aqua. *Scilicet materiali, de qua tu intelligis.*

12 Sitiet iterum. *Quia non ſedat ſitim niſi ad tempus.*

13 Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei. *Id eſt, gratia ſpirituſſancti.*

14 Non ſitiet in æter. *Sed cōtra hoc videtur illud Eccle. 24.c. Qui bibunt me, adhuc ſitient. Vbi loquitur de aqua ſapientiæ. Dicendum, quod ſitis uno modo accipitur pro deſiderio alterius rei non habitæ, & ſic omnis res temporalis adepta magis generat ſitim quam tollat quia cupiditatem augmentat. Similiter aqua corporalis, quia non habet effectum niſi ad tempus oportet iterum quod alia aqua numero ſumatur ad ſedandum ſitim, & ſic fit interruptio. Alio modo accipit ſitis pro deſiderio eiuſdē rei habitæ ad habēdum eam perfectius, & ſic habentes Deum per gratiam, ſitiunt habere ipſum per gloriam. Et hoc modo loquitur autoritas* Eccleſiaſtici *præallegata. Tertio modo accipitur ſitis pro excluſione faſtidij à delectatione habita & ſic beati dicuntur Deum ſitire. Cū ego dicitur hic.* Non ſitiet in æternū. *Intelligitur ſiti primo modo dicta, quia habens gratiam Dei, habet Deum, & ideo nō deſiderat aliquid quod non habeat, ſed deſiderat Deum quem habet, habere perfectius ideo ſequitur.* Sitis acceptio triplex.

15 Sed aqua quam,&c.fons aquę ſa.in vi. &c. *Quia per gratiam ſpirituſſanctus inhabitat mentem qui eſt origo gratiæ facientis hominem ſalire in vitam æternam. Naturale eſt enim quod aqua tātum aſcendere poteſt quantum deſcendit, & ideo ſicut aqua gratia à Deo in nos deriuatur, ita per ipſam anima ad Deum eleuatur, quia per ipſam conſors diuinæ naturæ efficitur, vt dicitur ſecundo Petri primo a. Magna & precioſa dona donauit vobis, vt per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ.*

✲ Dicit

MORALITER.

1 *Reſpondit Ieſus.* Ac ſi dicat. O tu gentilitas, ſi ſcires gratiā ...a tibi concedendam, tu non mirareris, ſed eam peteres ...cibus deuotis & hęc gentilitatis ignorantia magis deſignatur cum ſubditur.

7 *Vnde er.hab.&c.* Quia gentilitas ignorabat Chriſti potentiam.

10 *Omnis qui bi.ex a.*i.ex gentilium doctrina.

12 *Sitiet iterum.* Nā philoſophi de facilitate loquentes, non ...igerunt ab aliquod quod eſſet humani deſiderii quietatiuum quod tñ eſt de ratione felicitatis. Illis vero qui magis appropinquauerunt veritati poſuerunt felicitatem hominis in ſpeculatione primæ cauſæ, quæ tamen ſpeculatio eſt per creaturas de qua certum eſt per experientiam, quod hominis deſiderium non quietat.

13 *Qui aūt biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternū.* Quia doctrina euangelica felicitatē perfectā, quę conſiſtit in viſione & fruitione Dei oſtendit, & gratiam (quæ datur credentib. euangelio) ad illam perducit ideo ſequitur.

15 *Sed aq.quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitā æternā. Dicit ei mulier. Domine da mihi hanc aquā ut non ſitiam neque ueniam huc.* Nā gentilitas audita prædicatione apoſtolorum & aliorum diſcipulorum deuote recepit fidem Chriſti.

† *Dicit*

A ✱ Cyr. Feminea eſt fęminearum oĩm mens, Mollis.n. ac tardus eſt eorum intellectus, doctior natura virorum & callidior, daturq; occaſio ad manifeſtãda occulta mulieris. ✱ Avg. Vir eſt intellectus animæ, vt oculus corporis, à verbo vera luce illuminandus, quia caput viri Chriſtus. (1. Cor. 11)

a *Dicit ad eum mul.* Delectata promiſſione Dñi, volens non ſentire vt exoneraretur his laboribus, adhuc carnaliter putat promitti ſibi, ſicut Eliæ datum eſt 40. dieb. non eſurire, neque ſitire, ſed volens Ieſus vt illa iam intelligat, dicit. (3. Reg. 19.b.)

b *Vade voca virum tuum, &c.* Vt eo duce ad contemplationem ſpiritualis intelligentię aſcẽdas. *Vade voca virum tuum.* Tu ſenſualis voca rõnalem intellectũ, quo vt viro regaris, tu q̃ modo carnaliter ſapis, hũc ego lux & caput viri illuminabo. Q.d. Hæc quæ dico nõ carnaliter vt tu animalis facis, ſed ſpiritualiter ſunt intelligẽda, & ductu rationis accipiẽda, & ideo tu para intellectum mihi & veni, intelligendo hæc ſpiritualia quæ dico. († Verſ.)

a Dicit ad eum mulier: Domine da mihi hanc aquam, vt non 1
b ſitiam, neque veniam huc haurire: Dicit ei Ieſus: † Vade vo- 2
Id eſt, rationalem intellectum.
c ca virum tuum, & veni huc. Reſpondit mulier, & dixit: Non 3 4
Quia vere dixiſti.
d habeo virum: Dicit ei Ieſus: Bene dixiſti: quia non habeo vi- 5 6
e a Dum dicit aliquid quod ab eo non audiuit, probat ſe non ab eo didiciſſe, quod uirum non habet, ſed ex diuinitate ſciſſe.
f rum. Quinque enim viros habuiſti, & nunc quem habes, non 7 8 9
Quod.
eſt tuus vir, hoc † vere dixiſti. Dicit ei mulier: Domine video 10 †
Vere es propheta, quia omnia noſti. a Iacob & filii eius.
g quia propheta tu es. Pãtres noſtri in monte hoc adorauerunt 11 12 13
h

paradiſo, de multiplicatione humanæ propaginis. Ter... Noe ante diluuiũ de fabricanda arca. Quarta, poſt dilu... de diuiſionib. gentiũ. Quinta, Abrahã de circunciſion... immolatione filii. His quinq; legib. quaſi quinq; viris ... mana aĩa ab initio mundi vſq; ad Moyſen ſubiecta fuit ... ſt ea data eſt lex l... ræ, quę nullam ... tem contulit, v... dicitur: *Quem nun... bes, non eſt tuus vi...* mitte literam, v... ad ſpiritum liter... nouum Teſtam... tum, a quo ſpiri... lem virtutum p... concipias.

Avg. Quinqu... ri, i. quinque ſe... corporis te rexer... nunc in tempor... ſcretionis nõ te r... vir, i. intellectu... pientię, ſed adulter, i. error corrumpit, dum carnaliter dico accipis, & ideo voca virum, vt (ſicut dico) ſpiritua... intelligas. Ideo quinq; ſenſus in minori ætate dicuntu... ri, quia ſunt legitimi. Poſt lapſum.n. hominis & dec... Dei naturaliter regitur illa ætas, non ad æterna, ſed a... temporalia appetenda ſi mulcent, vitanda ſi offendu...

c *Reſpondit mulier.* Reuera hæc mulier tunc non habebat virum, ſed vtebatur quodam non legitimo, de quo reſpõdet adhuc carnaliter ſapiens, qui nondum vocauerat virum, i. intellectum.

d *Dicit ei Ieſus.* Paulatim eã attollens adhuc myſteria loquitur, vt paulatim perduceret eam ad cognoſcẽdũ, quis cum ea loqueretur. Et non opus bonũ, non prudẽtem mulieris laudat reſponſionem, ſed veritatis laudat confeſſionem.

e *Bene dixiſti, &c.* ✱ Cyril. Non qui ex voluptate conuenerunt, ſed qui ſecũdum legem ex charitate conſenſerũt ſanctis cohabitare nuptiis dicuntur. (c.88.)

C f *Quinq; enim viros.* Quinq; viri, ſunt qũinq; leges humanę naturæ datæ. Prima, in paradiſo ante peccatũ in prohibitione ligni. Secunda, poſt præuaricationem & expulſionẽ de paradiſo, (Qunq; leges humanæ naturæ. Gen. 2.c)

g *Quia propheta es tu.* Mulier ex auditis proficiens, iam ... rat aliquatenus habere intellectum, vnde & propheta... cat, ſed non plenum, quia non credit veniſſe Chriſtu...

✱ Cyril. Quia in monte Garizim data benedicti... hinc orta eſt ridiculoſa religio Samaritanorũ, qui ta... gione quam imperitia Iudæis vicini nõ veram de De... tentiã habentes, contendebant in Syon tãtummodo adorandum, quaſi manufacto templo concluderetur.

h *Pa.no.&c.* Propheta es tu, & ideo iudica de hac cont... ne, q̃ me mouet. Iudęi ſe præferebãt Samaritanis pro ... plo qđ ædificauit Salomon, in quo adorabãt. Ecõtra S... ritani aduerſum Iudęos ꝓ mõte, in quo & nõ in tẽplo adorauerũt, q Deo placuerũt. Et ſic patriarchę in mo... Iudęi in tẽplo adorauerũt, ꝑfigurantes modũ bene or...

a *Mul*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dicit ad eum mulier Domine da mihi. *Quamuis enim ad plenum non intelligeret verba Chriſti, tamen audiens huius aquæ bonitatem, petiit eam, & ſubdit cauſam.* ✱

2 Vt non ſitiam neque veniam huc haurire. *Id eſt, vt liberer à ſitis ardore, & à labore veniendi huc hauriẽdi & deportandi.*

3 Dicit ei Ieſus. *Quia adhuc non poterat capere hęc mulier verba Chriſti, ideo conſequenter procedit ad ſigna. Et diuiditur in duas, qa primo inſtruit cauſam per reuelationẽ ſecreti, ſecundo per ſolutionẽ dubij ibi:* Dicit ei mulier. *Secretũ autẽ iſtud erat quia mulier adulterum tenebat qui tamen ab omnibus hominibus loci illius credebatur eſſe maritus eius, & ideo per hoc quod Chriſtus hoc ſecretum mulieri dixit, oſtendit ſe ſcire peccata occulta, & hoc eſt quod dicitur:* Dicit ei Ieſus: Vade voca virum tuum. *Scilicet putatiuum.*

4 Et veni huc. *Hoc non dixit Ieſus ad hoc vt illa mulier eum adduceret ad ſe, ſed vt ex reſponſione eius conuenientius ipſam argueret, ſecretum reuelando vnde ſequitur.*

5 Reſpondit mulier, & dixit ei. Non habeo virum. *Scilicet legitimum.*

6 Dicit ei Ieſus. *Exponendo eius dictum.* Bene dixiſti. *Quia non habeo virum. Et ſubditur.*

7 Quinque enim viros habuiſti. *Id eſt, legitimos.*

8 Et nunc quem habes, non eſt tuus, vir. *Secundum veritatẽ, ideo ſequitur.*

9 Hoc vere dixiſti: *Illud quod alias finxiſti eum eſſe virum tuum mendacium eſt.*

10 Dicit ei mulier. *Hic conſequenter inſtruit eam per ſolutionem dubij. Et diuidit in duas, quia primo ponit ipſius Ieſu inſtructio. Secundo mulieris reſpõſio, ibi:* Dicit ei mulier. *Scio. Circa primã partem ſciendum, quod mulier percepit eũ eſſe prophetam ex boc ꝙ eius ſecretum cognouerat, ideo conuertit ſe ad interrogãdum eum de ... dam dubio, quod inter Iudæos, & Samaritanos vertebatur. Et ... ditur in duas, quia primo ponitur mulieris interrogatio, ſecũdo ... ſti reſponſio ibi:* Dicit ei Ieſus. *Circa primum ſciendum, quod ... reuertentes de captiuitate Babylonica noluerunt Samaritanos ... ciari ſibi in ædificatione templi, vt habetur 1. Eſdræ 4.a.* Et ide... cerunt ſibi locum adorationis diuinæ in monte Gari... *Vt dicunt aliqui. Ioſephus autem aſſignat aliam rationem, dic... quidam Iudæus nomine Manaſſes accepit filiam principis Sam... norum. Et qa apud Iudæos ſummũ ſacerdotium erat valde bon... cum, rogauit ſocerũ ſuum vt faceret ſibi templum in Garizim, ... ſacerdotio fungeretur, vt habetur 11. antiquitatum. Samarita... dicebant, quia hic locus magis erat conueniens orationi quam Ieroſolimitanum. Iudæi autem contrarium dicebant, & erant ad vtramque partem, & ideo mulier voluit audire à Ieſu circ... ſuã ſententiã, & hoc eſt quod dicitur:* Dicit ei mulier. Dom...

11 Video. *Per effectum ſcilicet per reuelationem ſecreti.*

12 Quia Propheta tu es. *Inſtrue igitur me de loco debitæ ora... & arguit quod locus Garizim ſit conuenientior, per hoc ꝙ a... patres veteris Teſtamenti ibi adorauerunt. Quia filij Iſrael ... diendo terram promiſſionis, in loco illo benedixerunt Deum, vt ... tur Deuteron. 27.b. Similiter Iacob patriarcha & filij eius pr... lum manſerunt vt ſupra dictum eſt, & ideo in illo loco oratio... ſacrificia fecerunt, quia ante ædificationem templi Iudæi, in m... adorabant & ſacrificabant, ut patet de Abraham Gen. 13.d. ... Salomone. 3. Regum. 3.a. & in alijs multis, ideo probabile eſt, ... cob & filij eius in monte Garizim adorauerunt, & hoc eſt ꝙ di...*

13 Patres noſtri in monte hoc adorauerunt. *Vocabant Samaritani patres veteris Teſtamenti pates ſuos, quia recep... quinque libros Moyſi, & in parte erant Iudæi, vt dictum eſt.*

✱ 1 Et ...

MORALITER.

3 *Dicit ei Ieſus. Vade voca virum tuum.* Per quem ſignificatur intellectus, qui ad capiendum Chriſti doctrinam eſt applicandus. †

† *Domine video, quia Propheta tu es.* Per hoc enim quo... mulier quæſiuit a Chriſto debitum ad orationis mo... gnificatur, quod Gentiles vnius veri Dei cultũ recepe... & idololatriam abiecerunt.

a *lier.* In hoc loco Dn̄s iactantiā Samaritanorum repri-
mi qui puta ant ſe nō minoris religionis fuiſſe q̄ Iudæos.
Lo uit ergo n perſona prophetarū & oīum qui in Chri-
ſtu credūt: vnde ait. Vos adoratis patrē quē neſcitis, quia
nul s adorat patrē niſi filiū adoret, per quē ad notitiā pa-
tris enitur. ſed nos
ſci ıs filiū, & per
fili ı patrem, vnde
ſeq tur, quia ſalus
ex I deis eſt, &cæ.i.
qui Chriſtus, qui
eſt us, ex Iudæis
eſt, non ſolum ori-
ge carnis, ſed etiā
ex e orta eſt fides,
& imitiua eccle-
ſia.
b C *de mihi.* Quia iā
eſt te vir, qui po-
teſt redere, & ideo
cre *. Quia niſi credi-*
deri non intelliges.
c *ando neq; in mon*
te. ce pariter mōs
veſt & templum
Iud orum reproba
bi , ſed in hoc e-
ſtis npares, quod
vos amaritani ado
rati quod neſcitis,
ſed os Iudei non omnes, ſed electi adoramus, qđ ſcimus,
qu nobis cognitio Dei teſtamentum, prophetia promiſ-
ſa, nobis Chriſtus, & hoc eſt, quia ſalus ex Iudæis eſt, ſed
qu uis ita ſimus differentes, tamen non præfero locum
Iu orum loco Samaritanorum, & hoc eſt.

CYRIL. Locus non quæretur vbi Deus habitet, quæ
om ia replens vbique adorabitur, Tēpus iſtius translatio-
nis t tempus conuerſationis Chriſti cum hominib. qui
mi biliter mulierem inuitat, vt de Dei filio aliquid cogi-
tet Patrem enim Deum appellauit, Pater vero niſi filius
e intelligi nequit.
d *ue.ho. & nunc eſt, quando.* Priuſq̄ venirē in carne, nemo
C po it adorare patrem in ſpiritu & veritate, præter patriar
chas & prophetas, quib. mea incarnatio reuelata fuit, ſed
per meam præſentiam in carne fient ueri adoratores. D

CYRIL. Ser s ſeipſum annumerat, qui ea ratione qua
verbum caro factum eſt non adorat, ſed factus homo pro-
pter nos propter carnem id ſuſcepit.

Iudæi. a Templum. b Quaſi alibi nemo poſſit placere Deo.

& vos dicitis, quia Ieroſolymis eſt locus vbi adorare opor-

a Quia iam cæpit intelligere, ſuperaddit. b Quia iam eſt in te uir qui poteſt credere, & ideo crede, quia c Cum ablata umbra lux ueritatis irradiauerit, ut appareat in locis non eſſe Deum ſed in puris mentibus.

a b tet. Dicit ei Ieſus: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quan-
c do neque in monte hoc, neque in Ieroſolymis adorabitis

Quia ueri Iudæi non eſtis. a Quorum patribus promiſſus eſt Chriſtus.

patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus, quod

Per legem & prophetas. a Cum ſpiritus, poſt meam reſurrectionem dabitur. Cum a qui mihi firma fide adhærent.

d ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed † venit hora, & nunc eſt

Non de uanis.

e quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & ve-

a Adorantes in ſpiritu & ueritate agnitionis. Quia.

f ritate. Nam & pater tales quærit qui adorent eum. † Spiri-
tus eſt Deus, & eos qui adorant eum in ſpiritu & veritate o-

Quaſi ueniet.

g portet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Meſſias venit, qui

Finis legis & prophetarum.

h dicitur Chriſtus. Cum ergo venerit, ille nobis annunciabit

e *In ſpiritu & uerit.*
Non in templo, nō
in hoc mōte, ſed in-
1 terius in intimo tē-
2 plo cordis & in veri-
3 tate cognitionis pa-
4 trem eſſe adorandū.
5 f *Spiritus eſt Deus.*
6 Cum Deus ſit ſpiri-
7 tus & non corpus nō
8 querit corporeū lo-
9 cum, montē vel tem
10 plum in quo oretur,
11 ſed ſpiritus purus eſt
12 eius tēplum, in quo
13 oretur, non de viſibi
14 lib. quæ tranſeūt, ſed
16 de æternis quæ veri-
tas ſunt.

CYRIL. Tempus
17 aduentus ſui ſignifi-
18 cat, in quo figuras le
19 gis in veritatem, &
vmbram in cultum
ſpiritalem, tranſmu-
tari inſinuat, & ſpiritualis adorator gratus eſt qui non for-
ma & figuris Iudaicis ad pietatem obumbratur ſed Euāge
lica virtute refulgens recta dogmatum diſciplina verā per-
agit adorationem.

† ventura eſt. E

†24.q.3. c. quidā. ver. animo mor phia. c.93.

g *Scio quia Meſſias uenit, qui dicitur, &c.* Iam per verba docen
tis amplius prouecta, ſcit à quo perfecte debeat inſtrui, id
eſt, à Meſſia.

AVG. Meſſias vnctus eſt, Grece Chriſtus eſt Hebraice
Meſſias eſt, vnde & Punice meſſe dicitur vnge, cognatæ qp
pe ſunt linguæ, & vicinæ Hebræa; Punica & Syra.
h *Ille nobis annunciabit omnia. Dicit ei Ieſus.* Qualiter ſpreto tē
plo vel monte in ſpiritu & ueritate adoremus oſtendet, &
abiectis vmbris veritate illuſtremur.

CYRIL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 vos. *Scilicet, Iudæi.*
2 icitis. *Econtrario.*
3 uia Ieroſoly. &c. *Quaſi dicat, Non videtur conueniens illud dicitis, ratione prædicta, Sciendum tamen quod locus conueniē erat in Hieruſalem, quia erat à Deo electus vt eſſet locus adorationis, & ſacrificij, vt habetur 2. Paralip. 6. a.*
4 Dicit ei Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, mulier enim deuo tierat eum, quia cognoſcens eum prophetam non conuertit ſe ad quærendum de curioſitatibus, vt de euentu futurorum, & conſimili bus ſed de modo uel loco colendi Deum, ideo inſtruit eam di.*
5 ulier crede mihi. *Quia accedentem oportet credere. Heb. 11. b. & Iſa. 7. b.* Niſi credideritis non intelligetis, *Secundum tranſlationem. 70.*
6 eniet hora. *Scilicet tempus publicationis Euangelij.*
7 uando neq. in mō. hoc. *Quia cultus Gentiliū tunc ceſſauit.*
8 eque in Ieroſolymis ador. pat. *Quia tēplum diuina diſpoſitione deſtructum eſt 42. anno poſt paſſionem Chriſti, vt ſic deuotio populi curreret Ad Chriſtum, & ex Gentilibus & Iudæis fieret vnus populus Chriſtianus, ſubtracto eo quod impediebat hanc coniunctionnē, ex vtraque parte, quia idololatria Gentilium erat abominabilis Iudæis & onus ceremoniarum legalium erat importabile Gentilibus, & ideo per Chriſtum vtrumque eſt amotum per publicationem Euāgelii, ideo ex Iudæis & Gentilibus factus eſt vnus populus Chriſtianus & ſic patet, quod Chriſtus eā inſtruxit de uero cultu diuino in proximo futuro, quia idololatria Gentilium & ceremoniæ Iudæorū conuertenda erant in ſpiritualem nouæ legis cultum diuiuum, uerumtamen quia ante publicationem Euangelij cultus Iudæorum erat licitus & bonus, non ſic autem cultus Gentilium, ideo ſubdit Saluator.*
9 Vos adoratis quod neſcitis. *Attribuere enim Deo illud quod ſibi non conuenit, vt quod ſit corporeus vel aliquid huiuſmodi, eſt ipſum neſcire hoc autem faciebant Gentiles, & maxime iſti Samaritani, Iudæi vero habebāt veram cognitionem de Deo, vt dicitur Pſal. 75. a.* Notus in Iudæa Deus. *Ideo ſequitur.*
10 Nos adoramus quod ſcimus. *Et quia vera cognitio Dei per legem & prophetas erat conceſſa populo Iudaico, ſicut & alia bñficia ſpiritualia & diuina, propter hoc, quod Chriſtus erat naſciturus ex eis, ideo ſubditur.*
11 Quia ſalus ex Iudæis eſt. *Id eſt, Saluator ex eis expectatur. Et quia per ipſum Saluatorem cultus ceremonialis legis conuertendus erat in ſpiritualem ritum nouæ legis, ut dictum eſt, ideo ſequitur.*
12 Sed venit hora, & nunc eſt. *Quia a tēpore prædicationis Chriſti incepit publicatio euangelij, per quam introductus eſt verus & perfectus cultus diuinus, unde ſequitur.*
13 Qn̄ ve. ad. &c. *Per hoc excluduntur figurales ceremoniæ legis.*
14 Et veritate. *Per hoc excluditur falſitas quæ erat in cultu Gentiliū, quia utrūq; amotū eſt per Chriſtū, & quod talis cultus nouæ legis ſit Deo acceptus oſtenditur diuina acceptatione, cum ſubditur.*
15 Nam & pater q. ta. qui ad. e. *Ex aſſimilatione ad Deū, qui eſt ſpiritualis naturæ, & ideo ei magis conformamur per ſpiritualia quā corporalia, & hoc eſt quod dicitur.*
16 Spiritus eſt Deus, & eos, qui ado. eū in ſpiritu & verita. o. *Quia oratio eſt aſcenſus mentis in Deum. & ideo requirit conformitatem ad ipſum ſecundum quod eſt poſſibile.*
17 Dicit ei mulier. Scio quia, &c. *Hic ponitur mulieris reſpōſio, erat. n. opinio non ſolum apud Iudæos ſed etiam apud Samaritanos, quod in aduentu Meſſiæ inſtruerentur perfecte de omnibus pertinentibus ad ſalutem, & ideo mulier non capiens ad plenū verba Chriſti, dicit ſe & alios tempore Meſſiæ de his ad plenū inſtrui, & hoc eſt, quod dicitur* Dicit ei Mu. ſcio. q. Meſ. ve. *Id eſt, in proximo venturus eſt. Sicut. n. dictum eſt: Samaritani receperunt quinque libros Moyſi, & Gen. 49. b. datur ſignum de aduentu Chriſti, ſ. tranſlatio regni Iudæorū, cū dicit:* Nō auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt. *Ipſi autē videbāt hoc eſſe completum tēpore Herodis regis, ſub quo natus eſt Chriſtus, & ideo apud eos erat fama cōis quod Chriſtus erat de proximo uenturus: & ideo ſic loquebatur mulier, quia ex fama communi audierat.*
18 Qui dicitur Chriſtus. *Id eſt vnctus, quia Chriſtus expectabatur Rex & ſacerdos, & utrumq. officium per unctionē accipiebatur*
19 Cum ergo venerit ille nobis annunciabit omnia. *Ad ſalutem neceſſaria, quæ ſunt nunc occulta.* Igitur *Ieſus uidens eius deuotionem conuenienter ſe ei reuelat dicens.*

2. Cor. 3. l. F

1 Ego

✱ Cyril. Ad diſcendum propenſioribus ſe manifeſtat
A gratiam quo exemplo monentur qui in eccleſia docendi gradum poſſident, vt a minoribus incipiant alioqui rationem reddituri.

a *Ego ſum qui loquor.* Quem venturum expectas, veniſſe cognoſce: & adducto te cum viro, qui te regat, quæ fidei ſunt neceſſaria diſcere labora. Et quia ſciebat iam quis eam poſſet docere, cum eum iã docentem nõ agnoſceret, digna erat cui ipſe ſe manifeſtaret: vnde dicit. *Ego ſum.* Meſſias qua manifeſtatione accepta non habet quid vltra quęrat, vnde ſequit: Re-
B liquit ergo hydriã, &c. Sed Euangeliſta interſerit de diſcipulis.

b *Et mirabantur.* Non mirabantur quod cũ muliere loquitur, cũ quibus loqui conſueuerat, ſed quia cũ alienigena, ignorantes myſterium eccleſiæ de gentibus futuræ. Et non malum ſuſpicantur, ſed clementiam mirantur, quia gentilem erroneam docet, ſicut qui venit quærere quod perierat.

Lu. 19. b c *Reliquit ergo.* Audito ego ſum, iam hñs intellectu mulier
C Chriſtum caput viri, reliquit hydriam, i. cupiditatẽ & cucurrit euangelizare. Hic diſcant euangelizaturi prius deponere curam, & onus huius ſeculi.

d *Venite & ui.* Pedetentim inducit ad veritatẽ illos ru es, nec ſtatim aſſirmat Chrm ne iraſcerẽtur & indignar ur.

e *Nunquid aliquis at.* Non auſi ſunt interrogare dñm t hẽtes ne ab eo rep hẽ dantur, ſi incau in terrogauerint.

a Quæ ad cultum ſuum, & patris pertinent.
a omnia. Dicit ei Ieſus: Ego ſum qui loquor tecum, & † conti- 1
nuo venerunt diſcipuli eius & mirabantur, quia cum mulie- 2
b re loquebatur. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut quid 3
a Hydor græce aqua lat. inde hydria.
c loqueris cum ea? Reliquit ergo mulier hydriam ſuam, & 4
d abiit in ciuitatem, & dixit illis hominibus. Venite, & videte 5 6
hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci. Nunquid 7
a Exitur a ciuitate cum exitur a mundanis. b Ignorantiæ. c Nota facilitatem gentium ad fidem & duritiam Iudæorum.
ipſe eſt Chriſtus? Exierunt de ciuitate, & veniebant ad eum 8
Alias interrogabant. Quia attulerant cibos.
Interea rogabant eum diſcipuli dicentes: Rabbi, manduca. 9
Conuerſionem Samaritanorum. 10
Ille autem dixit eis. Ego cibum habeo manducare, quem 11
e vos neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli ad inuicem. Nunquid 12 13
f aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Ieſus: † Meus cibus 14
Id eſt, iſtos credere. Per mortem & paſſionem.
g eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, vt perficiã opus
h eius. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menſes ſunt, & 15

f *Meus cib. eſt.* N in tellexerunt eſc n ſi cut mulier ſup nõ tellexit aquam: de magiſter eos in uit non per circui m, vt illam, ſed in aperte dicens.

g *Meus cib. eſt ut f. &c.*

✱ Cyr. Cibu ſuũ putat perditori hominum conu ſionem.

g *Volun. eius.* p tris Voluntas patri eſt, vt credatur in m, i. in filium que ip ſe miſit. Opus eſt noſtra ſalus Chri ſti ergo cib. fides & noſtra lus. Facit ergo volun tem docendo ede re in ſe, facit opus maturando myſterium redemptionis.

✱ Cyril. Miſſus eſt a patre aut ratione carnis, aut quia verbum a generante prodiit.

h *Nonne uos dicitis.* Cum quærat fidem & ſalutem populorum, feruet in opus, & operarios mittere diſponit.

Le ge

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Ego ſum qui loquor tecum. *Quaſi dicat modo eſt tempus ueritatis reuelandæ.*

2 Et continuo venerunt diſcipuli: *Hic ponitur fructus conſequens ex doctrina Chriſti, qa hæc mulier edocta à Chriſto ſtatim iuit ad ciuitatẽ, & adduxit ad Ieſum populi multitudinẽ ad credendum paratã. Diuiditur ergo in duas: qa primo ponitur mulieris receſſus, ſecundo ex hoc ſequens populi acceſſus, ibi:* Exierunt. *Receſſit igit mulier à Chriſto, quia ceſſauit loqui cum ea venientibus diſcipulis de ciuitate, & hoc eſt quod dicitur.* Et continuo uenerunt diſcipuli eius & mirabantur quia cum. *Non propter ſuſpicionem aliquam, ſed mirum erat, ꝙ tantus doctor alloquebatur unam ſolã mulierem pauperculam & Gentilem, quia uidebatur eis parua aut nulla vtilitas, cum tamen eſſet magna, vt patebit ex ſequentibus.*

3 Nemo ta. di. *Scientes, ꝙ eius loquutio cum muliere non fuit inutilis & vana quãuis hoc non uiderent ꝙ patet ex ſequenti effectu qa mulier edocta à Chriſto ex feruore denunciandi quod audierat.*

4 Reliquit hy. *Quia oblita aquæ neceſſaria ad vitam corporalẽ cucurrit ad denunciandum aquam ſapientiæ, quæ eſt neceſſaria ad uitam ſpiritualem, vnde ſequitur.*

5 Et di. illis. *Id eſt, omnibus exiſtentibus in ciuitate.*

6 Venite & vid. &c. *Ex quo patet eius deuotio, quia non veretur fateri turpitudinem ſuam, vt eos adducat ad Chriſti prædicationem.*

7 Nunquid ipſe. *Quaſi dicat ſic videtur per effectum.*

8 Exierunt. *Hic conſequenter ponitur populi acceſſus ad Chriſtum Et diuiditur in tres, qa Euangeliſta primo incipit deſcribere hunc acceſſum, ſecundo interponit inſtructionẽ diſcipulorum, ibi: interea, tertio reuertitur ad propoſitum, ibi:* Ex ciuitate autem. *Circa primũ. Sciendum, qđ Samaritani erãt in ſuſpenſo de aduentu Chriſti de proximo. Tum propter impletionem temporis, vt dictum eſt. Tum ꝑ prædicationẽ Ioannis prædicantis Chriſti aduentum de ꝓximo cuius prædicatio tunc erat famoſa: ideo facilius crediderũt verbo mulieris, & hoc eſt, ꝙ dicitur.* Exie. ergo de ciui. *Vt præſentialiter audi*

9 Interea. *Hic interponitur diſcipulorũ informatio, quia Chriſtus videbat multitudinem gentium diſpoſitam ad credendũ, ideo uoluit excitare diſcipulos ad prædicandũ. Excitat autem eos ad id dupliciter, primo propter ſalutem proximi. Secundo propter remunerationem præmij, ibi.* Et qui metit. *Circa primum oſtendit Chriſtus, quomodo debet eſſe magis ſolicitus de ſalute ſpirituali ſui proximi de propria neceſſitate corporali, quia cum eſſet tempus comedendi, voluit tamen differre, ut intenderet prædicationi, dans exemplum alijs ſimiliter faciendi, Et hoc eſt quod dicitur.* Interea. *i. antequam perueniſſent Samaritani ad eum.*

10 Rogabant eum diſci. *Quia iam erat hora ſexta, ut prandium eſt, & erat ſupra fontem, ubi erat locus aptus ad comedendum.*

11 Ille autem dixit eis. *Habita occaſione ex cibo corporali incipit loqui de cibo ſpirituali, ſ. de conuerſione Samaritanorum, qui per eius prædicationem ſunt ei incorporati, unde ſubditur.*

12 Ego cibum habeo. *Q. d. alius cibus plus me delectat.*

13 Dicebant er. diſci. ad inui. Nunquid ali. at. ei man. *Intellexerant. n. uerbum iſtud de cibo corporali, et ſciebant quod ni portauerat in uia comeſtibile, ideo quærebant ſi habebat aliunde, ideo Chriſtus exponit ſe dicens.*

14 Meus cibus eſt, vt fa. vo. eius, qui miſit me. *In Gentium conuerſione, quia ſecundum quod dicitur 1. Tim. 2. b.* Vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis venire. . *quod inſtet tempus hoc faciendi, oſtendit dicens.*

15 Nonne vos dicitis qđ adhuc quatuor men. *Q. d. licet tempus meſſis corporalis adhuc diſtet, tamen tẽpus meſſis ſpiritualis iam inſtat. Dicitur autem meſſis collectio frugum. Et ad ſimilitudinem huius meſſis ſpiritualiter dicitur uocatio hominum ad fidem, quæ congregantur in domino ad Deum, vnde ſequitur.*

✱ Ecce

MORALITER.

2 *Et continuo uenerunt diſcipuli eius, & mi.* Per hoc ſignificata
† fuit admiratio Iudæorum in conuerſione Gentiliũ, ſicut habetur Act. 10. g. quod Iudæi qui erant cum Petro fuerũt admirati, quando viderunt gratiam ſpiritusſancti dari Cornelio & alijs Gentilibus, exiſtentibus cum eo.

5 *Reliquit ergo.* Per quod ſignificatur, quod multi doctores Gentilium reliquerunt doctrinam conſuetam propter euangelium, & diſcurrerunt ad docendum alios, & fecerunt fructum magnum. Quod ſignificatur per quod dicitur.

8 *Exierũt de ciuitate & uene. ad eum.* Scilicet ad Ieſum. Interea *rogabant eũ diſcipuli eius di. Rab.* Per hoc autem quod ſtulit refectionem corporis accipere quamuis iam eſſet hora ſexta & ipſe eſſet fatigatus ex itinere, volens prius intẽdere conuerſioni Samaritanorum, oſtendit verbo & facto quod prædicator euangelii debet eſſet ſollicitus de ſalute hominum, & poſtponere aliud omne negocium.

† Ci ate

A a *euate oculos veſtros.* Intellectu mentis conſiderate, quod
tranſacta hyeme, i. infidelitate, adeſt calor fidei & parata
ſunt corda, vt opera iuſtitiæ ex eis colligatis, q.d. Iuuate ad-
implendum voluntatem patris. Et bene poteſtis, quia para
ta eſt meſſis, i. videte gentes facile credentes.

e *Laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.* Multi.n.la- D
bores fuerunt in patriarchis & prophetis, in quib. omnib.
erat prophetia Chriſti, & multa paſſi ſunt quaſi in frigore
ſeminationis.

f *Cum veniſſent.* Prius audierunt famam poſt conſpexerunt

✲ Cyril. Sata ſunt
q prophetarũ vo-
culti, perueniunt
ad dem. albeſcit ſe-
ges cum ſunt prom
ptu id eam ſuſcipien
da, falx meſſoria
Apoſtolica prædica-
tio quæ a legalib. au
ditores abſcindẽs ad
arm eccleſiæ tran B
ſpnit.
b *t qui metit.* Puta-
tis quatuor menſes
eſſe vſq; ad meſſem,
ſe ego aliã meſſem.
oſtendo vobis albam
& aratam, vnde &
ecce quos mittit ex-
hortatur, & hoc eſt,
& qui metit mercedem
ac.
· Cyril. Vnde
B. aulus ſcribit pa-
tres fide conſumma
to non accepiſſe re
promiſſionem Deo
aliquid melius pro nobis prouidente ne ſine nobis conſũ-
metur. Simul enim voluit ſaluator Meſſores cum ſemi-
natoribus gaudere.

Mentis.
a meſſis venit? Ecce dico vobis: leuate oculos veſtros, & videte
a Corda hominum. b Q. Sicut iam uicina eſt meſſis terræ, ita & meſſis hominum.
b regiones. quia albæ ſunt iam ad meſſem, & qui metit, merce-
Id eſt, prophetæ.
c dem accipit, & congregat fructum in vitam ęternã, vt & qui
Apoſtoli, qui etſi, diſpares temporis labores, tamen tandem mercedem habuerunt.
Euangelii.
ſeminat, ſimul gaudeat, & qui metit. In hoc enim verbum eſt
a Prophetæ qui præparauerunt. Vnde & iſta mulier iam præparata dixit.
Scio quia Meſſias uenit.
d verum, quia alius eſt, qui ſeminat, alius eſt qui metit. Ego mi-
Ad fidem Chriſti inuitando.
e ſi vos metere, quod vos non laboraſtis: Alii vero laboraue-
a Inuitatos Iudæos ad fidem congregatis.
runt, & vos in labores eorum introiſtis. Ex ciuitate autem illa
multi crediderũt in eũ Samaritanorũ propter verbum mulie-
ris teſtimoniũ perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunq;
f feci. Cũ veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum
a Gratiam eis impertiendo. b Duo præcepta charitatis.
g vt † ibi maneret, & mãſit ibi duos dies. Et multo plures credi
h derunt in eũ propter ſermonem † eius. Et mulieri dicebant:

præſentem nec ſatis
eſt eis, ſed apud ſe
1 manere faciunt, vt ip
ſius verbis inſtruerẽ-
2 tur, quæ prçferũt ver
bis mulieris. In qui-
bus omnibus è con
3 trario arguitur duri-
4 cia Iudæorum, qui
5 nec miraculis cre-
dunt. E
g *Et manſit ibi duos.*
6 Moraliter. Sic quo
7 tidie apud illos, qui
8 foris ſunt, nuncia-
9 tur Chriſtus per mu
10 lierem, i. eccleſiam,
11 & credunt per iſtam
12 famam. Inde apud
13 eos manet per duos
dies ſine mentione
14 noctis, vt lux eorum
duob. pręceptis cha-
15 ritatis inſtruatur.
16 ✲ Orig. Non in-
17 cõgrue aliquis illud
obiiciet, quõ rogatus
Saluator cum Samaritanis manet, qui iuſſit ciuitatem Sa-
maritanorum non ingredi? Palam.n. & diſcipuli eius cum
eo ingreſſi ſunt. Ad quod dicendum, quod in viam gentiũ
pergere, eſt imbui gentili dogmate, & in illo ambulare. Ci
uitatẽ vero Samaritanorũ intrare, eſt acceptare falſam do-
ctrinam recipientium legales, propheticos, euãgelicos, &
apoſtolicos ſermones. Cum autem deſeruerint propriam
doctrinam, & venerint ad Ieſum, licet cum eis manere.
h *Et mulieri dice.* Poſtquam dñs carnis præſentia Iudæis ſpi-
ritualiter edoctis gratiã ſuę cognitionis infundit mulieri, i.
legi dicebant iam nõ propter tuam loquelam credimus.
Ipſi

† ipſius ſub. Chriſti To. 17. in Io. ad illud. Vt ergo venerũt ad eum Samaritani.

Nota. F

c *& qui ſemi.* Vtroque opus erat, ſeminatore & meſſore,
qui in hoc apparet probabile verbum, quia alius ſeminat,
alius metit, niſi.n. parati eſſent, per prophetas non audi-
rent apoſtolos.
d *go miſi vos.* Vos facio meſſores ibi vbi alii ſeminauerũt
i. Iudæa, vbi prima ſeges collecta eſt, vnde aliqui exeun-
tes in toto mũdo ſeminauerunt, vnde alia meſſis quaſi de
gnis ſurgit colligenda in fine ſeculi meſſoribus, angelis.
Labora-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce dico vobis, leuate oculos veſtros, & videte regio-
nes: quia albæ ſunt iam. *Hoc dicebat propter Samaritanos ve-*
nientes ad ipſum diſpoſitos ad credendum.
2 Et qui metit. *Hic hortatur diſcipulos ad opus prædicationis ex*
intuitu conſequentis præmij. Sicut enim Samaritani iã erant diſpoſiti ad
credendum per prædicationem Chriſti, ſic etiã Chriſtus videbat mul
titudinem Gentium per totum mundũ cito congregandã in horreum
eccleſiæ per pdicationẽ apoſtolorum: ex qua prædicatione meruerunt
præmiũ vitæ æternæ, & hoc eſt ꝙ dicitur: Et qui metit mercedẽ
a*In præſenti enim uita prima meſſis eſt, per quam homines addu-*
cuntur ad fidem, & in hac meſſe, meſſores fuerunt apoſtoli, vltima
vero meſſis erit in iudicio, quando fideles colligentur intra horreum
gloriæ, & tunc meſſores erunt angeli, vt habetur Matth. 13. e. &
ideo ſequitur.
3 Et congregat fru. *Id eſt, multitudinem fidelium reponendam.*
4 In vitam æternam. *Quia peracto iudicio reponentur in horreo*
gloriæ per miniſteriũ angelornm, ut dictum eſt. Et quia loquutus eſt
de meſſe ſpirituali per ſimilitudinem meſſis corporalis, ideo oſtendit
in quo eſt ſimile, & in quo eſt diſſimile. Ad tuius intellectũ ſciẽdũ, ꝙ
apud Iudæos erat prouerbium de hoc, quod quando aliquis multũ la
borabat in re aliqua, & alius reportabat fructum, dicebatur prouer
bialiter, vnus ſeminat, alius metit: quaſi dicat, vnus laborat, & a-
lius colligit, & ſic aliqñ contingit de meſſe corporali, quæ aliqñ ab
vno ſeminatur, & ab eius hoſte irruente colligitur. De meſſe vero ſpi
rituali ſic eſt, ꝙ alij ſeminauerunt, & alij meſſuerunt, qa patriarchæ
& pphetæ antiqui ſeminauerũt: prima ſemina fidei, ſed apoſtoli meſſ
fuerunt inquantũ populũ ad perfectionẽ fidei deduxerunt, verum ta
men vtrique reportant gaudiũ, quia tam prophetæ antiqui quã apo-
ſtoli propter meritum laboris ſui recepti ſunt ad cœleſte gaudium, et
in hoc non tenet prouerbium de meſſe corporali, de qua nõ gaudet ſe
minans ſi ab alio metatur, & hoc eſt quod dicitur.
5 Vt & qui ſem. ſi. gau. & qui. *Scilicet, prophetæ & apoſtoli.*
6 In hoc enim eſt ver. *Id eſt prouerbiũ commune pro tanto ha-*
bet locum in propoſito.
7 Quia alius eſt qui ſemi. *Scilicet, patriarchæ & pphetæ. Et, a.*
8 Alius eſt qui me. *Scilicet, apoſtoli, ideo ſequitur.*
9 Ego miſi vos. *Id eſt, ad perfectionem fidei adducere.*
10 Quod vos non la. *Prophetæ enim & patriarchæ multum labo*
rauerunt in denunciando aduentum Chriſti, & arguendo infidelita-
tem populi, & ideo ſequitur.
11 Alij la. & vos in la. *Quia prophetias ab alijs prænũciatas com-*
pletas prædicabitis.
12 Ex ciui. *Supra Euangeliſta inchoauerat acceſſum Samaritano-*
rum ad Chriſtum, ſed interpoſuit informationẽ diſcipulorũ, ideo hic
reuertitur ad propoſitũ, oſtendens quod eorũ acceſſus fuit valde vti
lis, quia per veram fidem conuerſi ſunt ad Deum. Et hoc eſt quod di
citur: Ex ciuitate autẽ. *q̃ dicebatur Sychẽ vel Sichar, vt dictũ eſt.*
13 Multi crediderunt in eum. *Iſtud teſtimonium videbatur eſſi*
cax ex duobus, quia primo dicebat contra honorem ſuum ex zelo ue
ritatis, ſecundo quia oſtendebat eum ſcire talia, quæ non poterãt ſci-
ri uia humana. veruntamen quia hoc teſtimonium non fuit niſi quæ-
dam perſuaſio ad credendum, quia perfectio fidei ipſorum facta eſt
per Chriſtum, ideo ſequitur.
14 Cum veniſſent er. ad il. *Quia accepta fide per eius doctrinam*
deſiderabant amplius informari ad ſuam confirmationem.
15 Et manſit ibi duos di. *Acquieſcens petitioni eorum, quæ erat*
honeſta & deuota.
16 Et multo plures cred. *Quam à principio.*
17 Et mu. di. quia iam non propter tuam lo. *Quia licet doctri*
na alicuius aliquis inducatur ad credendum, tamen fides innititur di
uinæ veritati ſecundum ſe, ideo ſequitur.
✲ Ipſi

MORALITER.

12 Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorũ
propter verbum mulieris teſt. &c. Qui licet excitati fuerũt per
mulieris verbum, tamen magis crediderunt per Chriſtũ,
ideo ſequitur.
† *Quia*

a *Ipſi enim audiuimus.* Quia ibi primũ moratus miracula fecerat, nec niſi pauci in eũ crediderũt vnde ſuper viſo ſigno crediderunt in eũ diſcipuli eius nõ alii. Et ideo a Samaritanis qui facile nullo ſigno viſo crediderũt, reuertit ad iſtos, vt q̃ p̃ priora nõ crediderũt, modo credãt. Significat quod a Gentib. facile conuerſis, in fine ſeculi reuertetur ad Iudæos qui ſunt ſua patria, quia prius in eis honorem non habuerat.

Aug. trac. 16. b *Quia propheta.* Avgvst. Patria Chriſti eſt populus Iudæorum vbi ſine honore eſt, quia pauci de his credunt quod de Galilæis ciuib. Chriſti dicitur. Eccleſia Gentium facile credens ſimilis eſt Samaritanis, & hi multi ſolo verbo prædicationis, illi per miracula & pauci. Ecce cur venit, ideo reuertitur, quia teſtatus eſt, quod propheta non habet honorẽ in patria, alioqnin videtur non debuiſſe ad hos reuerti, vbi honorem non habet, ſed manere apud illos vbi bene receptus eſt.

c. 113. ✠ Cyril. Non parum gratiæ ſuis facit qui cum eſſent neglecturi illius ſermonem, huius contemptus ſupplicia effugerunt.

✠ Avgvst. Nam in Samaria ſine miraculis omnes crediderunt in Galilæa pauci viſis operibus.

c *Et erat quidam regulus cuius filius.* Iſte regulus põt figurare aliquem gentis Iudaicæ doctorem, qui tandem poſt plen[...] eccleſiæ Gentiũ cõuerſionem ad quam dominus a Iudæ[is] expulſus per diſcipulos trãſmigrauit, p[...]

a Quia iam non propter tuam loquelam credimus: Ipſi enim audiuimus & ſcimus, quia hic vere eſt ſaluator mundi.* Poſt

a Quia non moratus eſt in Samaria. b In patriam ſuam ubi nutritus fuerat.

duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. † Ipſe enim

Affirmauit

b Ieſus teſtimonium perhibuit, quia propheta in ſua patria honorem non habet. Cum ergo veniſſet in Galilæam, exce-

Quaſi propter miracula, alioquin non curaret eum recipere.

perunt eum Galilæi, cum omnia vidiſſent, quæ fecerat Iero-

Curioſitate miraculorum, non uoluntate audiendi prædicationem. Vt nunc credunt.

ſolymis in die feſto. Et ipſi enim venerant ad diem feſtum.

a Nec tamen ibi crediderunt niſi pauci diſcipuli.

Venit ergo iterum* in Chana Galileæ, vbi fecit aquam vi-

a Propter paucitatem uel regni uel fidei.

c num. Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur

Iſte regulus eſt figura Iudæorum difficile ad fidem uenientium.

Capharneum. Hic cum audiſſet, quia Ieſus adueniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum, vt

d deſcenderet, & ſanaret filium eius, † incipiebat

Quibus ſignis & prodigiis crediderunt Samaritani.

e enim mori: Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna

† filio, i. Iudaico po[pu]-
1 lo, quem non, niſi
2 fine ſeculi fidem a[c]-
3 cepturum cogno[-]
4 ſcit, orat vt de lon[ga]
5 perfidiæ infirmita[te]
6 ſanetur.
7 d *Et roga.* Iã crede[bat]
quod poſſet ſanar[e fi]-
8 lium eius, ſed qu[i]
per deitatem, quæ [v]-
9 bique eſt; non cre[debat]
10 filio adeſſe, rogat [vt]
11 deſcenderet & p[ræ]-
ſens corpore ſa[na]-
12 ret, vnde infideli[ta]-
13 tis arguitur. *Niſi [ſi]*-
14 *gna & prodi.ui.nõ c[red.]*
15 E contrario Cen[turi]-
16 o laudatur, qui [di]-
cit: *Dic uerbo, & ſa[na]bitur puer meus,* v[t]
17 *Non inueni tantã [fidem] in Iſrael.* Vel forſi[tan] cupiebat tent[are] qualis eſſet Chriſtus, vnde arguitur. *Niſi ſigna & prodigia.* Propter ſalutẽ filii credidit ipſe & domus eius to[ta].

e *Niſi ſigna.* In hoc redarguitur de incredulitate, q̃d non [v]biq; credebat eũ eſſe, & per huius duritiam ſignificatur [du]ritia Iudæorũ, q̃ nec viſis miraculis credunt. Vere e cor[...] per[...]

NICOLAVS DE LYRA.

C 1 Ipſi enim audiuimus. *Ab ipſo qui eſt Deus & homo.*

2 Et ſcimus. *Firmiter credẽdo, quia in fide maior eſt certitudo adhærentiæ quam in ſcientia, quãuis non ſit tanta certitudo euidẽtiæ. Et quia non ſufficit corde credere, ſed oportet fidem confiteri ore, ſecundum quod dicitur Rom. 10.b. ideo fidẽ ſuam confitentur dicendo.*

3 Quia hic vere eſt ſaluator mundi. *In quo tria cõfitentur de Chriſto, ſcilicet, eius eminentiam ſingularem, ibi:* Hic eſt. *efficaciam ſalutarem, ibi:* Vere ſaluator. *Influentiam generalẽ, ibi:* Mundi.

4 Poſt duos. *Deſcripta conuerſione Gentilium per doctrinam hic conſequenter deſcribitur eorũ conuerſio per miraculi operationem. Et diuiditur in tres, quia primo circunſtãtia miraculi deſcribitur, ſecundo ipſum miraculum efficitur, ibi:* Et erat quidã regulus. *Tertio intentum cõcluditur, ibi.* Et credidit. *Quantum ad primum tãgitur circunſtantia temporis cum dicitur:* Poſt duos. *Quibus mãſerat cum Samaritanis ad preces eorũ, vt prædictũ eſt. Et ſubditur circunſtãtia loci.* Exiit inde & abiit. *Et ſubditur cauſa ſecundũ Chry.*

5 Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit. *Id eſt, perhibuerat ante, vt habetur Lucæ 4.d.*

6 Quia propheta in ſua patria honorem non habet. *Quia ĩuidia eſt magis inter compatriotas, vt dictum fuit Mat. 13 & ideo Chriſtus non rediit in Nazareth, vbi fuit vilipenſus quando voluerunt eum præcipitare, vt habetur Luc. 4. e. ſed abiit in aliam partẽ Galilææ, & hoc eſt quod dicitur.*

7 Cum ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt. *Honorificè ſicut Chriſtum à Deo miſſum: & cauſa ſubditur.*

8 Cum omnia vidiſſent quæ fecerat. *Propter quæ etiam mirabilia Nicodemus legiſdoctor crediderat, vt ſupra dictum eſt ca. præced. & oſtẽditur conſequẽter qualiter Galilæi illa ſigna viderant, di.*

9 Et ipſi.n. *Quia ipſi tenebantur uenire, vt ſupra dictum eſt. 2.c.*

10 Venit ergo. *Quia ibi ante fuerat in nuptiis, vnde ſequitur.*

11 Vbi fecit aquam vinum. *Et decli. eum. Nazareth, ratione p̃dicta. Aliter exponitur ab aliis, dicẽdo, quod nõ diuertit à Nazareth, ſed oſtenditur per literam prædictam q̃ fuit honorifice receptus, ubi prius fuerat vilipenſus. Et ratio redditur per hoc, q̃ illi de Galilæa generaliter, inter quos erant illi de Nazareth, cũ eſſent Galilæi, [fue]runt in Ieruſalẽ die Paſchali & videntes miracula quæ fecit Ie[ſus] crediderunt in eum, & ſic honorifice receperũt. Et ad hoc põt ap[pli]cari illa litera ab illo loco. Et abijt in Galilæam, generaliter nõ [ex]cipiendo Nazaret. Et ſubditur cauſa. Ipſe enim Ieſus teſtimoniũ p[erhi]buit, id eſt, perhibuerat ante, q. d. mutatum erat negocium in op[poſi]tam partem, vnde ſubditur: Cum ergo veniſſent in Galilæam exce[pe]runt eum Galilæi honorifice generaliter etiam illi de Nazareth, [&] cauſa redditur: Cũ omnia vidiſſent quæ Ieſus fecerat, &c. Venit [ite]rum in Chana Galilææ, non diuertendo à Nazareth, vt dicit Ch[ry.] ſed de Iudæa veniendo verſus Nazareth, qa eſt in via veniẽdi il[luc].*

12 Et erat quidam regulus. *Deſcriptis circunſtantiis mira[culi] quantum ad locum & tẽpus, conſequẽter deſcribitur miraculi a[ctus] cum dicitur;* Et erat quidam regulus. *Non accipitur hic reg[ulus] p̃ paruo rege, vt uidetur nomẽ ſonare, quia Romani volentes fra[nge]re Iudæorum ſuperbiam, abſtulerunt ab eis regiam dignitatem [&] Iudææ in quatuor tetrarchias diuidentes, præcauere volentes [...] rebellionem, vnde pro illo tempore nullus rex erat in Iudæa. [Erat] ergo iſte regulus, quia erat officialis imperatoris deputatus ad cu[ſto]diam Galilææ, propter quod manebat in Chapharnaum, quæ erat [me]tropolis illius terræ, vnde ſubditur.*

13 Cuius filius. *Et licet eſſet gentilis, auditis tamẽ miraculis Chriſti, ſperabat ab eo impetrare ſanitatem, filij ſui, ideo ſequitur.*

14 Hic cum audiſſet. *Quia Chriſtus erat in alia villa, ſcilicet in Chana.*

15 Et rog. &c. *Quia Capharnaum erat in valle ſita reſpectu [lo]ci in quo erat Chriſtus.*

16 Et ſanaret fi. *Licet enim crederet ipſum poſſe ſanare eum, cre[de]bat tamen, quod hoc non faceret ſine præſentia corporali, propt[er] q̃ Chriſtus dure reſpondit ei di.*

17 Niſi ſig. *Non enim reprehendit eum de petitione ſalutis fili[i] ſui, ſed de defectu fidei ſuæ, veruntamẽ quia ex deuotione repetit petitionem ſuam dicens.*

✠ Domi[nus]

MORALITER.

† *Quia iam non propter tuam loquelam credimus.* Per quod ſignificatur, quod licet doctrina philoſophica fidei noſtræ ſit in pluribus accommoda, tamen non credimus propter illam, ſed propter ſacram ſcripturam, & potiſſime propter Chriſti doctrinam.

12 *Et erat quidam.* Moral. Quilibet peccator põt dici re[gu]lus diminutiue, quia deficit in ſuiipſius regimine & [...] eius filius infirmatur, q̃n rationi ſenſibilis appetitus c[ontra]riatur, qui debet obedire rationi, ſicut filius ſuo patri, v[t] 1. Ethi. ſed cum homo per rõnem Chriſtum fideliter precatur, tunc ille filius per virtutem Chriſti ſanatur quem ſenſibilis appetitus ſub ordine rõnis collocatur.

† M[...]

A
t Samariā ſignatur fides gentium,quæ ſolo verbo credi-
t hoc autē quātum ad Allegoriam a primo Chriſti aduē
t vſque poſt regnū Antichriſti in perfidis Iudæis durabit.
Et prodigia. Prodigiū quaſi porro dictum,quaſi ꝙ aliqd
ſignificat. Vel,prodigiū quaſi ꝓcul a digito,quia præfigurat
quod remotum
futurum.
Deſcende. Quaſi
ter non poſſet ſa-
re, niſi præſens eſ-
B
t. Vnde dominus
dicans ſe non de-
e vbi inuitatur,ſo-
iuſſu ſanat, vnde:
Vade filius tuus.
d filium reguli nō
dit,ne diuitias ho-
rare videatur ad
ſum Centurio-
ſi ire promittit
i naturam homi-
i non deſpicit. In
o ſuperbiam de-
ſuit,quæ in homi-
bus non penſat na
tam,ſed quæ extra
tent.

✲ BEDA. Datur intelligi & in fide gradus eſſe,ſicut & in aliis virtutibus, quibus eſt initium,incremētū atq; ꝑfectio Huius ergo fides initium habuit,cū filii ſalutē petiit incrementum,dum credidit ſermoni Domini,dicētis filius tuus viuit. Deinde perfectionem obtinuit,nunciantibus ſeruis. — D — In hunc locum.

& prodigia videritis,non creditis. Dicit ad eum regulus: Do-
a — *Ne cadat in deſperationem.*
mine,deſcende prius quàm moriatur † filius meus: Dicit ei
b — *Iam incipit credere quod ſermone ſanet,& ſic meruit ſalutem filio & ſibi.*
Ieſus: Vade,filius tuus viuit. Credidit homo ſermoni, quem
c — *Credendo.*
dixit ei Ieſus,& ibat: Iam autem eo deſcendente ſerui* occur-
rerunt ei,& nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret.
a Non diffidit de miſericordia domini,ſed deſiderat ut uirtus diuina ſeruorum confeſſione pluribus innoteſcat.
Interrogabat[a] ergo horam ab eis in qua † melius habuerat. Et
a In figura ſancti ſpiritus ſeptiformis,in quo bis ſalus.
b Comparauit horam nunciantium horæ prænunciantis ſcilicet Chriſti.
dixerunt ei,quia heri hora ſeptima[a] reliquit eum febris. Co[b]-
gnouit ergo pater,quia illa hora erat,in qua dixit ei Ieſus, fi-
d — lius tuus viuit, & credidit ipſe & domus eius tota. Hoc ite-
e — rum ſecundum ſignum fecit Ieſus cum veniſſet à Iudæa in
Galilæam.

✲ THEOPHYL. — In hunc locum.
Regulus eſt omnis
1 homo, non ſolum
qui regi vniuerſo-
2 rum propinquus exi
ſtit ſecundum ani-
3 mam,ſed quia & ip-
4 ſe ſuper omnia prin-
5 cipatum ſumpſit,cu
6 ius filius,id eſt,mens
7 febricitat voluptati-
bus prauis, & deſide
riis. Accedit autem
8 ad Ieſum,& depreca
tur vt deſcēdat,id eſt
vt condeſcenſu mi-
ſericordiæ vtatur, &
parcat peccatis,priuſ
9 quam a voluptatum
10 infirmitate mortifi-
cetur. Sed Dominus
dicit: Vade, id eſt, ꝑ-
fectum continuum
circa bonum oſtendas,& tunc filius tuus viuet. Si aūt ambulare ceſſaueris,mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

†puerulus. — * eius — E — † cōmodius. — F

✲ CYRILLVS.
C
tris incredulitatem,& filii morbum ſanauit.
Credidit ipſe. Nō alii ciues,in quo paucitas fidei Iudęorū
natur,quamuis ſigna viderint,vnde infert: Hoc iterum
ſecundum ſi fe. Ie. Sicut ſupra multitudo gētium ſolo ver-
conuertendarum in Samaritanis ſignabatur.
✲ AVGVSTINVS. Si ergo ꝓpea credidit,qa nunciatum ei ꝙ filius eſſet ſanus, & comparauit horam nunciantium horæ prænunciantis, quando rogabat non credebat.
✲ BEDA.

e *Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus cum veniſſet a Iudæa in Galilæā.* De olb. miraculis q̄ fecit Ieſus in anno ante mortem Ioannis,non facit Ioannes mentionē niſi de iſtis,& de diſputatione Chriſti cum Iudęis,quæ ſupra ponitur. Cęteri enim Euangeliſtæ,quæ hic reticet dixerunt plane.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA

Domine deſcende. *Ideo exauditur a Chriſto,vnde ſequitur.*
Dicit ei Ie. Va. *Nō.n. voluit Chriſtus ire corporaliter,vt amo ret ab eo falſam eſtimationem,qua putabat ipſum poſſe ſanare tā n præſentia corporali.*
Filius tuus viuit. *Id eſt,perfectæ ſanitati reſtitutus eſt de ia is mortis,quia incipiebat mori.*
Credidit homo, &c. *Quia fides requiritur ad obtinendum i beneficia.*
Et ibat. *Sine corporali Chriſti præſentia.*
Iam autem,&c. *Quia Capharnaum eſt ſita in valle.*
Serui occurrerunt ei. *Congaudendo ipſi*
Interrogabat ergo,& cæt. *Hoc fecit ad certificationē miraculi ſpectu ſui,ꝙ patet per hoc quod poſtea ſequitur.* Cognouit ergo
Et credit. *Hic ponitur intēta concluſio. Ad hoc.n. factum eſt iud miraculū,vt iſte regulus gentilis cū familia ſua crederet ī Chriſtum,propter hoc dicitur.* Et credit ipſe. &c. *Id eſt, familia. Solet it quæri,an iſtud miraculum ſit idem cum eo ꝙ ſolet ſcribi Matth. 8. de Centurionis ſeruo ſanato a Chriſto? Et dicit Chryſoſ. ꝙ ſic. Alij aūt dicunt contrarium: Quod videtur ex quatuor. Primo ex perſona infirmi,quæ hic dicitur filius,ibi aūt dicitur ſeruus. Secundo ex infirmitate,quæ hic dicitur febris,ibi aūt Paralyſis, vnde ibidē dicitur:* Seruus meus iacet in domo Paralyticus,&c. *Tertio,ex mō rogandi, quia iſte rogabat ꝙ veniret præſentialiter,credēs ꝙ nō poſſet curare aliter,propter quod fuit reprehenſus a Chriſto,vt dictum eſt. Ille aūt Centurio præſentiam chriſti repellebat,reputans ſe indignū tāto hoſpite di.* Non ſum di. *Credebat ēt eum poſſe ſanare dū eſſet abſens ſolo impio,propter quod dicebat. Dic tantum verbo & ſanabitur puer meus,propter quod fuit a domino commendatus dicentes* Nō inueni tantā fidem in Iſrael: *Et ſic patet ex modo rogādi,ꝙ iſte regulus alius fuit a Centurione. Quarto patet ex loco, quia ipſe erat in Capharnaum, quando fuit rogatus a Centurione hic dicitur quod erat in Cana Galilææ quando fuit rogatus a regulo.*

Miraculū reguli differt a Centurionis in quatuor

10 Hoc iterum. *Nō dicit ſecundū ſimpliciter,quia multa fecerat in Ieruſalem,vt prædictum eſt,ſed dicitur ſecundum de his quę fecit in Galilæa. Vnde ſequitur:* Cum veniſſet a Iudæa vſq; Galilæā.

✲ NICOL.

ADDITIO.

In cap. 4. *Vbi dicitur in Poſtil.* Dicendū,quod ſitis vno mo accipitur pro deſiderio alterius rei,&c.
In quolibet iſtorum triū modorum quibus ſitis accipitur ſecundū ſtil. qui biberit ex aqua ſpirituali quā Chriſtus dat, iterum ſitiet, ſi accipit primo modo ſcilicet pro deſiderio alterius rei, ſic ſecun n ipſum omnis res ſpiritualis accepta magis generat ſitim quā tol l. Si aūt accipiatur ſitis ſecūdo modo ſcilicet pro deſiderio eiuſdē habitæ ad habendum eā perfectius, ſecundū quem modum habē t Deum per gratiā,adhuc ſitiunt habere ipſum per gloriā. Sic etiā i modo ſitis remanet in ipſis qui aquā ſpiritualē ſcilicet gratiam Criſti accipiunt. Si aūt tertio accipiatur ſitis, ſcilicet pro excluſio n faſtidij a dilectione habita, ſic etiā beati accipientes aquā gloriæ a uc ſitiunt. Vnde nullo prædictorū modorū quibus ſecundum eum ſis accipitur,poteſt verificari verbum Chriſti dicentes: Qui aūt bi bit ex aqua quā ego dab o,ei nō ſitiet in æternū, immo authoritas E l. per illū allegata non ſolū applicatur ſiti ſecundo mō acceptæ, ſ ēt primo & tertio modo,vt patet intuenti. Vnde prædicta verba C iſti planius & verius exponuntur ſecundum Chryſoſt. ſic in hoc lo dicentem: Hanc aūt excellentiam huius aquæ,vt. ſ. qui ex ea bi b it,non ſitiet in æternum,per ea quæ conſequuntur Chriſtus oſten dit n it,n. Sed aqua quam ego dabo ei,fiet ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam. q. d. ſicut qui fontem habet nequaquam interficietur ſiti ſic & qui hanc aquam hēt quam ei dabo. Hæc ille. Authoritas autem Eccl. vbi dicitur. Qui bibunt me,adhuc ſitient, *intelligēda eſt de quolibet trium modorum prædictorum.*

REPLICA.

In ca. 4. *Vbi dicitur;* Qui biberit ex hac aqua,nō ſitiet amplius. *Poſtillator quandam apparentem ſacræ ſcripturæ contrarietatem ſoluit,quia de eadem aqua dicitur eccleſ. 24. c.* Qui me bibent,adhuc ſitient: *Dicit enim Poſtill. ſitim vno modo ſignificare appetitum alterius rei ab aqua,ſcilicet ſpirituali, quæ eſt gratia, de qua ſermo, per cuius ſcilicet extraneæ rei adeptionem ſitis non extinguitur,ſed potius augetur. Alio modo dicit ſitim ſignificare deſiderium eiuſdem rei habitæ ad habendum perfectius,vt habēs Deum per gratiam, deſiderat eum habere per gloriam, & ſic vera eſt authoritas de Eccleſiaſtico allegata. Primo autem modo intelligitur verbum Chriſti. Qui biberit ex aqua quam ego dabo, id eſt,gratia,non ſitit in æternum,appetēdo,ſcilicet rem temporalem,quia qui vere habet Deum per gratiam, extra ipſum nihil cupit habere. Cum hoc ſtat,quod deſiderat eundem habere perfectius ſitiendo adhuc,prout ſonat authoritas Eccleſiaſtici 24. Burgenſis autem quaſi nolens intelligere verba poſtillatoris dicit ſecundum primum modum ſitim non extingui , quia habens rem ſpiritualem magis*

A cã appetit habere. Et ecce quòd Burgen. vel nõ intellexit vel intelliger noluit, quod Poſtillator dicit, ſitim ptimo modo ſignificare appeti tum rei extraneæ à gratia, & illa eſt res temporalis, cuius appetitus p adeptionẽ gratiæ vel minuit, vel omnino extinguit, Nã quãto plus quiſq; percipit de gratia, tãto minus ſapit ei id quod habet natura. Inquãtũ.n. regnum gratiæ dilatatur, intatũ peccati poteſtas minuitur. Verba ſunt beati S. Benar. de li. ar. ca. 12. Gratia enim habentẽ trahit ad cõtemptũ ſui & amorem Dei, inquit Rich. & eſt cõmunis ſententia ſanctorum doctorum. Secundum appetitum igitur rei extraneæ verum eſt verbum Chriſti. Et ſi dixerit Burgen. Ha[bens] gratiã ſitit gloriã prout in Poſtil. igitur ſitis non extinguitur C[...] do quia ille eſt intellectus authoritatis Eccleſiaſti. 24. Sed illa ſitis eſt alterius rei, ſed eiuſdẽ, quia gloria eſt gratia conſummaata, fa[lſum] igitur eſt quod Burgen. finaliter dicit authoritatem Eccleſ. intell[igen]dam eſſe de ſiti primo modo vt patet ex prædictis. Dictum Chry. Burgen. adductum Poſtilatori bene intellecto concordat, quia qui [ha]bet gratiam, habet fontem vnde hauriat, vt pter illud quod ad fontem pertinet non concupiſcat.

CAPVT V.

a Auguſt. tra. 17. Cap. 122. — Poſt hæc. ✠ CYRILLVS. Samaritanorũ, & gentiũ facilẽ cõuerſationẽ, Iudæorũ obſtinationẽ deſcribit, q benefactorẽ pſequũtur. Tẽpore Paſchæ relicta Iudæa in Samariã venerat, in finẽ Pẽtecoſtes vidit Ieroſolymã inueniẽs poſt reſurrectionẽ gẽtes cõuertẽdas, tandem autem Iudæos; ſequitur. B *Eſt autem Ieroſoly.* Probatõ Græce, dicitur ouis Latine: Probatica ergo pecualis, quia ibi abluebantur cadauera hoſtiarum. Significat autem aqua illa populum Iudæorum, qui modo ſtat quietus, modo ventis tẽtationum turbatur qui dicunt domino. *Nos populus tuus ſumus, & oues paſcuæ tuæ* (Pſ. 94. b) (turbatat aquã) qui quinque porticibus, C id eſt, lege quæ in quinq; libris eſt innititur. Ibi multi infirmi, q a lex nõ ſanat, ſed prodit infirmos, vt aliquãdo q̃rant medicũ. Cęci ibi ſunt, qui non habẽt lumẽ fidei. Claudi, q quod vident non poſſunt operari. Aridi, q quicquid agunt ſunt ſine pinguedine charitatis: Expectabãt aquæ motum in quo ſanitas fiebat per Angelum, quia lege coni[un]cti gratiam redemptionis deſiderabant, Angelus, filius [Dei] latens in carne inter Iudæos, qui moti ſunt doctrinis e[ius] ad perſequẽdũ cuius morte ſanatur vnitas quæ p humi[li]tatem deſcendit ad [...]dem paſſionis, [...] qui poſt, id eſt, qu[i] vnitate diſcrepat [nõ] ſanatur.

(† Super ad probatica.)

CAPVT V.

a Solennitatem celebrat cum hominibus homo.

Oſt hæc erat dies feſtus Iudæorum, & aſcen- 1
dit Ieſus Ieroſolymam. Eſt autem Ieroſoly- 2
mis † probatica, † piſcina, quæ cognomi- 3
natur Hebraice Bethſaida, quinque porticus 4 5
habens. In his iacebat multitudo magna lan- 6
guentium cœcorum, claudorum, aridorum, expectantium

a Id eſt, mortem Chriſti, & inde redemptionem.

aquæ motum. Angelus autem domini ſecundum tempus 7

Et ſi plures ſanantur morte Chriſti, propter vnitatem tamen unus dicitur ſanari.

deſcendebat in piſcinam, & † mouebatur aqua. Et qui prior
deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat 8 9

b *Angelus autẽ.* [...] ce duo miracula. [...] num inuiſibilite[r] [...] Angelum in piſc[inam] [...] Alterum viſibil[iter] a domino. In vtr[o]que vnus ſanatus, vt [vni]tas commende[tur]. Alioquin nec in [po]teſtate adeo ma[gn]i & in benignitat[e] [...]rum fuit, vnũ de[...] ſanari ab eo qui [om]nes vno poterat [eri]gere verbo. Se[d] in his corporalib. [...] intendit æternam ſalutem animarum.

✠ CYRILLVS. Poteſtas & benignitas illa magis a[...]bat q d animæ in factis eius pro ſalute ſempiterna intell[ige]ret, quam quid pro temporali ſalute corpora mereren[tur].

☞ Trigint[a]

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT V.

1 Oſt hæc erat dis feſtus. *In ſuperioribus determinauit Euãgeliſta de ſpirituali regeneratione, hic cõſequẽter determinat de beneficiorũ ad hoc cõuenientiũ exhibitione. In generatione.n. carnali filij habẽt a patre vitã, numerũ & doctrinã, ita eodẽ modo eſt in generatione ſpirituali, Ideo Euãgeliſta primo deſcribit vitæ collationẽ, ſecũdo ſpiritualẽ nutritionẽ ca. ſeq.* Poſt hæc autem. *Tertio iſtructionẽ c. 7. ibi:* Poſt hæc autem ambulabat. *Circa primũ ſciendũ, q modus naturalis cognitionis humanæ eſt ex ſenſibilib. ad intelligibilia deduci, quia omnis noſtra cognitio oritur ex ſenſu, & ideo modus iſtius Euãgeliſtæ vt frequenter eſt pmittere ſignũ ſenſibile cõueniens ſequẽti doctrinæ. & ideò hoc capitulũ diuiditur in duas partes, quia primò pmittitur ſenſibile ſignũ, ad oſtendendũ q in Chriſto ſit potentia vitæ reparatiua, ſecũdo ſubditur doctrina, ibi:* Pater enim diligit. *prima in tres quia ponit miraculi operatio, ſecundo eius impugnatio ibi:* Erat autem ſabbathu, *tertio cõueniens excuſatio, ibi:* Ieſus autẽ reſpondit, *Pater meus. Prima in duas, quia primo circunſtãtia miraculi præmittitur, ſecũdo actus miraculi deſcribitur ibi:* Erat autem quidam. *Circa primũ ponitur primo circunſtãtia tẽporis, cum dicitur:* Poſt hæc erat, &c. *Scilicet feſtum Pentecoſtes.* (Diuiſio.)

2 Et aſcendit Ieſus Ieroſolymam. *Quia viri tenebãtur ibi eſſe in illo feſto, quia ter in anno tenebantur maſculi apparere corã domino ſcilicet Paſchate, & Pentecoſtes, & feſto tabernaculorum, ſecundo deſcribitur conditio loci. cum dicitur.*

3 Eſt au. Ieroſ. proba. *In qua aq̃ pluuiales colligebantur. & ibi lauabãtur hoſtię primo, & poſtea in luterib. in atria ſacerdotũ exiſtentibus. Ideo dicebatur illa piſcina probatica, a probatõ q eſt [...] & eſt nomẽ Græcum, cuius interpretationẽ ponit in Hebraico [...]*

4 Que cognomina. &c. *Ie eſt eſt domus ouium.*

5 Quinque por. *Vt per plura loca poſſent lauantes hoſtias [de]ſcendere ad aquam.*

6 In his. *Scilicet porticibus.* Iacebat multit. &c. *Et ſubdit [...]*

7 Angelus autem. *Id eſt, in diuerſis temporibus, interpolat[e] tamen facta.*

8 Deſcendebat in pi. &c. *Ex deſcenſu Angeli.*

9 Et qui prior deſcẽ. &c. *Cauſa aũt deſcẽſus Angeli, & [...] miraculi aſſignatur a doctoribus, dicentibus q appropinquãte E[uange]lij veritate dominus voluit figurã expreſſã baptiſmi in hac pi[ſci]na oſtendere, quæ cõueniebat cũ baptiſmo in mũdãdo & ſanãdo vi[r]te Dei occulta ad motione Angeli, ſicut baptiſmus ſub ſenſibili ele[men]to mũdat aĩã virtute occulta verbi, & cũ hoc aliq̃n ſanat corpus [mi]raculosè. Veruntñ quia figura deficit a figurato, iõ iſta piſcina nõ [...] niſi corpus, & vna vice tm̃, & non ſanabat niſi vnũ. Baptiſmu[s] pertingit ad aĩam & ſanat oẽs quotquot veniunt ad ipſum, niſi p[onãt] impedimentum. Alij aũt dicunt, q illa miracula ibi fiebant pp [præ]ſentia ligni dominicæ crucis, q ibi enatauit appropinquante C[hriſti] paſſione, & iõ Angelus illuc deſcendebat propter ligni reuerẽt[iam], & enatauit tpe conuenienti propter eius motionem. Per hoc ẽt [...]debat, q natura humana a morbo peccati per lignum dominicæ [cru]cis erat ſananda. Qualiter autem illud lignum dominicæ cruci[s] [...]co illo fuerit poſitum diuerſimode dicitur. Dicitur.n. in hiſtoria [ſcho]laſtica, q regina Saba vidit ĩ domo Saltus libani Salomonis qu[ẽ]dã lignum, de quo vidit in ſpiritu, quod in illo pateretur ille pr[o]pter quem deficeret regnum Iſrael. Quod cum ſignificaſſet Salomon[i] [...]*

✠ v[...]

MORALITER.

† 1 *Poſt hæc erat, &c.* Sequitur.

Eſt autem Ieroſoly. &c. Secundum doctores Catholicos piſcina hæc ſanans infirmitates inuiſibili virtute apparuit ante baptiſmum Chriſti, ad ſignãdum virtutem eius baptiſmi, ſicut dixi plenius in expoſitione literali.

5 *Quinque por. ha.* Id eſt, aditus, per quos ſignificantur lex pphetæ. Agio grapha, Euãgeliũ, & Apoſtolica doctrina, Hæc.n. quinq; mẽtionẽ faciũt de Chriſti baptiſmate quaſi ad ipſum præbentes aditum, tria pria figuratiue, alia [...] exhibitiue. Per Angelũ deſcẽdẽtẽ in piſcinam ſignifi[ca]tur Chriſtus qui Iſa. 9. ſecundum tranſlationẽ. Lxx dicit. *Magni conſilij Angelus.* ipſe vero deſcendẽs in Iordane, vim re[gene]ratiuã dedit aquis tactu ſacratiſſimæ carnis ſuę. Sed qu[ia] diuina virtus nõ eſt alligata ſacramentis, ideo ad hoc [...] ficandum iſte languidus qui dicitur hic ſanatus. non f[uit] ſanatus per deſcenſum in piſcinam, ſed per Chriſti ſe[rmo]nem, cum ei dicitur,

† S[...]

a *Triginta & octo.* Ideſt, duob. minus quadraginta, q numerus cõſtat ex quater decem, & ſignificat pfectionem operũ, quæ in decem præceptis legis & quatuor euangelijs, a quo duo minus habet qui charitate Dei & proximi caret.

b *Vis ſanus fieri?* Non neſcit qd velit, ſed accẽdit ad amorẽ ſanitatis, de qua iam deſperabat, vnde iã non quærebatur, ꝙ non haberet qui eum mitteret in aquam.

✻ Cyrillvs. Procurrit miſericors ad ægrotum, & interrogat vt valetudinis cupiditate ad petendum incẽdat, & id facile præſtare poſſe innuit.

✻ Cyrillvs. Tempore Pentecoſtes data eſt lex vni populo Iudæorum a Dan vſq; Berſabee, & Angelus piſcinã mouebat vnum ſanaturam.

e *Tolle grabatũ tuũ.* Dilige proximum & infirma eius tolerans, qui te infirmum patiẽter tulit, & nõ tantum ætate de tua correctione, ſed etiam de proximorum ſollicitus eſto ſalutẽ. Ecce angelus magni conſilii latens in carne, turbata aqua iudæorum ſanum fecit vnum.

Et ambula. Diligẽdo Deum feſtina vſq; ad viſionẽ eius. Et fratrem propter amorẽ eius ad quẽ pergis deferẽs, nec propter fratrem ab illo quærendo ceſſans.

✻ Cyrillvs. Vt virtutum omnium dominus fieri ꝙ vult, imperat. & ferri grabatum, vt virtus innoteſcat ſabbato, ad legis obſeruationes ſoluendas & declarandũ ſub finẽ mundi reliquos Iſrael ſaluandos.

Cap. 116

à quacunque detinebatur infirmitate, erat autem quidam 1
(a Significat multis & magnis peccatis oppreſſum.)
a homo ibi, triginta & octo annos † habens in infirmitate ſua.
Hunc autem cum vidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet, 2
(a Inuitat eum ad fidem quia non niſi volens debet fieri ſanus.)
b quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis ſanus fieri? 3
Reſpondit ei languidus. Domine hominem non habeo, vt 4
cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam. Dum venio 5 6
(A vitijs.)
c enim ego, alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus: Surge, tolle 7
(De virtute in virtutem.)
d grabatum tuum, & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo 8 9
ille, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſab- 10 †
e batum in illa die. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: 11
f Sabbatum eſt, non licet tibi tollere grabatum tuum. Reſpon 12
g dit ei: Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum 13
tuum & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis eſt ille ho- 14
mo qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula? Is autem 15
h qui ſanus fuerat effectus, neſciebat quis eſſet: Ieſus au- 16
tem declinauit a turba conſtituta in loco. Poſtea inuenit 17

† morbo detentus.

e *Dicebant ergo.* Iudæi obſeruatores literę, neſcientes gratiam qua lex impletur, quæ ab omni ſeruili opere, id eſt, a peccato ceſſare iubet, vnde hic dicitur *Tolle grabatum, &c.*

f *Non licet.* Non calumniãtur de ſalute qui in ſabbato curãt animalia, ſed delecti portatione.

g *Reſpondit eis.* Nõ cedit obijcientibus, ſed ſanatoris mãdatis obediẽs, authoritatem ſanationis ſuę obijcit calumniantibus.

Cap. 118

✻ Cyrillvs. Honorãdus qui me ſanauit, potius quã ſabbatum.

h *Neſciebat quis eſſ.* In turba poſitus nõ agnouit Ieſum, ſed poſt in templo. In quo docemur, vt quiſquis vult ad viſionem Dei peruenire, fugiat turbam ſuorum affectuum & neque hominum, & adeat templum internæ orationis.

Cap. 119

✻ Cyrillvs. Declinauit vt Iudæorum ira deferueſceret, vt diſceremus cedere iratis.

☞ *In templo.*

NICOLAVS DE LYRA.

lens ſeruare durabilitatẽ regni, fecit poni illud lignũ in profundo terræ iuxta tẽplũ vbi poſtea in ſuperficie terræ facta eſt illa piſcina ideo poſtea ibi illud lignũ apparuit modo prædicto. in quadã vetus hiſtoria ſanctæ Crucis dicit, ꝙ Seth filius Adę ex pcepto patris iuit ad Paradisũ voluptatis, vnde eiectus fuerat; & petit ab Angelo cuſtodiẽte locũ illũ de oleo miſericodię, qui acceptis tribus granis arboris ligni vetiti, dedit ea Seth, & ipſe plãtauit ſuper ſepulchrũ patris ſui Adæ, & indæ ortæ ſunt tres virgulæ, quæ poſtea in vnã arborẽ ſunt cõiunctæ. Poſtea tempore Salomonis illa arbor fuit ſecta quia videbatur ædificationi tẽpli neceſſaria, verumtamẽ quãdo applicabatur ad opus ſẽper erat nimis curta vel nimis lõga, & ideo tanquam inutilis adhoc dimiſſa fuit iuxta tẽplum in atrio quodam, homines autẽ venientes ad templum illi ligno cæperunt facere quandã reuerentiã inſtinctu diuino, de quo dolentes ſacerdotes fecerunt illud proiici intra piſcinam quæ erat prope templum, quod deſcendẽs in fundum, ibi diu latuit. poſtea vero imminente paſſione apparuit modo prædicto. Hæc autem ſcripſi ſine aliqua aſſertione.

Erat autẽ. *Hic cõſequẽter ponitur actus miraculi cum dicitur.* Erat autẽ quidã homo, &c. *Ex quo patet, quod diu punitus fuerat, illam enim infirmitatem propter peccatũ præcedẽs incurrerat vt patebit infra. verumtamen quia pœnã patienter ſuſtinuerat, ideo dignum erat, vt ei ſubueniretur, propter hoc ſequitur.*

Hunc autem cum vi. &c. *Scilicet in infirmitate illa.*

Dicit ei: Vis ſanus fieri? *Nõ petit quaſi dubitãs de volũtate, ſed vt magis excitet eius deſiderium quia per hoc dignior efficitur recipere Dei donum.*

Reſpondit ei languidus. *Oſtendens ſuum deſiderium.*

Domine hominem non habeo, &c. *Q. d. Multum deſidero, ſed nõ habeo hominem qui me portet, & ego ſum ita debilis quod non poſſum ita cito venire ſicut alii. vnde ſequitur.*

Dum venio enim, &c. *Hoc autem dicebat, quia videbat Ieſum fortem & aptum ad portandum eum, & magnum reputaret, ſi hoc ei ſeruire vellet, ſed ſtatim contulit ei maius beneficiũ, videlicet ſanitatem perfectam, vnde ſequitur.*

7 Dicit ei Ieſus: Surge, &c. *Reſtitutus ſanitati.*

8 Tolle grabatum tuum. *Reſtitutus priſtino vigori.*

9 Et ambula. *Ad declarationem diuini miraculi.*

10 Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille. *Quia diuina virtus infinita eſt, & operatur in inſtanti; ſanitas enim quæ virtute naturæ reſtituitur, in tempore & non inſtanti acquiritur.*

11 Erat aũt ſab. *Hic conſequenter ponitur prædicti miraculi accuſatio, & primo quantum ad ipſum ſanatum, ſecundo, quantũ ad ipſum medicũ. ibi.* Interrogauerũt ergo *In prima parte dicitur ſic.* Erat autẽ ſabbatũ in die illo; *in quo non erat licitum opera ſeruilia facere propter ꝙ ſequitur,* Dicebãt ergo Iudęi illi qui. &c

12 Sabbatũ eſt, nõ licet, &c. *Iſti falſum dicebãt quia opera corporalia quæ ſunt ad Dei honorẽ, bene poſſunt fieri in die ſabbati ſicut ſacerdotes in tẽplo corporaliter operabãt tẽplũ ornãdo, Hoſtias immolando, & lauãdo, & cõſimilia, vt dicitur Mat. 12. a. Portatio autẽ huius grabati erat ad magnificentiam diuini miraculi ſicut & modo illi qui miraculoſe de carceribus vel huiuſmodi liberãtur portãt compedes ſuos ad loca ſãcta, ad manifeſtationem ſuæ miraculoſę liberationis. Tamen aliter ſe excuſat ille ſanatus dicens.*

13 Qui me ſanum fecit, &c. *Q. d. Ille qui me diuina virtute ſanauit, eadem virtute & authoritate mihi præcepit, & per cõſequẽs teneor ſibi obedire, nec ſum tranſgreſſor.*

14 Interrogauerunt ergo. *Hic ponit accuſatio medici, & primo in generali ante cognitionem determinatã de ipſo, ſecundo in ſpeciali ipſo cognito, ibi.* Poſtea. *Quia enim per ſanatum eũ iſte ſanatus cõuenienter ſe excuſabat, ideo quærebant de ipſo ſanante, vt ipſum perſequerentur, & hoc eſt quod ſequitur.* Interrogauerunt ergo eum quis eſt il. &c. *Q. d. Malus eſt homo qui præcepit talia.*

15 Is autem qui ſanus, &c. *Quia diu lãguidus iacuerat, & ſic facta Chriſti & eius famam ignorabat.*

16 Ieſus autẽ declinauit. &c. *Dans exẽplum aliquãdo fugiendi volentes calumniari, & nolens ſe iactare de operatione miraculi.*

17 Poſtea. *Hic ponit accuſatio medici in ſpirituali habita cognitione de eo, & hoc eſt ꝙ dicit.* Poſtea inue. &c. *Quia ad agẽdum gratias de ſanitate ſibi collata frequẽtabat tẽplũ ꝙ eſt locus orõnis.*

✻ Et dixit

MORALITER.

Surge tolle grabatum, &c. Per hoc aũt ꝙ vnus tm̃ ſanatus eſt de multitudine languidorum, ſignificat ꝙ pauci ſaluãtur de multitudine vocatorũ. Per lectũ aũt in quo iacebat languidus, ſignificatur praua conſuetudo, per quam iacet homo in peccato quæ tollitur per exercitium in opere bona, ideo ſubditur.

† *Et ſuſtulit grabatum ſuum, &c.* Per virtutis exercitium.

A a *In templo.* Non in turba, ſed in templo, quia ſi gratiã conditoris cognoſcere volumus, oportet vt conuenticula fugiamus, & templum efficiamur.

b *Noli peccare.* Innuit quod propter peccata languebat, ſed ipſe Ieſus illũ ſicut exterius, ita intus ſanauit, vnde pmonet ne iterum peccando grauius iudicetur.

v.150. ✱ CYRIL. Docemur non ſolum ſupplicia reſeruari peccatoribus ad futurũ iudicium uerum in hac vita plerumque ipſos puniri.

c.132. vers.6. ✱ CYRIL. Mortuo Moſe, Ioſue die ſeptima iuſſit, vt populus excitaret clamores, quibus corruerunt męnia Iericho. Venit deinde veritas Chriſtus aduerſus naturam hominis, fabricata à diabolo męnia, depoſiturus.

B

a eum Ieſus in templo, & dixit illi : Ecce ſanus factus es, † 1
Nolo te u non eſt p ge. in annunc ando
b iam noli peeccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit il- 2
a Ille nunciat ſalutem ut ſe qua cu , ſe illi contra perſequuntur.
le homo, & nũciauit Iudæis, quia Ieſus eſſet, qui fecit eum 3
c ſanum. Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum, * quia hæc 4 5
d faciebat in ſabbatho: Ieſus autem reſpondit eis. Pater meus 6
a Sap entia, per quam fecit pater omnia.
e vſque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis 7
Quantum ad opinionem eorum.
quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolum ſoluebat
a Non ut nos qui p tícip tu n uoca nus, ſed æqualem ſe faciens Deo.
ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe 8
f faciens Deo. Reſpondit itaque Ieſus, & dixit eis. Amen amen
a Id eſt filius ſecundum hoc, quod eſt homo nihil poteſt niſi quod pater dat & docet.
g h dico vobis non poteſt filius a ſe facere quicquam, niſi quod
a Vt ſicut pater honoretur filius
i viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, 9

c *Quia hæc fa. in ſab.* Quaſi ſolutor legis agens contra Deum

Gen.2.a qui requieuit in ſabbato, ſex dieb. primo operatus. Contra qd ait Ieſus. Non ſex dieb. tm̃ vt putatis operatus eſt Deus, ſed vſque modo operatur, quia qui ſex dieb. condidit noua, a quib. requieuit die ſeptimo, poſtea operatur vſq; in finẽ gubernando ſuſtentando, renouando, propagando, vt permaneant condita. Et cum ſemper operatur Deus, conſtat ſacramentum eſſe, quod de requie ſabbati legitur.

d *Ieſus autem reſpondit.* Q.d. cæci in lege cur mihi inuidetis, ſi hoĩem in ſabbato ſano, qui Deus cum patre ſemp operor.

ca.133. Tr. 17 ✱ CYR. Si creditis nutu dei die ſabbati ſolẽ oriri, oĩaq; gubernari cur temere eũ accuſatis p quẽ pr̃ omnia operatur.

e *Propterea ergo.* Si prius pro opere ſabbati, nũc magis inſidiantur, quia patrẽ ſuũ Deum dicit, cum eũ tantummodo hoĩem putarent. Ergo imponũt quòd ſe facit æqualẽ Deo quod eſſet facere rapinam, ſed ipſe natus eſt æqualis.

C Phil. 2. ✱ AVGVSTINVS. Intelligunt Iudæi quod non intelligunt Arriani filium Dei patrem æqualem, qui non rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo.

f *Reſpondit itaque Ieſus.* Quia cõmoti ſunt de audita æqualitate eius quem putant hoĩem purum cum Deo patre, ſu[bdit] dit ſe eſſe filium ęqualẽ patri eiuſdem voluntatis, eiuſde[m] ptãtis, eiuſdem operationis. In his autem differendis h[oc] genere loquẽdi v[ti]tur, quo mentes p[ar]uulorum poſſit e[x]tare, & ſi non im[ple]re & quo mentes dultorũ exerceant & paſcãtur. Dicit de deitate filii. N[on] poteſt a ſe facere, ſi quod videt pa[trem] facere, & demõſt[rat] ei pater, quæ om[nia] non ſecundum l[ite]ram vt in homin[ibus] fieret accipiẽda ſu[nt,] ſed myſtice. Ille tem hæc ſecreta cit, vt contubern[ales] vel vt forte turb[a] medicum quæra[t]. Propter nos eti[am] vt nobis ſcriberi quæ non bene i[n]lecta in errorem ne intellecta in veritatem ducerent.

g *Amen amen dico uo.* Agit hic de identitate ſua cum pa[tre] & minoritate ſua ſecundum hominem & quid in hi[s] ciat, ſ. vtranque reſurrectionem corporis, ſ. & animæ.

h *Non po. fi.* Ita ſum æqualis patri, vt non ipſe a me, ſed ſim ab eo. Non facit a ſe, nec poteſt a ſe, qui non eſt a ſe ab eo facit & poteſt a quo eſt.

✱ CYRIL. In eo qd oĩa ſimiliter põt ſicut & pr̃, iden[tita]s ſubſtantiæ confirmatur. Similiter.n. operantur quę ſu[nt] iuſdem oĩno naturæ & vt videatur eiuſdẽ eſſe volũtati[s] hil poſſe a ſe facere filiũ d̃t, niſi qd̃ viderit patrẽ faciẽt[em].

i *Niſi quod vi.* Idẽ eſt, filio videre patrẽ, vel audire qd̃ e[ſt] patriæ. Videre ergo facientẽ, eſt eadẽ cũ patre operari. N[on] .n. hic dr̃, quaſi alia faciat pater alia imitans filius ſicut [ſo]let in hoĩb. fieri, ſed eadẽ ſunt opera quæ operatur pr̃ [per fi]liũ, vnde addit. Quæcunq;.n. ille fecerit hæc & filius ſi[mili]ter facit hæc eadẽ & nõ alia, & nõ diſſimiliter, ſed ſimil[i]t[er].

✱ CYRI

NICOLAVS DE LYRA

1 Et dixit illi. Ecce ſa. &c. *Ex quo patet, q infirmitas illa fuerat ſibi propter peccatum inflicta.*

2 Ne deterius, &c. *In currendo pœnam æternam, quia in recidiuante fiunt nouiſſima peiora prioribus.*

Ma.12.d. 3 Abiit il. ho. &c. *Dicunt aliqui, quod hoc fecit malitioſe. Sed hoc nõ eſt verũ, quia illos quos dominus ſanauit corpore, ſanauit & mẽte vnde de iſto dicit inf. 7. c.* Totũ hominẽ ſaluũ feci ĩ in ſabbato. *Quod etiã exprimitur hic ex uerbo Chriſti cũ dicit.* Iam noli pec. *quaſi dicat præcedens peccatum eſt tibi dimiſſum. Et ideo dicendũ, quod iſte ſanatus iuit bona intentione, ad publicandũ uirtutẽ Chriſti. Illi autem quibus hoc nunciauit fecerunt inde damnum ſuum, ſicut, & de alijs Chriſti virtutibus, ideo ſequitur.*

4 Propterea perſe. *Tanquam violatorem diuinæ legis, quod tamẽ erat falſum vt viſum eſt.*

5 Ieſus autem. *Hic ponitur miraculi excuſatio. Circa quod conſiderandum, q apoſtoli fuerunt homines puri, & ideo Chriſtus excuſauit eos de violatione ſabbati in confricatione ſpicarũ per exẽpla purorũ hominum, ſicut Dauid & ſacerdotũ, vt habetur Mat. 12. a. ubi iſta exemplo diffuſius tractantur, ipſe autẽ Chriſtus erat homo & Deus, & ideo aliquãdo ſe excuſauit de uiolatione ſabbati p facta humana vt patet Luc. 13. c. vbi oſtendit, quod in neceſſitate poterat bos leuari de puteo in die ſabbati, & multo magis homo ſanari, vt hẽtur inf. 7. c.* Si circũciſionẽ accipit homo in ſabbato, vt nõ ſoluatur lex Moyſi, mihi indignamini, qa totũ hominẽ ſaluũ feci in ſabbato. *Aliqñ autẽ ſe excuſat p diuina facta, vt hic cũ ſal[uator]...*

6 Pater meus, &c. *Deus enim nõ ſic producit res ſicut artifex [do]mum, quia domum factã dimittit & nõ conſerãt & ideo domo f[acta] ceſſat eius operatio. Deus autem ſic producit res, q eas conſeru[at in] eſſe, & ideo licet ſeptima die quieuerit à nouis operibus condẽd[is] tamẽ quieuit à creaturis productis conſeruãdis. Pater & filius [ſu]nt vnus Deus & ideo ſic ut pater continue operatur in cõſeruatio[ne] et adminiſtratione rerũ, ita & filius, ſicet Chriſtus excuſat in ſab[bato] operãdo. Sed quia ex hac excuſatione ſequitur, q Chriſtus ſit æqualis Deo patri, ideo ex hoc verbo magis perſequebantur eum Iudæi tanquam blaſphemum, quia blaſphemia acrius punitur in lege quam fractio ſabbati, & hoc eſt quod dicitur.*

7 Propterea ergo magis quære. &c. *Patet litera propter [qu]od conſequenter ſe excuſat dicens.*

8 Amen, amen di. vo. non po. &c. *Quaſi dicat vos mihi ponitis legis trangreſſionem & hoc eſt impoſſibile quia non poſſu[m] obliquari à regula veritatis diuinæ. Quod patet quia filius inquantum Deus habet omnino eandem operationẽ cũ patre, & ſic non poteſt ab eo obliquari. Similiter nec inquantum homo, quia humanitas Chriſti eſt inſtrumentũ coniunctum ipſius diuinitati, & ſic non poteſt [in] motione eius obliquari & per conſequens non poteſt tranſgredi quia trãſgreſſio eſt obliquatio à lege diuina. Sciendum tamen quod Arius ex hoc uerbo. Non poteſt filius, &c. dicit filium in diuinis eſſe minorem patre, & ideo conſequenter hoc excluditur cum dicitur.*

9 Quæcunque enim. *Scilicet pater.*

✱ H

MORALITER.

4 *Propterea perſequebantur Iu.* Opus eius bonũ peruertentes in malũ, & adhuc multos habent ſequaces, nuncios Chriſti propter opus confeſſionis & prædicationis moleſtantes.

5 *Ieſus autem reſpondit, &c.* Vbi Chriſtus vnitatẽ operationis oſtendit & naturæ in filio & in patre & hoc ſatis di[xi]ſſe. Nec occurrit mihi moralitas hic conueniens, niſi [qu]od quilibet Chriſtianus, qui Dei filius eſt adoptiuus, deb[et] v[ni]niri ſibi charitatem mentis & conformitatem operationis, ſecundum illud. 1. Corint. 6. d. Qui adhæret domino vnus ſpiritus eſt.

A ✠ Cyril. Pater aũt diligit non offendentem, ſed gaudio ſe ſ(ufficientē), nec humano more ſe gerit quo patres filiis fu(tu)ratib. indulgent. Nihil.n. facere poteſt filius, quod pr̄ non fa(ci)at, qui filio demonſtrat, quæ ipſe facit, non quaſi igno(ra)ratem doctrinã iuuans, ſed totũ ſeipſum in natura filii ſic pi(n)gens vt quæcun(que) q(uæ) in ſe habeat, in fi(lio) li(demonſtret).

a (H)ac & fil. Videtur c(or)pus omne facere q(uo)d animus, ſed nõ ſi(m)iliter, cum ani(mu)s imperet corpo(ri). (P)ater vero & filius ea(dē) & ſimiliter ope(ra)tur, quia vna natura, vna ſubſtantia patr(is) & filii & vna vo(lun)tas, & vna poteſt(as), & vna operatio.

a A patre habet quod poſſit, quia a patre habet quod ſit.

a hæc & filius ſimiliter facit. Pater enim diligit filium, & om-

a Sicut ſupra ait, uiderit patrem facientem. Corporalibus curationibus.

b nia demonſtrat ei quæ ipſe facit, & maiora his demonſtrabit

a Q.? De æquali patri, quem non creditis æqualem. Quos uult.

c ei opera, vt vos miremini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos

In animatus, ſ. qui ſunt digni, Et uere filius uiuificat, quia etiam uiuificat.

d & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Neque enim pa-

e f ter iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio

Cur. a Non ut minorem, ſed ſicut hono. pa.

g vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem.

✠ Cyril. Inquantum verbum & Deus naturaliter hẽt illam ptãtem, inquantum homo (ad quem dicitur. Quid habes quod non accepiſti?) accepiſſe eandem ſe aperte profitetur. Neque neceſſario, neque non habenti ſemper datur, nec maior eſt ſemper cui dat quam qui accepit. Quid D c.140. 2.Cor.4
enim reſpondebis, ſi
pſalmiſtam dicentē
1 audiueris. Date glo-
2 riam Deo. Gloria ca
3 rere Deum putabis, E
4 aut homines eo ma-
5 iores. Vtque quis di-
6 ci poteſt dediſſe cælo
7 ri vim cremandi, ſic
8 Pater cuius omnia
9 ſunt filii filio actum
10 iudicandi per illũ vt
per iuſtitiam ſuam,
id peragens, qui per
eum, vt per virtutē
ſuam mundum creauit.

b (O)mnia demonſtrat. Demonſtrare patrem filio, eſt cuncta o(pe)rari per filium, vt æque habeantur in fide noſtra, pater & B fi(li)us. Et ne aliquo modo minus ſentiatur de filio, addit. Et (ma)iora his de. ei. hoc eſt, per eũ maiora faciet. Quæ? Sicut e(ni)m pater ſu. mort. & vi. Maius eſt ſuſcitare mortuos, quã la(n)guidum ſanare, vnde agebatur.

✠ Cyril. De Sabbato obiectionem reiecit, nunc ex ope(ri)s ſe æqualem patri oſtendit.

c (M)aiora his. Suſcitat pater animas per filium, vt animæ vi(ua)nt ex ſubſtantia patris & filii & ei filio homini facto in te(m)pore demonſtrabit maiora, i. reſurrectionem corporũ, v(t) miremini eam fieri per filium.

d (S)icut enim pater ſu. Incipit oſtendere quod filius ſecundũ q(u)od æqualis eſt patri, faciat, ſ. animas a morte reſuſcitat. (Qu)æ eſt prima reſurrectio a vitiis. In ſequenti vero oſtendit e(tia)m reſurrectionem mortuorum corporum ſecundum C q(uo)d filius hominis eſt & poteſtatem dedit ei, i. filio.

e (S)ic & fil. Avg. Quia pater & filius ſunt eadem vita. Iudi(ca)t autem & ſuſcitat corpora, non pater, ſed filius ſecundũ d(iſ)penſationē humanitatis in qua minor patre, nec hono(ra)tur ſicut pater, vnde ait. Qui non honorificat filium miſ(ſu)m non honorificat patrem, qui miſit illum.

f Quos vult uiuifi. Avg. Non alios, q̃ pater, ſed eoſdē, quia vna voluntas & eadem ptãs, & eadem viuificatio mortuorum. Hæc ſunt maiora, quæ operatur per filium, i. reſurrectio mortuorum, vnde honorãdus probatur filius ſicut & pater. Vnde & ſubditur. Neq;.n. pater iudicat quemquam quia perſona patris in iudicio nõ apparebit, ſed nec Chriſtus in eo qđ e(ſt) conſubſtantialis, ſed in forma ſerui, vt poſſit ēt ab impiis videri, in qua iniuſte iudicatus, iuſte iudicabit. Vnde alibi hęc cauſa redditur, quia filius hominis eſt. F

g Vt omnes honorificent. Honorat Deum, qui commendat creatorem, omnipotentem, æternum. Honorat patrē, qui credit eum habere filium æqualem ſibi. Honorat, filiũ, qui credit eum eſſe æqualem patri.

✠ Cyril. Sicut quando de rebus diuerſis, ac natura differentibus, dicitur ſimilitudinem ſignificat, quando de iis quæ ſunt eiuſdem naturæ identitatem, & æqualitatem oſtendit. Nec filius eſt caracter imago patris, quæ ſimilitudinem continet, aut imitatur illius gloriam & honorem, aut qualiter, quantitate, habitu & proportione reſponder, ſed propter identitatem naturæ, alioqui aut plures dii eſſent, aut creaturæ adoratio ſuprema deferretur. c.141.

Cyrir. Qui

Nicolavs de Lyra.

Hæc & filius ſimiliter facit. *Vbi tria excluduntur per q̃ poſ(ſet) dici filius minor patre. Primũ eſt. Si operatio patris ſe extenderet (ad) aliqua ad quæ non ſe extenderet operatio filii, ideo hoc excludit,* Quæcunque. *Secundum eſt ſi filius faceret eadem quæ facit pa(ter) ſecundũ identitatem ſpeciei tantum, ſed non ſecundũ numerũ, ita (qu)od pater plura in numero faceret, & hoc excluditur cum dicitur. (H)æc & filius ſimiliter facit, id eſt, eadē numero. Tertiũ eſt ſi faceret (ea)dem numero, ſicut faber & martellus producunt eundē effectũ ta(m)en (ina)liter quia faber ut cauſa principalis, martellus autem vt inſtru(men)talis & hoc excluditur cum dicitur.*

Similiter fa. *Id eſt vniformiter per omnē modũ.* Et ſic pater, *q(uod) (ve)rbũ prædictum.* Nõ poteſt filius a ſe facere quidquam, &c. *(N)on poteſt exponi ſecundum errorem Arrii de minoritate filii reſ(pe)ctu patris in diuinis, ſed tantum oſtendit proceſſum filii à patre, in(qu)antum filius non eſt à ſe, ſed à patre, & ſic potentiam operandi & (ſc)itiam habet à patre, ſicut & eſſentiã, non tamen aliã, ſed eandē (nu)mero. Si enim filius eſſet creatura (vt dicit Arrius) non poſſet fa(ce)re quæcunque facit pater, ut conſequenter dicit Euangeliſta.* Quæ(cun)que facit ille, &c. *quia ſeipſum nec poſſet producere, nec conſer(ua)re, eſſet tamen productus & conſeruatus à patre.*

Pater.n. diligit. *Poſtquam Euangeliſta poſuit ſignũ uiſibile ad (oſt)endendum, quod filius habet potentiam collatiuam vitæ corpora(lis) hic conſequenter ponitur doctrina Chriſti de uita ſpirituali per ip(ſu)m conferēda. Et diuiditur in duas, qa primo ponitur doctrina Chri(ſti). Secundo eius confirmatio ſubditur, ibi:* Si ergo teſtimonium. *(Cir)ca primum ſciēdum, q duplex eſt uiuificatio ſcilicet animę et cor(po)ris, & duplex iudicium diuinũ ſibi reſpondet primũ eſt iudiciũ diſ(cr)etionis, q nunc eſt & reſpondet vitæ præſenti ſecundũ eſt iudicium (di)ſcuſſionis ultimæ & præmiationis, q erit in futuro, & reſpõdet cor(po)rum reſuſcitationi. Ideo ſic procedit quia primo agit de uiuificatio(ne) animarum & iudicio diſcretionis nunc exiſtente, ſecundo de re(ſu)rrectione futura, quia in primo oſtēdit Chriſtus ſe habere potētiam (u)iuificatiuam, ſecundo oſtendit qualiter iſta potentia ſit intelligēda, (ib)i:* Amen amen dico vobis. *In prima parte dicitur ſic.* Pater.n. (d)il. &c. *Si accipiatur hic filius ſecũdum diuinam naturã, dilectio nõ (ac)cipitur hic cauſaliter, quia volũtas in diuinis nõ eſt principiũ originis filii, ſed natura, ut ſuperius dictum eſt, & ideo cũ dicitur.* Pater enim dil. fi. & omnia, &c. *Inquantum ſcientia patris communicatur filio hoc uerbum diligit, nõ notat cauſam, ſed tantum ſignum uel concomitantiã. Si autē accipiatur filius ſecundũ humanã naturã: ſic accipitur cauſaliter quia amor eſt primum donum & cauſa aliorum & tunc eſt ſenſus.* Pater diligit filium *quia plenitudo ſcientiæ cõmunicatæ animæ Chriſti procedit ex patris dilectione.*

4 Et maiora his. *Scilicet uiuificationem mortuorum morte ſpirituali de qua loquitur poſtea quia maius eſt iuſtificare impiũ q̃ creare cęlum & terram, ſecundum Aug. exponentem, illud infra. 14.* Et maiora horum faciet. *Quod a autem dicitur hic demonſtrabit de futuro nõ eſt per hoc intelligendum q filius ſecundum naturã diuinã acceperit de nouo aliquam ſcientiam, vel q anima Chriſti aliquid cognouerit quod à principio ſuæ creationis ignorabat, quia à principio ſuæ creationis habuit plenitudinē gratiæ & ſcientiæ, ſed dicitur res demõſtrari quãdo de nouo aliis innoteſcit & talis modus loquēdi habetur. Gen. 22. c.* Nunc cognoui, quod timeas dominũ. *Id eſt, alios cognoſcere feci, quia Deus ante ſciebat Abraham timere ipsũ, ſed per obedientiã eius in immolatione filii hoc fecit ab aliis cognoſci.*

5 Vt vos mire. *Iſtud non ponitur cauſaliter, ſed tantum conſequutiue, quia poteſtas uiuificatiua nõ eſt data Chriſto propter Iudæorũ admirationem, ſed ex hoc ſequuta eſt, quãdo viderũt mirabilia Chriſti opera. Et oſtendit conſequenter quæ ſunt illa maiora opera dicēs.*

6 Sicut enim pater, &c. *Quod eſt diuinæ virtutis.*

7 Sic & filius, &c. *Iſtud verbum vult, non ponitur hic ad denotãdum, quod filius pauciores uiuificet quam pater, ſed ad oſtendendum modum agendi, quia non agit coacte, nec ex neceſſitate naturæ, ſed libere. Et quia iudicium diſcretionis concomitatur reſurrectionem ſpiritualem, ut prędictum eſt, ideo ſequitur.*

8 Neque enim pater iudicat. *Scilicet ſeorſum a filio, cum ſit eorum una operatio.*

9 Sed omne iudicium. *Hoc dicitur pro tanto, quia iudicium eſt per ſapientiam diuinam. Sapientia autem tota communicatur filio, et per conſequens potentia iudicatiua.*

10 Vt omnes honorificēt, &c. *Ex prædictis enim ſequitur, quod ſit honorandus honore latriæ ſicut & pater, cum ſit unus Deus cum eo, unde ſequitur.*

A a *Qui non honorificat.* Avg. Si enim minor crederetur filius, pater inhonoraretur, qd vel inuidus nollet eū genuiſſe æqualem, vel infirmus non poſſet & ſic non eſſet Deus con uinceretur, quia impotens.
b *Quia qui.* Quia æqualis ſum patri & vno honore cum eo honorandus, ergo qui audit verbum meum, id eſt, quæ credit me filium, & credit eum patrem habet vitam æternā, quia hæc eſt vita æterna, vt poſt dicet vt cognoſcant te quem miſi Ieſum Chriſtū eſſe vnum verum Deum.
c *Audit &c.* Cur ait. Audit verbū meum & credit, non mihi ſed ei qui me miſit, B quia verbum eius eſt in me, imo ego ſum verbum eius, Qui ergo ei credit, credit verbo eius, id eſt, mihi.
d *Sed tranſiet.* Hic a morte infidelitatis ad vitam fidei & iuſtitiæ poſt a corruptione ad æternitatē. De prima autē reſurrectione apertius ſubdit. Amen amen dico vobis, quia. v. h. & nunc eſt.
e *Quia ue.* Dixit quia filius ſuſcitat & viuificat, quod verum eſt, quia venit hora, &c. & oſtenſio patris ſui, hic. n. de ſuſcitatione animæ a peccatis agitur.
f *Vocem filij.* Hoc ſolum iuſtis conuenit, qui ſic audiunt de incarnatione eius, vt credant quia filius Dei eſt.
✻ Cyril. Quia Lazarus domini vocem audiuit, aut quia fideles mortui erant, antequam ſaluatoris doctrinam reciperent, aut magis accommodate quia ſuſcitantis vocē omnes aliquando audient.
g *Sicut. n. pater.* Avg. Vita, quæ eſt ipſe pater & filius pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus n. non ſentit ... ſapientiæ, ſed anima rationalis, quæ illuminatur a lu... quod illum. *Omnem ho. ue. in hunc mundum.*
Avg. Super animam rationalem quæ imago Dei, ... eſt niſi Deus cuius eſt imago huius ipſe Deus eſt vita ... ſa eſt vita corpo...
h *In ſemetipſo.* ...
1 aliunde, ſed ip...
2 vita ſic & filius ...
3 metipſo eſt vita ... differunt, quia ...
4 eſt vita non na...
5 filius eſt vita ex ...
6 naſcendo vnde ...
7 Dedit non quo... quando filius f...
8 ſine vita, ſed naſ...
9 ex eo vita dedit id eſt, vita genu...
10 tam.
11 i *Et poteſtatem.* ...
12 quam dixi de r...
13 rectione animæ ...
14 dit de reſurrect... carnis. Et pote...
15 quam habet fili...
16 patre in occult... di pater ei, quia hominis eſt in
17 forma iudican...
18 nis & malis vi... tur. Viſio. n. fc... Dei ſolis mundis corde promittitur, vnde *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt.*
Avg. Chriſtus in eo quod eſt filius Dei, eſt vita quæ ... ficat animas, in eo quod filius hominis, Iudex. Dedit ei pater vitam generando, vt viuificet. Dedit ei poteſt... iudicii in carne mittendo per verbum. n. filiū Dei, fit ... marum reſurrectio per verbum factum in carne filiū ... minis fit corporum reſurrectio.
✻ Cyril. Mitigat iram Iudæorum ſe a patre habe... patrem dediſſe dicens & Arrianorum curam habuit ... ciens quia filius hominis eſt.
k *Quia veniet ho.* Sicut ſup. eſt autor de reſurrectione ...

e Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui
b miſit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum
a Intelligit. b Me miſſum ad ſalutem omnium. c Ex patre qui credit, & ſimiliter ex me qui ſum vna vita cum eo & hoc eſt quod dicit Et qui audierint viuent.
c audit & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in
Damnationis. Vere tranſit in vitam.
d iudicium † non veniet, ſed tranſiet a morte in vitam. Amen
a Poſt per apoſtolos. b Noli expectare nouiſſimam. c Per ipſum. d Sine fide in peccatis.
e amen dico vobis, quia venit hora & nunc eſt, quādo mortui
a Credendo. b Obediendo. c Nunc & ſemper. d Per uocem filii Dei, quia ſicut enim pater.
f audient vocem filii Dei, & quia audierint viuent. Sicut enim
a Ad animarum uiuificationem.
g pater habet vitā in ſemetipſo, ſic dedit & filio habere vitā
h
i in ſemetipſo. † Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia
a Quod filius hominis habet poteſtatem iudicii ut & malis poſſit uideri mirum enim uidetur cum hoc magis conueniret filio Dei. b In fine ſæculi.
k filius hominis eſt. Nolite mirari hoc, quia veniet hora in qua
a Tam boni quam mali. b Corpora non animæ. c Non ut uiuant ſicut ſupra ſed ut reſurgant.
omnes qui in monumentis ſunt audient vocem filii Dei, † & †
a Adhuc indiſcretio. b Ecce diſcretio iudicii. c Vt uideant Deum ſicuti eſt.
procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionē vitæ, qui vero

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui non honorificat filium. *Honore latriæ.*
2 Non honorificat patrem qui miſit illum. *Quia habent eādem maieſtatem.*
3 Amen amen dico vobis. *Hic oſtendit qualiter potentia viuificatiua de qua loquutus eſt, ſit intelligenda ſcilicet de viuificatione ſpirituali, quæ eſt per fidem charitate formatam et hoc eſt quod dicitur.* Amen amen dico vobis, quia qui ver. &c. *Fide formata.*
C 4 Habet vitam æternam. *Cauſalitur, quia habet gratiam quæ facit eum dignum vita æterna.*
5 Et in iudic. &c. *Scilicet condemnationis; veniet tamen in iudiciū diſcuſſionis, & præmiationis. Et quia dixit, quod talis habet vitam æternam, ne aliquis credat ex hoc quod fides faciat hominem in præſenti immortalem, ideo ſubditur.*
6 Sed tranſiet à morte. *Quia oportet ſoluere debitum naturæ, antequam veniat ad uitam gloriæ. Et quia fides à Deo datur per inſpirationem ideo ſubditur.*
7 Amen amen dico, &c. *Iſte euangeliſta ſolus duplicat hanc dictionem amen quæ in Hæbraico confirmationem deſignat. Ipſe enim ſubtiliora & altiora ſcribit de Chriſto, & hæc indigent maiori aſſertione propter quod communiter vtitur prædicta duplicatione.*
8 Quia venit ho. &c. quando mor. *Morte infidelitatis, de qua dicitur Mat. 8. c. Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.*
9 Audient voc. &c. *Fidem uiuificantem ſuſcipiendo ideo ſequit.*
10 Et qui audierint. *Poteſt etiam intelligi de uiuificatione corporali quia ad uocem Chriſti aliqui fuerūt reſuſcitati ſcilicet filius viduæ Lucæ 5. e. & filia Archiſynagogi Matt. 9. c. & Lazarus infra. 11. f. Per hoc autem quod hic dicitur.* Vc. hora. *Patet quod non loquitur de reſurrectione generali, quæ erit in futuro, ſed de viuificatione ſpirituali, quæ eſt per fidem Chriſti, & de reſurrectionibus corporalib. particularib. tamē, quæ factæ ſunt ad confirmationem huius fidei, et iſtæ inceperunt à principio prædicationum Chriſti.*
11 Sicut enim, &c. *Hic conſequenter agitur de reſurrectione ...rali futura & de iudicio ſibi correſpondente. Et diuiditur in du... primo agitur de reſurrectione, ſecūdo de iudicio. ibi:* Et poteſta... *Circa primum ſciendum, quod illud quod eſt tale per eſſentiā eſt ... ſa aliorum, ut habetur. 2. metaphiſ. Deus pater eſt vita per eſſen... & per conſequens filius, cum ſint vna eſſentia & una vita, ... conſequens ipſe erit cauſa uiuificatiua omnium reſurgentium ... eſt quod dicitur.* Sicut enim pater. *Id eſt, à ſe & nullo alio, ... conſequens ei conuenit per eſſentiam.*
12 Sic dedit, &c. *Quia licet filius ſit vita per eſſentiam ſicut pater hoc tamen habet à patre.*
13 Et poteſtatem. *Hic conſequenter agitur de iudicio futuro ... uiditur in duas quia primo deſcribitur illud iudicium, ſecundo ... bitur fore iuſtum, ibi:* Non poſſum. *Circa primum ſciendum, ... ēt tota trinitas in iudicio futuro iudicabit autoritatiuè, ſed ... ſtus inquantum homo iudicabit exequutiue. Cuius ratio eſt, qu... dex debet manifeſtus omnib. iudicandis. Deus autem pater vel ... ſecundum diuinam naturam non uidebitur in iudicio ab omnib... tunc omnes eſſent beati quia in tali uiſione cōſiſtit beatitudo, ... executio iudicij data eſt Chriſto homini qui poterit ab omnibu... ri & hoc eſt quod dicitur.* Et poteſtatem, &c. *executiue.*
14 Quia filius hominis eſt. *Ab omnibus uiſibilis bonis & ...*
15 Nolite mirari hoc. *Quaſi dicat adhuc maius faciet Chri... mo, vnde ſubditur.*
16 Quia veniet hora, &c. audient vocem. *Humanitas em... ſti eſt organum diuinitatis, & ideo vox eius operabitur ad reſur... nem generalem futuram per modum inſtrumenti coniuncti, u... tamen quia non reſurgent vniformiter, quia aliqui reſurgent a... riam, & alij ad pœnam, ideo ſequitur.*
17 Et procedent, qui &c. *Hoc dicitur ad denotandum, quo... ſine bonis operibus non ſufficit ad ſalutem.*
18 Qui vero mala, &c. *Id eſt, condemnationis.*

✻ No

A in vitam æternam,ita etiam hic eſt autor de reſurrectione ca.. is aliter nemo crederet.

c Cyrillvs.ſic omnes excitando maiora monſtra- bi quam vnius ægroti curationem.

a *Non poſſum ego a meipſo fa.* Dedit mihi poteſtatē iudicii nō ta en poſſum a me i.. ſt,qui nō eſt a ſe n.. facit a ſe, & ita q.. culpat eum de o.. re ſabbati, cul- p.. patrem.

b *ſicut autem* Au- di per vnitatē ſub- ſt.. tiæ, id eſt, ſcio q.. nō eſt aliud au di.. quam ſcire vel e.. Vel ego filius h.. minis nihil a.me p.. ūm,ſed ſicut au di.. a Deo iudico, & .. o iudiciū meū de.. uibuſcūque eſt iu.. .ideo quia non q.. ro voluntatem, m.. mi,id eſt, homi ni.. ſed patris, quæ e.. e ſalute homi- n.. qui ad hoc me m.. it,id eſt, incarna ti.. zit.

B

c Cyrillvs. N.. tātum in fine m.. ndi,ſed in hac vi ta iudicaturum a- p.. ſecūdum legē m.. es,qui ait,Non accipies perſonā hominis in iudicio, q.. iudicium Dei eſt factus eſt enim ſub lege.

C

c *Non quæro.* Loquitur nunc ſecundum quod equalis e.. atri,vt probetur in eo vera Deitas, nunc ſecundum q.. d minor, vt probetur vera humanitas.

d *Si ego teſtimonium.* Dico de identitate eſſentię ſuæ cū pa tre ex tre,ex qua viuunt nō corpora quę nō ſentiūt,ſed animę rationales mediæ īter Deū & corpora.Dicto etiā de minoritate humanitatis,ī qua ſcilicet morit̄,reſurgit,ſuſcitat corpora & iudicat,ſupponit de teſtimonio,ſuis q̄ nō īdiget habere ab homine,qa habet ab opeib⁹ q̄ pater dedit & ab ipſo patre habet tamē & ab hominib⁹ ſed vt a lucernis, id eſt,a Ioanne & a Moyſe, qui ſi non poſſunt cōiungere animas Deo, poſſunt tamē confutare inimicos.

D

mala egerunt,in reſurrectionem iudicii. † Non poſſum ego
1 a meipſo facere quidquam. Sicut audio iudico,& iudicium
2 meum iuſtum eſt; †quia non quæro voluntatem meam, ſed
3 voluntatem eius qui miſit me.* Si ego teſtimonium perhi-
4 beo de meipſo,teſtimonium meum non eſt verum. † Alius
5 eſt qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio quia verum eſt
6 teſtimonium eius,quod perhibet de me. Vos miſiſtis ad Ioā-
7 nem,& teſtimonium perhibuit veritati.Ego autem ab homi
8 ne teſtimonium non accipio,ſed hæc dico,vt vos ſalui ſitis.Il
9 le erat lucerna ardens & lucens. Vos aūt voluiſtis exultare ad
10 horam in luce eius. Ego aūt habeo teſtimonium maius † Ioā
11 ne.† Opera.n.quę dedit mihi pater, vt perficiam,ea ipſa opera
12 quæ ego facio teſtimonium perhibent de me,quia pater me

(Interlinear glosses: Damnationis. — a Quo iudico cum patre,quia non quæro vocem meam,id eſt,propriam filij hominis,ſed quæ cum patre,& filio eadem eſt. Hominis. — a Scilicet Dei patris. Homo. — a Vobis in recipiſſe videbitur. b Pater quod poſt apetiet,ibi: Qui miſit me pater. — a Vt in baptiſmo & in monte. b Quia eſt a veritate quæ eſt Deus. — Sacerdotes & Leuitas. — a Ioannes etiam qui ex Deo eſt teſtatur de me. Non ſibi ſed. — Non ſum contentus teſtimonio Ioannis.q.d.Non ſufficit niſi Deus atteſtetur. — a Quidem. b propter quod debiti eſt credere. Non lux. c Spiritu charitatis. d Lumine veritatis. — Cum ipſe ſequi ſolem oſtenderet. Vere maius. — Quia talia opera non niſi a Deo poſſunt fieri. Qui opera dedit.)

e *Alius eſt qui teſtimonium, &c.* ✻ Cyrillvs. Alius eſt enim perſonaliter pater,alius filius.

f *Sed hæc.* Sed tamē teſtimoniū Ioannis induco,vt per Ioannē vos homines ad veritatem ipſam du camini, & credētes ſalui ſitis.

g *Ille erat,&c.* Quī me exterius oculis 11 hominum viſibilē 12 exhibuit,interi⁹cor- 13 da hominum ad me 14 cognoſcēdū accēdit. 15 Etiā omnes pphetę 16 & apoſtoli ſunt lucernæ.Chriſtus verum lumē. *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

✻ Cyril. Teſtimonium Ioānis nō repellit tāquā inutile,quē miſit ad clamādū.*Parate viam domini.* ſed ad maiora ſcādit,quia vocem hominis etiā ſancti calumniari quiſpiam poſſet,vt Azarias & Ioanan verba Ieremiæ:

h *Ardens.&c.* Hoc eſt in nocte oſtēdens ſequi ſolē nō ergo ſupſlua,Nemo tamē in ea remaneat quaſi ipſa ſufficiat ☞ ✻ Cyril.

(Margin: †De cōſ. di.5.c.ſi. in ſi. — * patris Cap.147 †.Int.8.c — E — †Matth. 3.d. — † Ioānis ſub teſti monio. — Sup.1.a. — F — Cap.149 Hieron. 43.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non poſſum. *Hic oſtenditur hoc iudicium fore iuſtū. Filius.n. in..antum Deus,hēt eandem naturā cum patre, & ſic non pōt iudi- ca.. deficere,ſimiliter nec inquantum homo,quia voluntas huma- na .. omnib. ſequitur motum & regulam voluntatis diuinæ, & hoc e.. uod dicitur.* Non poſ.ego.&c.fac.quic. *Declinando a patre.*

2 Sicut audio,&c. *Licet.n.habeat eandem notitiam cum patre in..antum Deus,tamen habet eam a patre, & ſecūdum hoc dicitur .. audire,ſecundum vero humanam naturam habet notitiam in- f..m,& ſic magis proprie a patre audit.*

3 Et iudicium. *Quia non poteſt obliquari voluntas Chriſti homi ni.. voluntate Dei,vt dictum eſt,ideo ſequitur.* Quia non quęro v.. meam ſed,&c.

4 Si ego te. *Poſita Chriſti doctrina de potētia viuificatiua eius, co..ſequenter ponitur confirmatio prædictæ doctrinæ. Et diuidit in .. as quia primo confirmatur hmōi doctrina,ſecundo arguitur Iu dæ..um duritia,ibi:* Claritatē ab hominib. *Prima in duas, quia pri.. cōfirmatur teſtimonio humano,ſecūdo teſtimonio diuino, ibi:* E.. aūt ha. *Prima in duas,quia primo inducit teſtimoniū. Secūdo o.. diitur ꝙ dēat eſſe acceptum,ibi:* Ille erat. *Circa primum ſciēdū, ꝙ q̄n doctrina aliqua cōfirmatur per aliquid quod eſt minoris au ..oritatis,propter hoc ꝙ illud eſt magis acceptum audientib.ſicut di cit ..hiloſ.2.Metaph.ꝙ aliqui dignātur,i.dignum reputant Poetam in..ere teſtem,ſicut ſunt illi qui ſunt imbuti dictis Poeticis, & iō n.. recipiunt niſi per teſtimonium Poetæ confirmetur quamuis il- lu.. magis autenticum ſimpliciter quam dictum Poeticum. Et eo- de.. modo venientib. ad fidem de Iudaiſmo confirmatur nouum Te- ſta..ntum per vetus,& eodem modo Saluator hic confirmat doctri na.. uam per teſtimonium Ioānis,cuius ſanctitas erat nota Iudæis, & ..c eſt quod dicitur.* Si ego teſti,&c. *Scilicet ſolus.*

5 Teſtimonium meum non eſt verum, *Id eſt,efficax ſecun du.. reputationem veſtram,quamuis in ſe ſit efficaciſſimum,propter ho.. ſequitur.*

6 Alius eſt qui teſtimonium. *Scilicet Ioannes Baptiſta, vt pa..t 1.c.& 2.cap.*

7 Et ſcio quia ve.&c. *Quia pater eius Zacharias per ſpiritūſanctum prophetauit ipſum præire ante faciem domini ad dandam ſcientiā ſalutis,vt habetur Lu.1.g. Teſtimonium autem ſalutiferum eſſe non poteſt niſi ſit verum. Quod autem iſtud teſtimonium ſit autentīcum,oſtenditur.*

7 Vos miſiſtis ad Ioannem. *Nuncios ſolennes quaſi volentes acquieſcere dicto eius ſicut autentico,ſicut dictum fuit 1.c.*

9 Et teſtimoniū phibuit veritati. *Id eſt,mihi qui ſum veritas cōfitēdo me eſſe Chriſtum,& ſe negādo,vt patuit ſupra 1.cap. & 3.*

10 Ego autē ab homine teſtimoniū,&c. *Q.d. Non dix iſtę dicta,vt ſim in maiori authoritate propter dictum Ioannis,ſed propter ſalutem veſtram quam deſiderio,vt acquieſcentes eius teſtimonio ad ſalutem pertingatis.*

11 Ille erat. *Hic oſtēdit quod Ioannis teſtimonium dēt ei eſſe acceptum propter tria,ſ.propter eius officiū, quia erat præco Chriſti ꝙ notatur cum dicitur:* Ille erat lucerna. *oſtendens hominib. viam ſalutis.ſ.Chriſtum.Et ſicut lucerna non lucet ex ſe,ſic Ioannes nō erat lux,* ſed venit vt teſtimonium perhiberet de lumine, *ſecundo propter charitatis incendium,quod notatur cum dicitur.*

12 Ardēs. *Intātum ꝙ propter zelum charitatis diuinæ mortē ſuſcepit,tertio propter virtutis exercitium,in tantum,ꝙ credebāt eū Chriſtum,quod notatur ibi:* Lucens. *Iſta tria debent reddere teſtimonium eius acceptum,& maxime Iudæis , quia voluerunt ipſum recipere tanquam Chriſtum,propter quod ſubditur.*

13 Vos autē vobis ad ho.ex.in lu.eius. *Dicit ad horam,quia finaliter eum contempſerunt,& eius mortem procurauerunt.*

14 Ego autē. *Hic conſequenter confirmat doctrinā ſuam per teſtimonium diuinum.Et diuiditur in tres,ſecundū quod pater teſtificatus eſt triplex de Chriſto ſcilicet per opera,per ſuipſū,& p ſcripturas,ſecunda ibi.* Et qui me miſit, *tertia ibi,* Scrutamini ſcripturas. *In prima parte dicitur ſic:* Ego autē habeo,&c. *ſcilicet teſtimonium Dei patris,quod eſt maius teſtimonio Ioannis, propter maiorē cognitionis certitudinem,& propter eius incommutabilitatem. Et quale ſit iſtud teſtimonium,oſtendit dicens.*

16 Opera enim.&c. *Vt perficiā ea,ſcilicet miraculæ virtutē totius creaturę excedētia,quæ faciebat Chriſtus virtute ppria,ideo dicit.* Et pficiā,ea ip'a opera q̄ ego facio,&c. *Sicut enim firmum teſtimonium habetur per demōſtrationē in his quæ ſubſunt facultati* ✻ natu-

(Margin: Sub.2.a. — Diuiſio.)

A *Lib. 3. ca. 1.* *Pſal. 131.*

✲ CYRILLVS. Chriſtus vera lux quæ lucernas oēs ꝓphetarū & omniū hominū accēdit. Dicitur autē lucerna vt Dauid ꝓdixerat canēs. *Parate lucernā Chriſto meo.* Sed additur ardēs & lucens qa dictū eſt ad Moſem. Præcipe filiis Iſrael vt offerant oleum puriſſimū ac lucidiſſimū ad accendendam lucernā iugiter extra velū teſtimonii in tabernaculo fœderis, ponetq; eam Aarō & filii eius veſpere vſque ad mane coram domino, cultu rituque ꝑpetuo in generationibus veſtris. Lucerna D. Ioānes. Oleū, gratia ſpiritusſancti, B velū finis legis Aarō & filij eius, paſtores tentantes hiſtoriam D. Ioānis, nox, ſeculum præſens. Quod autē ſeruatoris præcurſor ꝑ lucernam ſignificabatur eſt ſic intelligendum, ſeruatur ardēs lucerna in hoc ſeculo, quæ gratiam credēribus lucem præbeat. C At Iudæi principio mirati Ioannem, poſt increparunt interrogantes, Quid ergo baptizas?

† *Infra 8. c.* † *Gloriā*

a Inuiſibiliter in cordibus hominum.

emiſit. † Et qui me miſit pater, ipſe teſtimonium perhibet de

a Sed vos. b Quæ non aure carnali, ſed tantum ſpiritualiter capitur. c Quia ſubſtantia diuinitatis eſt inuiſibilis.

a me. Neque vocem eius vnquam audiſtis, neque ſpeciem eius

vidiſtis: Et verbum eius non habetis in vobis manens, quia

a Quia hæc quæ auditis a me non creditis, nec amatis. Autem.

quem miſit ille, huic vos non creditis. Scrutamini ſcripturas,

b quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere. Et illæ ſunt

c Tamen. Per illas. a Credere in me.

quæ teſtimonium perhibent de me, & non vultis venire ad

Quam in ſcripturis quæritis. qui uenit dare ſpiritualem. Id eſt, humanam laudem non quæro, nec honorem

me, vt vitam habeatis. † Claritatem ab hominibus non acci-

d Ideo dico quia.

pio, ſed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in

e a Vnde hæc pœna uobis.

vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me.

a Qui dicet ſe eſſe Deum.

Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Quomodo

f poteſtis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, &

Qui gloriatur in Deo glorietur. a Autem. b Quia non uenit damnare, ſed ſaluare.

gloriam quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis? Nolite putare

a Quia uoci eius non crediti quæ ait, prophetam ſuſcitabit uobis Deus, ipſum audietis ſicut me.

quia ego accuſaturus ſim vos apud patrem. Et qui accuſat

Ioan. 1. a *Neq; vocem.* Et ſi in Sina vocem eius audiſſe & ſpeciem vidiſſe putetis.

Cap. 2. ✲ CYRILLVS. Humilius propter diſpenſationē carnis de ſe loquitur, aut conſenſum patris in faciendis miraculis dationis nomine appellat.

✲ CYRIL. Ridiculoſa hæc opinio Iudæos detinet credētes maioribus ſuis, in mōte Synai ipſam naturā corporalibus oculis perſpectam fuiſſe & vocem ipſius proprie viſam.

b *Scrutamini.* E... aliā teſtimoniū ſcri-

1 pturæ, in qua D... teſtatur de filio, ... Iudæi in ea ſpem

2 nētes ad Chriſt...

3 ſolē non peruer...

c *Et illæ ſunt.*

4 qui putatis vitam ha-

5 bere in ſcriptur...

6 me quaſi cōtr...

7 Moyſi repudia...

8 ipſas me Deū in... gere poteſtis ſi di-

9 genter aduertat...

✲ CYRIL. C...

10 tationibus reſp...

11 vnde fit vt non ...

12 a ſuperioribus ...

13 mo Dei proced...

d *Claritatem.*

14 ideo hoc loquo...

15 quæram gloriā

16 ſed vobis errant

17 condoleo, qui

18 habetis dilectio...

19 Dei, & ad viam ... ritatis reducere ... lo.

e *Quia dile.* Dilectio Dei non eſt in vobis, qa me nō ... pitis, i. non creditis, quia veni vt per me pater glorificer.

f *Si alius.* Antichriſtus, q ꝓpriam gloriā quærit non ... id e...

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *naturali intellectus, ita in his quæ ſunt ſupra hāc facultatē firmum teſtimonium eſt per opera ſoli Deo poſſibilia, qui non poteſt eſſe teſtis falſitatis, & hoc modo confirmata eſt doctrina Chriſti, nō ſolū ipſo prædicante, ſed etiā ipſis apoſtolis, ſecundum ꝙ dicitur Mar. vlti. d.* Illi autē profecti prædicauerunt vbique domino cooperāte, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.

1 Et qui miſit me. *Hic cōſequenter ponitur teſtimoniū patris, ꝙ teſtificatus eſt per ſeipſum, & hoc fuit in baptiſmo & in transfiguratione, vbi audita eſt vox patris ſup Chriſtū: Hic eſt filius meus dilectus, & hoc eſt quod dicit:* Et q miſ. me pater ip. *Per ſeipſū.*

2 Neque vocē. *Hic cōſequenter oſtendit eos nō capere huiuſmodi teſtimonium, quod Deus oſtendit tripliciter. Primo per ſignū ſenſibile, ſicut in baptiſmo & transfiguratione audita eſt vox ſenſibilis. Sed hanc vocē non audierant Iudæi perſequentes Chriſtum, quia ibi nō fuerant, ideo dicitur:* Neque vocē. &c. *Secundo oſtendit aliquibus per viſionem ſuæ eſſentiæ ſicut beatis, & hoc excluditur ab eis cum dicitur:* Neque ſpeciem eius vid. *Tertio per internam inſpirationem, & hoc excluditur cum dicitur.*

3 Et verbum eius, &c. *Et ſubdit cauſam huius. Quia quē miſit ille. huic vos non creditis, q.d. hoc non prouenit ex Dei defectibilitate, ſed veſtra incredulitate.*

4 Scrutamini. *Hic cōſequenter ponitur teſtimoniū Dei patris p ſcripturas veteris Teſtamēti quæ manifeſte loquūtur de Chriſto, & hoc eſt ꝙ dicitur.* Scrutamini, *Id eſt, interius diligenter aduertite.*

5 .Scripturas. *Legis & prophetarum.*

6 Quia vos putatis in ipſis vitā æternā habere. *Et bene dicit, putatis, quia ab hac opinione sūt defraudati ex eorū īcredulitate*

7 Et illæ sūt q̄ teſtimo. perh. &c. *Quia ſcriptura veteris Teſtamenti determinat tempus eius aduentus. Gen. penul. b.* Non auferetur ſceptrum de Iuda, &c, *& Dā. 9: f. vbi determinatur tēpus aduētus ſanctiſanctorū ſub numero certo hebdomadarū. Determinat etiam locum natiuitatis Mich. 5. a.* Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda: † Ex te enim egredietur q ſit dominator in Iſrael, &c. *Determinat etiā modū naſcēdi, Iſa. 7. c.* Ecce virgo cōcipiet & pariet, &c. *& modū conuerſandi in paupertate. Zach. 9. b.* Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator, & ipſe pauper. *Et modum moriendi, iſa. 53. c.* Sicut ouis ad occiſionem ducetur, &c. *Et breuiter omnia myſteria Chriſti in veteri Teſtamēto inueniuntur expreſſa, & in Chriſto completa, & ideo ex ſcripturis veteris Teſtamenti potuit vere cognoſci, quod ipſe erat Chriſtus in lege promiſſus, ſicut diffuſius declaraui in quadam ... ſtione in qua de hoc determinaui.*

8 Et non vultis venire ad me. *Per fidem, quia Iudæi pro ... iori parte permanſerunt in infidelitate.* Vt vitam æternā habea tis, *quæ habetur per fidem formatam charitate.*

9 Claritatem ab omnib. *Hic conſequenter arguit eorum ... ditatem ad credendum, & quia perſequebantur Chriſtum vt ... phemum in quo fingebant ſe moueri zelo Dei, & vt violatorem ... bati in quo videbantur moueri zelo legis Moyſi, ideo oſtendit ... que eſſe falſum, primo primum, ſecundo, ibi:* Nolite putare. *... tur ergo primo. ſic.* Claritatem ab hominib. non accipio. *... quæro. q.d. prædicta non dixi ad iactantiam, quia non quæro ... num gloriam. Quod patet ca. ſeq. vbi dicitur quod fugit quando ... hæ voluerunt eum facere regem. Sed oſtendit vlterius ad quid dicta dixerit, ſcilicet ad oſtendendum eorum duritiam dicens.*

10 Sed cognoui. *Id eſt, cognoſcere feci.*

11 Quia dilectionē, &c. *quod declarat ex ſigno præſenti ...*

12 Ego veni in nomine. *Quod patet per prædicta teſtim...*

13 Et non acce. *Sed magis perſequimini, quod faceretis ſi ... ctionem Dei haberetis. Hoc etiam declarat ex ſigno futuro di...*

14 Si alius venerit. *Id eſt, nō habens prædicta teſtimonia a...*

15 Illum accipietis. *Hoc fuit inchoatum, quando Iudæi re... runt Bencozeba tanquam Meſſiam, qui tamen nullum diuinum ... monium habebat per miracula vel ſcripturas, Hoc etiam per... complebitur quando recipient Antichriſtum pro vero Deo, q... ciet ſe circuncidi, & dicet ſe eis promiſſum, & ei adhærebunt ... uſque eius falſitas detegatur per Enoch & Eliam. Et cauſam ... incredulitatis ſubdit dicens.*

16 Quomodo po. vos cre. &c. *Id eſt, gloriā humanā. Hoc impediuit Iudæos a fide Chriſti in parte, quia ſolum attendeba... adhuc attendunt ad gloriam & exaltationem temporalē dāda per Meſſiam. Videbāt autem Chriſtum pauperem & abiectū, & nō reciperunt eum, non attendentes ſcripturas prophetarum q... eius paupertate & abiectione loquuntur, vt ſupra dictum eſt. C... autem & exaltatio quæ promittitur dāda per Chriſtum, illa ... ria cœleſtis quam non intelligebant, ideo ſequitur.*

17 Et gloriā quæ a ſolo. *Propter hoc in infidelitate pma...*

18 Nolite putare. *Hic oſtēdit eos nō moueri zelo Moyſi, i... perſequēbāt, quia Moyſes manifeſte ſcripſerat de eo, & hoc eſt ... dicitur:* Nolite putare, quod ego, &c. *Scilicet ego ſolus.*

19 Eſt qui accuſat vos. *Mecum, ſcil. cet. Moyſes.*

✲ In...

id eſt,in nomine ſuo veniet,hoc eſt q Apoſtolus ait,vt cre dat mendacio,qui non crediderunt veritati.

a *Si enim,&c.* Cur aűt non credant ſubdit:Non,quia non aperta veritate,ſed qa ſuperbia eos excæcat,& ambitiolis,quę appetit de ſe exiſtimari q in ſe non habet,& ſuper alios ſe eff.rre: Humilitas vero ſoli Dei gloriã quærit,quę ſoli placere appetit.

✠ Cyril.Tacitis omnibus ſola Moſis legem ad redargutionem Iudæorum ſufficientem aſſerit.

✠ Cyril.Prophetam ſuſcitabo de medio fratrű tuorű ſimilem tui,&c.

b *Si autẽ illius literis nõ creditis,quomodo verbis meis credetis?* Ex hoc colligitur,qa q legis pręcepta q̃ exteriora ſunt implere negligit,euangelica quæ pfectiora ſunt,& ſublimiora,multo minus implere valebit.

✠ Cyrillvs. Non ſunt Moſis literæ verbis Chriſti maiores, abſit: ſed ait ſi Moſen quem quotidie legitis non auditis, multo min⁹ me recipietis qui ſemel uobis aut rarius loquor,Aut ſi elementa ueritatis lege deſcripta non diſcitis,quomodo ad altiora conſcendetis? cap.10.

a vos Moyſes,in quo vos ſperatis· *Quomodo?* Si enim crederetis Moyſi,cre 1

b deretis † forſitan & mihi. *Irriſio incredulí non dubitatio Dei.* De me enim ille ſcripſit. *Cur.* Si aűt illius 2 3

literis non creditis, *Quæ de me teſtantur.* quo modo verbis meis credetis? *Quia lege prædictus ſum.* 4

NICOLAVS DE LYRA.

1 In quo vos,&c. *Falſo tamen.*

2 Si enim crederetis,&c. Ly forſitan. *non eſt nota dubij, ſed libertatis arbitrij,quia nullus credit niſi volens.*

3 De me.n. *Scilicet dupliciter,vno modo expreſſe,& manifeſte prædictű eſt Gen.pen.& Deut.18.b.* Prophetam ſuſcitabit vobis Deus. *Alio modo figuraliter & occulte, quia oĩa ſacrificia & facta in veteri Teſtamento ſunt figura Chriſti.*

4 Si autem illius,&c. *Nõ q lex Moyſi ſit maioris authoritatis quam verbum Chriſti ſecundum veritatem,ſed tãtum ſecundum Iudæorum reputationem,vocatur etiam lex Moyſi litera,doctrina autem Chriſti verbum,quia Moyſes doctrinã ſuã tradidit ſcripto,non autem Chriſtus,quia lex euangelica eſt lex amoris, & ideo primo fuit ſcripta in cordibus apoſtolorum per receptionem ſpiritusſancti, ſicut diffuſius declaraui ſuper epiſtolam ad Hebr.* Lex Moy ſi litera.

CAPVT VI.

a *Poſt hæc abijt.* Poſt verba quibus Deitatis ſuę & humanitatis arcana monſtrauit miraculo quinq; panum geſſit ſubdit:vnde ait: *Poſt hæc abijt.* Id eſt,hæc inuſitata & viſibilia quæ ad cognitionem inuiſibilis Dei ducunt. Sed & myſtica ſunt. Mare enim eſt ſeculum Galilæa,id eſt,rotæ, quia hic eſt volubilitas,non erectio ad Deum. Hoc tranſit Ieſus reſurgẽdo,vnde eum quem primum vna gens Iudæorum,iam ſequitur multitudo gentium, cupiẽs inſtrui & ſatiari. Ieſus autem diſcipulis in mõte ſpirituali altiora cõmittẽs,turbis iferioribus ſimpliciora,proximo Paſca hoc agit,docẽs eos qbus fecit debere trãſire de mũdanis ad cœleſtia,oculi Ieſu ſũt dona ſpiritus,qui miſertus aperit,ne errent veniẽtes ad ſe.Ipſe ſciẽs tentat diſcipulum,vt ille tarditatem ſuæ fidei agnoſceret, q preſente creatore de paucis ſufficiẽtiã multis poſſe fieri,dubitare non debuit. Et per eius ignorantiam ſignificat ſpiritualem intelligentiam Iudeos in lege ignorare.

b *Trans mare.* Tyberiadis & Capharnű in eodẽ littore ex parte noſtra,vltra in alio littore oppoſito,locus eſt vbi miraculű iſtud factű eſt. Nec ꝓprie vocatur mare, ſed quædã magna Iordanis refluxio.

✠ Cyrillvs. Scelere Iudæorum relinquit Ieroſolymam nõ timiditatis ſed charitatis proximorű ſeipſum exẽplum ponẽs. Appellat autem mare quia palus Tyberiadis eſt magna,aut ſcripturã ſecutus quæ congregationes aquarum, Maria nuncupat,quam vt tranſeat,Chriſtum cogunt, qui eos per mare rubrum deduxit. 3.li.c.1.

c *Et ſequebatur.* Viſo hoc miraculo,gẽtiű magna turba ſeqtur,qa ſicut eos quos a corporis infirmitate ſanabat, ĩtus ſpũs reintegrabat,ſic ipſos a morbo incredulitatis ſanabat.

✠ Cyrillvs. Phariſæi calũniãt paralyticũ ſabbato ſanatum capi 12.

CAPVT VI.

Id eſt,interfecto Ioanne uoluit dignitatem humanitatis & Deitatis per miracula oſtendere commutando locum,& tempus.

a Poſt hæc abiit Ieſus trans mare Galilææ, quod 1

b eſt Tyberiadis. † Et ſequebatur eum multi- 2

c tudo magna, quia videbant * ſigna quæ fa- 3 4

ciebat ſuper his qui infirmabantur. † Subiit 5 6

ergo in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. 7

† Erat autem proximum Paſcha, dies feſtus Iudæorum. 8

† 39.diſ. c.1. Mare Galileæ. Tyberiadis. * eius † Ma.14.a Luc.9.b.

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT VI.

1 Poſt hęc aűt. *Poſtquam egit de uita ſpirituali,hic cõſequenter agit de nutrimẽto correſpondente. Et diuiditur ĩ duas partes,quia primo ponitur ſignű ſenſibile de collatione cibi corporalis,vt p hoc inducamur ad intellectum cibi ſpiritualis, ſecundo ſubiungitur doctrina de ipſo ſpirituali cibo, ibi.* Reſpondit Ieſus. *Prima in tria,quia primo ponitur miraculi tempus & locus. Secundo miraculi actus,ibi:* Cum ſubleuaſſet. *Tertio conſequens fructus,ibi:* Illi ergo homines. *In prima parte dicitur ſic:* Poſt hęc autem. *Quæ prædicta ſunt.*

2 Abijt Ieſus,&c. *Iudæi enim quærebant eum interficere,& nõdum erat adhuc tempus paſſionis ſuæ,ideo recedendo dedit exemplum cedendi ad tempus malitiæ humanæ,oſtendens q aliquando licitum ſit Chriſti fidelibus fugere in perſequutione,*

3 Quod eſt Tyberiadis. *Illud enim mare eſt quidã lacus magnus per quem tranſit Iordanis fluuius,ſed vocatur mare ſecundű modű loquendi Hebraicum,in quo congregatio aquarű vocatur mare,ſecű dum illud Gen.1.a.* Congregationeſq; aquarű vocauit Maria. *Vocatur autem mare Galileæ a prouincia iuxta quã tranſit,& vocatur mare Tyberiadis ex nomine ciuitatis ædificatæ in littore,quę antiquitus Ceneretb,dicebat,ſed ab Herode tetrarcha fuit reædificata & ampliata,& Tyberias vocata in honorem Tyberij Cæſaris. vocatur etiam mare illud alijs nominib. vt declaraui ſuper Matthæum, & ideo illa dimitto.*

4 Et ſequebatur eum. *Quidam ex deuotione ab eo curati, quidam malicioſe, volentes eum capere in ſermone. vt Phariſæi, & quidam ex deſiderio addiſcẽdi,& aliqui ex curioſitate,volentes miracula quæ faciebat videre,ideo ſubditur.*

5 Quia videbant. *Hoc additur ad oſtendendum,q fiebant virtute diuina. Magicis enim artibus bene fiűt aliqua curioſa & inutilia, ſicut quod ſtatuæ loquantur, & conſimilia, ſed ſanitates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum fiunt tantummodo virtute diuina vt habetur in Itinerario Clementis.*

6 Subijt ergo,&c. *Quia erat locus deuotionis & doctrinæ aptus ideo ſequitur.*

7 Et ibi ſedebat,&c. *Docens eos,& ſic patet locus in quo factű eſt miraculum ſequens:tempus autem in quo factum eſt deſcribitur, cum dicitur.*

8 Erat aűt,&c. *Iſtud eſt feſtum Paſchale, de quo iſte Euãgeliſta facit mentionem,& in iſto paſchate nõ fuit Ieſus in Ieruſalem. Quãuis.n. Chriſtus legem ſeruauerit,tñ in hac ſolennitate non fuit,quia illi qui habebant inimicitias capitales,erant excuſati a præcepto legis, qua præcipitur oĩm maſculum apparere coram domino in ſolennitate Paſchali. Sic aűt erat de Chriſto, quia Iudæi quærebãt eű interficere.*

MORALITER.

Poſt hæc. Sequitur

ſanatum, multitudo miratur ſigna facta ſuper ægrotos.

A a *Cum ſubleuaſſet.* Exemplo ſuo nos admonet leuare oculos cordis noſtri, vt ſi forte eo ducente ad altitudinē actionis, & ſciētiæ aſcendere permittamur. Turba ſequētiū carnalium cogitationum nos non perturbet, nec ab altitudine cōtemplationis deiiciat, ſed eam ſpūalib. eſcis quantum capere poſſit paſcere curemus.

† Appro | inqua | bat autē | ad ſe | cap. 13.

✻ CYRILLVS. Lubenter Philippus diſcebat, & parum acutus ſæpius interrogabat.

eorum

b *Reſpondit.* Adhuc Philippus lacte doctrinæ nutritus ſolidū fidei & cognitionis cibum capere nō valens, iuxta ſuę virtutis facultatem rñdit, impoſſibile exiſtimans tot paucis poſſe refici, ſed eruditur Deo nihil eſſe impoſſibile. Philippus ēt (q interpretatur os lapadis) figuram geris prædicandum, quib. in alter in fine cum Christo conſtitutis, de carnalium hominum cogitationū turba paſcenda dominus quotidie loquitur.

B

tot, tā multos

† Cum ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia multitudo maxima venit † ad eum, dicit ad Philipum: Vnde eme-

a Vt ignorantiam diſcipuli demonſtraret lo conſulens. b Fidem illius de futuro imitatu-

mus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipſe enim ſciebat, quid eſſet facturus. Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis,

a Eadem ſimplicitate qua Philippus.

vt vnuſquiſque ˘ modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex di-

Puer hæ, uel unus de diſcipulis fuit uel aliquis de turba

ſcipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer vnus hic

a Neque iſte adhuc perfectus in fide. Doctores non perfecte intelligentes legem dicentes, quid confert lex ſaluti.

qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces, ſed hæc quid ſunt inter † tantos? Dixit ergo Ieſus. Facite homi-

a Legi litera multiplex in ſymbolis.

nes diſcumbere. Erat autem † fœnum multum in loco. Diſcu-

b Adhuc in eis caro uiuebat.

buerunt ergo viri numero quaſi quinque milia. Accepit ergo

Per ſe & per Apoſtolos.

Ieſus, panes & cum gratias egiſſet, diſtribuit ˘ diſcumbenti-

c *Ducentorum.* Centenarius duplicatus ſignificat perfectionem bonæ actionis, & rationalis ſcientiæ, quæ erudiendis in fide non ſufficiunt, niſi eis altitudo thæologię addatur, q̄ animas per bonam operationem purgatas, & per ſciētiam rerum creatarum illuminatas, ad conſummatam ſpiritualium refectionum plenitudinem perducit.

cap. 14.

✻ CYRILLVS. Naturæ terminis Deitatis natura ſuperiora eſt, oīa facile peragens, quæ noſtram mentē excedūt. vt.n. oculis non cernimus quantum volumus, ſed quātum videndi acies ferre pōt, ſic humanam mentem, etiamſi mūda ſit, adiectis vſque ad terminos prodendi credendū eſt.

C d *Eſt puer vnus.* Hic puer eſt Moyſes legiſlator, cuius lex neminem ad pfectum pduxit. Vnus, qa vanitatem eccleſiæ futuram pfigurabat. Hic, id eſt, in ver. Teſt. quod quāuis nono clareſcente eam vileſcit, adhuc tñ oīno non receſſit.

e *Quinque.* Quinq; panes, ſunt vetus lex, in quinq; libris Moyſi. Hordeaci, qa cib. eſt rudiū. Medulla hordei, tenaciſſima palea & vix ſeparabili tegitur, ſic ſpūalis ſenſus. Heb[...] populus puerili ſenſu legem portat quaſi onus, nec cl[...] paſcit, nec alios paſcit: Deo piſces, Prophetæ, & Pſal[...] temperantes auſterum ſaporem legis: Vel duo piſces [...] pſonæ conſtitutæ in regimine populi: Regia, & ſacerd[...]
lis, q̄ inter turbas
ctuantis populi
1 ſantur, nec defic[...]
in quibus vnus C[...]
2 ſtus ſignificatur
& ſacerdos. Fœ[...]
3 quia carnaliter [...]
4 bant, in carnalib[...]
5 eſcebant. Quib.
venit Chriſtus r[...]
ſacerdos, carnen[...]
9 cant, vt ſpiritua[...]
7 reficiant. Quin[...]
8 millia, populus
ſub lege, vt lang[...]
in quinque port[...]
Sed vitii, id eſt,
9 fectiores, qui
10 digni numero
11 ter infirmam [...]
12 & fragilem ſex
ſunt quinq; mil[...]
13 eſt perfacte qui[...]
ſenſibus corp[...]
14 dominātur, & h[...]
ciutui a Chriſto [...]
cepit panes, nō nouos creauit, qa antiquam ſcripturā n[...] uit, ſed impleuit, & docuit Gratias agit, doces nos de o[...] neficiis gratias agere, & intimās de noſtra refectione ſ[...] dere & ſalute. Multiplicauit, qa de paucis illis tot ſcrip[...] emanauerunt. Fragmenta, ſunt ſecretiora quæ cōis n[...] pit populus, hæc colligūt apoſtoli, & committunt abi[...] mūdi, & cord. pfectis. Vidētes pphetam vocant forſa[...] quia adhuc in fęno reſident. Sed & vere propheta dr̄, [...] dum aliquid pręſens, docet Angelus dicitur; dum futu[...] dicit, propheta. Tamē quia verbum caro factum eſt, d[...] nus eſt Angelorum, & prophetarum.

f *Sed hæc, &c.* Q.d. Legis litera, vel corporei ſenſus, qu[...] ſunt ad multitudinē in te creditorum, qui ſpūali alim[...] ſunt petituri, quę omnem literam, omnemque corp[...] ſenſum ſuperant?

g *Facite homines.* Magiſter veritatis prius in ſimplicita[...] teræ quaſi in infimis locis, & in ſimplicitate viſibilis cr[...] ræ auditores erudiuit, ut ſic in altitudinem contē[pl]ati[...] erigantur.

CYRI[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *interficere. Præterea Chriſtus ſicut ſeruādo legē oſtēdebat ſe eſſe verū hominem de filijs Iſrael ſecundum carne, ſic aliquando prætermittendo obſeruationem eius, oſtendebat ſe eſſe dominum ſupra legem.*

1 Cum ſuble.er. *Hic ponitur miraculi actus. Et diuidit in tres, quia primo præmittitur miraculi neceſſitas. Secūdo deſcribitur eius qualitas, ibi:* Dixit ergo Ieſus. *Tertio oſtenditur eius veritas, ibi:* Vt autem impleti ſunt. *Primo oſtenditur tripliciter. ſ. ex populi multitudine, cum dicitur;* Cum ſuble. &c. *Tantum enim deſiderabant audire Chriſtum quod omiſerant apportare ſecum alimentum propter quod neceſſarium erat per miraculum. Oſtenditur etiam hæc neceſſitas ex defectu pecuniæ, cum ſubditur.*

2 Vnde eme. *Non petit ignorās, q deficeret eis preciū, ſed vt ex reſponſione Philippi appareret certius miraculum, vnde ſubditur.*

3 Hoc aut. *Vt per hoc defectus pecuniæ alijs oſtenderetur, ſicut Gen. 22. a. Tentauit Deus Abrahā, vt eius obedientia alijs manifeſtaretur, non ſibi propter hoc ſubditur.* 4 Ipſe enim. *Quia inquātum homo habuit plenitudinem ſcientiæ a principi conceptionis, & inquantum Deus oīa nouit ab æterno.* 5 Reſpōdit, &c. *Q.d. Pauperes ſumus, & tantam pecuniam habere non poſſumus, & ſi haberemus, non ſufficeret pro eorum refectione, ideo ſequitur.*

6 Vt vnuſqſq;. *Iſte.n. Philip. adhuc rudis exiſtens non aſpiciebat ad eius uirtutē qua de aqua vinum fecerat, nec de alia ſigna q̄ frequēter fecerat. Oſtēdit conſequēter miraculi neceſſitas ex cibi paucitate.*

7 Dicit ei vnus. *Hic videtur melius diſpoſitus quā Philip[...] quia in reſponſione ſua videtur hēre reſpectum ad multiplicati[...] panum. eo modo quo factum eſt per Eliſæum. 4. Reg. 4. g. vnde ſu[...]*

8 Eſt puer vnus, &c. *Q.d. etiam ſi multiplicarētur eo modo factum eſt per Eliſæum, qui de viginti panib. multiplicatis non [...] uit niſi cētū viros, in iſta magna multitudine hoc eſſet valde mo[...]*

9 Dixit ergo Ie. *Oſtēſa miraculi neceſſitate, hic conſequenter deſcribitur eius qualitas per multiplicationem panum virtute Ch[...] hoc eſt quod dicitur.*

10 Facite ho. *Id eſt, ordinate ſedere ad comedendū.* 11 au. *Hoc interponitur, ad oſtēdendū q locus erat aptus ad ſeden[...]*

12 Diſcubuerūt, &c. *Secūdum modum Hebraicum ſoli vi[...] numerantur a viginti annis & ſupra, vt habetur Nu. 1. a. Mu[...] autem & paruuli hic tacentur.* 13 Accepit ergo Ieſu[...] *Quia in manib. ſuis multiplicati ſunt. De mō huius multiplicat[...] dixi Mat. 14. vbi idem miraculum deſcribitur. Sciendum tamen Chriſtus non creauit panes de nouo, ſed præexiſtentes multipli[...] vt miraculum eſſet magis notum, quia talis multiplicatio eſt [...] perceptibilis quam creatio.* 14 Et cū gratias egiſſet. I[...] *per apoſtolos diſtribui præcepit. Sciendum etiam, quod Chriſtu[...] quando fecit miracula imperando, vt oſtenderet ſe facere illa [...] te propria, aliquando autem orando, vt hic cum dicitur:* Gr[...] egiſſet. *Vt oſtenderet q talia non fiebant ab eo per dæmones m[...] arte, vt Phariſæi dicebant,*

✻ Vt aute[...]

MORALITER.

† 1 *Cum ſubleuaſſet ergo.* Iſta refectio magnę multitudinis de 5. panib & duob. piſcib. expoſita fuit myſtice Matth. 1[...] & Mat. 6. & Luc. 9. propter quod hic pertranſeo.

† *It*[...]

✱ Cyrillvs. Non dẽmus ignorare, quia Matthæus benedixiſſe ſcribit, non gratias egiſſe, ſed vtriſq; verbis deno[ta]t. Paulus oſtendit dicens, bonum eſſe omnem cibum, & nil reiiciendũ, ſanctificatur.n. verbo & appellatione Dei. Nõ aũt ignoramus benedici omne quod ſanctificatur, ea [orat]ione, quam in [om]nia facere ſolemus.

a *Illi ergo homines cũ vidiſſent quod, &c.* Illi nondum plene fide proficiebant, quare [h]ic Deum dicere neſciebant. Nos certi es illis dicimus; Hic eſt verbum, ſine quo non eſt propheta, nec Angelus.

[Il]li ergo homin. &c. ✱ Cyril. Sic cognoſcuntur non per phantaſmata impleti & liberalitas commendatur, quanto.n. plura dabis, plura tanto affluent, & vnuſquiſque Apoſtolorũ cophinum reportat, quo gratiam miniſtrantibus gratia Dei pleniſſima eſt reddita.

b *Ieſus ergo.* Qui volunt rapere, & legem facere, ſignificant diſcipulos, & alios credentes, qui volunt præuenire tp̃s regni eius putãtes eum [ve]niſſe, vt iam regnaret. Sed hoc tp̃e colligitur regnum quod in fine erit manifeſtum, cum dicet: *Percipite regnum quod vobis pa. eſt.* Fugit ergo non timens teneri, q̃ poſtea eiſdem colloquitur, ſed ſignare volens, quod altitudo eius non põt intelligi. Fugit in montem .i. aſcendit cęlos, ſolus ſacerdos interpellans pro populo foris conſtituto, qui interim iactatur fluctibus, vnde ſubdit.

D — Cyril. c. 20.

bus. Similiter & ex piſcibus quantum volebant. Vt autem 1
impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperauerunt 2
a Illa ſubtilia ſacramenta, quæ non poſſunt imperfecti capere, quę non committuntur apoſtolis.
fragmenta † ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt 3
Vaſa vaſa ad portandum deputata.
duodecim cophinos † fragmentorum, ex quinque panibus 4
hordeaceis, & duobus piſcibus quæ ſuperfuerunt his, qui
a manducauerunt. Illi ergo homines cum vidiſſent quod Ieſus 5
a Magnæ ſalutis mundo eſt præco futurus.
fecerat ſignum dicebant: Quia hic eſt vere propheta qui ventu- 6
b turus eſt in mundum. Ieſus ergo cum cognouiſſet, quia ven- 7
Pro ... panum volentes ſub hoc eſſe, ſub quo videbant ... non eſſe.
turi eſſent, vt raperent eum, & facerent eum regem, † fugit
a Qui poſt occurrit crucifixoribus. b A quo deſcenderat paſcere turbas, docens proſpera mundi fugere, & contra ea orare.
iterum in montem ipſe ſolus. † Vt autem ſero factum eſt, de- 8
c ſcenderunt diſcipuli eius ad mare. Et cum aſcendiſſent na- 9
a Summatim proponit, quod poſtea explicabit. b Merito tenebræ ſunt, quia Ieſus nondum venit.
uim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ iam 10
d Exponit quin inuen en ... contigerit. Mundus. Id eſt, omni genere tentationum.
factæ erant: & non venerat ad eos Ieſus. Mare autẽ vento ma- 11
12

c *Vt autem ſero fa.* Sero mundi eſt, poſt aſcenſionem Chriſti in quo diſcipuli deſcendunt ad labores mundi, & regunt nauem, id eſt, eccleſiam.

✱ Cyrillvs. Oſtendit ſe. & terræ & maris dominum, & vltra naturã multa poſſe. — Cap. 21.

E

d *Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Ieſus. Mare autem vento magno flãte exurgebat.* Quanto accedit finis mundi, tanto magis frigeſcit charitas, creſcunt errores, crebreſcunt mala, & tamen nauis non perit, ſed Ieſus ad portum tendit. — † ſeceſſit in mon.

✱ Chrysostomvs. Non ſine cauſa Euangeliſta tempus deſignat, ſed vt per hoc calidum eorum amorem oſtendit. Non enim dixerunt, veſpera nunc eſt, & nox aduenit, ſed ab amore igniti aſcenderunt in nauim. — Hõ. 42. ĩ Io. 10. 3.

F

Cum remi-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Vt aũt impleti. *Hic oſtenditur miraculi veritas. Si.n. multiplicatio illa fuiſſet tantum ſecundum apparentiã, homines non fuiſſent ſatiati, nec remanſiſſent ibi reliquiæ ſenſibiles, ideo ad maiorem declarationem, miraculi & eius publicationem ſubditur.*

2 Dixit, &c. fragmẽta ne. *Quia per fragmenta portata alijs qui non fuerant ibi, publicatum eſt miraculum, & approbatum, quia vere non ficte reficiebantur.*

3 Collegerũt ergo, &c. *Non a caſu, ſed ex diuina diſpoſitione impleti ſunt duodecim cophini ſecundum numerum duodecim apoſtolorum, vt per hoc deſignaretur, q̃ fragmenta verborum Chriſti per apoſtolos per mundum publicarentur. Sed ſi quæratur. Vnde habuerunt illos cophinos in monte? Poteſt dici, q̃ acceperunt in aliqua villa propinqua, vel quod fuerant ibi portati vt venderentur multitudini venienti. Vel poteſt dici, q̃ non fuerant ibi cophini, ſed tantum collegerunt de fragmentis, quod duodecim cophini poſſent impleri, vt bene ibi inuenitur talis modus loquendi.*

4 Ex quinq; panib. &c. *Hic etiam facit ad euidentiam miraculi quia plus remanſit quam a principio fuit.*

5 Illi ergo. *Hic ponitur miraculi fructus qui oſtenditur triplex. Primus eſt fidei confeſſio. Secũdus honoris exhibitio, ibi;* Ieſus ergo. *Tertius Chriſti ſollicita quæſitio, ibi:* Vt aũt ſero. *Circa primum ſciendum. q̃ Chriſtus erat promiſſus in lege tanquam propheta cæteris excellẽtior, vt hẽtur Deut. 18. c.* Prophetã ſuſcitabit, &c. *Propter quod viſo miraculo prædicto populus cõfeſſus eſt illum eſſe, de quo loquitur prædicta ſcriptura, & ſic confitebantur eum eſſe verũ Chriſtum, & hoc eſt, quod dicitur;* Illi ergo, &c. *Fecerat ſignũ alias non auditum, quia illa multiplicatio quę facta fuit per Eliſæum, fuit multum deficiens ab iſta, vt patet per prædicta.*

6 Dicebãt, & venturus eſt in mun. *Ad ipſum ſaluandum. Sic autem non venerunt alij prophetæ, ſed ſolum ad denunciandũ iſtius aduentum.*

7 Ieſus ergo. *Hic ponĩ ſecũdus fructus, qui eſt honoris exhibitio Chriſtus.n. erat promiſſus rex futurus, ſecundum q̃ habetur Iere. 23. a,* Suſcitabo Dauid germen iuſtũ, & regnabit rex & ſapiens erit. &c. *Et ideo poſtquam confeſſi ſunt eum eſſe Chriſtum voluerũt conſequenter ipſum facere regem, Chriſtus tñ nõ acceptauit hunc honorem. Et hoc eſt quod dicitur:* Ieſus ergo cũ cognouiſſet, &c. *In hoc dans exemplum nobis fugiendi honores & acceptandi labores, quia ad paſſionem quæſitus ſe obtulit. Si aũt quæratur, quare non acceptauit tunc regnum, cum eſſet ſuum ex diuina promiſſione. Dicendum, q̃ licet eſſet ſuum dicto modo, tñ non erat manifeſtandum, niſi tempore debito. Hoc autem nõ debuit eſſe in primo aduentu, ne fides Catholica potentiæ humanæ aſcriberet, ſicut lex Mahumeti quæ per potentiam gladij incępit, & per eam tenetur: Præterea, quia per prophetas erat denunciatus primo venturus ad ſuſcipiendum abiectionem & mortem: Poſtea autem veniet ad manifeſtandum regium honorem, propter quod Act. 1. a. dicitur apoſtolis quęrentib·* Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? *Reſpondit:* Nõ eſt veſtrum noſſe tempora, &c.

8 Vt aũt ſero. *Hic ponitur tertius fructus miraculi prædicti, qui eſt ſollicita Chriſti quæſitio, & primo oſtenditur qualiter q̃ſitus eſt a diſcipulis, ſecundo a turbis, ibi:* Altera aũt. *In prima ergo parte dicitur ſic:* Vt aũt ſero factũ eſt, diſcipuli eius deſcẽderũt ad mare, *vt quærerent magiſtrum ſuum, quia ab eis receſſerat, vt prędictũ eſt. Et patet ex hoc deuotio eorum ad ipſum; quia propter noctem imminentem non dimiſerunt quærere eum.*

9 Et cũ aſcẽdiſſent nauim, venerunt, &c. *Id eſt, voluerunt venire quia credebant illic eſſe Chriſtum, propter quod ſubditur.*

10 Et tenebrę iam factæ erant. *Chriſtũ enim ex altera parte maris Tyberiadis vſque ad noctem expectauerunt.*

11 Et non venerat, &c. *Propter quod credebãt ipſum mare trãſiſſe ſine eis.*

12 Mare aũt vento magno, &c. *Ex quo patet deſiderium eorum eſſendi cum Chriſto, quia propter tempeſtatis periculum non differebant venire ad eum.*

✱ Cnm remi.

MORALITER.

† 7 *Ieſus ergo, &c. fu. &c.* Cum aũt quęreretur ad paſſionem voluntarie ſe obtulit, & q̃rentib. ſe manifeſtauit, d[icens] ego ſum vt ĩ infra 18. g. per hoc oſtendens q̃ virtuoſus dẽt eſſe tardus ad honores, & promptus ad bonos labores. Sic autem ſecerunt patres noſtri Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius & alij multi qui dignitates Eccleſiæ refugerunt quantum potuerunt bono modo, & labores fideliter executi ſunt & viriliter.

9 *Et cum aſcẽdiſſent nauim, &c.* Exponatur ſicut ſupra Mat. 14. & Mar. 6.

Amen, amen

a *Cum remigaſſent.* Non ſine cauſa æſtimatiue dicit 25. aut 30. & non affirmatiue alterum. Quinquies quinq; ſunt 25. & eſt quadratus quinarius, ſignificās libros legis, cui deerat perfectio. In ſenario autem qui conſtat ex partib ſuis, notatur perfectio. Vnde ſex dieb ſecit omnia Deus, quinq; ergo per ſex multiplicant vt lex per Euangeliū adimpleatur. His ergo, q legem ſeruant, incipit apparere Ieſus, ſed per euangelicam gratiam proximus ſit, & calcat fluctus, id eſt, omnes tumores mundi ſub pedibus, & eum præ abundantia mali qui remigant timent, ne deficiant, ſed eos conſolatur Ieſus; Ego ſum qui hoc prędixi qui hæc facio, quæ neceſſe eſt fieri, & ideo nolite timere, quia ecce ego cōmprimo fluctus, *qui vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.*

A

Gen. 1. d.

† appropinquare naui

† Venit

B

† illa quā aſcēderunt diſcipuli eius. † nauiculam.

† cū gratias egiſſet dñs Mat. 28. d

✲ Cyrillvs. Sic veniet tanquam fur in nocte.

Cap. 24. * ipſi

b *Timuerūt.* Quod diſcipuli, q omnium in eccleſia futurorū figuram gerebant, viſo domino ſuper fluctum maris ad ſe venientem timuerunt, & vt alius euangeliſta apertius dicit phantaſma crediderunt eum myſterio non vacat, quia adhuc hodie multi in eccleſia cum audiunt ſibi perſuaderi, vt præſentia bona & caduca pro æternis quæcūque habendis dimittant, timent, & ſe deceptos credūt, quib. dominus ait: *Nolite timere ego ſum.*

C

In hunc locum.

✲ Theophylactvs. Cum homines vel dæmones nos p timorem nitunt mouere audiamus Chriſtū dicentē; *Ego ſum nolite timere.* id eſt, ego ſemper aſſiſto, & ſicut I... permaneo, & nunquam pranſeo, non pdatis in me fide... falſis terrorib, Vides et quomodo non in principio p... li Dñs aſſiſtit, ſed in fine. Permittit namq; nos eſſe in... dio periculorum, vt certantes in tribulationib. pbabi... fiamus, & vt ad ſolum recurra... qui potens eſt e... ſperātis nos libe... Cum enim int... ctus humanus... prouidere non... rit, tunc ſalus d... aduenit.

(Aduerſus eccleſiam.) (Non deſiſtebant pro aduerſis, qui perſeuerauerit vſque in ff. ſal. erit.)

a gno flante exurgebat. Cum remigaſſent ergo quaſi ſtadia vi- 1
gintiquinque aut triginta, vident Ieſum ambulantem ſupra 2
(Non in rei ſus conſuetudine.)
b mare, & † proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autem di- 3
(a Agnoſcentes & ſecure gaudentes.) (q ... ſoliditatem non ... quæ eſt in æterna pace.)
cit eis. Ego ſum, nolite timere: Voluerunt ergo eum accipere 4 5
c in nauim, & ſtatim nauis † fuit ad terram quam ibant. † Alte- 6
(Vnde uenerant diſcipuli.) (I præcedente ueſpere.)
ra die turba quæ ſtabat trans mare, vidit quia nauicula alia 7
non erat ibi niſi vna, * & quia non introiſſet cum diſcipulis 8
(illam.)
ſuis Ieſus in nauim, ſed ſoli diſcipuli eius abiiſſent. Aliæ vero
(a Quibus ipſe turbæ tranſportarentur.) (Et adhuc ibidem erant.)
ſuperuenerunt naues a Tyberiade iuxta locum vbi mandu-
(Qui naues habent.)
cauerant panem, † gratias agentes Deo. Cum ergo vidiſſet
(a Quia non intrauerat nauim.) (Qui intrauerant nauim.)
turba, quia Ieſus non eſſet ibi, neque diſcipuli eius, aſcende-
(Qui venerant a Tyberiade.)
runt * in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Ie-
d ſum. Et cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei;
(a Quia nauem non intrauit.) (b Non ad quæſtionem, ſed ad intentionem.)
Rabbi, quando huc veniſti? Reſpondit eis Ieſus & dixit; 9

c *Altera die.* ...nuatū eſt turbæ miraculum, qu... per aquas Ieſus ...bulaſſet, quia n... rit ibi niſi nauis & in eam non i... uit Ieſus cum ...pulis, vnde erg... ctus eſſet tranſit... ſi ſuper aqnas a... laſſet?

Allego. *Altera die.* id eſt oſtēſionem C... ſtabat in bonis ...bus, non iaceb... terrenis expecta... ſum. Vna nauis ...tholica eccleſia naues conuent... rum qui non ſincere quærunt Ieſum, vnde eis dicitur... ritis me non propter me, ſed propter terrena. Et doce... quomodo debeant quærere.

d *Et cum inueniſſe.* Ecce præſens eſt eis quos fugerat, ... regem facerent. Cur ergo fugerat, niſi pro prædicto ... mento? Iterum: præſens loquitur eis, vt quorum ſatiau... tres, eorum ſatiet & mentes, dicens, *Amen, amen dico* ... docens eos quos doctores inſtituit, fugere laudem & ... num imperium, ſed tamen inſiſtere prædicationi.

Amen, am

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Cum remigaſſent ergo quaſi. *Stadium eſt octaua pars miliaris, & ſic patet quod, vigintiquinque ſtadia faciunt tria miliaria, & vnum ſtadium.*

2 Vidēt Ieſum. *Non quia habuit corpus phantaſticū, ſicut dicit Manichæus, ſed virtute diuina ſic ambulauit, quia & Petrum eadē virtute fecit ambulare ſuper aquas, vt habetur Mat. 14. d. qui habuit corpus graue & ponderoſum, etiam ſecundum Manichæum.*

3 Et tim erunt. *Tum propter aquæ periculum; Tum quia timebant ne eſſe quid phantaſticum, & ideo vtrumque timorem remouet dicens.*

4 Ego ſum. *Vere, non phantaſtice.*

5 Nolite timere. *Quia poſſunt vos de periculo aquæ eripere.*

6 Voluerunt ergo: *Vt ſecuriores eſſent ex eius præſentia.*

7 Et ſtatim nauis fuit ab, &c. *Scilicet Capharnaum, & ſic apparet ibi triplex miraculum. Primo, quia ſuper aquas ambulauit. Secundo quia tempeſtatem ſedauit. Tertio in breuiſſimo tempore fuerunt in portu, a quo multum diſtabant.*

Solet aūt hic quæri vtrum idē ſit factum q hic ſcribitur, & Mat. 14. Ad. b. d. Chryſo. quod non. Primo quia ibi dicitur, q diſcipuli ex præcepto Chriſti nauem intrauerunt, hic dicitur q propria volūtate hoc fecerunt. Secundo, quia ibi dicitur quod veniens ad eos ſupra mare intrauit nauem, hic aūt dicitur quod voluerūt eum accipere in nauim, tertio quia ibi dicitur quod applicuerunt in terram Geneſar, hic aūt dicitur quod applicuerunt in Capharnaum, & ideo dicit, quod eſt aliud & aliud factum, hñs tamen ſimilitudinem in multis, nec eſt mirum, quia Chriſtus frequenter legitur miracula ſimilia feciſſe.

Avgvstinvs. *Verò dicit contrarium, quia Matthæus poſt refectionē turbæ narrat hāc apparitionē Chriſti ſup. mare, ſicut hic. Qui vidit Aug. ſi qui pōt obiecta Chriſti, ſoluere. Ad primum pōt ſic dici, quod Chriſtus præcepit apoſtolis, vt pararent ſe ad transfretandum & interim illis ignorantib. aſcendit in montem orare, & ipſi expectauerunt eum vſq; ad veſperā, & tunc videntes quod nō veniret, credentes ipſi alibi trāſiſſe, propter quod tunc aſcenderūt nauē propria voluntate, vt quærerent eum, & ſic non eſt hic contradictio, quia primo Chriſtus præceperat, vt dicit Matthæus q, poſtea ipſi ſente propria voluntate executi ſunt. Ad ſecundum dicendum, ...nes non negauit Chriſtum nauem intraſſe, ſed dicit q voluerunt accipere quando appropinquauit eis, ſed tunc non intrauit, ſed extra nauem. & Petrus petit ad ipſum venire ſuper aquas, vt Matthæus, & poſtea cum Petro intrauit nauem. Ad tertium ... Geneſar non eſt nomē ciuitatis, ſed regionis ſupra illud mare ...ti, & dicit Geneſar quaſi generans auram, propter ventum ib... mari gñatum, in illa aūt regione eſt ciuitas Capharnaum, & ... nire in Capharnaum, eſt venire in terram Geneſar. Sicut venir... ſios eſt venire in terram Franciæ, vel ſi dicatur q Geneſar ſit dicendum quod erat prope Capharnaum, & in confinio vtri... plicuerunt, medium autem ab vtroque denominatur.*

Queſtio Ioānis & Mat. concordia.

8 Altera die. *Hic oſtenditur qualiter fuit quæſitus a turbi... ti enim qui viderant & audierant ſignum factum de panib. in... num venerunt ad locum vbi Ieſus fecerat illud ſignum, & no... nientes eum, venerunt ad alteram partē maris, & ibi inuener... cum diſcipulis ſuis, & quia erant ibi tantum duæ naues, vna ipſi venerant quærentes Ieſum, & alia in qua venerant apoſ... die præcedenti viderant, quod Ieſus non intrauerat nauem c... ſcipulis ſuis, ideo mirabantur qualiter tranſiſſet illud mare, ... quærebant Rabbi quando huc veniſti? Alia litera patet ex di...*

9 Reſpondit eis Ieſus: *Poſito ſigno de cibo corporali, ...quenter ponitur doctrina de cibo ſpirituali, ibus autem ſpir... eſt ipſum verbum incarnatum principaliter ratione Deitatis, cōſequenti rōne aſſumptæ carnis, quæ nobis datur in cibum in... mento Euchariſtiæ, ideo primo agitur de cibo ſpūali: q̄uod eſt ... ſecundo de cibo ſpūali quod eſt ſacramentum, ibi:* Et panis ... ego dabo. *Prima in duas, quia primo ponitur Chriſti doctri... do ſubditur Iudæorum in murmuratio maligna; ibi.* Murmu... *Prima diuidit in quatuor quia primo inuitat eos ad quærēdum ſpūalem, ſecundo oſtendit inueniēdi modū, ibi.* Dixerunt erg... *tio oſtenditur quid ſit iſte cibus ibi;* Dixerunt ergo ad eum ſemp da nobis. *quarto qui pertingunt ad fruitionem eius, il...*

✲ quo...

a *Amen,amen dico vobis.* Poſtquam de diuinitate ſua qua idē
eſt m patre,tractauit & eodem honore honorādus,&de
hu anitate ſua qua de morte liberat & ſuſcitat grandi ho
no dignus,vult tractare de cibo vitæ, i.verbo Dei. Et hæc
con nuatio quantum ad ſniām. Ad literam vero ſic: Vos
qua tis me, nō pro-
pte ne, ſed propter
pan , qui pereunt.
Erg operamini, id-
eſt, uærite me pro-
pte ne, nō propter
ali . Ipſe eſt enim
cib ille, qui perma
net vitam æternā,
vt ſt aperte dicet.
Sin liter quotidie
qu it multi Ieſum
no propter Ieſum,
ſed t bene ſit eis in
ten oralibus.
CYRIL. Chri-
ſtu e cœlo deſcen
dit udicaturus, &
qu rde ad eum ve
n:e: dicentes Do-
mi: Domine non
ne nomini tuo dę
mc ia eiecimus, ar-
gu tur acerbius.
CYRIL. Is vide
tur ipſum cogno-
uiſ, nec ignoraſſe
ſi a mal rationale
ad naginem crea-
tor productum,
qu piritali vitam pergit legē, iis autem verbis, filius ho-
mi s dabit, totum incarnationis myſterium tetigit.
b *gnauit Deus* Quaſi ꝓprio ſigno a cæteris diſcreuit, quia
qui

qui eſt filius hoīs, eſt & filius Dei, & ideo me nolite contē
nere filium hominis, ſed petite a me cibum ſpiritualem.
c *Hoc eſt opus Dei*. Fides per dilectionē operans, eſt opus, qa D
ſi deſit facultas nō quærit, niſi volūtas. Merito ēt fides quæ
per dilectionē operatur, opus dr̄, quę eſt initium & finis to
tius boni.
d *Quod ergo tu.* Au- Gal. 5.a
diunt Chr̄m promit
tentē maiora, i. cibū,
qui permanet in vi-
tā æternam, q̄ Moy- Exo.3.b.
ſen, qui promiſit ter
ram fluentem lac, &
mel, & huiuſmodi
tp̄alia, & nondum vi
dent ab eo ſigna niſi Exo. 16.
minora. Moyſes.n.
dedit de cœlo panē,
iſte panes hordea-
ceos, quaſi ergo pro Ex.16.e.
minimo habentes, E
ꝙ fecerat qui maio-
ra promittebat, quę-
runt. *Quod ergo tu fa-
cis?*
e *Signum.* Quia ad fi- †Pſ.77.c
dem ſuam eos inui- Sap.16.c
tabat, quærunt ſigna De con
quib. inducerentur diſt.2.c.
ad credendum: vnde hæc Mo
Apoſtolus, Iudęi ſi- yſes.
gna quærunt.
f *Dixit ergo.* Qd̄ præ-
ferebant opus Moyſi
ſuo operi, oſtendit il
lud eſſe minus, qa non fuit panis de cęlo, ſed tm̄ figura il-
lius, & ſuum maius, qui eſt panis de cęlo, qui dat vitā, & hic
eſt cibus, quem ſupra per manere dixit in vitam æternam. F
Panis

a Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidiſtis ſi- 1
a Quia potuiſtis me cognoſcere. Id eſt, non propter ſpiritum, ſed propter carnem ne oporteat uos laborare.
gnā, ſed quia manducaſtis ex panibus & ſaturati eſtis: Ope- 2
a Operibus meremini. b Non panes ut prius. c Verbum quo uiuunt angeli. 3
rāmini non cibūm, qui perit, ſed qui permanet in vitam æ-
a Nullus alius, ipſe enim & per ſacerdotes u bis dat. b Vere alius hominis uobis dabit, hunc enim, Vel utique poſſum.
ternam, quem filiūs hominis dabit vobis. Hūnc enim pa- 4
a Præ conſortibus ſuis. b Quia intellexerunt cibum illum eſſe opus Dei 5
c Quid obſeruando hoc præceptum facere poterimus. 6
b ter † ſignāuit Deus. Dixērunt ego ad eum: Quid facie- 7
mus, vt operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, & dixit 8
a Non hominis, ne quis hoc ſe putet habere niſi a Deo.
c eis: Hoc eſt opus Dēi, vt credatis in eum quem miſit ille. 9
Illud.
d Dixerunt ergo ei: † Quod ergo tu facis ſignum vt videa- 10
e a Hic apertè oſtendunt ſe comparare miraculum Moyſi miraculo Chriſti, quaſi minori. 11
mus, & credamus tibi? Quod operaris? Patres noſtri mān- 12
Ne paruum quid putes, manna quod Pſalmiſta uocat panem cæli.
f ducauerunt manna in deſerto, ſicut ſcriptum eſt: † Panem
de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Ieſus: A- 13
men, amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem
a Et de aere, non tamen illum de quo uiuunt angeli. b .i. uerbum, quod uertitur in lac, dum deſcendit in carnem.
de cœlō, ſed pater meus dat vobis pānem de cœlo verum. 14

NICOLAVS DE LYRA:

qui dat mihi. *In prima igitur parte dicitur ſic:* Rñdit eis Ieſus.
* *Vi is enim, ꝙ ita ſolicite quærebant eum propter cibum corporalē qui s dederat, & adhuc iterū ſperabāt habere, arguit eos, dicens.*
1 men, amen dico vobis. *Ad credendum & uenerandum. Lo-qu r pro illis ſolum, qui male mouebantur, quia multi bona deuo-tio ſequebantur eum, vt prædictum eſt, & aliqui ex mala & car-na ntentione, & i eo ſequitur.*
2 ed quia mandu.ex pa. *Q. d. Deberetis magis eſſe ſolliciti de ci bo ſpirituali quo anima ſuſtentatur, quia melior eſt cibo carnali, quā-tum anima eſt melior corpore, ideo ſequitur.*
3 Operamini, &c. qui perma. *Id eſt, operam date, vt poſſitis ha-be cibum ſpiritualem, quia nō perit ſicut corporalis. Si enim cibus corporalis maneat in propria forma non nutrit, ſed magis nocet cor-pori. Sed ſi nutriat, oportet quod à propria natura pereat, & conuer ta in membra. E conuerſo autem cibus ſpiritualis manet & con-uertit in ſeipſum ſumentem, quia Deus nos ſibi incorporat & non è conuerſo, unde Auguſ. loquens in perſona huius cibi dicit: Cibus ſum grandium, non me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me.*
4 uem filius homi. *Id eſt, paratus eſt dare, quia ad hoc venit in mundum.*
5 unc enim pa. ſigna. *Id eſt, ad hoc ipſum aſſignauit, mittendo in mundum propter ꝙ infra 18.g. dicit:* Ego ad hoc veni in mun-du, vt teſtimonium perhibeam veritati, & hoc eſt dare ci bum ſpiritualem:
6 ixerunt ergo. *Hic cōſequenter oſtenditur modus habendi cibū ſcilicet per uerā fidem, per quā homo Deo incorporatur. Et pri-mo circa hoc ponitur Chriſti inſtructio, ſecundo Iudæorum obiectio ibi:* Dixerunt: *Inſtructioni uero Chriſti præmittitur eorum interro-gatio, cum dicitur:* Dixerunt ergo ad eum, *quærēdo qualiter poſ ſent habere cibum prædictum.*
7 Quid fa. vt ope. opera. *Id eſt, opus per quod poſſimus prædictū cibum conſequi.*
8 Reſpondit Ieſus & di. &c. *Per ꝙ hūc cibum poteritis aſſequi.*
9 Vt credatis, &c. Q*uod autem fides hic dicitur opus, videtur eſ-ſe contra illud quod habetur ad Rom.4.a. vbi fides diſtinguitur con-tra opus. Dicendum ꝙ ibi diſtinguitur contra opera exteriora, hic au tem dicitur opus manens tantum in anima.*
10 Dixerunt. *Hic contra dictum Chriſti obiiciunt dicentes.*
11 Quod ergo tu facis ſignum, &c. *Q. d. Tu adhuc non feciſti ſi-milia Moyſi, propter hoc ſubditur.*
12 Patres noſtri mandu. &c. *Q. d. Moyſes dedit manna, tu autem panem hordeaceum. Iterum dedit 40. annis, tu autem pauiſti nos ſe-mel tantum & ſubditur reſponſio.*
13 Amen, amen dico vobis, &c. *Scilicet proprie dicto, quia non de cælo ſidereo & empyreo, ſed de cælo aereo, quia deſcendebat, vt ros vel pruina, ut habetur Num.1.b.*
14 Sed pater meus. *Diuiditur enim verum cōtra figurale, & ideo manna non fuit proprie panis verus, quia fuit figura panis ſpiritua-lis dati in ſacramento; & ideo iſte eſt verus panis qui fuit figuratus per illū. Dicitur etiam de cælo vere & proprie dicto, quia Chriſtus, rōne deitatis de cęlo oritur, id eſt, de Deo patre ſimiliter, rōne huma nitatis, quia anima immediate à Deo creatur, virtus etiam formati-ua corporis fuit uirtus ſpiritusſancti, ut ſupra dictū eſt, ideo ſequit.*
* Panis

MORALITER.

1 *men, amen dico vo.* GREG. Non pro ſignis dominum, ſed pro panibus quærere, eſt ad officium religionis non pro au gendis virtutibus, ſed pro requirendis ſubſidiis temporali bus nhiare.
3 *peramini non cibum.* CHRISOS. q. d. vos exquiritis eſcam temporalem, ego autem corpora veſtra nutriui, ut per hoc † exquireretis illam eſcam, quæ non temporalem, ſed æter-nam tribuit uitam. Hæc autē eſca eſt Chriſti corpus in Eu chariſtia, prout patet per literam ſequentem, in quo loqui tur ſatis diffuſe de ſacramento Euchariſtiæ, oſtendēs quid in eo realiter continetur. Vnde inf. eo. c. dicitur: *Caro mea ve re eſt cibus & ſanguis meus vero eſt potus.* Per quod tollitur er-ror Berengarii, qui dixit Chriſti corpus in hoc ſacramen-to tanquam in ſigno contineri, propter quod dictum ſuū, tanquam erroneum reuocauit. In reſiduo huius capit. non accurrit mihi aliquis ſenſus myſticus notabilis, ideo ſuffi-ciat literalis. Error Bereng.

† MO.

Cor iuſtificaos. Dum homo fit. Quod nou manna.

a Panis enim † verus eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam
b mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, ſemper da nobis
c d panem hunc. Dixit autem eis Ieſus: Ego ſum panis vitæ, qui

a Hnc eſt, qui credit in me & comedit me. Idem eſt non ſitire, utroque enim ſignificatur æterna ſacietas.

venit ad me, non eſuriet, & qui credit in me, non ſitiet † in

a Ego ſum panis reficiens quem uos præſentem habetis, & non manducatis credendo. b Sed ſi vos non creditis, non ideo inutiliter ueni, non ideo alios perdo, ſed venientes recipio.

e æternum. Sed dixi vobis, quia & vidiſtis me, & non creditis.

a Per fidem mihi vn tur. b Paſſibus fidei & bonæ operationis.

f Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, & eum qui venit

a Factus ſum homo vt humilem Deum ſequatur ille quem pudet ſequi humilem hominem.

g h ad me non eiiciam foras, quia deſcendi de cœlo, non vt fa-

Hominis. Dei patris.

ciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me.

i Hæc eſt † enim voluntas eius qui miſit me patris, vt omne

A a *Panis enim uerus.* Angeli purum verbum ſolidum cibum comedunt: Nos vero verbum, ſed in lac verſum, quia ſi nō poſſumus comedere, poſſumus ſugere. Niſi enim incarnaretur, à nobis non cognoſceretur, à nobis non guſtaretur.

✻ Theophilactvs. Seipſum dicit panem verum, quia principale ſignificatum per Manna, eſt vnigenitus Dei filius homo factus. Māna namque interpretatur, quid eſt hoc, nā Iudæi videntes ſtupefacti, vnus ad aliū dicebat, qd eſt hoc? Filius autem Dei factus homo, ipſe eſt potiſſimum admiratiuum Manna, ita vt cuilibet contingat, quærere, qd eſt hoc? quomodo filius Dei B filius hominis eſt? quomodo ex duab. naturis vna fit perſona?

6. c. Io. †Dei †autem.

b *Dat uitam mundo.*

✻ Theophil. Hic panis vita ſcdm naturam exiſtens, tanq̃ vſui patens filius ꝓprium opus facit, quia viuificat cuncta. Sicut. n. panis ex terra infirmam naturam carnis conſeruat, ſic & Chriſtus per ſpiritus operationes viuificat aīam, & etiam corpus incorruptibile facit: Nam per eius reſurrectionē corporalis confertur incorruptio: & ideo dicit, *quod dat vitam mundo.*

In ca. 6. Ioan.

c *Domine ſemper, &c.* Sicut mulier Samaritana audiens: *Qui biberit de hac aqua, non ſitiet in æternum,* ſcdm corpus accepit, & tñ labore & indigentia carere volens, dixit. *Da mihi hanc aquam,* ſic iſti quærunt panē qui eos reficiat, & nunq̃ deficiat, ꝑꝑ ꝙ eum regem facere voluerunt. Sed Ieſus ad ſe reuocat, & quem panem dixit euidētius aperit, *Ego ſum panis vitæ.* Potero dare vitā, quia ſum panis viuificans, igne ſpiritusſancti in clibano vteri virginalis coctus & formatus, & C mundo ad pellendam famem ignorantię Dei donatus.

Sup. 4. b Ibidem.

d *Ego ſum panis vitæ.* ✻ Chrysos. Neque hoc de corpore eius dictum eſt, de illo. n. in fine dicit. *Panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Sed interim de diuinitate loquitur, etenim caro propter domini verbum panis eſt, quod ſpiritum ipſum ſuſcipiens panis cœleſtis fit.

Ho. 44. i Io. 10. 3.

✻ Theophil. Non dixit, ego ſum panis nutrimenti vitæ. Quia enim cuncta mortificata erant, viuificauit Chriſtus per ſeipſum: Eſt autem panis non conſuetæ [...]æ, ſed illius quæ morte non reſecatur.

e *Sed dixi uob.* [...]
Non dixi de h[...]
1 ne quaſi ſciā v[...]
2 ſatiandos, ſed a[...]
3 propteriū veſtr[...]
4 delitatis, quia vi[...]
5 & non creditis.
6 f *Omne, quod d[...]*
7 *hi pater, &c.* I[...]
quæcunq; pat[...]
hit ad me, pat[...]
8 filio. Pater tra[...]
6 filium illos, [...]
10 deo credunt [...]
11 lium, quia cre[...]
12 eum patrem ha[...]
13 Deum.
14 ✻ Chrysos[...]
15 hoc qđ dicit: [...]
16 *dat mihi pater,* o[...]
dit quoniā no[...]
tingens res e[...]
dere in Chriſtum, neque cogitationibus humanis p[...]tur, ſed ea quæ deſuper reuelatione indiget, etiam a[...] deuota ſuſcipiente reuelationem. Vnde non ſunt ab[...]ſatione eruti, quibus nec dat Pater: indigemus & ea q[...] nobis eſt, voluntate ad credendum.

g *Veniet* Mihi vnitur humilis humili, & ideo non fo[...]citur quod eſt tantum ſuperbi, qui nihil habet in bon[...]teriori, neque hic, neque in futuro.

h *Et eum qui venit ad me nō eiiciā foras, quia deſcēdi de cœlo.* Sed intus manebit in ſecreto beatitudinis, vnde dr̄: In gaudium dñi tui, ideo non eiiciā foras mihi hęrente[...] milē, quia veni facere voluntatē non meā, ſed patris, S[...]bus ſuā voluntatem facit, non Dei, humilis Dei, nō ſ[...] Quod eſt, quia humilis ſum docens humilitatem, ide[...] mihi hæret humilis ſit, & faciet non ſuam volunta[...] Dei, & ideo non eſt eius foras eiici, ſicut ſuperbi.

i *Hæc eſt enim voluntas eius qui miſit me patris, &c.* Non v[...]tas Dei vt pereat vnus de puſillis, de tumentibus peri[...] puſillis nihil.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Panis. n. verus eſt qui de cęlo deſcendit. *Modo dicto.*

✻ 2 Et dat vitam mundo. *Effectus. n. veri panis eſt vitam conſeruare, ideo ille eſt verus panis ſpiritualis, qui dat & conſeruat vitam ſpiritualem, hoc autem cōpetit verbo incarnato, propter, quod dicit infra.* Ego veni vt vitam habeant, &c.

Inf. 19. b

3 Dixerunt ergo ad eum. *Hic oſtendit quid ſit iſte panis ſpiritualis. Iudæi enim audientes bonitatem huius cibi, dixerunt.*

4 Domine ſemper da nobis. *Volebant de cætero eſſe refecti ſine eſurie & labore ſicut de muliere Samaritana dictum fuit 4. b. q̃ petit à Chriſto:* Domine da mihi hanc aquā, vt nō ſitiā, &c. *veruntamen ſicut illa non intelligebat conditionem aquæ ſpiritualis, ſic nec iſti de pane ſpirituali, & ideo Ieſus oſtendit eis quid ſit iſte panis dicens.*

5 Ego ſum panis. *Qui non ſolum vitam conſeruat, ſed etiam dat ipſam de nouo, panis autem corporalis vitam corporalem præexiſtētem tantummodo prolongat, ideo ſequitur.*

6 Qui venit ad me. *Per fidem formatam charitate.*

7 Non eſuriet, & qui credit in me, non ſitiet in æternum. *Quia licet habēs Deum quem habet per gratiā, deſideret habere plenius per gloriam, tamen non deſiderat rem non habitam. Cibus autē & potus corporalis eſt contrariæ conditionis, quia habitus in plenitudine in faſtidium vertitur. Sed quia poſſent Iudæi dicere, nos petimus à te panem iſtum & tu non reſpondes, dabo uel non dabo, ideo ad hoc reſpondet dicens.*

8 Sed dixi vobis. *ſcilicet quod ego ſum panis vitæ.*

9 Quia & vidiſtis me. *Et ſic habebitis hunc panem in præſentia veſtra quem paratus ſum dare,*

10 Et non creditis. *In hunc panem & non quæritis, ſed ma[...]nem corporalem.*

11 Omne quod dat mihi pater. *Hic conſequenter oſtendi[...] ſunt illi, qui fruuntur hoc pane, quia illi, qui habent gratiam in [...]ſenti, fruuntur imperfecte, in gloria autem fruentur perfecte, [...] eſt ꝙ dicitur:* Omne quod dat mihi pater. *id eſt, facit mihi [...] adhærere non ſolum ſecundum præſentem iuſtitiam, ſed etiam ſ[...]dum æternam prædeſtinationem.*

12 Ad me veniet. *Per fidem formatam.*

13 Et eum, qui. *Hoc modo.*

14 Non eiiciam foras. *Quia omnis prædeſtinatus finaliter [...]tur. Cuius cauſa ſubditur.*

15 Quia deſcendi de cęlo, &c. ſed voluntatē eius, qui [...] me. *Non eſt per hoc intelligendum, quod voluntas Chriſti in a[...] diſcordet à voluntate patris, quia ſecundum naturam diuinan[...] omnino eſt voluntas patris & filij. Similiter ſecundum natura[...]manā voluntas eius nō poterat à volūtate diuina diſcordare, ci[...]ma Chriſti eſſet coniuncta verbo, non ſolum per fruitionē, ſed [...]lem vnionē, et ſic voluntas Chriſti nullo modo poterat à volunta[...]tris diſcrepare. Et ideo facere voluntatē patris, & ſuam, eſt ide[...]cundum rem, & e conuerſo. Quando ergo dicit:* Deſcendi de [...]non, &c. *Eſt communis modus loquendi apud homines, illius q[...]nino ſequitur voluntatem alterius. Et eſt ſenſus:* Deſcendi de [...]lo, &c. *ac ſi diceret: Non veni ad declinandum in aliquo à vol[...]te patris, & per conſequens ueni ad perficiendum ſalutem elec[...] quia hæc eſt voluntas patris, ipſos prædeſtinantis, ideo ſequitu[...]*

16 Hęc eſt. n. voluntas eius, qui miſit me patris, vt om[...] *Non ſolum ſecundum præſentem iuſtitiam, ſed etiam ſecundum [...]nam prædeſtinationem.*

a Nō perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud, &c. i. quia videt me & cred in me, qui ſum vita ſicut & pater, & ideo modo habet vam quę non eſt ei ſole, ſed & reſuſcitabo eum.
b Vt omnis, qui. Sup. dicebat. Qui audit verbū meum & credit e qui me miſit, hic dr̄: Qui videt filiū & credit in eum. Nō dicit Qui credit in patre, quia hoc eſt crede e in filium, quo & in patrem; quia cut patre habet vam in ſemetipſo, ic & filius habet vam in ſemetipſo.
c Murmurabant ergo Iudæ e illo. Neſcientes h ic panem, nec patre eius cęleſte, quia iflati de ſua iuſtitia n qua de viribus is preſumunt, iuſti m Dei quęde celo enit.
d Nolite murmurare. Qua non ſum panis i de cœlo deſcen, qa vere ſum, ſed mo poteſt venire d me niſi a patre t ctus, & ideo vos non creditis me eſſe panē, quia non eſtis acti a patre.
e Nemo poteſt venire ad me. Alibi dicitur: Nemo cognouit patre n niſi per filium, quod contrarium videtur huic dicto: emo poteſt venire ad me. Sed non eſt, quia pater reuelat trah, &c. per filium.
f Niſi pater. Avg. Illum pr̄ trahit ad filium, qui ideo credit in filium, quia cogitat patrem eius eſſe Deum, i. qui credit æq em patri genitum. Tractio hæc non eſt violētię, nec nec ſitatis nec eſt inuiti, ſed voluntatis, & deſiderii, vnde dr: ibit vnumquemque ſua uoluptas. Si ergo in his in quibus non ſt vera delectatio, trahitur homo amore & deſiderio qua o magis trahitur aliquis vehemēti delectatione, cui pat reuelat panem qui eſt vita & beatitudo & omne bo nu In quo commendatur magna gratia.
g Ego reſuſcitabo, &c. Ego æqualis patri faciā eū videre qđ cre, manducare quod eſurit, hr̄e quod amauit & deſiderauit, quod non poteſt eſſe in præſenti, vbi tantum trahit̄.
h Et ſcriptum. Vere nemo venit ad me niſi pr̄ docuerit, quia ita teſtantur prophetiæ. Omnes hoīes regni illius, i. Chriſtianæ fidei. erunt docibiles Dei, quia etſi hoīes foris loquuntur, tamē Deus ſolus intus ſenſum aperit, intus inſtruit veritatis cognitione & amore, ita quicunq; audit & diſcit a patre, venit ad me. Et ne quis excuſet ſedi. Nunquam vidi patrem, quomodo diſco ab eo? Subdit̄ ratio quia pater viſibilis ſit alicui, & tamē nemo credit niſi ipſe docuerit, quomodo ergo docet? Dum audis verbum eius, i. mei, dū ego homo verbum eius coeternum, factus homo vobis loquor, & hoc eſt, Is qui eſt a Deo, id eſt, filius vidit patrem, nouit & vos docet, & ideo me audite. D

a Datum eſt ei tantum humilis in quo ſit prima reſurrectio. Ecce ſecunda reſurrectio.
a quod dedit mihi, non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in 1
a Per mediatorem vult pater dare credentibus vtramque vitam.
nouiſſimo die. Hæc eſt autem voluntas patris mei, qui miſit 2 3
a Credendo in eum, & tranſeundo in vitam.
b me, vt omnis, qui videt filium & credit in eum, habeat vitam 4 5
c æternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Murmu- 6 7
rabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet: Ego ſum panis viuus, 8
a Ignominioſe indignantes & eius opprobria quærentes in humilitate generis eius offendunt.
qui de cœlo deſcendit. Et dicebant: † Nonne hic eſt* filius
a Chriſti. Sed non cęleſtem.
Ioſeph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo er
Quem nil latet, qui abſcondita cordium intuetur.
go dicit hic, quia de cœlo deſcendi? Reſpondit ergo Ieſus, & 9
d dixit eis: Nolite murmurare † in inuicem. Nemo poteſt ve- 10 11
a Credere in me, niſi gratia eum peruenerit, niſi pater eum reuelauerit, quæ reuelatio eſt attractio. Panis.
e f g nire ad me niſi pater, qui miſit me, traxerit eum, & ego reſu- 12
h ſcitabo eum in nouiſſimo die. † Eſt ſcriptum in prophetis: 13
i

*Ieſus. E

i In prophetis. Prophetis, dicit pluraliter, quia oēs prophetæ vno & eodē ſpiritu repleti, licet diuerſa prophetarent, tñ ad idē tendebant qua pp cum quouis eorum omnes alii concordabant, ſicut in Ioel, qui dicit. Et erunt omnes docibiles Dei. †Iſ. 52. d Ier. 3. c.

✠ Avg. Omnes docibiles Dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt a patre per filium. Si autem omnis qui audiuit a patre & didicit, venit: Profecto omnis qui non venit, non audit a patre, nec didicit. Valde remota eſt a ſenſib. carnis hęc ſchola, in qua pater auditur & docet, vt veniatur ad filium, nec agit hoc cum carnis aure, ſed cordis, vbi eſt & ipſe filius, quia ipſe eſt verbum eius, per quod pater ſic docet, ſimul eſt & ſpiritus ſanctus. Inſeparabilia enim didicimus eſſe opa Trinitatis, ſed patri ideo hoc eſt attributum, quia de ipſo procedit & Filius & Spiritu ſactus. Itaque gratia quæ occulte & humanis cordibus diuina largitate tribuitur, a nullo corde duro reſpuitur, ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. De præ deſt. Sāctorū, c. 8. & 7. F

Omnis,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non perdam ex eo. Quia ſi talis aliquando cadit in peccatum, fin ter tamen reſurgit.
2 Sed reſuſcitem illud. Vt corpore & anima perfruatur in gloria.
3 In nouiſſimo. Homines. n. reſurgent ad vitam incorruptibilem & eo poſt illam reſurrectionem non erit in natura humana generatio corruptio, nec per conſequens in alijs creaturis corruptibilib. quæ ſunt propter hominē & per conſequens tunc ceſſabit motus cęli, qui ordinatur ad complendum numerū electorum per generationem, & ceſſabit tempus, quod ſequitur motum cœli, ut habetur 4. Phyſicorum propter hoc dicitur Apoca. 10. b. Iurauit per uiuentem in ſæcula ſæculorum, quia tempus amplius non erit. Et patet ex dictis, quod nouiſſimus dies erit dies reſurrectionis generalis. Et quia illa reſurrectio ordinatur adhoc quod electi ſint perfecte beati, ideo ſequitur.
4 Hec eſt autem voluntas patris, &c. vt omnis. Sed non accipitur hic viſio per eſſentiā, cum non ſtet cum actu credendi, ſed accipitur pro cognitione fidei formatæ, ideo ſequitur.
5 Et credit in eum. Tendendo in ipſum per dilectionem.
6 Habeat vitam æternam. Si præſeueret, quod eſt infallibiliter, vera in prædeſtinatis, de quibus loquitur, ut patet ex prædictis, ideo ſequitur.
7 Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Exponatur vt prius.
8 Murmurabant. Poſita Chriſti doctrina de ſpirituali cibo, hic ponitur in contrariū Iudæorum murmuratio. Et diuiditur in duas, qa primo ponitur hæc murmuratio, ſecundo, eius ſedatio ſubdit̄ ibi: Reſpondit ergo Ieſus. Circa primum ſciendum, quod Iudæi credebāt Chriſtum eſſe hominem purum & de ſemine Ioſeph ex Maria conceptum, ignorantes ipſum formatum uirtute ſpirituſſancti, & ideo murmorabant de hoc quod dixerat: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi, &c. patet litera.
9 Reſpondit ei Ieſus, & dixit eis. Hic ponitur murmuris ſedatio. Et diuiditur in tres, quia primo admonitio ponitur, ſecundo cauſa murmuris ſubditur, ibi: Nemo poteſt. Tertio ratio dicti, propter quod murmurabant redditur, ibi: Amen amen dico vobis. In prima ergo parte admonet eos dicens.
10 Nolite murmurare. Quia patres eorum in deſerto fuerūt grauiter puniti propter murmurationem, & ideo hæc admonitio Chriſti eſt ſalubris, nec cadant in conſimilem pœnam.
11 Nemo poteſt venire ad me, &c. Hic oſtenditur cauſa p̄dictæ murmurationis, non. n. cauſabatur ex verborum Chriſti falſitate, cū eſſent ueriſſima, ſed ex Iudæorum incredulitate, & hæc eſt, quod dicitur: Nemo poteſt venire, &c. Per fidem formatam.
12 Niſi pater. Nihil enim poteſt aſcendere ad id quod eſt ſupra naturam ſuam, niſi ab alio trahatur. Sicut lapis non poteſt ſurſum aſcēdere, niſi per motum alterius, fides. n. formata charitate trahit quodammodo hoīes ad naturam diuinam, ſecundum illud 2. Pet. 1. a. Magna & precioſa promiſſa donauit nobis, ut p hoc efficiamini cōſortes diuinæ naturæ, et ideo tale donū non poteſt homo conſequi niſi a Deo trahatur Iudæi autem non ſic erant tracti, ideo murmurabāt de uerbis Chriſti. Illi autem qui a patre trahuntur ad filium per fidem formatam conſequuntur æternam uitam, ideo ſequitur. Diuiſio.
13 Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Quia anima non eſt ad plenum beata donec fuerit corpori reunita, & quia prædictus tractus eſt per diuinam inſpirationem, ideo hoc oſtendit per ſcripturam, d. Eſt ſcriptum in prophetis.

Et

A a *Omnis qui aud. a pat. & did. uenit ad me.* ✱ AVGVSTINVS. Ecce quomodo trahit pater docēdo de ueritate, nō neceſſitatem imponendo, trahere.n. Dei eſt. Quid igitur Chriſtus non docuit; quid quod patrem magiſtrū homines nō uiderunt, filiū uiderūt? Filius ergo dicebat, ſed pater docebat. Si ego homo cum ſim illum doceo qui audiuit verbum meū illum docet & pater qui audiuit verbum eius.

Tract. 26. in Ioan. 9.

†. Dociles Dei, vel docti à Deo.

b *Non quia patrem, &c.* Id eſt ego noui patrem, quia ab illo ſum & ideo credite quia qui credit ī me habet vitam æternam? Potuit dicere habēt me, ſed reuelat, quod ipſe ſit vita ęterna, quia uerbum eſt vita hominum, quod & carni ſuæ q̄ ſuſceperat, cui interuenit mors vt meritom tolleret, dat uitā in reſurrectione, ſic & aliis credentibus in ſe.

B

†De cō. diſtin. 2. Chriſtus & c. ola.

d *Ego ſum panis uitæ. Patres ue.* Manna de quo ſuperbitis, patrib. murmuratorib. quorum eſtis filii murmurando non fuit panis vitę, quia non intellexerunt in eo ſpūalem cibum, ſic & vos qui me auditis, nō ſpiritualiter intelligitis. Vixit aūt Moyſes & alii electi de manna, quia ſpiritualiter manducauerunt. Sic & qui modo verba mea ſpūaliter accipiunt. *Ego ſum panis uitæ.* Ecce ſacramentum verbis tegit, vt Iudæi & ēt aliqui diſcipuli non credentes verbis illius magis ſcandalizentur, & humiles apoſtoli humiliter credentes probentur, vnde Petrus. Verba vitæ æternæ habe.

a Qui facile doceantur a Deo. Quod non Iudæi. Quod eſt trahi a patre.

a Et erunt omnes † docibiles Dei. Omnis,* qui audiuit a pa-
b tre, & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quiſquam
niſi is qui eſt a Deo, hic vidit patrē † Amen amen dico vobis,

Quia. Qui paſco donec paſtos iungam uitæ.

c qui credit in me, habet vitam æternam. Ego ſum panis vitæ

a Non morte carnali communi cum Moyſe, ſed morte ſpirituali.

Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui

i. in hoc loco panis uel demonſtrat ue dicit. Quem manna ſignificauit.

ſunt. Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt † ſi quis ex ipſo

a Intus in corde intelligendo & negando b. penitus. Et ideo uiuus, quia de cæ. deſcen.

manducauerit, non moriatur. Ego ſum panis viuus, qui de
d cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æ-

Non tantum in præſenti per iuſtitiam.

e ternum. † Et panis quem ego dabo caro mea eſt* pro mundi

d *Et panis quem.* Qūo ſit panis determinat non ſolum ſecūdum verbum quo viuunt omnia, ſed ēt ſecūdum carnem aſſumptam pro mundi vita. Humana.n. caro quæ erat peccato obnoxia, & ideo mortua, carni eius mundæ vnita incorporata, vnum cum illo effecta, viuit de ſpiritu eius ſicut
viuit corpus de ſuo
ſpiritu, qui vero non
1 eſt de corpore Chri-
2 ſti, non viuit de ſpiri-
3 tu Chriſti. Qu
4 Iudæi non era
5 ius vnitatis li
6 nec talib. exp
7 quomodo do
carnem ſuam
manducandu
audiunt, vnde
mouea ntur.

e *Caro mea*
✱ BEDA. Hun
8 tunc dominu
9 quando myſt
corporis &. ſ
nis fui diſcipu
didit, & quand
pſum Deo patri obtulit in ara crucis, *Panis quem ego*
✱ THEOPHYL. Attende quod panis in myſteriis a
aſſumitur non ſolum figuram gerit carnis Chriſti
ſe vera caro Chriſti non enim dixit panis quem ego
figuram carnis meæ gerit, ſed caro mea eſt. Tranſm
autem inenarrabilibus verbis iſte panis per myſtic
nedictionem & habitationem ſpiritus ſancti in ca
Chriſti. Sed quare non videmus carnem? Quia ſi c
deretur, horror nos in eius aſſumptione inuaderet.
& noſtræ infirmitati condeſcendatur talis nobis vi
myſticus cibus ſecundum quod noſtræ cōſuetudini
petebat.

✱ Av

NICOLAVS DE LYRA

✱ 1 Et erunt omnes docibiles Dei. *Id eſt, docti à Deo. Sententia enim huius dicit Eſa. 54. d.* Po. omnes filios tuos doctos à domino. *& Hiere. 3. e. Dabo vobis paſtores iuxta cor meū, & paſcent vos ſciētia & doctrina. Et eſt eadem ſententia cum illa quæ hic a ſaluatore exprimitur Chriſtus enim & apoſtoli non ſemper allegauerunt ſcripturam de verbo ad verbum, ſed ſuffecit eis accipere ſentētiam. Cuius autem efficaciæ ſit diuina inſpiratio oſtendit dicens.*

2 Omnis qui. *Prædictas inſpirationss percipiendo.*

3 Et didicit. *Eas ſequendo.*

4 Venit ad me. *Per fidem formatam in præſenti, & per gloriam in futuro. Et quia Deus pater docet hominem non apparendo viſibiliter ſicut homo, vel ſicut angelus in corpore ab eo moto, vel ſicut Dei filius corpore ſibi vnito ideo ſequitur.*

5 Non quia patrem, &c. *Scilicet filius, quia naturaliter procedit à patre. Notandum, quod per hanc dictionem quiſquam, poteſt intelligi natura humana, & ſic verum eſt, quod nullus homo ante Chriſtum vidit patrem, niſi forte in quodam raptu, ſicut Moyſes, ſed talis uiſio non erat ſimilis viſioni Chriſti, qui ab inſtanti ſuæ conceptionis vidit diuinam eſſentiam per modum habitus permanentis, & vtens ſenſib. corporis. Si autem per iy quiſquam, excluditur omnis creatura, ſic intelligitur, quod ſequitur de filio ſecundum diuinam naturam, & de viſione comprehenſionis, quæ competit ſoli Deo, per hoc autem quod dictio excluſiua ibi adiungitur filio non excluditur pater uel ſpiritusſanctus, quorum eſt vna ſimplex viſio. Dictio enim excluſiua addita vni perſonæ reſpectu termini eſſentialis, non excludit aliam perſonā vt diffuſius declaratur 1. Sententiarum.*

6 Amen amen dico vobis. *Repreſſa Iudæorū murmuratione ſaluator reddit cauſam eius quod dixerat.* Ego ſum pa. &c. *Quaſi ſatisfaciens eorum quæſtioni. Et quod illud dictum ſit verum arguit. Ille eſt verus panis vitæ & de cælo deſcendens, qui poteſt præſeruare à morte & dare vitam æternam & cæleſtem, talis panis eſt uerbum incarnatum, non autem panis datus à Moyſe in deſerto, quia omnes, q manducauerunt ex illo mortui ſunt ergo, & c. & hoc eſt, quod dicitur* Amen amen dico vobis, &c. *Per fidem formatam.*

7 Habet uitam æternam. *Quæ virtualiter in gratiæ continetur. Alia litera patet ex dictis.*

8 Et panis quem, &c. *Poſtquā egit de pane ſpirituali qui eſt verbum, hic conſequenter agit de pane ſpirituali, qui eſt ſacramentum. Et diuiditur in duas partes, quia circa hoc primo ponitur d... Chrī, ſecundò, exponitur, quia videbatur obſcura, ibi:* Multi audientes *Prima in duas, quia primo oſtenditur propoſitū ... probatur quoddam ſuppoſitū, ibi,* Qui manducat. *Prima ... quia primo ſaluator docet huius ſacramēti qualitatē, ſecūdo ... neceſſitatē, ibi:* Litigabant. *Tertio eius veritatem, ibi.* Caro &c. *Circa primū ſciendū, quod in ſacramēto euchariſtiæ cōt... ipſum verbum incarnatū, & ideo oſtendens qualitatē huius ... menti quatuor tangit. Primum eſt illud quod eſt ibi ſacramentum ſcilicet ſpecies panis, cum dicit.* Et panis. *Secundum eſt ... huius ſacramenti, qui eſt ipſe Chriſtus ſacerdos ſumus. Sacerdos autem qui eſt miniſter huius ſacramenti tātumodum profert ... in perpria perſona, ſed in perſona Chriſti in alijs autem ſacram... vtitur miniſter verbis ſuis, vel verbis eccleſiæ: quib. exprimit ... quem facit, vt in baptiſmo patet, cum dicitur.* Ego baptizo ... *in ſacramento euchariſtiæ ſolum refert verba Chriſti, cum d...* Qui pridie quā pateretur, &c. *Et ſequuntur poſtea verba ... ſti conſecrationē effic. ētia, & hoc notatur cum dicitur.* Quem ... dabo. *Tertium eſt res ſignificata & contēta ſcilicet verum ... Chriſti, cum dicitur.* Caro mea eſt. *Et accipitur hic caro p... ſtinguitur contra animam & ſanguinem quia licet ſub ſpecie ... ſit anima, & ſanguis, hoc tamen nō eſt ex virtute ſacramēti, ... cōcomitantia reali, ſicut & ipſa diuinitas.* Quartum *eſt res ... ta ſed tantum ſignificata ſcilicet corpus Chriſti myſticum, qu... iungitur capiti per charitatem. Hoc autem ſacramentum dic... cramentum amoris ideo dicitur.*

9 Pro mun. *Sicut enim vita naturalis eſt in membris, e... vniuntur capiti à quo recipiunt in fluentiā ſenſus & motus. ... fidelib. qui ſunt membra Chriſti vita ſpiritualis cōſeruatur, e... vniuntur capiti Chriſto per ſacramentum amoris. Cōſiderād... quod benedicit, mundi quia alia ſacramenta ſolum ꝓficiunt ip... pientis ſolus.n. baptizatus recipit gratiā baptiſmalem & nō ... cramentum aūt euchariſtiæ non ſolum proficit ſacerdoti ſume... etiam toti eccleſiæ, & illis qui ſunt in purgatorio. Cuius rat... quia euchariſtia non tantum eſt ſacramentum, ſed eſt eccleſi... ficium inquantum continet Chriſtum paſſum, & ideo proficit ... bus Chriſti fidelib. Si autem ſumatur alio modo ſicut a laic... proficit ſolum ſumenti quia officium eius non eſt offerre ſacrifi... ſed tantum ſumere ſacramentum.*

† L

A ¶ AVGVSTINVS. Qñ caperet caro, ꝙ dixit panem, car ...: Norunt aũt fideles corpus Christus, si corpus Christi non negligant, fiant corpus Christi si volunt viuere de spiritu Christi: De spiritu enim Christi non viuit niſi corpus Christi: Nunquid enim corpus meum viuit de spiritu ...? Hunc panem ...onit Apostolus ...dicens: Vnus corpus ...lti ſumus. O Sacramẽtum pietatis? ...gnum vnitatis? ...culũ charitatis? Qui vult viuere, accedat: credat, incorporetur vt viuifice...

a *Niſi manducaueritis carnem, &c.* AVGVSTINVS. Hunc cibum & potum ſocietatem vult intelligi...re corporis & membrorum ſuorũ, quod eſt eccleſia in prædeſtinatis, quod ... factum eſt & in ...atis & iuſtificatis ...od factum eſt & ... fiet in glorificatis, quod nunc eſt ...pe, fiet in re. Huius ſacramentum ... eſt, vnitatis corporis Christi, alibi quotidie, alibi certis diebus fit, & ſumitur aliis in vitã aliis in mortem. Res vero huius ſacramenti omnibus eſt in viuificamentibus, nulli ad mortẽ, id eſt, vnitas ſanctorum. Vnum corpus & ſanguis in his rebus cõmendatur, quę ex multis in vnum rediguntur, vt ex multis granis vnus panis fit, & ex multis acinis vinum confluit.

B

b *Qui manducat meam.* Exponũt quidã ſancti de comeſtione altaris, & bene dicũt, ſed quærunt quomodo fiat in vitã æternam, cum qdam ad mortem, vt dicit Apoſtolus. Si qs comedit in altari cum hac comeſtione de qua agit hic, ſ. eum fide operãte & dilectione, hic comedit in vitam æternam. Si quis vero aliter, in mortem.

D 1.Corin. 11. f.

a Quia uſque modo non fecit mentionem de ſumptione ſacramenti altaris.

vita. † Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes: Quomo- 1
do poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?

a Et ſi ignoretis quis modus ſit dandi uel manducandi tamen niſi.

Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis, niſi manduca-
a ueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non 2

a Sine hac uita poteſt haberi temporalis ſed non æterna. b Ne autem de hac uita intelligerent, & inde litigarent, ſubdit. Qui manducat. 3

b † habebitis vitam in vobis. † Qui manducat meam carnem, 4

a Secundum ſpiritum, nec caro eius fraudabitur ea ſuo tempore. b Hoc dicit ne quis putet manducantem non mori corpore.

& bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam: & ego re-

a Id eſt, ſocietas ſanctorum, vbi pax & unitas erit perfecta. 5

ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Caro enim mea vere eſt ci- 6
c d bus, & ſanguis meus verè eſt potus. Qui manducat meam 7 8

a Hoc eſt ſignum manducationis. illi edunt accedendo ad meam carnem, qui non relinquunt unitatem

carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in il

a Sic uiuet qui ſicut ego homo uiuo propter patrem uiuum cui unior, ſic qui me manducat & mihi unitur, uiuit ex me. 9

lo. Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrẽ, &
e f qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Hic eſt panis qui 10 11

Non ſic morientur in anima qui me cęleſtem panem digne manducant ſicut patres ueſtri in deſerto manna, & mortui ſunt. 12

g de cęlo deſcendit, nõ ſicut mãducauerũt patres veſtri manna 13 14

c *Caro enim.* Vere viuet anima & corpus ex hoc cibo quia caro mea. *vere eſt cibus.* Qui ſolus facit immortales, vt neque eſurient neque ſitient, alius cibus hoc non præſtat, etiã ſi in eo hoc appetatur.

d *Qui mandu.* Iam exponit quomodo fiat quod dixit, & quid ſit manducare carnem, & bibere ſanguinem, hoc eſt manere in Chriſto, & Chriſtum habere in ſe manentẽ. Qui vero non manet in Chriſto, & in quo nõ manet Chriſtus, non manducat ſpiritualiter, & ſic ſacramentum ſibi ſumit in iudicium corporaliter

† De cõ. diſt. 2. c. Initiat domin.

E

e *Sicut miſit me viuens pater & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me.* Me æqualem ſibi miſit, id eſt, hominem fecit, & inde eſt vt ad eum referam vitam meam quaſi ad maiorem.

F

f *Et ipſe ui.* Vt viuam ex patre, mea exinanitio facit, vt homo viuat ex me, participatio facit quæ me manducat.

g *Hic eſt panis.* Et ita conſtat, quod hic eſt uere panis de cęlo, nõ manna, quia illud manducantes patres vobis ſimiles

☞ mortui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Litiga, *Hic conſequenter oſtenditur huius ſacramenti neceſſitas. Iudæi enim rudes prædicta verba Chriſti audientes, reputabãt inutilia & impoſſibilia, ideo oſtendit neceſſitatem huius ſacramẽti dicens,*

2 Niſi manducaueritis. *Sicut enim in vita corporali cibus eſt neceſſarius ad vitam conſeruandam, ita in vita ſpirituali hoc ſacramentum eſt neceſſarium, quia eſt vitę ſpiritualis conſeruatiuum, quia ſicut baptiſmus eſt quædam ſpiritualis generatio, ita euchariſtia eſt quædam ſpiritualis nutritio.*

3 Et biberitis eius. *Non eſt intelligendum, quod hoc ſacramentum ſub vtraque ſpecie ſit fidelibus exhibendum, ſed tantum hoc modo a ſacerdote ſumendum licet in primitiua eccleſia populus ſub vtraque ſpecie communicaret, tamen poſtea prouide ordinatum eſt, vt non communicet ſub ſpecie vini, propter periculum effuſionis, & quia ſub ſpecie panis accipitur quodammodo ſanguis, inquantum ibi continetur, vt prædictum eſt, quia ſub vtraque ſpecie eſt totus Chriſtus aliter tamen & aliter. Quia ſub ſpecie panis eſt vera caro Chriſti ex virtute ſacramenti, cætera vero ſunt ibi ex concomitantia. Eodem modo ſub ſpecie vini eſt ſanguis Chriſti ex vi ſacramenti, cætera ex concomitantia. Notandum quod ex hoc quod dicitur hic.* Niſi mandu. &c. *Dicunt Græci, quod hoc ſacramentum eſt tantæ neceſſitatis, quod pueris debet dari ſicut baptiſmus, quod eſt falſum, quia in ſumente hoc ſacramentum requiritur actualis deuotio & reuerentia, quæ non ſunt in pueris, & ideo verbum quod importat præceptum, tantummodo intelligitur de adultis, quibus neceſſarium eſt ad ſalutem hoc ſacramentum euchariſtiæ accipere, ſaltem in voto, ſi non poſſit haberi in re.*

Contra Bohemos

Contra Græcos.

4 Qui man. *Hic conſequenter oſtenditur huius ſacramenti vtilitas quæ eſt augmẽtatio in vita ſpirituali. Sicut cibus corporalis nõ ſolum modo nutrit & conſeruat vitã, ſed deducit ad perfectã quantitatem, ſic hoc ſacramentum perducit hominem ad conſummationem gratiæ quæ eſt gloria æterna, & hoc eſt quod dicitur.* Qui manducat carnem meam. *Non tantum ſacramẽtaliter, ſed etiam ſpiritualiter percipiens effectum ſacramenti.*

5 Habet vi. *Quia habet Deum inhabitãtem, qui eſt vita æterna.*

6 Et ego re. *Vt participatio huius vitæ ad corpus per animam deriuetur.*

7 Caro enim mea. *Hic oſtẽditur huius ſacramẽti veritas. Chriſtus enim frequenter parabolice diſcipulis ſuis loquebatur, & ideo ne crederent, quod caro eius contineretur in ſacramento euchariſtię tantummodo ſicut in ſigno, ideo hoc remouet, di.* Caro mea vere. *Quia hic ſumitur realiter, & non figuratiue, & eodem modo eſt de ſãguine ſub ſpecie vini ideo ſubdit.* Et ſanguis meus. *Dicitur etiã Caro Chriſti vere cibus, & ſanguis eius vere potus, quia reficiunt animam quæ eſt immortalis. Cibus autem corporalis tantum reficit corpus quod eſt corruptibile.*

8 Qui mandu. *Hic probat quoddam ſuppoſitum. dixerat enim quod manducatio carnis eius dat vitam, iſtud probat hic, quia illud per ꝙ aliquis vnitur principio viuificatiuo, illud dat vitã, hoc patet in vita corporali, per hoc autem ſacramentum homo vnitur Chriſto qui eſt principium vitæ ſpiritualis, ergo &c. & hoc eſt quod dicitur* Qui man. carnem, & bi. &c. *Id eſt vnitur mihi.*

9 Et ego in il. *Quia per charitatem amans eſt in amato & econuerſo.*

10 Sicut miſit me vi. pa. *Quia eſt vita per eſſentiam.*

11 Et ego viuo, &c. *Filius enim inquãtũ homo uiuit propter patrem, ſed aliter quia ſecundum ꝙ Deus uiuit propter patrem inquãtum procedit ab eo, accipit tamen eandem uitã quam habet pater. Secundum uero quod homo, uiuit propter patrem inquantum unitur ſuppoſito procedenti a patre, quam unionem concomitatur plenitudo gratiæ, quæ eſt ſpiritualis uita, & eodem modo nos, inquantũ per ſacramentum euchariſtiæ unimur Deo, uiuimus ſpiritualiter, tamen eius unio eſt realis in unitate ſuppoſiti, noſtra autem unio apud ipſum eſt per fidem & dilectionem, & hoc eſt quod dicitur.*

12 Et qui mandu. &c. *Quia per hoc coniungitur principio ſpiritualis uitę, ut uiſum eſt. Ideo conſequenter concludit eſſe uerum illud de quo murmurabant Iudæi tanquam de falſo.*

13 Hic eſt panis qui de cœlo deſcen. *Quia caro Chriſti in hoc pane contenta uirtute ſpiritusſancti fuit formata.*

14 Nõ ſicut mãducauerunt patres veſtri manna, & mor. ſunt. *Et ideo non fuit vere cibus cæleſtis, ſed tantũ figura eius, quia*

Et ego

A mortui ſunt in æternũ.hũc panẽ homo q vitam nõ hẽbat manducans,viuet in æternum. Supra dixerat. *Ego ſum panis qui de cœlo deſcendit*. Hic dicit. Hic id eſt filius hominis ad eſum cuius carnis inuito,eſt ille panis qui de cœlo deſcen. ergo idem eſt filius hominis & filius Dei.

imaginari.Oportet autem non ita indicare,ſed omnia myſteria interioribus oculis,inſpicere, quod ſemper eſt ſpiritualiter audire.Carnale vero erat dubitare qualiter pot nobis carnem dare manducare? quid igitur,nõ eſt vera ro? imo vtique. Quid igitur ait, *Caro non prodeſt quicqu*

Sed potius. — a In me qui ſum uita.

& mortui ſunt.Qui manducat hunc panem, viuet in æternũ.
Hæc dixit in ſynagoga,docens in Capharnaum. Multi ergo
Quid ergo inimici? — Sapiunt ſ. carnem, & ideo innuentur,
audientes ex diſcipulis eius dixerunt. Durus eſt hic ſermo, &
Erubedite — a Quem nihil latet. — Quia ſic dixerant,ut ab illo non audirentur.
quis poteſt eum audire? Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum
quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis: Hoc vos
Quia dixi de carne mea & ſanguine.
ſcandalizat. † Si ergo videritis filium hominis aſcendentem
a Quia uerbum & homo unus eſt Chriſtus,dicitur in cœlo eſſe dum in terra loquitur. — b Dei. — c Si quis cum carne quam odit habet ſpiritum,uiuit. — d Pro intellectu uero eorum quæ dixi.
vbi erat prius. † Spiritus eſt qui viuificat caro non prodeſt
In ſe ſpiritualiter ſunt intelligenda,& uiuificant,ſed non ei qui carnaliter accipit unde ſubdit.Sed ſunt quidam,&c.
quidquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita
ſunt.Sed ſunt quidã ex vobis qui non credunt. Sciebat. n. ab

a *Multi ergo.* Multi carnaliter ſapientes, quaſi particulatim carnem qua indutus erat ſe eis diſtributurũ promitteret,cõ naturam eſſe putant, vt cibum hominũ, humanam carnem daret.

b *Durus eſt.* AVGVSTINVS, Sic oportebat dici vt ab hominibus non intelligeretur, ſed ſecretũ Dei verbis tegeretur ſecretum Dei intentos debet facere, nõ aduerſos.

Tract. 27. i Io. tom. 9.
† Matth. 16. f. Mat. 14. g. Lu. 22. g.
† Matth. 24. d. Mar. 14. d. Iſa. 7. b. ſecundũ 70.

c *Si ergo.* Suſpenditur oratio. Q. Tunc intelligetis quod nõ eodẽ modo quo putatis erogo corpus, & quod hæc gratia morſib. non cõſumitur, ſed ſpirituali gratia me illis dando, ipſos in corpus meum conuerto,hinc plane ſoluit quod ipſos mouerat,putabãt.n.quod corpus diſtribuerẽt, ille dicit

B in cœlum ſe aſcenſurum vtique integrum. Quid ergo tenendum ſit,aperte ſubdit.

d *Spiritus eſt qui viuifi.* Caro ſicut intelligitis,ſicut quæ in macello emitur,ſicut alius cibus non prodeſt, ipſa tamen vas ſpiritus, qui in ea ſalutem operatur multum prodeſt, ſicut ſola ſcientia inflat, ipſa tamen non eſt mala, ſed per charitatem ædificat.

1. Corin 8. a.

✠ AVGVSTINVS. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur.

✠ CHRYSOSTOMVS. Quod dixit tale eſt, ſpiritualiter oportet ea quæ de me ſunt, audire, qui autem carnaliter audit,nihil proficit. Eſt autem carnaliter intelligere,ſimpliciter ea quæ propoſita ſunt uidere, & nihil plus imaginari,

C Trac. 27 in Io. t. 9
Hom. 46 in Io. t. 5

Non de ſua carne dicit, ſed eius carnem qui carnaliter accipiebat quæ dicebatur.

e *Verba quæ e*, *&c.* Quibus manducandum eſſe, manere in & me in ipſo. Vtem aliquis mane in Chriſto ut membrum, & Chri in ipſo ut in templo, unitas facit. Vnitas autem ex charitate eſt, charitas autem ex ſpiritu, ergo ſpiritus qui uiuificat compagi membra non ſeparata.

✠ CHRYSOSTOMVS. Id eſt,ſpiritualia ſunt, nihil habentia carnale,neque conſequentiam naturalem, ſed ta ſunt ab omni tali neceſſitate quæ in terra,& a legib. hic poſitæ ſunt.

✠ AVGVSTINVS. Si intellexiſti ſpiritualiter, ſpiritus & uita tibi ſunt,ſi intellexiſti carnaliter, etiam ſic ſpiritus & uita tibi ſunt, ſed tibi non ſunt. Diximus hic dominum commendaſſe in manducatione carnis & potatione ſanguinis ſui, ut in illo maneamus, & ipſe in nobis, hoc autem quid facit, niſi charitas? Charitas autem diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, ergo Spiritus eſt qui uiuificat.

f *Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Ieſus, qui eſſent, &c.* Propheta. Niſi credideritis non intelligetis,per fidem copulamur, per intellectum uiuificamur.

☞ Ei

NICOLAVS DE LYRA.

vitam ſpiritualem non conferebat. ſed eam dari in ſacramento præfigurabat,quia erga deuotos habebat omne delectamentum,vt habetur Sap. 16. c. Panem paratũ præſtitiſti eis habentem omne delectamentum. Malis autem hominibus erat inſipidus,vnde dicebant Numeri 21; b. Nauſeat anima noſtra ſuper cibo iſto leuiſſimo. *Sic euchariſtia digne ſumẽtibus & vitæ ſpiritualis ſolatium, & indigne ſumentibus iudicium eſt. Ideo ſequitur.*

✠

1 Qui manducat hunc panem. &c. *Digne*, viuet in æternum. *ſequitur.*

2 Hæc dixit in ſynagoga. *Quæ eſt locus communis, vbi Iudæi conueniunt.*

3 Docẽs in Capharnaum. *Quæ erat metropolis Galileæ, hoc addit Euangeliſta poſt verba Chriſti prædicta,ad oſtendendum quod Chriſtus in palam docebat,ſicut habens doctrinam ſanam & nõ ſuſpectam.*

4 Multi ergo audientes ex diſcipulis eius: *Poſita doctrina Chriſti,hic conſequenter exponitur,& primo ponitur eius expoſitio ſecundo ex hoc oſtenditur aliquorum reprobatio & aliorum confirmatio,ibi.* Ex hoc multi. *Prima in duas, quia primo ponit expoſitionis occaſio ſecundo ipſa expoſitio,ibi.* Sciens autem Ieſus. *Occaſio autem expoſitionis fuit,quia multi Iudæorum fuerunt verba Chriſti capere non potentes propter ſuam incredulitatem-*

Diuiſio.

Durum dicitur dupliciter.

5 Dixerunt. Durus eſt hic ſermo. *In corporalibus dicitur aliquid durum duplici de cauſa, vel quia non de facili penetrabile, vel quia reſiſtit tactui. Sic in ſpiritualibus dicitur aliquid durum, vel quia ab intellectu non penetratur, vel quia diſplicet volũtati. Vtroque modo ſermo Chriſti erat eis durus, quia eius verba non intelligebant, & diſplicebat eis, quod tanta de ſe dicebat, eo quod ipſum hominem purum eſſe putabant. Ideo ſequitur.*

6 Et quis. *Quaſi dicat, blaſphemia eſt.*

7 Sciens autẽ Ieſus apud ſemetipſum. *Hic ponitur doctrinæ Chriſti expoſitio, quãtum ad duo. de quibus audiẽtes erant ſcandalizati, ſecundũ ponitur, ibi.* Spiritus eſt qui viuificat. *Primũ i de quo ſcandalizati erãt, erat quod dixerat.* Deſcendi de cœlo *oſtendit quod non debebant ſcandalizari, prædicens quod viderent eum in poſterum in cœlum propria virtute reuerti. Et ideo non debebant admirari, ſi dixerat ſe de cœlo originari, quia quælibet res ad ſuum locum reuertitur, & hoc eſt quod dicitur,* Sciens autem Ieſus, &c. *Id eſt, abſque alio ſibi nunciante.*

8 Quia mur. *Quia dixerat ſe de cœlo deſcendiſſe.*

9 Dixit eis. *Reprimens eorum murmurationem iniuſtam.*

10 Hoc vos. *Sine ratione.*

11 Si ergo videritis filium homi. *Accipitur ſi, pro quia quaſi dicat, quia hoc videbitis, non debetis ſcandalizari de hoc quod dixi illi enim qui Chriſto credentes cum eo permanſerunt, in aſcenſione eius hoc viderunt, vt patet Act. 1. a.*

12 Spiritus eſt. *Hic exponit ſecundum de quo murmurabãt ſcilicet, quia dixerat carnem ſuam eſſe cibum neceſſarium ad ſalutem, & ipſi intelligebãt hoc ac ſi daretur in propria ſpecie, ſicut laniatur vel venditur in macello, quod eſt horribile: ideo tollit hunc intellectum, dicens.* Spiritus. *Quaſi dicat, verba quæ dixi ſpiritualem ſenſum habent, & ſic viuificant.*

13 Caro non. *Quia caro Chriſti manducata eo modo quo intelligebant, non eſſet vtilis, ſed magis horribilis: Ideo ſequitur.*

14 Verba quæ. *De carne mea manducanda.*

15 Spiritus & vi. *Quia ſpiritualem habent intellectũ, nec ſpiritũ quia ſunt a ſpiritu ſancto. Iſta tamen ſpiritualitas non eſt ſic accipienda, quia caro Chriſti ſit in ſacramento euchariſtiæ tantũ modo ſicut in ſigno, vt dixerunt aliqui hæretici, quia eſt ibi realiter, vt alibi dictum eſt. ſed quia manducatur caro Chriſti in hoc ſacramento quodam ſpirituali modo, inquantum ſpecies viſibiles atteruntur & comeduntur, & ſpiritus ex virtute Dei carni vnita reficitur.*

16 Sed ſunt, &c. qui, *Quaſi dicat, propter hoc intelligere non poſſunt.*

17 Sciebat. *Quia tanquam Deus ſciebat occulta cordium.*

✠ Euis

A a *Et quis traditurus.* Quia Iudas inter ſcã dalizatos recedit, ſed manet ad inſidiandum, quem nec ſile, nec aperte oſtendit, vt omnes timeant dum vnus pe
b *Quia nemo poteſt* B *venire ad me, niſi fuerit da. &c.* Cauſam quare quidam non credant ſubdit: Quia non eſt à Deo datum, fides. n. non eſt hominibus à ſe quaſi propria, ſed à Deo gratia quaſi.
c *Ex hoc.* Nota eſſe ute loquendum ſi tamen ex is tuis aliquis ſcan-

a Apoſtoli qui non ſunt ſcandalizati.
a initio Ieſus, qui eſſent credẽtes, & quis traditurus eſſet eum.
Quia quidam non credunt.
b Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad
a Non pauci, qui uidebantur & non uere fuerunt diſcipuli.
c me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Ex hoc multi diſcipulo-
a Non poſt Chriſtum, ſed poſt Sathanam. Vt præciſi non iam cum illo erant, nec ultra redeuntes.
rum eius abierunt † retro, & iam non cum illo ambulabant.
a Quia Iudas corpore remanſit. Quod autem iam ſciebat dominus aliis poſt aperuit.
Dixit ergo Ieſus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire?
a Vnus pro omnibus. b Similis tibi. Cum non ſit.
Reſpondit ergo ei Simon Petrus. Domine ad quem ibimus?
a Non eſt a te eundum. Quia. b In miniſtratione corporis & ſanguinis tui promittis uitam. c Prius eſt credere & poſt cognoſcere.
† Verba vitę ęternæ habes, & nos credimus & cognouimus,
a i. quia tu es vita eterna, & ideo in carne & ſanguine tuo non das niſi quod es. Cauſa probandi cos.
d quia tu es Chriſtus filius Dei.* Reſpondit eis Ieſus: Nonne
a Id eſt, vocaui, electione illa, qua dicitur. Multi vocati pauci electi. b Id eſt deorſum fluens.
ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus † diabolus eſt? Di-
a Filio. b Interpretatur memoria ſanguinis.
cebat autem de Iuda Simonis ſcariothis. Hic enim erat tradi
turus eum. cum eſſet vnus ex duodecim.

D ſcandalizabitur, habet conſolationem in eo, ex cuius dicto multi ſcandalizati ſunt, qui hoc fecit vt ubi eſſet exemplum.
d *Nonne ego vos duodec. &c.* Duodecim numerus ſacratus eſt E qui permanet, & ſi Iudas inde perit Elegit vndecim ad permanendum, elegit Iudam vt per eum diuinæ diſpenſatio miſericordiæ in ſalutem mundi impleretur, vtens malo ad bonum, ut mali vtuntur bonis Dei ad malum.

E Delator calúniator.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quis traditur. *Quia ſciebat euentum futurorum contingentia.*
2 Et dicebat. *A maiorem affirmationem prædictorum,*
3 Propterea di. vo. quia. *Eandem enim ſentẽtiam dixerat ſup. li ... verba ſint aliquatulum alia, idem. n. eſt trahi à patre quod ſup. di. & dari fidẽ à patre, quod hic ponit. Ipſe autẽ ſciebat iſtos qui ... loquebatur, nõ eſſe p̃deſtinatos ab æterno, nec tractos a patre.*
4 Ex hoc multi. *Hic ex prędictis concluditur aliquorũ obſtinatio ... per apoſtaſiã, cum dicitur:* Ex hoc. *Hoc nõ eſt intelligendũ de 12. apoſtolis vel de 72. diſcipulis, quia iſti Chriſto adhæſerũt, ſed ... alij ſequebantur ipſum ad audiendũ eius doctrinã, & de iſtis ... retroceſſerunt. Et conſequenter per oppoſitum oſtenditur alio ... confirmatio cum dicitur.*
5 Dixit ergo Ieſus. *Apoſtolos.*
6 Nunquid &. *Non petit quaſi ignorãs, ſed vt oſtẽdat ſe eis non ... gere, quia ponit in eorum optione cum alijs recedere.*
7 Reſpondit er. *Non ſolũ pro ſe, ſed pro omnibus, qa inter eos ... principalior, & in eius reſponſione exprimitur maxima dilectio ad Chriſtum, cum dicitur.*
8 Domine ad quem ibimus? *Quaſi dicat, ſimilẽ tui inuenire non poſſumus, tu ſolus ſufficis nobis, propter quẽ omnia reliquimus.*
9 Verba vitæ æter. *Id eſt verba vitę æternæ promiſſiua & inducentia ad eam. Exprimitur etiam in eius reſpõſione vera cõfeſſio fidei ... dicitur.*
Et nos. *Quia credere præcedit intelligere.*
Quia tu. *Quantum, ad humanitatem, in qua vnctus eſt rex & ſacerdos.*
Filius. *Naturalis quantum ad deitatẽ & per conſequens æqualis ei in natura & potẽtia. Verũtamẽ quia Petrus nimis largè reſpõ ... dicẽs pro omnibus, nos credimus, quia nihil mali de alijs cogita ... ideò Chriſtus cognitor occultorũ eius reſpõſionẽ corrigit dicẽs.*
1 Nonne. *Non loquitur hic de electione à vitam æternam, ſed ... Apoſtolatum.*
1 Et ex vo. Id eſt, *præuiſus ad diaboli conſortium. Verũtamen ... dixit determinate quis eſſet ille, nec apoſtoli tunc cognouerũt, ſed ... ſtea quando per effectum viderunt, & ideo illud quod ſequitur, ... eſt de verbis Chriſti, ſed Euangeliſtæ qui ſcripſit iſta poſt paſſionem Chriſti dicens.*
1 Dicebat autem. *Scilicet, Chriſtus.*
1 De Iuda Simonis ſcariotis. *Ad differentiã alterius* Iudæ *qui fuit frater Iacobi.* (Iudæ. Iuda)
1 Erat traditurus. *Quando Ieſus protulit verba præmiſſa.*
1 Cũ eſſet vnus, *Principalibus diſcipulis Chriſti. Quæritur hic ſine argumẽtis, vtrũ Iudas à principio ſuæ vocationis à Chriſto fuerit malus. Dicendũ quod in hac q̃ſtione q̃ eſt de his quæ traſcendunt humanam inueſtigationem (cũ ſit de occultis cordis humani) & in conſimilibus q̃ſtionibus, tenendum eſt illud quod eſt magis conſonũ ſacræ ſcripturæ & rationi. Sciẽdum igitur quod dicit Aug. quod Iudas a principio ſuæ electionis fuit malus electus tamen eſt à domino ad apoſtolatũ, vt per eius malitiam & proditionẽ perficeretur Chriſti myſterium. Quia ſicut iniqui male vtuntur bonis operib. Dei, ſic & Deus bene vtitur malis operibus hominũ, & ideo quãuis Iudas fuerit peſſimus, tamen eius malo bene vſus eſt Chriſtus. Beda aũt in hoc conuenit cum Aug. ſed addit quod Iudas nõ fuit electus ad apoſtolatũ ſed alij xi. Vocatus eſt tamen cũ eis, vt per p̃ditionis eius officiũ Chriſtus operaretur ſalutẽ humani generis, Sed vtrumq; iſtorũ videtur contra rõnem eſſe et ſacram ſcripturam. Diſtributio enim bonorum reſpicit iuſtitiam commutatiuam, vt habetur 5. Eticho. vt alicui tãtò plus detur de honore, quãtò maior eſt in virtute, & ideò non eſt veriſimile, quod Iudas vocatus fuerit ad honorem apoſtolatus, niſi tunc fuerit iuſtus, vel quia Chriſtus tũc eũ iuſtificauerit, vt eſſet tali honore dignus, ſicut iuſtificauit Matthæũ quãdo eũ vocauit ad apoſtolatũ, vt habetur. Mat. 9. a. Item infr. 17. b. dicit Chriſtus de diſcipulis ſuis loquens ad patrem. Quod dediſti mihi cuſtodiui, & nemo periit ex eis, niſi filius perditionis, & certũ eſt quod loquit hic de perditione, quæ eſt per peccatum mortale, quia Iudas adhuc viuebat vita corporali, & ſic videtur quod perierit per peccatum mortale poſtquã fuit datus Chriſto per fidem a Deo patre. Quod aũt addit Beda, Iudã nõ fuiſſe vocatum ad apoſtolatum, videtur eſſe cõtra ſcripturã. Mat. 10. a. & Mar. 3. c. vbi numerantur illi qui vocati ſunt ad apoſtolatum, & inter illos enumeratur Iudas. Item Act. 1. d. q̃ Matthias electus eſt ad apoſtolatum de quo p̃uaricatus fuerat Iudas nullus autem p̃uaricatur a ſtatu in quo nõ fuerit. Ex quo patet quod vere fuit uocatus ad apoſtolatum. Propter quod dicendum ſecundũ Chryſo. quod fuit vocatus ad dignitatẽ apoſtolatus, & p̃ tũc fuit bonus, quia vocatio ad talem dignitatẽ reſpicit p̃ſentem iuſtitiã. Quod aũt poſtea peccauit prodẽdo & tradendo Chriſtum, nõ cõtradicit iſti vocationi, quia apoſtoli ex ſua vocatione nõ fuerũt in bono cõfirmati. Quod patet ex caſu Petri, qui poſt ſuã vocationẽ Chriſtũ negauit.* (Mat. 26. g.) *Et ideo ſimiliter dicendum, quod licet Iudas tempore ſuæ vocationis fuerit bonus, tamen poſtea Chriſtum prodendo peccauit. Sciendũ tamen, quod ex tunc malus erat quando Chriſtus apoſtolis dixit verba in hoc ca. contenta:* Vnus ex vobis diabolus eſt. *Tamen ſua malitia non erat apoſtolis nota ſed ſoli Chriſto qui cognoſcit corda. Chriſtus ẽ tam ſuam malitiam dixit in generali ipſo audiente, ne credens ſuam malitiã latere, ſine timore mala operaretur, non tamen dixit ſpeciali, ne extunc inuerecundus factus peior efficeretur, ſecundum quod dicit Chryſoſtomus.*

✻ NI-

ADDITIO

In cap. 6. *Vbi dicitur in poſtil.* Et in iſto paſchate non fuit Ieſus in Ieruſ.
Chryſoſtomus in hoc loco ſic dicit, Qualiter igitur nõ aſcẽdit ad feſtũ? paulatim enim ſoluebat legem occaſionem accipiens à Iudaica nequicia. Et Theodorus ibidẽ: Quia enim Iudæi eum perſequebãtur, occaſionem receſſus accipiens legẽ excluſit, innuens obſeruãtibus, quod veritate adueniente ceſſat omnis figura, & quod legibus non ſubijcitur, ut legalia feſta perficeret, & unde hoc? quia non erat feſtum Chriſti, ſed Iudæorum. Hæc Theodorus.

N 2

CAPVT VII

A Poſt hæc autem. Dominus in carne manens frequẽter in Galilęam ambulabat, vt eu imitari volẽtes de vitijs ad virtutes trãſmigrare diſcãt, quod illa figurabat. Vel vt illius tẽporis ſancti de Iudæa ad gentes verbi Dei tranſitum expectarent.

a *In Galilæã.* ✻ BEDA. Iudæa & Galilæa regiones ſunt Paleſtinæ prouinciæ ſed Iudæa dicta eſt a tribu Iuda, non tamen ſolũ illa regio quam tribus Iuda, ſed & illa quam tribus Beniamin poſſidebat, Iudęa dicta eſt, quia ex tribu Iuda reges oriebantur. Galilæa vero dicitur eo quod lacteum populum, id eſt, candidum dignat: γαλα enim Græcè, Latinè lac dicitur.

† verſabatur le ſus in Galilæa.

B

c *In Iudæa ambulare.* ✻ AVGV. Sic autem hoc dominus dixit, quaſi non poſſet ambulare inter Iudęos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiã quando uoluit, demonſtrauit, ſed infirmitati noſtræ præbebat exemplum. Nõ ipſe perdiderat poteſtatẽ ſed noſtram conſolabatur fragilitatem.

Trac. 28 in Ioan. to. 9.

C ✻ THEOHPI. Seceſſit in Galilæam, quia nondum aderat tempus. Vnde vanũ reputabat in medio ſunt eorum manere, & magis ipſos ad odium incitares.

in hunc loc.

d *Dies fe.* Non quod vnus, ſunt.n.ſeptem, ſed more eorũ quotquot ſunt, quaſi vnus dicuntur pp:nam feſtiuitatem Scenophegia feſtiuitas tabernaculorom, quia mẽſe ſeptimo Iudæi habitabant in tabernaculis, in memoriã illorũ in quibus patres eorum habitauerunt in deſerto.

Sceno - phegia.

e *Fra res eius.* ✻ AVGV. Cum auditis, Fratres domini Mariæ cogitate conſanguinitatem, non iterum patie... vllam ... topagin... Sicut enim in ſepulchro ubi poſitum eſt corpus domini ... ante nec poſtea ... tuus iacuit, ſic v... Mariæ, nec ante ... poſtea quicquã ... tale concepit.

CAPVT VII

a b Poſt hæc autem † ambulabat Ieſus in Galilæam 1
Non tamen timens quia habet poteſtatem, ſed infirmis det exemplum ne eis obijciatur latibulum.
non enim volebat in Iudæa † ambulare. quia 2
a Romlnicabantur Iuda beneficiorum Dei occiſuri Deum.
quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem 3
Id eſt, tabernaculorum coniunctio ſiue dedicatio.
in proximo dies feſtus Iudæorum ſcenophegia. Dixerunt 4
d a Conſanguinei, & ideo faſtidientes eum. credunt in eum, vt ipſe, poſt de eis dicit. b Humanam gloriam quærunt, & ideo non c Vbi eſt principatus gentis, & ciuitas caput regni
autem ad eum frâtres eius, Trânſi hinc, & vade in Iudæam, 5
e f vt & diſcipuli tui videant opera tua quæ facis Nemo quippe 6
Vero. Si vere facis vel quia hæc facis
g in occulto quid facit & quærit ipſe in † palam eſſe. Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo. Neque enim fratres eius cre- 7
Corripiens cupido gloriæ. a Offertæ, reſurrectionis, & aſcenſionis, ad quem veniendum, impleta prius humilitate paſſionis.
debant in eum. dicit ergo eis Ieſus: Tempus meum nondum 8
h Gloriæ mundi, quam affectatis. Quia.
aduenit, tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Non 9
poteſt mundus odiſſe vos Me autẽ odit, quia ego teſtimoniũ 10
a Et ideo. 11
perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt Vôs aſcendite ad 12
13

f *Vt & diſci.* C... quæ veri diſc... ſciebant, lau... diuinis & non p... lari fauore eſſ... da.

g *Nemo.* Glo... ius con ulunt. ... ra facis, ſcilicet, ... ſcondito, ſed in ... ſcere, vt ab o... lauderis.

h *Tempus* ... ✻ AVGV. Id e... riæ meæ. quan... niam in altitud... dicaturus. Nõn ... venit.

✻ CHRY... Tempus me... nondum adu... hoc eſt, te... crucis & mortis. Tempus autem veſtrum ſemper eſt ...tum, quia etſi vos ſemper cum Iudæis non interficier... eadem cum illis zelantes.

Tempus. Ideo non eſt nunc tempus meum ſed veſt... quia non ſum amator mundi vt vos, ſed accuſator, & non audit vos mundus ſuos falſos, teſtes qui dicitis mala, & mala bona.

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT VII.

✻ Poſt hæc autem. *Poſtquam euangeliſta egit de nutrimẽto ſpirituali collato filijs Chriſti. hic conſequenter agit de doctrina eis collata, quia ſicut prędictum eſt pater debet filijs nutrimentum & documentum. Et diuiditur in duas, quia primo origo doctrinæ Chriſti oſtenditur, ſecundò, ipſa doctrina ponitur ca. ſeq. ibi.* Ieſus autem petrexit. *Prima in tres, quia primò oſtendit Euangeliſta aptitudinem loci ad manifeſtãdum doctrinę Chriſti orginem, ſecundò manifeſtandi occaſionem, ibi:* Iudæi autem quæ. *Tertiò, manifeſtationem actualem, ibi;* Reſpondit Ieſus. *Mea doctrina. Circa primũ ſciendum, quod locus aptus ad prædictam manifeſtationem erat ciuitas Ieroſolimitana, vbi ad diẽ feſtum cõueniebat populus, & ideo ad manifeſtandum ſe in hoc loco inuitatur Chriſtus: Et licet primò recuſet, tamen finaliter conſentit, & rationabiliter, ut videtur, & hoc eſt quod dicitur.*

Diuiſio.

1 Poſt hęc autem ambulabat Ieſus, &c. *Docendo in ſynagogis eorum.*

2 Non enim volebat in Iudęa ambulare, &c. *Licet enim poſſet eſſe inter eos ſine nocumento, voluit tamen ſe aliquando abſentare ante tempus debitum paſſionis ſuę, oſtendendo in ſe veritatem humanæ naturæ, & quod licitum erat fidelibus ſuis aliquando perſequutionem fugere.*

3 Erat autem, &c. ſcenophe. *Id eſt, feſtum tabernaculorum. Dicitur autem a ſcenos quod eſt vmbraculum, & phagin quod eſt comedere, quia 7. diebus comedebant Iudæi in umbraculis.*

4 Dixerunt autẽ ad eũ, &c. *Nõ quod eſſent filij Mariæ matris ſuæ, neq; Ioſeph, vt alias dictum eſt improbando errorem Heluidij ſuper Mat. 1. c. Nec cognati ſui, q erant ad apoſtolatũ vocati, quia de iſtis dicitur infr. quod fratres eius nondum credebãt in eum, ſed dicũtur hic fratres, quia erant de cognatione ſua, qui ex factis eius ...bant reportare gloriam mundanam, ſecundum Aug. vnde ſeq... ur.*

5 Tranſi hinc. *Hoc eſt in Ieruſalem metropolim* Iudeæ.

6 Vt & diſci. &c. *Dubitabant enim de Chriſti miraculis, v... eſſent vera, propter hoc ſequitur.*

7 Neque enim fra. &c. *Et quia ſuggerebant ei malum ſci... gloriam mundanam quærere, ideo recuſanit, di.*

8 Tempus meum, &c. *Id eſt, tempus gloriæ meæ manifeſ... quia poſt reſurectionem erat manifeſtanda.*

9 Tempus autem veſtrum ſemper eſt pa. *Quaſi dicat, ... gloriæ mundanæ quam quæritis nunc eſt in principio huius ſol...tatis quia Iudæi magis vacabant conuiuijs & læticiæ in princ... ſti, qnam in fine, quando Chriſtus iuit ad feſtum, vt infr. patebi... aliter.* Tempus autem veſtrum, &c. *Quaſi dicat, vos p... ire ſecure, non autẽ ego inquantũ homo, qui inimicos capitales ... propter hoc ſeqoitur.*

10 Non poteſt. *Quaſi dicat, vos qui gloriam mundanam qu... homines mundanos aduerſarios non habetis.*

11 Me autem odit. *Qui quæro gloriam Dei, & per conſcene... guo peccata mundanorum, quæ ſunt ei contraria, & hoc eſt, q... citur.*

12 Quia ego teſtimonium perhibeo de illo, *Id eſt, de n... Et accipitur hic mundus non quãtum ad creaturarum ſubſta... ſed quantum ad homminum malitiam, ſicut ſup. dictum eſt 1. a. ... illux, Et mundus eum non cognouit.*

13 Vos aſcendite, &c. *Id eſt, ad principium ſolemnitatis ta... culorum, quia in principio magis vacabant homines epulis & ... ciæ, vt prædictum eſt, non quod inuitet eos ad talia, ſed oſtend... quid ipſi quærebant, quia quæ mundana ſunt adhuc ſapiebat... tum, vt viſum eſt.*

✻ E...

MORALITER.

† 1 *Poſt hæc autẽ &c.* Per hoc oſtẽdit Chriſtus, quod aliquãdo dandus eſt iræ locus maximè quãdo perſonalis eſt perſecutio ſicut videtur fuiſſe in propoſito,

5 *Tranſi hinc & ua. &c.* Iſti loquebantur tanq̃ humana gloria eſſet per ſe quærẽda, quod eſt falſum, propter quod Chriſtus

†

a *Ego.n.non aſcendam*. AVGVSTINVS. Quidam dicunt ad paſſionem pertinere, quia non in feſtiuitate ſcenopegiæ, ſed in paſchali, qua agnus occidi ſolet, crucem aſcendit.

b *Non manifeſte ſed quaſi, &c.* TYPICE. Chriſtus occultus aſcendit in feſtiuitatē quia in omnibus illis figuralibus latuit quomodo eſt manifeſtus nobis. Et quod latuit, exemplum eſt vindi malos: Quod palam loquitur & non tacet ab his qui quærunt, poteſtatis eſt.

c *Mirabantur Iudæi.* ✲ AVGVSTINVS. Omnes quidem mirantur quantum arbitror, ſed non omnes conuertebantur. Et vnde admiratio? quia multi nouerant vbi natus, quemadmodū fuerat educatus. Nunquam eū viderant diſcentem, audiebant tamen de lege diſputantē, legis teſtimonia proferentem, quæ nemo poſſet proferre, niſi legiſſet, nemo legere, niſi literas didiciſſet, & ideo mirabantur.

✲ CHRY-

a Scilicet, primum vel ſecundum, vbi quæritis humanam gloriam, carnalia gaudia, non æterna. b Vero. c Sicut uos quærens gloriam, quia tempus gloriæ meæ nondum eſt, in quo erit mea feſtiuitas. d Scilicet primum uel ſecundum.

a diēm feſtum hunc. Ego ēnim † nō aſcēndam ad diēm feſtū
Humilitatis.
iſtum, quia meum tempus nondum impletum eſt. Hæc cum
dixiſſet † ipſe manſit in Galilæa. Vt autem aſcenderunt fra-
a Id eſt poſt, non ubi illi ... non gloriam, ſed ſalubriter ... Non quærens fauorem.
b tres eius, tunc & ipſe aſcendit ad diem feſtum, non manife-
a Quia non aſcenderat cum fratribus. unde dixit: Non ad hunc, quem uultis, id eſt, primum uel ſecundum aſcendo autem poſt in medio diei feſtiuitatis
ſte ſed quaſi in occulto. † Iudæi ergo quærebant eum in die
De hac contentione, ſcilicet, quia Quidam, &c.
feſto, & dicebant. Vbi eſt ille? Et murmur multum erat de eo
in turba. Quidam enim dicebant, quia bonus eſt, alii autem
a Eorum qui dicebant bonus eſt Alii palam Chriſtum confitentes.
dicebant, non, ſed ſeducit turbas. Nemō tamen † palam lo-
a Quia tales execrabantur & extra ſynagogam faciebant.
quebatur de illo, propter metum Iudæorum. Iam autem
a Mediatis illis diebus, id eſt, quarta die feſti. b Maxime feruente zelo Iudæorum. c Sicut non manifeſte aſcendit, non palam docet, ſed quaſi latenter.
die † feſto mediānte, aſcēndit Ieſus in tēmplum, &
a Vtens autoritate ſcripturarum. b Omnes mirabantur, ſed non omnes conuertebantur.
c docēbat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo
a In eius educatione ſciebant eum nunquam didiciſſe.
d hic literas ſcit, cum nōn didicerit? Reſpondit eis

✲ CHRYS: Ab hac autem quæſtione cognoſcere debebant, quoniam hæc ſcientia humanitus non erat in eo, ſed diuinitus, ſed hoc ipſi nolebant reuelare, ſed in ſola admiratione ſtabant. D Hom. 48 in Ioan. com. 3.

d *Reſpondit eis: Mea doctrina*, hominis: *non eſt mea*. Sed Dei.
Vel quia non eſt verbum nullius ſed alicuius doctrina eius, id eſt, ipſe
1 verbum, doctrina eius non eſt ſua,
2 ſed eius à quo eſt:
3 quod eſt: Ego non
4 ſum à meipſo. Et
5 quia hoc profundum vidit non omnes intellecturos, dedit
6 conſilium: Si vis in- † ſup. 1. 6.c.
7 telligere, crede. Hoc
8 eſt: Si quis credit
9 me filium Dei, co-
10 gnoſcet de doctri-
11 na, id eſt, intelli- † libere.
12 get, quod doctri- E
na mea non eſt
13 mea.
14 ✲ AVGVSTI-
NVS. Videtur hoc Tra. 29. in Ioan. to. 9.
15 eſſe cōtrarium quod
dixit: Mea, & non
16 mea: Nam ſi dixiſſet. Iſta doctrina
17 non eſt mea, nulla eſſet quæſtio. F
Quę eſt ergo doctrina patris, niſi verbum patris? Ipſe ergo
☞ Chriſtus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego.n.&c. *Scilicet, primum, vnde quod poſtea venit in medio ſolemnitatis, in alia die, non eſt mentitus. Et ſubditur cauſa.*

2 Quia tempus. *Tempus.n.aptum doctrinæ veritatis, propter quod venerat ſaluator, nō ſic erat in principio ſolemnitatis propter prædicta, ſicut circa finem.*

3 Hæc cum dix.&c. *Ratione prædicta.*

4 Vt autem aſ.&c.& ipſe aſcendit. *Scilicet.* ad diē feſtum. *Tabernaculorum, non tamen cum fratribus ſuis, nec eadem die, quia iſti fuerūt ad primū diem illius feſtiuitatis, ipſe aūt venit illuc quarta die vt patebit infr. Sicut.n.noluit eſſe in principio feſtiuitatis, ne fratribus ſuis malum perſuadētibus videretur fauere, ſic nō habuit omnino ſubtrahere, ne à populo doctrinam ſalutis, ſubtraheret, quam venerat docere, modus autem veniendi tangitur, cum dicitur.*

Non manifeſte. *Id eſt, cum magna comitiua, ne daret Iudæis occaſionem maioris inuidiæ.*

Sed quaſi, &c. *In hoc condeſcendens fidelibus qui timore mortis occultandi erant.*

Iudęi ergo. *Poſtquam euangeliſta deſcripſit aptitudinem tēporis ad manifeſtādum originē ſuæ doctrinę, hic conſequenter deſcribit occaſionem manifeſtationis dictæ. Et diuiditur in duas, ſecundū duas occaſiones huiuſmodi manifeſtationis. Secūda ponitur, ibi:* Iam aūt die feſto. *Prima occaſio fuit inueſtigatio Iudæorum Chriſtū quærentium, quorum aliqui eum quærebant vt interficerent, alij aūt vt doctrinam eius deuote audirent, & ideo debuit apparere & docere, ut oſtenderet, quod mali nocere non poterant, niſi quantum permittebat. Sicut.n.ſe occultando oſtendit infirmitatem humanitatis: Ita confidenter inter inimicos apparendo oſtendit potentiā deitatis. Debuit etiam apparere propter bonos, ut eius doctrinam originatam, à Deo oſtenderet, vt attentius eum deſiderarent. Et hoc eſt quod dicitur.* Iudęi ergo quęrebant eum in die feſto. *Duplici de cauſa, vt dictū eſt.*

8 Et dicebant vbi eſt ille? *Quia illi qui quærebant eum ex odio, dedignabantur eum nominare proprio nomine. Illi autem qui quærebāt eum ex deuotione, ita reputabant eum famoſum, & autenticū quod non oportebat exprimere nomen proprium, & iō quantum ad eos ſēſus eſt.* Vbi eſt ille. *Quaſi dicat, vbi eſt ille qui tantus & talis eſt, & facit tot miracula?*

9 Et murmur multum. *Propter contrarietatem opinionum de ideo. ſubditur.*

10 Quidam enim dice. quia bo. *Approbādo eius doctrinam & miracula.*

11 Alij autem dicebant, non, ſed ſedu.tur. *Ex hoc quod iſti malignantes dicebant turbas eſſe ſeductas ab eo, patet quod maior pars ſecundū numerū dicebat contrarium, quia erant principes populi illi qui dicebant eum ſeductorem, vnde ſequitur.*

12 Nemo tamen, &c. *Scilicet, in bonum.*

13 Propter metum iu. *Scilicet, illorū de tribu Iuda, licet enim omnes de populo aliquandò nominarentur Iudæi, tamē ſpeciali modo ſic nominātur illi de tribu Iuda, & iſti grauius mouebātur contra Chriſtum, eo quod in ſcripturis Chriſtus erat promiſſus de tribu eorū ipſi autem reputabāt iſtum Galilæum & ab eis extraneum, propter quod ēt ſacerdotes repudiabant eū, ut dicitur in fine huius ca.*

14 Iam autem. *Hic ponitur ſecūda cauſa, quæ eſt admiratio turbę in doctrina Chriſti, & ideo debuit oſtēdere vnde originaretur excellentia, ſuæ doctrinæ. Et hoc eſt quod dicitur.* Iam autem die, &c. *Dies feſtus hic dicitur totū tēpus illius ſolēnitatis, quæ durabat per ſeptē dies, & ſic medium huius feſti erat in quarto die. Et tunc.*

15 Aſcendit Ieſus in templum. *Quia ibi eſt locus aptus & cōmunis ſanę doctrinę.*

16 Et mirabantur Iudæi. *Propter rem inſolitā. Credebant, enim ipſum eſſe filium Ioſeph, & per conſequens occupatum in labore corporali. Sciebant etiam ipſum nō eſſe exercitatum in ſtudio, & tamen videbant eum excellentiſſime docentē, legis & prophetarum teſtimonia proferentem, & ideo meritò mirabantur, vnde tanta excellentia doctrinæ originabatur. Et hoc eſt quod dicitur;* Quomodo hic literas ſcit, cum non didice.

17 Reſpondit eis Ieſus: *Hic cōſequēter exprimitur origo illius* ✲ *doctrinę*

MORALITER.

... non acquieuit, vt daret nobis exemplum talem gloriam non quærendi. Verumtamen, quia propter hominū verba doctrina ſalutis nō eſt omittēda, quarta die feſtiuitatis quæ erat media, eo quod ſeptem diebus durabat feſtū, aſcendit Ieſus in templum, & docebat populum, qui diebus præteritis intentus fuerat ſacrificijs & oblationibus cōſuetis. Et per hoc docuit prædicatores Euāgelij, vt ſecundū dictum ſapientis tempus tacendi cōſiderent, & tempus loquēdi. In ſequentibus autem mihi non occurrit aliquod myſticum notabile vſque ibi.

Chriſtus eſt doctrina patris,ſi verbum patris eſt. Sed qa ver
A bum non poteſt eſſe nullius,ſed eſt alicuius,& ſuã doctri-
nã dixit ſeipſum,& nõ ſuã,quia patris eſt verbũ. Quid eſt
tã tuum quam tu,& quid tam nõ tuum,quam tu,ſi alicu-
ius es quod es? Breuiter ergo mihi dixiſſe videtur,mea do
ctrina nõ eſt mea. Ac
ſi diceret, Ego nõ ſũ
a meipſo. Sabellianã
hęreſim ſentẽtia iſta
diſſoluit, qui dicere
auſi ſunt eſſe ipſum
filium qui eſt & pa-
ter.duo eſſe nomina
ſed vnam rem.

Hom. 18 in Ioan. CHRYSOSTO.
B Suam dicit, quoniã
eam docuerat, non
ſuam autem, quo-
niam patris erat do-
ctrina. Sed ſi omnia
quæ ſunt patris, eius
ſunt ex hoc ipſo qđ
patris eſt,deberet eſ-
ſe & ſua. Sed hoc
quod dicit. Non eſt
mea,vehementer o-
ſtendit & ſui & pa-
tris vnam eſſe doctrinam,ac ſi diceret. Nihil habeo permu
tatum aut diuerſum, ſed ita ago vt dico, ut non
C ęſtimetur aliud quid præter patrem dicere vel
agere.

Li. 1. de Tri. c. 12. to. 5. *AVG. Secundum aliud ſuam dixit,ſecundum aliud
non ſuam,ſecundum formam Dei, ſuam, ſecundum for-
mam ſerui,non ſuam.

Admiratio,inſinuadę veritati eſt occaſio. a Ecce quomodo ſcit literas.
eis Ieſus, & dixit: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui
a Id eſt per der. in eum,quod alibi dicit opus Dei,id eſt,quod Deo placet.
miſit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet
a Ille autem. c licet Antichriſtus.
de doctrina,vtrum ex Deo ſit an ego à meipſo loquar· Qui à
a a Non a Deo. b Non Dei. Vnde Apoſtolus Extollitur ſuper omne quod dicitur Deus.
b ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem
quærit gloriam eius qui miſit illum, hic verax eſt, & iniuſti-
c tia in illo non eſt. Nonne Moyſes dedit vobis legem? Et ne-
a Quia quæritis me interficere. Quæ cauſa eſt?
mo ex vobis facit legem. Quid me quæritis interficere? Re-
a Non pertinentia ad ordinem,ſed ad perturbationem. b Hoc non dicerent niſi dæmonium haberent. Negant quod uolebant.
d ſpondit turba & dixit ei: Dæmonium habes. Quis te quærit
a Dolose. Non turbatus ut illi,ſed tranquillus,non reddens maledictum pro maledicto.
e interficere? Reſpondit Ieſus & dixit eis: Vnum opus feci-
retis? Vnum opus fuit,quod totum hominem ſanaui in
ſabbato,vnde turbati ſunt ſtulti obſeruatores ſabbati
conuincit eos Moyſes. iubens circũcidere octaua die,
aliquando occurrit in ſabbato fieri. Et hoc eſt. Pro-
pterea ne quis turbetur, ſi ſalus ſemper fit etiam in
ſabbato. Et ſciant omnes,ſemper debere fieri quæ
tis ſunt.

a *Qui à ſemetipſo.* Antichriſtus nõ eſt verax,& iniuſtitia in
illo eſt,quia quærit gloriã ſuam,non Dei,a quo nõ eſt
ſus ſed venire permiſſus.
b *Qui autem quærit gloriam eius qui.* Id eſt,ego q licet æqua-
lis patri,tamen in ſerui forma quæro gloriã non meam.
in hoc exemplum
humilitatis tribuit,
1 vt omnia bona Deo
2 tribuamus.
3 c *Nonne Moyſes de-*
4 *dit,&c.* Ego ex lege
5 loquor & gloriam
6 eius quæro,verax
7 ſtus,ſed vos qui glo-
8 riamini in lege,con-
9 tra legem quæritis
10 occidere, quæritis
11 me interficere.
12 d *Dæmonium.* Quæ-
13 runt occidere &
14 quod peius eſt,di-
15 cunt eum dæmonium
16 habere, q dæmonia
17 pellit.
18 e *Vnum opus feci.*
De vno miramini,
quid ſi omnia fe-

2 *Qui*

*CHRYS.

NICOLAVS DE LYRA.

* *doctrinæ. Et diuiditur in duas,quia primò oſtendit doctrinę ſuæ originem. Secũdò inuitat ad ipſum,ibi:* In nouiſſimo autem. *Prima in duas,quia primo oſtenditur origo doctrinæ. Secundò origo docẽtis ibi:* Dicebant ergo. *Prima in tres,quia primo proponit intẽtũ. Et ſecundo,probat ppoſitum,ibi:* Si quis voluerit. *Et tertio cõcludit, ibi:* Nolite iudicare. *In prima ergo parte proponit,quod doctrina ſua originatur à patre,dicens.*

Diuiſio.

1 Mea doctrina non eſt mea. *Quaſi dicat,iſta doctrina quę eſt mea approbatiue & ſubiectiue,non eſt mea per exercitium acquiſitionis humanæ.*

Scientia Chriſti duplex.

2 Sed eius,&c. *Id eſt,data eſt mihi à patre,quia filius ſecundũ naturam diuinam licet habeat eandem ſcientiam cum patre, tamen habet eam ab ipſo,vt ſuperius frequenter dictum eſt,ſecundum verò naturam humanam habet aliam ſcientiã.ſ.creatam.non tamen habet eam per exercitium acquiſitam:ſed ab inſtanti cõceptionis infuſam. Et ſic ſoluta eſt quæſtio,qua qrebãt:* Quomodo hic literas. *Alio modo exponit Aug.dicẽs,quod filius eſt verbũ patris,& quia verbũ alicuius idem eſt quod doctrina ſua,ideo ſequitur,quod filius ſit doctrina patris. Filius igitur eſt doctrina per identitatem nõ tamẽ per originem,quia à ſe non originatur,ſed a patre.eſt igitur ſenſus ſecũdum Auguſt. Mea doctrina non eſt mea,quaſi dicat. Ego qui ſum doctrina patris.non ſum à meipſo,ſed à patre. Expoſitio tamen prima magis concordat literæ.*

Diuiſio.

3 Si quis voluerit volunta. *Hic conſequenter probat ppoſitũ.ſ. quod ſua doctrina ſit a patre ſibi data. Et diuiditur in duas,quia primo inducit ſuam probationem. Secundo,remouet quandam obiectionem,ibi;* Nonne Moyſes. *Prima in duas ſecũdũ duas probationes quas inducit. Secũda,ibi:* Qui a ſemetipſo. *Prima probatio pcedit ex aliorum iudicio. Amor enim & odium multum peruertũt iudiciũ rectæ rationis,& ideo monet eos.vt amoueant odium quod contra ipſum conceperant,& tunc poterunt manifeſte iudicare,quod eius doctrina ſit à Deo patre eam per miraculum teſtificãte,quia non poteſt eſſe teſtis falſitatis,vt ſupr.frequenter dictum eſt. Et hoc eſt quod dicitur:* Si quis voluerit voluntatem eius facere. *Scilicet,patris cęleſtis peruerſam affectionem à ſe abijciendo.*

4 Cognoſcet. *Id eſt,vere poterit iudicare, quia paratus ſum eius iudicio committere.*

5 Vtrum ex Deo ſit,an. *Non eſt per hoc intelligẽdũ,quod filius in aliquo poſſit a patre diſcordare,quia hoc eſt impoſſibile, vt ſupra declaratum eſt,ſed loquitur eis ſecundũ eorũ opinionẽ,quia reputabant eum purum hominem,quaſi dicat.*

6 An ego.à me ipſo loquar. *Gloriam humanam falſo quærendo.vt vos æſtimatis.*

7 Qui à ſemetipſo. *Hic conſequenter probat propoſitũ proprio facto,quia in doctrina ſua quærebat gloriã patris cęleſtis, & patet quod illa doctrina erat a Deo. Omne enim quod eſt ad Dei gloriã ordinatũ,ab ipſo eſt,& hoc eſt quod dicitur,* Qui,&c. *Falſa denique gendo propriam gloriam quærit,quia ſuperbia excitat eum ad loquendum.*

8 Qui autem quærit. *Id eſt,Dei patris.*

9 Hic verax,eſt. *In doctrina.*

10 Et iniuſtitia,&c. *Quia irreprehẽſibilis eſt in uita.ſic a faciebat Chriſtus,quia ſtatũ paupertatis & abiectionis elegit,& gloriã Dei in omnibus quæſiuit,& patet propoſitum.*

11 Nonne Moyſes. *Hic remouet quandã obiectionem,quæ poſſet fieri in contrarium,quia poſſent dicere,& de facto dicebant doctrina non eſt a Deo,quia legem Dei datã Moyſi nõ cuſtodit violando ſabbatum,hoc enim ei imponebant,vt ſupra.dictũ eſt. Hã obiectionẽ remouet dupliciter. Secundò,ibi;* Reſpondit Ieſus. *Primò igitur remouet obiectionẽ prædictã per hoc,dato quod eſſet tranſgreſſor legis,non tamen habebant titulum arguẽdi ipſum,cum eſſent tranſgreſſores legis manifeſte in maioribus. Et hoc eſt quod dicitur,* Nonne Moyſes. *Quaſi dicat,vos eſtis obligati ad eius obſeruationem magis quã ego,quia ſecundum veritatem non erat obligatus.*

12 Et nemo ex,&c. *Quod probat per effectum,dicens.*

13 Quid me quæ. *Lex enim prohibet interfectionem innocẽtis & qui non poterant rationabiliter reſpondere,cõuerterunt ſe ad cõuitia, vnde ſequitur.*

14 Reſpondit turba. *Id eſt homines turbati.*

15 Dæmonium ha. *Quod patet manifeſte falſum,quia dæmonia expellebat.*

16 Quis te q. *Quaſi dicat,nos nõ quærimus. Et in hoc mẽtiuntur, ſicut,& in primo,quia quęrebant mortem eius,vt dictum eſt in principio huius ca.*

17 Reſpondit *Hic alio modo excludit obiectionẽ prædictã oſtẽdens eam falſam. Ex hoc enim dicebãt eum tranſgreſſorem legis quod languidum ſanauerat die ſabbati,ut ſupr.dictum eſt 5.c.& tamen in hoc non fuit tranſgreſſor,ut ibidem fuit dictum. Et hoc idem oſtenditur alio modo.ſcilicet,per circumciſionem,quam licite accipit homo in ſabbato. Et hoc eſt hoc dicitur.* Reſpondit Ieſus. *Reprimendo eorum malitiam.*

18 Vnum opus feci. *Scilicet,notum vobis.*

*Et omnes

✠ CHRYSOSTOMVS Hoc.n.eſt quod dicit. Miramini h[oc] eſt turbamini, tumultuatis. Vide quomodo prudẽter a[…]ge eos ſillogizat. Vult.n.oſtẽdere quod facere hoc opus n[on] erat legem ſoluere ſunt.n multa principaliora quam [quæ] de obſeruatione ſabbati, per quorum obſeruationẽ lex n[on] ſoluitur, ſed im[ple]tur. Et ideo ſub-d[it]. *Propterea Moyſes dedit vobis circũciſio-nẽ.* Non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patrus.

a *Circunciſionem.* ALCVINVS. Propter tres cauſas data [e]ſt circunciſio. Pri[mu]m, in ſignũ magnę [fide]i Abrahæ. Secũ[do] vt per hanc a cæ[te]ris nationibus di[ſtin]gueretur. Tertio vt facta ĩ virili mẽ[bro], per quod gene[ra]r creatura mor[talium]) caſtitatem [in ... m]is debere obſer[uari] indicaret. Si[militer] antẽ baptiſma, q[uo] peccata dimittutur, & cor a cupi[di]tibus ſpoliatur.

b *Si circunciſionem ac.* Quaſi vos qui in lege gloriamini cõ[tra] legem quæ me nunciat, de morte mea tractatis, ſed nõ [eſt c]ontra legem, quod totũ hominem ſanum fecit in ſab[bato] ego dominus ſabbati Cuſtodia.n. ſabbati ſicut cætera o[m]nia propter ſalutem hominis ſunt, ſicut voſipſi circun[cide]ntes in ſabbato, (quia ad ſalutem pertinet) non ſolue[re] eos ſabbatum creditis.

c *Nolite iudicare ſecundum, &c.* Non debetis mihi iraſci de [ſan]atione hominis in ſabbato, ſicut non iraſcimini de cir[cũ]ciſione in ſabbato; quia non eſt iudicandum ſecundũ fa[cie]m, id eſt actionem perſonarum, vt quod licuit Moyſi [mi]hi non liceat, ſed iuſtum iudicium, id eſt, ſecundum ve[ri]tatem rerum qua cognita, nec me, nec Moyſen damna[re]tis, nec me contrarium illi dicetis. In quo illos arguit, [et] inſtruit, ne in iudicandis cauſis perſonas accipiamus, non quod pro diuerſitate graduum diuerſimode perſonas non honoremus.

& omnes miramini. Propterea Moyſes dedit vobis circunci-

a Quæ ſignificat ſanationem animæ & corporis, quam ego facio. b Incepta. c Quia Abraham in ſabbato prius accepit a Deo. d Quo iubemini vacare, ſi occurrit octauus dies, iubemini circuncidere.

ſionem, non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus. Et in ſabba-

Ergo. a Quæ ad ſalutem inſtituta eſt, id eſt, ſi in ſigno veræ ſalutis non eſt violatio ſabbati.

to circumciditis hominem. † Si circunciſionem accipit ho-

a Qui veram ſalutem operor.

mo in ſabbato, vt non ſoluatur lex Moyſi, mihi cur indigna-

a Id eſt, humanum genus totum innouo. b Curatus eſt vt ſanus eſſet in corpore, & ſi crediderit, ſanus eſſet in mente.

mini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato? Nolite iudicare ſecundum † faciem, † ſed iuſtum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex † Ieroſolymis. Nonne hic eſt quem quærunt interficere? Ecce † palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia

a Cuius filius ſit.

hic eſt* Chriſtus? Sed hunc ſcimus vnde ſit. Chriſtus autem cum venerit, nemo ſcit vnde ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo, docens & dicens: Et me ſcitis, & vnde ſim

✠ AVGVSTINVS. Hoc ꝙ Dominus notauit hoc loco euadere in hoc ſeculo magni laboris eſt nõ perſonaliter iudicare admonuit quidem Dominus Iudæos, admonuit & nos. Quod enim prę
ciosum ſonabat de
1 ore Domini, & pro-
2 pter nos ſcriptum
eſt, & nobis reſerua-
tum, & propter nos
3 recitatum. Surſum
4 eſt Dominus, ſed
5 etiam hic eſt veritas
6 Dominus. Corpus
7 enim Domini in
quo ſurrexit, vno
8 loco eſſe poteſt, ve-
9 ritas eius vbique
10 diffuſa eſt. Quis er-
11 go eſt qui non iudi-
12 cat perſonaliter? qui
13 æqualiter diligit Nõ
14 enim cum homines
15 diuerſo modo pro
16 ſuis gradibus hono-
17 ramus timẽdum eſt
18 ne perſonas accipia-
19 mus. Nonnunquam
20 enim eſt iudicium
21 inter patrem & filiũ.
Non æquamus filium patri in honore, ſed præponimus ſi bonam cauſam habet filium patri in veritate, & ſic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum.

d *Dicebant ergo.* Quia etſi occultus ad feſtum aſcendit, palam loquitur, & apparet poteſtas quæ putabatur timiditas Mirantur aliqui, qua potentia non tenetur cuius mors tã topere quærebatur, & nõdum plene intelligentes eius eſſe potentiam, putant eſſe ſcientiam principum, quia cognouerunt eum, eſſe Chriſtum, vnde ſibiipſis obiiciunt, non eſſe hunc Chriſtum, cum nemo ſciat vnde ſit Chriſtus, quia etſi ꝑ prophetas dicitur locus natiuitatis & huiuſmodi, tamen æterna natiuitas eius ex patre neſcitur, vnde propheta: *Generationem eius quis enar.* Vnde Chriſtus ad vtrumque reſpondet, & de infirmitate, & de maieſtate.

e *Et me ſci,* Id eſt, effigiẽ vultus mei, *& vnde ſim.* natiuitatẽ ☞ & parentes

Margin: Trac. 30 in Ioan. tom. 9. — † 25. q. 1. c. ideo ſ. his ita. — † Ieroſolymitis. — † Libere. — Iſa. 53. c.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et omnes miramini. *Id eſt, turbamini, quaſi dicat, quan[ta]m turbaremini, ſi vidiſſetis omnia facta mea, male interpretan[tes] ea.*

Propterea Moyſes dedit vobis circunciſionem. *In lege [scribe]ndo ſcribendo.*

Non quia ex Moy. *Scilicet, primo.*

Sed ex patrib. *Quia data eſt a tempore Abrahę, vt patet Gen. 17. Et ſic patet, quod circunciſio eſt maioris auctoritatis, quia da[ta e]ſt ipſi Abrahæ, qui erat pater principalis populi.*

5 Et in ſabbato. *Abſq; legis tranſgreſſione, quia præceptum eſt [quo]d octaua die circuncidatur puer. Et ideo ſi octaua dies ſit ſabba[to, ci]rcunciditur puer, nec aliqua tranſgreſſio reputatur, ex hoc ar[guit] ſaluator.*

6 Si circunciſionem accipit homo in ſabbato, &c. *Vt pa[tet p]er prædicta.*

7 Mihi cur indignamini. *Q.d. hoc eſt valde irrationabile quia [ma]gis licita eſt & melior ſanatio hominis in anima & corpore, quã [ſi] ipſa circunciſio, & magis ad Dei gloriam.*

8 Nolite iudicare. *Hic ex prædictis concludit intentum, ſ. quod [ei]us doctrina ſit a Deo, ſi recte conſideretur. Et hoc eſt quod dicitur:* [No]lite iudicare. *Id eſt, attendentes ad id quod non pertinet ad rẽ, q[uo]d fit quando amor vel odium attenditur, propter quod aliter q[ua]m ſecundum veritatem iudicatur.*

9 Sed iuſtum. *Id eſt, de doctrina mea & factis meis iudicate ſe[cun]dum naturam rei in ſe, & tunc inuenietis quod eſt a Deo ſecun[dum] veritatem.*

10 Dicebant ergo. *Declarata origine doctrinæ hic oſtendit origo [do]ctoris, Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur populi [dub]itatio. Secũdo Chriſti ſolutio, ibi:* Clamabat ergo. *Circa primũ [sci]endum, quod multi de populo ſciebant principes quærere mortem Chriſti, & ideo cum vidiſſent eum palam docentem, & principes arguẽtẽ, & ipſos non contradicere, crediderunt fortius ipſum eſſe Chriſtum, trahentes argumentum ex facto principum, qui non capiebant eum, cum tamen prius ad mortem quærerent eum, quaſi ipſi de nouo haberent notitiam quod ipſi eſſet vere Chriſtus eis promiſſus, & iõ ab eius perſequutione ceſſaſſent. Et hoc eſt quod dicitur,* Dicebant ergo, &c. *iſti enim ſciebant melius malitiam principum quam alij, quia manebant cum eis in ciuitate.*

11 Nonne hic eſt quem quæ. *Toto conatu ſuo.*

12 Ecce pal. *Et contra eos, vt patet per prædicta, quia dixi. Nemo ex vobis facit legem.*

13 Et nihil: *Id eſt, ipſum non capiunt, quia bene aliqua verba ei dicebant, vt patet ex prædictis.*

14 Nunquid, &c. *Q.d. videtur quod ſic eo quod deſiſtunt ab eius perſequutione, verumtamen quia non habebant certitudinem, ſed tãtum opinionem, ideo etiam arguebant ad contrarium dicentes.*

15 Sed hunc. *Quia patriam & genus eius cognoſcebant.*

16 Chriſtus autem. *Id eſt, ſciet.*

17 Vnde ſit. *Iſtud aũt accipiebant ex ſcriptura, Iſa. 53. c. quæ ad literam intelligitur de Chriſto. Generationem eius quis enarrabit? Et Iſa. 45. c. Vere tu es Deus abſconditus ſaluator Iſrael.*

18 Clamabat ergo. *Poſita dubitatione populi circa originẽ Chriſti, hic ponit prędictæ dubitationis ſolutio. Et diuiditur in duas, quia primo declarat Chriſtus originem ſuam. Secundo, terminum ad quẽ tendebat, ibi:* Dixit ergo Ieſus, *Adhuc modicum. Prima adhuc in duas, quia primo declaratur Chriſti origo. Secũdo, ex hoc orit turbæ diuiſio, ibi:* Quærebãt. *In prima ergo parte dicitur ſic;* Clamabat ergo. *In quo oſtendit magnitudo ſui affectus ad noſtrã informationẽ* — Diuiſio.

19 In templo, &c. *Vt omnes poſſent eum audire.*

20 Et dicens. *Eorum dubitationi reſpondendo.*

21 Et me ſcitis. *Quantum ad humanitatem, patriam & genus*

A & parentes, quod eſt, ſecundũ carnẽ me noſcitis, ſed non ſecundum diuinitatem. quia *a me ipſo nõ ueni*. Neſciebãt eũ Dei filiũ eſſe, nec a patre miſsũ neſciebãt etiã Deum patrẽ q verus eſt genitor ipſius veritatis. Sed vade poſſunt, ſcire ſubdit: *Ego ſcio*. Ergo a me quærite, in me credite, qa nemo nouit patrem niſi filius, & cui filius voluerit reuelare.

Ma. 11. d. a *Sed ſcio eum*. Ideo ſcio eum, *quia ab ipſo ſum ipſe, &c.* Breuiter vtrumque complectitur, ab ipſo ſum, quia filius de patre pater non de alio, & in carne me videris, quia ipſe me miſit: In quo ei magna generãtis autoritas, & ſibi communis cũ hominibus natura.

Tra. 31. i Io. to. 9. ✻ AVGVSTINVS. Vt oſtenderet eis vnde poſſent ſcire, ſubiecit, ego ſcio eũ. Ergo a me quærite, vt ſciatis eum. *Patrem enim non cognoſcit, niſi filius, & cui voluer t filius releuare*

I. 6. de Tri. parũ ante medium ✻ HILARIVS. Quero vtrum id, quod ab eo opus eſt, in eo creationis aut naturam generationis oſtendat. Si opus in eo creationis eſt, vniuerſa quoque quæ creantur a Deo ſunt, & quomodo patrem non vniuerſa nouerant, cũ filius B eum idcirco, quia eo eſt, non neſciat? Sic vero idcirco ei, quia ab eo ſit eum noſſe ſit proprium, quomodo non hoc ei qui ab eo eſt, erit proprium, ſ. vt verus filius ex natura Dei ſit? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis, tamen ne forte id quod ab eo eſt, aduentus ſui tempus hæreſis inuaderet, continuo ſubiecit. Et ipſe me miſit. Tenuit ordinem euangelici ſacramẽti natum ſe profeſſus & miſſum.

b *Hora eius:* Nõ quod neceſſitas ſit facti, ſed opportunitas voluntatis. Voluit. n. oportuno tempore naſci, præmiſſa lõ C ga ſerie præconum, Similiter prædicator euangelio voluit opportuno tem pore mori.

c *Audierunt Phariſæi.* Principes inſani audito murm[ure] quo Chriſtus a turba glorificabatur, quærũt occidere, [quem] tamen nondum volentem apprehendere non potuerunt, ſed docentem audierunt.

ſcitis, & a meipſo non veni, ſed eſt verus qui miſit me quem
(Q[uod] eſt impoſſibile.)
vos neſcitis. Ego ſcio eũ, & ſi dixero quia neſcio eum, ero ſi- 1 2
a milis vobis mendax. Sed ſcio eũ, quia ab ipſo ſum, & ipſe me 3 4
miſit. † Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo miſit 5
(Id eſt, quia nondum volebat.) 6
in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De tur- 7
(a Prædicatione & miraculis moti, ſimplices credunt & verba & facta domini glorificant.) 8
b ba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Chriſtus cũ 9
(Q[uaſi] Non.) 10
venerit, nunquid plura ſigna* faciet quàm quæ hic facit? Au-
c dierunt Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc, & miſe- 11
runt † principes & Phariſæi miniſtros, vt apprehenderent eũ.
d Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum,
(a Tunc. b Id eſt, per paſſionem ad eum vadat a quo tamen non receſſit. quia ſponte patiar. Id eſt, patiar. Poſt autem compuncti de ſcelere mortis meæ. c Fide vel corporaliter.) 12 13
e f et vado ad eum qui me miſit: † Quærẽtis me & nõ inuenietis 14 15 16

Ma. 11. c. Lu. 19. g † Math. 21. c.

* iis.

† Phariſæi & pricipes ſacerdotum.

d *Adhuc modicum tempus.* Quaſi d[icat]. Quod modo [vu]ltis, poſt factum [vo]ſtis. Sed non mo[do], quia adhuc m[odi]cum tempus vobiſcum ſum, quo diſpenſationem implere debeo tunc vado ad [eum] qui me miſit [quia] pati debeo. Et modo non v[ultis] audire præſen[tem] & miracula facientem, quæretis poſt reſurrectionem & aſcenſionem cum tanta miracula fient per apoſtolos mea virtute, & cum tant[a] credet multitudo. [Tunc] enim compuncti de tanto ſcelere mortis Chriſti dixerunt Petro. Quid faciemus?

e *Vobiſcum ſum & va.* Non ait ero, ſed ſum, quia & ſ[ecun]dum quod homo mutat loca, ſecundum quod Deus mutat cum vbique ſit. Vnde alibi. Filius hominis q[ui eſt] in cælo, quaſi dicit, loquens in terra.

f *Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ego ſum, vos.* ✻ [AV]GVSTINVS. Hic reſurrectionem ſuam prædixit, quæſituri illum erãt poſt reſurrectionem compuncti. [No]luerunt enim illum agnoſcere præſentem, & poſtea [quæ]ſierunt cum viderent in eum multitudinem credentem, vnde multi compuncti dixerunt. Quid faciemus? [Vi]derunt enim Chriſtum ſuo ſcelere morientem, & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem: Et quiſque biberent ſanguinem, quem effunderunt, de ſua [ſalu]te deſperauerunt.

N

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *cognoſcendo, ſed quantum ad diuinitatem me neſcitis. Ideo ſequitur.*

1 Et a meipſo. *Sed a patre quem ignoratis.*

2 Sed eſt verus qui miſit me. *Quia in hoc impletur pormiſſum de filij miſſione.*

3 Quẽ vos ne. *Quia Deum nemo vidit vnquam, vt ſupr. dictum eſt 1. b. & proinde me non cognoſcitis, cum ſim eius filius naturalis æqualis ei in natura deitatis.*

4 Ego ſcio eum *Quia inquantum Deus, filius hẽt eandem ſcientiam cum patre, & ſic eum comprehendit. Secundum etiam, quod homo eum clare vidit à principio, licet non comprehendat. Et cauſa huius notitiæ ſubditur cum dicitur.*

5 Quia ab ipſo ſum. &c. *Per hoc, n. quod ꝓcedit à patre in natura diuina, habet ſcientiam primam, quæ eſt ſcientia comprehenſionis. Per hoc aũt quod miſſus eſt in natura humana ad ſalutem mundi, habet in natura humana plenitudinem gratiæ & ſcientiæ, quæ poteſt in natura creata recipi.*

6 Quærebant ergo, &c. *Hic conſequẽter ponitur populi diuiſio ſequens ad reſponſionem Chriſti, quia ea audita maligni exercerunt in malitiã, & boni fuerunt in fide ſolidati. Et hoc eſt quod dicitur.* Quærebant ergo. *Ad occidentes malignantes.*

7 Et nemo miſit. *Quia non poterãt explere malitiam in effectu niſi quantum permittebant. Ideo ſequitur.*

8 Quia nõdum venerat. *Id eſt, ab eo ordinata de captione ſua.*

9 De turba autem multi crediderunt, &c. *Propter eius doctrinam & miracula. Ideo ſequitur.*

10 Et dicebant Chriſtus, &c. *Q. d. Non eſt alius expectandus qui plura faciat. Ideo firmiter tenendum quod hic eſt Chriſtus. Audierant. n. ante quod in aduentu Chriſti multa miracula dẽbant fieri, & ſecundum veritatem tot videbant fieri præſentialiter ꝙ conuincebantur credere ipſum eſſe Chriſtum.*

10 Audierunt Phariſæi turbã murmurãtem de illo &c. *Et bene dicit murmurantem: quia non audebant bene confiteri palam. Verumtamen phariſæi audientes tanta bona de Chriſto, [mi]ſerunt & procurauerunt miniſtros, per principes ad capiẽdum i[pſu]m. Et hoc eſt quod dicitur.* Et miſerunt, &c.

12 Dixit ergo eis Ieſus. *Poſtquam Chriſtus oſtẽdit ſuam [or]iginem, hic conſequenter declarat terminum ad quem tendebat. [Et] diuiditur in duas, quia primo oſtenditur propoſitum. Secundo, ex [hoc] ſequitur admiratio turbarum, ibi.* Dixerunt ergo. *Terminus [ad] quẽ Chriſtus tendebat eſt ipſe pater, ad quem per mortem redijt in[quan]tum per hoc gloriam corporis & exaltationem accipit. Et [hoc] eſt quod dicit, quaſi reſpondendo intentioni quærentium ipſum [ca]pere.*

13 Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum. *Quaſi [dic]at non modo implebitis quod vultis, quia adhuc modico tempore [v]olo manere in populo ad docendum & miracula faciendum.*

14 Et vado, &c. *Per mortem enim iuit ad patrem, per ai[...] tamen prædictis,*

15 Quæretis me. *Quia poſt aſcenſionem eius in celum, [I]udæi videntes ſigna per apoſtolos fieri, pœnitentia ducti reuerſi ſ[un]t ad fidem Chriſti, dicentes ad apoſtolos, quid faciemus? vt habetur Act. 2. f.*

16 Et non inuenietis. *Scilicet, ſecundum præſentiam [cor]poralem, ſed pœnitentes eum inuenerunt ſecundum præſentiam ſpiritualem.*

Aliter exponitur de præſentia corporali, quia poſt appropinquante deſtrutione ciuitatis per Romanos, multi Iudæorum cognouerunt hanc miſeriam eis euenire propter mortem Ieſu, [I]tem, tunc libenter voluiſſent habere præſentem ad ſui liberationem. Sequitur,

✻ vbi

A 13.d a *Non poteſtis veni.* Non ait poteritis, ſed poteſtis. Tales.n. tunc erant qui non poſſent, ſicut & alibi dicit Petro. Non potes me ſequi modo, ſequeris autē poſtea, ſic nec de iſtis dicitur deſperatio.
b *Ad ſemetipſos, &c. in diſ.* Vnde domino dicere neſcierunt tamen illud quod futurū erat neſciētes pronunciauerunt. Quod etſi non præſentia per apoſtolos tamen iturus eſt ad gentes credituras.
c *Quis eſt hic.* Cū ignorātes prophetaſſent veritatem, replicantes eandem quæſtionem oſtendunt ſe prophetaſſe ex ignorantia vt potius ignoraſſe videantur quam prophetaſſe.
B d *In nouiſſimo autem.* Poſt diſſenſiones Iudæorum de Ieſu. & poſt verba quæ dixit quibus alii confunderentur, alii docerentur, in vltimo die ſcenophegiæ vocat non ſolū loquendo, ſed & clamando, vt qui ſitit veniat ad eum.
e *Si quis ſitit.* Bibat ſpiritum, vt poſt exponit & cum biberit, flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. Venter, eſt cōſcientia cordis, quæ bibito ſpiritu purgata viuit, & habet fontem. Et ipſa eſt fons vel fluuius, qui manat beneuolentia, dum proximo vult conſulere, qui bona ſua putat ſibi ſoli ſufficere, non fuit ille fons.
Hiero. Audacter & tota libertate pronuncio, ex eo tempore quo apoſtoli domino crediderunt habuiſſe ſpiritum ſanctum, nec potuiſſe ſigna facere abſque ſpiritusſancti gratia, ſed pro modulo atq; menſura. vnde Saluator clamauit in templo, dicens. *Si quis ſitit ve. ad me & bi. qui credit in me ſicut dicit ſcrip. flumina de ven. &c.* Hoc aūt dixit de ſpiritu quē ac-
C cepturi erant credentes in eum. Et in eo. loco infert. Nondum.n. erat ſpiritus ſanctus, quia *Ieſus non e. g.* Non quod nunc non eſſet ſpiritus ſanctus

D ſanctus dicente Saluatore, ſi autem in ſpiritu ſancto eiicio dæmonia Sed qui erat in domino, nec dum notus in apoſtolis morabatur. Quamobrem cum duceretur Ieſus ad paſſionem negant, & Chriſtum ſe neſcire iurant.
Si quis ſitit. ✠ Avg. Eſt ſitis interior, quia eſt homo interior. Conſtat autem plus amare hominē interiorem quā exteriorem. *(tra.32.in Io.to.9.)*

Quare. a Incommutabilis cum patre. Nunc. b More ſuo uerba domini carnaliter intelligentes.

a & vbi ego ſum, vos non poteſtis venire. Dixerunt ergo Iudæi
a Non ad ipſum.
b ad ſemetipſos, quia hic iturus eſt, quia non inueniemus eum?
Id eſt, ad gentes diuerſa & diuerſa diſperſas.
Nunquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus
dic replicant.
c Gentes? Quis eſt hic ſermo quem dixit, quæritis me, & non
d inuenietis, & vbi ſum ego, vos non poteſtis venire? In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus & clamabat,
Interius credere & diligere & uerba Dei audire. a Affectu amoris & paſſibus fidei, recedendo ab amore mundi & hoc eſt uenire ad eum.
e dicens. Si quis ſitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me,
Iſaiæ.
f ſicut dicit ſcriptura; † flumina de ventre eius fluent aquæ
Exponit ad quem uocaſſet potum. a Sancto. b Quando poſt reſurrectionem inſufflauit & poſt aſcenſionem in linguis igneis dedit.
viuæ. Hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant

1 Si ergo ſi-
2 timus, veniamus nō pedibus, affectib. nec migrando, ſed amando.
✠ Chrysos. *Flumi- (Ho.50.in Io.to.3.)*
3 *na de uentre eius fluent.*
4 Oſtendit quoniam
5 rectam oportet habere cognitionem, E & non ita a ſignis ſicut a ſcripturis cre-
6 dere in ipſum. Ete-
7 nim ſuperius dixit. *(in prol. Geneſ)*
8 *Scrutamini ſcripturas.*
9 f *De uentre eius fluent*
10 *aquæ viuæ, &c.*
11 ✠ Hiero. Hoc teſti-
12 monium de prouerbiis ſumptum eſt, vbi, ſ. dicitur. *Deriuentur fontes tui foris, & in plateis tuis aquas diuide.* *(tra.32.in Io.to.9.)*
✠ Avg. Venter interioris hominis, eſt conſcientia cordis eius. Bibito autem iſto liquore viueſcit purgata conſcientia, & hauriens fontem habebit, & ipſa fons erit. Quis eſt fons, quis eſt fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult conſulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. Si autem putat qui bibit, qđ ſoli ipſi debet ſufficere, non fluit aqua viua de uentre eius. Si autem eſt hac proximo cōſulere, ideo non ſiccatur qui manat.
✠ Greg. Cū a mente fidelium ſanctæ prædicationis verba defluunt, quaſi de mente credentium aquæ viuæ flumina decurrunt. Ventris autem viſcera quid ſunt aliud niſi mentis interna, i. recta intentio, ſanctum deſiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas. *(Super Ezech.)* F

Chry.

✠ NICOLAVS DE LYRA.

Et vbi ego ſum, &c. *Quare non dixit:* Vbi ego vado. *quod uidetur conuenientius dicere? Dicendum q̄ ſicut ire ad patrem conuenit ei ſecundum humanitatem in qua eſt mutatio, ita eſſe ſemper apud patrem conuenit ipſi per diuinitatem, in qua eſt idem cum ipſo patre eſſentia, diſtinctius tamen in perſona. Et ad hoc deſignandum dicit* Vbi ego.

Dixerunt *Hic ex uerbis Chriſti ponitur turbæ admiratio. Ex hoc enim quod Chriſtus dixerat:* Quæretis me. *Quaſi dubitantes arguebant quod deberet à Iudæa recedere, & ire ad prædicandam gentibus extra terram Iudæorum. Et litera patet ſed ex fine verbi arguunt cōtrariam dicentes.*

Quis eſt hic, &c. vos non poteſtis venire. *Quaſi dicat, ex eo q̄ dixit:* Vbi ego. *patet, quod illud q̄ dixit.* Quæritis me, &c. *nō intelligitur per hoc receſſus eius à Iudæa, quia dixiſſet, vbi ero, non ubi ſum: quia tunc erat in Iudæa, cum protulit uerbum prædictum. Et ſic patet eorum dubium circa Chriſti verbum. Sic enim debebat loqui obſtinatis, vt videntes non uiderent, & audientes nō intelligerent prout erat de eis prophetatum Iſa. 6. c.*

In nouiſſimo autem. *Declarata origine doctrinæ Chriſti, & oſtenſo quod erat à Deo, data & facta, hic conſequenter inuitat ad eam. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur huiuſmodi inuitatio. Secundo, ex hoc ſequēs populi diſſenſio, ibi:* Ex illa ergo tur. *In prima igitur parte dicitur ſic.*

In nouiſſimo autem *Id eſt, in die 7. quia primus dies & vltimus erant ſolemniores intermediis.*

Vel aliter: In nouiſſimo. *Id eſt, in octauo, quia peractis ſeptem diebus feſtiuitatis tabernaculorū, in octauo die erat feſtum cœtus, vel collectæ. Et dicebatur illa dies ſanctiſſima in lege. Cuius ratio eſt, qa figurabat congregationem ſanctorum in ſuperna fœlicitate. In illa ergo die magna & ſolemni.*

5 Stabat Ieſus, & clamabat. *Prædicando verbum Dei. Et ex hoc inoleuit conſuetudo, vt turbis vulgaribus fiat ſermo ſtando, religioſis autem ſedendo, quia Chriſtus docebat diſcipulos ſuos ſedendo, ut habetur Mat. 5. a.* Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & aperiens, &c. *Et in pluribus aliis locis in euangelio turbas docebat ſtando, vt hic habetur, quid autem docebat ſubditur.* *(Turbis ſtādo religioſis ſedēdo prædicatur.)*

6 Si quis ſitit. *Si quis deſiderat doctrinam vitæ.*

7 Veniat ad me. *Per fidem formatam.*

8 Et bibat. *Aquam ſapientię ſalutaris, non ſolum ad ſufficientiam, ſed etiam ad redundantiam, quia fides & bonitas vnius fidelis, debet ad alios deriuari, quod oſtendit ſaluator per ſcripturam. Cuius ſententia habetur Prouer. 5. c. ſed uerba ſunt hic aliquantulum mutata.* Et *hoc eſt quod dicitur.*

9 Qui credit in me, &c. Flumina de &c. flu. *Ad alios per redundantiam.*

10 Aquæ viuæ. *Dicitur autem ſapientia diuina aqua viua, quia continuat hominem ſuo principio, ſcilicet, Deo.*

11 Hoc autem dixit de ſpiritu, *Hæc ſunt verba Euangeliſtæ exponentis verbū Chriſti prædictū de acceptione ſpiritusſancti in ſigno viſibili ſicut acceperūt apoſtoli die Pētecoſtes, qa ex illa acceptione facta eſt redundantia fidei in prædicatione euangelii per totum orbē.*

12 Quem acce. &c. *Quamuis enim apoſtoli haberent gratiam ſpiritusſancti ante illum diem pentecoſtes, non tamen ita plene, & propter hoc non receperant in ſigno viſibili, quod denotat gratiæ plenitudinem. Cuius tamen cauſa ſubditur.*

✠ Nondum

MORALITER.

In nouiſſimo autem die. Ex hoc inoleuit, quod turbis ſit prædicatio ſtando & magis clamoſe, clauſtralibus autem & apoſtolis ſedendo & magis remiſſe, eo quod dicitur Matth. 5. a. Et cum ſediſſet ac. ad eum di. & aperiens, &c.

A ✱ CHRYSOS. Dicit flumina, & non flumen, copioſitatẽ, & vbertatem, occulte inſinuans. Viuentem autem aquam dicit, agẽtem ſemper. Spiritus.n. gratia, cum in mẽtem intrauerit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neq; euacuatur neq; ſtat, videbit qs vtique hoc ad ſapiẽtiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inſpiciens. Nihil enim eos detinebat, ſed ſicut flumina multo impetu delati, omnia ſecum trahentes abibant.

Ho. 50. i Io. 10. 3.

a *Nondum enim erat.* Et ſi prophetæ acceperunt eundem ſpiritum: & Ioannes & alii ante reſurrectionem Chriſti, tamen erat alius modus donationis futurus apertior, & plenior, poſt reſurrectiõnem enim quando primũ apparuit apoſtolis: inſufflauit in faciẽ eorum, qui flatu primo homini animam indidit, & de limo erexit. Significans ergo ſe eſſe eundem, inſufflauit ſpiritum apoſtolis, vt de luto exurgerent. Deinde poſt aſcẽſionem plenius ſpiritum miſit in igneis linguis, vt omnes gentes docerent, ſicut illi tunc omnibus linguis, ſic nũc vnitas eccleſiæ loquitur omnibus linguis, a qua vnitate præciſus non habet ſpiritum.

† Matth. 4. 2. B infra 20 Ge. 2. b. Act. 2. a. † Supra 3. 2. infra 15. g.

Acceptori.
a credentes in eum. Nondum enim erat ſpiritus † datus, quia 1
a Reſurrectione & aſcenſione. b Cum hoc loqueretur & inuitaret credentes nata eſt de illo in turba diſſenſio.
b Ieſus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audiſ- 2 3
a Aliqui. Hi cæperunt dicere.
ſent hos ſermones eius dicebant. Hic eſt vere propheta. Alii 4
a Hi nondum inceperant bibere, neſcientes hæc eſſe impleta in Chriſto, quæ prophetæ prædixerant. quia erat in Nazareth Galilææ nutritus. 5
Qui nouerant in Nazareth nutritum, natiuitatis locum non attendunt.
dicebant: Hic eſt Chriſtus. † Quidam autem dicebant. † Nun 6
quid a Galilæa venit Chriſtus? Nonne ſcriptura dicit, quia 7
ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello vbi erat Dauid, ve- 8
nit Chriſtus? Diſſenſio itaque facta eſt in turba propter eum: 9 10
a Non tantum credere nolebant ſed perſequi volebant.
quidam autem ex ipſis volebant apprehendere eum, ſed nemo 11
Quia nondum ipſe voluit.
miſit ſuper illum manus. Venerunt ergo miniſtri ad ponti- 12 13
Phariſæi.
c fides & phariſæos, & dixerunt eis illi. Quare non adduxiſtis
a Qui miſſi fuerunt. Prius. Quia erat Deus & homo.
eum? Reſponderunt miniſtri: Nunquã ſic loquutus eſt homo 14
Hoc teſtimonium repellentes. a Quid delectati eſtis ſermonibus eius.
ſicut hic loquitur. Reſponderunt ergo eis Phariſæi. Nunquid 15 16
d & vos ſeducti eſtis? Nunquid ex principibus aliquis credidit 17
e in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legẽ: 18 19
Volens illuminari.
maledicti ſunt: † Dicit Nicodemus ad eos, ille qui venerat 20 21 22

b *Quia Ieſus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audiſſent hos ſermo.* Poſtq̃ aũt baptizãtur ſpiritu ſancto, & effunditur gratia ſpiritu ſancti in eis, tunc libere loquunt ad p[ri]ncipes Iudæorum. Oportet obedire magis Deo quam ho[minibus]. mortuos ſuſcitant inter flagella lætantur, ſanguinem f[un]dunt, & aliis ſuppliciis coronantur. Nondum ergo erat [ſpi]ritus in Apoſtolis, nec de ventre eorũ fluebant gratiæ ſ[pi]rituales, quia nõd[um] fuerat dominus g[lo]rificatus. Quæ ſit [au]tem talis gloria [o]ſte[n]dit in ſequentibus [ap]erit, dicens: *Pater c[lari]fica me claritate q[ua]m habui apud te, anteq̃ mundus fieret.* C[hri]ſtus niſi reſuſcita[ſſet], vt ſua reſurrecti[o]ne noſtram oſtende[ret], & vitam quam a[ge]mus, ſpiritum d[are] noluit, vt in reſu[rre]ctione noſtra fla[gr]et charitas, & ſpret[a vi]ta quæ non eſt v[it]a, & omnibus cadu[cis], quæ ſunt eius ch[ari]tate migremus a[d ve]ram vitam. Si e[rgo] credimus in eũ, [qui] reſurrexit a mort[uis], & nobis datur ſ[piri]tus a nouo hom[ine], vt noui ſimus.

C c *Venerunt e[rgo].* Miſſi ad capien[dum] eum redierunt [im]munes a crim[ine], pleni admiratio[ne] diuinæ doct[rinæ] teſtes.

d *Nunquid & vos. &c.* Laudabiliter ſeducti erãt, qui di[mi]ſſo malo infidelitatis tranſierant ad fidem.

e *Nunquid ex principibus aliquis, &c.* Qui docent legem [con]temnunt eũ qui miſit legem, ſed qui nõ nouerant leg[em], credu[nt]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nondum enim erat. *In tali plenitudine & ſigno viſibili.*

✱ 2 Quia Ieſus. *Ad hoc enim datur ſpiritus ſanctus, vt trahãtur corda fidelium ad cæleſtis gloriæ deſiderium, nihil autem deſideratur, niſi apprehendatur vt poſſibile, poſſibilitas autem humanæ naturæ ad aſſequutionem cæleſtium manifeſtatur per glorificationem humanitatis in Chriſto. Et ideo prius debuit glorificari, quam daretur ſpiritus ſanctus in ſigno viſibili, vt per factum videretur aditus regni cæleſtis, poſſibilis homini.*

3 Ex illa, &c. *Hic conſequenter deſcribitur populi diſſenſio ſequẽs ad verba Chriſti. Et primo inter populares. Secũdo inter principes, ibi:* Venerunt ergo miniſtri. *In prima ergo parte dicitur ſic.* Ex illa *ſcilicet, illi qui vere credebant.*

4 Hic eſt vere propheta. *Id eſt, antonomaſtice dictus propheta, q[ui] promiſſus eſt Deut. 18. c.* Prophetam ſuſcitabit Deus, &c. *quod ad literam intelligitur de Chriſto, vt dictum eſt ſupra cap. præc.*

5 Alii dicebant. *Iſti erant in fide feruentiores prædictis, quia fidei veritatem apertius confitebantur.*

6 Quidam autem. *Contradicendo præcedentibus.*

7 Nunquid à Galilæa venit Chriſtus. *Quaſi dicat, non: & ꝓpter hoc non eſt Chriſtus, quia eſt Galilæus. Et adducunt pro ſe argumentum ex ſcriptura, dicentes.*

8 Nonne &c. & de Beth. &c. *Quando fuit iniunctus in regem.*

9 Venit Chriſtus? *Quaſi dicat, ſic Sciendum ꝙ ſcriptura in pluribus locis ꝑdixit Chriſtũ eſſe de ſemine Dauid, potiſſime Iere. 23. a.* Suſcitabo Dauid germen iuſtum, &c. *quod ĩtelligitur de Xp̃o. Vnde in fine authoritatis ſubditur: Et hoc eſt nomen, ꝙ vocabunt eũ, dominus iuſtus noſter. Similiter quod in Bethleem caſtello naſceretur ſcriptum eſt Mich. 5. a.* Et tu Bethleem Ephrata, &c. *Sequitur:* Ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael. *Et utrũq; erat verum de Chriſto, quia de Dauid deſcendit ſecundum carnẽ, & in Bethleẽ natus eſt, vt patet Mat. 2. a. & Luc. 2. a. ſed ipſi hoc ignorabant, eo quod nutritus fuerat in Nazareth.*

10 Diſſenſio itaque facta, &c. *Quia ibi erãt contrariæ opini[ones] de eo, vt patet ex prædictis.*

11 Quidam au. &c. *Sed repreſſi ſunt diuina virtute, ideo ſequ[itur].*

12 Sed nemo miſit, &c. *Quia nihil poterant ei facere: niſi q[uan]tum & quando ipſe permittebat.*

13 Venerunt ergo, &c. *Hic conſequenter ponitur diſſenſio q[ua]d principes. Et diuiditur in duas, quia primo oſtenditur diſſenſio [prin]cipum erga miniſtros. Secundo, principum ad inuicem, ibi:* Dicit Ni[code]mus. *Turbatio principum erga miniſtros fuit ex hoc quod non [adduxe]rant Ieſum, quia ad hoc miſſi fuerãt, vt prædictũ eſt. Et patet li[tera].*

14 Reſponderunt miniſtri. *Se excuſantes.*

15 Nunquam ſic loquutus eſt, &c. *Quaſi dicat, ita bene l[oqu]itur quod non videtur homo purus, ſed plus, propter quod te[mera]rium eſſet ponere ſuper eum manus.*

16 Reſponderunt ergo eis Phariſæi. *Ex inuidia moti.*

17 Nunquid & vos ſeducti eſtis. *Id eſt, extra veritatem [poſiti] quaſi dicat, patet quod ſic. Quod confirmant exemplo maiorum [le]giſperitorum dicentium.*

18 Nunquid ex principibus aliquis credidit. *Id eſt, ex ſa[cer]do[ti]bus qui principabantur in populo.*

19 Aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? *Qui videb[an]tur religioſiores aliis, quaſi dicerent, nullus ex talibus credidit. H[oc] tamen falſum erat, quia multi de iſtis crediderunt Chriſto, occul[te] tamen, ne de ſynagoga expellerentur, vt habetur infra 13. cap.*

20 Sed turba hæc. *Scilicet, credidit, quæ de facili ſeduci pote[ſt] propter ignorantiam, ideo ſubditur.*

21 Quæ non. *Hoc accipiebant ex hoc quod dicitur Deut. 27. Maledictus, qui non perma. in ſer. &c.*

22 Dicit Nicode. *Hic ponitur diſſenſio principum adinuicẽ propter verbum Nicodemi excuſantis Ieſum, quia occulte cede[ba]t in eum ideo voluit eum excuſare ex lege dicens.*

✱ Nunq[ui]d

† MORALITER.

20 *Sed tur.* AVG. In me ſit hæc maledictio. Ita ẽt nunc eſt in eccleſia, ꝙ ſimplices & laici ſint aliqñ deuotiores, ſc[ilicet] i[n] illud Iſa. 1. a. *Cognouit bos poſſeſſorẽ ſuũ, & aſinus præſepe d[omini] ſui.*

† I[o].

credunt in eum qui dedit legem, vt impleatur quod dicit ut non videntes videant, & videntes ceci fiant.

a *Nunquid lex.* Quia illi peruerſi volebant prius eſſe dãnatores quam cognitores, iſte vero putabat ꝙ ſi patienter eũ patientẽ audirẽt, forſan eſſent ſimiles miniſtris qui maluerunt credere quam tenere. Autoritate ergo legis vult eos inducere, vt eum prius velint audire.

¶ AVGVSTINVS. Dicit lex nostra, de lege quæ est eo quod est a illo data homini bus.

✻ CHRYS.

✻ CHRYSOSTOMVS. Oſtendit Nicodemus eos neque cognoſcentes legem, neque facientes quæ ſunt legis, cum autem cõgruum eſſet oſtendere, quod non indiſcrete miſerunt vocaturi eum rudius & iracundius vtuntur co tradictione, dicentes. *Nunquid & tu Galilæus es?* D Hom. 51 in Ioan to. 3.

b *Et tu Galilæus es? Scrutare ſcripturas, & vide quia a Galilæa Propheta non ſurgit. Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in domum ſuam.* Galilæus dicebatur Ieſus, quoniam de Nazareth erant parentes eius.

Timens ſciri. Non tamen incredulus.

a ad eum nocte, qui vnus erat ex ipſis: Nunquid lex noſtra iudi 1
cat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid 2

Ex præiudicio cordis ſui. Id eſt, a Galilæo ſeductu.

b faciat? Reſponderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus 3

Cum ſis legis doctor. a Tamen dominus prophetarum inde ſurrexit, qui dicitur Nazareus.

es?† Scrutare ſcripturas, & vide, quia à Galilæa propheta non 4 5

a Nullo perfecto negotio. Malitiam ſuam.

ſurgit. Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in domum ſuam. 6 7 E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid lex noſtra iudicat hominem niſi prius. &c. *Volebat enim per hoc inducere eos ad audiendum Chriſtũ, vt per verba eius conuerterentur ſicut ipſe fuit conuerſus.*

2 Et cognouerit. *Quia in damnatione hominis non leuiter eſt procedendum.*

3 Reſponderunt, &c. *De veritate turbati, quia homines inuidi & iracundia agitati non recipiunt perſuaſionem.*

4 Nunquid, &c. *Id eſt, diſcipulus huius Galilæi.*

5 Scrutare, &c. *Id eſt, diligenter conſidera, quia videtur, quod nihil de eis ſcias.*

6 Et vide quia a Galilæa propheta nõ ſurgit. *Hoc verbũ eo ſimpliciter eſt falſũ quia ſi ĩtelligit de ꝓphetis generaliter, aliqui fuerunt nati de Galilæa, videlicet Elizæus, Tobias, & Delbora propheta & forte plures alij. Si aũt ĩtelligit de propheta promiſſo ad ſalutẽ populi qui eſt Meſſias, vt frequenter dictum eſt, ſic etiã falſũ eſt verbum eorũ, quia de ipſo ſcribitur Iſa. 11. quod debet eſſe Nazareus, & per conſequẽs de Galilæa, quia Nazareth eſt in Galilæa. Dicitur.n. de Chriſto Iſa. 11. a. ſecundũ veritatẽ Hebraicã:* Egredietur virga de radice Ieſſe, *& Nazareus de radice eius deſcendet. Hoc aũt poterat reſpondere Nicodemus, qui erat legiſperitus, ſed nõ fuit auſus. Nec mirum, quia et apoſtoli illo tempore erant timidi.*

7 Et reuerſi ſunt vnuſquiſque. *Quia eorum conſilium per diuinam fuit diſſipatum.*

Hic quæritur vtrũ Chriſtus fuerit propheta. Et arguitur primo ꝙ non quia, prophetia pertinet ad cognitionẽ intellectiuam, vt patet Dan. 10. a. Intelligẽtia opus eſt in uiſione. *Chriſtus aũt ſecundũ partẽ intellectiuã erat in ſtatu beatitudinis, in quo nõ manet prophetia ſed magis euacuatur, & ceſſat, vt habet 1. Cor. 13. c.* ergo, &c. *Item cognitio prophetica quandã obſcuritatẽ importat. Ideo dr̃ propheta, quaſi proculſans. In Chriſto aũt non fuit ænigmatica cognitio, quia ab inſtanti conceptionis anima eius vidit clare eſſentiam diuinam, ergo &c. Contrarium patet in litera. Item in lege & prophetis prædictis fuit venturus, ſicut propheta antonomaſtice dictus.*

Reſponſio dicendum quod propheta ſecundum nominis interpretationem dicitur quaſi proculſans, inquantum annunciat ea quæ ſunt longinqua ab hominum cognitione. Hæc aũt longinquitas poteſt dupliciter intelligi. Vno modo reſpectu prophetæ annunciãtis ita quod ea quæ annunciat ſint ab eius cognitione longinqua propter obſcuritatẽ ſuæ cognitionis, & hoc nõ pertinet ad perfectionem prophetiæ, ſed magis ad defectum, vt patet Nu. 12. b, vbi Moyſes dicitur excellentior propheta, eo ꝙ Deum palam & non per ænigmata videat, quem alij cognoſcebant in ſomno & viſione. Alio modo intelligitur iſta longinquitas reſpectu aliorum hominum cum quib. propheta cõuerſatur, quibus annunciat occulta, & hoc eſt de rõne prophetiæ. Et ideo Aug. 16. cõtra Fauſtum dicit, ꝙ ex hoc aliquis dicitur propheta quia annunciat ea quæ ſunt longinqua a cõi cognitione hominum cũ quib. conuerſatur in via. Chriſtus aũt ante paſſionem ſuam quantum ad partem ſenſitiuã erat viator, & cum alijs hominib. conuerſabatur & ideo quamuis clare videret diuina ſecreta, tamen erat vere propheta, inquantum erant longinqua a cognitione aliorum hominum, cum quib. conuerſabatur, & quibus annunciabat illa. Angeli autem in nullo ſunt viatores, quia eorum conuerſatio non eſt cum hominib. vt habetur Dan. 2. b. Et ĩõ non poſſunt dici prophetæ ex hoc ꝙ annunciant hominib. occulta. Per dicta patet ad argumẽta. Quamuis enim Chriſtus quantum ad partem intellectiuam eſſet beatus: non tamen erat omnino extra ſtatum viæ, & ideo non euacuabatur in illo ratio prophetiæ ante paſſionem, ſed poſt reſurrectionẽ fuit euacuata, quia amplius non erat in via. Et ſic patet primum argumentum. Ad ſecundum ſimiliter patet ex dictis, quia obſcuritas cognitionis in ipſo propheta non eſt de perfectione prophetiæ. F

ADDITIO.

In c. 7. *vbi dicitur in poſt.* Eſt igitur ſenſus ſecundum Aug. ea doctrina non eſt mea.

Verba Aug. in hoc loco hæc ſunt: Videtur aũt hoc eſſe contrariũ dicit: Mea, & non mea. *nã ſi dixiſſet iſta doctrina non eſt mea, nulla eſſet qõ. Quæ eſſet ergo doctrina patris niſi verbũ patris? ipſe enim Chriſtus eſt doctrina patris, ſi verbũ patris eſt, ſed quia verbũ non põt eſſe niſi alicuius, & ſuam doctrinam dixit, & ſeipſum & non ſuam, quia patris eſt verbũ, quid eſt.n. tam tuum quam tu, & quid tam non tuum quam tu ſi alicuius es? Dicere ergo:* Mea doctrina nõ eſt mea. *idem eſt ac ſi diceret. Ego nõ ſum a memetipſo. Hæc Aug. Quæ verba ſatis cõcordant literæ, & meo iudicio melius intelliguntur in ſeipſis, quam per expoſitionem poſtillatoris.*

REPLICA.

In cap. 7. *vbi dicitur:* Mea doctrina non eſt mea, *vbi poſtillæ ponit verba. B. Aug. in clariſſima ſumma ſic:* Mea doctrina nõ eſt mea. *q.d. Ego qui ſum doctrina patris qui non ſum a meipſo, ſed a patre, &c. Hanc intelligibilẽ & ſummariam ex dictis beati Aug. reductam veritatem Bur. ſine calumnia non relinquit, & tamen idem finaliter dicit, vt patet intuenti ſuam allegationem.*

CAPVT VIII.

a *Eſus autem* Quia mos ei erat die docere in templo, veſpere reuerti in Bethaniam, quæ eſt in monte Oliueti. MYSTICE. ſignificat altitudinẽ miſericordiæ, unde nobis chriſma, id eſt, unctio. Mane redit ad tẽplum. Mane eſt ortus nouæ lucis poſt tenebras legis, quo fidelibus, id eſt, in templo eius miſericordiã uenit pandere & dare. Seſſio, eſt humilitas incarnationis, qua miſeretur & docet, unde libentius populus uenit ad eum, ſed inimici Pharisæi de iuſticia tentant, an contra

CAPVT VIII.

a IEſus autem perrexit in montem † Oliueti, 1

† Oliuarum.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT VIII.

1 IEſus aũt. *Declarata origine doctrinæ Chriſti, hic conſequenter ponit ipſa doctrina. Ipſa autẽ habet virtutem illuminatiuã & viuificatiuã. Ideo ſic procedit, quia primo declarat eius virtutem illuminatiuam. Secundo, virtutem viuificatiuam. c. 10. ibi.* Amen amen dico. *Prima in duas, quia primo oſtẽdit eius virtus illuminatiua per verbum. Secundo, per ſenſibile ſignum, ea. ſeq. ibi:* Et præteriens Ieſus. *Prima in duas, quia euangeliſta primo introducit Chriſtum docentẽ. Secundo, oſtendit doctrinæ eius virtutẽ, ibi:*

✻ Iterum

A contra eam dicat, ſciebant manſuetum & miſericordiæ p̄dicatorem, vnde placebat populo, vnde putabāt dicturū dimittendam eſſe adulteram, & in hoc diceretur hoſtis legis contrarius Moyſi & Deo autori, & cum adultera reus mortis. Quod ſi ſm legem diceret lapidandam, deriderent, quaſi non haberet manſuetudinem quam prædicabat, pro qua amabatur. Ipſe autem neutra capitur calumnia ſed ſeruata manſuetudine reſpondet quod eſt veræ iuſtitiæ. Qui ſine peccato eſt, primus in illam lapidem mittat: Non autem ſtatim iudicat, ſed inclinans ſe digito ſcribit in terrā. Digito Dei ſcripta fuit B lex in lapide pro duritia illius populi nunc iam inclinatus in homine, ipſe cuſtos legis eſt & lator legis ſcribens in terram quæ fructum redeit. Docet aūt nos auditis alicuius malis, non temere iudicare, ſed prius digito diſcretionis noſipſos ītus diſcutere, ſicut ille dicit: Qui ſine peccato eſt veſtrum. Q.d. prius ſitis iuſti, vt poſt ream puniatis. Si enim lex iubet puniri reos, non tamen a ſimiliter puniendis. Ecce plena iuſtitia, vt iuſtus mala puniat. Illi ergo vel ream dimittant, vel cum ea pœnam ſubeant.

* ad ipſum.

ipſo fur to cum adultera fetur. Leu. 20 l. Ie ſuſque ſunt huiuſmodi

Exod. 31. d. 7 depe. ... dium.

& diluculo iterū venit in templū, & omnis populus venit ad
eum, & ſedens docebat eos. Adducunt autem ſcribæ & Pha- a
Recenter.
riſæi* mulierem in adulterio deprehenſam, & ſtatuerunt eam
in medio, & dixerunt ei: Magiſter, hæc mulier modo depre-
henſa eſt in † adulterio. † In lege autem* Moyſes mandauit
nobis † huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis*? Hoc autem
dicebant tentantes eum, vt poſſent accuſare eum. Ieſus au- b
a De ſinu patris in mundum ad eclinanda peccata humani generis. Peccata eorum.
tem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terram. Cum
a Qui inclinatus ſcripſit terre ... la miſericordia iuſtitiam iudicat. Vt erigat illos qui in peccatis ... Adue ... ondedigna ... c
autem perſeuerarent interrogantes, erexit ſe, & dixit eis:
† Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapi-
Oſt ... dit dimiſſis peccatis mulieris. d
dem mittat. Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terram e

b *Ieſus aut inclināns ſe deorſum* Quid ſcriberet ī terra, verba illorum, ſiue quid aliud, non eſt diffinitum, ſecundum q̄ ſe inclinat, & digito ſcribit. Docet tamen vt antequam iudicium fiat, nos debere inclinare, i. condeſcendere iudicio aut faciendo vti diſcretione.

c *Digito ſcribeb. in terrā.* ✻ Avgvstinvs. Tanquam
1 los tales in terra
2 bendos ſignific
3 nō in cœlo, vbi
4 nuit diſcipulos,
5 ſcriptos eſſe ga
6 rent, aut quod ſe
7 miliando (quo
8 pitis inclinat
9 monſtraba) ſig
10 terra faceret,
quod iam tem
11 eſſet, vt in terra
fructum daret,
in lapide ſterili,
12 antea, lex eius
ſcriberetur.
✻ Alcvinvs.
13 Per terram cor
manum oſten
quod bonarum
malarum actionum ſolet reddere fructus, per digitum qui articulorum compoſitione flexibilis eſt, ſublimitas diſcretionis exprimitur. Nos ergo inſtruit, vt cum quæ mala proximorum conſpicimus, non ſtatim ea temere iudicemus, ſed prius ad conſciētiam cordis humiliter redeamus, ſed prius digito diſcretionis ea ſollicite diſquiramus.

d *Qui ſine peccato veſtrum est.* ✻ Avgvst. Non dixit non lapidetur, ne cōtra legem diſcere videretur. Abſit aūt, vt dic... lapidetur, venit.n. nō perdere quod inuenerat, ſed quę... q̄ perierat. Quid ergo reſpondit? *Qui ſine peccato eſt veſtrum primus in illam lapidem mittat.* Hæc vox iuſtitię eſt, puniatur peccatrix, ſed non a peccatoribus, impleatur lex, ſed non a præuaricatoribus legis.

e *Et iterum ſe inclinans.* Data ſnīa iuſtitiæ qua illi co... malo...

a *Adducunt* Mystice. Mulier in adulterio deprehenſa ſignat ſynagogā, quæ adulterauit legē Moyſi, ſequendo traditiones patrum. Vel quę dimiſſa lege Moyſi, non ſequit ſidē Chriſti, vnde Iudæus iam quaſi adulteram accuſat. Vel ſignat eccleſiam, quæ relinquens Deum, fornicata erat cū dæmonibus, quam Iudæus accuſat, q̄ ad Chriſtum accedat, & quaſi nouum idololatriæ genus reputata eſt.
C

b *Ieſus*

NICOLAVS DE LYRA.

Iterum ergo. *Prima in duas, quia primo ponitur doctrina veritatis. Secūdo, cōfutatio falſitatis, ibi.* Adducunt autē. *Circa primū ſciendum, quod debitus modus docendi veritatē fidei eſt primo hauri re in oratione, poſtea effundere populo in prædicatione. Et ideo Chriſtus volens dare exemplū prædicatoribus eccleſiæ aliquādo ante prędicationem ſequeſtrabat ſe in oratione. Et hoc eſt quod dicitur.*
✻ Diuiſio.

Ieſus autem. *Cauſa orandi, quia domus Marthæ in qua hoſpitabatur, erat prope montem illum.*

1 Et diluculo iterum venit in templum. *Ad oſtendendum in eo zelum animarum.*

2 Et omnis. *De ſalute animarum. Quid autem tunc dixerit prætermittit euangeliſta, quia principaliter intendebat deſcribere illa ex quibus eius deitas manifeſtabatur, ex quibus diſſenſio Iudæorū contra eum oriebatur.*

3 Adducunt autē Scribæ. *Hic conſequēter ponitur confutatio falſitatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Iudæorū maligna interrogatio. Secundo, ſubiungitur Chriſti benigna reſpōſio ibi:* Ieſus autem inclinans. *In prima ergo parte dicitur ſic.* Adducunt autem. *Id eſt, illi qui habebant notitiam ſcripturarum.*
Diuiſio.

Quæſtio 4 Et Phariſæi. *Qui videbantur præ alijs religioſi.*

5 Mulierem in adulterio. *Si quæratur quare non adduxerunt adulterum eius, cum ſecundum legem eſſet eadē pœna plectendus. Poteſt dici quod per hoc voluerunt ponere ſuſpitionem in corde populi quod fuiſſet aliquis diſcipulus eius, & ideo non adduxiſſent eum ad eius iudicium. Vel aliter, forte adulter erat diues, & ideo pro precio ipſum liberauerant, proponunt ergo quæſtionē brigoſā, quia reſpōſio ad quamlibet partem videbatur eſſe contra Chriſtum, vt videtur.*

6 Magiſter. *In quo allegant pręſentiā perſonæ, & præſentiā facti, cum ſubditur.*

7 Modo deprehenſa eſt. *Et arguunt grauitatem criminis ex grauitate pœnæ per legem inflictæ, cum dicitur.*

8 In lege autem. *Leui. 20. b.*

9 Tu ergo quid dicis? *Et ſubditur cauſā quæſtionis.* Hoc autem dicebāt tentantes eū. *Ad capiendū ipſum ex reſpōſione, vt poſſent accuſare eū. Videbant.n. tātā eius māſuetudinem & miſericordiā, quod probabiliter credebāt eum iudicare ipſam dimittendam, & ſic accuſaretur ab eis vt trāſgreſſor legis, propter quod reduxerunt legem ad memoriā, ne poſſet excuſari per legis obliuionem. Si autem e contrario diceret eam lapidādam, videretur dicere cōtra alia dicta & facta, quæ erant de pietate & miſericordia.*

10 Ieſus aūt inclinans ſe deorſum. *Hic ponitur Chriſti benigna reſponſio. Et diuiditur in duas, quia primo oſtēditur quod ſua reſponſione iuſtitiā tenuit. Secundo, quod a miſericordia nō declinauit; Et per hoc vtrāque eorum cauillationem euitauit. Secundo ibi.* erigens aūt. *Circa primum ſciendum, quod ſuam ſententiam ſecundum modum iudicialem primo ſcripſit, poſtea protulit, hoc eſt quod dicitur.* Ieſus autem inclinans ſe deorſum digito ſcribebat. *illud quod poſtea protulit ad maiorem certitudinem.*

11 Cum autem perſeuerarent interro. erexit ſe. *Ad eorum importunitatem reprimendam.*

12 Et dixit eis: Qui ſine pecca. *Quaſi dicat, puniatur peccatrix ſed non a peccatoribus, impleatur lex quam allegatis, ſed non tranſgreſſoribus legis. In inferendo enim pœnam iuſtam debet obſeruari debitus modus.*

13 Et iterum ſe inclinans ſcri. *Dicunt aliqui, quod ſcribebat idem quod prius ad oſtendendum maiorē firmitatē ſententiæ. Alij dicunt & melius vt videtur quod ſcribebat eorum peccata, vt oſtenderet ineptos ad accuſationem huius fœminæ.* Ideo ſequitur. ✻

MORALITER.

† 3 *Adducunt autem, &c.* Per mulierē iſtā in adulterio deprehenſam, ſignificatur quęlibet perſona Chriſto per fidē deſponſatā, ſecundū illud 2. Cor. 11. a. *Reſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exibere Chriſto.* Sed poſtea per mortale ... cum diabolo adulterata. Per ſcribas & Phariſæos, ... nes ſignificātur, qui dicuntur hic ſcribę, quoniā noſt... cata retinēt memoriter tāquā firmiter ſcripta, & ph... †

m orumpercũſſi ſunt,iterũ ſcribit in terrã ex more vultũ al vertens:vt illis ſit liberũ exire, quos præuidebat citius ex uros quam plura interrogaturos. Docet autem nos ſi- ci & ante correctionem alterius,ita & poſt nos ipſos hu- m iter inueſtigare,ne idem vel aliud ſimille in nobis ſit.

d *Teſtimonium.* Putant non credẽdum ei. Q. Solus de ſe teſtatur obliti præmiſſarum lucernarum, & ipſius Ioannis Baptiſtę,qui de eo euidenter oſtendit.

e *Verum eſt teſtimonium.* Meum teſtimoniũ ideo verum eſt habendũ,quia ſcio vnde venio,hoc eſt,quia teſtimonio patris confirmatur, veni miſſus a patre, nõ tamen eum deſerẽs, & impleto miniſterio ad patrem redeo nec tamen mũdum relinquo.

a *Nec ego te condem-na*. Sed quia pote- ra timere, ne iſte qui ſine peccato eſt ea puniret,dicit ei vt miſericors præte- ri peccata dimit- te: *Nec ego te con- de nabo.* vt iuſtus ne amplius peccet in- te icens.

b *Iterum ergo.* Re- pu is, tentatoribus, ſa ta culpa mulie- ri appertius ſub- di quid poſſit ex di- ui tate,ne ambigat de o homine, an po it peccata dimit te.

c *Ego ſum lux mun-di* Quæ nube carnis te tur, & ſic tole- ra da hominibus ef fi ur, vnde & pec- ca poſſum dimit- te,& etiam homi- ni illuminare.

Audientes autem hæc,* vnus poſt vnum exibant, incipientes

Remanet ſolus eſus cum muliere in domo:ide ſt,cum eccleſia in mundo. a Miſericordia. b Miſeria. c Diſcipulorum vel in dubio.

à ſenioribus,* & remanſit Ieſus ſolus, & mulier in medio

a Hos fugauit iudicio iuſtitiæ.

ſtans. Erigens autem ſe Ieſus* dixit ei. Mulier, vbi ſunt qui te

alias ſunt, Sciens te ſimiliter inquinatum

accuſabant? Nemo te condemnauit? Quæ dixit:Nemo domi

a ne.Dixit autem Ieſus:Nec ego te † condemnabo. † Vade, &

iam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus,

a Ideo. b Per fidem. c Iuſſis exemplis obedit.

b dicẽs:† Ego ſum lux mundi. Qui ſequitur me non † ambulat

a Ignorantiæ vel peccatorum. Nunc & in futuro. b Quia Deum ſe ſignificauit.

c in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Pha-

d riſęi.Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum

Oſtendens ſe & patrem cui gloriam dat.

non eſt verum.Reſpondit Ieſus & dixit eis. Et ſi ego teſtimo-

nium perhibeo de meipſo, verum eſt teſtimonium meum,

A patre.

e quia ſcio vnde veni, & quo vado. Vos autem neſcitis vnde

f venio, aut quo vadam. Vos ſecundum carnem iudicatis:

f *Vos ſecundum carnem iudicatis.* Quia illud neſcitis ideo vos ſecundum carnem iudicatis, hoc eſt hominem putatis, cui in laude ſua credendum nõ ſit,& etiam damnatis.

✲ Theophylactus. Vos quoniam in carne ſum, carnem me ſolum eſſe putantes,non autem Deum ſecundum carnem fallibiliter iudicatis.

✲ Avgvstin. Quia Deum non intelligitis & hominẽ videtis, ideo vobis arrogans videor, qa ego de me teſtimonium perhibeo

*cum nemine viviſſet præter mulierem. rcõdẽno De pęn. di.2.c.1. & di.3.ſi apoſtol & ca.adhuc perfidi. † ambulabat. In hunc locum.

Tra.30.in Io. to.9.

d *Teſtimonium*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnus poſt vnum. *Quia grauiorib.criminib.irretiti erant. Sed ſi* ...*æratur, quomodo ſcribebat? Dicendũ,quod nõ ſcribebat per ſin gu,ſed diuina virtute potuit facere* ꝙ *in aliqua figura ab eo protra* ... *uilibet eorum videret ſua propria peccata & non alia, nec ab al videbantur.*

2 Et remãſit Ieſus ſolus. *Non eſt intelligendũ,*ꝙ *Chriſtus remã ſi ſolus ſimpliciter cũ illa muliere, quia remanſerunt cum eo diſci- p & multitudo populi, ſed remanſit ſolus a ſuis calumniatoribus.*

3 Erigens. *Poſita rigore iuſtitiæ,hic Chriſtus ipſum tẽperat dul- co miſericordiæ.Et hoc eſt quod dicitur.* Erigens autem. *confu- ta calumniatoribus.*

4 Dixit ei: Mulier,vbi. *In quo examinatur de accuſatione, & c equenter de condemnatione.* Nemo te condem. *Et ſubditur m eris reſponſio.*

5 Nemo domine. *Quia receſſerant,vt viſum eſt. Et ſubditur C iſti abſolutio.*

6 Dixit autem Ieſus. *Quia veni peccatores ſaluare,& non con d nare.*

7 Vade. *Abſoluta à culpa & à pœna.*

8 Etiã amplius. *Saluando.n.naturã,damnat culpam.Circa hoc ſ dũ,*ꝙ *hoc factum Chriſti nõ eſt trahendum ad conſequentiã,imo d nt ſacerdotes in foro pñiali imponere pñiam ſecundum condi- ti m peccantis,& peccati,quia non habent talem ptãtem dimit- te ,poterat etiam Chriſtus illi mulieri tantam contritionem dare, qu ſufficeret ad deletionem ilius culpæ & pœnæ,& illam contri- tio m cognoſcere. Non ſic autem alius ſacerdos qui non nouit cor ne idet, quia homo videt ea quæ patent, vt habetur 1. Reg.16.b.*

9 Iterum ergo. *Poſtquã euangeliſta introduxit Chriſtũ docentẽ hic ſcribit doctrinam ipſius quantum ad virtutem illuminatiuã, Et diuiditur in duas,quia primo proponitur intẽtio.Secundo proba tur ibi:* Dixerunt ergo Phariſęi. *Circa primum tria ponuntur. Primum eſt ipſius Chriſti ſpeciale priuilegium cum dicitur.*

10 Ego ſum lux. *Alii.n.non ſunt lux,ſed ab hac luce illumina- ti, dictum fuit.1.ca.non tñ ſic eſt intelligendum,*ꝙ *Chriſtus ſit ſol iuſtitiæ viſibilis,ſicut intelligebant Manichæi.Lux.n.magis proprie dicitur in ſpũalibus quam in corporaribus,quia lux habet rationem ma feſtatiui,quod proprie habet locum in cognitione intellectiua, qu ſummum tenet gradum,& ideo ipſe Deus ſolus eſt lux per eſſen tiã quia ab ipſo omnis notitia deriuatur.Secundo,proponitur huius lucis beneficium cum dicitur.*

11 Qui ſe. *Per fidem formatam.*

12 Non am. *Ignorantiæ & culpæ,per conſequens nõ veniet ad tenebras gehennæ,quæ ſunt terminus prædictarũ tenebrarũ ꝓpter hoc Matth.8.b.dicunt* tenebræ exteriores. *Id eſt, vltimæ p Chriſtum.n. facta eſt veritas cõtra tenebras ignorantiæ & gratia cõtra tenebras culpæ,& gloria dabitur ab eo contra tenebras gehennæ: Tertio proponitur huius lucis fructus,cum dicitur.*

13 Sed habebit.&c. *Quia per irradiationẽ huius lucis eleuabitur intellectus ad vidẽdum Deum clare,& per conſequens affectus ad fruendum ipſo perfecte, in quibus conſiſtit vita æterna.*

14 Dixerunt ergo. *Hic probat iſta tria propoſita p ordinẽ.Primo primum. Secundo ſecundum ibi.* Dixit ergo iterũ. *Tertio tertiũ ibi.* Amẽ amẽ dico vobis ſiqs ſermo, &c. *Prima in duas quia primo ponitur Iudæorum obiectio ſecundo Chriſti reſponſio, ex qua oſtẽditur primum propoſitum.ibi:* Reſpõdit Ieſus. *Obiectio autem eorum ꝓcedit nõ ex parte dicti,quia erat veriſſimum, ſed ex parte dicẽtis,& hoc eſt* ꝙ *dicitur.* Dixerũt ergo Pha.Tu de teip. t.p.

Diuiſio.

15 Teſtimoniũ tuum nõ eſt ve: *Id eſt, habens firmitatẽ dato* ꝙ *eſſet verum in ſe,quia nullus poteſt ferre teſtimonium de ſeipſo*

16 Reſpõdit Ie. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, & excludit eorũ obiectionem dupliciter.Primo oſtendendo quod cõſequentia nõ tenet Secundo,quod antecedens eſt falſum.ibi:* Vos ſecundum carnẽ. *Circa primum ſciendum,quod teſtimonium habet firmitatẽ & veritatem ex certitudine cognitionis,& ideo hominis teſtimonium de ſe non eſt firmum,quia etſi ſe cognoſcat tamen frequenter inordinate afficitur ad ſeipſum. Deus autem perfecte ſe & alios cognoſcit, nec poteſt eſſe diſtorſio in eius affectu,propter quod teſtimonium Dei de ſeipſo firmum eſt.Teſtimonium autem hominis de Deo eſt inualidum propter defectũ cognitionis.Chriſtus erat homo & Deus, nec poterat eſſe defectus cognitionis vel inordinatio affectionis in diuina natura vel humana,propter quod eius teſtimonium de ſeipſo erat firmum,magis quam quodcunque aliud teſtimonium,& ſic patet defectus conſcientiæ,& hoc eſt quod dicitur.* Reſpondit Ieſus, & di. eis, & ſi ego te.perhi. *Subditur cauſa.*

17 Quia ſcio. *Id eſt,perfecte cognoſco patrem a quo exiui in mundum,& ad quem reuertar.Et ſic patet probatio primi propoſiti ſ i licet quod Chriſtus ſit lux per eſſentiã,quia verbum eſt a patre progrediens ſicut lux a luce.*

18 Vos autem ne. *Quia eius diuinitatem ignorabant.*

19 Vos ſe.car. *Hic oſtẽdit Chriſtus antecedens eorum eſſe falſum.*

✲ *Et diuiditur*

MORALITER.

† ide,diuiſi recte dicuntur,nã a Chriſto & ſanctorũ conſortio ſeparantur. Hi mulierem ad iudicium adducunt, quia damnationem hominum ſollicite quærunt, ſed quia Dñs non vult mortem peccatoris,ſed vt magis conuertatur & viuat. Ezech.18.g. Ideo dicit ei.

7 *Vade & iam.* Quia ſibi ſufficit vera pœnitentia de præteritis,& cautela contra recidiuum pro futuris.

MORAL.

A nium perhibeo. Omnis.n.homo quando de ſe perhibere vult laudabile teſtimonium,ſuperbus & arrogans videtur, homines enim infirmi ſumus,verum dicere & mẽtiri poſ ſumus,lux mentiri non poteſt.

Ho.51.i Io.to.3. * CHRYSOST. Sicut ſecundũ carnẽ viuere,màle viuere eſt, ita ſecundum carnem iudicare, iudicare iniuſtum eſt.

a *Ego non iudicio quenquam.* Ego non iudi. quaſi ſecũdum carnem, vt vos, vel penitus non iudico hoc primo aduentu ſed ſaluo, ſed quia ſecundo aduentu iudicabit,ſubdit hoc: *Et ſi iudico ego.*

† Deut. 17.b. Matth. 18.b. 2. Cor. 13.a. Dan.13.a † Deteſt. c.1 omni

Tra.36.i Io.to.9. † Matth. 11.d. Lu.10.d. * AVGVSTI. Quod duobus modis intelligi poteſt vt aut hoc intelligamus. *Non iud.co quenquam.* Id eſt, modo, ſicut dicit alio loco. B Ego non veni vt iudicem mũdum, ſed vt ſaluum faciam mundum,non iudcium ſuum negando,ſed differẽdo. Aut certe quia dixerat. Vos ſm carnem iudicatis,ita coniunxit: Ego non iudico quenquam,vt ſubaudias ſecundum carnẽ Chriſtum non iudicare,ſicut ab hominibus iudicatus eſt.

a ego nõ iudico quemquam. Et ſi iudico ego, iudicium meum
(a Id eſt,& ſi homo,patrem non deſeruit,& ſi miſſus per carnem, tamen ego & pater ſimul per deitatem. Incarnati conſtituit.)
b verum eſt,quia ſolus non ſum,ſed ego & qui me miſit pater.
(Vobis a Deo data.)
c † Et in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt.† Ego ſum qui teſtimonium perhibeo
(a Nunc & ſi differo iudicium non differo teſtimonium.)
(a Si duobus teſtibus creditur, qui poſſunt falli & mentiri, quare non mihi & patri,vbi eſt ſtabilis veritas?)
de meipſo,& teſtimonium perhibet de me, qui miſit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi eſt pater tuus? Reſpondit Ieſus:
d † Neque me ſcitis neuue patrem meum. Si me ſciretis, † for-
e
f ſitan & patrem meum ſciretis. Hæc verba loquutus eſt Ieſus
(a Magna confidentia intrepidus verba diuinitatis coram inimicis aperte loquitur t decet.)
g in gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit cũ
(a Non natalis ſed opportuna & voluntaria.)
h quia nondum venerat hòra eius. Dxit ergo iterum eis Ieſus:

Ho.51.i Io.to.3. * CHRYSOSTOMVS. *Et ſi iudico.* Quaſi dicat,propter hoc dixi, non iudico, quaſi non præſumens iudicare,quia. ſi iudicarem,iuſte vos condemnarem.

b *Quia ſolus.* AVGVSTINVS. Ideo verũ, quia non ſolus ſed ego pater. Ecce ergo & duo in perſonis,licet vnũ in ſubſtãtia,quod eſt ideo verum eſt iudicium meum,quia verus C Dei filius ſum,vnde probatur quod filius, quia non ſolus, ſed pater mecum.

Tra.36.i Io.10.9. * AVGVSTINVS. Si autem tecũ eſt pater,quomodo te miſit? Ergo Dñe, miſſio tua, incarnatio tua eſt. Hoc eſt. Chriſtus erat ſecundum carnẽ,& a patre non receſſerat, qa pater & filius vbique erant. Erubeſce Sabelliane,non.n.dixit. Ego ſum pater,& ego ipſe ſum filius,ſed ſolus nõ ſũ, inquit,qa mecũ eſt pater. Diſtingue perſonas ergo,diſtingue intelligentiam,agnoſce quia pater,pater eſt, & filius, filius eſt,ſed noli dicere. Pater maior eſt filius minor. Vna eſt ſubſtantia, vna coæternas,perfecta æqualitas.

c *Et in lege veſtra ſcriptum eſt.* AVGVSTINVS. Dicto de iudicio quod ſuũ & patris teſtimoniũ verum ſit,pbat ab autoritate legis. Dicitur enim in lege:
1 *ore duorum vel tri*
2 *ſtat omne verbum,*
quod duo vel plur
3 nonſint inuẽti ſæ
4 fallaces,ſed trinit
5 in hoc commenc
6 tur,in qua perpet
7 veritas Si ergo
habere bonam ca
ſam, habet duos
8 tres teſtes, p
9 trem & filiũ ſimu
10 vel patrem & filiu
11 & ſpiritum ſanctu
12 vt accuſata Suſan
13 habuit.
14 d *Dicebant ergo*
15 Secundum carne
16 iudicantes patr
17 Chriſti carnaliter
ceperunt,ſed erat
mo in aperto,
bum patris in occulto.

e *Vbi eſt p.* Q.d. Te videmus ſed nõ patrem tecum. Quę ptra dr̃,ſed nec me ſcitis, quia ſi hoĩem quem videtis quod in occulto ſum ſcitis,& ideo nec patrem ſcitis. Si me ſciretis,quod eſt prius,me cognoſcite, & ſic patrẽ ſcitis,quia vnum ſumus.

f *Forſitan & patrem m.* Nõ dubitat, ſed dubitãtes quaſi det & increpat,vt & dñs ſeruo,forſitan dominus tuus ſi

g *Hæc verba loquutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in templo.* Gazæ diuitiæ, Phylaxe ſeruare.

TYPICE. Gazophylacium eſt myſteria ſcripturarũ quæ ſunt in tẽplo,Id eſt,in Chriſto. Hęc ſecreta poſt reſurrectionem aperuit apoſtolis,ſed in his modo loquitur parabolas non intelligentibus Iudęis.

h *Et nemo apprehendit eum.* Id eſt,loquentẽ de deitate ſimple.nemo etiam ſi vellet apprehendit, quia ipſe necdũ luit. Dicit ergo de paſſione ſua,quę in ſua poteſtate eſt, dæis capere volentibus.

NICOLAVS DE LYRA.

Et diuiditur in duas,quia primo ponitur Chriſti probatio. Secũdo re * Diuiſio. *mouetur Iudæorum obiectio,ibi:* Dicebat ergo. *Autecedens eorũ erat, quod Chriſtus eſſet ſolus qui de ſe teſtimonium perhiberet, & hoc eſt falſum,quia filius Dei non poteſt eſſe ſine patre & ſpirituſancto,qui concorditer dant teſtimonium cum eo, vt dicitur 1.Ioan.5.b.* Tres qui teſtimonium dant in cęlo,&c. *Tamen non fit hic mẽtio niſi de patre,& hoc eſt quod dicitur:* Vos ſecundum carnem iudicatis. *Scilicet,me eſſe ſolum hominem.*

1 Ego non iudico quenqam. *Scilicet,per exteriora ſicut vos* 1. Regu. 16.b. *quia Deus intuetur cor.*

2 Et ſi iudico ego,iudicium meũ verum eſt. *Id eſt,firmum.*

3 Quia ſolus nõ ſum. *Vt ſupponitis,qdia non poteſt eße ſolitudo in diuinis,cum vna perſona ſit in alia,& e cõuerſo,ideo ſubditur,*

4 Sed ego & qui me miſit pater. *Ex hoc arguit ad propoſitum,di.*

5 Et in le.veſtra ſcri,eſt. *Deut.17.b.*

6 Quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. *Id eſt. debet reputari verum, quia quamuis duo homines poſſint ſimul mentiri ta men non contingit de facili.*

7 Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me ipſo. *Ecce vna perſona.*

8 Et teſtimonium perhibet de me. *Ecce alia.argumẽtum eſt a minori. Si.n.duorum hominum teſtimonium eſt firmum, qui habent cognitionem paruam,& poſſunt habere affectionem diſtortam, multo fortius teſtimonium patris & filij in diuinis,vbi non poteſt eße talis defectus,debet firmum reputari.*

9 Dicebant ergo ei. *Hic remouetur Iudæorum obiectio,audiẽtes enim,quod allegabat patrem ſuum in teſtimonium, ſtatim obiecerũt.*

10 Vbi eſt pater. *Quaſi dicat,non eſt talis ac tantus, quod hoc ſit ei credendum.Credebant enim eum eſſe hominem purum lium Ioſeph, & ideo de ipſo deriſorie quærebant.*

11 Reſpondit Ieſus. *Obiectionem excludendo.*

12 Neque me ſcitis. *Secundum deitatem.*

13 Neque patrem meum. *Per conſequens.quia cognito correlatiuorum cognoſcitur & relinquum,ideo ſequitur.*

14 Si me ſciretis. *Quamuis enim Iudæi haberent maiorẽ notiã quam gentiles,ſecundum quod dicitur Pſal. 75. a. Notus in Iudæa Deus,tamen non cognoſcebãt eum quãtum ad myſterium trinitatis, quia non erat adhuc plene reuelatum.*

15 Hęc verba loquutus eſt Ieſus in ga. *In loco vbi ponebantur oblationes pro ædificijs templi.Hoc autem addit euãgeliſta, ad dendum,quod Jeſus tũc erat in loco,vbi poterat faciliter capi qui quærebãt eum occidere,niſi fuißent repreſſi diuina virtute, ſequitur: Et nemo apprehendit eum.*

16 Quia nondum venerat ho. *Id eſt,ab eo præordinata, quando voluit captus eſt,& non ante.*

17 Dixit ergo iterum. *Hic probat ſecũdum ſupra poſitũ, ſequens eum non ambulat in tenebris. Et diuiditur in duas,qui mo oſtendit eos quibus loquebatur habere huius lucis defectum do ſubditur huius defectus remedium,ibi:* Dicebãt ergo. *Circa mũ ſciendum,quod recedente ſole viſibili de noſtro hemiſphęrio ſantur ibi tenebræ,ita ſimiliter Chriſto qui eſt ſol iuſtitiæ,ex h do per mortẽ decedente,Iudæi pro maiori parte ſunt obtenebrati nebris infidelitatis,& in eis obſtinati,& hoc iuſto iudicio Dei viderãt ſigna in uita eius & in morte,propter quæ gẽtiles legi phetarum notitiã nõ habentes crediderunt Chriſto. Similiter de illo Cẽturione,qui viſis ſignis in morte Chriſti dixit:* Vere Dei erat iſte: *vt habetur Mat.27.f,& ideo* Iudæi *qui nõ ſol*

a *vado.* Quaſi ſponte, & ideo fruſtra laboratis. Vadit il e venerat, & vnde non diſceſſerat. *Quæretis.* ideo perſe es aſſumptum in cęlis non vt amici habere cupiẽtes is pęnam prædicit. *In pec. veſtro mor e.*

b *quid interficiet ſemetipſum.* Stulta verbi quaſi ſi de mor ret, non poſ um ſequi ad m. Dicebat er de morte, ſed oria ad quam r mortem, vn carnalib. ſub dit.

V deorſum eſtis. & erram ſapitis, erpens terram ditis.

c *n ſum de hoc mũdo.* Theophy lactus. Apolli male ſuſcipiẽs ſermonem, ait corpus domi n fuit de hoc mũ, ſed deſurſum is deſcendit. uid igitur & Apoſtoli, quibus à domino dictum eſt. on eſtis de hoc mundo omnes corpus ſunt cœlitus ntes. Sic igitur intelligendum eſt, cum dicitur: *Ego n de hoc mundo.* Hoc eſt, non ſum de numero veſtrum, undana curatis,

d *i ergo vobis.* Hic exponit quid ſit eſſe de de mundo, id e peccatores infideles terrena ſapientes, vnde hoc eis it.

e *ſum.* Sed e contrario ſpem dat credituris.

f *ideritis.* Credideritis dicit, non perceperitis, quia ne nc capit immutabilem eſſentiam.

✠ Avgvstinvs. Tota infidelitas Iudæorũ ipſa erat non ũ habere ſed in peccatis mori. Vnde ſubdit. *Dixi uobis o. in peccatis veſtris.* Credo autem in illa multitudine q̃ nũ audiebat, & eos fuiſſe q credituri erãt, quaſi in omnes autem proceſſerat illa ſeueriſſima ſententia, *in peccato veſtro moriemini.* Ac per hoc & illis qui credituri erant ſpes erat ablata, reuocauit ergo eos ad ſpẽ, adiungens: Si enim non credideritis qa ego ſum, moriemini in peccato veſtro. Ergo ſi credideritis qa ego sũ, nõ moriemini in peccato veſtro. D

a De futuro quaſi de præſenti loquitur. b Perſequendo in apoſtolis. Permanentes.

a Ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini.

a Vos inimici nunquam, ſed amici mei, & ſi non modo, poſtea tamen poterunt, quibus alibi idem dicit quod iſtis. b Omnia carnaliter ſapi entes, & dixit non intelligentes.

Quo ego vado, vos non poteſtis venire. Dicebant ergo Iu-

b dæi: Nunquid interficiet ſemetipſum, quia dicit, quo ego vado, vos nõ poteſtis venire? Et dicebat eis: Vos † deorſum eſtis,

a A patre, cum eo excedens omnia. b In peccato nati adhuc in eo uiuitis, quod non iam hi qui de mundo electi ſunt pertinentes ad eum qui fecit mundum. Prior mundo.

c ego de ſupernis ſum. Vos de mundo hoc eſtis, ego nõ ſum de

d hoc mũdo, Dixi ergo vobis, quia in peccatis veſtris moriemi-

In quo nati.

e ni. Si. n. non credideritis, quia ego ſum moriemini in † pecca-

f a Carnalia ſapientes, æternæ eſſentiæ ignati. b Quid dixiſti. Ego ſum & non addiſti quid, nunc ergo dic quis es, vt credamus.

g h to veſtro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? dixit eis Ieſus: † Princi-

✠ Origenes. Manifeſtũ eſt, quod q moritur in peccatis ſuis, quamuis dicat ſe Chriſto credere, tñ in veritate non credit, q. n. credit iuſtitiæ, non iniuſtitiã faciet, & credẽs in ſapientiam, nihil ſtultum dicit aut facit: & ſic ſi ſcrutatus fueris cæteros intellectus Chriſti, inuenies quõ qui non credit Chriſto, moritur in peccatis ſuis. Accedens autem ad contraria eorũm quæ conſiderãtur in Chriſto, in peccatis ſuis moritur.

To. 19. i Io. to. 9. Dixi vobis, quod moriemini in peccatis veſtris.

† ex his, que deorſum, ex inferius. E

† peccatis veſtris.

g *Ego ſum, moriemini in peccato veſtro.* Nõ dicit quid, uel Chriſtus, vel filius Dei, uel aliud huiuſmodi, ſed ad iſtos vtit verbo ęternæ eſſentiæ, ſicut olim ad Moyſen quem mittebat ad liberandum Iſrael. Q. d. qui miſi Moyſen ad liberandum filios Iſrael, ego per meipſum veni liberare perditos. Cætera vero omnia quæ mittuntur, non vere ſunt.

† Principiũ quia oẽ, i. originem, Vel, Prĩcipio qđ

Exo. 3. d

h *Principium.* Avg. Credite me principium, & eſt in Gręco fęminini generis, ac ſi diceret: Credite me veritatẽ, qui loquor vobis, pater dicitur principium nõ de principio, filius dr̃ principium a principio, i. a patre, per quem omnia. Omnia. n. per filium pater operatus eſt, ipſe manus dextera, fortitudo, ſapientia, & verbum eſt patris.

tra. 39. i Io. to. 9.

Avg. Ecce quid eſt eſſe, quia principium in ſe manet, innouat omnia, & mutari non poteſt.

Loquor.

NICOLAVS DE LYRA.

ila viſa, ſed etiam per oracula prophetarum prædicta poterãt gnoſcere verũ Chriſtum, & perſequentes eum merito, ſunt à miſſi propter eorum ingratitudinem & ſic excæcati totaliter ſtinationẽ, & hoc eſt quod dicit. Dixit ergo, &c. ego vado. *Scilicet, ad patrem per mortem ſecundum humanitatem, à quo tamẽ non ceſſit ſecundum diuinitatem.*

1 quæri. me. *Scilicet, perſequẽdo me in membris meis, quia poſt m Chriſti, Iudei perſecuti ſunt apoſtolos & alios Chriſtifideles que ad mortem, vt patet Act. 8.*

2 in peccato ueſtro moriemini. *Id eſt, propter peccatũ veſtrum, quia propter perſecutionem Chriſti, et apoſtolorum ciuitas Ieruſalem deſtructa eſt, & templum combuſtum, & populus occiſus ab exercitu Romano, vt fuerat à Chriſto prædictum expreſſius Luc. 13. g. & 19. f. Ieruſalem Ie. quæ oc. pro. &c.*

3 Quo ego vado. *Scilicet, ad gloriam patris, veſtra infidelitate impediente.*

4 Dicebat ergo. *Hic conſequenter Ieſus docet remedium. Et diuiditur in duas, quia primo huiuſmodi remedium proponit, ſecundo eius efficaciam oſtendit, ibi:* Dicebant ergo. *Circa primũ ſciendum, quod hoc remedium conſiſtit in ueniendo ad Chriſtum per fidem, qui eſt uera lux, ideo diuiditur in duas, quia primo remedium huius fidei oſtenditur, ſecundo ad credendum eos inducit, ibi.* Dicebant ergo. *Prima in duas, quia primo ponitur Iudæorum interrogatio, ſecundo, ſubditur Chriſti reſponſio, in qua dat remediũ prædictum, ibi.* Et dicebat eis. *Circa primũ ſciendũ, qđ audierant Iudæi Chriſtũ voluntarie moriturum, ut habetur per illud Iſa. 53. d.* Tradidit in mortem animam ſuam. *Quæ ſcriptura & totum cap. exponitur de Chriſto ab antiquis doctorib. Hebræorum, & ideo Iudæi deriſorie quærebant de Ieſu, quem reputabant falſum Chriſtum.*

5 Nunquid inter. *Si. n. ſerioſe loquerẽtur de impletione huius prophetiæ, dicerent ſic.* Nunquid *ex ſimplici uoluntate ſeparabitur aĩæ a corpore, qđ patet ex eo quod ſubditur.* Quo ego vado, vos non poteſtis uenire. *Ipſi. n. poterant ſeipſos interficere, ſed non poterant animam ſuam pro uoluntate ſua tradere, ſicut fuit prophetatũ de Chriſto per Iſaiam, & in Ieſu fuit adimpletum.*

6 Et dice. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, in qua datur prædicti uerbi intellectus dicentis.*

7 Vos deorſum eſtis. *i. de maſſa corrupta pondere originalis peccati, & ideo habetis debitũ mortis & neceſſitatẽ moriendi propter quod ſeparatio aĩę a corpore non ſubiacet ſimplicit ueſtræ uolũtati.*

8 Ego deſu. ſum. *Quia ſecundum deitatem habet eãdem naturã cum patre, ſecundum humanitatem anima eſt a Deo immediate per creationem, & corpus formatum ſpiritusſancti virtute, & propter hoc habebat plenum dominium ſuper corpus ſuum, ſeparando animam ab ipſo, & reuniendo ſecundum quod dicitur infra 10. d.* Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. *ideo ſequitur.*

9 Vos de mundo hoc eſtis. *corpore & affectu:*

10 Ego non ſum de hoc mundo. *Quia ſecundum, q Deus præcedit mundum, vt cauſa effectum, nec eſt pars uniuerſi. Secundũ autem humanitatem propter virtutem formatiuam eodem modo eſt dicendum, quia illa virtus fuit virtute ſpiritusſancti: quantum autem ad animam & corpus bene eſt pars vniuerſi, & ſic eſt de mundo quãtum ad ſubſtantiam, non autem quo ad peccati deordinationem; quæ deordinatio nomine mundi in ſacra ſcriptura frequenter deſignatur, vt ſup. dictum eſt, 1. cap. & hoc modo Iudæi erant de mundo propter infidelitatis peccatum, propter hoc ſubdit.*

11 Dixi ergo vobis, quia in peccatis veſtris m. *Supra dixerat in peccato veſtro, in ſingulari, quia principale peccatum eorum erat perſecutio Chriſti, ſed ad hoc ſequebantur multa alia peccata, ꝓpter hoc replicauit hic in plurali, in peccatis ueſtris. Et conſequenter oſtẽdit remedium contra iſta mala.*

12 Si enim non cred. *Fide formata charitate.*

13 Quia ego ſum. *Vobis in lege & prophetis promiſſus.* Moriemini in peccato veſtro.

14 Dicebant er. *Oſtenſo remedio euadendæ mortis, quod eſt per fidem Chriſti, hic conſequenter inducit eos ad credendum ſibi. Circa quod præmittitur Iudæorum interrogatio dicens.*

15 Tu quis es? *Q. d. oſtende nobis q tu ſis talis, & tantus, quod debeat credi tibi.* 16 Dixit eis. *Probando quod debet eis credi per hoc quod eſt omnium creaturarum primum principium, & per conſequens ueritas prima & infallibilis, & hoc eſt quod ſubdit.*

17 Principium, qui & loquor vobis. *Et quia eſt primum oĩum*

rerum

A a *Loquor uobis.* Et habeo vobis multa loqui, docendo,ſi cre
dideritis,accuſando ſi nō credideritis,& qui modo non iu-
dico,ſed ſaluo,habeo poſt iudicare.Habeo dico,ſed totum
ex patre, qui verax eſt ex ſe, ex quo ego ſum veritas quam
genuit ex ſe, & ideo vera dico, & iudico. Ecce quomodo
dat gloriam patri cui
ęqualis eſt,vt doceat
nos minores dare
gloriam Deo.
b *Et non cognouerunt.*
Cum dicit,qui miſit
me, verax eſt,nō in-
tellexerunt, quod de
patre diceret, qa ad-
huc habebant clau-
ſos oculos, & ideo
ſubdit eis: *Cum exalta*
B *ueritis fi.* vbi oſtendit
aliquos ibi eſſe, qui
poſt paſſionem ſuā,
eſſent credituri & co
gnituri qs ipſe eſſet.
✻ Avg. Exaltatio-
nem aūt crucis dicit:
quia & ibi exaltatus
eſt qñ pependit in li-
gno, hoc oportebat
impleri per manus
eorū qui poſtea fue-
rāt credituri, quibus
dicit,hoc quare? niſi
vt nemo in quocun-
que ſcelere, & male
ſibi conſcius deſpera
ret, qñ videat eis do-
nari homicidium,qui occiderant Chriſtum.

† Sup ra 7.d.

tra.40.i Io:10.9.

a Factus homo propter uos ut poſſetis me intelligere.
a pium, qui & loquor vobis. Multa † habeo de vobis loqui &
a Idem eſt audire ab eo quod eſſe ab eo.
iudicare,† ſed qui me miſit, verax eſt: & ego quæ audiui ab
Id eſt,veritatem.
b eo,hæc loquor in mundo.Et non cognouerunt quia † patrem
a Q Prius eſt paſſio implenda per manus ue[illegible] poſt ex uobis aliqui credent,ne quis ergo deſperet de quantocumque ſcelere.
eius dicebat Deum. Dixit ergo eis Ieſus: † Cum exaltaueritis
a Aliqui ex uobis. Notat inter eos fuiſſe aliquos qui credituri erant.
filium hominis,tunc cognoſcetis, quia ego ſum, & a meipſo
a Id eſt,ſcientem genuit. b Iterum iam dixerat,ſed quia res magna,aſſidue commemorat.
c facio nihil,ſed ſicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me
a Non tamen miſſus ut ego,quia non incarnatus, nec conuenit.
b Pater.
c Filium.
d Quare non reliquit.
d miſit, mecum eſt, & non reliquit me ſolum, quia ego quæ
a in ſalute humani generis quæ eſt uoluntas patris. b Iudæi non omnes quia non iam in omnem terram exiuit ſonus apoſtolorum.
e placita ſunt ei, facio ſemper. Hæc illo loquente multi
a Quia crediderunt promittit, quo ex fide perueniatur.
crediderunt in eum. Dicebat ergo Ieſus ad eos, qui
a Quia iam eſſe cœpiſſis. In fide quæ in uobis cœpit eſſe per ſermonem.
f crediderunt ei, Iudæos: Si vos manſeritis in ſermo-
a Bonitatis, iuſtitiæ, & ueritatis.
b Quid prodeſt eſſe diſcipulos.
g ne meo, vere diſcipuli mei † eritis, et cognoſcetis

c *Quia ego ſum.* Eſſe eſt immutabile diuinæ ſubſtantiæ.Sed
ne ipſe qui loquitur,intelligeretur eſſe pater, ſubdit. *Et à me
ipſo facio nihil.* quia à meipſo non ſum, ſed a patre.
Quia

C

d *Quia ego,&c. fa. ſem.* Semper ipſa æqualitas eſt. Sed
non ex quodam initio & deinceps, ſed ſine initio &
Dei enim generatio non habet initium temporis,qui
vnigenitum facta ſunt tempora.
e *Multi crediderunt in eum.* Fides credere quod non vid
uenietis ex fide quæ eſt humilis, & contemnitur,& e
num ſynapis.
✻ Avg. Omnes nos vnum magiſtrum habemus,
illo condiſcipuli ſumus. Nec ideo magiſtri ſumus,

NICOLAVS DE LYRA:

rerum principium,omnia reducit in ſeipſum, cum ſit finis omnium, ideo conſequenter oſtendit,quod ad ipſum pertinet omnium iudiciū, per quod alia reducuntur in ipſum,& hoc eſt,quod dicit.

1 Multa habeo de uobis loqui & iudicare. *Non dicit, vobis, ad vtilitatem veſtram,ſed de vobis,id eſt, ✻ ad malū verum,quod erit in iudicio futuro*

2 Sed qui me miſit. *Quia adimpleuit promiſſum de prima miſſione filij,quæ non eſt ad condemnandum,vel iudicandum mundum, ſed magis ad ſaluandum per doctrinam,ideo ſequitur.*

3 Et ego quæ audiui. *Dicit enim ſe audire à patre, quia inquantum Deus habet ſcientiam à patre, tamen eandem cum ipſo ſicut & eſſentiam,ſed inquantum homo habet ſcientiam infuſam ab eo:*

4 Et non co. *Hoc addidit euangeliſta,vt oſtenderet cæcitatem eorum. Veruntamen,quia multi Iudęorum in morte Chriſti crediderūt, videntes miracula quæ acciderant in morte eius, vt habetur Luc. 23.g. Similiter ad prædicationem apoſtolorum multi Iudæorum crediderunt poſt mortem Chriſti, vt habetur Act.2.g, ideo ſubditur.*

5 Dixit ergo eis Ieſus: Cum ex. *Scilicet, in cruce, in qua fuit extenſus in aere,& per quod exaltatus eſt à patre, ſecundum quod dicitur Philip.2.b. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem,mortem autem crucis,propter quod & Deus ex.&c.*

6 Tunc co:&c.quia ego ſum. *Scilicet, vere Chriſtus. Vtitur autem tali modo loquendi,vt reducat eis ad memoriā illud* Exod.3.d. Ego ſum qui ſum.

7 Et à me ip.fa.ni. *Quia ſecundum quod Deus habet totam virtutem operatiuam à patre, licet eandem, ſicut dictum eſt de ſcientia. Secundum quod homo, illa natura eſt organum diuinitatis coniunctum,& ideo,nihil poterat operari, niſi ſecundum motum & regulationem ipſius Dei, ideo ſequitur.*

8 Sed

8 Sed ſicut &c.mecū eſt. *Quia ſecundum deitatem pater in filio,& econuerſo, ſecundum humanitatem vere ipſa deitas eſt in homine Chriſto ſpeciali modo ſcilicet per realem vnionem, per quem modum non eſt in aliquo alio.*

9 Et non re. *Quia filius ſecundum, quod Deus non poteſt ſeparari à patre ſecundum vero quod homo poteſt ſeparari de potentia abſoluta: ſed de potentia ordinata, natura aſſumpta nunquam dim[illegible] quia quod ſemel aſſumpſit, nunquam deponet, ut dicit Damaſcenus.*

10 Quia ego quæ pl.&c.fa.ſemper. *Inquantum.n. Deus id[illegible] & facit quod pater, quia eorum eſt vna voluntas,& operatio[illegible] tum vero homo, eius voluntas & operatio, regulantur, abſque [illegible] qua obliquatione à regula diuinæ voluntatis, vt patet ex p[illegible]*

11 Hæc illo loquente. *Hoc addidit euangeliſta, ad oſtendendum quod remedium fidei prædictum extunc incœpit habere efficaciam quantum ad aliquos Iudæorum.*

12 Dicebat ergo. *Poſtquam Saluator induxit aliquos ad te[illegible] fidei, hic conſequenter oſtendit efficaciam huius remedij. Et di[illegible] in duas, quia primo circa hoc ponitur Chriſti inſtructio, ſecundo Iudæorum contradictio, ibi:* Reſponderunt ergo. *Efficacia au[illegible] dei in hoc conſiſtit, quod dat perfectam libertatem, quæ eſt m[illegible] deſiderabilis à creatura rationali, quia ſenſibiliter videmus bruta animalia libertatē præeligunt ventris ſatietati. Et mul[illegible] tius homo de cuius natura eſt libertas, per hoc enim differt [illegible] animalibus, quod eſt liberi arbitrij & ideo debet veram liber[illegible] omnibus præponere, propter quod Saluator oſtendit, quod e[illegible] fidei ſe extendit ad dandam libertatē perfectam, & hoc eſt q[illegible] citur:* Dicebat ergo Ieſus ad eos qui cre.ei iu. *Quia ipſi [illegible] tem maxime deſiderabant.*

13 Si uos manſer.in ſer.meo,ve.di.mei eritis. *Hoc dixi[illegible] aliqui eorum ficte credebant,& iſti non erant vere diſcipuli.*

14 Et cogn.ver. *Scilicet, fidei per doctrinam meam.*

✻ Et v[illegible]

MORALITER.

5 *Dixit ergo eis Ieſus. Cum exalta. filium hominis.* Scilicet, in cruce.

6 *Tunc cognoſcetis.* Poſt mortem.n. Chriſti & eius aſcenſionem, vna die prædicante Petro crediderunt ſimul & de Iudæis quinque milia,& altera die tria milia, vt habetur Act.4.a.& 2.g. Sic etiam eſt inter homines, quod ual[illegible] minis plus apparet & commendatur poſt eius mo[illegible] quam ante.

loco ſuperiore loquimur,ſed magiſter eſt omniũ q habitat in nobis,ad diſcipulum aũt parum eſt accedere, ſed oportet manere nos in illo,& ſi in illo nõ manſerimus,cadenus.Breue opus,breue verbum,magnum opere ſi mãſeri Quid.n.eſt in verbis Dei manere, niſi nullis tentationibus cedere? Si labor non eſt, gratis accipis præmium. Si labor eſt, attende magnum pæmium, & cognoſces veritatem.

a *Liber.* Hoc verbũ dominus poſuit a libertate, non vt plerunque Latine dici ſolet,liberari aliquis ab infirmitate,Et nõ dicerat dominus,liberi eritis, ſed veritas liberabit uos in quo tamen uerbo non intellexerunt niſi libertatem carnalem.

bertas autem plena atque perfecta eſt quando nullæ erunt inimicitiæ,quando nouiſſima inimica mors deſtruetur. D

d *Amen amẽ.* Amẽ Hebraice,verum dicitur Latine,quod nullus interpres mutauit,ne vileſceret nudatũ,ſed honorẽ habeat ſecretum,& eſt quaſi iuramentũ,vnde Hieronym. ſuper Iſa. Iurat dominus per ſemetipſum,quoniam ſententiam oris ſui & verbum quod ſemel protulit, nequaquã irritum facit,hoc eſt per ſemetipſum iurauit.

a Sicut eſt. Quam nec oculus ui.nec auris au.nec in cor hom.aſcen. b Quam modo cred tis,quæ modo carne tecta loquitur uobis,& latet uos. c Cognita. Liberos uos faciet,qui hic ſe ui e ant.

Efferunt genus ſuperbi.

a veritatem,& veritas † liberabit vos.Reſponderunt ei:Semen 1
b
c Abrahæ ſumus,& nemini ſeruiuimus vnquam, quomodo tu 2

a Exponit eis quæ ſit ſeruitus, quæ libertas quam promittit. b Magna confirmatio in generation ,ut ce tior ſ ant.

d diciti liberi eritis? Reſpondit eis Ieſus: Amen,amen dico vo- 3 4

a Ex amore non la gore naturæ.

bis, † quia omnis qui fecit peccatum , ſeruus eſt peccati. † 5

Id eſt,peccator. Et ſi intrat. In eccleſia. Chriſtus in domo ſua cohærens filii liberat.

e
f Seruus autem non manet in domo in æternum.Filius autem 6 7

a Qui ſolus liberat a peccatis. b Vt hic peccatum non dominetur, & poſt corruptionem ut omnino non ſit

manet in æternum . Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi 8 9

Qui lem. a Per carnem ſed non per imitationem.

g eritis.Scio quia † filii Abrahæ eſtis,ſed quæritis me interficere 10 11 12

e *Seruus autem non.* In hoc terruit nos: Quæ ergo ſpes eſt, libertatis his qui non ſunt ſine peccato? E

f *Filius autem manet in æternum. Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi eritis.* Qui ſolus liber eſt a peccato.

b *Reſpondit ei.* Non illi qui crediderunt ſed alii in turba qui non crediderunt,qui audito liberabit vos,indignati ſunt ſe vocari ſeruos,putantes dixiſſe de carnali libertate

c *Et nemini ſer.* Mẽtiunt.Ioſeph ſeruiuit in Aegypto, patres in Aegypto ſeruierunt in luto, iſti iidem tributis Cæſaris.

AVGVSTINVS. Prima libertas eſt carere criminib. ſed inchoata eſt non perfecta libertas , quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt non ea quæ vultis, faciatis. Libertas

g *Scio quia filii Abrahæ eſtis,ſed quæritis,&c.* Expoſito à dño contra gloriantes de vana libertate carnis & vera ſeruitute peccati,& vera libertate per ſe filium procedens iſtis,ſcilicet, quod filii Abrahæ ſunt per carnem , tales liberos oſtendit non eſſe filios Abrahæ, per imitationem fidei & iuſtitiæ, ſed eſſe filios homicidæ diaboli, quærentes ſe occidere , & ita eſſe vere ſeruos. F

☞ *Apud*

NICOLAVS DE LYRA

1 Et veritas liberabit vos. *Quia in præſenti veritas fidei liberat a ſeruitute culpæ,in qua inchoat vera libertas,& in futuro a ſeruitute miſeriæ,qñ ipſa creatura liberabitur a corpore mortis,vt habetur Rom.8.d.tunc libertas perficietur , quia anima erit ſubiecta ſoli Deo,in quo conſiſtit eius libertas propter quod dicit Aug.Voluntas tua erit libera ſi fuerit pia,pietas autem eſt ſeruitus Dei,& corpus erit omnino ſubiectum ipſi animæ per dotes gloriæ.*

2 Reſponderũt: *Hic ponitur Iudæorũ contradictio.Et diuiditur in duas,quia primo ponit hæc contradictio,ſecundo,remouetur,ibi:* Reſpondit. *Circa primum ſciẽdum, ꝙ audierunt a Chriſto ſe poſſe conſequi libertatem per eius fidem,in hoc autem implicatur quod ipſi eſſent ſerui,& ideo ſtatim contradixerunt,nobilitatem ſuæ originis allegantes,& hoc eſt quod dicitur.*

3 Semẽ Abrahæ ſumus & nemini ſeruiuimus vnꝗ *Manifeſte patet hoc dictũ eorũ eſſe falſum,qa ſi intelligebãt loqui de toto populo Iudaico,patet dicti falſitas ex hoc ꝙ populus Iuda.quadringentis annis fuit in Aegypto in ſeruitute magna,& iterũ 70.annis ĩ Babylone, in terra ẽt ſua frequenter ſeruierunt regi Aſſyriorũ & aliis nationib.vt patet 3.Reg.& 4.Si aũt loquebantur de ſeipſis pro illo tempore, patet ẽt dicti falſitas, quia tunc ſeruiebant Romanis, quolibet anno reddebant tributum eis , propter hoc dixerunt infra 19.c.*Non habemus regem,niſi Cæſarem.

4 Quomodo tu dicis liberi eritis? *Saluator eis duo promiſerat,ſcilicet,cognitionẽ veritatis,d.Cognoſcetis veritatem, & donũ libertatis di.Et veritas liberabit vos.Licet autem ſit peius deficere a cognitione quã a libertate, tamen Iudæi ſicut carnales & ſuperbi magis iniurioſum reputabant carentiã libertatis.& ideo dimiſſo defectu cognitionis,qui implicabatur in verbis Chriſti dicentis.* Cognoſcetis veritatem. *Quæſierunt tantummodo de defectu libertatis implicato in hoc verbo,veritas liberabit vos.*

5 Reſpondit eis Ieſus. *Hic remouetur Iudæorum contradictio. In contradicendo autem negauerunt vnum,ſcilicet,ſeruitutem,dicentes* Nemini ſeruiuimus vnquã. *Et aliud affirmauerunt,ſcilicet generis nobilitatem dicẽtes:* Fili Abrahæ ſumus. *Ideo Saluator primo probat eſſe verum quod ipſi negabãt,& ſecundo excludit ſecundum quod affirmabant,ibi;* Scio quia filii. *Circa primum ſciendum,quod licet Chriſtus poſſet ſtatim oſtendere eos eſſe ſeruos ſeruitute tẽporali vt patet ex prædictis,tamen de hoc non curauit, quia ipſemet ſeruire voluit & ſoluere tributũ, vt hr̃ Mat.17.d.ſed oſtẽdit eos ſeruos ſeruitute culpæ,de qua eis prædixerat,licet intellexiſſẽt male de ſeruitute tẽporali,& hoc eſt quod dicitur.* Reſpondit eis Ieſus, &c. omnis qui fecit peccatum. *Cuiuſcunque conditionis ſiue ſit nobilis,ſiue ignobilis,ſiue diues,ſiue pauper.*

6 Seruus eſt pec *Cuius ratio eſt,quia ſicut ille dicitur liber qui mouetur proprio motu, ſic dicitur ſeruus eo ꝙ mouetur ad imperiũ domini ſui. In opere autem peccati homo mouetur contra illud quod eſt ſibi proprium quia viuere ſecundum rectã rationem eſt proprius hominis motus,vt habetur 2.Etich. In peccato autẽ homo mouetur cõtra rectã rationem,& ideo licet peccatum ſit voluntarium , tamẽ in ipſo conſiſtit maxima ſeruitus,ipſi autem erant peccatores manifeſti. Ex quo concluditur,quod erant vere ſerui. Et cõſequenter oſtẽdit pœnam huius ſeruitutis,di.*

7 Seruus au.nõ ma.in do. *Iſta domus eſt ecclaſia vbi ſerui culpæ nõmanent in æternũ,licet modo ad tẽpus maneant in ipſa , ĩquantum ſunt de numero fidelium,quia modo admixti ſunt mali cũ bonis ſed in futuro iudicio ſeparabũtur ſicut oues ab hædis,vt habet Mat. 25.c.Per quem modũ autem poſſint ab hac pœna liberari oſtẽdit,di.*

8 Filius. *Scilicet.Dei* ma.in ęter. *Quia ſolus eſt ſine peccato,& eſt filius Dei naturalis,& ſic habet poteſtatem alios liberandi a peccato,faciendo eos filios Dei per gratiam adoptionis,& hoc eſt quod concluditur.*

9 Si ergo. *A ſeruitute culpæ per modum prædictum,*

10 Vere li. *Quia in hoc cõſiſtit libertas vera,vt patet ꝑ prædicta.*

11 Scio. *Hic Saluator excludit ſecundũ,oſtendendo primo quod nõ ſint Abrahæ filii ſecũdo cuius ſint filii.ibi.*Vos ex patre diabolo *Prima in duas,quia primo oſtendit ꝙ non ſint Abrahæ filii,ſecũdo quod non ſint filii Dei,ibi:* Dixerunt ergo. *Circa primũ ſciendum, quod vera filiatio declaratur per imitationẽ cõditionis paternæ.Iudei aũt non imitabantur facta Abrahæ,ex quo concludit Saluator quod eius veri filii non erant,quamuis ab eo carnaliter deſcẽdiſſent hoc eſt quod dicit:*.Scio quia filii Abrahę eſtis. *Tãtummodo carne ſed non morum imitatione:ideo ſequitur.* Diuiſio.

12 Sed quæritis mę interficere. *Cuius cauſa ſubditur.*

✲ Quia

MORALITER.

† *Amen amen,&c.Omnis qui fe.* AVGVST.O miſerabilis ſeruitus,ſeruus hominis aliquãdo ſui domini duris imperiis fatigatus fugiẽdo requieſcit, ſeruus peccati quocũq; fugit ſecum trahit ſeruitutem.Peccatum.n. quod facit intus eſt voluptas voluptas tranſit?peccatum non tranſit,præteriit ꝙ delectabat,remanſit quod pupugerat.

9 *Si ergo filius.* Primo a culpa,poſtea a præſenti miſeria.

10 *Vere li.eri.* Roma.8.d.Ipſa creatura liberabitur in libertate gloriæ filiorum Dei.

A a *Apud patrem veſtrum.* De diabolo dicebat cuius filij ſunt, nō natura ſed imitatione. Occaſione illorū verborū quidā dixerunt, homines ex diabolo naſci ſecūdū carnē, quod fal ſum eſt. Refer tamen Pōpeius Troianus, dæmones cū mu lieribus cōcubuiſſe, & de illis hoīes ortos fuiſſe. Aug. hoc non affirmat, ſed dici hoc quoſdam dicere, quibus non facile eſt cōtradicere. Poteſt quidem eſſe quod ſicut aſſumunt aerea corpora, ita & cum illis aſſumant ſemina, vnde homines naſcantur. Hæc tamen dicta non ſūt affirmanda.

Dæmo- nes an con cubitus.

† habet locum. † * meum.

† effectis

B b *Reſponderunt, & dixerunt ei.* Quia arguit eos facere mala patris fatentes patrē ſuum eſſe Abrahā, prouocāt aliqua maledicere contra Abraham, vt ſit eis occaſio faciendi quod volebant, ſed dominus Abraham laudat & iſtos degeneres damnat, di. *Si filij Abrahæ.*

c *Opera Abrahæ.* ✻ ORIGENES. Quidam verum ex operibus eligūt Abrahæ, illud ſcilicet. credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Vt autem concedatur eis quod fides ſit opus, cur non dictum eſt ſingulariter. Opus Abrahę facite, ſed pluraliter? Puto quod hoc dictum æqui pollet ei quod eſt, cuncta opera Abrahæ facite. vt hiſtoria Abrahæ allegorice ſumpta, opera eius ſpiritualiter proſequamur. Neque enim oportet eum qui vult eſſe filius Abrahæ, adire ancillarum coniugia, nec poſt obitum coniugis, in ſenectute aliam ducere coniugem.

Tom. 2 in Ioan.

C

d *Nunc autē quæritis me interficere, hominem qui veritatē vobis* *bis, &c* Non dicit (quod poterat) ſe eſſe dominum Ab[rahæ,] ne ſit occaſio calumniæ, nec filium Dei, ſed quod inui[de]nt & quod poſſunt occidere.

e *Vos facitis opera.* Iam innuit alium patre quam Abr[ahā,] cuius filij ſunt, non natura, ſed imitatione.

a Cur. b Qui eſt vt hamus qui capit dum capitur. c Cor, quia non capitur à corde veſtro.

a quia ſermō meus non † capit in vobis. Ego quod vidi apud

a Id eſt, veritatem quæ ego ipſe ſum, & ideo ſermo meus vos deberet capere.

patrem * loquor, & vos * quæ vidiſtis apud patrem veſtrum

a Q. Q. id contra iſtum dicitis.

b facitis. Reſponderunt & dixerunt ei: Pater noſter Abraham

Credidit Abraham Deo.

eſt. Dicit eis Ieſus: Si filii Abrahæ † eſtis opera Abrahæ † fa-

c a Factis probate, non verbis. b In probam ni non eſſe filii Abrahæ.

citē. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui ve-

d a Cuius filios vos facitis.

ritatem vobis loquutus ſum, quam audiui à Deo. Hoc Abrā-

Sed eſt vobis alius pater cuius opera facitis. Q. Et ſi non ſimiles Abrahæ ſimus, ſaltem ſemper Deum colimus, qu Iſrael ſuum primogenitum nominat.

ham non fecit. Vos facitis opera patris veſtri. Dixerunt ita-

e que ei. Nos ex fornicatione non ſumus nati, vnum patrem

f habemus Deum. Dixit ergo eis Ieſus. Si Deus pater veſter eſ

Deus. Incarnem.

ſet, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo proceſſi & veni.

h Neque enim à meipſo veni, ſed ille me miſit. Quare

a In hoc ſtatu manentes. a Credere.

i loquelam meam non cognoſcitis? Quia non poteſtis audire

k ſermonem meum. † Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria

f *Dixerunt &c. ex for.* Iam intel[ligen]tes non de ori[gine] carnis, ſed de vi[ta do]minum loqui, [ex] vſu ſcripturarū [dicen]tes, fornicatio[nem] ſpiritualiter dic[i, cū] anima falſis dij[s ſub]ijcitur, mutan[t re]ſponſionem, [et ta]cent iam de pat[re A]braham, ne eis [dica]tur. Cur de co[rrupti]riamini, cuius n[on] non imitamin[i, di]cunt patrem D[eum,] volētes videre [vtrum] ad hoc poſſet e[i di]cere.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

g *dixit ergo.* [..] præ oſtendit c[..] Abraham, ita n[o]ſtendit Deum patrem eis eſſe

14
15
16
17

quia non cogn[oſcunt] filiū quē miſi[t, nec] eum diligunt.

h *Eg e.* Pro[ceſſi] ex patre æterna eſt, in qua eſt filius vnigenitus patri æ[qualis, et] venit homo factus, in quo frater hominibus.

i *Quare lo.* Ita res eſt vt dico, ſed non poteſtis quod di[co co]gnoſcere, quia non poteſtis audire, cū non uelitis cred[ere et] corrigi. Et hoc quare? quia ex diabolo eſtis, filij diabol[i per]ſeuerare elegiſtis.

k *Vos ex patre.* Ecce iam determinat q ſit pater eo[rum, cu]ius filij ſunt non naſcēdo vt Manichæi dicūt, ſed im[itan]dō & Iudeis dr̄, Pater tuus amorrheus eſt, mr̄ tua Ce[thæa.]

l *Et deſideria.* Iō filij diaboli, qa *deſidria patris veſtri* [vultis] *fa[cere].*

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Quia ſermo meus non capit. *Loquiturde verbo Dei ad modū materialis hami, qui non capit piſcem, niſi capiatur a piſce. Sit verbum Dei non capit hominem ad vitā æternam. niſi capiatur per fidē & ideo prædicatores vocantur in ſcriptura piſcatores.*

2 Ego q vi. apud pa. lo: *Scilicet, veritatem meam, quia Chriſtus inquantum Deus habet eandem viſionem diuinæ eſſentiæ cū patre.*

3 Et vos quę vidiſtis apud patrē veſtrūfacitis. *Id eſt. apud diabolum, de quo inf. exprimit, quod ſit pater eorū. Sed ſecūdū Chryſ. litera talis eſt: Et vos q̄ vidiſtis apud patrē veſtrū facite, quaſi dicat, Sicut facio & loquor veritatē, quā vidi apud patrē: ita & vos facite quæ vidiſtis apud Abrahā, i. potuiſtis videre in cōſideratione vitæ eius p ſcripturā. Sed prima litera magis cōſonat ſequentib. cū dr̄.*

4 Reſponderunt & dixerunt ei. *Quaſi dicat. Neſcimus quem tu vocas patrem noſtrum, quia adhuc non expreſſerat de diabolo.*

5 Pater noſter Abrahā. *Propter quod concludit Chriſtus.*

6 Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahę, &c. *Quia imitatio patris eſt ſignum veræ filiationis, quod non eſt in vobis. Et hoc probat conſequenter di.*

7 Nunc autē quæritis, &c. veritatem vobis locutus ſum, quam audiui a Deo. *Et miſſus ſum nunciare eam vobis.*

8 Hoc Abraham non fecit. *Sed magis nuncios Dei reuerenter ſuſcepit, vt habetur Gen. 18. & ideo concludit.*

9 Vos facitis opera patris veſtri: *Scilicet, diaboli, vt patebit ex litera ſeqcen.*

10 Dixerunt: *Hic conſequenter oſtendit, quod non ſint filij Dei. Videntes enim Iudæi, quod ex operibus filiationem arguebat, ideo dixerunt ſe filios Dei cuius legem & ceremonias ſeruabant, non ſic autē aliæ nationes idololatræ, & hoc eſt quod dicitur.*

11 Nos ex fornicatione nō ſumus nati. *Fornicationem vocāt idololatriam, idololatriā, per quam anima ſeparatur a Deo propter quod ipſa latria frequenter nominatur fornicatio in ſacra ſcriptura.*

12 Vnum patrem. *Quia non colebant pluralitatem deorum ſicut gentiles. Sed hanc paternitatem excludit Saluator dicens.*

13 Si Deus pa. &c. di. v. m. *Quia ſicut ſignum filiationis h[uma]næ eſt imitatio operum, ita ſignum filiationis diuinę eſt dilectio (vt verius loquar) in hoc conſiſtit hæc filiatio quæ eſt per adop[tionem] ſecundum q habetur Epheſe. 5. a.* Imitatores Dei eſtote ſi[cut fi]lij chariſſimi, & ambulate in dilectione. *Iſta dilectio non [erat in] eis, quia ſi diligerent Deū patrem, diligerēt & filium. Chriſtus [enim] eſt Dei naturalis filius. ideo ſequitur.* Ego enim ex Deo pr[oceſſi &] ve. *Et ſic patet veritas prædictæ conſequentiæ.* Si Deus pat[er ve]ſter eſſet, diligeretis vtiq; me. *Et oſtendit conſequenter qu[od hoc] non deberet eos latere, di.*

14 Quare loquelam meam non cognoſcitis? *Quaſi [dicat.] Quæ eſt cauſa, quod ex verbis meis & factis nō cognoſcitis m[e Chri]ſtum a Deo miſſum? Et reſpondet di.*

15 Quia nō poteſtis audire ſermonē meum. *Quaſi dic[at, de]fectus non prouenit ex operibus meis vel doctrina, ſed ex veſ[tra ma]licia, quia tm̄ odium contra me concepiſtis, quod non poteſtis [au]dire, nec per conſequens verba mea intelligere, & multo minu[s bo]num interpretari. Mala enim affectio peruertit iudicium rect[itudi]nis & ideo inuidia & odium quod conceperunt Iudæi erga Chr[iſtum] ex hoc quod arguebat peccata eorum. fuit cauſa excæcationis [& ob]ſtinationis eorum vt declaraui diffuſius ſupra Mat. 21.*

16 Vos ex pa. *Hic conſequenter oſtendit Chriſtus cuius ſint [filij. Et] diuiditur in duas quia primo ponit Chriſti probatio, ſecūdo. I[udæ]orū iniurioſa reſpōſio, ibi:* Reſpōderunt ergo. *In prima parte [dici]tur ſic.* Vos ex pa. *Per imitationē, & non per creationem, iō ſu[bdi]tur.*

17 Et deſideria patris veſtri. *Scilicet, diaboli.*

✻

MORALITER.

† 6 *Si filij Abrahæ eſtis, operæ Abrahæ facite.* Ex hoc patet q fruſtra gloriatur aliqs, q ſit filius ſm̄ habitum alicuius vt Benedicti, Dominici, vel Franciſci vel alterius ſanc[ti,] niſi opera ſua ſecundum ſuam poſſibilitatem imitetur.

†

fa. occidere me in carne,quia non poteſtis in mente.
a *Ille homicida.* Nota homicidã non ſolum qui ferro, ſed eti qui verbo occidit, vt diabolus primos parentes,vnde in ſalm. *Lingua eorum gladius acutus.*
b *Et in veritate non ſtetit.* Quare non ſtetit?
c *Quia non eſt in eo veritas.* Id eſt, verbũ & ſapientia patris. Cũ dicitur, in Chriſto ſt veritas, ita dicit, vt ipſe ſit veritas. Si ergo diabolus ſtetiſſet in veritate, in Chriſto ſtetiſſet, ſed quia non ſtetit in ea, quia non eſt ipſa in eo.
d *Ex propriis loquitur quia mendax eſt.* Et hoc non ſufficit, quia & homo mendax eſt qui nõ habet de proprio, ſed ab alio cœpit,ideſt,à diabolo, ideo addidit
e *Et pater ipſius* Scilicet mendacii quod inuenit. *Ex prop.* Qui nõ aliunde habet ſed a ſe poſtquã cecidit a veritate, vnde ſubditur eſſe pater mendacii ꝙ ex ſe genuit, vt Deus ex veritatem.
f *Quis ex vobis.* Non dedignatur ex ratione oſtẽdere ſe nõ eſſe peccatorem.

Origenes. Habet hoc verbum Chriſti magnã fiduciã,cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit, niſi ſolus Dominus noſter,qui peccatum non fecit.

a Quæ deſideria. b Ex quo fuit homo qui poſſet occidi.
a patris veſtri vultis facere. Illẽ homicida erat ab initiõ, & in
a In qua fuit,ſed tamen cecidit. b A qua lapſus eſt. Quare? Sed.
b veritate non ſtetit,quia non eſt veritas in eo. Cum loquitur
c mendacium,ex propriis loquitur,quia mendax eſt, & pater
a Id eſt,me verbum & veritatem patri coæternum. b Vos qui eſtis ex patre mendacii.
d eius.Ego autem † ſi veritatem dico,non creditis mihi.† Quis
e a Vt ego arguo vos & patrem veſtrum. b Et cum nullus poſſet arguere.
f ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico quare vos
a Niſi quia eſtis alii diaboli: Quia. Non natura,ſed fide. Amat. Sed.
g nõn creditis mihi? † Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Pro-
Per vitium non ſunt ex Deo qui tamen per naturam ſunt ex Deo.
pterea vos non auditis,quia ex Deo non eſtis Reſponderunt
ergo Iudæi,& dixerunt ei: † Nonne benedicimus nos, quia
a Hoc non negando recipit,quia cuſtos. b Hoc vt falſum negat,ſed vt patiens conuicium non reddit.
h Samãritanus es tu, & dæmõnium habes? Reſpondit Ieſus:
i

g *Qui ex Deo eſt.* ✱ Augvstinvs. Noli attẽdere naturã ſed vitiũ. Sũt iſti ex Deo,& nõ ſunt ex Deo. Natura ex Deo vitiũ nõ ex Deo. Eis aũt hoc dictum eſt quia nõ ſolũ peccato vitio ſi erant (nã hoc cõmune erat omnibus) ſed etiã præcogniti ꝙ non erant crediturі ea fide,qua poſſent a peccatorum obligatione liberari. D Tra.14.i Io.to.9

1 ✱ Gregor. Ho.18.i Euãgelia
2 Interrogat ſe ergo
3 vnuſquiſq;, ſi verba
4 Dei aure cordis per-
5 cepit, & intelliget
vnde ſit. Nam ſunt
6 nonnulli qui præce- † 2. q. 7. teſtes. §. ecce. De her. cum ex iniuncto
7 pta Dei nec aure cor
8 poris percipere di-
9 gnantur. Et ſunt nõ-
10 nulli qui hæc quidẽ
11 corporis aure perci-
12 piunt, ſed nullo ea
13 mentis deſiderio cõ E
14 plectuntur. Et ſunt
nonnulli q libenter
15 verba Dei ſuſcipiũt,
16 ita vt ẽt in fletib. cõ-
pungantur, ſed poſt lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt: Hi pfecto verba Dei nõ audiunt,quia hæc exercere in opere cõtẽnũt.

h *Samaritanus es tu.* ✱ Theophyl. Samaritanũ dicebãt illum tanquã ritus Hebraicos diſſoluentem, vtpote Sabbati. Samaritani.n.non perfecte iudaizabant. Ex hoc vero ꝙ eorum cogitationes reuelabat, dæmonium eum habere ſuſpicabantur. In hunc locum. F

i *Nonne,&c.* Quia conuicti ſunt non eſſe filii Abrahæ vel Dei,ſed diaboli,ingerũt cõuicia,quia nõ poterãt reſiſtere.

g Qui   *Honorifico.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vultis facere. *Quod probat conſequenter conditiones diaboli explicans,& poſtea ad eos applicans: Vnam conditionem diaboli tangit dicens.*
2 Ille homicida erat. *Homo.n. in ſpecie humana reponitur per animã,& ideo ille magis proprie eſt homicida, qui animã interfecit per peccatum mortale,quã ille qui interfecit corpus per quod homo conuenit cum brutis. Hoc autem facit diabolus, & fecit a principio mundi,quia per ſuggeſtionem eius primum peccatum hominis contingit, & in hoc officio continue perſeuerauit,& aliam conditionẽ eius tangit cum ſubdit.*
3 Et in veritate non ſtetit. *Id eſt,in debita obedientia ad Deũ. Res.n. dicuntur veræ,in quantum conformantur veritati primæ, a qua veritate prima deuiauit diabolus per peccatum ſuperbiæ. Tertiam conditionem tangit dicens.*
4 Cum loquitur mendacium,ex proprijs loquitur. *Id eſt ex habitu malo,in quo eſt obſtinatus. Et ſubditur cauſa.*
5 Quia mendax eſt & pater eius. *Id eſt,ipſius mendacij. ille.n. dicitur mendax,non tamen pater mendacij,qui mendacia ab aliis inuenta ſolum refert,ſed mendax eſt & pater mendacii,qui non ſolum refert mẽdacia,ſed etiã ea fingit. Et propter hoc diabolus dicitur pater mendacii,quia primũ mẽdacium adinuenit. cum dixit mulier Gẽ. 3.* Nequaquam moriemini,&c. *Conſequenter iſtas cõditiones applicat Saluator ad Iudæos,dicens.*
6 Ego aũt ſi veritatem dico,nõ creditis mihi. *Q.d. Per hoc apparet,quod proprietas veſtra eſt,recipere falſa & mendacia,& nõ vera. Sed quia poſſent dicere: Quod non credimus tibi,hoc nõ eſt pro defectum veritatis, ſed propter malitiam tuã,quia malus homo es, ideo ſubdit hoc remouens.*
7 Quis ex vobis arguet me de peccato. *Q.d. Si habetis aliq. peccatum quod poſſitis ſuper me oſtendere,paratus ſum audire, & me rationabiliter purgare & ideo cum hoc non poſſitis facere.*
8 Si veritatem dico. *Si pro quia.*
9 Quare vos non creditis mihi, *Et ſubdit cauſam dicens.*

10 Qui

10 Qui ex Deo eſt,verba Dei audit. *Quia quilibet audit doctrinã ad quam affectatus eſt. quia eſt ſibi connaturalis,& ideo cõcludit*
11 Propterea vos nõ audi. *Id eſt, recipitis verba Dei ex ore meo*
12 Quia ex Deo non eſtis. *Et per conſequens ſequitur, quod ſitis ex diabolo,non per creationem,ſed per imitationem.*
13 Reſponderũt ergo Iudæi. *Oſtenſo patre eorum, ponitur eorũ iniurioſa reſponſio. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur prædicta reſponſio,ſecundo ipſius reſponſionis manſueta declinatio. ibi:* Reſpondit Ieſus. *Circa primum ſciẽdum,quod modus hominum qui neſciunt rationabiliter reſpondere,eſt ad conuitia ſe cõuertere, & ideo Iudæi non habentes quod Chriſto rationabiliter reſponderent,ad cõuitia ſe conuerterunt dicentes.* Diuiſio.
14 Nonne benedicimus nos,quia Samaritanus es tu. *Licet.n. Chriſtus eſſet genere Iudæus & non Samaritanus, tamen vocant eum Samaritanum duplici de cauſa. Vna eſt,quia ſupra dictũ eſt c.4. quamuis Samaritani eſſent gentiles, tamen legẽ in parte ſeruabãt ideo erat vulgare apud Iudæos,quod ille qui in parte legẽ ſeruabat, & in parte legem ſoluebat,vocabatur Samaritanus, quamuis eſſet Iudæus,propter ſimilitudinem ad Samaritanos. Sicut apud Chriſtianos aliquis dicitur Iudæus vel Saracenus,qui ritum Catholicæ fidei in parte ſoluens Iudæis & Saracenis quãtũ ad aliquid aſſimilatur,alia cauſa eſt quia Samaritani erãt multum infeſti Iudæis & odibiles eis vt ſupra dictum eſt 4.c. & ideo vulgare erat apud Iudæos, ꝙ homines malos & eis odibiles vocabãt Samaritanos,quamuis eſſent Iudæi. Talis autem erat Chriſtus ſecundum reputationem eorum, ideo vocabant eum Samaritanum.* Quare Iudæi nominant Chriſtũ Samaritanum.
15 Et dæmonium hẽs. *Hoc.n. iudicabant de Chriſto propter mirabilia quæ faciebat,& magicis artibus imputabãt,& quia ſecreta eorum frequenter dicebat, & quia aliquãdo quædã alta & ſubtilia loquebatur quæ non intelligebant,propter quod eum arrepticium dicebãt,ſicut & de Saul dicitur 1.Reg.18.c.* quòd arreptus a dæmonio prophetizabat in aula ſua.
16 Reſpõdit Ieſus. *Hic ponitur ipſius Chriſti manſueta declinatio,quia cum malediceretur,non maledicebat,vt habetur 1. Pet. 2. d,ideo manſuete iniuriam declinat dicens.*

✱ Ego

MORALITER.

† 4 *Cum loquitur mendacium,ex proprijs loquitur quia mẽdax eſt, & pater eius.* Ideſt inuentor mendacij. Ex quo patet,ꝙ mendax in loquendo,& mendacia fingendo,proprietatem diaboli aſſumit male viuendo.

A a *Honorifico.* Non me (ne arrogãns vobis videar) facio ꝙ debeo, ſed vos nõ facitis quod debetis, qui nõ honoraſtis me, quem ſi cognoſceretis, ſicut ego honorifico patrem, ſic vos me honoraretis.

b *Ego autem.* Audito cõuicio, dæmoniũ habes, e contra de gloria ſua hoc ſolũ dicit: Honorifico patrem, omnia tribuẽdo ei, & ego nõ quæro gloriã meam vt homines, qui illatis contumelijs aliquid reddunt, ſed patri reſeruo, & eſt qui quę. & iudi.

† inhonoratis.

B c *Eſt qui quæ.* Duæ ſunt tẽtationes Vna ꝓbationis. De qua: *Tentat vos Deus.* Alia deceptionis: De qua *Deus intentator malorum eſt.* Sic & duo timores, vnus quem charitas foras mittit. Alter qui permanet in ſæculũ ſæculi. Sic & duo iudicia. Vnũ dãnationis, quo non iudicat pater, ſed oẽ C iudicium dedit filio. Alterũ diſcretionis, vñ: *Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam.* Secundum hoc dicitur: Eſt pater q̃ quęrat gloriam meam, & diſcernat a gloria veſtra, quia vos ſecundum ſæculum gloriamini, ego non, ſed ea gloria quã habui apud patrem antequam mundus eſſet, quæ eſt ab humana inflatione diſcreta.

Deuter. 13.b. Iac. 1.b. 1. Io. 4.d

Sup. 5.d Pſa. 42.a

d *Amen,* *amen dico vobis.* Non ego, ſed pater quærit meam, ego autem dico, ſi vos dicitis, dæmonium ego vos ad voco. Hinc diſcat homo læſus, non malu[m], bonum reddere.

e *Non vidit.* Quod dicitur, videbit vel guſtabit, nih[il] eſt quã expe[...]

f *Nunc cogn[oſcimus].* Sicut accepta [...] melia bonus [...] lior, ita malus [...] neficio peior.

g *Quem teip[ſum facis].* Secũdũ illos [...] bat, filiũ Dei, [...] ſibi, quaſi no[n] [...] ſed non facie[...] mo vere erat [...] Apoſtolus: N[...] nam arbitra[...] ciẽs ſe æqual[...] Ideo non qui[...] quẽ teipſum [...]

✻ Beda. [Quem te]*ipſum facis?* h[...] cuius meriti, [...] dignitatis vi[...] Abrahã tam[...] tuus erat co[...] anima autem [...]bat. Maior autem eſt mors animę in ęternum victu[...] corporis quod quandoque moritur.

✻ Origenes. Cœcutientium fuit hæc probra[...] niam non ſe fecit Ieſus, id quod eſt, ſed ex patre rec[...]

h *Reſpondit Ieſus.* Contra hoc quod dicunt: *Quem* [...] refert gloriam ſuam ad patrem, de quo eſt quod D[...]

☞ a I[...]

Hoc ſolum de gloria ſua. — a Honorem ei debitum exhibendo.

a Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum

a Per iſta opprobria — b Sicut ſimulatores, qui volunt videri quod non ſunt.

b & vos † inhonoraſtis me. Ego autem non quæro gloriam

Pater. — a Diſcernit pater a gloria hominum gloriam filii, quem vnxit præ participibus ſuis.

c d meam. Eſt qui quærat & iudicet. Amen, amen dico vobis, ſi

a Veram, ſed Iudæi vere mortui non intelligentes eam, putant dici, nunquam morietur, & tacentes dicunt Abraham mortuum eſſe.

quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æ-

e f ternum. Dixerunt ergo ei Iudęi: Nunc cognoſcimus quia

a Prouocant vt aliquid diceret contra Abraham. — b Sed non illa morte, qua dominus dicit.

dæmonium habes. Abraham mortuus eſt, & prophetæ, & tu

dicis, ſi quis ſermonẽ meum ſeruauerit, nõ guſtabit mortem

a Cuius ſermone tu dicis non mori.

in ęternum. Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui

a Vt dicas ſermone tuo non mori cum ſcias illos mortuos.

mortuus eſt? & prophetæ mortui ſunt. Quem teipſum facis?

g Tantum.

h Reſpõdit Ieſus: Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego dæmonium nõ habeo. *Quod patet, quia dæmones expellabat: Nec doctrinam malã habebat, ſed ſanctiſſimã, vt patet intuenti. Si.n. aliquis homo in nulla lege imbutus videret Chriſti doctrinã, ſtatim ex ſola ratione naturali iudicaret eã mundiſſimã & honeſtiſſimã reſpectu cuiuſcunque alterius doctrinæ. Similiter miracula Chriſti nõ fiebant virtute dæmonis, quod patet ex hoc quod faciebat multa non ſolum virtutem dæmonis, ſed virtutem cuiuſcunq; creaturæ tranſcendentia, ſicut eſt ſuſcitatio mortuorum, illuminatio cæcorum, & illuſtratio ſubita hominum ſimplicium, & cõſimilia. Ex hoc patet quod fiebant virtute diuina, ideo ſequitur.*

2 Sed honorifico patrem meum. *Declarando eius virtutem in miraculis*

3 Et vos inhonoraſtis me *Attribuendo dæmoni quod virtuti diuinæ deberet attribui. Et ne poſſent dicere, quod talia diceret ad iactantiam. ſubdit*

4 Ego autem non quæro gloriam meam.

Quæſtio *Sed quæritur hic, cum Chriſtus quæreret gloriã Dei patris, & eadem ſit gloria patris & filii, quomodo poteſt dicere:* Ego autẽ non quęro gloria meam? *Dicendum, quod dirigit verbum ad intẽtionem eorum quibus loquebatur, qui reputabant eum quærere honorẽ mundanum, & eſt ſenſus. Ego autem non quæro gloriam meam, q.d. Ego non quæro gloriam meã ab honore Dei patris deuiantem, ſicut vos creditis.*

5 Eſt qui quærat, & iudicet. *Q.d. Illi qui quærunt gloriã mũdi poſſunt manifeſte iudicare & perpendere per facta mea, ꝙ ego talia nõ quæro, quia vita Chriſti in paupertate & abiectione exiſtẽs glorię mũdanæ erat cõtraria. Aliter exponitur.* Ego aũt non quæro gloriam meam. *id eſt, exaltationem meã pro nunc, quia ante paſſionem Chriſtus quærebat abiectionem.* Eſt qui quær. *Scilicet Deus pater, qui poſt humiliationem in cruce exaltauit eum. & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt dicitur Philip. 2.b.*

6 Et iudicet. *Scilicet Deus pater de illis qui me inhonorant, vindictam faciendo de ipſis. Quod factum eſt, quando in vindicta mortis Chriſti, deſtructa eſt ciuitas & templum. & populus occiſus eſt & captiuatus per Romanos.*

7 Amen, amen dico vobis. *Hic probat tertiũ ſupra poſitũ, ſcilicet quod ſequens Chriſtũ lumen habeat vitæ: Et diuiditur in duas,* Diuiſio. *quia primo ponitur Chriſti probatio. Secundo Iudæorum obiectio. ibi* Dixerunt ergo. *In prima parte dicitur ſic:* Amen, amẽ dico vobis. *id eſt fideliter. Et duplicatur ad maiorem affirmationem.*

8 Si quis ſermonẽ meũ ſeruauerit mortẽ non vi[debit in] æternũ. *Cuius ratio eſt, quia ſemen eſt verbum Dei, vt habe[tur] L[uc.] 8.b. inquãtum vita æterna in verbo Dei conſiſtit, ſicut in qu[odam prin]cipio ſeminali, quia finaliter producit vitam beatã ſicut vi[r]te ſe[minis producitur fructus. Et ideo ſicut ille qui ſeruat ſemẽ [...] ptione peruenit ad fructum, ſic ſeruãs verbum diuinum per[uen]it a[d] beatitudinis ſtatum, quæ beatitudo deſignatur cum dicitur.*

9 Mortẽ non videbit. *Vita.n. beata in viſione & frui[tio]ne c[on]ſiſtit, & ideo per excluſionẽ mortis gehennæ, quæ huic viſio[ni] oppo[]nitur, cõſequutio beatitudinis intelligitur, & ſic patet qu[od] ſupra fuit propoſitum, ſcilicet quod ſequens Chriſtum habet lume[n vitæ], quia ſequela Chriſti in obſeruatione verbi eius conſiſtit.*

10 Dixerunt ergo ei Iudæi. *Hic ponitur Iudæorum obi[ectio in] contrarium. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur dicta o[bie]ctio, ſecundo Chriſti reſponſio, ibi;* Reſpondit Ieſus. *Obiectio a[utem eo]rum incipit a conuicio, quia ſicut homines irrationabiles & [tu]rbati ſtatim. dixerunt.*

11 Nunc cognoſcimus qa dæmoniũ hẽs. *Q.d. Prim[o] opinabamur te habere dæmonium. ſed modo ſumus certi, qui[a] quod nulla falſitas a Deo eſt, ſed a diabolo, qui eſt pater men[da]cii, [vt] tu dixiſti, verbum autem tuum eſt apertum mendacium. [...] probationem inducunt.*

12 Abrahã mortuus eſt & prophetæ, &c. *Qui tame[n] ſermonem Dei ſeruauerunt, qui eſt maioris virtutis quam ſit ſer[mo] tuus, & ideo patet falſum quod tu dicis.*

13 Si quis ſermonẽ meum ſeruauerit nõ guſtabit [m]ortẽ in æternũ. *Ex quo patet, quod decipiebantur in æquiuoc[atione, e]x quo Chriſtus dicebat de morte ſpirituali, ipſi autem acceperunt [de] morte corporali, & ideo quærunt deriſorie duo. Primum eſt.*

14 Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham. *Q.d. Nõ. Secundum eſt.*

15 Quem teipſum facis? *Q.d. manifeſte patet, quod ad [glo]riam vanam de te falſa dicis.*

16 Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, & p[ri]mo a[d] ſecundum, ſecundo ad primum, ibi:* Abrahã. *Et quia in vltim[o] quæſito imponebatur ei quærere vanã gloriam ideo hoc excludi[t di]cens.* Si ego glorifico me ipſum. *Id eſt, ſi ego quæro gloriã m[ea]m præter regulam veritatis diuinæ, vt vos mihi imponitis.*

17 Gloria mea nihil eſt. *Id eſt, falſa, quia falſum eſt nõ[...]s, vel nihil, ſed non eſt ita, quia gloria mea eſt a Deo patre, a qu[o n]ullum falſum poteſt eſſe, & hoc eſt quod dicitur hic.*

✻ E[...] pate[...]

t pa.me. Aperte dicit patrem ſuum eſſe Deum, qui an[…]atus eſt iudæis, non recentem Deum vobis annun[…]d illum de cuius cognitione ſoletis gloriari.

ui glori. Vox patris glorificat filium in baptiſmo, in […]e, & in alijs huiuſmodi.

non co. Non cognoſtis ſpũaliter, p terrenis ſer[…] Ecce videt ap[…] ſibi reſiſtere, […]men non de[…]e eis prędicare.

ſi dixero, & c. […] hoc arrogans […]tur gloriari, ad[…] ſi dixero. Arro[…]tiſic caueatur vt […]s nõ relinquat.

CHRYSOST. […] vos dicentes […]um mentimi[…] & ego, ſi dixe[…] neſcire.

[A]braham Credẽs […]uit ſperando, […]eret intelligen[…]ũ myſterium.

[Ex]ultauit. ✲ AV[…]. Non timuit, […]ultauit, vt videret, credens vtiq; exultauit ſperando […]eret intelligendo Diem meum. Incertum aũt poteſt […]rum dixerit temporalem diem domini, quo erat vẽ[…] in carne, an diem domini, qui neſcit ortum neſcit occaſum. Sed ego nõ dubito patrem Abraham totum ſciſſe. Ait.n. ſeruo ſuo quem mittebat, pone manum ſub femore meo & iura mihi per Deum cœli. Ergo quæ fuit illa iuratio, niſi quia ſignificabatur de genere Abrahæ venturũ in carne Deum cœli? D

a Eſt pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quia
a Non idola. b Quia ſi cognouiſſent, filium eius recepiſſent.

b Deus † noſter eſt & non cognouiſtis eum. † Ego autem no-
Cum ſciam. Qui dicitis vos ſcire & neſcitis.

c ui eum, & ſi dixero quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis
a Sermonem patris vt filius loquebatur & ipſe erat verbum patris qui hominibus loquebatur. Autem.

d mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo. Abraham
a Non timuit, quia in eo charitas. b Non quia vidit.

e pater veſter exultauit, vt videret diem meum. Vidit & gaui-
a Iudæi in ſolam ætatem carnis penſantes, non diuinam naturam.

f ſus eſt. Dixerunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta annos
a Ab intuitu carnis ad diuinitatem trahens

nondum habes, & Abraham vidiſti? Dixit ei Ieſus, Amen
a Non dicit eſſe ſed fieret quia creatura. b Non dicit factus, ſed ſum quia creator.

amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego ſum. † Tule-
a Quia putant hoc eſſe blaſphemiam. b Ipſi duri vt lapides. c Vt homo humilis.

runt ergo lapides vt iacerent in eum. † Ieſus autem abſcon-
a Quia commendenda erat patientia, non exercenda potentia.
b Et ſic a duris eorum cordibus fugit.

g dit ſe, & exiuit de templo*.

✲ GREGORIVS. Tunc diem domini Abraham vidit, cũ in figura ſummæ trinitatis tres angelos hoſpicio ſuſcepit. Ho. 18.ĩ euãgelia † Supra 7.d.

✲ CHRYSOST. Vel diẽ ſuum dicit diẽ crucis quẽ Abrahã in oblatione arietis, & Iſaac pfigurauit, p hoc oſtendens quod nõ inuitus ad paſſionem venit, & oſtendens eos eſſe alienos ab Abrahã ſi in quo b. ille exultauit, ſi dolent. Ho. 54.ĩ Io. to. 3. E

f *Diẽ me.* AVG. Incertum eſt an diem tpalem quo erat vẽturus in carne, diẽ æternitatis. Sed utrũque Abraham uidit vnde ineffabile gaudium illi fuit. Quanti enim eſt videre verbum apud patrem & quod ipſum caro factum eſt? † 7. q. 2. c. aduerſitas §. vn de Auguſtin. 23. q. 3. c. 1. F

g *Et exiuit.* Exiens de templo, i. de figuris Iudæorum, videamus quid fecerit in templo gentium. Supra 1.b

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA

1 […]t pater meus qui glorificat. *Per miraculorum operationẽ […]ea glorificabit per reſurrectionis & aſcenſionis gloriam.*

2 […]uem vos dicitis quia Deus noſter eſt. *Per operum imi[…]m. Sed doc eſt falſum quod probat di.*

3 […] non cog. eum. *Per fidem formatam, in qua conſiſtit Dei fi[…]ter adoptionem.*

4 […]gó autem no. eum. *Sicut eius filius naturalis, habens ean[…]dem […]entiam cum ipſo.*

5 […]t ſi di. & c. ſi. vo. men. *Sicut eſtis mẽdaces aſſerendo vos eũ cog[…]cere, cum tamen nõ eum cognoſcatis, ita eſſem mendax ſi aſſe[…]rere me eum ignorare, cum inquantum Deus habeã notitiã eandẽ cum, & inquantum homo eum clare videam, & ideo ſubdit.*

6 […]ed ſcio eum. *Scilicet prædicto modo.*

7 […] *Hoc addit quia vera cognitio per opera demonſtratur in […]on enim opere malo eſt aliqua ignorantia propter quod dicit Phi[…]lo[ſop]hus 3. Eth. Omnis malus eſt ignorans.*

8 […]brahã. *Hic reſpondetur ad primũ. Quæſierãt. n. primo deriſo[…]rie ipſe eſſet maior quã Abrahã, & reſpõdit quod ſic, di.* Abrahã pa. ex. vt vi. diẽ me. *Quia Abraham deſiderauit cognoſcere tẽ[…]pus […]uentus Chriſti, quod eſt videre Chriſtum in ſpiritu. Et ſic pa[…]r[et qu]od eſt maior Abrahã propter hoc enim cognitionem hanc deſi[…]derat quia ab ipſo omnium gentium redemptionem expectabat.*

9 […]idit & ga. *Quando dictum eſt ei. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ, Gene 22.d. Et quando in figura trium angelorũ ſibi […]parentium cognouit trinitatis myſterium Gene. 18.a. & in oblatio[ne] Iſaac propter quod locus ilic dictus eſt dñs videt vt habetur Gen. […]2.c. quia dñs fecit videre Abraham occultum Chriſti myſterium […]ed contra hoc dictum Chriſti veraciſſimũ arguunt dicentes.*

10 […]uinquaginta. an. *Quaſi dicat hoc eſt impoſſibile, quia a mor[te]*

11 *A[br]ahæ vſque ad tẽpus Chriſti fluxerũt anni circiter duo milia. Sole[…]uari. Cũ Chriſtũ nõ haberet vltra. 33. annos, quomodo Iudæi. aſſumpſerunt tantam ſuperfluitatem, dicendo. Quinquaginta annos, & c. Dicendũ quod propter labores & ieiunia videbatur longe maioris ætatis quam eſſet vel ſecundum alios propter reuerentiam anni quinquageſimi, qui erat iubileus, Iudæi per ipſum cõputabant & eſt ſenſus.* Quinquagin. an. *Quaſi dicat non vixiſti adhuc vnum iubilium, & Abraham vidiſti? Ex modo loquendi apparet eorum falſitas & calumnia, quia Chriſtus non dixit, vidi Abrahã, ſicut ipſi re petierunt, ſed e contrario, quod Abrahã viderat ipſum. Tamen eorũ obiectio procedebat ex hoc, quod ſolum in eo naturã humanam conſiderabant ideo oſtendit ſe naturam diuinam habere di.*

11 Amen. a. & c. ego ſum. *Vbi oſtendit eius æternitas, coniũgẽdo verbum præſentis tẽpus, ego ſum, cum verbo præteriti tẽporis antequam fieret, quia æternitas aſſiſtit omni tempori. Et quia Iudæi neſciebant verbis eius contradicere rationabiliter loquẽdo, ideo cõtradixerunt corporaliter perſequendo, ideo ſubditur.*

12 Tule. er. la. vt ia. in eũ. *Sicut in blaſphemum. Et patet manifeſte, quod non mouebantur amore iuſtitiæ, ſed liuore inuidiæ, quia in lapidatione blaſphemi requiritur debitus proceſſus per accuſationẽ coram iudice & teſtium diſpoſitionem, & iudicis ſententiam & tũc ſequitur lapidatio extra ciuitatem, vt habetur Leui. 24.c. Ipſi autẽ volebant eum lapidare omiſſo proceſſu prædicto & cum hoc loco ſacro quod erat illicitum etiã de conuicto, propter quod Ioiada põtifex fecit Athaliam trahi extra ſepta templi, antequam occideretur, vt habetur 4. Re. 11. c.*

13 Ieſus au. ab. *Non occultando retro parietem, vel aliquid huiuſmodi, ſed virtute diuinitatis ſe reddendo eis inuiſibilem, & in hoc nobis exemplum patientiæ dedit, & fidelibus ſuis materiam conſolationis qui aliquando ſe abſconſuri erant.*

14 Et exiuit de templo: *Per mediũ illorum inuiſibiliter pergens ſicut dicitur de illis qui voluerunt eum præcipitare, Luc. 4.e. Ieſus autem tranſiens per medium illorum ibat tamen a ſuis diſcipulis videbatur, quia ſequuti ſunt eum, & c.*

✲ NICO.

MORALITER.

12 *[T]ulerunt ergo lapides.* BEDA. Myſtice autem quot malas cogitationes quis aſſumit, quaſi tot lapides in Ieſum mittit a[…] deinde quantum ad ſe pertinet, ſi ad deliberationem […] Ieſum extinguit.

13 *Ieſus autem abſcondit.* Quid autem abſcondẽdo ſe dominus ſignificat niſi ut quod eis ipſa ueritas abſconditur qui eius uerba ſequi contemnuntur. Eam quippe quã non inuenit humilem ueritas ſurgit mentẽ. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur niſi cum etiã reſiſtere poſſumus, iram ſuperbientium humiliter declinemus? Hæc Beda.

CAPVT IX.

A a **E**T præte. Non ſtans in via peccatorum ſed ſecus viam noſtre mortalitatis.

b *Cæcum.* Cæcus, ſignificat humanũ genus, in quo cæcitas naturalis, quia peccante primo hoĩe, vitium propter naturam inoleuit, vnde ſecundum mentem omnis homo cæcus natus eſt.

Ho.55.i Io.to.3. ✲ CHRYSOSTOMVS. Conſiderandum quod egrediens de templo ſtudioſe venit ad opus B ſui manifeſtatiuum ipſe enim vidit, non cæcus ad eum acceſſit.

c *Neque hic pec. ne.* Peccauerunt quidẽ ſed non illo peccato factum eſt, vt cæcus naſceretur, ſed hæc eſt cauſa, vt maniſe. ope. Dei in il.

Ho.55.i Io.to.3. ✲ CHRYSOST. Venerunt (apoſtoli) ad hãc interrogationem, quia prius ſupra paralyticum curans dixit. Ecce ſanus C factus es, non vltra pecces. Illi igitur cogitantes qa propter pecccata fuerat ille paralyſi reſolutus, quærunt de iſto. Si Ioan.5. hic peccauit, quod non eſt dicere, a natiuitate enim cęcus eſt. Aut parentes eius, ſed neque hoc, filius enim pro patre non ſuſtinet pœnam, ideo ait: Neque hic neque, &c.

Tra.44.i Io.to.9. ✲ AVGVSTINVS. Nunquid vel ipſe ſine originali peccato natus erat, vel viuendo nihil addiderat. Hẽbant ergo tũ ipſe & parẽtes eius, ſed non ipſo peccato cęcus natu

d *Sed vt manifeſtentur.* Vt eum illuminãdo & per eu in cæcitate humani generis facturus ſit ſignificando, Dei manifeſtetur vnde ſubdit. Me oportet, operari.

✲ CHRYSOSTOMVS. Nun iſte iniuſte paſſu Sed ego eum ficium accepiſ co per cæcita per hanc enim terioribus re oculis. Qui ve nõ ente ad eſſe deduxit poteſt habebat abſque ria, & ita eum tere. Dicunt a quidam quon Vt, hic nõ eſt c tiuum, ſed ſign euentum, ſicut lud. *Lex ſubintra abundaret delicti* & hoc ɔſequt eſt, vt dominu los clauſos ape

CAPVT IX.

a Id eſt, miſertus eſt.

ET præteriens Ieſus vidit hominem cæcum
a a natiuitate, & interrogauerunt eum di- 1
b a Magiſtrum appellant quia ſcire deſiderant. 2
diſcipli eius. * Rãbbi, quis peccauit? hic 3
aut parentes eius, vt cæcus naſceretur? 4
c Reſpondit Ieſus. Neque hic peccauit, neque parentes eius, 5
a Enim. b Tradi at illuminare cæcos.
d ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo. Mẽ oportet 6 7
a Quia filius dei ille ipſe de nullo vnde gloriam dat illi. b Ecce ille miſſu, in quo cæcus oculos laui. c Id eſt dum ſum in mundo. d Quare dum dies eſt. Quia.
operari opera eius, qui miſit me, donec dies eſt. Ve- 8 9
a Id eſt perſecutio apoſtolorum, vel perſecutio Antichriſti.
e nit nox quando nemo poteſt operari. † Quandiu ſum in mun 10 11
a Ecce quia eſt dies in eo cæcus lauat oculos & videt diem. Moneos bonos, & terrens malos.
do, lux ſum mundi: Hæc cum dixiſſet, expuit in terram 12

& alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, demonſtrauit virtutem.

e *Quamdiu ſum in mundo.* Non ſolum tunc Chriſtus h erat in mundo, ſed & ſemper vſq; ad cõſumationem li per fidem eſt cum electis, & eſt tempus operandi. N la eſt infernalis, in qua nulli licet operari, vt nec arder uiti licuit, ſed tantum eſt tempus recipiendi.

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT. IX.

* **E**T præteriens Ieſus. *Poſtquam Chriſtus oſtẽdit ſe habere virtutem illuminatiuam verbo, hic conſequenter hoc oſtẽdit ſenſibili ſigno Et diuiditur in tres, quia primo ponitur quadã miraculi præfatio, ſecundo miraculi operatio, ibi:* Et cum dixiſſet: *tertio miraculi facti examinatio, ibi:* Itaque vicini. *Præcedẽtia miraculum ſunt duo. Secundum ponitur, ibi:* Reſpondit Ieſus. *Primum quod fuit præcedens ipſum miraculum, & eius occaſio, fuit diſcipulorum interrogatio de cæco nota, & hoc eſt quod dicitur.* (Diuiſio.)

1 Et præteriẽs Ieſus. *in exitu templi de quo dictũ eſt in fine præcedentis cap.*

2 Vidit hominem cęcum à natiuitate, & interrogauerũt eum diſcipuli eius. *Quia ibi ſedebat mendicans elemoſynã ab ingredientibus templũ & diligenter intuitus eſt eũ Ieſus, vt dicit Chriſoſtomus quaſi vellet aliquid agere circa eum, & ideo diſcipuli moti ſunt ad quærendum de cauſa cæcitatis eius dicentes.*

3 Rabbi, qs paccauit? hic aut parẽtes eius, vt cæcus naſceretur. *Ex hoc enim quod ſupra dominus ſanando languidum dixerat Iam amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat. oſtendens quod peccatum fuerat cauſa illius lãguoris, vt ibi dictum fuit, iõ apoſtoli conſimiliter crediderunt de iſto cæco nato, quod peccatũ ipſius vel parentum eſſent cauſa huius cæcitatis.* (Sup. 5.c.)

4 Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur ſecundum præambulum ad miraculum, ſcilicet Chriſti reſponſio ex quo oſtenditur quod cæcitas cõtigit, vt virtus diuina in eius ſanatione declararetur et hoc eſt quod dicitur.*

5 Neque hic peccauit neque parẽtes eius. *Vt cæcus naſceretur. Non negat ſimpliciter ipſum peccaſſe vel parentes eius, ſed ſolũ ad illud de quo interrogatur, quaſi dicat nec peccato ꝓprio cæcus natus eſt quia ante natiuitatem peccare non potuit. In quo apparet quæſtio apoſtolorum ridiculoſa quantum ad hanc partẽ. Nec mirum quia adhuc rudes erãt ante receptionẽ ſpiritusſancti. Neque to parentum cõtigit. Licet .n. parentes pro peccatis ſuis aliqu niantur in filijs monſtruoſis, inquantum talia mõſtra ex diuin tia naſcuntur, tamen frequentius ſit ſine peccato ſcilicet prop diſpoſitionem materiæ, vel debilitatẽ virtutis quæ eſt in ſemi rumtamen quamuis talia ſint a caſu reſpectu naturæ, creatæ, ſ men ordinata reſpectu diuinæ prouidentiæ, & aliquando ordin ad declarationem diuinæ virtutis in operibus miraculoſis, et ſi de iſto ideo ſequitur.*

6 Sed vt manifeſtentur opera Dei in illo. *In eius mira il luminatione, unde ſubditur.*

7 Me oportet operari. *Iſtud non importat coactionem vol tis in Chriſto, ſed immobilitatem eius a diuina ordinatione.*

8 Opera eiusqui miſit me. *Scilicet patris hoc dixit quia cula illa faciebat virtute diuina, & humanitas Chriſti opera inſtrumentaliter.*

9 Donec dies eſt. *Id eſt, quandiu ſum præſentialiter ſuper in humanitate aſſumpta. Sicut .n. præſentia ſolis ſuper terram diem ſic præſentia Chriſti qui eſt ſol iuſtitiæ, in humanitate pta facit quandã diem gratiæ ſpiritualem quæ dies durauit a ſti natiuitate vſque ad eius aſcenſionem, licet poſtea remanſe biſcum ſacramentaliter vſque ad mundi finem & tunc.*

10 Venit nox quando nemo Poteſt operari. *Quia p dicium nullus poterit mereri, vel a culpa ad gratiam reuerti.*

11 Quandiu ſum in mundo lux ſum mundi. *Ipſum d na miraculis illuſtrando.*

12 Hæc cum dixiſſet. *Hic conſequenter ponitur miraculi tio in qua duo exprimuntur quæ in miraculis diuinis requir ſcilicet Dei potentia operans, & ſanati fides, & obedientia nens, & hoc eſt quod dicitur.* Hæc cum dixiſſet expuit in t *lina enim fluit à capite, et ideo per hanc expuitionem oſtendit virtus ſanatiua quodammodo erat ab eius humanitate inqu eſt organum diuinitatis, propter hoc dicitur Luc.6.c. Virtus exibat, & ſanabat omnes.*

✲

MORALITER.

1 *Et præteriens Ieſus:* MYSTICE. Cecus naſcitur omnis † habens peccatum originale, quia priuatus eſt Dei viſione. Hanc autem priuationem nõ facit eius actuale peccatum quod adhuc non hẽt, nec etiam parentum ſuorum immediatorum, ideo ſubditur.

5 *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Vt cæcus naſ

6 *Sed vt manifeſtetur. opera Dei in illo.* Sic enim perm eſt naſci iſte cæcus, vt illuminaretur Chriſti miracul ſimiliter emundatio peccati originalis eſt opus diuin tutis, cuius modus ſignificatur cum dicitur.

a *Et fecit lutum.* Sicut primū hoīem de limo terræ formauit, ita per idem genus luti genus humanum reformauit. De ſaliua lutum fecit, quia verbum caro factū eſt. Saliua eſt ſapiētia q̄ ex ore altiſſimi ꝓdijt. Terra, eſt caro Chriſti. *Vnxit oculos.* Ideſt, cathecuminū fecit, q credit verbū carnem factum. Vnctus nondū videt, ſed mittitur vt lauet, id eſt, baptizetur in miſſo, id eſt, in Chriſto, propter q̄ nomen piſcinæ interpretatur. Baptizatus in peccatis lumen recepit.

b *Vade & laua in natatoria Siloe, quod interpretatur miſ. &c.* Siloe fons eſt ad radicem montis Sion, qui non iugibus aquis, ſed incertis horis ebullit per concaua terrarum, vbi cæcus ſpreta facie lumen recepit, quia cæcitas Iudæorum vel quorumcumque infidelium non poteſt ſanari niſi doctrina aquæ Chriſti, quæ ſine ſtrepitu & clamore verborum leniter fluit vnde Iſa. *Aquæ Siloe quæ vadunt cum ſilentio.*

multi.n.lauātes ibi oculos, nullo tali beneficio ſunt periti. Et iterum vt diſcas cæci fidem, qui non contradixit, neque cogitauit apud ſemetipſum: Lutum ſolet magis excæcare, multoties laui in Sileo, & in nullo ſum adiutus, ſed ſimpliciter obediuit, & venit videns.

D

a Ecce collyrium quo vngitur genus humanum. Nondum intus.

a &fecit lutum ex ſputo, & † liniuit lutum ſuper oculos † e-

a Id eſt, in piſcina quæ dicitur Siloe.

b ius, & dixit ei. Vade, & laua in natatoria Siloe, quod inter-

pretator miſſus. Abiit ergo, & lauit, & venit videns. Itaque

c vicini & qui viderant eum prius, quia † mendicus erat, dice-

bant. Nonne hic eſt qui ſedebat & mendicabat? Alii dice-

a Q[illegible] apeṙti ſunt ocu[illegible] vultum mutauerant.

bant, quia hic eſt. Alii autem nequaquam, ſed ſimilis eſt eius.

a [illegible]

Ille vero dicebat, quia ego ſum. Dicebant ergo ei. Quomo-

Vid[illegible] euangel[illegible] gratiam.

do aperti ſunt tibi oculi? Reſpondit* Ille ho no qui dicitur

Ieſus, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi. Vade

ad natatoriam Siloe, & laua. † Et abij & laui, & video Et di-

a Q[illegible] non habeba[illegible] corde quod ipſe in facie.

xerunt ei: Vbi eſt ille? Ait, neſcio. Adducunt ad phariſæos

eum qui* cæcus fuerat. Erat autem ſabbatum, quando lutum

fecit Ieſus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interroga-

a Vt [illegible] quæ prædicat.

bant eum Phariſæi quomodo † vidiſſet. Ille autem dixit eis:

Lutum poſuit mihi ſuper oculos, & laui, & video. Dice-

a N[illegible] omnes, [illegible] iam quidam inungebantur iſti nec uidentes, oeci uncti.

d bant ergo ex Phariſæis quidam. Non eſt hic homo a Deo,

c *Et venit videns Itaque vicini & qui viderant eum prius, quia*
1
2 *mendicus erat. dic. &c.*
3 Quæritur quomodo
4 iſtum ſine fide ſana-
5 uerit, cum legatur
neminem ſine ſana-
6 tione interiori, ex-
7 terius ſanaſſe? Sed
8 hoc dicitur de illis
7 qui propter peccata
10 infirmabantur, iſte
11 non propter pecca-
12 tū, ſed propter glo-
13 riam Dei languebat.
14 d *Non eſt hic homo*
15 *a Deo, qui ſabbathum non cuſtodit. Alij autē dice. &c.* Ille ſpiritua-
16 liter cuſtodit ſabba-
17 thū, qui eſt ſine pec-
18 cato, illi non, qui ſer
19 ui ſunt peccati.

† cęci.

† cęcus.

E

*& dixit

F

✲ CHRYSOST.
20 Malitioſe quod factum eſt ſilentes,
21 æſtimatam præuaricationem in mediū
22 ferebant. Non enim dicebant, quoniam

*Homil. 55. in Ioan. to. 3.

CHRYSOSTOMVS. Non erat timendū ne Siloe ſumeret hāc gloriā multi enim

Sabbatho curat ſed quoniam ſabbathum non ſeruat.

☞ a *Tu quid*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fecit lutū ex ſputo. *Vt oſtenderet ſe eſſe illum qui formauit primum hominem de limo.*

2 Et liniuit lutum ſuper oculos. *Inter corpora animalium nobilius eſt corpus humanū, & in corpore humano caput eſt pars nobilior, & in capite oculus, & ideo ex formatione patris nobilioris reſpec in corporalibus, oſtendit Chriſtus ſe eſſe formatorem corporis.*

3 Et dixit ei va. & la. in na Si. *H.d. vt cæcus tranſeundo ſic per ciuitatem linitus luto a multis videretur, & per conſequentes miraculum magis diuulgaretur & confirmaretur.*

4 Quod interp. miſ. *Hoc addit Euangeliſta, volens interpretari nomen Hebraicum ad deſignandum myſterium Chriſti miſſi ad ſalutem hominum.* 5 Abiit ergo. *In quo patet fides cæci.*

6 Et lauit, & ve. vi. *Non virtute luti alioquin vidiſſet ſtatim cū impoſitum fuiſſet. Et iterum hoc patet, quia non vidit donec lutum ablatum fuit, nec virtute aquæ, quia homines ibi frequenter ſe lauabant, & item cæcus alias de illa ſe lauerat, quia communis erat, & tamen virtutem illuminatiuam nullus ibi expertus fuerat, & ſic patet quod illa illuminatio diuina virtute facta eſt.*

7 Itaque vicini. *Hic conſequenter ponitur miraculi facti examinatio, & primo, a turbis, ſecūdo, a Phariſæis, ibi:* Adducunt aūt. *In prima examinatione fit inquiſitio de tribus. Primo de ipſo illuminato, vtrum eſſet ille qui prius dicebatur cæcus natus, & hoc eſt quod dicitur:* Itaque vicini & qui vi. eum prius. *Cuius cauſa ſubditur*

8 Quia mendicus erat. *Et ſic ſuam cæcitatē frequenter eis exponerat eleemoſynam petendo.*

9 Dicebant: None hic eſt qui ſe. & mē. *Quaſi dicat, Sic pro certo: quia dictum coruerat firmum, propter experientiā frequentē.*

10 Alii autem. *Volentes impugnare facta Chriſti dicebant.*

11 Nequaquam. *Supple eſt ille cæcus natus.*

12 Sed ſimilis eſt e. *Ex viſu.n. fit homo maxime cognoſcibilis, & ideo reſtitutio viſus ita mutauerat vultū eius, q̄ vix poterat recognoſci a valde expertis, quales erāt vicini, q frequēter eū viderāt.*

13 Ille

13 Ille ve. dice. *Quia ego ſum. Et in hoc excludit aliorum dubium & ſicut gratus cognoſcit diuinum beneficium. Sed cōſequenter quærunt de modo illuminationis di.* Quomo. aper. ſunt tibi ocu.

14 Reſpondit. Ille ho. qui dici. Ie. *Licet enim ipſum alias non vidiſſe, cum eſſet cæcus, tamen frequenter audiuerat nomen eius, & per vocem ipſum non cognoſcebat.*

15 Lutum fe & vn. ocu. me. *Aſſerit tamen illud q̄ fiebat, ſēſerat. n. lutum poſitum ſuper oculos ſuos per tactum, & cum eſſet in loco ſicco, in quo non erat lutum, & per hoc ſciuit quod Chriſtus illud lutum fecerat, ſed vtrum feciſſet cū ſputo vel aqua, hoc nō cognouit, & ideo repetendo non dicit lutum ex ſputo, ſed tātū.* Fecit lutū, &c *Quæſito de modo illuminationis, quæritur tertio de ipſo illumināte, dicentes.* 16 Vbi eſt il. ait neſcio. *Quia antequam eſſet reuerſus de natatoriis Siloe videns. Ieſus a loco illo declinauerat.*

17 Adducunt. *Poſita examinatione miraculi corā turbis, hic cōſequēter ponitur examinatio eius corā phariſæis. Et diuidit in duas quia primo examinant miraculum, ſecundo inducunt illuminatum ad veritatē negādū, ibi.* Vocauerūt rurſum. *Prima in duas, quia primo examinant miraculum per ipſum illuminatū, ſecundo, p parētes eius ibi:* Non crediderunt. *Prima in duas, quia primo ponitur illuminati interrogatio, ſecundo ex hoc audientiū diuerſa opinio. ibi.* Dicebāt ergo. *In prima parte dicit ſic.* Adducūt aut. eū. ad phari. qui cæ. fue. *Hoc fecerāt malignantes cōtra ipſum, volentes oſtendere quod feciſſet contra legem, propter quod ſubdit euangeliſta.*

Diuiſio.

18 Erat au. ſab *Phariſæi. n. arguebāt Chriſtū de violatione ſabbathi.* 19 Iterum er in. *Sciēdum, quod interrogauerūt cū ordinate de tribus prædictis in prima examinatione, ſed Euāgeliſta breuiter hoc repetit.* 20 Ille au. d. *Reſpodēdo ſicut prius.* 21 Dicebāt er. ex. *Hic ponitur diuerſitas opinionū ſequētium ex eius reſpōſione, quia quidā ex phariſæis arguebāt Chriſtum de violatione ſabbathi in hoc facto, dicentes.* 22 Non eſt hic &c. *Ipſi falſum dicebant quia opera corporalia ad Dei magnificentiā ordinata licite fiebant in ſabbatho, ſicut dictum eſt ſupra. 5. c.*

✲ i Alij

MORALITER.

† *Et fecit lu. ex ſpu.* Per quod ſignificatur cathecīſmus præcedens baptiſmum, de quo ſubditur.

3 *Vade & la. &c.* Ideſt Chriſti miſſi a patre ꝓ ſalute mūdi.

5 *Abiit er. & la. &c.* Per illuminationem fidei datā virtutē baptiſmi. 13 *Ille vero di. quia ego ſum.* Per hoc oſtendens, quod quilibet tenetur recognoſcere gratanter & ꝯſtanter beneficium

beneficium diuinum 17 *Adducunt ad pha.* Quia interpretantur diuiſi, propter q̄ per ipſos hæretici ſignificātur, qui ſunt ab eccleſia diuiſi, quorum aliqui ceremonias legis obſeruant, ſcilicet, Nazaræi. Et illi ſignificātur per illos qui dicebant de Chriſto. 22 *Non eſt hic homo a Deo.* Alii vero dicunt hominem naſci ſine originali peccato, ſcilicet, Pelagiani. Et iſti ſignificantur per illos, de quibus ſubditur.

A a *Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos?* Quærunt calumniam, vt ille de ſynagoga pelleretur, ſed à Chriſto inueniretur.

† quia

b *Ille autem dixit: Quia propheta eſt. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, &c.* Adhuc inunctus in corde, qui nondum filium Dei

B cõfitetur, non tamẽ mentitur.

c *Donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerũt eos, &c.* MYSTICE. Parentes, id eſt, diabolus vel vitia, qui dicunt: Aetatem habet, ipſe de ſe loquatur, qui nolunt hominẽ confiteri Chri-

† loquetur.

C ſtum.

✲ CHRYSOSTOMVS. Hæc eſt veritatis natura, per quæ putatur inſidias pati, per hæc fortior fit, mẽdacium enim ſibiipſi quidem obuiat, & per ea, per

Hom. 57 in Ioan, tom. 3.

Iam inuoc. i.
qui ſabbathum non cuſtodit. Alii autem dicebant: 1
Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere? Et 2
a Deus ille diuiſit inter lucem & tenebras. Dixerunt.
a ſchiſma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid 3
ſcilicet tua. a Conſtanter exprimit quod ſentit.
b dicis de illo, † qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia 4 5
Propheta eſt. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæ- 6
a Id eſt, qui cæcus fuerat, & viderat.
c cus fuiſſet, & vidiſſet, donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos dicentes: Hic eſt filius veſter 7
quem vos dicitis, quia cæcus natus eſt? Quomodo ergo nunc
videt? Reſponderunt eis parentes eius, & dixerunt; Scimus, 8
quia hic eſt filius noſter, & quia cæcus eſt natus: Quomodo
autem nunc videat, neſcimus, aut quis eius aperuit oculos,
a Inſtanter muni. quid nobis calumniamini? b Non eſt opus nobis loqui pro infante.
nos neſcimus? Ipſum interrogate: † Ætatem habet, ipſe de 9
ſe † loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam time- 10 11
bant Iudæos. Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum 12
a Quod iam non eſt malum: Expulſos enim Chriſtus ſuſcipit.
confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipſum interrogate. Vocauerunt ergo rurſus hominem qui fuerat cæcus, & 13
a Quaſi dicat. Nega quod accepiſti, quod eſt blaſphemare non Deo gloriam dare.
d dixerunt ei. Da gloriam Deo: Nos ſcimus, quia hic homo
a Non paret calumniæ nec veritatem celat. 14
peccator eſt. Dixit ergo ille. Si peccator eſt, neſcio, vnum ſcio, 15
16

quæ

NICOLAVS DE LYRA

1 Alij autem. *E conuerſo volentes factũ Chriſti excuſare & magnificare*

2 Dicebant quomodo. *Quaſi dicat, nullo modo. Sed contrariũ videtur Mat. 7. c. vbi dicitur de malis hominibus.* Dñe, nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus *Sequitur:* Nõ cognoui vos. Diſcedite a me operarij iniquitatis, &c. *Dicendũ, quod miraculum eſt opus excedens omnẽ virtutẽ creatam, & per cõſequens fit a ſolo Deo. Talia autẽ fiunt ab ipſo ad teſtificãdum aliquid quod eſt ſupra humanã cognitionem, & hoc eſt dupliciter. Vno modo ad teſtificãdum veritatẽ alicuius doctrinæ exiſtentis ſuper facultatem intellectus noſtri, & tunc oportet quod illa doctrina ſit vera, cum Deus non ſit teſtis falſitatis, tamẽ nõ oportet quod ille qui docet doctrinã illã ſit bonus, quia miraculum illud nõ fit ad teſtificandũ eius bonitatem ſed doctrinæ veritatem, & hoc modo aliquando per malos homines prædicãtes fidem Catholicã facta ſunt miracula ad confirmationem fidei Catholicæ, & ſic intelligitur illud verbum Mat. prææallegatum. Alio modo fiunt miracula ad teſtificãdũ de bonitate ipſius docentis, & tunc oportet, quod bonitas ſit in illo, aliter Deus eſſet teſtis falſitatis. Et hoc modo fiebãt miracula Chriſti, ſicut dictum fuit ſupra, 5. f.* Opera quæ ego facio teſtimonium perhibẽt de me. *Et hoc modo loquebãtur iſti dicentes.* Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere?

Miraculum.

3 Et ſchiſma erat inter eos. Dicũt ergo cæco iterum *Propter quod requiritur ſententia illius illuminati, cum dicitur.*

4 Tu quid dicis de illo. *Illud quæſitum nõ fuit ab illis qui impugnabãt factũ Chriſti. Quia probabile erat quod reſponderet pro ſuo illuminatore, ſed ab alijs. Et ſubditur eius reſponſio, cum dicitur.*

5 Ille aũt dixit. *Non eſt intelligendum, quod confiteretur eũ eſſe prophetam communiter dictũ, ſicut fuit Iſaias vel Ieremias, ſed prophetam antonomaſice dictum, qui erat promiſſus ad ſalutem hominũ ſecundum quod dicitur Deutero. 18. d.* Prophetam ſuſcitabit uobis de &c. *Et ſic confeſſus eſt ipſum eſſe verum Chriſtum.*

†

6 Nõ crediderũt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuiſſet, &c. *Hic ponitur inquiſitio miraculi per parentes cæci, & hoc ex diuina ordinatione factum eſt ad maiorem fidei & miraculi declarationem. Interrogauerunt ergo parentes de tribus. Primo de perſona filij cum dicitur.*

7 Hic eſt filius veſter quẽ vos dicitis, &c. *Intelligitur interrogatiue. Secundo, de modo naſcendi, cũ ſubditur.* Quem vos dicitis cæci. *i. fingitis, quamuis forte nõ ſit ita. Hoc dicebãt vt inducerent eos ad negãdum: quia parentes ſolent occultare mõſtruoſitatẽ filij, quã trahunt a natiuitate, quia talis monſtruoſitas magis cõuertitur in confuſionem parentum, quam ſi poſt natiuitatem eſſet contracta per pueri defectum. Tertio. Si natus ſit cæcus, quærunt de modo videndi, dicentes.* Quomodo ergo nunc videt. *Subditur parentum reſponſio Et de duobus primis reſpondent aſſertiue, dicentes.*

8 Scimus quia hic eſt filius. *Magis volũt cõfiteri turpitudinẽ ſuã quã dicere falſitatem. De tertio autem remittunt ad filium, non audẽtes veritatẽ dicere. Et cauſa infra ponitur, & hoc eſt quod dicitur.*

9 Ipſum interrogate. Aetatem habet. *Quaſi dicat melius poteſt veritatem dicere.*

10 Ipſe de ſe loquatur. I*d eſt, in cauſa ſua, vt dictum ſuum nobis non imputetur. Cuius cauſam ſubdit euangeliſta.*

11 Hæc dixerunt parentes eius, quoniã timebant Iudæos. *Quia eran principales in populo.*

12 Iam. n. conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynag: *Id eſt, extra ſocietatem Iudæorum tanquam excommunicatus, & reprobatus, quod apud Iudæos maximum opprobrium.*

13 Vocauerunt. *Hic inducitur illuminatus ad negandũ facti veritatem. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur dicta introductio. Secundo, iniuſta cõdemnatio ibi:* Maledixerunt. *Tertio eius a Chriſto receptio, ibi:* Audiuit aũt. *Circa primum ſciẽdum, quod phariſæi videntes, quod factum negari non poterat, ideo voluerunt decipere ipſum illuminatum, & hoc eſt quod dicitur.* Vocauerũt. &c. da gl. Deo. *id eſt, confitere veritatem, volebant enim eum inducere ad dicendũ quod illuminatus fuiſſet magica arte, ideo ſubditur.*

14 Nos ſcimus. *Quaſi dicat, diuina virtute nõ fecit. Et ſubditur ipſius illuminati conſtantia, quia inter aduerſarios exiſtens fortius quam ante veritatem confitetur: di.*

15 Si peccator eſt. *Hoc non dicit dubitans de Chriſti ſanctitate, ſed irridendo eorum maliciã, quaſi dicat. Vos dicitis, quia ſcitis eum eſſe peccatorem & ego non dico hoc, immo contrarium. Quod probat conſequenter per factum.*

16 Vnũ ſcio, quia cæ. &c. *Et ex hoc manifeſte arguit eius ſanctitatem, quia tale factũ excedit omnino facultatẽ totius naturæ creatæ, &*

7 Hic

MORALITER.

† 6 *Non crediderũt ergo Iudæi de illo, quod cæcus fuiſſet.* Id eſt natus in originali peccato. Per parẽtes aũt cæci, qui de modo ſuæ illuminationis nõ reſpõderunt timore ducti ſignificãtur fideles infirmi, qui tẽpore perſequutionis fidem nõ audent confiteri. Per cæcum vero confidenter veritatem cõfitentẽ ſignificãtur in fide firmi, cõſtãter cõfitentes veritatẽ fidei.

Illumina-

a *Qid iterum vul.* Avg. Stomachatur contra duriciam eorum de cæco factus videns, & cæcos iam non ferens.
b *Maledixerunt ergo ei.* Secundum cor eorũ maledictio eſt. Sed quod dr̃ optabile eſt omnibus vt diſcipuli Chriſti ſint. Au. De ſtulta maledictione eos redarguens dicit. Maledictio iſta veniat ſuper nos, ac ſi diceret: Vtinam talia opera facere poſſemus, vt diſcipuli eius fieri mereamur.
c *Hunc autem neſc.* Superbi dixerant. Hũc ſcimus: vnde hic dicunt ſe neſcire, ſed neſcire nos dicimus quia abiicimus. Ille neſcitur, latet humilitas, proditur ſigno rũ virtute neſcitur vnde ſit, & vt Deus cæcos illuminat.
d *Peccatores Deus nõ aud.* ✻ Theophyl. Quod dictum eſt, Deum non exaudire peccatores, hoc ſignificat quod facere miracula Deus peccatorib. non concedit. Cum vero veniam implorant, de commiſſis, tranſlati ſunt de gradu peccatorum ad ſtatum pœnitentium.
Avg. Non enim fruſtra publicanus dixit Deus propitius eſto mihi peccatori, ex illa confeſſione meruit iuſtificationem, quomodo ipſe cęcus illuminationem.
e *Niſi eſſet hic a Deo, non poterat facere quidquam, &c.* Spreta enim ira, libere veritatem confitetur. Hæc.n. non niſi a Domino, nec a diſcipulis fierent, niſi Deus in eis.
f *In peccatis natus es totus.* Id eſt, cum clauſis oculis, quod dicitur eſſe pro peccatis parentum, ſed Chriſtus totum ſanat extra oculos, intus cor aperit.
g *Et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.* Toties interrogando, vt diſcerent, magiſtrũ fecerant, ſed ingrati docentem proiecerũt foras. Sed quia expulſus, magis factus eſt Chriſtianus.
h *Cum inueniſſet eum.* ✻ Chrysost. Qui propter veritatem, & Chriſti confeſſionem iniuria opprimuntur, hi maxime
1 honorantur, quod in cęco factum eſt, eie-
2 cerũt enim eum ex
3 templo Iudæi, & in-
4 uenit eũ Dominus
5 templi, & eum ſu-
6 ſcepit, ſicut agono-
7 theta athletam mul
8 tum laborantem, &
9 coronauit.
10 i *Tu credis in filium*
11 *Dei?* ✻ Hylari. Si ſo
12 la Chriſti qualiſcũ-
13 que confeſſio fidei
14 eſſet conſummatio,
15 dictum fuiſſet. Tu
16 credis in Chriſtum?
17 Sed quia hæreticis
18 pene omnibus hoc
19 nomen in ore eſſet
20 futurum, vt Chriſtũ confiterentur, & filium tamen negarent, id quod proprium Chriſto eſt, ad fidem proficitur, id eſt, vt credamus in Dei filium. Credidiſſe autem in Dei filium quid proficit, ſi credatur in creaturam, cum a nobis fides in Chriſto non creaturæ Dei, ſed filii Dei poſtuletur?
k *Quis eſt.* Adhuc inunctus his verbis oſtendit ſe iam dudũ cor ad credendum habuiſſe paratum, ſed in quem credere debeat, ignoraſſe.

Ho. 58. in Ioan. to. 3.
†Conuiciati ſũt
Li. 6. de Trin. circa finé.

D

quia cæcus cum eſſem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Reſpondit eis: Dixi
a vobis iam, & audiſtis. Quid iterum vultis audire? Nunquid
(a Sicut ego iam uideo, & non inuid.)
b & vos vultis diſcipuli eius fieri? † Maledixerunt ergo ei, &
(a Quod ſi eſſent, Chriſto crederent quem Moyſes nunciauit.)
dixerunt: Tu diſcipulus illius † ſis, nos autem Moyſi diſcipu-
(a Quia. b Seruum Dei præferunt c Quod Moyſes docuit a Deo accepit.)
c li ſumus. Nos ſcimus, quia Moyſi loquutus eſt Deus: Hunc
(a Neſciebant autem diuinitatem. Vnde hoc acceperit.)
autem neſcimus, vnde ſit: reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile eſt, quia vos neſcitis vnde ſit, & ape-
d ruit meos oculos. Scimus autem, quia peccatores Deus non
(a Apud inunctus, quia peccatores Deus audit ut publicanum confitentem. Magna res eſt.)
audit, ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. † A ſeculo non eſt auditum, quia quis aperuit oculos
e cęci nati? Niſi eſſet hic a Deo, non poterat facere quidquam.
f Reſponderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu
g doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Ieſus, quia eiece-
h i runt eum foras: & cum inueniſſet eum dixit ei: Tu credis in fi-
k liũ Dei? Reſpõdit ille, & dixit: Quis eſt Domine, vt credã in eũ?

E

F

a *Et*

NICOLAVS DE LYRA

& per conſequens non fit à magica arte, ſed a Deo ſolo, qui nõ facit aliquid ad teſtimonium bonitatis alicuius, niſi in veritate ſit ſanctus. Cætera patent.
1 Maledixerunt. *Hic ponitur eius iniuſta cõdẽnatio, cũ dicitur.*
2 Maledixerunt ergo ei. *Secundum ſuam reputationem, tamen ſecũdum ueritatem erat magis benedictio, vnde dicit Auguſt. Vtinam ſuper me veniat iſta maledictio.*
3 Et dixerunt: Tu diſcipulus illius &c. *Id eſt, illius malefici et tranſgreſſoris.*
Nos autem Moyſi diſcipuli ſumus. *Hoc erat verum tantũ- modo nomine, ſed non re, quia veri diſcipuli Moyſi ſunt, qui eius opera imitantur, & eius ſcripturas pie interpretãtur. Iſti autem faciebant contrarium, propter quod ſaluator dixit eis, ſupra 5. g.* Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi.
4 Nos ſcimus, quia Moyſi loquutus eſt Deus. *In hoc verum dicunt, quia expreſſe hoc in ſacra ſcriptura continetur.*
5 Hunc autem neſci. vnde ſit. *Id eſt, nullius autoritatis ipſum reputamus, nec à Deo miſſum. Non enim ſimpliciter loquendo neſciebant vnde eſſet, quia patriam & genus eius cognoſcebant, vnde ſupra dictum eſt 2. cap.* Hunc ſcimus vnde ſit. *Sed iſte illuminatus eorum malitiam & falſitatem confutat dicens.*
6 In hoc enim mirabi. eſt. *Iſta. n. mirabilia dicuntur quæ ſunt inſueta. Conſuetum autem erat Iudæis ſigna quærere, vt habet. 1. Corinth. 1. d. Iudæi. n. ſigna petunt, & manifeſtis ſignis credere, ſicut patet de Moyſe faciente ſigna coram populo: propter ꝙ ei crediderũt vt habetur Exod. 4. & ideo inconſuetum erat & mirabile, ꝙ nõ crederent Chriſto facienti ſignum maximum in illuminatione huius cæci, quia nec Moyſes, nec alius propheta ſimile fecerat, ideo ſubditur.*
7 Scimus autem, quia peccatores Deus non audit. *Faciendo miracula ad teſtimonium bonitatis eorum, vt patet ex prædictis.*
8 Sed ſi quis Dei cultor eſt. *Per actum latriæ debitum.*
9 Et voluntatem eius facit. *Per impletionem mandatorum.*
10 Hunc exaudit. *Faciendo miracula ad declarationem ſuæ bonitatis.*
11 A ſeculo non eſt auditum, quia quis aperuit oculos cæ. nati. *Hoc enim non inuenitur in tota ſerie vet. teſta. & ideo concludit propoſitum.*
12 Niſi eſſet hic, &c. *Specialiter miſſus.*
13 Non poterat facere quid. *De talibus facultatem naturæ excedentibus. Et quia mali homines & obſtinati non recipiunt perſuaſionem, ideo ex veritate oſtenſa reddunt ei vituperationem dicentes.*
14 In peccatis natus es totus. *Scilicet in anima & corpore, ut patet in cæcitate.*
15 Et tu doces nos. *Quaſi dicat, non decet, ſed hoc eſt falſum, quia veritas à quocunque dicatur recipienda eſt.*
16 Et eiecerunt eum fo. *Id eſt, à ſocietate aliorum hominum excõmunicauerunt.*
17 Audiuit Ieſus. *Hic ponitur eiecti receptio. Et diuiditur in tres quia primo, ponitur eius in fide inſtructio, ſecundo fidei ſuę commendatio ibi:* Et dixit ei Ieſus. *Tertio, phariſæorum murmuratio, ibi:* Et audierunt. *In prima ergo parte dicitur ſic.* Audi. Ie. &c. *Licet omnia nouerit antequam fierent, tamen hæc auditu corporali.*
18 Et cum inueniſſet eum. *Non à caſu factum eſt, ſed ex ſua uoluntate & ordinatione.*
19 Dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c. *Id eſt, paratus es credere in filium Dei, qui aperuit tibi oculos, & ille ſicut valde paratus ad hoc reſpondit.*
20 Quis eſt Domine vt credam in eum? *Non enim cognoſcebat Ieſum in facie, quia illum alias non uiderat, ut ſupra dictũ eſt, ſed cum deſiderabat uidere, & ideo dignum erat, ut ei ueritas reuelaretur, ideo ſequitur.*

8 Sed

✻ 1 Et

MORALITER.

1 *Et eiecerunt eum foras.* Sed Chriſtus eũ ſuſcepit benignè, per hoc ſignificatur, quod eiecti de ſocietate malorum propter Chriſtum ab eo recipiuntur gratioſe, ſicut dicit Matth. 5. a. *Beati eritis, &c.* Sequitur & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis.

a *Et uidiſti.* Iam dominus lauat faciem inuncti, iam cordis oculos illuminat & ille non tantum filium hominis, ſed etiam confitetur filium Dei.

b *Procidens adorauit eum.* ✣ Beda. In hoc poſſunt ſumere exemplum, vt non erecta ceruice, quis dominum roget, ſed ſupplex in terram proſtratus, eius miſericordiam imploret.

A

*Ergo. B Ho. 58. in Ioan. tom. 3.

✱ Chryſoſtomvs. Per hoc eius diuinam virtutem oſtendit

Corporaliter. Ec em ſlus in qu ra facie.iam filium Dei agnoſcis in filio hominis?

a Et dixit ei Ieſus. Et vidiſti eum, & qui loquitur tecũ, ipſe

Q a em credit i ſ ſuat. a Vt Deum.

b eſt. At ille ait. Credo dñe. Et ꝓcidens adorauit eũ m. Et

a Ecce dies inter l cem & tenebras d ſ . D ſ ret onis.non vltime r tributionis.

c dixit ei Ieſus In iudicium ego in hũc mũdũ veni, vt qui

a Humiles cæci b Per me lumen c Sapien s ſuperbi vt phariſæi ex iſtis. verbi commoti.

non vidẽt videant, & qui vidẽt cęci fiant. Et audierũt

quidã ex Phariſæis, qui cũ ipſo erant, & dixerunt ei. Nũ

a Id eſt ſi cæci vos exiſtimare s ad medic m curre et s.

quid & nos cæci ſumus? Dixit ei Ieſus. Si cę ci eſſetis, nõ

a Q ia ego ueni tollere peccata. b Propter q mediũ non quæritis. c Et ita cæci permanetis.

haberetis peccatum, nunc vero dicitis, quia vidẽmus pec

catum* veſtrum manet.

oſtendit, & verb
1 pus adiungit dom
2 autem illum ſer
3 tiorem circa fidẽ
4 c *Vt qui non ui.* Id e
5 ſe videre putant, qu
6 vt videant, & qu
7 dent id eſt, qui ſe v
8 re putant, & medi
9 non quærunt & ho
10 iudicium, id eſt, di
† tio quod diſcernit
11 ſam credentium à
12 perbis Iudicium e
13 damnationis non
14 do, ſed in fine faciet
de. Ego non iudico quemquam.

CA

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et di.ei Ie. Et ei. *Nunc in præſenti.*

2 Et qui loquitur tecum ipſe eſt. *Et ſtatim credidit & fidem ſuam ore profeſſus eſt d.c.*

3 Credo do. *Et opere.*

4 Et proci.ado.eum. *Adoratione latriæ credens eum Deum, & hominem.*

5 Et dixit ei Ieſus: *Hic conſequenter ponitur fidei ſuę commendatio a Chriſto dicente.*

6 In iu.ego, &c. *Non accipitur hic iudicium condemnationis, & præmiationis, quod erit in ſecundo aduentu Chriſti, ſed iudicium diſcretionis credentium a non credentibus, quod factum eſt in primo eius aduentu ideo ſequitur.*

C 7 Vt qui non vi.vi.&c. *Id eſt, ad illuminationem ſimplicium & humilium qui reputant ſe non videre.*

8 Et qui vident cæ.fi. *i. ad cæcationem legiſperitorum ſuperborũ reputantium ſe videre & patet impletum in hoc cæco nato, & apoſtolis qui erant ſimplices, & a Chriſto ſunt illuminati. Sacerdotes autem & legiſperiti propter ſuperbiam ſunt excæcati.*

Aliter exponitur hoc de illuminatione gentiliũ per fidei ſuſceptionem & obtenebrationẽ Iudæorum per ipſius refutationẽ, quia antea Pſ.75.a. *gentiles reputabantur cæci, ut Iudæi uidentes, quia erant unus Dei cultores propter hoc dicitur in Pſalmis Notus in iu. Deus.*

9 Et au. *Hic ponitur Phariſæorum murmuratio: ex uerbis.n. Chriſti male intellectis acceperunt quod comminaretur eis cæcitatẽ corporalem qualẽ amouerat ab illo cæco nato: hoc autem iniurioſum reputauerunt, ideo ſtatim repugnauerunt dicentes.*

10 Nunquid & nos cæ. *Sed ex eorum reſponſione eos confutat. d.*

11 Si cæ.&c. *Quia ſi non vidiſſent opera Chriſti, haberent aliquam excuſationem de hoc quod non crediderunt ei.*

Vel aliter. Si cę.eſ. *i. ignorantes ſcripturas & prophetias de me.*

12 Non ha.peccatum. *ſ. tantum quantum habetis nunc.*

13 Nunc vero dicitis, quia videmus. *i. reputatis vos intelligere ſcripturas.*

14 Peccatum veſtrum manet. *i. aggrauatur. Poteſt etiam exponi de uiſione corporali miraculorum, quæ aggrauabat peccatum eorum. Hic quæritur vtrum cæcitas mentis excuſet peccatum.* Et ar*guitur primo quod non, quia peccatum additum peccato nõ excuſat ſeu diminuit peccatum, ſed magis auget. Cæcitas autem mentis peccatum eſt, quia meretur pęnam ſecundum quod dicitur infra ad Cor. 14.g. Si quis ignorat, &c.*

Item illud pp quod duplicatur pœna non excuſat peccatũ, ſed magis aggrauat: cęcitas mentis eſt huiuſmodi, quia. 2. Ethic. dr̃, ꝙ ebrijs duplices maledictiones debentur. Contrarium arguitur per boc quod dicit Saluator in litera. Si cæci.eſ.&c. *Reſpõſio hic tria ſunt videnda. Primo, ſ quid ſit cæcitas mentis ſecundo, quale peccatum excuſat, tertio, quõ excuſat. Circa primum ſciendum, quod cęcitas nõ dicit ſimplicem negationem viſus, cum ſit priuatio, ſed dicit negationẽ in ſubiecto apto & pro tpe in quo viſus debet ineſſe, quia catulus ante nonum diem non dr̃ cęcus. Ad ſimilitudinem huius in ſpiritualib. cæcitas mentis non dicit ſimplicem negationem ſcientiæ, ſed negationem ſcientiæ quæ debet alicui ineſſe, & pro tpe pro quo tenetur illud ſcire, quia non omnes tenentur eadem ſcire, nec pro eodem tpe. Plus.n. tenẽtur ſcire ſacerdotes, uel clericus, quam ſimplex la nec pro quolibet tpe. Plus.n. tenetur idem homo ſcire in ætate pfecta & ſenectute, quam in adoleſcentia vel iuuentute, & ſic pate mum. Circa ſecundum conſiderandũ, quod cæcitas mentis conſeq ad actum peccati poteſt ſe habere tripliciter antecedenter, concomitanter, conſequenter. Conſequenter ſe habet, quando homo per tatem ſic inhæret peccato perpetrato per conſenſum, quod non let ſcire ea per quæ poſſet a peccato perpetrando quantum ad impediri vel retardari, & ſic vult talia neſcire, ut liberius pec & tale peccatum non excuſatur per cæcitatem mentis, ſed magi granatur, quia talis cęcitas procedit ex maxima intẽtione uolũt erga peccatum. Concomitanter ſe habet ad peccatum, quando ali peccat neſciens; tamen ſic eſt diſpoſitus, quod ſi ſciret nihilom. idem faceret, ſicut ſi aliquis percutiens hominem, credit percu canem nihilominus ſi determinate cognoſceret illum hoĩem ide ceret & talis cæcitas non excuſat, nec aggrauat actum, quia ni cauſa actus, ſed tantummodo ipſum concomitatur, talis.n. non pec per ignorantiam, licet peccet ignorans, ut habetur 3. Ethi. Antecedenter ſe habet ad actum peccati, quando eſt cauſa actus, & ho quando ſic eſt diſpoſitus homo, quod ſi ſciret illud eſſe peccatum faceret & talis peccat per ignorantiam uel mentis cæcitatẽ pp q tale peccatum per ipſum excuſatur, & ſic patet ſecundum. Circa tium conſiderandum, quod prædicta cæcitas uel ignorantia qu cauſa peccati poteſt tripliciter cauſari. Vno modo ex ruditate in lectus ipſius hoĩs & ſi ſit tanta ruditas, quod illa ignorantia ue citas ſit inuincibilis, excuſat totaliter a peccato. Alio modo ca ex negligentia ſtudendi ea quæ hõ tenetur ſcire, utpote quia reſ laborem ſtudij, uel quia circa alia occupatur, & tunc excuſatur p catũ non in toto quia illa ignorãtia non eſt oĩno inuoluntaria & q to minus hẽt de inuoluntario, tanto minus excuſat non tamen põt hoc certa regula poni, ſed dẽt ex circunſtantijs penſari. Tertio mo cauſatur ex malitia propriæ uoluntatis, ita quod homo bene eſt diſpoſitus in mente & corpore, totaliter tamen laborem acquirendi luminationem mentis expellit, illam ignorantiam pro nihilo repu do & ille excuſari non poteſt a peccato & ſic patet tertium.*

An mentis cæcitas peccatum excuſet.

Solutio

Ad primum dicendũ, quod additio peccati ad peccatũ ſemper fa plura peccata, non tamen ſemper facit maiorẽ grauitatẽ quia pot contingere, quod primũ ſic diminuit, ſcđm, quod ambo ſimul iun non habẽt tantã grauitatẽ, quantum haberet ſcđm per ſe accept ſicut homicidium perpetratum ab homine ſobrio, grauius eſt quam perpetraretur ab homine ebrio, ita quod præponderat ebrietati homicidio ex illa ſequenti quamuis ſint duo peccata.

Ad ſcđm dicendũ, quod duplices punitiones uel maledictiones bentur ebrijs pp duo peccata, quæ ibi concurrunt: tamen ſi illę pu tiones fiãt ſcđm menſurã peccati, non erunt tantæ quantitatis, qu ta eſt punitio pro uno ſolo peccato grauiori, ut dictũ eſt. Aliter põt ci, quod illud dictum non eſt dictum philoſophi, ſed eſt uerbũ cui dam legislatoris noĩe Pitaci, qui hoc ſtatuit circa ebrios amplius niendos, non reſpiciens ad peccati grauitatẽ, ſed ad communem puli utilitatem quia multi ex ebrietate peccant, & in talib. ad q perpetranda multitudo prona eſt, grauior pœna ſolet adhiberi ſic in multis terris ſimplex furtum grauius punitur, quam blaſphem quamuis blaſphemia ſit multo magis peccatum.

✱ NI-

† MORALITER.

† *Dixit ei Ieſus ſi cæci eſſe. nõ haberetis peccatum.* Ex quo patet ꝙ facientes ſcripturas, & non obſeruãtes eas grauius delinquunt & grauiorem pęnam incurrunt. Lucæ. 12. f. Seruus, qui ſciuit voluntatem domini ſui, & non fecit, vapulabit multis plagis.

MO-

A D D I T I O

In cap.9.*vbi dicitur in poſtilla.*Circa ſecundum conſiderā ∣m quod cæcitas mentis conſequens ad actū peccati ſe ∣teſt habere tripliciter.

Videtur poſtillator in hac quæſtione indifferenter accipere iſta ∣o ſcilicet cæcitatem mētis & ignorātiā,eſt tamen inter illa ſecun ∣m doctores differentia.Nā cæcitas mentis cō iter accepta eſt pec ∣ū,quia ſecūdū Gre.21.moraliter ponitur inter vitia q̄ cauſantur ex luxuria.Ignorantia aūt pluries eſt ſine peccato,vt manifeſtū eſt.

R E P L I C A.

In c.9.vbi diſtinguit poſtillator cæcitatem mentis tripliciter,& vtiliter declarat quomodo ſe habeat ad peccatum,ſimiliter & igno rātiam nō habens. ¶ *Bur. ut inuaderet poſtillatorem, dicit eum acci pere cæcitatem mentis & ignorantiā indifferenter,quod tamen fal ſum eſt,ut patet ex reſolutione poſtil. Nec generaliter verum om nē mētis cæcitatē eſſe peccatū,quia aliqua eſt pęna peccati p̄cedētis.*

CAPVT X:

† Men amen dico vobis, qui non intrat per

a Id eſt in catholica eccleſiam in conſortium fidelium. b Caſurus ex alto humilis intrat. c Quoquo modo præter Chriſtum uel non bene de eo ſentiendo, uel non eius gloriam,ſed ſuam quærendo.

oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde

a Id eſt,qui recte ſentit de Chriſto,& non ſua,ſed quæ Chriſti ſunt quærit.

ille fur eſt & latro. Qui autem intrat per o-

a Prædeſtinatis ad vitam b Prædeſtinati ad uitam

ſtium, paſtor eſt ouium. Huic oſtiarius aperit, & oues vo-

a In quocunque ſonat uox uerbi Dei. b Obediendo. c Quia habet nomina ſcripta in libro uitæ unde & dicitur. Nouit dominus qui ſunt eius. d Quaſi de AEgypto in doctrinam uel regnum.

cem eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, &

e De tenebris ad lucem dum ante eas uadit.quaſi in columna nubis & ignis. b Exemplum eis faciens quod docuit,uel ad regnum præcedit.

educit eas. Et cum proprias oues emiſerit ante eas

a Quocunque ierit. Perſeuerando uſque in finem

vadit, & oues illum ſequuntur, quia ſciunt vocem eius

C A P V T X.

Men amen dico vobis. Quia Phariſæi iactabāt ſe videre,quod poſſent,ſi oues Chriſti eſſent, dominus cōtra eorū arrogantiā de grege ſuo, & de ∣tio quo intratur in ouile ſimilitudinem proponit, quod ∣c ſapientia,nec ob ∣uatio legis,nec bo ∣a vita quidquam ∣let niſi per eum,ſi ∣eo nihil ſunt in a ∣quocunque Iudæo, b ∣l gentili & Philo- ∣ſopho vel Phariſæo c ∣ui docent beate ui- ∣re, vel hæretico ∣b nomine Chriſti d ∣c tamen in Chri- e ∣o prædicante, ſed f ∣nnes ſine eo ra- g ∣unt & occidunt. h

Per oſtium. Id eſt, ∣r me,vt poſt expo ∣it.Hęc ianua eſt hu ∣ili qui per hanc ∣lt intrare,oportet ∣ſe humiliet,ne ſi ∣ectus eſt,offendat ∣humilē ianuam.

Aſcendit aliunde. ✠ C H R Y S O. Hoc eſt aliam ſibi & non ∣gitimam viam facit. Ait autem. *Aſcendit.* Et non intrat ad ∣ſimilitudinem furis maceriam tranſcendere volentis,& pe ∣riculoſe omnia agentis. Dicens autem *Aliunde*, etiam ſcri ∣bas occulte inſinuauit,qui docebant mandata & doctrinas ∣hominum,& legem pręuaricabantur.

Fur. Quia quod alienum eſt,ſuum dicit, id eſt, oues Dei ∣ſuas facit. Latro,quia quod furatus eſt occidit. Sed oēs qui veri ∣tatem tenent,& docēt in Chriſto paſtore,ſunt vnus paſtor.

Qui aut intr.per oſtium. ✠ A V G V S T. Intrat per oſtium ∣qui intrat per Chriſtum,qui imitatur paſſionē Chriſti q ∣cognoſcit humilitatem Chriſti,vt cum Deus factus ſit ho ∣mo pro nobis cognoſcat ſe homo nō eſſe Deū,ſed hoīem.

f *Paſtor eſt oſtium.* Chriſtus proprie paſtor eſt ſecundū officium paſcendi oues vt ipſe poſt exponit,qui per ſe oſtium intrat in ouile ouium. Sed quia alij comparticipes ſunt ei paſtoralis officij, quæ de eo proprie dicuntur,etiā eis ſuo modo congruunt. Oſtium eſt quo intratur, Chriſtus ergo paſtor per ſe oſtium,& quicunque ſub eo paſtor, per ipſum o- D

1 ſtium intrat in corda ouiū,quia ſi aliud prædicat,non audiūt oues,ſi Chriſtum,oues Chriſti hanc vocem agnoſcunt.

2 Quod oſtium eſt

† Chriſtus ſibi ſoli te-

3 nuit, quia non eſt

4 alius qui prædicetur

† ouibus,vel in quem credatur,nō eſt alius E

5 per quem prædicans

6 intret ad corda ouiū

7 vel per quem oues

† intrent ad Deum.

8 Quod paſtor eſt cōmunicat ſuis. Paſtor autem intrat per oſtium,quia & ipſe ſe Chriſtum prædicat,vt lumen,& alia,& ſe oſtendit intellectus & alia & ſe intelligit,& alij paſtores ſimiliter Chriſtū prædicant.

g *Huic oſtiarius aperit.* Oſtiarius,id eſt, Chriſtus qui ſe aperit,vel ſcriptura quæ ducit ad Chriſtum, vel ſpiritusſanctus qui docet omnem veritatem.

✠ A V G V S T I N V S, Oſtiarium ipſum dominū debem⁹ accipere: multo ſunt enim magis inter ſe diuerſa in reb. humanis paſtor & oſtium,quam oſtiarius & oſtium,& tamē dominus,& paſtorem ſe dixit & oſtium. Cauendum tamē eſt,ne maior ęſtimetur oſtiarius eſſe quā oſtiū,quia in domibus hoīum oſtiarius oſtio,non oſtium p̄ponitur oſtiario. F

Trac.46. in Ioan.

2.Timo. 2.c.

h *Et oues vo.&c.* A V G. Aliqui ſunt veræ oues,quia nouit dominus

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT. X.

Men amen dico vobis. *Hic oſtenditur,quod doctrina Chriſti ſit viuificatiua. Et primo oſtēditur hoc per verbum,ſecundo,per ſenſibile ſignum, quia conſuetudo eſt huius euangeliſtæ adiungere ſignum ſenſibile correſpon ∣dens doctrinæ. Secunda ſe.cap. Erat autē quidā languens. Prima in ∣duas quia primo ponitur Chriſti benignitas in docēdo,ſecūdo, Iudęo ∣rum malignitas ipſum perſequendo,ibi:* Facta ſunt encenia. *Pri- ∣ma in duas quia primo doctrina Chriſti ponit,ſecundo, eius effectus ∣oſtēdit,ibi:* Diſſenſio iterū. *Prima adhuc in duas qui primo Salua ∣tor præmittit quādā parabolam,ſecūdo expoſitionem eius,ibi;* Hoc. ∣prouerbiū. *In parabola exprimitur cōditio furis & paſtoris ouiū. ∣Primo propter diuerſum ingreſſum ipſorum & hoc eſt quod dicitur* Amen

1 Amen amen dico vobis qui non int.per oſtium. *Nō. n. venit propter bonum,ideo quærit indebitum ingreſſum.*

2 Qui autem intrat per oſtium,&c. *Secundo oſtenditur eorum diſtinctio per effectum cum ſubditur.*

3 Huic oſtiarius aperit. *Quia ſcit eum beniuolum ouibus.*

4 Et oues vocem eius audiunt. *Id eſt, cognoſcunt quia bruta animalia ſuos benefactores recognoſcunt,vt patet per experientiā, & per Iſaiam prophetam 1.a. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum,&c.*

5 Et proprias oues vocat nomi. *Quia diſtincte eas cognoſcit, quod non facit alienus.*

6 Et educit eas. *Ad paſtum.*

7 Et cum proprias oues emiſerit ante eas vadit. *Hunc. n. modum habent paſtores in terra illa,quod præcedunt gregem ſibilādo voce & inſtrumento,ad cuius auditū oues diriguntur, ideo ſequūtur.*

8 Et oues illum ſe. *Alienū autem non ſequuntur,id eſt,furem,* ✠ *ſed*

M O R A L I T E R.

Amen amen dico vobis. Per ouile ouiū pōt intelligi clau ∣ſtrum regularium,cuius oſtium eſt melioris vitæ propoſi ∣tum firmū: oſtiarius autē eſt ſpiritusſanctus qui ſpirat ipsū. ∣Fur trans autē aliunde eſt ingrediens religionem,cum p̄po ∣ſito lautioris vel honorabilioris vitæ,ſicut ſunt aliqui pau- ∣peres & de humili plebe,qui quærūt ingredi religionē ma ∣gnas poſſeſſiones habentē,non vt ſeruiāt Chriſto deuotè, ∣ſed magis vt Chriſtus eis ſeruiat de bonis illius eccleſiæ,& ∣tales ſunt fures & latrones p vitiū p̄prietatis:& mactāt & p- ∣dunt qa dignitates vel officia ambiūt,& ſic vlterius diſſen ∣ſiones faciūt,p quos corrūpit charitas fraterna,in q̄ conſiſtit ſpiritualis vita. 1. Ioan. 3. *Qui non diligit manet in morte.*

2 *Qui a.in.per o.* Id eſt,habens ſanctum propoſitum in ingreſſu,& ipſum continuans in progreſſu.

† *Paſto.eſt o.* Id eſt, dignus regere monaſterium. Et talis promotio eſt à ſpiritusſancto,ideo ſubditur.

3 *Huic oſtiarius aperit.* Id eſt, ſpiritusſanctus.

4 *Et o.vo.e.audi.* Id eſt,humiles & deuoti ad nutū obediūt ei.

5 *Et proprias.o.vo.no.* Diligentem curā de ipſis gerendo.

6 *Et edu.e.* Ad paſtum ęternę viriditatis p degustationē cęleſtiū,ſibi ſubditos verbis & exēplis inducēdo,ideo ſubditur

† *Ante eas vadit.* Viam oſtendendo.

8 *Et oues illum ſe.* Doctrinam paſtoris imitando.

† *Alienum*

A dominus, qui ſunt eius, ſiue iam cœperit, ſiue nondū & tamen ſunt errantes foris, audientes vocē alienorū in multis. Ecōtra lupi ſunt intus, & audiunt vocē paſtoris in multis. Sed eſt quædā propria vox paſtoralis. ſ. Qui perſeuerauerit vſque in finem ſ.e. Hanc nullus proprius contemnit nullus alienus audit.

† Sequē- tur ſed fugient. Ho. 58. i Io. 10. 3.

a *Alienum aut non ſeq.* ✲ Chrysos Alienos dicit eos, qui circa Theodam & Iudā aut eos, qui poſt hæc alios debent decipere pſeudoapoſtolos vt enim non dicatur vnus illorum eſſe

B per multa ſe ab eis ſeparat: primo quidem per doctrinam ſcripturarū per quos Chriſtus ad ſe homines adducebat, illi vero ab eis hoīes abſtrahebant. Secundo, per ouium obedientiam. Nam in eum quidem nō ſolum venientem, ſed etiam mortuum homines crediderunt, illos autem confeſtim reliquerunt.

Allego. expoſit.

✲ Theoph. Significat etiam Antichriſtum, qui paululū decipiens non obtinebat ſequaces poſt eius mortem.

b *Illi autem non cognouerunt.* Prędeſtinatæ oues ad tempus ſe neſciunt, nec vocem paſtoris audiunt, ſed in fine perſeuerant: econtra lupi ad tempus audiunt & intrant, ſed retro abeunt.

In hunc loc.

C *Omnes quot.* Fur eſt, qui per ſimoniam vel aliquo alio mō con-

contra Chriſtum intrat, & poſtquā intrauerit malo ex[…] occidit & ſic aperte latro. Nec talis dicendus eſt mercenarius, ideo lupo vemente nō reſiſtit, ſed ꝑ mercede cedi[…] lupo violenter diſtrahente nō reſiſtit, mercedē hāc rec[…]t, quod non diſtrahitur cum ouibus, ſed poſtea male viu[…]

a In ouo non eſt uox Chriſti etiam ſi bonus uideatur.

a Alienum autem non † ſequuntur, ſed effugiunt ab eo, quia

a Exercet obſcuris paſ it manifeſ ius dum exponit. Quia iaſt n cui tere.

non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis 1

a In quo coniunguntur eſſe. Vter dent quę dixit & pre quar nsint lig t.

b Ieſus. Illi autem non cognouerunt † quid loqueretur eis. Di- 2 3

xit ergo eis iterum Ieſus: Amen amen dico vobis, quia 4

a Per me ergo intrat qui intrat. b Præter me prophetæ præſtiti cum eo, id eſt, cum ueritate.

c ego ſum oſtium ouium. Omnes quotquot venerunt* fu- 5 6

res ſunt & latrones, ſed non audierunt eos oues. 7

Vere. Sed. a Non fictus. b Perſeuerando.

d Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit ſaluabitur: 8

oues corrumpit & iam in aliam par[…] relapſus fit fur ve[…] tro, nomen me[…] na ij amittens.

Omnes quot uen[…] ſunt. ✲ Avgvs. In[…] lige quotquot ve[…] runt præter m[…] Non autem præ[…] illum prophetæ [v]enerunt, quia cum il[…] lo venerūt, qui c[…] verbo Dei vener[…], qui veraces fuer[…], quia ipſe verbum & veritas venturus [præ]cones mittebat, ſed eorum corda quos miſerat, poſſide[…] carnem quippe ipſe accepit ex tempore, qui eſt ſem[…] *In principio erat uerbum.* Ante aduentum autem eius, […] humilis venit in carne, præceſſerunt iuſti, ſic eum [cre]dentes venturum quomodo nos credimus in eum, [qui] venit, tempora variata ſunt non fides. Eadem enim [fides] vtroſque coniungit, & eos, qui vēturum eſſe, & eos, qui [ve]niſſe crediderunt.

d *Si quis.* Hic euidenter oſtendit, non ſolum paſtorem [ſe]d & oues intrare per oſtium.

NICOLAVS DE LYRA.

ſed fugiunt, & cæ. Secundum autem Chryſoſt. Ouile, eſt eccleſia, oues ſunt fideles oſtiū S. ſcriptura, ſcdm illud ad col. 4. c. Orātes ſimul pro ✲ *nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti. Sic igitur continuatur litera iſta præcedentib. ſecundū Chryſoſt. Chriſtus.n. dixit Iudæos eſſe cæcos in intellectu ſcripturarum. Quod oſtendit ex hac parabola ex hoc, quod aduentum Chriſti deberent conſiderare ex teſtimonio ſcripturarum quas habebant, quia Chriſtus intrauit per oſtium, i. per determinationem ſacræ ſcripturæ, quæ tempus, locum, & modum veniendi determinauit, ut ſupra dictum eſt. 5. c. & ideo alij aliter intrantes ſunt fures, ſicut Mahumetus & Antichriſtus. Huic oſtiarius aperit, i. Moyſes cui data eſt primo ſacra ſcriptura, pp hoc Saluator dixit ſupra 5. g. Si crederetis Moyſi crederetis forſitan & mihi. Et oues illum audiunt, i. ſimplices, ſicut fuerunt apoſtoli ei credentes. Et proprias oues uocat nominatim, hoc patet de apoſtolis, quib. diſtincta nomina impoſuit. Et educit eas de tenebris ignorantiæ & culpæ: Ante eas vadit per exempla operum ſcdm quod dr̄ infra 13. c.* Exemplum dedi vobis, vt quemadmodū ego facio, ita & vos faciatis. *Et oues illum ſequuntur, per imitationem. Quia ſciunt vocem eius, i. per fidem cognoſcunt & approbant. Alienum aūt non ſequuntur, recipientes falſam doctrinam, quia non nouerunt vocem alienorum. Sed contra dictum Chryſoſt. poteſt argui, quia Chriſtus exponendo hanc parabolam dicit ſe eſſe oſtium, ergo ſacra ſcriptura non eſt hic oſtium. Poteſt dici ſuſtinendo dictum Chryſoſt. quod Chriſtus non vocat ſe ſolum oſtium ſed et paſtorem, ut patebit, & ſecūdum hoc diſtinguitur ab oſtio propter hoc ſacra ſcriptura dicitur oſtium hic inquantum Chriſtus eſt paſtor ouium, & reſpectu ſui ingreſſus in mundū. Quod autem Chriſtus dicit ſe eſſe oſtium, hoc non eſt reſpectu ſui ingreſſus in mundum, ſed inquantum alij per ipſum habent ingreſſum in Deū. Secundum Aug. oſtium eſt Chriſtus. Et continuatur litera ſic præcedentib. quia Iudæi in præced. cap. dixerunt ſe videre ſine Chriſto, & per conſequens poſſe ad veritatem peruenire ſine eo, propter hoc ſaluator in hac parabola oſtendit hoc impoſſibile d. Qui non intrat in cōgregationem fideliū per oſtium, i per Chriſtum fur eſt, &c. Quod faciunt omnes infideles, & etiam mali fideles ſtatum prælationis indebite aſſequentes Qui aūt intrat per oſtium, i. per fidem Chriſti, et humilitatem, & alias virtutes eius, paſtor eſt ouium, ſecundum veritatem. Huic oſtiarius aperit, i. ſpirituſſanctus reuelat veritatem, vt poſſit oues paſcere. Et oues uocem eius audiunt, i. doctrinam recipiunt. Et uocat eas nominatim condeſcendendo familiariter ſ[…] tis. Et educit eas de tenebris ignorantiæ & culpæ. Ante eas va[dit], per exempla uitæ.*

1 Hoc prouerbium. *Hic ponitur dictæ parabolæ expoſitio. [D]iuiditur in duas, quia primo oſtenditur neceſſitas exponendi ſec[…] ſubiungitur ipſa expoſitio, ibi.* Dixit er. *Circa primum ſciendu[m] illa indigent expoſitione, quæ habent obſcuritatē. Tale erat uer[bum] Chriſti prædictum, quia erat parabolicū, & ideo intellectus ei[us] [au]dientib. erat occultus & hoc eſt quod dicit euangeliſta.* Hoc [pro]uerbium dixit eis Ieſus. *Prouerbium dicitur, quando uerbum [po]nitur pro uerbo, ſic eſt in parabola, quia per uocem unam rem [ſigni]ficantem, aliud deſignatur.*

2 Illi autem non cog. &c. *Et ſic patet neceſſitas expoſition[is].*

3 Dixit ergo. *Hic ponitur ipſa expoſitio parabolæ. Parabola […] duas partes hēt. Vna eſt, quod intrans aliunde, fur eſt & latro [&] hoc primo exponitur. Secunda eſt quod intrans per oſtium eſt ue[rus] paſtor & hoc ſecundo exponitur, ibi.* Ego ſum paſtor bonus. *[…] ma in duas, quia primo ponitur primæ par. expoſitio, ſecūdo, ei[…] expoſitionis probatio. ibi.* Ego ſum oſtium. *in prima clauſula [fe]cit mentionem de oſtio ouilis, & de fure ideo utrumq; exponit di[…]*

4 Amen a. & c. c. ſum o. *Ratio huius prædicta eſt.*

5 Omnes quot. & c. fu. ſunt latrones. *Hoc non eſt intellige[ndum] de prophetis a Deo miſſis, ſed de illis, q uenerūt capite proprio, ſ[icut] dr̄ actuum 5. f. de Theoda & Iuda Galilæo. Theodas. n. ut dicit I[ose]phus fuit quidā magus, qui decepit multos de populo Iſrael, & du[xit] eos vſq; ad Iordanis fluuiū, promittens eis diuidere aquas, ut tr[an]ſirēt ſicco pede ſicut patres eorum. Iudas aūt Galilæus tempore [quo] Chriſtus fuit natus prohibebat populum Iudæorum profiteri C[æſa]rem dominum, & reddere tributa & multi ſequuti ſunt eum.*

6 Sed non a. e. o. *i. fideles in ouili eccleſiæ permanentes, quia perierunt & ſequaces eorum, ut dicitur Act. 5. g.*

7 Ego ſum. *Hic probat utrūque dictū in dicta expōne. Et pr[imo] quod ſit oſtiū, quia officiū oſtij eſt ſaluare ea quæ ſunt intra domū [&] quod per ipſum ſit ingreſſus & egreſſus, & ſic de Chriſto, quia [per] ipſum fideles ſaluantur & ſeruantur, ſecundum quod dicitur A[ct.] 4. b. Neque. n. eſt alliud nomen ſub cælo datum hominib. in quo oportet nos ſaluos fieri, & hoc eſt quod dicitur.*

8 Per me ſi quis introierit ſaluabitur. *Similiter per ipſum [eſt] ingreſſus ad fidem & egreſſus de miſeria iſta ad gloriam, & ſic i[ue]niunt paſcua æternæ uiriditatis, & hoc eſt quod dicitur.*

✲ Ingre

MORALITER.

† *Alienum autem non ſequuntur.* Per alienum poteſt intelligi diabolus a conſortio Dei, & ſanctorum alienatus quē n[on] ſequuntur boni religioſi eius ſuggeſtionibus aſſentien[do], ſed fugiunt diſſentiendo.

† *Merce*

a *t ingredietur.* Intus bene cogitãdo, egredietur extra exẽdo, qđ eſt fugere, quia timor eſt fuga animi: fugit ne ꝑdat quod diligit, vnde reddẽs cauſam fugæ ſubdit. Quia mercenarius eſt, & non amat oues, ſed ſua. paſtores aũt non dicuntur fugere ſi cedũt perſequutioni, & ſeruant ſe ouium vtilitati, quibus etiã corpore abſentes, ſunt ſpiritu præſentes.

aliorum bene operando. Vel ingredietur in eccleſiam, viuat per fidẽ. Vnde poſt dicit. *Vt uitam habeant.* Et egre- ur de iſta vita, vt in æternum uiuat. Vnde poſt & abũdã habeat vitã & paſcua inueniet ingrediens & egrediẽs.

b *Niſi vt furetur, &c.* Furetur alienam rẽ vſurpando ma- , à fide retrahen- perdat in ęternã nationem.

c *Mercenarius autem,* Mercenarius eſt, quærit q̃ ſua ſunt, quæ Chriſti, qui it Deo non propter Deum, ſed pro ua mercede, qui abilis eſt, & non ilius, ſed tñ neceſ s & tolerandus. vero ſemper eſt endus. Præpoſiti , q filii ſunt, ſunt aſtores, & tñ vnus aſtor, quia illi nes ſunt membra illius cuius ſunt s propriæ.

a Intus bene cogitando. Vel egreditur credendo, operando. Egreditur ad pugnam contra hæreticos. b Bene operando. Autem.

a & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Fur non

Et ideo non audiunt eum oues. a Hic iuſtus ex fide viuit.

b venit, niſi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni, vt vitam

a De hac uita tranſmigrando. b In futuro. c Sicut oſtium. d Ad differentiam furis uel mercenarii.

habeant, & abundantius habeant. Ego ſum paſtor bonus. †

a Exprimit quid ſit proprium boni paſtoris. b Vitam.

c Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. † Mercena-

a Et ſi uideatur, quia ueritatem prædicat ut paſtor. b Quia non amore earum, ſed pro ſua mercede.

rius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues pro-

d priæ, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Et lu-

pus rapit, & diſpergit oues. Mercenarius autem fugit, quia

e mercenarius eſt, & non † pertinet ad eum de ouibus. Ego ſum

Id eſt diligo. Diligunt & obſequuntur.

paſtor bonus, & cognoſco meas, & cognoſcunt me meę: † Si-

f cut nouit me pater, & ego cognoſco patrẽ & animam meam

g

e *Ego ſum pa.* Poſt culpam ficti, iterum formã veri paſtoris opponit. *Ego ſum paſtor bonus & animam pono pro ouibus.* Quod non ipſe vnus fecit, niſi quod omnes po ſui, & ipſe vnus ſum. quia ipſe ſine illis hoc potuit, illi non ſine eo ſine quo nihil poſſunt.

f *Et ego.* Filius ꝑ ſe agnoſcit patrẽ nos ꝑ illũ, ſicut alibi Deũ nemo vidit vnquã, niſi vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Item nemo nouit filiũ niſi pater neq; patrẽ qs nouit niſi filius, & cui filius voluerit reuelare.

D

F

†25. q. 4. c. tres ꝑſonas, & cas. quis nos pōt. †7. q. 1. c. aduerſitas §. hoc etiã 23. q. 3. c. ſex differentię in ſi.

Ma. 11. d. † Matth. 11. d.

d *Et lupus rapit.* Lupus eſt vel violẽtus qui corporaliter vaſt, vel diabolus, q ſpiritualiter diſſipat, cui qui nõ animas ũ, ſed ſua quærit, non occurrit reſiſtẽdo vel mala arguẽdo, quod

g *Et animam meam pono.* Hæc eſt probatio dilectionis ad patrem, & ad oues. Sic & Petrus tertio confitens amorem, iubetur paſcere oues, & pro eis mori.

F

Pro ouibus

NICOLAVS DE LYRA.

1 ngredietur. *Hic ad fidem.*

2 Et egre. *Ex hoc mundo ad gloriam.*

3 Et paſcu. *i. quia beati reficiuntur interius in aſpectu diuinita- & exterius in aſpectu humanitatis Chriſti per quem ſunt ſalua- leo dicit paſcua in plurali. Conſequenter probat ſecundum. ſ. quod fuerant fures, quia non venerunt ad ſalutem populi, ſed magis ad deſtructionem, & hoc eſt quod dicitur.*

4 Fur non. *Vſurpando quod non eſt ſuum, ſicut illi venerunt vſur- do quod non erat eis debitum.*

5 Et mactet. *Quia multi de populo occiſi ſunt corporaliter & e- n ſpiritualiter credentes perſuaſioni illorum.*

6 Ego veni. *Non ſicut ipſi.*

7 Et vi. ha. *Per gratiam in præſenti.*

8 Et abundantius habeant. *Per gloriam in futuro, quia gloria gratia conſummata.*

Ego ſum paſtor. *Hic exponit ſcđam parabolæ partem, ſ. quod bonus paſtor intrans per oſtium.* Et *diuiditur in duas, quia primo oponit intentum, ſecundo probat propoſitum, ibi.* Ego ſum pa. *rca primũ ponit conditiones boni & mali paſtoris, quia bonus pa- r debet habere affectionem ad gregem, intantum quod pro eo ſi ne- ceſſet ſuſtineat mortem & hoc eſt quod dicitur*

Bonus paſtor. *Ad cuius intellectum ſciendum, quod res melior eſt exponenda periculo pro viliori, ſed magis econuerſo, Vita au- hominis melior eſt ſimpliciter quam uita omnium brutorũ ani- lium, & ideo licet paſtor brutorum debeat aliquem laborem pro ite ſui gregis ſuſtinere, non tamen debet ſe morti exponere. Ani- autem humana nobilior eſt corpore, ideo econtrario paſtor ani- rum pro grege ſuo debet vitam corporalem exponere. Vlterius git conditionem mali paſtoris.*

11 Mercenarius autem. *Mercenarius dicitur a mercede, & talis qui officio prælationis attendit commodum rei temporalis, quod ditur merces. Gloria autem cęleſtis nõ dicitur proprie merces, ſed tummodo large inquantum omne quod redditur in præmium la- bis dicitur merces. Ratio autem huius eſt, quia hæreditas diſtin- tur a mercede proprie dicta, ſicut filius cui debetur hæreditas di- guitur ab operario conducto cui debetur merces. Gloria autẽ cæ- leſtis redditur fidelibus ſicut hæreditas filijs, propter quod nõ habet ionem mercedis. Et ideo ille eſt verus paſtor qui attendit ad præ- um gloriæ, mercenarius autem qui attendit ad commodum rei terrenæ. Et quia non eſt paſtor, ideo ſequitur.*

12 Cuius non ſunt oues. *Sed tantum uſurpatiue. Quod probat per effectum cum dicitur.*

13 Videt lu. ve. *i. tyrannum ſubditos ad peccandum inducentem, uel hæreticum falſa doctrina eos corrumpentem.*

14 Et dimittit oues & fugit. *Non reſiſtendo per cenſuram eccleſiaſticam tyrannicæ oppreſſioni, nec per ſanam doctrinam hæreticę prauitati.*

15 Et lupus rapit. *Ad malum pertrahendo.*

16 Et diſpergit ou. *Ab unitate eccleſiæ ſeparando.*

17 Mercenarius autem. *i. auxilium debitum ſubtrahit.*

18 Quia mercenarius eſt. *i. ſolum curãs de commodo temporali.*

19 Et non pertinet ad eum de ouibus. *Quia non habet affectũ debite ordinatum ad eas.*

20 Ego ſum. *Hic probat quod dixerat per duo ſigna. Primum eſt Mutua cognitio paſtoris & ouium. Quod prouenit ex hoc, quod paſtor frequenter & ſollicite oues uiſitat & ſic cognoſcit in particulari conditiones earum. Similiter oues ex frequenti imaginatione beneficij paſtoris ipſum attendunt, & ſic ſpecialiter recognoſcunt ipſum. Sic eſt de Chriſto, & uere fidelibus. ergo eſt paſtor uerus hoc eſt quod dicitur.* Ego ſum paſtor bonus. *Et ſignum huius ſubditur.*

Duo ſigna bona paſtoris.

21 Et cognoſco meas. *Non ſolũ notitia uiſionis, quia omnia nuda ſunt & aperta oculis eius, ut dicitur Hebr. 4. d. ſed etiam notitia approbationis.*

22 Et cognoſcunt me meæ. *Quia uere fideles cognoſcunt beneficia Chriſti.*

23 Sicut no. me. pa. *Ly ſicut non importat æqualitatẽ, ſed quandã aſſimiliationẽ longinquã. Vel ſic ly ſicut, non eſt nota æqualitatis, ſed ſimilitudinis, quia patris & filij eſt una notitia conſiderando filij diuinitatẽ, ſecundum uero humanitatẽ uidet patrem clare & cõtinue. Non ſic autem fideles poſſunt habere oculum mentis ad beneficia diuinæ gratiæ, quia talis attentio mentis aliquando neceſſario interrumpitur propter ſtatum præſentis uitæ. Secũdum ſignum ueri paſtoris eſt affectio quam oſtendit ad oues, quæ non poteſt eſſe maior quã ſe exponere pro ouibus, ſic eſt de Chriſto & fidelib. ideo dicit.*

24 Et ani. me. po. pro o. me. *Quia aĩa Chriſti pro fidelib. fuit ſeparata a corpore & oblata Deo patri cum dixit. In manus tuas cõmẽdo ſpiritum meũ, Lu. 23. Et ne crederetur, quod ſolum pro Iudæis deberet mori propter hoc quod dicit, Mat. 15. c. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael, ideo hoc remouet dicens.*

Et

MORALITER.

†

1 *Mercenarius, &c.* Hic eſt, qui præſidẽdo clauſtralibus quę honorem proprium, & promotionẽ carnaliũ amicorũ

3 *Videt lupum ve.* Id eſt, aliquem malum gregem ſuum in fide vel moribus corrumpentem.

14 *Et dimittit oues, & fugit, &c.* GREGOR. Fugit non mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolacium.

† *Ego*

✻ GREGOR. Fecit (Dominus) quod monuit, oſtendit qđ iuſſit, pro ouibus animam ſuam poſuit, vt in ſacramēto noſtro corpus ſuũ & ſanguinē verteret, & oues quas redemerat, carnis ſuæ alimento ſatiaret. oſtenſa eſt nobis de cōtēptu mortis via q̃ ſequimur appoſita forma cui imprimamur. Primum nobis eſt, exteriora noſtra miſericorditer ouibus eius impendere: poſtremum vero ſi neceſſe ſit, etiam in mortem animã noſtram pro eiſdē ouibus miniſtrare. Qui autē non dat ouibus ſubſtantiam ſuam, quãdo pro his daturus eſt animam ſuã?

A Hom.24 in euan.

† De pæ. di. 4.c. hanc loquitatem

† vnus grex.

B a *Pro ouibus.* Pro ouibus domus Iſrael q̃ perierã, ad quas corporaliter miſſus, a quibus non ſunt diſſimiles illæ, quæ ſunt de gentibus, vnde dicit.

a igitur.

b *Oportet me.* Quamuis per ſuos, quia in illis ipſe.

c *Et uo.meam.* Nō dicit meorum, quia in ipſis ille loquitur.

Et vo.ē meã audient.

† de cōſ. d.1.c.ſolen nitates. Ho.59.1 Io.10.3. Hom.14 in euan. Tra.47.i Io.10.9.

✻ CHRYSOSTOMVS. Ac ſi dicat: Quid miramini ſi hi ſunt me ſecuturi, & vocem meam audituri, quando alios videbitis me ſequentes, & vocem meam audientes?

d *Fiet vnum ouile.* ✻ GREGOR. Ex duobus gregibus vnũ ouile efficit, quia Iudaicum & Gentilem populum in ſua fide coniungit.

C ✻ AVGVS. Quid ergo eſt, (quod ait) Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierant domus Iſrael, niſi quia præſentiã ſuam corporalem non exhibuit, niſi populo Iſrael, ad gentes autem non perrexit ipſe ſed miſit.

In hunc loc.

e *Me diligit pater.* ✻ THEOPHYL. Dilexit pater filium, non tan-

tanquam ſtipendia mortis pro nobis ſuſtinendæ, dilectionem ſuam ei tribuens, ſed quaſi ſuæ quiditatis proprietatem in genito intuens, dum ex eadem charitate pro nobis voluit mortem ſubire.

✻ CHRYSOSTOMVS. Vtitur hic condeſcenſione, quaſi dicat: Etſi nihil al[ius]
eſſet, hoc ſuaſit m[e]
1 amare uos, quod
ita amamini a pat[re]
2 vt ego etiam prop[ter]
3 hoc diligar ab eo.
4 pro vobis morior,
5 autē a patre antea
6 amabatur, & nos
mus facti amori[s e]
7 ius cauſa.
8 f *Quia ego, &c.* AV-
9 STINVS. Verbum
10 quo ſuſcepit ho[mi]
nem, id eſt, carn[em]
11 & animam nũqu[am]
depoſuit animam
12 eſſet anima à ve[rbo]
ſeparata, ſed caro
13 ſuit animam, qu[ando]
14 expirauit, qua red[eun]
15 te ſurrexit: Mors
16 go ad tempus ca[ro]
17 & animam ſepa[rauit]
18 ſed neutrum a ve[rbo]
19 Dei. Caro itaque
nit animã & ſur[rexit]

De gentibus.

a pono pro ouibus meis. | Et alias oues habeo, quæ non ſunt

De populo Iſrael. Per Apoſtolos. Non illorum.

b ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam,

c

d Pono animam pro ouibus. Propterea.

e audient, & fiet † vnum ouile & vnus paſtor. Proptereã me

f a Quod eſt, idem me pater diligit quia morior ut reſurgam.

diligit pater, quia ego pono animam meam, vt iterum ſumã

Enim. Quia

eam. Nemo tollit eam a me, ſed ego pono eam a meipſo. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem ha-

a De omnibus prædictis & ponendi & ſumendi animam. b Non quod inferior, ſed quia genitus æqualis quidquid habet a patre habet.

beo iterum ſumendi eam. Ho^a^c mandatum accepi a pãtre^b^

a Quia tenebræ lucem non comprehendunt.

meo. Diſſenſio^a^ iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermo

Iſti ſunt tenebræ.

nes hos. Dicebant autem multi ex ipſis: † Dæmonium habet

Illorum mentes liuor ceperat, aperti.

& inſanit. Quid eum auditis? Alii dicebant: Hęc verba non

a Quia dæmonium non ſolet bona operari.

ſunt dæmonium habentis. Nunquid dæ^a^monium poteſt cœ-

g corum oculos aperire? † Facta ſunt autem encenia in Iero-

ſed non poteſtate ſua, ſed poteſtate inhabitantis carn[em]
Deitatis ſcilicet.

g *Facta ſunt autem encenia in Ieroſolymis, & hyems, &c.* Ce[non]
id eſt, nouum. Inde encenia, id eſt, initiare. Encenia feſta [de]
dicationis templi, quæ facta eſt à Iuda Machabæo tem[po]
re hyemis. Hyems autem hic commemoratur, vt ſign[ifi]
cet Iudæos frigidos, qui non accedunt ad ignem, id eſt, [non]
credunt in Chriſtum. Salomon autem facto templo in [au]
tumno illud dedicauit. Zorobabel, & Ieſus ſacerdos poſt
captiuitatem reædificatum templum, in vere dedicaueru[nt]
Iudas Machabæus pro pphanatione Antiochi in hyem[e].

In por-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili. *i. ſynagoga Iudæorum, ſed de populo gentili.*

2 Et illas oportet me adducere. *Quod factũ eſt per prædicationē apoſtolorum, ut habetur Act.13 a Chriſto principaliter operante in eorum prædicatione ſecundum quod dicitur Mar.vlt.d.* Illi aũt profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, &c.

3 Et vocem meam audient. *Quia Iudæis repellentib. fidē Chriſti gentiles eam deuote receperunt ad prædicationē apoſtolorũ, ſecundum q̄ habetur Act.13.g. ubi dicitur quod Paulus & Barnabas dixerunt* Iud*æis. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, ſed quoniã repellitis illud, & indignos uos iudicatis uitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic.n. nobis præcepit dominus. Et ſequitur: Audiētes ergo gentes gauiſæ ſunt, & glorificabant uerbum domini.*

4 Et fiet vnum ouile. *Id eſt, una eccleſia ex Iudæis & gentilib. collecta.*

5 Et vnus paſtor *ſ. Chriſtus. Alii autem non ſunt niſi uicarii illius paſtoris.* Q*ualiter autem ſit intelligendum uerbum Chriſti prę allegatum Matth.15. ibi fuit expoſitum. Subditur autem adhuc de afflictione illius paſtoris ad oues, cum dicitur.*

6 Propterea me diligit pater. *i. ex dilectione patris eſt q̄ me ad ſalutem ouium deſtinauit. Vel aliter. Propterea me pater diligit, ſ. quia adimplebo eius uolũtatem in mea paſſione pro ouibus, ideo ſubditur.* Quia ego pono animam meam. *Sciendum tamen, quod affectus amoris patris ad filium etiam ſecundum humanitatem non uenit ex paſſione, ſed magis præceſſit, ſed aliquis effectus qui eſt amoris ſequutus, ſ. glorificatio corporis Chriſti in eius reſurrectione, ideo ſubditur.* Et iterum ſumam eam. *Et quia uoluntarie paſſus eſt, ideo ſubditur.*

7 Nemo tollit eam a me. *ſ. uiolenter. Non eſt ſic intelligendum quin ex uulneribus, & paſſione mortuus ſit, ſed quia poterat perſequutores ſuos impedire, & uno uerbo proſternere.*

8 Sed ego po. eam a meipſo. *Eam a meipſo interfectores nõ impediendo.*

9 Poteſtatem habeo ponendi eã. *i. deponendi, non a ſuppoſito uerbi, quia quod ſemel aſſumpſit nunquam depoſuit, ſed a corpo[re] quo fuit ſeparata in triduo, quamuis eſſet unita uerbo.*

10 Et poteſtatem habeo iterum. *Non ad ſuppoſitum a quo n[un]quam fuit ſeparata, ſed ad corpus cui fuit reunita.*

11 Hoc mandatum. *ſ. ut impleam eius uoluntatem in mea paſſio[ne] pro omnium ſalute.*

12 Diſſenſio iterũ facta eſt inter. *Hic ponitur effectus doctri[næ] Chriſti, qui fuit diuerſus in bonis & malis, quia boni per eius doc[tri]nã in fide ſunt cōfirmati, & mali eã peruertentes diuino iudicio ſu[nt] in malis obdurati, & hoc eſt quod dicitur.* Diſſenſio iterũ fac[ta] eſt inter Iudæos propter ſermones hos. *Dicit iterũ, quia al[ias] inter eos fuerat diſſenſio ex conſimili cauſa, ut dictum eſt, ſup. c.*

13 Dicebant autem multi ex ipſis. *Obſtinati in malis.*

14 Dæmonium habet & inſanit. *Miracula.n. quæ faciebat at[tri]buebant dæmoni, ſimiliter uerba eius, quæ non intelligebant, c[re]dētes, quod ſicut arreptitius loqueretur, ideo ſequitur.* Quid eu[m] auditis. *E contrario uero.*

15 Alii dicebant. *ſ. boni & deuoti.*

16 Hæc verba non. *Quaſi ſi arreptitii aliquando loquantur [ali]qua, tamen ſunt falſa, & ad malum inducentia: Chriſtus autem ha[be]bat uerba uitæ æternę, quod probant vlterius per factum dicente[s].*

17 Nunquid dæmonium poteſt. *Q.d. Non, licet enim dęmo[nes] poſſint aliqua miracula facere, in quantum in tempore impercepti[bi]li a nobis coniungunt propria actiua propriis paſſiuis, ſicut ranæ [fa]ctæ ſunt a magis Pharaonis, ſecundum quod dicit Auguſt. tamen n[on] poſſunt facere ea quæ excedunt totam facultatem naturæ, cuiuſ[mo]di eſt illuminatio cæci.*

18 Facta ſunt. *Deſcripta benignitate Chriſti in docendo, hic con[ſe]quenter deſcribitur Iudæorum malignitas ipſum perſequendo, & p[ri]mo uerbis, ſecundo factis, ibi. Suſtulerũt, ergo lapides. Prima in du[as] quia primo ponitur Iudæorum interrogatio maligna, ſecundo Ch[ri]ſti reſponſio uera, ibi.* Reſpondit ei Ieſus. *Circa primũ deſcribit [I]udæorum interrogatio quantum ad tempus & locum, & interrogat[ionis] modum. Tempus tangitur, cum dicitur.*

19 Encenia, &c. *i. feſtum dedicationis templi. Encenia enim ide[m]*

✻ eſt

a *por.* Porticus quibus templum cingebatur, ſolent ſigni
fi[c]ci nomine templi.
b *[C]ircundederunt ergo eum Iudæi.* Domino patienter inter op
pr[o]bria veritatem prædicante excæcati non obſequuntur,
ſe[d] tentant.
c *Quouſque animam*
no[ſtr]am tollis? Calum-
ni[a]ntur illum tolle-
re [a]nimas qui ſaluat,
qu[e]m purum homi
ne[m] putabant, ſed
pr[o] omnibus regna-
tu[r]um.
d *[S]i tu es Chriſtus, dic*
no[bi]s *palam.* Non ve-
ri[ta]tem deſiderant,
ſe[d] parant calum-
ni[a]m, vt ſi dixerit ſe
ſe [re]gem, contra Au
g[uſ]tum facientē po-
te[ſt]ati tradant. Sed
d[o]minus ſic tempe-
ra[t] reſponſum, vt
n[ec] illis ſit locus ca-
lu[m]niæ, & fidelibus
p[ro]pter quos hæc re
fe[ru]ntur manifeſte
a[p]areat quod ipſe
ſi[t] Chriſtus, non ho
m[o] tantum, vt il-
li [p]utant, ſed filius
D[e]i.
e *[E]t nemo poteſt rape-*
r[e] de manu patris mei.
Q[u]ia ex hoc quod
ſi[t] ex matre maior
ſi[t] ad protegendum, quam illi ad impugnandum.

❊ AVG.

a Ecce, ignis, de quo deberent accendi. b Scilicet, ubi Salomon ſtare ſolebat ad orandum.

a ſolymis, & hyems erat. Et ambulabat Ieſus in templo in por- 1

a Ecce hyems in Iudæis. 2

b ticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant

a Dum incertos nos relinquit. b .i. ille Meſſias qui uenturus eſt in mundum. 3

e ei: Quouſque animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic 4

a Vt uerbum Dei, & probo per opera quid ſim. 5

d nobis † palam. Reſpondit eis Ieſus: † Loquor vobis, & non 6

a Cuius, & non ſuam gloriam quærit. 7

creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc te- 8

Cur. Iſtos uidebat futuros perditioni. 9

ſtimonium perhibent de me. Sed vos non creditis: quia non

a Sed. b Quę per oſtium intrant Obediunt præceptis. 10

eſtis ex ouibus meis. Oues meę vocem meam audiunt, &

a Ex imitatione & beatitudine. Quia uos de præſenti uita cogitatis, & calumnia quæritis. 11
Hæc ſunt paſcua de quibus ſupra. b Ac ſi diceret, uos peribitis in æternum, quia non eſtis de ouibus. 12

ego cognoſco eas, & ſequuntur me. Et ego vitam æternam 13

Et ſi in præſenti uideantur. 14 a Fur & latro nihil poſſunt contra illos, quos nouit Deus eſſe ſuos. 15

do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas

Poteſtate. Quia. a Gignendo, i. eſſe unigenitum filium, coæqualem coæternum. 16

quiſquã de manu mea. † Pater meus † quod dedit mihi, ma- 17

a Omnibus creaturis & angelis. b Virtutem & gloriam huius rei, quod nemo rapit de manu eius patri attribuit. c Poteſtate, quæ eſt mihi & patri, uel de me qui ſum manus patris.

e ius omnibus eſt, & nemo poteſt rapere de manu patris mei. 18

AVG. Si manum intelligamus poteſtatem, vna eſt patris & filii poteſtas, quia vna diuinitas. Si autem manum intelligamus filium, manus patris eſt ipſe filius, quod non eſt ita dictum tanquam Deus pater habeat corporis membra, ſed quod non per ipſum facta ſunt omnia. Nam ſolent & homines dicere, manus ſuas eſſe alios homines per quos faciunt, quod volunt. Aliquãdo & ipſum opus hominis dicit, quod ſit per manũ ſicut dicitur quiſq; agnoſcere manum ſuam, cum id quod ſcriptum ſit, agnoſcit, hoc autem loco manum patris, & filii intelligamus poteſtatem, ne forte cum hic manum patris ipſum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam filii quærere filium.

D tra. 48. Io.10.9 i

† Dixi.

E

❊ HILARIVS. Et enim per corporalem ſignificationem virtutem poſſis eiuſdem noſſe naturę, commemorata eſt filii manus, manus patris, quia natura & virtus patris eſſet in filio.

Li.7. de Tri. poſt medium

† qui dedit mihi maior.

F

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

[e]quod innouationes, & dicitur ab eo, quod eſt in, & cenos nouum, q[uo]d ſit, quando aliqua res noua ſuo uſui applicatur, in dedicatione [a]dem templum applicatur. vſui. Sciendum tamen quod feſtum non e[ra]t primæ dedicationis, quæ facta eſt à Salomone, quia illa facta eſt [...] die Septembris in autumno, ut habetur 3. Reg. 8. a. Nec etiam ſe c[un]dæ dedicationis, quæ facta eſt ſub Zorobabel templo reædificato, [qui]a illa facta eſt in Martio tempore uernali. Sed fuit feſtum illius [ded]icationis ſeu innouationis, quæ facta eſt ſub Iuda Machabæo, quã purificatum fuit templum ab Antiocho Epiphane prophanatum. [vt] habetur 1. Mach. 4. g. quæ purificatio facta fuit, 35. die noni men[ſis] apud Iudæos, vt habetur 1. Machab. 4. g. qui pro maiori parte cõ uniter concurrit cum Decembri apud nos, & ideo ad hoc denotan[du]m additur.

Et hyems erat. *Et ſic patet tempus. Locus autem deſignatur cũ [d]icitur.*

Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. *No[mi]ne templi intelliguntur atria, & loca ad domum domini pertinen[tia]. Erat autem quidam locus ædificatus ubi Salomon ſtabat ad orã[du]m, qui dicebatur regis oratorium. Sed contra hoc videtur, quod o[m]nia quæ ædificauerat Salomon in templo fuerũt combuſta p Chal[dæ]os, vt habetur 4. Regum vltimo cap. Dicendum, quod alia porticus f[ui]t reædificata in templo ad ſimilitudinem prioris, & ideo retinuit [no]men præcedentis, ſicut frequenter fit in ædificiis reparatis, & hic i[nte]rrogationis locus. Subditur etiam interrogandi modus.*

3 Circundederunt ergo eum Iudæ. *Vt citius eum in verbis ca[pe]rent.*

4 Et dicebant ei: Quouſque animam noſtram tollis. *Id eſt, [...]cias, dimittendo nos in ſuſpenſo, per hoc innuentes, quod vellent [e]x dicto ſtare, & eum libenter ſicut Chriſtum recipere, cum tamen [ha]berent contrarium in corde.*

5 Si tu es Chriſtus. *Non quærunt, ſi tu es filius Dei, quia de hoc n[on] curaſſet Pilatus, qui erat gentilis, apud quem intendebant eũ ac[cu]ſare, ſed quærunt:* Si tu es Chriſtus. *Id eſt, vnctus, quæ vnctio de[b]atur regibus, & per conſequens ſi reſpondiſſet ſe eſſe Chriſtum, [ſt]im accuſaſſent eum præſidi, vt rebellare uolentem contra impera[to]rem Romanum, cui ſubditi erant Iudæi, & aſpirare ad regnum. Ea [de]m etiam de cauſa dixerunt.*

6 Dic nobis palam. *Vt poſſent habere contra eum teſtimonium.*

7 Reſpondit eis Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, in qua primo oſtenditur Iudæorum malignitas, ſecundo diſcipulorum Chriſti benignitas, ibi:* Oues meæ. *In prima ergo parte dicitur ſic.*

8 Loquor vobis & non creditis. *Q. d. uos quæritis uerba experimentia, quod ego ſim Chriſtus, non ad ueritatem intelligendum, ſed magis ad calumniandum, quia ſi illa dicerem, non crederetis, quod probat conſequenter dicens.*

9 Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me. *Sicut. n. ſupra dictum eſt 4. cap. efficaciſſimum argumentum ad probandum ueritatem excedentem naturalem facultatem intellectus, ſunt opera miraculoſa, & tamen illis nõ credebant, cum tamen fierent ad declarationem deitatis Ieſu Chriſti. Cauſa autem incredulitatis eorum ſubditur, cum dicitur.*

10 Sed uos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis. *Id eſt, innocentes & humiles, ſed ſuperbi & maligni, & ideo Dei iudicio excæcati. Conſiderandum, quod in hac reſponſione Chriſtus non dixit expreſſe ſe eſſe Chriſtum quem quærebant, ſed dixit aliquid æquiualens, uel maius, vt reſponderet ueritatem, & excluderet calumniæ malitiam.*

11 Oues meæ. *Hic conſequenter oſtendit diſcipulorum ſuorum benignitatem di.* Oues meæ. *Id eſt, humiles, quibus reuelatur veritas, vt habetur. Mat. 11. d.*

12 Vocem meam audiunt. *Credendo corde, & obediendo opere.*

13 Ego cognoſco eas. *Non ſolum notitia viſionis, ſed etiam notitia approbationis ad vitam æternam.*

14 Et ſequuntur me. *Hic in præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam, ideo ſequitur.*

15 Et ego vitam æternam do eis. *Loquitur. n. hic de illis, qui ſũt oues eius non ſolum ſecundum præſentem iuſtitiam, ſed etiam ſecundum prædeſtinationem diuinam, quæ fruſtrari non poteſt.*

16 Et non rapiet eas quiſquã de manu mea, &c: *Per violentiam, quod probat tali ratione.*

17 Pater meus, quod dedit mihi, maius omnib. eſt. *Id eſt, ipſa deitas, quam habeo à patre, quia omnia excedit in infinitum.*

18 Et nemo poteſt rapere de manu patris mei. *Cum enim ſit infinitæ potentiæ, nihil poteſt ab eo auferri per violentiam.*

❊ Ego

A a *Ego & pater vnum ſumus*. His uerbis non ſolum Iudæorũ ſoluit quæſtionem, qui vt tentarent acceſſerunt, ſed etiam futurorum hæreticorum damnat inſaniam.

b *Suſtulerunt ergo la.* Hoc iam non ferunt, qui cætera tulerunt, ſed duri ad lapides currunt. Sed quia Ieſus non patitur niſi quod vult, adhuc loquitur.

Suſtulerunt lapides. ✲ HILARIVS. Nunc hæreticorum furor iam Domino in cęlis ſedente pari infidelitate dictis non obedientes odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt, etſi poſſent de throno eum ſuo in crucē detraherent. B

†14.q.5. c quid?, ver. Arriani. Li. 7. de Tri. paulo poſt med.

c *Multa bona opera.* ✲ ALCVINVS. In ſanitatibus infirmorum, in exhibitione doctrinæ & miraculorum, quæ ex patre oſtendit, quæ eius gloriam per omnia quæſiui, propter quod eorum opus me lapidatis?

†Pſ. 81. b

Li. 7. de Trin.

C d *Cum ſis homo.* ✲ HILARIVS. Iudæus dicit, cum ſis homo Arrianus cum ſis creatura. Vtrique dicunt, facis te Deum. Subiicit. n. Arrianus ſubſtantiæ, nouæ & alienæ Deũ, vt aũt alterius generis Deus ſit, aut omnino nec Deus. Dicit, eſt filius ex natiuitate, non eſt Deus ex veritate, creat[ura] præſtantior cunctis.

e *Facis teip* Intellexerunt non poſſe dici: *Ego & pate[r vnum] ſumus*. Niſi vbi eſt æqualitas patris & filii, quod Arri[us non] intellexit.

a † Ego & pater vnum ſumus. † Suſtulerunt ergo lapides Iu-
Non uerbis, ſed factis eorum.
b c dæi, vt lapidarent eum. Reſpondit eis Ieſus. Multa bona o-
a Cuius gloriam quærit vbique.
pera oſtendi vobis ex pâtre meo, propter quod eorum opus
Non poſſunt negare bona accepiſſe.
me lapidatis? Reſponderunt ei Iudæi: De bono opere non la-
Non poſſunt ferre quod filius Dei dicatur.
d pidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu homo cum ſis, facis
e teipſum Deum. Reſpondit eis Ieſus: Nonne ſcriptum eſt in
[P]ſalmo.
f lege veſtra † quia ego dixi. dij eſtis? Si illos dixit deos ad quos
g a Falſitatis argui.
h ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui ſcriptura, quē pater
Dauid. a Scilicet gignendo, ut ſanctus eſſet, dedit ut ſanctum genuit. b Scilicet cum in ſanctitate in aeternum conſtituit pro ſalute mundi.
ſanctificauit, & miſit in mũdum, vos dicitis qa blaſphemas,
a Quæ nemo poteſt facere niſi filius. b Si ſolis uerbis prædico, ne credatis.
quia dixi, filius Dei ſum? Si non facio opera patris mei, nolite
a Opera il[la]. b [Ve]rbis & innocentiæ uitę.
i credere mihi. Si aũt facio, & ſi mihi non † vultis credere, operi

... Cl[...]
autē, quia vid[...]
1 tardos nō fer[...]
2 dorem veritat[...]
3 perauit eum [...]
4 *verbis. Nonne ſ[...]*
5 f *Quia ego.* Tri[...]
dis dicitur De[...]
6 tura, adopti[...]
7 ego dixi dij. f[...]
dæmones & i[...]
8 g *Si illos dixit* [...]
9 per ſermone[...]
10 participando [...]
11 homines dii, [...]
12 le qui per na[...]
13 eſt filius quo[...]
cipant nō eſt [...]
14 h *Pater ſancti[...]*
15 ✲ THEOP[...]
16 eſt, ſanxit ſac[...]
pro mundo.
oſtendit ſe n[...]
Deum ſicut [...]
Nam ſaluum [...] mundum diuinum opus eſt, non autem hominis [...]ti per gratiam.

i *Operibus credi.* Fidem adhibete operibus, vt merit[...] amplius cognoſcendo opera, veniatis ad fidem dei[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Ego & pater vnum ſumus *In uirtute & potētia, ſicut in Deitate, ut ſupra dictum eſt, ergo nemo poteſt rapere oues de manu mea. Notandum autē, q ex hoc verbo Saluatoris:* Ego & pater vnum ſumus. *Excludũtur duo errores contrarij circa articulũ ſanctiſſimæ Trinitatis. Sabellius. n. poſuit in Deo vnitatem perſonæ ſicut & eſſētiæ, & hoc remouetur cum dicitur:* Ego & pater vnum ſumus. *Si n. pater & filius eſſent vna perſona, dixiſſet ſum in ſingulari. Arrius autē econtrario poſuit diuerſitatem eſſentiarum, ſicut & perſonarũ. Et hoc excluditur per hoc, quod dicitur vnum. Si. n. pater, & filius haberent diuerſas eſſentias, non diceret vnum neutraliter, ſed plura.*

Error Sabellii.

Error Arrij.

Diuiſio.

2 Suſtulerunt ergo lapides. *Hic conſequēter oſtenditur malignitas Iudæorum in facto. Et diuiditur in tres, quia primo Chriſtus refrenat eorum ſæuitiam, ſecundo excludit impoſitam ſibi blaſphemiã, ibi:* Reſponderunt Iudæi. *Tertio fugit propter eorum obſtinatam malitiam, ibi:* Quærebant ergo. *In prima igitur parte dicitur ſic:* Suſtulerunt ergo lapides Iu. vt lapi. e. *Moti liuore inuidiæ non amore iuſtitiæ, abſq; legis ordine, ut ſup. dictũ fuit in caſu ſimili. 8. c.*

3 Reſpondit eis Ieſus. *Dulciter eos reprimendo.*

4 Multa bona opera. *Scilicet, veritatem docendo, infirmos curando, & alia miracula faciendo.*

5 Propter quod eorum opus. *Cum tamen ex hoc me honorare deberetis.*

6 Reſponderunt. *Hic conſequēter excludit blaſphemiam ſibi impoſitam. Et diuiditur in duas, quia primo huiuſmodi blaſphemia imponitur, & ſecundo excluditur, ibi.* Reſpondit. *In prima ergo parte dicitur ſic:* Reſponderunt ei Iudæi.

Diuiſio:

7 De bono opere *In dictis eorũ patet cõtradictio, quia loquebantur ſicut furioſi, teſtificantur. n. eum facere bona opera in miraculis, cum dicunt.* De bono opere. *ſ. quod facis, & tamen dicunt hic eum blaſphemum, cum dicitur.* Sed de blaſph. *Iſta. n. ſunt incõpoſſibilia, quia miracula Chriſti fiebant ad teſtimonium bonitatis eius, & ideo cum eſſent bona opera & diuina, non poterant fieri ad teſtificandum aliquod falſum, quod tamen eſſet ſi ille eſſet blaſphemus, ad cuius teſtimonium fierent. Iſta autem cæcitas in eis procedebat ex eo quod ſolum humanam naturam in Chriſto conſiderabant, ideo ſubditur.* Quia tu homo cum ſis, facis teip. Deum.

†

8 Reſpondit eis. *Hic conſequenter Ieſus excludit crimen blaſphemiæ ſibi impoſitũ, et hoc dupliciter, primo excludit illud per [ſcriptu]rã, ſecundo per rõnem, ibi.* Si non facio. *Circa primum ſci[endum] ſacra ſcriptura cũ ſit a Deo inſpirata, non põt eſſe falſa. Ipſa [at]tribuit deitatem hoĩb. ſanctis, & prophetis & ipſi Chriſto, al[iter ta]men, quia deitatem participatiue tantum attribuit alijs a Ch[riſt]o, [ſi]cut iudices locum Dei tenentes dicuntur dij.* Exod 22. b. *Dñs applicabitur ad Deos, & ibid. d. Dñs non detrahes, &c. Chr[iſto] attribuit deitatem proprie dictam, ſcdm quod habetur Iere. 2[3.] [Ec]ce dies veniunt dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iu[ſtum,] [ſe]quitur poſtea. Hoc eſt nomen quod vocabunt eum dominus iu[ſtus no]ſter, & ubi habemus dominus, ponitur nomen domini tetragr[amma]ton in Heb. quod nullo modo attribuitur alicui niſi Deo vero, [ſo p]atet, quod ſicut ſcriptura ve. Teſt. attribuit alijs a Chriſto deit[atem par]ticipatiue dictam, ita ipſi Chriſto deitatem proprie dictam. [Secun]dum hoc igitur exponenda eſt litera:* Reſpondit eis Ie. *De[clarando] do ſe non eſſe blaſphemum, dicendo ſe eſſe Deum vel Dei fili[um na]turalem, quod idem eſt. Quod probat per ſcripturam. dic.*

9 Nonne ſcrip. eſt, &c. *Quia ego dixi dij eſtis, hoc habetur* Pſ. *81. b. & dicitur de iudicibus & prophetis, ideo ſubditur.*

10 Si illos di. de. *Participatiue.*

11 Ad quos ſer. Dei fa. eſt. *Sicut fuerunt prophetæ & iudi[ces].*

12 Et non poteſt ſol. ſcrip. *Id eſt, non poteſt dici, quod co[ntineat] falſum.*

13 Quem pa. ſanctifi. *i. meipſum, i. ſanctum generauit ab æt[erno ſe]cundum deitatem. Vel.* Sanctificauit. *i. plenitudine gratiæ a[...]nit, quantum ad humanitatem.*

14 Et miſit in mun *Ad ſaluandum ipſum, ſicut erat per p[rophe]tas prædictum.*

15 Vos di. quia blaſphe. quia dixi filius Dei ſum. *Q. d. [irratio]nabiliter loquimi, quia ſcriptura ſacra, quæ ſolui non poteſt, e[xpreſ]ſe loquitur de diuinitate mea, ut patet per prædicta.*

16 Si non fa. *Hic conſequenter excludit crimē blaſphemiæ [ſibi im]poſitum per rõnem. Circa quod ſciendum, quod oĩa determi[nantur ex] proprio opere, ut habetur 4. Meteororum, ideo per propriã op[eratio]nem certificamur de natura rei. Chriſtus aũt faciebat opera [diuini]tatis propria, ſ. miracula totam facultatem creaturæ tranſc[enden]tia, & ēt uirtute propria, quia non ſolum faciebat illa obſe[crando] diuinam potentiam, ſed etiam aliquando imperando. Ex quo* ✲ d[...]

MORALITER.

1 *Ego & pater vnum ſumus.* AVG. Vtrumq; audiet vnum, & ſumus, & à charybdi & ſcylla liberaberis. Quod dicit, vnũ, liberat te ab Arrio, quod dicit ſumus, à Sabellio.

2 *Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent.* HYLARIVS[. Ni]hæreticorum furor iam domino in cęlis ſedente, pa[ri infi]delitate dictis non obedientes odium impietatis exe[rcent,] verborum lapides iaciunt, & ſi poſſent de throno ſu[o] in crucem detraherent.

Quia in me eſt pa. r eſt in filio, ſi- n patre, vt æqua- i eo cui æqualis nde & poteſt di- Ego & pater v. t qui videt me, t & patrem & eſt ei proprium. ius autẽ eſt ho- i per participa- em quod dici- ſſe in Deo con- nte, & Deus in eo, vt in vaſe.

bus credite, vt cognoſcatis & credatis, quia in me eſt pater &
a ego in patre: † Quærebant ergo eum apprehendere, & exi-
uit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem, in
b eum locum ubi erant Ioannes Baptizãs primum, & manſit il-
c lic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant quia Ioannes qui-
dem ſignum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit
Ioannes de hoc, vera erant, & multi * crediderunt in eum.

a Non credendo, ſed vt occidant. Quia non habent manus fidei. a Miſtice, ad gentes, 1 Oſtendebat te eſſe impl... ionem umbræ iam ceſſantis

1 b *Et multi venerunt.* Iſti apprehendant
2 permanentem, non
3 quomodo iniqui ap-
4 prehendere volebat
diſcedentem unde
ſequitur. *Et multi ve-*
nerunt ad eum.
5 c *Quia Io. qui. ſig. fe.*
6 *nul.* Nullum in ſera
7 talem fecit vt iſte, &
8 quidquid dicebat te-
9 ſtimonium huic per-
hibebat quaſi per lucernam veniamus ad diem.

† rurſus · ibi

b *Et*

☞ CAP.

D E F

NICOLAVS DE LYRA

dit, quod in eo vere erat natura diuina. & per cõſequens nõ erat blaſphemus dicendo ſe eſſe Deũ, vel Dei filiũ et hoc eſt quod dicitur: Si non facio opera patris mei. *Ideo concludit ex operibus.* 1 Vt cognoſcatis &c. & ego in patre. *Inquãtum eſt vna natura amborũ ſicut & vna operatio.* 2 Quærebãt ergo. *Hic cõſequẽter ponitur fuga Chriſti propter eorum obſtinatã malitiam, quia nec verbis eius, nec operib. inducebantur ad credendum, ſed tanquã obſtinati quærebant eum apprehendere ad occidendum.* 3 Et exibãt de manib. eorũ. *Virtute diuina trãſiens per ipſos, ſicut ſupr. dictum eſt 8 ca.* 4 Et abiit ite. & manſit illic. *Scilicet, ad tempus vt populi venientes ad ipſum recordarent de teſtimonio Ioãnis qui dixerat de eo.* Ecce agnus Dei. *Et de teſtimonio Dei patris cuius vox audita fuerat in baptiſmo Chriſti.* Hic eſt filius meus dilectus, *& ſic habita collatione priorum & nouiſſimorum confirmarentur in fide ipſius ideo ſequitur.* 5 Et multi venerunt ad eum. *Credẽtes.* 6 Et di. *In argumentum ſuæ fidei.* 7 Quia Ioannes qui ſignum fecit nul. *Signa.n. reſeruabãtur Chriſto ſicut ĩ principaliori, tñ propter ſanctitatẽ vitæ credebãt Ioãni: quia in Chriſto videbant dictum eius impleri, ideo ſequitur.* 8 Omnia autem quæcunque dixit Ioãnes de hoc vera e. *Et concluditur fructus huius collationis, cum dicitur.* 9 Et multi. *circa pdicta in hoc c. quęr ĩ. Vtrum licitum ſit paſtori eccleſiæ ĩ perſecutione fugere? Et arguitur primo quod ſic, quia aliqui ſancti leguntur hoc feciſſe, ſicut Thomas Cantuarienſis fugit de Angli tempore perſecutionis ſuæ eccleſiæ, quod nõ feciſſet niſi licitum fuiſſet ergo, &c. Itẽ Saluator dixit apoſtolis Mat. 10. c.* Si vos pſe- cu fuerint in vna ciuitate, fugite ĩ aliã. *Et ſic videtur, ꝙ fugere tẽpore perſecutionis nõ ſolum ſit licitum, ſed ẽt meritorium cum Saluator diſcipulos ad hoc hortetur. Cõtrarium arguitur, per hoc quod in hoc c. dictum eſt; Mercenarius, & qui non eſt paſtor videt lupum venientẽ, & dimittit oues, & fugit, quod exponens Greg. dicit quod ille qui fugit tempore perſecutionis merito perdit meritũ paſtoris, ꝙ non eſſet verum, ſi fugere eſſet ſibi licitum. Rñſio dicendum quod nomine lupi venientes ſuper oues, aliquando intelligitur diabolus per tentationes fideles infeſtans, aliqñ hæreticus per falſam doctrina corrumpens, aliqñ tyrãnus violentia armorum perſequens. Si primo & ſecundo modo accipiat lupus non eſt licitum paſtori fugere, quia cum talib. lupis non eſt reſiſtendum corporaliter, ſed magis ſpũaliter per deuotam orõnẽ, & ſanctã prædicationẽ & doctrinã & ideo per talia eſt eis ſtatim viriliter reſiſtẽdum. Aliter.n. ſi daretur eius ingreſſus non reſiſtendo, accideret maius periculum, propter quod dicit beatus Iacob. 4. b. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Et hoc idẽ poſſet dici de hæretico, quia fugit illum, qui per ſanã doctrinã detegit ipſius falſitatẽ, propter ꝙ Simon Magus fugiebat Petrum de ciuitate in ciuitatem, vt dr̃ in Itinerario Clementis. Si accipiatur lupus tertio mõ, tunc eſt diſtinguendum, quia aut perſecutio perſonalis eſt, aut cõis. Si perſonalis, ita ꝙ eſt contra paſtorem tm̃ & non contra gregem ſibi cõmiſſum. tunc paſtori eſt fugiendum, nec tunc dimittit gregem in perſecutione, quia tunc perſecutio non eſt contra gregem, vt dictum eſt, & hoc modo Paulus apoſtolus fugit de Damaſco, vt habetur Actu. 9. e. Si autẽ ſit perſecutio cõmunis cõtra gregem, & paſtorẽ, adhuc diſtinguẽdum eſt, quia aut eſt vnus ſolus paſtor, aut multi. Si vnus tm̃ nõ eſt ſibi licitum fugere, & gregem dimittere, quia hic eſſet mercenarius, & non paſtor, ſecundum ꝙ dicit Saluator. Si autẽ ſunt multi paſtores quibus eccleſia indigeat, tũc aliq debeat remanere, & alij fugere vt ſic grex remanes in illa eccleſia, ſufficienter cuſtodiat, & vtilitati eccleſiæ de alijs prouideatur, & ſi nõ poſſit determinari de cõmuni concordia, vel alia conuenienti via qui remaneant, & qui fugiant, poſſent ſuper hoc inuocata ſpiritusſancti gratia ſortes mitti, ſecundum quod dicit Aug. in epiſtola ad Honoratum. Si inter Dei miniſtros ſit diſceptatio qui eorum tempore perſecutionis maneant, & qui eorum fugiant ne fuga vel morte omnium eccleſia deſeratur, ſi hæc diſceptatio aliter non poterit terminari quãtũ mihi videt, qui maneãt, & qui fugiant, ſorte legendi ſunt. Ad primũ dicẽdum, quod ſãcti fugerunt in caſibus licitis prædicto modo, vnde in legẽda ſancti Thomæ dicitur ſic, quod in principio perſecutionis fugit, quia nõdũ innotuerat ad plenũ cauſa eccleſiæ, & perſonalis perſecutio videbatur. Eodem modo dicendum eſt ad ſecundum, quod ſaluator hortatur diſcipulos fugere in caſibus licitis prædictis.*

ADDITIO I.

In cap. 10. *vbi dicitur in poſtilla.* Omnes quotquot vene. fures ſunt & latrones.

Quod autem hæc verba Chriſti non poſſunt intelligi de prophetis & patriarchis & huiuſmodi. ſatis eſt manifeſtum, illi.n. non vt perderent oues ſeu vt eas furarẽtur venerunt. Sed attendendũ eſt quomodo verba Chriſti dicentis vniuerſaliter; Omnes quotquot venerunt fures ſunt, &c. *Saluari poſſint ſic, vt ſub hac vniuerſalitate non comprehendãtur ẽt iuſti a Deo miſſi. Nã ſecundum apoſtolum ad Heb 2. b.* Qui omnia dicit, nihil excipit, *ſed continuãdo hæc verba ad immediate pcedentia ſic habetur, ꝙ hæc vniuerſalitas nõ comprehendit omnes quotquot venerunt ſimpliciter, ſed tãtum illos qui venientes nõ intrauerunt per oſtium. Vndè cum Chriſtus dixit:* Ego ſum oſtiũ ouium. *Statim ſubiunxit.* Quotquot ve. &c. *Vt intelligitur illa vniuerſalitas ſolum cõprehendere illos q nõ per oſtium venerunt. Et hoc videtur dicere Aug. in hoc loco, vbi ait: Intellige eos quotquot uenerunt pter me, nõ autem pter illum pphetæ uenerunt, quia cum illo uenerunt, &c. & infr. Præceſſerunt.n. iuſti in eũ credentes venturum, quomodo credimus in eum qui iam uenit: Tempora enim uariata ſunt, non fides, hæc Aug.*

ADDITIO II.

In eod. cap. *Vbi dicitur in poſtilla.* Hæreditas differt a mercede proprie dicta.

Præmia ſanctorum in utraq; teſtõ frequenter merces dicitur unde Gen. 15. a Merces tua magna eſt nimis, & Iſa. 40. c. Ecce merces eius cum eo: *Et Mat. 5. b.* Merces veſtra copioſa eſt in celis. *Et 1. Co. 3. e.* Vnuſquiſq; mercedẽ accipiet ſecundũ propriũ laborem. *Quẽ modum loquendi ẽt doctores catholici tenent, unñ Aug. dic. Viſio eſt tota merces, & ſic de multis alijs, Incõueniẽs igit uidetur dicere, ꝙ gloria cœleſtis nõ dicat proprie merces cũ ſic cõmuniter appelletur a patriarchis, prophetis, euãgeliſtis, apoſtolis atq; doctorib⁹ Sed melius videt dicẽdũ, ꝙ gloria cęleſtis in cõparatione meritorũ quibus eã quis de cõmuni lege adipiſcit, poteſt, dupliciter cõſiderari Vno modo ſecũdũ cõgruitatẽ, quæ attẽdit ſecũdũ ęqualitatẽ pportionis, & ſic iuſti proprie merẽt gloriã cæleſtẽ, vnde & proprie debet dici merces: Alio modo ſecũdũ cõdignitatẽ, quæ attẽdit ſecundũ proportionẽ æqualitatis, & iſto modo ſancti nõ merẽtur gloriã cæleſtẽ, vnde ad Ro. 8. d. Nõ ſunt cõdignæ paſſiones huius ſeculi ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis. Qua cõſideratione gloria cæleſtis nõ dr̃ merces, ſed potius hæreditas, eo ꝙ fili⁹ ad hoc ꝙ debeat ſuccedere in bonis paternis, non requiritur, ꝙ hoc mereat ex proprio labore, ſed ſufficit quod legitime ſuccedat patri. Vnde primo modo loquendo gloria cæleſtis proprie dr̃ merces. Et iſto modo debent intelligi auctoritates hoc aſſerentes, ſecundo vero modo debent intelligi auctoritates nominantes cæleſtem gloriam hæreditatem, vt in Pſalm. 36. c. Iuſti autem hæreditabunt terram, & ſic de alijs.*

REPL. In ca. 10. *Poſt. l. diſtinguit mercedẽ ab hæreditate. Bur. occaſionẽ quærens dicit præmia ſanctorum dici merces in vtroq; teſtõ inepte cõcludens ex hoc ꝙ hæreditas proprie debet dici merces: Et diſtinguens de merito congrui & cõdigni ſe inuoluens, cõcedit ꝙ in poſtil. redarguit, ſcilicet, diſtinctionẽ hæreditatis & mercedis. Vnde ſciendum, ꝙ vbi in ſacra ſcriptura vita beata merces dicitur, nõ eſſe proprie intelligendum, ſed trãſumptiue, vt puta ſicut merces in humanis datur in humanis pro opere, ita in diuinis nõ ſecundum pprietatem, ſed ſimilitudinem. Merces.n. æterna nõ habet ortum proprie ex opere, ſed operis acceptabilitate, & hoc ſecundum cõgruitatem. Cõgruum:n. eſt cum homines faciunt quod poſſunt, quod Deus ea acceptet, & gratiam conferat, vnde fiat condignitas in opere.*

CAPVT XI.

ERat autem quidam † languens Lazarus à 1
Bethania de Caſtello Mariæ & Marthæ ſo- 2
a Ne erremus, cum multæ ſint hu us nominis, oſt.nditur ex notiſſima actione. 3
4
rorum eius. Maria autem erat quæ vnxit do- 5
minum vnguento, & extersit pedes eius ca-
Sufficit amanti nunciare, qui non deſerit quem amat. Vt ſe a dolore, illum liberet ab ægritudine.
pillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miſerunt ergo 6
Quaſi dicat, ſi dignaris veni & ſana.
ſorores eius ad eum, dicentes. Domine, ecce quem amas, 7
a Quia nec ipſa mors qui imminebat ad mortem fuit, ſed ad miraculum, quo omnes crederent in Chriſtum.
infirmatur. Audiens autem Ieſus, dixit eis. Infirmitas hæc 8
a Quæ non eum auxit ſed nobis profuit,
non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei, vt glorificetur fi- 9
a Infirmantium. b Triſtium conſolator. c Quæ triſtes erant.
lius Dei † per eum: Diligebat autem Ieſus Martham, & 10
ſororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit
a Diſtulit ſanare, vt poſſet reſuſcitare.
quia infirmabatur, tunc quidem manſit in † eodem loco

A a ERat autem. Dum moratur trãs Iordanẽ, infirmat Lazarus, & mittunt ad eum ſorores illuc. Iſtæ ſorores Lazari, figura ſunt Iudæorum in æterna beatitudine iam receptorum, qui pro fratre ſanando, id eſt, pro reliquijs in tenebris ignorãtiæ adhuc errantibus, Domino ſupplicant ex notiſſima actione.

b *Languẽs Lazarus.* B Lazarus figura eſt Iudæorum qui infirmi erãt in fide Chriſti. Martha & Maria ſignificant doctrinã bonorum Iudæorũ.

✻ BEDA. Interpretat Lazarus, adiutus. Inter omnes enim mortuos quos Dñs ſuſcitauit, hic magis ab eo adiuuatur, quẽ non ſolum mortuũ, ſed quatriduanum ſuſcitauit. † eam

Tra. 49. in Io. c. 9. ✻ AVGVSTINVS. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus Lazari reſurrectio præcipue pdicat. Sed ſi attẽdamus, delectari debemus potius, quam mirari. Ille ſuſcitauit hominem, qui fecit hominem, plus enim eſt hominem creare, quam reſuſcitare.

c *Ecce quem amas.* Lazarus, per quem peccator ſignificat, qui a Domino amatur, qa non venit vocare iuſtos, ſed peccatores. C Sorores peccatoris ſunt bonæ cogitationes, quæ pro peccatis diſſoluendis orant.

Serm. 52 de ver. Domini tom. 10. ✻ AVGVSTINVS. Inuaſerat Lazarum pnicies inimica languoris miſerandi hominis corpus quotidie edax febris incendium conſumebat. Aderant aũt duæ ſorores langu[entis] & caſum dolentes iuuenis ægrotãtis lectulo iugiter i[nhæ]rebant, vnde ſubditur. *Miſerunt ſorores eius ad eum, dice[ntes:] Domine: ecce quem amas infirmatur.*

✻ CHRYSOST. Per hoc ad miſerandum volu[erunt] trahere Chriſt[um,] adhuc enim ei q[uaſi] homini intend[ebant.] Ideo autem non [ve]runt ad Chriſ[tum] ſicut Cẽturio & [re]gulus, ſed mitt[unt,] qa vehementer [con]fidebant de Ch[riſto] propter multar[um fa]miliaritatem q[uam] habebant ad eu[m,] quia a luctu de[tine]bantur.

✻ THEOPHYLACTVS. Mu[ltam] deuotionem, & magnitudinem primunt, dicen[tes:] *Ecce quem amas,* [infir]*matur.* Tantam potentiam in d[omi]no eſſe credet[ant,] quod mirum v[idere]tur qualiter vi[deret] ſibi dilectum [infir]mitas potuerit [oc]cupare.

d *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei, &c.* Id eſt, vt g[lorifi]cetur filius Dei. Ecce ſe Deum dicit, contra illos qui [dicunt] filium Dei non eſſe Deum.

✻ CHRYSOST. Hic autem, Vt, non eſt cauſale, ſe[d conſe]tus: Nam euenit quidem aliunde infirmitas, vſus eſt au[tem] ea in gloria Dei.

e *Diligebat.* Diligebat languentium ſaluator, mortuo[rum] ſuſcitator Lazarum, quia languens & mortuus.

✻ AVGVSTI[NVS.]

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XI.

✱ ERat aũt. *Poſtquam euangeliſta oſtendit in Chriſto virtutẽ viuificatiuam ex eius verbo, hic conſequenter hoc idem oſtendit ſenſibili ſigno in mortuo virtute eius reſuſcitato. Et* Diuiſio. *diuiditur in tres, quia euangeliſta primo deſcribit infirmitatem Lazari incurabilem, ſecundo eius mortem indubitabilem, ibi.* Vt ergo audiuit. *Tertio eius ſuſcitationem mirabilem, ibi:* Ieſus aũt vt vidit. *Prima in duas, quia primo eius infirmitas deſcribit, ſecundo Chriſto nunciatur, ibi:* Miſerunt ergo: *In prima ergo parte dicitur ſic.*

1 Erat aũt, &c. *Ex quo patet incurabilitas infirmitatis via naturæ. Infirmitas enim curabilis non dicitur proprie languor.*

2 Lazarus. *Scilicet, nomine.*

3 A Bethania. *Nomen eſt villæ in qua erat infirmus:*

4 De caſtello Mariæ. *Quia in prædicta villa erat illud caſtrum. in quo manebant iſtæ dominæ cum Lazaro eorũ fratre. Et quia multæ mulieres vocabantur nomine Mariæ, ideo ad diſtinguendum iſtã ab alijs, ſubditur.*

5 Maria aũt erat quę vn. do. *Vtrũ aũt hæc Maria fuerit illa peccatrix de qua ſcribitur Lucæ 7. f. quæ lauit pedes domini, & vnxit vnguento, ſancti varie loquuntur. Hieronym. aũt & Chryſo. dicunt iſtam fuiſſe aliã, vnde illa dicit peccatrix, hęc ſancta & honeſta, & propter hoc nomen illius Luc. 7. tacetur. iſtius autem nomen hic exprimitur. Et tunc dicunt iſti, q ambæ mulieres fecerunt ſimile: Sed illa fecit hoc ex peccatorum ſuorum cõpunctione, iſta autẽ ex Chriſti deuotione. Gre. & Aug. de conſenſu euãgeliſtarũ dicunt cõtrariũ. Dicit tamen Aug. quod iſta Maria bis vnxit dominũ, ex hoc loco ſumens argumentũ, quia hic dicitur quod vnxit, loquẽdo de præterito & ſe. c. ſimiliter dixit, quod vnxit caput do. di. igit, q prima vnctio fuit ex cõtritione, quã Lucas narrat diffuſe, & hic breuiter recitat, ſecunda autem fuit ex deuotione, quæ ſe. ca. deſcribitur. Cõſuetudo etiã eccleſiæ tenet, quod eadẽ mulier fuit de qua narrat Lucas [ta]cito eius nomine, & quæ hic dicit ſoror Lazari. Nec mirũ, quia off[icium] eccleſiaſticum a ſancto Greg. ordinatum eſt qui fuit huius opini[onis].*

6 Miſe. *Hic conſequentee infirmitas Lazari Chriſto nũciatu[r per] internuncium, & hoc eſt quod dicitur. Miſerunt ergo ſorores, [ſanita]tionem fratris deſiderantes.*

7 Ad eum di. *Non dicunt veni, quia amanti ſufficit neceſſi[tatem] nunciare amici.*

8 Audiens, &c. *Scilicet, reſpondendo per nuncium.*

9 Infirmitas. *Nõ eſt per hoc intelligẽdũ, quod Lazarus nõ [fue]rit mortuus, vt dixerunt aliqui, quia hoc eſſet deſtruere veritatẽ [euã]gelij, cum infra eo. c. dicat Saluator. Lazarus mortuus eſt. Sed pr[opterea] dicitur. Hæc infirmitas nõ eſt ad mortem, quia nõ tendebat ad [mor]tẽ ibi ſiſtendo, ſed propter reſurrectionem ſequentẽ vt inde glori[ficar]etur Deus per oſtenſionem ſuæ virtutis, & in Chriſto declararet[ur] deitatis, ideo ſe. Sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei p[er eũ].*

10 Diligebat. *Hoc additur ad oſtendendum, quare nõ opor[tuit q] Martha & Maria irent ad Chriſtũ, perſonaliter: ſicut fecit [re]gulus, de quo ſupra dictum eſt 4. c. f. quia Chriſtus erat familiar[is La]zaro & eius ſororibus, quia ibi frequẽter hoſpitabatur.* 11 *Hic cõſequẽter deſcribitur mors Lazari. Et diuidit in duas, q[uia pri]mo deſcribitur huius mortis expectatio. Secundo expectatæ d[enun]tio, ibi:* Deinde poſt hæc. *Circa primum ſciendũ, q Chriſtu[s audi]ta infirmitate Lazari non ſtatim iuit ad eum, ne a Iudæis eiu[s mira]cula*

MORALITER.

† 1 *Erat aũt.* Per quem ſignificari poteſt grauem tentationẽ patiens. Per eius ſorores ſignificantur perſonæ pro eius alleuiatione deuote Chriſtum deprecantes, quæ nõ ſemper exaudiuntur, ſed talis patiens aliqñ per actum peccati mortalis mori pmittitur ab eo q eſt tantæ bonitatis & potẽtiæ q ſcit & poteſt bona de malis elicere. Per Ieſum autem q ſalus interpretatur, prædicator vel cõfeſſor, ſalutẽ ani[ma]rũ ſitiẽs ſignificatur, qui peccatorẽ nõ ſolum mortuũ [reddit] per culpã, ſed etiã aliquando fętentem per infamiam [& ſe]pultum ſub lapide per obſtinationẽ, & tamẽ Deo pr[in]cipa[liter] operante ſic per bonã monitionem reducit eũ a[d] vitã gratiæ, q non ſolum tollitur obſtinatio & mors culp[æ], ſed etiam infamiæ fœtor, & ſuauis odor redditur bonæ [fa]mę.

† MO[R]AL.

Avgvstinvs Me languens, ille triſtes, omnes dilecti. Chrysostomvs. Per hoc erudit nos Euangeliſta non iri ſi qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & amicos.

duobus diebus. Vt quatriduum impleretur. Prima. n. die nunciatum eſt mortuus eſt lan-us trans Iorda-, per duos dies ſit, ecce tres, to autem die ...t.

Eamus in Iudæam. Mystice. ſignifi-dem redituram ... deos in fine per ...n & Enoch.

Dicunt ei diſcipu. ...iri, volentes cō-dare mag:ſtro oreretur, ſicut bi Petrus. Ab-e domine, non bi iſtud. Sed ſi-Petrus laudatur ieno: Beatus es Simō Bariona, quia reuelauit tibi, ...itur de ſuo: Va-ſt me Sathana, ſapis non quæ ſed quæ homi-...nt. Ita & hos ...puit dicens ſe in quo debent ...ulare ne offen-...c ſine eo ambu-s offendant, vt ...o nolētes eum mori, qui pro hominib. venit mori. Illos autem

Vt quatriduum impleretur.

duobus diebus. Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis. Eamus

Quod diſ... infirmita... fuit, quod redit p... teſtatis eſt. Quæ eſt circa Ieruſalem. A regibus de Iuda Iudæi, ſicut a Romulo Romani.

in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli: Rabbi, nunc quære-bant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Reſpondit Ie-

Q.d. Non vos detis mihi conſilium, ſed me ſequimini, & in me die ambulate, & non offendetis.

ſus: Nonnē duodecim horæ ſunt diei? Si quis ambulauerit in

Id eſt, me.

die, non offendit, quia lucem huius mundi videt. ſi autem

Intenebris peccatorum vel ignorantiæ. Ego. Oſtendens rationem ſui tranſitus.

ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non eſt in eo. Hæc

Niſi hominibus mortuus.

ait, & poſt hæc dicit eis: Lazarus amicus noſter dormit, ſed

Secundum quod intellexerunt.

vado, vt à ſomno excitem eum. Dixerunt ergo diſcipuli eius.

Quia ſolet eſſe ſomnus ægr... ...indi ium

Domine ſi dormit ſaluus erit. Dixerat autem Ieſus de morte:

illi autem putauerunt, quia de dormitione ſomni diceret.

Quia obſcure dixerat ...

Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſte Lazarus mortuus eſt, &

Me nihil latere. Et amen ſ... o, quia mortuus eſt.

gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed

Geminus.

eamus ad eum: Dixit ergo Thomas qui dicitur Dydimus, ad

Ecce ve... amantium affectus vel, cum eo viuere, vel cum eo mori.

†condiſcipulos: Eamus, & nos, †& moriamur cum eo. Venit

itaque Ieſus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento

los aūt dicit eſſe horas quę diem ſequuntur, nō dies eas, ſed dies eas illuminat. Duodecim eſt ſacratus numerus qui pmanet plenus: Deiecto enim Iuda, qui non lucebat inter horas, alius ſurrogatur. D Act. 1.

d *Nonne duodecim ſunt horæ.* Hieronymvs. Dies Chriſtus, & aliter dies Apoſtoli, quomodo Chriſtus dies eſt, ſicut dicit: *ego ſum lux mūdi.* Sicut Apoſtoli dies ſunt ſicut ait: *Vos eſtis lux mundi.* Et vnus dies duodecim horas habet: vnde ipſe Dominus in Euangelio dixit: *nonne duodecim horæ ſunt diei.* Ipſi intelliguntur duodecim Apoſtoli. In Pſal. 18. Ioan. 8. Matt. 5.

e *Vt credatis.* Non quòd modo inciperent credere, ſed vt robuſtius crederent. Semper enim fides, eorum miraculis augebatur. E

f *Et inuenit.* Avg. Mystice. quatuor ſunt dies mortis. Naſcitur homo cū originali peccato, ecce dies vnus, mortis. Poſtquam venit ad rationales annos, naturalem legem quæ dicit in corde. *Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris,* tranſgreditur, Ecce ſecundus dies mortis. Data eſt a Deo ēt lex ſcripta prohibens Tractat. 49 in Io an. to. 9. F

NICOLAVS DE LYRA:

...npugnantibus, & virtuti dæmonum ea imponentibus poſſet di...la infirmitas & mors ſequens fuiſſet tantum ſecundum apparentem & illuſionem factam a Chriſto per artem magicam, & hoc ...od dicitur. Vt ergo au. quia infirmabatur, tunc quidē ...in eo lo. &c. *Trans Iordanem:*

1 ...obus diebus. *Expectando mortem Lazari, ſic q; eſſet quatri...us antequam illuc veniret, ad maiorem miraculi certitudinem.*

2 ...einde poſt hæc. *Hic conſequenter ponitur mortis Lazari denunciatio. In qua denūciatione Saluator ſic procedit quia primo pro...um eundi in Iudæā prædicit, ſecundo cauſam ſubiungit, ibi. Hæc ai... tertio ad locū prædictum peruenit, ibi.* Venit itaq; Ieſus. *In pri...rgo parte dicitur ſic,* Deinde poſt hęc. *Scilicet expectationē ...is Lazari prædictam.*

3 ...icit diſcipulis ſuis: Eamus ī Iudęā. *Hoc autem prædixit eis pr... conſuetudinem, quia ſciebat eos inde terreri, vt minus iacula fer...nt que præuiderentur.*

4 ...cunt ei diſcipuli. *Timentes in Iudæam reuerti.*

5 ...abbi, nunc. *Hoc habitum eſt ca. præced.* Et tu ite. va. il. *Q.d. N... ſt tibi nec nobis ſecurum:*

6 ...ſpondit. Ieſus. *Eos aſſecurando*

7 ...onne duodecim horæ diei ſunt? *Q.d. ſi voluntatē habebāt ...me lapidandi, modo tamē nō facient, quia mutato tēpore poteſt vol...s mutari. Erat. n. prouerbium apud Iudæos, & adhuc eſt apud nos ...od loquendo de mutatione propoſiti, dicitur, duodecim horæ ſunt ...iei, & ideo Saluator vſus eſt tali modo loquendi. Et oſtendit vlte...us, q; deberent eſſe ſecuri, dicens.*

8 Si quis ambulauerit in die. *Id eſt, ſancte & iuſte. Vel aliter* In die... *eſt, mecum qui ſum lux mundi, faciens diem diuinę gratiæ.*

9 Non offendit. *Id eſt ſecurus debet eſſe.*

10 Quia lucē huius mundi videt. *Id eſt, meipſum qui poſſum eū ſalu...e. Vel aliter.* Lucem, *id eſt, iuſtitiam ad quam attendit.*

11 ...autē amb. in no. *Id eſt, ſine præſentia mea, vel ſine iuſtitia.*

12 ...ffendit. *Id eſt, debet ſuſtinere pœnam offenſæ debitam.*

13 ...uia lux nō eſt in eo. *Id eſt, iuſtitia; vel ego qui ſum lux. q.d. Chri...s, quandiu vobiſcum ſum præſentialiter, non debetis timere Iudæ...s, quia Chriſtus etiā in captione ſuos diſcipulos ſaluauit dicēs:* Sini... hos abire, *vt habetur infra 18. b. ſed poſt mortē meā periculum ...it vobis inter iudæos ambulare.*

14 Hæc ait. *Hic conſequenter exprimit cauſam quare volebat ire in Iudæā, ſcilicet propter Lazari ſuſcitationem. Et diuiditur in duas quia primo denunciat mortem Lazari, tamen occulte, ſecundo, exprimit eam manifeſte. ibi.* Tunc ergo ait. *Circa primum dicitur ſic.* Hæc ait, *quæ immediate prædicta ſunt.* Diuiſio.

15 Et poſt hæc dicit ei. Lazarus amicus noſter dormit. *Mortem eius vocat dormitationem, quia cito erat ſurrecturus.*

16 Sed vado, vt a ſomno excitem. eū. *Quia facile imo facilius eſt Chriſto ſuſcitare mortuum, quam alteri dormientem Hanc cauſā ſui itineris, dixit ad aſſecurandum diſcipulos, q.d. nō debetis timere quia non vado ad diſputandum cum Iudæis, ſicut ante, ſed ad Lazarum ſuſcitandum.*

17 Dixerunt ergo diſcipuli eius, Dn̄e ſi dormit ſaluus erit. *Q.d. Ex quo dormit, ſignum eſt ſuæ curationis non eſt neceſſe, quod vadas illuc, nondum enim erant ad plenū aſſecurati per verba Chriſti nec mirum, quia adhuc erant infirmi, & imperfecti.*

18 Dixerat autem Ieſus de morte eius. *Eam exprimens per dormitionem, ratione prædicta.*

19 Illi autem puta: &c. *Sed videtur mirabile, quod intellexiſſent Chriſtum velle ire tam longam viam ad excitādum hominem de ſomno. Dicendum, quia adhuc erāt rudes, & in timore poſiti, vt patet ex prędictis, & ideo male capiebant verba Chriſti. Vel dicēdū, q; Chriſtus conſueuerat eis parabolice loqui, & ideo neſciebāt quid per excitationē a ſomno intelligeret, ſuſpicātes ne forte parabolice loqueret.*

20 Tunc ergo. *Hic conſequenter exprimit mortem Lazari manifeſte, dicens.*

21 Lazarus mor &c. *Non de morte eius abſolute. ſed.*

22 Propter vos. *Vt videntes eius reſuſcitationem, in fide cōfirmemini. Vel ſic.* Et gaudeo: *Scilicet, quia nō eram ibi, non propter me, ſed propter vos, quia ex præſentia mea mors eius fuiſſet impedita. cum mors habere locum non debeat vbi eſt vita, & per conſequens eius reſuſcitatio non eſſet, quæ tamen eſt vtilis vobis.*

23 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Dydimus. *Id eſt, dubius.*

24 Ad cōdiſcipulos ſuos eamus & nos vt moriamur cū eo. *Iſte erat magis timidus quem alij quaſi dicat exponamus nos periculo. Vel ſecundum alios dicebat hoc magna dilectione, quaſi dicat melius eſt nobis cum illo mori, quam ſine illo viuere.*

25 Venit itaque Ieſus & inuenit eū quatuor dies. *Hic conſequenter agitur de aduētu Chriſti ad Lazarum: Et diuiditur in duas,*

prohibens mala,quæ & ipſa cōtēnit.Ecce dies tertius mortis. Additur Euangeliū,prædicat Chriſtu ,ęterna vita,e cōtra gehenna.Sed & hoc cōtemnūt homines.Ecce quartus dies mortis ī qua putret homo, ſed nec tales relinquit miſericordia.

ditum & Deo probatum habuerit.Ipſe autem hāc eius ſuſpicionem ſubuertit:*Reſurgit enim*(inquit)*frater tuus.*

c *Etiam ſi mortuus fuerit*. Tres mortuos ſuſcitauit Ieſus in domo,id eſt,in corde,ſecundū in porta,id eſt,in ore tertiū in monumēto,id eſt,in opere & cōſuetudine pec

Quatuor dies mortis. Tob.4.c Deuter.27.c.

a *Erat autem.* Quod Bethania,id eſt, domus obedientiæ,vbi ſcilicet, ſuſcitandus erat mortuus,vicina eſt Ieroſolymis bene myſterio cōgruit quia gens Iudæorū quæ in fine ſæculi conuertetur, cito ad Ieruſalem, id eſt, ad pacis viſionem perueniet. Non tamen niſi expletis 15. ſtadiis, id eſt, poſt cognitionē veteris & noui Teſtamēti ſpiritualem.

b *Sed & nunc ſcio.* Hoc ſcio,quia potes ſuſcitare ſi vis,quod tuo relinquo arbitrio,non autem præſumo,neq; rogo vt ſuſcites, quæ neſcio an ſit vtilis fieri reſurrectio.

✻ THEOPHYL. Fidem quidē habebat Martha in Chriſtum,ſed non quantum oportebat,ideo & dicit.*Dn̄e ſi fuiſſes hic,&c.*Quod ſane dixit,vt non credēs abſentē non potuiſſe, ſiquidē voluiſſet depellere mortem fratris ſui,nā & in ſequentib. maiorem declar infirmitatem fidei.*Quæcunq;.n.inquit,petieris Deum dabit tibi.*Vides quod illum ſicut virum,quendā virtute præditum

habentem. Erat autem [1]Bethania iuxta Ieroſolymam quaſi
a ſtadiis quindecim.Multi autem ex Iudæis venerant ad Mar-
tham & Mariam, vt conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha

a Actiua vita primom occurrit per opera miſericordiæ. b Quia contemplatiui quietem deſiderant.

ergo vt audiuit,quia Ieſus venit,occurri[a]t illi.Maria autem do
mi ſedebat. Dixit ego Martha ad Ieſum, Domine,ſi fuiſſes
b hic,frater meus non fuiſſet mortuus. Sed & nunc ſcio, quia

Ambigue dictum,non determinat quando,& ideo illa dicit ei.

quæcunque popoſceris a Deo dabit tibi Deus. Dicit illi Ie-

De illa certa ſum,de hac incerta,

ſus:Reſurget frater tuus.Dicit ei Martha: Scio quia reſurget

a Q d.Dicis quod reſurget,& verum eſt. ſed per quem tunc reſurget,poteſt & modo,quia ego ſum reſurre.

in reſurrectione in nouiſſimo die.Dicit ei[a] Ieſus.Ego ſum re-

ideo reſurrectio,quia vita. Vt modo eſt Lazarus

c ſurrectio & vita,qui credit in me etiam ſi mortuus fuerit, vi

a In carne: b Iam viuens in anima.

d uet,& omnis qui vi[a]uit,& credit in me,non morietur in æter

a Si ad tempus moriatur ſecundum carnem. Sciens fidem,quærit confeſſionem. Omnia hæc credo,quia.

num.Cr[a]edis hoc?Ait illi:Vtique domine.Ego credidi,quia tu

Miſſus ad ſalutem mundi.

es Chriſtus filius Dei viui,qui in hunc mundū venisti.Et cū

Explorata a Deo fide,& ab ea data. Id eſt,ſuppreſſa voce.

e hæc dixiſſet,abiit & vocauit Mariā ſororē ſuā †ſilentio, dicēs

credit in me etiam ſi mortuus fuerit viuet.

d *Viuet.*Vt viuit Abraham,Iſaac & Iacob,quorum D[eus] dicitur ſicut viuorum.Credens etiā mortuus viuit,ſic[ut non] credens etiam viuens mortuus eſt.

e *Silentio.*Quia ſi audiſſent Iudęi eā vocatā fuiſſe a I[eſu],nō ſequeſ[rentur]

NICOLAVS DE LYRA.

quia primo agitur de eius peruentione,ſecundo,de eius ſuſceptione, Martha ergo.*In prima ergo parte dicitur ſic:*Venit itaq; Ieſus & inuenit eum quatuor dies iam in monumēto habentē. *Quatuor dicit ad certitudinem mortis,quia licet ſint aliquæ infirmitates latentes,quibus videtur aliquis mortuus ad tempus,hoc tamē non durat per quatuor dies.Dicit etiam in monumento.ſ.in terra reclusus,quia dato quod fuiſſet ibi poſitus vnius,nihilominus in tanto tempore fuiſſet ibi mortuus.*

1 Erat autē Bethania iuxta Ieroſolymā quaſi ſtadiis quindecim. *Quæ valent leucam,excepto vno ſtadio.*

2 Multi aūt ex Iudęis venerāt ad Martham & Mariam, vt conſolarentur eas de fratre ſuo.*Tum quia erant nobiles dominæ Tū quia erāt ſatis prope,vt patet ex dictis.*

3 Martha ergo.*Hic agitur de Chriſti ſuſceptione,& primo quo ad Martham ſecundo quo ad Mariā ibi:*Et cū hæc dixiſſet. *Prima in duas,quia primo Chriſtus a Martha deuote ſuſcipitur. Secūdo fratris ſui ſuſcitatio ei promittitur,ibi:*Dixit illi Ieſus.*In prima parte dicit ſic.*Martha ergo vt audiuit,quia Ieſus venit,*ipſa.n.habebat curā domus, & ideo primo nunciatus eſt ei aduentus Chriſti per aliquem, qui aduentum Chriſti præuenerat.*

4 Occurrit illi.*Reuerenter & deuote.*

5 Maria autem domi ſedebat. *Cū Iudæis qui venerant ad eas.*

6 Dixit ergo Martha ad Ieſū.Domine ſi fuiſſes hic, frater meus nō fuiſſet mortuus.*Ex quo apparet,quod credebat ipſum poſſe præſeruare fratrem ſuum a morte,tamen imperfecte credebat, quia videtur innuere,quod non poſſet Chriſtus tantum abſens quantum pręſens,*

7 Sed & nunc ſcio,quia quæcunq; popoſceris a Deo dabit tibi Deus.*Videtur per hoc non fuiſſe edocta plene de eius deitate quia non dixiſſet,quęcunque popoſceris,ſed dixiſſet, quæcunque iuſſeris fient.*

8 Dicit illi Ieſus.*Hic ſuſcitatio fratris ſui ei promittitur,cum dicitur.*

9 Reſurget frater tuus. *Sed illa intellexit hoc de reſurrectione futura.Ideo ſubditur.*

10 Dicit ei Martha,ſcio qa reſur.in nouiſſimo die. [quo] *patet,quod erat de ſecta Phariſæorū,quātū ad hoc, ꝙ confite[ba]r reſurrectionem futuram,& non de ſecta Saducæorum,qui hāc [nega]bant.*

11 Dicit ei Ieſus.*Explicans intentionem ſuā de reſurrecti[one] fratris ſui propinqua.*

12 Ego ſum reſurrectio.*Scilicet cauſaliter.Tū quia reſu[rrectio] Chriſti eſt cauſa noſtrę reſurrectioni.,Tum quia reſurrectio g[ener]alis futura fiet virtute Chriſti vocantis mortuos ad iudicium.*

13 Et vita.*Per eſſentiam,propter quod ſum cauſa vitę om[nibus] viuentibus,& poßum dare vitam mortuis,quia quod eſt tale [per eſſen]tiā eſt cauſa omnium aliorum quę ſunt per participationem, [vt ha]betur 2.Metaph.*

14 Qui credit in me.*Sicut prędeſtinatus.*

15 Etiam ſi mortuus fuerit.*Per lapſum in peccatum m[or]tale.*

16 Viuet.*Finaliter vita gratiæ.*

17 Et omnis qui viuit,& credit in me.*Fide formata.*

18 Non morietur in æternum.*Id eſt,morte æterna,lic[et] moriatur morte temporali,ad ſoluendum debitum naturæ.*

19 Credis hoc.*Non petit hoc quaſi ignorans,ſed quæren[s e]ius cō*[fessionem ad meritum], *quia ore fit confeſſio ad ſalutum, vt [ha]betur Rom.10.b.*

20 Ait illi:Vtique domine.*Quia per Chriſti verba cre[uit] inſtructa in fide plenius quam ante,quod patet ex eius ſequenti co[nf]eſſione in qua primo exprimitur ipſius Chriſti dignitas ſacerdotali[s] & regia,cum dicitur.*

21 Ego credidi,qa tu es Chriſtus.*Id eſt,unctus vnctio[ne], [qu]ę debebatur regib.& ſacerdotibus,ſecundo Chriſti diuinitas,cū [di]citur,*

22 Filius Dei.*Scilicet naturalis:tertio incarnationis ve[ritas, cū] ſubditur.*

23 Qui in hunc mundum veniſti.*Non per loci muta[ti]onem, ſed per carnis aſſumptionem.*

24 Et cum hæc dixiſſet. *Hic agitur de ſuſceptione Ch[ri]ſti quo ad Mariam,quia Martha a Chriſto edocta ſtatim.*

25 Abiit,& vocauit Mariam ſororem ſuam.*Vt au[di]ret bonos rumores quos ipſa a Chriſto audierat.*

26 Silentio.*Propter Iudæos præſentes,quorum aliqui c[ontr]a Chriſtum machinabantur,dicens.*

10 Dicit

✻ Magiſte

a Magiſter adeſt,& vocat te. Illa vt audiuit,ſurrexit cito, & ve- 1
nit ad eum. Nondum enim venerat Ieſus in caſtellum, ſed 2 3
erat adhuc in illo loco,vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo 4
a De reſurrectione.
qui erant cum ea in domo, & conſolabantur eam, cum vi-
b diſſent Mariam,quia cito ſurrexit & exiit, ſequuti ſunt eam
dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Ma- 5
ria ergo cum veniſſent vbi erat Ieſus,videns eum, cecidit ad 6
Quia te præſente nulla infirmitas auſa fuit apparere,apud quas vita nouerat hoſpitari.
pedes eius,& dixit ei: Domine, ſi fuiſſes hic, non eſſet mor- 7
tuus frater meus. Ieſus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iu- 9
c dæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit ſpiritu, & 9
Alius non.
d turbauit ſemetipſum, & dixit: Vbi poſuiſtis eum? Dicunt
Miſerere. Ploret ergo ſe peccator. Humanitas.
ei: Domine,veni & vide. Et lachrymatus eſt Ieſus. Dixe- 10
a Vnde dicitur: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.
runt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam 11
a Potuit,ſed noluit,quia plus eſt ſuſcitare mortuum,quam ne moreretur facere. b Inuidi hoc quod confitebantur,non credebant.
autem ex ipſis dixerunt. † Non poterat hic qui aperuit
e oculos cæci nati, facere vt* hic non moreretur? Ieſus er- 12 13
a Fremat,& in te,ſi vis reuiuiſcere.
go rurſum fremens in ſemetipſo venit ad monumentum. 14

ſeuerentur & ita non viderent miraculum. Sed quia pu-
tarerunt eas ad ſepulchrum fratris ituras,ſequuti ſunt.
a *Et vocat te.* Cauſa breuitatis in verbis Marthę oſtēdit nō
plus dictum,id eſt,quod dominus Mariam vocauerit.
b *Sequuti ſunt eam di.* Hæc iō euangeliſta narrare curauit,
vt videamus quę occaſio fecerit vt plures haberet teſtes reſurrectio quatriduani.

✠ THEOPHYLACTVS. Quamprimum audiuit adeſſe Ieſum, non ſegnis fuit Maria,ſed ſurgit & ad eum venit. Vnde manifeſtū, quod non præueniſſet illam Martha neque prius, ſiquidem cognouiſſet iſta Ieſum venturum. Nondum autem Ieſus venit in caſtellum, Tardius.n. ibat ne videretur ad miraculū pperare, ſed pcib. illarū exoratus hoc facere,& qn quidem magnum erat futurum miraculi, & quale rarius fecerat erantq; multi acquirēdi per illud, propter hoc diſpenſat vt multi ſunt miraculi teſtes. Dicit enim Euangeliſta quod Iudęi qui erant cum illa in domo ſecuti ſunt illam.

c *Infremuit ſpi.* Nota poteſtatem: Ipſe fremuit & turbauit ſe, quem alius turbare non potuit,ſicut oīa hmōi ſuſcepit,qa voluit. Significat aūt quantum homo turbari debeat,preſſus tanta mole peccati. Quādo autem peccator computās quæ bona Dei accepit, quæ mala reddidit, fremit in ſpiritu & turbatur: Chriſtus fremit in eo & turbatur,quia fides de Chriſto,Chriſtus eſt in corde. Fremit vero fides in homine,dum de peccatis increpat ſe. D

d *Vbi poſuiſtis eum.* Qui abſens ſciuit mortuū,ſcit & vbi ſit ſepultus,ſed ſic dicens, ſe quaſi neſcire perditum hominē ſignificat,vnde dicitur: *Non noui vos.* Et: *Vbi es Adam?* Mat.7.d Gen.3.d

e *Ieſus ergo.* Difficultatem oſtendit viuificationis talis peccatoris.

✠ THEOPHYLACTVS. Quare Euangeliſta ſurſum deorſumque vertit quod lachrimat⁹ ſit Ieſus, & īfremuerit paſſioni? Vt nos diſcamus, quod vere natura noſtra amictus fuerit. Nam cū ſupra omnes Euangeliſtas ſublimiora de domino loquatur, & magna diuinarū eius myſteria tradat, ea propter & in corporalibus humiliora loquitur, vnde & in luctu dicit q valde ſe hominem oſtēderit ex hoc monſtrans carnis veritatem, vt tu diſcas qđ quamuis Deus fuerit, fuerit & homo. Nam ſicut Lucas ab agonia & guttis ſanguinis,& ſodore,ita & hic a luctu credibile facit quod carnem vere geſtauerit. E F

✠ GREG. Videndum eſt quę culpa præceſſit, aut quæ ſit pęnitentia ſecuta poſt culpā vt quos omnipotens Deus p compunctionis gratiam viſitat illos paſtoris ſnīa abſoluat. Tunc.n.vera eſt abſolutio pręſidentis cum æterni arbitriū ſequitur iudicis. Quod bene quatriduani mortui reſuſcitatio illa ſignificat, quæ videlicet demonſtrat, quia prius ☞ mortuum Ho. 27. Euāg. & moral.libro 22.c

NICOLAVS DE LYRA.

1 Magiſter adeſt,& vo.te. *Licet non ſit ſupra,expreſſum quod Chriſtus vocaret Mariā, tamen hoc eſt credendū quia nō eſt probabile quod Martha in hoc mentiretur,ſed propter breuitatem euangeliſta illud omiſit,quia ſufficit ex verbo Marthæ exprimere.*
2 Illa vt audiuit,&c. venit ad eum. *Ex magna deuotione.*
3 Nondum enim venerat Ieſus in ca. *Oſtendens quod ad miracula facienda non ſe ingerebat,& vt ex aduentu Iudæorum cum Maria ad ipſum,magis celebre & notorium eſſet miraculum.*
4 Iudæi ergo. *Et patet litera vſque,ibi.* dicentes.
5 Quia vadit ad monumentum,vt ploret ibi. *Credebāt.n. eam eſſe ſubito motam ex compaſſione fratris ſui,quia non audierāt verbum Marthæ vt dictum eſt.*
6 Maria &c. ceci. ad pedes eius. *Quod non fecerat Martha. Ex quo patet,quod Maria magis amabat Ieſum & reuerebatur.*
7 Et dixit ei. Domine ſi fuiſſes hic. *Exponitur ſicut ſupra.*
8 Ieſus ergo. *Hic conſequēter agitur de Lazari ſuſcitatione. Et diuiditur in duas,quia primo ponitur ſuſcitationis actus, ſecundo ſequēs effectus,ibi:* Multi ergo ex Iud. *Prima in tres,quia primo deſcribitur affectio Chriſti ad Lazarū,ſecundo ſequēs inde murmuratio Iudæorū,ibi:* Dixerunt ergo. *Tertio Chriſtus ſuſcitat mortuum ibi,* Ieſus ergo rurſum.&c. *Affectio Chriſti ad Lazarū oſtēditur primo ex ſigno,cum dicitur;* Ieſus ergo vt vi.eam plo. & Iu. qui ve.cum ea ploran. *Ex morte amici.*
9 Infremuit ſpi.& tur.ſeip. *Fremitus cōſurgit ex indignatione. Re.n. Chriſti fremitus procedebat ex indignatione eius cōtra diabolo,per cuius ſuggeſtionem mors intrauit in mundum, quem erat citò debellaturus,turbatio autem illa procedebat ex cōpaſſione Lazari & ſororum eius. Sciendum tamen,quod iſtæ paſſiones & cōſimiles non erant in Chriſto vitioſæ,ſed magis virtuoſæ quia nō erāt præuenientes iudicium rationis, ſed magis ſequentes & per ipſum excitatæ,ſicut dicit Philoſophus 4. Ethico, quod paſſio iræ excitatæ per virtutem fortitudinis,adiuuat ad actum eius fortius exequendū. Secundo oſtenditur affectio Chriſti ex verbo,cum dicitur.* Vbi poſuiſtis eum,&c. *Tertio ex facto cum ſubditur.*
10 Et lachrymatus eſt. *Ex pietate videns locū ſepulturæ, per hoc etiam oſtendit veritatem humanæ naturæ. Paris. n. periculi eſt diſcredere verā humanitatem in Chriſto,ſicut & deitatem, & ideo vbi Chriſtus oſtendit ſuam deitatem,adiungebat aliqua ad declarādum ſuā humanitatē,& econuerſo,& hoc patet in eius natiuitate, quando iacens in præſepio,ut homo infirmus. ſtellā fecit radiare in cælo,vt Deus, Similiter in paſſione. quādo ipſo moriente ex natura paſſibili ſol obſcuratus eſt inuiſibili virtute Dei. Et hic ſimiliter in ſuſcitatione Lazari quatriduani,quod erat maximæ virtutis turbatus eſt & fleuit,ad declarandum veritatem humanitatis:* Luc.2.b. Luc.23.
11 Dixerunt. *Hic ex affectu Chriſti oſtenditur ſequens murmuratio. Iudæi enim viderunt Chriſtum triſtari,& per conſequēs arguebant,quod mors illa cōtra voluntatem Chriſti ſimpliciter accidiſſet, quia triſticia eſt de his quæ nobis nolētibus acciderunt,vt dicit Augu. 14. de ciuitate Dei,& per cōſequēs cōcludebant,quod nō potuiſſet Lazarū præſeruaſſe à morte,& hoc eſt quod dicitur:* Dixerunt ergo Iudæi,ecce quomo.ama.eum. *Quia videbant euident ſignum innuentes per hoc quod libenter ſi poſſet præſeruaſſet eum à morte,& ex hoc vlterius miraculum cęco nato illuminato volebāt annihilare,& in alium retorquere,dicentes.* Triſtitia
12 Non poterat hic qui aperuit oculos. *Quaſi dicat,ex quo nō poteſt hoc,nec illud potuit,nec fecit. Iſti nō expectabant ſufficienter,ſed iudicabant ante tempus quia Chriſtus plus fecit. Plus enim eſt mortuum ſuſcitare,quam mortem infirmantis impedire.*
13 Ieſus er. *Hic conſequenter ponitur Lazari ſuſcitatio. Et ponūtur hic quinque per ordinē facientia ad miraculi certitudinē & magnificentiā. Partes patebunt proſequendo. Primū eſt deſcriptio ſepulchri, quod erat ſpelunea cauata in rupe magna,& profunda,ita quod poterant poni plura ibi corpora ſcilicet corpora eorum qui fuerunt eiuſdē parentelæ,vnde frequēter dr̄ in libris Reg. Sepultus eſt in ſepulchro patrū ſuorū. Sic igitur erat factum ſepulchrū Lazari, & de ſuper grandi lapide claudebatur. Ex quo patet vera mors Lazari,qa ſi fuiſſet ibi poſitus viuus,& ſanus,infra quatriduum fuiſſet mortuus ex loci corruptione,& hoc eſt quod dicitur.* Ieſus.er. *Indignatus cōtra maliciā Iudæorū de factis ſuis iniq; murmurātiū, & talis indignatio eſt virtuoſa qa ſicut ad virtuoſū ptinet applaudere bono,ita,et īdignari cōtra malū.* 14 Venit. *Dicit.n.ſepultura*

mortuum dñs vocauit & viuificauit dicens: *Lazare veni foras.* & poſtmodũ is q viuens egreſſus fuerat a diſcipulis eſt
A ſolutus, ſicut ſcriptũ eſt. Cumq; egreſſus eſſet q fuerat ligatus inſtitis. Tunc dixit diſcipulis: *Soluite eum & ſinite abire.* Ecce illũ diſcipuli iã viuentẽ ſoluunt quẽ magiſter reſuſcitauit mortuum. ſi.n. diſcipuli vt Lazarum mortuum ſoluerent, fętorem magis oſtẽderũt quam virtutem, ex qua cõſideratione intuendum
B eſt, quod illos nos debemus per paſtoralem authoritatẽ ſoluere, quos auctorem noſtrum cognoſcimus per ſuſcitantem gratiam viuificare. Quæ nimirum viuificatio ante operationem rectitudinis in ipſa iã cognoſcitur confeſſione peccati. Vnde & huic ipſi mortuo Lazaro nequaquã dicitur reuiuiſce ſed *veni foras.* Omnis quippe peccator dũ
C culpam ſuam intra conſcientiam abſcõdit introrſum latet, in ſuis penetralib. occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias ſuas ſponte confitetur.

a *Erat autem ſpe.* Lazarus mortuus, figura eſt Iudæorum in Chriſto non credentium, & lapide, id eſt, onere legis oppreſſorum. Sorores pro eo rogantes, fideles ſunt in populo Iudæorum.

MORALITER. Vnuſquiſque peccator mole peccatorum preſſus & ſua lege grauatus, & conſuetudine ſua mala iam fętens, alios exemplo ſuo malo aperte corrumpit. Sorores, cogitationes aliquæ, quia quandoque cogitans ſe male feciſſe dolet.

b *Domine iam.* Timebant remoto lapide potius fœtorem excitari, quam fratrem reſuſcitari.

c *Sed*

c *Sed propter.* His verbis ſe gloriam patris quęrere, ſicut aliis operib. oſtendit. Nam quia ſm hoiem minor erat p[atre], ab eo petit ſuſcitationem Lazari, & ideo ſe exauditu[m] dicit, & hoc pp circunſtantes, vt ſic crederent Dei filiu[m].

d *Voce magna.* Fremuit, lachrymauit, clamauit, q difficile ...

ſiteт pdit, quaſi de occultis exeundo manifeſtus, ſed ad ligatus eſt, & dr miniſtris. Soluite eũ, & ſinite abire, v[t] *Quæ ſolueritis ſuper terram, ſol. erunt & in cœlis.*

f *Ligatus pede.* ✠ HIERONY. Alia ſunt Domini vincu[la qui]bus in ſalutem ligamur, alia diaboli quibus decem & [octo] annis ligauerat mulierem in Euangelio, vnde & funib[us pec]catorum ſuorum vnuſquiſq; cõſtringitur. Quæ ſoluit [Do]minus per typum Lazari ſuſcitati, qui faſciolis & in[ſtitis] vinctus iacuerat in ſepulcro.

g *Soluite eum.* Chriſtus per ſe viuificat intus, miniſtri[s tri]buit poteſtatem ſoluendi.

h *Qui. &c. ab.* Siue annunciando vt crederent, ſiue pr[o]do, vt ſeruirent. Sed quomodo hoc factum ſit dicit: *Colle-gerunt pontif.*

a Mortuus ſub lapide, reus ſub lege, quia rei ſub lege boni cum lege.

a Erat autem ſpelunca, & lapis ſuperpoſitus erat ei. Ait Ieſus: 1

a Onus legis remouere, prędicare gratiam. Conſuetudine peccandi. 2

Tollite lapidem. Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fue- 3

rat. Domine iam fœtet, quatriduanus eſt enim. Dicit ei Ieſus: 4

b a Quia æternem quatriduanum ſuſcitat omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei

Nõne dixi tibi, quoniam ſi credideris, videbis gloriam Dei? 5

Tulerunt ergo lapidem.* Ieſus autem eleuatis ſurſum oculis 6

dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem 7 8

c ſciebam, quia ſemper me audis, ſed propter populum qui cir- 9

cumſtat dixi, vt credant, quia tu me miſiſti. Hæc cùm dixiſſet 10

Sicut potentia eſt quod ſurgit, ita quod ligatus adhuc prodiit, id eſt, foras proceſſit. 11

voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et ſtatim prodiit 12

d Vinculis peccatorum.

e qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus † inſtitis, & facies 13

f Velamen ſuper cor.

illius ſudario erat ligata. Dicit eis Ieſus: † ſoluite eum, & ſinite 14

g Non omnes.

abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Mar- 15 16

h tham, & viderant quæ fecit Ieſus, crediderunt in eum. Quidã 17

*ubi erat is qui mortuus fuerat poſitus.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *monumẽtum, quaſi monens montem, quia monet viuentes, vt præcogitent mortem.*

1 Erat autem ſpelunca. *Modo prædicto facta.*

2 Ait Ie. *Hic ponitur ſecundum, ſ. lapidis amotio, cum dicitur.*

3 Tollite la. &c. do. iã. *Q. d. licet aliquãdo ſuſcitati ſint mortui recenter, tamen quod iam quatriduanus ex fætore ſolutus reſuſcitetur, non eſt ſic auditum. Et hoc verbum videtur proceſſiſſe ex admiratione Marthæ & eius ignorantia, quia eiuſdem virtutis eſt ſuſcitare mortuum vtroque modo. Ideo ſequitur.*

4 Dicit ei Ieſus. *Corrigendo eius, dictum.*

5 Nonne di. ti. &c. vi. glo. Dei. *Id eſt, glorioſam eius virtutem in ſuſcitatione fratris tui.*

6 Tulerunt ergo la. *Ad præceptum Chriſti.*

7 Ieſus aũt. *Hic ponitur tertium, ſ. Chriſti oratio in lazari ſuſcitatione quod facit ad declarationem miraculi, quia Iudæi Chriſto imponebant quod faciebat miracula virtute dæmonis, quod oſtenditur falſum per hoc, quod in faciendo orat Deum, & hoc eſt quod dicitur* Ieſus aũt ele. *Vt oſtenderet nobis formam orandi, quæ eſt per eleuationem mentis in Deum.*

8 Dixit: pa. gra. *Deus. n. pater cęleſtis magnificẽtiſſimus, & iõ ex gratiarum actione de præteritis ad præſtanda beneficia ſequentia prouocatur, hoc enim eſt proprium magnifici, vt habetur 4. Etich.*

9 Ego au. ſcie. *In his. n. quæ Chriſtus abſolute volebat, deliberatiua voluntate conformabatur diuinæ voluntati, & ſic exaudiebatur. Sciendum tamen, quod orare patrem conuenit Chriſto ratione humanitatis in qua eſt minor patre, non autem ratione diuinitatis, in qua eſt ei æqualis.*

10 Sed propter. *Multi. n. ex Iudæis dicebãt, quod in Beelzebub faciebat ſigna, quod remouet conformando voluntatẽ ſuã cum voluntate diuina.*

Math. 12.

11 Hec cũ. dixiſ. *Hic ponitur quartum ſcilicet. Lazari vocatio. cũ dicitur.* Hæc cũ dixiſſet voce magna cla. *Hoc facit ad declarationem miraculi, quia ſi dixiſſet in ſilentio, poßent dicere adu[ersa]rij quod verba magica dixiſſet, vel interpoſuiſſet. Per hoc et [excluditur] error eorũ qui dicebãt animas defunctorũ latitare in ſepulchri[s], ideo clamauit Ieſus voce magna in ſuſcitatione Lazari, quaſi an[imam] reuocans a longinquo ſcilicet ab inferno, vt ad corpus rediret.*

12 Et ſtatim prodijt qui fuerat mortuus. *Hic ponitur [quin]tũ ſcilicet Lazari ſuſcitatio, cum dicitur:* Et ſtatim prodiit [q]ui fuerat mortuus. *Quia virtus diuina operatur in inſtanti.*

13 Ligatus pedes & manus. *Hic declaratur virtus diuin[a n]on ſolũ ſuſcitando mortuũ, ſed etiam faciens exire ligatum, per [quod] apparet certitudo miraculi, inquantum exiuit Lazarus eo mod[o quo] fuerat in ſepulchro poſitus.*

14 Dixit eis Ieſus: ſoluite. *Hoc præcepit alijs, licet poſſet [face]re per ſeipsũ, vt accedẽtes de prope et tãgẽtes ex viſu & tactu [fier]ent teſtes miraculi efficaciores, ſicut ſupra dictũ eſt de amotione la[pi]dis.*

15 Et ſinite abire. *Vt oſtendatur vere ſuſcitus & nõ phãta[ſti]ce, per opera vitæ cuiuſmodi eſt ambulatio, & comeſtio, & cõſimi[l]is, ideo infra dicitur ſe. a, quod Lazarus erat vnus de diſcumben[tib]us.*

16 Multi ergo. *Hic ponitur ſuſcitationis effectus dupliciter. Primo quo ad præſentes. Secũdo quo ad abſentes, ibi:* Collegeru[nt er]go. *Effectus miraculi circa præſentes oſtendit ex hoc, quod vi[ſo] prædicto miraculo multi eorum crediderunt Chriſto, nec mirum, q[uia] illud ſignum fuit diuinæ virtutis manifeſte oſtenſiuum, q̃ non põ[te]ſt ſe ad teſtificãdum aliquod falſum, & hoc eſt quod dicitur:* Mul[ti er]go ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, [et] viderant quæ fecit Ieſus, crediderunt in eum. *Et patet. S...*

17 Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & [d]ixerunt eis quæ fecit Ieſus. *Dicunt doctores aliqui, q boc fec[er]unt bono zelo moti, volẽtes ex miraculo viſo refrenare irã eorum c[on]tra Ieſum, tanquã irrationabilem, alij dicunt, q malè moti hoc fec[er]unt quia ſicut ex ſignis viſis boni, & electi cõuertuntur, ita freq[uen]ter mali obdurantur, & hoc magis uidetur ex litera ſequent, ubi [agi]tur de congregatione Phariſæorum ad tractandum de morte Chri[ſti].*

✠ C[ol-]

Quid facimus? Quia hic homo,&c. ✻ GREGORIVS Synagoga quæ mandata Dei per legem protulit naſcentē Eccleſiam equēs inuidiæ ſe igne ɔſumpſit, Annō æmulationis ſuæ cibus ardebat, cum redemptoris noſtri ſigna cōſpiciēs ꝑ ſoſdī ſuos diceret. *Quid facimus? Quia hic homo multa ſigna fa*c. Videbant vnde nuerti debuerant peruerſiores fient quærebant extinguere quem cerbant mortu os viuificare in ore tenent legem ſed legis ſequebantur autorem.

Credent in eum: venient Ro. Et quia ſtiebant doctrinā eis eſſe contra templum & paternas leges, timebant ne ſi omnes crederent in Chriſtum, nemo remaneret qui contra Romanos ciuitatem Dei & templum defenderet. *Et ue. Roma.* De temporalibus timent, non de æternis, & vtraque perdiderūt. Locus eſt Ieruſalem quem perdiderunt Gētem ſuā perdiderunt vbique diſperſi.

Hoc a ſemetipſo. AVGVSTINVS. Nota ēt malos per ſpiritū prophetiæ prædicere futura, quod tamen Euangeliſta diuino tribuit ſacramento, quia fuit Pontifex, ideſt, ſummus ſacerdos, & myſteriū habēs in manibus ſpiritu Dei loquutus eſt. Deus cōſtituit vnum ſūmū ſacerdotē, cui mortuo vnus ſuccederet. Sed ꝑ ambitionē poſtea euenit, vt plures eſſent & vicibꝰ miniſtrarēt. Forte & plures in vno, anno, ex qbus ſorte exibat qui incenſum poneret, ꝙ non licet niſi ſummo ſacerdoti, vt de Zacharia legitur. **D**

Luc. 1. a.

✻ THEOPHYL. Conſidera Pontificalis dignitatis virtutē, quomodo plena ſit gratia ſpiritus tametſi indigni ſint, qui illam gerant. Et honora ſacerdotes digne, propter gratiam in eis non propter eorum voluntatem. Igitur non ſolus Caiphas prophetat: Sed & alij multi indigni futura dixerunt, Pharao de fertilitate & ſterilitate. Nabuchodonoſor de regnis & Chriſto, & Balaam de Chriſto. Non autem continuo ſi quis prophetat, propheta dr̄, ſed ſiquis ꝓpheta ille vt prophetat, ſicut neq; oīs qui medicinas parat medicus, neq; iuſtus, iuſtum quoddam faciens, ſed q iuſte facit iuxta illud, iuſte ꝙ iuſtum eſt perſequere. Propheta & Caiphas ſed non prophetica mente, & ꝑpea non propheta. **E**

a *Qui venerant, vel ex his qui crediderant.*

autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis quæ fe-

Aduerſus Ieſum.

cit Ieſus. Collegerunt ergo † Pontifices & Phariſæi concilium,

Q. d. Cur non prouidemus nobis.

& dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa ſigna fa-

a cit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum: Et venient

b Romani, & tollent noſtrum locum & gentem. Vnus autem

a *Inueſtigans vel ſagax vel veniens ore interpretatur.*

ex ipſis a Caiphas nomine, cum eſſet Pontifex anni illius dixit

eis: Vos neſcitis quidquam, nec cogitatis: quia expedit vobis

vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

† Hoc a ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet Pontifex anni

c illius, prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gente:

d Et non tantum pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi

d *Pro gen.* Iudęorum, ſ. in qua erant oues, hoc tm̄ Caiphas **F**

☞ Sed quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Collegerunt *Hic ponitur effectus ſuſcitationis Lazari reſpectu* [...]*entiū, quia audita ſuſcitatione Lazari, ex ira et inuidia moti ſunt* [...]*tractandum de morte Chriſti. Et diuiditur in tres, quia primo po*[...]*ur eorum congregatio, ſecundo, congregatorum dubitatio, ibi.* Et [di]cebant, *tertio dubij determinatio, ibi.* Vnus ex ipſis. *In prima er* [...]*parte dicitur. ſic.* Collegerunt ergo. Pon. *qui erāt maioris aut*[ho]*ritatis & magis literati.*

Et Phariſæi. *Qui videbantur præ alijs religioſi, ex quibus factū* [...]*um grauius erat.*

Concilium. *Scilicet aduerſus Ieſum. Hoc non eſt ex textu, ſed* [...]*intelligitur. Circa hoc notandum, quod Pontifices erāt de tribu* [Le]*ui: Phariſæi autem pro magna parte erāt de tribu Symeon, quia* [...] *illa tribu habuit ortū ſecta Phariſæorum, ideo in figura huius ꝑ*[...]*lum fuit Geneſ. penult. a.* Symeō & Leui fratres vaſa iniqui[ta]tis bellantia, in concilium eorum nō veniat anima mea.

Et dice, *Hic ponitur eorum dubitatio quid facerent de Ieſu, quia* [ha]*bebāt rationes ad vtramque partem. Ex euidentia enim miracu*[lo]*rum cogebantur dicere.*

Quia hic homo multa ſigna facit. *Et ex hoc ſeqtur, ꝙ erat credendum magis quam Moyſi, quia Moyſes non tot nec tanta ſi*[gn]*a fecit, & maxime quando populus ei primo credidit, imo valde* [pau]*ca, vt patet Exod: 4. Et ſic habebant argumentum ad ipſum reci*[pie]*ndum & honorandum tanquam verum Chriſtum, ſed e conuerſo* [arg]*uebant ad contrarium, dicentes.*

Si dimittimus eum ſic, omnes cred. in eū. *Sicut in Chriſtū* [...] *quia Chriſto debebatur regimen ſecundum ſcripturas quas male* [inte]*lligebant de temporali regno, ideo ex hoc videbāt ſequi cōtra im*[pe]*ratorem Romanū rebellio, qui tūc tēporis dominabatur eis. & hoc* [...]*ebatur propinqua occaſio deſtructionis ciuitatis & tēpli per po*[tes]*tatem Romani imperij, quæ tunc erat maxima, & ideo ipſi nō ha*[be]*bant aliquam virtutem reſiſtendi, & hoc eſt quod dicitur.*

7 Et ven. Rom. *In tanta fortitudine, ꝙ non poterimus reſiſtere.*

8 Et tollent noſtrum locum: *Id eſt, ciuitatem & templum.*

9 Et gentē. *Captiuando populum, & ſic patet quod paſſio timoris* [ſub]*uertebat in eis iudicium rationis.*

1[0] Vnus aūt ex ipſis. *Hic ponitur dubij determinatio. Et diuidiť in tres, quia primo dubium determinatur, ſecundo determinatio ap*[pro]*batur, ibi:* Ab illo aūt die. *tertio a Chriſto euitatur, ibi:* Ieſus [ia]*m nō in pa. Prima in duas, quia primo ponitur Caiphæ de*[ter]*minatio, ſecundo, huius determinationis expoſitio, ibi:* Hoc aūt a [ſem]etipſo. *In prima igitur parte dicitur ſic.* Vnus ex ipſis Cai[pha]s nomine: *Non eſt de textu, ſed intelligitur nomen eius pro*[pter] *authoritatem ſui officij, vnde ſubditur.*

1[1] Cū eſſet. Pon. anni illius. *Dominus autē præceperat eſſe tan*[tum v]*num ſummum ſacerdotem, & per totam vitam ſuam, quo moriē*[n]*te alius ſibi ſuccederet, vnde et ī morte eius reuertebanť fugitiui, ſed propter cupiditatem & ambitionem ſuam ſtatuerunt inter ſe illi qui erāt de genere ſacerdotali, vt quolibet anno vnus eſſet qui illo officio fungeretur. Aliam aūt rōnem aſſignat Ioſephus di. A tempore Herodis Aſcalonitæ qui auxilio Romanorum occupauit regnum Iudææ, ſacerdotium communiter vendebatur, & ſic propter maius lucrum tēporale ſummus ſacerdos frequenter mutabatur.* Io. ſephus

12 Dixit eis. *Propter authoritatem officij ſic loquutus eſt dicens.*

13 Vos neſcitis quidquā nec cogi. *Q. d. prima facie quilibet intelligens videre pōt, quod ad mortem huius hominis dēmus laborare. Cuius ratio eſt, quia bonum commune magis eſt eligēdum quam bonū particulare. Si aūt homo iſte dimittatur, bonum totius populi diſſipabitur, vt patet per prædicta ſecundum eorum æſtimationem, & ſic cōcludit, quod ſit agendum ad mortem Chriſti, etiā ſi ex parte eius non inueniatur aliqua cauſa, & hoc eſt quod dicitur.*

14 Expedit vo. vt vnus moriat. ho. *Etiāſi eſſet bonus & iuſtus.*

15 Pro populo. *Id eſt, pro conſeruatione populi.*

16 Et nō to. gens per. *Sed maneat in vita, Hic patet manifeſte ꝙ paſſio inuidiæ & liuoris cōtra Chriſtū, et paſſio timoris perdendi gētem & locum ſubuertebant in eis rōnis iudicium, quia in nullo caſu licitum eſt interficere innocentem, per hoc. n. nō procuratur bonū cōe, ſed magis deſtruitur, propter quod Dei iudicio factum eſt, ꝙ illud malum quod credebant per mortem Chriſti euadere, ſ. deſtructionem loci & gentis, per mortem Chriſti incurrerunt, quia in pœnam huius peccati Romani per Titum & Veſpaſianum locum & gentem deſtruxerunt anno 42. poſt paſſionē Chriſti, ſicut fuerat a Daniele prophetatum 9. g. Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, &c. & à Saluatore prædictum Luc. 19. f. Videns ciuitatem ſanctam Ieruſalem, &c.*

17 Hoc a ſeipſo. *Hic ponitur prædictæ determinationis expoſitio, quæ quidē expoſitio eſt Ioānis Euangeliſtæ oſtendentis qualiter Caiphas prædictam determinationem protulit. Quamuis. n. eſſet intētio Caiphæ dare ſolum conſilium de Chriſti morte per tēporalis periculi euaſionē circa populum Iudæorum, tamē verbum eius ſic ſonabat ꝙ Chriſtus erat moriturus pro gente & populo, & ꝙ ſic fuit prolatum fuit prophetia quodammodo de futuro, ꝙ Chriſtus erat moriturus ꝓ ſalute ſpirituali, & non ſolum Iudæorum. ſed etiā omnium gentium qui credituri erāt in ipſum, & hoc eſt ꝙ dicitur.* Hoc a ſemet. &c. *ſupple prædictum verbum hoc modo protulit, ſed ꝑ motionē alterius*

18 Sed cum eſſet Pon. *Quia ipſo ignorante dictum propheticum protulit, non ratione ſui meriti, ſed dignitatis officij.*

19 Quia mor. er. pro gente. *Scilicet Iudæorum quia multi de Iudæis ſaluati ſunt ſuper ipſum.*

20 Et, &c. ſed vt fi. *Non quia adhuc eſſent filii Dei actu, ſed in potentia ad actum reducenda, quia erant prædiſtinati.*

21 Qui erant diſperſi. *Per diuerſos ritus gentilium.*

A Sed quia nouerat euangeliſta eſſe alias oues, addidit. *Sed vt filios Dei qui erant diſperſi congregaret*. Filij prædeſtinatione, ſicut & oues in Iſrael, nondum enim erant, quia nondum crediderant

Matth. 12.b. Mar. 3.a.

B

† Matth. 26.b. Mar. 14.a Luc. 22.a

†videtur vobis:

C

Non enim & prius, ſed modo diffinite.

congregaret in vnum. † Ab illo ergo die † cogitauerunt vt interficerent

Non quod hoc non poſſet ſed docet ſuos cedere furori perſequentium. a Significat tranſitum ad gentes in Ephrem quæ interpretatur fructificatio id eſt eccleſia.

eum. Ieſus ergo iam non palam ambulabat † apud Iudæos, ſed abiit* in regionem iuxta deſertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis. † Proximum autem erat Paſcha Iudæorum, & aſcenderunt multi Ieroſolymam de regione ante Paſcha, vt ſanctificarent ſeipſos.

a Sicut præceperat Deus vndique conuenire ad Paſcha vt illius diei ſanctificarentur celebratione. Male. Obliti ſuæ ſanctificationis in ipſo loco orationis tractant de nece agni.

Quærebant ergo Ieſum, & colloquebantur ad inuicem in templo ſtantes. Quid † putatis, quia non venit ad diem feſtum? Dederant autem pontifices & Phariſæi mandatum, ut ſiquis cognouerit vbi ſit,

Ad occidendum.

indicet, vt apprehenderent eum.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Cōgregaret in vnum. *Id eſt, in vnam eccleſiam ex Iudæis & gentibus conſtitutā, vt eſſet vnum ouile, ſicut eſt vnus paſtor, vt ſupra dictum eſt præce. ca. propter quod Gen. pen. g. dicitur de Chriſto. Ipſe erit expectatio gentium nō ſolum Iudæorum. Nec hoc eſt contra illud quod dicit Saluator Mat. 15.c.* Nō ſum miſſus niſi ad oues quæ perierant domus Iſrael. *Quia ibi ſaluator loquitur de ſua miſſione ad prædicandum in perſona propria. Propter quod apoſtolus dicit Rom. 15.b.* Dico enim dominum Ieſum Chriſtū miniſtrum fuiſſe circunſionis.

2 Ab illo *Hic ponitur determinationis Caiphæ approbatio quāuis eſſet iniqua, quia omnes alij erant affectati ad procurandū mortem ſicut & ipſe, & hoc eſt quod dicitur:* Ab illo ergo die cc. ve. inter. e. *Licet. n. ante habuiſſent voluntatem interficiendi ipſum. vt patuit per prædicta, tamen ex conſilio Caiphæ diffinierunt hoc ad implere quam citius poſſent.*

3 Ieſus er. *Hic conſequēter ponitur huius determinationis declinatio non. n. adhuc erat tempus paſſionis Chriſti a Deo præordinatū, & Iudæi quærebāt occidere eum, vt viſum eſt, ideo receſſit ad tps et hoc eſt quod dicitur.* Ieſus er. iā non in pa. ambu. ap. Iudæos. *Quamuis. n. inter eos exiens poſſet eorū impetum refrænare tamen voluit ad tempus latere & ſe occultare, rationibus prædictis cap. 8. & 10. vbi ſimiliter agitur de ſua occultatione.*

4 Sed abijt in regionē iuxta deſertū. *Vbi pauci de Iudęis erāt.*

5 In ciuitatem quæ dici. Ephrem. *Quæ erat parua & parum populata.*

6 Et ibi morabatur cum diſci. ſuis. *Vſque ad tempus propinquum ſuæ paſſionis.*

7 Proximum autem e. pa. Iu. *Hoc ſubditur ad oſtendendum, ꝙ Chriſtus paruo tempore in illa ciuitate ſe occultauit quia ante Paſcha in Ieruſalem venit.*

8 Et aſcenderunt multi Ieroſolymam de regione. *Quia tenebantur de tota Iudæa ad ſolennitatem venire.*

9 Ante Paſcha vt ſancti. ſeipſos. *Orationib. & ſacrificijs, ad digne comedēdū agnū paſchalē, & ſi hoc fiebat de agno figurali multo magis ſe debet homo ſanctificare orationibus & bonis operibus ad digne recipiendum verum agnum immaculatū corpus Ieſu Chriſti.*

10 Quęrere. er. Ie. *Vt audirēt eius doctrinam, de cuius miraculis audierant famam.*

11 Et colloquebantur ad inuicem. *Quia mirabantur, quod in tanta congregatione non venerat ad docendū, ideo quærebāt.* Quid pu. *Et ſubdit euangeliſta quaſi reſpondens quæſtioni eorum.*

12 Dederāt aūt. *Et patet litera. Propter hoc. n. ab eis licet ab ingratis & obſtinatis receſſerat vſq; ad tempus ſuæ paſſionis diſpoſitū. Circa prædicta in hoc ca. quæritur vtrum Caiphas erat vere propheta? Et arguit primo, ꝙ ſic, quia Balaam dr̄ vere propheta, vt habetur. Num. 24. & tamen fuit malus homo. donum. n. prophetiæ aliquando malis hominibus conceditur ergo malitia Caiphæ non impediuit in eo veritatem prophetię. Item in litera dr̄ hic, quod prophetauit quod Ieſus eſſet moriturus pro gente & vt filios Dei qui erāt diſperſi congregaret, & hoc verbum euangeliſtę videretur falſum ꝙ nullo modo eſt dicendum, niſi Caiphas fuiſſet vere propheta. Cōtrarium arguitur per hoc quod ipſe dixit falſum, dicens illis qui de morte Chriſti tractabant.* Expedit vobis vt vnus homo moriatur. *Mors enim Chriſti nō fuit expediens illis qui eam procurauerunt falſitas autem non ſubeſt prophetiæ, ergo, &c. Reſponſio dicendum, quod ad rationem veri prophetæ duo requiruntur. Primum eſt ꝙ habeat veram cognitionem de aliquo occulto reſpectu aliorum hominum quibus conuerſatur, propter hoc dicitur propheta quaſi procul ... vt ſupra dictum eſt inquātū cognoſcit ea quæ longinqua ſunt a c... tione aliorum, propter quod ſi alicui fiat apparitio, indicans ali... occultum non dicitur propheta, ſi illud ſit ei cognitū. Sic Phar... dit ſpicas deſignantes qualitatem futurorum annorū, & Nabu... donoſor ſtatuam deſignantem mutabilitatem regnorum, neuter fuit propheta, ſed Ioſeph & Daniel qui de occultis illis cogniti... habuerunt propter ꝙ dr̄ Dan. 10. a. intelligentia opus eſt in viſ... quia non pōt dici propheta ſine intellectuali cognitione ſola. n. imaginaria non facit prophetā, vt viſū eſt. Secundo requiritur, ... ipſa cognitio fiat mediante ſpiritu bono. maligni enim ſpiritu... quando reuelant hominibus ea quæ ſunt alijs occulta, non tam... hoc dicuntur veri prophetæ, ſed ſolum cum additione diminue... cut in ſacra ſcriptura dicuntur frequēter aliqui prophetæ Baa... prophetæ excelſorū talis. n. non dicitur propheta abſolute, ſicu... homo mortuus dr̄ homo propter additionē diminuentē. prophet... vera cōputatur inter ſpirituſſancti dona. Cū ergo quærit de C... dicendum quod non fuit vere propheta, quia nullam cognitione... buit in ſecreto dominicæ paſſionis ꝙ eſſet futura pro ſpūali ſalu... mani generis, ſed tantū intendebat dare conſilium de morte C... propter timorem Romanorum. Veruntamen ſecundum ꝙ hic di... Chriſo. & Aug. Spirituſſanctus in prolatione ſui cōſilij ſic mo... guā eius, quod ipſe ignorante verba quæ protulit ſignificabant ... ſti mortem eſſe futuram pro ſpūali hominum ſalute non tamen ... ci vere propheta, ex hoc quod verbum propheticū ignorās pro... alio linguam eius ad hoc mouente. Sicut nec aſina Balaam pōt ... animal rōnale ex hoc quod verba rōnabilia protulit vt patet ... 22. e. quia illa non proceſſerunt ex interiori cōceptione, ſeu pr... cognitione, ſed magis ex diuina motione ſecūdum quod ibidē. di...* Aperuit dn̄s aſinæ, &c. *Licet. n. Caiphas tūc de morte Chriſ... tauerit, & alios per ſuum conſilium ad hoc inducere voluerit, ... fuit ex propria conceptione & diabolo hoc ſuggerente, ꝙ tn̄ co... ſuū ſic protulit, quod per verba illa ſignificaretur paſſio Chri... futura ſpūali hominum ſalute, hoc nullo modo ab eo fuit, vt dict... quia quātum ad hoc ſolū, verbū illud erat propheticum ideo p... non poteſt dici propheta. Ad primum dicendum, quod non eſt ... de ipſo Balaam, quia quamuis fuit malus, habuit tamen veram ... tionem occultorum, vt ibidē dicitur.* Dixit vir cui obturat... oculus, qui viſiones omnipotentes videt. *Caiphas aute... cognitionem non habuit, vt viſum eſt & ideo negatur ab eo p... tia nō propter ſuam malitiam, ſed propter cognitionis defectu... ſecundum dicendum verbum euangeliſtæ eſt verum ſi bene in... tur non enim dixit, quod Caiphas eſſet propheta, ſed quod pro... zauit, i. verbum propheticum protulit non tamen a ſemetipſ... euangeliſta dicit, ſed ſpirituſancto linguam eius mouente ipſ... rante propter quod non habuit vere rationem prophetæ ... mentum etiam in contrarium eſt ſoluendum, quia ſicut dict... Caiphas illud verbum protulit per motionem ſpirituſſanct... nullum eſt falſum & ideo Caiphas dicēdo.* Expedit vobis v... moriatur homo, &c. *verum dixit, ſi bene intelligatur quo... Chriſti quantum eſt in ſe, fuit expediens omnibus etiam illis ... eius morte tractauerunt. quāuis aliqui eorū per ſuam malitia... vtilitatem recuſauerunt, ſicut & alij peccatores in peccato ... li decedentes.*

An Caiphas fuerit vere ꝓpheta.

ADDITIO.

In ca. 11. *vbi dicitur in poſtilla.* Infirmitas curabilis non dicitur proprie languor.

Languor nō deſignat infirmitatis incurabilitatem quinimmo debilitatē tantum ſignificat, quæ contingit quādoq; ſine graui i... tate. Vnde aliquando additur huic termino languor dicto ſig... magnitudinem eius, vnde 2. Par. 24. g. Dimiſerunt eū in l... ribus magnis. *Si enim languor de ſe ſignificaret incurab... infi...*

in nitatis ſuperflue adderetur magnum,cum quilibet infirmitas in cu bilis eſt magna. Nec facit ad propoſitum utrum infirmitas Lazari et curabilis via naturæ,vel non,quia miraculum Lazari ex re- ſuſ atione maxime inſolita ſingulariter prædicatur non aũt de cura tio infirmitatis.Chriſtus.n. innumerabiles infirmitates curauerat, vt tet in proceſſu euangeliorum de quib.tamen non ſic ſolenniza- tu Curatio.n. infirmitatum non eſt in tanto gradu miraculorum ſi- cu eſuſcitatio mortui præſertim quatriduani,vt S.Tho.in 1.parte, q.15.art.vlt.in cor.quæſtio.

ADDITIO II.

1 eo.cap.*Vbi dicitur in poſtil.*Circa hoc notandum, quod po tifices erant de tribu Leui:

cet tam ſacerdotes quam Leuitæ oẽs erant Leuitæ rõne generis cur am Aaron,a quo ſacerdotes deſcendebant, quam alii eiuſdẽ tri bu Leui patriarcha deſcendiſſent,tamen ſoli Leuitæ,qui non erant ſac dotes retinuerunt ſibi nomen generis,unde Nu.18.c. Filiis au tei Leui dedi omnes decimas Iſraelis, &c. *In quo ca.pluries vo t Leuitas prout diſtinguuntur a ſacerdotib. Aaronitis,ut ibidẽ pa: & ſic in multis aliis locis,vnde ſic loquendo de ſacerdotib.& Le tis,ſ.prout ab inuicem diſtinguuntur, tenendum eſt quod Leuitę no uerunt participes in fabricatione ſeu adoratione vituli,qđ fuit ma mũ peccatum inter cætera a populo Iſraelitico cõmiſſa,ut Exo. 32.Similiter nec particeps fuerunt in occiſione Chriſti, licet in v- tro ſcelere ſacerdotes de principalib.fuerunt ſpecialiter,ſcđm opinã tes Aaron idololatraſſet in illo facto primum patet Exod.32.f.ubi cu Moyſes volens uindictã facere in populo idololatrãte clamaſſe.* Si iis eſt Domini,adiungatur mihi. *Statim ſubditur.*Cõgre ga que ſunt ad eum omnes filii Leui. *Et ſic patet quod Leui- tæ illo actu domino adhæſerunt. Quod ẽt hr̃ in gl. Deut.33.ubi ſic.* Q fecerunt vitulum aureum Leuitæ accinctigladiis iu- be e Moyſe à porta vſq; ad portam idololatras interfece- ru. *Sed conſtat quod Aaron de principalib.fuit in illo crĩe, prout ibi m patet, ſ. ſcđm prædictos opinantes. Addunt ẽt Hebræi prout Ra Moy.tradit in ſuo Deut. tit. de idololatria c.1.quod licet populus Iſr liticus pluries idololatraſſet,ut in multis & variis ſacræ ſcrip- tu locis habetur Leuitæ tamen nunquam idololatrarunt. & ſic pa tet rimum ſcđm uero habetur expreſſe in gl. Deu.vbi ſup.vbi ſuper illi uerbum quod legitur de Leui. Iudicaſti eum ad aquas contradi- cti is,ſic ait.* Aqua populi ſunt qui contradicentes clamaue ru Crucifige crucifige eum,&ſanguis eius ſuper nos &ſu pe i. no. *Ad cumulum.n.perfectionis Leui adiungit.* Qui dixit pa i ſuo,&c. *Hæc in gl. Ex qua manifeſte habetur,quod Leui ſepa- ra fuit ab illis qui clamabant. Crucifige, &c.& per conſequens a cri quod cæteri Iſraelitici commiſerunt in occiſione Chriſti , in quo pr ipes ſacerdotũ & huiuſmodi fuerunt manifeſte participes. Veri ta nius gl.ex ſerie literæ euãgeliſtæ põt haberi,vbi in materia paſ ſio s Chriſti in qua de oĩb.ſtatib. Hebræorum expreſſa fit mentio,ſ. de itificib.ſacerdotib.& ſummis ſacerdotib.ſcribis & Phariſæis,et hu ſmodi. De Leuitis tamen nullus euangeliſtarum in hac materia le ur facere mentionem , vt patet diſcurenti quatuor euangelia in m ria paſſionis.Conſtat ẽt,quod in aliis euangelicis hiſtoriis,vbi Le uitæ interueniunt mentio fit de eis prout a ſacerdotib.diſtinguuntur vt ſup.1.b.Miſerunt Iudæi ſacerdotes & Leuitas, &c.& ſic in aliis, & ſic patet ſcđm. Ex quib.ſequitur,quod prophetia Iacob Gen.pen.a Symeon & Leui fratres,&c.per poſtil.allegata, ſi ad paſſionẽ Chri- ſti applicetur intelligẽda eſt de Symeone a quo Phariſæi & huiuſmo di deſcenderũt, & de Leui ĩ perſona ſacerdotũ tñ ſeu põtificũ ab Aa rone deſcendentiũ,non aũt Leuitis prout,a ſacerdotib.diſtinguuntur. Prophetia vero Moyſi applicãda eſt tribui Leui,prout diſtinguitur a ſacerdotio,qui immunes fuerunt,ut iã dictũ eſt tam a peccato vituli quam ab occiſione Chriſti & ſcđm Heb. ẽt a quacunque idololatria.*

Si aũt contra prædicta obiiciatur de hoc quod dr̃ in prophetia Moy ſi Deut.ubi ſup. Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ neſcio vos & fratribus ſuis ignoro illos,&c. *Ex quib.hr̃, ꝙ Leuitæ patres & matres ſimiliter & fratres & filios habebant idololatras ſeu procu rantes occiſionẽ Chriſti. Dicendũ,quod quia Leuitæ admiſcebãtur cũ aliis tribub.in matrimoniis,ſicut & aliæ trib.inde.potuit ſæpe cõtin- gere,quod Leuitæ haberent matres & patres matrum ex aliis tribus ſimiliter & nepotes, ſ. filios ſororum, qui dicuntur fratres unde de Abraham & Loth nepote ſuo dicebatur. Fratres.n.ſumus, vt Gene. 13.b.Similiter & filios filiarum quæ contraxerant in alia tribu & tales ſunt quaſi filii,unde de talib.uerificaĩ prophetia Moyſi pdicta,ſ.* Qui *dixit patri ſuo & matri ſuæ, &c.e. Eo quod proprii Leuitæ,ſ.de genere Leuitarum per maſculinam lineam deſcendentes,ſeparauerunt ſe è prædictis conſanguineis de tribubus alienis deſcendentib. in prædictis duobus caſibus, vt Deo adhærerent,prout gl.prædictæ teſtantur,quibus litera conſonat ut dictum eſt.*

REPLICA.

In ca.11.*Vbi dicitur.*Lazarus lã.*dicit poſtilla ex hoc infirmitatem fuiſſe per naturam incurabilem , quia infirmitas curabilis proprie non dicitur languor Burg.dicit quod languor non dicit incurabilitatem,quia illi termino additur alius terminus ſignificans magnitudinem 2.Par.24.vbi dicitur.*Magnus languor.*Ibi dico,quod magnus refertur ad intenſionem doloris , quia multi morbi incurabiles ſunt parui doloris, ut Phtiſis,Hydropyſis, &c. Quidam autem intenſiui doloris ſunt ſicut febres & huiuſmodi,cum igitur in ſcriptura languori additur magnitudo,larguor pertinet ad incurabilitatem, magnitudo ad doloris intenſionem.*

REPLICA.

In eo.c.*Vbi dicitur.Collegerunt pont.& pha. conci. dicit,poſtil. pontifices fuiſſe de tribu Leui Phariſeos aũt ut plurimum de tribu Symeon,iuxta illam prophetiam Iacob dicentis, Symeon & Leui fratra vaſa iniquitatis bellantia,in conſilium eorum non ueniet anima mea.Burg.Fortaſſe de tribu Leui,per magnam digreſſionem vult ſaluare Leuitas , ut diſtinguuntur contra ſacerdotes qui ab Aaron deſcenderunt dicens eos nunquam idololatraſſe, nec in morte Chriſti cõ ſenſiſſe.Quod ſi uerum eſt,ſicut non credimus,rationabiles fuiſſet Leuitas vt ſic diſtinctos etiam a uindicta mortis Chriſti præſeruare,uel ſaltem ad fidẽ Chriſti præ aliis conuerti, quod factum non eſt:de conuerſione.n.Iudæorum. legimus de ſacerdotib.conuerſis Act.6.b.Multa turba ſacerdotum obediebat fidei de Leuitis nihil in ſpeciali præſumo igitur contra Burg.quia fruſtra eos excuſat.* Gen. pe nulti. a.

CAP. XII.

A Eſus,&c.An.ſex. ✲ Theophyl. Decima quidem menſis accipiunt ouem immolandã in paſcha,& ex eo tempore requirere incipiunt quæ neceſſaria ad feſtum.Deniq; cęna q̃ ante ſex dies q̃ eſt nona mẽſis lautius epulanĩ & ia feſtiuitatis ideo die faciunt io & Ieſus ſimul cęnauit in Be- B thaniam veniens . Oſtendere autem volens euangeliſta ueræ reſurrectionis Lazari ſignum dicit a Lazarus vnus erat recumbẽtium nam vt apparuit ſtatim mortuus eſt ſed manſit multo tempore ſolita faciens comedens & bibens atq.alia agens. dicendo autem quod Martha miniſtrarit ſignificat quod in domo eius cęna fuerit.Obſeruare autem fidem mulieres quomodo non permiſerit ancillis miniſterium,ſed per ſeipſam miniſtret. D

CAP. XII.

Siens eos conſpiraſſe venia quaſi agnus ad victimam,ut uerum Paſcha habeamus.

1 IEſus ergo ante ſex dies Paſchę

Omnia ſexta quia ſex diebus omnia fecit ſexta die hominem condidit,ſexta ætate redimere venit, ſexta feria paſſus eſt,ſexta hora mortuus eſt. Venit autem ad Bethaniam,id eſt,ad domum obedientiæ, ipſe obediens patri vſque ad mortem docens ecclеſiam obedientiam , quæ eſt in monte Olei, id eſt , miſericordiæ nec poteſt abſcõdi, in qua ſuſcitat ſepultos à peccatis grauib.Ibi fit cęna ĩ fide & deuotione iuſtorũ.Martha miniſtrat.i.dũ q̃libet fidelis opera deuotionis Domi- E Phil.2.b. F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

1 IEſus ergo. *Poſtquam Ioannes declarauit diuinitatem Chriſti per opera facta in eius vita,hic etiam declarat per ea quæ in eius morte ſunt facta. Et diuiditur in duas , quia primo determinat de eius morte & paſſione,ſecundo de eius reſurrectione,20.cap.Vna autem ſabb.Prima in duas,quia primo declarat mortis Chriſti occaſionem ſecundo ipſam mortem,ſecundo cap. Ante diem feſtum . Circa primum ſciendum, quod occaſio mortis Chriſti fuit inuidia Iudæorũ ex fama,& gloria Chriſti.Ideo diuiditur in duas, quia primo deſcribitur*

MORALITER.

1 *Ieſus ergo ante ſex dies Pa.* Alcvinvs.quod ante ſex dies venit Bethaniam,ſignificat quod ille qui ſex diebus omnia fecerat, & ſexto die hominem creauerat, ipſe ſexta mundi ętate,ſexta feria,ſexta hora redimere mundum venerat.

A domino impendit Lazarus, id eſt, ſuſcitati de grauibus cũ his qui manſerunt in iuſtitia, læti epulantur de pſentia dñi. Maria, quæ olim pœnitẽs vnxit pedes, nec ibi dr̃ quo vnguẽto, modo caput & pedes pcioſo, ibi rudimenta pœnitentiũ, hic iuſtitiam deſignat perfectorum, vnde hic libra vnguenti, id eſt, perfectio iuſtitiæ, Vnguentum, quia *bonus odor ſumus Deo*: Caput vngit, qui alta de eo prædicat. Pedes, qui infirma venerantur. Capillis tergit, quis ſuis ſuperfluis pauperes, qui in terra indigent reficit. Odore domus, id eſt, B bona fama mundus repletur.

Iac 7.f. — 2.Co.1.d — mortuis — † Math. 26 a. Mar.14.a Luc.7.f. — *Simon. Iſcariotes. — † marſupium.

a venit in Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem ſuſcitauit* Ieſus. Fecerunt † autem ei cœnam ibi: & Martha miniſtrabat: Lazarus vero vnus erat ex diſcumbentibus cum eo. † Maria ergo accepit libram vnguenti nardi piſtici precioſi, & vnxit pedes Ieſu, & exterſit capillis ſuis pedes eius & domus impleta eſt ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex diſcipulis eius Iudas* Scariothis, qui erat eũ traditurus: Quare hoc vnguentũ non veniit trecẽtis denariis, & datũ eſt egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis † pertinebat ad eũ, ſed quia fur erat, & † loculos habens, ea q̃ mittebantur portabat.

Soror Lazari. — a Vt non, phantaſma, ſed vera eius reſurrectio probetur, comedit, loquitur, &c. — a Altera ſoror Lazari. — a Iſte moritur bono odore, de quo alij viuunt. — A loco. — a Ne, eum de cura pauperum putaremus dixiſſe, determinat eum euangeliſta cur dixerat. — a Domini loculorum cuſtos. — b In loculos. — c Miniſtero, ſed tollebat furto i. eſt exportabat.

a *Venit in Bethaniam*. Ideo prius Bethaniã venit, vt reſuſcitatio Lazari altius memoriæ omnium traderetur, & inexcuſabiles Iudæi confunderentur, tractantes de morte tanti ſuſcitatoris.

b *Maria ergo*. Precioſum vnguẽtum fit de Nardo maximẽ de ſpicis, hic autem dicitur piſtici à loco vnde erat. Et interpretatur fidelis, non alia admixtione corrupti.

C c *Dixit ergo vnus*. Iudas etſi malus tamẽ inter Apoſtolos numeratur, vt doceamur malos tolerare, ne corpus Chriſti diuidamus, & malos bonis non obeſſe.

❊ Theo. Iudas cum eſſet auarus reprehendit hoc modum, quare non obtuliſti pecuniã inquit, vt poſſet licet furari, ſed unguentum? Qũo igitur alius Euangeliſta dicit, quod omnes diſcipuli hoc dixe... Dicendum igit... omnes quidem... rint, ſed non tali... re alij, qua ille. ... reprehendit a... eum dominus, ... uis ſciret furari... omo hoc illum d... nolebat.n. illum ... fundere. Docet. ... longanimes d... eſſe erga tales, ſe... culte opprobiat ... ditionem, ta... propter auar... traditurus eſſet ... in mortem: Id... ſepulturæ men... perſtringens in... tiam eius, ſi q... cto corrigatur.

d *Non quia, &c.* Quantum ad ſuam intentionem ad e... pertinebat de egenis, quia non curabat de ipſis, non q... miſſum eſſet ei diſpenſare pauperibus.

e *Loculos habens, &c.* Cui miniſtrant angeli, loculos ha... ſump...

NICOLAVS DE LYRA.

bitur eius fama ſiue glorificatio, ſecundo Iudæorum infidelitas et obſtinatio, ibi. Cum autem tanta ſigna. *Prima in duas, quia primo ponitur eius glorificatio ab homine, ſecundo a Deo patre ibi.* Nunc anima mea turbata. *Prima in tre, quia primo ponitur glorificatio Chriſti ab amicis familiarib. ſecundo a turbis vulgarib. ibi.* Cognouerunt ergo turbę. *tertio a gentilib. ibi.* Erant autem Gentiles. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur obſequium Chriſti factum ab amicis in generali, ſecundo a Maria in ſpeciali, ibi.* Maria ergo. *In prima parte dicitur ſic.* Ieſus ergo ante ſex dies Paſchæ. *Immediate enim poſt ſuſcitationem Lazari Iudæi diffinierunt occidere Chriſtum, ut prædictum eſt, & ideo receſſerant quouſque appropinquaret Paſcha, in quo immolabatur agnus Paſchalis, vt ſic Chriſtus qui eſt agnus uerus immolaretur pro nobis immediate poſt immolationem agni Paſchalis figuralis, ut veritas figuræ ſuccederet.*

1 Venit in Bethaniam. *Quæ eſt prope Ieruſalẽ ad duo miliaria,* vbi Lazarus fuit mortuus quẽ ſuſci. Ieſus. *Illuc.n. venit, vt ex memoria miraculi ibidem facti turba populi moueretur ad eũ honorifice recipiendum in Ieruſalem ante ſuam paſſionem, ſicut fuerat prædictum per Zachariam prophetam 9.c.* Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus venit, &c.

2 Fecerunt au. ei cę. ibi. *Homines illius loci. Et fuit hæc cœna in domo Simonis leproſi, ut communiter tenent doctores, fuerat tamen prius a Chriſto curatus, ſed nomẽ remanſerat ad memoriã miraculi.*

Orig. *autem dicit, quod illa cœna fuerat in domo Marthæ quod probat ex eo quod ſubditur.*

3 Et Martha mini. *Sed poteſt dici, quod iſte Simon erat vicinus Marthæ, & propter hoc ipſa miniſtrabat in domo eius, ſicut homines ſolent facere in domib. amicorum ſuorũ, & maxime propter reuerentiam ipſius Chriſti comedentis ibidem.*

4 Lazarus vero vnus erat ex diſ. cum eo. *Inuitatus a Simone, hoc autem factum eſt ad declarationem ueri miraculi de eius ſuſcitatione.*

5 Maria ergo. *Hic deſcribitur obſequium Chriſto impenſum a Maria in ſpeciali. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur Mariæ deuotio, ſecundo Iudæ indignatio, ibi.* Dixit ergo vnus. *tertio eius reprehenſio ibi.* Dixit ergo Ieſus. *In prima igitur parte dicitur ſic.* Maria ergo.

6 Accepit libram. *In quo notatur quantitas vnguenti, non eſt ueriſimile, quod eſſet aliquid groſſæ materiæ, ſicut vnguenta communiter dicta, quia indecens eſſet tale quid ponere ſuper caput hominis ſedentis in menſa. Maria autem non ſolum unxit pedes domini, ſed etiam caput, ut Matth. exprimit 26.a. & Marcus 14. licet hic omittatur. Et ideo dicendum, quod hic uocatur unguentum liquor ... ſus de re aromatica expreſſus, ſicut aqua roſacea de roſis ex...tur. Aliter dicitur, quod fuit lachryma fluens naturaliter de ... aromatica.*

7 Nardi *Nomen eſt herbæ nigræ aromaticæ habentis ſpica... ter hoc dicitur Mar. 14.a. Nardi ſpicati, & de illis ſpicis ex...tur liquor prædictus per artificium, uel naturam ſecundum a...*

8 Piſtici. *Secundum Aug. nomen eſt loci, ubi creſcit herba, ... lis liquor exprimitur, ſed melius dicitur.* Piſtici. *id eſt, fideli... enim Græce, fides eſt Latine, hoc eſt dictum, quod illi loquor ... rus, & uerus, non habens aliquid aliud admixtum, nec ſopi...tum.*

9 Precioſi. *Quia ualebat trecentos denarios, ut habetur M... ca.i. trecentos nummos vſuales, erat.n. liquor ille refrigerati... confortatiuus membrorum, & conſolidatiuus, & ualde odor...*

10 Et vnxit pedes Ieſu & exterſit capillis ſuis pedes ei... *dine conuerſo factum fuit quam hic ſcribatur, quia primo lau... & exterſit, & poſtea unxit.*

11 Et domus impleta eſt ex odore vnguẽti. *Ex quo pa... cioſitas unguenti & deuotio Mariæ expendẽtis rem eam pr... in obſequium domini. Vtrum autem iſta fuit mulier de qua ... Lucas, dictum fuit c. præcedenti.*

12 Dixit ergo. *Hic ponitur Iudæ murmuratio, cum dicitu...*

13 Vnus ex diſcipulis eius, Iudas Scariothis. *Hoc dicitu... ferentiam alterius Iudæ.*

14 Qui erat eum traditurus. *Licet.n. primo fuerit bonus ... do uocatus fuit ad apoſtolatum, ut ſup. dictum eſt, tamen poſt ... ſus eſt in peccatum. Quod dominus in ſua ſocietate tolerauit ... dit nobis exemplum tolerandi malos.*

15 Quare hoc vnguentum non venit, &c. I*d eſt, uendi... de uerſus.* De re quæ venit gratia nulla venit. *Habet.n ... paſſiui ſub uoce actiua.*

16 Et datum eſt egenis? *Hoc dixit ſimulans pietatem, ad ... dum ſuam cupiditatem propter quod ſubdit euangeliſta.*

17 Dixit autem hoc, non quia de egenis. *i. de illis non ... licet.n. ea portaret quæ dabantur Chriſto ad dandum paupe... tamen faciebat, ſed retinebat ſibi, ideo ſubditur.*

18 Qui fur erat, & locu. ha. I*n quib. abſcondebat ea quæ ... in alios uſus expendi, unde ſubditur.*

29 Et quæ mittebantur. *i. Chriſto dabantur ad ſubuenie... ceſſitatibus Chriſti & diſcipulorum eius, & ad dandum pau...*

20 Portabat. *i. officium portandi & ſeruandi habebat ad il... licet hoc infideliter ageret. Ex hoc patet, quod Chriſtus & ...*

M O R A L I T E R.

† 5 *Maria ergo accepit libram unguenti.* Exponatur ſicut ſupra Matth. 26. & Mar. 14.

† *Cogit*

Vt ſi non re impleat, tamen deuotione poſt meam mortem.
a Dixit ergo Ieſus: † Sinite illam, in diem ſepulturæ meæ † ſer-
b uet illud. Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum, me autẽ
non ſemper habebitis. † Cognouit ergo turba multa ex Iu-
c d. dæis, quia illic eſt, & venerunt non propter Ieſum tantum,
e ſed vt Lazarum viderent, quem ſuſcitauit à mortuis. † Cogi-
Quia propter Lazarum veniebant.
tauerunt autem principes ſacerdotum, vt & Lazarum inter-
f ficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis,
In die dominica.
& credebant in Ieſum. † In craſtinum autem turba multa,
quæ venerat ad diem feſtum, cum audiſſent, quia venit
a Per ramo mortificatio carnis, uel exempla præcedentium patrum
Ieſus Ieroſolymam, acceperunt ramos palmarum, & proceſ-
g
a Hiero Quaſi oſanna, id eſt, ſalua obſecro.
ſerunt obuiam ei, & clamabant: † Oſannã, benedictus

tus pauperum, condeſcendens infirmis.
Si[n]te illam. Nouit furem, ſed non prodit, docens tolerare,
s. Tantum obſequium Mariæ commendat, oſtendens
eſſet moriturus, & ad ſepeliendum aromatibus vngẽ
deo Mariæ cui nõ licuit mortuum vngere, datũ eſt vi
m officio fune
nare, vnde ſecũ
Mar. dicitur, qđ
t, id eſt, potuit,
fecit, præuenit
[v]ng[er]e corpus meũ
[in ſep]ulturam.
[M]agna patientia
[a]rguit Iudam a-
[u]ariæ, & non cauſa
:rum dixiſſe, ſed
ione monſtrat
eſſe culpandos
, qui ipſi inter
[ho]mines conuerſan-
[f]acultatibus mi-
[ni]nt, qui paruo
ore corporali-
t apud eos man
, cum ſemper
pauperes futuri
is eleemoſyna
impendi.
autem non ſem. ha. Corporali præſentia. Vel non habebi
Iuda & qui ſunt huiuſmodi, quia ſi mali iã cõmuni-
cant

cant ſacramentis, poſtea tñ non habent dominum vt boni.
c *Et ue.* Curioſitas hos, non charitas adduxit. Nos ecõtra, ſi
cognoſcimus Ieſum obedientis animæ domũ in qua habi-
ter inueniſſe veniamus illuc contẽplatione, non pp hoĩem
tm̃ quem in anima ſuſcitatum videmus, ſed vt bonam ui-
tam imitemur, & per
hoc ad viſionem Ieſu
perueniamus.
d *Sed ut Laza.* Mystice. Reſurgentes in ſe-
cundo aduentu rapiẽ-
tur in aera cum domi-
no.
e *Cogita.* Quia non
poterant occultare
vel negare miraculũ,
ſtulte volunt occide-
re, quaſi non poſſit
ſuſcitare occiſum,
qui ſuſcitauit defun-
ctum.
f *In craſtinum.* Ec-
ce oues ex Iſrael ue-
niunt ad paſtorem
Rami ſunt laudes ſi-
gnificantes victoriam
ſuperaturi diabolum
& mortem.
g *Clamabant.* ✲ Avgvs. Oſanna vox obſecrantis magis indi-
cans affectum, q̃ rem aliquã ſignificãs, ſicut interiectiones.

D
† ſeruabit. Chriſtus dupliciter fuit honoratus a turb.
† Conſultauerũt.
1. Theſſ. 3.d.
E
Sup. ii. d
† Hoſianna, i. ſalua obſecro.
F

Rex

NICOLAVS DE LYRA.

[vi]ue eleemoſynis viuebant. Sciendum ẽt, quod iſta portatio pecu[n]ia non pertinet ad perfectionẽ, ſed Chriſtus hoc faciendo ſu[ſce]pit perſonã infirmorum, eis condeſcendens, ſicut fecit ſe abſconden[do a I]udæis, vt ſupra dictum eſt. 8. g. & 10. f. Et hoc habetur extra [de ver. ſig.] Exijt qui ſeminat. Et pp hoc male arguunt illi qui ex hoc [d]icunt quod habere aliqua mobilia in communi ad perfectionem [repugn]at. Poteſt autem hic quæri, quare Chriſtus permiſit Iudã por[tare p]ecuniam prędictam, cum ſciret eum latronem. Dicendum quod [a prin]cipio quando fuit ſibi traditum portandi officium, latro non e[ra]t quamuis Chriſtus ſciret eum futurum latronem, tamen tradi[dit ſi]bi iſtud officium, quia minor erat inter apoſtolos alios, propter [quod] vltimus inter eos nominatur, ut patet Matth. 10. a. & Mar. 3. [c. Mino]ribus autem temporalia ſunt tradenda, maiores autem debent cir[ca do]ctrinam & ſpiritualia occupari. Propter quod in primitiua ec[cleſia] apoſtoli ſeptem diaconos ordinauerunt ſub eis ad temporalia [ad]miniſtranda, vt ipſi apoſtoli liberius poſſent intendere orationi, et [præd]icationi, vt habetur Act. 6. b.

1 [Di]xit er. *Hic ponitur Iudæ reprehenſio, cum dr̃: Sinite illam, q. d. [non h]abetis cauſam ſufficientem murmurandi, quia egit opus bonũ, [vt] patet quod Iudas non ſolum murmurauit, ſed etiam alij diſcipu[li vt] habetur Matth. 26. a. & Mar. 14. a. veruntamen, quia fuerunt [inci]tati per Iudam, & iterum moti pietate, Iudas autem cupiditate, [id]eo Ioannes ſolum Iudam nominauit.*

2 [In] diem ſe. *Non loquitur de hoc quod iam erat effuſum, ſed de a[lio] ſimili, q. d. illud quod pro ſepultura mea præparabit, illud reſerua[bit] quia non poterit illud in me expendere præuenta acceleratione [reſur]rectionis meæ, quia quando venit ad monumentum ad vngendũ [corp]us dominicum, Chriſtus iã reſurrexerat, ut patet, inf. 20. a. Mat[thæu]s autem expreſſius h. d.* Præuenit, vngere corpus meum [in ſe]pulturam. *Et idem exprimitur hic obſcurius, cum dicitur.*

3 [Si]nite illam. *Q. d. dimittenda eſt nunc facere quod tunc faceret [ſi] [fui]ſſet, & illud vnguentum tunc ſeruabit in loco iſtius nunc in me [expe]nſi. Et quia Iudas ita murmurando & alios ad hoc incitãdo cau[ſam] pietatis prætenderat, ideo hanc excludit, dic.*

4 [Pa]uperes enim. *Q. d. poteſt recuperari ad benefaciendum pau[peri]bus, ſed non poterit recuperari ad inungendum me corporaliter [prop]ter quod ſequitur.*

5 [M]e autem non ſem. ha. *ſ. præſentia corporali ad habitandum [in ca]rne paſſibili, quæ indiget tali vnctione. Per boc patet, quod ali[quod] opus minus neceſſarium poteſt præponi magis neceſſario, quan[do i]minet caſus, quod illud minus neceſsarium non poteſt alias re[cu]perari.*

6 Cognouit ergo tur. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Chriſtus fuit honoratus a turbis, & hoc dupliciter. Primo. n. viſitando: ſecundo honorifice ei obuiando, ibi.* In craſtinum. *In prima parte dicitur ſic.* Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic eſſet. *Bethania. n. erat prope Ieruſalem ad vnam leucam, & ideo de facili poterant hoc cognoſcere.*

7 Et venerunt non pp Ieſum tantum. *In hoc innuitur duplex cauſa. Vna pp ipſum Ieſum reuerẽter viſitandũ. Alia quæ ſubditur.*

8 Sed vt Lazarum vide. *Facta. n. mirabilia, libenter uidentur Mirabiliſſimum autem erat videre quatriduanum mortuum ſuſcitatũ, comedentem & bibentem & alia opera facientem. Sperabant etiam audire ipſum referentem ſtatum alterius uitæ, quem omnes ſcire deſiderant. Et quia in hoc gloria Chriſti manifeſtatur, de quo dolebant principes populi, ideo ſubditur.*

9 Cogitauerunt autem principes ſacerdotum. *Ex quo patet eorum malignitas, quia volebant interficere illum quẽ Deus uiuificauerat, ad occultandum miraculum. Si aũt quæratur quare magis Lazarum perſequebantur quam cæcum illuminatum, de quo dictum eſt 9. b. & languidum ſanatum, de quo dictum fuit. 5. b. Dicendum quod hoc erat, quia Lazarus erat homo nobilis & famoſus, & ideo miraculũ in ipſo factum erat magis publicum & famoſum.*

10 In craſtinum. *Hic deſcribitur honor exhibitus Chriſto in turbæ obuiatione. Et diuiditur in duas, quia primo deſcribitur ipſa obuiatio. Secundo ſubditur huius obuiationis ratio, ibi.* Teſtimoniũ ergo. *In prima parte dicitur ſic.* In craſtinũ autem turba multa quæ uenerat ad diem feſtum. *quia omnes tenebantur uenire in Ieruſalem in ſolennitate Paſchæ.*

11 Cum audiſſent, quia Ieſus venit Ieroſolymam. *iſtud fuit quinto die ante Paſcha. illa die accipiebatur agnus & ſeruabatur uſque ad ueſperã quartæ decimæ diei & tunc immolabatur, ut hr̃ Exo 17. c. ideo Chriſtus illa die uenit in Ieruſalem, ubi erat immolandus tanquam uerus agnus pro nobis, ut ſic ueritas reſponderet figuræ.*

12 Acceperunt ramos palmarum. *Quod diuina diſpoſitione factum eſt, ad deſignandum uictoriam quam Chriſtus de hoſte in proximo erat habiturus. Vnde antiquitus dabatur ramus palmæ uictori in certaminibus.*

13 Et proceſſerunt obuiam ei. *Reuerenter.*

14 Et cla: Oſanna. *i. ſalua obſecro, quia petebant ab eo ſalutem.*

15 Benedictus qui venit. *In hoc laudant & confitentur eius aduentum. Dicere. n. hominis non eſt ſuum facere, ſed tantum fateri, & ideo quando Deum benedicimus non eum bonum facimus, ſed tantũmodo eius bonitatem fatemur & laudamus. Dicere aũt Dei eſt ſuum facere, ſecũdum quod dicitur Pſal. 32. b. Dixit & facta ſunt, & ideo quando Deus homini benedicit, ei beneficium impendit.*

Cognouit ✲ In

MORALITER.

9 *[Co]gitauerunt autem principes ſacerdotum, vt Lazarum interfice*[rent]
[Q]uia multi propter illũ abibant ex Iudęis, & credebãt in Ieſum. Av. O cęca ſęuitia, quaſi dominus ſuſcitare potuerit mortuum & non poſſit occiſum, ecce vtrumque dominus fecit, nam Lazarum mortuũ & ſeipſum occiſum ſuſcitauit.

10 *In craſtinum autẽ turba multa.* Exponatur ſicut ſupra Mat. 21. a. & Mar. 11. a. Erant gentiles quidam, &c. Sequitur.

† *Domine*

a *Rex Iſrael*. Rex non terreno more, quod parum eſt, ſed
A quia regit, & ad mentes, & ad regna cælorum ducit, & eſt
miſerationis non indignationis.
b *Et inuenit Ieſus aſellum.* ✻ THEOPHYLACTVS. Quomodo
alii quidem Euangeliſtæ dominum dicunt ad diſcipulos dixiſſe: *Soluite & adducite mihi*? Ioannes autẽ nihil tale hic dicit, ſed tãtum inquit nactus Ieſus aſellum, Et cur hoc? nunquid inter ſe diſſidet? Cæterum quod illi dixerunt fuſius, hic quidem
B compendio dixit, ſaluum.n.& adductum a diſcipulis inuenit & ſedit ſuper eum. Et propterea etiam prophetiã impleuit Zachariæ, qui dixit: Ne timeas filia Siõ ecce rex tuus veniet tibi, ſedẽs ſuper pullum aſinæ.
c *Noli timere fi.* In reprobo populo erat filia Sion, i. Ieruſalem
C ſcilicet, oues quæ de uote occurrunt venienti, quibus diuinitus dicitur. Agnoſcite quem laudatis, & ne timeatis cum patitur qui eſt veſtra redemptio. Pullus in quo nemo ſederat, populus eſt gentium qui legem Dei non acceperat.
d *Ecce to.* Per paſſionem & reſurrectionẽ totum mundum redemit, & ſequutus eſt eũ. Et quid ſi mundus poſt eum vadit per quẽ factus eſt mundus?
e *Hi ergo acceſſe.* ... dit gentes per prædicationem apoſtolorum conuerſas
f *Ieſus autem.* I... dęis erant, qui ... bant: Benedic. ... nit in nomine ... ni, modo gentes q... rũt videre, ecce ... parietes concur... tes. Dicit itaque ... gularis lapis.
g *Venit hora* ... Hæc non eſt cl... tio de iſtis vol... videre, ſed o... ne horum an... venturam ple... nem gentium ... cęlis glorifica... hanc altitudin... rificationis ... dit humilitas ... nis, vnde.

a Patris etiam poſſent dicere in ſuo qui a ipſe dominus. quomodo factum ſit narrant — b Breuiter dicit quod alii latius, — c Populum Iudæorum.

a qui venit in nomine domini rex Iſrael: Et inuenit Ieſus aſel- 1
b
a Per confeſſionem fidei. — b In Zacharia. — c Huic facto adhibetur prophetæ cum teſtimonium.
c lum, & ſedit ſuper eum, ſicut ſcriptum eſt: † Noli timere filia 2 3 4
Sion: Ecce rex tuus venit tibi ſedens ſuper pullum aſinæ. 5
a Fieri ſecundum prophetiam quoq; in pullo ſederit.
Hæc non cognouerunt diſcipuli eius primum, ſed quando 6
a Reſurrectione. — b Recolentes quæ uiderant. — c Non alia quam quæ ſcripta erant de eo.
glorificatus eſt Ieſus, tunc recordati ſunt quia hæc erant ſcri- 7
a Simplices mirabile factum efferebant, ſed phariſæi turpide loquuntur
pta de eo, & hæc fecerunt ei. Teſtimonium ergo perhibebat 8
turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento & ſuſcitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam ve
Iudæi turbati
nit ei turba, quia audierunt eum feciſſe hoc ſignum. Phariſæi 9
ergo dixerunt ad ſemetipſos. Videtis, quia nihil proficimus. 10
Proſelyti.
d Ecce totus mundus poſt eum abiit. Erant autem quidã † gen 11
e tiles ex his qui aſcenderant, vt adorarent in die feſto. Hi ergo 12
acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ, & 13
rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Ieſum videre. † 14
f Venit Philippus & dicit Andreæ. Andreas rurſum & Philip- 15
g pus dixerunt Ieſu. Ieſus autẽ reſpondit eis dicens: Venit hora, 16 17

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 In nomine domini. *i. ſicut dominus. Non ſic autem venit Moyſes. ſed tantummodo, vt ſeruus, vt habetur Hebr. 3. a. Vel aliter:* In nomine dñi. *Id eſt, a Deo patre miſſus ad explendũ eius uoluntatẽ.*

2 Rex Iſrael. *In hoc confitentur eius potentiam tamen diminute, quia credebant ipſum regnaturum corporaliter & liberaturum eos à tributo, ipſe autem venit ad regnandum ſpiritualiter, & ad liberandum totum genus humanũ a diabolo, quod erat maius, propter hoc in Pſal. 117. d. ubi iſta laus prædicta fuit dicitur:* Benedictus qui uenit in nomine domini, Deus dominus, & illuxit no. *In quo exprimitur eius diuinitas & regnum ſpirituale.*

3 Et inuenit Ie. aſel. & ſe. ſuper eum. *Modum autem & qualiter & per quem Chriſtus hunc aſellum habuit, ſcilicet, per miſſionem diſcipulorum, euangeliſta tranſit, quia ſufficienter fuerat expreſſũ ab aliis, ſcilicet. Matth. 21. a. & Mar. 11, a.*

4 Sicut ſcriptum eſt. *Zach. 9. c.*

5 Noli timere filia Sion, &c. *Hoc fuit expoſitum Mat. 21.*

6 Hæc, &c. primum. *Id eſt, pro tunc, quia adhuc erant ſimplices, & illiterati.*

7 Sed quan. glo. eſt Ie. *Id eſt, poſt reſurrectionẽ ſuam quando fuit glorioſus ſimul in anima & corpore, tunc enim aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas, ut habetur Luc. vl. g.*

8 Teſtimo. *Hic ponitur dictæ obuiationis ratio, quæ fuit promulgatio ſuſcitationis Lazari ipſis turbis per illos, qui præſentes fuerãt in ſuſcitatione, & hoc eſt, quod dicitur:* Teſtimonium ergo perhibebat turba, &c.

9 Phariſæi ergo, &c. *Hic conſequenter ponitur Phariſæorum zelus ſiue æmulatio, cum dicitur:* Phariſæi ergo dixerũt ad ſemetipſos. *Id eſt, inter ſe.*

10 Videtis quia nihil proficimus. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de bono zel, quia aliqui de Phariſæis in eũ crediderãt, ut patet ſup. de Nicodemo 3. c. & iſti nolebant alios retrahere à Chriſti perſequutione, quaſi dicerent, quantũcunq; laborauerimus ad eũ impediendum, nihil tamen pficimus, & ideo uidetur qd ſit factum diuinum. Cui ſimile fuit dictum Gamalielis retrahentis Iudæos à perſequutione apoſtolorum, ut hētur Act. 5. g.* Diſcedite ab hominib. iſtis & ſinite illos, quoniã ſi ex hominibus eſt conſiliũ hoc aut opus diſſoluetur: Si aũt ex Deo, nõ poteritis diſſoluere ne forte & Deo repugnare videamini. *Alio modo ex... de malo zelo quantum ad illos, qui non crediderant Chriſto. ... inuidia moti talia dicebant.*

11 Ecce totus mundus, &c. *Sermo eſt hyperbolicus ad ex... dum, quod multi ſequebantur Chriſtum.*

12 Erant autem. *Hic oſtenditur glorificatio Chriſti, à gentil... diuiditur in duas, quia primo exprimitur eorum deuotio, ſecũ... ſti reſponſio, ibi:* Ieſus autem reſpondit *In prima ergo par... ſic* Erant autem quidam gentiles, &c. *Nã aliqui de gen... conuertebantur ad ritum Iudæorum, qui dicebantur proſelyt... tenebantur eſſe in ſolennitate Paſchali, ſicut & alij. Dicunt... gẽtiles, quia remanebat eis nomen priſtinũ. Alio modo expon... & melius de gentilibus ſecundum veritatem, quia templum ... ſanctitate habebatur in reuerẽtia à gentilibus, q erant in ci... Iudæorum, vt hẽtur 2. Mac. 3. a. & ideo multi de eis aſcendeb... rare in Ieruſalem, & maxime in ſolennitate paſchali, non ti... tebantur ad eſum agni paſchali, niſi prius dimiſſo ritu gentil... ſent circuncisi, vt hẽtur Exod. 12. Iſti igitur, qui audierãt C... racula ideo volebãt eũ videre et eius doctrinã audire, ideo ſ...*

13 Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, &c. *Quia uid... manſuetum & pium, & ideo prius ei expoſuerunt ſuum deſi...*

14 Venit Philippus & dicit Andreæ. *Quia Andreas p... lior erat ipſo, cũ eſſet primus Chriſti diſcipulus, & p eum P... ẽt fuerat conuerſus, vt dictum eſt ſup. c. 1. & ideo volebat c... agere de eius conſilio, & maxime quia forte memor erat uer... ſti dicentis apoſtolis Matt. 10. a. In uiam gentium ne abieriti... ter quod ipſi Chriſto nolebat hoc nunciare ex proprio capite...*

15 Andreas rurſum & Philippus dixerunt Ieſu. *Hoc c... ſpoſitione factum eſt ad prænoſticandum quod gentiles eran... ximo adducendi ad fidem Chriſti per prædicationem Apoſ...*

16 Ieſus autem reſpondit. *Hic ponitur Chriſti reſponſi... primo denunciat ſuam paſſionem, ſecundo exhortatur ad eis... tionem, ibi.* Qui amat animam ſuam.

Circa primum ſciendum quod Chriſtus reſpondendo denu... ni immediate factæ de gentilium deuotione, prænunciauit ſ... ſionem, quia immediate poſt illam gentiles erant recipiendi... & hoc eſt dicitur.

17 Venit hora, vt clarificetur filius hominis. *In paſ...*

MORALITER.

† † *Domine volumus Ieſum uidere.* AVG. Ecce volunt eum Iudæi occidere, & gentiles videre, ſed & illi ex Iudæis erant qui clamabant. *Benedictus qui uenit in nomine Domini.* Ecce iſti ex circumciſione, & illi ex præputio velut duo par... diuerſo venientes & in vnam fidem Chriſti pacis ... concurrentes, ideo ſequitur.

17 *Venit hora ut clarificetur filius hominis.* Clarificatus ... † ecc...

Amen, amē dico uobis,&c. Vbi ſe dicit granum mortificādū & multiplicandum, ad quam paſſionem iam exhortatus ſubdit: *Qui amat animam ſuam,&c.*

b *Niſi granum frumenti.* AVG. Ipſe eſt frumentum quo uiuere debet fidelis anima. Granum, de quo ſpiritualis ſeges deberet ſurgere. Cum ſint multa grana ſeminū, nullum ſe comparat nisi frumēto, vnde mos eccleſiæ de hoc grano cōfici corpus domini.

Niſi granum fru.&c. ✠ HIERO. Quādo cor nouum datum fuerit & ſpiritus nouos: auferetur de corde Iudaico omnis malitia, quæ lapidi comparatur, vt pro lapideo corde ſit cor carneum molle & tenerum, quod ſpiritū Dei in ſe poſſit recipere & inſcribi literis ſalutaribus. Tuncambulabunt in præceptis domini & cuſtodient iudicia eius, & habitabunt in terra confeſſionis, quam dederat patribus eorum Abraham, Iſaac & Iacob & cunctis ſanctis & prophetis, & erunt in populum Dei & dominus erit eis in Deum, quod in præſenti tempore comprobant, cumque ſaluati fuerint, vocabit dominus frumentum & multiplicabit illud, niſi enim granum frumenti cadens in terram,&c.

c *Qui amat.* AVG. Qui amat in hac vita perdit in futuro quod ei magis congruit, vnde ſubdit.

d *Qui odit ani.&c.* Nō amat ſed odit animā in hoc mundo, qui diligendo Deū, potius quam in eū peccet eligit occidi.

e *Si quis mihi miniſtrat.* Precium operis quo illi miniſtratur eſt eſſe cū illo, ſine quo nuſquā bene eſt eſſe, & cū quo nuſquam male eſt eſſe vnde & apertius ſubdit: *Si quis mihi miniſtrat.*

f *Nūc anima mea turbata eſt. Et quid di.* Prædicta paſſione & ad eā ſuppoſita exhortatione quaſi data uoce fortitudinis ſuæ ſubdit affectum infirmitatis noſtræ quā vere ſuſcepit, ſed ex voluntate pro nobis ne de hac infirmitate, deſperemus. In qua ēt docet quid dicere debeamus, & quo confugere. Q.d. Conturbatur anima mea, quid dicā? quo confugiam? quem inuocem? in quē ſperem? in patrem qui ſaluat, cui voluntatē meam propono, qa propterea vt hæc patiar, ueni in hanc horam vnde & clarificatio mihi ſic fit & in membris meis.

g *Pater clarifica.* Saluatorē quæro, ſed paſſionē non recuſo, pp quā paſſionē clarifica me, quod eſt gloria tui nominis.

✠ HIERO. Ad te domine clamaui vt clarifices me ea claritate quam habui apud te priuſquam mundus fieret, quia nunc hominem aſſumpſi.

✠ THEOPH. Videtur ſibi ipſi contraria loqui, nam qui ſuperius videtur admonere, vt exerceamur plurali ſumus ad mortem & odio habeamus animam hic nunc turbaturr, inquit, moriturus, quod nō eſt exhortantis ad mortem, ſed auer-

Sed prius ſum moriturus.

vt † clarificetur filius hominis. † Amen, amen dico vobis: Niſi 1

a b granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum

a In fidelitate Iudæorum. b In fide populorum.

ſolum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum af-

a Vero amore b Morietur cum Chriſto. c Temporalem vitam. 2

c fert Qui amat animam ſuam, perdet eam. Et qui odit animā 3

d ſuam in hoc mundo, in vitam æternam † cuſtodit eam. Si 4

e *a Et ideo. .i. quærit non quæ ſua ſunt, ſed quę Ieſu Chriſti, quæcunque bona, ſiue in temporalibus ſiue in ſpiritualibus propter Deum faciens.*

quis mihi miniſtrat, me ſequatur. Et vbi ſum ego, illic & mi- 5

a Vt ibidem ſic adoptatus, vbi eſt unicus.

niſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit honorificabit eū 6

a Tunc honorificabitur anima mea. b Quod eſt ex uoluntate. Quæris quid agam. 7

f pater meus. † Nunc anima mea turbata eſt. Et quid dicam? Pa 8

Paſſionis. 9

g ter ſaluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horā. 10

11

† De deſi. cum nō ſit in homine in prin.

† cuſtodet.

NICOLAVS DE LYRA.

Fuit clarificatus per ſigna oſtēſa in ſolis offuſcatione, in terræmotu, & ſepulchrorum apertione, & veli templi ſciſſione. Fuit ēt clarificatus in reſurrectione et aſcenſione, ſecūdū q *dicit Phi.2.a.* Humiliauit ſemetipſum, &c. *Sequitur.* Propter q & Deus exaltauit illum & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. *Fuit ēt clarificatus in gentilium conuerſatione, qui eius Deitatem vbiq; confitentur, pp quod ibidē ſubditur:* Et omnis lingua confiteatur, &c. *Et quia Chriſtus præuidebat iſta futura in proximo, ideo audiēs deuotionē gentiliū, qui iā erant diſpoſiti ad credendū dicit:* Venit hora &c. *ſicut aliqs videns meſſes diſpoſitas ad collectionē, dicit. Venit hora vt mittantur falces verumtñ per congruum exemplū oſtendit, quod mors eius debebat præuenire gentilium conuerſionem dicens.*

1 Niſi granum frumenti. *Quia non facit fructus multiplicationē niſi per ſuam præcedentem corruptionem, ſic mortuo Chriſto quo ad ſui humanitatem, multiplicata eſt fides in gentibus, unde ſimile eſt ac ſi Chriſtus expreſſe dixiſſet: Iſti gentiles, qui modo uolunt uenire ad me, poſt mortem meam venient ad me per fidem.*

2 Qui amat. *Hic hortatur Chriſtus ad ſuæ mortis imitationē. Ad cuius intellectū ſciendum* q *amare aliquem eſt ei uelle bonū. Et ſi bonum uolitum ſit uere & ſimpliciter bonum, eſt verus amor, & aliter non. Sunt autem quædam hoīs bona, quæ ſunt bona ſimpliciter & vera, ut ſunt bona ſpūalia, quædam aūt ſunt bona ſecundum quid, ſicut temporalia bona corporalia, & mundi delectabilia, & ſecundum hoc Aug. exponit dupliciter hanc literam. Primo ſic.* Qui amat animam ſuam *ſ. uere quo ad ſpiritualia.*

3 Perdet eam. *In præſenti, non formidans ſuſtinere mala præſentis uitæ pro Chriſto, vnde dicit Aug. Si cupis uitam tenere cū Chriſto, noli mortem timere pro Chriſto. In morte.n. dicitur quodammodo anima perdi quo ad præſentem uitā, quia ſeparatur a corpore. Alio modo exponitur ad ſenſum contrarium.*

Qui amat animam ſuam. *ſ. non uere uolendo ſibi delectabilia huius mundi. Perdit eam in futuro quia priuabitur uita beata, & ſecundum hunc ſenſum dicit Aug. Noli amare, ſ. aīam in hac uita, ne perdas eam in vita æterna. Et hæc ult. expoſitio magis conuenit textui quia ſequitur.* Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in uitam æternam cuſtodit eā, *& ideo quando prius dixit.* Qui amat animam ſuam, *ſubintelligitur in hoc mundo, et quando ſubditur.* Perdet eam. *Intelligitur in futuro. Et quod debeamus ipſum imitari in paſſione, oſtendit per rationem dic.*

Iu Pſ.17

4 Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur. *Q.d. Rationabile eſt qđ miniſter ſequatur dominum, & cum hoc oſtendit huius ſequelæ præmium ipſam, ſ. beatitudinem, dic.*

5 Et vbi ſum ego, &c. *Quia Chriſtus inquantum Deus, eſt eſſentialiter ipſa beatitudo, & quantum ad humanitatem erat actu beatus in anima, quæ eſt principalior pars hominis, ideo ipſa anima aliquando nominatur homo ut habetur 10. Ethic.*

6 Si quis mihi miniſtrauerit. *Obediendo mandatis meis.*

7 Honorificabit eū pater meus. *Honor.n. datur homini ab aliis hominib. in uita præſenti in teſtimonium uirtutis, ſed honor datur hominibus a Deo in gloria cæleſti in præmium uirtutis.*

8 Nūc anima mea turbata eſt. *Hic oſtenditur qualiter Chriſtus glorificatus eſt a patre. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur huius gloriæ petitio. Secundo ſubdit ipſius promiſſio, ibi.* Venit ergo. *Circa primū Chriſtus præmittit ſuæ petitioni oſtenſionē affectionis naturalis, ad declarationem ueræ humanitatis in ipſo, di.* Nunc anima mea turbata eſt. *Turbari.n aliquid dr̄ quando commouetur.* Ideo *mare motum dr̄ turbatum. In Chriſto aūt pars ſenſitiua dimittebatur agere quod erat ſibi propriū, ideo imminente paſſione affectus ſenſitiuus cōmouebatur timore ex horrore naturali, & hoc eſt quod dr̄ hic turbatio aīæ. tamen iſta turbatio non erat contra rationē, ſed magis conueniens rationi, & per rationem excitata, ad oſtendendum veritatem humanæ naturæ ut dictum eſt, & ad merendum noſtram redemptionē, ſicut & aliæ afflictiones Chriſti. Et quia dixerat alios imitari mortem ſuam, ne forte aliquis ei diceret, ſecure potes mortē ſubire, qu.a nihil mali ſentis, ideo contrarium uoluit oſtendere per talem turbationem, & per conſequens non eſt recedendum ab eius imitatione propter naturalem horrorem.*

9 Et quid dicam? *Q.d. ſecundum appetitum ſenſitiuum faciam hanc petitionem.*

10 Pater ſaluifica me ex hac hora. *Liberando me a paſſione imminente. Verumtamen, quia ſecundum appetitum rationalem qui dominabatur in eo, uolebat pati propter patris obedientiam; & propter humani generis ſalutem, ideo aliter loquitur dic.*

11 Sed propterea veni in hanc horam. *Q d. Ad hoc ueni in mūdum, ut patiar propter prædicta, ideo orando dicit.*

✠ Pater

MORALITER.

eccleſia ex Iudæis & gentibus collecta; Quod ſequitur morale eſt vſque ibi.

† *Pater*

auertentis. At ſi recte conſideraueris, inuenies, quod turba
A ri ipſum ſit exhortatio ad contēptum mortis, vt.n. neqnis
poſſit dicere qđ ipſe extra humanas paſſiones conſtitutus
facile de morte philoſophatur, oſtendit quod & ipſe ab hu
manis paſſionibus tentatus ſit, tamen nec mortē deuitet,

non in eis intrinſecus regnat, contra eos pugnat extriſecus, & quia intus dominium perdidit bella mollitur foris. Ille.n.eū de carnalibus hominū cordibus expulit qui propter homines ad incarnationem uenit, dumq; corda illum tenuit, quaſi manum ad latibula ſerpentis miſit.

a *Non ꝑpter me.* Oſtēdit hanc vocem nō ſibi indicaſſe quod ſciebas ſed eis quibus indicari oportebat.

†De cō. diſ. 3. c. 6, in fi.

b *Nunc iudicium eſt.* Diſcretionis, ſcilicet quod eſt ante vltimum damnationis quia nunc per paſſionem iure diaboli deſtructo multi liberabuntur vnde exponēdo ſubiungit. Patior turbor, & per hæc &cæt.

B

†Sup. 3. & 8. d.

li. 17. moral. c. 31.

c *Nunc princeps huius mun. &c.* GREG. Cauerna Colubri (de quo Eſaię. 27. corda ſunt iniquorumque quia ad prauitatem propriam traxit quaſi in eorum habitatione requieuit. Sed obſtetrica ante manu domini tortuoſus coluber de propriis cauernis repulſus eſt, quia dum nobis diuina gratia medetur, is qui nos teuuerat antiquus à nobis hoſtis eiicitur. Sicut incarnata veritas dicit: *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Vnde tam nunc ſanctos omnes, non tenendo poſſidet, ſed tentando perſequitur. Nā qa non

C

Suſcitando,
Pater claſica nomine tuum. Venit ergo vox de cælo di-
a Antequam mundus eſſet vel in omnibus mirabilibus quæ hic uique egit in homine, vt in reſurrectione Lazari. In reſurrectione & aſcenſione
cens. † Clarificaui, & iterum clarificabo. Turba autem quæ
ſtabat & audierat, dicebat tonitruum factum eſſe. Alii autem
dicebant Angelus ei loquutus eſt. Reſpondit Ieſus, & dixit.
a Non propter me vox hæc venit, ſed propter vos. Nunc
Diſcretionis, a Nunc patior turbor, & per hæc. b Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis,
b iudicium eſt mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur
Affirmatiue in cruce. Vt in me caput, & illa membra.
c foras. † Et ego ſi exaltatus fuero a terra † omnia traham ad
Scilicet in cruce.
d meipſum. Hoc autem dicebat ſignificans qua morte eſſet
e moriturus. Reſpondit ei turba. Nos audiuimus ex lege, quia
f Chriſtus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, oportet

d *Eiicietur.* A redtis expelletur, præd
1 tibus apoſtolis p
2 expelletur qui
3 à paucis etſi extr
4 tetur, non lædit i
5 e *Et ego ſi exa*
6 *fuer.* ✠ HIERO. N
7 rum eſt filium
8 trahere credent
9 & pater ipſe ad ſ
10 trahat; nemo
11 ait, venit ad me r
12 ter qui miſit m
13 ducat eum.
14 Eiecto diabo
15 exaltatus fuero
16 enim dubitat)
17 omnia. Non dic
18 nes, vt de vniu
te hominum a
res, ſed omnia
tegritate creaturæ, id eſt, animam, quod & corpus i
gimus, quod viuimus, vt nec capilus pereat. Vel vt d
hominibus dicatur omnia prædeſtinata de quibus n
rit, vel omnia genera hominum omnia, de quibus
lus eiicitur.

f *Et quo.tu.* Quomodo in cruce morietur? Hoc enim dixiſſe putabant quod facere cogitabant. *fili. ho.* Qu me

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Pater clarifica nomen tuum. *Id eſt, fac illud in quo relucet gloria tui nominis ſcilicet paſſionem filij in qua ipſe pater eſt clarificatus, & per conſequens filius, qui eſt idem cum patre in ſubſtantia, qa per paſſionem filij diuulgatam per apoſtolorum prædicationem, notitia patris & filii & ſpirituſſancti diffuſa eſt per totum orbem.*

2 Turbæ ergo. *Hic ponitur gloriæ petitæ promiſſio & diuiditur in tres quia primo ponitur vox patris gloriam promittentis, ſecūdo opinio turbæ de illa uoce varie ſentiētis, ibi.* Turbæ ergo *tertio expoſitio ꝓlatę uocis, ibi.* Reſpōdit Ie. *Circa primū ſciendū, qđ illa uox fuit formata a tota trinitate, cū eius opera ſint indiuiſa, veruntamen dr̄ uox patris, quia fuit formata ad repreſentandum perſonam eius & hoc eſt quod dr̄.* Venit er. vox de. *a Deo patre modo prædicto.*

3 Clari. *Quia Chriſtus non clarificauit ſemetipſum, vt pontifex fieret ut dicitur Heb. 5. b. ſed pater glorificauit eum primo in miraculis in uita Chriſti factis.*

4 Et iterum cla. *Quia poſtea clarificauit eum in morte per ſigna diuinitatis oſtenſa, reſuſcitando eum & exaltando eum ad cęlum.*

5 Turba au. *Hic ponitur opinio diuerſa de illa voce, in illa.n.turba aliqui erant magis rudes, qui tantum ſonum uocis perceperant nō ſignificationem, & quātum ad illos dicitur.* Turba er. qui ſta. & au. di. toni. fa. eſſe. *i. aliquid per modum ſoni confuſi.*

6 Alii aut. *Magis perſpicaces intellexerunt articulationem vocis & iſti.*

7 Dicebant angelus ei loquutus eſt. *Credebāt.n.eum eſſe purum hominem & ideo dicebant angelum ei loqui ſicut aliquando in ſcriptura dicitur, quod angeli prophetis loquebantur,*

8 Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur expoſitio auditę uocis & diuidit in tres quia primo ponitur Chriſti expoſitio, ſecundo Iudæorum, contradictio, ibi.* Nos au. *tertio Chriſti reſponſio, ibi.* Adhuc modi. *in prima parte oſtendit Chriſtus, quod non erat tonitruum nec ſonus cōfuſus ſicut aliqui credebant, ſed uox diuina propter inſtructionē populi circunſtantis, vt cognoſcerent ipſum Ieſum eſſe verum Chriſtū, cui de cælo dabatur teſtimonium & hoc eſt quod dicitur.*

9 Non propter me vox hæc. *Quia uox fit propter inſtructionē alicuius, Chriſtus autem inſtructione non indigebat ſecundum quod Deus ſimiliter nec inquantū homo, quia ab inſtanti conceptionis omnia perfecte cognouit quæ cognoſcit Deus ſcientia uiſionis, ideo uox illa non eſt facta propter eius inſtructionem, quia ſciebat ſe per paſſionem glorificandum a patre.*

Sed

10 Sed propter vos. *i. propter inſtructionem veſtram.*

11 Nunc iudicium eſt mundi. *i. iudicium diſcretionis, q tempore paſſionis Chriſti diſcreti ſunt fideles credentes ab obſtinatis per infidelitatem, in futuro autem erit iudicium condemnationis infidelium & præmiationis credentium. Vel aliter.* Nunc iud. eſt mun. *i. pro mundo, inquantum ex diuina ſententia mundus a poteſtate diaboli ereptus eſt in paſſione Chriſti ideo ſubditur.*

12 Nunc princeps huius mundi. *Diabolus.n.hic dr̄ mundi princeps, non quod ſit dominus ſubſtantiæ mundi, ſed hominum mundanaliter viuentium inquantū ſe ſubiiciunt ei per peccatum dicitur tem eiectus diabolus per paſſionem Chriſti, per quā aperta e ianua gloriæ, & ſic diabolus non poteſt impedire ſanctos a conſequtione gloriæ ſicut faciebat ante, tamen permittitur tentare homines ad exercitium & meritum electorum.*

13 Et ego ſi exaltatus, &c. *ſ. in cruce, ubi exaltatus eſt, m ... in aere debellādo aereas poteſtates. Dr̄ ēt in cruce exaltatus, q ... meruit glorificationem & exaltationem ſui corporis et ſub ... ſibi multitudo gentium per fidem, ut habetur Philip. 2. b.* Propter quod & Deus exal. il. &c. *ſequitur.* Et oīs lingua confiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patr

14 Omnia tra. ad me. *Ex amore.n.in cruce oſtenſo ad genus humanum habet uim attractiuam omnium mentium.*

15 Hoc autem di. &c. *Iſta ſunt uerba euangeliſtæ interpretantis quid Chriſtus intelligeret per illam exaltationem, ſ. ſuam crucifixionem.*

16 Reſpondit. *Hic ponitur Iudæorum contradictio arguentium ex eius morte audita, quod ipſe non eſſet Chriſtus dicentium.*

17 Nos au. ex le. quia Chriſtus, &c. *Noīe legis Iudæi aliquando accipiunt totum uetus Teſt. & non ſolum quinque libros Moſi, qui appropriate dn̄r lex in prophetis aūt fit mentio de æternitate Chriſti ut patet Iſa. 9. b. Et uocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius Deus fortis pater futuri ſeculi princeps pacis multiplicabitur imperium & pacis non erit finis ſimiliter Dan. 6. g.* Poteſtas eius poteſtas æterna, &c. *& Mich. 5. a.* Et tu Bethleē Ephrata, &c. *ſequitur.* Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. *& egreſſus eius ab initio a dieb. æternitatis talis permanentia uidetur contrariari morti ideo arguunt.*

18 Et quo. tu. di. &c. exal. *i. mori in cruce, q. d. Si tu loqueris de te ipſo, ſequitur quod tu non ſis Chriſtus qui manet in æternum. Si autem loqueris de alio, dic nobis, quis eſt iſte filius hominis.*

✠ Chriſtus

M O R A L I T E R.

13 *Et ego ſi exal. fu. a ter. omnia tra. ad mei.* Nam amore quo pro nobis paſſus eſt trahit nos ad ipſum, ſicut magnes lapides attrahit ad ſe ferrum, & ſic omnia trahit ad ſe nam homo dicitur omnis creatura, Mar. vlt. d. Prędicare euangeliū omni creaturæ, i. omni homini, ſicut fuit expoſitum ibi.

Dixit

me oriter tenebant, quod ſæpe dixerat ſe filium hominis nõ uod hic dixiſſet, ſi exaltatus fuerit filius hominis. Quis eſt i e filius hominis? Si.n. Chriſtus eſt, manet in æternũ. Si n net in æternum quomodo exaltabitur a terra, id eſt, mo etur in cruce?

a *Ambulate.*i. totum inte igite, & moritur n Chriſtum vt redi at victurum in æter ũ in cęlo quo pere cat. Vel dum Chr ſtum vobiſcum hab is, ne tenebræ ign antiæ & mortis p petuæ vos cõpre ndant.

b *Neſcit quo uadat.* Qui on credit mor tem Chriſti, neſcit quo adit, ſed offendit i petram ſcanda li. q od eſt Chriſtus Iud s contemnen- bu & irridentibus mo uum.

c *Dum lucem hab.* Id- eſt, m aliquid veri intelligitis de æter- nitate hriſti, credit ve itatem adden- do humilitate, vt ien camini in veritate.

d *eis.* Non ab his qui credere inceperant, ſed ab his qui nu ebant. Quod abſcondit ſe noſtræ infirmitati cõſuluit, nor Jæ poteſtati derogauit.

THEOPH. Quare occultatus eſt ab eis, non.n. nũc lapides tulerint contra eum, neq; blaſphemauerũt ſicut prius, igitur quare occultatus eſt? Ingrediens corda eorum videba indignationẽ cordiũ ferociam, quis nihil loquerenť. It..q; abſcondit ſe mitigans illorũ inuidiã. Nam quod inuaderẽt, & voluntaria malitia non credide. ũt inſinuat Euangeliſta.

e *Vt ſermo Iſaiæ impleretur.* Quem omnibus modis impleri neceſſe eſt, non tamen neceſſitate faciendum, ſed voluntate: præſciuit enim Deus & prædixit, nõ crediturOS & peccaturos, non tamen coegit ad hoc, ſed vt ſic præſciuit & prædixit.

f *Non po.* AVGVST. Non quod non poſſunt homines mutari in melius, ſed quã diu tales, non poſſunt credere.

g *Excæcauit.* Quia prædixit Iſaias in ſpiritu præſcienti omnino excęcationẽ Iudæorum, non poterant credere, nõ ꝙ neceſſitate non poſſent, & ita nulla culpa eſſet eis ſed quia nolebãt, quam voluntatẽ eorum præſciuit Deus & prædixit. Sed alia cauſa huius redditur, ſ. excæcatio Dei, ſed etiam hanc excæcationem meruit voluntas eorum tumida, qui ſuam uolentes conſtituere iuſtitiam, iuſtitiæ Dei non ſubiecti, quod dicitur nõ poſſe credere. Ita eſt culpa volũtatis humanæ, ſicut quod dicit Deus non poſſe ſe negare, laus eſt voluntatis diuinæ.

D

exaltari filium hominis? Et quis eſt iſte filius hominis? Dixit 1

a Cum intelligitis quod Chriſtus manet in æternum hæc pars fidei & ueri luminis per ſe non ſufficit. Quod ſi ita intelligitis Chriſti æternitatem, ne negetis eius mortem.

a ergo eis Ieſus. Adhuc † modicum lumen in vobis eſt. Ambu- 2

late dum lucem habetis, vt tenebræ vos non comprehen- 3 4

a Id eſt, qui non credit mortem Chriſti. Sed vos.

b c dant. Et qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. Dum lu- 5 6

cem habetis, credite in lucem, vt filii lucis ſitis. Hæc loquu- 7

a Corporaliter ſic & ſpiritualiter. 8

tus eſt eis Ieſus, & abiit & abſcondit ſe ab eis. Cum autem † 9 10

d e tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, vt ſermo 11

Pro raritate & difficultate. a Vel quod nos a te audiuimus, vel ipſi nos de te nunciantes audiunt. 12

Iſaiæ* impleretur quem dixit: † Domine quis credidit audi- 13

a Filius per quem omnia fecit. b Per fidem cum eſſet in carne pau. is, ſ. hum lib non ſuperbis. b Quando prædicabat incarnationem Chriſti, prædicebat etiam excæcationem Iudæorum. 14 15

tui noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt? Propterea 16 17

a Deus, deſerendo eos qui cum poſſent videre, noluerunt & cum poſſent cogitare & intelligere, noluerunt. 18

f non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias. † Excæcauit o- 19 20

g culos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, 21

E

† Iſ. 53.a

† Eſa. 6.c Mat. 13.b Mar. 4.q Luc. 8.b Ro. 11.b

Ro. 10.a

Gloriam

F

NICOLAVS DE LYRA.

Chr us non uocauerit ſe in iſto loco filiũ hoĩs, tamen cõmuniter ſic ſe n bat, & ideo Iudæi repetẽdo verba eius hoc addiderunt. Si au tẽ q ratur qualiter Iudæi intellexerunt, ꝙ Chriſtus ſuam futuram cru ixionem vocaret exaltationem. Dicendum ꝙ prouerbium erat apu udæos, quod crucifixio vocabatur exaltatio, & adhuc homines li modo loquendi vtuntur ſicut cum aliquis imprecatur alteri ſuſp ſionem, dicit ei, tu ſis in altum eleuatus.

1 Dixit ergo eis Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio in qua com- m t at eos de aliquali cognitione Chriſti per ſcripturas, quãtum ad æ ternitatem, ſed oſtendit eam imperfectam, dicens.*

2 Adhuc mo. lu. &c. *Quia non intelligebãt mortẽ Chriſti & paſ ſion in humanitate ſtare ſimul cũ deitatis æternitate, & tamen vt aque ponit ſcriptura de Chriſto. de æternitate iam dictũ eſt: De ei aſſione ſcribitur Eſa. 53.b.* Tanquam ouis ad occiſionem d tur, &c. *Et ſecundum antiquos doctores Hebræorum totum il- lu a. de Chriſto ad literam intelligitur ab illo loco qui ponitur c. p̃- ce, te intelliget ſer. meus, &c. ſimiliter Dan. 9 g expreſſe prædici- tu ſſio Chriſti. Et poſt hebdomadas 72. occidetur Chriſtus, & ideo mo nos ad quærendum perfectam cognitionem de Chriſto dicens.*

3 Ambulate. *Id eſt, in cognitione proficite.*

4 Dum lu. ha. Id eſt, *me præſentialiter, qui ſum lux illuminans uer tem doctrinæ & lumen gratiæ.*

5 Vt te. vos non com. *Scilicet, ignorantiæ & culpæ.*

6 Et qui am. in tene. *ſ. prædictis.*

7 Neſcit quo va. *Quia declinauit a rectitudine viæ.*

8 Dum lu. ha. cre. in lu. *i. meipſum.*

9 Vt filij lu. ſitis. *Per imitationem & gratiæ adoptionem.*

10 Hæc lo. eſt eis Ie. & abiit. *Quia nõ recipiebant eius doctrinã.*

11 Et abſcon. ſe ab eis. *Eodem modo & eiſdem cauſis ſicut dictũ eſt e. & 10. Sed non videtur uerum quia ſupra ſe abſcondit, eo ꝙ vellet occidere eum, hic autem non dicitur hoc. Dicendum quod ipſe u bat cogitationes eorum ad hoc tendentes, licet adhuc non prorupent in opere, & ideo uoluit eos præuenire ſe abſcondendo quia non m uenerat hora paſſionis ſuæ.*

Cum

12 Cum autem. *Hic ponitur Iudæorũ infidelitas & obſtinatio, & diuiditur in duas, quia primo prædicta obſtinatio oſtenditur, ſecũdo a Chriſto arguitur, ibi.* Ieſus autẽ clamauit. *Prima in duas, quia primo oſtenditur obſtinatio non credentium, ſecundo defectus Iudæorum Chriſto credentium, ibi:* Veruntamen ex princip. *Dicit igitur in prima parte ſic euangeliſta.* Cum autem tanta ſi. &c. *In miraculis, in doctrina, & in reuelatione ſecretorum cordis, & futurorum contingentium, per quæ declarata erat eius diuinitas.*

Eſa. 53.a

13 Non cre. in eum. *Et in hoc impletæ ſunt prophetarum ſcripturæ, eorum obſtinationem prædicentium, & hoc eſt quod dicitur.*

14 Vt ſermo Iſa. pro. imple. *Ly. ut non tenetur hic cauſaliter, ſed conſequutiue tantum, quia ex Iudæorum obſtinatione, impletio ſequuta eſt Iſaiæ proph. dicens.*

15 Domine quis, &c. *Q. d. pauci ualde, quia pauci de Iudæis crediderunt comparatiue. Et bene dicit auditui noſtro, quia prophetæ non cognouerunt myſterium Chriſti per viſum rei in ſe, quia adhuc erat futurum. Nec uiderunt illud in diuina eſſentia ſed tantum cognouerunt per reuelationem. Et talis reuelatio ex parte Dei reuelantis uocatur loquutio, ex parte prophetæ intelligentis uocat auditio.*

16 Et brachi. domi. cui reue. eſt? *i. filius Dei naturalis, qui eſt uirtus operatiua patris, qui inquantum Deus omnia fecit per uerbum. Et ſi ita eſſet in hominibus, quod per uerbum ſuũ facerent quidquid uellent, uerbum hominis brachium eius diceretur. Inducit etiam Euangeliſta aliam ſcripturam Iſaiæ di.*

17 Propterea non po. cre. *Hęc impoſſibilitas non eſt abſoluta, ſed tantum ex ſuppoſitione, ſ. ſuppoſito, quod haberent uoluntatẽ obſtinatam in malo, ſicut de aliquo dicitur. Iſte non poteſt illum diligere, quando habet uoluntatem fixam in odio eius.*

18 Quia iterum dicit Iſa. *Cap 6.c. licet verba ſint aliquantulum mutata.*

19 Excę. ocul. eorum. *Subtrahendo lumen gratiæ propter eorum malitiam, quia auertebant ſe ab hac luce.*

20 Et indu. cor eorum. *Quia ſubtractionem diuinæ gratiæ, quæ cor mollificat per deuotionem, ſequitur cordis induratio per cordis obſtinationem.*

21 Vt non vi. oculis. *ſ. mentalibus.*

✻ Et

MORALITER.

1 *Dixit ergo eis Ieſus adhuc mo. lumen, &c.* MORAL. Attritus de peccatis modicum lumen habet. propter quod vſq; ad contritionem perfectam debet procedere, ne comprehendant eum tenebræ per recidiuum mortalis culpæ.

† *Dile-*

a *Gloriam Dei.* Ideo crux in fronte credentium vbi eſt ſedes
A verecundiæ, figitur, vt de nomine Chriſti nullus erubeſcat, & magis gloriam Dei quam hominum quærat.

b *Ieſus.* Aliis non credentib. aliis vero credentib. vel palam cum pſalmis & laudibus, vel in occulto iam appropinquante ſua paſſione, clamat Ieſus, qui latebat quandiu paſſio non erat complēda.

c *Qui credit in me.* Quia homo apparebat, & Deus ī homine latebat, ne putarent eum hoc tantū eſſe quod videbant, vult ſe credi talē & tantū, qualis & quātus pater eſt. Et hoc
B eſt: *Non cre. in me.* Id eſt, in hoc quod uidet: *Sed in eum qui me miſit.* quem neceſſe eſt credi patrem, & ſi pater eſt, habet filium, qui ergo credit in patrem, credit in filium æqualē ei, & hic talis uere credit, non qui credit me hominem filiū Dei per gratiā, non per naturā. Et ideo ne quis intelligeret patrem tanquā multorum filiorum, patrem per gratiā, non vnici uerbi æqualis
C ſibi ſubdit.

d *Et qui me vi. vi. & eum qui.* Vſque adeo nihil diſtat inter me & eum, vt q videt me videat eū. Hęc viſio nō carnalis, ſed intellectualis eſt mūdo corde. *Qui ui. me.* Nō ait nō videt me, ſed eū q me miſit, ſicut dixit, q credit in me, nō credit in me, ſed in eū qui miſit me, qa illud dixit

(Marginal notes: Sup. 8. b. — † credi-derit,)

a Vel ut aliquo modo ſic confuſi, conuertantur & ſanem eos. — b Venena.

& non intelligant corde, & conuertantur, et ſanem eos. Hæc

a De excæcatione Iudæorum. — b Non ſicut eſt, ſed aliqua ſpecie, ut ſolet fieri in uiſione Moyſi & aliorum. — c Chriſti.

dixit Iſaias, quando uidit gloriam eius, & loquutus eſt de eo.

Etſi alii non crederent.

Verumtamen multi ex principibus crediderunt in eum, ſed

a Ergo hoc credere fuit eis quaſi non credere.

propter Phariſæos non confitebantur, vt de ſynagoga non

a Hos credentes improbat. — b In mundanis.

eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam

Quæ eſt in cruce. — a Veraci & ſpirituali intellectu.

gloriam Dei. Ieſus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me,

a Secundum quod uidet exterius. — b Solum, ſed etiam in patrem. Scilicet patrem. — Spirituali uiſione.

a non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Et qui videt me,

b

c Quis enim eſt tu.

d — a Quod non in alia lumina.

videt eum qui miſit me. † Ego lux in mundum veni, vt omnis

e — a In quib. inuentus eſt, ſi modo fide, poſtea uera uiſione illuſtretur. — Exterius.

qui credit in me, in tenebris non maneat. Et ſi quis audierit

a Interius. — b Cui pater dedit omne iudicium. — c Modo. — d Cur non modo. Quia primus aduentus non iudicii, ſed miſericordiæ eſt.

verba mea, & non † cuſtodierit, ego non iudico eum. Non

De iudicio uero nouiſſimo uodit.

enim veni, vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum.

Non credit me eſſe Deum. — a Qui nam ille.

Qui ſpernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet

a Id eſt, ego. — b Extra hominibus.

f eum. Sermo quem loquutus ſum, ille iudicabit eum in no-

a Ideo iudicabit, quia ego filius ex patre. — Non loquitur ex ſe, quia non eſt ex ſe.

uiſſimo die: Quia ego ex meipſo non ſum loquutus,

dixit, ne ſicut videbatur crederetur tm̄ filius hoīs hoc dixit, ut crederetur æqualis patri. Neutrum horum dic[…] alius miſſus, i. Apoſtolus quia tm̄ ſeruus. Pōt aūt dice[…]lia filio communia, ut qu[…] audit uel recipit me audit e[…] & recipit, qui me miſi[…]: quia dominus honoratur in […]no & pater in fi[…]

lucet hominibus.

f *Sermo quem loquutus ſum.* Manifeſte dicit ſe iudicat[…] nouiſſimo die, quia ipſe eſt ſermo patris qui ſeipſu[…]tus eſt ſeipſum annunciauit.

NICOLAVS DE LYRA

1 Et non &c. & ſa. eos. *Quia iſta non poſſent fieri niſi gratia Dei præueniente.*

2 Hæc dixit Iſa. quando vi. glo. eius. *Hoc addit euangeliſta, qa Iſa. 6. a. pmittitur verbis prædictis declaratione Chriſti & gloria, cū dicitur.* Vidi dominū ſedētem ſuper ſolium excelſum, &c.

3 Verumtamen. *Hic oſtenditur defectus Iudæorum Chriſto credentium, qui imperfecti erant in fide, quia non ſolum requiritur credulitas cordis ſed etiam confeſſio oris, ſecundum quod dicitur Rom. 10. b. Corde. n. creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, ipſi autem licet in Chriſto crederent, tamen confiteri non audebant, & hoc eſt, quod dicitur;* Verumtamen ex prin. *Id eſt, ex legiſperitis & ſacerdotibus.*

4 Multi ex prin. cre. in eum. *Propter miracula & propter impletionem ſcripturarum.*

5 Sed propter pha. &c. vt de ſy. non e. *Quia conſperauerunt, q confitentes ipſum eſſe Chriſtum excommunicarentur, & de ſocietate Iudæorum expellerentur, q erat apud eos ignominioſum, vt ſupra dictum eſt c. 9. Verumtamen omnes tales pęnæ ſi pro iuſtitia ſuſtineantur ſunt meritoriæ. Cauſa uero quare hoc meritum fugerunt erat ſuperbia, ideo ſubditur.*

6 Dilexerunt. n. gloriam hom. *Id eſt, honorem mundanum.*

7 Ma. quam glo. Dei. *Id eſt, meritum pro quo gloria Dei reddit.*

8 Ieſus autem. *Hic conſequēter eorum infidelitas arguitur a Chriſto, & diuiditur in tres, quia primo inducit eos ad credendum, ſecundo oſtēdit fidei fructū, ibi.* Et lux. *tertio incredulitatis ſuppliciū, ibi,* Et ſi quis au. *In prima igitur parte dicit ſic:* Ieſus autem cla. *Ad denotandum magnitudinem dicēdorum & ſui affectus ad ſalutem hominum.*

9 Et dixit: cui cre. in me, non cre. in me. *Scilicet, ſolu[…] eſſet contradictio, ideo ſequitur.*

10 Sed in eum, qui mi. me. *Quia vna eſt fides patris &[…], & vna viſio quæ ſuccedit fidei, ideo ſequitur.*

11 Et qui vi. me. *Pater. n. & filius ſunt vnum in ſubſtanti[…] gnuntur autem in proprietate relatiua. Hæc autem eſt natu[…] timorum, quia cognito vno cognoſcitur & reliquum, cum ſi[…] natura in intellectu.*

12 Ego lux. *Hic ponitur fidei fructus, cum dicitur:* Ego lu[x] mun. vt oīs, q cre. in me, in te. nō ma. *ſ. ignorātiæ, culpę[…]ne, hic eſt fructus glorioſus talia euadere, & bona cōtraria[…]*

13 Et ſi quis au. *Hic deſcribitur pęna incredulorum cum[…]* Et ſi quis au. ver. me. *Aure corporis, ſed non cordis.*

14 Et non cuſtodierit. *Manens in infidelitate.*

15 Ego non iu. eum. *Scilicet, in iſto primo meo aduentu, [...] ſa ſubditur.* 16 Non enim ve. vt iu. mun. *In aduen[tu…]*

17 Sed vt ſal. mun. *Suſtinendo iudicium cōdemnationis [...]*

18 Qui ſpernit me, & non ac. ver: mea. *Per fidem.*

19 Habet qui iudi. eum. *Et oſtendit, quis ſit iſte index. q[…]*

20 Sermo quem lo. *Sicut. n. lex ciuilis dicitur iudicare [...] inquantum oſtendit eum dignum iudicio & & condemnati[…] cta Chriſti, & eius doctrina iudicabunt infideles, quia oſte[…] dignos condemnatione, ſed quia ipſemet Chriſtus iudicabit in aduentu ſecundo, ideo ſequitur.*

21 Quia ego ex meip. *Propter hoc enim ſermo Chriſt[…] infideles condemnabiles, quia procedit ex infallibili veritat[…] à Deo patre, ideo ſubditur.*

MORALITER.

† 6 *Dilexerunt. n. gl. ho. ma. quam gl. Dei.* Iſti hodie multos habēt ſequaces ſcilicet, pro mūdi gloria ſe & ſua prodigaliter exponentes, & parum aut nihil pro promerenda Dei gloria facientes: *Ieſus autem clamauit.* Sequitur.

12 *Ego lux in mundum ueni.* Propter quod accedens per fidem & deuotionem ab eo illuminatur ad ſal[…] eo vero recedens obtenebratur ad gehennam.

16 *Non. n. ue. & c. iudicem mundum.* Id eſt, condemn[…] prium enim delictum condemnat quemlibet pe[…]

D

a *Mandatum.* Non dedit patei filio mandatũ per angelum v aliam creaturam. Nec mãdatum ꝙ aliqñ neſciſſet. Sed d n verbum & ſapientiam in qua ſunt omnia mandata g uit dedit, ſicut filio qui eſt vita, eo dedit vitam quo g uit vita m, quia g nẽdo vitam, de- d eſſe vitam, quæ ſi : vitio fuit.
b *Et ſcio.* Cum di- c mandatum eſſe v m æternam, & ip: ſit vita æterna aperte dicit ſe mandatum Dei.
c *Quæ ergo ego loquor ſicut dixit mihi pater, ſic loquor.* Intelligentibus mẽtibus, vt eſt nata veritas ex patre, ſed ſic loquitur veritas intus ſine ſono ſicut dixit ei pater vt crederent homines quod nõdum poſſunt intelligere, ex ore carnis verba ſonuerunt, quæ prolata & literis ſignata, nos ad ipſam veritatem aliquatenus erigunt.

E

Ad hoc vt loquerer. — Intra. — Extra.

a ſed qui miſi me pater, ipſe mihi mandatum dedit quid di- 1
b cam, & quid loquar. Et ſcio, quia mandatum eius vita æterna 2
c eſt. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. 3

a Id eſt qui meipſum verbum annuncio. b Id eſt, ſicut verax me veritatem genuit, ſic veritas me veritatem annuncio.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſe mihi mandatum dedit quid di. *Quia Chriſtus inquantu homo minor eſt patre, & ſic accepit ab eo mandatum in cuius ex utione non poteſt deficere a regula voluntatis diuinæ quia hu m itas Chriſti tanquam inſtrumentum diuinitatis coniunctum in nu mouetur niſi ſecundum ipſius motum.*

2 Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt. *Scilicet vir tu iter, inquantum obſeruatio mandatorum Dei deducit ad vitam æt nam, ſecundum illud Matth. 19. ca. Si vis ad vitam ingredi, ſer ua ian.*

3 Quæ ergo ego. *Hoc concludit ad oſtendendũ ꝙ humanitas ſua nõ p oterit obliquari a regula diuinæ veritatis, vt patet p prædicta.*

O ccaſione cuiuſdam dicti in hoc ca. quæritur, vtrum principes Iu dæ orũ credentes in Chriſtum ante eius paſſionem peccarent mortali ter nõ cõfitendo ſuam fidẽ. Et arguitur primo ꝙ nõ quia omittere il lu d quod vertitur in ſcandalum & turbationẽ aliorum, nõ eſt peccatũ m ortale ſed magis videtur meritoriũ quia dicit apoſtolus. 1. Cor. 10. Sine offenſione eſtote Iudæis & gen. *Confeſſio aũt ſuæ fidei vi ſſet in ſcãdalum ſeu turbationem aliorum ergo, &c. Itẽ aliqui de llis fuerũt valde boni & iuſti, vt Nicodemus & Ioſeph ab Ari m athia qui erãt diſcipuli Chriſti occulti, & ideo nõ eſt veriſimile, ꝙ ta cuiſſent a ſuæ fidei confeſſione, ſi fuiſſet hoc peccatũ mortale. Con tr arium arguitur per illud quod dicitur Romã. 10: b.* Corde. n. cre ditur ad iuſtitiã, ore aũt confeſſio fit ad ſalutẽ. *Et ſic videtur q uod cõfeſſio fidei ſit neceſſaria ad ſalutem ſicut & ipſa fides & per co nſequens eius omiſſio peccatũ mortale eſt. Reſponſio. Aug. diffiniẽs p eccatum mortale dicit quod peccatum tranſgreſſio eſt legis diuinæ & cæleſtium inobedientia mandatorum: & ideo omiſſio confeſſionis fi dei non eſt peccatum mortale, niſi in caſu in quo confeſſio ei oppoſi ta cadit ſub præcepto diuino: ipſa autem confeſſio cum ſit actus virtutis, non cadit niſi ſub præcepto affirmatiuo. præceptũ aũt affirmatiuũ licet non obliget ad ſemper, obligat tamen pro tempore & loco, videlicet quando omiſſio actus qui cadit ſub præcepto, eſt contra charitatem Dei vel proximi: & hoc modo omiſſio confeſſionis fidei contra charitatem Dei eſt quando per hoc ſubtrahitur honor Deo debitus, vtpote quando per hoc creditur quod talis fides non ſit vera. Etiam contra charitatem proximi, quãdo per hoc proximi ſalus impeditur & hoc eſt quando per hoc quod aliquis maioris ſtatus, fidem ſuam non confitetur, alij ſimpliciores à fide vel fidei confeſſione tempore debito auertuntur Propter vtrunq; iſtorum principes Iudæorum de quibus quæritur mortaliter peccabant, primo cum eſſent legiſperiti & ſacerdotes in ſcripturis exercitati, vt ſupra dictum eſt, per hoc ꝙ ex timore fidem ſuam de Chriſto non confitebantur, fides illa ab alijs non vera, ſed falſa reputabatur: per hoc etiam alij inferiores dictis & factis ſacerdotum inhærentes a fide Chriſti auertebantur, & ſic patet quod omiſſio confeſſionis fidei in ipſis erat contra charitatem Dei & proximi. Item alia rõne peccabant, quia tenebantur ex officio docere populum de his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutẽ, cuiuſmodi erat fides Chriſti: & ideo taciturnitas illa non põt à peccato accuſari. Et hoc innuit euangeliſta reddens cãm taciturnitatis ipſorum di. Dilexerunt. n. magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Ad primum dicendum, quod confeſſio fidei quando eſt ad turbationem hominum & ad nullam vtilitatẽ, eſt omittenda, ſecundum quod dicit dominus Ma. 7. a. Nolite ſanctum dare canibus, &c. Sed ſi ex cõfeſſione fidei ſperatur aliqua vtilitas, aut ẽt adſit neceſitas, ſcandalum infidelium eſt contemnendum ſicut dicit dominus Mat. 15. b. de ſcandalo Phariſæorum. Sinite illos ſcilicet turbari, quia cæci ſunt & duces cæcorũ. Ad ſecundum, dicendum, quod etiam apoſtoli ante confirmationem ſpiritusſancti mortaliter peccauerunt, vt patet de negatione Petri & ideo non eſt mirum, ſi alij inferiores quantumcunque iuſti ſimiliter peccauerunt, quia non erant confirmati.*

F

Diuiſio.

✲ NICOL.

ADDITIO I.

In ca. 12. *Vbi dicitur in poſtilla.* Sciendum ẽt, quod iſta portatio pecuniæ in via non pertinet ad perfectionem.

Non repugnat perfectioni habere ſeu portare pecuniam, licet cõſilium domini de dimiſſione bonorũ tẽporalium ſit vtile ad vitam æternam facilius conſequendam. Cuius ratio eſt. Nam ſecundum Tho. ſecunda ſecundæ, q. 185. ar. 6. in reſponſione ad primũ arg. Perfectio Chriſtianæ vitæ non cõſiſtit eſſentialiter in paupertate voluntaria, ſed voluntaria paupertas operatur inſtrumentaliter ad perfectionẽ vitæ. Vnde nõ oportet, ꝙ vbi eſt maior paupertas, ſit ibi maior perfectio quinimo poteſt eſſe ſumma perfectio cum magna opulentia. Nam Abraham cui dictum eſt Gene. 17. a. Ambula corã me, & eſto perfectus *legitur quamplurimum diues fuiſſe. Si autem ex hoc arguat inutile eſſe cõſiliũ domini de paupertate, cum Abrahã diuitias poſſidens fuit perfectus. Ad hoc dicendum ſecundũ Tho in tract. de perfectione vitæ ſpiritualis, quod idcirco conſilium paupertatis datur quia pauperes liberiores ſunt a ſolicitudine diuitiarũ, & ſecuriores ab illis vitijs quæ in acqrẽdis pecunijs quãdoq; cõtingunt quæ ſunt impedimenta perfectionis. Ex quo ſeqtur, ꝙ magna fuit virtus ſeu pfectio Abrahæ & Dauid & ſimiliũ, qui etiã diuitias poſſidentes a diuitijs liberum animũ habuerunt, ſicut magna fuit virtus Sãſonis, qui abſque armis cũ ſola mãdibula aſinæ multos proſtrauit hoſtes, vt Iudic. 15. Nec ex hoc ſequeretur inutiliter dari cõſilium militi, vt ad bellũ procedens arma ſumeret ad hoſtes uincẽdos. vincere. n. ſine armis licet ſit poſſibile & valde virtuoſum, eſt tñ de raro cõtingentib. ſimiliter eſt de poſſidentibus diuitias reſpectu perfectionis vitæ, vnde Eccle. 31. a. cum dicit.* Beatus eſt di. q inuen. eſt ſine ma. &c. & in a. Quis eſt hic & lau. eũ fe. n. mi. in vita ſua, &c. *Mirabilia. facit ſeu mirãda, nõ aũt impoſſibilia, q in diuitijs viuẽs diuitijs affluentib. cor non apponit. Ex quib. ad propoſitum dici poſſet, quod Chriſtus qui paupertatem voluntariam ſæpe cõmendauit volens docere apoſtolos ꝙ ẽt ſine tali paupertate perfectio vitæ poſſet acquiri, idcirco pecuniam in via portabat. Si aũt obijciatur de hoc quod Mat. 10. b. dicitur apoſtolis qui in eccleſia perfectiorẽ locum tenent.* Nolite poſſidere aurũ, nec argẽtũ, nec pecuniã in zonis veſtris. *Ad hoc dicendum, ꝙ illa verba domini ad literã Aug. in li. de conſen. euang. exponit, vt intelligentur nõ præcipiẽdo, ſed magis permittẽdo, permittit. n. eis vt abſq; auro & argento & alijs ſumptib. ad prædicãdũ irent accepturi vitæ ſumptus ab his quib. prædicabãt, vnde ſubdit.* Dignus operarius cibo ſuo. *Ita tamen, quod ſi aliquis propriis ſumptibus prædicatione euangelij vteretur, ad ſupererogationẽ pertinet ſicut Paulus de ſeipſo, dicit 2. Cor. 11. b. Chryſ. ẽt aliter exponit prædicta verba vt intelligãtur illa dominum diſcipulis præcepiſſe quantum ad illam miſſionem tãtum, qua mittebantur ad prædicandum Iudæis, vt per hoc excitarentur ad confitendum de virtute ipſius qui eis abſq; ſumptibus prouideret, quod conſonat cum hoc quod dicitur Luc. 22. d.* Qñ miſi vos ſine ſacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? *Vnde ex prædictis verbis nõ obligabantur apoſtoli, nec ſucceſſores (qui prout dicit glo. Luc. 10. ſunt epiſcopi) ad non portandam ſeu habendam peccuniam tanquam ad illa quæ repugnãt perfectioni, vnde prout dicit ſanctus Tho. vbi, ſupra in reſpõſione. 2. arg. Stultum aũt videtur dicere, quod tot ſancti põtifices, ſicut Anaſtaſius, Ambro. Aug. illa præcepta tranſgreſſi fuiſſent ſi ad illa ſeruanda ſe crederent obligari. Illud autem ca. Exijt qui ſeminat, &c. per poſtil. allegatum, facit ad prædicta, primo quia pluries, ibi dicit paupertatem eſſe viam perfectionis vel ad perfectionem, & per conſequens non eſt perfectio: ſecundo quia hoc quod dicit quod Chriſtus condeſcendens infirmis peccuniam portabat, ſicut & in fuga, &c. intelligẽdum eſt quod ſi apoſtoli adhuc infirmi vel etiam alii crederent ſummã paupertatẽ*

Mat. 19.

A *eſſe neceſſariam ad ſalutem, forte retrocederent ſicut de illo adoleſcente legitur Mat. 19.c. & ideo talibus condeſcendens apoſtolos docebat exemplo, quod etiam ſine tali paupertate poſſet quis acquirere perfectionem, & ſimiliter poſſet dici de fuga.*

A D D I T I O I I.

In eo.cap. *Vbi dicitur in poſtilla.* Dicendum quod hoc erat, quia Lazarus erat nobilis homo

Miraculum Lazari inter cætera miracula Chriſti maius fuit, & ideo notabilius. Vnde ſupra eo.c. dicit ꝙ turba multa venerūt, vt Lazarum viderent, quem ſuſcitauit a mortuis. Quod non ſic legitur de aliis miraculis.

REPLI. In c.12. *Vbi inquirit Poſtil. quare contra Lazarum mouebantur Iudæi, vt cogitarent eū interficere. Reſpondet quia vir nobilis & famoſus, ideo eius reſuſcitatio fuit famoſior & in libus plus odioſa. Burg. opponit, quod illud non fuit propter nobilitatem Lazari, ſed propter nobilitatem miraculi, quia fuit maximum miraculum Chriſti. Sed non video quare fuit maius miraculum ſuſcitatio filii viduæ & filii archiſynagogi:*

C A P V T X I I I.

B a A*Nte diem fe.&c.* ✠ THEOPHYL. Sciebat quidem dominus & ante omnia ſecula horam mortis ſuæ, cum autem illa īſtaret, rem facit magnę miſericordiæ, & ꝯdeſcēſione plenam, miramq; erga diſcipulos præ ſe fert dilectionē. Relicturus enim illos vehemētiorem charitatem oſtendit: nam cum a dilexiſſet eos, vſque
C ad finem dilexit eos hoc vult quod nihil b omiſerit eorū, quæ facere decet eum qui multum diligit ideo poſtremo pedes diſcipulorum c omnium lauat, vt d ingerat magnū deſiderium, & magnam eis conſolationem afferat in malis quæ paſſuri erunt: ſi cogitarent quod ſic dilexerit eos, vt & pedes eorum lauerit, quare neq; deſpecturus ſit eos in multo grauioribus.

Diem feſtum dicit quintumdecimum diem. ſ. diē paſſionis, qa poſt immolationem agni quæ tunc fiebat in die
✠ Iouis faciebāt Iudęi magnum feſtum, ꝙ hic Paſcha vocat. Paſcha apud Græcos æquiuocū eſt. dr̄. n. a paſchim, i. a paſſione & a tranſitu, quod Hebręi phaſe dicunt. Dies autem
Paſcha. 14. poſt æquinoctium vernale in quo immolabatur agnus ad veſperam, proprie paſcha a tranſitu dicebatur: dies vero ſolēnitatis ſequentes, quorum primus & vltimus maiori cultu hēbantur, dies azymorum ꝓprie vocabantur. Vocat tn̄ & dies immolationis azyma, & quintadecima paſcha. In hac ſignificatione dicit Io. *Ante diem fe.* vocādo diē ſ[...]nem paſcha. Græci vero diem qua immolatī agnus, d[...] ſolummodo vocari paſcha & illa die dicunt Chriſtū [...]cifixum fuiſſe ad meridiem. Et dicūt eum anticipaſſe [...] diem ante, vt cum diſcipulis agnum comederet & ad confirmādum verba ſequentia [...] ducunt, i. nolu[...] intrare ī prætor[...] Pilati domū, ne [...]taminarentur, v[...] mederent paſch[...] telligentes pa[...] eſum agni tant[...] Nec erubeſcu[...] cere alios euan[...] ſtas mētitos, q[...] cunt dn̄m c[...] cū alijs carnes comediſſe. Nūc [...]nem vero illos, correxiſſe dicunt. Sed errant, quia cun[...]nes eodem ſpiritu loquutos fuiſſe conſtet, ſi in vno [...]tirentur, in alijs eis non crederetur tranſeamus.

C A P V T X I I I.

Figuralem.

A Nte diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia 1
a Id eſt ipſe d es Paſcę quo tranſiret per crucem ecce veritas illius figurę. Quo tranſit populus de Aegypto. 4
Venit hora eius vt tranſeat ex hoc mundo 3 4
a Pro eis factus homo.
ad patrem cum dilexiſſet ſuos qui erant 5
a Pro eis moriens. b Vt eius dilectione ipſi tranſirent de mundo. c Parata, non tum tranſacta, quia poſtea recubuit, & buccellam inde dedit.
in mundo, in finem dilexit eos. † Et cœna facta, 6 7

b *Vt tranſeat.* Interpretatur nobis euangeliſta nome[...] ſchæ, i. trāſitus & ſignificationem, qa ſicut illi de Aeg[...] ſic Chriſtus de mundo. Sic & nos ſanguine agni inſig[...] de vitijs ad virtutes, de mundo ad cœlum.

c *In fi. di.* In finem, i. in Chriſtū, qui eſt finis ꝯſumm[...] vt eius dilectione tranſeāt quo ipſe tranſit. Vel in fin[...] in mortem, non quod morte terminetur eius dilecti[...] in tantum dilexit quod vſq; ad mortem dilectio eum [...]duxit, in quo exemplum dedit vt omnes in Dei ve[...] permaneant vſque in finem.

d *Et cœna fa.* Cœna ſignificat paſſionē. Sicut. n. poſt [...] ☞ n

N I C O L A V S D E L Y R A:
C A P V T X I I I.

1 A Nte diem e. *In parte ꝓcedenti euāgeliſta deſcripſit occaſionē mortis Chriſti hic incipit deſcribere mortē eius. Et diuidit in duas quia primo deſcribit, qualiter Chriſtus imminente morte ſua animos diſcipulorū conſortauit: ſecūdo mortem Chriſti deſcribit c.18. ibi:* Hæc cum di. Ie. *Prima in tres, quia Primo oſtēditur qualiter Chriſtus cōfortauit diſcipulos exemplis ſecūdo verbis c. ſe. Et ait diſci ſui.* Nō cōtu. corve. *tertio orationum ſuffragijs. c.17.* Hæc locutus: *Prima in duas, qa primo ponitur imitabile Chriſti exēplū ſecūdo defectus diſcipulorum ad imitandum, ibi.* Hęc cū di. Ie. *Prima in tres, qa primo factū deſcribitur, ſecundo, eius vtilitas oſtenditur, ibi.* Venit ergo ad Si. *tertio, facti imitatio diſcipulis indicitur, ibi.* Poſtq̄ ergo. *Prima in duas quia primo præmittitur affectus Chriſti ad diſcipulos ſecundo per factum inſtruit ipſos, ibi.* Et cęna facta. *Circa primum ſciendū quod affectus Chriſti ad diſcipulos præmittitur, vt eius factū magis gratū oſtēdatur, & diſcipuli eius libentius imitentur. Dicit ergo ſic* Ante di. fe. *ſcilicet 14. luna in cuius veſpera immolabaī agnus & incipiebat ſollenitas paſchalis quæ celebrabatur luna 15. & ſecūdū hunc modū in eccleſia ſolēnitates incipiūt a veſpera præcedētis diei:*

Diuiſio.

3 Sciēs Ieſus. *Ex quo patet quod non ignorans, nec inuoluntarius venit ad paſſionem, ſed voluntarie obediens Deo patri.*

3 Quia venit hora eius. *Nō fatalis, ſed a Deo patre determinata & hoc conuenienter, vt immolatio agni qui tollit peccata [...] immediate poſt immolationem agni figuralis ſequeretur, & [...]ritas figuræ reſponderet.*

4 Et tranſ. ex hoc mun. ad pa. *Dicebatur. n. Paſcha Iud[...] trāſitus eo quod tūc angelus traſiit per AEgyptū interficiēs [...]genita AEgyptiorum, & filios Iſrael ſeruans: & ſimiliter [...] Chriſtianorum dicitur tranſitus inquantum filius Dei per [...] tranſiit ad patrem non per loci mutationem, ſed ſicut dicitu[...] tre veniſſe aſſumendo noſtram naturā mortalem, ita dicitur [...]trem rediiſſe faciendo ipſam conſortem paternæ glorię per im[...]litatem in ſua reſurrectione.*

5 Cū dile. ſu. *In quo oſtenditur eius dilectio gratuita, qui[...] dilexit ſuos: oſtenditur diſcreta quia iſta dilectio ſpecialis n[...] ad omnes, ſed ad ſibi familiares, cuiuſmodi erant apoſtoli qu[...] in mūdo oſtenditur hæc dilectio neceſſaria, quia apoſtoli rem[...] in periculo mundi indigebant conſolatione diuina.*

7 In finē di. eos. *Id eſt, in morte ſpecialia ſigna dilectionis [...] Vel aliter.* In finē. *Id eſt, perfecte animam ſuam pro eis pon[...]*

7 Et cœna facta. *Hic deſcribitur imitabile factum, ſcilic[...] pedum diſcipulorum ſuorum, vbi præmittitur tēpus & modu[...] lotionis, cum dicitur.* Et cęna facta. *Non eſt intelligendum [...] totaliter completa, quia poſtea dicitur. Et cum recubuiſſet, [...] facta quantum ad hoc quod comederant agnum Paſchalem, [...] ſurrexit ad lauādum pedes diſcipulorum ſuorum, antequā [...]*
✠ *ſui*

M O R A L I T E R.

1 *Ante di.* Paſcha, i. tranſitus, & nos feſtum hoc debite ce-
† lebramus, cum a vitijs ad virtutes vel a minoribus bonis ad maiora tranſimus.

6 *In fi. di.* Per Ieſum q ſalus interpretatur, bonus p̄latus ſignificatur, finis aūt vltimus eſt beatitudo vera, quæ ꝯſiſtit in clara Dei viſione & fruitione pfecta. licet aūt oīs homo debeat ad hunc finem proximum diligere, prælatus tn̄ qui eſt Chriſti vicarius tenetur erga ſuos ſubditos hoc [...]

7 *Et cœna fa.* Ideſt, præparata ſecundum ſenſum lit[...] non. n. erat terminata cum Chriſtus a cœna ſurre[...] lauandum pedes diſcipulorum, vt dr̄ infra eodem. [...]go ꝙ Iudas cum alijs cęnauit, & corporaliter lotus [...] igitur exemplo Chriſti bonus prælatus ſubditis eti[...]lis debet exhibere beneficia, vt quantum in ſe eſt, e[...] reuocet vita mala.

a Suggeſtione. b Iudæ. Hoc conſentientis iniquitas eſt. Non credens eſſe Deum.

cum diabolus iam miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Si-

a In vſum mala, in effectum bona. Etiam traditorem quo vtitur vt vult, & de malo bonum fecit.

a monis Scariothis, ſciens quia † omniá dedit ei pater in ma-

a Sciens non eum deſerens. Non nos relinquens. b Significat quod de cęleſtibus, deſcendit & quod ſeipſum exinaniuit & quod formam ſerui induit.

nus, et quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, ſurgit à cœna, &

b a Carnem mundam. | Humilitate.

c ponit veſtimenta ſua. Et cum accepiſſet lintheum, præcinxit

Veſtigia euangeliſtarum firmat & purgat.

ſe, deinde miſit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes di-

d Quia tota eius paſſio noſtra eſt purgatio. Corporis. a Non poſt alios, ſed prius ad principem apoſtolorum ideo expaueſcit quod Deus lauet pedes hominis.

ſcipulorum, & extergere lintheo quo erat præcinctus. Venit

Deus. Seruo.

ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine, tu mi-

Myſterium huius rei.

e hi lauas pedes? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quod ego facio

f tu neſcis modo, ſcies autem poſtea. Dicit ei Petrus: Nō laua-

Id eſt nunquam. Terreos de periculo ſalutis. a Te dicit pro ſolis pedibus.

bis mihi pedes in ęternū. Reſpondit ei Ieſus: Si non lauero tē,

nor it prandium, ſic & Chriſtus poſtq̄ ſemel paſſus eſt nō iter m patitur. Surgit a cęna, poſt paſſionem ponit veſti- me a, ſecūdum priorem infirmitatē lintheo præcinxit ſe, ead n carne iam immortali, aquā in peluim, id eſt, gratiā bap ſmi lauat pedes & tergit a peccatis in baptiſmo, acce- pit eſtimenta, i. Iu- dæc in fine ſeculi, quc prius excæca- tos poſuit.

Theophy- la ctvs. Non fru- ſtra apponit. *Cœna aute facta.* Sed vt oſte datur inhuma nita Iudæ quem ne que menſæ com- mu o placauerat. Pro de Ieſus ſciens quo pater omnia ei tra liſſet in manus hoc eſt quod con- cre diſſet ei ſalutē fide um, & debens nu omnia quæ ad ſalu em eorum per- tin t mōſtrare eis, ſic & lauare pedes diſ ulorum humi lita ; enim lex hoc hoc proponitur.

a *um diabolus iam miſit, &c.* ✱ Greg. Re obi corda ſua non habent, qa ea diabolus poſſidet, vn de de proditore dr̄. *Cum diabolus miſiſſet in cor, &c.* Si enim Iud cor ſuum & non diabolus poſſideret, ipſe potius in co num quam diabolus malum poneret, quo contra electus

electus vir loquatur dicens. *Animam meā porto in manibus meis* Quid enim aliud manus electi eſt, quam poteſtas internæ libertatis? Quid ergo eis eſt animā in manibus portare niſi internæ libertatis gloriam in poteſtate retinere? Quotieſcū que ergo grauiter delinquimus, cor noſtrū nos non habemus. D 1. Io. 3.

b *Surgit a cena.* Ab illa cęleſti refectio-
1 ne, qua cum angelis reficiebatur deponit veſtimenta, gloriam
2 æternæ beatitudi- nis.
c *Et ponit veſtimen.*
3 Prætermiſit altitudi
4 nem ſuppoſiturus e
5 ius humilitatem, vt
6 perfecte commen-
7 detur humilitas ho
8 mini cum tam altus ſit ſe humiliauerit, vt E
9 & pedes traditoris la
10 uaret.
11 d *Deinde mi.* Sangui nem in terram fu-
12 dit, vt veſtigia credē-
13 tium mundaret, quę terrenis peccatis e-
14 rant ſordida.
15 e *Dicit ei Petrus, &c.* Pro altitudine pro- miſſi myſterij non- dum permittit fieri, nondum poteſt ſuſtinere Deum ad pe des humiliari, pauore perterritus. F

f *Reſpondit.* Qui non lauatur per baptiſmum & confeſſio nem pœnitentiæ, no habet partem cum Ieſu. Exo. 12. d.

☞ *Dicit*

NICOLAVS DE LYRA.

rporis ſacramentum, ad deſignandum quod ſpiritualis mūdi- quiritur ad percipiendum ipſum.

1 Cum diabolus iā miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis. *Die enim præcedenti eū vēdiderat ſuggeſtio diaboli hanc proditionem in cor ipſius mittentis.*

2 Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. *Ex quo patet in Chriſto plenitudo ſcientiæ & poteſtatis.*

3 Et quia a Deo exiuit & ad Deum vadit. *Hoc eſt iam ſupra expoſitum qualiter dicitur filius a Deo exiſſe, & ad Deum redire.*

4 Surgit a cęna. *Quia miniſtrare volebat.*

5 Et ponit veſtimenta ſua. *Id eſt, deponit, vt conuenientius hoc miniſterium exhiberet.*

6 Et cum accepiſſet lintheum præcinxit ſe. *Et ſic ad lauandum ſe optime diſponit, nihil omittens de his quæ ad iſtud officium requiruntur, & ſequitur ſimplex humilitatis miniſterium, cum dicitur.*

7 Deinde miſit aquam in peluim. *Proprijs manibus, non per miniſterium aliorum.*

8 Et cœpit lauare pedes diſcipulorum. *Lutoſos, quia diſcalceati incedebant.*

9 Et extergere lintheo quo erat præcinctus. *Vt impleret humilitatis officium.*

10 Venit ergo. *Hic oſtenditur huius facti vtilitas, & oſtenditur hoc ex quadam concertatione Petri & Chriſti, per quod & oſtendit factum eſſe myſticū, dicit ergo:* Venit ergo ad Simonem Petrum *Secundū Origi. lotis alijs diſcipulis venit vltimo ad Petrū, qa cœpit lauare a minorib. ex hoc ſumens argumētum, quo dicitur.* Cœpit la uare pedes diſcipulorū. *Et poſtea ſubdit.* Venit ergo ad Simo nem. *Per hoc oſtēdēs, quod alij iam erant loti. Sed non videtur veri ſimile, ſi tranſiſſet per omnes alios qa aliquis eorū vel plures recuſaſſent hāc lotionē, ſicut, & Petrus. Et ideo alij doctores dicūt, quod primo venit ad Petrū propter quod alij diſcipuli audita reprehenſione Petri de hoc quod recuſauerat eiuſmodi lotionē, nō fuerunt auſi eā vltra recuſare. Quod ergo dicit euangeliſta:* Cœpit la. *Et poſtea ſub dit;* Venit er. ad Si. *Non eſt per hoc intelligendū, quod alios lauerit ante ipſum, ſed euangeliſta prius dixit factū in generali. poſtea explicat modum in particulari, incipiens à Petro.*

11 Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? *Id eſt, vis lauare mihi peccatori, tu qui es filius Dei, q. d. nullo modo decet ſimile verbū dixit in principio ſuæ cōuerſionis. Luc. 5. b.* Exi à me domine, quia homo peccator ego ſum.

12 Reſpōdit *Ieſus* & dixit ei, Quod ego facio tu neſcis modo. *q. d. non ſolū hoc facio propter pedum corporalium emūdationē, ſed propter humilitatis eruditionem, ut poſtea expoſuit, ideo ſubdit.*

13 Scies autem poſtea. *Per hoc autem deſignauit mundiciam pedum ſpiritualium, qui ſunt affectus mentis, quæ requiritur in eucharistiæ perceptione.*

14 Dicit ei Petrus non lauabis mihi pedes inæter. *Id eſt nū quam lauabis, acſi di. ego nullo modo ſuſtinerē, licet autē Petrus faceret hoc bono zelo, tamen indiſcrete hoc faciebat, qa cum Chriſtus non poſſet errare, nō debebat voluntati eius aliquo modo reſiſtere, ideo ſequitur.*

15 Reſpondit ei, Ieſus. Si non la. *Si hoc intelligitur de lotione interioris maculæ, litera eſt plana, qa nullus pōt habere partē cum* ✱ *Chriſto*

MORALITER.

† 10 *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Scilicet, primo, prout dictū fuit in expoſitione literali, & in hoc Chriſtus dedit exēplū ſuperioribus illos inter ſubditos principaliter honorare, q primi ſunt ætate vel dignitate.

11 *Domine tu mihi lauas pedes.* Quaſi dicat, hoc indecens eſt & nullo modo ſuſtinēdū, & in hoc Petrus ſignificat diſcipuli ignorātē & indiſcrete loquētē de facto ſuperioris ſui, cuius ignorat rōnem. frequenter. n. contingit quod illud iudicatur irrationabiliſſimū ab ignorāte cauſam, quod tñ rationabiliſſimū eſt ſecundū veritatem. hoc autem contigit in hoc caſu Petro, propter quod dixit ei Chriſtus.

12 *Quod ego facio tu neſcis modo.* Et in hoc docemur bene iudicare & loqui de factis ſuperioris boni, niſi Deo pmittente erraret manifeſte.

15 *Si non lauero te non habebis partem mecum.* Chriſtus. n. nō lauabat pedes diſcipulorum pro corporali mūdatione, ſed p exēplo humilitatis docendæ, pp quod dixit eis: Exemplū enim dedi vobis. Quod ergo dixit Petro: Si non lauero te, non habebis partem mecum, idem eſt ac dixiſſet, partem mecum non habebis, niſi a me receperis exemplum, humilitatis. Et in hoc Chriſtus dedit ſuperioribus & prælatis exemplum veræ humiliationis.

a *Dicit ei Simon* Error Petri hic nobis profuit. Errauit.n. ne
A nos erraremus. Errauit, cum ſe totum lauandum Deo obtulit, quem Deus correxit, oſtendens ſemel baptizatū non eſſe baptizandum.

Auguſtinus. Baptizati.

* THEOPHYLACTVS. Vtrūque ex charitate fiebat, & detrectatio, qa plurimum obſeruabat dominū, & admiſſio quia a domino ſeparari nolebat. Tu autem cum videris, aliquem valde vrgētem præ temeritate ac dicētem, & cum iuramento, nunquā faciam hoc, & deinde reuerentia iuramenti in hoc quod
B decreuerat ptinacē & ex eo periclitātē vel in anima vel corpore, recte vtaris hoc Petri exemplo, q cum pertinax eſſet, vidit pertinaciam vergere in ſeparationem a Chriſto abſtitit ab illa.

a Territus hac reſponſione, totum ſe offert abluendum turbatus amore & timore.

nō habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine

a Affectionis. a Opera. Cogitationes.

a non tantum pedes meos, ſed & manus & caput. Dicit ei Ieſus
Qui lotus eſt, non † indiget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mun-

a Præter pedes quibus tangit terram. b Quare hoc dixit, exponit euangeliſta.

b dus totus. Et vos mundi eſtis, ſed non omnes. Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum. Propterea dixit, non eſtis

Impleta purgatione per ſanguinem. a Surgens immortalis factus eſt.

mundi omnes. Poſtquam ergo lauit pedes eorum, accepit ve-

a Ad dexteram patris ſedens. b Per ſpiritum miſſum in linguis docet. Inuitat ad ſciendum quod prius neſciebant.

ſtimenta ſua. Et cum recubuiſſet, iterum dixit eis: Scitis
c quid fecerim vobis. Vos vocatis me magiſter & domine,

† opus habet.

b *Qui lo.* Ex his verbis intelligimus baptizatos apoſtolos, & ſi non legimus vbi vel quando.

Qui lo. Baptiſmo lotus eſt mundus. Sed quia iterum pul
C uere terrenę habitationis inquinatur, iterum opus eſt pedes lauare, quos lauat dominus interpellans pro nobis, & noſipſi orando. Ille etiam qui in ocio ſtudet veritati, dum in alijs pulſanti ſponſo aperire pergit, pedes inquinat, quia veritas humiliter auditur, ſed ſine periculo non poteſt prædicari, ſed hos pedes dominus diſcipulis lauat.

* THEOPHYL. Sumpta occaſione dominus arguit proditorem, vt eum ab immunda ſententia abduceret, & indigentem lauari a malitia & in aliam ſententiam transferret, vos igitur inquit cum ſitis loti non indigetis alio lauacro. Vnus aūt eſt immundus qui lotione opus habet. Quęrunt autem multi quō dixerit Dominus Apoſtolis. *Vos mundi eſtis.* Nondum enim erant liberati a peccatis nondum ſpiritum aſſecuti erant, &c. Eſt igitur dicendum, quod quamuis non fuerint liberati a peccatis, attamen propter ſermonem inquit, quem locutus ſum vobis mundi eſtis.

indiget niſi, &c. Si igitur peccata in baptiſmate funditus minime dimittuntur, quomodo is qui lotus eſt, mundus totus? Totus enim mundus dici non poteſt, cui de toto aliquid remāſit. Sed nemo reſiſtit voci veritatis, qui lotus eſt, mundus eſt totus. Nihil ergo ei de peccati contagione remanet, quem totum fatetur mundum qui redemit. Si qui autem ſunt qui dicunt, quia de peccato quolibet, triennio pœnitentia agenda eſt, & triennium in voluptatibus viuendum, iſti adhuc ne dicamenta veræ fidei, nec ſacræ ſcripturę teſtimonia uerunt.

c *Et cum recubuiſſet. iterm dixit. eis: Scitis quid fecerim Vos vocatis me, &c.* Sicut prius exemplo, ſic etiam nunc verbo inſtruit eos magiſter veritatis. Et quod dicit magiſter ſe non eſt arrogantia, ſed veritas quæ prodeſt audit ſicut facit & Paulus.

GREGORIVS.

NICOLAVS DE LYRA:

* *Chriſto in gloria cœleſti, niſi lotus fuerit a macula peccati, ſecundum quod ſcribitur Apocalip. 21. g.* Nihil coinquinatū intrabit in illā. *Si autem intelligatur de lotione corporali pedum ipſius Petri, eodem modo eſt dicendum. Sicut.n. aliquid eſt illicitum non ex natura ſua, ſed tantum quia probibitum, vt patet de eſu ligni vetiti primi parentis, ita ſimiter aliquid eſt neceſſarium ad ſalutem, non ex natura ſui ſed propter præceptum Dei vel prælati, & ſic erat in propoſito. Ex quo enim Chriſtus volebat ſimpliciter hoc facere, Petrus de neceſſitate ſalutis tenebatur ſuſtinere.*

1 Domine non, &c. *Pedes ſunt pars corporis inferior, manus media, caput ſuperior, & ideo per expreſſionem iſtarum partium intelligitur totum corpus. Eſt igitur ſenſus.* Dn̄e non tātum. *Quaſi dicat, prius ſuſtinerem a te per totum corpus lauari quam a te ſeparari, quia quamuis eſſet durum Petro ſuſtinere ſeruitium magiſtri, tamen grauius erat ei ab ipſo ſeparari, vnde dicitur in itinerario Clementis, quod quandocūque Petrus memor erat dulciſſimæ ſocietatis Chriſti, reſoluebatur in lachrymas, ita quod facies eius aduſta videbatur ex frequenti lachrymarum fluxu.*

2 Dicit ei Ieſus: Qui lotus eſt. *Per baptiſmum, ex quo accipitur quod apoſtoli fuerunt a Chriſto baptizati, vt ſupro dictum eſt ca. 3.*

3 Non indiget niſi, &c. *Sed eſt mundus totus. Si enim aliquis baptizatus ſtatim moriatur, euolat ad patriam, nec indiget aliqua alia lotione, tamen ſi ſuperuiuat etiam ſancte, indiget lotione pedū ſpiritualium, id eſt, affectionum mentis, quia ex conditione mortalis vitę affectus eius aliquādo aliquas maculas contrahit ex tēporalibus, ſed non indiget lauare caput, id eſt partem contemplatiuā quæ intendit ſuperioribus & æternis, nec manus, id eſt, vitæ actiuæ opera quæ in eo ſunt ſancta. Talis autem erat Petrus & etiam alij apoſtoli excepto Iuda proditore, propter quod ſequitur. Et vos mundi ſed non omnes.*

4 Poſtquam ergo lauit pedes eorū. *Oſtenſa facti vtilitate in prædicta lotione, hic inducit diſcipulos ad imitādum in opere: et diuiditur in duas, quia primo propoſitū declarat, ſecūdo cōfirmat.* Exemplum.n.de. *Dicit igitur.* Poſtq̄ ergo lauit pedes eorum. *In hoc oſtendit conuenientem modum docendi, in moralibus magis mouent facta quam verba, vt poteſt haberi ex 10. Ethic. ideo Chriſtus Doctrinæ de humilitate pręmiſit humilitatis exemplum.*

5 Accepit veſtimēta ſua. *Sicut enim adminiſtrādū cōgruit veſtimenta deponi, ita ad docendum honeſte debent aſſumi, quod magiſtri ſolent legere in habitu ad hoc diſpoſito & ornato ſecundum diſpoſitionem facultatis ſuæ.*

6 Et cum recubuiſſet, iterum. *Quia ſedendo debet doctor docere. Doctrina enim non capitur niſi in quiete, propter quod dicitur 7. Phyſi. Sedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudēs. doctrina.*

7 Dixit eis: Scitis. *Q. d. vos debetis hoc ſcire, & in h... eos attentos.*

8 Vos vocatis me. &c. *Aliquid.n. dr̄ bene dictum, qn̄ congruit dicenti & rei dictæ. Congruit aūt rei dictæ, quando ſic eſt in re ſicut dicitur. Congruit aūt dicenti, quando dicens talem ſe oſtendit facto qualem verbo. vtroq; modo apoſtoli bene dicebant, quia ſic erat in re ex parte Chriſti qui ſuperior erat, ſimiliter & ex parte apoſtolorum qui facto ſe ei ſubijciebant ſicut & verbo, propter quod contra diſcipulos ſolo verbo dicitur Matth. 7. c.* Multi dicent mihi in illa die: Dn̄e domine, nonne in noīe tuo prophetauimus, &c. & tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, &c. *Ex prædictis concludit Saluator intentum, dicens.*

† *MORALITER.*

4 *Poſtquam ergo lauit pedes eorum.* Per hoc oſtendēs, quod ſuperior poſt actum humilitatis debet reſumere exercitium authoritatis.

Hieronymvs. Incauti ſunt humiles qui ſe mendacio [illa]queāt dum arrogantiam vitant, quia contra veritatem [ſe]gunt quam relinquunt. Qui enim neceſſitate cogēte [ver]de ſe & bona loquitur, tanto magis humilitati iungit, [qu]āto veritati ſociatur.

& iā egreſſuri eſſent diſpergendi, & varijs malis affligendi, duob. modis ſolat eos, a ſe oſtendēs eis, q ipſe paſſurus ſit, & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus ad communem mēſam admiſſo, nam ſi ſemp hæc cogitaſſent oīa tuliſſent facile igitur hic vnus quidem modus, per ea quæ fecerat inimico ſuo, & quæ paſſurus eſſet, inſuper promittit oīum domus futuras illis apertas, & ſuſcipiendos ab omnibus qui ſermonem eius audirent. D

Quia uerum eſt. Dimiſi peccata ueſtra.
& bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes veſtros, 1
Quia Deus. Quia ueritas. a Alter alteri peccata dimittere & pro inuicem orare.
dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pe- 2
Sicut ego patior, & uos patiamini, ſicut me humilio, ita uos humiliamini.
des. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego fe- 3
a Manu uel corde. b Debetis facere, quod ego, quia
ci vobis, ita & vos faciatis. † Amen, amen dico vobis, nō eſt 4
ſeruus maior domino ſuo, neque † apoſtolus maior eſt eo
Quæ feci & doceo.
qui miſit illum. Si hæc ſcitis, beati † eritis, ſi feceritis ea. 5
Non omnes uos beatos dico.
a Non de omnibus vobis dico. Ego ſcio quos elegerim. Sed vt 6
b adimpleatur ſcriptura. † Qui manducat mecum panem, le- 7
c uabit contra me calcaneum ſuum. A modo dico vobis priuſ- 8
quam fiat, vt cum factum fuerit credatis, quia ego ſum. 9 10
d Amen, amen dico vobis, qui accipit ſi quem miſero, 11
e me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum qui miſit me, 12 13
Humano. a Quod occultum fuerat.
f Cum hæc dixiſſet Ieſus turbatus eſt ſpiritu, & † proteſtatus 14 †
g 15

In iſtis verbis nō vnitas naturæ miſſi & mittentis ſed in miſſo mittentis autoritas cōmēdatur. Quiſquis ergo ſic miſſum accipiat, vt in eo mittentem attendat, vt in Petro Chriſtum ſcilicet in ſeruo dominum in Chriſto patrem i. in vnigenito genitorem. E

† miſſus

† teſtis

f *Cum hæc dixiſſet Ieſus.* Noſtra īfirmitas in eo vere turbata eſt, non ſua ptās, ſicut & vere paſſa. Volūtarie aūt accepit turbationē, ne deſperet ſeruus turbatus neceſſitate. Quod autem turbatur ſignificat turbandos ſpirituales ex charitate, cum vrgens cauſa & zizania à tritico ante meſſem cogit ſeparare. F

† teſtatus

c *Modo dico vobis.* Quicunq; toleraui & tacui, ſed iam noto proditore antequam fiat q mox faciendum eſt, vt cum factum fuerit credatis, quia ego ſum ille de quo ſcriptura illa prædixit.

d *Amen amen dico vobis.* Poſtquam exēplo ſuo eos docuit humiliationem & calcenei paſſionem, ſupponit quo conſolatur eos honore, quod ipſe & pater in eis recipitur.

e *Qui ac.* ✠ Theophyl. Quę conſequentia priorum ad ea quæ nunc ſequuntur, quæ ſubdit ſermoni de proditore? *Qui accepit quemcunque, &c.* Certe maxima conſequentia, qa cum dictum erat quod prodendus ac q derelictus eſſet, & iam

g *Turbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit. Amē, amē dico vobis, &c.* Dicturus vnus ex vobis tradet me, turbatur, non carne, ſed ſpiritu, non quod tunc primum ſubito hoc nouerit & repentinum malum eum turbauerit, ſed quia iam fuerat eum vt non lateret expreſſurus, & ille iam erat exiturus, & Iudæos adducturus. Turbauit autem eum imminens paſſio-

NICOLAVS DE LYRA.

1 [Si] ergo laui. *Multo fortius.*

2 [E]t vos debetis alter. *Per hoc intelligitur quodlibet pietatis & [h]umilitatis officium proximo impenſum. Ad quod impendendum quilibet tenetur in caſu neceſſitatis: extra autem talem caſum tenetur ex debito honeſtatis & congruitatis.*

3 [E]xemplū. *Hic confirmat concluſionem prædictam, & hoc quadrupliciter. Primo exemplo ſui dicens:* Exemplum. n. *Quaſi dicat [ſi]c feci vt oſtenderem vos ad hoc teneri. Secundo confirmat per [ſu]i autoritatem dicens.*

4 [A]men amen dico vobis. *Id eſt, miſſus, quia apoſtoli fuerunt [mi]ſſi a Chriſto ad prædicandum, quibus miſſis tenebantur populi credere, multo fortius apoſtoli tenebantur autoritati Chriſti obedire, [Ter]tio confirmat eam ſequenti præmio, cum dicit.*

5 [S]i hæc ſcitis, beati. *Beatitudo autem eſt maximum deſiderabile in ſit ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.*

6 [N]on de omnibus vobis dico. *Scilicet quod debeatis eſſe beati. quia præuidebat damnationē Iudæ futurā propter quod ſubditur.*

7 [E]go ſcio. *Id eſt, clare cognoſco.*

8 [Q]uos elegerim. *Scilicet, ad vitam æternam. Iudas autem non fuit electus ad ipſam, ſed tantum ad apoſtolatum, vt ſupra dictum eſt c. 6.*

9 [S]ed vt ad. *Ex malitia & damnatione vnius veſtrum.*

10 Qui manducat mecum panem leuabit cōtra me calca. *Id eſt, conabitur me ſuppeditare. Hoc fuit impletum in Iuda, qui panē communem & ſacramentalem ſibi datum a Chriſto mãducauit, prædicit aūt ſcriptura habetur pſal. 40. Trāſlatio. 70. habet: Qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem. Et tranſlatio Hieronymi, accepta iuxta Hebraicū magis propinqua eſt dicto Chriſti, quæ talis eſt.* Qui manducat meum panem leuabit cōtra me plantam.

11 Amodo dico vo. *Quia ego ſum, ſcilicet, vere Chriſtus verus homo, verus Deus, quia ſcire ſecreta cordium & prædicere certitudinaliter futura cōtingentia a libero arbitrio dependentia virtute propria eſt manifeſtum indicium deitatis. Quarto cōfirmat cōcluſionē prædictam ex dignitate eorum quorum pedes lauabantur, di.*

12 Amen, amen dico, &c. me. ac. *Id eſt, ſeruitium factum Chriſti miniſtris redundat in honorem ipſius, & per cōſequens totius trinitatis ideo ſequitur.*

13 Qui autē me ac. &c. *Id eſt, honorat patrem & ſpiritumſanctum qui miſerunt filium ſecundum quod dicitur Iſa. 48. d. Et nunc miſit me dominus & ſpiritus eius, hęc dicit redemptor tuus Iſrael.*

14 Cū hæc di. *Poſtquam ſaluator propoſuit perfectionis exemplū hic oſtendit defectum diſcipulorum, & primo defectum Iudæ proditoris, ſecundo defectum Petri negantis, ibi:* Dixit ei Simō. *Prima in duas, quia primo denunciat ipſum proditionē, ſecundo ipſum proditorē, ibi.* Aſpiciebant ergo. *In prima parte dicitur ſic.* Cū hæc dixiſſet Ieſus, &c. *Ex horrore paſſionis ſuæ imminentis & proditionis Iudæ. Hęc autem turbatio quæ erat in parte ſenſitiua, non erat contraria rationi, ſed magis conueniens ei, ſicut dictum eſt ſupra, de aliis paſſionibus ca. præceden.* Diuiſio.

15 Et proteſtatus eſt & dixit: Amen, amen dico, &c. tradet me. *Multiplicat autem hanc dictionem Amen, ad oſtendendum futuræ rei certitudinem.*

✠ Aſpiciebant

MORALITER.

4 *[A]men, amen dico vobis, non eſt ſeruus maior domino ſuo.* Licet omnes Chriſtiani ſint ſerui Chriſti, tamen ſpecialiter epi[ſcopi] qui ſunt ſucceſſores apoſtolorum, propter q non debent [fa]cere maiores ipſo Chriſto, & tamen aliqui quantum ad liquid faciunt contrarium. Nam præcepta ſua & ſtatuta (licet frequenter ſint de indifferentibus) ſeruari ſtrictius faciunt quam diuina,

6 Sed

9 *Sed vt adimpleatur ſcriptura.* Scilicet Pſal. 40. c.

10 *Qui manducat mecum pa.* Iſti ſunt plati, clerici, & religioſi, qui laute viuunt de patrimonio Crucifixi, & tamē eorum plurimi leuant calcaneum contra Chriſtum in membris ſuis affligentes ea calumnijs & exactionibus iniuſtis.

† *Ieſus turbatus eſt ſpiritu et proteſtatus eſt, &c.* Virtuoſum eſt enim conturbari contra vitia, & ideo Ieſus turbatus eſt ſpiritu, i. ex imperio rationis, quia expreſſius quam ante volebat exprimere crimen proditionis,

nens paſſio & proximum periculum proditoris, ſicut ſu-
A pradixit: Nunc anima mea turbata eſt, appropinquante paſ
ſup 12.c. ſione.

a *In ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus. Innuit ergo, &c.* Idē quod dicit ſupra pectus, ſignificat ſecretū de quo bibit diuinitatis ſacramentum.

✲ THEOPHYLACTVS. Quare omnibus alijs, vt Petro ipſo tremēte Ioannes quaſi delicatus recumbit in ſinu domini? Et iterū: Quare de ſeipſo dicit, quod eum diligebat Ieſus? Recūbebat quidem propter duas illas cauſas: Vna eſt quia prę omnibus alijs diligebatur maxime, dilectionis autem ſignum recumbere cum domino: Altera, quia volebat ſe oſtendere alienum a crimine, per hoc quod tam libera illa cum Chriſto familiaritas

† 2.q.1.c. vnus. Luc.22.c Mat.14.b

B

† 1.q.1.c Chriſtus de cō.di. 2.c.& ſancta & c.ſi cui Iudas

C

a Manifeſtauit. b Numero non vinculo ſpiritus. c Exiturus.

eſt, & dixit: † Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tra-

Quis et ſi nota ſit cuiqnam ſua conſcientia, alterius tamen ſibi erat ignota.

det me. Aſpiciebant ergo adinuicem diſcipuli, hæſitantes de

De ſe quaſi de alio dicit, ut rerum geſtarum ſcriptor non ſui prædicator.

quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex diſcipulis eius in

a Per ſinum ſignificat ſecretum. vita exiret, non per paſſionem

b Non plus omnibus, ſed familiarius vt per pacem de

c Non loquendo, ſed innuendo motu corporis, poſt ſono vocis, vt quæras.

ſinū Ieſu, quem diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Pe-
a trus, & dixit ei: Quis eſt de quo dicit? Itaque cum recubuiſſet

Hic eſt ille ſinus, id eſt, ſecretum ſapientiæ.

ille ſupra pectus Ieſu, dicit ei: Domine quis eſt? Reſpon-
dit Ieſus: † Ille eſt cui ego intinctum panem porrexe-
ro. Et cum intinxiſſet † panem, dedit Iudæ Simo-

a Quia bona male eſt vſus, & hæc præſumptio peccatum auxit. Vt plenius poſſideret: in quem intrauerat, vt deciperet.

b
c nis Scariothis. Et poſt buccellam introiuit in eum Sa-
d thanas. Et dicit ei Ieſus: Quod facis fac citius. Hoc
e autem nemo ſciuit diſcumbentium, ad quid dixerit ei.

expr imitur ipſe traditor, &c.

d *Et poſt buccellam, &c.* ✲ THEOPHYL. Vbi dominus q[…] dedit buccellam, Iudæ, ſi forte recogitaret amicitiam […] tæ & prius & a proditione reſiſteret, Iudas aūt cum n[…] ſic emendaretur, Tunc plane factus eſt Satanæ, & trac[…]
ei, vt inemendal[…]
Igitur quādiu […]
diſcipulorum […]
batur, & ex ſanc[…]
lo choro, non h[…]
1 bat tātum acce[…]
ad illum Sata[…]
2 vbi autem illu[…]
miſit domini[…]
ſeparauit ab ali[…]
3 ſcipulis, trad[…]
eo per panem,
5 inuaſit eum, v[…]
4 mino derelic[…]
6 a diuino chor[…]
7 paratum.
8 e *Quod facis.*
9 præcepit, ſed p[…]
10 cit Iudę malu[…]
bis bonum, q[…]
11 vult cito fieri
12 tam feſtinan[…]
13 illius pęnam
14 in ſalutem
15 lium.

b *Et cum intinxiſſet panem.* Panis intinctio, ſignificat fictionem Iudæ, qui fictus amicus venit ad cœnam. Quæ.n.tinguntur, non mundantur, ſed inficiuntur. Si autem bonum aliquid ſignificat intinctio, eidem bono ingratum, nō immerito ſequuta eſt damnatio.

c *Dedit Iudæ Simonis Scariothis. &c.* Non vt qdā putant nūc Iudas corpus Chriſti accepit. Sciēdum eſt.n. quod iam omnibus dñs diſtribuerat ſacramētum corporis & ſanguinis, inter quos & Iudas fuit, deinde per buccellam intinctam, exprimitur

✲ HIERONYMVS. Scilicet vt paſſionem corporis v[…] ſurrectionis adiutorium præueniret: vulneratus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtific. noſtram.

✲ IDEM. Gaudet dñs & exultat, & hortator eſt gla[…] uientis, vt vadat ſiue ad dexteram ſiue ad ſiniſtram, & […] cunque faciei ſuæ tulerit appetitus, vt interfectis […] lis remaneant boni, & impleatur illud quod ſcriptu[…] *Quid paleis ad frumentum dicit dominus?*

NICOLAVS DE LYRA:

✲ Diuiſio.

1 Aſpiciebant. *Hic conſequenter denunciat proditorē. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur denunciationis occaſio, ſecundo ipſa denūciatio, ibi:* Reſpondit Ieſus. *Occaſio huius denūciationis fuit duplex. Prima fuit ſtupefactio & conturbatio, quæ tangitur ibi cū dicitur.* Accipiebant ergo adinuicē diſci.hæſi.&c. *Erant enim admirati, quia quilibet eorum præter Iudā ſentiebat ſe totaliter firmatum in contrarium dicto ipſius Chriſti, & conſimiliter de ſuis ſociis ſicut de ſe cogitabat, verumtamen propter firmitatem verborū Chriſti magis eius dicto credebant, quam ſuis conſcientiis, & ideo nō hæſicabant de euentu rei, ſed de illo per quem hoc eueniret. Secunda occaſio fuit familiaritas Ioānis cum Chriſto, propter quam Chriſtus ſua ſecreta ei reuelabat, & hæc cauſa exprimitur, cum dicitur.*

2 Erat ergo recum.&c.in ſi. *Id eſt, familiariter ei propinquus ex dilectione, propter hoc ſequitur.*

3 Quē diligebat. *Specialia ei ſigna dilectionis oſtendendo præ cæteris, propter mundiciam virginalem. Notandum, quod Ioānes hic de ſe loquitur per modum alterias perſonæ. Hic enim eſt modus loquendi iſtorum qui canonicas ſcripturas conſcripſerunt, quando in eis de ſe quis loquitur, vnde Paulus 2. Cor.12.a. loquens de ſeipſo dicit. Scio hominem in Chriſto, &c. & Dauid 2.Re.23:a. Dixit vir cui conſtitutum eſt de Chriſto, &c.*

4 Innuit ergo hu. *Scilicet, Ioanni.*

5 Simon Petrus & dixit.&c.Quis. *Petrus.n. quodam ſigno ſignificauit Ioanni vt peteret a Chriſto ſibi familiari de quo dixerat lice.n. Petrus alias ſolitus eſſet interrogare a Chriſto præcæteris, tamē tunc nō fuit auſus petere, quia immediate fuerat reprehenſus de īdiſcreta loqutione, cū dixerat Chriſto: Nō lauabis mihi pedes, &c.*

6 Cum recubuiſ. *Scilicet, Ioannes.*

7 Supra pe.Ie. *Id eſt, incliuatus prope os eius, & ſic erat idonee poſitus ad interrogandum & audiendum aliquid ſecrete ab eo.*

8 Dicit ei Domine quis eſt? *Ille, ſcilicet, proditor.*

9 Reſpondit Ieſus: *Poſita occaſione denunciationis, hic ponit denunciatio proditoris. Et diuiditur in tres, quia primo expri[…] denunciatio, ſecundo rei denunciatæ promiſſio, ibi:* Et dixit e[…] *promiſſionis exequutio ibi.* Cum ergo accepiſſet. *In prin[…] dr ſic,* Reſpondit Ieſus, *Ipſi Ioāni in ſilentio, quia ſi alte […] Petrus erat ita feruidus, quod ſtatim inſurrexiſſet in proc[…]*

10 Ille eſt cui ego in.&c. *Per hoc notatur Iudæ fictio, q[…] panis intinctus habet ſaporem in ſuperficie alium quam inte[…] Iudas ſe ſimulabat exterius Chriſti diſcipulum, cum tamen i[…] eſſet eius proditor.*

Vel aliter: Dedit Iudæ panem intinctum, ad oſtēdēdū Iud[…] titudinem & Chriſti māſuetudinem. Panis enim intinctus, […] eſt ad comedendū, ideo Chriſtus Iudæ fecit iſtud obſequium, […] rādum ſuā benignitatem & Iudæ malignitatem, qui ex hoc […] uebatur ad compunctionem. Sciendū tamen quod iſte panis i[…] non fuit corpus Chriſti, ſed ante ipſum acceperat in pane nō […] ideo ſtatutum eſt, quod corpus Chriſti intinctum nō datur ſi[…] vt habetur de conſe.diſtin.2. Cum omne.

11 Et poſt bucellam introiuit in eum. *Non de nouo, […] Chriſtum vēdidiſſet, ſed introiuit in eum ad amplius ipſum […] dum, quia ingratus obſequij Chriſti factus eſt in poteſtate […] magis quam ante:*

12 Et dicit ei Ie. *Hic ponitur proditionis permiſſio. Non […] terat aliquid facere, niſi Chriſto permittente, ideo dixit ei.*

13 Quod facis fac: *Non dicit hoc præcipiendo vel cōſule[…] præceptum diuinum vel conſilium non poteſt eſſe de malo, […] modo permittendo ratione dicta, Tamen verba Chriſti fue[…] apoſtolis obſcura, ideo ſequitur.*

14 Hoc autem ne.ſci.diſcum.&c. *Præter Iudam,*

15 Ad quid dixe.ei. *Verbum prædictum, de aliis a Ioān[…] mirum, ſi ignorauerunt, quia ſoli Ioanni dixerat Chriſtus. panem. Sed de Ioanne mirum videtur. Ideo dicendū, quod a[…] bo Chriſti ita fuit attonitus & ſuſpenſus, quod non aduert[…] poſtea dictum eſt ipſi Iudę a Saluatore, & ideo diſcipuli v[…] ſti aliter interpretabantur, & hoc eſt quod dicitur.*

MORALITER.

10 *Ille eſt cui ego intinctum panem porrexero, &c.* Panis intinctꝰ ſuauior eſt, ideo ſignificat euchariſtiam, cuius ēt […] tingitur in ſanguine, quando ſumi debet a ſacerd[…] tamen eſt Chriſti proditor quando indigne ſumit

a *Quia loculos habebat.* In quib. oblata ſeruabãtur ſuorum neceſſitatib. & alijs indigẽtib. In quo datur forma eccleſiæ ſeruandi neceſſaria, quæ iubetur non cogitare de craſtino, ne terrenis ſeruiat, vel timore inopiæ iuſtitiam deſerat.

b *Erat autem.* Nox congruit ſacramento. Erat.n. qui exiuit filius tenebrarum faciens opera tenebrarum.

c *Nunc clarificatus eſt filius ho.* AVG. Exeũte Iuda pro quo dicebat̃. Non eſtis mundi oẽs, ſeparatis ijs qui referunt ſoli mũ di ſuo mundatorum, in quo ſignificatur eſt clarificatio Chriſti in qua ſeparatis malis manebit in æternitate cum ſanctis. Sicut ergo res ſignificantes tã quam res ſignificatę appellãtur, vt petra dicitur ſignificat Chriſtũ, ſed erat Chriſtus: ita hoc facto ſeparationis ſuæ pręſtans futurã illam ſeparationẽ dicit. Nũc nõ ſignificatiuam ẽ clarificatio, ſed *Clarificatus eſt filius hominis*. Quia nõ ipſe in ſe, ſed Deus in eo clarificatus, quod quaſi exponens ſubdit. *Si Deus cla. eſt.* qa non quæſiuit ille voluntatem ſuã, ſed patris. *& de cla. e. in ſe.* vt humana natura verbo vnita ẽt immortali æternitate donet̃. Et hec clarificatio eſt. *continuo*, quia immortalis reſurrectio nõ differetur in fine, ſicut oĩum. Ad iam poteſt referri & prius dictum, vt dicatur Nunc. non de inſtanti tempore paſſionis, ſed de proximo reſurrectionis, quaſi ſit factum quod mox eſt futurum.

THEOPHYLACTVS. Quomodo glorificabit Deus filiũ? In ipſo hoc eſt per ſeipſum non per alium, non per angelos & archangelos, nõ per alias virtutes, ſed per ſeipſum Omnia.n. operatus eſt ad gloriam filij, continuo igitur, inquid glorificabit eum hoc eſt non tardabitur, ſed in ipſa cruce & iterum poſt tres dies, cum reſuſcitauerit eum, & poſt quadraginta dies ſuppeditata gratia diſcipulis.

D

d *Filioli.* AVGVSTINVS. Quia dixerat ꝙ Deus eſt cito clarificaturus eum, ne putarent quod non vltra iungeretur eis conuerſando in terra, addit. *Adhuc mo. vo. ſum.* In ĩfirmitate carnis ſicut & vos vſq; ad horã mortis ſicut poſt reſurectionem dicit: *Cum eſſem vobiſcum in carne mortali.* Vel modicũ vobiſcum ſum, ſi nõ in eadẽ qualitate tpali tamẽ in terrena conuerſatiõe poſt reſurrectionẽ 40. diebus. De præſentia aũt diuina qua cum eis eſt vſq; ad conſummationem ſeculi, non poteſt hoc accipi, quia non conueniret quod ſequitur.

Luc. 24. f

E

Act. 1. a.

† De pæ. diſt. 4. c. hanc ſocietatem §. hoc er go.

† Supra 7. c. & 8. e Matth. 25. d.

Quidam enim putabant, quia † loculos habebat Iudas, quod

a Vt malus. Bonum.

a dixiſſet ei Ieſus. Eme ea quæ ſunt opus nobis ad diem feſtum, aut egenis, vt aliquid daret. Cum ergo accepiſſet ille

a A domino aperte re edit.

b bucellam, exiuit continuo. Erat autem nox: Cum ergo exiſ-

a Abſente palea iam triticum quodammodo eſt purgatum.

ſet dixit Ieſus. Nunc † clarificatus eſt filius hominis, & Deus

a Qui non quæſiuit niſi gloriam patris.

c clarificatus eſt in eo. Si Deus clarificatus eſt in eo, & Deus clarificabit eum in ſemetipſo, & continuo clarificabit eum. † Fi-

Volentes ſequi me. Sed ſine modo.

d lioli adhuc modicũ vobiſcum ſum, † quęretis me, & ſicut dixi

Iudæi nunquam. a Idem dico vobis, ſed cum modo.

e f Iudæis, quo ego vado, vos non poteſtis venire, & vobis dico

✲ HIERONY. Saluator noſter patrem ſe eſſe nouit dicẽs. *fili dimittũtur tibi peccata*, Et: *filia fides tua te saluã fecit.* Et: *filioli mei adhuc modicũ*, vobiſcũ ſum, & p ſpiritũ ſanctũ iuſti qq; in filios adoptant̃. Valentinus æculorum ſuorũ parabolas atq; coniugia, ex hoc vel maxime loco confirmandas putat, nequaquam intelligẽs ad ſimilitudinem Dei patris & in cœlo & in terra paternitates non fieri, ſed appellari.

F

Cõment. in cap. 3. epiſtolæ ad Ephesios

e *Quare. me. & po. ve.* Tunc enim implebitur. Vbi ego ſum & illi ſint.

Infr. 17. d

f *Quo ego vado vos nõ poteſtis venire.* Nunc non poterãt apoſtoli nondum ſpiritu confirmati ſequi dominum, i. mori pro domino & iuſtitia, vel venire ad vitam immortalẽ ad quam ipſe ibat, ſequuturi aũt erant poſtea. Quomodo aũt idonei poſſint eſſe, pergere quo ille antecedit, docet.

Leu: 19. c.

☞ *Mandatum*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quidam, &c. quia lo. *Id eſt, quia portabat eleemoſynas datas Chriſto & diſcipulis eius.*

2 Quod dixiſſet ei. *Qui imminebat in craſtino, vt dictum eſt. In talibus enim ſolemnitatibus Iudæi lautius viuebant.*

3 Aut egenis. *Quia ad vtrum, que iſtorũ pecunia portabatur, vt dictum eſt ca. præce.*

4 Cum ergo accepiſſet. *Hic deſcribitur proditionis exequutio. Diuiditur in duas, quia primo ponitur dicta exequutio, ſecundo pronunciatur ex hoc ſequẽs Chriſti glorificatio, ibi:* Cũ ergo dixiſſet. *In prima parte dicitur ſic.* Cum ergo ac. ille bucellã. *Dicunt aliqui quod tantum accepit in manu, ſed non comedit, quia diabolus nõ permiſit eum tandiu ſtare ibi, quod non poterat ſuſtinere præſentiã Chriſti & hoc non eſt veriſimile quia diabolus in præſentia Chriſti ſtetit in deſerto ipſum tentando, ideo aliter exponitur.* Cũ ergo accepiſſet. *Id eſt, comediſſet accipere.n. cibum idem eſt quod comedere.*

5 Exiuit conti. *Ad quærendum cohortem quæ caperet Chriſtum.*

6 Erat autem nox. *Hoc expreſſit euangeliſta ad oſtendendũ opportunitatem temporis ad peragendum proditionem, & ad denotandũ Iudæ mentis tenebroſitatem,*

7 Cum ergo ex. *Hic pronunciatur ſequens Chriſti glorificatio. ſciebat.n. diſcipulos conturbandos de eius receſſu & ideo primo oſtẽdit gloriam quã erat adepturus per ſuam mortem, ſecundo denunciat ipſam mortem, ibi:* Filioli. *In prima igitur parte dicitur.* Cum ergo exiſſet *Iudas. ad procurandum Chriſti mortem.*

8 Dixit Ie. Nunc cla. *Dicitur enim aliquid iam eſſe quãdo incipit. Paſſio autem eius extunc incipiebat per quam fuit multipliciter clarificatus: vt dictum eſt ca. præce. & ideo dixit ſe iam clarificari.*

9 Et Deus cla. eſt in eo. *Quia paſſio Chriſti erat ordinata ad Dei gloriam inquantum ibi maxime relucebat diuina miſericordia & iuſtitia & inquantum per eam multitudo Gentium adducta eſt ad glorificãdũ Deum, dicitur aũt glorificatio quaſi clarificatio, qa gloria eſt clara noticia cũ laude, vnde gloria dr̃ quaſi claria c. mutata in g.*

Gloria quid.

10 Et Deus clarificabit eum in ſemetipſo *Id eſt, Deus pater per ſeipſum clarificabit filium inquantum in morte eius mirabilia oſtendit & eum a morte reſuſcitauit.*

11 Et conti. cla. *Id eſt, ſine mora, quia non eſt derelictus in inferno, nec caro eius vidit corruptionem, vt habetur Act. 2. d. quia accelerata eſt ſua reſurrectio.*

12 Filioli. *Conſequenter hic denunciat prædictum receſſum p mortẽ. Et diuiditur in duas quia primo denũciat prædictũ receſſum ſecũdo oſtendit qualiter poſſint eſſe idonei ad ſequendum ipſum, ibi.* Mãdatum nouum. *Dicit ergo primo.* Filioli. *in quo oſtendit teneritudinem amicitiæ ad eos.*

13 Adhuc modi. cum. *Id eſt, modico tempore & ſecundum aliquos intelligitur iſtud tempus modicum vſque ad aſcenſionem, quia vſque tũc apparuerat eis corporaliter, ſed melius dicitur quod iſtud tempus modicum intelligitur vſque ad aduentum Iudæ & militum, quia tunc fuit eis ſubtractus.*

14 Quæretis me *Id eſt, deſiderabitis me habere in p̃ſentia veſtra.*

15 Et ſicut di Iu. *Quia nõ poterãt me ſequi. c. 7. ita nũc dico vobis*

16 Quo ego. *Quia adhuc imperfecti eſtis. verũtamẽ quia iſta imperfectio erat tollenda ab eis per gratiam ſpiritusſancti ideo ſubdit.*

17 Et vobis dico modo. *Quaſi dicat licet pro nunc non poſſitis me ſequi tñ poſtea poteritis, quia recepta ſpiritusſancti gratia gaudebant in tribulationibus & opprobriis vt habetur Act. 5. g. Quando autem dixit Iudæis quod non poterant eũ ſequi, non addidit hanc determinationem modo, oſtendendo quod illa imperfectio & malitia non erat ab eis tollenda.*

✲ Mandatum

MORALITER.

HIERONY. Dic ſacerdos aic elerice quomodo eiſdem labiis deoſcularis filium virginis quibus deoſculatus es filiã meretricis? ò Iuda oſculo filium homis tradis.

4 *Cum ergo accepiſſet.* Quia ſacerdos Chriſti opus ſumens indigne magis elongatur a Deo.

7 *Cum ergo exiſſet dixit Ie.* Secundum Aug. Per exitũ Iudę de ſocietate Chriſti & diſcipulorum p̃figurata fuit reproborum ſeparatio tempore iudicij finalis a conſortio Chriſti & electorum: quia tũc apparebit gloria magna Chriſti. Quod ſequitur eſt de ſe morale, ideo pertranſeo.

A a *Mandatum nouum do.* A v g. Non quod hoc nõ ſit in antiqua lege, Diliges proximum tuum ſicut teipſum & non quod antiqui ſancti non ſic dilexerunt, ſed quia dilectio de veteri facit nouũ hominẽ quocunq; tempore, quod tamẽ nõ facit dilectio quę eſt naturali neceſſitudine, vt inter cõiuges patres & filios & huiuſmodi, vt taceamus de turpi quæ eſt inter amatores Et ideo pulcare determinat. *Sicut dile. vos.* perductimus ad finẽ ſine fine ea dilectione diligite, vt ſitis filij Dei fratres vnico filio, quæ dilectio facit mori ſeculo.

1.Io.2.b

B b *Vt diligatis inuicem ſicut dilexi uos.* Non putetur hęc prętermiſſa dilectio Dei quæ eſt in dilectione proximi in proximo enim non niſi Deus diligitur, ſicut & Chriſtus in nobis diligit

† De pe. di. 2. qui vult face re.

C Deum: & non quod hoc habeamus, ſed vt haberemus ſicut medicus in ægro, non morbum, ſed ſalutem quam venit dare.

c *Do. quo.* Audito, quo ego vado, & intellecta via qui poteſt, id eſt, dilectione, dicit Petrus vt ſequi paratus. hunc eius animum nouit dominus, dixit nõ modo e ſe, in quo nõ abſtulit ſpẽ futuri, ſed cõfirmauit. Sed autem poſtea.

d *Ani. meam.* tum præſum animam pro nere promitt nondum pro l animam dedi ſi præire poſſi A v g v s t i Voluntatem ſed non vires ſ gnoſcẽs, vt in voluntatem ſ ctat, ſed inſp inualitudine dicus. Ille pro bat ille præn & qui neſciet diebat, qui p bat docebat.

e *Non cãta. &c.* Petrus ar mum Gallicantum trinã negationem incipit tota perficit ante ſecundum Gallicantum.

a Ne deſperent additur modo. b Sed ut aliquando ſequimini.

mo[a]do. † mandatum[b] nouum do vobis, vt diligatis inuicem, 1

a Ideo & nos in quo innuit ſe conferre diligendo nos, ut mutua dilectione inter nos con- ſtringamur. b Non in al js quę etiam non niſi habent.

a ſicut dilexi[a] vos, vt & diligatis inuicem. In hoc cognoſcent 2

b a Hic eſt fons in quo alienus non communicat ut ait Salomon.

omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem[a] habueritis ad 3

c inuicem. Dicit ei Simon Petrus. Domine[b] quo vadis? Reſ- 4

a Quaſi dicat non feſtines, quia nondum es indutus uirtute ex alto & ideo ne interim præſumas b Nunc non poterant apoſtoli, nondum ſpiritu con. &c.

pondit Ieſus. Quo[a] ego vado no[b]n potes me modo ſequi: ſe- 5 6 7

a Ne deſperes.

que[a]ris autem poſtea. Dicit ei Petrus:* Quare non poſſum te 8 9

a Quomodo non ſit & docet.

d ſequi modo? Animam meam pro te ponã. Reſpo[a]ndit Ieſus: 10 11

a Quandoque. ſed prope eſt ut neges timore mortis. . . tuam animam.

e Animam tuam pro me po[a]nes? † Amen amen dico tibi, non 12 13 14

a Chriſtum quidquid in uerbis ſonet.

cantabit gallus, donec ter me[a] neges.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Mandatum no. *Hic cõſequenter oſtẽdit modũ ſequendi ipſum. ſ, perfectionem charitatis quæ animam facit ponere propter Chriſtum & hoc eſt quod dicit.* Mandatum no. *Sciendum quod mandatum dilectionis non dicitur nouum, quia pro tunc fuerit de nouo datum. In ueteri enim teſtamento fit mentio frequenter de dilectione Dei & proximi propter quod legiſperitis reſpondit Chriſtus mandatum dilectionis eſſe inter alia maximũ, ut habetur Mat. 22. d. Sed pro tãto hic dicitur mandatũ nouũ ab effectu, quia animam renouat. Et iterũ quia differentiã noui Teſtamenti et veteris cõſtituit. Licet. n. in lege ueteri fieret mẽtio de dilectione, tamen principalius inducebãtur ad obſeruantiã legis ex timore, & eodẽ modo in nouo Teſtamento bene fit mentio de timore, ſed principalius de amore. vnũ quodque autem a principaliori vel euidẽtiori denominatur: propter quod vetus Teſtamentum dicitur lex timoris, nouum autem lex amoris. Conſequẽter oſtendit modum diligendi, dicens:*

Mandatum dilectionis quare nouũ

2 Sicut dile. vos. *Id eſt, gratuite & efficaciter & recte, ſic enim Chriſtus dilexit nos, quia in dilectione nos præuenit, ut dicitur. 1. Io. 4. b. Prior dilexit nos, & ſic gratuite. Animã et ſuã pro nobis poſuit & ſic efficaciter dilexit. Hanc et dilectionem ad noſtram beatitudinem ordinauit, & ſic dilexit nos recte, & hoc modo debemus nos inuicem diligere.*

3 In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli, &c, *Sola. n. charitas diſtinguit inter filios regni & filios perditionis, ut dicit Aug. de trinitate.*

4 Dicit ei. Si. *Superius declarauit Chriſtus defectũ diſcipuli ipſũ proditurí, hic cõſequenter oſtendit defectum diſcipuli eum negaturi & primo oſtẽditur huius oſtenſionis occaſio, quæ fuit iactãtia Petri de ſua conſtãtia & fidelitate. Chriſtus. n. dixerat. Quo ego vado, vos nõ poteſtis venire modo, ideo Petrus feruidus petijt ſtatim a Chriſto.*

5 Domine quo va. *Quaſi dicat omnibus modis volo te ſequi.*

6 Reſpondit Ieſus. *Reprimendo eius præſumptionem.*

7 Quo ego vado non, &c. *Quia adhuc erat imperfectus ad tolerandum conſtanter mortem pro Chriſto, ſicut patuit per ſequentem effectum.*

8 Sequeris autẽ poſtea. *Quia finaliter pro Chriſto crucem gaudenter ſuſtinuit.*

9 Dicit ei Pe. *Propriæ fragilitatis inexpertus.*

10 Quare non poſſum, &c. *Quaſi dicat imo poſſum. Hoc oſtẽdit per factum.*

11 Animam meam. *Non dixit mendaciũ, quia pro tunc ſic cogitabat facere, antequam dimitteret Chriſtum.*

12 Reſpondit ei Ieſus. *prædicens eius defectum.*

13 Animam tuam. *Quaſi dicat non ſic erit.*

14 Amen amen dico, &c. *Mar. 14. c. dicitur antequam gallus bis vocem dederit. Sed hanc controuerſiam ſoluit Matth. 26.*

Quæſtio de cena domini.

Quæritur vtrũ cæna in hoc cap. deſcripta, in qua Chriſtus corpus ſuũ apoſtolis ſuis tradidit in ſacramẽto, fuerit facta luna. 14. exiſtente. Et arguitur primo q nõ per illud quod dicit Ioã. in p huius cap. Ante diẽ feſtũ Paſchæ cuius prima dies erat lun tunc incipiebat Paſcha. ergo illa cęna de qua loquitur Ioan ante lunam. 14. Itẽ inf. 18. e. dicit Ioannes, quod Iudæi non int prætorium Pilati, ut non contaminarentur, ſed manducaren ergo in veſpere illius diei quo paſſus eſt Chriſtus, manducau gnum paſchalem, ipſi autem tenebantur ex lege comedere il na 14. ergo cum cęna prædicta fuerit in veſpere præcedẽtis di q fuit luna. 13.

Contrariũ dicit beatus Hiero. videlicet quod Chriſtus ſu fecit luna. 14. & paſſus eſt luna. 15. exiſtente.

Reſponſio. Græci dicunt, quod iſta cæna facta fuit luna. 13 auctoritates allegatas in arguendo p iſta parte & dicunt q ſtus præuidens tempus ſuæ paſſionis futurũ, illa die qua im agnus paſchalis, ut immolatio agni veri correſpõderet agni figuralis, ideo præoccupauit comedere agnum paſchalẽ pe diẽ Et dicunt cõſequẽter, quod Chriſtus corpus ſuũ in pane f conſecrauit, quia in domib. eorum non inueniebatur panis uſq; ad 14. lunam. Sed dictum eorũ eſt cõtra veritatẽ Euan Mat. 26. b. dicitur, quod prima die azymorũ acceſſe ſcipuli ad Ieſum dicentes. Vbi vis paremus tibi co paſcha? *Item Luc. 22. a.* Venit autẽ dies Azymorũ in ceſſe erat occidi paſcha, & miſit Petrũ & Ioannẽ. d parate nobis paſcha, vt manducemus. *Ex quib. patet quod illa cęna fuit die azymorum, & per cõſequẽs luna. 14. Et ex hoc ſequitur, quod Chriſtus conſecrauit in azymo pa illo tempore non inueniebatur panis fermentatus in domib. ſecundum præceptũ legis per 7. dies, vt habetur Exo. 12. c. ci in tantã veſaniã proruperunt propter defenſionem ſui di negant textum Euãgelij, dicentes alios euangeliſtas falſum quantum ad diem huius cænæ, et propter hoc Ioãnes euang ſcripſit poſterior, deſcribens hanc cænã eos correxit di. A feſtum Paſchæ, &c. vt ſupra allegatũ eſt. Sed ad dictũ iſtud deſtructio totius ſacræ ſcripturæ, & per conſequens totius tholi ç cũ ſacra ſcriptura ſit regula fidei, ſecũdũ q ſcribit be in epiſtola ad Hiero. Si dicatur a fidelibus, quod ſcriptura ſui parte contineat falſum, eadẽ rõne poterit dici ab aduerſ quod in nulla ſui parte habeat certitudinem veritatis. præt catholica tenet euãgeliſtas ſcripſiſſe non a proprio capite, ſ tuſſancti inſpiratione unde dicit beatus Petrus ſecunda ca ca. d.* Spiritusſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti De nes. *nullum aũt falſum põt eſſe a ſpiritusſancto, & iõ dic euangeliſtæ in aliquo loco ſcripſerunt falſum, eſt erroneum propter prædicta dixerunt aliqui quod Chriſtus comedit ag chalem debito tempore ſecundũ legem, uidelicet luna. 14. vt eſt. Sed Iudæi circa mortem Chriſti procurandam intenti e ti illa die non comederunt paſcha, ſed tardauerunt per vn ſecundum quod dicitur. Io. 19. e. quia Iudæi non intrauerunt*

✲

NICOLAVS DE LYRA.

illa die qua paſſus eſt Chriſtus, ne contaminaretur,& impedi a comeſtione paſchæ, vt ſup. allegatũ eſt. Sed iſtud dictum non at cũ uerbis Marci euangeliſtæ dicentis, ca. 14. b. Et prima die rum quando paſcha immolabant dicunt ei diſcipuli. Quo vis s, & paremus tibi, ut manduces paſcha? *Ex quo vr̄, quod ie qua alij immolabant agnum paſchalẽ, eadem die Chriſtus im it agnũ, & ſic cœnã diſcipulis ſuis fecit luna 14. exiſtente. Ad m dicendum, quod paſchale feſtũ apud Iudæos incipiebat a ve iei in qua luna erat, 14. dies aũt feſtiuus apud eos incipit a ve nius dici & durat uſque ad ueſperam diei ſeq ſecundum quod L. 23. e.* A veſpere in veſperam celebrabitis ſabbata ve- *t ſic dies ſolemnis Paſchæ erat luna 15. propter quod eundem uem Ioannes nominauit ante diem feſtum Paſchæ, propter di- nem naturalium dierum, Marcus nominat primũ diem azymo morum, quia a ueſpera præcedentis diei incipiebãt comedere azima. qñ ergo dr̄, quod luna 14. exiſtente erat primus dies ſolennitatis Paſchæ. Dicendum, quod non eſt verum, ſed in fine illius diei incipiebat primus dies, & durabat uſque ad veſperam diei ſeqñẽ. & ſic prima dies ſolennitatis paſchalis celeberrima, erat luna 15. vt patet Leui. 23. d.* Menſe primo 14. dies menſis ad veſperam Paſcha domini eſt. *Et 15. die menſis huius ſolẽnitas azymorũ Dñi eſt. Septẽ dieb. azima comedetis dies primus erit nobis celebarrimus ſanctuſq.* D

Ad ſecundum dicendum, quod illud paſcha quod debebant comedere Iudæi in die paſſionis Chriſti non intelligitur de comeſtione agni paſchalis, quia illud paſcha comederant in veſpera præcedentis diei, vt dictum eſt, ſed intelligitur de panibus azymis quos debebant comedere ſeptem diebus continuis, & non debebant comedi niſi ab hominibus mundis & ideo non introierunt domum hominis Gẽtilis, ne impedirentur a comeſtione ipſorum. E

ADDITIO I.

I ca. 13. *Vbi dr̄ in poſt.* Et cepit lauare pedes diſcipulorũ. *hoc quod pedes diſcipulorũ lauabantur non ſequitur quod ha- t lutoſos pedes, nec quod diſcalceati incederent. Mos. n. erat vt antium pedes lauarentur, ut patet Gen. 18. a. ubi cum Abrahã los ſibi occurrentes, quos homines eſſe credebat, inuitauit, pri erebat eis aquam ad pedes lauandum dicens.* Afferam puſil- iquæ, & lauentur pedes veſtri, & requieſcite, &c. *Et ſic s ſimilib. Quæ quidẽ in lotio principaliter fiebat in remedium dinis quæ itinerantibus ſæpe contingit.*

ADDITIO II.

eod. cap. *Vbi dicitur in poſtill.* Sed pro tanto dicitur hic datum nouum ab effectu, quia animam renouat.

duæ rõnes aſſignatæ per Poſtil. ad hoc quod mandatũ de dile- proximi hic poſitũ dicatur nouum, non vr̄ ſufficere. Prima. n. que ſumitur ex renouatione aĩæ in lege noua non videtur vale n renouatio aĩæ proprie fit per gratiam a Deo infuſam mediã- tute ſacr̄orum quæ ad hoc inſtr̄aliter operatur, ſecundum quã m anima dr̄ noua creatura, quam quidem nouitatem etiã par- ſum rationis non habentes, nec per conſequens actum dilectio- baptiſmo acquirunt. Vnde ualde improprie dr̄, quod mandatũ ionis animam renouat, cauſalitas. n. principalis huius renoua- ſoli Deo attribuitur tanquam principali agenti, ſacramento regenerationis tanquam inſtrumento. Vnde Aug. ſuper Io. *di- od tanta uis eſt aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat. Vnde ſe m iſtam conſiderationem proprie diceretur. Sacr̄m nouum do loquendo de ſacramento baptiſmi quo anima renouatur. Secun t ratio quam inducit ad hanc nouitatem ſumptam a differentia & uet. Teſta. nihil uidetur facere ad propoſitum, nam licet ue- ſt, quod lex euangelica principalius inducit ad ſui obſeruatio- er amorem quam per timorem, hoc intelligitur per amorẽ Dei, ſecundum Poſtil ad hoc deſignandum debuiſſet dicere. Manda onum do uobis, vt diligatis Deum per amorem. n. Dei lex Euan inducit ad ſui obſeruãtiam. Verba etiam euangelij quæ in hoc ouitatem mandati teſtantur, non faciunt in hoc mentionem de æ inducunt ab obſeruationem legis ſeu mandati. Vnde ad de- tionem nouitatis huius mandati vlterius ur̄ aliquid dicendũ. uius euidentiã attendendũ eſt, quod ſecundum Th. in* 1. 2. q. 107. *in corpore quæſtionis: Lex noua quæ eſt lex libertatis, ſupra addidit conſilia, quæ in operatione eius cui dantur ponun- ueteri autem lege quæ erat lex ſeruitutis, non dabantur conſi- d tantum præcepta quæ neceſſitatem important. Vnde de duob. ptis charitatis in quib. tota lex & prophetæ pendent, ut Mat. ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis implenda in uet. lege ad plenũ nentur. de primo. n. dr̄ Deu. 6 a.* Diliges Dominum Deum x toto corde, &c. *De ſecundo uero præcepto.* Diliges pro- m tuum ſicut teipſum, Leuit. 19. capit. *Ea uero quæ ad ctionem impletionis prædictorum præceptorum pertinent in le ua, ex conſilijs continentur. Quod de primo patet cum Dominus luit Matt. 19. c.* Si vis perfectus eſſe, uade & uẽde omnia habes & da pauperibus, &c. *In quo conſilio ſecundũ docto quæ pertinẽt ad perfectionem dilectionis Dei per modum conſi ſiuntur. De ſecundo uero ea q̄ pertinent ad perfectionẽ dilectio- oximi potiſſime continẽtur in hoc quod dicit.* Diligatis inui- cem, ſicut dilexi vos. *Quod ſic patet. Nã modus dilectionis Chri d diſcipulos ſeu ad humanũ genus attingit ſummũ gradum perfe- ctionis dilectionis proximi tripliciter. Primo, ſcd̄m extenſionẽ, quan to dilectio proximi ad plures extenditur, tanto ur̄ eſſe magis perfe cta. xtẽdit aũt Chriſtus hanc dilectionem non ſolum ad amicos uel iunctos propter naturalis cognationis aut ciuilis vinculũ, ſed etiam ad inimicos, pro quibus ẽt in paſſione orauit, ut Lucæ 23. e. De xtenſione docuerat apoſtolos dic. Matt. 5. g.* Diligite inimi- cos ueſtros. *Secundo, quo ad extenſionem, quanto. n. aliquid exten- ſius amatur, tanto facilius maiora propter ipſum contemnuntur. Contemnit aũt Chriſtus propter dilectionem proximorum non ſolũ exteriora bona uel ẽt quædam corporalia interiora exponendo corpus ſuum laborib. & perſecutiones maximas tolerando, ſed ẽt animam ſuam pro eis ponẽdo, quod ſummum gradum perfectionis circa huius dilectionis intenſionem obtinet. Iuxta illud Io. 15. b.* Maiorẽ hac di- lectionem nemo habet, &c. *Tertio ſecundũ effectum, quanto. n. maio. a bona proximis per dilectionem intenduntur tanto perfectior dilectio eſſe vr̄. Largius. n. eſt Chriſtus proximis ſeu humano generi bona ſpũalia & diuina ſupra naturam & rõnem exiſtentia, ſ. doctri nam diuinorum, & ſacr̄orum inſtõnem & huiſmodi, quorum bonorũ collatio ad ſingularem quandam perfectionem fraternæ dilectionis videtur pertinere cum per hæc bona homo ultimo fini coniungitur, in quo ſumma hoĩs perfectio conſiſtit, quæ quidem ſpũalia bona cum non uni tantum uel duob. ſed toti multitudini exhibita ſunt, eſt perfectior dilectio ſecundum effectum, unde iuxta ſñiam philoſophi. Bonum gentis perfectius eſt, & diuinus quam bonum unius. Ex quibus manifeſte patet, quod in hoc quod dixit Chriſtus.* Diligatis inuicẽ ſicut dilexi vos. *Docuit apoſtolos dilectionis proximi perfectione in ſummo gradu, quæ ſub conſilio cadit, non. n. ad præmiſſa de neceſ-* F *ſitate ſalutis in quolibet caſu, quis tenetur. unde Aug. in Enchi. ſuper illud Mat. 5. g.* Diligite inimicos veſtros. *Dicit.* Perfectorũ ſunt iſta & filiorum Dei. *Ex quib. ſequitur, quod hoc mandatũ proprie dr̄ nouum, in antiquo. n. minime talis modus dilectionis reperitur. Si autem dicatur, quod ſecundum hoc debuiſſet dicere. Conſilium nouum do uobis, non aũt mandatum nouum cum prædicta nõ cadunt cõiter ſub præcepto, ut dicto eſt, ſed ſub conſilio. Ad hoc dicendum, quod licet iſta quantum ad cõem ſtatum hoĩum non cadunt cõiter ſub præcepto. Ad ſtatum autem Apoſtolorum ſub præcepto cadunt inquantum fuerunt deputati ad ædificationem totius uniuerſalis eccleſiæ. Iuxta illud ad* Eph. *4. b. Alios quidem Apoſtolos, alios autem paſtores & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, & ædificationem corporis Chriſti, ſ.* Eccleſiæ. *Et ideo proprie hæc uerba eis diriguntur per modum præceptis, ſ. Mandatũ nouum do uobis, quia quod alijs cõiter conſilium apoſtolis eſt præceptum, quod etiam illi modo eis congruente perfecte impleuerũt, ut ex geſtis eorum patet. Si ulterius quæratur qualiter conſilia ad primum præceptum charitatis pertinentia non fuerũt data apoſtolis ſub præcepto ſicut & prædicta, cum ad conſilia utriuſque præcepti eadem ratione tenerentur. Dicendum quod huiuſmodi conſilia. ſ. ad primum præceptũ pertinentia iam obſeruabantur ab apoſtolis, vnde Matt. 19. d.* Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te. *In abiectione. n. omnium temporalium & ſequela Chriſti, perfectio diuinæ dilectionis, & per conſequens conſilia ad illud præceptum pertinentia continentur. Iuxta illud præallegatum Mat. 19. c.* Si vis perfectus eſſe. &c. *Vnde non reſtabat, niſi vt informarentur de perfectione impletionis ſecundi præcepti, ut dictum eſt.*

ADDITIO III.

In eod. cap. *Vbi dicitur in poſtilla.* Quæritur utrum cena in hoc cap. deſcripta.

Hæc quæſtio diſputatur & ad plenum ut credo declaratur in additio. ſup. Mat. 26. c. vide ibi.

REPLICA.

In cap. 13. *Vbi dicitur.* Cæpit lauare pedes. *Poſtillator dicit lutoſos, quia nudi pedes ibant. Burgen. ſe opponit hic ſicut Marc. 6. uide ibi correctum. Quod hic ſpecialiter dicit de Abraham qui obtulit angelis pedum loturam prout dicit Gen. 28. a. iuncta autoritate B. Dion. 15. Angelicæ hierarchiæ, eſt contra Burg. quia ibi dicitur angelos ſemper apparuiſſe nudis pedibus.*

REPLICA.

In eodem cap. *Vbi dicitur.* Mandatum nouum do vobis. *Po*

A ſtillator illius nouitatis dat duplicem rationem. Vna eſt, ꝙ dicitur nouum propter animæ innouationē. Alia, quia differētiam nouæ legis à veteri conſtituit. Burg. hic facit cauillationem contra rationem vtrāque. Contra primā, quia ſacramenta innouant animam inſtrumentaliter, Deus principaliter, ideo propter innouationē aīæ potius debuit dici, ſacīm nouum do nobis. Hic dico, quod aliud eſt innouare animam effectiue, aliud formaliter. Deus effectiue innouat, & ad idem genus cauſæ reducitur inſtrumentum, quod ēt efficit ſuo modo, ſed gratia & charitas formaliter renouant aīam. Hæc autem gratia & charitas per Deum infunduntur in baptiſmo, per quam tanquam per propriam formam meriti mandati noui fit impletio. Innouatur igitur aīa effectiue per charitatis infuſionem. Innouatur aūt formaliter p mandati executionem quæ fieri non pōt ſine habitu illo infuſo. Eſt igitur cauillatio Burg. tentatiua, pertractatio ēt ſecundo rationis eſt quædam tentatiua cauillatio. Nam differentia nouæ legis & vet. Teſta. eſt timor & amor. Opera.n. legis erant ſeruilia, & quaſi mercenaria, opera aūt gratiæ amoroſa, & ideo qui ſub lege erant, dicebantur ſerui, qui aūt ſub gratia, dicuntur filij & amici. Mandata illis data fue-

B runt deſpotica iſtis aūt ſunt data regalia & politica, quia Deus illis mandata dedit, vt ſeruis, iſtis vt filijs, liberis & amicis, ex qua differentia bene accipitur nouitas mandati, Ea autem quæ Burgen. ponit ad declarandum mandati nouitatem non ſunt multum probabilia. Dictum eius primum eſt, ꝙ nouitas illa attenditur penes conſilia ſuperaddita. Nam in veteri lege vt dicit, nō dabantur cōſilia ſed tm̄ precepta. Hoc aūt dictum eſt contra literam veter. legis, quæ diſtinguit in multis locis præcepta a conſilijs. Dr̄ namque. Prou. 1. c. Deſpexiſtis omne conſilium meum. Et ibidem tertio c. Cuſtodi legem atque conſilium. Et ſic de alijs. Secundum dictum Burg. eſt, quod omnia de neceſſitate ſalutis pertinentia ad impletionem præceptorum charitatis, in quib. tota lex pendet & prophetæ, ad plenum continentur in ueteri lege. Sed hoc dictum vr̄ contra planam literam. Matth. 5. c. Vbi dicitur. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquā ſcribarum, &c. Non intrabitis in regnum cęlorum. Vbi gl. Iuſtitia illorum mandata Moyſi, impletio illorum iuſtitia Chriſti, illa a pęna liberat, iſta ſaluat. Et inf. Mandatum Chriſti non eſt contrariū

C legi, ſed latius in ſe legem continens, qui.n. non iraſcitur, non occidit, ſed non econtra, tolle iram, & homicdium non fit. Illa.n. ſi præſeruabat a pęna ſenſus, non tamen a pœna damni. Ideo obſeruantia ueteris legis non ſuſpciebat ad ſalutem ſine expreſſione Chriſti ſuperaddita, uetera.n. & noua præcepta eadem ſunt ſecundum ſubſtantiam, ſed differunt ſecundum maiorem & minorem expreſſionem & vtilitatē, ſecundum B. Auguſ. 16. de ciuit. Dei c. 26. & primo retra. c. 12. Tertium dictum Burg. eſt quod ea quæ ad perfectionem impletionis præceptorum pertinent, in leg. noua in conſilijs continentur. Sed hoc uidetur falſum, nam ſtat aliquem perfectiſſime Deum diligere, qui tamen non uendidit omnia ſua, & dedit pauperib. prout exemplificat beatus Aug. 1. de ciuit. Dei c. 10. de Paulino Epiſcopo Nolenſi & Burg. idem vult ſupra c. 12. in corruptorio primo. Idcirco ſine obſeruantia conſiliorum Chriſti poteſt quis eſſe perfectus Dei amator. Cæterum ſi perfectio obſeruantiæ dilectionis proximi potiſſime continetu quod hic dr̄. Diligatis inuicem ſicut dilexi vos, Prout B cit, tunc ſequitur illud fore dictum per modum conſilij, cum ta catur in litera. Mandatum nouum. Sed Burg. hoc uolens e dicit, quod debet intelligi ſolis Apoſtolis mādatum, communit tem fidelium conſilium ſit. Sed hoc uidetur irrationabiliter d & in nulla ſcriptura fundatum, ſed fundatur ſuper falſa imag ne. Imaginatur.n. quod Chriſtus dilexit nos in ſummo gradu ctionis, intenſiue, extenſiue, & effectiue, ad quem gradum dil quia nō poteſt homo de communi lege pertingere, idcirco Chri non præcepit, non.n Chriſtus præcepit alicui impoſſibile. Ha tur ut dicit Burg. uim conſilij, non præcepti, cum dr̄. Diligatis cem, ſicut dilexi vos. Sed idem argumētum eſt de Apoſtol de alijs, nemo.n. ex eis ad ſummum gradum perfectionis pertin tuit intenſiue, extenſiue, & effectiue. Oppoſitum.n. huius dar in clemētinis, ad noſtram de hæreticis. Vnde ēt neque Apoſtol mandatum pari ratione qua cæteris non mandatum, cuius ta poſitum dicit Burg. Pro Burg. igitur & ſuorum imitatorum d ne dico, quod Burg. deceptus eſt, putans eſſe ſimilitudinem cu quatuor pedib. Secundum.n. eundem Burg. in multis locis, null litudo debet vniuerſaliter accipi, quia iam non eſſet ſimilitu identitas idcirco particulariter accepta hæc ſimilitudo. Sicu xi uos: Non cogit Burg. ad dicendum manifeſtum præceptum ſilium, quia non ſequitur. Diligatis ſicut dilexi: Sed ego d ſummo gradu perfectionis, igitur & uos, ſicut non ſequitur, habet ſenſus ad ſenſibilia, ita intellectus ad intelligibilia ſe percipit ſua ſenſibilia materialiter ergo intellectus intelligil tum antecedens eſt uerum, conſequens impoſſibile. Sicut.n. v liter accipiēdo ſimilitudines, multi lapſi ſunt in periculoſos Ita & Ioachim Abbas arguebat ex illa ſimilitudine. Pate fideles ſint unum, ſicut ego & tu vnum ſumus, ſed fideles nō eſſe unum, niſi collectiue, ergo perſonæ diuinæ non ſunt in e eſſentia, ſed collectiue, qui error damnatur extra de ſum. Trin cath. damnamus. Vnde beatus Greg. aliter exponit illud ma quam Burg. Dicit enim. Diligite inuicem, ſicut ego dile Hoc eſt, amate inuicem ad quod amaui uos. Sic igitur accipitu litudo quo ad terminum amoris, quia amor Dei erga nos or ad gratiam & gloriam, ita & noſter amor inuicem, etiam q ſecundum intenſiuum modum non eſt nobis poſſibile Chriſto ri in dilectiore, tamen in extendendo ad omnes etiā hoſtes, po eſt, immo non difficile, qnia de diligendis inimicis nemo unqu ritate poterit ſe excuſare, ut vult beatus Aug. in ſermone ni. Eſt igitur præceptum charitatis ſic extenſum nouum & ſpectu proximi, multo autem leuius reſpectu Dei, quia uolu quendo rectam rationem in Deo nihil reperire poteſt niſi d quia non niſi bonum immo optimum per conſequens ſuper o ligendum. Oportuit igitur Burg. alium habere reſpectu quan 20. cap. Exod. dicit præceptum de dilectione eſſe arduiſſimu de ibi.

CAP. XIIII.

a ET ait diſcipulis ſuis. Seqtur. Non turbetur cor veſtrum, &c. AVGVSTINVS. Ne autem mortem tanquam hominis timerent, & ideo turbarentur, conſolatur eos, ſe etiam Deum eſſe dicens. Ne autē iterū ſibi timerent, quaſi ab eo perituri: cū confidentiori Petro dictum ſit, negabis, certificanē poſt tentationes ſe apud Deū cum Chriſto manſuros eſſe, q differentes, nullus tn̄ alienabitur à domo in qua qui bet manſionem pro merito. Per denarium quidem ſignificatur vna & nō diuerſa æternitate mēſura. Per manſi gnātur diuerſæ dignitates in ea na vita, quia alia claritas ſolis, ritas lunæ, alia claritas ſtellatu

Et ait diſcipulis ſuis.

CAP. XIIII.

a ET ait diſcipulis ſuis. 1

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XIIII.

Diuiſio. * 1 ET ait diſcipulis ſuis. Poſtquam ergo Chriſtus confortauit diſcipulos ſuos exemplis, hic confortat eos uerbis. Et diuiditur in duas, quia primo confortat eos contra deſolationem ipſorum de Chriſti morte. Secundo contra deſolationem in tribulatione poſt mortem Chriſti eis imminente, capit. ſequen. Ego ſum vitis vera. Prima in duas, quia primo conſolatur diſcipulos de ſua morte, rationibus ſumptis ex parte diſcipulorum remanentium. Secundo rationibus ſumptis ex parte Chriſti dimittentis eorum conſortium, ibi turbetur cor veſtrum. Prima in tres quia primo conſol manentes promittendo eis acceſſum ad patrem per ipſum. S promittēdo eis ſpiritusſancti donum, ibi. Si diligitis: Terti tendo eis ſuum reditum, ibi. Non relinquam vos. Prima quia primo proponit intentum. Secundo manifeſtat propoſi Et quo vado ſcitis. Tertio dubium remouet, ibi. Dicit ei pus. Circa primum ſciendum, quod prædixerat eis Iudæ pro & Petri negationem & ſui abſentiam & mortem quæ om eis turbationis materia. Ideo dicit.

✠ 1

MORALITER.

Sup. 13. d. Matt. 26. f. 1 Et ait diſcipulis ſuis. Quoniam immediate ante dixerat Petro, ter me negabis, timuerūt alij, ne ſimile ꝯtingeret eis. Qui licet non negauerint uerbo, tamen quodāmo tigit facto, Chriſtum in ſua captione fugientes, ideo ſperarent de ſalute dixit eis.

†

mo. Domus Dei, tẽplum Dei, regnum Dei. Regnũ
ũ, ſunt homines iuſti, in quib. ſunt multæ differentię
e. Et hæ ſunt manſiones ipſius domus. Hæ autem iã
ſunt in pdeſtinatione, ſicut ait Apoſtolus: *Qui elegit*
e mundi conſtitutionẽ pdeſtinando. Parãdę ſunt ĩ operatio
de: *Quos præde-*
t hos & vocauit
ificauit & magni
. Et ſecundum
cit: *Fecit Deus*
ura ſunt, id eſt,
turus eſt.
a ✻ GREGO. *In domo*
b *mei manſiones*
c *ſunt.* Sed in eiſ-
multis manſio
erit aliquo mo
retributionũ
itas, aliquomo
ncors, quia tanta vis amoris in illa pace nos ſociat vt
in ſe quiſq; nõ acceperit, hoc ſe accepiſſe in alio exul
ide & non æque laborantes in vinea, æque cuncti de-
n ſortiuntur, & quidem apud patrẽ manſiones mul
t, & tamen eundem denarium diſpares laboratores
unt, quia vna cunctis erit beatitudo lęticiæ, quamuis
na ſit oĩbus ſublimitas vitæ. Paruum & magnum in
ce conſpexerat, qui ex voce capitis dicebat: *Imperfectũ*
viderunt oculi tui & in libro tuo omnes ſcribentur. Paruum
gnum conſpexerat cum dixerat. *Benedixit omnes timen*
dominus puſillos cum maioribus.
HEOPHYL. Per domum poteſtatem & principatum in-
es. Si autem defuiſſent domus ego iuiſſem & paraſsẽ
, & ita vtrinque nõ oportet vos turbari. Siue ſint para
nõ ſint, nam etſi paratæ eſſent, ego omni ſtudio præ
em vobis. Si autẽ non & propter hoc vt præparẽ vo-
cum iuiſsem & neque ſic reliquiſsem vos, ſed ſuſce-
n, vt *vbi ego ſum & uos ſitis.*
G. Modo iuſti ſunt regnum Dei & regnum cęlorum
itur. Colligent de regno eius omnia ſcandala. Sed &
de eiſdem dicitur. *Fulgebunt iuſti ſicut ſol. in re. pa. eorum. i. regnum in regno.* Quod etiam oratur. Adueniet regnũ tuum, & in fine. *Percipite regnum.* i. qui regnum eratis & nõ regnabatis, modo regnate, quod eratis in ſpe ſitis in re. D Ibid. 6. b Ibi. 25. c

b *Si quo minus dixiſſem uobis, quia vado.* i. ſi non prædeſtinaſſem manſionem qđ eſt inconueniens q̃tum ad Deum, q omnia bona ante omnia
1 tempora prædeſtinauit, tunc modo præ-
2 pararem, id eſt, præ-
3 deſtinarem, quod iterum eſt inconueniẽs
4 quantum ad Deum
5 pręſenti dñteraliquid
6 prædeſtinare.
7

Amen a Pro morte mea carnis, quia Deus ſum qui ſuſcitabo carnem. b Quia ſi creditis in Deum, conſequitur ut & in me, quia ego Deus ſum.

Non [a]turbetur cor veſtrum † [b]creditis in Deum, & in me credite. † In [a]domo patris mei [b]manſiones multæ ſunt. † Si quo minus dixiſſem uobis, quia vado parare vobis locum. Et ſi abiero, & præparauero vobis locum, iterum † [a]venio &

a In iuſtis. b Diuerſa præm a meritorum. Si non eſſet. Id eſt ſi in aliquo.

a Si non eſſent paratæ uel prædeſtinatę, ſed eſſent præparandę uel prędeſtinandæ tunc uado, &c. Vadit parare, non ut parata ſunt ſed ut ſint paranda, illud negat, hoc affirmat.

a Apparebo in iudicio.

†Credite ĩ Deũ & in me creditis vel creditis in Deũ & ĩ me credite. †Si min⁹ alioqui. †venturus ſum.

AVG. Confirmat eſſe, quia ſi non eſſent dixiſset, ibo & parabo, id eſt, prædeſtinabo, ſed quia iam ibi ſunt, non eſt opus aliqua parare. Quia vero nondum ſunt in operatione, addit. *Et ſi abiero & præpa.* Abiens, ſed non relinquens parat, quia ſubtrahit ſe & latet, vt ſit ſides, quæ non eſt de re viſa, & inde eſt meritum ſidei. Ex hac viuit iuſtus, & mundatur ei cor, dum peregrinatur, & in ea deſideratur quod nondum habetur. Et hæc eſt præparatio manſionis, quia ſic parat nos ſibi & ſe nobis vt maneat in nobis, & nos in eo quantum quiſq; erit particeps eius plus vel minus pro diuerſitate meritorum. Et hæc multitudo manſionum eſt. E Aba. 2. a

c *Et ſi abiero.* AVG. Abiit latendo, venit apparendo, ſed manet regendo, vt proficiamus bene viuendo, & ſic paratur locus.

AVG. Fides quæ non videt credit, nam ſi videret non eſſet fides, credenti colligitur meritum, cum redditur prẽmiũ. Eat ergo Deus, & paret locũ, eat ne videatur, lateat, vt credatur. Tunc enim locus paratur, ſi ex fide iuuatur creditus. Deſideretur, vt deſideratus habeatur. Deſiderium dilectionis, præparatio eſt manſionis. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 [N]on turbetur cor veſtrum. *Propter prædicta. Quod autem* [ali]*q libri habent hic:* Neque formidet. *Non eſt de textu, ſed inf.* [p]*onitur, vt videbitur.*
2 [Cr]editis in Deum. *In quo exprimit ſuam deitatem manifeſte,* [al]*it conſequentia non valeret.*
3 [In] domo. *Domus patris hic vocatur gloria cæleſtis, in qua ſunt gradus & diſtinctiones, quia quamuis ſit idem obiectum beati[tudini]s nullam diuerſitatem habens, tamen ex parte beatorum eſt di[uerſit]as in participando iſtud obiectum ſecuudum uarietatem merito[rum, q]uia aliqui vident alijs clarius & fruuntur perfectius, ſecundũ [diuerſ]um habitum charitatis, qui facit animam capacem obiecti beatificantis.*
4 [Si] quo. *Q. d. ſi in Cæleſti beatitudine eſſet aliquid minus vel de[fectu]oſum, dicerem vobis.*
5 [Q]uia vado. *Sed non eſt neceſſe, quod vadam ad præparãdũ, quia [De]o eſt bonitas perfecta æternalis, & ẽt immutabiliter, & multipli[cit]er participabilis à beatis. Numerus etiam electorum & termi[n]u[s m]eritorũ, eſt ęternaliter & immutabiliter prædeſtinatus, & ſic [tot]aratum eſt ab æterno, ſecundum* ꝙ *dicitur Mat. 25. c. Poſſidete [pa]ratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Sed huic expoſitioni ui[de]t repugnare,* ꝙ *ſequitur:* Et ſi abiero, &c. *Ergo videtur* ꝙ *iret [a]d [pr]æparandum. Dicendum,* ꝙ *beatitudo uel locus ipſius non indige[b]at aliqua præparatione, vt dictum eſt, & ſic loquitur ſaluator in li[ter]a præcedenti, ipſi autem electi indigent præparatione ad hoc* ꝙ *nõ [po]ſ[sun]t beatitudinem conſequi, quia licet ſint ab æterno prædeſtinati, [ta]m[e]n beatitudinem non conſequuntur, niſi mediante gratia quæ datur [te]mporaliter in præſenti. Quando ergo dicit ſaluator.*
6 [Et ſi] abiero. *Non eſt intelligendum* ꝙ *in gloria cæleſti aliquid aſcẽ[den]s preparauerit, ſed quia per aſcenſionem ſuam donum ſpiritusſancti fidelibus miſit, per quod præparantur ad conſequutionem beatitudinis.*
7 Iterum venio & accipiam vos. *Ex hoc verbo dixerunt aliqui hæretici,* ꝙ *electi non aſſumũtur ad gloriã vſque ad diem iudicij, & tunc primo aſſumentur quando Chriſtus ueniet iterum in forma humana, ſecundũ* ꝙ *dicitur Act. 1. b.* Hic Ieſus qui a vobis aſſumptus eſt, ſic ve. &c. *Sed hoc eſt expreſſe contra dictum apoſtoli Phil. 1. c.* Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. *Et 2. ad Cor. 5. a.* Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra habitationis huius diſſoluatur, habemus domum non manufactam in cœlis. *Ex quibus patet,* ꝙ *anima exuta a corpore non habens impedimentũ culpæ uel pœnæ temporalis debitæ, ſtatim euolat ad gloriam. Hoc etiam patet ratione, quia talis anima per gratiam quam habet digna eſt gloria, & non habet impedimentum propriæ perſonæ, nec totius naturę, quia illud impedimentum per Chriſti mortẽ fuit ablatum. Et ſic intelligitur præparaſſe beatitudinis locum inquantum per mortem ſuam amouit impedimentum naturæ, & aſcendens ad cœlos, miſit donum gratiæ, quæ ambo erant neceſſaria ad conſequutionem gloriæ.* Error.

Sciendum igitur ad intelligendum verbum Chriſti, cum dicitur: Iterum venio, &c. *Quod Chriſtus dupliciter venit ad accipiendũ fideles. Vno modo, ad accipiendum eos ad beatitudinem animæ, & ſic quotidiæ venit ad eccleſiam, accipiendo à corporibus aĩas ſanctas, et transferendo ad gloriam. Iſte tñ aduentus non eſt in præſentia corporali. Alio modo veniet in fine mundi corporaliter ad aſſumendum fideles ad beatitudinem animæ & corporis ſimul. Et quantum ad hoc verum eſt uerbum illorum, qđ fideles non aſſumuntur ad beatitudinẽ vſque ad diem iudicij intelligendo de beatitudine corporis & animæ ſimul. Hoc tamen eſt intelligendum de communi lege, quia aliqui ſancti ex priuilegio ſpeciali ſunt iam in beatitudine æterna anima et corpore, quia ſaltem hoc pie creditur de Beata Virgine.* Chriſtus venit dupliciter ad accipiendũ fideles.

✻ Vt

M O R A L I T E R.

1 [N]*on turbetur cor.* Q. d. poſt lapſum remanet vobis pęnitẽ[n]tia [r]emedium, per quod lapſus aliquando reſurgit ad ęqua[lem] uel maiorem gratiæ gradum, & per hoc omnibus lapſis Chriſtus dedit ſpem ſalutis.
3 *In domo patris mei manſiones.* GREGO. Hac ratione conueniunt manſiones multæ cum denario diurno, quia etſi alter minus, alter amplius exultat, omnes tamen vnum gaudium conditoris ſui viſione lætificat.

† Ego

A a *Et quo ego vado.* Hoc dictum eſt ſm quoſdam qui ſciebāt & filium & patrē. Thomas vero etſi putaret ſe neſcire, conuincitur per hoc quod ipſum nouit, & viā ſcire & vitam, i. filium & patrem. De iſtis ſcientib. ſubditur. Amodo cognoſcetis eum per me cognitum, & vidiſtis eum in corde, dum me per omnia ſimilem ei vidiſtis. Sed alii erant (de quibus eſt Philippus) neſciētes, & ſi ſcirent iſtum filium, illum patrē, non putabant filium ex toto ſimilem, ſed patrem meliorem, & ita nec patrē, nec filium ſciebant. Quo animo Philippus dicit: *Oſtende nobis patrem, & ſufficit.* In quo ſufficientia, & nō in te. Vnde increpatur nec filium ſcire.

13. diſt. ſi non lucetudinem De pœn. d. 2. ſi n. 5. vnde Dauid. Io. 14. b.

B b *Dicit ei Thomas.* Quo & qua itur, dixit eos ſcire qui modo mētiuntur, ſed Thomas dicit eos vtrumque neſcire, neſciens eos ſcire, ſed Chriſtus conuincit eos ſcire, quia ſi eum ſciebant, & ipſe eſt via, viam ſciebant, & ſi ipſum ſciebant, & ipſe eſt veritas & vita, tunc ſciebant veritatem & vitam ad quam vadit, ipſe ergo per ſe viam, ad ſe veritatem & vitam & ad patrem, quia cum patre vnum eſt, vadit. Nos pro quibus dicit: *Nemo venit ad patrem niſi per me.* Per ipſum ad ipſum, & ad patrem vadimus. Cum Chriſtus ſit Deus & homo, ſecundum hominem venit ad homines, & ſecundum hominem glorificatum redit ad ſe Deum, qui eſt cum patre vna veritas & vita. Sic & ſui in glorificatione venient ad ipſam veritatem viam, & vitam & tam ſibi quam illis eſt via per obedientiam, vnde: Propter quod exalta. illum d. &c.

Sup. 6. g.

C

a Introducam in manſiones ut maneatis perfruendo. Sed ne quærant ubi ſit hoc, ſubdit, quo i. ad patrem. Et nota quod ibi eſt ut Deus, & illuc uadit ut homo, cum ſit una perſona Deus & homo.

a accipiam vos ad meipſum, ut vbi ego ſum, & vos ſitis. Et quo

i. me ad ipſum

b ego vado ſcitis, & viam ſcitis. Dicit ei Thomas. Domine, neſcimus quo vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire? Dicit ei

a Via hoc errore quærentib. ueritas ſine [illegible] tentib. uita ſine morte permanentib. Et cum ſim uia. b Veſtrum. Cum quo ſum ueritas & uita.

c Ieſus. † Ego ſum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem

viam. a Qui idem ſum cum patre.

d niſi per me. Si cognouiſſetis me, & patrem meum vtique co-

a Non tamen oculis corporis.

e gnouiſſetis, & amodo cognoſcetis eum, & vidiſtis eum. Dicit

Non intelligens iſtum omnino ſimilem patri. a Quia [illegible] maior te eſt. b Quia in eo [illegible] nobis.

f ei Philippus. Domine, oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus. Tanto tempore vobiſcum ſum, & non

a Quia nec filium nouit qui patrem meliorem credit. b Vere me non nouiſtis, quia ſi me nouiſſetis & patrem. c Spiritualis oculis.

cognouiſtis me? Philippe, qui † videt me, videt & pa-

c *Ego ſum via, ueritas, & vita.* ✻ Hiero. Quæſtio videtur ſe difficilis, quomodo mortui vitam non viderēt: q[...] ſoluitur, tandiu eos vitam nō videre, quandiu mortu[...] Quomodo ſi dicamus cęcus non videt lumen quan[...] cus eſt, ſin autem receperit ſanitatem lumen aſpiciet qui iniquitate[...] tuus eſt atque[...] tis antequam[...] cetur iuſtitia[...]
1 virtutibus per[...]
2 qui dicit: *Ego*[...]
3 *ta.* Viuere n[...]
4 teſt: vnde & D[...] uorum dicitu[...] mortuorum.

d *Si cognouiſſ*[...]
5 Quia dixerat,[...]
6 venire ad patr[...]
7 ſi per ſe, qui e[...]
8 parabiliter id[...]
9 patre, ne quæ[...]
10 quis eſt pater,[...]
11 dit ex ſe note[...]
12 patrem, quo[...]
13 dum quidā co[...]
14 rant, quos arg[...]
15 dicens. *Si cogn*[...]
16 ✻ Theoph[...]
17 modo ſuperiu[...] *Quo vado ſcit*[...] eſt, me, hoc autem loco dicit, *ſi cognouiſſetis me, & meum vtique cognouiſſetis.* Non ſunt hęc contraria, [...] runt quidem patrem, ſed non vt oportebat, nam vt quidem ſcinerunt, vt patrem autem nondum, at vbi venit ſpiritus, omnis ei data eſt ſcientia, quod igit. hunc ſenſum habet, ſi cognouiſſetis meam ſubſtan[...] dignitatem, & patrem quoque cognouiſſetis.

e *Et vi. eū.* Vt de duob. omnino ſimilibus dicitur: S[...] vidiſti, illum vidiſti, viderant ergo quam ſimillimum ſed monendi erant, vt talem etiam patrem intellige[...] non diſſimilem.

f *Dicit ei Philippus, &c.* ✻ Theophylactvs. A[...] Phili[...]

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt vbi. *Dicit.* ego ſum. *Quia ante paſſionem ſuam iam erat beatus perfecte inquantum Deus, & inquantum homo quo ad animam.*

2 Et quo ego vado. *Hic manifeſtat, quod dixerat, ſ. quod per ipſum habebant acceſſum ad patrem, quia ipſe eſt via ſecundum humanitatem & pater eſt terminus, ipſe autem de vtroque inſtruxerat. Ideo dicitur:* Et quo ego vado ſci. *Scilicet, ad patrem.*

✻ 3 Et viam ſcitis. *Via per quam iuit Chriſtus fuit mors ipſius, ipſe autem Chriſtus uel ſequela ipſius, quod pro eodem hic accipitur, eſt via per quam alij ueniunt ad patrem, & de his omnibus diſcipulos inſtruxerat. licet non intellexiſſent ad plenum, propter quod ſubditur.*

4 Dicit ei Tho. Do. neſ. quo va. &c. *Et ſic negat ſe ſcire vtrūque. ſ. viam & terminum, propter quod videtur dictum eius verbo Chriſti eſſe contrarium. Dicendum, quod non eſt inconueniens unum & idem ſciri & ignorari diuerſimode. Cognitio enim humana procedit de imperfecto ad perfectum vt habetur 1. Phyſico. & ideo illud quod ſcitur in generali, & confuſe, bene ignoratur in particulari & determinate. Sic erat in propoſito, quia Chriſti doctrinam in quodam generali & confuſo acceperant, & ſic Chriſtus dixit eos ſcire. Determinate autem & perfecte adhuc neſciebant, & ſic Thomas negauit ſe ſcire, propter quod Chriſtus magis explicat in particulari.*

Credite

5 Ego ſum via. *Secundum humanitatem, quia ea quæ geſſit in humanitate, ſunt via perducens nos ad gloriam.*

6 Veritas & vita. *Licet enim Chriſtus inquantū homo ſit vita beatitudinis, vt dictum eſt, tamen inquantum Deus, eſt beatitudinis terminus, ſicut & pater, quia eadem eſt eſſentia & bonitas amborum, in cuius viſione clara & perfecta fruitione conſiſtit beatitudo & ideo dicitur ueritas, ratione viſionis, vita ratione fruitionis. Et quod ſit via ratione humanitatis oſtendit dicens.*

7 Nemo ve. ad pa. niſi per me. *In me credendo & opere imitando. Qd etiā ſit terminus beatitudinis ſicut & pater oſtendit, dicens.*

8 Si cognouiſſetis me. *Perfecte quantum ad deitatem.*

9 Et pa. meum vtique cog. *Quia pater & filius vnum* [...] *deitate.*

10 Et amo. cog. *Id eſt, à tempore paſſionis, quia poſt paſſio*[...] *mediate aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, vt* [...] *Luc. vlt. g. & extunc habuerunt pleniorem cognitionem de*[...] *trinitatis.*

11 Et vidiſtis eum. *Quia videndo Chriſtum uiderunt ſup*[...] *filij, in quo eſt natura diuina, quæ eſt idem quod pater, & ſi*[...] *quodammodo patrem viderant.*

Aliter exponitur: Vidiſtis eum. *i. audiſtis. vt habet Ex*[...] *Populus uidebat voces vbi accipitur videre, pro audire.* [...] *vbi Apoſtoli audierant vocē patris? Dicendū, quod audierant c*[...] *dit Chriſto. Clarificaui, & iterū clarificabo ſicut prædictum e*[...] *e. Aliqui etiam illorum vocem patris audierant in transfigu*[...] *ſcilicet, Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt habetur Mat. 17. a.*

12 Dicit ei Philip. *Hic Chriſtus remouet dubium ex ver*[...] *exortum. Et diuiditur in duas, quia primo remouet dictum d*[...] *cundo probat propoſitum, ibi:* Verba quæ ego. *Dixerat eni*[...] *apoſtoli cognouerant patrem & viderant, ideo credidit Ph*[...] *quod pater poſſet videri oculis corporalibus ſicut & filius, i*[...] *tim dixit.*

13 Domine oſtende nobis patrē, & ſuf. *Quaſi dicat, cre*[...] *bo tuo, ſed patrem videre deſidero.*

14 Dicit ei Ieſus. *Oſtendendo qualiter pater videtur, quia* [...] *detur oculis corporalibus, nec oculis mentis viſione intuitiu*[...] *mortali vita niſi à Chriſto homine. Ideo ſequitur.*

15 Tanto tempore vobiſcum ſum. *Quaſi dicat, magna eſt, quod tandiu doctrinam meam audiſtis, & adhuc ita paru*[...] *noſcitis ſecundum deitatem.*

16 Philippe qui videt me. *Secundum deitatem.*

17 Videt & patrem meum. *Sicut enim pater non videri*[...] *in beatitudine, ſic nec filius in ſua deitate, qa illa viſio eſt me*[...]

8 Si

MORALITER.

5 *Ego ſum via, ueritas, & vita.* Hylar. Non enim nos in erratica atque in inuia deduxit ille qui via eſt, neque illudit per falſa, qui veritas eſt, neq; in mortis reliquit h[...] qui vita eſt:

15 *Tanto tempore nobiſcum ſum.* Hoc poteſt dici multis[...]

ppus qđ & prophetæ corporalib. in oculis vidiſſent
n,deſiderabat & ipſe illũ videre corporaliter, ignorãs
illa contigerint ꝓphetis per condeſcenſionẽ. Igitur
ſtus docens Philippum,quod non ſit impoſſibile Deũ
e corporaiib. oculis dixit, *Tanto tempore vobiſcum ſum &*
nouiſtis me? Vide
non dixit, nõ vi-
me, *ſed nõ cogno*
ne Abducẽs Phi
ab humili ſen-
uo deſiderabat
m videre corpo
r. Scientia enim
eo dicere vult,
r non corpora-
ectus.
modo tu dicis. Et
omnino ſimi-
Quomodo tu di. Q.
co quo animo
,non quæris alte
ſimilem,ſed pu
eliorem.
meipſo. Quia non
meipſo qui lo-
, ei tribuit quod
. de quo eſt ipſe
icit.
n creditis, quia ego in patre. ✠ THEO. In patre eſt filius, ſe
um quod in ſubſtantia illius apparet, & rurſus pater in
ſicut rex in imagine ſua apparet, & imago ĩ rege, vnus
character imaginis, & regis.

HIERO. Cum dicat filius, ego in patre & pater in me,
patrem non nouimus filium, quia in patre cognoſci-
eum, Deumque & nomen illius nominamus dicẽtes
atione dominica: *Pater noſter qui es in cælis.*
i cre. in me. Ego & pater indifferenter operamur. Et qui
ne credit in me (ne de ſolis apoſtolis hoc acciperetur)
quæ ego facio per me, ipſe faciet, i. ego facio in eo vel
um, & etiam maiora. Et ꝙ non ille faciet, ſed ipſe in eo
dit, quia va. ad pa. & quod pe. patrem in no. meo hoc
faciam,

a Non quia aliud ſit filius, aliud pater, ſed quia omnino ſimilis. b Quod ſi nondum credere & uidere potes.

a trẽm. Quomodo tu dicis oſtende nobis patrem? Non credis, 1

a Cur ergo inſeparabiles ſeparatim vis noſcere.

quia ego in patre & pater in me eſt? Verba quæ ego loquor 2 3

a Sic eſt æqualis alter alteri, ut tamen alter ex altero.

b vobis, a meipſo non loquor. Pater autem in me manens ipſe 4

Et cum facit in me, non creditis, quia e. in p. Hic oſtenditur non ſolus Philippus argu. ndus.
Quod ego in patre & pater in me eſt, ſi enim ſeparati eſſemus, nullo modo inſeparabiliter operari poſſemus.

c facit opera. † Non creditis, quia ego in patre, & pater in me 5

eſt? † alioquin propter opera ipſa credite.* Amen, amen di- 6

a Ecce fides quæ operatur per dilectionem. b Non ergo credit qui non facit. c Prius ego poſt ipſe quia ego facio, vt ipſe faciat.

d co vobis, ꝗ credit in me opera quæ ego facio, & in ipſe faciet, 7

e & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Et quod- 8

f a Ad ſalutem alia propitius dat, iratus non dat. Hoc addit ne putetur quod promiſerit ſine patre facturus. Statim uel poſt. 9

g cunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt 10

faciam, prius facio, vt poſtea faciat.

e *Opera quæ ego facio.* Non tamen ex ſe, ſed ex me, *Non eſt ſeruus maior domino.* Ipſe enim ſine eis multa, illi ſine eo nihil, niſi peccatum. Sup. 13. b

f *Maiora horum.* AVG. Quia ſi ipſe ſimbria, Petrus vmbra ſanauit. Vel opus eius eſt, quod per ſe loquitur, & docet aliquos, diſcipulis vero loquẽtibus plures crediderunt. Non. Vel quæ ego facio, i. fidem, & ipſe faciet, quia ego prius, poſt ipſe, & maiora horum quæ ego ſine eo. Luc. 8. f Act. 5. c Alia enim opera facit in nobis, vt faciamus nos, id eſt, credere vnde iuſtificatur impius. E Alia ſine nobis, vt quod tunc prædicat verba iuſtitiæ. *mihi. Et de his dicit quæ tunc agebat, & non de omnibus vniuerſaliter operibus. Vel quod facit in nobis, non ſine nobis, maius eſt de omnibus quę ſine nobis facit, ut quod ex impio fit iuſtus, maius eſt omnibus cœlo, & terra, &cęt. Quia illa tranſibunt, hoc manebit. Et in illis eſt tantum opus Dei, in iſtis imago Dei. Sed etſi angelos fecit, maius videtur impios iuſtificare quam iuſtos creare, quia ſi vtrumque æqualis potentiæ, hoc eſt maioris miſericordiæ.

g *Et quodcunq; petieritis patrẽ meum in nomine meo, hoc faciam.* ✠ THEOPHYL. Per petitionem enim & operationem & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit, Ita & Apoſtoli. *In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula.* Idcirco non dixit quæcunque petieritis obſecrabo patrem, & faciet, ſed ego faciam, ſuam poteſtatem declarans, vt glorificetur pater in filio.

S. dili-

F

NICOLAVS DE LYRA.

talis non eſt homini concedenda in via, ideo ſubdit.

1 Quomodo tu dicis oſtende no. pa. *Quia oculis corporalib. non eſt uiſibilis, cum ſit ſpiritus, vt ſupra dictum eſt c. 4. d. nec oculis mentalibus videtur in præſenti, vt dictum eſt, & ideo debet ſufficere notitiam fidei de eo, propter quod ſubditur.*

2 Non credis, quia ego in pa. *Quaſi dicat, iſtud debes credere, & ſufficit tibi ad ſalutem*

3 Verba quæ ego lo. *Remota dubitatione Philippi per hoc, quod in præſenti de patre & filio nõ habetur notitia niſi fidei, hic conſequẽter oſtendit, ꝙ debeant credere, & hoc declarat tripliciter. Primo p doctrinam, quæ erat autentica, quia ſicut lingua Chriſti ab anima mouebatur ad loquendum de conceptu animæ, ſic anima eius in omnibus regulabatur ab ipſa deitate, & ideo uerbũ eius in nullo deficere poterat à veritate, propter quod tali doctrinæ debebant firmiter aſſentire, & hoc eſt, quod dicitur* Verba quæ ego lo. *Id eſt, ab humanitate tantum. ſed a deitate modo prædicto. Hoc etiam patet ex conditia & proſequutione doctrinæ Chriſti, quia non poteſt eſſe maior tantum quod etiam ſine miraculis dignum eſſet ei credere. Secũdo probat per opera diuinitus facta ad teſtimonium veritatis doctrinæ Chriſti, quę ſunt efficaciſſimum argumentum ueritatis, vt frequenter patuit ex ſupradictis, & hoc eſt, quod dicitur.*

4 Pater autem in me manens, ipſe facit opera. *Filius enim & pater ſunt vnum in virtute operatiua, ex qua fiebant miraculoſa opera.*

5 Non creditis, quia ego in pa. *Qualiter pater ſit in filio, & ecõuerſo, dictum eſt ſupra c. 10.*

6 Alioquin pro. &c. *Q. d. ſi verba non inducunt uos ad credendũ opera miraculorum totã naturæ virtutem tranſcendẽtia debent uos ad hoc inducere. Tertio probat hoc idem ex operibus quæ fecit, Chriſtus per apoſtolos, quia non ſolum in propria perſona miracula fecit, ſed ẽt per apoſtolos, & per hoc patet, quod virtus perfecta faciendi miracula, erat in Chriſto, inquantum non ſolum per ſe, ſed etiã p homines ſimplices & illiteratos miracula faciebat, et hoc eſt ꝙ dicitur.*

7 Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quę ego facio. *Et bene dicit? Qui credit, qa ſicut Chriſtus faciebat miracula per hoc, quod eius humanitas erat deitati coniuncta in vnitate ſuppoſiti, ſic & apoſtoli faciebãt ea inquãtũ erant p fidẽ Chriſto cõiũcti.*

8 Et maiora. *Hoc patet primo in doctrina: Plures. n. conuerſi ſunt ad fidem per prædicationem apoſtolorum, quam per prædicationem Chriſti, quia per eos conuerſa eſt multitudo gentium, per prædicationem autem Chriſti pauci Iudæorum. Item quia apoſtoli pædicabãt in omnibus linguis, vt habet Act. 2. a. Chriſtus aũt prædicabat in vna ſola lingua, ſ. Hebræa, quia ſolum Iudæis prædicauit, ſecundum quod ipſemet dicit Luc. 8. f.* Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. *Nec eſt contra illud quod ſup. dictum eſt c. 4. ꝙ prædicauit ſamaritanis, quia ipſi erant Iudęi in parte, ſicut ibidem dictum fuit. Secũdo patet in miraculis, quia apoſtoli maiora fecerũt. Magnum. n. reputatum fuit, quod infirmi ſanabantur ad tactum fimbriæ veſtimentorum Chriſti, vt habetur Luc. 8. f. ſed maius videtur, quod ad tactum vmbræ Petri ſanabantur, vt habetur Act. 5. c. Subditur autem cauſa quare apoſtoli tanta erant facturi, cum dicitur.*

9 Quia ego. *Quia maiora debebãt fieri poſt effuſionem plenitudinis ſpiritusſancti, quæ effuſio non debebat fieri ante aſcenſionẽ Chriſti, ut ſupra dictum eſt 7. f.* Nondũ erat ſpiritus datus, quia nondum erat Ieſus glorificatus. *Et quia propter tanta quæ fienda erant per apoſtolos poſſet credi quod eſſent futuri maiores ipſo Chriſto, hoc remouet dic.*

10 Et quodcunque. *In quo oſtenditur quod apoſtoli illa non fecerunt, niſi per uirtutẽ Chriſti. Quod patet, quia talia faciebant depre*

✠ cando

MORALITER.

qui poſt annos vitæ ſuæ plures ignorant diuina præcepta, quorũ cuſtodia neceſſaria eſt ad ſalutem. Matt. 19. c. *Si uis ad uitam ingredi ſerua mandata.* Poteſt etiam dici pluribus religioſis, qui negligunt ſcire ſuam regulam & ſtatuta.

10 *Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt clarificetur pater in filio.* Ieſus interpretat̃ ſalus, & ideo quod non pertinet ad ſalutem, non petitur in nomine eius, imo Chriſtus negando petitionem oſtendit ſe Saluatorem, ſicut bonus medicus oſtendit ſe diligere ſalutem infirmi, qui nociua denegat poſtulanti.

† Si

a *Si diligitis me*. Qũo monet diligere & ſeruare mandata, vt accipiant ſpiritum, quem niſi habeant non poſſunt diligere & ſeruare? Sed quod habebãt minus occulte, accepturi erant amplius maniſeſte, vt eis innoteſceret quod habebãt.

A

b *Et ego rogabo patrem*. ✠ THEOPHYL. Rogabo hoc eſt, obſecrabo patrem & aliũ paracletum mittet vobis, alium ſicut me. Cõfundatur hoc loco & Sabellius, dicens vnam perſonã patris & filii & ſpiritusſancti. Ecce enim audit alium paracletum dabo, & ita aliã perſonam ſpiritus. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius ſubſtantiæ eſſe ſpiritum & minorem filio. Audi enim quod & ipſe perſona ſit, ſicut filius, eiuſdem enim ſubſtantiæ eſt cum filio vtiq; autem & cum patre, nam pater & filius eiuſdem ſubſtantiæ. Ne mireris autem quod dicit. Rogabo patrem, nõ enim vt ſeruus erat, ſed vult quod ſufficientibus argumentis teſtetur diſcipulis quod omnino ſuperueniat eis Spiritus paracletus, eiuſque gratia condeſcendens illis dicit. *Rogabo patrem.*

B

C

† Matth. 21.c. Mar. 11.c

† conſolatorem

† cognoſcitis.

Non facit ſine patre filius, quoniam quidem ideo facit, ut in eo pater glorificetur.

clarificetur pater in filio † Si quid petieritis me in nomine

a Vt faciat ſ qua ego facio, vt faciam quæ petitis.

a meo, hoc faciam: Si diligitis me mãdata mea ſeruate. Et

a In quo euidenter oſtenditur dilectio mandatis. Rogat homo, inquantum Deus dat.

b Aduocatum vel conſolatorem ſicut ego ſum vobis præſens carne.

c Hic vt ad quædam vt illuſtret, & alia huiuſmodi faciat, poſt ut ad uidendam ſpeciem introducet.

b ego rogãbo patrẽ, & aliũ † paraclẽtũ dabit vobis, vt mãneat

a Scilicet, ſanctum qui patri & filio coæternus eſt & conſubſtantialis.

b Remanens amator mundi, cum quo nunquam eſt amator Dei.

vobiſcum in æternum, ſpiritũm veritatis, quem mũndus non

a Non habet inuiſibiles oculos, quibus inuiſibilis videtur ſpiritus ſanctus.

Nec ſciendo intelligit.

c poteſt accipere, quia nõn videt eum, nec ſcit eum. Vos au-

d tem † cognoſcetis eum, quia apud vos † manebit & in vobis

Indicat ſe patrem illis. a Poſt reſurrectionem carne & præſentia deitatis. Sed.

b Tempus.

e erit. Nõ relinquam vos orphanos. vẽniã ad vos. Adhuc mõdi

f cũ, & mundus me iam nõ videt. † Vos autẽ videbitis me, quia

Suam uitam etiam illis promittit. Quod modo credidis.

g ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoſcetis, quia ego

c *Quia non vi.* Non habent ſpirituales oculos mundi[...] tores quib. ſpiritum ſanctum videant. Nec vero carn[...] oculis poſſunt videre, quia ſpiritus ſanctus non appar[...] dutus humanitate, &c.

d *Et in uobis erit.* Erit in uobis, vt maneat, non man[...] gloriam Dei, quam iuſti videbunt.

g *Quia ego viuo & uos uiuetis.* Præſenti vtitur, quia m[...] ra eſt eius reſurrectio. Ad illos vtitur futuro quoru[...] ne futura reſurrectio.

c *Quia*

NICOLAVS DE LYRA.

cando, ideo dicit: Et quodcunque petie. *Chriſtus autem fecit miracula imperando, vt glorificaretur pater in filio. Quod.n. ad inuocationem nominis Chriſti fiebant miracula per apoſtolos, redundabat in gloriam patris, cum pater et filius ſint vnus Deus propter quod ſubditur.*

1 Si quid pe. *Eadem uirtute qua & pater.*

2 Si diligis me. *Supra conſolatus eſt diſcipulos promittendo eis acceſſum ad patrem per ipſum, hic conſequenter idem facit ꝓmittendo ſpiritusſancti donum, & hoc eſt ꝙ dicitur.* Si diligitis me, mandata mea ſeruate. *Amor.n. & obedientia ad Deum eſt diſpoſitio ad habendum plenius ſpiritum ſanctum, quia ſecundum Aug. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, ideo ſubditur.*

3 Et ego rogabo patrem. *Hoc cõuenit Chriſto inquantum homo, & aduocatus noſter eſt.*

4 Et alium para. *Id eſt, conſolatorem. Dicit autem alium ad oſtendendum diſtinctionem filij & ſpiritusſancti in perſona.*

5 Vt maneat uobiſcum in æternum. *Q.d. iſte conſolator non auferetur à vobis, ſicut ſubtrahitur humanitas mea per mortem; ſed æternaliter erit uobiſcum hic per gratiam, ſed in futuro per gloriã.*

6 Spiritum ve. *Tum quia eſt eſſentialiter ipſa veritas, tum quia docet veritatem.*

7 Quem mundus non poteſt accipere. *Id eſt, homines mundiales affectum in terrenis ponentes, quia non ſunt ad hoc diſpoſiti, ideo ſequitur.*

8 Quia non vi. *Id eſt, dirigit intentionem ad ipſum.*

9 Nec ſcit eum. *Id eſt, cognoſcit, quia ſola bona ſenſibilia ſunt hominibus mundialibus nota. ſecundum ꝙ dicitur 1. Cor. 2. d.* Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, &c.

10 Vos autem cognoſcetis eum. *Per ſpecialem reuelationẽ & per ſenſibile ſignum, quia ſpiritusſanctus ſuper apoſtolos in linguis igneis apparuit.*

11 Quia apud vos manebit. *Quia non receperunt eum per modũ paſſionis tranſeuntis, ſed habitus firmiter permanentis, inquantum fuerunt in gratia confirmati.*

12 Et

12 Et in vobis erit. *Hoc dicit ad denotandum familiarita[...] tusſancti erga ipſos diſcipulos.*

13 Non relinquam vos. *Hic conſolatur eos promittendo [...] reditum, quia de hoc dono ſpiritusſancti quod adhuc ignorabe[...] erant cõſolati. Et diuiditur in duas, quia primo promittit ſui [...] & ſecundo bonorum ſuorum beneficiũ, ibi:* Hæc loquutus [...] bis. *Prima in tres, quia primo promittit ſuam viſitationem. [...] aſſignat huius rationem, ibi.* Qui habet mandata. *Tertio, [...] diſcipuli dubitationẽ, ibi,* Dicit ei Iudas. *In prima igitur pa[...] ſic:* Non relinquam vos orphanos. *Orphanos dicitur [...] patre carnali, qui.n. vult à Deo in filium adoptari, oportet [...] nalem affectum ad parentes relinquere, inquantum eſt contr[...] ſecundum quod dicit Saluator Luc. 13. f.* Qui non odit pa[...] matrem, &c. *Sequitur.* Non poteſt meus eſſe diſcipul[...] *ſtoli aũt talia reliquerant, ideo quodãmodo orphani erant re[...] rentum carnalium, & ſic erant filij dei per adoptionẽ, prop[...] Chriſtus gerebat curam de eis ſicut de filijs propter quod ſu[...]*

14 Veniam ad vos. *Non ſolum ſpiritualiter conſolando, [...] corporaliter viſitando & in fide confirmando, qđ fecit Chri[...] reſurrectionem ſuam apparens apoſtolis per 40. dies, & lo[...] de regno Dei ante ſuam aſcenſionem, vt habetur Act. 1. a.*

15 Adhuc modicum & mundus me iam non vid[...] *modicum temporis erat uſque ad tempus ſuæ mortis, per qu[...] ctus ſuæ humanitatis ſubtrahendus erat apoſtolis.*

16 Vos autem videbitis me. *Poſt reſurrectionem.n. no[...] ſus omnib. ſicut ante, ſed ſolum Apoſtolis & alijs diſcipulis [...] tur Io. 20. e. Et ſubditur cauſa ſuæ reſurrectionis, cum dicit[...]*

17 Quia ego. *Q.d. licet moriar ex infirmitate carnis, tam[...] gam virtute deitatis, quæ ſemper viuit.*

18 Et vos vi. *H. d. aſſecurando eos, quia timebant mori [...] vnde ſupra 11. b. Thomas hoc timens dixit:* Eamus & mo[...] cum ipſo, *vt ibid. expoſitum fuit.*

19 In illo die vos. *Poſt reſurrectionem.n. habuerunt plen[...] tiam de myſterio trinitatis, ut dictum eſt eo. c.*

✠ I[...]

MORALITER.

2 *Si diligitis me mandata mea ſeruate,* GREG. Probatio dilectionis exhibitio eſt operis.

6 *Spiritum ve. quem mun. non poteſt acci.* GREG. Spiritusſanctus autem omnem quem repleuerit ad inuiſibilia deſideranda accendit. Et quoniam mundana corda ſola viſibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda inuiſibilia non aſſurgit. Seculares etenim mentes quanto [...] per deſideria dilatant, tanto ad receptionem illius [...] dis anguſtant.

15 *Non relinquam uos orphanos, ueniam ad vos.* Orpha[...] prie caret vtroque parẽte, ergo orphani ſunt qui [...] carnalib. in malis non aſſentiunt, propter quod [...] eos derelinquunt, ſed Chriſtus ad eos uenit tanqu[...] & ſuis conſolationibus refouet atque nutrit.

[...] ſit, quia prius [...]
alicubi quam [...]
1 re. Ne quis er[...]
tet ſic manere [...]
2 ſpes apud aliu[...]
3 biliter, ſed in e[...]
& ideo ab eis [...]
ſci poteſt, no[...]
4 liis.
5 e *Non relinqu[...]*
6 ita dabitur [...]
7 pro me, vt e[...]
8 non ſim vob[...]
9 Orphani Gra[...]
10 pilli Latine e[...]
11 f *Adhuc modi[...]*
12 mundus. Sed m[...]
13 qui modo vi[...]
14 lis carnis, poſ[...]
15 cum non vid[...]
16 reſuſcitatus [...]
17 oſtendit, ſed [...]
18 tempus m[...]
19 eſt, quo finit[...]
tur impius, n[...]

Et vos in me, & ego in vobis. Hoc modo eſt, & cognoſcitur ...mmodo per fidem, ſed tunc cognoſcetur per ſpe... ando hæc coniunctō perficietur quæ modo inchoa... ur.

...habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me. Nō ...vos Apoſtoli ...& cognoſce- ...& quicunque ...in memoria, ...at in vita. Vel, ...faciendo, ſer- ...rſeuerando. ...i habet in ſer- ...us, ſeruat in ...us. Vel habet ...do, ſeruat fa- ...

...go diligam eum. ...c diligam, vt ...eſtem, quia & ...ligit, ſed non ..., ſed potius vt ...ius, & manda ...emus, vt me- ...r quod poſt ...ius.

...manifeſtabo ei. ...abet meū man ...ille me cogno- ..., hoc eſt ibi. *Ma... ei meipſum.* ...præmittit cau- ...andati, quia di ...ie, & qui me ..., pater meus di ...um, & quia pa ...c ego diligam eum, & inde eſt manifeſtatio.

THEOPHY. Quare hoc dixit manifeſtabo illi memetip... quia poſt reſurrectionē ſe eis manifeſtaturus erat cū ...ore corpore, vt ne putent ipſum ſpiritū & phanthaſ... e: ppea prædicit eis hoc, vt videntes eum, non diſcre... ſed recordentur & quod ea prædixerit ipſis, & quod ...r mandatorum ſuorum obſeruationem manifeſte-tur eis, ſtudeantq; ſemper ſeruare illa vt & illis ſemper manifeſtetur. Magnum etenim reſurrectionis ſacramentum difficile ab eis ſuſceptum. idcircọ præparat eos dicēs, quod manifeſtaturus ſit ſe eis, quia & cum reſurrexiſſet propterea comedit cum eis, vt ne videretur phantaſma.

D

a Vt radius in ſole vnum eum ipſe. b Vt palmites in uite. c Vt ait Apoſtolus. Si autem Chriſtus in nobis. Hoc enim opere oſtenditur dilectio.

ſum in pātre meo, & vōs in me, & ēgo in vobis. Qui habet
a b mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. † Qui au-

Qui ſ fructus? Pater & filius inſeparabiliter diligunt.

tem diligit me diligetur a patre meo, & ego diligam eum,

Hæc viſio erit merces fidei.

c & † manifeſtabo ei meipſum. Dicit ei Iudas, non ille Scha-
d e riotis. Domine, quid factum eſt, quia manifeſtaturus es
nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus, & dixit ei:

Apoſtolus uel quicunque. a Cauſa eſt dilectionis, quæ probatur in cuſtodia ſermonum.

Si quis diligit me, ſermōnem meum ſeruabit & pater meus

a Ego & pater & ſpirituſſanctus. b Et erit interna u ſio & manſio, non tranſitoria, ſed æterna.

diliget eum, & ad eum vēniemus, & manſionem apud eum

a Hi ſunt qui nunquam uident patrem & ſpiritum, ſed nec filium in forma Dei eſti in forma ſerui.

f g faciemus. Quī non diligit me, ſermones meos non ſeruat.

a Quia non eſt ſuum uerbum, ſed patris. Et quia ſe voluit intelligi, ſingulariter dixit quia prius pluraliter dixerat ſermones meos.

Et ſermonem quem † audiſtis nōn eſt meus, ſed eius, qui mi-

a Corporali præſentia, quę ſi iam aufertur, ne timeatis quia Paracletus.

h ſit me patris. Hæc loquutus ſum vobis apūd vos manens. Pa
i k racletus autem ſpirituſſanctus, quem mittet pater in nomine

e *Dicit ei Iudas, &c.* Audito, quod mundus non videbit eum, ſed ipſi vide-
1 bunt, pro omnibus
2 quæſiturus quærit.
3 Iudas cauſam huius
4 diſcretionis. Hęc au-
5 tem cauſa eſt ſecundum reſponſionem
6 domini, dilectio, per
7 quam ſolam & non
8 per aliam diſcerni-
9 tur gens ſancta a non ſancta.
10 f *Ad eum veniemus.*
11 Venit Deus ad hominem, dum homo
12 venit ad Deum. Venit homo credendo, obediendo, intuen-
13 do, capiendo, Deus venit ſubueniendo, illuminando, im-
14 plendo.

† de cōſ. diſ. 2. in Chriſto pater. Ma 10. d Lu. 10. c.

E

g *Et manſionem apud eum faciemus, &c.*
15 Charitas facit habi-
16 tare in domo, in qua pater, & filius facit māſionem, vnde & dabit manifeſtationem, de qua ille quæſierat.

h *Hæc loquutus ſum vobis.* Hæc de manſione in dilectoribus ſuis in quo ſignificatū eccleſia futura ſpiritualis, in qua beati, a quibus non recedit.

i *Apud vos manens.* Hic eccleſia preſens corporalis, in qua viſitat liberando, & redit.

F

k *Paracletus.* Conſolari cum ſit opus trinitatis, ad perſonā tamen

NICOLAVS DE LYRA.

...os in me, & ego in vobis. *Non per eſſentiæ vnitatem ſi...er eſt in filio & econuerſo, ſed per mutuam dilectionem, ſicut eſt in amato, & econuerſo.*

...ui habet mandata mea. *Hic reddit cauſam huius beneficij ... Apoſtolis, & non mundo, vt patet ex dictis. Hæc cauſa eſt di...ctio & obedientia ad Chriſtum, quæ fuit in apoſtolis. Et hoc eſt qd dicitur:* Qui habet, *in aure ad audiendum, & corde ad meditandū, & ore ad docendum.*

3 ...ſeruat ea. *Adimplendo opere.*

4 ...le eſt, &c. *Quia probatio dilectionis exhibitio eſt operis, ſecundum Gregorium.*

5 ...iligetur a patre meo, & ego dili. eum. *Quia vnus eſt amor patris & filij.*

6 ...manifeſtabo ei meipſum. *Scilicet poſt reſurrectionem in ...nitate glorioſa, & ſic manifeſtauit ſe Chriſtus ſuis diſcipulis, qui habebant cōditiones prædictas. Manifeſtat ſe etiam talibus per ...am viſionem deitatis in gloria cæleſti.*

7 ...icit ei Iudas, non ille Schariotis. *Hic remouet diſcipuli dubitationem, quia Iudas frater Iacobi audiens à Chriſto, quod manifeſtat ſe apoſtolis, & non mundo, admiratus eſt de hoc quod eos toti mundo præferebat, quia vere humilibus admirabile eſt audire de ſe magnificè, ideo quæſiuit dicens.*

8 ...omine quid factum eſt, &c. & non mun. *Q. d. Vnde nobis tanta excellentia.*

9 ...eſpondit Ieſus. *Reddens cauſam huius ſcilicet prærogatiuam dilectionis & obedientiæ ad Chriſtum, quæ erat in apoſtolis, non ſic autem in alijs. Et hoc eſt quod dicitur.*

10 Si quis diligit me. *Quia obedientia in opere procedit ex amore exiſtente in corde.*

11 Et pater meus. *Per hoc oſtendit ſe vnum cum patre in eſſentia.*

12 Et ad eum ve. *Et ſic patet quod plus eis promittit, quam ante fecerat, quia ante promiſerat ſuam viſitationem corporalem, hic autem cum hoc promittit viſitationem ſpiritualem, non tranſitoriam, ſicut in illis, qui ad vomitum reuertuntur; ſed permanentem per gratiam confirmationis in præſenti, & poſtea perfectæ glorificationis. Talis enim gratia fuit data Apoſtolis.*

13 Qui non diligit me, &c. *Tales ſunt mundani homines, et ideo non ſunt digni habere tale beneficiū, ſicut vos qui eſtis mei diſcipuli veri. Et qa dixerat:* ſerm. meū ſeruabit, & pater meus dili. eū, *videtur forte alicui ꝙ nō dixiſſet cōuenienter, ſed magis debuiſſet dixiſſe, & ego diligam eum. Ideo huic tacitæ q̄ſtioni reſpondens dicit.*

14 Et ſermonem. *Sicut. n. prædictum eſt, lingua Chriſti non mouebatur ad loquendū ex conceptione animæ, niſi ſecundum quod anima mouebatur à diuinitate, & ideo verba Chriſti erant magis ipſius patris qui vnum eſt cum filio in deitate, quam eſſent ipſius Chriſti inquantum homo. Et ideo quia in humanitate proferebat verba illa, reſpondit,* Pater meus diliget, *magis quam ego diligam, ad denotandum, quod verba ſua magis erant deitatis in qua pater eſt vnum cū filio, quam humanitatis quę illa proferebat, propter quod & pater diligit obſeruatores illorum verborum.*

15 Hęc loquutus ſum vobis. *Superius promiſit Chriſtus apoſtolis ſpirituſſanctum & ſuum reditum, hic conſequenter oſtendit vtilitatem vtriuſque promiſſi. Et diuiditur in duas, quia primo oſtēdit utilitatem primi. Secundo, ſecundi, ibi:* Pacem: *Dicit ergo primo ſic.* Hæc loquutus ſum vobis, &c. *In præſentia corporali apparens.*

16 Paracletus autem ſpirituſſanctus, &c. *Id eſt, faciet vos intelligere*

MORALITER.

12 *Et ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciem.* GREGO. In quorundam enim corda venit, & manſionem non facit quia per compunctionem quidam reſpectum Dei percipiunt, ſed tentationis tempore hoc ipſum quod compuncti fuerant obliuiſcunt, ſicq; ad perpetranda peccata, redeūt ac ſi ea minime planxiſſent. Qui ergo Deum vere diligit in eius corde dominus venit & manſionem facit, quia ſic eū diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore, tentationis tēpore non recedat.

16 *Paracletus autem ſpirituſſanctus, quem pater mittet in nomine* † *meo*

A tamen maxime ſpiritusſancti pertinet, quia in ſcriptura nomine bonitatis, ſpiritusſanctus deſignatur, per bonitatẽ ergo Deus nos cõſolatur, per eam oĩa bona ſua nobis tribuit. Vnde cum ipſe filius doctrina ſit patris, de ſpiritu dicit.

✲ Theoph. Quod autẽ dicit in nomine meo veniet Paracletus, hoc vide, quod nihil alienum à me docturus ſit vos, neque propriam opinionem ſibi vindicabit, ſed in nomine meo veniet, hoc eſt in gloriam mei nominis, non ſui, id quod faciunt contraria docentes, auditoribus ſuis proprium B nomen commendãtes, quidam autem intelligunt in nomine meo, nomẽ Chriſti, Paracletus. *Habemus enim*, inquit, *Paracletum Ieſum Chriſtum.*

a Docebit, vt ſciatis ſuggeret, vt uelitis, alias commemorabit vobis, id eſt, faciet vos memores omnium. Ecce hoc etiam gratia ſpiritus, eſt quod non obliuiſcimur.
b Ab occulto non miniſtrabit, quod inferius.

a meo, ille vos docebit omnia, & † ſuggeret vobis omnia quæ- 1

Iturus ad patrem.

b cunque † dixero vobis. † Pacem relinquo vobis, pacem 2

† dixi.

a Perducturus ad patrem. b Vt ſine moleſtia mundo fruantur, quæ non eſt vera ubi diuiſa ſunt corda.

meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis. 3

Quod plus eſt.

c Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. Audiſtis quia e- 4 5

a Si dixi, vado, quod uos terret, dico uenio, quod mulcet. A uobis corpore. Corpore in iudicio.

d go dixi vobis: † vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gau- 6

† Ab eo.

a De eo quod. b Secundum, quod minor, uadit & ueniet iudicare.

e deretis vtique, quia * vado ad patrem, quia pater maior me 7 8

*Dixi.

a *Ille vos.* Quia etſi filius doceat nos & reuelet patrem, hoc hoc totum faci per ſuam bonitatem. *Ille uos docebit omnia.* Docebit quæ dixero, non quod dicat filius, & ſpiritus doceat, quia quod dicit & docet, & ipſa trinitas dicit & docet. Sed quia trinitas eſt, oportet ſingulas perſonas inſinuari, quas nos diſtincte audire, inſeparabiliter intelligere debemus. Cum ergo dicimus, pater & filius & ſpiritusſanctus, C non eos ſimul dicimus, cum non poſſint eſſe non ſimul.

b *Pacem relinquo uobis.* Iturus ad patrem. *Pacem rel.* Et repetens de eodem. *Pacem meam do.* Et hoc eſt quod propheta dicit: *Pacem ſuper pacem.* Pax eſt in hoc ſæculo, in qua manentes hoſtem vincimus, inuicem diligimus, & de occultis inuicem non iudicamus. Pax erit in futuro, cum ſine hoſte regnabimus, vbi alter ab altero non poterit diſſentire, vbi omnia aperta, & laus vnicuique. In illo autem & ab illo eſt utroque pax. Ipſe enim eſt pax noſtra, & eum credimus,

Iſa. 27. b.

1. Co. 4. a
Eph. 2. c

mus, quia eſt, & eum videbimus, ſicuti eſt. Vnde c cit meam, à poſteriori, etiam ad prius ſubaudiend Vel pax in hoc ſæculo eſt noſtra, quæ eſt aliqua & i na, & ab illo in futuro ſua eſt pax, vbi nihil repugna ter ipſe habet.

✲ Theo. in mœrore c ſcipuli, audie minum dice go quidem ſpiritus auten ideo, videns cor eorum, me propter nem immin certamina di relinquo uobis ita dicens, cent vobis m bationes cun pacem habea n. talis eſt pa qualis mundi pe in malo ſit vt plane ſtulta eſt, ſed talem ego do, ter vos pacem habeatis, & vnum corpus ſitis, ho fortiſſimos vos omnium faciat, etiamſi multi co inſurrexerint, nihil tamen patiemini concordia, mutua muniti, deinde quia iterum dixi: *relinquo.* id cedentis erat, & ſatis eos turbare poterat ſubdit: *ne cor ueſtrum, neque formidet.*

c *Non turbetur.* Quia in pace vos relinquo, nõ turb veſtrũ de eo quod dixi vado, quaſi paſtoris abſent inuadit, quia ſicuti homo uado, vt Deus præſens ſu

d *Si diligere.* Avg. Hoc erat ire ad eũ, & recedere a n tare atq; immortale facere, quod ſuſcepit ex nobis le, & leuare in cęlum, per quod fuit in terra pro no turæ ergo humanæ gratulandũ eſt, eo ꝙ ſic eſt aſſ verbo, vt immortalis conſtitueret in cęlo, atq; ita f ra ſublimis, vt icorruptibilis puluis ſederet ad dext

e *Gauderetis, &c.* Quia humanæ naturę congratula

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *gere omnia quæ dico uobis. Apoſtoli autem adhuc erant rudes, et in timore poſiti ex auditu paſſionis Chriſti, ideo ad uerba Chriſti male attendebant, & per conſequens non capiebant ea ad plenum, propter quod dicit gratiam ſpiritusſancti poſtea ſupplere iſtum defectum.*

1 Et ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. *i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quæ Chriſtus docecebat, obliti ſunt apoſtoli timore paſſionis conceſſi.*

2 Pacem meam do vobis. *Hic oſtendit reditus ſui utilitatẽ, quæ eſt conſequutio veræ pacis. Et hoc eſt quod dicit.* Pacem relinquo vobis, pacem meam, &c. *Poſt reſurrectionem, n. ſuam eis apparens dixit.* Pax vobis. *quia per eius viſitationem & inſtructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum ſunt pacificata a turbatione præcedentis paſſionis. Et bene dicit.* Pacem meam do vobis. *ad diſtinguendum pacem ſanctorum a pace mundi, quæ magis apparens eſt & ficta quam uera. Ad cuius intelligentiam ſciendum, quod pax eſt tranquillitas ordinis ſecundum Augu. In homine autem triplex debet eſſe ordo, ad ſeipſum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem ſanctorum primo requiritur tranquillitas in ſeipſo, & hoc quantum ad tria quæ in ipſo homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obſcuretur. Secunquo quo ad uoluntatem, vt in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum ſenſitiuum, vt nõ inordinatis paſſionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de uerbis domini dicit, Pax eſt ſerenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, ſimplicitas cordis, quo ad ſecundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quæ mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem ſanctorum requiritur ordo ad proximum, per conſortium charitatis ordinantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deũ per amoris indiſſolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam*

Inf. 28. g

In homine debet eſſe triplex ordo.

Pax diffinitur ſecundum Aug.

quietam fruitionem bonorum temporalium, quam frequen mitatur multiplicatio peccatorum, ſecundum illud Deut. 3. tus eſt dilectus, & recalcitrauit.. *Et Ezech. 16. f.* Hæc quitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas pan bundantia, & ocium. *Ideo de hac pace ſubdit.*

3 Non quomodo mundus dat, &c. *i. non talem pace tet ex dictis.*

4 Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. *Su latus eſt Chriſtus apoſtolos de morte ſui rationib. ſumpti ipſorum, hic adhuc conſolatur eos rationib. ſumptis ex pa Chriſti. Et diuiditur in duas, ſecundum duas rationes qua cunda ibi.* Iam non multa. *Prima ratio propter quam de morte Chriſti conſolationem habere eſt, quia quamuis eſſe ignominioſa, tamen erat ordinata ad exaltationem Chriſti. quod dicitur* Non turbetur cor veſtrum, &c. *Q. d. N turbari de morte mea.*

5 Neque formidet. *Hoc addit eos aſſecurando, quia tim ri cum eo.*

6 Audiſtis, quia ego dixi, &c. *Quaſi dicat. Non ſic re bis per mortem, quando adhuc uobis appaream poſt mean ctionem.*

7 Si diligeretis. *Ibi accipitur ſi pro quia. Et eſt ſenſus ac quia diligitis me per conſequens debetis gaudere, quia per do ad patrem me exaltantem & clarificantem. Qualiter a ſtus clarificatus eſt, & exaltatus propter eius humiliation frequenter ſupra dictum eſt.*

8 Quia pater maior me eſt. *Non ſecundum Deitatẽ, in eſt æqualis patri, ſed ſcdm humanitatem, in qua filius eſt mi Et ꝙ hæc litera ſic debeat intelligi, patet quia Chriſtus lo ſeipſo ſecundum illam naturam in qua conuenit ei mori & Hoc autem non poteſt eſſe in natura diuina quæ immorta*

✲ ma

MORALITER.

† *meo, ille uos docebit omnia.* Grego. Niſi autem idem ſpiritus cordi adſit audientis, ocioſus eſt ſermo doctoris. Nemo enim docenti bonum attribuat, quod ex ore docentis intelligit, quia niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exterius in vanum laborat.

1 *Et ſuggeret uobis omnia.* Excitando ad opera bona.

4 *Non turbetur cor veſtrum, neque formidet.* Scilicet de ceſſu per mortem, cum ſit via ad meam glorificati ſpiritusſancti miſſionem. Et in hoc docemur non de noſtris amicis decedentibus in confeſſione fide hæc eſt via ad eorum glorificationem & noſtram tionem, quia præſentes cum Deo multo plus iu poſſunt, quam viuentes in mundo.

euatur ad dexteram patris,in quo idem ſibi ſperāt cæ

Tʜᴇᴏᴘʜʏʟᴀᴄᴛᴠs.Quidā patrē ſecundum quod
ipiū & cauſa eſt filii,intelligunt maiorē eſſe. Maior e
ne eſt,inquit, pater ſecundū quod principiū & cauſa
:ſt. Ex ipſo e-
natus ſum. Ad
rem ipſo eſſe
m non facit ip
lterius ſubſtā-
tiæ.Nam quam-
his (vt ita di-
maior ſit pa-
io,ſed non iam
us naturæ eſt.
dicant hæreti-
:cundum quid
ad patrē Chri-
ſecundū quod
;,vel ſecundum
homo? quia ſm quod Deus ſemper in cœlis erat &
aratus à patre, ſecundum humanam igitur naturam
t eo dicitur eſſe pater.
redatis. Non ꝙ factum videritis,qa non eſt laus vel me
a fidei,imo nec fides eſt de eo quod videtur,ſed de eo
quod non

Quia vado ad patrem,
eſt. Et nunc dixi vobis priuſquam fiat,vt cum factum fuerit
a Accepta licentia a Deo.
a credatis.Iam non multa loquar vobiſcum. Venit enim prin-
a Diabolus. b Id eſt,peccatorum non creaturarum. c Quod ad ſe pertineat. Nullum omnino peccatum ſuum.
b cēps mundi huius,& in me nōn habet quidquam. Sed vt co-
Quaſi diceretur: Cur ergo morieris,ſi non habes peccatum? quia pater mandauit.
gnoſcat mundus,quia diligo patrem, & ſicut mandatum de-
a Quia diſcumbens dicebat diſcumbentibus hoc.
Vt cognoſcat mundus. b Ad locum vnde tradendus ad mortem ero,
dit mihi pater,ſic facio. Surgite eamus hinc.

quod nō videtur.Sed credatis me filiū Dei,non noua fide, D
quia etiā prius crediderant,ſed aucta fide & refecta,quia &
modo cum hæc diceret parua erat,& cū moreretur,nulla.
b *Et in me non hēt quidquam. Sed vt cognoſcat mūdus,quia diligo patrē,&c.* Noluit dominus habere quod perderet, pauper
venit ne haberet dia
bolus quod aufer-
ret. E
1 ✠ Tʜᴇᴏᴘʜʏʟ.
Principem hunc in
2 tellige mundi non
3 creaturæ ſed mundi
4 cōfuſi & mundi in-
5 ſipientis.Non enim F
6 cœlum gubernat &
terram,quia omnia
euertiſſet & conturbaſſet
7 ſed ea que ipſo
te ſe illi traduntur
ideo & princeps te-
nebrarum dr̄.Et qa veriſimile erat quoſdam ſuſpicari,non
& Chriſtus propter peccata eſſet morti traditus,propterea
ſubdit in me non hēt quicquam, cum non obnoxius ſim
morti,neq; quicquam debeam diabolo, ſed propter dile-
ctionem erga patrem voluntarius ſuſtineo paſſionem.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

itudine infinita,ſed natura humana in eo poterat mori & exal
Et ex hoc patet falſitas Arrij,qui ex hoc loco arguebat filium
inis a patre diſtingui in eſſentia, quia non loquitur de filio ſe-
m diuinam naturam,ſed ſecundum humanam tantum.
t nūc dixi vobis priuſquā fiat,vt cum factū fuerit cre-
Scilicet quod non tantum ſum homo qui mori poteſt & exalta
et Deus qui certitudinaliter prædico futura cōtingentia,quod
oprium ipſius Dei, ſecundum ꝙ dicitur Iſa.41.f. Annuncia
bis quę ventura ſunt in futurū, & ſciemus qa dij eſtis
Hoc addit Chriſtus,quia immediate loquutus fuerat de ſua hu-
tate.Modus.n.huius Euangeliſtæ eſt,vt dictum eſt frequenter,
refert aliquid pertinens ad Chriſti humnitatē,in qua eſt minor
adiungere aliquid pertinens ad deitatem in qua eſt & æqualis
,quia credere vtrumque eſt de neceſſitate ſalutis,
2 am nō multa loquar vobiſcū. *Hic ponitur ſecunda ratio*
ter quā Apoſtoli debebāt con-ſolari de morte Chriſti,ſ.quia illa
nō erat culpabilis,ſed magis virtuoſa.Et hoc eſt quod dicitur:
non multa loquar vobiſcum.*Id eſt,in hoc mortali corpo-*
ſtens,quia tempus ſuæ captionis erat propinquum.
3 Venit enim princeps mundi huius.*Id eſt,diabolus qui eſt*
ceps hominum mundanorum,non per creationem, ſed per ſedu-
em.Venit autem ad Chriſtum ipſum tentādo in deſerto,& prin
Iudæorum contra ipſum incitando.
Et in me non hēt quidquā.*Id eſt,nullum peccatum,& per*
equens nullā mortis cauſam,quia mors intrauit in mundum per
catum,vt dicitur ad Rom.5.d. Et quia poſſet quæri,ex quo in te
eſt cauſa mortis,quare ergo morieris? Ideo huic tacitæ quæſtioni
ndet,dicens.

5 Sed vt cognoſcat.*Id eſt,ad hoc ſuſtineo mortem,vt oēs cognoſcant ꝙ hoc procedit ex dilectione quam habeo ad patrem,quia Deus pater Chriſto homini inſpirauit voluntatem patiendi pro ſalute mūdi, ex maxima charitate qua diligit hominem.*
6 Et ſicut mandatum.*Id eſt,ex obedientia ad patrem libenter ſubeo mortem.*
7 Surgite eamus hinc.*Quæritur hic de loco ad quem Chriſtus duxit diſcipulos ſuos,cū dixit:* Surgite eamus hinc. *Ad h.d. Hylarius 9.de tri.ꝙ de loco in quo comederant agnum Paſchalem, duxit eos ad locū in quo erat tradendus.Sed litera ſequens videtur repugnare,qa in principio c.18.a.dicitur.* Hæc cū dixiſſet Ieſus egreſſus eſt cū diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus,in quē introiuit Chriſtus & diſcipuli eius. Sciebat aūt Iudas,q tradebat eū locū. *Ex quo patet ꝙ illa verba quæ ab hoc loco ſequuntur vſq; ad principium 18.ca.dixit Ieſus diſcipulis ſuis extra locum in quo erat tradendus.Propter quod ſciendum,ꝙ Chriſtus morti ſuæ propinquus ardua & difficilia volebat dicere diſcipulis ſuis,vt patet ex ſequentib. Ad intelligendum vero talia requirit attentio animi,talis aūt attentio erat impedita in apoſtolis ex paſſione timoris. Et ideo dixit Chriſtus diſcipulis ſuis.* Surgite eamus hinc.*Id eſt ad alium locum magis ſecurum,qui tamen ille locus fuerit determinatiue non exprimitur,videbat.n.Chriſtus diſcipulos timore mortis perterritos: Tum ratione temporis, quia nox erat vt ſupra dictum eſt:Tum ratione loci quia adhuc erant in medio ciuitatis,vbi comederant agnum Paſchalem.Et ideo timentes capi ab hoſtibus,quaſi continue circumuoluebāt oculos ad hoſtium domus. Et ideo dixit eis:* Surgite eamus hinc. *Quaſi dicat. Eamus ad aliū locum magis ſecurum & ſecretum,vbi melius attendatis ad ea,quæ dicenda ſunt vobis.* Quæſtio

✠ NICOL.

A D D I T I O.

ca.24.*Vbi dicitur in Poſtilla.* Ad hoc dicit Hylarius 9.de
itate.
ylarius non facit mentionē,niſi de duobus locis tātum qui ſunt
ini principales in hac materia,ſcilicet de loco aſſignato pro eſu
Paſchalis,a quo principaliter exiuit,& de loco ad quē principa
venit,vt ibi caperetur. De loco autē medio in quo fuit cū apoſto
t eis diceret ardua & difficilia,qui eſt locus medius inter duos
lictos Hylarius nō fecit mētionē, ſicut etiā euāgeliſtæ qui duos
primos declarauerunt. Iſtum vero locū mediū minime deſignauerunt,
vnde ſententiæ Hylarij litera nō repugnat,vt patet intuēti.

R E P L I C A.

In ca.14.*Vbi dicitur.* Surgite eamus hinc. *Dicit Poſtillator manifeſte oſtendit,quod Chriſtus fuerit in aliquo loco medio inter domum in quo comedit Paſcha,& hortum in quo illa verba notabilia dixit diſcipulis,vnde dicit Hilarium non conſonare literæ qui in 6. de tri.ſe reſtringit ad ſolum illa duo loca. Quod Burgen ægre ferens. dicit euangeliſtam etiam ſicut Hilarium non expreſſiſſe medium locum. Sed ſatis manifeſtum eſt ex litera, quod fuerit medius locus, quamuis non determinate exprimatur.*

Capvt XV.

A a Ego ſum vitis vera. Et me præcedentem ad paſſionem debetis ſequi, quia ego ſum vitis, id eſt, caput, eſtrū eiuſdem naturæ vobiſcum, vt in me poſſit fructificare humana natura:

b *Et pater.* Ego etiam agricola cum patre, quia ſum mūdator palmitū, quod eſt agricolæ, non vitis officium, qui etiā palmites operarios facit, licet non de ſuo, nec per ipſos, ſed per me ipſum

B

† Purget

☩ Theophyl. Quid myſticum illis tradit ego ſum, inquit, vitis, hoc eſt radix, vos autem palmites. At pater meus agricola eſt. Circa quod autem occupatus eſt pater? nūquid circa radices, nō inquit, ſed circa palmites, omnē enim palmitem, inquit, non afferentem fructum tollit eum, hoc eſt, omnem hominē q per fidem factus eſt pars radicis, & vnicus Dñi & incorporeus ei, oporet & fructū afferre, hoc eſt vitam habere virtutib. præditam: quod ſiquidem nudā & ſolam confeſſionem fidei quis habeat, & non per obſeruationem mandatorum fructum ferat, mortuus palm*[...]* *fides enim abſq; operib. mortua eſt*, Omnis igitur fidelis i*[...]* ſto quidem eſſe videtur. quatenus credit.

† tollit

C

c *Propter ſermonem quem loquutus ſum, &c.* Nō ait pro*[...]* quam baptiſmi, quia & ipſa ſine verbo eſt ſolū aqua*[...]* bum fit ſacr*[...]* tum.

d *Ego ſum.* Q*[...]* ſe ferre fructu*[...]* ſtimat, non e*[...]* te. Vnde cum*[...]* titione & ſup*[...]* explanatione*[...]* nit: *Ego ſum vit*[...]* palmi* Mihi qu*[...]* ti adhærentes.

e *Qui manet* Et ideo quic*[...]* (nō ſolum ve*[...]* net in me cre*[...]* obediendo, pe*[...]* rando.

f *Et ego in e*[...]* minando, ſub*[...]* do, perſeuera*[...]* dando.

g *Hic fert.* I*[...]* cundum hor*[...]* Chriſtus eſt v*[...]* men hanc g*[...]* palmitibus n*[...]* ret, niſi etiam*[...]* eſſet.

h *Si quis.* Sarmenta præciſa cæteris lignis ſunt vilic*[...]* nullis vſibus deputantur, ſed igni, vel in igne.

☩ Theophylactvs. Hoc autem loco & conſolat*[...]* non p*[...]*

CAPVT XV.

a Secundum quod homo caput eccleſiæ vnius naturæ cum palmitibus. b Quia eſt alia in amaritudinem conuerſa. c Cum quo idem eſt & filius. d Non tantum extra operando, etiam intus incrementum dando.

a Ego ſum vitis vera & pater meus agricola eſt. 1
b Omnem palmitem in me non ferentem fru- 2 3
a Vt agricola. b Propter hoc mundatus eſt.
ctum † tollet eum, & omnem qui fert fructum 4
a Amplius. Mundando corda, ſpiritum charitatis infundendo. Mundi atque iterum plus mundandi, vt fructum plus feratis.
† purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos mundi eſtis 5
Meipſum ſcilicet. a Cum ego ſim vitis vera.
propter ſermonem quem loquutus ſum vobis. Manete in 6
c a A quo totum accipitis. Et totum ſacramentum, afferetis. b Vt amplius fructificetis. c Quia. 7
me, & ego in vobis, Sicut palmes non poteſt ferre fructum à 8
ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec vos, niſi in me manſe- 9
a Quia. Totum uobis dans nihil a uobis recipiens. 10
d ritis. Ego ſum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in 11
e Nec parum.
f eo, hic fert fructū multū, quia ſine me nihil poteſtis facere. Si 12
g Autem. a Quod eſt in poteſtate liberi arbitrii.
h quis in me nō māſerit mittetur, foras ſicut palmes, & areſcet, 13
14

NICOLAVS DE LYRA CAPVT XV.

☩ Diuiſio. Ego ſum vitis. *Poſtquam Chriſtus conſolatus eſt diſcipulos de ſua morte, hic conſolatur eos contra tribulationes imminentes eis ex Iudæorum & principum mūdi perſequutione. Et diuiditur in duas partes, quia primo præmittit parabolam, ſecundo, proſequitur ipſam, ibi:* Iam vos mundi eſtis. *Parabola autem iſta eſt de tribus, ſcilicet de vite, de agricola, & de vitis cultura, vt patebit proſequendo. Dicit ergo.*

1 Ego ſum vitis. *Sicut enim vitis materialis habet lignum vile & deſpectū, & quaſi inutile videtur, cum tamen fructus optimos habeat, ita Chriſtus in humana natura videbatur abiectus vilis & deſpectus, & tamen per eius humilitatē ſequutus eſt fructus glorioſus, vnius.n. naturæ ſunt vitis & palmites, & ideo Chriſtus dicitur vitis ratione humanitatis in qua natura eſt fidelibus ſimilis.*

2 Et pater. *Quia plenitudinem gratiæ & veritatis infudit & plantauit in Chriſto hoīe, vt dictum eſt in primo capitulo. Sciendum aūt, φ cultura huius vineæ non habet proprie locum circa ipſum ſtipitem, qui eſt ipſe Chriſtus, quia in gratia & ſcientia habituali nō profecit, ſed totum a principio habuit, nec habuit peccatum tollēdum & purgandum, ſed cultura huius vineæ circa palmites conſiſtit, & fideles Chriſto adhærentes. Quorum aliqui ſola fide adhærent, non per charitatem operantem, & iſti abſcindentur per condemnationis ſententiam, ideo ſubditur.*

3 Omnem palmitem. *Alii autem adhærent Chriſto per fidem, operantem per charitatem, & de illis ſubditur.*

4 Et omnem qui fert. *Per mundi tribulationes, quæ ſunt quædam medicinæ & purgationes.*

5 Vt fructum plus afferat. *Sicut.n. in vite materiali aliqui palmites etiā fructuoſi reſcinduntur, ne humor nimis diſpergatur, & ſic virtus vnita fortificat & magis fructificat, ſic p tribulationes iocūditatem vitæ præſentis a fidelibus reſcindentes, corda eoru*[...]* buntur ab amore mundialium, & ſic intra ſe collecta, ferue*[...]* runtur in Deum; & faciant maiorem fructum bonorum oper*[...]*

6 Iam vos. *Hic proſequitur parabolam, & primo quātum*[...]* mitum adhæſionem, ſecundo quantum ad eorum purgation*[...]* mundus vos odit. *Prima in duas, quia primo diſcipulos a*[...]* rendum ſibi inducit, ſecundo, declarat in quo iſta adhæſio cō*[...]* Sicut dilexit me. *Circa primum ponit quatuor rationes, q*[...]* deles debent Chriſto adhærere per fidē, ſicut palmites ad vit*[...]* ma ratio ſumitur ex palmitum adhærentium fructificatione*[...]* ter non poſſunt fructum facere. Et hoc eſt quod dicit.* Iam v*[...]* di eſtis. *Quia apoſtoli per doctrinam Chriſti iam erant ſeg*[...]* erroribus Iudaicæ ſuperſtitionis, ideo concludit.*

7 Manete in me. *Per fidem charitate formatam, per q*[...]* mo eſt in Deo, & Deus in homine.*

8 Sicut palmes, &c. manſerit in vite. *Hoc ſenſibilit*[...]* mus in vite materiali, quia facere fructum non poteſt niſi p*[...]* ſit humoris & pinguedinis ipſius ſtipitis.*

9 Sic nec vos. *Scilicet poteſtis fructificare operibus me*[...]*

10 Niſi in me māſeritis. *Per participationē gratiæ et u*[...]*

11 Ego ſum vitis, & vos palmites. *Q.d. ſi vultis fructi*[...]* *manete in me,*

12 Si quis in me. *Hic ponitur ſecunda ratio adhærendi quæ ſumitur ex palmitum non adhærentium punitione, cum*[...]* Si quis in me. *veraciter per charitatem formatam, quam*[...]* *neat apparenter per fidem ſine operibus, quæ mortua eſt:*

13 Mittetur foras. *Per abſciſionem in morte, quia tunc*[...]* *bitur numero a fidelibus, ſicut erat ſeparatus merito.*

14 Et areſcet *Quia Chriſtiani quandiu viuunt, habent a*[...]* *virorem propter Chriſtianitatis nomen. Sed in morte eum a*[...]* *quia tunc apparet, quod nihil eis profuit, & adhuc magis i*[...]* *iudicio apparebit, ideo ſequitur.*

☩ Et co*[...]*

MORALITER.

† 1 *Ego ſum vitis vera, &c.* Moraliter iſta vitis dici pōt quælibet religio approbata. Et illa maxime quæ magis appropinquat Chriſti vitæ. Agricola vero, religioni pſidēs, & ipſius curam gerēs. Huius autem vitis palmites ſunt religionē intrantes. Quorū aliqui ante profeſſionē inutiles reperiūtur & infructuoſi, qui ſunt ſtatim per agricolā amouendi. Alij vero ſub ſpe proficiendi ſunt ad profeſſionē recipiē*[...]* tum tñ aliqui non manent in vite per ſui ſtatus dile*[...]* ſed aliqui apoſtatant, & aliqui ſolo habitu remanēt. *[...]* nentes aūt habitu & deuotione fructificant, & vt ma*[...]* ficent, de iuis defectib. per correptionem debitam *[...]* tur, vt ſic plurimum fructum faciant ad Dei glorian*[...]* beacificationem. Propter hec in huius parabolæ fi*[...]*

† Hac l*[...]*

paruam eis ſerat, oſtendẽs ꝙ ſi qui infundantur ſibi, vt comburãtur, ipſi autem qui manſerãt in eo fructum ſerant, nam abſque ſucco & viuificatione quæ inde procedit, non poterant quicquam facere.

a *t verba* Verba Dei tunc dicuntur manere in nobis, qñ facimus quæ præcipit: diligimusque promittit. Qui autẽ non facit, tãgit, non adhæret, & ideo non ſunt ei in beneficium, ſed in teſtimonium dãnationis.

b *Petetis*. Si quid petit fidelis & nõ fit, non petit hoc quod habet manſio in eo, ſed quod habet verbus quæ ſunt in eo, ſed quod habet cupiditas & infirmitas carnis.

c *In hoc clarificatus*. Qui manet ĩ me fructum multum fert, quod eſt ex gratia Dei, & ita eſt gloria eius, nõ hominis & hic eſt. *In hoc*.

Meſſores angeli. — Manete in me, & Si man.

&† colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manſeritis

Non tantum fuerint. — a Quia manentes in Ieſu non poſſunt velle niſi quod eſt ſalutis.

a in me, & verba mea in vobis manſerint, † quodcunque volue-

b ritis petetis, & fiet vobis. In hoc † clarificatus eſt pater meus,

c a Per prædicationem & paſſionem ſicut ego. — Vt ait apoſtolus, Ipſius opus ſumus, creati in Chriſto.

vt fructum plurimum afferãtis, & efficiamini mei diſci-

d Ecce: Vnde plurimus fructus ex dilectione, ſed vnde dilectio, quia prius nos dilexit.

e Et ideo perſeuerate.

puli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in di-

a Quomodo in ea manebimus Diligite me, & vos dignos diligi eſſicite.

f lectione mea. Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego præcepta patris mei ſer-

a Et per hoc oſtendit diligi a patre ego homo,

uaui, & maneo in eius dilectione. Hæc loquutus ſum vobis,

a Vt gaudeam de vobis, quod eſt cum gratiam præſtat.

g vt gaudium meum in vobis ſit, & gaudium veſtrum im-

a Dum per gratiam eius conſortium habebunt. — b Vt vero impleatur.

Non aliud, quia in hoc ſunt omnia. & dilectio Dei & fides.

h pleatur. † Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem,

d *Vt fructum plurim.* Sicut non ęqualitatem oſtẽdit noſtræ naturæ & ſuę, ſed gratiam qua mediator eſt, nam pater diligit nos, ſed in filio.

e *Efficiami.* Quõ? Si me dilexeritis. Ex qua dilectione? ex pręceptorum obſeruatione? Si me dilexeritis ſicut dilexit me pater, non quantum. Non enim notatur æqualitas, ſed ſimilitudo dans eis æternam æternitatem. D

✲ Theophyl. Non. n. qa audiuiſtis, quod dilexerim vos contemnetis, ſed dabitis operam vt maneatis in dilectione mea. Deinde docet eos quõ poterint manere ſi mandata ſua ſeruarint: nã (vt ſæpe dictum eſt) ille eſt qui diligit eum, q mandata eius ſeruat. Per omnia autẽ hæc oſtendit quod tunc ſecuri erunt cũ vitam purã egerint. † Matth. 31.c. Mar. 11.e † glorificatus.

f *Si præcepta mea*. Nõ dicit, quod pro ſeruatis præceptis ſint dilectores: Nemo enim ſeruat qui nõ diligit, ſed quod nemo diligit, niſi q ſeruat. Oſtẽdit ergo nõ vnde generẽtur, ſed vnde monſtrentur dilectores. Vel ĩ dilectione mea, qua diligo vos, id eſt, manente gratia mea, & inde ſcietur vos manere in ea, ſi pręcepta ſeruabitis. Niſi ergo prius ſeruẽt præcepta omnia, nõ poſſunt ſeruare præcepta, niſi eos diligat, &c. E

g *Vt gaudium.* Gaudium Dei de nobis q pręſciuit, & pdeſtinauit ſemper eſt plenum, in nobis incipit ex fide, creſcit imo & perficietur in reſurrectione. F

h *Hoc eſt præceptum, &c.* Et ſupra de dilectione pximi, ſed ☞ repetitio ſup. 13. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et colligent eum. *Scilicet angeli executores diuinę iuſtitię tollens zizaniam de medio tritici.*

2 Et in ignem mit. *Scilicet infernalem.*

3 Et ardet. *Sine fine in perpetuitate pœnæ.*

4 Si manſeritis. *Hic ponitur tertia rõ, quæ procedit ex impletione voluntatis fidelium Chriſto adhærẽtium, & hoc eſt quod dicitur.* Si manſeritis in me. *Fide formata charitate.*

5 Et verba mea in vobis manſerint. *Non ſolum corde intelligendo, ſed etiam opere adimplendo.*

6 Quodcunq; volueritis petetis. *Hoc tamen intelligendum eſt ſi petant pie, i. de pertinentib. ad ſalutem, quia exaudiri in aliis frequenter nõ expedit eis, & perſeueranter, quia illud quod petitur ẽt pertinens ad ſalutem, nõ ſemper ſtatim datur a Deo, ſed differtur vt congruo tempore detur, & pro ſe, quia oratio ſanctorum de ſalute aliorum aliquando impeditur, non propter defectum orantis, ſed illius pro quo oratur, his autem tribus concurrentibus ſemper oratio exauditur.*

7 In hoc clarificatus eſt. *Hic ponitur quarta rõ, quæ procedit ex diuina glorificatione, quam quilibet dẽt deſiderare magis etiam quã ſuum bonum proprium. Diuina autem glorificatio relucet in fidelib. Chriſto adhærentibus per fidem ex dilectione operantem, & hoc eſt quod dicitur:* In hoc clarificatus eſt, &c. *In multiplicatione bonorum operum.*

8 Et efficiamini. *Perfecte adhęrendo mihi.*

9 Sicut dile. *Poſtquã hortatus eſt Chriſtus ad diſcipulos adhærendum ſibi, hic conſequenter oſtendit in quo hmõi adhæſio conſiſtit. Et diuiditur in duas, qa primo oſtendit ꝙ hæc adhæſio conſiſtit in dilectione, ſecundo oſtendit ꝙ dilectio connſiſtit in mãdatorum obſeruatione, ibi:* Si pcepta mea. *Dicit igit:* Sicut dilexit me, &c. *Id eſt, ad idem donum conſequendum, non tamen æqualiter. Diligere. n. eſt velle alicui bonum, Deus aũt pater vult bonum diuinum Chriſto homini, nõ ſolum ſecundũ vnionẽ quæ eſt per operationem in fruitione bona vera, ſed ẽt ſecundum realẽ vnionem ſuppoſiti, fidelib. aũt vult bonum diuinum tantum ſecundum vnionem gratiæ & gloriæ, quæ eſt in fruitione, nec tamen ita perfecte fruuntur ſicut anima Chriſti.*

10 Manete in dilectione mea. *Hoc dicit ad oſtendendum quòd Deus nullum cogit ad fidem & dilectionem.*

11 Si pcepta mea. *Hic oſtendit, ꝙ dilectio conſiſtit in mandatorũ obſeruatione. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum eſt, ſecundo reſpõdet cuidam quæſtioni quæ ſibi poſſet fieri, ibi:* Hoc eſt præceptum meũ, vt diligatis inuicẽ, &c. *In prima parte dicit ſic.* Si præcepta mea, &c. *Amor. n. Dei nunquam eſt ocioſus, & ideo ſi eſt in corde, oſtenditur in opere, & per hoc homo diſponitur, vt charitas in eo augmentetur, & per conſequens adhæſio ad Chriſtum fortificetur.* Diuiſio.

12 Sicut & ego, & maneo ĩ dilect. *Quia Chriſtus ex amore ad patrem factus eſt obediens vſq; ad mortem, vt habetur Phil. 2. a. & per hoc vnio eius ad patrem augmentata eſt inquantum gloria animæ deriuata eſt ad corpus eius in ſua reſurrectione.*

13 Hæc loquutus ſum vobis. *Hoc addit, ne forte aliqs crederet, quod propter ſe non propter nos ad prædicta inuitaret, ideo ſubdit.*

14 Vt gaudium meum. *Gaudium enim Chriſti hominis cõſiſtit in coniunctione ad deitatem modis prædictis, ad quam etiam perueniemus per mandatorum obſeruationem, alio tamen modo quã Chriſtus, vt dictum eſt.*

15 Et gaudium veſtrum, &c. *Quod non poteſt eſſe in gloria cæleſti, quia nihil circa Deum poteſt replere cor humanũ, propter quod dicit Auguſt. lib. conf. Inquietum eſt cor meũ domine, donec requieſcat in te.*

16 Hoc eſt præceptum. *Hic reſpondet cuidã quæſtioni quæ ſibi poſſet fieri, quia poßet aliquis dicere. Tu admonuiſti nos adhærere tibi, & dixiſti quod hæc adhæſio conſiſtit in mandatorũ obſeruatione, ſed oſtende nobis ulterius obſeruãdi modum, ideo dicit, ꝙ modus obſeruãdi eſt p dilectionẽ Dei & proximi, quia in his duobus tota lex pẽdet & prophætæ vt habeẽ Mat. 22. d. Cuius ratio eſt, quia omnia bona opera ex charitate procedũt, pp̃ter ꝙ dicit Gregor. Sicut multi arboris rami ex vna radice prodeunt, ſic multę virtutes ex vna charitate generantur, & ad charitatem ordinantur, propter quod dicit Apoſtolus 1. Timoth. 1. a.* Finis præcepti eſt charitas. *Et hoc eſt quod dicitur:* Hoc eſt præceptum. *Licet autem in dilectione proximi includatur dilectio Dei tanquã principalior, quia proximus non eſt diligendus niſi propter Deum, tamen ſaluator hic magis facit mentionem expreſſam de dilectionẽ proximi, cum dicit, inuicem, quia intendebat apoſtolos inducere ad fidelium ædificationem & cõſolationem & tribulationem ſuſtentandum, ad quæ neceſſaria eſt charitas proximi.*

11 Si — ✲ Sicut

MORALITER.

13 *Hæc loquutus ſum vobis vt gaudiũ meum in vobis ſit, &c.* Qđ autem ſequitur eſt inductio ad amorem charitatis, propter ꝙ ſenſus literalis eſt de ſe moralis, nec occurrit alia moralitas vſque ibi: *Si non veniſſem, & lo. &c.* Sequitur.

repetitio eſt confirmatio, ibi tamen dicit mādatū do quaſi
A nō ante fuerit, hic aūt hoc eſt, quaſi non aliud ſit. Ibi nouū
ne in vetuſtate remaneamus, hic meum, ne contemnatur.
a *Maiorem hac.* Diſtinit plenitudinem mutuæ dilectionis.
quam habere præcipit.
b *Iam non di.* Commendata dilectione addit quod dignationis eſt, vt bonos ſeruos (qui ſciunt faciendo quæ præcipit) dicat amicos, & eis tollit nomen ſerui, qui eſt ex timore foras mittendo, qui neſcit quid faciat dominus. Quia cum mali quid facit, ſic extollitur quaſi pie faciebat nō dominus.
B Sunt tamen ſerui timore permanente in æternum, qui intrant in gaudium domini hi ſciunt quod faciat eos dominus nō ſolum homines, ſed & iuſtos & quid quid boni eſt.
c *Notaſce.* Nō quod iam quis omnia ſciat cum poſt etiam dicat. *Multa ha. v. d. q. n. p. p. m.* Sed dicit ſe feciſſe nota quæ ſcit ſe
C facturum in reſurrectione, vbi plene erunt beati in aīa & corpore, & hæc eſt gloria nō ex vobis, ſed ex me, & hoc ē: Nō vos me elegiſtis.
d *Hæc man.* Hic oſtendit quis ſit fructus quē dixerat ꝓ quo & dabit

† De pœ. diſt. 1. c. qui volt. De renū. c. niſi §. verum. 1. Io. 4. d Matth. 25. b.

† 1. Ioan. c.

& dabit pater quod petimus, q & hoc dedit, vt diligan
c *Vt di.* A v g. Merito ſæpe dilectionem, cōmendat, q
ſola præcipienda ſine qua nō poſſunt cætera, quæ ſine
ris non poteſt haberi. Pro hac autem patiāter debemu
ſtinere etiam omnia aduerſa mundi. Vnde ſubdit.

a Non ſicut homines ſe inuicem diligunt, ſed vt Deum habeatis. b Vt ſicut poſui animam meam pro vobis. Ita & vos pro fratribus, vt me imitemini, ſed non mihi comparemini.

a ſicut dilexi vos. † Maiorem hac dilectionem nemo habet,

a Ponere animam pro amicis non eſt dilectio, ſed effectus dilectionis. b Et per charitatem eritis amici.

quam vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis. † Iam non

Et ſi prius. a Scilicet ille qui ſolo timore ſeruit non ille de quo dicitur. Euge ſer. &c. qui ſeruit ex amore.

b dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit quid faciat dominus

a Ego homo ad opus dominum.

eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui

a Qui non elegit nondum diligit.

c à patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegiſtis, ſed ego

a Miſericordia præueni vos cum eſſetis mali. Inſpiraui fidem. b Id eſt gratiam. plantaui. c Per me viam & hoc iterum gratia. Volendo. d Perſeuerando. Quem non afferent niſi prius electi. e Id eſt dilectio quæ eſt fructus noſter quæ modo eſt in deſiderio nondum in ſaturitate, & ipſo deſiderio quodcunque pe. &c.

elegi vos, & poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus
veſter maneat, vt quodcumque petieritis patrem in nomi.

a Quodcumque petierimus in nomine Ieſu, dabit nobis pater. Quem fructum.

ne meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem

d Qui odit quæ diligit. Grandis conſolatio membris ex capite.

e † Si mundus vos odit, ſcitote quia me † priorem vobis

f Contemptu. Damnato.

g odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod

a Falſa dilectione qua ſe falſo diligit, ſed uere odit ſe quia naturam odit diligit vitium. b Nunc. c Quia tunc de eo fuiſtis. Gratis.

ſuum erat, diligeret. Quia vero de mundo non eſtis, ſed

f. *Si mundus.* N
ne mundi aliq
boni aliquando
1 li deſignantur,
2 vna maſſa eſt qu
ta in Adam peri
qua ſunt alia va
honorem alia
3 contumeliam.
✻ Theop
4 lactvs. Mu
hoc eſt mali h
5 nes, ex eo e
quod non habe
6 ni odio, oſten
tur quod & ipſi
rum malitiæ &
quitati comm
7 caretis, nunc a
8 quia odio vos h
9 mali, gaudete.
10 propter virt
11 veſtram vos
12 runt. Alioqui
13 eſſetis virtute
14 diti, mundus
15 ſuū eſt curaret
16 autem ego vos
de mundo ini
tis propterea
vos habet mu
vti eos qui operibus ſuis non communicant.
g *Mun. q ſuū.* Si malus punit ſcelus mali, ex parte odit
dº q ſuū eſt, Dū punit ex parte amat, q malus fauet n
Ser

NICOLAVS DE LYRA:

✻ Quatuor diligē da ex charitate.

1 Sicut dilexi vos. *Id eſt, efficaciter, gratuite, & recte, ſicut expoſitum eſt cap. præce. Quod autem Chriſtus ſic dilexerit probat cum ſubdit.*

2 Maiorem hac. *Hoc autem fecit Chriſtus, ergo, &c. Quatuor. n. diligenda ſunt ex charitate, ſcilicet, Deus, anima, proximus & corpus propriū, ideo cū charitas ſit ordinata pro ipſo Deo, qui eſt primū & maximum diligibile: ex charitate debet alia tria exponi, ſicut minus pro maiori, pro anima autem propria debet proximus & corpus proprium contemni, pro ſalute proximi debet vita corporalis exponi, & ideo cum corpus proprium ſit maximū bonū quod nobis remanet proximo exponendum, patet q in tali expoſitione eſt maximum ſignum dilectionis ad proximum. Verumtamen quia obſeruatio mandatorum nō ſolum inducit ad dilectionem proximi, ſed principalius ad dilectionē Dei, ideo ſubditur.* Vos amici mei eſtis, &c. *Et quia amicis reuelantur ſecreta, ideo ſubditur.*

3 Iam non dicā vos ſeruos, &c. *Id eſt, timore ſeruili ſubiectos: tamen amore filiali erant ſubiecti, & hoc modo apoſtoli aliquando dicuntur ſerui, Roma. 1. a.* Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, &c.

4 Quia ſeruus neſcit quid faciat dominus eius. *Hoc videmus in humanis: ſecreta tamen reuelantur filiis: huiuſmodi erāt apoſtoli qui Chriſto erant ſubiecti amore filiali: ideo ſubditur.*

5 Vos aūt dixi amicos, &c. nota feci vobis. *Hoc non eſt intelligendum de omnibus ſimpliciter & abſolute, quia apoſtoli non habuerunt tantam plenitudinem ſcientiæ ſicut Chriſtus, ſed eſt intelligendum de omnibus pertinentibus ad eorum ſtatum, cuiuſmodi ſunt iſta quæ pertinent ad eorum ſalutem, & fidei & morum prædicationem, & eccleſiæ gubernationem. Et quia iſta conferunt ad vtilitatē fidelium, non ipſius Chriſti, ideo ſubdit.*

Electio fidelium duplex.

6 Non vos me elegiſtis. *Duplex eſt. n. electio fideliū. Vna æterna quæ eſt idem quod prædeſtinatio diuina. & hæc electio apoſtolorum & aliorum fidelium eſt a ſolo Deo ex mera liberalitate. Alia eſt temporalis ſcilicet vocatio ad fidem & gratiam & apoſtolatum & huiuſmodi. Et iſta vocatio eſt effectus primæ, ſecundum illud ad Ro. 8: Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, & ſic apoſtoli electi ſunt a Chriſto tempore gratiæ.*

7 Et poſui vos. *Id eſt, firmiter diſpoſui.*

8 Vt eatis. *Prædicando per totum mundum.*

9 Et fructum afferatis, & fructus veſter maneat. *Qui eccleſiæ manebit vſque ad finem mundi, quantumcunque tribulationibus impellatur, vel aliter. Maneat in gloria æterna.*

10 Vt quodcumque petieritis patrē in nomine meo vobis. *Dummodo tamen iſta petitio fiat pro vobis pie & perſeueranter ſicut ſupra expoſitum eſt eodem ca.*

11 Hæc mando vobis, vt diligatis inuicē. *In hoc conclu tentionem per hoc ſignans, quod omnia prædicta dixit eis ad finem, ſcilicet vt mutuo ſe diligant.*

12 Si mundus uos odit. *Hic agit de palmitum adhærenti gatione per tribulationes futuras, contra ipſas eos conſoland diuiditur in tres, quia primo ad eorum conſolationem ration cit. Secundo eas exponit, ibi.* Mementote. *Tertio excuſation ſequētium excludit, ibi:* Si nō ueniſſē. *Circa primum poni rōnes. Prima ſumitur exemplo ſui. Membra. n. refutare non conditionem capitis, cū nō ſint maioris dignitatis, imo minori. ſtus autem caput eſt apoſtolorum, & ideo exemplo Chriſti deb tienter tolerare tribulationes perſequētium. Et hoc eſt quod d.* Si mundus uos odit. *Hic accipitur ſi, pro quia, quaſi dica futurum eſt, quod mundus vos odiat.*

13 Scitote. *Ad conſolationem veſtram.*

14 Quia me priorem vobis odio habuit. *Propter quo Auguſt. in ſermone: Recuſat eſſe in corpore qui odium nō vu nere cum capite. Secunda ratio ſumitur ex parte mundi, Sim enim eſt cauſa dilectionis, ſecundum illud Eccle. 13. c. Omne diligit ſibi ſimile. Et diſſimilitudo eſt cauſa odij. Apoſtoli aut ſimiles erant hominibus mundanis, & ideo non debebant ad ſi perſequutiones ſuſtinerē ab ipſis. Et hoc eſt quod dicit.*

15 Si de mundo fuiſſetis. *Licet apoſtoli eſſent de mundo, tia corporali, non tamen erant de mundo concupiſcentias mu tando.*

16 Mundus quod ſuū erat, diligeret. *Sed contra hoc eſſe, quod aliqui principes mundani de quibus loquitur ſal cum eſſent perſequutores apoſtolorum, aliquos tamen mu & malos nō diligebant, ſed magis perſequebantur, vt latre prædones & huiuſmodi, quos interficiebant. Dicendum malum non poteſt eſſe purum quin habeat aliquid de bono*

a *Sermonis mei.* Hoc. ſ. *Non eſt.* Et illius ſuperioris, Scitote, qia me priorem vobis odio habnit. Et ſubdit cauſam.
b *Non eſt ſeruus maior, &c.* Quia exẽplo ſui (quo aliud me lisnon eſt) monuit ad ferenda odia mundi, ſubdit quare deant eum in hoc imitari, quia ipſe dominus, illi ſerui.

dat in patrem, quia qui me odit, & patrem meum odit. Et quod eſt grauiſſimum, non ſolum veni & loquutus ſum, ſed opera feci, quæ videntes oderunt & me & patrem. Nec eſt cã quare, ſed vt impleatur ſer. qui in le. eo. ſcri. eſt. Quod eſt. *Sed gratis oderant ſicut ſcriptum eſt.* D

Pſ. 34 c. Quæſtio

ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Me-
Quia
mentote ſermonis mei, quem ego dixi vobis: † Non eſt ſer- 1
Et ita
uus maior Domino ſuo. Si me perſequuti ſunt, & vos per- 2
Non poteſt placere ſeruus, cui diſplicet Dominus. In quibus ego. a Vt i.. eo capeſet & calumniarentur. b Q i etiam meus. 3
ſequentur. Si ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſer-
a Q æ dixi, odio habebu t perſequentur, ſermonem contemnent. b Id eſt, me in vobis oderunt, & perſequuntur ſe m nem & quia meus eſt, contemnunt. 4
uabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum 5
a Ea ſcientia qua ſcriptum eſt. Scire au em te ſenſus eſt conſummatus.
Miſit me, ſed Si non uenii.
† quia neſciunt eum qui me miſit. Si non veniſſem & loquu- 6
a Illud quo tenentur &c. Et ſine quo dimittuntur, id eſt, credere in Chriſtum, qui ideo uenit, ut credatur in eum. b De quibus ſupra. Si me perſeuuti ſunt. &c. Quia ueni & loquutus ſum eis. 7
8
tus eis fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem † excuſationem non habent de peccato. Qui me odit, & patrem 9
10

c *Si non veniſſem.* ...ic expreſſius Iu...os oſtendit, ad q...os venit, de qui... ſub nomine mũ ...uperiora dixerat. ...quia ad eos venit, ...inexcuſabiles de ...nibus malis oſtẽ...
d *Excuſationem nõ. ...bẽt, &c.* Illi quibus ...venit, nec loqnu...t eſt, habẽt excuſa...nem nõ de omni ...cato, ſed de hoc, ...od in Chriſtũ nõ ...diderint. Hi ve...quibus in apoſto...enit & loquut⁹ ...non excuſantur.
...res vero qui ſine ...peccauerunt, ſine lege peribunt.
e *De peccato.* Quod nõ credunt me, ſed oderunt, & pſequẽ... in meipſo & in meis, ſed hoc peccatũ in me, etiã redũdat in

f *Qui me odit & pa.* Quæſtio non diſſimulanda hic naſcit, quomodo, ſ. poterãt odiſſe quem neſciunt. Si enim Deũ non (quod eſt ipſe, ſed neſcio qd aliud ſuſpicantur eſſe) credunt & hoc oderũt. vtiq; nõ ipſum oderunt, ſed quod ſua ſuſpicione mẽdaci, vel falſa credulitate concipiunt. Si vero quod eſt hoc de illo ſentiunt, quomodo eum neſcire dicuntur? & quod eſt de hominib. vel in hominib. hoc fieri poteſt. Non enim viſos poſſumus diligere vel odiſſe, ſed non ignotos, qa etſi non viſi fama vel literis nota eſt eorũ ꝓbitas vel imꝓbitas. ꝙ ſi diligimus bona & odim⁹ mala, & ita non erram⁹ ĩ iudicio ☞ rerum, ve

† Matth. 10.c. Luc. 6.f. E

F

† prætextum.

NICOLAVS DE LYRA

...ſeſum deſtrueret, ſecundum philoſophũ. 4. Ethico. Licet igitur prin...ces illi qui pſequnti ſunt Apoſtolos, eſſent mũdani & mali quãtũ a...uperbiam & infidelitatem & hmõi, tñ aliquid boni habebant, vt p... iuſtitiam, clementiam, vel aliqua hmõi, ſicut leg tur de Traiano ...le multis alijs principibus mundanis, & ſic perſequebantur la...tus & prædones inquantum erant eis diſſimiles in bono iuſtitiæ, ...& econuerſo perſequebantur Apoſtolos & alios fideles, inquan...terant eis diſſimiles in infidelitate.

...ed adhuc diceres: quia ſunt aliqui mundani in eodem vitio com...icantes, qui tamẽ ſeſe perſequuntur, vt ſuperbi & cupidi Prop...te hoc dicendum ꝙ duplex eſt amor, ſcilicet amicitiæ & cõcupiſcẽ...tiæ. In amore aũt amicitiæ ſimilitudo eſt cauſa amoris, quia amicus ...v amico bonum inquãtum apprehendit ipſum quodammodo vnum ...ſi quia amicus eſt alter ipſe ſecundum philoſo. hoc autẽ non eſt per ...rem identitatem, ſed per cõformitatem. Sic autem nõ eſt in amo...re cõcupiſcẽtiæ, qua aliquis vult ſibiipſi bonum, & ideo quãto plus d... ſe amore cõcupiſcentiæ, quã alium ſibi ſimilem amore amici...tiæ tanto odit eum inquãtum impeditur per eum a conſequutione bo...ni mali, & ſic vnus ſuperbus odit alterum, inquãtum ſurripit ſibi ...ſingularem excellentiam quam cupit, & auarus ſimiliter auarum ...inquantum arripit ſibi lucrum quod deſiderat, & ſic de alijs.

1 Mementote. *Hic exponit rationes prædictas. Et primo primã. ...ſecundo ſecundam, ibi:* Sed hæc omnia. *Prima ratio erat de per...ſecutione illata Chriſto & apoſtolis inferenda. Et quantum ad hoc d...t.* Memento ſer. mei, quem ego. *Supra 13.b.*

2 Non eſt ſeruus *Quod aũt prius vocauit eos ſeruos: 13.c. & hoc ...iam repetit, non eſt contra illud quod in hoc ca. dixit. Iam non dicã ...v ſeruos, Seruitus. n. quam apoſtolis attribuit, non eſt aliud quam ...ſ...ectio ex amore filiali ad Chriſtũ qui dicitur ſeruitus large. Ser...uitus autem quam ab eis excludit, eſt timoris ſeruilis, quæ a chari...ta... excluditur, vt habetur. 1. Ioan: 4.d.*

3 Si me perſe: *Si pro quia, quaſi dicat, quia me perſequuti ſunt de ...facto, non eſt mirum ſi vos perſequentur in futuro.*

4 Si ſermonem meũ. &c. *Hic poteſt accipi ly ſi dupliciter, ſcili...cet pro quia & pro nõ, quia aliqui verbum Chriſti deuote ſuſceperũt ...vt Nicodemus, Lazarus, & ſorores eius, & ſimiles. Et aliqui cõtẽ...pſerunt, ſicut ſcribæ & phariſæi. Et ſimiliter fuit de Apoſtolis quia al...qui eos deuote audiebant, ſicut patet de cornelio Act. 10, & ĩ plu...ri... alijs locib. et multi eos cõtẽpſerũt, & a ſe repulerũt vt patet act. 1... Vbi Barnabas & Paulus dixerũt:* Vobis oportebat primũ lo... verbũ Dei, ſed quoniã repellitis illud & ĩdig. vos, &c.

5 Sed hæc oĩa fa. &c. *Hic exponit ſecundam rationem quæ fuit de odio mundanorum erga Apoſtolos, cuius cauſam explicat dicens:* Sed omnia facient vobis propter nomen, &c. *Id eſt, propter confeſſionem & predicationem nominis mei.*

6 Quia neſciũt, &. *Id eſt, Deũ patrẽ. Contra hoc videtur illud Pſal. 75.a.* Notus in Iudæa Deus. *Dicendũ ꝙ notitiã habuerunt determinatam de vnitate Dei. De pluralitate aũt perſonarum nõ habuerunt notitiam, niſi ſuperiores ſcripturas intelligẽtes, tamen illa notitia fuit obſcura, quia ante tẽpus Chriſti non fuit myſteriũ trinitatis ad plenũ reuelatũ. Illa ẽt notitia quam habebãt de hoc Iudæi, fuit eis obſcurata ex odio quod conceperant ad doctrinam Chriſti, et ſic, licet cognoſcerent inquantũ eſt pater omniũ per creationẽ, nõ tamen cognouerunt eum inquantum miſit filium ſuum ad ſalutem credentium, Iſta tamen ignorãtia nõ excuſabat eos in pſequutione Chriſti & Apoſtolorum, quia procedebat ex odio, & inuidia, vt dictũ eſt. Similiter ignorantia non excuſabat tyrannos, apoſtolos, & alios fideles pſequentes: qa procedebat ex obſtinatione eorũ in peccato idololatriæ, Quod patet ex hoc, quia videbãt per Apoſtolos fieri ſigna virtutis diuinæ, & tamen permanebant in infidelitate, qa aliqui attribuebant ſcientiæ magicæ, & male.*

7 Si non venil. *Hic oſtendit pſequutores Chriſti & fidelium inexcuſabiles, & hoc oſtendit dupliciter. Primo, ex his quæ facta ſunt in Chriſti pſentia. Secũdo ex his q̃ facta ſunt in eius abſentia, ibi:* Cum autem ve: *Prima in duas, qa primo oſtendit eos inexcuſabiles verbis. Secũdo factis ibi.* Si opera. *Circa primũ ſciẽdum, quod doctrina Chriſti fuit ita munda pura & perfecta, vt patet intuenti, & dictis prophetarũ conſona & ipſorum impletiua, ut patet cõferenti no: Teſta. veteri, itẽ ſic fuit confirmata miraculis ſoli Deo poſſibilibus, qd ſufficienter debebat conuincere audientes ad credendum pp quod dixit Nicode. ſup. 3.a.* Scimus quia à Deo veniſti magiſter. Nemo. n. poteſt hęc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cũ eo. *Propter quod infidelitas Iudæorum fuit maximum peccatũ. Et hoc eſt quod dicitur.* Si non veniſſem. *Hoc dixit, quia eius aduentus erat eis promiſſus in lege & prophetis.*

8 Et loquutus eis fuiſſem. *Ly non, quod in aliquibus libris interponitur, non eſt de textu, ſed reſumitur ex præcedenti clauſula.*

9 Peccatum non haberẽt. Nunc autem excuſationem nõ habẽt de peccato. *Scilicet peccatum infidelitatis in me. quod dicitur ſpecialiter peccatum propter eius grauitatem, tñ ſine hoc habebant venialia peccata, & ante habuerunt.*

10 Qui me odit, & patrem meum odit. *Hoc ſubdit ad oſtẽdẽdum quod excæcatio Iudæorum doctrinæ tam efficaci non credentiũ, procedit ex inuidia & odio contra ipſum.*

✲ Si opera

MORALITER.

† 7 *Si non veniſſem, & loquutus eis fuiſſem.* Sequitur.

A teſtium,veniale eſt. Si nō vera ſentimus de occultis hoīum que eſt humana tētatio ſi ſuſpicemur aliter eſſe q̄ ſint,quę ſuſpitiones ſi ſint humanæ,iudicium de talib.i.diffinita certaq; ſnīa phibetur. Ex ſuſpitionib.autem euenit, vt bonus bonum ſi putet malum neſciens oderit, qui etiam neſciēs malum diligat. Sic & malus cui diſplicet bonitas, bonum odit,& ſi putet malū neſciens diligit.

a *Quæ nemo a. fa. pe.* AVG. Quod pauit tot millia de paucis, qd ſuper aquas iuit, & Petrum ire fecit, & alia huiuſmodi. Sed & Moyſes in diuiſo mari, in manna, & Ioſue in diuiſo Iordane,in fixo ſole, & alij patres fecerunt q̄ nec Chriſt⁹ nec alius fecit. Nō ergo de talibus hic dicit. Superat etiam Chriſtus miracula omnium, quod natus de virgine,quod de morte ſurrexit,ſed hæc nō ſunt facta in eis,nec coram eis. Dicit ergo de ſanitatibus, quot & quantas nullus fecerat in eis, & quia ipſe per ſeipſum fecit.nemo ſine eo.

Sup. 6.b Mat. 14. c Exo. 14. e Ioſue 3. c. Ibidem 10. † Pſalm. 34. c.

B

b *Oderunt,&c.* Iudæi dicunt ſe diligere Deū,& tū neſcientes oderunt,quia qui volunt eſſe mali,nolunt eſſe veritatē qua dānant. Et ſicut oderunt ſuā pœnam,oderūt veritatē, quæ irrogat pœnam,neſciētes eum eſſe veritatē. Et ſi oderunt veritatem,oderunt eum de quo nata eſt veritas, & ita patrem neſcientes de eo natam veritatem oderunt.

Luc. 1.a. Ibidem 24. a.

c *Quia odio.* Gratis odit,q nullum ex odio ꝯmodum quærit,vel incommodum fugit. Sic impii oderunt Chriſtū. Sic

C iuſti diligunt gratis,non propter aliud,ſed propter ipſum.

d *Cum autem.* Nunc videntes opera oderūt gratis & m patrem. Sed cum venerit paracletus,manifeſtiote teſt mo conuincet eos qui viderūt & oderunt,ſed & quo eorum compunctos de tanto ſcelere conuertet.

✱ THEO. Iā quod dicit. *Quem ego mittam.* Aequalita ga patrē ſignific alio loco de par xit ꝙ mittat ſpi hoc autē loco q mittat vtiq; ſa qualitatē ſignif vt aūt ne vr ob ri patri quaſi e ſubſtantia mitt ritum addidit a nam & ipſe qd tē,ſed a patte h approbante pat ſimul mittente enim ex propr ipſe prius mitt a patre per me ditatur, Quū a audietis qd pro ne intelligas pe ceſſionem egr nē,quaſi emittenē miniſtratorij ſpūs,ſed naturali ſub tia ſpūs eſt ꝓceſſio,nā niſi ꝓceſſionem ſic intelligas, ternam quādā miſſionē incertū erit de quo ſpiritu innumeri.n.ſed qui in miniſteriū mittuntur ꝑ eos q reditabunt ſalutem. Cęterū hoc loco ſingularis quæd parata proprietas eſt procedere vni proprio ſpiritu tri

e *Quem ego m.* Die Pentecoſtes venit ſpirituſſanctus tum viginti homines congregatos, cum quibus era apoſtoli in domo vbi cœna fuerat.

f *Qui a patre.* Spiritus procedit a patre & filio,ſed fil a patre procedere,quia ad patrem ſolet referre & qu ſius,eſt,de quo ipſe eſt. A quo ergo habet vt ſit ab il bet,vt de illo procedat ſpiritus.

Non inter eos,vel totam eis,ſed in eis,quia eos ſanauit, pro quibus debuerunt eum amare non odiſſe. a Illud magnum

a meum odit. Si opera non feciſſem in illis, quæ nemo alius fa- 1

Illa opera.

cit,peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt,& ode- 2

Et ſi neſcientes.

b runt & me & patrem meum. Sed vt impleatur ſermo,qui in

Quæ eſt eis data. In pſalmis.

c lege eorum ſcriptus eſt: † quia odio habuerunt me gratis: 3 4

a Sponte ut Deus. b Vt ſit fiducia conſolationis. c Ecce quod & filius mittit a patre a quo ipſe eſt.

d cum autem venerit paracletus, quem ego mitto vobis à pa- 5 6 7

e Vt ſit fiducia prædicatoris. a Ecce quod pater mittit. b Manifeſtatione ſui, quia tanto miraculo quod qui putabatur mortuus reſurrexiſſet & uiuere probatus eſt.

f tre ſpiritum veritatis,qui à patre procedit, ille teſtimonium 8 9

a Quod non modo,quia non adeſt plenitudo illius temporis. b Per eum.

perhibebit de me. Et vos teſtimonium perhibebitis,quia ab 10 11

a Prædicationis meæ ideo prædicare poteritis,quod noſtis.

initio mecum eſtis. 12

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Si opera. *Hic ponitur ſecunda ratio ad oſtēdendum eos inexcuſabiles,quæ procedit ex operib⁹ factis a Chriſto,quæ fuerūt ita magna & virtutē creaturæ trāſcendētia,ꝙ nullus alius fecerat ante talia, vt patet ī illuminatione cæci nati,& in ſuſcitatione Lazari quatriduani, & in ſupnaturali eclipſi ī paſſione Chriſti,& ideo ſi illi q fuerūt īcreduli Moyſi & prophetis:fuerūt grauiter puniti & īexcuſabiles reputati,multo fortius iſti. Et hoc eſt ꝙ dicit.* Si opera,&c.pen. *Scilicet infidelitatis in me,licet haberēt alia peccata.* 2 Nūc au. *Scilicet opera.* 3 Et ode. *Quia ex odio ad Chriſtū ipſius opera tanquā maligna attribuebant Beelzebub principi dæmoniorū, vt habetur Mat.12.b.* 4 Sed vt im. *Hic vt,tenetur conſequutiue, quia ex odio eorum ſequuta eſt impletio illius ſermonis.* 5 Qui in *Scilicet Pſal.34.* 6 Odio.hab. *Id eſt,ſine cauſa,imo econtrario habebant cauſam amādi eum ex beneficijs eis impenſis in doci & ſanando infirmos eorum.* 7 Cū au. *Hic oſtendit eos ine biles per ea quæ facta ſunt in Chriſti abſentia,videlicet per ac ſpirituſſancti ſuper Apoſtolos poſt aſcenſionem Chriſti ꝙ fui manifeſtiſſimum ad doctrinā chriſti confirmandā. Et hoc eſt citur.* Cū au. *Id eſt,conſolator.* 8 Quē ego. *In hoc oſtend tumſanctum a ſe procedentem inquantum dicit ſe illum mitter* 9 Spiritū ver. *In quo oſtendit ſpiritum ſanctū a patre pro quia procedit ab vtroque.* 10 Ille teſti: *Quod.n.homines illiterati & ſimplices de ꝓfunditate ſcripturarū ſubito plane rentur,& in omnibus linguis.fuit maximum ſignum ad cō dum fidem Chriſti.* 11 Et vos te. *Prædicando omnibus p* 12 Quia ab in. *Non eſt intelligendum quod fuerint cum eo cipio vitæ eius,ſed ab initio ſuæ prædicationis,quando incep re & miracula facere.*

Sup. 9 b ſupra. 11. Matth. 27. c.

MORALITER.

† 1 *Si opera.&c.* Per hoc oſtēditur,ꝙ quilibet prælatus & curatus q in hoc eſt Chriſti vicarius, populo ſuo debet bonā admonitionem verbi & operationē exēpli, & ſi in vtroq; deficiat vel altero,populus habet aliquam excuſatio peccato,nō a toto ſed a tanto,maxime ſi defectus e cto,vnde & dicunt laici,quare nō faceremus hoc ve cum prælati & curati hoc faciant & etiam religioſi?

Iſa. 1. c, quod in ... voluntate

CAPVT XVI.

a HAec loquutus ſum,&c. Poſtquā exēplo ſuo docuit ferre odia in quo ſciunt quid debeant facere, ſed non poſſunt poſtquam et miſit ſpiritū quo poterūt re ēt addit: *Hæc loquutus ſum de o* Quod eſt exemplum de qui con

† Matth. 24. a. Ma. 14. b Lu. 21. c.

CAPVT XVI.

a † HÆ. loquutus ſum vobis. 1 ſed non

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XVI.

✱ 1 HAec loquutus ſum. *Poſtquā Chriſtus aliquas rationes poſuit ad diſcipulorum cōſolationē, hic magis explicat ſuā intentionē. Et diuiditur in tres,quia primo dicta explicatio ponitur. Secūdo,eius effectus oſtēditur,ibi:* Dicūt ei Diſcipuli. *Tertio, itētū cōcludit,ibi:* Hæc loqnutus sū. *Prima in duas qa primo ponit rationes quibus conſolatus eſt eos de tribulationibus futuris vt continuet ſe ad dicta immediate præcedentia. Secūdo,exp tiones cōſolatorias de receſſu ſuo,ibi:* Et nūc vado. *Prima quia primo ponit intentionē ſuam. Secundo, ſubiungit dicti ibi:* Hæc autē vobis ab initio. *In prima ergo parte dici*

Diuiſio.

Hæc loquutus ſum *Id eſt,ad conſolationem veſtram c turas tribulationes;*

✱ 1 V

MORALITER.

† 1 *Hæc loquutus ſū vobis.* In hoc capitulo Chriſtus īduxit diſcipulos non ſolū præſentes tunc,ſed etiam futuros recedant a fidei veritate pro vituperio quocunque c gnificatur per eiectionem de ſynagoga,cum dicitur

†

i ꝯfirmabit,vt ita charitate diffuſa in cordib.veſtris,ſit vo multa pax,& non ſcãdalum. *Vnde enim ſcandalum?* Quid ſuri? Abſq; ſynagog s,i.extra ſynagogas facient vos: qa n erat alius populus Dei niſi Iſrael,ſi Chriſtũ reciperet, n eſſet alia eccleſia Chriſti,nec alia ſynagoga Iſrael. Sed ia ſti ſemper vo it eſſe ſine Chri- ,volentes conſti- te ſuam iuſtitiã lunt eos qui nun am volunt eſſe ſi- Chriſto, iuſtitiæ s ſubiecti. Nec beſcunt pulſi, ſi- : illi qui creden- in Ieſum, ꝑpter tum,nõ audebãt teri,ne pelierent ſynagogis, diligẽ gloriã hominũ gis quam gloriã i.

a *Sed uenit.* Quaſi at, ſi pulſi ab eis acquiretis mihi (nde uobis gaudum) vt non ſa- t ſit eis vos pellere. non ſinãt viue- nec omnes acqui is, vt a Iudaiſmo rtatis, in quo um Iſrael cre- dnt deleri & ſancta ſua.

b *Hæc au.* Poſtq̃ dixit futuras eorum paſſiones,& ꝯſolato piritum eis eſſe dandũ,ſubdit. *Hæc non dixi,&c.* Quod ſi paſſionibus accipimus,non ſolummodo poſt cęnã, ſed & ante ꝓximũ Paſcha,& ab initio miſſionis 12. apoſtolorũ prædixerat,ſed de conſolatione ſpiritus eis ventura non ꝓdixerat,qa ipſe cum eis corporali præſentia aduocatus vel conſolator erat,ſed quia iam iturus eſt, opus erat vt illum diceret venturum,qui confirmaret eos contra abijcientes & interficientes.

a Quaſi dicat.ſed ne timeatis ſolitudinem, quia tot acquiretis ut pro eis ad gloriam Dei uideamini occidendi.

a vt non ſcandalizemini.† Abſque ſynagogis facient vos. Sed †
a Zelum Dei habere,ſed non ſecundum ſcientiam, ſed ex ſtulta ignorantia. 1
venit hora, vt omnis qui † interficit vos, arbitretur † obſe- 2
quium ſe præſtare Deo. Et hæc facient vobis, quia non 3 4
Eſſe. Filium. a Hæc fient: Sed ego prædixi,ne ignaros hæc & improuiſa turbarent,ſed præuiſa patienter ferantur. 5
nouerunt patrem, neque me. Sed hæc loquutus ſum vobis,
a Tenebroſa. Opportunitas. b Malorum. c Et caueatis uobis
vt cum venerit hora eorum, reminiſcamini, quia ego dixi 6
De aduentu paracleti
b vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiſcum
a Ego paracletus ueſter. Et ideo opus eſt prædicare de illo. 7
c eram. Et nunc vado ad eum qui me miſit, & nemo ex vobis 8
a Iturum a uobis. A nobis. Id eſt me iturum a uobis. Cum nondum conſolationem ſpiritus intus habeatis,qua melius me intus uiſuri eſtis,doletis me corporalibus oculis ſubtrahi. 9 10
interrogat me, quo vadis. Sed quia hæc loquutus ſum vo-
bis, triſtitia implebit cor veſtrum. Sed ego veritatem 11
a Vt ſpiritualiter iam me noſſe ſatis & carnaliter iam me noſſe deſiſtetis ne uerbo carne, facte quaſi lacte contenti ſitis. b Si carni qua alij carnaliter hæſeritis,capaces ſcriptus non eritis. 12
d dico vobis: expedit vobis, vt ego vadam. Si enim
e non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem 13

c *Vado ad eum*, Ita palam vt nemo interroget quod viſu corporali cernat, viderũt eum in nube aſcendentẽ certi de gloria,q prius prædicta paſſione ꝗſierãt: *Domine quo vadis?*

† ventura eſt.

† Cuſiũ.

Act. 1. b. Sup. 13. e

d *Si enim.* Nõ quod poſitus in terra non poſſet dare, ſed quia illi non ſunt idonæi accipere, niſi eum ſecundum carnem deſiſtant noſſe.

e *Si autẽ.* Mẽtibus veſtris ſic raptis ad cœleſtia,aderit ſpiritus ſimul pater & filius. Spirituales. n. ex carnalibus facti, capacius fuerant trinitatem habituri,ſicut promiſſum erat. *Vobiſcum ſum vſq; ad conſummationem ſæculi.* Et ad eum veniemus & mãſionem apud eum faciemus. Nunquam enim intelligenda eſt ſeparatio,& ſi ſigillatim loquatur ſcriptura de perſonis. Opus enim erat ſic trinitatem inſinuari.

Ma. 28. d Sup. 14. c

☞ *Ille*

NICOLAVS DE LYRA:

1 Vt non ſcan. *Cadendo per impatientiã quando eunient vobis candalizare dicitur a ſcandalon Græce, quod ſignificat impactionem pedis per quam homo ruit,& ad ſimilitudinẽ huius in ſpiritualibus dicitur quis ſcandalizari in tribulatione, quando eſt ei occaſio cadendi per impatientiam:*

2 Abſq; ſynagogis,&c. *Incipit hic explicare in particulari tribulationes futuras inter quas eiectio de ſynagoga reputabatur magna ſicut apud nos eiectio de eccleſia per excommunicationem.*

3 Sed venit ho.&c. *De propinquo.*

4 Vt omnis qui in. vos,&c. præd.d. *Quod dupliciter intelligitur: Vno modo de Deo vero. Et ſic Iudæi excæcati,interficientes fideles arbitrabãtur ſe obſequium præſtare Deo cæli. Iſta tamẽ ignorantia eos non excuſabat,vt dictũ eſt. Alio modo exponitur de Deo opinione dicto,ſecundum errorem gentilum,& ſic gentiles interficientes Chriſti fideles credebant ſe obſequinm præſtare Deo,ſcilicet. Ioui vel Saturno vel huiuſmodi.*

5 Et hæc fac.vob. *Exponatur ſicut ca. præce.*

6 Sed hæc loqu.ſum vobis,&c.quia ego dixi vobis. *Vt facilius toleretis,tãquã prædicta vobis ab eo qui certitudinaliter poteſt denũciare futura contingentia. Iſta. n. prædixit Chriſtus apoſtolis, vt prouiderent ſibi de patientia, quia minus feriunt iacula quæ præuidentur,vt dicit Greg. Cuius rationẽ aſſignat Tullius in lib. de tuſculanis quæſtionibus. Omnia: n. bona & mala corporalia minora videntur,& minus ponderãtur præſentia quã futura, vnde ſenſibiliter videmus, ꝙ aliqua bona tẽporalia vel corporalia delectabilia multũ deſiderantur antequã habẽtur. habita, vero parũ appreciãtur, ſic autem ita eſt,quod cum aliquis ſibi præuidet cõtra mala futura apprehendit ea quaſi quodammodo præſentia ideo vidẽtur minora.*

7 Hæc aũt. *Hic ſubdit ſui dicti rationem,videlicet quare tunc iſta dixit eis,& non a principio vocationis ipſorum, dicẽs:* Hæc autẽ vobis ab initio. *Hoc eſt,iſta verba ad conſolationẽ veſtrã contra futurã tribulationem,vt patet Mar. 10. b. vbi tribulationes prædicuntur apoſtolis,non tamen conſolandos eos ſicut hic. Et ſubditur cauſa*

8 Quia vo. *Confortaus vos mea præſentia corporali,ſed quia modo imminet receſſus meus indigetis contra talia conſolari.*

9 Et nũc va. *Hic explicat rõnes conſolatorias de receſſu ſuo,quę fuerũt tres. Vna fuit de ꝓmiſſione ſpiritusſancti. Alia de promiſſione reditus ſui. Alia,de promiſſione acceſſus eorum ad patrẽ. Secundum explicat,ib:* Modicũ. *Tertiam,ibi.* Illo die: *quamuis non fuerint ſupra poſita eodem ordine. Prima in duas: quia primo promittit per receſſum ſuum donum ſpiritusſancti. Secundo oſtendit efficaciam huius doni,ibi.* Et cũ venerit. *Dicit ergo primo ſic:* Et nũc vado ad eũ qui,&c. *Quia impleui officiũ prædicationis mee.* Et nemo ex vob. &c. *Sed hoc videtur cõtra illud quod ſupra dictum eſt c. 13. d. vbi Petrus quæſiuit.* Dñe quo vadis? *Et 14 a. dixit Thomas:* Dñe neſcimus quo vadis? *Quaſi dicat vellemus ſcire. Dicẽdum ꝙ in principio Chriſtus loquutus eſt eis tantũmodo de ſuo receſſu, & tũc bene quæſierunt quo iret, vt allegatum eſt. Sed poſtea interpoſuit de tribulationibus eis futuris,in quibus eorum interfectores reputabãt ſe Deo præſtare obſequium,ꝙ videbatur nimiis durũ & extraneũ: propter quod ipſi tanquã adhuc imperfecti fuerunt ita ſtupefacti & attoniti,quod omnino obmutuerunt, & tunc quaſi exprobrando dixit.*

Tres rõnes cõſolatoriæ receſſus Chriſti. Diuiſio.

10 Et nemo ex vo &c. *Quaſi dicat ex timore & triſticia facti eſtis muti. Et hoc patet per literam ſequentem,cum dicitur.*

11 Sed quia hæc loquutus ſum vobis. *De tribulationibus futuris.*

12 Triſticia implebit cor veſtrũ. *Et quia cum hoc triſtabantur de receſſu Chriſti,de cuius præſentia confidebant in tribulationibus conſolari. ideo ſubdit.* Sed ego veritatem dico vobis. Expedit vobis vt,&c. *Et ſubdit cauſam,dicens.*

13 Si enim,&c. *Quia plenitudo ſpiritusſancti non erat danda,niſi poſt aſcenſionem Chriſti,*

✲ Et cum

MORALITER.

Abſque ſynagogis. Nec etiam quocunque tormẽto, quod ificatur,cum ſubditur.

Sed venit hora vt omnis qui interficit. Mors enim eſt vltimũ terribilium in præſenti vita. Induxit etiam diſcipulos perẽdum ſpiritusſancti donũ,quod eſt in omni afflictione corroboratium. Et ſic literalis ſenſus eſt etiam mortalis. Nec occurrit mihi alius ſuperadendus.

A a *Ille arguet.* Non quod filius nō arguat, ſed qa ſpiritus dabit eis charitatē, & pellet timorē, vt ſit eis libertas arguēdi. AVGVSTINVS. Arguitur de peccato q in Chriſtū non credit. Arguitur & de iuſtitia eorū qui credunt. Ipſa.n. fidelium cōparatio, infidelium eſt vituperatio. Credant igitur homines in Chriſtū ne arguantur de peccato īfidelitatis quo omnia tenētur. Trāſeant in numero fidelium, ne arguātur de iuſtitia eorū quos iuſtificatos non imitantur. Cāueant futurum iudicium, ne cum mūdi principe iudicentur quem iudicatum imitantur.

B

✲ THEOPHYLACTVS. Quando enim viderint per manus diſcipulorū in ſpiritu egregia ſigna & miracula fieri & neque ſic credūt, quomodo non condemnatione digni, & peccato maximo obnoxij? Nam nūc quidem poſſunt dicere quod fabri filius ſum & humilis matris, quamuis ego miracula faciā. Tunc aūt incredulitas omni carebit excuſatione ſpiritu in nomine meo talia faciente. Itaq; de peccato illos arguet, hoc eſt oſtēdet eos abſq; venia peccare: Et de iuſtitia quoq; arguet, qa ego ad patrē meū vado, hoc eſt oſtendet ꝙ ego cū iuſtus fuerim, & irreprehenſibilem egerim vitā iniuſte occiſus ſim vt in eius iudicium ad patrem vadam, neque.n. ſi iniuſtus fuiſſem ad patrem aſcēdiſſem.

C

creſūt

† De cō. diſt.5.c. vltim.

† audie- ſit.

† glorificabit:

† Matth. 11.d. Lu.10.d

a abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet 1
a Per nos qui modo timidi. a Quod habet mundus. b Quam non imitatur. c Quod non timet. d Exponit quod dixerat ſuo.
b mundum de peccato & de iuſtitia, & de iudicio. De peccato
a Arguet. b Hoc ſpecialiter ponit, quia hoc manente cætera manent, hoc diſcedente cætera remittuntur.
quidem quia non † crediderunt in me. De iuſtitia vero, quia
a Iam talem non videbitis, & Paulus enim & Sthephanus poſtea uiderunt eum, ſed iam alium. Futuro.
c ad patrem vado, & iam nōn videbitis me. De iudicio autem
a Foras miſſus, iudicio ignis reſeru tus. b Quæ nemo habet determinare.
d quia princeps huius mundi iām iudicatus eſt. Adhuc multa
a Quia nondum uenit ſpiritus.
habeo vobis dicere, ſed nōn poteſtis portare modo. Cum
Intus ſine ſono, ſic ſit & aliis ſanctis, alias deducet in omnem ueritatem, ut dedu. io.d. in uet. te. Saluti neceſſariam.
e autem venerit ille ſpiritus veritatis † dōcebit vos omnem
f veritatem. † Non enim loquetur à ſemetpſo, ſed quæcun-
a Non ſolum quæ futura in tempore ſed magis æterna quorum amore inflammat.
que † audiet loquetur, & quæ ventura ſunt annunciabit vo-
Patre a quo ego.
g bis. Ille me † clarificabit: quia de meo accipiet, & annuncia-
h bit vobis. † Omnia quæcunque habet pater, mea ſunt. Pro-
i pterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

b *Et de iuſtitia.* Non de ſua, ſed de credentiū iuſtitia mūdus arguitur, quorum cōparatione dānatur. Vnde nō ait Non videbit me mūdus, ſed nō videbitis me, vos Apoſtoli cōtra infideles qui dicunt, quomodo credemus, ꝙ non uidemus? Eſt vera iuſtitia credere quod nō videtur, vt qui viderunt hominem, crediderunt Deū. Et cū per aſcenſionem forma hominis ſubtracta eſt viſibus, tūc ex omni parte impletum eſt: Iuſtus ex fide viuit.

Abac.2. a.

c *Et iam, &c.* Id eſt, nunquā videbitis me talē vt modo, id eſt, mortalē iudicādū, ſed glorificatū iudicē. Et hoc eſt iuſtitia fidei: ſtitia fidei, de qua Apl'us. *Et ſi nouimus Chriſtū ſecūdū car[nem] iā nō nouimus*, quā qa mūdus ab iſtis nō vult accipere ar[...]
d *De iudicio.* Quia ſi damnatū illum ſequuntur, cum [...]nātur, & ne ſibi credāt parci, terrētur ſupplicio illius ſ[...]
e *Omnem veritatē. &c.* Promittit quod totum factu[...] ſpiritus, nō qu[...] hac vita totum [...]pleatur.

f *A ſemetipſo, ſe[d quæ]cunque, &c.* AV[GVS]TINVS. Quia [non] 2
eſt a ſeipſo, qui[a so]lus pater de alio 3
eſt. Nam & fili[us de] 4
patre natus eſt, & [spi]ritus de patre p[roce] 5
dit: & tamen [...] 6
lius & ſpiritus a [...] 7
lis patri eſt. Sed [quæ] 8
cunque audiet [lo] 9
quetur, audiet a [quo est], a quo procedit. [Au]
dire illius ſcire 10
idem eſt & eſſ[e] 11
quo illi ergo eſſ[e] 12
ſentia, ab illo a[...]
tia, id eſt ſcie[n] 13
quæ non eſt [...] 14
quam eſſentia, 15
De ſempiterna 16
proprie dicitur
ſecundum nos [...] 17
dicitur, fuit erit. quia nunquā defuit. Erit, quia nunquam deerit. Eſt, [quia] ſemper eſt. Non præteriit, quaſi qui nō maneat. Non [...]tur, quaſi qui nō erat. Cum ergo noſtra loquutio p tē[pora] variet, de eo vere dicūtur verba cuiuſlibet tēporis, qa n[ullo] tēpore defuit, deeſt, vel deerit. Et ideo nō mirū ſi aud[iet] dixit de eo q audiuit & audit, id eſt, ſēper ſciuit, ſcit & [...]

g *Ille me clarificabit.* Quia ſpūales faciendo vos declara[bit] quo modo patri filius eſt ęqualis, quem ſm carnem vt [ho]minē nouerāt, vel timorem tollēdo faciet vos gloriā [...] annunciare toti mundo, quę nō mihi, ſed hominib. pr[...]

h *De meo.* Non ꝙ ſpūs ſit minor filio. Cur aūt hoc di[xit] explanat: *Omnia quæcunque habet pater, mea ſunt.* Propterea [di]xit, quia de meo accipiet. Ergo de patre accipit ſpūs, v[t] accipit filius, quia in hac trinitate de patre natus eſt fil[ius], de patre procedit ſpiritus. Qui autem de nullo natus e[ſt, de] nullo procedit, pater eſt ſolus.

i *Omnia quæ.* AVG. de ſpiritu dicit Chriſtus. Spiritus pr̄is [...] ☞ ſtri

NICOLAVS DE LYRA.

Efficacia doni ſpiritusſancti oſtenditur in tribus Spiritusſanct. arguet mūdum de tribus.

✲ 1 Et cū ve. *Hc oſtendit efficaciā illius doni. Et hoc in trib. Primo: reſpectu ipſius mundi. Secūdo reſpectu apoſtolorū, ibi:* Adhuc dēo. *Tertio reſpectu Chriſti, ibi:* Ille me clarificabit: *Effectus aūt ſpiritusſancti reſpectu hoīum mundialiter viuentum eſt argutio ipſorum. Et hoc eſt quod dicit.* Et cu ve. il. *Id eſt arguendum & cōdēnandum oſtendet de trib. ſ.* 2 De pecca. *Infidelitatis in Chriſtum, quia ſine fide mediatoris non remittitur aliquod peccatum.* 3 De iuſtitia. *Scilicet Chriſti, quā nō acceptauerunt homines mūdani.* 4 Quia ad pa. v. *Per hoc.n. quod Chriſtus ad patrem rediens reſurrexit, & ad cęlum aſcēdit, declarata eſt iuſtitia eius ſecūdum ꝙ arguit Petrus Act.2.d.* Ieſum Nazarenum virū approbatū a Deo *Sequitur.* Hūc Ieſū reſuſcitauit Deus cuius oēs nos teſtes ſumus. dextera ergo Dei exaltatus, &c. *Et huius iuſtitiæ Chriſti declaratio erat perſequutorum eius manifeſta argutio vel cōdēnatio.* 5 Et iā nō v. *Præſentia corporali habitatē vobiſcum, quia poſt aſcenſionē nō viderunt eū, licet.n. poſt reſurrectionem aliquādo eis appareret ante aſcenſionem tñ nō habitabat cum eis ſicut ante, quia iam non erat in mortali corpore.* 6 De iud. &c. *Id eſt, diabolus, ſicut ſupra expoſitū eſt c.14.* 7 Iā iu. eſt. *Id eſt, condēnatus diuina ſententia tanquā obſtinatus, & per cōſequens omnes ei adhærentes eodem iudicio oſtenduntur condemnabiles.* 8 Adhuc mul. *Hic oſtēdit efficaciā ſpiritusſancti reſpectu Apoſtolorū, quæ cōſiſtit in illuſtratione ipſorum de profundiſſimus & altiſſimis fidei ſecretis. Et hoc eſt q dicitur.* Ad mul. &c. p. por. *Propter veſtrā imperfectionem & eorum arduitatem.* 9 Cum aūt ve. *Id eſt, ſpiritusſāctus, qui eſt veritas per eſſentiā & effectiue docēdo eam.* 10 Do. vos. *Scilicet neceſſariā ad ſalutem, non ſolum pro perſonis veſtris, ſed etiā ad regimen eccleſiæ & fideliū inſtructionē. Et quia poſſent credere, quod ſpiritusſanctus eſſet, maior filio, [quia] debebat docere eos de maioribus, ideo hunc errorem remouet di[cens].* 11 Non.n. *Quia ſicut non eſt a ſe, ſed a patre & filio, ita nec loquitur. Ideo ſequitur:* 12 Sed quæcunque. *Quia ſuum a[udi]re eſt ab eis procedere.* 13 Loquetur. *Scilicet vobis. Sed n[on in]telligēdū hoc generaliter de omnibus quæ audit ſpiritusſanctus [a pa]tre & filio, quia ab eis accipit ſcientiā infinitā, ſed de omnibus p[erti]nentibus ad eorū ſalutē & eccleſiæ regimen, vt dictum eſt.* 14 quæ vē. *Multa enim de futuris per ſpiritū ſanctum reuelata fu[erunt] Apoſtolis, ſicut Ioanni per ſpiritū ſanctum reuelatus eſt proce[ſſus] eccleſiæ vſque ad finē mundi in Apoca. Et Petro ſuum martyr[ium] ſecundū ꝙ ipſemet dicit, 2. Pe.c.1.* Scio qa velox eſt depoſiti[o ta]bernaculi mei, ſm ꝙ Dn̄s Ieſus Chriſtus ſignificauit m[ihi]. *Et Paulo reuelatæ ſunt futuræ ſibi tribulationes in Ieroſolymi[s, ut] habet Act.20.e.* 15 Ille me cl. *Hic ponit efficacia ſpiritusſancti [re]ſpectu ipſius Chriſti, quæ fuit declaratio ipſius diuinitatis, quę[ma]nifeſta facta eſt per ſpiritūſāctum Apoſtolis datū, quia ſicut præd[ictum] eſt, illud fuit ſignū maximū ad cōfirmādum Chriſti doctrinā. Et [hoc] eſt ꝙ dr̄.* Ille me clari. *A me procedendo. Nec eſt per hoc intel[ligen]dum, quod partē eſſentiæ filij recipiat, quia indiuiſibilis eſt, & id [quod] aliquid capitur, totum capitur, oē aūt verbum procedens ab al[iquo] naturaliter ipſum manifeſtat, & ſic ſpiritusſanctus procedens a [filio] & totā eius eſſentiā accipiens, totum ipſum manifeſtat. Quod aūt [ſpi]ritusſanctus procedat ab ipſo, oſtendit cōſequenter dicēs.* 16 [Omnia] quæ. *Omnia.n. quæ ſunt patris, filio cōicantur, excepta propri[etate] paterna, in qua a filio diſtinguitur, & per conſequens virtus ſp[ira]tiua filio cōicatur, cum in ipſa pater ei non opponatur. Et hæc e[ſt ratio] quare ſpiritusſanctus procedit a filio ſicut a patre, quia ſunt v[na] virtute ſpiratiua. Et hæc eſt quod ſubdit.* 17 Propterea d[ixi]

✲ *Quaſi d*

ſt qui loquitur in vobis. Et apoſtolus. Si ſpiritus eius q ſu
ſcauit Chriſtū, id eſt, ſpiritus patris. Item Apoſtolus: *Miſit
D s ſpiritum filij ſui in corda ueſtra, & quiſquis ſpiritum Dei non
b et, &c.* Ita aperte oſtenditur patris & filii eſſe ſpiritus.
a *odicum*. Dixerat, ſupra ſine modicum, ad patrem vado,
&am nō videbitis
m, vbi viſus eſt aper
te oqui, nec quidq̃
qu ſierunt. Nūc au-
tē eterminans quā
dc turus ſit, id eſt
pa o poſt, & quo-
m do ſcilicet p paſ-
ſic em, dicit, modi-
cu, quod antequā
in leretur penitus
ſu obſcurum.
odicum. Id eſt, par
uu i tempus reſtat
uſ e ad hoc qđ pa-
tia & claudar ſepul
ch, & iterū paruū
tē s vſquequo me
vi atus reſuſcita-
tu.
el paruum tem
pu ſt, id eſt, triduū
qu clauſus non ui-
del. Et iterum par-
uu, id eſt, quadra-
gi dies, quo reſu-
ſci tus videbor.
THEOPH. Qua-
re hriſtus receſſū
& ortem ſuam in
m oriam eis reducit, quamuis magis occultanda videā-
tur nentem eorum exercebat, vt probatiorē efficiebat, ut
pr terea ſemper cōmemorans triſtia aſſuefacit illos, vt ad
ex ſtatione illorū prouehat. Igitur ſicut hoc loco puſillū
& n videbitis me dicens ad triſte ſtatim addicit lætū qd-
d & iterū puſillum & videbitis me, & ad Deū vado, qui
vo uare poteſt, & non pereo ſed tranſeo, & ad paruū qdē
tem-

pus ſeceſſus erit, poſtea aūt perpetuo cōuerſabor vobi
ſcum. Illi quidē non intellexerunt, vnde admiratur quiſpiā, D
q̃uo non agnouerant quæ dicebat? Videtur ergo, vel triſti-
tiam adeo mentē eorū inuaſiſſe, vt abiicerent doctorum
memoriam uel propter obſcuritatem verborum eueniſſe
ne intelligerent.

a Id eſt nunquam uidebitis me mortalem.
a Modicum, & † iam non uidebitis me, & iterum modicum,
Quia obſcure dixit.
& videbitis me, † quia vado ad patrem. Dixerunt † ergo ex di
ſcipulis eius adinuicem: Quid eſt hoc quod dicit nobis. Mo-
b dicum & non videbitis me, & iterū modicū & videbitis me,
& quia vado ad patrem? Dicebant ergo. Quid eſt hoc quod
a In hoc oſtendit ſe Deum, cum ſine uerbis eorum intellexit dubitationem.
nobis dicit, modicum? Neſcimus quid loquitur. Cognouit
autem Ieſus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De
c hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis
a Exponit quod dixerat, ſcilicet ſe moriturum & reſuſcitandum.
me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen, amē, dico
d uobis quia plorabitis, & † flebitis vos, mundus autem gaude
bit. † Vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur
In reſurrectione & aſcenſione.
e in gaudium. Mulier cum parit triſtitiam habet, quia venit
a Pariendi uel parturiendi. b Non fœminam, ſed maſculum, quia ad fructum æternæ contemplationis cuncte actiones referuntur, non ad molliciem huius ſæculi.
hora eius, Cum autem peperit puerum, iam nō meminit preſ
a Id eſt, in vitam æternam.
furæ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum. Et
a Adaptat ſimilitudinem. b Poſt triſtitiam victo impugnatore remunerabo.
vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis. Iterum autem vi-

b *Quia uado*. Hoc eſt
1 quia tempus eſt vt
2 depoſita mortalitate † autem.
humanā naturā cæ-
lis inferam. Vel ſpi-
ritualiter illis quib.
loquebatur, dicit.
3 c *Modicum & non*. Et
4 adhoc refertur: *Quia
5 uado, &c.* Non ad il-
6 lud. *Iterū modicū, &c.*
Quod vniuerſæ pro-
mittit eccleſiæ. Di-
cit ergo modicū, nō
7 quia mortuus ab eis
8 non erat uidēdus do
9 nec ſurgeret, ſed qa
eundo ad patrem, fa
cturus erat, vt nō eū E
10 vlterius mortalē ui-
derent, quod fecit
poſtquam ſurrexit &
aſcēdit in cęlū. Om-
nibus autem cōmu
11 niter dicit: *Iterum mo
12 dicum & non*. Id eſt, to
13 tum tēmpus vſque
ad finem ſęculi. *Et ui
de.me.* eterna viſione.

d *Quia plorabitis*. Mē occiſo, de quo inimici gaudebunt. Si-
militer plorant omnes boni in ærumnis huius ſæculi, ſed
mundi amatores gaudent. Boni aūt cōparantur parienti q̃
gemit in partu, ſed lætatur de fructu, & plus gaudet de aduē
tu futuræ prolis, quam triſtis eſt de præſenti dolore.
e *Mulier cum parit*. ✠ THEOPHYL. Exemplum mulieris pa-
riētis non per omnia quæras adaptare his q̃ circa Ieſum ac
cide- F

NICOLAVS DE LYRA.

Q. d. propter hoc dixi, quod a me procedit. Quia omnia quæcunque habet pater, mea ſunt. *Quia mihi communicat omnia, excepta proprietate paterna.* 1 Modicum. *Hic explicat ea quæ ſup. dixerat ad eorum conſolationem de ſuo reditu. Et diuiditur in tres, qa primo ponitur dicta explicatio. Secundo ex hoc ſequens diſcipulorū dubitatio, ibi.* Dixerunt ergo. *Tertio, dubitationis expoſitio, ibi:* Cognouit ergo. *In prima igitur par. ad eorum conſolationē oſtendit, quod ipſum modicum erat futurum uſque ad ſuum reditum per reſurrectionem ſuam, dic.* Modicum, &c. *Secundum Augu. per iſtud modicum intelligitur tempus ab illa hora qua loquebatur Chriſtus diſcipulis uſq; ad ſuā paſſionem, & mortē per quā ſubtractus eſt eis, & non uiderunt eū.* 2 Iterum mo. *Per iſtud ſecundū modicum intelligitur tempus ab hora mortis uſque ad reſurrectionē ſuā; quia tunc iterum uiderunt eū, utrunq; aūt tempus modicum fuit ſecūdum uero Chryſoſt. aliter exponitur, quia per primum modicū intelligitur, tempus ab hora paſſionis uſq; ad tēpus reſurrectionis. Et tunc eſt ſenſus.* Modicum & non. *Q. d. tempus in quo non uidebitis me per ſubtractionem a uobis in mea morte erit modicū, & ideo non debetis deſolari. Per ſecundum modicum, cū dr.* Iterum modicū. *Intelligitur tempus ab hora reſurrectionis uſq; ad aſcenſionem, in qua apparuit eis loquēs de regno Dei, ut habetur Act. 1. a.* Et illud fuit modicum reſpectu temporis ſequentis vſq; ad finem mundi. *Ideo ſubdit.* 3 Quia va. &c. *Q. d. quando in cælum aſcendam, ex tunc non uidebitis me cōiter loquendo, niſi in generali reſurrectione, propter quod dr Act. 1. b.* Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cælum? hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cęlū ſic veniet quemdmodum vidiſtis eū. *Q. amplius non uidebitur in terra præſentia corporali, uſquequo ueniet ad iudiciū. Quod. n. aliquib. ſanctis apparuit poſtea, fuit ex ſpāli gratia, ſicut apparuit Io. Euāgeliſtæ te moriē ſuā, uocans eū ad cęleſtē gloriā. Similiter & Petro ap paruit ante crucifixionē ſuā dicens ei.* Vado Romam iterū crucifigi. *Quia in crucifixione Petri futura dicebat ſe Chriſtus crucifigi, ſicut in perſecutione fideliū dicit in perſecutionē pati. Act. 9. a. Et ſimiliter apparuit Paulo quando fuit proſtratus de cælo, ut hr ibi. Et illa expoſitio Chryſ. magis eſt conſona uerbis Chriſti, ut poſt uidebi* magis. 4 Dicebant. *Hic ponitur diſcipulorūm dubitatio, quia in uerbis Chriſti erat obſcuritas ex boc quod ibi uidebatur quædā contradō in hoc quod dixerat.* Modicum & nō videbitis me. *Et poſtea.* Iterum modicum & videbitis me. *Et ideo dubitauerūt de intellectu iſtorū uerborū. Et patet litera.* 5 Cognouit. *Hic ponitur dubitationis ſolutio. Et diuiditur in duas, quia primo dubitatio eorum ſoluitur. Secundo, exēplum ad propoſitum inducitur, ibi.* Mulier autem. *In prima parte dr ſic.* Cognouit autem Ieſus, &c. *Hoc. n. Cognouit Chriſtus inquantum Deus, cuius eſt proprium ſecreta cordiū cognoſcere propria uirtute. Cognouit ēt hoc inquātum hō, quia aīa Chriſti uidet in uerbo oīa quæ Deus uidet ſcīa uiſionis.* Diuiſio.

6 Et dixit eis: De ho. q. in. v. *Ad hoc reſpondendo præuenit corū interrogationē, ut oſtenderet ſe ſcire mētis eorū intentionē.* 7 Amē amē. &c. Q. *per illud quod dictum eſt.* Modicū & nō vi. me. *Intelligitur tēpus meæ paſſionis uſq; ad reſurrectionē meā, in quo flebitis propter meā abſentiā.* 8 Mundus. a. g. *Quia in triduo mortis Chriſti Iudæi mundualiter uiuentes ſunt gauiſi, credētes extinxiſſet totā ſectā Chriſti.* 9 Sed triſtitia ve. ver. in g. *In hoc exponit illud quod ſup. dixerat.* Iterum modicum & uidebitis me. *Quia in tempore in quo eis apparuit poſt reſurrectionē ſuā gauiſi ſunt viſo Domino. Et ſic patet ex uerbis Chriſti expoſitis quod ſup. dixeram, quod expoſitio Chryſ. propinquior eſt literæ quam expoſitio Augu.* Io. 20, e.

10 Mulier. *Declarat quod dixerat per exemplum mulieris in dolore partus triſtitiam patientis, ſed in natiuitate pueri gaudium ſuper ueniens abſorbet præcedentem triſtitiam. mulier iſta eſt eccleſia ſeu Apoſtolorum collegium, in quo pro tunc erat tota eccleſia fidelium. Triſtitia partus eſt dolor de paſſione Chriſti, qui fuit in illo collegio. Natiuitas hominis eſt reſurrectio Chriſti, qua Chriſtus de nouo proceſſit ad uitam immortalem, quantum ad corpus quod prius fuit mortale. & ideo ad hoc deſignandum dixit Saluator.*

11 Quia natus eſt homo in mundum. *Et non dixit, puer, quia Chriſtus homo perfectus uitam immortalem inchoauit per ſuam reſurrectionem. Sequitur.*

12 Et vos igitur nunc quidem triſtitiam. *ſ. tempore meę paſſionis & mortis.*

13 Iterum au. vi. vos, & gau. cor v. *Poſt meam reſurrectionem.*

cederint,ſed tm̄ vt oſtendatur quod tpalis ſit dolor & magnum luctum doloris & reſurrectionis partus ad vitā & regenerationē alia aūt oīa ad exemplum non alludunt,& merito, Parabola.n. ſi per oīa ſeruetur, non eſt parabola,ſed illud ipſum quod per parabolam ſignatur. Et hoc loco intelligimus per dolorē parientis triſtitiā Apoſtolorum, vt per gaudium conſolationem reſurrectionis. Et iterum per ſolutionem dolorum parientis deſcēſum ad inferos,& per natiuitatē,reſurrectionem primogeniti ex mortuis. Porro non vltra ſignatur infernus p matrem, non.n. gauiſus eſt infernus ſed Apoſtoli gauiſi ſunt gaudio quod nullus abſtulit ab eis, tunc enim gaudebant,qn̄ pro nomine domini aſpergebantur contitiis inſuper dicendo. *Gaudium ueſtrum nemo tollet a uobis* Oſtendit quod vltra nō moriatur,ſed perpetuo viuens illis incorruptibilis gaudii ſit author futurus.

A

†Matth. 21.c. Mar..1.c

B

mine filii vt tamen quod petiit non accepit?Sed quia men filii Ieſus eſt.Ieſus autem Saluator, vel etiam ſalutaris dicitur, ille ergo in nomine Saluatoris petiit quod ad ſalutem pertinet nam ſi id quod non expedit petitur in nomine Ieſu petitur pater.

a Quia gaudium ipſorum Chriſtus eſt,qui iam non moritur.

dabo vos & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum 1

a Aeternæ uiſionis,quod non in hac uita. Non petetis uel interrogabitis, quia tunc erit plena cognitio et ſufficientia.

nemo tollet a vobis:Et in illo diē me nō interrogabitis quid- 2

Quod ſi ... non nihil. 3

a quam. † Amen amen dico vobis:† ſi quid petieritis patrem 4

Conſilii mei præſentiæ.

b in nomine meo, dabit vobis.* Vſque modo non petiſtis 5

a Quod aliquid ſit comparatione rei permanentis. b Quod non cognouiſtis ſicut cognoſcendum eſt. c Nunc autem peti vt gaudium veſtrum ſit ple. quod eſt in æternis,& ue te accipietis. 6

quidquam in nomine meo. Petite & accipietis,† vt gaudium 7 8

c veſtrum ſit plenum. Hæc in prouerbiis loquutus ſum vobis: 9

d Venit hora,cum iam non in prouerbiis loquar vobis,ſed pa- 10 11

a Intus in corde,non aure.

lam de patre meo annunciabo vobis. In illo die in nomine 12

a *Si quid petieritis.* ✲ Avg. Ita ſane intelligendum eſt,qđ ait, dabit vobis, vt ea beneficia ſignificata ſciantur quæ ad eos, qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur.n. ſancti pro ſeipſis,non autem pro omnib. aliis amicis,vel inimicis.

✲ Theo. Nullus ex his qui mundana petunt ac animab. damnoſa in nomine Chriſti petit. Ideo neque accipit, Nomen.n. Chriſti diuinum eſt ac ſalutare,quando autem quis petit quæ ad perditionem animæ pertinent,quomodo dicemus illum in ſalutaris nomine petere.

Ho.28.i Euange. 1.Co.12 ✲ Gregor. Si omne quod petimus in nomine filii dat nobis pater,quid ergo eſt quod Paulus ter dominum rogauit, vt exaudiri non meruit ſed dictū eſt illi. *Sufficit tibi gratia mea nā uirtus in infirmitate proficitur*. Nunquid ille iā egregius prædicator in filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit. Quomodo ergo verum eſt,quia quidquid petierimus patrem in nomine filii dat nobis pater. Si auferri a ſe Angelum Satanæ petiit Apoſtolus in nomine

C

b *Dabit uo.* In fi... nō rogabitis,ſe... do petite, & da... vobis, quod a... pertinet,& ſi n... nibus illis quib... titis, & ideo d... vobis.

c *Hæc in pro.* Qu... cuſque dixi qu... prouerbiis (qu... lent homines ... te, ſed non int... re) dixi, quia a... les eſtis. *Anim*... *otem qui non p*... *quæ ſunt ſpiritu*... Quęcunque d... tur de incorpo... immutabili, ſi... tia,habet quaſi prouerbia. *Sed uenit hora.* Qua dato ſpi... ciam vos ſpirituales, vt certiſſima intelligentia men... ſi non vt in futuro) Deum videatis & tunc palam de... nunciabo, vt ipſum & me eiuſdem ſubſtantiæ intell... & tunc, *In nomine meo petite* Quia tunc vere cognoſc... ſcietis quod ſi vt homo rogo patrem, vt Deus exau... patre, vnde dicit. *Et non dico vobis,quoniam ego ro.pa.*

Hæc in prouerb. Quo modo poſſunt petere plenun... dium ſubdit,quia de animalibus quod ſunt faciet ſ... les, vt ablatis omnibus imaginibus corporum, pur... mentis ſynceræ luci cohęreant.

✲ Theophyl. Parœmia eſt ſermo obliq; & occulte ... parabolas totum argumētum oſtendens. Quia igitu... multa iis occulte dixerat, ac parabolam narraret de r... re ac parſe dicit. *Hæc per parœmias loquutus ſum vobis,& c*... reſurrectionem.n.cum ſe exhibuiſſet viuum per 40.... quebatur eis de patre magis myſtica & manifeſtiora

d *Palam de patre meo*. ✲ Greg. Filius quippe patre ... annunciat quia ſicut ſuperius diximus, per hoc quo... bum eſt,ex natura nos diuinitas illuſtrat. Verba enim doc

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et gaudium veſtrum,nemo tollet à vobis. *Quia vita Chriſti fuit materia huius Gaudij immortalis erat, non amplius auferenda per mortem,quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nō moritur &c. vt dicitur Rom.6.b. Iſtud uero gaudium Apoſtolorum de Chriſti viſione fuit incboatum poſt reſurrectionem Chriſti,ſed poſtea conſummatum in gloria cæli.*

2 Et in illo d. *Hic explicat Chriſtus,ꝙ ſupra dixerat de acceſſu diſcipulorum ad patrem. Et diuiditur in duas,quia primo explicat erga diſcipulos patris familiaritatem. ſecundo, ſubiungit ſui dicti rōnem, ibi:* Hęc in prouerbiis. *Dicit igitur primo ſic.* Et in illo die. *Id eſt in tempore poſt reſurrectionem meam.*

Diuiſio.

3 Me non interrogabitis quidquam Amē,&c. *Q. ex præſētia ſpiritusſancti vobis à patre miſi ſic eritis illuminati, quod non indigebitis quærere ſicut modo,neque edoceri. Sed contra hoc videtur. Pro illo tempore petiit à Chriſto Petrus de Ioāne.* Hic aūt qd? *Vt habetur inf. vl.c. Similiter Apoſtoli petierunt à Chriſto:* Domine,ſi in tēpore hoc reſtitues regnū Iſrael? *Vt habe. Act.1.a. Dicendū quod intelligitur de quæſtionibus ſic irrationabilibus ſicut ante reſurrectionem Apoſtoli faciebant Chriſto qualis fuit quæſtio Phil. ſupra poſita.14.b.* Domine oſtende nobis,&c. *Et conſimiles quæſtionis quæ frequenter leguntur in euangelijs ab apoſtolis factæ. Poſt reſurrectionem vero Chriſtus aperuit illis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas. Luc.24.g. Et ideo fuerunt edocti de multis quæ prius ignorabant & propter hoc non indigebant quærere ſicut ante, & ſi aliqua quærebant rationabilius quærebant, ideo per verba ſupradicta non intendit. Saluator excludere ab Apoſtolis omnem quæſtionem,ſed exprimere eorum inſtructionem per intellectum ſcripturarum,vt dictum eſt.*

Aliter exponit Aug. In illo die me non interrogabitis quidquam, id eſt,in æterna beatitudine, quæ eſt dies vna continua, vbi vident beati clare in diuina eſſentia ꝗ expedit eos videre nec oportet aliqđ eos interrogare. Prima tamen expoſitio propinquior eſt literæ præcedenti & ſubſequenti vnde ſequitur.

4 Si quid petieritis patrem in nomine meo. *Id eſt,pertinens ad ſalutem,quia Ieſus quod eſt nomen Chriſti ſalus interpretatur.*

5 Dabit vobis. *Suppoſitis tamen cum hoc aliis duabus conditionibus ſupradictis,c.15. Scilicet,ꝙ petitio fiat pro ſe, & perſeueranter.*

6 Vſque modo non petiſtis. *Apoſtoli.n. ante reſurrectionem Chriſti ita non cognouerunt virtutem nominis Chriſti,ſicut p... ideo adhuc ignorabant,quod omnis eorum petitio eſſet exaudibilis in nomine Chriſti.*

7 Petite & accipietis. *Hic gratiam in præſenti.*

8 Vt gaudium veſtrum ſit plenum. *Id eſt futura beati... quia ad eius conſequutionem debent ordinari omnes preces ...*

9 Hæc in prouerb. *Hic reddit cauſam ſui dicti,videlicet q... diſcipuli habebant talem acceſſum & familiaritatem ad patrem ... reſurrectionem. Duo.n. faciunt familiaritatem cum aliquo,ſ. notitia,& amor. Poſt reſurrectionem autem & ſpiritusſancti re... nem apoſtoli fuerunt perfecti in notitia & amore Dei. Et hæc ... ſe,quare fuerunt magis familiares ei quam ante,& hoc eſt,q... citur:* Hæc in prouerbiis loquutus ſum vo. *Q. d. ante ... meam parabolice & obſcure loquutus ſum uobis, ſicut patet ... curſu euangelij.*

10 Venit hora cum iam non in prouer. *Id eſt obſcure.*

11 Loquar vobis,ſed palā de patre meo annunciabo *Quia Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam clarius et expreſſius ... Apoſtolos de regno Dei quam ante. Ipſi.n. erant magis capaces ... habebāt ſenſum apertum ad intellectum ſcripturarum, vt ... Luc. vltimo g.*

12 In illo die in noīe meo pe. *Quia ſicut dictum eſt, poſt ... ctione Chriſti cognouerunt magis virtutem nominis Chriſti ... ante, & ideo ſuas petitiones in Chriſti nomine formabant, ... pter hoc orationes eccleſiæ in fine formantur in Chriſti nomi... do,per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& c. vel aliquid ſi...*

✲ 1 Lit...

itium,quaſi quoſdā humanæ linguæ riuulos non quę
quando de ipſo iam veritatis fonte inebriantur.
enim. Amat nos pr̄,quia amamus filium,cum a patre
accepimus vt amemus patrem & filium:data chari-
er ſpiritum,quem & ipſum amamus cū patre &filio,
amans facit in
quod ametur.
um relinquo mun
Reliquit mun-
a corporali præ-
. Vadit ad pa-
quia humani-
ad inuiſibilia
æ maieſtatis
b it. Reliquitmū
c quia ab aſpe-
atorum mun
d viderant ab-
Redit ad patriā
d matoribusſuis
e alem creden-
locuit patri.
Dicunt ei diſcipuli e-
f m nōdum ve
hora,quā pro-
g Ecce nunc pa-
h oquitur . Illa
Dominus ſcit
ntelligentibus
ouerbia : illi vſque adeo non intelligunt, vt nec ſal-
non intelligere intelligant.De qua eorum infirmi-
monens reſpondit.*Modo creditis,&c.*
unc ſcimus, quia ſcis omnia. Aperte oſtendunt, quia lo-
de eis,ad eos maxime agebat quæ illos delectabant
, & quæ ipſi interrogare uolebant, hęc ipſe præue-
vltro proferebat, & ideo illum quia cogitationes no
, confitentur ſcire omnia quaſi Deum & Dei fi-
m opus eſt ibi quis te interroge. Cum ſcias omnia,non
eſt

a Quia nihil tunc deerit,& ſi nunc rogo.
meo petetis . Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem
Ideo ita exaltamini.
de vobis . Ipſe enim pater amat vos,quia vos me amaſtis &
a Carne ſumpta non tamen deſerui. Autem. Viſibiliter.
crediditis,quia à Deo exiui . Exiui à patre, & veni in mun-
a Corporali diſcenſione,non gubernat one præſentię.
dum Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem . Dicunt
Palam loqui æſtimant,cum dict rum eius nequeant comprehendere myſteria.
ei diſcipuli eius: Ecce nunc palam loqueris & prouerbium
a Docenti qui ſponte omnia di it,ſciens quid quæſiturus ueli ,aliis opus eſt interrogare quia aliter neſciret quid quæſitor ſcire uellet.
nullum dicis.Nunc ſcimus,quia ſcis omnia, & non opus eſt ti-
Quod ſcis omnia.
bi,vt quis te interroget . In hoc credimus quia à Deo exiſti.
Vt paruuli.
Reſpondit eis Ieſus . Modo creditis: † Ecce venit hora,
a In ſellæ infidelitatis torporem
iam venit,vt diſpergamini vnuſquiſque in propria, & me ſo-
lum relinquatis & non ſum ſolus,quia pater mecum eſt.Hæc

eſt opus vt interroges aliquem a quo aliquid ſcias. Vel e- D
tiam interrogeris ab aliquo præſciens quid ille velit.Si au-
tem aliquando interrogauit vel interrogatus eſt, non eis,
ſed aliis opus fuit.
f *Modo creditis.* Vt paruuli quib.quæcunque alta adhuc pro
uerbia ſunt creditis,
ſed venit hora paſſio
1 nis, & iam prope
eſt, in qua ita pertur-
bamini, vt quod mo
do creditis relinqua
2 tis, non modo cor-
3 pore, ſed etiam men
4 tis fide:vnde: Spera-
5 bamus, quod redem
6 pturus eſſet Iſrael.
7 g *Et non ſum.* Ecce p-
8 fecerunt, ſed ad ma-
9 ius vult eos extendi,
10 vt cum dixerint, a Lu.24.d
11 Deo exiſti, dicat. Pa-
12 ter mecum eſt,nec E
13 ſic putent a Deo e-
14 xiſſe, ut putēt etiam † Matth. 26.c.
15 receſſiſſe.
16 h *Quia pater mecum* Marc. 14.c.
17 *eſt.* Dixerat relinquo Zac.13.
18 mund.& vado ad pa-
trem nunc dicit: *Pa-
ter mecum eſt*,quod intelligenti eſt uerbum,non intelligen-
ti prouerbium . Cui ſi non eſt cibus, tamen lactis eſt ali-
mentum . Ex quo eſt, quod ſciebant eum noſſe om-
nia.

✻ THEOPHYL. Cum igitur audieris clamantem.*Vt quid me derelinquis?* Ne ſic ſimpliciter intellige,quod derelictus ſit ſaluator a patre alioqui quomodo hoc loco teſtaretur. *Pater mecum eſt.* Sed intellige vt ab humana natura dictum derelicta propter peccata & abiecta,in Chriſto autem conciliata & aſſumpta per patrem.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non dico vobis,quia ego rogabo patrem de vobis. Ipſe enim pater amat vos, quia vos me amaſtis & crediditis quia a Deo exiui. *Quaſi dicat non dico quod ſit tunc uobis neceſſe habere interceſſorem medium in petitionibus veſtris, ſicut modo. Ante paſſionem enim Chriſti, apoſtoli tantum confitebant de præſentia corporali eius, quod in omnibus ad ipſum recurrebant, ſed poſt ea in ipſimet ſuas petitiones ad Deum formabant,ideo Chriſtus per illa verba vult exprimere, quod ſecure poſſent hoc facere propter familiaritatem patris ad ipſos, vnde ſimilis eſt modus loquendi, ac ſi diſſet Chriſtus apoſtolis Tantam familiaritatem habebitis ad patrem quod per uoſipſos poteritis accedere ad eum & impetrare, non tamen per hoc excludit ſuum adiutorium, ſed exprimit cum quā ſecuritate poterunt orare Deum. Conſimili modo loquebatur ſancta Agatha ad Deum iam glorioſa in cœlis,beatæ Luciæ exiſtenti in terris. Soror mea Lucia virgo Deo deuota,quid a me petis quod ipſa, poteris præſtare? &c. Non enim excludebat a beata Lucia ſuū adiutorium, ſed exprimebat cum quanta ſecuritate poſſet rogare Deum. Et hoc modo Chriſtus loquebatur Apoſtolis, ad exprimendum erga eos amicitiam Dei patris.propter hoc ſequitur.* Ipſe enim pater amat vos,&c. *Sequitur.*
2 Exiui a patre. *Non per loci mutationem,ſed per æternam generationem & perſonalem diſtinctionem.*
3 Et veni in mundum. *Per carnis aſſumptionem.*
4 Iterum relinquo mundum. *Quantum ad corporalem præſentiam.*
5 Et vado ad patrem. *Faciendo naturam mortalem paternæ gloriæ conſortem,ſicut ſupra expoſitum eſt c.13.*
6 Dicunt ei diſcipuli eius. *Poſtquam Chriſtus explicauit rationes ſupra poſitas ad diſcipulorum conſolationem, hic conſequenter oſtenditur effectus prædictæ explicationis,qui eſt plenior cognitio apoſtolorum. Et diuiditur in duas,quia primo ponitur iſta plenior cognitio, ſecundo,ſubditur ipſorum infirma diſpoſitio,ibi.* Reſpondit Ieſus. *In prima igitur parte dicitur ſic.* Dicunt ei diſcipuli eius. *Clarius intelligentes quam ante.*
7 Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. *Clarius.n.loquebatur de proceſſu eius a patre, & de aduētu eius in mundum per carnis aſſumptionem, quam fecerat ante, & ideo deitatem clarius intelligentes dicunt.*
8 Nunc ſcimus,quia ſcis omnia. *Ex doctrina.n.eius, & miraculis plenius eius deitatem cognoſcebant.*
9 Et non opus eſt tibi, vt quis te interroget. *Hoc.n.uidebant ex hoc,quod præuenerat eos reſpondendo antequam interrogabant, vt dictum eſt.*
10 In hoc credimus. *i.ex dictis & factis præteritis.*
11 Quia a Deo exiſti. *Et ſic fidem quam habebant in corde, confitentur ore.*
12 Reſpondit eis Ieſus. *Hic prædicitur eorum conditio infirma ne ex pleniori cognitione habita eleuentur, & cautiores contra pericula reddantur cum dicitur.* F
13 Modo creditis. *Quaſi dicat,parum ſtabitis in hac fidei confeſſione.*
14 Ecce venit hora,& iam venit. *Quia ex tunc incipiebat tempus ſuæ paſſionis,de quo loquebatur.*
15 Vt diſpergamini vnuſquiſque in propria. *Sicut.n.propter fidem Chriſti apoſtoli propria reliquerant, & adinuicem & cū Chriſto colligati erant per amorem,vt habetur Matt.19.d.* Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te. *Ita econtrario propter infirmitatem eorū in fide, imminente Chriſti morte diſperſi ſunt ab inuicem, & a Chriſto quærentes proprium commodum, ideo ſubditur.*
16 Et me ſolum relinquatis. *Quod factum eſt in captione quæ imminebat de proximo uerumtamen ex fuga eorū nullum detrimentū accidit Chriſto,ideo ſubditur.*
17 Et non ſum ſolus quia pater mecum eſt. *Quia humanitas remanſit deitati coniuncta,in qua deitate pater & filius ſunt vnum q.d.in mea paſſione non indigeo ueſtra præſentia, cum habeam præſentiam patris omnipotentis.*
18 Hæc loquutus ſum vobis. *Hic concluditur concluſio principaliter intenta. Ad hoc.n.dixit Chriſtus prædicta omnia,ut apoſtoli firmarentur contra tribulationes imminentes & hoc eſt quod dicitur.* Hæc loquutus ſum vobis.*ſ.ad hanc finem.*

✻ Vt

a *In me pacem habebitis.* ✻ Gregor. Carnem & væ diſcipulis prædicabat Dominus cum dicebat. *Hæc loquutus ſum vobis ut i me pacē habeatis, &c.* Ac ſi aperte diceret. Si vobis de me interius q̃ cōſolando reficiat quia erit de mundo exterius q̃ ſanando grauiter prema', infirmus.n.quiſque cum premitur à ſpe gaudii nimia puſillanimitate laſſat, & dū foris aduerſa tolerat minus obliuiſcit̄ quo gaudebāt.

A

B

C

a loquutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis.

a Contra preſſuras hortatur. b Quod fecerunt dato ſpiritu, & uicerunt, non ut prius reliquerunt ſolum.

b In mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum.

a Vici in me & in meis. Ego caput ueſtrum uici, magna ſpes membris.

b *Sed confi.&c.* ✻ Theoph. Omnia.n.ei ſubiecta ſunt v
ſarunt, ſicut igitur Adā victo omnis nat ra cōdemnat
ita vbi Chriſtus vicit
1 nem nām victoria t
& virtus noſtra in X
ſu gratiā aſſecuta eſt
2 di ſup ſerpētes & ſco
3 & ſuper omnē pote
inimici. Per hoiem.
trauit mors & per ho
vita vt imperiū contr
bolum, nam ſi nudus homo viciſſet nihil ſpectaſſet ad

b *Sed*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt in me pacem habeatis. *Aduenientibus tribulationibus futuris, quia ſicut graue quietatur in loco proprio, ita cor humanum in Deo.*

2 In mundo preſſuram habetis. *i. a mundanis hominib. vos per ſequentib.* In me pacem ha. *Sancti.n.viri non habent puras tribulationes, quia habent conſolationem Dei admixtam, ſed mali habent eas puras, non habentes conſolationem vllam.*

3 Sed confidite, ego vici mundum. *Quantum ad concupiſcentiam carnis per auſteritatem, quantum ad concupiſcentiam oculorū per paupertatem, quantum ad ſuperbiam vitæ per humilitatem. In hac uictoria Chriſti debent confidere ſancti, quia conſideratione eius armati faciliter ſuperant tribulationes mundi. Propter quod dicit Petrus prima epiſt.4.a.* Chriſto in carne paſſo, & uos eadem cogitatione ar.&c.

Quæſt. *Occaſione cuiuſdam dicti in hoc c. quæritur, utrum plenitudo ſpiritusſancti debuit dare immediate poſt aſcenſionem Chriſti?*

Et arguitur primo quod non, immo debuit dari ante, quia plenitudo gratiæ debuit dari in temporis plenitudine, ſed plenitudo tpis incepit a natiuitate Chriſti, ſecundum quod dicit Apoſtolus ad Gal.4.a. At vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, &c.

Item arguitur, quod adhuc plenitudo gratiæ non ſit data, quia ſicut filius eſt a patre ſic ſpiritusſanctus ab utroque. Status aūt ueteris teſt. correſpondet patri, in quo intendebant patres generationi. Similiter ſtatus nouæ leg. correſpondet filio in quo clerici intendentes ſapientiæ, filio appropriatæ, habent populum regere. ergo videtur qđ futurus ſit alius ſtatus, ſpirituiſancto correſpondens. In tempore ſpiritu ſancto correſpondente debet plenitudo gratiæ dari ergo, &c.

Contra utrumque prædictorum arguitur per illud quod dicit Saluator diſcipulis ſuis in litera. Si non abiero paracletus non veniet ad vos. *Ex quo patet, quod ante aſcenſionem Chriſti nō fuit data plenitudo ſpiritusſancti. Sequitur.* Si autem abiero, mittam eum ad vos. *Ex quo patet, quod ſpiritusſanctus cito poſt Chriſti aſcenſionem fuit datus.*

Error Manichæorū. *Reſponſio. Circa hanc q̄onem errauerunt Manichæi occaſione uerborum Chriſti, ſcdm quod dicit Aug. in lib. contra Fauſtum Chriſtus .n. in hoc c. loquens de aduentu ſpiritusſancti, dixit Apoſt.* Cum autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Apoſtoli aūt oēm veritatem non cognouerunt, ſecundū quod dicit Apoſtolus.1.ad Cor.13.c.* Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. *Ideo dixerunt, quod promiſſio ſpiritusſancti non fuit impleta in Apoſtolis, ſed i ipſo Manichæo, qui fuit poſteriori ipſis, & ſcdm eos cognouit plenitudinem ueritatis. Propter quod Manichæi non recipiunt librum. Actus Apoſtolorum, quia ibi expreſſe ponitur miſſio plenitudinis ſpiritusſancti ſup Apoſtolos, ut patet Act. 2.a.*

Confutatio. *Sed dictū iſtorum Manichæorum manifeſte patet falſum, qa Manichæus quem dicunt oēm ueritatem cognouiſſe non ſolummodo multa falſa, ſed ēt abſurdiſſima dixit ut patet intuenti eius errorem, & erroris reprobationem a doctorib. noſtris 2.ſnīarum, & 3. & in plurib. alijs locis, quod omitto proſequi ratione prolixitatis uitandæ, & quia hæreſis Manichæi & eius reprobatio ſunt ſatis notæ. Propter quod*

quod dicendū, quod plenitudo ſpiritusſancti, ſecundo quod Ch promiſerat, fuit completa in Apoſtolis, qui fuerunt ipſi Chriſt pinquiſſimi, in quo habitat oīs plenitudo diuinitatis. Verūtame fuit data iſta plenitudo apoſtolis ante aſcenſionem Chriſti. Cui tio eſt, quia ad hoc datur ſpiritusſanctus hoīb. ut corda eorum t tur ſurſum per appetitum celeſtium. Appetitus aūt hoīs non efficaciter ad aliquid, niſi illud apprehendatur poſſibile, & ide bilitas perueniendi ad celeſtia debuit prius hoīb. declarari, qu retur plenitudo ſpiritusſancti. Illa aūt poſſibilitas fuit declar Chriſti aſcēſione, ſm qđ dr̄ Mich.2.d. Aſcendit ante eos par iter. *Et ideo plenitudo ſpiritusſancti nō debuit dari ante aſce Chriſti, propter quod dr̄ ſupra 7.f.* Nondum erat ſpiriti ctus datus, quia nondum fuerat Ieſus glorificatus. *Sec tio eſt ad hoc, quia ſpiritusſanctus eſt amor ſpiritualis, & id ſtoli prius debuerunt diſponi per aliquem ſpiritualem amo Chriſtum antequam reciperent plenitudinem ſpiritusſancti. I tem diſpoſitio facta eſt ſubtracto amore carnali ad Chriſtū, q ſabatur ex præſentia corporali ipſius Chriſti cū Apoſtolis. Q dem præſentia ſubtracta eſt in eius aſcenſione, ideo, & c. Tert eſt ad hoc, quia Chriſtus non dat ſpiritum ſanctum inquantu ſed inquantum Deus, & ideo prius debuit declarari eius di per aſcenſionem ad patris æqualitatem quā dare ſpiritusſanct tudinem. Item non debuit retardari talis plenitudo per magnū quia ſicut iam dictū eſt, decens erat illi qui erant ut primi fun eccleſiæ poſt Chriſtū, poſt ipſum in maiori plenitudine habere tumſanctum, quibus ſtatim imminebat tempus prædicādi ver uangelij per orbem vniuerſum, tamen de plenitudine poteſtat næ poteſt dari plenitudo ſpiritusſancti indifferēter in quolibet*

Ad primum dicendum, quod plenitudo gratiæ incepit à Ch ceptione, quia eius anima ex tunc plenitudine gratiæ fuit repl runtamē illa plenitudo non erat ex tunc ad alios deriuāda, ſed ſcenſionem & glorificationem Chriſti, vt patet per prædicta. oportet quod a principio plenitudinis temporis detur oīs pl gratiæ ſed ſecundum ordinatum proceſſum diſpoſitionis diui

Ad ſecundum dicendum, quod lex noua ſucceſſit ueteri, ſi fectum imperfecto, ſed non eſt alius ſtatus expectandus perfec tu nouæ leg. cum noua lex ultimam perfectionem poſſibilē in tineat & ideo non eſt expectanda alia lex uel alius ſtatus ma reſpondens ſpirituiſancto, quam ſtatus nouæ leg. Potiſſime, q noua eſt amoris, amor autē appropriatur ſpirituiſancto ſicut propter quod dicit Apoſtolus Ro.8. a. Lex ſpiritus vitæ in ſto Ieſu. *Et eodem modo lex uetus non correſpondet patri etiam filio, inquantum fuit ibid. prænunciatus & præfigurat pter quod dixit Saluator, ſup.5.g.* Si crederetis Moyſi, c tis forſitan & mihi de me enim ille ſcripſit.

Illud autem quod adducebant Manichæi pro ſe. Cum veni ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Sol exponendo literam, quia cognouerunt omnem ueritatem eo tui decentem.*

Quod autem dicit Apoſtolus, 1.Corint. 13. Ex parte co mus. *Loquitur de cognitione uiæ reſpectu cognitionis & ideo non ualet, quia apoſtoli cognouerunt ea quæ decuit pro ſtatu viæ vt dictum eſt.*

ADDIDIO I.

In cap.16. *Vbi dicitur in poſtilla.* Omnia bona & mala corporalia, minora videntur, & minus ponderantur præſentia quam futura.

Mala fiunt magis terribilia ex duob. primo ex magnitudine mali, quod timetur. Secundo ex debilitate timentis, cum minus poſſit reſiſtere. Ad utrunq; aūt iſtorū operatur, quod repentinū malū cauſet maiorē timorem, quā malum prouiſum. Ad primum.n. quia mala & bona corporalia præſentia minora videntur quam futura. Ad ſecundum uero, quia repentinum malum magis ſubtrahit remedia quib. homo ſe poſſit præparare ad repellendum futurum malum, quod non poſſet, cum repente ex improuiſo malum occurrit. Primum vr̄ declarare Tullius, ut in poſtil. Ad ſecūdum uero ma tur declinare uerba Grego. unde licet eandem concluſionem non tamen eiſdem medijs, ut bene inſpicienti patere potuit.

ADDITIO II.

In eod.cap. *Vbi dicitur in poſtilla.* Cum venerit ille mundum.

Ad maiorem declarationem horum uerborum, ſ. cum ue arguet mundum de peccato, et de iuſtitia, & iudicio, & cę.

mundus, qui Chriſtum non cognouit vt ſupra primo c. quod intelli-tur de mundanis, quod in tribus impugnauerunt Chriſtum. Primo eius doctrina, quæ eſt veritas, quam non crediderunt. Secundo ſ uita, quæ eſt iuſtitia, quam multipliciter exprobauerunt. Tertio eius potentia, quam per iudicium definitiuum quantū in ipſis ſupplantauerunt, eum morti condemnando. Vnde de iſtis trib. ſpiritus ſanctus in apoſtolos ueniens mundum arguit. De primo, quia per veritas doctrinæ Chriſti per orbem fuit publice diuulgata & miraculis confirmata. De ſecundo, quia per eius aſcenſionem ſeu reditū ad patrem teſtificata eſt iuſtitia eius per apoſtolos, prout poſtillator & hoc eſt quod dicit, de iudicia, quia ad patrem uado. Et ne forte quis crederet ꝙ Chriſtus in cælum aſcendens iterum ad uitā mortalem rediret, ideo ſubiungit. Et iam non uidebitis me. De tertio, *ſ. de iudicio mundus arguitur, quia ſicut crediderunt Chriſtum iudicando eius poteſtatem euacuare, ſic per oppoſitum princeps huius mundi, i. diabolus fuit iudicatus, & eius poteſtas totaliter ablata reſpectu electorum, quod apoſtoli per ſpiritumſanctum in eis manētem frequenter oſtenderunt, eijciendo dæmonia, & detegendo illuſiones ſeu errores eorum, ut ſæpiſſime in eorum geſtis habetur.*

ADDIDIO III.

In eo. cap. *Vbi dicitur in poſtil.* Sed dictum iſtorum Manichæorum patet falſum.

Non ſolum Manichæus incidit in iſtum errorem, ut dicit Auguſ. ſed fortius & periculoſius Mahumetus, qui ſimiliter fundauit errorem ſuum in his uerbis Chriſti & in alijs in quib. promittit ſe miſſurum alium paracletum, ut Io. 14. *b.* Ego rogabo patrem meum, & alium paracle. mit. vo. *vnde & ipſe uocat ſe miſſum a Deo, ut patet in ſuo Alchorano, in quo falſiora & magis abſurda continentur, ut patet eundem librum legenti, prout poſtil. etiam tangit, infra ſequenti cap.*

CAPVT XVII.

Finito ſermone ad diſcipulos, ad patrem uerba conuertit, & orare cæpit.

a HAEC loquutus eſt Ieſus, & ſubleuatis oculis* in
b cœlum, dixit: Pater[a] venit hora, † clarifica fi-
c d lium tuum, vt filius tuus † clarificet[a] te. Sicut dediſti ei poteſta-
e tem omnis carnis, † vt omne quod dediſti ei[a], det eis vitam

a Quam conſtitui tecum.

a Notum faciat omni carni, ſicut ei ſecundum hominem dediſti poteſtatem carnis, id eſt, hominis, ſic etiam dediſti ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam.

a Filio.

CAPVT XVII.

a Haec loquutus eſt. Non ſolum quæ in cœna, ſed ēt quæ ab initio. Sed maxime quæ in cœna, hac de cauſa dicit vt in illo pacē haberent. Hæc pax eſt pro qua Chriſtianus, pro qua ſacramentis imbuimur, pro qua omni-
s erudimur, ℘
piritū in pignus
accepimus, ℘ qua in
eum credimus & ſpe
ra s, & amore eius
accendimur: Hæc eſt
in p ſſuris cōſolatio
& l eratio, vt in hac
be mur, in fine fe-
cit regnemus: in
hoc ergo ſermone
con udit.
b *Pater venit hora.* Po
tuit orare ſilentio,
ſed orando eſt e-
tiam doctor, & notā
facit orationem, quæ & præſentium & futurorum eſt ædificatio. *Venit hora.* Non vrgente fato, ſed diſponente Deo, qui tempore ordinauit omnia quæ fiant per tempora congruo.
c *Clarifica filium.* Humilitas in paſſione, claritas in reſurrectione cæpit. V. h. paſſionis, ſeminādæ humilitatis, non differas gloriā reſurrectionis. *Vt filius tuus clarificet te.* Et ſic claritas patris nec augeri, nec minui pōt in ſe. Apud homines minor erat, dum in Iudæa ſola notus, ſed per reſurrectionē filii vbique innotuit. D Pſ. 77. a.
d *Vt filius tuus clarificet te.* In cognitione hominū, ſicut dediſti, vſq; vt cognoſcant te, & quē miſiſti. Non. n. poteſt co
gnitione hominum
clarificari pater, niſi
ille cognoſcatur per
quem clarificatur, id
eſt populis innote-
1 ſcat, & hæc eſt clarifi *ſuis.
2 catio patris, quæ non E
3 circa ſolos apoſtolos,
4 ſed etiam circa om- †glorifica.
nes credentes fit.
e *Sicut dediſti, & cæt.*
5 * THEOPHYLA-
6 CTVS. Chriſtus quā
7 tum ad ſe attinebat
8 omnes ad fidem ad-
ducere curabat quod
autem illi non attenderunt non docentis, ſed non ſuſcipiētium crimen eſt. Qn̄ autem audieris *dediſti & acceperunt*, & ſimilia, intellige ea dicta eſſe ad auditorum captū. Sēper. n. cauet ne de ſeipſo magna dicat & ſe attemperat infirmitati auditorum, & quia offendebantur magna de eo audientes, loquitur de his quorū capaces ſunt, ſicut & nos ſæpe cum pueris loquimur & panem nominamus ſicut illi.

Hæc F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVII.

Haec loquutus eſt. *Poſtquam confortauit diſcipulos ſuos per doctrinæ beneficium, hic conſequenter eos conſolatur per orationis ſuffragium. Circa quod notandum, ꝙ oratio eſt petitio decentium a Deo, ſecundum Damaſcenum, libro tertio. Et ideo orare non conuenit Chriſto ſecundum diuinitatem, ſed magis orari, quia ſic eſt æqualis Deo patri. Secundum humanitatem autem in qua minor eſt patre, conuenit ei orare & pro alijs & pro ſe. Diuiditur ergo preſens capitulum in tres partes, quia primo Chriſtus orat pro ſeipſo, ſecundo pro apoſtolorum collegio, ibi.* Manifeſtaui. *tertio pro toto fideli populo, ibi.* Non pro eis tantum. *Prima in tres, quia primo promittit orationem, ſecundo remouet quādam dubitationē, ibi.* Hæc eſt vita æterna. *tertio, ſubiungit exauditionis rationē.* Ego te clarifica. *Circa primum ſciendum ꝙ Chriſtus non tantum orauit ad aliquid impetrandum, ſed etiam ad dandum nobis orandi exemplū, & ideo oratio ſua hic deſcribitur optimis circunſtantijs diſpoſita, primo reſpectu præcedentium cum dicit.* Hæc loquutus eſt Ieſus. *quia poſt diſcipulorum inſtructionem conuertit ſe ad orationem, ad oſtendendum quod complementum boni operis eſt a Deo requirendum, ſecundo reſpectu præſentium, cum dicitur.*

Et ſubleuatis oculis in cęlū: *Inter alias partes corporis diſpoſitio interior mentis maxime relucet in oculis. In oratione autem mens debet in Deum eleuari, quia ſecundum Damaſcenum, oratio eſt aſcenſus mentis in Deum. & ideo ad hoc denotandum Saluator orando præſentialiter oculos leuauit ad cælum, tertio reſpectu ſequentium* Oratio.
imminente enim tribulatione debet homo recurrere ad Deū, & ideo Chriſtus in principio ſuæ orationis exprimit tempus ſuæ paſſionis imminentis.

3 Pater venit hora. *ſ. paſſionis meæ.*

4 Clarifica filium tuū. *In paſſione. n. clarificatus eſt a patre. Primo per ſigna diuinitus oſtenſa, quæ ſunt, ſolis obſcuratio, terræmotus veli & tēpli ſciſſio, & huiuſmodi, quib. uiſis centurio qui erat gētilis dixit.* Vere filius Dei erat iſte. *Scd'o, per paſſionē fuit clarificatus, inquantum per ipſam meruit corporis gloriam & exaltationē.* Ma. 27. f *Tertio, quia per hoc uenit in totius mundi notitiam per gentium credulitatem. Granum. n. frumenti mortuum attulit hunc multiplicem fructum. Hanc igitur triplicem clarificationem petit hic* Ieſus. *Verumtamen quia gloria filij redundat in gloriam patris, ideo ſubditur.*

5 Vt filius tuus clarificet te. *Et non ſolum redundat in patrē, ſed in omnibus adhærentibus Chriſto per fidem, quia bonum capitis ad membra deriuatur, ideo ſubditur.*

6 Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. *Id eſt, omnis humanæ naturæ.*

7 Vt omne quod dediſti ei. *Per adhærentiam fidei.*

8 Det eis uitam æternam. *Quia per meritum Chriſti habemus introitum ad gloriam, quam amiſeramus per Adam.*

Hęc

MORALITER.

Hæc loquutus eſt Ieſus & ſubleuatis oculis in cælum. In hoc docuit nos ad cœlum cū oramus leuare oculos, quia ſecundū Damaſcenum. Oratio eſt eleuatio mentis in Deum.

3 *Pater uenit hora, clarifica filium tuum.* Per hoc oſtenditur qđ per patiētiam in tribulatione homo clarificatur, per patientiæ virtutem. Et Deus clarificatur, nam patiens ſuſtinet ad eius honorem.

† Hæc

A a *Hæc eſt autem.* Ordo, Vt cognoſcant te, & quem miſiſti, i. Chriſtum cum ſpiritu, qui eſt amborum eſſe vnū & ſolum verum Deū. Si ergo eo modo te clarificat filius ſicut dediſti ei ptātem oīs creaturæ, & ſic dediſti *vt omne quod dediſti ei, det ei vitam æternam.* Et hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te. Sic te ergo filius clarificat, vt oīb. quos dediſti ei, te cognitū faciat.

b *Vt cognoſcant te.* B Quod hic eſt ex parte, in futuro erit plene. Qui ergo proficit in cognitione magis viuere tendit. Quādo autem erit plena cognitio, erit ſine fine laudatio. Et hæc eſt illa clarificatio, ſed prius hic clarificatur, dum innoteſcit fidelib. vnde *Ego te clarificaui ſuper terram.*

æternam. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſo-
a lum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ego 1
b te clarificaui ſuper terram, opus conſummaui, quod de- 2
c a Vt te clarificem.
d diſti mihi, vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te- 3
e a Ad dexteram tuam collocando. b Ab initio ſic præordinatum eſt, ut Deus ſic hominem illum exciteт. 4
metipſum claritate, quam habui priuſquam mundus
a Non quod iam ſit perfecta manifeſtatio ſine prouerbiis, ſed quod cert ſſime futura. b Non quo diceris Deus, quod erat notum in Iudæis, ſed quo dicitis pater meus, quod ſine filio non noſcitur.
c Apoſtolis & fere omnibus gentibus.
fieret apud te. Manifeſtaui nomen tuum hominibus, 5

d *Opus conſummaui.* i. ac ſi aperte futurum diceret, clari... bo, gentib. prædicando. Opus conſummabo, quia iā ... prædeſtinatione, & pro iā facto eſt habendū, quod cer... me eſt futurum. Hanc prędeſtinationē in ſua clarificat... manifeſtius aperit, dicens: Quā habui apud te priuſq̄ m... dus eſſet, i. ſicut ... in prædeſtinat... habui apud te ... tempora, ita nu... re fac in mund... tempore.

e *Dediſti mihi, v...ciam. Et nunc cla... me tu pater apud ... ipſum claritate.* I... notatur gratia. N... .n. habet in hoi... non accepit. C... ſtet paſſio, dicit... ſummaui, qa ſ... tiſſime nouit ... ſummaturum ... propheta ait: *Qui fecit, quæ futura ſunt.* Quamuis ergo v... tur hic dicere, quod prior patrem glorificauerit, & ... patre eſſet clarificandus, dicendo. *Et nunc clarifica me pa... pud temetipſum,* tamen de futuro eſt vtrumque, & eo o... vt ſupra. *Pater clarifica filium tuū, vt fi. te. cla.* Eadem. n. ... tentia, niſi quia hic dictus eſt clarificationis modus, ... erat tacitus, quomodo pater clarificetur & filius cla... patrem ſuper terram, pater filium apud ſeipſum.

f *Homini.* Poſſunt hæc oīa dici de oīb. fidelib. futuris ... hæc clarificatio qua clarificatus filius clarificat patrē ... terram, ſm q̄ eſt præteritum pro futuro. Sed cred... eſt de his dici, qui tunc erant diſcipuli, cum poſt dic... eſſem cū eis ſer. e. in no. t. & nullus periit, niſi filius ... tionis, i. Iudas, qui de 12. periit. Vbi addit. *Nunc ad te ue...* quo oſtendit corporali p̄ſentia ſe fuiſſe cū eis, qui in... ſione ab illis abiit. De cæteris poſt addit. *Non pro his ... rogo, ſed pro his, qui crediturі ſunt per verbum eorum.*

c *Ego te clarificaui ſuper terram.* ✱ Theophy. Diſce hoc loco quomodo clarificet & pater filium, & filius patrem. *Ego,* inquit, *glorificaui ſuper terram.* merito addidit, *ſuper terram:* in cęlis enim glorificatus erat, & ab angelis adorabatur. Terra
C autem ignorabat eum: Igitur quia filius annunciauit eum omnibus, ideo dicit. *glorificaui te ſuper terram.* Omnia notitia Dei diſſeminata, & perfecto opere quod dediſti mihi, hoc enim opus eſt incarnationis vnigeniti ſanctificare naturā noſtram, & proſternere rectorem mundi, qui ſe prius Deū faciebat, & inſerere creaturæ notitiam Dei. Qūo autē conſummauit hoc cum nondum inceperit? Quotquot dicere vult, qui venerant ad me perfeci, vel quia fecit quod maximum omnium, & radicem bonorum omnium nobis ſubſtrauit dęmone victo, & ſe obiecto voraciſſimę beſtię morti. Radicem hanc neceſſario ſecuturi erant & fructus diuinæ notitiæ, propter hoc dicit, *perfecti opus.*

Opus Q...

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Hæc eſt autem. *Hic remouet quandam dubitationem. poßent. n. aliqui credere, q̄ iſta uita æterna per eum fidelibus danda conſiſteret in carnalibus bonis, ſicut dicunt Saraceni, qui expectant in alia vita in voluptatibus carnalibus, & diuitijs & conſimilib. præmiari ſecundum quod dicitur in Alchorano Mahumeti, quæ tamen vita ſecundū Piloſophum dicitur vita pecudum i. Ethic. Propter quod ipſe Auicenna hoc conſiderans dixit, q̄ propheta quem vocant Mahometum, promittit eis talem fęlicitatem in præmium, quam multi ſapientes nō attenderunt. Similiter* Iudæi *reſurrectionē futuram expectant ad uitam carnalem. Et ideo fœlicitatē vitæ futuræ credunt conſiſtere in bonorum temporalium plenitudine, & pacis tranquillitate. Hoc autem remouet Saluator d.* Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te. *Vita. n. æterna ſiue beatitudo conſiſtit eſſentialiter in aſpectu claro ipſius diuinitatis, prout tamen habet adiunctam fruitionē, quæ eſt completiua fęlicitatis, ex conſequenti uero conſiſtit in aſpectu humanitatis Chriſti, quæ eſt inſtrumentū nos introducens ab beatitudinem principalem. Beatitudo aūt hominis conſiſtit in coniunctione ad ultimum & optimum, & ideo non poſſunt conſiſtere in coniunctione ad aliquod bonum temporale vel corporale, vt dicunt Rudes Saraceni & Iudæi, ſed in adeptione ipſius primi & ſummi boni per apertā viſionem ad fruitionem.*

Vita æterna in quo conſiſtit.

Conſiderandum etiam, quod cum dicit filius loquens ad patrem: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum. *Per hoc. n. non habetur, q̄ ſolus pater ſit Deus, & filius ſit creatura, vt dicebat Arrius, quia hæc dictio excluſiua ſolus, non determinat ly. te, vt ſit ſenſus, q̄ ſolus pater ſit Deus, ſed determinat ly Deū. Et eſt ſenſus, q̄ illa eſt ſola deitas vera q̄ eſt in patre, & ſic ab ea nō excludit filius, ſed magis includitur, qa vna eſt deitas in utroq; ſed excluditur, vera deitas ab his, q̄ à gentibus colebantur, ſ. Ioue, Saturno, & conſimilibus. Dato etiam quod hæc dictio ſolus determinet ly. te. Et ſit ſenſus, q̄ ſolus pater ſit Deus, non tamen per hoc excluditur filius à deitate, ſed magis includitur, quia ſecundū P...phum, ſolus eſt idem quod non cum alio, & ideo tātūmodo ex... lud q̄ alienitatem dicit: Filius autem non eſt alius à patre i... ſed tantum in perſona, & ideo quando hæc dictio ſolus addit... ſonæ reſpectu termini eßentialis, ſicut eſt propoſito, non c... aliam perſonam, ſed magis includit. Et hoc patet per authori... uator. Matth. 11. d. vbi dicit.* Nemo nouit filium niſi pa... que patrem quis nouit niſi filius. *Si enim hæc dictio niſi... vni perſonæ reſpectu termini eſſentialis excluderet aliā, ſequ... pater non cognoſceret ſe, ſed tantum filius, nec filius cognoſc... ſed tantum pater, quod eſt abſurdum dicere.*

2 Ego te clarificaui. *Hic ſubdit rationem, quare ſua oratio ... exaudiri, videlicet, quia fuit perfecte obediens Deo patri car... mendo, & veritatem fidei inter homines docendo, & hoc eſt,* Ego te clarificaui ſuper terram. *Et non ſolum eſt exaud... pter prædicta, ſed etiam quia ad conſummationem myſterij ... nationis mortem conſtanter ſuſtinebat, ideo ſubditur.*

3 Opus conſummaui quod dediſti mihi, vt faciam. ... *ſummaui, quia iam eius paſſio incipiebat, qua peracta dixit, ... matum eſt, vt habetur infra 19. f.*

4 Et tūc clarifica me pater apud temetipſum clarita... *Id eſt, illius glorię quam habeo æternaliter tecum ſecundum ... tem, fac participem naturam mortalem quam aſſumpſi propt... num ſalutem.*

5 Manifeſtaui nomen tūum hominibus. *Hic conſeq... rat pro collegio apoſtolorum. Et diuiditur in duas, quia prin... tur, q̄ debet pro eis deprecari, ſecundo, format ſuam oration... te, ibi:* Pater ſancte. *Circa primū ponit quatuor rationes, ... dum, q̄ debeat pro apoſtolis deprecari. Prima accipitur ex p... ſti, quia erat eorum magiſter, & ipſi eius diſcipuli. Bonus au... ſter debet zelare pro diſcipulis ſuis, & eos diligere, & hoc ... dicitur:* Manifeſtaui nomen tuum hominibus, &c. ... *ſtoli fuerunt ſpiritualiter coniuncti ipſi Chriſto.*

Tui...

M O R A L I T E R.

1 *Hæc eſt autem uita æterna.* Per hoc excluduntur errores omnium in aliquo bono creato beatitudinem obiectiuam ponentium.

3 *Opus conſummaui, quod dediſti mihi.* Hoc legant & retineant inſtabiles, qui bona frequenter inchoant, ſed non p... Huius ca. reſiduum eſt oratio Chriſti pro ſuis diſci... ſentib. & futuris. Et in hoc Chriſtus dedit exempl... tis eccleſiæ & curatis, vt pro ſuis ſubditis deuote o... tēte. Nec moralitas alia mihi nunc occurrit ſup...

s dediſti mihi de mundo.erant. ✠ THEOPHYL. Duo hæc dice oluit & quod non ſit aduerſarius Deo patri,& quod vo as eius ſit credere illos,propterea dicit. *Quos dediſti mibi rant*,vtraque.n.oſtenduntur per hoc, quod dicit:*credidi.* non.n.rapuit eos,ſed tu cōprobaſti, vt illos mihi lucra & ita nō aduerſa es mihi, ſed cō- hā habes, & cha em o pater.

ui erant. AVG. Pa- erāt hi ſicut oīa, ſine filio omnia nte cum illo. ſolet ei aquo eſt iere, quidquid t. Mihi eos dedi cundum homi- qui nō ſemper , ſed accepiſſe licit. Habuit ali- ndo Dei filius, d nondum ha- idem homo fi- quia nondum homo.

c *gnouerunt.* Ne pu ur cognitio iam per ſpeciem ad Crediderunt ve- re, ō eo modo quo dixit. Modo cre dit, venit hora vt gamini. Sed nec ic tales erant, ſed prænunciat quales ſint futuri accep- iritu, ſine quo nec ſeruauerunt ſermonē quē dixerat.

d *E pro eis rogo.* Prima oratio fuit. Clarifica fi. ut fi. cla. te. & s exequutus eſt & concluſit in fide credentium. Iam rogat ut pater ſeruet eos quos ipſe corpore reliquit.

e *mea omnia.* Non.n. quia filio dedit pater amiſit cum fi- dhuc addat, mea omnia tua & tua mea ſunt. Vnigeni ſunt omnia quæ patris, per hoc q etiam Deus eſt ip- am de patre natus patri eſt æqualis.

f *tua mea ſunt.* Sancti de quibus h.d. non poſſunt eſſe ni ſi quo creati & ſanctificati ſunt, i. patris & filii,& p hoc uæ ipſorum ſunt, neceſſe eſt, vt ſint eius cuius & ipſi quod ſupra dixit de ſpiritu. *Omnia quæ habet pater meus.* pterea dixi, de meo accipiet, de his dixit quę ad ipſam nent patris deitatem, in quibus illi eſt æqualis, oīa quę habet

a Inſtituendos. Homini. b De quo iam non ſum. c Præſcientia. d Ad docendum.

a quos dediſti mihi de mundo· Tui erant,& mihi eos dediſti,&

a In fide permanſerant. b .i cognouerunt, quia a te ſum. Simul.n. pater dedit omnia, cum genuit qui haberet omnia.

b ſermonem tuum ſeruauerunt. Nunc cognouerunt, quia om-

Per hoc cognouerunt, quia acceperunt.

c ma quæ dediſti mihi abs te ſunt. Quia verba quæ dediſti

Intus. Intellexerunt & tenuerunt.

mihi, dedi eis. Et ipſi acceperunt, & cognouerunt vere, quia a

a Similiter uere. Quod eſt idem quod a te exiui.

d te exiui, & crediderunt, quia tu me miſiſti. Ego pro eis rogo,

a .i. deditis mundo. b Per quod iam non ſunt de mundo, pro quo non rogo.

e non pro mundo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt:

f Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt, & clarificatus ſum in

g a Tantum. b Qui acito futurum. Quia tardius exiuit. c Et ſi prius fui. d Corporali præſentia. e Exponit quomodo dixit, non ſum in mundo, ſciens aliquos tantum mouendos.

h eis. Et iam non ſum in mūdo, & hi in mundo ſunt, & ego ad

a Vt homo rogat patrem pro diſcipulis. Pater iam prope eſt aſcenſio, & ideo commendo tibi corporaliter quos relinquo. Sed non ſine me ſpirituali potentia.

i te venio. † Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti

K Homini, uel uerbo gignendo pater omnia dedit. a Modo ſerua in tuo nomine, in quo eos ſeruabam. b Corporaliter. c Ego filius homo.

mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. Cum eſſem cū eis * ſeruabam

habet habendo, non poſſidendo, neq;.n. ſpiritus de creatura accipiet, quæ ſubdita eſt patri & filio, ſed de patre de quo procedit ſpiritus, de quo natus eſt filius. D

g *Et clarificatus.* Supra petebat de futuro, clarifica me apud temetipſum, hic factam dicit & in eis. Sed & hæc futura cū eis innoteſcet, & per eos omnib. credentibus quod ad dexte-
1 ram patris ſit glori-
2 ficatus.
3 h *Et iam non ſum in*
4 *mun.* ✠ THEO. Quare continuo dicit.
5 Nam *iam non ſum in mundo.* quando erat
6 cum eis in mundo?
7 videntur eſſe abſur- da, ſi quis hæc expo-
8 nat non examinata. E
9 Alio item loco pro-
10 miſit eis. *ero uobiſcum*
11 *& uidebitis me*, nunc
12 autē alia videtur di-
13 cere. Poteſt igitur ve
14 re dici. Nam quia ve
15 riſimile erat triſtari
16 eos vtpote qui relin- *in mundo, ego.
quebantur adiutore
17 deſtituti, oſtendit qū
18 patri eos commen-
19 det, & illū cuſtodem
20 eis præficiat, quia a
21 te vocor ego, ſerua-
ui ipſe illos in nomine tuo, hoc eſt per tuum adiutorium, & virtutem quam dediſti mihi. F

i *Serua eos.* Vt ſint vnum in natura ſua, ſicut & nos in noſtra ſumus unum, & ideo non ait, ut ſint unum nobiſcum, aut vt ſimus unū ipſi & nos ſicut nos unū ſumus, quia non ſunt eiuſdem naturæ cum Deo, ſicut filius, ſecūdum quod Deus unum eſt cum patre.

k *Cum eſſem.* Non debemus intelligere, φ pr̄ & filius alternatim ſeruent quaſi alter poſt alterum, Simul.n. ſeruant pr̄ & filius & ſpiritus ſanctus, qui eſt vnus Deus. Sed ſcriptura nos non leuat, niſi ad nos deſcendat. Cum ita loquitur intelligamus diſtinguere perſonas, non ſeparare naturā. Gaudium, quod ſupra expreſſit, vt ſint vnum ſicut & nos, hæc eſt pax illa & beatitudo in futuro ſæculo, propter quā omnia fiunt, propter quam ſe eſſe loquutum dicit in mundo.

Quos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tui erant. *Secundum æternam prædeſtinationem.*

2 Et mihi eos dediſti. *Vocando temporaliter ad fidem & apoſtolica dignitatem.*

3 De mundo. *Quia ante vocationem ſuam apoſtoli erant mundialiter viuentes, ſicut & cæteri homines. Secunda ratio accipit ex parte apoſtolorum, qui fuerunt ſerui obedientes, & hoc eſt quod dicitur.*

4 Et ſermonem tuum ſeruauerunt. *Corde ſcilicet & opere.*

5 Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dediſti mihi abs te ſunt. *Id eſt, à te procedentia.*

6 Quia verba, quæ dedi. *Quia à plenitudine ſcientiæ Chriſti facta eſt redundantia in apoſtolis.*

7 Et ipſi acceperunt. *Doctrinam Chriſti recipiendo.*

8 Et cognouerunt vere, &c. *Hoc.n. cognouerunt per doctrinam Chriſti & per miracula, verumtamen, quia talis cognitio eſt fidei, ſubditur:* Et crediderunt, quia tu me. *Tertia vero ratio accipitur ex parte cuſtodiæ Chriſti, cui apoſtoli erant ſpecialiter commiſſi, & hoc eſt, quod dicitur.*

9 Ego pro eis rogo. *Hoc dicit, quia efficacia ſuæ orationis tantūmodo extendit ad electos. Quamuis. n. ſit efficax pro omnibus, tamen illi ponunt ſibi impedimentum ne ſint participes ipſius, ideo ſubditur.*

10 Sed pro his, quos dediſti mihi. *Quo ad efficaciam.*

11 Quia tui ſunt. *Secundum æternam prædeſtinationem.*

12 Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt. *Quia propter inſeparabilem vnionem humanitatis & diuinitatis in Chriſto fit idioma tum communicatio, attribuendo ea, quæ ſunt hominis Chriſti Deo, et e conuerſo. Sicut enim demonſtrato Chriſto, hæc propoſitio eſt vera. Iſte homo creauit ſtellas, ita hæc propoſitio eſt vera: Deus mortuus eſt, quia propter vnitatem ſuppoſiti omnia, quæ ſunt Dei, communicantur homini, & econuerſo modo prædicto.*

13 Et clarificatus ſum in eis. *H.d. quia apoſtoli gloriam eius iam partim cognoſcebant, & de propinquo plus cognoſcituri erant. Quarta ratio accipitur ex neceſſitate imminente apoſtolis, quia Chriſtus cito receſſurus erat ab eis, cuius corporali præſentia erant delectati & confortati, & ideo pro tunc indigebant ſpecialiter Deo patri per orationem Chriſti recommendari, & hoc eſt quod dicitur.*

14 Et iam non ſum in mundo. *Id eſt, ſum in propinquo receſſu ab eis.*

15 Et hi in mundo ſunt. *Remanentes in tribulationibus mundanis.*

16 Et ego ad te venio. *Q.d. Propter hoc pro eis oro.*

17 Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo. *Poſitis rationibus quibus debet pro eis orare, hic conſequenter format ſuam orationem: q̄ diuiditur in duas, quia primo orat eis conſeruationē à malo, ſecundo, perfectionem in bono, ibi,* Sanctifica eos. *Dicit ergo primo ſic:* Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, *id eſt, in fide & confeſſione nominis tui.*

18 Quos dediſti mihi. *Per ſpecialem amicitiam eos mihi coniungendo.*

19 Vt ſint vnum, ſicut & nos. *Id eſt, vt ſint vniti per charitatē ſicut nos ſumus vnum per naturam: Ita quod ly ſicut non importet æqualitatem, ſed quandam imitationem longinquam. Et allegat cōſequenter apoſtolorum neceſſitatem reſpectu huius conſeruationis diuinæ, dicens.*

20 Cum eſſem cum eis. *Præſentia corporali.*

21 Seruabam eos in nomine meo, &c. cuſtodiui. *Id eſt, firmiter & ſecure.*

✠ Nemo

a *Quos dediſti mihi cuſtodiui,&c.* ✻ Theophy. Quomodo o
A Domine nullum perdidiſti, cum & Iudas perierit molti-
que alii retroceſſerunt. Quantum ad me attinet inquit nul
lum perdidi, q̃tum in me fuit nullum amiſi, ſed ſerua eos,
hoc eſt oib. modis cuſtodiui, quod aũt a ſeipſis reſilierint
hoc nihil ad me. Q̃d autem dicit, *vt ſcriptura impleatur*, hoc eſt omnia quæ de filio perditionis prædicit. Etenim & in Pſalmis variis de ipſo dictũ eſt, & in alii prophetarum libris.

b *Sanctifica.* Sicut ex gratia tua incepta eſt ſanctificatio, per quã iam non ſunt de mũdo, eadem gratia fac B ſanctiores, vt perſeuerent in veritate cuius vmbra fuerũt veteres ſanſtificationes i. in me qui ſum veritas, quod ſubdendo aperit: *Sermo tuus ve. eſt*, quod eſt, ego ſum veritas. Grçce λόγος Latine verbum vel ſermo, qui eſt vnigenitus patris.

c *Et pro eis ego ſum.* i. vt pro eis proſit ego me hominem ſanctifico in me verbo, quod eſt ab initio incarnationis ſuę quando verbum factum eſt caro. Ita autem illis prodeſt, quia & ipſos qui ſunt ego, quia caput & corpus ſunt vnus Chriſtus, ſanctifico in meipſo, vnde addit, *vt ſint & ipſi*, ſicut ego: *ſanctificati in ve.* & in me.

✻ Theophyl. Sanctificatio eſt rectorum dogmatũ ob-
C ſeruatio, quod aũt de dogmatis dicat manifeſtum, interpretatur. n. *ſermo tuus veritas eſt.* nullum in eo mendaciũ atque ita ſi vt illos feceris ſeruare ſermonem tuum, & cuſtodire a malo in veritate ſanctificabantur. Manifeſtũ aũt & aliquiddam. Sanctifica eos in veritate tua, hoc eſt ſepara eos in verbũ & prædicationem, & fac eos ſacrificium, quo veritati tuæ miniſtrare huic ſuam vitam conſecrent.

† Supra 15.c.

* tua.

Sup. 14.a

Sup. 1.a.

Sed non ſine te ſpirituali cuſtodia.
a cos in nomine tuo. Quos dediſti mihi ego cuſtodiui, & ne- 1
Iudas prædeſtin: tus perditioni. a Quæ hic de illo propheta uit.
mo ex eis periit, niſi filius perditionis, vt ſcriptura impleatur 2
a Peracta obedientia. b Electis filiis per quos prædicatio impleatur. c Quæ adhuc corpore in mundo.
Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo vt habeat 3 4
a Id eſt, a me eis collatum. b Autem. 5
gaudium meum impletum in ſemetipſis: Ego dedi eis ſer- 6
a Hoc abi eos reliquit eis, & eſt cauſa odii. b Hoc de ſequuturis paſſionib dicit. c Cur. d Me liberante eos natus de ſpiritu.
monem tuum, † & mundus eos odio habuit, quia non ſunt 7
Renati ex ſpiritu. a De quo nati b Natus de ſpiritu. Orat ſuis contra odia mundi. Et ſi mundus odit tamen.
de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo. Non rogo vt tol 8
a Vbi adhuc neceſſarii ſunt, & ſi non ſunt de eo.
las eos de mundo, ſed vt ſerues eos a malo. De mundo non 9
a Ideo. Sic ſeruabantur ab illo malo quod orabat.
b ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo. Sanctifica eos in verita-
a Quia in carne non peccati.
te:* ſermo tuus veritas eſt. Sicut tu me miſiſti in mundum, ita
a Vnde apoſtoli dicuntur. b Libertatos a labe peccati.
c & ego miſi eos in mundum. Et pro eis ego ſanctifico me-
d ipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Non pro eis au-
a Vt ſemeotur a malo ut ſanctificentur. Pro illis quorum fides iam incepta reſurrectione & aſcenſione confirmabitur.
e tem rogo tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per ver-
a Quid rogas. b Quod ſupra de ſolis apoſtolis hoc de omnibus ſimul.
f In fide, in charitate, in pace quia in unum regnum ſunt futuri, de quo poſtea ſupponet.
g bum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me,

g *Vt omnes ſint.* Non ait, omnes vnum ſumus vt illi omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego ſubaudi vnum ſumus. Ita & pater in filio & filius in vt vnum ſint, quia vnius ſubſtantiæ. Nos vero poſſ eſſe in patre & filio & ſpirituſancto. Vel pater & filiu rituſſanctus in nobis eſſe poſſunt, vnum tñ cũ Deo e poſſumus, qa non vnius ſubſtantiæ. Deus vero in nob vt in templo, nos in illo vt creatura in creatore.

d *Non pro eis.*
non de ſolis ap
lis, ſed de cęteri
bris incipit. No
tem orat pro hi
iam ſunt in fide
defuncti, ſed pr
qui ſunt in tem
nibus.
e *Sed & pro e*
Vſque in finem
di, vel iam cre
vbicunque ſunt
tamen tam per
vt poſt creditur
poſt reſurrectio
f *Per uerbum.* P
bum euangelii,
eſt eorum, non
10 per eos tan ũ ſi
11 dicatum, ſed
12 Paulũ & alios
13 libet, ſed quia
14 mo & princi
15 cõmiſſum ſit a
16 dicandum. H
17 verbum fidei,
Dei, per quod
dit latro, ci
18 Paulus, & qui
credit.

✻

Nicolavs de Lyra.

1 Nemo ex eis periit, &c. *Hoc dicit, quia ſua perditio nõ fuit ex defectu cuſtodię Chriſti, ſed ex malitia ſua, ſicut dicitur aliquis filius mortis, eo quod facit aliquid dignum morte.*

2 Vt ſcriptura im. Ly vt. *hic tenetur conſequutiue, quia per proditionẽ Iudæ ſequuta eſt impletio ſcripturæ, quæ de hoc loquitur Pſ. 40. & 108. vt ſupra allegatum eſt 13. c.*

3 Nunc autem ad te ve. *Per mortem meam.*

4 Et hæc loquor in mun. *Hoc dixit propter hoc quod ex dictis eius aliqui poſſent credere, q nõ haberet poteſtatem cuſtodiendi eos in abſentia ſicut in p̃ſentia, ideo hoc remouet di.* Et hæc lo. in mũ. *ſcilicet exiſtens in pręſentia corporali, acſi diceret: Sic loquor non propter defectum virtutis, ſed ad oſtendendum ueritatem humanæ naturæ compatiens eis, ideo ſubditur.*

5 Vt ha. gau. me. imp. in ſem. *Gaudium. n. Chriſti de vnione humanitatis ad diuinitatem, per quam illa humanitas habet gratiæ & gloriæ plenitudinem, vt ſupra dictum eſt c. 1. Ad hoc autem erat intentio Chriſti orantis, vt apoſtoli venirent ad gloriam veræ fruitionis, in qua aperte viderent vnionem in ipſo deitatis et humanitatis. Alia autem ratio quare apoſtoli indigebant à Deo ſpecialiter conſeruari, eſt, quia erant Iudæis odioſi propter doctrinam Chriſti, & hoc allegat Saluator di.*

6 Ego dedi eis ſermonem tuum. *Cuſtodiendũ & prædicandũ.*

7 Et mundus eos odio, &c. *Quantum ad affectionem, licet ſint de mundo quantum ad corporalem præſentiam.*

8 Non rogo, vt tol. &c. *Quia non expedit fidelium ſaluti, donec fides ſit publicata per totum mundum*

9 Sed vt ſerues eos à malo. *Dando eis conſtantiam in tribulationibus imminentibus de proximo.*

10 Sanctifica eos. *Hic conſequenter orat apoſtolis perfectionem in bono di.* Sanctifica eos. *Id eſt, confirma. Sanctum enim vno modo ſignificat idem quod firmum.*

11 In veritate. *Scilicet fidei Catholicæ.*

12 Sermo tuus veritas eſt. *Id eſt, doctrina mea quã dedi etiam tua eſt ſicut ſupra dictum eſt c. 7. Iſta autem confirm ſtolorum facta eſt à Deo patre, quando in die Pentecoſtes miſi ritum ſanctum. Et neceſſitas huius confirmationis ſubditur,*

13 Sicut tu me miſiſti in mundum. *Ad veritatem ſalu næ dicendam.*

14 Et ego miſi eos in mundum. *Ad hanc doctrinam v dicandum. Et notandum q dicit, miſi. id eſt, mittam, loquendo ro per modum præteriti propter certitudinem euentus futu apoſtoli non ſunt miſſi ad prædicandum per mundum, niſi p ptionem ſpirituſſancti, licet ante fuiſſent miſſi ad prædicand nitatibus Iudææ* Iudæis *tantum.*

15 Et pro eis ego ſanctificabo meipſum. *Id eſt, ſacrif carne offero tibi acceptum.*

16 Vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. *Sicut. n. vetus tum per ſanguinis effuſionem confirmatum eſt, ſic confirma teſtamenti facta eſt per effuſionem ſanguinis Chriſti, vt oſtẽ ſtolus ad Heb. nono.*

17 Non pro eis autem rogo tantum. *Hic cõſequenter orat pro toto fideli populo. Et diuiditur in duas, quia primo cis conſequutionem gratiæ, & ſecundo gloriæ, ibi:* Pater qu ſti mihi. *Dicit ergo primo ſic:* Non pro eis autem ro tum, &c. *Vt omnes vnum ſint, in vnitate charitatis, in qu conſiſtit perfectio Chriſtianæ religionis, quia per hoc memb ſiæ coniunguntur adinuicem & capiti homini Chriſto, & ipſi Deo. qui adhæret Deo unus ſpiritus eſt, ut dicitur 1. Co ſic per conſequens primum principium quod eſt Deus, con homini, qui eſt quodammodo omnis creatura.*

18 Sicut tu pater, &c. vnum ſint. *Nõ eſt ibi unitas æq ſed cuiuſdã imitationis, quia Chriſti hoĩs & Dei eſt unitas lis, aliorum autem hominum a Deo, eſt tantum unitas chari*

& ipſi. In nobis dicit, vt quod vnum ſunt fide & charitatiæ Dei tribuant, vt nūc autem lux in domino.

mun. Mundus hic accipitur pro omuibus illis qui vnū. Nec hoc quod ſunt facit cām vt credant, quia potius credendo vnū ſunt, quāuis vnū eſſent natura, diſſentiendo tamen ab vno, non vnum, ſed orā-dixit, vt mundus credat, ſicut orando dixit, vt omnes vnū ſint, ſic ſi tertio ſubauditur, rogo, vt mūdus credat.

c *t ego clari. &c.*

✲ THEOPH. Qua gloriā, ſeu claritatem datam eſſe dicit. Eam quæ per ſignata & p ſigna & doctrinas, & aliā quamque gloriam cō[…]æ ſcilicet, vt [v]num, iſta enim gloria maior eſt quā [q]uæ ſignorum. [Nam] ſicut & Deum [a]dtamur quia nō [con]ditio neque p[…]n natura eius, [m]axima iſta gloria [e]t, ita & illi in hoc loco a concordia dico fiant clari. *Ego in eis & tu in me.*

d [E]*go in e.* Nō quin & pater in nobis, & nos in patre. Sed [m]ediatorē ſe oſtēdit, ex cuius pſona hoc dicitur, ſicut [q]uod apoſtolus ait: *Vos Chriſti Chriſtus autem Dei.* Vt ſint [con]ſūmati, oſtendit eo perduci reconciliationē per mediat[ore]m [u]t perfecta beatitudine fruamur, vbi cognoſcet mūdus [pe]r ſpeciē quod modo p fidē. Ego ſum in eis ad quos [mi]ſi & tu in me. mundū tibi per me recōcilians. Vnde hoc quod ſeqtur: *Dilexiſti eos.* Quia in filio ēt mēbra [d]iligit, ſicut & me, nō quod æqualiter, ſed quia & me [il]los, uel pp me illos, ſicut ſupra. Sicut miſiſti me, miſi [e]ſt quia me miſiſti, miſi illos.

e [Q]*s dedi.* Id eſt, traxiſti ad me, ſic & ego elegi eos de mū[n]do: [q]ui nō ſunt dati ei nō ſunt ſui, & ſi poteſtas ſit ei oīum.

f Volo.

Rogo. a Vnitas ſanctorum hic vel in futuro non eſt cauſa fidei, ſed merces. b Ita ſint vnum. c Pro eis vt homo rogo, & ut Deus facio quod rogo

& ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt mundus credat,

Immortalitatis. a Dabo tecum ego Deus.

b quia tu me miſiſti. Et ego claritatē quā tu dediſti mihi dedi

a In charitate ſicut ſupra in fide. b Vt ſint vnum per me vnum mediatorem c In claritate.

b eis, vt ſint vnum ſicut ēt nos vnū ſumus. Ego in eis, & tu in

a Supra tantum ut ſint unū, hic conſumati, ibi credat, hic cognoſcat. b Id eſt, ipſi conſummati. Hoc & ibi & hic, qui in ſeparabilem charitatem patris & filii mundo credimus, tunc cognoſcemus.

c me ut ſint conſummati in vnū, & cognoſcat mundus quia tu

d me miſiſti, & dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti: Pater quos de

a Quia dilexiſti eos in me, recipe eos mecū. b Conſummandos in tantam ſpem erigit, qua maior non ſit. c Ita mecum. d Non ait, credant, quia hoc eſt merces fidei, non fides.

e diſti mihi, volo vt ubi ſum ego, & illi ſint mecum, ut videant

a Poſt crucem mihi homini, uel mihi Deo, cum me genuiſti tibi æqualem. b videant, quia di[lexiſti] m in quo & nos dilexit, & prædeſtinauit tunc, quod in fine mundi faciet.

f claritatem meā quā dediſti mihi, quia dilexiſti me ante con-

g Ideo hoc eis uolo, quia hi ſoli de mundo cognouerunt te: Iniquus, Iuſtum. Mediator.

ſtitutionē mundi: † Pater iuſte mundus te nō cognouit. Ego

a Per me. Per hoc cognouerunt, quia tu me miſiſti, ergo gratia nouerunt.

autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me miſiſti. Et

Per fidem. Per ſpeciem.

h notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio qua dilexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis.

f *Volo.* Non poteſt non fieri quod vult omnipotēs, ſed illa voluntas hominis, de qua dicit: *Non ſicut ego volo.* D Mat. 26. d.

g *Vt vbi.* Id eſt, in cœlo, vbi in carne mox futurus ſum, vel ſicut dicit Nicodemo: Nemo aſcendit in cęlum, niſi filius hominis qui eſt in cęlo. Non dixit erit, ſed eſt, pp ter veritatem pſonæ, in qua & Deus homo eſt, & homo Deus. Vt Supra 3. d.
1 vbi ego ſum deitate
nō & quæratur vbi,
2 quia deitas ubiq; eſt,
cū quo tamē bonus
3 eſt, etſi non ubique
4 ſicut ille, ut latroni
dicit: *Hodie mecum*
5 *eris in Paradiſo.* Vn- Luc. 23. f.
6 de & non ſatis fuit
dicere, ubi ego ſum
7 ſed addit, mecum,
quia miſeri poſſunt
8 eſſe ubi ille eſt qui E
9 nuſquam deeſt, ſed
10 ſoli beati ſunt cum
11 illo, qui nō ſunt bea
12 ti niſi ex eo. Cum il
13 lo, quia fruūtur illo
14 uident illum ſicuti
15 eſt. Mali non ſunt
16 cum illo, ut cæci in
17 luce non ſunt cū luce. Nec boni nunc ita ſunt cum eo, & ſi aliquo modo per fidem ſunt cum eo.

h *Videant.* Cum in forma ſerui clarificata uiderint iudicantē bonū & malū, tollet īpius ne videat claritatem Dei qua Deus eſt q̄ ſoli mūdi corde uidebūt, qꝫ erit eis vita æterna. [Is.] 26. [B] Mat. 5. a

✲ THEOPH. Non enim dixit ut fruantur gloria mea, ſed *ut uideant.* Homini enim requies maxima, uidere filiū Dei hæc. n. eſt oīs gloria dignorū, quod & Paulus dicit: *Nos autem reuelata facie gloriā Dei contēplabimur.* Oſtendit igit hoc eo quod non ſit quemadmodū nunc videi eis in illi habitu inueniendi tūc, ſed in gloria q̄ habuit ante pditū mūdū.

i *Vt dile.* Dilectio qua pater diligit filiū eſt in omnib. iuſtis, quia membra eius ſunt, & diliguntur in illo q totus diligit, iō ſubdit: *Et ego in ipſis ſum.* Q Quia ego ſum in ipſis, aliter eſt in nobis ut in templo, nos in illo aliter, qa nos ſumus ille, cū ſecundū hominem eius capitis ſumus corpus. F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 [Vt] mun. *Hoc addit, quia ex magna charitatis vnitate quæ fuit in primitiua eccleſia, multi cōuerſi ſunt ad veritatē fidei, vt habetur Act. & 4. Et quia per prædicta poſſet aliquis credere qꝫ filius non perfectionis apoſtolorum ſicut & pater, ideo hoc remouet.* 2 Ego. *Quia ptās miraculorum per quam declarata eſt diuinitas data eſt apoſtolis a Chriſto, vt patet Lu. 10. c. & Mat. 10. a. tamen ter dedit eis hanc ptātem, q̄ ipſe habuit, quia Chriſtus virtute miracula fecit, apoſtoli aūt non propria virtute ſed virtute miracula faciebāt, propter qꝫ ī miraculis faciēdis nomē Chriſti inuocabāt.* 3 Vt ſint. *i. vt ſint in vera vnitate eccleſiæ & abſq; ſciſſure.* 4 Ego in ei, &c. in v. *Quia per vnionem humanitatis Chriſti ad Deum facta eſt vnio totius creaturæ, vt dictum eſt.* 5 Et cognoſcat. *Per opera. n. miraculorum ab eis facta adductus ad fidei charitatē, & cognouit diuinitatem Chriſti, & familiaritatem ſiue amicitiā Dei ad apoſtolos, quib. aderat diuina virtus in operib. miraculoſis.* 6 Pater quos de. mi. *Hic orat fideli populo perfectionem gloriæ di.* Pater quos de. mi. *Per veram fidem.* 7 Volo. *Id eſt, oro. & deſidero.* 8 Vbi ſum ego, &c. *Ideſt, in æterna beatitudine, ī qua iā erat Chriſtus actualiter quātū ad aīam, quæ eſt principalior pars hominis.* 9 Vt videāt cla. *Ideſt, diuinitatē m. vel aliter, claritatē corporis mei glorificandi, quia vtrāq; claritatem hēt filius a patre, vnam æternaliter, aliam ex tempore.* 10 Quia di. &c. *Hoc patet quantum ad Chriſti deitatem, ſimiliter quantum ad humanitatē, inquantū Deus pater æternaliter prædeſtinauit ipſum ad hanc gloriam & exaltationem. Et conſequenter oſtendit Saluator, quod ſua oratio ſit exaudibilis, di.*

11 Pater iuſte mundus te nō co. *Licet. n. Philoſophi Deum cognouerunt quantum ad eſſentiæ vnitatem, non tamen quātum ad pſonalem diſtinctionem, & ideo non cognouerunt proprie loquendo Deū patrem. Similiter Iudæi licet de hoc habuerint aliquam cognitionē per ſcripturas prophetarum loquentes de diſtinctione perſonarū in diuinis, illa tamen fuit in eis obſcurata ex inuidia & odio ad Chriſtū vt ſupr. dictum eſt, & ideo non cognouerunt Deum patrem, niſi large loquendo de paternitate inquantum pater eſt omnium creatione.*

12 Ego aūt te co. *Quia inquantum Deus cognoſcit patrem notitia comprehenſionis, & inquantum homo plenius cognoſcit quam aliquis angelus quantumcumque beatus.*

13 Et hi co. qa tu me mi. *Quia apoſtoli per doctrinā & miracula Chriſti habuerunt notitiā, quod ipſe eſſet miſſus pro ſalute mundi.*

14 Et no. fe. *i. nomē paternitatis proprie dictæ in diuinis, & per cū ſequēs totius trinitatis, quia cognita vna perſona, & aliæ cognoſcūtur. Iſtud. n nomen ſanctiſſimæ trinitatis quod erat alijs ignotum, vt prædictum eſt, per doctrinam Chriſti fuit apoſtolis releuatum.*

15 Et no. *Quia poſt reſurrectionē Chriſti quando aperuit apoſtolis ſenſum, vt ſcripturas intelligerent, & poſt miſſionem ſpiritusſancti, apoſtoli plenius cognouerunt myſterium trinitatis.* Luc. 24. g.

16 Vt dile. *id eſt ſpiritusſanctus qui eſt amor Patris & filij.*

17 Et ego. *Quia per gratiam ſpiritus ſancti facti ſunt templum & habitaculum Chriſti.*

✲ CAP.

ADDITIO.

In c[a]p. 17. *vbi dicitur in poſtil.* Similiter etiam Iudæi reſurrectionem futuram expectant, &c.

Licet enim Iudæi moderni multas erroneas opiniones habeāt circa futuram vitam, ſimiliter circa ſtatū reſurrectionis, antiqui tamē eorum & autentici non credunt fœlicitatem vitæ futuræ conſiſtere in bonorum temporalium plenitudine, vt ſup. declaraui in additione ſuper Luc. 14. ca.

A

CAPVT XVIII.

a Haec cum dixiſſet. Sequitur.

b Egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis. ✠ Theophylactvs. Solitaria.n.loca & ſilentij officinas quærere ſolebat dominus, & maxime ſi quando myſticum aliquod tradebat. Vñ autem Iudas cognoſcebat quod in horto hac hora eſſet Ieſus & non in domo dormiens? Sciebat dominum frequenter extra ciuitatem pernoctare & ea propter etiam tunc exiſ ſe foras. Et aliter ipſo feſto maxime hũc morem ſeruaſſe creditus eſt docens diſcipulos ſuos ſublimius quiddam. Docebat autem in talibus locis myſtica.

† Matth. 26. d. Mar. 14. c. Lu. 22. d

B

† principibus ſacerdotũ.

† Lucernis.

Iam apoſtolis in agro culto & fructuoſo opere per aſſiduã prædicationem conſtitutis, tẽpore paſſionis in hortum paradiſi introducit, vbi fructus eſt abundantior: & qui in deſerto tentatus vicerat, in horto ſuos coronat. Vnde ait latroni. *Amen dico tibi, ho. me. eris in paradiſo.*

C

Mat. 4. b Lu. 23. f.

c *Vbi erat.* In horto capitur vt deleret peccatũ cõmiſſum in horto deliciarum, in quẽ huius ſæculi torrentem diſcipulos introduxit.

d *Cohortem.* Non Iudæorum, ſed militũ a præſide ſeruitudine legitimæ poteſtatis, vt illis tenentib. nullus auderet ſiſtere: vel etiam ſi quis auderet, contra tot non poſſ…

e *Ve. il.* Noc… ditur, vt ſine… quæ in die fre… aderant inuen…

f *Stabat au. &… qui trade. eũ. cu…* De oſculo hic… quod alii eu… ſtæ dicunt.

g *Ego ſum.* H… voce tot fero… fortes n. oritu… ſtrauit virtute… deitatis: quia… bat quidem c… hendi, ſed n… quando volu…

h *Abierũt re… in terram.* Sic… per euangeliu… que dicit Ch… ego ſum, & l… peccantes A… ſtum retro a… in terrena qu… cadunt.

✠ The… lactvs. Pr… quidem eos, … trorſum caderẽt declarans potẽtiam ſuam, & quod … ſionem veniret. Ad hæc ẽt hoc prouidens, vt ne qu…

CAPVT XVIII.

Non ante, ſed iſtis finitis non quod in hortum mox introiret. Tranſit … de Iudeis ad Gentes.

a Hæc cum dixiſſet Ieſus egreſſus eſt cum diſci- 1
Quia bibit de torrente huius ſæculi. Cedron obumbratio eorum.
b pulis ſuis trans Torrentem Cedron, vbi erat 2
a Non ſtatim, ſed quibuſdam interiectis quia alii narrant. b Vbi ipſe lupus inter oues locum … tauit.
c hortus: in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius. Sciebat autem Iudas, qui tradebat, eum locum, quia Ieſus frequenter 3 4
conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. † Iudas ergo cum acce- 5
lu…
d piſſet cohortem, & a † pontificibus & Phariſæis miniſtros 6
a Nox enim erat in qua ideo cum lucernis & facibus v… ſi latere vellet nõ quæreretur. Ipſi accenderunt ſibi lumen pa… b Vt hiſ … qui eum defendere vellent expugnaretur.
e venit illuc cum † laternis & facibus & armis. Ieſus itaque 7
ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, 8
Non … quem … ſed ut quæreban…
& dixit eis: Quæm quæritis? Reſponderunt ei: Ieſum 9
a Non abſcondit ſe, ſed oſtendit.
f Nazarenum. Dicit eis Ieſus: Ego ſum. Stabat autem & 10 11
a Quaſi neſcis facti eorum vel po… ſigno oſculi eum traderet.
Iudas qui tradebat eum cum ipſis. Vt ergo dixit eis, 12
g h ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram:

✠

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XVIII.

1 Haec cum dixiſſet. *Hic incipit euangeliſta deſcribere Chriſti paſſionem & mortẽ. ipſa autem fuit per Iudæos inchoata & per gentiles conſummata, ſecundum quod Chriſtus prædixerat Mat. 20. c.* Filius hominis tradetur principib. ſacerdotũ & ſcribis, & cõdẽnabunt eũ morte, tradent eum gentib. ad illudendum & flagellandum & crucifigendũ. *Et ideo euangeliſta primo oſtendit, quid Chriſtus a Iudæis ſit paſſus, ſecundo quid a gentibus ſe. ca.* Tunc ergo ap. *Prima in tres. qa primo deſcribit euangeliſta qualiter Chriſtus à miniſtris Iudæorũ fuit captus ſecundo qualiter a miniſtris fuit põtificibus traditus, ibi:* Cohors quoque. *Tertio qualiter a põtificib. corã Pila. eſt accuſatus, ibi:* Adducunt ergo. *Circa primũ euangeliſta tria deſcribit primo ꝓditionis locũ ſecundo ꝓditoris apparatum ibi,* Iudas ergo. Ieſus itaque ſciens. *Circa primum ſciendum, qđ Chriſtus iuit ad locum extra ciuitatẽ, ad quẽ ſciebat venturum proditorem, vt oſtenderet ſe uoluntarie ſubire mortem. & hoc eſt quod dicitur.* Hæc cum dixiſſet, &c. trans torrentem Cedron. *Cedron nomen eſt torrentis inter ciuitatem Ieruſalem & montẽ Oliueti, currẽs per vallẽ Ioſaphat quæ eſt intermedia. Et dicebai ille torrens Cedron, eo quod in ripa illius fluminis, ſiue illius torrẽtis naſcebant multi Cedri, hic enim fluuius appellabatur torrens, pro eo quod admodum torrentis quandoque habet aquas quandoq; non.*

Diuiſio.

Cedron

2 Vbi erat hortus. *Et ſic erat locus clauſus cõueniens ad capiẽdum illos qui eſſent intra ipſum.*

3 In quem in. ipſe & di. eius. *Offerens ſe captioni.*

4 Sciebat autẽ & Iu. qui. tra. eum lo. *Ex quo patet aptitudo loci ad capiẽdum Chriſtũ ex trib. primo quia erat a ciuitate … & ipſi quærebant eũ capere ſine ſtrepitu turbarum vt habet … a. ſecundo quia erat clauſus: & tertio quia proditori cognit…*

5 Iudas ergo. *Hic deſcribitur proditoris apparatus, qui … de tribus ſe muniuit. Primo de magna ſocietate forti & a… & ideo dicitur.*

6 Cũ accepiſſet cohortẽ. *Scilicet militum à præſide a… vt ſic multitudo populi ſi ſuperueniret non auderet imped… proditionem, propter iuſtitiæ publicæ timoem.*

7 Et a pontificib. & pha. miniſtros. *Vt ſic haberet ful… ab vtraque curia, ſcilicet põtificis et imperatoris. Secundo ſed Iudas de lumine cõtra noctis tenebras quod notatur cũ* Venit illuc cum laternis & facibus. *Tertio munitur … ſi vellent eius proditioni reſiſtere, ideo ſubditur.* Et armis

8 Ieſus itaque. *Hic oſtenditur promptitudo Chriſti ad p… & hoc dupliciter primo quia Chriſtus ſe non occultauit, ſec… defenſionẽ prohibuit, ibi,* Simon ergo. *In prima igitur pa…* Ieſus ita. ſci. omnia quæ ven. erant ſu. eum proceſ. &…

9 Quem queri. *Ex quo manifeſte patet quod ſua volu… ptus eſt, qa cum ſciret omnia futura, vt ſupra declaratum … non ſe occultauit, ſed magis quærentibus eum obuiam iuit.*

10 Reſponderũt ei. *Virtute. n. diuinitatis factũ eſt, quo… tes ad capiendum eum primo non cognoſcerent eum etiam … pulus qui venerat ad tradendum eum, unde ſubditur.*

11 Stabat autem & Iu. *Vt per hoc ſecundo oſtenderetur … voluntate ſua caperetur quia ex quo eis erat incognitus p… eis recedere, & non ſolum patuit hoc per ꝓdicta, ſed ẽt ma… per hoc quod ſubditur.*

12 Vt ergo dixit eis, &c. *Si enim uno uerbo omnes p…*

MORALITER.

† 1 *Hæc cum dixiſſet Ieſus egreſſus eſt cũ diſcipulis ſuis trans torrentem.* Qui interpretatur triſtis mœror. Per hoc igitur qđ Chriſtus iuit illuc imminente ſua† paſſione, ſignificaẽ qđ Chriſtianus ire volens ad martyriũ debet imminẽs ſupplicium præcogitare, & per patientiã ſe armare. Vnde dicit Gregorius homilia. 35. Minus enim feriunt iacula q̃ præuidentur, & nos tolerabilius mala mundi ſuſcipimus, ſi contra hæc per prouidentiæ Clypeum munimur.

Captione.

3 *Sciebat autem, & Iudas qui tradebat eum locum, qa frequenter Ieſus conuenerat illuc cũ diſcipulis ſuis.* Inter quos erat I… Chriſtum traderet ſicut Sathan fuit inter filios D… ctum Iob afflictionibus moleſtaret.

7 *Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erãt ſuper eũ p… dicit eis.* Quæſitus autem a turbis, vt facerent eum … git ſolus in montem docens in hoc fugere mund… nores & promptum eſſe ad labores.

11 *Vt er. dixit eis ego ſum, abierunt retro. & ceci. inter.* … cadit retrorſum, non videt ſui caſus periculum … labente ſin culpam, non vident ſui lapſus miſeri.

eos non peccaſſe eo quod illis ſe crederet & manifeſtaret, ppter hæc oſtendit eis hoc miraculum ꝙ ſufficiebat ad pellendos eos. Vbi aut in malitia ſua permanſerunt ē₇ poſt miraculum, tunc ſe manibus eorum permiſit, & vnde quomodo vſq; ad vltimum horam dilectionem erga ꝓximum non reliquit.

a *Sinite hos abire*. AVGVSTINVS. Facit quod iubet ſinunt eos abire quos non vult perire non qui poſt ſint morituri ſed quia ſic non dum credebāt, quomodo credunt qui non pereunt.

b *Percuſſit*. Seruus ſignificat populum legis ſeruum, auris pro domino amputata & a domino ſanata, auditum amputatum, à vetuſtate renouatum, vt ſeruiat liber in nouitate ſpiritus, nō in vetuſtate literæ. Vnde dicitur Malchus, id eſt regnaturus cum Chriſto. Quod ſignificatū qa non cogitauit Petrus, ſed magis eum defendere voluit, dn̄s improbat factū, & monet eū ad patientiam. Illud tamē myſtice & fieri debuit & ſcribi.

THEOPHYLACTVS. Quod ſi quęras quomodo is qui iuſſus eſt nō portare peram neq; duas tunicas, gladium haberet? Diſce ꝙ portauerit illum in vſum agni paſchalis, ē₇ poſt cœnam. Vel ꝙ timens inſidias olim in hoc pręparauerit. Quod ſi dubitas qūo cum iuſſus fuerit non percutere illis vt homicidis reſtiterit? Audi quomodo non ſemetipſum, ſed magiſtrum vltus ſit maxime, de inde quod nondum perfecti tunc erant.

c *Mit*. Ac ſi diceret Quieſcat vindicta. † Aliter: Cōuerte gladiū in locum ſuū, i. verbum ꝓdicationis ꝯuerte ad gentes vbi ſm̄ Paulum oſtium apertum & ingēs inueniatur. Aliter poſt quā plenitudo ſubintrauerit, dicit Petro, per quem totus ordo prædicatorum deſignatur: Mitte verbum prædicationis ad Iſrael. *Omnis enim qui gla. ac gla. pe.* Quo gladio? Illo qui igneus vertitur ante paradiſum: & gladio ſpiritus, qui in Dei ſcribitur armatura.

d *Cohors au*. Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum præſidi traderent.

e *Et adduxe. eum*. Erant eo tp̄e duo ſacerdotum principes (vt Lucas ait)

Vt bene eum cognoſcant ne errent in captione.

Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus: Dixi vobis, quia ego ſum: Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Vt impleretur ſermo, quem dixit, quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam. † Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percuſſit pontificis ſeruum, & abſcidit eius auriculam dextram. Erat autem ſeruo nomen Malchus. Dixit ergo Ieſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi pater nōn vis vt bibam illum? † Cohors autem & tribunus & miniſtri Iudęorum comprehenderūt Ieſum & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erāt enim ſocer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius

Ardentior cæteris diſcipulis. Cultellum ſcilicet.

Paſſionis. a Vt apoſtolus ait. Pro nobis omnibus tradidit eum. b Quaſi dicat cur rieſiſtis?

a Cur ad eum? Voluit ad illum primo duci vt minoris culpæ videretur ſi alterius quoque ſacerdotis damnaretur ſententia.

D E F

Mat. 26. e. †Math. 26. f. Mar. 14. f. Lu. 22. f. Gen. 3. d.

NICOLAVS DE LYRA.

... facile poterat ab eis euadere. *Omnia. n. iſta facta ſunt ex diuina ordinatione, vt declararet virtus diuinitatis eius per prædicta ſicut fragilitas humanitatis per captionē eius ſequentem & paſſionem.*

1 Iterum ergo inter. eos quē quęri. *Hoc fuit factum interual lo à prima interrogatione: quia quamdiu iacuerunt proſtrati, non mouerunt ſe de loco: vt magis declararetur ſua voluntaria captio.*

2 Illi aūt dixerunt Ieſum Nazarenū. *Non. n. cognoſcere poterant eum, nec capere donec ipſe vellet, propter hoc ſubditur.*

3 Dixi vobis quia ego ſum. *Et tunc habuerunt ipſius notitiam & capiendi eum licentiam, propter quod ſubditur.*

4 Si ergo me quæritis ſinite hos abire. *Quaſi dicat ſic do vobis poteſtatē me capiēdi, vt tamē meis diſcipulis nō faciatis aliqd mali.*

5 Vt impleretur ſer. quem di. *Scilicet ca. præcedenti.*

6 Quia quos dediſti mi. &c. *Iſtud enim verbum dixerat Ieſus nō tantum de ſalute ſpirituali ſuorum diſcipulorū, ſed ē₇ de ſalute corporali eorum, quod patet ex hoc, ꝙ inde excepit Iudam qui perditus eſt ſpiritualiter & corporaliter, quia ex deſperatione ſe ſuſpendit, & ideo euāgeliſta applicans verbum prædictum ad perditionē corporalem, non diſcedit ab intentione literæ.*

7 Simon ergo. *Hic oſtenditur promptitudo Chriſti ad patiendū ex hoc, quod defenſionē prohibuit & hoc eſt quod dicitur.* Simon ergo Petrus habens gla. edu. eū. *Dicunt hic aliqui, quod diſcipuli emerunt gladios de præcepto domini, ſecundum quod habetur Luc. 22. vbi dicitur ſic.* Et qui non habet, vendat tunicā ſuā, & emat gladium. *Sed nō eſt veriſimile, quia ibidē dicitur, quod apoſtoli ſtatim reſpōderunt:* Ecce duo gladij hic. *Et Chriſtus dixit* ſufficit. *Ex quo patet, quod ante illos gladios habebant: Dicēdū igitur quod apoſtoli fuerunt piſcatores: In piſcatione aūt oportet aliquando retia cū paxillis affigere, & cū perticis nauiculas dirigere & ideo in talibus & conſimilibus vſus magnorū cultellorum eſt neceſſarius. Et probabile eſt, quod aliqui de apoſtolis illos cultellos ſibi retinuerant ad ſcindendum cibaria, vnde ē₇ cū illis carnes agni paſchalis cōſciderāt. Petrus autem vnū ex illis retinuerat, apud ſe qui erat magis promptus ad defenſionē ſui magiſtri quem alij.*

8 Et percuſſit pontificis ſeruum. *Qui magis de prope ſe ingerebat ad Chriſtum capiendum.*

9 Et abſcidit auri. eius dex. *Credidit enim eum magis lædere, ſed diuina ordinatione ictus declinauit.* Diuiſio.

10 Erat aūt nomen ſeruo Malchus. *Hoc addit euangeliſta ad oſtendendum certitudinem rei geſtæ exprimendo propria nomina.*

11 Dixit ergo Ieſus Petro mitte gladium tu. in vagi. *Q. d. noli vti ad defenſionem meam. Et ſubditur cauſa.*

12 Calicē quē dedit mihi pater, non vis vt bibam illū. *Q. d. paſſionem quam ordinauit pater cęleſtis ad ſalutem humani generis debeo patienter tolerare, & ideo non eſt locus defenſioni & reſiſtētiæ, ſed magis potentiæ.*

13 Cohors quoque. *Hic oſtenditur qualiter Chriſtus à miniſtris comprehenſus pontificibus præſentatur. Et diuiditur in duas: quia primo deſcribitur ipſius præſentatio Anne, ſecundo Caiphæ, ibi.* Et miſit eum Annas. *Prima in duas: quia primo ponitur Chriſti pręſentatio, ſecūdo eius examinatio, ibi:* Pontifex ergo. *Prima adhuc in duas: quia primo deſcribitur prædicta præſentatio, ſecundo incidenter ponitur prima Petri negatio, ibi:* Sequebatur autem. *Dicitur igitur primo ſic:* Cohors au. *Scilicet militum.*

14 Et tribunus. *Qui eis præerat, & illi erant gentiles.*

15 Et miniſtri Iudæo. *Iſti erant Iudæi.*

16 Comprehenderunt Ieſum. *Ex quo patet obſtinatio eorum, quia non fuerunt auerſi à ſuo malo viſis prædictis ſignis, ſed magis attribuebant artibus magicis.*

17 Et ligauerunt eum. *Quaſi morte dignum. Illi. n. qui reputabantur morte digni, iudicibus præſentabantur ligati.*

18 Et addux. eū ad Annam pri. *Id eſt, primo, Cuius cauſa ſubdit.*

19 Erat. n. ſocer Cai. *Et quia eundo ad domum Caiphæ habebant tranſire ante domum iſtius Anne, ideo introierunt domū eius, ꝓpter eius reuerentiā. Alia autem ratio, fuit quia pontificatus tunc ſingulis annis vēdebatur, & iſti duo, ſcilicet Annas, & Caiphas, quaſi alternatim erāt pontifices, propter quod quaſi pontifex habetur, quia anno præcedenti fuerant. Tertio ratio eſt, vt Chriſtus coram iudicibus pluribus condemnatus, videretur magis dignus morte.*

20 Qui erat pontifex anni il. &c. *Iſta ſunt expoſita ſupr. 11. c.*

✲ Seque-

MORALITER.

† *Sinite hos abire.* Per hoc oſtēditur, quod ſuperiores debēt ſuos ſubditos fideliter adiuuare, & ſe mortis periculo exponere pro ipſorum defenſione.

7 *Simon autem Petrus habens gladium eduxit eum, et percuſſit pōtific ſeruū, &c,* Exponatur ſicut ſupra Mat. 26: & Mar. 14. & Luc. 24.

10 *Erat autem ſer. nomen Malchus.* Qui interpretatur rex eorū & ideo per abſciſionem auriculæ ſuæ ſignificata fuit abſciſio regalis & pontificalis eminentię Iudæorum.

18 *Et adduxerunt eum ad Annam primum.* Quærentes ei placere, quia cum Caipha fuerat in cōſilio de Chriſti morte.

A (vt Lucas ait) Annas & Caiphas, q viciſſim annos ſuos agebāt. Sed tunc erat Annus Caiphæ, & voluntate eius primū ductus eſt Ieſus ad Annam, non quia collega, ſed qa ſocer eius erat. Vel domus ſic erant poſitę, vt non deberet Annas a tranſeuntibus præteriri.

ri volentes, dicunt quod non pertinuerit, nec negaueri trus: Sed voluerit quidem ſemper cum Chriſto eſſe, & ſeq. Deſciuit aūt, qa ſi ꝯfeſſus fuiſſet ſe diſcipulum Ieſ parādus fuiſſet ab eo, & non vltra habiturus erat locū ſequeretur & videret deſiderabilem, & propterea neg

✲ Theophylactus. Illi alligāt & abducunt ad Annam gloriantes facto, & quaſi celebrari cupientes, perinde ac magnū tropheū excitaſſent. Cæterū prophetię Caiphæ meminit oſtendere volens, quod pro ſalute mūdi hæc facta ſunt, & quod tā excellens ſit veritas, vt & inimici eam prædixerint. Vt enim nō turbemur audientes vincula meminit ꝓphetiæ quod ſalutaria fuerint & mors & vincula, qua de cauſa & hæc pertulerit.

† Perdi. — B — † Matth. 26.g. Mar. 14.g. Lu. 22.f. — † Matth. 26.f. Mar. 14.e Luc. 22.f

Erat autem Caiphas qui conſilium dederat Iudęis, quia expe-
Ex deuotione.
dit vnum hominem † mori pro populo. Sequebatur autem
a Simon Petrus Ieſum, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem il-
le erat notus pontifici, & introiuit cum Ieſu in atrium ponti-
Foris ſtabat qui negaturus erat.
ficis. Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exiuit ergo diſci-
pulus alius qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ, & intro-
duxit Petrum. † Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria. Nunquid
b & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille: Non ſum: Sta-
Infidelitatis.
bant autem ſerui & miniſtri ad prunas, quia frigus erat, & ca-
lefaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans & calefaciēs
ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de
doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam loquutus ſum
c mundo. † Ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quo
omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus ſum nihil,
Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid lo-
d quutus ſim ipſis, ecce hi ſciunt quid dixerim ego. Hæc au-
e tem cum dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam
a Vt manſuetus & patiens, qui iuſſu quamlibet percutienti irrogare pœnam poterat.
Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus:

c *Palam*. Id
multis audienti
non quod quæ
palam, eſſent cc
1 ta turbis. Cū &
2 ſtolis dixerit: I
prouerbijs loquuti
3 Sed venit hora,
palam annunc
4 vobis. Eis ēt ſe
exponebat, quæ
ꝑ parabolas dic
5 Similiter quod
6 *Nihil in occulto*
7 *loquutus*. Non c
non eſſet occul
telligentia, ſed
8 coram tot ho
9 bus dixerat: E.
10 quæ paucis di
11 non ſunt in occ
12 quia ad hoc di
vt prædicarent
13 per tecta, non
14 cerentur. Ea a
quę audierant,
intellexerant t
rant vt non pc
15 iuſte criminar
16 quoties interr
do tentauerunt

a *Et alius di.* Quis ſit iſte, quia hic tacetur, non temere diffiniatur. Solet tamen iſte Ioannes ſic ſe ſignificare.

✲ Theophylactus. Quis erat alius diſcipulus? ille ipſe qui hæc ſcripſit. Occultat aūt ſe
C ꝑp humilitatem, quia honeſtum opus narraturus erat ſequutum ſe fugientib. alijs propter hoc occultat ſeipſum, & præponit ſibi Petrum. Et propter iſtuc ipſum eius rei meminit, vt diſcamus quod certius narret ea quę in atrio ſunt facta, eo quod intus fuerit.

b *Dicit ille: Non ſum.* Avg. Non ſolum negat Chriſtum, q dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed qui etiam negat ſe eſſe Chriſtianum, & ita hoc impletur quod dominus dixit: Ter me negabis.

Matth. 26.d.

✲ Theophylactvs. Quidam ſtulte Petro gratificari volentes,

cuſarent, ſic reſpondit, vt omnes calumnię fruſtrare ideo dicit: *Quid me inter.*

Quid me in. Id eſt, a quo veritatem audire non deſidera terroga magis eos de quorum dictis nō habeas inuic Ita temperat reſponſionem, vt nec veritatem taceret defendere ſe videretur.

e *Hæc au.* Obijcitur, cur nō fecerit ꝙ docuit. Debuit r rīdere, ſed alterā maxillā prębere. Sed veraciter & m te & iuſte rīdit, & non modo maxillam, ſed totum co ferienti parauit. Et hinc potius oſtēdit præcepta pati non oſtentatione corporis, ſed cordis ꝑparatione faci

NICOLAVS DE LYRA

✲ 1 Sequebatur autem. *Hic interponitur prima negatio Petri, cū dicitur:* Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus & alius di. *Scilicet, Ioan. Licet enim iſti ſicut & alij primo fugiſſent, tamen poſtea ſequuti ſunt Ieſum, quia feruentiores erant alijs.*

2 Diſcipulus autem ille erat no. pon. *Dicūt aliqui quod Ioā. erat peritus in lege & propter hoc habebat notitiā cū pōtifice. Sed hoc non eſt veriſimile, quia piſcator erat, & de naui à Chriſto vocatus fuerat vt habet Mat. 4. d. vnde dicit Hier. in epiſtola ſua ad Paulinū: Ioan. ruſticus piſcator indoctus, &c. & ideo alia fuit cā ſuæ notitiæ cū pontifice, quia forte miſſus a patre ſuo pluries portauerat piſces ad domū pontificis, vel forte quia aliquis de cognatione eius ibidem ſeruiebat, vel aliqua alia cauſa quā aliqui aſſignant, quia deſcenderat de Dauid, & ſacerdotes habebant iſtas genealogias.*

3 Et introiuit cum Ie. &c. *Propter noticiam prædictam permiſſus eſt intrare.*

4 Petrus autem ſtabat ad oſtium fo. *Tanquam incognitus, tamē propter Ioannem permiſſus eſt intrare.*

5 Dixit ergo Petro ancilla oſti. Nun. &c. *Quaſi dicat, videtur quod ſic. Vidit enim eum timide intrantem, & ſic habuit de eo ſuſpitionem.*

6 Dicit ille: Non ſum. *Ex quo patet fragilitas Petri, qa ita cito negauit, & ad vocem vnius mulieris quæ nō loquebatur acriter. Non enim dicebat es tu de familia huius proditoris? vel aliquid huiuſmodi, ſed hominis iſtius quaſi capaſſiue loquendo.*

7 Stabāt autem ſer. &c. quia fri. erat. *Sicut ſolet eſſe in Martio poſt mediam noctem.* Et calefaciens ſe, &c.

8 Ponti.

8 Ponti. er. *Hic ponitur Chriſti examinatio. Et diuiditur in res. quia primo ponitur dicta examinatio, ſecundo Chriſti reſponſio, ibi:* Reſpondit ei Ieſus. *Tertio, reſponſionis reprobatio, ibi:* Hæc autem cum dixit. *Circa primum ſciendū, quod Chriſtus reputatus erat a Iudæis ſeductor hominum, & doctor falſæ doctrinæ, ideo examinatus fuit de vtroq; & hoc eſt quod dicitur:* Ponti. er. inter. I. *Dicitur aūt Annas pontifex, non quia eſſet actu, ſed quia ante fuerat, & quia ſocer erat pontificis, vt dictum eſt.*

9 De di. ſu. *Vt videret & poſſet eū deprehendere, quod ſi erant ab eo ſeducti.*

10 Et de do. *Ad videndum ſi poſſet ibi inuenire falſitatem vel calumniam, & aliquod dictum contra legem.*

11 Reſpondit ei Ie. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. De diſcipulis autē ſuis nihil poterat pro tunc boni reſpondere, quia principalior inter eos ſtatim audierat ipſum in ſua præſentia negaſſe. Sed de doctrina ſua reſpondit, oſtendens quod non erat mala vel ſuſpecta, ſed ſana. Quod declarat ex duobus. Primo ex loco, cum dicitur.*

12 Ego palā. *Doctrina aūt ſuſpecta in angulis & lateribus præci nō in loco publico & ſacro. Secūdo ex auditorum teſtimonio.* ...tes.

13 Interroga eos. *q. d. Paratus ſum teſtimonium eorum ſ...ire. quod eſt tibi magis credibile, quam meum dictum, quamuis ſec...um veritatem deberet eſſe contrarium.*

14 Hæc autem, &c. *Hic ponitur huius reſpōſionis reprobatio. Et hoc dupliciter. Primo per factum, cum dicitur:* Vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu. *Secundo ꝑ verbū cū ſubditur.*

15 Sic reſpondes, &c. *Ille enim miniſter ſceleris accepit reſpō-ſionem Ieſu, quaſi notaſſet pontificem de ſtulta interrogatione.*

16 Reſpondit ei Ie. *Humiliter veritatem oſtendendo.*

✲ i

† *MORALITER.*

faciunt quærentes de malis placere hominibus peruerſis.

12 *Ego*

12 *Ego palam, &c.* Tanquam habens ſanā doctrinam contra hæreticos qui magis docent in occulto.

† N

eſt enim quis maxillã viſibiliter præbere iratus. Melius reſpondet vere placatus, & ad ferēda grauiora trãquil nimo paratus.

a *Si ma.lo.* Male loquitūr qui contra veritatē loquitur. Et Si maleloquutus ſæ, da teſtimoniū quo ꝓbes mēdacē.

b *Erat au.* AVGV. to, quod Annas it Ieſum ad Caim, reddit ad locū ationis, vbi relirat Petrum vt icet quid in doAnnæ de trina i negatione conrat.

c *Stans calefaciens.* THEOPHYLACTVS. Stat quidem uod nō inclineieque humilieſed in ſua pertia conſtanter ma. Calefacere aue dicitur, eo ꝙ feruore & fiſſu acia laboret. Arguit aūt eū ancilla parua quędam volu & effœminata, ſtatimq; negat ſermonem Dei qui in is quaſi captiuus ducit, ſed & quadã aduerſa tētatione itur, ſicut tunc Petrus a ſeruo & ita infirmitas eius deēditur. Sed precemur vt aſpiciat nos Ieſus verbū Dei & ad pœnitentiam & lachrimas prouocet, quod ſiet quãdo exiuerimus ex atrio pontificis qui dominum crucifigit & rector eſt mundi.

D

d *Et dixit: Non ſum.* ✤ THEOP. Euãgeliſtæ & oēs ſimul de Petro ſcripſerunt, non accuſantes diſcipulū, ſed nos erudientes quãtum malum ſit, non ſe totū tribuere Deo, ſed in ſeipſo confidere: Admirari autem decet domini miſericordiã, & cum ligatus eſſet & abduceretur non neglexit diſcipulum. ſed conuerſus vidit Petrum ſicut alius Euangeliſta dicit, & aſpectu opprobrat ei infirmitatem, & ad lachrymas excitat. Quod autem nunc accidit Petro etiam nunc videre licet multis euenire. Nã ligatur quidem ſermo Dei q in nobis & quaſi captiuus ducitur ſiue a voluptate, ſiue a triſtitia in ſeruitutem reductus. Vtroq;.n. modo vincimur, & abducimur vel præ proſperis, vel præ aduerſis mundi Deum obliuiſcentes, & condemnatur quidem ſermo vincit autem deitas.

E

☞ *In prætorium*

F

Si male loquutus ſum, teſtimonium perhibe de malo, ſi autē 1
a Qui erat princeps ſacerdotum illo anno, & ad eum a principio ducebatur.
a bene, quid me cædis? Et miſit eum Annas ligatum ad Caiphã
a In domo Annæ. Hoc & ante dixerat, ſed quæ ſequuta ſunt adiungit. 2
b pontificem. † Erat autem Simon Petrus ſtãns & calefaciens 3
c Ecce ſecundo negat. 4
ſe. Dixerunt ergo ei. Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? Ne-
a Vt tertia negatio compleretur. 5
gauit ille, & dixit: Non ſum. Dicit vnus ex ſeruis pontificis 6
cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam: Nonne 7 8
a Ecce completur prædictio Chriſti & conuicta præſumptio Petri. 9
ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negãuit Petrus, 10
Ab Anna.
& ſtatim gallus cantauit. Adducunt ergo Ieſum à Caipha 11
a In illam partem domus quam Pilatus tenebat. Iudæi qui adducebant Ieſum. 12
in prætorium. Erat autem mane, & ipſi non introierunt 13
14

NICOLAVS DE LYRA.

1 male loquutus ſum, teſ.phi.de ma. *Id eſt, potes perhibere in me iniuſte percutere, Sed videtur ꝙ hic Chriſtus fecit contra inam ſuã quia Mat.5.f.dicit: Si quis te percuſſerit in maxillã rã, prębe ei & alterã. Ipſe aūt hoc non fecit, ſed magis percutiē correxit. dicendum quod illud Chriſti præceptū, & plura alia bi ponuntur, nō dantur abſolute. ſecundum quod dicit Aug. ſed ſecundū præparationē animi, quia homo dēt hēre animum ſem reparatum ad hoc faciendum, vbi videret hoc expedire ad ho Dei, & vtilitatem eccleſiæ, alias aūt non, immo aliquando ex iniuriantibus reſpondere, ad ipſorum & aliorum inſtructionē, fecit hic Chriſtus, & aliquando etiam facto reſiſtere ne detur o malis male agendi.*

2 miſit. *Hic oſtēditur qualiter Chriſtus pręſentatus eſt Caiphę. iditur in duas, quia primo deſcribitur dicta præſentatio, ſecunditur ſecunda & tertia Petri negatio, ibi* Erat aūt. *In prima parte dicitur ſic, & miſit eum Annas ligatum, quaſi morte di, & iam coram eo condemnatum.*

3 d Caiph. pōti. *Tū quia ad ipſum pertienbat prīcipaliter Chri aminatio. Tum vt videretur Chriſtus magis morte dignus, qui t coram iudicib. plurib. condemnatus. Sciendum tñ, quod Ioan ic tacet qualiter Caiphas eū examinauit, & qualiter Caiphas menta ſua ſcidit, & qualiter Chriſtus in domo eias illuſus fuit, lij euangeliſtæ hoc ſufficienter expreſſerant.*

4 at au. Si. *Hic reuertitur euãgeliſta ad narrandū de negatione , & ideo quaſi eadem verba quæ dixerat in fine primæ negatio reſſumit di.* Erat aūt Si. Pet. ſtãs. & cale. ſe. *Ille.n. qui narſtoriam aliquam quando occurrunt aliqua incidentia narranterrumpit principale ad illud incidens narãdum quo facto reur ad propoſitum, & ſic facit hic Ioannes. vt dictum eſt.*

5 xerunt ergo ei mi. *Ad ignem ſtantes.*

6 unquid, & c. *q.d. Sic, quia videbant eum timidum & pauidū.*

7 egauit ille & di. *De iſta ſecūda negatione Petri videtur Mat contradicere Ioanni. Primo quoad perſonã, quia dixit ipſum lo negaſſe ad vocem alterius ancillæ. Mat.26.g. Ioannes aūt his pfuit ad vocē miniſtrorum ad ignem ſtantium. Secundo quoad ,quia Mat. dicit, quod ſecūdo negauit in exitu ianuę, hic aūt dr̄ ſtans ad ignem. Propter quod ſciendum, quod principalis inten euangeliſtarum erat exprimere trinam Petri negationem, & in s conueniunt. De perſonis autem accuſantibus, ſeu de negatio o non erat eorum principalis intentio, & probabile eſt, quod ad verba Petri concurrebant circa eum, & conſimilia verba dicebant, improperando ei magiſtrum ſuū, & ideo vnus euangeliſtarum exprimit vnam perſonam accuſantē, & alius aliã, & vterq; dicit verum. Vnde ſecūdum veritatem hiſtoriæ videtur quod prima negatio ſit facta ad vocem ancillæ oſtiariæ: Petro domum intrante. Secunda aūt negatio facta eſt in domo, quia poſt primam negationem Petrus timuit diu ſtare inter Iudæos, propter ꝙ voluit exire, & tūc alia ancilla videns eum timidum accuſauit eum, & ſimul in hoc concurrerunt illi qui ad ignem ſtabant, & idē dicebant cum illa ancilla, propter quod Mat. dicit quod ad vocem ancillæ alterius negauit. Ioãnes aūt miniſtros cōcomitantes exprimit. Item Matthæus dicit quod negauit ipſo exeunte ianuam id eſt, volente exire, & ad hoc ſe præparante propter timorem, vt prædictum eſt, quia tamen adhuc erat in domo, nec ab igne longe receſſerat, ideo dicit Ioannes, quod prope ignem facta eſt illa negatio. Tertia autem negatio facta eſt multis eū accuſantibus & concurrentibus propter prædicta, tamen inter illos erat principalis vnus ſeruus pontificis, propter quod Ioan. illum exprimit tacendo de aliis, ideo ſubditur.*

8 Dicit vnus, &c. *Et ideo acrius cæteris eum accuſabat, & in accuſationis ſuæ aſſertionem adduxit factum præcedens cum dicitur.*

9 Nonne ego te vidi in, &c. *Quaſi dicat. Sic.*

10 Iterum er. ne. *Aliqui autē volentes excuſare Petrum dicūt ꝙ non negauit eum ex timore mortis, ſed ex amore, nolens ab eo ſe parari ſed ſemper eum ſequi. Sciebat.n. quod ſi diceret ſe eſſe diſcipulū eius, ſtatim ab eo ſepararetur. Sed hoc eſt cōtra verba domini ſup. habita c.13.d. vbi exprobrauit Petro di. Animam tuam pro me pones quod fuit dictum negatiue ſicut fuit ſupra expoſitum, & ideo, patet, quod Petrus negauit timens animam ſuam exponere pro Chriſto.*

11 Et ſtatim gal. can. *Scilicet, ſecunda vice, quia poſt primam negationem, ſemel cãtauit gallus; ſed Petrus timore perturbatus non percepit ſecundum quod fuit expoſitum. Mat.26.*

12 Ad. er. Ie. *Hic oſtenditur qualiter Chriſtus a Iudæis coram Pilato accuſatur. Et diuidit in tres, quia primo deſcribitur Chriſti præſētatio, ſecūdo, præſentati examinatio, ibi.* Exiuit ergo. *Tertio, innocētiæ Chriſti declaratio, ibi:* Et cū hoc di. *In prima parte dr̄ ſic.* Ad. er. Ie. a Cai. *Id eſt, a domo Caip. pontificis ad domū Pilati præſidis ad quem pertinebat iudiciū in caſu ſanguinis, & locus vbi iudicabat prætorium vocabatur. Aliqui autē libri male habent, ad Caiphã: quia in domo Caiphæ iam erat Chriſtus, nullus autem adducitur ad locū in quo eſt. Praterea Io. ſcripſit in Græco hoc euangeliū. & ideo pro veritate textus hñda recurrendum eſt ad Græcū. in Græco aūt ponit a Caipha.* 13 Erat au. *Hoc addit euãgeliſta ad oſtendendū quãtū Iudæi ſitiebant ſanguinem Ieſu Chriſti, qui ſummo mane quærebant ſñiam de eius morte dari.* 14 Et ip. *Ex ingreſſu domus hominis* ✤ *gentilis,*

Diuiſio.

MORALITER.

†6 *Nunquid, & c.* Exponat vt ſ. Mat.26. & Mar.14. & Luc.22

12 *Adducunt ergo Ieſum a Caipha ad præ.* Scilicet Pilati.

14 *Et ipſi non introierunt, & c.* Iſtis ſunt ſimiles illi q faciunt, conſcientiam magnam de minimis, & multo grauiora committunt, ſicut iſti timebant contaminari per ingreſſum domus Pilati qui gentilis erat, & tamen toto conatu procurabant mortem Chriſti, qui innocentiſſimus erat.

a *In prætorium.* Id eſt, vbi preſes Pilatus habitabat. Sed ſi ad Caipham quomodo in prætorium? forſitan aliqua cauſa vrgēte de domo Annæ ad audiēdum Ieſum ambo ꝯuenerāt
A Caiphas perrexit ad prætorium pſidis, & ſocero ſuo Ieſum reliquit ad audiendū, vel in domo Caiphæ Pilatus acceperat pretorium, & tāta erat domus, vt ſeorſum habitaret dominus, ſeorſum Pilatus.

b *Vt non con.* Quia diebus azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum intrare.

B c *Nobis non.* Hoc dicunt propter diei feſti ſanctitatē. Lex enim præcipit, ne parcant malefactoribus, præſertim ſeducentibus a Deo ſuo, qualem iſtum dicebant eſſe, & cōtra ſeipſos dicunt, qa interficiebāt quem interficiendum offerebant, ſicut & Pilatus interfecit, nō ſ manibus ſuis.

† Matth. 27. b. Mar. 15. a. Lu. 23. a.

C Cum Pilatus vellet Ieſum tradere Iudæis, vt ſm legem ſuam iudicarent eum, noluerunt recipere, dicentes: Nobis nō licet interfice. quemquam, & ſic impletur ſermo Ieſu quem de ſua morte prædixit vt eum a Iudæis traditum gentes interficerent, quaſi ſic eſſent alieni a ſcelere qui magis peccant, in quo non eorum innocentia ſed dementia monſtratur.

✻ Theophylactvs Hoc aūt dixerunt ſcientes ꝙ Romani ad crucem ꝯdemnarent rebelles, vt igitur crucifigeretur...

a in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent 1
a Qui quærebant falſum teſtimonium aduerſus Ieſum.
b paſcha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accu- 2
a Quem iudicatis reum mortis.
ſationem affertis aduerſus hominem hunc: Reſponderunt & 3 4
Prohibebat tributa dari Cæ. & dicit quia poſſum deſtruere templum & reædificare. Quod probatur tot beneficijs quæ fecerat, pro quibus reddebant mala.
dixerunt ei: Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus. Accipite eum vos, & ſecun- 5
dum legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: 6
a Non licet interficere quemquam, ſcilicet in feſtiuis diebus, quia in alio tempore licebat ſecundum legem. b Tradent eum Gentibus ad crucifigendum, & illudendum.
c Nobis non licet interficere quemquam, vt ſermo Ieſu imple- 7
retur, quem dixit, ſignificans qua morte eſſet moriturus. In- 8
troiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit 9
Hoc enim obijciebant Iudæi quod ſe diceb at regem.
Ieſum, & dixit ei: † Tu es rex Iudæorum? Reſpondit Ie- 10 11
d ſus: A temetipſo hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? 12
a Quia me hoc non dixi, ſed a Iudæis accepiſti, qui ideo te tradiderunt mihi.
Reſpondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus ſum? Gens 13
e tua & pontifices tui tradiderunt te mihi, Quid feciſti? 14 15

...eſt mirum ſi iudici traderis puniēdus q te regem dicis. ſi hæc cauſa non eſſet tunc forte alia quærenda eſſet. Q firma ſi hæc cauſa eſt quæ obijcitur, an alia.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *gentiles, & tamen nō timebāt inquinari ex procuratione mortis innocentis, ex quo patet eorum ſuperſtitio vana.*

1 Sed vt man. pa. *Id eſt, azymos panes qui a Iudæis comedebantur in paſchate per ſeptem dies. Non enim erat licitū illos comedere niſi perſonis mundis, & ideo per paſchatis māducationem non intelligitur hic comeſtio agni paſchalis, vt male dicunt Græci, quia illum comederant die præcedenti.*

2 Exiuit er. *Hic ponit Chriſti examinatio. Et hoc dupliciter, quia primo examinatur coram Iudeis, ſecūdo ad partem ſine ipſis ibi:* Introiuit ergo. *Iterum: In prima parte dicitur ſic.* Exi. er. Pi ad eos fo. *Iudæi enim non audebant domum eius ingredi, ne ſuas obſeruationes violarent, ideo volens eis deferre exiuit ad eos.*

3 Et dixit quā accuſa. affertis, &c. *Videbat enim eum ligatum in ſignum damnationis, ideo quærebat de cauſa, quia non erat conſuetudo Romanis condemnare aliquem, niſi prius audirent accuſationē ſuam & haberet locum ſe defendendi, vt habetur Act. 25. d. Et ideo Pilatus qui erat Iudex ab imperatore Romano illuc miſſus, voluit modum Romanorum tenere.*

4 Reſpon. & dixerunt ei, ſi nō eſſet hic malefector nō tibi tradidi. &c. *Quaſi dicat. Nos eius factum diligēter examinauimus & inuenimus eum dignum morte, ac ſi dicerent, non oportet aliā examinationem facere:*

5 Dicit er. eis Pi. *Quaſi indignatus ex eorum reſpōſione, quia ſciebat eos ipſum per inuidiam tradidiße, vt habetur Mat. 27. b.*

6 Accepite eum v. & ſe. le. ve. iu. *Quaſi dicat. Si ſufficit veſtra examinatio, ſufficiat & veſtra ſententia. Sciendum enim quod Romani aliqua minora iudicanda dimiſerāt Iudæis, ſed non poterāt pro talibus inferre pœnam mortis, quia Romani retinuerant ſibi cauſam ſanguinis, & ideo per hāc reſponſionē inhibebat inferre Chriſto mortem, ipſi autem non poterant vitam eius ſuſtinere, & ideo renuerunt hoc accipere dicentes.*

7 Nobis nō licet interficere quemquam. *Si enim poſſent dare mortis ſententiam, libenter iudicium recepiſſent.*

8 Vt ſermo Ieſu im. *Chriſtus enim prædicens mortem ſuā apoſtolis Mat. 20. c. dixit, quod a principibus ſacerdotū traderetur gētibus ad illudendum & crucifigendum. Et hoc fuit impletum per hoc ꝙ renuerunt iudicium, & dimiſerunt ipſum Pilato qui erat gentilis iudicandum, & ſententiæ executionem ſuis militibus.*

9 Introiuit er. *Hic ponit examinatio Chriſti in ſecreto. Et dividitur in tres, quia primo ponit Pilati interrogatio, ſecundo, Chriſti reſponſio, ibi:* Reſpōdit Ieſus. *Tertio Pilati obiectio ibi.* Dixit i... *Circa primum ſciendum, quod Iudæi cum tumultu irrationabili ... bant mortem Chriſti, propter quod Chriſtus non reſpondebat, ſe... illud Eccl. 32. a.* Vbi nō eſt auditus nō effūdas ſermonē. *... pter hoc Matthæus & Marcus dicunt, quod cū accuſaretur a p... pibus ſacerdotum, nihil reſpondit. propter ꝙ Pilatus intrauit ... rium, quod erat in domo ſua, vt ibi Chriſtū magis pacifice exam... ret extra tumultum Iudæorū, qui nō audebant intrare prætor... vt dictum eſt. Chriſtus autē de tribus fuerat accuſatus coram e... habetur Luc. 23. a.* Hunc inuenimus ſubuertente gētem ... ſtrā, & prohibētem dari tributa Cæſari, & dicentē ſe C... ſtū regē eſſe. *Pilatus autem de duobus primis non curauit inq... re, quia de primo, ſcilicet, de ſubuerſione obſeruationum legaliu... curauit vtrum eſſet verum vel falſum, quia nō erat Iudæus, ſe... tilis. Secundum cognouit eſſe falſum per famā publicam, quia a... rat Chriſti reſponſionem quæ Iudæis de hac materia reſpond... Mat. 22. c.* Reddite quæ ſūt Cæſaris Cæſari, &c. *Sed de te... videbatur eſſe contra honorem Imperatoris inquiſiuit, ſcilicet, ... gno, quia Imperatores Romani nomen regium a Iudæis abſtuler... frangerent eorum ſuperbiam, & tollerent rebellandi occaſione... ideo quæſiuit a Chriſto.*

10 Tu es rex Iu. *Quaſi dicat. Eſt hoc verum quod tibi impon... ſcilicet, quod velis vſurpare regnum.*

11 Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, in qua p... examinauit Pilati interrogationem, li.*

12 A temetipſo hoc di: &c. *Quaſi dicat, concepiſti hanc o... nem de me per teipſum.*

13 Reſpondit Pilatus. Nunquid, &c. *Quaſi dicat, ex me n... cepi, quia non ſum Iudæus, & ſic non poſſum inueſtigare ex lib... daicis quis debeat eſſe rex eorum, ſed hoc ad peritos legis pert... ſubditur.*

14 Gens tua & pon. tra. *Accuſantes te ſuper hoc.*

15 Quid fe. *q. d. videtur ꝙ tu ſis in aliquo culpabilis, ex quo ... ſunt de gēte tua & tātæ autoritatis, ſicut ſunt Pōtifices te accu...*

✻ Reſpo...

MORALITER.

† *Si non eſſet hic m. &c.* Q. d. Nos ſumus tantæ veritatis & iuſtitiæ, qd nobis deberet credi ſimplici verbo ſine alia diſquiſitione, & ſic homines malitioſi ſe iuſtificāt coram iudicibus, vt magis nocere valeant innocenti.

7 *Nobis non li. inter.* Sic dicūt mali clerici de corporali te laici, & tñ hñt pro modico multos interficere ſuo ... exēplo morte ſpūali, quæ peior eſt interfectione corp...

† Reſp...

a *Regnum.* Hoc eſt q nos ſcire voluit, ſed prius viciſſim interrogando voluit oſtendere q̃ eſſet de regno ſuo hominū opinio Iudæorum vel gentilium, qua oſtẽſa vtriſq; aptius infert: *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Q. d. Decepti eſtis: Nō enim impedio dominationem veſtram in hoc mūdo, ne vane timeatis & ſeuitis, ſed ad regnū cœleſte credendo venite.

❧ Theophylactus. Manichæi ſumpta anſa dicunt, mūdus hic nō eſt à bono Deo. Nā filius Dei (aiunt) dicit nō eſt regnum meum hinc, non enim dixit quod non ſit in mundo, neq; quod ſit hic. Nam regnum quidem in hoc mundo & ab eo regitur, & ſicut ipſe vult tranſit, non eſt autem de mūdo regnum eius, ſed ſupernum & ante ſæcula, & non hinc, id eſt, ex terrenis cōſtructum: ſed hic quidem imperat & regit.

b *Tu dicis.* Non ſe regem timet confiteri, ſed ita libratū eſt vt neque ſe regẽ neget, nec de mundo ſe fateatur eſſe, vt illi ſentiebat qui dixit. *Ergo rex es tu?* Cui reſpondit. *Tu dicis, quia rex ſum ego.* Quaſi dicat, carnalis carnaliter dicis.

c *Ego in hoc natus ſum.* Non in hac re, ſed ad hanc rem, quod in Græco non eſt ambiguum. Dicit ergo de temporali natiuitate, qua venit in mundum ſecundum quā natus eſt ad hoc, & ad hoc venit in mūdum, id eſt, propter hoc vt teſtimonium perhibeat veritati. Sed quia non oīum eſt fides, addit. *Omnis qui eſt ex veritate, audit.* Id eſt, obedit & credit mihi.

d *Verū.* Non expectat reſponſum, ne cum vellet dimittere, non ita fieret, ſubito enim venit in mentem cōſuetudo qua poſſet per Paſcha dimitti.

e *Eſt autem.* Quia in Paſcha tempore liberati ſunt in Paſcha hæc conſuetudo dimittendi eis fuit.

f *Dimittam vo.* Non potuit auelli a corde eius, Ieſum eſſe regē Iudæorum, ſicut in ſcribendo titulo, tamquam ipſa veritas hoc ei fixerit, ſed quia qd eſſet interregnū *Latro.* Id eſt, diabolus ſeditioſus & homicidiorum autor dimiſſus eſt Iudæis q de patria lucis ob ſuperbiam pulſus, in tenebrarum carcere immiſſus erat, & ideo non poſſunt Iudæi videre pacem, quia ſeditioſorum principem pluſquam Deum eligere voluerunt, vnde de eis dicitur: *Vos ex diabolo patre eſtis.* Ioā. 8. e.

a Id eſt, credentes in me. b Et ſi adhuc ſit in mundo.

Reſpondit Ieſus: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Si
a Apparet quia nullus defendit.
ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Nunc autem regnum
Et ſi adhuc inter multos.
meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus. Ergo rex es tu?
Reſpondit Ieſus: Tu dicis, quia rex ſum ego. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati. Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid eſt veritas? Et cum hoc dixiſſet, iterum exiuit ad eos & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo cauſam. Eſt autem conſuetudo vobis, vt
Q. Q. mm Iu?
vnum dimittam in Paſcha: Vultis ergo dimittam vobis

☞ ❧ Theophylactvs.

NICOLAVS DE LYRA.

Reſpondit Ieſus. *Examinata interrogatione Pilati, primo Ieſus ad quæſtionem primo factam de vſurpatione regni temporalis.*

Regnum meū nō eſt, &c. *Non enim negat ſe eſſe regem ſed regis concedit, quia ſecundum veritatem ipſe erat rex regum. Verū tamen ad tollendum occaſionem calumniæ temperat ſuā reſponſionē dicens, quod nō quærit huius mundi temporalem dominationē, quod ... bat conſequenter, dicens.*

Si ex hoc mun. &c. *Omne enim regnum temporale habet firmitatem nō ſolum ab ipſo rege, cum ſit vnus ſolus homo, ſed etiā a miniſtris contra aduerſarios pro ipſo pugnantibus, quod non quærebat Chriſtus, & ſic patet quod ſatisfecit ad quæſtionem, oſtendēdo, quod non quærebat inter Iudæos temporalem dominationem. verumtamē quia conceſſerat ſe eſſe regem, ideo concludit.*

Nunc aūt regnum &c. *Id eſt, quātum ad temporalia iſta quæ ... Sed contra hoc videtur quod dicitur Pſal. 46. a.* Rex oīs terræ Deus. *Ipſe autem eſt verus Deus ſicut verus homo, ergo, regnum eius eſt de hoc mundo. Dicendum, quod ſecundū veritatē diuinitatis, ... ſunt ſubiecta Chriſto, tamē quantum ad humanitatē in primo aduentu ſuo, non venit ad dominandum temporaliter, ſed magis ad ſeruiendū & patiēdū. Et ſic patet, quod ſufficienter excludit illud quod ... imponebatur de vſurpatione regni Iudææ, quia non fiebat quæſtio de ipſo niſi inquantum homo, & pro ſtatu præſenti in quo erat, ... ad primum eius aduentum pertinebat.*

Dixit itaq;. *Hic ponitur Pilati obiectio. Sicut. n. viſum eſt. Chriſtus in ſua reſponſione conceſſerat ſe eſſe regem, ſed dixerat regnum ſuum non eſſe hinc, ideo Pilatus ad plenū verba eius nō intelligēs accepit per hoc, ipſum eſſe regem alicuius regni, de quo non intromitterent ſe Romani: Sed quod Chriſtus per hoc intelligeret regnū cœleſte, & ſpirituale non intellexit, & ideo voluit ſcire magis determinate, concludens ex verbis Chriſti prædictis.*

Ergo rex es tu. *Quaſi dicat, ex quo concedis te eſſe regem regni non pertinentis ad dominium imperatoris, declara magis quod ſit illud regnum.*

Reſpondit Ieſus: *Primo concluſionem factam concedendo, dicens.*

Tu dicis qa rex ſum ego. *Et ita eſt ſecundum veritatem. Sed conſequenter declarat huius regni conditionem, di.*

9 Ego in hoc natus ſum. *Temporaliter.*

10 Et ad hoc veni in mundum. *Per carnis aſſumptionem.*

11 Vt teſtimonium perhi. veritati. *Docendo & radicando veritatem de diuinis in cordibus fidelium.*

12 Omnis qui eſt ex veri. *Primæ quæ Deus eſt, non ſolū per creationem, ſed per imitationem & ſubiectionem.*

13 Audit vocē meā. *Corde credendo & opere obediendo, & per conſequens in talibus ſpiritualiter ego regno, & tale regnū in nullo impediebat imperatoris Romani dominium de quo quærebat, Pilatus.*

13 Dicit ei Pilatus, quid eſt veri. *Non quærit diffinitionē veritatis, ſed quærit quæ eſt illa veritas, cuius virtute & participatione homines efficiuntur de regno Chriſti. Intellexit. n. per hoc in ... generali aliquod dominium exiſtens extra communē modum hominū & hoc eſt verum ſi intelligatur determinate, & magis in particulari, quia veritas diuina filio appropriatur. Veritas per quā hoīes in præſenti efficiuntur de regno Chriſti, eſt quædam impreſſio & participatio veritatis diuinæ. Huius aūt quæſtionis Pilatus nō expectauit reſponſionē duplici de cauſa. Vna eſt, quia erat de regno ſpirituali, vt viſum eſt ps, cuius nō habebat ſollicitudinem tenere niſi de tēporalibus & ideo hoc aduertens dimiſit illius quæſtionis proſequutionem. Alia cā fuit quia iam perceperat Chriſti innocentiam & Iudæorū malitiam, ſciens quod tradidiſſent eum per inuidiam. Igitur prætermiſſa quæſtione prædicta voluit procedere ad eius liberationem, vt ſtatim patebit.*

Pilatus nō expectauit Chriſti reſpōſionem propter duo

15 Et cū hoc di. *Hic conſequenter ponitur innocētiæ Chriſti declaratio. Cum. n. Pilatus vellet eū liberare, vt dictū eſt occurrit eius memoriæ modus conueniens liberationi ſuæ, videlicet de conſuetudine Iudæorum, qua dabatur eis a præſide in ſolennitate paſchali vnus vinctus in memoriam liberationis filiorum Iſrael de terra Aegypti, & propter hoc voluit Chriſtum liberare per hunc modum, & primo ad hoc faciendum allegat Chriſti innocentiam, dicens.*

16 Ego nul. *Scilicet, dignam morte. Secundo allegat conſuetudinē de cuius obſeruatione ſciebat eos eſſe cupidos, di.*

17 Eſt aūt conſuetudo, &c. Vultis ergo dimit. vob. re. Iu. *Q. d. vos debetis hoc velle, ad cuius intellectum ſciendum q Pilatus volēs Chriſtū liberare poſuit eis ſub diſtinctione de liberatione Chriſti vel Barrabæ, & de nullo alio vt magis exprimitur Mat. 27. b.*

❧ Scriba

MORALITER.

† *Reſpondit Ieſus: Reg. meū non eſt de hoc mun.* Multi prælati qui ſunt eius vicarij, primum videtur dicere facto, in pompis æquantes ſe principibus terrenis, vel etiam excedentes.

Omnis qui eſt ex veri. Quā non audiunt, multi doctores & ſcholares theologi, qui neglecta ſacra ſcriptura circa ... ſta & inutilia ſunt intenti.

14 *Quid eſt ve.* Per hoc aūt q nō expectauit Chriſti reſpōſum, ſignificata fuit eius inſtabilitas, quia timore Cæſaris & fauore Iudæorum a veritate declinauit dando ſententiam contra

A ✻ Theophylactvs: Dignum eſt vt quæratur vnde moti Iudæi, conſuetudinem habeāt dimittendi vnum vinctū. Primo enim dicere poſſumus, quod docētes doctrinas & mādata hominū, plurima iuxta ſua ꝓtulerūt nec diuinis vſi fuerūt legibus, vnde & hoc ita ſe habet, inq; cōſuetudinē abijt etiā abſque ratione, qualia multa abſque legis precepto. Deinde talis inuenta eſt lex in ſcriptura, a qua veriſimile profectus eſſe abſolutiones illas ꝯdemnatorum.
Num.35 Scriptum.n. eſt de eo qui præter voluntatem ſuam occiderit. ſi nō ꝓp inimicitias vel dedita opera affligere voluit vicinū
B iacens vas vel lapidem & caſu ꝑcutiens prætereuntem monaturque homo inuolutarius ſit homicida talis. Iudicabit autem omnis Synagoga, & abſoluēt quidem illū a morte non.n. maligna mente occidit. Conſtituent autem eu[m] ciuitate refugij, hoc eſt, fuga mulctabūt, ex hoc forte c[om]pulſi & ꝯiectare poſſumus, ita.n. mortem firmarunt, v[t] ſoluantur qui de homicidio fuerunt cōdemnati. Nam quidem iubebat eſſe officium Synagogæ Iudęorum quia Romanis, [illegible] ret regnum, Romanos fecerunt dominos abſoluendi ſicut nunc Pilatum.

regem Iudæorum? Clamauerunt rurſum omnes dicentes:
a Non hunc, ſed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

a *Erat autem Barrabas latro*. Id eſt, filius magiſtri eſt, diaboli, qui latroni in ſuo ſcelere Iudæis inſidia magiſter fuit. Vel Barrabas, id eſt. filius patris, id eſt, diaboli.

NICOLAVS DE LYRA

✻ Sciebat enim. *Quod conſuetudinē ſuam nullo modo dimitterent, ex altera parte Barrabas erat ita peſſimus, et populo odioſus, quod eius liberationem nullo modo vellent & ſic per conſequens liberationi*
C *Chriſti conſentirent. Sed ſacerdotes deceprunt populum, inducentes eum ad petendum liberationem Barrabæ & non Chriſti, & hoc eſt quod ſubditur.*

1 Clamauerunt rurſum, &c. ſed Barrabam. *Dimitte n[obis].*

2 Erat autem Barrabas latro. *Scilicet, publicus & fam[oſus]. Hoc addit euangeliſta, ad oſtendendum eorum malitiam, qui ad [pro]curandum mortem Chriſti patierunt latronis publici liberatio[nem] contra bonum publicum & contra iuſtitiam.*

MORALITER.

† Chriſtum. Et ſic hodie faciunt multi iudices timore vel fauore a veritate iudicij declinantes.

1 *Clamauerunt ergo rurſum omnes dicentes*: Exponatur [ſicut] Mat.29. & Mar.15. & Luc.23.

ADDITIO.

In cap 18. *Vbi dicitur in poſtil.* Et ideo per paſche manducationem non intelligitur hic comeſtio agni paſchalis.

Immo manducatio paſchæ intelligi debet tantum de agno paſchali vt declaratur in additione ſuper Mat. 26. vbi agitur de tempore cœnæ domini, vide ibi.

REPLICA.

In c.18. *vbi dicitur. Et ipſi non introierunt prætorium ne contaminarentur, ſed māducarent paſcha: Poſtillator dicit, quod intelligēdum eſt de manducatione panis azymi, non paſchalis agni Bur. opponit per ſuā minus autenticā computationem & digreſſionem, ponit Mat. 26. Et ſi intelligi deberet de eſu agni prout Burg. vu[lt] Io. euangeliſtæ valeret contra Nicodemū, & alios ſepulturæ Ch[riſti] intēdentes, quia fuiſſent contaminati ex tactu mortui, per conſe[quens] inhabiles ad manducandum paſcha ſic acceptum, vnde de eis di[cere] oportuit, & ipſi non ſepelierunt eum ne contaminarentur, ſed ma[ndu]carent Paſcha, ſicq; falſificarentur oēs euangeliſtæ, & puto, ſi c[om]putatio Bur. eſſet vera, quod non fuiſſent a Iudæis permiſſi ſepe[lire] mortuum celebritate paſchali iam inchoata, quæ incepit a veſp[ere] feriæ ſextæ ſecundum Burg. computationem.*

CAPVT XIX:

a *Tvnc ergo.* Hoc fecit Pilatus id eſt milites facere permiſit, vel etiam iuſſit, vt Iudæi ſatiati de pœnis a morte deſiſterent.

b *Coronam de ſpinis impoſuerunt.* In ſpinea corona noſtrorū notatur ſuſceptio peccatorum, ꝓ qua mortalis fieri voluit. Vnde præcurſor: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Spinæ namque in peccatorum ſignificatione ponuntur. Vnde dominus: *Terra ſpinas & tribu*[los germinabit.] Id eſt, conſcien[tia] tua punctiones, aculeos vitiorum procreare non deſiſtet.

CAPVT XIX.

Ecce quam iniurioſa Pilatus & milites intulerunt Chriſto.

†Matth. 27.c. Mar.15. a
b † TVnc ergo apprehendit Pilatus Ieſum & flagellauit. Et milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas:

2 Deriſorie, quia ſe regem dicebat eſſe purpura enim eſt ſignum regis.

1
2
3
4
5
†
6

☞ Exi[uit]

NICOLAVS DE LYRA
Capvt XIX.

✻ TVnc ergo apprehendit Pilatus. *Hic conſequenter euāgeliſta deſcribit quid paſſus ſit Chriſtus a gentib. Paſſus autem eſt tria ab eis, ſ. flagellationem, illuſionem, & crucifixionem, ſecundum, ꝙ prædixerat ſaluator Mat. 20.c. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum & crucifigēdum. Et ideo euangeliſta primo agit de illuſione & flagellatione, ſecundo, de crucifixione, ibi:* Tunc ergo tra. *Prima in duas quia primo deſcribitur Chriſti flagellatio, & illuſio, ſecundo circa hoc oſtenditur Pilati intētio, ibi:* Exiuit iterum. *Circa primum ſciendum ꝙ Pilatus vidit ex clamore eorū, quod nullo modo poterat dimittere. Ieſum omnino liberum cum pace ipſorum, ex altera parte durū erat ſibi innocentem interficere, & ideo ad ſatifaciendum eis fecit Chriſtum flagellari, & illudi, & hoc eſt quod dicitur.*

Quid paſſus Chriſtus a gentibus. Diuiſio.

1 Tunc ergo apprehēdit Pila. Ie. & fla. &c. *Non per ſeipſ[um] immediate, ſed per milites ſuos & miniſtros.*

2 Et milites ple. co. de ſpi. *Id eſt, de iuncis marinis ad modi ſpinarum duris & acutis.*

3 Impoſuerunt capiti eius. *Tanquam volenti regnare, & n[on] potenti, quod fecerunt vt eorum illuſio reſponderet Iudæorum acc[u]ſationi.*

4 Et veſte purpurea circundederunt. *Tali enim veſte vtebantur reges.*

5 Et veniebant ad eum di. &c. *Hoc totum factum eſt in illu[ſio]nem, vnde ſequitur.*

6 Et dabāt ei alapas. *Vt illuderetur factis ſicut illuſerunt ſig[nis] & verbis.*

✻ Exi[uit]

MORALITER.

† 1 *Tunc ergo apprehendit Pilatus Ieſum & flag. & mil. ple. co. &c.* Br[eui]s. Et quamuis hęc milites illudendo facerent, nobis tū operabantur myſteria. Nam per ſpineam coronam noſtrorum deſignatur ſuſceptio peccatorū, quę ſicut ſpinas ter[ra] noſtri corporis germinat. In veſtimēto purpureo caro ei[us] paſſionibus obiecta ſignificatur. Purpura etiam veſtitur [cum] de triumphis ſanctorum martyrum gloriatur.

† *Aue rex.* Sic faciunt illi q in eccleſijs deuotionis oſtē[n]ſigna,

iuit ergo. Ecce implentur quæ de ſe prædixerat Ieſus oc
a potentia, commendatur patientia qua informantur
tyres.
t dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
ſſe facta, ſiue iuſſerit, ſiue permiſerit, vt ſatiatis Iudæis
ſufficerent, ſed
is inardeſcunt
amant: *Crucifige.*
ſige.
lium Dei. Ecce al-
maior inuidia,
parua videba-
licita affectatio
, & tamen vtrū
vere erat Chri-
& rex & filius
De
ius autem. Hic &
ais locis legitur
e Chriſtus, vt
etia implea-
ſicut agnus coram
te ſine uoce, ſic
aperuit os ſuum.
ſimilitudo de
data eſt, vt in
lentio nō reus,
nocens habea-
Non enim vt
ius conuinci-
d vt manſuetus
iis immolatur.
N ti. de. fuiſ. deſu.
c, à Deo, quia
ptās niſi a Deo, ſed tñ tibi talis data eſt, vt ſis ſub al-
ptāte, & ideo maius peccarum eſt ei qui tradidit me
tibi

tibi inuidendo, quam tibi qui exerces poteſtatem metuen
do: Non tamen Pilatus eſt ſine peccato, & ideo ait, maius. D
✲ GREG. Cum ſe dominus membrorum Satanæ mani- li. 3. Mor. c. 11
bus pro redemptione noſtra tradidit quid aliud quā eiuſ-
dem Satanæ manum in ſe ſæuire permiſit, vt vnde ipſe ex
terius occumberet,
inde nos exterius, in
teriuſq; liberaret? Si
igitur Satanæ manus
eius poteſtas accipi-
tur, eius manum iu-
xta carnē protulit,
cuius poteſtatē cor-
poris vſque ad ſputa
colaphos, flagella, E
crucem, lanceamq;
tolerauit, vnde & Pi
lato eius corporis
membro ad paſſio-
nem veniens dicit:
Nō haberes in me pote
ſtatem vllam niſi, &c.
Sed tamen hanc po- *noſtræ.
teſtatem quam con
tra ſe ei extrinſecus
dederat ſuis ſeruire
lucris intrinſecus cō
pellebat. Pilatus e-
nim vel Satan, ſub
poteſtate illius ſuper
quā poteſtatem ac-
ceperat, tenebatur,
quia & ſuperior ipſe †22. q. 1.
diſpoſuerat, hoc q c. Mo-
inferius accedens, a perſecutori tolerabat, vt cum ex mala uet: §.
mente infideliū ſurgeret, vtilitati tñ electorum omnium ſed obii
ipſa citur.
F

a Exiuit ergo iterum Pilatus foras & dicit eis: Ecce adduco
b vobis eum foras, vt cognoſcatis, quia nullam inuenio in eo
Mortis. a Non clarus imperio, ſed plenus opprobrio.
cauſam. Exiuit[a] ergo Ieſus portans ſpineam coronam, & pur-
a Pilatus. b Q. d. Si regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum uidetis.
b Qui ſe regem dixit.
pureum veſtimentum, & dicit[a] eis. Ecce[b] homo[c]. Cum ergo vi-
diſſent eum pontifices & miniſtri, clamabant, dicentes: Cru-
cifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, &
Quare mori debeat.
crucifigite. † Ego enim non inuenio in eo cauſam. Reſpon-
derunt Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem de-
bet mori, quia filium Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus
c hunc ſermonem, magis timuit. Et ingreſſus eſt prætorium
Vbi non reſpondebat ſicut ouis ſilebat, vbi reſpondet ſicut paſtor docet.
iterum, & dicit ad Ieſum: Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum
d non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Ne-
ſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem ha-
Id eſt, quantulacunque habes, non enim tibi omnino de liberum eſt.
beo dimittere te? Reſpondit Ieſus: † Non haberes poteſta-
e tem aduerſum me vllam, niſi tibi datum fuiſſet deſuper

NICOLAVS DE LYRA

Exiit ergo iterum. Hic oſtenditur circa prædicta Pilati intē-
erat bona quātum ad hoc, quia prædicta iuſſerat fieri, vt Iu
afflictione Chriſti eſſent ſatiati, & ſic conſentirent in eius li
tionem ſine morte. Tñ per hoc non excuſatur à toto, quia cū eſ-
r ſuper eos, non debebat ei quem ſciebat innocentem etiam
n pœnam inferre. Igitur Euangeliſta circa ſequentia ſic pro-
uia primo declarat conatum Pilati ad Chriſti liberationem.
Iudæorum reſiſtentiam ad eius condemnationem, ibi. Cum
diſset. In prima igitur parte dicitur ſic. Exiuit ergo ite-
latus foras. ubi Iudæi ſtabant, quia domum eius ingredi nō
t, ut ſupra dictum eſt.
Et cit eis. Primo allegans Chriſti innocentiam.
Ec adduco vobis eum foras. Poſtquam diligenter exami-
& flagellaui ad uobis ſatisfaciendum. Vt cognoſcatis
llā inuenio in eo cauſam. Secundo oſtendit ipſius puni-
m factam ultra condignum, cum dicitur.
4 E itergo Ieſus. Ex præcepto Pilati.
5 Po s ſpineam coronam. &c. Volebat enim Pilatus ut ſenſi
derent qualiter fuiſſet illuſus & flagellatus, ut ſic moueren
npaſſionem.
6 E cit eis: ecce homo. Q. d. etſi in aliquo male egiſſet tamen
dignum punitus eſt, & ideo deberet nobis ſufficere.
7 Cu ergo. Hic ponitur Iudæorum reſiſtentia, & hoc duplici-
per irrationabilem clamorem, ſecundo per rationem, ibi.
Reſpo derunt Iudæi. In prima parte dicitur ſic: Cum ergo vi
diſſen um pontifices. Sic flagellatum & illuſum & cognoſce-
rent, q Pilatus ſic uolebat dimittere ipſum.
8 Cla abant. Tumultuoſe, & alios ad clamandum excitabāt di.
9 Cru ifige. Q. d. hæc pœna nullo modo nobis ſufficit, ſed petimus
iatur.
10 Di t eis Pilatus ac. Deriſorie & indignanter hoc dixit, quia
ant poteſtatem iudicandi aliquem ad mortem, ut ſupra di-
eſt ſimilis modus loquendi, ac ſi diceret; Si habretis po-
are mortis ſententiam, cito & ſine cauſa faceretis, ſed ego
nolo, ideo ſequitur.
11 Ego nim non inuenio in eo cau. Dandi talem ſententiam.
12 Reſpon-

12 Reſponderunt. Videntes Iudæi, quod Pilatus non acquiſceret eorum clamori inceperunt allegare rationes alias quā ſupra allegauerat. Non. n. illas audebant reiterare, quia Pilatus iam illas euacuauerat, & ideo hic aliud allegant. Et primo allegant ipſum feciſſe cōtra legem Dei, ſecundo contra legem imperatoris Romani, ibi. Exinde quærebant. In prima igitur parte allegant ſic Iudæi.
13 Nos legem habemus. ſ. a Deo datam in monte Sinai.
14 Et ſecundum legem debet mori. Quia Leui. 14. c. præcipit, qd blaſphemi occidātur, & tale crimen imponebāt ei, unde ſequitur.
15 Quia filium Dei. Veruntamen Chriſtus hoc dicendo non blaſphemauit, ſed ueritatem dixit, & per ſcripturam probatum, ut ſupra habitum eſt c. 10.
16 Cum ergo au. &c. ma. ti. Non propter legem Iudæorum quā non obſeruabat, ſed ne uerū eſſet, ut Ieſus ſibi oblatus eſſet uere Dei filius, & ſic factum enorme feciſſet ipſum flagellando & ideo de hoc uoluit certius inquirere, unde ſequitur.
17 Et ingreſſus eſt. Vt ueritatem magis poßet cognoſcere extra tumultum Iudæorum.
18 Et dicit ad Ieſum. Per hoc quærens ſi eßet ex origine diuina ſecundum ueritatem. — Chriſtus Pilato non reſpondit propter tria.
19 Ieſus autem reſpon. non de. Primo quia erat homo gentilis & idololatra, & generationē filij in diuinis capere non poſſet. Secundo, quia nolebat paſſionem ſuam impedire. Tertio quia prophetatum erat de eo, Iſaiæ. 53. c. Et ſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, &c. Et ideo uolebat illud propheticum implere.
20 Dicit ergo ei Pi. &c. Mirabatur de eius taciturnitate, cum in puncto liberationis uel condemnationis ſuæ eſſet. Sequitur.
21 Neſ. quia ha. po. &c. Q. d. mihi ſaltem deberes reſpondere.
22 Reſpondit Ieſus. Non ad impediendum ſuam paſſionem, ſed ad reprimendum Pilati iactantiam.
23 Nō ha. po. aduer. me vllā, niſi tibi datum eſſet deſuper: .i. a principib. Romanorum, & ulterius permiſſum a Deo, qui eſt poteſtas ſuperior. Et ex hoc arguitur eius peccatum, quia non acceperat ptātem a Cæſare, & a Deo condēnandi innoxios, ſed magis liberandi eos, & cum hoc oſtendit peccatum Iudæ, & iudæorum eſſe maius quam peccatū ipſius Pilati, quia ad occiſionē Chriſti Iudas fuit motus cupiditate, Iudæi aūt inuidiæ & rancore, ſed Pilatus fuit motus humano timore ut magis patebit, & hoc eſt quod dicitur.
✲ Propterea

MORALITER.

ſigna, & cito poſt iniurias Chriſto graues in membris ſuis faciunt.
8 Clamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum, &c. Nam obſtinata nequitia non emollitur miſericordia.

ipſa quoque crudelitas deſeruiret.

A a *Et exinde.* Id eſt, ex hac cauſa, ne haberet peccatum occidẽdi innocentem (& ſi minus illis inuidiis) quærebat dimittere, non quod tunc primum quæreret, ſed ſi prius volebat modo quærebat,

b *Si hunc dimittis non es ami.* Supra legem propoſuerunt, ſecundum quam deberet mori, quia filiũ Dei ſe fecit: Sed quia ille legem gentis alienæ non timet, ſed magis timet occidere filium Dei terrent eũ a Cæſare, quem non poteſt, vt autorem poteſtatis ſuæ contemnere.

c *Erat autem paraſce.* ✲ Theophyl. Quomodo Marco dicente tertiam horam

B quãdo Chriſtus crucifigebatur Ioannes ſextam dicit. Igitur hoc ſoluunt quidam, quia ſcripturæ ſchema ſit, nam litera quidem tertiam horam ſignificat, & eſt character eius talis. γ litera autem quæ ſextam ſignat habet characterem talem ς veriſimile igitur literam γ gamma a ſcriptorib. non attentis tranſiſſe, quibuſdam mutilatis, in characterem epiſem: quo ſextus numerus ſignatur, & ſic errorem hunc ortum. Quod autem hoc veriſimile ſit factum eſse, ac tertiam horam ſcriptam eſse etiam apud Ioannem, & nõ ſextam, ſicut nunc manifeſtum eſt. Nam cum tres Euangeliſtę conſonanter dicãt quod a ſexta hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram & vſque ad horam nonam manifeſtum eſt, quod Dominus noſter ante ſextam horam priuſq̃ fierent tenebræ crucifixus ſit, ſ. circiter horam tertiam. Alii autem aiunt quod Marcus mortem quidẽ quã lata eſt ſnĩa de crucifigendo domino manifeſte & abſque dubitatione ponat. Vtique quia crucifigere, & punire ab eo tempore iudices dicuntur, quo ſententiam proferunt, eo ꝙ vis pœnę & mortis in linguis quoque ſit. Eius gratia

C Marcus tertia hora crucifigi eum, dicit a quo Pilatus ſententiam expoſuit. Ioannes autẽ cum Marcum dixiſset tempus ſententiæ, horam in qua Dominũm crucifixerũt dicit. Si aũt quis dicat, quare circiter horã tertiã cũ dicat crucifige, vult neceſſa ſoluti illũ? Diſcat primũ quidem quod multitudine coactus dedit ſnĩam, deinde & ſomnio mulieris impulſus fuerit. Inſuper conſidera & Ioannem diſſe ex qua tenebræ fuerant vſque ad nonam. Sed ne hoc nus in Romanos, ſed magis in Iudæos retorqueat Marcus hora tertia crucifixum, quia Iudæi clamau hora: *Crucifige, crucifige.*

Vel Paſcha eſt immolatio Chriſti, cuius paraſceu paratio a nona hora noctis cępit, quia in domo po pronunciata eſt mors Chriſti a dicentib. reus eſt mo illa hora noctis nona vſq; ad diei tertiã, ſex horę ſu parationis, tres noctis tres diei, quarum ſexta iam c çum Pilatus tribunal aſcendit, quod adhuc erat præ immolationis, quę facta eſt ſcd̃m Marcũ tertia non rationis, ſed diei, & eadem eſt ſexta præparationis.

d *Regem veſtrum crucifigam.* Adhuc terrorẽ quem de ingerunt ſuperare conatur, dicẽs: *Regem ve.cru.* De ig nia eorum uolens eos frangere, quos de ignominia ſti non poterat mitigare.

e *Tunc ergo.* Quia profitentur Cæſarem aperte cont eſſe ſi alium regem velit eis ingerere, dimittendo i tum quem propter hos auſus reddiderant occide Victus ergo timore.

Theoph.

Iudaicus populus. — Id eſt, illo.

a Propterea qui me trãdidit tibi, maius peccatum habet. † Et exinde quęrebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem cla-

b mabant, dicentes: Si hunc † dimittis, non es amicus Cæſaris. Omnis enim qui ſe regem facit, contradicit Cæſari. Pilatus

Timet, ſed non conſentit.

autem cum audiſſet hos ſermones, adduxit foras Ieſum, &

Pro iudice vel in ſede. — Id eſt, iudicium [illegible]

ſedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithoſtratos, Hebrai-

Id eſt, colliſ vel ſub initas.

c ce autem Gabatha. Erat autem Paraſceue Paſchæ, hora quaſi ſexta: Et dicit Iudæis: Ecce rex veſter. † Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis

d Pilatus? Regem veſtrum crucifigam? Reſponderunt

e Pontifices. Non habemus regem niſi Cæſarem. Tunc ergo

quod fuerat ho
me ſexta, quaſ
1 definiens, & i
2 biguo relinqu
3 xit ferme ſexta
4 Avg. Paraſ
5 quod interpr
præparatio, eſ
feria qua pręp
6 neceſsaria ſab
qua die p̃cepit
7 ſes duplo col
8 manna propte
9 batum: *Hora q.*
10 Quia iam inc
11 ſexta hora die
12 do Pilatus ſec
13 tribunali, & c
14 ceretur Ieſus,
15 tera gererent
16 pleta eſt ſexta

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Propterea qui met. &c. *In quo concluditur peccatum Pilati, quia maius non dicitur niſi per comparationem ad minus.*

2 Et exinde. *Hic conſequenter allegant Iudæi Chriſtum feciſſe cõtra legem Imperatoris, quia videbant, quod Pilatus parum erat motus corũ p̃ licta allegatione, ſed uolebat* Ieſum *oĩno dimittere, & hoc eſt, quod dicitur:* Exinde quærebat, &c. *Viderat.n. Pilatus tanq̃ homo aſtutus, quod Chriſtus rationabiliter conuicerat eum de peccato ſi eum innocentem, condemnaret, & ideo quærebat occaſionem dimittendi eum, quod videntes Iudæi clamabant.*

3 Si hunc di. non es amicus. *Id eſt, non zelas pro honore & ſtatuto domini tui cuſtodiendo. Quod arguunt conſequenter di.*

4 Omnis enim qui ſe re. f con. I*mperatores.n Romani abſtulerant à Iudæis regiam dignitatem, ne haberẽt rebellandi occaſionẽ. Et ideo quicunque inter Iudæos dicebat ſe regem qualitercunque videbatur contra ordinationem Imperatoris facere. Chriſtus aũt conceſſerat ſe regem eſſet, vt patet ex prædictis, & ideo quamuis ſecundũ veritatem hoc regnum non eſſet contra dñium Imperatoris, vt ſupra dictum eſt, tamen hoc arguebant, apparenter. Pilatus autem non audebat etiam ſecundum minimam apparentiam facere contra Imperatoris honorem, ideo ſequitur.*

5 Pilatus, &c. adduxit fo. Ie. *Vt coram Iudæis euidentius de facto inquireret, & eorum dictum falſum oſtenderet.*

6 Et ſedit pro tri. *Id eſt, in loco ſedis iudiciariæ.*

7 In loco qui dicitur litho. *Id eſt, lapidũ ſtratura, & dicitur à lithos, quod eſt lapides, & ſtratos quod eſt pauimẽtũ ſiue ſtratura, & eſt nomen Græcum Hebraice autem Gabatha, quia hoc nomẽ Hebraicum idẽ ſignificat ſicut Græcum. Ille.n. locus erat ante domi Ante enim domos magnatorũ ſolet eſſe locus de lapidib. præ*

8 Erat autem Paraſce. &c. *Quia erat feria ſexta, & pri ſolennitatis Paſchalis, dicebatur autem feria ſexta paraſce præparatio, quia illa die præparabant Iudæi cibaria pro die in quo non erat licitum aliquid decoqui vt habetur Exod.16*

9 Homo qua. ſe. *Contrarium videtur Mar.15.c. vbi dicit* autem hora tertia, & crucifixerunt eum. *Prius autem dicatus quam crucifixus:* ergo, &c. *Dicendum, quod ſecun ritatem erat tempus medium inter tertiam & ſextam, me tem ab utroque extremo poteſt denominari, & ideo Marcu ſit illud tempus medium per horam tertiam.* Ioannes *vero p*

10 Et di. Iu. *Allegans pro Chriſti liberatione.*

11 Ecce rex ve. *Q.d. Mirum eſt, quod hũc hominem abiecti gellatum dicitis ſibi velle vſurpare regnum* Iudæorum.

12 Illi autem cla. *Sicut furibundi.*

13 Tolle, tolle, crucifige eum. Q. *d. non poſſumus videi*

14 Dicit eis Pilatus. *Allegans in crucifixione Chriſti coi cundiam, dicens.*

15 Regem ve. cruci. *Q.d. ex quo eum regnare formidati in hoc fuit fama magna erit uobis uerecundia ſi morte mo abiecta. Vnde & poſtea Pilatus ſcripſit titulum crucis ad recundiam.* Ieſus Nazarenus rex Iudæorum.

16 Reſponderunt pon. Nõ hab. re. ni. Cæ. *Ex quo pe ex tunc perpetuæ ſubiectioni Romanorum ſe obligauerunt. tes omni alteri regiæ dignitati. Patet etiam eorum obſtinat curandũ Chriſti mortem, cum pro eius procuratione conſ perpetuum ſeipſos ſubiectos ſeruituti.*

MORALITER.

16 *Reſpon. pon. non habe. regem niſi Cæſa.* Hoc facto clamãt noſtri pontifices & curati, qui ſuas eccleſias dimitre runt ſe negotiis temporalibus principatus vel reg

THEOPHY. Vide quomodo alium regem præter Cæſarē no cognoſcunt voluntarie ſe Romanorum Imperio ſubi entes,& Dei regnum repellētes, ideo & Deus eos Romanis tradidit quos ſibi reges ſalutant deſtitutos diuino præſidio & cura.

a *Tradi.eis Ie. vt crucifigeretur*. Eis, non quod ipſi manibus acciperent, qui ſuper hoc excuſauetan ſed vt crimine im iciti videantur, a quo alieni eſſe conatur, cum non niſi per eis hoc faceret Pilatus, vnde nec ait crucifigerent, ſed t crucifigeretur iudicio & poteſtate Pilati.

b *Baiulans*. Portabat crucem ſuam Ieſus. Grande ludibrium impiis, grāde myſterium piis gloriantibus, quaſi in ſceptro reg,& eſt crux candelabrum lucernæ, quā nō erat ſub modio ponenda. Primo dominus crucē portat, quia prior paſſus eſt. Poſtea impoſita eſt Simoni Cyrenæ, quia debemus ſequi veſtigia.

✻ THEOPHYL. Vide autem & in veteri typo quodam hoc factum. Iſaac enim & illic ligna portans vadit vt immoletur. Ita vt hoc loco dominus crucem habens. Vadit & quaſi miles arma gerit, quibus aduerſarium proſternat, qđ autem Iſaac figura ſit domini manifeſtum. Iſaac enim interpretatur riſus, vel gaudium. Quis autem alius gaudium noſtrum factus eſt, quā is qui in conceptione humanæ naturæ per angelū χαῖρε, hoc eſt, gaude communicauit? D

Id eſt, voluntati eorum. a Milites facto Iudæorum voto qui totum fecerunt quod fieri extorſerunt.

a Tradidit eis illum, vt crucifigeretur. † Suſceperunt autem Ie-

a Sub humero vt eam commendaret imitaturis.

b ſum,& eduxerunt eum. Et baiulans † ſibi crucem exiuit in eū

a i. decollatorum. Locus decollationis.

qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha, vbi

a Latrones ut alii dicunt, ut ſic cum Impiis deputatus.

c crucifixerunt eum,& cum eo alios duos, hinc, & hinc, mediū

Operatur diuina vis in corde neſcienti.

autem Ieſum. Scripſit autem titulum Pilatus,& poſuit ſuper

Corde, non carne.

crucem. Erat autem ſcriptum Ieſus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia

d prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus eſt Ieſus. † Et erat

Tribus linguis ſcribitur, quaſi tribus teſtibus, quia in ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum.

ſcriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato

a Qui prædixerant. Non habere, niſi Cæ. b Non poteſt mutari quod veritas dixit, nec quod Pilatus ſcripſit.

pontifices Iudæorū: Noli ſcribere, rex Iudæorum, ſed quia ipſe

a Vt impleatur ſcriptura, Ne corrumpas tituli inſcriptionem. b Quod non corrumpo veritatem, etſi uos dilectius falſit tem.

dixit, rex ſum Iudæorū. Reſpōdit Pilatus. Quod ſcripſi ſcripſi.

a De aliis veſtimentis ſine ſorte.

e † Milites ergo cū crucifixiſſent eū, acceperūt veſtimētā eius.

crucifixus eſſet.

c *Et cum eo*. Latro qui permāſit in perfidia, ſignificat Iudæos, qui confitetur Gentes ſignificat? †Matth. 27.d. Mar. 15. b. Lu. 23.d † ſuam.

d *Et erat ſcriptum*. Hæ tres linguæ ceteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes. Græca propter gentium ſapientes. Latina propter Romanos tunc pene omnibus Gentibus imperantes. E

e *Milites ergo cum crucifixiſſent eum*. Ecce quæ geſta ſunt iuxta crucem, cum iam crucifixus eſſet. †Matth. 27.d. Mar. 15.c Lu. 23.c

✻ THEO. *Quatuor*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc ergo tra. *Hic incipit agere euangeliſta de crucifixione Christi,& diuiditur in tres, quia primo agit de crucifixione, ſecundo de morte, ibi:* Poſtea ſciens Ie. *Tertio de ſepultura, ibi :* Poſt hæc autem ro. *Prima in duas, quia primo deſcribit ipſam crucifixionē, ſecundo agit de conſequentibus ad ipſam, ibi:* Scripſit autem ti. *Circa primum ſciendum quod Pilatus videns, ꝙ propter mortem Christi obligabant ſe Iudæi perpetuæ ſeruituti Rom. timuit ſi hoc refutaret, ne accuſaretur apud Cæſarem, & ideo motus timore Imperatoris, & fauore Iudaici populi, cui præerat, & a quibus pecunias leuare ſperabat contra iuſtitiam dedit ſententiam de morte innocentis, & hoc eſt quod dicitur:* Tunc er. tra e. il. *Per ſententiam diffinitiuam.*

2 Vt cru. *Tamen prius lauit manus ſuas, imponens peccatū de morte Christi Iudæis ipſis hoc recipientib. vt habetur Mat. 17. quamuis non et per hoc excuſatus ſecundum veritatem.*

3 Et ba. ſi. cru. *Primo. n. portauit eam, vt hic dicitur, tamen poſtea inuenientes Simonem Cyrenenſem fecerunt ſibi portare crucem, vt citius venirent ad locum paſſionis, quia Ieſus per totam noctem præcedentem afflictus fuerat, & ideo lento gradu incedebat.*

4 Exiuit in eum. *Iſte locus erat prope ciuitatē Ieruſalem, & dicunt aliqui, quod dicitur locus Caluariæ à Caluaria Adæ ibi ſepulti. Sed hoc eſt falſum, quia ſepultus fuit in Hebron, vt dicitur Ioſue 14. Sed nominatur locus Caluariæ, quia in illo loco malefactores decapitantur. & ſic patet mortis Christi turpitudo ex conditione loci, & ex modo mortis, cum dicitur.*

5 Vbi cru. *Crucifixio enim erat turpiſſimum genus mortis.*

6 Et cum eo ali. *Ex quo apparet turpitudo mortis Christi ratione ſocietatis, quia inter duos malefactores fuit crucifixus. Hoc autē factum fuit ex Iudæorū intentione & diuina ordinatione, tamen diuerſimode, quia Iudæi per hoc intendebant inducere ſuſpitionem populo quod Ieſus eſſet particeps & principalis in eorum malefactis. Ex intentione aūt diuina factum eſt hoc, vt impleretur ſcriptura Eſa. 53.d,* Et cum iniquis deputatus eſt.

7 Scri,

7 Scri. au. *Hic ponitur quædam conſequentia ad Christi crucifixionem, & ſunt tria, quia primum pertinet ad Pilatum, ſecundum ad milites crucifigentes Ieſum, tertiū ad parentes Christi exiſtentes prope eum, ſecundū ponitur ibi:* Milites autem. *tertiū, ibi.* Stabant autem. *Circa primum ſciendum, ꝙ modus Romanorum erat ſcribere cauſam mortis crucifixorum ſuper lignū crucis. Iudæi autem contra voluntatē Pilati petierunt Christū crucifigi, ut patet ex prædictis, et ideo ꝑ talē modū ſcripſit titulū, vt redūdaret in verecūdiā eorū, & hoc eſt, ꝙ dicitur:* Scri. autem ti. pi. *In quadā charta tabulæ affixa.* F

8 Et po. ſu. cru. *Illam tabulam.*

9 Erat autem ſcri. Ieſus. *In quo exprimitur nomen proprium.*

10 Nazare. *Quo ad patriam, quia ibi fuit nutritus, vt dictum eſt.*

11 Rex Iudæorum. *In quo exprimitur cauſa mortis.*

12 Hunc ergo titu. mul. le. Iu. *Et cauſa ſubditur.* Quia pro. ciui. erat locus vbi eſt cruci. Ieſus. *Et ideo multi de ciuitate poterant de facili illuc venire.*

13 Et erat ſcri. He. Græ. & La. *Vt omnes, qui de diuerſis partibus orbis ad feſtum paſchale venerant poſſent illum legere, Venerant. n. ibi aliqui Gētiles, vt ſup. d. eſt c. 12: Et ideo titulus fuit ſcriptus trib. linguis principalibus.*

14 Dice. ergo Pi. pon. Iu. no. ſcrip. *Quia videbant quod talis modus ſcribendi redundabat in uerecūdiam eorum, & maxime propter Gentiles, qui hoc verbum erant reportaturi ad diuerſas partes orbis, & ideo voluerunt titulum ſic corrigere.*

15 Sed quia ipſe di. rex ſum Iu. *Hoc enim modo non ſonaret in eorum uerecundiam.*

16 Reſpon. Pi. Quod ſcripſi, ſcripſi *Quod ſcripſerat cōfirmādo. Nec fortuitu factū eſt hoc, ſed diuina præordinatione, qa hoc erat ante prophetatum, propter quod Pſal. 58. qui loquitur de paßione Christi, & duo pſalmi præcedentes ſic intitulantur: Ne corrumpas tituli inſcriptionem, & ideo titulus cruci Christi tripliciter deſcriptus nō fuit mutatus, ſed magis confirmatus.*

17 Muli. er. *Hic ponitur ſecūdū cōſequens ad Christi crucifixionem & per-*

MORALITER.

3 *Et baiulans ſibi cru. &c.* Per hoc nos inducens ad ſui ſequelam, ſicut dixerat Matt. 16. d. *Si quis uult poſt me veni. abne. ſemetipſum, & tol. cru. ſuam: & ſe. me.*

6 *Et cum eo alios, &c.* Exponatur ſicut Matth. 27. & Mar. 15. & Lucæ 23.

16 *Quod ſcripſi, ſcripſi.* Per hoc autem quod Iudæis petentibus Pilatus delere titulum, qui ſonabat confuſionē Iudeorum, noluit, ſed magis ipſum confirmauit, ſignificatū fuit quod Christi mors ad confuſionem eorum erat futura per exercitum Romanorū, & ad regni Christi exaltationem pp ſequentem reſurrectionem, propter quod tunc dixit Matth. vlt. d. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.*

17 *Mili. ergo cum crucifi. eum, acce. veſti. eius, &c.* Exponatur ſicut Matth. 27. & Mar. 15.

† *Cum*

A a *Quat.* Quadripertita veſtis ſignat eccleſiam toto orbe, qui quatuor partib. conſtat diffuſam omnib. partib. æqualiter, i. concorditer diſtributam. Tunica ſortita omnium partium ſignificat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur.

b *Incon.* Ne aliquando diſſoluat vnitas eccleſiæ. Et ad vnũ peruenit, quia omnes in vnum collegit, ſicut & in duodecim vnus Petrus pro omnibus dicit: *Tu es Chriſtus filius Dei uiui.* Et ei pro omnibus dicitur. *Tibi dabo claues regni cæl.* Vnus pro omnibus quia vnitas eſt in omnibus.

Mat. 16.

✻ Theoph. Quod autem tunica a ſummo fuerat contexta non fruſtra fuit appoſitum. Et alii quidẽ dicunt allegoriam per hoc ſignari, qđ

a Hinc apparet quatuor milites fuiſſe qui crucifixerunt.

a & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tuni-

a Acceperunt ſimiliter, ſed non ſimil ter diui erunt b Hęc eſt cauſa quare non diuiſerunt. c Quia charitas ſupereminet præ omnibus.

b cam. Erat autem tunica inconſutilis, † deſuper contexta per

c totum. Dixerunt ergo adinuicem: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit, vt ſcriptura impleretur dicens:

Non ſortiti. Alia quam tunicam. Tunicam.

† Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in veſtem meam miſerunt ſortem. Et milites quidem hæc fecerunt: Stabat

a Hæc erat mater Iacobi.

autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror ma-

a Filia Cleophæ.

tris eius Maria Cleophe, & Maria Magdalenæ. Cum vi-

d diſſet ergo Ieſus matrem & diſcipulum † ſtantem, quem

†Pſ. 21. d
1. Cor. 6. c.

B non ſimpliciter hõ fuerit crucifixus, ſed vt deitatem ſuperne habuerat. Quidam vero genus dicunt tuniculæ Euangeliſtam narrare. Quia. n. Paleſtini duos pannos committẽdo contexunt veſtes, pro ſutura vtentes contextu, manifeſtans Ioãnes quod talis fuerit tunicula dixit, quod a ſummo per totum fuerit contexta, hoc eſt, ab initio & ſuperne vſq; ad infima. Manifeſtat aũt hinc vilitatem veſtimentorũ Chriſti. Alii aũt dicunt quod in Paleſtina contexantur fila non ſicut apud nos. Nam ſupra quidem eſt filum, inf. aũt contexitur panno, & ita regreſſio fit, ſed contrario modo infra cum ſunt fila, in ſummo aũt contexitur contextus, & talis fuit tunicula dñi. Sacrm quoque per hoc nobis inſinuatur.

C Nam corpus dñi ſuperne quidẽ contextum eſt. Spiritus. n. ſanctus venit ſuper virginem & virtus altiſſimi obumbrauit eam. Licet. n. hominis naturam ſuſceperit, quæ inf. eſt, & ceciderit, ſed ſuperne Spiritus ſancti gratia conſtitit, & comparata eſt diuina caro. Igitur ſanctum corpus Chriſti indiuiſibile eſt, & diuiditur & cõicatur in quatuor partes orbis, vſum præbens ſingulis & vniuſcuiuſque animã [illegible]ctificans cum corpore per ſuam carnem vnigenitus & [illegible]teger in omnibus eſt exiſtens vbique.

c *Deſu.* Quia charitas ſupereminet omnib. per totum, [illegible] nemo eſt eius expers qui pertinere videat ad totum, a [illegible] toto ſicut Græca [illegible] dicat lingua, cat[illegible]

1 ca vocatur eccle[illegible]

2 quæ in ſorte Dei [illegible]

tia commendatu[illegible]

3 ✻ Theoph. Q[illegible]

4 modo ſoror ma[illegible]

5 eius diceretur M[illegible]

6 Cleophæ cum [illegible]

7 habuerit alium [illegible]

8 rũ? Cleophas fr[illegible]

9 fuit Ioſeph & cũ [illegible]

10 que liberis mort[illegible]

11 eſſet Cleophas (v[illegible] dam dicunt) Io[illegible] eius vxorem du[illegible]

12 & filios fratri p[illegible] rit, quorum v[illegible] nunc commem[illegible]tur Maria quæ ſoror dicitur Deiparæ, hoc eſt cognata. [illegible]let. n. ſcriptura cognatos dicere fratres. Sicut & Iſaac d[illegible] becca dicebat *Soror mea eſt*. Quamuis vxor eſſet, ita & [illegible] loco ſoror Deiparę dicitur, quæ Cleophæ vxor habita [illegible]pter cognationem.

d *Cum uidiſſet ergo Ieſus matrem & diſcipulum ſtantem que[illegible] gebat.* Qui diuina facturus, quaſi reppulit ignotam mat[illegible] iam oſtendit veniſſe horam, quam tunc prædixit, in q[illegible] gnoſcit de qua fuerat mortaliter natus. Et docet ut a [illegible] liis impendatur cura parentib. vnde & Apoſtolus: *Si qu[illegible] rum curam non habet, fidem negat, &c.*

✻ Theoph. Vide quõ cũ eſſent aliæ mulieres ſolius [illegible]tris curã agat, nam oportet quidem parentib. ad pieta[illegible] obſiſtentib. non parere, non obſiſtentib. autem omni[illegible] ſeruire, ſicut & ipſe cum migraret e vita, quod veriſi[illegible] erat matrem dolere & præſidium requirere cum cre[illegible] diſcipulo præfecturam eius. Occultat autem propriun[illegible] men Euangeliſta modeſtiæ gratia.

Muli

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *& pertinet ad milites, q crucifixo Chriſto diuiſerunt ſibi ueſtes ſuas & hoc eſt quod dicitur.* Mili. er. tum cru. eum, ac. ue. eius. *Ex quo apparent duo, primum eſt paſſionis Chriſti ignominia in hoc, ꝙ nõdũ eum crucifixerunt, quod non fit niſi abiectis & vilibus perſonis, ſecundum eſt crufigentium auaritia, quia Chriſti veſtes quamuis eſſẽt parum valentes, tamen ſibi rapuerunt.*

1 Et face. qua. &c. *Quia erãt quatuor milites ipſum crucifigẽtes.*

2 Et tuni. *Scilicet, citra partes prædictas, quam non diuiſerunt, eo quod erat inepta diuiſioni, quod patet ex eo quod ſubditur.*

3 Erat autem tunica inconſutilis. *Id eſt, ſine ſutura.*

4 Deſuper contexta per totum. *Ex hoc dicunt aliqui, ꝙ Chriſtus precioſis veſtibus vtebatur. Sed Chry. dicit contrariũ, dicens, qđ Paleſtinę pauperes induebantur talibus indumentis reticulato opere factis ad modum ciliciorum, & hoc videtur verius, quia Chriſtus cõmendauit vilitatem veſtimentorum in* Ioan. *Bap. Matth. 11. a.* Quid exiſtis in deſer, vi. homi. mol. veſtitum?? *Q. d. Non. Et precioſitatẽ ibidem reprobauit, ibi:* Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus re. ſunt, &c. Ieſus autem cępit facere & docere, *vt habetur Act. 1. a. & ideo non eſt veriſimile, ꝙ vſus fuerat p̃cioſis ueſtib.*

6 Dixerunt ergo, &c. Non ſcin. il. *Quia partes nihil valuiſſẽt.*

5 Sed ſor. de il. cuius ſit. *Vnde patet, ꝙ ſuper ſolam tunicam miſerunt ſortem. Sed contrarium videtur Mar. 15. b. vbi dicitur. Diuiſerunt ſibi veſtimenta eius & mittentes ſortem ſuper eis, qd quis tolleret. Dicendum quod dictum Marci debet diuiſiue intelligi ſic. Diuiſerũt ſibi veſtimẽta eius, ſcilicet, alia à tunica, & poſtea ſequitur, mittentes ſortem ſuper eis, ꝙ per ſynecdochen debet intelligi, ſuper eis, id eſt, ſuper aliquod eorum, ſcilicet, ſuper tunicam, quid quis tollleret, id eſt, quis tolleret illam tunicam.* Sequitur.

7 Vt ſcriptura impleretur. *Quæ dicit Pſal. 21.*

8 Partiti ſunt ueſti. mea ſibi. *Scilicet, alia à tunica inconſutili.*

9 Et in ue. meam miſe. ſor. *Id eſt, ſuper aliam tunicam inconſutilem, ex quo etiã patet quod Chriſtus ꝓprie habebat plura veſti[illegible]*

10 Et mi. qui hęc fe. *Scilicet, ſicut erat ſcriptum Pſ. prædict[illegible] addidit euangeliſta, vt oſtendat prophetiam impletam per facti[illegible] rum. patet etiam per prædicta falſitas Iudæorum exponentiũ prædictũ de perſecutione quam habuerunt Iudæi per Aman, d[illegible] quod Mardochæus fecit prædictum Pſal. quia titulus Pſalmi [illegible] dit contrarium, quia ille Pſ. intitulatur à Dauid & nõ à Mardo[illegible] Itẽ in principio Pſal. dicitur:* Longe a ſalute mea verba [illegible] mei. *Secundũ veritatẽ Hebraicã & tranſlationẽ Hie. ꝙ ueriſ[illegible] eſt de paſſione Chriſti, qui non fuit liberatus à paſſione, quãuis [illegible] clamaret ad patrem, ſicut ſup. dictum eſt c. 12.* Pater ſaluifica[illegible] hac hora. *Tempore autem Mardochæi* Iudæi *fuerunt liberati ter poſt orationem eorum, quia prius fuerunt liberati quam u[illegible] tempus ſtatutũ interfectionis eorum. Itẽ ibidem ſubditur.* Fode manus meas, & pedes meos. *Quod non eſt impletum in M[illegible] chæo, nec in aliquo Iudæo illius temporis, ſed magis econuerſo i[illegible] dæi Aman & filios eius crucifixerunt.*

11 Stabat. *Hic ponitur tertium conſequens ad Chriſti crucifix[illegible] & pertinet ad eius parentes, quia Chriſtus in cruce poſitus an[illegible] moreretur uoluit matri ſuæ de cuſtodia & miniſtro ꝓuidere, da[illegible] plum aliis, vt ipſi ſint ſolliciti impendere debitum obſequium p[illegible] tibus ſuis, & hoc eſt quod dicitur.* Sta. au. iu. &c. *Contrariun videtur Luc. 23. f. vbi dr̃:* Stabant autem omnes noti eius longe. *Dicendũ quod primo fuerunt ꝓpe, vt hic dicitur, & tunc Ch[illegible] hæc uerba dixit, ſed procedente paſſione propter turbam comp[illegible] tem ſe retraxerunt, ſecũdum quod dicit Lucas. Vel forte iſtæ pe[illegible] hic nominatæ tanquam magis feruentes in amore Chriſti ꝓpin[illegible] ſtabant, ſicut dicit Io. aliæ autem multæ perſonæ erant Chriſto [illegible] pro timore à longe ſtabant, & de illis loquitur Lucas, dicit ta[illegible] omnes noti eius ſtabant a longe, quia multo plures erant ſtante[illegible] ge quam a prope.*

12 Cum vidi. er. *Quem diligebat. ſ. Io. qui ſcripſit hoc euan[illegible]*

✻ &

MORALITER.

12 *Cum vi. er. &c.* Per hoc autem, quod poſitus in tanto tormento matri ſuæ prouidit de miniſtro, docuit nos in [illegible]cunque ſtatu ſimus honorare parentes, inquãtum [illegible]teſt bono modo.

†

ulier ec. Matri q̃ relinquit, alterum pro ſe filiũ quodam
lo tribuit. Nam cur hæc fecerit, hæc ſequentia indicãt.
b *Ex illa hora ac, eam di.* Qui etſi iam non haberet propria,
a ſocicate centupliciter acceperat, vbi erant omnia cõ
ia nihil habens & omnia poſſidens.
c *Omnia conſumma.*
Omnia quæ oporte-
ieri antequã ac-
et acetũ, & tra-
t ſpiritum.
d *etiam, ſc.* hic,
In ſiti mea po.
ce. *di. Sitio.* Q.d.
minus feciſtis,
quod eſtis. De-
tauerant enim
o patrum de ini
te mundi, qua-
pleno vaſe im-
, habentes cor vt
giam, cauerno-
tortuoſis latibu
udulentum. Hi
s humilis herba
us purgat, ſigni-
humilitatem
iſti, per quem fu
ſanguis nos e-
dat. Hanc circũ
runt Iudæi, & ſe
umueniſſe puta-
. Arundo ſigni-
ſcripturam, quę
facto implebatur.
✣ THEOPH. Tradidit quidẽ Spiritum dominus Deo & patri
oſtendens, quod poſt hæc aĩæ iuſtorum in monumentis
non verſantur, current aũt in manus patris oĩum, ſed pecca
torũ aĩæ in locũ ſupplicii detractæ, hoc eſt, in infernum de
pellũtur. At illi camelum deglutientes, & culicẽ liquantes
tali patrato facinore de die obſeruando diligenter cogitãt.

Præ cæteris familiatius.

a diligebat, dicit matri ſuæ. Mulier, ecce filius tuus.† Deinde

a Quia ad eius curam quicquid ei eſt neceſſarium pertinet.

b dicit diſcipulo. Ecce mater tua. Et ex illa hora accẽpit eam

a Matrem. Qui omnia diſpoſuit per neſcientes agit.

c diſcipulus in ſuaᵃm.† Poſtea ſciens Ieſus quia omnia conſum-
d mata ſunt, vt conſummaretur ſcriptura dicit:† Sitio. Vas †au-
tem poſitum erat aceto plenum. Illi † ergo ſpongiam † ple-

a Arundinem, ut alius dicit.

nam aceto, hyſſopo circumponentes obtulerunt ori eius

a Quod prophetia prædixerat. Et quia nihil iam reſtat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit ſpiritum, ut qui poteſtatem habebat ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eum.

Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit.† Conſummâtum
eſt. Et inclinato capite tradidit ſpiritum. Iudæi ergo, quoniam
paraſceue erat, vt non remanerent in cruce corpora ſabbato,
(erat enim magnus dies ille ſabbati) rogauerunt Pilatum, vt

a Vt morerentur. b Mortui de ligno, ne pendentes magnum diem ſui diuturni cruciatus horrore fœdarent.

frângerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo
milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui cru-
cifixus eſt cum eo. Ad Ieſum autem cum veniſſent, vt vide-
runt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.† Sed vnus

Dicit. n. vt ne ma-
neãt in cruce corpo-
1 ra rogauerunt Pila-
2 tũ, hoc eſt, obſecra-
3 uerunt vt tollantur.
e *Sed vnus.* Vigilanti
4 verbo vſus eſt. Nõ di
5 cit percuſſit vel vul-
6 nerauit, ſed aperuit,
7 vt illi quodammo-
8 do vitæ oſtium pan-
9 deretur, vnde ſacra-
menta eccleſiæ ema
10 nauerunt, ſine qui-
11 bus ad vitam non in
12 tratur. Ille ſanguis fu
13 ſus eſt in remiſſio-
14 nem peccatorum.
15 Aqua, & lauacrum
16 præſtat & potum. Ec
17 ce oſtium in latere
18 arcæ quo intrant ani
malia diluuio non
peritura: Ecce mu-
19 lier facta de latere
20 dormientis.
✣ THEOPHYL. Conſi
dera quomodo per
ſaucium latus, vulnus lateris, hoc eſt Eua ſanatur, & ſicut in
paradiſo vbi Adã obdormiuit ablata eſt ab eo coſta, & hoc
loco

†18. q. 2. quod au tẽ, §. itẽ ſi coniuges, & c. perinſqu. & c. ſi cũ
†Pſ. 68. e
† igitur.
†autem.
†imple-tam.
E
†De celeb. miſ. c. in quadã. §. ſed aduerſ⁹.
Gen. 6. c
Ge. 2. d.
F
†De cõ. d. 2. c. 1. & c. non oportet. De cele. miſ. c. cũ Matt. §. quæſiu i ſti. & ca. in quadã §. per hoc aũt.

NICOLAVS DE LYRA.

& propter hoc de ſe loquitur tanquam de quodam altero, vt ſupra dictum eſt.

1 Di. ma. ſuæ. Mulier ecce fi. tuus. *Q.d. vſque nunc fuit tibi ad obſequium, de cætero iſte erit loco mei. Et nota, quod loquens matri ſuæ de cruce, non dixit ei, mater, ſed mulier, vocans eam communi nomine, ne ex teneritudine nominis materni ſi exprimeretur, aggrauaretur animus uirginis videntis paſſionem filij.*

2 Deinde di. diſci. &c. Q.d: *deputo te ad eius obſequium.*

3 Et ex il. hora ac. &c. in ſuam. *Scilicet, curam & diligentiam.*

4 Poſtea ſci. *Hic agit euangeliſta de Chriſti morte. Et diuiditur in duas quia primo ponitur Chriſti conſummatio per mortem, ſecundo eius vulneratio poſt ipſam, ibi,* Iudæi ergo. *Circa primum ſciendum quod conſummatio noſtræ ſalutis conſummanda erat per uenerabilem mortem Chriſti, vt declarat Apoſtolus Heb. 2. & hoc eſt, quod dicitur* Poſtea. *ſupple quæ dicta ſunt.*

5 Sciens Ie. &c. *Scilicet, quæ ſcripta erant de Chriſto paſſuro, quia quæ reſtabant ante mortem eius implenda, ſcilicet. eius potatio, quæ in promptu erat: Vnde ſequitur.*

6 Vt conſum. ſcri. *Pſal. 68. e. In ſiti mea po. me aceto ideo ad illud reſiduum implendum.*

7 Dicit, ſitio. *Tantum laborauerat & de ſanguine emiſerat, quod corpus eius erat deſiccatum & aduſtum, & propter hoc ſitiebat ſupra modum. & talis ſitis eſt maximum tormentum.*

8 Vas autem poſi. erat, &c. *Illud. n. portauerãt milites vt darẽt crucifixis ad bibendũ, vt per hoc citius morerentur, & ſic de cuſtodia eorum in cruce expedirentur. Talis. n. potatio aceti mortem accelerat crucifixi, vt dicunt aliqui. Aliã autem cauſam huius aceti tetigi Matth. 22. quæ uidetur probabilior iſta, & hæc eſt ibidem ſatis diffuſe poſita propter quod hic omitto.*

9 Illi ergo ſpon. &c. *Id eſt, ligno hyſſopi.*

10 Circun. ob. ori eius. *Erat. n. eleuatus à terra, ita quod ſola manu non poterant attingere ad os eius.*

11 Cum ergo. *Contrarium videtur Mat. 27. vbi dicitur.* Noluit bibere. *Dicendum, quod illud quod eſt modicũ quaſi nihil reputatur, vt dicitur 2. Phyſi. & ideo, quia parum de illo aceto accepit, vt dic. hic Io. Mat. dicit:* Noluit bibere. *Per talem etiam modum loquendi dicimus communiter de parum bibente, quod non vult bibere.*

12 Di. con. eſt. *Scilicet, quicquid erat ſcriptum de me, Vel aliter:* Conſumma. eſt. *Opus redemptionis humanæ.*

13 Et incli. ca. tra. ſpi. *Oſtendens ex modo moriendi, quod moriebatur ex obedientia patris, & non inuoluntarie, ſicut ſupra dixerat. c. 10. Nemo tollit à me animam, ſed ego pono eam.*

14 Iudæi ergo. *Hic deſcribitur vulneratio Chriſti mortui, & diuiditur in tres, quia primo ponitur vulnerationis occaſio, ſecundo ipſa vulneratio, ibi:* Venerũt ergo milites. *Tertio dicti certificatio, ibi:* Et qui vidit. *Circa primum ſciendum, quod occaſio vulnerationis Chriſti mortui fuit, qa Iudæi volebant cadauera de cruce deponere pp ſolennitatem craſtinam imminentem, quæ incipiebat à ueſpera illius diei, in quo Chriſtus fuit crucifixus, licet. n. fuerit crucifixus prima die Paſchæ, quæ erat ſolennis apud Iudæos, tamen ſecũda dies protunc fuit ſolennior ratione ſabbati apud Iudæos. Dies. n. ſabbati occurrens infra octauam Paſchæ erat dies ſolennior, quia tunc feſtũ duplicabatur, & hoc eſt, quod dicitur:* Iu. ergo quo pa. er. *Id eſt, dies ueneris, in cuius veſpera incipit ſolennitas ſabbati ſequentis.* Diuiſio.

15 Vt non rema. &c. *Erat enim hoc indecens in tanta ſolennitate, vnde ſequitur.*

16 Erat enim magnus. *Quia ſicut dictum eſt, ſolennitas eius duplicabatur propter octauam Paſchæ concurrentem.*

17 Rogaue. Pilatum, vt fran. eorum cru. *Ne aliquo modo euadere poſſent, & tollerentur de patibulis.*

18 Venerunt ergo milites. *Sed videtur, quod ueniſſent ad Ieſum antequam fregerunt crura ſecũdi, quia Ieſus erat in medio amborũ. Dicendum, quod duo milites frangebant, & unus fregit crura unius latronis ex vna parte, & alter crura alterius ex altera parte, & ſic ambo uenerũt hinc inde ad Ieſum qui erat in medio, & hoc eſt qđ dr̃:*

19 Ad Ieſum autm eum ueniſſent, vt viderunt eum iam mortuum non fregerunt eius crura. *Quia hoc non fiebat niſi adhoc quod euadere non poſſent, depoſiti de patibulis.*

20 Sed vnus militum lancea latus eius aperuit. *Vt certificaretur de morte eius.*

✣ Et

MORALITER.

12 *Et incli. ca. &c.* THEO. Tradidit aũt dñs ſpiritum Deo patri oſtendens quod nequaquã ſanctorum aĩæ conuerſantur in tumulis, ſed deueniunt ad manus patris oĩum, peccatorib. ad locum pęnarum delatis, videlicet in infernum.

20 *Sed vnus mi. lan. eius ape.* THEOPHYL. Vt Iudæis placeãt, lanceant Chriſtum, circa corpus exanime contumelias inferentes, iſtis autem ſunt ſimiles qui mortuos perſequuntur

† Et

A loco cum Dñs obdormiuiſſet coſtam militi dedit Rompheã aũt militis, figura eſt Rõpheę verſatilis, quę prohibet nos a paradiſo, quia oẽ quod verſatur niſi quid obſiſtat, nõ abſiſtet a ſuo curſu. Dñs oſtendens quod Rompheam illã ſiſtat, ſupponit in figura latus frameæ militis, oſtendens nobis quod ſicut framea militis repulſa lateri ſtetit, ita & flãmea ſtabit, & non vltra interminetur & verſione ſua exterreat prohibendo ingreſſum in paradiſum. Confundantur Armenii qui non admiſcent in myſteriis

B aquam vino. Non.n. credunt (vt videtur) q᷑ aqua ex latere egreſſa ſit, quod admirabilius, ſed ſanguis tantum. Et hoc loco deſtruunt magis miraculum, itaq; ſanguis ſymbolum hominis crucifixi, a qua vero quod is ſit ſuper hominẽ, hoc eſt Deus.

a *Sicut mos eſt ſepe.* Non fruſtra ait, ſicut mos eſt Iudęis, ſed admonet in huiuſmodi officiis morẽ

C cuiuſque gentis eſſe ſeruandum.

Erat

Tpupugit.

Tpupugerunt. Matth. 27.g. Marc. 15.d. Lu. 23.g.

T cum.

T Venit ergo & tulit corpus Ieſu.

militum lancea latus eius † aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Et qui vidit teſtimonium perhibuit, & verum eſt e-
Non ait, ſciatis Scit ipſe qui vidit credat e qui non vidit.
ius teſtimonium, & ille ſcit, quia vera dicit, vt & vos credatis.
Ob quod dixit, non fregerunt eius crura.
Facta ſunt enim hæc, vt ſcriptura impleretur. † Os non com-
a Agno. b Ad hoc quod dixi lancea latus eius aperuit. c Quia in ea carne & veritatus eſt in qua eſt crucifixus.
minuetis ex eo. Et iterum alia ſcriptura dicit. † Videbunt in quem † transfixerunt. † Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph ab Arimathia, eo † quod eſſet diſcipulus Ieſu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Ieſu, & ei permiſit Pilatus: Venit ergo, & tulit corpus Ieſu. † Venit
a Quia non nocte ſolum, ſed nocte primum.
autem & Nicodemus, qui venerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quaſi libras centum. Acceperunt ergo corpus Ieſu, & ligauerunt eum lintheis cum aromatibus, ſicut mos eſt ſepelire Iudæis. Erat autem in loco
a vbi crucifixus eſt Ieſus, hortus. & in horto monumentum
a Sicut in utero Mariæ nemo ante eum, nemo poſt eum ita in hoc monumento.
b Accelerata ſepultura ne uel paraſceret, quando nihil tale licebat facere.
b nouum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentũ, poſuerunt Ieſum.

b *Erat autem in propinquo.* ✻ THEOPHYL. Singulari diſpenſatione factum eſt, vt in propinquo eſſet monumentum & diſcipuli poſſint adeſſe, & ſpectatores, ac teſtes facti, & milites mitti poſſent ad cuſtodiam, & vt ceſſaret propter locum furti ſuſpitio, quæ omnia non contigiſſent ſi procul fuiſſet ſepultus. Nouum

1 tem erat ſepulc
vt non calumni
2 quis reſurrectio
3 quod alius retu
xerit, & non Ieſu
aliter quoque m
4 mentum ſym
quodam manif
5 futuram nouita
6 per ſepulturam
7 mini cõtra mo
8 & corruptione
9 quod innouan
10 mus omnes ĩ ill
11 de autem & diu
12 paupertatis do
13 propter nos qui
14 non habuit don
15 in vita, neque
16 mortem ſepu
17 habet, ſed in a
18 deponitur, & c
dus eſſet a Ioſe
ſtitur. Eſt & nu
19 ſus mortuus cũ
ditur ab auaris,
nudus eſt, quęc
enim pauper pa
Chriſtus patitu

CA

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et continuo exi. ſanguis & aqua. *Sanguis ad noſtram redemptionem, aqua ad peccatorum ablutionem. Sciendum tamẽ, quod iſta aqua miraculoſe exiuit, quia nõ fuit humor phlegmaticus, vt dicunt aliqui, ſed aqua pura ad oſtendẽdum, quod corpus Chriſti erat ex veris elementis compoſitum, contra errorem eorum, qui dixerunt eum habere corpus cæleſte, ſicut dixit Valentinus & ſequaces ſui, et eorum, qui dixerunt eum habere corpus phantaſticum, ſicut Manichęi.* ✻

2 Et qui uidit. *Hic ponitur certificatio, quia ipſe Ioannes qui ſcripſit hoc euangelium, præſentialiter exiſtens, uidit hoc factũ, & ideo eius teſtimonium eſt efficax ad credendum, & hoc eſt, quod dicitur:* Et qui uidit. *Id eſt, ego ipſe, loquitur enim de ſe per modum alterius ſicut ſupra dictum eſt.*

3 Teſtimonium perhibuit. *Patet litera per prędicta: Sequitur.*

4 Facta ſunt.n. hæc, vt ſcriptura imple. *Exod. 12.g.* Os non com. ex eo. *Agnus.n. Paſchalis fuit figura expreſſiua paſſionis Xp̃i ideo ordinatione diuina conſtitutum eſt, vt oſſa agni paſchalis non frangerentur, vt ſic figura & ueritas correſponderent, quia veri agni oſſa non ſunt fracta in cruce, vt prædictum eſt.*

5 Et iterum alia ſcri. di. *De eius transfixione Zach. 12 c.*

6 Videbunt in quem tranſ. *Litera Hiero. habet:* Aſpicient ad me quem confixerunt. *Propheta.n. loquitur in perſona Chriſti, loquens in prima perſona, ſed euangeliſta refert illud ad Chriſtum loquens in tertia perſona, et eadem eſt ſententia. Illa autem transfixio proprie fuit in lanceæ vulneratione. Sed hæc videbitur à Iudæis in iudicio futuro, quia cicatrices vulnerum reſeruatæ ſunt a corpore Chriſti reſurgente non ſolum ad certificationem ſuæ reſurrectionis oſtendendo illas cicatrices Apoſtolis, ſed etiam ad conuincendum Iudæos in futuro iudicio de peccato ſuæ mortis.*

7 Poſt hæc autem. *Hic agitur conſequenter de Chriſti ſepultura, quæ fuit glorioſa, ſecundum quod erat prædictum Iſa. 11.c. Et erit ſepulchrum eius glorioſum, quamuis præcedens mors fuit ignominioſa, & hoc eſt, quod dicitur:* Poſt hęc autem rogauit Pila. Io. *Erat enim ei familiaris, cum eßet nobilis decurio, ut dicitur Mar. 19.d. & ideo ſecurius eum rogauit.*

8 Ab

8 Ab Arimathia. *oriundus. Eadem eſt ciuitas quæ 1. Reg. 1. dicitur Ramatha, de qua fuit Samuel.*

9 Eo quod diſcipu eſſet Ie. *Id eſt, fideliter credens eius doc*

10 Occultus autem pro. me Iu. *Ante. n. paſſionem ex imperfectione timebat de ſynagoga expelli, quod erat ignominioſum ſi conſiteretur Chriſtum, tamen poſt paſſionem feruẽtior factus e Chriſti animatus manifeſtauit ſe uolens Chriſtum honorifice ſepelire, & ideo ſequitur.*

11 Vt tolleret corpus Ieſu. *Ad ſepeliendum.*

12 Et permiſit Pila. *Tum propter reuerentiam petentis, tum propter innocentiam Chriſti paſſi, quem ipſe cognouerat,*

13 Venit ergo, & tulit corpus Ieſu, de cru. *Corpora enim damnatorum non poterant ſepeliri, niſi de licentia præſidis.*

14 Venit aut. & Ni. qui vener. ad Ie. no. *Vt ſupra dictũ eſt*

15 Ferens mixturam myr. & aloes quaſi li. *Iſte etiam Nicodemus ante paſſionẽ Chriſti ſicut Ioſeph erat Chriſti diſcipulus occultus. ſed poſt paſſionẽ ex feruore ſe manifeſtauit ſicut Ioſeph. Sciendum ꝙ licet ex deuotione iſtam vnctionem faceret, uidetur tamen plenã notitiã de Chriſti reſurrectione nõ haberet, quia de eo ſcriptũ Pſ. 15.c.* Non dabis ſanctum tuum videre corruptionẽ. *Propter qd non indigebat vnctione conſeruãte contra putrefactionẽ.*

16 Acceperunt ergo cor. Ie. & ligaue. eum lin. *i. pannis lineis inuoluerunt. Propter quod ſtatutum eſt, quod corporalia ſuper quæ conficitur corpus Chriſti non fiant de panno ſerico, ſed tantum lineo, vt habetur de conſe. diſt. 1. c. conſulto omnium.*

17 Erat au. in lo. vbi cru. eſt hor. *i. prope locum crucifixionis.*

18 Et in horto monumen. no. *Hoc factum eſt propter certitudinem dominicæ reſurrectionis, quia ſi fuißet ſepultus in monumento, ubi iam alij fuiſſent ſepulti, poſſet reſurrectio dominica alteri imputari.*

19 Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorum, quia iuxt *Hoc eſt dictum, quia feria ſexta in qua licitum erat operari & corpora ſepeliri, iam declinabat ad veſperam, & ideo ſepelierunt Ieſum in loco propinquo, quia non poterant longe portare, propter ſolennitatem ſabbati de propinquo imminentem, &c.*

MORALITER.

1 *Et continuo exi. ſan. & a.* Ex quibus habent efficaciam eccleſiæ ſacramenta.

7 *Poſt hæc autem ro. Pila. Ioan.* Exponatur ſicut ſup. Mat. 27.g. & Mat. 15.d. *Venit au. & Ni.* Sequitur.

15 *Ferẽs mixturam myrrhæ.* Per ipſum ſignificatur doctinus ferens mixturam, id eſt doctrinam ex autoribus ſcripturæ confectam, ad vngendum corpus Chriſti cum ad eius ſalutem.

ADDIDIO II.

c.19. *Vbi dicitur in poſtilla.* Secundum eſt crucifigentiũ au[...]itia, qui Chriſti veſtes, quamuis eſſent parum ualen-te[...]tamen ſibi rapuerunt.

[...]n eſt veriſimile quod milites qui cõiter honeſtos ſeu liberales ſe de[...]nſtrant & ſi eſſent interius ſcdm veritatem cupidi, tantã auari tia in ipſis eſſe publice oſtenderent, ideo quidam dicunt quod milites [...]ducti a Phariſæis qui Chriſtum aſſerebant facere miracula in Be[...]zeaub, ut Luc.11.b. Scientes quod ad tactum fimbriæ veſtimenti ei[...] ſanabantur infirmi, ut Luc.8.f. veſtes Chriſti accipiebant, vt cũ eis [...] qua medicinalia ſeu aliqua alia faſcinatoria facere ex piretur, qu[...] etiam redundabat in ignominiã Chriſti, ut hoc uidentes crede-re[...] ipſum fuiſſe maleficum.

ADDITIO II.

In eo.c. *Vbi dicitur in poſtilla.* Et nota quod loquens de cr[...]ce m[...]ri ſuæ, non dixit mater, ſed *mulier.*

N[...] ſolum tempore paſſionis, ſed & tpe gaudij, ſeu conuiuij nuptialis Ch[...]ſtus uocat matrem ſuam eodem nomine, ſicut hic, ſ. mulier, non au[...]m mater, unde ſup.2.a Quid mihi & tib mulier? *Idcirco ra-tio[...]nius uocationis attribuenda eſt ſummæ humiliati vtriuſque fi-lij [...]& matris. Sicut.n. Chriſtus cum in forma Dei eſſet, ſeipſum ex i-na[...]uit formam ſerui accipiens, vt Philip. 2. a. eadem ratione cum fil[...]s Dei viui verus eſſet, communiter ſe vocat filiũ hominis, quoa [...]ſt nomen commune cuicunq; homini, pari ratione matrem cuius hu-[...]tatem maxime cognoſcebat, mulierem vocat, quod eſt nomen cõ-m[...]e cuilibet mulieri, non autem matrem, quod maximam dignita-te[...] includit, cum ſit mater Chriſti.*

ADDITIO III.

[...]n eo.c. *Vbi dicitur in poſtilla.* Licet.n. fuerit crucifixio pri-m[...] die Paſchę, quæ erat ſolennis apud Iudæos.

[...]riſtus fuit crucifixus in paraſceue Paſchæ quæ non erat ſolennis a[...]d Iudæos, ut habetur inf. eo.c. Ibi ergo propter paraſceuen poſue-r[...]t eum ut magis declaratur in additione ſuper Matt.26.c.

ADDITIO IIII.

I[...]o.c. *Vbi dicitur in poſtilla.* Quod feria ſexta, in qua licitũ e[...] operari, & corpora ſepeliri, iam declinabat.

Hæc feria ſexta in qua Chriſtus fuit crucifixus, non erat ſolennis apud Iudæos. Vnde & licitum erat in ea operari & ſepeliri, prout la tius dictum eſt in additione ſuper Matth.26.c.

REPLICA.

In c.20. *poſtil. dicit de auaritia crucifigentiũ, in eo quod ueſtes Chri ſti & parum ualentes rapuerunt. Burgen. opponit dicens, quod non eſt veriſimile, quod milites qui ut communiter ſe honeſtos & liberales oſtendunt, auaritiam ſiquam in mente habuerunt publice demon-ſtraſſent. Ego autem puto illos non fuiſſe milites ſecundum commu-nem ſæculi dignitatem, nam hi non conſueuerunt ad tam uilia officia lectorum & ſuſpenſorum deputari, ſed fortaſsis illis temporib. uoca bantur milites ſeruientes Reipublicæ in executione iuſtitiæ. Nam de ſolis militib. ſecundum dignitatem non dicitur. nemo tenetur ſuis ſumptib. militare. i. Reipub. ſeruire. ſed etiam de cæteris. Miles autem communi nomine dicitur a militando, ſicque cuncti ſeruien-tes reip. poſſunt dici milites a militando, i. ſeruiendo, qui etiam nõ te-nentur proprijs ſtipendijs militare. Si tamen proprie dicti ſunt mili-tes, non mirum, quod oſtenderunt ſe publice auaros, qui ſe oſtende-runt diſcolos, & publicos ribaldos in multis cõtra Ieſum, immo præ ter communem conſuetudinem circa interficiendos, ut patet in potio ne fellis, illatis conuitijs quæ fieri non conſueuerant ab honeſtis con-tra morti adiudicatos.* 1 Co.9.a Miles.

In eo.c. vbi poſtil. dicit, crucifixionem factam prima die Paſchæ q̃ erat apud Iudæos ſolennis: Burgen. propter ſuam ſingularem minus tamen autenticam computationem, dicit quod paraſceue non erat ſo-lennis apud Iudæos, quod quia factum eſt eo quod fundat Burg. factũ ſuum ſuper obſeruantia traditionis phariſaicæ, quam Chriſtus cõtra Dei præceptum non admiſit, præceptum autem Dei fuit quod 15. luna primi menſis eſſet celebris. Conſtat autẽ paraſceuẽ fuiſſe decimaquin ta luna, quia luna decimaquarta, etiam ſecũdum Burgen. Chriſtus cœ-nauit. allegans igitur traditiones contra Dei præceptum, cũ Burgen. audire debet. Quare tranſgredimini præceptum propter traditiones veſtras? omiſſo tamẽ computo Burgen. etſi paraſceue tota dies nõ fuiſ ſet celebris vſque ad veſperã, tamen tempore ſepulturæ celeberrima fuiſſet, quia ſecundum eum paſcha & ſabbatum concurriſſet ad ve-ſperam, quando apud Iudæos incipit feſtiuitas ſequenti diei.

CAPVT XX.

a [V]Na autem, &c. ✠ THEOPH. Vnam ſabbatorum no-minat, quam nos dominicam vocamus, iam ſabba-t[...]ies hebdomadæ nominant, vnam aũt eorum dierũ ſab-b[...], primũ. Etenim reuera dies oẽs vna ſunt. Sæpe aũt cũ [...]a pitur, vna ſi & [...]o nponitur multas [...]ſit. Vna itaque eſt [...]p na, bis autem ſi [...]a pitur, fit ſecun-[...]d: & tertio tertia & d[...]ceps. Futuri au-te[...] ſæculi typus eſt [...]d iſte, quod ſecun dum vnus dies, nunquam morte diſſectus & diminutus. Deus enim ſol eſt eius qui nunquam occidit. Igitur quem admodum in hoc reſurrexit Dominus corruptibile ſuum corpus incorruptibile recipiens, ita & nos in futuro ſeculo incorruptionem recipiemus. D

b *Cum adhuc tenebræ eſſent.* ✠ THEOPHYL. Qua hora quidem fuerit reſurrectio nul lus ſcit, ſicut & tẽpus ſecundi aduentus in certum. Quamuis au tem Mattheus dicat profun- E

CAPVT XX.

Quam Matthæus primam ſabbati dicit. a Cum iam tempus operandi rediſſet.

1 a VNA autem ſabbati Maria Magdalenæ venit ma-
a In requirendis intelligentiam.
2 b ne, cum adhuc tenebræ eſſent ad monumentum,
a Alias feuo t... b Eximio ardore.
Cucurrit nunciare diſcipulis, ut aut ſecum quærerent aut ſecum dolerent.
3 & vidit lapidem ſublatum a monumento. Cucurrit ergo 4

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XX.

[V]Na aũt ſabb. *Poſtquam euangeliſta deſcripſit Chriſti crucifi-xionem & mortem, hic conſequenter deſcribit reſurrectionem. [D]iuiditur in duas, quia primo deſcribitur manifeſtatio huius re-[ſur]rectionis facta mulieribus deuotis. Secundo, eiuſdem manifeſtatio [f]a apoſtolis, ibi.* Cum ergo ſero eſſet. *Circa primum ſciendum, [q]uod mulieres gradatim peruenerunt ad cognoſcẽdum hanc reſurrectio [ne]m, & ideo primo euangeliſta oſtendit qualiter eam cognouerũt per [ſe]pulchri euacuationem. Secundo per angelicam uiſionem, ibi.* Abie-[r]unt diſcip. *Tertio per dominicam apparitionẽ, ibi.* Hæc cum di-x[iss]et. *Prima in tres, quia primo deſcribitur ſepulchri uiſio Secũdo, [eius] denunciatio, ibi.* Cucurrit ergo. *Tertio renunciatæ inquiſitio, [ibi.]* Exiuit ergo. *In prima ergo parte dicitur ſic.*

1 [V]na au. ſab *i. prima die poſt ſabbatum. Sic.n. apud Iudæos nomi-[na]ntur dies hebdomadæ, quia ſabbatum ſic nominatur abſolute pro-[pter] reuerentiam illius diei, & ab illo denominantur alij dies, ita q[uod] ſequens immediate dicitur prima ſabbati, & alia ſecunda ſabbati, & [ſic] conſequenter & propter hoc Matth. & Marc. uocant dominicam [re]ſurrectionis primam diem ſabbati, Ioannes autem unam ſabbati, quia hoc nomen unum frequenter accipitur pro primo, vt patet Ge. 1.a.* Factum eſt veſpera & mane dies vnus. i. primus. *vnde & conſequenter dicitur. Factum eſt ueſpere & mane dies ſecundus & poſtea tertius, & ſic conſequenter.*

2 Maria, &c. *i. antequam eſſet clara dies, dimiſit tamen diem ſabba ti tranſire, quia non erat licitum aliquid operari illa die. Sciendum etiam, quod cum ea fuerunt aliæ duæ mulieres, ſecundum quod dicũt alij euangeliſtæ, ſed Ioannes iſtam ſolam exprimit, quia erat alijs fer-uentior & principalior.*

3 Et vidit lapidẽ. *Angelus.n. domini eũ amouerat, nõ ad hoc quod Chriſtus de ſepulchro ſurgeret, quia clauſo ſepulchro ſurrexit & e-xut, ſicut clauſo utero uirginis natus eſt, hoc tamẽ fuit aliter, quia in reſurrectione habuit corpus glorioſũ, cui nõ reſiſtit aliquid, ſed exi-tus de utero uirginis fuit miraculoſus. Remouit igitur lapidẽ angelus ſolum ad manifeſtandum Chriſti reſurrectionem iam completam.*

4 Cucur. er. *Hic deſcribit rei viſæ denũciatio, cũ dr:* Cucur. er. &c. *ſ. Ioannẽ. Iſti.n. præ cæteris Chriſtũ amabant, & inuicẽ ſe tenebant, ſi cut familiares, alij aũt ſicut diſperſi fugerant, pp q in pluribus locis le guntur iſti duo apoſtoli ſimul cõbinati, ut & dictum eſt ſuperius, 18. c. in ſequendo Chriſtũ captũ, & Act. 3.a.* Simul aſcendẽdo in tẽ-plũ. *et 8.c.* Simul miſſi ſunt ad Samaritanos, vt darẽt eis ſpiri ✠ tum

MORALITER.

† 1 Vna autem ſab. Per iſtã q̃ præ oĩb' fuit ſollicita videre Chri ſti ſepulchrũ quod patet ex hoc q̃d venit mane cũ adhuc e[ſſ]ent tenebræ, & quia recedentib. apoſtolis non recedebat, [...]ꝑ eidñs primo apparuit, ſignificatur quęlibet perſona de cognitione veritatis diuinæ ualde ſollicita, & p hoc me-retur hãc aſſequi cognitionẽ Matth. 7.a. *Petite & dabitur uo-bis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur uobis.* Et talis dẽt veritatẽ agnitã alijs nunciare, ſicut Maria diſcipulis nũcia-uit, ne de abſcondito talento debeat merito reprehendi.

† Cum

BIBL. THEOL. ... LIBRE ...

A profundo veſpere factū eſſe terræ motum: Ioānes aūt mane cū adhuc eſſent tenebræ Mariā veniſſe, & vidiſſe remotum lapidem, non eſt diuerſitas. Nam primum qdē hoc dicimus, quod apud Matthæum quidē mulieres venerunt veſpere ſabbatorū, apud Ioānē autē nō mulieres nunc memorantur. Superfluum enim fuiſſet cum Matthæus hoc prius dixiſſet, & Ioannes eadem diceret. Sed Maria Magdalena venit mane, multi enim fuerunt aduentus ad ſepulchrū venit enim interdū cum aliis mulieribus interdum autē ſola. Vnde Euangeliſtæ varias viſiones poſuerunt, aliiſque aliam dicētes videntur diſſonare. Nam primum quidem dicimus quod aliam viſitationem Matthæus dicat mulierum, & aliam Ioannes Mariæ Magdalenæ. Deinde profundo veſpere, & mane cum adhuc eſſent tenebræ, id quod alius dicit profundo diluculo in idem tēdunt quia omnia illa tempora fuerunt mediū noctis.

† prior.

B

& venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum, quem

a In Græcis codicibus additur meum, propenſiore charitatis & famulatus affectu.

diligebat Ieſus, & dicit illis, Tulerunt [a]dominum de monu-

mento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. Exiit ergo Petrus, &

a Quomodo autem venerunt, & regreſſus narrat: Currebant autem duo. a Per decurſum huius mundi Iudæi per legis literam Gentiles per legem naturæ.

ille alius diſcipulus, & [a]venerunt ad monumētum: Curre[b]bant

a autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Pe-

b tro, & venit† primus ad monumentum. Et cum ſe inclinaſſet

vidit poſita lintheamina, non tamen introiuit. Venit ergo Si-

mon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum, & vi

Sacræ ſcripturæ ſacramenta.

dit lintheamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput

c eius, non cum lintheaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolu

d tum in vnum locum. Tunc ergo introiuit & ille diſcipulus qui

a Vacuum ſepulchrum. b Non quidem reſurrexiſſe, ſed ſublatum eſſe.

venerat primus ad [a]monumentū, & vidit, & credidit. Nondū

e Cur nondum?

enim ſciebant ſcripturam, quia oportuit eum à mortuis re-

a Cum crederent ablatum. b Vbi habitabant. c Quam fortior fixerat affectus.

ſurgere. Abie[a]rūnt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos, Mâria

Cum aliis duabus.

autē ſtabat ad monumētum foris plorās. Dū ergo fleret, incli

f nauit ſe & proſpexit in monumentum, Et vidit duos angelos

g

h

a *Curro autem.* Ioannes ſignificat ſynagogā, quæ prior venit ad monumentū, ſed nō intrauit, qa prophetias de incarnatione & paſſione audiuit, ſed & mortuū credere noluit. Petrus eccleſiā, quæ cognouit carne mortuum, viuētē credidit Deum, poſt quem & Iudæa in fine intrabit.

b *Et ille alius diſcipulus.* ✲ THEOPH. Tu diſce hic Petrū feruidum & practicum, Ioannem autē cōtemplatiuum, & ad diuinorum cognitionē idoneum. Sæpe igitur cōtemplatiuus cognitione & ingenio præuenit practicus, autē detrimentū habet, attamē feruore ac ſtudio illius vincit alacritatē, & videt prior diuinū quoddā myſteriū practicus. An non tale quiddā cōtigit in diſciplinis? Etenim cū duo pueri ſunt vnus ingenio acutior, alter tardior, præ occupat hic

C ſuo ſtudio velocitatē naturæ alterius. Etenim in ſpiritualibus ſæpe practicus & ſermone idiota ſenſit quoddā ſublimius, percipit contemplatiuo.

Tractat. a 122. in Ioanné.

✲ AVG. Ad vnum ſi adiicias duo fiunt vtique tres, his ſi adiicias tres & quatuor fiunt omnes, deinde ſi adiicias omnes numero qui ſequūtur vſque ad decē & ſeptē, ad ſupra dictū numerū ſumma pducit, id eſt, ſi ad decē, quæ ab vno vſq; ad quatuor peruenerat addas qnq; fiunt qndecim, his addas ſex, & fiūt viginti vnū, his addas ſeptē, & fiūt viginti octo, his addas octo & nouem & decem, & fiunt quinquaginta qnq;, his addas vndecim, & duodecim, & tredecim & quindecim & ſedecim, & fiunt nonaginta vnū, his ſum quatuordecim, & qndecim ſedecim, & fiūt cētū [...] talex, huic numero adde illū q reſtat de qua agit, i. dec[...] ſeptē & piſciū n[...]rus ille cōpleb[...] Nō ergo tātum [...]do cētum qnqu[...]

1 ta tres ſancti ac[...]
2 reſurrecturi ſig[...]
cātur æternā, ſe[...]
lia ſanctorum a[...]
3 tiam ſpiritus p[...]
4 nentium, qua g[...]
5 cū lege Dei ta[...]
6 cum aduerſario [...]
7 cordatur vt viui[...]
8 te ſpiritu litera [...]
occidat, ſed qu[...]
9 tera iubetur, ſp[...]
10 adiuuāte impl[...]
11 ſi quid minus fi[...]
mittatur. Omn[...]
12 go ad iſtā gratiā[...]
13 tinentes, hoc n[...]
ro figurātur h[...]
14 figurare ſignifi[...]
15 Qui numerus [...]
16 bet quinquage[...]
17 numerum, & i[...]
18 ipſa tria propter [...]
19 ſterium trinita[...]
20 c *Sepa.* Quia ſ[...]
menta diuinita[...]
cōprehenſibilia [...]

ſtræ infirmitatis cognitione remota ſunt. In inuoluto [...] finis nec initium aſpicitur. Sic celſitudo diuitatis nec [...] eſſe, nec deſinit.

d *In unum lo.* Quia in ſciſſura mentium Deus non eſt in vnitate: Vel ſudarium capitis paſſio Chriſti, cuius ſ[...]mēta infidelibus ſunt occultata ſeorſum, qa longe a n[...] quia ille ſponte & ſine culpa paſſus, nos inuiti cum c[...]

e *Nondum e.* Scilicet, vſq; adeo, vt cū ab ipſo domino te diceretur propter conſuetudinem ab eo audiendi [...]bolas, non intelligerent.

f *Plorās.* Iam plus de ſublato quam de occiſo plorat, q[...] magiſtri cuius vita ſubtracta fuerat, nec memoria ren[...]bat, & iſte dolor ibi eam tenebat.

g *Dum ergo, &c.* Cum eum ſciret ibi non eſſe, ſed qa n[...] dolet, nec ſuis oculis, nec oculis illorū duorū credent[...]tauit. Vel potius diuino inſtinctu hoc factum eſt.

h *Vidit duos.* Angeli id eſt, nuncij ſignificāt euāgeliū C[...]ſti à capite vſq; ad pedes, id eſt, ab initio uſq; ad finē e[...]ciandū. Et ille ex paſſione ſua erat nūciādus, qa Deus e[...]te ſecula, & hō in fine ſeculi. Sedet ergo angelus ad ca[...] cū dt: *In prin. e. ver.* Ad pedes, cū dicit: *Ver. caro fa. eſt.* Vel angeli duo teſta. vnum prius, aliud ſequēs. Coniuncta [...] pari ſenſu incarnatum, mortuum, reſuſcitatum nunc[...]

Qu

✲

NICOLAVS DE LYRA.

tū ſanctū. 1 Et di. *Timebāt. n. ne Iudæi corpus Chriſti aſportaſſent vt ei ignominiā facerēt.* 2 Exiit. *Hic ponitur rei nūciatæ inqſitio, cū dr̄:* Exiit. *vt viderēt factū. Modus āt veniēdi oſtēdit, cū dr̄.* 3 Curre. *Ex deſiderio vidēdi.* 4 Et ille. *Quia erat iunior & agilior.* 5 Et cū. *Ad vidēdū ſupple poſtiū illius ædificij, intra q corpus Chriſti erat ſepultū, qa ſepulchrū erat factū ad modū cuiuſdā domūculæ lapideæ, intra q̄ erat ſepulchrū Chriſti poſitū, & iō erat ibi quoddā oſtiolū, p q erat ingreſſus ad illū locū. Sic. n. fiebāt ſepulchra Iudeorū antiquitus, & maxime magnarū pſonarū, vt eorum filij poſſent ibi ſepeliri pp hoc dicitur frequēter 3. & 4. Re. de regib. Iuda:* Sepultus eſt in ſepulchro Dauid, &c. 6. Vidit. *i bñ diſpoſita, et plicata ad oſtēdēdū q corpus nō fuerat ſublatū, qa ſimul fuiſſent lintheamina aſportata, et maxime qa erāt fortiter adhærētia corpori pp vnctionē, et iō p hoc apparebat, q ſic vere ſurrexerat,* 7 Nō ta. *Propter Petri reuerentiā, quē expectauit, qa erat ſenior ipſo & inter apoſtolos principalior.* 8 Venit er. *Patet litera vſq; ibi.* Et ſuda. *ſ. cōfuſe & indiſtincte.* 10 Sed ſepa. *i. bñ plicatū.* 11 In v. l. *Hoc factū eſt ad oſtēdū reſurrectionē factā, ſequitur.* 12. Et vi. *Hoc exponitu dupliciter. Vno modo ſic:* Vidit. *ſ. ea q̄ dicta ſūt a Maria.* Et cre. *eſſe verū. ſ. q corpus Chriſti eēt ſublatū de monumēto, et nō cogitauerūt de Chriſti reſurrectione, & iō ſubdit.* Nōdū e. *Alio mōdo exponit ſic* Vidit. *ſ. lintheamina & ſudariū, ſ. e diſpoſita & plicata, vt dictū i* Et cre. *reſurrectionē Chriſti iā factā, & ſubdit cauſa quare ante n[on cre]debāt, cū dr̄.* 13 Nōdū *Et iō nō ex ſcriptura, ſed ex ſignis viſi[...] debāt reſurrectionē Chriſti iā factā.* 14 Abie. *Hic oſtēdit qua[...] Maria peruenit ad angelicā viſionē, cū dicit:* Abie. *ſ. Pet. & Io[...] audētes diu manere iuxta ſepulchrū ppter metū Iudæorū.* 15 A *i. ad locū vbi prius latitabāt, et vnde ad ſepulchrū venerāt.* 16 *Ex feruore et cōſtātia, et qa iminebat ſibi tm̄ periculū, ſicut ap[oſto]lis.* 17 Ad mo. *Licet. n. intraſſet clauſurā horti, in quo erat d[omun]cula ſepulchri exciſa in rupe, tñ domunculā nō intrauit, verun[...] qa illa horti clauſura tota aliqñ ſepulchrū nominatur, inde eſt Maria aliqñ dicitur intraſſe monumentum, vt habetur Mar. & Luc. a. ſimiliter dicitur aliquando foras ſtetiſſe, vt hic.* 18 D[...] *Propter abſentiā corporis Chriſti.* 19 Incli. *Quia ſecundum vis amoris intētionē multiplicat inqſitionis, & ideo nō ſufficiet [ſi]bi ſemel reſpexiſſe, ptcrea licet vidiſſet abeſſe corpus Chriſti, volebat adhuc videre, ſi aliquod eius veſtigium poſſet perciperi.* 20 Et ui. du. ang. *Ex feruore. n. deuotionis illā viſionē meru[it.]*

✲ In

a *id ploras?* Quaſi dicat. *Noli plorare.* Prohibent lachrymas, quodammodo nunciātes gaudium. At illa putans eos interrogare neſcientes, prodit cauſam lachrymarum: *Quia tulerunt Dominum meum.* Id eſt, corpus Domini mei.

✻ GREGORIVS. Solùm corpus Domini quæſitura venerat, & totū ſimul Dñm ſublatum deplorat, totum.n.pro parte loquitur, ſicut Iacob familiā deſcribens dicit: *Intrauit Iacob in Aegyptum cum animabus ſeptuaginta.* Quia nimirum cum animas memorat, conſtat quia intrantium & corpora comprehendit.

b *Hæc cū dixiſſet cōuerſa eſt retrorſum.*

✻ THEOPHYLA. Quare conuerſa eſt retrorſum Maria cū loqueretur cū Angelis? Quid accidit ei quòd cōuerſa eſt retrorſum? Videtur igitur quod cum illa colloqueretur cū Angelis, Ieſus ſtetiſſe poſt illam, & illos terrore, quia ſpectauerant dñm, & habitu & forma & aſpectu dixiſſe, quod viderint Dominum, cùmq; hoc audiuiſſe mulierē conuerſam eſſe retrorſum. Nā angelis quidem in habitu quo terrebat, apparuit: Mariæ aūt non itē, ſed ſimplici & communi, ideo & illum putauit eſſe hortulanum, horti videlicet illius in quo ſepulchrum erat.

c *non ſciebat quia Ieſus, &c.* Quia tergum ad eum habebat, quem non reſurrexiſſe credebat, quia amabat, & dubitabat, videbat, & non cognoſcebat.

d *Quem quæris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſe, dicit ei.* Nō quod dubitet quem requireret, ſed quia illa quem quærit ignoret, non.n. quęrit Chriſtum, ſed quem putat raptum. D

e *Domine.* Quem putat hortulanum dicit Dñm, vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. Nec ſic dicit eū Dñm, ſicut illum quē quærit ſublatum. Ieſum vero agnoſcēs vocat magiſtrum, qa recolit eum à quo diſcernere humana & diuina diſcebat.

f *Si tu ſuſtuliſti eum.* Non dicit quē, quia hoc in animo agit vis amoris, vt quem ſemper cogitat nullum alium ignorare credat.

g *Maria. Conuerſa illa dicit ei: Rabboni, q dicitur magiſter. Dicit ei Ieſus.* Poſtquam communi nomine vocauit, & non eſt agnitus, vocat ex nomine ac ſi dicat recognoſce eum à quo recognoſceris. † aſportaſti. E

h *Noli me tangere.* Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Meritò non tangit, quæ nō videt: nā q videt, tāgit. *Dicit ei Ieſus. Noli me tangere.* Fidē docēs, & in corde eius, vt hortulanus ſeminat dicit: *Noli me tangere.* Non qd nollet tangi niſi cum aſcēdiſſet, cū & mulieres & alii in terra eū tetigiſſe legant, & non ſedētē in cęlo. Vult ergo ſic ſe ſpāliter tāgi, id eſt, ſic ſe credi, vt ſit ęqualis patri. Et qa iſta adhuc carnaliter in eū credebat, quē ſicut hominē flebat, audit: *Noli me tangere.* Id eſt, ſic credere, quia in corde tuo nondū credis me æqualē, aſcendi ad patrem. Id eſt F

in albis ſedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi po- 1
a ſitum erat corpus Ieſu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Di- 2 3
a Hæc eſt maior cauſa doloris.
cit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſue- 4
c runt eum. Hæc cùm dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum, & vidit 5
Redarguens eam.
Ieſum ſtantem, & non ſciebat quia Ieſus eſt. Dicit ei Ieſus 6
a Quæ non credit adhuc eſt mulier, adhuc corporei ſexus appellatione ſignatur. b Quaſi non lachrymas nudas, ſed fidem exigo, bonæ lachrimæ ſi Ieſum agnoſcas. c Interrogatur cauſa doloris vt augeatur deſiderium. d Non penitus falſo, quia in eius mente ſeminabat. 7
d Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa exiſtimans quia hor- 8
e tulanus eſſet, dicit ei: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum dicito mi- 9 10
f g hi, vbi poſuiſti eum: & ego eum tollam. Dicit ei Ieſus: Maria. 11
a Prius corpore conuerſa putauit quod non erat, nunc conuerſa corde quod erat agnouit. 12
Conuerſa illa dicit ei. Rabboni, quod dicitur magiſter. Dicit 13
h ei Ieſus. Noli me tangere. Nondum enim aſcendi ad patrem 14 15
meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo ad 16
a Naturæ. b Non ait communiter noſtrum, ſed meum & veſtrum, quia differunt. c Gratia. d Quia ego homo. 17 18
patrem meum & patrem veſtrum: Deum meum, & Deum 19
20

Quem quęris?

NICOLAVS DE LYRA:

1 In albis ſedentes. *Ad deſignādū dominicæ reſurrectionis gaudium. Apparitiones enim angelicæ fiunt ad inſtructionem hominū, & ſunt apparere per illum modum qui competit rei de qua debent inſtruere. Candor autem veſtis ſpendorem denunciat ſolennitatis, & ideo in albis veſtibus apparuerunt, ad denotandum gaudium dominicæ reſurrectionis.*

2 Vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitū erat corp. *Tum propter reuerentiā loci conſecrati ex tactu corporis Dominici. Tum ad ſolennius denunciandum reſurrectionem Chriſti, quia ſolennius nunciatur per duos, quam per vnum.*

3 Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? *Quaſi dicat, non habes cauſam flendi, ſed magis gaudendi ex reſurrectione Chriſti.*

4 Dicit eis: Quia tulerunt Dominū meum, & neſcio, &c. *Exponitur ſicut ſuprà:*

5 Hæc cū dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum & vidit Ieſum ſtantem. *Hic oſtenditur Dominica apparitio facta Mariæ cū dicit.* Hæc cū di. conuer. eſt retror. & vi. Ieſum ſtātem. *Sed ſolet hic quæri quare conuertit ſe retrorſum, quia Angelos ſibi loquentes cognouit eſſe bonos, vel ſaltem æſtimauit valentes viros, & ideò videtur, quod magis deberet vertere faciem ad ipſos. Dicendum quod illi angeli ſedebant ſupra ſepulchrum Chriſti, vt dictum eſt, & vidit illos ſurgentes propter reuerentiam Chriſti apparentis extra ſepulchrum, & ideo illa conuertit ſe retrorſum ad videndum cui tantam reuerentiam faciebant.*

6 Et non ſciebat quia Ieſus eſt. *Ipſa.n. nondum habebat fidem reſurrectionis Chriſti, vt patet ex prædictis, & ideo talis apparuit in corpore, qualis erat apud eam in mente. In poteſtate.n. hominis habentis corpus glorioſum eſt ſic apparere, quod cognoſcatur vel non cognoſcatur, quia illud corpus eſt omnino ſubiectum animæ, & eodem modo facta eſt apparitio duobus diſcipulis euntibus in Emaus vt habetur Lucæ ultimo b.*

7 Dicit ei Ieſus: Mulier quid ploras? *Non petit quaſi ignorans, ſed ut ex eius reſponſione conuenientius eam inſtruat.*

8 Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet. *Sciebat.n. quod milites à ſepulchro fugerant, & ideo neminē credebat adueniſſe niſi illū cui incumbebat illa cura horti ſeruandi, in quo erat monumentum.*

9 Dicit ei: Domine ſi tu ſuſtuliſti eū. *Nō dicit, ſi tu ſuſtuliſti Ieſum crucifixum, loquendo determinatè, ſed eum in generali, quia modus eſt feruenter amantium æſtimare quod omnes cogitent de eo quod habent cordi.*

10 Dicito, mihi, vbi poſuiſti eum: & ego eum tollā. *Ex uirtute enim amoris credebat ſe poſſe portare tantum corpus etiam mortuum, quia feruenter amanti nihil uidetur difficile.*

11 Dicit ei Ieſus: Maria. *Vocat eam proprio nomine, ut eam magis intentam faciat, & talem ſe ei exhibet, ut cognoſcatur.*

12 Conuerſa illa. *Scilicet oculis mētis, ſicut & oculis corporis.*

13 Dicit ei Rabboni. *Sic enim conſueuerat eum appellare ante paſſionem, quia doctores apud Iudæos uocantur magiſtri.*

14 Dicit ei Ieſus: Noli me tangere. *Illa enim ex deuotione uoluit ſtatim oſculari pedes eius, ſed prohibita eſt, ſecundùm Auguſt. quia erat indigna propter fidei defectum, ideo ſubditur.*

15 Nondum.n. aſcēdi ad patrem meum. *Id eſt, in corde tuo nō credis me perueniſſe ad æqualitatē patris. Aliter exponitur ſecūdū Chryſoſt. & melius, vt videtur. Ad cuius intellectū ſecundū, q apparuit Mariæ in cōſimili corpore ſecūdū adparentiā, quale habebat ante paſſionē, & nō in illa claritate, quæ eſt proprietas corporis glorioſi, & ideo Maria credebat ipſum reſurrexiſſe ad vitam cōem cū diſcipulis ducendam ſicut ante, & ideo volebat eum familiariter tangere ſicut prius. Hanc aūt opinionem Dominus voluit ab ea remouere dicens.* Noli me tangere. *Quaſi dicat, nō credas me inter vos habitaturū ſicut prius, & hoc eſt quod ſubditur:* Nondum.n. aſcēdi ad patrē meum. *Eſt aſſignatio cauſæ, quare apparebat in ſimili corpore ſicut & ante paſſionē, & non in claritate corporis glorioſi; quod fuit ad probandum veritatem dominicæ reſurrectionis, inquātum ſic apparuit diſcipulis per dies 40. inſtruēs eos de regno Dei ante ſuam aſcenſionem, propter quod ſequitur.*

16 Vade aūt ad fra. *Id eſt, ad apoſtolos, quos vocat fratres propter ſimilitudinē naturæ humanæ, & ſpecialitatē amicitiæ ad ipſos.*

17 Et dic eis. Aſcendo. *Id eſt, aſcendam.*

18 Ad patrem meum. *Per naturam.*

19 Et patrem veſtrum. *Per adoptionis gratiam.*

20 Deum meū. *Inquantum ſum homo. Sic.n. loquebatur in propoſito, vt patet ex hoc, q immediatè vocauerat apoſtolos fratres propter ſimilitudinem naturæ, & eodem modo loquitur, cum dicit.* Aſcendo ad patrē meū. *Quia aſcendere non competit ei ſecundū*

A trem, ideſt nondum credis me æqualē patri, tunc tanges cū non imparem credes. In hac figuratur eccleſia de gētibus, quæ in Chriſtum non credit, niſi cum ad patrem aſcendit.

Mysti. *Noli me tāgere.* Noli manū maiorib. adhibere, ſed vade ad pfectiores, q facilè reſurrectionē credāt. Mulierib. n. in eccleſia docere non permittit.

Moral. lib. 26 c. 21. ✲ Gregori. Vincēs Dñs in throno cū patre ſediſſe ſe aſſerit, quia poſt paſſionis certamina poſt reſurrectionis palmam, clarius ſe omnibus q poteſtati patris eſſet æqualis indicauit, eiq; nō diſparē calcato mortis aculeo innotuit. Vnde & Mariæ necdum credenti ſe pa-

B tri ſimilē dicit. *Noli me tāgere &c.* Nobis enim in throno filij ſedere, eſt ex eiuſdē

† 1. q. 1. remiſſionem. filij poteſtate iudicare. Qui enim iudicij principatum ex eius virtute percipimus, velut ī throno eius reſidemus.

minus apparet, qa eius gloriā tanto clarius aſpiciunt, qu to per mundi contemptū paſſionis eius myſteriū ſtricti ſequunt. Hi ēt repleti ſpiritu ſancto quaſi in domo poſſu quia illi percipiunt abundanter gratiarum eius dona, q ad ea percipienda ſeſe viſibilia contemnendo parauerū

✲ Chryſos Octauo poſt reſurctionē die cū diſcipulis reliqs poſit venit Ieſus iani clauſis. Sic oportu venire, vbi cor incdulitate clauſū e fidei lucere ſeran non immeritò e octau' dies pari a pene pari deuotine celebrat qua i celebratus eſt, à q octauus iſte nun ratus eſt, in illo. n. ſurrectio acta, ī h confirmata eſt, n minus durat & tebroſa hic incredutatis ianua quam lic inferni porta rūpitur. Eſt quoq q nos cū Thoma dubitemus, niſi facta reſpiciamus aut ris. Sed ſi Deū eſſe de quo loquimur cogitemus, cui ni nimium, cui humanum quoq; pectus peruiū confitem cuius hoc idē corpus clauſis oſtijs in ipſa ſalutatione p vobis conſpicuum ſpectabatur.

a Quia vos ab errore liberauit. Sub quo & homo ſum.

a vēſtrum. Venit Maria Magdalenæ annuncians diſcipulis, 1

Hoc in ipſo die reſurrectionis.

b quia vidit Dominum, & dixit mihi hæc. Cum ergo eſſet ſe- 2

a Moli corporis vbi erat diuinitas, oſtia clauſa non obſtiterunt. ſicut & natus fuerat de Virgine.

ro die illo, vna ſabbathorum, & forēs eſſent clauſæ, vbi erāt di- 3

a Die dominica eiuſdem reſurrectionis. 4

ſcipuli cōgregati propter metū Iudæorum, vēnit Ieſus & ſtetit 5 †

c in medio, & dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixiſſet, oſtēdit eis 6

a Vbi ad dubitantium corda ſananda vulnerum ſunt ſeruata veſtigia.

d mānus & latus. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli viſo Domino. Dixit 7 †

a Iteratio, confirmatio eſt, dat eis pacem ſuper pacem, ſicut promiſit per prophetam. 8

b Aequalis eſt pater filio, ſed hæc uerba mediatoris ſunt. Ille miſit me. ego uos. Id eſt ad paſſiones, etſi amet quaſi ea charitate uos mitto ad mala, qua pater me miſit. †

ergo ēis itērū: Pax vobis. Sicūt miſit me pater, et ego mitto vos. 9

a Inſufflatio, ſignificauit ſpiritumſanctum, non patris eſſe ſolius ſpiritum, ſed ſuum. 10

e Hæc cùm dixiſſet, īnſufflauit, & dicit eis: Accipite ſpiritū ſan- 11

a Id eſt quos dignos remiſſione iudicaueritis, duabus, ſcilicet clauibus, uidelicet poteſtatis & diſcretionis. 12

f ctū. † Quorum rēmiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorū 13 14

a *Venit Maria Magdalenę annūciās diſcipulis, quia uidit Do. etc.* Ibi culpa abſcinditur, vnde proceſſit. Mulier mortē viro ꝓpinauit, modo mulier vitā nūciat viris, & quæ tunc verba ſerpentis, modo narrat verba viuificatoris, acſi ipſis rebus dicat Deus, de qua manu illatus eſt potus mortis, de ipſa ſuſcipite potum vitæ.

Chriſtus quinquies in die Paſcæ apparuit. b *Cùm ergo, &c.* Hoc ipſo in die reſurrectionis factū eſt, in quo quinquies Ieſus apparuit. Primo Mariæ Magdalenæ ſecundò eidē cū alijs currēti nunciare diſcipulis volentib. Tertiò Petro, quartò Cleophæ & ſocio eius, quintò diſcipulis ianuis clauſis prædictis duobus iam reuerſis.

Expoſ. in c. 9. lib. 1. Regum. ✲ Gregorivs. Clauſas quidē ianuas habent qui cōtra humani lapſus negligentiā officia corporis ſub forti cuſtodia ſtricta retinent: Intus ēt ſunt, qui i in interna dilectione ſupernæ vitæ requieſcunt. Quib. profecto reſurgēs Dominus

C

c *Oſtendit eis manus & latus.* Poſt reſurrectionē in corpo ſuo Dominus duo contraria oſtendit, & palpabile eiuſde naturę vt formet ad fidem, & incorruptibile alterius glo vt inuitet ad præmium.

d *Dixit ergo iterum. Pax vobis &c.* Pacē offert, qui prop pacem venit, iterat, vt monſtret per ſuum ſanguinem e pacificatą quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra.

e *Accipite ſpiritum ſanctū.* Avgvstinvs. In terra dat ſpiritus vt diligatur proximus, è cœlo datur ſpiritus, vt di gatur Deus.

f *Quorū re. pe.* Ecce charitas, q per ſpiritū ſanctū ifundit cordib

NICOLAI DE LYRA.

✲ *diuinam naturam, quæ eſt altiſſima. Per hoc igitur quod Chriſtus hic ſuā aſcenſionem denunciat Apoſtolis per Mariam, inſinuat quod eis ante aſcenſionem illam apparebat ad eorum inſtructionem, ſicut expreſſius dicunt alij euangeliſtæ.*

1 Venit Maria. *Patet litera ex dictis.*

2 Cū ergo ſe. eſſet. *Hic conſequenter oſtenditur manifeſtatio reſurrectionis Chriſti diſcipulis facta. Et primò omnib. communiter, ſecundò aliquib. ſpecialiter ca. ſe. Prima in duas, quia primò manifeſtatur omnib. excepto Thoma abſente. Secundò Thoma cū eis exiſtēte, ibi:* Et poſt dies octo. *Prima in tres, quia primo deſcribit Chriſti apparitio, ſecūdò apparitionis denūciatio, ibi:* Thomas aūt. *Tertiò diſcipuli audientis obſtinatio, ibi:* Ipſe autē dixit. *Prima adhuc in duas, quia primò deſcribit apparitionis actus, ſecundo eius effectus, ibi:* Gauiſi ſunt. *In prima ergo parte dr ſic:* Cum ergo ſero eſſet. *In die. n. apoſtoli erant diſperſi propter metum Iudæorum, ſed in ſero conueniebant ad locum vnum, & ideo tali hora apparuit.*

3 Die illo. *Scilicet prima die reſurrectionis.*

4 Vna ſabbath. *Id eſt, prima die poſt ſabbathum, vt prædictū eſt.*

5 Et fores eſſent clauſę. *Propter metum Iudæorum. Hoc etiam ex diuina ordinatione factum eſt, vt Ieſus intrans ad diſcipulos ianuis clauſis, oſtenderet ſe habere corpus glorioſum.*

6 Et dixit eis. Pax vobis. *Et hoc eſt contra duplicem eorū perturbationem. Erant. n. conturbati de morte ipſius Chriſti, & de perſequutione Iudæorum eis imminente. Poterat. n. eos per ſuam pſentiam cuſtodire, & de reſurrectione certificare. unde ſubditur.*

7 Et cū hoc dixiſſet, oſtendit eis ma. & la. *Vt per cicatri remanentes oſtenderet identitatē numeralē corporis prius paſſi. enim in corpore Chriſti remanſerunt, non ad defectum ſed magi gloriam, propter victoriam ex illis vulneribus conſequutam.*

8 Gauiſi ſunt. *Hic conſequēter ponit huius apparitionis effect qui eſt duplex. Primus eſt diſcipulorū exultatio contra duplicē t ſtitiam ipſorum amotam, ſ. de morte Chriſti, & Iudæorum metu quantum ad hoc dicit:* Gauiſi ſunt ergo diſcipuli. *Secundus eorum inſtructio, & quantum ad hoc ſubditur.*

9 Dixit ergo eis iterum. Pax vobis. *Quia volebat eos inſtr re de pace futura, quæ erat perpetua.*

10 Sicut miſit me pater: *Ad veritatē fidei docendā in Iuda*

11 Et ego mitto vos. *Id eſt, mittam ad hanc veritatē public dam per totum mundum. Et quia exequutio huius officij non pot conuenienter fieri ſine gratia ſpiritusſancti, ideò ſequitur.*

12 Hæc cum dixiſ. inſuf. *Per illam inſufflationem oſtendere luit ſpiritum ſanctum à ſe procedere, ſicut procedit à patre.*

13 Quorū remiſeritis peccata, remittuntur eis. *Licet en ſolus Deus principaliter peccata dimittat, tamen miniſtri eccle per virtutem clauium ad hoc miniſterialiter operantur.*

14 Et quorum retinueritis. *Id eſt, retinenda iudicaueritis.*

✲ 1 Rete

MORALITER.

† 2 *Cum ergo ſero eſſet.* Sequitur.

† *Venit Ieſus & ſtetit in medio, & dixit eis.* Per Ieſū qui ſalus interpretatur, prælatus bonus zelū ſalutis animarū habens, ſignificatur, qui ſaluans clauſurā virtutū ad ſubditos ingreditur, & ſtat in medio virtutis ad dandū eis exemplū, & in medio debitę afflictionis ſine acceptione perſonarū, & ſic dicit eis bis. *Pax vobis.* Optādo eis & ꝓcurando quantū poteſt pacem duplicem ſcilicet fraternam & ſupernam.

† *Oſtendit eis manus.* Id eſt opera virtuoſa.

† *Et latus. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli viſo Domino.* Id eſt, ve charitatis ſigna.

9 *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut miſit, &c.* Illos ordines ſacros promouendo, qui ſunt idonei ad labore ſalutis animarum, Ideò ſubditur.

13 *Quorum remiſeritis pec. &c. Tho. autem vnus.* Sequitur.

† *Ille aut*

ce dibus eorũ.Qui participes ſui ſunt,peccata dimittit:eo·
rũ n qui non ſunt,tenet. Et ideò poſtquàm dixi: Accipite
ſpi itum ſanctum,continuò ſubiecit:Quorum re.pec.
✣ THEOPHY. Vnde ſacerdotũ dignitatẽ quod diuina
ſi Dei enim eſt remittere peccata:ſic igitur illi honorādi
ſu t vt Deus. nam
q uis indigni sũt
q hoc? Diuinorũ
d orũ miniſtri
ſu t & gratia ope
ra ır p eos ſicut et
p aſinam Balaã.
l utus eſt, nõ. n
d nitas noſtra gra
ti n ꝓhibet, atq;
it quia ꝑ ſacerdo-
t gratia ſuppedi-
t honorādi ſunt
a *homas aũt vnus*
N n caſu, ſed diui
n dipoſitione de-
f Thoma & au
d non credidit,
v le palpandum
ſei dominus præ
b t. qa eius dubi-
t one & facta ſi-
b robatione nulli relinquitur iam dubitare.
b *Qui dicitur Didymus.* Didymus,id eſt,geminus qa dubius
T omas,id eſt, abyſſus:qa dubitando profundius nouit.
THEOPHY

a retinueritis, tententa erunt. Thomas autem vnus ex diſcipulis 1
b duodecim qui dicitur † Didymus,non erat eum eis quando ve- 2
nit Ieſus. Dixerunt ergo ei alii diſcipuli: Vidimus dominum. 3
Ille autem dixit eis: Niſi videro in manibus eius fixuram 4 5
clauorum, & mittam digitum meum in † locum clauorum, 6
& mittam manum meam in latus eius, non credam. Et poſt 7 8
dies octo iterum erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum 9
eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit eis: 10
Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, 11 12
& vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus 13
c meum: & noli eſſe † incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Tho- 14 15
mas, & dixit: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei 16
¶ Hominem. ¶ Me eſſe Deum. 17
d e Ieſus: Quia vidiſti me Thoma, credidiſti: Beati qui non 18

✣ THEOPHYLACTVS. Quid eſt quod dicitur Dydimus? Interpretatio eſt nominis Thomas. Meritò autẽ meminit interpretationis eius nominis; vt oſtendat nobis q̃d dubitator quidā ſit, & id vitij à principio habuerit, vt & nomen indicat. Dicẽtibus autẽ alijs diſcipulis de domino, nõ credit, nõ illos mõdaces exiſtimans, ſed reſurrectionẽ impoſſibilẽ putãs ideò & arguit vt ſ. modũ curioſus
c *Reſpondit.* Videbat & tãgebat hominẽ & ſup hoc Deũ credebat iam remota dubitatione & cõfitebatur quem nõ videbat.
d *Quia vidiſti me Thoma credidiſti.* Non ait tetigiſti, ſed vidiſti: quia viſus quodammodo generalis sẽſus eſt q de alijs quatuor dicis ſolet. Forſitã non fuit auſus tãgere: ſed aſpiciendo tantum,ſeu etiam tangendo credit.
e *Beati.* Cõmendat fidẽ gentium,ſed præterito vtitur, vt q quod erat futurũ,in ſua ꝓdiſtinatione nouerat iã factũ.
☞ *Multa*

† Veſtigiũ.

NICOLAVS DE LYRA

1 Retenta erunt. *Hoc tamen intelligendum eſt,quando iudiciũ eclesiæ diuino iudicio conformatur.*
2 Thomas. *Hic ponitur apparitionis Chriſti denũciatio abſente diſcipulo cum dicitur:* Thomas autẽ vnus ex duodeci,qui dic. D*.Hoc erat cognomen eius,& ſonat idẽ quod Gemimus, quia forte erat de tribu Beniamin,de cognatione gemini.Vel ſecundùm alios ſonat idem quod dubius:quia propter dubium de reſurrectione quod Tomas habuit,ideò ſic cognominatus fuit.*
3 Vnus de duode. *Non quod tunc eßent duodecim cũ Iudas eſſet mortuus,ſed quia erat vnus de duodecim electis in principio à Chriſto Vel quia connumerantur hic Matthias poſteà electus,in loco Iudæ,quia Ioãnes hoc euangelium ſcripſit poſt eius electionem, vt patet ex prædictis in principio huius operis.*
Non erat cũ eis. *Ipſe enim inter alios apoſtolos videtur fuiſſe magis timidus, vt ſupra dictũ eſt.11.c.& ideò tardius cæteris venit ad locũ vbi cõgregabãtur diſcipuli:& ideò propter tarditatem ſuam fuit priuatus eſt illa viſione Chriſti.Hoc aũt factũ eſt diuina ordinatione vel permiſſione ſecundũ quod dicit Grego.vt ex ſua abſentia ſequeretur dubitatio,& ulterius in dubitatione obſtinatione,et per cõſequens diligens inquiſitio ad noſtram confirmationem.*
Dixe.ergo ei alij diſci. *Quia boni rumores citò denunciantur.*
Vidimus dominum. *Sic enim ante paſſionẽ eũ appellauerãt, vt dictũ eſt ſuprà c.13.b.* Vos vocatis me magiſter & dñe,&c
Ille autẽ dixit eis,&c. *Ridiculoſe petit iſte Thomas, quia maius eſt videre reparationem totius corporis.Item fuit durus ad credendum,quia volebat certificari duplici ſenſu ſcilicet viſu & tactu ideò ſequitur.*
Et mittam digitũ meũ &c. *Iſti enim ſunt duo ſenſus qui minus poßunt decipi,quia viſus inter alios plures differentias rerũ monſtrat,vt habetur.1.Metaph.Tactus autem in homine eſt certiſſimus. Alij autem ſenſus bene inueniuntur viuaciores in alijs animalibus vt habetur.3.de anima.*
Et poſt dies. *Hic ponitur ſecunda apparitio facta apoſtolis in præſentia Thomæ.Et diuiditur in duas,quia primò deſcribitur dicta apparitio,ſecundò ponitur quædam breuis epilogatio,ibi:* Multa quidem. *In prima parte dicitur ſic:* Et poſt dies octo. *Facto enim interuallo Chriſtus apparebat diſcipulis,quia non conuerſabatur continue cum eis,vt oſtenderet ſe ſurrexiſſe ad vitam immortalem ab hominibus huius uitæ ſeparatam.*
10 Ste.Ie. *Vt poßet ab omnibus videri.*
11 Et dixit eis Pax. *Sicut prius exponatur.*
12 Deinde dicit Thomæ. *Quaſi reſpõdens petitioni eius ſuprà poſitæ. In hoc etiam ſuam deitatem declarat, inquantum abſens corporaliter eius verba ſciebat.*
13 Et uide manus meas. *Videtur enim, quod deberet dicere, tãge manus meas: Dicendũ,quod viſus propter ſui certitudinẽ accipitur pro omni ſenſu immo etiam aliquando accipitur pro intellectu ſicut dicitur alicui: Vides tu hoc, id eſt, intelligis? & Exo.20.c.* Cunctus populus uidebat uoces. *Id eſt, audiebat, ita quod ibi accipitur uiſus pro auditu. Et eodẽ modo hic accipitur pro tactu.*
Vel aliter, quia ſicut dictum eſt, Thomas volebat certificari duplici ſenſu ſcilicet viſu in aſpectu manuum, & tactu per lateris tactum, ideò ſequitur.
14 Et affer manum tuam. *Hoc dixit Ieſus, quia Thomas dixerat diſpulis nunciantibus Chriſti reſurrectionem, ſe aliter non crediturum eam.*
15 Reſpondit Thomas. *Non ſolum corde credendo, ſed etiã ore confitendo; quia vtrumque requiritur ad ſalutem, vt frequẽter dictum eſt ſuprà.*
16 Dominus meus & Deus meus. *In hoc manifeſtè confitetur deitatẽ in Chriſto contra perfidiam Arriani. Suprà enim bene vocauerat ipſum Ieſum dominum, ſed non vocabat eũ Deũ expreſſe, licet dixerit aliqua verba, per quæ eius deitas poteſt intelligi, vt patuit ex ſupradictũ, Sed Thomas hic factus perfectior in cognitione poſt Chriſti reſurrectionẽ manifeſtatã, cõfeßus eſt ipſũ Deũ eße.*
17 Dicit ei. *Contrariũ videtur per hoc quod dicitur ad* Heb.11. *a. Fides eſt, ſubſtantia rerum ſperãdarum, argumẽtũ nõ apparentiũ & ſic patet quod fides ſaltem quantũ ad actum, nõ poteſt eſſe de uiſis: utrũ autem poſſit eſſe de eis quantum ad habitũ nõ eſt ꝓſentis ſpeculationis. Dicendũ, quod Thomas aliud uidit, & aliud credidit, qa humanitatẽ uidit, et deitatẽ q̃ in præſenti videri nõ poteſt credidit.*
18 Bea.qui n.ui.&c. *In hoc commendat aliorum promptitudinem ad credendum, & in hoc ſtat conſolatio noſtra, qui non uidimus, & tamen credimus per doctrinam Chriſti, & apoſtolorũ Chriſtum videntium ad nos deriuatam.*
Sed huic dicto videtur contrariũ quod dicitur Lu.10.d. Beati oculi qui uidẽt quæ uos videtis. Dicẽdũ quod duplex eſt beatitudo. Vna rei, quæ cõſiſtit principaliter in aſpectu & fruitione deitatis, & ex conſequenti in viſione humanitatis Chriſti, vt dictũ eſt c. 10. & de hac beatitudine intelligitur verbũ Lucæ. Alia beatitudo ſpei, q̃ habetur in ꝓſenti, & iſta cõſiſtit in merito futuræ beatitudinis, et ideò beatiorem, hoc modo qui plus meret. Plus autẽ meretur qui credit non vidẽs quã vidẽs prædicto modo, & ſic intelligitur verbũ Chriſti. Qui non ui. *Hoc autẽ dictũ licet ſit verũ, tamen quãtum ad primam partem nõ valet ad propoſitum, quia apoſtoli quibus Chriſtus* ✣ *loquebatur*

Beatitud. duplex.

MORALITER.

Ille autem dixit eis. Per iſtum, quãtũ ad hoc ſignificãtur iſti qui bonitatẽ vel poteſtatẽ prælati ab alijs auditã credere nolunt, niſi habeant propriam experientiã: propter hoc reprehendendi ſunt, nã in talibus credẽdũ eſt teſtimonio bonorum, propter quod ſubditur. *Beati qui non vi.&c.*

a *Multa.* Quaſi in fine libri concludit: Multa quidē & alia ſi ſe. qui p̄ ſua multitudine non ſunt ſcripta, hæc aūt quę fecit Ieſus, & ante reſurrectionē & poſt, dicit ſcripſiſſe, vt fidē aſtruat qua uita habeatur. Deinde tñ narrat quomodo ſe manifeſtauit Ieſus ad mare Tyberiadis. Et in captura piſciū cōmendauit eccleſiæ ſacramētū, qua lis futura eſt in vltima reſurrectione. Ad quod cōmēdādum valet, ꝙ quaſi finis libri interpoſitus eſt, vt eſſet ēt ſequuturę narratiōis quaſi p̄miū, quod ei faceret quodāmodo eminētiorē.

A Inf. vit. d.

† Inf. 21 g.

❊ Theophylactvs. De quib. ſignis hic dicit Euangeliſta? Nā de his q̄ ante crucē? Non ſed de his quæ poſt reſurrectionē, fecit corā diſcipulis ſuis. Quę aute te crucem non corā diſcipulis, ſed omnibus faciebat. ita hæc de quibus nunc dicit Euangeliſta poſt reſurrectionem, ſunt facta. ſolis enim diſcipulis verſabatur, quadraginta dieb. ſigna oſtendens reſurrectionis.

a viderunt, & crediderunt. † Multa quidem & alia ſigna fecit 1
Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcri-
pta in libro hoc. Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis, quia 2
Ieſus Chriſtus eſt filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in 3
nomine eius. 4
5

NICOLAVS DE LYRA.

❊ *loquebatur Luc. 10. non erant beati in re, propter quod dicendum, quod illud Luc. 10. intelligitur de viſione Chriſti in præſentia mortali, quæ fuit multum deſiderata à ſanctis patribus ve. Teſt. ſicut pater per literam ſequentem Luc. 10.*

B 1 Multa quidem. *Hic ponitur epilogus reſpectu prędictorū, In quo oſtendit inſufficiētia huius ſcripturæ reſpectu eccellētiæ Chriſti in opere & doctrina, quæ tāta eſt, quòd nō poſſet literis cōprehendi, & hoc eſt quod dicitur.* Multa quidem, &c. q̄ nō ſunt. *Hoc ſignāter dixit, ne aliquis forte crederet ea nō eſſe vera, quæ ſcripta ſūt ab alijs euāgeliſtis, et à Ioāne dimiſſa. Oſtēditur ēt in hoc epilogo vtilitas huius doctrinæ, cum ſubditur.*

2 Hæc autem ſcripta ſunt. *Fide formata charitate.*

3 Quia Ieſus eſt filius Dei. *Scilicet naturali in potētia ſ æqualis, & per conſequens idem in deitate, quia natura diuina indiuiſibilis. Sicut enim fuit dictum à principio. principalis intentio Ioannis eſt, in hoc euangelio declarare diuinitatē Chriſti, & a eius generationem a patre.*

4 Vt credentes vitā hab. *Scilicet æternam, in qua clarè videbitur quod nunc creditur.*

5 In nomine eius. *Id eſt. per fidem nominis Chriſti, quia dùm quod dicitur Act. 4. c. Neque enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.*

Capvt XXI.

a Poſteà manifeſtauit. Relictis omnibus ſequuti fuerunt Ieſum. Quod ſi poſt mortē Ieſu anteq̄ redderet eis viuus repetiſſēt priorē artē, poſſēt videri ex deſperatiōe hoc feciſſe, ſed poſt redditū viuū poſt acceptū ei⁹ ī ſufflatiōis ſpiritū, poſt verba eius. Sicut miſit me pater & ego mitto uos, ſubitò fiunt qđ fuerunt piſcatores nō hoīum, ſed piſciū. Sed ſciēdū eſt non p̄hibitos fuiſſe ſua arte licita victum q̄rere apoſtolatus integritate ſeruata, cū vnde viuerent non haberent, & ſi cillis laborātibus adiecit Deus neceſſaria quæ promiſit, hic autē penuria eorum diſpoſita eſt, ut in piſcatione tāta exhiberentur ſacramenta.

† Gemellus.

C

† Luc. 5. a.

Homil. 24 in Euang.

❊ Greg. Notandum quod vltimum conuiuium Dominus cum ſeptem diſcipulis, habuiſſe deſcribit P... nāq; & Thomas, Nathanēl filij Zebedæi, & alii ex diſcipulis duo in eo fuiſſe memorātur. Cur cum ſeptē diſcipulis vltimum ꝯuiuium celebrat, niſi quod eos tātummo ſeptiformi gratia ſancti ſpiritus pleni ſunt futuros ſe... in æterna refectione denun... Septē quoq; oē hoc tps eu... tur, & ſæpe ſep... rio numero p... ctio deſignatu... ergo ultimo c... uio de p̄ſentia ... tatis epulantu... nunc p̄fection... dio terrena trā... dunt, quos m... huius amor i... gat, quib. etſi v... que p tentam... obſtrepit, cæpta tamen eorum deſideria non retundit.

❊ Avg. Quæri ſolet de hac piſcatione cur redierint Petrus & filij Zebedæi ad id quod fuerunt priuſquam vocarentur...

CAPVT XXI.

a ¶ Idem eſt quod mare Galilææ & ſtagnum Geneſareth.

a Poſteà manifeſtauit Ieſus ſe iterum * ad mare 1
Tyberiadis. Manifeſtauit autem ſic. Erant 2
autem ſimul Simon Petrus & Thomas, qui 3
dicitur † didymus, & Nathanael qui erat à 4

a ¶ Ioannes, & Iacobus maior. ¶ Quorum nomina tacentur.

Chana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex diſcipulis eius
duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piſcari. dicunt ei: veni- 5
mus & nos tecum. † Et exierunt & aſcenderunt * in nauem 6 7

NICOLAVS DE LYRA
Capvt XXI.

❊ Poſteà manifeſtauit. *Hic ponitur tertia Chriſti apparitio, quæ manifeſtata eſt ſua reſurrectio aliquibus diſcipulis ſpecialiter. Et ſi ordinē iſtarū trium apparitionū conſideremus: In prima oſtendit Chriſtus ſuam deitatē ſpiritumſanctum inſufflando: In ſecunda verò humanæ naturæ idētitatem, cicatrices oſtendendo, In iſta tertia oſtendit humanæ naturæ veritatem, cum apoſtolis comedendo. In hac autem apparitione deſcribenda ſic procedit Ioannes, quia primò oſtendit quid Ieſus exhibuit pluribus diſcipulis, ſecundo quid exhibuit duobus ſpecialiter prædilectis, ſcilicet Petro & Ioanni, ibi:* Cū ergo prādiſſent. *Prima in três, quia primò deſcribitur Chriſti apparitio, ſecūdò Chriſti apparentis cognitio, ibi:* Dixit ergo diſcipulus ille. *tertiò prædictorū epilogatio, ibi:* Hoc iam tertiò. *In prima parte dicitur ſic.*

Diui ſio.

1 Poſtea manifeſtauit. *Id eſt, facto interuallo tēporis, quia nō manebat continue cum apoſtolis. Cuius cauſa dicta eſt ca. precedēti.*

2 Ad mare Tyberiadis. *Ex quo patet, ꝙ illa apparitio fuit in Galilea, vbi eſt illud mare, ſicut ſuprà dictū eſt c. 6. Præcedētes apparitiones fuerunt in Ieruſalē, ex quibus apoſtoli iā confortati... rūt ī Galileā, vbi p̄miſerat ſe eis manifeſtaturū, vt habetur M...*

3 Manifeſtauit autem ſic. *Id eſt, per modum qui ſequitu...*

4 Erant autem ſimul Simon Petrus. *Iſta duo nomina cōiūgit quia Simon fuit nomen eius primū. Petrus aūt erat nomen ſibi de nouo à Chriſto impoſitum, vt ſupra declaratū eſt ca. 1.*

5 Et alij ex diſ. eius duo. *Iſtos non exprimit nominatim, ... erant minores. Quod autem tot nomina propria hic exprimit, ... ad maiorem expreſſionem rei geſtæ.*

6 Dicit eis Simon Petrus: Vado piſcari. *Erant. n. pauperes & ideò ad procurandū neceſſaria vitę licite poterāt redire ad exercendū negociū, quod ſine peccato poterat exerceri. Matthæus aūt non redit ad tractandū negociū tolenæi, quia vix aut nunquam poteſt ſine peccato fieri, propter quod Paulus artē ſcenofactoriā... cit, ut dum neceſſitas occurreret, vel vtilitas eccleſiæ, de labore ſuo uiueret, vt habetur in actibus apoſtolorum 18. a.*

7 Et exierunt & aſcenderunt in nauem. *Alienam, eis commodatā vel locatam ſeu alio modo licito adeptam, quia a principio ſuæ vocationis nauem, & retia reliquerant.*

❊ Et i...

† *M O R A L I T E R.*

6 *Dicit eis Simon Petrus, Vado piſcari.* Per artificiū piſcādi ſignificatur officium p̄dicādi: Matthæi 3. d. Venite poſt me faciam vos fieri piſ. hominum. Itē quoniā omne tēpus ſeptem diebus reuoluitur, rectè vniuerſitas ſeptenario numero figuratur, vt dicit Gregorius Homil. 25. Igitur per ſeptem piſcatores, qui hic enumerantur, vniuerſitas prædicatorum eccleſiæ deſignatur.

† Et...

caretur à domino. Erãt enim piſcatores quãdo eis dixit *faciam vos piſcatores hominum.* Tunc enim quippe illi ſæculi ſunt, vt magiſterio eius relictis oĩbus adhærerent, &c. quid ergo quod nunc Apoſtulatu relicto, fiunt ꝙ fuerũt, & quod dimiſerant repetunt, tanquã obliti quod audierant? Reſpondendum eſt non eos fuiſſe prohibitos arte ſua licita, ſcilicet atque cõceſſa victũ neceſſariũ quærere, ſui Apoſtolatus integritate ſeruata, ſi quãdo vnde viuerent aliud non haberent. Niſi forte quiſpiam putare audebit, aut dicere Apoſtolum Paulũ non pertinuiſſe ad eorum perfectionem qui relictis omnibus Chriſtũ ſecuti ſunt, quoniã ne quẽquam eorum grauaret, quibus Euangelium prædicabat ſuum victum ſuis manibus tranſigebat: magis vbi imputũ eſt ꝙ ait. *Plus omnibus laboraui.* Et adiunxit, *non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Vt hoc quoque apparet gratię Dei deputandũ, quod & animo & corpore poterat vſqueadeo is omnibus laborare, vt neque ceſſaret ab Euãgelio ꝓdicando, neque tamẽ ex euãgelio ſicut illi ſuſtẽtaret hãc vitã. *Et illa nocte.* Nox ante aduentũ Chriſti, in qua nullus ad perfectionem per legẽ venit. Mane aduẽtus ſtetit iam poſt reſurrectionẽ extra fluctus in ſolido, nec primo agnoſcit. In hac narratione magnum eſt ſacramentũ, & vt vehemẽter commẽdaretur vltimo loco eſt ſcriptũ. Quod ſeptem fuerunt

fuerũt in piſcatione diſcipuli, ſignificat finẽ temporis quod ſeptẽ diebus voluitur. Littus etiã quia eſt finis maris, ſignificat finem ſæculi in quo Petrus rete extraxit in initio ꝓdicationis Chriſti. Eſt alia piſcatio hic, alia poſt reſurrectionẽ. Ibi & boni & mali capti ſũt, ſicut nũc habet eccleſia: hic tm boni, qui erunt in æternum, impleta in fine reſurrectione mortuorum. Ibi Ieſus non ſtat in littore, ſicut hic, ſed aſcẽdit in nauem Simonis. Ibi piſces in nauiculis, hic rete in terra. Ibi ergo eccleſia in hoc ſeculo, hic in fine ſæculi. Ibi vocati, hic reſuſcitati. Ibi retia non ſolum in dextera vel in ſiniſtra, ne ſoli boni vel ſoli mali, ſed indifferenter, vt permixti habeãtur boni & mali: hic in dextera vt ſoli boni. Ibi rumpitur rete per ſchiſmata, hic in ſũma pace ſanctorum non eſt ſciſſũ. Ibi tanta multitudo quæ naues mergit, id eſt in ſubmerſione ꝑmit nõ enim ſunt merſę: hic nõ valẽt trahere a multitudine piſciũ vt in nauẽ captos refũderẽt ſicut ibi: quia hic qui pertinẽt ad reſurrectionẽ vitæ, ſunt poſt finẽ huius vitæ in ſomno pacis, velut in profũdo latẽtes: nec apparebũt, niſi cũ in littore, id eſt, in fine ſæculi reſurrexerint, ꝙ ibi figuratur duabus nauiculis ꝓpter circuncíſionẽ, & præputiũ hoc iſto loco ducentis cubitis propter electos vtriuſque generis, quaſi cẽtũ & centũ: quia hic numerus ad dexterã trãſit. Ibi nõ exprimitur numerus, quia multiplicati ☞ ſuper

a & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, ſte- 1 2
tit Ieſus in littore, nõn tamen cognouerunt diſcipuli, quia 3
Ieſus eſt. Dicit ergo eis Ieſus: Pueri, † nunquid pulmenta- 4 — Luc. 5. a — † Nũ quid
Et ideo licet nobis prouidere.
rium habetis? Reſponderunt ei: Non.* Dicit eis: Mittite in † 5 — *Ille aũt — † De dexteras partes.
a Id eſt Prædicationem ad colligendos ſolos dexteros.
dexte ram nauigii [a]rete, & inuenietis. Miſerunt ergo: & iam 6
non valebant illud trahere prę multitudine piſcium. Dicit 7 8
ergo diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus, Petro: Dominus 9
Fide Eccleſiæ.
eſt. Simon Petrus cum audiſſet quia dominus eſt, † tunica 10 11 — † Superindumẽto, pallio.
a Ex dilectione in fluctus ſæculi.
ſuccinxit ſe, (erat enim nudus) et miſit ſe in mare. Alii autem 12
a Id eſt in eccleſia fluctus mundi calcantes.
diſcipuli nauigio venerunt. Non enim longè erãt à terra, ſed † 13 14 — † Circiter.
quaſi cubitis ducentis, trahentes rete piſcium. Vt ergo deſcen- 15 16
a Quibus ſignificatur ardor charitatis. b Fidem. c Prunas.
derunt in terram, † viderunt prunas poſitas, et piſcem ſuper-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et illa nocte nihil pren. *Hoc factũ eſt, vt captio ſequens magis miraculoſa appareret.*

2 Mane autẽ iam facto ſtetit Ieſus in littore. *Non apparuit ſuper aquam, ſed in terra ſolida ad oſtendendum quod amplius non erat cum eis in fluctibus vitæ corruptibilis, ſed magis tranſierat ad ſtatum vitæ immortalis.*

3 Non tamen cognouerunt. *Sicut enim ſuprà dictum eſt, corpus glorioſum eſt totaliter in poteſtate animæ: & ideò ſecundum cõplacitũ animæ poteſt viſum diuerſimode immutare, & per conſequens cognoſci vel non cognoſci.*

4 Di.er.&c. Nu. pul. ha. *Id eſt, aliqd ꝙ poſſet decoqui et comedi.* Reſponderunt ei: Non. *Credebant enim eum aliquem mercatorem, qui vellet piſces emere.*

5 Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij, &c. *Predicit certitudinaliter effectum futurum, vt ad conſequentia habeant animum magis attentum;*

6 Miſe. er. & iam non va. *Ex quo patet, quod piſces illi fuerũt miraculoſe adducti, vel virtute diuina de nouo formati, quia tota nocte ibi quæſierunt, & nihil inuenerunt.*

8 Dicit ergo. *Hic cõſequenter ponitur Chriſti apparentis cognitio. Circa quod ſciendum, quod puritas mentis & corporis maxime diſponit hominẽ ad cognitionẽ diuinorũ: & ideo Ioannes qui cæteris purior erat tanquam virgo citius alijs cognouit Chriſtũ. Tum ex cõſideratione miraculi facti, Tum quia Chriſtus primo ei oſtẽdit ſpeciẽ cognoſcibilem propter ſuam puritatem & hoc eſt quod dicitur:* Dicit ergo diſci. il. quem di. Ie. *Id eſt, Ioannes;*

9 Petro. *Erat enim ſibi familiaris, vt dictum eſt ca. præcedenti & ideo primo aperuit ei conceptum animi.*

10 Dominus eſt. *Sic enim vocabant Chriſtum ante paſſionem, vt ſupra dictum eſt.*

11 Simon Petrus cum audiſſet quia dominus eſt, tu. ſuc. ſe. *Vt cum maiori reuerentia accederent ad Chriſtum.*

12 Erat enim nu. *Id eſt, parum veſtitus, vt eſſet expeditior ad piſcationis opus.*

13 Et miſit ſe in mare. *Vt citius veniret ad Chriſtũ ex deuotione Hic dicit Beda. quod tunc nõ venit ad Chriſtũ ſupra aquas ambulando ſicut fecerat prius, ſed magis peditãdo uel natãdo Sed rationabilius videtur contrariũ. Non enim videtur, quod natando uenerit quia tunc tunica ſuccinxit ſe, vt ad Chriſtum veniret; quod nõ feciſſet ſi natando venire vellet, nec etiam peditãdo per profundũ aquę, quia diſtabat à terra quaſi cubitis ducentis, vnde non videtur quod in tanto ſpacio aqua maris eſſet ita parua ꝙ homo poſſet ibi peditare, & maximè, quia aqua illa erat tãta: quod in ea nauis poterat currere in qua erant ſeptẽ homines ad minus: quia tot ſunt hic numerati, & centũ & 53. piſces magni, & retia & alia nauis inſtrumẽta, propter quod magis videtur, quod Petrus domini memor quem feruẽter diligebat, et priſtinę ambulationis ſuper aquas quãdo ad Chriſtum venerat, quod ſimile hic fecerit.* — Mar. 14. cap.

14 Alij autem diſcipuli nauigio venerunt. *Quia non erant ita feruidi ſicut Petrus.*

15 Non enim lõge erãt a terra, ſed quaſi cubitis ducẽtis tranhẽtes rete piſciũ. *In hoc aſſignatur ratio quare cito venerunt poſt Petrũ Secũdum expoſitionem Bedæ aſſignatur ratio, quare Petrus miſit ſe in mare, quia propter paruã diſtantiam ſine naui poterat venire. Alia tamẽ expoſitio ꝓbabilior eſt, vt patet ex prædictis.*

16 Vt ergo deſcenderũt in terrã, vi. pru. po. & pi. ſuperpo. *Illis prunis.*

✣ *Et panem*

MORALITER.

1 *Et illa nocte nihil prendiderunt.* Ad ſignificãdũ, quod prædicatores eccleſiæ ſine Chriſti virtute nihil ꝓficere poſſũt ſupra. 15. a. Sine me nihil poteſtis facere. Sed ipſo præſente dicente.

6 *Mittite in dexterã nauigij rete & inuenietis.* Cœperunt piſcium multitudinẽ copioſã per quã ſignificatur multitudo credentium per prædicationem apoſtolorũ, Chriſto tamen principaliter operante, ſicut dicitur. Marci vltimo. d. *Illi autẽ profecti prædicauerũt vbique domino cooperãte, & ſermonẽ cõfirmãte ſequentibus ſignis.* Et ſimiliter multitudo pœnitẽtium per prædicatores alios ad bonum conuerſorum.

A ſuper numerum, hic eſt certus numerus 153. Decem legẽ ſignificat, quæ occidit, ſeptẽ ſpiritum qui viuificat. Accedat ergo ſpiritus ad legẽ, vt impleatur, id eſt, ſeptenarius ad denarium, & fiunt decẽ & ſeptẽ, qui numerus ab vno ad ſeipſũ cõputatis omnibus creſcens ad 153. puenit, quo ſignãtur omnes ad gratiã ſpiritus pertinentes quæ gratia cũ lege Dei tanquam cũ aduerſario concordatur, vt verificãte ſpiritu litera non occidat, ſed compleatur & ſi quid minus ſit, remittatur. Hic numerus habet 150. & ſuper tres, propter myſterium trinitatis. Quinquagita autẽ fiunt 7. multiplicatis per ſeptem, & ex adiectione vnius. Vno ſignificãtur eſſe vnum qui demõſtrantur per ſeptem propter operationẽ ſeptenariam, & eo die miſſus eſt apoſtolis ſpiritus. In prima captura quæ eſt præſentis eccleſiæ magni & parui, in illo regno nulli niſi magni.

1. Cor. 3.b.

† tot.

B

† Lucæ 24.f.

† Hæc iã tertiò vice Paſtorum triplex pabulũ. †.6.q.1. imitare 8.q.1.in ſcripturis.

a Verbum Dei. Scilicet viderunt, non ſuper prunas

poſitum, & panem. Dicit eis Ieſus: Afferte de piſcibus, quos

a Dum hi qui in fluctibus ſæculi ſunt, ſtabilita tem æternitatis oſtendit.

prendidiſtis nunc. Aſcendit Simon Petrus, & traxit re-

a Id eſt, littus, quod eſt finis mundi.

te in terram plenum magnis piſcibus centum quinqua-

Numero & quantitate.

ginta tribus. Et cum † tanti eſſent, non eſt ſciſſum rete:

a Tanta erat euidentia veritatis, quod Ieſus erat, vt nullus eorum auderet non ſolum negare, ſed nec dubitare, & ideo non interrogare.

a Dicit eis Ieſus: Venite, prandete. Et nemo audebat † diſcumbentium interrogare: Tu quis es? ſcientes, quia dominus eſt. † Et venit Ieſus, & accepit panem, & dabat eis, & piſcem ſi-

a Quantum ad dies, non ad apparitionum numerum.

b militer. † Hoc iam tertiò manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis
c ſuis, cum ſurrexiſſet à mortuis. Cùm ergo † prandidiſſent, dixit Simoni Petro Ieſus: † Simon † Ioannis diligis me plus

quæ per piſces deſignatur. Eadem etiam per ſeptẽ diſcipulos ſignatur, quæ cum eo in æternum epulatur. D

✲ THEOPHYLACTVS. Quomodo comederit Ieſ[us], nõ eſt noſtrũ dicere, more. n. admirabili facta ſunt hæc, ꝙ natura eius cibo habeat opus, ſed noſtri cauſa ad confirmationẽ reſurrec-
1 tionis fiebãt. Oſten-
2 quoque non illi
3 continuo apud
fuiſſe neque ſim-
ter vt prius dicit: *iã tertiò manifeſta* *eſt.* Intellige inſu-
hæc & p allegor.
Nox enim erat cũ
do tenebræ idola-
4 triæ inualuerunt
5 te ſolis Chriſti ad-
6 tũ, quando prop-
7 tæ laborauerunt
8 nihil ceperunt,
9 quamuis vnam
10 tem Iſraeliticã
11 cluſiſſe in ſagen:
12 videbantur, verũ
13 mõ quia & hæc
inde ad idolola-
tria redibat nihil forte apprehenderunt. Vbi autem dilucul[o] ſolis inſtantiæ infulſit & Apoſtolicum rete eiectum eſt

a *Venite.* Hic dicitur manducaſſe Ieſus cũ piſce panem in alio euãgelio cũ piſce fauũ mellis. Piſcis aſſus, Chriſtus paſſus. Piſcis, qa latuit in aquis humani generis, captus laqueo mortis. In fauo mellis notat dulcedo diuinitatis, vel vtraq; natura Chriſti, qa fauus eſt mel in cera, ideſt, diuinitas in humanitate. Idẽ ſignificat panis, vnde: *Ego ſum panis, qui de cælo deſcendi.* Chriſtus ergo piſcis aſſus in paſſione. Fauus vel panis in reſurrectione. Comedit autẽ piſcẽ aſsũ vel panẽ vt ſuo cibo nobis oſtẽderet qa & paſſionẽ ex noſtra humilitate ptulit, & reſurrectionẽ noſtrã ex ſua diuinitate procurauit. Hic vltimum conuiuiũ cũ ſeptem diſcipulis habuit, innuens illos ſolos ſecũ futuros in æterna reſurrectione q ſe pfor[m]i ſpiritu sãcto pleni in amorẽ eius anhelant. Prãdiũ fecit illis ſeptẽ de piſce, quem viderunt ſup prunas, & de pane addẽs, & de piſcibus quos eo iubente attulerũt. Piſcis aſſus, Chriſtus eſt paſſus. Ipſe etiã panis q de cœlo deſcendit. Huic † cõparatur eccleſia ad participãdam beatitudinem, quæ

Lucæ 24.f.

Sup.6.e.

C

† Incorporatur ſup.6.d.

b *Hoc iam.* Non quod ter tãtũ manifeſtatus ſit, ſed ad [diem] refert, primo die quo reſurrexit, poſt octo dies, hoc die hoc fecit de piſcibus. Secũdũ dies ergo manifeſtationes [nu]merant. Prima, quotieſcunque ſit facta, vno die reſurrectionis. Secũda, poſt octo dies, & hæc eſt tertia. In hac tertia [ma]nifeſtatione hoc euangelium terminatur. E

c *Cum ergo prandid.* Ieſus ſcit ꝙ interrogat an plus dilig[at], Petrus quod de ſe nouit, dicit, id eſt, ꝙ amat. Et quia de a[liis] quãtum diligant, neſcit, ideo vtrum plus illis diligat, ta[cet]. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & priori [peri]culo negationis cautius de ſe reſpondit. P

✲ THEOPHYLACTVS. Quare Chriſtus q ſcrutat[or] eſt cordiũ, nihilq; ignorat interrogat? nõ hoc facit vt di[ſcat] ſicut nos, ſed vt doceat & manifeſtet aliorũ fidẽ, ſicut & [cum] interrogaret; *Quem dicunt homines eſſe filium hominis.* ꝙ fid[em] confeſſionemque à nobis requirat indicabat, ita hic d[ictu]rus orbi magiſtros & doctores, quales illos eſſe velit te[r] interrogatione bene inculcat.

Paſce a[gnos]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et panem. *Nõ ſuper prunas poſitũ, ſed ibi paratũ pro refectione eorum. Iſta enim diuina virtute fuerũt de nouo formata, ad maiorem diſcipulorum confirmationem in fide reſurrectionis Chriſti.*

2 Dicit eis Ieſus: Afferte de piſcibus quos prẽdidiſtis nũc &c. *Familiariter eis loquitur tanquam diſcipulis, ad confirmandum veritatem ſuæ reſurrectionis.*

3 Aſcẽdit Simõ Petrus, &c. pi. 153. *Numerũ & magnitudinem exprimit, ad declarationẽ miraculi ex tanta captione, & iterũ ex retis integritate, cum ſubditur:* Et cum tanti eſſent.

4 Dicit eis Ieſus. Venite, prand. *Inuitat eos dulciter ad comedendum ſecum, quia cum eis tunc comedit ad declarationem ſuæ reſurrectionis, licet non exprimatur hic.*

5 Et nemo audebat. *Non propter formidinẽ, ſed propter cognitionis certitudinem quam habebant de ipſo, propter quod ſubditur.*

6 Scientes quia dominus eſt. *Et ideo fruſtra feciſſent de hoc quæſtionem.*

7 Et venit Ieſus, & accepit panẽ. & dabat eis. *Id eſt, eo modo diuidebat eis & diſtribuebat, ſicut ante paſſionem ad declarãdũ ſuã reſurrectionẽ. Dicũt enim aliqui doctores & ſatis probabiliter, quod ſic diuidebat cibaria ſola manu ſicut alius cũ cultello, & in hoc cognouerunt eum cum aliis ſignis, ſicut & diſcipuli cognouerunt eum in fractione panis, Luc. vlt. c.*

8 Hoc iam tertiò. *Hic ponitur huius apparitionis epilogatio, cũ dicitur;* Hoc iã tertiò manifeſtatus eſt Ieſus, &c. *Videt quod deberet dici, quarto, quia iã alias tres apparationes deſcripſerat, [vt] patet ex prædictis. Dicẽdũ quod litera ſequẽs hoc ſoluit, [c]ũ dici[t].*

9 Diſcipulis ſuis. *Et ſic patet, quod tantũ enumerat hic apparitiones factas apoſtolis. Prima autẽ apparitio quã deſcripſit fuit Mariæ Magdalenæ, ideo nõ enumeratur hic. Poteſt etiã aliter d[ici] quod ly tertio, referatur ad diem apparitionis, duæ autẽ primæ f[actæ] ſunt in una die, alia facta eſt in die octaua, iſta autẽ facta eſt poſt. Si autem conſiderẽtur iſtæ tres apparitiones apoſtolis factæ: Pri[ma] declarat Chriſti diuinitatem, dando ſpiritumſanctum. Secũda, re[ſur]gentis identitatem, uulnerum cicatrices oſtendendo. Tertia, hum[anæ] naturę ueritatem, comedendo.*

10 Cum ergo prandidiſſent. *Hic cõſequenter deſcribit e[uange]liſta quid Chriſtus exhibuit duob. diſcipulis p̃dilectis. Et primo [quid] exhibuit Petro, ſecũdo quid exhibuit Ioanni, ibi;* Et cũ hoc di[xiſſet]. *Prima in duas, quia primo committitur Petro ſuper eccleſiã un[iuer]ſalem regiminis officium, ſecundo ei prædicitur ſuũ martyrium, [ibi]:* Amen, amen dico tibi: *Circa primũ ſciendum, quod Chriſtu[s com]mittendo Petro paſtorale officiũ ipſum ter examinauit de dilect[io]ne quia paſtores eccleſiæ debẽt Deũ præ ceteris hominibus diligere. [Pr]etiam committit ei officiũ paſcẽdi, quia paſtor eccleſiæ debet ſu[bdi]tos paſcere triplici pabulo, ſcilicet veritatis, uerbo, uitæ exẽplo, [tempo]rali ſubſidio, & hoc eſt quod dicitur,* Cum ergo prandid. *re[fectio]ni beneficio omnibus communiter exhibito.*

11 Dixit Simoni Petro. *Volens ei beneficium ſpeciale cõf[er]re.*

12 Simon Ioanni diligis. *Id eſt, filius Ioannis.*

13 Diligis me plus his? *Quaſi expreſſe dicat, ille qui elig[itur] ad officium*

✲ *offi[cium]*

MORALITER.

† 2 *Afferte de piſcib. quos prẽdidiſtis nunc.* Per hoc ſignificat, ꝙ prædicatores pro labore quem ſuſtinent in conuerſione peccatorum reficientur in regno cęlorum.

12 *Simon Ioannis diligis me.* Ex hoc patet, ꝙ promou[en]di ad curam animarum ſunt examinãdi de fide & dilect[io]ne Dei, & non de poteſtate temporali;

†Pa[ſce]

A a *Paſce agnos meos.* Si me diligis. *Paſce agnos meos.* Non vt tus,gloriā meā in eis,q̄re,nō tuam,mea lucra,nō tua,quia di ctio Dei ꝓbatur in dilectione ꝓximi. Qui verò opus pie ta s negat proximis,minus Deū diligit. Hæc autem chari- ta ex diuina datur gratia. Quod tacitè innuit Ioannes dū in te ogans de amore di t hic, quod non al i: *Simon Ioannis*. id ſt,obediens Dei gr ia,quia quod ar- de tiùs cæteris dili- gi & obedit, nō eſt ni Dei gratia.

b *Dicit ei tertiò.* In- te ogat, quod ſcie- ba non ſemel, ſed it ūm, & tertiò, & te iò audit à Petro ſe iligi, & tertiò iu- be paſcere oues, Tri n negationi reddi- tu trina cōfeſſio, ne mius amori lingua ſe iat q̄ timori. Et ſi t fuit indiciū ti- m ris negare paſtorem, ſic officium amoris paſcere domi- ni regem.

c *Cōtriſtatus eſt Petrus.* AVGVSTINVS. Etiā remiſſis pec ca s tolerat homo miſeriam, in quam tñ ex peccato venit. P ductior enim pęna eſt q̄ culpa, nec parua videretur cul- pa ſi cum illa auferretur pęna. Et ideo vel ad demonſtratio n debitę miſerię, vel ad emēdationē labilis vitæ, vel ad exer c itionē neceſſariæ patiētiæ tpaliter tenet hominem pœ- n ēt quem iam reum non tenet culpa, & hæc eſt horum dierum flenda, ſed non reprehendenda conditio.

D

d *Paſce.* Paſcere oues eſt credentes ne deficiant cōfortare, terrena ſubſidia, ſi neceſſe eſt ſubditis prouidere, excēpla virtutum præbere, aduerſarijs obſiſtere, peccantes corrigere.

e *Cùm autem ſenueris.* Paſſurum ꝑdicit qui negaturum prædixerat, hoc iam poterat reſurrectione firmatus, quod immaturè pollicebatur infirmus. Iam non metuit huius vitæ interitum, quia reſurgente domino vitæ alterius præceſſit exēplum.

f *Extendes manus.* Hoc eſt, crucifigeris, & quomodo hoc fiet, ſubdit: *Et alius te cinget, & ducet quo te nō vis*, quia ad illam moleſtiam nolēs eſt ductus, nolens ad eā venit, ſed volens eā vicit, & reliquit affectum infirmitatis, quo nemo vult mori, q adeò eſt naturalis, vt eū nec ſenectus abſtulerit Petro. Vñ & dñs: Tranſeat à me calix iſte. Sed quātacūq; ſit moleſtia mortis, vincat eā vis amoris, ſi nulla eſſet parua moleſtia mortis, non eſſet tā magna gloria † martyrū. Sed ſi paſtor immolatus eſt, vt ouis qui de ouibus fiunt paſtores, non metuant immolari. Matt. 26 d. † Marci 13.

g *Et cùm hoc dixiſſet.* His dictis cœpit Ieſus abire, & nondū intellecto quod audiuit, ſequere me, cœpit Petrus inceſſu pedum ſequi, ſequutus eſt & Ioannes qui ſciebat ſe diligi.

E

a Oſtendit ominum ſcientem interrogaſſe.
a his? Dicit ei; Etiam domine, tu[a] ſcis. quia amo te. Dicit ei: Pa-
1 ſce agnos meos. Dicit ei † iterum: Simon Ioannis, diligis me?
† At ille: Etiam domine, tu ſcis, quia amo te. Dicit ei iterum:
† Paſce agnos meos. Dicit ei tertiò: Simon Ioannis amas me?
b Cōtriſtatus eſt Petrus. quia dixit ei tertiò, amas me, & dicit ei
2
c
a Pro quibus pones animam, quod eſt, confirmatio dilectionis.
3
d Dñe tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. Dicit ei: Paſce oues[a]
4
meas, Amen, amen dico tibi: cùm eſſes iunior, cingebas te, &
5
e ambulabas † vbi volebas, cum autem ſenueris, extendes ma-
6
Vinculis. Ad mortem:
7
f nus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem
8
a Quia hac morte oſtendit quantum colendus & amandus ſit Deus.
9
g dixit, ſignificās qua morte † clarificaturus eſſet Deum. Et cùm
10
11
12

F

☞ *Quem*

NICOLAVS DE LYRA.

o ium prælationis, dēt Deum diligere præ cæteris, quia ſecundùm q d t B. Gregor. Tantum dēt excedere actionem populi vita præſulis, q ntum diſtat à grege vita paſtoris. Et ideò videtur, q ille qui ali- e m eligit ad tale officium, tenetur ſemper eligere meliorem, non ta n intelligitur melior, litteratior, vel aſtutior, ſed ille qui omnib. cō ignib. penſatis melior eſt ad tale officium ad honorem Dei, & eccle vtilitatem, ſecundùm iudicium eligentis, aliter autem eligens vel mouens, non attendit ad honorem Dei, & vtilitatem eccleſiæ, & non videtur iudicium diuinum euadere. Quod autem ſecundùm de c talem extra de elect. cum nobis olim, &c. cum dilecti, ſufficit elige ſufficientem, hoc eſt ſecūdùm iudicium humanum, per quod talis nō e puniendus, cū ſecundùm veritatem aliqua iura mala permittunt h ano iudicio incorrecta propter maiora mala vitanda, quæ tamē d ino iudicio ſunt corrigenda, ſecūdū quod di. Au. 1. li. de liber. arb.

1 Dicit ei. Non dicit plus quā alij, ſed abſolute rñdet, quia exper propriæ fragilitatis in Chriſti negatione, non fuit auſus vltra ſe rre in Chriſti dilectione, ſed quantitatem ſuæ dilectionis poſuit iudicio Chriſti, qui ſecreta cordium intuetur. Sequitur.

Contriſtatus eſt Petrus. Non fuit indignatus propter verba riſti replicātis toties petitionē de dilectione, quaſi indignaret Pe us de hoc q nō acquieſcebat ſibi Chriſtus primò verbo, ſed fuit tur us eo, q ſciebat eum ſcire omnia futura, propter, quod timuit ex replicatione, ne Chriſtus vellet ſibi prędicere aliquem caſum ſuū urum, ſicut ſupra 13. d. aſſerente Petro; Animam meam pro te po m, ſtatim prædixit ei ſuam negationem futuram, & ideò meritò ti uit Petrus, propter quod.

Dicit ei. Q. d. Tu ſcis omnia præſentia, & futura, & ideò tu ſcis òd te diligo, ſed quid ſit mihi futurum neſcio, ſed tu ſcis.

Dicit ei: Paſce oues meas. Ante bis dixerat; Paſce agnos eos, quia in fidelibus tres ſunt gradus. ſ. incipientium, proficientiū perfectorum, illi qui ſunt in duob. primis gradib. dicuntur agni, illi, qui ſunt in tertiò oues nominantur, &c.

Amen, amen dico tibi. Hic ꝑdicit Petro ſuū martyriū, quia prælati eccleſiæ debēt tantam charitatem hēre, vt parati ſint ſe morti exponere pro grege, quod hic exprimit Chriſtus loquens Petro parab olicè. Amen, amen, &c. cingebas te: id eſt, ab aliquibus ſuperfluis te reſtringebas, tamen hoc pro voluntate tua ab alio non compulſus, ideo ſubditur: Et ambu. vbi vo.

6 Cum autem ſenueris. Id eſt, imminente morte.

7 Extendens manus tuas. Per hoc deſignatur ꝓmptitudo Petri ad martyrium tolerandum.

8 Et alius te cinget. Fuit enim poſitus in cruce cum cordis ligatus, & non clauis affixus, vt longior eſſet ipſius cruciatus, & hoc vocatur hic cinctura.

9 Et ducet. Eſt. n. in homine duplex appetitus. ſ. ſenſitiuus, & intellectiuus, & vterq; aliquando nominatur voluntas largè loquendo quia ſolus appetitus intellectiuus propriè dicitur volūtas. Licet autē appetitus intellectiuus in Petro eſſet promptus ad martyrium, tñ appetitus ſenſitiuus refugiebat, quia mors eſt vltimum terribilium, & eodē modo fuit in Chriſto ſicut dictū eſt ſuprà 12. ca. & ideò dicit: Et ducet quo tu non vis. Ire. ſ. ſecundùm appetitum ſenſitiuum. Appetitus hominis duplex.

10 Hoc autē dixit. Hæc ſunt verba euāgeliſtæ exponentis verba Chriſti, de martyrio Petri, ſcripſit. n. hoc euangelium poſt Petri martyrium, quod patet ex hoc, q euangelium ſcripſit poſt reditum ſuum de inſula Pathmos poſt mortem Domitiani Imperatoris, vt dictū eſt ſupra in prologo huius euangelij. Petrus autem paſſus eſt ſub Nerone Imperatore, qui diu ante Domitianum Imperauerat.

11 Significans qua morte. Martyrium enim Petri ordinatum fuit ad Dei gloriam.

12 Et cùm hoc dixit. Hic oſtenditur quid Chriſtus cōtulit Ioanni; Et diuiditur in duas, quia primo ponitur cōmendatio diſcipuli, ſecundò ſui euāgelij, ibi: Hic eſt diſcipul. Prima in duas, quia primò ponitur commendationis occaſio, ſecundò ipſa commendatio, ibi: Dixit ei Ieſus. Circa primum ſciendum, q occaſio illius fuit verbum Petri quærentis de Ioanne, q exprimitur cum dicitur. Et cùm hoc dixiſſet. Scilicet Ieſus Petro imponens paſtorale officium, & ſuę paſſionis exemplum. Diuiſio

✻ Dicit ei:

MORALITER.

Paſce agnos meos. Ter dictū eſt paſce, ad ſignificādum, q ēns curam animarū dēt ſubditos paſcere paſtu verbi Dei boni exempli, & prout pōt etiam ſubſidio tēporali. Sed lud, quod dicitur hic paſce, &c. aliqui mali mutant in tonde, quia multum ſtudent circa ſubditos exactiones temporalium exercere, & de paſtu dicto triplici non curare.

5 *Amen, amen dico tibi, cum eſſes, &c.* Per hoc, quod dr̄ hic, paſſio Petri futura ſignificabatur, eo q tūc eccleſiæ præficiebatur, nam in primitiua eccleſia ille qui populis præficiebatur, primus ad tormenta ducebatur.

a Q.d.Ne timeas mori pro me,cum ego prius pro te.

hoc dixiſſet, dicit ei: Sequere me. Conuerſus Petrus vidit il- 1

a Commendat priuilegium amoris ſui. 2

a lum diſcipulum, quem diligebat Ieſus ſequentem, qui & 3

b † recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit: Domine, quis

eſt qui tradet te? Hunc ergo cùm vidiſſet Petrus, dixit Ie- 4

a Specialiter enim domino eum viſitante placitam accepit carnis abſolutionem.

c ſu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Ieſus: † Sic eum 5

In crucis paſſione. 6

d volo manere, donec veniam. Quid ad te? Tu me ſequere. 7

8

9

a *Quē diligebat Ieſus.* Diligebat & alios,ſed familiarius iſtū
A donauit potiore dulcedine ſui amoris,q̃a virgo electus ab ip
ſo virgo permanſit,vnde & matrem ei commendauit.

AVGVSTINVS. Tacito nomine diſcernitur Ioannes à cæteris,nō q̃ ſolùm eū,ſed plus cæteris diligeret eū. Huius maioris dilectionis eſt indicium, quod ſolus ſupra pectus Ieſu recubuit. Porro Petrus plus dilexit Chriſtū,vt ipſe ſciēs interrogat,qui dicit: Diligis me plus his? Vr̄ ergo melior qui plus q̃ qui minus diligit Chriſtum. Itē vr̄ melior, qui plus
B quam qui minus diligitur à Chriſto, vt anteponitur Ioānes Petro. Quod ſi conferendo ad inuicem quæritur, quis de duob. melior eſt. An qui minus diligit Chriſtum, & ab eo plus diligit̄,an quem minus diligit Chriſtus,cum ipſe plus eum diligat? Dubia eſt rn̄ſio. Vr̄ q̃dem,q̃ plus diligit Chriſtū melior. Quē plus diligit Chriſtus,fœlicior. Et eſt manifeſta miſericordia,ſed occulta iuſtitia minus diligētis eū à quo plus diligit̄,& plus eū à quo minus diligit̄. Sed p̄ iſtos duos commēdat duas vitas eccleſiæ,de quib. myſtice loquitur. Vna eſt p̄ fidem, altera p̄ ſpem. Hæc agitur in corpore & peregrinatione,vbi beatitudo eſt tm̄ in ſpe,ſed miſeria p̄ſto eſt de aduerſis. & de peccatis. Illa eſt in immortalitate, vbi nihil mali,ſed p̄fectio boni. Prior actiua ſignificatur p̄ Petrum,q̃ eſt gn̄alis perſona in petra Chriſto fundata,huic dr̄: *Tu me ſequere.* per imitationem perferēdi temporalia mala,quæ terminabuntur com ſæculo. Hic magis diligit Chriſtum,vt amādo,& ſequendo libereī à malo,ſed ipſe minus hāc diligit qualis nūc eſt,& liberat ne ſemper talis ſit,& ob aliud non diligit,niſi vt ſaluet,& hinc transferat. Altera cōtemplatiua ſignificatur p̄ Ioannem,cui dicitur *Sic eum volo manere*,non dicit remanere vel permanere,ſed expectare,q̃a nō modo,ſed cum venerit Chriſtus implebit̄. Q.d. Inchoata contemplatio maneat donec veniā,perficiēda cū venero
C vt ſit manifeſta plenitudo ſcientiæ, hanc autē plene diligit Chriſtus,& ſeruat in æternum. In illa verò expectatione,q̃a nondū nouit futuram veritatē,homo minus diligit,& plus diliget,cū eū videbit ſicuti eſt. *Quia vero vniuerſæ viæ domini ſunt miſericordia & veritas*,iuſtus in hac vita expertus vndiq; mala,plus diligit ex neceſſitate qua vrgetur,q̃a miſericordiā qua eſt liberādus à malis & quotidie pōſcit & hēt,& minus diligitur à miſericorde q̃ minus diligit miſerū q̃ beatū eſt Petrus plus amās & minus amatur. Quia verò iuſtus contemplationem veritatis quæ eſt futura nondum nouit, minus diligit eam q̃ Petrus miſer miſericordiam,& in ip[ſa ve]ritate beatus p[...] diligetur à Chr[...] & hic eſt Ioāne[...] nus amās, quar[...] trus plus amat[...] ſi hi duo apoſt[...] guli has duas vi[...] gnificant,vtraq[...] men vtrique c[...] nit ſicut & in o[...] bus ſanctis. A[...] ius autem vitæ[...] celloſæ guberr[...] lum dātur clau[...] liganda & ſolu[...] peccata. Propter autem illam quietam requiem ſup pe[ctus] Ieſu diſcumbitur vnde bibit̄ veritas. Quia virgo eſt Io[annes] conuenit futuræ vitæ, vbi neque nubent neque nube[...]

b *Super pectus.* In pectore Ieſu ſunt oēs theſauri ſapie[ntiæ] & ſciētiæ abſconditi,ſupra quod recubuit quē maiori[...] ris ſapiētiæ,& ſciētiæ ſingularis munere donat,in quo [...] rabatur quāta arcana diuinitatis præ cæteris eſſet ſcript[...]

c *Domine,hic autem quid?* Quia audierat Petrus ſe cruc[...] dum,voluit etiam in fratris cognoſcere exitum.

d *Sic eū uolo manere,donec ueniā.* Nolo eum per marty[...] conſumare,ſed expectare eum placidam carnis ſuæ al[...] tionem,quando ego veniens recipiam eum in æternā [...] tudinem.

✲ THEOPHYLACTVS. *Donec ueniam*, q̃dā ſic exp[...] donec,inquit,contra Iudæos qui me crucifixerunt ve[...] pcuſſuros eos virga Romanorum,& ſubuerſurus eor[...] ta[t]ē. Dicunt.n. Apoſtolum vſq; ad Veſpaſiani Imper[...] locaque ſuperiora peragraſſe,p̄dicantem & manētem [...] qn̄ autem capiendæ erant Ieroſolymę tranſiiſſe. Igitur [...] ad magnū prędicationis opus non erāt cōiungēdi,ſed [...] rādi,vt vnus ad hos,alius ad alios iret. Mihi aūt placet,[...] nec veniam intelligatur ſicut Chryſoſtomo,& non de[...] ſed quod non ſit iungendus Petro.

✲ AVGVSTINVS. Quod autem ait, *Sic eū uolo man[ere do]nec ueniam.* Non ſic intelligēdum eſt quaſi dixerit rema[nere] vel p̄manere,ſed expectare,q̃m quod per eum ſignific[...] nō vtiq; nunc,ſed cum venerit Chriſtus adimplebit̄. Q[...] autē p̄ hunc ſignificatur cui dictum eſt: *Tu me ſequere.* nunc agat

Margin: † recidit, procubuit ſup.13. — Quæſti. — Eccleſiæ duæ vitæ, — 1.Ioā.3. Pſ.24.b.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Dicit ei Sequere me. *Sicut enim in veteri Teſtamento prophetæ ſignificabant aliqua verbis & aliqua factis,vt ſupra dictum eſt, 1.cap.ſimiliter Chriſtus poſtquàm verbo impoſuerat Petro paſtorale officium & ei prædixerat ſuum martyrium,incœpit ire,& tunc dixit Petro:* Sequere me. *ſ.gerendo vices meas in duob. prædictis,et ſic per illam ſequelam corporalem ſignificabat idem quod prius Petro per verba expreſſerat.*

2 Conuerſus Petrus,&c. *Quia cæperat ire poſt Chriſtum,ſicut & Petrus.*

3 Qui & recubuit. *Per hoc autem patet,q̃ iſte fuit Ioannes, qui ſcripſit iſta,non ad ſui inſtantiam,ſed ad oſtendendum Petri excellentiam,cui Chriſtus commendauit eccleſiam magis quam Ioanni,quamuis eſſet ita familiaris ſibi.*

4 Hunc ergo,&c. *Diligebat.n.Petrus ipſum Ioannem ſpāli dilectione,vt ſuprà dictum eſt cap.præcedenti,& ideò volebat eum habere ſocium in prælationis officio & martyrio,ideò dixit.*

5 Domine,hic autem quid. *Q.d.Bonum eſſet quod iſte adiungeretur mihi ſocius.*

6 Dicit ei Ieſus. *Poſita occaſione ex verbis Petri,conſequēter ponitur beneficium collatum Ioanni,cùm dicitur.*

7 Sic eum volo manere. *Occaſione huius verbi dixerūt aliqui, quòd Ioannes nō eſt mortuus,ſed cū Enoch & Elia trāslatus a[d pa]radiſum. Alij autem dicūt,q̃ in ſepulchro ſuo iacet dormiens,e[...] accipiētes ſignum q̃ in ſepulchro eius videbatur quædā ſcaturi[gi]næ per modum ebullitionis ſurgere;,& dicunt hi, q̃ hoc ca[u]ſa[tur] anhelitu eius,verumtamen quia ſtatutum eſt hominib. ſemel mo[ri,] dicitur ad Heb.9.g.ideo dicunt ipſum circa finem mundi pro Ch[riſto] paſſurum,propter hoc ſequitur.*

8 Donec veniam. *Scilicet in fine mundi ad iudicium. Sed iſ[...] probat Aug.per hoc,quia illud quod hic dicitur à Saluatore de[...] ne,ponit̄ tanquā priuilegiū ſeu beneficium ſpāle Ioanni conceſſ[...] cūdū vero dicta corū,hoc non eſſet verum,imò eſſet magis Ioan[ni de]trimentum,ſi tam diu à diuina fruitione retardaretur alijs apo[...] in gloria exiſtentib. Propter quod dicendum,q̃ Chriſtus reſpond[...] verba Petri petentis eum hēre ſocium in prælatione & martyri[o] cens:* Sic eum volo manere. *Q.d.Nolo eum mori per martyr[...] nec in hoc me ſequi,nec etiam volo eum ſequi me quantum ad [...] tionir officiū in regimine vniuerſalis eccleſiæ tecum,ſed magis v[...] cupari inquiete cōtēplationis.* Donec veniā. *Non ad iudiciū i[...] munei,ſeu ad vocandum eum ad gloriam cæleſtem de ſtatu hui[...] di. Habetur enim in legenda ſancti Ioannis, quòd Chriſtus app[...] ei circa finem vitæ ſuæ vocans eum ad gloriam.*

9 Quid ad te? *Quia ad Petrum nō pertinebat ſcire quid De[...] dinabat de Ioanne in futurum,ſicut dictum eſt apoſtolis Act.1.* ✲ *em*

MORALITER.

† 1 *Dicit ei:ſequere me.Conuerſus Petrus vidit illū diſcipulū, &c.* Per Petrum Chriſtum ſequētem p̄ opera laborioſa, bonus actiuus ſignificatur,per Ioannē verò ſic manentē bonu[s cō]tēplatiuus intelligitur,& de tali dr̄ conuenienter,non m[...] tur,quia de vita contemplatiua imperfecta tranſit ad pe[rfe]ctam contemplationem gloriæ ſine morte culpę medi[...]

† *Sunt a[...]*

n ıc agatur,non peruenietur ad illud quod expectatur. In h: autē actiua vita quāto magis Christū diligimus,tātò fa cius liberamur à malo. At ipſe nos minus diligit quales n: ſumus,at ideò liberat,ne ſemp tales ſimus. Ibi vero am pl is nos diligit,qm̄ quod ei diſpliceat, & qđ à nobis auſe- ra, nō hēbimus, ne ob aliud nos h diligit, niſi vt fa t & transferat ab is q̄ nō diligit hi ergo minus vb nō vult rema- ne mus: Ibi am- pl s quo vult trā ſe nus,& vbi nō vu pereamus. A et ergo eū Pe tr t ab iſta mor- tal ate liberemur an tur ab eo Ioannes, vt in illa immortalitate ſeruemur.

a *Et non dixit ei.* Non eſt intelligendum ꝙ Ioannes nō ſit m tuus in carne,ſed quicquid ante paſſus, ꝙ vltimum in pa ſenium finiret, Non enim magnum erat dare dilecto nō nori, cùm diſſolui & eſſe cū Chriſto ſit multo melius.

THEOPHYLACTVS. Euangeliſta euertit falsā opi ni nem exiſtimantium,quod nō moriatur diſcipulus hic, ſe immortalis ſit: Verè.n. mendaciū eſt immortalem eſſe hc minē. Quamuis.n. Enoch & Elias non ſint mortui,atta m n mortales ſunt,ita & hic quoq; quāuis non fuerit mor tu ,ſed morieť,igitur qđ non moritur,ſed immortalis ſit hoc falſum eſt.

b *hic eſt,&c.* Hic apertè ſuam deſignat perſonam ex officio,quod noluit deſignare ex vocabulo.

c *Nec ipſum arbitror mundum.* AVGVSTINVS Non ſpatio locorū credēdū eſt,mūdum capere nō poſſe;quæ in eo ſcribi quō poſſent ſi ſcripta non ferret? Sed capacitate legētiū cōprehendi fortaſſe nō poſſent, quāuis ſalua rerum fide, plerūque verba excedere videanť fidē,qđ non fit quando aliquid erat obſcurū ac dubiū, cauſa & rōne reddita exponitur. Sed quādo ia qđ apertum eſt vel augetur,vel extenuatur, nec tamen à tramite ſignificandæ veritatis erratur, qm̄ ſic verba rem q̄ indicatur excedunt,& volunras loquentis,nec fallentis appareat,qui nouit quouſq; credatur,à quo vltrà quam credēdū eſt, vel minuiť aliquid,vel augetur. hunc loquēdi modum,Græco nomine, nō ſolùm Grecarū literarū verumetiam Latinarum magiſtrl hyperbolen vocant: qui modus ſicut hoc loco,ita in nonnullis alijs diuinis literis inuenit.

Tr. 124 in Ioannem.

† forent

Nec ipſum. Non dicit ſpacio nō poſſe capi, ſed capacitate legētium,quamuis ſalua fide rerum plerūmq; verba videantur excedere fidem per hyperbolen.

a ❡ Ex prædictis hoc intellexerunt,& quod non eſſet ita intelligendum, ipſe Ioannes admonet.

† Exiit ergo ſermo inter fratres, qũia diſcipulus illle non mo- 1
a ritur. Et non dixit ei Ieſus, non moritur, ſed ſic eum volo 2 3
b manere donec veniam, quid ad te? Hic eſt diſcipulus ille qui 4
teſtimonium perhibet de his & ſcripſit hæc. Et ſcimus, quia 5 6
verum eſt teſtimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ 7
c fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror 8 9

a ❡ Quantum ad intelligentiam.

mundum † capere poſſe eos qui ſcribendi † ſunt, libros. 10 11 12

NICOLAVS DE LYRA.

eſt eſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſte, &c. ſed tantùm pertinebat ad ipſum verbo Chriſti prompte, & umiliter obedire, ideò ſubditur: Tu me ſequere.

1 Exiit ergo ſermo in fratres. *Scilicet Apoſtolos qui erāt vni ti rita te fraterna.*

2 Quia diſcipulus ille non moritur. *Hunc enim intellectum co perunt ex verbis Chriſti. Sed ſtatim excluditur iſte intellectus cū dicitur.*

3 Et non dixit ei Ieſus, non moritur. *Quia ſecundum veritatē m uus fuit, vt ſuprà dictum eſt in prologo huius euangelij.*

4 Sed ſic eum, &c. *Hoc eſt, non per martyrium me ſequi, tamen qu in eo fuerat promptitudo animi ad tolerandū martyrium, quando it proiectus in feruētis olei doliū, ideò illud pro martyrio ab ec cle colitur, quia ſecundùm quod dicit beatus Auguſtinus lib. de nu ijs & concupiſcentia. Non eſt impar meritum patientiæ in Ioan qui paſſus non eſt, & in Petro qui paſſionem ſuſtinuit.*

5 Donec veniam. *Aſſumens animam eius à corpore abſque ta me anguſtia & dolore, vt dictum fuit ſuprà in prologo huius euangel & ſuprà proxime.*

6 Hic eſt diſ. *Poſita commendatione diſcipuli, hic ponitur comme tio ſui euangelij. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur euan gel commendatio, ſecundo tollitur erroris occaſio, ibi;* Sunt & alia m ta. *In prima ergo parte dicitur ſic.* Hic eſt diſcipulus ille, *ſci le Ioannes de quo Saluator immediatè ante locutus eſt.*

7 Qui teſtimoniū perhibet de his. *Supple q̄ vidit & audiuit pr ter qđ eius teſtimoniū eſt efficax, propter quod in principio ſuæ prima epiſtolæ dicit: Quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitę & vita manifeſtata eſt, & videmus, & teſtamur.*

8 Et ſcripſit hæc. *Mos autem erat antiquorum, quod illi ſcriberent hiſtoriam qui vidiſſent, propter quod dicitur hiſtoria ab hiſtorin, quod eſt videre, & ideò Ioannes qui audiuit verba Chriſti, et facta eius vidit, conuenientiſſime potuit ſcribere.*

9 Sunt autem, &c. *Hic tollitur erroris occaſio, quia poſſet forte aliquis credere, ꝙ nihil aliud eſſet verū de Chriſto, niſi qđ eſt ſcriptū in hoc euangelio & alijs de Chriſto, & hoc tollitur, cum dicitur:* Sunt au. &c. *quæ ſcripta non ſunt: Cuius cauſa ſubditur cùm dicit.*

10 Quæ ſi ſcribantur. *Quantum ad facta particularia & conditiones, & circunſtantias eorum, & uirtutem.*

11 Nec ipſum. *Id eſt, homines huius mundi.*

12 Capere poſſe, &c. *Facta enim & verba Chriſti nō ſunt hominis tm̄, ſed Dei, quia illa humanitas erat organum diuinitatis, et ideò non poſſunt ad plenum ab hominibus explicari, aut etiam comprehēdi. Quod patet ex hoc, ꝙ à principio eccleſiæ cæperunt ſancti doctores libros ſcribere ad explanationem verborum & factorum Chriſti, & adhuc ad plenum non ſunt elucidata, imò ſi mūdus duraret per mille millia annorum, & ſemper ſcriberentur libri, non elucidarentur ad plenum, quia ſicut dictum eſt, facta ſunt & dicta Dei quæ ſunt nobis incomprehenſibilia propter eorum excellentiam reſpectu intellectus noſtri. Et ideò debemus ſubiugare & captiuare in obſequium Chriſti intellectū noſtrum, ut ei aſſentientes per fidem quæ eſt in ænigmate, tandem veniamus ad contemplandum facie ad faciem, præſtāte domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre & Spirituſancto viuit & regnat in ſæcula ſæculorum, Amen.*

MORALITER.

† 9 *Sunt autem & alia multa, &c.* Nā principium huius euan ge qđ ſcripſit Ioānes de emanatione verbi, totus mūdus adhuc capere nō potuit perfectè, propter quod ad laudem patris & filij debemus quantum poſſumus aſſurgere, nam eorum gloria maior eſt omni laude.

FINIS QVINTI TOMI.

BIBLIORVM SACRORVM

ET GLOSSÆ ORDINARIÆ.

Primum quidem à Strabo Fulgenſi, Collectæ.

NVNC VERO NOVIS PATRVM, CVM Græcorum, tum Latinorum explicationibus aucta.

POSTILLAE NICOLAI LYRANI, ADDITIONVM PAVLI Burgenſis, ac Replicarum Matthię Thoryngi.

LOCVPLES ET COPIOSVS.

INDEX.

THEOL. ECCLES. LIBERAE ABERDONENSI

VENETIIS, Apud Iuntas: M. DCIII.

BIBLIORVM
SACRO[RVM]

CVM GLOSSAE ORDINARIAE

Primum quidem a Strabo Fu[ldensi] ...

NVNC VERO NOVIS ...

POSTILLAE NICOLAI LYRANI ... PAVLI

Burgensis, ac Replicis Matthiae ...

LOCVPLES ET COPIOSVS

INDEX

VENETIIS. Apud Iuntas. M. DCIII.

CHRISTIANO LECTORI

Salutem & felicitatem.

VETERES ex Philoſophorum ſectę (lector Chriſtiane) in rerum
humanarum contemplatione cęcutientes, cum immenſam hanc
κοσμικὸν orbiſque molem vniuerſam, ex nihilo creari & efformari poſ-
ſe naturę per ſe ipſi vi concludere non poſſent, variè de rerum pri-
mordio ſentientes, in diuerſas ſententias abierunt, alij ſi quidem ex
æterna & indigeſta materiæ mole, quam vocarunt chaos, concor-
dia moderata, alij ex infinito terminis tandem circumſcripto, alij
ex magno paruo, multiſque humanę mentis imbecillitate cogitatis monſtris, mun-
dı n eſſe productum voluerunt. Omnes tamen concordi mentis voluntate, nihil in
reum naturę τῇ τάξει ſeu ordine melius, ad conſeruandumq; mundi machinam aptius
eſ voluerunt. Illudq; ſemper in rebus eſt iudicatum optimum, quòd optima metho-
d & ordine digeſtum eſt. Quod nos animo quoque ſerius agitantes, Cum *Bibliorum
S rorum Gloſſam Ordinariam*, multis primum veterum ſudoribus laboratam, ma-
io que nunc Parienſium Doctorum diligentia, ſtudio grauiore, acriorique cogitatio-
n auctam Typographicis formis mandaremus, ne tam copioſa veterum patrum do-
ct næ Sylua, ἀταξία aliqua notaretur, ne hac quidem in re ſumptui aut labori pepetci-
m s, Præclariſſima enim quęq; & notatu digniſſima in Indicem quantum fieri potuit
c ioſiſſimum literarum Alphabeti ſerie & ordine digeſſimus, & quo facilior ſit le-
ct i inueniendi ratio paginas ſingulas in ſex portiunculas primas A B C, ſecundas
D F, literis notatas diſtinximus, quo in Indice collectas ſententias diligenter ſunt re
la . Authorum verò, quorum in toto opere authoritate vſi ſunt ij, qui Gloſſam nunc
de uo locupletarunt, nomina ſingulis voluminibus ordine quoque Alphabetico di-
ſp ita præfiximus, ne primis tantum literis notata patrum nomina (quod plerumque
br uitatis ſtudio factum eſt) celeriorem lectoris, cui fortaſſe non ſatis omnium autho-
ru ſunt no ta nomina, curſum retardaret. Quod ſi quid eſt vel in colligendo Indice
ne lectum, aut non ſatis diligenter annotatum, partim id mentis noſtrę non ſatis ſub-
ti udicio, partim quoque Typographorum, quæ nos egit præcipites, feſtinationi tri-
bu o. Sin verò mordacius reprehenſione vrgeas, quod eſt à nobis aut inſcitia aut incu
ri eſſatum, acutiore tu mentis acie, acuratioreque diligentia reſarcito. Vale.

Lugduni 12. *Calendas Octobris*. *Anno humanæ ſalutis*.
ꝏ. I Ɔ. XXCIX.

RERVM QVAE IN GLOSSA ORDINARIA,
POSTILLIS NICOLAI DE LYRA,
Et Additionibus Pauli Burgenſis, replicisque Matthiæ Toring continentur.

Index locupletiſsimus.

Prior numerus Tomum ſeu partem operis, ſecundus columnam indicat.

A A DOMINE Deus,&c. Ab aliquibus expoſitoribus ratio ponitur quare ter ponitur, ſed eſt ex ignorantia Hebraici ſermonis, p.4.&c,621.b
eſt enim apud Hebręos vna dictio ex trib.literis compoſita,quę ſic ſonat aba aduerbium admirandi.co. 688.f.& 734.f
A.dicitur,& hęc dictio eſt quædam in rectio,exprimens dolorem,col.1117.c.h.dicitur,& eſt in rectio admirantis ſeu conquerentis. & col. 1234.f.& 1.c
aro natus fuit trib.annis ante Moyſen,& ante præcepti de ſul merſione maſculorum Hebræorum,p.1.c.520.f.Lyr. & c. 4.c.Lyr.
aro cur propter repentinam filiorum mortem non fuerit cō tri atus.p.1.c.991.B.
aro cur geſſit fęminalia.p.i.c.798.f.
aro n formando vitulo quomodo & quatenus excuſandus p. c.828.C.
aro & Moyſes,ſancti ſunt & perfecti. Et magis euangelii, q m legis diſcipuli oſtenduntur,p.1.c.128.193.& 1315.
aro aliquando præponitur Moyſi, aliquando etiam Moy- ſe reponitur cum ſimul combinantur,& quare,p.1.c.138 & yr.
aro quomodo dicitur propheta Moyſi,p.1.c.541.a
aro licet non dicatur propriè propheta habuit tamen reue- la nem a Deo immediate,p.1.c.526.& Lyr.& 542.f.Lyr.
aro quomodo fuit conſecratus in pontificem per Moyſen, cu ipſe non eſſet ſacerdos.p.1.c.977.C. Lyr.
aro rat ordinatus in his quæ pertinebant ad populū,Moy ſes utem in his quæ pertinebant ad Deū.p.1.c.563.c.Lyr.
aro & Moyſes ſufficiunt,vt tota gens Iſraelitarum ſaluetur qu amplius eſt in his duobus,quæ tanta virtus, quod me ritu n quod ſexcentamillia,& eo amplius liberētur,& in So do is ad minus decem requirebantur, per quos vix ſalua- re tur qui habitabant Pentapoli.p.1.c.1280.l.Ori.
aro nter ſacrificia,ſemper in humeris ſicut & in pectore por ta t nomina patriarcharum tribus de cauſis,p.1.c.787.B. Be
aro um in Exodo octo veſtib.induendus aſſeueretur,in Le uit o nonum addi videtur,baltheus ſcilicet,quo linea tuni ca nte indutam hyacintiuam præcincta erat,p.1. columna 802.D.Bed.
aaron & filii eius minoreſque ſacerdotes diuerſomodo vnge- bantur,p.1.c.821.C.Lyr.
aaron quatuor filii cum eo in ſacerdotium electi ſunt,ſed duo bus in ſtatu ſuo manentib.alii igne diuino exuſti ſunt, &c. p.1.c.1173.A.Rab.
aaron ſoli & filiis ſui licuit diuina myſteria nude videre p.1.c. l.1185.B.& 1186.D.E.Orig.
In aaron ſupplicandi Deo & obſecrandi forma datur.p.1.col. 1280.e
aaron vt dicit Rab.Sal.depinxit cum ſtilo in tabula formam vituli,&traddit artificib.vt facerent ad ſimilitudinem illius &c.p.1.c.828.f.Lyr.
aaron qua intentione iuſſit colligi inaures & ornamenta vxo- rum & filiarū quando Hebræi petebāt,vt faceret eis Deos p.1.c.828.& 834.E.
aaron vt aliquid dicunt proiecit aurum in ignem vt ibi peri- ret,non vt idolum fieret,ſed opere diaboli formatus eſt in- de vitulus,&c.p.1.c.833.C.Lyr.
aaron quid intendebat in fabricatione vituli cum ipſe ſciret, quod vitulus non poſſet deducere populum,nec etiam intē debat vt adoraretur vt Deus p.1.c.840.D.E.
aaron an & quomodo peccauerit in facto vituli.Et an pecca- to idololatriæ,p.1.ibid.
aaron peccatum,an aggrauetur multum ex magnitudine do- cumenti,quod in populo fuit ſubſequutum.par.1.columna 841.a
aaron tribuitur illud totum malum quod populus fecit, quia conſenſit ad faciendum quod male petiuerat p.1.c.854.e
aaron peccatum in fabricatione vituli,an fuit tante grauitatis vt ipſe cū poſteritate ſua deberet diſperdi,p.1.c.997.C.Lyr. & 998. F.Lyr.
aaron,an per mendacium ſe excuſauit apud Moyſen,p. 1.col. 828.f.& 840.d.e.f.
aaron ante defunctus eſt quam Iſrael in aliquam partem terre promiſſionis intraret, Moyſe autem adhuc viuente captæ eſt terra Amorrheorum,&c.&quid per hoc deſignatur,p.1. fol.1383.b.c.& 1384.Orig.
Aaron quare mortuus eſt ante ingreſſum terræ promiſſionis p. 1.fol.1312.f.Lyra.
aaron vbi & quomodo mortuus eſt,& an Eleazar filius eius & ſucceſſor in ſacerdotio, & ſepeliuit eū.Et an in monte Hor, vel in Moſera ſepultus ſit.p.1.c.1313. f. Lyra. & 1431. c.Ly. & 1463.b.& 1464.d

a aaronis

Gloſſæ Ordin. & Nicolai de Lyra

Aaronis filii in lege quid ſignificent,p.1.c.911.d
Aaronis habitus cur pene militaris,p.1.c.747.c
AbacuK vaticinium habuit contra Nabuchodonoſor & Chaldeos,ſiue Babylonem, A quibus terra Iuda vaſtata eſt , & Ieruſalem,templumque ſubuerſum,p.1.columm.2041.a.& 2042.d
AbacuK hiſtoria de miſſione eius ad Danielē apud Hebræos non legitur,p.4.c.2041.b.Et in textu.
AbacuK liber ſcriptus fuit per magnum tempus poſt mortem Ioſue,ſcilicet poſt octingentos annos & plus.p. 2. columna 673.c
Abagarus rex qui regnauit iuxta Euphraten ſcripſit Chriſto ſaluatori epiſtolam,vt habetur in Eccleſiaſtica hiſtoria.p.5 c.92.f
Abba pater,vtriuſque verbi eadem ſignificatio ,tamen vnum Græcum,& aliud Latinum,p.5.columna 633.c.Item par.6. c.106.f.co.498.d.e f.Et ibidem.499.c.ſic dicitur,hæ duę dictiones ſunt idem ſignificantes.Prima Hebraica,vel potius Syriaca:tamen ea communiter vtuntur Hebræi, quia lingua Syra & Hebræa ſunt propinquæ . Secunda Græca, &c.
Abba pater,quid myſterii continet,quod ſimul ponuntur hęc duo verba,cum idem ſignificent,p.6.c.106.f
Abdias ſub quo regum prophetauit,p.4.c.1905.b.
Abdias ſecundum doctores Hebraicos & Latinos fuit diſpenſator domus Achab regis Iſrael qui pauit prophetas quinquagenos & quinquagenos,&c.p.4.ibi.c
Abdias donum prophetiæ conſequutus eſt,quia abſcondit cē tum prophetas,ſaluans eos a morte contra perſequutionem Iezabelis.p.2.c.818.f.Item p.4.c.1905.c
Abdias ſecundum doctores fuit tertius quinquagenarius , qui timens Deum humiliauit ſe coram Deo & Elia eius ſeruo,& non fuit combuſtus per ignem,ſicut cæteri, parte 2.c. 858.f
Abdias prophetauit contra Idumeos qui debebant Iudęos diligere,eo quod a duobus fratrib.deſcendiſſent, & ipſi econtrario habuerunt eos odio perſecutorib.auxilium præbendo,p.4.c.1906.f
Abdias vir valde pius p.2.c.819.a.b
Abdiæ ſepulchrum cum manſulæo Eliſæi prophetæ & Ioānis Baptiſtæ Sebaſtæ vſque hodie venerationi habetur,p. 2.co. 925.c.
Abel & Cain quomodo typum gerunt duarum generationem hominum electorum ſcilicet,& reprobrorum . parte 1.col. 111.b
Abel cum ſcribitur in Hebraico cum litera a, ſignificat luctū proprie:ſed quando ſcribitur cum litera,h,ſcilicet quod dicuntur Habel,non ſignificat luctum,ſed vanitatem tantum Et ratio huius nominationis,&c.p.1.c.125.a. Lyr.
Abel quare,ſibi elegit officium paſtorum, & non potius agriculturam ſicut Cain.parte prima,113.c.& 114.f.& c. 125.a Lyr.
Abel de ſua ſanctitate & dignitate commendatur,quia primus martyr,primus ſacerdos,& primus virgo parte prima 125.c.
Abel quomodo fuit occiſus vtrum cum armis,aut ſine armis, p.1.c.127.c
Abel occiſus eſt in campo Damaſceno,p.4.c.1940.e.
Abel mortuus fuit ſine generatione,p.2.c.780.c.
Abel & Zacharias, per Iudæos , & ſuos prædeceſſores occiſi, quare magis nominetur per Chriſtum quā alii ante vel poſt natiuitatem Chriſti occiſi:& quid per eos ſignificetur. p. 5. c.387.c.& 861.c.& fol.156.c
Abel nomen eſt ciuitatis fortis & muratæ,p.2.c.818.f
Abel ex genere humano ſecundo natus pertinens ad ciuitatē Dei:Cain vero primo natus pertinens ad ciuitatem hominum,p.1.c.113.b
Abel ſacrificium igne e cęlo dimiſſo conſumptum.p.1.c. 114.c
Abeſſam pręcib.famis anguſtias ſuſtulerat Dominus,&eſcam Iſraeli præbuerat.p.2.c.288.d
Abeſſalon videtur eſſe alius ab Abſalon filio Dauid.p. 2
Abſalon.
Abiathar fuit ſocius & conſocius tyrannidis Adoniæ.p. 686.d
Abies & de eius proprietatib.p.4.c.458.c
Abiicienda vel abiecta q̄ putatur apud homines,apud aliquam habent vtilitatem,& aliquid operis neceſſar c.1281.b.c.d.Orig.
Abimelech per iactum lapidis & mulieris manum perit. 213.a.b
Abimelech pepigit fędus cum Abraham quærens ami eius triplici ratione,p.1.c.261.f.Lyr.
Abimelech alter ab eo de quo in hiſtoria Abraham tra p.1.c.305.d.e
abimelech cum eſſet rex iuſtus Saram ſibi iuſtam copu tauerit,maximæ ſibi gloriæ ſperam futurum, parte 1 252.b
abimelech cum ſuis non adhæſit idololatriæ,parte 1. co 253.c.
abinadab alacri animo arcam excepit.p.2.c.355.b
ablactationes duplices ſunt,& quib.temporib.fiant p.2 374.c.
ablactationis Iſaac in die,quaro fecit Abraham conui tius quam natiuitatis & circumciſionis. parte 1.c 257.d
ablatio alicuius rei in iudicio non eſt repetenda quom telligitur,& etiam in quo caſu.p.5.c.786.f
ablatio idolorum per Rachelem facta non fuit, niſi pe ctionem idololatriæ patris ſui.p.1.c.359.c
ablutio baptiſmalis qua tollitur pęna & culpa,vbi & qu reperitur figurata.p.4.c.1355.
abominatio in ſacra ſcriptura communiter accipitur p lolatria,ſeu pro aliquo ad idololatriam pertinente. 1586.f
abominatio,ſiue offenſa in ſacris voluminib.dicuntur cra.p.2.c.1032.f.
abominationes vocant Hebræi illa quæ colluntur ab i tris,p.1.c.557.c
abominatio eſt peccatorib.bonorum religio,ſtultumq tur incredulis,cum fideles propter Dei amorē aduer nent mundi &c.p.3.c.1432.b
abominatio deſolationis,poteſt Antichriſtus intelligi, go Cæſaris quam Pilatus poſuit in templo , &c. ve equeſtris,p.4.c.2227.c.Item p.5.c.395.a & colum.6 618.d
aborſus duplex eſt,ſcilicet,a vita natiuitatis:qui ſcilicet nulla ſumpſit initia: & eſt aborſus a fide,parte 1.col b.c.d
aborſus dicitur bonus,non abſolute,ſed aliis compara & alius etiam videtur eſſe melior qui nondum n &c.p.ibi.a
abortiuus quid vel quis dicatur.parte 3.col.53. a Item c.331.c
abortiui pęna minor eſt quam peccatoris adulti.p.4.c.
abortiuus proprie dicitur ſecundū Hebræos fœtus co ante animationem deſtructus,p.1.c.694.f
abraham,& poſteri eius inter infideles commorantes colocauerunt.p.1.c.224.d
abram tranſfluuialis vocatus.p.1.c.202.c
abraham Deus refulſit in trinitate.p.1.c.231.a
abraham dilexit Deus ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ for præputio fidelem,&c.p.2.c.144.e
abraham 14.annos natus Dei cognitione illuſtratus commonuit de idolorum cultu.p.2.c.144.d.c
abraham vidit tres angelos in figuram trinitatis,parte 231.
abraham poſterique eius non habebant opus fœdere miniſterio exciſo.p.1.c.1491.a
abraham in ignem fuiſſe miſſum quia ignem noluerit tradunt Hebræi.p.2.c.143.c.

abr

Index.

Abraham primus præſumpſit pronunciare Deum creatorem eſſe cunctorum.p.2.c.144.d

Abraham cur à Chaldæis & aliis Meſopotamiis expulſus.p. c.144.d

Abraham Deus primo de cęlo, nouiſſimè in tabernaculo apparuit & quid id myſticè ſignificet.p.1.c.230.f

Abraham credens fuit Deo, contra Fauſtum.parte 1.columna 7.b

Abraham vidit tres viros in meridie, Loth vero veſperi duos quia Loth meridianæ lucis claritatem non potuit ſuſcipere Abraham vero capax fuit plenum fulgorem ſuſcipere.p.1. 231.a

Abraham quare fuerit in metu.p.1c.191.a

abraham quam mercedem petiit à Domino.p.1.c.208.d

abraham quare vocat ſcriptura diuitem valde.par.1.columna 95.a

abraham, an fuit primogenitus Thare, & Aram vltimus.p.1.c. 83.c.& c.188.f

abraham prius dictus eſt Ram deinde nuncupatus eſt Abram tandem abraham.p.4.fol.100.c

abram licet primo vocatus ſit, & poſt Abraham, tamen frequẽtius inuenitur Abraham, quiá eſt nomen magis vſitatum, & ſcribenti vel dictanti citius occurrit, nec eſt vis de illo cum per hec ſententia non mutetur.p.1.c.183.c

abraham, dicitur quaſi pater excelſus. Abraham vero dicitur quaſi pater multarum gentium: Nam gentium, in nomine non habetur, ſed ſubauditur.p.1.c.230.d

abraham commendatur in prophetia Balaam, & per eum ſtatus populi Iſraelitici.p.1.c.1367.a

abraham, an edoctus fuit in aſtronomia, ſimiliter & Iſaac p.1. c.290.b

abram vbi, ſeu in qua terra natus fuit, an ſci.in Chaldea, vel in Meſopotamia.p.1.c.186.f.& c.141.c.& 142.f

abraham quando exiuit de Aram, an poſt mortem patris, vel ante & de eius ætate.p.1.colum.185.a. Item. parte 6.colu. 175.g.h

abram quod ſit miſſus in ignem fabulantur Hebræi, quia ignẽ noluerit adorare quem Chaldæi colunt.p.1.c.184.c

abraham ſecundum Hebræos ex præcepto Nemroth proiectus fuit in ignem propter fidem vnius Dei veri, ſed diuini tus ſaluatus fuit. parte 1.colum.184.f.g Item par.3.colum.263.f

abraham cur voluit mentiri, ſororem ſuam dicendo quæ fuit uxor, & non potius Deo commiſit, qui ſi vellet, eius pudicitiam apud Pharaonem conſeruare poſſet, parte prima, col. 191.a

Abram vir tantæ perfectionis, quomodo per mendacium expoſuit vxorem ſuam periculo adulterii, quia vt videtur magis debuiſſet eligere mori, p.1.c.194.e.f

abraham quomodo adorauit populum terræ, parte prima, c.275.d

abram vt nihil omitteret de his quæ poterat facere ad conſeruandam caſtitatem vxoris ſuæ, incluſerat eam infra vnam arcam, vt dicunt Hebræi, ne videretur ab Aegypriis: ſed cum perueniſſent ad quoddam paſſaggium, &c. parte prima, col.191.b

abraham iuſtus feſtinauit pro ſepulchro precium ſoluere, p.1. col.284.b

abram, vt habet quorundam Hebræorum error, multipliciter peccauit, non ſolũ in mendacio, &c. ſed etiam inquantum terram promiſſionis exiuit ſine mandato domini, &c. p.1. c.191.b

abraham propheta erat, p.1.c.284.a

abram de Aegypto aſcendens rediit eadem via qua abiit duplici de cauſa, p.1.c.195.c

Ἀλεοχήσαι ad animi exercitationem pertinet & ſępe vitio reputatur, p.1.c.287.e

abram ducens bellum contra reges, poſt obtentam victoriam decreuit eis qui cum ipſo venerunt ad bellum ius habere in parte prædarum, quod exponitur dupliciter, parte prima, columna 206.c

Abraham & Adam nudicio fuerunt Deum peccatores ignorare, p.1.c.267.c

abram muniuit expertos vernaculos, ſic tranſlatio noſtra habet ſed Hebraica ſic habet. Numerauit expeditos vernaculos, &c.& vnde iſta variatio prouenerit. Et eſt ſenſus, quod muniuit ſuos armis bellicis. Ex quo patet prudentia Abrahæ in re militari, p.1.c.206.f

abraham tres plenarias accepit benedictiones, p 1. c.269.d.e

abrã, an & quomodo timuit, ne forte promiſſio ſibi facta per tam ſolennem victoriam eſſet implera, p.1.c.216.d.e

abraham cur reſponſa dantur, non dicitur Deus deſcendere, ſed ſupra ipſum ſtare, p.1.c.235.c

abram non propter ſterilitatem terræ promiſſæ peregrinabatur in Aegyptum, ſed propter probationem fidei, &c.p.1. col.1529.a.& 1530.d

abram quia viuente vxore, ancillæ adiungitur, excuſatur de adulterio, p.1.c.215.c.& col.217.a

abram non vituperatur de bigamia ſicut Lamech duplici ratione, p.1.c.217.a

abram quando cum Abimelech pactum fecit, & dictus eſt puteus quem fodit, puteus iurationis quomodo congruat veritati, p.1.c.214.f

abram de ſacrificiis in lege fiendis ad colendum Deum fuit inſtructus, quæ erant quaſi quædam proteſtatio interioris cultus. Et quare, p.1.c.209.c

abram multum diligebat hoſpitalitatem. Et vt dicũt Hebræi, tranſtulit ſe alibi habitando vbi eſſent viæ frequentatæ, vt ſic poſſet hoſpites recipere, p.1.c.251.e.& c.269.f

abram vt Hebræi dicunt, hortum plantauit in quo diuerſas arbores poſuit ad ferendos fructus, & hoc propter hoſpites tranſeuntes recipiendos, vt amœnitate loci recrearentur & fructibus reficerentur, p.1.c.261.f

abram cum eſſet nonagintanouem annorum circuncidit carnẽ præputii ſui, & deinde dictus eſt Abraham, p.1. c.228.e

abraham ſimul habuit præceptum circunciſionis (quæ fuit ſignum & character ſuæ fidei) in ſe & in ſuis ſequacibus, p. 6.col.58.f

abraham pactum circunciſionis non ſuſcepiſſet, ſi Adam pactum Dei cuſtodiſſet, ſed quia ipſe in hoc membro culpam innobedientiæ prius cognouit, decuit vt iſte in hoc mẽbro ſignum obedientiæ ſecundo acciperet, & quare, p.1.223.b

abram cum affectum haberet ad opus hoſpitalitatis, & homines non venirent, videns hoc Deus, fecit tres angelos apparere, vt dicunt Hebræi in ſpecie virorum, vt eis exhiberet hoſpitalitatis officium, p.1.c.220.d

abraham an quando & quali adoratione vnum inter angelos in ſpecie humana ſibi apparentes adorauit, ſcilicet an duliæ adoratione vel latriæ, p.1.c.235.f.& ſequen.

abraham angelos ſibi in ſpecie virorum apparentes, an homines tantum aut angelos vel Deum eſſe credidit, par.1.c. 238.a.b

abraham vt Hebræi dicunt, vitulum coquendum pro hoſpitibus angelis, tradidit Iſmaeli, vt cibum pararet, vt cũ aſſuefaceret hoſpitalitatis operibus, p.1.c.235.f

abram vnde habuit occaſionem petendi prolem a domino, dicens. Domine quid dabis mihi. Ego vado abſque liberis, p.1.c.206.c

abram non dubitauerit quin haberet prolem ſibi promiſſam a Deo, & ſimiliter hæreditatem in perſona propria vel filiorum, p.1.c.209.c

abraham in promiſſione filij præ cordis exultatione riſit, non ſicut Sara eius vxor diffidendo, p.1.c.226.e

abraham quomodo dicitur pater fidei, p.1.c.465. 466.467.

abraham eſt pater omnium fidelium, qui fuerunt poſt ipſum, p.3.c.433.c

abraham an & quare non auſus fuit petendo ad minorem numerum deſcendere, quam pro decem iuſtis. p.1.c.237.f

abram nuſquam legitur ſe cinerem & puluerem profeſſum eſſe, niſi cum meruit Dei locutionem habere, p.1.col.236.b

Abraham qua adoratione adorauit, cum dicitur: Quos cum vidiſſet, &c. & adorauit in terra, p.1.c.238.c

Abraham quomodo adorauit populum terræ, filios videlicet Heth pro ſepultura vxori. ſuę cum ſcriptum ſit. Dominum Deum tuum ado. & illi ſoli ſer. p.1.c.275.d

Abraham non in die natiuitatis, nec in die circuncisionis filii ſui, ſed in die ablactationis conuiuium fecit: Et quare, p.1.c. 275.d

Abraham primo per fidei meritum, omnium peccatorum remiſſionem adeptus eſt. Deinde per iuſtitiam, vt multarum fieret pater gentium. Tertio, facta promiſſio effecit quod fieret ſemen ſuum ſicut ſtellæ, p.6.col.21.f. Item par.3.colum. 433.a

Abraham quare contriſtatus eſt de eiectione filij: Hiſmaelis ſ. cum tamẽ hęc prophetia fuerit, quam ipſe magis quam Sara noſſe debuit, p.1.c.258.a

Abraham immolare volens filium ſuum credidit quod Deus ipſum a mortuis ſuſcitaret, vt compleretur in eo promiſſum ſuum. Alio modo dicit Ioſephus. Et quomodo Abraham perſuadebat filio ſuo, vt ſpontaneè ſubiret immolationis ſacrificium, p.1.c.265.b.266.c

Abraham quomodo voluit filium ſuum immolare cum occiſio innocentis ſit horribilis, & illicita, parte prima columna 267.f

abraham quando immolauit filium habebat centum & vigintiquinque annos, & Iſaac trigintaquinque, vt habetur, p.1. c.266.c

abraham non ſtatim iuſtus eſt filium occidere ſed triduò ad immolandum ducere: vt longitudine temporis tentatio augeretur & quomodo, p.1.c.264.c

abram iuſſus eſt immolare filium, vt probaretur eius affectus & fides, p.1.c.1322.c

abram ſeruum iuſſit ponere manum ſubter femur. Et quare ſecundum Hebræos & catholicos, p.1.c.284.b

abraham, vt dicunt Hebræi, ita mundus fuit a peccato quando fuit centum annorum: & quando erat ſeptuaginta, ſicut quando fuit ſolummodo quinque annorum, parte 1. colum. 244.c

abraham grandeuus duxit Cethuram, mortua Sara: non propter incontinentiam, nec propter filiorum procreationem, ſed pro myſterio, &c. p.1.c.22.a

abram quod eſt ex trib. mulieribus ſobolem procreauit, quid myſtice ſignificat, p.1. ibidem.

abram mortuus eſt vitæ ſuæ anno centeſimo ſeptuageſimo quinto, p.1.c.244.c

Abraham triplicem figuram gerit. Primam ſaluatoris, alteram patris æterni, tertia ſanctorum qui aduentum Chriſti cum gaudio ſuſceperunt, p.1.c.229.b

abraham deſiderauit cognoſcere tempus aduentus Chriſti quod eſt videre Chriſtum in ſpiritu, parte prima columna 1171.c

Abraham exultauit vt videret diem meum. Illa verba referenda ſunt ad tempus immolationis Iſaac, & non ad viſionem qua dicitur. Sic erat ſemen tuum, &c. parte prima columna 214.f

abraham quomodo coram Deo ambulare intelligatur. Vide in Ambulare coram Deo.

Ab Abraham deſcenderunt Saraceni per Hiſmaelem, & Idumæi per Eſau, & Iudæi per Iſaac, parte prima columna 223.a

abraham deſcribitur ſecundum triplicem ſtatum. Primo enim vt incipiens, par.1. colum.186.f. Secundo, vt proficiens, columna 68.b. Tertio, quomodo ſe habuit vt perfectus, colu. 221.b

abraham primus in ſcripturis presbyter vel ſenior appellatur p.2.c.91.a

abraham peregrini hoſpitalitas, p.1.c.229.b

abraham præeſt familiæ hoſpitalitatis, parte prima columna 1125.a

abraham in caſulis habitabat, quia ſancti, hoſpites, & peregrinos ſe eſſet cognoſcunt: expectantes ciuitatem habe[…] fundamentum: cuius artifex Deus eſt, progenies aute[…] piorum in hæc vita ciuitatem extruit, &c. parte prim[…] 120.c

abræ, & duratio ſine fine, p.2.c.628.f

abrahæ propter ſuam iuſtitiam, non ſolum temporalia, […] cœleſtia ſiue æterna a Deo promiſſa fuerunt, p.1.c.20[…] c.214.f. & 215.a

abrahæ tempore ſeparatus eſt populus Dei ab errore ſi[…] crorum, p.1.c.17.b

abrahæ tempore tertia ætas mundi incipit, & huius p[…] chra adaptatio, ætatiſque tertiæ hominis, & diei […] creationis, accommoda aſſimilatio, parte prima col[…] ibidem.

abrahæ commiſit Deus ſecreta ſua duplici congruitate, […] 70.f

abrahæ humilitas commendatur cum puluerem & cine[…] confitetur, p.1.c.236.a

abrahæ ſinus quid eſt, par.3.colum.776.e. Item par.5.c[…] 921.c

Abrahæ in ſinu quare iuſti dicuntur fuiſſe, qui ante a[…] tum Chriſti ſeu eius paſſionem deceſſerunt, par.1.co[…] 227.c

abrahæ ſinus an ideo dicatur quia habuerit credendor[…] riores reuelationes quam poſteri, vel alia ratione, pa[…] 470.d

abrahæ cum dicitur. Egredere de terra tua, quomodo h[…] dicitur: cum iam diu ante egreſſus fuiſſet cum patre […] an de Chaldæa vel Meſopotamia intelligendum ſit […] 187.c. & c.193.c.194.d.e

abrahæ, vt dicunt Hebręi, fuerunt factę plures reuelatio[…] præcepta ſucceſſiue, quando dixit dominus ad eum: […] filium tuum, &c. Et ideo, vt inquiunt, vt ex pluribus […] ſionibus ad obediendum maiorem haberet mercede[…] ctores noſtri dicunt quod fuit vnicum præceptum, &[…] c.264.e.f

abrahæ apparuerunt tres angeli, vt Hebræi tradunt, in […] virorum. Vnus ad nunciandum Saræ conceptum. A[…] ſubuertendum Sodomam, &c. Et tertius ad ſanand[…] bram, & ad liberandum Loth de ſubuerſione Sodom[…] p.1.c.229.b

abrahæ, vt Hebręi dicunt, apparuerunt angeli tertia di[…] quam fuerat circunciſus, p.1.c.231.c

abrahæ fides & conſtantia, &c. enumerantur magnificę, […] 923. & ſequent.

abrahæ dixit dominus, Vade in terram Morię id eſt in t[…] in qua erat mons ille, quem Deus ipſe erat ſibi demo[…] turus, &c. p.1.c.270.a

abrahæ ad quercu Mambræ, tres viri viſi ſunt, ſed vtiq[…] erant. Non enim ſunt angeli viri, ſed videntur, par.4.[…] 1597.b

abrahæ dignitas oſtenditur ex hoc, præſertim in his qu[…] dem pertinent, quod in apparitione ſibi facta, nume[…] terminatus diuinarum perſonarum explicite demon[…] licet etiam antea in prioribus implicite innuebatur, […] col.234.d

abrahæ circunciſio commendata fuit, & quare, par.6.[…] 57.b

abrahæ non contulit circunciſio, ſed fides, paterni[…] quod dictus eſt pater multarum gentium, parte ſex[…] 58.

abrahæ ſacrificium diſtat ab illo quod Iepte fecit, quia […] ſtus obtulit, iſte fecit quod lege vetatur, p. ſecunda c[…] 236.e

abrahæ non conuenit deficere vel minui, parte prima, […] 83.c

abrahæ quare apparuerunt tres angeli in numero imp[…] domam vero venientes fuerunt in numero pari, pa[…] 239.f

abrahæ apparentes tres angeli, vt Hebræi dicunt, […]

Mic

Mchael,Gabriel,& Raphael,ita quod Michael erat in me-
d),alii autem duo ad dexteram & ſiniſtram. Erat autem
ndus ambulandi tunc, quod ſuperior ambulabat in me-
d),& in hoc cognouit Abraham quis eſſet ſuperior,p.1.co.
22.f
Abr hæ pater,eiuſque frater Nachor,vt dicit Rab.Sa.declina
u unt ad idololatriam,p.1.c.185.c
Abr hæ dedit Abimelech dona dicens. Hoc erit tibi in vela-
n oculorum ad omnes qui tecum ſunt;&c.Hoc variis ſen
ſus exponitur,& quare,p.1.c.250.a.251.d
Abr hæ & Saræ nomina quomodo Deus mutauit,& ex nomi
i ſuo tetragrammaton he literam illius addidit,vt Hebræi
c unt.Et quare nos a literam proferimus,cum he litera ad
c adicatur,p.1.c.221.b
Abr propter peccata(vt aſſerunt quidam Hebræi) filii Iſrael
f runt in captiuitate Aegyptiaca per multos annos, quæ
c idem aſſertio vana eſt.Ibidem.f
abr amium locus eſt,vbi condita ſunt corpora Patriarcha-
r n,p.1.c.440.f
abſ on in patrem impietas,p.2.c.600.d.& 602.d
abſ on occiſus eſt duobus ſtadiis a Hieruſalem,p.2.columna
6.e
abſ on parricidœ in valle regis titulum ſtatuit & in foſſam
oiectus eſt,p.2.c.626.e
abſ on replicatur propter ſex conditiones pœnæ gehennæ,
uæ ſunt,pœna damni,pœna ſenſus ſtridor dentium,& fle
s exteriores tenebræ.ibid.
abſ on perſequens Dauid & viros eius, ſignat tyrannum &
opreſſorem ſimplicium,cuius caput adhæret quercui,mũ
ſublimia appetendo.Ibid.
abſ on patris perſecutor ſignificat tyrannum apoſtatãtem à
le,perſequens Chriſtum patrem ſuum in membris,qua-
fuit Iulianus apoſtata,p.3.c.456.f
abſ onis mors pilorum comis,comæ arboris affixis,p.2.col.
4.c
abſ on non ſtatim è medio ſublatus eſt,ſed tanquam in iudi-
o prius ſuſpenſus eſt,& ligno affixus & Deo ferente ſen-
ntiam longo tempore pependit à conſcientia deinceps
gellatus,p.2.c.625.b
abſ onem tradunt Hebræi depoſitum de quercu petiiſſe ſibi
ducias antequam perimeretur,vt faceret titulum ob me-
oriam ſui,eo quod nõ haberet filium talem qui regno di-
us eſſet,p.2.c.626.e
abſ onis ſcelus non vſque ad finem ei proceſſit,p.2.columna
4.e
abſ onis cadauere in prope ſitam vallem profundam iuſſit
ab toti populo vt lapidibus obrueret,adeo vt ſupplicium
eſſe ſepulchrum,p.2.c.626.d
abſ onſa res,auidius quæritur,celata venerabilius conſpicit,
u quæſita charius tenetur, ſine faſtidio ſit percepto cum
enſura,p.5.c.146.d
abſ luendi modus,quo Ieſus abſoluit adulteram non eſt tra-
ndus in conſequentiam.Et huius ratio,p.5.c.1155.c
abſ inentes viri,Onagri vocabulo figurantur,par.3. columna
9.b
abſ inentia ad paradiſi gaudia percibum emiſſa,quantum poſ
mus conſurgimus,p.4.c.473.b
abſ inentia meritum auget,cui nulla eſt potentia naturę,p.5.
ol.172.d.e
abſ inentia a cibis non eſt Deo accepta,niſi cum hoc ſit abſti
ntia a viciis,& ieiunium comitentur opera pietatis,p.4.c.
22.f
abſ inentia cibi & caſtigatio corporis corruptibili corpori ne
ceſſaria ſunt,p.1.c.1284.d
abſ inentia niſi ſiſtat in medio non valet,exemplum de citha-
,p.3.c.290.e
abſ inentia à cibis, in quibus & quando licita vel illicita ſit
6.c.120.d
abſ inentia aliquam quæ laudabilis eſt in religioſi,non eſt lau
dabilis in coniugato.Et quare,p.6.c.160.f.Sic in iuuene &
ſene.Ibidem.
abſtinentiæ & crucis duo ſunt genera.Corporale,ſcilicet & ſpi
rituale,&c.p.5.c.283.c
abſtractio a curis exterioribus requiritur ad inueniendum
Deum,p.1.c.557.a.b
abſtractio mentis à terrenis tanto facit ipſam Deo plenio-
rem,quanto in æterna liberius extenditur,p.1.c.653.b
abſtractio a curis ſecularibus neceſſaria eſt, vt homo dignam
oblationem faciat Deo,p.1.c.876.d
per abſtractionem a ſenſibilibus acquiritur aliquando veritas
in dubiis,p.1.c.1220.e.
abuſus an & quomodo fiat in humana natura,quę ad gloriam
Dei eſt ordinata dum illa priuatur & damnatur,p.4.colum.
720.e
abuſus ſacrorum vel primitiarum fuit illicitus quia de talibus
ſacerdotes Domino miniſtrantes ſuſtentabantur,p.1.colu.
946 f
abyſſus pro quo accipitur cum dicitur.Et erant tenebrę ſuper
faciem abyſſi,p.1.c.43.a
abyſſus duplici modo accipitur cum dicitur.Et tenebræ erant
ſuper faciem abyſſi.parte prima colum.quinta c.Lyr.& 6.e.
Bed.
abyſſus qua ratione dicitur congeries elementorum,p.1.c.5.c.
& 6.f.Lyr.
abyſſus anima humana dicitur,& quare,parte 1.columna 5.c.
Lyr.
abyſſus cum in Geneſi memoratur, quare non adduntur iſtæ
clauſulæ.Fiat terra ſeu abyſſus. Similiter. Et factum eſt ita:
Et vidit Deus quod eſſet bonum,&c.ſicut in cæteris creatis
additum eſt,p.1.c.41.b.c
abyſſus ſi accipitur pro aquarum multitudine impenetrabili,
terram vndique circumdante,cur non proprie hoc declara
uit,Deus dicens;Multitudo aquarum erat ſuper terram cũ
aqua ab omnibus quantumcunque rudibus ſit perceptibi-
lis,&c.p.1.c.42.e
abyſſus erat aquarum tenebris velata omne quod videbatur
ante creationem,p.1.c.6.f
abyſſi faciem.Si hoc complexim accipitur pro primo mobili,
cur ſtatim ipſum nominat aquas: cum dicit: Ferebatur ſu-
per aquas ſecundum iſtam expoſitionem,parte 1.columna
42.d.e.f
abyſſos ſcil.multitudinem aquarum in gyro vallauit Deus &
facta fuit hæc congregatio a Deo per certam legem ſeu di
ſpoſitionem,p.1.Ibid.f
abyſſi ſunt profunditates aquarum latentium & maria omnia
p.3.c.1582.c
abyſſus dicitur lex noua & vetus,p.3.c.728.b
abyſſi ſunt corda latentium tam bonorum quam malorum,p.
3.c.1485.c
accaron eſt in tribu Dan vel in tribu Iudæ,& vſque hodie grã
dis vicus eſt,p.2.c.351.a
accepta non ſunt Deo omnia exteriora quæ fiunt ad cultum
diuinum,vt eſt materialis eccleſia,vaſa argentea, & veſtes
quantumcumque ſint pretioſa,niſi propter cultum interio-
rem,&c.p.2.c.55.767.c
acceptio perſonarum,quando & quomodo ſit culpabilis; &
quando quaue conſideratione non ſit culpabilis,par.6.col.
1276.f
accidens quoddam mutat ſubiectum & non mutatur, quod
dam mutat & mutatur, quoddam nec mutat nec mutatur
quoddam non mutatur quo ad naturam,ſed quo ad modũ
p.6.c.584.e
accipere vult aliquid a nobis Deus,& ita nobis largiri ipſe, vt
dona ſua non immeritis largiatur, parte prima columna
1399.b.c
accipere aliquando,auferre dicimus,Vnde:aues qua alias ra
piunt accipitres vocamus.Vnde:Si quis deuorat,ſi quis ac
cipit id eſt rapit,p.1.c.1604.c

Accipere aliquid ex pacto pro ſpiritualibus,non eſt licitum,tamen ab eis quibus ſpiritualia miniſtrata ſunt,dona temporalia accipere eſt licitum,p.4.c.1514.c
Accipiter inter rapaces eſt aues, ſed manſueſcit, & rapinam cum hominibus operatur,p.1.c.1004.c
Accipiter per ſingulos annos pennam veterem noua naſcẽte proijcit & tempore auſtri veteres pennas deponit,p.3.col. 377.a
Accipitres vocamus aues rapaces,quæ alias rapiunt, p.1.col. 1604.c
Accuſatio ſuiipſius quantum vtilis ſit,p.5.c.2076.d
Aceruus in imo latior,in ſummo anguſtior creſcit,p.3.colum. 1871.c
Acetabula os anguſtum habent,& anguſtiam literę legis & obſcuritatem prophetarum ſignificant,parte prima columna 1207.a
Acetum multum refrigerat,& ideo in calidis regionibus cuiuſmodi eſt terra Iſrael,vtuntur aceto,maxime tempore calido,p.2.c.456.f
Acetum vtrum in tormentis exiſtentibus acceleret mortem, p.5.c.456.f
acetum bibunt qui poſt vitæ ſanctitatem ad vetuſtatem præteritorum labuntur vitiorum,& corruptione veteris nequitiæ delectantur,p.1.c.1002.d.e
Acetum dederũt crucifixus Ieſu in potum cum vino mixtum. Et quare,p.5.c.456.f
achab pœnitentiam egit & veniam meruit de morte Naboth, p.2.c.846.d
achab accepta experientia veritatis verborum neceſſario requirebat eum cuius lingua nubes clauſerat,par.2. columna 817.a
achab rex Iſrael quomodo dicitur malum feciſſe in cõſpectu Domini ſuper omnes ante eum,p.2.c.808.f
achab filius Chuliæ & Sedechias fuerunt illi duo ſenes quos Daniel conuincit de falſo crimine contra Suſannam,p.4.c. 779.c
achaia,nomen regionis eſt,cuius metropolis eſt Corinthus,p. 6.c.421.c
achan ſcribendum eſt,& non Achor in Ioſue,vt dicit Hieron. & ſic eſt in Hebræo,p.2.c.49.c
achan quamuis dupliciter errauerit,ſ.in peccato ſacrilegii,furando rem ſacram,in violatione ſabbati, & fuerit duplici pœna punitus,tamen ſaluatus eſt,p.2.c.55.c
achates ab achate fluuio Siciliæ,vbi inuenitur,& fertur eſſe nigri coloris habent candidos in ſuperficie ramos, p.2.colu. Interl.
achaz ſignum oblatum recuſauit,quod ad eius conſolationem Eſaias obtulit,ſed de Domino diffidens ad humanum auxilium refugit,&c.ideo populi ſui iacturam paſſus eſt, p.2.c. 1232.f
achaz quare timet ſignum petere,cum tamẽ propheta ad hoc eum monuerit,p.1.c.284.a
achel demach ſunt duæ dictiones,& non ſunt proprie Hebraicæ,ſed magis Syriacę,ſignantes in Latino agrum ſanguinis ſed quia lingua Hebraica & Syriaca ſunt valde propinquę, homines notabiliter literati magis vtebantur lingua Syra quam Hebræa,&c.p.6.c.982.f
achimelech ſacerdos vnde prognatus,p.2.c.455.b
achimelech cum Dauid hoſpitio ſuſcepit figurabat quod nec præſumpto futuræ mortis exitio verum illum Dauid hoſpitio ſuæ mentis religioſi excluderent ſacerdotes,p.2.colum. 457.b
achimelech & Abimelech duo nomina ſunt magnam habentia conuenientiam, ſed tamen differunt, parte 3.columna 654.c
achor non eſt nomen proprium,ſed appellatiuum,p.4.colum. 1714.f
acidioſi licet natura ſapientes & acuti,ſi ſunt deſides perdunt bonum naturæ, & qui minus habent per naturam, acquirunt per induſtriam,p.1.c.263.c
acidioſi in bonis operibus per quos figurantur, p.1.colu. 1316.f
acidioſi eſt velle regnare cum Domino,& nolle pati pro e[...] 3.c.1657.a
acidiæ a torpore quicunque euigilauerit,& per exercitiu[m] ni operis vere exurrexerit,in eccleſia ſupereminentem [...] tiam Dei & introitum regni cœleſtis intelliget,par. 1.[...] 325.f
acriſia eſt cæcitas qua percuſſi fuerunt,qui volebant ret[...] Angelos in Sodomis.Et vnde dicitur,p.1.c.243.d. It[em] 2.c.892.f.Item p.3.c.2215.c
actio quelibet huius mundi mola eſt.Et quare, p.4. colu[...] 402.d
actio agentis pro formam introductam,&c.non eſt nece[...] in quibuſdam ad illius formæ conſeruationem,in qu[...] dam tamen eſt neceſſarius continuus influxus agen[...] ſubiecto,etiam poſt introductionem formę,&c.p.3.c.[...] in Addit.4
actionem noſtram,euulſis iniquitatis ſentibus,ad frugem [...] butionis excolere,eſt præparato opere agrũ diligente[r] cere,p.3.c.1709.a
actio miranda,cum elatione non eleuari,ſed grauari,p.[...] 407.b
actionis piæ perſeuerantiam & famam,deſignant ligna [...] Et quare,p.2.c.732.e
actio bona cum ante oculos Dei vſque ad terminos vit[æ] regit,quaſi protenſa tunica talum corporis operit, p.[...] 381.d
actiones duæ ſunt,quarum vna quæ malè geſſimus per [...] tentiæ lamentum abluimus,altera bonorum operum [...] bus,gratiam Dei & præmium beatitudinis promeren[...] 1.c.1214.c
actio quæque bona per portam ciuitatis deſignatur,par.[...] 275.b
actio præſulis tantum debet tranſcendere actionem p[...] quantum diſtat a grege vita paſtoris, parte tertia col[...] 742.f
actio duplex eſt,& quam iſtarum contemplatiua com[...] tur,p.5.c.847.
actiuæ vitæ perfectionem triplex impedimentum impe[...] ſ.paſſionis impulſus,virtutis humanæ defectus, & co[...] aggrauantis pondus,p.3.c.1347.c
actiuæ vitæ & contemplatiuæ differentia,p.2.c. Et extenſius clariuſque.col.551.f
actiua vita quib. melior eſt, tales initium renuntiationis accipiant,quia tepide contemplationem exequentes, [...] ri ſe diſcremini inuoluunt,p.1.c.1575.b
in Actiua vita melius eſt quibuſdam conſiſtere quam [...] contemplationem exequentes maiori diſcrimini ſei[pſos in]uoluere,p.4.c.2351.a.b
ad actiuam vitam confugiant, in qua ſaluantur, qui ad [con]templatiuam aſcendere non ſufficiunt,parte prima c[...] 244.b
actiuam vitam eligere melius eſt,& per eam ſaluari,qua[m] contemplatiuam perire ſi illa vertitur in tædium vel i[...] gantiam,p.5.c.110.c
actiua vita & contemplatiua cum ſit nobis, ex Dei grat[...] eſt in neceſſitate,altera in voluntate,p.1.c.685.b.& c.[...] ſine actiua vita nemo Deum cognoſcens regnum i[...] tur,ſine contemplatiua vero multi,p.1.c.1545.b
actiua vita non ſolum nunc in ſeruitute eſt,ſed etiam c[...] platio libertatem mentis non obtinet,quia in ænigm[ate ul]timam quietem videt,p.1.c.1546.c
actiuæ vitæ opera deſignantur per cibum,per vinũ(quo[d men]tes alienat)contemplatiua accipitur, quæ ab amore [...] mentes electorum alienas facit,p.1.c.316.a
actiua vita & contemplatiua,ad ſeruum Hebræũ, & ru[...] berum in ſeptimo anno,exponitur,p.1.c.980.c
actiuæ vitæ perfectio in ſenario,in ſeptenario vero con[templa]tiua exprimitur,p.1.c.1545.c.& 1546.d

Acti[...]

Index.

e vitę pręcepta,nidus in terra dicitur,contemplatiua ve
n arbore,p.1.c.1586.f
boni auris tunc perforatur, quando non propter lau-
humanam,ſed propter Deum bene operatur,parte 1.
688.f
ntelliguntur per iumenta,p.3.c.151.c
s habet agere cum conſanguineis ſpecialiter: & cum
ximis generaliter: & cum vxore ſua ſingulariter,par.3.
c.101.c
bonus qui fertilis eſt in bonis operibus, ſignificatur
Ioſeph patriarcham,p.1,c.1680.f
um Loth in montem contemplationis non aſcendũt,
n Segor paruula ſaluantur,p.1.c.244.b
bonis cum integra deuotione operam damus:ſtabili-
de in corde noſtro, holocauſtum offerimus domino ſu
altare eius veſpere & mane,&c.p.2.c.1290.e
passiones hominum aliquando in ſcriptura attribuun
pli Deo,p.3.col.1854.f
rauos qui cohibet, & zelo bono deſtruit,& tamen de-
tionem carnalem in abſcondito pectoris cedat,ſignifi-
r per reuertentem de bello qui ſeruat fęminam in præ
a,p.1.c.1407.b
neritorius nullus poteſt exire ſine ſpeciali Dei motio-
n.p.1.c.1515.c
nullum bonum debemus nobis attribuere,ſed totũ vir
diuinæ. Et de hoc ſimile in inſtrumentis alicuius artis,
licet ſint optime conſtituta in eſſe ſibi competenti, ta-
n nihil agere poſſunt ſine motu artificis,&c.p.1.c.1515.c
umani quadriformes de pugna, & ſecundum hoc de-
ptos, ſcilicet ante legem, ſub lege: poſt legem, & poſt
c vitam,p.6.c.104.e.f
umanus,vt ſit bonus requiritur bonitas generis & cir-
cũſtãtiarum: ſed redditur malus ex defectu quolibet iſto-
,p.5.c.123.& c.149.c
xteriores & ſigna non habent rationem peccati, niſi
uantum ſunt voluntarij,p.5.c.110.f
omnis virtutis cõſiſtit in hoc,ꝙ bene ſuſtinet quis illata,
hoc quod etiam bene operatur bona,par.6. col.314.e
umanorũ extrema,ſunt prima principia operabilium,
cet.Hoc facias alij quod tibi vis fieri, &c. p.3.c.16.d
onorũ ſtructura omnis,nititur velut fundamine firmiſ
o in virtutibus quatuor principalibus,&c. parte ſecun-
c.181.a
ilectionis poteſt conſiderari in Deo,vel vt eſt tempora
& ſic aliquid præcedit in Deo, & aliud in homine per
uxum,generalem,p.6.c.1293.c
randi tria requirit: primum,acceſſus orãtis ad Deum,
ndum eſt propoſitio eius quod in oratione petitur in
rali & in ſpeciali, tertium eſt per quod oratio exaudi-
s eſt ex parte Dei,& ex parte orantis,p.6.c.693.c
ui pertinent ad epiſcopum ſunt ſex ſecundum quod
lus docuit,p.6.c.682.f
atrimonialis quando eſt ſine culpa,nõ requirit indul-
iam,ſed quando habet culpam annexam, parte ſexta,
245.c
atrimonialis prohibitus fuit per duos dies ante datio
legis propter mundiciam & eleuationem mentis, p.1.
561.c
nterior cordis eſt peccatũ, quia actus exterior non ha-
ationem peccati,niſi exeat vel prodeat ab actu interio
hoc eſt contra errorem Ioſephi,p.1.c.676.f
um ſe a conſpectu Dei conuertiſſet, in terram ex qua
mptus,eſt reuerſus,p.1.c.1262.e
ur poſuit Deus in Paradiſo iam dudum expellendum,
.68.d
uo nobis reliquit in hęreditatem laborem ſcilicet &
rem p.1.c.105.a
epultus iuxta Chebron & Arbee,p.2.c.100.f
s vt de terra formatus eſt, ſic & qui in Chriſto degunt
piritus ſancti participationem in eiuſdem ſpeciem ef-
formantur,p.4.columna 375.b
Adam non eſt ſeductus a ſerpente tamen condemnatus, p.1. c.95.b
Adam eſt nomẽ commune ſeu appellatiuum apud Hebręos, ſignificans idem ꝙ homo in Latino & ideo aliquando accipitur Adam: pro viro & muliere: ſed tractum eſt ad ſignificandum primum hominem, p.1.col.126.d. & 132.f. Item p.2.c.100.f
adam hoc nomen appropriatur primo homini propter eminentiam ipſius ad alios homines, ſicut nomẽ Philoſophus appropriatur Ariſtoteli,&c.p.1.col.132.f
adam quatuor literis ſcribitur,& orbis quatuor partes habet: & has in capite literę,nomen Adę conſtituentes,habent dictiones Grecę quę ſignificant quatuor partes orbis, par. 3. col.1213.b
adam ſecundum Grecam linguam ſignificat totum orbem,p. 3.c.1186.d
adam ſi Grecis literis ſcribitur,numerus quadragintaſex inſinuatur, qui ędificationi templi in Ieruſalem adaptatur, p. 5.c.1062.e
adam corpus habuit animale de limo terrę formatum & non ſpiritale,quomodo ergo ad immortalitatem per Chriſtum reformari debuit, quam ante non habuit corpus eius animale,p.1.c.63.c.& col.314.b
adam habuit perfectam notitiam rerum naturalium.Et huius ratio,p.1.c.177.c
adam vtrum Deus repente in ætate virili fecerit, an perficiendo & ętates augendo ſicut nunc format in matris vtero, p. 1.colum.65.b
adam an & quomodo dici potuit beatus in Paradiſo exiſtẽs, p.1.c.91.b
adam creatus fuit in plenitudine ſcientiæ, & maiori quã Salomõ: Nec obſtat illud quod de Salomone ſcriptum eſt. Et dedi tibi cor ſapiens & intelligens in tantũ, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit,&c.p.2.c.692.f,Item,p.1.c.94.f
adam creatus eſt in claritate diuinæ contẽplationis, & ad Dei ſimilitudinẽ, ſed poſtquã per inobediẽtiã hãc ſimilitudinẽ deleuit,factus terrenus,terrenos generauit, p.1.c.601.a
adam ſexto die formato,& iam in Paradiſo cõſtituto, an poſt acceſſu temporis fœmina formata ſit,p.1.c.64.d
adam fuiſſe corpore animalem quidam putauerunt, ſed mutatum cum in Paradiſum poneretur,ſicut mutabitur in reſurrectione,cum corpus animale erit ſpirituale,quãdo,ſcilicet incorruptionem induet, p.1.col.64.c
adam corpus animale habuit,non modo ante Paradiſum,ſed & in Paradiſo, quamuis in interiori homine fuerit ſpiritualis,quòd amiſit peccando,& meruit corporis mortem, qui non peccando meruiſſet in corpus ſpirituale mutationem, par.1.c.63.c
adam poſitus eſt in Paradiſo,vt operaretur,&c. non ad laborem,ſed ad voluptatem ſicut quidam ex voluptate agricolantur,p.1.c.73.a
adam ſi in obediẽtia perſeueraſſet,ſenſus corporis,ad nullam voluptatem verterentur,malam ſcilicet,&c.p.6.col.1638.e
adam & Eua quare poſt lapſum tunicis pelliceis ſunt induti, p.1.c.105.b.c. & c.973.a
adam vixit ſecundum textum 900. annis, vel ſecundum opinionem aliquorum 1030.annis,p.1.132.f
de Adæ vita centum anni tacentur, quibus luxit Abel ſecundum aliquos doctores, ſecundum Hebręos autem nihil omittitur,p.1.c.132.b
adam primus quomodo in quot & quibus dicitur forma & figura Adæ ſecundi,ſcilicet Chriſti futuri,p.6.c.72.f
adam formata muliere cognouit ſupernaturaliter eã factam eſſe de coſta ſua,p.1.c.81.f
adam quare Deus tentari permiſit,p.1.c.91.a
adã & Eua qũo loqui potuerũt vel loquẽtẽ intelligere,qui nõ didicerãt inter loquẽtes creſcẽdo vel magiſterio,p.1.75.a
adam & Eua quomodo intelligerẽt lignum eſſe ſcientiæ boni & mali,qui vſum mali neſciebant omnino,p.1.c.75.b

Adam

Adam & Eua quomodo videbant, ſi clauſi erant. Scribitur enim & aperti ſunt oculi eorum, poſteaquam comederunt, &c.p.1.c.91.a
Adam & Eua diuerſimode fuerunt ſeducti, p.1. col.91.b
Adam an ſerpentino dolo quo mulier, vel vnde ſeductus eſt, p.6.c.699.a.b
adam præciſè errauit in actu interiori, ſed Eua in interiori & exteriori, p.1.col.100.c
adam, an & quomodo credidit ſerpenti dicenti, ſi comedérent, &c. eos futuros vt deos, tanquam hoc ſolum creator creaturæ inuideret, p.1.c.106.d
adam quod in ſtatu innocentiæ nudus fuit nec erubeſcebat ſicut pueri ante vſum rationis non erubeſcunt de ſua nuditate. Huius rationem dat Ioſephus dicens quòd Adam tum vixit in ſimplicitate beſtiali, &c. Sed ipſe exponendo turpiter deficit & improbatur, p.1.c.94.f
adam ſuperatus eſt in triplici tentatione, ſcilicet, gula, vana gloria, & auaricia: & Chriſtus eiſdem ſuperauit, parte 1. col.94.a
adam vt dicunt Hebræi in die creationis ſuæ genuit pueros, cum adhuc eſſet in paradiſo voluptatis. Doctoris autem Catholici dicunt contrarium, p.1.c.111.b. & c.131.c
adam & Eua cur non coierunt in paradiſo, cum ibi fuiſſent nuptiæ honorabiles, & thorus immaculatus ſine ardore libidinis, & ſine labore pariendi, p.1.c.77.b
adam & Eua ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuiſſent, vt non cum ardore ſeminarent, vel cum dolore parerēt, ſicut pedibus & cæteris membris, quæ in quolibet opere ſine moleſtia vlla, & pruritu voluptatis habebant, Ibid.31.
adam & Eua in ſtatu innocentiæ non concubuerunt, parte 1. c.111.b.& c.131.c
adam peccando polluit poſterum multipliciter, parte prima, c.1011.a
adam ſi nō peccaſſet, Chriſtus homo non pateretur, ſed cum Sathan Adam mouit, in Chriſtum Deum commouit, p.3. col.36.f
adam docuerat filios ſuos colere Deum per oblationes de fructibus, p.1.c.113.c
adam propter mortem Abel cōtinuit ab vxore, nec rediit ad eam vſque ei a Deo fuit reuelatum, p.1.c.124.e
adam ferunt poſt mortem Abel, vouiſſe ſe vxorem non vltrà cogniturum, nec filium generaturum: ſed Deo iubente fregit votum, & quare, p.1.c.131.a
adam vt Hebræi dicunt, centum tribus annis quibus cōtinuit ſe ab vxore ſua Eua propter interfectionem Abel. dæmones ſuccubi iungebantur ei: & concipiebant ab eo & pariebant dæmones, & iſti filii incitauerunt Salomonem ad peccandum, &c.p.2.c.555.c
adam & Eua quare per lapſum tunicis pellіceis ſunt induti, p.1.c.43.c.& c.22.f.& c.238.b
adam vixit vt refert textus nongentos triginta annos, ſecundum opinionem quorundam mille triginta annis, parte 1. col.48.b
adam primus quomodo in quot, & quibus dicitur forma & figura Adæ ſecundi, ſ. Chriſti futuri, p.6.c.13.d
adam primus quomodo in quot & quibus dicitur forma & figura Adæ ſecundi, ſ. Chriſti futuri, p.6.c.72.f
adam non fuit principium Chriſti inquantum peccator, ſed inquantum principium hominū in eſſe naturę, ſicut Chriſtus eſt principium eorum in eſſe gratiæ, &c.p.6.Ibid.
adam non fuit ſepultus in loco paſſionis, ſed iuxta Ebron, p.5. col.456.d
adam oſtenditur immunis ab omni peccato, par.3.c.412.d
adam fuit plenus omni malo, deliquit cognitione vel voluntate, actu, verbi doctrina, vel conſuetudine. Ibidem.
ab adam incœpit pœna quam ſuſtinemus, p.3.c.478.d
adam & Eua peccando miſeriæ huic nos expoſuerunt, par.3. c.613.c.& 627.a
adam transfudit in nos omnem pœnam quam patimur & culpam, parte 3.c.1087.d
Adam rapuit præſumens, vt diabolus de diuinitate. R[...] voluerunt diuinitatem & perdiderunt fœlicitate, pa[...] col.919.b
adam quòd voluit eſſe ſimilis Deo, &c.p.3.ibid.
in Adam omnes fuimus quando peccauit, par.3.col.10[...]
adam fuit ſuperbus & a Deo increpatus, p.3.c.1353.a
adam cecidit per ſuperbiam intumeſcens, p.3.c.1417.a
adam ſicut craſſa terra quę prę abundantia ſpinas gern[...] ita præ diuitiis liberi arbitrii quaſi luxurians, lignum[...] tum vſurpauit, p.3.c.1533.b
in Adam omnis homo tanquam in radice viciatus eſt, [...] nitati ſubiectus, quod prodeſt experiri, vt deiecta ſu[...] diligatur obedientia, & pereat non reditura miſeria[...] col.1360.b.Interl.
adam & Eua ſi non peccaſſent cū omni poſteritate, ne[...] bo, nec ſenecture defeciſſent, & finito ſeculo in me[...] ſtatum ſcilicet in angelicam formam, non per morte[...] per Dei virtutem mutati fuiſſent, & tranſlati ſicut[...] & Helias in aliam vitam, p.1.c.77.b
adæ ſoli, vel etiam fœminæ, vtrum Deus præcepit. Sc[...] eſt enim. Præcepit Dominus Adæ dicens. Non dici[...] cepit eis. Et ſubditur. Ex omni ligno paradiſi come[...] comedite, &c.p.1.c.75.b
adæ quomodo Deus locutus eſt iſtud præcipiendo, cu[...] per ſuam ſubſtantiam loquatur quia ſpiritus eſt, &c[...] ibid.
adę coſta de qua formata eſt Eua, an fuit de integritat[...] Adæ, vel fuit ſuperflua. Si primum, ergo corpus Ad[...] ſit imperfectum quod non decet conditionem prin[...] nis, &c. Si ſecundum, tunc illa coſta fuiſſet monſtru[...] cut ſextus digitus in manu, &c. Solutio, p.1.c.81.b.c
adæ ad quid Eua in adiutorium fuit facta? & quid [...] myſtice deſignetur, p.1.col.77.c
adæ creauit Deus, vt Hebræi tradunt duas vxores, E[...] licet, & alteram, ex qua dicunt multos filios eſſe na[...] quibus genealogias infinitas texunt facientes infru[...] ſimas queſtiones, has autem dicit Apoſtolus fabulas[...] c.683.a
adę coſta an ſecūdum rationem quam primis operibu[...] concreauit id habuit, vt ſecundum ipſam ex eius co[...] minam fieri neceſſe eſſet, ac hoc tantum vt fieri po[...] c.81.b
adę mens particeps angelicæ curię, & intrans ſanct[...] Dei, vt nouiſſima intelligeret, recte extaſis ad hoc i[...] intelligitur, vnde euigilans prophetico ſpiritu eru[...] Hoc nunc os, &c.p.1.c.75.b
adæ omnes filii dicuntur orbis, id eſt omnes homines[...] in eo vnus homo, qui tūc fuit in vno loco, ſed mod[...] ſus eſt per totum orbem, p.3.c.1183.d
adæ ex inobedientia corruit hō in iſtos defectus, p.3.[...]
adamo in animalibus nullum eſt inuentum dignum[...] rium, p.1.c.79.c
adamas fortior eſt omni cadenti metallo, incontritus[...] cibilis perſeuerans, p.4.c.895.b
additio duplex eſt, ſcilicet deprauans, & illucidans. D[...] intellectum legis prohibetur, non autem additio d[...] aut illucidans, p.1.c.1481.a
additiones ſuper poſtillam Fr. Nicolai de Lyra ſupe[...] corpus Bibliorum Paulus Epiſcopus Burgen. quo[...] dæus, compilauit, eaſque filio ſuo Alphonſo legun[...] ri ex legitimo thoro procreato pro munere patern[...] miſit, p.1.c.10.
additio peccati ad peccatum facit plura peccata, no[...] maiorem grauitatem, ſicut de homicidio perpetra[...] mine ſobrio & ebrio, p.5.c.1182.f
addo propheta quis & quando fuerit, p.4.c.2186.f
adeps affectus noſtros ſignificat, p.1.c.929.a
adeps in inteſtinis pinguedo in carne, p.3.c.877.b
adeps generatur ex abūdantia nutrimenti, &c.p.3.c[...]

Index.

an & quorum animalium comedendus ſit ſecundum rem legem,p.1.c.929.a
in Iudęis modernis veſci liceat,par.1.Ibid.
& ſanguinis eſus prohibetur duplici ratione ſecundum nque opinionem,parte 1.columna 930.d. Vide etiam us ſanguis.
ſignificat lætitiam & ſuperbiam, a ſimilitudine anima-,quę ex adipe inflantur,p.3.c.537.c
ſignificat ſapientiam,quę in abſcondito eſt,ſicut adeps teſtinis,p.3.c.877.b
hęc dictio, aliquando accipitur in ſcriptura pro poſt, iando pro vſque,& Hebraicę dicitur od, & diſtingui-er ſolam punctuationem,& quomodo apud eos varia t,&c.p.4.c.1620.f
di modus hic erat apud Hebręos.Hęc faciat tibi Deus, :c addat.Et eſt ſenſus,&c.p.2.c.341.a
es principum in regimine temporali debent eſſe indu ſcireque conſuetudines & iura ciuitatum, & terrarum uas ſe extendit regimen ſuum, & conuerſationis de-: eſſe probatæ per experientiam bonę vitæ,parte 1.col. 2.f
res prælatorum in regimine ſpirituali debent habere ralem induſtriam, & ſacrę ſcripturę notitiam, & con-ationem probatam,per experientiam bonæ vitæ & ędi tionem familię,p.1.c.1462.f
rium erat faciendum homini propter filios procrean-,vt virgultum ex vtroque naſcatur,p.1.c.77.c
rium Dei quamuis accipiamus, tamen ſemper eſt ro-dum, nequando per negligentiam perdamus illud in ndis,p.3.c.1351.c
rium humanū non debemus negligere, licet nos Deus at in via morum. Nam in hoc homines ſunt Dei adiu s,p.1.col.1230.f
re cum nos videtur homo vel angelus, Deus per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit, parte ter-.1331.b
re imbecillem,charitatis eſt, adiuuare potentem velle onis eſt,p.3.c.13.a
t Deus eum qui ſe mendicum & inopem reputat, & l ſibi dat,ſed totum de miſericordia Dei expectat,p.3. 71.a.Interl.
ſtratio rerum & conſeruatio poſſunt dupliciter accipi. modo ex parte cauſæ inquātum ſunt actiones Dei in manentes,& ſic ſunt idem realiter,alio modo ex parte tus qui eſt in creatura, & ſic differt adminiſtratio a eruatione.Et declaratur hoc in artificialibus & natura ,p.4.c.1535.col.50.
ſtratione ſtupēdi myſterij (ait Origenes)promoueor, tanta cura Deo eſt in nobis, vt etiam angelos ſuos ari pro nobis & confutari patiatur, parte prima, col. 2.d.e
tio conſurgit ex inſpectione rei magnæ & inſolitæ, poteſt eſſe dupliciter.Primo modo ſecundum quid. ndum modo ſimpliciter,&c.p.2.c.771.c
tio captionis arcæ Domini fuit,quòd caperetur ab in-ibus quæ tantę reuerentię fuit, quia ſi videbatur a Le-is & Dei cultoribus diſcooperta,moriebantur,parte 2. 0.f
tio fuit in Chriſto ad oſtendendum veritatem huma-iturę,p.5.c.159.c
entia tertia ętas filios habere iam poteſt, & compara-iei tertio creationis,& tertię ętati mundi, p.1.c.17.b
entia,ętas eſt pronior ad peccandum, p.3. c.1347.c
entula quām Dauid ad calefaciendū ſe cupiuit vtrum rporali vel myſtica intelligendum,&c.par.2.col.680. 71.b.c.d
ens qui ſequebatur Chriſtum in paſſione,dicunt qui-quòd fuit Iacobus frater Domini, alii quòd fuit Ioan Euangeliſta, alij dicunt quòd fuit alius iuuenis de do-bi comederunt paſcha,p.5.c.635.c
Adollam in tribu Iuda vſque hodie vicus non paruus ad Orientem Eleutheropoleos, p.2. c.460.d
Adonai hoc nomen Dei,Hebręi proferūt loco nominis tetra grammaton, vbicumq; in ſacra ſcriptura ponitur. Et eſt compoſitum apud eoſdem ex quatuor literis, ſicut nomen tetragrammaton,ſcilicet,a,d,n,i,quę quidem literę. In Hebręo ſic ſyllabicantur,quòd propria nominis ex eis cōpoſiti pronunciatio eſt adonay,&c.p.1.c.506.& ſequent.
adonai eſt nomen Domini & magnę excellentię & ponitur legiturq; pro nomine tetragrammaton, rationibus & congruentiis quibuſdam,p.1.c.533.c.& c.534.f
adonay ſignificat generale dominum,& quam differenter pa tribus præcedentibus & Moyſi oſtenſum ſit, p.1.Ibid.
adonai vnum de decem nominibus Dei apud Hebręos, ſigni ficans quòd omni creaturę dominetur, p.2. c.1605.b
Adonibezec amputatę fuerunt ſudiuitates manuum & pedum,quia tantundem ſeptuaginta regibus fecerat,parte 2. c.151.b.c
adonidem quomodo mulieres colebant,& deperditum & inuiſam plangebant, per quem idololatria & voluptas demonſtratus,p.4. col.1142.c
adoptio filiorum Dei ſola charitate acquiritur,p.5. c.1204.d
adorabis ſolum, dominum Deum tuum, non eſt in pręcepto dictum ſicut dictum eſt,& illi ſoli ſeruies.Talis enim ſeruitus ſoli deo debetur, quę Gręcè latreoſis dicitur, parte 1. col.275.d
adorare & colere quomodo differant,p.1,c.986.c
adoratio quibus ſignis exteriorib. fieri ſolita ſit,& an & quomodo liceat quoſdam actus exteriores adorationis perſonis excellentibus offerre,p.2.c.1631.a.b.c.& 1632. d.c.f
adoratio quomodo & qualis deferri debet creaturis excellentibus,p.2.c. 1631.a
adoratio licet conſiſtat principaliter in actu interiori mentis deum reuerentis, habet tamen ex conſequenti aliquem actum, ſeu aliquod obſequium exterius,&c.parte ſecunda, c.1631.a.b
adoratio quæ eſt per genuum flexum; vtrum ſit ſoli deo exhibenda. Arguitur pro & contra,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.2.c.1631.b.c.d
adorant falſo Chriſtum qui eum credunt,ſed peruerſis actibus deſpiciunt,p.5.c.454.f
adoratio conuenit corpori Chriſti, non tamen illa quę latria eſt,ſed illa quę dulia digniorem,ſcilicet hyperdulia. Terra hęc ſine impietate a verbo dei aſſumpta adoratur,quia nemo carnem eius digne māducat,niſi prius adoret, ſed non terram intuetur qui adorat,ſed illū potius,cuius ſcabellum eſt per quem adorat,p.3.c.1197.c
adorationis locus diuerſus fuit inter Samaritanos & Iudęos, & alia aliaque ratio huius aſſignatur a doctoribus, p.5. col. 1090.f
adorant ſęculi dignitatem per adulationem, ſatrapę, conſiliarij iudices, duces,tyranni,optimates. Et de hoc figura. p.4.c.2542.f
adoraſſe non legitur Moyſes, illam angelicam viſionem videndo in rubo,& verba dei audiendo,& quare,parte 1.col. 506.& ſeq.
adorationum differentia,p.2.c.40.c
adorationem actiuam ad deum, an quis ex nimia humilitate poſſit intermittere,p.1.ibidem.
adquiſiſſe quomodo dicitur deus populum ſuum,cum ſit creator omnium, quę ſua eſſe dubium non eſt. Videtur enim vnuſquiſque illud acquirere quòd non fuit ſuum, parte 1. c.673.c
adremmon vrbs eſt iuxta Iezrael, quę Maximianopolis hodie vocatur,in campo Mageddon, in quo Ioſias rex iuſtus a Pharaone Nechao vulneratus eſt,p.4.c.2158.d
adrianus Imperator poſt deſtructionem ciuitatis & templi Ieruſalem fecit poni ſtatuam ſuam in loco templi, vbi ſteterat arca,p.4.c.1620.d
Adrianus electus Imperator, Ieruſalē deſtructā per Titum & Veſpaſianum

Veſpaſianum reædificauit, prohibens Iudæos habitare in ea, ſed Chriſtianis permiſit, p.4.c.467.c
Adrianus Papa condemnauit hæreſim execrãtium imagines Chriſti & ſanctorum, quæ libri ſunt ruſticorum, parte ſexta, c.1621.c
Aduena pupillus & vidua qui non ſeminauerunt quia oliuas & vineas non plantauerunt pauperes ſunt Eccleſiæ, qui fidem quidem habent ſed nondum fidei congrua opera iuſtitiæ fecerunt, p.1.c.1610.e
aduena pro quo accipitur in ſacra ſcriptura, parte ſexta, col. 1315.a
aduenæ qui erant apud Cyprios & Capadoces quondam habitarent in Paleſtina, p.4.c.869.b
adrai vbi interfectus eſt Og rex Baſan nũc eſt Adara inſignis ciuitas Arabiæ 24.lapide ab Oſdra, p.2.c.90.f
aduenas & peregrinos in hoc mundo qui ſe iudicant, & a vitiis ſe ſeparant, æternam merentur benedictionem, parte 1. col.1527.a
aduentum tuum facias diligi, rarius veniendo, & melius eſt eſt quàm vel vna vice tandiu cum proximo manere, vel totiens ad illum venire, vt faſtidiat, p.3.col.1712.f
aduentus Chriſti neceſſarius fuit ad illuminandum homines in cognitione diuinorum ſecundum quod Chriſtus dixerat. Ego in hoc natus ſum, &c. p.5.c.1026.f
per Aduentum Chriſti diabolus cadit, & homo a peccato & a morte abſoluitur, p.3.c.555.b
aduentus Chriſti dicitur conſilium. Et quare, parte 3. colum. 521.b. Interl.
aduentus Chriſti compleuit, quod Deus per prophetas promiſit, p.3.c.812.e
aduentum Chriſti priores iuſti petebant, parte tertia, colum. 1334.c
aduentus Chriſti dicitur dies Domini, quem fecit Dominus, & ideo de eo exultandum & lætandum, p.3.c.1336.e
aduentum primum antiqui iuſti expectauerunt, nos ſecundum, pro quo & illi & nos mandata diligimus, &c. parte 3. col.1408.e
aduentum Chriſti quantũ antiqui deſiderabant, p.3.c.903.a
aduentus Chriſti fuit promiſſus infra certum tempus per hebdomadas, p.3.c.211.b. Item p.4.c.1610.f
aduentus primus & ſecundus dicitur expectatio, p.3.c.703.b
aduentus Chriſti apud Hebręos habebatur pro maximo ſecreto, a. quod denotandum ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt illud Iſaiæ 9. Vocabitur nomen eius magni conſilii Angelus, &c. p.4.c.1608.f
aduentum Chriſti primum inter alios prophetas, probat efficacius Danielis reuelatio per angelum facta ad confutandam Hebręorum perfidiam, &c. p.4.c.1621. a.b.c.d.e
aduentus Chriſti duplex. Primus occultus. Secundus manifeſtus, p.3.c.462.c. Secundus etiam dicitur occultus, quia de eo nemo ſcit, col.504.f
aduentus Chriſti duplex, ad iudicium ſ. qui futurus eſt & in mundum, qui pręteriit, p.3.c.231.g. Item p.5. c.292.f
aduentus vterque Chriſti proprium habet præconem, par.5. col.1038.
aduentus Chriſti ſecundus erit in igne. Et quare, p.5. 8770.a
in Aduentu primo fiet iudicium diſcretionis, ſed in aduentu ſecundo fiet iudicium diſcuſſionis, quomodo & qualiter, p.4.c.2196.f
aduentus Chriſti. Vnus in humilitate in carne, & myſtice in ſcripturis vmbra dicitur, & quare, Alius ſperatur in gloria, p.2.c.61.a
aduentus Chriſti duo ſunt. Primo enim venit & paſſus eſt. Secundo in gloria venturus eſt, par.1.c.1930.d
aduentus Chriſti primus fuit in infirmitate, ſecundus erit in virtute, p.5.c.75.b
ante aduentum Chriſti ſancti deſcenderunt in Infernum, ſed non in inferiorem, p.3.c.1316.e
aduentus Meſſiæ ſecundum Hebręos quare tardatur, & quomodo acceleraretur quòd ſtatim veniret filius Dauid ideſt Chriſtus, p.6.c.140.c
Aduentus Chriſti ad iudicium nõ eſt futurus immedia[...] 45. dies computandos a morte Antichriſti, parte q[...] c.1771.c
aduentum Chriſti ad iudicium præcedet ignis conflag[...] nis, purgans cęlum aereum & terram, &c. p.4.c.429.[...]
aduerſa pati electos Dei pro æterna ſalute in præſenti [...] quum & frequens eſt, p.6.c.1338.d
aduerſis cum animus non mouetur. Deus perfectè dil[...] ſed ſpe in charitate magis accenditur, p.3.c.1317.d
in Aduerſis animus turbatur, aliquando velit nolit, & [...] tunc ſit remedium, p.3.c.1563.b
aduerſarius noſter comparatur Vehemoth, & etiam [...] thau draconi, & tertio aui in perditionis ſuæ illuſio[...] c.391.b
aduerſarii cum filiis Iſrael in terra promiſſionis multi [...] ſerunt, triplici de cauſa, p.2.c.84.c
aduerſarii Salomonis principaliter fuerũt tres. Scilice[...] Idumæus, Razon & Ieroboam, p.2.c.781.a
aduerſariorum quatuor genera ſunt, p.3.c.1368.d.e
aduerſariorum ſemita fluctibus comparatur. Et quar[...] col.289.b
aduerſitas Iob duplex fuit ſcilicet, in bonorum temp[...] amiſſione, & proprii corporis percuſſione, p.3.c.1[...]
aduerſitas non deiecit Iob ab habitu, nec ab actu ſa[...] cum aduerſitatem ſuſtinuerit patienter, p.3. c.274.[...]
aduerſitas nulla debet excludere iuſtum ab vnitate fi[...] p.3.c.610.e
aduerſitas. Vide in Tribulatio.
aduerſitatem Deus quandoque præuidet, vt flagellati [...] accelerent, p.3.c.529.a.f. Interl.
aduerſitates patientiam probant, p.2.c.1544.f
aduerſitates huius mundi non inferri alicui niſi propt[...] præterita, & proſperitates prouenire non niſi prop[...] cedentia merita, oſtendere vult Iob eſſe erroneum[...] col.3.b
aduerſitates præſentis vitæ non ſunt niſi pœna pecc[...] quod patet per ſapientis ſententiam vel experienti[...] c.272.a
aduerſitatum tribulatione qui frangitur, a quo factu[...] nime contemplatur, p.3.col.328.d
aduerſitatibus afflicti Deum inuocemus, p.4.c.188.e
aduletur neceſſe eſt paſcenti ſe, qui odio deditus, fre[...] ad alienam menſam conuenit, p.6.c.680.e
adulãtium linguæ alligant animas in peccatis. Delect[...] ea facere, in quibus non ſolum non metuitur repre[...] ſed etiam auditur laudator, p.3.c.500.f
adulantium linguæ terrenorũ mentes, aliqua bona p[...] tes, immoderatius laudando corrumpunt, & ſigni[...] per locuſtas, p.1.c.576.d
adulator eſt gehenna dignus, p.4.c.727.c
adulator peſſimus eſt qui peccatum attribuit virtuti [...] cidium probitati, p.4.c.728.f
adulatoris lingua plus nocet quàm manus perſecuto[...]
adulatores peſſimi ſunt qui aſſerũt exceſſum in famil[...] taturis, pompis, & expenſis, & amicis carnalibus, v[...] dum & meritum ſuum promouendis, & decere ſt[...] latorum, & hoc cedere ad eccleſiæ reuerentiam [...] rem, p.4.c.964.f
adulatores ſolent eſſe ſoliciti explorare locum & tẽp[...] eorum adulatio recipiatur efficacius, p.3. c.1721.[...]
adulatores regum & potentum faciunt eos viciis inſ[...] relinquere timorem diuinũ, & prædicatores verit[...] temnere, & vſque ad mortem aliquando perſequ[...] hoc figura, p.2.c.693.c
adulatores & adulationibus eorum adquieſcentes, [...] ſecũ trahunt ad inferni ſupplicia, p.2. c.1219. & 1[...]
Adulatores & detractores quantũ ſunt periculoſi pri[...] oſtẽditur in Dauid, q verbis Sibę adulatoris & de[...] ita captus & inuolutus fuit, quod hęreditatẽ Dom[...]
co[...]

ceſſit in abſentia &c.quem tamen debuiſſet ſuſpendiſſe
pter falſam accuſationem Domini ſui.p.2.c.637.c
ores & maligni relatores ſignantur per Doech,qui bo-
n factum innocentis,Sauli retulit in malum, par. 2.fol.
83
ores quando uerba loquentium fauorib.extollunt,her
locuſtę comedunt,p.1.c.576.d
orum linguę locuſtis comparantur.p.1.c.144.e.
ores magnatib.adulantur,vt delitiis vtantur. Et de hoc
ra,quot & qui ſunt,p.4.c.1543.a
orib.qui reuelationib.ſuis excitant aliquem potentem
erſequendum innocentem reſpondendo eis dici poteſt
mus Quid gloriaris,&c.p.3.c.809.c
io quid eſt,p.6.c.1315.a.
io quomodo ſit ſpernenda,exemplū nota Diogenis phi
phi,qui adulatorem vrbano confudit reſponſo.p.5.co.
2 .c
io ſemper comes eſt voracib.(alias voracitatib.) & om-
malis,p.3.c.527.a.Interl.
rat ſpiritualiter,ſiue adulteriū ſpirituale facit, qui legis
mata corumpit.Adulterat mulierem viri,qui corumpit
eſiam Chriſti.p.1.c.1083.b
r nimis fortiter trahitur a voluptate, & ſic retrahitur a
timore,eo quod nō conſiderat, quod Deus ipſum vi-
dit ad puniendum,p.3.c.2087.d
r vel adultera in lege non poterant dicere . Peniten-
n petimus & veniam deprecamur, mori neceſſe erat in
nib.ſingulis,quib.erat pęna mortis aſcripta,p.1. colū.
34.d
r libidinoſus quaſi equus & mulus laſciuiendo diſcurrit
latam & ſpacioſam viam,quę ducit ad mortem,p.3.co.
37.f.
r primus in terra quis fuerit.p.1.c.121.c
r ſi quis fidelis inueniatur & decollatur, videtur nō am
s puniendus,ne bis inidipſum iudicetur,&c.p.4.colum.
13.a.b
reſt vxoris proprię amator ardentior.p.4.c.1213.b
ri non ſe putent noctis tenebris vel parietum obtegi. p.
314.c.
ro vel adultere in lege erat pęna mortis adſcripta. Apud
riſtianos vero non eſt præceptum,vt corporaliter puniā
nec poteſtas data eſt Epiſcopis pręſenti morte damna-
quam habebant presbyteri in lege. parte.1.columna
3.d
ri quando ferro in lege puniti & quando non p.1.colu.
4.c
era fit,quęlibet perſona Chriſto per fidem deſponſata ,
peccatum mortale,p.5.c.1153.c
era dicitur mulier, quæ ſemen ſuſcipiti ab alio quam a
prio viro.p.6.c.372.f.
ra ſi a viro relinquatur & repudiatur hoc fit quantum
cohabitationem &debiti redditionem.Non autē quan-
ad vinculum quod non ſoluitur niſi per mortem,p.1.c.
b.Et c.21.f.h.
ram,& non adulterum quare adduxerunt ad Ieſum,cū
lter ſecundum legem eadem pęna plectendus eſſet.p.5.
10.f.
rarum filios non fuiſſe eiectos,ſed ipſas adulteras tantū
pore Eſdrę quomodo intelligendum ſit,parte 2.colum.
2 .c
rium etiam apud gentes crimen fuiſſe & ſupplicio di-
m,p.1.c.192.d
rium quare lex Moyſi morte puniri iubet, & non euan-
um.p.1.c.1084.d c
rium in viro & in fęmina ęqualiter damnatur.p. 3.colu.
3.e
rium quare & vnde committitur.p.3.c.1632.e
rium corporale malum eſt,ſpirituale peius, Hoc carni,
d ſpiritui contumeliam facit,Hoc homini, illud Deo, p.
1080.d

adulterium multo grauius eſt furto.Et quare,parte 3.columm.
1631.b
adulterii ſuſpectam &in ſtupro non deprehenſam iubet lex ad
duci ad Sacerdotem,quia Iudæorum animum cędis plenū
eſſe cognoſcebat Dominus.p.1.c.1193.b
adulterii fructus homicidium afficitur.p.2.c.575.c.
adulterii turpitudo eſt quando adultera in eodem lecto reci-
pit adulterum cum marito.p.4.c.745.c.
adulteri prohibitio , qua ratione in iteratione præceptorum
decalogi Leui.19.facta,omittitur , cum tamen cætera pene
omnia ibi repetantur,p.1.c.1080.d
adulterii ſuſpicio quomodo in lege pręcepta fuit puniri,& exa
minari.p.1.c.1296.f.
De adulterio pōt accuſari mulier dupliciter.Vno modo poſt-
quam ducta eſt in vxorem.alio modo ante,tamen poſt affi-
dationem.Et poſt contractum matrimonium , poteſt accu-
ſari dupliciter.Vno modo quia a viro non inuenta eſt vir-
go alio modo licet ſit virgo inuenta,poſtea tamen adultera
ta eſt,p.1.c.1590.f
aduocatum habemus qui interpellat pro nobis,multo pręſtan
tiorem Moyſe,qui tamen pro populo exauditus eſt.Et for-
taſſe propterea Moyſes ſcribitur priori populo veniam im
petraſſe,vt multo magis confidamus, quod aduocatus no-
ſter Ieſus veniam impetrabit a patre.p.1.c.1077.a
aduocati in delitiis carnis immunde viuentes,& ſua loquacita
te prolongando cauſas,mundum inquietant multipliciter,
& exemplo ſuo immundicię multos fędant,& ſignificantur
per ranas.p.1.c.553.f
aduocati doloſi,& doctores vane glorioſi, ad ſubuerſionem
veritatis conantes magnis ſumptib.& laborib.in ſpeculabi
lib.vel agibilib.comparantur Iudęis.p.5.c.87.b
aduocati ſubuertentes veritatem iuſtitię,ſimiliter & doctores
ſubuertentes veritatem doctrinę per ingenii perſpicacitatē
& eloquii viuacitatem(quę ſunt dona naturalia) ſignifican
tur per exercitum animę bellicum, parte quarta columna
1278.f
aedificatio quæ non ędificatur ſuper petram verbi Dei , ſed ſu
per arenam ſeffoditur atque deſtruitur,p.4.c.583.f
aegyptius quamque cubitorum.p.4.c.1065.b
aegyptii in hyeme vel agunt.p.1.c.568.
aegyptii pręter omnes videbantur ſapientes,parte 2.columna
700.d
aegyptii in ſuis ſacris choros ducere,& ludere ſolebant. ſolen
nemque erant in omni genere fornicationem.p.2.columna
660.f
aegyptii nube interpoſita quomodo populum Iſraelem pręce
dentem viderint.p.1.c.617.b
aegyptiorum vaſa aurea cur auferri voluerit Deus ab Iſraeli-
tis.p.1.c.579.b. & 580 d
aegyptiorum ſuperbia a ranis & muſcis donula,p.1.columna
556& 575.c
aegyptiorum Deos Iſaias vocat quadrupedes.p.4.c.277.b
aegyptiorum.primogenita cur nocte intercempta.p.1.c. 545.a
aegyptiis etiam idololatris peperit deus,p.1.c.569. c
aegyptiis cur grandines & cęteras plagas inflixerit Deos p.1.c.
566.e.f
aegyptios vocat Iſaias mendaces,p.4.c.278.c
aegyptus cur domus ſeruitutis vocata,p.1.c.603.b.
aegyptum voluit Dominus eſſe ſub Romanorum Imperio. p.
4.c.202.d
aegyptiaci regni cępit abrogatio ab aduentu ſaluatoris. p.4.c.
197.a
aenigmata eorum quæ generi Abraham erant ventura, p.1.c.
210.e
aer in fumo tam tenuis eſſe dicitur vt neque nubib.obumbre.
tur,nec vento turbetur,nec aues ſuſtineat , nec homines ſi
qui forte aſcenderint,craſſiori ſpiritu alat,ſicut aer iſte, p.1.
c.24.d
aer in ſcriptura vocatur cælum,vnde dicuntur volucres cęli vo
litant per aerem,p.3.c.1268.f

aer

Aer iſte infernus eſt quantum ad celſitudinem cæli. Et quantum ad eiuſdem aeris altitudinem terra infernus intelligi & profundum poteſt,p.3.c.196.d

aer ſuperior & inferior,cuius diſpoſitionis ſit vterque, & quid contineat,p.1.c.24.d

aer qui eſt elementum an prætermiſſus ſit a Moyſe in enumeratione factorum a Deo,p.1.c.23.b

aeris caliginoſa loca tenere dæmones permiſſi ſūt, qui eis quaſi carcer ſit vſq.ad tempus iudicii.p.1.c.24.d

aeris creatio ſeu formatio deſcribitur,& de eius qualitate,quomodo etiam cæli,aerij in diluuio periiſſe leguntur, & quomodo hoc intelligendum ſit,p.1.c.23.a.b

aeris ex elemento,duo ſenſus animalib.dantur,olfatus vaporibus guſtus explorandis liquorib.p.1.c.24.d

aerem conflamus dum ab extra,intus trahimus,& ab intus extra reddimus.p.3.c.69.b

aerem nunquam nominauit Moyſes in toto proceſſu ſed dicrum etiam in loco vbi fuiſſet congruum nominari aerem,& quare p.1.c.43.c

affectio intelligitur per pedem eo quod anima procedit affectibus,ſicut corpus pedib p.1.c.1688.f

affectio ſpiritualis,affectioni carnali eſt præponenda ſemper, p.5.c.43.g

affectio ſicut eſt in terminis,ita in operib. & meditatione Dei eſt interior:quędam affectio,cum in creaturis quęritur creator,& inuenitur,nuſquam diſplicens,ſed vndique placens, p.3.c.1009.b

affectio ſuperba eſt per quo itur a Deo.p.3.c.679.a. Interl.

affectionem naturalem erga ſobolem conculcare dæmoniacū eſt p.1.c.1535.a

affectiones hominis quæ ſunt,& quæ dei.p.3.c.1009.b

affectiones tres corporis.In ſtupore non dolet corpus. In immortalitate ſimiliter.Sanitas ſi moleſtatur dolorem habet, p.3.c.835.a.

affectiones animæ tres,prouida cautela,ſtulta arrogantia gloria ſecura.Stulta arrogantia ſimilis eſt ſtupori,quando quis de ſe præſumens nec timet,nec cauet,p.3.c. 835.a

affectiones corporeæ Leuitici 13.quid ſignificēt, p.1.columna 1015.a

affectiones animi Abraham,p.1.c.274.b

affectiones cogitationes,locutioneſq;peccatorum non latent Deum quia ſpiritus eius vbique per eſſentiam,& per pręſentiam eſt,p.3.c.1887.c

affectus nos multa cogit facere,& dum corporum propinquitates reſpicimus,corporis & animæ creatorem offendimus p.1.c.1089.a

affectus trahit intellectum ad inferiora ſapientiæ,p. 3. colum. 1908.f

affectus rationalis bene ordinatur,erga ſuperiores per reuerentiam erga pauperes per miſericordiam,erga omnes per innocentiam,p.1.c.1065.c

affectus Dei patris ad filium,ſcilicet amoris, etiam ſecundum humanitatem non venit ex paſſione,ſed magis pręceſſit,ſed aliquis amoris effectus ſequutus eſt,ſcilicet glorificatio corporis Chriſti in eius reſurrectione, parte quinta columna 1190.f

affectus malus merito punitur etiam cui non ſuccedit effectus p.1.c 181.c

affectum pium Deus magis reſpicit,quam quantitatem rei exhibitæ p.5.col.208.c.Item p.6.col.418.f

affectum quadruplicem quilibet debet concipere de bonis amici.Primus eſt affectus fiduciæ.Secundus eſt affectus gloriationis.Tertius eſt affectus conſolationis,quartus eſt effectus exuberantis gaudii.p.6.col.413.c

affectuum promotione fit aſcenſus de virtute in uirtutem, vbi charitas mouet pedem,parte tertia, columna 1417.a.b 1418.d.c

affer affer clamant eccleſiaſticorum amor inordinatus propriæ excellentiæ,& inordinatus zelus carnalis parentelæ. Et non ſolum clamant. Affer affer,ſed aufer,aufer,tolle vi, tolle fraude, p.1.col.886.f

affirmatio aliquando ponitur pro negatione. Sicut cum tut alicui male petenti ironice.Ego faciam quod petis col.229.b

Quidquid affligit,gladius ſolet dici.p.4.col.25.b

affligere qui ſe non poteſt continue,cinerem vt panem ducare potum cum fletu temperare,& his ſimilia,ſer ſum a contemplandum Deum, legis ſtudium pœni offerat.totam mentem ſuam cœleſti conuerſationi c crans,terrena pleniſſime deuitans , vnde ſperatur re peccatorum, iuſtificatio ,p.1.c.943.a

afflictio cum tanta nos deprimit, ut nullius rei conſol. reſpirare animus poſſit,non iam flagellis ſolummod mur,ſed etiam cingimur,quia tribulationū verbere e ni parte circundamur,p.3.col.204.d

Afflictio mentis & corporis magis apparet in oculis, q alits partibus,p.3.c.1036.c

afflictio in præſenti non ſemper eſt punitio peccatorum tentatio àliquando,ob cumulum meritorum & præm p.3.col.102.d.c

afflictio Iudæorum per Romanos,fuit quædam figura cii finalis,propter quod quæſierūt apoſtoli de tēpor que ſcilicet de deſtructione ciuitatis & templi [illegible] de tu ſui iudicii,p. [illegible].col.259.c

afflictionis populi Iſrael in Aegypto , duplex cauſa fui fuit mutatio regni, &c. Alia cauſa fuit,inuidia Aegy contra filios Iſrael,&c.& quæ fuit cauſa inuidiæ , p. 477.c

afflictiones qui ferunt patienti animo nō ſolum multa ta delent,ſed vt non paruam apud Deum fiduciam quendi libertatem obtinent; p.2.col.613.c

afflictionibus eruditur Chriſtianus.parte tertia,colum Interl.

afflictus poteſt habere remedium dupliciter,parte tert 205.c

Afflictus quando tacendo celat afflictionem ſuam inte gis affligitur,quam ſi exterius aperiat loquendo,pa 130.e.f.& 162.f

afflictus conſolatur ex ſignis ueræ compaſſionis , ſicut graue pondus,ex comportantibus alleuiatur, p.3.c 44.f

afflicti cordis proprium eſt,ut in omne quod appetit fieri,cur ita vel non ita ſit, diuinis ſibi uocibus reſ velit,vt Deum de cuncta rerum controuerſia con reſponſionis eius cognita ratione conquieſcat, par 309.b.

affl ctio dans afflictionem iniuſte, per quem ſignifice quæ eius pœna.p.2.c.614.f

afflicti cum ſumus,nec tempus, nec modum præſcrib mino debemus,ſed magis arbitrio eius cūcta relinc p.2.col.1576.e

afflicti dicuntur eſſe in carcere ſecundum commune loquendi,p.3.c.108.f

afflicti a dæmonib.per melodiam ſeu per aliqua alia ſ poſſunt afflictionem leuius ferre,& hoc dupliciter. 81.a

afflicti ſolent aliis afflictis compati,p.4.c.177.c

afflictorum mos eſt de ſua afflictione loqui per modu le p.3.c.108.f

afflictos,non cognoſcunt vicia a quib.reprobata reſili letos nouerant, id eſt penetrabant,p.3.c.40.e

affrica in Aphrica.

agag regem cur occidit propheta,p.2.c.413.b

agar ancillę Sarę vnde & a quo fuerit propagata.p.1.c 220.f

agar vt dicunt Hebræi fuit filia regis Aegypti:nec iſt ſonum rationi,&c.p.1.c:220.e

agar an in fuga fuerit paſſa aborſum in pe[illegible] contem minæ ſuæ,& ſupbi receſſus a domina, &c. & an m reuiuificatus fetus in vtero extinctus.p.1.c.220.e

modo impoſuit in humeris puerum tam grandem , lem,ſcilicet quando expellitur,&c.parte 1.columna 259

modo puerum annorum amplius xv.ſub arbore pro p.1.col.259.e

ſſe angelum & quomodo,diuerſis modis exponitur, .220.e

um extinctum in pœnam contemptus dominæ ſuæ atum,recepit ut dicunt Hebræi,&c.Et propter ratio uius miraculi puer prænominatus eſt ab angelo ante natus eſſet.p.1.col.220.d.e.f

Iebræi ſuſpicantur,mutato nomine eſt Cethura,quę nortua de concubina tranſierat in uxorem.Et quare. ol.292.b

er Iſmaelis fuit uxor Abrahæ,& etiam Sara : ſed qa it principalis.Sara ſcilicet,retinuit ipſa nomen libe- alia nomen ancillæ,p.6.col.505.c

n p.1.col.374.c

ab Agar ancilla dicti ſunt,ſed nomine liberæ uelaue gnominiam ancillę:& dicuntur nunc Saraceni. pa.4. 58.f.& col.877.b

qui & Saraceni dicuntur,Mahumeto duce Aegyptū thiopiam cœperunt circa finem imperii Heraclij. Si- r Honinatus diſcipulns Mahumeti Damaſcum & re m Phenicis & Ieruſalem totàmque Syriam & Antio n comprehendit,p.6.col.205.c

habitabant tantum in tentorijs,& ideo melius pote- cuſtodire oues portando habitacula ſua de loco ad lo id inueniendum paſcua.p.2.col.1125.c

m parte 3.colum.1822.f.Vide etiam in Mahumet & Saracenus.

cte aliqui volunt,ſed eis infirmis, aliqua in præſenti , unt,& dum hæc dati metuunt,Deum offendunt : & t qui timent pruinam,&c.p.3.col.97.b

iat laborem poſitum in exercitio vitæ actiuę, & ope- miſericordiæ,in regimine eccleſię,p.2.col.247.c

ndus dicitur.Ager etiam,non terræ ſolum, ſed corda na,quem angeli exceperunt excolendum,parte 1.col. b

ndus eſt quo Chriſtus egreſſus eſt.p.1.col.288.a

emptio ſecundum legem taxabatur ſecundum quan- m ſementis qua ſeminabatur,&cęt. parte 1. columna .c

lle conſecrat & redimit,qui conuerſationem ſuā ali- rnandam permiſit:ſed eo iuuante prouectus, intelle- proprium addit,vt ſeipſum regere poſſit.parte 1.col. .b

re uidemus quoſdam nunc ex voluptate:quę amplior t in ſtatu innocentię,cum nihil aduerſi accidiſſet de cę terra,& hoc modo poſitus fuit Adam in paradiſo,vt retur,&c,p.1.col,73.a

Noe plantauit vineam , nempe populum ſuum in o,p.1.col.170.d

proprium eſt ſemina deiicere Dei autem proiecta p- ,p.2.col.315.b

ura non erat laborioſa homini ante peccatū , erat eū d recreationem & virtus exercitum,p.1.col.104.d

pha ſicut,& prophetica multipliciter dicuntur, par.3. 23.b

em p.6.col.1693.c

nem ſui dedit Deus:& homo offert ei fidem ſuam & af m,p.1.col.1322.e

nare mulierem eſt eam ducere in uxorē,p.1.col.689.b

ntes hoc quod ſumus,nec deſluendo imis ſubiicimur uperbiendo de ſublimibus inflamur,p.3.col.328.e

ria miniſtrat poſſidentibus,ſcilicet lac,lanam , & eſum is ſuæ.Et ſenſus horum myſticus,p.5.col.1042.d

miculus ab octauo die natiuitatis,& non ante,uſque ad completionem anni,& non poſt,poterat immolari apud Iudęos.Et ratio quare,p.1.col.587.b

agnus maſculus anniculus,&c.qua neceſſitate ita translatum eſt,quaſi agnus poſſit eſſe,non maſculus,&c.Vel quare nō ſic translatum eſt.Pecus perfectum maſculum anniculum, Vel quare non ſic.Ouis maſcula,&c.par.prima , columna 585.b

agna peccandi temeritatem infirmitatemque ſexu ſuo & ętate repræſentat.p.1.col.1000.d

agnus paſchalis de ouibus & capris ſumi iubetur , quia Chriſtus ex iuſtis & peccatoribus carnem aſſumpſit,par. 1.col. 313.b

agnus cur octauo die in Sacrificium immolādus, p.1.colum. 717.e

agnus paſchalis cur tandiu ſeruatus , parte prima , columna 536.a

agnus paſchalis cur 14.die menſis immolatus,par. prima,col. 587.b

agnus paſchalis pręcipiebatur accipi a decima die mēſis & uſque ad decimamquartā ſeruari duplici de cauſa. Et an talis pręaceptio per quatuor dies,obligabat in futurum, part.2. col.584.f

agnus quare magis immolabatur quam aliud animal, & deficiente agno quare magis immolabatur hędus.parte 1.col. 585.c

agnus ſecundum Hebręos doct.pręcipuos,eſt de quo immolatio paſchalis debebat fieri,non de hędo.Et hoc cōgruit tā cauſę literali huius ſacrificii quam etiam figurali . Et huius declaratio,p.1.col.603.a

agnus paſchalis tria figurabat,quę in ſacramento euchariſtię ſunt,p.1,col.610.e

agnus qui ad purificandum populum datus eſt , ſi Chriſtum ſignificat , conſequenter cætera animalia purificationi deputata,referuntur ad alias perſonas , quę aliquid purificationis conferunt humano generi,parte prima,colum. 1391.b

agnus quare dicitur Chriſtus magis quam bos:vitulus,capra cum tamen illa etiam immolabantur in lege,parte 5. colu. 1042.f

agnus debebat immolari , non autem hędus in ſolennitate paſchali,licet agnus immolandus,accipiendus eſſet de grege,in quo eſſent agni & hędi , parte ſecunda , columna 1266.f

agnus paſchalis in lege,figurauit Chriſtum verum agnum,illius oſſa non frangebantur.nec Chriſti oſſa comminuta sūt p.5.c.1317

agni carnes cur igne aſſę nocte eduntur,par.1.colum.588.d & 589.b

agni nomine quem is quinoti dies cōpleuerat Deo offerebat in Chriſto infantiā,id eſt,animi integritatem à Domino cōceſſam ſignatur immolare,p.1.col.1200.d

agni & agniculi ex pecudibus , ex capris hędi cur ad eſum paſchalem ſacrificata,& quomodo,p.1.col.586.d

agni paſchalis ſacrificium eſt primum inter pręcepta Moſaicę legis,ſ.in ordine pręceptorum populo Iſraelitico a Deo p. Moyſen iniunctorum. Et primum ſacrificium a toto populo Iſraelitico celebratum,p.1.col.610.f

agni paſchalis immolatio duplici ſenſu grauida eſt. Vnus eſt ſtatus populi exeuntis de Aegypto,& eſt literalis & primus Alius eſt pręfiguratio Chriſti paſſuri,&c.p.1.c.583.c

agnum nō coques in lacte matris ſuę quomodo intelligatur (ait Aug.)ad uerborum proprietatem, neſcio utrum poſſit reperiri,p.1.c.716.d.& col.865.b

agnum ad veſperum immolabitis.Ibi manifeſtatur inter ſua ętate futuram noſtram reparationem per Chriſti immolationem,p.6.col.1503.a

agnum de nocte comedimus,quia modo in ſacramento dñicum corpus accipimus,quando adhuc inuicem noſtras cō

ſcientias non videmus,p.1.col.587.c
agnum paſchalem offert qui totam ſpem ſuam in eius immolatione ponit,ſcilicet in ſua paſſione,parte prima,column. 1200.c
Aha.Vide in A a a domine,&c.
alias duplici de cauſa ſcidit pallium ſuum,p.2.col.784.e
aioth propterea dicitur duas dexteras habuiſſe, quia iuſtus erat & interfecerat pinguiſſimum illum regem,p.2.col.171.a
aioth iuuenculus de tribu Beniamin,audacia fortiſſimus in leua manu maximam fortitudinem habẽs Egloni factus eſt notus & charus,p.2.col 171.b
alæ cum in ſignificatione angelorum ponuntur, quid ſignificet,p.2.col 724.c.& 1145.b.
alę cum in ſanctorum hominum figuram ponuntur, virtutes eorum ſignificant quibus ad cęleſtia volant & conuerſantur,p.2.col.724.c & 1145.b.
alę dicuntur doctrinę duorum teſtamentorum,quę nos ab infimis ad cæleſtia portant,p.1.col.657.b
alę beſtiarum quas vidit Daniel quid literaliter & moraliter ſignant,p.4.col.1578.f
alæ ſex quas vnumquodque quatuor animalium habebat, quid ſignificant:& prima ala eſt lex naturalis, ſecunda lex Moſaica,tertia prophetarum oracula, quarta euangelium conciliorum:quinta doctrina apoſtolorum, ſexta ſtatuta generalium conſiliorum,p.6.col.1503.b
alis ſex debent aſcendere vel volare viri eccleſiaſtici, ſcilicet prędicatores & doctores,ſimiliter & deſcendere, &c.parte 6.col.1503.b
alas pictorum licentia angelis pingit,& vnde hoc trahunt.Et quare,p.1.col.734.e
albatio ſiue dealbatio aliquando laudabiliter,aliquando culpabiliter ponitur,p.1 col. 1427.b
albatos viros vocat Mahumetus apoſtolos,p.6.col.1510.f
alchimiſtę qui nituntur metalla & lapides ſophiſticare maxime vtuntur ſulphure,p.3.col.266.f.
alchimus ſummus pontifex,ſacerdos fuit non de iure, ſed de facto intruſus primo per Antiochum Epiphanem:qui licet eſſet de genere Aaron,tamen non deſcendit ab eo per lineam ſacerdotalem,p.4.col.2389.c
alchoranus nefandiſſimus ſæpe præcepit ſeruare legem & euangelium,& tamen vtrunque deſpiciunt Saraceni.parte 3.col.1243.b
aleph doctrina interpretatur p.3.col.1325.a
alexander magnus natus fuit de adulterio:& quomodo adulter Nectanebus nomine,per illuſiones magicas hoc operatus eſt.p.4.col.223.b.c
alexander quomodo primus regnaſſe dicitur in Græcia, cum multi ibidem in diuerſis locis ante regnaſſe reperiantur, &c.p.4.col.2211.b.c
alexander magnus propter quatuor quæ in eo fuerunt ſic celerem habuit victoriam,p.4.col.2215.c
alexander in Macedonia exiſtens vidit Deum in ſimilitudine ſummi pontificis Iudæorum indutum pontificalibus indumentis,ſeu ornamentis,promittentem ſibi victoriam, par. 4.col.1578.d
alexandro occurrit ſacerdotum princeps Iaddus nomine, cum aliis ſacerdotibus, & humiliter honorificeque ſuſcepit eum,& Alexander in manſuetudinem uerſus fuit, &c. p.2.col.1397.a
Item p.4 col.2216.f
alexander magnus ſic triumphauit,non virtute ſua,ſed uirtute a Deo ſibi data,&c.p.4.col.1578.d
alexander per magnum tempus poſt Iſaiam, & per aliquod tempus ante Chriſti aduentum fecit Nilum diuidi in ſeptẽ portiones intra mare mediterraneum ſeparatim cadentes, &c.Et quare p.4.col.149.b
alexander deſtruxit ciuitatem quæ dicebatur Tyrus, undiq; concluſam,& lapidibus & lignis terraque in mari tis,contiguauit eam littori:& ſic eam cępit atque c 4.col.2233.b
alexander reſponſum habuiſſe perhibetur ab arbori & lunæ conſecratis,quod moreretur antequam a & ſorores rediret,&c.p.4.col.2214.f
alexander ſeparauit & diuiſit bona terræ bellatoribu 4.col.2233.c
alexander magnus mortuus,quatuor habuit ſucceſſo bus diuiſum fuit regnũ eius,ſcilicet Ptolemæum i pto, Seleucũ in Syria, Antigonũ in Aſia,& Philip cedonia. p.4.col.1478.b.col.1953.b. 1643.b.col ſequent.
alexãder mortuus eſt,xij.anno regni ſui: ætatis ſuæ a in Babylone,p.4.col.1543.b
alexander de Ales fuit maximus theologus tempori p.4 col.285.c
alexandri magni ſucceſſores quot & qui fuerunt u Cleopatram,ocularitier in figura demonſtratur.pa 1643.b
alexãdri magni victoria,& de quib.prouinciis.p.4.c
alexandri magni victoria nihil velocius fuit,quia ab I Adriatico mari uſque a Indicum Oceanum,&c.n lis quam victoriis cucurrit,&c.p.4.col.1578.f.157
alexandro miſſa fuit puella veneno nutrita,vt ſic pe tinent am ſuam accedens ad eam intoxicaretur,& do Ariſtoteles eum præmonuit.parte quarta,colu 2213.c
alexandria metropolis Aegypti prius tempore,ſcilic mię Num(alias)No dicta fuit,& Nabuchodono ſtruxit:ſed Alexander Aegypto obtenta eam reæc amplificauit & nomine mutato priori,ex nomine ſu driam eam nominauit.p.4.col.867.b
alienigena omnis eſt,qui eſt extra ritum Iudæorũ,ſi tilis,ſiue Iudæus baptizatus,vt dicit Rab.Sa.de m tio euagni paſchalis.Sicut etiam apud Chriſtianu chariſtiã nullus admittẽdus eſt niſi catholicus,p.4.c
alienigena, Allogenes, Allophyli quid & quam differ gnificant,p.1.col.1176.e
alienigenę mulieres erant in duplici differentia in ve mento.Et cum quibus licuit contrahere Iudęis,& bus non,p.2.col.689.c
alienigenæ poſt exitũ ex Aegypto ab eſu agni paſch hibiti,& quare,p.1.col.860.e
alimenti uſus duo reſpicit,ſcilicet nutritionem & au p.1.col.11.c
alimentorum quis vel quantum quis capiat,&c.non ſed quàm facile & læto animo his careat, cum op nec eſſe eſt carere,p.5.col.45.a
allegationes Moyſi ad Deum placandum pro liberat puli,fuerunt,filiatio populi, pietas Dei, & patrũ n 1.col.830.f
allegoria hiſtoriæ tantum præcellit quantũ poma fol col.1495.a
allegorice aliquid ſignificare quid ſit.p.6.col.505.b
allegorice intelligi aliqua,an neceſſarium ſit cum ſe litera ſtare poſſunt,p.1.col.1291.b
alleluia non eſt una dictio ut credunt aliqui, ſed duę bræo,quia allelu ſignificat laudate,& eſt uerbum ui modi, p.3.c.1359.c
Item parte 6.columna.1239.f.dicitur ſic,duę dictio in Hebræo. Nam alle idem eſt quod laudate, luia domini:
alleuia quando ponitur in ſacra ſcriptura quare null pretatus eſt,p.5.col.1239.a
allelu ia allelu ia,quidam dicunt unum allelu ia ad ſi perioris pſalmi,pertinere quando ſic duplicatum

Index.

n eſſe ſequentis. Hanc regulam tenet Hiero. & Caſ
s,ſed plures aliter dicunt,parte tertia, & columna

magnũ, id eſt hymnus magnus vocatur ab Hæbręis
te pueri dominum,&c.cum quinque ſequẽtibus. Et
rem de eo faciunt ſolemnitatem, & quomodo &
o eum cantant.par.3.col.1225.a.Item par.2.colum.

quare intermittitur a Septuageſima vſque ad Paſ-
duplicatur poſt hebdomadam Paſchæ.parte.3. col,

ia ad peccatum & detinentia in ipſo, ſignificantur
tum,in quo iacet quis proſtratus: Et habet nouem
s longitudinis & quatuor latitudinis.Et eſt morali-
mplaris & notabilis.par.1.col.1477.c.
nper virginem ſignificat, &habet etymologiã apo
a,id eſt abſcondita,& eſt virgo nimia diligentia cu-
i,& maioris laudis videtur eſſe quam virgo.pa.1.co.
Item parte quarta colum.101.c.102.d.Vide etiam in
na.
arbor aromatica cuius lignum eſt valde odoriferum,
tritum valet ad medicinas & vnguenta.parte. 3.col.
c
n tantum vim habet quantum myrrha,ſed tamen va
tra putredinem.par.3.col.1854.a
ſunt duæ literæ Græcorum,& ſcilicet prima & vlti
ſignant Deum principium,& finem eſſe omnium. p.
1468.f
to quadruplici deſcribuntur lamẽtationes Ieremiæ.
are.par.4.col.423.b
uod eſt hic apud nos,eſt terreſtris congregatio eorũ
nt dicati orationibus.p.2.col.139.a
diuina menſa corporis,& ſanguinis domini.par. 2.
9.b
uum conſtitui per ſchiſmatis peruerſitatem ſacrile-
ſt ac nefarium,aut ſacerdotium nouum fieri præter
ſacerdotium,& vnum altare.parte ſecunda.colum.

mouere propter Nouitiani clamores non licet. par.
139.b
ocumbens Gorgonia fide,eumq; qui ſuper illud co-
bteſtans omni quo laborat morbo ſanatur. parte. 2.
4.b
i ſuffoderit dignus qui lapidibus obruatur.parte 2.
o.d.
ureum quod idem eſt quod altare incenſi non erat
ſanctum ſanctorum,ſed extra, inter menſam propi-
nis & candelabrum. Et hoc ſecundum Hierony. &
loct. Sed ſecundum Auguſt.erat intra ſanctum ſan-
m.p.1.col.813.c.Et 899.c.
cenſi an & quando dicendum ſit thuribulum aureũ
l.813.c.Et col.822.c
olocauſti erat præceptum fieri de terra, & quare,vbi
bantur hoſtiæ.Sed altare incenſi de lignis Sethim.p.
678.c.
lacauſtorum erat quadratum ſecundum longitudi-
& latitudinem quinque cubitorum. Altitudo autem
erat trium cubitorum. Et erat factum ad modum ar-
adratæ carrentis fundo & operculo:ita quod habe-
perficiem terræ profundo & interius cõcauum erat.
.col.771.c
olocauſti ſic nominabatur, nõ quia hoſtiæ holocau-
m ibi tantummodo offerentur ſed etiam cum hoc ho
acificæ,& pro peccato:ſed quia hoſtia holocauſti di-
r erat,ideo denominabatur altare holocauſti,tanquã
niori.p.1.col.774.f.
olocauſtorum debebat eſſe de terra vel lapidibus nõ
ſectis:& quare.Et quomodo præceptum fuit fieri illud de lignis Sethim opertis ære,&c.par.1 col.678.c
altare holocauſti non erat intra tabernaculum ſed extra in atrio tabernaculi.Et quare p.2.col.772.d
altare quod fecerat Moyſes erat multo minus quam altare templi Salomonis.p.2.col. 1148.f
altare ſi vis eſſe Dei,exinani teipſum ab omni contagio mundanorum,vt in te ligna verborum cœleſtium locũ habeant ſpacioſum,capiaſque flamam ſpirituſſancti,&c.par. 1. col. 772.c
altare primo ædificamus ſpiritualiter,cum ante omnia in corde noſtro fidem dominicę incarnationis & paſſionis collocamus & auditoribus tradimus.p.2.col.1289.b
altare ædificat Ieſus ex his tãquam lapidibus viuis ſuper fundamentum ſpirituale,qui orationibus & obſecrationibus vacant,& ſuplicationem victimas immolant.p.2.col. 62.e Et col.722.e
altare unum faciunt omnes in vnitate fidei,& concordia charitatis.p.1.col.678.b
altare habeat quiſque in ſe defixum.In quo orationũ hoſtias & miſericordię victimas offerat,in quo continentię cultro ſuperbiam quaſi taurum immolet,iracundiam quaſi arietem iugulet,luxuriam & omnem libidinem tanquam hircos & hædos litet.p.1.col.882.f
altare incenſi habeat quiſque in penetralibus pectoris:vt dicat Chriſti bonus odor ſumus Deo.p.1.ibid.
altare holocauſtorum eſt fides:pura,doctrina recta,& conuerſatio munda Chriſti miniſtrorum.p.4.col.2359.b
altare humilitatis niſi in arca cordis per lumen rectæ fidei & veræ dilectionis homo Deo cõſtituat,non placatur Deus ab homine.p.2.col.1102.e
altare vnum in eccleſia Dei,eſt Chriſtus:& ſunt ſancti altaria ab hoc altari dicti ſicut lux a luce,&c.p.4.col.958.c
altare ignoti Dei,apud Athenienſes,per quos,& quare ſic intitulatum fuit.p.6.col.1172.c
altaris dignitas intra quod niſi quis fuerit fruſtratur pane dei p.2.col.139.a
altaris holocauſti concauitas,quando ſituabantur & ſtabant caſtra & altare,implebatur terra vſque ad ſummum, &c. Et quando mouebantur caſtra,amouebatur altare de tabulis factum & remanebat terra parte 1.col.772.e
altaris holocauſti diſpoſitio & forma in pictura Caſſiodori ſenatoris,cuius ipſe in expoſitione pſalmorum meminit figuratur.p.1.col.771.c
altaris ad miniſterium ſi quis electus thymiama orationũ nõ reddit,ſed ſacroſancta myſteria ſine ablutione compũctionis intrat,&c. mors illi timenda eſt æterna.p.1.col.819.a
altari prius poſito,poſtea fecerunt templum qui de captiuitate Babylonica liberati Ieroſolimam venerunt: Et quare.p. 2.col.1291.c
altari ſancto venerabilia imponuntur ſacramenta.parte.2.colum.139.a
altaria Dæmonum dum in puluere redigi iuſſum, arã ignoti Dei ad conſecrationem reſeruari iuſſum,p.2. col. 138 e
altaria cultu ſpirituali uacabant arrianorum iniuria, p.2.col. 140.d
altari in templo erant. Vnum incenſi interius. Alterum holocauſtorum exterius,p.5.col.862.f
altaria faciebant idololatræ ualde ſolemnia, de marmoribus & metallis.p.1.c.678.f
altaria fuerunt conſtructa idolis in Ieruſalem in ſingulis uicis & plateis & maxime tempore Manaſſe regis, p.4. colu. 671.c
alternari mœrorem & lætitiam in uniuſcuiuſque electi animo tribus modis inuenimus,ſcilicet,conuerſione.probatione,morte,&c.p.3.col.315.a
altiora loquens minus capaci,non utilitatem,ſed ſui oſtenta

tionem facit,p.6.col.35.c
altitudo mundi ſecūdum philoſophos eſt in polo antarctico, ſecundū tamen apparentiam hominum eſt in polo arctico ſibi oppoſito,quia iſte polus eſt nobis ſemper manifeſtius, & ſuper noſtrum hemiſpherium,& eleuatur, p.4.columna 164.f
Amabilis dictus eſt Ionathas ſuper amorem mulierum,&hoc poteſt intelligi dupliciter,&c.p.2.col.520.c
Amalech dicitur principium gentium,non primus antiquitate,ante quem fuerunt multi gentiles, ſed dicitur principiū gentium quæ inſurrexerant primo contra filios Iſrael poſt exitum de Aegypto.p.1.col.1361.a.b.c
Amalech primus populum Hebræum egreſſum ex Aegypto gratis impugnauit.p.1.col.647.c
Amalechites,& Cananæus Dæmones ſignificant,p.1.colum. 1266.e
Amalechitç a quo nomen & originem traxerunt, an ſcilicet Amalech fuerit filius Hiſmael,uel Eliphaz primogeniti Eſau.p.1.col.645.b
Amalechitæ vtrum ſint duæ gentes eiuſdem nominis,& quid myſtice deſignent,p.1.col.1361.a
Amalechitarum reliquiæ duplices fuerunt,quædam quæ euaſerunt manum Saul,& quædam quæ manum Dauid, &c. p.2.col.1038.f
Amalechitarum pœnam cur extulit Deus, parte 2.columna 406.c
Amare in Amor.
Amaritudines ſcribere dicitur Deus & non loqui,dum diu ſuper nos eius flagella perdurant,p.3.col.164.d
Ambitioſus ſemper eſt pauidus.p.2.col.1628.d
Ambitioſus quilibet,qui pro ſua promotione conſequenda flagitia facere non formidat,ſed Deo iuſte faciente nō obtinet propoſitum,ſed magis interritū:ſignificatur per Menelaum,&c.par.4.col.2351.c
ambitioſus ut propoſitum obtineat, facit fauor populi: Facit etiam ad hoc apparentia cæli circa cultum Dei, & per has vias & conſimiles quçrunt ambitioſi bonos ſuperiores a ſuo ſtatu deiicere,ut ſic ad eum poſſint aſcendere.Et ſignificantur per Abſalonem, &c.p.2.col.600.f
ambitioſus qui facit diabolo ſacrificium,vt per hoc ꝓmoueatur ad dignitatem ſignificatur per Alchimū,qui Demetrio coronam auream & palmam obtulit,ut per hoc ſummum ſacerdotium obtineret,p.4.col.2577.c
ambitioſus malitioſus, qui quod non poteſt obtinere per potentiam,ſtudet habere per maliciam fraudulentem, ſignificatur per Abiſac,&c.p.2.col.683.c
ambitioſi qui inter ſeculares uel religioſos ſeminant contentiones uel diſcordias,aggregantes ſibi caudam magnā, ut obtineant multitudine,quod conſequi non poterant rōne (& hoc in principatibus & regnis quantum ad ſtatum laicorum:in eccleſiis uero quantum ad ſtatum clericorum,in religionibus vero quantum ad officia religioſorum)ſignificantur per Chore,Dathan,& Abiron.p.1.col.1273.c
ambitioſi habentes prælatum in eccleſia,& volunt per hoc p̄ cæteris promoueri,ſignificantur per diſcipulos qui per matrem petierunt a Chriſto præ cæteris diſcipulis ai s honorari.p.5.col.338.f
ambitioſi qui ſemper quærunt aſcendere ad gradum indebitum,& per modum illicitum, dicuntur idololatrare ſuper colles.p.1.col.1520.c
ambitioſi dignitatū & officiorum in religionibus & eccleſijs', merentur pœnam ignis gehennalis,& ſignificantur per uſurpantes ſibi ſacerdotium in ueteri teſtamento, pa.1.colu. 1278.f
ambitioſorum uerba falſa,opera ficta,& occulta munera, per quæ ipſi quærunt obtinere in eccleſia gradū indebitū ſibi, ſignificantur per thuribula,&c.& quare,par.1.col.1278. f
ambulare coram Deo,cum Deo,& poſt Deum quer ferant:& quid horum ſingulum repræſentat,par.1 228.f
ambulandi modus tempore Abrahæ is erat, quando ſuperior erat duobus aliis,quod ille ambulabat in Et in hoc cognouit Abraham qui fuerat ſuperior viris,&c.ut tradunt Hebræi.p.1.col.232.f
amē Hebraice,uerum Latine,quod nullus interpres Et quare,p.5.col.1164.d.A.Item p.6.col.322.d
amen hanc dictionem Ioannes euangeliſta ſolus du quare,p.5.col.1100.c.g.Item p.3.col.1244.a
amen ubi duplicatur in ſacra ſcriptura,eſt ſignū mag tudinis firmitatis,p.5.col.1052.f
amen aduerbum eſt etiam affirmandi in Latino, & in Hebrço.Et ſi quando geminatur,per talem dup firmationem inſinuatur,quod eſt irretractabilis u 6.col.1461.c
amen reſpondetur hodie ſacerdotib.orantibus.& qu & vnde ille mos introductus eſt,p.2.col.1086.d
amen non legitur in uet.teſt.dici in Dei perſona,alic matiue annunciantis ſeu promittentis,ſed ſolum na hominis ſupplicantis,p.4.col.525.a.b
amentes quaſi bruta animalia in agris & ſilueſtrib. l neſciat uiuere,p.4.col.1543.c
amentes & inobedientes ſcriptura terram uocat.pa 738.f
amicitia eſt probabilis quæ honeſtate tuetur,parte 2 468 f
amicitia non debet rumpi propter pecuniam accom cum quis differt illam reddere. Nam amicitia m cioſior eſt pecunia,p.3.col.2014.d.& 2006.c
amicitiā quot & quibus gradibus nobis acquirere u p.3.col.2005.b.c
amicitiam Iudæorum habere prohibentur hi qui ſal piunt,ne eorum uicinia & ipſi pereant,quod caſu ri poſſe probatum eſt.p.3.col.1701.b
amicitiæ diſſoluuntur per lites & bella,& per oppoſit mantur & conſeruantur per dulcia uerba p. 3.c 2082.f
amicitiæ plena & perfecta gratia, inter perfectos uir demque uirtutis,perſeuerare poteſt,p.3.c.2005.b.
amicitias Ieſu qui expetit,ſciat multorum ſibi inimic tienter tolerandas,p.2.col.71.b
amicus eſt quilibet proximus.Et quare,p.2.col.95.b
amicus verus non poteſt ad inimicitiam reuerti, par 2003.b
amicus dilectus:conſiliarius,dicitur oculus, par.qu 120.e
amicus in anxietate animi quærendus eſt exemplo I Ionatham.Apoſtema enim plus affligit clauſam, apertionem, p.2.col.447.c
amicus uerus quas conditiones debet habere,parte 2005.a
amicus nouus comparatur uino nouo,quia ſicut de uo neſcitur quale finaliter erit,ſic de amico nouo qualem fidelitatem tandem exhibeat,par.tertia, 2020. f
amicus fidelis defuncti, qui naturali pietate motus mortem amici,ſignificatur per Abrahā.parte prir 275 f
amici irremendabiles ſunt a nobis alienandi, ne per diciam eorum,& ipſi polluti pereamus.par.quint 205.c
amicis mortuis non dolere,duri & inſenſibilis cordi eſſe,ſed uirtuoſi(maxime ſpem habētes reſurrecti dolorem moderantur, p.3.c.37.c
amicorum fictorū diſtinctio quadrimēbris. Eſt enim

ıdum tempus aptum ad lucrum ſuum. Eſt alins, qui ſe ·eſcente proſperitate, incipit dolere & ei contrarius Eſt alius qui fingit amicitiam ut eliciat ſecretum. Eſt tus amicus menſæ,&c.p.3.col.2006.d.c

; veſtium continuum nobis monumentum unde eximus,p.1.col.105.c

ab ſacerdos,vt tradunt Hebræi, iuſſit filios ſuos Oza io,ut portarent arcam ſecundum præceptū legis: ſed non portauerunt,&c.percuſſit dominus Ozam & diui 2.col.1078.d

quomodo Thamar uocet ſororem ſuam, part.2.col. ·

itæ & Moabitæ,qui cultorum ſimulachrorū quamdiu permanſerint figuram ſuſtinent, quæ ſummis viribus natibus contra nos obuiam ruerunt ſuammamq; cru tem exercuerunt,p.1.col.1546.d

ıitæ & Moabitæ in deſtructione Ieruſalem, concurrē Chaldæis ad aurum & argentum, iſti magis uolue- currere ad comburendum libros legis,& quare,parte .936.f

nites & Moabites non debebant intrare eccleſiam do in æternum,etiam poſt decimam generationem, ut cepit Moſes. Et exponitur hoc tripliciter, p.2.colum. ·.f. Vide etiam in Moabitas.

ı an & quomodo potuit ducere Thamar in uxorem, ol.587.c. Et quare Dauid nō coegit Amnon accipere nar uxorem poſt uiolationem. Ibid.f.

)ei erga homines multos latens dum iubet ſemini ne ı quatenus fieri poteſt, vt ſe alleuet excuſſo graui one ·.col.167.a.b

uplex eſt, ſcilicet ethereus & tartareus. par. 3. colum. ·.c

ſt deſiderium boni alicuius, quod debet eſſe cōmune bus,p.6.col.154.c

uatuor debet habere conditiones. Prima quod ſit ue ecunda ꝗ ſit diſcretus. Tertia, quod ſit firmus. Quarta ſit communis abſque acceptione,p.6.ibid.

ualiſcunque ſit, vacare non poteſt, parte 3. columna .a

)ei nunquam eſt ocioſus,p.3.ibid.

ı humanis, plerumque cauſatur ex præcedentibus do : per conſequens maior amor ex maioribus donis, p. .803.c

cauſa, quomodo & quando ſit donum,& econuerſo. ·id.& 804.f

cut attrahit ad bonum, ita terror retrahit a malo.par. .1484.f.

ransformat amantem in amatum, parte 6. columna ·

uplex eſt, ſcilicet amicitiæ & concupiſcentiæ. In pri- militudo eſt cauſa amoris. Sic autem non eſt in amo- ncupiſcentię,&cæt. parte ſexta, columna 1341.c. & ·.f

uplex eſt, ſcilicet Dei & ſeculi:& uterque cauſat tri- m,& effectus utriuſque quis ſit parte ſexta. columna ·

)ei & ſpes pręmii facit leuia, quæ natura dura ſunt & a,p.6.col.1411.c

ıborem ſeruitutis facit facilem. Ibid.

: obedientia ad Deum eſt diſpoſitio ad habendū ple piritum ſanctum,p.5.col.1220.d

bi abundat æternorum, mox uileſcit poſſeſſio labētiū. ol.1880.e

omini, in paſcendis eius ouibus, maxime oſtenditur, ol.1241.a

nus ex animæ motibus eſt, quo bene utimur ſi ſapiē- nemus & veritatem, male autem ſi carnem aut ſangui nem,p.3.col.1816.c

Amare amantem, naturæ eſt. Non amantem uero cogi beneficiis ad amorem perfectionis Chriſti eſt. parte 5. columna 148.f

Amare qui incipit, de ciuitate diaboli incipit exire,par.3.col. 886.d

Quanto plus amaueris, tanto plus aſcendis,par.3.colu. 1086. Interl.

Amare uirtutes ſuas in aliis, eſt inſitum bonis,par. tertia, col. 1372.f

Amare ſeipſum debet homo, quare & qualiter,&c.par.6.col. 166.f

Qui amatur, ſemper deſideratur, ſemper quæritur, ne ſit abſens, ſed ſemper præſens, malus timere poteſt præſentiam bonus amati.p.3.col.124.e

Amare hominem ſi quis negligit quia homo eſt, quod in eodem exilio eſt, monendus eſt, ut diligat, quia ex Deo natus, quia particeps eiuſdem gratiæ eſt, parte ſexta, colum. 1409.c

Quantum vnuſquiſq; amat, tantum proximum longanimitate tolerat, ſi deſinit tolerare, deſinit amare, par.4. columna 1282.d

Amare Deum caſte qui dicantur,& qui non parte terria, col. 729.b

Amare qui negligit Deum, diligere proximum nec ſcit,p.1.c. 1498.e

Amare qui non deſinit nunquam deſinit orare. Charitas clamor eſt,p.3.col.695.b

Amat nos ſic Deus, ut ſe dicat requieſcere, ſi nos requieſcimus in Illo,p.3.col.1472.e

Amans Deum gratis, in lumine eſt: quod nemo nec etiam diabolus ſcit, niſi ſolus Deus, parte 3.col.831.a,c. Interl.

Amans Deum gratis habet in eo omnia, parte tertia, colum. 976.d

Amantibus breue tempus longum uidetur, parte prima, col. 330.d

Amatoria uerba, tu ut ſpiritualis, audi ſpiritualiter, & diſce motum animæ tuæ,& naturalis amoris incendium, ad meliora transferre,p.3.col.1816.f

Amantium proprium eſt, ſecreta ſua inuicem reuelare,par.2. 258.e

Amantis cogitatio eſt, qua cogitat, vt per dilectionem operetur,par.3.col.1367.a.e. Interl.

Amos, pater Iſaiæ, non duodecim prophetarum tertius eſt, diuerſis enim literis apud Hebræos ſcribitur, parte 4.col. 10.d.e

Annos quos uocat ſcriptura & menſes in quos diuiſa ſunt aſtra,p.1.col.20.f

Amos pater, ſcilicet, Iſaiæ & Amaſias rex Iuda fuerunt fratres, ut dicit Rab.Sal.& ſic Iſaias fuit de genere regio, non autem Amos propheta, qui fuit paſtor & ruſticus, parte 4. ibid.f

Amphora quale quantumue contineat. Capitur enim pro vaſe in generali,& pro certa menſura,par. quarta, columna 1786.f

Amplexus mulieris, maxime iuuenculę & uirginis, ut medici aiunt optimū eſt remedium contra frigiditatem membrorum & paralyſim imminentem,p.2.col.673.b

Amputare ſibi aliquod membrum quando ſit licitum, & nō. Vide in Membrum.

Amygdalus omnium arborum prima floret, vltima frōdes deponit,par.1.col.2283.b

Anachoretarum cōcors unitas per locuſtam deſignatur, p.3. col.1737.a.b

Anachoreta qui mundum fugiens petit deſerta, ut ſentiat diuina beneficia, dicat pſalmum, Deus Deus meus, &c. par. 3.col.875.c

anaſtaſius imperator quando regnauit, parte ſexta. columna 1551.c

anaſtaſius imperator hæreſi Eutichiana corruptus, & Theodoricus rex in Italia Arrianus, eccleſiam catholicam maxime tribulauerunt, &c.par.6.col.1551.c

anathema pro quo accipitur, & vnde deriuatur, par.2.colum. 1607.c

Item par.4.col.2366.f

anathema vt duobus modis dicitur ita etiam ſanctum, par.1. col.1588.c

anathematizare quid, & quomodo dicitur, p.1.col.1151.a & col.1316.d.& col.1510.c

ancillæ ingratitudo & mulieris ſexus infirmitas, parte 1. col. 218.d

anathot eſt vicus tribus milibus diſtans a Ieruſalem in ſorte Beniamin ſitus, par.4.col.581.c

anchiton ligni genus vel ligno ſimile, quanto plus arſerit, tanto mundius inuenitur, p.1.col.773.a

andreas fuit primus Chriſtus diſcipulis ordine temporis: ſed Petrus dicitur primus: non propter primitatem temporis, ſed dignitatis, par.5.col.581.c

angelus ſacerdotis officio fungitur p.2.col.192.d

angelus qui perterrebat Balaam an fuerit Michael, & quare quæ per Balaam geſta ſunt diſpenſauit dominus, p.1.col. 1336.a

angelus qui apparuit Ioſue, quis fuerit, par.2. col.38.f

angelus cum Abraham luctari uoluit ut timenti fratri fiduciam iniiceret, p.1.col.353.a.b

angelus unus poteſt plus docere quàm multitudo hominum ſeu doctorum, p.4.col.1635.c

angelus etſi in ſuo ſtatu immobilis permanet, in hoc tñ quòd creatura eſt, uiciſſitudinem mutabilitatis habet, & ita ſtabilis non eſt, p.3.col.74.d

angelus vnus reuoluit orbem circulariter in nna die, ad quẽ tota terra comparata eſt quaſi punctus, parte 4. columna 1793.f

angelus luctans cum Iacob, erat ſecundum Ra.Sa. & aliquos Hebręos, cuſtos Eſau, propter quod zelans pro eo voluit impedire Iacob ne tranſiret in terram promiſſionis ad obtinendum benedictiones & primogenitura Iſaac, &c.p.4.c. 1885.c

angelus bonus adeſt unicuique noſtrum, qui regat, moneat, qui pro actibus noſtris corrigendis, & miſerationib. expoſcendis quotidie videt faciem Dei, par.1.col. 1372.d

angelus hominis eſſe videtur homo interior, qui Deum ſemper contemplatur, p.6.col.1121.c

angel⁹ Dei cui credita eſt cura ſermonis ad medicamina tuæ ſalutis, caue ne te relinquat, dicens cum ſociis: Abeamus quiſque in terram ſuam, quia appropinquauit in cęlum iudicium eius: contumax eſt, non vult obſeruare quod dicimus. p.4.col.905.a

angelus quiſque offert primitias gentis ſuæ, uel eccleſiæ quæ ei diſpenſāda cõmiſſa eſt, uel forte extrinſecus & alii ſunt, qui ex omnibus gentibus fideles congregent, ibid.b

angelus utrum culturæ hominum, & an culturæ angelicæ nõ digne humana ſegnicia reſpõderit, puto (inquit Origines) in iudicio inquirendum, p.1.col.810.f

angelus ſi mercedem ſperat (qui nos conſignatos accepit) a Deo pro his quę bene geſſimus, timet etiam culpari pro male geſtis, ibid.d

angelus percuſſor primogenitorum utrum fuerit bonus an malus, p.1.col.594.d.c.f

angelus qui Abrahæ apparuiſſe deſcribitur, modo dominus, modo angelus memoratur, p.1.col.219. b. Sic etiam angelus qui Moyſi apparuit, modo dominus modo angelos uocatur, col.396.a.& col.401.c.& col.506.f

Item p.2.col.160.f

angelum habet unuſquiſque homo ad cuſtodiam ſui d tum, & aliquando apparet in ſpecie illius. parte 6. col 1121.c

angelum Michaelem ductorem ſynagogæ tempore Mo peditū fuiſſe, & abſolutum a principatu ptopter perſ nē Moyſi uſque ad tempora Ioſue, an & quomodo uerificari. p.1.col.859.c

angeli poſt incarnationē filij Dei, per quam humana aſſumpta eſt. reformidant ſic venerari à natura hu quam vident ſupra ſe eleuatam in filio Dei, &c.par. 1652.f

angeli boni & mali, ſimiliter operantur, ſicut Moyſes & Pharaonis, ſerpens, & aſina Balaam, par.1.col.99.b

angeli & homines damnati ſubiicientur Chriſto in fut culo, quare & quo modo. par.6.col.819.c.820.f.821.

angeli tres, numero impari Abrahæ apparuerāt, & qua Sodomam autem duo uenerunt, numero, ſcilicet pa col.239.f

angeli recuſantes hoſpitalitatem Loth qui eos inuita mentiti ſunt. p.1.col.204.c

angeli quomodo & penes quid poſſunt dici comedere bere, quia non ad nutritionem, licet ad conſumptio &c.p.2.col.1544.e

angeli, quod cum patriarchis manducauerunt, non in tia, ſed benignitate factum eſt, ut hominib. familiari gruerent, p 1.col.31.a

angeli boni & mali, an, quomodo, quos, & in quibus, differenter puniunt, p.3.col.1031.b

angeli qui ordinati ſunt propter eos qui hæreditatem ſalutis, eos portant, cum autem ſolutum fuerit tabe lum hoc, & cęperimus ingredi ad illa ſancta, & perg locum promiſſionis, hi qui uere ſunt ſancti, angelis tibus incedūt, & uſque quo requieſcat tabernaculu portantur in humeris, & extolluntur in manibus, pa 1183.c

angeli uirorum nomine ſæpe dicuntur, ſed angelos pr tas dici non occurrit, quamuis eum qui propheta eſt ocurrat angelum dici, &c.p.2.col.191.a

angeli non ſunt prophetæ, quamuis annunciant homin tura, quia non ſunt uiatores, & eorum conuerſatio n cum hominibus, &c.p.5.1162.f

angelis de futuris ad quæ mittendi ſunt, nõ habent præ tionem, niſi quando Deus reuelat eis, quæ releuatio cundum formam ſuæ uoluntatis, p.2.col.242.f

angeli dicuntur habere alas, & quare, parte quarta, col 79.b

angeli extenſis alis quaſi ad volandum depinguntur q per habent animum obſequio diuinæ voluntatis par p.2.col.1145.b.& fol.725.b

angeli dicuntur princeps, & eorum principatus dicitur &c.p.3.col.1513.g

Item, p.4.col.1637.c

angeli in ſcriptura dicuntur filii Dei, & etiam aſtra mat quia in principio ſimul creati fuerunt cum cælo em ante diſtinctionem elementorum, p.3.col.351.c

angeli dicuntur montes æterni, p.3.col.994.f

angeli ſancti, aurum obrizum dicuntur, par.tertia, col 268.d.e

angeli cuſtodes, dicuntur turres, parte tertia, co 1433.b

angeli ſancti in multis locis ſacræ ſcripturæ dicuntur D licia & exercitus, p.3.col. 1825.c

Item p.5.col.712.c

angeli dicuntur exploratores, parte ſecunda, col 16.c

angeli dicuntur uenti, & quare, parte ſecunda. col 1575.c

Index.

gel dicuntur nubes & etiam aſtra,& quare,parte 4.colum. 16 f
gel ancti,prælati gentibus infidelibus dicuntur ſodales De par.3.col.1825.c
gel dicuntur reges & etiam conſules,& quare,parte 3.col. 54.
gel mali leguntur flagellaſſe nunc bonos,nunc malos, p. 1.col.593.c
gel boni & mali dicuntur Deo aſſiſtere,eo quod in pluri- bus ſunt executores diuinæ iuſtitiæ,parte ſecunda, colum. 845.c
gel quidam peccantes ſua uoluntate defectibili, facti ſunt ma & ſic ad pœnam ſuſtinendam ex ordine diuinæ iuſti- tiæ ſunt deputati,& ex conſequenti per eandem iuſtitiam dep tati ſunt ad affligendum homines peccatores, ut qui fue nt eis uoluntarie ſubiecti in culpa eis inuoluntarie ſu biiciuntur in pœna,p.3.col.2173.b
geli deſcenſus in probaticam piſcinam(in qua infirmi cura bantur) cauſa aſſignatur,p.5.col.1102.f
geli poſt victoriam tentatoris,Chriſto miniſtrant: poſt de- ſtă mortem gloriam annunciant triumphantis. Et ſicut corpori in ſepulchro aſtiterunt,ſic etiam corpori conſecra to in altari,quotidie aſſiſtunt,p.5.col.998.d
gel ſemper habent animum obſequio diuinæ uolũtatis pa an :administrationem charitatis nobis exhibent, gratia dilectionis ſe inuicem complectuntur,& naturam eorũ cõ in immortali claritate ſublimauit.Et per quæ iſta figu- rantur,p.2.col.1145.a
geli ſancti ſicut in miniſterium miſſi,ſalutẽ hominum pro- mouent & procurant,ita & dęmones ſalutem eorum impe diunt & perturbant,p.3.col.19.c
geli diuerſi & diuerſorum ordinum,ſicut diuerſis rebus cor poribus adminiſtrandis e Deo præponuntur, ſic diuerſi dæmones in diuerſis tentationibus habent ſpecialem effe- ctum:quia aliqui tentant de diuitiis,aliqui de honorib. p. 1.c 295.c
geli curam habent animarum,quæ ſunt in eccleſia Dei, q ia ad iudicium cum hominibus uenient,ut conſtet, u- trũ i deſiderio peccauerint homines,an cuſtodũ negligẽ- tia. 1.col.1400.e
geli comedunt diuina uirtute,quod appoſitum erat conſu- etes,p.1.col.233.b
geli non offerunt orationes iuſtorum coram domino ad ali quid ſibi manifeſtandum,quia omnia ſunt ſibi nuda & a- perta oculis eius,ſed ad conſulendum ſuper hoc diuinũ cõ ſilium,quid propter hoc ſit agendum circa iuſtos.p.2.colu. 75.e
geli afferũt ex nobis primitias,& excolit quiſque quod ſtu dio ab erroribus conuertit ad Deum. Et eſt quiſque ĩ por tione uel cura illius angeli.p.1.col.1294.d
geli ſtant orantibus offerunt Deo preces.p.2.c.1542.e
geli orationes noſtras offerunt Deo,p.2.col.1542. e
geli angelis leguntur reſiſtere,cum pax ſumma ſit in ſubli- mibus.&c.& quomodo p.4.col.1637.c
geli boni quomodo dicantur pugnare adinuicem. Simili- ter angeli mali dicuntur pugnare,p.4,col.1575.c.& colum. 163 & ſeq.
Item p.5.col.1624.f
geli ut pugnent pro nobis,non expectandum eſt ſemper, ſed a principio tantum ab his principibus iuuamur,ſed p- ceſſu temporis oportet noſipſos etiam armatos exire ad p̄ lium &c. p.2.col.183.a
geli mali tenuerunt Aegyptum,p.4.col.277.a
geli qui præſunt diuerſis prouinciis,dicuntur principes il- larum,&c.p.3.col.1331.a
Item p.4 col,1637.c
geli ſingulis regni prælati,procurant bonum regnorũ ſuæ cuſtodiæ deputatorum,p.2.col.922.f
angeli boni ſicut præſunt diuerſis regnis promouendo ad bo num,ſic etiam angeli mali ſunt impellentes diuerſa regna ad malum,&c.p.6.col.1550.f
angeli diuerſi,quod diuerſas in hominibus linguas & loque las operati ſunt,putandum eſt,cum legitur in Geneſi Deus ad angelos locutus.Venite,confundamus linguam eorũ, p.1.col.1294.d
angeli mali & boni,licet habuerunt ſuum principale iudiciũ a principio mundi,tamen de hominibus quos ad malũ in- citauerunt,mali,& ad bonum ſancti, recipient pœnam & præmium,p.6.col.236.f
angeli forte aliqui iudicabuntur cum Paulo,& cõferentur la- boribus & fructibus eius, qui ex multitudine credentium ueniunt,& forte inuenietur fortior aliquibus angelis, &c. p.1.col.1294.c.d
angeli ueniet ad iudicium nobiſcum, & ſtabunt ante ſolem iuſtitiæ,ne forte aliquid cauſæ ex ipſis fuerit quod deliqui mus,ne forte minus operis expenderint,ne nos a peccatis reuocarent,p.1.col.1373.a
angeli ſunt medici,uolentes animas noſtras a uiciis curare, quos ipſi repellimus,dum conſiliis eorum non acquieſci- mus,uidentes ſe perdere operam ad inuicem dicunt,Relin quamus eam,p.4.col.903.f
angeli ſancti & eccleſiæ miniſtri ſua præſidentia confortant & dirigunt populum in uia Dei,ut ſic perueniat ad lumen gloriæ cum iocunditate,p.4.col.1054.c
angeli apparent hominibus in corporibus formatis, & formã tur ſecundum conuenientiam ad id quod eſt ſignificandũ, p.z.col.1520.f
Item p.4.col.1636.c
Item par.6.co.1056.f
angeli in poteſtate ſicut eſt formare corpus ut appareat,ita & diſſoluere,ut non appareat,uel ſubito transferre ipſum ad alium locum,unde uideri non poſſet,p.4.col.1639.c
angeli nobis apparentes,repentino aſpectu uidentur, nec in noſtra poteſtate eſt illos uidere,ſed in poteſtate illorum eſt apparere,& uideri quando uolunt,p.5.col.675.c.& 676.d
angeli ideo ex nomine aliquando ſignantur,ut ex ipſo nomi- ne quid miniſtraturi ueniant demonſtretur, par. 5.colum. 682.
angeli ex officiis ſortiti ſunt uocabula,p.2.col.1542.f
Item p.4.col.1547.a
angeli tres erant qui Abrahamo apparuerunt, pa.1.col.231.a. & 241.d
angeli & cæteræ uirtutes,patriarchę,prophetæ,apoſtoli,quã- uis uiuentes,comparatione omnipotentis Dei, mortui di- cuntur,p.4.col.1196.e
angeli omnia corporalia excedant in quãtitate diſcreta, ſicut corpora cæleſtia totam regionem elementarem in quanti- tate continua,p.3.col.1814.f
Item p.4.col.1582.f
Item p.6.col.1508.f
angeli & ſi miſſi veniant,ſic exterius implent miniſterium, ut nunq̃ intus deſint per cõtemplationẽ,p.5.c.304.d.c.674.b
angeli angelis præſunt,dæmones dęmonibus,homines homi nib.dum durat mundus,p.4.col.2168.f
Item p.6.col.336
angeli quomodo Deum uident ſine anxietate,& ſine faſtidio p.1.col.852.d
angeli duplicem habent cognitionem. Vna eſt qua uident di uinam eſſentiam,& de illa unus non docet alium. Alia eſt cognitio in eis de aliis. Et hæc eſt duplex. Vna eſt de mini- ſteriis exequendis,& de his ſuperiores loquuntur & docẽt inferiores,& non econuerſo. Alia eſt de conceptibus pro- priis,& ſic etiam inferiores docent ſuperiores, & loquun- tur eis,ſicut econuerſo.p.6.col.311.c

angeli

angeli ante caſum,licet clariorem cognationē habuerūt quā hominės:tamen non viderunt diuinam eſſentiam, nec ,p-pria perſonarum,& p.3.col.269.c
in angelis licet non ſit purgatio ab immunditia,tamen eſt ibi purgatio a neſcientia,par.3.col.400.f
angeli omnes creati ſunt boni,ſed aliqui in ſua conditione p ſiſtentes,ad laudem conditoris conuerſi ſunt, & vocantur filii Dei. Alii a ſua conditione cadentes per ſuperbiam, uocati ſunt dæmones ſiue ſathan.p.3.col.19.c.& co.2052.f.& col.2174.c
angeli dicuntur Deo aſſiſtere triplicitèr,primo.ſ. proprie, ſecundò large,tertio largiſſime,&c.pa.3.col.29.c
angeli ſuperiores ſecūdum ordinem hierarchicum illuminăt medios,& medii illuminant inferiores,parte quarta , col. 2195.
angeli ſuperiores illuminant inferiores,parte quarta, colum. 1596.f
angeli & an quomodo in ſuo genere beati eſſe dici potuerūt, damnationis,vel ſalutis incerti, par.1.col.91.c
angeli non fuerunt expreſſi in creatione mūdi propter populi ruditatem,& ne ei daretur occaſio ad idololatrandum. pa. 1.col.1.c
angeli quæ faciunt inter homines,in forma aſſumpta ſunt ſiguratiua,par.1.col.1259.b
angelorum conatus circa fideles tempore Antichriſti erit,neceſſarius ad duo,par.4.col.1660.f.
angelorum timor nō eſt aliud,quam admiratio de diuina virtute & iuſtitia,vt patet in deiectione dæmonum & punitione eorumdem,par 3.col.400.f
angelorum duplex officium eſt:alii præmia iuſtis retribuūt: alii ſingulis præſunt cruciatibus. parte quarta , columna 1582.c
angelorum vniuerſitas deſignatur per ſeptem oculos. Et iſti ſeptem oculi,ſunt ſuper Chriſtum,quia ſemper ſunt attēti ad exequendum eius mandatum, quia ipſe eſt rex angelorum.p.4.col.2202.f
angelorum ordinibus diſtinctis congruunt,& in eorum ſortē per conuerſationes ſimilitudinem aſcendunt,diſtinctæ cō uerſationes hominum,p.1.col.1656.a
angelorum vnuſquiſque aderit in cōſummationē ſeculi iudicio producens ſecum eos quibus præfuit,quos iuuit, quos inſtruxit,p.1.col.1294.c
angelorum agri,corda noſtra ſunt: quiſque eorum ex agro quem colit offert primidias domino,patte prima,columna 1295.a
angelorum chorus ſpectat nos in hoc mūdo, cōtra nequitias ſpirituales & concupiſcentias carnales bellantes, & uirtutum cæleſtium pia erga nos pendet expectatio, quādo vel quomodo de prælio reuertamur,&c.parte prima , colum. 1407.b
angelorum conditiones & diſpoſitiones plurimę ad Deum , ad ſe inuicem,& ad homines deſignantur per figuram cherubim,parte ſecunda,columna 723.a.b.c.colum. 1144.f.& 1145.a
angelorum creationem cur Moſes non adnotauit, par.1. columna 5.b
angelorum loquutio quæ,qualis,& quomodo ſit.par.1.columna 1.b
angelorum nouem ordines repræſentantur per nouem principes terram promiſſionis diuidentes,parte prima. colum. 1439.c
angelorum diligentia,ſi non ſufficiat contra dæmonum,& eorum qui ad peccandum trahunt,inſidias, ipſe unigenitus Dei adeſt,defendit,& cuſtodit:ibid.
angelorum miniſteria ſuper gentes ſingulas uel etiam homines ordinata,quibus regantur,& defendantur , ubi ſignificantur? p.1.col.1656.d
angelorum ordines per tres hierarchias ſunt diſtincti,& i ſingulis terni.p.6.col.447.b
Item.p.3.col.1513.c
angelorum chori fortiſſimi ſunt,& dicuntur prærupti ſil & quare,p.3.col.279.& inacceſſæ rupes:Ibid.
angelorum quidam dicuntur aſſiſtere,quidam miniſtrar 2.col.1544.f
Item p.2.col.24.d
Item p.4.col.1582.e
angelorum nomina qui mittuntur in miniſterium , uari ſecundum legationes ad quas mittuntur,p.1.col.354
Item p.2.col.243.a
angelis opus eſt in mundo,qui ſunt ſuper beſtias, & pr animalium natiuitati,uirgultorum plantationumque terorum incrementis & præſunt operibus ſanctis , qu cent rerum diuinarum ſcientiam,&c.par.1.col.1335.
angelis quodammodo ſubiectus eſt orbis ſecundum ſta ſentem,ſed non ſecundum futurum,&c.par. ſexta. c 812.f
angelis obedit natura corporalis quantum ad localem p.2.col.1544.f
angelos dominus diuiſis omnibus gentibus ſecundum numerum præfecit, attribuens aliquem unicuique diam,p.3.col.1656.e
angelos quidam falſo Geneſeos ſexto,filios Dei eſſe u putarunt,p.1.col.138.f
ad angelos malos ſicut quędam nomina gentium uel p pum referuntur, itaque de ſanctis viris & de gente ſa ſcribuntur,ad ſanctos angelos referuntur , p.1.col 1295.c
angelos peccantes cecidiſſe ſecunda die,de ſcripturis a tatem non habet,ideo eadem facilitate contemnitu probatur,&c.p.1.col.13.c
angelos peccantes,in huius aeris detruſos caligine , ſc dicit,tanquam carceribus inferi puniendos reſeruar paratione ſuperioris cæli,vbi ſanctorum demoratio gelorum,par.1.col.793.c
angelos ſuos culpari pro nobis & confutari Deus pati quo ſtupendi myſterij admiratione (inquit Origen moueor,quod tanta cura eſt illi de nobis.p.1.col.137
angelos putant quidam fuiſſe Ioannem Baptiſtam,M & Aggæum,& ob diſpenſationem iuſſu Dei aſſump mana corpora & inter homines conuerſatos , parte 2174.d
angelos quidam Deum non uidere ſuſpicantur,cum t nus dicat, Angeli eorum in cœlis vi.ſem.fa.pa.&c.p col.850.e
angelos cœleſtes non eſſe manibus & pedibus ornato col.39.a
angelos quomodo adorarunt Loth,Ioſue,& Ioannes, col.241.d
angelos imitari debemus,& quomodo,p.1.col.331.a
angelos non potuiſſet Abraham uidere,& hoſpitio ſu & cibos adhibere,niſi corpus ex aere aſſumpſiſſent, col.231.b
angelos omnes ſub nomine Michaelis tantum eccleſia ratur,& quare.Ibid.
angelos tradunt Hebręi fuiſſe creatos in feria ſecund in prima fuiſſent creati,crederetur de angelis,quo cooperatores Dei in mundi creatione,par.prima, 40.f
angelica cognitio eſt duplex.Vna eſt rerum in genere hæc dicitur ueſpertina. Alia eſt cognitio in verbo, dicitur matutina,p.1.col.1.c
angelicæ uirtutes,quæ in Dei amore perſtiterunt,hoc butione acceperunt,ut in contemplatione condit renni fœlicitate maneant,p.1.col.2.f

anglicæ uirtutis pręſentiam,fragilitas humana uidere in ſe efficit,p.3.col.62.f
anglicæ poteſtates quatuor,quæ regnis ĩ quadripertito mũdo poſitis præſunt,p.4.col.1575.a
anglicæ creaturæ qnomodo competat lux, & qualem diem faciat,p.1.col.59.b
angſtiari qui & quando dicitur.par.6.col.385.c
angſtia cordis in expẽſione manuum exprimitur plus, quam in exclamatione oris.p.4.col.943.a
angſtiis huius ſeculi,& carnis conditione,vel fragilitate naturæ,multa facere compellimur,p.4.col.1444.c
auguſtum eſt ſomnia prætermittere,unum ſolum diligere, unum quærere,ad vnum quotidie pulſare,proſpera non amare,aduerſa non timere.p.5.col.149.b
anima ſemel captiua ſi ſe peccato cuipiam obnoxiam fecerit, conſiderare non vult quę ſibi ſint utilia,p.prima,columna 2.b
anima ſuperioribus manſionibus tot tãtiſq; uirtutibus ſe cernens armatam contineri non poteſt qn procedens in medium,& ſe ad certamina nedum offerat,ſed paratam ſe dicit,p.1.col.1428.e
anima humana cum ſit inuiſibilis,cur expreſſa de eius creatione fit mentio in ſex diebus creationis,& non de aliis inuiſibilibus creaturis,p.1.col.41.c
anima mulieris primæ.ſ.Euæ,quando & unde creata ſit, cum non de illa dictum eſt,quod flatu Dei ſit animata ſicut de uiro,p.1.col.84.a
anima hominis eſt ab extrinſeco per diuinam creationem & infuſionem,quia ſimul a Deo creatur & corpori infunditur,p.1.col.67.b
anima intellectiua(quæ eſt forma hominis) non eſt ex ſemine per generationem:ſed a Deo per creationem: & ideo ĩ formatione hominis non dicitur:Producat terra:uel aliqd alterum ſimile:ſed faciamus hominem.Et dicũt Hebræi ꝙ uerbum Dei ad angelos,ſed hoc uidetur falſum, &c. p. col.30.e
anima nominatus ſanguis & quare,par.1.col.1534.c.Et colu. 92.e
anima naturæ inſtinctu uirtutibus non armatur,ſed Dei munere repletur,quamuis ipſa prius habuerit naturaliter concipiendi gratiam,& nutriendi efficaciam , par.4. columna 94.d.e
anima intellectiua uirum a parentibus cum corporibus propaget,aut corpore ſeminato a parẽtibus,ipſi corpori a Deo per eius creationem de nouo infundatur,parte 1.columm. 3.a
anima an incorporari compellatur,uel naturaliter hoc uelit, &c.p.1.col.67.b
anima an & quomodo poſſit dici eſſe in corpore , ſicut gladius in vagina,& quando ſicut ſpiraculum vitæ, p.1.colu. 9.b.c.150.d.e.f
anima unitur corpori ſicut nauta naui. par. tertia , columna 107.b
anima corporis materiam uiuificando vnit,nec patitur diſſolui ſicut fit limus commixtione pulueris & liquoris,p.1.col. 6 e.f
anima dicitur precioſa,quia ad imaginem Dei facta, & ad ſuam naturalem beatitudinem ordinata,p.tertia , columna 1 3.c
anima rationalis imagine trinitatis inſignita precioſior eſt omnibus creaturis,p.5.col.289.c
anima ad imaginem Dei eſt creata ſecundum Hebræos propter iſtas proprietates.Et ſunt quinque.Primo quia ſicut anima replet totum corpus,ita Deus totum mũdum , &c. p. col.31.b
anima pro diuerſis actionibus diuerſa nomina ſortitur, pa.1. col.899.b
anima omnis etiam irrationalis,mouetur iuſſis.Sed rationalis,voluntatis arbitrio conſentit,uel non. Irrationalis quæ hoc non habet pro ſuo genere,iuſſa tacta propellitur, p.1. col.84.a
anima hominum vigentior fit poſt noctis quietem , corporis viribus inſtauratis,& nõ uoluptatibus occupata, audire & facere ualet quę dicuntur,par.4.col.641.a
anima intellectiua eſt magis diſpoſita ad illuminationes diuinas percipiendas ceſſantibus tumultibus & quieſcentibus ſenſibus exterioribus,ſicut eſt in nocturna hora, &c.pa.2. col.691.c
anima eſt ſapientiæ capax non caro.p.1.col.217.a
anima ſecundum ſuum ſtatum in aliquo terrę loco nuncupatiue eſt,ſicut corpus noſtrum in aliquo terræ loco conſiſtit, & ſignanter in quatuor,p.4.col.982.b
anima in præſenti corpus perficiens,quatuor corpori cõfert, ſcilicet,eſſe,conſeruari,pulchritudinem,& motum , par.6. col.343.c
anima rationalis eſt vita corporis,& animæ uita eſt Deus:ſuper quàm,quæ eſt imago Dei,nihil eſt niſi Deus cuius eſt imago.p.5.col.1110.d
anima non eſt naturaliter incorruptibilis,ſed gratia Dei , per fidem & iuſticiam ad intellectũ perficitur incorruptibilis . p.6.col.1309.c
anima quæ peccauerit moritur:ea tamen quam dominus ad vitam æternam præuidet,nobis quidem mortua fuiſſe,ſed ei obdormiſſe non incongrue dici poteſt,parte 5.columna 536.f
anima cum de Aegypto huius uitæ tẽdit ad terram promiſſionis,pergit per quaſdam uias, & certas conficit mãſiones . Sed quis ita eſt diuinorum conſcius ſecretorum, qui poſſit deſcribere manſiones,& cuiuſque loci labores,&c.p.1.col. 1419.c.Et col.1420.f
anima quid vtilitatis quidue eruditionis aut illuminationis accipiat in manſionibus,quæ multæ ſunt in domo patris , ſcit ſolus pater futuri ſeculi,&c.p.1.col.1420.d
anima ſeparata an ſtatim in gloria recipiatur,uel an niſi poſt finalem reſurrectionem,p.6.col.938.e
anima cum corporeis vinculis laxata fuerit, vel ad inferna ducitur,uel ad cæleſtia ſubleuatur , & cæt. parte 4. columna 1898.d
anima quandiu eſt in corpore,corpus humanum non eſt immundum, ſed quàm citò anima recedit parte 4. columna 2179.a
anima ſeparata,& in viſione diuinæ eſſentiæ totaliter quieſcit ex parte appetibilis,non tamen totaliter ex parte appetentis,p.5.col.378.c
anima quomodo mortua dicitur , cum corpus mortuum eſt. p.1.col.1091.b
anima munda,ſeparata aſcendit ad Deum per Chriſtum , amoto impedimẽto naturæ:& corpus quod ſepelitur in terra,remanet vſque ad iudicium,p.1.col.1695. c
anima cuiuſque hominis terra Dei eſt.p.4.col.1907.c.In quia ſeminat,ſed ſi pepererit zizania,dominum offendit. Si uero pœnitet,tunc dominus placabilis erit ſuper malicia,&c. c.1921.b
anima virtutibus ſuſtentatur,ſicut corpus oſſibus.parte 4.col. 532.d
anima habet virtutum mœnia,ſicut ciuitas ad ornamentum habet mœnia,p.4.col.955.c
anima noſtra quamdiu infantia conſtituta eſt,peccato caret. cum autem ætatis tempus aduenerit,multi ſunt amatores dæmonum,hæreticorum,peruerſorumq; dogmatum, qui eam cupiunt declinare,p.4.col.1185.a
anima omnis proſtituta cum dęmonibus,plures habet amatores,vt intrent ad eam,modo ſpiritus fornicationis , modo auaricię &c.p.1.col.669.b

Anima noſtra dicitur ciuitas & pro hac pugnat dominus Ieſus contra virtutes cõtrarias,& interficit reges, qui regnabant in animabus,p.2.col.77.a.b
Anima congregans virtutes ſuas,mox deſiderat alias, par. 1. col.1134.f
Anima inter peccatores poſita,quando ad auctoris ſui imaginem conditam ſe meminit,iuxta perceptæ ſimilitudinis ordinem incedit,p.3.col.1818.f
Anima ſcientiæ igniculo ſuccenſa, nunquam ociari poteſt, & quieſcere,ſed ſemper a bonis ad meliora & a melioribus ad ſuperiora prouocatur,p. 1.col.1355.b
Anima ſuperno ſpiritu afflata,in ſupernis appetit quod contempſerat:& contemnit in infimis quod appetiuit.p.1.col. 638.d
Anima dum adhæret ſponſo,& complectitur & audit uerbũ eius,ab ipſo ſuſcipit ſemen verbi:& concipit,& facit filios ut ſalua ſit per generationem filiorum, parte 1. columna 1368.f
Anima ſi Deo deſerto ad ſe conuerſa fuerit,& potentia ſua ſine Deo frui uoluerit,pæna ſequẽte experiendo diſcit quid ſit inter bonum & malum.p.1.col.70.f
Anima ſemper parit,ſemper generat,vel de verbo concipiẽs, vel de contrario.Et forte ad has generationes reſpicit qđ dictum eſt:Cum nondum nati fuiſſent,&c.parte 1. colum. 1371.a
Anima concipit,parturit,lactat,& nutrit.Et quomodo. Et purificatur,& ſignificatur per mulierem,quæ ſe debet reputare immundam,& intendere purificationi ſeptem diebus,p. 1.col.1014.f
anima omnis aut domino coniuncta eſt,aut meretrici.Quȩ ſe iungit domino,iungit ſe ſapientiæ,iuſtitiæ pietati.&c.Quȩ ſe iungit meretrici,iungit ſe impudicitiæ,iniquitati, mendacio,& omnibus malis,p.1.col.1371.b
Anima quȩ uirtutibus iũcta Dei complexibus & poſtea adulterauit in vitia,& ab eo receſſit turpata,ne glorietur in nominis dignitate,ſed pro mali conſcientia vltra ad cœlum oculos tollere non audeat parte 4.col.1256.d
Anima quamuis grandes habeat profectus,tamen tentationes non auferuntur ab ea,quia quaſi cuſtodia & munimẽ ſunt ei.p.1.col.478.e
Anima ſi tentatione non ſalitus,continuo reſoluitur,ſicut caro ſi ſale non aſpergitur,corrumpitur,p.1.col.1428. d
Anima fidelis quæ per naturam eſt immortalis,per gratiam à putrefactione peccati conſeruatur, & ſignatur per arcam tabernaculi,&c.p.1.col.1520.f
Anima quæ celeſtem habet originem,quaſi aduena moratur in corpore,p. 1.col.1596.e
Anima verius intelliget, quæ fuit ratio ſuæ peregrinationis cum egreſſa fuerit in requiem ſuam id eſt,in paradiſum,p. 1.col.1420.d
Anima hominis poteſt in ſe habere & producere puteos & fontes & flumina,ſed putei indigent fodiente,ut mundentur,&c.p.1.col.1321.a
Anima ſi ad uirtutes nõ ueniat,ſed perſeueret in ignauia,nec caro ad hæreditatem veniet:ſed ad iudicium illius qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam,par. 1.colum. 1362.a
Anima ideo ſanatur ut delectabiliter laboret, & dicatur ei, Labores fructuum tuorum quia manducabis,&c. p. 1. col. 1426.d
Anima maliuola quæ dicitur,p.3.col.1886.f
Anima quotiens peccat,totiens vulneratur peccatis uelut telis,p.1.col.1163.b
O ſi poſſemus per vnumquodque peccatum videre quomodo anima vulneratur,p.1.col.1264.d
Anima vulneratur per cogitationes & concupiſcentias malas:frangitũ & cõteritur,per opera peccati,quæ omnia ſi uideremus & vulneratȩ animæ cicatrices ſentiremus:
ad mortem reſiſteremus contra peccatum,parte 1. co
1264.e
Anima quomodo lædi & percuti dicitur per membra, a
referendo,dentem pro dente,oculum pro oculo,&c.
col.695.a.b
Anima ex corruptione carnis,& pronitate ad malum
nue deſcendit à perfectione,niſi conetur contrarium
tatur exemplum de naui,p.6.col.463.d
Anima dum in hoc mundo in erroribus viuit,ignoranti
tatis,in Aegypto poſita eſt,&c.Et quomodo a plagis
ſpiritualibus eripitur,p.1.col.582.e
Anima noſtra inter has duas molas debet conteri,ſcilic
teſtatem Dei & miſericordiam,ne propter terrorem
tis deſperet,uel propter ſuauitatem miſerationis præ
p.3.col.874.d
Anima debet intelligere ſe ordinatam in medio rerum
ſub ſe habeat corpoream creaturam,ſupra ſe tamen
gat eſſe naturam Dei,&c.p.1.col.156.a
Anima vnaquæque eſt velut olla feruens,quæ cogitati
ſuarum impetus,quaſi ſpumas vndarum ardentium
net,p.3.c.398.e
Anima peccatrix ſignificatur per mulierem,quæ pulch
tur ratione imaginis,ſed captiua ratione criminis, p
col.1580.f
Anima peccatorum ſemper contendit,quia ſyndereſis
ctamen rationis malo remurmurat,& ſenſualitas ad
inclinat,& ſic eſt contentio inter partes animæ,par.
37.c
Anima ſine charitate macilenta eſt & languida , & in
Deo placitura,p.1.col.112.f
anima quæ non cognoſcit ſe ad auctoris ſui imaginem
tam,egreditur a ſecreto cordis in exteriores concu
tias,& ad latam uiam ducta,ſequitur exempla popu
p.3.col.1824.e
Anima fidelis & plena iudicii dum Deo obedit,Deus i
bitat,& eſt eius ciuitas.Si autẽ a Deo recedit nõ loc
merito,habitatur a malignis ſpiritibus : parte 4. co
26.d
Anima fidelis eſt thronus Dei,in qua reſidet,quãdo e
ieſtatis ſuȩ illuminatione compleuerit,p.4.col.236
Anima licet peccatrix,tamen melior dicitur per natur
pore laudato in ſuo genere,p.3.col.1566.e
Anima obligata terreno amore,viſcum habet in penn
re non poteſt,ſed amor ſanctus ad ſuperna ſubleua
col.1429.b
Anima quæ ſe per vniuerſas cogitationes ſpargit, ad
rationem ſui ſeſe nullatenus colligit,p.5.col.536.f
Anima oppreſſa & uariis perturbationibus occupata,
ſperat humanum auxilium , ſi tota mente conuert
Deum,conſolatur a Deo.p.4.col.1534.
Anima dum peccat diabolo ſubditur captiua,dum p
agit,eleuatur & conſurgit,& diabolus humiliatus r
col.434.e
Anima quȩ fuerat ſpeculum Dei, & viciorum ſuppla
cum propter iniquitatem traditur ſpiritualibus ne
fruſtra quȩrit conſolatorem extrinſecus, quæ ſpi
conſolationem perdidit intrinſecus,parte quarta,
943.b
Anima per pȩnitentiam ſi priſtinum robur receperit
tur habitaculum ſancti,& ſic fit templum Dei part
435.b
Anima in confuſione poſita gradatim luget,parte 4.c
978.f
Anima quæ prius oblectata uitiis gloriabatur,manu
tacta,ſe uilem profitetur, quæ ad imaginem ſui c
condita erat.p.4.col.937.b

A ma

an ia habet falſos prophetas exterius, ſcilicet ſenſus carnis
ii præſentia nunciant, futura non curant. Habet interius
ilſos cogitatus, quos prudentia carnis gignit qui falſa &
ilta oſtenduut nobis, p.4.col.965.b
ani a & bona & mala habent tentorium & tabernaculum,
4.col.956.f
ani a non clareſcet in fulgore æternæ pulchritudinis, niſi(ut
i dicam) prius hic arſerit in officina charitatis, par.3.col.
3.c
ani a ita in contemplatione diuina abſconditur, ſicut corp⁹
i ſepulchro, mundo mortua, vbi ab oī ſtrepitu ſæculi eſt
ieta, p.3.col.58.d
ani a quæ in contemplatione debet conſiſtere, & fructus ac
ptabiles facere, &c. ſignificatur per Sion. p.4. columna
1.d
ni a ſignificatur per Ieruſalem, in qua ædificatum eſt tem-
im domini, p.4 col.2080.d
ni a fidelis per Ieruſalem ſignatur obſeſſam ab exercitu re-
g Babylonis, p.4.col.837.c
ni a rationalis exiſtens in corpore, quæ prædicationem cō
t. diabolum munitur, ſignificatur per Ieruſalem, parte 4.
col.1109.e
ni a fidelis in qua debet Chriſtus regnare impugnatur per
ſperbiam & auaritiam, quæ poſt ſe alia uitia trahunt tan
uam caudas ſuas, & figuratur per Ieruſalem, part.4.colu.
8.c
ni a fidelis in qua regnat verus Dauid Ieſus Chriſtus per
gratiam ſignificatur per ciuitatem Ieruſalem. Huius autem
c itatis portæ, ſunt ſenſus animæ exteriores, qui non de-
bet aperiri de nocte, &c. p.2.col.1371.c. Et col.1399.c. Et
c.1411.c
ni a rationalis quæ moralis Ieruſalem dicitur, per quatuor
i pugnatur. Primum, eſt delectatio praua mulcens aīum.
S um eſt, conſenſus in peccatum. Tertium, operis execu-
ti Quartum, conſuetudo, p.4.col.235.a
ni rationalis quæ Dei imagine inſignitur, ſed aliquando
ceptione dęmonis uitiis deturpatur, ſignificatur per Iop
p &c. & quando rurſus purgatur, parte quarta, columna
2 19.c
ni e uiri fidelis dicitur filia patris prudentis: Et quare. pa.
3 col.2053.a
ni iuſti eſt tabernaculum Dei: Et deſcribitur myſtice ſe-
cundum quatuor aſpectus, ſcilicet orientis & occidentis,
&. Et per adaptationem xij. tribuum caſtrametantiū iux-
tillud, p.1.col.1179.c. Et col.1177.c
ni fidelis per tabernaculum domini conuenienter poteſt
elligi. Et quare, p.1.col.897.c
ni fidelis eſt tabernaculum domini & ad eius quatuor la-
debent eſſe actus quatuor uirtutum cardinalium, &c.
p col.1177.c
ni dicitur flamen, quia cum tētationis fuſo in filiorum te
n tatem torquetur, firmioris virtutis ſoliditate conſtrin-
g ir, p.1.col.1025.a
ni uaga quę egreditur clauſtrum rationis, ſignificatur per
D iam. p.1.361.c
ni iuſti nauis eſt quam Chriſtus ingreditur, cui procellæ
tr ulationum frequenter ſurgunt, p.quinta, colu. 527. a.
b 812.f
ni peccatoris, ciuitati obſeſſæ & coanguſtatæ aſſimilatur
p col.953.c. & 954.d.f
ni rationalis eſt mulier, quæ frangit alabaſtrum, parte 5.
c 624.f
ni hominis mali, cuius ſenſualitas rebellat rationi, dici-
tu regnum diuiſum. Et quare, parte quinta, columna
2 1.c
ni natura pulchra, cōparatur ciuitati Niniuæ, quæ uolu-
p tibus hærens effœminatur, & portas ſenſuū aperit uicii
& dæmonib. p.4.c.2037.b
anima fidelis quomodo pedes domini rigat & vngit. p.5.col.
801.c
anima fidelis dicitur aſellus ſuper quem Ieſus ſedet & pergit
ad Ieruſalem, &c. p.5.col.344.f
anima rationalis ſignificatur per reginam Auſtri, quare, par.
5.col.856.f
anima cornua ſua habere perhibetur, & ſunt fortia muni-
menta uirtutum quibus aduerſa quæque percutit, & quaſi
fœnum aut puluerem in aerem uentilat & diſpergit, parte
4.col.943.b
anima dicitur vidua, & p.3.col.1472.e
anima torpens otio defletur ſub ſpecie Ieruſalem, par.4.col.
934.d
anima humana dicitur terra, p.3.col.267.b
anima fidelis per domum Salomonis in qua erant quatuor
de ambulatoria ſignificatur, p.2.col.733.c
anima humana per reginam Saba intelligitur. Quæ regina
dicitur eo quod eſt ad imaginem ſummi regis facta, p.2.
col.771.c
anima humana dicitur abyſſus, p.1.col.5.c
anima triplicis eſt naturæ, ideo iubetur diligere tripliciter. p.
1.1498.c
anima quælibet ſoli iuſtitiæ cum ſic propinquat, vt vnus ſpiri
tus cum eo fiat, & per ipſum innouata ueterem; hominem
abiicit, offert in Kalendis, &c. p.1.col.1300.e
anima quæcunque certat ad thalamum Chriſti properare, cō
dignum a ſuis doctoribus accipit ornamentum, &c. par.2.
col.1622.e
anima victa una tentatione, venit ad aliam, quaſi de manſio-
ne ad manſionem, & ſic per ſingula tentamenta vitæ & fi-
dei profectus, manſiones habere dicitur, ſecūdum illud. I-
bunt de uirtute, &c. p.1.col.1420.e
anima mea in manibus meis ſemper; quomodo intelligatur
ait Auguſtinus ignoro, niſi dicatur, &c. parte tertia, colum.
1387.b
anima Dei Chriſtus eſt, ſicut & verbum Dei, ſapientia Dei, et
virtus Dei, &c. p.1.col.1137.a
anima Chriſti à principio creationis fuit glorioſa per apertā
viſionem & perfectam fruitionem, &c. Verumtamen cor-
pus paſſibile & mortale, ad implendū precium redemptio
nis humanæ, pa.5.col.288.f
anima pro homine accipitur, quia eſt principalior pars homi
nis par.1.col.917.c
Item p.2.col.21.c
Item p.3.col.1725.b
anima frequētiſſime accipitur in ſacra ſcriptura pro perſona
humana, p.1.col.923.c
anima ſumitur pro uia temporali. p.1.col.1121.b
animam ex carnis ſubſtantia propagatam dicunt Luciferiani
hęretici, p.1.col.1020.d
animæ veſtis eſt caro, vnde naſcitur tētatio carnalis, per quā
ad interitum venit. parte tertia, columna 74.c. Et columna
164.f
animæ ueſtimentum eſt corpus, quod pręcipit Salomon oī
tempore eſſe candidum, p.3.col.133.a
animæ ut non ſeruiat corpus ad omnem nutum quaſi famu-
lus eius, quid iuſtius, cum ipſa noluerit ſeruire domino, p.
1.col.76.c
animę tabernaculum eſt corpus, & mens cogitationum, par.
3.col.235.e
animæ locus principalis non iuxta Platonem in cerebro, ſed
iuxta Chriſtum in corde eſt, p.5.col.556.f
animæ ętates quot, quæ, & quales ſint, p.3.col.164 f
De animę uita poſt mortem huius aſcenſionis difficillime re-
peritur in his libris aliquid euidentius ſcriptum, &c. par.1.
col.1395.c

Animæ profectus eſt ut auferatur a commotione terrena, ſicut ab erroribus vitæ ad viam virtutis, & ad agnitionẽ Dei, &c p.1.col.1421.b
Animæ pax redditur ſi ab ea hoſtes, peccata ſcilicet & uitia propellantur, & ideo armemur & concitemur ad prælium: ſed contra hoſtes quæ de corde noſtro procedunt, ſcilicet malas cogitationes, &c.p.2.col.81.b
Animę concubitus dum factus fuerit cum uerbo Dei, & complexus ad inuicem datus, naſcitur generoſa progenies, pudicitia: ſcilicet, iuſtitia, patientia, & omnes uirtutes. Si autẽ ſe diabolo & dæmonibus proſtituerit, faciet filios adulterii ſcilicet omnia peccata, p.1.col.1340.f
Animæ tuæ Deus imaginem, & ſimilitudinem ſuam tibi commendauit, hoc depoſitum, tam integre reſtituendum eſt, quam a te conſtat eſſe ſuſceptum, p.1.col.949.b
Animæ motus fortes redundant ad corpus, ut patet in timore & ira, p.3.col.1057.b
Animæ ſimilitudo cum Deo proprie in hoc eſt quod incircũſcripta, quod ubique tota & ſimul, p.6.col.286.d
Animam Deus fecit, erret de ea ſi uoluerit. Sic dicunt aliqui ad illam inſaniam prolapſi, p.5.col.413.c
Item dicant, Talis erit quiſque, qualem vult Deus eſſe, cur nititur aliquis bene agere, cum nihil poſſit niſi quod Deus uelit. p.6.col.126.d
Item dicunt Deus non fecit nos ad damnandum, par.4.colu. 627.a
Animam habuiſſe Chriſtum negant Apollinariſtę, & unde acceperunt occaſionem, p.1.col.1138.d
Animam perdit ſecundum Chriſtum, qui deſideria eius refrenat, cupiditates reſecat, luxuriam & reſolutionem caſtigat, & in nullo facit uoluntatem ſuam, ſed Dei, par.1.columna 1362.d
Animam eius ſerua: cum dicitur, an intelligatur de uita corporali tantum, vel pro uſurpationis, uel an per hoc diabolus prohibitus eſt Iob ſuperare, p.3.col.43.b
Animam in manibus portare quid eſt, parte tertia, columna 161.a.c
Animam ſuam Deus uocat, uoluntatem ſuam, par.1.columna. 917.a
Animam hominis eſſe mortalem dixerunt multi ualde, & ad huc dicunt aliqui. Et circa hoc triplex error ex una radice procedens, p.3.col.1889.c
Animam bona opera protegunt ſicut veſtimenta corpus, par. 3.col.244.d.e
Animã creat creator cum perfectione figuræ corpori, ut dicit quædam glo. Hebraica. Et eſt contra eos qui dicunt animam hominis præcedere corpus duratione, p.4. col.412.e
Animam unde Chriſtus accepit. Aug. reſpondet pro meo capite libentius reſpondeo non de Adam, quam de Adam, p. 1.col.80.f
Animam qui putant eſſe partem Dei non ſunt audiendi, & quare, p.1.col.66.c
Animam utrum Deus ex nihilo fecerit, an ex re quæ iam facta erat, ſed anima non erat, 65.b
Animam humanã an Deus creauit in illis primis operib. quæ ſimul omnia creauit, quam ſuo tempore corpori inſpirauerit p.1.66.f
Animam infundendo Deus, dat uitam, & etiam uirtutes ĩ quodam ſeminario, p.3.col.137.c
Animam noſtram & corpus tanquam depoſitum accepimus a Deo, p.1.col.349.b
Animam ex anima putant quidam ſicut carnem ex carne fieri, & dicunt Deum unam feciſſe animam ſufflando in faciem viri, vt ex illa cæterę crearentur, &c.p.1.col.80.e
Animam immortalem dicentes & reſurrectionẽ ponẽtes, opinabantur animam ſeparatam a corpore maioris eſſe uirtutis quam coniunctam corpori, p.5.col.251.c.& col.252.f
In anima conſiſtit imago Dei, quantum ad proprietates tales, ſcilicet, memoriam, intelligentiam & uoluntatem. militudo autem, in gratuitis, p.1.col.53.f
Animæ fidelium uocantur montes, p.4.col.418.d
Animæ piorum defunctorum, ab Eccleſia non ſeparantur quod ad altare Dei in communione corporis Chriſti e fit memoria, p.2.col.140.c
animæ corpore exutæ an & quomodo locis corporalibus buſdam putentur contineri, cum ſint ſine corpore, p.1. 68.f
animæ exiſtentes in purgatorio clamant contra bona tionum ſuarum detinentes, &c.p.6.col.1517.c
animæ iuſtorum & ſi in naturę bonitate miſericordiam ha nulla tamen ad reprobos compaſſione mouentur, & re, p.5.col.923.a.b
animæ quę de confuſione mundi ad dominum conuertur ſignificantur per argentum & aurum, quæ de Babylon Hieroſolimam mittuntur. p.2.col.1326.d
animæ ſanctæ cogitationum vicia corrigunt, & quaſi teni tes vultus, ex reddita imagine de ſpeculo pręceptorũ componunt, p.1.col.891.a
animę vicium eſt, ita ſuis operibus delectari, ut potius ini quam in ſe requieſcat ab eis, cum in ipſa uel anima, uel tione, aliquid melius ſit quo fecerit, quam ipſa ſint qu cerit, p.1.col.57.a
animæ Chriſtianæ erroribus hæreticorum ſe miſcere, & Dei impudicitiæ & libidini non licet ſe tradere. p. 1.c 1599.b
animę iuſtorum recipiũtur in manu diuinę miſericordiæ, catorum vero in manu ſuæ iuſticiæ, p.3.col.1860. & c 1895.c
animæ noſtræ dant amatoribus ſuis id eſt dæmonibus, ſen vel peruerſorum dogmatum doctoribus, quãdo aſſerũ hil nocere luxuriam, & corporis genitalia naturaliter tum poſcere, cibis omnibus indifferenter vti. p. quarta, 1292.f
animæ inſunt non niſi tria, ſcilicet, potentiæ, paſſiones, & h tus, p.4.col.1501.c
animæ licet ſint eiuſdem ſpeciei, tamen uariantur in oper nibus coniunctę corporibus, quia aliquæ declinant ad nũ uerum, & aliquæ ad bonum apparens tantum, & ſec hoc diuerſificantur ſtatus bonorum & malorum, pa.3 656.f
animæ ſterilitas per quæ in lege denotetur, p.1.col.1593.b
animę humanæ ſecundum Platonicos quando ſuam dig tem ſeruant, ſecundum rationem uiuendo, reuertuntu claritatem ſtellarum unde defluxerunt, p.3.col.334.b
animæ ſi adhuc fiunt. Vel ſi fuit materies undę anima fie quid eſt ipſa, quod nomen, quam ſpeciem, quem uſum rebus conditis tenet. Viuit an non, &c.p.1.col.65.b
animæ utrum de parentibus, an deſuper ſint, uincant qui terunt, ego (ait Aug.) adhuc inter utroſque moueor, ali do autem ſic. &c.p.1.col.78.d. Et col 433.a
animę beatæ deſcendent ad reſumendum corpora, & ad municandum eis gloriam, p.6.col.1673.c
animæ quę ſolę in cœleſtis eccleſiæ corpus tranſeunt, in bus ſequamatis figurantur, cu in pinnulis uirtutum per cœleſte deſiderium ſaliunt ad contemplationem, p col.1003.b
animę bene uiuentium, ſignantur per ſtellas, p.3.col.251.
animæ omnia mala accidere ex carne error eſt, &c.par.6 514.c
animæ ſignari ſolent in ſcriptura ventorum uelocitate & limitate, p.3.col.271.a
animæ fideliũ per uaſa tabernaculi deſignãtur, p.1.col.12
animę humilium dicuntur collis, p.2.col.355.c
animę ſanctæ unicuique corpus ſuum eſt equus, p.3.co.3
ar

an narum magna dignitas,vt vnaquæque habeat ab ortu na uitatis in cuſtodiam ſui Angelum delegatum, par.5.col. o3.b.Item,par.6.col.1121.a

ar narum in deſtructione & ruina,multum continuis luctiꝰ us & orationibus eſt inſiſtēdum,ſi uir ſanctus lugebat de ructa lignorum & lapidum ædificia,p.2.col.1342.d

an narum curam qui pro Domino ſuſcepit: vt vel errantes oceat vel conſoletur mœſtos,vel temporalibus bonis ſuſtentet.&c.ſapiens eſt,& quare,p.3.col.1652.d

an narum regendarum ſolicitudinem qui aſſumit, reſtat ut uibus æterna prædicat,ad prouidenda quoque eius temporalium neceſſitatum ſubſidia inuigilet,p.3.col.1856.e

an narum cuſtodiam aſſumant qui tentationum bella ſubeerunt,& cum apud ſe iam de intima tranquillitate ſunt ſe ri.Sed quis hæc perfecte ſubigat,cum Paulus dicat: Vico aliam,&c.p.1.c.1216.e

a narum zelus,ſacrificium acceptiſſimum eſt Deo, p.1.col. 56.f

a nas ſeptuaginta ſeptem exiiſſe de Lamech,referebat mi quidam Hebræus quæ omnes interiere diluuio, p.1.col. 19.c

an nas mortuorum prædicādo ſuſcitare,maius eſt quàm cor ıs mortui terra abſcondere,p.5.col.833.b

an nas ſanctas corporis exutas,a viſione diuina retardari vſue ad iudicium error eſt,p.6.col.391.c

n nas quidam putant fuiſſe in cęleſtibus,& de meliori in pe rem ſtatum præcipitatas,& quod melius fuerit,in cæleſti ıs quam in terrenis commorari,& per quid probare nitū r,p.4.col.728.e

n nas iſta duo occidunt,deſperatio & peruerſa ſpes, par.6. lumna 34.f

A nal quod cornu percuſſit uirum aut mulierem,ſi interfeum fuit lapidibus,illicitum erat Iudæis cōmedere de illo quare,p.1. col.695.c

nal ex quibus defectibus dicebatur fore maculatum, & are non debebant offerri animalia talia Domino,p.1.c. 102.f.

n nal immundum voueri quidem poteſt,ſed niſi redemptū erit placere per ſe non poteſt,p.1.col.1147.b

n nal noxium perimere ad iuſtitiam pertinet. parte 1. col. 6.c.f

n nal offerendum in ſacrificiis oportebat eſſe immaculatū eſt,abſq; defectu alicuius membri vel notabili deformi te,ita quod macula non accipitur pro uarietate pellis.Et c obſeruandum erat generaliter in omni ſacrificio, p.1. l.1100.e

a malia ſic facta ſunt,vt alia aliis in alimoniam cederent, el ſenio deficerent.Homo vero factus eſt ad imaginē Dei c quod ſi pręcepta ſeruet, perpetua immutabilitate maıat,p.1.col.25.b

an nalia minuta,vt quæ de cadaueribus atque corruptione gnorum herbarumque,&c.giguntur,vtrum in primis cōtionibus creata ſint,an ex rebus productis, Pleraque.n. prædictum eſt,de humidorum corporum exhalationib. gnuntur,&c.p.1.col.26.a

an nalia uenenoſa & pernicioſa utrum poſt peccatum homi s ad vindictam creata ſint, an potius creata innoxia,peccatoribus nocere cœperunt,p.1.col.26.b

an nalia irrationabilia:vnde eſt quod ſibi ipſis nocumēta & mna inferunt & etiam plerumque mutuo ſe occidunt, m nullum peccatum habeant,p.1.ibidem.

ani alia noxia,ſi viuos lædunt pęnaliter,exercent ſalubriter, t ignoranter docent,cur in eſcas mortuos lacerant,pa.1. ol.ibid.

ani alia grādia ſunt,inter terreſtria Elephas ualde mōſtruoſs,& inter marina,cetus,p.3.col.384.c

an nalia marina maiora ſunt ſatis quam terreſtria. Et huius tio,p.3.col.404.f

animalia aliqua ſecundum conditionem naturæ ſuæ per magnum temporis ſpaciū nō comedunt,ſed nutrimēto prius recepto viuunt,p.3.col.1563.c

animalia irrationalia quædam habent aliqualem ſenſibilium rerum cognitionem(ſicut aſinus cognoſcit ſtabulum ſuū, & pabulum,& Dominum proprium,& ſic de multis aliis) ſed differentem e cognitione humana,p.5.col.1022.f

animalia bruta cognoſcunt benefactorem ſuum, ſicut patet per experientiam,& etiam ſcripturæ docēt, p.5.col.1184.f

animalia & aues & etiam piſces frequenter percipiunt mutationem continentis futuram de propinquo, &c. Et quare, p.1.col.1074.f

animalia & homines an rationem vitæ cum piſcibus æqualiter participient,p.1.co.125.b

animalia & mulieres concipiunt uno modo,quia virtus imaginatiua ſimilem concipit illi quam aſpicit attente in extremo coitu,p.1.col.86.f

animalia,ante peccatum hominis, animalium eſu non uiuebat ſed cōcorditer herbis & fructib.veſcebantur,p.1.c.39.b

animalia cum communem acceperint alimoniam cum homine,quare ipſe immortalis factus eſt(quia potuit non mori) præ aliis animantibus,p.1.col.37.f

animalia quæ tantum putantur ueſci carnib.utrum pręter numerum in arca fuerit, quæ aliorum alendorum neceſſitas coegit includi,&c.p.1.col.147.a.b.& 148.d.e

animalia munda impari numero,immunda uero pari in arcam introducta ſunt,& quare,& huius myſteriū, p.1.co.152.f. Et quanto numero,151.c

animalia minutiſſima,qualia ſunt mures,& ſtelliones, muſcę, & ſcabrones,ſcarabei,& pulices,&c.an etiam in arca fuerunt,p.1.col.148.d

animalia in ſacrificio tria uſurpata ſunt ſcilicet ouis,capra,& bos,& quare hæc myſtice,p.1.col.210.f

animalia munda multa ſunt ad eſum,quæ non ſunt mūda ad immolandum,p.1.col.1003.b

animalia in lege ueteri,quædam fuerunt immunda, non quia de ſe eſſent mala ſed quia ſignabant quædam uicia euitanda,p.5.col.264.f

animalia proprie loquēdo non dicuntur habere uicia, nec virtutes,nec in eis ſunt,tamęn large loquendo ſunt in eis,ſicut agnus dicitur manſuetus,vulpes doloſa,equus recalcitrās & ſuperbus,p.4.col.1929.c

animalia. Vide in annus triceſimus.

animalia exercitus Antichriſti percutientur peſtilentia, ſicut & homines exercitus illius,p.4.col.2171.c

animalia quatuor Euangelia ſiue quatuor Euangeliſtas aut quatuor patriarchales Eccleſias notificant,p.5.col.7.b.Itē, p.6.col.1499.c

animalia uenerata cur in creatione in naturam inducta, par. 1.col.30.d

animalia in terra habitantia deleta ſunt in diluuio,& non aquatilia,& quare,p.1.col.145 a.b

animalia munda quod ſciuerat Noe ab immundis diſtinguere,p.1.col.151.a.b

animalia trium annorum ſignificant Hebræi populi iuuentutem & uigorem, p.1.col.210.d

animalia ab Adamo ſua nomina acceperūt,p.1.c.79.c & 83.b

animalia ante octauam diem non debebant offerri, qui ante ſunt quid imperfectum,perfecta autem ſunt Deo attribuēda,&c.Hinc eſt quod circuncíſio octauo die pręcepta eſt fieri,p.1.col.224.f

animalia quomodo & quomodo nō,& qua īmūdicia poſsūt nominari immūda. Vide in immunda. Et immundicia.

animalium quatuor ſigna, habuerunt vexilla quatuor tribuū filiorum Iſrael,quæ præſidebāt quatuor partibus (ut dicūt Hebræi)ut in iſtis uexillis figurantur iſta quatuor animalia Ezechielis,iu quorum medio reſidebat Deus ſcilicet in tabernaculo,p.1.col.1172.f

animalium mundorum & immundorum diſtinctio ante legẽ fuit vt dicunt Hebræi,& maxime quantum ad oblationẽ & ſacrificium,par.1.col.151.c
animalium ſpecies in lege vetitiæ qualitates morum ſignabãt & quomodo,parte 1.col.1014.d
animalibus terræ ſexto die creatis cur non etiam additum eſt Benedixitque eis Deus dicens: Creſcite & multiplicamini ſicut dictum eſt de animalibus aquarum quinto die produ ctis,&c.par.1.col.29.b
animalibus ad quam vtilitatem ſeu ad quæ ſolatia homo (ſi ſtetiſſet) dominatus fuiſſet,cum nõ ipſa ad eſcã,ſed herbæ tantum & arborum fructus primo conceſſa ſunt,p.1.c.31.c
animantia muta cur diluuio conſumpta,par.1.columna 146, d.& 167.a
animantium duo genera quæ ex vna origine prodeũt ſed nõ vnam manſionem ſortiuntur,par.1.col.28.d
animus hominis generoſus eſt,& facilius ducitur quam trahi tur,par.6.col.156.c
animus hominis electi,tribus modis alternatur in lætitia & mœrore,ſcilicet.In conuerſione,probatione,& morte par, 3.col.315.b
animus dolens cogente mœſticia per diuerſa deſideria uaga tur in nocte diem,in die ueſperam deſiderat,p.3.col.104.f
animus fragilitatis humanæ obliuiſcitur ut fit in honoribus, quia per ea quæ circa corpus ſunt,inflatur, par.3.columna 34.b
animus erumnis mundi plenius,ſemen Dei ſuſcipere,& fructum facere non poteſt,par.4.col.616.f
animus ex his quæ nouit,ſurgat ad incognita quæ non nouit, & per hoc quod ſit notum diligere diſcat & incognita ama re,p.1.col.208.e
animus poſtquàm ſemel huic mundo perfecte abrenunciaue rit,oportet vt totum ſe impendat obſequio diuinæ uoluntatis,par.2.col.1291.c
animus carnalis per arundinem ſignificatur,parte 5.columna 798.d
animus regis ex quinque inclinatur,quæ ſunt,humilis petitio memoria iuramenti,ſuperbia aduerſarii inuadentis,deuotio populi,& periculum ſui ſuorumque,par.ſecnnda, col, 676.f
animus ad Deum accedentis tepeſcere non debet ſed ſpiritu feruere,p.1.col.1046.e
animi uirtus,quæ imperium tenet tribus in ſcriptura exprimi tur,p.1.c.1544.e
animi primi motus ſecundum carnem prolati, in peccatum ruunt,p.1.col.1215.b
animi perturbatio utrum & quando cadit in ſapientem, par. 1.col.209.a
animi & ſenſus uirtutes,mentis filii ſunt:filiæ vero,opera corporis miniſterio,par.1.col.1381.d
animi boni affectus,ſemper procliuus eſt ad pietatem , par.1. col.421.a
animi motus regere,& perturbationes illius modeſtiæ tranquillitate placare,iræ ac ſuperbiæ impetus quaſi feram beſtiam refrænare,&c.abſtinentiæ,& crucis genus eſt precioſius atque ſublimius,par.5.col.283.c
animi paſſiones. Vide in Paſſiones.
animi diſpoſitio magis relucet in facie,quam in aliis partibus corporis,par.4. Vide in cordis diſpoſitio.
animi magni proprium eſt placidum eſſe,tranquillumque,of fenſas & iniurias remittere,par.2.col.384.c
animum hominis nihil magis deiicit ex arce iuſtitiæ , quam blandimenta fœminæ,corporumque ille contractus , ſine quo uxor haberi non poteſt, &c.par.3.col.1789.c.
animum exhilarant naturali uinum & muſica, par.3. colum. 2178.d
animorum humanorum diſtinctio per diuerſa ſigna deſignatur. Alterius enim animi motus lenior,eſt mitis placidus , tranquillus. Alterius, turbidus,elatus,aſperior, incitati petulantior,In his alius plus:alius minus. &c.par.1.col 1178.c
in animis fortaſſis tanta diuerſitas eſt,quanta in ſpecie vu par.1.col.ibid.
anna vaticinatur de aſcenſione Chriſti de miſſione & ad tu Spiritus Sancti,p.2.col.328.c
anna conſpiciebat infantem,non tantum ut infantem ue etiam ut rem Deo conſecratam,p.2.col.320. e
anna non exiſtimabat eſſe tantum aſcendere in templu cum accepiſſet donum non ſuſtineret abſque dono c parere,p.2.col.314.b
anna quæ canit canticum,& prophetiſſa eſt,& eadem qu cunda facta eſt gratiam non tam ſua præſentia quam tius ſanctę Eccleſiæ futura bona communia Propheta 2.col.321.c.& 322.f
anna interpretatur gratia,p.2.col.321.c
anna quod omnes faciunt tempus relaxationis, fecit ten præcationis,p.2.col.317.a
anna Samuelem prius quam creatus eſſet Deo compror p.2.col.322.d
anna cum Deo dicitur habuiſſe commercium,p.ſecund 333.b
anna hoc nomen quinque leguntur habuiſſe,parte 5.cc 721.b
anna mater Samuelis quomodo per ſpiritum propheticu gnouit ſtatum Iudæorum futurum tempore filii ſui S lis,& temporibus ſequentibus,p.2.col.329.b.c.& 33c
anna mater beatæ uirginis tres uiros habuit & tres filias c.473.b.& col.1272.d
annæ quinque dicuntur in ſacra ſcriptura,parte ſecunda 1527.c
annę domi exprobrabat æmula, in templo contumelia affecit ſeruus Sacerdotis,p.2.col.317.c
annæ uirtus duplex in precibus ſcilicet aſſiduitas & anin gilantia,p.2.col.317.b
annę Sacerdos occluſitos ſed non cor,p.ſecunda, c.317.
annæ Philoſophia unde perſpicitur,p.ſecunda,col.318.c
annam non anxietas modo a ſterilitate prouenięns,uerū aliud quoddam obſidebat malum,ppter æmulę uid opprobria,p.ſecunda,col.315.c
annas & Caiphas,& alii qui Chriſtum pronunciauerun reum mortis,&c.erant de genere Aaron , parte 1. col 911.a
annulus erat antiquitus ſignum dilectionis,& etiam fir tis,par.1.columna 391.f. Item par.ſecunda , colũ.843 columna 1630.e.Item,par.3.col.2220.e.Item,parte 4 738.f
annulo ſignabantur litere regis. Ibid.
annuli inſtar dicit Origines Chriſtum de manu patris ſum,&cæt. Item annulus liber quidam dictus eſt . de his dicat. Hieronymus. Vide parte quarta, col 738.f
annus diuiditur in quatuor tempora,ſcilicet. Ver, Aeſt Autumnum,& Hyemem,& quodlibet iſtorum temp habet certum medium & finem, parte tertia , col 1915.c
annus Solaris dicitur,quia Sol complet circumitum tr ſexaginta quinque diebus & quadrante. Sed reliqui tæ annos ſuos complent breuiores & prolixiores, & c col. 18.c
annus ſolaris excedit annum lunarem in undecim dieb 4.col.1613.e.Interl.
annus uigeſimus initium ætatis ad res gerendas aptus, ſimus finis,p.1.col.1145.b
ann⁹ egreſſionis Iſrael de Aegypto an fuerit Solaris uel ris,& an Luna decimaquarta in ęquinoctio uernali, 1.col.451.a

an

us ſeptimus,remiſſionis annus in lege dicebatur,quare & uorum:Et quid à Deo fuit inſtitutus,& quib. priuilegiis otatus,par.1.col.1543.c.Et col.1544.d.e.f
us quinquageſimus. Vide in Iubileus. Et etiam in quiqua eſimus numerus.
us Iubileus. Vide in Iubileus.
s regni primus alicuius regis dupliciter accipitur in ſcri ura. Vno modo,quando ſimpliciter incipit regnare. Alio odo denominatur primus annus,ab aliquo facto notabi par.2.col.1191.c.Et col. 1213.c
s quomodo accipitur in Daniele,an ꝑ Lunari vel Bola- ,&c.par.4.c.1609.b.c.Vide in Hebdomada.
s quo Ieruſalem reædificari ꝑmiſſa eſt,memorabilis eſt, olim prophetia Danielis præſignatur, parte 2. columna 344.d
us triceſimus ſicut in hominibus,ita in pecudib.& iumen is annus tertius,robuſtiſſimus eſt,p.4.col.176.d.& colum. 78.c
s uiſitationis Domini dicitur correctorio & cruciatatus eccantis,par.4.col.744.e
s pro die imputabitur. Timeo,inquit Origenes,hoc my- erium diſcutere,video enim quòd in hoc comprehendit tio peccatorum & pœnarum,&c.p.1.col.780.f
us in renouationis datæ,incipit in Italia à natiuitate Do- nini. In Francia uero ab eius reſurrectione, parte 4. colu. 553.c
us in ſcripturis ſolet uocari totum tempus noſtræ ſalutis, uo ꝑ æterna retributione certamus,p.1.col.794.e Et col. 97.b
us quia omnes horas in ſe habet,& dies,& menſes,& cir- umitus omnes,perfectionem ſignificat,par.1.col.1128.d
s dicitur ſuperna gratia,cuius dies,uirtutes , uel dicitur ultitudo redemptorum,cuius dies,ſinguli electi,p.3.col. o.c
us redditus quis dicitur,par.2.col.1300.f
i principium apud Hebræos non ſolum eſt unum ſed plu a,& quomodo,p.4. col.2183.a
i & tempus quod fluxit ab exitu filiorum Iſrael de Aegy- to uſque ad fundationem templi Salomonis ſupputatur. bi & tempora,& anni Iudicum enumerantur,&c.p.2.co. 26.f.Vide etiam in Templum.
um magnum dixerũt quidam philoſophi qui complẽdus ſſet in triginta ſex millibus annorum,&c.p.3. col.106.f & ol.170.f.Item p.9.col.341.e
o ſeptimo quare terra nõ colebatur nec ſeminabatur. Vi- e in Seminare.
o triceſimo Chriſtus baptizatur,facit miracula,docet, ut eprimat temerarios qui omnem ætatem ad hæc officia i- oneam credunt,p.5.col.738.e
i nongenti,⁹ uel circiter fluxerunt a fabricatione uituli uſ- ue ad captiuitatem Babylonis,& multo plures fuerũt an- i uſque ad captiuitatem factã per Romanos,quæ fuit an- o 42.poſt paſſionem Chriſti,p.1.col.838.f
i quadraginta fluxerũt ab egreſſu Iſrael de terra Aegypti ſque ad ingreſſum terræ promiſſionis,p.3.col.1028.f
i qui a principatu Iephte uſque ad fundationẽ templi Sa monis fluxerunt quomodo computantur, par.2.colum. 28.e
i ſeptuaginta fluxerunt ſecundum Hebræos a tranſmigra one Ioachim uſque ad primam annum Cyri,parte 4.col. 77.e
i ſeptuaginta captiuitatis & liberationis Iſrael quãdo in eperunt,& quãdo terminati fuerunt,ſunt tres opinione, .2.col.1277.c
i quadringenti & uiginti fluxerunt ſecundum Hebræos à onſummatione templi ſecundi uſque ad deſtructionẽ e- s per Titum & Veſpaſianum,& multo plures ſecundum atinos,par.2.col.1285.c
anni a diluuio uſque ad natiuitatem Iacob ſupputantur, par. 1.col.296.c
anni a diluuio uſque ad Abraham,mille ſeptuaginta duo,par. 1.col.183.a
anni ab initio mundi non ſunt numerati certitudinaliter & præciſè,& hoc ideo,quia ſeptuaginta ĩterpretes multo plu res annos computant ab initio mundi quam in libris He- braicis habeantur,&c.p.3.col.1978.f
annorum computatio ab initio natiuitatis Iſaac uſque ad an- num egreſſionis Iſrael ex Aegypto,p.1.col.211.c.212.d.Et colum.213.a.Et colum.385. f. Et col.597.a.b c.598.f.col. 599.a
annorum duo principia diuerſa apud Hebræos comprobãtur Vnum eſt principium menſis primi Secundum uerò eſt in menſe ſeptimo,&c.par.1.col.600.d
annorum in computo multum diſcordant ſeptuaginta inter- pretes ab Hebraica ueritate,maxime in legalibus libris, p. 4.col.2377.a.b
annorum inchoationes apud ſingulas gentes diuerſæ exiſtũt, par.4.col.2360.f.Et col.2553.c
annorum diſſonantia in regnis regum Hæbraicorum ſoluitur quinque modis,par.2.col.802.f
anſes filius Naue cum Moſi ſucceſſor deſtinatur mutato no- mine uocatur Ieſus,p.2.col 9.c.& col.11.b
ante ſignificat quandoque anteceſſionem,quandoque aſſiſtẽ tiam,par.3.col.1619.c
anthropomorphitarum hæreſis inter Iudæos quoſdam, & e- tiam inter Chriſtianos fuit,&c.p.4.col.525.c
antichriſtus futurus ex tribu Dan.par.1.col.457.b
antichriſtus & miniſtri eius,quanto tempore regnabunt, quo modo interficientur,& per quem, quanta tribulatio , &c. parte 6. columna 657. c. Item parte quarta , columna 1366.f
antichriſtus conſurget de gente modica,id eſt,de populo Iu- dæorum,tam humilis atque deſpectus,ut ei non detur ho- nor regnus,par.4.col.1651.a
antichriſtus ubi naſcetur, & qualis eius cõuerſatio,&c.par.2. col.28.c,Item par.6.col.673.b
antichriſtus habebit dæmonem priuatum qui a Deo permiſ- ſus faciet multa miracula ad eius nutum pro ſubuerſione fidelium,p.6.col.674.f
antichriſtus erit totaliter dæmone obſeſſus, & opera eius fiẽt uirtute dæmonis,par.4.col 244.f
antichriſtus tanta faciet miracula, ut ab aliquibus credatur Deus, & tamen erit homo purus, parte quarta , columna 1580.f
antichriſtus caſtitatem ſimulabit,vt melius decipiat, parte 4. col.1660.d.Ibidem.1659.c
antichriſtus erit perſequutor eccleſiæ,ſicut Antiochus perſe- quutor Synagogæ. Et erit ſine comparatione maior perſe- quutor eccleſiæ,& multo plures per eum a fide auertentur, & multo plures in fide ſtantes cruciabuntur quam per An- tiochum,p.4.col.1659.c
antichriſtus tanta tunc ſigna demonſtraturus, & crudelia ac dura facturus eſt ut ad ſtuporem ꝑducat quos in fine mun di inuenerit,p.3.col.201.b
antichriſtus præmitte prophetas ſuos loquentes in ſpiritu dia bolico, ſicut & Chriſtus præmiſit Apoſtolos loquentes in Spiritu ſancto,p.6.col.706.f
antichriſtus erit maximæ crudelitatis aduerſus iuſtos & nul- lum opus pietatis exhibebit,par.4.col.2150.f
antichriſtus futurus fautor huius erroris fiet,ut uidetur,quod diuina prouidentia non ſe extendat ad iſta inferiora,pa.3. col.502.f
antichriſtus qui amarus eſt electis & contemptus ſuauis per dona & miracula eſt reprobis,par.3.col.227.b
antichriſtus dona donabit,& terrã exercitui ſuo diuidet, &c. p.4.col.1654.c.&c.166.f

antichriſtus fulminabitur per Michaelem archāgelum Chriſto præcipiente,& etiam maxima pars ſui excercitus peribit, par.6. col.1674.f
antichriſtus vbi occidetur,par.6.col.674.c
antichriſtus & membra eius Philiſtæis & aliis æquiparantur, par.4.col.870.d
antichriſtus & diſcipuli eius ſignificantur per mare Aegypti, par.4.col.149.c
antichriſtus poteſt intelligi abominationis nomine,parte 5. col.618.d
antichriſtus ſignificatur per Gog,parte 6.col.1674.f. Vide etiam in Gog.
antichriſtus ſignificatur per regem Sennacherib, & quare, p. 4.col.297.c
antichriſtus ſignificatur per ſtatuā quam vidit Nabuchodonoſor,qui grauius cæteris populum Dei afflicturus eſt per quatuor,& quæ illa ſunt,par.4.col.1503.c
antichriſtus dicitur ſuperbus,& quare,par.4.col.2055.a
antichriſtus ſignificatur per regem Aſſur,& quare,parte 4.columna 129.c
antichriſtus ſignificatur per Rhamnum, quia exiet ignis de Rhamno,id eſt,iniquitas de Antichriſto,parte 2. columna 216.d
antichriſtus ſignificatur per Holophernem,parte ſecūda, col. 1555.b
antichriſtus eſt,quicunque negat Chriſtum factis,par.6. columna 768.d.e
antichriſti figuram gerit Barrabas,par.5.col.988.f
antichriſti (per Vehemoth ſignificati) cauda cedro comparatur & quare,par.3.c.384.e
antichriſti figurā habet Antiochius Epiphanes, p.4. c.1658. e.Et iterum ad longum,col.2220.f
antichriſti mors figurata fuit per mortem Antiochi Epiphanis par.4.col.2539.c
antichriſti ſepultura,par.4.col.1370.f
antichriſti miniſtri an poſt eius obitum ſecuros credētes ſe, &c.feſta facient,ducentes uxores,& facientes cōuiuia,&c. hoc improbatur,& illa improbatio reprobatur, par.6.col. 657.b
antichriſti violentiæ fideles per corporalem defenſionem reſiſtere non poſſunt,ſed tantum per patiētiæ uirtutem, par. 4.col.1916.f
antichriſti perſecutio aliquando accipitur ſtricte, & aliquando large,& horum declaratio,par.4.col.1600.f
antichriſti timor amouetur duplici ratione,par.4.col.432.f
antichriſti & ſui exercitus deiectio quare fiet,parte 4. colum. 1371.c
antichriſti principalis & propria nequitia conſiſtit in negando Chriſtum eſſe Deum,,& reſtaurare attentabit legem pētatheucam,ſcilicet,legis cæremonialia,& iudicialia, & huiuſmodi,par.3.col.817.c
antichriſti tempore tanta erit tribulatio,quod uidebitur aliquibus de eccleſia,quod fides Catholica debeat totaliter deficere,parte 3.col.1217.b.c
antichriſti malitiæ prudentes ſæculi peruerſis conſiliis inhærentes,quaſi palpebræ ſunt diluculi,&c.p.3.col.348.e
antichriſti regnum quodammodo pertinent ad regnum Romanum de quo orietur,quis & qualis erit,par.4. columna 1599.c
antichriſti tempora quando incipient,& anni ſui regni,quando & quomodo accipiendi ſunt,par.4.c.1771.c
antichriſti tribulatio ad quod ordinabitur principaliter, par. 4.col.433.b & 784.f
antichriſti ortus,eius præcurſores,ipſius progreſſus,& eiuſdē finalis deiectio,&c.par.2.col.268.f
antichriſti tempore officium eccleſię ceſſabit,par.3, columna 290.e
antichriſti tempore tanta eſt futura perſequutio eccleſiæ , ut videatur Deus eam deſeruiſſe , parte tertia , colu na 503.c
antichriſto mortuo quantum temporis reſtabit ad iudici um finale,par.4.c.1369.c
antichriſto mortuo non erit neceſſarius uſus armorū & c uo rum,quia tanta erit pax,parte 4.col.2173.c
antichriſto ſubiicientur in primis Rex Aphricæ,Aegypt Ae thiopiæ,par.4.col.1580.f
antichriſtum omnium hypocritarum caput,Iudæa exig ib. meritis accipiet,quia ſuper ſe uerum regem regnare n uit par.3.col.324.e
in antichriſtum diabolus ueniens tantæ uirtutis,appareb ,ut ſi ſupernum adiutorium deſit,& prędicantium acume ob tundat,& longanimitatem patientiam deſtruat, par.3 ol. 401.a
antichriſtum per Dan ſignari putant,quem de hac tribu ſci turum æſtimant,par.1. col.1685.b
antichriſtum uolebant quidam fuiſſe Neronem,& quare ar te 6.col.673.b.Item par.4.col.1655.a
antichriſti dicuntur omnes mali Catholici.Si negatio n i tum lingua fit,ſed etiā factis,certe multos inuenimus chriſtos,parte 6.col.768.d.e
antichriſti omnes hæretici,omnes qui fidem quā confite ur uerbis,deſtruunt actibus,omnes Chriſto contrarii q uo ro ſuo capiti teſtimonium reddunt quia myſterium i ui tatis iam operatur,par.6.col.1387.b
antidotus apud medicos noxios humores temperans ex na ritudine nominatur,quæ dulcis oſtenditur reſtituens ani tatem,par.1.col.1423.c
antiochia ciuitas a quo ędificata & nominata eſt, parte 5 ol. 664.f.Hebręus dicit.Sedechias cæcatus eſt in Reblata id eſt,Antiochia,par.4.col.2058.f
antiochia duæ ſunt.Vna in Syria a Seleuco rege cōdita, Reblata ante uocabatur,in qua primo cognominati diſcipuli,Chriſtiani.Altera eſt in prouincia Perſidie, 6.col.1128.e
antiochenæ eccleſiæ primus patriarcha fuit beatus Petru 6.col.249.b
antiochus Epiphanes qui anno 143.a Seleuco regnauit i Sy ria ingreſſus Ieroſolymā & uniuerſam vaſtauit,&c.& oſt ſtatuam Iouis in templo poſuit,par.4.col.1593. & 159 Et dicitur impudens facie,par.4.col.1599.c.& columna 17 c.& 2220.
antiochus fœdus pepigit cum Iſraelitis,& iurauit illis & in cipes eius,ſed rupit iuſiurandū,quomodo,& quam pro torie par.4.col.2387.a.b
antiochus exercitū aduerſus Parthos ducens,luxuriæ nō i nor apparatus quam militiæ fuit.Nam octo milia armo rum ſecuta ſunt,trecenta milia lixarum,è quibus coco m paſtorumque maior numerus fuit.Argenti & auri tan n ut &c.par.4.col.2365.
antiochus Epiphanes qua morte & ubi obiit,par.4.colu na 2377.b. c
antiochi Epiphanis calliditas & malitia enumerat, ſpoli or Aegypti fuit,Legati Romani ab obſidione licet inuiti u cedere minis coegerunt,& quomodo Ieruſalem & ten enormiſſime ſpoliauit,& prophanauit,c.par.4.col.221. 2215.per totum.
antiochi magni poſteritas, in figura oſtenditur ocularite 4.col.221.b
antiphonę ſacramentales ante natale,ſcilicet. O Adonai, c. ſunt ſeptem & ſecundi toni:Et quare,& quid myſterii ti nent,par.3.c.1275.b.c
antonius collega Auguſti Cæſaris, amore Cleopatræ re Aegypti captus,repudiauit uxorem ſuam Auguſti ſor e, & Cleopatrā accepit, & Auguſto beilum indixit,a qu a men captus,&c.par.4.c.195.c
antonius Anachoreta,quem cum ciues uellent rapere,& i- ſcopu

ſpũ ſibi conſtituere,ſecuit ſibi aurem ſiniſtram,& quare,
cem tamen Theophilus epiſcopus elegit dicens: Ego au-
tẽ ſi dederitis mihi aliquem auribus truncatum,ſed mo-
ꝑus probum,non dubito eum epiſcopum facere. Hoc ta-
men modo non obſeruatur,p.5.col.473.c
n etas animi quid eſt,& vnde prouenit, p.5. col.431.c
n etatibus oppreſſi ſolent aſtantes reprimere manibus, p.
4 col.727.c
n etas & anguſtia tempore proſecutionis Antichriſti, fu-
t a Chriſti fidelibus,deſignatur per maſculum parietem,
id eſt generantem,p.4.col.782.f
n etæ animæ,doloris eſt augmentum, quia in quo ſperat,
d ſert auxilium,p.4.col.947.b
p llis obiectio de timore mortis, p.1.col.76.d
p tio oculorum Adæ & Euæ fuit ſolum mentalis, qua co-
g uerunt ſuam nuditatem eſſe confuſibilem propter ſuã
t nſgreſſionem, ſcilicet præcepti diuini,p.1. col.95.a
p tionis ianuæ cęleſtis duplex ratio,p.4.col.242.f
p dicitur de clauſura eius. Clauditur enim iniuſtis ſimpli
c r aliquibus ad tempus,&c.col.242.f
p uit vnus militum latus eius,&c. Aperuit, quare dixit E-
u ngeliſta,p.2.col.717.a.& col.1311.c
a literæ & quòd ſignificat,p.5.col.104.d
p lica à quo, & quomodo nomen ſortita eſt, p.2. columna
1 .f
p icus eſt ventus tempeſtuoſus generans turbinẽ: fulgu-
r & tonitrua,quæ ſunt valde terribilia,p.4.col.207.c
p cus ventus vbi fiat,p.4.ibid.
laudabile animal in ſcripturis eſt, cuius laboribus & re-
g medio eres ad ſanitatem vtuntur, p.1. col.1432.f
quando aliquid perſequuntur, volando turmatim hoc
unt,p.1.col.1469.a
quæ abhorrent fętida,quomodo mellificauerant in ore
is,quem Samſon dilacerauit,p.2.col.246.d
pud Aegyptios maximum numen reputabatur. Et ap-
ebat in ſpecie auri,&c.p.5.col.555.d.Et col.557.c.cla-
r & col.827.a.Et col.915.c.e
p lypſis liber quatuor habet conditiones, & explicatur,
columna 1445.c
p lypſis vt Hieronymus ait,omnis ille liber aut ſpiritua-
liter intelligendus, vt nos æſtimamus, aut ſi carnalem in-
terpretationem ſequitur, Iudaicis fabulis acquieſcendum
ſit t rurſum ædificetur Ieruſalem, & hoſtiæ offerantur in
te plo,&c.p.6.col.346.f
p narís hæreticus dixit,quòd verbum aſſumpſit carnem,
ſecundum ipſum aſſumpſit animam ſenſitiuam, non
tem intellectiuã, Sed improbatur,p.5.col. 1830.f.Item
p col.820.f
Ap natiſtæ hæretici vnde acceperunt occaſionem, dicen-
tes nimam non habuiſſe Ieſum, p.1.col.1138.d
Apoſtata eſt qui fide recedit a Deo.Sic qui ad peruerſum o-
pus redit,etiam ſi fidem tenuerit,p.4.col. 1092.e
Apoſtata in fide,qui viam Chriſti & apoſtolorum deſerit,vel
apoſtata in religione,qui regulam deſerit a patribus obſer
uatam,ſignificatur per Ioram,par. 2.col.1208.f
Apoſtata a fide,in ſua malitia confirmatus, nititur ſuos fra-
tres, id eſt,alios fideles trahere ſecum ad infidelitatem,quę
eſt mors ſpiritualis,p.2.col.1209.c
Apoſtata a religione ad excuſationem apparentem ſuæ mali
ciæ nititur fratres illius religionis diffamare ac ſcandaliza
re,&c.Ibid.
Apoſtata de religione non ſolum ſuſtinet excommunicatio-
nem,& aculeum conſcientiæ pungentem, ſed etiam corpo
ralem pęnam maiorem quàm in religione, p.2.col.1560.e
Apoſtatæ ſignificantur per ſidera errantia, par. 4. col.1143.c
Item p.6.col. 1441.b
Apoſtatæ aluus dolore percutitur,quando mens eius peſſima
machinatur. Et tunc huiuſmodi dolor eſt inſanabilis,quã-
do vſque ad mortem perſeuerat in machinationibus illis.
Ibidem.
Apoſtatæ a fide,vel a religione,ſeu ſocietate ciuitatis, vel re-
gni,qui iungunt ſe cum aduerſarijs cõmunitatum, vt poſ-
ſint eis inferre maius malum,ſignificantur per,&c.parte 4.
columna 2382.f
Apoſtatæ qui poſt perceptam fidem, religionem & Chriſtia-
nam blaſphemant, & eccleſiaſtico detrahunt cultui, per
quem ſignificantur,p.4.col.2390.d.e
Apoſtatę de quolibet ſtatu,magis formidandi ſunt illis a qui
bus receſſerunt,quàm alij aduerſarij,p.4.col.837.a
Apoſtatas cum quiſque arguit & damnabiles oſtendit, in ti-
more debet arguere,&.quare,p.6.col. 1444.c
Apoſtaſia quædam a Deo, eſt in omni peccato mortali, &
maxime in peccatis enormibus,p.3.col. 1629.c
Apoſtaſia maior non eſt quàm creaturam a creatore recede-
re,quæ merito aſcribitur ſuperbiæ,&c.p.3. col.2023.b
Apoſtaſiæ culpam ſuperbus rector totiens incurrit, quotiens
præeſſe hominibus delectatur, & honoris ſui ſingularitate
lætatur,par.3.col.321.b
Apoſtaſiæ tanta eſt grauitas, quòd vix poteſt homo ad bonũ
reparari,p.3.col.1629.c
Ad apoſtaſiam ſiue idololatriam hominum mentes allicien-
tes,aut vanis proſperitatum promiſſionibus blandientes,
ſignificantur per fundibularios & ſagittarios, & quare,p.
4.col.2401.a
Apoſtema plus affligit clauſum quàm poſt apertionem, per
quam ſanies defluit & euacuatur. Applicatur ad anxiatum
amicum,&c.p.2.col.447.c
Apoſtolus & prædicator quomodo differunt,par.6.columa.
646.f
Apoſtoli omnes fuerunt fere de regno decem tribuum, p. 4.
col.2234.b
Apoſtoli vocati ſunt per Chriſtum varia vocatione, p.5.col.
84 a.& 492. d.e
Apoſtoli ante vocationem viuebant mundialiter, ſicut cæte
ri homines,p.5.col.1260.f
Apoſtoli erant quaſi fundatores Eccleſiæ poſt Chriſtum,p.2.
col.118.f.Itẽ p.5.col.233.c.Item p.6.col.1680.f.Item fun-
damenta eccleſiæ,p.4.col.261. b.c
Apoſtoli quidquid habebant & habere poterant, expoſue-
runt pro ſpirituali ædificio Eccleſiæ : Et de hoc figura,
p.2.col.1292.f
Apoſtoli ſynagogæ carne editi, per ſtruthionis oua deſignan
tur,p.3.col.373.b
Apoſtoli dicti ſunt filij Iacob & Iſrael, eo quòd a Chriſto vo
cati ſunt præ cęteris tempore & dignitate, parte 4.colum-
na 2066.f
Apoſtoli cęli dicuntur,& quare,parte 3.col.561.a.b
Apoſtolorum uel quorumlibet prædicatorũ uox dicitur tur-
turis vox,& quare,par.3.col.1835.b
Apoſtoli & prędicatores noui teſtamenti dicuntur uiri miſeri
cordia,&c.parte 3.col.2195.c
Apoſtoli & diſcipuli a Chriſto miſſi ad prędicandum per mũ-
dum,ſignificantur per exploratores à Ioſue miſſos ad ex-
plorandum Iericho,par.2.col.17.b
Apoſtoli duodecim ſignificãtur per duodecim principes exi-
ſtentes cum rege Dauid per ſingulos menſes ſucceſſiue, p.
2.col.1087. c
Apoſtoli aliique diſcipuli & eorum ſucceſſores, Euangeliũm
Chiſti per orbem prędicantes, ſignificantur per ſacerdote
arcam fœderis portantes,parte 2.col.26. f
Apoſtoli dicuntur ſeniores,qui cum Ieſu uel poſt Ieſum fue-
runt,par. 2.col.161.a
Apoſtoli deſignantur per duodecim panes in menſa taberna
culorum,parte 1.col.1116.d
Apoſtoli deſignantur per Zabulon & Iſachar,qui in Galilea
poſſeſſionem acceperunt,parte 1.col.1683.c

c 3

Apoſtoli quatuor epiſtolas ſcribentes ſunt figurati in multis quaternitatibus,parte 6.col. 1258.d
Apoſtoli aut apoſtolici viri vbicunque loquuntur ad populos his teſtimonijs abutũtur,quæ iam fuerant in gentibus diuulgata,&c.parte 1.col.434.d
Apoſtoli ſignificantur per principes iuxta tabernaculum caſtrametantes,&c.parte 1.col.1170.d.& col.1203.c. Et columna 1204.a
Apoſtoli & Euangeliſtæ dicũtur cæli propter vnitatem fidei & doctrinæ,parte 1.col.1683.a
Apoſtoli filios ſpirituales in eccleſia genuerunt. Vnde ꝑ fratrem defuncti ſine liberis,qui ſuſcitare tenebatur ſemẽ fratris ſui,fuerunt figurati,ſic & eorum ſucceſſores ad generãdum filios ſpirituales in eccleſia ſunt obligati,parte 1. col. 1615.c
Apoſtolorum vnicuique partitum erat ad quos in prædicatione dirigeretur,&c. De quorum fide gloriarentur,par.6. col.434.d.e
Apoſtolorum & doctorum primitiuæ eccleſiæ perfectio in hoc fuit quod in breui tempore per orbem publicauerunt fidem Chriſtianam, &c. par.4.col.2533.c
Apoſtolorum tempore publicatum fuiſſe euangelium per orbem vniuerſum oſtenditur,par.6.col.138.c.
Apoſtolorum prædicatione idola deſtructa ſunt, & ꝓphetia Dæmonum,& diuinatio magorum ad nihilum deuenerũt parte 4.col.391.a
Apoſtolorum incredulitatem quare Chriſtus increpauit recedens ab eis,parte 5.col.660.f
Apoſtolorum verba ſunt panes,lagana prophetarum,& quare. Vtrique autem ſine fermento ſcientię ſæcularis,&c.parte 1.col.919.b
Apoſtolorum prædicatio fuit virtuoſa ex duobus, par.6.col. 1031.& 1032.f
Apoſtolorum catalogus per nomina ſingulorum ponitur, & quare,par.5.col.186.e.f.
Apoſtolorũ nomina ſingulorũ interpretãtur, p.5. c.187.a.b
Apoſtolorum ſolicita promptitudo aliorumque diſcipulorũ ad implendum Chriſti mandatum figuratur per curſores Ezechiæ regis,&c.parte 2.col.1143.b
Apoſtolorum gloria in quo fuit,par.6.col. 402.d
Apoſtolorum diſcurſus aſſimilatur nubibus,& etiam columbis,par.4.col.489.c.& 490.f
Apoſtolorum tranſitus ad prædicandum gentibus ſignificaẽ per tranſitum Domini in Aegyptum,par.5.col.67.c
Apoſtolis quando lex noua data eſt,parte 6.col. 881.f
Apoſtolis nullus de gentilitate renatus in Chriſto præpoſitus eſt in donis gratiæ & gloriæ,ſed magis ecõuerſo, ꝗ renati ſunt de Iudæa primum locum obtinent, quorum eccleſia ſequitur autoritatem,par.1.col.1581.c
Apoſtolis parum fuerat ſpiritus vocem audiuiſſe,niſi per eundem ſpiritum leuati,auderent amari indignanteſque intẽdere ſpirituali indignatione& ſeuera amaritudine qualẽ ſpiritus ſanctus ſeſe illis conferre ſignificans apparuit in igne,par.4.col.1102,d
Apoſtolis & martyribus qui aduerſabantur in æterna ſunt ignominia,par.4.col.360.d
Apoſtolis dedit Chriſtus legem in monte non in tabulis lapideis ſed in corporib.eorum,par.4.col.797.c
Apoſtolis qui fuerunt prædicatores euangelij Deus dedit clariorem ſui cognitionem,quàm patribus veteris teſtamenti,par.1.col.534.f
Apoſtolis non minus credendum eſt,quam prophetis,immo magis,&c.par.4.col.1385.d. Item par.6.col. 1311.c
Apoſtolis quare præcepit Chriſtus,ne eum euangelizarent Dei filium ante paſſionem ſuam,par.5.col.1271. 1272.
Apoſtolis multa de futuri, reuelata fuerunt per ſpiritum ſanctum,par.5.col.1268.c
Apoſtolos tres aſſumpſit ad montem Thabor in trãfiguratione Chriſtus,ſciens meritorum cognitor perfectiores fui cæteris illos,par.5.col.1272.f.
Apoſtolos vocat Mahumetus viros dealbatos, parte 6.V Albatus.
Apoſtolos nobis duces rex iuſtus largitus eſt,par.4.co. 29
Apoſtolos maiora prophetis fuiſſe declarat dominus,dice Multi prophetæ,&c.Et poſt aſcenſionem, &c. In futur maius promittit.&c.par.1. col.735.b
Apoſtolos ex verbis Chriſti intelligimus baptizatos, & ſi legimus,ubi,vel quando,par.5.col.1249.a.Item,par.6. de Adulter.
omnis Apoſtolici & Euangelici ſermonis initium in pro ticis libris initium præſignatur & finis, omnis apoſtol & ſucceſſorum vita myſticis veteris Teſtamẽti inſerta paginis,par.1.col.759.b
Apoſtolicæ conſuetudinis eſt,vt quidquid viderint utile dictibus,& non repugnare præſentibus,de teſtimoniis terius temporis confirment,par.4.col.1926.d.e
Apparatus ex parte regalium ſemper eſt cum ira & cupidi te,cum multitudine ſuperba & poteſtate,apparatus Iudæorum ſemper fuit cum oratione & humilitate,& Dei fiducia & pietate,par.4.col.2344.f
Apparitiones frequenter fiunt exterius.ad deſignandu ſpoſitionem hominis interius,cui fit apparitio,parte 1 lumna 220.f.
Apparitiones fiunt communiter ſecundum diſpoſitione teriorem ipſorum quibus fiunt,par.5.col.551.c
Apparitiones angelorum in corporibus aſſumptis fiunt dum proprietatem legationum ad quę mittuntur, par col.1490.f
Apparitiones angelorum ſunt ad aliquid ſignificãdum, i formantur ſecundum conuenientiam ad illud,quia ali do dicuntur Deus,aliquando angeli nominãtur: quia perſonam repræſentant,& in eius perſona loquuntur, 6.col.551.c
Apparitio dæmonum, qua apparent ſuis cultoribus fit abſtractionem a ſenſibus,& cum aliqua horribili paſſi corporis.Et hoc fit Dei prouidentia,vt,&c.parte 1. co na 1342.f
Apparitiones dæmonum communiter magis fiunt in te bris & in ſolitudine,quam in luce vel ſocietate, & qu par.1.ibidem.
Apoſtoli duodecim a domino eliguntur,ſed adduntur I bus frater domini & Paulus, & ſic quatuordecim er par.6.col.1272.e
Apoſtoli vndecim Iuda reprobato,per quos prędicatum Euangelium Chriſti in mundo, ſignificatur per unde dies,par.1.col.1458.d
Apoſtoli ſunt ſcribæ & notarii Chriſti, par.5.col.249.a
Apoſtoli ſunt maiores eccleſiæ miniſtri, ad quorum of tria pertinent par.6.col.309.e
Apoſtoli & alij diſcipuli Chriſti qui nullius erant reput nis eleuati ſunt per illuminationes diuinas,& operati miraculoſas, & ſacerdotes & ſcribę,qui erant magn tationis & autoritatis, ſunt annihilati per excæcation & tandem per occiſionem in deſtructione ciuitatis pe manos,par.4.col.272.f
Apoſtoli & diſcipuli domini relicti ex populo Iudæoru dicem deorſum agunt,hoc eſt doctrinam toto orbe minant.par.4.col.333.b
Apoſtoli per domini gratiam ad culmen honoris electi ſed tamen a peccatoribus multas perpeſſi ſunt tẽtati atque iniurias.Et ſunt ſignificati per filios Mathiæ par.4.col.2231.b.c
Apoſtoli tres erant magis familiares ipſi Chriſto & ad ſecreta admittebantur magis quam alii,parte 5. colu 288.b.c
Apoſtoli prædicando legem euangelicam, obſcuritates tiaru

arum aperuerunt,& declarauerunt eas in Chriſto eſſe im
letas,par.4.col.111.c
A..ſtoli certius verba euangelij ab ipſo nouerunt,ſed genti
es ab erroribus ad veritatem euangelii cõuerſi, certius gẽ
um errores nouerunt,& ideo ſubtilius expugnauerunt ,
ar.2.col.1139.c
A..ſtoli gloriã filij Dei humanati quaſi naturaliter ꝓcedẽtis
Deo patre,viderũt,& hoc multis modis, par.5.c.1031.c
A..ſtoli duplici modo videndi habuerunt notitiam verbi in
arnati,par.5.col.1031.c
A..ſtoli ex diuerſis tribubus oriũdi una uocatione,vna gra
a,atque uno ſpiritu digni effecti, omnes hominum ani-
ias depredati ſunt,parte 4.col.145.b
A..ſtoli & diſcipuli domini ex terra Zabulon electi,parte 4.
ol.116.f
A..ſtoli quomodo tot nationes attraxerũt, par.4.col.258.d
A..ſtoli nauigandi peritia mare ſuperarunt,par.4.col.368.a
A..ſtoli & euangeliſtæ ſæpe cum aliquod teſtimonium aſſu-
ũt,magis ſenſum quàm verba ponunt, par.3.col.1186.f
em par.4.col.265.b.c.Item par.6.col.221.r. per totum.
A..ſtoli Chriſti miracula videntes,ſtupebant magnitudinu-
ine virtutum, ſed diuinæ maieſtatis ueritatem nõ cogno
cebant,par.5.col.552.f
A..ſtoli Chriſti vinum fidelibus propinauerunt , propter ꝙ
aluator de ſeipſo dicit: Ego ſum vitis vera, &c.parte 4.co-
mna 1714 f
A..ſtoli domino credentes habuerunt ſpiritum ſanctum,ſed
o modulo & menſura,&c.par.5.col. 1147.b
A..ſtoli receperunt ſpiritum ſanctum per modum habitus
miter permanentis,& non paſſionis tranſeũtis,par.5.co
mna 1228.f
A..ſtoli non erant baptizati ſpiritu,quãdo Petrus negauit,
d aqua,par.6.col.972.d
A..ſtoli humanum quid paſſi,nedum habuerunt cogitatio-
em de maioritate inter eos,ſed etiam de hoc facta eſt in-
r eos contentio,&c.par.5.col.1272.c.f
A..ſtoli non excuſantur omnino a peccato veniali,ſicut nec
tres veteris teſtamenti,parte 1.col.412.f
A..ſtoli aliqui,paſſi aliquod humanum,incurrerunt quendã
otum turbationis & inuidiæ:& per hoc impediti fuerunt
curatione infirmi oblati,parte 5.col.293.c.
..toli quatuor ſynodos habuerunt, & de quibus,parte 6.
ol.1209.b
..toli quare ex præcepto diuino vna tunica iuſſi ſũt eſſe cõ
nti,cum pontifex ueteris legis duabus tunicis veſtiri prę
piebatur,par.1.col.972.d
..toli per ſubiectos ſibi diſcipulos,verbi diuini ſemina per
undum ſparſerunt,& quomodo.De hoc figura, parte 2.
ol.1219.a
..toli magis occupabant ſe circa prædicationem & ꝑ ſuos
ſcipulos baptizabant,& quare,par.6.col. 201.c
..toli dicti ſunt beati,quia in eis fuit completum quod ſã-
is patribus fuit promiſſum,par.5.col.238.per totum.
..toli dicuntur pedes domini,par.4.col.488.e
..toli per columnas duas ſignificantur,& quare,parte 2.co
mna 736.f
..toli,euangeliſtæ,& prophetæ, per quos nobis formæ fi-
i & rectę operationis miniſtratur,per portas & turres ſi-
nificantur,parte 2.col.1356.f
..toli dicuntur nubes,& quare,par. 1.col. 1688.f
..toli dicuntur venti,parte 4.col.906.e
..toli dicuntur rotæ,quia ſumma celeritate mundum præ
cando peragrauerunt,parte 4.col.1582.d
..toli duodecim ſignificantur per duodecim præfectos Sa
monis,parte 2.col.698.f
..toli ſignificantur per duodecim fontes & ſeptuaginta di
ipuli per ſeptuaginta palmas,par.3.colũ.158.f.Item par-
1.col.930,e.f.Et col.1158.f.Et col.1424.f

apoſtoli alijque diſcipuli Chriſti per ſemen regium poſſunt
intelligi quod Iudæa uoluit interficere, &c. Et de hoc fi-
gura,parte 2.col.913,d
apoſtoli dicuntur vermes,parte 4.col.360.d
apoſtoli multo ante excidium Iudææ omnes ad prædicandũ
Euangelium per totum orbem ſunt diſperſi exceptis, &c.
par.5.col.617.b
apoſtoli duo in Iudæa interfecti ſunt ante diſperſionem eo-
rundem in vniuerſum mundum,par.5.col.394.d
apoſtoli calciati,id eſt,ſecure & ſine impedimento prædican-
tes,vt libere poſſent diſcurrere ad vltimas partes Aegypti
Romanorum virtute pacati.Nilus diuiſus & in partes cæ-
ſus dicitur.Ante natiuitatem domini non licebat ad gen-
tes tranſire quod poſt paſſionem eius licuit, domino euã-
gelio viam pręparante,par.4.col.150.
apoſtoli dicuntur ſacerdotes orantes,par.4.col. 2388.f
apoſtoli duodecim lapidibus precioſis adaptantur, par.6.co.
1033.c.& 1034.f
apoſtoli dicuntur muri,& quare,par.4.col.497.b
apoſtoli dicuntur brachia corporis eccleſiæ,ſicut & Chriſtus
dicitur caput eius.par.4.col.427.b.
apoſtoli dicuntur reges,quia peccati regnum expulerunt , &
iuſtitiæ regnũ in mẽbris ſuis poſuerunt, par.1.col.1322.e
apoſtoli dicuntur reges,qui perſcrutantur alta Dei & eccle-
ſias regunt.Ibidem f.
apoſtoli dicuntur prophetarum filii,par.3. col.266.e
apoſtoli & prophetæ dicuntur alæ vel fines terræ , & quare ,
par.4.col. 232.e
apoſtoli ſunt fores ſanctæ eccleſiæ,per quos debet ingredi au
lam cœli omnis cœtus ſanctorum, & maxime præpoſito-
rum,vt ſcilicet,eos imitentur,& eorum veſtigia ſequãtur,
par.1.col.898.f
apoſtoli & euangeliſtę fodientes puteum,nouum teſtamentũ
inuenerunt aquam ſalientem in vitam æternã, & per quẽ
ſignificantur,&c.par.1.col.309.f
apoſtoli dicuntur montes,par.4.col.518.e
apparent angeli boni & mali,ſed differenter in principio & fi
ne,parte 5.col.675.c
apparuit Chriſtus poſt reſurrectionem quotiens & quibus,
par.5.col.472.d.e.f
apparere quod turpe eſt turpius eſt eſſe. Et quod formoſum
eſt apparere,formoſius eſt eſſe,par.5.col.945.c
appellare licitum eſt ab inferioribus iudicibus eccleſiaſticis
ad ſummum Pontificem,& ab inferioribus Principibus &
iudicibus ſecularibus ad Regem ſeu Imperatorem, & un-
de hoc originem accepit,par. 1.col.557.c
appetitus quid & quotuplex eſt,parte 6.col.394.f
appetitus in homine eſt duplex ſcilicet, ſenſitiuus & intelle-
ctiuus, & uterque aliquando nominatur uoluntas large
loquendo,quia ſolus intellectus dicitur uoluntas,parte 5.
col.1325.
appetitus intellectiuus & ſenſitiuus fratres dicuntur,& tamẽ
frequẽter ſenſitiuus eſt potẽtior,& trahit ad ſed intellecti-
uũ,quamuis intellectiuus deberet dominari, par.1.c.351.c
appetitus eſt duplex.ſcilicet,naturalis & gratiæ.Primus incli
nat ad conſeruandum unionem animę cũ corpore & diſſo
lutionem refugit,Appetitus autem gratiæ inclinat ad cõn
ſequutionem gloriæ,&c.par.6.col.389.c
appetitus carnalis dicitur arcus fortis, qui ſæpe in hominib.
modicæ virtutis tendit ad extra ad ſuum cõcupiſcibile,tã
quam arcus proiiciens ſagittam ad ſignum, par. 1.colum-
na 465.c
appetitus hominis non quieſcit totaliter in adeptione cuius
libet boni finiti,&c.ſed ſolum in adeptione boni infiniti:
quod eſt ſolus Deus,par.1.col.59.b
appetitus malorum radicatur in bono ſenſibili, quod habet
modicũ de bonitate,& ſic eius acceptibilitas cito trãſit, &
eius adeptio faſtidium inducit,par.3.col.682.f

appetitus fœlicitatis ſummæ,procedit ex amore mutuo Dei creaturæ rationalis,par.3.col.2117.c

appetitus vindictæ uitari ex duobus poteſt,quę ſunt contẽtio in aperto,& detractio in occulto,par.3.col.2117.c

appetitum gulæ tẽperare à potu & epulis, & a delectationibus & molliſſimis ſuauitatibus coercere ,&c. abſtinentiæ & crucis genus eſt,parte 5.columna 283.c

appetimus ardentius,quo potiti nondum ſumus, par.4.col. 589.b

appropinquare ad Deum qui ſupra ipſum eſt aliquis non poteſt niſi a ſemetipſo deficiat,par.5.col.569.a

aprilis vnde dicitur,& eſt primus menſis apud Hebræos,par. 1.col.583.a

Vide etiam in Menſis.

aprilem eſſe primum menſem apud Hebræos,ut aliqui doctores Catholici dicunt:ſtare non poteſt,par.1.col.583.b

aptitudo potentiæ ad benẽ operandum politice,ſicut eſt habitus virtutum politicarum,ſic aptitudo animæ ad opera meritoria eſt per habitum gratiæ & uirtutum infuſarum, quas Deus operatur in nobis par.6.col.964.c

aqua habet humorem & vaporem, per humorem conuenit cum piſcibus,per vaporem qui ſurſum eleuatur in aere,cõuenit cum auibus,par.1.col.26.c

aqua quomodo ſteterat diuiſa in tranſitu populi Iſrael, par. 1.col.617.a

aqua ſanat quæ habet gratiam Chriſti,par.2.col.883.b

aqua menſura quomodo filiis Aaron diuidebatur, par.1.col. 962.d.

aqua uſque ad renes venit cum dulcedo ſapientię etiam incentiua carnis interimit,par.4.col.1455.c

aqua quę in principio creationis fuit concentrica terrę & vniuerſo,an & quomodo facta ſit eccentrica terrę,|& cõcẽtrica lunę,vt apparere poſſet arida.par.1.c.48.f.Et col.52.e.f

aqua & terra licet in ripa maris communiter ſint ęqualis altitudinis, tamen procedendo in mare per elongationem à terra,mare ſemper eſt altius terra,par.1.col.48.f

aqua quamuis ſit una per continuationem vocatur tamẽ plures cõgregationes aquarum pluraliter propter multifidos ſinus earum,par.1.col.15.a.

aqua eſt maxime formabilis in res uiuas, vnde & fęmina hominum & animalium cęterorum ſunt humida, par.3. columna 352.f.

aqua niuis ex aere eſt,ſed alia aquę extra oriuntur,par.3.col. 131.b

aqua per glaciem in ſuperficie dureſcit,ſed intus fluida eſt, &c.par.3.col.359.b

aqua quando funditur abluit,rigat,& lapſum pedibus facit, par.3.col.576.d

aqua naturalis tantum aſcendere poteſt quantum deſcendere.Et ſic eſt de aqua ſpirituali,ſcilicet gratia diuina, par.5. col.1088.f

aqua corporalis deorſum fluit,aqua ſpiritualis ſurſum ſalis , par.5.ibidem.

aqua in vinum conuerſa,miraculum dicitur, & miramur, cũ alia maiora ſint,ſed ex vſu viluerunt,par.5. col.1053.c

aqua commiſcetur vino in calice,& quare.par.6.col.291.b.c. Et ſi per aliquem negligentiam non apponatur, quid tũc. col.295.b.c. De iſta materia vide par.5.col.1131.c.Itẽ par. 6.col.292.293.294.295.

aqua munda vocatur aqua regenerationis , par.4.c.1348.d

aqua fluminis in Aegypto verſa eſt in ſanguinem , per quod deſignatur quod Deus requirebat ab Aegyptijs ſanguinẽ puerorum in flumine extinctorum,par.1. col.518.f

aqua omnis Aegypti conuerſa eſt in ſanguinem , par.1.colu. 549.a

aquę ſuperiores & inferiores non mere equiuoce dicuntur, ſed quodammodo quaſi analogicè , par.1. colum.47.b.Et col.52.c

aquam & Abyſſus quid vocet Ezechiel, capite 31.par. 4.c 1307.c

aquæ nomine ſignificatur Euangelii promulgatio, par.4.c 455.b

aquæ calidę orientes & exeuntes de terra per modum font contrahunt calorem a venis ſulphureis quæ ibi ſunt,cui modi fontes in pluribus terris inueniuntur, par.1.colum 376.b

aquæ viuæ dicuntur & mortuæ ad ſimilitudinem animali & plantarum.Inquantum habent in ſe principium ſui tus ſecundum augmentum & decrementum:ut aquæ q ſcaturiunt ex fontibus,dicuntur,viuæ.Aquæ uero ciſte les mortuæ,par.3.col.1325.a.Item par.5.col. 188.f.Ite par.1.col.1028.f

aquæ contra ſuam naturam ventorum vi imminutæ,parte col.157.a

aquæ Siloe quæ cum ſilentio fluunt Chriſtum innunt, par col.109.a

aquæ nautarum,operatione ſæpius illuſtrantur,qui in profi dum merſi,miſſo ex ore oleo aquas ſibi illuſtrant, parte columna 8.d

aquæ inundantes multis voluminibus impetu feruntur, p 3.col.59.b

aquæ inferiores & ſalſæ,ſignificant infideles , cõcupiſcẽti & tentationem fluctibus ſeſe quatientes,quæ tũc ſepa tur ab arida,quando infideles coercentur, ne aridã, id animam domini ſitientem conturbent, par.1.col.17.b

aquæ ubi ſunt congregatæ,quæ omnes partes terræ vſque cœlum texerant,&c.par.1.col.13.e.Item , par.3.col.65

aqua quæ dicitur fluere de ſitula Numerorum 24, eſt ſa ſcriptura ſitula vero Chriſtus eſt,par.1.col.1356.e

aquæ maris in Oceano,an in medio Oceani altiores ſint, contra naturam ſuam ſic detineantur, par.3. col.649.a 1229.c

aquę aliquæ ſunt de natura cœleſti,aliquæ de natura elem tari,par.1.col.13.a

aquæ omnes quæ ſub cœlo ſunt,inclinantur ad vnum loc ſcilicet ad vnum centrum,ſeorſum a centro terræ : ad centrum congregantur aquæ,ſicut partes terrę ad cen terræ,par.1.c.48.d

aquæ ſuperficies huc atque illuc aura impellitur, parte 3.c 246.f

aquę rotunditas poteſt demonſtrari phyſice,ſicut & terrę r tunditas,par.1.col.48.f

aquarum congregatio de qua in operibus ſex dierum agi an & quomodo ſit intelligenda per denſitatem earunde vel per earum receptionem in concauitatibus terræ, pa 1.col.48.f.& col.49.b.c

aquarum reuerſio in mare poteſt dupliciter intelligi, par col.1753.c

aquarũ tanta moles in diluuio vnde manauit, par. 1.c.154

aquarum natura bipertitum locum ſortita eſt inferiorem vnda labili, ſuperiorem in aura flabili. Illum natantibu hunc voluntatibus,par. 1.col.24.e

aquas dulces,quæ mari influunt,dicunt Philoſophi,vel ard te ſole conſumi,vel ſalſuginis maris eſſe pabula, Sed ali eccleſiaſtes dicit,&c.par.3.col. 1753.b

aquas ſuper cœlum ſidereum eſſe non poſſe aſſerunt quid cum earum pondus exigat hoc,vt ſupra terram fluant,& Sed quo quomodo ibi ſint,ibi eſſe non dubitamus, pa col.11.c. Et col.24.f

aquas ſuperiores diuiſit firmamentum,ſcilicet cælum ſip ab aquis inferioribus,non ſolum ſecundum locum ſed tiam ſecundum quaſdam proprietates eſſentialiter con quentes motum earum,par.1.col.47.c

aquas cum aggregaſſet Deus uocauit ea Maria , par.1.c.6

aquas calidas quas termas appellamus,quis primus reperi & ubi,par.1.c.376.c

diuiſas ex oculis deducimus quando peccatis ſingulis
ertitas lachrymas damus,par.4.col.996.a
is baptiſmalibus purgat virtus Chriſti paſſi immundi-
mentis,& in aquis pœnitentiæ immundicias poſt ba-
mum contractas,par.1.col.1297.c
luſtrationis vtebatur populus Iudaicus,dũ erat in ter-
romiſſionis,&c.ſed ducto populo in captiuitatem ceſ-
it talis emundatio,p.3.col.1132.f
apud Ezechielem prophetam quid ſignificat,parte 4.
1076.d
altus volat cæteris auibus,& habet tamen acutum ui-
ut in ſublimibus volans,piſciculos,uideat in mari na-
es,&c.par.4.c.1408.f
ſecundum Phyſicos ab acumine oculorum eſt uocata,
liquæ eius proprietates deſcribuntur, p.1.col.1657.a
dum ſenio grauatur,quomodo excutit vetuſtatem, p.
l.1220.e
dicitur rex auium,& uidit de preda,par.1.col.2.f
mirabilis eſt in multis,&c.par.3.col.377.c. & 378.f
in rupibus inacceſſis nidum parat,& in medio amethi
lapidem(qui omnia uenena fugat ſecundum Phyſi-
propter ſerpentes arcendos & quædam alia ſecreta na
collocat:Et horum myſticatio,p.4.col.532.d
plus omnibus beſtiis auibuſque fœtus diligit ut aiunt
de animantium ſcripſere naturis,par.4.col.532.e
tantam præ ſe fert ſimilitudinem,quãta poteſt eſſe, de
ortali ad immortalitatem,p.3.col.1220.e
in porta templi ciuitatis Ieruſalem fuit poſita per He-
m,ſub quo natus fuit Chriſtus,quod fuit ſolũ ad por-
coré & Imperii honorem,ſed illã Iudęi zelo legis deie
t in terrã,propter quod multi occiſi ſunt,p.4.col.42.f
ſt ſignum Romani Imperii,p.4.col.1076.f
ignum eſt Imperii Romani,cuius alæ ſunt duę, acies
notantes,par.6.c.1584.f
modus eſt quando portat pullos de loco ad locum, ꝗ
eos ſuper dorſum,& quare,&c.p.1.col.657.b.& col.
f
uentus duriſſimus,p.4.col.1724.e
m nomine inſidiatores ſpiritus exprimuntur.
opolis eſt Moabitarum ſuper ripam torrentis Arnon,
poſſeſſa a gente veterrima Emim,&c.p.1.col. 1451.a
ualibet erat titulus ſuperſcriptus:illius idoli quod ibi
rabatur apud Athenienſes,p.6.col.553.b
unt Sarraceni ab Iſmaele & Cedar filio eius deſcen-
s,qui melius ab Agar matre ſua,Agareni dicerentur.
luerunt,&c.p.4. Vide etiam in Sarracenus.
ſt duplex,ſuperior,par.4.col.212.f
æretici ſunt qui animam cum corpore mori putant,
col.1020.d
dictio æquiuoca.Vno modo ſignificat patrem Loth,
modo ſignificat quendam locũ in Meſopotamia, &c.
l.185.a.Et col.282.
m tela ſtudioſe texitur,ſtatu uenti diſſipatur, p.3.c.
rtem adinueuit Noe,in qua plus ſatis laborant ani-
quam homines,ideo dicitur dediſſe requiem homi-
par.1.col.135.b.Et col.136.f
egio eſt Armeniæ campeſtris &c.par.4.col.335.a. I-
2.col.962.d
ſt Armenia in cuius montibus arca cõſtitit, p.1.col.
Hebron & Mambræ,Synonima ſunt eiuſdem ciuita
r.1.col.374.c
t ciuitas,ut dicunt aliqui,propter quatuor gigãtes ibi
os,&c. Alii dicunt quod ſic dicta eſt propter quatuor
rchas ibi ſepultos & enumerãtur,&c.p.1.col.282.b
eſt,quatuor,eo quod ibi quatuor patriarchæ Abra-
ac & Iacob ſepulti ſunt & Adam magnus,par. 2.col.
100.& 101.a

arbeæ quidam ſuſpicantur conditum in loco Caluariæ, p. 2.
col.100.e
arbitrium liberum ſi tollatur extra peccatum erit quicquid a-
gant homines,par.2.col.145.a
arbitrium: Vide in Liberum arbitrium.
arbitrii libertas ita ſeruatur ut in omnibus excellat gratia lar
gitoris,par.4.col.715.a
arbitrii libertas probatur,par.4.col.1108.e
arbitrii libertate ſublata nulli eſſent laudandi aut uituperan-
di,par.2.col.145.b
arbitrio libero ditauit Deus & homines & angelos, parte 2.
col.145.b
in arbitrio hominis eſſe ut ſaluetur qui negant, erubeſcant.
Quomodo eĩ poſceret ab homine Deus,niſi laberet ho-
mo in põtate ſua,quod poſcẽti debeat offerre,p.1.c.5323.f
arbor ſcientiæ boni & mali,quare ſic dicta eſt. Et bona erat,
& bonus fructus eius,par.3.columna 921.b
arbor de cuius fructu comederunt protoparentes dicunt He
bræi,quod fuerit ficus,parte 1.col.95.c
arbor bona fructificat & obumbrat, ita homo bonus ꝓximo
prodeſt in bonis,& protegit a malis,par.1.col.18.f
arbor minis cito fructificans,poſtea citius fit minus utilis pa.
1.col.1073.e
arbores plantabantur in montibus altis & fiebant ædificia ad
idololatriam exercendam,parte 1.col.1436.e.Et columna
1560.f
arbores & locus iuxta templum non plantentur,ne uoluptuo
ſa loca religionem emolliant,par.4.c.338.b.Item parte ſe-
cunda col.109.b.Et col.938.f
arbores ſenſibiles poſſe immortalitatem conferre, p.1.c.70.e
arbores nuper plãtatæ tribus annis ordine ſequentibus iubet
lex fouere & alere ſuperfluas,quę adnaſcuntur ex ſcinden-
de propagines,par.1.col.1072.e
arborum præputia,id eſt,primos flores ſeu gemmas auferre
iubentur Hebræi,& quare,par.1.col.1073.c
arborum atque herbarum prima creatio utrum fuerit cum ir
rigatione pluuiarum,&c.ſicut modo ſolitum eſt fieri,par.1.
col.61.b
arca linita fuit intrinſecus & extrinſecus propter magnũ impe
tum aquarum,& quia diu ſtetit in aqua. Vaſculum autem
Moyſi in quo erat poſitus,tantum linitum exterius: & qua
re,p.1.col.144.e
arca bicamerata habuit in inferioribus,tricamerata in ſupe-
rioribus,quinque ergo manſionibus diſtincta ſunt, par.1.
col.142.f
in arca Noe ubi menſura cœlitus datur,in inferioribus tre-
centorum cubitorum ponitur longitudo, & quinquaginta
latitudo: ſummitas uero unius cubiti ſpacio conſummatur
par.1.col.1280.f
arca plures feneſtras habuit,ſed fuit una prĩcipalior. Sed qua
lis fuerat notantur opiniones,2.par.1.col.144.c
arca tam magna utrum centum annis potuit fabricari a qua-
tuor hominibus,uel an alios fabros adhibuerit Noe,p.1.c.
146.f
arca utrum tanta capacitate,quanta deſcribitur animalia om
nia quæ ingreſſa dicuntur & eſcas eorum ferre potuerit, p.
1.col.150.c
arca fuit profundata inter aquas ꝑ duodecim cubitos & plus
par.1.col.144.f.Et col.150.d.e
arca quot cubitis intrabat aquam quando aquæ fuerunt in
fortitudine ſua,non enim intrabat quindecim cubitis,&c.
par.1.c.54.c.d.Et habes altercationem longam de hoc, c.
159.160.d.e.f
arca Noe ad quos montes delata eſt,p.4.col.335.a
arca teſtamenti & arca teſtimonii ſolet dici quare & quando
par.2.col.32.f
arca quod & quæ in ſchabeba recondita, par.1.c.1610.f. Itẽ
p.2.col.51.a. Et col.544.f. Item,p.3.col.1469.c.p.6.c.901.
c.& 902.f

Arȩa vete. Teſtamenti dicebatur ſancta,& quare, par.3.col. 1198.

Arȩa domini a ſolis Leuitis & in humeris portari debuit,&c. par.2.col. 544.f

Arca vt dicunt Hebræi aliter tranſiuit Iordanem quàm populus,& quod arca portauit portitores ſuos,& quod cum ſacerdotibus fuerat ſubito tranſportata,par. 2.col.33.a

Arca portabat ſeipſam,hoc eſt dictum,vt dicunt Hebræi, ꝙ diuina virtute ſic portabatur,quod Leuitȩ portitores eius nullum pondus ſentiebant,par.2.col.181.c

Arȩa domini tranſeunte ad gentes,quando ſcilicet capta fuit per Philiſtæos myſtice ſignificat,quod periit ſacerdotium Iudæorum,p.2.col.345.b.Interl.

Arca à tempore quo fuit capta per Philiſtæos uſque ad tẽpus in quo fuit poſita in templo conſtructo per Salomonem, non habuit ſtabilem manſionem,p.2.col.359.f

Arca Teſtamenti quotiens,quando,per quem & quo translata fuit,p.1.col.1531.c.Item,par.2. col.356.e. Item p.3. col. 1469.c

Arca cum transferretur a ſacerdotibus in templũ Salomonis, portæ vt Hebræi dicunt clauſerunt ſe contra eos, ſed cum orando dicerent Pſalmum: Memento Dauid,&c.& uenisſent aduerſum illum. Propter Dauid ſeruum tuum,&c. portæ ſe aperuerunt,par.3.col.1473.c

Arca domini fuit amota de templo ſecundum aliquos tẽpore Achaz ſecundum alios tempore Manaſſe regis Iuda,ſimulacris in templo miſſis,& fuit arca traducta in domum Sellum,&c.Sed reportata ad locum priſtinum per Ioſiam, p. 2.col.1263.c

Arca fœderis nequaquam tuetur legis trãſgreſſores,pa.2.col. 345.c

Arca Noe Eccleſiam Catholicam figurabat,p.4.col.452.e

Arca Dei capta docuit Hebræos ut legitime viuentes in Dei conſiderent prouidentia legem vero trãſgredientes neq; in ipſa neque in arca confiderent,par.2.col.345.

arȩa Dei capta & ſub Deo relicta ſegetes & uineas immiſſa murium multitudine uaſtauit Deus,par.2.col.344.a

Arca in ſummo velut tecto quodam cacuminata eſt, p.1. col. 145.a

Arca domini eſt Chriſtus manens in eccleſia ſua,parte 2.col. 347.b

Arcæ duæ fuerunt, vt dicit.Rab.Sal. Vna quȩ pcedebat exercitum,in qua reuerenter ſeruabantur primæ tabulæ fractȩ, eò quòd erant ſcriptæ digito Dei. Alia erat in medio progredientium,&c.par.1.1231.c

Arcæ Noe menſuræ capacitas,par.1.col.143.a.148.d

Arcam ſaluris ædificat,qui ſe ab amore mundi conuertit in corde,habens in ſe longitudinem uitȩ,& trinitatis fidẽ, ac longitudinem uitæ,& immortalitatis:latitudinem in charitate,altitudinem in ſpe,qua ſe erigat,&c.par. 1.columna 144.f

Arcam cõſtruxit Noe de lignis imputribilibus & Chriſtus Eccleſiam de victuris in ſempiternum hominibus, quæ ſicut arca natat in fluctibus, par.1.col. 143.c

Arcam ingredientium ordo,par.1.col.162.e

Arcam detectam uidere ſoli Pontifici licebat,p.2.col.354.e

Arca teſtamenti non leguntur habuiſſe Iudæi poſt captiuitatem Babylonicam,nec propitiatorium,nec reſponſa in rõnali ſummi ſacerdotis, nec vnctionem regum & Potificũ. Et hoc etiam confitentur Iudȩi moderni,&c.par.4.colum. 2386.f

Arcanorum hæreſis refutatur,p.1.col.32.d

Archidiaconi,decani,curati,poſſunt dici aſini prælatorũ qui ſupportant eorum onera,par.1.col.710.f

Archiepiſcopus dicitur Archiſynagogus,& quare,par.5. col. 177.c

ad archiepiſcopum,referendum eſt,quod per inferiores eo, corrigi non poteſt,p.2.col.1329.b

Arcturus eſt quædam conſtellatio,&c.par.4.col.1865.c

Arcturus in axe cœli ſeptem ſtellis lucet, ſemper uerſat nunquam mergitur,par.3.col.123.c.& col.343.c.& co 360.f

Arcus cȩleſtis quare datus a Deo,& quot habeat colore par.1.col.168.d

Arcus cœleſtis nunquam niſi de ſole reſplendet,p.1.ibi

Arcus dicitur iudicium Domini,& ratio quare,& de eiu riis ſignificatis,par.4.col.955.a.b

Arcus erat quaſi viſibile ſignum Dei virtutis inuiſibilis i rens aeri intẽſionem & remiſſionem quodammodo g nandi,p.1.col.168.f

Arcus qui in cœlo poſitus ceruleo & igneo colore tincti eſt iris,p.1.col.168.e

Area,areola,& areolum,quid dicantur,par.2.col.1418.

Arena non accipitur in ſcripturis ſacris communiter pr tinuo ſed diſcrete,ut non ſignificat magnum ſed mul par.3.col.102.d

Areola eſt portio terræ beneſeminata,quæ delectat ua ſum quando incipiunt ſemina pullulare, par.3. col 1861.c

Argentum,eloquium ſignat,par.4.col.638.d.& col.113

Argentum offert qui confitetur quod bene credit, par 875.& 876.

Argenti claritas ex uſu ſeruatur,ſine uſu in nigredinem tur,p.1.col.785.f

Argentum ſonat & lucet,par.1.col.878.e

Arguens alium & exiſtens in crimine an & quando pec 5.col.145.c

Argui grauius eſt quam accuſari,par.3.col. 475.b

Argumentum dicitur tripliciter,par.6.col.833.c

Argus qualis fuerit,deſcribunt fabulæ Poetarum, par. 1080.c

Arida Geneſeos primo expreſſu naturæ eſt,par.1.col.1

Arida & terra quomodo differẽter dicuntur. Et arida bono accipitur,parte 1.col.1415.b

Aries ſi Deo vouetur,ſanctus appellatur,nec licet eum ri ad commuunes uſus,par.1.col.1400.d

Aries Chriſtus dicitur,ducatum præbens ouibus,pa.1.c 978.e

Aries qui pro Iſaac immolatus eſt non putatiuus ſed ue ries erat,par.1.col.267.e

Aries mactatus redemit Iſaac,Dominus occiſus ſaluaui par.1.col.268.b

Aries qui pro Iſaac immolatus eſt,nõ putatiuꝰ, ſed ue ideo magis putatur angelum eum aliunde attuliſſe, ibi de terra poſt ſex dierum opera procreaſſe. Dicunt Hebrȩi,quod ibi fuit paratus a principio creationis ſcilicet ſexta die,in qua formauit Deus animalia,ſe cium reputandum eſt,par.1.col.267.e

Arietis illius in ſignum qui pro Iſaac immolatus fuit ſo dæi in cornu clangere,p.1.col.267.d.e

Arietes duo offerebantur in conſecratione ſummi ſace & quare,par.1.col.801.c

Arietes dicuntur duces Chriſtiani gregis,par.2. colum a.Interl.

Arioli ſunt deceptores & adulatores,qui ueneficis uer tus multorum corrumpunt,& a ueritate auertunt,p 1081.c

Arioli,magi, & malefici,qui dicuntur, & quomodo di parte 4.col.1504.e

ariopagum quid ſignificat. Et unde dicitur, parte 6. col 1172.c

ariſta ſpicarum ſummitas eſt,p.3.col.249.b

ariſtobolus poſt captiuitatem Babylonicam primus ſib ſuit diadema regni Iudȩorum. A captione enim Sec per 484.annos nullus fuit rex apud Iudæos præter &c.par.4.col.237.b

t eles & ſi minus inter alios Philoſophos dicitur erraſſe,
ta en errauit in multis,&c.p.3.col.1747.c
n præcipua quibus miles Chriſti armatur ſunt patientia
& enignitas,&c.p.6.col.313.a
a e directo plus ſunt in defenſionem quam in offenſio-
n p.1.col.119.b
a ſcuta,& uexilla militum ponuntur ſupra ſepulchra eo-
u ,ad memoriam æternam,quod mortui ſunt in defenſio
e entis ſuæ,& unde hoc trahitur,p.4.col.2351.c
um genera quinque ſunt ad inuadendum . Inter quæ
i feriunt de prope,alia uero percutiunt a longe,p.3. col.
c.c
ur lectione illorum,qui ante aduentum Chriſti in lege
ficati ſunt & nobis certantibus cōtra dæmones ueniūt
uxilium.Et de hoc figura,p.2.col.14.e
entarium dicitur domus ſaltus,&c.p.4.col.216.e
thaim vel Ramathaim interpretatur excelſa duo , ut
intelligantur tribus regalis ſcilicet & Sacerdotalis. p.
ol.313.a
o eſt rupes in ſublime porrecta in finibus Amorrhæorū
r Moab & Amorrhæos,p.2.col.89.c
tica in ſepulchris regum comburebatur,non ſolum cō-
adaueris fœtorem,ſed etiam ad defuncti honorem, p.
ol.817.
tum domus quam Ezechias legatis regis Babyloniæ o-
dit,quæ & qualis fuerit,p.2.col.970.d
n Alexandria una ſcintilla fuit,eius flamma totum or-
depopulata eſt,p.4.col.1362.f
inter alios Hereticos videtur magis Chriſtum noluiſſe
ns eius deitatem.Similiter ſoluit humanitatem negās
iſtum habere animam humanam.&c.p.4.col.1354.c
,par.1.col.1017.c
uperbia inflatus,aſſeruit contra articulum trinitatis .
tra hunc errorem congregatum eſt concilium genera
8.Epiſcoporū in Nicæa ciuitate Bithiniæ,p.6.c.1537.c
uia verbum ſuppleret locum animæ:Improbatur,p.5.
1030.f.Item par.6.col.820.f
dixit quod pater & filius eſſentialiter diſtinguuntur,ſi-
& perſonaliter,quod eſt erroneum,par.5.col.1018.f.I-
par.3.col. 1662.c
dixit quod uerbum ſecundum naturam uerbi,ſic factū
x quo loco ad hoc ſumit dicendi occaſionem,pa.5.col.
3.c
quomodo turpiter mortuus fuit,& per hoc ſui cōplices
fuſi ſunt,p.4.col.1365.c
er eum figuratur,qui multitudinem populi præpara-
d pugnam,par.4.co.2547.c
s iuuenis auſus ſellam lignum ex templo :Alexandri-
uellere fragmento ligni inteſtina ſua perforauit,par.2.
348.d
s uide in Eremitas.
quomodo per ſimplices Chriſtianos conuicti ſunt, &
holicam fidem acceperunt,par.4.col.2365.c
vituperant eos qui ſeſe dum ad necem quæruntur oc
nt & perſecutores effugiunt,p.2.col.447.b
ns quis dicitur,par.3.col.383.c
ns non eſſe,ſed uideri humilis cupit. Ibidem.
ns frequenter,ut reuerentius audiatur, zelo ueritatis
i ſe dicit,licet amore propriæ laudis moueatur.p.3.col.
3.a
ns non aduerſariorum dicta ſuperare ſed ſuam ſapien-
a oſtendere feſtinat,p.3.col.305.b
ntis mos eſt,quia qui ad blanda deſcendit uileſcere ſe
at, ideo mox increpat,ut timeatur,par.3. col. 334.f
ntis modus eſt cum diſputat,de ſcientia & eloquentia
ctare,p.3.col.307.c
tis mod⁹ eſt ſuā ſciētiā nimis magnificare,p.3.c.317.c
tis ,pprium,ut cum rectum uel prauum etiam ſenſerit ,
inde eleuetur,& quaſi doctior reuerentiam a melioribus e-
xigat,p.3.col.178.d
arrogantis proprium eſt,vt multa quæ dicit pauca putet,pau-
ca quæ audiuit,multa,p.3.col.331.a
arrogantes inueniunt prædicatores,humiles,vero cōtempto-
res,par.3.col.2038.d
arrogantes eccleſiæ defenſores quamuis ordinem dicendi nō
teneant,tamen aduerſarios uirtute dictorum perturbant ,
p.3.col.304.e.f
arrogantes qui pro hominum laude uolunt benigni apparere
iræ motum deputant quidquid geritur cenſura diſciplinæ,
& dum pro hominum laude benigni volunt apparere,a bo
nis rectoribus opprimi æſtimant,quos inuitos cernunt a ui
tiis coerceri,p.3.col.334.f
arrogantes graue ſe damnum perpeti iudicant, ſi ſcientiam
ſuam loquendi breuitate conſtringant.Tanto enim ſemet
ipſos credunt doctiores oſtendere,quāto ſe potuerint mul
tiplicitate loquacitatis aperire,p.3.col.331.a
arrogantes quia ſepe ſentiunt ſilentii reuerentiam non defer
ri,dum ſibi ſilentium exigunt,quòd non merentur, ſpecie
tenus Deum præferunt,p.3.ibid.
arrogantes ſi qua obſcurius dicunt,repetunt,nō quo audito-
ribus proſint,ſed quo eorum iudicio uideri eloquētes uo-
lunt.ibid.
arrogantes multa & inepta loquuntur,& in locutione ſua ſem
per incipere ſtudent,quatenus ipſa locutione ſuſpenſos au
ditores faciant,quo quaſi nouum audire aliquid expectēt,
p.3.col.327.a
arrogantes dum non poſſunt reſpondere iuſte ſunt, reprehen
dunt mentiendo,quæ non ſunt.ibi.
arrogantes hoc proprium habere ſolent,quod auditorib.ſuis
ne quid forte inordinate dixerint,tunc requirunt, cum ſe
laudabiliter aliquid dixiſſe cognoſcunt.Hoc autem faciūt,
non quod de dictis ſuis ambigunt,ſed quod ab audiētium
iudicio fauores quærunt,p.3.col.325.a
arrogantes per humilitatis ſpeciem ornari concupiſcunt, ne
videantur tumidi,ut ſunt,quomodo & per quid,par.3.col.
316.per totum.
arrogantium perſona deſignatur per Eleazarum, qui Elephā
tem interficiens occubuit,par.4.col.2384.e
arrogantium prædicationem nullus admitteret,ſi non aliqd
humilitatis imagine permiſcerent,par.3.col.318.e
arrogantium fraus eſt,ut tunc de errore requirere ſtudeant,
quando ſe nouerint non erraſſe,qui rurſum requirere uel
argui deſpiciunt,ſi quando ſe erraſſe ueraciter cognoſcunt
Ibid.
arrogantium grauis labor eſt,ſi quod ſapiunt non oſtendunt
par.3.col.306.e
arrogantia perſuadet vt quiſque ſemetipſum ignoret, par.2.
col.1230.d
arrogantia difficilius quam auro caremus & geminis,parte 3.
col.1675.c
arrogantiæ uicium aliquando intuentibus fætet in ſacerdoti-
bus & Leuitis,qui ad exemplum humilitatis poſiti ſunt in
circulo altaris velut ſpecula quædam,& de altari Domini
quod debet incenſi ſuauitate fragrare, odor teterrimus ſu-
perbiæ retinet, p.2.col.163.c
arrogare ſibi hominem quod non eſt,ſicut grauis culpa eſt,ſic
culpa nulla eſt,ſi humiliter dicat quod bonum eſt,p.2.col.
363.b.Item p.3.col.331.b
ars neſcit vicium . Et ſi in omnibus artibus male agitur,nō ex
eis,ſed ex hominibus,p.3.col.950.e
ars licet imitetur naturam, tamen opera artis non aſſequun-
tur naturæ perfectionem.Et hinc eſt,quod tinctores pan-
norum non poſſunt facere colorem ita uiridem ſicut natu
ra in terræ naſcentibus facit,p.5.col.140.f
ars & natura ſicut procedunt de imperfecto ad perfectū , ita
etiam reuelationes diuinæ ſecundū promiſſum tēporis,qa

Pro-

Prophetȩ poſteriores ad tempus Chriſti appropinquãtes, clariores habuerunt reuelationes de Chriſto, quam priores, par.5.col.360.e
Ars magica reperta fuit in parte orientali reſpectu Iudææ, ubi Balaam magus habitabat, quia a tempore Iudicum Iudæi, cȩperunt magicis artibus vti, par.4.col.43.c.
ars magica vel diuinatiua quæcunque, non ſe extendit ad aliquid requirendum ab intelligentiis ſeparatis, p.4.columna 1507.c
Ars magica neſcit benedicere, nec dæmones. Impiorũ nullus benedicere nouit, p.1.col.1329.c
Ars magica quȩcunque, per dæmones eſt, vt ſunt conſultationes & pacta quȩdam, & ligaturȩ quȩ fiunt in quibuſdam rebus ſuſpendendis & alligandis, &c. par.6.col.279.b
Ars tentoria primum per Iabel adinuenta eſt, p.1.col.121.c
Ars ad interpretandum ſomnia, dicebatur diuina ſciẽtia. De qua dicunt Socratem exclamaſſe Athenienſibus, laudantẽ ſcientiam diuinationis ſomniorum, & dicentẽ: Abſit hoc à me, vt hanc veſtram quam experti eſtis per ſomnia dicam eſſe falſam ſententiam, ſed &c. p.4.col.1545.c
Artes mœchanicæ ſunt quædam hominis iuuamenta in corporali vita, & ſignificantur per beſtias & iumẽta, p.1.c.27.c
Artes mœchanicæ à quibus & propter quid inuentæ ſunt, p.1.col.127.c
Artes oẽs abſque doctore non diſcimus. Sola hæc tacendi, tã uilis & tam facilis vt præceptore nõ egeat, p.3.col. 1766.e
Artibus liberalibus ne Chriſtiani imbuerentur prohibuerũt pagani p.2.col.396.e
Artaxerxes ſecũdum Ioſephum fuit filius Darij Hyſtaſpis, & vocat eum Xerxen diminutiue. Secũdum verò Ra.Sa. fuit filius Aſueri & reginæ Heſter, p.2.c. 1340.f. Et col.1420.f
Artaxerxes ſecundum Ra.Sal. nomen commune eſt regnum Perſarum: ſicut reges Romanorum nomine regni vocabãtur Cæſares, & omnes reges Aegypti Pharaones, p.2.col. 1298.f. Et col. 1310.f
Artaxerxes qui Epiſtolam accuſationis a Samaritis ſuſcepit, & vetuit Ieruſalem & templum conſtrui, quis fuerit, par.2. col.1298.f. Et col.1299.c
Artaba eſt genus menſuræ continens tres modios, ſed cuius quantitatis ſit modius hic acceptus non habetur, pa.4.col. 1786.e
Artelabus, p.1.col.950.f. Itẽ quid dicitur & vnde oritur, &c. p.4.col.298.d
Articulus veritatis diuinȩ eſſentiæ: & articulus ſuæ prouidẽtiȩ, quantum ad premiationem boni & punitionem a mali. Illi duo articuli ſemper fuerunt neceſſarii ad ſalutem, par. 4.col.1491.b.c
Articuli fidei duodecim: licet quidam diſtinguant quatuordecim, quorum quidam pertinent ad diuinitatem, & quidam ad humanitatem, p.6.col.1677.c
Articuli fidei ſunt principia omnium credibilium, & ideo fides (quæ eſt virtus intellectualis) eſt illius intellectus, qui eſt proprie habitus principiorum, p.4.col.1046.f
Articuli duo ſunt principales noſtræ fidei, ſcilicet articulus ſãctæ Trinitatis, & articulus incarnationis, p.4.col. 1489.b
Articuli duodecim notantur in duodecim lapidibus precioſis, p.6.c.1677.c
Artifex in ædificatione quatuor agit. Primo diſponit modũ fundamenti. Secundo diſponit quantitatem ædificij. Tertio cogitat illud benè ſtabilire. Quarto ponit lapidẽ angularem, cui poſſint alij coniungi, p.3.col.350.f
Artifex creatus completo artificio, remouet manum ſuã ab eo, qui tamen factor eſt, & non conſeruator. Sed artifex omnium Deus, quia non ſolum factor, ſed etiam conſeruator eſt: nõ abſtrahit manum, quia ſi ſubtraheret a formato, illud in nihilum decideret, p.3.col.1508.f
Artifex prius fundamenta ponit poſtea fundamento poſito ædificationis membra diſtinguit, p.1.c.6.e
Artifices eiuſdem artis inuidia inuicem concitantur, & q… p.5.col.250.f
Arua tempore pacis ſunt ſpecioſa, quia ſunt bene culta & … ctificantia, & ſic dicuntur metaphorice cantare. Et è co… rio conticere, quando ſunt deſtructa ab aduerſariis, … pratum dicitur ridere, quando viret: & plorare quand… ret, p.4.col.771.b
As aſſis eſt genus nummi. p.5.col.195.c
As in ponderibus hoc eſt, quod in numeris eſt unum, p.5… 886.f
Aſcalo antiquitus uocabatur Philiſthiim, unde & regio … ſtea vocata eſt Philiſtæa, & habitatores eius Philiſthii… 4.col.1943.c
Aſcenſus in labore eſt deſcenſus in voluptate, pa.3. col.…
Aſcenſio Chriſti figuraliter ſignificatur, p.2. colum.757.… col.1623.c. Et col.1624.f
Aſcenſio Chriſti ĩ Ioſeph fuit figurata, qui ſcilicet Ioſeph… rũ meruit, & præco præconauit ante eum. ſic Chriſtus… dit currum cœleſtis regni, p.1.col.407.a
Aſcenſus contemplationis Philoſophorum, & etiam Th… gorum ſanctorũ, incepit in admiratione, qui doctore… cti videntes ſcripturas ſacras, confidentes de diuino a… lio intellectum earum ſanum inquirere cœperunt, nc… Philoſophi, quib. non fuit reuelatum. p.3. col.1343.c
Aſcendentis Chriſti veſtigia in loco, quo ſtetit adhuc ſu… locus ille non potuit continuari pauimento cum rel… ſtratorũ parte reſpuens quæcunque ei applicabantur… cuſſis in ora apponentium marmorib. &c. p.6.col. 977.…
Aſcenderunt differenter Elias, Enoc & Chriſtus, p.3.co.… f. Item p.2.col.859.b
Aſcendere ex aduerſo eſt quibuſlibet poteſtatibus praue… tibus, rationis libera uoce plane contraire, p.4.col.116…
Aſcendere incipiens, quia multos inuenit obſiſtẽtes, a li… eorum petit liberari, p.3.col.1417.b
Aſia duplex, ſcilicet, maior & minor, & de eadem ſitu, & … nominatione, p.6.col.1450.f
Aſia pars quædam Aſiæ, quæ proprie dicitur Aſia, quar… Aſiam alii dimidium orbem terrarum alij tertiam par… poſuerunt, p.2.col.82.f
Aſina Balaam quod ilia uerba intelligeret uel formaret, … eſt ſic accipiendum, ſed formata fuerunt, virtute Ar… mouentis linguam aſinæ ad prolationem uerborum in… fuſionem ipſius Balaam, p.1.col.1337.c
Aſinus qui portauit ligna holocauſti, quando Abraham … uit immolare, &c. illum eundem (vt Hebræi dicunt) eq… turus eſt rex Meſſias quando ueniet, &c. par.1.col.521.
Aſinus utrũ & quomodo uere & proprie nominari poſſi… literatus & contemplationi deditus, p.1.col. 465.a. Et 466.f
Aſini vt naſcerentur uelociſſimi, arbitrantur quidam A… (ſic enim nũcupatus eſt) onagros aſinabus admiſiſſe, & … iuſmodi reperiſſe concubitum. Alii dicunt quod equa… greges ab aſinis primus fecit aſcendi, p.1.col.375.c. Et 375.f. Item, p.2.col.1287.a
Aſini primogenitum oue commutatum quid moraliter ſi… cet, p.1.col.606.d
Aſpectus impudicus eſt ualde periculoſus, quia Dauid ta… ctus & bonus per hoc fuit tractus in adulterium, par.2. 572.f
Aſpectus arcæ bene fuit ꝓhibitus Leuiticis & Dei culto… immo etiam introitus tabernaculi, donec omnia eſſen… uoluta ſub pœna mortis, nec operimenta aliquo modo… traherent ad videndum ea quȩ interius eſſent, p.1.col… Item p.2.col.340.f. Et col. 349.d
Aſperſio ſanguinis victimæ ſuper populum fuit in ſignũ … feſſionis legis, p.1.col.724.d
Aſperſio ſanguinis ſeptenã denotabat expiationẽ quæ ſi… batur per ſeptenarium, p.1.col.933.c

ſp ſunt ſacerdotes & eorum ueſtes ſanguine, pa. 1. colum. 85.c
ſp ere Dei approbare, p. 1. col. 114.a
ſp immaniſſima in Aegypto a quodã patrefamilias domi quotidie de cauerna egreſſa, a menſa eius annonam per cit p.6.col.1286.e
I n p.3.col.216.d. Item p.4.col.478.d
ſic itas mendacii ioco ſi uel officioſi dupliciter dicitur eſſe la, & quare. p.3.col.2011.c
ſy i dupliciter abuſi ſunt poteſtate a Deo eis conceſſa con Hebræos, &c. p.4.col.128.f
ſy ducentes decẽ tribus in captiuitatẽ, poſuerunt vt dicit Ro. Sal. idola quæ coluerunt ſuper humeros eorum in iti e, vt ſic appareret, quod dii quos colebant non potue t eos ſaluare contra Aſſyrios, p.4.col.1875.b
ſy rum regio fuit ab Euphrate uſque ad Tigrim, & quos qui Aſſyrios uocant, nos Syros, patrem ponẽtes pro p.4.col.203.a
yrũ regnum incepit ab antiquo Bello, &c. p.2.c.1561.c
orum regum ſupputatio, p.2.col.1559.c
yrum regum hic modus eſt, trãsferre gentem ſibi ſubie n de terra ſua natiua ad aliam, vt ſit magis ſecura de e ſubiectione, p. 2. ibi.
yrum regnum eſt omnium antiquiſſimum, p.4.c.626.d
itia angelorum bonorum & etiam malorum corã Deo liciter ſummitur. Primo proprie. Secundo large. Tertio iſſime, &c. p.3.col.15.d
n p. 2. col. 1558.f
tio beatæ uirginis, debet eſſe valde celebris omni popu hriſtiano, p.2.col.765.c
tio beatę uirginis figuraliter ſignificatur per exaltatio Eſter, quæ ducta eſt ad cubiculum regis Aſſueri, p. 2. 1624.f
tio beatæ uirginis pro allegoria adaptatur ad pſalmũ: nini eſt terra & plenitudo eius, &c. p.3.col. 596.f
abolum ſignificat cuius tyrannidis ſimilitudo pręceſſit ſſur, p.4.col.131.a
lupliciter accipitur pro ut de angelis dicitur, par.2.col. 2.f
em p.3.col.14.a
h Carraim terra Gygantum quædam in ſupercilio So orum quos interfecit Chodorlaomor ſunt hodie duo lla in Batanea eo nomine nouem inter ſe milliaribus ara, p. 2.col.96.a
Sydoniorum Dea erat quam Gręci ἀφροδίτην, Latini erem, p. 2.col.899.a
s rex Medorum & perſarum ſomnium habuit, quod ctores ſibi exponentes, dixerunt de filia ſua naſcitu filium, qui totam terram illam occupaturus eſſet, &c. col.374.c
p.5.col.711.c
atutina quomodo Deum laudare dicuntur, par.3.col. b.c.
m curſibus qui uitas hominum & geſta perquirunt, & ium volatus & huiuſmodi obſeruant, caſtra domini nt. &c. p. 2.col.45.a
ga, geometria & alia huiuſmodi, ideo deſpectæ ſunt à is, quia nihil ad ſalutem pertinent, ſed mittunt in erro dũ ſtudent in his curã animæ non habent. p.6.c.618.f
gi licet in circumitione motuum planetarum ecentri epicic los poſuerunt, tamen nõ ex hoc certitudinali ibetur, ꝙ iſta ſint cauſę taliũ uarietatũ. &c. p.3.c.360.f
gi quomodo quædam legunt in publico, & quædã (.ſ. ſuperſtitioſum & falſum) legũt in ſecreto, p.3.c.1560.f
mia ubi & per quos primo inuenta eſt. p.4.col.543.c
p.2.col.967.c. & 975.a
miam an ſciuerunt Abrahã & Iſaac, &c. & an primus Abraham docuit in Aegypto, p.1.col.299.a.c
atronomi, an perceperunt vel nõ. Et quare non in ſcriptis re liquerunt miracula facta in retrogradatione & ſtatione & eclipſi ſolis tempore Chriſti, & quomodo error non cõtin git in compotis, &c. p.2.col.971.c
aſtruphus Lõgobardorum rex in Italia multum afflixit eccle ſiam, p.6.col.1615.c
aſuerus mandauit populum requieſcere durantib. nuptiis E ſter ab operibus ſeruilibus, & ſolutione tributi per omnes prouincias, p.2.col.1624.f
aſyla quare nõ in ſacris & tẽplis aperuit domin. p.1.c.1445.b
atramentarium Græce calamarium, quia in eo calami repo nuntur. Alii ſignificantius thecas vocant, quia ſcriptorum calamos tegant, p.4.col.775.a
atrium quod erat circa tabernaculum deſcribitur. Erat nãque platea magna ſub diuo, hans in longitudine centum cubi tos, &c. p.1.col.775.a
atrium quale circa tabernaculum fuit ordinatum, par. 1. colu. 777.c
atria tria habuit templum Salomonis. Et quomodo apellabã tur, & ubi ſituata. &c. p.4.col.829.c. & col.1137.c
Item p.3.col.1430.f
Item p.2.col.730.f
attributa diuina ſunt idem cum eſſentia diuina, tamen ſignã tur per modum qualitatum ſibi ad acentium, & ſic compa rãtur comę, quia ſicut comę inhęrent capiti & adiacent ei, p.3.col.1862.f
attributa trium perſonarum in diuinis quę & qualiter dican tur. p.3.col.1978.f
auaritia eſt ſagax & uerſuta, multos ſibi ſubiugat, parte 1. col. 199.b
auaritia multa mala inducit, p.1.col.1332.d
auaritia dicitur idolorum ſeruitus, Quod intelligendum eſt ſi militudinarie & nõ proprie, ſicut etiam quodlibet vicium idololatria dici põt per talẽ modũ loquẽdi, p.1.c.1.1529.c
auaritia idololatrię ęquatur, & quare p.6.col.558.e. & colum. 631.c
auaritia quomodo & quare dicatur peccatum cęteris grauius & ſceleſtius, p.3.col.2023.c
auaritię genus omne reprehẽditur in trib. p.5.col.136.d
auaritia & ſuperbia quomodo & qua conſideratione dicitur utraque eſſe initium omnis peccati, p.6.col. 723.b
auaritia & ſuperbia dicũtur titiones fumigantes. & quare, p.4. col.80.c
auaritia qui vaſtatur in mente, impetiginem habet moraliter in corpore, quę ſi in paruis non compeſcitur, ſine menſura dilatatur, p.1.col.1096.f
auaritia dum animum delectat, exulcerat, quia dum acquire re nititur, ad inimicitiam accenditur, p.1. ibid.
auaritia quare & quomodo eſt excęcatio mentis & obtene brationẽ inducit in omnibus operibus, p.5.c.135. & c.136.f
auaritia deſideratis reb. non extinguitur, ſed augetur. Nam more ignis cum ligna quę conſumat acceperit, excreſcit, & vnde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulò poſt cernitur dilatari, p.3.col.217.b
auaritia & inuidia, quàm deteſtabilia vita ſint exemplo mon ſtratur, p.1.col.101.c
auarus diuina ſententia digna ſeueritate condemnatur, pa.2. col.843.c
auarus & cupidus differunt, p.6.col.955.a
auarus hincinde inſidiatores metuit, & continua moleſtia tor quetur, p.3.col.217.b
auarus ſurripit aliena, aliquãdo per elationem, quia quęrit pręeſſe, Rapit aliquãdo timore penuriæ, cum ſua ſibi ſufficere non poſſe ſuſpicatur, p.3.col.218.d
auari pœna dr̃ ad ſimilitudinem illius qui nimis comedit, & ſic artatur intra pellem ventris, quæ non poteſt vltra extendi. Inde tũc cauſantur torſiones & dolores, & ſic tales rapinæ vertuntur in dolorem raptoris iudicio Dei punientis, p.2.

col.218.f
Auaro deeſt tam quod habet, quàm quod non habet.p.1.co.19.d
Item p.3.col,615.b
Auaritiam latentem,paruulæ rei cupido ſignat.parte quarta.col.1139.b
Auari idolum eſt pecunia.p.3.col.2034.
Auari plerumque penuria puniuntur.p.2.c.287.c
Auari deſignantur per accipitrem,qui manſuetus videtur. p.1.col.1541.a
Auaritia quę omne genus hominū quaſi totum corpus cōmaculat, deſignatur per lepram toto corpore floreſcentem. p.1.col.1024.d
Auaritia eſt velut amphora,& quaſi os patens,quæ os cordis in ambitu apertū tenet p.4.col.2209.f
Auaritia deſignatur p radicē iuniperi,quę radix eſt omnium malorum quaſi ſpinarum.p.3.col.282.f
Auaritia doctoris eccleſiaſtici quędam eſt bona, & quędā peruerſa.p.4.col.2057.a.b
Auaritia clericorū & religioſorum quam damnabilis ſit.Nam plerique æſtimant mendicantes religioſos hypocritas, habentes ſpeciem religioſitatis propter quęſtum,& non propter Chriſtum,& ſic faciunt Chriſto barbam de ſtraminibus,ſecundum æſtimationem malorum.p.2.col. 228.f.
Auaritiæ ſtimulis multi excitantur in his quæ appetunt, & ſi eoſdem obtuſi ſenſus homines cernimus,& qui ad bona videnda cęci ſunt,excitantibus præmiis ad peragenda vigilātes fiunt.p.4.col.2209.b.c
Auarius nihil eſt Romanis & Iudęis,Græce & Latinæ teſtantur hiſtoriæ.p.4.col.44.d
Audacia ſicut in via ſæculi fortitudinē,timor debilitatem parit,ita & in via Dei audacia debilitatem,timor Dei fortitudinem.p.3.col.67.b
Auditor humilis inauri aureæ comparatur,& quare. p.3. col. 1712.d
Auditores ſunt ſata per quę diſcipuli tranſeunt cum ſollicite doctores inſpiciunt quomodo vnumquemq; attrahere poſſint ad ſalutem,&c.ſpicas vellunt,fricant,&c.p.5. col. 216.f
Auditores plures ſimul magis proficiunt,quàm vnus ſolus, & quare.p.3.2230.f.
Auditores,duo faciunt attentos.p.3.col.162.f
Audientibus magis opera ſuadent quàm verba. Ideo magis præconiis remunerandi ſunt qui negligentibus magiſtris de ſolis verbis proficiunt.p.6.col.680.f
Auditorio in publico quidquid faciendū cognouimus: mutua inter nos colloquutione tractemus,& qualiter ſingula caſtigatione cordis vel corporis complere valeamus, ſolerter perquiramus,p.2.col.1381.b.
Auditus appellatur intelligentia,& cælum anima eius qui eſt præditus ratione.p.4.col.12.a
Auerrois negat Deum habere rationē cauſę efficientis in productione mundi,& tamen dicit eum habere rationē cauſæ finalis.p.6.col.1175.c
Auerſio paruulorum,& proſperitas ſtultorū,eſt occaſio mortis culpæ,& perditionis gehennæ,paruulorum, ſcilicet ſenſu,& ſtultorum quantum ad Deum,p.3.col.1607.b
aues innituntur pennis volantes vt piſces quibuſdam ſuis alis natantes,p. 1.col.24.d
aues ſua norunt tempora,ut ſciant quando ad calida feſtinantes loca,rigorem hyemis declinare debeant,& ueris principio ad ſolitas redire regiones,p.4.col.644.c
aues plurimæ,& ſi in terris aliquando requieſcunt, fœtuſque faciunt,non tamen de terra ſed de mari uiuunt, & libētius mari quàm terra utuntur,p.1.col.25.b
aues quę ſine aquis non uiuunt,quæ etiam in profundo ſæpe ſicut piſces latent,nonnunquam ſuper terram egredi ſolēt, maxime cum fœtus faciunt & nutriunt,p. 1,ibid.
aues & animalia bruta,ſuo garritu uel uolatu aliquos euentus & effectus ſentiunt,eo quod nō habent intellectum c
hentē,videlicet ſenſitiuam,& ſecundum talē immuta
incipiunt garrire uel mouere de loco ad locum,p.4.c
aues & uolucres quo die & de qua materia ſint product
quare potius de elemento aquæ creatæ dicantur qu
aliis elementis,p.1,col.24.d
aues quas a cadaueribus abigebat Abraham Iudæorun
lam a Deo ſuſceptam ſignificant,p.1.col.211.a
aues & piſces utrum ex elementis ſint productę paſſiue
aut etiam actiue,p.1.col.24.d
auium natura ex aquis proceſſit,ſed in aere habitation
quiſiuit ſibi,p.1.col.1237.a
auium eſum,non ferarum,non quadrupedum, nec ter
animalium Deus populo in deſerto nauſeanti de mā
leſti tribuit,& quare, p.1.ibi.
auinm garritu & uolatu an & quando ſumi poſſit diuin
4.col.44.f. Vide etiam in Auguria.
auferam de ſpiritu tuo,&c.habet translatio noſtra, ſed
breo habetur: Afferam de ſpiritu tuo.Similiter: Affer
ſpiritu qui erat in Moyſe,&c. Et ſatis conſonat cum
tione Chaldaica, & ſed poſtea per uitium alicuius ſc
ris fuit interpoſita u.&c.p.1.col.1238.d
auferam de ſpiritu tuo,&c.quomodo intelligendum, p
1234.d.e.f.1235.a.b
auferes malum,ideſt,malignum de medio tui,ſecundu
cum,in maſculino genere,non hoc malum,quamuis
gi poſſit aliter,ut unuſquiſque malum uel malignun
ipſo auferat,&c.p.1,col.1603.c
augurari non omnis dicendus eſt;qui ex auibus ſignific
capit.p.1.col.1073.b
auguri a domino infundi quod loquatur non mireris,
infuſum legis in Euangelio ēt principi ſacerdotum
perſequentibus Chriſtum quia oportet unum homi
ri pro populo,p.1.col.1350.e
augurium quid ſit,&c.p.1.col.1073.c
auguria,diuinationes ſunt per garritum ſeu uolatum a
p.1.col.1349.a
Item p.2,col.978.f.1249.c
Item p.4.col.44.f
auguribus,& is qui in cædentibus auſpicia captant,lup
omina, aut vulpes,aut accipitres,aut corui,aut aqui
huiuſmodi,quæ Moyſes his de cauſis notauit immu
1.col.1352.e.f
auguſtus Cęſar quare mandauit, vt deſcriberetur vni
orbis,p.5.col.1252.b.c
auicenna Mahumetum ſuum prophetam reprehendit
miatione futura in alia vita.p.5,col.1324.f
auidus acquirendi pro domino blaſphemat, pro preci
menti;peierat,& ita tota tota die non eſt in eius o
Dei.p.3.col.950.e
auis in Aues,&c.
aulam cæleſtem nullus cum corruptione præſentis uitæ
intrare,ſed ante obitum ſuum debet quiſque corporis
gatione & cordis compunctione regni pulſare intro
p.2.col.1632.f
aurea mitra ſacerdotis,p.1.col.72.e
aures obturare ne audiant ſanguinem quid,p.4.col.3c
aures incircunciſas vocat Ieremias quæ indifferenter
tant omnia,p.4,col.632.f
aures ſuas qui abſcondit ne audiat,& terga in faciem
tis obuertit,quomodo intelliget,ad quem ſonus uo
acceſſit,p.1.col.866.e
aures ad quæ & qualia,& quomodo patere uel claudi
p.1.col.520.f
aures quædā ſunt claudendæ, & aliæ aperiendæ,p.1.c.
aurifex uas neceſſariū facere uolēs,frequenter admou
ſubdit mallæis,raſoriis perſtringit,ut purgatius fiat
ſpeciem quam proſpicit artifex, perueniat, p.1.col.

a quãdo videt bouem onere depreſſum,ſubleuat iugũ,
lleuiatus vires reſumat ad labo andũ,p.4.col.188.c.f
a eſt medium inter tenebras noctis & lucem perfectam
.p.5.col.119.g
obſcuratum eſt quando ſacerdotum vita,quondã per
iam virtutum clara per actiones infimas oſtenditur re-
ba.p.4.col.1006.a
quantum ſono vincitur,tantum ſplendore vincit cæ-
metalla,p.1.col.812.e
Arabicum puriſſimũ quod de Saba offertur dño: eſt
ioſiſſimum quod de Ophir offertur, parte 4. columna
7.a
in regione valde frigida,uidelicet aquilonari,genera
n viſceribus terræ à calore ſolis terram penetrante, &
eriam digerente,quæ magis eſt digeſta in auro quam ĩ
metallis.p.3.col.347.b
,vitæ vel ſapientiæ claritatem ſignat, par.4.col.637.b
l.1133.c
ſignat charitatem,quia ſicut aurum omnia alia metal
cel it,ſic charitas omnia Dei dona,p.6.col.1470.e
,argentum & lapides pretioſi triplicem doctrinam bo
ſignant,ſed lignum,fœnum,&c.falſam & curioſam,p.
l.219.c
,argentum,lapides pretioſi,hæc tria ædificãt cõtẽpto
æculi,qui ſua omnia pauperibus dant.parte 6. colum.
.a.b
ineræ quæ ſunt in montibus prouinciæ Ophira à leo-
is & beſtiis ſæuiſſimis inhabitantur, & quomodo au-
inde abduci poſſit.p.2.col.770.f
margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta cor-
corporis perdiderunt,p.6.col.1325.b
incipiat flare.p.3.col.343.c
terram inhabitant,qui in eccleſia poſiti ſuperni ſpirit9
itate perflantur,p.4.col.213.a
itas vitæ requiritur in euangelii prędicatore, p.5.colu.

ibri Sapientiæ fuit vocatus Philo,diſertiſſimus Iudęo
ui licet Græcè ex ſententijs Salomonis ipſum cõpilaue
on tamẽ eſt eius autor principalis,ſed Salomõ,loquẽ-
e autoribus humanis,p.3.col.1885.c
ibri Eccleſiaſtici fuit Ieſus,filius Sirach: quem ſcripſit
re Simonis,filii Oniæ,vel poſt,par.3.col.1977.a.b
ibri eccleſiaſtici non videtur oraſſe pro conſecratione
um in vnam eccleſiam,ſed magis orabat,pro cõſecra-
Iudæorũ in Iudæa diſperſorum, & in captiuitate de-
rum,p.3.col.2153.c
ibri eccleſiaſtici & alii Iudæi licet ignorarent modum
endi myſterium Chriſti quantum ad conditiones par
ates,tamen credebant in quodam generali,quod mul
racula fierent in aduentu Meſſiæ in Iudæa,p. 3.ibid.
ibri Eccleſiaſtici fuit Hebræus,licet ſcripſerit hunc li-
Græce,interſeruit tamen hoc nomen Hebraicum.ſ.
s.p.3.col.2194.f
m eſſe alicuius rei contingit dupliciter, pa.3.columna
l
as iudicandi notatur per cathedram Moyſi in qua ſe-
nt ſcribæ & phariſæi,qui eligebantur a populo ad iu-
dum tanquam magis periti,p.5.col.377.c
as librorum Tobiæ,Iudith & Machabæorum:non eſt
x ad probandum aliquid quod in contentationẽ vel
um venit,& inter apocrypha computantur,p.2.colu.
.a
m noſtrum eſt Dei reſpectus,p.3.col.716.d
m humanum,Deo etiam nobis auxiliante in uia mo-
non contemnendum.Nam homines in hoc ſunt Dei
tores,p.1.col.1230.f
diuino nudatus & qui in impietate viuit nihil differt
tia.p.2.col.427.b

Auxilio Dei deſiſtente,laborare potes cõtra vicia,ſed nõ uincere,& te preſſo tua praua conſuetudine humiliabitur cor tuum,ut diſcas clamare ad dominum,&c.parte tertia, col. 1265.c

Axis cœli habet arcturum,qui ſeptem ſtellis lucet,ſemper verſatur,& nunquam mergitur,parte 3.columna 123.b.& co. 343.c

Azotii profluuio uentris laborauerunt eo,quod Arcam domini impie & nefarie iuxta mendacem Deum ſuum collocauiſſent,p.2.col.348.d

Azotii quib.Philiſthiim arcam fœderis tradiderunt,plagis affecti.par.2.col.347.b

Azymis uti quando & quare filiis Iſrael a Deo fuit præceptum.p.1.col.241.e

Azyma comedere eſt,pure & ſimpliciter uiuere,p.1. columm. 1551.a

azyma comedit,qui recta opera ſine corruptione uanæ gloriæ facit,& mandata miſericordiæ ſine peccati admixtione p.1.col.1221.a

Azotus vrbs Palæſtinorum potentiſſima de quinque quã Sargon,qui & Sennacherib (Septem enim nominibus dictus eſt ſecundum Hieronymum) miſſo Thartan duce exercit9, expugnauit & tenuit,p.4 col.203.c

B

BAALIM PLVRALIS NVMERI, Baal ſingularis numeri: idolum Sydoniorum,parte 2.col.655.b. Interl.
Item p.2.fo.162.f

Baal erat Deus Tyriorum,p.2.col.809.

Babel una in Hebræo ſcribitur per tres literas tãtum, ſcilicet, per duplicem Beth,& Lamech,p.4.col.759.c

Babylonia,nomen ciuitatis eſt,& etiam prouinciæ,p.6.colu. 1049 c
Item p.4.col.2063.c

Babylonia ciuitas magna.Et dicit Philoſophus quod magis erat dicenda regio clauſa muris quam ciuitas,p.4.columm. 251.col.c.910.f

Babylon ciuitas,ut dicit Hieronymus,habebat muros qui in quadro erant ædificati,& quodlibet latus habebat ſedecim miliaria,quæ faciunt octo leucas.p.4.col.151.c

Babylonia fuit triplex,una Chaldæorum:alia eſt in Aegypto, tertia eſt Rom.p.4.col.2063.c

Babylon ubi regnabat Næbuchodonoſor,eſt in medio climate terræ habitabilis,p.4.col.1556.c.Item eſt in Aſia Babylonia,p.3.col.1414.c

Babylon metropolis Chaldæorum fuit incenſa pro magna p. per Cyrum & Darium,p.4.col.1052.f

Babylon ciuitas dicitur mare deſertum,propter attentationẽ Euphratis,quia Perſæ & Medi obſidentes Babylonem, & non potentes eam capere propter murorum altitudinẽ & ſpiſſitudinem,longe a ciuitate diuiſerunt fluuium Euphraten(qui per arcus per mediam ciuitatem tranſibat) in multos riuos, ſic per arcus illos intrauerunt, parte 4. columna 206.f
Item parte 4.columna 343.c

Babylon capta fuit tempore conuiuii celeberrimi,quod Balthaſar rex fecit,& eadem nocte captus & iugulatus,&c.par. 4.col.1565.a

Babylon ſpiritualis æternum interitum dicit,par.4.columna 914.d

Babylon in Euphratem merſa eſt,p.quarta,colum.914.d

Babylonia deſtructa,non poſtea reædificata eſt,ſed dicitur in medio eſſe lacus ſerpentibus plenos,&c.Duæ ciuitates apud Medos dicuntur factę ex ea.&c.p.4.col.252.b

Babylonis uſque hodie tantum reliquæ manent,quam poſui Deus in ſempiternam ſolitudinem,&c.p.4.col.1256.d.c

Babylonis nomine huius mundi gloria ſignificatur. par.4.co. 403.c
Babyloniç regni deſtructio iuſta fuit propter ſex vicia in illo regnantia,p.4.col.2055.& ſeq.
Babyloniæ regnum quomodo & per quem cœpit eſſe multũ potens:& quando cœpit debilitari,&c.p.4.ibid.
Babyloni quare minatur Ieremias interitum, parte 4. colum. 914.e
Babylonici regni gloria modicum durauit reſpectu aliorum regnorum,p.4.col.268.f
Babylonij per tria confidebant ſemper manere in ſua potẽtia primum fuit multitudo incantatorum, ſecundum ſcientia aſtrologorum,tertium potentia mercatorum, pa.4.colum. 404.f
Babylonii erant intenti circa curſus ſiderum,& vnde & aſtronomia primo fuit inuenta in Chaldæa ſecundum aliquos, p.2.col.970.d
Babylonii triplici ratione fuerunt puniti,parte quarta,colum. 204.f
Babylonii multum innitebantur conſtellationibus & ideo fecerunt idolum in veneratione cõſtellationis,quæ apud vulgares vocatur Gallina pullinaria,& apud literatos dicitur Pleiades,& ſic aliqui faciebant imaginem ſolis, & aliqui lunæ.p.2.col.948.d
Babyloniorum idolum principale fuit Bel,aliud minus principale fuit Nabo,&c.p.4.col.400.b
babylonios ſibi tandem ſeruituros arbitrantur Iudæi.p.4.co. 200.a
bachbachar cur carpentarius deſcribitur parte ſecunda, col. 2055.
bacinus eſt vas argenteum in quo recipitur ſanguis agni immolati,p.1.col.593.c
baculus pontificalis ex inferiori parte pungit,ſuperius in anteriora extenditur,& quid hoc ſignificat,parte tertia,colu. 1486.e
baculus in ſcriptura accipitur pro fulcimento virtutis,p.1.col. 693.c
baculus Dauidis quo Goliath occidit typum habebat & crucis p.2.col.431.e
balac de ſtirpe Sem illorum exemplum eſt qui in Eccleſia poſiti & falſo nomine Chriſtiani tales ſibi pretio conducũt arbitros benedicendi ac maledicendi .p.1.col.1329. a
balaam famoſus erat in arte magica & in carminibus potens. Non enim habebat poteſtatem vel artem verborum ad benedicendum ſed ad maledicendum,parte 1.col.1327.b. & col. 1331.c
balaam ſecundum communem opinionem dicitur fuiſſe Eliu Buzites,qui fuit vnus de quatuor amicis Iob cõtra eum diſputantibus,&c.p.3.col.1196.c
Item primum vir ſanctus & prophetes Dei, poſtea per inobedientiam & deſiderium munerum,dum Iſraeli maledicere cupit,diuini vocabulo nuncupatur,parte prima,co. 269.f
balaam in ſcripturis nunc uituperabilis,nunc laudabilis ponitur,&c.p.1.col.1342.f
De Balaam ſcribitur.Sermo Dei poſitus eſt in ore eius,& ſpiritus Dei factus eſt ſuper eum,quamuis hoc difficilè inueniatur de quolibet prophetarum ſcriptum, p.1.col.1343.a. & col.1353.c.Et extenſius col.1360.e
balaam fuit propheta dæmonum,& etiam propheta domini, & quomodo,p.1.col 1327.c
balaam prophetiæ ſi à Moyſe ſcriptæ ſunt,quanto magis ab his qui cum eo habitabant in Meſopotamia,apud quos tã quam diſcipulos huius artis,magnificus habebatur, par.1. col.1333.a
balaam quomodo interpretatur, & quibus conuenit ſua interpretatio,p.6.col.1362.d
balaam quare loquente aſina territus uon fuit,&c.parte 1.col. 1333.b.& col.1335.a
balaam maledictionem cur Deus impediebat,cum talis [ma]dictio non potuiſſet nocere populo,niſi Deus permi[tteret] & ex hoc magis notificata fuiſſet diuina potentia, p. 1 1353.c
balaam prophetans de ſtatu populi Iſraelitici a principi[o] ad finem,nunquam tamen aliquid tangit de infortun[iis eo]rum,licet multa talia eis deuenerunt, &c. par. 1. colu 1366.e
Balaam populum Iſraeliticum commendat in quinque i[...] tu a datione legis uſque ad tempus quo terram prom[iſſio]nis poſſederunt.par.1.col.1367.b
balaam quatuor prophetię uidentur reſpicere quatuor [ſtatus] populi Iſraelitici.Quorum primus ante legem,ſcilicet Abraham uſque ad dationem legis,&c.p.1.ibid.
balaam prophetia commendat Abraham in quatuor,&c ibid.
balaam Hebræi tradunt eum fuiſſe qui in libro Iob dicit[ur E]liu primo virum ſanctum & prophetam Dei,poſtea p[er in]obedientiam & deſiderium munerum diuini ſeu ario[li vo]cabulo nnncupatum,p.1.col.1330.e
balaam etſi augurem prædixiſſe de Chriſto domino,p.p col.1353.b
balaam auaritia & habendi deſiderium notatur,par.1.co 1336.e
balaam perterret Deus aſini uoce pręter naturam, ut co[gno]ſcat quantam populi curam Deus gerat,parte prima, 1336.e
balaam veritatis indictus hoſtis uerum tamen fatetur,p. 1339.a
balaam ſciuit inuictę eſſe fortitudinis qui protegũtur a [...] p.1.col.1369 b.c
balaam gratia prophetiæ ditatus eſt ad aliarum rerum di[...]tionem,1331.b
balaam quomoda interfectus fuit,p.1.colum.1405.c.& 1406.d
balam quęrens augurium recedebat a ſocietate aliorũ,& [...]re,p.1.col.1344.f
balbutiendo prout poſſumus excelſa Dei facta reſonan[...] 4.col.286.e
balduinus ſecundus rex Ieruſalem ſucceſſit fratri ſuo G[ode]frido,anno domini milleſimo centeſimo,& de eius m[...]li victoria de Saracenis ſub uexilli crucis ſigno,parte [...] col.1635.c
balſamum,p.3.col.2096.e
Balthaſar a ſuis cubiculariis interfectus eſt, ſed ſecũdum [...]ſam interfectus eſt ab exercitu Perſarum & Medorum 4.col.183.c
Baptiſmus fuit figuratus in lege Moyſi & in prophetis,p 1071.c
baptiſmus per diluuium ſignificatur,cuius aqua quind[ecim] cubitis excreuit ſuper omnem altitudinem montium [...] hoc ſacramentũ tranſcendit omnẽ ſapientiam ſuperb[...] &c.p.1.col.155.c
baptiſmus quomodo figuratus eſt in lauacro pedum u[...] qui apparuerunt Abrahę p.1.col.229.b
baptiſmus per uas æneum quod mare dicitur,ſignificat[ur] quare,p.2.col.743.a
baptiſmus per puteum ſignificatur,p.1.col.337.a
baptiſmus aquæ per doctores Hebręorum atteſtatur fu[...] Ait enim Rabbi Barachias. Sicut fuit redemptor prim[us] erit & ultimus,Redemptor primus,ſcilicet,Moyſes, [fecit] aſcendere puteum,ſic redemptor ultimus qui eſt rex [Meſ]ſias aſcendere faciet aquas,&c.p.6.col.1077.a
baptiſmus Iohannis ante baptiſmum Chriſti tantum pr[o]quantum cathecuminis nõdum baptizatis prodeſt d[octri]na fidei,p.5.col.1077.a
baptiſmus Ioãnis quare nõ ſtatim ceſſauit baptizato Ch[riſto]

m ad ipſum manifeſtandum ordinaretur, parte quinta ,
id.c
iſmus Ioannis iteratur,baptiſma domini non iteratur,&
are,p.5 col.1043.c
em p.2.col.36.a
iſmus Ioannis fuit quędam pręparatio baptiſmi Chriſti
proximo venturi,p.5.col.72.f.& 483.c
iſmus Ioannis fuit quædam proteſtatio faciendi pęnitē-
m,& diſponēdi ad baptiſmum Chriſti,in quo datur gra
iuſtificans,p.6.col.1286.f
ſmus Chriſti & baptiſmus Ioannis differunt, p.quinta,
l.1077.c
ſmus Ioannis conuenienter factus eſt in Iordanis flumi
,& quare,p.5.col.483.c
ſmus eſt triplex,ſcilicet aquæ,ſanguinis,& flaminis. Ve
In aqua,in pęnitentia,& in ſanguine,parte quinta, col.
1.c
m p.6.col.843.c
iſmus in primitiua Eccleſia ad tempus collatus fuit in no
ne Chriſti.Sed nunc confertur in nomine patris & filii
ſpiritusſancti,& quare,p.5.col.487.c
m p.6.col.199.b
ſmum per Chriſtum ſanctificatur,& de quibus baptizā-
ſunt inſtruendi,p. 2.col.13.c
iſmus pœnitentiæ vis eſt,ſine quo pęnitentia non ꝓdeſt.
enim ſicut ſanguis,qui eſt uita carnis,parte 1.columna
97.a.Interl.
ſmus & alia ſacramenta Eccleſiæ in effuſione ſanguinis
riſti habuerunt efficaciam,p.5.col.877.c
mus Iudæ,non Iudę ſed domini eſt,par.quinta,colum.
43.c
ma domini nihil differt,ſiue per bonum ſiue per malū
latur miniſtrum,p.5.col.1043.c
n p.6.col.199.a
mus dicitur ſpiritusſancti receptio,& quare,parte 6.co.
9.f
mus datur in duabus naturis,corporali,ſcilicet & ſpiri
li,&c.p.6.col.971.b
mus ſanguinis & baptiſmus aquæ comparantur adinui
ce,& vtrum iſtorum præter temeritatem altero præfera-
p.2.col.190.c
mus in ſanguine & in pænitentia, quare & quomodo
catur,p.6.col.850.d.e
mus tollit irregularitatem,p.6.col.701.c
mus quare non eſt reiterabilis ſicut pænitentia,p.6.co.
8.c.& 852.f
mus an & quomodo poſſit dici quędam generatio,p.6.
c852.f
na Chriſti & Apoſtolorum ante eius paſſionē an &
le baptiſma fuit. Arguitur pro & contra cum reſponſio
&c.p.5.col.1665.b.& 1666. e.f
nus eſt ad ueniam,vita bona ad coronam,pa.6.colum.
16.c
ni myſterium cuicumque datur, ſibi vinea locatur, ut
operando in ea exerceatur.p 5.col.354.f
ni ſacramentum datur a ſacerdotibus , datur etiam in
ſſitate a ſimplicibus laicis, &c. parte prima. columna
152.f
natis ſacramento,vbi peccato fideles moriuntur,& ſan
olenta opera ablui cognoſcūtur,quaſi ſanguine aqua
ta fuere videtur,p.4.col.2565.b
ſmatis ſacramento ſicut & in aliis ſolus Chriſtus ope
r . Alii vero ſunt miniſtri . In labore & mente ſunt
rentes:in operatione indifferentes,parte quinta , col.
104.a
p.6.col.799.b
ni poteſtas eſt apud dominum,& miniſteriū dedit ſer-
uis vt ſpes baptizatorum tantum ſint in domino: & ne ſint tot baptiſmi quot baptiſtę,p.4.col.1043.c
Item p.6.col.199.a
baptiſmatis vnitas per apoſtolos toto orbe prædicata per q̃d ſignificata fuit,p.2.col.1149.c
baptiſmi aqua certaminis & pugnæ ſpiritalis principium aduerſus Zabulum,p.4.col.319.b
baptiſmatis Chriſti quinque mentionem faciunt, & quaſi ad ipſum præbent aditum,p.5.col.1101.c
baptiſmi myſterium & ſpiritualium hoſtiū interitus deſignat per mare rubrum & Pharaonis ſubmerſionem atque Aegyptiorum.p.1.col.474.f
baptiſmi & circunciſionis coæquatio & differētia , p.6.colu. 57.b.& col.58.d
baptiſmi ſacramentum ſignificetur per tranſitum Iordanis ; p.2.col.26.f.& col.33.a
baptiſmi figura præceſſit in ueteri teſtamento,p.1.col.1301.a b.c.& col.1302.e.f
baptiſmum ſanguinis,ſolum eſt quod nos puriores reddat q̃ aqua baptiſmi,de quo dicitur,Baptiſmo habeo baptizari, &c.p.2.col.1526.f
baptiſmum Chriſti ſanguine conſecratum,ſignificat mare rubrum,hoſtes a tergo ſequentes cum rege moriuntur , quia peccata præterita in baptiſmo delentur:parte prima, colu. 616.f
baptiſmum gentilium & hæreticorum,& eorum qui non plena fide recipiunt,non lauant in ſalutem, parte 4. columna 1184.a
baptiſmum non habuerunt patres ueteris teſtamenti , & tamen ſaluati ſunt , ſed quomodo , parte quinta , columna 1668.f
baptiſmum Ioannis Chriſtus ſubiit,& quare, parte 5.colum. 1048.f
Item p.6.col.1720.e.f.& ſeq.
In baptiſmo,vnde eſt tanta uirtus aquæ,vt corpus tangat , & cor abluat,niſi faciente verbo,non quia dicitur , ſed quia creditur.p.6.col.154.e
In baptiſmo per fidem & confeſſionem parentum liberantur a dęmonio paruuli,qui necdum per ſe ſapere uel aliquid agere boni poſſunt aut mali,p.5.col.554.a
Item p.6.col.392.c
In baptiſmo poteſtatem excellentiæ Chriſtus ſibi retinuit,& conſiſtit in quatuor.Primum quod ipſe ſolus baptiſmum inſtitueret,&c.p.5.col.1043.c
In baptiſmo Chriſtus duplicem habet uirtutem propriam.Vnam diuinam.Aliam quæ competit ei ſecundum naturam humanam,p.6.col.199.e
baptiſmo conſecratus qui per ſenſualitatem aliquando a gratia in baptiſmo recepta deiicitur,ſignificatur per Sanſonē Nazareum deceptum per Dalilam.parte ſecunda , colum. 424.f
In baptiſmo ſpiritusſanctus datus terminat vitam ueterem q̃ fuit ſub peccato,& inchoat nouam quę eſt in gratia,par.6. col.772.f
In baptiſmo quando nos vngimur oblati,ſocii efficimur dominicę paſſionis.cuius baptiſmus imaginem gerit,p.1.col. 978.d
baptiſmo Chriſti indigent ſanctificati in utero, ad hoc ut ſint Chriſto incorporati,p.5.col.72.f
Item parte 6.columna 1720. c.f
baptiſmalis efficaciæ cauſa principalis,eſt myſterium incarnationis,per quam filius Dei uniuit ſibi humanam naturam, p.5.col.1072.f
baptiſmalis efficacię cauſa ſecūda eſt myſteriū paſſionis Chriſti. Ibidem.
baptiſmalis ſacramenti figura fuit circunciſio ſolemnis , &c. parte.2.columna 33.a.

Baptizant s virtus vel ſapientia nihil operatur in baptiſmo, propter quod non refert per miniſtrum maiorem vel minorem baptizari.p.6.col. 199.c

Baptizare perfecte, & minus docti poſſunt: perfecte autem euangelizare multo difficilius eſt, & rarioris operis.p.6.col. 199.c

Baptizauit Ioannes Baptiſta ante Chriſtum, & quare, par.5. col.1041.a

Baptizandi & catechizandi infantes, exemplum datur, par.5. col.559.c

Baptizandi & baptizati qui & quales eſſe debeant in conſtātia. Et de hoc figura, p.2.col.201.c

Baptizando: in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, & quid eſt aqua niſi aqua, p.6.col.135.a

Baptizatus ſi deſertor violatorque fuerit ſacramēti peccat & Deum repellit à ſe, Si autem agat pœnitētiam ex toto corde vbi Deus videt ſaluabitur, p.2.col.582.e

Baptizatus & non alius pertinet ad corpus Chriſti, p.6.colu. 972.d.e

Baptizatus per ignorantiam à non baptizato, ſed tamen rectę fidei, an ille debeat rebaptizari, parte ſexta, columna 1185.b

Baptizatus in Chriſto in aqua & in ſpiritu, ſcias te inſectari Aegyptios, & ad ſeruitium reuocare, rectores, ſcilicet, mundi & ſpiritales nequitias, quibus ante ſeruiſti, &c.p.1.colu. 614.d

Baptizatus baptiſmo Chriſti recipit ſpiritumſanctum, & efficitur Dei filius adoptiuus, parte 487.col.480.f

Baptizatus eſt Chriſtus tribus de cauſis. ibid.

Baptizato Chriſto vtrum conueniens fuit cœlum aperiri: & an vel quàm differenter tunc & in paſſione aperta ſit ianua cœleſtis.p.5.col.487.c

Baptizato non imponitur aliqua pœnitentia ſatisfactoria pro peccatis præteritis, & quare, parte quarta, columna 812.f

Baptizati per mundum quaſi per deſertum poſt tranſitum maris rubri ducuntur, nondum habentes promiſſam patriam, p.1.col.627.a

Baptizati a Iuda non rebaptizantur, ſed baptizatus a Ioanne, p.6.col.1185.a

Baptizatorum quidam ſuſcepto baptiſmo, ad ſæcularia redeunt, &c. quidam verò permanent & dulcedinem ſeruāt. Et ad hoc figura datur, p.2.col.29.a

Barba, virilis ſexus & ætatis index: virtutem ſolet ſignificare. p.2.col.1331.a

Barba eſt ornamentum viri, p.1.col.1020.e

Barbæ capitiſque raſura, apud antiquos luctus indicium fuit. p.3.col.318.

Item p.4. col.173.c. & col.644. & col.879.a. col.1284.e. & col.1894.e

Barbam Iudæos Chriſto euulſiſſe, licet non ſit ſcriptum in euangelijs tamen fuit paratus hoc ſuſtinere, &c. par.4.col. 425.c

Barbam radere apud Aſſyrios erat valde ignominioſum, & adhuc eſt, p.2.col.1251.c

Barbari dicuntur omnes populi, exceptis Hebræis, Græcis, & Latinis, p.3.col.1309.c

Barbari fortes ſunt iniquitatibus noſtris, p.ſecunda, columna. 168.f

Barrabas interpretatur filius magiſtri, vel patris eorum, p.5. col.988.e.col.451.a

Barrabas viuens dimiſſus erat figura Antichriſti, par. prima, col.1045.b

Bariona quid dicatur, &c.p.5.colum.279.c

Barnabas & Barſabas an vnius vel duorum nomen ſit, par.6. col.1026.e

Baruch fuit notarius Ieremiæ, à tempore Ioachim filij Ioſiæ. p.4.col.1035.c

Baruch ſecundum Ra.Sa.moleſte ferebat, quòd ipſe no ſet aſſequutus ſpiritum propheriæ, quia diu ſeruierat miæ, ſicut Ioſue miniſter Moyſi & Eliſæus miniſter E p.4.col.1859.c

Baruch liber apochryphus eſt apud Hebræos. ibid.

Baruch ſolatur dominus ſeruientem prophetæ & cum ria & moleſtia viuentem, p.4.col.860.e

Baruch diſcuſſit vna cum Iudæis qui aufugerant in A ptum, p.4.col.1035.b

Baſan regio eſt quę pecoribus abundat propter paſcua, p.1.col 1658.e

Baſilius viduam ad ſacram menſam vt ad aſylum confu tem aduerſus præfectum prouinciæ aſſeruit, p.2.colu 140.d

Bathuel ſecundum Ioſephum, erat frater Rebeccæ, & L. erat iunior eo. Rabbi Salomon verò dicit quod erat Rebeccæ, parte prima, columna 285.f. & columna 29 291.d.e

Batus Hebraicè bath, eadem menſura quæ Ephi, ſed in liquidis vini olei & huiuſmodi, parte quarta, col 1450.d

Item p.2.col.751.c

Beatitudo quid eſt, p.3.col.654.f

Beatitudo & pœna nunquam conueniunt, parte 1. col 851.c

Beatitudo ſiue vita æterna in quo conſiſtat eſſentialiter militer & beatitudo hominis, p.6.col.1416.e

Beatitudo conſiſtit eſſentialiter in aſpectu claro ipſius d tatis & perfecta eius fruitione: accidentaliter autem ſiſtit in aſpectu humanitatis Chriſti.p.5. col.240.f

Beatitudo dupliciter dicitur. Vno modo obiectiuè. Alio do formaliter, p.5.col.122.e

Beatitudo dupliciter habetur. Vno modo in re. Alio m in ſpe, p.3.col.1326.f

Item p.5.col.97.c

Item p.6.col.56.f

Beatitudo hominis quæ principaliter in anima erit, a corpus glorioſum perficiatur, an impediatur, p.5. co 375.c

Beatitudo differenter conſiſtit in aſpectu diuinitatis, aſpectu humanitatis Chriſti, parte quinta. colu 290.f

Beatitudo cæleſtis nō poteſt ab electis haberi, niſi prius dammodo ad eos deſcendat in præſenti, parte 6. colu 1673.c

Beatitudo omnis in animo, qui melior eſt corpore, & i quā homo eſt beatus per id quod eſt eo inferius: ergo nihil terrenum, ſed per iuſtum animum fiet & corpus mortale, &c.p.3.col.518.f

Beatitudo prout habetur in via conſiſtit in perfectione actiuæ & contemplatiuæ, &c. parte tertia, colu 1326.f

Beatitudo vera eſt hominis, non aduerſis carere quæ in ſenti ſunt, ſed æternæ ſapientiæ perceptione lętari. Quod eſt in hac vita domini voluntatem cognoſcere, & tuto eius viſione perfrui, p.3.col.1614.e

Beatitudo vera pro miſericordiæ operibus reddetur, & miſericordibus miſeria eſt infligenda, parte tertia, 1311.c

Beatitudo æterna comparatur terræ in qua fluit lac & m 1.col.1086.f

Beatitudo quæ requiem ęternam continet, quomodo a ritur, & de cognitionibus beatitudinis æternæ, parte 1087.a

Beatitudo lilio comparatur, & quare, parte quinta, colu 870.d

Be itudo terrena in quatuor conſiſtit : contra quæ ſaluator uatuor in oppoſitum inducit, parte quinta, columna 1 o.b

Bea tudinis diuinę perpetuitatem, Hebręi (qui literam ma- me ſequuntur) concedunt, ſicut & nos, parte prima, col. 193.c

Bea tudinis gradus diſtincti ſiue manſiones in cæleſtibus ſi- ificantur per ſortes, p.1.col.1647.d

Bea tudinis adeptio in terra viuentium ſignificatur per poſ- ſionem in terra promiſſionis, parte ſecunda, columna 15.c

ea tudinis bona per fidem cognoſcimus certitudinalitèr, od ſunt in Deo obiectiue, & in beatis ſpiritib. ſubiectiue p.col.1046.f

ea tudinis vna vita erit omnibus, ſed non omnibus eadem gnitas, p.4.col.1384.e

Bea tudinis æternæ bona fuerunt in lege figurata, par.1.col. 177.a

ea tudinis finem in quo poſuerunt philoſophi. & quomo- d.p.5.col.1088.f

ea tudinem æternam vterque hominum ſexus ſecundum n rita ipſorum percipiet, & ubi hoc figuratum, fuit. par. 1. cl.1381.b

ea tudinis æternæ varii ſtatus, & cęt. parte prima, columna 1 7.a

ea tudinem ęqualem non omnes beati ſortiuntur, ſed qui- d n cęteris excellentiorem: & vbi hoc in lege figuratum, p .col.1381.a

I m p.2.col.118.f

a udinem futuram ſignificant dicta veteris teſtamenti, & a hoc ſunt referenda, p.6.col.167.c

a udinem non fuſcat apud animum iuſtorum aſpecta pę n reproborum, & quare. p.5.col.423.b

a udines ſunt octo, quę & qui earum ſunt effectus. p.5.co. 9 c

a udines quomodo differenter attribuuntur donis ſpiri- ti ancti & quatuor virtutibus cardinalibus, & a virtutib. ſe donis quomodo diſtinguuntur. parte quinta, columm. rt.c

ea tudines ſeptem, & ſeptem dona ſpiritusſancti, & ſeptem p tiones orationis dominicæ, inter ſe conferuntur, pa.5. c 97.a

ea tudinum excellentia ſupra virtutes policitas, p.5. colu. 9 & 98.f

ea tudinum præmia an ad futuram vitam pertineat, an ad p ſentem, vel quæ ad præſentem, & quę ad futuram, p.5. c 119. c

a qui hic pęnas luit, p.4.col.346.e

ea quis dicitur, p.5.col.99.b

ea eſt qui recordatur ſe aliquid boni operis feciſſe coram d mino, & obtuliſſe munera beneplacita Deo, virtutes, ſc cet animi & ornamenta pietatis, parte prima, colum. 141.b

ea n vel bonum faciunt quædam virtutes, ſed vnum tan- tu, vt timor domini. Quędam plures, ſicut paupertas ſp tus, & c. ſed beatitudo profuſa vniuerſum populum, b tificat, qui ſcit iubilationem, parte ſecunda, columna 45 c

ea qui propria peccata lugent, ſed beatiores qui aliena de fl t ut ne panem quidem & aquam cōtingere uelint, &c. ſe in atriis domus domini pernoctant. parte 2. columna 136.f

ea eficiuntur interius in conſpectu diuinitatis Chriſti, & ex rius in aſpectu humanitatis Chriſti, parte ſexta, colu. 2 o.f

ea qui quieſcunt a laboribus ſuis, habent quietem in Deo ip perfruendo, p.6.col.834.f

Beati non quieſcunt ab omnibus operibus generaliter loquē do quia continue & ęternaliter uident, amant & laudant Deum, ſed requieſcūt ab operibus laborioſis. parte ſexta, Ibid.

Beati uiri plena diffinitio, p.3.col.433.c

Beati quomodo & quare delectentur in pęnis damnatorum. p.4.col.538.e.f

Beati ex omni genere populorum conſtabunt, parte 4.colum. 536.e

Beati videbunt pœnas damnatorum. parte quarta, columna 537.a

Beatorum locus tria continet, quæ fuerunt figurata ꝑ illa tria quæ in tabernaculo interiori ve. Teſta. continebantur, pa. 1.col.735.c

Beelphegor interpretatur idolum ignominiæ, p.ſecunda, col. 127.a

Beelphegor Latini principium vocant, parte prima, columna 227.a.b

Beelphegor ſtatua erat apud Moabitas eius Dei quem Grę- corum alii Saturnum, alii Belum vocant parte prima, colu. 1372.d

Beelphegor idolum eſt quod apud Madianitas, pręcipue a mu lieribus colitur, & eſt ſpecies turpitudinis, ſed ſcriptum vix reperitur quæ vel qualis ſit, vel cuius formæ, forte ne audi torem polluat. p.1.col.1371.b

Beelſephon quod. p.1.col.612.f

Beghardi ſanctitatem ſimulantes propter quæſtum, non pro pter ſalutem animarum, quibus comparantur, parte 5. col. 380.f

Bel idolum vnde nomen traxit, per quem inſtitutum, & varia tum nomen apud diuerſos ſortitur, p.1.col.1343. a.b
Item p.3.col.1256.f
Item p.4.col.357.a.col.1253.b
Item p.5.col.852.e

Bel quomodo colebatur, p.4.col.1789.c

Bel Idolum apud Babylonios, parte 4.col. 890.f

Bellantes ſuis viribus confidentes, & in apparatu magno, in equitibus & cęteris magis quàm de Deo, frequenter ſupe- rati leguntur, p.4.col.287.c.& 288.f

Bellantium optima diſpoſitio eſt ita quòd per nimiam ſepa- rationem aduerſarij non ingrediantur aciem, & per nimiā coniunctionem vnus non impediat alium ad inuadēdum aduerſarios, p.4.col.1917.c

Bellare abſque duce non tantum eſt vituperabile apud Ro- manos, ſed etiam vincere ſine duce. parte ſecunda, colum. 1599.c

Bellando contra vicia tria requiruntur, ſcilicet, contritio ve- ra, confeſſio integra, & ſatisfactio perfecta, & per quæ iſta deſignantur, p.2.col.278.f

Bellatores vtantur temperate victorijs habitis. ſ.cum mode- ramine miſericordiæ, & humiliter, & ne ſuperſtitioſa vtan- tur obſeruatione, p.4.col.402.f

Bellatorum Dei in ordine, multa eſt diuerſitas, p.1.columna 1410.d

Bellum per antiphraſim dicitur, quia non eſt bonum. p.1.col. 1431.a

Bellum Deum pluere quid ſit, p.3.col.218.d

Bellum ſanctificare quid eſt. par. 2.col.60.d

Bellum corporale aliquando fit pugnando de prope, manu ad manum, aliquando de longe, vt ſagittando, vel ſunda lapides iaciendo, p.3.col.1549.c

Bellum iuſtum quod & quale dicatur, parte ſecunda, colum. 59.f

Bellum iuſtum cum quis ſuſceperit, cui bellare fas eſt, vtrum aperta pugna vel inſidijs vincat, nihil ad iuſtitiā intereſt, p.2.ibidem.

Bellum ingredi, quadruplices inepti prohibebātur in veteri

lege & qui ſunt tales,&c.p.1.col.1574.f

Bellum quando licite intra valebant,& pugnare cum aduerſarius ſacerdotes veteris Teſtament.parte prima, columna 1176.f

Bellum iuſtum habẽtes dirigunt angeli ſancti,& eos adiuuāt, & perſonam principis ſpecialiter conſeruant,& non ſolum in campo,ſed etiam in refugio malorum deſtruendo,pa.4. col.2548.f

Bellum iuſtum inuenitur motum in ſacra ſcriptura a plurimis cauſis,& enumerantur duodecim,qui talia bella,& ubi geſſerunt.&c.p.1.col.1405.c

Bellum Iſraeliticum,quo ſubuerſa ſunt vrbes & regna per Ioſue,&c.religioſius intelligitur, vt nullus malitiæ ſenſus in anima vitia reſpiret:vel iræ vel cōcupiſcentię ſaluetur affectus,&c.p.2.col.78.e

Bellum periculoſius ab hoſte contra nos cōſurgit quàm à carne,quia de ſpiritualib. peccatis impugnat, & hoc per multos reges facit,p.2.col.82.f

Bellum ſpirituale fit ſicut corporale. Aliquando de prope pugnatur,vt in peccato fornicationis vel adulterii. Aliquando de longe,cum fit contra occaſionem fornicationis uel adulterii,vt eſt aſpectus impudicus, parte tertia, columna 1599.c

Ad bellum pergentibus cautela datur ex mortalitate Saul.p. 2.col.519.a

Belli euentus eſt varius,p.1.col.1317.c

Bello potius vincit quandoque paucitas iuſtorum quàm multitudo peccatorum,p.1.col.1404.c

Bello quo pugnatur aduerſus vitia,inepti reputãtur,qui molles & effœminati ſunt,elati per ſuperbiam, & occupati nimis circa cupiditatem,& qui tentationibus non reſiſtunt. Et per quos figurantur,p.1.col.1573.f

In bello utrum licitum ſit inſidiis & cautelis vti: arguitur cōtra & pro,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum p.2.col.57.c

In bello quolibet iuſto pugnantes moueri non debent ꝓpter lucrum temporale ſed zelo fidei,& amore iuſtitiæ,etiã quãdo Chriſtiani pugnant contra infideles,parte ſecunda,co. 1650.f

In bello iubentur aliquando interfici,etiam paruuli, propter enormitatem criminis,p.1.col.1405.a.b

Bella inteſtina fuerunt cauſa deſolationis regni Romanorũ. p.1.col.1366.f

Bella Chriſtianorum quatuor contra infideles & iniquos, ſignificatur per quatuor bella Dauid & ſeruorum eius contra aduerſarios,p.2.col.646.f

Bella in pleriſque contingit fortiter perpeti,& in aliis eneruiter expugnari,& quomodo iſta differunt. In iſtis excitatur uirtus,ne extolli debeant,in illis omnimodo extingitur,ne ſubſiſtant.p.1.col.1217.a

Bella Iſraelitarum niſi figurã ſpiritualium gereret, nunquam diſcipulis Chriſti,qui pacem venit docere apoſtoli hæc legenda tradidiſſent, p.2.col.84 d

Bella vitiorum naſcuntur vnicuique a viceſimo anno,parte 1. col.1159.c

Bella a fidelibus ſunt committenda,non cupiditate ſed charitate.p.1.col.206.d

Bella quis primo adinuenit,& res bellicas,parte prima, colu. 122.d

In bellis plus valet ſapientia quàm vires,parte tertia, colum. 1976.c

Bellorum tempore multa mala occurrunt. Nam in bellis tranquilitas diſſipatur,tepeſcit pietas,diſtrictio ſoluitur,qua ſoluta infirmorum caſtitas violatur, parte ſexta, columna 694.d

Bellorum domini liber quis dicitur,& quare ſic dicitur,pa.1. col.1313.b

Benedictio dextræ,eſt in cęleſtibus & æternis, benedic[...] niſtræ in temporalibus, quæ eſt communis bonis & [...] p.4.col.898.b.c

Benedictio decem maiorum natu oſtendit in nomin[...] omnes gentes eſſe benedicendas,p.2.col.303.b

Benedictio Sem,qua benedixit ei pater ſuus Noe,qual[...] telligatur,& quare ipſe fratri ſuo Iaphet præponitu[...] nedictione,p.1.col.172.c

Benedictio & meritum correſpondens obedientiæ in o[...] ne Iſaac,reſpicit Iſaac,ſicut & Abraham,parte prima [...] 273.d

Benedictio ipſius Iacob a patre ſuo Iſaac ſecundum q[...] ſic exponitur,vt tria ſint mere temporalia,& vnum i[...] gatur de bonis ſpiritualibus,p.1.col.320.c

Benedictio diuinæ gratiæ in tenebris huius mundi in [...] dine charitatis ſuſcipitur,& flammis tentationum [...] tur,&c.p.3.col.1852.e.f

Benedictio ſacerdotum veteris legis ſuper populum d[...] tur,& per eam trinitas perſonarum in diuinis ſignif[...] tur,p.1.col.1202.b.f

Benedictio iſta qua dicitur,Benedixitque eis dicens,C[...] te, &c. eſt ordinatio ad multiplicationem indiuid[...] in natura humana per generationem,ſcilicet, per c[...] ctionem maris & fœminæ.parte 1.columna 27.a.E [...] 34.f

Benedictio quam facit epiſcopus ſuper populum unde [...] liter ſumpta eſt,& quomodo peragitur,& de hoc m[...] ſenſus,p.1.col.1155.b

Benedictio agrorum ſexto anno,ea eſt qua benedicitu[...] nis qui timet dominum,p.1.col.127.a

Benedictio hoſtiæ ſignat verba conſecrationis Chriſti [...] dicit,Hoc eſt corpus meum,parte ſexta,columna 24[...] 294.f

Benefacere eſt effect⁹ dilectionis,Ideo ſicut tenemur di[...] inimicos quantum ad bona gratiæ & gloriæ ita ten[...] effectu ſalutem eorum modo debito & poſſibili pr[...] re,p.5.col.118.f

Benedictio cœleſtis gratiæ eſt ros,quæ non de aere,ubi [...] perturbationes ſunt, ſed de cælo deſcendit, par.4.c[...] 212.d.e

Benedictionis forma ut Hebræi tradunt,qua ſacerdote[...] bantur ſuper populum,incipiebat a nomine Abraha[...] nomine eius terminabatur,&c.p.1.col.187.c

Benedictionem præſtare poteſt non ſolum is qui ſacer[...] ſortitus eſt,ſed cuicunque.Chriſtum in ſeipſo habet [...] ius gerit figuram per couerſationem bonam ſicut M[...] &c.p.1.col.987.a.b

Benedictionem Dei uocat Iſaias multiplicet ſpiritus la[...] nem,p.4.col.371.b

Pro benedictione quæ Deus dat,ſi his in contrariũ uta[...] aliquando iuſte ſubtrahuntur, parte quatta, col[...] 1867.b

Benedictione cæleſti indignus conuincitur qui duo qua[...] fectu,aliud ſibi refugium parans ſi forte eum non ob[...] contingat.p.2.col.412.f

Benedictione,Numer.6.quomodo trinitas ſignificatur, [...] col.1204.d

Benedictiones imprecantur ſecũdum ea quę ſolent hoı̃[...] ſiderare in præſenti vita,quia in ueteri lege obſerua[...] legis promittebantur bona temporalia tanquam hom[...] carnalibus & imperfectis, &cæt. parte prima, col[...] 1629.c

Benedictiones ſumendæ in veteri Teſtamẽto per prim[...] tos a patribus modus & forma ſic fuit,quod primoge[...] procurando & præparando epulum decoqui fecit,& [...] tum veſtitum ſe induebat,& ſic decoctum ipſi genito[...] ferebat,&c.p.1.col.271.Et col.320.d

Ber[...]

Index.

e: dictiones & cætera communia in primitiua eccleſia fie-
i nt in vulgari, ſed poſtea fuit immutatum, &c. par. 6. colu.
: 2. f
e dictiones duæ ſunt. Vna de nobis ad Deum. Altera de
eo ad nos, p. 4. col. 1529. b
e dicendi munus his tribubus demandatum ex q̃b. Chri-
i s deſignatur cognoſcitur & generatur, parte prima col.
124. d
e dicamus domino, paruulo poſt omnia dicenti, ſeniores
a uoce idem reſpondet Deo gratias, & quid per hoc ſi-
gificetur, p. 3. col. 1412. d
e dicit creator creaturæ, & benedicit creatura creatori, &
omodo, p. 3. col. 901. b
e dicit Deum non ſolum qui ſermonibus ſolis, ſed actib.
a & moribus facit nomen Dei benedici, parte 1. colu.
7. b
e dicere & laudare Deum, & quomodo debet inanimata
ratione carentia, p. 4. col. 1532. c
n dicere ſi uis Deum fac verborum eius, fac uoluntatem
e s, p. 3. col. 1224. e
n dicere debent ſuperiores in eccleſia ſubditis quando re-
elũt ab ipſis, p. 5. col. 1008. f
n dicere pertinet per ſe ad eccleſiæ prælatos & rectores,
n antem maledicere, niſi per accidens pro peccantium
ntumacia. p. 1. col. 1626. f
n dicitur a maiore quod minus eſt, utrum uerum ſit gene
ter. Arguitur contra & pro cum reſponſione, pa. 6. colu.
.876. per tot. s
dicitur a Deo qui ipſum benedicit more boni famuli, q
ſcẽte domino, uileſci. : & domino glorificato glorifica-
cum ipſo. p. 3. col. 660. e
dicitur Deus ab homine, & homo benedicitur a Deo,
modo, & quando, p. 6. col. 525. c
icentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Hoc Iudæi
onunt dicentes quod tunc fit, quando quis bona impre
r alicui, dicens. Benefaciat tibi Deus, ſicut fecit Iſaac
Abrahæ, &c. Catholici aliter, &c. p. 1. col. 315. a. Et co.
. c
icentur, hoc uerbum in promiſſionibus per dominum
ahæ factis, non modicam differẽtiam habet in Hebrai-
ermone, & huius declaratio, p. 1. col. 273. d
ici poteſt omni benedictione quiſquis iuſtus & perfe-
ut capiat benedictiones Leuitici & libri Numeri & Ge
s, &c. p. 1. col. 1134. d
ici ſolet ab hominibus aliqua perſona notabilis pro
excellentiam ſuæ bonitatis multipliciter, par. 1. colu.
. b
ci uolũt homines multi, copia rerum, prole, & aliis hu-
odi, ſed iuſti volunt, quod dominus illuminet vultum
n ſuper nos, & miſe. &c. p. 3. col. 901. a
cite his qui oderunt vos, miniſtrãdo cibum mẽtis vel
oris. Quod facit etiam qui dicit, Cum huiuſmodi nec
m ſumere, p. 5. col. 118. e
ctoribus & amicis debet quilibet refundere de bonis
conceſſis, & ſi debet hoc fieri de bonis temporalibus
o magis de bonis ſpiritualibus p. 2. col. 503. c
cia vt quis recipiat, optimus modus eſt oſtendere grati
ne de beneficiis receptis in præterito, par. 3. columna
. f
ia duo commẽdant, ſcilicet intellectus & memoria, p.
l. 1252. d
ium qualecunque eſt non reum eſſe qui glorioſus nõ
rodeſt enim pauperem non eſſe, qui rex eſſe non po-
. 1. col. 246. b
cium duplex fuit homini collatum, etiam ante lapſum,
cet beneficium creationis, &c. Secundum beneficium
ernationis, &c. p. 3. col. 1336. f

Beneficium Dei erga humanã naturam poſt lapſum, eſt reuo-
catio de culpa ad gratiam, & fit multis modis. Aliquãdo e-
nim fit motis, aliquando beneficiis, aliquando flagellis, &
aliis modis ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ infinitæ, p. 3.
col. 610. e
Beneficium creationis Iudæi recolentes, dicũt in die ſabbati
pſalmũ nouageſimum primũ. Nos vero Chriſtiani pro ſo
lennitate diei dominicæ exponimus quæ ſuccedit diei ſab
bati, p. 3. col. 1256. f
beneficium triplex oſtendit Deus Iſraeli in deſerto. Primũ in
columna ignis & nubis. Secundum in manna dato cælitus
in cibum. Tertium fuit ritus ſacrificiorum, per quæ placa-
bantur oſtenſa diuina. p. 3. col. 1830. f
beneficiũ duplex ex parte animæ debetur, proximo in effe-
ctu. Et q̃ iſta ſint. Similiter ex p. corporis, &c. p. 5. c. 300. e. f
beneficii duo genere ſunt. p. 5. col. 787. a
beneficia Dei tredecim exhibita Iſraeli debent ipſum moue-
re ad ſeruiendum domino fideliter & deuote p. 2. colum.
143. c
beneficia ſeptem contulit Deus Iſraelitis, & ideo merito ab
eis colendus fuit, p. 1. col. 1656. f. 1657. a. b. c
beneficia plura eccleſiaſtica qui accipit, quorum quodlibet p
ſe deberet ſufficere, conſideratis conditionib. ſtatus & per
ſonæ ſignificatur per Lamech, &c. p. 1. col. 119. c
beneficia ſex collata populo Iſrael in exitu de Aegypto, p. 3.
col. 1926. f
beneficia eccleſiæ non proſunt excommunicatis iuſte, & ad
hoc rationes, p. 6. col. 2567. c
beneficia Dei ex parte mentis ſunt duplicia. i. bona naturalia
gratuita, p. 3. col. 1364. c
beneficiorum pluralitas in clericis quam damnabilis & repre
henſibilis ſit, p. 1. col. 127. c
beneficiorum multitudo & magnitudo exhibitorum ſpeciali
ter filiis Iſrael, &c. p. 2. col. 1383. c
beneficiis Deo nemo ſeruiliter timens reſpõdet, tãtum modo
qui per fiduciam amoris non timent, digna ei reddit obſe-
quia. p. 3. col. 134. d
beneficiis vndecim quibus benedixit Moyſes filiis Iſrael cor
reſpondent undecim pſalmi, &c. p. 3. col. 1147. c
beneficiatus de beneficiis acceptis debet ſe gratum oſtẽdere,
& benefactorem laudare, ſed benefactor de beneficiis non
debet laudem propriam quærere, p. 5. col. 561. a
beniamin, &c. p. 1. col. 370. f. & Bennoni in Hebræo ſimilitu-
do nominis reſonat, p. 1. ibid.
beniamin tribus fuit ualde bellicoſa, unde accepit guerram
contra alias undecim tribus, & bis debellauit eas in cam-
po, & ſpolia eorum rapuerunt, p. 1. col. 462. e
beniamin quare quarto loco benedixit Moſes, p. 1. columna
1679. b
benignitas Dei quanta in Iudæos, parte quarta, columna
77. b
benignitas unde dicitur, & quando exhibetur, par. 6. columna
313. b
berilius lapis precioſus, & eiuſdem moralitas, parte 4. colum.
1680. f
berſabee dictus eſt in Hebræo locus triplici cauſa, p. 1. colum.
262. f
berſabee, una eſt in termino auſtrali terræ promiſſionis, quæ
eſt in tribu Iuda. Alia non eſt in Iudæa, parte quarta, colu.
1846. f
berſabee in tribu Iuda uel Symeonis, eſt vicus grandis in ui-
ceſimo ab Hebron miliario. &c. parte 2. col. 342. f. & colum.
1396. f
berſabee puteus ſeptimus, propter ſeptem agnas quas Abraã
ibidem ſtatuit. Etiam dicitur puteus iuramenti, quia Abi-
melech & Abraã ibidem fœdus iurauerunt, par. 1. col. 262. f
Item p. 2. col. 372. a

berſa-

Berſabee a monte Moria(vbi Abraam iuſſus eſt immolare filiū ſuum Iſaac)diſtat x.aliàs xx.leucis vel circiter. p.1.col. 263.a
Beſeleel.vide in Hur.
Beſtiæ beſtiis nocent:quæ peccatum non habent: nec tamen vindicta dicitur: nec tali exercitio recipiunt uirtutem: ſed aliæ ſunt cibus aliarum.p.1.col.29.a
Beſtia oīs(inquit Ra. Moy.) quę immunda reputatur ī hoc ſeculo, Deus ſanctus & benedictus faciet eam mundam in futuro ſeculo,id eſt,tempore Meſſię,ſicut primitus fuit filiis Noe p.6.col.1099.a
Beth & caph affinitas apud Hebræos , parte ſecunda, colum, 455.a
Beth confuſio declaratur,p.3.col.1347.b
Bethania quo ad ſitum & diſtantiam a Ieruſalem deſcribitur, & myſtice exponitur,parte quinta,columna 1007.c.& col, 1201.c
Bethania villa vel ciuitas in latere montis Oliueti, & dicitur domus obedientiæ,p.5.col.450.d.e
Bethanię duę ſunt,Vna trans Iordanem.Altera citra,nō lōge a Ieruſalem,vbi Lazarus ſuſcitatus eſt , parte 5. columna 1041 a
Bethabora(vt dicit Origines)& non bethania,villa trans Iordanem,ſed vitio ſcriptorum corruptum,parte quinta, col. 1041.c
Bethauen & Bethelan,& quomodo dicenda ſit uua ciuitas , p.2.col.50.a.b.c.Et col.120.c.f
Bethel eſt ciuitacula in duodecimo lapide ab Helia,ad dexteram euntibus Neapolim,quæ prius Luza uocabatur in tribu Beniamin.p.1.col.195.a.Et col.325. Et colu.361.a. Et col.367.a
Bethel una ciuitas fuit in tribu Beniamin,vbi Ieroboā poſuit vnum de duobus vitulis aureis.Alia eſt Ieruſalem,p.2.col, 1050.f.Et col.1184.d
Betheron duo vici,duodecimo ferme ab Elia lapide.Nicopolim pergentibus,quorum ſecundum ſitum vnus dicitur Betheron ſuperior,& alius Betheron inferior,datus Leuitis ī poſſeſſionem,p.2.col.1167.a
Bethleem duę ſunt.Bethleem Iudæ quę prius dicta eſt Ephrata,& altera in Galilæa in tribu Zabulon, &c. parte 5.colu, 57.b
Item p.4.col.2065.a
Item p.ſecunda, columna 122.f.Et columna 266.e. Et col, 1021.c
Bethphage viculus eſt ſacerdotum,& vbi ſitus eſt, & quomodo interpretatur,p.5.col.341.c.& 342.f
Bethſabee an adulterium commiſerit voluntarie vel uiolenta,&c. p.6.col.1717.b
Bethſaida interpretatur domus fructuum,vel uenatorum , p. 5.col.211.b
Bethſaida interpretaur domus fructuum,vel venatorum , pa, 5.col.211.b
Bethſames eſt ciuitas ſacerdotalis in tribu Beniamin . Altera Bethſames eſt in tribu Nephtalim.p.2.col.353.b.Et colu. 1225.c
Bethſamitas ſeptuaginta & quingenta milia plebis occidit,p. 2.c.354.f
Bibens uinum,quia timet inebriari bibit temperate,p.3. col, 178.c
Bibere vinum ad neceſſitatem,non vetatur,ſed morari extra tempus,& vtilitatem in uino,& euacuandis certare calicibus,p.3.col.1706.c
Biduo mortis Chriſti tranſacto,tertia die trāſiit ad gloriā corporis,ſic nos poſt biduum confeſſionis & ſatisfactionis trāſibimus ad gloriam patris p.5.col.414.e
bigamia an quare & quomodo impedit ordinationem,p.6.c. 761.c
Bigamiam introduxit primus Lamech,contra naturæ in[...]tionem,quæ fuit,vnius cum uua,p.1.c.125.c
Binarius immundus numerus eſt,qui primus a virginitat[...]tatis diſcedens,princeps eſt totius alternitatis,p.4. co[...] 203.c
Et infamis,eò quod primus recedit ab vnitate, p.1.col[...] Et col.45.b.Et col.53.c.Et col.240.a
Binarius numerus in ſacro euangelio laudabilis & myſ[...] deſignatur,p.1.col.13.c
Binario gemina charitas inſinuatur. parte quinta , colu[...] 569.c
Biſſus de terra uiridi,ſed cruda ſiccatur,tunditur, coqui[...] torquetur,& magno longoque exercitio ad candidu[...] ducitur colorem.Sic noſtra,&c.p.1.col.763.b
Bithynia duplex.Vna in Aſia,Alia in Europa,&c.parte [...] 1307.c
Bitumen eſt glatem feruentiſſimum & uiolentiſſimum, [...] col.143.b
Bituminis natura eſt,ut in uiminalib. uaſculis acceſſum [...] coerceat,p.1.col.486.f
Blada in Iudæa tondebantur,& talis tonſio erat pro ani[...]bus regis nutriendis,p.4.c.1885.c
Blandimenta fœminarum maxime hominem deiiciūt,& [...] eſt quo magis animus hominis ad peccatum trahatu[...] col.2789.c
Blandiuntur quidam Deo fletibus,quando ad mentē re[...] & iuſtitiam eius contremiſcunt.Et cum quaſi a conſ[...] eius recedunt,moribus detrahunt.& ad iniquitatē re[...] p.3.c.159.b
Blaſphemare quid eſt,& quomodo differt a peierare,p.[...] 556.e
Item p.5.col.1193.c
Blaſphemia quædam eſt diuinæ iuſtitiæ,dicere ſe grauat[...] ſe ultra debitum modum a Deo,cum tamen iuſte fiat[...] col.1325.c
Blaſphemia ſpirituſſancti eſt cum quis manifeſte opera[...] intelligit,& cum de virtute negare non poſſit,ſtimula[...] uidia calumniatur,p.5.col.866.e
Blaſphemia crimen lepre aſſimilatur,quæ omnino mūda[...] poteſt.p.1.col.1022.f
Blaſpemiæ legibus homicidii legem aptauit, quia blaſp[...] torcum Deum interficere non poſſit lingua ferit,par. 1120.& 1121.b
Blaſphemiæ ſpiritus quis dicitur,p.5.col.226.f
Blaſphemiam ſi ſpirituſſanctus non remittit , quid prof[...] pater & filius remittunt,& quid ſibi nocet ſi ſpirituſſ[...] non remittit, ex quo pater & filius remittunt ei, Argu[...] tum eſt Iudęi cuiuſdam conātis arguere quod pater [...] lius ſpirituſſanctus non ſint vnius eſſentiæ & unius u[...]tatis.Sed ſoluitur,p.6.col.1729.b.c
Blaſphemiam contra filium hominis diſtinguit ſaluator [...] phemia contra ſpiritumſanctum,&c.par. ſexta , colu[...] 1729.c
Blaſphemiam dicere noluit Michael diabolo ſibi aduer[...] quanto magis hominibus omnis blaſphemia cauend[...] p.6.col.1430.d.e
Omne peccatum comparatum blaſphemiæ leuius eſt.p. 190.d
Blaſphemus quare lapidibus obruendus, parte prima, 1120.d
Blaſphemus puniē,ut qui inſtituat blaſphemādo nocere quamuis reuera nemo mortalis quicquam nocere numini,p.2.col.1121.
Blaſphemia anima eſt a dæmonibus grauiter punienda nominantur aues,&c.p.4.col.2584.f
Baſphemo poteſt dici iuxta mortalitatem loquēdo pſal[...] Dixit inſipiens in corde,&c.p.3.col.814.f

lahemi nulla lege puniebantur, Deo ipſo differente illam
p. am,vt exemplo horrendo illam legem ſanciret,p.1.col.
120.d
lahemos omnes communiter debent punire qui omnium
atori non metuunt detrahere, & omnes ab eo ſeparare,
p.col.1122.f
oaerges dicitur filius tonitrui, quod nomẽ impoſitum fuit
dobus apoſtolis a Chriſto in transfiguratione,p.5.colum.
5.e
ocu interpretatur primogenitus. tradunt autem eum Ar-
mgerum Saul Doech Idumæum fuiſſe,& puerum qui dia-
dna& armillã Saul detulit ad Dauid, filium Doech Idu-
mi,p.2.col.1058.e
onacius ſanctus miſſus fuit a Pontifice Romano ad prędi-
cadum fidem Catholicam gentilibus, & multos conuer-
tid Chriſtum in Thuringia, Auſtria & Phryſia,par.6.col.
19.c
us copioſa quæ eſt.parte 6.col.33.a
us & pulchritudo in iſtis inferioribus ſiue ſenſibilibus
u reducendæ in laudem & gloriam conditoris, qui eius
a entia & prouidentia ad omnia ſe extendit quantum-
ct que ſint minima,p.2.col.1085.b.c
mas diuina non ſentitur ab iniquis, ſicut nec claritas dele
ctbilis eſt oculis infirmis, &c. parte tertia, columna
9.c
us Dei perfecta oſtenditur ex ſeptem conditionibus, &
merantur,p.1.col.1652.f
us vel malitia variat propriam actionem,quando virtu-
ropria aliquis aliquid agit, ſed quando aliquis agit vir-
alterius non variat. Et de hoc exemplum,p.6.colum.
.f
ti Dei conuenire ſi quis neget,vt pro vnius diei pecca-
nnum ſuppliciorũ rependat, immo dicat etiam ſi diem
die reddat,quamuis iuſtum non videtur eſſe benignũ.
onſum notabile habet per ſimile corporale,par.1.col.
3.b
naturæ eſt contra malum naturæ,bonum gratiæ con-
malum culpæ, bonum gloriæ contra malum gehennæ,
col.2141.c
n incipere debes quamuis perficere non confidas.Me-
eſt.enim perfectã viam quęrenti in itinere mori, quàm
proficiſci.p.1.col.613.c
ad mala transferimus, ſicut dicitur bonus latro, qui
accommodas adinuenit ad faciendum latrocinia,p.2.
col 589.c
duplex eligitur diuina potentia ex hæreſibus. Primo
oc veritas fidei elucidatur. Secundo per hæreticorum
ecutionem examinantur,& probantur fideles ſicut au-
in fornace.p.6.col.289.c
n triplex ſequitur ex ceſſatione legalium. Primum, li-
as ſumme deſiderabilis. Secundum vniuerſæ legis im-
io facilis. Tertium,ſequela Spirituſſancti,per quem ho-
proficit in ſpiritualibus,p.6.col.512.f
n prolis eſt præcipuum inter omnia bona exteriora. p.
3.col.1302.f
n hominis poteſt aliquid dici dupliciter, p.6. columna
68.c
n diuinum poteſt dupliciter intelligi. Vno modo pro
bonitate diuina. Alio modo pro bono vniuerſi,&c.p.
1.col.858.d
n delectabile quod habetur abſque labore hominis, &
m cum labore ſignificatur per mel & butyrum, p.3.col.
21.f
n ſenſibile, modicum habet de bonitate,& ideo appeti
as eius cito tranſit,& eius adeptio & continuatio faſti-
m inducit,&c.p.3.col.682.f

Bonum ſingularis perſonæ in tribus conſiſtit. Et enumeran-
tur,p.1.col.1598.f
Bonum commune, & maxime pacis tempore, ex tribus con-
ſeruatur. Et enumerantur, &c. parte prima, columna
1596.f
Bonum proprium corporale, propter ſalutem boni commu-
nis eſt exponendum,p.4.col.2384.f
Bonum proprie dici non poterit, quod aliquando a malo eſt,
neque aliquod proprie malum,quando a Deo, p.1.colum.
1348.f
Quod bonum non eſt,quod malum ſit,non ſtatim ſequitur,p.
4.col.1228.e
Bonum contingit vno modo: malum autem omnifariam,p.5.
col.123.e
Bonum conſiſtit ex omnibus bonis circumſtantijs: malum
autem ex ſingulis defectibus,p.6.col.511.c
Bonum ſcimus,nec delectat agere,& cupimus vt delectet, præ
uolat intellectus,ſequitur nullus vel tardus affectus,p.3.co-
lum.1352.f
Bonum & malum, bonus vſus, & malus vſus ſibi adiuncta al-
ternatim, quatuor differentias faciunt, parte 6. columna
270.e
Bonum minus comparatũ ad maius bonum, habet rationem
defectus, & per conſequens mali aliqualiter, ſicut minimũ
malum comparatum ad maius habet rationem eligibilis,&
per conſequens boni aliquomodo. parte prima, columna
655.c
Bonum opus in principio non debet laudari,ſed cum perſeue
ranter fuerit factum maximè laudandum eſt, p.2. columna
33.c
Bonum temporale & etiam ſpirituale deſignantur per adipẽ.
p.1.col.927.c
Bonum amare, ſed implere non poſſe,ex infirmitate ſolet ac-
cidere,p.3.col.323.b
Bonum nec facere, nec amare, eſt ex ſtudio peccare,p.tertia,
Ibidem.
Bonum diligit qui non inuitus & metu legum quod bonum
operatur, ſed dilectione ipſius boni. parte quarta, colum.
1872.e
Bonum agũt quidam, ipſius boni & benedictionis deſiderio,
quidam metu ſupplicij ne eant in gehennam, & per quos
ſignificantur,p.2.col.63.c
Bonum qui amat in alio,quod ipſe non poteſt habere, impu-
tatur ei quaſi haberet,p.3.col.1432.e
Bonum quod agitur aliquando per obedientiam debet inter-
mitti,p.3.col.410.d
Bonum opus de genere nonnuuquam relinquendnm eſt,ſi ſit
occaſio ruinæ,p,5.col.112.f
Bonum omne quod faciamus,præueniente gratia ſpirituſſan-
cti incipimus,& eadem comitante perficimus, p. 2. colum.
1311.a
Bonum eſt omne quod fecit Deus, ſed in tẽpore ſuo bonum
eſt.p.3.col.1767.a.b
Bona terrena (cum ſint multo minora bona operibus virtuo-
ſis) non poſſunt eſſe principale præmium promiſſum pa-
triarchis pro operibus virtutis,p.4.col.476.f
Vide etiam in Temporalia bona.
Bona fuerunt quatuor promiſſa obſeruantibus præcepta diui
na.Et enumerantur,&c. Et econtrario non obſeruantibus
comminatus eſt per quatuor contraria illis. Et enumeran-
tur,p.1.col.653.c.Et col.1138.d
Bona temporalia quæ habent impij non ſunt in manu ſua, i.
in poteſtate,quia ſunt auferibilia violenter,ſed ſpiritualia,
quæ ſunt virtuoſis non poſſunt auferri, & ſolum habentur
a iuſtis,&c.p.3.col.223.f
Bona in manu habet qui deſpiciendo tẽporalia ſub dominio

mentis premit. At quiſquis ea nimis diligit, ſe magis illi ipſa ſupponit.p.3.col.223.b

Bona temporalia largiuntur in præſenti plerumque vt ad cæleſtia alliciant,p.1.col 495.c

Bona fortuna oculis clauſis videmus, quæ mox apertis non inuenicmus,in vita ſomnium: in morte euigilant,ſcientes quid eſt.p.3.col.973.a

Bona temporalia ſiue corporalia quæ reputantur ſpecioſa, licet ſint occulta,poſſunt tamen inueniri ſtudio & labore hominum quamuis cum difficultate. Bona autem ſpiritualia ſicut gratia & virtutes infuſæ impoſſibile eſt labore hominum inuenire,p.3.col.267.c

Bona temporalia præcipua vt metalla & precioſi lapides, habent ſuæ emanationis principia ſubtus terram:& in profundis fluuiorum ſunt abſcondita,p.3.col. 271.c.& 272.f

Bona temporalia & eorundem abundantia ab amore Dei retrahunt,p.1.col.1501.c

Bona ſi quis inchoet,mirum non eſt, ſed valde mirabile eſt, ſi intentione recta in bono opere perſeueret, p.tertia,colum. 876.c

Bona præſentia Deo nobis donata, conſolatio ſunt, cum deſunt,iuſtitia eſt,p.3.col.1164.c

Bona temporalia ſunt duplicia,& qualia propter ſcandalum dimittenda.p.6.col.174 f

Bona præſentia & caduca dum pro æternis quandoque habẽdis dimittenda eſſe perſuadentur, multi in eccleſia timent & ſe deceptos credent.p.5 col.1118.d.e.

Bona exteriora:an & quomodo ſint dicenda bona, & quomodo diuerſimode de hoc philoſophi ſentiunt. par. 3. colum. 31.c

Bona temporalia ſiue terrenę dat Deus indifferenter bonis & malis, ſic autem non eſt de ſpiritualibus bonis & æternis, &c.p.1.col.1470.

Bona temporalia & ſpiritualia, licet ſint Dei dona & aliter tamen & aliter,& quomodo differenter à Deo dantur.par.3. col.263.c

Bona temporalia minima ſunt,& aliena à nobis. Bona autem ſpiritualia ſunt maiora, & noſtra.parte quinta, columna 917.c

Bona exteriora ſunt propter corpus hominis, & corpus hominis,propter animam,& quomodo illa ordinanda & diligenda ſunt. p.3.col.31.c

Bona exteriora, ſicut ſunt propter corpus hominis,ita corpus propter animam,ergo ordinans bona animę principaliter ad bonum corporis,eſt amor & ordo peruerſus,&c.parte 3. columna 31.c

Bona exteriora,vide in Exteriora bona,

Inter bona extrinſeca,maxima ſunt honor & dignitas,& ideo iactura iſtorum eſt maxime afflictiua.parte tertia, colum. 205.c.

Bona naturæ,bona gratię,& gratis date bona ſcietiæ bona potentiæ & bona opulentię,dicuntur talenta: quia per bonũ vſum poteſt homo ſibi acquirere cœleſte præmium. par. 5.col.410.f

Bona in hac vita collata homini,parua ſunt reſpectu bonorũ gloriæ,quia ibi confertur homini bonum infinitum.par.5. col.411.c

Bona opera noſtra occultare & nõ oſtentare debemus coram hominibus,& qua.p.1.col.484.f

Bona opera ſine charitate facta ad terram viuentium non introducunt.p.1.col.1648.d

Bona naturę quadruplicia ſunt.ſ.claritas intelligentiæ,capacitas memorię,viuacitas ſenſum exteriorum, integritas & ſanitas membrorum. Et poteſt homo illis bene & male vti.p. 5.col.917 f

Bona ſpiritualia per frumentum,vinum & oleum parabolice intelliguntur,quę non capiuntur ab hominibus niſi ſub ſimilitudine corporalium,propter quod ſcriptura ve[r] noui teſtamenti loquitur frequenter parabolice.par 789.a.b.& 790.d.c

Bonæ gratiæ & gloriæ optanda ſunt inimicis, terrena in generali,p.5.col.118.f

bona diuinitus collata, non cedunt ad gloriam male o tibus ſed magis ad pœnam,p.5.col.473.c

bona ſpiritualia tantum excedunt temporalia, quantu tenarius vnitatem.p.2.col.574.d

bona quedam ſunt modica, quædam media, quædam ma. Prima ſunt ſpecies quorumlibet corporum. S ſunt potentiæ animæ.Tertia ſunt virtutes,& ſcienti col.682.f

bona ſpiritualia quæ alijs communicata non minuunt, potius augentur, liberaliter ſunt communicanda,p 136.f

bona multa ſæpe de multis ſperantur,ſed cum tempus di habent, & exemplo vitę alios inſtruendi opportu conſequuntur,vel parum vel nihil eſt in eis inuentu col.2172.f

Bona deteriorum comparatione magis noſcuntur, p 1279.b

bona,cum dicantur ſigillatim cætera creata, cur hom eſt ad imaginem Dei factus, cum cæteris hoc dicitu col.36.f

bona non amare,& mala non fugere vicium eſt, quan gis odiſſe bonum, & amare malum,parte quarta, co 2055.c

bona quæ facis,ſecundum diuinæ legis pręcepta facia mino ſepares,vt ad eius laudem omnia facias, p. 1. na 1525.a

bona prodeſſe nequeunt,ſi mala non caueantur quæ ſu Perit enim omne quod agitur, niſi ſollicitè in hun cuſtodiatur,p.1.col.74.e.f

bona citius pereunt, quæ ante tempus innoteſcunt, nondum per humilitatem confirmatio. parte 3. co 117.b

bona inchoantes,ſi laudibus cœperint delectari, fruct ris perdunt (velut ex nebula fauoris qua fit caligo gentiæ) vt nequeant diſcernere qua intentione q ciant,p.3.col.182.d

bona opera noſtra non nobis, ſed diuinæ virtutis de aſcribere,p.1.col.1516.f

bona noſtra veraciter in conſpectu iudicis placer,cũ h ſubtilus cogitando conterit,& quaſi de aromatibus rem reddit,&c.p.1.col.822.f

Bona ſpiritualia ſunt duplicia,& quæ & quando ſunt d da ad vitandum ſcandalum.p.6.col.174.f.

Ad bona aſſurgere perfecte non poſſumus, niſi nos ſpi præueniendo eleuet, & ſubſequendo confortet, part 1112.

bonum inchoare nihil proficit,ſi non ſtuduerit quis illud num finem perducere,p.4.col.818.d

bona naturę ſunt ualde magna, bona gratię ſunt maio na autem glorię ſunt maxima,quę Deus dat omnib nib.affluenter,p.6.col.1266.f

bonorum temporalium collatio non eſt certum ſignum tię diuinæ,ſed aliquando magis ad contrarium, par. 1469.c

bonorum temporalium ſiue carnalium ſpiritualium, at ternorum quæ certior diſtinctio eſt, quam paſſio C p.1.col. 1297.c

bonorum temporalium adeptione non eſt immoderat dendum,nec de eorum amiſſione nimis triſtandum, & quib.de cauſis,p.3.col.31.a

bonorum communicatio quomodo & in quibus fieri c effectu & inſigno. p.6.col.160.f

orum genus eſt triplex,vel Bona ſunt in triplici genere. uædam enim ſunt in ſpiritualia,quædam bona naturæ, q̃ m bona fortunæ.p.5.col.715.c.Et abuſio ſit in talibus & r quid ſignificantur,p.4.col.1283.c
us non fuit,qui malos tolerare non potuit, p.3.columna 129.a
us ſi in humili mente,exigente cauſa vel dolore, bona de ſdicit,non peccat,p.3.col.199.a.b
us eſt Deus ex ſe & in ſe,bonitas non eſt qualitas, ſed natura,&c.Et egucrunt illo cætera,vt ſierent bona, p.3.colu. 183.c
s homo ſimpliciter per bonitatem voluntatis dicitur ma g,quam per bonitatem aliarum potentiarum animæ, & io huius,&c.p.5.col.706.d.e
nec deſpecti ſua aperiunt,cum alijs non proſunt, quod e ſe oſtendere,non prodeſſe,&c.p.3.col.297.b.c
in perſequutionibus quas a malis frequenter ſuſtinent, ſe habeant,&c.p.1.col.352.e
dum de malo tentantur,cui nequaquam cõſentiũt, quo infirmitatem titubant eo greſſus cordis ad iuſticiã ue- s figunt,p.1.col.1345.a
ſermonib.iniquorum atteruntur,quando contra eos illi bis tument,qui aut in peruerſa fide,aut in prauis moribus iacent,p.3.col.203.b.c
cum loquuntur,duo ſunt quę in ſuis loquutionib. attendat vt videlicet aut ſibi & auditoribus ſuis,aut ſibimet ſo proſint ſi auditoribus prodeſſe non poſſunt,p.3.colum. 2.c
rum & malorum hominum vita differenter ſe habet, & quib.p.1.col.1525.c
um vita nõ irrigatur aquis delitiarum ad pullulationẽ iorum,& augmentum,ſed ad ſuſtentationem corporis in ercitio virtutum,p.1.ibid.
perſecutio iniquorum vtilis eſt,& ad quid, p.1.colum. .e.f
non nocet cum malis eſſe corpore,ſed mente. Si deſit itus non adiuuat locus,&c.p.4.col.1094.e
non faciunt duæ res,p.3.col.597.b
orpus curabat cibo & potu & corde ſobrio benedixit ini domini qui illius orationem exaudiuerat feceratq; em ceſſare in terra Iſraelis,p.2.col.297.b
emperantia erga Ruth, parte 2. columna 297. b. & 0.a
ro merito ſuę fidei Ruth accepit uxorem,p.2.columna 0.e
iſtoria nos docet virtutem,p.2.col.293.c
res fuerunt, ſed Euangeliſta Matthæus vnum tantum inat,p.5.col.36.f.Item primus fuit auus, ſecundus filius tertius nepos.Primus fuit filius Salomon quem genuit aab,& tertius fuit iſte qui genuit Obeth ex Ruth, p.2. 91.c.& col.305.c.& col.1019.b
Abeſſam vtrum fuerit idem homo, parte 2.columna 9 b
timæque cibòque ſacer eſt, cũ aſinus neutrius vſum e it & quare,p.1.col.1589.b
ud Iſaiam Iſraelem ſignificat,p.4.col.206.e
uis cur in ſacrificio mactentur,p.1.col.913.b
inque habet vtilitates,immolatur,arat,paſcit,lactat, co etiam diuerſis vſibus miniſtrat,pa.1.col.698.f.& colu. 69.a
ur de præſepe,ſed & labore bouis præſepe repletur, & æſepe ſuo reficitur fructu,p.3.col.1161.c
œno non niſi mundo veſcuntur,p.3.col.385.a
uomodo interpretatur,& cui interpretatio congruit, p.3.col.1158.c
el potius Biſra,eſt nomen proprium & appellatiuum, &c.p.4.col.500.f
ia in virtute crucis Chriſti extollamus,& leuemus ĩ oratione ſanctas manus,vt Dei auxilium mereamur, p.1.co 534.c
Breuiſſimum eſt quidquid finitur ſi ęternitati comparatur,p. 1.col.1660.d
Brigam ſuſcitat Dominus aliquando inter malos, vt boni maiorem habeant quietem.p.4.col.2414.f
Bruchus vnde naſcitur,& quamdiu ſic nominatur,p.4.colum. 298.b.& col.1914.f
Brutis animalib.neceſſaria prouidit natura,& non homini rationali,& quare,p.5.col.139.c
Butyrum,quod eſt pinguedo lactis, eſt præcipuum inter illa quæ de pecudib.extrahuntur,p.3.col.274.f

C

CAATH Filius Leui habuit quatuor filios.Amram primo genitum,Iſuar ſecundum,Ebron tertium,& Oziel quartum,&c. p.1.col.1273.b
Caathitæ dicuntur Sacerdotes,& Leuitæ qui fuerunt de tribu Caath,ſed differenter nominati ſunt,& quomodo,p.1.co. 1181.b
Caathitæ officia habuerunt,quod humeris ſuis proprijs portauerunt pertinentia ad tabernaculum fœderis,p.1.columa. 1206.d
Cadauer præ ſe fert qui penitus refrixit nec feruidus ſpiritu cognoſcitur,p.1.col.1098.d
cadauer ſi ſuper ſementem ſine aqua ceciderit non polluit ſementem,ſi vero cum aqua quare declarat cum immundam p.1.col.1013.a
Cadauer corpus ſine anima,& anima ſine Deo,qui eſt eius vita,p.1.col.1577.b
Cadauer vocari poteſt omnis qui peccati morte occiderit,p. 3.col.380.d
Cadauera Antichriſti & ſui exercitus primo corrodentur à beſtiis & auibus,& poſtea tradentur ſepulturæ, nõ propter Antichriſti & ſuorum honorem,ſed ad terræ purgationem, p.4.col.1364.c
Cadauera qui portauerunt veſtimenta ſua iubebantur lauare in lege,& quid id ſignauerit,p.1.col.1007.a
Cadit ſepties iuſtus in die,& per quæ & qualiter, p.3. colum. 1709.b
Solus in illicitis non cadit,qui caute ſe reſtringit a licitis, p.3. col.60.e
cadit in faciem,qui in hac vita culpam agnoſcit, eamque pœnitendo defle t.Retro cadit,qui in hac vita repentè decidit, &c. p.6.col.1090.d.e
Cadat neceſſe eſt & moriatur quicunque conuertitur a fide & veritate,p.2.col.345.b.Interl.
Cadunt qui ſibi volunt eſſe fortitudo & laudatio, ſed non cadit cui Dominus eſt fortitudo & laudatio,ſicut nec Dominus cadere poteſt,p.3.col.1332.d.e
Cadens adorat Iob,quia ille veram orationem exhibet, qui quod puluis ſit humiliter videt,p.4.col.35.c
Cadere leguntur Sancti in faciem. Mali vero retrò,&c.p.4.c. 1140.d.e
Cadere paſſim in volutabrum omnium viciorum nõ trepidat, qui inter bonum & malum quaſi inſanus diſcernere ignorat,p.3.col.1706.d
Cadere in corporis corruptione aliquando minus eſt quã cogitatione tacita,ex deliberata elatione peccare, p.2.colum. 576.f
Cades eſt duplex.Vna eſt locus deſerti,vbi manſerunt filii Iſrael per aliquod tẽpus, qui dicitur Cadesbarne.Alia eſt ſita in ſorte Iuda,p.3.col.2093.b
Cadere cum Dauid volunt,multi pauci vero reſurgere, p.2. col.572.e
Cadesbarne eſt locus in deſertò,qui coniungitur ciuitati Petra in Arabia,vbi occubuit Maria,& Moyſes rupe percuſſa a-

c

quam ſitienti populo dedit. Monſtratur etiam vſque hodie ibidem ſepulchrum Mariæ,p.1.col.1472.d

Cœci in Iebuſeth reſtiterunt Dauid quo minus ingrederetur in figuram cœci populi non admiſſuri quandoque Chriſtũ filium Dauid p.2.col.538.d

Cain debet ſcribi per,n,& non per,m,ſecundum Hebræos,p.1.col.112.f

Cain quare prælegit agriculturam,p.1.col.125.b

Cain quare agriculturam dimiſit, & ipſe ſuaque poſteritas in artib.mœchanicis inueniendis ſtuduerunt, Ibid.f

Cain vnde habuit vxorem,&c.p.1.col.120.f

Cain oblatio qualis & de quib.fuerit, p.1.col. 112.f. Et colu. 125.f

Caĩ percepit munera Abel fratris ſui a Deo accepta,& nõ ſua, per ignem immiſſum a Deo,conſumentem oblationẽ Abel p.1.col.112.f

Cain vt dicunt Hebræi dixit Abel fratri ſuo verba iniurioſa quærens occaſiones occidendi eum,licet non ſint expreſſa in tex.verba illa,p.1.col.113.a.b

Cain punitio ſeptupla ſecundum Hebræos refertur ad mortẽ Cain, & ſecundũ proprietatem Hebraici ſermonis dicitur, ſeptenis punietur,p.1.colum.120.f.Et col.126.d.e.f.& col. 127.c

Cain quib.adiutorib.ædificauit ciuitatem, ſi plures homines non fuerunt quam ſcriptura dicit,p.1.col.Ibid.

Cain fuit interfectus per Lamech in vltionem fratris ſui, & hoc fuit in alia generatione,&c.p.1.col.120.f

Cain an vſque ad diluuium vixerit,& in eo ſubmerſus fuerit, p.1.col.126.d.& col.128.f

Caiphas de ſtirpe Aaron deſcendit,p.1.col.911.a

Caiphas non prophetauit de Chriſto ratione ſui meriti,ſed ratione ſui officii: Nec fuit verus propheta, quia conditiones quas verus Propheta debet habere non habuit, p.5.colum. 1200.c

Caiphas Iudæorum Pontifex quærens Chriſti mortem ſignificatur per Saul,&c.p.2.col.472.f

Caius imperator miſit ſtatuam ſuam per orbem, vt adoraretur in ea,quam ſoli Iudæi adorare renuerunt, p.3. columna 1952.f

calamitas ęternæ comparatur quæ ęſtu vndarum exterius pellitur,& quare,p.3.col.90.e

calamus eſt arbor aromatica gracilis & nodoſa ad modum cãnæ vel arundinis,& ponebatur in ſacra vnctione qua ungebantur uaſa diuino cultui conſecrata,p 4.col.635.c

calamus prout eſt menſura quot cubitorum ſit, p.4.columna 1473.c

calcaria multorum clericorum plus quàm altaria fulgent, p. 1. col.1659.c

cain peccata ſeptem enumerantur,p.1.col.120.f

calcator vuę & ſeminator,prædicationem uerbi Dei ſignificat p.4.col.1903.c

calcedonius lapis quam proprietatem habeat,& moralis illius ſignificatio p.6.col.1679.a

calciamenti corrigiam vt ſoluam,&c.quomodo hoc dixit Ioannes Baptiſta de Chriſto,cum apoſtolus ipſe portare calciamenta inhibuerit. Et cœpit Ieſus ſa.& do. p.5.co.1041.c

calciamentis an Chriſtus vſus ſit: Arguitur pro & contra, p 5. col.449.& 500.per totus.

calculus quid ſignificat,p.4.col.83.c

caleb Caleph & Calubi eiuſdem nomina ſunt, p.2. columna 1116.e.f

caleb fuit filius Efrom. Et dicunt aliqui quod pater Caleb fuit binomius & dictus eſt Efrom & Iephone, &c.p.2.col.99.c. Et col.1033.c

caleb habebat tantum octo annos vt dicit gloſ.Hebraica quando accepit Azuban,& genuit ex ea Ierioth,qui natus eſt nono anno ætatis Caleb,&c.Sed improbatur gloſſa,p.2.colu. 1021.c

caleb coniugium cum Maria ſorore Moyſi vt glo.Hebrai[...] cit improbatur,ibid.

caligo quædam eſt bona,quædam eſt męroris & turbinis,[...] col.595.a.b

callidus proprie dicitur qui pręuidet pericula ſibi ab aliis [...] parata,p.3.col.1664.f

calix in ſacra ſcriptura intelligitur pęna a Deo inflicta, vel [...] genda,p.3.col.994.f

calix Dei dicitur amor Chriſti vel ſpirituſſancti, & quare,[...] col.558.d

calor naturalis dupliciter accenditur,p.3.col.271.g

caluarię locus dicitur,non ob caluicium Adæ,quem ibi r[...] tiũtur ſepultum,ſed ob decollationem damnatorum,[...] col.455.b.Et 1311.b

caluitii inchoationem vel principium dicit feneſtra, quia[...] do homo incipit decaluari,dicitur habere feneſtras v[...] neſtram in capillis,p.1.col.1025.c

caluitium dicitur perfectio vel finis fluxus capillorum,&[...] intelligatur per hoc,p.1.co.1026.f

calumniatores qui dicuntur,&c.p.3.col.65.f

calumnia deſcribitur,p.1.col.1068.f

calumnia habet in ſe tentationem,ſed tentatio poteſt eſſ[...] calumnia,&c.p.3.col.7395.b

cambyſes Darii filius dictus eſt alio nomine Nabuchod[...] ſor ſecundus, quia ſicut primus templum deſtruxit ſi[...] ræedificationem eius impediuit,p.2.co.1551.c

camelopardalus animal eſt albis maculis reſperſum,cap[...] melo ſimilis,collo equino,pedib.bubali,per cætera pa[...] in Aethiopia naſcitur, col.1539.b.& 1540.f

camelus eſt animal gibboſum & onoriferum, & eius m[...] tas,p.4.col.485.b

camelus mundum animal partim,quia ruminat, partem[...] tem immundum,quia vngulam non findit, par.3.colu[...] 23.a

camelos melius ſciunt nutrire & cuſtodire Iſmaelitæ, q[...] raelitæ,p.2.col.1124.f

caminus Exodi 9.quid ſignificet,p.1.col.563.b.c

candor duplex.ſ.lepræ & lucis,p.2.col.78.d

canhedrin dicebantur,qui fuerunt de collegio,ſeu conſi[...] Iudæorum,ad quos omnes difficultates, ſeu dubia le[...] dei perueniebant. Et reſidebant ſub regib. & ducibu[...] dæ, &c. Et durauerunt uſque ad certum tempus an[...] ſtructionem templi ſecundi, &c.parte 1. columna 364[...] col.368.e.f

canis habetur in ſcripturis pro contemptu,p.2.co.201.a

canis expers quidem rationis eſt,ſenſionem tamen obtin[...] rem prope dixerim rationi,p.2.co.1525.a

canis ſupra omnia cętera animalia, amorem dicitur pr[...] Domino ſeruare,nec terrore nec iniuriis obliterari in[...] tur affectus,p.2.col.201.b

canis cum vomit,cibum qui pectus deprimebat abiicit,[...] ad vomitum reuertitur,unde leuiatus fuerat,rurſus o[...] tur,& myſticatio e uſdem.parte 6.col.1363.b Itẽ p.3.col.1717.a

canis tantæ vilitatis reputabatur,quod non ſolum erat a[...] immundum ad immolandum & comedendum, ſed [...] ac redimendum,p.6.col.623.b.e

canis primogenitum ndn poterat offerri,nec etiam redi[...] tur,quid autem de illo primogenito ſ.canis fiebat, no[...] primitur,&c.p.5.c.1599 c

canes dicuntur,& gentes & Iudęi,& quare,p.3.co.852.d

canes dicunt Iudęi gentiles omnes Et uocant gentiles, q[...] ſunt de lege eorum,p.1.col.708.d

ò canes beatos,qui perſequuntur infideles,fures abigunt[...] lia ſancta cuſtodunt,p.2.col 806.e

canes a canendo dicti ſunt. Canum enim conſuetudo e[...] loca latratu defendere,in quibus ſe norunt alimonia[...] perire,p.2.co.ibid.

Index.

ibus inſitū eſt natura referre gratiam & ſollicitas excubias
ro dominorum ſalute prętendere,p.2.col.1525.b
ibus non dedit ſanctum Chriſtus, cum inſidiatoribus &
onculcatoribus ſecreta myſteria loquebatur, &c. p.5.col.
;9.c
r ſicut iniuſto pro ſapientia,ſic impio pro ſtulticia accipiū
tr,&c.p.4.col.1749.b
nicies,gloria ſenis.Item canicies hominum prudētia,eſt,p.
.col.51.a
nies ſenſuum cum canicie capitis dignitas & reuerentia ſe
im,p.3.c.1694.c
nnes diuinorum librorum qui hodie ſenſu Euangelico ex
nuntur.per doctores veteris Teſtamēti ſignificatur, &c.
p.col.1115.a
nicæ ſententiæ non ſunt immutandę, parte 1. columna
3.a.b
nicas ſcripturas ſolas in Eccleſia legendas, parte 2.colu.
145.a
nici ſi pingues præſentias odore percipiunt, ſe pręſentes
ociant,ſi vero tenues, vicarios mittunt. Et aſſimilantur,
8.p.5.col.347.c
nt homines lugubres elegias quib.deploratur calamitas
erum quos diligunt,p.4.col.63.b
nt indigne: Laude pueri Do.qui ſe magnos putant, p.3.
c.1305.b
nantant hilariter,qui non amat,p.3.col.963.a
tum Annæ dignum admiratione,p.2.col.321.c
tum quod,p.1.col.619.c
ta multa legimus in ſcripturis,ſed hoc, Moyſi.ſ. primum
nium eſt,quod Aegyptiis & Pharaone ſubmerſo poſt vi
iam cantatur,p.1.col.619.a
a graduum(ſcilicet pſalmi quindecim) quare ſic dican-
& a quo,& ad quid facti ſunt,&c.parte tertia, columna
47.a.b
a læticia ſubticet Eccleſia in ſeptuageſima,& quare, pa.
l.1225.c
canticorum libri materia quę ſit,ſcilicet quis ſponſus,
ſponſa,quia vario modo ab Hebręis & Latinis aſſigna
p.3.col.1817.c
canticorum liber quatuor perſonas inducit: ſponſum,
dales eius:ſponſam,& adoleſcentulas cum ea.Ibid.
canticorum liber,ſecundum tranſlationem noſtram in
ibus diſcrepat a litera Hebraica,& ſimiliter ſignatio ca
orum,&c.Ibid.
canticorum liber apud Hebræos,quibus & quando le-
permiſſum eſt,p.3.col.1815.& 1816.Vide etiam in E-
clis difficultatem.
es Dauid inſtituit,poſtquàm obtinuit regnum & arca in
rnaculo fuit vt exercent officia coram Domino, par.2.
1042.f
es principales tres fuerunt,ſicut tres fuerunt filii Leui,ſ.
nan de Caath,Aſaph de Gerſon,Ethan (qui alibi dici-
dithum)de Merari,p.2.col.1042.c
es erant ſic ordinati,quod Heman cum ſocietate ſua e-
medio.Aſaph autem cum ſua ſocietate ad dexteram,
bid.
s quatuor præpoſuit Dauid canentibus pſalmos ante
n, qui pſalmos perſonabant tribus modis, & qui fue-
p.3.col.424.d.c
s fuerunt tres principales in Veteri Teſtamento,& de
iſtorum trium inſtituti ſunt viginti quatuor cantores,
dſeruiebant ordinate viginti quatuor Hebdomadariis
rdotibus,&c.p.2.col.1116.d
s viginti quatuor inſtituti ſunt per ſortes,quis eſſet pri
& quis eſſet ſecundus,&c.& non ſunt ordinati ſecun-
ordinem patrum vel ętatum,&c.parte ſecunda, colu.
rs de ſimplicibus Leuitis,aliqui erant cantores ad dicē-
dum diuinas laudes,alii alijs in officijs conſtituti quia ali-
qui erant ianitores,aliqui cuſtodes vaſorum, &c.ibid.
cantorum ordinatio in ſuis officiis diſtincta fuit per viginti-
quatuor vices ſibi ſuccedentes,ſicut & ordinatio principa-
lium ſacerdotum,qui Hebdomadarii dicebantur. Ibid.
cantatoribus & cantatricibus inſtrumentis muſicalibus, & uo
cibus humanis licitum eſt vti moderate,& horum ratio, p.
2.col.638.f
cantus releuat labores,& tollit tędium,parte tertia, columna
1365.c
capharnaum dicitur ciuitas Chriſti,& quare, parte 5. colum-
na 165.a.Et eſt ciuitas principalis ſiue Metropolis in Gali
læa,columna 246.f.& columna 761.b.Item parte 4.colum.
117.b
capillaturam mulieres nutriebant,ſicut fit adhuc in aliquibus
gentibus,p.1.col.1549.b
capillos(vt veterum mos fuit)ſi quis nutriuit ob ſpeciem cor-
poris,eos afflictionis tempore abſcindebat.Et econuerſo, q
tempore tranquillo abſciderat,in oſtenſione afflictionis nu
triebat,p.3.col.31.a.b
capillos corporales quidam offerunt diabolo, &c. p.1. colum.
1539.b
capillorum creſcentia in Nazarenis, erat ſignum durationis
voti,p.1.col.1684.f
capillos capitis diſcipulorum dicit Dominus eſſe numeratos,
nō qui tondentur vel proiiciuntur vel ętate pereunt, ſed q
in Nazarenis erant,quibus inerat virtus ſpiritusſancti, p.1.
col.676.f
capillos capitis appellauit Dominus virtutes animi, & multi-
tudinem ſenſuum,de mente tanquam de capite Apoſtolo-
rum prodeuntes,p.1.col.1156.f
capiti ſuo ornatum detrahit qui Chriſto honorem debitum
non perſoluit,p.1.col.992.e
capillorum nigredo atteſtatur fortitudini & iuuentuti, par.3.
col.1860.e
capitium quid dicitur,p.3.col.287.a
capitulum quid eſt,& quare ſic dicitur,p.6.col.875.c
capitulorum ſignatio in Bibliis noſtris,eſt frequenter defecti-
ua,quia frequenter non ſequitur ſignationem Hebraicam,
nec etiam Hieronymi,&c.p.4.col.1925.c
capiuntur homines per diabolum & miniſtros ſuos,in triplici
ſtatu.Primo ſcilicet principes & prælati,ſecūdo mediocres,
tertio omnes,per triplex inſtrumentum,&c.parte 4.colum.
2050.f
capiendi modus Chriſtum,magis conueniens ad ſubuerten-
dum populum(quem Phariſęi timebant) fuit, vt fieret per
diſcipulum,&c.p.5.col.983.b
cappadoces & Philiſtæi exierunt de eadem gente,p.4.colum.
870.f
capparis renibus valet,eſt herba qua excitatur luxuria, par.3.
col.1812.d
capræ pili vel caprarum pelles,ſi ſemper ſignificarent fœtorē
pœnitentium,non ipſum animal inter munda computare-
tur nec in laude ſponſi diceretur. Capilli tui ſicut grex ca-
prarum &c.p.1.col.751 a
caprarum pleræque pariunt bis, ſ.hyeme & æſtate quorum
fœtus chimarrus & chimarra,&c.p.1.col.936.e
capream & ceruum, quidam reliquis animalibus mundiora
eſſe exiſtimauerunt,p.1.col.1532.d
captiuus non omnis,propter peccatum ſuum captiuis,p.4.co.
1063.b
captiui ducebantur in bello colligati,& cilicio ſiue ſacco indu
tis,ſubtractis eis veſtib.pręcioſis,p.4.col.879.c
captiui dicuntur ciuiliter mortui & ſepulti, p.4.col.1354.a &
1360.d
captiui ducti radebantur antiquitus, quantum ad capillos &
barbam,p.4.col.879.b
captiuorum capita radebantur & ducebantur nudatis capiti-

bus ad maiorem eorum confuſionem, & victoriæ declarationem, qui diſtrahebantur, & ſub corona vendi dicebantur, p.1.col.1666.f

Captiuitandas decem trib. pro peccatis vltra montes Perſarum, ita vt amplius non ſint reuerſuræ ad proprium locum deplorat Propheta, p.4.col.1865.c. Item adhuc non eſt reducta, p.4.col.809.c

Captiuitas Iudæorum vt tradunt Hebræi, non venit quãdiu reges & populus colebãt vitulos, ſed poſtquàm Oſee rex p miſit vt ſi vellent, irent ad templum Dei, & ibi ſacrificarẽt, carens verò populus omni excuſatione captiuitatus eſt, p.4.col.1871.a.

Captiuitas Iudæorum per quot, & quos facta fuit, & per quæ ſignificatur, & quare, p.4.col.1907.b

Captiuitas Iudæorum Babylonica, & captiuitas hodierna (q̃ ipſi Romanam vocant) comminantur, eis differentur in Leuitico & in Deuteronomio, & c. ſub nomine maledictionũ, p.1.col.1143.b.c

Captiuitate imminente & hoſtili per agros vrbeſque clade ferriente, naturale eſt, cunctos qui euadere queunt, alta vel abdita require, p.5.col.996.c

Captiuitas Iudæorum Babylonica tolerabilior, & mitior fuit Hebræis incomparabiliter magis quam captiuitas hodierna, & hoc patet ex tribus, p.4.col.1766 f

Captiuitas Iudęorum præſens, eſt ſecundum Rabbi Salomõ propter peccatum vituli conflatilis expiandum, propter quem nunc ſuſtinent afflictiones, par.4.colu.445.c. Sed fingit.

Captiuitas iſta moderna uſque ad finem mundi durabit, &c. p.3.col.515.b. Item fuit figurata per captiuitatem Babylonicam, p.6.col.1134.f

Captiuitas quomodo dicitur auerſa à Iacob, cum decem trib. quæ erant maxima pars deſcendentium de Iacob (fuerunt tranſmigratæ vltra flumina Gozan: & non fuerunt reuerſæ in liberatione Babylonica, &c. parte 3. columna 1091. & 1092.

Captiuitas populi Iudaici quid nobis ſpiritualiter ſignificet, p. 4.col.1063.b

Captiuitatis tempus Iudæorum primæ & ſecundæ quando incepit, & quantum durauit, parte quarta, colum.1113.c. & 1114.c.f.

Captiuitatis malum quantum boni populo Dei attulit, liquide oſtenditur, & nobis in exemplum proponitur, p. 2.col. 1288.f. Et col.1294.d.e

de Captiuitate Babylonica redierunt tantum duæ tribus, & pauci de decem tribubus, &c. & tamen multi de iſtis, & de illis remanſerunt in Babylonia, detenti amore vxorum, prolium, & bonorum temporalium, &c. par.4.columna 1883.c Et columna 2053.b. Item, parte 2.columna 1053.c. Et col. 1316.f

Caput quod apertum habetur, in luctu operitur, parte 1. colu. 992.e

Caput optimum ponit ſæpe Deus, vbi fuerat caput peſſimum ipſo abſciſo, p.4.col.2069.a

Caput Ioannis Baptiſtæ in tria loca dicitur fuiſſe allatum, ſed nunc in Ambianis creditur eſſe, p.5.col.253.c

Capite cooperto decenter orare poſſunt aliqui in ſecreto, vel vt ſingulares perſonæ. Sic Pſalmos canentes, ſic prædicans, docens in ſcholis, &c. p.6.col. 284.f

Capita mouere ſolent homines prę admiratione, quando uident aliquid eſſe magnum repente deiectum, & annihilatũ, p.3.col.737.c

Capite damnatur, qui turpiter & beſtialiter agit, ut forma hominis priuetur, qui ſapientię rationem non tenuit, p.3.col. 1403.c

Carbones Iuniperorum diu ſeruantur, ſ. ad annum, quando ſuis cinerib. ſunt operti, p.3.col.1421.c

Carbunculus ardentium gemmarum principatum tenet, ſic dictus quia ignitus, vt carbo, &c. p.3.col.2134.e

Carcer duplex eſt, ſ. viciorum & tribulationum. Primus e proborum, qui mentis operib. iniuſtis grauantur, donec ne ſoluti in exteriores tenebras proiiciantur ęternę dai tionis. Secundus eſt iuſtorum, p.6.col.1332.e

Cardines orbis terræ qui ſunt, p.3.col.1638.f

Carectum non carpitur manu, quia acutis angulis ſurgens num ſecat, p.3.col.116.d

Cariatharbe, id eſt, ciuitas quatuor, quia quatuor magni P archæ ſunt ibi ſepulti cum vxorib. p.1.col.274. c Item, p.2.col.1541.e. Item, p.5.col.455.c

Carmelus, p.4.columna 132.e.f. & col.299.c. Item, p.2.c 478.e

Carmen in nocte, lætitia eſt in tribulatione, parte 3. colu 65.f

Carmen Moſaicum, an ſit mere propheticum, vel exhort rium, & comminatorium, p.1.col.1651.c. & c.1667.c.& 1669.c

Carnale efficitur hoc, quod nimia diſcuſſione ſẽtitur, p.3 1738.e

Carnalis homo poteſt dici homo natus de muliere, id eſt ſualitate, qui ſenſualitati ſicut matri ſtudet obedire, p. 165.c

Carnalis delectatio dicitur lectulus, &c. p. 3.col.311.c

Carnalis vita per fœnum intelligitur, p.3.col.385.c

Carnales & ſtulti cum eis cõſulitur ad ſalutem, illi totum tant ad noxietatem, & inuidię ſtimulo incitati, nequi ſuę eligunt deſeruire uoluntati, parte quarta, colu 2431.c

Carnales & infirmi, & ſi ob meritum caſtæ fidei & pietati electorum ſortem pertinent, longe tamen ab his ſunt dicunt. Non audeo loqui, &c. par. 2.columna 731.c.& 1152.f

Carnales quique præſentem fœlicitatem & copiam reru poralium, certant ſibi multiplicare, p.1.col.1525.c

Carnales quinque ſenſibus corporis deditì, cũ a Domine rint correpti, ſcela ſua propria cognoſcentes, iuſte ſe cuſſos eſſe confitentur. Et per quid ſignificantur. p.2.cc na 349.

Carnales de vitiis ſuis carnalib. pœnitentes, & poſtea re uantes, obiurgandi ſunt per aſperam correctionem. Su tiam maledicendi, ſuntque etiam cædendi corporalite quos, & quo modo, p.2.col.1412.f

Carnales homines a priſtina conuerſatione diſcedentes, vnitate fidei & bonorum operum ſe nobis ſociantes, errores in vſum noſtrum nõ conuertamus, ſed effunda Et de hoc figura, p.1.col.1536.e

Carnalium multò maior eſt in Eccleſia numerus quam p ctorum. Sed quantum præſtant numero, tantum ſuc bunt merito, p.2.col.731.c.f. Et col.1152.f

Carnalium in Eccleſia vitam moreſque baſilica grandis atrium ſacerdotum figurat, p.2.col.ibid.

Carnalib. actis qui adhuc incumbit, neceſſe eſt. vt mentes rnm ſpiritualiter inſtruere erubeſcat, par.3.columna Item p.2.col.548.d.e

Carnalibus illecebris ſeruienti, naſcuntur punctiones ui quibus vel ſe uel proximum lacerat, & hoc uitare nõ n p.3.col.1715.b

Carnalitas noſtra talis eſt, ut ardentius deſideret prohi p.6.col.91.b

Carnalitatis ſiue cupiditatis uicio datur iudiciũ ęquitati quo notantur ſuperfluitas, gula, inepta lętitia, luxuri dulatorum applaudentia, & ſuperbia, &c. parte 4. col 1564.f

Carnalitas uicium per Pharaonis nomen ſignificatur, 4.col.1243.c

Caro a beſtiis tacta cuius eſus Iudęis uetitus quid ſigni p.1.col.107.b

per Cananæum ſignificatur,quæ licet nobiſcum eſt, nõ
en obediens,niſi tantum quod tributa ſoluit,id eſt, mi
erium agendi aliquid vel merendi,p.2.co.113.a
gnificatur per Amalech,qui interpretatur gens bruta,
i per eam homo conuenit cum animalibus brutis, pa.1.
646.f
oſtra dicitur mulier,quæ inſidiatur calcaneo noſtro,&
a ſingulis noſtrum.Et quid per calcaneum deſignatur,
col.783.a
ihil niſi per animam concupiſcit,ſed concupiſcere dici
cum anima carnali concupiſcentia ſpiritui reluctatur,
col.514.d
oncupiſcit ſine anima,quamuis caro concupiſcere di-
ur,quia carnaliter anima concupiſcit, par. 1. columna
.c
uam Deus fecit,non eſt carcer ſed corruptio eius,& tẽ
o,p.3.col.1540.d
erumque per moleſtias tacta, flagello ſuo mẽti iudicat
m,quem ipſa carni præſidens non videbat,&c.part.1.
1332.e
m ita efficitur ieiuniis,& vigiliis maceratur, vt non pe
s rumpatur,tunc caput ad collum retorquetur, & non
inditur,p.1.col.915.a
uomodo debellatur,& vincitur,vt ſpiritui ſubiaceat,p.
l.645.c
n ſuam lacerare dicuntur viri ſancti,& quando,p.3.co.
.f
n noſtram non debemus abominari,ſed fouere,& ne-
ria illi præbere,curam tamen eius in deſideriis non fa
,p.1.col.1596.e
oſtra,vt ad virtutem decoremq; perueniat caſtitatis,ne
eſt vt oret,ieiunet,vigilet,& omni continentia labo-
t delectationes ingenitas ſicet,&c.Exemplum de byſ-
c.p.1.col.774.d
ſtra vitulus ſuperbus eſt,hanc offerimus dum caſtam
dimus,p.1.col.913.c
a Babylonis dicitur.Et quare,parte tertia, columna
.c
oſtræ caſtigatio per lignum ſignificatur.Et quare, p.
.1742.d
riſti multis nominibus nominatur, ſ.arca velamen,
s,&c.Et quare,&c.p.1.col.1042.e
riſti,deitatis tabernaculum,p.3.col.611.b.c
riſti tripliciter intelligitur,vel illa quæ crucifixa & ſe
vel ſpiritualis & diuina, &c.parte ſexta, columna
riſti licet abſolute ſumpta ſit terra,non tamẽ dicitur
quia eſt diuinitati vnita,& virtute ſpiritusſancti for-
p.6.col.879.c
riſti non erat peccati,quia non de traduce mortalita
Mariam per maſculum venerat,quamuis ex virgine
lis fuit,ex aqua ſimilitudinem habebat carnis pecca
.col.1590.d
riſti & Mariæ licet in lumbis Adæ & Abrahæ fuerint
nter tamen ad matrem & filium traducta eſt,par.1.
.f.Item.p.6.col.867.b
eſt ſine peccato in hac vita,niſi illa ſola quæ non ha
ſe vitium,p.1.col.295.f
traducitur de Adam eſt ſubiectum peccati,parte.6.
.f
ex Adam traducitur peccatum in ſe habet ſi anima
ceretur,& ipſa haberet,par.6.col.98.f.Item parte 1.
l.8.f
mine vermis ſignatur. Et quare,p.3.col.248.d
m Dei in ſe recipere non poteſt,p.4.col.676.c
ra poſt reſurrectionem eadem erit & diuerſa & quo
&c.p.3.col.211.a

caro in reſurrectione ex gloria animæ ad corpus redundante fiet incoruptibilis in nullo aggrauans animam nec impediens a diuina uiſione,p.3.Ibidem.c
caro noſtra poſt reſurrectionem non eget ciborũ refectione.
caro Adæ ante peccatũ ita immortalis creata eſt, vt per alimoniam adiuta,eſſet mortis & doloris expres,&c. par. 1. col.31.a
caro dicitur reflore quando ex lęticia cordis interiore,fit quædam refluentia in carne exteriore, parte tertia, columna 618.f
caro quæ aliquando fuerat inimica per obedientiam ſpiritus conſors futuræ hæreditatis exiſtet cum anima,pa.1.colum. 1361.a
caro Chriſti vera eſt ſub ſpecie panis ex virtute ſacramenti, ſimiliter ſanguis eſt ſub ſpecie vini ex vi ſacramenti,cętera ſunt ex concommitantia,p.5.col.1132.f
caro Chriſti quomodo realiter ſumitur & ſanguis,& qualiter ſunt cibus & potus,& reficiunt animam,quæ eſt immortalis,Sed non ſic eſt de cibo corporali,qui tantum reficit corpus,quod eſt,corruptibile,p.5.Ibidem.
carnis veram naturam,ſiue veritatem carnis in Chriſto,oſtẽdunt ſanguis & aqua,quæ fluxerũt de eius latere in cruce, p.6.col.1413.c
carnis macerationem Deo faciunt acceptam ſeptem conditiones,p.6.col.160.f
carnis deſideria domare nihil adeo ad hoc valet,quam penſare qualis ipſa ſit mortua,p.3.col.248.d
carnis motus beſtiæ ſunt,quæ continentia quaſi cauea preſſæ & ſi tentando rugiunt,non tamen ad effectum quaſi ad rabiem morſus excedunt,p.3.col.86.e.f
carnis nomine,carnis delectatio accipitur,parte. 3. columna 512.e.
carnis uoluptatem,minoris laboris eſt,incognita cauere quã reiicere cognitam,p.2.col.1361.a
carnis moleſtiis afficiuntur homines quinque de cauſis: Aut propter merita augenda,aut propter humilitatem conſeruandam,qui ob peccata intelligenda & corrigenda aut ad gloriam Dei,aut ad initium æternæ damnationis,p.5.col. 503.e
carnis peccatum alliciũt & ſuperinducũt nouem & quatuor. Et deſignatur per lectum ferreum, qui habet cubitos longitudinis nouem,& quatuor cubitos latitudinis,parte 1. c. 1478.f
carnis delectatio quotiens in mente iniqui dominatur, in tabernaculo eius ſulphur aſpergitur,p.3.co.201.a
carnem ſuam quidam offerunt in holocauſtum, ſed concupiſcentiæ gloria maculantur.&c.ſed quaſi ſtultæ virgines ſũt quæ corpore caſtæ fuerunt:oleum autem charitatis,& aliarum virtutum non habuerunt,p.1.col.552.f
carnem cum ſanguine non commedetis:Hoc quadrupliciter exponitur a Iudæis,p.1.col.552.f
carne quæ ad beſtiis tracta cur non veſcantur Iudęi,p. 1. col. 706.f
carnes veſpertinæ quidquid mana promiſſum populo ſignificent,p.1.col.536.e
carnes in veteri Teſtamento oblatas in altari, comedebant quaſdam ſacerdotes,quaſdam propinqui,&c.parte 4. col. 218.d.e
carnes hoſtię pro peccato commiſſionis & omiſſionis erant ſacerdotis offerentis,p.1.col.359.c.
carnes agni Paſchalis tunc crudæ accipiuntur,cum humanitas Chriſti attenditur,inconſiderata,& ſine reuerentia cognitionis relicta illius diuinitate,p.1.col.588.d
carnes in veſpere, & panes in mane quæ dati ſunt filiis Iſrael,p.1.col.635.c
carnes cur in eremo deſiderauerunt, cum tamen Iſraelitæ de Aegypto cum multis pecoribus exierint,p.1.col.639.c

Carnes quare & qui deſiderabant Iudæi in deſerto,&c.parte 1.col.281.g
Carnem voracitas plerumque cruditatem facit inde morbos p.1.col.1236.d
Carnium craſſitudo & delitioſæ epulæ prouocant corpus ad libidinem.p.2.col.136.f
Carnium eſus quando cōceſſus eſt. Vide de hoc in Eſius carnium.
Carpogratiani hæretici ſunt qui negant reſurrectionem carnis,p.1.col.1016.f
Carthago,ciuitas magna Africæ capitalis, parte 4. columna 1280.f
Cartilago habet ſpeciem oſſis,non firmitatem,parte 3.columna 387.b
Carthalum quid,p.4.col.634.e.f.
Caſia in aquoſis naſcitur,& creſcit in immenſum & reddit odorem,p.3.col.745.b
Caſſiodorus Senator,in pictura poſt ſe reliquit tabernaculi, & templi poſitionē,ac altaris holocauſti, quod eū à Iudęorum doctoribus didiciſſe putamus,p.2.col.730.e
Caſtigat ſe pulchre,qui exemplo alterius ſe emendat,parte 6. col.276.f
Caſtigatio quantum profuerit,p.2.col.660.d
Caſtimonia ad perfectum mundiciæ candorem ducitur,cum abſtinentia caro fatigatur.p.1.col.798.f
Caſtimonia carnis ſæpe caſtimoniam mentis adimittit, dum ſegnius bonis operibus inſiſtunt quando minus proſpiciūt p.1.col.798.d
Caſtitas virtus tres gradus habet,p.5.col.236.f
Caſtitas carnis nihil eſt, ſi non aſſit mentis ſuauitas in amore proximi,p.3.col.87.b
Caſtitas magna non eſt ſine bono opere,nec bonū opus aliquid ſine caſtitate,p.3.col.1743.c.
Caſtitas eleuat mentem a carnalibus.Et ſicut diſponit intellectum ad contemplationem veritatis,ſic econtrario luxuria mentem deprimit,&c.p.5.col.411.c
Caſtitas puræ conſcientiæ & conuerſationis per byſſum ſignificatur,p.3.col.1143.c
Caſtitas coniugatorum etiam donum Dei eſt,& non tantum caſtitas continentium,p.6.col.246.d.e
Caſtitas perpetua noſtris ſacerdotibus indicitur.Et quare, p.5.columna 679.c
Caſtitas eorum qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorū melior eſt & magis meritoria quam fœcunditas prolis, p. 4.col.461.c
Caſtitas fermēto accepto quotidie caſtior efficit, ſic acceptæ nequitiæ fermento,quotidie efficitur,nequior & deterior, p.1.col.1391.c.
Caſtitate candida mundiciæ corporalis induūtur omnes qui Dei officio aſſiſtunt & laudes ei ore,moribus, & actu concrepant.Et de hoc figura,p.2.col.1157.a
Caſtor & Pollux gemini dicuntur,& gentiles in mari Deos inuocant.Et quare,p.6.col. 1252.d
Caſtrabantur antiquitus illi qui in domo regia ſeruiebant ad interiora domus propter ſecuritatem a mulieribus, vt dicunt aliqui,p.4.col.1496.f
Caſtri alicuius redditionis terminum an liceat pręfigere Saraſenis,p.2.col.1576.f
Caſtra ſunt præſens vita,in qua ſemper contra ſpiritales nequitias pugnamus,p.1.col.951.b.
Caſtra in exercitu Hębreorum erāt tria,ſcilicet caſtra Deitatis,atrium in quo erat tabernaculū: Caſtra populi,qui erāt extra in circumitu Leuitarum,& caſtra Leuitarum quę erant circa tabernaculum,p.1.col.1024.f.
Caſtrorum optimus ſitus eſt in figura quadrata,p.1.columna 1186.d.e
Caſtrorum filiorum Iſrael diſpoſitio circa tabernaculū ſecundum quatuor partes orbis,p.1.col.1174.c
Catalogus fortium Dauid exprimitur,& primo exprimuntur nomina aliquorum valde notabilium,ſecūdo aliorum gis communium,p.2.col.658.f
Catharii hæretici refutantur: Et quare,p.3. col.601.c
Cathaphrigæ ore venenato mel promittunt,ſed turpe eſt cere quæ in occulto faciunt,p.4.col. 1749 b
cathecumeni figurantur per Nicodemum,p.5.col.1067.a
cathedra docendi.in Docendi cathedra.
catechizandi & baptizādi infantes exemplum datur qui facere nec ſapere aliquid poſſunt,p.5.col.268.e
catechizandis,quatuor Euangeliorum principia recitātur de figuris &ordine eorum in apertione aurium ſolerte diuntur,&c.p.1.col.777.b
catholicus bonus regno cœleſti dignus,debet habere vnionem ſpirituſſancti in corde,in ore,in operē,&c.p.2.col 522.e.f
catholicus bonus magis timet de bonis ſpiritualibus amidis quam de corporalibus,ſeu de temporalibus,par.2 1559.c
catholicus Deus timens omnia ager Doctorū conſilio,& pturarum documento,p.3.col.2136.e
catholicus quilibet,cum artem quam pro communi util didicit,ſuperbiæ vel cuiuslibet vicii cōtagione pollui ſe gladio confodit,&c.p.2.col.1059.c
catholicus hæreticuſque (quorum perpetua contentio) diſpar intentio inuicem ſemper rixantur. Alter enim tatem,alter defendit veritatem,p.1.col. 1617.a
catholici mali licet ab eccleſia non recedant,tamen mag ueniuntur per diuerſa vicia ſeruire diabolo quam pe na opera militate Deo,p,1.col.1556.d.
catenæ Samſonis clauos indicant crucifixi,parte 2. colu 261.b
caue ne uacuus ab opere dies eat præmium minuatur, 3.col.101.b
cauendi ſicut ſunt illi qui habent ſpeciem bonæ vitæ pr dogma nequitiæ,ſic & hi qui cum integrę fidei & doc ſint turpiter viuunt,p.5.col.152.e
cauſa productiua creaturarum ſiue rerum eſt,quod Deu ducit eas omnino libere & voluntate liberrima, & n neceſſitate. Vbi excluditur error philoſophorum qui rūt Deum creaturas ſiue res de neceſſitate producere col.958.f
cauſa dilationis ne populus Iſrael deleretur,propter ma dinem beneficiorum Dei eſt duplex,parte prima col 1659.a
cauſa vna incarnationis Chriſti fuit ad ſupplendum p ctionem legis per ipſum Chriſtum incarnatum,par.3 712.f.
cauſa rebellionis Ieroboam cōtra Salomonem,vnde o nem traxit. Et aſſignantur cauſę diuerſæ a diuerſis,p. 782.f
cauſa prima plus influit in cauſatum quam cauſa ſecu ideo Deus qui eſt cauſa prima & rector totius creatu facit ad gubernationē cuiuslibet communitatis quan nes alii,immo ſine ipſo omnes alii nihil poſſunt,par. 309.c
cauſæ rationales omnium rerum quæ naturaliter fiunt do ſunt abſconditæ,p.6.col.541.c
cauſæ eorum quę per gratiam fiunt,ſiue eorum quę mi ter non naturaliter fiunt in Deo ſunt. Ibidem.
cauſæ & naturas rerū non poteſt homo explicare nec c ad plenum intueri nec auris inſtruente doctore ad ſ ſcientiam peruenire,p.3.columnn.1749. Vide etiam i tura.
cauſa noſtras ſinguli ſi requirimus,in ſcripturæ Dei e inuenimus. Ibi enim nobis omnibus in eo quod ſ

r patimur communiter reſpondetur, parte 3. columna 20.d.e
telis licet vti,contra cautelas malorum inſidiantium, bo s exemplo Chriſti & Pauli,p.5.col.352.f
atelis vtendi exempli contra maliciam peruerſorum,exem um dedit Dauid,quando ſe ſimulauit ut euaderet mortis riculum,p.2.col.457.c
ci & claudi quos Dauid cœpit,ſecundum doctores fuerũt omines quos Ieſubæi poſuerunt,in fortitudine murorum nfidentes,in contemptum exercitus Dauid,&c.Rab.Sa. cit qđ iſti cœci & claudi erant duæ imagines , quarũ vna ræſẽtabat Iſaac,qui in fine fuit cœcus,& alia Iacob, qui udicabat ex lucta cum angelo,&c.Et quare dicuntur cœ & claudi in plurali,licet eſſe tantum vna imago,&c.p.2.c. 7.c
tas vbi ignorantia peccati,poteſt cauſari tripliciter,pa.5. l.1182.f
tas,non dicit ſimplicem negationem viſus,cum ſit priua n,ſed dicit negationem in ſubiecto apto nato, & pro tem pre in quo uiſus debet ineſſe:Et ſic eſt in ſpiritualibus de citate mentis,&c.p.5.col.1182.f
as mentis,an excuſet peccatum,& quid ſit cæcitas men- t.Quale peccatum excuſet,& quomodo excuſet, parte 5. i d.
tas vel ignorantia quæ eſt cauſa peccati,tripliciter poteſt cauſari.Vno modo ex ruditate ĩtellectus.Alio modo ex ne gentia ſtudendi.Tertio modo cauſatur ex malicia pro- pę uoluntatis,p.5.ibid.
cas mentis conſequens ad actum peccati, poteſt ſe habe tripliciter.Antecedenter,concomitanter,& conſequẽter Ibid.
as exilii quod homo ſe non nouit vnde contigit, par.3. 165.a
filius fuit Iſmaelis,a quo Sarraceni deſcenderunt, & iõ ipſum deſignatur populus Iſmaelitarum, parte 4. co- na 368.f. columna 486.d. Item parte tertia, columna 2.d
n eſt nomen fluuii qui inter Ieruſalem & montem Oli- currit per vallem Ioſaphat,p.5.col.1307.a
s quæ eſt altiſſima arbor niſi ſucciſa inutilis eſt in ſua ra manens non facit utiles fructus,p.3.col.619.c
n par.2.col.701.b.& col.718.e.Et col.1172.f. Item pa.1. 1301.b
ut Sela dictio Hebraica, ſecundum Hebræos doctores us bene ſentientes,ſignificat perpetuitatem, ſed ſecun- doctores Hebraicos in eadem lingua magis eruditos, l ſignificat:Et quare & propter quid ponitur,&c.par.3. 057.b.c
dicitur Deus in corde ſuo ea quæ pertinent ad homi- quando non oſtendit erga eum beneficia exteriora,di endo eum in afflictione magna,p.3.col.137.c
are nullus permittendus eſt,niſi fidem faciat de ſua or- ione.Et vnde huius habetur argnmentum, p. 2.colu. 8.f
tes habitatores inquit allegoricus interpres,ſponte aſſu corpora,infantium vagitum,& incunabula paruulorũ & quoſdam ad propriam terram reuerſuros:alios futu- dæmones.Sed delyramenta ſunt,p.4.colum. 770.d.e. 71.a.b
tia deſiderare debemus,& illa hoc modo adipiſci uale- s,p.1.col.474.f
a corpora an & quomodo poſſunt dici animata,&c.pa. ol.659.b.c.Et extenſius,col.667.a.b
tia corpora an & quomodo habent contrarietatem , p. ol.2189.a.b
a corpora licet ſint agentia de neceſſitate,habent tamẽ tem immutandi elemẽta & compoſita ex eis ad diuer ſas qualitates, ex quibus diſponuntur humana corpora ad uarias infirmitates,p.4.col.662.d
Cœleſtia dicuntur mundari per Chriſti ſanguinem , ſicut tabernaculum dicebatur antiquitus mundari. p. 6. columna 899.c
Cæleſtia corpora,an & quomodo digniora ſint homine,pa.1. col.1149.a.b.c.150.d.e
Cęleſtium corporum decor,maxime conſiſtit in luce, parte 4. col.284.f
Cęleſtium corporum materia quę & qualis ſit,parte 1.colum. 2.e.f
Celeuma quid dicitur,p.4.col.766.f
Cella uinaria ut dicit Rab.Sal.dicitur, eò quòd in libaminib. ſacrificiorum effundebatur vinum,& tunc Leuitæ & cantores incipiebant cantare laudes diuinas,quæ ordinantur ad dilectionem Dei,& etiam proximi, parte tertia, columna 1831.c
Celte ſculpantur in cilice.In Bibliis antiquis habetur, uel certe ſculpantur in cilice,quod magis conſonat cum Hebręo, p.3.col.213.c
Cælum & terra cur dicuntur in principio creata, & non facta prout cęteræ creaturæ factæ dicuntur, parte 1.columna 2.f
Cęlum,non viſibile firmamentum,ſed empyrẽũ,id eſt, igneũ vel intellectuale,creauit Deus in principio,quod non ab ardore,ſed a ſplendore dicitur,& ſtatim repletum eſt angelis &c.p.1.col.2.f.& 23.a
Cælum de quo dicitur.Fiat firmamentum:vtrum excedit aeris ſpacia,an ipſe aer uocetur firmamentum,parte 1.columna 10.f
Cęlum quod firmamentum dicitur,deſcribitur,parte 1.colu. 87.a.88.d
Cęlum de quo dicitur.Vocauit Deus firmamentum cælum, quid ibi cęlum illud ſignificet.Ibid.d
Cęlum empyreum(de quo dubitauerunt doctores, vtrum ſit aliquis locus corporalis an non)eſt cęlum cryſtallynum, ꝙ etiam dicitur aqueum. Et quare, par. 1.col. 11.a.Et colum. 14.d
Cælum empyreum dicitur cęlum cęlorum.Et quare, parte 3. col.1581.c
Cęlum empyreum quod eſt locus beatorum,dicitur tertiũ cęlum.Secundum cryſtallinum,dicitur etiam Paradiſus , & utrumque intrauit Paulus in raptu, parte ſexta. columna 447.c
Cælum quęri ſolet cuius figuræ ſit,Sed ſpirituſſanctus quãuis authores noſtri ſcierint,per eos docere noluit,niſi quod ꝓficit ſaluti.p.1.col.12.d
Cęlum quærit ſi ſtet an moueatur.Si mouetur inquiunt,quomodo eſt firmamentum.Si ſtat,quomodo ſydera in eo fixa circumeunt,&c.p.2.col.118.d
Cęlum aereum fuit purgatum per diluuium,aſcendens 15.cubitos ſupra cacumina montim , parte ſexta , columna 751.b.c
Cęlum hoc viſibile prius firmamentum dictum eſt poſtea cęlum,p.1.col.1415.a
Cęlum quomodo & quare apertum fuiſſe dicitur Chriſto Baptizato,p.5.col.488.b
Cælum quare magis apertum fuiſſe legitur in Baptiſmo Chriſti quam in eiuſdem paſſione,&c.parte quinta,colum. 487.c
Cęlum quomodo diuerſimode dicitur aperiri in Baptiſmo & in paſſione Chriſti.Ibid.
Cęlum quaſi tectum mundi extendit Deus,non labore,&c.p. 3.col.1223.a.b
Cęlum eſt camera in mundo,terra pauimentum, par. 3. colu. 1354.f
Cęlum undique circa terram, unde etiam peccãtibus lux,aer

ſpiritus pluuia,inde fructus,ſine cęlo dificit terra, parte 3. col.1222.e

cælum & elementa dicuntur angelorum opera, non quia ſunt eorum factores,ſed quia adminiſtratores,eo modo loquẽdi quo uinea dicitur opus uineatoris, & domus gubernanda opus diſpenſatoris,p.3.columna 2052.f

cęlum ornauit Deus ſtellis & luminaribus, aerem auib. aquã piſcibus,& terram animalibus,p.3.ibid.

cęlum aereum dicitur metaphorice ad ſimilitudinem obſtupeſcere, quando notabiliter immutatur, ſicut homo ſtupidus in facie mutatur.Iſto modo dicitur cęlum obſtupeſcere in tempeſtate,quando fiunt tonitrua, procellæ & fulgura, quæ ſunt ſigna Dei,p.4.col.595.c

cęlum ſignificatur per tabernaculum,quod animę deuotæ nõ poſſunt ingredi durante vita præſenti, &c. parte 1.colum. 427.c

cælum dicitur theſaurus,quia ibi abſcondita ſunt & repoſita bona diligentibus.Item quia tota fertilitas bonorum in iſtis inferioribus prouenit ex influentia cęli & ſtellarum, p. 1.col.670.c

cælo & terra in natura corporum durabilius nihil eſt, parte 5. col.1332.b

cæli extrema ſecundum apparentiam viſus in circumitu orizõtis noſtri,videntur ſuper terram figi:& medium quod eſt ſuper capita noſtri in altum erigi: & ſic habet apparentiam tabernaculi extenti,p.4.col.352.f

cæli dicuntur ſolidiſſimi,quia non diuiduntur & reuniuntur, vnde ſoliditas proprie & aliæ qualitates elementares, non ſunt in cęlis,quæ ſunt alterius naturę,parte tertia, columna 345.c

cęli peribuntur in fine mundi,non quantum ad ſubſtantiam, ſed quantum ad aliquam diſpoſitionem.Et huius declaratio,p.3.col.1217.c

cęli(vnde dicuntur aues cęli)non eſt dubium quin in diluuio perierunt,& perituri ſunt igne.De ſuperioribus autem cœlis cęlorum vtrum ipſi perituri ſunt igne quæſtio eſt & diſputatio ſcrupuloſior inter doctos, parte ſexta, columna 207.a

cæli ſunt inanimati & inſenſibiles,parte quarta colum.659.b Et ſic agunt in hæc inferiora ex neceſſitate naturę, &cætera Ibid.

cælum primum,ſecundum,& tertium multipliciter exponitur p.6.col.477.a.b

cæli altitudo a terra quomodo accipitur,& comparatur ad diſtantiam Orientis ad Occidentem, parte tertia, columna 1222.f

cęli ſuperiores ſunt mutabiles quantum ad ſitum: inferiores autem vt aer quantum ad alterationem, parte 3. columna 1217.c

cęli exaudiri dicuntur quantum ad temporalia & quantum ad ſpiritualia,& quomodo,p.4.col.1717.c

cęlos quidam dicunt tres,ſcilicet aereum, ęthereum, & ſydereum,Nonnulli ſeptem, primum aereum ſecundum æthereum,tertium olympium,quartum igneum,quintum firmamentum,ſextum aqueum,ſeptimum angelorum, p.1.colu. 567.a

cęna Chriſti cum diſcipulis, utrum fuerit facta luna decimaquarta exiſtente.Et arguitur contra & pro: cum reſponſione & ſolutionis argumentorum,parte quinta, columna 1274.f

cęnaculum vbi Chriſtus fecit cænam cum diſcipulis. Et ubi ipſi latuerunt, propter metum Iudęorum, & vbi receperunt ſpiritumſanctum,idem locus eſt, parte 5. columna 628.f

cenereth nomen eſt laci magni,per quem tranſit Iordanis fluuius,& vocatur in Euangelio mare Cenereth, à quadam villa ſic nominata,ſuper littus eius ſita, &c. parte prima, col.1478.f

cęnobitę qui dicuntur:p.6.col.1025.b

cenſum vtrum liceat dari Cęſari an non. Iſta quæſtio ortu[m] habuit a tempore natiuitatis Chriſti,p.5.col.369.c

enſus non eſt in crimine ſed affectus, ſed qui bonis male u[ti]tur hoc agit,vt per edacitatis ingluuiem,eo quo viuere c[de]buit pane,moriatur,p.1.col.236.b

centarius numerus in dexteram computatur,pollice & indi[ce] in coronam flexis.Vnde:Iam dextra computat annos, p[.] col.1175.a

centenarius quia a leua tranſit ad dexteram, in cæleſtis vi[tæ] ſignificationem poni conſueuit,p.1.col.284.c.& col.12[..] c.Item parte.2.columna 1168.d.& columna 1169.b. & c[o]lumna 1437.c.& columna.1608.d.Item parte 5. colum[na] 159.b

centuplum recipiet omnis qui reliquerit pa.&c.Sed hoc qu[o] modo,p.5.col.324.e.& 941.b

centurio quis & quare ſic dicatur,p.5.col.159.b

cepe & porri cum lachrymis comeduntur, parte 1. colum[na] 1232.f

cępta bona qui diſtricte non exequitur,diſſolutione neglig[en]tię manum deſtruentis imitatur, parte tertia, colum[na] 1681.b.c

cereus quandoque vnus,quandoque duo ante euangelium [de]feruntur,quid & quos ſignificent, parte tertia, colum[na] 1473.c

ceremoniæ quid & ad quid ſunt, parte ſexta, columna 7[..] & 190.

ceremoniæ legis ſunt in quadruplici differentia:quędam p[er]tinent ad ſacramenta,quædam ad ſacrificia,quędam ad [ob]ſeruationem, quędam ad ſacra, parte quarta, colnm[na] 688.d.e

ceremonialia veteris legis,quæ principaliora, & quid figu[ra]bant,& quare ceſſauerunt,p.6.col.686.f

ceremonialia an tantum erant figuralia,vel an habebant d[u]plicem rationem,ſcilicet,literalem & figuralem,&c.p.3.c[ol.] 1957.a.b

ceremonialia quod non debent ceſſare tempore Meſſię. A[r]gumentum validum putant Iudęi ſe habere contra Ch[ri]ſtianos.Sed ſoluitur,p.4.col.2206.f

ceremonialia omnia reducuntur ad pręceptum de obſerua[tio]ne ſabbati,p.1.col.674.f

ceremoniales obſeruantię veteris legis,ſignificantur per ue[...] & quare,p.2.col.674.e

ceremonialium duplex eſt opus & exercitium,ſcilicet,opus [o]perans,& opus operatum:& quid ſingulum horũ reſpici[at] &c.p.3.col.1057.a.b

ceremoniũ legis pręcipue filiis Iſrael,&c.Expoſitores Hebr[æo]rum dicunt,quod hoc pręceptum vocatur ſic quia non h[a]bet rationem literalem ſic claram,ſed potius ſecretam,& p.col.1307.a

cernimus certius in luce diurna,in nocturna vero viſione p[...] imagines videmus,p.3.col.310.d.e

certitudo eſt duplex,ſcilicet,euidentię & adhęſiones, parte col.677.c

ceruus ſenio grauatus, excreſcentib. pilis & cornib. ſerpẽte[s] naribus haurit,&c.& hauſtu de fonte ſumpto,cornua & [pi]los deponit,p.3.col.724.d

cerui tempore amoris diſcendentes a patria, alter clunib[us] alterius capite impoſito ſe ſuſtentant,&c.parte 3.colum[na] 1832.e

cerui eſus licitus eſt ſecundum legem, non tamen legitur a[li]quis ſanctus ceruinas carnes comediſſe in veteri lege, p[.] col.1612.e

cęſar Anguſtus ſub quo Chriſtus eſt natus diuiſit regiam p[o]ſtatem Aegypti in ſeptem principatus,ne poſſent rebella[re] quod fuit quædam diſpoſitio adhoc quod Euangeliũ pr[æ]

caret

aretur libere per orbem,p.4.col.149 b
ſarea Philippi ciuitas eſt ſic dicta,quia per Philippum re-
ouata & ampliata,prius dicta Lachis poſtea Dan. Et qua
e nunc Pelenas,ſeu Palmeas,eſt & alia ciuitas, in Paleſti-
a ſic dicta,p.5.col.277.c.& col.5067.b
ries Sanſonis diſtincta erat per ſeptem floccellos,p.2.co.
59.c
ura vt Hebræi ſuſpicantur mutato nomine eſt Agar,quæ
ara mortua de concubina tranſiuit in vxorẽ,p.1.co.280.
.291.c
s piſcis magnus intra Oceanum detinetur,ne veniat ad
aria mediterranea,in quibus homines communius naui
nt,ne ſit hominibus nociuus,p.3.col.108.f
s eſt maximum animal marinum,& longitudo eius,occu
t ſpacium quantum quatuor iugera terræ.&c.par.3.col.
o.f.colum.1236.c.Vide etiam fabuloſa Iudæorum deli-
menta de Leuithan,col.ibidem Item copioſe de hoc p.
col.25.c
in fronte dicitur habere multas plicas ad modum falſis
poſitas,ad quarum reuelationem nullus auderet accede
,p.3.col.76.f.
quomodo capitur & occiditur,parte 3.columna 390. f.
l.1235.c
inuentus eſt in ripa maris iuxta Portugaliam, de cuius
lgua particulatim deciſa, fuerũt onerati viginti quatuor
ili,ex,quo ſatis apparet magnitudo capitis,cerebri,& o-
clorum,p.3.col.397.c
s eſt ita terribile,quod quælibet creatura vltra modum
rreret intrare. Ibidem.
uæ mandibulæ ſuperior & inferior ad modum portarũ
riuntur & clauduntur. Ibidem.
uamæ ſunt magnæ ad modum ſcuti, & ita coniunctæ,
od vix aer poteſt inter eas ingredi,p.3.Ibidem.
culi videntur a longe per modum cuiuſdã claritatis dif
æ ſimilis auroræ.Ibidem.
ra quondam fuit dicta terra Sennar, parte 1. columna
.c
ei abundant fluminibus,& ſtrenui ſunt in nauibus,p.4.
c.376.f
ei vnde originem & nomen trahant,parte 1. columna
.f
ei feroces interpretantur,& eius moralitas,parte 4. col.
.b
i ſolem adorant,dumq; regi mortali(Ezechiæ ſcilicet)
Dum ſuum prębuiſſe obſequium cognouiſſent,illum ado
dum plus homine crediderunt, parte ſecunda,colum.
9. d
ei cupidi,capta Hieruſalem recipiebant de ſepulchris
cioſa,p.4.col.1943.b
ei & Perſæ equis gaudent,p.4.col.674.e
Caldæorũ lingua quadam proprietate diſtat ab Hebræa.
lo arbitratur linguam Hebræorũ eſſe Chaldaicã, &c.
col.1497.b.Item p.2.col.245.f
eorum literæ numero & ſono concordant cum Hebrai
diſcrepant tamen characteribus,id eſt,figuris, parte 6.
1695.a.b
eorum Philoſophi,Mathematici ſcilicet & etiam reges
rincipes illius gentis & omnia faciunt ſecũdum artem
cet per conſiderationem aſtrorum,parte 4. columna
5 a
ica trãslatio apud Iudęos,Thargum vocatur, & eſt ma
authoritatis apud eos,ſic quod nullus auſus fuit ei cõ-
dicere,p.4.col.265.c.& col.438.c. Vide etiam in Thar-
gum.
vocatur Ephrata quia fuit vir Ephratæ, p.2. columna
1.b
tranſtulerũt Septuaginta pro eo quod eſt Ham, & qua
quo Aegyptus vſque hodie lingua Aegyptiorum dici
tur Ham,p.1.col.200.f

Chamos idolum conſecratum,p.2.col.227.a

chanaan quare maledicitur & non Cham,&c. p. 1. columna 171.b

chanaan puer antequam naſceretur malediceretur, quomodo & quare p.1.col.1371.a

chanaan,& terra.ſ.promiſſionis,à Noe poſt diluuium ipſi Sẽ fuit ordinata,& poſtmodum Abrahæ (quia erat de ſtirpe Sem)& poſteritati eius promiſſa eſt,ſed Chananęi occupauerat iniuſte iſtam terram datam Sem & filiis ſuis, parte 1. colum.186.e.Et col.196.f.Et col.209.c.d. Item,par.6 col. 1130.e

chanaan in Hebræo eſt nomen proprium & appellatiuum. Quando eſt nomen proprium ſignificat Iudęam,& quare, quando autem eſt appellatiuum ſignificat terram Babylonis,& quare,&c.p.4.col.1203.c

chananæi. Vno modo accipiuntur generaliter pro omnibus illis qui deſcenderunt de Chanaan. Alio modo dicuntur ſpecialiter,&c.p.1.col.1315.c.Et col.1468.f

chananæi habitatores Iudææ,ante filios Iſrael,quomodo dicti ſunt comediſſe carnes humanas,& bibiſſe ſanguinem, &c.p.3.col.1937.c

chananæi filios ſuos idolis immolabant.Ibidem.

character Baptiſmalis eſt indelebilis gratia,parte 6.columna 1314.f

charitas eſt virtus quam nihil vincit, parte ſexta. columna 747.b

charitas in nobis debet eſſe quadruplici ratione.Et commendatur in tribus primo, ſ.quia facit participare deitatem,ſecundo contra horrorem futuri iudicii dat ſecuritatem,tertio,excludit timoris ſeruilitatem,p.6. columna 1403. c.& 1404.f.1405.c

charitas interius ſemper haberi poteſt,quamuis in publicum non ſemper poteſt oſtendi,aliter de virtutibus aliis,ex fragilitate carnis,p.6.col.1359.b

charitas poſſidet ſerua totam magnitudinem & amplitudinẽ diuinorum eloquiorum,p 6.col.684.e

charitas eſt hortus deliciarum,ex quo omnia genera virtutum nutriuntur, quo aſcendit fons qui irrigat omnia genera virtutum, & primum an tollens ſe in quatuor capita virtutum,parte 4.columna 996.f.Item parte ſecunda colum. 724.f

Charitas eſt fons proprius bonorum,cui alienus non communicat,p.6.col.312.d

charitas ſola eſt,quę etiam reddita, ſemper retinet debitorẽ. redditur cum impenditur,debetur etiam ſi reddita fuerit, quia nullum tempus quo impẽdenda nõ ſit.Nec cum redditur amittitur, ſed potius reddendo multiplicatur, &c.p. 6.col.166.e

charitas omnis minus quam inter duos haberi non poteſt, Et huius ratio,p.4.col.2391 b.c

charitas ordinata eſt,& quomodo,p.3.col.183.e

charitas licet principaliter Deo ſubiiciatur,tamen manifeſtatur per dilectionem proximi,par.6.col.910.f.

charitas vera conſiſtit in tribus,ſcilicet in receptione hoſpitũ in compaſſione oppreſſorum in ſubuentione pauperum & infirmorum,p.6.col.953.b.c

charitas ſi non habet quod det,det calicem aquæ & tantum imputatur ei quantum Zachæo multa, parte 3. columna 1432.e

charitas patiens eſt,benigna eſt. Si alterum deeſt, charitas nõ eſt,ſ.ſi tolerat quos nõ amat,vel ſi non tolerat quos amat, p.3.col.87.b

charitas nomen difficultatis erubeſcit,p.3.col.584.d.e

charitas ad alta mirabiliter ſurgit,cum ad ima proximorum miſericorditer ſe attrahit,& quomodo benigne deſcendit ad infima valenter recurrit ad ſumma,p.1.col.737.b

Charitas in cordibus electorũ inextinguibilis manet, quia in futuro

futuro in mentibus ſanctorum charitatis feruor accreſcit, p. 1.col.952.f
Charitas an euacuabitur ſicut ſcientia. Et quomodo ſcientia & charitas poſſunt dici euacuari, p.6.col.316. e
per charitatem Chriſtus nobiſcum in terra, per charitatem cũ illo ſummus in cœlo, p. 2 col. 1476.e
Charitas fraterna ſicut eſt quid optimum, ita e cõtrario odiũ fraternum eſt quid peſſimum p. 1.col.380.c
Charitas ſicut ſtimulat ad bonum duplex, ſcilicet naturale & gratuitum, ita recalcitra contra malum, quod fit reſiſtendo tentationibus & dæmoni, p.3.col.1369.c
Charitas quæ transformat amantem in amatum, per ſimilitu dinem deſignatur, p.1.col.32.f
Charitas dicitur glutinum Chriſti, & quare, p.1.col.10.a
Charitas dicitur omne verbum, p.5.col.82.e
Charitas deſignatur per Ioſue, p. 1.col.1648.
Charitatis opera eſſe dicebant quidam, crebro conuiuari, luxuriari, conſentire vitijs alienis, &c. p.6.col.1371.c
Charitatis præceptum quatuor locis traditur in ſcriptura, p. 5.col.373.c
Charitatis præcepta, quæ ſunt prima & maxima mandata, cur inter præcepta decalogi non ponuntur, par.1.columna 680.c.f
Charitatis præcepta cum duo ſint, pro vtroque ſæpe vnum, ponitur, quare & qunmodo, p.6.colum.166.e
Charitatis pręceptum, qualiter ſit intelligendum, qualiter ſit primum, qualiter implendum, p.5.col.373.c
Charitatis opus per catenulas aureas ſignatur, par. 1.colum. 791.a.b
Charitatis gratia qnem nõ infundit, proximum ſuum etiam ſi ipſe Deo hunc genuit, extraneum reſpicit, p.3.col.373.b
Charitatis latitudo, longitudo, ſublime, & profundum: longe & multiformiter dilucidatur, p.6.col.544.e.& 545.a.b
Charitatem ſignificat panis, & quare, p.5. col.851. b.c
Charitatem, vt habere ſtudeamus, quadruplici ratione perſuadetur, p.6.col.1403.c
Chananæus qui contra Deum nitebatur, & prælicbatur victor remanſit, p.1.col.1315.b
Cherub ſingulari numero, plurali autem Cherubim, ſed Grę ca conſuetudo neutri generis Cherubin poſuit litera m in n mutata. Hic autem & maſculino genere duos cherubim aureos, &c. p.1.col.734.f
Cherub generis maſculini, numeri ſingularis, Cherubim plu rale, &c. p.2.col.723.c
Cherub, de quo Ezechiel ſcribit, quæ & qualis eius facies & quare alibi facies bouis dicitur, p.4.col.1152.f
Cherubim duos fecit Moyſes ſuper arcam. Salomõ verò addidit alios duos multo maiores, quos in templo poſuit, & quare, p.2.col.136.c.d. Et col. 144.a
Cherubim arcæ tabernaculi quare mutuo ſe reſpicientis, verſis vultibus deſcribuntur, p.1.columna 735.a. Et columna 736.a
Cherubim alis expanſis deſignantur, & quare, p. 1.columna 735.d
Cherubim ſtabant erectis pedibus, intelligẽdum eſt, nõ quod vnum pedem habebant magis eleuatum altero, quaſi diſpo nerentur ad ambulandum, ſed ſtabant ſuper pedes ſuos, &c. p.2.col. 1145.a
Cherubin duo intra ſancta ſanctorum erant imagines iuuenum ſupra propiciatorium poſitæ: Et hoc ſecundum Rab. Sal. & alios doctores, p.1.col.681.a. Aliter ſecundum Ioſephum. col.735.e. Item p.4.col.1152.f
Cherubin, Seraphin, troni & dominationes, Archangeli, ſedes, virtutes, angeli, miniſtri, hæc militia dicitur omnis virtus cœlorum, atque multa ſunt officia, quæ fortaſſe aut nos in libris poſita ſacris, non poſſumus inuenire, aut humanis celata ſenſibus inquirere non vvalem, parte 2. columna 1270.f
Cherubin cur poſita in adyto templi, p.1.col.1492.d
Chirographa ſingulorum manibus ſcripta, propriis ſign indiciis agnoſcuntur, p.1.col.1179.c
Chora & chore quam ſignificationem & diſtinctionẽ hab p.2.col.1055.a
Chore quando terra deuorauit cum multis aliis, filii eiu mãſerunt ſtantes in aere diuina uirtute quouſque t fuit iterum recluſa ſub pedibus eorum, p.1.col.1378. col.1381.b. Item p.3.col.749.b.c
Chore quem pro iniquitate terra viuum abſorbuit cur i nealogia iuſtorum ſcriptus ſit, p.1.col.537.c
Chore filij an omnes fuerint ianitores, vel quidam cant Et an à tempore perditionis patris eorum, quod fuit i ſerto, habuerunt ſpiritum propheticum, parte 3. colu 749.b.c
Chorus quid ſignificet, & quomodo accipitur cum dici Laudate eum in choro, p.3.col.1586.c.f. Item p.1. co 626.f
Chorus eſt etiam genus menſuræ, &c. p.2.c. 699.c. Item col.1720.f
Chryſolythus lapis precioſus & eius moralitas, p.6. colu 1680.c.f. Item p.4.columna 1152.f
Chryſopaſſus, lapis precioſus & eius moralitas, p.6.colu 1680.c.f
Chriſtianus quilibet debet eſſe ter inunctus. Et figuratur per triplicem Dauid vnctionem, p.2.col.538.f
Chriſtianus bonus a Chriſto inunctus vnctione gratiæ, ficatur per Dauid inunctum a Samuele, parte 2. colu 434. f.
Chriſtianus in hac vita, ſemper debet pendere in hac cru ſit fixus clauis & pręceptis iuſticiæ, vt Chriſtus in cruc uis confixus fuit, p.6.col.518.d.e
chriſtianus populus quem antichriſtus ad idololatriam ſpurciciam conuertere conabitur, ſignificatur per Ele rum, p.4.col.2425.a
Chriſtianus animi virtute deſtitutus, qui vendit poſſeſſi lam ſuam, id eſt, animam diabolo per mortalem culp ſignificatur per fratrem attenuatum, &c. parte 1.colu 1127.c
chriſtianus mollis & effœminatus, qui neſcit reſiſtere p tis non eſt aptus ad receptionem Euchariſtię, & ſigni tur per filiam ſacerdotis, &c. p.1.col.1010.f
chriſtianus peccans mortaliter, per Sedechiam inſtitutu regem ſignificatur. Et quare, p.4.col.1205.c
chriſtianus populus non eſt Idumæus, licet hoc teneatu dæi in omnibus libris ſuis tam Thalmudicis quam alii redarguntur, p.4.col.313.a.b.c
chriſtianus populus malus deſignatur per populum Iud & dicitur vallis viſionis. Et quare, parte quarta, colu 215.c
chriſtianus ſi patitur pro fide & confeſſione nominis Ch non erubeſcat, vt poſſit dici. Bonus eſt dominus iſte, habet tam fideles ſeruos, p.6.col.1339.a
Chriſtianus quilibet in arcto poſitus, per preces deuotus currere debet ad dominum Ieſum Chriſtum, exemplo uid, qui venit ad Achimelech, &c. p.2.col.456.f
Chriſtianus quilibet eſt diſpenſator domini ſui. Et hoc t citer, vel in diſpenſatione ſpiritualium, vel in regimine poralium, vel in bono vſu gratiarum ſibi a Deo collata par.5.col.405.c
chriſtianus vir ſentit diuerſarum prælia cupiditatum, ſtu rum conflictus, p.5.col.616.f
chriſtianus bonus quilibet in Chriſti virtute fiducialiter tra diabolum pugnaturus ſignificatur per Abiam, &c. 2.col.1183.c
chriſtianus perſequutionis tempore, & tempore pacis, h quibus poſſit probari in confeſſione Chriſti, p.5.colu 825.a

Chriſtia

ianus quilibet bonus qui conatur ſupplantare vicia, eſt
us Chriſti per adoptionis gratiam & ſignificatur per Ia
),p.1.col.320.c
tianus adhærens Chriſto fideformata charitate,fructifi
per opera meritoria,ſed ſi præſcinditur,&c. infructuo-
redditur,p.4.col.1180.f
anus per ouem ſignificatur,&c.p.1.col.699.b
anæ vitæ perfectio non conſiſtit eſſentialiter in pauper
: voluntaria,ſed voluntaria paupertas operatur inſtru-
ntaliter ad perfectionem vitæ,p.5.col.1200.e
anæ religionis libertatem, in ſeruitutem nimis onero-
conuertunt,qui ſuper populum Catholicū ſtatuta ni-
grauia ponunt,p.6.col.1726.1727.1728.
ano qualis debebat eſſe ſabbati obſeruatio,p.1.colum.
9.
ano cuilibet regnum animæ ſuæ bene regenti adaptur
raliter Pſalmus.Domine in virtute tua lætabitur rex
p.3.col.565.c
ano ante omnia conuenit humilitatem diligere, in le-
ne ſcripturæ cautum eſſe,fidem tenere,modum in ſcic̄
eruare,& charitatis regulam,p.3.col.2131.c
anum nemini licere,ſine criminis obiectione aut proba
ne damnare,ſtatuerūt Traianus & Elius Adrianus , &c.
..col.1857.c
anum decet æqualibus & inferioribus affabilem eſſe &
em ſenioribus humilem,p.3.col.1496.e
anum non ſolum in actibus,ſed etiam in habitu ordina
eſſe uult Paulus,p.1.col.1178.e
anū decet eſſe diſciplinę diſtrictioris,pro quo Chriſtus
rtuus eſt,pro te Dei filius iugulatus eſt,& iterum te pec
delectat,p.1.col.921.c
ani aliqui inclinant in ortu ſolis ſe verſus illam partē,
entes in hoc modum paganorum,qui eos in cadē ter-
ræceſſerunt,p.1.col.555.c
ni quidam acceptum myſterium corpris & ſanguinis
ini,ſic in perditionem ſibi conuertunt,ſicut Iudæi in-
ati beneficiis,idololatræ facti ſunt,p.1.co.1658.c
ni dum non erubeſcunt imitari peccata quibus ethni-
lluntur,quaſi per vxores alienigenas degenerant a ſe-
verbi Dei,quo tuerunt generati,p.2.col.1328.e
ni qui hodie ventrem ſuum,vt Deum habent aut aua
m ſequuntur,aut cæteris mundi illecebris mancipati
imitantur Samaritas,qui ita domino ſeruiebāt,vt diis
non renunciarent,p.2.col.1355.b
ni mali in bonis terrenis tantum modo cōfidentes,fre
er nituntur impedire bonos Chriſtianos(qui ſunt fra-
orum in fide) a profectu in via morum,&c.par.1.col.
.c
ni qui deſerta veritate ad errores declinat, malignis
tibus traduntur,qui dignitatem angelicam perdiderūt
col.1659.c
ni Iudaizantes, & Iudęi ad mille annorum regnum
prophetæ referentes,cogentur vt luſcipiant omnes q
tuerint,inhabitaturos in terra Iſrael ædificandum Ie
em,extruendum templum,&c.p.4.col.1356.e
ni populi grauamen ex malicia cleri peruerſio oſtēdi-
antum enim pondus citationum,excōmunicationū,
dictorum,&c.ſuper populum ponitur quod ſub one-
cet depreſſus,p.4 c.2153.c
ni duplices & ficti dicuntur rugæ,p.3.col.186.f
ni qui tamen Chriſti nomine gloriantur, & mali acti-
giter implicantur,ſignificantur per Samſonem , &c.
ol.259.a
ni mali qui timore pœnæ ceſſant a peccato, & ſtatim
idunt ceſſante periculo,ſignificantur per Iudæos,p.3.
026.f
ni omnes vituperantur pro malis a circumeuntibus
nquam intrantibus,p.3.c.634.c

Chriſtiani mali peius paganis & Iudæis viuunt, &c. parte 3. ibidem.
chriſti ſignificātur per filios Iſrael, qui debēt offerre oleum id eſt pietatis fructum,p.1.col.779 c
chriſtiani qui capellas ædificant de rapinis,vel miniſtris eccleſiæ eleemoſinas dant,per hoc credentes ſaluari,ſine emendatione peccati,fall untur,p.4.col.638.f
chriſtiani in primitiua eccleſia degentes ſub Imperio Romano ſignificentur per filios Iſrael exiſtentes in Aegypto,p.1. col.475.c
chriſtiani tempore perſequutionis propter acerbitatem perſequutorum non audebant Euchariſtiam offerre niſi in cryptis martyrum & in aliis locis occultis,p.4.co.1733.c
chriſtiani increduli ſunt in duplici gradu,p.4.col.1447.a
chriſtiani debent eſſe conuerſationis cœleſtis,& per quia hoc ſignificatur,p.1.col.1273.a
chriſtiani veri,ſunt victime iuſtitiæ, quæ ab apoſtolis immolātur dum terrena deſideria mortificare docentur, vt ſpiritualia viuificentur, p.1.col.1683.b
chriſtiani a Chriſto fideles dicuntur,non a Petro Petrimi,uel a Paulo Paulini,qui tamen defuncto Chriſto,tāquam fratres,ſponſam eius,id eſt,eccleſiam regendam,& ad ſemen excitandum ſuſceperunt,p.3.col.746.d
chriſtiani quando & vbi fideles primo dicti ſunt,p. 6. colum. 728.d
chriſtiani inter infideles habitantes ſub tributo emunt communia illis pecunia,p.4.col.1028.f
chriſtiani omni die comedunt carnes agni,p.4.col.22.d
chriſtianorum peccata & nouiſſima noſtra,in cōſummatione ſęculi,ſimilia erunt peccatis Iuda,imo peiora,p.4.c.605.c
chriſtianorum malorum ſunt duo modi puniendi p.6.colum. 1614.f
chriſtianorum diuitię, ſunt victus & veſtitus,par.3. columna 663.c
chriſtus vulneratus propter peccata noſtra,p.1.col.1577.b
chriſtus ita omnium animis illucebat,vt cæcis viſum etiam reſtitueret,p.4.col.84.e
chriſtus vnicus nobis dux abiecta omni idolatria eſt eligendus,p.1.col.1558.e.f
chriſtus infirmi huius mundi piſcatoribus coriario delictis appulſum gentium diruit,p.2.col.201.
chriſtus a prophetis dictus eſt,veniens,p.4.col.62.d
chriſtus non redemit ex legis maledictione,& filios familię ęre emptos fecit,cum pro nobis maledictio factus eſt,p.1.c. 1098.f
chriſtus in veteri Teſtamento dicitur ignis edax; p. 1. colum. 1485.b
chriſtus nobis perfectioribus tempeſtiuam quidem per prophetas,ſerotinā vero ſua in carne præſentia nouiſſimis diebus demiſit,p.1.c.1526.d
chriſtus nunquam eſt vocates Emmanuel ſed Ieſus, p.4.colu. 95.b
chriſtus in ſe credentes a maledictione liberauit,pa.1.colum. 659.a
chriſtus qui propter peccatores venerat de peccatoribus noluit naſci,p.2.col 304.e
chriſtus nos ad ſe allicit deſiderium iniiciendo non lucri ſed æterni boni,quod promittit omnibus qui eius deſiderio tanguntur,p.1.col.1228.d
chriſtus in Tauro & Rhinocerote ſignatur,p.1.col.1682.e
chriſtus per ſeipſum abluit ſordes filiorum Sion cum lauit pedes diſcipulorum,p.4.col.61.a.b
chriſtus nutritor noſter propria nos carne paſcit,mulier erubeſcit fieri nutrix quæ facta eſt mater, p.2.col.580.e
chriſtus cur verbo & ſuæ manus contactu ſanauerit leproſos mulierem uero in fluxu ſanguinis tactu fimbriæ veſtimenti,p.1.col.1084.b
chriſtus ſiue Deus incarnatus,eſt nomen ſuppoſiti,duplicem

naturam

naturam habentis,diuinam videlicet & humanam,p.5. co. 6.d.e. Item,p.6.col.140.b.c,& col.204.d.e
Chriſtus Græce,Meſſias Hebraice,vnctus Latine,p.5.co.481. b.& 1047.a
Chriſtus filius Dei vngit & vngitur: Vngens verbo diuinitatis ſecundum quod cum patre & ſpirituſancto habet omnia communia. A patre vngitur ſecundum humanitatem, & a ſpiritu ſancto,&c.p.1.col.976.e
chriſtus dicitur vnctus non vnctione humana,ſed diuina: qa in humanitate pro nobis aſſumpta,fuit vnctus a Deo patre immo a tota trinitate plenitudine gratiæ,p.5.col.710.f
Chriſtus eſt rex & ſacerdos vnctus in humana natura, plenitudine gratiæ,p.5.col.1047.c
Chriſtus qui dicitur ſecundum Hebręos Meſſias,quia ſit De9 & homo in vna perſona,probatur multis authoritatib. veteris Teſtamenti,p.6.col.1695.1696.1697. per totas.
Chriſtus in lege & prophetis promiſſus probatur quod ſit uerus Deus & verus homo,p.4.c.243.c
Chriſtus tres in ſe habuit naturas,& ſignificantur per tres vites,& ſunt diuinitas,anima,& corpus,p.1.col.400.f. Et co. 945.a
Chiſtus in una perſona eſt Deus verus ab æterno,& homo in tempore,p.4.c.2065.c
Chriſtus vna perſona eſt geminæ ſubſtantiæ,p.6.col.9.a.b & col.10.d
Chriſtus habet duplicem naturam in una perſona,& inde mediator dicitur,p.5.col.277.c.Et etiam quia debuit vitam communiter ducere,p.5.c.214.f.
Chriſtus proprie poteſt dici,Deus amen: eo quod ipſe ſolus hanc dictione amen frequẽtabat promittendo, p.4.c.394. c.& 395.f
chriſtus eſt lux ſufficiens ad illuminandum homines in cognitione diuinorum triplici ratione,p.5.col.1026.f
Chriſtus eſt veritas,verus Deus verus homo, & de vtroque habemus certum teſtimonium,p.6.1413.a.b
Chriſtus dicitur veritas,vita & via,& quare,p.5.col.1260.a.b Audeo & dico(ait Origenes)
Chriſtus anima Dei eſt,ſicut & verbum Dei,ſapientia Dei,& virtus Dei,p.1.col.1137.a
Chriſtus ſecundum quod homo,prædeſtinatus eſt eſſe filius Dei,&c.p.6.col.10.d
Chriſtus inquantum homo eſt creatura.Omnis autem creatura ſi relicta fuerit in nihilum cadet ſicut eſt de nihilo, & ita poteſt iſta concedi cum reduplicatione.Chriſtus inquantũ homo nihil eſt ex ſe,ſed omnino deficiens,par.6. columna 1724.f
Chriſtus inquantum Deus eſt filius Dei,ſed quidquid habet filius inquantum Deus, habet naſcendo, & per cõſequens habet illud a patre,& ſic ex ſe nihil eſt,ſed eſt omnino deficiens.Non ſequitur,& quare.Ibidem.
chriſtus in carne latuit,ne a Iudęis inueniretur diuinitas,ſicut Dauid latuit in ſpelunca.Sic & alia quæ Dauid geſſit in illa fuga figuraliter Chriſto,& myſtice adaptantur, p. 2. colu. 472.d.e.
Chriſtus in infirmitate agnoſcendus,eſt patri æqualis,non viſione corporali,ſed fide,& dum hoc credimus,in nobis ad patrem aſcendit,p.3.col.851.a
Chriſtus dicitur occultus,quia humilis,humilis,vt poſſit ſperni & occidi,vt redimeret mundum,p.5.col.1036.f
Chriſtus inquantum Deus,eſt eſſentialiter ipſa beatitudo, & quantum ad humanitatem erat actu beatus in anima, p.5. col.1246.a.& col.1260.b
Chriſtus eſt eiuſdem naturæ cum patre,non identitate ſpecifica,quia natura diuina nõ eſt diuiſibilis ſicut humana, ſed identitate naturali, diſtinctus tamen in perſona, parte 6. col.1413.c
Chriſtus in eo quod eſt filius Dei, eſt vita quæ viuificat animas in eo quod filius hominis,iudex,p.5.col. 1110.d.e
Chriſtus homo per diuinitatẽ dimittit peccata, per humanitatem pro peccatoribus poteſt mori,p.5. col.1103.a.
Chriſtus in ſe habuit duplicem ſtatum, vitę ſecundum & tis,p.6.col.386.f
Chriſtus habuit eandem naturam cum patre. Hoc uid Apoſtoli in transfiguratione,in Baptiſmo, per angel obſequium,per creaturas viſibiles,& per modum do & operandi,p.5.col.1036.a
Chriſtus quomodo per opera potuit probari filius Dei, de Apoſtolis dixerit: Maiora facietis.p.5.col.754.d
Paris periculi eſt diſcredere veram humanitatem in C ſicut & deitatem,p.5.col.1252.c.Item p.3.col.792.f. p.4.col.448.f.Item p.6.col.1413.c
Chriſtus,quod negatur vel taceatur,vel non confiteatu peccatum mortale,p.5.co.200.f
Chriſtus contra ſpiritales nequitias pugnaturus,in in inf tate carnis uirtute diuinitatis præcinctus apparuit,&c gnificatur per Gad,id eſt,accinctus,p.1.c.1684.d
Chriſtus licet inquantum Deus ſit æternus, non tame rex uel dominus ab æterno,ſed quando creaturam h ſubiectam,&c.ſic in ſanctis angelis cœpit regnare,pa col.1611.c
Chriſtus eſt pater noſter, qui nos fecit & genuit,Si ergo ſcam quod Deus pater meus pater ſit,glorificabo eu etiam quod patris mei exaltabo eum,p.1.c.619.d
Chriſtus ſecundum partem ſenſitiuam fuit uiator,& an ſionem,ſed poſt reſurrectionem non p.5.co.210.c.It 6.co.1059.c
Chriſtus eſt caput hominum,ideo comparatur ad ipſum membra ad caput,& hoc quadruplici ratione,p.6.co c.Item p.3.col.1402.f
Chriſtus primatum tenet,non ſolum reſpectu hominu etiam omnium angelorum,& quomodo,parte 6.col 613.c
Chriſtus non indiget auxilio angelorum. Nec ideo dix exhibebit,mi.modo plus quam 12.le.an ſed angeli in ſuo auxilio.p.5.col.436.f.Item p.1.col.1184.d
Chriſtus non ſolum dicitur dominus in concreto, ſed in abſtracto dicitur dominator vel dominatio propt cellentiam dominii ſui,p.6. col.1434.f
Chriſtus dicitur homo nobilis ſecundum deitatem,& h nitatem qui abiit in regionem longinquam,&c.parte 846.f
Chriſtus ſolus eſt ſacerdos in æternum,p.3.c.1287.c
Chriſtus ſolus dicitur habere regnum perpetuum & nul 4.col.1356.f
Chriſtus excellit angelos in quatuor, quia patri coæter conſubſtantialis,coęqualis in poteſtate & dignitate,i bus Angelli deficiunt,p.6.col.613.f
chriſtus non ſolum inquantum Deus,ſed etiam inquant mo regnabit in ęternum,nõ ſolum ſuper homines,ſe ſuper angelos,p.5.col.985.c
Chriſtus ſuperior eſt angelis propter vnionem ad ſupp & plenitudinem gratiæ licet ſit minor illis ratione na p.6.col.1495.c
Chriſtus inquantum homo eſt prefectionis finitæ,Deus eſt perfectionis infinitæ. Et in hoc ſuperminet Deus ſto & etiam vt creator creaturæ.Item quod influit ci tudinem gratiæ,p.6.c.283.
Chriſtus dicitur plenus gratia,quare & quomodo & q ferenter ad alios gratia plenos,p.5.col.1032.f
Chriſtus dicitur teſtis Dei, ſicut Apoſtoli dicũtur teſtes ſti,p.4.co.379.c.& 380.e.f
Chriſtus eſt alpha,& o,id eſt,principum & finis totius ſcripturæ,p.5.col.1015.a.b
Chriſtus an fuerit propheta,arguitur contra & pro, cum ſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.5.c.1151
Chriſtus ſecundum deitatem manet in ęternũ,quod fue confeſſi. Iudæi dicẽtes: Nos audiuimus ex lege quod ſtus &c.p.3.col.1213.c

Index.

ius in primo aduentu ſuo non venit in magnitudine ſuę
eſtatis,ſed in benignitate ſuæ humilitatis, p.3.columna
.c
ius ſuo aduentu primo duplicem cõſolationẽ populi ſe-
o.4.col.345.c
ius eſt mittens & miſſus in ſua incarnatione benedicta,
liuerſa ratione,&c.p.6.col.1734.c
ius qui inter Deum & hominem medius propitiator in-
enit per propitiatorium ſuper arcam teſtamenti poſitũ
gnatur,p.1.col.887.a
ius inquantum Deus,præſciuit ſe temporaliter naſcitu-
& huius vitæ ordinem & modum,p.3.col.356.f
ius quod venerit,& quod tempus aduentus ſui iam trã-
in preteritum,probatur multis modis.ſ.ex lege & pro
his & ex aliis ſcripturis Iudæorum, autenticis,pa.6.col.
.& col.1705.& 1706.Et ſoluuntur Iudæorum argumẽ
contrarium,col.1710.1711.1712.1713.
us in lege promiſſus probatur veniſſe,& non eſſe ventu
.4.col.31.c.38.f.& habes notabilia.Item p.3. col.1103.
m,p.5.col.59.c.979.c.1611.
dicitur conſanguineus & cognatus legis, & legiſlator,
per legem promiſſus,& de patriarchis natus,& de gen
dæorum ſecundum carnem,p.2.col.292.e
ius ſe oſtendit verum Meſſiam ex trib.ſignis . Primum
manifeſtatio occulti præſentis,ſecundum præteriti,ter-
futuri,p.5.col.1050.f
s ſolus dictus eſt Meſſias,& nullus alius, p. 1.columna
p
s quomodo in lumbis Abrahę decimatus eſt, an ſecun
animam,vel an ſecundum carnem,& quomodo : Et
animam accepit,p. 1.col.80.f.& col.1584.d. Item p.6.
67.b
s ſecundum carnem fuit naſciturus de populo Iſrael,
l.658.d
s ſicut pro vtroque populo venit, ſic de vtroque naſci
t,p.4.col.176.f
s non ſolũ fuit expectatio Iudæorum,ſed etiam gen
p.5.col.1226.c
s talem ſibi hominem quem ſuſcipere voluit diuinitus
dit,qui nõ ſolũ ſine peccato,ſed etiã plenus eſſet gra-
veritate,qui nullam ſibi repugnante lege peccati, legẽ
e vlla mentis vel carnis contradictione ſeruaret, p.2.
318.f
s qui myſterium ſuæ incarnationis mirabile effecit, &
it: Ego ſum oſtium,&c.ſignificatur per Ioathan,&c.
l.1230.f
ſolus accepit nouum Teſtamentum a patre & aliis pu-
ait,p.1.col.862.f
eſt cauſa Euangelicę doctrinæ triplex, ſ.efficiens ma-
s,& finalis,p.5.col.6.d.e
lignum ſapientię ſi miſſum fuerit in lege,oſtẽdẽs quo-
debeat intelligi,circuncifio,ſabbatum, amaritudo le
rtitur in dulcedinem intelligẽtiæ ſpiritualis,& de hoc
,p.1.col.626.f
nihil ſcripſit,ſed ſcribere Euangelia Euãgeliſtis inſpi-
p.3.col.1103.b
trum doctrinam ſuam debuerit tradere ſcripto. Et
ur pro & contra cum reſponſione & ſolutionibus ar-
ntorum , p.5.col.621.c. Item, parte ſexta , columna
Item,par.4.columna 862.c.f.Item parte 2. columna
b
legem ſcripſit in cordib.fidelium ſiue hominum,& nõ
ulis vel pellib.p.4.col.798.f
ncepit prædicare quando fuit triginta annorum vel
nouem,& ſecundum hoc prædicauit trib. annis cũ
io,p.5.col.738.f
anquam Deus a propria autoritate loquens dabat
ctrinam ſuam,p.5.col.1032.f

chriſtus nõ vocauit Apoſtolos de Phariſæis, ſed de ſimplicib. hominib.& quare,p.6.c.203.b
chriſtus quamuis à principio vocauit ſimplices, tamẽ aliquos vocauit literatos,p.5.columna 167. c. Item p.6. col.205.c. Mahumetus autem ſolus vocauit rudes & illiteratos, colu. 206.f
chriſtus noluit ad Apoſtolatum recipere dæmoniacum ſanatum: Et hinc eſt,quod dæmoniaci vel furioſi non promouẽtur in Eccleſia Dei,p.5.col.532.f
chriſtus eligendo Apoſtolos primo aſcendit montem, poſtea deſcendens docuit turbas,p.5.col.1307.c
chriſtus vocauit Apoſtolos ſuos fratres,p.5.co.1308.e
chriſtus ſignificatur per Ioſeph Patriarcham in ſenectute patris natum,ſeneſcente mũdo filius Dei de virgine natus fuit tanquam filius ſenectutis,parte 1.co.389.a.Et col.384.a.Et col.399.c.Et columna 407.a.Et columna 1162.f.Et colum. 1679.b
chriſtus naſciturus erat ſecundum carnem de ſemine Abrahę ſeu de femore,p.1.col.285.f
chriſtus deſcendit de Abraham per Iſaac,& non per Hiſmaelem,p.5.col.27.b.c
chriſtus audita infirmitate Lazari,non ſtatim ad eum venit , ſed expectauit quatuor dieb. propter miraculi maiorem certitudinem & Iudæorum impugnationem, p.5.columna 1198.f
chriſtus eſt vita omnium viuentium,& poteſt dare vitam mortuis p.5.co.1199.c
chriſtus intrans Ieruſalem fuit manſuetus,iuſtus & pauper, p. 4.col.2234.f
chriſtus verus Meſſias (qui eſt verus Deus) demonſtratus fuit digito a pueris Hebræorum,& ramis in die palmarum. Et hoc non intelligens dicit Rab.mo.Gerund.quod in futuro tempore (ſcilicet.Meſſi) pueri Iſrael tibi ſunt demonſtraturi Deum digito,&c.p.1.col.1143.a.b
chriſtus fuit honoratus in ramis palmarum, & deſignauit victoriam quam ipſe de inimicis vel hoſtè erat habiturus, pa. 5.col.1201.c
chriſtus quare ingreſſus eſt Ieruſalem cum laudib.& rex vocatus,quando erat paſſurus,cum tamen id antea fugerat, quãdo a populo coronandus rex rapiebatur,par.5.col.952.d.& 344.e
chriſtus aſcendens ad Ieruſalem duplici de cauſa aſſumpſit duodecim diſcipulos inſtante paſſione, parte 5. columna 336.f
chriſtus Apoſtolis reſurrectionem promiſit ſiue prædixit , ne propter triſtitiam abſorberentur,p.5.col.337.c
chriſtus ſuper ciuitatem Ieruſalem fleuit propter mala culpæ quæ ibi multiplicata fuerant,& propter mala pœna quę futura imminebant,p.5.col.953.c
chriſtus intrans Ieruſalem primo ſuper pullum , poſtea ſuper aſinam ſedit,& quid per hoc ſignatur, p.5.colum. 344. f.& 343.c
chriſtus maledixit ficui habenti tantum folia, quod denotauit Sacerdotes maledicendos,p.5.col.566.f
chriſtus non fuit in feſto Paſchæ cum Iudæis in Ieruſalem, nã excuſatus fuit propter illorum inimicitias,parte 5.columna 1105.c
chriſtus Iudam tolerauit,& ad prædicandum miſit,& ei eucha riſtiam dedit,vt oſtenderet dona peruenire ad eos qui fidẽ accipiunt,etiam ſi talis ſit per quem accipiunt quali Iudas fuit,p.3.col.503.b
chriſtus dicit in generali maliciam Iudę (quam non intellexit) Nec dicit in ſpeciali,ne peior fieret ex malicia,p.5.col.1136. f.Vide in Iudas.
chriſtus traditionem Iudæ non reuelauit manifeſte, ſed ſecrete & præcipue Ioanni,p.5.co.173.c
chriſtus quando corpus ſuum diſcipulis ſuis tradidit in ſacramento,vtrum illa cœna facta fuerit, Luna decimatertia ,

vt dicunt Græci, vel decimaquarta, vt dicunt Latini, exiſtēte. Arguitur pro & contra cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum, p.5.col.1232.c

Chriſtus quando cum diſcipulis Paſcha manducauit, vtrū illa qninta feria fuerit decimaquarta Luna primi mēſis, in qua agnus paſchalis ſecundum legem immolari debuit. Arguitur pro & contra cum reſponſione, parte 5.columna 441.c 442.f.443.444.

Chriſtus corpus ſuum conſecrauit in pane azimo, & non frementato, p.5.col.1232.c

Chriſtus dixit verba conſecrationis, & poſtea dedit diſcipulis corpus conſecratum, p.5.col.972.f

Chriſtus non fregit corpus ſuum, quia non eſt in ſacramento frangibili modo, ſed fregit ſpecies panis remanentes, pa.6.col.292.f

Chriſtus poſtquam fecit cœnam cum diſcipulis, non comedit nec bibit vſque poſt reſurrectionem ſuam, ad probandum veræ reſurrectionis veritatem, p.5.col.972.f

Chriſtus lauit primo Petro Apoſtolo pedes, deinde cæteris Apoſtolis, p.5.col.1226.f

Chriſtus de duplici regno diſpoſuit regimen, ſ. militantis Eccleſiæ & triumphantis, p.5.co.974.f

Chriſtus paſſus eſt duplicem perſequutionem ſcilicet corporalem, & ſpiritualem, p.4.col.394.f

Chriſtus bis nobis myſteria ſuæ paſſionis cōmiſit & quando &c.p.1.col.394.f

Chriſtus cōuenienter paſſus eſt, & hoc triplici ratione, p.6.co.815.c

Chriſtus paſſus eſt non ſolum pro ſalute Iudæorum ſed gentilium propter quod non ſunt reputandi immundi, p,6.col.1099.e

Chriſtus ex morte imminente habuit materiam maximæ anxietatis, p.5. Vide Anxietas.

Chriſtus fuit coartatus de deſiderio noſtræ ſalutis, exinde anxietate & triſticia in paſſione, p.5.col.877.c

Chriſtus cum dicit Apoſtolis. Surgite eamus hinc, &c. ad quē locum duxerit, non habetur certum, p.5.col.1245.f

Chriſtus ſecundum ſenſualitatem dixit: Tranſeat a me calix iſte, ſed ſecundum rationem, dicebat. Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, p.3.col.1008.f

Chriſtus ter tentatus eſt, ter orationes replicauit, & diſcipulos ter viſitauit, p.5.col.395.c

Chriſtus ter orat, vt liberet nos a malis præteritis per veniam, a præſentib. per tulem, a futuris per cautelam. Ibid.

Chriſtus prompte ſe obtulit ad patiendum dupliciter. primo, quia ſe non occultauit, ſecundo, quia defenſionem prohibuit, p.5.col.1262.c

Chriſtus per fortitudinem deitatis noluit reſiſtere Iudæis & gentilib. eum crucifigentib. p.5.col.222.f

Chriſtus noluit mori ante tempus præfinitum a patre, p.5.col, 769.c

Chriſtus ligatus adductus eſt ad Annan primo, triplici ratione, p.5.col.1299.c

Chriſtus quare percutienti maxillam ſuam, non præbuit aliā, cum ipſe hoc docuerit, &c.p.5.col.1295.a

Chriſtus accuſatus fuit de tribus coram Pilato, p.5. columna 985.c

Chriſtus non reſpondit Pilato cum interrogaret eum, & quare, p.5.col.1307.f

Chriſtus oſtendit Pilato non habere poteſtatem nec a Cæſare nec a Deo, condemnandi innoxios, & cum hoc oſtēdit peccatum Iudæ & Iudæorum eſſe maius quam peccatum Pilati, p.5.col.1302.f

Chriſti corpus flagellis & clauis plagatū, ſignificatur per Leonem quem Samſon lacerauit, p.2.co.250.f

Chriſtus forſitan ſuſtinuit, quod Iudæi eius barbam euellerēt cum maiora ſuſtinuerit, & paratus eſſet ſuſtinere, licet non ſit ſcriptum, p.5.col.425.c

chriſtus iniuſte condemnatus eſt, primo per ſacerdotes, p per Pilatum. Sed ex hoc portauerunt exterminium, dei & Pilatus, &c.p.4.col.426.f

chriſtus peccatum quo reus eſſet mortis, non commiſit, terum, id eſt, mortem, quæ peccato inflicta eſt, ſuſcepi nobis, p.1.col.1583.b

chriſtus quia per totam noctem præcedentem aflictus fu lento gradu incedebat, coegerunt quendam vt iuuar portare crucem, vt citius ad locum paſſionis venirent col.1311.c

chriſtus intelligitur occiſus ab origine mundi dupliciter, ſpoſitiue & figuratiue, p.6.co.1591.c

chriſtus præcipue ſecundum humanitatem fuit traditus, ſus, non autem ſecundum diuinitatem, in qua eſt impa lis, p.1.col.735.b.c

chriſtus ſicut in ſacrificium oblatus peccatorum, remiſſi vniuerſo mundo præſtitit, ita forte cæterorum ſanctor guis qui effuſus eſt, alterius ſicut vitulæ, alterius ſicut &c. fuſus eſt ad expiendum pro parte aliqua populum col.1391.b.c

chriſtus pepes in ligno crucis, promiſſus gentibus, de ter nitricis Mariæ ſecundum carnem natus, figuratur p trum in ligno de terra promiſſionis, quem duo aduch 1.col.1466.d

chriſtus exaltatus in cruce fuit figuratus in exaltatione tis per Moyſem in eremo, p.4.col.144. Item, p.1.col. c. Et col.1674.d.e

chriſtus dicitur exaltatus in cruce, moriens in aere, deb aereas poteſtates, p.5.col.1226.f

chriſtus nudus fuit crucifixus, p.3.co.577.c

chriſtus fuit deriſus a prætereuntib. ſecundo a ſacerdot tertio a latronib. p.5.col.458.c.459.f

chriſtus in cruce poſitus voluit matri ſuæ de cuſtodia & ſtro prouidere, dans exemplum de honorando paren 5.col.1315.c

chriſtus noluit genitricem ſuam vocare matrem, ſed mu ne animus eius ex compaſſione grauaretur, p.5.col.1

chriſtus cū clamauit ad patrem in cruce, quare non eſt c tus, p.3.col.572.f

chriſtus qui in cruce fuit lancea percuſſus, & inde exiui guis & aqua, ſignificatur per petram, ex quibus vir habent Eccleſiæ ſacramenta, p.1,col.645.c

chriſtus natus eſt contra curſum naturę de virgine clauſ col.122.f

chriſtus ſicut Sol viſibilis oritur de loco auroræ, ſic ipſe eſt de virgine, qui dicitur Sol iuſtitię, p.3.col.1290.f

chriſtus dicitur primogenitus virginis Marię, non quò fuerunt ante ſed quia poſt eum nullus fuit, parte 5.co 48.e

chriſtus natus fuit tempore maximę pacis ſcilicet, tēpor guſti Cęſaris, anno Imperii eius 42. ſubiectis omnib. bus Romano imperio, parte 4.col.40.e. Item, parte 5 707.c

chriſtus natus eſt tempore Herodis alienigenę, ſ. Idumęi col.453.a

chriſtus in Nazareth fuit conceptus, & etiam nutritus, li Bethleem fuerit natus, p.5.col.70.d

chriſtus dicitur vir vnus, quia nullus alius fuit, nec eſt, rit, Deus & homo in vna perſona, &cęt. parte 2. col 311.c

chriſtus dicitur alter homo, quia fuit alter ab omnib. ali minib. quia omnes alii proceſſerunt de radice peccat autem ſolus innocens, p.5.col.6.e

chriſtus circuncidi voluit ſeptem rationib. quamuis n ſet legi ſubiectis, p.5.col.714.f

chriſtus & ſi fuit beatus ex parte animę ab inſtanti conce nis, ex parte tamen corporis erat viator & paſſibilis a ſurrectionem, &c.p.5.col.429.c

tus qui ab inſtanti conceptionis fuit omni ſciens,an ſciē experimentali profecerit,p.5.co.215.a.b.& 216.d.e.Itē .col.1448.f.Item,p.3.col.721.col.722.f
tus habuit duplicem ſciētiam.Et ſubdiſtinguitur,&c.p. ol.159.c.& col.726.f.Item,p.4.col.140.f
tus habuit ſciētiam infuſam,& fuit homo in tēpore nul- habens ignorantiam,p.4.col.96.f
us homo qui habuit perfectam notitiam ab inſtanti ſuę ceptionis,quomodo per ſuā reſurrectionem cognouit, ſe dilectionem vel approbationem patris, p.3.co.728. em,p.5.col.1034.f
us homo licet ab inſtanti incarnatiouis habuerit domi ſuper omnia creata autoritatiue, non tamen executiue, hoc modo accipit in ſua reſurrectione, p.4.c.781.c.Itē, .col.1734.c
us fuit multum macilentus maxime tēpore mortis ſuæ, p.3.col.208.e
us,quæ fragilitati hominum veracirer conueniebant, ericorditer in ſe trāsferre dignatus eſt,&c. Et figuratur eEſdram,&c.p.2.col.1332.a
ius infirmitates & defectus quas,quos, qualeſque acce- .5.col.162.e.f
us carnis deſideria quæ habuerat,habuit ex nobis,vt ſi- & eſuriem,& huiuſmodi . Non tamen ſunt omnia in riſtum recipienda,ſicut gulæ,& coitus deſiderium, &c. . col.994.e
ius ſola ſuggeſtione tentatus fuit, non delectatione vel nſu,p.5.col.84.f.item p.4.co.2027.c
us fuit turbatus ſecundum quid,quomodo, & vnde,p. l.288.a.Item,p.5.co.1213.c
ius nullo inordinato motu potuit moueri ex iniuriis ſibi s,&c.p.3.col.533.c.Item,p.6.col.1000.f
us ſeptuaginta diſcipulos ad prædicandum miſit, & ra- uius aſſignatnr,p.5.col.836.f
s ſeptuaginta diſcipulos binos in prædicatione miſit ici de cauſa.Ibid.
s ſeptuaginta diſcipulos de elatione corripuit,vt caue e ex poteſtate conceſſa ſuper dæmones caderent,ſicut an,p.1.col.612.d
s licentiauit Apoſtolos,vt deferrent neceſſaria ſibi tē perſequutionis,& etiam arma defenſiua moderate,p. .976.f.977.c
s voluit,vt Apoſtoli aduentum eius denunciarent, & diuulgarent,p.5.col.281.c
s quare præcepit Apoſtolis vt nemini dicerent, quia Chriſtus,p.5.col.281.c
s mittens Apoſtolos ad prædicandum dedit eis mira- um gratiam,p.5.col.186.e.f
s prohibuit Apoſtolos ire ad prædicandum gentilib. cam Samaritanis,quia non erat magnum tempus uſq; hriſti paſſionem,& quare,p.5.col.188.f
& diſcipuli baptizabant,quæritur quale fuerat baptiſ .5.col.1082.f
propter maliciam & auaritiam ſacerdotum miſit apo ad prædicandum,& vult Chriſtus per hoc rogari,p. .186.c
licèt prædicauerit publicè in templo & Synagogis,ta- ſeparatim docuit diſcipulos a turbis,parte 5. columna 99
excuſauit diſcipulos de violatione ſabbati & fricatio icarum,p.5.col. 217.c
conſolatus eſt Apoſtolos tripliciter, parte 5. columna 29.c
committendo Petro officium ipſum examinauit, & per hoc ſignatur,p.5.co.1318.c
beatum Marcialem in medio diſcipulorum ſtatuit, & ,p.5.co.298.f
duxit ſeorſum Petrum Iacobum & Ioannem ad vi- dendum gloriam ſuæ maieſtatis,p.5.c.826.d
chriſtus ut Apoſtolus principaliter miſſus eſt ad pr̨dicandum Iudæis,ideo in propria perſona non pr̨dicauit niſi Iudæis, & hoc ex cauſa ſpeciali,p.5.col.267.c
chriſtus non ſolum prædicauit Iudæis,ſed etiam Samaritanis in vna lingua,ſ.Hebraica. Apoſtoli autem in ſeptuaginta duab.linguis,p.5.col.1306.c
chriſtus in propria perſona prædicauit filiis Iſrael,& ſi aliquā do alijs pr̨dicauit,ſcilicet Samaritanis,fuit tamen raro, p. 3.col.792.f
chriſtus prædicauit non credituris,& credituros euitauit.Ipſi ſcit cuius viæ ſunt miſericordia & veritas,parte 5.colum. 211.b
chriſtus pro nobis & noſtra ſalute labores ſuſtinuit,laborādo, ieiunando,vigilando,docendo,prædicando, & multa alia quæ erant ad ſalutem noſtram ordinata faciendo, p.4.col. 405.c
chriſtus ex feruore prædicationis horam comedendi ſæpius omittebat,p.5.col.516.f
Chriſtus in monte Sion pluries perſonaliter pr̨dicauit, & pr̨cepta moralia docuit,p.3.col.89.c.& col.155.f
chriſtus poſt prædicationem ſuam ſolus aſcendit orare, dans exemplum pr̨dicantibus verbum Dei, parte 5. columna 550.e
chriſtus deſcribendo virtutes actiuorum, incepit ab humilitate duplici de cauſa,p.5.col.299.c
chriſtus omnib.ſeruantib.legem promiſit bona ſpiritualia æterna,ſcilicet gratiam & gloriam,p.5.co.104.f
chriſtus & Apoſtoli non ſemper allegauerunt ſcripturam ueteris Teſtamēti dev erbo ad verbum,p.3.col.712.f.Item.p. 6.col.1731.col.1732.d
chriſtus ſicut Prophet̨ veteri Teſta.aliquando prophetabant verbis,aliquando ſenſibilibus ſignis,ita ipſe qui dicitur pro pheta magnus pr̨dicauit deſtructionem ciuitatis Ieruſalē futuram per Romanos per ſenſibile ſignū arboris fructu carentis,&c.p.6.co.1732.d.e.f
chriſtus apoſtolis loquebatur ſecundum ſenſum latentem,ſed turbis ſecundum ſenſum patentem,p.5.col.507.c
chriſtus aliquando plane& apert̨ loquebatur tractans ea qų ſunt de ſalutis neceſſitate,parabolice aliquando incidiantibus ei vt non intelligerent,ne daret ſanctum canib.p.b.col. 1731.c.Item p.5.col.234.& 245.c
chriſtus fugit,quando cognouit,quod venturi eſſent ut rapērent eum,& facerent ipſum Regem,& quare, p.5.columna 1120.f
chriſtus cum ad honorem qųreretur fugit, ſed morti ſponte ſe obtulit,p.5.col.257.c
chriſtus non aſſumpſit ſtatnm Sacerdotis legalis vel terreni regis,imo dixir coram Pilato,Regnum meum non eſt de hoc mundo,&c.p.5.col.104.e.f
chriſtus non habuit vnctionem corporalem, ſed ſpiritualèm per plenitudinem gratį,p.5.ibid.
chriſtus triplici de cauſa legitur a turbis receſſiſſe ad deſertum, vt daret pr̨dicatorib.verbi diuini exemplū,p.5.col. 163.c
chriſtus inquantum Deus cognoſcit patrem notitia comprehēſionis,& inquantū hō plenius cognoſcit quā aliquis angelus quantumcunque beatus,p.5.col.1263.f
chriſtus inquantum homo licet habeat noticiam creatam omnium effectuum Dei qui facti ſunt, & fient, non tamen hēt noticiam omnium poſſibilium a Deo fieri,p.3.col.1980.f
chtiſtus qui eſt cognitor iniquitatum dicitur ignorare peccatum,non quidem non uidendo,ſed non committendo, p. 3.col.670.d
chriſtus pleniſſime nouerat cū eſſet in corruptibili carne, quāta vel ſibi vel membris gloria eſſet futura,p.1.co.732.e
chriſtus quare non fuit immolatus primo anno quo fuit natus ſicut agnus immolandus fuit ſecundū legem,ipſe enim fuit verus agnus,p.4.col.1457.c.1458.f

Chriſtus non fuit occidendus a Iudæis infans:& de hoc figura,p.1.col.716.e
Chriſtus anno quoto ex Aegypto venit ſeu reportatus fuit,p.5.col.80.f
Chriſtus in dolore contritionis quærendus eſt, & ſic poſt triduum inuenitur,p.5.col.725.c
Chriſtus communiter vixit inter homines.Duxit enim vitam inter omnes,p.5.col.1440.f
chriſtus aſperis veſtibus vtebatur,parte 3. colum. 939.f. & vilibus veſtimentis ſicut pauper & Palæſtini,parte 5.columm. 1327.c
chriſtus veſtem portauit diſtinctiuam a cæteris populis, quẽadmodum reliqui Iudæi,qui de hoc præceptum habebãt. Similiter alia legalia obſeruauit vſque ad paſſionem,&cæt. p.5.col.178.f
chriſtus an calceamentis vſus ſit,Arguitur pro & contra, p.5. colu. 499. a.b.c
chriſtus quali cingulo cinctus fuerit,p.5.col.1065.c
chriſtus quod eandem artem exercuerit ſicut pater ſuus putatiuus,probabile videtur,p.5.col.539.c
chriſtus omnia terrena bona contempſit,& omnia terrena mala ſuſtinuit,&cætera talia paſſus,& quare, parte 6.columna 942.d
chriſtus quare in paupertate voluit viuere cum tamen diuitiæ ſicut ſunt impedimenta,reprobris,ita probis ſunt adiumẽta nihil autem faciens ad virtutem debuit Chriſto deficere, p.5.col.164.f
Chriſtus naſci voluit pauper,quod notatur ex hoc, quia non pro illo offerebatur agnus & pullus columbinus,aut turtur, ſed par turturum,aut duo pulli columbarum,p.1.columna 1013.c
Chriſtus natus eſt in maxima paupertate & humilitate,in quibus etiam finiuit vitam ſuam,p.5.col.709.c
chriſtus in paupertate fuit natus,conuerſatus,& mortuus, pa. 3.col.579.c
Chriſtus tantæ fuit paupertatis ut vnde daret tributa non haberet,&c.p.5.col.298.d
Chriſtus docuit contemptum temporalium bonorum,quæ tñ in lege veteri promittebantur in præmium,& de hoc figura p.2.col.456.f
Chriſtus baptizatus ordinem nobis ſequendum oſtendit, qui ad conſortia Angelica feſtinamus,p.5.col.483.c
Chriſtus uenit ad baptiſmum Ioannis, vt eius prædicationẽ approbaret,vt tactus ſui corporis vim generatiuam aquis conferret,& vt teſtimonium Ioannis & Dei patris populus audiret,p.5.col.479.c.col.480.f.481.a
Chriſtus triplici ratione venit ad baptiſmum Ioannis, parte 5.col.1048.f
Chriſtus in ſuſceptione baptiſmi orauit,dãs exemplum quòd quilibet homo orare debet in ſuſceptione ſacramentorum p.5.col.737.c
Chriſtus intelligitur factus ante Ioannem ſecundum prælationem vel perfectionem,p.5.col.1034.f
Chriſtus abſtulit peccatum originale per ſacramentum baptiſmi & actuale per ſacramentum pænitentiæ,p.4.co.1898.f
Chriſtus poſtquàm fuit baptizatus à Ioanne,meratus eſt prope locum illum,& factus eſt Ioanni familiaris,p.5.c.1045.c
Chriſtus licet nõ habuit proprium domicilium, tamen habuit acommodatum pro tempore ad manendum ſicut hoſpes, Ibid.co.1046.f
Chriſtus mortuo Ioſeph comitatus eſt matrem ſuam, debitũ ei obſequium impendendo,p.5.col.1055.c
Chriſtus carnem ſuam mortificauit,præbens aliis exemplum ante prędicationem intrans deſertum,& ibi ieiuniauit quadraginta diebus,& noctib.p.5.col.489.c
Chriſtus formã humilitatis prębens, exercitium longanimitatis paſſionis & patientiæ exempla monſtrauit, ſicut ſolẽt iuuenes exercitati armorum vſu meditari,p.1.co.287. d
Chriſtus natus eſt de virgine quæ eſt nobiliſſimum me ecclesiæ,p.3.col.1106.f
Chriſtus de virgine deſponſata voluit naſci, & quare.p. 681.c
Chriſtus cum fuit Deus:quæ laus eſt Deo,quod ieiunau Deo non competat comedere vel ieiunare. Argume eſt cuiuſdam Iudæi cõtra diuinitatem Chriſti, ſed ſol p.6.col.1723.a.b
Chriſtus non prædicauit publice antequam Ioannes in tur,p.5.col.489.c
Chriſtus cuius uita in terris diſciplina morum fuit eſt ui ſequentes,ad patriam æternę beatitudinis peruenie p.1.co.1226.f
Chriſtus ſuę conuerſationis exemplo ducatum ſequent ſtans,de iuſtitia ſua confidentib.nulla luce claruit, pe rum ſuorum tenebras agnoſcentib.igne ſui amoris in p.1.col.1222.f
Chriſtus licet ſecundum humanitatem fuerit poſt Daui men,ſecundum diuinitatem eſt ęternus,p.3.col.221 c
Chriſtus intelligitur ſediſſe ſuper ſedem Dauid ſpiritu non autem temporaliter,p.5.col.685.c
Chriſtus dicitur germen Domini, quia ſolus ſpiritu ſar pere conceptus eſt,p.4.col.61.c
Chriſtus poteſt dici factus cum hac tamen determinati ctus homo ſecundum carnem, quia natura humana ſti facta eſt & vnita ad ſuppoſitum diuinum, p. 3. col 4.f.& 8.a
Chriſtus ab inſtanti conceptionis habuit corpus omnib mentis diſtinctum:quamuis nondum habuerit perfec poris quantitatem,ſed animam omnib.virtutib. & ſc plenam,p.5.col.1834.f
Chriſtus dicitur flos ratione puritatis,quia nullum actu ue originale peccatum locum in eo habuit,& quia et tulit fructum noſtrę ſalutis,p.4.col.137.c
Chriſtus vtrum legem impleuerit & non ſoluerit, ſimil prophetas. Arguitur pro & contra cum reſponſione tionib.argumentorum,p.5.col.103.c
Chriſtus moralia pręcepta adimpleuit, conſilia ſuperad iudicialia uero adimpleuit rigorem temperando, vt cauerant a malis & ſtuderent bonis,magis ducti amo timore mali pęnæ.Ceremonialia (quæ tamen figur rant) adimpleuit in ſua incarnatione & paſſione, &c. 1057.c.Item p.5.col.103.c
Chriſtus impleuit legem quantum ad præcepta & quar promiſſa,p.5.col.104.f
Chriſtus impleuit prophetias,opera ſalutis faciendo.Ib
Chriſtus non ſolummodo erat doctor legis & euãgelii, inſtitutor.Aliter tamen,quia vetus Teſtamentum de diantib.angelis,nouum autem per ſeipſum,p.5.col.1
Chriſtus cum eſſet verbum in principio apud patrem,ve factum eſt caro,ut per carnem panis cœleſtis tranſire fantes,p.3.col.2099.c
Chriſtus ſolus mortuus eſt voluntate,alii omnes ex nec te.Ibid.b
Chriſtus modo rogatus,modo vltro curat,p.5.col.1 10
Chriſtus oſtendens aliquam virtutem emittere, quomo citur illam emittere vel emiſiſſe,p.5.col.535.c
Chriſtum quare & quomodo aliqui petebant a ſe diſce p.5.col.166.f
Chriſti miracula non fiebant virtute dæmonis, ſed uir cuiuſcunque creaturæ tranſcendentia, p. 5. colum. 1 Vide etiam in Miracula.
Chriſtus vt Iudęi dicunt,fecit miracula virtute nominis grammaton,quia pronunciationem illius nominis di & in templo domini lapidem ſuper quem ſteterat ar mini antiquitus,inuenit, in quo erat ſcriptum tale n expoſitum,p.6.co.1707.a.b.c
Chriſtus in operibus miraculorũ,non quæſiuit oſtenta

Index.

templum dans Apoſtolis,p.5.col.535.c
Chriſtus an fecerit miracula ſola virtute diuina,vel humana, vel vtraque,p.5.col.537.538.f
Chriſtus fecit miracula imperando,ſancti autem in nomine eius & diuinam virtutem implorando, parte 5. columna 12.f
Chriſtus fecit miracula ſecũdum humanitatem diuinitati cõiunctam,ſed Apoſtoli per hoc quod erant coniuncti per fidem,p.5.c.1267.f
Chriſtus ſecundum partem ſenſitiuam non fecit miracula,ſed diuina virtute,p.5.col.166.f
Chriſtus aliquando fecit miracula imperando,aliquando orã do,p.5.col.1118.f
Chriſtus & ſi in miraculis faciendis aliquando orauerit, vt in ſuſcitatione Lazari,tamen communiter miracula faciebat imperando,p.5.col.1032.f
Chriſtus in perfecta ætate quæ eſt 30.annorum,incepit facere miracula,p.5.col.1065.c.1066.f
Chriſtus in miraculis factis in creatura corporali & ſpirituali, oſtendit Dominum eſſe cœli & etiam terræ,p.5.columna 15.f
Chriſtus manens inter ſuos,multa miracula fecerat, & tamen imperfecti trepidabant,& nemo prorſus fuit in illis qui non careret,p.3.col.1517.a.b.c
Chriſtus in miraculis habuit malignos & detractores,p.5.co. 81.c
Chriſtus curando infirmum in ſabbato,non fecit contra legẽ quia licitum erat facere in die ſabbati,parte 5.colum.103.c 104.c
Chriſtus quare tangere voluit leproſum,ſcilicet curando illũ, cum eſſet in lege prohibitum,p.5.col.156.f
Chriſtus aliquando tangendo infirmos ſanauit,oſtendens humanitatem ſuam eſſe inſtrumentum diuinitatis,p.5.column 560.f
Chriſtus præcepit leproſum ire ad ſacerdotem, vt legem impleret & obſeruaret,p.5.col.156.f
Chriſtus non creauit panes de nouo in cibatione populorũ, ſed præexiſtentes multiplicauit,p.5.col.1118.f
Chriſtus infirmitates noſtras ſuſcepit in propria perſona, & in aliena inquantum talia miſericorditer curauit, p.5. 162.c
Chriſtus intrans nauem,volens Capharnaum,tria fecit miracula. Super aquas ambulauit,tempeſtatem ſedauit & breui tempore ad portum remeauit.De hoc duplex habetur opinio p.5.col.1118.
Chriſtus ſanauit Emorroiſſam in via,eundo ad ſuſcitationem puellæ: quod fecit duplici de cauſa,p.5.col.178.f
Chriſtus a duob.cæcis vocatus eſt filius Dauid,qua tunc erat inter Iudęos fama quòd Chriſtus erat de ſemine Dauid natus ſecundum carnem,p.5.col.181.b.c
Chriſtus bis impoſuit manus ſuper oculos cuiuſdam cęci, quo denotauit cęcitatem apoſtolorum ſiue diſcipulorum par.5. col.566.f
Chriſtus miraculum de cęcis curatis noluit publicari,ſed qua voluntate,vide p.5.col.127.128.
Chriſtus voluit & noluit nonunquam miraculum manifeſtari,p.5.col.181.c
Chriſtus dæmones permiſit intrare porcos, ad denotandum, quod homines immundos dæmones intrant, p.5.columna 16.f
Chriſtus intrans ciuitatem Samaritanorum,non fuit receptus duplici ratione,p.5.col.832.f
Chriſtus quamuis immunis eſſet a tributo propter duplicem naturam tamen ſoluit,vt vitaret ſcandalum,parte 5.column 97.b
Chriſtus mãducauit cum peccatorib.cum amicis,cum cognatis & cum Phariſæis,p.5.col.800.f
Chriſtus fuit medius,id eſt,communiter viuens inter homines quia vitam communem duxit,p.5.col.1040.f
chriſtus prohibet ne contemnamus aliquem de puſillis, par.5. col.303.c
chriſtus duplici de cauſa finxit ſe dormire,ſcilicet propter diſcipulos,& propter humanam naturam, parte 5. columna 165.f
chriſtus cum non haberet niſi trigintatres annos quare Iudęi dixerunt ei:Quinquaginta annos nondum habes, &c.p.5. col.1172.f
chriſtus quidquid egit, preces & ſupplicationes fuerunt pro omnib.p.6.col.843.b
chriſtus quomodo & quare orauit, & an tantum ſecundum humanitatem, vel etiam ſecundum diuinitatem,par.3.col. 941.b.942.f
chriſtus in omnib.orationib.ſuis quæ procedebant ex voluntate deliberatiua ſemper erat conformis voluntati diuinę, p.3.col.568.f
chriſtus inquantum Deus non orauit, ſed inquantum homo, triplici ratione orauit,p.5.col.847.c
chriſtus in aliquib.orationib.exauditus eſt & in aliquibus nõ, p.3.col.579.c
chriſtus pręcipue orauit patrem in paſſione pro quibuſdam illiteratis deceptis a ſacerdotib.p.5.col.992.f
chriſtus debuit orare pro Apoſtolis imminente paſſione & receſſu ab eis quadruplici ratione,p.5.col.1313.c
chriſtus dedit exemplum & orãdi reſpectu pręcedentium & præſentium & ſequentium,p.5. Ibid.
chriſtus clamore duplici clamauit,ſcilicet prædicationis & orationis,p.4.col.366.f
chriſtus orat pro nobis vt ſacerdos noſter,orat in nobis vt caput noſtrum,oratur a nobis vt Deus noſter,p.3.col.1172. f Item p.6.col.1732.f
chriſtus ea rationi orauit qua crucem tulit & fleuit,& fugit,p. 3.col.1172.c.f
chriſtus cum de vertice montis deſcenderet,& ſub rupe latere vellet ſaxum concauatatem fecit, &c. & adhuc veſtigium (ſicut teſtantur qui viderint)manet,parte quinta,columna 752.f
chriſtus fugit dum Iudæi voluerunt eum interficere, quia nõ erat adhuc tempus paſſionis ſuæ,p.5.col.1705.c
chriſtus peccata Phariſæorum in terra ſcripſit in defenſionem mulieris in adulterio deprehenſæ, parte quinta, columna 1154.f
chriſtus quamuis a Iudęi fuit agnitus, quia tamen vicia eorum reprehendit,ſtatim impugnauerunt eum,parte 5.colu. 225.c
chriſtus de trib. arguit legiſperitos, parte 5. columna 855. & 856.
chriſtus aduerſariis ſuis variis modis reſpondit. Aliquando exemplis,aliquando miraculis,aliquãdo ſcripturis,aliquando rationib.aliquando teſtimoniis,parte 5.columna 885.c 886.f
chriſtus frequenter legitur impoſuiſſe Iudæis ſilentium propter veritatis euidentiam.p.4.col.426.f
chriſtus vſus eſt cautelis contra ſibi inſidiantes, quod eſt licitum,p.4.col.317.c
chriſtus vtrum debuit vitare ſcandalum ſiue offenſionem Sacerdotum,p.5.col.601.c
chriſtus dixit Iudæos eſſe cœcos intellectu ſcripturarum,p.5. col.1185.c
chriſtus comparauit Iudæos pueris,non propter innocentiã, ſed ludi interpretationem,p.5.col.209.c
chriſtus probauit Iudęis per rationes,quod non expellebat dęmones arte vel poteſtate diabolica, parte quinta. columna 225.c
chriſtus dupliciter ſe eſſe Deum oſtendit ſcribis,primo eorum cogitationes videndo,ſecundo Paralyticum ſanando, ac peccatum dimittendo,p.5.co.166.f

Chriſtus poſt labores aliquando declinauit ad loca ſibi familiarium & deuotorum ad quietem habendam poſt labores, p 5.col.162.c.f

Chriſtus in Bethania ſæpe hoſpitatus eſt. Tum propter deuotionem audientium: Tum etiam propter beneficia ab eis recepta.p 5.col.845.c

Chriſtus dicitur recipi in proximo pro beneficii exhibitione, p.5.col 309.c.f

Chriſtus dicitur pax & miſericordia in abſtracto per excellentiam. p.4 col.2067.c

Chriſtus dicitur vigilans & cuſtos,p.3.col.1425.c

Chriſtus per piſcem qui primo aſcendit,habens ſtatherem in ore ſignificatur,p.3.col.1506.d

Chriſtus dicitur puer pauper,& ſapiens, p.3.col. 1775.c

Chriſtus(qui eſt agricola agri ſui eſt eccleſia) in finali iudicio ponet electos ſuos in diſtinctis manſionibus gloriæ ſecundum varia eorum merita.p.4.col.264.f

Chriſtus licet apparebit in iudicio in forma humanitatis, tamen non erit infirmitati ſubiecta, ſed apparebit in forma glorioſa,&c.p.2.col.329.b

Chriſtus ſecundum humanitate ſublimabitur,& iam ſublimatus eſt,p.2.ibid.

Chriſtus ad iudicium veniẽs apparebit circa vallem Ioſaphat cum omnibus iudicandis,p.4.col.1429.c

Chriſtus cum carnem pro nobis ſuſcepit glorificatus eſt, non tamen glorioſè Glorificatus eſt cum venit ad crucem, & ꝑtulit mortẽ. In his glorificatus eſt,ſed humiliter,nõ glorioſè. Cum venerit in gloria patris & angelorum iudicare terram tunc glorioſè glorificabitur, &c.p.1.col.619.b

Chriſtus ſignificatur per Dan:qui iudicium interpretatur. Ait enim; In iudicium ego in hunc mundum veni, p.1.colum. 1681.b

Chriſtus apparebit in iudicio in forma humanitatis, tamẽ nõ reit infirmitati ſubiecta ſicut fuit coram Pilato, ſed apparebit in forma glorioſa: omni creaturæ,etiam ſupremis angelis prælata, p.2.c.329.b

Chriſtus in humana natura apparebit in iudicio in qua fuit iudicatus coram Pilato,ſed apparebit in forma glorioſa omnib.manifeſta,p.3.c.795.c.& col,956 f

Chriſtus futurum iudicium nunciauit hominib. per ſuam prędicationem. Similiter in iudicio futuro ſententiam iudicii feret in humanitate,ſed in forma glorioſa, parte 5. colum. 221.c

Chriſtus venit dupliciter. Primo accipiendo fideles ad beatitudinem animæ,& ſic quotidie venit ad eccleſiam, non tamẽ corporaliter,ſecundo venit in die iudicii corporaliter ſumẽdo fideles beatitudinem animæ & corporis ſimul, parte 5. col.1272.f

Chriſtus venit particulariter in mente,& in morte cuiuslibet hominis. Sed generaliter venit ad iudicium, parte 6. colu. 915.b

Chriſtus habitat in homine dupliciter. Vno modo quantũ ad intellectum. Et ſic habitat in eo per fidem informem. Alio modo quantum ad effectum,& ſic eſt in eo per charitatem, &c.p.6.col.461.c

Chriſtus deſideratur dupliciter inquantum homo tantum vel inquantum Deus, vel homo humanatus,p.6.c.969. b.c

Chriſtus intrat in morte cuiuſlibet hominis ſpecialiter, & in trabit generaliter,in futuro iud.p.5.col.367.c

Chriſtus tempore tribulationis Antichriſti auertet faciem ſuã a fidelib.eos in acerbitate tribulationis dimittẽdo, ſicut homo auertit faciem ſuam ab aliquo quem non vult a miſeria reuelare,p.4.col.1372.f

Chriſtus de Antichriſto & ſibi adhęrentib. magnam faciet uindictam,p.4.col.785.c

Chriſtus corpus in Euchariſtiæ ſacramẽto a brutis animalib. non ſumitur,& ſi videatur,parte 6.columna 241.& ſequẽtibus.

Chriſtus inquantum homo,eſt miniſter ſacramentorum, quantum Deus autor eorum,parte ſexta, columna 8 878.f

Chriſtus mundans terram Iuda ab omnib.inmundiciis, ctaua ętate ſanctos ſuos ad æternę beatitudinis dena perducens,ſignificatur per Ioſiam,&c.p.2.1253,a

Chriſtus in conſecratione eſt ſummus ſacerdos: Eccleſia autem ſacerdos eſt miniſter,p.3.co.579.c

Chriſtus ſic in ſacrificio Euchariſtiæ conſecrat corpus & guinem ſuum,ſicut Melchiſedech obtulit panem & ui in ſacriſicium,p.3.col,1291.c

Chriſtus inſtituendo euchariſtiæ ſacramentũ præcepit exercitium eius,p.3.col.792.f

Chriſtus permittet fideles ſuo tribulari tempore Antic ut purgẽtur a peccatis,quæ circa tempora illa abund p.4.col.785.c

Chriſtus ſignificatur per Silo,p.2.col.117.c

Chriſtus ſignificatur per vectem,quia cuiuſque electi reg caput eſt,p.1.col 899.a

Chriſtus ſignificatur per nubem,& ſtat ſuper eccleſiam columna ignis repellens tenebras noctis ignorantiæ, 1.col.1221.c

Chriſtus eſt columna,qui per noctem lucens, per diem lucens,vt qui non vident videant,& qui vident, cæci p.1.ibid.

Chriſtus conuenienter poteſt dici terra promiſſionis. & re,p.1.col.1253.c

Chriſtus aquilæ comparatur,p.1.col.1657.b

Chriſtus oleum de firma petra dedit & ſimiliter mel, qu do & quando,&c.p.1.col.1658.d

Chriſtus ortus progreſſus,& obitus,&c.per quatuor por gnificatur,p.2.col.1118.f

Chriſtus quomodo dicitur eſſe nobiſcum uſque ad con mationem ſæculi,p.5.col.421.c

Chriſtus habitat in homine dupliciter. Vno modo qua ad intellectum. Alio modo quantum ad effectum,&c col.461.c

Chriſtus gallinæ ſe comparat. Et quare,p.3.col.851.a Item p.5.col.388,d.e

Chriſtus dicitur miſericordia,&c.p.3.col.1087.a

Chriſtus dicitur arca,& quare,p.6.colum.1571.a. Item p col.258.c

Chriſtus Iaſpidi comparatur , & quare, parte 6. col 467.e

Chriſtus monti comparatur. Eſt enim ſolum ſpiritualiter cœleſtium rerum qualitate copioſus,ex quo fluunt aquæ,& quidquid ſumme bonum creditur,in hoc funda eſt mons omnium montium,parte 5.c.514.e. Item p. 1673.a

Chriſtus camelo comparatur,p.5.col.940.e

Chriſtus dicitur medulla cedri,& quare.p.4.col.1208.f

chriſtus dicitur ſol,& quare,p.4.col.2178.c

chriſtus uerus ſol exurit & illuminat,p.3.col.1917.c

chriſtus dicitur ſtathera in manu patris , parte 3. col 90.d

chriſtus vulturis appellatione deſignatur,& quomodo, col.266.d

chriſtus ſicut typum auis tenuit in prædicatione, ſic vu in paſſione,p.3.ibid.f

chriſtus grano ſynapis comparatur, quod creuit in arb magnam & volucres cœli requieuerunt in ramis eius col.269.a.b

chriſtus uerus paſtor, venturus eſt dę ſemine Dauid ſec Ra:Sa.p.4.col.1336.f

chriſtus angelus dicitur,p.3.col.825.a.b.

chriſtus non ſolum præſtat ſalutem his qui ſunt perfecte ti ſed etiam his qui ſunt attriti,qui dimittunt peccare pter timorem Dei,p.3.col.1087.c

Index.

c iſtus dicitur tonitruus, qui ex patrum cōueniente prophe-tia quaſi conuerſione nubium nobis prolatus eſt, qui terribiliter, inſonuit, p.3.col.357.b

c iſtus onargo comparatur, p. 3.col.369.a

c iſtus dicitur lignum viride, & Iudæi lignum aridum, p.5. col.991.c

C riſtus dicitur vir beatus. Fuit enim ab inſtanti ſuæ conce-ptionis vir perfectus in virtutibus & ſcientiis. Fuit etiam beatus beatitudine claræ viſionis & perfectæ fruitionis, p. .col.434.f

c iſtus dicitur iuſtus abſolute & antonomaſtice, eo quod nō ſolum eſt iuſtus formaliter, vt alii ſed etiam effectiue alios iuſtificando, p.4.col.428.f

ch iſtus non ſolum dicitur iuſtus in concreto, ſed etiam iuſtiia in abſtracto.col.429.c

c ſtus ſignificatur per arcum cœleſtem, in quo eſt lignum orte & chorda, &c.pa.1.col.167.c

c ſtus eſt dies, cuius duodecim horę duodecim ſunt Apoſto i, p.3.col.835.b

c iſtus dicitur Samaritanus, Eliſæus, Angelus, in cuius deſcē u aqua mouebatur, omnipotens ſermo, parte 6. columua 92.d.e

c iſtus dicitur paterfamilias, & quare, parte 5.columna 828. d.Item, p.4.col.1796.e

c iſtus verus Deus dicitur pater orphanorum, eos nutriēdo & viduarum iudex eas de iniuriis vindicando, parte 3. col. 07.c

c iſtus dicitur medicus, & quate, p.5.col.750.e. Item, p.6.co. 18.e.

ch ſtus per bouem fuit figuratus, p.1.col.1214.e

ch ſtus dicitur lapis angularis propter Iudæos & etiam genles.p.4.col.799.c

ch ſtus lapis dicitur, & lapis quem reprobauerunt, & lapis an ularis, p.5.col.536.f. Item, par.4.col.281.c. Item, p.3. col. 335.c

c ſtus per virgam Aaron germinantem figuratus fuit, pa.1. ol.1285.c

ch ſtus ſecundum Hebræos dicitur flos & virga. Virga pro-ter regiam poteſtatem, flos propter vitæ ſanctitatem. Et di tur aſcendiſſe de radice Ieſſe, quia Chriſtus deſcendit de Dauid cuius pater fuit Ieſſe, p.4.col.138.f

ch ſtus dicitur germen iuſtitiæ, p.4.col.814.f

ch ſtus dicitur mercator, & quæ eius merces, & quid dat, & uid accipit, &c.p.6.col.818.e

ch ſtus dicitur homo, vitulus, Leo & Aquila, & quare p.1.co. 33.b

c ſtus Leoni comparatur. par.1. columna 452.e.Item.p.5. ol.47.b.c.

ch ſtus dicitur catulus Leonis propter fortitudinem, & quia aruulus fieri dignatus eſt, p.1.col.1686.d.e

ch ſtus eſt ſalus gentium effectiue, prophetæ autem denomi atiue, p.4.col.500.f

ch ſtus ſecundum carnem dicitur filius Salathiel ſicut & Da id, p.4.col.2182.f

ch ſtus ſignificatur per equitem in veſte candida haſtam virantem, &c.p.4.col.897.a.b

ch ſtus per Ezechielem ſignificatur, & quare, p.3. columna 216.a

ch ſtus per Danielem qui vir deſideriorum dicitur, ſignifica ur, p.3.col.879.c

ch ſtus per regem Idumeæ ſignificatur, & quare, p. 4. colum. 947.c

ch ſtus ſignificatur per regem Nabuchodonoſor, p.4.colum. 203.c

ch ſtus ſignatur per regem Sedechiam duplici ratione, p.4. ol.817.c

c iſtus ſignificatur per regem Aſſuerum duplici ratione, p. .col.1653.c

chriſtus per Eſdram, qui velox ſcriba appellatur, ſignificatur & multiplici ratione, par.2.colum.1317.a.& colum. 1339. c.1340.f

chriſtus ſignificari poteſt per Alexandrum magnum quare & quomodo, p.4.col.2211.b

chriſtus figuratur per Zorobabel p 4.col.221.c

chriſtus ſignificatur per Ioſue, & non ſolum in geſtis, ſed etiā in nomine figuram gerit Saluatoris, par.2.col.727.c.& co. 1647.c

chriſtus figuratur per Ioſue, qui populum Iudaicum habuit ingratum, ſic etiam Chriſtus hæreticos, &c.parte 4.colum. 1769.c

chriſtus per Iudam figuratur, id eſt, tribum Iudæ, & quare, p. 2.col.153.c

chriſtus ſignificatur per Caleb confundentem tres gigātes, &c. Sic Chriſtus confudit ternarium filiorum diaboli, &c. p.2.col.105.c

chriſtus per Gedeonem ſignificatur, qui ſub vmbra ſanctæ crucis prædeſtinato incarnationis futuræ myſterio conſtitutus iudicii quaſi virga electionem ſanctorum a viciorū paleis ſequeſtrabat, p.2.columna 190.f.& columna 191.a.c col.192.a

chriſtus figuratur per Iepthe, & quare, p.2.col.45.f.

chriſtus ſignificatur per Sanſonem, &c.p.2.col.230.c. & col. 240.f.& col.261.c

chriſtus qui porta omnia verbo virtutis ſuæ, ſignificatur per Booz, qui fortitudo interpretatur, p.2.col.293.c

chriſtus ſignificatur per Ionathan, qui columbę donum interpretatur, p.2.col.390.f.& col.367.c

chriſtus figuratur per Dauid in perſuaſione fugæ ſibi facta, par.3.col.505.506.col.659.a b.666.fi.077.c.Item p.4.col. 456.f

chriſtus nominatur Dauid in ſcripturis vete. Teſtamen.pa.4. col.1625.a.b.c.

chriſtus per Dauid figuratus, tanquam dignus regia maieſtate ter fuit declaratus, p.2.col.540.f.& col.542.d

chriſtus per Salomonem ſignificatur, & quare, p.3. col.2210.f Item p.2.col.1270.e

chriſtus per Salomonē ſignificatur in cuius ditione ſunt omnia regna terræ, p.2.col.130.e.Interl. c.1270.e.& c. 130.d

chriſtus per Eliam ſignificatur, & Eccleſia per Eliſęum, & quare, p.3.col.436.e.Item p.2.col.809.c

chriſtus ſignificatur per Eliſæum, qui incubuit ſuper puerum & reuixit puer, &c.p.2.col.876.e

chriſtus ſignificatur per Ieremiam prophetam, & quare, p. 4. col.478.f

chriſtus per Aaron ſignificatur, p.1.col.727.a.& col. 812. f& col.691.d, & colum.1282.f. Item p.3.col.1478.f

Chriſtus per Naaſon filium Aminadab fuit figuratus, p.1.co. 1282.f

chriſtus & Apoſtoli & quaſi omnes fideles primi deſcenderūt a Iacob, p.4.col.788.f

Chriſtus ſecundū duplicem interpretationem nominatur Iſrael: quod interpretatur videns deum, quia anima Chriſti vidit diuinam eſſentiam ab inſtanti ſuæ creationis. Alia interpretatio eſt. directus cum Deo, &c, p.4.col.404.f

chritus ſignificatur per Iacob, qui ſeruiuit ſeptem annis oues pauit tres, virgas in alueis poſuit, &c.p.1.col.729.c

chriſtus quomodo per Ioſeph patriarcham figuratus fuit, p.1. columna 37.e.& columna 382.c.& columna 409.c. & col. 1162.e

chriſtus aſſimulatur quatuor fluminibus Paradiſi ex vno fonte procedentibus, par.3.col.298.e.f

Chriſtus per fontem ſignificatur, qui eſt fons gratię, a quo aquæ ductus gratiæ fluit in Eccleſia, parte ſecunda, colum. 1571.c

chriſtus ſignificatur per Enoch, Nemiam, & Seth & Sem, & quare, p.3.col.2217.

Chriſtus per Noe,qui ſolus iuſtus inuentus eſt in generatione ſua ſignificatur,cui propter iuſtitiam ſuam ſeptē homines donantur.Sic Chriſto ſeptem Eccleſiæ condonantur. Et ſicut Noe per aquam & lignum liberatur,& familia eius,ſic & familia.Chriſti per baptiſmum & crucem,p.1.columna 139.a
Chriſtus verus rex & ſacerdos noui Teſta.ſignificatur.ꝑ Melchiſedech,qui interpretatur rex iuſtitiæ,& dicitur rex pacis,p.1.col.203.a
Chriſtus ſignificatur per Abraham,p.1.col.250.a.251.d
Chriſtus pro nobis oblatus,dicitur farina panis coctus in clibano,panis frixus. Item panis coctus in craticula,& panis coctus in aqua calida,& quare,p.1.col.920.f
Chriſtus per Neemiam ſignificatur,miſſus fuit a patre ad cōſolationem omnium gentium,quę conſolatio per paſſionē eius exhibita eſt,& myſtice quomodo hoc innuitur,&c p.2.col.809.c
Chriſtus per hoſtiam pacificam intelligitur de boue,& per hoſtiam de oue,& per hoſtiam de capra,&c.p.1.col.922.f
Chriſtus ſignificatur per arietem,& quare,p.1. col. 265. f.& col.271.d.e.& col.946.e
Chriſtus dicitur agnus tenellus, & quare,parte 2. columna 357.c
Chriſtus qualiter figuratnr per agnum paſchalem quē præcepit Deus immolare filiis Iſrael,p.1.col.598.f
chriſtus qua ratione dicitur agnus.p.1.col.1395.c
Chriſtus magis vocatur agnus quam aliud animal propter figuras ve.Teſta.& propter iuge ſacrificium quod figurat ꝑpetuitatem beatitudinis,p.5.col.1042.f
Chriſtus dicitur agnus & paſtor & oſtium,& quare, ſed horū nullum eſt proprie ſed figuraliter,p.1:col.898.f.Item p. 5, col.1186.f
Chriſtus omnia eſt quæ Dei ſunt,& pro varietate ſenſuum,diuerſis vocabulis nuncupatur cum omnia vnum ſint in ſubiacenti,parte 4.columna 662.d.e.& col.897.b.c.1457.c.Itē p.3.col.1914.a.Item p.1.col.635.a.& colum.933.a.c.& co. 1041.c
Chriſtus deſignatur per ſacerdotem ingredientem templū tabernaculi,qui duodecim lapides in pectore portare iubetur.Et quare,p.1.col.792.d.e.
Chriſtus eſt rex,ſacerdos,& cibus fidelium.Et hoc fuit figuratum per illa tria quæ in arca continebantur,p.1. columna 730.f
Chriſtus ipſe eſt ſacerdos,ipſe ſacrificium,ipſe & altare.Sicut enim multa operatur,ita conuenienter multis nominib.appellatur,p.1.col.932.f
Chriſtus iure per pontificem,qui in habitu totius mundi figuram,ſimul & hominis habet,ſignificatur,& quare, p. 1.col. 803.a
Chriſtus pōtifex ſummus benedictionem ſuę gratiæ largitur omnibus Eccleſiæ ſuæ,& omnibus perſonis in ea exiſtentibus qui contra diabolum fortiter præliantur,p.2.columna 1601.c
Chriſtus candelabrum tabernaculi dicitur,quod fuit ex auro puriſſimo & ductili,&c.& quare,p.1.col.741.c.& col. 743. a.& col.889.a
Chriſtus dicitur altare de terra noſtra,& quare p.1.col.910.c
Chriſtus figuratus fuit in triplici holocauſto,ſcilicet, de bobouibus,& auibus,& quare,p.1.columna .909.c.,& colum. 1041.c
Chriſtus per quatuor animalia ſignificatur,.ſ.agnum,hircum arietem & taurum &c.p.6.col.957.a.
Chriſtus offerebatur in vitulo propter virtutē crucis,in agno propter innocentiam,in ariete propter principatum,in hirco propter ſimilitudinem carnis peccati,in turture & colūba,quia Deus & homo, parte 1.columua 908.f. & colum. 1041.c
Chriſtus ſibi duas vxores populum,ſcilicet,Iudęorum & gentium coniugii copulauit nomine odioſa eſt Synagoga, lecta gentilis Eccleſia,p.1.col.1581.b
Chriſtus legem in manu habuit,& quare,p.2.co.789.a.E bet ſapientiam in manu ſua Ibidem.c
Chriſtus ea quæ in lege propter infirmitatem eius perfic poterant,in Eccleſia perficit. Ipſa enim eſt atrium do domini,per quam ingreſſus patet in cœleſtem Ieruſal &c.p.2.col.1162.f
Chriſtus deſtructio diaboli regno electos ſuos qui erāt di ſi,ab eius tyrannide in Eccleſia congregauit,&c. & ſig catur per Cyrum regem, par.2.columna 1275.c.& col 1281.c
Chriſtus omnes patrum præuaricatione diluit, & cultum tatis in eccleſia inſtaurauit,& legatos ad conuocanda tes miſit. Et ſignificatur per Ezechielem,p.2.col. 1235. col.1240.f
Chriſtus aſſiſtit Eccleſiæ,aliquando miracula faciēdo.,ip dirigendo,p.5.col.452.f
Chriſtus homo ſicut eſt Dei templum per diuinitatem , 8 cerdos,& hoſtia,quia obtulit ſemitipſum patri pro ſa mundi:ſic fideles confirmati ſunt domus vel templum quantum Deus habitat in eis per gratiam,p.6.co.1331.
Chriſtus aſcendens in gloria cęleſti,nihil præparauit, ſed aſcenſionem ſuam donum ſancti ſpiritus fidelibus ſuis ſit,per quod præparantur ad conſequutionem beati nis,& hoc modo intelligitur illud. Et ſi abiero,&c.pa.5. 1274.f
Chriſtus ſol iuſtitiæ decem gradibus deſcendit, & p r co gradus ſurſum in cœlum aſcendit,parte ſecunda colu 368.d
chriſtus in templo quod erat in monte Sion frequenter p dicauit,& miracula fecit,& ibidem Apoſtolis reſurrect nē ſuā manifeſtauit,& ſuper eos ſpiritum ſanctum in ſig viſibili miſit,p.4.col.145.c
chriſtus poſt aſcenſionem ſuam miſit Veſpaſianum & Tit ad Iudæam,&c.ſicut Eliſęus aſcēdens in Bethel miſit di verſos,&c.p.2.col.865.c
chriſtus ex ſpeciali gratia apparuit poſt aſcenſionem Ioan Petro,& Paulo,p.5.col.1313.f
chriſtus quamuis vnus ſit per ſubſtantiam ſinguli tamē di ſus efficitur prout eget is,in quo operatur,parte i.colu 286.e
chriſtus poſt reſurrectionem manducauit,non vt cibo ind ret,ſed vt veram poſt mortem ſe carnem recepiſſe mon ret,p.i.col.31.a
chriſtus poſt reſurrectionem de piſce animali aquatili ma ducauit,non de terreſtri animali,& quare,p. 1. column 103.c
chriſtus bibit cū apoſtolis poſt reſurrectionem,quod in Eu gelio tacetur,p.6.col.1107.a
chriſtus accepit regimen ſuper totam creaturam in ſua re rectione & aſcenſione,p.3.col.1165.c
chriſtus fuit glorificatus in paſſione,in reſurrectione,in aſc ſione,& in gentilium conuerſione,p.5.col.1262.c
chriſtus glorificatus eſt quātū ad gloriam corporis in reſur ctione,in aſcenſione,in miraculorum per Apoſtolos op tione,p.4.col.457.c
chriſtus in humana natura fuit exaltatus deo patre in ſua nedicta aſcenſione,p.3.col.1292.f
chriſtus fuit exaltatus,primo quantum ad declarationem diuinitatis in ſua prædicatione & miraculis,ſecundo qu tum ad exaltationem ſuæ humanitatis ad dexteram pa ſedentis,p.4.col.117.b
chriſtus aſſumptus eſt tripliciter,ſcilicet,a trinitate, a ſcip & a nube,p.6.col.968.f
chriſtus aſcendit ſuper omnes cœlos,id eſt,ad dignorem p tem cæli empyrei,quod eſt locus beatorum & cœlum premum.p.6.col.550.f

Chriſtus

h[i]ſtus intrauit in cælum,quia eius humanitas fuit translata
e mundo ad cælum,p.6.col.899.c
h[ri]ſtus qui ſexta hora fuit crucifixus,hora nona emiſit ſpiritū,
quare & quid per hoc ſignificetur,p.1.col. 100.f
h[ri]ſtus paſſus eſt anno quo cócurrit coniunctio luminarium
ope æqninoctium vernale.Hoc certiſſime calculatum eſt
er Paulum Epiſcopum Burgenſem cum peritis Hebræo-
m,p.5.col.445.a.b.c
h[ri]ſti nomen tollere,eſt Chriſtum interficere,&c.p. 2. colu.
5.e
h[ri]ſtus mortuus eſt humanitatis infirmitate, ſed reſurrexit
diuinitatis virtute,p.3.col.404.f
h[ri]ſtus per brachia in cruce extenſa peruenit ad gloria reſur
ctionis,& ſic ad dominum plenæ poteſtatis,parte 4. col.
19.c
ch[ri]ſtus quāto inter paſſionis cōtumelias latuit, tanto per vir
tē reſurrectionis effulcit,& qui prius incredulitatis fero-
tate perſequuti ſunt poſtmodum ei charitatis ardore ad
ſerunt,p.1.col.1674.e
h[ri]ſtus dicitur primitiæ primitiarum,p.1.col.1293.b
h[ri]ſtus dicitur primitię& primogenit⁹ totius creaturæ,quod
rum per ſingulas creaturas intelligi debeat:ut inter ho-
ines primitiæ dormientium dicitur,an celſiori diuiniori
telligentia,non ibi determinatur,p.1.col.1294.d
ch[ri]ſtus dicitur primogenitus mortuorum,qui primus reſur
xit ad vitam immortalem,& ſi alii ſurrexerunt prius ta-
en ad vitam mortalem,quia poſtea mortui ſunt,p. 6.col.
3.a.c
Ch[ri]ſtus octo vicibus apparuit poſt reſurrectionem,& bis in
e aſcenſionis,p.2.col.456.f.& col.994.f
h[ri]ſtus ſurrexit media nocte,ſecundum aliquos, ſecundum
guſtinum autem in aurora,p.5.col.658.f.& 659.c
h[ri]ſtus apparuit Magdalenæ in conſimili corpore ſecundum
parentiam,quale habuit ante paſſionem,& nō in forma
rporis glorioſi,p.5.col.1340.e.f
ch[ri]ſtus apparuit Mariæ Magdalenę in corpore,qualis ipſa e-
t in mente,p.5.col.1323.c
ch[ri]ſtus poſt reſurrectionem oſtendit ſe habere idem corpus
mero,ſicut prius ;p.5.col.985.c
ch[ri]ſtus ſicut per reſurrectionem probauit hūmanitatem , ſic
r illam probauit diuinitatem,p.5.col.1004.f
ch[ri]ſtus multa fecit pro declaratione ſuę humanitatis,p.5.co.
03.c
ch[ri]ſtus eſt reſurrectio noſtra,quia ſua eſt cauſa noſtræ reſur
ctionis.Ibidem. col.1204.f
ch[ri]ſtus de lege & prophetis & agiographis induxit aliqua te
monia duobus diſcipulis euntibus in Emaus,par. 5. col.
5.c
Ch[ri]ſtus finxit ſe longius ire,non duplicitate vel falſitate , &
luit diſcipulos duos præterire , p.5.col.551.c
ch[ri]ſtus ante & poſt paſſionem ſic frangebat panem,ac ſi cul-
llo ſcinderetur,p.5.col.185.c
ch[ri]ſtum reſurrexiſſe Apoſtoli vident,tangunt,palpant,piſcē
um offerunt,&c.p.5.col. 1004.f
ch[ri]ſtus ſecundum animam fuit in limbo per trigintanouem
ras tantum,ſcilicet ab hora nona ſextæ ferię vſque ad di
culum diei dominicæ,quando fuit corpori reunita,pa.3.
ol.533.b
ch[ri]ſtus quamdiu fuit in limbo,p.6.col.1001.c
ch[ri]ſtus inebriatus dum paſſus,nudatus,dum crucifixus, p.1.
ol.170.e
ch[ri]ſtus in paſſione multos humores emiſit de corpore,p.3.c.
26.f
ch[ri]ſtus dicitur maledictus,& maledictum,quare & quomo-
o p.6.col.488.e.f
ch[ri]ſtus peccata noſtra quæ portauit,non polluerunt eum,&
iena fuerunt ab illo,p.1.col.934.f
ch[ri]ſtus nos redemit de maledicto legis,nō de maledicto mā-
dati,vel teſtimonii,vel iudiciorum,p.1.col.1292.f
chriſtus ſe obtulit,quia defuit ſacerdos dignus ad offerendū
&c.p.6.col.879.e.f
chriſtus in ſua paſſione ſatis fecit pro nobis per viam iuſticiæ,
quam iuſticiam pax ſtatim fuit oſculata,quia per ſuum ſan
guinem pacificauit ea quæ ſunt in cælis,& ea quæ in terris
ſunt p.3.col.2078.c
chriſtus per ſuam paſſionem euacuauit cerimonialia,p.6.col.
1100.e.f.& 1099.c
chriſtus diabolum qui eum capere in cruce voluit, apprehen
dit & moriendo vicit,p.2.col.1524.e
chriſtus ſaluatoris typum tenet Ioſias qui phaſe in octaua ęta
te generali reſurrectione perpetrata, celebrabit,par.2.col.
988.d.e
Chriſti corpus cum accipimus, pro peccatis compugi debe-
mus,vt amaritudo pænitentiæ abſtergat amorem peruerſę
pœnitentię,p.1.col.1221.a
chriſti dicitur eſſe pulchritudo tauri,& quare,p.1. columna.
1681.c
Chriſti caro dicitur pellis,Et quare,p.3.col.1822.e
chriſti corpus dicitur vitulus tener & ſaginatus,qui filio pro-
digo occiditur,p.1.col.250.a.col.252.a
chriſti decem myſteria in Pſalmo ſecundo per ordinem expri
muntur.Primum eſt quod regnum Chriſti nullo ſuffragio
humano,ſed potius regibus & principibus, gentibus & po
pulis,toto ſuo poſſe aduerſarib.cōualuit,&c.p.3.c.450.e.f
chriſti veſtes quare milites diuiſerunt,p.5.col.1314.f
chriſti paſſionem quodam velamento tegimus,id eſt,ſacramē
to honoramus,eiuſque myſterii rationem reddentes , à Iu
dæorum detractione operimus.Figura de Sem & Iaphet,
&c.p.1.col.170.e
chriſti mor licet fuit contemptibilis,ſepultura tamen eius fuit
honorabilis,p.4.col.145.c
Chriſti humanitatis potētiam vngimus,dum ſacri eloquij bo
na opinione prædicamus,ſed Phariſæus vidēs hoc inuidet
p.5.col.801.b
chriſti corpus triforme eſt in altaris ſacramento , & qualiter,
p.6.col.296.c
Chriſti paſſio ſicut inter omnia meritoria quæ in Ierſualē fue-
runt acta,fuit ſummum ſua paſſio,ſic inter omnia peccata
in Ieruſalem commiſſa,numerum fuit paſſio Chriſti,pa.4.
col.1003.b.
chriſti ſacrificium omnibus imitādum,tam in his qui inferio-
ris ſunt conuerſationis,quam his qui altiora ſequuntur,p.
1.col.934.f
chriſti itinera & loca plena ſunt ſacramētis, ſicut ſua dicta &
facta,par.5.col.234.d.e.f.& col.233.c.Item cibus & potus
& ambulatio,& omnia quæ geſſit,ſaluti ſeruiunt,par.5.col.
174.d.e
chriſti ſermo nullus inuenitur, in quo aliquid parabolę non
inueniatur,par.5.col.527.a
chriſti regnum incępit tempore quo ultimum regnum de qua
tuor regnis,ſcilicet Romanum fuit in ſua poteſtate quod
maxime fuit tempore Auguſti,quo tempore Chriſtus de
virgine fuit natus,&c.p 4.col.1481.a.b
chriſti dilectio ad genus humanum fuit in ſummo gradu tri-
pliciter,p.5.col.1286.a
chriſti ardens deſiderium ad noſtram redemptionem oſten-
ditur tripliciter,p.5.col.431.c
chriſti generatio ſecundum carnem(quæ non a Cain primo-
genito Adæ incepit)a quibus initium habuit deſcribitur,
p.1.col.132.d.133.a
chriſti potentia ſecundum hominem maxime in reſurectiō-
ne apparuit,p.3.col.893.a
chriſti corpus optime complexionatum erat, tamē carnoſitas
eius fuit immutata in maciem,ex ieiunijs,& laborib. & vi-
giliis,&c.p.3.col.1284.f
chriſti doctrina in cōparatione cuiuſcunque doctrinæ ex ſola

naturali

naturali ratione iudicatur ſanctiſſima,mundiſſima,&hone ſtiſſima,p.5.col.1169.c
Chriſti nomen in primitiua Eccleſia odioſum erat multis p. 6.col.200.e
Chriſti corpus myſticum,an per fidem vel charitatem cōpactum ſit ad ipſum caput,qui eſt Chriſtus,p.6.co.564.f.565 a.566.d
Chriſti corpus,voluntate fuit mortale &paſſibile, naturaliter nec mortale,nec paſſibile,& immortale datum fuit diſcipulis etſi tunc mortale eſſet,p.6.col.245.a.b
Chriſti caro & Mariæ licet in lūbis Adæ fuerit,differenter tamen i nde in matrem & filium deſcendit,p.1.col.84.f.& c. 1584.f.Item p.6.col.868.f
Chriſti caro multis nominibus dicitur,ſ.velamen,arca,& nubes,&c.quare & propter quid,p.1.col.1042.f
Chriſti caro an & quomodo de terra dicenda ſit,p.6.c. 879.c Vide etiam in caro Chriſti.
Chriſti humanitas dedit fidelibus exempla patientiæ,ex quorum conſideratione accipit homo in tentatione &tribulationibus virtutem conſtantiæ.Et ſignificatur per columnā nubis,p.1.col.617.f
Chriſti caro turtur,& columba eſt ſpiritui ſociata,&c.p.1.co. 914.e
Chriſti figuram præfert Ionas ſecundum interpretationem, ergo totius ordo eiuſdem ſecundum allegoriam ad Chriſtum exponitur,p.4.col.897.b.c
Chriſti diuinā maieſtatem tacere iubentur ante paſſionem dęmoniaci ab eo ſanati,& quare.p.5.c. 513.b
Chriſti diuinæ pſonæ incarnatio,ita quod Meſſias promiſſus in lege & prophetis ſit verus Deus & ver⁹ homo probatur ex ſcripturis receptis ab Hebręis,p.6.col 1767.1768.1769
Chriſti nomen tollere eſt Chriſtum interficere,&c.p. 2. col. 444.d
Chriſti manſuetudo deſignatur per agnum Paſchalem immolandum,p.1.col.583.c
Chriſti caro per vaccam ruſam,& eius paſſio per vaccam in lege offerendam fuit figurata,p.1.co.1299.a.b.c.co.1300.f
Chriſti caput eſt Deus qualiter & quomodo,par. 6.columna 284.f
chriſti miniſterium quomodo non eſt de terrenis, cum caro eius de terra ſit,quam pro nobis obtulit,p.6.co.879.c
chriſti humanitas ex cōiunctione ad deitatem,habet quodā modo valorem infinitum,p.4.col.261.c
chriſti vnam perſonam,dicimus figurare duas perſonas,angeli,ſ.& hominis.Nec mirandum,quia in expoſitionibus patrum , legimus vnam eius eſſe perſonam in Iſaac & ariete figuratam,&c.p.2.col.1509.c
chriſti temporibus non ſolū nō bellabant gentes cum inimicis verum libenter moriebantur,ne viderentur mentiri aut decipere in his quæ Chriſto pollicerentur,p.4.c.42.d
chriſti matrem ſpiritus ſancti participem vocat Iſaias,p.4.co. 107.b
chriſti in ipſo ſuo ortu ſpoliauit homines & abſtulit ignorantiam,p.4.col. 107.b
chriſtianitatis falſum nomen ſibi aſſumentes,qui ſ. in Eccleſia conſtituti non recedunt a viciis ſignificantur per filios Iacob,&c.p.4.col.2199.b
chriſto quomodo & ſecundū quid donauit Deus nomē quod eſt ſuper omne nomen,&c.an ſecundum quod Deus vel ſecundu m quod homo,&c.p.6.col.585.a
chriſto utrum omnia ſint ſubiicienda ſecundum humanitatē in futuro ſæculo.Arguitur contra & pro,cum reſponſione, & ſolutionibus argumentorum.p.6.columna 720.f.821.a. b.822.d.e
chriſto omnia creata ſunt ſubdita ſiue ſubiecta ſecundum diuinam naturam,& etiam humanam,& quomodo hoc intelligendum,p.5.col.273.c.Item extenſius,par.2.columna 327.c
chriſto nulla cauſa veniendi fuit niſi quod peccatores ſal ſs faceret,p.6.col.689.b
chriſto Dei filio ſoli ſeruabatur ſine peccato remanere, p 2. col.761.a.b
chriſto duce ad bellum prodeunt,qui quod hore annuncia opere oſtendunt,p.2.col.204.e.f
chriſto aptatur illud quod de templo dicitur,.ſ.quod 46. nis ædificatum dicitur.Aiunt enim Phyſici,quod hoc rum numero corpus humanum in vtero a tempore con ptionis vſque ad perfecta membrorum liniamenta cre &c.p.2.col.1312.e.f.Vide etiam in templum.
chriſtum dicere creaturam vel ſeruum,ſimpliciter & pro periculoſum eſt,niſi cum reduplicatione ſpecificatiue ta,p.4.col.380.f
chriſtum quare in patibulo ſuſpenderunt Iudęi,parte 1. 1584.c
chriſtum conculcat,qui libere peccat,abſque timore & p tentia,& qui eo indigne participat. Sanguinem pollut ducit,ſi ab eo mundatus ad vomitum redit,& pœniter gligit,p.6.col.912.f
chriſtum habere in corde parum eſt niſi interius (alias e rius)confiteatur ore,p.3.col. 1361.c
chriſtum vt ſignaculum ponimus ſuper cor,cum ea quæ ita diſcimus,quaſi diuinæ veraciter ſint verba ſapien p.3.col.1879.a
chriſtum vt ſignum ſuper brachium ponimus,cum ea qua cit,ita audire, & ſequi ſtudemus, quaſi vere ſint exem virtutis,p.3.Ibidem.
chriſtum Elizama filius Ammiud ſignificat,parte 1.colu 1161.c
chriſtum recipit,qui imitatorem Chriſti recipit,& qui im nem Dei recipit,Deum recipit,p.5.col.574.d.e
chriſtum prædicat non ſolum qui fidem aſtruit,ſed qui m quibus in eo viuitur inſtruit,p.6.col.186.e.f
chriſtum non modo verbis,ſed rebus Iob præſignauit,p. 8.d.& col.89.c.& 191.c
chriſtum verum Pontificem , ita ſignificat ſummus ſacer tabernaculi,ſicut tabernaculum cum ornatibus ſuis & ſis ſignificat Eccleſiam,p.1.col.188.b
chriſtum ſi aliquorum bona ſignificat,non eſt neceſſe eor mala quod ipſi Chriſto conueniant,par.ſecunda,colu 1612.f
chriſtum ſignificat Onias ſacerdos magnus,& quare,p.4. 2399.a.b.c.& 2300.
chriſtum negat,qui ſe negat eius diſcipulum,par.5. colum 640.f
chriſtum decimooctauo anno Tyberij paſſum dicit Beda, 4.col.1616.e
chriſtum aſcendere in cœlum maius fuit quam Angelum perſona Dei loquentem;ad dandum legem ſuper mont Sinai deſcendere,p.3.col.908.f
chriſtum dicere patrem dominum non facile inuenitur, p ſertim ante incarnationem.Non ſecundum carnē hoc grue dicitur,p.1.col.311.d
chriſtum non diuiduas,ſicut quidam diuidunt,dicentes, de Maria,paſſus eſt,qui de Deo,paſſus nō eſt,&c.& de h figura,p.1.339.d.e
chriſtum qui pronunciauerunt eſſe rem mortis,& effuder ſanguinem eius ad baſim altaris,erant de genere Aaron Annas,Caiphas,& alii,p.1.col.909.b
chriſtum quadripartitæ turbę ſequutæ ſunt,alii propter c ſte myſterium,vt diſcipuli,alii ob curationem infirmit alii ſola fama & curioſitate,experiri volētes ſi verum e quod dicebatur,alii per inuidiam volentes eum Accuſ & aliquo capere,p.5.col.92.f.col.185.b
chriſtum pro dilectoribus ſæculi pati facilius eſt,quam di ctores ſæculi ad Chriſtum conuerti,par.5.co.322.d.& c 940.c

Chriſtum

Index.

hſtum habere animam humanam ſiue intellectiuã nega-
t Arius hæreticus, aſſerens locum animæ ipſum verbum
tiere, p.4.col.1359.c. Item p.6.col.1695.c
hſtum deridendi occaſio fuit Phariſæis, & ſacerdotib. ſua
aricia, p.4.col.468.f
hſtum arguunt quidam hęretici ignarum phyſicæ ſcientię
od Dominus putet omnes cibos in ventrem ire, & in ſe-
ſſum digeri, p.5.col.557.a
hſtum eſſe de ſemine Dauid ſcriptura Prophetarũ in plu
us locis prædixit, & quod in Bethleem naſceretur, p.5.c.
149.c
hſtum futurum prophetæ dixerunt & inter alia de eo Pro
etarunt, quod eſſet legiſlator nouæ legis, quod eſſet redẽ
pr, quod eſſet mortis deſtructor, p.5.c.85.c
hſtum ſibi promiſſum Meſſiam, vtrum Iudæi cognouerũt
e Ieſum Nazarenum. Arguitur contra & pro, cum reſpõ
nc, &c.p.5.col.357.c.c.& 354.f. Item, p.6.co.210.f.
hſtum (quæm Iudæi dicunt Meſſiam) multi Iudæorum di-
cnt natum in die deſtructionis templi. Et cum quęritur ab
is vbi ſit Chriſtus, & vbi per tantum tempus fuerit, Di-
cnt aliqui quod ipſe cum Angelis viuẽs in eo modo quo
oyſes vixit 40. diebus in monte Sinai, & expectat præce-
um Domini ad ſe oſtendendum, &c. Alii aliter dicũt. Vi-
c p.4.col.539.c. Item. p.6.col.1695.c
hſtum qui negat veniſſe, oſtendat regem de tribu Iuda in
gnte Iudæorum, p.1.col.117.e
hſtum ſignificat aureum altare, qui ineffabiliter ita veram
rnem traxit de Adam, vt a peccato carnis, Adæ eſſet im-
mnitis, &c.p.1.col.195.f
riſtum Sathan cummouit Deum cum Adam mouit, p.
col.37.a
ſtum quare oportuit pati, p.5.col.1002.f
hſtum Iudæi dicunt in aduentu ſuo venturum ad regnan
m temporaliter in poteſtate, Sed improbatur illud, part.
col.1485.c
hſtum ſolum dona ſpiritusſancti apprehendunt, omnes vi
transeunt, & ſuper Chriſtum manere dicuntur, &c.p.4.
c.59.c
hſtum ſaluatorem noſtrum, fuiſſe Deum & hominẽ vtrũ
e ſcripturis receptis a Iudęis poſſit efficaciter probari. Et
guitur affirmatiue pro ſuppoſito & quæſto, cum ſolutio-
nus argumentorum, &c.p.6.col.1695.&c. per totum.
hſtum quare contempſerunt Principes Sacerdotũ & Scri
b, p.4.col.435.c
Chriſto paſſæ ſunt tres perſonæ, duæ per compaſſionem
ntis, & tertia per compaſſionem carnis. Et per quid ſi-
gnificantur, &c.p.1.col.296.d
Chriſtorum multa ſunt genera. Patriarchæ dicti ſunt Chriſti.
parabolis dicũtur Chriſti, omnes qui de Aegypto egreſ
ſunt Cyrus rex Perſarum & Medorum (qui Iſrael relaxa
u) Chriſtus eſt a lepra mundatus in lege, vocatur Chriſt⁹
Li, &c.p.3.col.427.c
Chronica quid & vnde dicitur, p.2.col.192.f
hronicis Hebræorũ credendũ eſt, quando ex textu Bibliorũ
n poteſt haberi veritas. Et illo modo Doctores, catholi-
ce currunt ad illa. Et ad annales Iudæorum, p.1.colum-
n 211.c
hus genuit Nemroth, qui induxit poſteritatem Noe ad faciẽ
d in ciuitatem & turrim contra Dominum, p.1.co.175.c,
E col.179.c
huſi vocatur amicus Dauid. Alius vero Chuſi: & ex vicio
tranſlatorum ſeu ſcriptorum vocatus eſt vterq; Chuſi, eſt
atem Chuſi æquiuocum, &c.p.2.col.627.c
hum Syriæ Rex, p.2.col.166.c
ibi ligni vitæ in medio paradiſi quid homini conferebat, p.
1.col.66.f
ibi omnis nomine panis & aquæ notatur in ſacra ſcriptura
p.col.151.b. Et col.167.g. Item p.4.col.301.c
cibus requiritur ad vitam animalem continuandam per quẽ
reſtauratur humidum deperditum per actionem calidi na-
turalis, p.1.col.67.c
cibus corporalis in propria forma ſi maneat, nõ nutrit, ſed ma
gis nocet. Aliter cibus ſpiritualis, p.5.col.1123.c
cibus quantumcunque purus ſit habet aliquid impuritatis,
quod expellitur a natura tanquam ſuperfluum, & aliquid
retinetur tanquam ad nutritionem neceſſarium. Et neutrũ
iſtorũ coinqnat hominẽ ſpiritualiter loquẽdo, p.5.c.265.c
cibus non vicio eſt ſed appetitis, p.1.col.301.f
cibus quandoque Deum laudat, & quãdoque blaſphemat. Si
ad refectionem ſumis, reparationeq; membrorum, gratias
agens, &c. cibus tuus & potus laudat Deum. Si vero naturę
modum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia
ingurgites, quantaslibet laudis Dei, lingua tua ſonet, vita
blaſphemat, p.6.col.282.d.e
cibus debet benedici ante comeſtionem exemplo Chriſti be
nedicentis panem, p.5.col.255.c.& 256.f
cibus ſit ſanctus & ſalubris, non noxius animæ vel corpori, q
cum gratiarum actione accipitur, verbũ ſanctificat, oratio
impetrat. Diabolus vero per cibum teneat, p.6.col.708.f
cibus ſumendus eſt ſicut medicamentum, & quomodo pallia
tur ſub neceſſitate voluptas, p.6.col.198.e.f
cibus paruulorum, lac ſ. doctrinæ, his qui ad bonum tendũt,
vitam tribuit & ſalutem. His vero quibus contraria placẽt
& omnis impietas cordi eſt, necem, p.2.col.584.f
cibus rationalis naturæ verus ſermo Dei eſt, ſed & hic differẽ
tias habet. Non omnis eodem verbo nutritur, eſt aliis in
verbo Dei cibus lactis aptior, ſ. doctrina, ſicut moralis quæ
rudibus ſolet præberi, &c.p.1.col.1419.a
cibus dulcis qui de ſupernis accipitur man hu vocatur, quod
dicimus quando cernimus quod neſcientes admiramur, p.
1.col.635.c
cibus hominis duplex eſt, ſecundum quod duplex eſt in eo na
tura, p.1.col.1511.c
cibus corporalis & ſpiritualis contrario modo ſe habent in cõ
uerſione. cib. enim corporalis ſi nutriat, oportet quod a pro
pria natura pereat & conuertatur in membra: è conuerſo
autem cibus ſpiritualibus manet, & conuertit in ſeipſam ſu
mentem, p.5.col.1123.c
cibus ſpiritualis eſt ipſum uerbum incarnatum principaliter
ratione diuinitatis, & ex conſequẽti ratione abſumptæ car
nis, quæ datur nobis in ſacramento Euchariſtiæ, 1121.f
cibus Dei & ſanctorum eſt ſalus peccatorum, p.5.col.911.a
cib. hoc tibi in futuro erit, ſi quid hic boni operis acquiras, ſi
qd iuſtitię, miſericordiæ, & pietatis recordas, p.1.col.912.d
cibus dæmonum eſt ebrietas, fornicatio, & huiuſmodi, quæ
blãda ſunt, & ad ſui uſum prouocãt, uel ſunt carmina Poe-
tarum & doctrinæ ſeculares, p.5.col.908.e
cibi tanta luxuria & potus, tanta ambitio ueſtium, curruum &
palatiorum in principio nõ fuit, ſed pomis arborum & o-
ribus herbarum uiuebant antiqui, & dominus primis parẽ
tibus pelliceas tunicas poſt peccatum fecit, p.3.c.2123.b
cibi multi alimoniæ celeſtis, ſunt in dictis & exemplis patrum
p.3.c.1660.c
cibi ex arborum pomis, immortalibus corporibus non ſunt
neceſſarii, p.1.col.63.a
ciborum tres ſpecies generaliter deſcribuntur, quo paſſus eſt
populus Iſrael, ſ. Aegypti, deſerti, & terræ promiſſionis. Et
illius myſticus ſenſus. Significant enim triplicem ſcientiã,
&c.p.2.c.37.c
ciborum prohibitio q̃ pertinet ad ceremonialia legis ꝑ Chri-
ſtũ euacuata eſt, &c.p.6.c.1049.& col.1711.c.& c.956.d.e
ciborum cuſtodia, ut quidam ſuperſtitioſè docent abſtinen-
dum nihil profuit ſed fides, abſtinẽtia qua abſtinetur a pec
cato prodeſt, p.6.col.956.d.e
ciborum decoctio Dei ſabbati quare prohibita erat in lege,
p.6.col.1712.b.c

non

non Ciborum vſus,ſed concupiſcentia refrenanda eſt.Nõ intereſt quid alimentorum vel quantum pro congruentia hominum & perſonæ ſuæ & pro valitudinis ſuæ neceſſitate quis capiat,ſed quam facile & læto animo careat his: cum his vel oportet vel neceſſe eſt carere.p.6.col.176.d
ciborum differentias creauit Deus diuerſas pro diuerſitate animalium vel humani deſiderii,p.1.col.1419.a
cibis,& potibus ſecundum temporis exigentiam lautius & restrictius vtendum eſt,p.3.c.1787.c
cibis eiſdem aluntur boni,ſuffocantur mali, & vbi piis vita, impiis mors,p.2.col.179.b
in cibis rationabilibus non refutanda eſt ſcriptura,quę obſcurior videtur & inconueniens incipiẽtibus paruulis,infirmis & minus ad intelligendum validis,p.1.c.1419.a
cibos proprios animalia cognoſcũt,& aliis vtitur leo,aliis ceruus. In hominiqus quoque qui ſanus eſt & validus,fortem cibum requirit,confiditq; edere omnia: infirmus delectatur oleribus,& fortem cibum non patitur. Paruulus vero ſi non voce,re tamen ipſa lac tantum requirit,p.1. Ibidem.
cibos diſcernere more Iudęorum non eſt Chriſtiani. Perfectę fidei eſt nullum cibum diſcernere vel immundum putare quia omnia munda mundis,p.6.col.165.c
cibos lautiores plerumque ſine culpa ſumimus,& abiectores cum reatu concupiſcentiæ deguſtamus,p.1.c.299.f
cicatrices dominus ſeruauit,& in iudicio ſeruaturus eſt. Et quare,p.5 col.1004.f.& 1005.a
ciconia in abiectibus domus eius. Sic habet Hebraica veritas & conſonat ſequẽti vbi nos. Herodii domus dux eorum, &c.p.3.1232.f
cilicia vel Cilices a quo deſcenderunt. Et eſt ciuitas metropolis eorum vocata Tharſis,vnde natus fuit Paulus Apoſtolus,p.1.col.57.f. Item p.6.c.121.b.c
cilicium dicitur caro Chriſti propter ſimilitudinẽ carnis peccati,p.3.col.671.a
cilicium pœnitentium eſt,p.1.col.751.b
cilicium fit ex hædis,aſperũ ſetigerumq; eſt tegumentum, p. 4.col.1233.b
cilicio operiri myſtice quid ſit,&c. Et Chriſtum hiſtoriæ nuſquam legimus vſum fuiſſe Cilicio,p.4.col.2223.c. Item p. 3.col.930.f
cingulum Pontificis duplex eſt, ad deſignandum quod dupliciter debet eſſe conſtrictus,quomodo & in quibus,p.1.co. 975.c
cingulo lumbos reſtringimus,p 4.col.225.b
cingulo quali fuerit cinctus Chriſtus,p.5.col.1072.f
cinis vitulæ rufæ paſſionem Chriſti vel ſacrificia iuſtorum ſignat,p.1.col.770.e
cinis mortalitatem noſtram ſignat qui in cineres ſumus redituri,&c.p.1.col.914.f
cinis conſumatio boni operis,p.1.c.949.b
cinis ſubtilitatem nota,p.1.col.1303.c
cinis & cilicium ſunt arma peccatorum,p.3.co.1212.e
cinis ſuper capita, memoria fragilitatis ad mentem reducta, p.2.col.1570.f.Interl.
cinis,memoria & fragilitatis & mortis,p.1.c.1571.a Interl.
cinis combuſtionem d[illegible] ſignat,p.1.co.1632.f
in Cinerem homo reuertitur,cum humilitatis ſpiritu tãgitur nil ſe eſſe aliud quam cinerem recordatur,p.3.col.319.c
cineres vaccę apud Hebræos non ſolum ſeruabantur per totũ annum,ſed per plures annos. Tradunt enim Hebræi,quod ſex vaccæ fuerunt tantum immolatæ per totam durationẽ vtriuſq; templi Quartum prima,&c.p.1.c.1570.e
cineres ſacros ſuſcipiunt fideles,cum exempla,& ſacramenta dominicæ paſſionis ad cuſtodiam ſui pia mente retractant vel exitum iuſtorum diligenter aſpiciunt,qui magnis elaboratis agonibus de præcepto brauio ſine fine lętantur,vt conſideratis maiorum virtutibus,& ipſi magni efficiantur, p.2.col.1151.c
cineres vitulæ rufæ congregans quomodo ex hoc fiebat immundus,cũ tamen per ipſos fieret mundatio,p.1.columna 1568.f
cinnamomum quid in re:& etiam in mortalitate,p.1.col c.Item p.3.col.1852.e.f.& col.2094.e
cinnamomum duplex eſt. Vnum quod parum,aut nihil odore habet. Aliud aromaticum,p.1.co.820.f
circulus perpetuitatem ſignat,quia circuli nec initium nec finis inuenitur,p.1.col.749.b.Interl.
circulus aureus perpetuam claritatem ſignat,par. 1. columna 750.f
circulorum arcæ ſitus,alius erat ſecundum Ioſephum,& alius ſecundum Rab.Sal.p.1.col 733.c
Circuncíſio quid eſt,p.6.col.58.f.Item p.4.col.451.c
Circuncíſio fuit ſignum & caracter fidei,in ſe & in ſequentib. p.6.col.58.f.Item p.1.col.223.b
Circuncíſio dicitur ſignaculum,& quare,& cuius,p.6.co.
Circuncíſio erat quędã proteſtatio legis ſeruandæ,ſicut profeſſio regulæ alicui religioſo ſi eam impleat opere, p.6. 42.f.
circuncíſio quænam Deo grata,p.1.c.1524.d
circuncíſio ſolennis quam Ioſue fecit dicitur ſecunda:reſpectu illius quam fecit Abraham de mandato domini: tunc fuit circunciſus cum omni domo ſua,non quod fuerit alia prima,p.2.col.37.c
circuncíſio quare præcepta eſt,quando de Sara filius promittitur,ſ.Iſaac in quo promiſſa eſt: vocatio gentium,par. 223.c
circuncíſio Abrahæ pręcipitur tribus de cauſis.Ibidem.
circuncíſio data eſt propter tres cauſas,p.5.c.1143.a.Item propter plures cauſas,p.6.col.58.d.e.& col.1050.f
circuncíſio cum ob multas cauſas pręcepta ſit,ſpecialiter [illegible]ram Chriſti prætẽdit,qui nos per baptiſmum veteri homine exiuit,&c.p.1.col.256.a
circũciſio fiebat octauo die,cum cultro lapideo,& quare hoc myſtice,p.6.col.58.f.& col.1050.f
circunciſio quando fit,non eſt de neceſſitate circũciſionis tellus lapideus,neque hoc vtuntur Iudęi moderni in circunciſione,ſed cultello ferreo,p.2 col.36.f
circunciſio ante tempus octo dierum non poteat anticipari, ſicut nec animalia ante octauum diẽm poterant Deo offerri, & quare. Nec poterat vltra octo dies differri,p.1.columna 224.f
circunciſio quare fiebat in membro gentili,p.6.c.1050.e [illegible] p.1.c.224.e
circunciſio in carne facta eſt,vt firmius memoriæ eorum imprimeretur,p.1.col.215.b
circunciſio primo, & ſecunda quę & qualis dicitur apud p.2.c.8.c
circũciſio azima,& Paſcha,viſibile ſũt ergo neceſſe eſt quod que æternum nõ eſſe,ſed temporale. Quomodo.n.pót[illegible]num eſſe quod uiſibile eſt,p.1.col.1292.f
circũciſio in ſcripturis dicitur trib. modis in præputio,in corde,in auribus,p.4.c.632.e
circũciſio eſt duplex,vna ſpiritualis,alia corporalis,prima precio culpæ,ſecunda eſt precio pelliculæ. Et ſic etiam duplex ſ.ſpiritualis & corporalis,p.6.col.42.f
circunciſio carnalis in lege octaua die celebratur,in Euangelio vero in præſenti circunciſio cordium, & in futuro corporum & ſic duplicatus eſt octonarius,p.2.col.1111.b
circunciſio ſpiritualis figuram habuit,& quæ fuit,p.2.colu 36.f
circunciſio carnalis a Deo in ve.lege inſtituta quid ſpiritualiter ſignificet,p.1.c.223.c.& c.227.a
circunciſio ſpiritualis ad omnem profeſſionem pertinet, & quid hoc præfiguratur,p.1.c.227.b Interl.
circunciſio an conferebat etiam gratiam cum hoc, tolleb peccatum originale,p.6.c.786.f

cir-

uncisio quomodo conferebat gratiam, & quomodo diſ-ndatur in baptiſmo,p.6.col.53.b.c.& 54.f

uncisio preſtitit idem curationis auxilium quid nunc cõ-rt baptiſma tempore gratię,niſi quòd introitus in regnũ ondum patebat,p.5.co.559.c

uncisio & prępuutium,duæ naues ſunt, piſcatores docto-s,&c.p.5.col.755.c.& 756.f

uncisionis præceptum fiendæ octauo die toto illo tempo-r fuit ſuſpenſum ab egreſſu Aegypti,& donec Iudęi fuerũt terra promiſſionis,p.1.col.592.f

uncisionis verba quæ ſunt,quib.vtuntur Iudæi dum puer cunciditur,p.6.col.77.b.c

uncisionem omittens pater pueri vel eius tutor, qua pœ-plectendus fuit,p.1.col.224.e.& 228.f

uncisionis ritus ab Abraham ſumpſit exordium, quando am pueris nomen imponebatur. parte 5.columna 75.a

uncisionis præceptum,quia Abraham ex Dei mãdato ad pleuit,imitator fuit perfectionis Chriſti in duob.p.1.co. 29.a

uncisionem qui veneratur & baptiſma,ſignificatur per la rm,qui vt auis volat,& vt aquatile natat. parte prima, co. 57.c

rcnciſione bina indigemus,ne ex his quæramus vanam glo r m,ne foris mundi,et intus immundi ſimus,& ſimulatę sã atis pęnas ſuſtineamus,&c.ibid.

cciſus eſt qui obturat aures ne audiat ſanguinem, & clau d oculos,ne videat malum,qui non delinquat lingua ſua, us cor non grauatur crapula & ebrietate,par.prima,col. 3.a

ciſi grauius affliguntur tertia die quam prima,& ob hoc ob & filii eius irruẽtes cõtra maſculos Emor & Sichem, iter necauerunt,propter Dinam ſororem ſuam,p.1.col. 3 .f

ciſæ cum non fuerint fœminę quomodo ſaluabantur, &p.1.col.227.c

cide ſecundo filios Iſrael,quomodo hoc ſit intelligen-n,cum vnus homo non erat bis circuncidendus,p.2.co. f.& 37.a.b.c.col.39.a.b.c

cidiſſe filios ſuos tribum Leui in deſerto dicit Rab. Sa. non aliæ tribus,&c.Contrarium tamen dicunt commu r expoſitores noſtri,& huic conſonat ſcriptura pa.1.col. 68.f

ciditur cor,ſimiliter & caro circunditur, & quomodo. n p.1.col. 225.e

ciditur Chriſtus octaua die,& quid myſtice per hoc in-ur,p 5.col.715.a

ciduntur multæ gentium,& maxime Iudæę & Paleſti-onfines vſque hodie,& præcipue Aegyptii & Idumæi, A monitæ & Moabitæ,& omnis regio Saracenorum,p.1. 227.c.

cidi per Ieſum,eſt vitia & conſuetudines prauas & peſſi nſtituta depone, & quidquid ab honeſtatis regula di-dat abſcindere,p.2.col.37.a

tantias particulares peccatorum aliorum conſiderans e,inuenit vnde diſpliceant,& ſe retrahat,aliter in forni ne,&c.p.6.col.256.f

r Saul:& Ner pater Abner,principes malitiæ Saul,fue fratres,& per conſequens Saul & Abner cognati ger-i,p.2.co.1052.f

ſternæ quæ non polluebantur tactu immundorum ſignant torum mentes,p.1.co.1062.d

ſternas fodiebant Ieroſolymitæ,& quare. parte 4.col. 21.a

ithara quid ſit,& vnde dicatur. parte ſecunda,columna 108.a

ithara per chordas ſonat:organum per fiſtulas, p 3.columna 29.b.c

cithara ſonum compoſitum non emittit,ſi chorda rupta fuerit p.4.col.187.a.b

In cithara quæ ſunt,non omnia ſonant ſed iuuant, ſic non tota hiſtoria ſpiritualem intelligẽtiam ſonat, ſed totam iuuat &c.p.1.col.1460.f

ciues vel cæleſtes,per habitatores ciuitatum Iſrael intelliguntur,p.4.col.1370.f

ciues cęleſtes ſignificantur per Romanos,quomodo & quare, p.4.co.2393.a

ciues Romani reputabantur nobiles per totum orbem,& hoc cõteſtatus eſt Paulus dum deberet flagellari propter quod euaſit.p.6.col.1217.b

Propemodum naturale eſt ciues ciuibus inuidere, p.5.colum. 751.a.b

ciuium ſupernorum numerus & infinitus & definitus eſt:Deo numerabilis,& nobis innumerabilis,p.4.col.1581.a. b

ciuitas a conuerſatione conuiuentium appellatur, p.3.colum. 180.f

ciuitas quælibet eſt mater populi ibidem nati & nutriti,p.2.c. 638.f

ciuitas facile capitur deficientibus vel ablatis a hoſte aquis,p. 2.col.1355.c

ciuitas vel reſpublica: vel eccleſia iniuſte impugnata,por Ieruſalem ſic impugnatam ſignificari poteſt. parte 2.col. 1393.c

ciuitas ſaluatur orationibus ſanctorum, exemplum habetur de Ezechia,parte 2.col.656.f.Et de ſancto Baſilio, p.3.col. 449.b

ciuitas Babylon fuit ędificata ſatis cito poſt diluuium, ſed Nabuchodonoſor eam ampliauit,& fortificauit. p.1.co.175. c.179.c

Item p.4.co.1553.a

ciuitas Hebron antea dicebatur Cariatharbe, id eſt, ciuitas quatuor patriarcharũ,eò ꝙ quatuor Patriarchæ principales ſunt ibi ſepulti,&c.p. 1.co.274.c

Item p.2.col.100.f.& col.153.c.Vide in Cariatharbe. Et in Hebron.

ciuitas Dauid vocabatur illa pars ciuitatis Ieruſalem, vbi erat mons Sion,& illa erat templum:& ibi celebrabãtur feſtiuitates per annum,&c.p.4.co.302.f

ciuitas Dauid mons Sion appellabatur,&c.parte ſecunda.co. 840.f

ciuitas Ieruſalem triplici muro clauſa fuit,& quid deſignat. p. 2.col.1348.f

ciuitas Ieruſalem propter iniquitates factas per Manaſſen, licet ipſe pęnituerit,deſtructa fuit & populus captiuatus, & quare,p.2.co.994.f

Item p.4.col.1029.a

ciuitas Ieruſalem fuit primo per Nabuzardan deſtructa & cõbuſta.p.2.col.998.f

ciuitas Ieruſalem fuit combuſta anno.xj.Sedechiæ,qui fuit annus.xj.a tranſmigratione Ioachim,qui Sedechias ſucceſſit ei in regno.p.4.co.1151.c

ciuitas magna Niniue condita eſt per Ninum filium Beli, quã vocauit Niniuem ſuo nomine,p.2.col.1551. c

ciuitas Niniue propter pœnitentiam non fuit ſubuerſa prima comminatione,ſed ſecunda,quia homines poſtea conuerſi ſunt ad vicia conſueta,p.2.co.1544.d.e.f

ciuitas Thebęea(a qua fuit legio Thebęorum)eſt in Aegypto Sed in Iudæa eſt alia ciuitas,quæ vocatur Theſba, de qua fuit Elias Theſbites,Eſt & alia in Gręcia quæ uocatur Thebę,a qua dicuntur Thebani,p.2.c.275.c

ciuitas ſolis,una eſt Aegypto, Altera in Iudęa,p.2.col.103. a

ciuitas ſolis,id eſt. Chriſti qui eſt ſol iuſtitię. & ſecundum aliquos Alexandria,eo quod fides Chriſti ibi viguit tempore Marci euangeliſtę,ſub quo fideles ibi viuebant, habentes omnia communia,eo modo leguntur vixiſſe ſub Petro in Ieruſalem.p.4.co.201.c

Cõſolatio inter a Deo data ſignificatur per ſomnia quæ interius ſunt,p.2.c.495.c
Conſolatio poſt tentationem,& poſt correctionem ſuauis recreatio.p.1.c.1512.d
Conſolatio populi facta per Chriſtum in aduentu ſuo primo duplex eſt,&c.p.4.col.345.c
Conſolationes ſpiritusſancti datæ diuinitus afflictis iniuſte,p orationes hominum deuotorum,per quem ſignificentur. p.2.c.620.f
conſolationu ſuffragia per pietatem benigni iudicis,vincunt tentationis noſtræ diſpendium. parte tertia, colum. 406.c
conſperſio quid eſt.p.6.c.233.b
conſtantia voluntatis & perſeuerãtia bonæ operationis, ſignificantur per ſoliditatem æris & ferri.p.ſecunda, columna 1685.c
conſtans Eraclii nepos cœpit imperare anno.643.&perſuaſus a Paulo Conſtantinopolitano epiſcopo incidit in hæreſim Monothelitatem,&c.p.6.c.1611.c
conſtantinus magnus exhibuit beato Silueſtro ſtratoris officium p.4.c.1054.e.& 2083.c
Ante Conſtantini tempora non in conuentu populorum,ſed tanquam per latebras prædicabatur fides,in ſecreto cõgregabantur Chriſtiani,p.1.c.306.a
conſtantinus mangus imperator in ſigno crucis vicit Maxentium,& ſimiliter Licinium. Et magnifice eccleſiã dotauit p.6.c.1526.c
conſtantinus magnus quando dedit eccleſiæ bona temporalia vox fertur audita fuiſſe.Hodie cecidit venenũ in eccleſiam Dei.p.3.c.1896.f
conſtantinus magnus extirpauit quatuor tyrãnos Chriſtianorum perſequutores in quatuor partibus mundi.Et ſignificatur per Ezechiam regem,&c. parte ſecunda,column. 1235.c
conſtantinus (alius poſt magnum) qui cœpit imperare anno domini ſeptingẽteſimoquadrageſimo,fuit peſſimus,imaginem Chriſti & ſanctorum ab eccleſiis remouit,Monachos & moniales contrahere matrimonium coegit.p.6.colum. 1612.e
conſtellationes qui ſequũtur, culpantur,non qui naturales effectus elementorum nouerunt,&c. parte ſexta, columna 501.& 502.a
conſtellationes circa ſigna quomodo mouentur ſiue voluuntur. Et quomodo ſignant.p.3.c.120.f
conſuetudo dicitur bonus vſus,nõ abuſus.Et eſt optima interpres legis.p.1.c.1604.f
conſuetudo eſt quædam altera natura proueniens ex longa conſuetudine & indurata,&c. parte tertia,columna 1535.c
conſuetudo magnum in ſe vinculum habet.p.tertia,column. 1347.c
conſuetudo impedire non debet quominus veritas vicet.p.2 co.1431.a
conſuetudo eſt laqueus detinens in peccato,pa.tertia,colum. 199.c
conſuetudo praua tenet hominem in peccato ligatũ propter malum habitum inclinantem,&c. p.quarta,columna 4406.f
conſuetudo veterum erat,vt ſi ſponſus ſponſam repudiaret, in ſignum repudii diſcalciaretur.p.1.c.495.a.b
conſuetudo eſt Iudæorum tempore veſperarum orare.p.1.c. 287.f
Item p.4.c.1617.a.b.c
conſuetudo fuit apud Iudæos in ſollennitate paſchali vinctũ vnum propinquum morti ſaluare, Et hac conſuetudinem impetrauerunt Iudæi ab imperatore.p.5.col.450.f.& co. 1318.c
conſuetudo inoleuit in noua lege,quod ſacerdotes cum ſtib.ſacerdotalibus ſepeliuntur,Et vnde hoc trahitur. c.991.c
cõſuetudinis fuit,maxime in illa ſimplicitate antiquorum propinqui propinquos oſcularentur,& hodie fit in mu locis,p.1.col.337.c
Difficile ſurgit quem moles malæ conſuetudinis premit. co.1260.b
cõſuetudine praua victa cautius obtẽperabis rationi,ne aliquam pernicioſam conſuetudinem defluas,p.1.colu 103.a.Interl.
conſuetudines hominum vicioſæ dicuntur portæ æreæ,p 1264.e.f
conſulere non eſt ſemper conſilium dare,ſed ſecretum re re.p.1.col.1359.a
conſulere dominum quomodo iuit Rebecca,cum nõdum ſent prophetæ vel ſacerdotes.p.1.c.296.b
conſules rexerunt Romam vſque ad Iulium Cæſarem.p col.2248.d
conſummatio omnium a Deo duplex ſignificatur.par.1 1123.c
conſummatio eſt omnium virtutum perfectio, pro ſu bono omnia facere vſque ad mortem pro veritate ce &c.p.3.col.1382.e.f
conſummationis temporum initium aduentus domini 1.col,1106.f
contemplari volenti diuina ineptꝰ locus eſt ciuitas tum ſa,p.5.col.1006.f
contemplari qui uolunt per ſua quiete, dimiſſa proxim neceſſitate arguuntur.p.2.c.829.c
contemplari volentem impedit curioſitas perſcrutantis col.1346.e.f
contemplatio eſt participatio quædam cæleſtis & immo vitæ.p.1. c.1677. b. c
contemplatio uitæ,excitat deſiderium cõtemplationis p p.1.c.499.c
contemplatio omnis uitę præſentis quantumcunque ſit ta tamen habet obſcuritatem annexam,& hoc ſignifi per turbinem in Eliæ aſcenſu,p.2.c.863.
contemplatio per oculum intelligitur,quæ non deficit i no contemplatiuo, ſed magis proficit tempore ſene ſedatis paſſionibus ſenſitiuæ partis, parte prima, colu 694.e.f
contemplatio ſanctorum & potiſſime Euangeliſtarum d a contemplatione philoſophorum.parte quinta, colu 1007.a
Item p.3.c.1344.f
contemplatio eſt ſepulchrum quæ a mundo mortuos in mis abſcondit, & actiua uita quodammodo ſepelit a prauis moribus mortuos tegit, parte tertia, col 87.a.b
contemplationis ad uirtutem non ſufficit, emundare pęnitentiæ lachrymis,niſi ſequatur caſtitas mentis & poris,p.1.c.660.e.f.
contemplationis luce paſci,eſt comedere,quam nõ ha ſi qui prius in hoc exilio quaſi ubi nõ ſunt bona, gen ſuſpirat deſiderio,p.3.c.107.c
contemplationis dulcedo breuis eſt & rara propter g dinem carnis , quia terrena inhabitatio agrauata ſum multa cogitantem,&c. parte tertia, col 1833.b
contemplationis arcem qui tenere deſiderãt, prius nece in campo actionis ſe per exercitia probent,par.4.col 1048.
Item p.3.col.1344.f
Item p.2.col.863.b
Item p.1.col.661.c

C[l]auis ſcientiæ vocatur autoritas docēdi, qua clauditur oſtiū per falſam, vel aperitur per veram doctrinam: quod quidē oſtium vel regnum cęlorum idem eſt quod beatitudo æterna. p.5.col.380.f

C[l]aui ſpirituales ſunt duplices, ſcilicet dilectionis & timoris, &c. p.2.col.722.f.& 1142.f

C[l]aui Chriſti, vnus in fræno, alius in diademate Conſtantini imperatoris per matrem eius Helenam poſiti ſunt, vt ſic eſſet ſecurus inter præliorum pericula. parte 4. columna 174.f

Claues regni cælorum Petro traditę, &c. quæ quales & quot ſunt, p.5.col.280.f

Claues ī legitimo & debito vſu an præexigant neceſſario ſciētiam in ſacerdote ordinaro, p.5.col.285.c

Clauſio portarum templi contra ſacerdotes portantes arcam Domini & earum apertio fuerunt miniſterio angelico, &c. p.3.col.596.f

Clauſtrales aliqui ſunt intenti contemplationi, & alii vt officiales, ſunt intenti actioni, p.1.col.1683.c

Clauſtrum regu'arium poteſt intelligi per ouile ouium, par.5. col.215.a

Clauſuræ genus eſt quod non ſine claue poteſt claudi, nec ſine claue aperiri, & talia verrudata dicuntur, p.2. columna 71.c

Clementia eſt proprie quam relaxantur vel mitigantur pœnæ, p.3.col.796.f

Clementia quomodo doceat regere, ſed ſemper cum iuſticia, p.2.col.835.b

Clementia regis imbri ſerotino comparatur, & quare, parte 3. col.314.f

Item p.2.col.837.a

Clementia mira Dei, quæ quodlibet tempus conuerſionis noſtræ expectat, & quandocunque rogatur indulget, p.3.col. 835.b.& 836.d

Clementię diuinæ erga homines peculiare hoc eſt non clam ſed ſilenter ingerit ſupplicia. p.4.col.66.d

Clericus deuotus ſecularis vel religioſus, qui ad voluntatem ſuperioris vel prælati libenter faciat officia humilitatis, dicitur paſcere aſinos, &c. p.1.col.375.f

Clericus ſecularis uel religioſus recedens a virtute, parū curat de Deo, vult inter homines apparere, & ideo accipit Eccleſiæ vel officii dignitatem ſimoniace, &c. par. prima, colum. 3[..].c

Clerus a cleros Græce, quod eſt ſors Latinè. Dicuntur igitur clerici. eo quod ſint de ſorte domini, vel dominus ſit pars ſors clericorum, p.1.co.604.d

Item p.2.col.401.f

Clericus qui ſeruit Eccleſię primo vocabulum ſuum interpretetur & nitatur eſſe quod eſt, p.1.col.604.d. Tales enim debent eſſe vt ipſi poſſideant dominum, & a domino poſſideantur col.698.f

Clerici in capite ſunt tonſurati, ad ſignificandum cæleſtium petitum, p.2.col.701.f

Clerici ad quid ſunt deputati, p.1.col.1175.c.& col.1178.b. & col.1215.c

Clerici ſignificantur per ligna abiegna, qui per intentionem rectam ad Deum, debent ad modum abietis eſſe recti, p.2. col.01.f

Clerici qui ſunt ſub ſacerdotib. etiam in aliis ſacris ordinib. cōſtituti, non debent exercere actus pertinentes ad officium ſacerdotum, & de hoc figura, p.1.col.1288.b

Clerici & religioſi ſunt vnus populus, inquantum clericatus dicitur contra laicatum, p.4.col.1945.c

Clerici & laici intelligi poſſunt per duas domos, p.4. columna 1[..].c

Clerici quibus prouiſum eſt de præbendis & eccleſiis vel dignitatibus vacaturis per mortem alterius, & de obitu illius expectanter gaudēt, ſignificatur p Tyrios, &c. p.4. c. 1271 c.

Clerici cupidi qui nō ſtudent niſi ad augendum pecunias per lites & fraudes, & per præbēdas malo titulo acquirendas: ſignificantur per Ephraitas, p.2.col.237.c

Clerici cupidi qui congregandis fortunæ bonis totaliter ſunt intenti, ſignificantur per Gad, qui fortuna interpretatur, p. 1.col.1411.c

Clerici mali multo plus incenſi ſunt igne cupiditatis & luxurię, quam laici qui carent luce ſcientiæ, & cætera, par.4.col. 1955.c

Clerici (qui prę cęteris debent eſſe templum Dei) combuſtio per cupiditatis incendium per quid ſignificatur, p.4.colum. 2239.c

Clerici tria in ſe debent habere, & quę illa ſint, & ſignificantur, per tria quæ portabant Leuitæ, & cętera. parte 1. colum. 1189.c

Clerici miniſtrantes ſacerdotibus noui Teſtamenti, debent purificari per actum confeſſionis, & per depoſitionem ſuperfluitatis bonorum temporalium, & per honeſtam conuerſationem, & p.1.col.1215.c

Clerici ſignificantur per columbas, nam in eorum cōuerſatione columbina ſimplicitas debet refulgere. par. prima, colu. 907.c

clerici aliqui etiam in ſacris ord'nib. aut etiam in gradu maiori conſtituti, aſſociant ſe principibus in talibus quę non decent ſtatum ſuum, ut ſunt venationes, aucupia, haſtiludia & torneamenta, p.2.col.911.c

clerici aliquando propter magnitudinem & multitudinem equorum & famulorum, faciunt pauperes declinare a ſtrata publica, p.4.col.1954.c

clerici docti mercedem iniquitatis amantes, aſinę contra naturam loquentis comparantur, p.6.col.1695.a.b.c

clerici mali ſignificantur per Iſrael, qui generaliter coluit vitulos, p.4.co.1952.c

clerici mali ſicut fuerunt in ſtatu altiori, ſic erunt in loco gehēnæ profundiori, p 1.col.1657.c

clerici & religioſi qua ratione filii Dei dicantur, & quomodo ipſi pro maior parte ſunt cauſa diluuij peccatorum in terra, populum ſuis malis exemplis corrumpendo, p. 1. columna 138.f

clericorum ſtatui conuenit eſſe habitaculum pulchritudinis, in quib. refulgere debet pecor honeſtatis, & ſignificatur per Zabulon. p.2.co.121.c

clericorum ingratitudo de receptione diuinorum beneficiorū ſignificatur per ingratitudinem populi Iſrael de beneficiis a Deo receptis, p.1.col.1657.c

clericis ſtipēdia neceſſaria quibus ſuſtententur laici & ſeculares prouideant, & ab incurſib. hoſtium eos tueantur, p.1.co. 1177.c

clericalis ſtatus deſignatur per Aaron pontificem, p. 1.colum. 527.c

clericalis ſtatus arguitur & ſpecialiter, prout extendit ſe ad p̄latos, clericos & religioſos. p.4.col.10.f

In clero regnant gaſtrimargia, accidia, & crudelitas, quare & quomodo p.4.col.14.f

clibanum mundi tribulationem ſignat, p.1.co.920.c

clibanus panem ſuſcipit & ignem, ſic vterus virginis panem uitæ, ideſt, Dei verbum & ignem ſpiritusſancti de cęlo ſuſcepit, p.1.col.912.f

climata non diſtinguuntur ſecundum diſtantiam ab oriente in occidentem, ſed ſecundum diſtinctionē a meridie in aquilonem, p.3.col.1524.a

cliuus aſcenſus montis flexuoſus. parte 2. columna 369.c

coccytus quid ſignificat. parte tertia. column. 227.a

cochleæ maris ferro circuncisę, lachrymas purpurei coloris emittunt, quib. collectis tinctura purpurei coloris conficitur, p.3.co.1873.a

Coæternitas filii cum patre declaratur. parte ſexta,colu. 794.c.f
Coæua quæ dicuntur,p.6.ibid.
Cogitantis mala duo ſigna,& horum ratio,parte tertia,columna 1675.a
Cogitatio,verbum,& diffinitio differentiam habent, p.5.col. 1016.f
cogitatio non eſt peccatum,niſi procedat ad effectum, ſeu opus Error eſt. Et patet ex illo falſitas Ioſephi hoc dicentis, &c.p.1.col.675.c
cogitatio carnalium occulta & malitioſa, deſignatur nomine vuluæ.p.3.col.351.b
cogitatio praua ex tentatione,licet non ducatur ad effectum non tamen eſt paruidenda. parte tertia, columna 34.b.c
cogitatio infima,piſcis malus dicitur,quæ ſe curis huius mūdi vltra modum immergit. parte ſecunda.colum. 991.b
cogitationes prauæ per menſtrua deſignantur, & quare, p.1. 1038.f
cogitatio praua cuius noxiis inſpirationibus in humanis cordib. naſcitur,de narib.eius procedere fumus aſſeritur, par. 3.col.348.c
cogitatio eſt tabernaculum,in qua mens habitat quam æſtus auaritiæ veſtat,p.3.col.182.d.e
cogitationis motus dicuntur greſſus, quib. quaſi paſſib. vel a Deo recedimus,vel ei propinquamus. parte tertia. colum. 322.e
cogitationis immundæ ſtrepitum tantò latius ſibi cumulant plerique,quanto ſecurius ab externis ceſſant & hoſtes ipſas vocationes ad illicita pertrahunt. parte prima, columna 322.c
cogitationem noſtram dicunt aliqui doctores eſſe cognoſcibilem puris ſubſtantiis ſpiritualibus,tamen de intentione cogitationis ipſi concordant & concedunt,quod eſt cognoſcibilis ſoli Deo. Et de hoc exemplum. parte ſexta, colu. 837.c
cogitatione ſedula cum exquirimus quo ordine agenda ſint quæ agere diſponimus quaſi acceptos in ſtomacho cibos ardore iecoris coquimus,p.2.col.1524.c
Item p.1.col.588.e
In cogitatione quæ reuoluuntur, de facili illa verbo proferūtur præter intentationem proferentis,parte tertia.columna 1806.f
cogitatione in lubrica ne verſemur:nō debemus intueri quod non licet concupiſci. Vt enim munda mens in cogitatione ſeruetur,a laſciuia uoluptatis ſuæ ſeruandi ſunt & reprimēdi oculi,quaſi quidam raptores ad culpam,parte prima,co. 92.f
cogitatione aliqua qui non maculetur,nullum puto tam purū eſſe. Certum eſt ergo habitare etiam Iebuſæos cum filiis Iuda in Ieruſalem.p.2.col.111.c
cogitationes humanæ ſunt ad iniurias vindicandum, cogitationes autem diuinę ſunt magis ad miſerendum, p.4.colu. 457.c
cogitationes hominum poſſunt cognoſci dupliciter. Vno modo per certitudinem,& ſic non poſſunt cognoſci niſi diuina reuelatione. Alio modo per coniecturationem ex ſignis exteriorib.&c.p.3.col.1915.c
cogitationes per radices accipimus quæ in occulto fixæ ſunt, & viſibilia opera producunt,p.3.col.201.a.b
cogitationes dicuntur ancillæ,& ratio domina, quomodo & quare,p.3.col.13.a.b
cogitationes dicuntur filii.p.4.col.1866.c
cogitationes minutiſſimæ iudicio domini,ac verba tenuiſſima quæ apud nos vſu viluerunt,nō indiſcuſſa remanebunt. p. 3.col.202.f
cogitationes malæ,nō à diabolo immittuntur, ſed ex propr[ia] voluntate naſcuntur Diabolus incētor eſt,non autor, p. col.557.a
cogitationes prauæ & ſuggeſtionib.quibus ſtrupata anima i[...] quum opus gignit,dicuntur teſticuli,& nerui perplexi d[...] monis,p.3.col.386.d
cogitationes ſeculi expellat qui vult vitam animæ. Dum c[...] ſe per vniuerſas cogitationes ſpargit,ad conſiderationē [...] ſeſe nullatenus colligit,p.5.col.547.c
cogitationes nouæ ad meliora pullulant,veterib.raſis,quo[...] do raſis pilis ſuccedunt noui. parte prima,colum 1029.a
cogitationes vitæ veteris & ſuperflua quælibet humanæ c[or]ruptionis ſunt pili,& quare,&cęt. parte tertia, colu 72.e
cogitationes noſtras cum immunda tentatio inquinat, int[...] na hoſtię,ſtercus portant,ſed vt comburi debeant lauāt &c.p.1.co.913.b
cogitationes charitatis dicuntur boues arantes,quæ coda[...] rorum arando pręſcindunt,&cętera. parte tertia, colum 25.b
cogitationes grauiores,ſunt boues arantes, quę cor exerc[en]do,vberiores fructus reddunt,&cętera.parte tertia, col[u] 25.b
cogitationes ſuperfluę quę aſſiduè in animo carnalia cogi[ta]te naſcuntur,& deficiunt,ſuauitatem perdunt, &c.p.1. 558.f
cogitationes malas dū ſubigimus,& in virtutes verimus,q[...] ſi hoſtes per intentionis hoſtiam in amicos mutamus, p. col.34.d
cogitationes immundas quas ſugg rit diabolus ſi vicero, [...] nientes repulero,vel ingreſſas intra me,ne ad effectum [...] niant ne cauero:hoc ipſo tamen pollutus ſum quo poll[...] calcare contendi,&c.Sed myſtica ſunt hęc,& ineffabili[...] 1.col.1407.b
cogitationes ſi quis vicerit,nemo ſibi attribuat quia,niſi d[...] nę fortitudinis reprimat manus,omne bonum naturę, [...] pa uorat in profundum,&c. parte prima,col[u] 164.f
cogitationes ſi rectę ſunt debent conſeruari,ſi autem repr[...] debent abſcindi ſicut pili,& de hoc figura, &c.p.2.colu[m] 1331.c
cogitationes ſuperflue magno ſtudio amputandę ſunt,ſed [...] putari funditus non poſſunt,&cętera,parte prima, col[...] 1214.f
cogitationes per pilos capitis deſignantur,quę de occulta [...] dis radice uelut de internis cerebri radicib. oriuntur, p. 1331.c
Item p.1.col.1615.c.& col.1027.c.& col.1213.c col.1536.f
cogitationum inquietudo ſignatur nomine vermium,p.1. 136.d
cogitationum ſuperfluarum multitudo cum in cordib. hu[...] nis generatur,in atriis virgulta naſcuntur,parte 4.colu[m] 2359.a.b
cogitationibus,particulares conditiones viciorum cōſid[...] inuenit vnde diſpliceant,& ſe retrahat. Aliter in fornic[...] ne,p.6.col.241.b.c
cogitatus importunos repellamus, & alios inſtruere lab[ore]mus,crebra factorum & dictorum domini meditatione [e]xēplo beatę virginis,p.5.726.c
cognatio non facit proximum,ſed miſericordia, p.5. col 943.c
cognatio dicitur frequenter domus in ſcriptura, & max[i]me veteris Teſtamenti,p.3.col.1653.b.c
cognatio magna eſt euangelii & legis: Euangelium nam[que] expoſitio eſt legis,&c.p.1.c.991.b

c

Index.

Coĝnationis malæ noxia,p.2.col.902.d
Coĝnationis terrenę copulam debemus agnoſcere, ſed ſi curſ\[...\]n mentis præpedit ignorare,vt affectus mentis viſcera re\[...\]at,ſed a ſpirituali propoſito non auertat. par. prima,col. 177.a
\[...\]oĝnitio lux eſt,& ignorantia tenebra,parte prima, columna 8.
\[...\]oĝnitio omnis fit in aliquo lumine,p.5.col.1022.f
\[...\]oĝnitio actualis ex duobus cōſiſtit,ſ.ex lumine & ſpecie rei c\[...\]gnitæ,p.4.col.1501.c
\[...\]oĝnitio fit per aſſimilationem cognoſcentis ad cognitum.p. \[...\]col.1344.f
\[...\]oĝnitio,nobilitatem ſortitur ex obiecto.parte ſecunda,col. 65.c
\[...\]oĝnitio duplex eſt in angelis,vna qua vident diuinam eſſen\[...\]m.Alia cognitio eſt de aliis.Et hæc eſt duplex,vna de mi\[...\]teriis diuinæ prouidentiæ exequendis. Alia de concepti\[...\]bs propriis,&c.p.6.col.311.c
\[...\]oĝnitio angelica eſt duplex.Vna eſt rerum in genere,pprio,\[...\]c dicitur veſpertina.Alia eſt cognitio in verbo,& hæc di\[...\]cur matutina,p.1.col.7.a
\[...\]ognitionis humanę naturalis modus, qualis eſt,parte 5.col. 101.c
\[...\]oĝnitio noſtra procedit de imperfecto ad perfectum.p.5.co. 120.c
\[...\]oĝnitio omnis humana quæ modo naturali acquiritur,a ſē\[...\]ſus oritur,&c.p.3.152.f
\[...\]oĝnitio humana quomodo fertur in finem ſupernaturalem \[...\]a quem ordinatur,cum vim rationis tranſcendat,&c.p.1. c\[...\]1562.e
\[...\]oĝnitio Dei per intellectum & deſiderium quid in nobis o\[...\]pretur,p.1.col.352.f
\[...\]oĝnitio rei in verbo,& cognitio eius in natura,differentiam \[...\]bent multam,p.1.col.8.d
\[...\]oĝnitio triplex naturalis habetur de Deo. Vno modo per \[...\]entiam ſuam:Et illa ſoli Deo conuenit. Alio modo per ſi\[...\]itudinem immediate ab eo deriuatam in cognoſcente. \[...\]rtio cognoſcitur quaſi in ſpeculo.Et de hoc pulchrū ſimi\[...\]le,6.co.315.c
\[...\]oĝnitio Dei & amor,ſumuntur dupliciter, ſcilicet naturali\[...\]ter& ſupernaturaliter,p.5.col.1022.f
\[...\]oĝnitio angelicalis,cognitio dæmonum,& cognitio huma\[...\]na ad quæ vnaquęque ſe extendat, & quomodo ſe mutuo \[...\]cedant,p.1.col.1326.f.& 1327.a
\[...\]oĝnitio prophetica fit tribus modis.Primo per abſtrationē \[...\]a ſenſibus exterioribus vt in ſomno vel extaſi.Alio modo ſi\[...\]ne tali abſtractione,& ſic dupliciter, &c. par.1.columna \[...\]147.c
\[...\]oĝnitio omnis humana quæ modo naturali acquiritur a ſen\[...\]ſibus oritur,& quomodo ſenſus auditus,& viſus differenter \[...\]ad hoc cooperantur,p.3.col.152.f
\[...\]oĝnitio qua Ioſeph non cognouit virginem,fuit facialis ſi\[...\]ue carnalis,p.5.col.47.b
\[...\]d coĝnitionis ſummam contenditur in veloci mentis vigore \[...\]atque ingenii acumine,p.1.col.1563.c
\[...\]oĝnitionis diuinæ augmentum per ſucceſſiones creuit ætа\[...\]tum,p.1.col.533.c
\[...\]oĝnitionem ſui nullus colligit,dum ſe per innumeras deſide\[...\]riorum cogitationes ſpargit,p.1.col.558.d.e
\[...\]oĝnitionem diuinorum & eorū quæ ſupra ſe ſunt, an liceat q\[...\]uærere homini cum ſit mortalis,&c.parte tertia,columna 166.f
\[...\]d coĝnitionem Dei aſcendit homo ex creaturis viſibilibus, I\[...\]nter quas primum locum tenet firmamentum.Secundum lo\[...\]cum proprius motus planetarum,&c.parte tertia.colum. 24.c
\[...\]oĝnitionem ſui ſupernaturalem dat Deus homini diſpoſito, &c.ſicut corpore diſpoſito & organizato per naturā infunditur a Deo anima,p.6.col.23.c
cognitionem angelorum non habemus niſi valde longinquā & remotam à nobis,non propriam & determinatam, pa.1. col.218.f
cognitione ſola Dei,an quis ſaluatur,& quomodo, pa.1.colu 917.c
In cognitione noſtra,primum eſt noticia principiorum, & horū habitus dicitur intellectus,ſecundum, noticia cōcluſionū,& deſignat conſilium:tertium,certum iudiciū de cōcluſionib.inuentis,& dicitur ſapientia:quartū, potentia exequens,& dicitur fortitudo,& quomodo iſta dicantur eſſe in Deo,&c.p.3.col.153.c
A cognitione naturali humana,remota,ſunt in triplici differētia.Quædā propter conditionem rei cognoſcendę & aliqua ex cognoſcentis conditione,&aliqua propter modū cognoſcendi.Primum adhuc eſt in triplici gradu, &c.p.3.colum. 516.f
cognoſcitur aliquid in habitu, cuius tamen cognitio actualis impeditur propter aliquam paſſionem vel habitum impedientem p.5.col.357.c
Non cognoſcimus vt credamus, ſed credimus vt cognoſcamus,p.5.col.1162.d
cognoſcere nomen proprium Dei,& videre eſſentiam diuinā, differentiam habent,p.1.col.539.a.b
cognoſcere aliqua ex ſcripturis,& ſi conceditur,nobis,aliqua tamen Deo reſeruantur,quæ ſuperant noſtros ſenſus,ne aliter à nobis quàm veritas habet proferantur,melius iſta igni reſeruamus.Et de hoc figura,p.1.col.957.b
Nunc cognoui,quod timeas Deum,&c.quomodo cognoui accipiatur.Vel ſic,id eſt,alios cognoſcere feci. Vel metaphorice,ſicut alia quæ Deo dicuntur ſecundum ſimilitudinem, &c.p.1.col.170.c.& col.273.f
cohortes fuerant duodecim ordinatæ ex militib. per Dauid, & in qualibet cohorte erāt vigintiquatuor milia bellatores: & prima cohors erat cum rege primo menſe,ſecunda, in ſecundo menſe,& ſic de aliis,p.2.col.1121.c
coire & generare etiam pecudum eſt.Ratiocinari & intelligere hominū eſt.Ratio ergo quæ præſidet,motus inferiores tā quam regina frænare debet,non immoderate laxare. Ideo pecorib.in natura datum eſt,vt certis temporib.tantum ad coitum moueantur:homo autem ſemper moueri pōt. p.1. col.561.a
coitus carnalis inter coniuges tribus bonis excuſatur, vt uel non ſit peccatum, vel veniale, parte ſexta, columna 243.a.b
coitus in paradiſo cur a primis parentib.non ſit perpetratus. Et utrum,ſi ſtetiſſent,coitus inter ipſos fuiſſet,& qualis,p.1. col.75.c
coitus in paradiſo a protoparentib.vt Hebræi tradunt perpetratus eſt,p.1.col.111.c.& col.112.d
coitus in arca Noe aliquorum animalium,putà auium nec hominum fuit,ad deſignandum vniuerſalem mūdi tribulationem.p.1.col. 251.f
coitus ſine cōcubitus ſicut in ingreſſu arcæ Noe fuit prohibitus,ita in exitu fuit relaxatus,p.1.col.152.e.& col.160.b.& col.161.c
coitus quare tempore menſtruo ſit vitandus & prohibitus, p. 1.col.1038.f.& col.1061.b
colere & adorare quomodo differunt,parte prima, columna 667.b
colendi Deum ritus quare non obſeruatur apud nos, ſicut apud Hebræos,&c.p.6.col.881.b
collatio inter Dei ſeruos eſſe debet,non altercatio.p.6.colum. 740.c
collyrida.Vide in Torta.
collum ſi ſtringitur,vocis viſus & vitalis flatus necatur, par.3.

col.287.a
Per collum cibos traiicimus in corpus reficiendum , & verba
proferimus quib. ſecreta cordis proximis declaramus,p.3.
col.1825.a
Collum extendimus,quando longius proſpicimus, par.3.col.
1847.b
Collo vel alibi,mulierculæ gerentes euangelium chartulis ſcri
ptum vel lignum crucis an probandum vel ne, p.5.colum.
379.a
Colluctari fortiter contra inſultum dæmonum faciunt tria, p.
1.col. 1179.c
Colloquia prauorum,noxia inter fideles, vt de Petro exem-
plum habemus,p.5.col.641.a
Colobiis,id eſt veſtib.ſine manicis, magis vtebantur antiqui
p.1.col.380.e
Colonia quid & vnde dicitur. parte ſexta,columna
1161.b
Color candidus habet plurimum de luce,parte prima,colum.
7.a
Colubri verſi in virgam ſignificant, quòd finaliter filii Iſrael
egrederētur de captiuitate ad magnam libertatem & etiam
dignitatem,p.1.col.517.b
Columba quid myſtice repræſentat,parte quinta, columna
717.b
Columbæ proprietates enumerantur,p.5.col.1828.e
Item p.3.col.1860.b
Columbæ minores plus valent. parte prima, columna
916.d
columbæ in figura,ſpiritusſancti apparuit,quæ & qualis fuerit
& quare columbæ in ſpecie figurari voluit, parte 5. colum.
79.a
Columna nubis oſtendit filiis Iſrael viam, & protexit eos ab
ardore ſolis, cuius calor eſt multū intēperatus in illa terra.
Secundum Hebręos fuit duplex,ſecundum alios fuit vna
tantum,ſcilicet illuminationis & obumbrationis, pa.1.col.
610.f
Columna filios Iſrael protegens,fuit nubes contra æſtum ſo-
lis de die,& nocte fuit columna ignis cōtra tenebras. Et hęc
fuit figura gratiæ ſpiritusſancti, Chriſti diſcipulis in ſigno
viſibili datæ,p.4.62.f
Item p.6.col.987.c
Columnæ quinque tabernaculi,dicuntur quinque libri Moy
ſi,quib.doctores prædicationem ſuam muniunt,qui primi
tiuam inſtruxerunt Eccleſiam,quæ ex Hebræis congrega-
ta,ſolam legis autoritatem nouerat, parte prima,col.368.f
& 369.a
Comam in rotundum attondet: qui ipſam ad excitationem
carnalis laſciuiæ curioſe diſponit, parte prima,columna
1073.c
Comedebāt antiquitus hominus ſedendo in lectis, & ideo in
ſacra ſcriptura frequenter dicuntur recumbere uel acum-
bere,p.3.col.373.c
Item p. 1.col.642.f
Comminationes. Vide in Maledictiones.
Commentariorum & explanationum ſcriptorib. mos eſt,mi-
ſcere huiuſmodi ſermonem.Quidam hoc dicunt,alii autu-
mant hoc, nonnulli ſic ſentiunt,&c.parte quarta, columna
737.b
commercium optimum, cum bona quæ valemus operantes ,
primum hāc mercedem a domino recipimus,vt ad maiora
ſemper agenda proficiamus,deinde ad vitam æternam, p.
3.co.1742.e
cōmiſſio rei alienæ, fit quadrupliciter, primo per modū depo
ſiti,ſecundò pro mercede,tertio per modum mutui,quarto
per locationem,p.1.col.700.f
commodat qui mutuum præſtat,poſt tantundem recepturus
p.3.co.1303.b
commune pro immundo ponitur,& vnde hoc ſumptum ſit
p.6.col.173.a.b
Communia omnia habentes,imitantur ſtatum futuri ſecul
p.6.col.1025.b
communicatio bonorum in quib.conſiſtat & fieri debeat,p.
col.160.f
communicatio hominū ad inuicem tunc eſt bona, quando d
pender ex charitate diuina,p.3.co.2037.c
communicatio idiomatū fit,attribuendo ea quę ſunt homin
Chriſti, Deo,& econuerſo,propter inſeparabilem vnion
humanitatis in Chriſto,p.5.col.1236.a
communicatio idiomatū ponit has propoſitiones veras,De
paſſus eſt.Et: Iſte puer creauit ſtellas:demonſtrato Chriſ
p.5.col.538.f
communicantes ad menſam Chriſti figurātur p Ioſeph Chr
ſtum ſepelientem,p.5.col.652.f
communicantib.qui ſacramento participāt præcipitur, vt
ctus ſuos & cōgitatus diſcutiant,& compunctionis lachry
mis abluant, p.1.co.819.a
communio euchariſtiæ corporalis,quo ad laicū an ſit conſil
vel an ſit pręceptum neceſſitatis, par.3.col. 1297. c.1208
1299.a
communitas ecclęſię ſecularis, & etiā religionis magis dili
ſimplices & bonos,quàm aſtutos & malos parte prima, c
300.a
communitatis negotium ſinguli de communitate exequa
tur,& ſe ab illa abſentantes plectendi ſunt,pa. ſecunda,c
118.f
communitati licet in multis parcendum ſit,non tamen in c
ſu idololatriæ vel hęreſis eſt parcendum. parte 1.colu
1539.a
commutatiua iuſtitia emptione & vēditione,an & quomo
obſeruanda eſt. parte prima, columna 447.
448.d
comparatio debet eſſe inter illa quę ſunt eiuſdem generis,
5.col.193.c
comparatio Chriſti fit tripliciter ad tria: primò eſt hominis
Chriſtum qui eſt caput hominum,ſecundum hoc homi
comparantur ad ipſum ſicut membra ad caput. Secūda
hominis ad hominem. Tertia eſt Chriſti ad Deum patre
&c.p.6.col.283.c
comparatione humanę naturę,& dęmoniacę naturę, nos l
cuſtę ſumus, ſi dubia ſit fides noſtra. Si vero ſequimur I
ſum & verbis eius credimus tanquam nihil erunt in cōſp
ctu noſtro gigantes,id eſt,dęmones,parte ſecūda, c.1518
& 1519.c
compaſſio plus eſt quam datum: qiua rem quamlibet plerū
dat etiam qui compatitur. parte tertia, column
288.f
compaſſionis affectu inclinatus vltimis membris Chriſti, p
des domini rigat lachrymis.p.5.col.860.e
compaſſionem adinuicem habent naturaliter illa quę ſunt
iuſdem ſpeciei.p.4.col.1931.c
completio vel perfectio alicuius rei diciturdupliciter. Vno m
do quādo aſſequitur formam debitam. Alio modo quā
exit in operationem ſibi debitam parte prima,colu
55.a
compoſitores amabiles,diſcordes ab inuicem ad vnitatē pa
& concordię reformantes,per cementarios interrupta c
cludentes,ſignificantur,p.2.co.917.c
compunctionis duo genera ſunt. Vna compunctio oritur ex
more pęnę. Alia ex amore glorię,p.5.co.717.b
Item p.2.col.108.b
compunctus corde non ſolet dici,niſi qui ſtimuli peccator
punctus eſt in dolore pęnitendi,p.3.columna 1282.c
compunctionis & lachrymarum ſtatus duob.modis diſting
tur,p.1.col.817.a

cmpunctione,vt anima viri iuſti vehementer afficiatur,
qıtuor ad hoc ſunt qualitates,p.3.c.311.b
ɔpungimur plerumque mali inutiliter ad iuſtitiã,ſicut bo
nnnoxie tentantur ad culpã,p.1.c.1345.a.& col. 1367.a
ɔpungimur vere cum præcepta Dei ſtudidse perſcruta-
mr,vt per hæc proficere contendamus,per quæ profeciſ-
ſcognouimus quos veneramur.p.1.col.891.c
ɔpungimur tunc de nobis vere,ſtudioſe præcedẽtium pa
trm facta penſamus,vt conſpecta illorum gloria,in oculis
ncris,vita noſtra ſordeſcat.p.1.ibi.
ɔputatio ſeptuaginta hebdomadarum Danielis tempore
qurum regum incipiat & terminetur.Et quorum regnum
adi incluſiue vel excluſiue accipiantur.Et an computen-
tuper annos ſolares vel lunares,parte 4.col. 1609. 1610.
11.1612.per totas.
idetiam in Hebdomada.
onnina immundorum ſpirituum rudentibus conuenien-
tecomparantur,p.6.col.1356.f
oncus angelorum circa fideles tempore Antichriſti erit ad
du neceſſarius,ſ.ad defenſionem,& ad aduerſarii deſtrũ
ctnem p.4.co.1765.c
onacuitates in terra factæ ſunt diuina virtute, in quib.re-
cetis aquis apparuit pars terræ diſcooperta aquis ad habi
taonem hominum & animalium,& ſic elementa in locis
ſu diſtincta fuerunt.p.1.c.14.d
onptio ſecundum culpam & natiuitas ſicut lugenda eſt,
ſic huius vitæ(quæ potius mortis eſt)continuitas,p. 3.c.
57.
onptio noſtra propter delectationes carnis inmunditia
eſt.3.c.167.a
onptio Chriſti quomodo fuit per ſpiritumſanctũ, & qua
re on ante virginis deſponſationem.parte quinta,co.43.
c.44.f
onptio præcurſoris fuit miraculoſa,p.5.c.669.c
onptus mentis interior in nobis eſt duplex.Vnus in for-
m & imperfectus,aliis formatus & perfectus.p.5.colum.
106.f
onpere fœtum ſimilẽ imaginatiońi habitæ in extremo coi
tutempore,naturale eſt,& experientia certum tam in ho
miibus quam in animalibus.p.1.c.344.d
onpere pręcedit parturire,& parturire parere.p.3.colum.
48.c
onpiunt quidam in corde,ſed non peruerſa quæ ſilentio
co peſcant,vt perfecti.Alii concipiunt,ſed ſilentii vigore
mno conſtringunt.Alii concipiunt & mox efferũt,in ſẽ-
ſuues,in lingua præcipites.p.3.c.66.c.f
Conordia firma & vnitas nunquam ſaluari põt inter ſuper-
bo& arrogantes.p.4.c.2401.a
onordia quomodo ſit in corporibus cæleſtibus,quam Iu-
dænegant,etſi non omnes,p.3.c.251.c
onordiæ & charitati nihil præponamus, ſed per dexteram
prperitatis,vel ſiniſtrã aduerſitatis in pace & directionẽ
pecueramus,p.1.c.196.d
oncrdiã inter ſe diligenter ſeruare current domini & recto
reſpirituales & temporales,& quare,p.1.c.1088.f
oncbitus licet nunc mortalium corporum ſit indicium,po
tuitamen eſſe alius modus in corporibus immortalib. vt
chritatis affectu,nulla corruptionis cõcupiſcentia filij na
ſcentur,&c.p.1.c.33.c
oncbitus vagos & incertos non eſſe in ſpecie humana ra-
tioaturalis dictat.p.6.c.244.f
Itemp.5.c.324.f
oncbitus carnalis,etiam coniugalis, impedit feruorem &
effaciam orationis,p.2.co.1526.f
Itemp.6.col. 1327.c
oncbitus filii cum vxore patris ſ.matris quam ſit deteſtabi
lisotatur exemplum de elephante,qui reductus ad ma-
trem propriã egit cum ea,poſt coitum cognoſcẽs factũ, in-
terfecit hominem,qui hoc fieri coegerat.p.6.col.232.c
Concupiſcentia vnde cauſetur,& quando,& quando non ſit
peccatum.p.5.c.111.c
Concupiſcentia aliquando eſt nomen fomitis,ſ.vicii innati,
aliquando actus interioris.p.6.col.83.b
Concupiſcẽtia eſt in primo motu, qui dicitur pro paſſio,& in
ſecundo qui dicitur delectatio,& in tertio qui dicitur con
ſenſus,Et quando prohibetur.p.6.co.83.b
Concupiſcentia eſt mater omnis peccati,p.4.c.1726.f
Item p.1.col.1626.f
Concupiſcẽtia nõ prohibetur,vt Hebræi dicunt, & erronee,
niſi aliqualiter prorumpat in actus exteriores,&c.p.1.colu.
975.c
Vide in Ioſephus.
Concupiſcentia mala,& mali actus,etiam in veteri Teſtamẽ
to prohibebantur.p.5.col.109.d
Concupiſcentia eſt deſiderium,ſed non omnis.pa.tertia, col.
2352.f
Concupiſcentia ceſſabit ſi cogitaueris quod in terram ſis diſ
ſolueudus.p.1.c.675.c
Concupiſcentia Dauidis irrationabilis in appetenda aqua
frigida,p.2.col.661.a
Concupiſcentia duplici præcepto prohibetur,& quare,ſecũ-
dum catholicos.Hebræi autem dicunt,quod eſt vnum præ
ceptum de vtraque concupiſcentia.p.1.col.675.c
Concupiſcentia carnis,concupiſcentia oculorum,& ſuperbia
vitę,in quibus ſingulum iſtorum conſiſtat.parte ſexta, col.
1386.d.e
Concupiſcentia hominis per diabolum inflãmata, & per tor-
cular nequitiæ expreſſa,vinum profundit amaritudinis in
doctrina praua & operatione peruerſa.parte ſecunda colu.
351.b
Concupiſcentia carnis in tribus conſiſtit.primum eſt vita,ſe-
cundum eſt incolumitas.vitæ,tertium,quod concupiſcitur
in vita præſenti,eſt iocunditas,p.6.c.401.c
Concupiſcentia interior ex aſpectu mulierum quomodo pro
cedit in homine.p.5.c.110.f
Concupiſcentia inordinata dicitur vicium puerile,nõ ſolum
quia contingit ſæpe pueris,ſed ſecundum ſimilitudinẽ quã
dam.Et hoc propter tria.Et enumerantur.p.prima, colum.
1241.e
Concupiſcentiæ interiores malæ,per vxores alienigenas in-
telliguntur,& per filios eorum,actus exteriores ex ipſis pro
cedentes,quę omnia a uero pęnitentibus ſunt abijcienda.
p.2.col.1253.c
Concupiſcentiæ carnales dicuntur paſſiones,& quare p.6.co.
89.c
Concupiſcentiæ carnalis cauſa,non eſt in anima ſola, nec in
carne ſola,ex utroque enim fit quia ſine utroque delecta-
tio nulla ſentitur,p.6.c.514.d
Vide etiam in Anima.
Concupiſcentiæ affectus nõ ſatiatur uiſu,guſtu,& cæteris ſen
ſibus,quamuis præcioſa quæque pro cibo dederit.p.4.col.
437.c
Concupiſcentiæ quędam bonę,& præcipiuntur,alię malę, &
prohibentur.p.5.c.526.d.e
Concupiſcentiarum uincendarũ difficultas,tentatio eſt.Et
quare hanc dominus permittit,&c.p.3.c.1265.a
Concupiſcere dicitur caro,quia hoc ſecundum ipſam agit a-
nima,quamuis caro,nihil,niſi per animam cõcupiſcat,&c.
p.6.col.1386.d.e
Concupiſcere mulierem in corde poſt uina,pene naturale ui-
cium eſt comitante etiam turpitudine uerborum.p.3.colu.
imper b
S2707.eaonus,uult penitus non concupiſcere,ſed nunquam
hoc perficit in hac uita.p.6.c.47.b

Non concupiſces uxorem,&c.quomodo Iudęi exponunt & intelligunt,p.5.co.110.f

Quod concupiſcitur,fit dulcius dum vetatur,& quare,p.6.c.96.c

Concupiſcibilitas ſ.fomes peccati,quando eſt culpa & pęna,& quando non,&c.p.3.c.642.c

condemnandus nullus eſt ante inquiſitionem,& de hoc exēplum,p.1.c.97.a

condemnandis ad mortem vt daretur cyphus plenus de vino formati,ordinauerunt Iudæorum ſapientes.parte tertia,c.937.c

condemnabitur impius in iudicio extremo ex duobus principaliter,p.3.c.783.c

conditio propria & ſingularis ipſius Dei,eſt neceſſitas eſſendi & æternitas,& immutabilitas per omnem modum. &c. p.1.co.500.f

conditio aquilæ eſt quando vult transferre pullos de loco ad locum,quod portat eos ſuper humeros ſuos,& quare. p. 1. col.1658.f

conditio propria Chriſti(qui eſt autor euãgelii)eſt quod De⁹ eſt & homo verus,in una perſona,parte tertia, columna 792.f

conditio debita orantis eſt,quod attendat tempus orandi.Et de hoc exemplum,p.4.col.1602.f

conditiones cuiuslibet legis conuenienter datæ ſunt quatuor prima eſt vitia extirpare.ſecunda,mores ſiue actus hominis ordinare.tertia inducere ad fœlicitatem.quarta lucide tradere veritatem,p.5.c.5.a.b.c

conditiones aggrauantes ſunt iſtæ,ſ.obſtinatio in peccato,& ingratitudo de beneficiis acceptis,parte quarta, columna 1605.c

conditiones noui Teſtamenti,in quo nobis tria promittũtur, p.950.f

conditiones quinque extremi iudicii,ſ.eius ineuitabilitas, generalitas,claritas,iudiciaria poteſtas,iudicis ſublimitas. p. 6.col.342.f

conditionalis propoſitionis veritas vel falſitas,non eſt ex veritate vel falſitate partium,ſicut nec contingentia:quia &ſi partes conditionalis ſint contingentes, ſtat bene conditionalē eſſe neceſſariã: imo ſtat partes eſſe impoſſibiles. & tamen cōditionalē eſſe ueram imo neceſſariam,&c.p2.co.470.f

confœderatio in pluribus locis ſacræ ſcripturæ dicitur dexterarum datio,& quare.p.3.co.921.c

confeſſio duplex ſ.peccatorũ & diuinæ laudis,&c.p.4.colum. 1898.d

Item p.2.c.551.c

confeſſio gemina eſt:nũquam ſine ea ſimus,ſiue in tribulationibus ſiue in exultatione iuſtitiæ,&c.p.3.c.628.e.co.1177. b.& c.1199.c

confeſſio peccatorum,conſcientiæ eſt teſtimonium timentis. p.5.co.72.f

confeſſio vera,per quam aperitur terra cordis noſtri pro boni operis fructificatione,deſignatur per vomerem.p.2. colu. 169.c

confeſſio fidei quando eſt ad turbationem hominũ,& ad nullam vtilitatem,eſt omittenda:non autem quãdo eſt ad neceſſitatem,&c.p.5.col.1238.b

confeſſio fidei vel operatio miraculorum,prophetia, eiectio dæmonum,uel iſta coniuncta ſimul,non ſufficiunt ad ſalutem ſine operib.& quare,p.5.col.151.c

Confeſſio & magnificentia coram eo.Hoc de duplici loco exponitur poteſt,p.2.co.1083.c

Confeſſio extorta non habet meritum, ſed eſt ueluti fugitiui ſerui,qui poſt multum tempus uidens dominum ſuum, nihil niſi de verberibus deprecatur, parte quinta, columna 754.d

confeſſionis ſacramento ſacerdotum opera & affectiones d- bent lauari,quando ad offerẽdum ſacrificium euchariſ- ſunt acceſſuri.Et de hoc figura,p.1.col.816.f

confeſſionis iteratio,uera eſt humilitas ſupplicantis, pa.2. 1269.c

confeſſionis vocem expectat Deus,& ſi omnia nouit, p.5.c 909.a

confeſſor debet peccatoribus ueraciter oſtendere grauitat- ſuorum peccatorum,& eis dare ſalubre remedium,&c.p col.408.f

confeſſor cōfitentē debet ita charitatiue tractare & diſcre- quod non det ei occaſionem recidiuandi in culpam,p.1. 1599.c.Et col.1605.c

confeſſor per increpationem nimis duram facit peccatorē- bi in deſperationem,& mortem inducit ſpiritualem.Et quid ſignificatur,p.1.col.1605.d

confeſſores poſſunt dici exploratores,quia debent diligen- conſcientias explorare,& ſic ingrediuntur domum mul- ris meretricis,id eſt,conſcientiam perſonę peccatricis,p col.29.c

confeſſores qui bonis exhortationib.peccatores inducunt lachrymas cōtritionis,offerunt lagana,&c.qualiter & re,p.1.col.919.c

confeſſorum ſtatus,qui ſunt filii Chriſti, ſignificatus fuit euaſionem cuiuſdam aufugientis,&c.p.2.c.365.c

confidere debemus in Deo & etiam in homine, ſed diu- modo,qualiter & quomodo,p.3.c.1567.c

confirmatio fidei ſiue doctrinę catholicę,in naturalibus e argumenta ex principiis euidentibus deducta.In his a quæ ſunt ſupra rationem diuinitus reuelata, confirm- eſt per ea quæ ſunt diuinæ virtutis propria,& hoc fit du- citer,&c. p.6.col.304.f

conflictus Iudæi Machabæi fuit impeditus triplici dilatio- p.4.c.2535.a.b

confuſio duplex eſt.ſ.æterna & temporalis, & quid quæ ſit.p.3.c.630.f

confuſio temporalis eſt perturbatio animi reſpicientis pe- ta ſua,& reſpectione horrentis,& horrere erubeſcentis erubeſcendo corrigentis,p.6.c.95.b

confuſio vera eſt,quæ eſt coram Deo per peccatũ in conſ- tia mala,licet ſancti bene ſuſtineant confuſionem corã minib.iſta non eſt vera confuſio.parte quarta, colun- 1533.c

confuſio eſt quæ mordet conſcientiam.parte quarta, colu. 934.d

confuſio Chriſti fuit ex quatuor,ex loco,ex tempore,ex ſ- tate,& ex præcedenti honore,p.6.c.812.e.f.

confuſus homo ſolet faciem operire,& ſe quantum poteſt perire.p.3.co.737.c

congregant ſe animalia eiuſdem ſpeciei,& aues propter lius,ſ.propter maiorem ſecuritatem,&c.Similiter cõgr- tur homines in ciuitate, & quare, parte ſexta, colun- 284.c

congregatio hominum per mare intelligitur.par.quarta, 2168.f

congregatio fidelium fienda per Chriſtum ſecundum in- tionem legis & prophetarum,eſt ſpirituali congregatio quę iam partim impleta eſt & perfectius implebitur c finem mundi,&c.p.4.c.2304.f

congregatio ſanctorum dicitur nubes,propter faſtigium propter doctrinæ ſtillicidium,& concupiſcentiæ refrig- p.6.col.941.c

cõgregatio filiorum Iſrael in prophetis promiſſa, intellig- de vniuerſis ad fidem Chriſti conuertendis.par.3.colu- 2153.c

congregatio aquarũ quælibet more Hebræorum dicitur re,maxime notabilis.p.1.c.1424.&co.1478.c

gationes aquarum ſecundum Hebręos,aliquando di ur,mare,aliquando ſtagnum,&c.parte quinta,colum.

gari ad populum ſuum dicuntur nonnulli ſancti anti- eſtamenti,cum de hac vita migrauerunt. Nunquã ta- de aliquo eorum dicitur:Obdormiuit in domino,&c. col.299. d

itus ſi abſtinentia ſe caſtigat qua religioſus,illaudabi- ,Et quare,p.6.c.160.f

ati de humilitate actiuæ,aliquando aſcendunt ad alti- nem contemplatiuæ.p.1.c.73.f

ati aliquando congrediuntur audacius quam continẽ ontinentes quam virgines,& maioris ſunt meriti, &c. ol.1175.a

ati ſeparantur quandoque quo ad cohabitationem & ti redditionem,non tamen quantum ad vinculum.p. 26.f

ati non ſolum ab alienis,ſed etiam in ſuis vxoribus tẽ ſeruent.p.4.col.1213.a

atorum ſtatus ſignificatur per ciuitates.p.4.co.1905.a 96.d

atis fidelibus,pari conſenſu ſeruato,licet cõtinentiam rare,coniugiumque vocari,&c.p.5.col.41.c

p.6.col.248.d.e

p.1.col.1601.b

lis vita non virtutibus mira eſt,ſed tãtum a ſuppliciis a.p.1.c.245.e

um honeſtum fuiſſet in paradiſo,niſi prius inobedië- eruiſſet exilium.quam Deus induxiſſet carnale con- im p.1.col.111.b

um verum fuit inter Mariam & Ioſeph affectu & con mutuo ſine copula carnali.non coniunctione corpo ſed copulatione animorum.p.5.c.45.c

ium ſolum expertus,nõ de longinquo venit ad Chri- ,ſicut qui nihili carnalis corruptionis expertus ad ſer- em Dei feſtinans,de longinquo non venit. p.5. colu.

um non omne eſt a Deo.Nõ enim gentilib. Chriſtia opulantnr.p.5.c.920.e

um nõ reputatur poſtquam detectum fuerit,ſi ancilla ,vel ſeruus liberę ſupponitur,Sic & de cõſanguineis 316.a

etiam in Matrimonium.

a gratiora iudicanda ſunt,quæ ſiue filiis procreatis,ſi- rena contempta continentiam pari conſenſu ſeruare runt.p.6.c.254.e

p.1.col.1601.b

p.5.col.41.c

a Dei & hominum diſtantiam habent. Homines de ne,non virginem faciunt:Deus autem iunctus mere- us,virgines reddit.p.4.c.1716.d

tio Chriſti,cũ eccleſia de gentibus collecta, ſignifica- er coniunctionẽ matrimonialẽ Salomonis cũ filia re- egypti,p.2.col.689.c

tio perſonę deuotę cũ Chriſto põt effici durante vita nti,& quibus modis,&c. parte ſecunda, colum.

quæ & qualis & quando dicatur.parte quinta,colum.

pudica,virum & timet ne ab illo deſeruatur: & amat atur,ſicut etiam patres a piis filiis timentur & aman- c.p.3.col.1407.e

fidelis quomodo promittitur cohabitare infideli ſecũ Apoſtolum,cum videatur contra ſacram ſcripturam ol.250.d.c

es cum per incontinentiam miſcentur,lapſus ſcelerũ ,nt,& cum venia ſaluantur,&c.p.1.c.245.c

coniuratio quid eſt.p.4.col.110.d.e

coniuratores ſuperſtitioſi & diuini cum crucibus ac characte ribus ſæpe repetunt Adonai,Aglan,& Tetragramaton, q̃ procul dubio Latini,& Chriſtiani a perfidis Iudęis didice runt,& quare.p.1.c.516.d

connubia quare tribus paſſim inter ſe iungere Deus noluerit. p.1.c.2451.a

connubia legitima carent quidem peccato,non tamen quan do actus coniugales geruntur ſpiritusſanctus datur.p.1. c. 1234.e

connubia non ſunt,vbi non eſt mors.Cõnubia enim propter filios:filij propter ſucceſſionẽ,ſuceſſio propter mortẽ. Vbi ergo non eſt mors,neque connubia,&c. pa,5. colum. 921.c

conquiſitor eſt qui ſecreta naturæ rimatur.p.ſexta, columna 202.e

conſanguinei in ſcriptura dicũtur fratres,ſicut patet de Abra ham & Loth,dicente,Ne quæſo ſit iurgium inter me,& te fratres enim ſumus.Erat autem Loth nepos Abrahæ.pa.3. col.2101.c

conſcientia quid & quando eſt,& quotuplex.par.6.columna 685.b.c

conſcientia noſtra ſufficit nobis propter nos,propter vos fa- ma noſtra non pollui,ſed pollere debet in vobis.p. ſexta,c. 419 c

conſcientia remordens,omnia recta,ſuam irriſionem putat, & generaliter dicta ſibi æſtimat,&c.parte tertia, columna 241.b

conſcientia eſt quibusdam quies, quibuſdam tormentum. p. 3.col.477.b

conſcientia noxia præmit,morbi vis vrget,ſenſum mentis in ter.cipit. anguſtia.p.3.c.2399.c

conſcientia felix quæ afflictionis tempore boñorum operum recordatur.p.2.col.963.c

conſcientia noſtra ſi vitiis purgata Deo habitatore gaudet,vo cari poteſt Ieruſalem,cuius portæ ſunt corporei ſenſus, & quare.p.2.col.1410.f

conſcientia cordis eſt venter,& habet fontem.par.5.columna 1260.f

conſcientia eſt quoddam retinaculum quod retrahit hominẽ a peccato.p.1.col.1373.a

conſcientia peccatoris dicitur locutus quo effertur.pa.5. col. 794.f

conſcientia virtutem cuiuſque examinat.p.1.c.1126.d

conſcientiæ & opera ſingulorum dicuntur libri aperti, & qua re.p.4.c.1785.c

conſcientiæ ſignatur domorum nomine.in quibus habitamꝰ cum aliquid tractamus bonum,&c. parte tertia,columu. 245.b.c

conſcientiæ vermis ſignificatur per veſicas turgentes, id eſt, pungentes.p.1.col.564.f

conſcientiæ quies deſignatur per ſedilia conuiuantiũ,in qui- bus ſedere debent percipientes ſacramentum euchariſtiæ, &c.p.2.c.1613.c.

conſcientiæ bonæ vrbem, capere hoſtes cupiunt per fene- ſtras quinque ſenſum.p.4.c.1917.

Qui conſcientiæ fidens,negligit famam,crudelis eſt p.6. col. 419.c

conſcientiam qui delectationibus ſcelerum pollũt, in eccleſia vxores alienigenas ducunt.p.2.c.1410.f

conſcientias ſuas frequenter lauare debent per veram & purã confeſſionem ambulantes ad patriam per huius vitæ viam p.2.c.1525.

conſecrat agrum & redimit agrũ,qui connerſationẽ ſuam a- lii gubernandam permiſit,ſed eo iuuante prouectus, intel- lectum proprium addit,vt ſeipſum regere poſſit, p. prima, c.1149.a

Conſecrare qui vult Deo initium conuerſationis & voluntatis quinq; ſenſus corporis debet diligēter cuſtodire, ne per laſciuiam in errorem aut immunda deſideria defluant. p. 1. col. 1182. c
Conſecrare domino primordia laboris debemus, non ſolū de prædicationis officio, ſed & de domeſticis diſciplinis (quas in ſe quiſque ſolerter exercet) inchoationem bonæ voluntatis debemus domino dedicere, p. 1. c. 1269. a
Conſecramur illi dæmoni, cui curæ eſt quod admittimus ꝑ omnia peccata quę omittimus, maxime ſi non ex ſurreptione aliqua, ſed ſtudio peccamus. p. 1. co. 373. b
Conſecramur tot dæmonibus quot peccata committimus, & myſteria idoli illius, vel illius ſuſcipimus. ibidem.
Conſecrari domino aliquid in lege ve. dicebatur dupliciter: & hoc innuitur per dictionem Hebraicam, Herē quæ vno modo ſignificat ſāctificationem. Alio modo deſtructionē, non tamen omnem, &c. parte 1. col. 1152. d. e. f. & colum. 1153. a. b. c
Conſecrata domino in veteri lege fuerunt in multiplicib. in hominib., & aliis, &c. Et multiplici modo, & de hoc plana diſtinctio, p. 1. c. 1152. e
Conſecratorum Deo, & alii per ſeipſos ſe Deo conſecrant alii per alios. p. 1. c. 1151. b
Conſecratio accipitur pro deputatione alicuius rei ad cultū diuinum abſque reditu ad communem vſum, & tale quid non poterat vendi vel redimi p. 1. c. 1152. f
Conſecratio ad opera Leuitarum nulli licebat niſi de tribu Leui, ſed aliis tribubus Iſrael, perſonæ conſecrabantur in alijs piis operibus exercendis, &c. p. 1. ibidem.
Conſecratio rerum diuerſimode cedebat vtilitatem ſacerdotum vel ad cultum Dei. col. 1153. a
Conſecratio data Sanſoni pro conſolatione populi intelligitur per donum fortitudinis, quæ fuit quædam gratia gratis data, & pōt ſtare cum peccato mortali, ſicut & donum prophetiæ p. 2. c. 241. c
Conſecratio Sanſonis fuit non ſimilis Nazareorum, quia illi erāt conſecrati ad tempus & ad vacandum orationinib. & piis operibus. Sed Sanſon fuit cōſecratus per totam ſuam vitam, &c. p. 2. c. 265. b
Conſecratio ſummorū pontificū vete. Teſtamēt. poſt Aaron (quem Moyſes ex pręcepto domini conſecrauit) qualiter ſeu per quem fiebat. pa. prima, colum. 975. c. & colum. 976. d
Conſecratio carnis & ſanguinis Chriſti fit ſub ſpecieb. diſtinctis, tamen ſub vtraque ſpecie eſt totus Chriſtus. par. 5. co. 427. a
Cōſecratio qualis fuiſſet, ſi in triduo mortis Chriſti facta fuiſſet p. 6. col. 295. c
Conſecrationis ſacramenta nullus audeat recuſare quantalibet pollens gratia. p. 1. c. 1386. f
Conſecrationis ordo in veteri lege, & quid is in Eccleſia catholica denotet. p. 1. c. 479. b
Conſecrationis verba in ſacramento euchariſtiæ quæ ſunt, & quomodo intelligenda, &c. p. 6. c. 295. c
Conſecratione facta qualis ſit conuerſio ſpecierum, & accidētium priorum ſubſiſtentia. p. 6. co. 297. a
Conſentit, qui deſinit obuiare cum poteſt. parte tertia, colu. 1058. b
Conſentientes qui poſſunt accuſare vel arguere vel monere & faciunt, non effugent iudicium, parte prima. columna 1081. b
Conſequentia ad diuinum iudicium, ſunt retruſio dæmonum & damnatorum in infernum, deductio electorum ad cælū empyreum. p. 4. c. 233. a. b
Conſeruatio vitæ & prolongatio, decoctioni aſſimilatur, quia quamdiu calor naturalis decoquit alimentum conuertēdo in membra, durat hominis vita.
Tamdiu viuunt animalia quamdiu nutriuntur, & quan[do de]ficit calor naturalis, deficit vita naturalis morte. p. 4. 1155. c
Conſiliari debemus moroſe, ſed exequi velociter bene [conſi]liata. p. 3. c. 2132. f
Conſilium quomodo agendum ſit apud maiores. Vt, ſ., [quiſ]que pro ſuo ſenſu quod optimum intellexerit, vel int[elligere] ſe ſibi videbitur, dicat, & tamen ei qui præeſt locum [defi]nendi relinquat, &c. p. 2. c. 1336. d
Conſilium vtile, vt opera Dei non incaute diſcutiamu[s], creatorem in omnib. laudemus & benedicamus. p. 3. 2174. d
Conſilium Dei & ſententia Dei quomodo dicātur, & quid accipiantur ſecundum variabilitatem & perm[anen]tiam, &c. p. 3. c. 654. f
Conſilium nouum do vobis, quare nō dixit Saluator, ſe[d man]datum nouum, &c. cum communiter non cadant ſu[b præ]cepto quæ ibi mandantur, ſed ſub conſilio, p. 5. c. 12
Conſilium dare ſtulto charitatis eſt, conſilium dare ipſi [peruer]ti peruerſitatis eſt, p. 3. c. 253. c
Conſilium ſolet dari inferiori a meliori & digniori, par[te] 1565. b
Conſilium bonum inferioris non eſt contemnendum. E[xem]plum datur de Moyſe. p. 1. c. 652. & c. 653. a
Conſilium iniquæ mentis cum vanum eſſe probatur, c[um] impune peccare arbitrabatur, tunc caput inimicoru[m] dari dicitur, p. 1. c. 1666. e
Conſilium Balaam quod dedit ipſi Balach ad prouoca[ndos] filios Iſrael ad luxuriam, erat vt mitteret puellas pul[chras] nobiles & ornatas prope exercitum eorum, &c. p. 1. c. 1369. a. b
Conſilii Dei rationem quærere eſt contra illud ſuperb[...] 3. col. 126. d
Conſilii ſuperni vis vitari non poteſt, ſed magna ſibi v[im] hāc temperat qui ſe ſub eius nutib. refrenat, eiuſque [onera] leuiat qui nolens portat. p. 1. c. 394. b. c
Conſilio qui cuncta agunt, nec caducis rebus, ſed virt[utibus] diuites eſſe volunt, ſubſtantiam ſuam pauperibus tri[buunt] theſauros in cælo condūt, figuratur in Aſer. p. 1. col. 1
Conſilio non eſt opus niſi in aduerſis, p. 3. c. 517. a
Conſilia bona maxime in bellis valent, q̄ confirmantur [quan]do victoria obtinetur, & ad quam victoriam ſequat[ur ſan]ctorum læticia. p. 3. c. 564. f
Conſilia aduerſus inita in capita maligne conſultantiu[m] torquentur. p. 4. c. 54. e
Conſilii Dei humana facta etiam tūc congrue ſeruiunt, [cum re]ſiſtunt, vt in venditione Ioſeph, &c. p. 3. c. 83. b
Conſiliario omnes egent. p. 1. col. 656. b
Conſolantur Chriſtum, conſolantur eccleſiam qui ab in[fide]litate reſipiſcunt, & prauitatem per quam repugnau[erant] deſerunt, p. 3. c. 409. b
Conſolari percuſſum mœrore, eſt ei poſt percuſſionem [om]nia congaudere. p. 3. col. 409. b
Conſolari quid eſt, p. 5. col. 96. f
Conſolatio fit multis modis. p. 4. co. 997. c
Conſolatio, ſolatium, ſocietas & miſeratio quomodo di[fferant] p. 6. col. 581. c
Conſolatio grandis illorum qui præmuntur, ſi ſciant h[oſtes] ſuos eſſe perituros p. 4. c. 2217. a. b
Conſolatio magna eſt in re quæ diſplicet, ſi eo ordinant[e ge]ritur cui nil niſi iuſtum placet. p. 3. c. 34. d
Conſolatio magna eſt in malis bonorum reminiſci, ſicu[t in bo]nis temperat ab elatione præuiſio mali. par. tertia, colu[m.] 43. c
Conſolatio bona conſilium ſapientium qui dum ſe inu[icem] conſolando inſtruunt, ferrum ferro acuitur. p. 3. colu[m.] 1720. f

as diaboli eſt malorum hominum congregatio. Hęc autem ciuitas debellatur dupliciter,p.4.col.151.e
as culpæ quam facit amor ſui triplici muro clauditur, & ille murus ſubuertitur tribus & debellatur, &c. parte 2. c.10.g
as cœleſtis per Romanam ciuitatem ſignificatur, & quo modo ciuilitas illius dupliciter habetur. parte 6.colum. 17.b
as Dei ex angelis & hominib.conſtat,ad quam tanti cōcedunt,quanti illic remanſerūt angelorum. Et vnde hoc betur,p.1.col.1655.e
atis ſupernæ ſpacium quantum ad murum, fundamenta & portas,p.6.col.1645.a.b.c
atis bonus ſtatus expoſtulat,vt in ea ſit ſolicitudo diuerſum artificum in artibus ſuis,ſine quarum vſu nō poteſt itas bene ſtare,&c.p.3.col.2166.f
atis vel domus quatuor conditiones ſunt,pertinentes ad num earundem.Quorum primum eſt ipſa ædificatio,ſecundum cuſtodia eius,tertium,induſtria ciuium, &c. quartum,pluralitas ciuium,p.3.col.1453.a.& 1454.d
atis nobilitas magis conſiſtit in populo,quàm in ſpacio. col.2065.c
atem extruxit impiorum progenies in ipſa mundi origi fundamentum quærens in hac vita.Sancti in caſulis habitabant,&c.p.1.col.120.e
atem quis primus in hoc ſeculo ædificauit, & ad quid, b.adiutoriis,p.1.col.120.f.& 124.d
itate quæ immunda efferri,non minoris virtutis atque tatis eſt,quam munda inferri. parte ſecunda, colum. 2.f
tes duas faciunt duo amores, &c. parte 6.colum. .c
tes duæ.Vna malorum Babylonia,quæ a Cain incepit. era bonorum Ieruſalem,quæ ab Abel.&c. parte 3.colu. .a
tes duæ ſunt,ſ.Dei & diaboli,& qui ciues vtriuſque, & quid ſignificantur,&c.p.4.col.751.c
n p.2.col.994.e
tes tres ſunt ante iudicium in quibus vniuntur fideles, cet vnus dominus,vna fides,vnum baptiſma, p.1.colu. 9.c
tes tres poſt iudicium poſſunt dici,viſio clara,fruitio pa,& tentio firma,p.1.co.1444.f
tes leuitarum fugientib.homicidis per leges deputātur uare,p.1.col.1569.a
tes refugii trans Iordanem tot erāt,quot citra Iordanē: uare ſic fuerunt multiplicatæ,habentur rationes,par.1. 1446.a.& col.1487.c
vbi & quæ fuerunt,p.4.col.917.c.& 918.f
tes refugii ſex tantum fuerunt, tres citra Iordanem & trans Iordanem,in quibus homicida caſualis ſaluabatur. Et quid myſtice deſignent.p.1.col.1568.f
p.2.col.127.c. & 1044.f
tes refugii pro homicidis non ſolum fuerunt ſex,ſed non quando tota terra patribus promiſſa foret acquiſita, col.1559.b.& col.1560.d
p 2.col.125.c.& 126.d.e.f
tes & terræ plures in terra promiſſionis remanſerūt ad ariis filiorum Iſrael per magnum tempus plurib.de cauſis &c.p.2.col.91.c
tes ſuas vacuas cum agris & villis repererunt Iſraelitæ entes de captiuitate,non enim eas,cum ipſi in Babylone ſeruirent,quiſquam colonus intrarat. parte 2.columna 18.f
tes quas conſtruxerunt in Iudęa qui de Babylonia trāſierant,&c.nominantur quædam, parte 2.columna 94.b
tes Iudæ in tribu Symeonis,vel Beniamin,ſi quiſpiā reperiat non mirari debet.Trib.enim Iuda in omnibus tenuit principatum,&c.p.2.co.300.f
Ciuitates refugii quales eſſe oportuit ex traditione Hebręorū p.1.col.1487.b
Ciuitates tres,vel ciuium vnitates,in quib. omnes electi in anima & corpore conſtituti venientur,dici poſſunt,tres perſonæ,in trinitate perſonarum,& vnitate eſſentię, p.1.colu. 1444.f
Ciuitatib.multis & fluminibus, ſicut & ipſis hominib. multis de cauſis adduntur nomina vel mutantur, part.1.columna 667.e
Clamat quodammodo ad Deum res naturalis quælibet eo ipſo naturali deſiderio appetit aliquod bonum, parte 3.colu. 365.a.b.c
clamor populi tribus de cauſis augetur. parte ſecunda, col. 1361.c
clamor in ſcripturis,non magna uocis emiſſio,ſed ſcientiæ intelligitur & intentionis magnitudo,p.6.col.499.c
clamor magnus eſt vox cordis,&cætera.parte quarta, colum. 999.a.b
clamor ſecretus in deſiderio non peruenit ad aures humanas, diuinas replet,p.1.col.613.c
clamor peccatoris ex reſipiſcentia profectus laudē meretur, p.2.co.167.c
clamor orationis eſt propter impletionem deſiderii clamātis, p.4.col.524.f
clamor ſicut in patria ponitur exultationis,ſic in gehenna clamor triſtitię & deſolationis. p.4.col.1233.f
clamor triplex aſcendit in cęlum,ſcilicet occiſio innocentis, peccatum contra naturam,& afflictio,& defraudatio pauperum laborantium,parte 1.colum.234.c. & colum.235.e.& col.495.c
clangor vel ſonus qui fuit auditus tempore dationis legis fiebat miniſterio angelico.Sed vt Iudæi fabulantur fiebat in quodam cornu,quod fuit acceptum de ariete immolato p Iſaac.p.1.col.661.c
clangor buccinarum ſiue turbarum fiebat in memoriam liberationis Iſaac ab immolatione, & fiebat primo die menſis ſeptimi,p.1.co.1109.c
clangor motionis caſtrorum differebat a clangore vocationis multitudinis,quia erat prolixior & conciſius,non autem alius,p.1.col.1225.c
clarificare quando aliquis dicitur,& quomodo differt a glorificare,p.6.col.1021.a
claritas domini in transfiguratione qualis fuerit dicenda, an claritas glorię,cum eius anima a principio creationis fuerit glorioſa,&c.p.5.col.288.f
claritas glorię in quo & vbi terminatur,parte quinta, colum. 584.d.e
claritas beatorum quātum ad gloriam animę,& etiam corporis,eſt quędam participatio diuinę claritatis, p.6. columna 1659.c
claudicas tantum ſano pede innititur. par.1.colum. 353.b
claudicatio quę eſt per coertionem pedis ab illicito greſſu, & manus ab illicito tactu,& oculi ab illicito viſu,eſt meritoria & laudabilis,nō autem illa quæ fit per membrorum priuationem,p.5.col.302.f
clauis aurea quid prodeſt ſi non aperiat,& quid obeſt lignea ſi aperiat.Nihil quęrimus niſi vt pateat quod clauſum eſt, p. 1.col.1225.c
clauis ſcientiæ,quę dicatur,p.5.c.863.a
clauis,humilitatis Chriſti quam qui habent ſcripturas intelligunt p.1.col.632.e
clauis apertionis,vt aquam ſcientię de profundo bibamus, eſt humilitatis paſſionis Chriſti.Hęc enim prius audita, iam intelligimus facta,quę prius legebantur,& non intelligebantur,p.1.co.285.e

clauis

Contemplationis exempla inuenit vnde diues fit qui ſapientiam quærit in iuſtis olim mundo ſepultis.par.3. columna 52.d.e
contēplationis culmen nō attingimus,ſi non ab exterioris curę oppreſſione ceſſamus.Nec nos ipſos intuemur(vt ſciam⁹ in nobis aliud eſſe rationale qđ regit,aliud animale quod regitur)niſi ad ſecretum ſilentii recurrentes,ab exteriori ꝑturbatione ſopiamur,p.1.c.80.f
contēplationis perturbatio a quiete,vno modo eſt ab extrinſeco,alio modo ab intrinſeco. parte tertia,colum. 1405.c
contemplationis ſtudium non poteſt aſſequi,qui adhuc in delectatione configitur carnis. parte quarta, columna 2352.a.b
contemplationis gratiam habens homo delere debet nomē ſenſualitatis,Et tunc deletur,quando ſenſualitas iam non repugnat rationi,&c.p.1.c.1619.c
Per contemplationis intimæ infuſionem quotiens de ſupernis aliquid tenuitur videmus totiens de rore cæli accipim⁹ p.1.c.317.e
contemplationis lumen ignorans, præſentis vitæ tenebris preſſus dum venturam lucem diligenter non conſpicit,neſcit quo porrigat operis greſſum.p.1.c.1094.e
contemplationis philoſophicę aſcenſus,incepit ab admiratione,& ſimiliter ad ſublimitatem contemplationis theologicæ,ſācti doctores inceperūt aſcēdere ex admiratione,&c. p.3.c.1393.e
contemplationis montem tria faciunt conſcendere,p. 5. col. 821.c
contemplationis claritatem impedit tribulationis impetus p. 196.e
contemplationi vocantes ſunt volatilia,qui ſi neceſſitate terrenis negociis ſe immiſceant,mox ad cæleſtia reuolant, p. 1.c.915.c
contemplationi non poteſt ſeruire vxoris ſeruus, nec aſſequi ſtudium contemplationis qui hæret in delectatione carnis p.1.c.1573.c
Ad contemplationem quatuor inter cætera diſponunt, ſ. acquiſitio ſapientiæ,conſeruatio munditiæ,humiliatio intelligentiæ,& conſideratio remunerationis diuinæ,pa.3. col. 2167.c
contemplatione qui ad ſuperna tollitur,per humilitatis compaſſionem debet condeſcendere inferrioribus,nec ſe ex eo quod habet erigat,ſed his qui illud non habent,prædicando libenter impendat,p.1.c.301.b.c
contemplationes altæ vel altæ ſententiæ ſcripturæ ſanctæ,ſūt montes paſcuæ.p.3.c.371.b
contemplatiuus homo perfectus ſignificatur per Moyſen.p.1. c.847.c
contemplatiuus vir ſignificatur per Eliam in cælum aſcēdentem p.2.c.866.f
contemplatiuus homo intētus circa Deum,deſcendit ad actiuam propter neceſſitatem proximi & ſignificatur per Sanſonem Nazareum.p.2.c.255.c
contemplatiuus homo cæleſtis patriæ terram non intrat,licet multum deſideret,niſi morte corporis pręcedente.Et ſignificatur per Moſen.p.1.c.1694.f
contemplatiuus facit tria tabernacula,quando legem & prophetas & euangelium practice legendo diſponit,&c. p. 5. co.241.c
contemplatiuus debet fugere tumultum multitudinis præſentis vitæ quantum poteſt bono modo,ne per hoc impediatur in contemplatione.p.1.c.1678.d
contemplatiuus ſignificatur per onagrum,p.tertia, columna 371.c
contemplatiua vita delectabiliter & ſublimior eſt actiua, Et quare.p.3.c.1375.c
contemplatiua vita conſiſtit in oratione deuotā,& in me[...]tione ſanctarum ſcripturarum diuinitus eleuata.pa.2 [...] 655.b
Item p.1.c.849.c
contempllatiuum ſignificat cedrus.p.3.c.1164.e
contemplatiuæ vitæ perfectio eſt quędam inchoatio vit[...]leſtis,p.4.c.2081.c
contemplatiuæ vitæ exercitium ad quid ordinari debet [...] c.410.f
In contemplatiua homo perfectus ſignificatur per Daui[...] 2.c.655.c
contemplatiui ſunt reges & conſules,& quare,pa.3.colu[...] 54.f
contemplatiui intelliguntur per volatilia. parte 3. colu[...] 151.c
contemplatiui duplicem materiam habent contemplan[...] miſeriam humanam vt ſe humilient,& excellentiam [...]nam,vt Deum magnificent,p.3.c.2187.c
contemplatiuorum vniuerſitas ſignatur per decem virg[...] p.5.c.407.c
contemptus quid eſt,p.3.c.736.f
contentio quid eſt,p.6.c.26.b
contentio eſt nociua,& quare & quomodo.p.ſexta,colu[...] 740.e
contentiones vel diſcordias qui ſeminant inter ſeculare[...] religioſos caudam ſibi magnam aggregantes, vt mult[...]ne obtineant,quod conſequi non poterant ratione(& in principatib.&regnis quantum ad ſtatum laicorum, [...]cleſiis vero quantum ad ſtatum clericorum,In religio[...] autem quātum ad officia religionum)ſignificatur per [...]re Dathan & Abiron,&c.p.1.c.1273.c
contentioſi intelliguntur per hominem ratione abutente[...] quare,p.4.c.2078.f
continens & caſtus differunt,p.6.c.514.f
continentis hominis figuram tenet Iob, qui fortes paſſi[...] vel tentationes patitur ſed ab eis non ſuperatur.pa.3.c 102.d.e
continentes qui ſuum propoſitum complere cogitant, [...] munimentis hoc perficere valent,Et de hoc exemplu[...] 1.c.118.f
continentium vita ſignatur in Nazareis.par.prima, colu[...] 1177.c
continentia quæ eſt ex naturali frigiditate contracta a p[...]tib.vel priuatione membrum genitalium,non eſt laud[...]is,niſi inquantum per voluntatem acceptatur,&c.p.5 317.c
continentia coniugalis meritoria eſt minus tamen quam [...]dualis & virginalis,p.2.co.691.c
continentia quædam eſt laudabilis,&c.quædam non,vt accidit ex naturali frigiditate,&c.p.5.c.317.
cōtinentia virginalis inducit intellectus ſubtilitatem,ſed [...]uia illius habetudinem,p.5.c.1010.d.e
continentia eſt cuſtos bonorum operum.par. prima, col 792.d
continentia & puritas in uirginibus deſponſandis tempo[...] antiquis qualis fuerit inſinuatur.p.2.c.588.d
continentiæ laus,p.2.c.661.b
continentiam qui voluntate elegerunt,fecerunt eam eſſe [...]ceſſitatis,quoniā iam ab illa ſine damnatione deuiare [...] poſſunt.p.4.c.726.d.e
continentiam uouit Adam,quam tamen ex ordinatione non ſeruauit,& quare,p.1.c.130.e
continentiam ſeruauit Noe in arca & filii ſui,p.1.c.151.b. col.163.b
continere melius eſt ſimpliciter quam nubere,& hoc du[...] de cauſa,p.5.c.317.c
continere eſt bonū ratione animæ,ratione corporis,& ra[...]ne rerun[...]

rerum exteriorum,p.6.col.243.c
inere qui ſtudet propter Deũ,vt ſine ſollicitudine viuẽs
ɡitet quæ Dei ſunt,aſſumetur. parte 5. colum.
.d
ionibus fit promulgatio duplex altera quidem moralis
ra doctrinalis,p.1.col.1223.c
actus matrimonii fuit impeditus cum muliere Iſraeliti
A quo impediuntur impotentes ad generandum,patien
defectum natalium propter vilitatem originis: Amonitę
Moabitę,& Aegyptii & Idumæi,p.1.col. 1593.f
actus ſecundarum nuptiarum improprie & large voca-
permiſſio,inquantum conſilium quod datur de minori
o ne maius bonum male conſeruetur, vocatur permiſ-
p.1.col.1605.a.b
tractibus,proximis compatiamur,ne quis nimium ſtu-
poſſeſſiones aliorum acquirere,ſed indigentibus com-
dare,& commodata paulatim de fructibus agrorum ac-
re.p.1.col.1125.a
ariorum ſpecies in intellectu non ſunt contrariæ,par.3.
1913.c
iſtari cœpit Ieſus,quare,& propter quid. pa.5. colum.
3.b
itio quædam eſt prophetarum,'alia eſt peccatorum, &
modo differant,p.4.col.995.c
itio mentis,non oris loquutio dominicam pietatem in
it,p.2.col.1269.c
itionis lachrymæ non ſufficiunt de communi curſu,niſi
antur opera ſatisfactionis.p.2.col.159.c
uerſia inter nos & Iudæos de nouo, & decimo pręce-
decalogi recitatur,p.1.col.675.c
uerſiam inter paſtores catholicos,& ſubuerſores hære
s,ſignificat rixa inter paſtores Loth, & paſtores Abra-
p.1.col.196.f
ax aduerſus mandata Dei quomodo puniendus, p.1.
642.d
eliosa verba non tam cõuicia quam adiutoria eſſe cre
Dauid.quib. ſe purgari ſibique miſereri poſſe indica-
bid.
eliis gratia magis quam ira debetur , quorum inter-
Deo iudice pœna grauior declinatur, p.2. columna
c
eliis verboſum preſſus qui virtutem patientiæ ſeruare
poteſt vel ſufficit,factum Dauid ad memoriã reuocet:
cum Semei conuiciis vrgeret, & armati proceres vl-
contendere ut,ait: Dimitte eum vt maledicat, &c. p.2.
ari minus prauident,p.3.col.88.f
ſandi modus debitus alternatur ſecundum triplicem
n.Primo in actu rationis qui eſt loqui.Secundo in actu
upiſcibilis.Tertio in actu iraſcibilis. par.3. columna
13.c
ſatio ſancta in tribus conſiſtit primum eſt tolerãtia ma
ſecundum operatio bonorum,tertium operatio iſto
& illorum,p.6.col.349.c
ſatio & cohabitatio fidelium in primitiua Eccleſia me-
orice per lupi & agni habitationem deſignatur.In qua
nis ante diſcordes in actib.& morib.vel modo uiuen
ſſent. recepta fide Chriſti & gratia ſpiritusſancti in
ib.fuerunt concordes,p.4. 141.c.& 142.f
atio noſtra ſemper in cælis,omnis motus noſter,actus,
atus,& ſermo,cæleſtis ſit:Quanto enim illic ardentius
dimus,tanto dæmones pręcipites deſcendent:& quã-
s ſuperiores,tanto illi inferiores. par. 1. columna
129.b
atio vniuſcuiuſque dicitur eius poſſeſſio,alius uirgini-
habet.alius continentia pollet,hic præeminet ſacer-
o,ille pauperum patrocinio,quiſque ſecundum virtutẽ
poſſeſſionem,p.1.col.1127.b
atio carnalis eſt pellis exterior,p.1.col.1025.c
conuerſationis & voluntatis initium qui vult Deo conſecrare quinque ſenſus corporis debet diligenter cuſtodire, & quare.p.1.col.1181.b
conuerſationis ſanctæ virtus quamuis quemlibet euexerit, ad huc tamen ei de vetuſtate vitę naſcitur quod toleret, &c.p.1.col.1213.c
conuerſationis bonę initium & confeſſionis,per quid ſignificatur,p.1.col.1213.c
conuerſationis bonæ primordia in exercitio actionis publicare,eſt arare in primogenito bouis.p.1.col. 1547.c
conuerſationis nouæ dulcedo dicitur ficus & vua,par.5.c olu. 151.a
conuerſationem iudicant habitus & victus, par.5.co lum. 71.c
In conuerſatione noſtra nulli vicio percendum,ne coram oculis domini voluptatib. corrupti & abominabiles appareamus.&c.p.1.col.1576.f
conuerſationes diſtinctæ hominum diſtinctis congruunt ordinib.angelorum,& in eorum ſortem per cõuerſationis ſimilitudinem aſcendunt,p.1.col.1656.d
cõuerſationes hominum diuerſę ſunt ſecundum leges.p.1.co. 924.f
conuerſio perfecta inſolentis ad Deum,alios plures ad hoc animare ſolet ad ſimile faciendum,&c. par.5.colum. 587.c
conuerſio in præſenti vita & fructuoſa pœnitentia,celerem cõfert medicinam,quę non ſolum vulnus præteritum ſanat, ſed vltra non ſinit animam peccato vulnerari. par. 1.col. 1266.f
conuerſio Iudęorum in fine mundi ad Chriſtum,p.4.column. 784.f
conuerſio Chriſtianorum & Iudęorum , per reuerſionem Iacob intelligitur,p.4 col.784.f
conuerſio gentium ad fidem meſſis nomine deſignatur, p.4.c. 1866.f
conuerſio virgarum in dracones non fuit virtute dęmonis ſecundum veritatem,licet ſecundum apparentiam potuit fieri.Notantur opiniones,p.1.co.545.c.546.d.e.f
conuerſio duplex,ſcilicet,qua quis ad Deum conuertitur, uel a Deo,&c.p.2.col.83.a.b
conuerſionis in ingreſſu,omnes qui catechizantur remiſſionẽ peccatorum & requiem ſperare docentur,&c.p.1.columna 776.c.f
conuerſionis facultas intra nos eſt. Cum enim conuerſus ingemueris ſaluus eris,&c.p.1.col.1399.b
conuerſionis noſtræ ad Deum primordia,quando in pręſente eccleſiam intramus,figurantur per introitum templi ſiue oraculi,vbi fuit arca,qui ſignificat introitum cęli. Iſte ingreſſum noſtrum ad fidem,ille ad ſpem deſignat, &c. p.2,colu. 728.d.c
conuerſionum initia ſunt permixta non uitæ per intentionem & ueteri per conſuetudinem,&c.p.3.co.377.a
conuerſum quemque facile eſt diabolo renunciare , vnum & uerum Deum confiteri,& percipere ſacramenta,&c.ſed ipſa conſuetudo uiciorum,conuerſis quaſi inimica turba repugnat,& tanto ad ſuperandum difficilior, quanto diutius terram cordis virtute vacuam poſſedit,p.2.c.1313.e
conuerſi ad bonum per prædicationem,qui non ſolum operãtur bonum quod eſt neceſſitatis. ſed etiã aliquid quod eſt ſupererogationis ſignificantur per filios Iacob,&c.p.6.col. 1526.c
conuerſi de nouo incipientes ſeu Neophyti, ſignificantur per primitiua,p 1.col.1547.c.1548.f
conuerſi ad fidem Chriſti denotantur per Sodomam & Gomorram,per Samariam & per Ieruſalem, &c. par.4.colu. 1200 d.c
conuerſi de gentibus,& in ſcientiis philoſophicis edocti, illas ſcientias conuerterunt ad ędificium eccleſiæ Chriſti,& per quos ſignificantur,p.2.col.1281.c

Conuerſi deſiniūt eſſe quod fuerant & quodammodo occidūtur,p.2.col.1649.b.Interl.

Conuerſi dantur magiſtris Eccleſiæ erudiendi & membris Eccleſiæ adunandi committuntur. parte 2. colum. 1307.b.c

Conuerti ſi quis voluerit ad noſtram fidem,& ciuis terræ noſtræ aſcribi,non affligamus eum,nec imponamus graue iugum,p.1.col.1676.c.f

Conuerti dum volumus ad dominum, poſt peccata magis à diabolo impugnamur, & acriores tentationes excitat quā prius, quando poſſidebat quietus. par.5.colum. 294.c

Conuerti ad Deum,& auerti à Deo quid ſit, & quando quis dicatur ad Deum conuerſus,& a Deo auerſus, par.1.colu. 867.c

Conuiciari & improperare differunt. Nam conuiciari eſt imponere alicui crimen vitioſum,vt.ſ.quod ſit latro vel ribaldus,&c.Improperare eſt aliquid turpe irrogare,quod tamē non eſt vicium,vt ſit ſpurius,vel ſeruilis cōditionis,p.3.col. 2082.f

Conuicia illata tunc bene toleramus, cum in ſecreto mentis ad mala perpetrata præcurrimus. parte 2.columna 609.b.c

Conuiuantes poſſunt ſe mutuo reinuitare meritorie,& etiam illicite,p.5.col.894.f

Conuiuantes in ſolennitatibus ſolent lautius comedere & bibere,& per conſequens iurgari de facili,& inter iurgia prorumpere ad blaſphemias,p.1.col.1120.e

Conuiuium Aſſueri fuit in quadam mirabili domo habente columnas argenteas,&c.& an fuerit vnum vel duo.p.2.col. 1612.f

Conuiuium fecit Abraham,non in die Natiuitatis, nec in die circuncíſionis Iſaac filii ſui,ſed die ablactationis, & quare p.1.col.263.a.& 264.d

Conuiuium nuptiarum ſeptem diebus durabat,quod patet de Lia & Sanſone & multis aliis,p.1.col.91.g
Item p.2.col.247.e

Conuiuia quæ vitia ſequuntur,p.1.col.829.b

In conuiuiis carnalib. ſolent homines relaxare linguas ſuas blaſphemias & conuitia,p.6.col.1687.c

Cophinus quid dicatur,p.3.col.1072.f

Cophini impleri panibus quid ſignificant.Et vnde fuerunt apportati,quando fragmenta collecta fuerunt quæ ſuperauerant de quinque panib.hordeaceis,quib. cibati fuerūt quinque milia virorum,&c.p.5.col.1114.c

copres presbyter ſanctus interrogatus de Melchiſedech quis fuiſſet,cum de hoc cæpiſſet cogitare percuſſit os ſuū dicēs. Væ tibi Copres,quia quæ tibi mādauit Deus vt faceres dereliquiſti,& quę a te non requirit,illa ſcrutari præſumis,p.3. col.1993.c

copulæ mentium religioſiores ſunt quam corporum, p.5.col. 811.b

coquimus quaſi mente omne quod ſubtiliter cogitamus. p.1. col.588.d
Item p.2.col.1525.b.c

cor dicitur fons a quo procedunt ſpiritus vitales ſicut aquæ vide ex fonte,p.3.col.1812.f

cor figuli dicitur cinis propter affectionem & attentationem ſuam quam habet ad terræ figurationem,p.3.col.1955.c

cor hominis clibanus eſt,quia quædam exurit & quædam coquit,&c.p.1.col.960.e.f

cor mœrens denotat rectores ac ſacerdotes,quia ſicut ex corde procedit ſenſus & motus ad alias partes corporis, ſic per illos debent alii accipere ſenſum bonę cogitationis & motum ſanctę operationis,accipiendo ab eis doctrinam & exēplum virtutis,p.4.col.15.c

cor,dum quatuor virtutib.principalib.infunditur,ab omni deſideriorum carnalium æſtu temperatur,ſicut quatuor fluminib.paradiſus irrigatur,p.1.col.71.a.b

cor humanum quod eſt ſeminandum ſemine virtutum,pc
rum colendam intelligitur,p.1.col.710.f

cor malarum cogitationum dicitur via & petra:& quare,
col.811.b

cor impium per maris profundum intelligitur, p.3.colu
355.c

cor ſimplex eſt, quod eſt mundum ad rectitudinem inter
nis,p.6.col.245.c

cor caſtum habet qui gratis Deum amat. parte 3.co
976.c

cor ſequitur manus,quidquid vis & non potes, Deus fac
tat,p.3.col.845.a

cor effundere in conſpectu domini quaſi aquam,quomo
qualiter fiat,p.4.col.969.a.b

cor hominis dicitur durum metaphorice,ad ſimilitudinen
poris duri.Corpus enim durum dicitur,quod non ced
genti,ſed reſiſtit,ſic cor hominis quando non cedit ve
dit monitioni ad bonum,ſed magis reſiſtit,p.6.col.83

cor hominis quodammodo fugit a ſe,ſurrepentib.phan
tibus malarum cogitationum,p.3.col.1095.a

cor ſuum debet homo per dilectionem reducere in Deu
ingreſſu lecti ad dormiendum,& in egreſſu ad vigilan
p.1.col.1499.c

cor hominis clibanus eſt,quod ſi vitia vel diabolus ſucc
rint,non coquet ſed exuret,ſed ſi Chriſtus ſuccenderit
exuret ad perditionem,ſed coquit ad ſacrificium.par.
960.e.f

cor diſtortum habet qui praue intellecta non corrigit, &
natura docet non perficit,p.3.col.1027.a.b

cor noſtrum eſt altare Dei,in quo iubetur ignis ſemper a
quia neceſſe eſt ex illo charitatis flammam indeſinent
ſcendere,p.1.col.951.b.c

cor hominis deuoti in quo crematur incenſum orationis
tæ ſignificatur per altare incenſi, &c. parte 1
809.b.c

cor humanum in quo debent offerri deuotionis ſacrificia
altare æneum ſignificatur,&c.p.2.col.946.f

cor ſuum inuenit homo quando morientib.muſcis eiectis
perdunt ſuauitatem vnguenti.& totus affectus cordis
dorandum Deum colligitur,p.3.col.1095.a

cor deſignatur nomine ventris,& quare,parte tertia, col
1856.e
Item p.1.co.926.f

cor humanum nullus prẹter Deum replere poteſt vel qui
p.5.1318.c

cor ſuum cum omni diligentia cuſtodientes,ne procedat
eo cogitationes malæ,& os ſuum ne procedat inde ſe
malus: tales interimunt habitatores Hai.p.2.col.60.e

cor ſagittatur verbis Dei ad amorem Dei,vt fiat in eo vu
amoris,non liuoris,p.3.col.1420.e

cor electorum diuina ſapientia plenum , continens aro
virtutum,ſignificatur per mortariolum,p.1.col.732.f.&
1208.d

cor hominis per ingenium emicat flatu dęmonum per ma
ſideria agitatur,ſed reſpectu iudicis quaſi calore ſolis
cit,&c.p.3.col.106.e.f

cor noſtrum eſt mare turbidum forore,rixis amarum ela
tumidum,p.3.col.353.b

cor noſtrum tumultuoſum cogitationibus nube veſtitur,
dem

cor noſtrum quod mare dicitur,dominus terminis circu
quomodo & quib.Ibid.

cor hominum profundum vnde venti erumpunt,& fiunt
peſtates ſeditionum & diſſenſionum,p.3.col.1267.b

cor duplicem habet operationem ſecundum medicos, q
vnam partem alimenta trahit, per alteram purgatione
ſcernit,p.1.col.926.f

cordis & renum quędam affinitas eſt.Motum enim iraſc
medici ponunt in corde.In renib.autē memoriā hui
cu

ent iacere:in quibus & ſeminis cauſa eſt, vnde etiam eis
f noribus com munio eſt.p.1.ibid.
Co dis obduratio. In. Obduratio cordis.
Co dis ſimplices motus a duplicitate cuſtoditi,in puritate nu
t i dicuntur aſinæ,p.3.col.19.a.b
Co dis aditus contra prauos motus ratione munitur, p.1.col.
2 2.a.Interl.
Co dis in ſecreto ſtamus,quaſi poſt parietem corporis, donec
p linguam egredimur,p.3.col.17.b
Co dis mundicia redundat in labiis,p.3.col.2174.a
Co dis mundicia quomodo ſit conſeruanda,parte prima,col.
9 a
Co dis foribus debet præponi fortis & vigil ſenſus, quem nec
n gligentiæ ſomnus opprimat,nec ignorantiæ error fallat.
p .col.535.a.b
co dis diſpoſitio magis apparet in facie quàm in cæteris par-
ti corporis,eo quod ibi vigent omnes ſenſus, p.3.c.2045.
c col.2054.c.Vide etiam in Paſſiones.
co dis humani locus eſt delectatio vitæ pręſẽtis,:p. 3.c.339.a
c rde clamant alii,alii in corde loquuntur, parte 4. colum.
9 4.a.b
ora noſtra male ſana ſunt,cum nullo Dei amore ſauciãtur,
c m peregrinationis ærumnam non ſentiunt, & infirmanti
p oximo,nullo affectu compatiuntur. par. 1. columna
160.e.f
co a frigida & dura prauorum,intelligenda ſunt in niue &
g andine,p.3.col.357.a.b
co a prauorum etiam diſperatiſſimorum Deus intrat & cõ-
p ngit,& per quid ſignificatur,ibid.
co a noſtra neceſſe vt Dei gratiæ aperiamus,& deprecemur
v er ſingula quæ inchoamus bona,ſua nos miſericordia il
lu rare,& in amorem ſuum accendere dignetur, & de hoc
fig ra,p.1.col.773.b.c.
co a prophetarum non tangebat ſpiritus prophetiæ,cum e-
ra t depreſſa ex actu matrimoniali. Nam ſacerdotes vete.
e iebus quibus miniſtrabant ab vxoribus cõtinebant. p.1.
1 6.e
co a mala omnia hominum,patientia Dei male vtendo du
r unt,p.1.col.576.f
co a mollia pauperum,vallim nomine ſignificãtur, p.3.col.
37.a.b
co a ſine manibus non leuantur,neque manus ſine cordib.
vt tegritas fidei commendet nos Deo & operatio,p.4.co.
96.b.c
co quæ flamma intimi amoris ſemper ardent, & virtutũ
fa a vel ſolent procreare,ſignificantur per furnos, in quib.
pa es coquuntur,p.2.col.1403.a
co ſanctorum menſæ ſunt Dei,ad holocauſtum quadratis
la dib.conſtructæ.p.4.col.1404.b
co fidelium dicuntur lampades, in quibus dilectio conti-
ne r,ut in vaſe,p.3.co.1881.a.b
co electorum dominus vt bona operentur,inſpirat & adiu
ua nulli tamen abſque peccato eſſe donat.quod in futuro
fid ib.reſeruat,p.2.co.1154.f
co da entia profunda,& corda mortalium,profundæ cogi-
ta ones,abyſſi dicuntur,p.3.co.1485.a.b
co electorum aſſimilantur figurę quadratæ,& quare,p.4.c.
44.g
co da noſtra agri ſunt angelorum,quiſque eorum ex agro quẽ
co offert primitias domino.p.4.col. 1296.d
co di malis vtitur Deus bene ad id quod vult oſtendere bo-
ni & quod facturus eſt bonis. parte 1. columna
54 b.c
co a importat præſentiam vel anteceſſionem loci vel tempo
ris .1.col.294.c
co ra domino,quomodo aliqua facta uel iuſſa fieri dicuntur
in e.Teſtamento quando nec vllum tabernaculum, nec ar
ca eſtamenti fuerat conſtituta. par.1.col.641.b.c & colu.
63 .b.c
corban quid ſignificat.Et nota abuſionem Iudęorum per hoc
in ſuis traditionibus,&c. parte prima, columna
555.c
corbonam erat locus vbi ponebant oblationes ſanctæ in tem-
plo pro reparatione templi & aliis neceſſariis,p.5.columna
448.f
corbonan & maſach quomodo differunt. parte 2. colum.
940.f
corinthi diuites ante ſuſceptionem ſacramenti, pręparabant
ſibi cibaria ſua,& portabant,ad eccleſiam comedẽtes ante
q̃ ſederent & ſumerent ſacramentum,& diuites laute come
debant & bibebant,pauperes autem eſuriebant, p.6.colu.
289.c
cornu reliqua parte corporis eſt eminentius,ſimul ornamentũ
affert capiti,p.4.col.63.c
cornu ſolent clangere Hebrei,in ſignum dati arietis, p. 1.col.
258.b.c
Cornu eſt duplex moraliter loquendo,ſcilicet, cornu conſtan
tiæ,& cornu ſuperbiæ,p.6.col.1478.e
Item p.2 col.322.f
cornu pro regno ſæpe ponitur,&c. parte prima, colum.
63.c
cornu in ſcriptura accipitur pro motu cordis tendentis ad a-
liud arduum,& ſi careat regula rationis & legis diuinæ,dici
tur cornu ſuperbiæ.Si aũt regulis menſureturdicitur cornu
magnanimitatis,vel magnificentiæ, &c. par.2. colum.
322.f
cornu uocatur Chriſtus in nouo & ueteri teſtamento,p.5.co.
1585.a.b
cornua quatuor,ſunt quatuor regna Iudæos affligentia ſuc-
ceſſiue,ſcilicet,Chaldęorum,Perſarum,Græcorum, & Ro-
manorum,qui omnes fuerunt aduerſarii Iudęorum ſecun-
dum quatuor mundi partes.Nam ſunt afflicti ab occidente
& oriente,a meridie & aquilone,&c.parte 4.columnˢ.2 141.
2142.
corona clericorum nunc væ dicitur,quæ primo ſignum humi
litatis,ſed nunc ſuperbię & malignitatis, parte 4.columna
255.c
corona bonæ vitę in tentationibus & tribulationib.uix habe-
tur,p.1.col.970.e.f
corona arcę non erat rotunda ſed quadrata.Dicitur tamen co
rona,quia erat per totum circumitum arcæ, par.1.columna
734.d
coronę tres reddendę virginib. doctorib. & martyribus, ſi-
gnificantur per labium in circumitu arcæ& coronam intra
ſilem & coronam aureolam, &c. par.1.columna
740.d
coronę dabantur antiquitus ſapientibus,in ſignum quod de-
bebant ab aliis honorari,& in periculis adiuuari, p.3.colu.
1620.f
coronæ aureę quibus licitum erat vti,& quibus non, p.4.col.
2415.a.b
coronę aureę impenſę ſunt in tempo ędificatio in loco paten
ti ad templi decorem,& offerentium memoriam. Sed vnde
factę ſunt. Et quare,p.4.c.2219. b
coronas(vt dicit Sabbi Salomõ) principales populi Iſraelitici
ſibi impoſuerant in die dationis legis, &c. & tunc populus
fuit Deo deſponſatus per ſuſceptionem legis,& ideo fuerũt
coronati ad modum ſponſæ,&c. par.1.col.846.f.& co.
853.c
coronat in nobis Deus dona ſua,non quæ ex nobis ſunt meri-
ta.p.6.col.523.a.b
Non fortes,ſed agonizantes coronantur. pa. 3. columna
1101.a.b
coronabitur non qui inchoat,ſed qui conſummat.p.1.colum.
1197.b
corpo ale quo euchariſtia in miſſę officio locatur,nõ ſerico ,
non panno tincto,ſed puro lineo confici,debet,par.5.colu.
463.c

Corporalia omnia & homines per angelos ſanctos adminiſtrantur & regũtur, & ideo angeli in plurib. locis ſacræ ſcripturæ, reges terræ nominantur, p.6.col. 1684.b
Corpus hominis ferũt phyſici, quod quadrageſimoſexto die poſt Cõceptionis initium, in membrorum diſtinctione formetur, p.4.col.2363.b
Corpus Chriſti præſepe reueriti ſunt magi. parte ſecunda, col. 140.e
Corpus Chriſti in altari non mulierem vlnis tenere videmus ſed ſacerdotem, p.2.col.140.e
Corpus ante peccatum mortale erat & immortale qui poterat mori & non mori. Aliud eſt autem non poſſe mori aliud poſſe non mori. parte prima, colum.63.b. & 64.f. & 70.d. & 76.e.f
corpus protoparentis corruptum eſt per peccatum, & ipſa corruptio manet in corpore, robur tenens diuinæ ſententiæ datæ in Adam cuius conſortio anima maculatur, parte 6.col. 101.c
corpus ab originali ſordidum, ſemen tranſfundit immũdum. Sed immundum dicitur vſque ad veſperum: quia in fine ſeculorum Chriſtus aqua mundauit genus humanum, par.1. col 1037.b.c
corpus accuſant plerique quaſi cauſam peccati: ſed ſi anima eſt immunis, nihil nocet ei luxuria carnis. Imo ſi anima bene regit, ſtatim ceſſat & recedit, p.1.col.930.f
corpus remanet vacuum, quaſi vacuus alueus ſubducta anima p.3.col 170.d
corpus hominis quantuncunque ſpecioſum & bene formatũ, tamen fallax eſt ad ſalutem corporalem vel ſpiritualem: & comparatur equo, p.3.col.655.a
corpus mortuum, fœtor, vermis & horror habent quandã conſequentiam, ſicut perſonæ propinquæ adinuicem, p.3.col. 144.f
corpus humanum ſtercus appellatur, forte ad comparationẽ cæleſtium corporum, p.1.col.934.f
corpus humanum operibus & libertate ſoluitur, ſed erumnis & paupertate ad ſemetipſum colligitur. parte 2. colu. 1287.a
corpus totum pedum manuumque & capitis nomine ſignificatur, p.5.col.1282
corpus mulieris groſſius eſt in partibus inferiorib. de communi curſu, & ſubtilius & gracilius in ſuperioribus, & quare. Contrarium autem eſt in maſculo, p.1.col.86.f
corpus humanum dicitur ciuitas, in qua viri, membra ſcilicet: quam rex, fomes ſcilicet, obſidet, & vir ſapiẽs & pauper, ſcilicet ſynderesis, liberat eam, p.3 col. 1801.b
corpus humanum dicitur laguncula, & quare, parte 4. colum. 731.a
corpus noſtrum dicitur vas fictile, & quare. par.1.colum. 1283.b.c
corpus humanum eſt nauis, in qua anima eſt ſicut nauta in naui, quæ fluctibus paſſionum iræ & concupiſcentiæ (quę ſunt in organis corporalibus) frequenter impellitur, & aliquando periclitaur, p.5.col.1106.f
corpus humanum pauimento comparatur. parte 3. colu. 1354.f
corpus dicitur carcer, non vtique ſecundum id quod Deus bonum fecit ſed corruptio eius ex peccato, parte 3. columna 1539.b
corpus noſtrum eſt iumentum: adiumentum enim & ad miniſterium animæ datum eſt. Interiori homini dicitur: Qui aſcendit ſuper iumentum, id eſt corpus ſuum, & ſuperior factus eſt corporalibus deſideriis, & motus corporis moderatur freno rationis, vt benedicat dominum. par.2.col. 182.d
corpus langueſcit, quando oratio cum fletu & ieiunio & diuturne ſit. p.2.col.1342.f
corpus quando abſtinentia humiliatur, tunc equus ſubneruatur, p.2.col.84.f
corpus incaſſum per pœnitentiam atteritur, ſi inordinatis ... tibus mens viciis diſſipatur. p.6.col.556.f
corpus reſurgẽs habet incorruptibilitatem per dotem imp... bilitatis, p.6.col.344.d
corpus extinctum cum reuiuiſcit, quatuor ſibi præſtabũtu... minatũ in corruptione, ſurget in corruptione, ſeminat... infirmitate ſurget in virtute, &c. parte prima, colu... 1285.a
corpus Chriſti vitulus tener & ſaginatus dicitur, parte 1. 232.d
corpus animale de limo formatum, cum habeat homo, & ... ſpirituale, quomodo reformamur per Chriſtum ad h... in Adam non habuimus, ſcilicet, ad immortalitatem qu... non perdidit, ſi corpus animale habuit. parte 1. c... 157.f. & col. 30.e.f
corpus Chriſti diuinitati vnitum, formatũ de beatę virg... puriſſimo ſanguine, intra viſcera virginis latuit nouẽ m... bus. p.5.col.683.c
corpus Chriſti erat inſtrumentum diuinitati cõiunctum, col.1601.a
corpus Chriſtus ſeparatim a ſanguine cõſecratur, quia i... paſſione ſanguis fuit ſeparatus a corpore: & conſecrati... quędam paſſionis dominicæ rememoratio, p.5.col.972
corpus Chriſti intinctum non datur fidelib. & quare, par... col.1282.f
corpus Chriſti cũ fideles populi plena fide pro ſalute hu... generis in ara crucis immolatum credunt & confitent... ferunt in holocauſtum vitulum de armento. pa.1.colu... 1576.d
corpus Chriſti in paſſione clauis & flagellis laceratum, pe... nem a Samſone in via interfectum, fuit figuratum, p.2... 248.f
corpus Chriſti fuit corruptum, accipiẽdo corruptionẽ p... te, & ſic fuit ibi corruptio, quia corpus Chriſti fuit vero... tuum, ſed non fuit corruptum per incinerationem vel p... factionẽ, quia ab hoc fuit pręſeruatum per ſuæ reſurre... nis accelerationem, p.6. 1001.c
Item p.3.col.534.e
corpus mobile quomodo & quib. conſiderationib. eſt ſ... ctum naturali philoſophiæ abſolute conſideratum, & ... in partialib. libris quando per ſpeciales rationes eſt co... ctum p.2.col. 1275.a
Item p.6.co.163.b
corporis & ſanguinis Chriſti hoſtia in die paraſceues no... fertur, & quare, p.4.col.958.e
corporis duas ſummitates non eſſe velandas, Plato dicit, p... col.191.a
corporis corruptio non fuit peccati cauſa ſed pęna, non... peccatricem animam, ſed peccatrix anima eam carnẽ c... pit. p.1.col.157.d
corporis incompoſitio indicat qualitatem mentis, p.6.co... 29.a
corpori præſtant robur ſanguis & adeps, p.2.col.520.d
corpore grauamur, huius cauſa eſt eius corruptio, & ſi hab... nima incitamenta viciorum ex eo, non tu omnia mal... eo, col.390.f
corpora celeſtia licet ſint inanimata, tamen dicuntur lau... Deum inquantũ ex ſua pulchritudine & virtute ducu... mines in cognitionem & laudem ipſius Dei. pa.3.colu... 1581.c
corpora cęleſtia licet ſunt incorruptibilia, nec habent cõt... tatem, tamen eſt ibi quædam oppoſitio, & cõuenienti... ueniunt enim inquantum ſunt omnia ſpherica. Et eſt i... dam oppoſitio inquantum mouentur ab oriente in o... tem motu diurno, & econuerſo ab occidente in orien... motu proprio, p.3.co.2189.c
corpora cæleſtia eſſe animata crediderunt gentiles, & nõ ... eſſe animata, ſed habere aliquid diuinitatis, & ſic ex li... arbitrio influere i iſta interiora ad cauſandũ effectus

Index.

s,vel aduerſos hominibus:& ideo ſtatuerunt eum placare
rificiis & oblationibus.Sed illud eſt falſum, &c.p.4.col.
4.b.& 667.a.b.& 668.d.e
ora cœleſtia ſint agentia de neceſſitate,habent tamē vir-
tē immutandi elementa,& compoſita ex eis ad diuerſas
ulitates,ex quib.diſponuntur humana corpora ad varia
rmitates,p.4.col.659.c.& 660.e
ora cæleſtia ſubiecta ſunt angelis ſiue intelligentiis mo-
tib.ea.p.2.col.327.c
ora cæleſtia facta ſunt quodammodo propter hominem
.col.9.c
ora celeſtia & quatuor elementa a principio creationis
ſe ſimul producta ſub formis ſuis ſubſtātialibus ab inui-
iſtinctis tradunt Hebræi & plures doctores catholici.p.
.1367.c
ora celeſtia.Vide in Cæleſtia corpora.
ra inferiora quæ reguntur per ſuperiora, ſubiecta ſunt
n duobus,ſcilicet in ſitu & motu, &c. par. 6. colu.
.c
ra cæleſtia vt Hebræi dicunt, ſunt de igne & aqua, ita
ous cæli ſit de aqua, ſtellæ de igne, &c. Sed improba-
p.3.col.251.c
ra ætherea & aerea dęmonum,appellat allegoricus in-
ores forcas & catenas ligneas,noſtra verò corpora groſ-
ſa ferreas,& alia delyramenta ſcribit,p.4.col.769.c.& c.
.d
ra cæleſtia quę ſunt incorruptibilia,quib.formis fuerūt
incta,& etiam elementa,quibus dieb. diſtincta ſunt. p.
l.11.b.& 16.e
ra cæleſtia ſunt incorruptibilia,inferiora ſunt incorru-
ilia.p.1.col.10.f
ra ſanctorum quæ modo ſunt corruptibilia,groſſa, pō-
ſa & obſcura,reſurgent immortalia, ſubtilia, agilia, &
a,p.6.co.1668.f
ra damnatorum non incinerabuntur,ſed ſemper viuēt
mper crucientur,p.4.col.2204.f
ra eadem numero reſurgent, differenter tamen ſcđm
itates quia virtute Dei fiet quod caro morientis & re-
entis erit eadem identitate naturæ,ſed alterius gloriæ.
col.342.f
ra iuſtorum immortalia,poſſunt intelligi per cymbala,
eria,cytaras,&c.p.2.col.1399.a.b
ra mixta non erunt poſt iudicium niſi corpora huma-
quare,p.3.col.2173.b
ra mortuorum in generali reſurrectione erunt incor-
tibilia,quia ceſſabit generatio & corruptio in elementis
otus cęli,qui eſt cauſa generationis & corruptioni,p.4.
3.f
ra in Chriſti reſurrectione ſurrexerunt,non tunc quan
onumenta aperta ſunt,ſcilicet hora mortis Chriſti,ſed
a quando ipſe ſurrexit,tanquam teſtes ſuæ reſurrectio
.5.col.461.c
a duorum hominum in paradiſo nuda erant; nec erū
ebant,nihil enim putabant velandum,quia nihil ſenſe
frenandum,p.1.co.82.e.f
rum humanorū futura incorruptibilitas,per quid in le-
it figurata,p.1.c.1459.a
tio duplex eſt,vna fraterna,alia punitionis,& quomo-
uando,qualiter & quare vtraque fieri debeat, p. 6.col.
29.
tio duplex,vna eſt ad peccantis punitionem propter
eruationem iuſticiæ,alia eſt ad peccantis emendatio-
,& hęc eſt actus charitatis. par.5.colu.
30 b.c
tio nullę eſſet,ſi non minaretur.Si vero non blandire-
ulla eſſet exhortatio.p.3.co.1559.a
tio fraterna tunc locum habet,quando peccata ſunt ſe
. Et huius ratio duplex aſſignatur. par.5.colum.
24.c
Item p.6.col.24.c
Correctio fraterna peccatoris obſtinati vel in paſſione poſiti
eſt pro tunc differenda,quia tunc non melioratur, ſed tunc
deterioratur,multitudo autem melioratur per aſperam in-
crepationem & punitionem paſſionati & obſtinati qua ter-
rentur alii,p.3.col.218.f
Correctionis charitatiuæ vinū & oleum multum deficiunt in
plurib.eccleſiæ pręlatis,p.4.col.1409.c
correctionem non meretur qui non diſcendi ſed tentandi ani
mo interrogat,p.4.col.1173.a
A correctione deriſuris aliquotiens tibi ceſſandum eſt,nō tuæ
timiditatis,ſed dilectionis eius gratia,ne tractus ad odium,
inde fiat peior,p.3.col.1641.a.b
correctione ſua ſi aliquis percipiat fratrē magis peiorari quā
meliorari,debet ceſſare a tali correctione, &c.parte 3. colu.
2018.f
Item p.2.col.484.d
Item p.1.col.1667.c.1668.f
A correctione ſubditorum in paſſione poſitorum donec tran-
ſeat paſſio exemplum ceſſandi habent ſuperiores, niſi peri-
culum in mora probabiliter timeatur. parte prima, col.
532.f
correctiones debitæ poſſunt intelligi per apothecas olei & vi-
ni,& quare,p.2.col.1121.a
corrigēs aliena,prius videat ne ira ſuperetur,&c.parte 3. colu.
335.a
corrigere negligentes crimina an eandem pęnam incurrant ſi-
cut facientes,p.1.col.1083.c.& col.1807.a.1088.d
corrigere delinquentium culpas qui vult in eccleſia eum tan-
ta ęqualitate exequatur,ut in nullius reſideat furore, & nec
eis quos per cognationem carnis diligit,parcat.parte 1.co.
834.d.e
corrigere delinquentes,qui nolunt,ſed conſentiunt,ſignificā-
tur per lepram in veſte lanea,&c.p.1.col. 1025.a
corrigere uolens alios debet mundus eſſe.Quomodo enim vi
det maculam in alio oculus quē puluis grauat? p.2.col. 93.
c.& col.1087.c & col.1088.d
corrigi,qui diuiſi poterant,iniquitatem ſuarum pertinacia vni
ti perdurant,& tenentes ſe ſeparari nequeunt,&c.p.3.colu.
39.e
corrigendi deſiderio melius eſt palam corrigere, quam ſtudio
peccandi ſimiliter clam diligere,&c. parte tertia. colu.
1719.a
correptionis fraternæ ordo uel debitus proceſſus. par.5. colu.
305.c
Item p.6.col.122.a
correptus ex indiſcreta correctione corripientis plerumque
nouum peccatum incurrit. Et hoc poteſt contingere dupli-
citer. Vno modo ex parte corripiendi. Alio modo ex parte
corripientis,p.1.col.1667.c
corripere volens fratrem medicum corporaliter curantem at-
tendat,p.5.col.301.c
Item p.5.col.1440.d.& col.526.c
corripere volens alium,ſicut & ante correctionem,ita eſt poſt
ſeipſum humiliter inueſtigare debet,ne idem uel aliud ſimi
le in eo ſit,p.5.col.1155.a
Item p.3.col.1681.b
corripere qui ſatagit proximum pia intentione. & tamen ad
correctionem indiſcretam prorūpit, & ſermonem duriorē
facit cum contumelia,ille odium excitat & proximum oc-
cidit,p.1.col.1668.f
corripere debemus amicos delinquentes cum omni potentia,
& quare.p.3.col.2063.a.b
corripere volens inferior ſuperiorem ex charitate, debet hoc
facere cum humilitate & reuerentia. parte quinta, col.
77.c
corripientis aliquem aſpere, & inter aſpera dulcedinis quiddā
admiſcens,habet mel non in lingua,ſed ſub lingua, p.3.co.
1851.a.b
corripiens non ex amoris affectu,contriſtat correptum. Inſul-
tat enim qui non condolet fratri, p.6.col.368.d

Corripientis vita ſi vel falſo inquinetur,ſolatio eſt facinori, p.3.co.141.a
Corripiendus ſi non corripitur,ſed praua diſſimulatione negligitur,tunc malum pro malo redditur. parte ſexta, col. 661.a.b
Corripiendus quomodo quis ſit publice. parte prima, colu. 1070.f
Corruptio dicit ſeparationem animæ à corpore vel putrefactionem,p.3.col.106.f
Item p 6.col.1001.c
Corruptibile & incorruptibile differunt genere, quod eſt verum quando corruptio & incorruptio ad idem principium reducuntur,p.6.col.348.f
Cortinæ vnde dictæ. parte prima, columna 748.c
Cortinas cur inuicem ſibi coniungi fuere imperatum, p.1.co. 149.a
Corus ventus vbi flat. par.ſexta, colum. 1243.c
Coruus nõ quærit cibum ſeptem diebus pullis, donec videat eos nigreſcere,& ſuos eſſe cognoſcat ex nigredine,& p.3.c. 364.f.& col.1574.d
Coruus emiſſus per Noe & non reuerſus, vtrum mortuus fuerit,an aliquo modo viuere potuerit. parte 1.colum. 160.f
Coruus emiſſus de arca quare non reuerſus ſit: aſſignant aliqui Hebræi cauſam,quod coruus habebat Noe ſuſpectum de fœmella ſua,&c.Ecce cæcitas magna Iudæorũ, &c.p.1. 161.a
Coſdroe rex Perſarum cũ ſuis multas prouincias & ipſam Ieroſolymam inuaſerunt,deſtruentes Eccleſias, ſanctaq; loca prophanantes: & inter ornamenta ſacra quæ abſtulerunt, dominicę crucis exportauerunt. parte ſexta, columna 1571.c
Coſta & latus vno vocabulo ſignificantur in Hebræo, & eſt ęquiuocum. Et vbi tranſlatio noſtra habet. Tulit vnam de coſtis eius, dicunt quod debuit dicere. Tulit ynum de lateribus eius,p.1.col.36.f
Coſta Adæ quam ſumpſit dominus de latere Adæ, vtrum fuit de integritate ipſius Adæ,aut ſuperflua & monſtruoſa, p.1. col.80.f
Coturnix & ortogometra, an & quomodo differant. p.1.col. 641.c
Coturnix quę apparuit in caſtris filiorum Iſrael, eſt auis pinguis & ſapida,p. 1.co.640.f
Craſſitudo circa cor aggregata extinguit vitam corporis ſiue corporalem,p.5.col.238.f
Craſſitudo in malo ponitur ſecundum ſenſum moralem,pa.1. col.1357.c
Craſtinum accipitur pro futuro die. parte ſecunda, col. 137.f
Item p.5.col.144.e
Craticula ſuper carbones ardentes & accenſos ponitur, pa.1. col.921.a
Creatio aliquando dicitur innouatio. parte 4. columna 521.c
Creatio ſoli Deo competit, qui eſt virtutis infinitæ, quæ ad creationem requiritur. parte tertia, colum. 1201.c
Creatio eſt quędam noua in Chriſto. parte quarta,colu. 374.c
Creatio à Moſe tradita quid nobis contulerit, parte 1. colum. 5.a
creatio cur a Moſe poſt ſecula nobis tradita, parte prima, col. 5.a.b
creatio ſoli & terrę omnipotentiam & ęternitatem Dei inſinuat.p.1.col.3.c
creationem cæli & terræ,quod tota Trinitas ſit operata, oſtẽditur.p.1.co.5.a
creator habet apud ſe poſſe de omnib. facere aliud, quã eorũ naturalis ratio habet,&c. parte prima, col
79.c
creatoris bonitatem intellige, ſi voluntati eius obtem
ſi legem eius ſequaris,elementa tibi contra naturam
re compellit,&c. parte prima, col
614.d
creatoris virtus,cauſa ſubſiſtẽdi eſt omni creaturæ, par.
55.a
creatoris nouem ſunt opera,de quibus laudemus oper
de operibus,ſi in magnitudine deficimus, &c. parte
col.1558.e
creatura antequam crearetur,non erat aliud quam crea
ſentia,quæ eſt per eſſentiam vita. parte 3.c
678.c
creatura omnis quantumcunque lucida, comparata a
dicitur tenebra:& eodẽ modo humana innocentia a
comparata & eius puritate,dicitur immundicia, par.
131.c
creatura intellectualis,ſola poteſt attingere ad cognoſce
Deum,quia ad Dei imaginem facta eſt,parte quinta
1012.c
Item p.5.col.611.c
creatura omnis nõ voce ſed opere laudat Deum,quia e
turis intelligitur creator,&c. parte 4
1540.d
creatura omnis ſentit imperium creatoris,ſed different
col.528.
creatura dicitur quidquid modo in nobis dolet, dum c
mortificamus,&c. parte ſexta, col
108.f.d
creatura triplex,quędam corporalis,quædam animalis,
dam ſpiritualis, Ibid.109.a
creatura corporalis tota facta eſt propter hominem. Na
mẽta ſunt propter mixta,& mixta inanimata propter
ta animata,& imperfecta propter perfecta. Animalia
propter hominẽ. Corpora cęleſtia etiam facta ſunt
modo propter hominem,&c.par.1.col.3.a.& col.18.
30.f
creatura non poteſt carere gubernatore. parte 4.c
870.f
creatura omnis corporalis à Deo bona creata eſt & ad b
hominis ordinata. Quod autem Deus ipſa vtitur ad p
malorum,hoc eſt ex conſequenti,&c. parte tertia,c
2207.c
creatura omnis,nomine mũdi intelligit,quę ducit in cog
nem creatoris,p.5.col.1027.c
creatura omnis ordinatur ad Deum,ſicut exercitus ad du
6.co.282.f
creaturæ intellectuales laudant Deum proprie quia ſunt
ces ipſius per amorem,& cognitionem:& alię ſunt cr
rę quæ laudant Deum metaphorice,inquantum in eis
rũ ꝓprietatib, relucet ſapientia,&c. quę ſunt materia
næ laudis,p.3.c.1581.1582.
creaturę irrationales & inſenſibiles non laudant Deũ pro
tamen laudant Deum inquantum ſunt materia diuinę
dis intelligibilibus creaturis,&cętera. parte tertia, col
1582.f
creaturę non poſſunt ad plenum comprehendi ab homi
de folio arboris non poſſunt ad plenum inueſtigari o
prietates,&c.parte 3.colum.143.c.& colum.1158.f. &
2511.c
creaturæ omnes ſpirituales & corporales ſunt a Deo ſic
efficiente,p.5.columna 1026.c
creaturæ rationales in quatuor locis verſantur,parte 4. co
1072.c
creaturę omni ſicut in principio benedixit Deus,ſic in fin
ledicit his qui terreni ſunt,p.4.colum.229.b.c
creaturę dicũtur eſſe in circumitu Dei, nõ quia includat
eis,ſed quia intimior eſt omni creaturę quam ipſa ſibi,
col.1122.f

[Cre]aturæ ſunt veſtigia Dei ex quarum conditionibus inueſti[g]antur conditiones creatoris,&c.p.3.co.143.c
[Cre]aturæ omnes Deum adorant adoratione proprie dicta [v]el large ſumpta.Hebræi autem quidam qui credunt Deū [e]ſſe corporeū, adorãt Deū in loco determinato,ſ.in Occi[de]nte,& dicunt ibidem eſſe ſtellas,& Deum illuc adoran[tes],&c.p.2.c.1383.c
[Cre]aturę prius erant in verbo per ideam vel in voluntate ver[bi] p.5.c.1025
[Cre]aturæ omnes præexiſtũt in filio exemplariter ab æterno, [qu]ia nulla nouitas eſt in ipſo Deo.p.6.c.621.f
[Cre]aturæ omnes viuunt in Deo quoniam per modum intel[lig]ibile in ſunt in eo ideo ſcriptum eſt, Quod factum eſt in [ip]ſo vita erat,p.3.co.2189.b
[Cre]aturæ omnes mediæ nomine cæli & terræ intelliguntur, [tam] intellectuales ſicut angeli,quam homines quibus conue[nit] proprie Deū laudare,quã etiam intellectu carentes,pro[pter] quia in eis eſt materia Deum laudandi.parte 3. colum. [1]92.f
[Cre]aturæ per quem modum procedunt a verbo,p.5.c.1025.c
[Cre]aturæ producuntur a Deo ſicut artificiata per artificem. [p.]5.col.1026.b.
[It]em p.6.c.621. f
[Cre]aturæ ſunt in verbo per modum vitæ intellectiuæ.Itẽ præ[ex]iſtunt in voluntate verbi p.5.c.1025.d
[Cre]aturarum vniuerſitas eſt ad decorem ipſi Deo,& quare,p. [3.c.1]381.b.c
[Cre]aturas producere Deum de neceſſitate,error eſt quorun[da]m,& improbatur,Ibidem.
[Cre]are cælos nouos & terram nouam, quomodo intelligatur, [p.]4.c.521.c
[Cre]auit Deus mūdum in trib. proprietatibus,dicit quædam [glo]ſſa Hebraica,& ex illo arguitur pluralitas perſonarū in [di]uinis cum vnitate deitatis,contra Iudæos, &c.p.6.colu. [1]69.a.b
[Cre]auit Deus omnia ſimul,ſed aliter hæc in verbo Dei, ali[ter] in elementis mundi,aliter in rebus,aliter in ſeminibus, [p.]4.c.601.f
[Cre]auit Deus neminem vt perderet,&c. parte 4. columna [4]4.c
[Cre]are propriam eſt Dei non ab alio creari,p.quarta,colum. [6]6.b
[Cre]are vtrum ſit proprium alicui diuinæ perſonæ, & nõ com[mu]ne toti trinitati,p.1.c.40.f
[Cre]aſſe cum dicitur cælum & terram Deus, intelliguntur o[m]nia cęleſtia & terrena eſſe a Deo creata ſic quod per cęlū [inte]lligitur non empyreum tantum vel ſyderum,ſed ſimul [om]nia cæleſtia,& per terram tota ſubſtantia generabilium [&] corruptibilium,p.1.38.c
[Cre]atæ fuerunt ſeptē res a Deo ante mundū,vt dicunt aliqui [Iud]æi,ſ.lex pœnitentia,gehenna,domus ſanctuarii domus [glo]riæ,hortus voluptatis,& nomen Meſſiæ. Quæ dicta tan[qua]m friuola,& omnino abſurda refutantur.p.6.columna [1]7.d.c.f
[Cre]ata omnia perinde ac opera Dei Deo ſeruiũt & ſubiecta [ſu]nt,ſed ſua peſſima electione & ſtudiorum prauitate alie[na]ntur a Deo tanquam ſi non eſſent creaturę ei ſubiectæ, [p.]c.1654.b
[Cre]ata omnia circumiui animo,& dicunt,Deus me fecit, & [in] his tanta inuenitur laus Dei,quę verbis non poteſt dici, [p.]c.612.e
[Cre]ata cũcta ſi ſũt valde bona,quomodo dicit Salomõ quod [o]mnia ſint vanitas,& vanitas vanitatum,&c.p.3. columna 170. 1751.a
Creata eſſe omnia ſimul,dupliciter intelligitur.part.3.colum. 157.c
Credit non perfecte qui quod credit nõ loquitur,p.3.colum. 131.c
Credit qui ſic viuit quomodo Chriſtus pręcepit.par.ſexta.columna 1410.f
Credere quid eſt,&c.p.6.co. 374.d.e.f
Credere & confiteri ore eſt neceſſarium,&c.p.quinta,colum. 1346.c
Credere Deo,credere Deum,credere in Deum differunt,p. 6.c.55.b.& c.1287.c
Item p.3.c.1007.c
Credere eſſe Chriſtum,& credere in Chriſtum differunt,p.6. c.511.c
Credere non poteſt niſi volens.cætera poteſt nolens.p.6.col. 135.b
Credere ex nobis non eſt,ſicut cogitare bonum ex nobis nõ eſt,p.6.co.374.d
Credere quid opus eſt iniquis quod mihi non oſtenditur. Manifeſta aliquod verbum quo videam omnium principium. Id eſt ad quod maxime & primitus inardeſco. Cui reſpõdetur.Pulchrum eſt quod deſideras & amari dignum, ſed prius nubit Lia quam Rachel,&c. part. prima,colum. 333.b
Credere duo,iſta,ſ.Dei vnitatem & eius remunerationem ęternam fuit neceſſarium ad ſalutem ſemper apud gentiles, p.6.c.922.f
Vide etiam in gentiles incarnationis myſterium,&c.
credere ſanctam eccleſiam,remiſſionẽ peccatorū,& carnis reſurrectionem nos confitemur in ſymbolo apoſtolorum,qđ poſtea vniuerſalis ſynodus plenius expreſſit,&c.par.1.col. 776.e
Credere miniſterium incarnationis intelligitur dupliciter,explicite & implicite. Et de iſtis duobus modis tenebantur antiqui vel altero iſtorum credere,etiam nũc tenentur Chriſtiani,p.6.c.922.f
Credentes ſunt in eccleſia quidã & aquieſcẽtes diuinis pręceptis erga ſeruos Dei officioſi & religioſi,vel ad ornatũ eccleſiæ vel miniſterium ſatis prompti, ſed in cõuerſatione propria obſcœni,& viciis inuoluti,nihil adhibent emendationis morum vel innouationis,& ſignificantur per Gabaonitas,p.2.c.65.c.& c.68.f
Credentes alii ſunt ſapientes & literati,qui homines dicũtur, Alii vero ſimplices,qui iumenta nominantur,p.4.columna 2195.c
Credentes primi Chriſto,ſignificantur per diluculum.p. 3. c. 353.c
Credentium paucitas exeuntiũ ſpiritualiter de Aegypto per virtutem ſignificatur per paucos exeuntes, de Aegypto ingredientes in terram promiſſionis,&c. par. 1. colum. 1258.f
Credentium pars per aſinam cui Balaam ſedebat poteſt intelligi,quæ pro ſtulticia vel innocentia animalib.comparatur &c.p.1.c.1337.b
Credentium quatuor genera ponuntur. Et intelliguntur per quatuor,ſ.domum Aaron,domum Leui,& domum Iſrael per timentes dominum,&c. parte 4.columna 1129.a
Credentium perfecte ſed adhuc timentium carnalium cogitationum vel actionum vel infidelium impetum,per Nicodemum figurantur,p.5.c.1067.a
Credentibus hominibus vitam tamen diſcordem a fide uiuẽtib.gratius aliquando Deus impertit,&c.parte 1.columna 1332.b
Credituros euitauit Chriſt9,& nõ credituris prædicauit. Sed cur? Ipſe ſcit cuius viæ ſunt miſericordia & ueritas,p.5.co. 211.b
Credenda aliqua,an fuerint præcepta in ueteri lege,uel an ſolum fuerit lex factorum,&c. parte 6.colum.495.c 496.f
Credendorum aliquę ſunt talia,quę niſi intelligamus non credimus. Aliqua niſi credamus non intelligimus,&c.p.3.col. 1372.f
Credulitas Abrahę in filij immolatione fuit qđ Deus poſſet filium

lium ſuum reſuſcitare, vt in eo Deus compleret ſuum promiſſum. p.1. c.266.c

Crudelitas noſtra vt roſtrata lingua infirma eſt niſi innixa adiutorio Dei,p.5.c.576.d

Cremare de Græco in Latinum ductum verbum eſt a ſuſpēſione,p.1.c.1301.a

Crimen quid eſt.p.6.c.696.d.e

crimen peſſimum quo accuſabat Ioſeph fratres ſuos quod,& quale erat,p.1.col.378.e

Heu quam difficile eſt crimen non prodere vultu,p.4. columna 1140.d

criminis ſe peccati alieni detectio vel reuelatio indebita duodecim modis fit,p.1.c.1062.f

criminibus alienis,affectu miſericordiæ qui non vult condolere,ſed iudicantis mauult tenere cenſuram,oſtendit,ſe nō dum vitiorum fæcibus eliquatum,&c. par.3.columna 1695.a

crines ſiue comam capitis ſuperflue ornare,& cincinos in honorem dæmonis nutrire prohibemus,&c.parte 1.columna 1071.c

crocus eſt aurei coloris,& ſignificat diuina ſapientia imbutos p.3.c.1852.e

cruciabuntur mali in pœna,ideo quia in tēpore ſibi dato ad pænitentiam peccare non deſinunt,&c. par.3.colum. 2175.a.b.c

cruciatus grauis in inferno,vbi tormenta a ſuis qualitatib. diſcordant,ſicut viuentes a voluntate Dei diſcrepabant,p.3. c.140.d

cruciatuum materia,erit recordatio præteritarum delitiarum in conſummatione mundi.p.4.c.231.a

cruciatum quæ hominib.a Deo infliguntur decet intelligere a nobis ipſis initia & cauſas earum vexationum fuiſſe.p.1, col.563.c.& 564.d

crucifixio quomodo fiebat antiquitus,&c. par.3.colum. 577.c

crucifixio Chriſti dicitur exaltatio,& quare.part. 5. columna 1073.c

crucifixio Chriſti fuit ineptiſſima ex cōditione loci, & ex modo mortis,p.5.c.1327.b

crucifixus ſi non fuiſſet Chriſtus,ſacrificium corporis eius nō comederemus:quod modo in memoriam paſſionis eius facimus.p.1.c.919.b.c

crucifixum ſi quis fide attendit,pro ſimilitudine carnis peccati in æneo ſerpente præſignatum,omniū dæmonum & malorum hominum calumniæ tanquam colubrorum venena vincuntur,p,3.c.1391.a.b

crudelitas & cupiditas impediunt iudicem iuſte ferre ſententiam,p.3.col.2001.a.b.c

crudelitatem habet diabolus tanquam filiam ſpiritualē, ſicut per oppoſitum,miſericordia cæleſtis regis eſt ſpiritualis filia, p.4.c.2429.c

crudeles eſſe ſanctos dicunt quidam,cum nulli hoſtium parcere leguntur,nec intelligunt in his verbis obumbrata myſteria,p.2.c.413.a

crux Chriſti finita eſt in pœna & manet in gloria. A locis. n. ſuppliciorum tranſit ad frontes imperatorum,p.1. colum. 686.c

crux in fronte credentium (vbi ſedes eſt verecūdiæ) figitur,& quare.p.5.col.258.d
Item p.6.col.135.a.& 521.c

crux tollitur,vel per abſtinentiam,vel per compaſſionem,pa. 5.c.184.d
Item p.6.c.545.e

crux duobus modis baiulatur.p.5.c.400.d

crux ſancta dicitur malogranatum,&c. parte.3.columna 1876.c.f

crux in qua vitis vera calcari & exprimi dignata, eſt ſignificatur per Geth,quod interpretatur torcular,parte 2.columu. 550.f

crux Chriſti dicitur muſcipula principis huius ſeculi,Et re p.6.c.818.d.e

crux Chriſti ſignificatur per uirgam Moyſi,per quam m vincitur,& diabolus ſuperatur,&c. parte 1.colu 553.c

crux Chriſti fuit nobis lignum vitæ,&c. parte 4. colu 523.a

crux dicitur principatus dignitas,&c. parte 4.colu 121.a

crux chriſti figuratur per hoc quod virga,petra percutitu gno.n.accedente ad petram gratia manauit, & quo percutitur euidentius ſignificat crucem,&c. par.1 1307.c

crux Chriſti gemina ratione conſtitit,quia uiſibiliter De lius in carne crucifixus eſt,inuiſibiliter vero diabolus principib.ſuis,p.2.c.61.b.c

crux Chriſti per quam mundus,& princeps mundi ſuper i.diabolus cum principibus & poteſtatibus,ſignificatu virgam Moyſi,qua Pharao ſuperatur,&c.par. 1. colu 543.a

crux quodammodo inter impaſſibilem diuinitatem & h nitatem media eſt (quæ igne paſſionis eſt aſſata) ſicut go inter ignem & cibum:p.1.c.921.a.b

crux Chriſti in tau ſignatur,qualiter & quare.parte 4. co 948.d

crux ſuper omnia fortis,omnem creaturam crucifixo ſub & carnem eius quæ ante paſſionem eſui videbatur n pta,poſt aptam fecit. Et comparatur ſartigini,&c.par. 921.a

crux Chriſti fugat dæmones,ſicut cithara furorem Saul. c.417.c

crux domini,infidelib.ſcopulus,fidelibus portus.p.4. col 993.a

Crucis duo genera ſunt. Vnum corporale, Aliud ſpiritua num eſt a potu & epulis temperare appetitum.&c.alte eſt precioſius atque ſublimius,motus animi regere, & turbationes illius modeſtiæ tranquillitate placare, i ſuperbiæ impetus quaſi feram beſtiam refrenare,&c.p 184.d

crucis venerandæ ex quo ſignum eſt erectum in vnum C ſti Eccleſiam nemo non videt,&c. par.4.col 146.d

crucis ſanctiſſimæ vis conſecratur,&c. parte 4. colu 121.a

crucis ſanctæ hiſtoria,de eius ablatione de Ieruſalē,& po captiuatione per Coſdroe regē Perſarū ſignatur per a tionem arcæ per Philiſtæos,&c. par.2. colu 343.a.b.

Crucis ſanctæ reportatio quā Heraclius imperator fecit, quid ſignificetur,&c.p.2.c.351.c

crucis ſignum mirabiliter radians apparebit in iudicio n ſimo,p.4.c.534.f

crucis arbor dicitur nauicula,p.5.c.811.c

crucis ſignū exprimitur ligni nomine & lignorū numero nobis panis vitæ æternæ eſt preparatus,Et ſignatur pe gna quibus Sareptana cibos parauit,pa.2.colum.Et In 813.a

crucis ſanctæ moralem figuram deſcribit Paulus,p.5. col 458.d

crucis ſanctæ lignum deſignatur in trecētis cubitis arcæ N p.1.c.143.c.

crucis myſterium oſtenditur in his verbis apoſtoli,quæ ſi titudo,&c.p.6.col.544.f

crucis ſignum faciebat proprie ſacerdos per manus ſuas ferentis primitias in ventilatione primitiarum,p.1.c.9 & co.1622.f

crucis ſub virga tranſeunt,quibus fides & amicitia Dei d ra vt remunerentur,& amici Dei inueniantur,p.1.colu 1154.f

cruci

Index.

dominicæ duplex eſt ratio. Vna qua Chriſtus reliquit
ois exemplum. Altera in qua crux illa tropheum fuit dia
i,in quo crucifixus eſt & triumphatus,p.2.c.61.b.c
in paſſione lapidea corda mollita ſunt,mollia & fluxa
data,ſicut in ſartagine mollia dureſcũt,dura molleſcũt,
lem.
de myſterio cum veneratione diſputare,eſt de ſartagi
acrificium offerre. Ibidem.
opus & effectus peccatorum noſtrorum perfecta remiſ
eſt.p.1.c.937.a
ſanctæ auxilio,quinque ſenſus nos variis vitiis capti-
tes ſuperamus,& cõtra ſpirituales nequitias belligera
: Et de hoc figura,p.1.c.203.a
icis chriſti apicib. conferuntur cornua iuſtis: in his vẽ
nus & deſtruimus dæmones animæ noſtræ inſidiantes
c.321.c.Interl.
ſignum cum in nobis fideliter fixum viderint, cadẽt ſu
dæmones timor & tremor.p.1.c.623.c
impreſſione dum decoramur,& vexillum triumphi dũ
onte portamus,ſplendor Dei ſuper nos eſt.p.3.colum.
1.c
baiulamus,nõ vt trabem ſuper humeros apponamus,
ut ſemper Chriſti mortem præ oculis habeamus, p.5.
c.51.c
domini qui ſponte portant per dominum, qui inuiti
Symonem de Cyrenis(quæ eſt in Libya)ſignificantur
c.455.c
Chriſti ſignificat denarii numeri figura.p.1.columna
.e.f
icem Chriſti nõ ſolum idololatria,ſed & omnis carnis
ctus,vel concupiſcentia perimitur,parte prima,colum.
4.e
ſignificat arbor morus.parte quinta,columna 926.c
.a
portauit Chriſtus dum duceretur ad patibulũ,in qua
uit principatum,p.4.c.121.a
llus quomodo & vnde fiat.p.1.c.211.a
p.3.c.1579.b.& c.2194.e
p.4.c.1080.f
la vcat Iſaias ſedes & manſiones quæ ſingulis pro me-
rum ratione tributa ſunt,p.4.c.247.a
la ingredimur,cum ſecreta mentis noſtræ intramus, p.
248.d
dicitur delectatio carnis,in qua captiua verſatur ratio
ra in cubili,vel cubilia ſunt cogitationes ferocium pec
tum,p.3.c.459.b
eſt cor hominis,& qualiter in eo eſt quieſcendum, & q̃
ediunt eius quietem,p.3.c.459.b
quantam menſuram capiat,&c.par.ſecunda, colum.
.f
.1.columna 1443.c. & columna 1445.d. & columna
7.c
qui deſcribuntur in fabricatione arcæ quales fuerunt,
eometrici vel vſuales,& quid quiſq; cubitus cõtineat.
c.143.c.& c.731.b.c
quinque faciunt ſeptem pedes & dimidium ſecũdum
m opinionem,vel ſecundum alios decem.p.2.column.
.c
s quod genere maſculino(ait Hieronymus)non neutro
ita dicimus,nõ ex grãmaticę imperitia,ſed propter ſim
es & idiotas (quorum in congregatione eccleſię maior
eſt) facimus.p.4.c.1455.c
ita vel hedera genus virgulti,vel arbuſtulæ, lata habẽ
olia.&c.p.4.c.2040.f
perpetratur tribus modis,p.1.c.92.c.f
quemque ſua lex dicit interimendum, par. 1. columna
6.f
citius dimittitur quæ non malitioſe perpetratur.par.1.
c.569.a
culpa tanto inſenſibilior redditur, quanto quaſi vera virtus
laudatur.p.4.c.1011.c
culpa quo frequentius cõmittitur eo,minus cõmittentis ani-
mus verecundatur.p.4.c.1098.c
culpa facilius corrigitur quę erubeſcitur,quę autem virtus pu
tatur,difficilius,p.3.c.386.e.f
culpa quælibet ſi ſequenti pia operatione purgatur, quanto
magis hæc facile abſtergitur,quã mater boni operis pietas
committatur, p.1.c.482.a
culpa Dauidis in numerando populo,&c.p.ſecunda,columna
665.a.b
culpæ memoria erit in beata vita,non quę mẽtem polluat,ſed
quæ ſine læſione beatitudinis,artius beatitudini & læticiæ
aſtringat.vt ſanati,dolorum ſine dolore recordemur.p. 3.
c.56.e.f
culpæ quędam in ſeculo laxantur,quædam vero (paruæ,ſcili-
cet,) etiam in futuro.p.5.c.227.a
culpę creſcentis caſus ſunt iſti,vt lingua cum non reſtringitur
nequaquã vbi ceciderit iaceat,ſed ſemper ad deteriora de-
ſcendat.p.3.c.131.a
culpæ grauis ſicut eſt ſibi arrogare quod non eſt,ſic plerumq;
culpa nulla eſt,ſi humiliter bonum dicat quod eſt,pa.3.co.
175.c
culpas delinquentium qui redarguit tanta ęqualitate intra ec
cleſiam id efficiat,vt in nullius reſideat fauore.p.1.column.
734.e.f
culpabiliores eſſe ſolent qui loqui in contentione inchoant,
quam qui reſpondent,p.3.col.324.c
cultri quib. Ioſue circuncidit filios Iſrael,& in ſepulchro ſecũ
poſiti,p.2.col.150.d
cultus diuinus duplex,ſ.interior & exterior,p.1.c.209.c.& co.
905.c
cultus diuinus principaliter eſt in actibus interiorib. mentis,
requiritur tamen etiam cultus exterior qui eſt quædã pro-
teſtatio interioris cultus,&c. Et in quo ille fuit in vete. Teſ.
p.1 c.209.c.& c.905.c
cultus interior qui conſiſtit in fide & deuotione bene ſupplet
aliquem defectum,qui cõſiſtit in exteriori cultu. Et de hoc
exempla,p.2.c.1143.a
cultus verus vnius Dei eſt illud per quod poſſideri poterat ter
ra illa Abrahæ promiſſa. Et ideo idololatrantes Iudæi ſem
per puniti ſunt,&c.p.1.c.209.c
cultus latriæ debitus conſiſtit in duobus,ſ.in ſacrificii oblatio
ne,& debita oratione,p.3.c.2146.f
cultus feſtiuitatis paſchalis vocatur religio,quæ dicitur a reli
gando,quia per cultum diuinum homines religantur Deo,
p.1.c.597.c
cultus diuerſorum idolorum erat varius, & aliquando contra
rius,ſicut in ſacris Veneris colentes erant nudi, & in ſacris
Martis erant armati.p.4. c.1442.f
cultus Dei in ve.Teſt.fuit figuralis reſpectu cultus qui obſer-
uatur tempore noui Teſta. Cultus vero Teſtamenti no. eſt
ſuo modo figuralis reſpectu cultus cęleſtis,&c.p.6.colum.
1683.c
cultui diuino & ſtudio deputati debent prouideri de victu ab
his qui habent curam regendæ communitatis.p.1. colum.
439.c
cultum diuinum vt homo faciat congruenter,aptus redditur
per gratiam,& ineptus fit per peccatum,& ſecundum quid
per immundiciam corporalem quo ad vetus Teſ.&c. p. 6.
c.887.c
cultu de diuino multa vſurpata ſunt quæ honorib. deferũtur
humanis,ſiue humilitate nimia,ſiue adulatione peſtifera,
&c.p.2.c.1631.a
cuna regis Og (vt dicunt Hebræi) in qua poſitus fuit,quando
infans erat,erat ferrea. quia erat iam tantę fortitudinis &
magnitudinis quod non poterat teneri,& habebat nouem
cubitos vſuales in longitudine,&c. p.prima,col.
476.f

cuneus

Cuneus quid ſignificat, & vnde dicitur. p. prima, colu. 127.a. & col. 1575.c

Cupiditas ſiue auaritia dicitur radix omnium malorum ſimiliter & ſuperbia, & quomodo, &c. parte 6. columna 724.f

Item p. 3. col. 2022.f

Cupiditas radix omnium vitiorum prophetiæ dona perdit. p. 1. col. 1365.b

Cupiditas cæca diuitiarum generat vermes his qui habent pecuniam & videntes in neceſſitate fratres ſuos, claudunt viſcera ab eis, & de hoc figura. p. 1. c. 633.a

Cupiditas impellit ad omnia mala, &c. par. quarta, columna 747.c

Cupiditas accipitur in duobus, ſ. in male accipiendo, ſecũdo in male poſſidendo. p. 5. c. 183.c

Cupiditatis immunditia teterrimos figurat coruos, qui non redit aut aquis interceptus, aut cadauere natante illectus, p. 1. c. 160.d

Cupiditatis igne & luxuriæ diabolus ſuccendit clerum, nobiles, & communem populum, & de hoc figura. p. 2. columm. 1001.c

Cupiditatis vitio datur iudicium æquitatis, & de eiuſdem virit conditionib. p. 4. c. 1565.b.c

Cupiditatis vitium eſt exigere velle quod cognoſcis te non commodaſſe. p. 1. c. 1599.b.c

cupiditates naſcentes antequam robur accipiant, facilius vincuntur, p. 3. c. 1500.f

Cupiditates beſtiales & libidines quę ſolent de repentino ſucceſſu terrenę felicitatis exiſtere, beſtiæ feræ dicuntur, pa. 2. 164.f

cupiditatibus ſeculi amentes facti, vel vitiis inebriati, non ſentimus quanta vulnera animę acquirimus peccando, ſicut dæmoniaci non ſentiunt ſi vulnerantur. par. prima, colum. 1263.b

Cupidus homo boni alieni, ſignificatur per Achab. par. 2. col. 840.f

Cupidus non facile mercede caret, &c. parte 1. column. 1335.b

Cupidi Deos ſuos fecerunt de auro & argento & lapidib. pretioſis, p. 1. c. 1660.f

Cupidi fraudibus & violentiis auferunt aliorum hęreditates per quos ſignificantur, p. 1. c. 54.c

Cupidis & auaris formidabilis eſt iudiciis futuri aduẽtus propter duo, ſ. propter indebitam bonorum temporalium congregationem & conſeruationem, propter pauperũ defraudationem, p. 6. c. 1297.b.c.

Cura maior eſt Deo humanæ ſalutis, quam diabolo perditionis, p. 1. c. 1372.d.e

Cura Iudæ Machabæi de Iudæis mortuis in bello fuit ratione corporis & animæ, quia valuit eis, quia mortui fuerunt in ſtatu ſalutis, p. 4. c. 2561.a

Cura præſentium malitia dicitur, & quare, p. quinta, columna 143.c

Cura præſenti mens obruitur, Ibidem.

Cura laicalis iuſtius agit quam clericalis, Pilatus enim pronũtiat innocentem & iuſtum, quem Princeps ſacerdotum cõdemnant tanquam reum mortis, &c. par. quinta, columna 382.c

Curæ ſæculi ſunt ſpinæ & tribuli, &c. par. 5. columna 147.c

Curæ carnalium deſideriorum inſolentes figurantur per muſcas. p. 1. c. 556.d.e

Curam animarum aſſumentes in quib. & quot examinandi ſunt, p. 5. c. 1314.c

Curam proximorum agere cum quis fidelis ſollicite accingitur, hoc duobus modis facit, p. 3. c. 173.b.c

curam aliorum debet quiſque pro quantitate virium ſuſcipere, & ideo proprias vires perpẽdere, ne fiat ſubditis auctor ruinæ, &c. p. 3. c. 2009.c

Curam eccleſiarum Dei non immerito accipit, qui dor accipit lumen ſcientię, & rectitudinem fidei fortiter in opere, p. 2. c. 1123.a.b

Curam aliorum ſuſcipere non præſumant, qui adhuc gnantium viciorum certamina per conſenſum dele nis tolerant, & de hoc figura, &c. par. 1. co 1216.f

Vide etiam in Animarum curam.

Curatorum aduerſus pauperes prædicatores ſuggeſtio pulum dicentium, quia non habent poteſtatem niſi tia proprii ſacerdotis, quod tamen falſum eſt, p. 2. c. c. 1299. & c. 1364.f

Item parte prima, colum. 1237.b. & columna 1312. & c 1601.b

Curatorum ſtatui conuenit audire ſynodalia ſtatuta a ſcopis, & denunciare ſuis parochiis, &c. par. 121.a

Curioſi qui facta mirabilia bonorum videre quærunt dire, ſed non imitari, ſignificantur per Herodem tet &c. p. 5. c. 819. c. 820.f

Curioſitas perſcrutantis impedit in contemplatione veritatis, p. 3. c. 811. 812.

Curioſitas humanæ mentis per tria oſtenditur, & in his omnia vicia concluduntur, &c. par. 3. col 2107.a.b

Curus plures pro perſonis ſuis habebant olim reges, pu tes in curribus ſicut principes nunc in bellis habeba res equos. p. 2. c. 1266.f

Curus falcati qui dicuntur, &c. par. 2. col 191.f

Curuari ſub manu domini quid ſit, &c. parte 4. co 989.a.b

Cuſtodia noſtræ ſalutis & dux, doctrina eſt, parte 1. col 1041.c

Cuſtodia ſanctæ eccleſiæ ſic rite perficitur, ſi quiſque it citudinem omnium fidelium gerat, vt ſpecialiter eis prælatus eſt curam diligentioris ſtudii impendat, p. 6 1601.b

Cuſtodiam animarum ſortiantur, qui tentationum bell gerunt, cum apud ſe iam de intima tranquillitate ſun ri, ſed quis hæc perfecte ſubigat. p. 1. c. 1216. c.f

Cuſtodes animarum non ſunt de neophytis vel de pleb ſtituendi, ſed de illis qui a certamine viciorum Dei liberati, iam mentem in viſione tranquillæ pacis hab 2. c. 1371.c

Cuſtodire qui vult diligenter aliquam, habet attentos o ſuper ipſam, p. 3. c. 646.c

Non cuſtodiſſe dicitur rem ſuam qui ſic agit vt perdat, liis ſit ſalua. p. 1. c. 74. c.f

Cuſtodiuiſſe paradiſum quomodo dicatur homo. Ibide

Cutis deſiccatur & nigratur ex defectu nutrimenti, p. 3. e. & col. 183.a.b

Item p. 2. col. 183.c

Cutis ſunt in eccleſia qui ſolis exterioribus curis vacant rum corda deſperatio ſiccat, p. 3. c. 105.c

Cutis eſt exterior pars corporis, quæ dum non trahit h rem de interiorib areſcit & contrahitur, &c. p. 3 105.a. Interl.

Cutis ſunt in eccleſia, qui ſolis exteriorib. vacant, & qu corda deſperatio ſiccat, &c. Ibidem.

Cutis quam totam occupat lepra, quomodo viuam ratic gnificet. p. 1. c. 1019.b

Cygnus longi colli eſt & cibum de profundo terræ trahe citur, p. 1. co. 1540.f

Cymbala inuicem ſe tangunt vt ſonent. p. 3. columna. 10 1078.b.c

Cymbala beneſonãtia ſunt labia noſtra, quæ percuſſa ad cem ſuauem humanę vocis harmoniam reddunt, p. 2 1077.a.b

Cymba

ymbala quæ ſe vt reſonent inuicem tangunt,opera charita
tis exprimunt,quib.ſe ſancti alterutrum excitant in laudē,
p.c.1294.c
ynmya ſignificat caninos mores,&c. pa.1.colum.
55.b
Item p.3.c.1029.b
pissus medendis apta corporib.venuſtatē comæ ſuæ nul
lo eponit impulſu,& quid moraliter ſignificat,p.3.colum.
203.b
pus quandoque eſt nomen inſulæ in mari mediterraneo.
quandoq; eſt arbor aromatica.quę creſcit circa vineas En
gadi.& facit grana ſimul iuncta ſicut in vuis vineæ,p. 3.c.
87.b,& 1852.e
rex liberator Iudæorum,quomodo educatus in pau-
pertate.p.5.c.311.b
Iudæis multa donauit,p.4.c.2185.a
monacha publicauit licentiam Iudęis reædificandi Hie
rusalem per totum regnum ſuum. parte 4. columna
9.c
dicitur Chriſtus,quare & quomodo,parte 4. columna
5.c
rex Perſarum & Darius rex Medorum cum ſuis exerci
tibus ſimilis Babylonem ceperunt. parte 4.columna
5.c
multis regnis impugnatis &principib.ſuperatis,Scythas
bello impetebat·Tamyris regina Scytharum dolo eū cir-
cumueniens,caput Cyri,atq; amputari in vtrem humano
ſanguine plenum proiici iuſſit,dicens:Satia te inquit ſan-
guine,quem quæſiſti,p.4.c.2169.c
Latine Hebraice Cores.Quando.n.ad Latinum tranſ-
fertur vocatur Cyrus:ſicut hoc nomen Saul, translatū ad
Latinum,pronunciatur & ſcribitur Saulus.p.4. columna
8.f
gis Perſarum natiuitas & educatio per caniculam mira
fuit & quomodo tandem monarchiam adeptus eſt.p.
380.f
p.3.c.994.f
p.2.c.1215.c
es & pietas,p.2.c.1277.b.c

D

DABAR & Deber dictiones ſunt Hebraicæ & dif
ferunt,p.4.c.123.a.b
Dagon idolum quod colebatur a Philiſtęis, habe
bat caput piſcis:& ideo vocat̄ Dagon,quia dag
em ſignificat in Hebræo,p.1.679.b
In p.2.c.348.e
n vel dæmonium quid ſignificat,&c. p. ſexta,col.
1.b
Hebraicum vel Græcum,ibidem 1172.f
n permiſſus poteſt virtute propria facere ignē cadere
de cælo,ſicut & Antichriſtus ante diem iudicii faciet ignē
de cælo deſcendere,p.2.c.820.f
Item p.6.c.1533.a.b
n dicitur principium viuarum Dei quia inter creatu-
ras angelica eſt prima,&c.p.3.c.386.e
n antequam caderet per peccatum,licet eſſet ſuperior
homine,deprauatus tamen per peccatū,factus eſt inferior
& cecidit quodāmodo in beſtialem monſtruoſitatem: vn-
de in animalib.monſtruoſis ſolet apparere,&c.pa.3.col.
38.f
mones vt frequētius apparēt hominib.in forma brutorū,
ſicut Euæ in ſpecie ſerpentis,& ſignantur per Amalechitas
& p.2.509.c
mones permittit aliquando dare reſponſa Deus idolola-
tris,quia ex malitia ſua demerentur,quod ſic in errorib.nu
triantur,& talia reſponſa aliquando ſint vera, par.2. colu.
26.b.c
Dæmon in peccato luxuriæ maxime delectatur, quare & quo
modo.p.3.c.384.f
Dæmon vtitur lachrymis pœnitentiæ fornicatoris, cum ad
pudicitiam cōuertitur,vel de ſuperbia ad humilitatem, de
luxuria ad parſimoniam.Ibidem.
Dæmon qui eſt caput omnium malorum , ſignificatur per
verticem.p.1.c.1685.b
Dæmon ſub ſimilitudine ceti,qui eſt animal maximum &ma
rinum,oſtenditur omnibus creaturis terribilis.p.3. colum.
386.c
Dæmon per Saul ſignificatur,& quare.parte 3.colum. 459.b.
c.547.b
Dęmon dicitur ſpiritus domini, & quare. parte 2. columna
421.c
Dæmon ſignificatur per vulpem.p.1.col.1292.e
Dæmones,an ex prophetis,qui tempus,locum & modum ve-
niendi ipſius Chriſti determinauerant,ſciebant ipſum eſſe
Chriſtum,p.5.c.493.c
Dæmon qui Ieſum tentauit,acutioris ingenii fuit quam cæte
ri,nec tamen Dei filium eſſe potuit comprehendere,p. 5.c.
124.d.e
Dæmon quare lunaticos magis vexat in nouis lunationibus
quam reliquis temporib.p.5.c.293.b
Dæmon ſi alicuius corpus perturbet & ſopiat mēte,adhibeāt
orationes,multæ exorciſtarum inuocationes,& ſi penitus
expelli non poterit,tributarius tamen fiet,&c.p.2.a
Dæmon. Vide etiam in diabolus.
Dæmonis doloſitas,qua quærit bonum prelatum vel docto-
rē gladio peccati mortalis occidere,& ſic infamare, &c. ſi-
gnificatur per triphonem, &c. p.4.c.2344.f
Dęmonis perſuaſionibus vir ſapiens & bonus nō acquieſcit
ſed magis repellit.p.4.c.2149.c
Dœmonis operationem poſſunt impedire res ſenſibiles,quia
poſſunt aliquam diſpoſitionem facere in corpore humano
propter quam eſt minus diſpoſitum ad patiendum a dęmo
ne,p.1.c.2524.e.f
Dæmonis poteſtas tanta eſt,quod nulla virtute hominis,car-
minib.herbis,lapidibuſq; characteribus,& ſimilibus pōt a
ſtringi licet,aliquando hoc fingat,vt homines talib. inten-
tos,in errorib.detineat,p.3.c.1389.a
Item p.2.c.1524.f
Dęmones ſignificantur per ſcribas & phariſęos,& quare,p.5,
col.2154.f
Dęmones ſignificantur per Sabeos p.3.c.17.c
Et etiam per Chaldeos.Ibid.
Dęmonib.congruit interpretatio Aſſyriorum.i.ſublimium,&
Philiſtijm,id eſt,cadentium,& quare.p.4.co.123.f
Item p.2.c.391.c
Dęmones volucres cęli dicuntur,& quare,p.5.c.521.c
Item p.6.c.1703.b.c
Item p.4.c.1245.c
Item p.2.c.644.f
Dęmones per Philiſteos figurantur,qui ante aduentum veri
Dauid ſuperari non potuerunt,&c. pa.2.c.429. c. Et
c.512.f
dęmones quare permiſit Chriſtus in porcos intrare & præcipi
tare eos in mare,p.5.co.169.b
demones multo minus poſſunt nocere hominib.qui nec peco
rib.Et quib.nocere poſſint,p.5.c.164.b
Item p.4.c.362.e.f
demones de obſeſſis corporib.ſolum cum afflictione corporis
ſed et cum mutiatione alicuius membri,p.5.c.493.c
demones dum malefici per incarnationem eorum aliquid ef
ficere conantur,diſcurrunt per mundum, & ſubito ſemina
eorum de quib.hoc agitur,afferunt &c. par.1.colum.
544.e.f
dęmones cōcubitus exercentes,vulgus vocat incubos,& quo
modo per eos generatio contingat,&c. par.1. colum.
147.c

dæmones propriæ virtuti dimiſſi,poſſunt facere ea quæ cauſari poſſunt ex mortu locali,& conſequenter ignem de cælo aereo ferius mittere, & ventum turbinis commouere. p.3. c.30.c

demones de cælo empyreo ceciderunt in inſtanti,& videntibus ſanctis angelis,& cum fœtore peccati proprii,& ad inflãmandum homines eer tentationum parati,p.5.columm. 840.f

dęmones alliciuntur ad inhabitandum per creaturas,quas nõ ipſi ſed Deus condidit,p.2.c.1524.f

dæmones vera dicent,vt his mendacia immiſceant.pa.1.col. 2537.b

dæmones eorum quę futura ſunt nihil ſciunt,ſed a rebus præteritis coniecturam capientes prædicere conãtur, & aliquãdo recte feruntur ſæpius vero aberrant,p.4.c.1240.d

dæmones permittente Deo operantur, & quare.p.1.columm. 1536.c

demones qualia paſſuri ſunt,p.4.c.240.d

Vita pręſens nox eſt.p.4.c.242.e

demones mortui dicuntur,quia priuati vera vita,p.4. colum. 113.a

dæmones quod prius blandiendo carnalib.perſuaſerunt vt ſe ducerent,furioſe a peccatorib.expetunt vt crucient,p.1.c. 1657.b c

demones ſignificantur per Aethiopes,& quare,p.4.col.1295 c.Et c.2066.d

demones videntes ſe ſanctos homines impedire non poſſe p apertas tentationes,per malitias occultas ſub ſpecie boni q̃runt impedimentum,& de hoc figura & exemplum,par.2. 1369.c

demones ſicut ſe ingerunt peccatorib.vt faciant eos ruere de peccato in peccatum,ſic refugiunt,quando uident peccatorum a Deo exauditum & liberatum.p.3.c.478.f

dæmonum operatio quædam eſt in miniſterio pręſentiæ,quę artib.quibuſdam ad his qui ſe dęmonib. mancipauerunt, colligitur,& nunc per ſortes,& nunc ex contemplatione fibrarũ,& huiuſmodi præſtigiis comprehẽdi videntur & intelligi,p.1.c.1349.a.b

dæmonum filii per eorum adminiſtrationem nati, quomodo tã proceræ naturæ erant,vt alii homines quaſi locuſtę videbantur comparatione eorum,&c. par.1.columna 147. c. 148.d

dæmonum virtute qua magi vtuntur, vtrum potuit fieri conuerſio uirgarum in dracones,arguitur contra cum reſpõſione & ſolutione argumenti.p.1 c.545.b.c.

demonum malitia qua ceſſant aliquã ſo a tẽtatione hominũ eſt,vt homines decipant,p.4.c.83 .c

demonum cunctorum qui in hoc ſæculo dimicant caput eſt Beelzębu.p.4.c.2066.d

demonum pœna augetur per damnationem hominum malorum,ſicut per ſalutem hominum augetur gloria ſanctorum angelorum,& tamen ad peccatum homines incitare nõ ceſſant,&c.p.1.c.102.d.e

dæmonum hoſpitium fit quicunq; in hoc ſeculo propter honores & diuitias laborat,quas poſtquã cõſequutus eſt tradit ſe luxuriæ & voluptatib.p.4.c.2066.d

dæmonum vis in ſubditos efficax eſt,quæ ſi Deus conſilio ſuo propiis ſe opponat eneruatur,&c. par.1. columna 1330.e

dæmonum imbecillitates argumento ſunt multitudo victimarum & technę Balaami,qui tot tantaque geſſerat.p. 1. colu. 1340.e

demonum fraude eluſus,verbi fame laborabat,p.4. columna 114.d

demonib.non eſt credendum etiam ſi vera dicant,&quare.p. 5.co.446.f

Item p 6.c.661.c

Item & ſi verum eſt quod dicit,ex fine tamen mendaciũ iudicatur,quia dicit vt decipiat,&c.p.2.c.656.f

demoniaci vel mente capti non ſentiunt ſi vulnerantur carent naturalib.ſenſib.&c. parte 1.col 1265.a

demoniaci poſſunt multa agere & pati quæ non poſſun p.5.c.210.f

dęmoniaci & furioſi poſt curationem non promouen eccleſia Dei.Et vnde hoc accipitur,&c. par.5. c 532.f

dalila Synagoga eſt interpretatur vel paupercula,denot nagogam eſſe pauperrimam,&c. par.2.col 258.d

damaſius Papa ſtatim poſt Iulianum apoſtatam præfe cleſiæ & ordinauit per omnes eccleſias pſalmos die que canere,& vt in fine ſpalmorum diceretur,Gloria & filio,Sicut erat,&c.p.6.c.1534.f

damaſcus quando deſiit eſſe ciuitas,&c. part.4.col 184.e

damaſcum ſecundum Hebræos campus eſt vbi Abel a interfectus eſt,&c. parte 4.columna. 128 1940.c

dalmanuta,vide in Magedam.

damnare & perdere quam inter ſe habeant differentia c.1269.a

damnantur multo plures quam ſaluantur,& de hoc fig 1.c.1258.f

damnationis noſtrę malum leue creditur, ſed vtinam qui oſtendens patriam,graue eſſe exilium doceat.p. 90.d.e

damnãdus vt ſemper in ſe mœrores inueniat dignum relicto creatore in ſe gaudium quærebat,parte 3.col 174.d

damnandus perſoluet in tormento ea quæ hic illicita ſe deſideria,nec in morte conſumetur,ſed vt ſine fine c tur viuere ſine fine compellitur, vt cuius vita hic m fuit in culpa,illic eius mors viuat in pœna.par.3.col. & etiam interl.218.d

damnandi poſt hanc ſententiam.Ite maledicti in ignem num,poſt multos dies.i.poſt mille annos,viſitandi & di ſunt,vt dicit Origines.Sed hoc eccleſia non recipit c.235.a

damnandorum ſpiritus inde in perpetuum interit , vn tempus caro ſuauiter viuit, parte 3.colu. b.246.d

de damnatorum iudicio Dei humana non poteſt ſcire f tas,nec de pœnarum magnitudine vel menſura ferre tiam,quod domini arbitrio derelictum eſt. parte 4.co 235.a

damnati & ſi non pertingunt ad vltimum finem humana quæ eſt felicitas æterna,non tamen ideo ſunt fruſtra & quare,p.3.c.1132.t

damnandorum quamuis ſpacioſa via ſit quæ ducit ad m tamen preſſura corporis coartari,rectum iter inuenite poterũt,ſed inſe inuicem collidentur, ibi ſpirabunt v furorem,& ſicut fulgura huc illuc que diſcurent,&c.p. 2028.e

damnatus quam hic amauit,nec relinquere voluit,tunc pter tormenta relinquere volet.ſed non poterit,pa.3. 219.a

damnatus anima & corpore punietur,quia in vtroq; pec p.3.c.Interl.219.a

demones per deuotam orationem debellantur,p.2. colu 562.f

demones & ſi portent ſecum ignem ſuum,tamen reputa torqueri & affligi,quando eiciuntur,ne obſeſſis noce & quare p 5.c.168.f

demones propter multitudinem dicuntur gentes vniuer 1.c.1061.b

demones aliquando in monumentis habitant,&qu,are p. col. 168.f

Dæmo

ones tantò præcipites deſcendent,quantò nos ardentius endimus: conuerſatio ergo noſtra ſemper in cęlis ſit,&c. .col.1260.c

nes îter nos habitāt vſq; ad iudiciū,& quare,p.5.c.168.f

nes,quia ſciunt quòd tempus eorum hoc preſens ſæcu- continet,ideò diabolum dominus non remouit a prin- atu huius ſæculi,& non vult ante tēpus a propoſiti ſui in tione volenter abſtrahere,p.1.col.1330.f

nes ſūt exequutores diuinæ iuſtitiæ ī īferno,p.4.c.1530

nes ſi Chriſtum Deum eſſe cognouiſſent an Iudæos ad crucifigendum induxiſſent,p.5.col.500.e.f.& col.756.d

nes credebant aliquando Ieſum eſſe filium Dei, & rur- non credebant,& quare,p.5.co.168.d

nes in terris dominum cernentes, ſe continuò eſſe iudi- dos credebant,p.5.col.494.d

nes magis ſuſpicati quam noſſe Ieſum eſſe filiū Dei cre- di ſunt,p.5.col.168.d

dęmones viriliter pugnare nō poteſt qui mundi dulce- em neſcit declinare,p.2.col.401.b

nes & homines mali nituntur impedire bonos in proceſ virtutis,ſed cum Dei adiutorio a bonis ſuperantur, & de hc figura,p.1.co.1324.e

nes lites ſuſcitāt & cōtentiones,& tela nequitiæ parant ntra fideles:& ſignificantur per Emim,p.1.col.1469.c

ones qui affligunt fideles,ſuis eos tentationib.impugnan ,ſignificantur per Aegyptios,p.1.col.1620.f

nes feſtinantes ad deſtruendum bonorum operum ini- vt ſic ſequens fructus impediatur,ſignificantur per locu ſaltantas,ad corrodendum viridia,p.2.col.760.f

nes qui fideles Chriſti ſemper deſiderant mergere in cę- viciorum,ſignificantur per principes qui Ieremiam mi- unt in lacum,p.4.col.832.e

nes cum omni peccato gaudeant,pręcipue tamen forni one & idololatria,& quare,p.1.col.1061.a

nes circumeuntes quærunt quomodo vnumquemque terijs ſuis conſecrent,p.1.col.1371.b

nes vnumquemque pertentant, illis affectib. animę la- os tradentes,quib.nō ſenſerint ægrotare, p.1.c.1406.e.f

nes diuerſi tentant de viciis diuerſis, & ſic diuerſimodè minantur ab effectu,p.3.c.1149.c.Item p.5.co.296.a

nes ſinguli ſi per ſingula genera peccatorum aſcribātur d mirum,cum ſcriptum ſit in vno homine integram fuiſ gionem,p.2.col.87.a

nes tentant ex inuidia homines,licet non ignorent co- pœnam in futuro creſcere ex hominum damnatione, .co.103.a

nes propter odium quod habent aduerſus nos, dū non unt nocere nobis in perſona,cupiunt nocere in ſubſtā- .5.col.168.d

es non tentant de trib.p.2.co.395.c

nes ante aduentum Chriſti,quieti & ſecuri animas poſ- ntes regnabant;ſed vbi gratia & miſericordia apparuit cuit vt libertatem & imaginem ſuam anima quæq; ſu- at,antiqui poſſeſſores ad pugnam prouocantur,p.2.co. 81

is quantis putas agi tormentis,ſi quem videant vende nnia ſua,& dare pauperib.& tollere crucem ſuam,& ſe Chriſtum,p.1.co.1422.d.e

nes pro voluntate ſua per linguam hominis diuerſa poſ formare verba, & ſic arreptitii aliquando loquuntur ma ignotum ſicut purus laicus Latinum: quod eſt mani m ſignum dæmoniaci,p.5.co.182.e

nes poſſunt commouere humores interiorum ſenſuum, teriorum:& ſic poſſunt ad organa ſenſuum aliquas for reducere,ac ſi venirent ab extra,non ſolum in dormiē s,ſed etiam vigilantib.&c.p.1.co.545.a.b

es & ſi aliquando ab obſeſſis corporibus recedunt, ad ortationem aliquorum lapidum & herbarū,& pronun onem carminum,& huiuſmodi:non fit virtute talium, dæmones hoc fingunt uoluntarie, vt teneant homines in errorē,p.2.col.1490.f

dæmones quibus eſt permiſſa poteſtas magis nocendi in tene bris &c.& nomina ipſorum ſunt Deber & Quereb,& quid de hoc tenendum ſit,p.3.co.1150.d

dęmones cōmunius apparent magis in tenebris & in ſolitudi- ne,quàm in luce uel ſocietate,quia ſpiritus ſunt tenebrarū, & per peccata occulta & priuata,& non per ſigna publicę iu ſticiæ faciunt quod,& faciunt quare,p.1.co.1344.f

dęmones per pacta cum diuinis inita tacitè vel expreſſe, ali- quando coguntur a Deo ad dicendum vera, p.2. col.349.c

dęmones ſolent plerique gentilium colere ne officiant,& alios exhortare vt proficiant,p.4.col.660.d

dęmones multa dicunt hominib. incognita. vnde & propter quid,&c.p.2.col.349.c

dęmones a Deo permiſſi poſſunt hominibus aliquas ueritates reuelare,& quomodo & qualiter,p.1.col.1327.c

dęmones in quib.remanſerunt naturalia integra, & in quibus conueniunt cum Angelis ſanctis ſunt de militia cœli, eo quod volitant per cœlum aereum,p.4.c.234.e

dęmones ceciderunt in hunc aerem caliginoſum,quomodo & quare ibi ſunt,poſt iudicium autem detrudētur in infernū p.6.col.1357.c.& col.1437.c.Item p.3.col.2173.b.Item p. 1.co.26.d.e

dęmones ſi haberent corpora ſibi naturaliter vnita, ſicut dixit Apuleius,ꝙ ſint animalia corpore aerea, non eſſet impoſſi- bile quod res corporales in eis facerent impreſſionem rōne corporum,ſed aliter ſentit fides & Philoſophus, p. 2.c.288. e.Item,p.4.col.1010.d

dęmones aerea dicuntur animalia, quia corporum aereorum natura vigēt,nec pro mortem diſſoluuntur,quia pręualet in eis elementum aptius ad faciendum quam ad patiendum, &c.p.1.col.26.d.e

dęmones eo quod in eis remanſerunt naturalia integra,intelli ctus perſpicacitate & experientia longi tēporis,multæ ſciūt hominibus incognita & de talibus diuinātes,ab eis inſtruū tur. Aliquando etiam dæmones ad dicendū diuinis aliqua vera a Deo coguntur,&c.p.2.col.349.c

dęmones non niſi virtute diuina poſſunt a corporibus expelli immediate: vel mediantibus ſanctis angelis,qui frequenter in talibus ſunt exequutores uolūtatis diuinę,p.2.c.419.b.c

in dęmones nulla res ſenſibilis aut virtus corporalis, pōt ali- quid agere directè vel indirectè,cum ſint omnino ſpiritua- les ſubſtantiæ:per quod poſſint ad aliquid compelli,nec per conſequens ab obſeſſis corporib.expelli,p.2.col.Ibid.

dęmones cum ſint intellectuales ſimpliciter: non poſſunt habe re corpora ſibi vnita,nec ulla corporalis creatura poteſt in eis aliquam facere impreſſionem, p.2.c.419.a.& c.419.b.c

dęmones gaudent ſanguine,p.1.col.1040.f

dęmones ſemper ſitiunt ſecum trahere plures,p.3.co.1721.c

dęmones quoſdam eſſe malos conſtat,qui inuocati a magis,aſ ſunt eis ad malum non ad bonum,p.1.co.1330.e

dæmones ad maledicendum inuitantur,non ad benedicendū, p.1.col.1330.d

dęmones de cęlo abiecti ſunt per ſuperbiam: ideo oportet il- luc homines uenire per humilitatem,ſcilicet per uiam con- trariam p.5.co.299.a

dæmones(quorum uirtute vtuntur Magi) non habent pōtatē ſuper aliquod corpus,quod eſt minas grauo hordei ſeu len- ticulæ:vt dicunt aliqui Hebræi:ſed apparet irrationabiliter dictum,p.1.col.556.f.& lucidius,col 557.& 160.e.f

dæmones quidam noſtri non putant cœleſtes uel ſuper cœle- ſtes angelos fuiſſe,p.1.co.26.d.e

dęmones non ſunt æquales in uirtute naturali, p.5.col.578.d. Et ſingulę eorum turmę habent capita & principes ſuos,p. 4.col.2069.a

dęmones ſuperbiæ faſtu elati omnē militię ſuę paratum ā aſcri- bunt proprię uirtuti,p.1.col.1479.c

dęmones utrum uirtute modo hodię poſſint expelli de corporib. obſeſſis: Arguitur. Pro & contra,cum reſponſione & ſolutio nib.argumentorum,p.2.col.418.f.& col.419.a.b.c

damnati beatò in requie vident, vt eos videntes & conſpiciẽtes in gaudio, nõ ſolum de ſuo ſupplicio, ſed etiam de illorum bono crucientur, p.5.c.922.d.e.& quomodo hoc intelligendũ, quia non habetur de hoc certitudo. Ibid.& 923.c
damnati quomodo conquerentur in inferno quæ noluerunt hic præuidere, p.6.col.967.b
damnati quod vellent venire ad locum electorum, ſi eſſet poſſibile, non eſt dubium. Sed de electis, quod vellent ire ſi eſſet poſſibile ad locum damnatorum, certum eſt, quod non, ad manendum: vellent tamen ire illuc ſi eſſet poſſibile ad propinquos ſuos liberandum: & hoc ſecundum voluntatem naturalem, &c.p.5.c.924.f
damnati neſciunt quid agatur in gaudio domini, par.4.columna 537.a
damnati recordabuntur facinora, non ad conſolationem, ſed ad aggregationem pęnæ & quomodo, p.4.co.933.b
damnati an & quomodo potuerũt dici patres ſancti in limbo exiſtentes, p.6.col.117.b.c.& 118.e.f
damnati, an eadem ratione poſſint dici, quòd redirẽt à pœna ad gloriam, & quod beati poſſent cadere a gloria, p.6.colu. 281.a.b.& 832.d.e
damnati ſicut intus & extra deliquerunt, ſic intus & extra punientur, p.3.col.86.d.e
damnati quomodo murmurabunt contra Deum punitorem, & quare & quomodo nudabuntur conſcientiæ eorum in iudicio, p.4.col.2028.c
damnatorum pęnę æternæ, p.4.col.538.b.c
dãnatorum omnium dolor, quamuis ſit infinitus, grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa iniquitatibus, ex ſuis quoque deſiderijs muenerunt, p.3.col.217.a
damnatorum pœna eſt æterna, & quare, p. 3.col.1721.a. Item p.5.col.144.f
damnatis pęnas propria eorum gignit conſcientia. Sicut enĩ quamdiu humor eſt in cadauere, vermes naſcẽtur ex putredine, ſic ex ipſa materia peccatorum gignuntur ſupplicia, p.4.co.162.d
dan, ex patriarchæ nominæ Dan, & tribus locus in quo habitauit, nomen accepit, ubi hodie Paneas, quæ quondã Cæſarea Philippi dicebatur unde Iordanis, id eſt, fluuius Dan, qui fluit de Libano, p.4.co.1282.f
daniel apud Hebræos non reponitur inter prohetas ſed inter agiographa, p.4 c.1720.f
daniel admirabiliter fecit doctrinæ initium, p.4.co. 1512.f
daniel ſolus Deo fidẽs quid ad promerendam Dei gratiam faciat triduum poſtulat, p.4.col.1512.f
daniel dictus eſt uir deſideriorum, id eſt, deſiderans ſcire ſecreta diuinæ, & quare, p.4.col. 1608.f
daniel uidit non ſolum angelum apparentem, ſed audiuit eũ loquentem & intellexit: viri autem qui erant cum Daniele uiderant ſolum angelum apparentem, p.4. co.1631.c
daniel habuit ſolutionem quantum ad intellectum ſcripturarum aliis occultarum, quæ dicuntur eis ligatæ, quia nõ poſſunt uidere intellectum interius, &c.p.4.col.1560.f
daniel fuit Iudæus natione, & bis fuit miſſus in lacum, quibus de cauſis & per quot dies, p.4.col.1570.f
daniel permiſſus eſt a deo captiuari per Regem Babylonis ad ſui humilitatẽ, & ut cõſequeretur ſapientiam, p.4.c.1491.f
daniel duplici pęna fuit punitus, vna pęna mortis, & quomodo alia fuit pœna famis, &c.p.4.co.1790.f
daniel & ſocii eius propter inuidiam & cupiditatem non fuerunt cum illis ariolis ad ſoniũ interpretãdũ, p.4. c.1505.a.c
daniel quare non prohibuit ſtatuam erigere & illius adorationem, p.4.c.1521.c
daniel fuit honore & gloria donatus pp ſapientiam a Deo ſibi collatam, in regnis Perſarum, Medorum & Chaldęorum a tempore Nabuchodonoſor vſque a tempus Cyri, qui deſtruxit regnum Chaldæorum, p 4.col. 1496.e.f.col.1505.a
daniel triplici gradu honoris ſublimatus eſt per Darium regẽ, ſcilicet poſitiuo, comparatiuo, & ſuperlatiuo, p.4.co.1561.c
daniel quando liberauit Suſãnam, cuius ætatis, & ſub quo rege accidit, &c.p.4.col.1783.c.1784.f
daniel interfecit Draconem cũ pice, adipe & pilo, p.4.c.17
daniel non peccauit orando pro liberatione populi à captiuitate, p.4.co.1602.e
daniel cum eſſet ſenex & iam ſeptuaginta annorum, non fuit tantæ auſteritatis in ſe ſicut in iuuentute: quando bibit ſolum aquam, & comedit legumina, p.4.co.1633.c
daniel non legitur rediiſſe de Babylone in Ieruſalem, ſed gis dicitur ſepultus in Babylone, &c.p.2.col.1279.c
daniel cum ſocijs rediijt in Ieruſalem cum munerib. poſt migrationem, ſecundum Hebræos, p.4.co. 1589.a.b
daniel quomodo conſequutus eſt interpretationem ſo Ibid.
danielis prophetiã Prophirius negauit, ſed alteri eſſe aſcr dum contendit, p.4.col.1493.b
danielis interpretatio per ſeptuaginta repudiata eſt ab ecc quia diſcrepat multum ab Hebraica ueritate, par.4.co 1489.b
danieli utrum intelligentia occultorum fuerit collata per quem habitum ſibi infuſum, p.4.col.1501.c
danieli dedit dominus ſcientiam & intellectum in omni grammatica: dedit & intellectum in omni verbo, & uiſ & inuentus eſt decuplo ſapientior quam ſoſpite & Ph phi & incantores & magi, &c.p.1.co.1359.b
daniele nullus prophetarum apertius de Chriſto ſcripſit, col. 1493.b
dans ut careat tædio interpellans, non ut reficiat uiſcere gentis & meritum & rem perdit, p.6.col.423.a
dans iuſto pro alia cauſa quam quia opus Dei eſt, non da ſto, p.3.co.1221.a
dare calicem aquę frigidæ, tantum eſt quantum fuit Za dare dimidium patrimonium, p.6.col.313.a
dare pertinet ad rationalem ſenſum, & ad offerentis uolu tem, p.3.c.436.e
dare ponitur aliquando pro ſuſtinere, & quare, p.6.co.12
Beatius eſt magis dare quam accipere, quomodo intellig eſt, p.6.col.1200.f
darius de quo meminit Aggeus propheta in principio, cu ius fuerit, ſcilicet an filius Hyſtaſpis, ut dicit Ioſephus filius Aſueri & Heſther, par.4.col.2169.c.Item, p.2.col. 1611.c
darius, hoc nomen quatuor habuerũt, primus fuit filius A gis, ſecundus filius Hyſtaſpis: tertius Darius dictus eſt gnomento Nothus, quem pręceſſit ſecundus Xerxes: q tus fuit filius Arriani, quem interfecit Alexander & fui mus de regib. Mœdorum & Perſarum, p. 4.col.2169.a. 2170.d.e.f. Item p.2.col.1611.c
darius ſub quo defecit regnum Perſarum per Alexandrũ gnum, qui debellauit eum, cuius filius fuerit, p.4. colu 1593.c
datio ſpiritusſancti in ſigno uiſibili fuit manifeſtatio Ch glorificati ſedentis ad dexteram patris, p.4.co.1927.c
datio legis appropriatur filio, licet opera trinitatis ſint in ſa: quia illa quæ pertinent ad ſapientiam, appropriant lio cuiuſmodi eſt datio legis, &c.p.4.co.400.f
datio coturnicum ſiue recreatio, quomodo & quib. fuit ad ſolationem bonorum, & ad mortem malorum.p.3.c.19
dathan & Abiron Deum in perſona Moſis calumniantur ceptioniſq; reum ipſum peragunt, p. 1.col.1276.d
dathan Core & Abiron cur terra deglutiuit, parte.1.colu 1277.b
datum & fructus quomodo differunt, p.6.co.605.a
datũ ex dantis corde accipit uel refutatur, p.1.c. 113. b. In
dauid fuit primus rex de tribu Iuda, unctus per Samuele & tunc reges de illa tribu ſucceſſerunt, parte 1.colu 452.f
dauid an fuerit eximius prophetarum & excellentior pro ta quam Moyſes? Et arguitur contra & pro, cum reſpon ne & ſolutionib. argumenterum, p.3.col.415.416.417.4 419.c

quomodo comparatur ad alios prophetas noui Teſta-
enti ſicut ſunt apoſtoli & veteris Teſtamenti, p.1.column. 46.c

propheta reſpectu aliorum prophetarum in communi duobus excellebat, parte tertia, columna 439.a. Item p.2. col.955.a.

inter alias virtutes maxime reſplenduit in eo manſuetu d. p.3.col.660.f

humilitas magna multis oſtenditur, p.2.col. 1081.a

ſecundum Hiero. Hilarium & omnes doctores Hebrai- non fecit omnes pſalmos, ſed maiorem partem. Aliter ſcit Auguſtinus, p.3.col.415.a.b.443.c.484.d.e. Et eluci- e ibid.e.f

ab ineunte pueritia, patris ſui paſcebat oues, & deinde mptus eſt ad militiam &c. ideò ſtudio vacare nō potuit etrice & ornatè pſalmos conſcriberet, &c. niſi quis di- ſcientias liberales eum habuiſſe infuſas, p.3.co.443.d.e

primo floruit innocenter, & ſic fuit a Deo exaltatus: ſe- do vixit inſolenter: propter quod fuit a Deo caſtigatus, co.537.c

a ſua iuuentute laudes Dei canebat in cithara, non ad iſſolutionem, ſed ad deuotionem, p.3.co.2146. f

mater quæ fuerit, nulla mentio penitus legitur in ſcriptu a cri, quamuis de patre ſæpe fit mētio, p.3.co.1101.1102. Item p.2.col.1095.b.c

quamuis ī vtero matris fuerit protectus a Deo, ſine qua ectione non fuiſſet natus de vtero matris, nō tamen in o matris ſanctificatus, p.3.col.957.c

ater trinomius fuit. ſ. Ieſſe, Iſai, & Naas, p.2.co. 619.c

iuuentute a Deo magna beneficia recepit: qui ex tunc em, viſum, & Goliath gigantem interfecit. p.3.c.1220. &col.947.f

uot hominibus nuncupatus fuit, & eorundem ratio, p. 1095.b.c

on motus cupiditate lucri vel honoribus principaliter t pugnare cum Goliath, ſed propter gloriam Dei & li- ionem populi, p.2.col.425.c

ci, ſibi nomen magnum quia fecit ſepeliri Idumæos uos in plio: & exercuit opus miſericordiæ, p.2.c.565.c

uit inunctus in regem, non ad hoc vt ſtatim poſſideret gum, ſed quando accederet beneplacitum diuinū, p.2.c. 414.f

lo die quo unctus eſt in regem, cœpit pſalmos canere, ol.414.f

uaſi cōtinua erat intentus diuinis laudib. p.3.c.947.f

e eadem materia aliquando fecit plures pſalmos p.3. 3.c

ocatur columba muta elongationum, & quare ſic dici- tio. Ibid.

r fuit inunctus, primo in domo patris ſecundo in He- tertiò ſuper totū Iſrael &c.p.2.co.521.c.& col.638.f

unquam fuit ita firmatus in regno nec ita potens, ſicut on filius eius, p.3.col. 1207.b

citur pauper in reſpectu ad Salomonem, & quare, pa. 1097.a

vno lapide vel tribus Goliath gigantem ſtrauerit, p. 374.f

bendo plures vxores, an fecerit cōtra mandatum ſci- uod rex conſtitutus de Iſrael, non debebat ſibi multi e vxores, & p.2.col.485.b c. Item p.1.col.342. f

viſione angeli percutientis populum pro numeratio- puli, ſic territus eſt, ꝙ de cætero fuit quaſi languidus, lcſiebat veſtibus: & ex hoc fuit motus clamare ad do- m. Ego ſum qui peccaui, p.3.col.476.f

um peccauit iurando facere miſericordiam ipſi Sau- ſciret eum eſſe a domino reprobatum, p.2.col 471.c

bebat bellatores ex tribus partibus, vna erat tribus &c.p.2.co.638.f

on legitur habuiſſe viros ante mortem Saul, niſi tan- xcentos, p.2.col.1069.c

dauid ordinauit milites per duodecim cohortes, & in qualibet erant vigintiquatuor milia bellatorum, p.2.col.1121.c

dauid tria bella principaliter, leguntur in Paralip. in Regum quatuor, &c.p.2.col 566.c.f

dauit an peccauit, quādo promiſit ire ad bellum cum rege Achis contra filios Iſrael, &c.p.2.co.493.c.& col.500.f.& co. 501.c

dauid in cithara ſua malignum ſpiritum compeſcuit, nō quod tanta vis eſſet in cithara, ſed in figura crucis Chriſti, &c.p. 2.col.414.e

dauid a ſua iuuentute laudes Dei canebat in cithara: cuius exemplo nō ad diſſolutionem, ſed a deuotionem modi mu ſici inuenti ſunt, p.3.co.2146.f

dauid ego plus ſaltantem ſtupeo quam pugnantem. pugnandi hoſtem ſubdidit ſaltando coram domino ſemetipſum vicit, p.2.col.550.e.f.& col.1078.f

dauid non habuit præcognitionem ſui caſus, quæ requiritur ad prophetiam, p.3.col.1098.c.f

dauid peccata ſeptem ſcripta in veteri Teſtamento enumerantur, &c.p.6.col.1714.d.e.f

dauid propter ocium & incautum aſpectum mulieris, fuit inuitatus ad adulterium, & ex conſequēti ad homicidium proditorie procuratum, p.2.col.671.a.& 672.f

dauid facto quid ſceleſtius, quid Vria mundius, literaliter. Sed ad myſterium: quod Dauid ſanctius, quid Vria infidelius, p.2.col.575.c

dauid quare numerando populum peccauit, p.2.col.1098. e

dauid valde grauiter legitur peccaſſe in adulterio cum Bethſabee, & homicidio Vriæ, & in numeratione populi, & tamē de iſtis obtinuit remiſſionem a deo, p.3.col. 1220.f

dauid regi quomodo peccata dimiſſa ſint, plures fuerunt reuelationes diuinę, p.3.col.642.d

dauid an non grauiter peccauerit, quia non increpauit Amnō filium de ſtupro Thamar, quem etiam vt videtur, debuit interficere pro violenta virginis defloratione, p.2.co.589.c.& col.673.c

dauid non receſſit a ciuitate timore Abſalon, ſed timore Dei: quem ſciebat ſe prius offendiſſe: ideo ad placandum iram Dei uoluit ſe humiliare coram Deo, p.2. col.605.c

dauid an arguendus ſit mendacii, inducendo alium ad mentiendum. Ibid.

dauid non fuit trangreſſus iuramentum Semei: dum iniunxit filio ſuo Salomon de morte eius, p.2.col.635.c

dauid an fecerit cōtra legem, corpora ſuſpenſa dimittendo in patibulis: cum ſcriptum ſit, quod appenſus in patibulo deponatur eadem die & ſepeliatur, p.2.co.640.d. & p. 1.colu. 1583.c

dauid inſtituit ducētos octoginta cātatores ad diuinas laudes canendas corā arca Domini, p.3.c.675.c. Item p.2.c.589.a

dauid in vigintiquatuor ſortes Leuiticam tribum & ſacerdotalem ordinem diſtribuitur, oſtendens eccleſiam ſacerdotalem & regiam dignitatem habere plene, & legis & euangelii doctrinam perfecte ſeruare, p.3.c.1111.c.1112.d. & c.1113. a Item p.3.co.675.c

dauid quando fecit diſtinctiones & numerationes Leuitarum erat quadrageſimus annus regni ſui, & vltimus vitæ ſuæ nam quando incepit regnare erat triginta annorum, p.2.co lum.215.a

dauid volens ampliare cultum Dei, ordinauit de vigintiquatuor generationibus vigintiquatuor ſacerdotes, qui ſucceſſiue ſeruirent per hebdomadas in templo Domini. p.5.col. 669.c. Item p.4.co.2230.f

dauid duplici modo obtulit donaria pro domo domini ędificanda, p.2.co.1120.f

dauid certificatus eſt de exauditione orationis propter ædificationem altaris, & propter deſcenſum ignis de cælo ſuper holocauſtum ſuum, p.1.col.336.f

dauid in ſpiritu vidit futuras octo generationes. &c. ab illis regnum ſuum ad tempus præſcindendum, &c. quare Pſalmos fecit intitulatos Pro octaua, &c.p.2.col 1029.c

dauid pro declaratione diuinæ ſapientiæ non eſt vſus creaturis ſpiritualibus, cuiuſmodi ſunt angeli, quia non ſunt viſibiles, ſed corporib. cœleſtibus, quæ ſunt manifeſta omnib. p.3.col.555.c
dauid vnde ſic infrigidatus, cum fuerit bene complexionatus, nec in tam magna ſenectute conſtitutus, p.2.col.671.c.672.f.& col.674.f
dauid præuidit ſecundum Ra. Sa. in ſpiritu ſe habiturum in præſenti tabernaculo Dei, & in futuro tabernaculo, qui eſt locus ſanctorum, p.3.col.865.c
dauid ſecundum animam & carnem deſiderauit Chriſtum ve̅turum & naſciturum de ſemine ſuo, p.3.col.876.e.f
dauid quare adoleſcentulam appetijt vt calefieret, cum multò grandæuiores patres cum vxoribus vetulis non refrixerūt, p.2.col.671.c.& col.679.b
dauid degenerum filium & fraterno ſanguine oblitū ad vnius mulieris petitionem domum recepit, p.2.col.597.a
dauid formam Euangelicam gerebat, dum pœnitendo & confitendo abluit culpam, & legalem euaſit ſententiam, p.1.co. 1083.b
dauid ſuſcipere bellum cogebatur in quo & vincere & uinci æquè illi moleſtum erat, p.2.col.623.b
dauid Saulem dormientem intuetur, p.2.col.487.a
dauid ſenex vincebat corpus animi alacritate, p.2.co.645.a
dauid quoniam mulierem quæ erat in virili poteſtate tanquā alienum regnum occupauerat, propterea qui ex vxore ei natus erat filius reſurrexit tyrannus volens arripere regnum patris, p 2.col.620.d.e
dauid magis erat illicitus ne iniuſtam mortem inultam relinqueret quam quo ſuam mortem deleret, p.2.col.538.e
dauid in dilectione inimicorum non fuit impar Paulo, par.2. col.615.a
dauid ſacrorum canticorum poeta, cithara ex inſania Saulem regem liberauit, p.2.col.418.d
dauid Deo prouidente legitimus rex neque proditor neq; hoſtis patriæ iudicatus, p.2.col.505.a
dauid perculſus verbis Satraparum receſſit mœrens ab Achis p.2.col.507.a.b.c
dauid contriſtatus eſt propter mor em Abſalonis filii, p.2.col. 628.c
dauid contra Goliam non armatus cadit vt aperte virtus Dei oſtenderetur, p.2.col.429.a
dauid quod ſimulauit inſaniam & cætera huiuſmedi, mendacia iudicanda non ſunt ſed actiones locutioneſque propheticæ ad ea quæ vera ſunt intelligēda referendæ, p.2.c.458.e
dauid fortitudo & conſtantia, p.2.col.460.e.& 461.a
dauid armatam dexteram in dignatione compreſſerat, p.2.c. 482.d
dauid de priori ſua concupiſcentia poſtea factus eſt cautior, p.2.col.661.b
dauid cum panes propoſitionis manducauit in vno domino Ieſu Chriſto & regnum & ſacerdotium futurum ſignificauit, p 2.col.457.a
dauid figurauit ſacerdotis perſonam, p.2.col.457.a
dauid cum parumper neglexiſſet in peccati præcipitatus eſt Barathrum, p.2.col.571.c
dauid fugit odia Saulis non relinquens terras, ſed declinans contagia regis inimici, p.2.col.447.b
dauid fugiens a facie Saul præfigurabat Chriſtum dominum p.2.col.448.d
dauid dū in exilium eiicitur factus eſt illuſtrior, p.2.col.448.d
dauid poſt bella epinicion compoſuit, pa.2.col.647.b
dauid quomodo ſe dicat inueniſſe cor ſuum. p.2.co.559.a
dauid in poſteritatem Saulis beneuolus, p,2. col.565.a.b
dauid præceperat lamentationes fieri ſup Abner, p.2.c.533. a
dauid non dimiſit Michol, ſed pater eius eam inique abductā alteri dederat, p.2.col.528.d
dauid qui Sauli pepercit Nabal conatur occidere, p.2.c.479.b
dauid cum iuraſſet tranſgreſſus eſt iuſiurandum, p.2.columna 481.a
dauid duplicem debebat mortem nā & adulter & hom per leg. m interimebantur, p.2.col.582.e
dauid moriturum filium dolebat mortuum non flebat, p col.583.b
dauid facinore vtriuſque filii punitur. p.2.col.590.e
dauid ſaltabat ante arcam docens contritum regalis pot nō habendū vbi Religioni exhibetur obſequiū, p.2.c.5
dauid cantauit ante arcam non pro laſciuia, ſed pro Rel ne, p.2.col.547.c
dauid cur capitalem pœnam de interfectore Abneri nō pſit, p.1.col.534.e
dauid à filio maledictus perſecutus & ceſpite ictus nolui dere, p.2 col.613.b
dauid ſe morti pro domini ira placanda promptus obiic pro ſalute populi laborantis diuinæ vltioni paratus c p.2.col.670.d
dauid quando populum numerauit ſeipſum condemnat deò veniam aſſequitur, p.2.co.667.c
dauid non adulteraſſet alieni ius thori niſi mulierem nu lauantem de domus ſuæ interioribus vidiſſet, p.2.col 571.a
dauid à Saulis difficultatibus & aliis hoſtib. liberatus qu aſſecutus difficilius incontinentis cupiditatis bellum ſus eſt, p.2.col.571.b
dauid genuit ex ſe duos filios alium inceſtum, alium P ſtam, p.2.co.589.a.b
dauid pœnitentia delicta ſua correxit propterea inuent ex animi Dei ſententia, p.2.co.579.a.b
dauid debitum ſibi imperium diſtulit, p.2.col. 522. d
dauid audita morte Saulis acerbe eſt lamentatus, p.2.col
dauid præcepta legis ſuperant, p.2.co.516.e
dauid mœſtiſſimo perculſus eſt nuncio audita morte Ion p.2.col.517.a
dauid peccauit quod ſolent Reges ſed fleui, & pœnite egit, p.2.co.571.a
dauid petiuit aquam de ciſterna Bethleem non deſide ſed vt tentaret an illa fortes inueniri poſſent qui adfe p.2.col.1064.d
dauid reliquit metropolim fugiens & a facie filii ſui Ab p.2.col.604.e
dauid patriæ finibus pulſus fugiebat hoſtem quem opta Herodem, p.2.col.906.e
dauid fugiebat non vt qui timeret, ſed vt qui filium cauc cidere, p.2.col.606.d
dauid non in Bethleem (vt quidam putant) ſed in Ieruſa ſepultus certa ratione myſterii, &c. p.2.col.1351.c
dauid quomodo declaratur quid fuit ex inferno inferior tus, p.3.col.1098.e.f
dauid & Petri peccata ad hoc ſcriptura ſunt indita, vt ca minorum ſit ruina maiorum, p.2.col.527.f
dauid ſpecialiter nominauit Amaſe, quia paratus erat re re offenſam, ſicut & Chriſtus poſt reſurrectionem ſuai angelum expreſſit Petrum ſpecialiter, p.2.col.630.f
dauid in curia ſua habebat cantores & cantatrices, inſtr tis & vocibus humanis: Nam talibus licitum eſt vti p creatione virium animæ moderatè, p.2.col.637.c
dauid veniens in Ieruſalem, reperit ſe eſſe fœdatum in v bus ſuis: per Abſalon: ideo recluſit eas, prouidens eis ctu & veſtitu duplici ratione, p.2.c.638 f
dauid petiuit aquam, non propter concupiſcentiam a ſed quia volebat experiri audaciam ſuorum: quam n bibere, ſed libauit eam domino &c. p.2.c.660.f
dauidis excellens inſania, p.2.co.461.a.b
dauidis admirabilis admonitio quam fecit filio, p.2.c.11
dauidis Regis clades vicerunt omnem tragediam & om bulas, p.2.co.588.f
dauidis pietas ſemper eum Deum ſuſcitandi bella gere quieſcebat, p.2.co.466.d
dauidis verba aduerſus Semei & Abiſai admiratione d p.2.co.614.d

Index.

Da dis humanitas & pietas in Saulem,p.2.col.473.a.b.c. &
44.f
auli iuſſit Deus vt primo aſcẽderet in Hebron,p.2.c.521.b
aulem Deus in virtute exercet ſuadetq;ne ſuis fidat virib.,
ſd eius auxilium expectet,p.2.c.542.e
au em ædificare domum orationis non permiſit Deus p.2.
c 51.c
au em diuinitate quadam præditum intellexit Saul,p.2. c.
49.a
au em immanitas hoſtis non exterruit,p.2.c.428.d
au em quidam reprehendunt quod aures prębuerit iis qui
d eret Sibas,p.2.c.609.b
ui petiit a domino Deo tẽtari,vt eius innocentia fieret a-
li manifeſta,p.3.c.605.c
ui oſtendit homines eſſe peregrinos,& quod patria noſtra
p pria nõ eſt hic inferius, ſed in cęleſtib. & hoc etiã intel-
le erunt patres antiqui,p.2.c.902.e.f
u orando deum allegat diuinæ exauditionis decentiam
ſe tem rationib.p.3.c.1093.c
ui fecit aliqua vota ſpecialia Deo,vt liberaretur a pericu-
l quæ deſiderabat implere,p.3.c.838.f
ui ex anguſtiis & doloribus venit ad defenſionem,& pręce
vixit ſeptuaginta annis:qa triginta annorũ erat cũ re-
gare cępiſſet,& preciſè 40.annis regnauit,p.3.c.226.g
ul fugiẽs Geth,& agnitus a Philiſtæis,ductus eſt ad Achis
v nterficeretur,propter quod Dauid in periculo poſitus,
ſi ulauit ſe inſanum,&c. & ideo Achis tanquam inſanien
te eum eiecit,p.3.c.659.c
ui bis legitur fugiſſe ad ſpeculum Odolam, vbi venerunt
a cum illi qui erant de cognatione ſua,&c.par.3.co.323.e
15.c.f
ui bis legitur notabiliter peccaſſe,primo in facto Vriæ ſe-
u do in numeratione populi,p.3.c.699.700.
ui quinq; modis contra Deum deliquit,primo adulteran
d ecundo peccatũ celare volendo,tertio falſum hæredẽ
d ucendo,quarto Vriam militem fideliſſimum proditore
p rficiendo,quinto plures de ſeruis interimendo,& ſic p
omnib.orauit Deum ſibi misereri,p.3.c.798.f
ſanctus & Ezechias deuotus nominantur nominib.co-
lu i & reguli,propter nocumenta quæ fecerunt infidelib.
ac t Sanſon qui in catalogo ſanctotum habetur, nomina-
tu coluber & ceraſtes,p.4.c.160.c.170.d
ui & Abraham in genealogia Chriſti ponuntur duo pa-
tre tanquam radices,quia ad iſtos facta eſt ſpecialiter de
C riſto promiſſio,&c.& pręponitur Dauid Abrahę,& qua
re .5.c.33.c
ui vnde & a quo originem & polimitarii nomen duxiſſe
d tur,p.1.c.826.e.f
ui & Daniel,ſimiliter & Iob,cum prophetæ veraciter fue
rũ quare inter prophetas a beato Hieronymo in prologo
G eato non enumerantur.191.c
p poſito aliquando tenetur materialiter,aliquando termi
na ue & localiter.p.4.c.1746.f
am bulare non eſt conſtricti ſed liberi,p.3.c.356.e
am ulat qui viã eũdo vel redeundo conculcat,p.1.c.286.c
be & Quereb,ſunt nomina dæmonum,& primo eſt eis per
mi a poteſtas magis nocendi in tenebris, ſecundo magis
m eridie ſiue de clara die, p.3.c.1149.c
bi as accipitur generaliter vel ſpecialiter,ſecundũ totum,
ve ſecundum partem,p.4.c.269.c
bi m exigere ab eis qui non poſſunt reddere,ſi impium eſt
m to magis ab his quis non debent,p.4.c.472.d.e.
bi pecunię alicui repetere conceditur,ſed debita peccato
rũ etenti veniam nunquam iuſte negamus,p.5.c.131.b.c
bi an in anno ſeptimo remittantur tantum non petenti-
bi ſoluere,p.1.c.18.f.Et extruſius,c.549.a.550.d
bi non ſoluta debitorum hęredib.negantes,a mortuis ve
ri tem quærere dicuntur,p.1.c.1564.f
bi rũ male ſolẽtiũ excuſationes quas fingũt,p.3.c. 2122.f
bi t noſter efficitur proximus cum in nos aliquid peccat,
quia peccata debita vocantur,&c.p.1.c.704.d
à Debitore pignus accipimus,cum ab eo qui in nos peccauit,
peccati confeſſionem tenemus,per quam relaxare peccatũ
poſtulamus,p.1.c.704.d.e
debitores ſumus Deo in trib.,ſ.ad fidelitatem, reuerẽtiam, &
famulatum debitum,ad quę tria prima decalogi præcepta
nos obligant,p.1.c.556.b
debora docuit,non ſolum viri auxilio viduat non coere,verũ
etiam viris poſſe eſſe ſubſidio,p.2.c.176.d
deboræ virtus quanta,p.2.c.177.a.b
debora prouocatur,vt expergiſcatur in ſpiritu prophetiæ lau
dis & non eſt a laudib.Dei,p.2.c.177.a.b
decalogi præcepta aptantur Pſalterio decachordo, & quare,
p.3.c.2171.a
decalogum implere poſſunt quos iuuat gratia Euangelii, p.1.
c.1203.c
decaluari quando homo incipit,dicitur habere feneſtram vel
feneſtras in capillis,p.1.c.1025.c
decanus eſt qui præeſt ſuper decẽ homines,&c.p.1.c.665.b
decapolis,eſt nomẽ regionis,cuius vna pars eſt vltra Iordanẽ
alia citra,p.5.c.559.c
decem præcepta legis quomodo ſint diuidenda,vtrũ ſint qua
tuor vſq; ad præceptum de ſabbato quæ ad Deũ pertinent
& reliqua ſex ad hominem.&c.p.1. c.665.c.& 666.f
decem requirebantur ad minus in Sodomis,per quos vix ſal-
uarentur qui habitabant Pentapoli:nunc aũt duo inueniũ
tur,Moyſes & Aaron,qui ſufficiunt,vt tota gens Iſraelita-
rum ſaluetur,p.1.c.697.f
decem trib.dicuntur Ephraim,Ioſeph,Samaria,&c.& quare,
p.4.c.1701.c
decem trib.captiuatæ ſunt a Salmanaſar rege Aſsyriorum (a-
lias Chaldæorũ)& in mõtib.Medorũ locatæ.Ibid.c.1697.b
decem trib.quæ dicuntur Iſrael,vſque hodie in montib. & vr
bib.Medorum ſeruiunt captiuæ,duæ autem quę Iudas di-
cuntur à Chaldæis captiuatę,poſt triginta annos in terram
ſuam redirere,p.4.c.1253.a.b
december qui ab Hebręis vocatur Casleu, in medio hyemis,
pluuialis & tempeſtuoſus,p.2.c.1337.a
deceptio quot & quib.modis proueniat,p.6.c.116.e
decipere quemlibet,& ab alio decipi poſſe non multam diffe
rentiam habent,p.4.c.2373.a.b
decima quędam fiebat in trib. annis pauperib. diſtribuenda,
ne Iudęi pauperes cogerentur quærere eleemoſynas a gen
tilib.& quædam oblationes a diuitib.& quædam depoſita
quę conſeruabantur in ęrario,p.4.co.2349.b.c.2400.d.
Item p.1.c.1547.a.& 1621.c
decima quadruplex dabatur,cui & quare,p.4.c.1451. a.b
decimę tres erant,vt dicunt aliqui, vna erat ad ſuſtentationẽ
Leuitarum ſecunda erat de nouem partib.reſiduis,&c.ter-
tia fiebat tertio anno ſolum,&c.p.1.c.1621.c
decimę & primitię quodãmodo inter res ſacras computantur
quia determinãtur per legẽ deberi ei miniſtris,p.1.c.1193.c
decimę de minimis,quãuis nõ eſſent ſoluẽdę de neceſſitate,ta
mẽ nõ fuit malũ perſoluere illas:ſed bonũ,&c.p.1.c.1621.c
decimas ſacerdotib.deberi a quibus populus benedicitur cõ-
probatur exemplo Abrahæ ante legem,p.1,c.205.c
decimas & primitias atque oblationes deputauit dominus ſa
cerdotib.p,1.c.1193.c
decimas duas faciebant Iudęi,vt dicunt aliqui quolibet anno
de omnib.bonis ſuis,&c.Sed hoc dictum non habetur ex
ſcriptura,&c.p.1.c.1533.c
decimas qui ſoluit alteri,in hoc deſignat ſe imperfectũ, & al-
terum perfectum,retinens ſibi nouem partes,dando deci-
mam alteri,quę ſignat perfectionem,p.2.c.1406.f
decimas Eccleſia non repetit ad ſcandalum vitandum,vbi nõ
eſt conſuetum decimas dare,p.5.c.55.f.& c.22.g
decimas animalium & terrę naſcentium miniſtri Eccleſię ha-
bent p.4.c.99.g.Item p.1.c.1296.d.e
decimare eſt decimam partem dare, & nouem ſibi retinere,
p.4.c.427.d

Decimationem infert in horreum Dei moraliter qui de omnib. operib. ſuis quidquid eſt ibi perfectionis, attribuit diuinæ bonitati, &c. p.4.c.2200.f

decimationes omnium fructum, & primitiua omnium pecorum quomodo iubet dominus non manducari niſi in ciuitate vbi templum erat, cum eas Leuitis dari in lege præcepit. p.1527.c.1528.f

Declinare ad dexterā quid ſit, ſimiliter quid ſit declinare ad ſiniſtram, &c. p.3.col.1622.c

declinatio in grāmatica ſicut eſt de caſu in cauſam, ſic declinatio à iuſticia eſt reuendo de peccato in peccatum, p.3.c.570.e

declinandum non eſt a veritate in iudicio propter maiorem partem iudicantium, nec propter maiorem authoritatē habentes, p.1.c.710.d

declinandum eſt ſemper in dubiis caſib. inter miſericordiam & iuſticiam, ad miſericordiæ partem, vt etiam notat Rab. Sal. p.6.c.1269.c

decretum ſi pro determinatione eccleſiæ habeatur de ſuſcitatione Samuelis, tenēda eſt pars iſta determinate, &c. Si autem non ſit determinatio eccleſiæ videtur probabilior modus dicendi, quod anima Samuelis virtute diuina & eius diſpenſatione apparuerit, &c. p.2.c.495.b

decorum ſemper eſſe vtile. p.2.c.1592.f

decuriones dicuntur, qui ſunt de curia alicuius magni principis, vel qui ſuſcipiunt curam plebis, p.5.c.649.c

dedicatio bifariam poteſt accipi, vna in ſpe deſiderantium & mundantium oculos cordis, alia in vita futura, &c. p.2.col.1399.b

dedicatio prima templi tempore Salomonis facta fuit in menſe Septēbri, alia poſt reditum Babylonicæ captiuitatis fuit in vere, p.4.c.2363.a.b.c

dedicatio templi Salomonis prima, ſecunda, & tertia, a quib. factæ ſunt, & in quib. temporibus. p.5.c.1262.a

dedicatio templi primi & ſecundi, vide in Encenia.

dedicationis templi feſtum inſtitutum eſt celebrandum per Felicem Papam, p.6.c.255.b

defectibilitas impiorum vt notetur, datur exemplū de ſpuma aquæ: & fumo, & hoſpite vnius diei, quæ ſtatim diſſipantur, & dantur obliuioni, p.3.c.1900.f

Defectus ſimpliciter ſolet accipi in malo, ſicut profectus in bono, niſi addatur in quid, p.3.c.1375.a.b

Defectus quos & quales aſſumpſit Chriſtus in perſona ꝓpria & quodammodo in perſona aliena, p.5.c.162.f

Defectus quidam ſunt ſcientiæ & gratiæ, quidam ignorantiæ & fomitis inclinantis ad peccatum. quidam qui ſequuntur totam naturam humanam, quidam qui non ſequuntur, & iſti contingunt dupliciter, &c. p 5.c.162.f

defendere nunquid non potuit Deus populum a dæmonibus vimq; eorum compeſcere: quid opus erat vt veniret ad Balaam, prohiberet dæmones, ne vel tentarent lædere populū Iſrael, p.1.c.1330.f

deformitas corporalis cauſatur vel a cauſa intrinſeca, vel ex defectu materiæ, aut eſt cauſa extrinſeca, &c. p.6.c.873.a b

defraudans bona aliena non recompenſat per afflictionē ſui corporis in ieiuniis: & huiuſmodi, vel per orationē religioſorum quib. benefacit, & ponuntur exēpla, p.3.c.2140.a

defraudās proximum ſuum in negatione depoſiti vel de quocunque alio per fraudem vel violentiam habito, qualiter tenetur ad reſtitutionem, p.1.c.947.c

defunctis quæ & qualia, quib. & quando proſunt adiutoria quæ a viis offeruntur, p.4.c.2577.c

defuncti maxime amici, propter ſpem reſurrectionis moderate lugendi ſunt, de amicis enim mortuis non dolere, duri & inſenſibilis cordis videtur eſſe, &c. p.3.c.31.a.b

deiecti prima pœna, quod ſit fugitiuus de loco proprio, &c. ſecunda eſt priuatio ſuę ſubſtantiæ, p.3.c.182.f

deitas non eſt communicabilis creaturæ, tamen aliqua ſimilitudo & participatio ipſius communicatur ei, p.1.c.537.c

deitas proprie nō eſt nominabilis a quacūque creatura, quia eſt incomprehenſibilis ab ea, p.6.c.532.f

deitas Chriſti teſtificata eſt verbis & factis, p.3.c.792.f

deitas an & quomodo ſit nominabilis a creatura, licet ſi[…] prehenſibilis. p.6.c.526.f

deitatis non eſſemus participes, niſi eſſet ipſe noſtræ m[…] tatis, p.3.c.2633.c

delbora qūo erat cū Iacob, ipſo pergente in Meſopotam[…] riæ quę tamen remanſerat cum matre ipſius, p.1.c.3[…]

delbora mulier prophetiſſa vox Lapidoth, iudicabit […] &c. quæritur quid habet iſta ſcriptura doctrinæ vel […] pationis vel diſciplinæ, &c. p.2.c.173.c

delectat nos dominus in factura ſua, ſ. in decore ipſius […] dialis fabricę, & in obedientia & in diſpoſitione, & i[…] ſis, & in effectib. & in operibus manum quib. vtor ve[…] miror, p.3.c.1159.b

delectari in domino eſt de bonitate eius lætari, quæ ſig[…] cognitionem & amorem, p.3.c.685.c

delectabile eſt vnicuique quod conſonat eius habitui, p[…] 2111.c

delectabilium carnis & mūdi, indebitus vſus, ſignificat […] potationem vini, qua maxime decipit, p.4.c.1905.c

delectatio opere eſt ſignum habitus generati vel acqui[…] c.1351.c

delectatio inducit ad fortius operandum & meditandu[…] c.1351.c

delectatio eſt in ſenſibus exterioribus vſque ad cor red[…] ſic econuerſo ſenſus & motus de corde procedunt a[…] riores ſenſus, p.3.c.1719.c

delectatio proueniens ex ſapientia eſt ſuper lętitiam […] vino vel muſica, & quare, p.3.c.2179.c

delectatio carnalium paſſionum fortius militat in me[…] noſtris quam ſtudia virtutum, quę ſumma cordis, & […] ris contritione acquiruntur, p.1.c.1505.c

delectatio culpę vt nulla nos poſſit pulſare, dum adhuc […] corruptibilis pōdere grauati ſumus, ſic viuere nō va[…] p.1.c.409.a

delectatio bonorum in terrenis licet bonis, quare a De[…] miſcetur amaritudinib. p.3.c.717.b.c

delectatio peccati verius dicitur amaritudo, p.6.c.446.[…]

delectatio præſentis vitæ dicitur panis, p.3.c.311.b.c.E[…] tur lectulus. Ibid.f

delectationē carnis qui in occulto pectoris celat, facile i[…] pam prauæ actionis exorbitat, p.1.c.1366.c.f

delectatione ſiniſtra viri ſancti cum pulſari ſe ſentiunt, i[…] quę formæ ſpecies ad mentem ingreditur) diſciplinæ […] giſterio lumina reſtringunt, ne prauæ cogitationi vi[…] nocinata famuletur, p.2.c.84.f

delectationes corporales in alia vita ſe habituros, licet a[…] Iudęorum credant, communitas tamē eorum hoc om[…] reſpuit. Eſt enim contra illud Iſaię, A ſęculo non aud[…] nec aurib. perceperunt quæ pręparaſti expectantib. t[…] p.1.col.51.a. Vide etiam Iudæorum traditiones Tha[…] dicas.

deleri de libro vitæ quomodo fieri poſſit, cū ſit idem qu[…] uina prædeſtinatio, quæ eſt immutabilis, p.1.c.836.d

deleri de libro quomodo Moyſes a domino petiuit, & d[…] libro, &c. p.1. ibid.

deliberatio quid ſignificat, p.6.c.146.f

deliberatione qui cohæret vel coierit cum voluntarib.[…] ad terrā pronis, reus eſt mortis, de hoc figura, p.1.co.1[…]

deliberare eſt quoddam dicere, p.3.c.645.a.b

Delicata dicebant antiquis diis conſecrata, quę nūc dic[…] dedicata, p 2.c.531.a.c

Delicati vocantur ii qui opib. ac reb. abundant, p.4 c.1[…]

Deliciæ corporales cum nō habentur graue in ſe deſide[…] accendunt, cum vero habitæ eduntur, comedentem p[…] nus in faſtidiū ꝑ ſatietatem veniunt, &c. p.3.c.1759.c

Delicię inclinant ad actum luxurię, p.6.c.713.c

Delitiis aſſuetus ad cibum ab omni humanitate alienum […] bit, p.1.col.1636.d

Delictu

elictum duplici modo dicitur,parte 1.col.942.d.& col.958.f. & col.959.c
elictum & peccatum differunt,p.6.col.517.b
elictum Deus delet,ſed multum non deſerit:aut enim homo in ſe pœnitens punit,aut Deus hęc cum homine vindicans percutit,p.2.col.582.e
elicta ſolent capillis capitis aliquotiens coaptari, plerùmque arenæ maris, & quæ differētia inter has comparationes, p. 2.col.1267.c
elictorum præteritorum memores eſſe debemus etiam in lęti tia,p.4.col.794.e.f
elinquere facit populum ſacerdos, & intelligitur dupliciter, p.1.col.932.f
elinquimus non ſolum per exceſſum,ſed etiam per volunta tis peſſimæ deſiderium,p.4.col.1033.a.b
elinquentis animus corrigitur per triſticiam vultus, p.3.col. 1719.a.b
elubra dicta ſunt,a delendo,eò quòd ibi putabatur ablui ani ma,p.4.col.516.f.& 717.a
elubra vnde & quid dicuntur,p.4.co.516.f. Et quomodo ibi dormiebant ad habendum reuelationes in ſomnis. Ibid.
ementare quid eſt,p.6.col.1068.d
enarius numerus eſt primus limes numerorum, & ſequentes numeri componuntur ex denario pluries ſumpto, &c.Ideò denarius bene ſignificat vniuerſitatem,p.5.col.411.b.c em,p.4.col.1847.c.Item p.2.co.1405.b.c
enarius dicitur eò quod valebat decem nummos vſuales,p.6. col.1252.f.Et continere in ſe regis nomē & imaginem con tinuit.p.2.col.136.a.Item p.1.col.557.c
enarius æternæ vitæ quatuor partib.fundatur, p.5. columna 6.e
enarius ſuperna præmia deſignat,vbi humana natura in utra que ſubſtantia ſua immortaliter ſubleuata,in diuinæ viſio- nis præſentia lætatur,p.1.col.775.c
enarius notat multitudinem adhærentium Apoſtolis ad ſe- quendum Chriſtum,&c.p.4.col.2231.c
in denario numero terminantur verba legis. Denarius.n.ex o- ctonario conſtat & binario, vel ex ſeptenario & ternario vel ex ſenario & quaternario:Et horum ſingulorum myſte- rium.p.1.col.1519.b
denominatio trib.fit ex parte patris & non matris,p.1.colum. 23.c
dentes pro verbis accipiuntur,p.1.col.1122.c.& c.1572.f
dentes cibum ad interiora traiiciunt,p.1.col.1694.f
dentium diuerſum eſt officium,& illius moralitas, p.4.col.947.c
de ordinatio non potuit eſſe in viribus inferioribus niſi prius eſ- ſet in ratione,ideo ſerpens non tentauit primo de cōmeſtio ne ſed de reſtrictione præcepti,p.1.col.87.c
deordinatio partis iraſcibilis primo & maximè apparet in ho micidio,ſecundo in quibuſdam aliis quæ procedunt ex ran core & odio,p.1.col.1567.b.c
depoſitum accepimus à Deo animam noſtram & corpus, & ꝙ depoſitum maius,animæ tuæ imaginem & ſimilitudinē iam commendauit,hoc tam integrè reſtituendum eſt quā ſe conſtat eſſe ſuſceptum,p.1.col.947.c
deprecatio ſiue exhortatio iuſtorum potēs eſt apud Deū quia laxat,vel ſaltē tēperat pęnā comminatā, p.3.col.2049.c
depreſſorum modus eſt incedere incliuato capite,& quando li berantur caput eleuare,p.1.col.1137.c
deputati diuino cultui & ſtudio debent prouideri de victu & veſtitu ab his qui habent curam gerere ciuitatis, ſiue com- munitatis,p.1.col.439.c. Vide in ſeruientes communitati.
deriſio humana illum facit Deo proximum,quem ab humanis ſuauitatib.vitæ innocentia ſeruat alienum, p.3.col.149.c
deriſor ille etiam dicitur qui contemnit uidere dicta antiquo- rum,& credit inuenire ſapiētiam per ingenium ſuum, pa.3. col.1707.b
deriſor ſapiētiam quam quærit non inuenit, quia & ſi apertè contra illius ſtulticiam diſputando incedas,neſcit intellige re quæ dicis.Ibid.
deriſus quid eſt,p.3.col.736.d.e
deſcenſus pluuię & modus impetrationis per Heliam prophe- tā eſt diligenter notandus,p.2.col.827.a
deſcenſus ignis ſuper ſacrificia & illa conſumēs,fuit à Deo,ꝙ fuit ſignum acceptationis diuinę,ſicut de ſacrificio Abel & de ſacrificio Helięi in monte Carmeli,p.1.col.853.c
deſcripto qua deſcribebatur vniuerſus orbis, primū incepta eſt in Iudæa,quę eſt in medio terrę habitabilis,p.5.col.369. e.& col.707.c
deſcriptio facta tempore Auguſti Cęſaris non fuit ſolum ſecū dum numerum perſonarum ſed etiam genealogiarum, ut ſciretur numerus determinatus nobilium & ignobilium, In qua profitebantur dupliciter ſe eſſe ſubiectos Romano Im perio,ſcilicet ſcripto & facto,&c.p.5.col.707.c
deſertum fuga eſt bona ad quod fugit Elias Eliſæus, Ioannes Baptiſta p.2.col.827.b
deſertum ſitiens quod non fuit irriguum prophetarum vatici niis,p.4.col.318.e
deſiderare ſolēt homines quatuor.Primo,proſperitatē domus ſuę.Secundo inimicorum ſuorum depreſſionem.Tertio,fa- mę celebritatē.Quarto dominii & honoris ſublimitatē, p. 1.col.1629.c.Et horum contraria refugiunt.Ibi. Et c.1634
deſiderare ſolent homines proſperitatem domus ſuę,quę con ſiſtit in fœcunditate prolis & abundantia temporaliū bo- norum,p.1.col.1629.b
deſiderare ſcientiam & actum docendi non eſt malum, imo meritorium,ſed deſiderare nomen tantum, hoc eſt malum & ſingulare peccatum. Sed ſi deſideret nomen autoritatis magyſterii ad hoc quod ſcientia iam habita quis poſſit me- lius,vti,non eſt malum,&c.p.5.col.379.c
deſiderium proprie loquendo eſt rei non habitę, ſicut delecta tio eſt rei pręſentis,p.4.col.242.f
deſiderium oratio eſt,nec vnquam deſinit orare,qui non deſi nit amare,charitas clamor eſt,p.5.col.766.d.e
deſiderium bonum eſt oratio,& ſi continuum eſt,deſiderium, cōtinua eſt oratio.p.6.col.661.b
deſiderium & concupiſcētia quomodo differunt,p.3.c.1352.f
deſiderium omne pęna eſt,dum differtur,p.3.col.129.a
deſiderium perſpiciēdę veritatis non eſt improbandum, ſed ad ordinē reuocandum,vt a fide incipiat, & bonis operib. nitatur peruenire quo tēdit,p.1.col.332.e
deſiderium cęleſtis vitę ſignificat baſis,cuius tanta eſt cauſa, vt perfecti viri ſe quotidianis diluant lachrymis,& gaudiū internę quietis,quod uiuēdo non valēt, ſuſpirando degu- ſtāt,p.1.col.819.a
deſiderium quo Angeli deſiderant proſpicere, non importat expectationē non habiti,ſed continuationē habiti, par.6. col.1311.c
deſiderium fruitionis diuinę in pręſenti habet aliquid afflictio nis ratione dilationis, & habet aliquid delectationis pro- pter ſpem conſequēdi optatum,p.4.col.245.c
deſiderium Iacob pro ſepultura,vt ſepeliretur in terram pro- miſſionis cum Abraham Iſaac vnde fuit, &c. Forte vidit in ſpiritu quod Chriſto reſurgēte, reſurgerēt multi ſancti, iam defuncti & ſperabat cum ipſis reſurgere, par.1.colum. 441.a
ſicut Deſiderium eſt boni non habiti, ita delectatio eſt boni adepti,p.3.col.1660.f
deſiderio hominis eſt tardum,quod citius eſt Deo, pa.3.colu. 724.d.e
deſiderio nimio tempus longum uidetur, & ſi breue,p.3.col. 1420.e
deſideria terrena prurientia & punctiones uiciorum pullulat in corde negligētium. Ibid.
deſideria ſpūalia dū ardēt,frigeſcūt,carnalia, p.3.co.1375.b.c
deſideriorum finis inter ea quæ honeſtè deſiderantur ſunt. ui- ta,ſalus gloria,pax p.6.col.58.f
in deſideriis eſt omnis ocioſus.p.3.co.1710.e
deſiderantis mos eſt frequēter repetere quę tantis precib.orat p.3.col.1052.d.e

deſperatio eſt qua quis penitus diffidit Dei bonitate, p.6.col. 30.a
deſperatio vnde oritur,& eſt blaſphemia in ſpiritumſanctum, p.1.col.117.b.c
deſperatio Cain & eius fuga,& quomodo dupliciter gloſſatur & intelligitur,p.1.col.117.b.c
deſperatione nihil execrabilius,p.3.col.170.d.e
deſperare iuſte eſt præſentis vitæ bona æternitatis electione diſcerere,p.3.col.109.c
deſperans nubibus comparatur,& quare,p.3.col.106.c
deſperantes propter magnitudinem peccati,iam ex damnatione peccati tales habere credendum eſt,quia huiuſmodi affectiones mentis habent, vt ſe non humilient ad petẽdum veniam.p.5.col.119.a
deſperandum non eſt in aduerſis , ſed ſemper de Dei auxilio confidendum,p.1.col.1314.f.& col.1430.f
deſperatis in rebus maxima eſt habenda fides, p.2.col.895.b
deſpicere conſueuit bonos qui arbitratur ſe deſpici, & ex ſuſpitione contemptus ad indignationem proſilit & contumelias ingerit,p.3.col.147.a.b
deſpiciendus non eſt qui non ſimpliciter amat, & ſi quid inepte agat,p.3.col.1649.a.b
deſtructio Chaldæorum per Medos & Perſas fuit dictata per digitos ſcribentis in pariete.Et quid per hoc figuratur, p.4. col.1561.c
deſtructio Ieruſalem per Tytum & Veſpaſianum poſt reſurrectionem anno 42.ponitur in 9.c.Danielis,p.5.co.1063.c
detectio criminis indebita fit duodecim modis.Et enumerantur,p.1.col. 1062.f
deterioribus diſplicent ſæpe facta vel dicta meliorum, quia intelligi non valent , ſed ab eis non temere reprehendenda ſunt,quo apprehendi veraciter non poſſunt.Sæpe aliquid à maioribus diſpenſatoriẽ agitur,quod à minoribus error putatur.Sæpe multa à fortib.dicuntur , quæ infirmi diiudicant, quia ignorant,p 3.col.515.b
determinatio vitæ humanę poſt diluuium non ponitur cũ dicitur.Eruntque dies illius.120.annorum , quia multi diutius ſatis vixerunt poſt diluuium,&c.p.1.col.142.e.f
detractio quid eſt,p.6.col.1315.a.b
detractio quando eſt peccatum,p.1.col.382.c.383.f
detractio aliquando diffamato vtilis eſt,detractorib.vero ſemper damnabilis & periculoſa,pa.1.col.1348.f
detractio eſt vitanda,& quare,p.6.col.24.c
detractio prohibetur in qua comeditur ſanguis animarum, p. 1.col.1054.f
detractionis modi duoderim,&c.Et enumerantur,p.4.colum. 1580.f.Item p.1.col.1063.c
detractionis vicio periclitatur totum pene genus humanũ,p.3. col.1708.e
detractor aliquando incipit a cõmendatione perſonæ, cui vult detrahere,vt per eam inclinet corda audientium ad credendum,quod in dicendo mala de illa perſona non moueatur odio,&c.p.1.col.1257.c
detractor & ſuſurro quomodo differunt,p.9.col.29.a
detractor omnis eradicabitur,& deſpectu inopemque a cunctis bonis operibus mors illum inueniet , quem hic alienæ vitæ exquirendo crimina detractionis ſuæ languor occupauit.p.3.col.1705.a.b
detractores peſſimi apud magnos accuſantes nequiter innocẽtes & eorum pœnam confuſibilem impetrantes ſignificãtur per accuſantes inique regi Ieremiam.p.4.col.822.f
detractores porcis quos dæmones intrauerant comparantur, qui tanquam porci paſcuntur immundiciis aliorum,& grũniunt contra uiam bonorum,p.5.col.314.f
detractores ſignantur per Paleſtinos , qui interpretantur ore contundentes & ore contuſi,qui ore ſuo maledicto contundunt famam bonorum,p.4.col.857.a.b
detractores adulatores quantum ſunt periculoſi principib.habetur exemplum in Dauid,qui tam ſanctus & iuſtus uerbis adulatoris ſeductus fuit,&c.p.2.col.637.c
detractorum plaga ſignificatur per plagam locuſtarum, q r dere ſtudent vitam & famam bonorum,p.4.col.1888.f
detractores ſe inuicem comedentes ſignificantur per locuſt quia alienos fructus inuide comedunt,p.3.col.1031.c
detractores vix poſſunt cognoſci,eo quòd in præſentia vng & in abſentia grauiter pungunt. Et ſignificantur per cy phes,p.1.col.551.c
detrahens & obtrectans,ſi eſt in eo gratia ſancti ſpiritus rec dit ab eo poſt obtrectationem,p.1.col.1249.c
detrahentem ſi hilari vultu audieris,tu illi das fomitem de hendi,p.3.c.1710.
detrahentium linguę quo modo compeſcendæ ſunt, p.6.co 1431.a.b
detrahere ſuperiori eſt caput radere ſecundum moralem ſ ſum,&c.p.1.col.1091.c
detrimentum in rebus exteriorib. ad ſalutem corporalis u ſicut rationabiliter ordinatur &c.ita rationabiliter ordi tur detrimentum uitę corporalis ad ſalutem animæ & g riam dei,& detrimentum boni particularis ad bonum c mune,&c.p.1.col.1608.f
deuotio quid eſt,p.3.col.1413.a.b.c
deuotio potiſſime conſiſtit in oratione,p.5.col.935.c
deuotio vt ſit pfecta reqritur in utraq; vita, p.3.col.1413.a
deuotionis ſigna exteriora in actiua vita & cõtemplatiua. dem.
deuotionis ſigna intrinſeca & per modum cauſæ & per m effectus.Ibid.
deuotionis ſanctæ regula,p.3.col.994.d
deuotionum concernentia,ſiue ad eam pertinentia,quæd ſiſtunt in actibus exteriorib.& pertinent ad deuotionen ſpoſitiue quædam etiam ad intenſionem affectus,p.3.c 1413 a.b.c
deuotionis piæ actus uel greſſus,ordines ſunt lapidum pol rũ,quib. in corde noſtro dilectã Deo habitationem cõſt mus,p.2.col.1292.f
deuotus homo aliquando non ſolum præualet diabolo in te cõtẽplationis,ſed etiam in campo actionis, p.4.c.242
deuotior tanto,vt dignum eſt,ſit in diuinis officiis quãtò prælatus eſt cæteris,p.2.co.1955.c
deuotionis tantę(ni fallor)oĩs populus Iſraeliticus cũ Sace tib.& leuitis,magiſtris,ſ.ſuis,ex quo egreſſi de Aegypto quam reperiuntur fuiſſe in celebratione Paſchæ , qua tranſmigrationem de quo ſcribit Eſdras, par.2.col.131
deus vel dominus diuerſis literis Hebręorum ſcribitur. Q do.n.ſub ſigno tetragrammaton ſcribitur ; nulla dubit eſt,quin de Deo vero dicatur,quando vero communib ris,incertum eſt,an de Deo vero,an de quolibet aliorum catur,p.1.col.1333.b
deus eſt nomen incommunicabile ſecundum rem, eſt tam municabile per ſimilitudinem,p.3.col.1951.c
deus & Dominus naturę diuinę non diſtinctionis perſon ſunt ſignificatiuæ,p.1.col.1497.a
deus aperte nos docuit neminem poſſe duob. Dominus ſe re,p.1.col.1498.f
deus quomodo diligendus,p.1.col.1499.b
deus vnus eſt,& homo ad ſimilitudinem Dei vnus efficen p.1.c.1500.d
deus in ſingulis reb. vnum quemque non ex domo quæ ſ terram eſt,ſed ex cœlo exaudire,p.2.col.762.c
deus Iudæi huius repenti preditis animo & terrena ſapi terrenas maledictiones & bñdictiones ĩdulſit,p.1.c.16
deus eadem eidem uerbis incalcat,ne præterquam quod uioſum erat genus hominum perpetuo iniquę illi ſac cio populus acquieſcens,in ſabbathis negligẽtius cum pacto ageret,p.1.co.1390.d
deus permiſit Iephte filiam immolari nõ quo humano ſa ne delectaretur,ſed quo documẽtum ſtatueret poſteris vnquem imprudenter Deo vota nuncuparet,p.2.col.2
deus nec eſt mutatus,nec poteſt mutari,p.4.col.504.d
deus nõ concluditur cœlo ſed vbiq; eſt habitare tamẽ dic

n cęlo quia attollit mentes noſtras ad cęlũ,p.4.c.506.f
us quomodo dicitur ignis conſumens,p.1.c.1486.c
s populum iuſſit numerare,vt veritatem promiſſionis ſuę demonſtraret qua ſe promiſerat ſemen Abrahæ multiplicaurum tanquam ſydera,p.1.c.1159.b
s ignis vorax eſt q. ab impiis ſuppliciũ ſumit,p.1.c.1657.a
s ꝑ innumeris beneficiis exigit a nobis dilectionẽ &obſequium,p.1.c.1522.e
s in veteri teſtamento ignis dicitur, vt peccatori populo metus incutiatur,p.1.c.1485.b
s exaltatur in iudicio propter meritorum retributionem, p.4.c.70.d
s dixit Moſy: *Auferam de ſpiritu tuo.* Non quod aliena irtute aut gratia Deus indigeret, ſed ut Moſen doceret, uod accepiſſet gratiam ad vſum ſufficiẽtẽ,p,1.c.1236.d
s ſolus futura prænoſcit,p.1.c.1563.c
s nullius rei indigus atq; adeo nihil accipiens aliquid accepiſſe fatetur,vt pietatem ſtudiumque religionis imprimat animis noſtris,p.1.c.1215.b
es cum nos ratione cohoneſtauerit,ea vult nos vti quando neceſſitas poſtulat & omnib.conſulere,p.1.c.1588.d
es duas rerum decimas dedicari præcipit,p.1.col.1533.a.& 542.d
s peculiarem ſui pręſentiam exhibebat in propitiatorio,p. .c.1042.e
es etſi diuturna vtatur lenitate poſtea tamen legis non obruata iuſta exigit ſupplicia,p.2.c.642.d
s iuſto iudicio miſericordiã ſolet expendere,p.2.c.1267.c
s ſorte diuidi terram mandauit vt litem & controuerſiam mnem tolleret,tanquam Deo per ſortem terram diuiden ,p.1.c.1380.e
s miſit in Aegyptũ irã indignationis ſuę furorem & tributionem,p.2.c.849.a
s delinquentes deſerit,reſiſtentem indurat, & contemnens condemnat,p.2.c.334.f
s hiſce interdixit quæ nunquam acciderũt,p.1.c.1057.b
s quare ſecundo populum recẽſeri iuſſit,Numer.26.p.1. c.377.b
s bonorum author non malorum,p.1.c.1637.b
s in præſenti nominatur a nobis plurib.nominib. quia nominamus eũ ſicut cognoſcimus: In cognitionem Dei deuenimus ex perfectionib.creaturarum quæ ſunt plures & diſtinctæ,ſed in patria Deus videtur per ſeipſum,& ſic nominatur vno ſimplici nomine,p.4.c.2169.c
s vnus eſt in eſſẽtia,trinus in ꝑſonis quomodo hoc a Moiſe exprimatur,p.1.c
s dicitur trib.modis,natura,adoptione,& falſo,p.5.c.1216 e.f.Item p.6 c.260.f
s requirit vltionem de homicidio,ſiue fiat de manu homin immediate,ſiue etiam fiat mediantib.beſtiis vel per beſtias,& quõ hoc intelligatur,p.1.c,165.b.c.& c. 168.f
s Abrahæ de nocte fecit promiſſionẽ de multiplicatione ſeminis,& quõ iſta multiplicatio intelligẽda ſit,p.1.c.210.c
s iurauit per ſemetipſum,quia non põt eſſe maius aliquid Deo,ideo per ſemetipſum iurauit,p.1.c.267.f
s qualiter dicitur zelotes,quia non vult quod homo fornicetur cum diis alienis per idololatrĩam,p.1.c.669.b
s non ſolũ zelotes,ſed zelus ẽt in abſtracto põt dici ꝑpter ſingularem & excellentem animarum zelum,p.3.c.1888.f
s aliquãdo in præſenti vita ſanctos homines punit grauipœna,ẽt ꝑ leui culpa ſuo iuſto iudicio,licet occulto.Exẽplũ habetur de Nadab & Abiu,& de multis aliis p.1.c.991.c
s promiſit patrib.ante legem duo ſpecialiter,ſ. terræ magnitudinem,& prolis multitudinem,p.1.c.1461.a.b
s quomodo ſit diligendus ex toto corde,ex tota anima,p. 1.c.1497.c
s eſt colendus propter ſeptem beneficia exhibita, & quæ ſint iſta,p.1.c.1657.b.c
s populũ Iſrael gubernauit & dixerit tripliciter. Primo ꝑ iudices vſq;ad Saulẽ regẽ.Secũdo per reges a Saule vſq;ad trãſmigrationẽ Babylonis.Tertio per Põtifices a reditu captiuitatis Babylonicę vſq;prope aduẽtũ Chriſti,p.2.c.551.c
deus aliquando permittit dęmones dare reſponſa idololatris quia ex malicia demerentur,quod ſic in errorib.nutriãtur & talia reſponſa aliquando ſunt vera,p.2.c.438.f
deus permiſit filios Iſrael bis in principio debelari vt humiliarentur,& recurrent ad Deum magis confidentes de virtute diuina quam de ſua,p.2.c.276.f
deus licet omnia gubernare poſſet per ſeipſum,tñ ad conſeruandũ pulchritudinem vniuerſi(quæ cõſiſtit in ordine partium ad inuicem,& ad Deũ,ſicut ad primũ ducem, inferiora regit per media, vt corporalẽ creaturam & ſpiritualẽ. Et eodem modo vulgares homines per reges,p.2.c.311.c
deus ſanctus & fortis per eſſentiam,alia aũt ſunt per participationem,p.2.c.324.f
deus nõ vult mortem peccatoris per ſe,ſed per ſe vult iuſtitiã ſuam, ſicut & bonitatem,ad quam ſequitur punitio peccatoris,quę aliquando fit per mortem corporalẽ,& aliquãdo cum hoc per mortem gehennæ,p.2.c.333.c
deus elegit ſibi populum Iſrael tanquam ſibi familiarem &peculiarem,p.2.c.978.f
deus adeo eſt omnipotens &bonus,ꝙ frequenter vtitur malis voluptatib.& actib.hominum in exequutione ſuę ordinationis,& ponitur exemplum de paſſione Chriſti ad ſalutẽ electorum præordinata per malos homines,p.2.c.806.f
deus affligit innocentẽ,hoc tamen non ſine cauſa,p.3.c. 84.f
deus licet ſit deus totius creaturæ,tñ ſpecialiter dicitur Deus cęli.Nam ibi relucet gloria ſua,p.2.c.1539.c
deus licet ſit vbiq; per eſſentiam præſentiam & potentiam, tamen dicitur ſpecialiter eſſe in cęlis,id eſt,in beatis per apertam viſionem,p.5.c.304.f
deus licet ſit rex omnium per potentiam & generale regimen dicitur tamen rex Hebręorum per ſpecialem curam,& etiã protectionem,p.3.c.466.f
deus licet ſit Deus omnium per creationẽ, tamẽ dicitur Deus Hebræorum ſiue Iudæorum per verum cultum & fidẽ,gentilib.aliis ad idololatriam deditis,p.3.c.466.e
deus licet ſit vbiq; per eſſentiam præſentiam & potentiam, tamen dicitur ſpecialiter habitare in Ieruſalem rationem tẽpli,ſibi & ſuo cultui ſic dedicati & deputati,p.3.c.466.f
deus non exaudit aliquãdo ad votum,tamen exaudit ad profectum,ordinans huiuſmodi flagella ad meritum vitæ ęternę,p.5.c.128.f
deus infundens animam dat vitam,& virtutes etiam in quodam ſeminario,p.1.c.137.c
deus iuſtos & perfectos ſemper conſolatur ſuis promiſſionib. & donis,p.1.c.207 b.c
deus tunc pharetram ſuam contra Iob aperuit: quãdo diabolo dedit licentiam percutiendi eum in bonis exteriorib. & in prole,p 3.c.284 f
deus loquitur ſiue reſpondet hominib.tripliciter,primo dando ei lumen intellectus naturale,quod eſt quędã impreſſio diuini luminis,ſecundo per reuelationem diuinam: quæ vt frequentius fit in ſomnis:tertio per infirmitatem carnis a Deo immiſſam,p.3.c.310.f
deus ſuper trib.vicib.tantum recipit peccatorem ad veniam, ſed ſi quarto recidiuet,non recipitur amplius. ſed reſeruatur ad gehennam,ſic dicit Ra.Sal.ſed illud dictum eſt erroneum,&c.p.3.c.315.c
deus eſt ſcrutator cogitationum & delectationum,quę per corda & renes deſignantur,p.4.c.485.c
deus quando electi cadunt in peccatũ,non differt punire vſq; in finem,ſed punit in pręſenti & cito de communi curſu,p. 3.c 971.c
deus rex noſter ante ſæcula,dupliciter exponitur.Vno modo ſic,Ante ſæcula,id eſt,ab æterno,non tamen rex ab æterno quia nomẽ regis connotat reſpectum ad creaturã ſubditã. Alio modo,vt per ſęcula intelligantur reuolutiones multorum Iubilæorum.Seculum n.communiter accipitur in ſacra ſcriptura pro reuolutione 50.annorum,p.3.c.973.c

deus

deus dicitur dux pubertatis Synagogæ Iudæorum, eā ducendo Aegypto, & in datione legis eam deſpōſando, quem reliquit multipliciter idololatrando, p.3.c.1619.f
deus eſt pater omnium per creationem, & ſpecialiter Iudęorū per legis dationē, quæ non fuit data aliis. p.4.c.2170.c
deus ad hoc creauit res, vt in eſſe permaneant incorruptibile vt angelos, animas humanas, corpora cęleſtia, etiam elemēta quātū ad totalitatem, licet in aliquib. patrib. eorum ſit generatio & corruptio. Res vero corruptibiles conſeruantur in eſſe ſecundum earum ſpecies per continuam generationem, p.3.c.1890.f
deus curam habet de omnib. æqualiter, & iſta cura idem eſt quod eius prouidentia, p.3.c.1907.c
deus eſt iuſtitia & bonitas per eſſentiam, propter quod nō poteſt aliquid facere niſi pie & iuſte. & per omnipotentiā ſuā iuſtificat impium, cuius iuſtitiam comitatur miſericordia &c.p.3.c.1938.f
deus quomodo relinquit hominem in manu cōſilii ſui, & quomodo non ſit cauſa peccati, inquiritur & ſoluit, p.c.2045.c
deus appoſuit homini ignem & aquam .ſ. refrigerium gloriæ, & pœnam gehennæ, per quod oſtenditur peccatum eſſe ab homine, p.3.c.2045.c
deus voluit naturam angelicam & humanam eſſe bonā, quod proceſſit ex ſua ſapientia, p.3.c.2046.f
deus nō agit a caſu, ſed ſciēs & cognoſcēs, per hoc quod eius effectus attingit a ſummo cęlo vſque ad centrū terræ quantum ad omnia quæ in eis ſunt particulariter, p.3.c.215.c
Deus quare permittit malos doctores & prælatos ad Eccleſię regimen promoueri, ſoluitur primo permittendo, exemplū in naturalib. ſecundo applicando ad propoſitum in hominib. tertio confirmando per ſimile in artificialib.&c.p.3.co.2138.f
deus voluntate antecedente vult omnes homines ſaluos fieri ſed non eſt voluntate conſequente, p.3.c.2140.f
deus vult omnes homines ſaluos fieri, exponitur tripliciter, p.6.c.695.c
Deus ſubuenit vnicuiq; ſecundum conditionem ſuę neceſſitatis nam natura nō deficit in neceſſariis, & multo minus author naturæ ipſe Deus & dominus noſter, p.3.c.2150.f
deus permittit bonos in hac vita tribulari quod non eſt ex odio ſed ex dilectione, ne ex proſperis eleuentur in ſuperbiā & per exercitium in bono cuſtodiantur, p.4. colu.250.f. & c.2045.c
deus vtrum debuit parcere Iudæis propter meritum iuſtorū cuiuſcunq; populi, p.4.c.250.f.& 2045.c
deus dicitur dominus ſimpliciter & abſolute, alii autem dicūtur domini diminutiue & participatiue, p.4.c.368.f
deus dilexit Cyrum promouēdo & de ſtatu infimo ad dignitatem regni & monarchię, non tamen quantum ad bonum gratiæ & gloriæ, quia licet Deum cœli confeſſus fuerit, tamen idola coluit, p.4.c.398.f
deus cum ſit veritas per eſſentiam, non poteſt aliquid ſeducere vel fallere ſecundum veritatem, ſed ſecundum exiſtimationem falſam, p.4.c.725.c
deus per ſuam eſſentiam omnia perfecte repræſentantem cognoſcit res & non per formam extraneam a reb. acceptam p.3.c.1982.f
deus ſeipſo finitur, & quietatur in ſeipſo, quod eſt proprium eius, p.5.c.613.c.614.f
deus circumſpicit omnia & vbiq; p.3.c.2042.f
deus vbique totus, & ſemper eſt, dicitur tamen ſedem habere in cęlo, & quare, p.2.c.540.f.& c.561.a
deus eſt vbique per eſſentiam & præſentiam, eſt tamen in cœlo ſpeciali modo, ſ. per apertam viſionem, part. 3. columna 1227.c
deus in parte non eſt, quia vbique eſt, & minus inuenitur ſi in parte quæritur, p.3.c.239.b
deus eſt præſēs vbique tripliciter, ſicut aliquid dicitur eſſe alicubi tripliciter. Vno modo per potētiā, ſicut rex eſt in toto regno. Alio modo per præſentiam, ſicut rex, eſt in aula ſua. Tertio modo per eſſentiā, ſicut rex eſt in ſuo loco determinato. Sic Deus pręſens eſt vbique hoc triplici modo, &c. 5.c.1027.c. Item p.6.c.1377.
deus eſt vbique per diuinitatis pręſentiam, ſed non vbique inhabitationis gratiam, p.c.222.d
deus an & quomodo a nobis videatur in hac vita, p.6.colu. 1405.b.c
deus inuiſibilis eſt ab omnib. in natura, videtur aūt cum vu & ſicut vult, non ſicut eſt, ſed quali ſpecie vult apparere. futuro vero, videbunt eum filii ſicut eſt, p.6.c.791.a
deus quamdiu hic moraliter viuitur, videri per quaſdam i gines poteſt, ſed per ipſam naturæ ſuæ ſpeciem non pot p.1.c.580.f.& c.589.b.c
deus licet non poſſit cognoſci a priori, eſt tamē cognoſcib a poſteriori, ſ. ab effectib. p.3.c.1944.f
deus licet per creaturas non poſſit cognoſci quātum ad diſ ctionem perſonarum diuinarum, poteſt tamen per eas c gnoſci quantum ad eſſentialia attributa, ſ. potentiam, pientiam, & huiuſmodi, in quib. improportionabiliter ſcendit omnem naturam creaturarum mundi, p. 3. colu 1944.f
deus licet ſit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex qu varie nominatur, dicitur .n. pius, quando dat proſpera, rus quando infert aduerſa, ſecūdum communem mod loquendi hominum, p.3.c.287.c
deus non mouetur ab aliquo alio ad aliquid volendum de us. Item p.1.c.846.f
deus nihil quaſi repentino conſilio facit, ſed quod ab æter præſciuit, ſed mutare dicitur quod ſecundū rerū cauſas videretur, aliis cauſis e contra interuenientib. ſed & cau & quid fieret immutabiliter præuidit, p.3.c.1259.b
deus oſtenditur in his quæ creauit indeſinenter operari, p c.1175.b
deus fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, hanc propoſi nem concedebant communiter Philoſophi: vocantes D primam cauſam omnium, p.6.c.1175.c
deus antequam faceret cęlum & terram, antequam face ſanctos, vbi habitabat, p.6.c.222.d
deus creauit omnia ſimul, intelligitur dupliciter, p.3.c.205
deus quomodo fecit cęlum & terram, nullo modo dici pot p.1.c.55.c
deus licet ſeptima die quieuerit a nouis operib. cōdendis, tamen quieuit a creaturis productis conſeruandis, p. 5. 1106.f
deus & artifex differenter producunt ſuos effectus, & quo do hoc, p.5.c.1106.f
deus nullum vel Angelorum vel hominum crearet quem lum futurum eſſe præſciret, niſi pariter noſſet eos quib. b norum vſib. commodaret p.6.c.128.d
deus cur hominem tentari permiſit, quem caſurum præſc bat, p.1.c.87.b.88.e
deo membra & humani affectus tropica loquutione aſcril tur, vt ſecundum capacitatem noſtram conformentur e quia diuina, p.3.c.1939.a.b
deus quomodo dicatur habere paſſiones, vt furorem, obli nem, iram, pœnitudinē, &c.p.4.c.517.b. Et de pœniten clarius, c.715.c. Vide etiam in Paſſiones.
deus dolere more noſtro dicitur, cum homines, quos ad le dendum laudandumque creauit, diabolo ſeruire reſpi p.3.c.1687.a
deus dicitur vigilare & dormire, & quomodo, p.4.co.1093 Item.p.3.c.113.c.& c.1425.c
deus ambigentis affectu loquitur, & quare, p.4.c.1093.a
deus dicitur recordari & obliuiſci ſecūdum noſtrum mod loquendi, non quod obliuio nec recordatio in Deo cad & quando dicitur obliuiſci vel recordari, p.1.c.157.a.& 168.f
deus quomodo dicitur aliquid experiri, p.2.c.164.f
deus laudat hominem, quando per aliquem effectum ſiue gnum virtutis præbet ei teſtimonium, p.3.c.660.f

deus

des dicitur tunc viſitare hominẽ,& quando ei dat beneficia ſpiritualia vel corporalia,p.3.c.137.a

des dicitur celare in corde ſuo ea quæ pertinent ad hominẽ, quando non oſtendit erga eum beneficia exteriora,dimittendo.n.in afflictione magna,p.3.c.137.a.b

des dicitur ſtare in congregatione iudicum,quia clare videt attente facta & dicta eorum,p.3.c.1077.c

des eſt magnitudinis & bonitatis infinita,& per conſequens quantum laudabilis eſt,laudari non poteſt,p.2.1084.c.f.

Ds nihil facit contra naturam(quia,id eſt,natura quod fa-t)ſed contra conſuetam nobis,p.6.c.150.e

eſt mortuus.Iſte homo creauit ſtellas,quomodo & qualiter & pro quo verificantur iſtę propoſitiones,parte quinta columna 1318.a.Item p.6.c.10.d.& Deus crucifixus eſt,c.24.d.c

vnus colitur modo a Chriſtianis,Iudæis,& Saracenis,licet vario modo,p.4.c.395.e

eſt hoc vnicuique quod prę cęteris colit & diligit,&c.p.c.164.e.f

recens,dicitur creatura quæ malæ amatur,ſicut pecunia et Deus auari & ribalda luxurioſi,p.3.c.1076.c

non placatur ab homine,niſi in arca cordis per lumen rectæ fidei & veræ dilectionis conſtituat illi altare humilitatis,p.2.c.1102.f

illos polluit,cum iuſte pollutos oſtendit, qui ſe & alios eram Deo caſtos exhibere & cuſtodire debuerunt & immaculatos,p.4.c.953.b

ſi quoſdam poſt baptiſmũ prauæ acturos videt, & ideo preuenti morte ad baptiſmum non ducuntur,ſi ita eſt,tunc peccata quorundam puniuntur antequam ſint perpetrata &.p.3.c.338.e

quomodo dicitur magis diligere vnum quam alium cũ vno actu ſimpliciſſimo diligat omnia,p.3.c.2006.f

& ſi diligendus ſit propter ſe,tamen cum exaudit deprecantem,occaſionem ſibi dat,ꝙ feruentius ipſum diligat,p.3.1318.f.

dicitur venire & abire,& quando,p.3.c.124.d.e

ſicut in ſuis veſtiri,paſci & refici dicitur, ſic & affligi & pati perſequutionem,&c.p.4.c.1931.b

Abraham quare dicitur,p.3.c.772.e

Abraham Iſaac & Iacob,quare tantum dicitur iſtorum trium,& non etiam aliorum,p.2.c.1267.a.b

Iacob quare dicitur,p.3.c.466.f.& c.1056.f.

Item p.2.c.1017.b.Et c.1084.f

per propitiatorium deſignatur,p.1.c.735.c

per Leuitam qui dicitur vir poteſt allegorice ſignificari p..c.271.c

quomodo dicitur tradere aliquem,p.2.c.165.c

humanandus eſt ſubiectum in omnib.libris prophetalibus ſicut Deus humanatus in Euangeliis, p.4.c.580.f.& c.108.f.Item p.2.c.1275.c

ſub ratione abſoluta eſt ſubiectum in tota ſacra ſcriptura ibid.

nullum vel angelorum vel hominum crearet quem malum futurum eſſe præſciret,niſi pariter noſſet eos quib.bonorum vſib.commodaret,p.6.c.127.b.

cur hominem tentari permiſit,quẽ caſurum pręſciebat, p.1.c.87.b.& 88.f

quomodo fecit cęlum & terram,nullo modo dici poteſt, p.1.c.55.a.b

fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, hãc propoſitionem concedebant communiter Philoſophi,vocantes Deũ primam cauſam omnium,p.6.c.1174.c.f

antequam faceret cœlum & terram, antequam faceret ſanctos,vbi habitabat,p.6.c.221.b

creauit omnia,id eſt,de nihilo ꝓduxit,quod eſt propriũ ipſius Dei,cęlum,id eſt,corpora cæleſtia omnia in ſuis formis ſubſtantialib.diſtincta,licet adhuc in aliquib.proprietatib.accidentalib.eſſent informia,& terram in ſua forma ſubſtantiali diſtinctam,p.1.c.3.c

deus creauit omnia ſimul intelligitur dupliciter,par. tertia,c.2057.c

deus quamdiu hic mortaliter viuitur,videri per quaſdam imagines poteſt;ſed per ipſam naturæ ſuæ ſpeciem non poteſt p.1.c.851.b.& c.858.c.f

deus ambigentis affecte loquitur,& quare,p.4.c.1077.b

deus dicitur recordari & obliuiſci ſecundum noſtrum modũ loquendi, non quod obliuio nec recordatio, in Deo cadat, & qñ dicitur obliuiſci vel recordari,p.1.co.157.c.& c.168.e.f

deus quomodo dicitur aliquid experiri,p.2.c.164.f

dęus laudat hominem,qñ per aliquem effectum ſiue ſignum virturis præbet ei teſtimonium,p.3.c.660.f

deus dicitur tunc viſitare hominem,quando ei dat beneficia ſpiritualia vel corporalia,p.3.c.137.a

deus dicitur celare in corde ſuo ea quæ pertinent ad hominẽ quando non oſtendit erga eum beneficia exteriora,dimittendo eum in afflictione magna,p.3.c.137.a

deus dicitur ſtare in congregatione iudicum,quia clare videt & attente facta & dicta eorum,p.3.c.1077.c

deus aliquando nuncupatiue dicitur,aliquando eſſentialiter: Et quando,p.1.c.541.b.c

deus ſolus qui exordium non habet,veræ eſſentiæ nomen tenet,p.1.c.393.f

deus eſt principium ſimpliciter primum & intellectualis natura,p.5.c.1018.f

deus ſiue Dominus dicitur viuere,quia eſt vita per eſſentiam & omnia viuunt in eo,p.2.c.121.g.Item.p.3.c.879.c. Item p.4.c.1786.f

deus lux eſt quam non capit locus,vox quam non capit tẽpus odor quem non ſpargit flatus,cib.,quem non minuit edacitas amplexus,quem non diuellit ſatietas,p.6.c.1378.e

deus ſolus eſt lux per eſſentiam,& quare,p.5.c.1155.c

deus eſt intellectualis natura,vt ab omnib.ſanctis & prophetis tanquam manifeſtum ſupponitur,& ideo in ipſo ponitur verbum,non tamen ad ſimilitudinem verbi large dicti p.5.c.1018.f

deus eſt charitas,non quod ſit charitas mouẽs immediate voluntatem humanam ad actum diligendi ſine habitu medio ſed Deus mouet ipſam voluntatem ad actum diligẽdi meritorium per habitum charitatis infuſum,&c.p.6.c.1409.c.1410.c

deus per ſuam eſſentiam omnia perfecte repreſentantem cognoſcit res & non per formam extraneam a reb.acceptam p.3.c.1862.f

deus ſeipſo finitur,& quietatur in ſeipſo,quod eſt ꝓpriũ eius p.5.c.215.a.b.c

deus circumſpicit omnia & vbique,p.3.c.242.f

deus vbique totus,& ſemper eſt dicitur tamen ſedem habere in cęlo,& quare parte ſecunda columna 541.a.& columna 561.a

deus eſt vbique per eſſentiam & præſentiam, eſt tamen in cœlo ſpeciali modo,ſ.per apertam viſionem,par. 3. columna 2228.f

deus in parte non eſt,quia vbiq; eſt, & minus inuenitur ſi in parte quæritur,p.3.c.239.c

deus eſt præſens vbique tripliciter, ſicut aliquid dicitur eſſe alicubi tripliciter.Vno modo per potetiam, ſicut rex eſt in toto regno. Alio modo per præſentiam,ſicut rex eſt in aula ſua.Tertio modo per eſſentiam,ſicut rex eſt in ſuo loco determinato,Sic Deus præſens eſt vbique hoc triplici modo, &c.p.5.c.1027.c.Item p.6.c.1377.c

deus eſt vbique per diuinitatis præſentiam,ſed non vbiq;per inhabitationis gratiam,p.6.c.221.b

deus an & quomodo a nobis videatur in hac vita,p.6 colum. 1409.c

deus inuiſibilis eſt ab omnib.in natura, videtur autem cum vult,& ſicut vult,non ſicut eſt,ſed quali ſpecie vult apparere.In futuro vero videbant eum filii ſicut eſt,par.6. colum. 689.c

Deus quomodo dicatur habere paſſiones, vt furorẽ, obliuionem, iram pœnitudinem, &c. p.4.c.5 176. Et pęnitentia clarius, c.715.c. Vide etiam in Paſſiones.

deus dolore more noſtro dicitur, cũ homines, quos ad ſe credendum laudandumque creauit, diabolo ſeruire conſpicit p.3.c.1687.a

deus dicitur vigilare & dormire & quando, p.4.c.1076.d, c Itẽ p.3.c.113.c

deus licet non poſſit cognoſci a priori, eſt tamen cognoſcibilis a poſteriori, ſ. ab effectib. p.3.c.1943.c

deus licet per creaturas non poſſit cognoſci quantũ ad diſtinctionem perſonarum diuinarum, põt tamen per eas cognoſci quantũ ad eſſentialia attributa, ſ. potẽtiam, ſapientiam & huiuſmodi: in quib. improportionabiliter traſcendit omnem naturam creaturam mundi, p.3.c.1943.c

deus licet ſeptima die quieuerit à nouis operib. condendis, nõ tamen quieuit a creaturis productis conſeruandis, p.5, col. 1106.f

deus & artifex differenter producunt ſuos effectus, & quomodo hoc, p.5.c.1106.f

deus nihil quaſi repẽtino conſilio facit, ſed quod ab æterno p̃ſciuit, ſed mutare dicitur quod ſecundum rerũ cauſas ſeq̃ videretur, aliis cauſis econtra interuenientib. ſed & cauſas & quid fieret immutabiliter præuidit, p.3.c.1259.b.c

deus oſtenditur in his quæ creauit indeſinenter operari, p. 6. c.1175.c. & 1176.d

deus licet ſit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex quibus varie nominatur, dicitur enim pius, quando dat proſpera, durus quando infert aduerſa ſecundum communẽ modum loquendi hominum, p.3.c.287.c

deus non mouetur ab aliquo alio ad aliquid volẽdum de nouo, p.3.c.36.f. Item p.1.c.846.f

deus vnus eſt in eſſentia, trinus in perſonis quomodo hoc a Moyſe exprimatur, p.1.c.40.d.e

deus dicitur trib. modis, natura adoptione, & falſo, p.5.c.1180. f. Item p.6.c.261.a. Item p.3.c.790.b

deus aliquando nuncupatiue dicitur, aliquando eſſentialiter Et quando, p.1.c.541.a.b

deus ſolus qui exordium non habet, veræ eſſentiæ nomen tenet, p.1.c.393.f

deus eſt principium ſimpliciter primum & intellectualis naturę p.5.c.1018.c

deus ſiue dominus dicitur viuere, quia eſt vita per eſſentiam, & omnia viuunt in eo, p.2.c.653 c. It. m p.3.c. 679.c. Item p.4.c.1786.f

deus lux eſt quam nõ capit locus, vox quam nõ capit tempus odor quam nõ ſpargit flatus, cib. quem nõ minuit edacitas amplexus quem non diuellit ſatietas. p.6.c.1378.e

deus ſolus eſt lux per eſſentiam, & quare, p.5.c.1155.c

deus eſt intellectualis natura, vt ab omnib. ſanctis & prophetis tãquã manifeſtũ ſupponitur, & ideo in ipſo ponitur verbu, non tamẽ ad ſimilitudinẽ verbi large dicti, p.5.c.1018.c

deus eſt charitas, nõ quod ſit charitas mouẽs immediate volũtate humanã ad actum diligendi ſine habitu medio, ſed Deus mouet ipſam voluntatẽ ad actũ diligendi meritoriũ per habitum charitatis infuſum, &c. p.6.c.1409.c

deus pronior eſt ad miſerendum quam ad condemnãdum, & per conſequens ad non inferendum malum comminatum quam ad auferẽdum bonum promiſſum, licet tã promiſſio quam comminatio ſint ſub conditione, p.4.c.774.f

deus licet ab æterno dilexerit electos præſtinando, tamen ſpeciali modo dilexit electos de populo Iſrael inquãtum erat de eo carnem aſſumpturus, propter quod & illi populo ſpecialia dona contulit, p.4.c.787.c

deus in terris viſus eſt, & cum hominib. conuerſatus, dupliciter exponitur, vno modo de præterito, alio modo de futuro, p.4.c.2053.b

deus eſt principium & finis omnium, loquendo de fine extrinſeco ſiue obiectiue, tamen finis eſt duplex, p.4.c.1063.a

deus eſt principium effectiuum, a quo omnia producuntur, & eſt finis in quẽ omnia ordinantur, q̃ notatur in hoc q Deus eſt alpha & ω, id eſt, principium & finis, p.6.c.16

deus non vult per ſe malum pœnæ, ſed per accidẽs, ſ. prop ordinem ſuæ iuſtitię, cum eius proprium ſit miſereri & cere p.4.c.1170.f

deus non poteſt eſſe cauſa mali culpę cauſaliter, ſed cõſe tiue Ad hoc .n. quod deus non reſpondet male petenti obſcurum reſponſum dat, ei ſequitur quod remanet in rore ſuo p.4.c.1173.c

deus diſtinxit punitionem Iudęorum & gentiliũ per quat particulas ſecundum opinionem Rab. Sal. p.4.c.1175.

deus legit ciuitatem Ieruſalem ad ſuum cultum, licet bis rit funditus euerſa tamen bis fuit reædificata, & adhuc p.4.c.1178.e

deus prężidens omni creaturæ cæleſtis & terreſtri ad cuiu tum omnia diſponuntur, intelligitur per ſedentem in no ſupra firmamentum, p.4.c.1085.c. & ſeq.

deus aliquando ſeruos ſuos non liberat tẽporaliter, vt m ſaluet eos inuiſibiliter, eos ad requiem transferendo, p. 1525.c

deus ſe dicit perſequutionẽ pati in populo Iſrael ration quorũ bonorum qui cum malis affligebantur, p.4.c.19

deus ſecũdum Auguſtinum adeo eſt omnipotens & boni non ſineret mala fieri, niſi ex eis maiora bona duceret, c.2028.f. Item p.6.c.285.c

deus qui elicit bona ex malis, non ſemper elicit hoc ad b peccantis, ſicut patet in damnatione malorũ, ex quas elicit augmentum gloriæ electorum, p.6.c.78.f

deus aliquando permittit in opere ſibi placito impedim occurrere, vt maius meritum habeatur in maiori labo 4.c.2169.b.c

Deus quare iuſtos permittit ab iniquiſſimo Antichriſto diẽ iudicij affligi & deprimi, Reſpondetur q̃ nõ eſt mi dum quia proprio filio ſuo non pepercit, &c. p.4.c.216

deus quare exhortatur, ex quo ſibi nihil per orationem r feſtatur, nec animus eius in aliquo mutatur, p.5. c. 126

deus quinq; modis immittit flagella ſiue infirmitates in h nes, primo ad peccati punitionem, ſecundo ad peccat gationem, tertio ad glorię manifeſtationem, quarto a miliationem, quinto ad probationẽ: Et de hoc verſus. p.5.c.170.f

deus de reuerſione peccãtium ad ſalutem habet ſpecialer tionem gaudij, quam non habet de permanentib. in i tia, cæteris tamen parib. permanentes in iuſticia, ſunt gis dilecti a deo, p.5.c.304.f

deus ad modum recordantis ſe habuit, quando filium ſu trib. antiquis promiſſum in carnem miſit, p.5.c.694.f

deus humanatus duos filios habuit, ſ. populum gẽtilem & daicũ, vel iuſtos & peccatores. Qui filii dei dicuntur i tum ſunt ad imaginem eius facti licet omnes non ſit per gratiam, p, 5.c.906.f

deus eſt natura naturans, res natura naturata, p, 5.c.1019

deus præcepit vnum tantum eſſe ſacerdotem ſummum totam vitã ſuam: quo moriẽte alius ſibi ſuccederet: S dæi cupiditate ducti in quolibet anno ſtatuerunt, qu nus eſſet qui illo officio fungeretur, p.5.c.1268.a

deus eſt infinitus, & ideo offenſa in ipſum commiſſa quã infinitatem habent, p.5.c.308.f

deus punit citra condignum, & præmiat vltra condignu 6.c.87.b.88.e

deus ſe omnia mala pręſentialiter puniret, nihil futuro iu reſeruaretur. Iterum ſi nulla mala puniret in præſent prouidentia nulla hominib. videretur, p.6.c. 298.f

deus aliquando permittit ſanctos corporaliter affligi vel tari, & aliquando labi in peccata minora, vt a maiorib ſeruentur, quia ſic humiliati recurrunt ad diuinũ aux de ſe vel ſuis meritis nullatenus cõfidentes: Et ponitu plum de medico, p.6.c.449.c

deus aliquando tentat prælatos de nimis aſpera correct ſub ſpecie zeli iuſticię, aliquãdo de nimis parua ſub miſe

iſericordiæ,p.6.col.370.f

uſicut per influxum generalem mouet creaturas ad perfe-ćones ſuas naturales,ſic per influxum mouet creaturā ra-tonalem ad bonum ſupernaturalē. Et talis influxus a do-ćrib. vocatur inſtinctus diuinus. Et eſt prima præparatio e parte Dei ad habitum gratię conſequendæ. p.6. colum. 15.c

ulicet ſit omnium Deus,tamen ſpecialiter eſt Deus bono rm per fidem & deuotionem, p.6.col.196.f

uquādo benedicit nobis:aliquod donū nobis tribuit. Sed ns quando benedicimus Deum,nihil ſibi accreſcit,ſed ſo-lm ſibi gratias agimus,p.6.col.358.f

uquando dat beneficium alicui ad preces aliquorum, non ſoū obligatur ad gratias agendum Deo, ille qui beneficiū rcipit,ſed etiam omnibus de quorum orationes hoc fit:p pr quod Deus aliquando dat aliquid ad preces multorū, vmnes obligentur ad gratiarum actiones, pa.6.columna 32.f

aliquando non exaudit ad nutum, licet exaudiat ad bo-nm.Exemplum ponitur de Paulo & de medico infirmum crante.p.6.co.449.c

ueſt immutabilis,quia immmutabiliter facit mutabilia ſi-ct noſter intellectus immaterialiter intelligit materialia . Nec ſunt in Deo plures actus intelligendi & volēdi ſibi ſuc cdentes:ſed vnico actu æterno & ſimpliſſimo , & intelligit ſe omnia alia,p.6.col.1270.f

umouet voluntatem humanam ad actum diligendi meri-tcium,per habitū charitatis infuſum, ſicut mouet intelle-ctm ad actum credendi per habitū fidei. Et ſic intelligitur dctum illud: Deus charitas eſt,&c.p.6.1404.f

uperimit it filios adoptionis & coheredes regni in hoc mū dcribulari ad bonum ipſorum. Et notatur exemplum de auro in fornace per ignem purgato,p.6.col.1308.f

uſt ſuper omnia diligendus,ſecundò anima propria, ter-anima proximi,quartò proprium corpus. parte 6. colu. 8.f

n promiſſis liberaliſſimus: quia multò maiora conferre t quàm promittat, p.1.col.1285.b.c

ſt inhabitator quorundam nondum cognoſcentiū Deū &on quorundam ſe cognoſcentium,parte ſexta columna 2.d.e

rouidentia prout eſt in mente diuina, ſic non eſt ibi ali-q diſtinctio:ſi autem accipiatur actus exterior, ſic eſt ibi dinctio,& quomodo, p.3.col.1922.f

cimnes viſiones quæ mortalium præbebantur aſpectibus: ſi exhibebantur,vt non in eis vllo ſenſu corporis ſentire-udiuina natura,p.1.col.848.d

ciera ſunt duplicia:publica & ſecreta.Publica ſunt opera ſientiæ Dei,vt quos gratis condidit, benignè diſponit, bna aſpirat,perficit,cuſtodit,quod omnibus liquet. Secre taiuſdem opera ſunt:quod econtra facit in malis quos de ſit,quæ pauci poſſunt inquirere,ſed nullus inuenire. p.3. c.142.d.e

ciunes viſiones quæ mortalium præbebantur aſpectibus: ſi exhibebantur,vt non in eis vllo ſenſu corporis ſentire-tudiuina natura,p.1.co.848.d

ciadire eſt deſideria noſtra percipere,p.3.col.406.e

ciebemus quotidie meminiſſe,quod pro nobis filium ſuū ddit in odorem ſuauiſſimum.p.1.col.1388.d

ciiſericordia Iſraelem toties reſtituit,quoties iudicauit:to tis refouit,quoties & increpuit,p.2 col.213.b

ciomine eſſentia intelligitur Deuteronomii 4.quæ ignis al-lcorica ratione,p.1.col.842.a

ciomen vide in Ego ſum,& in Tetragrammaton.

ciadire eſt deſideria noſtra percipere. parte 3. columna 46.c

ciſbſtantiam nec hominum,nec angelorum,ſicut eſt, quiſ-qam videre potuit,p.1.col.842.a

ciopera ſunt duplicia:publica & ſecreta,Publica ſunt opera ſpientię Dei,vt quos gratis condidit, benigne diſponit, bona aſpirat,perficit,cuſtodit,quod omnibus liquet.Secrē ta eiuſdem opera ſunt:quod econtra facit in malis quos de ſerit,quæ pauci poſſunt inquirere,ſed nullus inuenire.pa.3. col.142.e

dei notitia ex mundi fabrica percipitur, parte tertia,columna 1944.e

deo quomodo ſimiles fieri dicimur,vt Ioannes dicit:1 Scimus quoniam cum apparuerit:ſimiles ei erimus: cum ſcriptum ſit alibi:Quis ſimilis tui,p.1.col.616.f

deo qui putat placere malum,non eum putat Deum, p.3.col. 813.b.c

deo ſimilis eſt,qui credit Deum eſſe ſummum:nullo egere, ſe uero nō per ſe,ſed apud eum eſſe. Qui vero per ſe vult eſſe, vt Deus a nullo eſt peruerſe vult eſſe ſimilis vt diabolus , qui noluit eſſe ſub eo.p.3.col.952.e

deo quicquid eſt aduerſum perit quemadmodum tenebræ a luce,p.1.col.1338.f

deo homines mali,non ſolum æquant hominem mortalē, ſed etiam præponunt,magis trmentes offenſam mali principis vel prælati,quam offenſam Dei,&c. parte 4. columna 342.f

deo membra & humani affectus tropica loquutione aſcribū-tur,vt ſecundum capacitatem noſtram conformentur elo-quia diuina,p.3.col.1937.a.b

deum appparuiſſe hominibus:ſiue viſibiliter carnalib. oculis, ſiue inuiſibiliter propheticis viſionib:per ſubiectā creaturā intelligendum eſt,p.5.col.188.c
Item p.col.725.a.b

deum nullus digne conſiſtere vel videre poteſt, niſi cuncta ter rena & mortalia vicia deponat. parte.1.columna 496.f

deum vident quidam,vel ad quoſdam deſcendit in nube: ad alios autem deſcendit in caliginoſa nube,& quam differen tiam illa habeant,p.1.col.663.c.& co.664.f

deum nemo videt,niſi prius Deo appareat, ſol enim ſua luce facit nos videre,ita & Deus,&c. par.3.colu. 876.e

deum cum nemo vidit vnquam,quomodo dicit Iacob : Vidi dominum facie ad faciem,p.1.c.351.a

deum & ſi per fidem nouimus, qualiter tamē ſit eius ęternitas ſine præterito vel futuro,non videmus, &c.parte 3. colum. 241.c

deum(ſi non creditis verbis) ex creaturarū magnitudine crea-torem intelligite,credite oculis veſtris,& elementorum om nium ſeruitute omnipotentiam domini cogitate. p.4.colu. 352.c

deum dicere vel dixiſſe. Fiat lux,&c.qualiter & quomodo & p quid intelligendum ſit.p.1.col 7.c.8.f.& co. 44.f.& colum. 680.f

deum quo intenſius agnoſcere quæris,eò intenſius eum incō-prehenſibilem eſſe intelligis,& non eſt tua culpa ſi eum nō cognoſcis,ſed eſt infirmitas humanæ conditionis,p.3.colu. 1863.c

deum conſpici in claritate ſua in regione beatitudinis dixerūt quidam,ſed natura non videri,ſed non eſt aliud claritas, a-liud natura p.1.col.851.c

deum creare nouum cælum,& terram nouam in futuro, quo-modo intelligatur,p.4.col.521.c

deum qui talem cogitat qualis non eſt,alienum Deum & falsū & in cogitatione portat.Quis eſt autem qui ſic cogitat Deū vt ipſe eſt,p.2.col.147.a

deum quo intenſius agnoſcere quęris,eò intenſius eum incō-prehenſibilem eſſe intelligis,& non eſt tua culpa ſi eum non cognoſcis ſed eſt infirmitas humanæ conditionis. pa.3.col. 1863.c

deum dicere vel dixiſſe.Fiat lux,&c.qualiter & quomodo & p quid intelligendum ſit.p.1 col.7.c.8.f.& col.44.f.& colum. 680.f

deum recentem putare,& idolis ſeruire,pene par eſt ſcelus,p 3.co.107.b

deum conſpici in cl r t tte ſ ia in regione beatitudinis fuerunt quidam, ſed in na u a non videri, ſed non eſt aliud claritas, aliud natura, p.1.c.851.c
deum dicunt Iudæi in qualibet vigilia noctis dolere de deſtructione templi & captiuitate Iudæorum.
Item quid facit Deus in duodecim horis diei, &c. p.4. colum. 315.a. & col.216.f
deum qui quaſi ſemper præſentem pertimeſcit, neminē fraudare intendit. p.3.col.2119.c
deum pauent & tremunt omnes angeli, homines, dæmones vniuerſa rationalis creatura. Et quare. parte 2. colum. 1026.d.e.f
deum ante omnia laudare & ipſi vota noſtra offerre debemus, exemplo populi Iſraelitici, p.1.col.885.a
deum poſſe retineri precibus ſanctorum oſtenditur, p.4.colu. 773.a.b
deum ſuum faciunt raptores & auari aurum & pecunias, guloſus delicias, luxurioſus voluptatem tactus, & huiuſmodi, p. 2.col.2146.f
deum creare nouum cælum, & terram nouam in futuro, quomodo intelligatur, p.4 col.531.c
deum apparuiſſe hominibus: ſiue viſibiliter carnalibus oculis, ſiue inuiſibiliter propheticis viſionibus per ſubiectam creaturam intelligendum, p.5.col.188.e
Item p.1.col.725.b.c
deum nullus digne conſiſtere vel videre poteſt, niſi cuncta terrena & mortalia vicia deponat, p.1.co.394.b.c
deum vident quidam, vel ad quoſdam deſcendit in nube: ad alios autem deſcendit in caliginoſa nube, & quàm differentiam illa habeant, p.1.col.665.b.c
deum nemo videt, niſi prius Deo appareat, ſol enim ſua luce facit nos videre, ita & Deus, p.3.col.876.e.f
deum cum nemo vidit vnquam, quomodo dicit Iacob: Vidi dominum facié ad faciem, p.1.co.351.c
deum & ſi per fidem nouimus, qualiter tamen ſit eius æternitas ſine preterito vel futuro, non videmus. par.3.col. 241.c
deum (ſi non creditus verbis) ex creaturarum magnitudine creatorem intelligite, credite oculis veſtris, & elementorum omnium ſeruitute omnipotentiam domini cogitate, p.4.c. 352.c
deum diabolus nominauit primus in Geneſi. p.5. col.754.d
deum eſſe an & quomodo, & a quibus ſit creditum. par.6.col. 922.d
deum eſſe, cum ſit per ſe notum, & eius noticia inſerta eſt naturaliter menti humanæ, quomodo dicere potuit Pharao. Neſcio dominum, p.1.col.533.b
deum exprimere perfecto ſermone non poſſumus, humanitatis noſtræ modo quaſi infantię imbecillitate præpediti, eum aliquatenus balbutiendo reſonamus, p.1.co. 663.a
de Deo intelligimus quæ loqui penitus non valemus, & multa rectę loquimur quę intelligere, non ſumus idonei. p.6.col. 791.c
dii aliquando in plurali dicuntur in ſcriptura prophetæ & homines ſancti & quare, p.3.col.799.f
deorum cœtum ingredi perſonas excellentes poſt mortem gētilium opinio fuit, p.5.col.279.c
deuteronomiū quid & vnde dicitur, p.1.c.1455.c.& 1640 d.e
Item p.6.co.134 f
deuteronomium an Moyſes vel alius conſcripſerit, &c. & quomodo toti populo collecto promulgauerit, p.1.col.1456.f
deuteronomium tradidit Moyſes filiis Iſrael per modum exhortationis & prædicationis, & ideo repetit frequenter eādem ſententiam in diuerſis locis, &c. ſicut ſolet fieri in prædicationib. &c. p.1.co.1356.f. & col.1529.c
deuteronomium cur quintus eſt ordine & cur ſecundi legiū vocatus p.1.col.1455.b
deuteronomium ſcripſit noſter Ieſus in lapidibus viuis & integris, &c. p.2.col.57.e
deuteronomii liber quando & vbi inuentus eſt. p.4.co.1067.a
deuteroiæ leges quæ ſint ſecundum Iudæos, quando tradi & conſcriptæ, &c. p.4.co.2211.a.b
Item p.6.col.1695.a
dextera Dei quot modis & quomodo intelligitur, p.5.colu 667.c
dextera Dei quæ dicitur, ſimiliter & quæ ſiniſtra Dei, p.3.c 1426.f
Item p.2.col.1198.c
dextera operatur quidquid facis pro æternis; & ſi alio inter ris, ſiniſtra immiſcuit, & in ea delecta quaſi in dextera, p dis, æterna, p.3.col.1499.c
dextera deſignat fortitudinem & conſtantiam, exemplum nitur in Iacob. p.1.col.371.a.b
dextera Dei vnigenitum Dei filium ſignificat. p.4.col.375
dextera & ſiniſtra vbi in bono ſimul accipiūtur, Iudæam & tilitatē, &c. deſignat, vbi vero abſolute in bono ponitur ex tera, æterna ſæpe gaudia monſtrat. p.2.col.752.d.e
diabolus cum ſic ſit oſtinatus in malo, quòd nullo modo fl tur ad bonū, & omnia opera & mēbra omnino ſunt mal vtilitas fuit in productione talis creaturæ? p.3.col.402.c
diabolus & actionis ſuæ merito infra homine cecidit: omn men humanum genus naturę angelicæ conditione tra dit. p.3.col.401.c
diabolus in tempore vel inſtatu innocentiæ non habuit p ſtatem tentandi hominem interius mouendo, ſed exte proponendo ſenſui, p.1.col.88.d
diabolus & ſi beatitudinem perdidit, magnitudinem nat non amiſit, p.3.co.401.c
diabolus multis nominibus nominatur, ſcilicet, Sathan, Bel p.4. vide etiam Leuiathan.
diabolus vtrum ab initio tēporis cecidit, & an beatus fue p.1.col.69.a. Et extenſius col.284.c.& col.98.e.f
diabolus an tentauit Euam in ſpecies horribili, vel in grat ſpecie, &c. p.1.co 88.a
diabolus protoparentib. non dixit, Eritis dii, abſolute, ſed cut dii, & quare, p.1.col.89.c
diabolus vtrum ſerpentem per quem ſeducere mulierem nabatur, ad hoc faciēdū elegerit, vel an in poteſtate ſua quodcunque aliud animal ad hoc aſſi mere, & qualiter mulieri per ſerpentem locutus, ſit, p.1. col.87.c
diabolus mundi princeps dicitur Cæſar, p.5.col.1287.c
diabolus per concupiſcentiam tripertitam aſcendit ad reg dum ſuper mundum, propter quod huius mundi princ nominatur. p.4.co.2577.c
diabolus incentor & adiutor malarum cogitationum eſſe teſt, autor eſſe non poteſt, p.5.c.557.b.c
diabolus impulit filiā Iephte vt ei obuiā prodiret, p.2.c.22
diabolus nihil poteſt contra nos niſi Deus permiſerit, p.2.c 997.b.& 1529.c.& 1530.e
diabolus Ionathan ad præuaricationem impulit, p.2.colu 402.d
diabolus poteſt ignē de cęlo aereo inferius mittere & ven turbinis commouere, & horum ratio, p.2.col.31.a.b.c
diabolus multos habet hic principes qui ſibi nunc ſeruiu culpam, & in futuro ei qui perſeuerint ſubiicientur pe nam, p.4.col.777.c
diabolus bona noſtra tribus modis inſequitur, parte 4.c 837.c
diabolis nuncios mittimus, quādo pandimus eis & præber frangenda in pectore vbera, & ſaturati voluptatib. ab ad alias tranſimus, & non tam fornicationem quàm m tricum humerum deſideramus. p.4.co.1255.a
diabolus illos inhabitat, a quibus Deus non loco, ſed me recedit, p.4.co.32.a.b.c
diabolus excitat cupiditatem in hominibus ad deſtruendi eis mutuā charitatem, nec curat vt terrena tollat, ſed vt c ritatem in nobis feriat, & hoc per regem Aſſyriorum, & 4.co.203.b.c
diabolus ſæpe poſtquam mentem impugnauit, ad tempus ſat, vt ſecuram repēte, irrumpat, p.3.col.37.b

dia-

Index.

iolus duobus modis impugnat,ſcilicet tribulatione vt frā
at,& perſuaſione vt molliat,p.3.co.37.c
olus tribus modus impugnat,ſcilicet carnis concupiſcen-
æ,exteriorib.mundi oblectamentis, &c.p.5.col.154.e
olus exactor eſt, qui ſemel numum deceptionis homini
ontulit,& quotidie debitum mortis exigit. p.3.col.56.e
olus dicitur exactor,qui ſemel homini numum malæ ſua-
onis contulit,& quotidie ab eo huius debiti reatum quæ-
it.p.4.col.368.d.e
olus vt inermis uincitur,cum aperta mala ſuggerens,om-
ia bona ſimul tollere conatur,ſed armatus venit, cum alia
bona intacta prætererit,alia latenter corrumpit.p.2.co.79.b
olus cupidis proſpera,timidis aduerſa per ſomnia inge-
t,ut magis efficiat,p. 3.col.109.a
olus princeps falſiloquii habet nunc contra Eccleſiam fu
rem,ſed ſparſus eſt.p.3.col.185.b
olus dicitur princeps mundi,quia dominatur hominibus
undialiter uiuentibus,inquantum ſe ei ſubiiciunt, par.5.
214.f
ous tot teſtes habet, quot iniquitatis ſuæ prędicatores
oſſidet,p.3.co.386.d
olus non vi,ſed callidè interficit, p.3.col.386.e
olus non pro magno æſtimat,cum eos deuorat qui per ip-
ſuæ vitæ ſtudia deorſum currunt: ſed cum eos quos iam
œleſtibus iungi contemplatur,p.3.col.389.b
olus inimicus nullo alio ſic vincitur,vt de miſericordia,p.
556.f
olus aliquando vanam gloriam, quæ aliquando grauius
eccatum impedit,ſubtrahit,vt per hoc aggrauet ſuam ſer-
tutem.p.1.col.530.f
olus exeuntes de ſeruitute ſua tranſeuntes ad meliorē vi-
m,toto conatu nititur ad priſtinam reducere vtilitatem ,
immittendo ex fortiores tentationes,&c.& ſignificatur per
haraonem.p.1.col.612.f
olus quieſcit & habitat in hominibus ocio deditis , tan-
uam in locis vmbroſis,quæ ſunt apta quieſcentib.& otio-
ſ.p.3.col.389.c
olus intrante Deo hominem,fugit,parte quarta, columm.
559.a.b
olus id agit,vt viam ad Deum præcludat: obiecta idolola
ia ne quis in Chriſtum credat:concluſio enim præcedit ut
x,concluſio ſequitur vt plebs.p.1.co.1459.a.b
olus rex vitiorum humanis ſe immiſcet cogitationibus,&
entem cingit ſuperfluis ſollicitudinibus: ne proferat uer-
a ueritatis,uel exerceat opera pietatis,p.1.ibid.
olus non implet animam intrando(hæc enim poteſtas ſo-
us Dei eſt)ſed inficiendo, vel uirus infundendo, trahens
er cogitationes & incentiua uitiorum,p.6.col.172.e
di olus & exercitus eius ſi interemptus per crucem Chriſti,
uomodo adhuc contra ſeruos Dei præualet,& ſicut leo ru
iens circumit,&c.p. 2.col.61.b.c
diolus licet afflictionem iuſtorum ſemper appetat, tamen ſi
Deo poteſtatem accipit,ad tentationis articulum non cō-
aleſcit,p.2.col.416.f
diolus duplici reatu conſtringitur,ſcilicet ſuperbia & inui-
ia,p.2.col.396.f
diolus contra bonos reges & eorum populum excitat bel-
m ſpirituale per ſe & ſatellites ſuos,& aliquando bellum
orporale per malos homines. parte 2. columna
186.
diolus domino in cruce paſſo (quo momento crucifixus e-
at aduenit,quærens ſi quid peccati in eo inueniſſet.p.2.co.
525.a.b
diolus veniſſe redemptorem ſenſerat:ſed propter humilia q
aſſus eſt,quicquid de deitate ſuſpicatus eſt, et in dubium
uenit pro ſua ſuperbia:& nō Deum natum , ſed Dei gratia
uſtoditum credidit,p.3.co.22.d.e
em p.5.co.79.c
diolus quare,& quot,& quibus tentauit Chriſtum , p.5.col.
79.c

diabolus interiora niſi per habitus & geſtus nouit.p.5.colum.
262.d
diabolus conuerſos ad dominum plerunque grauius pulſat, vt
vel de ſua expulſione ſe vindicet,vel vt ad vicia reducātur,
p.5.col.829
diabolus transfigurat ſe .n.angelum lucis,& hoc multipliciter
&c.p.6.col.375.c
diabolus quomodo & qualiter cor alicuius ingredi poſſit, p.6.
col.1027.b
diabolus non habet poteſtatem ſuper creaturas ad libitū ſuū,
ſed ſolum quantum Deus permittit ſecundum iudiciū ocul
tum ſuum,ad exercitium patientiæ electorum. par.5.col.
746.f
diabolus gehenna dicitur: quia vbicunque ſit, vel in aere vel
ſub terra ſecum fert tormēta ſuarum flammarum, p.6.colu.
1286.f
diabolus quomodo circumit tentādo,& alliciendo multis mo
dis.p.6.col.1343.a
diabolus habet tres peſſimas conditiones,quas Chriſtus oſtē
dit Iudæis,prima ꝙ ab initio fuit homicida,ſecunda , ꝙ non
ſtetit in debita obedientia,tertia,quod eſt pater mēdacii,p.
5.col.1167.c
diabolus in ſubſtantia bonus,ſed voluntate malus.p.6.colum.
1478.e
diabolus non eſt malus per eſſentiam,vt dixerunt Manichæi,
qui poſuerūt duo principia,&c.ſed eſt in malo obſtinatus,
& ad malum ſemper intentus,p.5.col.242.e
diabolus ante eius electionem ſeu recluſionem ſic dominaba-
tur ſuis poſſeſſis,quod trahebat eos ad libitum ſuum , ſicut
aſcenſor trahit equum cum freno. par.4.col.288.e
diabolus ſtudet maxime doctrinæ fluenta & uirtutum arma
auferat,& ſic nequitiam ſuam & interitum ſeruorum Dei ve
lociter expleat,p.2.co.1571.c
diabolus acrius inſurgit & maiora vicia immittit,ex quo in a-
nimam ſermo Dei peruenit,p.1.col.530.f
diabolus ad hoc certat,ut quos regit nunquam intrent ianuā
fidei ſed foris manentes ſemper operibus inſiſtant prauis.p.
1.col.1457.c
diabolus Chriſtum nouit veniſſe in mundum,ſeu per prophe-
tas,ſeu per angelos,ſeu per Ioannem Baptiſtam demonſtrā
tem:ſed quia humilia vidit in eo in dubium venit p.4.colu.
81.c. Item p.3.co.37.a
diabolus per ſignorum potentiam certior effectus Chriſtum fi
lium Dei arbitrabatur:non ergo eum ideo crucifixit,vt filiū
Dei ignoraret,ſed quia eius morte ſed damnandum non præ-
uidit,p.5.co.756.d
diabolus an Chriſtum cognoſcebat eſſe Meſſiam promiſſum
& filium Dei,&c.cum dixit:Quid veniſti nos torquere ante
tempus,p.5.col.787.c
diabolus quos capiuat alio nomine vocat,iuſtū , vocat iniu-
ſtum,caſtum inceſtum,& huiuſmodi p.4.1497.c
diabolus erubeſcit qui in beatitudine Deo contumax fuit,cui
etiam homo percuſſus hymnum dicit,p.3.co.34.d.e
diaboli obſtinatio per duriciam ęris & ferri ſignificatur , in qua
deſiderat ſibi peccatores aſſiſtere,p.3.col.386.f
diabolus rex inferni videns fideles ad terram viuentium anhe
lare,nititur eos impedire,& aliquando debellat eos : & de
hoc figura,p.1.col.1315.e.f
diabolus qui ſe transfigurat in angelum lucis,vt per ſchiſma-
ta incautos decipiat vel per hęreſim, ſignificatur per Seō re
gem Amorræorum,p.1.col.1457.a.b
diabolus dicitur ſerpens , cuius anhelitus prunas ardere facit
p.1.col.1415.f
diabolus mons dicitur,p.1.col.163.b.c
diabolus ſignificatur per regem Ammon,qui eſt caput omniū
iniquorum,& huius capitis membra ſunt omnes iniqui , p.
4.col.84.f
Item ſignificatur per Iſmaelem.Ibid.
diabolus lupus dicitur, quia eccleſiam fidelium perſequitur.
p.5.col.1188.d

diabolus per viperam ſignificatur,p.6.col.1251.c
diabolus tentans de inuidia,ſignificatur,per Cendebeum ducem maritimũ, quare & per quos ſibi repugnatur. par.4.c. 2369.c
diabolus ſpeciem virtutum aliquando ſimulat,licet ipſe per vitia ſedulo contra virtutes pugnet, &c. & ſignificatur per Gorgiam præpoſitam Idumeæ.p.4.col.2563.a
diabolus dicitur malleus vniuerſæ terræ, & quomodo: & per quem fractus eſt,p.895.b
diabolus ſignificatur per Nabuchodonoſor,p.4.colu. 1204.f. 1181.c.& 1235.d
Item p.2.co.1611.c.& 1612.f
diabolus dicitur gladius acutus: dicitur etiam limatus. p.4.col. 1235.c
diabolus per venatores ſignificatur,p.4.col.1279.a
diabolus princeps malitæ,& diſcipuli eius diaboli nominantur.p.4.col.1295.a
diabolus ſignificatur per aquilam,& quare, p.4.col.1754.f
Item p.3.col.1753.c
diabolus ſignificatur per Nemroth, & quare. p.4.col.2067.b
Item p.1.col.201.b
diabolus dicitur ſuperbus,& quare, p.4.col.2054.c
diabolus per Antiochum Epiphanem ſignificatur,p.4.c.2377. c.& 2381.a
diabolus ſignificatur per Demetrium,& quare.parte 4.colum. 2399.a
diabolus ſignatur per regem Oziam & leproſum.& quare.p.4. col.77.c
diabolus ſecuris,ſerra & virga dicitur,& quare, p.4.131.b
diabolus ſic loquebatur per ſerpentem ignorãtem, ſicut per energuminos vel phanaticos,p.1.col.67.b
diabolus quare dicitur callidus,& quomodo illam calliditatẽ oſtendit,p.1.col.ibid.
diabolus vult vitia viuere, interfectis virtutibus, & fortes vírileſque animi ſenſus nititur occidere &c.& de hoc figura. p.1.col.481.b.c
diabolus ſignificatur per Aegyptium(qui tenebroſus interpretatur)qui iaculo peccati mortalis percutere populum Chriſtianum nititur,p.1.col.388.c
diabolus per principem Aegypti deſignatus, non vult vt totũ triduũ a ſe proficiſcatur populus Dei: & quale illud triduũ ſit,&c.p.4.col. 134.b
Item p.4.co.2423.c
diabolus quid dedit,vt nos mercaretur qui per Chriſtum redẽpti ſumus,p.1.col.625.c
diabolus quomodo & qualiter a ſanctis luditur. parte 1. colu. 93.b.c
diabolus fœditate peſſimæ lepræ notabilis effectus, de domo electus eſt:& perſeuerat vſque in finem leproſus, ſeparatus a populo Dei:& per quem ſignificatur, p.2.col.927.c
diabolus cum plebem inuadit fidelium, & inflammatos cupiditate ſubuertit, vniuſcuiuſque conſcientiam per flammã illiciti amoris perturbat:& de hoc figura. part.2.colu. 999.b.c
diabolus prędicatorum ſermonem vel conuerſationem maculans & turpia facta quæ perſuaſerat in oculis hominum reuelans,ſignificatur per Anon.p.2.col.1093.b.c
diabolus quanta arte pugnandi impugnet fideles,& quod nullum tempus relinquat ſecurum: de hoc figura,p.2.columna 1338.b.c
diabolus ſignificatur per piſcem,p.2.col.1525.a.b
diabolus dicitur rex ſenex & ſtultus,p.3.co.1775.a
diabolus mors dicitur,p.3.col.48.c
diabolus dicitur ſerpens tortuoſus,& quare. pa.3.colum. 49.a.& 1735.b
diabolus dicitur coluber tortuoſus,p.3.col.257.a
diabolus Aquilonis nomine ſignificatur,p.3.co.255.b
diabolus quomodo caudam ſtringere dicitur in Antichriſto, & etiam in peccatore,p.3.col.385.a
diabolus ſignificatur per Pharaonem,&quare, p.3.co.1498.c
diabolus ſignificatur per regem Ierico,&contra illam or Chriſtus exercitum,p.2.co.41.c.42.f
diabolus ſignificatur per Madian,qui propter excellenti malicia non ſolum iniquus,ſed etiam iniquitas nomir p.2.col.189.a.b
diabolus ſignificatur per Naas,&c. & quærit oculos de virorum in charitate feruentium,p.2.columna 382.f.& 383.a.b
diabolus ĩ tenebris peccatorum & inferni regnas, ſignifi per regem Aegypti,p 2.col.890.f
dies perditionis prope eſſe dicit Moſes cum adhuc long ſet.p.1.col.1660.c
dies ſex pertinent ad vſum,ſeptima ad fruitionem, p.1.c 86.c.f
dies duo ſunt attributi mundo viſibili,ſupremæ,ſcilicet, mę parti mundi,tres reliqui deputati ſunt viſibilibus bilibus mundi partibus quæ intra mundum crea p.1.col.18.c. f
dies illi primi ſex vtrum præterierunt,& addito ſeptimo per volumina temporum non re,ſed nomine repetan 2.col.55.a.b
dies ſex præcedentes ſicut dicuntur tempus production dies ſeptimus,& deinceps dicuntur tempus gubernat Ibid.c
dies ſeptimus an & quomodo mane & veſperam habet, col.56.f.& col.57.b.c
dies ſeptima ad hoc deputatur, vt homo vacet & occu in contemplatione creatoris ſui, & per hoc beatitu præſenti vita inchoatur quodammodo, par. 1.c 57.a
dies naturalis vigintiquatuor habet horas,& ex duabus bus integratur,quia complectitur diem & noctem,pa. 9.c
dies artificialis quis dicatur?p.3.co.586.f
dies artificialis ſecundum Hebræos incipit ab ipſo mane minatur in veſpere ſequenti. Dies autem naturalis ſe eoſdem incipit a principio primæ noctis & termina principio noctis ſequentis,p.1.col.45.a.b
dies ſecundum doctores noſtros computantur a mane ad mane,&c.Et de hoc rationes dantur,Ibid.
dies more antiquorum a præcedente nocte incœpit. p.5 130.d
dies pręſciti nec augere nec minui poſſunt, niſi contigat ſciantur,vt vel cum operibus optimis ſint longiores, peſſimis breuiores.p.3.col.178.f
dies in ſacra ſcriptura,aliquando accipitur pro anno,ali do pro menſe,p.1.col.527.b
Item p.4.co.1113.c
dies pro omni tempore ponitur, cum Apoſtolus dicit, nunc dies ſalutis,ſignificat totum tempus quo hic viu p.1.co.57.b.c
dies quomodo & pro quo accipitur,cum dicitur, In di fecit dominus Deus cœlum & terram & omne virgu &c.Ibid.
dies Chriſti vel tempus intelligitur tempus paſſionis & rectionis,ſecundum quod ipſe dixit imminente paſſi Tempus prope eſt:&c.p.1.co. 208.e
dies dominica quibus priuilegiis ſit dotata,parte prima, 2220.d
dies dominica ſabbato Iudæorum comparatur, declarat minica noſtra ſuo ſabbato prælata. par.1.c 207.b.c
dies dominica non obſeruatur cum tanto rigore, ſ.vacat operibus manualibus,ſicut in vete.le.quia poſſunt par baria & aliqua fieri die dominica,quę non erãt licitia i bato.Et quare,p.1.c.674.f
dies dominica ſeruatur loco ſabbati.Et quare, p.1.ibid.
dies ſolẽnes omnes qui ſemel celebrantur in anno vt Pa Pẽtecoſte & hmõi,& qui in qualibet hebdomada,vt ſ ta,& q ĩ quolibet mẽſe vt neomeniæ,& dies determina ſc

ſlemnizandum, ſicut ſunt dies victorię de interfectione Holofernis,& de interfectione Aman,omnes dies prædicti apud Iudæos fuerunt immunitatis ab omni exactione & vexatione,p 4.col.2417.c
ie labore dierum accipitur ſecundum illud. Et videbantur pauci dies præ amoris magnitudine,quia labor alleuiabatur,& videbatur paruus propter amorem , par.1.colum. 39.c
ie peregrinationis vitæ meæ parui & mali, &c. Sic dixit Iacob patriarcha.Et dixit dies malos ſextuplici de cauſa.p.1. col.435.c
ie quatuordecim fluxerunt ad minus a receſſu Moyſi a Pharaone & percuſſione primogenitorum Aegypti: in quib.populus ſe præparauit ad celebrandum paſcha & ad recedendum de Aegypto,p.1.col.579.b.c
ie mercenarii non ſunt appetibiles ratione laboris,ſed rōne mercedis poſt laborem recipiendæ:& ideo dies optata mercenarii:eſt dies pro præmio,p.3.col.168.f
ie notat nouum Teſta.in quo eſt veritas reuelata,& nox deſignat vetus,& quare,p.3.col.561.a.b.c
ie & nox quæ cauſantur ex motu ſolis: propriè non erit in generali reſurrectione,quia ceſſabit motus cęli:ſed dies cauſatur ex latione ſolis ſuper noſtrum hemiſperium,&c.p.4.co. 167.c.& 2168.f
ie iudicii hominibus exiſtentib.in conuiuiis & feſtiuitatib. unquam ſecuris & nihil timentib.repentinè,veniet, p.5.c. 67.c
ie nouiſſimus erit dies reſurrectionis vniuerſalis, quæ q̃dē reſurrectio ordinatur ad hoc quòd electi ſunt perfectè beati p.5.col.1148.f
ie nouiſſimus mundi,in hoc quemque comprehēdet,in quo inuenerit eum ſuus nouiſſimus dies,p.6.col.669.b
ie decem notant tribulationem perfectam,vel decem tribulationes,vel decem præcepta decalogi,p.6.col.1476.f
ie dicitur mundi proſperitas vel peccati delectatio. p.3.col. .c
ie iudicii in ſcriptura veteris & no. Teſta. dicitur dies mala terribilis denotans genus humanum, in quo ſunt plures mali quam boni.p.col.782.f
ie feſtos ſuos habet Deus,p. 1.col.1387.b.c
ie feſtus omnis qui hic agitur in parte geritur,nō in integro: ſed cum exieris de Aegypto,tūc erit tibi perfecta feſtiuitas. p.1.col.1419.b.c
ie vna eſt tota vita præſens,p.2.col.33.b
ie bonos quidam incipiunt, ſed in malis continuè perſeuerant,alii dimidiant,alii,implent dies bonos,& alii moriuntur in Aegypto,alij in deſerto,alij in terra ſancta , &c.p.3.c. 1.b
ie dicūtur mali quare,quando,& vnde inceperūt mali dici. p.6.col.564.f
ie mali dicuntur breuiari,lōgæui autem & multi ſpacii,dies boni,in quibus domino ſeruimus,p.2.col.160.c
ie ſeptimi requies poſt opera ſex dierum,ſignauit diē ſabbati quo Chriſtus in ſepulchro quieturus mundum reſtauraret,p.1.col.60.e f
ie ſeptimum ſanctificauit dominus in quo requieuit: & nō illum quo facienda inchoauit,nec illum quo fecit ea,& qua ibid.f
ie virginei partus cur celebrent Chriſtiani , p.1.columna 14.c
ie dicere non fuiſſe longiorem nec breuiorem ſolito,& ſolem nō retroceſſiſſe tempore Ezechię,an& quomodo probari poſſit. parte 2.colum.961.& columna.974.f.& 75.a.b.c
ie ſeptimum quando creauit dominus. In ipſo enim nihil fecit,ſed ab his quæ fecerat requieuit. Quomodo ergo requieuit in die quem non creauit,&c. par. 1.colu. 7.c.& 58.d.e
ie iudicij non eſt opus ſcire poſt quantum temporis futurus ſit,ſed quomodo,p.6.co.567.a
diem quemdam gratiæ ſpiritualem facit pręſentia Chriſti,qui eſt ſol iuſtitiæ in humanitate aſſumpta, ſicut præſentia ſolis ſuper terram facit diem.Et durauit dies illa a Chriſti a natiuitate uſque ad eius aſcenſionem,p.5.col.1178.f
diem ſuum habet hic anima peruerſa, & pacem habet in die ſua.Sed in die aliena reſtat ęterna damnatio, p.4.columna 967.a
die dominica qui adulteratur trāgreſſor eſt duplicis pręcepti. p.1.co.674.f
die ſabbati non ſolum manib. proprijs,ſed nec per manus gētilium licebat Iudæis operari,exceptis his quę ad ueſcēdum pertinebant.p.1.col.560.e.f
die ſabbati non erat licitum vaſa locare vel accommodare gētilib.ad faciēdum opera ſua , puta ſecurim ad ſcindendum ligna,& ſimilia,p.1.col.711.c
die ſabbati non erat licitum Iudæis conducere vel accōmodare gentili iumētum ad opus faciendum,&c. par.1 .columna 673.c
in die iudicij ſi fiduciam habeamus,probare poteſt quicunq; quantum in charitate profecerit,p.6.col.1408.e
diabolus ſignificatur per regē Syrię, qui ſublimis interpretatur.&c. par.2.columna 832.f.& columna 834.d.& colu. 167.d
diabolus qui per Leuiathan & per cetum denotatur:non occidetur mortę naturę,cū ſit immortalis, ſed morte gehennę: nec poterit homines tentare:& in hoc creſcit pęna eius, &c. p.4.col.250.f
diabolus qui captionē Chriſti procurauerat p Iudęos,per aliqua ſigna perpēdit quod ipſe eſſet verus Chriſtus, & per cōſequēs quod per eius mortē expoliaretur infernus: & unde ſigna percepit:ideoq; ad eius liberationem per uxorem Pilati attentauit, p.5.col.452.f
diabolus omnium diſcutit conſuetudines,vētilat curas,ſcrutatur affectus,& ibi quærit cauſas nocēdi, vbi quemque uiderit ſtudioſius occupari,p.6.col.567.c
diaboli omne corpus,id eſt,omnis ſocietas gētilium idololatrię dedicatorum,in uitulo combuſto & contrito per Moyſen ſignificatum eſt, & quo igne, p.1.col.833.e
diaboli typum gerit Laban,qui interpretatur dealbatio,diabolus uerò cum ſit tenebroſus transfigurat ſe in angelum lucis,p.1.co.343.b
diaboli ſemē ſuſcipimus,cum ab eo ſuademur ad peccandum & cum facimus quod ſuadet iam genuit, naſcimur enim eius filii per peccatum,p.1.col.673.c
diaboli omnis ſæuitia duabus beſtiis mōſtratur, p.4.columna 981.a
diaboli malicia,quando non poteſt homines per apertas tētationes deijcere in peccata,per quandam adulationē quærit eos ſubuertere,infigendo eorum memorię ſua merita,p. 4.col.2234.e
diaboli aſtutia & nequitia cognita nobis ad medelam proficiunt,quanto enim ea certius exploramus,tanto certius declinamus,Ibid.p.2.col. 288
diaboli requies lectulus tentationis. parte 4. columna 163.a
diaboli ſuperbiētis uox eſt,in fortitudine manus meæ feci.p. 4.co.131.a
diaboli uerba ad Chriſtum ſaluatorem, par.4.columna 561.a
diaboli tanta proteruia eſt,vt in felis aut muſtelæ figura ſe oſtentet,p.4.col.43.b
diaboli natura utrum habuerit alterum principium a Deo , & non ſit creatura Dei,p.1.co.69.c
diabolo tormentum eſt a læſione hominis ceſſare,& tanto dimittit grauius,quanto poſſedit diutius. par.5.columna 531.a.b.c
diabolo non ſufficit ſubijcere ſibi ſimplices laicos, ſed inuadit etiam clericos & religioſos,&c.p.4.col.2368.f
diabolo nuſquam eſt locus niſi ex tuo deſiderio. par.3.col. 295.b

diabolum ſi reges in malè factis ſignificant, cur non reges iuſti in benefactoris Chriſtum demonſtrant. parte 2. colum. 1609.c

diabolum Chriſto in ſpecie hominis apparuiſſe quando eum tentauit veriſimile eſt. parte 5. columna 83.a.b

diabolum ſi vicero, & cogitationes immundas quas ſuggerit, vel venientes repulero, vel ingreſſas intra me, ne ad effectum veniant necauero, conculcans caput draconis: hoc ipſo tamen pollutus ſum, quo pollutum calcare contendi, &c. ſed myſticæ ſunt hęc & ineffabilia, parte 2. columna 888.e

diabolum ſignat regulis ſerpens. parte 4. columna 143.a

diaconus lauandis manib. porrigit Sacerdoti, & illis qui circũ altare Dei ſtabant presbyteris. parte 2. columna 140.d

dialectica minutis & ſubtilibus verborum ſtimulis animas terebrat, & tãta calliditate circumuenit, vt deceptus nec videat nec intelligat vnde decipiatur, & comparatur cyniphib. p. 1. col. 553.b.c

dialectica arte ſubuertitur & probatur eſſe nihili quod putabatur eſſe firmiſſimum: & quicquid ad terrenam ſcientiam pertinet, & putatur eſſe robuſtum. parte 4. columna 1270.f

diana quid & vnde dicitur & quomodo pingitur. parte 6. colu. 1191.c

dicendi optimus modus eſt quo fit vt qui audit, veritatem audiat & intelligat: bonique ingenij inſignis indoles in verbis verũm amare, non verba. parte 1. columna 1224.f

Non omnib. omnia dicenda ſunt, ſed pro capacitate audientium doctor diſpenſare debet verbum, parte 5. colum. 750.d.e

Item p. 4. co. 1767.c

dicere uere & proprie, non eſt hoc, vbi prolatio diſcordat a uoluntate, p. 5. col. 150.f

dicere vere, dominus Ieſus, eſt in corde credere, ore confiteri, operib. atteſtari, ibid. 149.a

dicere in ſpiritusſancto poteſt aliquid dupliciter, p. 6. columna 301.c

dicere Chriſti: eſt liberare hominem, naturam hominis aſſumẽdo & liberalem demonſtrare, &c. parte tertia, columna 313.b

dicere Dei eſt facere, vnde. Quoniam ipſe dixit & facta ſunt Dicere vero noſtrum, non eſt facere. parte 6. columna 145.c

Item p. 5. col. 1262.f

dicere Dei non importat aliquam uocem ſenſibilem, ſed intelligere Dei practicum, quod includit ipſum uelle: quia ſecundum formam ſuę diſpoſitionis & voluntatis, ſequitur effectus, p. 1. col. 6.f

Item p. 4. col. 186.d

dicitur aliquid bene, aut quia congruit dicẽti, aut ei dictæ, aut congruit vtrique, p. 5. col. 1283.a

dicta omnia non ſolum ex ſermone qui dicitur penſanda ſunt ſed ex perſona dicentis, p. 1. col. 1412.e.f

dicta vtilitatem non habent, ſi intellectu carent. par. 3. colum. 157.b c

dictamen rectæ rationes eſt quaſi quoddam veſtigium impreſſum mentib. humanis, p. 3. col. 240.f

dictamen legis naturalis eſt quædam impreſſio diuinæ legis in nobis. p. 3. col. 1172.f

dictio vna in diuerſis idiomatibus diuerſa ſignificat. Sicut hæc dictio iam, in Hebræo ſignificat mare. In Latino eſt aduerbum temporis, p. 1. col. 407.c

dictio excluſiua addita vni perſonæ in diuinis reſpectu termini eſſentialis non excludit aliam, ſed potius includit, &c. p. 5. col. 213.c

dictiones multæ ſacræ ſcripturæ ſecundum Hebręos ſunt equiuocæ, propter quod eadem litera aliquando varijs ſignificationibus & ſenſibus accipitur, &c. parte 1. columna 220.f

didrachma duplex reddenda eſt imperatori omnium, ſcilicet, pœnalitas corporis, vt fames & ſitis.

Item pænalitas mentis, ſcilicet: timor & triſtitia, &c. p. 5. columna 296.f

didrachmę, myſticè & moraliter vario modo exponuntur. 1. col. 1145.b.c

dies & nox diſtinguũtur per lucem & tenebras. par. 1. colu. 8.d

dies quid eſt. p. 7.b

dies hebdomadę apud Hebręos denominãtur à ſabbato, denominatio fit à digniori, parte 5. columna 465.c. & 786.f

dies omnes hebdomadæ paſchalis vocabantur ſabbata, & re prima tamen dies & ſeptima erant celebriores inter dijs. p. 5. col. 654.f

dies hoc nomen in plurali inuenitur acceptum pro duob. naturalibus, & pro anno vel annis indeterminate, p. 2 491.b.c

dies ſex diſtinctos habet vnuſquiſque noſtrum in rectis o bus & recta vita, poſt quos debet quietem ſperare, p. 1. 8.d.e. & col. 7.b. & 55.a.b

dies quare vbi reperitur in aſſignatione proximorum ſex rum temporis, p. 1. col. 7.c

dies vnus dicitur quo fecit Deus cælum & terram. & inſi ta eſt omnis creatura ante peccatum animæ. parte 1 56.d.e

dies an longior fuit ſub Ioſue, vel ſub Ezechia. Et de hoc rantur opiniones, &c. parte 2. colu. 80.c 81.a

die claro Noe ingreſſus eſt in arcam ad oſtendendum poterat Deus eum tueri a malis hominib. illis tempori cogitauerunt eum occidere, p. 1. co. 159.c

In die ſecundo quare non dicitur: Et uidit Deus quod eſſ num ſicut in alijs dieb. p. 1. col. 13.c

Quiſq; ſibi præſtat vt i bonis dieb. ſit aut malis, & habeat Ieſu uel iuſtorum aut impiorum, & quomodo dies Ieſ ſequamur, &c. p. 2. col. 159.b.c

dieb. ſingulis facere debemus opus Dei, ſ. ipſi Deo & pr mo: & quomodo, p. 2. col. 1290.f

diebus ſolennib. & feſtiuis licitum eſt lautius uiuere qua lijs temporib. p. 2. co. 1380.f

diebus ſolẽnibus diabolus fortius impugnat homines ſan & quare. p. 4. co. 2408.d

dietæ tres ſunt accipiendæ procedendo per uicos ciuitatis niuæ ubique. Sic enim Ionas habebat facere, denuncia populo ſubuerſionem ciuitatis, &c. par. 4. col 2033.c

difficile eſt ualde in bonis operib. patenter factis, uanam riã totaliter euitare, p. 5. co. 114.c

difficile eſt magna agere, & de magnis apud ſe fiduciam habere, p. 3. col. 31.a.b

difficile eſt plures eſſe bonos, p. 4. co. 605.b.c

difficile eſt potentes & eloquentes in mundo ad Chriſti h litatem conuerti, p. 4. co. 2035.b.c

difficile intus vincitur quod exterius indicatur, p. 3. co. 91.

difficilius extirpatur ſpiritualis beſtia, ideſt, iactãtia, ſuper vel uana gloria, quam carnalia uicia, p. 1. col. 1510.e.f

difficultas diſcendorum poteſt contingere dupliciter, p. 6. 845.c

difficultas triplex in pænitentib. ad opera virtutum. Prima ruptio naturæ, ſecunda, habitus uel inclinatio, tertia cultas operis uirtuoſi, p. 5. col. 887.c

difficultas qua homo a peccato non poteſt reſurgere nor ex parte diuinę potentię, ſed ex parte peccatoris. Et qu p. 4. co. 1941.c

diffidentia de adiutorio Dei peccatum eſt. par. 2. col 111.a.b

Index.

iffidentia de Deo quantum ipſi deo diſpliceat, in Iacob patriarcha oſtenditur,p.1.c.352.e
in Ioſeph patriarcha.c.402.f
ffuſio gloriæ ipſius animæ in reſurrectione redundabit ad corpus & per conſequens ad vires ſenſitiuas,quæ ſunt totius coniuncti,p.3.c.1981.e
ffuſio ſiue dilatatio diuini cultus in Ieruſalem per bonum odorem ſignatur,p.3.c.2095.c
gero multa ſignificat.p.6.c.1258.f
gitus Dei eſt hic,quomodo intelligendum ſit,vel pro diuina virtute,vel pro virtute alicuius dæmonis ſuperioris per artē magicam operationem inferioris impedientis.p.1.col. 557.a
giti ſcribentes in pariete,mane,techel,phares,quid notant moraliter,p.4.c.1559.c
dgnitas & gloria prælati conſiſtit in bonitate ſubditorū, ita deiectio ſui honoris,eſt in eorum peruerſitate,p.1.colum. 831.c
dgnitas omnis ſeculi,diabolicæ ſubiacet poteſtati.pa.5.colu. 745.b
dgnitas ſacerdotalis & regia conſiſtebat in hoc quod inſtituebantur reges & ſacerdotes per ſacram vnctionem, p.4.col. 495.b.c
dgnitas ſacerdotalis & regia debent plene & legis & euangelij doctrinam habere & perfecte ſeruare,parte 2. columna 1111.b.c
dgnitatis ſuæ gradum quem a domino præceperunt,qui cupiditate corrupti non cuſtodiunt,ſignificantur per Abiathar,&c.p.2.c.1124.f
dgnitatem perdidiſſe propenſius malum eſt,quam non habuiſſe,p.6.c.117.c
dgnitatum nomina in conſūmatione mūdi tollentur,&vnus grex humilis ſub manſueto paſtore manebit,p.4.columna 2163.b
dgnus eſt qui ſaluat indignum,&ex dignitate ſua facit dignū quem culpabilis vitæ tractus faciebat indignum, p.2. col. 1270.e.f
dctio Perſarum,Medorum,& Græcorum ad alias partes intelligitur per hoc quod animalia & rotæ ad quatuor partes bant & non reuertebantur.p.4.c.589.b.c
dctio fortis eſt vt mors,& quomodo & quare,p.6.columna 735.a
dctio Dei fons eſt omnium virtutū. Dilectio mundi omniū vitiorum,p.6.c.1380.d.e
dctio Dei dedit nobis vt diligeremus eum,par.6. columna 1400.d.e
ctio Dei per timorem naſcitur,ſed in affectu creſcēdo mutatur.p.1.c.1497.b.c
dctio compaginat corpus Chriſti,vt ſit vnus Chriſtus p.6. c.1411.e
dctio eſt certum ſignum,quo diſcernūtur filii Dei & filii diaboli,&c.p.6.c.396.e
dctio fratris qui videtur ſi non habetur, Dei dilectio minime haberi arguitur,ſed hoc quomodo,cum Deus prior diligendus ſit,p.6.c.1412.d.
dctio amici intelligenda eſt per imitationis ſimilitudinem, & non per æqualitatem,p.1.c.1544.f
dctio alicuius rei facit de illa re frequenter meditari. p.3.c. 363.b.c
dctio qua diligenda diliguntur,ita amanda eſt, ſicut odienda eſt dilectio qua non diligenda diliguntur,&c.p.3. colu. 351.b.c
dctio proximi ordinatur finaliter ad dilectionem Dei, ex quo ſequitur ꝙ pręceptum de dilectione Dei habet rationem finis & per conſequens principij, reſpectu omnium præceptorum, p.5. c.1437. c
dctio Dei maxime nutritur mititate & humilitate,p.5. col. 225.a.b.c
dctio Dei ſpecialis ad populum Iſrael deſcēdit a Iacob, & alio nomine dictus eſt Iſrael,p.4.c.2176.c.f
dilectio Dei erga Iacob,& odium erga Eſau fuerunt ſigna electionis & reprobationis æternæ,p.6.c.122.f
Item p.4.c.2176.c.f
dilectio Chriſti fuit gratuita,& diſcreta & neceſſaria,p.5.col. 1276.b
dilectionis cauſa per ſe eſt ſimilitudo, p.3.c.331.c
dilectionis vires homo ignorat niſi experimento cognoſcat, p.1.c.263.b
dilectionis ſui ipſius præceptum an & vbi datum ſit p.6. colu. 684.f
Item p.1.c.1497.a.b
dilectionis pręceptum ex toto corde,&c.importat interiorem motū cū magna promptitudine, & hoc eſt difficiliū , ideo expreſſio huius præcepti rationabiliter fuit reſeruata ad tēpus vltimum totius doctrinę Moſaicæ,&c.p.1.c.1499.f
dilectionis Dei præceptum ex toto corde,&c.quare pręcipitur iſta perfectio,quamuis in hac vita non poſſit haberi.p.1 c.1497.a
Item p.6.c.597.c
dilectionis cauſa eſt aliquid dupliciter. Primo quia eſt ratio diligendi. Secundo quia eſt via quædam ad acquirendum dilectionem,p.6.c.2400.f
dilectionis diuinæ actus quomodo prior eſt nobis,& quomodo dicitur, Appropinquate Deo,& appropinquabit vobis p.6.c.1293.c
dilectionem ordinatam qui habet,ille ſancte & iuſte viuit.ſ.q̄ qualiter,& quomodo,p.6.c.684.e
dilectionem Dei & proximi tantū monere videtur Iohannes vt fratres diligamus,cum dominus dicat,& pro inimicus orandum quomodo intelligendum,p.5.c.119.b
Item p.6.c.2400.b
In dilectione Dei neceſſaria eſt fides & vita. In dilectione proximi patientia & benignitas.p.4.c.1398.e
Ex dilectione Dei principaliter,& ex dilectione proximi conſequenter,in operabilib. omnia depēdent,ſicut in ſpeculatiuis omnes concluſiones dependent ex hoc principio. De quolibet affirmatio vel negatio,&c.p.5.c.43.c.44.f
dilectores mundi nihil habent niſi tria,quib. omnia viciorum genera comprehenduntur,p.6.c.1386,d.e
dilexit Deus Iacob,& odiuit Eſau,cum nōdum nati,&c. quare,& propter quid,p.6.c.122.f
diligamus filios Dei,vt diligamus filium Dei,cuius membra ſunt.p.6.c.2411.b
diligendus omnis homo,Sed cum omnib. prodeſſe non poſſis ijs potiſſime conſulendum eſt,qui pro locorum & temporū vel quarumlibet rerum oportunitatib. conſtrictius tibi cōiunguntur.p.6.c.644.e
Item p.1.c.1497.b.c
diligendus eſt inimicus,& quomodo,p.6.c.526.f
diligendus eſt peccator,non inquantū peccator eſt,ſed omnis homo inquantum homo eſt,propter Deum diligendus, p. 1.c.149.b
Nihil diligendum diligitur,ſi ipſa dilectio non diligitur,p.3.c. 1860.f
diligendi ſunt qui perſequuntur,& amici vitandi ſunt qui mala ſuadent,p.3.c.1389.b
diligēda ſunt quatuor ex dilectione.ſ. Deus,anima,proximus & corpus proprium.parte 5.c.1268.f
Item p.6.c.1398 f
diligere eſt alicui velle bonum,p.5.c.785.a.b
diligere poſſumus inuiſa,incognita autem nequaquam.p.5.c. 917.c
diligere conditorem ſe fruſtra credunt,qui eius monita contemnunt,p.3.c.2827.a
diligere debes Deum ex toto corde,&c. proximū vero ſicut teipſum,inimicos non ex tota virtute,nō ſicut teipſum,ſed ſimpliciter. Sufficit enim quod diligamus & non odio habeamus,p.3.c.1824.b
Sicut non poteſt diligere proximum,qui non diligit ſe. Se autem non diligit,qui diligit iniquitatem,p.6.c.461.c

dili-

diligere dicitur ordinate, qui quod non eſt diligendum, non diligit, & diligen da diligit, nec plus quod minus eſt diligen dum, nec æquali ter, ꝗ plus vel minus, nec plus vel minus, quod æque eſt diligendum. p 1. c. 1497. a

diligere proximum, & præceptũ de dilectione proximi erga ꝓximum adimplere, vtrum ſit perfectius quam implere, cætera mandata circa eum, præter præceptum dilectionis. p. 1. c. 1077. b

diligere proximum vtrum ſit præceptis iuris naturalis primo per ſe notis. Ibid.

diligere proximum, vtrum ſit præceptum difficilius cæteris ꝑceptis quæ ordinant ad proximum. Ibid.

diligere iubetur anima tripliciter, quia triplicis eſt naturæ, pa. 1. c. 1498. f

diligere Deum ex toto corde cõtingit dupliciter, &c. Vno modo in actu. Alio modo habitualiter. Et hoc iterum dupliciter, &c. p. 1. c. 1499. a

deligere Deum ex toto corde, &c. quomodo totalitas illa ſit intelligenda. p. 1. ibid.

diligitur Deus nõ omnino ex tota anima, cum ineſt aliquid carnalis concupiſcentię, vel quod continendo frenetur pa. 1. c. 1497. a

diligitur per odium, qui carnaliter ſapiens dum praua nobis ingerit non auditur, p. 5. c. 896. c

Quæritur quis de duob. melior, an qui minus diligit Chriſtũ, & ab eo plus diligitur, an quem minus diligit Chriſtus, cũ ipſe eum plus diligat? p. 5. c. 1358. d

diligens in proſperitate, incertum eſt, an proſperitas, an perſona diligatur. In bonis enim nõ agnoſcitur amicus, & in malis non abſconditur inimicus, p. 1. c. 1497. b

diligentia nimia in operib. humanis & negligentia in diuinis reprehenditur, p. 4. c. 2173. c

diluculum eſt diei principium quando. ſ. primo incipit lux ſolis apparere. Sed aurora quando lux procedens irradiat vapores exiſtentes in aere in parte Orientali. parte 3. colum. 353. c
Item p. 2. c. 217. a

diluuium deſignat pueritiam ſicut veſpera ſenectutem, p. 4. c. 986. f

diluuium ex trib. elementis proceſſit, ſ. aqua terra, & aere, p. 6. co. 2366. f
Item p. 4. c. 1905. c

diluuium generale non proceſſit ex cauſa naturali, ſed ſupernaturali, nec generale poteſt eſſe natura quamuis particulare in aliqua parte terrarum habet cauſam naturalẽ. Et ideo deridendi ſunt qui huius diluuijs volunt cauſam naturale aſſignare, &c. p. 1. c. 155. b. c

diluuium quando incepit deſinere, aquæ quolibet de decreſcebãt æqualiter, & hoc eſt ſatis probabile, p. 1. c. 157. c

diluuium & ſit fuit vnum de maximis euentib. mundi, narratione dignis, non tamen ſcriptura faciens mẽtionẽ de eius initio computat an nos a creatione mundi, quia non dicit. In tali anno poſt creationem mundi contigit diluuium, & quare, p. 1. c. 601. a. b

diluuium venit propter peccata hominum, & fuit in pœnam hominum non dæmonum, p. 1. c. 137. c

diluuium principaliter inundauit propter peccata gigantium p. 3. c. 1449. c

diluuium tertæ ſterilitatem induxit p. 1. c. 138. f

diminutio populi Iudaici per Romanos facta fuit tãta, immo maior quam illa quæ fuit facta per Aſſyrios & Chaldæos, p. 4. c. 1867. c

Vide in Iudæi quot a principio, &c.

dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimit. Dimiſſio peccatorum poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad offenſam & hoc eſt neceſſitatis. Alio modo quantum ad iniuriam, & hoc eſt ſupererogationis, p. 5. c. 131. c

dina filia Iacob in die ſolennitatis volens videre mulieres ornatas & ſibi emere ornamẽta, per Sichen filiũ Emor rapta fuit p. 1. col. 361. a

diogenes quomodo adulationem aſpernatus, pa. 5. colun 207. c

Dionyſius tyrannus quomodo probauit anxietatem & ti rem præſentis vitę, & quomodo ipſe eſſet in continua xietate probauit amico per gladium acutiſſimum ſuſpẽ ſuper eundem, &c. p. 3. c. 178. f

dionyſius Ariopagita quomodo vidit lunam retrocedent ab oriente, & ſupponere ſe ſoli tempore eccleſis in cru xione Chriſti, &c. p. 6. c. 1174. e. f

diopetres hæreſiarcha tempore beati Iohannis Apoſtoli, iens inutilem hoſpitalitatem, &c. par. 6. colu 1429. b

dioſcorus menſis apud Græcos qui apud Latinos vocatu nius & quare ſic dicitur, p. 4. c. 255. c

dipondius quid ſit p. 5. c. 805. b

dipſas genus aſpidis quæ Latine dicitur ſitula, quemcun momorderit ſiti perit, &c. p. 1. c. 1515. a

dirigi quiſquis voluerit magis optet audire, quam loqui, c. 2015. b. c

dirigit non ſolum opera, ſed & cogitationes dominus qu (quem nihil latere nouimus,) in cunctis quæ agimus, i moriam reducimus, & illius flagitamus auxilium. p. te c. 1671. a. b

diſcendorum difficultas poteſt contingere dupliciter, p. 6 845.

diſcere debet quilibet in præſenti vita, ne quid indiſcuſſu linquat, ne cum non poſſit, diſcere incipiat, p. prima co 638. f

diſciplina duplex. Vna quando pro peccatis ſuis mala qu titur, vt corrigatur. Alia quæ ſcientia dicitur a diſcend 6. c. 943. c

diſciplina vel miſericordia multum deſtituitur ſi vna ſinc ra teneatur, p. 1. c. 1314. f

diſciplina mutua non egemus in futura vita, parte 4. colu 748. d

diſciplina omnis quæ falſum aſſerit etiam ſi vehemens v tur & veriſimilis, tamen non debet ſapientia dici, p. 1. 1347. b

diſcipiina rationabilis apud gentiles inuenta, ſignificatu mulierem pulchram, cuius cæſaries radenda fuit, & vn circuncidendi, p. 2. c. 1578. f

diſciplinę gentilium nihil mundum habent, quia nulla cos diſciplina eſt, cui non ſit aliquid immundiciæ, vel ſtitionis admixtum, p. 1. ibid.

diſciplinę cenſura ſiquis non premitur quaſi vas immun polutumque reprobatur, p. 1. c. 1311. c

diſciplinam vel aſtrologicę, vel magicę, vel cuiuslibet d næ, quæ contra pietatem eſt, baptizatus amplius non qui abrenunciauit diabolo & pompis eius, & operib. & omni ſeruitio & voluptatib. eius, p. 1. c. 1473. a

diſciplinis ſecularib. maxime philoſophicis, melius eſt ſ dere, quam in eccleſia illa permanere in qua omnis p lus hæreticorum gladio & peſte hæretica moritur, p. 4 730. e. f

diſcipulatus Chriſti dupliciter poteſt intelligi, vno mod neraliter ſecundum communem ſtatum fidelium, alio do cum hoc, per obſeruationem conſiliorum, p. 5. c. 89

diſcipulus audientis deuote & intente accipit fructum ſcripturę a doctore, ſed quando habituatus incipit d tunc dat huiuſmodi fructum alijs tempore ſuæ doctri 3. c. 433. b. c

diſcipulus humilis ſignificatur per Nicodemum, & quare c. 1067. c

Diſcipulus mollis & effœminatus doctori peſtifero ſe ciens comparatur mulieri que ſuccumbit viro, &c. c 1254. c

Diſcipulus doctrinam doctorum verboſorum ſequens probans, ſignificatur per pollutũ ſuper mortuo, & iſti eijciendi de ſcholis & fidelium collegiis, &c. par. 1. col 1191. c

Diſc

Dſcipuli ſub benigno magiſtro ſuperbientes,& contra perſo nam eius vel doctrinam irreuerenter loquentes, grauiter ſunt obiurgandi,ſicut Aaron &Maria,&c.parte 1.column. 1239.a

dſcipuli Ioannis Bap.in trib.deficiebant primo,quia de abſti nentia ſe iactabant.ſecundo,quia Phariſæis ſe cōiungebāt ertio,quia Chriſtum arguebāt ex defectu abſtinentiæ. pa. .c.175.c

dſcipuli Chriſti in charitate dinoſcuntur,non in prophetia fi le & aliis,quæ habent & non diſcipuli,&c. p.6.colu. 12.c

dſcipuli qui adhæſerunt Chriſto ante miracula ipſi adhæſe- ūt ex Ioannis teſtimonio inchoatiue,p.5.c.1065.c

dſcipuli Chriſti duplici de cauſa dæmoniacum quendam no poterant curare,p.5.c.313.f

dſcipuli Chriſti nondum in bono confirmati erant aliquid humanum paſſi,quia moti fuerunt quodam zelo inuidiæ contra tres qui aſſumpti fuerunt in transfiguratione,&c.p. .c.828.f

dſcipuli prophetarum dicuntur eorum pueri ſiue filii,p.4.co. 122.c

dſcipuli Chriſti propter perſecutionem quando debent fuge re,& dare locum iræ,& quando non,p.5.c.196.f

dſcipuli adhuc imperfecti dicuntur pulli,& quare pa.3.colu. 379.c

dſcipuli ſermonem dominicæ paſſionis totiens replicatum ntelligere non valent,& quare,p.5.c.942.d

dſcipuli duo euntes in Emaus,vnus erat Cleophas,alter Lu as,ſed nomen ſuum tacetur,p.5.c.99.c

dſcipuli noſtri,quando ſunt perfecti nihil noſtri egent magi terii.Ibid.264.

dſcipuli ſaluatoris habebant nō ſolum gratiam ſermonis ita cripturarum ratio cōtextam vt retia quæ poſſint ſuper hu nanas animas gyro artificis circūfundi.parte 4. columna 03.b

dſcipuli docilis modus eſt aurem ſuam humiliter inclinare d verba magiſtri ſui,p.3.c.1016.f

dſcipulorum differentia eſt ſicut in primogenitis mūdis vel mmundis,quidam cum obedientia,legis meditationem & cientiam acquirunt,quidam ſolam ſapientiam habent, p. .c.1154.a.b

dſcipulis non ſtatim profunda & ſecretiora tradenda ſunt ſa ramenta,ſed morum correctio & diſciplinę emendatio,p. .c.179.a.b

dſcit modo libenter dicere,quod didicerit non libenter audi i,Hoc de detractore dicitur,p.3.c.1714.d

dſcunt plurimi, nō vt ſequantur,ſed vt iudicent & conuincāt icut aliqui diſcunt doctrinam Aegyptiorum vel mathema icam,p.4.c.1497.b

Qidquid dicitur non naturæ eſt,ſed ſtudii & propriæ volun atis,p.4.c.683.c

dſcordiæ materia erat inter gentiles & Iudęos conuerſos:qa le Iudaiſmo conuerſi ſe præferebāt gentilib. ex Moſaicæ egis ſuſceptione,& econuerſo gentiles Iudęis de ſcientiæ cquiſitione,p.6.c.19.c

dſcordiam & ſciſſuram faciunt motus iraſcibilis & concupi- cibilis inordinati in eodem homine,& inclināt hominem d malum:ratio vero & ſynderesis trahunt ad propoſitum fic in eodem homine fit ſciſſura,&c. par.1.columna 273.c

dſcordiam ſeminantis crimē,in comparatione ad ſex capita a crimina,quaſi minora deponuntur,& quare.p.3.colum. 629.b

dſcordantium pœnæ multæ ſunt,& quæ ſint.par.3. columna 953.c

dſcretio decipit,vt ſi pro infirmitate,quaſi diſcrete plus ali- nentorum ſumimus,& indiſcrete bella carnis excitamus, p.3.c.43.c

dſcretio operationis ſignatur in digito,&c. parte 1. columna 1301.b.c

diſcretionis neceſſaria,requiruntur duo.ſ.impeditiua & pro- mitiua.Impeditiua vt caueantur,promitiua vt teneantur. p.3.c.2107.a.b

diſcretionis impeditiuæ ſunt quinq;,& enumerantur.Ibid.

diſcretionis promitiua ſunt quatuor,& enumerantur.pa.3.c. 2173.c

diſcretionis intentio ſignificatur per digitos,Et quare,pa.3.c. 1745.Et c.1856.a

diſcretionis immoderata ſubtilitas, quæ plus quam oportet vel decet eſt excreſcens,actionis confundit rectitudinem. p.1.c.1109.a.b.c

diſcretionem boni & mali qui habere ſciunt, & meditantur in lege die ac nocte,illos recipit eccleſia,& per quid ſignifi- cantur,p.1.c.1539.c

diſcretionem ſunt habentes,qui norant diſcernere de ſacrifi cio ſalutari,quę omnib.ſint diceda,quæ perfectiorib. quæ humanæ cognitionis modum ſunt excidentia,igni ſpiritus ſancti tribuenda.Et tales cultris aſſimilantur,p.1.colu.281. a.b.282.d

diſpenſabilia non ſunt ea quæ ſunt per ſe mala,quia non poſ ſunt bene & abſq. peccato fieri,p.2.c.884.f.885.c

diſpenſatio Dei iuſta,ſed occulta aliis,alios,pro variis meri- tis pręponit,vt humana formidine peccare metuant.qui di uina iudicia non formidant,p.1.c.165.b.c

diſpenſationes terrenorum ſignificat camelus,in quib.multi- plicius hoſtis inſidiatur,& tales curas,modo torpenti vel p̄ cipitata actione fieri modo pigra vel immoderata locutio- ne confundit,p.3.c.26.c.f

diſpenſatorie ſępe aliquid a maiorib.agitur,quod a minorib. error putatur.p.2.c.543.b.c

diſpenſatores miniſteriorū Chriſti animaduertant ſcriptum eſſe in lege.Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos,&c.p.1.c.1541.c

diſpenſatorum quidam boni,& quidam mali.par.6. columna 1337.b.c

diſperſio Iudæorum per Titum & Veſpaſianū,42.anno poſt, paſſionem domini vbi figurata & prophetata eſt,pa.1.colu. 1637.c

diſplicet ſibi tanto minus quiſque,quanto ſe minus videt,pa. 3.c.406.c

diſplicens ſibi hic,talis Deo placet,& cui Deus placet, ipſe ſi- bi diſplicet.p.3.c.1435.b.c

diſplicentia quam habuit Samuel ſuper verbo populi quo di- xit,Da nobis regem,vt iudicet nos,fuit ꝓpter tria. Et enu- merantur,p.2.c.362.c.f

diſpoſitio debita ad recipiendum ſalutem per Chriſtum do- nandam,eſt ꝙ homines iuſte ſe habeant erga proximum,& deuote erga Deum.p.4.c.459.b

diſpoſitio optima bellantium eſt,ꝙ per nimiam ſeparationem aduerſarii non ingrediantur aciem,& per nimiam coniū ctionem vnus non impediat alium ad inuadendum aduer ſarium,p.4.c.1918.d.e

diſpoſitio debita ad perceptionem diuinæ gratiæ & conſola- tionis eſt veritas pęnitentiæ & cōtritionis,p 4.c.1918.f

diſpoſitio bona pędicatoris in trib.conſiſtit ſ.ꝙ ieiunet,quod oret,& quod reſiſtat tentationib.p.5.c.743.c

diſpoſitio Dei æterna,eſt immutabilis,quæ eſt idē quod eius conſilium,quod nunquam mutatur,licet ſcientia eius mu- tetur.p.6.c.856.f

diſpoſitio debita ad proficiſcendum per viam periculoſam fi liis Iſrael fuit duplex demonſtrata,& enumeratur.p.2.col. 1323.c

diſpoſitio Abrahæ tendebat ad perfectum,quia fuit per Dei monitionem ad opera perfectionis,& per eius promiſſionē in bonis conferendis,& per mutationem nominis,p.1.col. 221.b

diſpoſitio cordis. Vide in Cordis diſpoſitio.

diſpoſitio filiorum Iſrael exeundo de Aegypto fuit agni pa- ſchalis immolatio cuius ſanguine linita ſunt ſuper limina- ria,&c.& quid figurauit.p.6.c.930.f

diſputans

Diſputans contra aliquem frequenter arguit, aut aliquid dicit procedens ex conceſſis ab eo, ad aliquid contra eum concludendum, p.3.c.45.c
diſputantes de dogmatib. vel quæſtionib. legis ad ſubuerſionem audientium percutiunt animum quæ concepit nuper per verbum Dei. Et de hoc figura, p.1.c.694.d
diſputatio inter doctos gentiles & catholicos, per quid ſignificatur, & cum rationib. & ſcripturis ſuperantur, conuerſi ad fidem vtiles eccleſiæ efficiuntur, p.4.c.2558.d.e
diſputatio hominis ad Deum eſt confeſſio peccatorum, p.4.c.24.c
Ad diſputationem cõtra hæreticos venire non debet niſi doctus & perfectus, ne ſcandalizet alios ſuperatus. p.1.colum.1576.d
diſputationes tunc ſunt vtiles, ſi non ibi conſiderẽtur niſi viæ domini, p.3.c.1350.f
diſputamus cum omnipotente, dum nos illius iuſtitiæ coniũgentes facta noſtra ſubtili indagatione diſcutimus, &c. p.3.c.158.e
diſputare volentes cum Iudæis neceſſario habent translationem Chaldaicam per Ionathã factam apud eos receptam tanquam irrefragabilem, p.6.c.1695.a.b.c
diſputare de Deo non omnium eſt, ſed eorum qui nihil fœmineũ, nihil fluxum in cogitationib., vel operib. habent, pa.1.c.952.e
diſputando de Deo, id eſt, theologizando ſufficit nobis tantũ tangere. Qui n. vult caleſieri ſi manum in ignem miſerit, pro calefactione aduſtionem ſuſtinebit, &c. par.1.columu.953.b.c
diſputãs Paulus cum philoſophis quem ordinem obſeruat, & nobis imitandus, &c. p.6.c.1174.d
diſputantem de morte Chriſti & de reſurrectione, oportet miſericordiam addere, & quare, &c. parte 1.columna 319.c
diſputantes cum beato Iob, aliquando amici aliquando inimici notantur, nec in hoc eſt repugnantia. par. 3. columna 148.e
diſſenſio erat inter Corinthios baptizatos a diuerſis, & de doctrina prophetarum, & apoſtolorum, &c. p.6. colum. 198.f
diſſimulare quandoque neceſſe eſt. p.1.c.361.c
diſſipatur homo ad Orientem quando tempore iuuentutis cõſumitur in peccatis. Ad meridiem vero quãdo tempore virilitatis vtitur iniuriis & rapinis, &c. par.1.columna 1643.c
diſſonantia computationis annorũ regum Iuda ſoluitur quinque modis, p.2.c.599.e
diſtantia maior ſignificat remiſſionem culpæ, quæ eſt maius malum, quia opponitur bono ſpirituali, minor autem diſtãtia, pęna eſt corporalis, p.3.c.1222.f
diſtinctio ſiue rerũ diuiſio vel operum Dei per dies qualiter fuerit, p.3.c.251.c
diſtinctio perſonalis in diuinis innuitur, quia dicitur fili⁹ miſſus a Deo & ſpiritu eius, in quo apparet diſtinctio ipſius filij miſſi a patre & ſpirituſſancto, a quib. miſſus in carnẽ pro mundi ſalute, p.4.c.399.c
diſtinctio Iudæ & gentilitatis nõ fuit a principio, ſed incœpit in Abraham, qui circũciſionem accepit in ſignum huius diſtinctionis, p.4.c.451.c
diſtinctio operum ſex dierum creationis mundi incipit a luce & quare, p.1.c.6.f
diſtributio in his quę Moyſes diſtribuit, & in his quę Ieſus, inuenimus aliquam differentiam, p.2.c.96.e.f
diuerſitas animalium pro ſacrificio quæ fuit, p.1.c.212.d
diuerſorum fuit locus vbi hoſpitabantur, vel diuertebant homines, ab extra, p.5.c.709.c
diues neſcit quod pauper ſit. p.2.c.841.b
diues & pauper tunc obuiant ſibi, quãdo diues ad petitionem pauperis ſupplet defectum ſuæ indigentiæ. par. 3. columna 1698.f
diues & pauper quomodo differẽter honorari poſſunt, & qu liter non, p.6.c.1276.f
diues Abraham fuerat, qui Lazarum pauperem in ſinu ten bat, ait tamẽ. Loquar ad dominum meum, cum ſim pulu & cinis, &c. Quid diuitias ſuas æſtimabat qui ſeipſum pi luerem cineremque putabat, p.3.c.236.b
diues in inferno ſepultus nõ nominatur, & quare, Lazarus tem nominatur, & quare, p.5.c.822.f
diuitis facta & dicta multi ſunt qui extollunt, pauci vero q doctrinam humilium & vitutem intelligunt, parte 3. col 2058.d.e
diuidi maior cura eſt de pauperum ſpoliis, quam de ſuis en lumentis, p.2.c.842.c
diuites huius mundi documentum habent, ne moleſte fera petitiones pauperum, ne declinent ab eis, &c. par.2.colu 291.b.c
diuites temporaliter dicuntur pingues, ſimiliter donum gr tiæ pinguendo nominatur. p.1.c.927.c
diuites immiſericordes vbi & de quo pœnas paſſuri ſunt, p c.1183.a.b
diuites comparantur perdici & quare, &c. par.4. colu 799.b
diuites fuerunt, Matthæus, Zachęus, Ioſeph, & cæteri plurm & tamen ſaluti, ſed quomodo, &c. parte 5. colu 588.e.f
diuites lugent ſi non poſſunt aliena diripere, p.2.c.842.f
diuitum numero deputandi ſunt qui amant diuitias, & ſi n habent, p.5.c.528.e.f
Item p.6.c.1267.a
diuinum numen non immittit radios ijs qui tergũ obuertu longioſque ab eo recedunt. p.1.c.1211.c
diuina non intelligimus, niſi ex creaturis, & ſic nominamus, 3.c.1616.d.e
diuina licet non ſint prę́ſumptuoſe inquirenda, tamen per uinarum reuelationem ſunt humiliter ſuſcipienda, p.1.c 495.a.b
diuina prouidentia ad hæc inferiora, vt errantes quidã di runt non extenditur, p.3.c.2049.c
diuinitas Chriſti confeſſa eſt confeſſione laudis ab angelis hora natiuitatis, & iſta laus fuit perfecta quando pueri in plo clamabant, Oſanna fi. Da. p.3.c.493.c
diuinitas in dedicatione templi Salomonis quod ædifica Deo, oſtenſa fuit in ſigno viſibili nebulæ, parte 2. colum 760.f
Item p.3.1856.f
diuinatio nõ diuinitus datur, ſed per antiphraſim dicitur, q ſi quæ per homines fiat dæmonibus repletos, parte 1.co 1349.b.c
diuinatio per mortuos & hoſtiæ quæ ſub proceris arborib Iudæis ſolitæ ſunt offerri reprehenduntur, p.4.c.517.a
diuinatio aliqua per garritum & motum auium, an & quã eſt licita, p.4.c.44.f
diuinatio aliud eſt, & aliud prophetia in diuina ſcriptura. dicatur ergo penitus diuinatio, opere. n. & miniſterio dę num impletur, p.1.c.1330.e.f
diuinatio multum deteſtabilis eſt & maxime vitãda, quia nia in operatione dęmonum fieri non dubito, &c. a qu omnib. qui homo Dei eſt, & in portione Dei numeratu penitus debet eſſe alienus quæ occulte, dæmones machi tur p.1.c.1349.b.c
diuinationis virtus nulla eſt, niſi inquantum Deus permitt p.1.c.1349.c. & c.1353.a.1354.d
diuinationem vel augurationẽ exercentes, omnes iſti auiũ animaliũ miniſterio vtuntur, quæ in lege ſcribuntur im da, & ſemper homini inſidiãtur, ex quo miniſterio dæ num, oportuna & digna indicantur, p.1.c.1349.b.c
diuinandi inſtrumenta curioſitas humana adinuenit, p.1.c 1349.e.f
diuinandi modus quidam erat per proiectionem baculi, p col.1728.f

diui-

ꝑodas, vel cortinas, vel huiuſmodi vocabulis appellar, quę
quaſi ad hoc conſecrata moueri ab eis & contractari ſolēt
&c.p.1.c.1349.e.f
inatores & doctores ſuperſtitioſi ſunt primo occidēdi gla
io ſpirituali per excommunicationem, & ſi permanſerint
bſtinati, per mortem corporalem, &c.p.1.c.1538.f
natores ſomniorum antiquitus ſuper coriū hoſtię immo-
tę dormiebant ad habendum reuelationes in ſomnis, p.4
516.f
num credidit ritus gentium omne quod per qualemcun-
ue ſpiritum profertur, p.1.c.1349.c
ni qui dicuntur, p.4.c.113.b
tem p.2.c.349.b.c
iſio linguarum facta eſt, & per mundum ſunt diſperſę, p.1.
179.b c.Et c.1655.c
tem p.3.c.2139.c
iſio maris rubri, ꝙ fuerit in duodecim diuiſiones, ſecundū
uod ecim trib., eſt opinio aliquorum, ſed magis tenetur ꝙ
erit ſolum vna, p.1.c.614.e.f. Et c.615.b.c
iſio animalium in ſacrificiis quæ fuerit & quare, & quid de
gnat.p.1.c.212.e.f
iſio terræ ꝑmiſſionis aliter fit in libro Ioſue & in Ezechie
, & quomodo, p.4.c.1447.c
iſio terræ pertinentis ad Chriſtum quæ per Ioſue ſignifica
ur, dupliciter pōt intelligi.ſ.de eccleſia militāte & triūphā
.Et quid per nouē partes quæ diuiſæ fuerant ſignificatur
militante & triumphante, p.2.c.92.e.f
iſio poſſeſſionum inter ſe requiritur ad bonam ordinatio-
em populi, quia communia negliguntur, & propria curan
r magis, &c.p.1.c.1377.d.e
itiæ antiquorum erant greges animalium. Non ergo mirū
filiæ magnorum habebant curam de gregib. alendis, p.1.
90.b
uitiæ antiquorum principaliter erant in pecorib. & inde di-
a eſt pecunia, p.3.c.276.d
itiæ antiquorum fuerunt principaliter animalia, p.3. colu.
.d
nt quæ boues multum reputabantur, & quare, ibid.
uitiæ tempore Saulis regis pro maiori parte in animalib. cō
ſtebat, p.2.c.382.e.f
iuitię & honores ſicut ſunt impedimento reprobis, ita ſunt
robis adiumenta virtutis, p.3.c.276.b
tem p.5.c.137.c.138.f
tem p.6.c.722.f
iuitię iuſte habite ſunt materia exercendæ virtutis per opera
iſericordiæ & liberalitatis, p.3.c.238.f
Non tā diuitiæ quam amor diuitiarū in culpa eſt, p.5.c.783.b
tem p.1.c.235.e.f
diuitiæ terrenæ ſine amaritudine non poſſidentur ſicut nec ſi
e felle epar eſt, p.4.c.961.c
diuitiæ ſolent quatuor facere mala, quæ ex abundantia earū
eniunt.ſ.otioſitatem, guloſitatem, ebrietatem, & comeſ-
tionis celebritatem, p.5.c.868.f
diuitiæ quare congregantur & pene ſemper contrarium con
ſequuntur finem p.5.c.135.b.c
diuitiæ & ſi delectare videntur, tamen poſſeſſionib. ſuis ſpinæ
ſunt, p.5.809.b.c
diuitiæ fomentum præſtant omnib. peccatis, p.4.c.873.a
tem p.3.c.2130.f
diuitiæ ſicut negligentiam pariunt ſalutis ſicut egeſtas dum ſa
trari quærit a iuſtitia declinant, p.6.c.660.d.e
Item p.4.c.1283.a
diuitiæ Chriſtianorum, & maxime epiſcoporum & ſacerdotū
debent eſſe victus, & veſtitus, p.6.c.702.f
tem p.3.c.6[illegible]3.c
diuitię artificiales ſunt, vt aurum, argētū, arma, & huiuſmodi.
Naturales vero ſunt de quib. poſſunt homines viuere, ut
ſunt blanda, vinum, oleum, & animalia, &c.p.2.c. 1124.f
diuitiæ naturales cōmunes & artificiales cōmunes ſūt bonis.
Et ſequētius conceduntur malis quam bonis, p.3.c.1412.f
diuitię & ſanitas corporum & omnium rerum abundantia &
his contraria etiam apud philoſophos, nec bona dicuntur,
nec mala, p.4.c.1315.c
diuitiæ non ſunt hominis ſummum bonum vel felicitas, & ad
hoc plures rationes ponuntur, p.3.c.1779.c
diuitiæ ſpirituales non habent afflictionem annexam ſicut ha
bent temporales, p.3.c.1646.f
diuitiæ impiorum comparantur fluuio ſiue torrenti qui ſubito
intumeſcit & cito deſiccatur, ſic diuitiæ iniuſtorum veloci
ter acquiruntur, p.3.c.2177.c
diuitię comparantur tonitruo, quod cito per pluuiam ceſſat,
ſic pompa iniquorū tollitur cito a diuitib. principib. & mo
dica occaſione data, p.3.c.2177.c
diuitię dicuntur feces eo quod prębeant omnib. viciis fomen
tum, p.4.c.341.c
diuitię male acquiſitę frequenter ab aliis rapiuntur, &c & ſi-
gnificantur per perdicem, cuius pulli quando nati ſunt fu-
giunt ab ea, p.4.c.710.f
diuitia ſi iniuncto titulo acquirātur, de eis non debet fieri ele-
moſyna, vel etiam ſi iniuſte poſſideantur, ſed eſt reſtitutio
facienda, p.5.col 917.c
Diuitię præſtant viam & fomentum ad omnia vicia, & predi-
catores euangelij debent eſſe a terrenis cupiditatibus expe
diti: magna enim cura circa illas impedit actum prædica-
tionis.p.6.col.223.e
Item p.3.col.669.b
Diuitiarum abundantia ſolet eſſe cauſa diſcordiarum, par.3.
col.15.c
Item p.1.col.195.a.b
Diuitiarum circunſtantiam Sathan pellem nominauit dicēs,
Pellem pro pelle, &c.p.1.col.960.e.f
Diuitiarum ſeruus eſt, qui cuſtodit eas vt ſeruus dominum,
qui autem earum ſeruitutis excuſſit iugum, diſtribuit eas,
vt dominus, p.5.col.138.f
Diuitiarum ſtudium quàm graue malum, p.4.col.44.d
Diuitiarum adiectio maiorem accendit flammam, & violen-
tior eſt cupido p.5.col.321.c
Diuitijs ad laſciuiam abutentes grauiter arguit Ezechiel.p.4.
col.1335.c
Diuitijs multiplicandis qui incūbunt, pater, quia vitę alterius
gaudia quærere contemnunt, p.5.col.588.e
Diuitijs iūgitur ſollicitudo cuſtodię (quæ affligit) & voluptas
(quæ effugere facit.) p.5.col.237.b.c
Diuitias habentes ſignificantur per arbores frondoſas & vm
broſas.p.4.col.1227.c
Diuitias qui ſedulo congregat, & non pro redemptione ani-
mæ ſuę diſpenſat, ſed alijs diſpenſanda reſeruat, non rectè
facit, p.3.col.1664.f
Diuitias habentes non reprehendūtur, quia his abundāt, ſed
quia pro dextera habent.i. pro beatitudine, p.3.col.2553.c
Diuitias habere, non prohibemur, non enim damnantur di-
uitiæ vnde mercamur cęlum, ſed non apponere cor iube-
mur, &c. p.3.col.1903.c
Diuturnitas populi & laus ſapientis fluuio comparantur.p.3.
col.2161.c
Diuturnitas fuit ſolum fortè in illis qui in ſacra ſcriptura no-
minantur, ſcilicet, Adam, Seth, & Enos, & cæteris, Non au-
tem in alijs contemporaneis, qui non tam diuturnè viue-
bant, p.1.col.135.c
Docendi officium qui indoctus vſurpat, maiorem damnatio-
nē meretur quàm ſi ſolus ſuo ſcelere periret.p.6. c.1283.a
Docendi cathedra ſi indocto tribuitur, æquè per hoc eccleſia
vt martyrum perſecutione lęditur, p.3.col.1713.a.b
Docendi actum deſiderare & ſcientiam, non eſt malum, ſed
meritorium, quomodo & qualiter, Vide p.5.col.379.c
Docendi habilitas dupliciter accipitur, &c. parte 6. columna
745.b
Ad docendum qui proclinior eſt quàm ad faciendū, aliquan-
do iactantiam vel contentionem incurrit, vel inuidiam, &
alia multa, p.6.col.1283.b

Docendo

docendo vel increpando qui corda proximorum inſtruunt, illos dum firmiter inter alios conſiſtere docet, quaſi quadrãdo aptant & ſunt latomi in conſtructione domus Dei, p.2. c.1292.f

docendi autoritas apud Hebræos duplex erat: quia aut ſecũdum deriuationem generis, vt in ſacerdotib. aut ſecundum graduationem, &c. p.5.c.354.a.b.c

docent multi verbis, & deſtruunt illa exemplis. vt meretrix quæ vigilans puerum lactauit, & dormiens extinxit. p.4.c. 965.a.b

docere alios qui valet, & refugit, dicens: ſufficit mihi de me rationem reddere: quid opus eſt aliis miniſtrare, vt de eis cogar rationem reddere, audiet, Sciebas quia meto &c. p.5.c. 413.b.c.co.949.a.b
Item p.4.c.213.b.c

docere decet eum cæteros, qui prius fecerit quæ docet. p. 1.c. 1322.e

docere volens, vitet omnia verba quæ nõ docent, & ſi pro eis quæ intelligantur, dicere poteſt integra, id magis eligat, ſi vero non ſunt, vel in præſenti non cõcurunt, vtatur verbis minus integris, dummodo res integre doceantur & diſcantur, p.1.c.1225.a

docere in doctrina verbi, & vti ſapienti verbi in his quę ſunt fidei differentiam habent, primum eſt fidei corruptiuum, alterum vero eſt bonum & meritorium, p.6.c.201.c

Non eſt docere ſed dicere, vbi nemo diſcit, parte 4. columna 869.a.c

docere debemus auditores non noſtra propria, ſed ea quæ legis & euangelij, ſunt mandata, ſi ad prēmia domini vna cũ eis peruenire curamus, p.2.c.1313.b

Non docere obedientiam, qui ad ſe pertinent ſubditos, & eorum vitam vt operentur ſecundum legem non diſponere, inſenſati patris aut magiſtri eſt, p.1.c.1150.d

Quæ docentur, & manifeſte vera eſſe non ignorantur, tamen ſi negligi cæperint a magiſtro, non facile proficiant, p.6.co. 680.e

docenti nemo tribuat, quod ex ore docentis intelligit. Niſi intus qui doceat ſit, lingua doctoris exterius in vacuum laborat, p 6.c.1341.a

docentes in ſcholis ex charitate, offerunt panes coctos in ſartagine, id eſt, frixos, & quare, p.1.c.917.a

docentes ſacram ſcripturã in ſcriptis ex charitate, occupat ſtudio quaſi in clibato offerunt panes coctos, p.1. Ibid.

docentium precium nõ eſt aliud quam labor diſcipulorum in addiſcendo, & reuerentia ad magiſtrum, & ſuſtẽtatio eius ſi indigeat, quantum ad victum & veſtitum. pa.1. columna 410.e.f

doctor prius quantum iuuet, p.2.c.920. a

doctor ſi illos quos verbo ædificat, exemplo ſcandalizat, nec ipſe regnum Dei intrat, & illos qui intrare poterant excludit. p.5.c.861.b.c

doctor debet ſedere docendo, p.5.c.1276.f
Item p.2.c.200.f

doctor & prædicator non ſolum debent docere verbis, ſed & factis, exemplo Chriſti, p.2.c.1318.f

doctor eccleſiæ ſi de profundiorib. myſteriis tractat, & occulta ſapientiæ inter perfectos proferat, intus eſt, cum vero ad turbas loquitur, ea quę proficiũt his q foris ſunt, foras exit &c. p.1.c.1237.b.c

doctor veritatis ex perſecutione non debet ceſſare a veritatis doctrina, ſed conſtantius docere, p.4.c.827.c

doctor theologus curioſus & vanglorioſus, verba multiplicãs ad ſui oſtentationem, vel ad quæſtum, & non ad vtilitatem audientium, dicitur vir feminifluus, p.1.c.1031.c

doctor qui nõ intendit niſi quæſtum vel fauorem hominum, frequenter cum bonis quæ dicit prorumpit in mala verba & inhoneſta, p.1.ibid.

doctor vanus ſignificatur per Tharſis, qui non quærit doceri vtilia ſed magis curioſis auditorib. placentia, p.4. columna 1155.c

doctor ſi quis eſt in lege, ſciens alios erudire, non debet ſib tribuere, ſed Deo, deinde his a quib. doctus eſt, &c. & l modo dat decimas & primitias. p.4.c.2200.f

doctor quilibet demonſtret ad ſpem modo viuentib. qual præcedentes iuſti præſentis vitæ pelagus trãſierint naui crucis Chriſti, vt ſicut illis ita & iſtis litius quietis conſ tur, p.4.c.1351.a

doctor habituatus & qui incipit docere comparatur ligno cus decurſus aquarum plantato, p.3.c.433.c

doctor nouus ſtudere debet, vt ſanam doctrinam & oper nem firmiter percipiat, & poſtea ſibi & aliis proficiat. p. 2020.e

doctor in iuuenili ætate conſtitutus, quem vita & diſcreti mendat, non eſt contemnendus, &c. p.3.col 2186.d

doctor eos maxime docet quos in intentione contempla nis, & ad amorem patriæ cęleſtis intentos eſſe perſpex p.2.c.356.f

doctor bonus vel prędicator inducit populus ꝙ exeant de uitute peccati, & per opera bona veniant in Ieruſalem goricam quæ eſt militans eccleſia, vt numero & merit de ipſa p.2.c.1322.f

doctor iners quinq; dies, quinq; ſ. ſenſus corporis quaſi que dierum inducias expetit, qui corporale, vitium ſol auditorib. indiſcrete ꝑmittit quaſi in poteſtate ſua ſit mi datoris magnificentia, &c. p.2.c.1574.d

doctor dimittit dicere verum ne a maiorib. confuſionem tiatur in conſpectu hominum. p.3.c.2999.c

doctor vanæ glorię cupidus verecundatur reſpondere, ne det in palam, quia neſcit veritatem, &c. p.3.c.2000.f

doctor debet inſinuare dicendorum difficultatem audiei quę eſt duplex, ſ. propter materiæ arduitatẽ, & audient imbecilitatem vel tarditatem & ab his animus audito excitatur ad attentionem, p.6.c.846.f

doctor bonus nõ ſolum debet eſſe ſollicitus de diſcipulis promouendis in ſcientia, ſed etiam de nutriendis ipſis ſeruandis in charitate mutua. p.1.c.423.c

doctor bonus quęritur a diligentib. diſcipulis de patrib. ginquis, vt inde reportent alimenta doctrinæ, & ſigni tur per Ioſeph. p.1.c.409.c.411.a

doctor bonus & magnus poſtquam probauit diſcipulos, debet eis aliquid celare de ſpeculabilium aut agibiliu cretis. p.1.c.427.b.c

doctor bonus diſcipulis probatis non ſolum debet occul veritatem reuelare, ſed etiam defectus præteritos pro emendationem ſequentem indulgere, &c. p.1.c.430.f

doctor cum deſiderantibus fidelium mentib. teſtimonia turarum ingerit, lingua arulæ altaris imponit. p.1. colu 775.a

doctor egregius a tanta perfectione opus virtutum inch ad quantam alius longo labore vix aliquando peruen 1.c.793.a

doctor cum tanto timore famulatus omni hora cum De bulat, quantum alius vix moriturus, & ad iudicium vl ingreſſurus habere ſufficiat. p.1. ibid.

doctor cum ſorore ſua filia patris ſui dormit, qui ſapien a domino ſibi datam immundicia vitæ polluit, & con ptibilem aliis reddit. p.1.1527.a.b

doctor bonus ita diligens debet eſſe de profectu circa bo vitam & ſcientiam in ſenectute, ſicut fuit in iuuentute, c.1690.c

doctor peruerſus comparatur pulueri per ventũ deiecto, doctor peruerſus ad fingẽdũ errores & periculoſas n tes, p vẽtũ ſuperbię & inanis glorię impellitur. p.3.c. 4
Item quare pulueri comparatur, & non ligno ſicco in de Ibid.438.f

doctor cocum offert duplicatum, quando cum ſcientiæ l ne igniculum ſeueritatis admiſcet. p.1.c.875.b.c

doctor fidelis qui cum eccleſiaſtica doctrina redarguit menta philoſophorum vel hæreticorum, quib. ſceler defe

ſeadere vel alleuiare nituntur,dicitur ciuitatem, fortium
d ſtruere,p.3.co.1697.b.c
oct r fidelis & ſapiens,ſi cum infideli & contumace conten-
d it ſiue tormenta reproborum,ſiue gaudia narret bono-
rm,fruſtra erga inſenſatum laborat,p.3.col.1727.b
oct r notabilis catholicus aſſimilatur Cyro regi, &c.p.4.co.
37.c
ct r ſapientiæ poteſt accipere victum & veſtitum pro ſuo
la ore,&c.p.3.co.1705.c
ct r quantumlibet eximius,recepta ſollicitudine tempora
li ſubſidiorum,difficile vitat peccatum,p.3.col.1856.e
ct r Eccleſiæ qui eſt intentus ad inquirendum ſacræ ſcri-
ptræ intellectum,ſignatur per radicem,p.3.co.277.c
ct r alicuius apud Iudæos & Latinos habetur ſicut pater
eis,p.3.col.2195.c
ct r bonus ſapiẽs ſignificatur per Aſer (qui beatus inter-
ptatur.)Talis enim Doctor iam beatus eſt in ſpe,& poſtea
ei in re.p.1.col.1687.c
ct r Eccleſiæ dicitur frater cuius diſcipulum vel doctũ vel
n octum,ſi viperis errare,noli negligere, ſed exhortare vt
fr ri,id eſt,magiſtro poſſit reconciliare, p.1.col.1585.b
ct r vel pactor præcedens,non debet tribuere ſibi meritũ
ſeuẽtis,vt aſſerat quod in dictis ſuis quicquid boni ſequẽs
d erit,realiter vel virtualiter contineatur, p.1.co.1611.b.c
ct r qui docet & inſtruit auditores,agrum Eccleſiæ ſuæ, id
e ſcredentium corda videtur excolere,habet & fructũ, quẽ
quaſi primitias offerat,&alium pro primogenitis,alium pro
d cimis,p.1.col.1392.f
ct r quicunque vel prędicator habens bonam & veram do
ct nam,ſed malam vitam,ſignificatur per Balaam , cuius
d ctrina aliis prodeſt,ſibi tamen obeſt,p.1.co.1353.b.c
ct r non debet ſemper inſtare contemplationi,ſed aliquan
d deſcendat vt ſui & proximorum curam gerat. Et de hoc
gra,p.1.co.1460.e
ct r verboſus qui ad ſui iactantiam dicere ſtudet extranea,
ſignificatur per hominem qui ſemine fluit, p.1.col.1460.e.f
ct r cuius virga germinat,floret,& facit fructum,promoue
d gnus eſt ad pontificis ſtatum, & quando & quomodo
it facit,&c.p.1.col.1283.b
ct r bonus vel prædicator per Eſdram qui adiutor interpre
atur,ſignificatur,p.2.co.1316.e
ct r bonus honorãdus eſt ex triplici cã,p.3.c.2179.c.2180.f
ct r bonus vel prælatus vita & doctrina,ſicut Sol illuminãs
Eccleſiam ſignificatur per Samſonem,p.2.co.139.b
ct r vel prælatus bonus ſignificatur per Iob,& quare, pa.3.
co 15.c
ctris ſermo eſt ocioſus,niſi idem ſpiritus adſit cordi audiẽ
tis p.5.col.1317.f
ctris ſermo fruſtra exterius irrigat niſi riget interius gratia
c ditoris,p.1.col.1681.a.b
ctris ſermo in poteſtate fit,cum cuncta quæ docet opera-
tur p.5.col.753.b
ctris perfecti eſt ſic aliorum improbitatem patiẽter ſuffer-
re t ſe nouerit ab iniqs patien.er obſeruare,p.3.co.1682.f
ctris officium qui ſortiũtur,tanto ſtudio & amore debent
de adhærere,vt germana videantur cognatione coniũgi,
p. col.781.b.c
ctri ſpacioſa manſio eſt in corde auditoris, latitudo chari
tas,p.1.col.285.f
ctrum,vt Adam os ſuum compellit,vt laboret,quia neceſ-
ſe abet facere bona quæ dicit,p.3.co.1675.a
ctrem oportet ſpiritualiter generare,digne ergo hoc ſacri
ficium Sacerdotib.& magriſtris dedicatur,ſcilicet, duo tur
tures vel columbæ,& quare.p.1.c.1037.c
octres Iudæorum tempus Meſſiæ determinantes quomodo
cęcitatẽ incurrunt,& quæ ſit cã huius cęcitatis, p.3.c.270.f
octres Iudæorum moderni temporis multa illicita in lege
relaxauerunt,& multa licita reſtrinxerunt,male interpretã-
te ſcripturam,p.1.col.929.a
octres Hebræi dicunt.Non eſt prius & poſterius in lege, p
quam intelligunt vetus teſtamentum.In quo nõ eſt attẽdẽ
dus ordo tẽporis ſecũdũ ordinẽ deſcriptionis, p.4.c.721.c
doctores debent omnẽ aſperitatem deponere,& ideo ſplẽdidi
apparere,habẽtes legẽ ſcriptã ĩ cordib.ſuis, p.1.col.1623.a
doctores de profectu ſubditorum debent gaudere,gratias age
re,& ſemper meliora optare,p.1.col.1461.c
doctores Eccleſiæ,alii praua docendo populũ peruertunt, alii
recta prædicãdo proficiunt;Et per quos ſignificantur, pa.1.
col.1463.a
doctore credenda & operanda debẽt accipere a Deo q loqui
tur eis in ſacra ſcriptura:& ipſi per doctrinam aliis tradere
debent eo modo quo capere poſſunt,p.1.col.1593.c
doctores fortes & perſeuerantes quęrendi ſunt qui inſtructio
ni ſemper inhęrentes, Eccleſię vnitatem denuncient, cũ ſer
mone alijs inſonent & vitę ſplendore fulgeſcãt, p.1.c.885.a
doctores Eccleſię dicuntur lucernę,p.1.co.1115.c
doctores perfecti cum ex verbis myſticis opera iniungunt po-
pulis & plebs implet q mãdant,ſed non intelligit rõnẽ,oper
ta ſanctaſanctorum ſuper humeros portãtur,p.1.c. 1186.f
doctores ſignificantur per columnas duas,& quare, p.2.colu.
735.c
doctores & Sacerdotes oſtia domus dicuntur,p.2.c.756.f
doctores fortes per dentes Elephantorum ſignificantur,par.2,
col.775.d
doctores vigintiquatuor inſtituti fuerunt in veteri Teſtamen
to principalis,ſicut vigintiquatuor Sacerdotes hebdoma-
darii,&c.p.3.col.1113.b
doctores Eccleſię canes dicuntur,p.3.col.280.e
doctores cedri dicuntur propter ſcientię & vitę eminentiam,
& fidei integritatem,p.3.col.1879.c
doctores per montes ſignificantur,p.1.col.511.c
doctores & prędicatores ſunt meſſores Chriſti,p.2.c.293.c
doctores per renes ſignificantur,& quare.p.3.col.531.c
doctores Eccleſię dicuntur pennę columbę,p.3.col. 910.f
doctores per collum ſignificantur,& quare,p.3.col.1825 b
doctores Eccleſię per nubes intelliguntur, p.3.col.337.c
doctores dicuntur baſes,hęreticis reſiſtentes,fundati ſuper do
ctrinam Chriſti,p.2.col.1000.f
doctores ſpirituales per Angelos aſcendentes & deſcendentes
intelliguntur,p.3.col.1417.
doctores dicuntur ciuitatis,& quare, p.3.col.1635.b.colum-
nę.Ibid.c
doctoris Sancti uocantur oſtia,p.3.co.353.a.b
doctores Catholici dicuntur boues,pręſepe, cœtus auditorũ,
ſegetes,fructus bonorum operum,&c.p.3. col.1661.b.c.Itẽ
p.1.col.907.c
doctores qui legem Dei prędicant,& homines terrena deſide
ria fugere, & ſempiterna gaudia quęrere docent,ſignificã-
tur per Ionathan filium Matathiæ,&c.p.4.col.2232.e
doctores Sancti hoc magnopere ſtudent,vt quod hęretici per
mundi philoſophiam & inanem fallaciam finxerunt, demõ
ſtrent eſſe nugas & friuolum,p.4.col.2370.d.e
doctores Eccleſię quan am ſollicitudinem,quantũque ſtudiũ
habere debeant erga ſubditos,exemplo eis oſtenditur, p.4.
col.2375.a.b
doctores Sancti hoc habent maxime in conatu, ut hęreticos
pugnent,falſam eorum opinionem deſtruendo,p.4.colum.
2337.b.c
doctores Catholici partim orationib. partim dogmatib. con-
tra aduerſarios ſuos conflixerunt,donec eos captiuarunt,
vt non interitu ęterno funditus perirent,& per quid hoc ſi-
gnificatur,p.4.co.2564 d.e
doctores ſanctos & cõfeſſores fidei q recipiunt,& ſolatiis cor-
poralis pro virib.adiuuant,per quos ſignificentur. Ibid.f
doctores peruerſi aſſerunt nihil nocere luxuriam, & corporis
genitalia naturaliter coitum poſcere, cibis omnib. indiffe-
renter vti,p.4.col.1191.a.b
doctores Eccleſię qui offerunt in ea aurum ſapientię ſcriben-
do, & argentũ eloquẽtię docendo in ſcholis,& populis prę-
dicando,ſignificantur per uiros,&c.p.4.col.2219.c

doctores corui dicuntur qui peccatl nigredinem humiliter cōfitentur,p.3.col.1734.e.f
doctores aſſimilantur ceruis,qui morè ceruarum interemptis vicijs quaſi extinctis ſerpētib. viuunt,& inde acrius ad fontem vitæ inardeſcunt,p.4.col.686.d.e
doctores ſunt portæ Eccleſiæ,qui clauem ſcientię gerunt,p.4. 961.b
doctores refocillare temporalib. ſtipēdiis quidam parati ſunt, ſed niſi prius obtineant æterna recipere nolūt,p.1.c.282.c
doctores & ſacerdotes intelligunt per cor,& quare,p.4.c.16.f
doctores ſancti intus operam dant virtutibus, & tamen foris cum fidei ſcuto, & gladio ſpiritus contra hoſtes dimicare non ceſſant,p.4.col.2412.d
doctores legis quos ſcientia non inflat, ſed charitas ędificat, quos modeſtia & humilitas exaltat,dicūtur artifices qui in valle habitant,p.2.col.1033.a.b
doctores figulos intelligimus:qui in plantationib.& ſepib. laborant,qui formant & componunt vaſa Domini, p.2.colu. 1031. b
doctores ſancti ſunt quatuor principes ianitorū,qui quatuor, Euangeliis oſtium fidei ſeruantes, patefaciunt credentib. p.2.col.1056.d
doctores primi Eccleſiæ de Iudæa venientes. ſeptiformi ſpiritu illuſtrati,adiuuant noſtrum Dauid cōtra hæreticos, &c. Et per quem ſignificantur,p.2.col.1075.b
doctores ſignificantur per vectes arcæ propter multa, p.1.col. 732.e.f.& col.739.c
doctores iniqui dicuntur portæ vultus,quomodo,& quare,p. 3.col.396.d
doctores culpabiles non habent frontem corrigendi peccatores.p.4.col.27.c
doctores & prędicatores habentes malam vitam ſignantur p leproſos,qui bonū nūciū dixerūt in Samaria,p.2.c.1001.c.d
doctores malos quos populus malus terræ.ſ.terrenæ cupiditati dediti conſentientes viciis ſuis prælatos eligūt, ſignificat Ioachaz,&c.p.2.col.899.c
doctores quamdiu recte viuunt & docēt, in ornatum ciuitatis induſtriam ſuæ artis impediūt:ſed ſi forte errauerint, talentū acceptū in terra defoditur,& de hoc figura,p.2.c.945.a.b
doctores docent in Eccleſia Dei,ſed differenti modo. Quidā enī increpant tantum,arguunt & caſtigant, & peccata populi exprobrant,ſed nihil conſolationis proferunt de diuinis ſcripturis,nihil obſcurum explanant,nihil intelligentiæ ſacrioris aperiunt.Quidam autē alii docent,& myſteria legis aperiunt,arcana diſcutiunt,ſed peccantes non arguunt, &c.p.1.col.877.c
doctores ſancti qui prædicatione ſua domum Dei fabricant, in Dei defenſione confidunt,p.1.col.884.f
doctores & curati qui per malam doctrinā ſuā vel vitā ſimplices faciūt peccare,cæcos ī itinere faciūt errare,p.1.c.1626.f
doctores eloquia diuina vitā ſuam exiſtimantes, hæc nunquā obediendo portare deſiſtunt,ſicut membra ſine capite viuere nequeunt,p.1.c.773.b.c
doctores prædicent verbum nō ſuum,ſed Domini, ad illuſtranda cognitione fidei auditorum corda, ad incendenda thymiamata orationum,p.1,col.774.f
doctores cum auditores de virtute ad virtutem docēdo & meritis creſcentib.ad altiora & diuinæ viſionis arcana interiora prouehunt, quaſi ignē de altari holocauſtorum ad altare thymiamatum deferunt,p.1.col.771.c
doctores qui ad officium prędicationis excubant, à lectionis ſtudio nunquam recedant,p.1.col.732.e.f
doctores fuerunt ante aduentum Domini,qui fidem trinitatis deſignauerunt myſticè,ſunt & modo qui aperte prędicant: ita vt omnes qui ad Chriſtum pertinent eandem fidem cōſequantur,p.1.co.742.e.f
doctores cum foris ambigunt qui diſponant,ad mentem quaſi ad tabernaculum redeant,& ibi Dominum conſulant de quib.dubitant,apud ſe intus ſacri eloquii paginas requirentes.Exemplum de Moyſe,p.1.col.324.a.& col.1211.d
doctores in ſcholis intelliguntur per fontes, p.1.col. 1512.f
doctores antiquitus in ſignum doctrinæ portabant virgam, p. 1.col.543.a.Item p.3.col. 1289.e.f.Item quare Chriſtus a quando permiſit aliquādo prohibuit Apoſtolis virgam f re,p.5.col.1280.c
doctores tam in veteri teſtamento quam in nouo, qui neglig tius agunt,& minimos ſcandalizant, &c. vendunt ſibi cr ditos,ex mortuis illorum diuitias conſequuntur, laudant eos qui prædam agunt,p.4.col.2240.e
doctores qui mentes auditorum ſacris lectionibus ad lachr mas excitant,ijdem & conſolātur,dum gaudia ſecutura p mittunt,p.2.col.1378.f
doctores inertes in præſentis vitæ negatur ſolatiū ſubditos ſerunt,vt cedentes peſecutionib.corporale deuitent ſup cium.Ibid.1574.d
doctores qui populum mundare deſiderant(iuſtus oīno ord prius mundentur,caſtigent corpus & ſeruituti ſubiiciāt, forte aliis prædicantes reprobi inueniantur, p.2.col.140
doctores & Prelati debent aliis eſſe loca refugii, quos diab lus quærit principaliter ſubuertere,p.2.col.1556.f
doctores (immo omnes)qui zelo Dei feruēt,in afflictione ximā ſunt,quandiu cernunt portas uirtutum deiectas & probrio habitas.Ibid.p.2.col.256.a
doctores Eccleſiæ oportet nunquam obliuiſci ſanctimoni ad quam ſuſcipiendum etiam auditores inſtituant, vt iam Domino oblati ſunt per rudimenta fidei, etiam per rū qui in fide pręceſſerunt exempla & monita magis co menī,& ſupnę ciuitatis ītroitu digni efficiantur,p.2.132
doctores quicquid inuenerint per errorem ſciſſum vel per cia læſum reſtauret,ne per negligentiam eorum pereat a torum multitudo.Ibid.1321.c
doctores gaudent in ſalute pœnitentium,ſed lugent quia quam pœnitenda commiſerunt,&c.p.2.c.1246.d
doctores electi de gentib.ſignificantur per ſeruos.Hiram cidentes cedros Salomoni,&c.p.2.co.704.d.e.Item p.1 254.a
doctores gentium qui a primis prędicatorib. ad prędicand ordinati ſunt,per quem ſignificentur,p.2.c.1117.a.b
doctores cum intendunt terrenis reb. minuſque curant de lectib.& ſe ſenſu ſpirituali priuatos aſpiciunt,per eloqu tiam verborum copiam quęrunt.Ibid.
doctores ſancti cum turba fidelium colligunt de ſpoliis ho quicquid de phyſica,ethica,& logica legendo & ſcriber & docendo viliter tradiderunt, &c. p.2.col.1205.b.Ite p.1.c.579.b.c.Et co.654.e
doctores gentilium ad Chriſtianiſmum conuerſi magnum ctum diſcurrendo ad docendum alios fecerunt,p.4.c.23 e.Item,p.1.col.254.a
doctores ſancti dum miniſterio verbi fideliter inſiſtunt o Dei operantur,& quare,p.2.col.743.a.b
doctores boni in ſcriotis,vel ſcholis ſunt cuſtodes theſaur regis noſtri Ieſu Chriſti,habentur in ſe ſapientiam & vi tem,p.2.co.1123.c
doctores in vilitate literæ ſenſum pręcioſum quærere labo & ſenſum hiſtoriæ allegorię tropologiæ atque anagog diuinis libri per gratiam ſpiritusſancti inueniunt, p.2.c 1204.f
doctores tot operatione & documenta mentib.electorum primunt quot ſpecies virtutum ſunt,p.3.co.2166.
doctores Eccleſiæ tot ornamenta tribuunt,quot virtutum na docuerunt,p.1.c.284.a.b
doctorem temperate vtantur verbo ad turbas, vt nec terr eis percipiantur,nec a terrenis in profunda ſacramēto recedant, vt ea penitus non intelligant,p.5.c.358.d p.3 co.2166.f.Item p.2.col.758.d.Item p.1.col.698.f.c.75 Et col.1207.a.b.c
doctores ſancti in prędicatione Euangelii gentib. promit regnum cœleſte,& ęternam beatitudinem,ſi fidem Chriſti recipere voluerint.Euangelicamque doctrinam vſque finem vitę ſeruare,p.4.co.2360.e

do

ores bonæ doctrinæ ſed malæ vitę ſignificantur per ſcribas,qui Chriſtum Herodi oſtenderunt,ſed natum nō adorauerunt,p.5.col.63.c
ores & paſtores Eccleſiæ debent aliis communicare quæ didicerunt per ſtudium ſacræ ſcripturæ,p.5.col.713.c
ores vani & elati non ſunt contenti ſentētiis per Prophetas populos traditis,ſed vlterius ad ſui oſtentationem diuina curioſius perſcrutantur,p.4.col.1289.c
ores peruerſi putant quæſtū eſſe pietatem,ſedentes in tēplo quaſi numularij,proponunt columbas, non in caueis, ſed in cathedris,vendunt dona ſpiritusſancti,p.4. c.1892.f. &col.394.395.e.f
ores nouellos audire,& doctrinam ſanctorum patrum de..are non debemus,p.3.col.2020.c
ores inferiores deferre ſuperioribus honores docuit Ioānes Baptiſta,p.5.col.1077.c
ores moderni contra exemplum Chriſti faciunt,nā vnus ..probat quantum poteſt dictum alterius,& ſimiliter becca..rei dicta ſuorum doctorum impugnat, parte 5.columna 5.d
ores vani doctrinam vtilem antiquorum contemnunt,& ..uitates inutiles ad ſui iactantiam anteponūt, quaſi dicat ..i nos præceſſerunt,reſpectu noſtri rudes fuerunt,ſicut la..res aſpectu lapidum quadrorum, &cæt. parte 4. columna 13.c
ores ſuperiores non debent inferiores contemnere , ſed ..gis quantum poſſunt,ſalua veritate,eos commendare,p. 5.col.206.f
ores ſancti ſibi laterem ſumunt quando terrenum cor au..orum ut doceant apprehendunt,p.4.col. 1109.c
ores Eccleſiæ dicuntur candelabra,& quare,p.6.columna 1..0.e
ores & prædicatores ſignificantur per quatuor animalia. p..col.1499.f
ores & ſtudentes nimis curioſè ſcrutantes diuina: aſſimi..tur illis qui petebant ſignum de cœlo,p.5.col.852.f
ores non ſoluant legem diuinam, ei doctrinam Philoſo..cam præponendo,nec diſcant ipſam vel doceant ſpecu..ue tantum,ſed etiam practice,ipſam opere implendo, p. 5.col.102.f
ores qui corda auditorum à terrenis ad cœleſtia ſuſtollūt ..quid duplicitatis remaneat,ſed ſimplici intentione corā ..omino niteant ſignificantur per columnas, quibus tento..ri ſuſpenduntur,p. 1.col.775.a
ores ſunt arietes & duces gregis dominici, p.1.col.755.c
ores qui ſunt contra hæreticos defenſores quatuor in ſe ..bere debent ſcilicet caſtitatem,meditationem cœleſtiū, ..rij deſiderium vel ſaltem meditationem Chriſti paſſi, ..geminam charitatem,& per quæ iſta ſignificantur,par.1. ..l.747.b.c
ores verba ſacri eloquii ab vmbra in veritatem transfe..tes,quaſi lucem ſcientiæ in Eccleſiam ſuper candelabrū ..ſticum poſiti multiplicant,& ſignificantur per forcipes, p..col.1154.f
ores & Sacerdotes qui inſtruendo baptizando communi..do corporis & ſanguinis myſteria,prima nobis Eccleſię ..ina pandunt,figurantur per oſtia,p.2. Ibi.
ores ſancti per ligna præcioſa ſignificantur, quorum vi..re fidei nunquam areſcit,nec folia verborum decidunt.p. 2.col.1170.f
ores cœleſtib. intentos qui inquietare præſumit,etiā uirtutes quas habere ſe credebat perdit,p.3.c.1833.a
..rum linguam prędicando audientium corda tangit , & ..gendo ſubleuat,& ſignatur per paxillos ſubleuantes fu..nes ..uelorum vel tentoriorum,p.1.col.779.a
..rum linguæ qui ſcripturam exponunt,ſignificantur per paxillos in modum linguæ factos,p.1.col.893.a
..rum virorum & legiſperitorum numeroſitas,deſignatur per turbam fidelium,p. 1.col.22.e.f
..rum mens,quantò robuſtius ab ſuperna erigitur,tāto fir..mius docendo alios ad amorem ſupernorum attollitur, p.1. col.773.b
doctorum pedes calciati ſunt,quia exemplis præcedentium patrum muniti,greſſus prædicationis eorum imitati ſunt,p.1. col.1615.e.f
doctorum eſt cuique perſonæ miniſterium cum diſcretione cōmittere,& de hoc figura,p.1.col.1252.e.f
doctorum ordo per leui figuratur,qui per gratiam Dei de mūdo electus ad ſeruitium diuinum, cœtib. Angelorum vnitur,p.1.col.1178.d.e
doctorum ordo per matres lactantes,per filios earum ſignatur perſona diſcipulorum.Nam magiſtri ſententia vigilantes , ſed vita dormientes,auditores ſuos quos per vigilias prædicationis nutriunt,dum quod dicunt facere negligunt, per ſomnum torporis occidunt,& negligendo opprimūt, quos alere verborum lacte videbantur,&c.p.2.col.694.d
doctorum vnuſquiſque,& tota ſimul Eccleſia, ſolet appellari domus vel templum Dei in ſcripturis ſanctis, & quare, p.2. col.1279.a.b
doctorum ſcripta relegētes,quaſi ad officium altaris, & hoſtiarū Domini copioſiores accipimus miniſtros,p.2.c.1398.d
doctorum per ſermones,ad cuſtodiam fidei & bonæ actionis, & ad ſeruiendum intenſius conſpectui diuinæ maieſtatis erudimur.Ibid.
doctorum ſcripta qua reuerentia & honore amplectenda, vel quomodo declinanda,p.5.col.51.& 52.
doctorum inertia arguitur qui non bellum quærere, ſed effugere quærunt,& delitijs magis affluere,quam ſcuto fidei hoſtibus reſiſtere, p.4.col.915.a.b
doctorum Sanctorum & perfectiorum in Eccleſia officium eſt ſacramenta diuina manibus contrectare,& vaſa ſancta , id eſt ſcripturæ myſtica verba ventilare,& ad intellectum perducere,p.1.col.1289.a.b
doctorum ſpiritualium eſt ſępius noctu ſurgere,& ſolerti indagine ſtatum Eccleſię quieſcentib.cæteris inſpicere, vt vigilanter inquirant,quomodo ea quæ vitiorum bellis ſordidata vel deiecta ſunt,corrigant & erigant,p.2.col.1346.d.e
doctorum fides & opera,per quæ populos in Eccleſiam oportebat induci,ſic ſunt proſtrata per appetitum terrenę voluptatis,quod deuiatione eorum cœleſtib.gaudiis cæteros videmus eſſe priuandos.Ibid.col.1348.f
doctorum ordo quaſi rex præſidet in Eccleſia,p.3.col.281.c
doctorum corda ſapientię & ſcientię diuitiis plena,gazophylacia dicuntur,p.4.col.1387.b
doctorum & prędicatorum vniuerſitas,ſignificatur per ſeptem lampades,p.4.col.2203.c
doctorum ſtatus ſignificatur per hyades,quę ſignificāt pluuias & quare,p.4.col.117.c
doctorum ordinem Chriſtus in culmine Eccleſiaſticę dignitatis conſtituit.p.2.col.1884.d.e
doctorū quatuor ſpēs,duę bonorū,& duę malorū,p.6.c.576.e
doctorib.ſanctis facilius erat furori gentilitatis occurrere,&c. quam hęretico confidenti in ſui perfidia dogmatis, & quare,p.3.col.1678.d.e
doctoribus Eccleſiæ ſpiritualem ſcientiam per duo teſtamenta commendauit ad plebem tuendam,quam antiquus hoſtis per incuriam retrorſum abſtrahit,p.2.col.1073.a.b
doctorib.bonis ablatis diſpendium non minimum fideles ſentiunt auditores,&c.p.4.col.2404.f
doctorib.vel rectoribus debet ineſſe circa ſubditos, & iuſte cōſolans miſericordia,& pię ſęuiens diſciplina, p.1.c.829.b.c
doctoribus mandat Chriſtus, vt prędicatorum officia ad reſtaurationem ſpiritualis templi cōferatur quicquid a ſanctis ſcientię ſpiritualis,vel bonę operationis collatum eſt in theſaurum Domini,p.2.c.1218.e
doctorib.prębuit formam Moyſes,ne a quibuslibet erubeſcāt erudiri,nō erubeſcēs a minori & gētili doceri.p.1.c.656.d.e
doctrina duplex eſt.Quędam non excedit facultatem humani intellectus.Alia excedit facultatem humanam,&c.p.5.col. 91.c.& col.155.c.& 1066.d.e.& 662.f.& c.1113.c.

doctrina aliqua confirmatur per aliquid quod eſt minoris au thoritatis, & quare, p.3.c.1045.b
doctrina nulla adeo falſa, eſt quæ nō aliqua vera intermiſceat p.6.c.474.f & 956.e Item p.1.c.76.a.b & c.1190.f
doctrina non capitur niſi in quiete, p.5.c.1269.c
doctrina ſine vita non eſt integra, p 3.c.1340.e.f
doctrina bona confirmatur, per opera bona docentis, p.3.co. 2000.f
doctrina & inſtructione ſacerdotis prius gubernamur, ſed po ſtea proficere & intellectum noſtrum adiicere debemus, p. 1.c.667.a.b
doctrina Chriſti cōparatur ſemini, cuius tres partes dicuntur infructuoſæ, & tantum quarta pars facit fructum, p. 5. col. 235.c
doctrina Euangelica notatur per lucernam, quæ occultari nō debet, ſed potius manifeſtari coram gentib. p.5. c.809.c
doctrina Chriſti, & eius facta iudicabunt infideles, quia oſtē dēt eos dignos damnatione quemadmodum lex ciuilis dicitur iudicare latronem, inquantum oſtendit eum dignum iudicio, & condemnatione, p.5.c.1348.c
doctrina Chriſti fuit mūda, pura, & perfecta, dictis prophetarum conſona, & ipſorum impletiua, & confirmata miraculis ſoli Deo poſſibilibus, quod ſufficienter debebat conuincere audientes ad credendum, p.5.c.1383.
doctrina & eruditio an ceſſabunt in futura vita, p.4.c. 263.c
doctrina legis ordinabatur ad tria ſ. ad cogitationem Chriſti ad conſecutionem ſalutis, ad vnius Dei cultum p.5.c.379.f
doctrina prælatorum qualis debeat eſſe per conformitatē ad Chriſtum, p.5.c.63.c.
doctrina non auditorio Chriſti legis & prophetarum, comparatur nuci, & quare, c.1348.f
doctrina legis pluuiæ & rori comparatur, & quare, pa.1.colu. 1652.e
doctrina Euāgelica in pomis & rore cęli ſignatꝰ, p.1.c.1681.b.c
doctrina legalis in vertice antiquorum mōtium & pomis collium æternorum ſignatur. Ibid.
doctrina doctorum Eccleſiæ per quam fides defenditur & roboratur, & fideles de morib. inſtruuntur, ſignificatur per columnas, &c.p.2.c.736.f
doctrina intelligitur per aquas quæ aręſunt & quan doque dulces & potabiles, p.2.c.861.c
doctrina Philoſophorum eſt ſanguis, p.1.c.553.b.c
doctrina ſtultorum fatuitas eſt, quia & ſi qua bona vſu eruditionis didicerint, quæ dicunt bona fatuo corde contemnūt p.3.c.1675.f
doctrina ſapientiæ comparatur melli & fauo, p.3.c.1710.c
doctrina ſacra per virgam ſignificatur quæ meram cōtinet veritatem, p.1.c.543.c.& c.1283.b.c
doctrina & veritas erat in rationali, & fuit habitus pectoris ſummi ſacerdotis, &c. q̄d & quō. Vide ī Rationale iudicii.
Doctrina ſacri eloquii permunda prædicatorū ora miniſtratur, &c. Et ſignificatur per labium aureum arcæ, &c. p. 1.c. 738.d.e
doctrina alia debet eſſe qua rudes imbuuntur ad fidem, & alia qua iam perfecti inſtruuntur ad ſcientiæ plenitudinem, & per quid ſignificatur, p.2.c.922.f
doctrina Euangelii ita cōdita eſt per ſcriptores noui Teſtamēti, vt ſanctæ trinitatis fides pleniſſime in ea contineretur, & totius decalogi ſumma perfectio in duobus præceptis charitatis demonſtraretur, p.2.c.1641.a
doctrina Eccleſiaſtica ſi eſſet ſimplex, & nullis extrinſecus hæreticorū dogmatum aſſertionib. ſcinderetur, non tam clara & tam examinata videretur fides noſtra, p.1.c.12.79.a
doctrina eccleſiaſtica per patientiam doctorum quam ſit pfecta monſtratur, quia dum magis afflictionib. ac morti corpus ſubdere quā a docendo ceſſare voluerunt, oſtendebant quantum eſſet ſalutaris quam tanta conſtantia defenſare curabant, p.3.c.1586.f
doctrina hæretica quę nec veteri nec nouo Teſtamento concordat, & auditorum corda conturbat, & de gente in gentē pergens ſeditionem excitat, p.3.c.2118.d
doctrina ſacra condemnat doctrinas falſas & ſuperſtitioſa & quidquid in doctrinis aliis ſibi contrarium reperitur, p c.545.c
doctrina gentilium per ſata intelligitur, in qua ſunt multę cæ, id eſt, dicta Philoſophica habētia grana veritatis, pal amen vanitatis & falſitatis admixta, p.5.c.215.f
doctrina falſa Phariſæorum ſimilis eſt veri, vt ſtannum argeto, p.4.c.30.d
doctrina veritatis impeditur per tria, primo ſ. per malam v doctoris ſecundò, quia timet vel erubeſcit tangere vi magnorū, tertio, per acceptionem perſonarū, p.3.c. 149
doctrina ſapientiū in principio non videtur pulchra, quia d ficilis eſt ad capiendū & tædioſa, &c. ſed habitis princip efficitur delectabilis, & videtur pulchra, p.3.c. 1706.f
doctrina habens commixtionem falſorum cum veris, eſt oc ſio mœroris: illa vero quæ pura eſt, & ſana gaudii & fru ficationis, p.1.c.1195.c
doctrina eſt quoddam donum bonum, ſecundum illud Au ſtini, Tunc enim melius aliquid dabis, cum iniuſte petēt correxeris, p.5.c.118.c
doctrinæ coruptor & doctrinæ Iudęorum & idololatriæ ſ nator per quid ſignificatur, p.1.c.1639.c.& 1040.d.c.ſ
doctrinæ gētium quæ non inutili ſtudio diſcuntur, ſignific tur per vaſa aurea, p.1.c.595.a.b
doctrinæ cæleſtis initium accipimus a principib. populi C ſtiani, id eſt, angelis, cum primum ad cultum Dei venir Et de hoc ſimile, p.2.c.181.b
doctrinæ ſanctæ latior & apertior ſermo ſignificatur p Ph las qui hauſtū ſapiētiæ piè ſitientib. impendit, p.2.c.115
Doctrinæ cęleſtis ſubtilitas aſſimilatur ad minutum man quæ pilo tūditur vt literalis ſenſus exuatur, p.1. col.637.
Doctrinæ panem nō habent Iudęi exceptis decem pręcep qua veram Prophetarū expoſitionem Chriſtū in pleriſ Prophetarum prædicantem fugiunt: alia quæ ſunt in l nolūt ſpūaliter accipere. Locus enim deſtructus eſt in ſacrificia fiebant & oblationes, &c.p.1.col.1138. e.f
Doctrinæ perfectę capaces nondū ſumus, ſed poſt longa e citia, poſt ꝓfectū plurimū, cū proximi ſumus ad perfec nis fidem, tunc ſolidioris cibi capaces efficimur, p.1.c.6
Doctrinæ quam diligis, ſi vis conferri bonam opinionem li fugere officioſum laborem, p.1.col.341.a.b
Doctrinæ ſermonem plerique ſecundum proprias paſſio temperant, & quos ipſi diligunt commendant, & ergo docentes, doctrinam ſuam corrumpunt, nec Deo filios ciunt, p.1.col.1035.b.c
Doctrinæ Chriſti diuerſus fuit effectus, in bonis & malis, col. 1189.f
Doctrinę omni non conuenit idem modus, p.6.c.201.c.I p.2.col.382.f
Doctrinæ rectæ aliquid prauæ intentionis addere vel aliq veritatis ſubtrahere vetatur: & hoc quo ad additio deprauantem intellectum legis, non autem de declara aut elucidante intelligitur, p.1.col.1480.f.1481.a
Doctrinæ Euangelicæ excellentia oſtenditur ex quatuo veritas eiuſdem oſtenditur, p.6.col.327.c
Doctrinæ donis aliquos replet Deus, qui inde ſuperbiēte prouocāt, qui & per ſe pdones, peruerſè verba iuſtorū pant, & tamen bona quæ hēnt a Deo acceperūt, p.3. c.
Doctrinæ prauæ ſpecies ſunt multæ, & per quæ ſignificar p.1.col.1035.b.c
Doctrinæ peruerſæ proceſſus ſecundum gradus quot & ſunt, p.3.col.435.c
Doctrinæ ſanæ ꝓgreſſus ſecūdū gradus, quot & q. ſunt. I
Doctrinam & doctores veritatis quęrentes deſtruere per ſignificantur, p.4.col.827.c
Doctrinam curioſam in qua nunc multi Theologizant laborant quale malum ſequatur, p.4.col.685.c
doctrinā catholicā cōtradicētes oppugnāt, vt fides noſt ocio torpeſcat, ſed exercitiis elimetur, p.1.col.1279.b
Doct

lo s tantò quiſque minus oſtenditur, quantò minus patiēs, p.col.1686.c
oc multi qui ad docendum idonei videbantur, ob negligen ti n ſuam inter indoctos reputabantur. p.5. col.947.b
oc ſeu literati nō debent deſpicere ſimplices Chriſtianos ci a terrena occupatos, & ꝑ quos ſignificanť.p.1.c.1469.e.f
oc menta bonum quorumcunque ſimplicium, verbis, aut exemplis ad bonos mores inducētium per quid deſignātur, p.col.76.d.e
oc vexabatur ab aliquo dæmonæ aut tenebatur cum quo m rbo & ea de cauſa diuino aſſidebat tabernaculo, p. 2. col. 47.c
og ata peruerſa comparantur ſculptili & conflatili, p.4.col. 254.e
og ata falſa Philoſophorum vel hæreticorum & ſuorum cō p ium congregata comparātur diuitiis conſeruatis in ma lo Domini ſui, p.3.col.1774.a
og a omne contrarium veritati adora opera manuum ſuarum, p.4.co.44.e
og ata gentilium quibus diſciplinæ liberales continentur, Chriſtus a gentilitate abſtulit, & in ſeruitium Eccleſiæ con uertit: proſunt enim ad expugnationem erroris: & cōfirma tinem veritatis, p.2.co.1091.a
og ata impiorum & ſyllogiſmi Philoſophorum dicuntur ci uates & muri, quibus aſtruunt impia quæq; & diuinæ legi cōtraria, p.2.col.98.e.f
og ata hæretica ſignificantur per fermentum Phariſæorum ſ ibus quibus populus Dei nutritus eſt, ſignificat verā & integram doctrinam, p.5.col.566.d.e
og ata veritatis vectibus vrbium aſſimilantur, p.2.columna 148.e.f
og ata erratica & lubrica Philoſophorum, paruulos ſenſu intelligentia decipiunt, & ſignificantur per aquas Aegy-p, p.1.c.547.b.c
og ata praua dicuntur filii, p.4.col.1865.a.b
og ata execranda hæretici proferūt aliquando, vt etiam pa ni ſtulti qui diuina cognitione carent illorum deteſten- t inſaniam, p.6.col.1361.a.b
og ata hæreticorum turri Babylonica deſignantur, qui mo ti verò lumine ſuperbiam erigūt dogmatis contra Deum lentes illicita curioſitate cæli altitudinem penetrare, &c. p.col.180.e.f
og atum prauorum peſtifera verba per aurea vaſa Nabuchodonoſor intelliguntur, quæ eloquentiæ habent decorē, iniiciunt venenum idololatriæ & turpiloquii, & eorū do atum quæ animam occidunt, p.4.col.903.c
do atum peruerſorum inuentores dicuntur torrētes, & qua p.3.col.282.e
do & ſcyphi ſunt vaſa vinorum contentiua, & diliguntur opter vinum contentum, p.4.col.1719.c
do ns animus debet ſe cuſtodire, nō de igne probatorio mur uret, p.3, col.33.c
do ntem non poteſt conſolari qui non cordat dolori, p.3.col. 3.c
do ntis conceptus ſolet exprimi plurib. modis, aliquando interrogatiue, aliquando optatiue, & aliquando aſſertiue, & is modis plurib. p.3.co.133.c
do r duplex eſt, ſcilicet informis & formatus, p.3.co.703.a.b
do r non ſint placere quod adeſt, & iam hoc expertus graue, cōſolante deſiderio, aliud expectat, p.3.col.104.d.
do r clauſus in corde intendi quaſi intus violenter retentus t incluſus, ſed quando aperitur exterius per fletus, ſiue ꝑ querulationem minuitur & alleuiatur, p.4.co.1265.c. Item p.3.col.1130.c
do r & triſtitia facilius ſuſtinetur, qn̄ habet quis ſibi amicos cōpatientes, quaſi partē doloris ſecū portantes, p.3.co.44.e
do r ſolet mitigari per amœnitatē ſuauitatē loci, p.3.col.36.f
do r medius eſt, quando ſeruatur conſuetudo in luctu, par.4. col.1266.f
do r non eſt tantus in filia ſtuprata quantus in vxore polluta, nec tantus in occiſa vxore, quantus in filiis trucidatis, p.4. col.1872.d
dolor foris cruciat quos cęcitas mētis īt° obſcurat, p.3.c.138.e
dolor & pęnalis anguſtia frequenter in ſacra ſcriptura ſignificatur per calicem, p.4.col.903.c
dolor ſenſibilis in Chriſto fuit maximus inter dolores præſentis vitæ, p.3.col.581.c
doloris vim mitigat, equitas & potentia ferientis, p.3.c.130.e
doloris vis exaggeratur, quando delectatio qua ſe ſolebāt homines conſolari ſuſpenditur, p.3.col.1497.b
doloris & mœſticiæ duplex ſpecies eſt, ſcilicet dolor bonus, & dolor malus, p.4.co.1032.e
dolorem duo releuant, ſcilicet ſomnus corporalis, & meditatio ſpeculatiua in vigilia, p.3.co.105.c
dolorem interiorem & exteriorem mitigat ratio deliberatiua differenter, p.3.col.575.c
dolorem minorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem quæ ab illis patimur, de duorum mentib. præſumebamus, quia cum damno corporis, mala nos cruciant amiſſę charitatis, p.5.co.195.b
dolorem ſuper mortuos diuerſimodè habent fideles & infideles. p.3.col.33.c
non dolere de amicis mortuis videtur eſſe duri & inſenſibilis cordis. Ibid.
dolore carere omnes debere in dolore communi, p.2.c.1481.a
dolus quid eſt, p.6.c.1315.b. Item, p.3. co.529.a
dolus eſt occultus gladius, p.1.c.1070.d
in dolo iurat qui aliter facturus eſt quam promittit, pa.3.colu. 593.b. Interl.
doli ſæpe ſunt probati ad ſumendam de inimicis vltionem, p. 2.col.179.b
domeſtici ſi boni ſunt filiis malis in ordine charitatis pręponē di ſunt, p.3.co.800.f
domicianus Imperator ſecundam mouit perſequutionem cō tra Eccleſiam poſt Neronem. p.6.co. 1516.f
dominantur in homine nimis ſuperbia & luxuria: vnum eſt ſpiritus, alterum carnis. p.3.co.388.f
dominator omnium aut hic per pœnitentiam cōuerſis miſericordiam impeditur aut in correctis æternam pœnam infligit p.3.col.1913
dominatū qua vtilitate homo inter cætera animantia percepit, & ad quos vſus, & ad quę ſolatia ſunt hęc creata homini ſi non peccaſſet? p.1.col.37.b.c
in dominationib. & ſeruitutibus hæc clara iuſtitia eſt, ut qui excellunt ratione, excellant dominatione, ſed hoc in iſto ſæculo perturbatur, p.1.co.435.c
dominium naturale fuit homini, vt quamdiu ſtaret in obediētia ipſius Dei, inferiora obedirent ei. Et hoc tribus rationibus, p.1.c.36.f
dominus vbicunque ſecundo ponitur iuxta 70. primū nomen tetragrammaton eſt: quod proprie ad Deum pertinet, & ineffabile dicitur: ſecundum commune, quod ſæpe & in hominib. inuenitur, p.4.col.1288.d. Item p.2.col. 1605.a. b
dominus eorum quæ ſecundum Deum geruntur nihil obſcurum nihil otioſum eſſe vult, p.1.col.1417.c
dominus ſic intendit ſingulis acſi vacet a cunctis, & ſic intendit omnib. acſi vacet a ſingulis, p.3.c.324.c
dominus in ſuis eſt vt facit templum & cœlum, id eſt, arcana ſcientes, p.3.co.509.a
dominus cui eſt fortitudo & laudatio, tam non cadit quā non cadit Dominus. Illi vero cadunt qui ſibi volunt eſſe fortitudo & laudatio, p.3.col.1332.c
dominus tantos de Iudæa colligit ad fidem quanti ſufficerent ad exemplum viuendi vel ad miniſterium prædicādi, donec in gentib. Eccleſię fundamenta locarentur, parte 2.colum. 1625.a.b
dom b. poſuit ſignum in Cain, ſ. tremorem horribilem omniū membrorum, & in faciem ſignum impreſſit quo cognito ſciebatur ab hominib. fratrem ſuum innocentem occidiſſe, & ſic abominabilis omnib. reddebatur, p.1.col.119.c

dominus apparuit Abrahæ ſedenti, in ſignum quod filii ſui tãquam iudices ſedeant in conſilio, p.1.col.229.c
dominus aliquando inſinuauit factis futura, aliquando verbis & a ſimili propheta cuius ſpiritu loquuti ſunt. Ibid.c
dominus innixus ſcalæ quam vidit Iacob ex multis gradibus, cõſtituitur, & ſignificabat gradum generationum, per quos Chriſtus ſecundum carnem deſcendit ab Abraham vſq; ad virginẽ Mariam, & gradus huius ſcalæ nominat Matthæus. Latera ſcalæ ſunt iuſtitia & peccatores, &c. p.1.c.324.c
dominus voluit occidere Moyſen, vt aliqui dicunt propter Eliezer filium ſuum, eò quòd ducebat eum ſecum incircunciſũ, ſecundum quod aliqui aſſerunt, p.1.co.514.f
dominus non regnauit ab æterno, ſicut non fuit creator ab æterno, nec dominus, quia talia nomina & verba conſignant creaturam ſubiectã, quæ non fuit ab æterno; p.1.c.625.c
dominus regnabit in æternum & vltra, quo intelligitur. Ibid.
dominus comparat ſe aquilæ. Et quare. Nam cum voluit trãſferre filios Iſrael pro mare rubrum: exhibuit ſe ſicut aquila, &c. p.1.co.657.c
dominus quare voluit ſibi pinguedinem offerri. Et quid per hoc figurabatur, p.1.co.803.c
dominus apparuit in nube caliginoſa, & quare, p.1.col.161.f Item p.6.col.315.c
dominus populum Iſrael tripliciter gubernauit poſt ingreſſum terræ promiſſionis, primò per iudices, ſecundò per reges, tertiò per ſacerdotes, p.2.c.1275.c
dominus reſpondens pro Iob de turbine, an voce formata miniſterio angelico virtute diuina, vel per inſpirationẽ, quod per turbinem denotatur. p.3.col 350.d.e
dominus præcipit interfici habitatores terræ Chanaã, ne per eos filii Iſrael ad idololatriam traherentur, ſed ipſi cupiditate ducti permiſerunt eos viuere, propter tributum quod eis dabant, p.3.col.1247.c
dominus ſemper paratus eſt releuare corruentes in culpam: licet aliquando renuant aliqui, ipſe quantum eſt in ſe ſemper eſt paratus. Releuãtur denique diuerſi modo, p.3.co.1562.f
dominus ante ingreſſum filiorum Iſrael in terram promiſſionis, ſecundum aliquos miſit veſpas habentes aculeos venenatos, quæ plures Chananæorum interfecerunt, & per hoc aliquam occaſionem pœnitendi de peccatis habuerũt. Sed dicunt alii aliter, p.3.col.1937.c
dominus odit tria, ſ. pauperem ſuperbum, diuitem mẽdacem, & ſenem fatuum Odit dico, non quantum ad naturam, ſed quantum ad vitia, p.3.c.2101.f
dominus per Moyſen præcepit holocauſta & victimas ſibi offerri a populo, ne talia offerrent idolis ad quod erant proni, & ad experiendam obedientiam populi, & ad præfigurandum futuram immolationem, p.4.c.643.c
dominus filiis Iſrael inſtituit ſacerdotium ad colendum dominum, & docendum de lege domini populum. Similiter inſtituit 70. viros de ſenioribus Iſrael ad regendum populũ cũ Moyſe, & ex tunc vſque ad deſtructionem ciuitatis & templi fuerunt ſic ſtatuti, 70. viri, qui cum rege & ſummo ſacerdote determinabant cauſas arduas. Similiter promiſit populo dare Prophetas per ſucceſſionem temporis, p.4.c.718.f. Vide etiam in Canhedrin.
dominus auertit dexteram a facie inimici. Vno modo referendo ad Deum eo quod non defendit populũ Iſrael a ſuis inimicis. Alio modo referendo ad populum, ſ. ſubtrahendo virtutem & induſtriam defendendi. p.4.c.953.c
dominus maledixit templo inquantum per Chaldæos cõbuſſit ſecundum ordinationem ſuæ iuſtitiæ. Licet autem Deus non ſit author mali culpæ, eſt tamẽ author mali pœnæ, & ſic maledixit templo, p.4.c.958.f
dominus qui plus dat quam ab eo petatur, ex abundanti non ſolum reuelauit Daniel liberationem populi Iſrael a captiuitate Babylonica ſed etiam ſibi reuelauit reuelationem fiendam per Chriſtum cuius erat figura illa liberatio a captiuitate Babylonica, p.4.col.1608.f
dominus in tempeſtate & turbine dicitur venire ad puniendũ peccatores obſtinatos, in quo oſtenditur vigor diuinæ po[tentiæ], p.4.c.2020.f
dominus venit ad iudicium: primo in morte cuiuslibet, qu[ia] talis pſentabitur in iudicio, qualis inuenitur in morte qua[n]tum ad gratiam & ad culpam, p.5.col.872.f
dominus multis obnoxius erit, cum ſemel quis cuilibet ſe m[an]ciparit vitio. Et de hoc figura, p.2.c.185.b.& c.1263.c
dominos multos habuit gentilis populus, qui non vni ſuperſtitioni deditus, ſed pro libitu immundorum ſpirituum rapt[a]batur ad varios errores, p.5.col.951.b
dominus venit ad iudicium particulariter in morte cuiuslib[et] & vniuerſaliter in fine, p.6.co.370.f
domini dies, dr̃ dies iudicii. Et accipitur pro die mortis qu[ia] qualis vnuſquiſque in die mortis inuenitur, ſcilicet in ſta[tu] ſaluandorum vel damnandorum, talis in die iudicii præſ[en]tabitur. Ibid.
domus eſt res fundata & ſtabilis, & certis terminis ſepta, p. col.1354.f
domus publicatur quando publico ſenſu proſcribitur, p.2.c[ol.] 1309.a.b
domus ſuæ proſperitatem ſolent homines primo deſidera[re] q̃ conſiſtit in fœcunditate prolis & in abundantia tẽpora[lium] bonorum, p.1.c.1630.d.& in pſperitatem refugiũt. Ibid.
domus ſpecies vulgariter ĩter Hebræos dicit̃ vxor, p.3.c.92
domus noſtra, hic mundus vel caro, p.5.c.618.f
domus bona diſpoſitio conſiſtit in corporis incolumitate, ſi[ne] qua reliqua bona parum valent, p.1.c.1630.c
domus libertatis, eſt cęleſtis Ieruſalem, ſed totus mundus & in eo ſunt dicuntur domus ſeruitutis, ſicut Aegyptus ter[re]na fuit filiis Iſrael domus ſeruitutis, ad comparationem, dęæ & Ieruſalem, p.1.col.1623.b.c
ſicut domus ſeruitutis, eſt negotia ſęcularia, actus carnis: ſic [re]linquere ſecularia, & ſecundum Deum viuere, domus lib[er]tatis eſt, p.1. Ibid.
domus domini limen audacter ingredi, & erecta ſtare ceruic[e] quid prodeſt, & non ſolum cor, ſed & manus habere pol[lu]ta? p.4.co.639.a
domus Dei in nobis non ędificatur, niſi prius mala opera fi[an]tur, p.4.co.2181.a.b
domus mentis eſt quælibet res quam per dilectionem habi[tat] animus, p.4.co.111.a.
domus domini dupliciter ędificatur. ſ. corporaliter ex lignis ex lapidib. & ſpiritualiter in fide & morib. p.3.c.1449.c
domus Dei dicitur locus diuino cultui peputatus, p.1.co.9
domus domini ſpiritnaliter ędificatur per morum & fidei p[ræ]dicationem. p.2.c.1299.c
domus eadem pœnitentium poſt reuerſionem ad eccleſia[m] & domus domini poſt incendium reędificata eſt, & ciui[tas] reſtaurata, p.2.col.1280.d
domus, nõ manufacta in cęlis, quomodo & per qualem ędifi[ca]tur, inhabitatur, venundat̃, redimitur, mutata eſt, &c. Ib
domus ſancta vocatur ea quę fuit Hieroſolymis, p.4.c.104
domus leproſi quę radi intrinſecus in Leuitico iubetur quę & quid ſignificet, p.1.c.1034.d
domus Iacob alia in ſcriptura dicitur ſecundum carnem a[lia] ſecundum ſpiritum, p.4.col.42.e
domus Dauid experta eſt in liberis deteſtabiliora eſſe oſ[ten]inimici quam odia fraterna, p.2.col.540. d
domus iuramenti dicitur tabernaculum Moyſi vel templ[um] Salomonis, p.2.co.1034.d.c
domus ſiue templum Salomonis cuius longitudinis fuerit quot cubitorum, p.2.cõ.715.c
domus ſiue ędificium per rapinam ędificatum non eſt ſtal[e] ſimpliciter, p.3.col.2074.f
domus ſolis erat templum in quo colebatur Sol: quod tem[plum] erat in ciuitate Eliopoleos, & quare ſic dicitur, p.4.c.745
domus vicina dicitur regnum tribuum, quod immediate c[on]iunctum regno decem tribuum & accepit maliciam [ido]lolatrię ab eo, & per conſequens occaſionem pęnę ſequẽ[s], & etiam planctus, p.4.co.2047.c

Index.

o|us in qua paralyticus miſſus eſt ante Ieſũ in Capharnaũ
ale tectum habuit,& ſimiliter aliæ domus illius territo-
,p.5.c.347.c. Vide et in Tectu,& in Palęſtinorũ mos,&c.
d omum Dei pertinet,qui eſt charitate compaginatus cũ
is,p.3.c.1487.b.c
d omum(quæ eccleſia vniuerſalis dicitur) pertinent Ange
pertinet & Chriſtus,pertinemus & nos,ſed differentiali
r,p.2.c.1138.c
orum nouam ædificat qui domus de curam habens ſubdi-
rũ mẽtes ꝑ officio ſuo doctrinę verbo īformat,p.1.1588.d
orum Domino ſanctificat,qui familiam ſuam & cognatio
tam ſenſibilem quam intelligibilem pure & ſancte vult
nuerſari,vt ſit Eccleſia Dei,p.1.c.1149.b.c
orum quadruplicem habet deus,ſ.corporalem,moralem al
goricam,& anagogicam,& quæ vniuſcuiuſque porta p.
.955.c
orum pauperis confringit & nudat, qui eum quem per po-
ntiam conterit,expoliare per auaritiam non erubeſcit,p.
.217.a
orum cęleſtem ſi contingit vendere Chriſti fideli, ſtatim re
mat dicens ſicut Dauid,peccaui,&c.p.1.c.1129.c
oria quidam accipiunt, imò pro dolor exigunt, & iniqui-
tes populi non aſportant,nec caſtigant,cum ob hoc ſolũ
nt mere carnalia,quia miniſtrāt ſpiritualia,p.1.c.796.d.e
oriorum coadunata myſteria in tabernaculo Domini id
Eccleſia,qui & quæ proferunt,p.1.c.881.a
oatio eſt duplex,ſ.vna naturalis,alia gratuita,p.6. columnn.
5.586.
otiſtæ hæretici vt conuerterentur ſtatutum fuit per conci
Africanum,vt lenius cum eis ageretur,& ſic reſipicerent
diaboli laqueis,captiuati ab ipſo,in dei voluntatem,p.4
561.b
orc,quale tempus & quo modo ſignificat,p.5.c.48.c
oum vel verbũ, rationabiliter vel irrationabiliter petenti
tribuendum,p.5.c.786.f
om ſpiritusſancti habuit efficaciam reſpectu ipſius mũdi,
oſtolorum,& Chriſti,p.5.c.1318.c
om linguarum & donum prophetiæ ordinantur ad con-
rſionem infidelium,& vtrum iſtorum altero eminentius
,p.6.c.311.a.b.c
om ſpiritusſancti in die quinquageſimo fuit datũ,quod ha-
it figurā ī die dationis legis in mõte Sinai p.6.c.987.a.b
lo ſeptem quare enumerantur ab Iſaia vniatim. Non enim
cit ſpiritus ſapientiæ,& ſpiritus intellectus ſed ſpiritus ſa
ntiæ & intellectus,omittendo ſpiritus in ſecundo dono
.p.4.c.149.c
do cur non aliqua ponuntur pertinentia ad Theologicas
rtutes,ſicut ponuntur dona ad quę ſe extendunt virtutes
tellectuales & morales,p.4.c.149.c
do ſeptem ſpiritusſancti per ſeptem lucernas deſignantur,
.c.745.a.& c.1211.c
do ſpiritusſancti dicuntur mulieres,& quare,p.4.c.59.b
do præſentia per læuã ſignificantur,vt eſt opulencia rerum
x,ſoſpitas ſcripturarum ſcientia,&c.p.3.c.1744.e
do tribuit Deus cuique pro virib.& ſemper ad perfectiora
ouocat,p.5.c.545.c
do dei multi habent,& neſciendo a quo habeant impia va
tate iactantur,p.6.c.212.e
do ſpiritus ſunt Prophetia & Sacerdotium,p.4.c.1070.d
do ſpiritus quædam ſunt,ſine quib.ad vitam non venitur,
humilitas,fides,&c. ſecũdũ quæ ſpiritus ſemper manet.
lia quib.vitę ſanctitas pro aliorum vtilitate declaratur,vt
rophetia,linguæ,curationes,ſecundum quę non ſemper
anet ſpiritus ſed ſubtrahit ſe aliquando a ſignorum oſtẽ
one,ne mens eleuetur,&c.p.3.c.33.c
do dei quæ ſine periculo nobis ab ipſo ſubtrahuntur, tunc
ecte nos habuiſſe oſtendimus,cum ſublata æquo animo
leramus,p.3.c.33.c
do orum ſpiritusſancti ſufficientia,p.4.c.134.140.
do is dei nemo beatus,qui danti eſt ingratus.Ibid.

donis corporis naturalib.(vt eſt ſanitas,robur,agilitas,&c.)Item donis animæ naturalib.(vt eſt,perſpicacitas ingenii,& viuacitas eloquii homines abutuntur,& per ea frequenter Deus & proximus impugnatur,& per quæ illa figurantur, p.4.c.1278.f

dormire non bene valent ſenes,& huius ratio,p.3.c.1810.f

dormire & dormitare differunt,& quomodo,p.3.c.1356.d.e

dormitant Chriſtus quando in fide tepeſcimus, talis nobis quales nos ei,p.3.c.1425.c

dormire ab hominib.Deus dicitur,quãdo peſſimos homines differt punire,& vigilat cum præuidet tempus debitum punitionis,p.3.c.362.g.Item p.2.c.1639.c

dormire in domino,qua ratione dicuntur iuſti & ſancti poſtquam ab hac vita decedunt,& patres veteris Teſtamenti, etiam ſancti poſt ipſorum obitum, cõgregari, & apponi ad populum ſuum,& non in Domino dormire leguntur, p. 1. c.298.c.299.d

dormire ſolebant antiquitus gentiles ſuper corium hoſtiæ immolatæ ad habendum reuelationes in ſomnis.pa.4.colum. 516.f

dorſum dat fuganti qui fugit,p.2.c.300.f

dotes corporis ſunt ſubtilitas,agilitas,claritas, & impaſſibilitas,quæ non habentur niſi in ſpe,p.6.c.320. f

dotes quatuor nõ inerunt corpori glorioſo ex compoſitione corporis cœleſtis ſed ex gloria animæ in corpus redundante,p.6.c.342.e

dotes ſeptem reſeruantur dando poſt hanc vitam,quæ ſunt, clara dei viſio,fruitio,tentio,quantum ad animam,impaſſibilitas,ſubtilitas,agilitas,& claritas,quantum ad corpus in reſurrectione,& ſignificantur per ſeptem ſportas p.5.colu. 562.f

dotes animę ſunt aperta viſio,firma tentio,continua fruitio, quæ habentur in patria perfecte,& hic a viris perfectis habentur inchoatiue,ſ. in ſpe & charitate,parte 6. columna 853.e

draco a Greco dorce vel dorcas,id eſt, videre,quia videt acutius cęteris animalib.p.1.c.544.f

draco(vt fertur) in terra ſerpit,natat in aquis,volat in aere,p. 4.c.249.c

drachma eſt duplex,quia drachma eſt octaua pars vnciæ,quę valet ſex obolos.p.5.c.295.b.c

drachma eſt natura humana ad imaginem dei facta,& ideo capax ipſius per cognitionem & amorem,quę fuit drachma decima perdita per peccata primorum paretũ,p.5.c.903.c

dromedarius vel dromas eſt animal camelo minus, ſed velocius,p.4.c.485.b

dubitare melius eſt de occultis,quam litigare de incertis, p.1. c.402.f

dubium cui hoc eſt ꝙ inter tres,gentilem,heræticum,& Eccleſiaſticum,multo maiorib.pęnis dignus ſit qui maioris dignitatis eſt,p.4.1192.f

dubia ſacræ ſcripturæ vtrum etiam ex autoritatib librorũ nõ canonicorum Biblię determinari valeant,p.1.c.2.a.b

dubia,ſiue in reb.dubiis,non eſt pręcipitãter agendum,exẽplo legiſlatoris Moyſi,p.1.c.1220.d.e

dubia ſunt in meliorem partem interpretanda, & vnde hoc trahitur,p.1.c.1594.e

in dubiis Chriſtiani debent ad pontifices recurrere quantum ad ſpiritualia, & ad principes quãtum ad temporalia,& eorum firmiter tenere ſententiam,niſi errorem contineat manifeſtum p.1.c.1559.c

ducere alium poſt ſacramentum ſponſionis ſi quis permittitur diſpenſationis eſt,& ſi nũquã debitũ ſoluere poſſit,p.5.c.8.a

ductile feriendo producitur,p.1.c 745.a

duę gentes & duo populi intra nos ſunt.ſ.vitiorũ & virtutum, iſte minor,ille maior. Plures enim ſunt mali quam boni, & vitia plura virtutib.&c.p.1.c.296.b.c

duellum an ſit licitum vel illicitum. Arguitur pro vtraq; parte & ſoluuntur rationes ſecundum Theologos & Iuriſtas,p.2 c.429.c.Et c.432.d.e

Duellum poteſt accipi dupliciter, vno modo proprie, alio modo large, p.2.c.427.c

dulcedo fallax eſt quam plures atque maiores pœnarum amaritudines ſequuntur, p.3.c.79 b

dulcedo ſpiritualis tanta eſt in verbis diuinorum eloquiorũ, quanta corporalis & in melle & lacte, p.3.c.1851.a.b

dulcedo Dei multiplex, & qualiter & quare eſt abſcondita, p.3.c.636.e

dulcedo diuinæ viſionis quæ animam diu deſiderantem conſolatur comparatur aquæ frigidæ ſitientem refrigeranti, & nuncio. &c. p.3.c.1714.d.e

dulcedo miſericordiæ ſine rectitudine iuſtitiæ, non eſt miſericordia ſed puſillanimitas, & iuſtitia ſine miſericordia ẽ crudelitas, p.3.c.598.e

dulcedinis Dei altitudo per trabium auream claritatem intra templum deſiguatur, p.2.c.715.b.716.d

dulcedinis ſupernę admiratio per manna filiis Iſrael de ſuper datum deſignatur, p.1.c.637.a.b

dulcedinem ſpiritualis intelligentiæ quærentes, in ſcripturis per fauum ſignificantur, p.3.c.1855.a

de dulcedine Chriſti qui nihil guſtat, non eſt mirum ſi hunc terreſtrib. deſideriis ſordidare non euitat, p.6.c.1316.e

duodecim trib. Iſrael quæ in Aegypto iunctæ fuerunt poſtea in duas & decem trib. diuiſæ ſunt, duæ Iudas, decem Iſrael appellantur, Inde de tribu Dauid regnauit Roboam filius Salomonis in Ieruſalem. vbi templũ & Sacerdotes & magna pars trib. Leui Decẽ autem trib. in Samaria, Ieroboam filius Nabath ex tribu Ephraim & Ioſeph, &c. p.4. colum. 1251.a

duodecim prophetæ per duodecim patriarchas figurantur, p.4.c.1699.c

duodenarius qũo conſurgat, & quid ſignificet, p.5.col.724.d. Et numerus ſacratus eſt, c.1136.e
Item p.2.c.1073.b.f. Et c.1311.b.e. Item, p.1.c.199.c

duodenarius vnumquemque hominem & temporis plenitudinem, & ſitum orbis videtur complecti, p.1.c.1205.b.c

duodenarius numerus apoſtolorum ſignanter exprimitur, & in ſacra ſcriptura multipliciter deſignatur, p.1.c.187.b.c
Item p.6.c.978.e.& 169.e.f. Item p.1.c.831.c

duratio humana licet deſtinguatur per multas ætas, tamen poteſt diſtingui principaliter in tres partes, ſ.i., temp⁹ augmẽti, & in tempus medium, & tempus diminutionis, p.3.colu. 1145.a.b.c

duratio perpetua a parte finis eſt ꝯ ratione beatitudinis, quæ perpetuitas deſignatur per ſucceſſionem æſtatis, & hyemis, non quia tuuc ſint differentiæ temporis, quia tunc ceſſabit ſed quia perpetuitas non poteſt ſignari a nobis, niſi per partes temporis. p.4.c. 2168 f. Item p.6.c.1459.c

durũ in corporalib. dicitur aliquid dupliciter, p.5.c.1133. c

durum dicitur dupliciter, in corporalibus & ſpiritualib. pa.5. Ibidem.

dux bonus tã in ſpiritualib. quã in corporalib. debet ſuos monere & munire exhortationib. Sãctis, & bonorum operum exemplis, p 4.c.2580.f

dux populi Iſrael per deſertum Dominus ſolus fuit qũo intelligendum ſit, & an miniſteria Angelorũ in hoc ducatu non erant neceſſaria, p.1.c.859.b.c.860.d.e

duces de Iuda, de quib. loquitur Propheta Iacob, erant principes trãſmigrationis reſidentes in Babylonia, p.2.c.1003.f

E

EBDOMADA In hebdomada.
Ebdomadarius. Ibid.

Ebionitarum error, &c. p.2.c.1173.a.b

Ebionitarium error reprobatur, qui dixerũt Chriſtũ ante Mariã non fuiſſe ſic eum non fuiſſe ab æterno, p.5.c.1017.c

Ebionitę alios diſcipulos recipiunt, paulum autem quaſi trãſgreſſorem legis repudiant, p.5.c.548.f

Ebionitæ ritum Iudaiſmi temporib. gratiæ ſequi exiſtimauerunt, qui cum Euangelio legis ceremonias ſeruare volebãt p 4.c.14.d.& c.2561.c

Ebrietas eſt vitanda, p.1, c.995.b.c

ebrietas ita rationem, ſicut ſomnus tenet ſenſus ligatos, p.4.c. 1906.f

ebrietatem ſequitur deſtructio fortitudinis corporalis, hebetatio diſcretionis, & per eam deſtruitur amicitia charitati & conſumitur ſubſtantia corporalis, p.4.c. 2155.c

ebrietas ſenſus quem impotentem reddit concordiam nõ ſ uat, p.3.c.1906.d

ebrietas multos ſubuertit, ſenſum minuit, iram excitat, libidinem inflammat, animi ſecreta reuelat, p.3.c.2133.a
Item p.1.c.993.c

ebrietas, fornicatio, & huiuſmodi, cib. dęmonum ſunt, qu blanda ſunt, & ad ſui vſum prouocant, p.5.c.908.e

ebrietas quæ Hebraice ſacra ſignificat omnia quæ ſtatum n tis inuertunt, p.4.c.73.b

inebriari ita vt inebriãtur ebrioſi, nec ipſi terræ vtile eſt, qu niã maiore humore quã ſufficit corrũpit, ſicut vita ebri qui nõ ſatietate ſe repelet, ſed mergit diluuio, p.1.c.422.c

ebrietas ſpiritualis quæ hominem ducit ad mortẽ, quæ & q lis ſit p.4.c.1907.b

ebrietas ſumitur aliquando pro ſatietate, & ſic non eſt vici ſa, p.1.c.132.f. Item p.3.c.1855.c

ebrietas ſignificatur per Philiſtæum, & quare, p.4.c.2155.c c.169.c

ebrietati aſſuetus poſt euigilationem cito recurrit ad potati nes, inclinatus ad hoc per malam conſuetudinem vel co plexionem. Ibid. c.337.

ebrietate patet naſci irritationem, iram & ruinas multas a ritudinem animæ, & animoſam offenſionem, virtutes n nori, p.3.c.2134.c

ebrioſi ſolent hoc teſtimonium adhibere ſibi in patrociniu propter Ioſeph, de quo ſcriptum eſt, Biberuntq. & inebi ti ſunt p.1.c.422.e.f

ebrius vino corporali, & ebrius de calice aureo Babylonis parantur, p.4.c.903.c

ebrii erant ergo, per vinum errorem intelligimus, p.4.c.23 b. Ebron in Hebron.

ebur eſt frigidum & album, denotans occultationem iudi rum Dei p.3.c.1862.f

Eccleſia dicitur mater omnium Chriſtianorum, licet multi rum ſint eius filii ſolo numero, & non merito, p.2.c.278

eccleſiam diabolus videns inſtitui ad locum ſupplendum de ipſe cecciderat, eam ſubuertere nititur, p.6.c.1511.c

eccleſia quæ a Chriſto tanquam thronus poſſidetur, tãqu animalia paſcitur, honoratur ipſa ſuper Chriſtũ ędific in ſeptem cornib. exaltatur, in ſeptem oculis illuminatur 6.c.1505.d

eccleſia nunc conſiſtit in hominib. ratione poteſtatis vel di tatis Eccleſiaſticæ vel ſecularis, quia multi principes & ſ mi pontifices, & alii inferiores inuẽti ſunt apoſtataſſe a de propter quod Eccleſia cõſiſtit in illis pſonis, in quib. noritia, vera, & cõfeſſio fidei & veritatis, p.1.col.148.e.f. 149.a.b.c

eccleſia licet a principio mundi incæperit tamen ſpeciali nomen ſponſæ primo in datione legis in monte Sinai a pit, p.3.c.1818.f

eccleſia eſt vna, quæ incœpit a primo Abel iuſto vſque ad mum electum, qui in fine mundi eſt naſciturus, p.6.c.115 Item p.4.c.1901.c.& c.2242.f. Item p.1.c.878.e.f & col 1179.a.b

eccleſia quæ eſt corpus myſticũ Chriſti, habet duplicem ſt ſ. militantem & triumphantem, p.3.c.1430.f. Et c.491.c

eccleſia militans dicitur regnum, cuius ordinationẽ & diſt ctionem per diuerſos ſtatus & dioceſes Chriſtus Apoſt & eorum ſucceſſorib. commiſit p.4.c.2214.f

eccleſia militãs vniuerſalis ſignificatur per ciuitatem, cu domus deſtructę ſunt & mutationes. Nam in Eccleſiis, magna parte cultus Dei negligitur, & in curiis laicis iuſt ſubertitur, & Doctores plurimi docent curioſa & inu ad oſtentationem, & prędicatores multi prędicant pro quæſtun

ceſtum vel fauorem audientium,&c.p.4.c.881.c
ecc ſia militans ſemper habuit,habet & habebit vſque ad fi-
m mundi iuſtis aliquos peccatores & cum fortib.aliquos
bilcs,p.3.col.2822.e
ecc ſia militans multũ declinauit a perfectione prima in præ-
is,& clericis,etiam religioſis,& ſimiliter in numero fide-
m,quæ ſunt multum dolenter audienda,p.4.col.925.c
ecc ſia ciuitas dicitur & columba, & quare, cuius principes
agis Leones quam paſtores vocandi ſunt, & iudices lupi
cidentes:Prophetæ,id eſt,magiſtri veſani, p. 4.c.2159.b
ecc ſia vaſtatur per dæmonis aſtutiam.In Eccleſia verò mili-
nte ſunt prælati & clerici, religioſi & laici,&c.& in omni-
s iſtis ſtatibus ſunt peccatores multi,iuſte pro ſuis pecca
puniendi,p.4.col.1123.b.&631.c
ec ſia ſancta in exordio Apoſtolos & prophetas habuit,nũc
bet Euangeliſtas atque Doctores: Apoſtoli & Prophetæ
blati ſunt,p.4.col.118.f
ec ſia ſancta quatuor accepit ordines regentiũ ad eruditio-
m fidelium.Ibid.a
c ſia dicitur ciuitas,nam in ea debet eſſe ciuium vnitas per
ncordiam charitatis,& nunc Deo permittente,& diabo-
procurante,facta eſt quaſi ſola reſpectu præteriti tempo
,& diffuſa mutuis diſſenſionib. & guerris, p.4.col.925.f
cc ſia conuerſa ad fidem Chriſti,adducebat gentiles fortitu
ne peccatorum deformes,&c.& de hoc figura,p.2.c.1123.f
c ſia ſancta ciuitas eſt Dei viui,vbi impletur quotidie vo-
ntas Dei,& ſeparata ab omni errore infidelium,ſanctifica
r fide & bono opere,&c.p.2.c.1167.c
c ſia fidelium,quæ in mari huius ſæculi poſita, theſauros ſa
ntiæ & ſcientiæ opeſque virtutũ ſtudet acquirere, ſigni-
atur per claſſem quam fecit Salomon, &c.p.2.c.1169.a
c ſia malignantium complebit peſſima, & præpoſitas plebe
ioribus,dicitur ſtare cum Ieconia ante picturas,& ſinguli
nent thuribula:nec odorem bonum,ſed fœtorem offerũt
4.col.1141.a
cleſia vides pleroſq; de ignobilib. nobiles, de pauperibus
ites factos ſubito intumeſcere,priſtinæ abiectionis obli
ci:genus quoque ſuum erubeſcere,& infirmos dedignari
rentes,p.4.col.2215.c
ſia adhuc partim peregrinatur in mũdo,partim iã regnat
cœlo,vbi tota regnatura eſt peracto iudicio,p.2.c.1137.c
c ſia eſt vna,in qua omnes continentur electi,quãuis diſtã-
s meritis,& vna patria cæleſtis omnibus promiſſa, quam-
s ſtella a ſtella in claritate differat,& de hoc figura, p.2. c.
55.b
c ſia pro magna parte deſtructa eſt ſpiritualiter & corpora-
er ꝓpter peccata maiorũ populi Chriſtiani, p.4.c.2058.f
c ſia magis tempore pacis amaricatur de clericorum & re-
gioſorum peccatis.quam tempore tyrannorum de corpo
lib.tormentis,p.4.col.930.c.f
c ſia vilis efficitur,cum creſcente numero malorum,nõ ſũ-
a petit & cæleſtia,ſed infima & terrena, p.4.c.938.d
c ſia eſt locus electus mons ſanctificatus ciuitas ſupra mon
m poſita vt abſcondi non poſſit,p.1.c.1534.d
c ſia dicitur hortus diuina ſpiritus ſancti cõciſitione & fru-
ib.abundãs dicitur alias fons quem nulla aqua deficiet,p.
col.474.c.f
c ſia ſãguine martyrũ tãq; purpureo veſtitur,p.4.co.451.b
c ſia dicitur vidua quia amiſit virum ſecũdum corpori paſ
onem,p.4.c.452.d
c ſia ſponſa fidelis nata in Patriarchis ſubarata in Moſe &
rophetis oſculum Chriſti deſiderabat volo cordis feſtinã
ſſimi.p.4.col.494.f
c eſia quam primum exorta fuerit ſplẽdor gloriæ Chriſti ei
ffulget,quę iis quidem qui in noctis caligine oberrant lu-
en immittit,iis qui mentis luce ſunt illuſtrati ſuam prote-
tionem largitur, p.1.c. 1222.d
ec eſia quæ noua eſt Ieruſalem ipſis perſecutionum tempori
us immobilis manet.p.4.col.303.b
ec eſia ex gẽtib.collecta deſertũ oraculũ vocatur,p.4.c.317.b
eccleſia dolore præmitur,quando in malicia creſcere peruer-
ſos intuetur,p.3 col.185.a
eccleſia non ſolum infideles aduerſarios tolerat, ſed eorũ quo
que inſidias vix fert quos intus habet.p.3.ibid.
eccleſia dicit,ꝙ nõ niſi ĩ ſe veraciter colat̃ Deus,& ibi tm̃ ſit ſa
lus. At cont.hęretici,ſi hoc eſt verum,oĩs terra a Deo eſt de
relicta,quam nos multi vbiq; incolimus, par.3.col.151.a.b
eccleſia ſępe ab hęreticis vaſtata,poſtq̃ inſtantia Catholicorũ
doctorũ lucẽ veritatis recepit,plures ad cognoſcẽdã & tuẽ
dam rationem veritatis filios procreauit,p.2.col.1398.d
eccleſiæ gentilium perſecutione per occiſionem martyrum vi
debatur funditus eſſe deleta,ſed eis ĩ occulto coronatis, me
lius conſtruebatur,p.2.c.1398.f
eccleſia per amaritudinẽ & tribulationem ad futuræ vitæ gau
dia generatur, vbi dñm laudabit in æternum, p.2.c.1573.b
eccleſia rep̃brat cõdeſcẽſionẽ irrõnabilẽ ſuperioris ꝓ q̃rela ir-
rõnabili ſubditorũ & ſimiliter querelas eorũ, p.2.c.1576.f
eccleſia quæcunq; loquitur in cõfeſſione fidei,in doctrina reli
gionis laudabilia & irreprehenſibilia ſunt, p.2.col.1578.b
eccleſia commendat presbyteris caſtrorum Dei ſollicitam cu
ſtodiam,vt peruigili & ſolerti cura cõt.hoſtium inſidias ſẽ-
per parati aſſiſtant,&c.p.2.col.1578.e
eccleſia tribulationis tempore debet Deum deuotius exorare,
& ieiuniis & aſperitatibus pęnitentiæ ſe magis ſolito corã
Deo humiliare,p.2.col.1580.f
eccleſia ſancta aliquando pro peccatis ſuis pœnitentię gerit af
fectum,ſed ſpe remiſſionis & futuri præmii exhilarat ani-
mum,p.2.col.1584.f
eccleſia non ſolum tyrannum vel hæreſiarcham debet excom
municationis gladio ferire,ſed etiam ei adhærentes prout
poteſt extirpare,p.2.col.1599.c
eccleſia debet reddere gratiarum actionem de beneficiis ſibi
collatis a Domino,& de hoc figura,p.2.col.1604.f
eccleſia in ſe capit quoſdã qui leuiſſimos errarus admittũt alios
hẽt q̃ grauiores lapſus hẽnt,alios q̃ immunitate ſcelerũ et-
hnicis & publicanis ſimiles ſunt,& huius figura in tẽpli Sa-
lomonis vetuſtate & deſtructione,p.2.c.1265.b.c.& 1279.a
eccleſia deſignatur per Euam,& per Adam Chriſtus intelligi-
tur ex ipſis autem generantur filii boni & mali quia licet om
nes Chriſtiani per baptiſmum generentur,boni multi tamẽ
ſua peruerſitate fiunt mali,p.1.col.111.a.b
eccleſia eſt terra quæ verbi pabulo nos reficit,& patrocinii vm
braculo cuſtodit,loquendo paſcit,p.1.col.12.f
eccleſia electorum luto,fauillæ & cineri comparantur in repro
borum iudicio,quia temporaliter conculcata deſpicitur, p.
3.col.287.a
eccleſia militans ſignificatur per terram riuorum, aquarum,&
fontium,p.1.col.1512.f
eccleſia deſignatur per terram,cuius fundamenta ſunt apoſto
li,&c.p.3.c.349.c.Item p.1.col.182.f.& c.1619.c
eccleſia dicitur terra frumenti ratione corporis Chriſti: dici-
tur etiam terra vinearũ ratione ſanguinis Chriſti:dr̃ etiam
hordei terra propter ſacramẽtũ pęnitentiæ,p.1.col.1511.c
eccleſia aurore nomine deſignatur,p.3.col.534.d
eccleſia per fundam figuratur,& quare,p.3.col.401.b
eccleſia intelligitur per firmamentum,p.3.col.509.b
eccleſia dicitur mons domini,& quare,p.4.c.946.f
eccleſia dicitur mons pinguis,p.3.col.912.f
eccleſia dicitur mulier fortis.& quare,p.3.col.1740.e
eccleſia vna & eadem dicitur ſterilis & fœcunda,virum habẽs
& derelicta: ſecundum diuerſas gentes & tempora, p.4.col.
449.c
eccleſia primo fuit ſterilis propter paucitatem fidelium:ſed pe
perit plurimos filios in conuerſione multitudinis gentium
ad fidem,p.2.col.329.c
eccleſia dicitur vxor,p.3.col.1453.b.Item p.1.col.126.e.f
eccleſia dicitur ſapientię domus,p.3 col.1638.e
eccleſia triumphans per Sion intelligitur,p.4.col.432.f
eccleſia ſeptiformi ſpiritu repleta figuratur per arcturum, p.4.
col.1869.a.Item p.3.col.123.c.& col.360.e

eccleſia eſt theſaurus domini, par.4. columna 895. b.c
eccleſia dicitur hortus, p.3.c.2200.f.& c.1079.c
Item p.4.c.956.e.f
eccleſia dicitur turris, quam ædificant boni doctores, & prędicatores, p.5.c.900.f
eccleſia de gentib. congregata per filiam Pharaonis accipitur quæ Moyſen infantem prenſum in aquis nutricib. commēdauit, p.1.c.384.b.c
eccleſia gentium per viduam Sareptanam figuratur, p.5.col. 751.b. Item p.2.c.814.f
eccleſia adulteræ nomine ſignificatur, p.5.c.1514.d
eccleſia mulier ſanguinaria dicitur, p.5.c.534.d.& c.816.d
eccleſia ſignificatur per rubum ardentem, p.6.c.1055.b
eccleſia ſignificatur per vas quod deſcendit & apparuit Petro p.6.c.1102.f
eccleſia ſignificatur per purpurariam, p.6.c.1161.a.b
eccleſia ſignificatur per arcam Noe, p.6.c.1332.e. Item p.3.c. 1947.b. Item p.1.c.143.c
eccleſia figuratur per arcam quam Sacerdotes ferebant in deſtructione Iericho, p.2.c.41.c.& c.543.a.b. Item p. 1.c.143.c.& c.732.e.f.& c.733.c.& c.735.a
eccleſia ſignificatur per Ieruſalem, p.4.c.254.f,& c.2294. f.& 2222.a. Item p.3.c.800.f
eccleſia vocatur Ieruſalem, & etiam Sion, & quare, p.3. colu. 1575.c. Item p.4.c.177.a
eccleſia per vineam ſignificatur quo ad clerum, p.4. c. 1909.c Item p.3.c.243.c
eccleſia quæ ante Chriſti aduentum proprio nomine dicitur ſynagoga, intelligitur per vineam, p.3.c.1052.f
eccleſia generaliter ſumpta, licet ſit clericorum & laicorum, tamen ſpeciali modo eſt tantum clericorum, p.4.c.1908. f
eccleſia dicitur domus, p.6.c.1188.f
eccleſia de Iudæis & gentib. collecta ad Deum, ſignificatur per duas domos, p.4.c.1899.c
eccleſia per domum Marthæ deſignatur, in qua tres ſtatus sūt p.5.c.847.a
eccleſia, eſt ouile, fideles, oues, p.5.c.1260.b
eccleſia vocatur tabernaculum Dei ſiue Chriſti, p.6.columm. 1151.c
eccleſia militans licet tabernaculū dicitur reſpectu triumphātis, non tamē transfertur de loco ad locum ſicut tabernaculum Iudęorum, p.4.c.313.314.per totas columnas.
eccleſia & ſynagoga per Iacob & Eſau figurātur, & de hoc lōga declaratio, p.4.c.315.c.316.
eccleſia militans reſpectu triumphantis eſt ſicut lex vetus imperfecta, & figura reſpectu nouæ, p.6.col.1673.c
Eccleſia militans ſemper eſt coniuncta bello contra dęmones & vicia: & ſignificatur per Ceilam, p.2.col.465.a.b
Eccleſia fidelium eſt materia ſiue ſubiectum recipiens Chriſti ſalutem: quæ habet duplicem ſtatum in hoc mundo, p. 4.col.483.c
Eccleſia facta eſt aperto latere domini, ſicut ex coſta lateris Adæ mater omnium Eua, p.4.col.485.a
eccleſia deſignatur per lunam, & quare, p.4.col.536.d.e. Item p.3.col.251.c
Eccleſia inſtructa, & ſpiritualibus victimis immolatis, ceſſauerunt ceremoniæ legis, ſicut extructo templo ceſſauit religio de Silo, p.4.colum.773.a.b
Eccleſia eſt ager dominicus, & poteſt dici vnus ager vel plures agri diuerſis rationibus, &c. p.4.col.741.b. Item par. 1. col.1070.f
Eccleſia militans in perſecutionibus poſita, eſt nauicula fluctibus operta, p.5.col. 165.c
Eccleſia militans per regnum cælorum intellecta, non eſt ipſi parietes, ſed fideles, p.5.columna 207.c. Item p.6.columna 828.f. item p.4.col.2195.a.b
Eccleſia eſt regnum Dei, & quare, p.5.col.525.a.b
Eccleſia fontis nomine deſignatur, primum in Iudæa parua poſtea dilatata eſt, p.3. col.1851.c
Eccleſia vniuerſalis, in præſenti Chriſto redēptori reddit obſequia, in futuro perpetuis confeſsionū laudibus glorific bit, Et quare & quomodo, p.3.col.722.f
ab eccleſia qui ſe per viciorum ſordes ſeparauerit, merito i ſecundas ſedes retruditur, p.2.col.185.a
eccleſia militans deſignatur per paradiſum: in hoc paradiſ deſcribitur fons & fluuius quibus ſignatur ſcriptura ſe theologia, p.1.col.67.a
eccleſia deſignatur per quatuor angulos altaris holocauſti quia per quatuor mundi plagas dilatata eſt, & in omnibu mundi terminis eccleſia perſiſtit, p.1.col.769.a
eccleſia dicitur tabernaculum & domus, ſed diuerſis ration bus, p.3.colum.623.c. item p.2.columna 118.f. item par. col.1199.a
eccleſia ſæpe ex detrimentis maiora recipit incrementa, cu vno per incuriam lapſo in peccatum, plures exemplo ei territi, ad perſiſtendum in caſtitate fidei cautiores fiunt, 2.c.1398.e.f
eccleſia poſt captiuitatem mortalis erumnę reędificata p gl riam immortalitas, dicit. Dirupiſti domine, &c. Figura d templo diruto & reædificato, par.2.c.1502.f
eccleſia nullum ad ſacerdotium prouehit, dum lactis infanti particeps, non ſolidi cibi & intelligentiæ ſpiritualis capa p.2.c.320.e.f
eccleſia deſignatur per terram excelſam, vbi comeditur fru ctus agrorum, quia ibi germinat ſemen bonum, id eſt, D verbum ibi fructus triceſimus, ſexageſimus & centeſimu p.1.c.1658.d
eccleſia ſancta vtriuſq; teſtamenti paginis, & nouorum ac v terum patrum exemplis informatur, p.1.c.1681.a
eccleſia ſancta non minus gratia prædita eſt quam Synago p.1.c.859.c.d
eccleſia quidquid agit cum virtutib. ſuis, debet dedicare & c ſecrare gratię Spiritus ſancti, p.1.c.897.a.b
eccleſia ſancta duorum populorum eſt mater, & quos in fi genuit, amittere timebat, ſed ſacræ ſcripturę præceptis ol diens retinuit, & de hoc figura, p.2.c.875.a.b
eccleſia in multis carnalib. ſuis lata, in paucis ſpiritualis an ſta, quia ad vnum hominem qui ſine peccato eſt colligit quaſi in vno cubito conſummatur, p.1.c.143.c
eccleſia aliquando quaſi in lectulo cum ſponſo, quieſcit te pore, ſ. pacis aliquando cum ſponſo, inſurgente tentatio in acie conſiſtit, p.3.c.1828.e
omnis eccleſia corpus Chriſti eſt, & in omnem eccleſiam detur delinquere qui corpus ſuū maculauerit, p.2.c. 36.
in eccleſia omnes poſſunt audire confeſſionem crucis, preſſ ras eccleſiæ videre, & miracula. Ipſa autē ſola anima no quanto teneatur amore vitæ inuiſibilis, p.3.c.1847.b
eccleſia ad liquidum purgari non poteſt, dum in terris, ſed c habitare permittitur Iebuſęus in Ieruſalem, & zizania cu tritico, p.2.c.108.d.e
eccleſia tota licet dicatur vna vinea, dicitur tamen etiam a quando plures, p.4.c.788.f.& 1796.e. Item p.3.c.1052.f. tem p.1.c.1601.a.b
eccleſia gentilium quæ deſerta fuit à Domino per idololat habitatur per Chriſti fidem, & repletur multitudine cre tium ex diuerſis nationib. p.4.c.749.c
in eccleſia ſancta hi qui fidem, vitam, patientiam, atq; benig tatem cuſtodiunt, ſummis iam virtutib. pollent, p.4.colu 1347.c
eccleſia ſi Chriſto iuncta fuerit, quæ lumine eius repletur, vnus ſpiritus cum eo fiat, tunc feſtiuitatem neomenia a p.1.c.1389.a
eccleſia Chriſti vxor eſt in occulto, & ſignificatur per Sar quę in hac peregrinatione inter alienigenas ſine macula uit, p.1.c.250.b.c.& c.251.f
eccleſia eſt vxor Chriſti, & non licet homini dignitatē iſt ſponſi transferre in ſe, nec ſponſam eius violare, p.1.colu 1593.a
eccleſia dicitur ſponſa, p.2.c.1621.c.& c.1573.c
eccleſia dicitur ſoror Chriſti, quomodo, p.1.c.251.f

eccle

ec|ſia per viduam pauperem repræſentatur,p.5.co.714.a.b. Item p.3.c.243.a.Item p.2.c.1574.d.e
ec|ſia eſt virgo per integritatem fidei,p.2.col.228.f. & col. 29.b.c
ec|ſia vrbs dicitur,& quæ eius portæ,&c.p.1.c.1126.f
ec|ſia fumo aſcendenti,aſſimilatur,p.3.c.1835.a.b
ec|ſia comparatur palmæ,& quare,p.3.c.2094.d
ec|ſia oliuæ comparatur.Ibid.
ec|a per terebinthum deſignatur,& quare,p.3.c.2096.a
ec|ſia dicitur filia patris prudentis,qui cuſtodiam circa filiã rit,p.3.c.2186.c
ec|ſia antelibanus dicitur,Synagogæ vero populus (etſi ve- r oliua)libanus dicitur,quare & quomodo,p.2.c. 10.f
ec|ſia per Sephoram quæ præputium filii ſui expoliat, deſi- gnatur,p.1.c.523.c
ec|ſia Chriſti ſignificatur per Raab,quæ ex peccatorib.tan- tam ex meretricatione collecta eſt,&c.p.2.c.17.c.& c.33. & c.44.f
ec|ſia ſignificatur per Iahel mulierem alienigenam & quare p.2.c.177.c. 178.d
ec|ſia & Synagoga per duas mulieres meretrices ante Salo monem contendentes ſignantur,p.2.c.693.b.c
ec|ſia & Synagoga per Rachel & Liam ſignificantur,p.1.c. 29.c
ec|ſia ſignificatur per Annam ſterilem matrem Samuelis,p. c.313.a.b
ec|ſia gentium eſt area Aureuna,p.2.c.668.f
ec|ſia ſignificatur per Abiſac virginẽ pulcherrimam, & qua i,p.2.c.674.c.& c.684.d.e
ec|ſia vniuerſalis ſignificatur per Iudam patriarcham, p. 1. 1675.b
ec|ſia de gentib.collecta ſignificatur per reginam Saba quæ gentilis erat,&c.p.2.c.771.a.& c.773.a
ec|ſia ſignificatur per ſyluam Libani,p.2. co.773.a. & colu. 113.c
ec|ſia intelligitur per ſolium Salomonis,quod de ebore fa- um eſſe memoratur,p.2.c.773.a
ec|ſia ſignificatur per pſalterium,& etiam per citharam, p. c.1078.d.e
ec|ſia primitiua ſignificatur per Ruben primogẽnitum Iſ- elis,p.1.c.679.a.b
ec|ſia ſignificatur per menſam propitiationis,& quare, p. 1. 737.a.& c.741.c
ec|ſia vniuerſalis & etiam Eccleſia Cathedralis ſignificatur er candelabrum,p.4.c.2203.c
ec|ſia ſignificatur per candelabrum tabernaculi, & etiã per enſam,& quare,p.1.c.741.c
ec|ſia ſignificatur per ſanctuarium,p.1.c.1207.a
ec|ſia ſignificatur per malogranatum habẽs intra ſe per gra orum numerum multitudinem populorũ,&c.p.1.c.1255. & c.1562.f
ec|ſia ſignificatur per aſinam Balaam, quæ prius portabat aſphemiam,ſed a diſcipulis ſoluta, Chriſtum portat, p. 1. 1336.e.f
ec|ſia comparatur ad ciuitatem Alexandriam propter abũ antiam fluminum & multitudinem populorum ad ſẽſum legoricum,p.4.c.2036.e
ib eccleſia qui per errorem vel prauam operationem ſepara ſunt,& blaſphemiã Dei inter infideles excitãt,ſignificant Iſraelitã qui fornicatur eſt cũ Madianitide,p.1.c. 1376.f
in eccleſia ſunt quidam credentes & acquieſcentes diuinis p̃- ceptis erga ſeruos Dei religioſi & officioſi,& ad ornatũ ec- eſiæ vel miniſterium ſatis prompti, ſed in conuerſatione ropria obſcœni & vitiis obnoluti,p.2.c.65.c.& 66.d
ec|eſia dicitur terra lacte & melle manans,& quare,p.1. col. 618 f.& 1619.a.b
ec|eſia boni prælati, in qua dieb. feſtis fit bonum prandium e pabulo ſacræ ſcripturæ & ſacramento Euchariſtię,ſigni icatur per domum Tobiæ,p.2.c.1501.c
ec|eſia dicitur vxor prelati,quæ ſi poſt eius acceptionẽ diſpli cuerit curato,& intrauerit religionem,& alius eam accepe rit,& ille mortuus fuerit non põt prior maritus eam recipe re in vxorem,dimittendo religionem,p.1.c.1124.f
eccleſiæ ſecutura eſt domini paſſionem,ſed longe differenter, eccleſia.n.pro ſe patitur,ille pro eccleſia,p.5.c.639.f
eccleſia impugnatur trib.modis,odio,verbis,cruciatu corpo- ris,e contra Eccleſia diligit,benefacit,orat,p.5.c.117.c
eccleſia perſecutiones dum patitur an obſit vel proſit,p.6.co. 261.f
eccleſia duobus modis patitur amara ab hoſtib.p.3.c.56.f
eccleſia cuius tympũ Iob tenet,tantis premetur malis vltimo ſuo tempore,vt hæc noſtra miſera tempore cũ ſuſpirio deſi deret,p.3.c.273.a
eccleſia tempore tyrannorum & magis tempore Antichriſti erit in tanta perſecutione,q̃ videbitur a Deo derelinquis, p.3.c.571.c
eccleſia ſymoniace acquiſita non eſt illius qui eam ſic acquiſi uit ſponſa re,ſed tantum nomine,& generat peſſimos filios vel inutiles,p.1.c.388.a
omnes qui in eccleſia terrenam felicitatem quærunt a domi- no,ad Iſmael pertinent,p.6.c.508.d.e
eccleſia Dei vertitur in ſpeluncam latronum,quãdo furta,ho micidia,adulteria,periuria,ſacrilegium,hæreſes,& alia ſce lera verſantur in ea,quãdo auariciæ facib. principes inar- deſcunt,& regnum quondam opes,vile (aut certe nõ vile) palliolum poſſidet,p.4.c.640.d
eccleſia perfecte mundatur per aſperſionem ſanguinis Chri- ſti,p.2.c.1565.c
eccleſia omnis huius temporis accipitur per altare æneum,in qua null⁹ eſt abſq; peccato et infans vnus diei, p.1.815.b.c
in eccleſia nullus eſt abſq;peccato,et infans vnius diei. Nul- lus eſt qui nõ ex præuaricationis peccato natus neceſſe ha- beat in Chriſto renaſci & ſpiritus eius igne mũdari.Ibid.
eccleſia terra viuentium,hæreticorũ cõciliabulum mortuo- rum terra,p.4.c.1317.c
eccleſia bene ſubdito nõ parcens parcit,proteruo vero qui de correctione peior efficeretur parcens nõ parcit,p.3.c.184.d
eccleſia habet ruborem ingenis,& oſtendit cãdorem,& factis quid gratiæ ſalutaris crux habeat pandit,p.3.c.1847.b
eccleſia conuocatio,ſynagoga congregatio,ſola rationalia cõ uocantur,irrationalia congregantur, Aliquando tamen in malis accipiuntur,p.3.c.1625.a
eccleſia quomodo & quando procreationis ſpiritualis tempo ra obſeruar,p.3.c.1464.e
eccleſia quare Pſalmum nonageſimum frequentat in comple torio & in quadrageſima,p.3.c.1154.d
eccleſia conſuetudinẽ accepit faciendi memoriã defunctorũ die triceſimo,& vnde ſumptum ſit,p.1.c.1314.f
eccleſia prædicatores ſanctos ad Principes mittit, vt actus hæ reticorum ſchiſmaticorum in irritum ducat, & pro ſolatio quo eccleſiam ſuis edictis & defenſionib.adiuuant præmia cęleſtia repromittit,p.4.c.2532.e
eccleſia ſubſtantia hæreticorum nõ eget,id eſt,carnalia ſapiẽ tia & recta(quæ contra diabolum de conuerſione alienando loquuntur) ab eis audire renuit,quia per hæc ad p̃diciã trahunt,p.3.c.99.a
eccleſia percuſſa eſt in ſchiſmate Græciæ,& in amiſſione terrę ſanctæ p.4.c.15.c
eccleſia eleuat vlnas ad bona opera propter vitam ęternã, re- quiem ſperat ſempiternam in gratia ſpiritus ſancti, quæ p̃ dimenſiones atrii deſignantur & figurantur,p.1.c.1773.a
eccleſia circumciſionem cordis mõet,& etiam peccãdi & dies feſtos in Azimis ſynceritatis,nec pecudum, ſed viriorũ vi- ctimas credi monet,p.1.c.1246.e
eccleſia dum dedicatur numera offeruntur ſicut & laicorum conſuetudine,mulieri cũ deſponſatur viro multa dona offe runtur.Et de hoc figura,p.1.c.1155.c
Eccleſia decimas non repetit ad ſcandalum vitandũ,vbi non Eſt conſuetum decimas dari,par.5.col.116.f
Eccleſia dicitur filia beatę Mariæ uirginis,parte 3.col.1884.d

Eccleſia

eccleſia debuit ornari tympanis, id eſt, cãpanis & organis & aliis ad cuius ſonitum conuenirent fideles ad Deum laudã dum, p.4.c.787.c
circa eccleſias ſunt frequenter arbores plantatæ, p.3.c. 1883. a.b. Vide etiam in Arbores & lucus.
ec cleſia militans & triumphans eſt vna ſecundum duplicem ſtatum, ſ. viç & patriæ, & ſic de vno ſtatu Eccleſiæ rapiuntur animæ & deferuntur ab angelis ad alium ſtatum gloriç p.4.c.1054.f
eccleſia obſeruat q' ante carnalem copulam alter coniugum poteſt intrare religionem, &c.p.5.c.1054.f
eccleſia dicitur terra vnius labij, & quomodo, p.1.c.181.c
eccleſia ſiue ſacer locus reos ad eam cõfugientes etiam in vele. in quibuſdam caſib. defendebat, p.1.c.691.c
eccleſia conſuetudine accepit faciendi memoriam defunctorum, die triceſimo & vnde ſumptum ſit, p.1.c.1314.f
eccleſia prædicatores ſanctos ad principes mittit, vt actus hæreticorum ſchiſmaticorum in irritum ducat, & pro ſolatio quo eccleſiam ſuis edictis & defenſionib. adiuuãt præmia cœleſtia repromittit, p.4.c.2351.c
eccleſia ſubſtantia hæreticorum non eget, id eſt, carnali ſapiẽtia & recta (quæ contra diabolum de conuerſione aliquando loquuntur) ab eis audire renuit, quia per hæc ad perfidiam trahunt, p.3.c.98.e
eccleſia quare Pſalmum nonageſimum frequentat in completorio & in quadrageſimum, p.3.c.1151.c
eccleſia conuocatio, Synagoga cõgregatio, ſola rationalia cõuocantur, irrationalia congregantur. Aliquando tamen in malis accipiuntur, p.3.c.1624.e.f
eccleſia quomodo & quando procreationis ſpiritualis tempora obſeruata, p.3.c.1464.d.e
eccleſiç perſecutio, in Perſecutio Eccleſiç.
eccleſiæ tempora aliqui notant quatuor aliqui tamen tria diſtinguunt, & quæ & quando ſint, p.3.c.950.f
eccleſiæ defenſores (vt sũt martyres) ſunt in multiplici differẽtia, quorũ aliqui pro defenſione fidei mortem ſuſtinent corporalem, aliqui ſeruitutem, aliqui exilium, p.1.c.747.b.c
eccleſiæ ſuæ omnipotens eum præferre propoſuit, quẽ ad ancillæ vocem negare permiſit, & quare, p.5.c.656. e
eccleſiæ paſtori vtrum licitum ſit fugere in perſequutione: Arguitur pro & contra cum reſponſione, p.5.c.1258. f. Vide etiam in Fugere.
eccleſiç paſtor dẽt paſcere ſubditos triplici pabulo, p.5.1348.c
eccleſiæ paſtor quis & qualis ſit eligendus, p.5.c.1387.f. Item p.1.c.445.c
eccleſiç præficit debet vir bonus & literatus, qui ſcit & vult magnificare dominũ, & ſignificatur per Hodoliã, p.4.c. 841.c
eccleſiæ fictus paſtor per mercenarios Aegypti intelligitur, p.4 c.865.b
eccleſiæ filius ſolo numero qui pecuniã offert præſidẽti eccleſiæ, vt ipſe promoueatur ad paſtoris officiũ, ſignificatur per Micheam, & ſic promotus nõ ſolum inutilis eſt eccleſiç, ſed etiam nociuus, p.2.c.264.f. Item, p.1.c.1385.a.b
eccleſiæ inutilis prælatus vel paſtor, non dat aliquid niſi nepotib. & conſanguineis, in vita ac ſcientia defectuoſis, quibus dat præbẽdas ſi ſit Eps, & bona Eccleſiæ ſi ſit inferioris gradus, & parum aut nihil dat pauperib. Et huic bene cõuenit hoc nomẽ Micheas, quod interpretatur quis, p.2.c.264.f
eccleſiæ venter ſunt prælati & alii diuites in Eccleſia, ſed eſt nunc conturbatus, p.4.c.945.c
eccleſiæ multæ derelictç ſunt a ſuis paſtorib. quantum ad fructum animarum, ſed non quantum ad leuationem pecuniarum quas expendũt exceſſiue in prĩcipiũ negociis, & aliis (quod peius eſt) in venationib. & aucepiis, & aliis quod peſſimum eſt in reb. bellicis, &c.p.4.c.693.c
eccleſiç regnum per regnum Iuda ſignatur, quod per quatuor mala deprauatur. Et ſunt cupiditas effrenata, ſublimitas inflata, carnalitas affectata, & crudelitas aggrauata, p 4.colu. 731.c
eccleſiæ principib. qui non digne regunt oues domini ve dicitur, qui perdunt oues, lacerant, & diſſipant, eiiciũt, ab eccl ſia iniuſte ſeparantes, non viſitant infirmus, pœnitentibu manum contrahentes, &c.p.4.c.739.b
eccleſiæ dignitatem ambitioſus cupiens obtinere per conte tionem iniquam quatuor præſidiis illud attentat, p.6. colu 1551.c
eccleſiæ cathedrales aliquando habuerunt viros multarum virtutem per quos Deus faciebat opera miraculorum, ſe modo fiunt opera ſpoliationum, p.4.c.2239.b
eccleſiæ vaſa vt ſunt calices & reliqua, In primitiua eccleſi fuerunt de materia parum precioſa, vt de ſtanno cupro ferro & huiuſmodi, & poſtea facta ſunt de auro & argent & lapidib. precioſis, p.4.c.489.c
eccleſiæ facta eſt conceſſio vrbis Romanæ, & per quid ſignif catur, p.2.c.1645.b.c
eccleſiæ quãdo Conſtantinus dedit tẽporalia vox fertur au ta fuiſſe Hodie cecidit venenũ in eccleſiã Dei p.1.c.166c
eccleſiæ qui præſunt quib. claues regni cœleſtis commiſſæ ſi debent introitus ordinem cognoſcere, & aliis prædicar p.1.c.1179.c
eccleſiæ miniſtri qui magis quçrunt augeri eccleſiam in bon temporalib. quàm in fide & morib. per quos ſignificatu p.6.c.975.c
eccleſiæ miniſtri in Miniſtri eccleſię.
eccleſię bona data clericis & religioſis ad ſeruiendum Deo, in ſubſidium pauperum, multi carnaliter & pompatice illis viuunt, p.5.c.146.d. Item p.4.c.731.c
eccleſiæ prælatis dederunt Principes magnas diuitias pro n dum diſpenſationis ad dandum pauperib. & non per m dum theſaurizationis, p.6.c.447.c
eccleſiæ myſteria non niſi ſummantib. ſunt propalanda, p. c.1155.a. et c.1453.a
ad eccleſiæ regimẽ & dignitatem etiam ignobiles eliguntu p.1.c.868.a.b
in eccleſię congregatione maior pars eſt ſimplices & idiotç, 4.c.1456.d.e
eccleſiæ præpoſiti & magiſtri quid agere debẽt, quando ſu in prælio laſſaſcere vident, & hoſtib. terga vertere, &c. p. c.2339.a
eccleſiæ mos ille vnde cçpit paſchali tempore non flectit g nua in oratione, ſed vultu in terram inclinato orare, & q re hoc, p.5.c.998.f
eccleſię rugç ſunt omnes qui in ea dupliciter viuũt, qui fide vocib. clamant, operib. denegant, p.3.c.185.b
eccleſię matris fçcũditas (quç per ſeptiformis ſpiritus gratia adoptiuos Deo Patri filios generat) deſignatur per ma ſeptem filiorum Machabçorum, p.4.c.2429.b
eccleſiæ ſeptem per ſeptem mulieres intelliguntur p.4.c.60
eccleſia dicitur lęna, & quare, p.3.c.266.e
eccleſia qñ adulta dicta eſt, & quãdo paruula. p.3.c.268.d.
eccleſiæ membra (quç dicitur corpus Chriſti) quç ſint oculi auditus, odoratus, manus, pedes, p.6.c.308 f
eccleſię pedes ſunt inferiorum operum miniſtri, p.3.c. 268 e. & c.285.a
eccleſiæ calciamentum dicitur ferrum & æs, cuius prædica acumine & conſtantia munitur, p.1.c.1687.c
eccleſia oculus eſt cçco, & pes claudo, p 3.c.277.b
eccleſię meſſio quando accipitur. Ibid.c
eccleſię veſtimentum ſunt ſingulorum animç, quç ei credẽ inhçrendoq; fideliter eam circundant, p.3.c.287.a
eccleſię veſtimentum eſt quiſq; fidelis, p.1.c.1024.d.e
eccleſię vniuerſalis ſtatum ſignant tabernaculum quod fe Moyſes in ſolitudine, & templum quod fecit Salomon Ieruſalem, quare & qũo, p.1.c.748.a. & co.1381.a. Item p c.622.f. & 624.e
eccleſię ſitus (quæ in credentib. erigitur, in negantib. depo tur) ſignificatur per tabernaculi erectionem vel depoſit nem, p.1.c.1253.a.b
eccleſię conuocationem & diſpoſitionem ſignificãt quat plagæ mundi, per quas caſtra Filiorũ Iſrael diſponunt.

eccleſię

Index.

ecclıæ figura fuit domus, quam Salomon ædificauit, & de
nſteria.p.2.col.1003.a.b.col.705.a.b.c
Itm p.1.col.1483.a.b.c
cliæ ædificatio quę à verò Salomone Chriſto ædificata
vtutibus, fidei doctrina, & ſacramentis, & huius extenſa
ducidatio, p.2.col.799.b
cliæ prelatio quanti ponderis, p.4.col.1331.d
cliæ decurſus a prædicatione Chriſti vſque ad finem mun
din ſeptem parabolis ponitur, p.5.col.234.f
cliæ duplex ſtatus ſcilicet nouus & antiquus, & horum dif
fentia, p.6.col.940.d.e
cliæ patriarchales quatuor ſunt, prima Ieroſolymitana,
ſcunda Antiochena, tertia Alexandrina, quarta Conſtan-
tinopolitana, p.6.col.1499.c
clæ & altaria pſecutionis tēpore vbi fuerūt. p.6.c.1252.e
clæ magna tribulatio fuit propter quatuor homines, ſ. A-
ntaſium imperatorem, Theodoricum regē, Arrianos, &
dos pōtifices Romanos in diſcordia ęlectos, p.6.c.1551.c.e
leæ inimici ſunt dæmones, hæretici, & falſi Chriſtiani, p.
4.col.947.c
cliæ filios quare diabolus permittitur moleſtare: ad hoc du
plx datur ratio, p.4.col.1754.f
cliæ decor in virtutib. & miraculis ſanctorum, excellētiā
manifeſtat redemptoris, p.3.col.2189.c
cliæ ornatus ſanctorum plenitudo, p.3.col.2192.d
leæ ornamentum eſt multitudo fidelium, p.4.col.420.d.e
ecleſiæ miniſterium qui illos ordinant, per quos vitiorum
ſodes ab electorum mentib. expurgantur, & corruptæ mē
homines ab eccleſia etiam arceantur, portam ſterquilinij
ſuntur ædificare, p.2 col.1351.c
leæ maxima ſtructura eſt in munimine interioris virtutis,
n ſcilicet omni cuſtodia munimus cor noſtrum. p.2.col.
3.c
leæ conſtructionem ſignificat conſtructio tabernaculi, vbi
tifices ſponte ſe obtulerunt: ſic noſtri eccleſiaſtici intuitu
D, & non lucri cauſa opera faciant, p.6.c.1342.d
leæ ad regimen & ad ſpiritualem militiam ſe non habilem
ſ cognoſcat, quicunque carnalib. deſideriis ſe obligat, p.
1603.a
leæ promittitur cruda viridiſque ſenectus, vt ſicut forti-
en principio omnes impetus euicit, ita imminente fine
Antichriſti furorem euincat. p.1.col.1688.d
leæ aſſiſtit Deus vſque ad conſummationem ſeculi, quan
do & quomodo, p.5.c.472.f
cliæ perſecutorib. quæ mala iuxta propheticum dictum
exigerunt, p.4.col.2170.c
eccliæ cupiditas (id eſt cupidi paſtores & eorum miniſtri) ar-
guıtur: quę modo facta eſt rapax leena: malitijs exquiſitis ra
pıns ſubditorum bona, p.4.col.1219.c
clię primitiuę tempore fuit munditia caſtitatis, eloquium
veritatis, feruor charitatis, fortitudo ſtabilitatis, dulcor pie
tas; ſed modo ſunt verſa in ſcoriam: nam argenti mundi-
tia verſa eſt ſcoriam carnalitatis, & ęris ſonoritas in ſcoriā
fıta tis, &c. p.4 col.1244.f
leæ miniſtri qui nec verbo pręedicationis, nec exemplo bo
næ actionis faciunt liberos in Eccleſia Dei: ſed magis filios
inferni. per quos ſignificentur. p.4.c.1866.f
clię gloria conſiſtit in ornatu interiori chariſmatum & vir
tutum, & non in magno apparatu exteriori, in parentibus
deauratis & vaſis aureis & cæteris pretioſis. p.3.c.748.f
clię facies ſunt qui in regimine poſiti apparent primi, vt ex
eorum ſpecie ſit honor fidelis populi, p.3.col.188.e
clię vniuerſę per orbem, vnam catholicam perficiūt, in q-
bus quicunque conuerſantur, ſinguli ſe filios catholicæ Ec
cleſię quaſi ciues Ieruſalem profitentur, p.2.col. 1282.f
cclię corpus ex tribus ſtatibus conſtituitur ſcilicet actiuis,
contemplatiuis, & pręlatis: & per quos ſignificentur, p.3.co.
160.f
ccliętres ſtatus ſunt, & eorundem inter ſe comparatio, p.3.
col.1583.c
eccleſię oratio de euaſione à perſecutione crudeli Romani im
perii tempore tyrannorum, p.3.865.c
eccleſię veſtimentum ſunt ſingulorum animę, quę ei credendo
inherendoque fideliter eam circundant, p.3 folio 287.c
eccleſię bona ſignificantur per bona Salomonis, & mala eccle-
ſię per mala eiuſdem, p.2.col.776.f
eccleſię officiatio dū peragi debet, pauci veniūt, & tarde: ſed
ad recipiendum ibi pecuniam: multi veniunt, & feſtinè cur-
runt, p.4.col.956.e
eccleſię oculus eſt clerus: & deprædatur caſtitatem mulierum:
quaſi vbicunque eſt habitatio clericorum, & inde ſurgit in-
famia clericorum, p.4 fol.995.c
eccleſię paſtores debent eſſe matres, filios eccleſię piè verbo,
& exemplo, in fide & morib. & tēporali ſubſidio nutrien-
tes. Sed aliq̄ p̄ contrariū coquunt eos anxietatis igne, rapiē
tes eorum bona, & inde viuentes nimis laute, p.4 fol.1012.f
eccleſię vocantur inſulę, p.4.c.355.c.& c.367.a
eccleſię, & fidelium nutritios, & nutrices ipſos reges, & reginas
fore, p 4.c.421.d
eccleſię incolis panis vitę ipſe Chriſtus à patre datus.
eccleſia catholica. p.4.c.450.e
eccleſia incorporata perſona per arborem ficum ſignificatur,
p.5.col.882.f
eccleſiæ iudex non ſemper princeps populi per Dei arbitrium
datur, ſed vt merita noſtra depoſcunt, p.2.fo.171.c.
eccleſię ſtatus profectum ſumit, vbi pręſules gradum ſuum ri-
tè cuſtodiunt: & magiſtros veritatis ordinant, & populos ne
à docendo ceſſent, diligenter audiendo, & obtemperando
compellunt, &c. p.2.col.1294.c
eccleſiæ militantis conſtructio per ſex preparatur, ſicut ſex sūt
quę Dauid ad domus Dei ędificationem pręparauit, & quę
ſunt iſta, p.2.col.1104.f
eccleſię ordinem ſignificant filij Aaron. Aaron verò ſacerdo-
tium p.1.col.911.b
eccleſię principium eſt Chriſtus ſecundum diuinitatem, & ēt
ſecundum humanitatem, quare & quomodo, p.6.col.621.e
eccleſię ſtatum in generali, ſeu aliquem ſtatum eccleſię in ſpe-
ciali onerantes grauib. ſtatutis, ſine neceſſitate euidenti abu
tuntur ſua poteſtate, p.5.col.378.f
eccleſię opes qui ſibi theſaurizant, & in deliciis abutuntur, & q̄
ad ſuſtentationem pauperum dantur, ſibi reſeruant: rapina
in domibus eorum eſt, & aliorum inopias ſuas vel ſuorum
diuitias faciunt, p.4.col 55.b.c
eccleſię rector dicitur lucerna & oculus, & quare, &c. p.5.colu.
138.f
eccleſiam irrident iuniores tempore, qui & qualiter, p.3.colu.
280.e.f
eccleſiam Iudæi & gentiles multipliciter fremendo perſecuti
ſunt poſt reſurrectionem & aſcenſionem Chriſti, &c. p.3.
col.441.a
Item p.4.col 487.c
eccleſiam Romanam dicunt Hebręi eſſe deſtruēdum per Meſ
ſiam expectatum, &c. p.4.col.213.b.c. Et de hoc inde plura.
Ad eccleſiam refertur quidquid de Iuda dicitur, in qua eſt con
feſſio & pax Dei, p.4.1947.c
eccleſiam Dei eo efficacius ędificant, quo amplius quinque ēt
a licitis abſtinent, quia cum alii exempla perfectionis eorū
agnoſcunt, tanto magis committere illicita formidant, quā-
to eos nec licitis vti conſiderant, p.2.col.1287.b
eccleſiam ſuam ędificant diabolus Antichriſtus, & hęreticus
interitu deceptorum. p.4.col.2058.e
eccleſiam primitiuam adhuc Iudaizantem hęc ſabbatis cele-
braſſe conſtat. p.6.col.1152.e
eccleſiam conſtituit Chriſtus de ſiliis fidelib. collectis toto tem-
pore huius vitæ, & in futura vita apparente reſurrectionis
gloria ad integrum perficit: ſicut Salomon qui ſeptem annis
templum conſtruxit, & octauo anno conſummauit. p.2.col.
1265.b.c.& col.1246.c
eccleſiam introeūtibus, primo decor eius oſtendendus eſt, vt
appretatur, non miſeria, vt timeatur, p.1.col.1155.c

Eccleſiam perturbantes in duo genera diuiduntur. Quidā.n. eā perſequuntur violenter opprimendo, alii verò perturbāt Eccleſiā ꝑ falſas ſcripturarū interpretationes. p.4.c.1936. f
eccleſiam intrantes nihil de ſeculo vobiſcum deferatis, ſed anathema ſit vobis omnis conuerſatio ſecularis, p.2.co.45.b
Eccleſiam multi amaricāt multipliciter per ſuam malam vitā qui de bonis Eccleſiæ lautè viuunt & magnificè, p.2.colu. 279.c
Eccleſiam nemo intrat niſi per ſacramentum remiſſionis peccatorum, quod de latere aperto emanauit, p.1.col. 144.e.f
Ad eccleſiam ſeſe contulerunt, & per omnes mundi partes gloriam Chriſti & eccleſiæ dilatauerunt, qui aliquando terrore principium credere diſtulerant, p.1.c.252.b.c
Eccleſiam præſentem per fidem intrans, neceſſe eſt vt terram carnis ſuæ per corporalem vitam diligenter in Dei timore exerceat, vt frugem virtutum producat in refectionem æternam, p.1.col. 1269.a.b
Eccleſiam fore ædificandam per gentiles conuerſos ad fidem Chriſti, Iudæis pro maiori parte reprobatis, figuratur per proſelytos ad templi ædificationem aptatos, p.2.co.1103.c
Eccleſiam ſignificat nux, & quare, p.1.col.1219.c
Eccleſiam conſtruens per officium prædicatorum, ſignificatur per Artaxerxem, p.2.col.818.f
Eccleſiā peregrinārē in terris, domus tēpli exterior deſignat, ſancta aūt ſanctorū īternæ patriæ felicitatē, pa.2.col.1155.c
Eccleſiam obtexit caligo pœnę & ignoātiæ, qa doctores theologi ꝑ vanis & curioſis, ſalutaria dimiſerūt, p.4.col.1452.f
Eccleſiam vniuerſalem nūquā permiſit Deus à Saracenis ſupprimi in captiuitate, ſed bene tribulari. p.3.col.1428.f
Eccleſiam perſequentes dicuntur torcular calcare, quare & quomodo, p.3.col.243.c.& 490.f
Eccleſiā cū ſubita aduerſitas turbauerit, qui ſe fideles eſſe mētiuntur, illud ilico oſtendunt quod in perfida mente moliūtur, p.3.c.184.d
Eccleſiam de gentib. ad Chriſtum venturā, figurabat regina Auſtri, quæ ab extremis finibus excitata venit, &c.p.2.col. 1168.e.f
eccleſiam plus amaricant multi ſecundum veritatem in pace, nunc, quæ dotata eſt multis & magnis temporalibus bonis, quibus abutuntur peccatis enormib. quam amaricata fuerit in tyrannorum perſecutione. p.2.col.289.c
eccleſiam conſtruens per officium prædicatorum, ſignificatur per Artaxerxem, p.2.col.1343.a
eccleſiā quæ de multis perſonis quaſi granis eſt collecta, ſignificat ſimila, p.1.col.999.c
eccleſiam vniuerſalem ſignificat domus quam ædificauit Salomon in Ieruſalem, quia a primo electo vſque ad vltimum ædificatur, p.2.col.1137.c
eccleſiam non ſcindi aduerſum ſe & diuidi poſſe. p.2.col.22.f
eccleſiam relinquens ſiue ab eccleſia recedens viuere non poteſt. p.2.col.22.f.& 23.a
eccleſiam perſequētes. Eccleſiæ facti defenſores, p.4.co.378.e
extra catholicam Eccleſiam non eſt habere nec accipere ſancti ſpiritus incendium. p.1.c.956.e
eccleſiam & animam comparat Iſaias coronæ ex multis floribus contextæ, p.4.col.497.a
eccleſiam ſignificat octonarius, p.3.col.1947.c
eccleſiam primus intremus, cum aliquā ciuitatem fuerimus ingreſſi, imitatores Chriſti facti, p.5.col.346.f.& 548.f
eccleſias qui accipiunt, non vt Deo ſeruiant in timore, ſed vt ex bonis Eccleſiæ carnaliter viuant & pompoſe, & a diabolo per peccata mortalia ſuffocantur, & in inferno cum diuite epulone ſepeliuntur, p.2.col.1526.f
eccleſias conſtruendas ab ipſis qui eas deſtruxerunt quis crederet, cum tempore perſequutionis conciliabola Chriſtianorum deſtruebantur, inſulæ exiliis fidelium replebantur, & diuini libri cremabantur, p.4.col.2226.b
Item p.1.co.254.b.c
eccleſiaſtica in dignitate hominem vita vel ſcientia carentem qui ponit, per quem ſignificatur, p.2.c.1254.f
eccleſiaſticam ſuauitatem & charitatem deferentes per ſ biā vel ſocordiam, & etiam verbis impugnant, & ſigni tur per acetum & fumum, p.3.col.1647.c
eccleſiaſtici viri quondam de bonis eccleſię magnas elee nas pauperib. erogabant, & ipſi ſtrictè viuebāt, ſed val ſtans eſt vita ſpiritualium modernorum à priorib. p.4. 694.f
eccleſiaſtici quidam fruſtra iactant ſe eſſe de ſpecioſa ec ſed factis negant, in quibus viciorum greges habitant col.2158.d.e
eccleſiaſtici multi in eccleſia ſunt qui paruuli eſſe deſpi & in loco humilitatis poſiti, immanes apud ſe eſſe non nunt, p.1.col.1414.d.& 1477.a
eccleſiaſtici per multi præeſſe appetunt, & a multis time cum honorib. extolluntur, voluptatib. perfruuntur, re uerè negligunt, & famam rectæ vitæ habere cupiunt: a tiones quærunt, fauorib. intumeſcunt, &c. p.1. Ibid.
eccleſiaſtici viri amiſſis ornamentis ſpiritualitatis, muliel fectu ambulant extento collo, & nutib. oculorum lo plaudentes manib. & pedibus, vt compoſito gradu in ſeculi gloriam ſectantes, p.4.col.936.d
eccleſiaſtici bonis datis nimis abutuntur ad pompam te & amicorum ſuorum carnalium exceſſiuam ditation de aliis verecundioribus taceamus, p.1.col.885.c
eccleſiaſtici ordinant vt diaconus publicè in eccleſiis rec ferentium nomina tantum offert ille, quantū ille poſ eſt: placentque ſibi ad plauſum populi quos torquet c tia, p.4.col.669.b.c
eccleſiaſtici putant quod faciēdo eleemoſynas peccata mant in quib. permanēt, cum ſacrificium prętęrita ne ſentia delere ſoleat, p.4.col.1733.a.b
eccleſiaſtici ad gloriam ſplendoremq; laudis & odorem opinionis ab his qui foris ſunt non perueniunt niſi i ne & labore verſentur, p.1.col.337.a
eccleſiaſtici primitiuæ eccleſię optimi fuerunt & miracul runt. Sed non multi faciunt mirabilia, quia per modo cogitatos & mirabiles ſurripiunt ſimplicium bona, p 1864.f
eccleſiaſtici qui melioris vitæ vias, verentur dicentes: S mihi de me rationem reddere: quid opus eſt alii mini vt de eis cogar reddere rationem, &c. reprehēduntur 413.a
eccleſiaſtici proh dolor multi per ambitionē & uoluptat mundi ſubuertūtur, ſed illi qui Dei dono illuminati ſeuerant in caſtris eccleſiæ, p.4.1904.f
eccleſiaſtico præcipitur vt ſe in ſanctitate ſeruet, & om cati immunditiam deuitet, peregrinum, id eſt, genti ſuis ſordib. remanere permittat, p.1.c.1540.e.f
eccleſiaſticorum virorum munitionem aduerſus hęretic Oſee propheta ſecundum ſēſum tropologicum. &c.p 1192.f
eccleſiaſticorum quis ad huiuſmodi terrorem ſecurus e non aliquem perdidit è grege Chriſti, p.4.col.1318.c
eccleſiaſticæ dignitatis ambitioſus qui mēdacia & bra ſeculare intruſus eſt, ſignificatur per Alchimū, p.4.
eccleſiaſtes inuenitur declinabile & indeclinabile, &c.p 703.a.b
eccleſiaſtes dicitur liber vnus Salomonis, & quare, &c. 1749.b
eccleſiaſticus liber apud Hebręos reperitur, ſed inter a phos habetur. Ibid.b
eclipſis ſolis tempore paſſionis Chriſti non potuit eſſe lis, ſed miraculoſa, & concurrerunt alia quatuor mi p.5.col.459.c
Item p.6.col.1174.c.f
eclipſis illa an fuit ſuper vniuerſum orbem, p.5.c.459.
edendi libido quę ſuggerit ſumenda non ſunt, ſed quæ neceſſitas quęrit, p.1.c.299.d.e
edictum a rege Pharaone de maſculis ſubmergendis nimis crudele fuerat reuocatum, p.1.c.538.e

edom eſt nomē proprium & appellatiuum,& quid vtrinq; ſignificat, p.4
Item p.1.col.374.c
edom & Seir ſæpe accipitur pro gente quæ aduerſatur populo Dei,etiam ſi ab Edom & Seir non deſcendat ſecūdum carnem,p.1.col.1353.a.col.1469.b
edom vtrum ſignificet populum Romanorum vel eorum imperiū,vel Idumæa de Eſau ſit Edō denominata.p.4.c.1022
Vide in Idumæa.
edom propter ſcientiam ſuperſtitioſam meruit deuaſtari, p.4. col.1909.c
duratio pullorum inter bruta inſeparabilitatem coniugatorū comprobat,cum natura humana debeat magis eſſe ordinata, quam natura brutorum,p.5.col.314.e Item p.6.co.246.f
effectum ſtat eſſe ſpecificè perfectiorem ſua cauſa in cauſis æquiuocis maximè partialib.p.1.col.1490.f
effectus inferiores quòd reuertantur ijdem numero poſt annū magnum(qui completur,vt Plato ſcripſit in triginta ſex millibus annorum)erroneum oſtēditur,p.3.col.105.c
effectus Dei attingit à ſummo cælo vſque ad centrum terræ quantum ad omnia quæ in eis ſunt particulariter. Et notātur errores circa hoc,p.3.col.2049.c
effectus idem fuit dulcor Hebræis & furor Aegyptiis, ſcilicet diuiſio maris rubri. Fuit enim congregatio aquarū Hebræis gratioſa,& Aegypriis dura,&c.p.1.621.c
effectus armorum apoſtolicę militiæ. Primus eſt confutatio infidelium. Secundus conuerſio infidelium ad fidem. Tertius correctio peccantium iam conuerſorum,p.6.col.428. f
effectus apparitionis Chriſti poſt reſurrectionem fuit duplex. p.4.col.1374.f
effectus primi aduentus Chriſti fuit,vocatio aliquorum ad fidem. Effectus autem ſecundi, eſt quod veniet ad iudicium in forma humana,tamen glorioſa.p.4 col.2197.c
effectibus diuinis relucet iuſtitia & miſericordia. In quibuſdam vero magis relucet miſericordia quàm iuſtitia. In quibuſdam autem magis iuſticia quā miſericordia.p.1.c.1668.f
effeminati ſunt delitioſi fracti in fœminas. p.4.col.52.d
efficaciam orationis duo maximè faciunt, videlicet inſtantia & humilitas,p.5.col.935.c
efficacia fidei in hoc conſiſtit quòd dat perfectam libertatē q̄ maxime deſiderabilis a creatura rationali,p.5.col.614.a
Ephraim in Effraim. Effrata in Effrata.
effuſio ſanguinis Chriſti poteſt referri ad duplex principium, p.5.col.901.c.& 902.e.f
egeſtas dum ſaturari quærit a iuſtitia declinat,ſicut diuitiæ negligentiam pariunt ſalutis,p.6.col.660.c
egeſtiones ſolent exire in his qui moriuntur violēter,ſicut ſuſpenſi emittunt vrinam,vel aliquid tale,p.2.col. 170.f
ego ſum qui ſū,in Hebræo habetur. Ero qui ero.p.1.col.500.f
ego pro nomine diuino accipiatur, c.504.d
ego ſum dominus Deus tuus, &c.an & quomodo ſit præceptum,vnum & primum vt Hebręi dicunt, vel an accipiēdū ut præambulum ad præcepta,p.1.col.679.b.c
ego ſpretis angeli monitis(qui de bonis cōmonuit & locutus eſt in corde meo)& conſcientiæ retinaculo in peccata ꝓruo, duplicabitur mihi pęna ꝓ contemptu monitoris, & ſa ctores commiſſi,p.1.col.1373.a
egritudines quæ cauſantur ex inordinatione humorum, vel defectu naturæ vel ex malo viuendi regimine non habuerunt locum in Chriſto.p.2.col.1343.c
ejectio Hiſmael ab Abraham quare fuit. ſunt opiniones, p.1. col.257.f
elati omnes ſcientiam habere non appetunt,ſed oſtendere, p. 1.col.305.b.c
elatis plerumque ſuadere utilia melius poſſumus: ſi profectum eorum nobis potius quam illis profuturum dicamus: ſi eorum meliorationem nobis potius quam illis impendi poſtulamus.p.1.c.1227.d
elatio ſuperbientis ad bonum. flectitur,ſi inflexio aliis prodeſſe creditur.ibid
elatio contēnētis atque impœnitētis,obſtinatio in minis quoque mandatis,culpam facit non minimam:& conuertit ī crimen grauis rebellionis næuum ſatis leuem ſimplicis tranſgreſſionis.p.2.col.410.c
elationis extenſio ſignificatur per collum Leuiathan, &c.p 3. col.399.c
elationem in corde qui ſumit de hoc quod pauperibus oīa diſtribuit,qui prius etiam de diuitiis ſuperbiuit,in eo lepra volatilis locum mutauit,p.1.c.1025.e
elati huius ſeculi,montes dicuntur. Et ſunt paſcuæ, quia nimirum conuerſione errātium & humilitate ſuperborum ſatiatur dominus.p.3.col.370.e
elatio eſt luxuria ſpiritualis,p.3.col.350.b
elati quomodo in malis actionib.ſuccidentur & punientur, p. 3.col.220.f
eleazarus ſecundum Ioſephum fuit frater Iudæ Machabęi: q̄ interfecit beſtiam loricatam,p.4.col.2383.f
eleazar prælegit mori,quam cibo lege prohibito coinquinari,p.4.c.2423.2424.
eleazar & multi alii magis elegerunt mori,quam ſeruituti ſubiici.p.2.col.1179.c
Item p.4.col.2423
electus omnis ſeruus dicitur quamdiu ſub iugo corruptionis huius eſt antequam veniat in libertatem glorię,&c.p.3.co. 103.c
electi frequenter aliena mala,quaſi ſua audiunt, & ab his eis crimen impingitur,quib.crimina impacta perpetrantur, p. 3.col 182.f
electi quantumcunq; hic fulgeant,nequeunt penetrare quæ erit illa gloria nouæ natiuitatis,reſurrectionis,ſcilicet, &c.p. 3.col.52.d
electi cum ſupplicant Deo vt liberentur a peccatis, offeruntur ei in hac vita pro peccato. Offerūtur in futuro cum gratias agunt qui liberati ſunt.p.2.col.1312.f
electi flentes cautè inſpiciunt,non ſolum quę mala cōmiſerūt, ſed etiam quę ex accepto munere reddere debuerunt, &c. p.2.col.885.c
electi ſi quando offendunt,ad cor velociter redeūt, & culpam lachrymis inſequuntur. Ibid.
electi preſſuris tribulationis conſtringuntur,& quare. Reprobi quanto latius voluptatib.ſuis dimittuntur: tanto longius à diuinæ viſionis gloria proijciuntur,p.2.col.483.a
electi ſ. ſumē.a Dei ſunt cęleſtib.horreis recōdēda,p.3.c.343.b
electi dicuntur pupilli,& eis neceſſaria miniſtrantes dicuntur aſini electorum,p 3 col.243.b.c
electi omnes ante aduentum nunciantes Chriſtum, curſores fuerunt,p 3 col.124.b
electi ſemper habet foris pugnas intus timores: nec ſolum apoſtoli ſed & prophetæ periculis ex gentib. periculis ex falſis fratribus ſuſpectam vitam agebant.p.2.col.1368.e.f
electi omnes de poteſtate tenebrarum eruti ad libertatem per tinent filiorum Dei, ſed tantum perfectorum eſt in ædificatione eccleſiæ etiam alijs prædicādo laborare, p.2.c.1280.f
electi in corde cum bonum opus feruente charitatis igne paratur,holocauſtum in altari crematur,p.1.col.679.b.c
electi per iuſtificationem præceptorum glorificandi ſignificantur per centenarium,& per quem modum,p 1.col.143.c
electi ad gloriam,erunt pauci reſpectu dānandorū.p.4.c.231.c
electi fulgebunt pro diuerſitate ſtellarum ſecundum diuerſos gradus,p.4.c.1768.f
electi ſecundum veritatem ſoli dicuntur de domo Iacob numero & merito,p.4.col.2053.a.b
electi indigent præparatione ad hoc quod poſſint cōſequi beatitudinem licet ſint prędeſtinati,p.4.col.1293.c
electi miniſterio bonorum angelorū deducentur ad cælum, ꝑ malos autem angelos reprobi ad infernum retrudētur. &c. p.4 col.416.f
electorum ſumma completa in fine ſeculi perueniet ad gratiā cæleſtium premiorum,ſicut ędificato templo dedicatio ſequitur,in quib.hoſtiæ offeruntur,p.2.col.1312.d.c

electorum ſuorum ſummam in libro vitę certitudine magna dominus conſcribit,&c.Et de hoc figura,p.2.col.1283.c
Electorum populus in toto mundo virtutib.redolet.Odor filij mei ſicut odor eſt agri pleni. Aliter enim olet flos vuę,aliter oliuę, aliter flos roſæ,& aliter flos lilij,aliter flos violæ. Et quid hęc ſignificant,&c.p.1.col.316.c
Electorum numerus deſignatur per numerationem populi,p.1.col.813.f
Electorum vniuerſitas diuiditur in ſeptem ſtatus,ſcilicet prelatorum curatorum clericorum religioſorum principum militum vulgarium,& per quid ſignificantur,p.2.col.117.b
Electis & reprobis diuerſa rependit Deus eiſdem elementis ꝓ meritorum qualitate. Aqua enim maris rubri Iſraelitas ſeruauit illæſos,eadem Aegyptios interfecit, &c.p.4. col.839.f
Electio fidelium eſt duplex,vna æterna,quæ eſt idem quod ꝑdeſtinatio diuina:alia eſt temporalis,ſcilicet vocatio ad fidē,& gratiam & apoſtolatum,& huiuſmodi, p.5.col.1383.f
Electio facienda eſt ſub multorum teſtimonio & cognitione, vt examinatio digna celebretur,p.1.col.1215.c
Electio ſucceſſoris quomodo Dei iudicio permittenda eſt, & quis qualiſque eligendus ſit.p.1.col.1385.b
Electio Iacob & reprobatio Eſau fuit ſignum reprobationis & electionis ad gloriam,p.6.col.122.c
Electionem alicuius ad dignitatem eccleſiaſticam, vel ſecularem facientes,ratione cognationis vel patrię, vel alterius cuiuſcunque,per quos ſignificentur.p.2.col.213.c
In electionib.& promotionib.Eccleſiaſticis plus attenditur aliquando ad potentiam & aſtutiam eligendi, quàm ad eius ſcientiam vel virtutem,p.4.col.1218.c
Electrum eſt clarius relucens auro & argento. In Hebræo habetur.Quaſi ſpecies haſſemal,& dicit Ra Sa. quòd ipſe neſcit propriè quid ſignificet haſſemal. Vbi dicit Lyra: Neſcio quare Ieronymus tranſtulit electrum, &c. p.4.col.1672.f
Elegit Chriſtus Iudam quem nouerat,non ad opus probationis vt cæteros ſed tentationis,vt daret tibi ſolationem neſcienti quos eligas,vt tolleres ſicut ille.Si enim falſa dicunt de te,cælum non auferunt,nec iſti nocent.p.3.col.835.c
Elemētum quodlibet habet duplicem qualitatem actiuam & paſſiuam,per quas inter ſe conueniunt, vel diſconueniunt. p.2.col.2190.b
elemēto cuilibet quidam philoſophi ita ſua deſtribuerunt animalia,vt terrena dicerēt,non tamē quæ in terra repunt aut gradiuntur ſed etiam aues,quæ in terra requieſcunt, &c.p.1.col.25.b
elemēta fuerunt deteriorata per diluuium,p.6.col.1367.c
elemēta & corpora cęleſtia an fuerunt ſimul producta ſub formis ſuis ſubſtantialib.ad inuicem diſtinctis, narrantur opiniones,p.6.col.1367.c Item p.1.col.4.f
elemēta quidam ſic diſtinguunt,vt oculos ad ignem, aures ad aerē pertinere dicant,olfatum & guſtum tribuunt humidæ naturæ,tactus autem congruit terræ,p.1.col.14.f
elementa alii dicunt omnia poſſe conuerti in omnia,alij aliqd proprium eſſe ſingulis,quod in alterius qualitatem nequeat conuerti.p.1.col.25.b
elementa in fine mundi innouabuntur & in melius mutabuntur manente ſubſtantia eorum & qualitatib.& proprietatibus ſuis,p.6.col.1667.c
elemēta mundi maxima facilius eſt quàm minima legis præcepta tranſire,p.5.col.920.f
elemēta literarum cum ſint eadē,eſt tñ in ſimilitudine literarū ipſorum ſcriptorū diſſimilitudo ſignorum,p.1.col.1178.f
elementa quatuor nominat ſcriptura ſecundum quoſdam, cū dicit. Terra autem erat inanis,&c.p.1.c.6.c
elemēta licèt fuerint producta in ſuis formis ſubſtantialibus, non tamē habuerunt omnes proprietates accidentales debitas vſque ad diem tertiam,p.1.col.8.f
Item p.3.col.2090.f
elemēta quatuor non fuerunt ab inuicem plenè perfectè diſtincta in duob.primus dieb.formationis rerum,ſed die tertia.p.1.c.10.c Item p.3.col.2090.f
elementorum congeries qua ratione dicitur abyſſus, &c.p.1.col.8.f
elemētis turbatis & vētorum frigore,vel innundantia pluuiarum,vel aceruis nimium,vel ardore ſiccitatis, vel etiam ... tio hominū,vel aīalium deſuper ingraueſcente,& ipſo ... ce ēt ꝑ aperta indicia vim ſuæ iræ numitāte, nihil de co... ctione morū qua placēt iudicē plagamq; requirunt per... ſed faſtu ſeculi,pertrectāt qua arte,aduerſa quę exteri... pter peccata deſeuiūt,aut deuirēt aut ſuperēt.p.2.c.13...
eleemoſyna duplex eſt pauperib,impēdēda,ſcilicet, verb... facto,p.3.col.1995.f
elemoſyna diſcretè debet fieri ſecundum facultatem faci... p.6.c.2.56.f
eleemoſyn aiuſta ſit,ne ſic proſit vni vt alteri noceat, p.1 ... 1126.
eleemoſyna non eſt faciēda ſaturis,ſed his qui cruciantu... nitate,p.4.col.1213.e
eleemoſyna eſt hoſtia Deo acceptiſſima,p.6.col.606.c
Infructuoſę debilitas animæ,nullo melius ordine curatu... eleemoſynarum largitate,p.5.col.769.b
eleemoſyna quomodo & qualiter eſt facienda,p.3.col.19... Item p.1.col.1115.c
eleemoſyna fieri poteſt de bonis iniquo effectu vel malo acquiſitis,ſed non de iniuſto titulo acquiſitis, &c. p.5... 919.c
elemoſyna perditorum non eſt recipienda,& vnde hoc ... tur,p.6.col.1070.c
eleemoſyna poteſt dici ſemē,& quare, & quales eā recip... inueniuntur,p.5.col.867.c
eleemoſyna reſiſtit peccatis pœnam pro eis debitam au... do,p.3.col.1995.b
eleemoſyna eſt remedium contra peccatum in præſenti,... ſtea & retribuet in reſurrectione gñali, & conuertet in... riores terrę. Nam eleemoſyna valet exiſtētib.in purga... ꝙ a ſanctis etiam doctorib.eſt idem cum inferno, qui ... ra,p.3.col.2655.c
eleemoſyna eſt ſicut ea quæ in ſacculo reponuntur, & in ... re neceſſitatis reſumuntur:ſic in morte quando deficiū... na pręſentis uitæ ſubuenit meritum eleemoſynę, p.3. 2122.f
eleemoſyna ſola comes eſt defunctorum,p.5.col.916.f
Item p.3.col.2122.f
eleemoſynę quantitatem nō atēdit Deus, ſed promptitu... voluntatis,&c.Ibid.
eleemoſynam multi faciunt in bona conſciētia, qui non ... bēt aliquid quod exterius dent,p.5.col.124.c
Item p.6.col.813.f
eleemoſynam facere duplex caſus ſe offert,in quo neceſſ... eſt & pręcepti,p.6.col.1398.f
eleemoſynam petendo qui te quęrit,de illo dicitur:Da ... potenti:Sed de eo quem tu quęrere debes dicitur, De... eleemoſyna in manu tua,&c.p.3.col.1231.c
eleemoſynam quomodo debent dare tam diuites, quam ... peres,p.3.col.681.a b
eleemoſynam qui tribuit,non alii noceat,vt alij proſit. P... ptum enim quod eleemoſynam fieri iuſſit, iuſtam eſſ... luit,p.1.col.1129.b
eleemoſynam qui ordinatè vult dare,a ſemetipſo incipi... de. Miſcerè animæ tuę placēs Deo,&c.par.quinta,col 660.d
eleemeſynarum multę ſunt differētię,p.3.c.1995.b
eleemoſynis & oblationib.fruſtra putat ſe aliquis poſſe placarè,cum ipſe non inſtruxerit in ſe templum ſpirit... cto,p.4.col.2181.c
eleemoſynas largas facere multi ſpiritualium hodie ſuad... curantes vndecunq; ſit oblatio,conſulētes ſuę auaritia... p . co.689.c
eleemoſynas & ſacrificia de rapinis & nudatione miſer... offerentes,audiāt quid dominus eis dicat, &c.p.4. col ... & 1213.c.& 2185.a

eleem

Index.

Elemoſynas facientibus Deus ſe adeſſe promittet, par.4.col. 4.e

Ele ıas eſt animal multum diſciplinabilé.p.4.c.2282.f

Itm p.6.col.

Ele has inter omnia animalia maximè eſt domeſticabilis.p.3. cl.383.c

Ele has inter animalia terreſtria,eſt valde monſtruoſus,pa.3. cl.313.c

Ele pas eſt animal calidum,& in regionibus calidis naſcitur: &deo contra calorem corporis & temporis, libẽter requie ſc iuxta fluuios,&c.p.3.col.388.f

le has ꝑpter magnitudinem corporis & caliditatem cõple- xnis conſueuit multum bibere,p.388.f

le has non viuit de præda aliorum animaliũ ſicut leo, & iõ æ beſtiæ non formidant habitare cum eo.p.3. col.388.f

le has temperanter miſcetur fœmina ſua,& coniuge ſecun- non vtitur,non p.2.col.775.f

le hæs in coitu ſupponit vmbilium dorſo fœmellæ, & ideo bet ibi fortitudinem neruorum,ne lædatur ex concuſſio- r corporum tam magnorum,p.3.col.384.f

lehas ductorem ſuum occidit,quia imprægnandum propriã atrem induxit.p.316.c

Itm p.6.col.231.c

lehas quomodo captiuatur,p.3.col.387.c

eatio ſiue ventilatio manuum Moyſi ſuper manus Aaron & fiorum eius,ſurſum & deorſum verſus quatuor partes mũ c,& in modum crucis pręfigurabat Chriſtum venturum & derendum in cruce pro mundi ſalute,p.1.col.807.c

atio ſiue exaltatio Chriſti in cruce fuit figurata per ſerpẽ- m exaltatum à Moyſe in eremo in ligno, p.4. col.143.f

m p.1.col.1317.c.Item p.3.c.1073.c

ahim quomodo intelligitur,quod fuerit ſummus ſacerdos m Ieſu filio Ioſedech.p.2.col.1561.c

elech quib.de cauſis peregrinatus fuit, variæ cauſæ a ſſi- nantur,p.2.col.287.c.& 1035.c

elech orauit dominũ vt ſol ſtaret,& diuerſæ a diuerſis dan r cauſæ,p.2.col.287.c.& 1035.c

az an habuerit diuinam reuelationem,p.3.co,70.f

az ſeptem tribulationes enumerat,aquib.aſſerit Iob fore curum,ſi fuerit emendatus:pro inſinuans quod in vita p̃- nti poterit maiorem proſperitatem recuperare, & abſque more aduerſitatis viuere,p.3.col.84.f

Itm p.4.col.1046.f

beth in Heliſabet.

uentes multò difficilius credunt Deo,quam homines po- ntes & nobiles ac diuites.Occæcatur mẽs eorum diuitiis, c.ſimplicitatem ſcripturæ ſanctę ex verborum iudicant vi tate,p.5.c.491.b

uentia ſecularis quem non inebriat. p.5.co.491.b

uẽtia tanto inferior eſt ſapiẽtiæ fructu,quanto auro æs vi us,p.1.col.1180.d

quentia gentilis voce ſuauis eſt,non re,p.1.col.922. c

quentia philoſophiæ ſpreta diſertus comedat paleas, id eſt ilitatem & ſuperficiem hiſtoriæ cum bobus, id eſt prædica onib. Eccleſiæ,p.4.col.524.d

quentia forenſis hominum, ſignificari poteſt per muſcam aninam,qui velut canes alterutrum ſe lacerãt. p.3.colum. 99.b.c

loquentia vel ſapientia humana qui confidunt, quæ filiis nebrarum videtur lucida,corrunt & conſumuntur, pa.1. ol.1313.a.b

lquium ſacrum eſt arcus quod ex vtroque Teſtamento vel- t ex cornu & chorda conſtat.p.2.co.923.a.b

lquii diuini figura eſt manna cælitus datum,quod liſqueſcit d ſolem & induratur ad ignem: & horum moralitas,p.3.co m.1485.a.b

lquii ſacri intellectus intra textum & myſterium tanta libra ione penſandus eſt vt neque nimiæ diſcuſſionis põdus de rimat nec torpor incuria vacuum relinquat. p.1.c.342.d.e

lquia ſacra lectis comparantur.p.3.c.1711.a

eloquia ſacra qui norunt maligni ſpiritus in tantum ſe ſcrib obruunt,vt dicere bona quæ dicetant prorſus erubeſcant, &c.p.2.co.995.a.b

eloquia Dei cęleſtia ſunt,nihil in eis adulterina opinione miſcendum,p.3.col.1381.a

eloquia ſacri eloquii,& meſſis & diuitiæ ſunt,p.3.col.81.a

eloquia diminute diſcreteque exponere,& vnicuique ꝗ dignè congruat coaptare:eſt innocentem argẽtum diuidere, p.3. col.261.a

eloquia ſacra in exordio narrationum qualitates exprimunt, terminoſque cauſarum,aliquando a poſitione loci vel corporis,aliqñ a qualitate aeris,aliquando a qualitate tẽporis, ſignificant,quid de ventura actione ſubiiciãt. p.1.c.662.g

eloquia veteris legis(qua plebem carnalem tanquam carne alebat,per verba diuinitus miſſa quaſi per volatilia) ſignificã tur per eſcas volucrum,p.1.co.536.f

eloquiorum diuinorum ſpiritualis ſenſus,melli in cæra compa ratur,&c. quare,p.3.col.1850.f

emanatio filii Dei dicitur prima.ſpiritusſancti ſecunda . Licet in diuinis nõ ſit prius & poſterius,nec in eorum emanationib.duratione vel natura,tñ ſecundũ aliquos eſt ibi prioritas & poſterioritas originis:quia vna perſona eſt ab alia,& nõ ecõuerſo.Et ſecundum oẽs eſt ibi prioritas & poſteriori tas ſecundũ noſtrum modum intelligendi : nam emanatio verbi præintelligitur emanatione amoris.p.3.col.1979.c

emanatio æterna largè accepta dicitur creatio, inquantum filius accepit eſſe a patre,ſicut & per creationem accipitur eſſe:Non autem quantum ad hoc creatio eſt de nihilo , & ꝙ per eam accipitur eſſe in diuerſitate eſſentię, & eſt aliqualiter ſimilis modus loquẽdi de creatione imperatoris vel regis,p.3.col.1978.f

emaus eſt metropolis ciuitas inſignis Palęſtinæ,qua poſt expu ænationem Iudæę ſtatum mutauit & nomẽ. p.5.col.1000.d

eminẽtia legis ex trib.oſtẽditur,primo ex eius effectu, ſecũdo ex eius imperfectione,tertiò ex eius conditione,p.1.colum. 1481.c

eminẽtia legiſlatoris,quæ potiſſimè apparuit in datione legis, quam quidem eminẽtiam quatuor oſteudunt, &c.p.1.col. 1482.f

eminẽtię termino,vti in diurnis,& prioris & poſterioris, an liceat & ſecurum ſit,p.6.col.301.c

emũdans peccatum oportet,ꝙ ſit cęleſtè vel ſpirituale, & iſtud quo eſt talẽ habet efficaciam ꝑpetuam,& per conſequẽs nõ eſt reiterabile,& talis fuit oblatio Chriſti in cruce, & talis non reiterabilis:quia rõne diuinitatis ſufficit ad delẽdũ omnia peccata commiſſa & committẽda . Sed quid de ſacramẽto altaris quotidiano?Dicitur quod non eſt ibi ſacrificii iteratio,ſed vnius ſacrificii in cruce oblati quotidiana cõ memoratio.p.6.c.904.c

enac propter magnitudinem corporis firmatiſſimus, p.1.colu. 1858.d

enach fit gigas,de cuius magnitudine & filiorum eius dicitur, &c.p.1.co.1471.c

eucenia,feſta dedicationis tẽpli,&c.p.5 col.1190.b.& a diuerſis alio tempore obſeruata fuerunt.Ibid.

Item p.4.ad longum,col.2363.a.b

encenia quare ꝑ omnes annos celebrarè ſtatutum fuit, &c.pa. 4.col.2364.d.e

energumini & alii ęgroti,vt vngãtur oleo à pontificè conſecratio ab apoſtolis hic mos traditus eſt,p.5.col.542,e

engaddi eſt locus vbi creſcit balſamum propè mare mortuum &c.p.3.col.1827.c

Aenigma dicitur ſermo figuratus, ænigmatiſtę qui figuraliter loquuntur,p.1.col.1323.b

Aenigmatiſtę dicuntur filii eccleſię,quia legis ænigmata ſpiritualiter intelligunt,p.1.col.1324.d

ennon,eſt proprium nomen & appellatiuum,p.4.col. 645.b

enoch hos nomen duo habuerunt: vnus in generatione iniuſtorum & fuit primogenitus Cain.Secundus ſeptimus in generatione iuſtorum:& quid hoc ſignificat. p.1.col.132. d

enoch ſecundū doctores Hebræorum ex diuina prouidentia mortus eſt ante terminū vitæ ſuę naturalis, &c. Doctores autem catholici dicunt, quod aſſumptus fuit à Deo, & in paradiſo poſitus.p.1.c.133.e
enoch vixit.365.annis,ſed cur ita parū vixerit, & cur trāſlatus fuerit paradiſum p.1.ibid.
enoch & Elias dicuntur futuri teſtes Chriſti ad prædicandum contra perfidiam Antichriſti,&c.p.6.col.1566.c
enos filius Seth primò inuocauit Deum.p.1.col.126.d
epar ſine felle non habetur,nec diuitiæ terrenæ ſine amaritudine poſſidentur,p.4.col.210.d.e
epar ſuccum ciborum calori ſuo contrahit ad ſe, & in ſanguinē vertit,& ſingulis membris partes diuidit.ibid.
epheſus metropolis erat Aſiæ minoris,p.6.c.1451.a.& 1459.c
ephi Græce corruptum,ſed Hebraice epha,menſura eſt aridarum frugum,p.4.col.1450. Item p.1.col.1267.b
ephi,eſt menſura continens decem gomor.p.2.col.424.f
ephi menſura trinit.& ipſum Chriſtū ſignificat, p.1.c.945.a
ephot quid ſit.p.2.col.42.
Item clarius p.1.col.973.b
ephot ſuperhumerale,opera iuſtorum & labores ſignificat,humeris enim onera geſtamus,p.1.col.742.d
ephot diuina ſcriptura vernaculo ſermone nominat in ꝓphetis,quod tradunt eſſe indumentum prophetantium, par.1. col.1331.a
ephraim accreſcens vel frugifer interpretatur: & deſcēdit de Rachel per Ioſeph filium ſuum, & per eum intelligitur regnum decem tribuum, quod frequenter in ſacra ſcriptura vocatur Ephraim.p.4.col.741.c
ephraim quot annis natus fuit poſt Iſaac,& ante exitum filiorum Iſrael de Aegypto calculatur,p.2.c.823.c
ephraim filios quomodo occiderunt viri Geth indignæ,multipliciter ab Hebræis exponitur.p.2.col.1047.c
ephraim dicuntur decē trib.& quare, p.4.col.255.a.b. & erat principalior inter decē trib.p.2.c.641.c.&789.b. & 1781.c
ephraim trib.inter alias videbatur magis aſpirare ad regnum, & quare,p.3.col.1015.c
ephraim filij quomodo & quando intrauerunt terram promiſſionis ſecundum aliquos Hebræos,p.3.col.1019. b
ephrem & Ephraim idem nomen.ibid.
ephrata vna in ſorte Ephraim,alia eſt quæ uocatur alio nomine Bethleem,p.3.col.1468.f Item p.2. col.1021.c Item p.1.col.370.d. Item p.6.col.60.f
epicuræi philoſophi,& vnde dicti,& quid docuerunt. p.6.col. 553.c
epicurus dixit: Poſt mortem nihil eſt,& mors ipſa nihil eſt:p. 4.col.218.c
epiſcopus vnus habeat vnam Eccleſiam,& ſacerdos vnam parochiam,ſicut Deus fecit virum & vxorem , vt ſint duo in carne vna.p.4.col.2192.f
epiſcopus eſt ſponſus Eccleſiæ ſibi traditæ:propter quod portat annulum in deſponſationis ſignum:nec poteſt eam dimittere ſine licentia papę.p.1.col.1589.b.c
epiſcopus ſponſus Eccleſiæ quando conſecratur, nuptiæ celebrantur.p.5.col.1055.b.c
epiſcopus religioſus pro neceſſitate ſubditorum interrumpere debet ocium contemplationis,ſaltē ad tēpus, p.1.c.196.f
epiſcopus bonus per Zachariam ſacerdotē deſignatur, & quare,p.5.c.698.f
epiſcopus malus ſignificatur per Valentium imperatorem Arrianum,&c.p.6.col.1547.c
epiſcopus vnde dicitur.p.6.col.572.f.& 760.f
epiſcopi in maiori gradu Eccleſię ſunt,& ab illo nomen accipiūt,p.5.col.513.c
epiſcopi nomen,presbyteri,& huiuſmodi,nihil eis proderit,ꝗ verbum domini mala conuerſatione diſperdunt,ſed magis dignitatib.ſuis grauabuntur.p.4.co.676.e.f
epiſcopi & presbiteri noſtri temporis habēt,quod inter ſenes & principes veteris populi fuit,ſcilicet. Rapina pauperis in domo veſtra,&c.p.4.col.55.b.c
epiſcopi non ſunt eligendi per indictiones & per falſa pro[...]ſiones,ſed per deuotas orationes.p.5.c.782.f
Item p.6.c.1464.e
ego(ait Theophilus epiſcopus) ſi dederitis mihi aliquem [...] ribus truncatum,ſed morib.probatū,non dubito eum [...] ſcopum facere,p.5.col.312.f
epiſcopi officium concernunt ſex actus ſpecialiter,p.6.col[...] 681.b
epiſcopi deuoti tentationem de quadam muliere ſuggeſti[...] diabolica factam,archidiabolus pluris facit quam factas [...] ſenſiones,homicidia,& alia multa enormia, par.4.colu[...] 1311.c
epiſcopi archidiaconi,& curati mali, qui deficiunt in cura [...] giminis populi,quærunt eius pecuniam, & nō ſalutem. [...] col.2240.f
epiſcopi aliqui præcepta ſua & ſtatuta , licet frequenter [...] de indifferentibus,ſeruari ſtrictius faciunt quàm p. 5.c[...] 1286.c
epiſcopi mitras ſuas cornutas nimis ſumptuoſe ornant a[...] & lapidib.precioſis ad oſtentationem de bonis quę deb[...] expendi ad pauperem ſuſtentationem , &c. par.4.colu[...] 707.c
epiſcopi deſignantur per iuga quæ ſunt capita montium , [...] p.4.col.572.e
epiſcopi plures non præſunt vni ciuitati.p.6.co.98.a.c. col[...] 572.e
epiſcopi ſunt ſucceſſores apoſtolorum,& mortuo epiſcop[...] li ad quos pertinet debent ſine moræ diſpendio de alio [...] uidere,p.6.col.979.c
epiſcopi debent prę cęteris implere decalogum,& duo prę[...] pta charitatis,p.5.col.187.c
epiſcopi habere debent virtutes quatuor in ſe ſpecialiter [...] alios ſacerdotes,& quę iſtę ſunt,& per quid ſignificantu[...] 1.col.781.a.b.c
epiſcopi qui ſub ſummo pontifice ſunt eccleſię miniſtri,fig[...] ti fuerunt per vigintiquatuor ſacerdotes veteris teſtame[...] & per vigintiquatuor ſeniores in Apocalypſi.p. 2.c.111[...]
epiſcopi & reges quibus competit vnctio, debent imitari [...] uid in manſuetudine & iuſtitia.p.3.col.889.c
epiſcopi & eorum adiutores debent ſubditorum peccata r[...] tare ſua per compaſſionem,p.3.co.864.f
epiſcopi & doctores multi tempore Honorici regis Vanda[...] rum linguis amputatis dono ſpiritusſancti adhuc poſtea [...] cuti ſunt,& prædicauerunt publice.p.6.c.1547.c
epiſcopi eccleſiarum quib.ſcripſit beatus Ioannes quę ſu[...] p.6.col.243.& col.1470.f
epiſcopi mali per Saraiaz deſignātur, qui interpretatur u[...] ctus.p.2.col.1002.d
epiſcopi dicuntur ſtellę & quare,p.6.col.1467.a
epiſcopi per angelum ſignificantur,p.6.col.133.f
epiſcopi benedictio quam facit vnde figuraliter ſumpta [...] & quomodo fiat:& de hoc myſtica expoſitio,&c. p.1.c[...] 1155.c
epiſcopi & presbiteri olim eiuſdem nominis erant,&c.p.6. 1144.f
epiſcopi & presbyteri non ſolum debent ędificare plebem [...] delium ſed etiam populus miniſterium verbi ad his ꝗ di[...] re nouerūt,debet exigere,& de hoc figura,p.2.col.1239.[...]
epiſcopi nomine presbiterorum nomen, & ſub presbyteri [...] mine epiſcoporum nomen intelligitur,p.6.col.762.f.& [...] 128.d
epiſcopi & doctores ordinati ſunt per ſingulas urbes , qui [...] bros ſanctos ſcripſerunt,quib.abundante fame verbi,& [...] ficientib.doctorib.indigentiam noſtram reficeremus, p[...] col.405.a.b
epiſcopi per quatuor partes diœceſis ſuę prædicare deben[...] dem trinitatis,& hoc per duodenariū īſinuatur, p.5.c.51[...]
epiſcopi aut presbiteri aut diaconi officio in hac vita,maxi[...] hoc tempore,nihil difficilius,laborioſius,periculoſius,& [...] contra nihil beatius,p.5.col.247.c

Index.

copi & presbyteri aliquid de Phariſęorũ aſſumunt ſuper lio,cum damnare innocentes vel ſoluere,ſe noxios arbi- abantur,p.5.c.281.c

copi ſpiritualiter ſunt ſucceſſores apoſtolorũ,licet omnes hriſtiani ſint ſerui Chriſti,p.5.c.1268.c
Item p.3.c.748.f

oporum electio debet fieri inſtinctu ſpiritusſancti, & per mentes Deum nõ per potentias ſeculares,vel per minas t promiſſiones,p.6.c.1125.c

oporum conditiones,quas.ſ.& quales atq; qualia debẽt bere,& quid per talia denotatur,p.6.c.759.b

oporum ſtatus deſignatur per arcturum,p.3.c.173.c

oporum maxime & ſacerdotũ diuitię debent eſſe victus veſtitus.p.6.c.702.f

oporum ſtatus altior eſt ſtatu religioſorum,p.1.columm. 6.f

opis non eſt data poteſtas præſenti morte damnare,quã bebant presbyteri in lege,p.1.c. 1884.d

opis qui ſucceſſores apoſtolorũ,dicitur, Vos eſtis ſal terrę .c.100.f

opos & miniſtros eccleſiæ negligentes corripit ſermo di nus,ꝗ indigne accedũt ad altare Dei,p.4.c.2170.b.2171.d

opatus & presbyteratus,formidanda ſummopere officia accedamus indigni,& vẽtri & ocio ſeruiamus,ne hono n nos accepiſſe non onus putemus,p.4.c.1324.d.c

opatus Romanus ceſſauit ſeptem annis & ſex menſib., pter immanitatem perſecutionis,p.6.c.1520.f

patus dicitur apoſtolatus vnde epiſcopi ſucceſſores ſũt oſtolorum,p.6.c.983.c

patum deſiderans,opus deſiderat,non dignitatem: la- rem non delitias,non creſcere faſtigio,ſed humilitate,p. .702.f

palis dignitatis gradus ab apoſtolorum numero initiũ pſit,p.1.c.794.f
e etiam in Duodenarius nume.

la Ieremiæ ſecunda non fuit in Babylonẽ miſſa, donec t mortẽ Ieremiæ Baruch illam portauit,&c.p.4.c.1054. 2.c.1647.c

llæ Pauli quare ſcriptæ ſunt poſt euangelia,&c.p. 6. col.

llæ catholicæ & canonicæ,quę & quare ſic dicantur,p.1. piſtola D. Hieronymi.

larum Pauli libri ſubiectum,p.6.c.9.d

llas aliquando falſi apoſtoli & hæretici mittebãt ſub no ne verorum apoſtolorum Chriſti ad deceptionem.,p.6. 69.c

tio feſtiuitatum non iuuat,quem pietas non commen- d.p.5.c.888.c

delitioſæ & craſſitudo carnium prouocant corpus ad li inem,p.6.c.165.b

ſupbi cordis(ꝙ eſt inſatiabile)eſt inuidia.p.3.c.1206.d

nis purpurati teſtimonium obiiciemus eis qui in conui- non ſolum gula & ebrietate,ſed aurib. luxuriantur, vt omnes ſenſus animæ fortitudo molleſcat.p.4.c 231.a

inter alia animalia eſt mirabilis in multis,& maxime in tuor,ſ.in fortitudine,in libidine,in agilitate,in audacia .c.374.f

quas ob cauſas homini datus eſt a domino Deo, p.3.c. 3.f

animæ eſt corpus,& quare.p.3.c.324.d

eſt prædicator,& quare.Ibid.f

d perditionem hominum magis ordinantur, quia per bella geruntur,p.2.c.84.f

um in bono accipiũtur ſicut aſini,cameli & muli,cõuer ad dominum populos gentilium,vel curas rerum tẽpo rũ,domino.ſ.animę ſubiugatos oſtendunt,p.2.c.1356.d

ęmonum ſunt mali homines eorum inſtinctum ſequen teſicut equi Dei ſunt boni homines.p.2.c.83.c

bi,rufi,varii,quos vidit Zacharias,ſecũdũ aliquos no- populos.ſ.Perſarũ,Græcorum & Romanorũ,qui ſecun dum ſucceſſionẽ regnorum afflixerũt Iudæos.Per aſcenſo- res intelligitur angeli eis prælati,p.4.c.2189.c

equis nunquam referuntur filii Iſrael vſi eſſe.Lex quoq; nihil de equis,ſed aſinis mandat.p.2.c.82.c.Vide ẽt.c.590. f

equos quare præcepit dominus ſubneruare,& non aſinos , p. 2.c.24.c

eraclius Imperator cœpit regnare poſt Phocam anno domi- ni ſexcenteſimo decimotertio,& imperauit annis triginta. p.6.c.1579.c

erectio tabernaculi ſecundũ aliquos,facta fuit ſecundo anno egreſſionis de Aegypto,menſe primo,prima die menſis,p. 1.c.1204.e

erectio tabernaculi pro facienda oblatione ſecũdum.Ra. Sa. duplex.Vna quotidiana quæ erigebatur mane, & depone batur veſpere. Alia ſtabili,quæ permanebat vſq; ad motio- nem caſtrorum,p.5.c.1205.c

eremitæ cõparantur pellicano,nocticoraci,& paſſeri,&c.p.3. c.1211.a

eremitas Aegyptiacos vaſtauit epiſcop⁹ quidã Lucius dictus & Arrianus,& tria milia ſimul vel amplius cum equitibus inuaſit.Et illi econtra gladiis obiectabant ceruices & nihil dicebant niſi,Amice,ad quid veniſti,p.4.c.1360.& c.2151. c.col.2340.f

ergaſtulum & ergaſterium idem id eſt operatorium. ſ. vbi rei ad opera facienda relegebantur,p.1.c.535.b

ero qui ero.Sic habetur in Hebręo pro illo,Ego ſum qui ſum, & qũo ſit hoc accipiendum,p.1.c.500,505.a.b.c.& 509.a.b

erogare diuitias proprias in ſeculo pauperib.nõ eſt maioris ꝑ fectionis quam in religione mendicare,p.6.c.1204.f

errare poſſunt homines quamdiu ſunt in pręſenti vita, ſed in beatis Deum clare videntib.hoc eſt impoſſibile,pa. 4.colu. 241.c

erat homo duplici ex cauſa,vno modo per ignorantiam, alio modo per paſſionem.p.3.c.157.a

errant de facili fugiẽtes pre timore propter mentis turbatio- nem.p.4.co.181.c

errare quomodo quis potuit à uia Dei,ſtatim ut de uẽtre ma tris exiuit,aut qũo potuit falſa loqui nuper editus puer?pa. 1.c.1175.a.b

erraſſe & peccaſſe,qui in pace negligẽter vixerant, multis ho die profuit,dũ poſt caſum pęnitendo erecti,vigilantis Deo ſeruiunt,p.2.c.1294.c

errantium infirmitati nonnunquam cum mititate conſulẽdũ eſt,& maxime in illis,vbi fructus aliquis de errantium con uerſione ſperatur,p.4.c.2561.a

error triplex remouetur circa appetitum ſapientiæ procedẽs ex vna radice.p.3.c.1875.a.b

error triplex impugnat.primus procedit ex defectu naturali, ſecundus ex defectu pęnali.tertius ex defectu morali. p. 4. c.464.f

error de diuina prouidentia, ꝙ ſi non extendat æqualiter ad ſuperiora &inferiora,& ad actus humanos,improbatur,& quando incæpit ille error.p.3.co.721.col.722.f.& column. 71.a
Item p.5.c.143.b
Item p.6.c.558.f

error philoſophorum dicentium,Deum producere res de ne ceſſitate,improbatur.p.5.c.1020.f

error dicentium animas ſanctas ad corporib.exutas a viſione diuina retardari vſq;ad iudicium.p.6.c.292.f
Item p.5.c.1318.f

error Saducęorum vnde ortum habuit,& quis fuerit,p. 6.co. 1220.f

error Origenis,ꝙ merita præcedentia in alia vita iſtam præce dente, ſunt cauſa prædeſtinationis & reprobationis diui næ,p.5.c.122.f

Error Origenis, qui poſuit ꝙ omnia ſic ſubiicientur Chriſto, ꝙ dęmones & hoĩes damnati ſubijciẽtur Chriſto ſecundũ conformitatẽ voluntatis,quia poſuit quod per aliquod tẽ pus certũ poſt iudicium quo dęmones & damnati recipien tur ad

tur ad pœnitentiam,& vlterius ad gloriam,p.6.c. 820.f

Error Nouati fuit contrarius errori Originis, iſte enim nimis reſtrinxit pœnitētiam,hic autem nimis laxauit,p.6.colum. 858.f

error Lactātij excluditur, qui dicit reſurrectionem futuram non eſſe omnium ſimul,ſed ſucceſſiue ſecundū dignitates, p.6.c.347.c

error quorūdā monachorum ſimplicium,Deū eſſe corporeū exiſtimātiū,propter quod vocati ſunt anthropomorphitæ. p.6.c.1220.f

error Arrij quod ex carne & verbo non eſt facta vna natura, ſed ipſum verbum carnem aſſumpſit,non tamen animam, p.5.c.1029.e

error Arrii,ꝙ filius Dei eſt pura creatura , & per conſequens minor patre improbatur,p.5.c.1106.& c.1258.c

Item p.3.c.1978.e

error Arrii aſſerentis patrem & filium & ſpiritum ſanctum diſtinctos eſſe,ſicut in perſonis,ita etiā in eſſentiis,fuit reprobatus in concilio Niceno,p.6.c.1537.e

error Euticetis dicentis,ꝙ ex carne & verbo facta eſt vna natura,ſicut & vna perſona improbatur,p.5.c.2030.f

Et licet multi hæreſiarchę fuerint,tamē de iſto ſpecialiter beatus Ioannes facit mentionem,p.6.c.1541.c

error Macedonii condemnatus fuit in ſynodo ſecunda.ſ.in Conſtantinopoli,vbi fuerūt. 150. epiſcopi. Differebat aūt ab Arrio,dicens,filium eſſe eiuſdem naturæ cū patre , ſed conueniebat cum eo,dicens ſpiritumſanctum eſſe creaturā & ſeruum filii.p.6.c 1537.c

error Manichæorum,qui ponunt duo principia,vnum ſimpliciter bonum,aliud ſimpliciter malum,p.5.c.1020.f

error Manichæi dicentis vetus Teſtamētum a diaboli eſſe inuentum,p.5.c.1060.d

Iem p.1.c.1682.b

error Manichæi,ꝙ Chriſtus eſt ſoli iſte viſibilis,p.5.c. 1155.c

error Manichæorum,ꝙ plenitudo ſpiritusſancti non fuit in apoſtolis,tollitur & reprobatur,p.5.c.1385.c

error Apollinaris,ꝙ verbum aſſumpſit animam ſenſitiuam,& non intellectiuam,improbatur,p.5.c.1030.f

Item p.6.c.863.c

error Valentini,ꝙ Chriſtus Dei filius corpus cæleſte attulit,& per virginem tranſit,nihil de ea aſſumendo improbatur.p. 5.c.1072.f

error Valentini,ꝙ Chriſtus habuit corpus cæleſte, & etiam error Manichęi,ſ.quod habuit corpus phātaſticum improbatur,p.5.c.123.a

Error Hebionitarum,qui dicebant Chriſtum eſſe purum hominē, & per conſequens ante Mariam nō fuiſſe,improtur. p.5.c.1010.d. e

error Sabellii qui ponit in Deo vnitatem perſonæ ſicut & eſſentiæ, ſicut econtrario Arrius ponit diuerſitatem eſſentiarum ſicut & perſonarum,p.5.c.1193.c

Error Pelagii fuit,ꝙ homo ex puris naturaliq.abſq; gratia ſpiritusſancti poteſt vitam æternam mereri.Et ꝙ puri naſcuntur abſq; peccato originali,& conſequenter quod non purgetur in baptiſmo a culpa originali.p.6.c.1541.c

error Græcorum,quod Chriſtus cœnauit cum diſcipulis ſuis tertia die ante paſſionem,reprobatur,p.5.c.433.e

error Gręcorum dicentium,ꝙ Chriſtus cōſecrauit in pane fermētato,&ꝙ fecit cum diſcipulis ſuis paſcha.13.luna.ſ.tertia die ante paſſionem,reprobatur,p.5.c.1268.e

error Græcorum dicentium, ꝙ ſacramentum euchariſtiæ eſt tantæ neceſſitatis,quod etiam pueris debet dari ſicut & baptiſmus,reprobatur.p.5.c.1131.c

error in populo regni Iudę erat circa diuinam prouidentiā, tenendo quod Deus non haberet prouidētiam de iſtis inferriorib.nec per conſequens inferre propter ea quæ fiunt hic aliquam pœnam,p.4.c.71.c

Item p.3.c.2049.c

error Iudæorum fuit dicentium,Deū tradere obliuioni peccata ex dilatione punitionis.Alius etiam error quorundā Iudæorum erat impunitatem ſibi atrogantium, eo ꝙ legem a Deo receperant præ cæteris gentib.p.6.c.31.c

error Iudæorum dicentium,ꝙ promiſſiones Dei de bono futuro ſiunt abſolute,nec retractantur.Sed comminationes Dei ſunt ſub conditione ſ.ſi non egerint pęnitētiam illi qu bus ſiunt.& ideo accedente pœnitentia retractātur, & exi plum de hoc,p.4.c.774.d

error Iudęorum dicentium,ꝙ Adam in centum trib.annis q bus continuit ſe ab vxore ſua Eua propter interfectionen Abel,dęmones ſuccubi iungebantur ei.& concipiebant al eo,& pariebant dęmones,& iſti fuerunt filii Adam, qui v dicunt,incitauerunt Salomonem ad peccandū, & per ho diuiſum fuit regnnm tempore filij ſui.p.2.c.554.e.f

error Iudæorum dicentium,ꝙ in omni afflictione vel puniti ne quam ſuſtinuerunt vſq; nunc,& ſuſtinebūt vſque ad a uentum Meſſiæ,ſemper expiatur aliqua pars pœna debit pro vituli adoratione,p.4.c.811,a

error Iudæorum qui dicunt verum Meſſiam iam natū , ſed ci angelis eſſe,vel per mundum euagari quouſq;habeat licentiam veniendi a Deo,p.4.c.539.c

error Iudæorū ſuper ædificatione, & deiectione, & renouat ne ciuitatis Ieruſalem & templi,p.4.c.796.e.814.f

error Iudęorum expectantium Chriſtum futurum & domii turum toti mūdo temporaliter.& educturum eos de capi uitate,& poſiturum eos in maxima gloria & honore ſup omnes gentes,p.5.c.748.f

error Iudęorum & Saracenorum de creatione ceti grandis, carnes fœmellę reſeruatas dicunt iuſtis in reſurrectione, 1.c.25.c

Item p.3.c.1235.c

Secundo quia videbant ꝙ impii proſperant,&c.p.4.colum 987.c

error dicentium,quod qui ſeruit Deo vanus eſt,p.4.c.2195. c.2201.c

error dicentium,ꝙ credentes etiam ſi in peccato mortali m riantur,non damnantur,p.5.c.1063.c

error credentium,fidem & baptiſmum ſufficere ſine bonis perib.improbatur,p.6.c.239.f

error triplex eliminatur cū dicitur,Hęc omnia operatur.vn atq; idem ſpi.di.ſin.prout vult.Primo gētilium,qui diis rib,gratias attribuebant,ſecundo negantium prouiden Dei circa ſingularia,tertio attribuentium fato vel conſte tionib.&c.donorum diuerſitatem,p.6.c.305.c

error duplex tollitur circa hoc cum dicitur, A nobis quaſi nobis.Vnus illorū qui dixerunt liberum arbitriū nihil ag re in meritorio opere,ſed totū eſſe à Deo. Alius error Pelagii dicentis,ꝙ inchoatio boni operis eſt a nobis, co ſummatio autem a Deo.p.6.c.375.c

error dicentium ꝙ Deus ſit auctor peccati,& bonum merit ſe ab homine, & hominem ſine gratia poſſe mereri vita ęternam,quod Pelagiani aſſerunt, improbatur,p.6.colu. 1268.f

error dicentium doctrinam Pauli non eſſe bonam, improb tur,p.6.c.1370.f

error pauperum de Lugduno,qui dixerunt,quod quilibet ſtus maior eſt quocunque peccatore,ꝙ ſacerdos pecca non poteſt benedicere iuſto etiam puro laico,ſed conuę quilibet iuſtus et purus laicus eſt ſacerdos verus & nul alius,ſed improbatur,p.6.c.873.c

error dicentium,quod actus matrimonialis ſemper eſt in cato,& quod fornicatio ſimplex non eſt peccatum mor le,excluditur,p.7.c.831.c

error circa futurum iudicium duplex fuit.Vnus eorum a t pore apoſtolorum.ſ.quod illud iudicium erat valde pro quum.Alius eſt totaliter contrarius.ſ.illorum qui negā dicium futurum,p.6.c.1300.d.e.f

error quo liber Iudith & Tobiæ in prologis ſuis inter agio pha intitulantur,cum inter apocrypha dicendum eſſe, de inoleuerit,p, 1.c.

Item p.2.c.1549.b

Eru

Index.

erubeſcentiã quare non habuerunt protoparentes ex ſua nuditate ante peccatum,p.1.c.82.f.Et c.108.c

erroris maximum principium eſt velle metiri diuina, & illa q̃ totaliter tranſcendunt intellectum humanum per rationẽ humanam,p.6.c.222.f

erroris aut perfidiæ aliquod indicium qui rurſus oſtẽdũt poſt agnitionem fidei quam in Chriſto ſuſcipiunt,tales in cicatrice ſanati vulneris lepram portant,p.1.c.1019.a

I errorem quælibet ſtudioſa ſpeculatio fit, niſi dominus in ea habitet,p.3.c.497.c

errorem ſuum(quod diuinitati Chriſti contradicunt) qui firmare conantur autoritate ſacrę ſcripturæ,calamo Chriſtũ caput percutiunt.p.5.c.454.f

errores Appollinaris & Arrij improbatur, quia non ponunt omnia ſubiici Chriſto in futuro ſecundum naturam humanam,p.6.c.820.Et c.858.f

errores carnalium hominum in vſum noſtrum nõ conuertamus,ſed prolatos terrenę fragilitati deputemus,& quaſi indignos viris ſpiritualib.abiiciamus,p.1. c.1534.e

errores hæreticorum inter Chriſtianos non ſunt imponendi veris Chriſtianis,ſic inter Iudæos,etſi fuerunt aliqui habẽtes erroneas opiniones non tamen approbantur a Iudæis communiter,p.1.c.51.a

erubeſcentiam pati pro pœna de peccatis,pars eſt diuini iudicii,p.5.c.72.f

erubeſcentia & confuſio ſecuta eſt ad conuerſionem Iudęorũ ad fidem de peccatis prętеritis,& maxime in procuratione & conſenſu mortis Chriſti per veram pœnitentiam, p.4.c. 1703.c

erubeſcere malum ſapientiæ eſt,bonum vero fatuitatis,p.4.c. 1099.a

erubeſcit tanto magis coram hominib.humana ſapientia, veritate ſuperante,quanto plus ſe contra Deum erigit,p.4.c. 879.b. Interl.

eruditio omnium nihil prodeſt, niſi Dei ſcientia coronentur p.1.c.974.f

eruditio communis eſt rationabilis ſcientia,& eſt duplex,vna quæ celſiora docet altera moralis,&ſignificantur per obſtetrices Hebræorum,p.1.c.481.a

eruditores multorum cum magis auditores ad cęleſtia diligẽda inſtituunt,nimis pro terrenis curam gerunt,immo acq̃ſita pro ſpe æternorum relinquunt,p.2.c.1214.a

eſaias natus fuit poſt dationem legis,ſ.per ſexcentos annos & amplius,& etiam multi prophetæ poſterius, vt Ieremias, Ezechiel,Dauid,Aggæus,Zacharias,& plures alii,p.4. col. 399.c

eſaias quo tempore prophetare cępit,& quare de tempore illo non facit mentionem,p.4 c.7.a
Vide plura in Iſaias.

eſaias qua viſione vidit Deum ſedentem ſuper ſolium,&quid notatur,p.4.c.78.e

eſaias quo tempore dixit,ecce virgo concipiet,p.4.c.93.c

eſaias dicitur fuiſſe auunculus ipſius Manaſſe ex parte matris & propter hoc nobilem fuiſſe genere intelligendum eſt. p. 2.c.980.f

eſaias vir nobiliſſimus ſolo cilicio induebatur,vt Hebræi tradũt cuius filiam rex Manaſſes accepit in coniugium,& non erubuit nudis pedib.incedere,p.4.c.403 b.c
Item p.2.c.980.f

eſaias tribus dieb.ſtetit,& inceſſit nudus,& non trib.annis,& quid per hoc notatur,p.4.c. 205.c

eſaias quõ vidit Chriſtum naſciturum de populo Moab per Ruth Moabitidem,quam acceperat Booz in vxorem, p.4. c.175.c

eſaias iuſſit apponi emplaſtrum de ficis ad ſanandum cum q̃ de natura ſua erat aggrauatiuum illius infirmitatis,& ideo iuſſit propheta apponi,vt ſanatio mirabilior appareret, p. 4.c.342.f

eſaias præuidit Iudęos pro maiori parte non credituros in Chriſtum.p.4.c.443.c

eſaias dicens capitulo.48.Non a principio in abſcõdito locutus ſum,ex tẽpore,antequã fierent ibi eram,& nunc dominus Deus miſit me & ſpiritus eiꝰ,&c.Iſta verba Ra.Sa. mẽdaciter exponit,ſed multipliciter cõferat,p.6.c.1999. a.b.c

eſaias,quia nobilis erat genere,nõ fuit auſus rex Manaſſes cũ ita de facili interficere ſicut alios,ſed quęſiuit occaſionẽ de lege dicens, Tu dixiſti, Vidi dominum,&c.& tamẽ ſcriptũ eſt,Non videbit me homo,&c.iudicauit eum ad mortem, &c.quõ & quare fuit ſecatus ferrea ſerra vt dicunt Hebræi aut lignea,ut dicunt Latini,&c.p.2.c.978.e.& 980.f
Item p.4.c.7

eſaiæ verbũ quo dicit,Et acceſſi ad prophetiſſam,& concepit filiũ,&c.de quo puero intelligẽdũ,expoſitio ad hoc datur, ſed improbatur,p.4.c.101.a.b.c 102.d.e.f.103.a. 1043.d

eſaiam tradunt Hebræi,quia dixerat, Audite verbũ domini, principes Sodomorum,occiſum.vel quia dixerat, Vidi dominum,&c.p.4.c.19.b

eſaiam interpretantes ſeptuaginta,multa occultauerũt, & tã aperta fidei ſacramenta noluerũt prodere ethnicis,& quare,p.4.c.5

eſaiã inquit Ieronymus,nemo me putet breuiter poſſe exponere,cũ vniuerſa domini ſacramenta contineat,p.4.c.5.

eſaiã,neſciens literas.i.gentilis legere non põt,neque ſciens literas.i.Iudæus qui ſcientiam literarum iactat,&c.p.4.c.5.

eſaiam commentati ſunt aliqui Græcorum ante Ieronymum & paucis,& qui ſunt tales,p.4.c.5.

eſau,edom & Seir idem dictus eſt,& omnium horum ratio,p. 4c..1270.f
Item p.2.c.1015.c
Item p.1.c.373.c

de eſau filiis primo duces exierunt,poſtea reges ſibi fecerũt. Tertio iterum regnum reductum eſt ad ducatum,ſicut filii Iſrael,primo habuerunt iudices,poſtea reges,& tertio duces poſtea captiuitatem Babylonys,p.1.c.373.c

eſau an ius primogenituræ vendendo pro tam vili precio peccauit,p. 1.c.248.c.&quare ab Apoſtolo prophanus dicitur Ibid.302.303.

eſau an dixerit mendacium ius primogenituræ ſibi attribuendo,p.1.c.319.f

eſau a quo gens Idumæorum eſt,fuit perſecutor Iacob fratris ſui,ſic Idumæi ab ipſo deſcendentes fuerunt perſecutores filiorum Iſrael a Iacob deſcendentium.p.3.c.2225.c
Item p.1.c.319.f
Item p.4.c.1910.f

eſca herbarum & fructuum non fuit data hominib. beſtiis & auibus communiter,ſed ſingula ſingulis ſecundum conditionem naturę ſuæ,p. 1.c.33.c.34.f

eſca quõ non coinquinat animam,vt Chriſtus dicit cũ tamẽ aliqui cibi in lege reputarentur immundi,vt caro porcina, &c.p.5.c.264.f

eſcarum mole obruere ventrem,nocet,ſed abundare gratiarũ donis prodeſt.p.6.c.956.d.e

eſchines orator Athenienſis,Rhodum in exilium miſſus fuit, & quare,& Demonſthenem oratorem beſtiam appellauit, &c.p.1.Vide etiam in Demoſthenes.

eſdras ſcriba in lege Dei fuit,& promptiores literarũ figuras quam ante Hebręi habuerunt,reperit,p.2.c.517.c
Item p.1.c. 1212.d

eſdras velox in lege Moyſi ſcriba appellatur,q̃a legem Moyſi quæ conſumpta erat refecit,p.2.c.1316.d.e

eſdras ſacerdos tẽpore Neęmię prophetæ reparauit libros veteris Teſtamenti per Chaldæos combuſtos.p.4.c.2394.f

eſdras reparans bibliothecam a Chaldæis incenſam,nõ reparauit omnes libros,ſicut patet de libris Salomonis,quos fecit de naturis animalium & herbarum,&c.p.2.c.517.c.& c. 1053.c.co.1124.e.c.1316.d.e

eſdras nonnulla vt referunt quæ oportuna putabat adiecit,dicit quib.eſt & illud.Et nõ ſurrexit propheta,&c.p.2.c.1316. d.Item p.1.c.1212.d

eſdrę liber vnicus eſt,tertius enim & quartꝰ libri ab ipſo Iero

nymo

nymo inter apochrypa computantur,p.2.c.1316.d.e
eſdras vt de illo dicit Rab.Sa.magiſtri dixerunt ipſe eſt Malachias,qui in duodecim prophetis vltimus ponitur,p.2,col. 1321.d.Et c.1336.d.e
eſdræ & ſuorū cōſacerdotū deuotio notatur, p.2. c.1336.d.e
eſdras ſcripſit librum Paralipomenon per adiutorium & directionem. Aggæi & Zachariæ propherarum ſibi contemporaneorum vt Hebræi dicunt,p,2.c.1573.b
eſdras primo venit Ieruſalem cum Zorobabel, ſed poſtea rediit ad regem, vt plures Iudæos ſecum adduceret,&a rege ampliores gratias impetrauit,p.2.c.1397.b.c
eſdras vt communiter tenetur a noſtris doctorib.pſalmos a diuerſis factos in libro pſalmorum collegit,p.3.c.415.a.b Et c.433.c Item p.6.c.982.f
eſdram tradunt quidam eſſe Malachiam prophetā, alii dicūt fuiſſe Ioſedech patrem Ieſu ſacerdotis magni,p.2.c. 1030. c.Et c.1338.e.f
Hebræi aptant multa ſcripta Zachariæ prophetæ de eſdra nicta.Ibid.
eſitius Ieroſolymorum epiſcopus,Leuiticum ſatis plene expoſuit,p.1.c.909.c
eſſe ab aliquo non competit eſſentiæ diuinę,ſed tantum procedentis perſonæ eſt,p.3.c.1977.c
Non eſſe vel male eſſe dicitur perire,p.3.c.45.a
eſſe ſignat immutabilitatem,p.1.c.499.b.c
eſſe alicubi dicitur,aliquid tripliciter.Primo per potentiam: ſecundo per præſentiam,tertio per eſſentiam,p.5.c.1027.c
eſſe & viuere licet ſecundū ſe ſit delectabile, ſi tamen ſit ſubiectum multis miſeriis & triſtitiis,efficitur triſtabile & odioſum,in tantum quod aliqui propter hoc ſe interminūt,quā uis errone,p.3.c.45.Et c.139.c
Melius eſt nō eſſe quam male eſſe,an & quomodo ſit verificabile vel intelligendum,p.4.c.826.f
eſſeni qui dicantur,p.2.c.1126.f
eſſentia diuina quod habeat in ſe plures perſonas,& quod sūt tres probatur ex ſcripturis Hebraicis,& ſoluūtur obiectiones in contrarium,p.6.c.1731.
Vide etiam in Trinitatis ſanctæ myſterium.
eſt verbum eſt ſubſtantiuum,& habet ſuppleri in plurib.locis ſacrę ſcripturæ,vt ibi,Liber generationis Ieſu Chriſti, eſt ſupple.p.5.c.29.f
eſt verbum in omnib.ſuis modis & temporib. ſupponitur in Hebræo,p.5.c.1291.c
eſuries vel ſitis iuſtitię reſpectu proximi excellētius ſe habet p beatitudinem,quam per virtutē politicam,quando.ſ. cum quodam feruēti deſiderio inſolito talia exequitur,ſicut eſuriens & ſitiens feruenter comedit & bibit,p.5.c.97.c
eſus & potus ſecundū exigentiā temporis lautioris modo vel ſobrie magis abſtinentius eſt accipiendus,p.3. c. 1784.f
eſuis carnium & piſcium conceſſus eſt poſt diluuium,p.6. col. 1366.f.Item p.1.c.35.c.Et c.140.c.d.Et c.165.b.c
eſus carnium ne crederetur omnino eſſe Iudęis prohibitus extra Ieruſalē,vt aliqui credebant,ideo declaratū fuit eis quo modo eſus carnium erat eis alibi licitus.ſ.de animalib.quę non tenebantur offerre,ſed non de animalib.immundis in lege prohibitis.p.1.c.1531.c
eſus ſanguinis generaliter erat prohibitus de omnib.animalibus,p.1.c.930.e.f
eſus ſanguinis piſcium & locuſtarum non eſt Iudæis interdictus vt dicit Ra.Sa.p.1.c 966.f
eſus adipis & ſanguinis quare Iudæis fuit prohibitus,p.1.col. 930.e.f.& c.1531.c.& c.966.f
Ab eſu ſanctificatorum excluduntur in lege octo perſone, & horum ratio,p.1.1097.b.c
eſus de quib.oblationib.fuit prohibitus & illicitus,p.1.colum. 953.b.c
eſus carnium hoſtiarum pacificarum quib.fuit licitus,p.1.co. 966.f
eſus ſimiæ & vrſi quare fuit prohibitus,&c. p.1.columm. 1006.f
eſus multorum animalium & aliarum,per Iudæos in lege illicita relaxata ſunt & multa licita reſtricta,male interpretes ſcripturam,p.5.c.261.c Item p.1.c.929.b c
Item p.5.c.555 c
eſus ſanguinis generaliter fuit prohibitus in lege,nec p eſum ſanguinis hoīes non abhorrerent effuſionem ſanguinis humani ad quam Iudæi erant proni,& vt ad pietatem exercerentur et circa alia bruta animalia.p.1.c.1531.c
eſum volucrum dedit dominus Iudæis nauſeantib.& non ferarum,Non quadrupedum,non terreſtrium animalium, & quare.p.1.c.1239.a
Et ſermo coniunctionis eſt,&c.Et quare & quomodo in principiis librorum ponitur,p.4.c.143.a
et egredietur virga,&c.quare præponitur & cōiunctio,&c.p. 4.c.150.f
etham fuit Leuita & cantor de villa Ezrai,& ab eo intitulatus pſalmus 88.qui incipit,Miſericordia domi.p.2.c.700.f.It p.3.c.1117.b
ethian eſt nomen proprium cuiuſdam deſerti,p.1.c.1423.a
et eſt nomen appellantiuum,& ſignificat fortitudinem.p.3. 984.f
ether dicitur illa pars elementorum,quæ contiguatur ſphe lunæ p.3.c.1635.c
Aethiopes dicti ſunt coruini generis propter ſimilitudinē nigredinis,& quia in aliqua,p.3.c.923.c
Aethiopia citius & vniuerſalius fuit conuerſa ad Chriſtu quam Aegyptus,p.3.c.921.c.& c.962.e.f
ethnici nomen dieb.mortuos ſuos flebant, parte 1. colum 372.d.e
ethnici ex multitudine verborum compoſitorum in oratio credebant aliquid Deo manifeſtari ꝙ prius eſſet ſibi ignotum,p.5.c.126.f
eua,quomodo diuerſimode fuit ſubiecta Adę ante peccatu & poſt,p.1.c.102.e.f
eua nō proprie dicitur virago,ſed magis proprie diceretur vira ſi ſermo latinus pateretur,vt hoc deducitur ex deriuatione apud Hebræos.p.1.c.83.c
eua quomodo matre viuorum appellatur,cum mortē & mortales fętus parere meruerit,p.1.c.104.e
eua vtrum ſignificet vitam pœnalitati ſubiectam,vel ſimpliciter ſonet vitam,non connotando quod ſit pęnalitati ſubiecta vel non p.1.c. 104.f.& c.106.c
eua ad quid ſit facta Adæ in adiutorium.p.1.c.81.c
eua an & quomodo & quib.ante eſum deceauit,p.1.colum 100.d
eua in tentationem ſerpentis prima prorupit in quādā eleuationem,& ſibi diſplicuit reſtrictio præcepti, vbi notatur nolle eſſe ſub præcepto diuino fuit initium tranſgreſſion comedendo,p.3.c.8.e
eua vt dicunt Hebræi in quolibet partu peperit geminos,ſ.maſculum & fęminam , & ſic dicitur communiter quod Ca accepit ſororem ſuam,p. 1.col.120.f
eug formatio de coſta vtrum fuit ſecundum curſum natur an ſupra naturam,p.1.col.79.b.c
euangeliſta quilibet tradidit quadruplicem notitiam de Chriſto figuratam.p.5.col.7.a
euangeliſtæ quatuor per quatuor facies animalis deſign ſunt, quod figurauit Chriſti euangelium quadrifariè d ſcribendum.p.5.col.663.b
euangeliſtæ tres ſunt figurati per tria animalia in terra gradientia.ſ.hominem,vitulum,& leonem , Iohannes aute fuit figuratus per aquilam in altum volātem.Et ſuper h myſterium,p.5.c.1009.1010.
euangeliſtę dicuntur fabri,& quare,parte quarta , colum 2192.c
euangeliſtę ſunt qui gaudia cœleſtis patriæ annunciant.p.4 1397.c
euangeliſtę quatuor qualiter Chriſti incarnationem, paſſio & reſurrectionem,inſinuant,et figurantur per quatuor culos arcę,p.1.c.733.b.c

Euangeliſ...

uangeliſtę & prædicatores Chriſti ſunt vt angeli aſcẽdẽtes ad intelligendã diuinitatẽ,vt inueniant in principio verbũ apud Deum,&c.& deſcendentes vt inueniant ipſum factũ ex muliere.p.1.c.324.b.c
uangeliſtæ dicuntur cęli,& quare,p.1.c.324.b.c
uangeliſtæ repetendo dicta alicuius vel aliquorum,aliquando repetũt eadem verba,aliquando ſentẽtiam per alia verba,p.5.c.532.f
uangeliſtę & apoſtoli,etſi aliquando aliorum ſcriptorum nomina ad ſententias allegauerũt,vel duorum prophetarum ſententias coniunctas,ſub alterius tamen horum nomine allegauerunt,congruenter id fecerunt,p.5.c.449.b
uangeliſtæ quatuor,quædam quæ audierunt ſcripſerunt, p. 5.c.669.
uangeliſtæ qui euangelium pacis & gloriæ Chriſti prędicãt, ſignificantur per quatuor filios Marathiæ,p.4.c. 2229.c
uangeliſtæ non eodem ordine facta Chriſti ſcribunt, neque hoc refert ad veritatem,p.5.c.745.c
uangeliſtæ vno ſpiritu ſcripſerunt,ſed diuerſum ſibi ſcribendi & initium & finem ſtatuerunt,p.5.c.481.a.b
uangeliſtarum ſiue euangeliorum diſtinctio, connexio, & ordo,p.5.c.7.c
Item p.1.c.733.b.c
uangiliſtarum ſcriptura quatuor mundi partib.adaptatur.p. 6.c.1676.e.f
uangeliſtis adaptatur viſio Ezechielis,p.5.c.7.
uangeliſtas calumniãtur quidam quod in aliquib.verbis nõ omnino conueniant,cum res & ſententia eadem ſit.p.1. c. 282.b.c
uangelica doctrina quæ & qualia prædicat,p.5.c.91.a
uangelica doctrina comparatur rotæ,p.5.c.7.
uangelica vita dicitur candelabrum,quare,p.1.c. 24.f
uangelica doctrina quatuor in ſe habet præcepta,mandata, teſtimonia,exempla,p.5.c.44.e
uãgelicę doctrinę excellẽtia oſtẽdit ex quatuor,p.6. c. 327.c
uangelicæ doctrinæ cauſæ quę ſint,p.5.c.7
uangelicæ legis perfectio ſupra legem Moſaicam oſtenditur in multis,p.6.c.1346.d.e
uangelicum opus inſinuat Neemias eſſe in regimine plebis, opus rectoris notabiliter circa eccleſiã exercere,& a ſubditis cõmodum terrenum nõn quærere.p.2.c.1366.d.e
uangelici & apoſtoli libri myſtice in veteri Teſt.p.1.c. 785.f
uangelium quõo dicitur lege leuius,cum ibi opera,hic & conſcientia damnatur,p.5.c.214.d
uangelium dicitur dextera,per quod beatitudo æterna promittitur,quæ dextera dicitur,non temporalis ſicut in lege, quæ dicitur lęua.p.1.c.1678.f
uangelium Chriſti per verorum ſacerdotum miniſterium in memoria recõditur eccleſiæ q̃ eſt arca domini,p.1.c.1650.f
uangelium prædicatum fuiſſe per vniuerſum orbem tempore apoſtolorum oſtenditur,p.6.c.132.e
ide etiam in Sauinianus.
uangelium per arcam fœderis ſignificatur,& quare,p. 2. col. 25.c
uangelium iugum dicitur,& quare,p.1.c.89.c
uangelium crucis per morum intelligitur,p.5.c.927.a.b
uangelium Lucæ primo,ad dictum Iſaię xl.applicatur cõcordantur,p.4.c.355.a.b
uangeliũ Ioãnis fuit excellentius in trib.quæ ſcripſit præ cęteris,ſublimius,ſubtilius, & etiã perfectius.p.5.c.1024. b.c
uangelii prædicatores debẽt omnib.magnis & paruis ſine acceptione prędicare & miniſtrare ſacramenta,p.5.c.470.f
uãgelij prędicatores incipere debent ſermonem a ſacra ſcriptura,non a poeticis verbis,aut philoſophicis,p.5.c. 481.c
uangelii lucem ſignificat phiala & apoſtolicã doctrinam, p. 1.c.1207.b.c
uangelii prædicatio ſignificatur per tubæ formationem, p.2. c.181.a
uangelii liber presbytero & diacono portatur apertus, aliis vero clauſus,& quare,p.1.c.1155.b.c
euangelii portationem per orbem non impediuerunt tribulationes mundi præteritæ,ſimiliter ſperandum eſt q̃ ſuperuenturæ non impedient,ſaltem omnino,p.2.c.27.c
euangelii præcones quib.nõ eſt colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem,&c.pugnant prædicationis voçe & miraculorum fulgore.p.2.c.1600.f
euangelii doctrina longe lateque reſonantis per æs ſignificatur,& exuta vetuſtate literæ inuiolata pollet ſpiritus nouitate,p.1.c.1681.c
euangelii doctrina & lex Moſaica differeter datæ ſunt,& quare.Et de hoc figura,p.1.c.725.b.c
euangelii & legis veteris ordo triplex.ſ.temporis,dignitatis,& virtutis,p.6.c.743.b.c
euangelli doctrina ſanctę trinitatis fidem plene continet,&decalogi perfectam ſummam in duob.præceptis demonſtrat, p.2.c.1641.a
euangelii virtus conſiſtit principaliter in duob.ſ.in autoris cõditione,& ſacrificii oblatione,p.3.c.793.b.c
euangelii virtus inuenitur in lege,& fundamento legis innititur euangelium,nec vet.Teſtamentum nomino legem ſi eã ſpiritualiter intelligam,p.1.c.281.a.b
euangelio non crederem,niſi crederem eccleſiæ catholicæ illud approbanti,qũo intelligendum & qualiter verificatur, p.6.c.139.c
euangelia quatuor rotis comparantur & quare, p.2. c. 748.d
euangelia quatuor,per quatuor montes ſignificantur quib.eccleſia circundatur,p.1.c.1458.f
euangelia licet plura & a plurib.fuerint deſcripta, quatuor tãtum tamen ſunt approbata.Et hoc per figuram ſacramenti quoniam iſte quaternarius multipliciter fuit in lege figuratus,p.5.c.415.a.b
euangelizare non debemus vt manducemus, ſed manducamus vt euangelizemus.p.5.c.142.d.e
Item p.6.c.270.d.c.714.d.e
Super monte excelſum aſcende tu qui euangelizas Sion.Hęc verba proprie ad beatam virginem & ad ſanctam Eliſabet referuntur,ſecũdum Hebraicam grãmaticam,p.4.c. 355.a
euchariſtia triplici fine offertur.ſ.Deo pro ſacerdote,& pro q̃bus offertur.p. 1.c.966.f
Euchariſtia quæ quotidie offertur in eccleſia ,non eſt ſacrificii reiteratio,ſed vnius ſacrificii in cruce oblati quotidiana commemoratio.p.6.c.905.c
euchariſtia an quotidie ſit ſummenda,an eligẽdi ſunt dies, p. 6.c.297.f
euchariſtia licet in ſe ſit bonum & ſanctũ ſacrificium, ſi tamẽ pro obſtinatis in malo offeratur,eis non valet, & offerenti indigne multum nocet.p.4.c.663.b
euchariſtia.Vide etiam in Corpus Chriſti, & in Sacramentũ
euidentia patrati ſceleris nõ indiget clamore accuſatoris. p.1.c.115.b.Interl.
euchariſtia reſpectu vitæ præſẽtis eſt nutritio ſpiritualis, quæ fuit figurata in vet. Teſt. per manna quo Deus nutriuit filios Iſrael in deſerto,cuius cibus ſapidus, & valde nutritiuus erat bonis, ſed malis erat nociuus. Sic a ſimili de hoc cibo ſpirituali.p.3.col.1294.f.& col.1961.a
Item p.1.col.639.c.& col.1232.f.& col.1316.f
euchariſtia peccatori occulto non negatur,exemplo Chriſti, p.1.col.173.f
euchariſtia figurata eſt per quinque modos panũ, ſicut vnus panis viuus & perfectus.p.1.col.960.f
Ab euchariſtię pceptione excludendi,deſignant p excludendos a commeſtione ſanctificatorum legis,p.1.c.1097.c.co. 1098.f
euchariſtiæ ĩ miniſterio,vt debitè fiat,nõ ſufficit gradus ordinis,niſi cum hoc ſit puritas mẽtis & corporis, p.2.c.1077.c
euchariſtiæ ſacramentum in eccleſia militante,& fruitio glorioſa in eccleſia triumphante per cõuiuium ſignificatur. p. 2.col.1637.c
euchariſtiæ perceptionem maximè impedit peccatum carnale.Et de hoc figura,p.6 col.517.c

Euchariſtiæ ſacramentum in oblatione Melchiſedech fuit figurata,p.1.c.204.d
euchariſtię ſacramentum indignitas,fit tripliciter,p.6.c.296.f
euchariſtię myſterio,ſoli ſacerdotes & miniſtri ad hoc ordinati accedere debent,p.2.c.1076.f
euchariſtiæ percipiendæ vel eo ritu quo gerit̃ explicandę, vel eorum quæ geruntur in baptiſmo verborum,geſtorum,interrogationum,& reſponſionũ,quis facile explicet rationẽ hæc tamen(licet velata)humeris portamus,p.1.c.1188.d
euchariſtiæ hoſtia fracta,cuius rei vel in quare fit fractio,p.6.c.296.f
euchariſtiæ ſacramentum per omnia legis ſacrificia figuratũ fuit,ſicut vnũ perfectũ per multa imperfecta,p.4.c.663.b
euchariſtię perfectio ſupra veteris Teſtamenti ſacrificia oſtenditur ex duob.p.6.c.786.d.e
euchariſtiæ ſacramẽtũ ſumebãt Chriſtiani quotidie olim, poſtea ſingulis dominicis dieb.,nũc ſemel ĩ anno,p.4.c.1861.a
euchariſtiæ ſacramentum ſub duplici ſpecie dabatur fidelibus in primitiua eccleſia,licet modo tãtum datur ſub ſpecie panis,& quare,p.6.c.296.f
Item p.3.c.1641.c
euchariſtię ſacramentum eſt quoddam ſpirituale nutrimentũ & ideo fit ſub duplici ſit ſpecie, quia vtrunque requiritur ad rationem nutrimenti perfecti,p.6.c.29.
euchariſtiæ ſacramentũ ſub ſpecie panis & vini datur,& quare,p.6. c.296.der totum.
euchariſtiæ inſtitutio,quis & quando inſtituit,p.3.c.1297.c
Item p.6.c.426.f
euchariſtiæ ſacramentum Chriſtus inſtituit,& ẽt vſus eſt illo, licet expreſſe in euangeliis nõ habetur.p.4.c.1485.a.b.c
euchariſtiæ conſecratio fit ſub diuerſis ſpecieb.Et iſtę conuerſiones fiunt ſeparatim,& quare,p.5.c.426.f
euchariſtiæ ſacramẽtum aliter & aliter eſt ſub ſpecie panis & vini,licet ſub vtraq; ſpecie totus eſt Chriſtus,p.5.c. 1131.c c.426.f
In euchariſtiæ ſacramento eſt caro Chriſti,non tamen ſicut in ſigno ſed realiter,&c.p.5.c.2132.
euchariſtiæ ſacramentum tria in ſe habet p.6.c. 293.a
In euchariſtię conſecratione & cõuerſione plura difficilia sũt quam in creatione,p.3.c.1298.d.e & c.1299. a.b.c
euchariſtiæ vſus, an & quõ ſit per modum conſilii vel præcepti,p.3.c.1299.c.& c.1299.a.b.c
euchariſtię ſacramentum nõ eſt licitum offerre niſi in debitis veſtimentis propter reuerentiam ſacramenti,p.2. c.1560.f
euchariſtiæ in ſacramento tria cõſiderare poſſumus.ſ. illud ꝙ eſt ſacramentum tantum,ſecundũ quod eſt res ſacramẽtũ, tertium quod eſt effectus huius ſacramenti,p.1.c. 610.f
euchariſtię qualitas oſtẽditur in quatuor,quia primo eſt illud quod eſt ibi ſacramentum tantum.ſ.ſpecies panis, ſecũdũ eſt ibi autor huius ſacramenti,p.5.c.1131.c
euchariſtiam Chriſtus Iudæ dedit:quem etiam ad prædicandum miſit vt oſtenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiũt,ẽt ſi talis ſit,per quem accipiunt qualis Iudas fuit, p.3.c.503.b
euchariſtiam manducandi duo ſunt modi,p.6.c.297.c
euchariſtiam an & quomodo differẽter accipiũt bonus & malus,p.6.c.246.d
euchariſtiam ſacramentũ indigne ſumentes per filios Ephrẽ ſignificantur,p.3.c.1018.e.f
euchariſtiam adorãtes,an idololatræ cenſendi ſunt, vt Iudęis cis impingunt,p.6.c.1715.a.b.c
euchariſtiam ſumere volentes quõ ſe præparare debẽt,& qui bus ſignificantur,p.5.c.628.e.f
euchariſtiam ſumere volentium diſpoſitio,Et de hoc figura, p.1.c.587.c
euchariſtiam non debẽt pranſi ſumere,vel menſis ſuis miſcere ſed ieiuni & quare,licet Chriſtus poſt cęnam inſtituerit, & quare, p.6.c.243.244.
euchariſtiam quare Chriſtꝰ dedit veſpere,& nos ſumimus eã mane,p.5.c.426.c
euchariſtiam offerunt ſacerdos & homo, non ſacerdos & pauper.quare & quomodo,p.1.c.962.f
euchariſtiam conficere de ſolo grano frumenti,& non de aliorũ ſeminũ granis,vnde ille mos eccleſię ĩoleuit,p.5.c.1268
euge eſt vox irriſoria & inſultatoria,p.3.c.674. d
euge interiectio eſt gaudentis,p.3.c.944.f
Item p.4.c.1267.a.b.c
euidentia publicati flagitii accuſatore non eget,p.1.c. 232.
Interl.
euilmerodach timẽs ne pater ſuus Nabuchodonoſor.ſ.reſurgeret,fecit corpus patris exhumari,& in multis partib.diuidi,& vulturib.dari,qui ad diuerſa loca euolauerunt,p. 2. 1004.f
eunuchus aliquando accipitur pro caſtrato, aliquando vero pro miniſtro vel ſeruo alicuius principis,&c.& quare dicitur eunuchus,p.1.c.509.a
eunuchi qui ſunt caſtrati per abſciſionẽ membrorũ genitalium ſunt communiter male gratioſi in facie,p.4.c.1496.f
eunuchi Pharaonis & miniſtri,ſ.,pincerna & piſtor, accuſati fuerunt propter infidelitatem (licet Hebræi aliter dicant) quę ſepe contingit in officiis in curiis regum, p.1.colum 397.f
eunuchi ſicut virgines deputabantur ad cultum deæ Veſtæ p.4.c.1728.f
eunuchorum tria genera.Duo carnalia tertium ſpirituale, 5.c.207.c
Item p.4.c.461.a
eunuchos tradunt Hebræi vocari hos quos a ſeculi action alieni orationi & lectioni vacabant,& vxores nõ cauſa l dinis,ſed ſuſcipiendæ prolis habebant,p.2.c.1077.a
euphrates fluuius Meſopotamiæ gemmarum fertilis,&c.p c.2099.a
Item p.1.c.70.f
europa(in qua eſt Roma)dicitur populata fuiſſe a filiis Iaph p.4.c.1022.f
eurus.i.boreas ventus,p.6.c.1243.a.b
eutices hæreſiarcha dicit ꝙ ex verbo & carne facta eſt,vna natura,ſicut & vna perſona.Et vnde ſumpſit errandi occaſionem.Et improbatur,p.5.c.1030.f
Item p.6.c.1541.c
euticiani qui dicunt vnam tantum in Chriſto operationem, vnam voluntatem confutantur,p.5.c.634.e
Aeuum eſt menſura incorruptibilium,propter quod ante ſum non eſt alia menſura,niſi æternitas,p.3.c.1977.c.E 2167.c
Aeuum eſt quaſi mediũ inter æternitatẽ & tempus, propter quod aliquando ponitur pro tempore,aliquando pro æternitate,eo ꝙ medium participat cum vtroq;extremo,p. 1978.f
exactiones indebitas ſi quando potentes huius ſeculi relat ad conſilium boni prædicatoris,poſtea tamẽ cupiditate ducti reponunt eas in parte vel in toto,vel adinueniunt alias tantas vel maiores,&c.p.4.c.818.f
exaudire volentis modus eſt aurib.attendere ad vocem de cantis,p.3.c.1460.f
excellentia diuina nõ videtur a viatorib.in ſeipſa,ſed per ſi effectus cognoſcitur,p.3.c.2187.c
Item p.1.c.852.f
excellentia diuinæ virtutis maxime in trib.relucet,ſ.in mundi creatione,gubernatione,in beatorum prmiatione,& punitione malorum in hominib.& dęmonibus,p.3.colu 382.d.e.f
excellentia Dei eſt nobis incompræhenſibilis,& conſequenter inenarrabilis,p.3.c.2195.c
eccleſia periculoſius ſtant,& citius corruunt,part.4.colun 1523.b
eccleſia duplici modo dicuntur.Erant enim aliqua excelſa bi collebantur idola.Alia erant excelſa in quib.offerebantur Deo ſacrificia,p.2.c.1184.f
exceſſus epulationis & potationis cauſat cæcitatẽ intellectus, ſicu

ſic t econtrario abſtinentia clarificat, & habetur exemplũ de Daniele & ſociis ſuis,p.4.col.258.f
xc ſus gloriandi eſt duplex. Primò quãdo quis glorìatur de qu non debet. Secundò modo quando eius gloriaṫ in quo no debet,bonum opus ſibi attribuendo,p.6,col.427.c
xcl ſiua dictio addita vni perſonæ in diuinis reſpectu termi ni ſſentialis,nõ excludit aliã,p.5.c.1129.c. Itẽ,p.6.c.1433.c
xcl ores dicuntur quidam artifices argentarij, p.6.c.51.b
illi n Excludit lex diuina etiam extraneum a cultu Dei, & ab is quæ pertinent ad animæ ſalutem. Sed in temporalib. qu ntum ad ea quæ pertinebant ad regimen populi nõ om ne admittebantur,p.1.c.1596.f
xco mmunicatio ſignificatur gladium,p.3.col.400.f
xco mmunicationis ſententias ſuſpenſionis aut interdicti in di ſcretè fulminantes,quib.comparantur, p.5.col.382.f
xcu i dicitur quod in ſaxo cæditur vel formaṫ, p.1.c.1331.c
xcu ationis maximum vitium eſt qui peccata ſua ꝑ alios ni- tit excuſare,vt per diabolum vel per neceſſitatem ſtellarũ p. col.993.a.b
u ntes peccata ſua cõparanṫ heritio,& quare, p.4.c.311.a m eſt ad Excuſationẽ ſui humana peruerſitas,& ꝙ meritò ſu inet,ſibi iniuſtè videtur ſuſtinere,p.4.col.599.a.b
Agypto vocaui filium,&c. Vnde hoc ſumptum ſit & Euã geo inſertum,p.1.col.1357.b.c
e plum malum in conuerſatione huius vitę,dicitur lepra ĩ ce,p.1.col.1025.b.c
mplum debet pertrahi qui cũctis paſſionib. mortuis ſpi ritaliter viuit,cuius intẽtioni corpus nec omnino ꝑ imbe cillitatẽ,nec valdè per cõtumeliã refragatur, p.1.c.1094.e.f
vitæ cõparatur ſemini triplici in terra ſato,p.5.c.525.c
plum de inuidio & cupido,vbi inuidus cupiebat ſibi v- n oculum erui,&c.p.1.c.102.e.f
plum de quodam nomine Copres quod nõ debemus ra querere,p.3.col.2014.d.e
plum pulchritudinis ſpiritualis & honeſtatis exterioris, mulier non diſcurſiua de domo in domum,p.3.c.2111.c
plum in moralib. magis mouet quã verbum, & eſt effica modus ad inducendũ alios aliquid agendũ,p.6.c.525.c
plo ſuæ actionis qui corda innocentium corrumpunt te filii dæmonis dicuntur,& quare,p.3.c.385.c
pla malorum qui conſiderat,minus,ſe percuſſum quam ebatur agnoſcit,p.3.col.314.f
pla iniquorum conuerſorum ad Deum ſunt carbones, & uare ſic dicuntur,p.3.c.1420.e.f
pla ponuntur corporalia,ad exprimendum augmẽtũ do num ſpiritualiũ quod eſt excellentius augmento corpora li ponitur cõparatio amoris matris ad filiũ.p.3.c.2094.f
xe pla poſita in libro ſapientiæ incipiunt ab Adam tanquã ori,& terminantur in patrib.exeuntib. de Aegypto, p. 3 col.1817.a
e pla Ieſu Syrach incipiunt ab Enoc & procedunt ad Si- monem filium Oniæ,p.3.Ibid.
a deſcribunṫ illorũ ſeptẽ,q̃ bñ ſe habuerũt ꝑ ſapiẽtiã di- uiã.ſ.Noe,Loth,Abrahã,Iacob,Ioſeph,Moyſes. Et ꝑ op- poſitũ illorũ q̃ malè habuerũt circa hãc ſapiẽtiã fuerũt.ſ.Ca in & multi alii, p.3.co.1926.e.f.1927.a.b.c.& c.1928,d.e.f
pla bonorum & malorum operum, quomodo & quare ſint a nobis conſideranda,p.1.c.695.b.c
pla bonorũ multũ cõfortãt,& nota,& quare,p.4.c.827.b
prauorum acta non ſint ponenda in Exemplũ iuſtorũ, nec in figura,nec in metaphora,p.4.col.1161.a
xe pla doctorum quantum iuuant notat,&c.p.2.c.1330.d
xempla diuinæ virtutis(cuius nullus poteſt reſiſtere)de- claratur quõ ſit Deo promptè obediendum,par.3.co.620.f
xe pla in reprobatis & electis oſtendunt qualiter diuina ꝓ- uidentia eſt primũ principium ſalutis hominum tamen cor poralib.quam in ſpiritualib.p.3.col 655.c
xe pla patrum ſunt linea extenſa ſuper animam iuſti, ne cir c vel vltra eat,p.3.col.351.b.c
e plar imitationis verũ eſt filius Dei, & hoc imitatur pri- mo Angeli: ſecundo creaturæ,ſed quia hoc exemplar deita tis a nobis eſt inuiſibile,factus eſt homo,vt nobis hominib. humanum pręberet exemplar viſibile: quod primo Pręlatis Eccleſiæ præponitur imitandum, ſecundo Pręlatis Chriſti exemplo in forma,præponuntur Chriſti fidelibus in exem plum,p.9.col.283.c
exequitur quod iuſtum eſt iniuſtè qui ad defenſionem iuſtitiæ non virtutis æmulatione,ſed amorem premii temporali exi tatur,& iuſtitiam quam prætendit vendere non veretur, p. 1.col.1557.b.c
exequi iuſtum iuſte, eſt in aſſertioni iuſtitiæ ipſam iuſtitiam quærere,p.1.Ibid.
exequiæ fidelium dum peraguntur decantatur Pſalmus. Te de cet,&c.& quare,p.3.col.890.e
exequarum pompæ,ſepulturæ diligentia,monumentorũ opu- lentia conſtructio,quomodo & cui proſunt, p.6.c.653.a
exequias defunctorum peragendo celebrantur dies ſeptimus & tertius,& quare,p.1,col.371.a
exercere ſi quid bonum robuſtumque incipimus, non debe- mus citò oſtendere,ſimplex quoque & innocuum nõ debet nudari ſuo velamine,p.1.col.555.c
exercitatio corporis modica in viris perfectis in reb. ad deuo- tionem excitantib. tantum operatur,ſicut talium magna e- xercitatio in minus deuotis,p.1.col.1479.c
exercitium deuotæ orationis eſt ars ſagittandi ſpiritualis, &c. p.2.col.517.c
exercitium ſtudii primo viguit in Aegypto,& ibi primo gens ſacerdotum vacare conceſſa eſt,p.3,col.1244.f
exercitius filiorum Iſrael diuiſus eſt in tres partes, inæquales tamen,p.2.col.283.c
exercitus non debet committere bellum ſine Principis volun- tate,quod probatur exemplo Romanorum,p.2.c.1599.c
exercitus Iudæorum ad aquatus in deſerto & in loco ſicco fuit ſexcenta milia abſque mulierib.& paruulis & pecoribus p.2.col.1053.c
exercitus Sennacherib,ſicut ſtipula ante faciem uenti quæ ſta re non poteſt ſic periit,ita quod angelus domini vna noctè interfecit ibi centum octoginta quinque milia, p.3.colum. 1074.f. Item p.2.col.959.c. Item p.4.c.97.c
exilium eſt mors ciuilis,p.2.col.594.f. Vide etiam in Mors.
exire à malis ſœculi & vniuerſæ vanitati renunciare,eſt primis gradus aſcendendi ad cęleſte templum,p.3.c.1419.b.c
exitur de Aegypto duob.modis,vno modo cum de errorum tenebris & de terrena conuerſatione ad ſpiritualia inſtituta quis cõuertitur,alio modo cum anima relinquit huius mun di tenebras & transfertur ad aliud ſæculum, &c.p.1.colum. 1411.c.& col.1418.f
exitus electorum ad gloriam fuit figuratus in exitu filiorum Iſrael de Aegypto Deum laudantium quando depoſita om ni pœnalitate tranferrentur ad cœlum in anima & corpore glorioſe,p.4.c.285.c
exodus quare ſic dicitur: cum in principio nõ de exitu, ſed de ingreſſu filiorum Iſrael agatur,p.1.col.902.e.f
exodus excellit in pentatheuco,in quo penè omnia ſacramen ta quibus Eccleſia inſtruitur figuraliter exprimuntur,p.1.c. 371.c.& col.902.f
exorciſmi modos excogitauit Salomon,& docuit quibus im- mũdi ſpiritus expulſi non audebant ad homines reuerti,pa. 6.col.1188.c. Item p.2.col.419.b.c
expectatio futuræ fęlicitatis in pręſenti vita eſt friuola duplici de cã. Sed quæ ſit vera expectatio oſtenditur, p.3.c.105.c
expediens eſt quod ſine impedimento fieri poteſt. Non expe- diens autem quod præſtat impedimentum ad conſecutio- nem finis intenti.p.6.col.239.f
expenſas decem ſolidorum pro Chriſto multi grauius portant quam quinquaginta vel centum pro mundo,& cui aſſimi- lantur,p.5.col.627.c
experientię certitudo deſignatur per guſtum,& non per viſum & quare,p.3.col.152.f
experimẽto ꝓprię fragilitatis moueṫ homo ad magis addiſcẽ-

dum artem ſe defendendi contra impugnationem dæmonis,&c.p.3.col.1374.d
expiationis feſtum in feſtum expiationis.
explanatio ſcripturę habet fieri quatuor modis, p.6.col.318.f
exploratores terræ promiſſionis quomodo de vertice montis potuerunt exquirere omnia quæ Moyſes præcepit: Quomodo intrare ciuitates quas leguntur intraſſe,p.1.co.1255.c
exploratores terræ promiſſionis an fuerunt miſſi ante terminum luctus mortis Moyſi,p.2.c.13.b.c.17.b.c
exploratores per Ioſue miſſi quomodo terrã promiſſionis potuerunt pacifice & non impediti pertranſire,p.2.c.17.b.c
exploratores quos miſit Ioſue quomodo vocantur iuuenes, cũ ad explorandũ ſolent mitti viri prudentes & abſtuti,pa.2.col.45.b.c
expoliare inimicum acquiſitum iure belli, non poteſt aliquis, niſi perfecte ſubiecerit,p.1.col.1150.f
expoſita exponere,ocioſi eſt,non ſtudioſi,p.1.c.1462.f
expoſitioni nulli aliquis ita pręciſe inhæreret,quod ſi certa ratio ne conſtiterit hoc eſſe falſum,quod aliquis ſecundum ſenſũ ſcriptnræ hoc aſſerere pręſumat,p.1.c.37.b
expoſitorum diuerſitas non omnino inutilis eſt,p.1.col.37.b
exprobare quid eſt,p.3.col.737.a
exprobrare alterius defectum in ſeipſo exiſtentem,eſt propriũ defectum reducere ad memoriam,p.1.col.1606.f
extaſis uerbum Gręcum eſt Latine vno verbo exponi poteſt,ſi dicatur excelſus,p.6.col.394.d.1007.c.Item p.3. col. 629.a. 630.d.& col.1326.f
extaſis raptum a ſenſibus exteriorib.ſignat,p.1.col.211.c
exteriora bona intelliguntur per opera manuum quæ patent aliis.Et a Deo benedicuntur,quando non ad hominũ laudem,ſed ad Dei gloriam ordinantur,p.1.col.1630.f
exteriora bona ordinantur ad vitam corporalem,& vita corporalis ad ſalutem animæ & ad Dei gloriam & bonum particulare ad bonum commune,p.1.col.1608.f
exterminare quid eſt,& quot modis, & per quos fiat, p.5.col. 134.f
exterminium Iudæorum ſecũdum Egeſippum à principio obſidionis vſque ad finem fuit (in quo multi fuerunt interfecti gladio,fame,& peſte,ſcilicet)decies cẽtum milia, p.4.c. 249.c
extirpare difficilius eſt iactantiam,ſuperbiam vel vanam gloriam quam carnalia uicia,p.1.col,1510.c
extra imitationem paſſionis Chriſti non tam virtus quam vicium eſt quicquid agatur,p.1.co.1301.c
extranei dicebantur genti eſ triplici ratione,p.6.col.536.f
extremum alicuius rei accipitur dupliciter, ſcilicet de parte ſuperiori & inferiori,p.1,col.435.c.& col.1231.c
extrema pars dupliciter intelligitur,ſecundum partem inferiorem,vel ſuperiorem.Et extremam partem ſecundũ aliquos notatur vulgus,ſecundum alios notantur maiores de populo,qui perierunt & mortui ſunt,p.1.Ibid.
extremi iudicij conditiones quinque,p.6.col.394.d
exultare eſt concitati animi feruore gaudere,& differt a letari,p.3.c.632.d.& col.645.b.c
exultatio & gaudium quomodo differunt, parte 2. columna 322.f
exulta eſt quaſi extra ſaltatio,quod fit quando mentis deuotio reſultat in ſigno ſenſibili.Similiter iubilatio dicitur cordis gaudium ita intenſum,quod non põt interius contineri quia appareat in ſigno exteriori,p.3.col.1647.b. & c.1331. c.Item p.5.col.677.c
exultatio Ioannis in vtero,diuino fuit miraculo attribuendũ, & potuit fieri duob.modis,&c.p.5.col.688.f
exultationem vitæ præſentis in honorib.& delitiis concomitatur remorſus conſcientiæ.& quare,p.3.col.1663.c
exuperio Tholoſanio vt ait Hieronymus,quis ſanctior, qui corpus & ſanguinem Domini vaſa vitreo & caſpella viminea conſecrauit,vt aurum & argentum diſtribueret,pauperibus,p.2.col.768.f
ezechias non valens reſiſtere regii Aſſyriorum via humana uertit ſe ad Dominnm,diuinum auxilium implorãdo miſit ei Angelum,& vna nocte interfecit in exercitu Aſſiriorum centum octoginta quinque milia bellator 2.col.960.c.f.961.b.c.Item,p.3.col.1415.a.Item p.4.c c.96.e.f
ezechias poſt liberationem mirabilem ab exercitu Senn rib.inducit populum ad legis ſtudium,& vt magis po hoc proficere,abſtraxerunt ſe à vino, ita quod paru nihil biberant,& ſic vineæ remanſerunt incultæ, p.4.
ezechias qui tempore Oſee regnauit,to tam fiduciam ſu ſuit in Domino,& mirabiliter adiuuit eum Dominus col.289.c
ezechias miſit magnas pecunias regi Aſſyriorum tali pa a terra eius recederet & ipſum in pace dimitterer, ſed cepta pecunia pactum fregit,p.4.col.221. c. Item p.2 947.c
ezechias quare maluit vt Sol contrarium ſuo more curſ ret,quam conſueto proceſſu incedens,p.2.c.966.f
ezechias quare ęgrotatione grãdi a Domino percuſſus 2.col.965.c.& c.965.a
ezechias tricesimo nono anno infirmatus fuit,quod eſt vitæ hominis ſecundum curſum naturę,tamẽ poſtea uit vigintiquinque annis,p.4.col.339.c
ezechias ſignificat Chriſtũ,qui nõ ſolum idololatriam xit,ſed & legẽ ſpiritualiter intelligere facit,par.2.col
ezechias qui non tantum per ſe vel per ſuos opus Dei greſſit,immo per nuncios ad ſimile ſtudium alios pr uit,Chriſtum ſignificat,p.2.col.1229.c
ezechielis difficultatem Hebræorũ monſtrat traditio. quis apud eos Sacerdotalis miniſterij dignitatem, ic ginta annos impleuerit,nec principia Geneſęos,nec ci Canticorum,ne exordium Ezechielis vel finem le mittitur,p.4.col.1064.c.f.& clarius 1087.1088.
ezechię filius errore eorum qui ſe dæmonib.mancipau ceptus,ædificauit altare omni exercitui cœli in utra mo Domini,ſpiritualib.ſcilicet nequitiis in cœleſtib. p.1.col.1349.b.c
ezechiæ quare infirmitas acciderit,& an ante vel poſt ſio exercitus Sennacherib facta eſt,p.4.col.339.c 34 p.2.col.966.c.f
ezechiæ & ſi annos quindecim addidit Deus,cum tam mori permiſit,tunc pſciuit eum eſſe moriturũ,&c.p.
ezechiel 35.vaticinationis Ieremiæ anno his qui cũ eo bylone captiui erant cœpit prophetare,p.4.col.581
ezechiel quinto anno Sedechie cœpit in Babylone p re captiuis,& nono anno Nabuchodonoſor Ieruſal ſedit,p.4.c.1129.a
ezechiel qui ſpeculator populi interpretatur,non vigil per illum punitur de taciturnitate, & ligatus fuit v tempus duplici pęna,p.4.col.1104.f
ezechiel dormiuit ſuper latus ſuum ſiniſtrum & dextru gnauit obſidionem ciuitatis Ieruſalem, p.4.co.1113
ezechiel non per ſe ſed per alium barbam raſit,faciens capillorum ęqualis ponderis,ad denorandum quod lns Ieroſolymæ uoreretur fame,peſte,& gladio oſi nis tempore,p.4.col.1119.c
ezechiel non in corpore,ſed in ſpiritu ductus eſt ad te Ieroſolymitanum,vt videret abominationes quæ f Ieruſalem pro tempore pręſenti,& quę factæ erant rito,& ponuntur opiniones,p.4.col.1137.c
ezechiel ad quatuor loca templi adductus fuit,& quid derit notatur,p.4.co.1138.f
ezechiel 390.dieb.dormiuit ſuper latus ſiniſtrum & 40 ſuper latus dextrum,abſque conuerſione de latere i Similiter Iſaias iuit nudus & diſcalceatus tribus d ſecundum aliquos trib.annis.Sic & Ieremias porta nas in collo quindecim annis,p.4.co.777.b
ezechielis viſionem omnes Iudæi uniti concordirer di magis ſuſpicari quam explanare poſſumus, par.4.c 1064. c.f

chielis viſio de templi deſcriptione vario modo exponitur pud Hebræos,& ſimiliter apud Latinos,& qui ſunt expoſi ores,p.4.c.1373.c.& quales ſint,& an probabiles,columna 482.d.e.f

F

FABER, Eſt nomen generale,& ſpecificatur per ad ditamenta,ſicut dicitur faber ferrarius,faber ligna rius,p.1.c.823.c

faber ſi idolo ſicut dedit figuram,daret,& cor, ab ido ipſo faber adoraretur quis ergo Deus tuus?nunquid q. te cit,p.6.c.17.c

i generaliter dicuntur artifices,non ſolum in fero, & aliis etallis,ſed etiam in lapidibus & lignis, parte 2. columna 80.f

i filius voluit dici Chriſtus,& cuius,& quare,p.3.column. 48.f

le Iudæorum de tempore meſſiæ venturi in ſuo Thalmud on ſcriptæ,p.6.c.691.c.Vide in Meſſias & in Iudæi.

re parua bona cum charitate ſine ſcientia prædicandi, me us eſt, quam magnis effulgere virtutibus cum admixtione iſcordiæ,p.3.c.1677.a

re malum coram Deo,& diſcedere a conſpectu Dei, diffe unt,& quomodo,p.1.c.651.c

re idolum,& facere ſimilitudinem,differentiam habent,p. .c.671.c

amus hominem,dicit Deus in plurali,ad denotandum plu alitatem perſonarum in diuinis,& quia iſta pluralitas ſtat i vnitate eſſentiæ ſimplicis,ideo ſequitur quod Deus crea it hominem,p.1.c.30.c

amus hominem ad imaginem,quantum ab bona naturę & militudinem noſtram,quantum ad bona gratiæ,p.3. colu. 367.a.b

ns aliqua quæ non ſunt illicita de natura ſua in phano gẽ li,& ethnico,non videtur illicitum,dum tamen hoc nõ fa at in reuerentiam alterius à Deo,p.2.c.884.f. & columna 88.d.e

us tot inflamatur homo quot præceptis inſtruitur, p. 5.c. 003.b & 1283.a

es Dei vocatur templum quod ſibi Hieroſolymis fuit con cratum,p.4.c.516.f

es hominis immutatur cum eius ſpecies morte atteritur,p. .c.173.a.b

es hominis inflatur per magnum fletum,quia multa humi itas reſoluitur a cerebro deſcẽdens verſus oculos & faciẽ ſic inflatur,p.3.c.187.c

es hominis quomodo lauatur & maculatur,p.3.c. 145.c

es Dei quæ eſt Chriſtus tripliciter nobis oſtenditur ad ſalu em,p.3.c.1056.f

es Chriſti in transfiguratione,quomodo ſicut Sol dicitur eſplenduiſſe,p.5.c.582.c

es Moyſi cornuta,erant quidam radij miri ſplendoris a fa ie eius procedente in altum ad modum cornũ,p.1.c.868.e

es quatuor animalium,ſ.leonis,hominis,vituli, & aquilæ, uid deſignatur,p.4.c.1075.c

es Cherubin quare dicitur,& quare ſit vna,id eſt,prima,p. .c.4150.f

e declinatio apud homines,ſignum eſt hominis irati,p.3.c. 12.f

em leuare,eſt in Deo animum per ſtudia mrationis attolle e,p.3.c.145.c.

em alicuius in abſcondito ille accipit in iudicio, quia pro o loquitur contra conſcientiam, p.3. c.158.f

em virgineam & gratioſam habuiſſe ſerpentem in ſedu tione Euę dicunt aliqui,ſed hoc de ſcriptura nullam habet uctoritatem,p.1.c.88.d.e.& c. 101.c

em corporalem hominis multi habẽtes diuerſarum beſtia um aſſumunt imagines,p.4.c.1173.a

in facie magis apparet motus animi,in qua vigent omnes ſenſus magis quam in aliis patrib.p.3.c.1668.f. Vide etiam in Cordis diſpoſitio.

factori cuncta parent,p.4.c.1048.d

facile eſt que conuerſum diabolo renunciare,vnũ & verũ Deũ confiteri,&c. Sed multi laboris eſt,ſi quis poſt accepta fidei ſacramenta peccando contemnit priſtinam recipere dignitatem,p.2.c.1078.d

facile retinentur,quæ breuiter dicuntur,p.1.c.1456.e

facto in eodẽ,Deus de occulta æquitate laudatur, & homo de propria iniquitate punitur,p.1.c.690.d.e

facta magis mouent quam verba in moralibus,p.5.c.1374.a & magis vita ſancta quam loquela compoſita,ibid.c.37.

quicquid facis cum hilaritate fac,& tunc bene facis, ſi autem cum triſticia facis,fit de te,non tu facis,p.6.c.411.a.b

facta aliquorum dicuntur abſcondita,quia de facili abſcondũtur,quæ abſcondi non poſſunt diuino iudicio,licet abſcondi poſſit iudicio humano,p.6.c.719.b

facta Angeli Raphaelis circa Tobiam iuuenem & Saram vxorem eius,fuerunt in multis figurata:& hic oſtenditur quod fumus ex igne procedens ſignat virtutem orationis Tobiæ & Sarę,p.2.c.1525.c

facultates cum diſpenſatione erogare,bonum eſt,melius eſt tamen intentione ſequendi Chriſtum totum ſimul donare,p. 5.col.1015.a

fallendi voluntas omnis an pro mendacio putanda ſit,& ſi ita eſt vtrum poſſit eſſe iuſtum mẽdacium,quo ille fallitur qui dignus eſt falli,p.2.col.58.f

falſitas eſt quod omnes Prophetæ fuerunt in monte Sinai, & acceperunt ibi ſuas Prophetias à Deo,ſicut Moyſes legem, futuris tamen temporibus ſecundum Dei ordinem ab eius pronunciandas,&c.p.4.col 307.c

falſitas quorundam Iudæorum dicentium meſſiam futurum ſeu venturum poſt.1335.annos,p.4.col.1773.c

falſus Propheta vel falſitas prophetiæ dupliciter deprehenditur. Vno modo ex euentu, quando non euenit quod prædixit. Alio modo ex fine intento,vt ſi quod prædixit, euenit, & poſtea nititur homines auertere a Deo,quia nullus talis Propheta poteſt eſſe a Deo, p.1.col.1565.c

falſus eſt qui non in eodem ſenſu dicta intelligit,p.5.col.634.f

falſum ſeu falſitas non reuelatur a Deo vel de eius mandato, cum ſit veritas per eſſentiam,ſed reuelatur permiſſione diuina,qua iuſto iudicio permittit homines malos a dęmonibus percipi,p.2.col.849.c

fama eſt minus bonum quam ſit bona vita, ideo ſi non poteſt ſeruari bona vita fratris ſine detrimento ſuæ famę tunc procedendum eſt ad ſalutem bonę vitę cum aliquali lęſione ſuę fama propter proximum eſt neceſſaria,& maxime prædicatorib.p.5.c 91.a Item,p.6.c.467.c

fama popularis,an,quomodo,& quare expectanda eſt,p.1.co. 337.b.c.

fama eorum qui foris ſunt,licet parum ſapiant,reddunt plerũque labori eorum per quos ſibi conſulitur,ſplendore laudis & odorem bonæ opinionis.p.1.Ibid.

fama quæ regib.& alijs magnatibus impẽditur,deſignatur per aromata meretricia,p.2.c.1194.d

Fama Chriſti fuit ex miraculis,nõ ſolum inter vulgares homines,ſed etiam inter magnas perſonas,p.5.c.2521.c

Famæ iactantia vana hæc,quã Philoſophi vel Poetę poſt mortem regnum ſuorum,vel etiam falſi Chriſtiani obeuntibus magiſtris impendunt,& hæc in ignem mittũt,p.3.c.1153.b c

Famelici dicuntur habere dentes acutos,& ventrem vacuum, p.4.c.1861.c

Fames mentis eſt ſilentium verbi Dei,quo ſubtracto tentatio carnis inualeſcit,quæ eſt bellum,p.3.85.b.c

Fames vbi generalis ingruerit,exceptis quotidianis eleemmoſinis qua poſſumus,egentibus prębeamus,& quæ a ſubditis iure ſolebamus exigere tributa,admitamus,vt dimittat nobis pater debita noſtra,p.2.c.1364.e

Fames quam terribilis fuit Iudæis in obſidione ciuitatis Ieruſalē per Chaldæos facta oſtenditur in multis miſerijs, itaq; viri & vxores abſconderunt cibum,& celabant ad inuicē: eodem modo dimittebant filios & filias mori famæ, celantes cibum ad mortem propriam differendam,par.4.colum, 1007.c
Fames ſecundum Vegetium de re militari,in ciuitatibus obſeſſis & aliquando in caſtris magis pugnat quàm gladius, vt patet de Iudęis captiuitatis per Chaldęos & Romanos,&c. p.4.col,123.b
Fames mundo cœlitus fuit decreta decies,p.2.col,285.a
Familia & domus quomodo differant Deus per,par.1.colum. 584.c
Familia patriarcharum & Prophetarum multa eſt. Vna hoſpitalitatis cui præeſt Abraham: alia eſt caſtitatis cui præeſt Ioſeph: alia manſuetudinis,cui præeſt Moyſes alia,p.5.col. 1384.b
Familiaritas nimia parit cōtemptum apud homines,ſed apud Deum auget magis reuerentiam filialem hominis ad Deū, p.3. col. 663.a
Familiaritas quam Deus oſtendit filijs Iſrael in veteri Teſtamēto,fuit figura illius maximæ familiaritatis, quam Dominus oſtendit in beneficio incarnationis,parte 1.col.1483.c Item p.5.col.1030.f
Familiares ſecularium principum,cum ad fidē Chriſti veniūt de arca Regis ad opus Dei ſumptas tribuuntur: qualis fuit Caſſiodorus quondam ſenator repente Eccleſiæ doctor, q diligenter attēdit,quid Ambroſius,quid Hilarius,quid Auguſtinus,quid Cyrillus,quid Ioannes, quid cæteri ſancti dixerunt,& edoctum ſe à ſenioribus Iudęorum probauit,p,2, col.1309.a.b
Famuli Dei cum ad perfectionem deſiderāt prouenire corpus ſuum macerant caſtigando ſeuerius,p.4.col.319.b
Farina hordeacea quæ pro ſuſpecta adultera offerebatur arguit peccatorum vitam plane vitę iumentorum ſimilem eſſe in qua ſaporis aut delectationis nihil ſit,p.1.c. 1194.d
Farinæ coctæ oblatio poterat fieri quadrupliciter. In clibano, in aqua calida,in patella,ſuper craticulam, p.1.col.919.c
Faſcia pectoralis eſt vita tenuis & delicata,cum qua ſtringuntur mammillæ ne ex ſua groſſitiæ turpitudinem ingerant, p. 4.col.57.c
Faſcinus & faſcinatio,quid,& quibus modis ſit, p.6.co.485.c. Item p.3.col.1899.c
Faſciculum noſtram leuat Sacerdos coram domino vt acceptabilis ſit pro nobis cum ſancti doctores fidei noſtrę integritatem à diuerſarum hęreſum erroribus ſua eruditione ſuſtollunt & ſanctificantes illam & omni falſitate purgantes Deo acceptabilem reddunt,p.1.col.1107.b
Faſtidium ſolet ſequi ſatietatem,p.1.col.851.b.c
Fati quæſtio ſoluitur,ac neceſſitatis vincula atque cauſarum, quod nequaquam dies mortis ſingulis prędefinita ſit,ſed volūtate Dei vel viuit aliquis vel moritur,p.2.c.963.c
Fatuitas creditur puritatis virtus ab huius mundi ſapientibus p.3.col.149.c
Fatuus pro improperio induebatur veſte alba, & ſic Chriſtus fuit indutus ab Herode,cum remiſit ad Pilatum,parte 5.co. 985.c
Fauere oportet nos bonis qui nobiſcum ſunt,ſic illorum bona imitando noſtram facere,vt etiam pro ſtatu totius Eccleſiæ dominū deprecemur: vnde in oratione dominica nemo ſibi ſpecialiter aliquid petit,&c.p.2.col.1312.e.f
Fauum mellis quod in ore leonis inuentum legem ſpiritualem ſignificat,p.2.col.246.c
Febris Græcè,feruor Latinè: quando hęc paſſio facit tremere naturę eſt humanæ,p.5.col,161.c
Febricitantibus naturale eſt incipiente ſanitate laſſeſcere, & moleſtiam ægritudinis ſentire,p.5.col.161.c.& c,755.b
Februarius eſt accerrimus in frigore hyemis,p.4.col.2186.f
Fędus amicitiæ quando fiebat olim, occidebatur vnū animal vel plura,in ſignum quod illi qui percutiebant fœdus ad inuicem eſſent digni morte,ſi vellent contra fœdus venire, 2.col.1366.f.Item p.1.col.210.f
Fęlicitas hominis ſolū eſt in Dei viſione & fruitione,quæ omninò erit perfecta in reſurrectione,p.3.col. 173.b.c
Felicitas vera in ſolo Deo conſiſtit obiectiuè;formaliter autem in eius clara viſione & fruitione;diſpoſitiue uerò in meritorio opere,p.3.col.1784.f
Felicitas hominis ſeu vltimus finis non habetur in pręſenti ...ta,p.3.col.104.f
Felicitas in pręſenti conſiſtit principaliter in bonis animę interioribus,p.3.col.681.a.682.d.& col.684.b.c
Felicitas cuiuslibet beati ſicut augetur ex ſocietate aliorū bonorum.ſic & pœna cuiuslibet damnati ex ſocietate aliorum & maximè quando fuit fautor ipſorum p.3.col.228.f
Felicitas quę poteſt haberi in pręſenti,principaliter cōſiſtit in bonis animę interioribus,ſecundario verò ſeu accidentaliter in bonis exterioribus,p.4.col.1299.c.1300.d.e
Felicitas temporalis deſcribitur quantum ad longam vitā,honores,diuitias,multitudinem prolis & propinquorum,& ſecuritatem pacis,& fæcunditatem animalium, & iocunditatem prolis & amicorum,p.3.col.221.c
Felicitas mundana equo aſſimilatur, quę vehitur homines dū nimis properat,cadit vt equus, & feſſorē perdit, p.3.c.65
Felicitas malorum eſt fouea,& quare labor bonorum flag... patris,p.3.col.1692.c.f
Fęlicitas ęterna quòd nullo modo pertineat ad bruta anim... ſed ſolum ad intellectualem & rationalem creaturam, non conſiſtat in delectationibus corporalibus ciborum venereorum,ſicut Sarraceni beſtiales expectant,& quidam Iudęorum,improbatur ſcriptura veteris legis,p.1.col.2... Item p.3.col 1235.c
Felicitas hominis a Philoſophis uarie tradita eſt, p.3.c.17... c.& col.1751.b.c
Felicitatis magnę eſt ad pręſens miſericordiam non merer... 4.col.1140.f
Felicitatis expectatio in pręsēti vita friuola eſt,duplici de... ſa,p.3.col.105.c
Felicitatem terrenam omnes qui in Eccleſia quęrunt à Do... no,a Hiſmaelem pertinent,p.6.col.502.d
qui oculo Fidei caret,delectatur felicitate impiorum, p.3... 689.b.Interlin.
Felicitatem deſcribens Ariſtoteles & conditiones eiuſdem in aliquo deuiauerit,p.5.col.1051.c
Felices pueri dicuntur,non quod exerceant actu virtutum quib.conſiſtit felicitas) ſed quia habeant ad hoc bonam diſpoſitionem,p.5.col.95.a
Felicem eſſe hominem poſuerunt multi philoſophi tunc, ... do in eius mente deſcribitur totius orbis per ſcientiam ... fectam:ſed hoc excludit Salomon,&c.p.3.col.1751.b.c
infeliciſſimum infortunij genus eſt,fuiſſe Felicem,p.4.c.1...f
Felix Papa inſtituit feſtiuitatē dedicationis Eccleſiæ celebrari per ſingulos annos. In dedicatione vero Eccleſię epiſcopus circumit Eccleſiam dedicandam exterius & interius & p. 6.col.1564.f
Feneſtra arcæ Noe qualis,& an una vel plures fuerunt,p... co.144.f
de Feneſtra qui perſpicit per cancellos,ipſe quidem quę ... aliuntur penè conſiderare ſufficit: nec tamen ipſum qu... ris ſunt intra degentem aſpiciunt,p.3.col.1109.b.c
Feræ ſanctis operib.teſtificantur & ſeruiunt,p.2.c.812.e
Ferę in Aduentu Chriſti manſuefaciendi quid ſignificen... 4.col.142.e
Ferarum vitam induerūt qui ſub diaboli tyrannide vitam ... xerunt,p.4.col.162.d
Feræ hęc dictio quando & quare in numeris apponitur, ... col.973.
Ferebatur hęc dictio cum dicitur: Spiritus domini fereba... non debet intelligi aliquid in ſpiritu domini paſſiue, ... uerbum in Hebraico in hoc loco eſt mere actiuum, & ... exquiſita declaratio,p.1.col.43.c

Fer

Index.

Fe æ ſanctę dicuntur ad diſtinctionem carnalium gaudiorũ, .1.col.1105.b

Fe nentum exponitur nunc in bonum,nunc in malum , p.5. ol.243.b.276.f.& 887.c.Item clarius, p.6.c.233.c

Fe nentum & mel ab omni oblatione excluduntur,par.1.col. 22.c

Fe nentum duo habet,ſaporem corruptionem , per primum octrina ſacra,per ſecundum peccatum notatur, p.6.colum 233.c

Fe ariam artem quis adinuenit primus,p 1.col.121.c

Fe aria arte exercuit crudelitatem bellorum Tubalcain, p.1. ol.121.c

Fe um vt aiunt eruginat ex humore cementi & lapidum, pa. col.217.a.b

Fe um primò poſitum cum dicitur in Ieremia. Nunquid fœ- erabitur ferrum ferro ab Aquilone,ſecundũ Ra.Sa. ſigni- cat Regem Aegypti,per ferrum ſecundò poſitum Rex Ba ylonis,p.4.col.697.c

e ilitatis terrę promiſſionis vnde depēdet,p.1.1525.c.&1526.c

e ilitas contingit & impeditur ex duob. ſcilicet bona cultu ipſius terræ,& defectu culturæ. Item ex bona & conue- enti meſſione ſegetum & inepta,p.1.col.403.c

e inare debemus ingredi requiem cœleſtem, de qua debe- us eſſe ſoliciti,quę feſtinatio eſt per fidem & dilectionem perantem,p.6.col.835.c

e iuitas luminum apud Hebręos celebris, vnde & quando oſeruari inſtituta eſt,& quare ſic dicitur.p.4.c.439.a.b

i Dominus eſt cui Feſtiuitas debetur,p.3.col.194.e

e uitatē qua iter vnuſquiſque ex factis ſuis Deo arare poſ- ,p.1.col.1287.a

uitates tres præcipuæ in veteri lege, in quib. præceptum it,vt nemo vacuus in conſpectu Dñi appareret, p.3.colu. 37.b.Item p.2.col.1240.e.Item p.1.col.1339.b.c. & ho- m ratio literalis & figuralis ,col.1632.f.& c.1782.f

uitas magna eſt Deo ſalus humana,p.1.col.1287.a

uitas in Ieruſalem & Sabbatũ ceſſauit in Iudæis quaſi per annos,p.4.col.658.d.e

e iuitas oritur Deo patri per ſingulos fideles, per ſingulos q cnuertuntur ad Deum,& in fide proficiunt: lętificat eũ im pdicus ſi ſit caſtus,& iniuſtus cũ iuſtitiã colit, p.1.c.1287.a

uitates Catholicorum ab Arrianis in luctum mutatæ, do us præcationum clauſæ,p.2.col.140.d

m tabernaculorum quare exodium vel ab aliis perfectio entioque dicebatur,p.1.col.1396.d

m agit Chriſtus qui pro ſalute noſtra ſanguinem fudit, m videt prodeſſe quod ſe humiliauit , factus obediens vſ ad mortem,p.1.c.1287.a

Fe m agit ſpiritusſanctus,cum in his qui conuertuntur videt templa præparari.Ibid.

m habent Angeli,& quando.Ibid.

m neomenię quando & quare peragebatur,& quæ ſacrifi tunc offerebantur,p.1.c.1388.f

m tabernaculorum ſiue cultus illius feſtiuitatis prout Iu ei celebrabant,ceſſauit à tempore publicationis Euange- l,& eſt in cultũ ſpiritualem mutatus.Quare autem iſta fe- uitas fiebat & quid Dauid figurabat,vide p.4.c.2172.f

m Tabernaculorum,in Tabernaculorum feſtum.

m tubarum,in tubarum feſtum.

m cœtus vel collectæ quando celebrabatur, & quare ſic citur,p.1.col.1111.c.& declaratius ibid. e.f.& col.1395. & col.1396.f.& c.1552.e.f

m purgationis ſiue expiationis totum populum tangens plici de cauſa celebrabatur,&c.p.1.col.1042.e.f. & colu. 109.c

Fe m Paſcę,id eſt,tranſitus Domini dicitur,quia tunc filii Iſ el receſſerunt de Aegypto,vt tranſirent ad terram promiſ nis.Et quia Dominus illa noctè tranſiens per Aegyptũ , ercuſſit Aegyptios,& ſaluauit Hebræos , p.1.col.597.c.& .1109.c

Feſtum Penthecoſtes celebrabatur in memoriam beneficii legis datæ,quę fuit die quĩquageſimo data ab egreſſu de Ae- gypto,die egreſſus excluſo,p.1.col.1109.c.1110.d.e.f

Feſtum Pentecoſtes Iudæi nec ſecundum literam nec ſecundũ ſpiritum celebrant,qui nec dies ſecundum legem numerãt p.1.ibid.

Feſta tria ſolennia fuerunt apud Hebręos,ſ.Paſchę, Pentecoſtes,& Tabernaculorum,& quid figurauerũt. p.1. col.712.f

Feſta tria principalia apud Hebręos fuerunt figura trium feſto rum principalium in nouo teſt.ſ.Paſchę,Pentecoſtes,& omnium ſanctorum,p.1.col.717.c

Feſta veteris Teſtamenti quædam erant celebranda cum gaudio & lętitia,& quot & quando,&c. Quędam nõ cum gaudio corporali,vt illius temporib.ad Deum conuerterentur, p.3.col.1604.f

Feſta aliqua in veteri Teſtamento fuerunt annuatim ordinata ad beneficia diuina recolenda,&c.ſic etiam in nouo teſta mento , &c. p.3.c.1001.c

per Feſta ſolennia,oblationes & ſacrificia ordinatur homo ad Deum,p.1.col.1387.b.c

Feſta Iudæorum ſeptem quid figurauerunt,p.1.col.1343.c

Feſta inepta quę prælati faciunt,& clerici præbēdat de bonis Eccleſię,quę deberent pauperib. dare, vel potius vt ſua red dere: Illa feſta dico ſignificantur per ſolennitatem, neomeniam & ſabbatum , quę Dominus vult facere ceſſare , p.4. col.1714.f

Feſtorũ Iudaicorum ſolennitas & celebrãdi ordo,p.2.co.41.c

Fetor interiorabilis & inextinguibilis ignis eſt in inferno,p.4. col.285.c

Fiat vbi ſolum dicitur in operib.ſex dierum , & non exprimitur materia,non debent intelligi fieri talia ex materia præiacente,ſed in ſua propria ſpecie totaliter ex nihiloper creationem produci,p.1.c.46.e.f

Fiat terra,& facta eſt. Fiat aqua ſeu abyſſus,& factum eſt, quare ſic non dictum eſt ſicut dicitur luce & de firmamēto, &c. p.1.col.42.c

Fiant luminaria magna quomodo exponitur,& quidper luminaria intelligitur,p.1.col.21.c

Ficum quę vulnerum dolorem maxime ſolet auget Deus in remedium tradidit,p.4.c.342.e

Fidelis dum venerit ad ętatem adultam , tunc debet regnum ſuum incipere,bene regendo motus animę, p.3.co.606.f.& col.607.a.b.c

fidelis exiſtens in afflictione ſpirituali,à Deo petēs liberari, dicat pſalmum,&c.p.3.col.606.f.& col.616.& col.619.b.c

fidelis quilibet cognoſcens reuelationem Dei, vel coniectura probabili,aliquod graue peccatum à Deo ſibi remiſſum,cõ fiteri bonitatem,p.3.c.625.a.& col.628.f

fidelis quilibet poſtulans de perſecutione liberari , dicat pſalmum &c.p.3.col.628.f

fidelis exiſtens in afflictione temporali pro peccatis ſuis,& ſuſtinēs eam patienter,confidenſque de miſericordia diuina implorando eam,dicat pſalmum.&c.p.3.c.706.f

fidelis deuotus qui hanc uitam conſiderat eſſe captiuitatē , & ſuſpirat ad ciuitatem cœleſtem,congruit illi dicere pſalmũ, &c.p.2.col.724.f.& col.733.c

fidelis in magna afflictione poſitus mentis vel corporis: vel vtroque modo qui tamē patiēter ſuſtinet,priſtina beneficia colens,&c.ſe diſponēs ad alia in futuro recipienda , de illo poteſt exponi pſalmus,&c.p.3.col.740.f

fidelis quilibet in anguſtia exiſtens,qui per preces ſuas liberari meretur,& perſecutores ſuos puniri,de illo poteſt moraliter exponi pſalmus,&c.p.3.co.855.c

fidelis poſitus in afflictione corporali ab hoīb.excitata, vel ſpirituali a dæmonib.q. p ſua liberatione orat Deũ deuotè,allegãs primo decētiã exauditionis diuinę,& ſecũdo ſuã indigētiã,&c.de illo põt exponi moraliter pſal. &c.p.3.c.1100.f

fidelis exiſtēs in magna tribulatione, qui coram Deo narrat pericula ſibi imminētia,petens velociter liberari,& promittēs fideliter regratiari,de illo exponitur moraliter pſalmus, &c.p.3.col.954.f

Fidelis ſperans in domino ſpe formata charitate, illi cógruit Pſalmus &c. moraliter expoſitus. p.3. col.1153.c

Fidelis penitens qui peccauit alterius deceptione, ſuam ignorantiam conſiteatur humiliter, congruitque ſibi dicere Pſalmum, &c. p.3. col.1363.c

Fidelis quilibet iudicium diſcuſſionis ſingulare in ſe exerceat propriam conſcientiam diſcutiendo, &c. & quare hoc, p.3. col.1190.f

Fidelis habita victoria de hoſte viſibili ſeu inuiſibili, ſicut eſt ſpiritus malignus ſurgat ad laudem Dei dicens, &c. p.3. col. 1550.f

Fidelis cum ad aquam baptiſmi venit, nó vltra diſciplinæ diabolicæ, non aſtrologicæ non magicæ, vel illius doctrinæ aq̃ quæ contra Dei poteſtatem ſit, bibit fidelis, p.1. col.1323.b

Fidelis Chriſtianus fideliter dicens: Pater noſter qui es in cœlis &c. ſignificatur per Abiam, p.2. col.1181.c

Fidelis eſt Deus, dans homini quod promiſit, fidelis eſt homo credens promittenti, ex promiſſo vero Deus eſt nobis debitor, p.3. col.651.b:c

Fidelis cum infideli vel è conuerſo non debent cótrahere nec cohabitare, p.6. col 243.c

Fideles de gentib. relicto patrum errore, ad Chriſtum conueniunt, baptiſmo abluti, Chriſmate liniti, à Chriſto Chriſtianum nomen & regiam dignitatem accipiunt, & de hoc figura, p.2. col.1195.a.b

Fideles omni tempore viuere debent in in Azimis ſynceritati & veritatis, & ſignificantur per eos qui fecerunt ſolennitatem Azimorum ſeptem dieb. in lætitia, p.2. c.1314.f

Fideles Domini ſignificat grex, & etiam ſolét appellari piſces, p.2. col 1349.a.b

Fideles vſi ſunt commentis humanis vt alio diuino, p.2. colu. 57.c

Fideles quo gratia Spiritus ſancti magis intus replentur, eo latius foris bonorum operum greſſus multiplicant, atque inter magnos Eccleſię rectores culmen ſortiuntur honoris, p. 3. col.183.b

Fideles quamuis magnas perſecutiones paſſi ſunt, & quaſi videbantur deficere vt datur exemplum de multis, tamé ſunt reſeruati conſtantes: & hoc diuina virtute, & non humana p.3. col.1363.c. & 1364.f

Fideles minores gregum, & maiores nomine armentorum deſignantur, p.3. col.841.b.c

Fideles nomine vinearum in ſacra ſcriptura deſignantur, p.4. col.787.c

Fideles quare Chriſto adhęrere debent per fidem, ponuntur quatuor rationes, p.5. col.1354.f

Fideles poſſident Dominum per fidem & dilectioné, & Deus poſſidet eos per gratiam: & ideo ſicut fideles ſunt pars Dei, ita & Deus eſt pars eorum, p.4. c.909.f

Fideles aliqui adhærent Chriſto ſola fide, nonper charitatem operantem: & tales abſcindentur per condénationis, ſenté-tiam: alii adhærent ſibi per fidem & operationem charitatis: & iſti faciunt fructum, p.5. col.1354.f

Fideles non prohibentur ſub principib. infidelibus conſtituti comparere coram eis, ſed prohibentur, ne voluntariè recurrant ad iudices infideles in negociis quę determinari poſſunt per fideles, p.6. col.238.c

Fideles ab infidelib. ſeparari debet multiplici ratione, p.6. col. 405.c

fideles erga infideles tria debent agere. Ibid.

fideles in Chriſto regenerati per baptiſmum, facti ſunt membra Chriſti, p.6. col.364.f

fideles debent obedire ſpiritui, & non carni, p.6. c.104.f

fideles ante deſtructionem ciuitatis Ieruſalem, admoniti fuerunt per Angelum vt fugerent in regnum Arippæ vltra Iordanem, p.5. col.396.f

fideles permittet Dominus tépore Antichriſti tribulari, ꝑpter peccata quę abundabunt, vt purgentur ab illis peccatis q̃ maximè illo tempore abundabunt, p.4. col.784.f

fideles quantuncunque opprimantur tempore Antichriſti tamen aliqui permanebunt in fidè ſtabiles vſque ad fine[m] mundi, p.5. col.402.c

fideles generalem conuerſationem ſingulari mentis purita[te] tranſcendentes, montes & colles dicũtur, in quib. Chriſt[us] fallit, & non manet, &c. p.3. col.1833.b.c

fideles populi parietes ſunt templi myſticè, quib. vniuerſa E[c]cleſia conſiſtit, &c. p.2. col.719.c

fideles triplices & triplici modo concurrerunt tempore adu[en]tus Chriſti, p.3. col.1091.a.b.c

fideles ſinguli de virga Aaron qui eſt Chriſtus, germinant quadruplici differentia, & hoc dupliciter, ſ. ſecundũ prof[e]ctum morum, & ſecundum quatuor ætates, pa.1. col.154

fideles quandiu peregrinantur, auferre debẽt a corde ſuo p[han]taſmata quæ ſe cogitationibus ingerunt, velut talis aut ta[lis] ſit Deus qualis non eſt, donec abſumatur omne mendaci[um] p.2. col.145.c

fideles degentes in terra, vbi tot illecebræ, inde maior eſt corona, p.3. c.1211.a.b

fideles carnis ſuæ laſciuiam caſtigantes, munera accipiunt, fructus bonorum operum, oleo miſericordiæ pinguiſſim[e] compaſſione proximi feruere faciunt, p.2. co.1083.c

fideles illis virtutum operib. deſeruiant, quib. intuentes pr[oxi]mos a fluctibus pturbationis & concupiſcẽtiæ mundi ereptos ad tranquillitatem & pacem vitæ ſpiritualis int[ro]ducant, p.2. col.1349.c

fidelium perſecutor & tyrannus, ſignificatur per Herodem carcerantem Petrum, p.6. col.1117.c

fidelium vniuerſitas propter integritatem fidei virgines [no]minatur, p.5. c.412.f

fidelium gradus in Eccleſia fuerunt trini ante & poſt incar[na]tionem, ſ. coniugatorum, continentium, & rectorum per quos ſignificantur, p.1. col.957.a.b

fidelium tres ſunt gradus, in primi duob. gradib. dicuntur a[gni] in tertio oues, p.5. col.1384.f

fidelium cetus intelligitur per frumentum, p.3. col.344.f

fidelium ad ſalutem properantium duę ſunt ſpecies. Vna e[ſt] qui promiſſionem cœleſtium cupiditate ſuccẽſi, ſumm[o ſtu]dio nituntur benedictionem capere, & effici in parte ſ[an]ctorum. Alia eorum, qui & ſi tendunt ad ſalutem, no[n] amore benedictionum vel promiſſionum, quam ne can[...] gehennam midii, &c. p.2. col.63.b

fidelium veteris Teſtamenti & noui diuerſitas in perfecti[on]e, & per quid ſignificantur, p.2. col.722.b

fidelium conuerſione inducti ſępe qui foris ſunt, eiſdẽ de[ſid]erant ſociari, & totum exẽplis ad melius informari, vt & [ſi]bi conſolant & proximorum ſaluti, p.1. col.392.d.e

fidelibus qui per gratiam aſſumptus eſt & additus, eijcere oẽm viciorum immundiciam, & de hoc figura, p.2. c.1[...]8.

fidelibus non ſatis eſt dona virtutum percipere, niſi ſtud[ea]nt pro commiſſis pœnitere p.1. col.1416.f

fidelitas Dei an conſiſtat in temperamẽto iuſtitię & miſer[icor]dię, an in hoc, quia dat homini quod promiſit, p.3. c.6[...] 658.f

fidelitas primo habẽda eſt ad Deum, vt homo impleat [quo]d ei promiſit ſecundo habenda eſt ad proximum vt ſibi agat, contrarium, p.1. co.1267.c

fidelitas ĩ ſecreti cõſeruatione cuſtos eſt amicitię, p.3. c.2[...]f

fideiuſſio non eſt leuiter, ſed cum magno pondere faciẽd[a] quare, p.3. col.2118.f

fides quid eſt & quomodo differt ab opinione, ſuſpicio[ne] & dubitatione, p.6. co.940.e.f. & extenſa diffinitionis de[cla]ratio, col.934.a.b.c

fides intelligentię radix, p.4. col.439.f

fides cognitione fide intelligentia comparatur, p.4. col[um]na 375.b

fides eſt certitudo de reb. inuiſibilib. quę ſupponuntur u[t] principia Catholicæ doctrinæ. Et accipitur certitudo hic pro certitudine quæ eſt euidentiæ ſed adhærentię, p.[...] col. 52.g

fidęs Chriſtiana iudicio cuiuſq; ſapiẽtis propter ſuã pu[ri]tatẽ & ſa[...]

ꝫ ſanctitatē, omnib. aliis legib. antefertur, p.5.c.759.a.b
Fides eſt credere quod non vides, veritas eſt videre quod cre
didiſti, p.5.c.1162.f
fides dupliciter dicitur, vno modo eſt virtus Theologica, alio
modo eſt virtus moralis, p.6.c.1328.f
Fides verbotenus non ſaluat ſicut ſola verba pietatis nudum
vel eſurientem non recreant, ſi nō cib. & veſtis præbeatur,
p.6.c.1280.e
Fides acquiſita in nobis per auditum vel per ſcientiam an ſuf
ficiat, vel neceſſe ſit ponere fidem infuſam. Rationes cōtra
ꝫ ſoluuntur. Ibid.
fides per dilectionem operans, eſt opus, quia ſi deſit facultas
non quæritur niſi voluntas, p.5.c.1124.f
fides quæ per dilectionem operatur merito opus dicitur, quæ
eſt initium & finis totius boni. Ibid.
fides dicitur opus & diſtinguitur contra opes. Vide quomodo
p.5.c.1124.f
Fides habetur dupliciter. Vno modo quantum ſufficit ad pro
priā ſalutem, & ſic habetur etiam a ſimplicib. fidelib. Alio
modo quātum ad eius defenſionem contra infideles, & ſic
habetur a maiorib. p.3.c.1355.
Fides noſtra ſi dubia ſit, & nos perterreat infidelitas, dęmones
gigantes erūt, & nos locuſtę. Si vero Ieſum ſequimur, & ver
bis eius credimus, tanquam nihil erunt in conſpectu no-
ſtro, p.1.c.1521.a
Fides Eccleſiaſtica cum velut aurum cępit refulgere & prædi
catio eius vt argentum igne probatū reſplenduerit, turpius
hæreticorum voces obſcuri æris vilitate ſordebunt, p.1.co.
541.b.c
Fides non ante apparuit gētium Eccleſiæ quam Chriſtus my
ſterium incarnationis ſuæ impleuit, quādo corporaliter in
ter homines viuens cibo ac potu vſus eſt, &c. p.2.c.297.c
Fides populorum non in ſapientia verbi cōpoſiti, ſed diuinæ
vocationis munere prouenit, p.5.c.757.c
Fides ſola valet, non genus, ideo operis potius quam generis
claritatem quærere monemur, p.5.c.733.a
Fides eſt lux, & infidelitas tenebræ, & quare, part.6. columna
57.a.b
Fides augetur dupliciter extenſiue & intenſiue, p.5.c.926.f
Fides eadem omnib. quamuis diuerſa merita & vitæ qualitas,
p.4.c.1384.e
Fides eadem in nouo & veteri Teſtamento, ſed differenter, p.
.c.494.f & 533.c Item p.3.c.1863.a
Fides antiquorum & fides in noua lege quomodo differenter
fuit probata, p.6.c.939.a.b.c
Fides priorum non erat integra, quia nondum fuerat in Chri
ſto impleta diſpenſatio carnis, p.2.c.15.c
Fides ſicut ab Abraham deriuata eſt ad Iſaac, ita ab Iſaac, ad
Iacob, & conſequenter ad duodecim prophetas, & vlterius
ad omnes fideles, p.2.c.1083.b
fides Patriarcharum multiformiter oſtenditur, p.6.c.919.920.
921. per totum.
fides Chriſtianorū & Sarracenorū contrario modo inchoatę
ſunt, & per diuerſarum conditionū perſonas, p.6.c.327.c
fides Catholica ſiue doctrina Euangelica in quatuor excellit,
p.6. Ibid.
fides Chriſtiana prædicata eſt viuęnte beato Petro nō ſolum
Italia, ſed etiam in Gallia, & S. Sauinianus vnus de ſeptua-
ginta conuertit ciuitatem Senonenſem ad Chriſtum, &c.
p.4.c.1941.a. Item p.5.c.394.f Item p.2.c.1241.c.
fides Catholica in modico tempore per totum orbem vulga-
ta eſt. Et hoc ſignificatur per parabolam fermēti abſcōditi
in trib. ſatis farinæ, &c. p.5.c.240.f
fides Catholica prædicata eſt per omnia climata mundi tem-
pore Apoſtolorum, & quomodo declaratur, p.5.col.393.c.
394.f Item p.3.c.561.a.b.c
fides Catholica mirabiliter creuit ex perſequutione tyranno
rum, & figuratum fuit in filiis Iſrael qui quanto magis op-
primebantur, tanto magis multiplicabantur, p.4. columna
1064.f
fides tempore Chriſti vſque ad Conſtantini tempora non in
conuentu populorum, ſed tanquam per latebras prædica
batur, in ſecreto congregabantur Chriſtiani, par.1. colum.
306.a
fides credentium eſt meritoria de congruo, quod eis fiant mi-
racula, p.5.c.540.f
fides multiplicata eſt per opera miraculoſa virtutē totius na-
turæ tranſcendentia, p.4.c.371.c
fides maxime operatur in operib. miraculoſis, p.2.c.817.c
fides nimis aduerſa tolerat, & quidquid ex anteactis peccatis
contractum fuerat mundata, & deſignatur per hyſopum,
p.1.c.1301.b
fides per imaginem congrue deſignatur, p.1.c.30.f
fides vnita per mala punica ſignificatur & quare, p.1.column.
794.e
fides ſanctæ Trinitatis eſt via trium dierum, p.1.c.1229.b
fides dicitur nidus, & quare, p.3.c.1079.c
fides ſignificatur per funem, p.3.c.390.f
fides perfecta grano ſinapis comparatur, p.5.colum.295.a &
296.e
fides, piſcis nomine intelligitur, & quare, p.5.c.851.b. & c.148.
e. Item p.2.c.1410.e
fides formata charitate dicitur theſaurus, infidelitas, theſau-
rus malus, p.5. c.228.e
fides dicitur ſcutum, & quare, p.6.c.569.a
fides dicitur murus habēs duodecim fundamēta p.6.c.1677.a
fides loricæ comparatur, & quare, p.6.c.659.a
fides dicitur pes, & quare, p.6.c.445.b
fides non fuit in Chriſto, ſeu clara viſio ab inſtanti conceptio
nis, p.6.c.1331.c
fides formata per dilectionem illa ſola eſt quæ vere iuſtificat
mentem formaliter, p.1.c.209.c
fides liberat rationem & intellectum quaſi fratrem, & ſubſtan
tiam fratris cum virtutib. purgati animi a captiuitate vicio
rum. Ibid. interl.
fides eſt imber matutinus, perfectio operum imber ſerotinus
p.4.c.1923.a
fides ſine operib. ſimilis eſt verbo ſine intellectu, p.6. colum.
1280.f
fides informis non ſufficit ad ſalutem, p.6.c.46.f
nō ſufficit fides, niſi bonis operib. fulciatur, p.4.c.241.a. Interl.
per fidem venitur ad bona opera. Nota exemplum, p.4. colu.
1430.d.e
qui quærit Deum in Fide, incipit viuere operibus iuſtitiæ, p.
4.col.1808.d
Fides, iudicium, & miſericordia quid important, nam in iſtis
tribus intelliguntur omnia quæ ſunt multum neceſſaria ad
ſalutem, p.5.col.384.f
Fides ſpes & charitas ſunt virtutes Catholicæ, quę dantur no
bis ad coniungendum nos Deo. Alia vero dona ſunt quæ-
dam diſpoſitiones nobis datæ, vt reddantur bene mobiles
a ſpiritu ſancto, & ſic ordinantur ad virtutes theologicas,
vt ad fines, p.6.col.316.c
Fides non eſt habenda, nec inducenda in perſonarum acce-
ptionem, nec indebitam cauſam attendēdo, ſed conditio-
nes obſeruari debent, p.6.col.1275.c.1276.f
fides Catholica durabit vſque ad diem iudicij ſiue ad finem
mundi in aliquibus ſaltem, ſi non omnibus, verum eſt ta-
men, quod maior pars ab ea diſcedet, p.6.col.670.f
fides mulieris Chananææ fuit magna ex verbo & facto, quia
non fuit retardata à feruore petendi, &c. parte quinta, co-
lumna 268.f
fides etiam hoſtis ſeruanda eſt, & quare, p.4.col.1207.a.b
fides ſi rara eſt inter charorum nomina & conſanguinitatis
affectum, quanto magis in adulatoribus, p.4. col. 1078.e
fides eſt voluntatis, non neceſſitatis, & ſecundum leges ſpon-
ſalia cōſenſu cōtrahentiū fieri oportet, p.1.c.286.a. Interl.
fidei veritatem qui relinquunt hęreticorū ſequentes errorem,
& alios ſecum peruertentes, ſignificatur per Ioram qui de
religioſo patre ad perfidiam declinauit, p.2.col.1211.a

dei pſeuerantiã poſſit multitudo tribulationũ,p.5.c.1045.c
Fidei ratio conſiſtit in bonis ſperandis & inuiſibilib. & non in hac vita viſis,p.6.c.939.a.b.c
Fidei fundamenta ſiue inchoationis ſermo eſt ſextuplex quę noſcere habet ad fidem conuertendus,p.6.c.849.a
fidei doctrina quædam habet,quæ ſunt omnib.communia, q̃ omnes tenentur credere explicite,Alia ad quæ non tenentur omnes explicite,&c.p.6.c.839.c.Item p.3.c.47.b
Fidei myſteria & ſubtilia vtrum ſint omnib.indifferenter proponenda,arguitur pro & contra,cum reſponſione,&c.p.6. c.847.c.848.f
Fidei ſocii ſunt charitas & ſpes,quæ ſuis vicib. quaſi ſeparatim occulta inſpiratione vicioſas infundunt mentes,p.1.c. 203.a.Interl.
fidei confeſſio ore pertinet ad præceptum affirmatiuum quod obligat ſemper,ſed non ad ſemper,p.5.c.825.c
Fidei confeſſio quando eſt ad turbationem hominum , & ad nullam vtilitatem eſt omittenda,&c.p.5.c.1274.a
Fidei laus & merces quæ ſit,p.6.c.135.a b
Fidei præmium eſt viuere æternum,p.4.c.2054.b. Interl.
Fidei lux & intentio dirigit omnes virtutes,ſicut oculus membra ad operandum dirigit, p.5.c.137.a.b
Fidei noſtræ teſtimonium magnũ eſt,ꝙ per crucẽ Chriſti poteſtates dæmonum fuerunt valde debilitatæ, p.4.c.1144.f
Fidei veritas in præſenti liberat a ſeruitute culpę & in futuro a ſeruitute miſeriæ,p.5.c.612.d
fidei efficacia in hoc conſiſtit,ꝙ dat perfectã libertatẽ. Ibid.c
Fidei formatę effectus eſt oratio (quę eſt eleuatio mentis in Deũ)& ieiunium,per quod refrenatur caro,p.5.c.296.d
Fidei iuſtitia quæ eſt,p.6.c.134.a
Fidei duo fundamenta principaliora Iudæi extimant valde derogatoria diuinæ excellentiæ,p.4.c.539.a.b.c
Fidei propria cauſa & ſufficiens eſt illud quod interius mouet ad aſſenſum,quod eſt donum Dei.Ibid.p.6.c.139.c
Fidei commendatio per multa quæ facit,p.6.c.594.e
Fidei articuli ſunt duodecim,licet aliqui diſtinguant quatuordecim:& quidam diuinitatem,quidam concernunt humanitatem,&c.p.6.c.1678.f
Fidei tranquilla quies per nidi nomen exprimitur,p.3. colu. 297.b
Fidem eccleſiaſticam & doctrinã veritatis turbãtes per Chore ſignificatur,p.1.c.1278 e.f
per Fidem,habes in Ieſum ducem, fac tibi tubas ductiles ex ſcripturis ſanctis,cane in pſalmis,&c.& ruent muri in te ſicut in Ierico.p.2.c.91.a.b
Fidem omnes profitemur etſi non omnes ſecundum pręcepta ambulemus,p.4.c.40.d
Fidem Dominicę incarnationis & paſſionis cũ ante omnia in corde noſtro collocamus & auditorib.tradimus primo altare ædificamus,Et de hoc figura,p.2.c.1284.f
Fidem Domini quicunque promeretur,nullis maculis carnalis natiuitatis offuſcatur,p.1.c.363.a.b
Fidem ſicut Deus in noua lege per pauperes & impotentes voluit inducere per orbem pari ratione voluit ꝙ in antiqua lege per Moyſen qui Modicæ reputationis erat,fieret liberatio populi & eius eductio,p.1.c.503.b.c.& c.512.e.f
per fidem homo interior Spiritũ Dei attrahit & inde viuit,ſicut ex hoc aere ſpiritum ducimus,quem ad os reducimus, p.4.c.1020.d.e
Fidem Chriſti amplecti,duo alliciunt valde,p.5.c.877.a.b
Fidem qui non ſeruat homo malus,per quem ſignificatur, p. 2.c.1506.f
Fidem habuerunt etiam patres veteris Teſtamenti,ſed aliter quam patres noui Teſtamenti,p.6.c.488.e.f Item p. 4. co. 1383.a.b
Fidem Theologicam vt habeamus duo requiruntur,p.6. col. 139.c
Fidem coniugii conſeruare volens,non concubinam quęrit, p.1.c.252.a.Interl.
Fidem non valere ſine operib.oſtenditur ex quatuor rationibus,p.6.c.1268.d
per fidem charitate formatam ordinatur homo ad Deum i trib.p.6.c.1330.f
fidem poſſe habere, ſicut poſſe habere charitatem natura e hominum ſed habere charitatem gratia eſt,p.6.c.679.a
Fidem retrahentia & infirmantia ſunt quatuor,p.5.c.863.c
fide mediatoris ſemper fit neceſſaria ad ſalutem, non tame vniformiter,omni tempore,& omnib.populis.Vide,p.6.c 1105.c.Vide etiam in Credere.
ex fide Centurionis gentis concluditur vocatio gentium ad dem,& reprobatio Iudæorum.p.5.c.158.f.159.c
fiducialiter in via noſtra incedimus cum Dei gratia cõfiſi,pr fectum in bona noſtra conuerſatione ſuſcipimus, p.3. co 1616.c.f
Figura alicuius rei poteſt accipi vel conſiderari tripliciter P mo modo & vt eſt res tantum.Alio modo,vt eſt figura ta tũ.Tertio modo vt eſt res & figura ſimul,p.6.c.849.f & co 1570.f Item p.2.c.553.c
figura vt aliquid ſit,quid requiratur,p.6.c.840.f 1570.f. Ite p.4.c.1651.b.& ad longum declaratur.c
Figura rex impius non poteſt generę illius qui totius pieta exemplum eſt,p.4.c.1161.a.b
Figura vel ſitius circa tabernacula caſtrorũ erat in figura q drata,ne diſpoſitio loci impediret,p.1.c.1182.d
Figura Antichriſti notatur per Antiochum Epiphanem ſe luſtrem duplici de cauſa,p.4.c.1651.b
Figurare non poteſt aliquid quod nihil eſt,p.2.c.1857.c
figura Iepte fuit ſacrificata domino per obſeruationẽ virg tatis viuendo in orationib.& ieiuniis ac piis operib. & non fuit ſacrificata Domino per mortem corporalem, potius per ciuilem & ſpiritualem,&c.p.2.c.233.c
Filia Archiſynagogi laborabat in extremis,p.5.c.536.e.& 158.f
Filiæ meæ malo virum qui egeat pecunia quam pecuniã egeat viro Sic dixit Themiſtocles,p.3.c.2014.f
Filiæ Ieruſalem ratione fragilitatis dicuntur imperfectæ, ratione deuotionis perfectæ.p.3.c.1858.f
Filiam ſi quis vendiderit,&c.ſi ſpreuerit eam,&c.Iſta clauſ aliter & aliter exponitur ab Hebræis & expoſitionibus ſtris,p.1.c.688.d.& c.170.a.b
Filiatio adoptiua Dei eſt quædam ſimilitudo filiationis n ralis diuinæ,p.6.c.113.c
filiationis nomen frequenter vtitur ſcriptura vete. Teſtam quare,p.3.c.1730.f
Filiationis propriæ dictæ, eſt ꝙ ibi ſit proceſſus viuentis, a uente ſecundũ rationem ſimilitudinis in identitate nat ſalutẽ ſpecifica,vel in propinquo genere,p.5.c.1017.c
filiationis humanæ ſignum eſt imitatio operũ,ita etiam ſi filiationis diuinę eſt dilectio,p.5.c.1166.f
filiationem ab ęterno ſiue filiũ in diuinis eſſe probatur eff ci argumento ex neceſſitate literę Hebraicę,p.3. c.962.
filius in diuinis eſt de ſubſtantia patris,& accipit idem eſſ patre & eſt aliqualiter ſimilis modus loquẽdi ſicut com citur aliqui Imperator vel rex creari,&c.p.3.c.1978.f
filius Dei inquantum Deus,& inquãtum homo viuit pro patrem,ſed aliter,& declaratur,p.5.c.1132.f
filius Dei ſecundum diuinitatem habet eandem natura patre ſecũdum humanitatem anima eſt a Deo immed per creationem,& corpus formatum ſpiritusſancti vir & propter hoc habebat plenum dominium,ſeparando mam ab ipſo,& reueniendo ipſum,p.5.c.1160.f
filius Dei ſecundum quod Deus pręcedit mũdum, vt cauſ fectum,nec eſt pars vniuerſi,ſecundum humanitatem propter virtutem formatiuam eodem modo dicendu Quantum autem ad animam & corpus,bene eſt pars uerſi,&c.p.5.Ibid.
filius Dei eſt primum principium omnium rerum,& per ſequens veritas prima & infallibilis.Ibid.
filius naturalis eſt Chriſtꝰ, nos adoptiui,Ille genitus, nos ti,ille ab ęterno,nos in tempore,p.3.c.1120.d.e

filii

Index.

ilis Dei qua ratione principium & vērbū dicatur,p.1.c. 2.e.f

ilis Dei quomodo habeat eandem ſcientiam cum patre,& o eretur eadem operatione cum patre,& quomodo ſit in fi- o pater & filius in patre. Ibid.

ilis Dei ſecundum quod Deus,nō poteſt ſeparari a patre,ſe- undum vero quod homo,poteſt ſeparari de potentia abſo ita:ſed de potentia ordinata natura aſſumpta nunquam di itte.Ibid.

ilis Dei inquātum Deus, vult & facit idem quod pater, quia orum eſt vna voluntas & operatio,inquantum vero homo ius voluntas & operatio regulantur abſque aliqua obliqua one a regula diuinæ voluntatis,p.5.c.1164.c

ilis Dei ſicut dicitur ſapientia patris,ita etiam eius gloria,p. .c.348.f

ilis Dei quare non ilico miſſus fuit poſt hominis caſum,p.6. 491.c

ilis Dei ſignificatur per luciferum ſtellam,p.3.c.361.c

ilis meus es tu,nunquam inuenitur in ſacris ſcripturis Deum icui creaturæ in ſingulari dixiſſe,&c.p.3.c.449.c & c.451.c

ilis dicitur minor patre,vt dicit Arrius hæreticus , tanquam ura creatura,&c.ſed excludit hoc Chriſtus tanquam fal- im per tria dicta,p.5.c.1106.f

ilis Dei eſt clarificatus a patre in paſſione tripliciter,p.5.col. 384.c

ilis Dei homo efficitur per ſpiritum adoptionis,per ſpiritum ruitutis in Dei timore,fit Dei ſeruus,p.4.c.2178.c

ilis in diuinis ſcripturis ſemper in bonam partem accipitur umero ſingulari,ſed in plurali in malam,&c.p.4.c.267.c

ilis ille eſt doni Dei,qui audit Deum recte, diſcendo legem us & mandatis eius obediendo,p.2.c.1111.c

ilis ſapiens ſicut eſt gloria patris,ita etiam malicia filij , dat atri materiam lugendi,p.6,c.457.c.Itē p.1.c.1401.b.c

ilis inobediens patri ſeu matri aut contumax,quomodo ſe- ndum legem puniendus eſt,p.1.c.1583.c

is ſi ſtultus ſit,nō eſt dignus hæreditate patris,p.3.c.1763.a

is prout in bonis paternis ſuccedit,tripliciter poteſt dici,p. c.49.a.b.c

is an & quando tenetur parentib.ſubuenire ſiue fuerit reli oſus,ſiue non,p.5.c.262.f

is bonus debet eſſe multum ſollicitus de vltima voluntate rentū implēda,exemplo Ioſeph Patriarchæ,p.1.c.372.f

is ſapiens lætificat patrem,& quare,p.3.c.1952.f

is familias vel filius adultus poteſt inuitus parētib. ad ſacer otium,promoueri vel matrimonium contrahere , vel reli- ionem intrare.Sed quomodo abſoluitur a præcepto diui- o de honore parentum,p.5.c.262.f.Item p.1.c.1399.b.c

ilis in eo ſolum parenti non debet obedire cum pater præci it aliquid contra Dominum Deum,p.4.c.822.e

ilis eſt æqualis patri,p.4.c.378.e

ilis propter vxorem relinquat parentes,quantum ad cogita onem,non quantum ad dilectionem,p.1.c.85.c

ilis familiàs non poteſt aliquid vouere vel implere de reb.pa is ſui,p.1.c.1399.b.c

ilis & ſilia frequenter ponuntur in ſcriptura,non ad ſexum, d ad diſcretionem animarum diſcernēdū,p.1.c. 1290. e.f

ilis recipiens benedictionem a patre prius debet ei obſequiū æſtare & ei ſeruire in menſa,&c.p.1.c.449.d

ili n diuinis,inter ſe ca proceſſio ſiue ęterna generatio,eiuſq; patris perſonalis diſtinctio,eorum ſubſtantialis indiſtin- io,eorum coęterna duratio,eorumq:indiuiſa operatio de aratur,p.5.c.1025.e.f

id lii perſonam in diuinis proprie referuntur hæc nomina, lendor figura,ſicut,& imago,p.6.c.796.d

fili Dei excellentia tangitur in quatuor. Ibid.

Fil Dei cum dicitur.Videntes filii Dei:multipliciter exponi- ur,p.1.c.137.c.138.f.& c.147.e

fili Dei dicuntur ſacerdotes & miniſtri qui inter filios Iſrael unt ſpecialiter electi ad cultum Dei,p.3.c.619.c

fili mori dīcuntur , quando nullo iure ſuccedunt parentib.p.1. 1282.f

filii a patrib.in diſciplina & correptione Domini erudiendi cū ſumma diligentia,p.2.c.333.c

filii Adę ſi fuiſſent ab eo progeniti in ſtatu illo,non fuiſſent nati ſic perfecti in corpore ſicut ipſe,nec in conditionib.animę tamē fuiſſent nati in rectitudinē naturali per quam nulla re bellio fuiſſet in virib.ſenſitiuis ad rationē,&c.p.3. c.1791.c. & c.1911.b.c

filii prophetarū qui & quales fuerūt.Vide in Prophetarū filii.

filios duos habet princeps Sacerdotū ſ.Chriſtus.Et ſunt duo populi credentium,ex Iudæis.ſ.& Gētib.p.4.c.2374.d.e

filii Eccleſiæ quorum aliqui ſunt boni,aliqui mali vſque ad ſinē mundi ſignificantur per habitatores Ceilæ,quos tamē p̄latus bonus debet conſolari,&c.p.2.c.470.f

filii ſpirituales ſunt omnia opera bona,ſed inter hos primogenita fides,p.1.c.549.e.f

filii Heli dormiſſe dicuntur cum mulierib.& quare,p.2.colum. 333.c

filii parentib.ſenib.debent miniſterium reuerētiæ & prouiſionis neceſſariæ ſi indigeant,p.2.c.1518.e.f.Item p.6. colum. 457.a

filii naturaliter ſuperuiuunt parentib.& non e conuerſo, p.6. c.457.a

filium in diuinis notificat Ioannes in principio Euangelii ſui, quoad eſſe,& quoad operari,p.5.c.1025.c

filium ſubiectum tibi errare cōſpicis,diligenter caſtiga. Quod ſi caſtigari renuerit,ita caute erga illū age,ne qd in tuis verbis vel operib.vnde amplius peccet,inueniat,p.3.c.1678.b.c

filiorum Heli tria ſcelera ſcriptura recenſet propter quæ vocat eos filios Beliad.p.2.c.331.a

filios nutrire in igne cupiditatis & laſciuiæ in præſenti vita q̄ tranſitus eſt,filios ſuos per ignem transferre,p.2.c.938.f

filios debent homines generare ſpem ſuam, & relinquere filii ſpes eorum ſunt,p.3.c.1470.f

filios Iſrael quare Dominus eduxit per talem viam. vbi paterentur tot defectus cibi & potus.Et aſſignatur duplex cauſa p.1.c.835.c

filios qui male nutrit,vel exemplo perdit,reus eſt eorum perditionis,p.3.c.2181.b.c

filios ſuos vel filias in carnalibus deliciis & laſciuiis aut cupiditatib.nutrientes indecenter,faciunt eos ſtipulam,ad incendium gehennæ præparatam,p.1.c.1564.f

Fimbrias hiacyntinas facere iubētur filii Iſrael in quatuor angulis palliorum,vt quomodo in corporib. circunciſio ſignū eſt Iudaicæ gentis,ita & veſtis aliquam habebat differentiā p.1.c.1272.f.Item p.5.c.976 c

fimus cum ſit immundus,gerentem non polluit,p.1.c. 634. e.f

fingi dicitur proprię quod de terra formatur,& quia pauperes idola argentea vel aurea habere non poterant,figuli coœcerunt idola terrea facere,p.3.c.1953.b.c

finis dupliciter dicitur.ſ.cōſumens ,& cōſumās,p.3.c.457.c

finis multipliciter dicitur,p.6.c.683.a

finis vltimus hominis non conſiſtit in adeptione cuiuſcunque boni finiti,ſed ſolum in adeptione boni infiniti quod eſt ſolus Deus & conſiſtit in viſione Dei per eſſentiam,prout tamen includit fruitionem,p.1.c.58.e.f

finis noſter quis alius eſt niſi peruenire ad regnū cuius non eſt finis,p.6.c.833.b

quicquid Finitur parum eſt,ſed qui hoc lōgum putat,de æternis non cogitat,p.3.c.95.b.c

finis virtutum moralium non poſſunt eſſe diuitiæ temporales mundani honores,& quare,p.3.c.1638.c

finis cuiuslibet ſcientiæ eſt duplex,ſ.intrinſecus & extrinſecus p.5.c.7.a.b

finis orationum in Eccleſia eſt,cum dicitur per dominum, vel aliquid ſimile,& hoc pueniт quia antonomaſice ipſe Chriſtus dicitur finis noſter,& omnes per eius merita ſaluantur p.3.c.1081.c

finis reſurrectionis non erit in hoc quod viuat vita corporali virtuoſa,vt Iudæi & Saraceni fingunt,ſed in clara Dei viſione & fruitione,p.6.c.224.d.c

Finis

Finis ſæculorum veniſſe in homines intelligitur, ſecundum tē pus noui & veteris Teſtamenti, p.6.c.276.

firmamentum non propter ſtationem, ſed propter firmitatem & intranſgreſſibilem terminum ſuperiorum, & inferiorum aquarum appellatum eſt, p.1.c.11.b.& co.14.f

Firmamentum ſecūda die factum eſt in medio aquarum, & inter cælum criſtalinum & materiam elemētorum, p.1.c.59.b c.& col.14.f

Firmamentum quatuor animalium, & ſedes in throno ſuper firmamentum quid ſignat, p.4.col.1085.a.b

Firmamenti motus non deprehēditur ad apparentiam ſenſus ſed ſolum ratione arguitur ex motu ſtellarum, p.1.columna 22.d.e

fiſtula quæ & caſia, arbor aromatica, ſed parua. Vide in Caſia.

Flagellum quomodo fecit Chriſtus de funiculis in expulſione vendentium & ementium, cū non vendebantur ibi funiculi ſed ſolum illa quæ debebant in templo offerri, p.5.c.1063.c

Flagella quorundam in hac vita inchoant, & in æternum permanebunt, non tamen iudicat Deus bis in idipſum, vnū eſt enim Flagellum quod tēporaliter incipit, in æternis ſuppliciis conſummatur, p.1.c.1657.a

Flagella vnde pateretur, non habebat vnicus ille de patris ſub ſtantia natus: ad hoc autem carne indutus eſt, vt ſine flagello non eſſet, p.6.c.943.b

Fllagella omnia quidam putabāt cauſaliter venire iuxta naturam elementorum, & non ex culpa percuſſi, p.3.c.82.e

Flagella à Deo miſſa in Ieruſalem, & in Iudęam habentur ſub metaphora. p.3.c.1179.c.1180.d.e

Flagellationes & percuſſiones aliquando fiunt per bonos Angelos, aliquando per malos, p.1.c.595.b.c

Flagellantis iudicium conatur euadere, qui cōtra flagella ſemetipſum defendere nititur, p.3.c.381.b

Flagrum eſt ſummitas virgularum ad inuicem ligatarum, quæ faciunt ſtrepitum percutiendo, & pruritum per calefactionis motum. Sed taurea eſt flagellum de tauri corio factum, p.4.c.2429.c.

Flama inferni quomodo intelligatur, ſinus Abrahæ: & huiuſmodi, vix a manſuetis, a contentioſis nunquam inuenitur, p.1.c.69.a.b

Flamma quæ hic vrit illuminat, in inferno quæ vrit & obſcurat, p.3.c.138.d.e

Flare eſt ſtatum facere, ſtatum facere eſt animam facere, p.1.c. 69.a

Flectere Deum vult precibus homo pro venia, & ipſe homo non flectitur peccanti in ſe, p.3.c.1692.e.f.

Flexi genua mea zabulo, ſi non ſtetero firmus cōtra aſtutias eius: flexi genua mea iræ, ſi non conſtāter ſtetero contra iiā &c. p.2.c.162.f

Flere licet pro defunctis, ſed qualiter & quō, p.6.c. 653. b & c. 654.f. Item p.1.c.1539.b.c.& c.1696.e.f

Flere peccata non valet qui manet cum circumitu mundi, cū dæmoniis, cum deſiderijs carnalibus, p.5.c.629.c

flere non incipit mala ſua, niſi quis recordetur Sion niſi legem Dei & ſcripturarum montes aſpiciat, p.1.c.1340.e.f.

Flent multi fletu Babylonio qui & gaudēt gaudio Babylonio p.3.c.1497.c

Flent ſancti magis culpam quam erumnam, p.4.c.997.b

Flent quidam primo ne ducantur ad ſupplicium, de hinc flere incipiunt quod differuntur a regno, obtinent irriguum inferius & ſuperius, p.2.c.108.d.e

Fletus duo in ſe habet triſtitiam animi, & lachrymarum reſolutionem, p.5.c.100.f.& 889 & 246.f

Fletus vnde & a quo cenſetur. Ibid.

Fletus an & quomodo in dæmonibus & damnati. Ibid.

Fletus an & quomodo poſt reſurrectionem, p.5.col.160.f.& c. 889.& 246.f

Fletus Iacob ſuper conſobrinam ſuam, ſ. Rachelem, quare fuit & an ipſa fleuerit, p.1.c.337.b.c

Fletuum multa ſunt genera, p.4.c.623.b

Flumina magna præter fluentia terras, ſępe cuncta terræ naſcētia ex creſcente inundantia abſorbent, & ſterilitatem cauſant, vt patet circa Rhenum Albeam, p.1.c.1529.a.1530.

Flumina aquæ viuæ fient in eo, &c.& non dixi Ieſus, puteus nec fons, & quare, p.1.c.1321.a

Flumina quatuor Paradiſi gentib. per quas fluūt notiſſima duob. vetuſtas mutauit nomina, duo antiqua nomina ſeruauerunt. Ibid.

Flumina quatuor Paradiſi in aquis valde abundant, & per hęc quatuor flumina intelligitur fęcūda Chriſti doctrina quatuor Euangeliis deſcripta, p.3.c.2099.c

Fluminum quæ de Paradiſo exire feruntur, cōſtat in noſtra ra notos eſſe fontes, &c. p.1.c.71.a.b

Femella non poterat immolari in ſacrificio Paſchali, & qua in aliquibus hoſtiis pacificis & pro peccato bene immolatur femellæ, p.1.c.586.f.& c.604.f.& c.606.f

fœmina, vota nulla quæ abſtinentiæ cauſa vouit, reddat ſi vir permittat, p.1.c.1401.b.c

fęminę formari dicuntur in vtero octogeſimo die: eundem merum ad implpetionem purificationis earum quæ ſer ſuſcipiunt, præcipit Moyſes, p.1.c.1011.b.c

Filii Iſrael ſeparati ab vxorib. alienigenarum, in ſignum penitentiæ, ieiunauerunt induti ſaccis, & capitibus pul aſperſis, & orantes confitebantur peccata ſua facto, ver & ſigno, quater in die, & quater in nocte, p.2.c.1147.c

Filii Iſrael quandiu confidētiā habuerūt in Domino bene eis, ſed qn̄ diffidebant de Deo, & de eius auxilio, huma requirentes, fuit eis male, vt in multis patet, p.3.c.1565.

filii Iſrael de Aegypto educti ſunt in multis ſignis & mira bus diuinis, & in magna multitudine, ita quod erant ſe ta millia abſque mulieribus & paruulis, p.4.c.813.c

filii Iſrael exeuntes de Aegypto numerati a viginti annis pra mortui ſunt in deſerto pro maiori p.4.c.787.c. Item, p.1.c.1262.f

filii Iſrael ſtatim poſt legem datam adorauerunt vitulum ſtatilem, & temporibus iudicum & regum coluerunt p.4.c.1719.c

filii traducuntur per ignem, quæ traductio poteſt duplicit telligi, p.4.c.1230.c

filii Iſrael quomodo ſunt, ſine rege, ſine ſacrificio, ſine alta ne Sacerdotib. p.4.c.1723.a.b.c

filii Simonis tenuerunt principatum, & ſacerdotium vſq Herodem Aſcolonitam, cuius, tempore natus eſt Chri p.4.c.2377.a.b

filii Iſrael fuerunt perſecuti ab Antiocho duplici intenti vel propter duplicem cauſam, p.4.253.c.

filii Iſrael admirati ſunt de audacia Aminadab mare rul intrantis, p.5.c.32.f

filii Iſrael ex prophetia Ioſeph firmiter credebant liber afflictione Aegypti per aliquem de populo ſuo cū Dei torio, & ideo parantes Moyſi ex hac fide ſeruauerunt contra regis edictum: quare & quomodo, p.6.c.929.c

filii Ioſię quia peſſimi, fuerant diſperſi, & dicti lapides pr obdurationem in malo ſed dicūtur lapides ſanctuarii proceſſerunt de Ioſia patre ſanctiſſimo, p.4.c.105.c

filii Ioram regis Iuda vſque ad quartam generationem excluduntur in Chriſti generatione, p.5.c.32.f.33.c

filii Iſrael quandiu ſeruauerunt Dei mandata, fuerāt in & proſperitate, quando autem declinauerunt a Dei o tia fuerunt dati in gladium, famem & captiuitatem, p. 578.f.& col.213. Item, p.3.c.155.d. Item. p.2.c.1629.c

filii Iſrael non acceperunt noua veſtimenta, ſed lauerun tera tempore dationis legis. Et factum fuit ad cōmenc Dei miraculum, per quod ab exitu de Aegypto vſque greſſum terræ promiſſionis veſtimēta eorum non ſunt ta nec vetuſtate conſumpta, p.1.c.659.c.& c.1641.a.b

filii Aaron in oblationibus miniſtrabāt ei, non ſicut offer ſuper altare, ſed ſicut offerenti miniſtrantes, p.1.c.95

filii Iſrael 40. annis fuerunt vagi per deſertum, & iuerun lud, includendo tamen annum qui tranſierat ab egre Aegypto vſque admiſſionem exploratorem, p.1.c.98

Filii Iſrael anno ſecundo egreſſionis de Aegypto menſe ſecũdo decimo die mẽſis,receſſerũt d̃ mõte Sinai,& 29.die mẽſis tertii venerũt in Cades barne,vt dicit Ra.Sa.p.2.c.99.c
Filii Iſrael quadraginta annis fuerũt in deſerto antequam trãſierent Iordanem & pugnarent contra Iericho,p.2.Ibid.
Filii Iſrael ſeptẽ tribulationes paſſi ſunt pro peccatis ſuis a quibus pœnitẽtia ducti liberati ſunt per ſeptem iudices ſibi ſuccedentes,p.2.c.112.f
Filii duo vel pueri Phenennæ vocati ſunt pueri Annæ non ꝙ eſſent eius filii,ſed quia eius orationib.erat vita eis conceſſa,p.2.c.325.c
Filii Iſrael propter arcæ abſentiam credebant ſe ſuperatos fuiſſe,& per conſequens per eius præſentiam credebant ſuperare,p.2.c.343.c
Filii Dauid regnauerunt vſque ad captiuitatem Babylonicam & poſt reuerſionem de Babylone,Zorobabel(qui deſcẽdit de Dauid)habuit ducatum ſuper populum,& alii cõſequẽter de tribu Dauid vſq;ad Herodem alienigenam ſub quo natus eſt Chriſtus ſecundum carnem cuius regnum manet in ſæculum,& in ſæculum ſæculi,p.2.c.655.a
Filii Iſrael,dicti,ſunt filii Dei, tãquam ab eo ſpecialiter electi & dilecti,p.3.c.618.c.d
Filii Iſrael quamdiu ſteterunt in cultu vnius Dei,poſſederunt pacifice terram promiſſionis collatam ſibi & quando declinauerũt ad idololatriam,fuerunt ab aliis impugnati, eiecti & ſæpe captiuati,p.1.c.209.c.& c.1060.d.e.Item p.3. col. 1559.c.Item p.2.c.190.f
Filii Iſrael per quot temoora & annos poſſederunt terram promiſſionis,p.1.c.210.d
Filii Iacob quomodo dolo vel cautela interfecerunt Sichimitas,p.1.c.365.c
Filii Iſrael quot annis in Aegypto fuerunt,variæ ſunt opiniones.p.1.c.597.c
Filii Iſrael non admittebantur ad eſum carnium,id eſt,agni,niſi eſſent circuncifi.Ibid.
Filii Iſrael non tranſierunt per terram Philiſthinorum, ne haberent cum eis bellum,p.1.c.607.c
Filii Iſrael propter defenſionẽ habuerunt arma ab Aegyptiis per accõmodationẽ cõtra prædones ſi eis occurrerẽt.Ibid.
Filii Iſrael an & quõ ex eadẽ parte qua ingreſſi ſunt mare rubrum egrediebantur,p.1.c.617.c.& 618.d
Filii Iſrael viderunt mortuos Aegyptios ſuper litus maris oppoſitum,& hoc ad conſolationem eorum ne timerent eos de cætero.& vt haberent arma eorum ad defendendum ſe contra hoſtes inſurgentes, p.1.c.618.d
Filii Iſrael cum venerunt in Elim,vbi erant duodecim fontes iuxta duodecim trib.& quia defecerũt fructus & victualia, vixerunt triginta dieb.non comedendo ad ſaturitatem ſed ad famem temperandum,p.1.c.631.b
Filius Iſrael quare dedit Dominus carnes in veſpere & panes in mane ſequenti,cum magis conueniens eſſet fieri modo contrario,p.1.c.535.c
Filii Iſrael in deſerto Sin,vſq;ad montem Sinai, & ẽt poſtea fecerunt aliquas manſiones,quæ magis ſerioſe exprimuntur in Numerorum libro quam in Exodo,quia ſolũ illæ nominantur in quib.factum eſt aliquid notabile,p.1.c.537.c
Filii Heli timore Domini erant deſtituti p.2.c.331.a
Filii Heli neſciebant in diuinam & veras miniſterii leges,p.2.c. 331.a
Filii Heli prius curabant menſam ſuam quam menſam Domini,p.2.c.331.b
Filii naturales qui ſunt,& vnde ſic dicuntur,p.6.c.27.b.c
Filii carnales contrahunt quandam maculam & fœditatem ex modo ſuæ generationis,non ſic autẽ filii ſpirituale, ſed magis nobilitatem, p.5.c.1030.f
Filii aliquando iuſte pro patrib.puniuntur pœna tẽporali,quia filii ſunt quędam res patrum,p.4.c.1045.c.& c.1209.c. Itẽ p.3.c.2085.c
Filii parentum malorum frequenter ſunt imitators paternorũ ſcelerum,eo ꝙ ſunt inter eos nutriti,& facta parentũ habẽt in maiori authoritate,& ſic frequenter puniuntur pro peiſ cato parentem occaſionaliter tamen pro peccatis propri c ſimpliciter,p.4.c.1209.c
Filii in ſcriptura dicuntur iſtius vel illius,ante pro meritorum excellentia,aut deterioratione,vt eius dicantur eſſe filii cuius fuerunt imitatores,p.2.c.1045.c
filii paruulii plerumque a dęmonib.aripiuntur, & hoc ideo vt caro filii ex patris pęna mulctetur,p.1.c.861.b.c
fiilii non ideo puniuntur,quia patres eorum peccauerunt,ſed quia eis ſimiles quodam hæreditario malo Deum oderunt p.4.c.1209.b.c
filii vtrum pro peccatis parentum ſint occidendi aut puniendi,& e conuerſo,p.1.c.1611.f.& c.1613.a
filii an & quando,& quando non patrum iniquitates portant Vide in viſitare,& iniquitatib.
filii ſunt quaſi arma parẽtũ ad eorũ defenſionẽ.p.3.c.1452. f
fęminę quare ſequebantur Chriſtũ & Apoſtolos,p.6.c.266.c
Fęminarum in conceptu hæc eſt natura, vt qualem conſpexerint ſiue mente cõceperint in extremo voluptatis æſtu quo concipiunt,ſobolem talem procreent,& de hoc experimẽta,p.1.c.344.f
Fęminis non prohibetur ſecũdum Hebraicam veritatẽ, quin nubant quibuſcunque voluerint de genere Iſraelitico, niſi tantũ fęminis,quæ hereditatem habent,ſ. illis qũo habent fratres,& iſtis tantum præcipitur ꝙ alieni de cognatione patris ſui nubant,p.1.c.1451.c
Fęminis non cõceditur ſacerdotum,nec doctrina in Eccleſia ne induantur veſte virili,p.1.c.1586.f
Fęminas viris ſubditas & pene famulas,lex voluit eſſe vxores p.1.c.1590.f
nullus ſanctorum niſi raro Fęminas genuiſſe narratur,pa. 3.c. 1760.f Item p.1.c.1288.f
Feminalia quæ ad operiendam corporis vel carnis turpitudinem fiunt illam caſtimoniæ portionem quæ a copula coniugali cohibet,proprie deſignant,p.1.c.798.f
Feminalib.lineis ideo fęmina vel femora velantur, quia cauſas huius rei,qũo de paruulo ſemine & fędiſſimis initiis tanta vel hominum vel diuerſa rerũ pulchritudo naſcatur nobis eſſe obuolutas,& humanis oculis nõ patere, neceſſario confitendum eſt,p.1.c.1043.c
Feminalib.lineis vſque ad genu vereda celantur,quorum ſuperior pars ſub vmbilico vehementer aſtringitur,p.1.c.973 b.& c.974.f
Fæminalib.ego non veſtio,nec impono alicui neceſſitatem,q vult eſſe ſacerdos,ipſe ſe veſtiat.Hæc Hieronymus,p. 1.c. 1043.c
Femineũ genus duplo mulctatur,haber.n.totã Adæ maledictionẽ & additur ei,In dolore paries filios tuos, p.1.c.1011.b
Femoralium vſum quis inuenit,p,1.c.170.f.Item par. 1.colu. 677.c
Femoris nudatio ſequitur ebrietatem,ſicut libido ſatietatem, p.1.c.169.a
Fœminę ornantur vt aliis placeant quæ in facie non in corde gloriantur,p.4.c.62.a
Fęneratiori qui obligatus fuerit vinditur pretio quotidiano, p.4.c.423.a
Fęnum & olus cito deſicantur,& quare,p.3.c.682.f
Fęnum naſcendo habet virorem,creſcendo decorem, deinde florem,tãdem ardore ſolis ſiccatum redigitur in puluerem p.4.c.33.a.b
Fędus cum morte percutere eſt mala audacter perpetrare, p. 4.c.260.d
Fęnus nihil præter voluptatem carnis adfert,p.4.c.792.e
Fętus concepti dicuntur vicium contrahere ſeminis, vt lepro ſi elephantici ſi ex ſemine menſtruatę naſcantur,&c.p.4.c. 713.c
Fętus ante diem octauum nati ſunt nimis molles & imperfecti & ideo ante octauum diem non debebant offerri domino, ſicut nec animalia imperfecta propter defectum alicuius membri,p.1.c.160.f

fętus cum matre immolari prohibitũ erat Iudęis,p.1.c.1199.b
fœtus vernus melior eſt,p.1.c.343.b
foliorum fluxus eſt ſignum mortificationis arborũ, ſed viror & permanentia eorum eſt ſignum euidens vitę ipſorum.p.3.c.437.c
fomes eſt efficiẽs qui bonam rem vertit in malum,p.6.c.95.b
fomes recte lex dicitur,quia legitime factum eſt, vt qui non obediuit ſuo ſuperiori,ei non ſeruiat ſuum inferius, id eſt, caro,p.6.c.97.c
fomes naſcens ex homine,ipſum ad corruptionem peccati inducit,ſicut tinea naſcitur ex veſte,& eam corrodit,p.3.col.74.f.75.a.b
fomes qui eſt in nobis(qui languor eſt naturæ)commouet illicita deſideria,& ita non ſine peccato,p.3.c.1325.a.b
fomes peccati dicitur rex confuſionis,& quare,p.2.c.50.f
fomes dicitur fortis ingreſſus in domum,&c.p.5.c.518.f
fomitis impulſus & dæmonis frequenter ſimul concurrrũt in tempore,p.3.c.1803.c
fomitis repreſſio eſt nobis poſſibilis,& quomodo,p.6.c.84.f
fomitem excitat dæmon,& eo vtitur tanquã inſtrumento, vt deiiciat hominem a virtute.Ibid.p.3.352.f
fomite peccati exterminato ad iudicium venies ſecurus, p.2.c.1644.f
fons Siloe a fronte montis Sion oritur,& in meridiẽ fluit non iugib.aquis,ſed in certis horis diebuſq;ebullit,& per terrarum concaua,& duriſſimi ſaxi antra magno ſonitu venit; quo vno nec perpetuo vtitur ciuitas Ieruſalem,p.2.colum.1353.a
fontes qui tactu immundorum non polluebantur doctorum mentes ſignificant,p.1.c.1062.d
fontes in terra promiſſionis dicuntur ſignati,acſi eſſent ſigillati propter limpiditatem,ne ab aliqua turbetur,p.3.colum.1850.f
fontes dicuntur aquæ exiſtentes in origine riui,fluẽtes ab origine,p.1.c.1512.f
forma in homine(Adam ſ.)nõ eſt educta de ſemine per generationem,ſed magis a Deo per creationem,per quam tranſcendit naturam corporale,& ſic capax eſt Dei per cognitionem & amorem,p.1.c.62.f
forma corrumpitur dupliciter. Vno modo per corruptionem ſubiecti. Alio modo per ſuum contrarium,p.3.c.1912.e.f
forma cuiuslibet ſcientiæ eſt duplex,ſ.forma tractandi & forma tractatus,p.5.c.7.a.b
forma profeſſionis filiorum Iſrael ſub iuramento fuit duplex. Primo cum præſentib.Secundo cum futuris,cuius profeſſionis fuit cauſa triplex,p.1.c.1638.f
formæ quæ ſunt in potentia materiæ educũtur ad actum per motum cæli, quæ materia pro maiori parte eſt terra, nam corpora mixta ſunt a Domino de terra,p.2.c.1499.c
formatio rerum quomodo facta eſt,& diſtinctio earũdem duplici expoſitione enotatur,p.6.c.1366.f
formatio mulieris de latere hominis dormientis fuit figura, ꝙ Eccleſia eſſet formanda in futurum de latere Chriſti dormientis in cruce,p.2.c.150.e
formido ſumit arma,cum nihil ſpei ſupereſt,p.2.c.1420.f
formidoloſus & timidus quomodo differunt,p.2.c.202.d
fornax lingua cinerat,aurũ purgat,& ſic tribulationes ligna vitiorum aurum virtutum,p.3.c.500.e.f
fornicari prohibet Dominus manifeſte viros & fœminas,&c. quãdo & meretrices eſſe,& ad eas prohibet accedere, quarum publice venalis eſt turpitudo,p.1.c.1353.a.b
fornicatio an & vbi prohibita ſit in decalogo, par.1.columna 663.c
fornicatio quatuor rationib.probatur illicita & prohibita, p.6.c.240.f
fornicatio vtrum męchiæ nomine teneatur,p.1.c.673.b.c
fornicatio omnis vtrum męchia dici poſſit, in ſcripturis (ait Auguſtinus)non mihi occurit loquutionis exemplum,p.1.c.663.c
fornicatio omnis ſi nõ męchia dici poteſt,vbi ſit in decalogo prohibita fornicatio, vtrum inueniri poſſit(inquit Auguſ nus)ignoro,p.1.c.663.c
fornicatio vocatur omnis concupiſcentia mala qua anima ı licta ſuperiori lege,inferiorum voluptate turpi naturaru quaſi mercede proſtituta corrumpitur,p.3.c.1949.b.c
fornicatio vnde pullulat? Primo concupiſcentia decipit, inc ingluuies,poſtremo captiuat impietas,cuius merces exol tur fornicatio,p.1.c.1371.c
fornicatio duplex eſt,corporalis,ſ.& ſpiritualis,p.4.columr 1190.e.f
fornicatio eſt idololatria,& quælibet noxia ſuperſtitio,p.6. 249.a
fornicatio non eſt tantũ ſtupri,ſed generaliter quæ a lege D aberrare facit,p.5.c.114.d
fornicatio quantum ſit deteſtabilis,oſtenditur per hoc, ꝙ al peccata inficiunt ſolam animam,iſta autem animam & c pus,p.6.c.241.c
fornicatio corporis execrabilis eſt, ſed execrabilior gener fornicatio in qua omne genus peccati continetur, cum, anima quam Deum ſibi in fide deſpondit corrumpitur, 1.c.1369.a.1370.d
fornicatio aduerſus nos militat,ſed ſi habuerimus arma A ſtoli,luxuriæ tela non nocebunt nobis.Si hæc arma proi mus,diabolo locum damus,p.1.c.1370.d.
fornicatio quæ ſub Euangelio fit multo maioris opprob quam quæ ſub lege fornicatur,p.2.c.36.d.
fornicatio in ſacra ſcriptura vocatur idololatria,per quam nima ſeparatur à Deo,p.5.c.1166.c.Item parte 2.colum 1516.f
fornicationis carnalis opere anima plus fit obſtricta & obn xia carnali concupiſcentię quam cæteris viciis,& ſic etia per corpus gerantur,p.6.c.241.c
fornicationis peſſimum genus eſt quo anima recedit a Deo fornicatur cum idolis,vel diuini dogmatis veritatẽ reliq &c.p.2.c.1949.a.
fornicationis breuis voluptas,& perpetua pęna fornicato Si.n.ieiunus diurnum ſolum effugit eſuriẽ, & nihilomir poſt modum eſurit,qui cõeſto pane ſaturatus abſceſſeri ſic qui intrat ad ſcortum,ad horam quidem euaporat li dinem ſed poſt paululum ardentior redit,p.3.c.1629.a.
fornicationis cauſa,& pro nullo alio coniugati dirimuntur quare.p.6.c.241.a
fornicationem fugere monemur: quia non aliter poteſt n lius vinci, tum alijs vicijs poteſt expectari conflictus, p col.241.b.c.Item,p.3.col.1623.b.c
a fornicatione ſi vis eſſe tutus, eſto à muliere corpore & v tatione diſcretus: prope ignem inaduſtus non eris:ferr ſis,aliquando tamen diſſolueris,p.1.col.1369.a.b
fornicatione informis eſt,in animo,in actu,in amore terre rum in cultu idolorum,p.6.c.1479.c
fornicatione & idololatriã plus gaudẽt dęmones,quã de q cunque alio peccato,& quare,p.1.c.1063.b.c
fornicator corporalis & ſpiritualis qui non canticum lau ſed Pſalmum irriſionis inter inimicos Chriſti excitat, ſi ficatur per Zambri,p.1.c.431.c
fornicarię clericorum beneficiatorũ quæ volunt delicate triri & precioſè ornari de bonis eccleſiæ,per quas ſigr cantur,& de earum pęna p.4.c.1859.c
forſitan,quandoque non eſt nota dubii,ſed libertatis arbi p.5.c.115.c
fortalicium ſiue capitolium ciuitalis Babyloniæ fuit in tu a filiis Noe ædificata,p.4.c.1553.c
fortis eſt qui vincit iram & alios motus animi, pa. 5. colur 789 c.f
fortis eſt contra omnia qui ſe vincit,p.3.c.68.e.f
non omnis fortis ſapiens,ſed e conuerſo,quia & ſi corpor bilis eſt ſi aſſit ſapientia,omnia,fortis aduerſarii certan vincit,p.3.c.1707.b
fortiſſimi viri de exercitu Dauid tres fuerunt,& nominan &c.p.2.c.658.f.& c.659.c

Index.

Frtium & doctorum eſt aperta pdicare, exemplis inſtruere, infirmorum & inſipientium diſcere,& ſubditos eſſe, p.1.columna 232.e.f
Frtitudo quæ plus poteſt,ſine moderamine rationis, in præceps ruit, p.3.col.16.d
Frtitudo virtus tres grandus habet,p.5.c.236.d
Frtitudo duplex,politica,ſcilicet & infuſa, p.6.col.391.c
Frtitudo,alia eſt bonorum,alia malorum,p.3.col.94.f
Frtitudo corporis humani vſque ad annum triceſimum perficitur,& incipit delitari poſt quinquageſimum annũ, &cę. p.1.col.233.c
Frtitudo quę eſt virtus,deſignatur per arietem trium annorum,& quare,p.1.col.211.a.b
Frtitudo in quo magis vigeat,perſcrutatur à tribus iuuenib. qui cuſtodiebant regẽ Darium: quorum vnus dixit, forte vinũ. Alius dixit: fortior eſt rex. Tertius dixit: fortiores sũt mulieres,ſed ſuper omnia vincit veritas, p.2.col.1424.f
Frtitudo regni Iudę multum debilitata eſt tempore regis Achaz,p.4.col.168.f
Frtitudini deputatur quaternarius numerus in pluribus,p.1. col.1115.b.c
Frtunę bona ſunt,excellentiæ mundiales,quantum ad ſuperbos,diuitię temporales quantum ad cupidos& auaros,delicia carnales quantum ad guloſos & luxurioſos,pa.4.857.c
Frtunæ bona quę reputanda ſunt vt ſtercora, & excæcant oculos ſapientum,ſignificãtur per hirundinem, quę eſt auis hinc inde volatilis,p.2.col.1506.f
Frtunę deæ Aegyptiorum,in fine anni parabant mẽſam omnibus eſcis refertam,& poculis mulſa mixtis, vel quia fœlicem annum præbuerit,vel quia futurum fœlicem præbitura ſit p.4.col.520.d
Frtunę menſam parant qui Eccleſiam deſerunt,tradentes ſe ſpiritus erroris vel immundis,& doctrinis dæmoniorũ, & nihil ad Deum pertinere credentes,ſed ſtellarum curſu uel varietate fortunæ omnia gubernari,p.4.Ibid.
[Fo]ſſa ſecundum Hebræos aliquando accipitur pro profunditate: aliquando pro eleuatione ſurſum,ſicut in Latino hoc nomen altitudo,p.4.col.2431.c
Fractio tabularum præceptorum Dei per Moyſen,fuit ſignũ euacuationis legalium in aduentu Chriſti,p.1.col.832.f
Fragilitas humana non poteſt bene ſuſtinere ſublimitatẽ Dei & de hoc exempla,p.1.c.337.d.Item, p.4.col.1638.f
Fragilitas humana mõſtratur per moleſtias animalium & vermium illatas,eam plagantium,vt eſt cyniphes, quę leni cõtactu cõteritur,enim hæc & alia minuta ſunt homine fortiora,vnde gloriatur terra & cinis.p.4.c.1922.f
Francia Hebraice,dicta Seraphat,quando & per quem fidem Chriſtianam ſuſcepit,& præſertim Senonenſis ciuitas,quę tunc erat metropolis in tota Francia. &c.p.4.c.1916.f. Vide & in Sauinianus.
Beatus Franciſcus aſſimilatur grano ſynapis,p.2.col.854.e Item aſſimilatur armigero, p.2.co.368.f.& c.867.c.dicitur rex,& quare. Vide etiam in Fratres minores.
Fratres quatuor modis dicuntur in diuinis ſcripturis,p.6.col. 473.b.& c.979.b.Item,p.4.col.1944.f
Fratres Hebræi vocant mares propinquos genere,ſiue conſãguinitate germana ex parte patrum coniunctos,p.6.c.473. b.& col.522.e
Fratres tribus modis dicũtur in ſacra ſcriptura. Natura, vt Iacob & Eſau,& cognatione,vt Abraham & Loth: gente, ſicut omnes Iudæi,p.1.col.595.b
Fratres noſtros cum in tutelam noſtram ſuſceperimus,nõ opprimamus per potẽtiam,nec iniuſte ſeruituris imponamus moleſtiam,p.4.c.817.b
Fratres falſi,orationis ſuæ vel actionis Deo hoſtias, una cum veris Catholicis geſtiunt offerre,vt veri fideles crediti, per victimam communionis veros Catholicos corrumpere poſſint,p.2.c.1360.d.e
Fratres dicuntur Chriſtus & omnes ſancti & quomodo,pa.1. col.253.e.f
Fratres Chriſti qui dicuntur,p.5.c.49.a.b.c.& 1053.a.b. 250. c.811.c.Item,p.6.976.c.Item,p.1.col.196.e
Fratres ſimplices & illiterati per iumenta,& illi propter defectum ſcientię non ſunt ad prædicandum apti, p.1.c.1481.a
Fratres minores ideo vocati ſunt,vt maiores fieri non præſumãt & ad Eccleſiaſticas dignitates (ait beatus Franciſcus) nullatenus aſcendere permittatis,p.2.c.931.a
Fratres pauperes compulſi ſunt exponere fidelibus ſuas varias neceſſitates,& etiam varia ſuffragia quæ fiunt pro benefactorib.ſuis.& per hoc plurimi conceperunt propoſitũ benefaciendi eis p.1.c.807.c
Fratres compulſi ſunt refugere ad ſummum pontificem, qui conſiderans vtilitatem Eccleſię de prędicationib. & conſiliis fratrum prouenientem,dedit fratrib.poteſtatem prędicandi & audiendi confeſſiones,&c.p.1.col.347.c
Fratres Ioſeph dicentes,merito hæc patimur,confeſſi ſunt diuinam iuſtitiam,p.1.c.415.c
fratres Ieconię nominãtur cum eo in genealogia Chriſti, qui ſimiles ei fuerunt in captiuitate,p.5.c.40.f
fratrum peccata aliquando ſunt grauiora perſecutione inimicorum,& pro talib.non iubemur orare,p.5.c.118.e.f
fraterna charitas dicitur quid optimum,& ẽ conuerſo odium fraternum dicitur crimẽ peſſimum, quod fuit inter Ioſeph & eius fratres.p.1.c.382.c
fraternitas ſancta iuxta modum dilectionis quo ſibi in hac vita copulatur, ſupernorum quoque ciuium ſocietati in præſentia ſui creatoris coniungetur,p.2.c.691.c
fraus & dolus proprie ſunt mendacia verbis vel factis, ordinata ad malum finem. Mẽdacia autem & fictiones Gabaonitarum licet eſſent mala ad ſe, tamen ordinabãtur ab eis ad bonum finem,ſcilicet ad eorum ſalutem corporalem & ſpiritualem:& ſic fraus & dolus poſſunt alicui patronicari,p. 2.col.69.c.70.d.e.f
fraudem qui facit in veritatis doctrina,deterior eſt quam qui facit fraudem in re poſſeſſa,p.3 col.393.b
fraus per priuatam dilectionem naſcitur.p.4.c.873.b.c
fraus in opere Dei trib.modis cõmittitur,quia aut tacita cordis humani gratia, aut fauoris aura,aut res quælibet exterior deſidera.Ibi.
fraudem in Dei opere committit,qui ſe inordinate diligens, per hoc quod recte agit,ad remunerationis tranſitoriæ bona feſtinat,p.4.Ibi.
fraudulentus quilibet qui in neceſſitate poſitus humiliat ſe coram illis qui poſſunt eum iuuare,ſed cum inualuerit,eis malefacit quantum poteſt,ſignificatur per antiochum, p.4.c. 2364.f
fremitus conſurgit ex indignatione,p.5.col.1269.c
fremitus Chriſti procedebat ex indignatione eius contra diabolum,per cuius ſuggeſtionem mors intrauit in mũdũ. Ibi.
frigitur tantum bonus quantum amat,p.3.c.1109.a.b
frigitur in ſanguine ſuo.Sic dicitur vulgariter de homine dimiſſio in afflictione.p.3.col.1857.c
frigus dicitur pigrum,eo quod pigros facit.p.1.c.266.b.Inter.
frixorium ſanctorum ſunt peccata proximorum, parte 4.col. 202.d
frons ſedes eſt verecundiæ,& ibi figitur crux in Chriſti fidelibus & quare,p.5.col.1272.d,Item.p.6.Vide in Crux in frõte credentium.
fructificans & creſcens in fide non poteſt exterminare Chanaæum ſemen peſſimum maledictum mobile incertum. Nũquam enim tentationum motus ceſſant ab eo.ſed ſi tu vere fructificas in Deo,&ſi non potes eum eiicere,ſcito quia nõ potuerunt filii Ephrem expellere Chananęos. p.2.c.111.c
fructificatio alia eſt bona alia mala, quia arbor bona fructus bonos facit,& mala malos,p.2.c.114.e.f
fructus plerumque in arbore multiplicatus propter æſtum nimium deſiccatur & perit,ſed talis æſtus tẽperantur per deſcenſum roris. Et ſimiliter fructus bonorum operum aliqñ deſiccatur & perditur propter aduentum elationis.p.3.col. 279.c

Fructus in cacumine arboris citius maturantur & melius eo quod a ſole attinguntur liberius, p.4.c.1865.c

Fructus exceſſiuos velle extrahere de terra contingit dupliciter. Vno modo quando nimis continuè colitur, & non permittitur quieſcere. Alio quando ſubtrahitur merces debita agricolis, p.3.col.297.c

Fructus arboris pulcherrimæ ſunt poma citrina: quia ſunt valde pulchra, p.1.col.1111.c

Fructus ſpiritusſancti dicuntur ad ſimilitudinem fructus materialis, & quare, & horum diſtinctio, & ſunt figurati per lignum vitę afferens fructus, p.6.col.518.c. & col.1685.c

Fructus duodecim ſpiritus ſignificantur per duodecim lapides in Iordane poſitos, p.2.col.30.f.

Fructus ſpiritus aliter habentur in via per gratiam, aliter in patria per gloriam, p.6.col.1685.c. 1686.f

Fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit, & eius qui grauius cecidit, non debet eſſe, p.5.col.73.c. Item, p.6. col.640.c

Fructus bonorum operum eſt beatitudo, & colligitur hic fructus poſt hanc vitam in re, ſed in præſenti quodammodo colligitur in ſpe, p.1053.c

Fructus terreni quos metimus, non fonti comparentur, ſed ciſternæ, & quare, p.3.col.1647.b

Fructū manducabimus eorū quæ hic facimus, p.1.c.1124.d.e

Fruendum eſt æternis: vtendum verò terrenis, p.6.c.726.e

Frugalitatem hoſpitalitatem & honeſtatem docemur habere, vt temperantes ſimus in victu & veſtitu, honeſti moribus, p.3.col.2137.b

Fruitio beata dicitur propria delectatio, quaſi de alio lactatio nam beati lactatur vberibus diuinæ conſolationis, p.3.col. 1981.c

Frumentum deſiderat nubes duplici ratione. Vna eſt, qa quādo eſt nimius calor, aduritur frumētum in campo creſcēs, & tunc per nubes temperatur calor. Alia, quia per nubes funduntur aquæ ad terrę humectationem, & frumenti nutritionem, p.3.col.343.c

Frumenta fidei ſanctorum horreis conduntur, vt cum iniquitas occurrerit capitalium criminum ſub Antichriſto, ne fides inopia ſermonis deficiat, &c.

Frumenti grano Chriſtus comparatur, & quare, p.1.637.c

Fruſtra non fit quod certa neceſſitas cogit, p.5.c.1617.a.b

Fugiat miniſter Chriſti ſicut Chriſtus fugit, fugiat & qui ſpiritualiter quæritur, dum per alios firma eſt Eccleſiæ ſalus, p. 6.col.444.e

Fugit Chriſtus qui refugium eſt aliorum & virtus: fugiendo inſtruit ſuos, p.5.c.64.f

Fugere vtrum licitum ſit paſtori Eccleſię in perſequutione. Arguitur pro & contra cum reſponſione, p.5.col.1195.b.col. 1196.c. Item, p.6.col.944.c. & col.1066.f. 1089.e. co.1339. c. Item, p.4.col.776.d.e

Fugere in perſequutionis feruore licet ſit licitū, tn̄ perfectius eſt remanere, niſi in cauſa, vt pote quando perſequutio eſt perſonalis, & quando ex fuga apparet maius bonum Eccleſię, propter quod fit elongatio ad tēpus, & non timore mortis, p.6.c.1337.c Item, p.5.col.1795.c

Fugere nos dicitur, quando id quod reminiſci volumus, non occurrit, quando id quod volumus, memoria nō tenemus, p.3.col.1884.c

Fugiendi cautelā docent eos Apoſtoli qui ſe ad ſupplicia minus ſentiunt idoneos, quibus tutius eſt latere quam ſe diſcrimini opponere, p.5.c.636.d

Fugientes prudenter a ſæculo, vbi non poſſunt reſiſtere diaboli tentationib. vt in clauſtro ſaluentur, adiuti bonorum cōſiliis & orationibus, ſignificantur per fugientes Iudæos uirtutem regis Antiochi, p.4.col.2383.a.b. Item, p.2.c.199.c

Fugientium ſæculum ſunt ſex ciuitatum refugia, ad ſimilitudinem ſex ciuitatum fugitiuarum in veteri lege, & quæ illæ ſunt, p.1.col.1570.f

Fugitiui non vadunt vniti, ſed magis diſperſi, & quilibet abſcondit ſe ubi poteſt, p.3.c.1211.c

Fulgor quidam procedens ex lapidibus rationalis habitui ... mi ſacerdotis affixis, dictis fuit, ut dicit Ioſephus, doctr... & veritas. Velerat nomen Dei Tetragrammaton inclu... ſub lapidibus rationalis, vt dicit Rab. Sal. & quādo iſte ... gor ceſſauit, p.2.c.1285.c. Item, p.1.c.782.f. & col.799.c ... col.792.d. Vide etiam in rationale iudicii.

Fulgor quidam à facie Chriſti egrediebatur, terrens Sacer... tes alios in templo exiſtentes, compellens eos ad reced... dum; propter quod non ualebant reſiſtere, p.5.col.166...

Fumigantes Iſaias vocat reges tāquam qui luce ipſa iam ... di facultate extincta priuentur, p.4.col.90.c.

Fulgura (vt fertur) ex nubium vel imbrium colliſione gen... tur. ſicut ex durioribus ſilicibus ubi coploſis medius ... elabitur, p.4.col.663.c

Fulmina frequenter cadunt in mare, & naues obruunt, p.3... 399.c

Fumus ex flamme aſcenſo uaneſcit, p.3.col.905.a

Fumus ex igne natus ad alta conſcendens, paulatim ſe hu... nis ſubtrahit aſpectibus, p.3.col.1327.b

Fundamentum dupliciter poteſt accipi. Vno modo prop... illud quod habet firmitatem & ſtabilitatem ex ſe. Alio ... do impprie & large ſcilicet illud quod adhæret prim... damento iam poſita, p.6.col.218.f

Fundamenta fidei legis, ſcilicet nouæ duo principaliora ... ſed Iudæi extimant eſſe valde derogatoria diuinæ exc... tię, p.4.col.538.f. 539.a

Fundus uel ager poteſt licite emi in quo eſt Eccleſia ſita, col.670.a.b.c

Funeris repoſitio in aliquo loco, vſq; ad tēpus quo alibi feratur ad remanendum non dicitur, nec eſt ſepultura ideo vt videtur non eſt portio canonica perſoluenda, col.474.f

Funiculus coccineus in feneſtra ligandus titulus eſt paſ... Dominicę inter oculos Eccleſię iugiter pingendus, p.... 12.e

Funiculus quid eſt, p.2.col.114.f. & 561.c

Funis quantumuis debilis per quem euaſerunt explora... non diſrumpitur & quare, p.2.c.21.b

Fures & latrones ſunt omnes quotquot venerunt quo... intelligendum, ut ſub vniuerſitate verificetur, p.5.c....

Fures cenſendi ſunt q curam ſuſcipient ductandi exerci... quæ ad Rempub. attinent vt extorquent, p.4.col.27...

Fucum ſocii ſunt qui de illis accipiunt munus, qui de la... mis pauperum congregant diuitias, p.4.c.27.b

Furans hominem morte moriatur, & huius ratio, p.1.c.6...

Furia facit hominem multa agere & pati, quæ alias non poſſet, & experientia docet p.4.col.1547.c

Furia naturam hominis deordinat, & quaſi beſtialem fa... ex hoc ſequitur quod aliqua ſunt eis delectabilia & p... lia quę ante non erant propter tranſmigrationem na... p.4.col.1547.c

Furioſi & dæmoniaci poſt curationem non promouen... Eccleſia Dei, p.5.c.531.q

Furioſos videmus diu ſub diuo morari, crudis ſuſtentar... etiam videtur, quod ſint beſtię beſtiarum etiam fero... & cum talibus amicitiam contrahunt, p.4.col.1547...

Furo Domini quantum ad electorum animas in redem... noſtri aduentu pertranſiit quia eas ab inferni clauſt... Paradiſi gaudia reduxit, p.3.col.68.e

Furore Dei illorum nobis oſtenditur meritum qui pati... p.6.col.230.d

Furtum non eſt ex ſe, ſed ex comparatione peccati ma... adulteri non grandis eſſe culpæ perhibetur, p.3.c.163...

Furtum ſi in aliquo caſu abſque peccato cōmitti poſſet ... mentiendum uidetur pro ſalute ubi nemo læditur, p... 1067.b

Furtum non faciens. Per hoc præceptum, vt dicit Ra... telligitur prohibitum furtum hominis tantum, pro ... ponitur pœna mortis, pro aliis aūt furtis non impo... pęnā mortis, ſed reſtitutionem in duplum, &c.p.1....

Furtum

Futurum cōtingens dupliciter cognoſcitur à Deo. Vno modo prout intuitus diuinæ cognitionis fertur ſuper præſentiam ipſius,licet futuram. Alio modo ſecundum ordinem cauſæ ad effectū ſcilicet prout contingens futurum eſt in cauſa variali contingente,&c.p.1.col.1565.c
Furti participatio fit nouem modis,& enumerantur,par.3.col. 336.b
Feſtum in die natalis ſui nemo ſanctorum inuenitur egiſſe, pa. 4.col.728.d
Futura per prophetas quare prędixerit Deus,p.4.c.405.d
Futura non quaſi futura ſed iam facta deſcribit Iſaias,p.4.col. 107.b
Futura multa ſunt ſecundum inferius cauſas, ſed in præſcientia Dei non ſunt. Futura enim ſenectus eſt in iuuene,ſed futura non eſt ſi ante moriturus eſt,p.3.col.185.c
Futurorum omnium in Eccleſia figuram diſcipuli gerebāt,pa. 3.col.1052.e

G

GABAONITAE finxerūt ſe verbis & factis veniſſe de terra longinqua,quæ eſſet extra terminos terrę promiſſæ filijs Iſrael, vt ſic poſſent cum eis aliquod fœdus facere,per quod mortem euaderent,& in terra manerēt p.2.col.67.c.& col.69.c
Gabaonitæ non erant de filijs Iſrael,& quare reſeruabātur inter eos;hoc autem fuit duplici de cauſa,p.2.c.642.e.f
Gabaonitarum mendacia & fictiones,licèt eſſent mala de ſe,tamen ordinabantur ab eis ad bonum finem, ſed ad eorum ſalutem corporalem & ſpiritualem,&c.p.2.c.70.f. Vide etiam in Fraus & dolus.
Gabaonitas multos interfecit Saul cum regnaret,zelo quaſi pro filijs Iſrael & Iuda, quod erat contra iuramentum quod obligabant non ſolum Ioſue & principes Iſrael illis temporis, ſed etiam poſteros eorum:& quo zelo eos percuſſit,p.2.col. 642.e.f
Gaius Imperator tempore Philonis intātum elatus, quòd per orbem miſit ſtatuam ſuā,vt illa adoraretur vt Deus & ſimiliter in Iudæa fecit,quam ſoli Iudæi adorare renuerunt,pa.6. col.1510.f.Item p.3.col.1954.f
Gaius licet ipſe miſerit in exilium Herodem & Pilatum,hoc tamen non fuit propter Chriſtum,ſed pro alijs cauſis totaliter deſperatis,vt refert Ioſephus:& ipſe fuit Romę turpiter interfectus propter ſuas malicias,& vxor eius gladio confoſſa & filia eius vnica parieti alliſa,p.6.colu.1510.f. Vide etiam in Caius.
Galaad aliquando accipitur nomine vnius terrę,aliquando pro nomine vnius ciuitatis in illa terra, ſ.in dimidia tribu Manaſſe vltra Iordanem, & aliquando pro nomine vnius hominis,p.2.col.224.f.Eſt etiam monticulus in ſummitate mōtis Libani & ſic ad modum capitis ibidem ſe habet in quo monte Laban fugientem Iacob conſecutus eſt,p.4. co.734. c.& 1743.c
Galaad locus,p.4.col.733.b
Galathia quæ prius Gallogræcia dicta eſt in Græcia à Gallicis acquiſita ſub Brennio duce,p.6.col.351.c.& col.465.c. Item p.4.c.2395.c.item p.2.col.1009.c
Galbanum,&c.p.3.col.209.f.item,p.1.col.825.b.c
Galgala quomodo interpretatur,& quid ſignificat, parte 4.columna 1730.c.& columna 1868.d.e. Item,parte 2. columna 359.a.b
Galilæa duplex eſt,ſcilicet vna ſuperior,altera,inferior,par.2. 1495.c
Galilæę duæ ſunt,vna dicitur iudęorum,altera gentium.p.5.c. 86.f.Item p.4.col.117.a
Galilæi interfecti à Pilato fuerant,& quare,& habetur duplex opinio,p.9.col.881.c
Gallici a Gomer primo dicti ſunt,ſed poſtea Galathæ, ſicut aliqui dicunt. Alij econuerſo dicunt,quòd à Gomer nominati ſunt Galathę,& poſtea Gallici, &c.pa.2.col.1009.c.Item p.1.col.172.c.f.Item p.6.col.465.c
Gallina magnum habet affectum in filios,vt eorum infirmitate affecta infirmetur,p.5.col.174.c.f.386.d.Item clarius, p. 3.col.250.e.& col.1148.f
Gallus horis determinatis in nocte cantat,& illam intelligētia habet ex intellectu diuino, ſicut horologia certis horis ſonāt ad hoc diſpoſita per intellectum hominis, p.3.col.362.f
Ganges fluus(quem Phyſon ſacra ſcriptura commemorat) exiens de paradiſo pergit ad indiæ regiones,p.1.col.71.a
Gannire quid eſt,p.4.col.153.c
Garazim mons eſt redemptorum ſeu abſciſſio habitationis eorum.p.1.col.1527.d
Garrulitas quod admiſit,ſilentium deleat,& ſimiliter cōtrariis curantur contraria,p.1.col.1131.b.c
Gaudent peruerſi ſimilium ſocietate,p.1.c.260.b.Interl.
Gaudendum,non tantum ad oblationem munerum,quantū ad honoris condemnationem timendum ſi abutimur, pa.4. col.1444.e
Gaudere in pręſentis vitæ nocte à claritate retributionis æternę,eſt ante lucem ſurgere,p.1.col.1073.b.c
Gaudium proprie eſt delectatio appetitus intellectiui ab intra in bono adepto,vel in præſenti,ſed quādo reſultat in ſignis exterioribus,tunc dicitur exultatio,&c.p.2.col.320.f
Gaudium Angelorum de correptione & conuerſione peccatorū aſſimilat gaudio de dedicatione domꝰ Dei, p.2. c.1311.c
Gaudium diuini eloquij in contemplatione duplicatur, ſ. de obtentu victoriæ,& de prædæ magnitudine,p.3.col.1405.c
Gaudium Chriſti hominis conſiſtit in coniunctione ad deitatem & quibus modis,p.5.col.1384.f
Gaudium in ſpiritu ſancto oritur, dum fraterna pace & in ſolis pacificis eſt,p.6.col.176.e
Gaudium Sanctorum & intentio eorum eſt, vt à fame futura virtutum operibus ſibi caueant,& epulentur & exultent in conſpectu Dei,p.2.col.1131.a
Gaudium facit ſibi de pœna,qui per ſancta deſideria pro Domini amore ſe caſtigat,p.3.col.128.e
Gaudij perfectio eſt pax,& hoc quantum ad duo.Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationib. ſecundò quantum ad ſedationem deſiderii interioris, p.6.co.465.c
Gaudij non eſt tanti excelſa tenuiſſe, quanti mœroris de excelſis cecidiſſe,p.4.col.1444.e
Gaza Metropolis eſt ciuitas Philiſtinorum,qui nunc Palęſtini vocantur,& eſt in extremitate terrę Philiſtinorū verſus Aegyptum,p.4.col.859.c.item p.2.col.351.a
Gazophylacium vnde dicitur,& typice quid ſignificat,p.5.co. 1158.c. item p.5.col.1388.f
Gebal mons eſt fruſtratus ſeu bolorum ipſum,par.1.columna 1527.b
gebertus vt fertur per ſacrificium quod fecit diabolo,aſcendit ad archiepreatum Remenſem,poſtea ad Rauennenſem, & poſt ad ſtatum Papalem,vnde factus eſt talis verſus,&c.pa. 4.col.2573.c
gedeon & Phua non fuerunt fratres eiuſdem matris, pa.2.col. 219.c.& col.223.b.c
gedeon quare renuit dominari ſuper filios Iſrael, parte 2.col. 215.c
gedeon erat de tribu Manaſſe,& ideo iſti de Ephraim fuerunt indignati de hoc quòd gedeon poſſet de victoria præ ipſis gloriari,p.2.col.207.c
gedeon vtrum peccauit petendo ſignum à Deo de victoria cōtra aduerſarios obtinenda,cum de hoc ſatis certificatus fuerit per Angelum,p.2.col.192.d.e
gedeon habuit filios liberos ſeptuaginta, naturalem vero vnū de Domo,p.2.col.218.a
gedeon redemptoris noſtri ſignat Aduētum quem nomine & opere Prophetauit,p.2.col.206.e
gedeon ſolus trecentos ignauos & ſocordes in hoſtes iuſſit irruere, p.2. c.201.a
gedeon etſi fortis eſſet & fidens pleniora adhuc de Domino futurę victoriæ documenta quęrebat,p.2.col.197.c
gedeon parta victoria à bello , reuerſus filiam ſuam

hoſtium Deo immolauit ex iuramento quod præſtiterat q̃ primo redeunti occurreret oblaturum, par.2.col.229.b
gedeon quare conuerſo ordine ſecundum ſignum depoſcit,p.2.col.198.e.f
gedeon an excuſatur totaliter a peccato,petens bis ſignum in vellere,p.6.col.1724.e.f
gedeon vtrum peccauit offerendo ſacrificium Domino extra tabernaculum quod erat in Silo,p.2.col.195 1.c
gedeon vtrum mortuus fuerit in peccato mortali, arguitur pro & contra,cum reſponſione,& ſolutione argumentorum, p.2.col.211.c
gedeonis ſacrificium continebat figuram paſſionis Chriſti, p.2.col.198.c
gedeonis exemplo oſtenditur non omnium eſſe miracula mereri Diuinę poteſtatis,ſed eorum quibus religioſę deuotionis ſtudia ſuffragantur,& diuini eos fructu operis abdicari qui reuerentię ſunt exortes,p.2.col.197.b
gehennę nomen in veteribus libris non inuenitur, ſed prius à Domino ponitur & vnde ſumptum,p.2.col.56.e.f.Item pa.4.col.647.a.648.d.Item,p.2.col.937.a.& col.985.a.& colu.1230.f.& col.1350.f
gehennę pœnę ſextuplices ſunt,quia ibi eſt pena damni & pæna ſenſus,ſtridor dentium,& fletus,exteriores tenebræ & duratio ſine fine,p.2.col.628.f
gemitus eſt peregrinantium,laudatio iam in patria commorantium,p.3.col.1467.c
gemitus pęnitentium duplex,& ſignificatur per duos turtures, &c.p.1.col.942.d
genuit in pręſentibus vbi neſcij rident qui per gratiam Chriſti patriam pręſentit,p.3.col.89.a
gemini Caſtores,ſunt Caſtor & Pollux,quos gentiles in mari deos inuocant,& quare,p.6.columna 1552.d. Item p.3.col.1943.c
Genealogia hominum nõ acciditur per matres, ſed per patres p.1.col.1599.c
genealogia de tribu Dan & Zabulon, quare non deſcribitur in Paralipomenon,ſicut de alijs tribus ſit,p.2.col.1045.c
genealogiæ in ſacra ſcriptura traditæ, conſuerunt intitulari ab illo a quo originem deducunt,non ab illo in quem terminũ accipiunt.Aliter Euangeliſta Matthæus intitulat, & quare, p.5.col.49.a.b
genealogię deſcenſus Ieſu Chriſti ab Abraham & Dauid dilucidatur ſex concluſionibus,& quadrupliciter traditur, pa.5.col.49.a.b.56.f.57.a
genealogię interminatę ſunt ſecũdum quaſdam generationes Adę de alia vxore quam Eua, & an hoc verum ſit,p.6.colu.682.f
genealogiam Chriſti quare Matthęus texit per Salomonem filium naturalem:Lucas verò per Nathan filium adoptiuum, p.5.col.42.f
generare Deus dicitur multipliciter in ſacris ſcripturis reſpectu creaturarum,ſecundum quod diuerſimodè repræſentationem ſeu ſimilitudinem ſuam in creaturas producit, p.3.col.449.c.& col.450.d
generaris ſemper è Deo per ſingulos intellectus,per ſingula opera,& efficeris filius Dei in Chriſto Ieſu:ſi tãtum adoptionis habes ſpiritum,p.4.col.669.b.670.d
generantur omnia iſta inferiora per effectum lucis & ſtellarũ, & per ſubtractionem eius(quod fit in tenebris) corrumpuntur,& ſic ad ſuos terminos deducuntur,parte tertia, colum.355.c
generatio Chriſti ſecundum diuinitatem fuit inenarrabilis,in comprehenſibilis,non tantum ab hominis,ſed etiam ab Angelis,p.4.col.446.
generatio filii Dei eſt ante tempus & per conſequens æterna, quia ante tempus non eſt niſi æternitas,p.4.col.446.f
generatio carnalis requirit copulã maſculi & fęminæ, ſicut in omni actione naturali requiritur coniunctio actiui & paſſiui,aliter in generatione ſpirituali,&c.p.5.col.1022.f
generatio humani generis in carne(ſicut aſſerunt periti taliũ) nonė menſibus in vulna continetur,p.2.c.1422.f.& 1
generatio ſęculi ſignificatur eſſe facta tribus modis, au voluntate,aut voluntate ſimul & voce pręceptiua ſiue beratiua:aut voluntate,voce & diffinitione,p.1.col.4
generatio Chriſti ex ſemine Dauid & Abrahę non niſi a ritate ſcripturę habetur,ideo ſolum creditur apud re tes ſacrorum canonem,& ex ſola fide,p.5.col.56.f
generatio vna eſt qua renaſcimur per bapiſmum,altera ſurgemus,p.3.col.1488.f
generatio malorum à ſpiritibus immundis diſperſa per rũ genera pturbaſ ſicut Iudęi captiuati per latitudinẽ diſperſi ſunt,quia contra Deum collecti ſunt, p.1.c.1
generatio ſpiritualis per quam homines efficiũtur filij heredes vitę cœleſtis eſt baptiſmus,p.5. col.1069.c
generatio dicitur baptiſmalis lotio,quia per hãc homin ciuntur conformes verbo incarnato qui eſt filius Dei ralis,inquãtum in hac generatione eſt aliquid ſenſibi reſpondens carni,ſcilicet aqua, & aliquid inuiſibile ſpondens verbo ſcilicet gratia,p.5.col 1069.c
generatio Iacob ſiue Iſrael(quod idem eſt) electa fuit i decim patriarchis nõ ſic autem fuit de Iſaac & Abra Patriarchis pręcedentibus,p.2.col.1083.f.& 1017.b
generatio & corruptio in elementis,& motus qui eſt ca nerationis & corruptionis in generali reſurrectione reſurrectionem ceſſabunt,& ſimiliter ceſſabit tempus col.1127.c.Item p.4.col.2167.c
generationis actu homo vtatur ſic:prout conuenit gene ni & educationi prolium,&c.p.6.col.243.a.b.244.d.c
generationis carnalis filij contrahunt quandam macula ditatem,non ſic autem filij ſpirituales,ſed magis nobi p.5.col.1030.d
generationis actus an ſit actus fortitudinis vel roboris,p 364.f.& col.367.a
generationis duę nobis ſpecies vna quę operibus cõfirm Deo,altera introitus ad hanc vitam,p.4.col.13.b
generationem quartam quomodo Deus dicitur plagar pter peccatum parentum præcedentium,p.4.col.121
generationem Ieſu Chriſti deſcribunt Matheus & Luca diuerſimodè,p.5.co.12.& 18.
generationem Ieſu Chriſti quare deſcribit Matthęus de à Dauid vſque ad Ioſeph, cum Chriſtus non ſit ex ſ Ioſeph,p.5.col.16.
in generatione carnali hominis vterq; appetitus ſenſitiu licet & intellectiuus concurrit,p.5.col.1084.d
in Generatione Seth,nulla fœmina ponitur nominatim in generatione Cain,& quare,p.1. col.132.d
generationes animę ex ſpiritu ſancto generatæ priuſquã aliquid boni diliguntur,ſi verò ex ſpiritu maligno, di dio habetur malæ voluntatis execranda conceptio,pa 1370.e
generationes aiunt ab Adam vſque ad Chriſtum eſſe ſe ginta ſeptem,p.1.col.123.b.c
generationes Cain quomodo vſque ad ſeptimam gene nem peruenerint in centum & triginta annis, &c. par. 116.b.c
generationes ab Adam per Euam vndenario numero t nantur,& à fæmina clauditur generatio,&c.& quid p inſinuatur,p.1.col.122.f
generationes viginti ſex fuerunt à principio mũdi vſque tionem legis in monte Sinai, & enumerantur,& horu tio,p.3.col.143.f.& col.1497.b.c
generatiua vis ordinatur ad cõſeruationem ſpeciei per f generationẽ,p.6.col.2436.b
generatiua virtus in ſenectute debilior eſt , & ideò tunc generari pueri,magis defectuoſi & imperfecti,par.1.c 381.c
geneſareth ſiue Geneſar quid & vnde dicatur,p.5.Vide in Mare Galilææ.
geneſis principium eſt tantis obſcuritatibus inuolutum, te triginta annos apud Hebræos non legatur: & huiuſ obſcu

obſcuritates ſatis apparent ex variis expoſitionibus tam Hebræorum qua Catholicorum,p.1.c.1.b
gnetalici dicuntur,qui ob natalium dierum conſiderationes conantur actionum euentus prædicere,& diabolorum conſocietati connumerantur,p.6.c.273.
gnitalia membra poſt reſurrectionem mortuorum nulla voluptate vel neceſſitate nubendi mancipabantur,p.5.colum. 959.c
a genitalia & verenda noſtra lex non mittit manum: ipſi ſecretiora noſtra & confuſione digna tegere debemus,& cōtinentiam puritatis & feminum Deo iudici reſeruare,p.1.co. 1043.b.c
gnitiuus pluralis habet virtutem duplicis ſingularis,p.4.colu. 1712.f
gns aduerſus gentem non conſurgit,niſi præcipiēte domino, p.4.c.943.a
gns quæcunque ad fidem prædeſtinata nomine Iſrael intelligitur,p.4.c.791.c
gntis fluxæ & diſſolutæ quis eſt Princeps vel dux niſi ſermo illius Philoſophiæ quæ ſummum bonum iudicat voluptatem, p.2. c.170.f
gntes per locuſtam ſignificantur,& quare,p.3.c.1736.d.e
gntes cęperunt idololatria fędari pene eadem ſęculi ætate qua cepit ſynagoga in Patriarchis naſci,par.5. c.533.b.c.& 816.d.e.Item p.4.c.359.a
gntes poſt reſurrectionem Chriſti & eius aſcenſionem cū magna deuotione fidem Chriſti receperunt & ſic Chriſto aggregatę ſunt p.1.c.452.f
gntes omnes benedicuntur in Chriſto,à quo eſt omnis ſalus, p.1.c.269.f
gntes leges ſibi traditas a ſuis maioribus ſeruauerunt. Iudæi legem à Deo ſibi collatam reliquerunt,p.4.c.1120.f
gntes ſubditæ Hæbreis,cum eorum regnum incœpit cadere, cœperunt rebellare,& tādem poſt dominari eis,& finaliter eos captiuare,p.2.c.631.c
gntes omnes a Romanis ſubiugatæ tranſierunt in ritus eorū: gens Iudæa ſiue ſub gentibus ſiue ſub Chriſtianis regib. nō reliquit ſignum circuncisionis,&c.p.1.c.119.c
gntes ſicut contra Ieruſalem adducta ſunt, ſic hodie cōtra negligentem Eccleſiam ſeruiunt,p.4.c.756.d.e
gntes ſeptem terram promiſſionis habitantes,ante ingreſſum filiorum Iſrael ex Dei ſententia condemnatæ erant ad mortem propter iniquitates ſuas, p.1.c.1505.c
gntes multę vſque hodie incidunt ſe in funerib. mortuorum, p.1.c.1539.c
gntes poſtquam viderūt Chriſtum timuerūt ab extremis terræ,p.4.c.358.e
gntes omnes apud Dominum ſunt vt ſtilla ſitulæ,p.4.colum. 350.d
gntes quę prius per idololatriam claudicabant aduentu Chriſti prædam fecerunt,p.4.c.306.d
gntium ſingularum originem per diuerſas partes mundi diſcreuit Deus,vt quæque gens parentis ſuæ vocabulo denominata proprias ſedes poſſideret,p.3.c. 2051.a
gntium doctrina quod Iudęorum ſcientiam & ſuperbiam ſuperant & ſpiritualem intellectum ad legem Dei afferret prę figuratum eſt,p.1.c.553.c
gntium principatum deſtinauit Chriſtus in ſacrilegam ciuitatem quæ Prophetas & dominum prophetarum occidit, vt eam digna vltione puniret. Et hoc figura, p. 2. columna 1213.a
gntium vocatio & Iudæorum reprobatio qualiter in captiuitate Ioſephi pincernæ & piſtoris fuit prę figurata,p. 1. colu. 369.c
gntium & Iſraelis æqualitas,p.1.c.1268.f
gntium obedientia vt ipſius Iſrael contumacia,p.4.columna 1098.e
gntium Deos vbi primo ſcriptura nominauit, in ſuperiorib. enim ſemper Deum nominauit,p.1.c.347.a Interl.
gntilis & Iudæus qui in Eccleſia non fuerunt plangendi non ſunt,p.4.c.734.e
gentilis populus dicitur aſinus ad molam, p. 5. columna 301. a Item,parte quarta,columna 14.d.Item parte tertia columna 89.a.b.& columna 1450.f.Item parte ſecunda, columna 84.f
gentilis populus ſignificatur per pullum ſuper quem Chriſtus ſedit,p.5.c.342.f.& 951.c.
gētilis populus per Symonem Cyrenęum angariatum ad portandum crucem ſignificatur,p.5.c.989.c
gentilis populus per camelum deſignatur,p.5.c. 940. e. f. Item p.1.c.287.e
gentilis populus per Centurionem pro ſeruo rogantem ſignificatur,p.5.c.791.b
gentiles populus per Lazarum,Iudaicus vero per diuitē ſignificatur,p.5.c.921.a.b
gentilis populus ſignificatur per ſilicem, per plumbum vero gentilis populus,& quare,p.3.c.209.b
gentilis populus per Iaphet ſignificatur,p.2.c.17.a
gētilis populus figuratur per duodecim lapides poſitos in Iordanem,& quare,p.2.c.29.c
gentilis populus ſignificatur per Beniamin,p.1.c.1162.e.f
gentili populo a natiuitate increuit cultus idolorum, vt ſtulte immolaret filios ſuos dęmoniis,p.5.c.584.c
gentili populo quare Apoſtoli fuerunt prohibiti prędicare, p. 5.c.190.e.f
gentilem populum ſignificatur tres magi cnm aliis ſuis cōcurrentib.& myſtice exponuntur,p.5.c.63.c
gentiles qui rationem ſuam verborum decore cōponunt,non vt auertant a viciis,ſed delemant,ſignificantur per frondētes arbores iufructuoſas,ſolum propter delectationē viſus plantatas,p.1.c 1555.a
gentiles quidam dicti Ethnici crediderunt,quod ex multiplicatione verborū compoſitorum in aratione aliquid manifeſtaretur Deo,quod quidem prius eſſet ſibi ignotum & per conſequens mutaretur ad aliquid agendum,p. 5. columna 126.f
gentiles cognitionem ſupernaturalem(qua manu ducimur in Dei cognitionem)ſecundum falſam æſtimationem ſeu deceptionem quærebant a dæmonib.per ſacrificia alia ſuperſtitioſa,p.1.c.1562.f
apud gentiles inueniuntur opera digna Deo. Excoluerunt. n. aliquid virtutes animi,& philoſophia in nonnullis aliquid egit,ſed ſi quid honeſtum habuerunt in morib. (quia non Deo,ſed ſibi aſcribūt)non ſanctificatur,nec inter primitias recipitur,p.1.c.1290.e
gentiles conuerſi ad Iudaiſmum nō admittebantur ap cętum Iudæorum ęqualiter, quia recipiebantur ad legis obſeruantiam,non tamen admittebantur ſtatim ad ea quę erant honoris,ſed aliqui in tertia generatione,& aliquid in decima, & alii nunquam,p.4.c.461.c
gentiles quomodo habuerunt reuelationem de his quę ſunt neceſſaria ad ſalutem,p.3.c.241.b
gentiles incarnationis myſterium qui ad legem Moyſi non erant obligati an & quomodo credere tenebantur,parte ſexta,columna 922.f.1105.c.Item parte tertia,col.251.b.Item, parte 2.columna 1309.c.Dicitur de Dario Rege, qui fidem vnius veri Dei habebat cum eſſet gentis,Item,p.1.columna 917.a
gentiles quot & quę neceſſario habebant credere ad ſalutem, p.6.922.f
gentiles dicuntur extranei triplici ratione,p.6.c.536.f
Gentiles de Iaphet deſcenderunt,p.1.c.172.e
Gentiles in ſacris priapi offerebant,p.1.c.222.e.f.Vide in Priapi idolum.
Gentiles iurant per nomina idolorum,& quomodo ſi licitum Chriſtianis iuramentum talium recipere,p.1.c.712.f
Gentiles ſolem adorantes ſiue colentes ſculpebant imaginem eius cum curru & equis,p.2.c.986.f
Gentiles quando alicui maledicebant,dicebant,Sic tibi contingat ſicut miſeris Iudęis, p.4. c.2228.f

Gentiles,vocant Iudęi omnes qui non ſunt de lege Iudęorũ, reputant eos,ſicut canes,p.1.col.707.a.b
Gentiles vocabantur omnes qui non erant de gente iudęorũ, vt habetur in nouo Teſtamento,& in veteri in pluribus locis,p.3.col.441.c
Gentiles conuerſi & erecti ſunt ad fidem & ad Deum in deiectione Iudæorum,p.4.col.706.e
Gentiles populus non excluditur cum dicit Moyſes. Si pecuniam mutuam dederis populo meo, &c. ſed dat ibi intelligere,quòd prius & in minori neceſſitate debet Iudęus mutuare Iudęo quàm gentili,hęc Rab.Sal.p.1.col.704.f
Gentiles videntes miracula quę non poterant fieri,niſi virtute diuina,ſtatim conteſibantur Chriſtum in cuius nomine hęc fiebant,p.4.col.706.c
Gentiles poſt iudæos primo credentes(quamuis pauci fuerũt comparatiuè)vocati ſunt,p.4.col.680.f
Gentiles conuerſi ad fidem Chriſti, nomine Iſrael nominati ſunt,p.4.col.1709.c.372.f
Gentiles & alij populum Iſrael perſequentes ſunt vocati eodem nomine,ſcilicet Eſau,p.4.col.1912.f
Gentiles diuinam prouidentiam negantes circa actus humanos nimis ſollicitabantur de talib.p.5.co.141.c.Item pa.3.c. 231.a item,p.6.col.558.f
Gẽtiles loco iudęorum vocati ſunt ad fidem,quamuis tardius, & illi pręcedent,p.5.col.351.f
Gentiles tempore paſſionis Chriſti erant in duplici differentia ſcilicet proſelyti qui ad eſum agni admittebantur,& gentiles incircuncìſi,qui non admittebantur ad eſum agni,par.5. col. 1268.c
Gentiles naturalem legem habentes , contra illam facientes fuerunt puniti,& viuentes ſecundum ipſam pręmiati, pa.6. col.37.c
Gentiles & Iudęi participatione vnius nouæ legis dicuntur unus nouus homo,ſicut participatione unius ſpeciei plures homines ſunt vnus homo,p.6.col.536.f
Gentiles dicuntur canes,& quare,& p.5.col.267.b
Gentiles credebant,quod ſecundum multitudinem terrarum, & regnorum,eſſet multitudo deorum , quorum quilibet in terra ſibi appropriata,cultum ſibi debitum & ſpecialem vellet habere,p.2.col.942.f
Gentiles aliqui & idololatræ vnguibus lacerabant carnẽ ſuam in planctu mortuorum,p.1.col.1537.c
Gentiles quidam putabant, ſicut orator iudicem , ita & ipſi Deum flectere quirent,p.5.c.126.f
Gentiles antiquitus redeuntes de mercationibus, libenter intrabant domos ſuas in plenilunio,& quare: & adhuc apud quoſdam Chriſtianos eſt,volentes mutare domicilium uel enceniare domum nouam,non faciunt hoc libenter in defectu Lunę ſed faciunt hoc in augmento Lunę, & quare : & hoc eſt de reliquijs gentilium, p.3.col.1635.a.b
Gentiles doctores ab erroribus ad veritatem Euangelii, conuerſi certius gentium errores nouerunt, & ideò ſubtilius expugnauerunt,p.2.c.1138.f
Gentiles in morte amicorum in ſignum triſtitiæ admittebant capillos creſcere vltra modum conſuetum,p.1.col.689.a. Et alibi dicitur,quod ſolebãt euellere capillos ſuper mortuos ſuos,p.1.c.999.a
Gentiles multi expoſuerunt ſe pro republica morti & periculis & qua ratione ad hoc moti fuerunt, p.3.c.146.f.& c.1952.f
Gentiles omnia inſolita credebant aliquid numinis habere,p. 4.columna 1188.f.& 1786.f.Item,p.2.col.163.a.Item,pa.1. col.679.c
Gentilium populus vocatur deſertum & ſolitudo,p.4.c.347.a
Gentilium corda incenſibilia qui lapides pro Deo coluerunt, ad veri Dei intellectum,ad meditationem legis & pręadicationẽ Euãgelij cõuertit Chriſt⁹.Et de hoc figura,p.2.1172.f
Gentilium opinio erat,quod patres eorum in morte transferebantur ad conſortium Deorũ,ſicut de bonis Chriſtianis dicimus quòd transferunt̃ ad cõſortiũ Angelorũ,p.4.c.2554.f
Gentilium doctores reliquerunt doctrinam conſuetam ꝓpter Euangelium & diſcurrerũt ad docendum alios, & feceru fructum magnum,p.5.co.2095.c.Item, p.1.c.1303.c. Vic etiam in doctores gentilium.
Gentilium mos erat, vt deorum ſuorum honori ſacrificãtes merent coronas victimis ſimul coronatis, p.6.col.1139.a
Gentilium eſt multiloquium,a quibus & cœpit.Hi enim ex cendę linguę magis operam dant,quam menti mundand p.5.col.126.d.e
Gentilitas conuèrſa,miſit ad dominum viros claros in ſęcul ſed ſecuri Dominicę increpationis de monte ſuperbię de ctos & humiliatos.Et de hoc figura,p.2.c.1137.c
Gentilitas quia bruta quam quondã ſeductor idololatrię, q ſi brutum animal,& nulla ratione remittens quo voluit er re ſubſtrauit,ſignificantur per aſinam Balaam , p.1.c.1337
Gentilitas dicitur inuia,& deſolata,& quare,p.3.c.358.d
Gentilitas ſignificatur per arcam,p.2.col.193.c. & 195.c
Gentilitas per Iericho ſignificatur,& quare,p.2.col.569.c
Gentilitas omnis extra legem,extra ſacrificium,extra Synagam,p.1.col.1303.c
Gentilitas dicitur mulier,fluxum ſanguinis patiens, & quon do curata,p.5.col.278.f.& 534.d.e.f
Gentilitas peccati frigore conſtricta per Aquilonem ſignifi tur,p.3.col.346.f
Gentilitas cornui nomine deſignatur,p.3.col.395.c
Gentilitatis error iſte omnes prouincias occupauit, vt ad c ta fontium lucoſque amœniſſimos victimas immolarent 4.col.645.b.Item,p.2.col. 108.f,& colum.938.f.& colum 985.c
Genuę vnum flecti coram perſonis excellentib. vt dicunt H bręi,& quidam Chriſtianorum poteſt licitæ fieri,ſed cor ſolo Deo duo genua ſunt flectenda,p.2.col.1631.c
Genua incipiunt tremere homini portanti graue pondus,p col.67.c
Genua corporis in oratione ſi flectamus Deo,& genua cor zabolo,nihil prodeſt,p.2.col.161.c
Genua noſtra Baalim curuamus cum peccamus, qui ad h vocati ſum⁹ vt flectam⁹ genua in nomine Ieſu,p.2.1601.l
Genua quod flectimus orantes,& ex omnib. cęli plagis ad l lam orientis plagam vel partem conuerſi oramus, quare fiat non facile patet cuiuſque,p.1.col.1429.c
Genua flectere Chriſtianos Chriſto,Eccleſiaſticus mos eſt: dęi ſuperbiam mentis demonſtrantes omninò non faciu p.4.col.383.a.b
Genua qui figit terrę,habet quo plus humilietur,quę vero pl humiliatur,vt & venter hęreat terræ , non habet vltra q plus humilietur,p.3.col.740.c
Genuum amborum flexio coram excellẽti perſona an & qu modo liceat,p.2.col.1630.f
Genuũ flexio vnius vel duorum,an ſit reuerẽtia ſoli Deo ex bẽda. Ad hoc variè reſpondẽt Hebręi & Latini , par.2.ibi
in Genibus maximè ſentitur corporis fatigatio,eo quod ſuſ nẽt pondus corporis,p.3.col.1284.e
Genus triplex peccatorum clamat ad Deum,p.1.co.234.c
Gen⁹ triplex peccatorũ,ſcilicet,Vnũ ex inordinata affectio amoris vel odij.Secundũ genus accidit ex negligẽtia,qua do aliqs negligit ad purificationem recurrere . Tertiũ qu ſimiliter accidit ex negligẽtia , quando aliqs iurat ſe fact rum aliquid & negligit adimplere, p.1. col.840.f.841.a.b.
Genus infortunij infœliciſſimũ eſt fuiſſe fœlicem, p.4.c.131
Genus humanũ quadruplici morte fuit peremptũ in tranſgr ſione Adę. Primè morte culpę:ſecũdò naturę,tertiò geh nę,quartò ciuilis pœnæ,p.6.col.29.c
Genus dęmoniorum quoddam in nullo poteſt eijci,niſi in o tione & ieiunio,p.5.col.295.c.577.c
Genus abnegare prohibetur,etſi iniuriam faciat,par.1.colu 1312.d
Genera quatuor hominum remouebantur ad bellum, p.1.c 1544.f.1575.c
Geometrica,ex qua ſcientia architectoria,à Deo eſſe oſtend tur p.1.col.1359.b.c

Geometricę

Index.

Geometricæ ſcientiam quidam probant. Et vnde hoc,p.4.co. 109.b
Gen fluuius qui apud Aegyptios. Nilus vocatur.p.3.c.2099. b.c.Vide etiam in Nilus.
Geraſa vrbs eſt Arabiæ iuxta montem Galaad,nõ longe a ſtago Tyberiadis,in quo porci pręcipitati ſubmerſi ſunt,p.5. c.67.b.& 529.a.& 813.a
Geraſeni miſerunt per ciuitates,adducerentur infirmi ad præſentiam Chriſti,p.5.c.552.f
Geraſeni rogauerunt Ieſum vt ab eis diſcederet,reputantes ſe indignos tanto doctore,&c.p.5.c.170.d
Germanitas inter Iudam & Iſrael fuit diſſoluta,& pręfigurata fit,&c. Et hęc germanitas intelligitur de Chriſtianis,& Iudæis in infidelitate permanentibus,p.4.c.418.d.Item,p.2.c. 79.c
Germina herbarum prima vel harborum genera non de ſemine prodierunt, ſed de terra,&c.quomodo homo (propter quem omnia) iuuenili ætate plaſmatus eſt,p.1.c.16.c
Gerſonitarum officia circa tabernaculum fęderis,quę fuerunt p.1.c.1206.d
Geſuri & Gerzi pagi,p.2.c.491.a.Saul.arioloſ occidit quod p̄ ... cerent familiam eius eſſe euertendum,p.2.c.494.d
Geſta bonorum & malorum,ideo ſcripta ſunt in diuinis voluminibus, & ex ſiniſtris dextriſq; actib.ſcripturæ cõtextæ, vt intelligamus,quia apud Deum ocioſa non ſunt, nec malorum,nec bonorum opera,p.1.c.1335.b
Geſta quædam communia hominum puto eſſe,quæ quamuis peccato careant,non tamen digna vidētur,quib.interſit ſpiritus ſanctus,&c.p.1.c.1237.b
Geſt veteris teſtamenti fuerunt ſigna geſtorum noui teſtamenti p.2.c.553.c
Gethæi arcam ad ſe trāsferentes eadem qua Azotij paſſi ſunt p.2.c.349.b.& 350.d
Getſemani eſt villa in pede mõtis Olıueti,& in fine erat hortus contemplationi aptus,vbi intrauit Ieſus iam paſſioni p̄ximus p.5.c.431.a.c
Getuli populi in partib. remotioris Aphricæ deſerto adhærē. p.1.c.175.a.Interl.
Gigas dicitur,omnis qui Deo reſiſtit,p.1.c.1259.a
Gigantis Og fortitudo & magnituſto deſcribitur. Vide in Og regis magnitudo.
Gigantes qui dicuntur,p.3.c.1096.f
Gigantes dicūtur nati a dęmonib.incubis,qui in ſpecie humana comiſcuerunt ſe mulierib.quomodo & quando,p.1. col. 138.f. 147.& 148.f
Gigantes fuerunt ex hominib.generati(& non a dęmonib. vt quidam aſſerunt)raptores & luxurioſi viri,p.1.c.200.f
Gigantes fuerunt nouem cubitorum longitudinis,p.1.c. 134.f
Gigātes propterea creare placuit Deo vt hinc oſtēderetur nõ ſolum pulchritudines verum etiam magnitudines corporũ non magni pendendas eſſe ſapienti,p.2.c.423.a
Gigantium natio ingentis magnitudinis apud Chananæos,p. 1.c.1065.b
Gignendi in officio ne quis putet eſſe peccatum,ſicut in fornicatione ſine cõiugio,neceſſario repetitũ eſt bedediхiq; illis Deus & ait. Creſcite,&c.p.1.in Epiſt. Burgenſ.in princip.
Gladius multiplex,p.4.c. 1012.d.e
Gladius duplex,ſ.malignus & benignus,p.3.c.1553.b
Gladius verſatilis dicitur,quia poteſt remoueri. Remot⁹ eſt enim Enoch & Heliæ,& quotidie remouetur fidelib. de hac vita tranſeuntib.p.1.c.108.e
Gladius flammeus dupliciter dicitur ſecundum duplicem opinionem de ſitu Paradiſi terreſtris. Ibid.
Gladius foris interficit,cum nos exterius furens vindicta conſumit,p.4.c.946.f
Gladius vocatur vlciſcendi potentia,p.1.c.166.c
Gladius duplex ſenſibilis & ſpiritualis p.1.c.1666.c
Gladius quem geſtabat Angelus contra Balaam ſpeciem quidē ferrum habebat reuera tamen nihil erat,p.1.c.1338.e
Gladius ab Ezechiele vocatur ſupplicium,p.4.c. 1235.a
gladius regis Babylonis dicitur numero Domini eo quod erat executor diuinę iuſtitię,p.4.c.869.c
gladius Domini dicitur exercitus Nabuchodonoſor,eo quod erat executor diuinæ iuſtitiæ,p.4.c.1315.c
gladium impendentem,lachrymarum & gemituum magnitudo ſuperat,p.4.1315.c
gladium quomodo Ieſus venit mittere in terram,& non pacē, & quomodo terram diuiſit a Spiritu,p.4.c.676.d
gladii bellantium antiquitus in capite ſepulchri hominum ponebantur,in ſignum,quod non fuerunt in bello deuicti,p.4. c.1316.c
gladii duo in paſſione Chriſti oſtēſi per Apoſtolos ad defenſionem Chriſti,quid notant ac ſignant,p.5.c.977.c
glarea minutiſſimos lapides dicimus quos aqua fluuialis trahit p.3.c.282.d.e
glarea vita pręſens,quę ſemper impellitur,cui inhærentis in ſuperficie glareæ per ponitur,ſed ad ima labitur,&c.Ibid.
gloria Domini cur habitaſſe dicatur in monte Sinai,p.1. colu. 727.c
glareæ coccyti,in prouerbio vocabātur homines impii qui ad pœnam inferni videntur præuiſi,& tempore Iob illud prouerbium currebat,p.3.c.227.c
gloria patri,& filio & ſpiritui ſancto. Sicut erat,&c.inſtituit damaſus Papa canere in fine Pſalmorum,parte ſexta columna 1534.f
gloria eſt clara cum laude noticia,p.3.c.2161.c
gloria eſt longe lateque præconium,quale fuit ex ſubmerſione Pharaonis in mari rubro ex virtute diuina,p.prima colum. 147.c
gloria & honor differunt,p.6.c.813.c.Item p.3.c.205.& 530.d e.& 579.c.& c.1183.c.1618.
gloria duplex eſt temporalis ſ.& ſempiterna,parte 2.columna 1270.f
gloria duplex,ſ.corporis,& animæ reddenda fidelib.p. 4. colu 2236.f
gloria cæleſtis ſiue præmium ſanctorum an, & quõ poſſit dici merces & hæreditas,p.5.c.1196.
gloria cęleſtis obiectiue eſt Deus,qui eſt increatus & æternus. p.6.c.389.c
gloria cum non ſit aliud quam gratia cõſumata,ideo gratia eſt quędam inchoatio glorię,p.5.c.334.f
gloria beatorum pœnaque damnatorũ quomodo augeantur, p.4.c.517.c
gloria & res huiuſmodi partiliter diuiſæ,non minuuntur, ſed tote ſunt omnib.totę ſingulis qui earum habent ſocietatem p.1.c.1386.d
gloria tam magna eſt Chriſti pro nobis paſſi,vt angelicæ virtutes non ſolum immortalis deitatis magnificentia,ſed aſſumptæ humanitatis claritatem aſpicere gaudeant.p. 6. colum. 1310.f
gloria animæ Chriſti ex diuina diſpoſitione,fiebat, vt nõ redũdaret in corpus vt ſic corpus eſſet paſſibile & mortale ad implendum humanę redemptionis pręciũ,& eodem modo ex diuina ordinatione factum eſt,vt gloria animæ redundaret ad corpus transfiguratione,&c.p.5.c.289.c
gloria Dei eſt reuelanda,gloria autem hominum occultanda, propter quod decens eſt caput mulierum velari,non autem viri,p.6.c.289.c
gloria Dei ſe habet ad liberum arbitrium,ſicut ſeſſor ad equũ p.6.c.332.f
gloria ſanctorum Angelorũ,ſicut creſcete ex his quos induxerunt ad bonum & ad ſalutem,ſe etiam creſcet pęna malorũ Angelorum accidentalis ex his quos induxerunt ad peccatum & damnationem,p.6.colum.225.d.Item p.1. columna 100.f
gloria cæleſtis multos habet gradus & diſtinctiones, licet ſit idem obiectum beatitudinis nullam diuerſitatem habens, tamen ex parte beatorum habet diuerſitatem in participando illud obiectum ſecundum varietatem meritorum,p.5.c. 1268.c

gloria cuiuslibet beati ſicut creſcit ex gloria ſibi coniunctorum, ſic pœna cuiuslibet damnati creſcit, ex pœna ſibi coniunctorum, p.4.c.517.c

gloria Eccleſiæ cõſiſtit in ornatu chariſmatum & virtutum, & non in magno apparatu exteriori, ſicut Synagoga gloriabatur in parentib. de auratis templi, p.3.c.746.f

gloria domus, ſecũdæ in nullo potuit dici maior gloria domus primę, niſi ex præſentia Chriſti qui eſt ſanctus ſanctorũ, pa. 4. c.2178.

gloria mundana ſignificatur per mulum cui incedit Abſalon, p.2. c.621.c

gloria diuitium & pauperum honoratorum timor Dei eſt, & p conſequens qui ſunt virtuoſi ſunt honorandi, p.3.c.2025.c

gloriæ conſummatio dupliciter intelligitur, p.6.c.937.c

gloriæ humanæ amor quas vires nocendi habeat nõ ſentit, niſi qui ei bellum indixerit, p.6.c.639.c

gloriæ vanæ cupidos cauere iubemur duabus de cauſis, p.5.c. 613.c

gloriam aſſequi non licet ipſi gloriam fugiendo, p.2. columna 1627.b

gloriam Cæleſtem an anima ſeparata a corpore ingrediatur, vel niſi poſt finalem reſurrectionem, p.6.c.937.c

gloriam ſi habemus puræ fidei & conſcientiæ, & magnificẽtiã in operatione, & poteſtatem reſiſtendi viciis tortoribus &c. Deo non nobis imputemus, p.6.c.1440 d.

gloriam meam nõ quæro, &c. quomodo hoc dicit Chriſtus cũ quæreret gloriam Dei Patris, & eadem ſit gloria patris & filii, p.5.c.1169.c

gloriam & honorem afferũt Domino, qui omnia bona opera ad eius gloriam dirigunt, fide operante per dilectionem, in quib. conſiſtit Dei cultus interior, p.3.c.619.c

gloriari de aliquo vel commendare ſeipſum, attenta cauſa, eſt bonum vel malum p.6.c.447.c

gloriandi regula exceditur dupliciter, p.6.c.433.c

gloriandum de quo ſit homini, duplex conſideratio de hoc datur, p.6.c.447.c

glorificant credentes Deum in bona operatione, p.4. columna 2354.

glorificari & glorioſe glorificari differunt, p.1.c.619.c

glorificationes Domini ſecundum hominis formam ſunt duę. Vno qua reſurrexit a mortuis, & alia qua aſcendit in cęlum ante oculos Apoſtolorum, reſtat tertia, & ipſa in conſpectu hominum cũ in maieſtate venerit, vt reddat cuiq; ſecundũ opera ſua, p.6.c.1310.f

glorificatus eſt Chriſtus quantum ad gloriam corporis in reſurrectione, in aſcenſione, in miraculorũ operatione per Apoſtolos, p.4.c.457.c

gloſſa qualis ſpernenda & qualis ſequenda, p.5.c.330.e.f

godfredus dux Lothoringiæ a principib. Chriſtianorum rex inſtituitur ad cuſtodiendum terram ſanctam recuperatam ad debellandum contra Sarracenos in eos ſurgentes, & pręualuit cum paruo exercitu contra Soldanum Aegypti, &c. p.6.c.1647.f

gog interpretatur tectum, & intelligitur Antichriſtus. Magog interpretatur de tecto, & intelliguntur adhærentes Antichriſto, p.6.c.1673.c

gog & Magog ſunt gentes venturæ ad pugnandum contra Ieruſalem & debellabuntur, vt Hebræi dicunt per regem Meſſiam quem expectant adhuc venturum. Alii dicunt quod, ſignificat perſequutores Eccleſię generaliter, alij quod intelligitur Antichriſtus, &c. p.4.col.1360.d.& 2152.f. Item, p.3.c.1189.c

gog quis erit quando interficietur, & vbi ſepelietur, quid Iudæi de hoc dicant, p.4.c.1366.a.1369.a

gog & Magog, Iudæi eſtimant gẽtes poſt mille annos reſtituat Ieruſalem contra populum Dei in vallem Ioſaphat venturas & ibi vindemiandas, p.4.c.1934.c.

golgotha dicitur Caluarię locus, quia erat plenus capitib. mortuorum qui ibi decollabantur, non a Caluaria Ade, &c. p.5. c.455.c.1311.c

goliath immani corpore & animo ferox ad quadraginta conuiciatur Iſrael. p.2.c.426.c

golias ingens ſtatura corporis, Hebræos ad certamen prouocat, p.2.c.422.c

gomer a quo nominati ſunt galathæ vel gallici. Vide in galathæ.

gomor nomen eſt menſurę, quantum autem teneat gomor habetur ex ſcriptura, &c. p.1.c.547.a.& c.1170.e.f

gothi chriſtianam fidem accipere cupientes, per Arrianos Valente Imperatore diſponente infecti, & ſeducti ſunt, p.6 c. 1538.f

gothi magnam tribulationem fecerunt in Africa, Italia, & alia, p.6.c.1571.c

gothorũ rex Theodoricus Arrianus regnabat in Italia, qui tam Italiam quantum ad ortodoxos gladio perdere voluit & ſanctum Ioannem Papam & Symmachum & Boetium viros pręclariſſimos & conſules martirizauit, p.6.c. 153

gothorum deſtructio. Iuſtinus enim iunior conſtituens Narſetem patricium Romanorum, & Mittens eum ad reprimendum gentẽ gothorum, qui collecto exercitu magno gothos expugnauit, & regem eorum occidit, & ſic Italia ab eis liberata eſt, p.6.c.1571.c

gradus maioris qui eſt, decens eſt, vt pluribus virtutum actibus ornandus fulgeat, p.1.c.783.a.b

gradus conſanguinitatis qui ſunt prohibiti in contractu matrimonii, & qui non p.1.c.1058.f

gradus vitæ ſiue viuentium ſunt quatuor. ſ. vegetatiuus, ſenſitiuus, motiuus, ſecũdum locum, & intellectus. Et inter gradus vltimus tenet ſummum locum, parte quinta, co 1030.

gradus fidelium ſunt tres, ſ. incipientium, proficientium, & perfectorum. Qui ſunt in primis duobus gradibus nominantur agni, qui in tertio, oues, p.5.c.1382.c

gradus ſiue ſtatus miniſterii Eccleſiaſtici eſt quadruplex, 6. c.264.f

gradus triplex iræ, primus in corde, ſecundus in ore, tertius procedit ad contumeliam, p.5.c.113.c

gradus damnatorum eſt duplex. Primus eſt illorum qui decedunt ad infernum morte violenta Secũdus gradus eſt morientium morte naturali ſeu corruptione aeris, & non per ria gladii, p.4.c.1310.f

gradus electorum diuerſi erunt, quaſi diuerſę claritate ſtellæ p.4.c.1310.f

gradus prophetiæ eſt multiplex, & ſignantur ponũtur qua p.3.c.417.b.c

gradus manſionum ſupernæ ciuitatis diſtinguũtur ſecundum gradus charitatis, p.3.c.939.c

gradus diſtincti beatitudinis ſeu manſiones in cęleſtib. ſignificantur per ſortes, p.1.c.1647.c

gradus ſucceſſionis in participatione hæreditatis & corporalis & ſpiritualis enumerantur, p.1.c.1381.b.& c.1382.f

gradus vocantur incrementa virtutem, p.3.c.96.d.e

gradus diuerſi in Eccleſia, alia.n. profeſſio Sacerdotum, alia leuitarum, alia monachorum, alia virginum, alia viduarum, alia coniugatorum, p.4.c.494.f

gradus ſunt in eccleſia maiorum, & minorum vt illi exemplo præcedant, imitatione ſequenter, p.6.c.273.b

gradus cum in Eccleſia ordinantur, per quos electi a reprobis (quaſi boni piſces a malis ſegregari) ad conſortium perpetuæ pacis inferuntur, tunc porta piſcium ædificatur in Ieruſalem p.2.c.1437.c

gradus fidelium diſpertiti ſunt, alii bonis operib. intus ornantes Eccleſiam, ædificant, alii armis ſacræ electionis muniti contra impugnantes hæreticos vigilant, &c. par.2. columna 1359.c

gradus proponuntur quib. ad iuſtificationes peruenitur. Primus enim eſt, vt videatur quam vtiles ſint & honeſtę, deinde earum deſiderium concupiſcatur, poſtremo vt proficientes lumine atque ſanitate delectet earum operatio, quarum ratio delectabat. p.3.c.1352.f

Gradus generationum per quos Chriſtus ſecundum carnem deſcendit ab Abraham vſque ad virginem Mariam, ſignificantur per ſcalam Iacob & eius gradus,p.1.c.325.f
Gradum ad maiorem qui promouēdi ſunt,neceſſe eſt vt maiore mentis induſtria ſe ad legem Dei applicent,id eſt, diuinorū mandatorum obſeruationem,p.1.c.781.b.c
Gradum nomē ambiguum apud nos,quia gradus dicimus aſcendentium,& deſcendentium: apud Græcos aſcendētium tantum ſunt gradus,p.3.c.1417.a
Gradibus ad ſummam virtutem aſcenditur,& quot & qui illi ſunt.p.2.c.1280.e.f
Gradib.quindecim aſcendebatur ad templum Salomonis, & totidem aſcenditur ad cęleſte templum,& qui qualeſq, illi gradus ſint,p.3.c.1418.e.f
Græci ſapientiam quærunt,& nihil recipere volebant niſi ratione probaretur,& quare,p.6.c.106.d
Gręci dicunt Chriſtum cęnaſſe cum diſcipulis ſuis ante paſſionē ſuā tertiadecima die menſis.Itē quod Chriſtus confecit corpus ſuum in pane fermentato.Et dicunt Mathæum Marcum & Lucam falſum ſcripſiſſe,&c.Sed improbantur,p. 5. c.428.c.1318.d.e.&1314.f
Græci maxime ſunt luxurioſi,& comparantur hircis,p.4.colu. 1592.f
Græcorum liberi ſi in Nymphas vel montanas vel aquatiles incidiſſent comas nutriebant,p.1.c.1198.d
Gęcorum nomine Apoſtolis omnes ſignificat,p.2.c.202. e
Gęcis quomodo Alexander magnus dicitur primus imperaſſe & ſuper illos regnaſſe cum multi ibidem in diuerſis locis anteregnaſſe reperiantur,p.4.c.2209.c
Gęcia ſe iactat omnia iudicio & ratione proferre vocalemque ſonum.p.4.c.1281.b.c
Gęcia hiſtoria de temporib.vera eſſe creditur ab inſtitutione olympiadum.Ante .n. vt cuique viſum eſt, diuerſas ſententias protulerunt,p.4.c.2408.d.e
Grammatica Hebraici ſermonis in multis deuiate grammatica Latina.In verbis enim apud eos habetur differentia inter ſexum maſculinum & fœmininum.Similiter in pronomine Tu tui,&c.p.4.c.642.d.e
Grammaticam ita diſtinctam & dearticulatam per declinationes nominum & verborum non habent Hebræi ſicut Latini,& græci.Item apud eos ſunt multe dictiones æquiuoce. Et propter hoc eadem littera aliquando variis ſignificationib.& ſenſib.accipitur,p.1.c.220.f.& c.257.f
Grandines ſunt guttæ pluuiæ a frigore congelatæ, in deſcenſu a nube,p.3.c.2162.f
Granum ſegetum melius conſeruatur in manipulis quam excuſſum de palea,& quare,p.1.c.410.f
Gratia eſt mater noſtra regeneratrix,p.3.c.1867.a
Gratia accipitur vno modo pro habitu animam gratam facientem Deo,alio modo promotione diuina qua mouet animā ad bonum ſupernaturale,&c.p.6.c.1492.f
Gratia diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratum facientem,p.5.c.538.c.f
Gratia gratum faciens licet ſecundum aliquos nihil ponat in anima,tamen ab aliquibus conceditur, quod gratia gratis data aliquid ponit in anima,per quod ſancti miracula faciunt ſiue operati ſunt Ibid.
Gratia gratum faciens principaliter datur propter bonum illud cui datur,gratia vero gratis data datur principaliter ꝓpter bonum Eccleſiæ,p.6.c.302.f
Gratia gratis data vt exequi poſſit duo requiruntur Ibid.
Gratia Dei deſit eſſe apud Iudæos ex quo nationes abiectis idolis accipere lucem Euangelii,p.4.c.49.c.
Gratia ſpirituſſancti qui ſuper Apoſtolos in ſpecie ignis apparuit datur populo Chriſtiano per benedictiones & orationes pontificum & ſacerdotum,p.1.c.1085.c
Gratia legi nouum teſtamentorum connectitur veteri fraterno fœdere.ſicut Aaron Moyſi,p.1.c.781.c
Gratia noui teſtamenti inchoata per Ioannis Baptiſtæ celebratam natiuitatem declaratur,p.5.c.696.f
gratia Chriſti in primitiua Eccleſia data eſt gentilib. qui vltimo venerant ad fidem,Iudæis remanentib. in infidelitate pro maiori p.5.c.334.f
gratia ſanctificans nunquam deficit homini,ſed homo aliquādo deficit gratia Dei,p.3.c.2128.f
gratia Dei nulli hominum denegatur,cum vellit omnes homines ſaluos fieri,ſed aliqui ea carent quia non ſequuntur diuinum inſtinctum ad ſupernaturale bonū,p.4.c.2211.a.b.c.
gratia quæ ſit prima,& quæ ſecunda,& quomodo intelligitur gratia pro gratia,p.5.c.1042.f.
gratia prima licet non cadat ſub merito , augmentum tamen gratię cadit ſub merito,quod quidem augmentum datū eſt Iudęis in Chriſtum credentib.p.5.c.334.f
gratia pro operib.pietatis dabitur,p.4.c.2073.c
Item p.5.c.416.f
gratia iuſte tollitur per peccatum præcedens,cuius ſubtractio eſt pęna,& per conſequens illa quę ſequuntur ad hoc ſunt pęnalia,p.3.c.1887.c
gratia Chriſti ſic Deo coniungit & inclinationem fomitis diminuit,quod habens eam omne peccatum mortale vitare poteſt,p.6.c.84.f
præuenit gratia & ſequitur bona voluntas,& ſic omnipotentis donum,fit meritum noſtrum,p.4.c. 1092.d.e
gratia ſpirituſſancti aliis fons eſt,aliis puteus,aliis hortus concluſus,aliis hortorum riuus,quæ quaſi diuiſiones numerantur,p.4.c.997.b
gratia aliquando reputatur quod tamen fuit ira, & eſt aliquando gratia, quod videtur ira,&c.p.3.c.124.e.f
gratia iuſtificans in præſenti ſignificatur per pluuiam tēporaneā,& gratia glorificans per pluuiam ſerotinā,p.1.c. 1525.c
gratia ſuperna dicatur annus,in qua multiplex vita virtutum vt dies in anno,&c.p.3.c.50.e
gratia Dei eſt remiſſio peccatorum , quam in uanū recipit qui non poſt ſe exercet in bonis,p.6.c.571.b
gratia ſicut & charitas meretur augeri, vt aucta mereatu & perfici,p.3.c.2135.c
gratia diuina paradiſo comparatur propter eius amęnitatem, p.4.c.2361.c
gratiæ diuinæ omnes dicuntur æquæ viuæ:eo quod deducunt ad vitam æternam ,p.4.c.707.c.Item p.6.c.1196.d
gratia ſuperna dicitur annus,in qua multiplex vita virtutum vt dies in anno,&c.p.3.c.50.e
gratia maior non eſt quam vera lætitia mentis,nec maior plaga quam triſtitia fraudulenti cordis in idololatria vel hæreſi,p.3.c.2104.f
gratia facit homines Deos,p.4.c.1697.b
gratia plenus,cum dicitur Chriſtus,pro quo accipitur ibi gratia,p.1.c.781.c
gratia gratis data poteſt remanere cum peccato mortali,p.1.c. 93.c
gratia gratis data pertinet ad ſpiritum Prophetiæ,p.1. colum. 388.b.c
gratia prophetiæ datur multis bonis, p.3.c.430.e.f
gratię plenitudo eſt vt ſe in omnib.quiſque agnoſcat,p.2.colu. 557.b.c
gratię ſpiritualis comparatur oleum vnctionis qua omniū virtutum opera Domino conſecrantur,p.1.c.898.e
gratia vna ſanctis non ſufficit,eſt.n.gratia quę precedit, &c.eſt quæ ſequitur,p.1.c.848.e.f
gratię decem viatori ſunt neceſſarię,prima gratia,id eſt,ſermo diuinis qui ſaginat mediantes,ſecūda aquę refectionis,&c. p.3.c.587.a.b
gratię vacuitas dicitur duob.modis,p.5.c.1042.f
gratiæ diuinæ imputet ſiue in ſeipſo aliquis virtutib. ſtudeat, ſiue aliis pium laborem impēdat,vt ei cōſecretur omnis boni initium,a quo ſperatur perfectionis ſupplementum, p.1. c.1267.b.c
gratię effectus eſt illuminare intellectū & mollificare affectū, & ideo ipſa ſubtracta,homo excæcatur , & obdurattur ex ſua malitia,p.4.c.84.e.f

gratiæ

Gratię beneficium in bonis operib. ſemper præueuit liberum arbitrium, ſicut in terrę fructificatione influentia cęleſtis prę uenit fructificandi actum, p.3.c.1089.c
Gratiæ lux dupliciter accipitur, ſ. per eſſentiam, & per participatione, p.5.c.1030.b
Gratię gratis datæ dantur principaliter ad vtilitatem communem Eccleſię, & non ad vtilitatem ſingularis perſonę, p.5.c. 150.f
Gratiæ influxus à Deo, eſt duplex: generalis, ſ. & ſpecialis. Influxu generali conuertit omnia ad ſeipſum ſicut ad finem vltimum ſecundum eſſe naturæ, ſic influxu ſpeciali confert humanã naturam ad ſe ſicut ad finem ſupernaturalem, &c. p.6.c.1293.c
Gratiæ effectus in nobis ſunt quinque, primus vt anima illuſtretur ſeu ſanetur, ſecundus vt bonum velit, tertius vt bonũ quod vult efficaciter operetur, quartus vt in bono ꝑſeueret quintus ad gloria perueniat, p.3.c.1146.e.f.& c.1153.c
Gratiam conditoris ſi cognoſcere volumus, oportet vt conuẽticula fugiamus, & templum efficiamur: non in turba, ſed in templo inuenitur, p.5.c.1104.c
Gratiam quibuſdam Deus nec apponit, & aliis infert quaſi coactis, & quibuſdam data in vſum, & poſtea abierunt retro, p.6.c.127.b
gratiarum actio totius Eccleſiæ pro ſua liberatione a perſequutione Iudæorum, p.3.c.869.c
Gratiarum actio pro liberatioue boni prelati a ꝑſequutione tyranni, qui deberet eũ vt patrẽ timere & reueri, p.3.c.1504.f
Gratiarũ actio deuota cuiuslibet liberati diuinitus a perſequẽtium tribulatione, & inuitatio aliorum ad confeſſionem deuotam laudis diuinę, p.3.c.1506.e
Gratiarum actio cęleſtium ciuium de quadruplici beneficio, ſ. de duplici euaſione mali, & de duplici conſequutione boni, p.4.c.237.b c
gratias agere eſt ſentire omnia a Deo data eſſe, & pro eo laudare corde, voce, & opere, p.6.c.12.d
Gratioſitas mulierum eſt quod honeſte & mature incedant & calceatis pedib. p.3.c.1870.d
Gratitudo de beneficio iam accepto reddit hominem idoneũ ad aliud accipiendum, p.3.c.1993.c
gratus vir de diuinis beneficiis poteſt dicere Pſalmum moraliter expoſitum, ſ. Benedic anima, p.3.c.1919.c
Grauari putat ſe iniuſte qui ſua delicta non reſpicit, ſed bonus ſe accuſat & digna ſibi inferri a iuſto dicit, p.3.c.1397.b.c
gratiarũ gratis datarũ diſtictio ſiue ſufficiẽtia, p.6.c.303.304.f
graue ſeruire offenſo, qui nullo placatur obſequio p.3.c.1259.c
Graue eſt conſueta repellere, p.3.c.1347.b.c
Graue quidem vicium ſtultitiæ, ſed non leuius verboſitatis, p. 3.c.1728.d
Grauis eſt perficere malum quam facere Non ſolum autẽ perficit, qui actu operatur, ſed & qui patrare diſponit, p.2. col. 1675.b.c
grauius longe eſt cauſam peccati præbere quam peccare, p. 1. c.1904.e. f
Grauior videtur iniquitas quam peccatum, & ſcelus quam delictum, p.3.c.162.c
grauis culpæ reatus, pœnam pro culpa menti proponere: & tamen nec tormenti metu ſub iugo conditoris ceruicem cordis inclinare, p.3.c.224.d.e
Graue eſt multitudinis onus vltra vires ſuas ſuſcipere, p. 4.co. 1485.b
Grauia legis ſecundum partem ſunt notificanda volentiq. cõuerti ad Iudaiſmum, ſicut volentib. intrare religionem explicanda ſunt difficilia illius religionis, p.2.c.289.c
grauitas manus Moyſi deſignabat, quod in populo erant aliq aggrauati peccatis, p.1.c.648.f
Grauitas peccati principis per hircum, p.1.c.938.f
Gregorius III. Leonẽ Imperatorem hæreſi deprauatum redarguit, & de conſilio Romanorum ei veſtigalia negauit, & ne percuſſura ſui numiſmatis reciperetur ordinauit, & quod eius effigies de Eccleſia tolleretur, & ne nomen eius in miſſarum ſolenniis recitaretur, p.6.c.1609.b
Gregorius Papa qui præfuit Eccleſiæ anno Imperatoris H rici quarti excommunicauit omnes electos in Eccleſia inueſtituram per annulum & baculum acciperent de m laici cuiuſcunque cum tamen Imperatores & Principe fuiſſent hac poteſtate, p.6.c.1627.a.b.c
Greſſus ſuos ambulans implicat qui in maculis retis amb & cum ſe expedire ad ambulandum nititur ne ambule ligatur, p.3.c.199.a
Greſſus dicuntur ſingulæ operationes vel alternantes m cogitationis, quib. quaſi paſſib. vel a Deo recedimus, v propinquamus, p.3.c.322.e.f
Gregum dominis prima eſt fęlicitas ſi grex ſterilitatem n bens concipit, ſecunda ſi conceptus ad partum venerit tia ſicut parum eſt, per nutrimentum ad profectum duc &c.p.3.c.222.d
gryphes eſt quadrupes capite & alis aquilæ ſimilis, reliquo pore leoni & abundat in Hiperboreis montib. equis m me infenſa & hominib. p.1.c.1540.e.f
Gubernare tunc quis dicitur, quãdo res applicatur ad ſu perationes, p.1.c.55.c
Gubernãtur creaturæ rationales ſingulari modo a Deo q aliæ creaturæ, & quomodo ad hoc intelligendum, p.1.c 858.e.f
Gubernationi diuinæ non ſubtrahuntur totalititer bo quare, & quomodo illi ſubſunt, &c.p.1.Ibid.
gula ſub fornicatione intelligitur, eo quod gula preparat riæ materiam, p.6.c.241.c
Gula concupiſcentiã carnis nutrit, niſi hæc referentur, fr contra alia laboratur, p.5.c.81.a.b
Gulæ vicium & ex conſequenti luxuriæ ſignificatur per i Bel, p.4.c.1786.f
Gula ſignificatur per amphoram, quę habet os latum & a tum, p.4.c.2249.c
Gula & luxuria frequenter ſeſe concomitantur, & multa inducunt, ſuntq; ipſa duo vicia diffuſe in omni ſtatu pr tis vitæ, p.1.c.449.c.& c.452.f
Gulæ vicium tentat nos quinque modis, aliquando enim gentię tempora pręuenit, aliquando tẽpus nõ pręuenit cibos lautiores quærit, aliquando quæ ſumenda ſunt p ri accuratiuus appetit, aliquando qualitati ciborum & pori cõgruit, ſed in quantitate ſumendi menſuram exc aliquando vero abiectum eſt quod deſiderat, & tamen deſiderij æſtu deterius peccat, p.1.c.298.b
Gulę voracitas dicitur ſepulchrum, quia deuorãt guloſi e bus ſuos mores perſuadent, p.3.c.521.a. Interl.
gulę deſiderio propter vilem cibum ardeſcit ſtultus, p.1.c. a Interl.
qui Gulę ſeruit, ſeruus eſt gulę, p.4.c.1866.f
Guloſi ſunt infeliciſſimi, & quare, p.4.c.65.b
Guloſus eſt qui de ventre ſuo facit Deum & de coquina t plum, p.6.c.947.c
Guloſitas non ſolum nocet animæ proprie ſenerãs multa ſiones & infirmitates, p.3.c.2086.f
Gurguſtium quid ſignificet, p.3.c.392.f
Guſtus eſt quidã factus, & homo in certitudine tactus exc omnia animalia non aũt in aliis ſenſib. ideo per guſtu titudo experientię deſignatur, p.3.c.152.f
Gutta ſpecies aromatica, pellit omnes inflaturas & hum & eius moralitas, p.3.c.745.a & c.2095.b.c.
Guttę aromaticę in terra promiſſionis fluunt de arborib. maticis ad flatum ventorum oppoſitarum partium, p.3 1854.d
Gutta eſt myrrhę arboris, & ipſa myrrha vocatur, p.1.c.3 Interl.
Guttę noctium & ros, quid ſignificent, p.3.c.1853.c
Guttę ſanguinis Chriſti ex ſudore exeuntes de corpore ſu pernaturaliter factum eſt, vt ſanguis pro ſudore exire ſic Chriſtus iam ſuum ſanguinem pro ſalute noſtra ef dere inciperet, p.5.c.978.f

Ha ſyllab

H

HA SYLLABA Hebraica & articulus quid denotet, & cuius ſenſus articulare proprium ſit, pa.3.col. 491.a.& 437.c [illegible]
halma quomodo & quid ſignificet, p.4.col.100.f
habere plene, eſt ſcire vnde habeas qui ergo nõ habeat, id eſt, qui neſcit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo, p.6. col.315.d.f
habere cum Deo ſpiritum creditum quid ſit, p.3.c.1018.e.f
habitaculum robuſtum vere ſibi conſtruunt, qui preſentia poſſident, qui ingenio ſæcularis ſapientiæ callet, ſi ſe infirmos ſentiunt, & in excelſa humilitate Chriſti fouenda mentis fiduciam ponunt, p.1.col.1363.c
habitare inter homines, vel illos fugiendo in ſolitudine morari, quare quomodo & quibus liceat, p.6.col.938.e
habitant in ſe viciſſimi & qui continent, & qui continetur, p. 6.col.1405.b
habitas in Deo, ſed vt cõtinearis, habitat in te Deus, ſed vt contineat, ne cadas. Ibid.
habitat in tabernaculis qui ſe intrat mentis ſecreta conſtringit, ne dum ad multa foris inhiat, à ſeipſo cogitatione alienatus recedat, p.1.col. 198.b.c
habitare non poſſunt in domo vir & vxor abſque ſupellectile ad ſibi præparandũ, & ideo prohibetur in lege ne creditor accipiat talia pro pignore, p.1.col.1601.f
habitat in tabernaculo Domini, qui iurauit pximo ſuo & nõ fefellit, p.2.c.448.f
habitator terræ eſt, qui a cogitatione & meditatione rerũ cœleſtium alienatur, p.4.c.233.a.b
habitus in ea re dicitur que vt habeatur, accidit, p.6.c.583.b
habitus Chriſti eſt hominis ſuſceptio quaſi veſtis, quæ nõ mutat quod veſtitur. Ibi.
habitus pontificius mutari nõ debet in luctu etiã propter mortem propinquorum, p.1.c.495.c
habitus generalis ſignum in Delectatio.
habitus ſacerdotis quatuor coloribus eximii, quibus factus eſt, totidem mundi elementis congrua comparatione aptatur p.1.col.880.c.& col.757.a
habitus ſuperbus nec impetrat, nec reſtat, de ſe facit credere, p.4.col.641.a
habitum alterum habet religio diuina in miniſterium alterum in vſum, p.4.col. 1440.f
habitum exteriorem ſi quis deferat, & ad mortem cum terrena acta conſtringant, deteriuſ eſt quam ſi ſacra gerat officia, & culpam cæteris imitabilem demonſtret, p.5.c.580.f
habitatum rerum quadruplex diuerſificatio, quia quædã eorum quæ accedunt vt habitum faciant, non mutantur, ſed mutant quædã verò vt mutent & mutentur, quædam nec mutant nec mutantur, quædam cum accedunt mutantur, non a ſua natura, ſed quodammodo formantur & aliam ſpeciem ac formam accipiunt, p.6.c.583.b
hæreditate permittuntur mulieres ex lege veteri, p.1.c.138.d
hæreditario iure poſt obitum parentum & coniunctorum qui æqualiter ex lege ſuccedebant. Ibid.
hæreditas ſi detur extraneis eſt ſignum infidelitatis, p.3.colu. 2185.c
hæreditas Domini eſt vniuerſalis Eccleſia ſiue congregatio fidelium, p.4.col.1929.a
hæreditas Dei dicitur homo, in quo Deus habitat per gratiam p.3.col.291.c
hæreditas cœleſtis quę promittitur ſanctis in cœlis eſt: putas quia ibi nunc malus habitator ſit qui debeat expelli. Niſi enim eſſent aliqui expellendi, nunquam diceretur per vim eſſe diripiendum regnum cælorum. p.1.c.1257.c
hæreditas Chriſti eſt Eccleſia quam reſurgens poſſedit, pa.5. col.355.a.b
hæreditatis ſupernæ poſſeſſio dicitur ager, p.1.c.1504.c.f
In Hæreditatis æternæ adeptione nullam facit differentia diuerſitas ſexuum vel ſtatuum, ſed tantum meritorum, p.1.c. 1381.a.b
hæreditatis futuræ diſtributiones adumbrantur in ordinibus tribuum Iſrael. p.2.col.12[illegible].b
hæreditate cæleſti non priuant ſ pueri malorum parentum per malitiam ipſorum, niſi fuerint imitatores ſcelerum paternorum, p.2.col.114.f
hæreditates licet non haberent ſacerdotes Iudæorum ad excolendum habebant tamen domos ad animalia nutriendũ & ad manendum tempore quo non vacabat diuino cultui, p.5.col.343.a.b
herem in Hebræo duplicem habet ſignificationem, pa.1.colu. 1151.c
heremita ſecundum philoſophum nec eſt bonus nec malus, loquendo de bonitate & malitia politica, quia refugit talia, p.2.c.1832.f. Vide etiam in Heremita.
hæreſiarchæ venenum ſuæ hæreſis ſtudent effundere in ſimplices ignorantię tenebris inuolutos, & per quos ſignificant, p.1 col.554.f
hęreſiarchæ quatuor fuerunt, contra quos quatuor cõcilia & principalia fuerunt congregata, p.6.c.1537.c
hæreſiarche ſignificantur per Loth, paſtores eius ſunt hæretici & ſchiſmatici, q pulchra & decliuia petunt, p.1.c.196.d.e
hæreſiarchæ non ſunt digni cum doctoribus Eccleſiæ comparari quia nec uita ſunt digni, p.3.col.282.f
hæreſiarchæ perditorum turbam per errorum deuia ducunt, & in mortis præcipitium mergunt, & de hoc figura, p.2.co. 962.d.e
hæreſiarcha vel ſchiſmaticæ, quos excitant ſchiſmatici vel hæretici ad turbandum populum ſignificantur per Balaam, p.2.col.1046.f
hęreſiarchæ qui ebrii ſunt peſtifera doctrina, ſignificantur p Holofernem, p.2.c.1596.f.1599.c
hæreſiarcham [illegible], & quare, parte quarta, columna 226.
hęreſiarchę dicuntur tortores, p.3.c.282.f
hæreſiarcharum hæreſes & maiorum errores in peſſimis cogitationibus in medium producuntur, p.3.c.1554.e
hęreſiarcharum locus occultus in quo conueniunt cum diſcipulis ſuis ad ſimplices ſubuertendum, ſignificatur per lepram domus, p.1.c.546.e.f
hæreſis vnde & quid dicitur, p.6.c.740.f
in hæreſis perfidia nulli perſonæ quantumcunque propinquę parcendum, ſi fuerit obſtinata, & maxime ſi ſtudeat ad ſubuerſionem aliorum, p.1.c.1537.c
hæreſis nulla eſt quæ primis contenta, ſic diſcipulis: hi enim ſunt domus eius, ſed ſemper nouos quos decipiat, quærit, p.3.c.1632.c
hęreſis dicitur mulier ſtulta contraria ſapientiæ, & quare, p.3. c.1641.b.c
hęreſis omnis, & omne peccatum in valle eſt & in valle falſa, p.1.col.1521.b.c
hæreſis ſigna exteriora ſignificat lepra, veſtis quibus hæretici vnius ſectæ mutuo ſe cognoſcunt, & ab aliis ignorantur, ne in ſuis maleficiis capiantur, p.1.c.1036.f
hæreſis Feliciana fuit condemnata per Adrianum Papã quę ponit in Chriſto duplicem filiationem, p.6.c.1621.c
hæreſis peccatum eſt infidelitatis, & ſecundum genus ſuum grauius eſt peccatis carnalibus & peccato Iudęorũ, & etiã peccato & pęna Iudæorum, p.6.c.1358.f
hęreſi in qualibet diabolus figuratus dicit: Ego ſum Chriſtus, & apud me veritas eſt, p.5.c.615.c
hæreſes dicuntur varię doctrinæ, p.6.c.956.f
hæreſes duę erant in Iudæis ſcilicet Phariſęorum & Saducęorum, & quare, p.5.col.959.a.b.& 607.c
hęreſi aliqua oriente eius ſectatores diuidebantur in modos plurimos, Catholici vero erant in vna regula fidei ſe tenentes, p.2.col.1661.c
hereſes amaricantium non erunt, niſi quędam veritatis ſimulatio pręcedat, p.1.c.1455.a
hæreſes ſunt uarij ſerpentes, inter ſe quidem diuerſę, ſed omnes mortiferę, p.1.col.1515.a

Hæreſes & ſuperſtitioſę philoſophorum ſectæ, cū in Eccleſiā incaute admittuntur, ſemen ſanctum Catholicæ veritatis & purę actionis errore contaminant, p.2.col.1382.c.f
Hæreticus licet per omnia via veritatis non teneat, tamen in doctrina ſua multa vera prędicat, quæ noſtræ fidei concordant, p.2.col.1563.a
Hæreticus omnis vel ſchiſmaticus vel Iudæus vel paganus, q̃ Eccleſiam verbo vel exemplo corrūpere voluerit, proprio ſuperbiæ gladio caput inique voluntatis amittit, par.2.col. 582.f
Hæreticus doctor cuius doctrina eſt mortifera, dicitur lignū ſcientiæ boni vel mali: quia nulla doctrina eſt ita peſtifera, quæ nō habeat admixtum aliquod bonum, p.1.c.76.e.f
Hæreticus ſignificatur per meretricem quæ motu corporis & motu oculorum oſtentat libidinem, p.3.c.2107.a
Hæreticus dicitur ſuperbus, p.4.col.2054.e
Hæreticus omnis hypocrita eſt, p.4.col.124.d.e
Hæreticus propria confidens ſapientia, proprijs inſtat inuentionibus, ſed cum ſtultitia eius apparuerit per ſanctos prædicatores, diuinis arguetur ſententiis, p.3.col.2135.c
Hæreticus ſcindit fidei vnitatem, p.1.col.1024.f
Hæreticus prohibetur docere, p.1.Ibi.
Hæreticus ab hæreſi reuertens diligenter debet examinari de fide & debet omnem hæreſim abiurare, &c.p.1.col.1027.c
Hæreticus florentes diuini eloquij campos noxiæ linguę uomere rumpit, vt de internis eorum finibus ſenſus impios eruat, in cuius labiis ignis ardeſcit, à quo ſe ſuoſq; auditores in perpetuum perdat, p.3.col.1676.d.e
Hæreticus locum perfidiæ ſuæ non niſi in mentibus quas corruperat facit, p.3.col.260.f
Hereticus lympidiſſima cœleſtis oraculi verba ſuſcipit, & ſorde mixta auditorib. reddit, ſicut tecta ſtillantia mundas pluuię guttas accipiunt, ſed ſub tectis in domo ſordidas reddunt, col.139.a.b
Hereticus qui doctori Catholico ſuperbiam imponit & blaſphemiam, eò quod contradicit ſuę hęreſi, ſignificatur per Eliphaz Themanitem, p.3.c.173.c
hęreticus qui eſt, p.6.col.289.a.& 773.a.1389.c
hęreticus omnis iniquitatem ſcribit, & decipit pauperes non diuites, p.4.col.127.b
hęreticus vel alius qui verba prophetarum aſſumit, & ad ſenſum ſuum abutitur ſcripturę ſacrę teſtimoniis, comparatur Nabuchodonoſor, quia vaſa templi tollit & inebriatur in eis & non Deum cuius vaſa ſunt, ſed Deos laudat aureos, id eſt ſeculari ſcientia compoſitos, argenteos eloquii venuſtate & rhetorica arte conſtructos, &c.p.4.col.1558.e
hæreticus diligit raro caſtitatem, p.4.col.1749.b.1866.e
hęreticus omnis Deum ad iracundiam prouocat, in falſitate doctrinę offert immunda ſacrificia, p.4,col.515.a
hæreticus putat venenum cordis abſcondere, ſed cum venerit dies tribulationis, doloribus & eiulationibus pandetur, p.4.col.1894.f
hęreticus putat ſe doctiorem quàm Eccleſiam, & aliquid ſublimius inueniſſe, p.4.c.1875.a.b
hęretica doctrina qui decipit amatores iuſtitię, ipſe pro malis pęnam quam meretur incurrit, bona autem ſi qua gerebat vel vtilia ſcribendo vel continenter viuendo, iuuant alios vel legentes uel audientes, exemplum etiam de caſu eius ſumunt, p.3.col.1723.b
hęretica doctrina nitore eloquētia ſplendens comparatur circulo aureo in naribus ſuis. p.3.col.1627.b.c
hęreticum, qui amicus eſt demonum & fructiferam ſuę doctrinę vbertatem promittit docet contemnere Prophetam Eccleſiaſticum virum, p.4.col.1731.b
hęreticum non decent delicię ſcripturarum quia his bene vti nō nouit neque illum qui adhuc ſeruus eſt peccati, pręferri iuſtis in regimine Eccleſię, p.3.col.1767.c
hęreticum ſuperbia facit, non ignorantia, p.4.c.883.c. Inter.
hęreticam non eſſe iungendum matrimonio viro Catholico, p.2.c.1333.1334.d.e.f.1337.a.b.c

cum Hęretico ne loquaris de ſcripturis, qui inuidet hu ſaluti, malens decipere quam corrigi, & ſicut ariolus & ctator ſomniorū ęſtimat quę ignorat, ita hæreticus quæ intelligit in ſcripturis, vt libet interpretatur, p.3.c.17
ab heretica prauitate reuerſio ſignificatur per leproſi em tionem, p.1.c.1028.e.f
hęretici dicuntur lupi rapaces, p.5.c.150.d.& 837.a.b
hęretici dicuntur ſpinę, & tribuli.p.5.col.151.a.&789.c
heretici ſunt leproſi, qui quaſi varios colores habētes in corpore, varias ſectas, nunc falſitatis, nunc ueritatis p ſcent in eadem prędicatione, p.5.col.628.e
hęretici iumentis irrationalibus comparantur propter tū ſuę corruptionis expendum, incorruptam catholic cleſię doctrinam blaſphemantes, ſicut irrationabilib mantibus naturale eſt cauſa pabuli ſępius in captior perniciem ignoranter incidere, p.6.c.1359.a.b
hæretici faciūt ſectas ſuis nominis, id eſt, hæreſes induc ſphemantes fidem vel vitam orthodoxorum, p.6.c.1
hæretici ſignificantur per eos qui argentum diuini eloq ferunt de Eccleſia, & aurū ſpiritualis intelligētię, & a errores conuertunt, & filios Eccleſię vēdunt diabolo col.1914.d
hęretici ſcorpioni aſſimilantur, qui blandus facie cauda occulte, ſic hęretici decipiunt, per temporalia, quę poſt eſſe, ſicut cauda poſterior pars animali. Vel qui do ſcorpus pungit nō ſentitur, poſtea diffundit vene ſic decepti ab hęreticis non ſentiunt, ſed tandem p tur, p.6.col.1571.c
hæretici dicuntur filii ſceleſti, mendaces, ſemē diaboli, pater mendacii, qui conſolātur in ſectę ſuę ſimulach ter lignum frondoſum, ſcilicet voluptates ſuas, p.4.c
hęretici ſacrificant ſuper lateres, quando exquiſita me dialectica cupiunt arte firmare, & in quadrum extru ſecti in latere pulueris roborare lineis, p.4.c.515.b
hęretici ſchiſmatici etſi aliquam bonę actionis arcem dere videntur, qui tamen compagem vnitatis Eccle habent, quaſi parentibus & nō ſolidis laterum pręſid viciorum infima delabuntur, p.2.c.715.a.b
hęretici habent quędam ſacramenta communia cum Eccleſia, & quaſdam ſententias ſcripturarum ritè int ſed tamen idolis immundorum ſpiritum ſeruiunt. & 2.col.945.a
hęretici peccatorum ſuorum laculis cruentati, cum ve ulna argumentū ſui erroris trahūt, arma ſua contra ſuum morituri inuenernnt. Figura de Saul. p.2.c.10
hęretici perſuaſerunt principibus, vt catholicę Eccleſię ſores in exilium pellerentur, vt deſolatam plebe faci ducerent. p.2.c.367.b
hęretici atque ſchiſmatici indigni ſunt ſocietate & cō ne ſanctę Eccleſię, nec memoria eorum inter Cath habetur. p.2.col.1230.e
hæretici affectant autoritatem ſibi prædicandi inter C cos tribui, promittentes ſe eandem cum eis rectæ & operationis tenere caſtitatem, vt accepta poteſtate di in medio boni ſeminis zizania inter ſerant, p.2.c.1
hęretici producunt fraudalenter doloſa conſilia, vt qu poſſint in caueā erroris & laqueū deceptionis præci ſic vēter plen⁹ malè digeſtū cibū fętide eructat, p.3.c.
hęretici duobus modis fiunt, ſ. vel ne creatore vel de cr vltra modum diſputantes, in errores incidunt, & a u recedunt, p.3.col.1994.d
hęretici omnes contrariam altitudini humilitatem doc ad inferos detrahunt, & humilis mādati & deiecti ſu cipes, p.4 col.198.e
hęretici ſunt in Eccleſia quaſi leones, qui per linguæ u tatem ſe ducunt corda innocentium, p.3.c.195.c
hęretici teſtimoniis ſcripturarum abutentes immatura ſua dulcedine comedunt vuam acerbam, & ideo pe bur dentium ne poſſint dura comedere, &c.p.4.c.1
hæretici percutiunt ardore libidinis ira & inuidia, q̃ ru

ſangu

ſanguinis commutant in pallorem,p.4.c.1862.e
hętici diripiunt ſenſum pauperum,quia neſciunt contradice re:ędificant domos compoſitione verborum,ſed ab eccleſia ſticis viris ſubuertuntur,plantant vineas,ſed non bibūt,niſi vinū quod eſt draconū furor inſanabilis,p.4.c.1871.a
hetici auſteritatem ſcripturarum qua peccatorib. tormenta promittunt vertunt in beatitudinem,& cum diuitib.promit tunt,tamen pauperib. truculenti ſunt:& ſeueri,par.2. colu. 1873.a
hetici & gentiles in figmentis & fabulis ſuis habēt latas pla- teas quæ ducunt ad mortem ibid.
hetici habent agricolas in quorum arius ſpinæ naſcuntur, q vocantur ad planctum,quia noluerunt plāgere ſua vel alio rum peccata,p.2.c.1875.a.b
hetici fures ſunt & latrones filii noctis tenebrarum qui per- uerſa prędicant,& ſufficientia ſibi de eccleſia Dei furantur p.4.c.889.b
hetici ſignificantur per Hieroboaam,& quare,p.3.c. 2211.a
hetici ſignificantur per Hieroboam qui vitulos aureos fecit, & ſeparauit populum a domo Dauid,&c.p. 1870.e
etici qui vnitatem fidei catholicæ hæreſib.ſcindunt, ac ſic cultui malignorum ſpirituum ſubdunt,ſignificantur per hie roboam,p.2.c.782.d
hetici ſignificantur per Samaritanos,& quare,p.4.c. 2234.f
hetici ſignificantur per Philiſthiim qui pari conſenſu aduer ſus eccleſiam conſpirantes eam depopulari conantur,p.2.c. 386.a.b
etici ſchiſmatici per filios Ammon ſignificantur, quid fue- runt eccleſię filii,ſed ab ea receſſerunt per errorem circa ali quem vel plures articulorum fidei,p.4.c.2366.e
etici confidēdo ſuæ verſutiæ munimine maledictionis ver ba iactant contra catholicos, & per quos ſignificantur,p.4. c.2550.d.e
etici veris confeſſorib.Chriſti ſemper inſidiantur,& quoſ- cunque poſſunt de eorum numero in erroris ſui foueam p rahere ſatagunt,in profundum demergunt, cum dogmata iniqua pulchro ſermone adorant,p.4.c.2555.b.c
etici dicuntur iumenta,& non homines: & ſignificantur p laudam incurantem,quia iumenta hoc membro tegūt ſter- cora,& arcent altera parua animalia.Sic hæretici verba le- gis vel præcepta ſubuertunt & rectam deprauant viam,p.4. c.125.a.b
etici qui impugnāt fidei veritatem,& ſacram ſcripturā per- uerſe interpretantes,ſignificantur per filios Ephrem, p.3.c. 1019.c
etici vulpib.comparantur,& quare,p.3.c.1061.d
tem p.2.c.1357.a Item p.4.c.1033.b
etici omnib. loquaces ſunt,& panem ſe non ſubtraxiſſe pu tant,dum de comprehenſibilib.audacter reſpondent, & tūc ſe doctos præ omnib.credunt,cum loqui de incognitis inſæ nicius præſumunt,p.3.c.231.a
hetici ſunt qui populis admiſceri refugiūt,ſed ſeceſſum vitæ ſecretioris petunt:& eo amplius peſte ſuæ perſuaſionis infi ciunt,quo quaſi ex vitæ meritis reuerentiores videntur.p.3. c.243.c
hetici cum fidelem animam in ſuo errore rapiunt, quaſi alie nam coniugem tollunt,ſicut qui adulteriū facit,carnem alie nę cōiugis ſibi illicite coniungit,p.3.c.246.f
hetici deſiderant ſcire vnde docti & loquaces ſint non mori bus compoſiti,vnde vix exteriora capiunt qui ſecreta putāt ſe penetraſſe,p.2.c.283.c
hetici clandeſtinis conuenticulis coeunt,vt errori ſuo reue- rentiam quam ex ratione non valent præbeant ex occulta- tione,vnde aquę furtiue dulciores ſunt,p.3.c.281.c
hetici fraudem Deo exhibent,quia ea aſtruunt quæ ei pro quo loquuntur non placent,& cum dū defendere nituntur, offendunt.p.3.c.159.a
hetici cum vera mala contra bonos non inueniunt, fingunt quę redarguunt,vt iuſti inueniantur,p.3.c.175.a.b
hetici quia ea quæ praue de Deo intelligūt,ex veritate tueri non poſſunt,falſitates requirunt quib.infirmas mētes ſedu- cant.p.3.c.159.a
heretici vt alta iactent,vix ea poſſe ſe capere dicunt, ſed dum alta notant,teſtes contra ſe nequitiæ ſunt,p.3.c.76.e.f
heretici non cum aliis per oſtium intrant,ſed riuas quærūt pra uæ intelligentiæ.Ibid.
heretici abſcōdita ſe audire ſimulant,vt ſanctior eorum prędi catio habeatur,non aliis ęqua.Ibid.
heretici de eloquii nitore ſuperbiunt,vt nulla ſacrorum libro- rum autoritate ſolidentur,p.4.c.637.b
heretici omnes in tenebris erroris conſtituit,ſacrificia nō Deo vero,ſed dæmonib.offerunt,cum figmenta & praua dogma ta ſcribunt,p.4.c.856.d
heretici diſcordes ſemper alterutrum ſe lacerantes, non victo riā veritatis accipiūt, ſed errore captiui pariter in foueā per ditionis cadunt,p.4.c.864.e
heretici & Ethnici ſæpe leuiora committunt quam qui putan- tur eccleſiaſtici.p.4.c.1195.b
heretici qui tantum vetus Teſtamentū ſuſcipiunt,tres naturas ponunt,ſ.ſpiritualem,animalem,& terrenam, & vnde hoc trahunt.Sed improbatur.Ibid.
Heretici ſignificantur per latrunculos qui occulte ſimplices Chriſtianos decipiūt,ad errorē ſuum protrahentes: contra quos auxilium præbent pauperes religioſi.p.2.c.1076.f
heretici qui ex catholicis patrib.ſacramento fidei ſunt imbuti ſed & ad apoſtaſiam declinantes,cultū prębent ſimulachris ſignificatur per Achaz,p.1.c.1231.a.b
heretici pollicentur auxilium operis,vt in ſocietatem recepti, poſſint inferre diſpēdium,& per quos ſignificentur,p.2.co. 1295.c
heretici rident quod in capillis gratia eſt, rideant igitur quod Apoſtolorum vmbris,& in fimbria veſtimenti Chriſti,& in luto deniq. quo cęcum illuſtrauit, &c.p.2.258.e
heretici qui Eccleſiam diuiſerunt,vxorem domini ſui ducere & abducere voluerunt,p.2.c.248.f
heretici qui animis recte ſentire cupientib. vim faciunt, & mē tes liberas ad ſeruiles opiniones rapiunt condignam a iudi- ce ſuſtinent mortem,p.1.c.1605.a
heretici gladio interimendi ſunt,&c.parte 2.columna 823.b.c 824.d
heretici verba iuſtorum ad ſenſum proprium conantur rapere p.4.c.377.b
heretici & Iudæi dum in ſapientia ſeculari confidunt per can- dem ſapientiam deſtruuntur,p.4.c.124.e
heretici omnes ſunt Antichriſti,p.6 c.1387.d
heretici quanto plures,tanto magis delinquunt,& iuxta nume rum ſuum ampliant dogmata errorum,&c.par.4. columna 1726.d.e
heretici percutiuntur qui dicunt Chriſtū legi & prophetis con trarium prædicaſſe,& alium veteris,alium noui eſſe Deum Teſtamenti,p.5.c.442.d
heretici ſuperbiam habent quaſi matrem ſuæ iniquitatis, p. 4. c.1734.e
hæretici ſæpe ſophiſmatib.& arte diabolica opprimunt eccle- ſiam.Ibid.1737.a
hæretici qui ab eccleſia recedunt excordi columbæ cōparātur p.4.c.1749.b
heretici illas hominū mentes trahunt,q nulla ſtabilitatis graui tate ſolidantur,p.3.c.282.c
hæretici quidam magnam ſanctitatem exterius prætendūt, & per verba dulcia incautos ad ſe trahunt,& ſic in errorē dā- nabilem demergunt,& per quos ſignificantur,p.4. colu. 2557.a.b
hæretici qui humanam faciem habent,ſed per impietatem bel uina habent corda, ſignificantur per lamiam.p.3.c.275.c. Item p.4.c.1008.c
hæretici vel mali catholici qui contemnunt præcepta Dei a dę monib. & vitiis capiuntur.p.1.c.1634.d
hæretici doctrinam veritatis in ore nō ruminant,licet vngulam findunt,p.3.c.1771.c

Hæretici ſicut ſerpentes amaritudinem & venenũ occultant, vt incautos læ dant,p.1.col.1659.b.c
Hæretici monti Thabor aſſimilantur, qui in lumine ſecularis ſuæ ſapientiæ ſuperbientes gloriantur,p.4.col.865.b
Hæretici vocantur impii,quia per errorem à cognitione veritatis ſunt alieni: & dicuntur violēti,& quare,p.3.c.259.b.c
heretici tribus decib. mordent catholicos,ſ.potentia ſeculari, & rationib.ſophiſticis,& etiam ſacris ſcripturis peruerſe intellectis,p.4.c.2160.f
heretici grauius ſunt puniendi quam dęmones & mortui in diluuio & in ſubuerſione Sodomæ,p.6.c.1358.f
heretici non diuinis ſcripturis attendunt,ſed potius ad ſenſum erroneum transferre ſtudent,p.6.c.1360.d.e
heretici quid fulgore eloquentia ſecularis falſa dogmata componunt,auream ſtatuam facere nituntur,& quãtũ in eis eſt perſuaſione alios compellunt idolum falſitatis adorare,p.4.c.1523.a
heretici diuinitatis meritũ profitentur & ſcientiæ promiſſione decipiunt,& ſimplices reprehendunt.p.1.c.89.a Interl.
heretici quidam negant Chriſti deitatem,non eſt mirũ, quòd Hebręi hoc idem negant.Quomodo hoc concludat,vide p.5.c.365.c
heretici rapiunt aliquando ad confirmationem erroris ſui verba ſanctorum patrum,p.3.c.172.d
heretici ſine charitate quidquid habent,quamuis ſit ſanctum & verandum:ipſi tamen tanto indigniores ſunt,quanto illis donis non bene vſi ſunt,p.2.c.447.a.b
heretici diuerſis errorib.obtenebrati ſignantur per Aegyptios p.4.c.187.c
heretici per pennatos ſerpentes poſſunt intelligi,p.4.c.170.f
heretici ſignificantur per amicos Iob,qui contra corpus Chriſti,id eſt eccleſiam afflictam,lapſus membrorum dolentem alios ſub nomine Chriſti tolerantem,conueniunt ad contentionem,p.3.c.42.d
heretici dentes diaboli dicuntur& molæ,qui ſimplices diuidit ab eccleſia,&c.p.3.c.278.f
heretici offerunt panem pollutum,non aqua ſapientiæ dulcoratum,& per quos ſignificantur,p.1.c.1596.d
heretici dicuntur,phytones,quorum fictionibus decipiuntur incauti,p.1.c.1563.c
heretici & ſchiſmatici clareſcente euangelio in toto orbe,erroris cæcitate amentiam ſuam exercentes,catholicæ fidei contradicunt,ideo eccleſiæ calumniam ſuſtinent; & à veritate opprimuntur,p.1.c.1633.b
heretici in maledicta med etate reputãtur,quia nec in pariete qui ex circuncitione credidit agnoſcũtur,nec in illo qui ex prępuṫio,&c.p.1.c.171.b.& 174.a
heretici vel pagani videntes eccleſię fidem hoſtium ſuperaſſe ferocitatem,nimio panore concutiuntur, & ſuperbiam ſuã humiliantes eccleſiam venerantur,p.2.c.1598.e
heretici proprio ſenſu diuina & ſublimia exquirentes,ab eccleſiaſticæ moderationis corpore exciſi ſunt,p.1.c.1042.e
heretici ab eccleſia eiiciuntur donec purgentur manifeſtatis ſecretis ſedere iubentur,& apropriantur leproſo.p.1.c.1023.c
heretici & catholici falſi,volunt cum veris catholicis pacis cõſortium habere,non vt ipſi ad arcem catholicę fidei &operationis aſcendant,ſed vt eos potius quos in culmine virtutũ commorantes aſpiciunt,ad infima operum vel prauorũ dogmatum deſcendere cogant,p.2.c.1367.a
heretici ſunt leproſi variis errorum maculis polluti, non habentes vniformem colorem doctrinæ vel fidei,nec abſcondunt imperitiam,ſed oſtendunt,p.1.c.1189.c
heretici cum gentilis philoſophiæ,dialecticæ & rethoricæ ſtudiis amplius quam eccleſiaſtice ſimplicitati operam impendunt,ſcripturas quidem ſanctas ore volunt,ſed gẽtili ſenſu interpretantur,p.2.c.1412.d
heretici aiunt,quod non boni Dei ſermo ſit, qui pro peccatis alterius alterum dicat plecti,p.1.c.670.e
heretici laborant in ſcripturis perditionem inuenire,vnde poſſint errorem aſtruere,p.1.c.950.e
heretici qui timore pęnæ corporalis impediũt ſuam docere doctrinam peſtiferam in publico,ſed eam docent in ſuis cõuenticulis in occulto,ſignificantur per Balaam,p.1.c.1359.c
heretici licet nimio faſtu ſuperbiant,licet ad tempus prçualere fidelib.per ſubſidia potentum huius mundi videantur,tamen omnipotentis iudicio in fine ſubuertentur,p.4.c.2411.a.b
heretici quoties nõ ſolum in ciuitatib.ſed etiam in prouinciis peruerſe docendo vel etiam ſæuiendo dogma confeſſioni vere impediebant,vtinam neſciremus p.2.1265.c
heretici arant impietatem male docendo,p.4.c.1876.e
heretici dicunt ſed habere terram ſanctam & eccleſiam Saluatoris:ſed peruerſa fide ſemper ſunt in Aegypto,&c.p.4.co 1881.c
hereticorum machinationib.Athanaſius plurib.profugus a nis,Ambroſius in ſua ciuitate obſeſſus,Hilarius in exiliu relegatus,Euſebius martyrium paſſus,&c.part. 2. colum 1296.f
heretici non ſunt martyres,licet pro Chriſto multa patiantu & quare p.3.c.263.a
heretici iram domini ſacrificio placare non poſſunt,niſi ad c tholicam fidem conuertantur,p.3.c.82.b
heretici aliquando ſuffragio Gentilium principum eccleſiã xare non verentur,&accuſans fideles apud reges: quod q tum noceat fidei,tempore Arrianæ perfidię luce clarius notuit,p.2.c.1297.c
heretici & omnes eccleſię inimici contriſtãtur,quoties elect pro catholica fide vel morum correctione conſpiciunt la rare p.2.c.1345.b.c
heretici gloriãtur,ſi multos prauo dogmate generẽt,& ꝑ qu ſignificentur,p.4.c.1866.d
heretici non ſpumantib.verbis tument;ſed cito diſperdent p.4.c.1873.b
heretici qui vere inſanientes contra Deum mẽdacium loq tur,intelligũtur in Oſee propheta in ſenſu tropologico Iſrael & Ephraim,p.4.c.1760.e
heretici quanto per naturã acutiores,tanto profundiora & audita proferunt dogmata,p.4.c.1870.f
O heretici quid facietis cum venerit dies iudicii,quando v ſuis, mortem redditurus eſt inimicis, p.quarta,col.187 1863.a
heretici non poſſunt facere fructum virtutum,&c.p.4.col 1870.d
heretici ſunt arcus doloſus,qui vulnerat di gentem,ſic illi toritate ſcripturarum,actorem ſcripturarum impugnãt ſibi mortem inferunt,p.4.c.2749.b
heretici ſignificantur per decem trib.in omnib.prophetis, rum maxima multitudo qui relinquunt regnũ Dauid & ruſalem,id eſt,Chriſtum & eccleſiam,&c.p.4.c.1701.b
heretici dicuntur mater, quia generant alios in errore, qu ſuis ſequacib.cõfunduntur,quando in errore deprehen tur,p.4.c.1709.a
heretici blanda verba proponuntur ne caueantur ; ſed aſ ſub inferunt,p.3.c.64.f
heretici ſenſum quem à Deo accipiunt,peruertunt,& loqu tur contra Deũ a quo conditi ſunt,& linguæ miniſteriũ dominus laudandus eſt,in blaſphemiam conuertunt,p. 121.a.b
heretici ſententias ſcripturarum à ſuis ſenſib.tollunt,p.3.c 243.b.Interl.
heretici conditorem ſcripturæ vi opprimunt,cuius ſenſum lenter inflectunt.Ibid.Interl.
heretici rapiunt aliquando ad cõfirmationem errorris ſu ba ſanctorum patrum,p.3.c.283.b
heretici ſine cahritate quidquid habent quamuis ſit ſan & venerandum:ipſi tamen tanto indignores ſunt, quan lis donis non bene vſi ſunt,p.2. c.447.a
heretici gladio oris perfodiunt,prius gladio impietatis ci ſi. p.2 c.532.f
heretici & falſi catholici conſtanti bonorũ fide per dilecti operãte,aut corriguntur emẽdati, aut cauẽtur manife

& ab eccleſia expulſi,p.2.c.1631.b
ęretici dum mēdacium teſtimoniis ſcripturarum aſtruere nitebantur,coacti ſunt patres illos earūdem ſcripturarum autoritate reuellere,& eas quomodo recte intelligantur,diſſerere,p.2.1397.c
ęretici à ſanctis doctorib.ſpiritualem doctrinam puram acceperunt,ſed veneno ſuo corruperunt,& in fellis & abſinthij amaritudinem peruerterunt,p.1.c.1659.b.c
ęretici multi licet totū nouum Teſtamentum recipiunt, tamē pro ſuis errorib.exponunt & multipliciter in diuerſis errat multo magis igitur Iudęi poſſunt pro ſe exponere ſcripturā veteris Teſtamenti,in ſuam perfidiā torquētes,p.6.c.1695.a
ęretici dum in errore ſunt,non vocatur nomē domini de ore eorum,& quare,p.4.c.857.c
ęretici qui eccleſiam intantū fęda peſte cōmaculāt, vt etiam exoſam Gentilib.reddāt,per quos ſignificētur,p.2.col.1301 & c.1304.f
ęretici ex verbis Chriſti ſtudent catholicos impugnare, & per quos ſignificentur,p.2.c.1565.c
ęretici ad caſum tendunt,& verbis doloſis fętitudinem ſenſū euomunt.Et ſignificantur per Amraphel,p.1.c.199.a
ęreticorum malitia & ignorantia qui ſoli nolūt locum vbi religio colatur,p.2.c.758.f
ęreticorum latibula per aſpidum foramina & cubilia ſignificantur,p.4.c.143.a
ęreticorum malitia declaratur per ſcripturas figurales, & per ſimilitudines naturales,p.6.c.1439.c
ęreticorū principes q diuerſa idola de corde ſuo fingūt, vel eloquii venuſtate vel ſēſus ſplēdore increpāt p.4.c.350.d.e
ęreticorū & gentiliū eccleſię ſunt quæſtiones,quia non ſequūtur autoritatem ſcripturę,ſed humanā rationē,p.4.c. 341. c
Ieremias vidit aliquos Iudæos ad Chriſtum conuertendos,p.4.c.1020.f
ęreticorū panis,luctus perpetuus,aqua,cęnoſa doctrina, qua etiam baptizatos ſuffocant,&c.ibid.
ęreticorum primus,Simon magus fuit extremus maior omnibus,Antichriſtus eſt,p.5.c.342.d.& c.620.d
ęreticorum doctrina falſa in morib.vel in fide per leprā ſignificatur,p.1.c.1015.a
ęreticorum turba ſaltatrici comparatur,p.3.c.2018.e
ęreticorum prauitas intelligitur per mulierem extraneam, a Chriſto eccleſiaque alienam,quæ mollitie eloquentiæ & linguæ blandimentis corda innocentiū decipit,p.3.c.1064.b.c
ęreticorum nequitia ſub ſpecie meretricis perhibetur, & quare,p.3.c.1623.a
ęreticorum vox fero plangentium lubricauerunt veſtigia noſtra,qui alatam viam arripuerunt,dum catholicorū patrum regulas tenere noluerunt,nec viam quæ eſt Chriſtus,ſed vnuſquilque a recto tramite deflexerit,p.4.c.1018.e
ęreticorū Eccleſiæ quaſi viduæ dicuntur,quia & ſi vero ſponſo in quibuſdam ſacramentis iunguntur,Deo tamen fructū non concipiunt,p.4.c.104.b.
ęreticorum doctrina paleis comparatur,quæ medullam non habent nec refectionem prębent,p.1.c.569.a.b
ęreticorū ſecta per cynomyſam intelligitur qui ad reliquias deceptionis,improbitates,voluptatem,libidinem ſummum prędicant bonum,p.1.c.555.a.b
ęreticorum libros legere quib.permiſſum eſt.p.3.c.1631.b
ęreticorū dogmata vel ſecularium literarū ſuperſtitioſa, q in eccleſiā īducit,ille d̄ anathemate tollit Hiericho,p.2.c.1017c
ęreticorum perditionem non parum iuuit ſecularis ſcientia, dum incaute opera Gentilium &doctrinam ſequuntur,p.2. 1057.a
ęreticorum nepotes ſunt qui de errantium filiorum prædicatione naſcuntur.ibid.
ęreticorum principes ſimulacra dogmatum ſuorū artifici corde componunt,& quæ fecerunt venerātur,nec ſufficit error proprius,niſi ſimplices deceperint,& deuorēt domos viduarum,& abeuntes vulgi imperitia,arte dialectica quaſi aſcia formāt Deū,atq; inaurāt rhetorica venuſtate,p.3.c. 1944.f
hereticorū vniuerſitas qui ex literatura ſuperbientes nouas fingunt hæreſes,& eas nitunt verboſitate philoſophica vel rhetorica defendere,& deſignatur per Cariathſepher,&c.p. 2. c.103.e
hereticorū eccleſia ad tecta perſtillantia(quæ pluuiā ſuſcipiūt non ad vtilitatem,ſed ad moleſtiam inhabitantium)cōparatur,quæ diuina verba non ad vtilitatem animarū ſuſcipiūt ſed ad vſum ſuæ nequitiæ male interpretādo, & contra catholicos litigando conuertit,p.3.c.138.d
hereticorū tot domini ſunt quot errores colunt,p.1.c. 1658.d
hereticorū non eſt ædificare eccleſiam:a qua ſunt alieni.ſed tātū eorū qui principes patrū vocari meruerunt,p.2.c.1295.c
hereticorū origo de voluptate carnali & immundicia, de tenebris errorum vel ſcelerum,deprauatis conciliabulis, & non de publico eccleſię ſymbolo genita eſt,p.2.c.1358.e
hereticorum prauitas in perceptione ſacramētorum, quem de genere m fecit,vel ritus Gētilitatis,aut Iudaiſmi maculauit, eccleſiam Dei non intrabit p.1.c.1540.f
hereticorum mos eſt,vmbram de veritate trahere,&c. p.5.co. 765.b
hæreticorum hæreſes tres elidūtur hoc dicto.Tetigit, volo mūdare,p.5.c.760.d
hereticotum perfidia ſignificatur per beſtiam vrſum,ſ.qui habet debile caput,& heretici habent debile fundamentum.p. 4.c.1585.c
hereticorum autores doctrinā patrum,de qua eruditi ſunt male intelligendo corrumpunt,quā filiæ Loth ſemine paterno furtim,& tenebris,& illegitime vtuntur,p.2.c.1405.b.c
hereticorum hereſes ex Dei potentia dupliciter ordinatur ad bonum,p.6.c.129.c
hereticorū malicia & pęna declaratur,p.6.c.1355.1356.1357. 1358.
hereticorū peruerſa doctrina dicitur in ſcriptura diaboli, qua ſi quis imbuitur,de populo diaboli efficitur,& ad hoc diuinæ legis deſtructio ſequitur,& eius obſeruatores miſerabiliter affliguntur,p.4.c.2228.f
hereticorū eccleſię quę ſub Chriſtiani nominis titulo ſe manere glorianturr, quia propter lucra carnalia Chriſtum ſequūtur,non coniuges ſed cōcubinæ vocantur.p.2.c.540.c.
hereticis &Gentilib.ſunt velanda diuina myſteria,& hoc figuratur per Ezechiam.&c.p.3.c.2215.b
hereticis reſiſtendo antiqui patres magis diſceptabant virtutibus & ſignis quam verbis,p.6.c.740.e
hereticis,ſchiſmaticis atq;philoſophis Gētilium,dolor eſt cultus diuinus & religio Chriſtiana,atque ſtatutū catholicæ fidei ſubuertere cupiūt,& hoc per multa,&c.p.4.c.2228.f
hereticis eſt væ æternum qui recedunt a creatore, & loquūtur contra Deum mendacia dogmata.Ibid.
hereticos vocat Rab.Sal.conuerſos de Iudaiſmo ad fidem catholicam,p.3.c.443.b.c
haimo(ſic inquit)hieronymus pro eo q debuit trāſferre incuruantem & laſciuientes,ambiguitatem deceptus tranſtulit, incuruantem & refrenantem,p.4.c.198.e
haua nomen hoc loci(ait Beda)non alibi me legiſſe memini,p. 2.c.1323.b
hebdomada quomodo accipitur in Daniele,an pro ſeptena vel hebdomada iubilæorū,an pro hebdomada centenariorū & an tales hebdomadę in ſcripturis inueniātur,p.4.c.1609.a
hebdomada dierū & hebdomada annorum inuenitur in ſcriptura.Ibid.
hebdomadæ annorum an computādæ ſint per annos lunares vel ſolares.Ibid.
hebdomades ſeptuaginta Danielis continent quadringentos nonaginta annos ſolares.Ibid.
hebdomadas Danielis impletas eſſe in Chriſti paſſione declaratur & a quorum regum temporib.anni tales computandi accipiantur,p.4.c.1609.1610.1611.
hebdomadę Danielis incipiunt à deſtructione primi templi,& terminantur in deſtructione ſecundi.Hęc expoſitio ponitur in Thalmudica doctrina,& oportet Hæbreos adhærere illi

expoſitioni,p.4.c.1621.& 1622.Et arguitur efficaciter con tra Iudęos.
hebdomadam centenariorum vel iubilæorum vt aliqui Chriſtiani exponere volunt,tales magis Iudaizant quam Iudæi qui nunquam accipiunt hebdomadam,vt prędictũ eſt.ibid.
hebdomadarum ſeptuaginta computatio Iudæorum ponitur, p.4.c.1609.& 1610.Et improbantur 1611.& 1612.
hebdomadarum ſeptuaginta Danielis principium & finis quo modo inquirenda ſint,& qualiter ſit procedendum in cõpu tatione,p.4.c.1622.e
hebenus eſt arbor quæ dureſcit in modum lapidis,& habet lignum nigrum,p.4.c.1281.c
heber eſt nomen proprium & commune,p.1.c.177.c
Hebionitarum error, in Ebionitarum.
hebręi de Sem,de Iaphet Gentilis deſcenderunt,p.1.c.172.e.f
hebræi an ab Heber vel ab Abraham,dicantur ratione proprij nominis, an alio modo,p.5.c.375.c
Item p.6.c.32.f.& 442.& 1138.f
Item p.2.c.575.c
Item p.1.c.177.a.& 200.f
hebręus nomen eſt commune omnib.deſcendẽtib.à Iacob pa triarcha.p.4.c.2025.b
hebræi omnium pene linguarum verbis vtuntur,p.4.c.93.a
hebræi aliter proferunt aſpirationes & literas gutturales quam latini,p.1.c.510.e.f
hebræi non habent præſens tẽpus indicatiui modi, ſed pro eo vtuntur participatio præſentis temporis,p.3.c.1870.e.f
Item p.2. c.301.c
hebræi non habent modum optatiuum,ſed pro eo vtuntur futuro indicatiui,p.3.col.469.c.& 609.b.& 509.c.& 674. d. & 800.e.& 2559.c
hebræi non habent comparatiuum gradum,ſed vtuntur poſitiuo pro eo cum ablatiuo caſu,p.3.c.1508.f
hebræi habent aliqua nomina propria quæ ſunt ęquiuoca ad virum & mulierem,p.1.c.377.f
hebræi non habent literam.O.ſed pro ea aliquando vtuntur aleph aliquando vau,&c.p.2.c.901.c
hebræi non habent.P.literã,ſed pro ea phe vtuntur,& aſſignatur locus vbi apud eos legitur phe prope,& ibi tantum, p.4. c.1765.c
Item,p.2.c.1323.c
hebræi non habent variationem caſuum ſicut nos,ſed tantum variantur nomina ſecundum numerum pluralem & ſingularem,p.6.c.1695.b.c
hebræi nũc nõ habent antiquas literas Moyſi ſed quas Eſdras inuenit,& quare,p.2.c.518.d.& 1315.c
hebræi quinque literas duplices habent,quia per has aliter ſcribuntur fines dictionum,aliter principia & media, p.6. colu. 1702.e.f
hebræi habent literam v,& y,ſimiles, & tamen magnitudine differunt,&c.p.1.c.403.b.c
hebræi vocant pſalmum:Qui habitat,&c.canticũ occaſionum & cantantes vel recitantes eum in ſuis officiis incipiũt a parte vltima præcedentis pſalmi,&c.p.3.c.1156.e.f
hebræi non habentes ſimilia ſpiritualia de quib.pſalmi verificentur,applicant perſecutionib. temporalib. & tranſitoriis ipſius Dauid,p.3.c.1325.b
hebræi dicunt quod volentib.conuerti ad Iudaiſmum, dicẽda ſunt grauia legis,ſaltem ſecũdum partem,ſicut volentib.ingredi religionem,p.2.c.289.c
hebræi tradunt illicitum eſſe hominis Iudæo de idolis aliquid auri vel argenti accipere,ſed licere Iudęo de manu hominis capere quod de capite idoli non licebat,p.2.c.1095.b.c
hebræi doctores alibi dicunt,quod non ſolum fuit ei promiſſa terra, Iudęa,ſed etiam tota habilitatis terra:& vnde hoc trahunt,p.2.c.11.c
hebræi dicunt ſibi præcipi,vt furantur delitiis,ſiue diuitiis,antequã captiuitas ſuperueniat eis,vel miſeria ſenectutis: ita tñ vt cor habeãt in lege Dei,& ambulent in mandatis Dei, non in carnis deſideriis:& pro omnib.quæ fecerint,ſe iudicandos ſciant,& vnde hoc trahunt,p.3.c.1809.a
hebræi doctores dicunt,ꝙ ſol & luna a principio fuerunt æqu les in claritate,ſed luna ſuggeſſit ipſi Deo,vt diminueret lu ſolis volentis habere ſingularem gloriam nominis,&c. Se iſtud confutatur,p.1.c.23.c
hebræi,cum dicitur,Faciamus hominem,&c. dicunt quod e verbum Dei ad angelos.Sed hoc videtur falſum: quia ang li non cooperantur Deo in creatione animæ.&c.p.1. c.25. 27.c
hebręi aliqui dixerunt,ꝙ a prima formatione natura human formata eſt in vtroque ſexu:& quomodo corpora erant cõ iuncta & ſeparata p.1.c.28.d
hebræi fabulantur,ꝙ Abraham in ignem ſit miſſus,quia igne noluit adorare quem Chaldæi colunt.p.1.c.183.c
hebræi dicunt quod Deus ex nomine ſuo,quod apud illos t tragrammaton eſt,e literam Abrahæ & Saræ nominib.ad derit,p.1.c.221.a.b
hebræi(vt habetur ex ſcripturis ſacris)nunquã computaueri a creatione mũdi,ſed communis computatio ante legem e ſumpta ab ętate hominum,de quorum geſtis agebatur p.1. 600.f
hebræi numeros multis modis exponunt myſtice,&c.p.1.col 274.b.c
hebręi vtrum ad tantum numerum peruenerũt per eos ann in Aegypto quos ſcriptura commemorat,&c.p.1.colum. 131.b.c
hebręi tradunt,ꝙ filii Iſrael libentes aquam vituli puluere in ctam,qui commiſerant idolatriam,in barbis puluerem a pręferebãt,quo ſigno & rei vel immunes ſceleris appareb p.1.c.817.b.c
hebręi tantum timentes cõcludi ex illud paſſu,Foderũt man meas,&c.quod nulli alteri niſi Chriſto applicari poſſet ea pter litteram antiquam corruperunt,&c. parte 3. colum 583.b
hebræi in Aegypto fuerunt per quadringentos annos quo rum ſit,p.1.c.211.c.& c.599.c
hebręi,ſ.filii Iſrael magis fuerũt mercenarii,quam ſerui, qu dominus redemit de ſeruitute Aegypti,vt eius eſſent ſer & ideo noluit ꝙ vẽderentur ſimpliciter,ſed quaſi mercer rii locati ad tempus,p.1.c.686.f
hebræi an fuerint melioris conditionis quam Aegyptii.pa.3 839.c
hebręi fuerũt afflicti ad ſui probationem,Aegyptii vero ad rum damnationem,ex eodem flumine potantes,p.3.c.19 c.& ſequenti.
hebræi vbi in Malachia dicitur,Si dominus ego ſum,dicun ſi,Si domini,pluraliter,ego ſum,&c.parte quarta, colum 1145.b
hebręi aiunt Babylonios magiſtros legis præcepta ſeruantes que nunc decalogum ſcriptum in membranulis circunda capiti ſuo,p.4.c.1165.b
hebręi ſacrę ſcripturę textus legunt communiter in ſuis ſch per modũ cantus ratione ſententię.Vnde & alio cantu v tur in pſalterio,alio in prophetis,alio in libro Iob,&c.p.2 1026.f
hebręi iſta pcepta, ſ.Audi Iſrael,&c. & Diliges dominũ &c. magna ſolẽnitate bis in die recitant dictis his verbis,ſ.A Iſrael,&c.antequam incipiant dicere,diliges dominum,8 interponunt ſub ſilentio verba hebraica,quę hoc dicunt, nedictum nomen maieſtatis regni eius in ſecula ſeculor p.1.c.1503.a
hebręi dicũt cum dicitur in cãtico Moyſi:Iſte Deus meus, 8 quod li iſte facit demõſtrationem ad ſenſum,quia fili Iſr videbant Deum,&c.in aliqua tamen ſimilitudine,p.1.co 620.f
Veri hebræi ſunt qui pręſentib.ad futura,de caducis ad m ra tranſeunt.Hæ gente à Cono poſſederunt omnem reg nem quæ vocatur Geria,p.1.c.177.c
hebręi ꝙ Aegyptiorum bona ſibi commodata aſportauer excuſantur,p.3.c.1242.f

Hbræi licet eſſet prohibitum ne facerent cōmiſceri animalia
liuerſę ſpeciei,tamen poterant vti animalibus ex tali com-
nixtione generatis,vt ſunt mulæ,p.2.col.589.c
Hbræi fabulantur,licet tamen inter ſe de hoc diuerſificentur,
quòd filij Ephraim cōgregata multitudine,viuente patre co
nati ſunt ad terram promiſſionis reuerti,& in Geth Palæſti-
norum occiſi ſunt,p.2.col.1047.a.b
Hbræi feſtum magnum faciebant tonſoribus ſuis & paſtorib.
n die tonſionis ouium,in memoriam patriarcharū qui fue-
ant paſtores ouium,p.2.col.482.f
Hbręi quomodo diem naturalem,menſem lunarem, & annū
Hebraicum incipiunt, vide in dies artificialis ſecundum
Hebræos.
Hbræi temporis compotum,& anni tranſitum ſecundum cur
ſum lunæ metiuntur,p.3.co.2190.f
Hbræi ſibi ſomniāt ſalutem poſt circulum mille annorum,pa.
.col.1740.d.e
Hbræi dicunt,per ſex mille annos erit mundus: Duo milia va
nitatis,duo milia legis,& duo milia Meſſiæ, &c.p.6.1694.c
Hbræi multi dicunt,quòd Meſſias ſit natus in die deſtructio-
is templi.Et quando quæritur ab ipſis, Vbi ſit Meſſias , &
bi per tantum tempus fuerit,&c.Vide reſpōſiones eorum.
.4.col.520.a
Item p.6.col.1694.f
Hbrææ linguę vernaculum eſt,& coniunctione frequēter vti.
t interdum abundet,p.1.col.412.f
Hbrææ linguę idioma.E.conſueuit ſcribere,& A.legere,ſicut
contrario.E.pronuntiare,& A.ſcribere,p.1.c.221.b.c
Hbręa nomina ſcripta literis latinis,minus proprie ſcribuntur
communiter,p.1.c.1154.f
Hbręa lingua eſt prima mater omnium linguarū, p.4.c.2164.e
Item p.1.c.78.e.f
Hbræa lingua ſola fuit ante confuſionem turris,p.1.c.79.b
Hbręa lingua quæ primitus per Adā data eſt,manſit poſt con-
fuſionem linguarum in ea parte hominum quæ non angeli
vel principis,ſed Dei portio eſt.p.1.c.1293.c
Item p.6.c.20.c
Hbręorum populus eſt ſubiectus legis onerib.in qua ſunt ſex-
centa & tredecim præcepta,p.2.c.16.e
Hbræorum ſynagoga recitat quotidie iſtos ſeptem pſalmos,q
incipiūt ab illo:exaltabo te domine Deus meus:& terminā-
tur in fine pſalterii ,præmittens eis & ſubiugens aliquas ora
tiones,p.2.c.1609.b.c
Hbręorum regula.Quando in principio alicuius prophetię ex
primitur nomen patris ipſius prophetæ intelligendum eſt ꝗ
pater fuit propheta,p.4.c.582.f.& 589.a
Hbręorum mos fuit,quod tēpore communis tribulationis, cu
iuſmodi eſt tempus famis,homines continebant ab vxorib.
propriis,p.1.c.405.c
Hbręorum antiquorum modus fuit particularib.facere men-
tionē de liberatione Aegyptiaca,quæ fuit generalis toti po
pulo,p.3.c.541. a.b
Hbræis mos ē ex nouis reb.noua nomina īponere,p.4.c.408.f
Hbræos literas habuiſſe ante legem inſinuatur,ſed quādo cœ
perint neſcitur vtrum valeat indagari. Quidam putant eas
primis hominib.cępiſſe,&c.p.1.c.649.b.c
Hbraica vera & nomina quæ in Græca & Latina tranſlatione
ſunt poſita,nimia vetuſtate prope omnia ſunt corrupta , &
ſcriptorum vitio deprauata.p.4.c.1067.c
Hbraica lingua maxime diſtat a lingua Latina,p.1.c.1567.a
Hbraica grāmatica in multis deuiat a Latina,& ſpecialirer qa
apud eos habetur differentia inter ſexum maſculinum,& fę
mininū in verbis.Similiter in pronomine,ſ.Tu tui,p. 6.col.
55.a.c.647.a
Hebraica veritas quanta verborum elegantia fulgeat notat ex
hoc quod tranſlata pollet elegantia,p.4.c.89.c
Hebraica conſuetudo ad obſeruantiam pręceptorum Moſaycę
legis adipem literę firmiſſime tenet,p.2.c.129.c
Hebraicæ conſuetudinis erat,vt mulieres de ſubſtantia ſua prę
ceptorib.ſuis miniſtrarent:quod & dominus accepit,vt exē
plum daret apoſtolis,p.5.c.471.a.b & 805.b
hebraicæ literę totidem ſunt quot libri veteris Teſtamēti,quo
rum ſigna ſunt,p.4.c.947.a.b
hebraici ſermonis grammatica,vide in Grammatica.
hebraicorum doctorum dicta qui gloſſauerunt vetus teſtamen
tum,ſunt autētica apud eos magis quam apud nos dicta hie
ronymi & Auguſtini,& aliorum doctorum catholicorum,p.
6.c.1695.a.b
hebraicarum literarum punctatio, in principio ſcripturæ non
fuit nec eſt de ſubſtantia literæ p.4.c.1721.c
Item p.2.c.901.c
hebron vide in Caritarbe.
hebron ciuitas in tribu Iuda,quæ quondam vocabatur Arbee
licet in Græcis codicib.male habeatur.Arboc.p.2.c.521.a
& c.1125.c.& c.1021.a.b.Item p.1.c.f.& c.274.b.c
hebrō diſtat a Ieruſalem ſedecim miliarib.& locus ille ſanctus
reputabatur , eo ꝙ quatuor patriarchæ principales ſunt ibi
ſepulti cum coniugib.ſuis,& ideo Abſalon fingebat ſe illuc
ire ex deuotione,&c.p.2.c.601.c
hędus an & quare magis immolabatur deficiente agno in ſa-
crificio paſchali,p.1.c.588.d.e.& c.609.c.610.f
hędus vel agnus immolandus præcipitur in ſingulis domib.ob
ſeruari,a decima die menſis vſque ad quartam decimā diē
duplici de cauſa,p.1.c.587.c
hędum nō coques in lacte matris ſuæ,&c.& huius ratio litera-
lis,p.2.c.923.a.& c.1091.c
Venit autem vir Dei ad Heli,huius viri nomen non exponitur
p.2.c.334.f
Heli licet in perſona propria & filiis punitus fuerit ad pœnā tē
poralem,ipſe tamen in propria perſona euāſit æternam,pa.
2.c.342.f
heli(pater,ſ.legalis Ioſeph patris putatiui Chriſti)& Iacob,fue
runt fratres vterini,ſed de duob.fratrib.a Dauid diuerſimo
de deſcenderunt,& declaratur quomodo,p.5.c.28.b
heli corripuit filios,& punitus eſt,quia non corripere debuit ,
ſed abiicere.p.2.c.333.c
helias cur mortem quam ne incurreret patriam reliquit,non re
quirit.p.2.c.818.d
helias cur in Carith torrente ſe abſcondere iuſſus ſit.p.2. colu.
812.e
helias cur a coruo nutritur,p.2.c.812.e
helias ab animali immundo nutritus,quomodo non eſt tranſ-
greſſus legem,p.2.c.812.e
helias in monte Carmelo ædficauit,altare,cum lex iubeat vno
in loco Deum adorare,p.2.c 820.e
helias quamobrem primos iuſſit peragere ſacrificium ſacerdo-
tes Baal. p.2.c.821. a
helias tertio infundi aquam iuſſit ſuper ſacrificiū adorandę tri
nitatis inducans numerum,p.2.c.822.e
helias ieiuniis ſuis reſeruauit cœlum,terram fœcundauit, p.2:
c.826.d
helias cur ſolum Ieſabel timuit,p.2.c.827.b
helias cur in alium locum tranſiere iubetur , vt famelicus ipſe
famelicæ viduæ ſupplex eſſet, p.2.c.812.f
helias quare ad viduam miſſus,p.2.c.812.f.& 815.a
helias aſſumptus eſt aſſumptionem patrum prophetizans.p.2.
c.863.a
helias & Enoch tranſlati in paradiſum,ibiq;manſuri vſque ad
conſummationem auſpicantes incorruptelam,p.2.columm.
863.a
heliæ raptus imago reſurrectionis,p.2.c.862.e
helias in monte habitauit,ne Iudeorum pęnam aſpiceret, p.2.
col.812.c
helias quare orauit dominum,vt clauderetur cælum,& prohi-
berentur pluuiæ,p.2.c.809.c
helias & heliſæus quot & quę miracula vterq;fecit,p.2.colum.
776.c
helias quomodo & quare petiit ſignum per ignem deſcenden
tem,dicens,Deus qui exaudierit per ignem,ipſe ſit Deus, p.
6.c.1235.a

helias duplex, ſ. in ſpiritu & in perſona, ſicut eſt duplex aduentus Chriſti, p.5.c.242.f
Item p.4.c.2205.a.b
helias ſimul habuit reuelationem a Deo, quod cęlum clauderetur, & prohiberetur pluuiæ ad eius orationem, & ad eius deprecationem cælum daret pluuiam, &c. p. ſecunda columna 809.c
helias ter ſiue trib. vicib. ſe extendit ſuper puerum, profitens fidem trinitatis, quia fides maxime operatur in operib. miraculoſis: & quid per hoc figurabatur, p.2.c.817.c. & columna præcedenti.
helias fecit occidi omnes prophetas Baal, & aliquos forte ipſe manu propria zelo diuino occidit. p.2.c.823.c
Item p.3.c.2214.d
helias angelico miniſterio quadraginta diebus & quadraginta noctib. ſuſtentatus eſt, p.2.c.825.c
helias ante tranſmigrationem ſuam voluit videre tria loca, ſ. Galgalam propter loci ſanctitatem, Bethel, & Gierico ꝑpter diſcipulorū ſuorum congregationē, quia ibi etiam debebat dimittere Heliſæum, p.2.c.860.e.f
helias non aſcendit in cęlum virtute propria ſicut Chriſtus, in cuius aſcenſione non apparuit aliquis currus ſicut in aſcenſione Helię, & ſecūdum doctores catholicos & Hebręos deportatus eſt in paradiſum terreſtrem, p.2.c.861.a
helias ad quod cælum eleuatus fuit, p.2.c.ibid.
helias & Enoch venturi ſunt in die iudicii in habitu abiecto, & dicūtur duæ oliuæ per exuberantiam pietatis, & duo candelabra per ardorem charitatis, ſtantes contra Antichriſti malitiam per conſtantiam, p.6.c.1569.c
helias in deſerto & ait nequis eum ieiunantem videret, p.2.co. 879.b
heliæ vita & Enoch, quos adhuc in carne cōſtitutos credimus qualis ſit, & cui vitæ ſit ſimilis, p.1.c.77.c
heliæ panis ad victum defuit ſi quæreretur non defuit quia nō quærebatur, p.2.c.812.d
heliæ ieiuno ore emiſſa vox cœlum clauſula ſacrilego populo Iudæorum. p.2.c.820.f
heliæ ventus horrendus & fragor & ignis a domino Eliæ oſtēſus eſt vt illum doceret impiorum hominum magis deſiderandam pęnitentiam quam perditionem, p.2.c.831.a
heliæ & Enoch tranſlatio integritatis documentum, p.2.colu. 863.a
heliæ cib. allatus eſt ab angelo quo nullus in humana vita vilior inuenitur, p.2.c.823.a
heliæ oranti vehementia, p.2.c.825.a
heliam Deus cū populo punit, vt dum etiam ipſe in famis ſupplicio comprehenditur aliquid miſericordię in relaxādo ſententiæ ſuæ iuramento adiſcat. p.2.c.811.c
heliam docuit Deus quod leuitate & clementia regeret & adminiſtrare docuerit humanum genus, p.2.c.830.e
helizabet poſt conceptum ſe occultauit quinq; menſib. quintuplici de cauſa, &c. p.5.c.985.c
heliſæus an & quomodo tentauit dicens: Veniat ad me & ſciat prophetam eſſe in Iſrael, p.6.c.1721.a.b.c.
heliſeus petiit habere ſpiritū in dupla portione reſpectu Elię, Et ſecundū Rab. Sa. inducitur ad hoc quod Elias fecit octo miracula, & Heliſęus ſedecim, quæ enumerat. pa.2.columna 861.a
Item p.3.c.2217.a
heliſęus aſcendens in Bethel, ſignat Ieſum aſcendentem in cruce quem deriſerunt Iudæi, p.2.c.867.a
Item p.3.c.1990.f
heliſæus quomodo diſpenſauit ſuper adoratione Naaman, pa. 2.c.880.d.e
heliſęus ſilueſtrib. ramis & amaris paſcebat prophetas, p. 2.co. 879.c
heliſæus inſufflando reſuſcitauit mortuum, p.2. c.878.d
heliſæus figuram domini gerebat, p.2.c.878.c
heliſæus defuncti pignoris reſuſcitatione donatus reſoluit hoſpitii penſionem, p.2.c.878.f
heliſæus a magiſtro didicerat parcimoniam cum pueros al prophetarum p.2.c.879.b
heliſæus quare iaculus victoriam ſignificauit, &c. p.2. colum 924.d
hęliſæus propheta mortuus, mortuum ſuſcitauit, &c. p.2. co 925.b
heliſæus imitari voluit magiſtrum, p.2.c.864.b
heliſæus ſale liberauit aquam ab amara operatione, &c. p.2. 865.a
heliſeus an peccauit maledicendo pueris, &c. par.2.col.865 846.d
heliſæus curabat alienigenas ne neglectis fratrib. & ciuib. p. c.896.c
heliu in quib. concordabat cum ipſo Iob, & in quib. non p.3 305.c
heluidius hæreticus dixit Mariam fuiſſe cognitam poſt natiu tem Chriſti a Ioſeph & de ea filios genuiſſe, qui dicūtur tres Ieſu, p.5.c.1059.c.52.e.48.d. c.250.e
Item p.1.c.1018.f
hel us Adrianus imaginem ſuam fecit ſtatui in templo, vt ſt rat arca teſtamenti, &c. parte 1. colu. 249. e. f. Vide etiam Adrianus:
helius idem reædificauit Ieruſalem, præcepit tamen ne alic Iudęus haberet licentiam intrandi illuc, &c. parte 5. colu 396.f
henricus de Gandauo in ſuo quotlibeto, refert, quando C tinus dedit eccleſię bona tēporalia vox fertur audita fui Hodie cęcidit venenum in eccleſiam Dei, &c. p.1. colum 1351.c
heloim apud Hebræos eſt nomen plurale huius nominis: Heloi, quod ſignificat Deum in ſingulari, &c. & multis dis ponitur in veteri Teſtamento & quomodo per hoc batur pluralitas perſonarum in diuinis cum vnitate deit p.6.c.1695.1696.1697.1710.
herba quęlibet prius a terra producitur, aura & æſtib. tang pluuiis nutritur, demum profert germen ſui ſeminis, p.3 119.c
herba dupliciter deſiccatus, per defectum virentis naturali tranſitu temporis, & per euulſionem a terra, par.3. colu 119.a.b
Herbam terra protulit, an paſſiue tātum protuliſſe dicatur, etiam actiue, parte 1. columna 14.d. & columna 49.c. & 51.c
Hęrbam venenoſam ſi prohibitus tetigeris, pœna ſequitur ſi nemo prohibuiſſet, ſimiliter ſequeretur, &c. p. 1. colur 75.a
herbarum prima germina non de ſemine prodierūt ſed de ra, quomodo homo (propter quē omnia) iuuenili ętate matus eſt, p.1.c.14.e.f
herbas venenatas an terra ante lapſum hominis produxer militer ſpinas & tribulos, &c. p.5.c.82.d.e
heri accipitur aliquando pro principio temporis, in quo D creauit cęlum & terram, p.4.c.286.f
heri in foro, hodie in altari, heri ſocius hiſtrionum, hodie c crator virginum. p.1.c.1042.d
herodes tres dicti ſunt, de quib. eſt talis verſus. Aſcalonita cat pueros, Antipa Iohannem, Agrippa Iacobum, claud in carcere Petrū, p.6.c.117.c. Et ad longum de eorum ort geſtis, & quales exitus miſeros habuerūt, c.2377.a.b. c
herodes contriſtatus eſt de morte Iohannis, licet, ficte vt p triplici ratione, p.5.c.250.e
hęrodes Antipas non fuit de ſecta Saducęorum qui negab reſurrectionem, ſed de ſecta Phariſæorum, qui eam cor bantur, p.5.c.542.f
herodes comparatus eſt vulpi propter doloſitatem & per tatem. p.5.c.890.f
herodes Aſcalonita quomodo turpe factum commiſit, vt bræi dicunt, p.4.c.1517.c
herodes damnatnr pro innocentibus &c. parte tertia colu 1695.c

Index.

Hrodis maioris ſub quo natus eſt dominus filij fuerunt herodes Philippus & Liſanias:& cum Pilato Romano prȩſide rexerunt Iudæam,p.5.c.729.a
bi etiam de Archelao.
hodiani dupliciter dicuntur:vel a ſecta quadam,vel ab herode Antipa tetrarcha.p.5.c.512.f
odias quæ qualis,quanta,& cuia,p.5.c.250.e
odius accipiter reliquas aues velocitate tranſcendunt,p.3. 71.c.& c.1232.d.e
odius eſt nomen auis prædalis,& nidificat in cedris,& dicitur dux auium eo modo loquendi,quo leo dicitur dux animalium,p.3.c.1233.a.b
er liber hebręis inter agiographa numerantur, Chriſti eccleſiæ continet ſacramenta,p.2.c.1610.d
er liber vſque ad capitulum decimum incluſiue eſt de ſcritura canonica:& ſequentia non habentur ab hebræis,p.2. 1630.f.& c.1644.f.& c.1655.
er librum quis conſcripſerit,p.3.c.1646.f
er quomodo commendatur, quia inuitauit regem aſſuerũ Aman ad conuiuium.p.2.c.1632.f
ter hiſtoriam quis ſcripſerit,p.2.c.1609.b
ter liber cur ſic inſcribatur,p.2.c.1609.b
ter pulchrior facta ieiunio.p.2.col.1635.a
H h ad literam,quia duplicem aſpirationem ſonat,ſeptuaginta nõ valentes in Grȩcum vetere:cui Græcam addiderunt, ocentes in huiuſmodi vocabulis eſſe aſpirandum, p.1.co. 69.a.b.& col.185.a.& col.201.b.c.& c.565.a
icinthus lapis precioſus,& eius moralitas, par.6.columna 681.c
ides quid & vnde dicuntur,& quando oriuntur, & quis eaum effectus,p.3.col.124.d.e
ieres qui & Hiſpani,à quibus Geltiberia,licet quidam Itas ſuſpicentur,p.2.c.1532.f
ouſęi qui dicantur in eccleſia,p.2.c.109.a
uſæi vnde deſcenderunt,p.2.c.544.d.
s triſtitiam pęnitentię ſignat,p.1.c.940.f
a nocturna beſtia mortuorum deuorat cadauera, & de ſeulchris effodit corpora,& cunctis veſcitur ſordib.p.4.col. 75.a
archicum actum nullus ſuperior poteſt exercere in inferioem,niſi conferret ei gratiam,vel habitum ſupernaturalem. 1.c.1244.f
archia quid eſt,p.3.c.1512.f
archiarum ternarius per quid ſignificatur,par.2.columna 614.e.f
iemias centumquinquaginta annis poſt Iſaiã prophetauit, .4.c.675.a.b
emias &Ezechiel eodem tempore prophetabãt,primus in ruſalem,ſecundus in Babylone,& quare,par. 4. columna 167.d.e
emias prophetauit tempore captiuitatis Babylonicę.pa.4. lumna 275.c.& quando prophetare incępit, quam longe ophetauit,ſiue quot annis,p.4.column.579.a.& columna 53.b
emias diuinitatem Chriſti clarius exprimit quam in aliis liris veteris Teſt.fit.p.4.c.578.f
emias ad quantam altitudinem conſcenderit,p.4. colum. 22.e
emias Propheta duplici gratia prȩditus erat,ſacerdotali & ophetica,p.4.c.581.b
emias hoc præ cæteris decus conſecutus eſt Abraham proheta nuncupatus eſt,p.4.c.582.e
emias propheta iuuenis erat ſecũdum ętatem corporis,ſed uoniam dominus dederat verba ſua in ore eius merito ad um dicitur noli dicere quia puer ego ſum &c.par.4.colum. 84.d
hiemias puritati conſcientiæ fidens libertate vtitur erga doinum.p.4.c.725.a
hiemias propheta angitur quod eloquia diuina ſuggillãtur. p.4.c.725.b
hieremias prophetauit ad Iuda & Ieruſalẽ initio regni Ioacim filii Ioſiæ.p.2.992.e
hieremias Iudæorum vicem dolens imitatur matrẽ ſeſe ob filiorum interitum laniantem,p.4.c.618.e
hieremias plangit a populo commiſſas iniquitates.p.4.c.652.f
hieremias iuxta literam quomodo intelligitur a Deo ſeductus exponitur dupliciter,p.4.c.725.a
hieremias maledixit natiuitati ſuæ & conceptui,non ſicut impatiens & per verba diſperantis,ſed in hoc expreſſit horrorem ſenſualitatis reſpectu mali imminentis,quod tamen ratio patienter tolerabat,p.4.c.772.c
hieremias ſecundum aliquos vidit imaginaria viſione calicem domini ſibi tradi,qui deſignabat punitionem & afflictionẽ à Deo mittendam,vel ꝙ per eum dominus regib.& gentib. propinaret infra ſcripta,p.4 c.757.c
hieremias deiectionem Chaldæorũ velate ſcripſit ne forte prouocaret inſaniam Caldęorum contra Iudęos,Sed alia eſt opinio,&c.p.4 c.759.c
hieremias quindecim annis catenas in collo portauit, & quid deſignabat,p.4.c.777.b.c Vide in Ezechiel.
hieremias oſtendit myſterium incarnationis loquens de futuro per modũ præteriti propter certitudinem prophetię,cum inquit: Creauit dominus,p.4.c.794.f
hieremias ex diuina motione emit agrum, vt ſic nõ ſolum verbo,ſed etiã facto oſtẽderet,ꝙ poſſeſſiones deſtructæ à Chaldęis iterum emerentur & poſſiderentur a Iudæis poſt reditum de Babylone,p 4.c.802.f
hieremias incarceratus fuit per Sedechiam, quia prophetabat ciuitatem obſeſſam a Caldęis capiendam & populum captiuandum,p.4.c.801.b.802.d
hieremias in carcere reuelationẽ habuit & ibidem prophetiã ſcripſit de liberatione populi fienda,quam in vaſe fictili literaliter impoſuit,p.4.c.803.a.b
hieremias licet per Ioachim eſſet recluſus,ne prophetiã publicaret in populo,tamen per amicum ſuum Baruch hoc executus eſt,quem miſit ad legendum propetiam ſuam in præſentia omnium,p.4.c.825.c
hieremias cum quærentur ad occidendũ,à Deo abſconſus eſt, quia vbi defuit remedium humanum, affuit diuinum,p.4.c. 827.c
hieremias miſſus fuit in lacum, vbi non erat aqua, vt ibi moreretur fame,& de merſione eius intra lutum par. 4. columna 828.f
Item p.3.c.2218.d
hieremias quare non fuit occiſus ſicut Vrias cum eadem prophetauerint.p.4.c.775.c
hieremias non ſolum prophetauit contra Babylonẽ ſed cõtra omnes gentes quæ in exercitu Babylonis fuerant, & contra populum Dei dimicauerunt,p.4.c.756.f
hieremias ad hoc cõſecratus fuit propheta, vt enunciaret ſubuerſione ciuitatis & templi & deſtructionẽ populi per Chaldeos,& rędificationem per reges Perſarum,p.3. columna 2210.d
hieremias vidit imaginaria viſione quaſi ſimilitudinem hominis Deum repræſentantem,os hieremiæ manu ſua tangentẽ & intellexit,quod per hoc deſignabatur collatio doni prophetiæ a Deo ſibi datæ,p.4.c.584.f
hieremias quamuis accuſatus,tamẽ liberatus eſt a morte auxilio multorum,p.4.c.776.f
hieremias poſt liberationem habuit reuelationem à Deo, quod maneret ad orãdum pro populo,& circa ipſum quęreret domini voluntatem, p.4.c.841.c
hieremias erat de ciuitate illorum qui ipſum occidere volebãt, & ſibi propter donum prophetiæ magis inuidebãt, quã alii, eo quod inuidia maxime inter compatriotas fiet,p. 4. colu. 638.f
hieremias mortuus eſt virgo,cum fuit ſanctificatus in vtero,p. 4.c.701.c

Hieremias quærendo diuinum reſponſum orauit pro populo decem dieb.p.4.850.f
hieremias quib.lapidib.fuit lapidatus,ſi tamen lapidatus fuit, quod pro dubio habetur,p.4.c.854.f
hieremias Moabitis cōpaſſus fuit,eo ꝙ vidit in ſpiritu Chriſtū deſcenſurum de Ruth Moabitide,de qua genuit Booz Obeth,& Obeth Ieſſe patrem Dauid,p.4.c.878.f
hieremias componens lamentationem tenuit modum dolentis & conquerentis,ſicut mater lamentans filium mortuum p.4.c.925.c
hieremias vidit deſtructionē ciuitatis Ieruſalem viſione intellectuali,& prophetica,& etiam viſione corporali,p.4. colu. 974.f
hieremias vidit aliquos Iudęos ad Chriſtum conuertendos.p. 4.c.1019.c
hieremias iuuenis ad prædicandum miſſus eſt a domino & virgo fuit caſtus & ſine liberis,&c.p.4.c.701.a
Item p.2.c.983.c
hieremiæ pater dicitur fuiſſe Helchias,&c.p.2.c.1053.c
hieremię conſtantia & patientia commendatur,p.4.c.724.f
hieremiæ pręcepit dominus vt tonderet capillos,cum tamē eſſet Nazareus,& quare,p.4.c.644.f
hieremiæ in puteum ſubmiſſio,ex profundo huius vitæ liberationem ſignificat,p.4.c.827.b
hiericho duplici nomine vocabatur,ſ.Hiericho & ciuitas palmarum,p.1.c.1696.f
Hiericho fuit prima ciuitas a filijs Iſrael capta,& ſpeciali miraculo,& ſignificat ciuitatem culpæ,quam fecit amor ſui vſq; ad contemptum Dei,p.5.c.88.f
hieroboal & eius exercitus quid ſignat moraliter,p.2.c.212.f
hieroboam inſtitutus rex ſuper decem trib.Iſrael fecit duos vitulos aureos,& redditur cauſa,p.2.c.1495.c
hieronymus binomius erat.Dicebatur.n.& Euſebius,p.2.col. 1519.a.b
hieronymus floruit tempore gratiani & Valentiani imperatorū qui imperare cęperunt Anno domini.381.p.3.c.649.c
hieronymus librū de Hebraicis quæſtionib.ſuper geneſim edidit:Sed liber de Hebraicis quęſtionib.ſuper alios libros, a multis,& rationabiliter negatur eſſe Hieronymi, &c. Vide in librum de Hebraicis quęſtionib.
hieronymus ter tranſtulit pſalterium.p.3.c.419.b.c
hieronymus libris allegoriæ ſpatiis in Iſaia euagatur interpretatis nominib.ingenium ſuum facit eccleſiæ ſacramentum, p.4.c.151.c
hieronymus de ſuo præceptore Hebraici ſermo ſic loquitur: hebræus meus longe alia via ingreſſus eſt,&c.p.4.c. 80.d
Item p.3.c.1775.b.Hebræus meus Barachiam,quem maxime admirantur,ita expoſuiſſe teſtatus eſt.
hieronymum calumniati ſunt quidam de hoc ſic ſcribentē:quidam hoc dicunt,alii autumant,&c. quaſi ſub alienis nominib.proprias ſententias poneret,quod tamē beneuolentiæ cauſa fecit,ne certo nomine aliquem lacerare videtur.p. 4. c.737.a.b
hieruſalem prius dicta eſt Salem:hanc poſtea tenuerūt Hiebuſæi,& dicta eſt quaſi Hieb.Salem:quæ poſt à Salomone hieroſolima quaſi Hieroſalomonia dicta eſt,& poſtea ab Aelio Adriano vocata eſt Aelia,p.2.c.714.f
hieruſalem ciuitas eſt trinomia prius Hieb.dicta,poſtea Salē, inde hieruſalem,&c.p.3.c.861.a.b.Et horū mo alitas. Ibid.
Item p.2.c.1141.b. Item de hoc late p.1.c.325.c.
Hieruſalem duplex,vna generalis eccleſia,alia æterna in cęlis, p.3.c.1569.c
hieroſolyma eſt in medio terrę habitabilis,quia eſt in quarto climate,p.5. c.1087.b
Item p.4.c.1363.c
hieruſalem dicitur vmbilicus mūdi,id eſt,in medio omnis terræ,p.4.c.231.b.135.a Interl.
hieroſolyma ſola locus eſt,vbi Iudęi ſe putent ſacrificia poſſe offerre propeccatis, & ſine talib.ſacrificiis non reputant ſe perfecte mundari & iuſtificari,&c.parte 4.columm.513.c.& col.2349.c
hieruſalem fuerat clauſa triplici muro,intra murum interio habitabant rex & ſacerdotes,intra ſecundum, prophetæ nobiles,&c.p.2.c.689.& c.1346.f
hieruſalem ſitus vt ferunt ita molli cliuo contra orientē ſim occidentem diſpoſitus vergit,vt pluuia ibi decidens inſt fluuii per orientales portas defluens,cunctis ſecum plate rum ſordib.raptis,in valle Ioſaphat torrentem Cedron a geat,p.2.c.1351.b.c
hieruſalem in tribu Beniamin ſita eſt,p.4.c.629.c
hieruſalem quando deuaſtabatur per Chaldæos,Chaldeis c rentib.ad aurum & argentum,Ammonites & moabites gis voluerunt currere ad cōburendum libros legis,vt ma dictionem eis inflictam in lege ab hominum memoria a lerent,p.4.c.936.f
hieruſalem vt aliqui dicunt, Luza & Bethel vocata eſt,ſed non videtur verum,&c.p.2.c.1086.c.f
hieruſalem ſæpe Sodomæ & gomorrhæ comparatur.p.1.co 1659.b.c
hieruſalem commendatur a quinq; &c.p.3.c.774.d
hieruſalem vndecim excellentias habuit,per quas excelluit lias ciuitates,p.4.c.949.a.b.c
hieruſalem dicitur ciuitas ſanguinum,& quare.p.4.c.2031
hieruſalem dicitur ciuitas ſancta,& quare,p.5.c.462.f
hieruſalem cęleſtis quare dicitur ſterilis.p.5 c.506.d.Interl
Hieruſalem & Sion quatuor modis dicitur, par.4. c.15.a. 1181.a
hieruſalem,ſuperbia dicitur Iordanis,& quare.p.4.c.675.c
hieruſalem,quondam domina gentium, ciuitas regis mag nunc deſpectiue dicitur vallis,&c.p.4.c.213.b
hieruſalē duplex deſtructio prædicitur,ſ.Chaldæos & per manos.p.4.c.267.c
hieruſalem Romanis ſubdidit primo Pompeius,deinde T & Veſpaſianus,p.4.c.1119.c
hieroſolimæ excidio imminente qualiter acciderint porte per eam ſecundum Ioſephum,p.5.c.964.d.
Item p.4.c.268.f.& c.722.d.e.extenſe c.2415.a.b.c
hieruſalem quinto menſe.i. Auguſto deſolata eſt à Chaldę Romanis,p.4.c.772.b
hieruſalem deſtructa eſt quia Iudæi non confidebant in ſed in propria virtute,& propter contemptum verbi di dicti à prophetis.p.4.c.216.f
hieruſalem deſtructa eſt 19.anno Ioachim incluſiue vſque Sedechiam computando,vt computantur anni eorum, c.753.c
hieruſalem de nocte capta fuit,p.4.c.1724.f
hieroſolimam ingreſſus Antiochus anno centeſimo quad ſimotertio à Seleuco,& vniuerſam vaſtauit,& poſt Ioui tuam in templo poſuit,p.4.c.1595.a
hieruſalem euerſa reędificata fuit, quoties, per quos,& qu ter p.4.c.236.f Item p.3.c.1441.c
hieruſalem poſt magnum tempus fuit reædificata, & iterū ſtructa per Alexandrum magnum, & iterum reædificat poſtea a Chriſtianis capta,&c.p.4.c.1275.c
hieruſalem nunc reædificata,an & quomodo ſit in eodem cum priori,p.4.c.236.f
hieroſolymæ reędificatio dupliciter poteſt intelligi. Vno do quo ad domos inhabitantium. Alio modo quantum muros ciuitatis & portas,p.4.c.382.f
hieruſalem reædificata per Aelium Adrianum, & a ſe Ael vocauit,ſed poſtea magis tenuit nomen antiquum, &c. c.254.f.& c.467.c
hieruſalem capta eſt per Coſdroe regem Perſarum,& Ho regem Arabum, nam vterq; cepit,ſucceſſiue tantum, & pulum bonis ſpoliauit,partim occidit,partim dimiſit in ui ſeruitute,p.4.c.2167.c
hieruſalem viriliter aggreſſus fuit dux godefridus cum ex tu Chriſtiano,& eam cōprehendit & magnam ſtragem racenorum fecit, & per quid ſignificatur, parte quarta lum.2405.c

Hieru

hi rusalem ſubuerſam ſi cōſiderans,altare deſtructū,nuſquam ſſe ſacrificia,vel ſacerdotes,vel pontifices,&c.dicere poſſu ius:Moiſes famulus meus mortuus eſt,& regnat pro eo Ie ſus non filius Naue,ſed filius Dei,p.2.c.10.d.e
hie uſalem cum templo ſuo materialiter ſumpta correſpondet erusalem cęleſti in ſitu,& quomodo hoc intelligatur,p.3. .1433.c
hie uſalem dicitur domus ſolis:& quare,&c.parte 2. columna 56.d
Ab Ierosolima incipere debebant prædicaturi pœnitentiam remiſſionem peccatorum,& quare,p.5.c.1006.d
hi uſalem aureā & ornatam gemmis de cęlo Iudęi autumāt eſcenſuram ad tempus Chriſti ſui incomparabiliter nobi- brem quam fuerit pręcedens:& dicunt quod tunc omnes ntes ſeruient eis,Cameli,&c.de Saba venientes aurum de rent.&c.p.4.c.236.t.& 485.c
uid aliqui catholici,de hoc ſentiant,c.721.c.787.c.1199.b 342.f.& 1934.c.f
tem p.1.c.953.c
uſalem dupliciter.ſ.pro eccleſia militāte & triumphante,p. 4.c.7.a.b.c
uſalem dicitur filia populi,eo quod fuit ab eo ædificata,p. .c.636.f
uſalem dicitur filia Sion propter templum & palatium re- ſitum in monte,p.4.c.630.f
uſalem & Sion metaphorice ciuitatem ciuium cęleſtium, Iudæa terram viuentium ſignificat,p.4.c.1934.e.f
uſalem ſignificat eccleſiam,p.4.c.1152.f
uſalem dicitur caſtellum,quia triplici muro clauſa cum p- pgnaculis & fortalitiis ad modum caſtri.parte 5. columna 33.c
uſalem & aliæ ciuitates Iudęę propter mare mediterraneū ..untur inſulæ,p.4.c.485c
uſalem dicit virgo propter integritatem fidei,quæ ſemper manſit in aliquib.p.2.c.656.c
..ſcere quāto quiſq; cernitur de reſtituta ſalute proximi , ..to ſe indicat de ablata doluiſſe,p.3.c.409.c
..ſcit vnuſquiſque,cum ſibi bene viuendi proſperitas arri ..at ipſa hilaritas animum velut deſiderabilis cib.reficit. Sed cum tentatione pulſatur,a mente eius omne gaudium ..quitur,quæ prius eodem gaudio quaſi ſatiata lætabatur. p. .c.312.d
..menſura Hebręorum,fere choros antiquos duos capiēs ſe ..dum quam oleum offerebant,&c.parte prima columna 27.c
..lus,populus Chriſtianus,virtutum varietate delectabilis 1625.c
..s qui offerebatur in neomenia (dicunt hebręi & habetur in ſalmud)erat pro expiatione ipſius Dei, eo, ꝙ minorauit ..am.Nota fabulam & errorem Iudęorum.par.1.columna 147. a.b
..cs eſt animal fętidum & dux caprarum, parte 1. columna 84.c
..cs eſt animal ſemper ad excelſa feſtinans,& in præcipitiis nil periculi ſuſtinens,& illic inuenit viam,vbi alia anima- li ruinam,p.4.c.1434.f
..cs duplex in oblatione.Vnus immolatus in tabernaculo, ..us emiſſus in deſertum,a feris deuorandus,p.1.c.1041.c. &c.1044.f
..cm Chriſti fideles pro peccato offerunt,cum humanitatē, in ſimilitudinem carnis peccati Chriſtum ſuſcepiſſe : & pro peccatis obtuliſſe credunt,p.1.c.1322.f
..rū qui ſe ſacrificio offerebantur parilitas & ſimilitudo ſub ænigmate referunt Chriſtum,&c.parte 1.columna 1044. e. &1045.a
..rcs cur dictus emiſſarius,p.1.c.1045.b
..rcs emiſſarius figura erat aduentus Antichriſti,p.1.column. 15.b
..iſmel quare ante pręnominatus eſt ab angelo,antequam na tus eſſet,p.1.c.220.f
hiſmael duodecim filii naſcitur,primogenitus Nabaioth,&c. p.2.c.1013.c
hiſmael perſecutus eſt Iſaac ſub ſpecie ludi lædēdo, quæ perſe quutio ſecundum catholicos fuit corporalis,ſecundum He- bręos ſpiritualis,p.6.c.508.e.f.item p.1.c.256.b.c.
hiſmaelitæ antiquitus habitabantur tabernaculis, vagando de loco ad locum,p.4.c.369.c
hiſmaelitę dicuntur etiam Madianitæ,& quare,p.1.c.384.c
hiſmael & Agar carnales , vetus teſtamentum figurant ſed Sa- ra & filii eius eccleſiam,p.1.c.255.f
hiſmael vt dicūt Hebręi & verum videtur,finiuit vitam ſuam in bono,&c.p.1.c.227.& c.293.f
hyſopus eſt herba humilis,ſed medicabilis, cuius radix petræ hęrere dicitur,Dicitur & purgare pulmones ī quib. eſt inſla tio,p.3.c.802.f.Item,p.2.c.701.a
Item p.1.c.592.f.& c.1301. b.c
hyſopus odore ſtomachi immundiciam purgat,p.1.c.1301. b
hiſpani à Tubal(qui fuit filius Iaphet)deſcenderūt,p.1.c.1301. b.Item p.2.c.1009. b.c
hiſpania Hebraice dicitur Sepharad,& quomodo Chriſtiana fides ibi pṙedicata fuit per apoſtolos & ſuos diſcipulos,&c. p.4.c.1917.a
hiſpani hac arte vtuntur,in gregib.equarum ponunt pulchros equos ante equas tempore conceptus,quod ſimiles illis cō cipiantur,p.3.c.470.e
hiſpanorum nobiles portant calceos in ſuperficie deauratos,p. 3.c.1862.f
hiſpaniæ rex terrā Saracenorum intrans anno 1441.vt ſcribit Paulus Burgēſis,fugauit Sarracenos vſq; ad metropolim, ſ. Granata,& multos occidit,p.6.c.1604.e.f
hiſtoria de Dauid & Bethſabeæ Vriaq; exponitur de Chriſto & lege , ac populo Iudaico,&c.p.5.c.32.b
hiſtoria Machabæorum poſt hiſtoriā Iudith ſequitur, ſed vtra que quo tempore contingerit,p.4.c.221.c
hiſtoria hominis deſcendentis ab Ieruſalem in Iericho, an fue rit parabola vel res geſta,& quod moraliter ſignificat homi nem peccatorum,p.5.c.843.c
hiſtoria non tota ſpiritualem intelligētiā ſonat,ſed tota iuuat, ſicut non omnia quæ ſunt in cithara ſonāt ſed omnia iuuāt, p.1.c.1464.b
hiſtoricus ſenſus ſi regnum charitatis ædificat,cupiditatis diſſi patice non eſt neceſſe allegorice,exponi,lector tamen ſentē tiam dote rectæ fidei honorare debet,& intactam ſua expo- ſitione relinquere,p.1.c.702.d.e
hiſtoria regum eo ſpiritu cōdita eſt quo & cętera ſcripturę ſan ctæ volumina.p.2.c.309.a
hiſtoria aliquando prætermittenda eſt,vt reficiat nos ſpiritua- lis intelligentia,non hiſtorialis,& de hoc exemplum, p. 1.c. 1587.a
hiſtoria ſpiritualem intellectū fouens quædam pleno eloquio quaſi pullos profert, quædam vero & legētis animum ad al tiora perducit,& quaſi ſub ſe oua continens,ex quib. pullos producat,p.1.c.1586.f
hiſtoria ſola paſcuntur ſępe mentes carnalium,ſpirituales vero allegorice nubem penetrāt, vt ſpiritualiter verba Dei cogno ſcant,p.1.c.677.a
hiſtoria ſtricta eſt, eſt euagandi non habet facultatem,p.4. co. 2048.e
hiſtoria ſcripturæ ſeruanda eſt in quibuſdam locis & allegoria & ſępe allegoria quærenda eſt,aliquando ſola hiſtoria tenē da, vt tardiore paſcantur per hiſtoriam,& velociores inge- nio per allegoriam,p.1.c.677.a
hiſtoriæ verba,nidus auis in arbore vel in terra,pa.1. columna 1586.f
hiſtoriæ veteris Teſtamenti figuratiuæ fuerunt,& omnia in fi- gura contingebant illis,& hoc duob.modis,p.1.c.301. d
hiſtorię ordo cum deficit,ſeſe nobis intellectus myſticus quaſi apertis iam forib.oſtendit,p.1.c.301.f
hiſtoriam deficere ſecundūm ſignificationem vocum cōtingit multipliciter in parabolis locutionib.p.1.ibid.

hiſtoriam vel chronicam qui ſcribit,debet ita fideliter ſcribere illa quæ ſunt ad vituperium,ſicut illa quæ ſunt ad laudem, p.2.1123.c
hiſtoriam ſcribentes,ordinē rei geſtę & temporum ſeruare debent. Aliter eſt ſcribentib.carmen lyricum,parte 4.columna 304.c
hodie & cras pro præſenti ſeculo accipiuntur,p.4.c.1266.f
hodie genui te,an & quomodo probatur ex illo ęternitas Chriſti,p.3.c.443.c.418.b.c
holocauſtum quid ſit,& quot erant partes hoſtię,p.1.columna 651.c
holocauſtum quid ſit re & moralitate,p.4.c.451.b.& erat dign⁹ ſacrificium.c.643.c
Item p.3.c.28.f
Item p.1.c.905.c.906.d.e.f
Item p.2. c.1168.a.& c.1289.a.b
holocauſtum omne,ſacrificium,ſed non conuertitur,ſunt multa bona quæ aguntur,ſacrificia ſed non holocauſta,p. 1.col. 954.f
holocauſtum debitum vt Deo offerretur,non ſufficeret omnia ligna libani ad ipſum cremandum, nec omnia animalia ad offerendum,p.4.c.350.e
holocauſta & ſacrificia, licet, de eis in decalogo non fiat mentio,tñ antea & ſpecialiter,quando Deus eduxit populum de Aegypto,præcipit eis de agno,&c.p.1.c.476.f
homicidium non euadit diuinam vltionem,nec propter fortitudinem,nec propter propinquitatem,p.1.c.167.c
homicidium apud Aegyptios minus habetur quam adulteriū, p.5.c.328.e.f
homicidę ardent ira & inſania. Si poſſes videre animas homicidarum,plus plangeres eas quam putreſcentia corpora vlceratorum,p.1.c.962.f
homicidium prohibetur,per quod effunditur ſanguis corporū p.5.c.1387.f
homicidium vt dicit Rab.Sa.prohibetur tantum quinto pręcepto.cęteræ vero læſiones corporis prohibentur aliis pręceptis iudicialib. Aliter dicunt doctores noſtri,&c.p.1.c.673.c. & c.683.b.c
homicidij punitionem quomodo Iudæi falſe ſentiant,p.4.co. 2211.a.b.c
homo ab humo appellatus,p.3.c.177.a
homo a prima creatione factus eſt potens non mori per donū iuſtitiæ originalis:& per conſequens liber ab omnib.iſtis miſeriis:ſed ipſo peccante,iuſte ſubtractum eſt ab eo donū originalis iuſtitię:& ſic ſubiectus eſt miſeriis & pęnalitatib. huius vitæ,p.3.c.2173.c
omnis homo ab origine iam vitiata deſcendit,par. 3. columna 194.c
homo naſcitur per mulierem ſubditam culpæ,ideo reatus primo infirmitas in prole propagatur,p.3.c.251.c
hominis formatio a principio ſeminis deſcribitur:quod eſt de ſuperfluo alimenti dealbato ad modum lactis, p.3.columna 136.e.f
homo ſicut ex duabus ſubſtantiis conſtat,ita duab. vitam conſeruat. Caro ſuſtentatur corporali cibo & anima verbo diuino,p.4.c.1011.b
Item p.1.c.55.b.c
homo trib.conſtat.ſ.ſpiritu anima,& corpore,& aliquādo duo dicuntur,quia ſępe anima cum ſpiritu nominatur,p. 6.colu. 663.a
homo dicitur omnia,quia cum omnib.habet aliquid commune,vel vniuerſa,id eſt,diuites & pauperes,& omnes differētias hominum,p.3.c.82.d.e
homo dicitur minor mundus,& comparatur ad creationē mūdi corporalis,p. 1,c.2.a.& in omni homine figura omniū elementorum continetur,p.1.c.803.a.b
homo tribus modis dicitur,per naturam,per culpam, & per infirmitatem,p.3.c.48.d
homo in quas miſerias cecidit merito primi peccati,nota, p.3. c.130.d
homo in ſacra ſcriptura frequenter nomine animæ intelligi[tur] p.3.c.1820.
Item p.3.c.509.c.510.c
homo eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei,non ſecundū c[or]poris formā ſed mentis,ad ſimilitudinē veræ imaginis C[hri]ſti,qui eſt imago Dei inuiſibilis,p.4.c.1082.c
homo trib.modis dicitur,per naturam,per culpam,& per i[nfir]mitatem,p.3.c.48.d
homo omnis a Deo recipit ſpeciale beneficium,ſ. rationem [&] intellectum propter quod ad laudem Dei tenetur aſſurg[ere] p.3.c.1200.f
homo in ſpecie humana reponitur per animam,p.5. c. 116
homines ſcriptura nunquam dicit quos a beſtiis ratione di[ſtin]guit,id eſt quos nō atteri beſtiali paſſionum motu dem[on]ſtrat,p.3.c.314.e.f
homo dicitur creatura mundi,vel per excellentiam vel per [con]uenientiam,p.6.c.23.c
hominem quem periturum nouit Deus,cur eum fecerit,qu[æ]re non debemus,& quare,p.3.c.130.e
homo duplex,interior,ſ.& exterior,& ſunt in eodem,p.6. 91.c
Item p.1.c.1396.e.f
homo interior per fidem ſpiritum Dei attrahit,& inde viu[it] rurſus, ei q viuit, quòd bene facit quòd orat, quòd co[gitat] denique omnia bona ſibi aſcribendo,reddit,p. 4. colu[mna] 1020.c
homo a quatuor elementis ex quib. conſtat portatur, ſecu[ndum] ſenſum myſticum,p.5.c.794.f
homo aliquando accipitur qualis factus eſt ſecundum na[turam] aliquando vero accipitur qualis efficitur per culpam,p. [3.] 47.c
homo qui obediendo,& carne ſpiritualis futurus erat, pe[c]do ēt & mente carnalis factus eſt, vt ſola cogitet quæ a[ni]mum per imagines corporis trahit,p.3.c.79.c
homo cęcus in exilio quaſi in patria gaudebat,ſed Deus [...] apparens hominē intus reuocat,vt viſo,quod amiſit,g[...] doleat quod tolerat,p.3.c.89.b.c
homo implicatur fluxis actib.dum non perfecte mundum [...] it,dum non diſtricto ſtudio,ſed diſſolutis greſſib. vadit [...] c.96.e.f
homo nō oportunius a ſeculo auertitur,niſi his voluptati[...] gatorijs labores & dolores miſceantur,p.3.c.494.f
homo ſemper deſiderat aduentum futuri temporis, quod [...] eſt niſi propter aliquod bonum non habitum conſequ[...] p.3.c.104.f
homo ſępe neſcit quantum ſit onus ſui peccati,vel ſi noui[...] derio carnis & conſuetudine mali impeditus,neq; dig[...] re,niſi Deus dimittat,& ſolutum excitet in lachrymas,[...] maxime facit pręuiſio inferni,p.3.c.138.d.e
Non eſt naturæ hominis,& etiam ſancti cordis,arcana c[o]ſcere,p.4.c.1171.b.Interl.
homo cęlum eſt contemplatione,infirmus tentationum [...] ne terra dum fructificat,mare,dum mutabiliter agitur [...] c.142.d
Omnis homo qui per id quod male agit,quod ſibi aliud [...] carcerem facit,vt hunc animi reatus præmat,etiam ſi [...] rius nemo accuſet,p.3.c.153.b
homo nūquam in eodem ſtatu permanet,quomodo hoc [...] ligendum,p.3.c.168.f
homo dum habet quid faciat,non debet tentare Deum,[...] 381.c.Interl.
homo quando dicitur velle vel agere,ſecundum quod ho[...] & quando aliter,p.6.c.91.c
homo uiuit vrbane & conuenienter,quando compatien[...] habet ad afflictum,& quando ad ſeipſum ſe habet mun[...] ad Deum ſe habet reuerenter,p.1.c.1598.f
homo ſe bene habebat ad proximum ſecūdum quatuor. [...] veritatem in ore,zelum bonum in corde,largitatem i[n ma]nu,& benignitatem in affectu.p.6.c.562.d.e
homo malus nuſquā eſt ſecurus,quia timet ſibi inſidiari [...] quib

qb.intulit mala,licet non ſemper ſit ita.p.3.c.1724.d
om nouem modis participat,c conſentiendo in futuro,p.3.c. 179.b
om promotione indignus,& ad illam promotus cōparatur ſimiæ,quæ quanto plus aſcendit tanto magis ſuam turpitudinem oſtendit,p.3.c.2009.c
om ſecundum carnem quæ traducitur a parentib.a puluere originantur,p.1.c.1345.a
om qui non reſtringit fomitem ſuum,ſed magis laxat ei habenas,cadit in gehennam p.4.c.286.f
om incurrit fomitem peccandi ex ſua culpa, propter quā ſublata eſt ei iuſte originalis iuſtitia,p.3.c.2045.c
om quidquid habet boni,à Deo habet,ſed quidquid nequi ab ipſo homine eſt,p.3.c.2058.f
om propter pronitatem ad malum cōparatur naui in flumine currenti,p.3.c.2112.f
om ſecundū ſe nihil eſt in conſpectu Dei,nec aliquid habet boni:propter quod qdquid à Deo ſibi fit,debet magnū reputari,p.4.c.2180.d.e
om quilibet qualis inuenietur,in morte,talis præſentabitur iudicio,p.3.c.426.f. Item p.5.174.f
om indiget victu,veſtitu,armis & ſimilib.In quib.nō ſufficit vnum,ſed multa,p.6.c.289.c
om poſt mortem an habiturus ſit ſimilem dignitatem quā viens habuit,p.3.c.2023.c
om baptizatus ſi ſtatim moritur non indiget lotione,tamen ſi peruiuat indiget lotione pedum ſpiritualium.i.affectionum mentis,p.5.c.1285.a
om relinquit patrem & matrem quoad cohabitationem,nō quoad dilectionem,p.1.c.83.a
om excellit omnia animalia in ſenſu tactus,& nō in aliis ſēſit p.1.c.315.f
om quidā eiecit dæmonem a quodam in nomine Chriſti,& ſuit prohibitus a diſcipulis Chriſti.Sed vtrum fidelis vel infidelis fuerit,habetur duplex opinio,p.5.c.579.c
om qui tantum verba ſectatur,nihil habebit, exponitur vel de diſcipulo qui magis diligit ornatum verborum,quam bonam ſcientiam vel ſententiam.Vel exponitur de doctore q habet bona verba,& mala facta,p.3.c.1686.f
om auertens ſe à Deo meretur iuſte vt Deus retrahat gratiā ſuam ab eo cuius affectus eſt illuminare intellectum,& mollificare affectum, p.4.c.84.f
om maledicitur qui opus Dei facit fraudulēter:quod quidē opus eſt ordo executionis diuinæ iuſtitiæ,p.4.c.873.b
om non reddens vota cadit in peccatum,niſi per impotētiā excuſetur,p.3.c.1693.c
om ita breuis vitæ eſt,quod quidquid contingit in ea debet reputari inane,p.3.c.702.f
om magis curtat de fama in vitam in terrā propria quā alienā & exemplum de hoc datur p.3.c.784.f
om nō debet turbari,ſeu admirari cum videt aliquos malos in præſenti proſperari,& ſe talib.priuari,quia totum oppoſitum erit in futuro,p.3.c.786.f
om magnificus inclinatur ad dandum quod petitur, quādo prius præſtita beneficia per eum allegantur,p.4.c.1042.f
om poteſt licite timere a cæli conſtellationib. ad hoc quod conſulat de habendo remedio contra diſpoſitiones ap infirmitates corporū,& malas paſſiones,& alia huiuſmodi, quæ poſſunt ex influentia cæli cauſari,p.4.c.659.c
om omnis intelligitur nomine creaturarū,quia habet quandam ſimilitudinem cum omni creatura,p.6.c.22.f
om pōt dicere ī ſpirituſſancto aliqd dupliciter,p.6.c.301.a b
om ium tria genera ſecundum tria loca & genera autum inueniuntur,p.3.c.1210.c
om eſt altus inter omnes creaturas corporales,angel⁹ altior Deus ſolus eſt altiſſimus,p.5.c.684.f
om humilis & Deo ſuppoſitus iuſtitiam accipit , cōpoſitus perdit,& quare,p.3.c.119.c
om dicitur ſimpliciter bonus bonitate volūtatis magis quā aliarum potentiarum animę,p.5.c.711.b

homo inter creaturas inferiores eſt nobilior,quia ad imaginē Dei factus,p.1.c.1605.c
homo redditur ſimpliciter ineptus per peccatū,& aptus ꝑ gratiam ad occultum diuinum,ſecundum quid vero per immūdiciam corporalem.p.6.c.885.b
homo eſt peſſimum animalium & ideo arguetur, & acriter punietur,p.3.c.245.c.& c.2038.f
homo malus nō habet amicitiam,ad ſe,nec ad alterum , igitur ſi ſic miſerū eſt malum eſſe fugiēdum eſt malicia intenſe.p. 3.c.2033 c
homo de his circa quę ſolicitatur in vigilia,ſolent in dormiendo occurrere phantaſmata,& ſic ſollicitis in vigilia de dilectione Dei,ſolent conſimilia phantaſmata occurrere in dormitione,p.1.c.1499.c
homo non ſolum in concreto,ſed etiam in abſtracto dicitur talis ſicut ille cui largitas conuenit per excellentiam, non ſolū dicitur largus,ſed etiam ipſa largitas p.3.301.a
homo qui notabiliter ſeruum flagellat delinquentem,ſignū eſt crudelitatis,exemplum de Platone,p.3.c.2185.c
homo quantumcunq;exercitatus in virtute patientiæ,per defectibilitatē liberi arbitrii poteſt ea cadere,& ſic fruſtrari remuneratione,p.4.c.988.f
homo perfectus in virtute patientiæ non ſolum ſuſtinet aduerſa patienter,ſed etiam gaudenter.Ibid.
homo ſe dignitati preferēs aliquādo deiicitur ſpiritualiter ſententia damnationis,vel etiam aliquādo pęna temporalis depoſitionis,ꝑpter quod debet refugere ſicut patres antiqui. p.5.c.900.f
homo de penuria veniens ad magnam abundātiam, ex hoc in ſemetipſo ſolet eleuari,& à Dei amore retrahi & impediri. p.1.c.1500.f
homo debet officium dignitatis aſſumere cū timore,& pro vtilitate populi,non pro pecunia vel precio ductus,p.6.colum. 843.a.b
homo ad maiorem ſtatum eleuatus,quam ſui parentes,nō debet obliuiſci reuerentiæ eorum,ne Deus obliuiſcatur ſu i,illam gratiam ſuam ab ipſo ſubtrahendo,p.3.c.2085.c
homo conſtituens aliquam legem obligatur ſeruare illā,p.5.c. 378.f
homo debet recōciliari fratri ſuo eundo ad eum pedib. nudis mentis & corporis,p 5.c.109.c
homo iniuriam propriam debet ferre,ſed iniuriam Dei nullo modo tolerare debet.p.5.c.86.f
homo omnis eſt diligendus ex charitate,ſiue amicus ſiue ſit inimicus,p.5 c.117.c
homo non debet , nec valet etiam contra Deum iudicem par. 3.c.127.c
homo ſemper ſuam innocentiam debet cuſtodire ,p.3 .ibid.
homo licet debeat ſe iudicare iudicio diſcuſſionis ꝓpriæ cōſciētiæ non tamen iudicio abſolutionis a culpa,p.6.c.224.f
homo aſſiſtit Deo qui omnium index eſt dupliciter,vel orādo, quia tunc humana refert ad Deum , vel propinando , & tunc diuina refert ad homines,p.6.c.283.c
homo præparans ſe ad opus corporale ſolet lumbos accingere,per quod metaphorice deſignatur præparatio ipſius ad attendendum verba domini diligenter,p.3.c.349.c
homo quando redditur idoneus ad ſumptionem eucharistiæ, & quando non p.6.c.290.f
homo ſubtracto vſu rationis non differt a beſtiis,p.4.columm. 1548.f
homo peccās bis vel ter eodē genere peccati reſurgere pōt nō autem ſi quater ſecundum Hebreos,imò tale peccatum irremiſſibile eſt,& quō hoc intelligatur,p.4.c.1333.c
homo pollutus quare magis polluit aliud tactu ſuo ad cibū vel potum pertinens quam panus eſt tactu carnis ſanctificatæ ſanctificat.Et aſſignatur duplex ratio,p.4.c.2179.c
homo cum ſe inretuit quomodo a peccato excuſari poteſt.p. 4.c.2577.a.b
homo grauius punietur repellendo fidem auditam,quam moriens in gentilitate,p.5.c.211.c

homo

homo quomodo habet in ſua poteſtate membra ſibi abſcinde re qualiter non p.5.c.302.e.f
homo eſt creatus ad reparationẽ angelicę ruinę,p.5.c. 1328. a
homo formatus eſt extra paradiſum,& poſitus in paradiſo , vt operaretur & cuſtodiret illum. dupliciter exponitur,p.1.co. 67.c
homo propter inobedientiam.ſ.guſtato ligno,non ſtatim mortuus eſt,ſed incepit ad mortem tendere,p.1.c.75.c
homo in primo ſtatu,de quib. habuit notitiam perfectam naturaliter,p.4.c.189.c
homo qualiter in primo ſtatu potuit ſuperare tentationem: p. 1.c.87.b
homo propter peccatum continue inſudat labori,p.1.c.112.f
homo miniſterio angelorum de paradiſo eiectus eſt,p.1. colu. 107.c
homo ſi ſtetiſſet in ſtatu naturæ conditæ habuiſſet plenum dominium ſuper creaturas inferiores ſe,p.3.c.1923.c
homo poſt diluuium non habuit dominiũ ſuper animalia ſicut ante habebat Adam in ſtatu innocentiæ,p.1.c. 165.b
homo quilibet quantumcunque iuſtus,eſt debitor mortis ipſi Deo propter peccatum primi parentis,p.5.c.1027.b
homo quantumcunq; iuſtus non poteſt dici purus,nec per cõſequens poteſt de diuinis iudiciis contẽdere,p.3.c.131.c.& c. 132.f
homo variis iurib. ſubiectus eſt , & alligatus diuerſis reſpectibus,p.5.c.325.b.c
homo quatuor vitiis ſpiritualiter deuaſtatur,quæ ſunt,ſubtractio alimenti ſpiritualis,luxuria,& gula, detractio, mẽdaciũ pernitioſum,& ſignificantur per quatuor plagas deuaſtantes aliquam terram,p.4.c.1175.c
homo nullus eſt mundus a peccato, ſ.originali,nec infans, cuius vita eſt vnius diei ſuper terram,p.6.c.1379.e
homo ex puris naturalibus non poteſt mereri vitam æternam, p.5.col.325.b.c.327.328.
Homo eſt vnius labij quando ſimiliter loquitur de proximo in præſentia & abſentia eius : & linguæ diuerſæ quando bona loquitur in præſentia proximi ; & mala ipſo abſente, par.1. col.17..a
Homo habuit dominium naturale in creatione, par.1. colum. 74.f
Homo eſſentialiter perfectior eſt cælo,nec influẽtia corporum cæleſtium arguit eorum perfectionem ſpecificam vltra formaliter viuentia,p.1.col.1490.e.f
Homo aliquando excellenter accipitur,qui Dei imaginem , & naturæ ſeruat dignitatem . Aliquando peccator , in quo dignitas deformatur.p.1.col.1015.a
Homo dum habet quid faciat,non debet tentare Deum , p. 2. columna 381.b
Homo quando dicitur velle vel agere,ſecundum quod homo, & quando aliter,p.6.col.94 f
Homo viuit vrbanè & conuenienter,quando compatienter ſe habet ad afflictum, & quando ad ſeipſum ſe habet munde , & ad Deum ſe habet reuerenter,p.1.col.1598.f
Homo ſe bene habet ad proximum ſecundum quatuor, ſ.per veritatem in ore,zelum bonum in corde, largitatem in manu,& benignitatem in affectu,p.6.col.561.b
Homo ſæpè neſcit quantum ſit onus ſui peccati : vel ſi nouit, deſiderio carnis & conſuetudine mali impeditus nequit digne ferre , niſi Deus dimittat , & ſolutum excitet in lacrymas,quod maximè facit præuiſio inferni.p.3.col.138.d
Homo literatus cui dedit dominus gratiam docendi, nulli debet claudere horreum doctrinæ ſuæ ſeu conſilij, ſed omnib. liberaliter aperire,p.1.c.410.f
Homo per dilectionem debet cor ſuum reducere in Deum in ingreſſu lecti ad dormiendum,& egreſſu ad vigilandum,p.1. col.1499.c
Homo dicitur vas quod ſit,& per quem ſit,& quando homo facit vas vtile, & quando efficitur vas in contumeliam,p.1.columna 1282.f
Homo cæcus in exilio quaſi in patria gaudebat , ſed Deus extra apparens, hominem intus reuocat, vt viſo quod amiſ grauè doleat quod tolerat.p.3.col.89.b
Homo in periculo poſitus non debet confugere ad diuin auxilium contemnendo humanum , quia hoc eſſet tent Deum, ideo debet vti auxilio humano quantum poteſt, reſiduum diuinæ,p.6.col.445.a
homo in periculis poſitus ſemper debet agere ad ſui liberat nem illud quod poteſt ſecundum viam humanam , vt n tentet Deum omittendo illud propter quod poteſt euit periculum,quantum poteſt,&c.p.1.col.191.c
homo quomodo poteſt confidere in homine,p.3.col.1567
homo qualiter Deum tentat in acquiſitione ſcientiæ vel pientiæ vel aliquo negotio,p.3.col.1885.b.c
homo pro cæcitate exilij ſe non nouit , quæ contingit, qu facie Dei ſe abſcondit, quod iam pęna ipſa monitus do p.3.col.163.c
homo interior noſter dicitur habere Deum patrem,aut dia lum,& quando,p.1.c.670.d
homo ſemper eſt in peccato vel gratia,p.3.c.137.c
homo quiſque,domus vna eſt,vel Dei vel diaboli,p.5. c.8
homo mollis & effęminatus & inſtabilis qui frequẽter pe mortaliter,& iterum recidiuat,per mulierem patienten ſtruum deſignatur,p.1.c.1037.c
homo magnus in ſcientia vel virtutib. qui ex donis grauit nis erigitur,& ideo Deo permittente & diabolo procu te in enormia vicia labitur,ille ſignificatur per regem pti,p.4.c.1311.c
homo ſapiens ratione prophetiæ & cõſtans pro defenſior ſtitiæ.ſignificatur per Habacuc,p.4.c.1790.f
homo pulſus e paradiſo,naui ferenti poma & etiam aquil paratur,quare & quomodo,p.3.c.130.e
homo bonus & literatus,qui de voluntate domini ſuſcipi cleſiam regendam,ſecularem vel religioſam, morib. ta deformatam, ſignificatur per Oſee,p.4.c. 1698.f
homo dicitur folium,& etiam ſtipula,& quare,par.3.col 163.c
homo ocioſus deditus deliciis & pecunioſus,dicitur pec guiſſimum,& quare,p.4.c.1879.c
homo eleuatus per ſtatus eminentiam & potentiam mun ſignificatur per arborem,& quare,p.4.c.1543.c
homo literatus potens in ſcripturis,per Iepthe poteſt int p.2.c.234.f
homo potens qui ex potẽtia atque malicia,vltra modum perbiam eleuatur,ſignificatur per Pharaonem,p.4.col 1243.c
homo dicitur fęnum & caro,& quare,p.4.c.347.a.b
homo in peccatis natus & nutritus, ſignificatur per Mo 4.c.829.c
homo declinat a iuſtitia quadrupliciter,p.3.c.320.f
homo eſt omnis filius hominis,ſed nõ econuerſo, vt Ad 3.c.494.e.f
homo intelligitur per terram,hãc Deus viſitat,inebriat & pletat.p.3.c.889.c
homo dicitur arbor,& quare,p.3.c.1574.c
homo dicitur arbor conuerſa,& quare,p.1.c.1575.c
Item p.3.1808.f
Item p.5.c.74.d
homo edocetur de ſacra ſcriptura dupliciter,vno modo mine perito: Alio modo à Deo,p.3.c.1385.b
homo animalis quare ſic nominetur.p.6.257.b
homo virtuoſus omnia ꝓſpera & aduerſa optime fert a dum tetragoni,qui in quolibet latere bene ſedet,pa.6 605.b
homo poteſt creſcere in merito quandius eſt in via qua que non debet dicere ſufficit,p.6.c.594.f
homo debet amare ſeipſum ſecundum partem intellec eſt homo interior,non ſecũdum partem ſenſitiuam, homo exterior,p.6.c.745.c
homo quilibet quantumcunq; pauper poteſt aliqua op tatis facere,p.5.c.579.c

ho

Index.

Homo, quomodo & ad quem reparatus eſt per incarnationē Chriſti,p.3.c.312.f
Homo nomine vniuerſę creaturę intelligitur,& quomodo,p. .c.714.f
Homo conuenit cum aliis animalibus quantum ad rationem materiæ longinquæ, in hoc quòd eſt factus ſiue formatus e limo terrę ſiue de puluere.p.1.col.63.b.c
homo mollis & effęminatus & inſtabilis qui frequenter peccat mortaliter,& iterum recidiuat,per mulierem patientem menſtruum deſignatur,p.1.c.1039.c
homo magnus in ſcientia vel virtutibus, qui ex donis gratuiſ nimis erigitur, & ideo Deo permittente & diabolo procurante in enormia vicia labitur,ille ſignificatur per regem ægypti.p.4.c.1311.c
homo ſapiens ratione prophetiæ & conſtans pro defenſione iuſtitiæ,ſignificatur per Habacuc.p.4.c.1791.c
homo pulſus e paradiſo,naui ferenti poma & etiam aquilę cōparatur,quare & quomodo.p.3.c.130.e.f
homo bonus & litteratus,qui de voluntate domini ſuſcipit eccleſiam regendam ſecularem vel religioſam,morib: tamen deformatam,ſignificatur per Oſee.p.4.col.1698.f
homo interior noſter dicitur habere Deum patrem,aut diabolum,& quando,p.1.col.670.a
homo ſemper eſt in peccato vel gratia.p.3.col.137.c
homo quiſque, domus vna eſt, vel Dei vel diaboli, p. quinta, col.877.c
homo ſæpe neſcit quantum ſit onus ſui peccati: vel ſi nouit, deſiderio carnis & cōſuetudine mali impeditus neq; dignè flere,niſi Deus dimittat, & ſolutum excitet in lachrymas, quod maximè facit præuiſio inferni,p.3.c.138.e.f
homo ex puris naturalibus non poteſt mereri vitam ęternam. p.5.c.412.f
homo literatus cui dedit dominus gratiam docendi, nulli debet claudere horreum doctrinæ ſuę ſeu conſilij, ſed omnibus liberaliter aperire,p.1.col.410.f
homo per dilectionem debet cor ſuum reducere in Deum in ingreſſu lecti a dormiendum, & in egreſſu ad vigilandum, parte 1.c.1409.c
homo dicitur vas quod fit,& per quem fit,& quando homo fafit vas vtile,& quando efficitur vas in contumeliam, par.1. col.1282.c.f
Homo cæcus in exilio quaſi in patria gaudebat, ſed Deus extra apparens,hominem intus reuocat,vt viſo quod amiſit, graue doleat quod tolerat,p.3.col.89.c
homo in periculo poſitus non debet confugere ad diuinum auxilium contemnendo humanum, quia hoc eſſet tentare Deum: ideo debet vti auxilio humano quantum poteſt, & reſiduum diuino,p.6.c.446.d
homo in periculis poſitus ſemper debet agere ad ſui liberationem illud quod poteſt ſecundum viam humanam, vt non tentet Deum omittendo illud propter quod poteſt euitare periculum quantum poteſt,&c.p.1.c.191.b.c
homo quomodo poteſt confidere in homine. parte tertia, columi.1567.c
homo qualiter Deum tētat in acquiſitione ſcientiæ vel ſapientię vel aliquo alio negotio,p.3.col.1885.c
homo pro cæcitate exilij ſe non nouit: quę contingit, quia a facie Dei ſe abſcondit, quod iam pęna ipſa monitus dolet. p.3.colum.164.e
homo debet in Deo confidere propter quinque: Ex diuina poteſtate,ex diuina veritate, ex Dei pietate, & ex diuina charitate,p.3.col.164.f
homo qualiter ex creaturis aſcendit in cognitionem Dei, p.3. col.239.b.c
homo declinat a iuſtitia quadrupliciter propter impotētiam, timorem,ignorantiam,& fauorem.p.3.c.319.c
homo duplex habet remedium contra malum illatū ſibi. Vno modo per ſe,ſcilicet quando habet diuitias, vel filios potentes,&c. Alio modo quādo habet remedium per amicos bonos ſi ſibi remanſerint,p.3.c.94.f
homo in vita præſenti quatuor communiter deſiderat, & per oppoſitum quinque quaſi abhorret,p.1.c.1630.e.f.1631.a. b.c.& c.1632.f
homo debet ordinari reſpectu affectu rationalis, reſpectu motus vegetabilis,reſpectu actus ſenſualis & conuictus ciuilis, p.1.col.1063.c
homo ordinatur in Deum per debitum cultum latrię,p.1.col. 905.c
homo ordinatur ſecundum tres vires per præcepta iudicialia. p.1.col.685.c
homo finaliter ordinatur ad beatitudinem facultatem naturæ excedentem.p.3.c.1692.f
homo ordinatur ad fidem ſupernaturalem vim naturalis rationis tranſcendentem,p.1.col.1562.f
homo ordinatur ad Deum per oblationes ſacrificii & feſta ſolemnia,p.1.c.1388.c
homo ordinatur ad Deum bene per fidem charitate formatā, & hoc in tribus.p.3.c.1133.c
homo iſta ſtatura formatus eſt,vt ex figura corporis diſponatur & doceatur contemplari,& amare cęleſtia.p.3.c.1372.
homo pręter corpus habet aliquid notabile, & ſtabile,ſcilicet, animam intellectualem, ratione cuius Deus habet ſpecialem curam de eo,prouidendo & in futuro,p.3. c.164.f
homo ordinatur in Deum per veritatis cognitionem & peccati deteſtationem,p.3.c.2041.c
homo dicitur folium,& etiam ſtipula,& quare.p.3.c.164.e.f
homo vicinior luci, ſentit quod ante fuit, & quo eſt dignior ſibi videtur indignior,& longe eſſe quo propior,&c. par.3. c.379.c
homo iniquus ſi fugit accedente patre,ipſe ſe alienat,non pater abijcit eum,p.3.c.1129.a
homo eleuatus per ſtatus eminentiam & potentiam mundanam,ſignificatur per arborem,& quare.p.4. c.1544.f
homo putredo,filius hominis vermis vocatur,&c.parte 3.col. 246.d.e
homo habitat cum ſapientia increata per charitatem,ſed dicitur homo habitare cum ſapientia creata habens eā,inquantum reflectitur ſuper ſe ad cognoſcendum & amandum ſapientiæ donum.p.6.c.1404.f
homo omnis terrenus ex viri & mulieris ſemine ortus,temporalis vitæ ſortitur exordium,& per mortem tranſit de mundo.p.3.c.1906.f
homo literatus potens in ſcripturis,per Iepthe poteſt intelligi. p.2.c.235.c
homo potens qui ex potentia atque malitia, vltra modum in ſuperbiam eleuatur, ſignificatur per Pharaonem. parte 4. col.1292.e
homo dicitur fęnū & caro,& quare, &c. parte quarta. colum. 347.b
homo in peccatis natus & nutritus ſignificatur per Moab.p.4. c.871.c
homo ſecundum intellectum mentis ad imaginem Dei creatus eſt, quanquam in corpore quandam proprietatem habeat quæ hoc indicet,p.1.c.45.f.& c.51.a
homo quomodo immortalis factus eſt præ aliis animantibus, & tamen cum illis communem accepit alimoniam,&c.p.1. col.39.f
homo qua vtilitate inter cętera animantia dominatum percepit,& ad quos vſus & quę ſolatia ſunt hæc creata homini ſi non peccaſſet,p.1.c.40.a
homo factus eſt in prima mundi conditione, cum Deus omnia ſimul creauit,vt eſſet ratio creandi hominis, non actio creatæ.p.1.col.61.b
homo quodammodo creatus eſt immortalis. Mortalis erat conditione corporis animalis, immortalis beneficio conditoris.p.1 c.61.c
homo factus eſt immortalis: non per naturam, quaſi non poteſt mori ſicut angelus, ſed per gratiam, id eſt, potens non. mori,p.1.c.63.c
homo eſt factus de limo terrę, Hebraica litera habet, de pul-

uere terræ ſecundum illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris, p.1.ibid.
Homo limus eſt, ſed cadendo à iuſtitia, limus profundi eſt, pa. 3.col.925.a. Interl.
Homo miſſa ratione factus eſt ſimilis iumentis nō alia re, ſed in inſipientia, p.3.col.784.d
Homo ita conditus fuit, vt manēte illo deſcenderent tēpora; & quare. Vbi vero vetitum contigit, offenſo creatore, ire cœpit cum tempore, p.1.col.104.e.t
homo ad ſimilitudinem Dei factus. p.1.1665.b
homo qui promerendę vitę mercedem bene agendo nō prouidit in conſpectu domini vacuus apparebit, p.1. c.1554.c
homo deſertus à Deo propter peccatum cedit cupiditatib: atque conſentit & vincitur. p.4.col.512.e
homo de cæleſti præſidio non tantum præſumat vt nō etiam ipſe aſſit vigilando, p.2.col.17.e
homo qui nuper acceperit vxorem prohibetur ire ad bellum & quid id ſignificet, p.1.col.1603.b
homo frequenter deſiderat & appetit, quod tamen non ſemp expedit, ideo non exauditur à Deo, exemplum de Paulo, &c. p.6.col.160.f
homo dicitur in malitia ſua proficere trāslatiuè qui procedit in illa, p.6.col.750.f
homo qui conſentit peccato ex paſſione peccati, nolens, ſed q conſentit peccato ex malitia & habitu inclinante voluntatem, peccat voluntarie, p.6.col.411.c
homo nullus poteſt ſe ſcire eſſe ſine peccato, niſi ſpecialiter ſibi Deus reuelauerit, p.6.c.1381.a.b
homo in ſenectute magis debet animari ad bonū quàm alio tempore, p.3.col.2957.c
homo aliquando propter ſenectutem fit ineptus ad generandum, qui tamen propter bonam mulieris aptitudinem ad concipiendum quanque generat, ſicut Abraham qui multos filios habuit, p.6.col.925.c
homo cum ſit animal ciuile, ille qui refugit habitationem cōmunē hominū, vel eſt beſtia, vel melior homine, p.6.938.c
hominis ſtatus per quatuor portas inſinuatur, quibus cuſtodes adhibendi ſunt, qui & quales, p.2.col.1115.e
hominis ſtatus triplex, ſcilicet veteris legis, nouę legis, & futuræ vitæ, p.6.col.740.d
hominis valor plus apparet & commendatur poſt eius mortē quàm ante. p.5.col.1161.c
hominis magna dignitas oſtenditur, cum quaſi cōſilio creatur, nec ſimpliciter dicit ſicut de cęteris: Fiat homo, ſed Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, p.1.col.30.f
hominis conditio dignior eſt inter cęteras creaturas, & quare p.3.col.134.e.f
hominis conditio vt dignior præ cæteris oſtendatur, manib. dicitur factus præmiſſo conſilio. p.3.ibi.
hominis pductionem in primordiis ſcriptura denominat tripliciter, ſcilicet per verbum formauit, per verbum genuit, & per verbum ædificauit, & quid vnumquodque iſtorum denotet, p.1.c.86.e.f.& 87.a.& 88.d
hominis corpus à Deo formatum eſt in ſtatura recta, & quare p.2.col.1401.c
hominis quatuor extrema iugi meditatione reuoluendą: per quatuor portas deſignantur, p.2.col.1118.f
hominis populus poſſunt dici animi motus qui ſubduntur ſibi quando obediunt rationi, p.3.col.1553.c
hominis proprium eſt per deliberationem procedere in factis ſuis: quod non conuenit animalibus brutis, p.3.col.1672.f
hominis quantacunque ſit dignitas, vileſcit in comparatione Dei, p.4.col.81.b
hominis literati ad religionem vocatio, deſignatur in vocatione Abrahę, qui debet dimittere mores, & geſtus parentum ſecularium, aliter non valet habitum ſumere religioſum. p. 1.col.187.c
hominis multū irati & afflicti modus eſt mordere labia, & frēdere dētib. ſuis, quaſi māducans linguā ſuam, p.6.1626.c.f

hominis literati ad religionem vocatio, deſignatur in vocatione Abrahæ, qui debet dimittere mores, & geſtus paren ſecularium, aliter non valeret habitum ſumere religioſ p.1.col.187.c

hominis perfectio attenditur in eo quod eſt ſupremum i ſo, ſcilicet, in intellectu & volūtate, & circa excellentiſſ obiectum: & ideo ille perfectus eſt qui habet mentem uaram ſuper corporalia, & ad intelligendum diuina & dum, p.6.col.204.c
hominis quatuor tempora quatuor partibus mundi ada tur a quibus quatuor venti flare debent, p.5.col.1569.c
hominis eſt duplex pars, ſcilicet, ratio & ſenſualitas, quę nominantur, ſpiritus & caro & homo interior & exte p.6.c.94.f
homini data eſt natura vt eſſet anima vt viueret, mens v telligeret. p.5.c.190.d
homini fuit naturale iſtud dominium, vt quādiu ſtaret in dientia ipſius Dei, inferiora obedirent ei, & hoc tribu tionibus, p.1.c.33.c
homini cum datur poteſtas herbas, & fructus edendi, ſu fertur. Et factum eſt ita, & etiam de alijs, quomodo ho cipiendum ſit, non quòd ſtatim ederit, &c. p.1.c.34.a
homini non potuit prouidere natura de tegumento & d ſione, vt dedit auibus & animalib. brutis, &c. & quare Sed loco huius habet intellectum, per quem poteſt c re diuerſas artes, p.3.c.85.c
Item p.5.c.138.f
Item p.6.col.285.c
In homine nouo nulla exterior diuerſitas alicui præiud ſcilicet, nec ſexuum, nec nationum, nec linguarum, pa c.630.f
homine malo mortuo, corpus datur vermibus ad corro dum, anima dęmonibus ad torquendum, & bona-ten lia exactoribus ad rapiendum. p.4.c.1564.f
homines qui non poſſunt ſemper viuere, naturaliter d rant in ſuis poſteris remanere. p.4.c.35.b
homines ſcriptura ſæpe appellat, à parte totum, non fac tem carnes pro hominibus, ſed carnem, &c. p.1.c.633
Item p.3.col.1565.a
homines ſæpe cōmittunt mala quæ ſciūt, permittūtur d vt cadant in mala quæ neſciūt, quod aliqñ ad purgat aliquando ad initium vltionis fieri ſolet. p.3. c.157.a
Item p.4.c.489.b
homines in eccleſia diuerſis meritis & gradibus domin uientes perſeuerēt in finē, ne promiſſam ſibi ſalutē pe &c. & ſignificantur per vaſa ænea. p.1.c.778.f
homines qui nos inſequuntur equi ſunt, & omnes qui i ne nati ſunt figuraliter equi ſunt, & habēt aſcenſores p.1.c.619.e
homines mali in tenebris ignorantiæ & culpæ nutriti & nati, punientur in inferno grauiſſimo, & ſignificantu primogenita. p.1.c.579.b
homines in paſſione poſiti non ſunt protinùs corripiend expectandum eſt quouſque paſſio tranſeat. p.3. colu f.& col.183.c
homines ſancti angelicam vitam ducentes, dicuntur a p.3.c.19.c
homines pro bono communi laborantes, dicuntur bo rantes. p.5.c.42.f
homines carnales vitam pecudum eligentes, ſignificāt onagrum & bouem, p.3.col.89.c
homines communiter loquendo magis ſunt apti recipe ctrinam hominis quam angeli, & quare, &c. Et ex ho betur quod Ieſus debuit eſſe homo, & non angelus, & col.1023.c
homines dicūtur docibiles Dei, quia ſunt docti, vel qui cent ſacram Dei doctrinam, p.5.col.1129.c
homines plures conuerſi ſunt ad fidem per apoſtolorum dicationem, quam per prædicationem Chriſti, &c. p. 1286.d

Index.

Homines tempore communis tribulationis debent contine-
: a proprijs vxoribus, vt Hebræi continuerunt tempore
niuerſalis diluuij,p.1.col.151.a.b.&.161.c
Homines ex complexione naturali varias habent inclinatio-
es ad virtutum actus.p.3.c.293.c
Homines ſuperbos in præſenti vita,per punitionem humilia-
in futuro in ſtatera diuinæ iuſtitiæ,certum eſt,& econuer
,humiles exaltari in futura vita,p.5.col.938.f
Homines aliqui curioſa & inutilia operatur magicis artibus,
d ſanitates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum
ſunt tantummodo virtute diuina,p.5.col.1115.c
Homines qui neſciunt rationabiliter reſpondere, habent mo
um conuertendi ſe ad conuitia, ſicut Iudæi contra Chri-
um,p.5.col.1167.c
Homines primis temporibus erant maioris quantitatis in mo
& duratione,& per conſequens maiora membra habue-
nt,p.1.col.143.c
Homines maiores ſunt in regionib. humidis quàm in ſiccis,
quare,p.3.col.404.f
Homines in vna regione diutius viuunt quàm in alia,ſicut in
gione Pigmeorum viuunt homines tantum nouem an-
s vel circiter,p.6.c.1119.c
Homines ſicut fuerunt ante diluuium excedentes cæteros in
uratione vitæ, ſic fuerunt illo tempore quidam alij cæte-
os excedentes in corpulentia & corporalibus viribus,&
uare,p.1.col.135.c
Homines ſicut in præſenti vita exiſtentes, nō cognoſcunt ea
uę fiunt in locis ſiue in receptaculis defunctorum, ſic ne
efuncti quæ fiunt in locis viuentium,p.3.col.1233.e
Homines multi reuerſi ſunt ab inferis,id eſt mortuis per mira
lum,licet non curſu naturali.p.3.col.1892.e
Homines pro cōſeruatione boni diuinitus collati debēt ſollici
ri in operibus Deo placitis,exemplo Abrahæ.p.1.c.209.c
Homines in die expiationis debebant affligi ieiunio. p.1.col.
50.f
Homines maximè petentes in dignitate conſtituti frequenter
ominantur angeli in Apocalypſi.p.6.col.1523.c
Homines reddent rationē Deo de omni verbo otioſo, & mul
fortius de omni facto.p.3.col.2050.f
Homines quibus grauius eſt ſapientia eijciunt illam, repellen
o laborē qui in eius eſt acquiſitione. Et datur exemplum
ſuſtinendo lapidem ponderoſum,p.3.col.2006.f
Homines prudentes quomodo placuerunt magnatis propter
iſtitiam & ſapientiam, & ſic effugerunt iniquitatem,p.3.
ol.2072.d
Homines in magna neceſſitate exiſtentes emittunt vota domi
o exemplo Ionę in ventre piſcis exiſtentis.p.4.c.2034.d.e
Homines Niniuitæ ad vomitum ſicut canes reuertentes ſub-
erſi ſunt,p.4.col.2035.c
Homines ſapientes etſi habeant de diuinis aliquam notitiā,
men plura ignorant quàm ſciant,p.3.col.302.a
Homines in vitam renouati per ſacramentum baptiſmi ſigni
cantur per reptilia facta in aquis,p.1.col.27.b.c
Homines ſæcularibus implicati quomodo ad ſolum Chriſti
erbum relictis omnibus ſequebantur eum,p.5.c.1088.c
Homines temporalibus intenti prudentiores ſunt quàm ho-
nines ſpiritualibus deputati,& quare,p.5.col.916.f
Homines ſancti poſſunt a domino petere vindictam zelo iu-
itiæ,& de ſuis perſequutoribus,& non motu iræ. parte 5.
olum.936.f
Homines æquabuntur angelis, ſi hic eos imitantur in laude
Dei,p.3.col.1502.c
Homines captiui in lignum triſtitiæ radebant antiquitus ca-
ita & barbas & induebantur ſacco ſpoliatis veſtibus ho-
oris,p.4.col.174.f
Homines antiquitus tempore afflictionis orabant in ſacco &
inere,p.4.col.1051.c
Homines antiquitus in ſepulchro potentum ponebant pre-
oſa, & claudebant fortiter & cum diligentia: ne à latro-
ibus extraherentur,p.4. col.1056.f
Homines ad videndum occaſionem,& perſequutionem fide-
lium in primitiua eccleſia conueniebant, diuerſimode ta-
men moti: quia aliqui veniebant ad videndum fidelium
occiſionem, vt mundani. Aliqui ad conſolandum & cor-
roborandum: aliqui ad contemplandum & perſequendum,
&c.p.6.columna 227.c
Homines comparantur ad Chriſtum qui eſt caput noſtrum
propter perfectionem,eminentiam,influentiam,& confor
mitatem in natura,quam habet caput ad membra, &c.par.
6.col.283.c
An homines aliqui reperientur viui in aduentu Chriſti ad iu
dicium & ſine morte intermedia transferentur ad immor-
talitatem.Vel an morientur ſubito & reſurgent: habentur
opiniones, tamen improbantur & ponitur veritas, &c.p.
6.col.653.c.655.b
Homines tot ſaluabuntur,quot remanſerunt angeli ſtantes &
cadentes ſecundum aliquos,p.1.col.1656.f
Homines reſurgent in eodem inſtanti,p.6.col.655.b
Homines de omnibus partibus mundi adhærebunt Antichri
ſto ſeducti a ſuis prædicatoribus, diabolo cooperante men
dacibus ſignis,p.6.col.1671.c.&1672.f
Homines tempore diluuij duas habebant vxores ſecundum
opiniones Hebræorum,p.3.col.249.c
Homines tempore diluuij,ſcilicet,gigantes,erant magni cor-
pore,ſed parui virtute,p.3.col.2195.c
Homines ante diluuium omnes vnum Deum colebant ſecun
dum Adæ inſtructionem,licet poſtea corrupti fuerunt car-
nalitate & laſciuia,p.4.col.1885.c
Homines tempore diluuij,licet pauci,tamen per aquam ſalui
facti ſunt, inquantum arcam eleuauit à terra: & ſimiliter
aqua baptiſmalis ſaluat ſpiritualiter eos per gratiam ſibi
datam,& eleuat mentes a terrenis deſiderijs ad petendum
cæleſtia,p.6.col.1332.f
Homines primis temporibus quomodo ita diu viuebant? Ad
hoc poteſt ratio multiplex aſſignari, &c. parte prima, col.
134.d.e.f
Item p.6.1175.c
Hominum omnium figura fuit Cain & Abel, de vna matre
geniti,qui de radice peccati in hanc vitam propagantur,&
alij terrenam ciuitatem,alii futuram ciuitatem ſunt quæſi-
turi,p.1.c.111.c
Hominum quatuor genera quatuor vicijs implicita ſignificā-
tur per quatuor gentes,ſcilicet,inuidi,eccleſiæ miniſtri, re-
ligioſi,& principes,p.4.col.1267.c
Hominum duo genera ſunt inutilia,ſcilicet, nocentes & pro-
deſſe nolentes,ſi quid boni habent in hac vita,perdunt tan
quam in terra fundentes,p.1.col.390.b.c
Hominum quatuor genera quatuor vicijs implicita ſignificā
tur per quatuor gentes,ſcilicet,inuidi, eccleſiæ miniſtri,re-
ligioſi,& principes,p.4.col.1267.c
Hominum caro ſic immortalis & incorruptibilis condita eſt,
vt ſuam immortalitatem, & incorruptionem per cuſtodiā
mandatorum cuſtodirent,p.1.col.33.c
Hominum duo genera ſunt inutilia, ſcilicet,nocentes & pro-
deſſe nolentes,& ſi quid boni habent in hac vita perdunt
tanquam in terra fundentes,p.1.col.390.b.c
Hominum tria genera à magna cœna videntur excludendi,
ſcilicet,Gentiles,Iudæi,& hæretici:& quare,p.5.col.897.c
Hominum quatuor modi ſunt per diuinum iudicium,niſi pe-
niteant, æternaliter damnandi, ſcilicet,blaſphemi, inuidi,
hæretici,latrones qui de nocte vigilant ad malefaciēdum,
&c.p.4.col.2155.c
Hominum genera multa non ſunt facta,ſicut herbarum & li-
gnorum:ideo non dicitur in Geneſi,ſecundum genus ſuū,
vt inter ſe ſimilia, atque in vnam originem ſeminis perti-
nentia diſtinguerentur à cæteris,p.1.col.31.c.33.b.c
Hominum quantitas variata eſt. Sunt enim aliqui valde par-
ui,ſicut Pigmei. Alij ſunt valde magni, ſicut gigantes, vt de
Og rege Baſan dicitur, cuius lectus ferreus demonſtratur,
p.1.col.134.d.c

hominum tria genera ſunt in eccleſia,& non alia, rectores,ſcilicet continentes,& coniugati.p.5.col.493.a.b
hominum tria genera a magna cœna videntur excludendi, ſ. Gentiles,Iudei,& hæretici:& quare.p.5.col.897.c
hominum quatuor modi ſunt per diuinum iudicium, niſi pœniteant,ęternaliter damnandi,ſcilicet blaſphemi,inuidi,heretici,latrones qui de nocte vigilant ad male faciendum. p.4. col.215.c
hominum nullus eſſe poteſt ſine ſtimulo vel incentiuo vitiorũ vt ſunt pro paſſiones,quas Græci propateiàs vocant, & an quando ſint peccatum.p.5.1292.b
hominum erga Dei cultum,multa negligentia ſed maior Dei erga homines miſericordia.p.1.c.943.b
homines mundani non approbant,ſed reprobant illos qui terrenis contemptis tendunt ad cæleſtem hęreditatem eos miſeros & ſtolidos reputantes,p.3.col.1704.f
homines mundani quia vident iuſtos & iniuſtos ſapientes & ſtultos ſimiliter mori,reputant quod non ſit alia vita poſt mortem,in qua iuſti præmientur & illi punientur, quod occaſio currendi ad vitia ſine freno.p.3.col.784.f
homines ex conſanguinitate non debent eligi vel promoueri ad eccleſiaſtica officia exemplo Chriſti qui prępoſuit Matthiam ipſi Ioſeph qui dicebatur Barſabas.p.6.col.485.b
homines vxores habentes debent eſſe tanquam non habentes dupliciter.p.6.col.254.b
homines ſancti & catholici per ſeptem angelos intelliguntur. p.6.col.1621.a.b
homines decem faciunt populum,non pauciores.p.1.c.236.c
homines ſubditi & famuli licet ſint prouectæ ætatis, tamẽ frequenter in ſacra ſcriptura vocantur pueri.p.1.col.268.c & col.263.& 849.a
homines omnes deſcendebant ad infernum propter peccatũ primorum parentum,ſed in paſſione Chriſti qua aperta eſt ianua cæli punitio illa eſt amota,p.4.col.796.f
homines fugientes vnum periculum cadunt in aliud. p.4.col. 995.c
homines ſimplices & feroces per pecus deſignantur.p.4.colu. 1335.c
homines qui ſunt fructuoſi,piſcibus maris comparantur.Qui autem ſuperbi ſunt volucribus:&qui ſimplices,agri beſtiis: qui cupidi,reptilibus,& aliqui rationabiliter viuentes, hominibus,p.4.c.1364.f
homines multi propter ſpeciẽ mulierum perierunt. Exẽplum in Samſone,Amon,& Salomone.p.3.col.2019.c
homines per Aſtutias ſuas volentes impedire effectum ordinationis diuinæ,per intentionem ſuam promouent eum ; ut habetur exemplum de Ioſeph.p.1.col.388.b.c
homines mali coguntur, aliquando dicere veritatem contra ſe,ſicut patet de Balaam.p.1.c.346.f
homines non ſolum ſpiritualiter,ſed etiam corporaliter faciẽdo,quod erat eis prohibitum polluuntur inſtinctu immundorum.p.2.col.1038.f
homines vani qui dicuntur.p.3.col.870.e
homines dicuntur ad imaginem Dei facti,nõ tamen ſunt imago illius & quare,p.6.col.1177.a
homines ſancti angelicam vitam ducentes, dicuntur angeli, p.3.col.18.f
homines omnes viuunt Deo,tam iuſti quam etiam iniuſti, licet ſint defuncti,p.5.col.960.d
homines qdã ſunt qui male viuunt, & male docent ut hæretici,quidam bene viuunt.& bene docent, vt ſunt prælati : quidam bene docent & male viuunt,vt Scribæ & Phariſæi p.5.c.105.c
homines malis ſunt in ſe ipſis diſſipati, quia ratio trahit ad bonum,ſenſualitas & conſuetudo peccandi oppoſitum. p.4. col.1040.f
homines conturbati minus præuidens, & ideo tunc maxime indigent à Deo edoceri.p.3.col.1517.c
homines vocis & rationis expertes, dicuntur porci. p.5.colu. 813.c
homines vitę laudabilis & doctrinæ,& zelatores iuſtitiæ, pe Baruch ſignificantur,qui fulgor interpretatur. pa.2.colu na 124.f
homines infructuoſi, vani æterno incendio parati,ligna ſilu dicuntur,p.2.col.214.d.e
homines plurimi vt impetrantes,quadrupliciter, &c. p.3.c 67.c
homines ſeculi cum viderint aliquem iuſtum per negligent lapſum,gaudent,inſultant quaſi aliorum ruina ſua reſurr ctio ſit,p.4.col.1273.a
homines peſſimi dicuntur diaboli per ſimilitudinem quand. p.4.c.2225.c
homines aurum poſſunt eſſe,ſed non obrizum.&c.p.3.colu na 168.d.e
homines pro bono communi laborantes,dicuntur boues a tes,p.5.col.42.f
homines carnales vitam pecuniarum eligentes,ſignificatur p onagrum & bouem.p.3.col.91.c
homines in paſſione poſiti non ſunt protunc corripendi, ſe expectandum eſt quouſque paſſio tranſeat, &c.p.3.c.34 & col.103.b
homines in eccleſia diuerſi meritis & gradib.domino ſerui tes perſeuerẽt in finem, ne promiſſam ſibi ſalutem perd. &c.& ſignificantur per uaſa ænea.p.1.col.778.c.f
homines nominibus animalium ſecundum eorum diuer conditiones nuncupantur,p.4.col.242.f
homines mali in tenebris ignorantiæ & culpæ nutriti & ob nati,punientur inferno grauiſſime,& ſignificantur per p mogenita,p.1.col.579.b.c
homines qui nos inſequuntur equi ſunt, & omnes qui in ca ne nati ſunt figuraliter equi ſunt,& habẽt aſcenſores ſuo p.1.col.619.b.c
homines vitæ laudabilis & doctrinæ,& zelatores iuſticię, p Baruch ſignificantur, qui fulgor interpretatur, par.2.col 124.f
homines infructuoſi,vani,æterno incendio parati, ligna ſil dicuntur,p.2.col.214.d.e
homines peſſimi dicuntur diaboli per ſimilitudinem quanc p.4.col.2225.c
homines ſeculares cum viderint aliquem iuſtum per negli tiam lapſum,gaudent,inſultant quaſi aliorum ruina ſua ſurrectio ſit.p.4.col.1272.d
homines primis temporibus quomodo ita diu viuebant. A hoc poteſt ratio multiplex aſſignari, &c.par.1. col.134.c 135.a. b. & ſequenti.
Item p.6.col.1176.f
homines ex diabolo naſci ſecundum carnem dixerunt quic Dicit Auguſt.hoc quoſdam dicere quibus nõ facile eſt c tradicere,Hæc tamen dicta non ſunt affirmanda, &c.pa. colum.1166.f
homines aliquando cadunt a fide,& hoc nõ eſt niſi ad glo Dei.Nam ſicut relucet in electis miſericordia,ſic in repr bis eius iuſtitia,p.6.c.743.a
homines locum iuſtitiæ tenentes quomodo interficere vel litare poſſunt.p.5.col.36.e
homines luxurioſos,adulteros,caſtros,vel huiuſmodi, om qui putat quod ſtellæ faciant,in terra Chaldęorum eſt,& p.4.col.897.a.b
homines quidam ſequebatur Chriſtum ex deuotione,qui malicios,quidam ex deſiderio addiſcendi aliquid ex cu ſitate,p.5.col.1117.c
homines in paſſione Chriſti,aliqui ſequebantur dominũ ipſum crucifigendum,aliqui ad deridendum, aliqui ad dendum ſpectaculum,aliqui ad plangendum,&c.p.5.colu na 989.c
homines aquilonares sũt corporis maioris quam auſtrales, magis ſunt animoſi & iracundi,p.4.col.900.d
homines ſinguli ſingulos habent angelos ad ſui cuſtodiam putatos,in quorum ſpecie aliquando apparet, &c.p.2.c lumna 1121.c

homines in dignitate poſiti & maxime potentes vocantur angeli boni uel mali, ſecundũ eorũ operationes, p.6.c.1516.f
homines negantes victum ſeminantib. ſpiritualia grauius puniuntur, quam non porrigentes manum egenis non ſeminantibus illa. p.5.col.293.c
homines qui Deo adhęrent, quod eſt bonum infinitum, conſequuntur illud: & quam firmitatem debent habere ex parte corporis & animæ. p.6.col.107.c
homines ſecularibus implicati quomodo ad ſolum Chriſti verbum relictis omnibus ſequebantur eum. p.5.c.1095.c
homines temporalibus intenti prudentiores ſunt quam homines ſpiritualibus deputati, & quare, p.5.col.2045.c
homines ſancti poſſunt e domino petere vindictam zelo iuſtitię, & de ſuis perſequutoribus, & non motu irę. p.5.c.936.f
homo debet reconciliari fratri ſuo eũdo ad eum pedib. nudis mentis & corporis, par.5.col.120.f
homo iniuriam propriam debet ferre, ſed iniuriam Dei nullo modo tolerare debet. p.5.c.85.c
honeſtatis contemplatio Nabothæ fuit cauſa mortis. p.2.col. 42.c
honor bonorum operationis eſt diuinæ. p.2.c.335.c
honor & dignitas inter bona extrinſeca ſunt maxima, & ideo iactura iſtorum eſt maxime afflictiua. p.3.col.205.c
honor hominis conſiſtit in hoc, quod eſt factus ad imaginem Dei, capax ipſius per cognitionem & amorẽ; ſic ordinatur ad beatitudinem æternam, quam homo carnalis nõ intelligit. p.3.col.785.c
honor dupliciter accipitur in ſcriptura vno modo pro exhibitione reuerentię, alio modo pro neceſſariorum miniſtratione. p.6.col.711.c
honor proprie parentum ſe extendit ad ſuperiores & inferiores. p.3.col.1991.b.c
honor datur alicui in teſtimonium virtutis: & ſola virtus & cauſa debita honoris exhibendi, & eius eſt varia exhibitio. p.6.col.1275.c
honor quid eſt, & quomodo proprie dicitur honor, & etiam gloria, p.3.col.1618.f
honor Dei debet eſſe diſcretus, p.3.col.1712.d.c
honor gloria & reuerentia ſe habent per additionem. p.3.col. 1618.f
honor dupliciter confertur. Vno modo vt uirtuti propriæ. Alio modo vt alienæ. Et ſic principes, parentes, ſenes, diuites &c. honorantur, p.6.col.1275.c
honor dupliciter accipitur in ſcriptura. p.6.col.711.c
honor & gloria differunt. Vide in Gloria.
honor medici ſpiritualis conſiſtit in tribus. par.3.colum. 163.c
honor omnis terrenus, ſpuma, fumus. parte 5.col. 85.b
honor eſt exaltatio alicuius in teſtimoniũ virtutis; quæ ſi fiat in ſecreto vel eorũ paucis, dicitur honor ſed dicitur gloria talis honor ſi coram multis, p.6.col.814.f
honoris & gloriæ differentia. p.4.col.132.c
honori ſeculi (quæ in pecunia eſt & cupiditate) Chriſti gloria denegatur p.5.col.469.c
honoris locum poſſidens inſipiens eſt, ſicut denarius proiectilis cum quo computatur vel ſicut lapis in medio fundę, & quare, p.3.col.1713.c
honoris veri ſi culmen quæritis, ad cæleſte regnum tendite: ſi gloriam dignitatum diligitis, in illa ſuperna angelorum curia una aſcribi feſtinate. p.2.1640.f
honorem exceſſiuum & ſibi incongruentem principes & prælati impediant & non acceptent. p.6.c.1124.c
honorem quia non dedit Herodes Deo, ... fuit ... dolore, quia interiit vermibus conſumptus. p.6.col.1124.c
honor ſe inuicem militus Chriſti præueniunt ... r.col.1275.d
honores & diuitię quæ habent annexum timorem perdendi quaſi continue ſunt magis cauſa triſtitię, quam delectationis. p.3.c.298.f
honores diuini quomodo & qualiter ad creaturas excuſ...
... tracti ſunt. Et an & quomodo in hoc abuſus fieri dici poſſit. p.2.col.1631.a.b.c
honorabile ſimpliciter eſt utili melius, p.3.c.248.f.
honorantes parentes aliquando diu viuunt, aliquando parũ viuunt, & dehonorantes, & econuerſo, & quę ſit ratio. p.1. col.673.c
honorandi ſunt homines mali quandiu tolerantur a Deo in ſtatu excellenti, exemplum de Dauid & Saul, &c. p.2.colu. 1631.a
honorificabitur tunc pro tantis in perceptione vitæ glorioſus, quantos vnuſquiſq; verbo vel exemplo erudiit ad uitã. p.2.col.1175.b
hora qua crucifixus eſt Chriſtus, fuit media inter tertiã & ſextam, p.5.col.644.b
hora mea nondum venit, hora, ſcilicet, non neceſſitatis, vt hęretici calumniantur, ſed voluntatis. p.5.col.1053.c
hora die tertia, ſexta, nona, quare ſunt ſolennes, &c. par.6.col. 1002.d
horam vltimam ſemper ignorari voluit dominus, & quare, p. 5.col.873.c
horis uiginti quatuor totus per circulum orbis illuſtratur, & tenebrarum vmbra pellitur. p.2.col.1107.c
hordeum eſt pabulum iumenti, & magno labore a paleis purgatum ad farinam perducitur. p.1.c.1193.a.c
horologii gradus extruuntur vt per ſingulos umbra deſcendens horarum ſpacia terminet. p.2.c.965.b.c
horologii lineæ an duæ faciebant vnam horam, vel quælibet linea faciebat unam horam in extenſione facta Ezechiæ, &c. Ibid.a
horrei gentes habitauerunt terram, quas filii Eſau expulerunt de terra ſua & dominati ſunt, p.1.col.375.f
horrẽdum eſt incidere in manus Dei uiuentis, intelligitur, poſt iudicium, vel in iudicio, quando aget Deus vltionem, &c. p.6.col.913.c
horror blaſphemiæ, ſeu maledictionis nominis diuini tantus eſt, quod in ſacra ſcriptura frequenter exponitur per uerbũ appoſitum, ſcilicet benedictionis, p.3.col.19.c
horror inuadens Abraham deſignabat afflictiones & anxietates, quas paſſuri erant filii eius, antequam obtinerent terrã promiſſionis, & quas oportet ſuſtinere fideles, antequã veniant ad terram uiuentium. p.1.c.211.c
hortus duplex. p.4.col.1005.b
hoſpes quid & quare ſic ſignificat. p.6.c.186.f
hoſpes & peregrinus quomodo differunt, p.6.col.926.d
hoſpites defenſare ab omni iniuria mos fidelium eſt. p.1.col. 242.a
hoſpitibus de via prouenientibus in monaſteriis oratio celebratur & pedes lauantur & quare, p.1.c.241.e
hoſpitabitas vna familia de multis patriarcharum, cui præeſt Abraham. p.1.col.1125.a
hoſpitalitas graciosa interdũ cõſiſtit in pedum lotione, in oſculi donatione, & in hilari receptione. p.5.c.803.c
hoſpitalitatis tanta gratia vt libenter in nos aliena pericula transferimus. p.1.col.457.b
hoſpitalitatis virtus a multis commendatur. 803.c
hoſpitalitatis incommoda euagantibus per terras. pa.3.colu. 2123.c
hoſpitio vnius horæ exiguo cibo vidua quæ Heliam ſuſcepit perpetuum toto famis tempore inuenit alimentum. par.2. col.813.b
hoſtia cui pro peccato offerebatur, ut pro delicto. par.1.col. 458.c
hoſtia quod eodem die celebratur nobis ob oculos ponit quod quando morimur nulla amplius ſperanda eſt ſalus in mortem ... Chriſti mortem & paſſionem in hoc ſeculo deſpicatui habuerimus.
hoſtia duplex ... dum per velamen, id eſt carnem ſuã: & iterum, interius uelamen id eſt cœlum penetrauit, pa.1. col.458.c
hoſtia holocauſti quare ſic dicta eſt. p.1.col.805.c

hoſtia pacifica quæ fuerit,& de quibus animalibus, par.1.col. 925.c
hoſtia pacifica dupliciter offerebatur & nuncupatur. par.1. col.961.c
hoſtia pacifica in tres partes diuidebatur,& quomodo.par.1. col.970.f
hoſtia pacifica fiebat de bobus,vel ouibus,vel capris,& nõ de auibus,p.1.col.925.c
hoſtia pacifica dupliciter offerebatur, vno modo pro beneficio iam adepto,alio modo ꝓ beneficio habẽdo: primò uocabatũ hoſtia laudatiua,ſcdò votiua vel ſpõtanea,p.1.963.c
hoſtia pacifica quare ſic vocatur.p.1.col.925.c
hoſtia quomodo offerebatur per manus ſacerdotum & offerentis p.1.col.968.f
hoſtia ad hoc immolatur,vt eorum pro quibus iugulatur, peccata purgentur,p.1.col.1287.a
hoſtiæ pellem detrahere quid notet. p.1.col.913.a
hoſtiæ carnes in tertium diem ſeruatę cur fuerit volẽtium comedere.p.1.col.964.e
hoſtiæ pacificorum quales hodie in eccleſia redolent ſpei inſignia ſunt, & pro omnibus profectibus tam publicis quàm priuatis actitantur,p.1.col.962.e
hoſtię offerendę imponebat manum ipſe offerens,& quare,p.1.col.910.f.& 915.e.& 916.f
hoſtiæ martyrum non offeruntur pro nobis, ideo manent in nobis peccata noſtra: non enim meremur perſecutionem pati propter Chriſtum,&c.p.1.col.1287.a.b.c
hoſtiam comedere qui ſemini fluum,leproſum aut morticinũ tetigerit in lege vetitum & quare,p.1.c.695.b
hoſtiarum diuerſitas Chriſti hoſtiam perfectam pręfigurabat p.1.col.905.a.b.& 1042.f
hoſtiarũ pacificarum genera & ſignificationes. p.1.col.925.c
hoſtiarum quędã ſunt ſolius Dei,quędam Aaron & filiorum eius: & quędam ipſius & filiorum eius, ut etiam vxori ſacerdotis edere liceret,&c.p.2.col.1189.c
hoſtias nõ approbat Deus, mauult tamẽ ſacrificari ſibi quàm idolis,p.1.col.919.c
hoſtiis iiſdem litant ſacerdos & populus,p.1.col.436.a
hoſtis antiquus mors cuiuſque cui uitio ſint propinqui intuetur & illa opponit ante faciem,ad quæ agnoſcit facilius inclinari mentem.p.3.col.299.b
hoſtis antiquus non curat, vt terrena tollat, ſed vt charitatem in nobis feriat.p.4.col.934.f
Item p.2.col 1182.f
hoſtis malignus per membra ſua ſcilicet hæreticos, ſchiſmaticos atque paganos multos ſeducit & plurima aufert,quæ & qualia & quomodo,p.4.col.2220.e
hoſtis antiquus cum aliquem ſibi cenſum peccati ſoluere perſuadet mox totum in dominium ſuum redire, & plenũ ſeruitutium expendere admonet.p.2.col.991.c
hoſtis antiquus quotidie agit hoc apud nos, quod apud parẽtes primos molitus eſt,dicẽs: Cur pręcepit vobis Deus. Et hoc quomodo,p.1.col.90.e.f
hoſtis antiqui tanta verſutia,tantus eſt furor malitię eius cõtra ecc eliam,vt non ſolum prædicatores veritatis ſed & ipſe populus Dei ſemper debeat contra vigilare, & quaſi in acie ſtare, p.2.co.1359.c
hoſtis antiquus nõ humana fortitudine,ſed ope diuina vincitur.p.4.col.2563.a
hoſtis antiquus regi Babylonis comparatur, qui filios, id eſt bona opera interficit,& ipſum lumen rationis tollit. par.4. col.918.d.e
hoſtis antiquus ſub Vehemoth nomine intelligitur. p.3.colu. 384.d.e
hoſtis antiquus per beſtiam ſignificatur.p.3.col.342.f
hoſtes Dei bello ſunt aggrediendi,p.1.col.1629.b
hoſtes dupliciter poſſunt decipi ab aduerſariis.p.2.col.57.a.b
hoſtes ſpirituales cum viderint aliquos reſtaurari uelle in cultu pietatis,moliuntur eos occidere gladio pietatis,p.4.col. 2365.e
hoſtes eccleſiæ impugnare hi ſoli apti ſunt qui habent per- ctam fidem trinitatis.p.2.col.390.d
hoſtes filiorum Iſrael dicuntur hoſtes domini, quia licet niendo filios Iſrael eſſent executores diuinę iuſtitiæ,ho men faciebant ex mala voluntate & peruerſa intentio &c.p.1.col.1665.c
humanitas Chriſti veneratur eadem veneratione in quā vnita uerbo,cum ipſa deitate.p.5.col.1268.d
humanitas quanta,quod Chriſtus ſuſcepit hominem. p.2. 686.f
humanitas Chriſti data eſt tanquam exemplar nobis imit quare,& quo ordine,& quibus primo, &c. par.6.colu 283.b
humanitas Chriſti deſignatur per uitulum,&c.par.1.colu 1537.c
humanitas Chriſti ſublimata eſt propter poteſtatem auc tiue,& ſublimatur in iudicio excecutiue, &c.parte 2.c 328.f
humanitas Chriſti dicitur templum, quia in Chriſto hal plenitudo diuinitatis corporaliter.p.4.col.1536.f
humanitas Chriſti in iudicio nõ erit infirmitati ſubiecta, in forma glorioſa apparebit omni creaturæ, etiã ſupr angelis prælati,p.2.col.328.e
humana non admiſcenda eſſe diuinis quod eſt hæretico commune.p.1.col.990.d
humana natura ante lapſum redemptione nõ indigebat, indigeret perduci ab beatitudinem duce ſupernatura 6.col.819.
humana miſeria quando incepit,& quando ſorditata fui 1.col.1011.a
humana natura mundum ſignificatur.p.5.c.1074.f
humana natura per carnem ſignificatur frequẽter in ſacra ptura,p.5.col.1030.f
humana natura ſub lege naturali ante fluenta gratiæ, & natura obediens ſub lege gratię, ſignificatur per duas thanias,&c.p.5.col.1041.a
humana natura in Chriſto eſt organum diuinitatis per m inſtrumenti,ſicut manus artificis coniunctum,p.5.c.11 f.1661.c.110.f
Item p.6.col.757.c
humana natura in Chriſto ſecundum quod homo poteſt rari de potentia abſoluta: ſed de potentia ordinata na aſſumpta nunquam dimittetur.p.5.col.1161.f
humana natura primò fuit producta in vno indiuiduo, ſexu uirili tantum,&poſtea mulier de coſta uiri,& hoc pter multiplicem rationem.p.1.col.36.d.e
humana natura,vt dixerunt aliqui Hebręi,à prima forma ne formata eſt in utroque ſexu, veruntamen corpora & mulieris erant coniuncta & ſeparata,& quomodo, p.1.col.35.a
humana ſpecies conſeruatur per generationem.Ibid.
humana natura eo q̃ eſt ad imaginem Dei facta eſt ad gl Dei ordinata.Iſta tamen ordinatio eſt longinqua, & q modo.p.4.col.720.e
humanum genus ſignificatur per fugam Ionę prophetæ, p.4.col.2022.d.e
humanum genus non ut cætera animancia,quę in ſinguli nerationibus creauit Deus plura, ſed maſculum vnum fœminam unam,vt firmiori copula conſtringeret.p.1 35.c
Humanum genus & ſi amara multa recipit, tamen ut eb non intelligit quæ patitur,ſed gaudet quaſi in bonis, terrenis inhians.p.3.col.284.d
humanum genus eſt ægrotus: & totum perierat: ex quo pe uit in quo erat totum,p.6.col.686.f
humanum genus per flumina & mare accipitur,& quare, 3.col.1753.b
humanum genus tanquã unus homo varia peſte abſump in protoplaſto,&c.dęmone impletur,dum diuinitatẽ a tit,moritur morte,dum audacter excuſat. p.5.col.559.c

humanum

Humanum genus Deus arat vt agricola, vt fructum boni ope ris afferat humana natura, tota merito ſui dãnata, nec vult facile de tanto malo Deus liberare, p.6. col.1338 f
Humanum genus peccãdo ſibi mortem intulit, poſt mortẽ ve ri ſacerdotis, id eſt, Chriſti, reatus abſolutionem accepit, & de hoc figura, p.5. col.1318.a
humanæ fragilitati parcit lex, p.1. col.941.a
Humanæ naturę reparatio, licet per Chriſtum facta ſit ſufficiẽ ter quantum ad corpus & animã, tamen ordinate nobis da tur, p.6. col.104.f
Humanæ naturæ talis eſt affectus, vt doloris noſtri & gaudij conſortes quęramus, quorum participatione facilius fera nus, p.1. col.1239.e
Humanæ menti nihil anguſtius quàm proprias voluntates ab negare, carnis deſideria frãgere, & hmõi, p.4. col.1011.a.b
Humanę conditionis proprium eſt, iuſte coram domino viue re, & qui perverſe viuit alienam ab humana natura viam in cedit, p.3. col.1695.a
Humani generis duo ſunt principia, vnum ſecundum vitã na turę, aliud ſecundum vitam gratiæ. p.6. col.344.f
Humani generis fluctuantis mutabilitas in perſona prophetę deſignatur, quomodo & qualiter, p.4. col.772.b
Humani generis decurſio noĩ. fluuii deſignatur, p.3. co.388.e
Humanam naturam in Chriſto exiſtere in propria hypoſtaſi, error eſt. p.5. col.1031.e
Humanos actus ex libero arbitrio procedentes aliqui dixerũt non regi diuina, & quibus motiuis, p.3. col.4.e.f.
Humeris laboris & operis indicia ſunt. p.1. col.975.b.c. & col. 186.f
Humeris onera portantur, ideo in eis robuſta patiẽtia deſigna tur, p.1. col.785.a.& col.1680.d
Humiliari diſcant ſe proximis, qui adhuc in quo loco habean tur, apud Deum neſciunt, p.2. col.271.f
Humilis uere cum ſupremo pacifice conuerſatur, & hoc eſt e ius ſpeciale in humilitatis virtute. In aliis enim virtutib. nõ sic. Caſtus enim non poteſt pacifice morari cum lubrico. p. col.514.e
Humilis quæ dicit, non ex autoritate præcepit, ſed ex ratione perſuadet. p.2. col.514.d
Humili vero nihil mirabilius eſt q̃ ſua exaltatio. p.5. col.683.c
Humili corde quę proferuntur in Dei auribus ſuperba nõ ſũt: et ſicut grauis culpa eſt, ſibi arrogare quod non eſt, ſic ali quando non humiliter dicere quod eſt, p.3. col.176.e
Humilem quidam amant, & quidam contemnunt, p.3. c.283.a
Humilem faciunt ex ſuperbo quatuor recogitata. ſ. vilitas ori ginis, propinquitas mortis, crudelitas dęmonis, & Dei boni tas. p.4. c.878. f.890.e
Humiles per valles, & ſuperbi per colles notantur, vel uita cor poralis & ſpiritualis, p.5. col.732. f
Humiles atque manſueti ſi ſeruare diſcretionem neſciunt, exẽ plis aliorum cedunt. p.3. c.243.a
Humiles per claritatem oſtenſionis dominus illuminat, & ſup erbos per caliginem erroris obſcurat. p.1.660.f
Humiles nondum perfecti, qui bonos conceptus & actus ſuos student abſcondere, timentes ex hoc inaniter gloriari, per quid ſignificantur, p.3. c.167. c.368. f
Humiles incauti ſunt qui ſe mendacio illaqueant, dum arrogã tiam vitant, p.5. col.1274.a
Humiles alta mente tranſcendunt temporalia, p.3. col.82.e.f
Humiles dominus claritate ſua illuminat, ſuperbos per caligi nem obſcurat erroris, p.6. col.1001.f
Humilia quidam de ſe ſentiunt duplici modo, ſed vtroque inu tili. p.2. col.550.f.& col.1082.f
Humilium virtus eſt de ſcientia non gloriari. p.6. col.219.b
Humilior tanto eſſe & ad ſeruiendum Deo promptior quiſq; debet ex munere, quanto obligatiorem ſe eſſe conſpicit in reddenda ratione, p.6. col.245.c. Item p.3. c.1992.f
humilitas bona quæ liberat periclitantes. p.2. c.667.b
humilitas valde confert ad hoc, vt debitus modus ſeruetur. p. col.1992.f
humanitati Chriſti ineſt ipſa deit' ſpeciali modo. ſ. p realẽ unionẽ, per quem modum non eſt in aliquo alio. p.5. c.1102.c
humilitas an ſit maxima virtutum. p.5. col.299.b. & quomo do commendanda in aliquo ſingulari. c.312.d.e
humilitas in omni tentatione cuſtodit. p.6. c.277.a
humilitas grano ſinapis aſſimilatur, p.5. c.243.c
humilitas an diſtrahat vel promoueat adorationẽ ad dominũ Deum. p.1. col.503.a.b.& col.511.b.c
humilitas perfecta habet tres gradus, p.5. col.77.c
humilitas duplex, una laudabilis, altera culpabilis, & hæc eſt imanis triplici modo. p.5. col.113.c
humilitas per uaccam triennẽ ſignificatur, & quare, p.5. c.334.c
humilitas per terram, quæ eſt infimum elementũ deſignatur, in qua Deo facta oblatio acceptatur. p.1. c.677.c
humilitas Chriſti clauis eſt, quam qui habent, ſcripturas intel ligunt, p.5. col.861.c
humilitas eſt decus & cuſtos omnium virtutum, quæ in apo ſtolis viguit quam plurimum. p.6. col.1256.a.b.126.d.e
humilitas illorum qui natura tardi ingenio, ſolertia tñ indu ſtriæ ſuæ ad ſcripturarum noticiam, uel ad uirtutum gratiã pertingunt, ſignificatur per ſtellionem. p.3. c.1736.d
humilitas plus placet Deo, quàm ornatus regius. Exemplum in Eraclio impetratore. p.2. c.550.e.f
humilitas Deum placat, & quomodo. p.4. col.608.d
humilitatis virtus magis fuit diſpoſitiua ad cõceptionem ver bi diuini, quam aliæ virtutes. p.5. c.705.b.706.f
humilitas habet proprietatem principiorum in ſcientiis, quæ ſunt minima quantitate, & maxima virtute. p.5. col.245.c
humilitas eſt fundamentum ſpiritualis ędificii, & ex illa man ſuetudo, & ſequitur patientia, &c. p.6. col.548.f
Item p.4. c.988.d.e
humilitas eſt ſubdere ſe ſuperioribus, æqualis & inferioribus p.3. col.2068.e
humilitas eſt debita diſpoſitio ad ſapientiam diuinam, par.3. colum.1647.b.c
humilitas vtilitatem necat, dum homo ſe plus infirmũ & inu tilẽ quã ſit, exiſtimat, & aliis prodeſſe deſinit. p.3. col.44.f
humilitas dicitur caput quæ totum noſtrorum actuum fouet corpus, p.3.1404.d
humilitatis multi ſunt modi, p.4. col.526.a
melior eſt tremor humilitatis quam confidentia ſuperbiæ. p. 3. col.1238.d
humilitatis genus triplex. ſ. vel quando aliquis pro abluendis pectis incipit ſalubriter atteri, vel quando ſpontanea men tis deuotione perfectiores Deo & hominibus humiliatur, vel quando contra perſecutores per patientiæ virtutem in uictus animus armatur. p.6. col.1342.e
Ad humilitatis vſum nobis ſeruiunt vicio, quæ inter optima bona reſtant, p.3. col.49.b
humilitatis gradus duodecim, p.5. col.243.c
humilitatis radio ſe illuminat, qui aliorum bonum ſubtiliter penſat, &c. p.2. col.831.b
humilitatis gratiam percipientes, tanta ſe induſtria perfectio nis bonis operibus mancipiant, ut omnia a ſe rudera actio nis noxiæ, inutilis locutionis & etiam ſuperfluę cogitatio nis eiiciant. p.2. col.1351.c
humilitati correſpondet maioritas in regno cælorũ, ſecundũ quod dicitur. Quicunque humiliauerit ſe, &c. hic eſt maior in regno cælorum, &c. quare & quomodo. p.5. col.249.c
humilitatem qui habere ſtudet, & in infirmitatibus ſuis cõpla cet, ſibi ſolẽnitate agit, & gratæ munera Deo tribuit, & ex ſuæ conuerſationis exiſtat. p.1. col.1452.d
humilitatem primo poſuit Saluator, deſcribẽdo uirtutes acti uorum, & quare, p.5. col.297.c
humilitatem regis Achaz duobus ſignis remunerat dominus, p.4. col.92.e
humilitate ſi quando pro neceſſitate opus eſt, ſic eam affirma mus, ne veritate & conſtantiam deſeramus. p.4. col.775.e
hunni ſiue Mauri ſignificãtur per flumina, & quare, & multas terras Chriſtianorum depopulauerant, &c. p.6. c.1623.c

hunni

hunni Gothos debellauerunt,q vltra paludes Meotidas(quæ putabantur immeabiles)habitabant in Scythia.Ibid.
hunni antequam debellarentur per Carolum magnum, multos Chriſtianos interfecerunt,Ibid.
hunnorum rex Athila,dixit ſe eſſe flagellum Dei.p.4.co.730.f.& 1510.f
hunnorũ perſecutione ſubuerſæ ſunt Eccleſię ad altaria Chriſti equi ſtabulati,effoſſęque martyrum reliquię, par.2.col.140.c
hur eſt nomen terrę vel villę, in qua manebant Abraham & Loth,&c.Et eſt Hur nomen commune & proprium, &c.p.1.col.170.e.f.& col.227.a
Item alius fuit,qui dicit fuiſſe coniux Marię ſororis Moyſi.
hur an fuerit maritus Marię,vel filius Calph & Marię, p.1.co.227.a
hur octo annorum genuit Vri,& Vri octo annorum Beſeleel, vt dicunt glo.Hebraicæ,& quidam expoſitores noſtri ſed improbantur,p.2.col.92.e.f
Item p.1.col.823.c
hur,an & quare & quando interfectus fuit a populo Iudaico.p.1.col.825.a & col.859.a
hus duarum prouinciarum nomen eſt, quarum vna eſt in regno Idumæę,& de illa eſt Iob natus,p.4.col.1022.f
hus de Malcha vxore Nachor filia Arã natus eſt,de cuius ſtirpe Iob deſcendit,p.1.col.270.a
huſſitarum familiare argumentum refutatum in magno cõcilio Conſtantię,eſt,Non habetur expreſſe in ſacra ſcriptura,igitur credi non oportet,vel falſum eſt,p.1.col.302.a
hyacinthinus color cælum denotat.p.1.col.1184.f
hydropici natura,& quid ſibi comparatur,&c.parte 5.colum.891.c
hypocriſis vitium ſignificatur per parietem dealbatum. pa.6.col.1219.c
hypocriſis eſt ſimulatio falſa,& ideo opponitur veritati. Veritas autem triplex eſt,ſcilicet iuſtitiæ,doctrinæ,& vitæ. p.5.col.381.c
In hypochriſis effectibus quos Saluator Iudæis oſtendit. ppo nit hãc dictionem, ſcilicet vix,quæ maledictionem ſignat, & quare,p.5.col.381.c
hypocriſis licet vana ſit & pernicioſa,tamen decora in ſuperficie videtur,ſed in futuro quid fuerit apparebit, & ſignificatur per Chodorlahomor,&c.p.1.col.199.b.c
hypocriſis vitium propter laudem humanam prætendit exterius albedinem ſanctitatis,& interius paſcitur cadaueribus iniquitatibus,& ſignificatur per Ixion.p.1.col.1539.c
hypocriſis,ſtruthionis nomine deſignatur.p.4.col.371.a
Item p.3.col.372.f
hypocriſis vitium ſignificatur per parietem dealbatum, pa.6.col.1219.c
hypocrita ſignificatur per Herodem,qui ſub ſpecie religionis voluit occidere Chriſtum,p.5.col.1320.c
hypocrita vnde dicitur.p.5.col.132.f.
hypocrita modo culpas ſuas conſiderare diſſimulat,totum ſe fundens in verbis proximorum, quorum laudibus credit & lętatur,p.3.col.161.b
hypocrita plerunque paſte ſacri eloquij erudiri ſtudet, nõ vt ex eo viuat,ſed vt doctus appareat,& ſi recte intelligat, in opere nequaquam ſeruat,p.3.col.216.d.e
hypocrita vult eſſe ſingularis apparentiæ, vt poſſit dicere illud.Non ſum ſicut cæteri hominum.p.3.col.372.f
hypochrita ſignificatur per Iudam,id eſt,confitentem,& quare,p.4.c.1949.c
hypocrita ſignificatur per cygnum,& quare, par.1.columna 101.c
hypocrita cogitationes in quærenda admiratione hominum multiplicat,per omnia quę agit occulta cogitatione laudes quærit,palam habens quod hoſtes prædentur, p.3.c.117.b
hypocrita inuocat tantum Deum,cum hunc terrenarum rerum tribulatio anguſtat.p.3.c.260.d
hypochrita qui rectus uidetur,habet latẽtia vitia,quæ aliquã do erumpentia colorem variant.p.3.co.70.d
hypocrita qui Latine dicitur ſimulator,eſt auarus raptor, q dum inique agens deſiderat de ſanctitate venerari,laude vitæ rapit alienę.p.3.c.260.d
hypocrita ſi qua facit quæ leuant,plura grauant,ſed veris p dicatoribus multa virtus,parũ culpę,& ſolidæ ſunt eis vi tutes,vt ventos fauoris premant,p.3.col.372.d
hypocrita ſcyrpo aſſimilatur,qui colore ſanctitatis vireſcit ne fructu operis,qui tamẽ non ſine aqua,quia gratias acc pit, vt prophetet, &c. ſed colore viridis,dũ extra laudes rit,ſuperb. in altũ creſcit,ſed a fructu inaneſcit, p.3.c.116
hypocrita carecto aſſimilatur,quod non carpitur manu, qu acutis angulis ſurgens manum ſecat,ſic hypocrita ſi ma correptionis carpitur,pro lęſa opinione exaſperatur,vita corripientis ſecat,&c.Ibi.
hypocritę torpent a cęleſtibus,flagrant terrenis anxietatib. 3.col.373.a.b
hypocritæ arguentes alios de modicis,cum ſint infecti grau bus peccatis,ſignificant̃ p Scribas & Phariſæos, ſollicit de mundicia exteriori,& modicũ de Interiori, p.5.c.25
hypocritę quomodo facies exterminant,& quid ſit faciem terminare,p.5.c.133.c
hypocritę maligni ſunt, qui nec bona bene agunt, p.3.co 117.d
hypocritæ congregant bona opera,ſed eorum ſterilis eſt i congregatio.p.3.col.182.e
hypocritæ mens nunquam vacat a malo, quia quæ appet alijs inuidet,ex quorũ deſpectu clarior ſit,&c.p.3.co.18.
hypocritæ gaudium in ſimilitudinem puncti eſt,nam ſicut lus in puncto dum ponitur,leuatur,ſic hypocrita præſen vitæ laudem dum tangit,amittit.p.3.col.216.a
hxpocritæ vita,quædam viſio phantaſmatis eſt, quæ ſom comparatur,&c.p.3.c.216.d
hypocritæ locus cor adulantium,ibi quippe requieſcit ubi uores inuenit.p.3.col.216.d
hypocritę poſſunt dici phytones,quorum fictionib. decipi tur incauti.p.1.col.1564.f
hypocritæ adoleſcentia quę dicitur,eſt enim inchoatio p uitatis.Oſſa dura ĩ co,prauitatis eſt cõſuetudo, p.3.c.21
hypochritæ per oues intelliguntur,qui mentem lupinam h bent ſub ouina pelle.p.5.col.1059.c
hypocritæ ſignificantur per illos.qui ſe propter ſuum ieiu Chriſti diſcipulis pręferebant.p 5.col.506.f
hypocritæ ſtellę dicuntur,qui lucent per opera ad oculos h minum.Hę obtenebrantur,quia malicia hoſtis praualet vt apertis malis inuoluatur,quales intus tales exterius.p col.52.d
hypocritæ qui non ſimplici intentione, ſed faſtu arrogan virtutes ſanctorum imitari appetunt,per quos ſignificat p.4.col.2375.a.b
hypocritæ ſignificantur per Eleazarum,qui elephãtem in ficiens occubuit,&c.quia dum alia vicia per abſtinenti ſuperant in ipſa victoria incauti,ab alijs conteruntur.p col.2384.d.e.
hypocritæ poſt magnas virtutes decreſcũt, qa celari in ei virtutibus nolunt.p.2.c.969.b
hypocritę domus eſt fauor vel fiducia ſanctitatis, quæ cor hominibus,ſed non coram Deo ſtabit,p.3.col.116.d
hypocritæ alas p figuras ſanctitatis extẽdunt. ſed curarũ ſe larũ pondere prægrauati : nullatenus a terra ſubleuant & aſſimilantur ſtruthioni.p.3.c.372.d.Item p.4.c.311.a
hypocritæ atque verſuti homines ficto diſciplinatu bonis giſtris adhęrẽtes,plerunq; ad honorẽ eccleſiaſticæ digni tis perueniunt,& tunc doti circumuentionibus cũ proprię teſtatis eſſe cęperint ſingulis cupiditatis ſeruiẽtes, ipſos autoris honores doli circumuentionibus ſupplantare a ſubuertere ſtudent,&c.p.4.col.2372.d.e
hypocritæ conceptus animi teneros equunt & comedunt, ſimulatę laudis uel fauoris gratia virtutes nouiter con ptas perimunt.p.4.c.1012.e.f

hypocritarum

Hypocritarum atque hæreticorum figurā tenet Triphon, & ...iarc,p.4.col.2345.c
Hyam habuit matrem Iudæam,& de tribu Dan: pater autē ...us fuit Iudæus,& de tribu Nephtalim,p.2.col.1140.c.f

I

IAHEL adinuenit artem faciendi tentoria,vt paſtores haberent domos portabiles, quia eos oportet trāſire de loco ad locū.p.1.c.122.d.e
Iabes et eſt nomē viri, quē dicunt Hebręi fuiſſe Othoniel,q fuit peritus valde ī lege & doctor ...agnus,&c.p.2.col.1026.c.f.& c.1032.a.& colum.1633.c
...abs quos Saul ab aduerſariis defenderat,repēdūt quod poſ...nt,& cadauer Saul & filiorum eius honorifice ſepelierūt ...2.col.509.c.& col.512.f.& col.383.c
...bi interpretatur ſapiens de quo: Vbi ſapiens,vbi ſcriba.pā. ...col.1074.d.e
...b duo diuerſi.p.2.col.174.f
...co patriarcha ſecundum Hebraicam ueritatem,rectus vel ...ctiſſimus interpretatur. Quod autem vir videns Deum di...cur,non a proprietate,ſed à ſono vocis habetur.p.4.colu. ...79.b.c
...co & Eſau in ventre matris impellebant ſe mutuo ꝙ fuit ſi...gnum contentionis futurę inter eos,& inter populos ab eis ...eriuandos. Idumæos.ſcilicet & Iudæos.p.1.c.295.c.f
...co generatio tota fuit electa,& quare. Vide ī Deus Iacob.
...co patriarcha non confunditur ex hoc,quod ab eo deſcē...entes tantum errauerunt declinando à Chriſto, & eum ...gando,p.4.col.274.f
...co ex inobedientia patris pergens ad ſuum auunculum in ...a ſcilicet in monte Moria,diuinum recepit oraculum. p. ...col.136.e.f
...co quomodo per dolum accepit benedictionem, qui erat ...ne dolo,magna eſt quæſtio,&c.p.1.col.295.c
...o abſque peccato petit ius primogenituræ.p.1.c.297.e
...o an ſit excuſandus à mendacio, quando dixit patri ſuo ...ſe Eſau.p.1.col.320.c
...o quomodo vouit:erit mihi dominus in Deum:cum hoc ...de neceſſitate ſalutis,& votum debet eſſe de bonis quæ ...nt ſupererogationis,p.1.col.325.c.f
...co(vt dicunt Hebręi)accepit tres lapides ſupponens capiti ...o,&c.Et huius ratio ſecundum Hebræos & catholicos 1 ...col.324.e
...o tulit tres lapides,qui facti ſunt vnus in ſignum vnitatis ...entiæ in Deo & trinitatis perſonarum,vel trium naturū ...i Chriſto ſcilicet corporis & animę, & deitatis in vnitate ...rſonæ.p.1.ibi.
...o vidit ſcalam,& dominum innixum ſcale, & angelos a...ſcendentes & deſcendentes,& quid per hoc ſignificatur.p. ...col.324.a.& 325.e.f
...cob an habuit promiſſionem a domino maior quā Abrahā ...Iſaac ſcilicet quod dominum eius deberet ſe protēdere ...que ad dominium totius mundi,&c.p.1. col.461.c.466.f
...o,an habuerit clariorem reuelationem de myſterio Chri...i & futura beatitudine quam ipſe Abraham.p.1.col.461.c ...col.466.f.& col.670.f. & c.540. e.f
...co luctatus eſt cum angelo. Et dicunt Hebręi, quod fuerit ...ngelus Eſau:& quare cum eo luctam aggreſſus eſt p.4.co. ...129.b
Item p.1.col.353.a.b Item p.2.col.1507.a
...acob erexit lapidem in ſignum rei preteritæ.ſ.diuinæ reuelā...tionis ſibi factæ,& in ſignum rei futuræ.ſ.fundationis tem...pli & paſſionis Chriſti.p.1.col.325.e.f
...acob vouit domino votum: ſed quid ſit proprie votum, & ...quid vouit.Ibid.
...acob cum ſemel dictum ſit,Non vocaberis vltra Iacob, &c. ...ur legitur poſtea Iacob vocatus.p.1.col.368.c.f
...iacob qui erat ſanctæ vitæ,quomodo petiit ſibi vendi primo...geniturā.Arguit cōtra,& ſoluūtur argumēta,p.1.c.300.b.c
...iacob accipiendo ius primogenituræ,an & quomodo a men...dacio excuſatur.p.1.c.320.c
iacob quandiu vixit minus potens fuit ipſo Eſau,& ipſum valde timuit,& nō ſunt impleta iſta in perſona,ſua impleta ſūt tamen in poſteris ſuis.p.1.col.323.c
iacob benedictionem quare non retractauit Iſaac. Ad hoc reſpondent Hebræi & catholici,p.1 col.323.c
iacob dormiuit vt dicunt doctores Hebræi & catholici,in loco qui fuit mons Moria,ubi Abrahām auus ſuus obtulerat Iſaac patrem ſuum,&c.c.324.c
iacob erat octoginta quatuor annorum, qn̄ primo accepit uxorē,& de hoc clara ſupputatio.Ex hoc ēt patet,ꝙ nō accepit plures vxores libidine ductus. p.1.c.331.b & c.333.c
iacob quare fleuit,cūm venit ad Rachel conſobrinam ſponsā ſuam? Rationem huius dant catholici & Hebræi. pa.1.col. 327.Vide clarius.col.333.a
iacob expleto ſeruitio pro Rachel vxore erat octoginta quatuor annornm,p.1.col.330.d
iacob quomodo videbantur pauci dies ſeptem annorū, cum breue tempus longum videatur amantibus,p.1.col.330.a
iacob quare non cognouit Liam de nocte ad eum introductā per vocem vel ad tactum,&cæt.cum iam per ſeptem annos manſiſſet cum ea in eadem domo.p.1.c.331.c
iacob & Lia an matrimonialiter coniuncti erant,uel an matrimonium inter eos erat,quādo fuit ſubintroducta ad eum, &c.& an peccauit,ſi cognouit eam,p.1.ibid.
iacob quanto tempore poſt Liam duxit Rachel, p.1.c.331.c
iacob obiiciuntur pro ingenti crimine quatuor uxores. Sed quoniam tunc mos erat,crimen non erat, nunc autem crimen eſt,quia mos non eſt,p.1.col.330.f
iacob non accepit plures vxores libidine ductus,ſed prolis amore,p.1.col.331.c
iacob duabus vxoribus vſus eſt temperāter, ancillis obtemperanter, nec vlla intemperanter,p.1.col.333.c
iacob ſolus amouit lapidem quo puteus claudebat. Hoc figurauit ꝙ aliqs deſcēdēs ex Iacob debebāt amouere lapidē.ſ. duriciā cordis, vt dicūt expoſitores Hebræorū,p.1.c.333.a
iacob doctus ab angelo vſus eſt cautela in impoſitione illarū virgarū in canalibus pro animaliū cōceptu,quia etiam Laban fraudulenter agebat contra eum,p.1.c.342. f
iacob ponendo uirgas,cur nō fraude arguitur,hoc ſine dubio ut propheta fecit,nec credendum eſt eum feciſſe ſpirituali reuelatione,p.1.col.343.b
iacob claudicatio vnde acciderit, an propter punitionem, & in pœnam diffidentiæ,& an litera ſit tantum figuralis,myſticam habens ſignificationem, p.1.c.357.c.358.f
iacob licet eſſet confortatus ab angelo in receſſu, & in proceſſu ab angelis ſibi occurrētibus,tamē ſicut homo timuit de fratre ſuo,p cuius terrā habuit trāſire,& quare,p.1.c.371.c
iacob diuiſit populum ſuum,expectando Eſau fratrem ſuum duplici de cauſa,ibi.
iacob remanſit ſolus orando pro periculo duabus de cauſis, p.1.col.353.a b
iacob videns angelum eum volentē deſerere, rogauit eum ne diſcederet,donec dediſſet ei benedictionem,& tandem fleuit. ibid.
iacob ordinauit filios pro aduentu Eſau, diuidens eos vt honeſtius irent,& apparerent coram Eſau.p.col.358.f
iacob adorauit Eſau adoratione Duliæ,qui erat frater eius & primogenitus ætate, licet diuina ordinatione primogenitura eſſet tranſlata.ibi.
iacob verba redeuntis ad Eſau virum pauentis & perturbati animi verba, vſque in hanc adulationem proruperunt, an ſine peccā o proruperunt dici? ibid.
iacob non eſt mentitus declinando ab eius ſocietate,licet promiſerit poſt eum in Seir,ibid.
iacob luxit Ioſeph 22.annis,p.1.col.382.a.b
iacob voluit tranſire per locum Berſabeæ duplici de cauſa, p. 1.col.431.c
iacob licet deſideraret Ioſeph videre,tamē formidauit deſcēdere in Aegyptū,quia erat ſenex & debilis,& quia timebat ſepeliri extra ſepulchra patrum ſuorum.p.1.col.431.c

Iacob dicens Pharoni: Dies annorum vitæ meæ quos incolo, quid hoc vult dicere an de terra hic aliena, an de ſuperna patria voluit intelligi.p.1.col.135.a.b
Iacob vt peregrini dicit dies ſuos, & quare: & dicuntur dies mali & quare, ibi.
Iacob adorauit Deum innixus baculo ſuo verſus occidentē, verſus quā partem nūc adhuc adorant Iudæi.p.6.c.806.f
Iacob habuit notitiam beneficiorum Chriſti. p.1. col.430.c
Iacob ſciuit ex reuelatione diuina, quod Hieruſalem deſtrueretur.ibid.
Iacob conuenieter dr̄ caput ſponſæ: quia patriarcha alio nomine dictus eſt Iſrael, à quo ſicut à capite denominātur Iſraelitæ, cuius capilli fuerunt duodecim patriarchæ, oculi vero Moyſes & Aaron dirigentes populum.p.3.co.1847.c
Iacob circūcidit duodecim patriarchas filios ſuos, & ab ipſo denominantur duodecim tribus Iſrael.p.6.c.1051.c
Iacob cur omnes quos de liberis & ancillis genuit, æquali honore filios & hæredes conſtituit.p.1.449.a
Iacobus Zebedæi dicitur maior reſpectu alterius triplici rōne ſcilicet ratione vocationis, ratione familiaritatis, & ratione paſſionis.p.5.col.188.d
Iacobus qui fuit aſſumptus in trāſfiguratione Chriſti, an fuit filius Zebedæi, an Alphæi, p.5.col.288.f
Iacobus Alphæi minor dicitur, ad differentiam Iacobi qui inter primos apoſtolos vocatus eſt & electus, p.5.c.462.a
Et dicitur Iacobus minor frater domini, & qualiter declaratur.p.6.col.473.b.474.d.e
Iacobus minor fuit frater Iudæ qui dicit Thaddæus & filius Alphæi. Iacobus autem maior frater Ioannis & filius Zebedei.p.6.col.1263.c
Iacobus minor vouit ſe non comeſturum panem, donec videret Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis.p.9.col.331.c
Iacobus & Ioannes ſicut Iudęi crediderunt Chriſtū temporaliter regnaturum.p.5.c.367.c
Iacobus minor frater dn̄i factus fuit epiſcopus Hieroſolymorū, vbi iuxta tēplū precipitatus & ſepultus eſt.p.6.c.1028.d
Iacob. frater domini fuit primus epiſcopus & patriarcha primæ eccleſię patriarchali, ſ. Hieroſolymitanę.p.6.c.1509.c
Iactans curam ſuam in domino ipſum nutrit, ſicut cura ſeculi vt vermis eum conſumit.p.3.c.832.d
Iactantiæ notam euitare qui vult, debet in legendo, diſputando, & aliis actibus ſcholaſticis exercendo a verbis arrogantibus abſtinere, p.3.col.307.c
Multo leuius eſt imperitiam legis cōfiteri, quam iactare prudentiam, nec poſſe ſcire quod dicitur.p.4.col.269.b
Iacula tribulationes & perſecutiones quæ preuidentur, minus feriūt: quorū rationem aſſignat Tullius, &c.p.5.c.1294.c
Ianitores templi fuerunt ſecundū ordines portarum in atrio ordinati ſecundum quatuor partes orbis, p.2.c.1083.a
Ianua cęleſtis quando aperta fuerit, & per quid. Et aſſignatur duplex ratio.p.4.c.242.d.e
Ianua cæleſtis clauditur aliquis iniuſtis ſimpliciter, aliquibus ad tempus.p.4.col.242.f
Ianua regni cæleſtis à tēpore paſſionis aperta fuit, & ingreſſi ſunt electi defuncti quantū ad animas: aliqui et quantum ad corpora ex gratia ſpeciali, vt pie creditur de beatiſſima virgine Maria, & de beato Ioanne Euāgeliſta.p.4.c.241.c
Ianuarius eſt mēſis primus apud Grecos & Latinos.p.1.c.583.c
Iaſpis precioſus, cuius proprietas, & eiuſdem moralitas. pa.6. col.1078.d. Item p.4.col.452.f
Iaſpidum multa genera ſunt. Ibid.
Ibices parua quadrupedia, quę in petris morantur & pariunt, & ruentia in ſuis ſe cornibus illæ ſuſcipiunt. p.3.col.382.c. & col.2114.f
Ibices partum habent difficilem ſecundum earum naturam, & quare, &c.p.3.col.386.f
Ibi auis aquatica, ſerpentibus inimica.p.4.col.310.d
Ictus ſepe dum contra oculum venit, manum opponimus, vt potius in ipſa quam in teneriori vulneremur.p.3.col.37.b
Ideas ſancti ponunt in mente diuina, quæ ſunt inuiſibiles formæ, & tamen procedunt ab ipſius omnia viſibilia, ſicut an‑ ficiata viſibilia ab exemplari inuiſibilis, quod eſt in ment‑ artificum.p.6.col 919.c
Idioma primū inter homines fuit Hebræorū, & durauit vſ‑ ad edificationē turris Babylonis, q interpretatur cōfuſio‑ Nā tūc incæpit multitudo idiomatū, p.1.c.169.a.& c.181.
Idioma Hebræę linguę conſueuit e ſcribere, & a legere, ſic‑ econtrario e prouinciare, & a ſcribere, p.1.col.222.e. Vi‑ etiam in Hebraica lingua, & in Lingua.
Idiomata diuerſa ſciebant illi qui aſſiſtebant regibus, vt ſcir‑ legere literas, & loqui cum nunciis aliorum idiomatū. H‑ erat conſuetum antiquitus, p.3.c.951.c
Idiota quis dicitur.p.6.col.1018.e.f
Indithun an proprium nomen vel appellatiuum. & quid ſig‑ cat, p.3.c.1003.e.& clarius, col.1005.a
Idololatrantium vecordia vel ſtultitia arguitur, qui tanqua‑ irrationalia peccora cultum & vocabulum Dei impolu‑ runt figuris, non ſolum hominum, ſed pecudum, ligno & pidibus impreſſis, p.1.c.561.b
Idololatrātium modus in ſacrificiis erat quod adipes a ſac‑ dotibus comedebantur, & vina libaminum bibebantur, 1.col.1660.f
Idololatrātium vniuerſitas ſignificatur per decem tribus id‑ lolatras, p.4.c.1897.
Idololatrandi occaſionem an dederunt Iudęis Aegyptii c‑ uerſi ad Iudaiſmum, qui aſcenderunt eum Iudæis de Ae‑ pto, p.1.col.827.a.& col.838.e
Idololatrandi magna voluntas populi Iudaici, non ſolum viris, ſed et in vxoribus & liberis inſinuatur, p.1.c.827.c
Idololatrant principes & milites, clerici & religioſi, ſimili‑ & vulgares cui & quomodo, p.3.col.1135.c
Idololatrare ſolent tria genera hominum, & quomodo ill‑ idololatriā ſubuertitur & extirpatur, p.1.co.1529.b
Idololatra & hęreticis neque verum paſcha neque temp‑ ſuo celebrant, p.1.col.1221.a
Idololatrę facti ſunt multi deſcendentes ab Abraham, vt I‑ maelitę, & etiā ab Iſaac, vt Idumę, & multi de filijs Iaco‑ &c.p.4.col.981.c
idololatræ hauſta aquā probantur.p.2.col.357.b
idololatrę in agris & aliis locis indifferēter pro ſua volunt‑ immolabant hoſtias idolis, & in hoc filii Iſrael imitaban‑ eos, antequam per legem eis datam determinaretur lo‑ ſacrificii, p.1.col.1528.f
idololatrę colentes cęli militiā, in coniunctionibus planet‑ faciebant coniunctiones diuerſorū aīalium, & diuerſa ſe‑ na in eodem agro coniunctim ſeminabant in coniuncti‑ bus pancraſſi, & quare hoc faciebant, p.1.c.1547.b.c
idololatræ quidā colebāt ſeptē planetas, & potiſſime illi q‑ in aſtrologia imbuti, quātum ad hoc quod omnia quę a‑ tur in humanis actionibus, deriuantur a ſtellis, p.1.1134
idololatrę poſt ſacrificia ſua cōgregabātur circa idola ad‑ medendum ſanguinem ſuę victimę in venerationem id‑ p.1.col.1530.f
idololatrę ſolebant dormire ſuper coriū hoſtiæ immolatę‑ habendum reuelationes in ſomnis.p.4.col.518.d
idololatrę in cultu ſuo vtebantur oſſibus mortuorum, & ſa‑ cerdotes vet. Te. qui per tempora certa miniſtrabant, nō‑ bebant ingredi ad mortuos niſi valde propinquos, p.1. 1168.e.& col.1303.c
idololatrarū ſacerdotes habuerunt capita raſa, & ad dete‑ dum cultū idololatrię præceptum fuit ſacerdotibus v‑ vt non raderent caput nec barbam, p.1.c.1198.e
idololatria apud Gētiles reputabatur meritoria, & fornic‑ licita, pp quod talia publice agebant, ſed Iudęi idololat‑ tres operabantur hæc in occulto, ne ſecundum legem p‑ rentur quia illa prohibebat ſi palam feciſſent. p.6.c.32.
idololatria eſt maximum malum de genere ſuo.p.3.c.195 Item p.2.col.1280.f
Omne peccatum immundicia eſt animę, ſed idololatria m‑ me.p.1.col.1048.e.f. Item p.3.col.1951.c

Index.

idololatria eſt fornicatio ſpiritualis, dicit etiã fornicatio corporalis, & quare. p.4.col.1436.f. Item p.1.col.1053.b

idololatria vnde traxit originem, ſecundum Lactantium & Ciceronem, p.3.col.1549.c

idololatria ortum habuit à Belo rege Aſſyriorum, & quomodo. p.1.col.1339.c. Item p.3.col.1951.b.c

idololatria dici poteſt quodlibet vitium, & per quem modũ loquendi, p.1.col.1519.b.c

idololatria Iudæorum, p.4.col.612.e

idololatria quando initium habuit inter homines, & an in prima ætate fuit idololatria. p.1.c.123.c.& c.126.c.f.127.a.b.c

idololatria præcipue in tribus locis exercebatur, vt fuerunt, mõtes excelſi, colles, & ligna frondoſa ſiue luci. p.1.co.1529.c

idololatria per vniuerſum mundum publice viguit à prima ętate vſque ad ſextam excluſiue, præterquam in pauciſſimis ſcilicet Iſraeliticis, &c. p.3.col.465.d

idololatria tripliciter impenditur, aliquando enim impenditur dæmonibus in aliqua effigie apparentibus, aliquando corporibus cæleſtibus, aliquando idolis humana arte adinuentis, p.1.col.1658.f

idololatria ſic eſt vitanda, vt nec idololatras nec eorum diſcipulos vel fautores contingamus, nec communionem cum eis habeamus, p.1.col.1040.d

idololatria ſimulacrorum non ſolum prohibetur, ſed omnis hæreticorũ error. Hi enim artifices vanitatis & ſuperſtitioſi dogmatis, qui de corde ſuo quos volunt fingũt ſibi deos. p.1.col.1625.c.& col.1658.d

idololatria quæ & qualis prohibetur, cum dicitur: Non habebis Deos alienos coram me. Dicunt enim Hebræi, quod intelligitur generaliter pro omni idololatria quæ alienat à vero Deo. Doctores autem noſtri dicunt, quòd prohibetur idololatria in ſpeciali, &c. p.1.col.669.a.b

idololatria quædam fiebat ſine quacunque imagine & ſic antiqui Romani diu coluerunt Deos abſq; ſimulacris, p.1. ibi.

Nimiam abundãtiam ſequitur idololatria, p.4.c.43.b.interl.

idololatria quæ vigebat in Iudęa, cum ſit directè contra Deũ, eſt grauius peccatum quam Sodomia. p.4.col.1010.d.e

idololatria quadruplex gentis Chriſtianæ, p.4.col.1135.c

idololatria quę corruptio humani generis eſt, fluxus ſanguinis animæ dicitur, quam effœminata mulier ſignificat, p.1.co.1040.d

idololatria eſt lepra ſpiritualis, p.1.col.1213.c

idololatria ſignificatur per mulierem in amphora ſedentem, p.4.col.2211.a

idololatria licet pro maiori parte ceſſauerit, tamen adhuc dicuntur eſſe aliqui habitantes in parte Aquilonari, qui dicũtur viuitarii, & adorant pro Deo dici primum viuẽs quod occurrerit eis in mane. p.4.col.394.c. & col.1585.b. & col.1896.f.& col.2158.& col.1189.b

idololatria: vide etiam in Gentilis.

idololatriæ peccatum quodammodo æquiponderat omnib. aliis peccatis, eo quod importat talẽ receſſum, p.1.c.1301.c

idololatriæ ritus inſtructi videntur a ſapientibus, & hoc ſignificatur per vitulum aureum, &c. p.1.col.822.f

idololatriæ ſigna ſunt, aſſimilari idololatris in exteriori apparentiã, quæ conſiſtunt in modo ſe habẽdi & in modo uiuendi, p.1.col.1539.a

idololatriæ deſtructio per orbem ad prædicationem apoſtolorum figurata eſt per fractionem ſimulacrorum factam poſt ſolennitatem azymorum, p.1.col.1145.c

idololatriæ multiplex ignominia & inanitatis declaratur, quę multis deductionibus concluditur, p.4.c.1055.c.1056.c.f

idololatriam omnino ceſſaſſe per mundum ad prædicationẽ apoſtolorum & aliorum doctorum, quomodo hoc intelligẽdum ſit. p.4.col.2160.d.2159.c Item p.1.col.680.c.f

idololatriam qui colit, omnibus uitiis ſubijcitur: & quaſi diis & demonibus quot vitiis ſeruit, p.1.col.1019.a

idololatriam an committant Chriſti fideles adorantes ſacramentum euchariſtiæ, p.6.col.1718.c.f

idolum non legitur fuiſſe aliquod à creatione mundi vſq; ad diluuium, & etiam poſt per magnum tempus, p.3.c.1949.c

idolum & ſimilitudo differunt, p.6.col.258.f Item p.1.c.667.a.& col.1349.b.c

idolum & ſimulacrum quomodo differunt, & quid ſunt, p.1. ibidem.

idolum ſibi fecerunt Gentiles ipſum affectum quo vrgebantur in vitiis, Venerem vt voluptatis amatores, p.2.co.162.f

idolum de metallo factum per malleationem tres requirit operarios. p.4.col.2547.c

idola non manufacta, vt ſtella & luna colentes, eadem rõne reprehenduntur, ſicut idola manufacta uenerantes, p.4.co.378.c Item p.3.col.1313.a

idolum Martis qui eſt Deus belli, tenet in manu gladium & ſecurim. p.4.col.1055.c

idolum Priapi, vide in Priapi idolum.

idolum Moloch, vide Moloch idolum.

idolum vſque hodie in eccleſia vel in corde credentium ponitur, quando nouum dogma conſtituitur, & in abſcondito adoratur, p.4 col.808.f

idolum cuiuslibet peccatoris eſt vicium cui principaliter mancipatur, p.4.col.1124.clarius, col.1139.a

Materiam idoli creauit Deus, ſed ſtulticia hominum formam addidit, p.4.co.2235.c

idola facimus de auro & argento ſanctarum ſcripturarũ, quãdo gratiam ſenſus & eloquentiæ hæretica prauitate corrũpimus, p.4.c.1188.d

idola ab antiquo facta in maiori reuerentia habebantur, p.3. col.1948.c

idola fiebant de diuerſis metallis ſecundum proprietatem illorum pro quibus fiebant, vt idolum Martis de ferro. Solis de auro, &c.& horum ratio, p.4.col.2055.a.b

idola vocat Ieremias ciſternas diſſipatas, p.4.col.545.b

idola quæ diuinis honoribus colantur Iudæis vetitum exſtruere, p.1.col.1133.a

idola Babyloniorum, gallina pullinaria vocabantur, quæ fiebant per conſtellationes, aliqui enim faciebant imaginem ſolis, alii Lunę, p.2.col.945.c

idola pro ſalute regis Babylonis portabantur in ſacerdotum humeris, ſicut Chriſtiani modo portant reliquias ſanctorũ. par.4.col.1055.c

idola Aegypti in tranſitu domini ſubitò corruerunt. par.1.col. 589.c

idola per Rachel furata patri ſuo quę fuerũt. Vide opiniones, par.1.col.345.c

idola vtrum reſponſa dare ualeant ea colẽtibus, & quomodo hoc fit permiſſione diuina, p.1. Ibi.

idola poſt aduentum Chriſti cõticuerunt, futurorũ ſcientiã ꝑmittentia, ſed vocem amiſerunt. p.4.col.362.& col.392.a

Ad idola ponendum, vt Hebræi dicunt, fecit tẽtoria Iahel, & Tubal canebat inſtrumentis muſicis coram idolis ea venerando. Ex ex illo patet, quod illi qui deſcenderunt ex Cain fuerunt mali & peruerſi. p.1.col.123.c.& col.128.f.129.a

idola ſunt vana, & à vero probantur eſſe aliena, p.3.col.460.c

idola dicuntur offenſio, vel quia in illis offenditur Deus, vel offenſionem & ruinã ſuis afferunt cultoribus, p.2.c.987.b.c

idola variata habuit Gentilitas, alii ignem colebant, quẽ Vulcanum dicebant, alii æthere vel aerem, p.3.c.1949 c.1454.f

idolorum diuerſorum ſacra diuerſo modo peragebantur, Liberi cultores in ſacris inſaniunt, & in feſtiuitate ſatiati, noctem luxibus totam duxerunt, & per libidinem & immundiciã aliis placere putabant, quanto quis ſceleratior erat tãto magis Deo ſuo placere putabat, p.3.col.1950.f

idolorum cultus cœpit a Saruch & viguit vſque a tẽpora Thare patris Abrahami, p.2.col.144.d

idolorum imbecillitas reprehenditur, p.4.c.1254.d

idolorum cultus in nihilum abiit, p.4.co.48.c

idolorum cultura incurrit duplex malum, p.3.c.462.c.1949.c

idolorum diuerſis imaginibus pingebantur omnes parietes tẽpli, ut nulla eſſet beſtia quam non parietis pictura monſtraret, p.4.c.1239.b Item p.1.col.661.b

idolorum cultores ſunt in duplici differentia, quidā ex ſimplicitate & ignorātia. alij contra dictamē rōnis. p.3.c.465.b.c
idolorum cultores prudentiores, dicunt ſe nec idola, nec in eis demonia colere, ſed quæ per idola ſignantur, &c. Alii dicunt ſe non colere ipſa corpora, ſed quæ illis præſidens numina, p.3.col.1314.e.f
idolorum cultum volebant arguere aliqui Gentiles magis ſubtiles & literati ex libris Moſi. p.4.col.2349.c
idolorum inuentor primus. Ninus rex cōditor Niniue, & quomodo, p.5.col.852.c
Item par.4.col.352.c
Item p.3.col.1949.c. Item p.1.col.1343.c
idolis ſacrificare probantur, qui principalibus vitiis captiuati eſſe manifeſtantur, p.4.col.2235.a.b
idolis ſuis quas, quales, & quam deteſtandas horibileſque oblationes fecerunt Gentiles & idololatræ, p.3.col.1951.a
idumea, Duma, Edom, vna gens. In Hebræo nunquam ſcribitur Idumæa, ſed ſemper Edom, quem Idumæam expreſſit Græca translatio. p.4.c.1270.f.1336.d
idumæa, vt Iudæi dicunt, ſignificat Chriſtianitatem, ſeu eccleſiam Romanam, & dicunt etiam quod omnes qui tenēt legem Nazareni, pro maiori parte ſunt Idumæi, &c. pa.4.col. 487.b
idumæi ducentes genus ab Eſau circuncidebantur iuxta legē Abrahæ datam Moabitæ, vt vicinitate iuncti æmulati ſunt cognationem, p.4.col.658.f
Iebuſeus, in Hiebuſæus.
iechonias fuit a Deo repulſus, & Zorobabel acceptus, cauſa deſcribitur, p.4.col.2182.f
iechonias rex Iuda quomodo in genealogia Chriſti ponitur, cum ſcribat Hieremia: Scribe virum ſterilem, nec erit de ſemine eius. &c p.5.col.624.f. Item p.4.col.738.c
iechonias, Chonias, Ioachin, idem nomē eſt & eiuſdem. p.4. col.138.c
iecur vt phyſici aiunt voluptatis & concupiſcentię cauſas in ſe habet. p.4.col.431.c
iecur caprarum dimouetur, p.2.col.445.a
iecoris virtute occulta & calore, excoquuntur & digeruntur cibi, vt aiunt phyſici. p.2.col. 1524.b.c
iehu ſacrificaturum ſe dixit Baal vt ſacerdotes Baal perderet. p.2.col.912.c
iehudi in Hebręo, in Latino ſignificat Iudæū, &c. p.4.c.826.f
ieiuna ita, vt alio manducante prandiſſe te gaudeas, p.3.col. 731.a
ieiunare licet pro mortuis vt ad requiem perueniant. p.2.col. 514.d
ieiunauerunt quadraginta dies Moſes & Helias & ipſe Dominus, p.2.col.828.e
ieiunantium merita, p.2.c.953.c
ieiunandi & orandi datur nobis exemplum, cum aliquid magnæ virtutis incipere volumus, p.2.col.1313.b.c
ieiunat Deo qui amore eius ſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit alteri largitur, p.5.col.135.
Qui ieiunat, vel ſeruando quod non edit, vel gloriam quærendo in terra theſaurizat, &c. ibid.
ieiunantib. cælum aperiri ſignificatum eſt per hoc quod poſt quadraginta dies, Noe feneſtram aperuit. p.1.col.155.c
Non ieiunatur, non media nocte ſurgitur, nulla difficilia indicuntur a tempore Paſchali uſque ad Pentecoſtes, & quare. p.3.col.1464.f
ieiunium duplex. ſ. corporale & ſpirituale, p.5.col.176.e
ieiunium duplex ſcilicet in tribulatione, & in gaudio, p.5.col. 176.c.& col.765.c
ieiunium duplex. Quoddā ordinatur ad refrenationē carnis & ad cōtemplationem, aliud eſt plenitudine & perfectione contemplationis, p.5.col.176.f
ieiunium generale, quod, & quale ſit. p.5.col.291.a
ieiunium, quare, & quomodo ſit faciendum, p.5.col.152.a
ieiunium tuum, non ſit lucrum marſupii, ſed animæ ſaturitas p.4.c.473.a
ieiunium quo fit abſtinentia a viciis & exercitium in operi pietatis, hoc elegit dominus, p.4.col.473.a
ieiunium corrigat quod gula peccauit, p.1.c.1311.b.c
ieiunium Deo acceptum eſt non ſolum à cibis, ſed ab omni rebus illicitis abſtinere p.4.col.473.a
ieiunium ne putes ſufficere ſine eleemoſyna & oratione, ie nium te caſtigat, ſed alterum non reficit, p.3.col.731.a
Per ieiunium ſanantur peſtes corporis, per orationem vero ſtes mentis, p.2.col.1541.b.c
ieiunium debet ſanctificari bona voluntate, operatione & ratione, p.4.col.1919.a.interl.
Per ieiunium comprehenduntur omnia quo nos à contagi ne vitiorum & illecebris ſeculi obſeruamus, p.2.co.703
Per ieiunium mens liberius eleuatur ad ſublimia. p.1.colu 855.b.c
ieiunium quadrageſimale pręcipitur nobis ex lege & propl tis p.1.col.265.b.& col.1418.f
ieiunium nullum fieri a Paſchate vſque ad Aſcenſionē ſtat runt probatiſſimi Aegypti monachi, &c. & quare, p.5.co 765.c
ieiunium etiam iratum Deum homini conſiliat. p.2.co.35
ieiunium iudæorum & afflictio nudis pedibus incedēdo C ſtiani mœroris formam exhibent, p.1.col.1111.c
ieiunium probat ſpiritus ſanctus per Iſaiam. p.4.col.471.
ieiunium purgat mentem leuat ſenſum, carnem ſpiritui ſu cit. p.2.col.1575.c.1576.d.e
ieiunium reuerentia in Deum opus eſt, p.2.col.316.d
ieiunii pœnas propheta luit, p.2.c.794.d
ieiunii religioſi munus corporis atque animę afflictior vultus hilaritate velare, p.2.col.1586.e
ieiunio ſe demereri Deum iudæi falſo arbitrati ſunt. p.4.c 471.a
ieiunia illa quæ ſunt magnæ perfectionis non ſunt impor da hominibus imperfectis, & de hoc exemplum, par.5. 135.f
ieiuniorum vtilitas, p.1.col.728.e.848.d
iephte in uouendo fuit ſtultus, in ſoluendo impius.
iephte ſtulta pollicitatio, p.2.c.229.c
iephte pollicitatio nimium præces, victoriæque deplorat piditas offerendi muneris neceſſitatem imponebat, p. lumina 230.d
iephte cum filiam Deo offerebat non ſacrificium placeba animus offerentis, p.2.c.230.e
iephte quoniam immolando filiam præbuit ſe cuſtodem gionis erga Deum, propterea eius facta eſt mentio in meratione iuſtorum, p.2.c.230.d
iephte quomodo impleuit votum, quod fuit votum ab p.2.col.233.c
iephte ſi obtulit filiam virginem, non ſacrificium Deo, ſed mus placuit offerentis, p.4.co.645.a
Item p.2.co.230.f.233.c.& col.235.c
iephte filia ſecundum Hebreos fuit conſecrata domino a uiendum Deo in vigiliis & orationibus, videndo in vi tate, &c. p.1.co.1151.c
ieremias — Hiere
iericho — Vide in — Hier
ieroboam — Hierob
ieroboam cur non percuſſit dominus ſed Abiam, p.2.co 802.c
ieroboam dextera quam extendit aruit, p.2.co.792.d.e
ieroboam effecit vt populus Hebręorum vitulos aureos ret, p.2.col.790.d
ieronymus — Vide — Hieron
ieruſalem — Hieruſ
iesbidenob dicūt aliqui quod ſunt tres dictiones, &c. ſed patet falſum eſſe, &c. p.2.c.585.b.c
ieſſe pater Dauid fuit binomius, dictus enim fuit ieſſe & p.5.col.18.a
Item parte 2. dicitur trinomius, ſcilicet, Ieſſe, Iſai, & col.620.f

ie

Index.

ieſus vbi primo loco in ſcriptura ponitur,p.1.col.602.e.f
ieſus & tetragrammaton ſunt conformia nomina,& quomodo,p.1.col.510.e
ieſus nomen apud Hebræos & Grecos a ioth & iotha incipit, quod vtrunque nota eſt denarij numeri,p.1.c.817.a
ieſus Hebraicè,Sother Grecè,Saluator Latine,p.5.col.513.c
ieſus nomen eſt perſonæ, Chriſtus nomen nature. Significat enim naturam in vno ſuppoſito,ſcilicet diuinam & humanam,p.5.col.32.f
ieſus nomen primum in Exodo reperitur , & non in Geneſi: vbi non tam filii geſta Naue,quam Ieſu Domini mei ſacramenta ſignificantur,p.2.col.5.c
ieſus Dominus meus ſuſcepit principatum, conferamus geſta Moyſi cum principatu Ieſu,&c.Ibid.
ieſus Nazarenus fuit natus poſt tempus Achaz per 500.annos & amplius:Cōtrouerſia ſup hoc declaratur,p.4.93.b.c
ieſus qua ratione reliquit Nazareth,& venit Capharnaum,p.5.col.86.f
ieſus ſtando predicauit turbis,ſedēdo vero Apoſtolis, & hinc inoleuit conſuetudo,& vulgaribus fit verbum ſtando, religioſis vero ſedendo,p.5.col.1148.f
ieſus non ſolum doctrinam ſuam docuit verbo, ſed etiam facto confirmabat per miracula,p.5.col.91.c
ieſus quia in eo erat virtus diuinitatis, ſicut poterat exterius homines vocare per vocem, ita poterat interius attrahere pro ſua voluntate inſpirationem,p.5.Ibi.
ieſus ſimplices magis conſtituit Apoſtolos ad prædicatores Euangelii quam literatos,vt fides Euāgelii magis attribueretur ſapientie diuinæ quam humanæ.Ibid.
ieſus a pricipio aliquos ſimplices vocauit,ita ſimiliter aliquos literatos,p.5. Ibid.
ieſus multa fecit que non ſunt ſcripta,nec mūdus capere poſſet vbi ſcriberentur,p.5.col.184.d.1318.c
ieſus abſcondit ſe non occultando retro parietem,ſed virtute diuinitatis ſe reddendo Iudæis inuiſibilem. Et in hoc dedit nobis exemplum patientiæ,p.5.col.609.f
ieſus in conſpectu Herodis noluit aliquid ſignum facere, nec reſponſionibus eius reſpondere duplici ratione, p.5.985.c
ieſus ita nunc opprobriis exhonoratur falſorum fidelium, ſicut tunc conſputus eſt ſaliuis infidelium,p.5.col.438.e
ieſus gauiſus eſt in ſuperiori parte animæ propter impletionē volūtatis paterne,& ex fidelium redemptione,& ex ſui corporis propinqua glorificatione,p.6.col.942.f
ieſus princeps militie eſt cœleſtis.Et huius figura, p.2.c.40.e.f
ieſus ſignificatur per Artaxerxen,qui lumen in ſilentio tentās interpretatur,& quare,p.2.col.1315.c.& co.1349.d
ieſus ſignificatur per Ionathan,qui donum columbe interpretatur,p.2.col.390.f.& col.367.c.& col.437.c
ieſus Chriſtus dominus noſter quomodo lucem protelauerit, & maiorem fecerit diem,ſicut factum fuit tempore Ieſu Naue,&c.p.1.col.72.f
ieſus Chriſtus ipſe ſolus vere Presbyter dicitur,& ſicut in pōtificibus pontificum Princeps eſt,ita in Presbyteris vel ſenioribus princeps presbyterorum eſt,p.1.col.91.a
ieſus Chriſtus verus Pontifex,quæ & qualia eius ſacramenta, p 3.col.1972.e
ieſus dicitur auctor fidei,quia Deus illam infundendo, quia homo,illam prædicando,quia conſummator illius, per miracula confirmando,p.6.col.942.f
ieſus non vocatus aſcendit cum Moſe in montem vt accipiat legem,p.1.col.726.f
ieſus talem modum tenuit in prædicando,qualem tenuit Ioa. Bap.duplici de cauſa,p.5.col.87.c
ieſus licet ante incarcerationem Ioannis prædicauerit,non tamen ita publice,ſicut poſt predicauit.ibi.
ieſus ſemper res mirabiles vult facere de locuſtis vincere vult gigantes,& de his quæ in terris ſunt cœleſtes ſuperare nequitias,p.1.col.287.f
ieſus Nazarenus probatur eſſe verus Meſſias & quod fuerit homo & Deus,p.6.col.1715.a.b.c.Vide etiam in Chriſtus.
ieſus eſt filius Dei naturalis,eiuſdem nature cum eo non idētitate ſpecifica,ſed numerali,diſtinctus tamen in perſona, p.6.col.1413.c
ieſus non in aureo calice,id eſt.in compoſitione ſermonum & eloquentiæ decore ſua tradidit dogmata, ſed in vaſis fictilibus,&c.p.4.col.903.c
ieſus legit legem & in auribus populi recitat cum legis arcana reuelat,& per gratiam Domini litere velamen amouetur, p.2.col.64.e.f
ieſus Nazarenus probat ſe eſſe Deum dupliciter,p.5.c.169.c
ieſus Nazarenus,vt inquit Rab.Moyſes in libro Iudicū ordinariorū,viſus eſt eſſe Meſſias,& interfectus eſt per domum iudicii:& fuit ipſe cauſa & ꝑmeruit vt deſtrueretur Iſrael in gladio,p.6.col.1695.a.b.c
ieſus qui dicitur Chriſtus . An conuenienter ſibi impoſitum hoc nomen,& an de nouo,p.5.c.711.b.item,p.4.col.93.c
ieſus ſignificatur per Samuelem,p.2.col.405.c
ieſus ſignificatur per Achimelech ratione duplici,p.2.colum. 455.c
ieſus ſignificatur per Angelum qui apparuit in ſpecie viri perfecti,p.2.col.40.f
ieſus iucundum eſt nomen, ſed non niſi guſtanti,amarum vero ſæculum,p.3.c.811.b.interl.
ieſus Vide etiam in Chriſtus.
ieſus filius Naue nominatur vir decorus, ob inſigne virtutis & principatus,& quæ eius mater,p.2.col.1047.a.b
ieſus filii Sirach ſcripſit librum Eccleſiaſticum, & quando, p. 3.col.1885.c
ieſus filius Sirach,& eius nepoſ ieſus filius Ioſedech librum Eccleſiaſticum ſcripſerunt,p.3.col.1977.c
ieſus filius Sirach,nec ab Hebræis,nec a Græcis, nec a Latini reponitur inter prophetas,p.3.c.2143.c
ieſum Chriſtum quibus modis nouimus,p.1.c.541.b.Nomen Dei datum cum negant Iudei.
ieſum ſequebatur multitudo magna,ſed alia & alia intentione & fine,p.5.col.1116.f
ieſum quidam pietate moti,ſicut arreptitium,vel furioſum tenere & ligare voluerunt,& quare hoc,alii dicebant eum demone habere priuatum,aliis dæmonibus ſuperiorem, p.5. col.514.f
ieſum non habuiſſe animam dicunt Apollinariſte vnde illius acceperunt occaſionem,p.1.col.1139.d
ieſum Nazarenum,vtrum Iudæi cognouerunt eſſe Chriſtū ſibi promiſſum. Arguitur pro & contra,cum reſponſione ad qōnem & argumenta,par.5.col.355.e.f.Item,p.6.col.210.f
ieſum filium Dei qui in occulto Iudeus eſt,id eſt,Chriſtianus ſequitur,non Ieſum Naue,quem Iudeus carnalis ſequitur.
Et ad huc pugnat Ieſus Dominus noſter contra quem & quo modo,p.2.col.77.b.c
ieſum Nazarenum dicunt Iudæi miracula feciſſe virtute nominis tetragrammatum. Vide quomodo & per quid ſicut & ipſi perfidi tradunt,p.6.c.1711.a.b
in ieſum Chriſtum credentes,ſignum nominis eius in fronte & profeſſione proferunt,p.1.c.817.a
ieſum Chriſtum ſi nos patre nobis reuelante cōfeſſi fuerimus eſſe Dei viui filium,& nobis dicetur.Tu es Petrus,& ſuper hanc petram,&c.p.5.col.280.f
ieſum Nazarenum quem nos confitemur eſſe Chriſtum in lege & prophetis promiſſum Iudæi negant eſſe Chriſtum, & arguunt ſic,&c.p.4.c.37.c
ieſu Nazareni nomen Euāgeliſta diabolum primo dixiſſe inducit,& huius ratio,p.5.col.753.b
ieſu amicitias qui expetit,multorum ſibi inimicitias patienter ſciat tolerandus,p.2.col.72.f
ieſu in terra Zabulum & Neptalim(vbi ſita eſt Capharnaum) primo prædicauit,p.5.c.87.c
ieſu exaltatio in conſpectu populi a baptiſmo exordium ſumit,& ad hoc figura,p.2.col.25. a
ieſu Chriſti prædicatio deſcribitur quantum ad tria, ſcilicet quantum ad tempus,locum,& modum,p.5.col.87.c

r

Iethro ſacerdos typum gerebat exterarum gētiū, p.1.c.650.e
Ietro fuit vocatus plurib. nominibus, ſcilicet, Raguel & Ietro Cineus & Obab: & horum ratio, p.1.col.390.c.& co.1228. f.& col.1229.c
Ietro an venerit ad Moyſem poſt legem datam vel ante, habē tur opiniones, & an fuerit conuerſus ante legē, p.1.649.b.c
Ietro vtrum inter viros vnum Deum colentes religioſeque ſapientes habendus ſit, ſicut Iob merito quæritur, imo credibilius habetur, p.1.ibid.
Iezabel an & q̄uo depinxit oculos ſuos ſtibio. p.2.col.1134.c.f
Iezabel de qua in Apocalypſi dicitur nō fuit illa q̄ 3. Reg. 21. idololatra dicitur, quia 400. annis & amplius antefuit pedibus equorum cōculcata 4 Reg.9. ſed fuit alia falſa Propheteſſa, vel forte aliquis hæreticus qui propter molliciem carnalis vicij mulier eſt dictus, p.6.col.1480.f. Item, par.1.col. 1367.b.c
Ieſrabel comederunt canes & volucres cœli vt oſtenderetur quod ſpiritalis nequitiæ fiat præda diuitis ſepulturæ, p.2. 908.d
Iezrael metropolis eſt in regno decem tribuū, p.4.c.1700.d.e
ignis de petra, id eſt, de Chriſto exijt, quia caro Chriſti diuino Spiritu repleta, omnia peccata exuſſit, p.2.c.193.b.Inter.
ignis natura ſiue proprietates quatuor habet, q̄a vrit, purgat, calefacit, vel accendit, & illuminat, p.6.col.988.e
ignis duo facit vrit, ſcilicet, & lucet, p.3.col.1485.c
ignis duplicem vim habet, vrendi, ſcilicet, & lucendi, p.1.colu. 785.b.c. & c.803.a.& c.877.b.c
ignis actus primus & actus ſecundus quis ſit, p.4.col.1534.f
ignis in ſacrificii à Nadab & Abiu filiis Aaron quid ſignificarit, p.1.col.990.e
ignis quomodo deuorauit holocauſtæ, p.1.col.998.d
ignis damnatorum qualis, p.4.col.538.d
ignis natura eſt, vt in ſuperna moueatur, & in ipſum conuertatur quod crematur, p.1.col.1301.b
ignis humani corporis vt aiunt in iecore præcipue habitat, inde ad cerebrum ſubuolat, deinde ad alios cæteroſque ſenſus, & ſic per membra diffunditur, p.4.col.962.d
ignis quando modicum tangit ſtipulam, quaſi lambendo ſtatim exurit, p.4.col.74.e
ignis ſi per aliquem accenſus fuerit, & damnum intulerit, quo modo pœna ſuper illo & ſententia ferenda ſit, p.1.c.700.f
ignis triplex, ſcilicet charitatis, iræ, inuidię, & gehennæ. Duo primi Chriſti aduentum pręcedent, tertius ſequetur, &c.p. 3.col.1188.d.e
ignis eſt charitatis, eſt etiam cupiditatis. p.5.c.635.c
igne charitatis exuritur fœnum, lignum, ſtipula, & plumbum iniquitatis, p.4.col.990.c.f
ignis inopia, mala Lazari quæ habuit purgauit, p.5.c.923.a.b
ignis probatio tribulationis, vel ignis purgatorius ad purum exuret, quod de leuior credendum eſt peccatis, p.5.col.76. f. Item p.1.col.621.b.c
ignis nomine frequenter intelligitur alia pæna in ſacra ſcriptura, p.4.col.1118.f.1180 f.1775.c
ignis duplex eſt. Ignis enim in hoc ſæculo eſt, & in futuro: iſte ignis illuminat, ille incendit, &c.p.1.col.877.b
ignis cum ſit de natura ſua lucidus, quomodo erit in tenebris obſcurus, p.5.col.160.d
neſcio ait Origenes ſi ille ignis in futuro ſeculo qui incendit, habeat aliquid quod illuminet, p.1.col.877.b
ignis poſt iudicium erit ad afflictionem damnatorum formaliter: alia vero elementa erunt tantum virtualiter, inquantū pœna gehennæ continebit in ſe eminentius quicquid afflictionis continetur in ipſis, p.3.col.2173.b
ignis pœnalis cremationem habet, & nō lucem, vt in vtroque puniantur, qui in vtroque peccauerunt, p.3.col.138.d
ignis inferni qui non lucet ad conſolationem, aliquando lucet ad penam. ibi.f. Item, p.1.c.877.b
ignes duos futuros legimus. Vnum æternum quo æternaliter punientur reprobi qui ſequetur iudicium. Alterum qui præcedet, quo exuretur facies mundi, &c.p.6.col.320.f
ignis gehennæ humano ſtudio non ſuccēditur, ſed creatus a Deo ab origine mundi, p.3.col.219.b.c
ignis purgatorii idem eſt cum igne inferni. Sicut enim in c dē igne aurum rutilat, & palea fumat, ſic idem ignis purg electos, & dānat reprobos. Sed reprobis eſt ad ſemper, ctis tantum ad tempus, p.6.col.220.f.item, p.4.col.531.c
ignis cōflagrationis pręcedat aduentum Chriſti ad iudiciu purgans cœlum aerium & terram, p.4.col.429.c
ignis extremi iudicij tantum aſcendet ſuper terram, quantu aqua diluuii, p.4.col.1865.b.c
ignis accendetur diuinitus dicit Ra. Sal. tēpore futuro, qu vocat tempus Meſsiæ comburens alios populos & non l dēs iudæos, p.4.col.373.c
ignis qui de cœlo deſcendit ad altare tabernaculi, erat ut cit Ra.Sa. continuus abſque extinctione, & hoc diuino m raculo, p.1.c.1185.c
ignis conſumens oblationem Abel fuit ſignum diuinę acc ptationis, ibi.
ignis de cœlo ſuper altare deſcendit ſub Moyſe Dauid Sal mone & Elia. Sub Manuhe autem Angelus de flamma e xit, p.2.col.1101.c.interl.
ignis ex conſummatione ſacrificii erat à Deo ſolo, p.1.c.98
ignis ſacrificia conſumens quo tempore fuit cōſeruatus & tus, p.1.col.984.f.& col.986.f
ignis in ſacramentis in catechizādo & exorcizando prius hibetur, & poſt venitur ad aquam baptiſmi, & quare ſic 5.col.895.b
ignis an & quomodo non aduſſit pueros in fornace exiſt tes, opiniones ſunt. Arguitur in contrarium: & rationes uuntur, p.4.col.1534.f
ignis oblitus eſt ſuæ virtutis, p.3.c.1962.f.item, p.1.col.56 item, p.4.col.1534.f.1535.c
ignis ſulphureus habet ardorem & fœtorem ad ſignificād vicium Sodomorum, p.3.col.366.d.e.f
ignis qui deſcendit & conſumpſit oues & pueros ſancti I ratione dæmone factus fuit, p.3.col.25.c
ignis inuoluēs viſus ab Ezechiele deſignauit incendium c tatis & templi futurum, p.4.col.1086.d.e
ignem tribulationis nobis admonet Deus vt in nobis viti rubiginem purget, p.4.col.1264.c
ignem cur mundo eſt introducturus Deus, p.4.c.407.a
ignem & aerem elementa, multi philoſophorum non cog uerunt vſque ad tempus Ariſtotelis, p.1.col.41.a
ignem de cœlo venire ſolitum ad ſacrificium deuorandu in dedicatione templi ſub Salomone legimus: & qua Elias in monte Carmeli conſtruxit altare, p.1.col.112.
ignem de cœlo aerio mitte inferius, & ventos turbinis cōr uere, poteſt diabolus. Vide quomodo & quare. p.3.co.
ignes varios habet Deus quos emittit de theſauris ſuis, pa col.1013.a
ignominia in ſacra ſcriptura appellatur fabricatio idoli v tiam ſordes, p.1.col.834.f
ignominioſus quis dicitur, p.6.col.28.e
ignorantia ſolet miſerias temperare. p.4.c.1115.a.Interl.
ignorantia & infirmitas ſunt circunſtantiæ excuſanter po lum, p.4.col.1604.f
ignorantia peccati quot & quib. modis cōtingit, p.5.c.1
ignorantia & caligo peccati per nebulam deſignatur, & q modo hæc nebula mala auferenda eſt, p.3.col.1580.c
ignorantia eſt neſcire, ſcire noluiſſe eſt ſuperbia, p.3.col.3
ignorare videtur Chriſtus quantum ad innocētiam ſuam patiatur, p.1.c.264.b
illecebris vitiorum expertis difficilius caremus, quam i gnitis, p.2.col.1360.d
illicitum eſt aliquid, non ex natura ſua, ſed tantum quia p bitum, p.5.col.1264.f
illicitum aliquid eſſe dupliciter oſtenditur quod tamē pe titur lege. Vno modo per prophetam a ſpiritusſancto lo tem. Alio modo per communem obſeruationem bono p.1.col.1605.b.c

illi

Ilicita qui ſe meminit commiſiſſe, conandũ eſt ei a quibuſdã etiam licitis vt ſtudeat abſtinere, p.2. columna 1063.c. & c. 1064.d
illiſiones animæ infinitæ ſunt, quæ aliquando vix orare ſinũt &c. p.3.c.696.c
illiſor quis dicitur. Et tripliciter deſcribitur, p.3.c.1617.c
illuminatur ſpecialiter a Deo lumine ſuę gratię recte viuẽtes in præſenti inter peccatores tãquã in tenebris, p.3.c.1301.c
illuminatio prophetica quæ a Deo principaliter eſt, quando que tangit mentes prophetarũ mediantib. Angelis, p.1.co. 243.b.c
illuminatio lucis ad contemplandum ſpeciem ſuperne veritatis venit poſt bona opera, p.1.c.19.a. Interl.
illuminatus iterum diuino munere, quia propria fragilitate vel diaboli procuratione priuatus fuerat lumine gratię, debet de cætero in pęnitentia & ſanctitate viuere, p.2. colum. 1543.c
im ſyllabam vbicunque in fine Hebraici ſermonis legimus numeri pluralis eſt maſculini generis, &c. p.4.c.1711.a
imago omnis ſimilitudo eſt, ſed non conuertitur, p.1. columna 1485.c
imago & vmbra differunt, quia vmbra eſt ſimilitudo rei lõginqua, imago eſt propinqua, & expreſſa rei ſimilitudo. Et ſic ſacrificia veteris legis habuerunt rationem vmbrę reſpectu bonorum glorię: ſacrificium autem nouę legis habet rationem imaginis, &c. p.6.c.903.c
imago æqualitas & ſimilitudo differunt, p.6.c.383.b
imago alicuius poteſt dici dupliciter. Vno modo naturaliter ſicut in humanis filius dicitur imago patris. Alio modo, artificialiter ſicut imago Herculis, & in lapide, part. 6. columna 611.c
imago ex alicuius hominis lineamentis exprimitur, p.1. colu. 1486.c
imago Cæſaris in tẽplo deſolato, vel ſtatua Adriani equeſtris (quę in ipſo ſanctorum loco longo tempore ſtetit) dicitur abominatio deſolutionis, p.5.c.395.a. & 618.d
imago regis aliter eſt in nemo, aliter in filio, &c. p.6.c.611.c. & 612.f
imago regis & nomen ſolet in denario contineri, p.1. columm. 757.c
imago triplex, ſ. creationis, recreationis, & ſimilitudinis. Et in quo vel pennes quid iſta ſimilitudo, p.3.c.1141.b
imago creationis, ratio gratia, ſimilitudinis tota trinitas, p.3. 463.b
imago Dei conſiſtit in aīa quãtum ad proprietates naturales, ſcilicet, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, p.1. colu. 33.b.c
imago & ſimilitudo Dei nõ eſt corporis forma, ſed mẽtis, ad ſimilitudinem verę imaginis Chriſti, qui eſt imago Dei inuiſibilis, p.4.c.1072.d
imago Dei grandis efficitur, ſiue magnificatur, in quib. & per quem modum, p.5.c.691.c
imaginis ſuę impreſſionem ſicut exigit Cęſar, ſic & Deus animã lumine vultus ſui ſignatam p.5.c.959.a.b
imaginem Dei in anima ponũt Hebręi per aſſignationes imaginis multum accidentales, & præcipue in quinque, &c. p.1.c.33.b.c
imaginem diaboli ſuſcepiſti, & bonum depoſitum abnegaſti, imagine Dei abiecta, ſi fueris crudelis impius, violentus, & ſimilia, p.1.c.947.c
imagines Cæſaris per Pilatum & Gaiũ in Ieruſalem portatæ, precib. Iudæorum ſunt alibi reportatæ præcauendũ diſſentionem populi, p.4.c.43.c
imagines antiquæ crucifixi quæ dicuntur factæ a Nicodemo al. quę ſimplices Chriſtiani reuerenter, p.3.c.1945.c
imagines idolorum & etiam alias quomodo Iudęi dedignati ſunt habere in templo, &c. p.4.c.43.c
imagines maſculinas quas appellat Ezechiel, par.4. columna 1188.f
imagines quando quare, per quem & quotuplici cauſa inductæ, dicuntur, p.3.c.1949.c. Item, p.1.c.682.c.f
imagines fieri an, quomodo quare, vbi ſimpliciter prohibitũ fuit in lege, p.1. ibid.
imagines fiebant antiquitus valentib. perſonis poſt mortem, vt imaginibus ſuis venerarentur, & propter illam gloriam habendam multi expoſuerunt ſe morti pro republica, p.3. c.148. & 973.c
imaginum cultus probatur quod Deus hominem ad imaginẽ ſuam creauit, p.3.c.723.c
imaginum aliæ ſunt eiuſdem ſubſtantiæ aliæ non pictura, p.1. c.1485.c
imbelles duplici modo dicuntur. Quidam, qui nunquam poſſunt fieri bellatores, vt ſenes fęminę, &c. Quidã imbelles vt pueri qui ſperant fieri bellatores cum occurrerint, ſ. in virũ perfectum, &c. p.1.c.1457.c
imber ſerotinus in iudæa vſq; hodie iam maturis meſſib. venire conſueuit, &c. p.3.c.1676.f
imbres vocantur cęleſtia beneficia, p.4.c.66.c
imbuẽdi omnes qui ſunt altiorib. diſciplinis moleſtum habẽt rudimentorum labores, cum diſciplinæ ignorant vtilitatẽ, p.1.c.1391.b.c
imitatione videntur pleriq; (q ſponte & proprio intellectu nihil agunt) poſiti inter fratres, ea agere, quæ illi agunt qui ꝓprio intellectu mouentur. p.1.c.1383.b
imitatores Chriſti cũ Chriſto morantur extra caſtra, quia delicijs tabernaculi non ſeruiunt, p.2.c.1696.f
immenſitas diuinę ſapientiæ, & potentię oſtenditur. Primo in partib. mundi principalib. Secundo in animalib. diffuſe, p. 1.c.349.a.b. & 368.
immolare ſacrificium & offerre extra tabernaculum vel templum fuit prohibitum ad vitandum idololatriam, p.1. colu. 1033.c
immolare ſolebant gentes in lucis, & in delubris ſtatuas adorare, p.1.c.1556.d. Vide in Gentilitatis error.
immolatio in excelſis, an fuerit licita, vel illicita? parte prima, Ibidem.
immolatio agni ac aliorum ſacrificiorum duo in ſe continent p.1.c.580.f
immolatio agni & hędi, vtrum vna fuerit, vel duæ fuerint. p.1. c.585.c
immolatio agni qua die fuit, & cuius figura erat, vel diſpoſitio ibidem.
immolatio agni Paſchalis & alia ſacrificia duabus conſiderationib. ſunt attendenda vna eſt de præſenti, ſiue literalis, ſ. ſtatus populi exeũti de Aegypto. Secunda eſt figuratio. &c. p.1.c.583.c
immolatio Paſchalis duplex fuit, vt dixerunt, aliqui vna agni, alia hędi. Et vnde hæc opinio proceſſit. Sed hoc improbatur, p.1.c.585.c
immolatio Paſchalis de agno debebat fieri, non autem de hædo, ibidem. c.602.c.f
immolatio agni & eius quid nobis figurabat, p.1.c.603.c
immolatio ſub pæna mortis quæ fuerit, p.1.c.703.f
immortalitas carnis alia eſt quam in Adam accepimus, alia quam in reſurrectione per Chriſtum ſperamus, p.1.c.31.a. & c.62.f. & c.64.f. & c.78.d
imortalitas in Adam non erat per qualitates corporis intrinſeca, ſed erat magis per remotionem eorum quæ poterant eum corrũpere & per quę fiebat illa remotio, p.1.c. 64.f
immundicia duplex eſt, ſ. ſpiritualis & corporalis, p.1. colum. 999.b
immundicia corporalis poteſt eſſe in brutis, & hoc dupliciter, p.1.c.1000.d. & c.1540.f
immundicia quæ eſt ab intrinſeco, eſt, quadruplex, p.1. colu. 1011.a
immundicia pro qua mors infligebatur erat duplex, p.1. colu. 695.c
immundicia mulieris menſtruatæ deriuatur ad animata & inanimata, & hac de cauſa puniebatur, ſed qua pęna exprimitur, p.1.c.1038.f

immundicia triplex in lege tangitur de caſtris tollenda, ſcilicet leprorum, feminifluorũ, & ſuper mortuos pollutorum, p.1.col.1190.f
immundicia quomodo dicitur eſſe in auibus & in animalib. & quid ſignificet, p.1.col.1543.c
immundicia corporalis poteſt eſſe in animalibus directè, vt quia immundo cibo vtuntur, vel quia in loco immundo habitant. Ibi.
Immundicia quæ in lege contrahebatur, ex contactu, an peccatum vel propter peccatum fuit, p.1.col.1596.f
Immundicia dupliciter contrahitur, vel ex immundicia rei tactę, vel ex indignitate tangentis, p.1.col.1301.c
Immundicia apud Hebræos cibis edendis duplex aſſignatur, ſcilicet intrinſeca & extrinſeca, p.1.col.964.f
Immundiciæ non fuerunt, niſi quædam irregularitates, quib. homo reddebatur ineptus ad intrãdum atrium, vbi erat locus ſacrificij, donec eſſet purgatus. p.1.col.1002.d
immundicię ſpiritualis tres ſpecies aſſignatur, ſiue declarantur, p.1.col.964.d
Immundiciæ carnalis ſubiecti plerique, reatum agnoſcunt, ad ſe redeunt, & cum ſe correxerint, de bono caſtitatis eleuantur, & quos immundicia operis tenebat in corpore, immũdicia elationis tenet in mente: Et deſignantur per lepram ladem, p.1.col.1027.c
Immundus eſt in anima qui à diabolica illuſione per idolorũ culturam, peccatorum enormitatem polluitur, p.1.c.1221.a
Immundus eſt originaliter qui ſemen naturale & ſanum effuderit, p.1.c 1038.d.e
Immũdus aliquis, ſi ſcienter de carnibus hoſtię pacificorũ cõmederet, quã pœna veniebat plectendus, mortuis, ſcilicet pœna vel alia, p.1.col.970.a.& c.1064.f
Immunda non ſunt animalia, ſed quæ ſignificando exprimũt mores, ſcilicet hominum, & actus & voluntates, pa.1.col.1540.f
immundum reptile tangens ſignificat eum qui venenum aſpidum gerit in labiis, p.1.c.1098.d
Immundum nihil natura, p.1.col.1007.c.& c.1008.d
Immundę vitæ primordia, innocentię ſimplicitate conuertere eſt primogenitum aſini oue mutare, p.1.c.605.c
Immundos ſignificant porci, &c. Et niſi quis porci more vixerit, in eum diabolus poteſtatem non accipit, p.5.c. 531.a.b
impatientia in aduerſitate eſt ſignum reprobationis, pa.5.col.150.e
Impatientiã pene ſemper amica eſt poteſtati. p.3.c.289.c
Impatientia humana quain habemus in diſceptationibus eleganter deſcribitur, p.4.col.1956.c.f
Impatientia impellente, totus ſpiritus foras prorumpit, quem nulla intus diſciplina ſapientię concludit, p.3.co.1727.b
Impatientię vicium ſi labaris pro duritia fratris contradicẽtis tuę virtutis damnum patieris, &c.& cum illi ſpem pœnitentię ſalutiſq. (quã forſitã habuerat) durius increpando rationẽ pro fratre quem ſcandalizaſti iudici reddes ... col.1688.
... leues motus ſtatim ſunt excutiendi per virtutem ... p.5 col.820.f
... nimis modus eſt non expectare finẽ verbi quod ... dicitur, p.3.col.64.f
impatiens reprehenſibilis eſt, ſed multo peior & odioſior ver... tatus.& quare, p.3.col.1662.f
Impatientes ſunt, aliqui ex ſola ignorantia boni, patientię, aliqui non ex ignorantia boni patientię, ſed ex animi debilitate, aliqui ex diuturnitate aduerſitatis, p.4.c.68.f
Impedimentum triplex vitæ actiuę, ſ. paſſionis impulſus, virtutis humanę defectus, & corporis aggrauantis pondus, pa.3.col.1347.b
Impedimentum duplex amoris ſponſi & ſponſæ, p.3.colum.1837.c
Impedimentum triplex fuit Iudęis ędificantibus murum Hieruſalem: & vbi iſta tanguntur, p.2.col.1358.e
Impedimenta exercendę virtutis ſunt tria, ſcilicet loquacitas, acedia, & immoderata cupiditas terrenorum, p.3.col. 2039.a.b
Impedimenta tria contra obſeruationem Dei mandator... p.3.c.1794.f.& col.1795.a.b.c
impedimenta diuinę dilectionis contingentia reſpectu ... ſatij ſunt tria, p.1.c.1505.c
Impediuntur homines multis vicijs, ne verum ſit quod lo... tur. Irati enim loquũtur, aut metu, aut cupiditate, aut ... tię gratia, p.1.col.1345.c
Imperator Romanus vel eius Imperium ſuper gentes ha... Dominum, ſignificatur per patrem vxoris Samſonis, ... col.249.c
imperatori ſummo didrachmam reddere debet quilibe... quę ſit illa, & quando redditur, p.5.c.296.f
imperatorem Romanorum Rab. Sal. vocat nequam & ... mum, p.4.col.2161.c
imperatore creato antiquitus ſtatim quęrebatur ab eo: ... marmore vellet ſepulchrum habere, p.3.c.320.f
imperatores & reges habent duos Angelos cuſtodes, p.... 1559.c
imperatores Romani abſtulerũt a Iudęis regiam digni... ne haberent rebellandi occaſionem, p.5.col.1298.f
imperatores aliqui fuerunt Iudęis mãſueti, & aliqui fe... p.4.col.2215.c
imperialis poteſtas a Deo data ſignificatur per annulu... 2.col.1629.c
Imperia diuina per inertiam ſuam qui contemnit, hic ... Dominum animo ſeruet, & ipſum Dominum quaſi ... tabilia onera impoſuerit, mente reprehendit inſana, ... 1685.a.b
imperitia eſt velle docere meliorem, p.3.col.88.c.f
imperitiæ vicium eſt, rectum non rectè ſapere, p.3.col...
impetigo ſine dolore corpus occupat, & membrorum ... fœdat, p.1.col.1095.a.b
impietas & iniquitas quomodo differunt, ſimiliter im... iniquus, p.6.col.23.b
impietas duplex ſcilicet leuis & grauius, & quomodo ... da ſit, p.1.col.1613.b.c
ex impietate & auaritia ſurgunt omnia mala, p.4.col.4...
impietatis cauſa eſt Dei obliuio, p.4.col.1141.b
impius & iniquus differunt, p.3.col.259.a.& colum.8... col.1696.d
impius in Deum, peccator in ſe, ſtilens in proximum, p... 433.c
impius neſcit mala quæ fecit niſi cũ puniri cęperit. Ibi.
impius in iniquitate durat, vt nec in ipſis metuat feriri ... mat dummodo quo peruerſe cogitat explet. Ibi.
impij ſiue iniqui duę ſunt. Vnus qui nihil audit à ſpecu... & in ſua impietate moritur. Alter cui ſpeculator an... & ille contemnens vicio ſuo moritur, p.4.c.1105.b
impij cum peccata peccatis cumulant Deus illis poſtre... illis reſipiſcentiam recludit, p.2.c.334.e
impij quanto accuſatio eorum rarior & difficilior, tan... cãdi libertas videtur eſſe maior, p.3.c.1792.f
impij temporalia bona quæ habent dicuntur non eſſe ... nu ſua. Aliter de bonis ſpiritualib. virtuoſorũ, p.3...
impior lucernę, quę ſint, & quomodo extinguant, p.3...
impios ſicut duos legimus, ſic duo iuſti ſunt. Ibid. p.4. 216.b
impiis inundatio ſuperuenit, cum dolorum fluctus ex aduerſitate patiuntur, p.3.c.224.e
implicamenta multa mundi quos occupant, habitatio... leſtis patrię non requirunt, ſed fides quã tenent ſp... nus increpat ipſos ne ocio torpeſcant, ne exemplo ... bore ſuo & longanimitate alios retrahant, p.1.col.14... col.1477.b
pro impœnitentibus orationes a Deo non exaudiunt... col.414.e
imponere æquiuocum eſt in ſignificatione & conſtru... p.1.col.306.b.c

impoſ

impoſſibile dicitur dupliciter. Primo modo ſimpliciter & abſo‑ lute. Secundo modo, quia non eſt bene poſſibile, p.6.col. 480.d.e. Item, p.4.col.683.b
impoſitio manuum probatur, p.2.c.792.d
impoſſibile eſt quemlibet ſanctum non cadere in minimis pec catis, p.6.col. 1380.e
imprecationes Prophetarum non dicuntur voto optantium, ſed ſpiritu præuidentium, p.5.col.118.e
imprecationes benedictionum fiunt ſecundum ea quæ ſolent homines deſiderare in præſenti vita, p.1.col.1630.f
imprecationes maledictionum fiunt ſecundum ea quæ homi nis abhorrent in præſenti vita. Ibid.
improbi ſerui non tam mouentur promiſſionibus libertatis quam plagarum comminationis, p.1.col.1636.d
improbis datur poteſtas nocendi, & quare. p.6.col.1631.a
improperare, in Commiſſari.
imprudentia dicitur quaſi improuidentia, p.5.col.1664.d.e
imprudentium conſuetudo eſt, vt deprehenſi primum per ali‑ qua falſa excuſent, & inde conuicti alia quærunt, tempori neceſſitati vja imputantes, ne quando veritati cedant, p.3. col.1531.a
Impurus quomodo dicatur, qui ſecundum legem permiſce‑ tur, p.1.col.1038.d
impudentia extrema deliciantes bonis erga eos ingratos eſ‑ ſe à quo eam premunt inopia priuni, p.4.c.600.d
impudentiæ reſiſtere, interdum gratię eſt, & cum ſo... fuerit fronte conterere, &c. p.4.col.1098.e
impugnatio veritatis agnitæ, cum ſit ſpecies peccati in ſpiritu ſanctum grauius eſt peccatum, quam luxuria vitium cōtra naturam quo erant infecti Sodomitæ, p.5...
In principio creauit Deus cœlū & terram. His verbis præ‑ mittitur ſummarie & compendioſe totum opus diuinum, vt ſi quis dicat: Talis artifex ædificauit hanc domum, &c. p.1.col.37.c
in principio creauit Deus cœlum & terram. Tripliciter expo nitur ad excludendum tres errores, p.1.col.38.d.e
in principio creauit Deus cœlum & terram. Principium cū re latiue dicatur ad principatum, & in hoc loco poteſt referri, vel ad creauit, vel Deus, vel ad cœlum & terrā, vel quar to ad hoc quod dicitur: In principio ad totum proceſſum primæuæ creationis ſeu productionis rerum, &c. quæ primo capitulo continetur, p.1.c.38.d
inanimata quodammodo videntur his qui lugent ſuſcipere commiſerationem, p.4.col.930.e
inanimata res nō eſt ſuſceptiua vitii & virtutis, p.4.c.2181.a
inanimata res quomodo dicitur ſancta, p.3.c.1071.e
Item, p.1.c.59.b.c.& c.658.f.& c.1063.c
inanis eſt omnis actus & ſermo, in quo nō eſt intrinſecus ali‑ quid pro Deo vel Dei mandato, p.1.col.1404.f
inane & occiſum eſt pene totum in hac vita hominis quod di citur vel agitur, p.1.col. 1405.a
inanitas & vanitas multa in hoc mundo, quam Dei miles ſu‑ perat & vincit. Ibi.
Incantatores ſepe in corporibus humanis tumores, vel ſerpo‑ giṅes, vel alia huiuſmodi, voce ſola ſoluere vel reprimere di‑ cuntur, interdum etiam animæ ſtuporem quendam ſenſus contingere, p.2.col.103
Incarnatio Chriſti facta eſt, non ex humano merito, nec ex ne ceſſitate, ſed gratuita Dei dilectione ad nos, p.5.c.1092.f
Incarnatio filii Dei quare non illico hominis caſum facta fuit, p.6.col.489.a
incarnatio verbi diuini fuit per deſcenſum filii in vterum vir ginis, non intelligēda per motum localem, ſed per nouum effectū in virgine, qui quidem effectus eſt coniunctio diui‑ næ naturæ & humanæ in vna perſona. Hæc autem coniun ctio poteſt conſiderari dupliciter, ſcilicet effectiue & termi natiue &c. & de hoc exemplum, p.6.c.1734.d
incarnatio diuinæ perſonæ probatur ex ſcripturis receptis à Iudæis, p.6.col. 1688.f
incarnatio Chriſti, in qua omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ
-abſconditi, figurantur in arca tabernaculi, p.1.c.781.b
incarnationis dominicę myſteria hiſtoriæ Ruth accommoda tiſſime adaptantur, p.2. col.585.a
incarnationis diuinæ præfiguratio fuit iſtud mirabile ſignum retrogradationis ſolis tempore Ezechiæ, &c. p.2.c.967.c
incarnationis ſuę & paſſionis exemplum Chriſtus antea à Iu‑ dæis occultum manifeſtat, & veritatem humanæ carnis in‑ ter flagella triumphantis oſtendit, p.2.c.1081.b.c
incarnationis ſacramenta per oēs mundi plagas dilatantur, & Euangelium prædicatur, p.1.col.733. Interl.
Incarnationis myſterium per ſcalam Iacob declaratur. par.1. 324.c.325.f
incarnationis myſteria qui humana ſapientia diſcutit, tamen carnem agni æqua coquit, &c. p.1.col.588.d.e
incarnationis dominicę humilitas per granum ſinapis intelli‑ gitur, p.5.c.244.d.& per corrigiam calciamentorum, c.476.
incarnationis poſſibilitas filii Dei ex quibuſdam poſitis per Iu dæos oſtenditur, p.2.c.14.c
incarnationis myſterium poteſt credi dupliciter, explicite ſci‑ licet & implicite, p.6.col.922.f.& quomodo priores & nos tenetur hoc credere. Ibid.
Incarnationis Chriſti oratio pręceſſit vt corporis noſtri euigi latum ſubſequatur, p.3.c.314.d.e
incarnationis myſterium & quędam alia non fuerūt propalā‑ da antiquo populo, & quare, p.4.col.1085.
incarnationis dominicę ſecreta non ſunt tradenda prauis ac pollutis mentib. ſed his qui ad fidem venientes cor munda uerunt, p.1.c.& 1304.d
incarnationis myſterium an angeli cognouerunt ante huma‑ nationem Ieſu Chriſti, an non, p.4.col.590.f
incarnationis myſterium, ſcilicet, unio naturæ diuinæ & hu‑ manæ in ſuppoſito verbi ſupra modum tranſcendit faculta tem intellectus, p.4.col.579.c.& 2356.e
incarnationis myſterium difficilius eſt intelligendum ſeu ve‑ raciter confitendum, quam cęteræ conditionis de Chriſto, vt de tpe ſui aduētus & de ſignis eiuſdem, &c p.5.c.360.f
incarnationis benedictę vna cauſarum fuit ad ſupplendum perfectionem legis ipſum Chriſtum incarnatum, pa.3.col. 712.e
incarnationis de myſterio hoc quod intelligere & penetrare non poſſumus, poteſtati ſancti Spiritus humiliter reſerue‑ mus, vt non ſuperbe quis audeat vel contemnere vel denū ciare quod non intelligit, ſed igni tradat, id eſt, ſpiritui ſan‑ cto, p.1.col.589.a.b.c
incarnationi prębuere locum non ſolum Dauid, ſed etiā om nes prophetæ in Eccleſia Chriſti dictis & factis vt citius ad ueniēs ſuſciperetur, cū fuiſſet ante prophetatus, p.2.1075.c
per incarnationem Chriſti, ſapientia in corpore humano po‑ ſita, fœcundat populos dulcedine dilectionis beatorum o‑ perum, p.2.col.864.e
incarnationem ſuam dum pro nobis patri Chriſtus demon‑ ſtrat, ſemper pro nobis hoſtiam fert, p.3.c.28.f
incarnatus Dominus vectis dicitur, p.3.c.352.f
incarnatus filius qui dextra dicitur, ad agendum hominem miſſus eſt, p.3.col.171.b
incendium generale futurum erit ſupernaturale, p.1.c.155.c
incentiua viciorum ſicut ſtimulorum, an & quando Deus pu niat, p.4.cō.1111.a.b
incentiuum carnis in aliquib. extinguit Chriſtus per Samue‑ lem figuratus, p.2.col.411.c
inchoantium bene ſtudia uel operationes peſtiferi perſuaſio nib. quaſi quibuſdam malitiæ ſuę dentib. diſſipare, eſt her‑ bas vel arborum cortices mandere, p.3.c.282.c
incipere viam iuſtitiæ multi proponūt audientes verba exhor tationis, ſed ſicut oſtium in cardine vertuntur, p.3.c.1717.c
incipere cū aliquid magnę virtutis volumus, datur nobis exē‑ plum ieiunandi & orandi, p.2.c.1325.a
incipientes aliqua ad ſola diuina ſacrificia iſta proficiāt, vt ad honorē intimi iudicis i ara cordis immoletur. p.2.c.1548.a
incipientes vel noui, nō debent operi doctrinę vel prędicatio

nis applicari: nam ad opus doctrinæ ſeu prædicatio requiritur maturitas & firmitas, p.1.c.1547.c. Vide ĩ Tricenarius.

Incircunciſus labiis non defectum eloquentiæ, p.1.c.536.f

incircunciſi nõ tenebantur ad legem Moyſi, & ſi erãt cultores vnius veri Dei, quod olim erat commune in orbem, & ſicut Iob & plures alij moriebanẽ in ſtatu ſaluãdorũ, p.4.c.782.f

inclinationes rerum ſunt pondera earum, vnde Auguſt. Amo meus pondus meum, p.3.col.271.c

includere Dei, eſt clauſis nõ aperire, & cor reprobum per gratiam non emollire, p.3.c.154.f

incolumitatis ſuę omnem ſpem in manibus medicorum habere planè iumentorum ſimile eſt, p.4.co.342.c

incommixtio tribuum fuit ſub pręcepto, ne commiſcerentur ſortes hæreditatum, p.2.col.213.c

incomprehenſibilia eſſe qui intelligit, vtcunque videt & non inueniens inuenit, p.3.col.142.f

inconſtans & vagabundus deſignatur per inquilinũ, & nõ eſt aptus ad recipiendũ Euchariſtiæ ſacramentũ, p.1.c.1010.f

incontinens pręſente paſſione iudicat eſſe fornicandum, ſed extra paſſionem iudicat contrarium, p.5.col.1075.c

incontinentia malum eſt: ſed non ideo connubium quo incõtinentes copulantur, nec propter illud malum, culpabile eſt hoc bonũ, ſed ꝑꝑ hoc bonũ ẽ veniale illud malũ, p.1.c.77.a

incorruptibilia & corruptibilia quomodo redibunt vel numero vel ſpecie. Et eliditur error aliquorum philoſophorum dicentium, ꝙ poſt tranſitum magni anni (qui completur in triginta ſex milibus annorum) effectus interiores reuertentur iidem nnmero. p.3.col.105.c.& col.167.c

incredibiliora multo, hominibus accidiſſe quàm Nabuchodonoſor, & Græcè & Romanæ tradunt hiſtoriæ, &c. quiin mirum ſi a oſtendendam Dei potentiam ipſe Nabuchodonoſor hæc pertulerit? p.4.col.1544.c

increduli ſeducunt & ſeducuntur per quaſdam obſeruantias velatas, vt Demetrius, p.6.col.1189.c

incredulitas de qua Chriſtus diſcipulos increpauit, an fuerit illorum vel aliorum, p.5.c.660.f

incredulitatis quare arguitur Zacharias, & non alij ſimiliter dubitatiue loquentes, p.1.col.1237.b.c

increpantes iniuſte frequenter ex verbis ſuis oſtenduntur deficere, p.3.col.68.f

increpare qui recuſat vitam carnalium quantum ſufficit, Dei profecto ſe eſſe negat, p.1.col.835.a.b

increpatio hominum peccãtium deſignatur per ſecurim. Sed cum aliquis incaute peccãtem arguit, ferrum ſecuris de manubrio fugit, p.2.col.888.d.e

increpatio diuina eſt tribulatio à Deo immiſſa, p.4.c.449.b

increpatio ne fiat tempore luctus, cauendum eſt quia etſi recte quidam debent increpari, non tamen in afflictione, ne qui lenire debet, dolorem augeat, p.3.c.183.a

increpationis apertæ impetu obuiare. ex mucrone eſt percutere. Auerſa autem haſta ferire eſt furentem intraquille ex quibuſdam tangere, & quaſi parcendo ſuperare, p.2.c.524.d.e

incubus & Succubus. vide in dæmoniorum filii.

incus ad hoc ſtatuitur, vt crebris ictibus feriatur, p.3.c.399.b

incunde alia vaſa formantur, ſed ipſa tot ictibus in aliud vas non transfertur, & illius moralitas. Ibi.

indefinita iuris æquipollet vniuerſali, p.1.c.1604.f

index & pollex blando oſculo coniunguntur, p.1.c.1600.d

indigens & medicus nõ erit inter vos, dictũ eſt Iudęis de mendicãte publice, ꝙ nõ debebãt Iudęi permittere. Animaduertãt hoc Chriſtiani in lege amoris exiſtẽtes, &c.p.1.c.1544.f

indigentia terrenorum ſępe contingit viris perfectis, cum ſemper aſſit virtutum copia, p.1.c.1625.c

indignãs Deus nobis vel vniuerſo populo, & ſi iam vltio procedit redeunte lege Dei in cor noſtrum, quæ moueat nos conuerti ad pœnitentiam, & ſatisfacere pro delictis, continuo ira ceſſabit, p.1.col.1280.e.f

indignatio Dei quę diu ſuſtẽtat peccantes aliquando non tota quidem prorumpit in pœnam, ſed ſtillat in modum ignis ad diſſoluendum duritiam cordium, p.4.col.386.a

indignos Dominus ſaluat, nõ pro merito delictorum retributionẽ impẽdẽs, ſed propter miſericordiæ bonum veniam ſuperfundens, p.2.c.1270.e.f

indignus ſi promouetur ad maiorem ſtatũ, apparet eius ſtultitiæ effectus, qui prius erat incognitus. Exemplũ de ſimia &c.p.3.col.1510.f

indigni promotionibus frequenter eas plus ambiunt quam li qui ſunt digni, p.2.207.c.& col.209.c

indiuidua quare fuerũt obſeruata in arca Noe, p.1.c.155.c

indiuiſibilitas matrimonii ſolum eſt de iure diuino, ſed etia naturali, p.5.col.314.f. Vide etiam in Matrimonii indiuibilitas.

indoctus homo mutis animalibus ſi comparetur, & eloqueuidetur, ſi eruditis & eloquentibus, ſtultus & mutus, p.1.c 520.d

idoles inſignis boni ingenii, in verbis verum amare; non veba, p.1.c.1225.a.b

inducentia ad mandatorũ obſeruantiã, & retrahentia a mlo, portę Gieruſalem dici poſſunt, p.2.c.1349.c.& c.1355

inducentia ab bonum tria ſunt, ſcilicet decor operis, dulcfœderis, valor muneris, p.2.c.1349.c.& 1355.c

indui iuſtitia dicitur ſicut veſtimento, qui ſe vndique boopere protegit, & nullam actionis ſuę partem nudam requit, p.3 col.277.b.c

indumẽtum ſuperbum nocet vitæ & famæ, p.6.c.698.e.f

induimur Chriſtum dupliciter, quomodo & quales, p.6.c 495.b.& 496.d

indulgentia ſumitur pro permiſſione, quæ permiſſio fit duciter, p.6.col.246.d

indulgere nolens ei qui vxorem ſuam polluit, &cæ.cum ſodeſponſatam Chriſti virginem polluerit, vel animam ſiniurias ſuas grauiores, quã Domini menſurat, p.4.177

infamiæ pœnam imponit eis lex qui naturę legem non rerentur. p.1.col.1616.e

infans octo annorũ incipit habere rationis vſum: ex tunc ſtringendus eſt à turpib. & inhoneſtis, per quam reſtrictnem intelligitur circũciſio ſpiritualis, p.1.col.223.c

infantes cum parẽtibus in Sodomis cremati ſunt, vt poſſetuerti impijſſimum facinus Sodomitarum, ne de originerum aliquod remaneret veſtigium, p.1.col.246.a.b

infans vocatur & paruulus ſecũdum Hebrææ linguæ idiomomnis filius ad comparationem parẽtum. Romæ quocvſq; hodie omnes filij infantes uocantur. p.1.col.258.b.c

infantis nomine populus gẽtium intelligitur, p.4.col.522.

infantem filium Dauid & Vriæ cor morti tradidit Deus. p col.584.d

infantes & ciuitatem vocat Ieremias agniculos & paſcuup.4.col.900.e

infantes vocat Ieremias pretioſa, p.4.col.937.b

infantium genitorum quæ prima vox ſit in vtroque ſexu, p col.1911.c

feliciſſimi ſunt qui vſque ad ſenectutem gula & ebrietate diuerſis voluptatib. occupati nõ intelligũt in ſe opera Dmini, p.4.col.67.b

infelicitatem vt quidam mutent, videmus ſępe quoſdam àpoſito tranſire ad aliud, p.4.c.226.d

inferiores homines ſuperioribus debent obedientiam & rerentiam, &c.p.6.col.959.a

inferi ſecũdum locum terrenũ dicti ſunt, id eſt, inferiorib. træ partibus. Sub vario enim intellectu nomẽ inferorũ nitur, & maxime in mortuis hoc ſolet accipi, p.1.c.127

inferorum vocabulo nominari partes inferiores, terræ, coparatione huius ſuperioris terræ (in cuius facie viuitur) nifeſtum eſt. Sicut in comparatione ſuperioris cœli (vbi ctorũ demoratio eſt Angelorum) peccãtes Angelos in ius aeris detruſos caligine, ſcriptura dicit tãquam carcebus inferi puniendos reſeruari. p.1. Ibi.

infernus accipitur dupliciter ĩ ſcriptura. Vno modo pro ſovbi ponũtur mortuorum corpora. Alio modo per loco deſcendũt animæ damnandorum & purgãdorum, & geraliter

Index.

raliter illorum qui non admittuntur ad gloriam,p.4.c.67.c

nfernus accipitur pro foſſa vel ſepulchro,p.3.c.194.f

nfernus quomodo dicitur habere tenebras,cum ibi ſit ignis qui de natura ſua eſt lucidus,p.5.c.30.h

ifernus eſt locus vbi recluduntur animæ,vel ad refrigerium, vel ad pœnam,p.4.c.1894.f

ifernus eſt aer iſte quantum ad celſitudinem cæli quarum ad eiuſdem aeris altitudinem terra infern⁹ intelligi & profundum poteſt,p.3.c.194.f

ifernus domus erat omnium ante aduentum Chriſti,p.3.co. 287.a.b

ifernus non habet ordinem,non quod Deus nō ordinet tormenta ſecundum merita ſingulorū,quia etſi vna gehenna non omnes vno modo ſentient, ſicut nec modo homines calorē ſolis,vel ordo nō erit,quia in ſupplicijs propria qualitas rerum non ſeruatur,p.3.c.138.d.e

ifernus eſt quicquid ſeparat amorem fraternitatis,p.4. colu. 1894.f

ifernus primus cæcitas peccantis animæ & veræ lucis ſcientia carentis,p.3.1669.a.b

iferni limbum ingrediebantur patres ante chriſti aduentum, vt dixit Iacob Patriarcha & Iob,&c.p.6.c.168.f

iferni locus a principio diſtinctionis rerum eſt ab aliis diſtinctus,p.6.c.1356.f.& p.4.c.289.a

iferni tormenta non replentur terminum accipiendo,&quare,p.3.c.1721.a

iferni pœnæ ſextuplices ſunt,p.2.c.628.f

ifernus terra dicitur,quia ibi captiui tenentur,p. 3. columna 138.d.e

iferni occulta ſicut nullo a nobis cogitationis ſenſu penetratur,ita aquarum Abyſſus nulla noſtra viſione comprehēditur,p.3.c.355.c

e inferno magna quæſtio eſt,& quid inde ſcriptura ſentiat, vbicunq; hoc memoratū fuerit obſeruandū,eſt,p.1.c. 418.d

i infernum vtrum mali tantum,an etiam boni deſcendat. Si tantum mali quomodo Iacob dicit ſe lugentem deſcēdere velle?p.1.c.385.f

ifernum Chriſtus in morte momordit,electo, educēdo & reprobos relinquendo,p.4.c.1894.c.Inter.

iferna duo oſtenduntur eſſe,& quę ſint,& quomodo accipiēda,p.3.c.1098.d

ifidelium multi propter ſacrificium Iepthe crudelitatem nobis improperant.p.2.c.230.d

ifidelium multitudo dicitur arenæ,p.1.c.1684.d

ifidelitas omnis irreuerentiam continet ſed non econtra, p. 1.c.1400.c

ifidelitas ſerui ad Dominum videtur eſſe maxima irreuerentia ad ipſum Ibidem.

ifirmitates noſtras intantum Chriſtus accepit,inquantū valebant ad opus noſtræ ſalutis.Et enumerantur, quædam infirmitates & defectus,qui cōtingunt circa hominem,& inter hos quos,& quos non accipere congruū erat,p.5.c.31.b

ifirmitas grauis corporalis quandoque prouenit propter ingratitudinem erga Deum.Exemplum de Ezechia rege, p. 4.c.335.a.b.c.

ifirmitates graues immituntur hominib. quandoque a diabolo,& nota quas,p.4.c.2033.a

ifirmas cum qualitate rerum mutatur,dum videt proſpera , laudat,dum mutantur,nihil eſſe iudicat,ſed firmus cum ipſa gloria pœnam conſiderat ſequentem,& mox damnat,p. 3.c.79.b

ifirmus nimis ad iniuſtitiam trahitur & æterna quæ ſperabat relinquit & comparatur arbori quæ vento impellitur vt cadat,p.3.c 205.a

ifirmi in Eccleſia qui tranſitoriis ſucceſſionib.lætantur,ſuper ventum videtur leuati,ſed perſequutionis tempore dum proſperitatis aura pertranſiit,eorum protinus eleuatio corruit p.3.c.188.d

ifirmorum teneritudo eſt,quia dū peruerſos proſpiciūt florere,iuſtos cruciari,bona ſe inchoaſſe pęnitent,p.3.c.193.c

Infirmis exemplum prębetur,vt cum moleſtia corporis vel iniuria tentantur humana,liceat aliquid laxare de propoſiti rigore,p.6.c.1119.c

infirmioribus parabilis venia,p.4.c.28.d

inflamationem cordis tria concomitantur,ſ.ſplendor veritatis intellectum perficiens,amor charitatis bonis cōſentiēs & dulcor ſuauitatis reficiens,p.1.c.1179.c

inflatio in reprobis hominib.ſurgit a pectore dum elatio ſe ērigit ex ſæculi poteſtate,& comparatur ad ſternutationem & quare,p.3.c.397.b

influxus vel efficiētia manifeſta corporū celeſtiū in inferiora præcipue uiuentia,an arguat perfectionem vel dignitatem eſſentialem eorundem,p.1.c.1489.a. 1490. d

infructuoſi dum ſumus nec fructū iuſtitiæ pudicitiæ vel pietatis afferimus,arida ſumus.Si autem nos excolētes ad virtutē frugē ſuſcitamus,terra arida efficimur,p.1.c.1415.c

Ingenioſus vir qui ad Dei contemplationem ſubleuatur,p aquilam ſignificatur,& quare,p.3.c.378.f.& 379.c

ingenioſus negligendo ſapientia vera ſe priuat,& ſimplex ſtudioſus laborando deguſtat,p.5.c.810.d.e

ingenium deſidioſus accipit ſæpe,vt de negligentia iuſtus puniatur qui ſcire contempſit quod ſine labore aſſequi potuit & aliquando ſtudioſus tarditate intelligētia pmitur, vt eo maiora præmia inueniat quo ſtudioſus.ibid.f

ingenium aptum ſacris diſciplinis aliquando habet homo bene creatus a Deo,ſed tradit luxuriæ inertię & habens maſculum,offert debile,id eſt,orationem aliqua animi perturbatione corruptam hic ſentiet in ſe eſſe cōpletū quod ſcriptum eſt potentes potenter tormenta patienter, p. 4. colu. 2185 .a.b

Ingeniū quandoque qui nō habet,habet autem ſitim, & amādo ſtudēs aſſequitur, quod neſcit ingenioſus,p.3.c.79.a. b

ingenium cuius ad cogitationem veritatis emicus, ſed operatio carnalis obſcurat,lippus dicitur moraliter,p.1.c.1095.a

ingenium intelligētia memoria iudicium ratio & omnes qui intra me ſunt motus,cōmendati mihi videntur,vt in his vtar his quæ lex præcipit diuina,p.1.c.949.c

ingenium ſolers & perſpicax,ſi ad malas artes vertar, & reb. Dei abutatur,in his quę nō vult,hoc eſt abiurare depoſitū, & beneficia vertere in perfidiam.Ibid.

ingenij boni dicitur in ſpeculabilib.qui cito capit verbum magiſtri.In operabilibus, vero ille metaphorice dicitur ingenij boni,qui alterius exemplo cito mouetur ad opus bonū etiam melius procedendo,p.6.c.414.f

ingenii vigilantiam cum a ſecularib.ad defenſionem veritatis trahimus,& corū eloquiū in vſum rectitudinis aurum & argentum tollimus ab Aegyptiis,vt nos diuites,illi pauperes efficiantur,p.1.c.1587.a

ingenii boni indoles inſignis in rebus verum amare, non verba p.1.c.1225.b

ingrati non reſpondent benefactorib. ſuis ſecundum debita beneficia,ſed ſecundū obtuſi cordis ſui praua conſilia,p. 4. c.2431.a.b

ingratitudo malorū Chriſtianorum, qui poſtquā ingreſſi ſunt militantem eccleſiam per baptiſmū,Deū offendunt multipliciter male viuendo per quos figurantur,p.3.c.1031.c

ingratitudo clericorum de receptione diuinorū beneficiorū ſignificatur per ingratitudinem populi Iſrael de beneficiis a Deo receptis,p.1.c.1651.c

ingratitudo Iudæorum eos gratia priuauit,p.4.c.587.b

ingratitudis pęna multiplex,ſ.priuatio gratiæ ſpiritualis ſubtractio ſupplicij temporalis, inflictio ſupplicii gehennalis, &c.p.3.c.1063.b

ingreſſus eccleſiæ quomodo intelligitur in veteri lege, & qui ab illo excludebantur,quare & qūo,parte prima,col.536.d

ingreſſus in terram viuentium,quæ ſignificatur per terrā promiſſionis,eſt duplex.Vnus in re,ſicut ingreſſi ſunt beati. Alius in ſpe,& ſic ingrediuntur fideles gratiam Dei recipientes,p.1.c.1481.c

ingreſſus Chriſti in cęlum figuratur per ingreſſum ſummi pō-

tificis in ſanctam ſanctorum,p.1.col.1041.c
Ingreſſus ſapientiæ dicuntur omnes eius reuelationes,& maximè notabiles.Illa verò fuit valdè notabilis qua diſcendit in montem Sinai,legem dando audiente cuncto populo p.3.col.1980.f
Ingurgitati non poſſunt decenter loqui.p.3.col.1704.f
Inimicitiæ non ponuntur inter ſerpentem & virum,ſed mulierem,& quare,p.1.col.100.e.f
Inimicitiæ poſitæ inter ſerpentem,& mulierem, intelligitur de beata virgine,quæ eſt infeſta dæmonib.p.1.col.109.a.b
Inimici noſtri quatuor ſunt,& qui,nota,p.3.col.848.d
nemo nocentior quam familiaris Inimicus,p.4.c.675.a.Interl.
Inimicus crebris victus beneficiis fieri poteſt vt odij ponat rigore,& calorem charitatis menti apponat,p.3.c.1486.b
Inimicis Dei non licet dare auxilium nec ab iis accipere,p.2.columna 1263.a
Inimicos diligere debemus,bona gratię & gloriæ eis optãdo,alia verò non ſunt eis optanda,niſi in quadam generalitate parte 5.col.119.a.& col.786.d.e.Item,parte 3.columna 1830.e.f
Iniqtas in manu eſt,culpa in opere,iniuſtitia in tabernaculo,iniquitas in mente.Mẽs quippe tabernaculum vocatur,in quo apud nos abſcondimur,cum foris in opere nõ videmur,p.3.c.144.c
Iniquitas patrum viſitatur in filio dupliciter.p.1.col.669.c
Iniquitas filiorum Heli non egebat leuib.medicamẽtis,p.2.col.333.c
Iniquitas grauior videtur quam peccatum,ſcelus quam delictum,p.3.col.161.c
Iniquitas circundans impium,propter quam in iudicio condẽnabitur,ex duobus principaliter oritur,ſcilicet ex præſenti proſperitatis inordinato appetitu,& ex futuræ fœlicitatis contemptu,p.3.col.785.b
Iniquitas os docet,quando ex mala vita concipit quod peius dicitur,p.3.col.175.b
Iniquitas res alienas auferens(vnde furta & rapinæ) comparatur grandini,p.5.c.1695.b
Iniquitas dupliciter dicitur.Vno modo pro crimine enormi.Alio modo generaliter pro quocunque peccato,&c.par.2.col.1430.f
Iniquitas propriè dicitur peccatum ad proximum,par.2.col.1002.e
Iniquitas nullam habet ſubſtantiam,omne quippe peccatum febris eſt animæ,dum aufertur,in nihilum reuocatur.p.2.col.1269.c
Iniquitas velox ad nocendum occaſionem ſuggerit,lenta virtus & cunctatrix ante iudicat quam incipit,quid decorum quid honeſtum,iniquitas omnia præcipitat,p.1.c.996.c
Iniquitas premens non deerit vſque in finem ſæculi,nec iuſtitia patiens,p.3.col.839.b.Interl.
Iniquitas frigori comparatur,quia peccantis mentem copore conſtringit:charitas calor eſt,quia mentem accẽdit quam replet.p.3.c.253.c
Iniquitas Sodomorum quæ fuerit,p.1.col.235.f.Item,p.4.columna.701.c
Iniquitatum immemorem ſe fore promittit Deus ſi peccator ſit,p.4.col.378.d
Iniquitates domus Iſrael & Iuda ꝑ quibus meruerunt puniri,fuerunt eis inflictę,& quantum durauerunt,p.4.c.1111.a.b
Iniquitatibus patrũ puniuntur filii cum eos imitantur.Aliter non portat filius iniquitatem patris,p.4.col.517.a.Item,p.1.c.861.b.Vide in Viſitare.
In iniquitatibus conceptus ſum,& in peccatis cõcepit me mater mea.Non ſcilicet in iniquitatibus matris meæ vel meis,ſed humanę conditionis,p.4.col.1455.c
iniquus in omni quod agit,tribulatione & anguſtia vallatur,quia cor eius anxietate & ſuſpicione confunditur,ſi occulte vult rapere vel mentiri:timet deprehendi,& laborat quo modo tegi poſſit,p.3.col.179.b
iniquus falſa agẽs,falſa eloquẽs formidat,ne ſuos amittat milites,id eſt argumenta falſitatis,& iaculis pateat veritatis,ſi ei forte defuerit:& q; ex fallacia opponat,p.3.col.179.b
iniquus regi qui præparatur ad prælium comparatur,& quare & quomodo.Ibid.
iniquus dum praua in cogitatione machinatur,quaſi gladius in vagina eſt.De vagina egreditur,dum per iniquitatẽ malæ operationis aperitur,ductus autem per ſeductorem,egrediens vero per propriam voluntatem.p.3.col.218.f
iniquus ſimilis eſt aperienti lacum & effodienti,& incidenti eum p.3.col.486.f
iniquus duobus modis in nocte conteritur vel cum exterior pœnę tribulatio percutitur,vel cum occulta ſententia interius ſecatur,p.3.col.323.b
iniquus eſt qui nocet vel ſibi vel alij & alij quidem non nocet vel mox vt malus eſt,vel poſtea,p.3.c.1460.e
iniqui omnes rebropi impij,qui maioribus implicati ſcelribus vel nunquam fidem perceperunt,p.3.col.1675.b
iniqui qui non Deum,ſed exteriora dona quęrunt,dum ea ſeruientibus deeſſe conſpiciunt,ipſi ſeruire contemnunt,p.3.col.223.b.c
iniqui,dum præſentia eſſe fugitiua non intuentur,mentem amore vitæ præſentis figunt,& quaſi lõgę habitationis in fundamenta conſtruunt.p.3.c.1234.e
iniqui fugiunt longę ab Eccleſia,nõ paſſib.greſſuum,ſed qualitatibus morum,p.3.col.283.e
iniqui quantumlibet ſero de hac vita tolluntur,ſubito & repente tolluntur,quia finem ſuum prouidere cogitando nequeunt,p.3.col.322.e.f
iniqui cum dolos quos bonis excogitant ſecretis machinationibus exultant,quaſi pharetra ſagittas parant.p.3.c.37
iniqui ſępe quod ore defendunt,corde damnant pa.3.col.1604.f
iniquus eſt qui aperto male facit,dolus qui occulte,par.3.728.d
iniqui qui deſtrictionem diuinæ iuſtitię non metuunt,incaſſum ſibi de miſericordia blandiuntur,p.3.col.392.e
iniqui eos qui conſentire nolunt odiis,& cruciatib.perſequuntur,ſed iuſto Dei iudicio in inſidiis ſuis capiuntur,p.2.1627.a
iniqui aliud ſcientia,aliud moribus,aliud ore,aliud opere condunt,par.1.col.1351.c
iniqui & ſi multi ſint,exigui & pro nihilo ducũtur apud Deũ,p.1.col.1381.b
iniqui tabernaculum caro eſt,quia ipſam lętus inhabitat,in qua eius ſpiritus cruciabitur.Boni non in carne gaudium ſuum ponũt,ſed in cœlo.p.3.col.219.b
iniqui omnes,q; per obſtinationem duri ſũt,ſed per vitam fragiles ſcutis fuſilibus comparantur,qui ne illiſe corripientium verba peruehiant,quaſi contra aduerſantium iacula defenſionum parant.p.3.c.397.a
iniqui omnes ſunt corpus diaboli.Ibi.398.f
iniqua perpetrantes Deo ſunt inimici,p.4.c.28.e
initiũ profectus eſt carnalia vicia relinquere & Domino applicare,& de hoc figura,p.3.col.1419.b
initia boni operis decimanda ſunt,id eſt,Domino conſecranda,p.1.col.548.f.542.e
iniuria ſi alicui illata eſt,poteſt recompenſationem petere emendam ſecundum ordinem iuſtitię,p.5.c.132.f.Item 6.c.660.f
iniuria non eſt,quod iure pateris.Nõ omnis moleſtia eſt iniuria,p.3.col.1568.e
iniuria nõ ſolum fit proximo per iuramẽtum,ſed etiam p.1.col.1068.f
iniuria multę inferebant Eccleſię primitiuę & miniſtris p.3.col.1877.c
iniuriæ quibus afficiuntur pij homines demonſtrantur hominis qui cum ancilla nubili nec libertate donata mierit,p.1.c.1071.b
iniurię proprię ſunt tolerandæ,diuina autem vindicandæ,col.41.c

Index.

iniuriam ſi poſueris penes Deum ipſe vltor eſt, p.2.col.636.d
iniuriam patienter ferre docet lex Chriſti, p.1.col 579.a.b
iniurias ſuas qui vult hic uindicare, corona patiētię in futuro carebit, p.3.col.169.a.b
iniurias remittere totiens quotiens, & cauere à ſcandalis, prodit ex magnitudine fidei, qua aliquis credit & ſperat, pro talibus in vita futura remunerari, p.5.col.926.f
iniuriari ſanctis quàm graue peccatum, p.3.col.1693.a.b
iniurianti quomodo per tranquillitatem obuiādum, & illæ pęnitebit, p.5.col.787.c
iniurius eſt ſpiritui, qui eius beneficium grate non ſuſcipit, p.6.col.912.e
iniuſtè quod iuſtum eſt exequitur, qui ad defenſionē iuſtitiæ, non virtutis ęmulatione, ſed amore premij temporalis excitatur, & iuſtitiam quam prætendit, vendere non veretur, p.1.col.1555.a
iniuſtitia nō habet locū in illo quod alicui datur ex mera gratia, ſi non datur alteri: quia gratia poteſt vni fieri & non alteri ſine iniuſtitia, p.6.col.122.f
iniuſtitia nominatur omnis deuiatio a virtute, ſicut omnis virtus dicitur quodammodo iuſtitia, p.3.col.1395.c
innocens quis dicitur, p.3.col.1204.d.e
innocens videns peruerſorum terrenam gloriam, tanto amplius temporalia deſpicit, quanto hæc habere etiam malos cernit, p.3.col.193.a.b
innocens manibus cùm quis ante omnes apparuerit, multo magis in conſpectu ſummi iudicis mundus corde aſſiſtere contendat, omnia agens de induſtria, &c.p.1.c.788.d.e
innocens ſecularis ſignificatur per puerum, quem Ieſus ſtatuit in medio, p.5.col.830.f
innocenti docemur dare conſilium & auxilium, non obſtante offenſa cuiuſcunque perſonæ, exemplo Ionathę ad Dauid, p.2.col.446.c
innocentem qui ſe ante Dominum & iuſte viuere meminit ſecurus dormit, vigilat, quieſcit, & ambulat, p.4.col.794.e
innocentem licet Deus affligat, hoc tamen non eſt ſine cauſa quia hoc fit ad exercitium ſuæ patientiæ in vita pręſenti, & augmentum glorię in vita futura, p.3.col.84.f
innocētem cui ſe dicit inter flagella, ſtulte in Deum loquitur, p.3.col.33.a. Interl.
innocentem quem iudex inſontem ſcit, ſi per falſos teſtes conuincitur, an ſine peccato contra ſententiam mortis ferre poſſit, p.1.col.706.e.f.& c.721.a.b
innocentes occidere, vel propter patres delinquētes, vel filios pro patrib. an & quomodo liceat, p.1.col.1607.c.col.1608.f & col.1611.f
innocentes & ſimplices perſonas qui propter tempore lucrū ad mortale peccatum inducunt (ſicut faciunt frequēter mediatores & mediatrices fornicationis vel adulterij, vel alterius cuiuſcumque mortalis peccati, animam ſāguinis innocentis percutiunt, p.1.c.1628.f
innocentum oppreſſio prohibetur, in qua comeditur ſudor & ſanguis eorum, p.1.col.1056.f
innocentum oppreſſor ſignificatur per Damaſcum, & dicitur plenus omnibus vitiis, p.4.c.1941.
innocentum oppreſſores ſuam nequitiam palliant iuſticia, dicentes quod, faciant zelo iuſtitię ꝙ iniq; faciūt, p.4.1269.e
innocentibus cur rex iuſtiſſimus tormenta infert, & quib. de cauſis, p.2.col.1693.a
innocētes an & quomodo poſſunt licite optare pœnas corporales & temporales ſuis perſecutoribus. p.4.col.673.c
innocentia puerilis quæ eſt, qualis nobis imitāda proponitur, p.5.col.949.d.e
innocētia hoc poteſt, vt faciat habitare in medio domus Dei quaſi honorabili: exemplum aliorum, & per partes exponitur innocentia, p.3.col.1580.e
innocentia Chriſti ex triplici confeſſione iudicis, & allegatione Herodis declarata fuit, quamuis Iudæi ter clamauerunt Crucifige, p.5.col.487.c
innocentiā quis retinere dicatur, qui ſcilicet poſt lapſum ſcintilla rationis excitatus, fideliter pœnitet, p.3.co.33.c
innumeri apud Salomonem dicuntur eſſe qui pereūt. Numerati autem oēs qui ſeruādi ſunt. p.1.col.1156.f.& c.1435.c
inobedientiam quantum malum ſit, non melius conſideratur quam quod ideo reus factus ſit homo, quia prohibitus rem tetigit, quam ſi non prohibitus tetigiſſet, non peccaſſet, p.1.col.74.f
inordinate viuens & profeſſionibus diuerſi generis, lineis veſtibus lanam vel purpuram miſcet, vt ſi ſanctimonialis habuerit ornamenta vxoris, vel vxor gerat ſpeciem virginis. Hoc figuratum fuit in veſtibus quod nūc declaratur in moribus, p.1.col.1589.b
inordinatè quicquid geritur meritum perfectionis amittit, p.2.col.1291.b
inquietare molitur ſuper tranquillitatem caſtitatis circunſtrepens ſartago libidinum, p.1.c.240.b. Interl.
inquieti a ſpiritu ſancto reſiliunt prouocatores rixarum, amatores calumniarum, nec admittunt quietē ſabbati ſpiritualis p.1.col.554.e
inquietorum phantaſmata aſſimilantur cyniphibus, & quare Ibidem.
inſania quędam videtur malis uita ſanctorum, p.6.col.1238.e
inſenſibilitas noſtra nunquā ſe ad poſtulandā ea quæ æterna ſunt excitaret, ſed incarnationis Chriſti præceſſit oratio, vt torporis noſtri euigilatio ſubſequatur, p.3.c.314.d
inſenſati patris, Domini, aut magiſtri eſt, obedientiam qui ad ſe pertinent ſubditos non docere, & eorum vitam vt operētur ſecundum legem non diſponere, p.1.co.1149.b
inſidiantes præualent cum eos quos aperte ad malum trahere nequerunt, ſimulando peruertunt, p.3.col.286.d
inſidiator fraudulentus qui ſimulat amicitiam, uſque quo videat vindictæ tempus ſignificatur per Abſalō, p.2.c.590.f
inſignia regalia ſunt quatuor, ſcilicet purpura, corona, fibula aurea, & ſceptrum, p.4.col.2424.f
inſipidam intelligentiam literæ, clauſam mortua pelle, his oneratur ſynagoga, ſeruilia implēs mādata, p.1.c.255.b. Interl.
inſipiens eſt omnis qui male viuit, p.3.c.814.e
inſipiens qui cœleſti ſapientia vacuus, humanis verſutijs plenus eſt, qui non ſcit opera Dei, quia caſu putat omnia agi, p.3.col.1158.e
inſipiens qui non ſibi proſpicit in futurum, uel qui non attendit mala præſentia vel futura, peribit cum ſtulto, p.3.colu. 784.d. Interl.
inſipiens in honoris locum ſurrogatus, denario cum quo computatur, vel lapidi in medio fundæ aſſimilatur, & quare, pa. 3.col.1616.f
inſolens quilibet quem inuitat primo diabolus ad cōuiuium gulæ, & inde pertrahit ipſum ad peccatū luxuriæ figuratur per Amnon, & ſic occ dit eum morte culpę & gehennę, p.2. col.590.f
inſtabilis comparatur lunatico, & quare, p.5.c.292.f
inſtans legendis, meditandis & exponendis, qui nō ſuę ſed aliorū potius ſeruit ſaluti, non rōnabiliter facit. p.3.c.1660.e
inſtantia & humilitas maxime faciunt ad efficaciā orationis, p.5.col.835.c
inſtinctus diuini ad bonum communiter fiunt omnibus, ſed aliqui repellunt, p.1.col.1665.a.b
inſtinctus diuinus eſt præuia præparatio ex parte Dei ad habitum gratiæ conſequendum, & eſt quaſi motio, qua aliqui recipiunt & aliqui repellunt, p.6.col.105.c.& c.1236.d
inſtinctus naturalis & ratio naturalis differunt, & p.5.colum. 327.328.
inſtitutio vitæ Chriſtianorum, p.4.col.1215.b
inſtitutione alia fecit Paulus apud Græcos alia Petrus apud Romanos, licet non diſſentirent in fide, p.3.col.16.e.f
inſtruendi in fide ſignificātur per lingua & lapides qui de mōte cæduntur: primo ad ædificādum domum Domini, pa.2. col.706.e
inſtrumentum Dei eſt duplex, vnum cōiunctum, & aliud ſeparatum. Sicut in artificialibus manus artificis eſt inſtrumen

tum

tum cõiunctum securis autem eſt inſtrumẽtum ſeparatum &c.p.6.col.916.f

Inſtrumenta alicuius artis,licet ſint optime conſtituta ineſſe ſibi competenti,tamen nihil agere poſſunt ſiue motu artificis,p.1.col.1516.f

Inſtrumenta muſicalia deſignant ſpiritualis gaudij redundantiam de mente interiori ad extra,p.3.c.1588.f

Inſtrumenta muſicalia varia,& etiam harmoniæ mentem excitant ad diuerſa:aliqua ad audaciam, quibus vtuntur homines in bellis:aliqua ad laſciuiã in choreis,& aliqua ad deuotionem in officijs Eccleſiaſticis,p.2.co.1603.c. Vide etiã in Muſicæ hanc eſſe naturam dicunt,&c.

Inſtrumenta ſiue quibus vita pauperis hominis ſuſtineri non poteſt vititum pignoris locum accipi,p.1.col.1604.d

Inſulſi vocantur habetes communi loquutione,p.2.co.1321.a

Inſultandum non eſt eis qui iudicio pœnis traditi ſunt, nec à peccato conuerſis aut pœnitentibus,p.4.col.1155.c

Inſuſpicabilia(id eſt,ab omni ſuſpicione falſitatis aliena) ſunt nouem,quæ parit homini fides recta,p.3.col.2103.a

Integritas vitæ ſanctorum ante huius vitæ exitum ſignatur p centenarium & viginti ſeptem,qui ſunt ſolidi & quadrati, p.1.col.274.a. Interl.

Intellectus ad quid datur,&.cui,p.3.col.646.d

Intellectus iuuatur per opus bonum cognoſcendum quod eſt vtile,p.6.col.1493.b

Intellectus agens eſt potentia animæ, quomodo per ipſum ad diuina cognoſcenda quodammodo poteſt homo attingere,p.5.col.1025.d

Intellectus naturali cognitione ſtat ad illud quod ex ſenſibilibus poteſt cognoſci,nec vltra poteſt ꝓgredi. ſicut viſus corporis ſtat ad ſuperficiem viſi corporis,& vltra nõ progreditur. Sed aliter intellectus propheticus,&c.p.4.c.2795.c

Intellectus humanus ſubtilis & intellect⁹ rudis quomodo differant in cognitione,& horum comparatio ad intellectum ſpirituum,ſiue bonorum ſiue malorum,p.1.c.1327.b.c

Intellectus ſicut intelligit ſe intelligere,ita voluntas vult ſe velle,vel potius anima per voluntatem,p.3.c.1751.c

Intellectus ne ocio torpeat valde curandũ eſt,& ne in exercitatione operis vicio elationis euaneſcat,p.2.c.887.c

Intellectus prudentiæ ab æuo eſt,id eſt, ab ęterno,p.3.colum. 1479.c

Intellectus plures veri & Catholici cum habentur in diuina ſcriptura de paucis verbis,illum diligamus maxime, quem conſtat ſcriptorem ſenſiſſe,vel quem non impedit circunſtantia ſcripturæ,ſi conuenit cum ſana fide,aut ſaltem quẽ ſana fides pręſcribit,p.1.col.37.b.c

intellectus impeditur ab actu ſuo,turbato cerebro & virtute phantaſtica,p.3.col.1268.f

intellectum bonum eſt verum,malum autem eius eſt falſum, p.3.col.465.a.

intellectum ſpiritualem rimar valde paucorum, p.1.c.676.d.e

intellectum ſolus Dominus dat,& ſi aliquando miniſter angelus dicitur intellectum dare,hoc eſt,vt cum dicitur quis lumen dare domui cui feneſtram facit, p.3.col.1372.f

intellige te eſſe alium mundum,& intra te eſſe Solem & Lunã & ſtellas. Audi aliquid maius,ne vitam tuam tanquã vilem negligas. Habes intra te omnipotentem,&c.p.1.c.957.b

intelligere eſt ſupremus gradus vitæ,p.3.col.553.c

intempeſtũ prout eſt ſubſtãtiuum eſt quarta hora noctis: ſed prout eſt adiectuũ,idẽ poteſt quod ſine tẽpore,p.2.c.695.c

intellectu quanto quis præeminet,tanto ſi peccat pro maiori culpa maiorem pœnam ſuſtinet.p.1.c.932.e

intelligendi modus connaturalis homini eſt per reflexionem ad phantaſmata,& volendi per conuerſionem appetitum ſenſitiuam,p.6.col.215.c

Intelligentes aliquid ne ſuperbiẽdo hoc amittamur, exẽplum de hoc habemur. Et neſcientes,ne vili pendentes deſpiciamus,ſed humiliter expectemus,orantes & exercentes mentes noſtras donec intelligamus,de hoc ſimiliter exemplum datur,p.5.col.1061.c

intelligentia ſuo modo eſt principium ſapientię, ſicut intellectus qui eſt habitus principiorum,eſt principium ſcientiæ, quę eſt habitus concluſionis,p.3.col.272.f

intelligentia diuinitatis quanto ab inferiorum amore diſiungitur,tanto ad ſola æterna amanda ſubleuatur, & per quid ſignificatur,p.1.col.881.b

intelligentia ſpiritualis quod in litera perſcrutanda ſit & inq renda multis modis oſtenditur,p.1.col.995.b.c

intelligẽtia dictorum ex cauſis eſt ſumenda dicendi, pa.1.col 1507.a.1568.d

intelligentia occultorum vtrũ fuerit collata Prophetis,vt D nieli & cęteris,per aliquem habitum ſibi infuſum,& pon tur opiniones cum argumẽtis& ſolutionibus eorundem,p 4 col.1501.c

intelligentia ſubtilis ſanctorum & ſublimis eorum contempl tio aquilę nomine figuratur,p.3.col.392.f

intelligentię caliginem ſignificat nebula,p.2.c.1158.d

intelligentiarum ſeparatum an & quomodo ponendus ſit n merus,p.6.col.746.c.f

intentio recta eſt actus voluntatis tendẽtis in finem debitum per aliquod ad finem debito modo ordinatũ, p.5.co.857

bona quæ agimus ex ortu Intẽtionis penſantur, p.3.c.14.d

In corde Deo maledicit qui recta opera non recta intẽtio facit. Ibid.

intentio recta qui eſt.p.3.col.789.c.790.e

intentio oculorum nomine exprimitur, p.3.c.146.f

intẽtio inflexibilis operationis ita per palmum exprimitur, cut per manum operatio,p.1.col.789.a

intẽtio recta operantium per chordam citharæ deſignatur, 3.289.b

intentio recta ſignificatur per vertebrum, dirigẽs opus per prehẽſionem fuſi ad filiandum,p.3.1743.c

intẽtio cordis theſaurus dicitur ex qua Deus iudicat oper vt aliquando minora maiorem,maiora minorem habea mercedem,p.5.c.228.d.e

intẽtio qua facimus quodcũque quę in nobis eſt nota, lu dicitur,exitus vero rei incertus eſt,&c.p.5.col.136.f

intẽtio ſancti Iob quæ fuerit in ſuo libro habentur opinion p.3.col.7.8.9.10.

intentio Philonis libri Sapientiæ ſcriptoris, fuit declarare deſcenſiones diuinas Hebræis factas,p.3.col.1971.c

intẽtionis defectio quo ad cœleſtia appetendo,unde in ho ne cauſatur,p.4.c.961.c

intentionem cordis in operatio oſtendere eſt animam ih nibus portare.p.1.col.48.d.e

intẽtione pura ſi quæ potes bona agis,opera ſunt lucis, &c tiam ſi nõ ita hominibus uideatur. Si peruerſa intentio, prauum quidquid agitur & ſi uideatur rectum,p.5.co.13 f Item,p.6.col.485.c.& 631.c

intẽtiones operum ueſtigia dicũtur,vel praua opera,quę d agimus,intuentibus hoc fratribus exemplũ malum præ mus,quaſi inflexo extra uiã pede ſequẽtibus diſtorta ue gia relinquimus,p.3.col.1567.a

intẽtiones bonæ conuerſationis fundamenta domus dicũt quas per humilitatem Chriſtianam exhauſtis,ſuperuac rum cogitationum ruderibus perfectus auditor in ſe in rit,hoc in ſe ſpiritualiter agens quod Chriſtus in uniue Eccleſia generaliter agit,p.5.col.790.f

Interceſſionibus tempeſtiuis nõ ſolum cedere,ſed aliam d ctari oportet,p.2.col.482.d.

Interfectio primogenitorũ Aegypti magis uidetur quod f rit per angelum malum quam per bonum, & inter prin pium noctis & finem,p.3.col.1970.f

interfectio paruulorum ſiue innocentum ad quos referatu 1.col.1607.c

interfectio duplex aduerſariorum populi Chriſtiani, figur fuit per duplicem interfectionem aduerſariorum po Iudaici,p.2.col.1649.c

interficere ſeipſum vtrum liceat alicui,p.5.c.2577.a.b

interficere ſeipſum qualiter ſit illicitum vel licitũ, p.2.co. c

inter

Index.

nterficere ſeipſum quandoque non ſolum licitum eſt, ſed etiam meritorium, vt Hebræi dicunt, p.4.col.2578.f
nterficere, Vide in Occidere.
nterficere filios pro parentum peccatis quomodo ſit licitum, p.1.col.1607.c
nterficiendo Iahel Siſaram vtrum male fecerit. Arguitur & contra cum reſponſione, & ſolutionibus argumentorum, p.2.col.183.c
nterior homo ſicut lutum eſt, quia terrenæ menti gratia ſpiritus infunditur & irrigat vt ad Deum eleuetur, p.3.colum.136.d
nterior homo ſicut lac mulgetur, dum mẽs per ſpiritũ & Dei vetuſtate trahitur, quia in quadam inchoatione formatur. ibidem.
nterior homo ſicut caſeus coagulatur quando pingueſcẽs cogitationis ſtringitur, vt iam non defluat deſideriis, ſed in vno amore ſolidetur, p.3.Ibi.
nterior homo extractus a fluxu carnis, reprimit terrorem ſenſualitatis confidens de auxilio diuinę virtutis, quæ ſolet aſſiſtere in caſibus deſperatis, p.1.col.614.f
nteriorem hominem qui non excolit, non conſtruit, non moribus ornat, ſapientiam Dei non quærit, & ſcripturis operã non impedit, non poteſt homo dici, ſed homo tantum, & homo animalis, p.1.col.1399.b
nteriora tanto magis Dominus denunciat quanto ſe ſtudioſius homines ab exterioribus purgant, p.2.c.192.d
nteritum minatur Ieremias ſculptilibus ſimul & his qui adorabant ea, & quare, p.4.col.911.b
nterpretes ſeptuaginta dicuntur concordare ſibi inuicem in ſuis interpretationibus per miraculum, p.1.col.371.c
nterpretes an dicendi ſint Moyſes & Aaron, non obſtante quod etiam Prophetæ fuerunt, p.4. col.379.c.380.f
nterpretes inter Ioſeph & fratres vt Hebræi tradunt fuit Manaſſes primogenitus Ioſeph, quia per interpretem loquebatur ad eos, p.1.col.415.c
nterpretes dum nomina propria Hebraicæ linguæ transferre conantur obſcuriores nobis ſententias impingunt, pa.1. col.1438.e
nterpretatio optima non ſemper fit transferendo verbum ex verbo, ſed aliquando fit melius trãsferendo ſenſum ex ſenſu, p.2.col.148.f.& col.325.c.& col.338.f
nterpretatio trium virorum, vel angelorum apparentium. Abrahæ quæ ſit, p.1.col.231.c
nterpretationes nominum Hebręorum Remigii, quæ in fine Biblię communiter ponuntur, ſunt in plurib. impropiis, & frequenter ab Hieronymo reprobatæ, p.4.col.2231.a.b.c
nterrogat nos conditor noſter tribus modis, p.3.col.349.c
nterrogare creaturas eſt earum naturas conſiderare, & reſpõſio earum eſt in hoc, quod ex tali conſideratione homo aſſurgit ad cognitionem Dei, p.3.c.152.f
nterrogare Deum quid ſit, p.3.col.405.b
nterrogatio dẽt fieri ante condẽnationẽ, quia nullus eſt condemnandus ante inquiſitionem, quod probatur in Adam cum fuit vocatus à Deo, p.1.col.99.c
nterrogationes quædam in ſacris literis quæ negationem inferre videntur non ſunt negatiue intelligẽdæ, p.2. c.334.a
nterrogationum & reſponſionum iſtarum quis facile explicet rationem? Vt ſcilicet rationem euchariſtię percipiendæ co ritu quo geritur explicandæ, vel eorum quæ geruntur in baptiſmo, verborum, geſtus ordinum, p.1.1186.c
nteritus hominis ſapientis & ſtulti non eſt vnus, p.3.columna 1762.f
nteritus animæ quam occidunt hęretici, peior eſt quam quilibet cruciatus corporis, p.3.col.2118.f
ntroitus ſupernæ fœlicitatis eſt per fidem trinitatis deſcriptam à quatuor Euangeliſtis, p.6.c.1673.b.c
ntroitus quatuor erant in atrio templi ſecundũ quatuor partes orbis, ſcilicet porta Orientalis, ex qua parte erat ingreſſus tẽpli, porta Occidentis vbi poſterior pars & ſanctum ſãctorum, & porta Aquilonaris, & auſtralis, quæ erant ex lateribus templi p.2.col.1115.b.c
intueri non debent: quæ non licet concupiſci, p.3.col.291.c
inuentum ſi quis non reddat, ſimile eſt rapinæ, p.1.col.947.c
inuentam rem a proximo ſuo quomodo Iudæi, erronee iudicant non reſtituendam in aliquo caſu, p.4.col.2212.c
inuenta quomodo ſunt inuenientis, p.5.col.247.c
inueſtiendi conſuetudini Epiſcopos & Abbates per baculum & annulum (quo Imperatores vſi fuerant per trecentos annos & amplius) renunciauit Henricus Imperator quintus huius nominis cogente eum Papa Calixto ſub interiectione anathematis, &c.p.6.col.1657.c
inuidia quid eſt, p.6.col.1315.b. Item, p.2.col.1660.f
inuidia eſt triſtitia de bono alieno, in quantum extimatur proprii boni diminutiua, par.3.col.77.c. Item, par.5.columna 251.b
inuidia eſt triſtitia de bono alieno, ſed triſtitia eſt paſſio corruptiua & mortificatiua, p.3.col.1660.f
inuidia eſt triſtitia de excellentia alterius, p.5.col.261.c
inuidia malorum creſcit, creſcentibus bonorum profectibus, p.2.col.1296.e
inuidia duplex, proprie dicta & large, p.1.col.337.a
inuidia magis eſt ad compatriotas & ad propinquos, ſimiliter & inter eiuſdem artis artifices quam ad extraneos, p.5.col.251.b. Item, p.4.col.637.c
inuidia tineæ quæ latenter veſtes rodit comparatur, quæ ſtudium, vel fructum bonum lacerat, & compactionem vnitatis diſſipat, p.5.c.871.c
inuidia interficit & paruum facit, p.3.col.77.b
inuidia non eſt patris ad filium, ſi excedat eum in gloria & honore, quia pater quodammodo manet in filio, p.2.c.677.c
inuidia quę dæmones torquentur, eo quod vident homines poſſe peruenire ad beatitudinẽ, qua ipſi priuati ſunt nõ dimittunt homines tentare, licet ſciant ex damnatione hominum ſuam pœnam in futuro creſcere, p.1.col.101.c
in inuidię zelo antiquus hoſtis tota viſcera ſua concutit, licet etiam per omne vitium virus humanorum cor i infundatur, p.6.col.517.a
inuidię ſigna & deteſtabiles effectus. Ibi.
inuidię venena ſuperari poſſunt, ſed difficile conquieſcunt, p.5 col.372.e.f.& 960.d
inuidus petiit poſt optionem oblatam, vt ſibi vnus oculus erueretur, vt ſocius ſuus duos amitteret, p.1.col.89.b.c
inuidus qui non poteſt videre bonum proximi quo lucet coram, Deo & hominibus per bonam famam figuratur per Heli, p.2.col.341.c
inuidus tanto in maius incendium liuoris ignibus inardeſcit quanto ille cui inuidetur ſucceſſu meliore profecerit, pa.6. col.517.a
inuidus & ambitioſus per Lyſiam ſignificatur, p.4.2380.f
inuidi mens cum de bono alieno affligitur, de radio ſolis obſcuratur, p.3.col.82.e
inuido eſt vultus minax, toruus aſpectus, pallor in facie, tremor in labiis, ſtridor in dentib. verbà rabida, & effrenata cõuitia, & manus ad violentiam prompta, & ſi gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis eſt armata. Ibid.
inuidi ſignantur per Cedar (qui mœrens & tenebroſus interpretatur) mœrentes de proſperitatib. aliorum, & ſic inuoluti ſunt tenebris peccatorum, p.4.col.877.c
inuidorum eſt libenter ſuſpicari opprobrium alterius, cum nequeunt rodere opus quod eminet, p.3.c.1362.e
inuidorum aſpernator eſt Dominus & ab his qui diuina beneficia in aliis perſequuntur miracula ſuæ virtutis auertit, p.4.col.751.a
inuidere aliis nec propria diſcutere, quanta miſeria? p.3.col.1771.b
cum vident mali lucere bonos Inuident eis, p.3.c.2526.d.e
inuiſibilium nullorum fit mentio in proceſſu ſex dierum, niſi tantũ de Deo & de anima humana. De alijs inuiſibilib. ſicut eſt natura angelica, uel aer elementaris prętermittitur mentio expreſſa, p.1.col.44.d

inuitati

Inuitati à viris magnæ authoritatis nō debēt ſe retrahere, ſed acquieſcere ſtatim propter eorum reuerentiam. Cum autē inuitātur ab hominibus mediocribus ſeu modicę autoritatis, non debent ſtatim acceptare inuitationem ſeu conuiuium, ſed aliqualiter ſe retrahere ne leues videantur. Exemplum de vtroque, & datur hæc doctrina hominib. ſecūdum quoſdam Hebræorum expoſitores, & videtur rationabile, par.1.col.248.c

Inuitandi ſunt amici fratres & diuites ad cōuiuia, propter charitatem mutuam nutriendam, & meritorium eſt. Si autem ad laſciuiam aut gulam exercendam, peccatum eſt. Si autem propter liberalitatem quādam ſeu vrbanitatem, indifferens eſt, & poteſt bene fieri & male, prout ad finem vlteriorem ordinatur, qui poteſt eſſe bonus vel malus, p.5.col.895.c

Inuiolata ſæpe ſeruatur caſtitas intra cōſcientię clauſtra adiutorio bonorum, cum pene vſque ad lapſum impetitur, p.1.col.242.b.Interl.

Inungitur infans baptizandus, in quibus partibus, & quare, p.6.col.1526.a

Inuocat orans, ſed hoc verè non poteſt, niſi prius credat, p.6.col.135.a

Inuocare & in nos vocare orando nihil niſi Dominum debemus, p.3.col.45.c

Inuocare nomen Domini, an ſemper ſonet in bonum, p.1.col.127.c.& col.128.f.129.a.b.c

Inuocara ſpiritus immundus nō debet qui ſpirituſſancti particeps effectus eſt ne fugiat ab eo ſpirituſſanctus, p.1.c.1330.f

Inuocantes & etiam in vera pęnitentia exiſtentes, nō ſemper audiuntur à Deo quantum ad amotionem temporalis pœnæ, ſed ſemper exaudiuntur quantum ad amotionem culpæ, p.3.col.1607.c

inuocantes nō modo credunt, ſed etiam orant, vt poſtquā crediderit alicuius animus, nō deſignat id poſtulare quod promiſit Deus toto corde vigilantibus, p.6.col.135.a

Inuocationibus dæmonum aut diuerſis artibus qui futura inquirunt diſcere cupiunt, quæ non expedit, p.1.c.1350.e.f

Ioab infixit tres lanceas in cor Abſalon, p.2.col.626.d

Ioab inuidia motus occidit Abner, p.2.col.531.a

Ioab ad altare interficitur, p.2.c.687.a

Ioab literas quas ſibi ſecrete miſerat Dauid de morte Vrię, oſtendendo alijs regem ſcandalizauit, p.2.col.681.c

ioachim per m, pater, & Ioach im per n, filius, à quo progenitore deſcēderint quomodo rexerint, & de pmutatione nominum eorundem, de captiuitate & ſepultura, &c.p.2.c.992.f & c.1028.f.& col.1352.a.b. Item, p.4.col.734.f

ioachim propter libri combuſtionem interfectus eſt & proiectus extra portas Ieruſalem, p.4.col.79.c

ioachim per Nabuchodonoſor regem captus quis fuerit, p.4.col.1495.e

iob & Dauid à Deo non ſunt dereliƈti, p.2.c.635.a

iob an fuerit verus homo naturalis vel fiƈtus, p.3.col.4.e

iob quis fuerit, diuerſi diuerſa dicunt, p.3.col.4.e

iob liber apud Hebræos eſt obſcurus, dubius, & varium habet ſtilum, p.3.col.61.a.b.c

iob hiſtoria an ſit parabola vel ſit res geſta, & quid ad hoc reſpondent aliqui Hebræorum, p.3.col.4.e

iob quo tempore vitam egerit, p.3.col.4.c

iob de ſtirpe Hus deſcendit, qui de Melcha vxore natus eſt. Male igitur æſtimant quidam Iob de genere Eſau eſſet, pa.1.col.269.f.270.a.b

iob de qua cognatione fuerit, p.3.col.9.c

iob & Iobab eiuſdem nominis ſunt ſecundum aliquos. Ibid. Item, p.2.col.535.b.c. Item, p.1.col.376.c

iob & Moyſes declarantur fuiſſe contemporanei, p.3.col.9.c

iob in ſuo libro habet multa ignota vocabula, & īcōſueta magis q̄ in alijs libris: nec etiam regulæ grāmaticales Hebraicæ communiter ſequuntur in eo, par.3.col.61.a.b.c

iob liber ſecundum quoſdam Hebræorum expoſitores, ab alia lingua in Hebræam fuit translatus. Ibi.

iob liber multum cōformatur ſtilo libri Threnorum, licet modus loquendi in Iob obſcurior ſit modo loquendi in libro Threnorum, p.3.col.62.d.e.f

iob liber totus Rhetoricus eſt, cuius modus eſt, eandem ſententiam modis pluribus explicare, p.3.col.134.d

iob quidam Hebræorum aſſerunt fuiſſe hæreticum, & qua ſed falluntur, & huius cauſa datur, p.3.col.164.f

iob liber metrice cōſcriptus eſt ab illo loco: Pereat dies in qua natus ſum, &c.p. 336.c

iob commendatus fuit de quatuor virtutibus, & quæ illæ ſint, p.3.col.271.c

iob percuſſiones quot & quę fuerunt, p.3.col.284.f.300.d

iob an & quomodo aduerſitas deiecit ab habitu ſapiētię & actu, cum tamen ſuſtinuerit aduerſitates patienter, p.3.col.273.c

iob nō intelligitur ſanƈtior fuiſſe Moyſe vel Abraham, & te alijs eiuſdē temporis, cum dicitur quod non ſit ei ſimilis in terra: ſed dicitur quòd nō fuit ſimilis ei ſecundum q in quolibet ſanƈto eſt aliqua prærogatiua ſpecialis. Et ſic citur de quolibet. Non eſt inuentus ſimilis illi, p.3.col.1

iob an intētione iſta ſcripſerit librum ſuum: quod velit de rare aƈtus humanos diuina prouidentia regi, ſicut res rales reguntur, p.3.col.4.& 5.

iob oī genere tentationis feritur, damnis rerum, orbitate lis, percuſſione carnis, & hęc fuerūt quaſi exterior im belli. Intus verò per vxorem quaſi ciuem mens ſuſtin nena conſilij, p.3.col.4.

iob fuit flagellatus vt virtus ſuę patientiæ monſtraretur, than hoc executus eſt, vt per impatientiam Iob ad D ſphemiam impelleretur, p.3.col.16.c

iob quare totondit capillos, p.3.col.32.e

iob aduerſitatem paſſus fuit, quæ fuit duplex: Vna ex bo amiſſione, alia ex proprii corporis percuſſione, p.3.co 130.d

iob an fuit flagellatus ſine cauſa, p.3.c.62.e.f

iob per prophetię ſpiritum, ſecutura videbat aſſiſtentia i cui nec futura veniunt, nec pręterita diſcedunt, p.3.co 157.b

iob an tenebat quod ſubtraƈtio bonorum temporalium nabatur ad ſuum meritum, an illud ignorauit, quouſ Deo fuit ſibi declaratum, p.3.col.32.e

iob qua ratione tam particulariter maledixit diem nati ac noƈtem conceptionis, ſimiliter & ſtellas & huiuſ Suffeciſſet enim oſtendere ſuam triſtitiam & doloren pliciter p.3.col.61.c

iob qui virtuoſus erat & patiens, quomodo iratus diciti tra Eliphaz & alios quare non potius diſſimulauit & ter tulit, p.3.col.101.102.

iob malediƈtionis & blaſphemiæ verba enuncians an p rit ex ſententia ſua, vel magis tanquam ex errore a rum ſuorum, p.3.col.228.f

iob ſecundum ſcientiam ſe noſſe confirmat amicorū, q do cæleſtia, ipſorum terrenas cogitationes per pro ſpiritum tranſibat, p.3.col.157.b

iob nunciata ſunt primo minora aduerſa, & poſtea mai ſic in qualibet annunciationem ipſo efficeretur nou ƈtio p.3.col.28.c

iob triſtitiam de amiſſione rerum demonſtrauit, ſic ta derate, vt eſſet ſubieƈta rationi. Et quare ſuper amiſſ rum non ſit triſtandum, p.3.col.32.e

iob dicit vitam ſuam odibilem & oneroſam, & per con ſuam conceptionem, natiuitatem, & educationem, e tia ſuorum amicorum erronea, eos deducendo ad i niens, p.col.45.c

iob cum maledicit diei noƈti, intelligitur ſic: Pereat die vtinam dies natiuitatis meæ non fuiſſet ſi poſſibile non fuiſſem natus. Et eodem modo de noƈte exp quia loquitur de præterito per modum futuri ad r dolentis de aliquo pręterito, p.3.col.46.f.47.c

iob concluſit cōtradiƈtionē ſequi ex diƈtis amicorū ſi

ui ponebant fœlicitatem hominis in proſperitate tempo-
li,parte tertia,col.137.a.b

Io oſtendit in homine nihil eſſe remanens poſt mortem per
ia parte tertia,col.172.f

Io fuit afflictus a diabolo immediate quantū ad oblationē,
bſtantiæ ſuę & filiorum & corporis ſui percuſſionem, &
iā immediate,inquantum amicos excitauerat ad eius in-
epationem,ideo loquitur al.quando in ſingulari, aliquan
o in plurali,parte 3.col.184.f

Io habuit perfectiorem cognitionem de Deo, quia plenius
uerat inſtructus de diuina virtute per flagellationē &per
euelationē & allocutionem diuinam ſibi factam, parte
.col.407.a.c

Io lum verbū ſi dicatur propter cauſum aliquā recreationis
oneſtā non nocet,ſed magis velet ad quantū ſpirituſſan-
uum,vnde a philoſopho aſſignatur quędam uirtus,quę di
itur eutrapelia,qua aliquis ſit conuertere dicta uel facta
d ſolatium honeſtum,par.6.col.558.f

Io unditatis æternę affluētia per fluuium de paradiſo egrediē
em deſignatur,par.1.col.75.c.

Ioannes Bap.quamuis negauerit ſe eſſe prophetā tamen inter
ogatus verum reſpondit ſecundū intentionem quærentiū
Vel negauit ſe eſſe prophetam tātum,fuit pluſquā prophe-
a,par.5.col.700.f.& col.1038.f

Ioannes Bap.quare & quomodo dixit ſe non eſſe Heliam, cū
amen Chriſtus dicat: Matth. 11.Ipſe eſt Helias, &c.par.5.
col.1038.f

Ioannes Bap.fuit ſimilis Heliæ in tribus.In vita in doctrina,
& in officio,par.5.col.675.c

Ioannes fuit ſimilis Helię in auſteritate pęnitentiæ, in ſolidita
te conſtantię,& in autoritate doctrinę, par.5.col.208.f

Ioannes Bap. non accepit autoritatem à deo baptizandi niſi
ad denunciandum Chriſtū, & pręparandum homines ad
ſuum aduentum,par.5.col.1037.b

Ioannes Bapt.dicitur vox,& quare,par.5.col.1039.c.88.c

Ioannes Bap.dr lucerna Chriſti,& quare,par.3.col.1469.c

Ioannes dicitur iuſtitia,& quare,par.3.col.1090.e.f

Ioanne Bap.commendatur a quatuor,ſ.ex conditione, ex di
uina autoritate,ex nomine,ex officio,par.5.col.1026.f

Ioannes hoc noīe multi Hebręi prius vocati ſūt, par.5.c.700.c

Ioannes Bap.habuit nomen ex diuina præordinatione & non
humana diſpoſitione,par.5.col.1020.f

Ioannes Bap.conceptus fuit circa finem menſis Septembris,
ſed Ieſus circa finem Martii,p.5.col.688.f

Ioannes Bap.ſpiritumſanctum accepit in vtero materno, par.
4.col.583.a.b

Ioannes habuit nidum ſuum in ſinus Saluatoris vbi ſuauiter
recubuit,par.5.col.1010.d

Ioannes Bap.non ſtatim poſt tentationem 40.dierū & ieiuniū
40.dierum Domini,eſt traditus,par.5.col.484.c

Ioannes Bap.paſſum fuiſſe tempore Paſchali vnde colligit,par
te 5.col.257.a.

Ioannes Bap.vbi occiſus & ſepultus,& eius oſſa quomodo in-
cendio collecta,par.5.col.253.c

Ioannes Bap.non cōnumeratur inter occiſos veteri Taſtamēti
ſicut Abel & Zacharias,& quare hoc.par.5.col.395.a.b

Ioannes Bap.per Moyſen ſignificatur,par.1.col.364.c

Ioannes Euangeliſta triplici uocatione uocatus fuit.Primo ad
aliqualem noticiam Chriſti.Secundo ad eius familiaritatē
Tertio ad Apoſtolatum,par.5.col.1011.c

Ioannes Euāgeliſta creditur fuiſſe probaliter ille qui cū An-
dræa primo ſequutus eſt Ieſum, par.5.col.1040.f. Itē par.
6.col.1373.e

Ioānes Euāgeliſta fuit vocatus de thoro nuptiali a Chriſto ad
continentiam virginalem,par.5.col.1009.b.c

Ioannes Bap.cęleſtia promiſit obſeruantibus legem, alii autē
Prophetę temporalia promittebant obſeruantibus legem,
parte 5.col.730.f

Ioannes Baptiſta nullum ſignum fecit,& quare,parte tertia,co
lum.421.422.

ioannes Euāgeliſta pſuadetur fuiſſe ille adoleſcēs qui Ieſu ca
pto relicta ſyndone nodus profugit,par.5.col.636.e.f

ioannes,pbato aliorū Euāgelio,aliqua deeſſe vidit, pro quib.
a fratrib.rogatus ſcripſit Euangeliū,par.5.col.86.e

ioannis Baptiſta prius baptizator quā baptizatus apparuit,un
de ſanctificatum eū eſſe clarnit,quamuis uiſibiliter factum
non inuenitur antequā baptizaret,par.1.col.1092.d.e.

ioannes Bap.perhibuit teſtimoniū de Chriſto prædicādo eius
excellentiam,& baptizando in aqua,par.5.col.1021.a

ioannes Bap.mittens de diſcipulis ſuis ad Chriſtū vt quærerēt.
Tu es qui venturus es,&c.Cum Ieſus reſponderit,ioanni an
diſcipulis ſuis,diſputatur,par.5.col.280.f.& ſeq.

ioannes Euangeliſta fuit notus Pontifici triplici ratione, par.
5.col.1289.f

ioannes Euāgeliſta an uiuat adhuc,vel an mortuus ſit, opinio
nes ſunt. Et quæ probabilior,ponitur ibi,parte 5.col.1539.
f.item,par.4.col.149.c

ioannes in medio candelabrorum aureorū non vidit filiū ho-
minis ſed ſimilē filio,id eſt,Angelum in perſona Chriſti ſi-
bi loquentem,par.6.col.1404.f

ioannes dicitur mare Tyberiadis,quare,& qualiter,par.ſexta,
columna 1445.c

ioannes ſenior,dictus eſt quidam ſacerdos alius a beato ioan
ne Euangeliſta,contēporaneus Apoſtolorum,par.ſexta,co
lumna 1375.b.c

ioannes Hircanus Dux iudæorum, ſimul & pontifex uirtutū
vir fuit,ac multa opera mirifica cōfecit. Hic Hircanos deuī
cens Hircani nomen accepit,&c.par.4.col.2373.a.b

ioānes Hircanus tria uel præcipua maxime ſolus habebat, nā
& gentis princeps,& pontifex erat, & præterea propheta.
par.4.col.237.b

ioannes Baptiſta cognouit Chriſtū dupliciter. Primo per reue
lationē diuinam,&c.Secundo cognouit eum,quando ſpiri
tuſſanctus deſcendit ſuper eum in ſigno viſibili, &c.par.5.
col.1040.b.c

ioannes Euangeliſta vocem Theologam emiſit,quā tāto pon
dere grauidam reliquit,vt ſi aliquanto plus intonare voluiſ
ſet,nec ipſe mundus capere potuiſſet,par.5.col.515.c

ioannes Euangeliſta non dicit ſine ratione. Verbum caro ſa-
ctū eſt,& nō: Verbū factū eſt homo vel animat uide ratio-
nem,par.5.col 1031.c

ioannes Euangeliſta ſicut & cæteri Apoſtoli duplici modo ui
dendi notitiam habuit uerbi incarnati,par.5.col.2031.c

ioannes Apoſtolus ſcripſit aduerſus dogmata hæreticorū de
uerbi Dei ęternitate,& aduerſus eorum ſtultitiam, &c.par.
6.col.1335.b.c

ioānes Apocalypſim ante Euangelium ſcripſit,& quare prius
ponitur,par.5.col.1013.c

ioannes Euangelium ſcripſit in Aſia rogatus ab Aſiæ Epiſco-
pis poſtq̃ rediit de inſulæ exilio Pathmos, par.5.col.1012.f

ioannes ſcripſit ſuum Euangeliū poſt Matthiæ electionem, &
etiam poſt Petri martyrium,par.5.col.2330.f.& 2338.f

ioannes Euangeliſta primo ſcripſit ſeptem Eccleſiis quæ ſunt
in Aſia,& conſequenter aliis vniuerſis,par.6.col.1463.e

ioannes Euangeliſta plus amabatur a Chriſto, & Petrus ſpiu
amauit Chriſtum,par.6.col 978.c

ioannes Bap.in deſerto habitauit vſque ad tempus ſuæ prædi
cationis,ſed quare,par.5.col.700.f

ioannes Bap.fuit initium noui Teſtamenti,& deſignabatur p
tentorium in introitu tabernaculi,&c.par.1.col.765.c

ioannes quomodo dicitur propheta altiſſimi in cantico patris
ſui & ipſe Ioannes negat ſe prophetam.Solutio,par.quinta
col.701.c

ioannes Bap. Angelus dicitur,non ſocietate naturę, vt menti-
tur Origenes, ſed officii dignitate,par.5.co.43.c.Item, par
te quarta,col.2173.c

ioannis Bap.diſcipuli tribus de cauſis reprehenſibiles fuerunt
parte 5.col.172.d.e

ioannis Euangeliſtæ fuerunt nuptiæ quibus interfuit Ieſus,ut
communiter dicitur,par.5.col.1055.c

Ioannis Euangelium cæteris excellentius deſignatur in trib. quia ſcripſit cæteris ſublimius, ſubtilius, & perfectius, p.5.c. 1011.d.e.f
Ioannis Hircani filii qui & quot & qualiter & quãdiu in regno Iudæorum patri ſucceſſerunt. Ibid.e.f
ioannis Baptiſta in vtero exultatio duob. modis potuit fieri, p.5.c.688.f
ioannis Baptiſtæ prædicatio ſollenniter deſcribitur & quare, p.5.c.729.c
ioannis abſtinentia fuit aliis exemplum pęnitentię, par.5..col. 208.f
ioannis Euangeliſta prophetia aliis eſt excellentior duab. rationib. p.5.c.1450.
ioannis viſio ſecundum diuerſos reſpectus imaginaria fuit & intellectualis. ibid.
ioannem Baptiſtam Iudæi putabant eſſe Chriſtum, alii Heliã alii dicebant eum vnum eſſe de prophetis, & quare hæc, p. 5.c.1038.f
ioannem Baptiſtam an malicioſe vel an ſimplici animo Iudęi acceſſerunt quærentes quis eſſet, p.5.c.1038.c
ioannem Baptiſtam dicit Hyeronimus nõ ſciſſe per baptiſmũ Chriſti mundum eſſe redemptum Auguſtinus dicit Ioannẽ ignoraſſe hoc tantum vtrum ſibi retineat vim baptizandi, an alicui ſuorum tribuat, p.5.c.1040.a
in ioanne qui paſſus non eſt, non eſt impar meritum martyrij & in Petro qui paſſus eſt, p.3.c.179.c
iohel Siſaræ aquam petenti lac dedit, quo beneuolentię ſimulationem maiorem mereret fidem, p.2.c.179.b
Iohel an prophetauerit contra omnes trib. p.4.c.1993.a
iohel quib. tribub. prophetauit, & quo tempore, p.4. columna 1903.c
iohel quamuis tardius prophetauerit, tamen cõtẽporanei fuerunt ſibi Iſaias & Oſee, & cæteri illius temporis, p.4.colum. 1923.c
iohel miſſionem ſpiritusſancti annunciauit & tempus futuri iudicii, ſicut Angeli Chriſto aſcendente in cęlum, p.4.colum. 1626.f
iohel ſub quo regum prophetauit, p.4.columna 1903.c. & col. 1923.c
ionadab filii primi captiuitatem ſuſtinuiſſe dicuntur, p. 4.col. 822.f
iona eſt dictio Hebraica, & ſignat æquiuoce columbam vel vinoſitatem, p.4.c.772.f.
ionas cum a piſce glutiretur, figurauit triduum ſepulturę Chriſti, p.4.c.2021.c
ionas poſtquam prædicauit Niniuitis, confuſus præ verecundia, aſſumpta matre latenter egreſſus terram ſuam, ſeptem annis exultauit p.4.c.1919.c
ionas cuius filius fuerit, an fuerit verus, vel falſus propheta, & quare dictus eſt Amathi. Et quomodo fugit a facie Dei p. 4.c.1919.c. & 2021.c
ionas propheta quare magis ſanctus ſcribitur, quam cæteri prophetæ, qui omnes ſancti fuerunt, &c.p.4.c.1917.b
ionas ſecundũ doctores Hebraicos & Latinos fuit filius mulieris viduæ, quem ſuſcitauit Helias p.4.c.1919.c
ionas quomodo excuſandus qui prędixit quod non euenit, p. 1.c.1560.d
ionam quid retrahebat ne prædicare vellet Niniuitis, p.4.col. 1863.b
ionathan filius Oziel (alias Uriel) tantæ authoritatis fuit, & eſt apud Hebręos, quod nullus fuit auſus contradicere in tranſlatione ſua Chaldaica, p.3.c.1287.b. Item, p.6.c.1578.E.Ite p.1.c.125.c. Vide etiam in Thargum.
Ionathan filius Saul reſignati ieiunii culpam deprecatione deleuit, p.2.c.402.e
ionathan qui & Nathan propheta qui habuit duos fratres Iohel & Ionadab, p.2.c.1096.f
ionathan volens irruere in hoſtes, cur dedit quędam ſigna armigero, p.2.c.368.d.
ionathas tribus vicib. iniit fędus cum Dauid. p.2.c.468.f
ionathas amabilis ſuper amorem mulierum, exponitur dupl citer, p.2.c.520.f.
ionathas an peccauerit guſtando mel cõtra præceptum patri ſui Saul, p.2.c.400.f
ionathas ſignificare volens Dauid inſidias patris quare per t la aut iacula ſignificauit, p.2.c.453.a
ionathas præcepti patris neſcius fauum mellis guſtauit vnd tanta indignatio commota eſt, vt & deſerretur victoria diuinitas lederetur, p.2.c.403.a
ionathas iuit ad Dauidẽ quem in perſecutionib. patris ſui de lebat fatigari, p.2.c.448.f
ioppe eſt portus ſupra mare mediteraneum, ad quem duceb tur ligna per mare & inde in Hieruſalem per terram in v hiculis qui portus eſt propinquior Ieruſalem, p.2.c.1295
ioppen portus erat Iudææ, p.2.c.1141.a
Ioram interpretatur fortitudo, p.2.c.1209.a.
iordanis fluuius vbi oritur, p.1.c.211.b.& c.1438.f,& c.1685 Item p.4.c.254.f
iordanis pars mergitur in mare, & in amaritudinem fluit, eius moralitas, p.2.c.27.a
iordanis fluuius, eſt terminus terrę promiſſionis a parte Or tis, p.2.c.91.c
ioſaphat pro expeditione ſuæ orationis allegauit quinq; p 1205.c
ioſeph vir iuſtus ex tribu Iuda de domo patria & Dauid M riam virginem deſpondit, & quare, p.1.c.1451.a
ioſeph quare timuit ire in Iudęam, notatur hiſtoria Hero p.5.c.68.f
ioſeph qui alio nomine Batſabas dicitur, & Iacobus mino cuntur fratres Chriſti, quia conſanguinei, & non ex ma virgine nati, p.5.c.515.b.c
ioſeph decurio ab Arimathia. Iſta eſt ciuitas quæ dicta eſt matha, de qua fuit Helcana pater Samuelis, p.5.c.995.c
ioſeph apud patrem accuſauit fratres ſuos de crimine peſſi id eſt, de odio fraterno, quod dicitur crimen peſſimum c.378.b
ioſeph Patriarcha quare patri in iuuentute erat magis am lis, p.1.c.382.c.383.f
ioſeph ex dono Dei ſpeciali fuit gratioſior morib. & corp fratrib. ſuis cum debilior debuerit eſſe nam in ſenectut lent generari pueri debiliores & defectuoſi, par.1.colu 378.b
ioſeph venditio fuit facta matre adhuc viuente, vt dicunt qui, p.1.c.382.b. Alii aliter. Ibid.
ioſeph venditus fuit ex triplici cauſa, p.1.c.378.a
ioſeph an venditus ſit Iſaac auo ſuo adhuc viuente, p.1.c. b.& c.382.b
ioſeph a fratre ſuo Iuda venditus eſt, qui erat principalit ſuaſit fratrib. vt Ioſeph mercatorib. venderetur. Et an v ditio præciſe fuerit 30. argentorum, &c.p.1.c.382.b.colu 383.f
ioſeph mater vt Hebræi dicunt vocatur Bala quæ nutriu in ſinu ſuo: quę etiam (mortua Rachel) vocata eſt mat ſius Ioſeph, p.1.c.382.b
ioſeph an venditus dicitur Putiphari Eunucho, vbi qua ſi Eunuch9 quomodo vxorem habere dicatur, p.1.c. 38
ioſeph vxor cuius filia eſſe dicatur ſecundum Hebræos, p 383.f.& c.407.c.& an fuit filii a domini quondam, & ptoris ſui vel alterius, c.409.b.c
ioſeph, vt Iudæi dicunt, ter fuit venditus, p.1.c.382.b Vel rius bis tantum fuit venditus.
ioſeph permiſſus eſt vendi, vt propter eum ſequeretur lib rio populi tempore famis futurę, p.1.c.428.f
ioſeph venditus fuit, vt dicunt Hebręi magiſtro carnific 1.c.382.b
ioſeph quãta fuerit pulchritudo conijcitur, q̃ fęminæ qu eit proprie pulchritudo, admirantur, p.1.c.459.a. Inte
ioſephi quantæ continentiæ & caſtitatis fuerit, apparuit, mulieri non acquieuit, ſed potius ei ſuaſit, vt paſſionẽ refrenaret, p.1.c.316.c

Index.

Ioſeph habuit duas principales perſequutiones, vnam a fratribus, aliam ab vxore domini ſui, p. 1.c.465.c

Ioſeph cum factus eſſet præpoſitus terræ Aegypti, erat 30. annorum, p. 1.c.382.c.& c. 410.e.f.

Ioſeph cũ frumenta colligeret vnde homines viuerent, pecora vnde viuebant, cum tanto fames inualuiſſet, & fratres Ioſeph Pharaoni dixerunt. Nũ ſunt Paſcum pecorib. puerorum tuorum, p.1.c.438.e.f

Ioſeph qui erat tam dulcis & manſuetus verbis & factis, quomodo afflixit fratres ita diu, antequam ſe eis notificaret, p. 1.c.414.f.& c.426.f

Ioſeph nõ videns Beniamin fratrem ſuum vterinum cum aliis fratrib. dure loquutus eſt, timens ne machinati fuiſſent contra eum in malum, ſicut fecerãt cõtra eum ideo vt ſcire poſſet veritatem, dure loquutus eſt cum eis, &c.p. 1.c.411.c.

Ioſeph dicens fratres exploratores, eſſe nõ excuſatur a mendacio quin eſſet peccatum veniale, quia neque Apoſtoli multo perfectiores eo ſic excuſantur, p. 1. Ibid.

Ioſeph quomodo poterat fratrem ſuum Iudam arguere de cõtradictione, p.1.c.426.f

Ioſeph non poterat ſe continere quin ſe manifeſtaret fratrib. ſuis ſed quib. rationib. Ibid.

Ioſeph iurans per ſalutem Pharaonis, an indecenter iurauit, & an periurium commiſit, p.1.c.414.f

Ioſeph fratrib. vnde & quare exploratorum vitium impinxit, p.1.c.414.f

Ioſeph magnam clementiam oſtendit fratrib. ſuis, cum eos ad ſe venientes, nolẽs eos ſcandalizare apud Aegyptios, & volens eos certificare de plena remiſſione, p.1.c.427.b.& colu. 427.c

Ioſeph verba quomodo vera ſunt, cum ait patrẽ dixiſſe: In monumento quod ego feci mihi in terra Chanaam, &c. cũ nũ legantur hęc verba patris cum de ſepultura mandaret, p.1.c. 372.c.f

Ioſeph quare non ſtatim poſt mortẽ fecit aſportari oſſa ſua in terram promiſſionis, eſt duplex ratio, p.6.c.928.f

Ioſeph habuit fidẽ de ſepultura & reſurrectione Chriſti in terra promiſſionis complenda, p.6.c.928.

Ioſeph Patriarcham vt dicit Ra. Sa. Gabriel docuit 70. idiomata quæ ante non nouerat. Et an in hoc verum dicat, p.3.co. 1060.f

Ioſeph pater putatiuus Chriſti, & virgo Maria, de eadem tribu fuerunt, p.5.c.41.c

Ioſeph cum de duob. patrib. ſuis Euangeliſtæ memorentur, quare nullius eorum nomen accepit, cum ſecundum legem qui naſcitur ex nomine defuncti, nomẽ habere debeat defuncti cui propagatur, p.1.c.1614.f

Ioſeph ſponſus Mariæ creditur ſemper fuiſſe virgo, cum tamẽ virginem diſponſauerit, p.5.c.44.f

Ioſeph quare non acceſſit ad Mariam virginem, cum ſibi eſſet deſponſata. Ibid.

Ioſeph non cognouit Mariam, quomodo & vnde hoc & quãdiu hoc fuit, p.5.c.47.b

Ioſeph virum Mariæ dixerunt quidam de alia vxore generaſſe filios, & illos fratres Ieſu dictos, ſed improbatur, p.5.col. 1059.c.& 520.e.& 48.e

Ioſeph in Bethleem aſinum & bouem duxit, quib. præſepium fecit, & in quo virgo Maria puerũ Ieſum reclinauit, & pannis inuoluit, p.5.c.709.c

Ioſeph nõ eſt inuentus cũ Maria a Magis, & quare, p.5.c. 55.c.

Ioſephus Matatiæ filius ex Ieroſolymis ſacerdos, ſicut de eo ſcribit Hiero. in libro de illuſtrib. viris, &c. p.1.c.381.c.& c. 797.b.c

Ioſephus errauit de nuditate Adæ in ſtatu innocẽtiæ dans huius rationem, quod ante viuebat tantum beſtialiter non habens vſum rationis, ſed confutatur, p.1.c.96.e.f.
Item p.4.c.1548.f

Ioſephus circa hiſtorias libri Machabæorum multa dicit quæ ſunt diſſona textui, propter quod illa tanquam friuola dimittuntur, p.4.c.2425.c

Ioſephus dicens Qui nullatenus egit peccatum ſed tantũ cogitauit, nullo reatu tenetur, erat, p.1.c.675.c.

Ioſephus Hebræorum hiſtoriographus refert, inſiſtẽtib. Romanis ſe fugiſſe in ſpeluncam cum quadraginta comitib. ibiq; proditum, inuentum, atque ab hoſtib. captum, p.5.columna 646.f

Ioſephus quia fuit de genere ſacerdotali, & fuit in Ieruſalem tempore quo adhuc ſtabat templum & ſacerdotii miniſterium, & pluries, potuit videre, vt vidit veſtes & ornamenta ipſorum, ideo certius potuit ſcribere talis quam ſuis ſequaces, p.1.c.381.c

Ioſephus quadrageſimoſecundo anno a paſſione Chriſti vel circiter, incepit ſcribere librũ antiquitatis Iudaicę, quẽ obtulit, Veſpaſiano Imperatori, qui cępit imperare anno dominicę incarnationis ſeptuageſimo primo, p.4.c.318.f

Ioſias fuit ſanctiſſimus vir, ſed filii eius ſuccedentes fuerũt peſſimi, ideo regni ſtatus poſt mortẽ patris mutatus eſt in malum, p.4.c.1005.c

Ioſias per fidem & deuotionem magnã ſibi ad vniuerſis amorem acquiſiuit, p.2.c.681.d

Ioſiæ quatuor filii leguntur, & alibi tres tantum, quomodo ſuper hoc concordia accipienda eſt, p.2.c.804.e.f

Ioſiam regẽ Ieremias uocat Cedron cui cõſtans erat regnum p.4.c.735.b

Ioſue Duce vincebat populus non ſecundum artem militarem inſtructus ſed ſuperno fretus auxilio, p.2.c.165.a

Ioſue nomen ex Oſeæ immitatum quia typus erat veri Ieſu, p. 1.c.1255.a

Ioſue impoſitione manuum Dux eſt creatus, p.1.c.1696.e

Ioſue non habuit vxorem neque filios, p.2.c.149.a

Ioſue vbi mortuus quo anno ætatis, & vbi ſepultus, p.2.c.149.a

Ioſue moriturus admonuit populum maxime ne matrimonia contraherent cum extraneis qui inter illos habitabant tanquam hæc commixtio datura ſit impietatis occaſionem, p. 2.c.139.c

Ioſue ſucceſſor Moyſi in regimine populi fuit confortatus & aſſecuratus de terræ promiſſionis acquiſitione & diuiſione, p.2.c.10.f

Iotha vnum de lege nõ pręterire poſſe, quare dictum eſt, & de quo, p.1.c.817.b.c

Ira vt mentem ſuperet, cauſa eſt multitudo cogitationum, ſuperuacuarum, quib. mens acquieſcit, p.3.c.335.c

Ira & clamor & omnis amaritudo immundi ſpiritus furor eſt, p.5.c.753.b.c

Ira duplex ſ. conſummationis, & conſumptionis, p.3.c.876. d. & 855.a.b

Ira qualiter oculos mentis & corporis perturbat & excæcat, p. 3.c.648.d.e

Ira Dei quæ dicatur in ſacris ſcripturis, p.1.c.622.d

Ira intelligentię lumen ſubtrahit, & mentem prouocando confundit, p.3.c.101.a.b

Ira ſtulti vbi incanduerit, mox viſcera pietatis amittit, furori frena laxata, p.3.c.1719.a

Ira dupliciter diffinitur a Philoſophis. ſ. materialiter & formaliter, p.4.c.2049.c

Ira eſt duplex. ſ. ira per vicium, & ira per zelum, p.3.c.502.f Itẽ p.6.c.211.d. Item, p.3.c.628.d.e

Ira per zelum ſapientes turbat, ſed ira per vicium ſtultos trucidat, p.3.c.77.b

Ira per zelum oculum mentis turbat, ſed ira quæ eſt per viciũ illum excecat, p.3.c. 628.d.e

Ira potentum lenienda eſt blandis ſermonib. ſicut furor, Saul per citharam Dauid, p.2.c.34.e.f

Ira Dei quę & qualis ſit. p.4.c.2185.a.b. Itẽ p.2.649.c. Vide ira Paſſionis.

Ira Dei nõ perturbationem, ſed merita & peccata puniendo ſignat, p.4.c.2185.a.b

Ira Dei eſt motus qui fit in anima quæ legem Dei nouit, cum videt eam a malo præteriri, p.3.c.445.a

Ira Dei manet nõ aduerſus, ſed ſuper peccatores, ſcilicet ori-

ginalis damnationis vel cęleſtis iudicij,quia nō de inferio-
rib.ſed de ſuperiorib.iudicantur peccatores,p.2.c.67.b.c.
Ira an fuerit in Chriſto:Et arguitur pro & contra,p.5.c.502.f.
iraſcitur,p.6.c.619.b
ira inconſiderata res eſt,ita vt aliquādo nec ſibi parcat cui ira
ſcitur,p.6.c.619.b
ira multis virtutib.priuat,quia dum quietem mente tollit,ſpi-
ritusſanctus ibi non quieſcit,p.3.c.77.b
ira magis eſt in iuuenib.quā in ſenib.& quare,p.3.c.1806.f
ira ſemper plus vindictam exigit quam iniuriam accepit,p.1.
c.363.c
ira præter rationem opponitur manſuetudini,non autem illa
quæ eſt moderata,quia de ratione māſuetudinis eſt, quod
faciat moderationem,p.5.c.511.c
ira iuſta mater eſt diſciplinæ,& ira quæ eſt cum cauſa, iudiciū
eſt,non ira,p.5.c.107.c
ira veni alis eſt quæ non ducitur ad effectum,p.3.c.461.a.
ira magna eſt a Deo tormenta non perpeti,p.4.c.902.f.& col.
1194.e
ira iudicii tanto diſtrictor portabitur quanto nūc minus time-
tur,p.3.p.c.1923.a.b
irę triplex gradus,p.5.c.107.c
iræ dandus eſt locus aliquando,p.5.c.252.c
iram qui vincit melior eſt,quam qui capit ciuitatem,p.3.c.481
a.& 1675.c
irę motus quamuis ſit moderatus ratione impedit intellectū a
contemplatione veritatis,p.5.c.511.c
iræ natura eſt vt prolata magis ferueat,occultata langueſcat,
p.3.c.1654.e
iræ effectus eſt triplex.Primus eſt iurgium,p.3.c.1677.c Secū
dus eſt recedere ab amico fideli,quod frequenter facit ira,
col.1681.c.D.Tertius alterius cui aliquis iraſcitur,contem
ptus,c.1683.c
iræ paſſio maximę apparet in facie,& in oculis potiſſime,p.3.c.
634.e
irę hominis poteſtas eſt corpꝰ occidere poſt nihil facere.Deus
& hic punit,& poſt in gehennam mittit,p.3.c.1145.1146.
Iræ paſſio non conſurgit ex timore,ſed ex aliis paſſionib.ſ. ex
triſtitia illata,cum deſiderio & ſpe vlciſcendi,p.1. columna
930.f
irę paſſiones licet incipiant a triſtitia,terminantur tamē in de-
lectatione,habita vindicta,p.2.c.1639.a
iræ Dei an,quomodo,& per quos reſiſti poſſit cum Iob dicat,
Deus cuius iræ reſiſtere nemo poteſt,p.1.c.829.b.c
iræ Dei quando & quomodo reſiſtendum ſit,& qui reſtiterūt,
p.3.c.124.e
irę commotio nec locum debet habere in te.Ipſa conturbatio
indecens eſt ei qui ſub Ieſu duce militat,p.2.c.86.e.f
iram proprie cauſant paruipenſio & contemptus eorum circa
quæ aliquis maxime ſtudet,p.3.c.101.a.b.282.f.& 465.a.b
Item,p.2.c.1636.f
iracundiæ maioris eſt cum hoc tribuitur quod male deſidera-
tur,p.3.c.217.a
iracundię immanitas qua & homicidium fit ſignificatur per
ignem,p.3.c 1030.d
iracundia ianua omnium vitiorum,qua clauſa virtutib.intrin
ſecus dabitur quies,aperta ad omne facinus armabitur ani
mus,p.3.c.1727.b
iracundi cum nulla ſe conſideratione mitigant, neceſſe eſt,vt
qui furentes reprimere conatur,nō ſe in furorem erigat ſed
ꝙ eſt tranquillitatis oſtendat,& ſubtiliter proferat,in quib.
ex obliquo animum furentis pugnat,p.2.c.525.a
iraſcendi motum medici ponunt in corde,p.1.c.926.c
iracundos melius corrigimus ſi in ipſa iræ cōmotione declina
mus.Perturbati.n.quid audiant ignorant.Sed cum ad ſe re
deunt,tanto libentius exhortationis verba recipiūt,quanto
ſe tranquillius tolerari erubeſcunt.Menti aūt furori ebriæ
omne rectū quod dicitur peruerſum videtur,p.2.c.484.d
Iraſcitur Deus aliquando vt pater,aliquando vt dominus,ali-
quando vt iudex,p.4.c.1034.e
Iraſci & dedignari eſt contra Deum murmurare,& prope bla
ſphemare,p.3.c.584.d.Inter.
cum iraſcimur,flatu furoris inflamamur,p.2.c.69.a
iraſcibilis partis de ordinatio maxime apparet in homicidio
ſecundo in quibuſdam aliis procedunt ex rancore & odio
p.1.c.1667.a.b
iraſcibilis pars tendit,in bonum ſub ratione ardui,& in malū
ſub ratione vindicatiui,p.1.c.685.c
iraſcibilis paſſiones omnes oriuntur ex paſſionib. concupiſci-
bilis & terminantur in ipſis,p.4.c.30.f.Item,p.1. columna
1580.f
iratus præ ira ſolet truncare verba ſua,p.4.c.1231.c
iratus homo emittit anhelitum fumoſum per nares,p.4.colu
50.e
iris dicitur arcus dęmonis,id eſt ſapientis,p.6.c.2624.f.
Item p.1.c.167.b.c
iris cęruleo colore deſignat pręteritum diluuium,igneo futu
rum iudicium.p.1.c.167.b.Inter.
iris quomodo eſt ſignum fęderis,cum procedat ex cauſa natu
rali,p.1.c.167.b.c.168.d.e.f
iridis generatio vnde fiat.Ibid.
irregularitas in nouo Teſtamento,ſicut aliquādo cauſatur e
bono actu,vt ex occiſione malefactoris per ſententiam iu
dicis,ſic in veteri Teſtamento ex actu ſepulturæ impedieb
tur tempus celebratio Paſchæ p.1.c.1221.c
irregularitates quaſi erant in lege,immundiciæ ex tactu mo
tui vel alterius immundiciæ,prohibentes acceſſum ad di
na,p.1.c.1219.c
irremiſſibile dicitur dupliciter,p.6.c.1714.e
is Hebraice dr̄ vir,iſſa appellatur mulier quaſi quædā virgo
p.4.c.111.c.Item p.1.c.585.b.Inter.Vide etiam in Eua.
Iſaac quot annis erat quando fuit immolandus per patrē, &
an inuitus patri aſſenſerit,& quomodo promiſſum in ſe i
pleri credidit,I.in Iſaac vocabitur tibi ſemen, ſi moreretu
&c.p.1.c.266.c.Alter dicunt quidam Hebræorum quod e
rat 15.annorum fere.Et quod quaſi inuitus acceſſit ad im
molationem,p.1.c.270.c.& c.273.d.e
Iſaac licet eſſet 35.annorum,tamen vocatur puer,& quare,p
1.c.267.f
Iſaac contra naturā humanæ generationis promiſſus in figu
fuit Dei filiū cōtra humanā rationē naſciturā,p.6.c.61.b.
iſaac non fuit natus de Sara virtute naturę tantum,ſed cū h
per adiutorium gratiæ,p.1.233.f.& col.256.a.b
Iſaac ligna portans figurauit Chriſtum crucem baiulantē,p.
c.266.c
Iſaac ſecundum Hebræos ex quo voluntarie acceſſit vt imm
laretur,ex tunc fuit conſecratus Domino,& non fuit licit
ei habere niſi vnicam vxorem,p.1.c.297.f
iſaac non fuit vocatus ad aliam terram tranſire vel regionem
p.1.c.305.f
iſaac quomodo figurat natiuitatem virginis,p.1.c.256.a.b.
iſaac quare potius non meritum aſcribitur quam Abrahæ, c
potuiſſet reſtitiſſe patri in oblatioue,&c.p.1.c.267.f.& co
273.d.e
iſaac fuit cum Rebecca vxore ſua 20.annis antequam paret
quare non accepit aliam ſicut pater eius Abraham accepi
Agar poſtquam decem annis probauerat Sarę ſterilitatem
p.1.c.297.f
iſaac humano more filium maiorem benedicedū putauit,ſed
Deus qui occultorum eſt cognitor,minorem dignum bene
dictione oſtendit.vt hominis oſtenderet eſſe benedictionē
ſed Dei,p.1.c.318.c.Item,p.6.c.947.b.c
iſaac quare non retardauit benedictionem cognita fraude,p.
1.c.319.b
iſai quomodo dicitur habuiſſe filios octo in libro Regū,& Pa
ralipomenon ſeptem,p.2.c.1019.b
iſaias in Eſaias.
iſaias nudus & ſine calceis incedit,p.4.c.204.e
iſaias ſerra ſectus eſt ſub Manaſſe rege,Numa Pompilio Ro
mę regnante,p.2.c.979.b

iſaias Prophetauit de ſua morte,p.2.col.980.d
iſaias Apoſtolorum voce preces fundit.p.4.col.297.a.b
iſaias prophetauit Iudęos audituro Chriſtum corporaliter non ſpiritaliter,p.4.c.84.e
iſaias duas prophetias ſibimet inuicem contrarius eadem hora protulit,p.2.col.966.d
Iaias prædicit mulierum reditum a ſepulchro,par.4.columna 253.a.b
iſaiæ vaticinium puer contra ſenem & ad noſtram hæc tempora applicari,p.4.col.52.e
iſaię ſectio ſerra figura fuit Chriſti Iudaicam gentem in duas diſſecturi,p.2.col.979.a
iſaię mirabilia qualia erant,p.4.col.228.d
iſopus in Hiſopus.
isboſeth interfectores Dauid extremis membris mutilatos egit in crucem,p.2.col.537.a
iſrael & Iacob idem homo fuit, ſed primo vocatus eſt Iacob id eſt ſupplantator,poſtea Iſrael,id eſt videns Deum,vel directus cum Deo,p.4.col.1048.f
iſrael dictum putat Ioſephus ipſum Iacob,quod aduerſus Angelum ſteterit,&c.Quod autem in libro Hebręorum nominum interpretatur Iſrael,vir videns Deum,vel mens vidēs Deum,non tam vere quā violenter interpretatum videtur, &c.ſuper hoc declaratio,p.1.col.351.c
iſrael vel Iacob,ſimpliciter & ſine nominis adiectione dicitur quando agitur de carnali Iſrael,p.4.c.404.a
iſralel eſt nomen generale ad omnes Hebręos,p.4.col.615.c
iſarel in ſcripturis ſępe accipitur ꝓ populo qui ſub fide cultu Dei reſidet,etiam ſi ab Iſrael non deſcendat ſecundum carnem,p.792.f
iſrael mortuo Ieſu nauæ morum diſciplineque immemor matrimonia ex victis aſſumere,paulatimque externos mores trahere,ac mox phano ritu idolis ſacrificare accepit,p.1. c. 162.d.e
iſrael ante Saluatoris Aduentum,legi ſeruitutis aſtrictus atq; ſub diſciplina erat poſtremis vero temporibus,cum humanitatē aſcueſſet ſeruitutis ſpiritus eſt ſublatus,p.1.c.1546.e
iſrael plagis affligebatur,vt qui poſt tantam quam eius curam impie vitam,ageret,p.2.c.899.a
iſrael vocat virginē ꝙ de pulchritudine ſua glorieť, p.4.c.716
iſrael quomodo dicitur primogenitus in filijs,p.5.col.103.a
iſrael omnis prophetauit Exo.15.p.1.col.624.f
iſrael cur in deſerto marę primum aquas amaras inuenerint, p.2.col.628.f
iſrael tantis peccatorum ſordibus inquinato patet miſericordiæ locus,p.4.col.264.e
iſrael nunc in tenebris verſatur,cum gentes in media lucę etatem degant,p.1.col.1633.b
iſrael fuit dignior in populis,p.1.col.529.f
iſraeli maximum beneficium fecit Deus in deſerto,quādo voluit habitare in medio populi in tabernaculo,in quo erat ꝓpitiatorium tanquam ſedes Dei,p.3.col.1828.e.Item, p.1. 1696.
iſraeli triplex beneficium exhibitum fuit in deſerto. Primum beneficium colūbę ignis & nubis, quæ illuminabat noctē. Secundum fuit mannæ cęlitus datę in cibum. Tertium fuit ritus ſacrificiorum,p.3.col.1828.e
iſraelita ſi peccet,id eſt laicus,ipſe ſuum non poteſt auferrere peccatum,ſed requirit leuitam vel Sacerdotem vel Pontificem,vt peccatorum remiſſionem accipiat, p.1.1287.a.b
iſraelita quod habeat equum nuſquam inuenies.p.2.col.84.f & col.191.e.f
iſraelita falſi qui vocabantur.p.4.col.404.a
iſraelitę quoniam gratia potiti ſicut vellus rore Iud.6.pa.2. col.197.c
iſraelitę vbi alienos Deos abſtulerunt ſeruiente Deo beneficentiam eius prætenſerunt,p.2.c.222.d
iſraeliticę gentis duplex fornicatio ſpiritalis & corporalis, p. 2.col.263.a
iſraelitæ tyrannos ſibi magis quæ ſine quam reges,tunc etiam in loco qui eis orationis cauſa fuerunt deſtinatus templum pro ambitione regia conſtruxere,p.2.col.362.d.
iſraelitę importuno tempore dixerunt. Da nobis Regem qui iudicet nos.p.2.col.362.f
iſraelitę non ſunt omnes qui nati ſunt ex Iſrael, ſed qui Deo crediderunt & pœnitentiam egerunt,p.4.col.798.f
iſraelitę locum Sichem elegerūt vt facilius in domum Dauid conſpirarent,p.2.col.1174.f
iſraelitas primum fore participes aduentus Chriſti Propheta & iſaias,p.4.col.485.b
iſraelitis aduerſa proueniebant eo quod eſſent in labore difficiles & in diuinitatis cultu deficerent,p.2.c.166.d
iſraelitico populo quomodo dictum eſt : Et dedit Dominus Deus Iſraeli omnem terram quam iurauerat,&c.cum non ſolum vſque ad diem mortis Ieſu,ſed etiam poſt, non eradicauerit gentes,p.2.col.130 f.131.c
iter duplex eſt in ſcripturis,ſcilicet,laudabile & culpabile,&c. p.2.col.78.d.e
iter quo tenditur ad virtutes non eſt procliue, ſed aſcenditur anguſte & difficulter,p.1.col.611.b
iter ſapientiæ Dei qui incedūt,nemora ſunt eis vmbrātia,omnis cœtus iuſtorum & chorus Prophetarum. Sub vmbra.n. ſenſuum quos apud eos ſcripto inueniunt,refrigerātur animę eorum & in doctrina eorum,quaſi incedentes per opaca nemorum delectantur,p.1.c.1356 d.e
iter ſapientię quantam requiem habeat,ſi intellexiſti , quantam gratiæ quantumque dulcedinis,noli negligere:aggredere iter,incipe tamen cito,in cōſortium tuum venient angeli,&c.p.1.col.358.e,f
iter ſabbati a monte Oliueti vſque ad Ieruſalem, erat mille paſſuum,qui faciunt leucam,quia illud ſpacium licebat Iudęis pertranſire,& non vltra in die ſabbati, par.6.columna 977.c
iubilæus vbi nos dicimus in Hebręo habetur Iobel,&c.par.1. col.1124.f
iubilęus annus quis dicatur,p.3.col.797.b.1334.d.e. Item p. 1.col.775.c
iubileus annus quando incipiebat, videlicet an in quadrageſimonono anno vel ī anno immediate ſequēti,eſt duplex opinio tam apud Hebręos quam apud Latinos,p.1.co.127.c
iubilęus annus quomodo dici poſſit ſeptimus,pa.1.col.1130.f
iubilęo qui quinquageſimus erat annus cur reſtituebātur bona primis poſſeſſoribus,p.1.col.1125.b
iubilus eſt ſonus lætitię ſine verbis, quia lętitia animi nō poteſt explicari.Hic fit a nobis in confeſſione,a malis in cōfuſione,cum de terrenis adeo gaudent,p.3.col.1200.f
iubilum cum tanta lętitia corde concipitur,quam ſermo non explicat:ſed tamen os ſonat,p.3.col.119.c.& col.314.e.& c. 352.d.& col.770.e.& col.1134.f
iudas non ſolum murmurauit ſuper vnguēto effuſo ſuper Mariam Magdalena,ſed etiam alij diſcipuli,qui fuerunt ab eo incitati,p.5.col.1264.c
iudas à Chriſto Euchariſtiam accepit ſicut cęteri Apoſtoli,vt communiter doctores dicunt,licet Hilarius contrarium dicat,p.5.col.426.f
iudas auaricia corruptus cum Iudęis de morte Chriſti tractādo perpetuę mortis ruinam meruit,& ſignificatur ꝑ Achitophel,qui etiam ſe laqueo ſuſpendit,p.2.c.1125.b
iudas qui impius corde erat, quamuis ipſo Domino redarguente,noluit mala cœpta corrigere. Petrus vero quia rectus corde,reſpiciente ſe Domino,mox pœnitendo correxit,quod negando deliquit,p.3.col.1697.b
iudas proditor & illi qui Chriſtum tradiderunt Pilato, fuerūt Iudæi,p.6.col.1022.f
iudas traditor dignam ſibi pœnam inuenit,dū guttur quo vox proditionis exierat,laqueo necauit. Dignum etiam locum in tertius quęſiuit, vt angelorum & hominum Dominum prodiderat,cœlo & terrę peroſus,quaſi aeris ſpiritibus ſociandus,in medio aeris periret.p.6.c.981.c
iudas proditor qui de morte Chriſti tractauit cum Principib.

ſacerdotum, ſignificatur per Doech ... p.2.col ...2.f
iudas proditor ſignificatur p Saulem, qui cum ... ad capiendum Ieſum venit, & Ieſus qui ſign... per Dauid, proceſſit eis ob viam & dixit ei: Quem q... &c. p.2.columna 485.c
Iudas licet pœnituit, tamen inutiliter, quia deſperauit & ſe ſuſpendit, p.5.col.448.f
iudas deſperando plus peccauit quam Chriſtum tradendo, & quare, p.3.col.448.
iudas in benedictionibus non reperitur, & ab Apoſtolis excluditur, & de hoc figura, p.1.col.1689.b.c
iudas Machabęus triplex bellum habuit tempore Antiochi, p.4.colum.174.f
iudas Machabæus ſeceſſit in deſertum locum, ibiq; inter feras vitam in montibus cū ſuis agebat, p.3.col.738.f. Item pa.4. col.2419.c
iudas Galileus erat quidam ſic dictus ante paſſionem Chriſti, qui tempore natiuitatis Chriſti inducebat populum ad rebellandū Imperatori Romano, dicens eſſe illicitum Iudęis profiteri aliquem Dominum terrenum, ſed ſolum: & ideo accuſantes Chriſtum ante Pilatum volebant eum notare quod eſſet ſimilis illi, p.5.col.986.f.& 1186.f
iudas Scarioth prouide inter Apoſtolos eligitur, & quare, p.5. col.510.e.1274.b.& col.188.c.f. Item, p.3.col.503.b.& col. 835.b
iudas traditor de tribu Ephaim, & de vico Scarioth Dominū vendidit, & dicitur ebrius non vino ſed auaritia & diaboli cibo, p.4.col.255.a.b
iudas Scariothis ſic dictus eſt non quia de genere Iſachar, vt dicūt aliqui, ſed a loco vnde natus fuit Scarioth, qui eſt quidam vicus in Iudæa, p.5.col.188.f
iudas Scarioth vtrum à principio ſuæ vocationis a Chriſto fuerit malus: Quid in hac quæſtione, quę eſt de his quæ tranſcēdūt humanam inueſtigationem, cum ſit de occultis corpis humani, & in conſimilibus quæſtionibus tenendum eſt illud quod eſt magis conſonum ſacrę ſcripturæ & rationi, &c. p.3.col.1166.c.f. Item, p.1.col.619.b.c
iuda eſt vna de duodecim tribubus, vnde reges & à regno omnes Iudæi dicuntur: Cōfeſſi autem Cæſarem, nō Chriſtum qui de Iuda, iam non Iudæi, p.3.col.993.a
iudam & Ieruſalem multo peiora inueniuntur feciſſe quam Iſrael, & quid & quomodo, p.4.col.670.f
iudas equus erat, & cum aſcenſorem habuit Dominum, de equitatu ſalutis erat: cum cæteris enim Apoſtolis miſſus ægrotis ſalutem & languētibus pręſtitit ſanitatem: vbi diabolo ſe ſubſtrauit, illius habenis ductus contra Dominum equitauit, p.1.col.620.f
iudæ Apoſtoli Epiſtola, quia de apochrypho teſtimonium habet priſcis temporibus a pleriſque reiiciebatur, ſed tamen autoritate iam & vetuſtate & vſu meruit, vt inter ſanctas ſcripturas computetur, p.6.c.1441.a.b
iudæ benedixit Moſes quia naſciturus erat Dominus, p.1.colum.1676.c
iudam Chriſtus tolerauit, & ad prædicandum miſit, & ei Euchariſtiam dedit, vt oſtenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiunt, etiam ſi talis ſit per quem accipiunt, qualis fuit Iudas, p.3.col.503.b
iudam quare Chriſtus permiſit portare pecuniam, cum ſciret eum furem p.5.col.1264.f. Item, p.6.c.264.f
iudæ deſperatio proceſſit ex duobus, p.5.col.448.
iudæa fuit ſub ſeruitute. Primo Perſarum, ſecundo Græcorum, & tertio Romanorum, p.4.col.560.f
in Iudęa tria loca fuerunt amœna & fertilia, ſcilicet, Libanus Carmelus, & Saron, p.4.col.318.f
iudæa dicitur terra fęderis, quia promiſſa fuit Abrahę & ſemini eius in fędere, quod iniit cū eo Dominus, p.4.c.1301.c
iudæa dicitur hæreditas Domini, pro eo quod ibi viguit cultus diuinus, p.3.col.978.f.& 993.c.& 1041.c.& 447.c
iudęa (quæ eſt in quarto climate orbis) derelicta fuit a ſuis habitatoribus in captiuitatē ductis, & poſtea multiplicata eſt hominibus, animalibus, & aliis bonis, p.4.col.86.e.f
iudęa quę legis onerib. erat ſubiecta, ſignificatur per aſin... quæ erat oneribus aſſueta, p.5.col.342.f
iudæa quæ verum Dauid Ieſum Chriſtum deſpexit: per M... chol ſignificatur, p.2.col.1083.b.c
iudæa & Gentilitas ſignificantur per duas mulieres ante S... monem contendentes. Puer autem viuus de quo duę m... lieres contenderūt, ſignificat opus meritorium de quo ... contentio inter Iudęum & Gentilitatem, p.2.c.693.c
iudęa dicitur fornicaria, quę per idololatriam cum idolo f... nicata fuit, & adulter vocatur ipſum idolum, & poſteri e... dicuntur filij fornicariæ & adulteri, p.4.colum.488.f
iudæa dicitur adultera effrenata quæ in eodem lecto rec... adulterum cum marito, p.4.col.465.c
iudęa dicitur res concuſſa quę huc & illuc agitur, & quare ... col.355.a
iudæa infelix hęc ſibi promittit, diuitias gentium omniun... circuitu, aurum & argētum, & veſtes multas, p.4.c.21...
iudea dicitur deſertum, & poſtea gauiſa, quare & quando ... 4.col.468.f
iudæa conſuedinem habuit hanc. In aliquo celebri loco ... nebantur lapides rotundi grauiſſimi ponderis, quos i... nes pro varietate virum probādarum, alii vſque ad ge... alii vſque ad vmbilicum, vel etiam ſuper ceruicem ex... bant, nec prius ad agonē deſcendebant quam ex eleu... ne pōderis ſciretur, quis cui cōparari deberet, p.4.c.31...
in iudæis mos vſque hodie permanet, vt ſparſis crinib. m... res nudatis pectorib. voce modulata populū transfun... in lachrymas, p.4.col.657.a
iudæa gens (quod nulli dubium eſt) quanto cæteris pr... lebat glorioſior, tanto peccatis exigentib. nulla eſt mo... ferior, p.4.col.963.a.b
iudea, omnis Iudæorum prouincia: dicta eſt generaliter, ... ſtinctionem aliarum gentium, ſpecialius tamen merid... plaga dicitur Iudæa, parte 5.columna 584.d. Item, par... col.992.e
iudæa primo dicta eſt terra Chanaan, quia poſt diluuium ... bi habitauerunt filii Cham: quib. expulſis per filios I... tpe Ioſue, nominata eſt Iudæa a tribu iudę quę erat p... cipalis & regia, p.5.col.24.f
iudæa in plures partes diuiſa eſt, quę omnes licet Hebræa ... gua loquantur, tamen ſingulæ domeſticam dicendi ſ... habent diſtinctam, & aliter pronunciatur diuerſis pa... &c. p.6.col.992.e. Item, p.2.col.267.b.c
iudęa tota ſecundum ſuam longitudinem ſita eſt ſuper ... mediterraneum ex parte Occidentis, & in latere opp... habet iordanem fluuium tranſeuntem per mare Gali... mare mortuum, p.4.c.482.f.& 202.f
iudæa dicitur inſula, eo quod eſt inter duo maria, ſcilicet ... re mortuum ab Oriente, & mare mediterraneum ab Oc... te, p.4.col.202.f. Item, p.3.col.915.c
iudæa dicitur hortus propter eius fœcunditatem. Concl... propter eius fortitudinem, quia ab Occidente clauſu... ri mediterraneo, ab Oriente Iordane fluuio, ab Aqui... monte Libani, a Meridie deſerto Aegypti, quod nō p... de facili tranſiri, p.3.col.1850.f
iudæa habeat multos fontes ita limpidos, ac ſi eſſent ſig... ne beſtia vel homo poſſet aquam turbare, par.3.colu... 1850.f
in iudeæ terra dimiſit rex Babylonis de pauperib. terrę q... lerent terram, non ſicut Domini, ſed magis ſerui redd... tributum regi, p.4.col.560.f
iudæę captiuitatis, templique ſubuerſio vſque ad Cyru... gem ſeptuaginta annos compleuit, p.4.col.1296.d.c
iudęæ deſtructio ſignificatur per deſtructionem Ninive... Babylonios, & nomina conſonant, & quomodo par.4 1455.c
iudæam & templum cępit primus Romanorum C. Pom... Magnus, p.4.col.2151.a
per iudæam tpe primi tēpli Prophetæ diſcurrebāt pop...

à malis retrahendo, & ad bonum exhortando. Tempore vero ſecundi Templi non legitur habuiſſe niſi Aggeum, Zachariam, & Malachiam, & poſtea caruit Prophetis per 300. annos & amplius vſque ad tempus Ioannis Baptiſtę, par.4. col.318.e.f

udęam inclytam eſſe, & omnibus terris fertiliorem dubitari non poteſt, p.4.col.1134.e. Aegyptus tamen eſt fertilior & amœnior. Ibi.

udæam tertio vaſtauit Nabuchodonoſor. Primo cũ Ioachim (qui & Heliam) filium Ioſiæ vinctum cathenis duxit in Babylonem, cum vaſis Domini qui templo ſuo poſuit. Secundo, cum Ioachim cognomento Ieconiam filium eius, cum matre & Principib. & Eunuchis trãſtulit in Babilonẽ. Tertio, cum Sedechiam cœpit & excæcauit interficit, & incendit domum Domini & Ieruſalem deſtruxit, p.1.c.738. e.f

udæam poſt mortem Herodiis, filijs ſuis vt Imperator decreuit, ſic diuiſa eſt, vt Archelaus haberet medietatẽ regni paterni, quę dicta eſt Iudæa: aliam medietatẽ diuiſit in duas partes, & vnã dedit Herodi, & factus eſt tetrarcha Galilæę, aliam dedit Philippo, & factus eſt tetrarcha Iturçæ & Traconitidis regionis. p.5.col.79.b

udæus, hoc nomen impoſuit populo ſciſſura decem tribuũ a duabus, ſed Hebræus generale nomen erat iambus quam cem tribubus, p.4.c.2025.a.b

udæus Chriſtum negans eſſe Deum, eſt inſipiens, qui in corde ſuo dicit: Non eſt Deus. &c. p.3.col.523.b

udæo notus eſt Deus, & verum eſt, ſed Iudæo intus nõ in carne, p.3.col.993.c

udæi non intellecto hoc quod in Exodo ſcriptum eſt, parentum peccato ſuper liberos Deum iniuſtitiæ inſimularunt, p.1.col.1608.e

udęi iubentur ſeruare legem quæ ſecundum carnem operatur quamdiu ſtetit tabernaculum, p.1.col.1048.d

udæi cur prohibentur alibi quam ad tabernaculum victimas cędere, p.1.col.1053.b

udęi tanto ſtudio ſobolem curabant, vt qui ſine ſpe propagationis decederet haberet quaſi execratꝰ a Deo. p.1.c.1381.b

udæi quas cauſas ſuæ diſperſionis & captiuitatis modernæ aſſignat, p.4. col.513.c.& 519.c

udæis in deſtructione ſecundi templi, tria maxime aduerſantia concurrerunt, p.4.col.537.

udęi aduenienite Romano exercitu, diuiſi ſunt in tres patres de principatu contendentes, p.4.col.527.a

udæi quot a principio obſidionis ꝑ Romanos vſque ad finẽ mortui fuerunt gladio famę, & peſte. p.4.c.253.b.c.314.c.f. & 474.f.& 1686.f.2379.& 2380. Item p.3.col.916.f

udæi capta ciuitate Hieruſalem, multi fuerunt captiui, in tantum quod dabantur.30. pro denario vno, vt dicunt aliqui & ideo oneratæ fuerunt plures naues de ipſis, in quibus ducti ſunt in Alexandriam, quę eſt in Aegypto, vt ibi reuenderentur carius a mercatoribus qui eo emerant, p.1.c.679.c Item, p.6.col.1252.f. Item, p.4.col.369.c.& 423.c. Item, p.3. col.736.f

udęi ſunt interfecti a Tito & veſpaſiano à principio obſidionis vſque ad finem decies centum milia: & in captiuitatem ducti nonaginta ſeptem milia, p.4.c.474.f. Item, p.3.c.916. f. Item, p.4.col.1686.f. Item p.5.col.365.c.& 965.c

udæi ſecundum morem eorum ponebãt ſuper capita titulos ſuę cauſę, p.5.col.457.c

udęi tradiderũt Chriſto acetum felle mixtum, eum tamẽ traditione ſeniorũ tenerentur dare vinum aromaticum, quod dãnatis dabatur, p.5.c.456.e.f. Itẽ, p.3.co.1740.f.& 934.c.f

Iudęi increpauerunt Chriſtum, iniuriis, tẽtationbus, paſſionibus, p.3.col.531.a.b

Iudæi meditati ſunt falſa in ſcripturis de Chriſto vſque ad mortem, p.3.col.443.a. Interl.

Iudęi in fauorẽ. Sacerdotem qui mortem Chriſti procurauerant, cantabant deriſorie in tabernis cantilenas factas de crucifixione Chriſti, tanquam de re inſolita & notabili, & tanquam de falſo propheta volente regnare & non potente, p.3.col.931.b

iudæi cur promiſſa a Deo perdiderunt, p.1.c.719.c.& 720.e

iudęi ciuitatis domos in muri ſui conſtructionem euerterunt, p.4.col.219.b

iudei mortui, ſepelientes mortuos ſuos, p.4.col.218.e.

iudęi arbitrantur iu aduentu Chriſti lupum paſci cum agno, p.4.col.142.c

iudęi quorum facinus illud immune crucis Dñi toto orbe nobilitatũ eſt & pæna incẽdij vulgatiſſima ferro, fame, incendio ſunt conſumpti & Sodomitis ſimiles facti, pa.4.c.54.d

iudęi ob ſuam iniquitatem ſępe traditi ſunt alienigeni, par.4. col.644.d

iudęi erant ſine charitate & propterea iniuſti in Deum & in proximos, p.4.col.271.a

iudæi nullam aliam ſpem habent niſi ſperauerint in eum ipſũ quem negauerunt & ſe ab eius ſanguine abluerunt, p.4.column.23.b

iudæi quaſi equus impetu vadens ad pretium relicta lege diuina ſuas ipſorum ſequebantur cogitationes, p.4.col.649.b

iudęi quando bello petebantur tunc confugiebãt ad Aſſyrios quãdo vero eos inuadebãt Aſſyrij confugiebant ad Aegyptios, p.4.col.547.a

iudęi in nullo grauius Dominum offenderunt quam quod viduæ gratiam minorumque iura violarunt, p.4.col.24.d

iudęi ſerpenti ſacrificabant vſque ad Ezechiam regem, par.3. col.948.d

iudæi de ſeruitute Aegyptiorum liberati decies cõtra Deum mulruati ſunt diffidentes illius potentię, p.1.c.1231.b

iudęi dolent vnum ſe cibi genus habere, quod ſibi eundem ſẽper ſaporem referret, cum multiplex ex manna conficeretur, p.1.col.1253.b

iudęi cur ſub pedibus Dei cœlum viderunt in monte, p.1.col. 725.b

iudęi faciunt menſes per lunationes, duę autem lunationes faciunt quinquagintanouem dies, & ideo primum menſem faciunt iudęi triginta dierum, ſecũdum autem vigintinouẽ dierum, & ſic conſequenter de alijs decem, eodem modo computando, p.1.col.159.b.c.

iudæi & filii Iſrael primo habuerũt iudices, poſtea reges a Saule vſq; ad captiuitatem Babylonicam: & tertio duces poſt captiuitatem Babylonicam, p.1.col.375.f

iudęi pro beneficio ſibi conceſſa adorabant deuoti verſus terram promiſſionis, quando erant extra illam, p.1.col.441.a. Item p.4.col.1567.c

iudęi adorant verſus occidentem, & quare, pa.1.col.657. item p.3.col.906.f

iudęi extra ieruſalem exiſtentes verſa facie verſus Ieruſalem adorabant, p.3.col.471.c.& p.1.c.657.c

iudęi cum ſunt extra templum verſus templum debet orare vbicunque fuerint. Hebræi hodie exiſtentes partib. Europę quę eſt reſpectu ieruſalem in occidentali plaga non orant ad occidentem ſed ad orientem, p.1.col.663.c

iudęi faciunt feſtum tubarum in principio menſis ſeptimi ſcilicet Septembris ex liberatione iſaac & immolatione arietis pro eo propter quod tunc clangunt in cornib. pecorum, p.1.col.268.c

iudęi nõ vitant omnem neruum, ſed ſolum neruum fœmoris ad deſignandum, quia in iacob emarcuit cum angelo luctãte, p.1.col.357.a.b

iudæi propter vitulũ triplicẽ mortem incurrunt, p.1.col.837.f

iudęi propter vituli adorationem ceciderunt in vniuerſo vſque ad 23.milia p.3.ibi.

iudęi in ſignum triſtitię non ſunt induti ſicut mos erat antiquitus, p.1.col.846.f

iudęi per ſuſceptionem legis fuerunt deo deſponſati & coronati ad modum ſponſæ, p.1.ibi.

iudęi anno ſeptimo an debebant ſeminare & colligere, varia ſunt opiniones, p.2.c.711.c

iudęi in feſtiuitatib. non audebant corã domino apparere vacui, p.1.c.711.c.& col.1552.c. item, p.3.col.2149.c

iudæi quomodo & cum quibus potuerunt mutuare, p.1.colu. 1539.c
iudæi tribus temporibus feſta celebrabant, & quare & quomodo, p.1.col.1549.a
iudęi a Iacob deſcendentes & Idumæi ab Eſau fuerũt fratres vterini, vt ſic Iudæi & Idumæi dicuntur fratres, p.2.c.564.f.& col.781.c.Item, p.1.col.297.f
iudæi cum audiebant blaſphemiam ſcindebant veſtimenta ſua, p.2.col.882.f.Item, par.5.col.44.f.Item, pa.4.columna 1921.b
iudæi in quolibet noui Lunio faciebãt feſtum antiquitus propter beneficium diuinæ gubernationis, eò quòd magis apparet tranſmutatio temporis, p.3.col.1059.c
iudæi propter tranſgreſſionem legis: licet puniti ſunt propter vitulum, quia ceciderunt in vna die quaſi 23.millia, tamen in die vltionis punientur adhuc, p.3.col.1063.b. & 1173.c. Item p.1.col.837.c
iudæi poſt captiuitatem Babylonicam non habuerunt aliquã vnctionem regum vel pontificum, p.3.col.1082.f.Sed Pontifices inſtruebantur frequẽter per reges, quibus Iudæi, erant tributarii, qui frequenter vendebant ſummum ſacerdotium, p.4.col.317.c
iudæi tempore perſequutionis Antiochi fugerunt ad loca deſerta quę erant afflictiua, p.3.col.737.c
iudæi fingunt quod lex fuerit creata ante mundum per duo millia annorum, quod eſt falſum, p.3.col.2089.c
iudæi ante doctrinã Chriſti vſi ſunt ſenſu literali preciſè, ſed poſt myſticè, p.3.col.2099.c
iudæi non debent ſupereſſe vel dominari, ſed ſubeſſe, p.3.column.2142.f
iudęi quamdiu mandata Dei ſeruauerunt, tamdiu in terra ꝓmiſſionis manſerũt, cuius promiſſio facta eſt Abrahæ & ſemini eius, p.3.col.2196.f.Item, p.4.col.1050.f
iudæi, tempore Apoſtolorum erant ſubditi Romanis & quia non licebat eis interficere quemquam tradebant eos in cõſilijs Romanorum ad occidendum, p.5.col.195.c
iudæi ſimplices & illiterati ſunt vocati ad fidem, ſed literati & ſapientes remãſerunt in infidelitate: primorum, humilitas aliorum fuit ſuperbia, p.5.col.213.c.Item, parte 6.columna 205.c, 206.f
iudæi fuerunt præ cæteris inuitati ad beatitudinem cœleſtem per prophetas, per Chriſtum per Apoſtolos, ſed venire nolentes, loco ipſorum vocati ſunt Gentiles, p.5.c.896.f.Item p.5.col.1042.f
iudæi ſunt filij Dei beneficio, & filii iniquitatis vicio, p.4.col. 13.a.interl.
iudęi præ cęteris gentibus fuerunt ſublimati, p.6.col.38.f Item, p.1.col.1483.c
iudęi fuerunt primi ſecundum ordinem vocationis Dei, ſed non ſecundum hæreditatem & benedictionem, p.3.co.4.e
Iudæi & Græci habebat quandam diſpoſitionem prę cęteris gentilibus ad ſuſcipiendum Euangelii veritatem, pa.6. col.22.f
iudæi Deum peccatis ſuis offenderunt, ideo dicebant Romani, oppreſſimus eos, & precio eorum diuites facti ſumus, p. 4.col.2157.a.interl.
iudæi licet fuerunt dediti idololatriæ, tamẽ ſemper aliquis eorum remanſit in fide & cultu vnius Dei & ab illis ſit propriè denominatio, p.5.col.912.f
iudæi fuerunt ingrati Deo, & quomodo, p.4.col.13.a
iudęi ſe iactabant quod ab Abraham ducerent originem, pa. 4.col.460.c
iudæi cur tollant imaginem & idolorum exſtructionem, p.1. col.1133.a.b
iudæi non recipiendo Chriſtum fontem aquæ viuæ lacus cõtribulatos caperunt habere, p.4.col.595.b
iudæi non cum primum impie egerint in Chriſtum peccata ſua cognoſcent ſed temporis ſucceſſu, p 4.col.274.c
iudæi cur non vocabant Deum patrem cum ſcriptura dicat, ipſe eſt pater tuus, p.4.c.13.b
iudęi quomodo ante Chriſti aduentum exorruerunt idola, 4.col.42.f
iudæi inter ſe vſque ad tempus deſtructionis ciuitatis & tẽ habuerunt cum rege & ſacerdotum principe, ſeptuagin viros qui arduas cauſas determinabãt. Vide in Canhedr & in Dominus.
iudæi in ſuis orationib. vbi ſolenniter petunt aduentum M ſię, vtũtur his verbis in propria forma, Producas cornu I uit Chriſti tui, & para lucernam Chriſto tuo, p.3.colum 1476.e.f
iudæi Pſalmum 118.exponunt vt ſit eorum oratio pro ſua beratione, de captiuate moderna qua diſperſi ſunt per bem in obiectione magna, p.3.col.1278.f
iudæi petunt in ſuis orationibus publicis & priuatis per M ſiam liberari, cuius aduentum ipſi expectant, p.4.c.1739
iudęi hodie aſſerunt erronee dicentes quod ſunt in hac ca uitate propter peccatum vituli in deſerto fabricati, &c 4.col.1753.a.& 35.& 36.
iudęi conſilio Matathię pugnauerunt in ſabbato, p.4.col 2233.b
iudæi decreto regis compulſi ſunt ad ritum gentilitatis, col.2473.c
iudæi primo nominat ſunt Hebræi ab Heber, in cuius fan manſit lingua Hebręa, quę prius erat communis omni poſtea nominati ſunt Iſraelitæ à Iacob qui nominatus e rael, & vltra Iudęi à tribu Iuda, p.6.co.68.f. Vide de ho clarationem extenſiorem, p.5.col.359.a.b
iudæi ſunt denominati omnes a tribu Iudæ poſt reditum ptiuitatis Babylonicę, qui de captiuitate aſcendentes. roſolymæ vrbis mœnia & templũ reſtaurauerũt, &c.& re, licet inter habitantes Hieruſalem & terram in circ tu eſſent aliqui de aliis tribubus, p.2.col.1300.f
iudęi ex legis iuſtitia ſperabant ſibi temporalia bona, & r rectionem, licet in ea non intelligerẽt alia eſſe bona q hic, p.3.col.889.b
iudęi vnicum licet templum haberent in Hieruſalem, in licitum erat offerri ſacrificium, tamen in ſingulis ciuit erant ſynagogæ, in quibus conueniebat populus ad dum & audiendum Dei verbum, p.2.col.1570.f. Item col.678.f. Vide etiam in Templum.
iudæi imagines quaſcumque, ſiue idolorum, ſiue victoria dignabantur habere in templo ſuo per longum temp tẽ Chriſti natiuitatẽ. Similiter & poſt Chriſti natiuita & oſtenditur exemplis, p.4.col.42.f
iudęi habent apud ſe doctores pro patribus, p.3.colum.2 d.2195.c
iudæi non orant pro Gentilibus. Immo quotidie orãt p ſtructione Romani Imperij, & maxime ꝓ deſtruction ſcipulorum Chriſti. Et per diſcipulos intelligunt Chr nos, p.4.col.449.b.& 1443.
iudęi aduerſarii fidei Chriſtianæ, ſcripturas quæ loquũt Chriſto nituntur deprauare, inter quas eſt Pſalmus 1 1.col.203.c
iudęi paſſus multos veteris Teſtamenti corruperunt, ad perfidiam ſcripturę ſenſum retorquentes, quare & qu do. Et vnus paſſus allegatur, p.4.col.119.c.1867.
iudęi terreno intellectu verba legis adulterãtur, ne audi eorum Chriſtiani fiant, p.1.col.390.a.Interl.
iudęi quod, quos & quales reges habuerunt ante captiu Babylonicam. Vide ad longum, par.4.col.376.b.1377 quenti.
iudęi Barbaros reputabant omnes qui non erant de lege p.4.col.2395.c
iudęi Gentiles reputant ſicut canes, & vocãt Gentiles o qui non ſunt de lege Iudęorum, p.1.col.2706.f.Item col.140.f
iudęi dicunt quod homines ante diluuium accipiebant uxores. Vnam ad delectationem cõcubitus carnalis & illi dabant ſterilitatis potum ne per conceptum & tum puerorum debilitarentur & deturparentur, &c

Ali.

Aliam accipiebant ad generationẽ prolis,& ad illam nõ accedebant niſi cauſa impregnationis,p.3.col.248.f
dæi antiqui expectabãt,& adhuc expectant moderni in aduentu Meſſiæ a ſeruitute Gentium liberari, p.3.c.2153.c
dęi allegantes hoc pro ſe: Reuertentur filij Iſrael & quærẽt Dominum Deum ſuum & Dauid regem ſuũ.Oſee 4. quaſi adhuc venturus ſit Meſſias,oſtenditur hoc dictum militare contra eos.p.4.c.1721.c
dęi literatores dicunt:Cum venerit Chriſtus eorũ, & aurea Hieruſalem deſcenderit de cœlo feræ gentes Gog Magog venturę ſunt contra Iudæos in bellum,&c.Quos Dominus ad hoc ironice prouocat quia nõ Iudæi,ſed ipſi ſunt tibi in terficiendi p.4.col.1933.a
dęi quando in hiſtoria artantur ſolent ad tempus ſui Meſſię referre vel refugere,p.4.col.2156.d.e
dęi falſo ſibi blandiuntur quod in cõſummatione ſęculi deſtructo Romano imperio regnum orbis veniat ad Iudęos, p.4.col.2178.d
dæi eſtimant ſe habere validum argumentum cõtra nos ad probandum quod cerimonialia non debẽt ceſſare tempore Meſſiæ.Sed ſoluitur,p.4.co.2206.f
dæi Chriſto ſuo venturo omnia ſibi repromittunt,quæ nos cum Chriſto iam ſumus conſecuti,p.4.col.2163.b.c
dęi in ſcripturis ſacris tradita,denotantia deitatem Chriſti, dicunt intelligenda eſſe metaphorice ſeu ſimilitudinarie,ſicut & in alia quę non ſub propria ſignificatione exponuntur.Et eius ratio,p.5.col.362.363.
dęi quomodo falſe impugnãt Chriſtũ,quod non fuerit Meſſias promiſſus,p.4.col.141.c
dęi Chriſtum quem verbis & factis Meſſiam cognouerunt, ob generis noticiam,& fragilem infantiam magna cęcitate contemnunt,p.5.c.249.b.Item,p.6.col.214.f
dęi in ſuo errore obſtinati negando diuinitatem Chriſti, habent per cõſequens negare diſtinctionem perſonalem in Deo genitoris & geniti,p.3.col.2090.f
dæi qualiter voluerunt ſcire a Chriſto tempus aduentus ſui per aſtrolabium. Aſtrologi enim aliquando volũt iudicare per conſideratione,de inchoatione legum & ſectarum diuerſarum,p.5.col.274.f
dæi prẹter legitimas ſcripturas habent traditiones non ſcriptas quas memoriter doncent,& Deutoroſim vocant, p.6. col.683.a.Item,p.4.col.2211.a.b
dęi quædam arcana habuerunt, quę non licebat alicui ea ſcienti alios de illis docere,niſi tantum vnum: & hoc in magno ſecreto,non exprimendo totã intelligẽtiã.p.4.c.1086.f
dæi ſunt capſarij noſtri,qui nobis codices portãt, nos Iſrael aliter putaſſent pagani ficta quę dicuntur de Chriſto & Eccleſia,ſed vincuntur teſtimonio inimicorum,p.3.col.729.b & col.857.b.c.Item,p.1.col.169.a
dæi ruminant verba legis, ſed vngulam non findunt, quia duo teſtamenta non recipiunt.p.1.col.1002.f
dęi per corporalia ducendi erant ad ſpiritualia, p.4.c.533.a
dæi dabunt pœnas iniquitatis in Chriſtum,par.4.columna 256.e
dęi & gubulum caput,& vaccas aureas & lucos colebant, p. 2.col.196.d
dęi confuſi ſunt cum ad idolorum cultu gentes ſunt conuerſę,p.4.col.370.e
dęi tempore dationis legis,an omnes& quomodo caſtramentati ſunt tantum ad parte Oriẽtalem mõtis Sinai,p.1.563.c & col.664.f
dæi hodie hoc peccatum deteſtantur,ſcilicet de peccato uituli,p.1.col.859.a
dęi principaliter receſſerũt a Dei obedientia in duob. Vno mõ idola colendo,ſecundo Deũ irritando,&c.p.1.c.1669.a
dæi ſub decalogo conſtituti iam de famelica litera minime gloriantur,p.1.c.411.c.Interl.
dęi non habent panem doctrinę, exceptis decẽ pręceptis, quia ueram prophetarum expoſitionem,Chriſtũ in pleriſque prophetarum prędicantem fugiunt, p.1.col.1137.c.f
iudęi legunt ſcripturas & non intelligunt,tenent membranas ſed Chriſtum ibi ſcriptum fugiunt,p.4.col.49.b.c
iudęi dicunt Deum duas vxores creaſſe primo homini,&c.p. 6.col.683.a
iudæi flentes uſque hodie nudis pedib.in cinere voluntati,ſacco induti,ex ſuperſtitione Phariſęorum prius cibum lentis accipiunt ſignantes quaſi edulio primogenita perdiderunt & merito,qui reſurrectionem Domini non credentes,Antichriſti parantur aduentui,p.1.c.1693.a
iudei moderni dicunt, quod eadem die qua fuit deſtructum tẽplũ per Romanos,natus fuit rex Meſſias, ſed adhuc nõ liberauit Iudęos de captiuitate,quia adhuc non habuit licentiam a Deo propter eorum peccata,ſed ſtatim cum habuerit,exequetur.Sed poteſt quęri ab eis ubi ſtetit tãtũ tẽporis quia a deſtructione templi vſque nũc(ait Lyra)fluxerũt,anni 1251.Ad hoc reſpondent varie,p.4.c.539.c
iudęi qui remanſerunt poſt excidium Ieruſalem ꝑ maiori parte ſunt obſtinati infidelitate,p.3.col.1282.f
iudæi tenebris infidelitatis obtenebrati ſunt pro maiori parte Chriſto qui eſt ſol iuſtitiæ ex hoc mundo per mortem recedente,p.5.col.1159.c
iudæi neſcientes,rem omnium fecerunt,& nobis dulciorẽ paſſione Deum:ſicut apes dum ſibi putant reponere, aliis mel faciunt,p.3.col.1331.a.b
iudæi quibus ex cauſis deuenerunt ad tantam cæcitatem,par. 4.col.32.f
iudęi quomodo furtum & periurium in quibuſdam caſibus licitum dicunt,p.4.col.221.c
iudęi multa iura iniqua ponunt in ſuo Thalmud . Et illorum quædam enumerantur,p.4.col.2263.a.b
iudæi explenda commemorant quæ nos iam expleta dicimus p.4.col.2163.b
iudæi quidam Tibianei dicti ſunt,qui & quare, parte 4.colu. 2560.c
iudæi quidam dicuntur Aſſidei,unde & quare, pa.4.columna 2573.b
iudęi moderni quotidie in ſuis expoſitionibus & ſcripturis conãtur adinuenire aliqua falſa contra Chriſtum,p.4.colum. 5.b
iudæi loquuntur vanitates,Chriſtum quotidie in Synagogis blaſphemando,Meſſiam adhuc expectando, p.4.columna 477.a.b.Interl.
iudæi Chriſtum & Nazareos eius quotidie in Synagogis maledicunt,quia propter eos,regnum,locum,& gentem amiſerunt.p.4.col.466.e.449.a
iudæi per orbem diſperdi frequenter lamentantur deſtructionem ciuitatis & templi per Titum factam,& ſuam diſperſionem per orbẽ,precantes in Iudæa congregari,& & ciuitatẽ & templũ ſibi reſtitui,quam nõ credunt factam in vltionẽ paſſionis & mortis Chriſti,ſed attribuunt hoc peccato idololatriæ vituli conflatilis.Et vnde hoc trahunt,p.4.col.413. c.Et erronee hoc aſſerunt,col.1753.a.b
iudęi vſque hodie perſeuerant in blaſphemiis,& ter per ſingulos dies in omnibus Synagogis ſub nomine Nazareorum, anathematizant vocabulum Chriſtianorum . p.4.col.70.c
iudæi errando dicunt quod promiſſiones Dei de bono futuro,fiunt abſolute nec retractantur, ſed comminationes de malo ſunt ſub conditione,p.4.c.773.c
iudæi dicunt quod in omni infortunio,vel punitione, vel afflictione quam ſuſtinuerunt,vſque nunc,vel ſuſtinebunt uſq. ad Aduentum Meſſiæ, ſemper aliqua pars expiatur pœnæ debitę pro vituli adoratione,p.4.c.811.b.c. Item,parte 1.c. 836.f
iudæi hoc dictũ Hieremiæ:Et emundabo illos ab oĩ iniqtate ſua in qua peccauerũt mihi,&c.nõ poſſunt exponere de aliqua temporali ſaluatione populi præterita, p.4.c. 811.b.c
iudęi tenebrarum filij, illudunt Chriſtianis, deridẽtes mortẽ Chriſti:quod Sara,id eſt,Eccleſia grauiter accidit, & legis literam cum carnali populo literę dedito in ſortem ſuam non recipit,p.1.c.256.Interl.

iu-

iudæi eſtimant falſe, quod nos confitendo Ieſum Chriſtum verum Deum eſſe, & verum hominē confiteamur conſequenter quod natura diuina & humana ſint eadem numero, ſic quod natura diuina & humana ſint eadem numero, quæ tamen æſtimatio eſt falſa, p.4.c.1087.1088.
iudęi quare ſic permittantur viuere inter Chriſtianos, p.4.co. 2021.c.1125.c. Item p.3.col.852.d. & latius.857.858.
iudæi prohibiti ſunt publicis legibus Iudæam intrare. Et ſub Adriano Iudæa iterum vaſtata eſt quinquageſimo anno poſt captiuitatem Romanorum, p.4.col.85.b
iudæi vbique terrarum habētur abominabiles, ſicut abominabilis eſt mulier dum menſtrua patitur, p.4.c.991.a.2034.f
iudæi poſtquam inter Gentes tanquā in mari viuere cęperunt ſedem incertam & inſtabilem habent ſicut aues volantes, &c. Et comparantur operi diei quinti, p.1.col.29,b.c. & co. 31.d.e.& col.1252.d.e
iudæi ſtulticiam carnalis ſenſus ſequētes, per errores deuios luxum mundi perquirunt, & per quid ſignificentur, p.2.colum.369.a.b
iudęi poſt offēſam Dei vſque hodie ſubcinericios panes mixtos comedunt, frumento, hordeo, faba, lente, milio & auena, quorum alter hominum, alter iumentorum cibus eſt, & horum declaratio, p.4.col.1116.f
iudęi duas hæreſes inter ſe habuerunt Phariſæorum ſcilicet & ſaduceorum, & quid ſenſerint, p.5.col.608.d. Item, p.6.col. 592.f
iudæi abominabilius reputant ingredi ad gentiles quam ad Iudeos peccatores, par.5.col.945.c. Item, parte 4.columna 529.c
iudæi qui maledixerūt Chriſto, lachrymaliter maledicti ſunt. Quid enim poſſet illis euenire qui maledicunt ſapientiæ, veritati, & vitę, niſi vt ab his omnibus exules iaceant, p.1.col. 2358.e.f
iudæi qui cum principibus ſuis de nece Chriſti tractauerunt quomodo eum per diſcipulum perditum apprehenderent &c. ſignificatur per Ziphęos, p.2.c.466.e.f
iudæi cum ramis palmarum honorantes Chriſtum credebant ipſum temporaliter regnaturum, a tributo eos liberare: ipſe autem venit ad regnandum ſpiritualiter & ad liberandum genus humanū a diabolo, quod erat maius, p.6.c.1339.b.c
iudęi inſonti Domino tendiculas abſconderunt eiuſque Apoſtolos virtutibus pennatos, dolis circumueniebāt, qui timētes ne terrenum regnum perderent, cœli regem occiderunt & cœli ciues perſequebantur in terra, ideo & quod in terris habebant, & quod in cœlis acquirere regnum poterant perdiderunt, p.3.col.1603.a
iudæi dupliciter vocabant Chriſtum Samaritanum, p.5.colu. 1168.f
iudæi Chriſti prędicationem & Apoſtolorum contempſerūt, quare, p.5.col.366.f
iudęi maxime de tribu Iuda grauius mouebantur cōtra Chriſtum, eo quod ſcripturis erat eis promiſſus, & ipſi reputabant eum eſſe Galilęum & ab illis extraneū. p.5.c.1140.f
iudęi qualiter intellexerunt, quod Chriſtus ſuā futuram crucifixionem vocaret exaltationem, dicens: Ego ſi exaltatus fuero, &c.p.5.col.1268.d
iudęi pro maiori parte negauerunt verum Chriſtum ipſum repellentes, ideo iuſte permittentur a Deo recipere Antichriſtum qui falſo dicit ſe eſſe Chriſtum, & ſic ab eo decipi, p. 4.col.2158.d
iudæi dixerunt. Omnia quæ præcepit Deus faciemus: poſtea triginta argenteos dederūt Iudę proditori pro meo ſanguine, p.4.col.2147.a.b. Interl.
iudęi malicioſi interpretantur, triginta argenteos: triginta mādata legis quę facere iubebantur & rurſum. 36. alia quę prohibebantur, p.4.col.2147.a.b
iudæi habuerunt inter ſe multos ingenioſos, & in ſcripturis legis, & Prophetarū valde ſtudioſos, ſi ergo probari poſſet ex ſcripturis ab eis receptis quod Ieſus Nazarenus fuiſſet Xps verus Meſſias, non eſt veriſimile quod tādiu ſtetiſſent in tali errore, p.6.col.1689.c
iudæi quare Chriſtum contempſerunt, pręcipua cauſa fuit ſius humilitas & abiectio, credentes talia ex impotentia & non voluntarie ſumpta, p.3.col.527.c
iudæi licet ignorarent modum implendi myſterium Chr[...] quātū ad conditiones particulares, tamen credebāt in c[...] dam generali quod multa mirabilia in aduentu Meſſiæ [...] rent in Iudæa, p.3.col.2153.c
iudęi arguunt quod Ieſus Nazarenus non fuit Chriſtus in [...] ge promiſſus, & quo medio. Sed euacuatur argumentu[...] &c.p.4.col.144.c
iudęi ęſtimant ſe habere validum argumentum contra no[...] Chriſtum iam veniſſe confitemur. Dicunt enim quod [...] doma & Gomorra non ſunt reuerſę ad priſtinum ſtatu[...] &c.p.4.col.1203.c.& 2058.f
iudęi contriti ſunt & infœlices, quia vbique diſperſi, & ſic [...] tritio eſt modo in viis eorum, & infęlicitas in futuro, p. 521.c
iudæi de filiis Iſrael qui fuerunt tranſmigrati per Salom[...] ſar regem Aſſyriorum, & poſiti iuxta fluuium Goyan [...] nitabus Medorum, vbi & quomodo ſint plura inuenies [...] p.4.col.193.194.
iudęi non merebantur agnoſcere Chriſti diuinitatem, q[...] tali impietate tractabant, p.4.col.2387.c
iudęi verum cognouerūt Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtū [...] promiſſum. Arguitur cōtra & pro cum reſponſione ad [...] ſtionem & ad argumenta, p.5.c.258.e.f.376.f.1318.c
iudæi uſque hodie cum per ſcripturas eos interrogam[...] Chriſto, reſpondent ſe neſcire quæ dicimus. Et ſignificatur per Cain, p.1.col.116.d.e
iudęi ſimplices cum eis fit mentio de aduentu Chriſti, di[...] ſe non eſſe peritos, ſed magiſtri eorū ſcirent de talibu[...] ſpondere, p.4.col.271.c
iudęi de duobus gloriabātur. Primum eſt nobilitatis ortu [...] cundum ſanctitatis cultus, p.4.col.399.c
iudęi moderni in circuncisione vtuntur cultello ferreo & [...] lapideo, nec eſt de neceſſitate circunſionis, p.2.c.28.f
iudæi quomodo dicuntur odiſſe Deum patrem, cum dic[...] uangelium, quia neſciunt eum qui me miſit. p.4.c.1318
iudęi dicunt ſe diligere Deum, & tamen neſcientes oder[...] p.5.col.1319.d
iudęi ſigna petunt, & huius ratio, p.6.col.204.c. Item, p.5 228.f
iudęi ſcientes ſe confuſos in negatione Chriſti per Prop[...] Iacob, dicentis. Non au. ſce. Iu. &c. & iam magnis tem[...] bus ablatum eſt ab eis ſceptrum & ducatus, & tamen [...] non habent ideo fingunt quod illi qui regunt eos in [...] ptiuitate, per Thalmudicam doctrinam dicūtur habe[...] ptrum & ducatum contra eos dicit Propheta: Nobiles nō erunt, &c. Et vbicūque ſint, ſub poteſtate regia ali[...] dominantis ſeu regentis Et ſic inaniter gloriantur ſe [...] bere ſceptrum & ducatum in hac captiuitate, p.4.c.31[...]
iudæi de decem tribubus vſque hodie captiui tenētur in [...] bus vbibuſque Medorum, p.4.col.1252.c.& 1320.e. It[...] p.2.columna 241.c. Vide clariorem huius declaration[...] col.249.f
iudęi non concedunt quod propter ſacrificia offerēda pr[...] mittendum ſit pręceptum de honoratione parentum [...] col.244.a
iudęi tribus modis exercebant cenſuram ſeu ſententiam [...] cialem contra rebellos ſiue inobediens ſuæ fidei vel [...] diuinę par.6.col.355.a
iudęi inciderunt in errorem Saracenorum & Tartaroru[...] centes quod reſurrectio fiat ad vitam animalem cibis [...] gentem, p.3.col.384.e
iudęi exponētes nimis literaliter dixerūt quod iſte paſſus [...] di Iſrael, &c. & ille paſſus de dilectiōe Dei, ī limine & [...] domus in ſcedulis ſcripti poni deberent, & etiam lig[...] brachio & ſuper frontem, & adhuc Iudęi hoc obſerua[...] pluribus locis, p.1.c.1499.c

Iuda

Index.

Iudæi & pręcipue Scribæ & Pharisęi qui literam a ſpiritu non diuidunt,ſignantur per camelum & quare,pa.1.col.1539.c
Iudæi ſcribunt hoc in ſcedula,ligant in manu ſiniſtra, & ſimiliter in capite quod ſcriptum eſt Exo.13.Et erit quaſi ſignũ in manu tua,&c.Et quare hoc,p.1.col.604.f
Iudæi male intelligentes hoc quod ſcriptũ eſt:Erit quaſi ſignũ in manu,tua & quaſi appenſum quid &c.Pictacia vel phylateria capitibus circumligabant , in quibus decem uerba ſcripta ante oculos habebant,parte 1.c.606.d.e
Iudęi mentiuntur dicentes: Nemini ſeruiuimus vnquam. Ioſeph uiuit in Aegypto, patres in Aegypto ſeruierunt in luto,iſti eidem tributis Cęſaris,p.5.col.1163.c
Iudæi quendam receperunt tanquam Meſſiam, nomine Bẽco zeba:qui tamẽ nullũ diuinũ teſtimoniũ habebat per miracula vel ſcripturas,p.5.c.1114.f.Vide ẽt in Iudas Galilæus.
Iudæi quare non reſiſtebant Chriſto,cum ipſi eſſent multi, & ipſe ſolus,& parum adhuc reputatus,quando eiecit eos de templo,&c.p.5.col.901.c
Iudæi contra Chriſtum aſtiterunt,&in vnum conuenerunt ad eum crucifigendum,&c.p.4.col.2167.a.Interl.
Iudęi accuſauerunt Chriſtum corã Pilato de trib. p. 5.c.450.f
Iudæi Chriſti mortẽ eũ mẽdaciis procurauerũt,p.3.c.266.d.e
Iudæi crucifixerunt Ieſum linguis,gentiles uero manib. pa.5. col.222.f.Item,p.6.col.1331.a.Interl.
Iudęi minores non fuerũt immunes a peccato crucifixionis Chriſti ſicut nec maiores,& quare,p.3.co.1070.e
Iudæi expectãt liberari per Meſſiam ab hac captiuitate in qua nunc ſunt,in quã poſuit eos regnum Romanũ,p.4.c. 435.c
Iudęi delirant opinantes,quod in vltimo tempore congregandi ſunt a domino,& reducendi Ieruſalem,& quod dñs tradet manibus ipſorum filios & filias Romanorum, ut Iudæi vendant eos nõ vicinis,ſed Sabæis genti longinquæ,p.4.c. 1933.a.& 1934.f
Iudæi dicunt tempore Chriſti ſui omnes nationes Iudæis ſeruituras,& ipſum Romanum Imperium vngulis ſuis & cornibus conterendum, p.4.c.2061.c
Iudæi in aduẽtu Meſſiæ quem adhuc expectant,ſperant ſuper omnes gentes eleuari & eis dominari,p.2.col.1115.c
Iudęi dicunt,quod in aduentu Meſſię Iudęi erunt in maxima poteſtate,& ſubiicięntur eis omnes Reges terrę,p.4.c.2061.c
Iudęi dicunt quãdo a Chriſto eorũ ędificabũtur macerię Ieruſalẽ lex & Prophetæ quę a nobis modo tenentur tollent de manib.noſtris & tradẽtur populo Iudæorũ,p.4.c.2079.a.b
Iudæi quomodo murmurauerunt in primitiua Eccleſia cõtra Gentiles,p.5.col.334.f
Iudęi aliquando nomine legis accipiunt totum uetus Teſtamentum,& non ſolum quinque libros Moyſi, qui appropriate dicuntur lex,p.5.c.1283.a
Iudęi dicunt in Aduentu Chriſti ſui,ſicut ante ędificationem turris omnes vna lingua loquebantur,ita omnibus cõuerſis ad cultum Dei veri,omnes locuturos Hebraice, & totũ orbem Domino ſeruiturum,p.4.col.2162.d
Iudæi fingunt ſe in fine habituros Ieruſalem, & more pecorã herbis virentibus paſcendos,& cunctis gentibus deletis & ſibi ſubiectis non poſſe eſſe qui eos exterreat,p.4.c.200.d
Iudęi putant omnes gentes interficiendas a Domino quę afflixerunt Iſrael,& ſynagogam ſaluandam, ponendo eos in laudem & in nomen in oĩ terra in qua ferunt ante captiui & confuſi,& hoc fore cum Ieruſalem,reædificata fuerit & tẽplum & omnis ordo ceremoniarũ reſtitutus,&c.pa.4. 2165.a
Iudæi fabulantur futurum ut prę multitudine hominum & iumentorum Ieruſalem nõ poſſit habere murum, ſed munus illius Domini ſit defenſio, & illius in medio habitãtis perfruatur gloria, p.4. co.2195.b
Iudæi dicunt quando Chriſtus in aurea Ieruſalem regnabit non erunt idola,nec diuerſa cultura,ſed vnus Dominus & reuertetur omnis terra ad hoc quod deſeruerat, vt omnes vnum Deum colant,p.4.c.2169.b
Iudæi arbitrantur gentes quæ ieruſalem impugnabunt tẽpore Chriſti ſui multa mala paſſuras: Stabunt ſup pedes & caro eorũ tabeſcet & defluet,& oculi eorũ putridi de ſuis foraminib. excidẽt, & lingua intra dentes cõputreſcet. [illegible]
iudęi in mille annorum regno futura promittũt,quod debeat celebrari feſtiuitas tabernaculorum in memoriam beneficiorum Dei,quæ facta patribus eorum ſunt habitantib. in tabernaculis in deſerto,p.4.c.2173.a
iudęi expectant Meſſiam venturum circa ceſſationem Romani Imperii, p.2. c.330.f
iudæi falſo ſibi blandiuntur, quod in conſummatione ſæculi deſtructo Romano Imperio regnum orbis veniat ad iudęos,p.4.col. 2178.d
iudęi expectant Meſſiam futurum Regem circa ceſſationem Romani imperij.Et ſecundum veritatẽ ille qui tũc veniet in maxima poteſtate tẽporali,erit Antichriſtus,p.2.c.[illegible].f
iudæi cum de Aduentu Meſſię interogantur,reſpõdent quod ſermones prophetarum ſunt clauſi,& quod non ſunt [illegible] ti in lege,p.4.col.270.f
iudæi & noſtri iudaizãtes cõtendunt quod in Aduentu Chriſti quem expectãt in fine mundi, omnes beſtię manſue[illegible] p.4.col.139.c
iudęi dicunt quod tẽpore Meſſię abundabunt in omnib. [illegible]tiis ac bonis,& ad voluntatem eorum interficiẽt ceruos, & alia animalia ſilueſtria q̃ ſunt commeſtibilia,p.3.co.622.[illegible]
iudęi dicunt quod in aduentu Meſſię frumenta creſcent in tanta altitudine ſicut cedri Libani,& faciẽt ſpicas magnas & latas,ex quibus vento flante decidet ſimila,de qua iudęi pro ſua voluntate poterunt ſatiari,p.3.col.963.c
iudęi tubis vtebantur in operibus miſericordię,ſicut Chriſtiani campanis in aliquibus locis,p.5.co.124.f
iudęi quomodo falſe opinati ſunt ſcilicet per decẽ pręcepta, ſola exteriora prohiberi,p. 5.col. 106.f
iudęi per illud pręceptum: Non concupiſces vxorem pximi tui,intelligebant ſigna exteriora tãtum prohibita.Et ſimiliter pręceptum.Nõ mœchaberis:intelligebant actum męchię tantum eſſe prohibitum. & ſic concupiſcentia latens omnino in corde,nõ expreſſo ſigno vel facto, nullum eſſe peccatum.Sed hoc eſt irrationabile,&c.p.5.col.110.f
iudęi dicuntur filii fornicarię & adulteri,nõ ſolum qui fuerũt ante captiuitatem Babylonis,ſed etiam illi qui fuerũt tempore Chriſti,p.4.col.488.f
iudęi ſemper fuerunt ad auariciam proni,p.4.c.66.f
iudęi fuerunt ſemper auari,& omnino vicio cupiditatis excęcati,& ſemper elõgati ab agnitione veritatis ut patet ex decurſu vtriuſque Teſtamenti,p.5.c.235.c
iudęi licet non fuerunt idololatrę tempore Chriſti,tamẽ fuerunt ualde cupidi,p 6.c.40.f
iudęi vocati ſunt generatio adultera & peccatrix, q[illegible] rũt a patrib.ad idololatriã declinãtib. p.5.c.230.f.& 570.f
iudęi propter carnalem legis obſeruantiam & ſanguinolenta opera non poſſunt ſpirituale ędificium domino pręparare. Et ſignificantur per Dauid,&c.p.2.col.1105.a
iudęi, vt dicunt quidam noſtri expoſitores Biblię,in [illegible]onebat antiquitus filiis ſuis nomina Dei.Sed eſt fictitium & maxime de nomine Domini tetragrammaton, &c.p.4.c.740.f
iudęi tradunt,quod mulieres in hoc decipiebantur per ſenes quod eis perſuadebant quod eſſent de ſemine iuda & de ſtirpe Dauid & quod Chriſtum de ſemine ſuo naſciturum affirmabant,p.4.col.1771.c
iudei quomodo hoc exponant. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium,&c.p.3.c.247.c
iudæi dicunt Behemot eſſe animal incredibilis magnitudinis in tantum quod in vna die depaſcit herbas mille montium &c.& quod in reſurrectione Deus interficiat illud, & iuſti carnibus eius veſcentur,&c.p.3.c.386.f
iudæi inter cæteras fabulas, ſine ſcripturæ autoritate dicunt Hyram regem Tyri mille annis uixiſſe,p.4.c.1291.a
iudæi dicunt q Adã in centum trib.annis quibus continuit ſe ab vxore ſua,&c.dęmones ſuccubi iungebantur ei, & cõcipiebãt ab eo, &c. Et Salomõ p filios tales ſeductus ſit, &c.

Ecce cæcitatem Iudæorum, parte 2. columna 555.c.

Iudęi dicunt quod quando Deus recordatur de deſtructione templi & captiuationem Iudæorum flet, & eius lachrymæ cadunt in mare, parte 4. col. 216.f. & 315.c. & 2213.c.

Iudæi qui ſunt diſperſi per orbem Europa & Aphrica, ſunt de tribu Iudæ & Beniamin & Leuit. exceptis paucis de decem tribus. parte. 2. col. 1324.f.

Iudæi aſpidi comparatur, quia inhærentes terrenis ne locū & gentem perderent metuentes, Chriſti prædicationem repulerunt venenati venenatorum filij, p. 4. col. 478.d

iudęi dicunt, quod ſi homo peccauerit bis vel ter eodem genere peccati, remiſſibile eſt, ſed non ſi quater & quomodo verum vel falſum ſit hoc, p. 4. col. 1941.c

iudæi quot & quare ieiunia obſeruent, parte 4. col. 2229.b

iudęi ieiunia & ſolennitates obſeruāt vſque in preſentē diem in memoriam ieiuniorum Heſter & Iudæorum, quæ illo tēpore fuerunt facta, & hoc ex ordinatione Heſter & Mardochæi, p. 2. col. 1696.f

iudæi libros diuinæ legis ad comprobandā hęreſim ſuam aſſumunt in teſtimonium, p. 2. col. 1628.f.

iudæi non ex ignorantia, ſed ex cordis duritia noluerunt credere, p. 5. col. 357.c. & col. 60.f. Item parte 6. col. 35.c.

iudęi (vt dicitur) ideo excæcati ſunt, & ſententiæ domini p paraboles eis occultatæ ſunt, vt poſt ſalubrius conuerterētur. Nā quia obſcure dicta non intellexerunt, ideo non crediderunt, & ſic crucifixerunt, ſed poſt reſurrectionem miraculis territi, maioris criminis reatu cōpūcti ſunt, p. 5. col. 239.a.b

iudæi quod excæcati ſunt, non fuit Dei crudelitas, ſed miſericordia, & quare, p. 4. col. 80.d

iudęi detecta falſitate Antichriſti conuertentur ad Chriſtum, p. 4. col. 2158.f

iudæi in fine mundi per Eliam & Enoch ad Chriſtum conuertentur, p. 4. col. 1620.f. & 2158.f

iudæi comparantur arbori, cuius radix ſiccata nō facit fructū. Sic Iudęi vagi in nationib. non habent templum vel altare vel ciuitatem p. 4. col. 1870.d

iudęi ſignificantur per Abiathar qui a ſacerdotio expulſus, nō tamen occiſus eſt, p. 2. col. 686.d

iudęi ſignificantur per Abſalonem in quercu ſuſpenſum, & triplici lancea confoſſum, quem Dauid, id eſt, Chriſtus deflet, &c. quare & quomodo, p. 2. col. 621.b.c

iudæo per Nabal ſignificantur, qui vir, durus & peſſimus, & quare, p. 2. col. 478.d.

iudęi de more habuerūt ſepelire ſumptuosè corpora maxime regum nobilium perſonarum, ita quod in capitib. regum ponebant coronas, & ſic de aliis, p. 4. col. 643.c. & 1043.c

iudæi non poſſunt conuerti ad bonum propter conſuetudinē ad malū, vt habetur exemplum de Aethiope & pardo quæ quidem ſimilitudo tenet ſecundum quid, non ſimpliciter, p. 4. col. 683.b

iudæi ad imaginē Dei facti, & lege diuina directi, à Deo totaliter receſſerunt per idololatriam, p. 4. col. 717.c

iudæi reuerſi de captiuitate Babylonica fuerūt frequenter in afflictione magna & obiectione & in magno timore, & intā tum quod vna manus faciebāt opera, & altera tenebant gladium, p. 4. col. 739.c. Item, p. 2. col. 1359.c

iudęi quando aliquid volunt velate ſcribere, faciūt commutationem literarum, vt declaratur in hac dictione Seſach pro Babel, p. 4. col. 756.c

iudęi timentes vaſtationem Iudęe & Ieruſalem inſtituerunt ieiunium ſicut Niniuitę, p. 4. col. 825.c.

iudęi licet eſſent ſerui in terra Babylonis, ita q non poterant regnum exire, tñ poterant de vna ciuitate ad aliam tranſire, reddendo regi de bonis ſuis pro tributo magnam portionē & multi etiam ex diuina monitione ſic exierunt ante deſtructionem Babylonis, p. 4. col. 911.c

iudæi in deſtructione Ieruſalem aliqui fuerunt tranſlati in Babyloniā, qui erant bonę cōditionis & nobiles, aliqui fuerūt dimiſſi in Iudęa ad colendū vineas & agros, p. 4. col. 917.c

iudęi tranſlati cum Iechonia filio Ioachim fuerunt tria milia ſcilicet de tribu Iudę, & de aliis tribubus fuerunt ſeptem [...]lia, p. 4. col. 921.c

iudęi in deſtructiōe ciuitatis Babylonię, primo anno Cyri [...]gis liberati ſunt, p. 4. col. 1646.f. Item, p. 2. col. 1084.e.f.

iudęi de terra ſua abiecti faciebāt panes ſubcinericios, in qu[...] bus miſcebantur pulueres, & arenæ, p. 4. col. 983.c

iudæi cum ducerentur captiui in Babyloniam, cogebantur [...] onera importabilia, aliquos ſuſpendendo ratione ſenect[...]tis, p. 4. col. 1031.

iudęi habitantes in Babylone fecerunt librū Baruch tranſc[...]bi, & miſerunt in Ieruſalem, vt ibi legeretur, p. 4. col. 103[...]

iudæis pro peccatis ſuis a Deo percuſſi in pęnam non reuer[...]bantur ad Deum per pęnitentiam, p. 4. col. 1041.c

iudæis in obſidione Ieruſalē multi mortui fuerunt, aliqui a[...] corruptione, aliqui gladio, aliqui fame, p. 4. col. 1043.c

iudæi poſt reditum captiuitatis Babylonicę nō leguntur fu[...] idololatræ, niſi aliqui pauci tēpore Antiochi Epiphanis, [...]cti magis timore quā īfidelitate, p. 4. col. 519.c. 1232.f. 105[...] & 2232.f. & 2421.c. Item p. 6. col. 40.f. Item, p. 3. col. 189[...] Illi tamen de decem tribubus qui non redierunt, &c. id[...] coluerunt, col. 1792.f

iudæi aliquando in libris ſeu chartis numerabant anno, a i[...] læo immediate præcedente, aliqñ ab aliquo notabili en[...] genti prout datur exemplum de multis ſanctis parte 4. 1067.c.

iudęi in numeratione anno ſemper a factis notabiblius i[...] piebant, p. 4. col. 2384.f

iudæi modo computant a tempore captiuitatis ſuę per Ro[...] nos, incipiendo a deſtructione Ieruſalē facta per Titum [...] Veſpaſianum, p. 4. col. 1031.f. & 1067.c

iudæi poſt Sedechiam non habuerunt regem proprie loqu[...] do uſque ad Chriſtum, p. 4. col. 1236.f. & 2395.c

iudęi in afflictione poſiti cinerem ponebant in capite in ſi[...] humiliationis, p. 4. col. 1062.e.f

iudęi per ſexaginta ſex annos fuerunt in Babylonia, non t[...] omnes, p. 4. col. 1629.a. 1630.d

iudęi de Babylonica captiuitate redeuntes, plures remanſ[...] in Babylone, detenti amore prolium quas ibi genueru[...] poſſeſſionum quas ibi acquiſierant, p. 4. col. 689.c. & co[...] 2053.b.c

iudæi redeuntes de captiuitate Babylonica nunq̄ habue[...] poteſtatem qualis deſcribitur, ſed ſemper fuerunt ſub[...] tute, p. 4. col. 2063.c

iudæi redeuntes de captiuitate Babylonica, ſtatī fundaue[...] templum, ſed impediti ſunt ab aduerſariis, & modicum [...] runt, & opus fuit intermiſſum vſque ad ſecūdum Da[...] num, p. 4. col. 2177.c

iudæi redeuntes de captiuitate Babylonica acceperūt v[...] alienigenas, ubi grauiter peccauerunt, p. 4. col. 2197.c

iudęi poſt deſtructionem ciuitatis & tēpli, ſcilicet tempo[...] dechiæ, poſtea ieiunauerunt annuatim, & quæſierunt [...] berent ceſſare a ieiunio vel non, p. 4. col. 2221.b.c

iudęi licet ieiunauerunt, non tamen a peccatis abſtineba[...] reprehenduntur grauiter, p. 4. col. 2221.c

iudæorum aliqui Doctores dixerunt, quod in aduentu M[...] mons Sion eleuabitur in altū, quia Dominus transfer[...] montem Sinai, & montē Thabor, & montem Carmeli [...] per iſtos eleuabitur mons Sion, & ſuper illum Meſſias [...] cabit templum, p. 3. col. 1103.b

iudæorum fabuloſa dicta de tempore Meſſiæ potius ſunt [...] dènda qnam audienda Dicunt enim q tempore Meſ[...] ra promiſſionis germinabit panes coctos & formatos [...] eſſet inclinabo. Similiter quod terra illa germinabit v[...] ſeriaceas ſecundum exigentiam cuiuſcunque indui[...] tis. Ex quib. fabulis multi eorum inciderunt in errore[...] dentes quod Chriſtus non venit, ex quo iſta & ſimili[...] fuerunt facta, p. 6. col. 641.c

iudæorū Doctores multotiens terminos præfixerunt d[...] uentu Meſſię, & omnes tranſierunt tanquam prænu[...] inaniter falſę, p. 4. col. 477.c

iudæor

dæorum omnem populum Ephraim vocat Iſaias,non autē Iſrael,& quare,p.4.col.256.d

idęorum vocationis initium vocat Ieremias Adoleſcentiam p.4.col.584.b

idæorum eſt dies certos & ratos obſeruare,p.4.col.22.d

idęorum pręfectione,trium dierum itinere,ſpectandus nobis Chriſtus proponitur quoniam diebus tribus nos præcedens deducit ad quietem,p.1.c.1229.a.b

dæorum crudelitas qua nos perſequuntur,p.4.c.479.c

idęorum dicebatur eſſe Deus ſpecialiter, & quare, licet eſſe Deus omnium per creationem,&c.p.1.c.1059.a

idęorum operum fætus ſunt captiuitas diſperſio, templi euerſio,p.3.col.54.e

idæorum populus ædificat murum debilem,& quare,par.4. col.1168.e

idæorum mos eſt,quod conſanguinitate German i ex parte patrum conuinctos fratres appellant,p.6.co.473.b

idęorum paucitas qui interitu erant euaſuri vna cum verbis Ieruſalem incendio,p.4.c.133.a

idæorum quicumque ad vitam præordinatus fuerit veniet ad Eccleſię ſacerdotium vt oretur prędo & per eiuſdē Eccleſiæ ſacramenta reconcilietur Deo, p.2.c.338.e

idæorum in Aegypto peregrinatio,a Saluatoris in terra peregrinatione differre nihil videtur,p.4.c.149.c

idæorum euerſionem ab exercitu Romanorum prædicit Iſaias,p.4.col.55.c

idæorum corda torpore perfidiæ cōſtricta intelliguntur per glaciem & gelu,p.3.c.359.a

idæorum propriæ triginta maledictiones quæ ponūtur Deute.28.p.1.col.1628.

idęorum magiſtri non ſpiritum,ſed literam ſequuntur,& ad terrenitatem omnia interpretantur,& per quos ſignificantur p.4.col.1943.a.b

idæorum quorundam falſitas oſtenditur. Dicentium quod tempus pro quo debent expectare Meſſiam futurum, aſſignatum ſit per Danielem,accipiendo diem pro anno, p.4. col.1771.c

idęorum prælati,vt princeps ſacerdotum,& ſeniores populi in maiore autoritate regiminis.Scribę vero & Phariſæi minori loco populo fuerunt,p.4.c.1398.d.e

idęorum traditiones Thalmudicæ nullo modo tradūt quod in futuro ſæculo homines cibis corporalibus indigeāt, ſed dicunt in futuro ſæculo nō eſt cibus,nec potus,nec vſus venerorū,ſed iuſti ibidem in capitibus coronati delectantur, in viſione diuinę habitationis,&c.p.5.co.902.f. & 1298.f. Item,p.3.col.624.d.e.Item extenſe,p.1.col.51.a

idæorum error circa regulam diuinæ iuſtitiæ, iudicando homines iuſtos vel iniuſtos,durat in eis vſque hodie, p.4.col. 1218.f.1329.b

idęorum pueri Iudæos exercitabant honeſtos ad virtutes inducentes,p.5.col.201.c

idęorum oblationes quare Deus per talia & taliter inſtituit, p.6.col.906.d.e

idęorum doctores à tempore Chriſti multa illicita in lege relaxauerunt,& multa licita reſtrinxerunt,male interpretantes ſcripturam,p.1.col.929.a

idæorum doctores pauci crediturí erant in aduentu Chriſti & figurantur per exploratores terræ promiſſionis, p.1.col. 1254.e.f.& col.1258.f

idæorum vulgares,Scribę,& ſacerdotes,in Chriſtum in cruce pendentem oppobria fulminantes per quos ſignificetur p.2.col.207.c

idæorum & Gentilium diſtinctio quando & quem & quomodo initium habuit,p.4.c.449.a.450.d

idæorum regnum ſibi Aſſyrii & Aegyptii alternis vendicabant vicibus,p.4.col.202.e

idæorum error eſt iſte,Et dicunt,quod Ieſus Nazarenus virtute nominis tetragrammaton(qđ ipſe vt aiunt ſciebat) fecit ſua miracula.Et quod hodie quilibet ſciens illud nomē faceret miracula,p.1.c.514.e.f

iudęorum maiores non habuerunt ignorantiam de hoc ꝙ Ieſus Nazarenus eſſet Meſſias,&c.ſed de deitate ipſius oportet dicere ipſos habuiſſe ignorantiam,&c.p.6. col.214.f

iudæorum gentem promptionem eſſe ad cędem quam vllam aliam nationem,perceperunt apoſtoli & doctores,atteſtatione ſcripturę,qui & prophetarum & Domini ſanguinem fuderunt,p.1.col.1576.f

iudæorum populus qui prophetas occidit & prophetarū Dominum,ſignificatur per Aman,p.2.col.1627.a

iudæorum populo ingrato quare Deus tot beneficia fecit, p. 4.col.307.c

iudæorum meditatio & doctrina in ſacra ſcriptura rugitui vrſi,& genitui columbæ comparatur,p.4.c.479.b

iudæorum ſexcenta milia exierunt de Aegypto & duo tantū intrauerunt terram promiſſionis,ſcilicet Caleb & Ioſue,p. 4.col.610.e

iudæorum ſexcenta milia mortua ſunt in deſerto,à viginti annis & ſupra,cum egrederentur de Aegypto, p.3.c.2207.c

iudęorum veſtimenta non fuiſſe inueterata,nec laſſato ex itinere per deſertum,quomodo & de quibus intelligēdum ſit p.2.c.264.a.Item,p.1.col.1231.c

iudęorum ſuperbiam quomodo diſſoluat Ieremias, p.4.colu. 660.e

iudæorum oculos excæcaui Deus, Sed vtrum vt nunquam videant,vel ſic,vt aliquando videant,cæcitate ſua ſibi diſplicentes & hoc humiliauit pie Deum quærant,p.5.c.237.a.b

iudæorum apoſtolus dicitur Chriſtus,p.5.col.267.c

iudæorum populus cæcitatem ſuſtinet mentis ſub ſpe ſtultiſſima Chriſti adhuc naſcituri iudæos liberaturi,& imperium magnum daturi.Et de hoc figura,p.2.c.1276.f

iudæorum expoſitores credunt ſe habere efficax argumentū, ad hoc quod ſtatus Chriſtianitatis conſumendus eſt tempore ſui Meſſiæ inaniter ſpectati.Sed reſpondetur eis, p.4. col.539.a.b

iudæorum perfidia auctoritate valida improbatur de hoc ꝙ non liceat oſſa ſanctorum & reliquias venerari , quamuis apud eos tangentes talia,erāt prohibiti ab ingreſſu templi donec purgarentur,p.3.col.691.a.692.d

iudęorum triplex ſtatus eſt. Vnus conuerſorū poſt reſurrectionem Domini,&c.Et Eccleſiam armauerunt ſcripturis ſuis contra Iudęorum perfidiam.Secūdus obſtinatorum. Tertius conuertendorum in fine,p.3.col.857.859.

iudæorum infidelitas,p.4.col.187.a

iudæorum principes habebant cōſuetudinem,vt ſi pauper in via ſe illis iungeret,flagellum ſuper puluerem terræ proiicerent,indignantes cum ſimplicibus ire,p.4.c.1949.c

iudęorum verecundia in confuſione vultus Cain inutilis notatur qui reprobatis a Deo carnalibus,adhuc nituntur ſtatuere ea,p.1.col.112.d

Iudæorum mos erat quod ſuper capita crucifixorum ponebatur cauſa condemnationis ipſorum,p.5.col.457.c

iudęorum mos erat,nec ducebatur in culpam,vt mulieres ſua ſubſtantia paſcerent & veſtirent doctores,p.5.col.462.f.& 806.e.f

iudæorum principes credentes in Chriſtum ante eius paſſionē,vtrum peccauerunt mortaliter non confitendo ſuam fidem.Arguitur contra & pro,cum reſponſione ad quęſtionem,& ſolutionibus argumentorum,p.5.col.1227.c

iudęorum principes,non ex ignorantia ſed ex inuidia crucifixerunt dominum : & quia prędicabat contra vicia eorum, ſubuerſa fuit in eis cognitio quam habebant de ipſo,pa.1. col.1253.c

iudęorum mos erat cum irent ad feſta, vel ad propria redirēt ſeorſum viros incedere,& ſeorſum fæminas,p.5.co.724.e. Item p.2.col.919.c

iudęorum mos erat,cum aliquid blaſphemia audirent,ſcinderent veſtimenta.Quod & Paulus & Barnabas fecerunt,pa. 5.col.436.b.638.f.Item,p.6.col.1140.f

Item,p.4.col.1918.f.Item,p.2.col.882.f.& colum.952.c. & colum.1330.f

iudæorum obſtinatorum pœna propter mortẽ Chriſti, multo lõgius durat, quàm pœnæ priores eorundem, p.4.col.260.f
iudæorum plurimos ſacrificantes ſecundum ritum ſuum cũ multitudine Romanorum veniẽs Pilatus interfecit, & quare, p.5.col.881.c
iudęorum multa millia captiuos duxit Ptolemęus Sother rex Aegypti, ſub ſpecie ſacrificandi intrans Hieruſalem in die ſabbati, ſciens quia tunc non arriperent arma Iudæi, pa.3. col.2151.c
iudæorum captiuitates Babylonica, ſcilicet & hodierna (quã Romanam ipſi vocant) per maledictiones in Leuitico & in Deuteronomio cõminantur. Vide in Captiuitas Iudęorũ.
iudęorum captiuitas præſens nullo modo eſt terminanda niſi per conuerſionem ſeu pœnitudinem vniuſcuiuſque ſingulorum. Et huius clara oſtenſio, p.1.c.1397.c
iudæorum captiuitas moderna durabit vſque ad finem mundi, &c. p.3.col.515.b
iudæorum mira inuidia contra Dominum notatur, quòd Ioãnem Baptiſtam de quo nullum ſignum factum eſſe legitur, reſurrexiſſe credebant, & Ieſum dixerant ſublatum furtim, approbatum ſignis & virtutibus, &c. p.5.colum.542.f.& 251 a.& 821.a
iudæorum regnum ceſſaſſe nato Ieſu Chriſto probatur, p.5. col.57.b.c.58.f. Et longe ante nullius de ſtirpe Dauid in Iudæa regnauit, p.4.c.738.e.f
iudæorum diſperſionẽ inter Gentes quare Deus fecit, & quid boni ex hoc elicuit, p.2.col.1543.c
iudæorum conſumptio fit tribus modis, quorum duo ſunt in hac vita. Tertio modo, conſumitur ſtatus prædictorum finaliter igne gehennæ inextinguibili, p.4.col.35.a.b
iudęorum populus per Adam & Euam folijs ſe tegẽtes ſignificantur, qui præſentiam Domini vocantis declinabant, trãſgreſſionis conſcij: ſic Iudæorum populus in aduentu Saluatoris (qui eos vocaturus venerat) exutum ſe virtutibus cognoſcens probra conſcientiæ formidans erat cõfuſus, verborum ſtudẽtium velut foliorum velaminibus adopertus, p.5.col.881.c.882.d
iudęorum noticia quam habuerũt de Chriſto per ſcripturas Prophetarum, nõ erat certa certitud ne euidentiæ, ſed magis erat noticia probabilis & veriſimilis coniecturæ, ſecundum alios erat ibi certitudo adhęrentiæ, quæ tamen poteſt impediri in actu, p.5.co.358.e.f
iudęorũ tribulatio ſub Nabuchodonoſor fuit maior inteſiuè & extenſiue, quàm ſub Antiocho & quare, & non eſt dubium quin illa quæ facta populo Iſrael per Tytũ & Veſpaſianum fuerit maior, quam illa quæ fuit ſub Antiocho, p.4. col. 1767.c
iudęorũ captiuitas Babylonica tolerabilior & mitior fuit Hebreis incomparabiliter magis quam captiuitas hodierna. Quod patet ex tribus. Primo ratione durationis. Secundo reſpectu diuinę prouidentiæ. Tertio reſpectu dignitatem, ſeu honorum ſecularium, p.4.col.1621.a.b
iudęorum reuerſio ad fidem circa finem mundi, ſignificatur per reportationem arcæ in Iudæam, p.2.c.351.c
iudęorum fabuloſa delyramenta, vide in Cetus, & in Cornus, & in Luna, in Og, &c.
iudæorum quidam error dicentium Deum eſſe corporeum, eſſe in loco determinato, ſcilicet in Occidente, & vnde traxit originem, p.2.col.1383.c
iudæorum erronea opinio de Prophetarum illuminatione, p.4.col.399.c
iudęi in veteri Teſtamenta dicebãtur hęreditas & pars Domini, ſed ad prædicationem Chriſti & Apoſtolorum remanſerunt obſtinati infidelitate. Gentiles receperunt fidem Chriſti deuotè, ideo Gentiles merito dicuntur hęreditas Chriſti, p.3.co.447.c
iudæorum in ęterna beatitudine iam receptorum, figura ſunt ſorores Lazari reſuſcitati. p.5.col.1197.c
iudæorum corda ſuperba per Gelboe ſignificatur, & quare, p.2.col.519.a
iudæorum populus ſignificatur Ioab, qui ſemper inimici fuerunt prædicatorum, & fidem Chriſti vbique perſecuti ſunt p.2.col.625.a
iudęorum ſocietas eſt vitanda, quia corrumpunt, p.3.col. 1701.a
iudæorum prouerbium erat, vnus ſeminat, alius metit, que & quando dicebatur, p.5.col.1095.c
iudęorum quadruplex pręuaricatio in Chriſtum. Primo humanitatem blaſphemantes, &c. Secundo, eius diuinitem miracula virtute diuinitatis facta dęmonibus attributes. Tertiò mortẽ eius procurãtes. Quarto ipſum in ſuis diſcipulis perſequentes, p.4.col.233.c. Item, p.5.col.209. & col.851.c.852.f
iudæorum quicunque eſt, cum videt ſacerdotium Chriſti ...rum pollere per mundum, ſibi autem eſſe ſubtractatum ...lore & mœrore tabeſcit, p.2.col.335.a
iudęorum antiquorum obdurati quę fuit, p.6. col.825.c
iudęorum cæcitas ſignificatur per Heli, qui præſentẽ Sal...rem non agnouerunt, nec fulgorem miraculorum eius ... doctrinã, donec ſacerdotium cum populo & templo c...teretur, p.2.col.341.a
iudæorum quorundam hæc eſt confeſſio, amiſſo loco & g... & apertis ſacramentis quę prius clauſa erant in velami... teræ. Merito hęc patimur, quia peccauimus in fratrem ...ſtrum. Sic dixerunt fratrem Ioſeph, p.1.col.413.b. Inter
iudeorum doctor magnus ſcilicet Rab. Sal. dicit quod ipſ... ſcit quæ ſi iſta dies, vbi Zacharias dicit. Et auferam ini...tatem terræ illius in die illa, &c. Et ex hoc quod con...tur hanc ignorantiam pręter eius intentionem, confir... Catholicam veritatem, p.4.col.2202.f
iudęorum faciem operuit Dominus velamenta cæcitatis ... cuſſit plaga diſperſionis, nec pepercit, quia a gratia, a t...plo, a lege, a ſolo patrio, & ab omnibus expulit ſacrame... p.4.col.995.a.b
iudæis auferendum fuiſſe altare & ſacrificium pędicitur ... gum 2.p.2.col.335.b
iudæis vetitum (ex quorundam ſententia) ne filios ſuos d... in ſeruitutem alienigenis principibus, p.1.col.1062.f
iudeis primum oportebat loqui verbum Dei vt eſſent ine... ſabiles, p.4.col.1092.c
iudęis reditus poſt captiuitatem permittitur nõ propter e... meritum, ſed propter maiorum pietatem, p.1.1142.d
iudæis mos erat in Synagoga contra legem agẽtes verbe... correctionis cauſa, p.6.col.442.c
cum iudęis perſequentibus Chriſtum non communices, c... dens eum Deum, p.3.col.1603.b. Interl.
iudæis vtrũ parcere debuit a perſecutione Romanorum p...pter bonos eiuſdem populi, ſcilicet, Apoſtolos. &c. p.4... 251.c
iudeis cur permiſſum in Aegypto veſci ouibus & bubus c... animalia adorabant Aegyptij, p.1.c.1005.b
iudęis mos erat & ſtatuerunt, condemnatis ad mortem da...tur vinum aromaticum ad bibendum, p.5.c.456.e.f. Ite... p.3.col.931.b.& 1740.f
iudæis quare non permiſſum in quouis loco ſibi ędificare ...tare, p.1.col.1533.b
iudæis poſt captiuitatem Babylonicã ceſſauerunt aliqua ... beneficia quę ante habuerunt, videlicet, arca Teſtamen... propitiatorium, & reſponſio in rationali ſummi Pontifi... p.4.col.2385.c
iudæis negãtibus, quod per peccatum Adę mors intrauit ... cundum pęnam & culpam in omnes poſteros, quomo... hoc probandum ſit, p.6.col.77.a.b
iudęis conceſſerunt Romani vt dimitteretur vnus incarce...tus ſecundum voluntatem eorum memoriam liberatio... eorum de Aegypto, p.5.col.451.c.& 988.f
in Iudęis multa ſunt ridẽda, ſicut lepra parietum, veſtitium ... ſimilia, p.1.col.1138.e.f
iudęis conſuetudo eſt orare, circa tempus veſperarum, pa... col.284.b.c

iudæi

Index.

idæis mos erat,vt quem morti adiudicaſſent,vinctum iudici traderent,p.5.col.645.a
idęis non exꝓbrat Dominus idololatriā & cætera peccata, ſed quod abiecerunt legem Euangelii, & blaſphemauerũt ſanctum Domini,p.4.c.74.d
idęis quare tot præcepta data fuerunt,p.1.col.1013.c.& co. 1038.d
idæis in omni loco ſparſum eſt ſilentium,& vbicũq; fuerint, potius muſſitāt quam loquātur,& omnis interpretatio ſcripturarum eis muta eſt & ſilens, quia non ponunt aures ad audiendum,p.4.c.1891.a.b
idæis quomodo Chriſtus Sacerdotium & regnum abſtulit, & Iudæis(vt dicit Ra.Sa.)non eſt licitum dicere uel facere aliqua cum gentilibus propter quæ gentiles iurant per nomen Idolorum,p.1.col.709.c
Iudęis vſque hodie hæc ſentētia ꝑmanet toto orbe diſperſis.ſ.Sicut ventus vrens diſpergam eos coram inimico,dorſum & non faciem oſtendam eis in die perditionis eorum. Et dies Iudaicæ perditionis,omne tēpus eſt poſt paſſionē Saluatoris,uſque ad conſummationē ſæculi,p.4.c.717.a.b
idęis adhæret,vſque hodie petitio ſua quam tāto labore impetrauerunt. Data enim optione ſibi pro Ieſu latronem, ꝑ Saluatore interfectorem elegerunt. Merito ergo ſalutē & vitam perdiderũt ſimiliter & regnum,& patriam, & libertatem corporis & animæ nunquam recipient,p.5.columna 644.c
idæis erat menſis September quaſi totus feſtiuus, & quare p.3.c.900.f. Vide etiam in menſis.
idæis mos prohibitum eſt bibere vinum preſſum a Chriſtianis licet in lege non ſit eis prohibitum,p.4.c.1498.f
idæis lotis manibus tribus temporib. benedicunt Deum,pa. 4.c.159.c.Item p.6.col.1007.c
idæis credentib.in fine,quidam Chriſtum profeſſione. Antichriſtum ſequuntur opere:& de hoc figura,p.2.col.1082.f
idęis ad fidem Chriſti cōuerſis magna gloria eſt quod Chriſtus ſecundum carnem natus eſt de eis,p.5.c.719.c
idæis conuerſis ad Chriſtianiſſimum, cōgruit valde probari nouum Teſtamentum per vetus,& quare,p.5.col.1111.c
idæos tradidit Deus Cęſari quia cũ Chriſtũ crucifigerēt dixerunt ſe non habere regem niſi Cęſarem, p.4.c.597.b
idæos criminatur Ieremias qui filios & filias ſuas offerebāt in holocauſtum dæmonibus,p.4.col.645.a
idæos duplici furore contriuit Dominus,p.4.c.503.c
idæos diuinus donus olim exuberantes exaruiſſe Gentes uero contra quę more pecudum viuebāt,omnibus ornamentis cœleſtium virtutum excellere,p.4.col.362.e
idæos vocat Iſaias glandem deciduam relicta theca, p.4.co. 86.d.c
idæos quare in perpetuũ vetat lex communicare cum Moabitis & Ammonitis,p.1.col.1595.b
idæos conabatur Ieremias adducere vt peccata ſua confiterentur,p.4.col.542.d
ideos partim in fide cōſtare,partim a ſalute diſcedere,ſignificat Iacob,qui tacto femore claudicauit,par.3.col.1016.d 1050.d
idæos impediuit a fide Chriſti in parte,quia ſolum attendebāt,& adhuc attendunt ad gloriam & exaltationem tēporalem dandam eis per Meſſiam. Videbant autem Chriſtũ pauperem & abiectum,& ideo non receperunt eum, &c.p. 5.col.1114.f
idęos eijcientibus Romanis, in Iudęa habitauerunt alienigenæ vndecunq; adducti a Tito & Veſpaſiano vel cęteris principibus p.4.col.43.a
idæos qui viſibili morte puniret,ſeptem vindictas ab eis auferret,quibus ſunt obligati propter reatum occiſi Chriſti, quia miſerias & diſperſiones eorum leuaret,quas patiuntur,p.1.col.119.a
idæos per mulieres coeuntes accipimus qui ſemper adhærent doctorum ſuorum traditionibus,& per quos ſignificētur,p.1.col.1038.d
iudæis præſcidit Chriſtus regni & ſacerdotii dignitatem poſt reſurrectionem & aſcenſionem. Et de hoc figura in Dauid p.2.col.319.f.& col.242.f
iudaicus populus ſeptē plagis in deſerto punitus,p.1.c.1375.b
iudaicus populus diſtinctus fuit ab alijs populis,ſigno,lege & habitu,& quare,p.5.c.179.c.& 552.c.Item,p.3.col.1893.c & p.1.col.1271.c.& col.1344.f
iudaicus populus magna inſania ductus, licet eſſet vnum idolũ tantum in adoratione vituli dixerunt: Hi ſunt dij, ad reuerentiam idoli ſicut magnę perſonę de ſe loquuntur in plurali ad magnificentiam,p.1.c.828.f.& col.835.b.c
iudaicus populus nihil voluit ſpiritualiter intelligere in lege, p.1.col.847.c
iudaicus populus nũquam tot & tātos dolores ſuſtinuit, ſicut in obſidione & deſtructione Ieruſalem per Titum,p.5.col. 645.c
iudaicus populus quodammodo liberatus fuit a diaboli pōtate per legis dationem quæ excludebat cultum dæmonum: & inducebat ad colendũ vnum Deum verum, p.5.c.231.c
iudaicus populus per rhinocerotem,id eſt, vnicornum intelligitur qui dum de accepta lege inter cũctos homines elationem ſumpſit quaſi inter cæteras beſtias cornu ſingulare geſtauit,p.3.col.373.b
iudaicus populus per bouem ſignificaur qui iugo Dei ſuppoſitus proſelytos colligens,per corda quæ valuit nomen legis traxit,p.3.col.91.b
iudaicus populus libros legis & Prophetarum portans, quaſi diuinitus ſcriptos honorat,ſed quem Moyſes & Prophetę prędixerunt,ignorat,p.2.col.454.d
iudaicus populus ſignificatur per aquam Probaticę piſcinæ, qui modo ſtat quietus,modo ventis tētationum turbatur, &c.p.5.col.1101.b
iudaicus populus ſignatur per Phariſęum, qui ex beneficio legis & prophetarum ſuſcepto, de ſua ſanctitate pręſumens. Gentiles aſpernabatur. Per Publicanum Gentilis populus deſignatur & quare,p.5.col.937.c
iudaicus populus per Herodem Ioannem Baptiſtam occidentem impetratione ſaltantis ſignificatur:qui ſibi uelut vxorem Gentilis populi de eodem parente progeniti ſociauit infidelitatem,&c.p.5.c.254.d.e
iudaica perfidia inter Paſchales epulas de nece Domini tractabat ſicut Saul inter epulas, Dauid mortis filium eſſe iudicabat,p.2.col.454.d
iudaica plebs deſignabatur per Thamar,quæ interpretatur amaritudo,quia Domino fellis poculum dedit, p.1.c.390.a
iudaica gens tota vocatur peccatrix,p.4.c.14.e
iudaica captiuitate totus orbis completus eſt. Venditi enim ſunt filus Græcorum,& exterminati de finibus ſuis, & filij decē tribuũ vſq, hodie apud Medos tenētur, p.4.1931.b.c
iudaica plebs per terram ſterili ficu occupatam ſignatur,quę noxia præpoſitorum vmbra premitur, ne lumen veritatis videat & exemplis eorum impeditur,ne ſole dilectionis caleſcat,p.5.c.883.a.b
iudaica plebs dicitur mulier adultera,p.4.c.102.d.e.
iudaica plebs fuit virgo in Patriarchis & Prophetis virginitate mentis & cognitione & cultu veri Dei,ſed poſt idola adultera facta eſt,p.4.col.1908.c.f
iudaica plebs figuratur per Mariam ſororē Moyſi, & lex Domini ſignificatur per Moyſen, quæ tranſit ad connubium Aethiopiſſę,Eccleſiæ,ſcilicet de Gentib.cōgregatę:& ideo Maria,id eſt,Synagoga indignatur,&c.p.1.col.1245.b
iudaica plebs interiorũ nomine deſignatur. Hi enim qui Deũ nouerant,quaſi ſub meridiano Sole feruentes, in fidei calore tenebantur.&c. p.3.col.343.a.b
iudaica plebs per infidelitatis meritum nigra corui nomine deſignatur,cui dum pulli eius clamant, eſca præparatur, &c.p.3.col.364.e
iudaicæ cęcitatis typus figuratus eſt in hoc,quod ab hora ſexta dies conuerſus eſt in noctem crucifixoribus, p.4.colum. 1874.f

iudaicum populum Deus dilexit, & hoc oſtendit ex tribus bñ ficijs quæ patribus eiuſdem populi conceſſit, p.4.co.359.a. & 362.f
iudaici populi regno non põt aptari hoc teſtimoniũ Ieremię. Non interibit de Dauid vir qui ſedeat ſup thronũ domus Iſrael. Nec ſacerdotio põt aptari: neceſſe eſt ergo vt ad regnum Chriſti & ſacerdotium transferatur, p.4.col.814.e.f
iudaici populi magna deuotio poſt reditũ de captiuitate Babylonica tempore Eſdræ, p.2.col.1381.c
iuda inter alias tribus excelluit, p.2.col.153.b
iudas primogenito Rubẽ ꝑponitur quare & quid ſignauerit, p.1.col.1170.c
iudaicæ Gentis principes cuſtodes cæcos & canes mutos vocat Iſaias, p.4 col.462.c
iudaico populo data eſt lex & Prophetæ ſingulariter, hac rõne quia Chriſtus ſecũdum carnem inde erat naſciturus: ideo decens erat ſpeciali quadam pollere ſanctitate, par.6. col.43.a.b
iudaicam plebem lege & Prophetis illnminatam, ſignificat auſtralis porta, p.2.col.1118.d.e
iudaicam plebem aſpice, vide quanta lepra peccati in illa eſt, quanta intelligentiæ caligo, quanta obſeruantiæ fœditas, ſed hæc lepra non eſt perpetua, &c. p.1.col.1246.e.f
iudaicam gentem regno priuatam, quaſi ad nihilum redactã ſub poteſtate inimicorum in deriſum & publicum poſitam prouerbium, figurat regis Saul occiſio, p.2.col.1060.d.e.
iudaiſmo non poteſt aſcribere Hebræus aliquem primatum dignitatis in Eccleſia, niſi ſecũdum prioritatem temporis, quia prius tempore inſertus eſt radici gratiæ quam Gentilitas, p.1.col.1692.e.f
iudex quem ſcit innocentem, ſi per falſos teſtes conuincitur, an ſine peccato ferre poſſit ſententiam mortis contra illũ, p.1.c.709.b.& col.719.c.& 721.c
iudex an non debeat audire vnam partem ſine alia, quando & quomodo, p.1.col.Ibi.
iudex mortalis qui nõ cognoſcit corda, quia homo videt tantum que parent, aliquando punit innocentes cum peccantibus, p.1.col.1276.f
iudex contra Innocentem quomodo debet ferre ſententiam vel dimittere officium antequam condemnet, p.1.c.709.b
iudex non debet ferre ſententiam iniuſtam ad ſatisfaciendũ turbæ vel multitudini, p.1.c.708.f
iudex inferior & ſuperior quibus contentus debet eſſe, pa.1. col.709.c
iudex bonus cõſtans eſt in operibus ęquitatis: & ſignificatur per Dan. p.1.c.1671.c
iudex iuſtus debet eſſe immunis ab illis quę punit in aliis, pa. 6.col.719.
iudex non debet ceſſare a correctione, ſi viderit fratrẽ magis peiorari quam meliorari, & ad hoc ratio, p.3.col.7187.c
iudex fœlix qui pietatem & bonitatem ſui iudicis ſemper inſpicit, p.3.c.1940.c
iudex bonus temporalis vel Eccleſiaſticus, ſecularis vel religioſus humano timore ſublato nõ omittit facere debitam iuſtitiã de perſonis quæ ſunt in ſcandalum cõmunitatis, licet ſint alti ſtatus & ſignificantur per Phines, p.1.c.1373.c
iudex artificioſus ſomniorum, quas cõditiones & proprietates debeat habere, enumerantur per Philoſophum, p.4.co. 1506.f
iudex malus fauens parti fortiori, ſignificatur per Feſtum: & a tali iudice poteſt & debet quilibet innocens grauatus exẽplo Pauli appellare, non ſolum propter ſuũ periculum euitandum, ſed etiam ne iuſtitia pereat & conculcetur, p.6.co. 1232.f
iudex qui pręerat tempore Ruth, an fuerit Heli, tractantur opiniones, p.2.c.285.c.286.f
iudicare de ſubditis digne nequeũt qui in ſubditorum cauſa vel odia vel gratiam ſequuntur, p.4.c.1172.d
iudicari de ſe contra hominem poſtulat Deus, p.4.c.378.d
iudæis hodie Prophetiæ domum extinctum eſt, p.4.c.1135.b
ſciens Iudicat Dominus quem neſcit, id eſt, non approbat, 3.col.153.b. Interl.
iudicat Deus hic duobus modis, uel pœnam immittit, quæ n mutatos ad eternam trahit, vel per hanc pęnam extingui p.3.col.134.f
iudicabit autoritatiue ĩ iudicio futuro tota trinitatis, ſed Xi inquantum homo executiue, & huius ratio, p.5.col.110.
iudicãt aliter paſſionati, quando ſunt extra paſſionem qua paſſione detenti, ſicut iratus inquãtum talis iudicat ſtati vindicãdum: ſe data autem ira iudicat tempus & locum pectandum. Sic de ebrio, p.3.col.158.d
iudicare proximorum facta qui prius quam vtriuſque ple cauſam nouerit, inordinate feſtinat, ſe dignum confuſio monſtrat, p.3.col.1681.b
iudicare de aliena conſcientia periculoſum eſt, datur conſi quibus iudicij iudicium noſtri cordis erga proximum c gere debeamus, p.3.c.1691.b
iudicare ſimpliciter accipitur. Vno modo principaliter, ſic iudex quando profert ſententiam. Alio modo pro ſede in loco eminenti iuxta iudicem. Tertiò modo large, pro tentiam iudicis approbare, p.5.c.324.f
iudicare poteſt aliquis malum de proximo multipliciter, & liquando eſt peccatum, aliquando non, p.5.c.143.c. Ite p.6.col.1295.c
iudicare alios, vix inuenitur aliquis ab hoc vicio alienus q vnuſquiſquę fauens, aliena facile reprehẽdit, & aliena uius tolerando quàm ſua ſumit authoritatem arguendi ne exemplo ſuæ emendationis, p.5.c.145.b
iudicare de ignotis cordis mei vel aliorum, periculũ eſt. Q ta enim profunditas credenda eſt eſſe in homine, quę l at etiam ipſum hominem in hoc eſt, ut in Petro profun tas infirmitatis latebat, cum ſe Domino commiturum mittebat, p.6.col.225.b
iudicare quomodo põt quiſq; de alio, cũ de ſe aut non or no aut vix poſſit veram ferre ſententiam. p.6.col.225.b
qui ſcipſum non Iudicat, quid in alio recte iudicet ignora 2.col.275.a.b
iudicare ſine periculo nemo põt de illis, de quibus incert eſt quo animo fiant, p.5.columna 143.c.& 787.c. Item 6.col.165.c
iudicare ſe debet homo iudicio diſcuſſionis, ſed non iud abſolutionis a culpa, p.6.col.225.c
iudicare propria authoritate ſoli Deo cõuenit: hominib. ex diuina commiſſione tam in foro Eccleſiaſtico quã ſ lari. Et illa commiſſio non extendit ſe ad occulta ſed ad niſeſta, & hoc dupliciter, p.6.col.1295.c
iudicare temere qui non metuunt, nec cauſas iuſto exam perpẽdunt, admonentur. Dominus enim nihil ſine del ratione & menſura facit, iuſto examine cuncta perpe qui perfecte omnia nouit, p.4.col.959.c
iudicatur in eo vnuſquiſque in quo inuenitur, p.4.col.121 b
iudicabuntur iam cogitationes quam opera, & accipiũt q merucrunt, p.4.co.533.b
iudicari nullus debet niſi ab eo qui eſt Dominus eius, qu ſolus Deus, p.6.c.171.c
iudicaturus Dominus (vt multi autumant) ſuper mõtem ex quo aſcendit, in aere ſedebit, in nube veniet, p.4.c.2
iudicandi poteſtatem qui habent de omnibus, dicuntur p.4.col.1443.a
iudicandorum in iudicio extremo duplex ordo, electoru & reproborum, Et electorum, alij iudicabunt, alij iudic tur. Item reproborum, alii qui extra Eccleſiam ſunt no dicabuntur, alij qui iudicabuntur, p.5.col.415.a
iudicandas intelligimus a Domino omnes creaturas, nõ ſuper terrram, ſed & in mari & in cæleſtibus, p.4.c.53
iudicis bonum actum impediũt duo. Primũ eſt cõfuſio ne ciorum, ſecundum eſt cupiditas munerum, p.3.col.20
iudicis actum bonum promouent duo. Ibi.
iudices omni hora debent iudicare, & diſcordes recõcil p.1.col.654.e.f

iudic

iudicis primi Othoniel, ſcilicet magna laus eſt, quod Domini ſpiritus factus eſt ſuper eum, & per ſpiritum Dei iudicauit populum quod de alio dictū nō valde memini, p.2.c.165.c
iudicis venturi vox terribilis erit contra reprobos, ſic vt cardines cœlorum & terrarum fundamenta quatiantur, & ipſe ſeuerus malis, ſuis erit ſpes liberans eos. p.4.c.1934.e
nullus quamuis ſanctus, ſecurus pergit ad Iudicem, & quare, p.4.col.784.d
iudices prohibentur aſſecurare falſum teſtem, pa.1.columna 710.f
iudices pro iuſtitia tuenda ordinantur, p.1.c.1553.c
iudicis eſt aduocatum pupillo dare & cauſam eius dirigere, p.4.col.628.e. Interl.
iudices & gubernatores populi antiquitus vocabantur patres conſcripti, p.1.col.1595.c
iudices populi & ſacerdotes aliquando vocantur Angeli, p.4. col.1782.f
iudices vocantur Dii, p.1.col.1524.e
iudices doceatur per iudicium Salomonis inquirere veritatē per circunſtantias, & aliquando per moderatas quęſtiones p.2.col.698.f
iudices hominum non procedat ad ſententiādum donec cauſam examinauerint diligēter, & de hoc figura, p.1.col.158.f & col.236.b.c
iudices boni propter timorem humanum nihil de contingētibus omittentes, dignitatem cœleſtis curiæ conſequentur, in qua omnes ſunt reges & ſacerdotes, p.1.col.1373.c
iudices Eccleſiarum ſunt hodie quibus datum eſt iudicium animarum, ſed neſcio ſi quis dignus ſit ſpiritu Dei repleri, p. 2.col.171.c
iudices temporales & Eccleſiaſtici, ſeculares & religioſi, documentum habent compatiendi punitis per eos, & reparādi defectus prout poteſt fieri bono modo, p.2.col.281.c
iudices ſeculares homicidas notoriores occideret, q ꝑ Eccleſiaſticos iudices in magnum populus, ſcandalum liberantur p.5.col.985.c
iudices falſi qui prætendunt ſe diligere iuſtitiam, & tamen iuditia falſa proferūt, talibus exprobrādo dicatur: ſi vere vtique iuſtitiam loquimini recte iudicate p.2.c.847.c
quot peccatorum genera, tot Iudicia, p.4.co.212.e
iudices regis Babylonis, quia ignorabant legem Iudæorum, executionem inferre, non poterant niſi de ſpeciali mandato regis & autoritate, & ideo ſene Suſannam diffamantes, a populo regis lapidari ſunt, p.4.c.774.f.779.c
iudices inſignes cum filijs & nepotibus ſuis aſcendentes ſuꝑ ſeptuaginta pullos aſinarum, id eſt, multos fuerunt primus Abeſſan de Bethleem, ſecundus Abialon: tertius fuit Abdon, &c. p.2.col.240.d
iudices fuerunt in Ieruſalem vndecim, annis 411.p.2.colum. 281.b
iudices ordinarii apud Iudęos per quem quando, & quare, ac vbi inſtituti erant, & cuius auctoritatis fuerunt, p.5.c.261. c.& 377.c. Item, p.1.col.1234.f
iudices qua ex cauſa ſuſcitauit Dominus ſuper populum Iſrael, p.2.col.151.c
iudices in porta ciuitatis antiquitus ſedebant, vt cito inueniri poſſent, p.4.col.2229.c.& 1870.f. Item, parte tertia columna 79.c.275.c.& 1601.c.& 1636.f.& 1743.c. Item, p.1.col. 1553.c
iudices in populo Iſrael præerant per modum directionis & conſilii, non per modum dominii: propter quod non habebant efficaciam corrigēdi, ſed reges eius ſucceſſores habuerunt autoritatem & poteſtatem ſubditos coercere, p.2.col. 263.b
iudices rexerunt populum Iſrael vſque ad tempus Saulis regis, non per modum Imperij, ſed tātum per modū miniſterii, exhortationis & conſilii, p.2.c.151.c.& col.227.a.b
iudicium qui præfuerunt ſucceſſiue populo Iſrael, &c. vſque ad quartum annum Salomonis, nomina & tempus quo iudicauerunt, p.2.col.709.b
iudicum liber quare ſic inſcriptus, p.2.col.151.
iudicum narratio quod nobis vtilitatis conferat, p.1.col.15.b
iudicum tempus, quāto ſcilicet tempore quiſque iudicauerit ſcilicet quot annę, ſupputatur vſque ad templi primi ædificationem, p.2.colum.230.f. Et de hinc vſque ad tempora Heliæ. col.335.c
iudicium aliquando ſignificat diſcretionem, aliquando pœnam, p.6.col.1050.c
iudicium aliquando pro damnatione accipitur, p.3.columna 254.f
iudicium finale erit iuctis conſolabile, ſed malis terribile, p.6. c.2296.f. Item, p.3.c.495.c
iudicium duplex eſt, ſcilicet occultum in præſenti. Aliud eſt apertum, quod erit in futuro, p.4.c.1528.f. Item, quare ſic dicatur, p.5.col.1210.d
iudicium per arcam intelligitur, quo quiſque nunc percutitur vt corrigatur, mitialiter puniatur, aut diu tenditur, vt cum peccata conſummata fuerint ad puniendum grauius relaxetur. In arcu diuerſæ ſunt ſagittæ, &c. p.4.c.955.a.b
iudicum iuſtum felicem exitum ſortitur, p.4.c.28.f
iudicium & iudicia in quibus differant, p.1.c.685.a
omnis qui peruerſa agit, eo ipſo quo hoc deſpicit, eſſe Dei Iudicium neſcit, p.3.col.213.b
iudicium duplex eſt. Vnum dānationis, alterum diſcretionis, p.6.col.1281.a.b. Item, p.4.col.265.a.& clarius 513.c.& columna 528.f
iudicium duplex, particulare, ſcilicet, & vniuerſale, & in vtroque Chriſtus adueniet, p.5.col.908.f. Item, p.6.c.915.b.c
iudicium duplex eſt, ſcilicet condemnationis, quo ſoli mali iudicabuntur. Aliud retributionis, quo oēs generaliter iudicabuntur: mali ad pœnam, iuſti autem ad gloriam, p.6.col. 173.c
iudicium mundi in vtroque Aduentu Chriſti conſideratur, p.4.col.265.a
iudicium Dei humana non poteſt ſcire fragilitas, nec de pœnarum magnitudine vel menſura ferre ſententiam, quod Domini arbitrio derelictum eſt, p.4.c.173.c
iudicium futurum licet ſit horrendum reprobris tamen eſt deſiderandum electis, p.4.c.513.c
iudicium multipliciter dicitur, p.5.c.143.c
iudicium quanto magis differtur, tanto grauius futurum eſt: ſicut quanto plus retro tenditur, tanto impetuoſius ſagita in priora fertur, p.3.col.860.e.f
iudicium Dei neminem tranſibit impunitum, p.4. c.280.d.e
Iudicium coram Deo ponere, eſt intra ſecretum mentis ꝑ fidei cōtemplationem ad tremendum examē illius oculos noſtrę cōſiderationis aperire, quid peccator homo mereatur attendere, & occultus nūc & tacitus iudex, quam terribilis poſt appareat, conſiderare, p.3.c.238.e
iudicium iuſtorum diadema dicitur, quia per hoc non in terrenis & in infimis, ſed ſurſum renumerari cōcupiſcunt, p.3. col.277.b
iudicium Dei occultū per pharetram deſignatur. Cum enim Dominus peccata videt, & tamē manum ad vindictam nō commouet quaſi clauſam pharetram tenet, ſed feriendo indicat quantum ei in nobis diſplicuit, quod diu videndo tolerauit, p.3.c.284.e
tanto minus ad Iudicium homo trepidat, quanto in bonis actibus ſolidus ſtat, p.3.c.145.c
qui in cauſis Iudicant ſecundū perſonas, abominantur iudicium, & recta peruertunt, p.4.c.2056.e.f
iudicium Dei ſiue in correctione electorum, ſiue in damnatione malorum, ſummę æquitatis perfectio eſt, par.3.col. 1928.d.e
iudicium ſubuertere & iudicium auferre differunt, par.3.col. 319.a.b
iudicium futurum quod eſſet valde propinquum, etiam tempore Apoſtolum, error ille tunc pullulabat, ſed per Apoſtolorum excluditur, p.6.c.1365.c
iudicium fututum negant, qui diuinam prouidētiam ad actū

humanos non ſe extendere dicebãt,& ſimiliter negãtes im mortalitatem animę,p.6 col.1365.c
iudicium habere contra alterum delictum eſt, p.6.c.238.c
iudicium antequam fiat,nos debemus inclinare,id eſt, cõdeſcendere in iudicio aut faciendo vti diſcretione, & de hoc exemplum in Saluatore noſtro,p.5.col.1154.d
iudicium futurum quamuis terribile ſit iniuſtis, tamen iuſtis erit materia exultationis,p.3.col.494.f
iudicium differtur, vt ſancti viri merita, & aduerſarij pœna creſcat,p.3.col.205.c
iudicium duplex eſt ſcilicet vnum diſcretionis,quod eſt vocatio aliquorũ ad fidem aliis dimiſſis,iudicio Dei occulto tamẽ iuſto. Et iſtud factum eſt in primo aduentu. Et iſtud iudicium quãtum ad ſuum ſtatum potiſſimum incœpit a principio prædicationis Chriſti,& factũ eſt executiue ꝑ prædicationẽ Apoſtolorũ,aliorumque diſcipulorũ. Aliud diſcuſſionis,cuiuſmodi erit in fine mũdi,quo Dei iudicio reddũtur pœnæ ac præmia pro peccatis & meritis ſcilicet in finali iudicio.p.4.co.513.c.& 528.f.Item, p.3.c.494.f. & ſeqq.
iudicium electorum & reproborum magnã diſtãtiam habet. Illos Dominus corripit vt emendet,hi ſuperbię & perfidię pœnas luunt vt contra dominatorem omnium ſe repugnare non poſſe cognoſcant,p.3.col.1942.d
poſt iudicium magna eius ſeueritas, cuius eſt ante ineffabilis miſericordia,p.2.col.359.b.c
iudicium ſecretum Veſphaliæ publica poteſtate conſtitutum eſt non ad inquirendum, ſed ſolum notarijs procedẽdum, ſine ſtrepitu inquiſitionis.p.1.col.722.d
iudicium temerarium eſt,quando quibus commiſſum nõ eſt, iudicãt. ſiue ſit de manifeſtis,ſiue de occultis, p.5.co.143.c
iudicium temerarium cauendum eſt in duob. Sunt enim quædam media & incerta quo animo fiant,quæ & bene & male poſſunt fieri. In his enim duobus temerarium eſt iudiciũ, & vel ſuperbia eſt vel inuidentia,p.5.col.143.c. Item p.6. col.173.a
iudicium magiſtris Eccleſiæ vel principib. terrę committitur. Hi ergo ſi de manifeſtis iudicent,quæ ſcilicet ſunt confićta vel confeſſa,nemere iudicant. Si autem de incertis temere iudicant,&c.p.5.col.143.c
iudicium eſt faciendum in domo Domini,non indiſcrete vel maliuola mente, ſed ſecundum quod ſcriptura reuelauerit,& intentione bona,& amore fraterno, p.2.c.359.b.c
iudicium vno modo eſt actus iuſtitię, qui pertinet ad iudicẽ ſecularem uel Eccleſiaſticũ. Alio modo accipitur iudiciũ, prout aliquis aliquibus ſignis male iudicat de proximo, p. 5.col.143.c
iudicium hominis quãdo peccatum eſt,& quando non. Iudicium enim importat firmam ſententiam de aliquo, aut ergo procedit ex euidẽtia facti,vel procedit ex probabilibus ſeu leuibus ſignis,&c.p.6,col.1205.c
iudicium rectæ rationis peruertit affectio mala, p.5.c. 1166.f
iudicium, vide in Dominus.
iudicium alterius irritare contingit dupliciter,vel quia excellentia ſcientiæ ſecundum quam poteſt manifeſtare iniuſtitiam alterius vel excellentia potentiæ,ſecundum quam euacuam alterius iudicium,p.3.col.393.c
iudicij ira tanto diſtrictior portabitur,quanto hunc minus timetur,p.3.col.1724.f
iudicij futuri tempore ſcilicet tempore Antichriſti,errores de iudicio futuro renouabuntur,p.6.co.1365.c. Horum ratio datur. Ibidem.
iudicij futuri efficacia oſtenditur contra,plures inutiles aduerſus obiectiones,p.6.c.1368.d
iudicij extremi quinque conditiones: ſcilicet eius ineuitabilitas,generalitas,claritas,iudiciaria poteſtas, iudicis ſublimitas,p.6.col.392.f
iudicij die,quinque perſonis genus humanum diſcutiendum ſignatur,p.5.col.949.a.b
pro diuerſitate peccati diſponitur ordo Iudicij, p.4.columna 159.a
iudicii dies dupliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo pro ipſa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro di iudicii particularis, quæ eſt dies mortis cuiuslibet homini p.6.col.656.f
iudicij futuri ſimilitudo videtur oſtendit in eo quod populu Iſraeliticus pro 40. dierũ delicto 40. annis cruciatur in deſerto, nec terrã ſanctam introire permittitur, p.1.c.1263.b.
iudicii dies cunctis retro correptionibus ſeuerior declaratu in vindicta,p.4.col.866.d.e
iudicii diem non opus ſcire poſt quantum temporis futuru ſit,ſed quomodo,p.6.c.657.a
iudicii occulti adiutoriũ poteſt deſignari circuli nomine, vn de circulus dicitur poteſtas iudicii,quia vndique ſtringit cut falx q̃ intra ſe colligit & nullatenus euitat,p.3.c.386.
iudicii dies hyemi comparatur,quia nulla relinquitur facu tas laborandi pro vita: ſed tãtum cogetur quiſq; de horre priſcæ actionis quod recondidit proferre, p.3.col.1628.
iudicij dies octonario numero typice exprimitur quia hoc culum quod agitur ſeptem diebus: ſequitur dies iudic pro octaua,&c.p.2.col.372.e.f
iudicii futuri & generalis locus vbi erit,& quo modo. p.4.c 1929.b
iudicii diem non eſt opus ſcire poſt quantum temporis fut rus ſed quo modo. Vt curent filii lucis eſſe,& parato cor vigilare qui nolunt ab illa hora ſicut a nocturno fure co prehendi p.6.col.656.f
iudicii diem vel ſuæ mortis multi ſuperbi, vt iuſti videantu dicunt ſe deſiderare,vt incipiant eſſe cum Chriſto. Sed ſtis dicit eſſe væ,quia nullus ſine peccato,& in hoc quod bi non timent digni ſunt ſupplicio,&c.p.4.col.1875.a.b
ſubueniendum eſt miſeris in Iudicio ſi cauſa eorum eſt bo & non aliter,p.4.c.29.a. Interl.
in iudicio boni hilareſcent, nec compatientur damnatis, quare,p.3.col.86 e.f
in iudicio puto (ait Origenes) inquirẽdum, vtrum culturę h minum Angelus defuerit, an culturę angelicæ non dig humana ſeguicies reſponderio,p.1.col.810.d.e
iudicio mentis tanto citius abſoluimus, quãto nos diſtricti reos tenemus,p.3.col.323.b
in iudicio detegentur cogitationes,p.3.c.219.a. Interl.
minutiſſimę quidem cogitationes eius in Iudicio, nec vt ba tenuiſſima quę apud nos viluerunt, indiſcuſſa reman bunt,p.3.col.291.a
in iudicio humano audimus obiecta,& ad ea reſpõdemus, audimur,ſed in Iudicio Dei ipſe nos audit, quia videt o quę agimur,ſed non audimus eum,quia quod ei diſplice ne non intelligimus.p.3.c.330.d.e
in Iudicio formidabunt peccatores,quem hic aduerſantes tempſerant p.2.col.328.d
in Iudicio extremo quatuor erunt ordines. Alij iudicabu & non iudicabuntur, vt perfectiſſimi. Alii nec iudicab nec iudicabuntur, vt damnati infideles. Alii iudicabũt & ſaluabuntur vt mediocriter boni. Alii iudicabuntur peribunt,vt fideles mali,p.3.col.436.e
iudicia duo ſunt. Vnum occultum,pœna,ſcilicet qua nunc nuſquiſque homo,aut exercetur ad purgationẽ, aut mo tur ad conuerſionẽ: aut ſi contemnit vocantẽ,excęcatur a condemnationem. Alterũ manifeſtũ,quo vẽturus eſt iud care viuos & mortuos,&c.p.6.c.1339.b.c. Itẽ,p.3.c.341.a.
iudicia Dei ſemel fixa,mutari nequaquã poſſunt,p.3.c.240
iudiciorũ ſtrepitibus & tdmultuoſiſſimis perplexitatibus ad ſe Auguſtinus conqueritur,p.6.c.235.c
iudicorum ſuorum iaculis Deus ferit cum iam malus ad iud cium rapitur,& meminit quia male concupiuit,& concep ta pęius congregauit,&modo dolet quod congregata dele rat,& cum ignem ſentit vltionis,quem ne bene viueret,p uidere contempſit p.3.col.218.d
iudicialia præcepta quare data an & quomodo abolenda v cõtinuanda ſint,p.6.col.453.c. Et de eorundem imperfectione,c.786.d.e

Iudicia iter ſua repetere,quibus,quando qualiter & quo modo conuenit,p.6.c.236.f
Iudiciaria poteſtas Petro tradita & cæteris apoſtolis,quę qualis & quanta,p.5.c.277.c
Iudith hiſtoria contigit tempore Cambyſis filii Cyri ſecundum communem expoſitionem doctorum noſtrorū,p.4.c. 2211.b.c
Iudith ſe vt adultera placeret ornauit,p.2.c.1590.e
Iudith dum ſequitur honeſtatem inuenit vtilitatem, p.2. col. 1501.c
Iudith liber inſcribitur quare hiſtoriam de iudith contineat, p.2.c.1551.a
Iudith hiſtoria ſcripta eſt ſub Cambyſſi, p.2.c.1550.b
Iudith Eſther a concilio Tridentino vt canonici recepti, p.2. c.1655.b
Iudith ieiuniis macerat,corpus,p.2.c.1583.c
Iudith exorata conſurgit & aqua abluit corpus ſuum,p.2. co. 1584.f
Iudith liber apud Chaldęos inter hiſtorias cōputatur,&apud Hebręos omnino inter apocrypha.Si ergo in prologo ſup iudith alicubi legitur inter agiographa vicium ſcriptoris eſt,p.2.c.1549.c.& c.1555.b.& c.1559.e
Iudith de qua tribu fuerit an uidelicet de tribū Symeon vel de tribu Ruben,p.2.c.1551.b
Iudith an errauerit mendaciter loquendo Holoferni,p.2. col. 1857.b
Iudith an peccauit ſe ornādo,ut Holofernem alliceret pro interfectione eiuſdem,p.2.c.1582.f
Iugis ſacrificii perpetuitas,quæ & quot figurabat,p.1.colum. 1393.c
Iuge ſacrificium,vide in ſacrificium Iuge.
Iugum duriſſimum filiis Iſrael quib.& quomodo impoſitum fuit,p.2.c.788.f.
Iugum Chriſti eſt charitas,iugum diaboli eſt iniquitas, & dicitur a iungendo,&c.p.6.c.403.b.c
Iugum Chriſti quomodo ſuaue, cū alibi dicatur, Arta eſt via quæ ducit ad vitam æternam,p.5.c.214.d.
Iugum Chriſti ſuaue,& onus leue, & quibus modis, p.5.col. 214.d
Iugum quotuplex Eſt enim graue iugum ſupra filios Adæ, eſt iugum infidelitatis,eſt iugum Domini leue reuelatum ſpe remunerationis,æternę,p.4.c.988.f
Iugum habet Chriſtus ſed ſuaue,&diabolus,ſed importabile onere,p.4.c.117.a
Iugum ferrem quare ſuper ceruices Iudęorum poſitum, non autem lignium,p.1.c.1635.b
Iugum dæmoniacæ dominationis putruit,p.4.c.136.e
Iugum terrenorum operum qui porta, legem ſuſtinens quaſi iugum dicitur bos,p.1.c.910.a.b
Iulianus imperator,apoſtata a fide Chriſtiana, pſecutor fuit Eccleſiæ fuit ante Chriſtianus & ſubdiaconus ordinatus, &c.p.2.c.1637.c
Iulianus apoſtata,à lectore ad perſecutionem ipſius Eccleſiæ excitatus vſque ad finem vitæ hoſtis truculentus in cœpta malicia perſeuerauit,p.4.c.2372.e
Iulianus Imperator & apoſtata præcepit Eccleſias claudi prohibens diuinum officiū ſolenniter celebrari,p.6.c.1534.f
Iulianus Imperator facultates,& patrimonia auferebat Chriſtianis ſub colore verbi Chriſti,p.4.c.2346.f
Iulianus apoſtata ſub quo factum eſt ſilentium magnum Paulum & Ioannem interficit,p.6.c.1534.f
Iulianus Imperator quomodo periit,p.4.c.373.c.1896.e.f.Itē p.3.c.456.f.499.c
Iumenta ſignificant pigriores ſenſu, & volatilia cœli ſignificant ſapientes ſublimia,p.3.c.151.a
Iumenta ſunt homines carnales,ſenſu tardiores, quid ad onera portanda fraternę neceſſitatis dorſum mentis inclināt, p.2.c.1287.b
Iuniperus,par.4.colnmna 1896.d.e.Item, p. ſecunda,colum. 828.f
Iuniores ſolent maioribus pulchriores eſſe,p.4.c.1500.d
Iunonem vocant alio nomine Aſtharten,p.2.c.163.b
Iurauit Eliezer ponens manum ſub femore Abraham,&c.tradunt Hebræi quod in ſanctificatione eius,id eſt, in circunciſione iurauit, nos autem dicimus eum iuraſſe in ſemine Abrahæ,id.eſt,in Chriſto,p.1.c.283.e.f
melius eſt omnino non iuraret,non quod mala ſit iuratio vera,ſed ne facilitate iurādi in periurium cadas. Qui enim iurat periurare poteſt.Qui autem omnino non iurat,longe a periurio eſt,p.1.c.1051.a
Iurare per creaturas an & quomodo liceat,p.3.c.879.b
Iurare quid eſt,p.6.c.642.d
Iurare eſt actus latriæ,ideo ſoli Deo conuenit,p.3.c.879.b
Iurare eſt vtrumque iſtorum,ſi dicis, Per Deum, vel teſtis eſt Deus,p.6.c.642.d.
Iurare frequenter hominum conſuetudo eſt, Deus autem ſemel iurauit,p.4.c.2363.a
Iurare per nomen Dei quare præceptum eſt in lege,p.5.c. 113. c.Item,p.1.c.711.c.&c.1501.a
Iurare Dominus non iubet,ſed per alterius Dei nomen iurare prohibet,p.1.c.1501.a
Iurare non eſt peccatum viris perfectis ex cauſa rationali,p.6. c.119.c
Iurare per idolum,an & quamodo liceat inducere gentilem, p.1.c.712.e.f
Iurare qui audi aliquem,& ſcit eum falſum iurare & tacet, an & quomodo peccet,p.1.c.939.b.c
Iuraſſe nos aliquid incaute forte ſi contigerit,quod ſeruandū ſcilicet,peiorem vertatur in exitum,libere illud conſilio ſalubriori mutandum nouerimus,p.5.c.252.c
Iuraſſe dicitur Dauid vxori quando eam conſolatus eſt,p.2.c. 675.b
Iurandum eſt per creatorem,& non per creaturam, & quare, p.5.c.113.c.114.d.e
Iurandi vetus ritus Iudæorum,p.4.c.820.d
Iurans tacēdo veritatem,pro cuius declaratione adducuntur teſtes delinquit dupliciter,p.3.c.2084.f
Iurans ſine neceſſitate incurrit malum culpæ,& requirens iuramentum incurrit malum pœnæ,& aliquando vtrumque,p. 5.c.115.c
Iurantis conſuetudo manum eleuare ad ſacra,p.1.c.536.d.
Iuratio eſt duplex,prima,ſcilicet falſa,ſecūda,quę eſt ſine cauſa debita,& per vtramque fit irreuerentiam ipſi Deo aſſumendo nomen eius ad confirmationē falſitatis,vel fruſtra, p.1.c.670.f
Iuratio per nomen Dei quod frequentanda ſit,etiā ſine neceſſitate,dixerunt aliqui iudæi,ſed errantes hoc dicunt, p.1.col. 1500.f
Iuramētum quod fecit Dominus Dauid,an & quomodo dēt intelligi, vt videlicet an de ſucceſſione Salomonis, vel an de alio,p.3.c.1474.f.& c.1578.d.e
Iuramentum Deorum fuit prohibitum propter duplex peccatum ſcilicet faciendo reuerentiam idolo,& fidem frangēdo,p.2.c.140.f
Iuramentum gentilis eſt ſuſcipiendum,p.1.c.712.f
Iuramentum per templum eſt maius quam iuramentum per domum vel altare,p.5.c.383.c
Iuramentum diuinum ſolēne ſuper his quæ ad myſteria Chriſti venturi pertinebant,non ſimpliciter ſed ad maiorem ſolennitatem cum additamento facta ſunt patribus veteris Teſtamenti,p.1.c.273.e.f
Iuramentum Ioſeph fuit per creaturam ſecundū aliquos: ſed dicūt alij quod iurauit per Deum qui erat ſalus Pharaonis effectiue,nec illi iuramento ſuberat falſum, quia intēdebat ſic,&c.p.1.c.413.c
Iuramentum de fœdere cum Gabaonitis vtrùm Ioſue & principes tenebantur ſeruare. Arguitur contra & pro,cū reſpōſione & ſolutionib.argumentorum,p.2.c.68.f.69.c
Iuramentum proferre eſt voto nos diuino alligare. par.1. col. 939.b

Iuramentũ non eſt frequentãdum, & quare, p.5.c.155.c. Item p.6.c.339.b. & c.1301.c
iuramentum eſt faciendum in neceſſariis, p.6.c.4.c. Item, p.3. c.382.b. Item, p.1.c.1300.e. Item, p.5.c.113.c
iuramentum quare eſt introductum, &c. p.1.c.712.f. Item, p.3. c.2084.f.
iuramentum licitum tres habet comites, & quolibet ſubtracto redditur illicitum, p.4.colum.615.c. Item, p.5.c.115.c. Item, parte 6.col.20.e. & 1301.c. Item, p.1.c.1500.f. Item, p.5.c. 113.c
iuramentum eſt triplex, ſcilicet, falſum, quod caret veritate, & iuramentum iniquum, quod caret iuſtitia & iuramentum incautum quod iudicio diſcretionis caret, p.6.c.1725.a.b. Item, p.4.c.615.c
iuramentum mendax & iuramentum illicitum & incautum quomodo ſeruanda ſint ſecundùm opinionem iudæorum. Et oſtenditur erronea eorum in hoc deuiatio, p. 5.c.113.c. 115.c. Item, p.3.c.2084.f
iuramentum & votum vtrumque eſt obligatorium, ſed votum ex ſua ratione magis eſt obligatorium quam iuramentum, p.1.c.1399.c
iuramentum vel votum de illicito factum non obligatorium, p.5.c.113.c
iuramentum dum ſit non, fit, ſine malo, & quomodo hoc intelligendum, p.5.c.115 c. item, p.6.c.20.e
iuramenti obſeruatio vt adimpleatur, debet adhiberi diligentia magna. p.1.c.603.a
iuramenti aſſuefactio vtrum ſit bona? Arguitur pro & contra: cũ reſponſionib. & ſolutionib. argumentorum, p.3.c.2084. f. item, p.6.c.1725.a.b
iuramento debite facto, concurrentib. trib. comitib. quæ ſunt iuſtitia, veritas & iudicium fit Deo reuerentia, p.5.c.115.c. item, p.6.c.20.e
omnis ſermo Dei pro iuramento debet accipi, p.4.co. 1861.a Interl.
iuramentorum fractioni nimis faciliter vt videtur diſpenſatio nunc datur in plurib. locis, p.4.c.1755.c
iuuentus populi Iudaici fuit in exitu de Aegypto & iſta iuuentus fuit quodãmodo renouata in liberatione populi de captiuitate Babylonica, p.3.c.731.c
iuuentus regnat inter omnes ætates, & ipſa eſt firmamentum omnium ætatum. p.1.c.23.b.c
iuuentutem melius eſt præuenire correctione quam poſt lapſum recordatione deflere, & dicere, Delicta iuuẽtutis meæ, &c. p.3.c.1348.e
iuuentutis flos per vigeſimum & quintum annum oritur, p.1. c.1216.f
ius militare eſt prædæ deciſio & pro perſonarum qualitatib. & laborib. iuſta diuiſio, ac principis portio, p.2.c.510.d
ius naturale dicitur multis modis, & quæ hoc iure agantur, p. 5.c.325.a.b
ius gentium quod ſit & quę ex illo deſcenderint, p.5.d. Ibid.
ius ciuile & humanum & quæ ex illo deſcenderint. Ibidem.
ius naturale hoſpites conſeruare præcipitur, p.1.c.241.e.f
ius primogenituræ ad quos transferebatur, p.1.c. 204.f.
ius primogenituræ in duob. conſiſtit, p.1.c.1572.f
ius primogenituræ ablatum eſt a tribu Ruben propter peccatum ſuum, &c. & tranſlatum fuit ad tribum iuda quantum ad dignitatem regiam & ad tribum Ioſeph quantum ad duplicem portionem quę debebatur primogenitis, par.2.col. 97.b.c
ius hæreditatis in duob. conſiſtit, p.1.c.1381.a.b
iurs regis duplex eſt ſcilicet in neceſſitate & extra neceſſitatẽ, p.2.c.239.d
iura humano iudicio mala permittunt incorrecta propter maiora mala vitanda, quę tamen diuino iudicio ſunt corrigenda, p.5.c.1318.c
iura iniquiſſima habent Iudæi contra alienigenas, & enumerantur quædam, p.4.c.2212.e.f
iuſſio Dei peruenit non ſolũ ad homines pecudes, aues, ſed ẽt ad piſces, ſed etiam ad vermiculum eum iuſſa per Angel[o]
miniſtrantur, p.1.c.71.a
iuſiurãdum habet comites, veritatem iudicium atque iuſti[tiam]
p.4.c.715.c
iuſtititia & iudicium differunt, p.4.c.733.c
iuſtitia & difficile ſine timore cuſtoditur, p.5.c.718.e
iuſtitia humana, diuinæ comparata iniuſtitia eſt, p.3.c.73.b
iuſtitia huminis in hac vita, ieiunium, eleemoſyna, & orati[o]
quæ illis duabus aliis volat ad Deum, p.1.c.589.a.
iuſtitia habet duas partes, ſcilicet declinare à malo, & face[re]
bonũ, Etiam iniuſtitia habet alias duas partes, ſcilicet de[ſe]
re bonum & facere malum, p.3.c.1989.b
iuſtitia ad omnes partes animę pertinet, p.1.c.71.a
iuſtitia eſt duplex, vno modo accipitur pfectè, Alio modo i[m]
perfectè, p.6.c.53.b.
iuſtitia duplex eſt ſcilicet Humana & diuina, p.6.c.133.a
iuſtitiam Philoſophi diuidũt in tres partes, vnam in Deum
teram in parentes, vel reliquum humanum genus, terti[am]
in mortuor, p.5.c.787.a
iuſtitia eſt duplex, ſcilicet commutatiua, & diſtributiua, &
ca quid vnaquæque proprie verſetur, & ad quem pertin[eat]
p.4.c.1489.1490.d
iuſtitia corrumpitur per exceſſum & defectũ, ſicut liberal[itas]
p prodigalitatẽ, & per auariciam in deficiendo, p.3.c.1.
iuſtitia eſt in bonis faciendi, innocentia in malis declinan[di]
p.3.c.483.b. Interl.
iuſtitia vera compaſſionem, habet, falſa vero indignation[em]
p.5.c.801.c. & 903.a.b. item, p.3.c.1550. f
iuſtitia abſque miſericordia crudelitas eſt, & ideo debet in
bonis rectorib. iuſte cõſulẽs miſericordia, & pie ſæuiẽs
ſciplina, ne iuſtitia ſit aſpera, & pietas, ſit remiſſa, p.3.c.5.
iuſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas, & miſericordia ſin[e]
ſtitia eſt puſillanimitas, p.3.c.5988.f. & 1094.e
iuſtitia Dei eſt qua gratis iuſtificat impium per fidem ſine
rib. legis, p.6.c.22.e
iuſtitia fidei eſt ne dubitetur de ſpe Dei, quæ ĩ Chriſto eſt
diffidat Chriſtum ſpoliaſſe infernum, &c. p.6.c.133.a
iuſtitia & miſericordia quomodo relucẽt in operib. Dei,
c.1509.c
iuſtitia Dei, cũ ſupplicium a reprobis pro peruerſis actib.
git, eis mala vſque ad verborum retributionem reddit,
c.220.d
iuſtitia remota regna ſunt latrocinia, p.2.c.1204.c
iuſtitia pietaſque vnius viri plagas populi auertere poteſt,
uionẽq; inducere delicti, cuius expiatio multum gratiæ
coniùque promeruit, p.1.c.1376.d
iuſtitia egregie commendat viros muneri alicui præſiden[tes]
p.2.c.788.e
iuſtitia laus, p.1.c.707.b
iuſtitia originalis eſt quædam humanæ naturæ rectitudo,
quam corpus erat animę ſubditum, & uires interiore[s]
tioni quamdiu eſſet ſubdita ſuo creatori, p.6.c.75.c
iuſtitia originalis fuit gratis data per quam corpus erat ſu[bie]
tum rationi, ſim liter & vires inferiores, p.1.c.92.f
iuſtia originalis quare ſic dicatur, p.6.c.75.c
iuſtitia originalis non erat naturalis ipſi homini, ſed ex gr[a]
to beneficio Dei, eius tamen ſubtractio propter pecatũ
pęnalis, p.1.c.93.c. Item, p.6.c.73.b. Vide etiam in pec[ca]
tum originale.
iuſtitia originalis, vtrum poſt primum & ſecundum peccat[um]
remanſerit in muliere, & an fuerit in primis parentib. ſu[b]
cta gratia gratumfaciente, p.1.c.92.f. & c.106.e.f
iuſtitia originalis multos habuit effectus. Vnum principale
Alio ſecundarios, & qui illi ſunt. Et horum effectuum op[po]
ſita, p.1.c.107.c
iuſtitia non eſt in obſtinendo vel manducando, ſed in æqu[ani]
mitate tolerandi inopiam & temperantia non ſe corru[m]
pendi per abundantiam. p.5.c.209.a
iuſtitia Apoſtolorum quantum debeat abundare plus q[uam]
Phariſæorum, p.5.c.110c.

iuſtiti

Iſtitiæ diuinæ ſtatera ad materialem ſtateram comparatur, in qua vna parte depreſſa, altera eleuatur, & econuerſo. Sic in ſtatera diuinæ iuſtitię decretum eſt, vt qui eleuantur per ſuperbiam in pręſenti, deprimantur, &c. parte 5. columna 938.f
Iſtitiæ diſtributiuæ ęquitas in quo conſiſtit, p.6.c.1275.c
Iſtitiam vere ſi habere vis, & non fictam, quę verbis oſtendis factis imple, p.5.c.789.b
Iſtinianus Imperator cępit Imperare anno Domini quingenteſimo viceſimooctauo, & fuit homo literatus & leges Romanas abbreuiauit, & in vno volumine cōpilauit, quod dictum eſt Codex Iuſtiniani, &c. p.6.c.1562.f
Iſtinus Senior Imperator quando cępit regnare. Ibi. 1559.c
Iſtinus iunior Gothos expugnauit & Italiam ab eis liberauit &c. p.6.c.934.f
Iſtus tacendo & cedendo vincit, p.2.c.614.e.f
Iſtus quilibet ex obedientia ad Deū ꝑſecutiones iniuſtas patienter tolerat & vitia perſecutorum arguans coram Deo memorat, & æquitatem diuinæ retributioni pro vtriuſq; ex pectat, p.3.c.873.b.c
Iſtus iudex dicitur recordari de malis impiorū, inferendo debitum ſupplicium, p.4.c.640.f
Iſtus non poteſt eſſe aliquis ſine gratia Dei, loquēdo de iuſtitiæ ꝑfecta quę facit hominem dignum vita ęterna, poteſt tamen aliquis eſſe iuſtus iuſticia politica per obſeruationem legis naturæ, & iuſtitia legali per obſeruationem legis Moſaicæ, p.6.c.25.c
omnis qui vere Iuſtus eſt vbi errantiū peccata cōſpicit, primo ſeipſum inſpicit, dumq; ſollicitus ſe accuſauerit, alios benigne corrigit, p.3.c.1683.b.c
Iſtus ſpicis conſpectu Domini ſtat & ſtabit in futuro. Modo vt conditoris potentiā ad ſe reducat, & ſic fideliter viuat in futuro, vt veraciter coronam vitæ accipiat, par.2. columna 621.a
Iſtus in omnib. quæ agit per fidem & charitatē Deo placere contendit, quod ſignificatur in adipib. oblatis, p.1. columna 108.f
Iſtus ſepties cadit in die quomodo & per quæ, p. 3. colum. 1710.d
Iſtus vix ſaluabitur, & quare hoc, p.6.c.1339.b
Iſtus eſt qui bona mundi, fine æterni præmii cōmnnia reputat, p.6.c.424.d.e
Iſtus ſibi alterum præponit, quia plus ſua mala ſcit quā alterius quorum cognitio ſibi gloria eſt. Gaudet.n. dum cognoſcit morbum ſuum, quem ſanare deſiderat, par.6. columna 519.a
Iſtus nunquam deſinit orare, niſi deſinat iuſtus eſſe. Semper orat qui ſemꝑ bene agit. Ipſum.n. deſiderium bonum, oratio eſt, & ſi continuum eſt deſiderium, continua eſt oratio, p.6.c.661.b
Iſtus & ſi aliquando delinquendo loquitur, non eſt dignū tamen vt a prauis iudicetur, p.3.c.250.d
Iſtus omnis attendēs aliorum bonum quaſi de ſingularitate non ſuperbit, p.3.c.380.d
Iſtus regnum ſuum bene regens quātum ad vires interiores, & ſenſus & actus exteriores cū Dei adiutorio, illæ coronabitur in cęlo, & eius inimici, ſ. dæmones puniuntur in inferno, &c. p.3.c.570.e
Iſtus quilibet in perſecutione hominum poſitus, qui tñ fouetur de diuinis conſolationib. cuius aduerſarij finaliter deſtruuntur, lætatur in Domino, non zelo propriæ vindictæ, ſed iuſtitiæ diuinæ, p.3.c.880.d.e
Iſtus vel iniuſtus iudicatur homo apud Deum ſecundum numerum meritorum & demeritorum. Quid & quomodo de hoc Hebræi ſentiant. Vide Tenet.n. omnes communiter nemine contradicente hanc ſententiam erroneam, par. 4.col. 1218.f
Iſtus in interiorib. ſemper conſiſtit, & omnis gloria filiæ regis, id eſt regalis animæ intrinſecus eſt, ſed Deus educit eū foras, cum res poſtulat & rerum viſibilium ratio, parte 1.columna 1380.e.f
iuſtus eſſe non poteſt in conſpectu Dei, qui ſibi non per dilectionem ſed per formidinem ſeruit, p.3.c.162.e
iuſtus totus dexter eſt, & non habet ſiniſtrā, quomodo & qualiter, p.5.c.116.e
iuſtus prædeſtinatus ſi aliquando relinquatur a Deo propter ſuum peccatum, tamen recipitur finaliter ad ſtatutū gratiæ p.3.c.688.f
iuſtus a minorib. incipit & gradatim ad maiora progreditur, p.1.c.359.a Interl.
Iuſtus qui ab iniquis vſque ad mortem calumniam ſuſtinet, & pro ſua iuſtitia ſubito diuinitus liberatur, & cuius aduerſarius damnatur, de illo exponitur Pſalmus, &c. p.3.c.884.e
iuſtus in humilitate gloriatur, alij in aliis, p.3.c.1404.d
iuſtus quaſi virens folium fructus quos nondū oſtendit ſignat affuturos, & ſpe ſaluus factus in fide ac virtutum gratia proficere non ceſſat. p.3.c.1651.c
iuſtus non eſt in terra, ſed ſuper terram conuerſationē habēs in cœlis nec conuenit ei dici. Terra es & in terra ibis: ſed cęlum es & in cælum ibis, p.4.c.903.c
iuſtum non ſuſtinuit Saul proprio vocare nomine, p. 2. colu. 452.e
Iuſtum ante peccatorem, ſicut non grauāt antiqua delicta, ſic peccatorem ante iuſtum veteris iuſtitiæ non adiuuāt. Vnuſquiſq;.n. in quo inuenitur, in eo iudicatur, p.4.c.1216.d.e
iuſtum noſſe non eſt humanarum virium, ſed diſcitur ex inſpiratione diuina & lege, p.1.c.1070.d
iuſti etſi a deſiderij quieti, dum tamē in corpore, moleſtia ſuæ corruptionis ligati ſunt, corpus.n. grauat animam, & repugnat caro ſpiritui, p.3.c.56.d.e
iuſti redarguunt, ſemper infirmitatis ſuæ conſcij interius cōpatiuntur quia illius ſolius eſt peccato hominum ſine compaſſione diſcutere, qui ex naturę ſui omnipotentia ignorat peccare, p.3.c.159.a
iuſti plerumque tribulatione deprehenſi tardari manum ſubuenientis æſtimant, cum ſe perſequentium immanitas paulo longius anguſtat, & concita quidem ſunt ereptoris remedia, ſed tarda dolori videntur. p.3.c.286.d.c.
iuſti ſicut pro operib. iuſtitię pręmiabuntur, ita impii pro operib. iniuſtitię punientur, p.3.c.686.d
iuſti non petunt a Domino niſi ſimpliciter bona gratię & virtutis quæ ſemper dantur petentib. quando petunt pro ſe & perſeueranter. p.3.c.814.f
iuſti ſaturabuntur per adeptionem ſummi boni, & impij damnati eſurient per carentiam omnis boni, p.3.c.686.d
iuſti quomodo intelliguntur quod fuerunt in ſufficientia numero ad orandum pro populo, vt Deus parceret, ſeu miſereretur, p.4. c.1250.f
iuſti viri intelliguntur per Iacob paſtorem & Zachariā ſacerdotem, p.5.c.387.c
iuſti poſt labores ærumnarum conſolabuntur. p.4.c.531.b
iuſti congregantur peccatores diſperguntur, p.4.c.681.a
iuſti quorum cor diuini verbi ignis accendat non patientur vltra mundanis ſordib. pollui, p.4.c.626.d
iuſti omnes qui mortui fuerunt ab Adam qui penituit vſq; ad Iacob qui fuerunt multi. ſ. Abel, Seth, & multi alii, & Noe & Melchiſedech, & mulieres ſanctæ potuerūt populus Dei dici, p.1.c.364.f
Iuſti ſua facta, ſi Domino placeant ſedula meditatione diiudicant, ne ipſis minus ſolicitis ſupernus iudex cōtra eos inuiſibiliter, aduerſa diſponat, p.3.c.1653.a.b
iuſti non pro ſua laude, ſed vt attentos faciant ſuos auditores laudant aliquando quod dicūt, vnde & ſuperbi ſua laudant ſed alio corde, p.3.c.331.a
iuſti anima eſt ſedes Dei, p.4.c.951.a
iuſti & iniuſti ſæpe eadem habent verba, & vnde illi placent, hi offendunt. Ibi.
iuſti hominis eſt eſſe ſine querela, nō ſine peccato, p.6.c.664.e
iuſti cū de hac vita tranſeunt & ſunt in ſtatu gratiæ quare aliqui eorum moriuntur in maximis tormentis, & alii leuiter hanc

hanc vitam tranſeunt.p.4.col.265.c
Iuſto nunquam eſt hic pax cum corpore, ſemper pugna cum vitiis,&c.p.3.c.133.a
iuſti non ſolum legem implere,verum etiam ſuperare contendunt,vt debitis voluntaria addant. Et oſtendit exemplis multorum,p.4.col.821.a
iuſti petunt vindictam de inimicis duob. modis,p.2,c.1650.e
iuſti cum ab hominibus iniuſte impetũtur, teſtem ſibi Deum requirunt,p.3.col.325.a.b
iuſti plerumque neceſſitate aliqua ſua coguntur opera fateri: quod cum iniuſti audiunt,elationem putant: ex ſuis enim cordibus dicta iuſtorum penſant,p.3.col.393.b.c
iuſtorum labor eſt vt ſemetipſo inueniant, inueniẽtes flendo atque corrigendo ad meliora perducant,par.3.co.163.a.b
iuſtorum mens ſæpe ad altiora contemplanda ſuſpenditur,vt exterius eorum facies obſtupuiſſe videatur,ſed hanc cõtẽplationis vim reprobis per hypocriſim fieri putãt. Quod enim in ſe eſt,in aliis putant,p.3.c.176.e
iuſtorum corda de ſtulta cogitatione ſe reprehendunt,p.3.colum.162.d
iuſtorum corda nunquam ſecura ſunt, ſed turbata timore iudicij:quę tamen conſolantur bonis quæ acceperunt,par.3.col.242.d
iuſtorum mentes per intentionem ſuam omnipotenti Deo aſſiſtunt in ſcriptura quaſi os eius intuentur, p.3.col.242.d
iuſtorum verba qui ad proprium ſenſum ſemper rapere conãtur,vt per hoc pe.ſis filiis panem erroris parent,ad prędam vigilare dicuntur,p.3.col.243.a
ſicut iuſtorum labor eſt videre praua nec corrigere,ita grauis eſt labor arrogantium,ſi quod ſapiunt,non oſtendunt,p.3.col.305.c
iuſtorum perfectio in hac vita hęc vt quæ deliquerint pœnitẽdo per gratiam diuinæ inſpirationis caſtigent, & deinceps ſe in Dei proximi dilectione in bonis operibus adornent, p.2.col.1370.e
iuſtis nõnumquam amplius placet ex aduerſitate mala perpeti quam ex proſperitate terrenæ diſpenſationis cura fatigari,p.3.col.194.e
Iuſtis licet bonis temporalibus priuati iudicentur miſeri ab illis qui ſolum bona tẽporalia conſiderant, tamen ſecũdum veritatem ſunt in maiori proſperitate cõſtituti propter bona ſpiritualia in quibus abundant,p.3.col.263.c
iuſtos in præſentia confutare,eſt faciem eorum conſpuere, & in eorum contumelias fluxa verba quaſi defluentes ſaliuas mittere,p.3.col.284.c
iuſtos cum impiis Dominus non perditurus,p.4.col.232.d
iuſtificare impiũ maius eſt quam iuſtificatum glorificare. Et huius ratio aſſignatur,p.6.col.67.c
iuſtificatur Deus per baptiſmũ,dũ homines propria peccata confitendo ſe iuſtificant:& iuſtificatur in eo,qui nõ per cõtumaciam confutatur,ſed per iuſtitiam Dei non minus cognoſcitur,p.5.col.800.d
iuſtificatus an quis ſit per gratiam,occultũ eſt & incertum hominibus,manifeſtatur tamen à Deo dupliciter, par.3.col.157.b
iuſtificatio accipitur dupliciter.Proprie & large,par.6.columna 53.b
iuſtificatio eſt motus ad iuſtitiam ſicut albatio eſt motus ad albedinem. Et iſte motus poteſt accipi dupliciter, p.6.63.c
iuſtificatio animæ & Eccleſię ex ſolo Deo eſt,p.4.c.964.c
iuſtificatio hominũ per gratiã facta eſt à tota trinitate per cognitionem Dei,& amorem ſupernaturalem,ad quam eleuati ſunt patres ſancti ex electione diuina, par.3.columna 2092.f
iuſtificatio ſumit denominationẽ a gratia ad quam terminatur,& non à culpa vel impietate a qua incipit, p.6.c.63.c
iuſtificationes quã vtiles ſint,ratione videmus: ſed infirmitate ꝓpediti,aliquando nõ deſideramus.Pręuolat intellectus, ſequitur nullus,uel tardus affectus ſcimus bonum nec delectat agere,& cupimus vt delectet,p.3.c.1353.a
iuſtificationes non bonas dedi eis,in quibus non viuant,quo modo hoc intelligendum,p.4.col.1214.f
iuſtificationes per quatuor in quatuor cortinarum coloribu exprimuntur. In biſſo retorta,caſtitate retinens caro. In hi cynto,mens ſuperna cupiens. In purpura, caro paſſionib ſubiacens. In cocco bis tincto,mens in paſſione Dei,& pro ximi dilectione pręfulgens,p.1.col.747.b.c
iuuamus noſmetipſos nõ Dominum in omni quod bene ag mus,p.3.col.231.a
iuuare cum videtur homo vel Angelus. Deus per eos hoc fa cit qui eos pro modo eorum bonos facit, p.3.col.1331.b
iuuare quid me poteſt qui nihil locutus eſt,quod legam cuiu me ſermo non inſtruit,& ſignificatur per infantes ad bell inceptos,p.2.col.15.c
iuuenilis ætas in doctore quem vita & diſcretio commendat non eſt deſpicienda,p.3.2185.b.c
iuuenis bonæ indolis & bene diſponens regnum animæ ſu per debitam ſubiectionem virium ſenſitiuarum regimir rationis rectæ,ſignificatur per Oſiam regem, &c.par.2.co 1227.c
iuuenis ſecularis vel religioſus aptus ad omne bonum, ille ſ cit officia humilitatis & cum humilib. Et ſignificatur p Ioſeph paſcentem gregem cum filijs ancillarum,par.1.co 380.c
iuuenis ſecularis humiliter & deuote ſeruiens parentib. ſic dominis ſuis plerunque retrahitur ab ingreſſu religionis more parentum,& petulantia carnis, & contrahere mat monium inducitur,& tunc debet relinquere ſecularem h bitum,& fugere ad locum religioſum, parte 1.colum.396 & col.459.c
iuuenes multi q emerunt ſibi puellas formę elegantioris qu rum amore capti turpi ſeruitio ſeſe dediderunt,p.2.colur 1428.d
iuuenes in ſtatu potiſſimo iuuentutis exiſtentes ſolent de f cili ad vitia declinare:& ad bonam monitionem de fac pœnitere. Et ſignificantur per Niniuitas, p.5.c.857.c
iuuenes ſunt qui nulla conſilii grauitate fulciuntur. Senes m rum grandeuitate maturi,p.3.co.275.b
magnum eſt autem Iuuenibus ſe a vitiis abſtinere & lubri perplexæ viæ errorem fugere,p.4.c.987.b
iuuenes inſolentes iuuenem caſtum eis diſſimilem verbis xaſperant,dicentes eum mollem,& nullius valoris. Et ſig ficantur per fratres Ioſeph,p.1.c.459.b
iuuenes non ſunt ad honores promouendi,donec fuerint v tutibus probati. Et de hoc notabile dixit Aelius Adrian Imperator,p.4.col.2359.f
iuuenes ſcriptura non ſemper iuxta ętatem appellat, ſed iu ta inſtabilitatem animi,p.2,col.787.a
iuuenes plerumque ſicut dicuntur,qui nulla conſilii grauita premuntur ita ſenes,non eos ſcriptura vocat,qui ſola gr uitatę temporum,ſed morum grauitate maturi ſunt, pa. col.1234.c.f
in iuuenibus & adhuc ſolidioris ætatis(qui ſcilicet, labore ardentiſſimo ſtudio vitę quoque ſanctimonia & oratio frequentia ſcientia conſequuti ſunt)hoc friget ſapienti p.2.c.671.c. Item,p.2.c.734.e.f
iuuenibus bene ſunt aliqua permittenda ratione ſuæ ętati quę tamen non decent maturitatem ſenectutis,p.3.colur 17.c
iumenta alterius generis animãtibus coire in lege vetitu quid ſignificet,p.1.col.1071.a
iuuentus,ille ſtatus eſt periculoſior quam ſenilis, & nota qu re,p.4.col.987.b
iuxta præpoſitio aliter & aliter accipitur,&c.parte 3.colum 1715.c
ixion eſt auis alba minor miluo,& eſt de genere vulturis qu paſcitur cadaueribus,p.1.col.1539.c
ixion ſignificat vicium hypocriſis,quę propter laudem hu nam prætendit exterius albedinem ſanctitatis, & interi paſcitur cadaueribus iniquitatis,p.1.Ibi.

K

KALENDAS Iudæi celebrant,hoſtiis, epulis requie,p.2. c.447.b.Interl.
alendas delebramus quando ex Dei gratia bona opera inci pimus,p.2.col.1291.b.c
arolus magnus dictus eſt Sol, quia ſicut Sol præcellit alios planetas ſic ipſe fide & magnanimitate refulgens præcellebat cunctos reges terrenos,p.6.col.1625.c
arolus magnus 30.annis regnauit ſuper Francos, & poſt Imperator fuit factus & imperauit 33.annis,p.6.co.1623.c
arolus magnus,dicitur magnus a magnitudine operũ, quia primus de regibus Frãcorum adeptus eſt Romanum Imperium,p.4.col.1612.f
arolus magnus anno Domini 1275.ad præces Adriani Papæ intrauit Italiam.p.6.col.1617.c
arolus magnus anno tertio Imperii ſui debellauit totaliter Mauros, qui & Huni dicuntur, & multas terras Chriſtianorum affligentes depopulauerant,& multos occiderunt, inter quos erant aliqui præditi ſanctitate & dono prophetiæ,p.6.col.1623.c
arolus magnus inuitatus a beato Iacobo purgauit viam ad eius ſepulchrum prius ignotum eo quod tota Hiſpania erat a Saracenis occupata: quos cum multis laborib.& bellis Karolus partim occidit,partim fugauit, & partem fidei Chriſtianę ſubiecit,p.6.c.1627.c
arolus magnus collecto exercitu magno adiit terram ſanctã & infidelibus partim occiſis, partim fugatis patriarchãm depulſum in ſede ſua collocauit,& terrã ſanctam Chriſtianis reſtituens in bono ſtatu reformauit, p.6.col.1627.c
rolus magnus fecit inquiri diligenter obitus & actus martyrum & aliorum ſanctorũ & inuentum eſt, quod diebus ſingulis occurrebant plus quam trecenta feſta propter hoc ſtatutum eſt,vt in fine martyrologii adderetur illa clauſula.Et aliorum plurimorum ſanctorum, &c.p.5.col.184.d.e

L

LABAN Niſus eſt retinere Iacob ne recederet ab eo quia videbat moram ipſius Iacob ſibi vtilem, p.1. col.344.f
Labia lanbentium aquam ſi fuerunt idololatræ ita iungebantur quod non poterãt abinuicem ſeparari: & per hoc conuincebantur ſeu cognoſcebantur ſicut tempore Moyſi per potum aqua vbi puluis vituli aurei fuit commixtus, p. 2.col.357.c.Item,p.1.col.835.a.b
Lbia ſicut polluuntur loquendo quod non decet, ita etiam tacendo quod dici debet,p.4.col.82.f
Lbia noſtra ſunt cymbala bene ſonantia,quę cordi concinna in laudibus Dei bene ſonant,p.3.col.1592.c.f
lbia dicuntur Dei iudicia per quæ aperta quaſi labia, ſuam voluntatem oſtẽdit hominibus quę latet in occultis diſpoſitionibus,p.3.col.142.c
laii vnius dicitur homo,quando ſimiliter loquitur de proximo in præſentia & abſentia eius: Et linguę diuerſę quãdo bona loquitur in preſentia proximi, & mala ipſo abſente p.1.col.129.c
laiis peccamus duobus modis,cum nõ iuſta dicimus, vel cũ uſta recemus,p.3.co.44.d.e
Lbor Aegypti Labor ſæculi,p.4.col.382.e
Lboris fructu priuari magum infortunium reputatur, p.4. col.522.f
labris fortitudo in equi vngula monſtratur, par.3.columna 74.c.f
labris anxietas ſignificatur per gyrum circumitus, p.3.colu. 1.b
labris primordia debet quiſque Domino conſecrare, & de omeſticis diſciplinis quas in ſe quiſque ſolerter,exercet, ĩ hoationem bone voluntatis Domino conſecrare,p.1.col. 269.b
labrem vtilem qui impendit proximis in Eccleſia Dei offert bouem,p.1.col.1208.c
labore manuum operemini vnde viuatis: vel elemoſynam faciatis omnibus prius ſpretis & venditis pro Domino, p.5. col.871.c
labore & ſanguine ſimplicium qui nutritur & potatur, ſicut eſt malus dominus per tyrannidem, & quilibet deceptor per fraudem: & vſurarius per cupiditatem, ſignificatur per Damaſcũ,quæ ſanguinem bibens interpretatur,p.4.c.184.f
labores fructuum quare dicuntur,& non fructus laborum, p. 3.col.1401.b
labores maiores frequenter faciunt homines ad perficiendũ peccata quam iuſti ad iuſtitiæ opera,p.3.col.1903.c
laborũ exactorum in letitia meminiſſe tutum eſt,p.1.c.1610.d
a laboribus etſi aliquando libere poſſet vacare homo, ex vſu tamen ad eundem laboris vſum, etiam non compulſa reuertitur,ita vt aſſueta fatigationibus,a iugo ſeruitutis mundanæ ceſſare non liberat etiam ſi liceat,p.3.c.284.c.f
laborat fruſtra qui verbum ſapientiæ inculcare nititur, ei qui audire contemnit,ſapiẽtiorem ſe doctore & maiorem credens,p.3.col.1641.a
laborare potes contra vicia,ſed non vincere, Deo deſiſtente ab auxilio,p.3.col.1265.a
labitur homo de facili ad vicia niſi fortiter per timorem Domini ſe teneat contra impulſum fomitis.eſt enim homo ſicut nauis in flumine currente,quæ niſi fortiter ſurſum impellatur ſeu detineatur,ſtatim deſcendit per impetum fluminis,p.3.col.2112.f.
labuntur diſcretus & indiſcretus,ſed differenter,& quomodo p.3.col.2186.c
labuntur alij a ſtatu iuſtitiæ,& locum vitæ alii illis cadentibus ſortiuntur,p.3.c.323.a.b
labãtes poſt vitæ ſanctitatem ad vetuſtatem pręteritorum vitiorum,& qui corruptione veteris nequitię delectantur, acetum bibere dicuntur,p.1.col.1197.b
lac Eccleſię eſt incipientium paruulorum prima elementa, vt ſunt minorũ correctio & diſciplinę emendatio,p.2.c.179.a
lac nutriendis & ſemen procreandis pueris ex eodem fonte manat,p.5.col.855.c
lactis potus aggrauat corpus hominis & inducit ſomnum, p. 2.col.179.c
lactis cibus dicitur in ſcripturis ſanctis doctrina quæ incipientibus velut paruulis traditur,ibid.
lachrymę corporales ſiue mentales non erunt in electis, nec dolor in corpore,ſiue in mente, ſed plena delectati vtrorũ que.Et in re pbris,an & quomodo hęc ceſſabũt,p.4.c.238.f
lachrymæ pondera vocis habent,quæ impetrant, non ſupplicant,p.2.c.1576.c.Item,p.3.col.1006.f
lachrymę quales & quomodo pro defunctis ſunt fundendę, p.6.col.653.b.c.654.f
lachrymę reducendę ſunt quaſi torrens quomodo intelligendum & qualiter poſſibile,p.4 c.968.d.e
lachrymarum effuſio triplex,ſcilicet,lachrymarum contritionis ex recordatione peccatorum propriorum,effuſio, ſecũ cunda eſt lachrymarum compaſſionis,tertia eſt lachrymarum deuotionis ex dilatione pręmiorum,p.2.c.823.c
lachrymarum gratia cum magno gemitu quęrenda eſt a creatore,p.2.c.1017.c
lachrymarum multę ſunt differentię p.4.c.922.d.e
lachrymas pœnitẽtium deſignat altare holocauſti,lachrymas gaudii altare incenſi,p.1.c.818.c.f
lachrymas frequenter habere non eſt ab homine, ſed a gratia diuinæ inſpirationis,p.4.col.968.d.e
lachrymatus eſt Chriſtus in cruce non habetur de Euangelio poteſt tamen haberi per ſimile,p.6.col.849.f.Item,p.4.co. 1003.b
lacus frequenter accipitur in ſcriptura pro carcere, qui aliquã do fit ſuper terram,aliquando ſub terra,p.3.c.1111.b.c
lacus magnus ſalſiſſimus,&valde ſpiſſus eſt factus ille locus vbi erant quinque ciuitates ſubuerſę,& veſtimenta ibi proiecta magis ſordidantur quam lauantur. Et in alio loco uotur mare mortuum,p.1.c.200.d.c

lactucę

Lactucæ agreſtes deſignauerunt amaritudinē quā filii Iſrael ſuſtinuerunt in ſeruitute Aegypti: & hę lactucę indifferenter ſumuntur pro herbis amaris: nec plus fuit præceptū de Lactucis, quam de aliis herbis, p.1.col.146.b

Lactantii error, dicentes reſurrectionem non eſſe futurā omnium ſimul, ſed ſucceſſiue ſecūdum dignitates, p.6.c.347.c

Lætícia ſpiritualis nos ſanctificat, p.1.col.1105.c

Læticia vera eſt quæ corde hilari cōcipitur & alacri ſermone profertur, p.3.col.533.a.Interl.

Læticia ex vino & muſica cauſata eſt in parte ſenſitiua. Delectatio proueniens ex ſapientia eſt in parte intellectiua, quæ eſt ſuperior & melior, p.3.c.2178.f

Læticia ſicut eſt diſpoſitio viuificatiua, ſic triſtitia ex paſſio mortificatiua, p.3.col 2128.f

Lęticia animi aliquando corporis dolores mitigat, & ſic accedat languor mentis, duplicatur infirmitas, p.4. col.15.a

Lęticia magna & admiratio mentis redundat ad vires corporis, p.3.col.669.c

Lęticia corporalis, & ſpiritualis eſt tentatio poſſidēdi, & vtraque poſt dici vanitas, & quare, p.3.col.1758.e

Lęticię occaſionem damus Deo & Angelis, cum ſuper terram ambulantes conuerſationē in cœlis habemus. Vereor ne è contrario mala conuerſatio noſtra non ſolum terris, ſed & cælo lamentationes inducat, p.1.col.1287.a

Lætitiam & mœrorem in vniuſcuiuſque electi animo tribus modis alternari inuenimus, id eſt, cōuerſione, probatione, morte, &c.p.3.col.315.a.b

Lętari eſt tacitæ mentis ſuauitate mulceri, & differt ab exultare, p.3.col.632.d

Læti ſæpè triſtium meminimus, & ſani dolorū ſine dolore: & unde læti & grati ſumus. Sic itaq; & miſeriæ recordatio nil beatitudinis detrahit, p.3.c.1118.e

Lagunculę confractionis variæ ſententiæ, p.4.col.138.d

Laicus bonus non habens prędicandi officium quamuis non ſequatur Chriſtum per ſtatutum religionis & clericatū, bonis tamen verbis & exemplis agit ad expulſionē dæmonis de cordibus proximorum. Et ſignificatur per eum qui non erat ſocietate Apoſtolorum, & tamen eiecit diabolum, p.5. col.579.c

Laici omnes per ſacerdotes & alios Eccleſiæ miniſtros ad diuina ſunt applicandi per exempla ſanctæ vitæ & per verba ſanæ doctrinæ. Et per quid hoc ſignificatur, p.2.col.1203.c

Laici ſimplices ſignificantur per lapides qui ponuntur in fundamento, inquātum ex labore cætera membra Eccleſiæ ſuſtentantur, p.2.col.702.f

Laici frequenter retrahuntur a bono propter maliciam cleri: & propter hoc venit defectus deuotionis, imparuis, mediocribus, & magnis, p.4.c.2173.c

Laici qui peccatis inficiuntur clericorum dicunt: Quare non faceremus quia clerici & religioſi talia faciunt qui ſunt doctores noſtri? p.4.col.309.c

Laicos multos quotidie videmus, magnis vitę meritis excellere & alios a prima ętate ſpirituali ſtudio feruētes, ad extremum ocio torpeſcere, p.5.col.588.f

Lamech primò introduxit bigamiam cōtra naturæ inſtitutionem, quę fuit vnius cū vna: & in vxoribus ſuis punitus fuit. Per quæ enim quis peccat, &c.& quare, & quomodo, p.1. col.123.c.& c.124.f.& col.127.c

Lamech primus contra naturam & morem adulterium commiſit, p.1.c.123.b

Lamech aiūt Hebręi diu viuendo caliginem oculorum incurriſſe, & adoleſcentem rectorem itineris habuiſſe, &c. caluq; Cain inter fruteta latentem ſagittando interfecit, pa.1.col. 123.c.& extenſius.col.124.f

Lamech interfecit Cain & vnum puerum, propriū, ſcilicet filium Tubalcain, vt dicunt Hebræi, qui fuit director ipſius Lamech in occiſione Cain, p.1.c.123.c

Lamech cæcutiens ductus eſt ad venandum nō pro carnibus, quia illis non veſcebantur homines, ſed pro pellibus quib. induebantur, p.1.c.124.f

Lamenta Ieremię, recte cantica dicuntur, & e conuerſo: ſic enim in præſenti ſine miſeriis nulla ſunt gaudia, ita ſine mentis aut pauca, aut nulla ſunt cantica, p.4.col.1024.c

Lamenta humilitatis, faciunt animam coram Deo canden dum nec alium deſpicit, nec contra Deum murmurat, p col.131.a.b

Lamētatio eſt, aut ex mœrore pręſentis vitæ, aut ex deſide æternæ vitæ cordibus humanis dono ſpiritusſancti inf compunctio, p.4.co.423.c

Lamentatio commiſerationis & intimi amori eſt iudiciu p.4.co.925.b.c

lamentationis in libro Ezechlelis ſcriptæ, p.4. col.1096.e

lamentationes, quare & ſuper quo ſcripſit Ieremias, p.4.co 2158.d.e

lamentationes ſcriptę ſunt metrice eo quod tempore Iere talis modus erat ſcribendi, p.4.col.925.c

lamentationes Ieremiæ membra orationis patet maxime ſtingui vel diſſoluto colorari. Ibi.923.c

lamentationum uerſibus quare literę Hebraicæ præponun an ad ſignificandum ſententiam verſuum, & quaſi tituli præponantur, p.4.col.925.a

lamentationum liber quomodo & qualiter ac quare par inciſus & combuſtus eſt per regem Ioachim, p.4.colu 827.c

lamentatrices quæ dicūtur. Et permanet is mos vſque hc in Iudęa, vt ſparſis crinibus mulieres nudatis pectorib. ce modulata populum transfundant in lachrymas, p.4. 958.d.e

lamia crudelior ſuis fœtibus quam cæteræ beſtię dicitur, col.1007.b

lamia hypocritum deſignat, p.4.col.312.d

lamma dictio Hebraica quid & quomodo ſignificat, qua dicitur Heli Lammazabatani, p.5.c.460.f

Lampine currus genus in quo dormiebat Saul, p.2.co.48

languor Aegyptius eſt diligere mundum & quæ in mu ſunt, obſeruare mēſes, tēpore: ſtellarum curſibus adhęr ſeruire carni, luxuriæ operam dare, & delitijs vacare, p. 629.c

languor non deſignat infirmitatis incurabilitatem, quini debilitatem tantum ſignificat, quæ contingit ſine graui firmitate, &c.p.5.col.1261.1262.

languores animæ multi ſunt, ſcilicet auaricia, ſuperbia, ia tia, formido, inconſtantia, & ſimilia, p.1.col.1426.d.e

lanificum ad faciendum veſtes qui primum adinuenit. P enim homines pellibus animalium tegebantur, p.1.col 123.c

lapis quo Dauid Goliam percuſſit Chriſtum figurabat, pa 431.a

lapis de ædificatione templi reiectus plures, ſignat Chriſt Gentiles & Iudæos in vnam Eccleſiam coniungentem 6.c.540.e. Item, p.5.col.358.e

lapis dicitur lex vetus, & quare, p.3.col.1151.a

lapis ſiue manibus abſciſcus de mōte, quomodo ſignat C ſtum, p.4.c.1518.f.2203.c

lapis ſignat Chriſtum: oculi ſeptem dona ſpiritusſancti, v niuerſitatem Angelorum, p.4.col.2202.f

lapis cū dicitur. En lapis iſte, &c.pro quo accipiatur: an l audiuit virtute diuina vt Hebræi dicunt ſecundum ſen literalem an vel pro hominibus exiſtentibus circa lapic illum, &c.p.2.c.148.f.149.c

lapis angularis repreſentatus eſt Chriſtus, par.3.col.133 Item, p.4.c.1518.f. Item, p.5.col.358.e

lapidem quem reprobauerunt ædificantes, &c.quomodo literam exponendum eſt de Chriſto, & non de lapide i dificatione templi Salomonis, p.5.col.382.e.f. Item, p 540.c. Item, p.3.co.1329.b. Et ſolum hoc inueni dict magiſtro Petro Comeſtore in hiſtoria ſcholaſtica. Hę ra, & col.1335.c

lapide uſus eſt Ioſuę ad arguēdos eos qui anima præditi ſecurus morem antiquum, p.2.col.147.a

pides tres quos aſſumpſit Iacob fuerunt facti vnus lapis, ut dicunt Hebrei:& dicunt quod hoc fuit in ſignum quòd do minus vniretur cum eo aſſociãdo eum. Nos autem melius poſſumus exponere,quod hoc fuit in ſignum vnitatis eſſen tiæ in Deo & trinitatis perſonarum. Vel in ſignum trium naturarum in Chriſto,ſcilicet corporis & animę, & deitatis in vnitate perſonæ,p.1.324.c
pides qui tranſmiſſo Iordane collati ſunt duodecim ſunt Apoſtoli,qui cum virtutibus & opinionibus eſſent conſpicui ſupra nos ſunt collocati,p.1.col.1623.a
pides ingentes erigere tranſmiſſo Iordane eóſque vt in eis poſſent ſcribere omnia verba legis calce leuigare,eſt, celebrata Chriſti paſſione & reſurrectione,lapideas euangelizantium mentes euangelizando concutere,p.1.co.1623.a
pides impoſiti ex quibus ędificabatur altare ſignificabant miniſtros Dei non eſſe abſtrahendos in varia mundi negotia.p.3.col.680.d
pides vocant viros iuſtos in eccleſia militãte in diuerſis gradibus,ex quibus ędificatur eccleſia triumphans,vbi iſti lapides ſunt beati in diuerſis manſionibus & gradibus glorię collocati.p.4.col.453.c
pides duodecim a Iordane deducti,ad quid fuerunt,& vbi ſunt repoſiti.p.2.col.62.f
pides poſiti intra alueum Iordanis tempore tranſitus populi Iſraelitici fuerunt ita magni,quod poterant apparere ſuper aquam,quando erat parua,p.2.col.31.c
pides pretioſi notant duodecim articulos fidei, ſecundum eorum proprietates conuenientes,p.6.col.1678.f
pides viui eſſe dicimur omnes qui inChriſtum credimus,p.2.col.62.f
pides viui,ex quibus altare fit,offerat Ieſus ſuper eos holocauſta & ſacrificia ſalutis,qui & quales eſſe debent. par.2. ibidem.
pides viui ordinantur ſuper fundamẽto quod eſt Chriſtus: ſic quod primo validiores,vt apoſtoli primi iaciũtur in fundamento,vt ipſis ſuperponi poſſit ędificij pondus: ſecundi verò & paulo inferiores proximi ordinãtur: qui vero plus inferiores ſunt.paulo ſuperiores,&c.p.2.ibi.
pides quos demonſtrauit Ioannes,de quibus dicit, Deum poſſe ſuſcitare filios Abrahæ,fuerũt illi quos filii Iſrael de fundo Iordanis abſtulerunt,p.5.c.74.f
Item p.2.col.31.c
pides pretioſi ſunt ipſius inuenientis, quia de alicuius poſſeſſione nunquam fuerunt. Alia ſunt quę aliqñ fuerunt in poſſeſſione alicuius,ſed tantum tempus eſt elapſum,ꝙ non eſt memoria,ſicuti theſauri antiquitus, in terra occultati. Et idem iudiciũ deberet eſſe ſicut de prædictis,ſed propter pacem hominum ſtatutum fuit antiquitus,vt medietas in uentoris eſſet,& medietas illius cuius eſt ager, p.5.c.247.c
pides dicuntur clamaſſe ad Deum adinuicem ſe ſcindẽtes in paſſione Chriſti,ſuis diſcipulis tacentibus eius laudem propter metum Iudęorum.p.5.c.951.c.&952.f.&462.f
pideę fuerũt tabulæ decẽ preceptorũ,& quare,p.1.c.671.b.c
pſus fidelium in culpam mortalem plangendus eſt valde, quanto anima eſt melior corpore, & maxime quando eſt peccatum prælati vel principis, ad quod ſequitur malum communitatis.p.2.col.517.c
pſus communis ſed ſpecialis confeſſio,p.2.col.582.d
ge dat qui affectum largiendi habet, etſi nihil habet quod largiri,p.6.col.423.a
giens eſcam vel ueſtimentum pauperi,& tamen animę vel corporis iniquitate polluitur.hic quæ ſua ſunt dat Deo, & ſeipſum diabolo,p.3.col.2011.c
ciuia per vitulum qui eſt petulans animal,ſignificatur,p.2. col.1500.f
eres ſignat reges Iſrael, ſub quibus regnum fuit attritum, ſcilicet Ioachaz & ante & pluribus aliis p.4.124.d
era duæ ſcalæ quam vidit Iacob,figurabant iuſtos & peccatores,quia Chriſtus ex vtriſque deſcendit ſecundum carnem,& pro vtriſque natus & paſſus,p.1.co.325.f
latini non ita proferunt aſpirationes,nec literas gutturales ſicut Hebræi.p.1.col.510.e.f
latitudo terræ. Vide in Terræ latitudo.
latria debetur Deo,dulia domino,p.3.co.272.b.Interl.
latria non debet impendi homini,igitur nulli corpori cęleſti. An & quomodo valet illa conſequentia. p.1.col.1484.f. & col.149.e.f
latriæ cultus in duoqus conſiſtit,ſcilicet,in ſacrificii oblatione,& debita oratione,p.3.col.2145.c
latriæ actus communior,eſt oratio,p.5.col.124.f
latriæ actus exterior & ſinum actus interioris eſt oblatio ſacrificii,& illas ſeruitus ſoli Deo exhibenda eſt,&c. p.2. colu. 1631.a.b
latriæ actus exterior per conſuetudinem introductam obſeruatur circa perſonas excellentes,ſed per intentionem exhibentis & recipientis,tollitur proprietas actus interioris latriæ.p.2.col.1632.e
latro cui ſecũ crucifixo,dominus ait.Hodie me. eris in para. nõ ſine ſanctificatione inuiſibili tanta fœlicitate donatus eſt,&c.p.1.col.1993.b
latrones dicuntur timidi,quia ſemper timent deprehendi. p. 3.c.1696.f.1727.c
latrones cum Chriſto ſuſpenſi,duo genera hominum, qui artioris vitæ continentiam apprehendũt, ſignant ſed diſpari fine & intentione.p.5.col.457.c
lauacrum optimum expurgat ſordes animæ.p.4.c.61.b
lauacrum ſacroſanctum aiunt nonnulli ſatis eſſe vt quaſi nix dealbemur.p.4.col.25.a
lauacrum compunctionis peccatorum noſtrorum maculis exhibet lex Dei,per quę ſanctæ animę ſuperno ſponſo diſplicuerunt.p.1.col.981.b.c
lauantur quidam & mundi non fiunt,quia commiſſa flere,nõ deſinunt,& rurſum flenda committunt,&c.par.3.columna 2147.a
lauatio veſtium internam quo munditiam Deo placitam eſſe cogit intelligi, p.1.co.659.c
leuationi habilem nitrum reddit aquam, crepitata autem in aqua quaſi calx viua,& deperit.p.3.col.1713.a
laudat Deus hominem,quando per aliquem effectum vel ſignum præbet ei virtutis teſtimonium,p.3.col.660.f
laudat Deus credentem,non carne circunciſum, &c.p.6.col. 42.e.
laudat nomen domini,qui virtutes eius prędicat, &c.p.3.col. 1305.b
Omnis creatura non voce,ſed opere laudat Deum,& quare, p.4.col.1540.d
laudat ſemper,qui ſemper bene operatur,qui male agit blaſphemat,hęc laus perficitur in ęterna gloria,ad quã peruenturi exerceamur in hac laude honorum operum, &c.pa.3. col.1571.a
laudant multi contemptores ſeculi & caſtos,& dicunt beatos eſſe,ſed quando ſpecies concupiſcibiles eorum obtutibus pręſentatur,mox recedunt ab eis quidquid recte cogitauerant,p.5.col.849.a
laudare ſe proprio ore in aliquo caſu,bonum eſt & neceſſariũ ut pote quando taciturnitas propriæ laudis vergit in præiudicium veritatis,& in detrimẽtum ſalutis proximi, & honoris diuini,p.6.co.433.c
Item p.3.co.238.f
laudare Chriſtum dicuntur omnes creaturę & irrationales & vita carentes,inquantum ſunt materia & occaſio laudandi ipſum,quia intellectuales creaturę, per eas aſcendunt, ad cognoſcendum,& per conſequens ad ipſum laudãdum & glorificandum,p.6.co.1503.c
laudare dicuntur angeli,qui iam tantis claritatis latitudinem in ſublimibus vident. Iubilãt uero homines,quia adhuc in inferioribus oris ſui anguſtias ſuſtinent, &c.pa.3.columna 351.c
laudare aliquem volentes diuina ſcriptura docente, non ſolũ mores illius ſed etiam parentes oportet laudari,vt quaſi hę

reditario iure puritatem habere videantur illi quos laudamus,p.5.col.672.d
laudare Deum quomodo dicuntur cæleſtia corpora: licet enim ſint inanimata, tamen dicunt laudare inquantum ex ſua pulchritudine & virtute ducunt homines in cognitionem & laudem ipſius Dei,p.3.col.1581.c
Cum videmus aliquid in mūdo pulchrum & honeſtum, inde Deum laudare,& ei referre gratias debemus,p.4.c.2564.d
laudare Deum non poteſt qui delictorum morti ſubditus iacet,iniquitatibus inuolutus,p.2.col.1270.c.f
laudare Deum quomodo debemus,ſiue manducemus ſiue bibamus,ſiue quid aliud agamus,p.5.col.258.d.e
laudare Deū vt prouocemur,aſſignatur triplex ratio. Ex Dei fidelitate,ex īfinita Dei poteſtate,ex gubernationis ſeu dominii generalitate,p.3.col.650.f
laudare debemus Deum ex operibus ſuis, quia mēs humana nō attingit naturaliter ad eius notitiam,& ſecundum ordinem creationis creaturarum procedēdum eſt.p.3.c.1237.c
laudatur Deus in diebus vitę,in diebus autem mortis non poteſt laudari.p.2.co.1270.c.f
laudantur non niſi mirabilia Dei. In omni enim miſericordia perditorū,in iuſtificatione impiorum, quid laudamus niſi mirabilia Dei. Vides hominem,heri voragine ebrietatis, hodie ornamentum ſobrietatis. Vides hominem,heri cęnū luxuriæ,hodie decus temperantię, heri blaſphematorem Dei,hodie laudatorem Dei. Vides hominem,heri ſeruum creaturę,hodie cultorem creatoris. Hęc ſunt mirabilia quę confitentur cæli.p.3.col.1120.d.e
laudantur merito omnium gentiū voce, qui rectæ fidei tenēt confeſſionem,vt id impleant opere quod prædicant ore:& ueniunt ad eos,fauſta acclamantes pro cuſtodia mandatorum Dei beatificātes,ſecundum illud. Beatum dixerūt populū cui hæc ſūt,beatus populus cuius eſt dominus Deus eorum,p.4.col.2376.e
laudantes Deum vitæ munditiam habeāt,in moribus & actibus concrepant,p.2.col.1156.f
laudandus eſt Deus cum formidine,eo quod non poſſunt ſufficienter laudare. Illa autem opera ſolent homines cum formidine facere,quæ neſciunt ſufficienter agere.p.3.c.347.b
laudari a turpib. tam triſte tibi ſit,quam ſi lauderis ob turpia, p.5.col.754.f
laudās proximum ſermonibus parat ei inſidias, quibus in periculorum verbi aut operis ſecurior incidat p.3.co.1727.a
laudandus eſt Deus propter ſe,quia propter aliud laudat, ex neceſſitate laudat,ſi illud haberet,nō laudaret, p.3.c.819.c
laus uera laudabilis non eſt ex homine,ſed ex gratia Dei,p.6.col.39.Interl.
laus hominum non debet appeti,ſed ſubſequi, vt exemplo alios inuitet,p.5.col.123.a
laus diuina non tollitur a ſanctis per mortem,ſed magis perficitur.p.3.c.2570.e
laus non eſt magna q̄ dicit Salomon: Supergreſſus ſum opib. omnes qui fuerunt ante me in Ieruſalem. Ante Salomonē enim regnauerunt Saul cuius tempore regnum cępit & Dauid,ſub quo ſatis paruum erat regnum,p.3.col.1760.e
laus perfecta veritatis,eſt deſtruere falſitatem,p.3.col.1456.c
laus quē extollit,vituperatio deprimit. Quantum quiſque de laude hominum lætatur, tantum de opprobrio triſtatur, p.5.c.99.b
laus non eſt perfecta, fugere vituperanda,niſi ſequantur laudanda. Quo ordine creuerunt in primo,remouentur a ſecūdo.p.3.col.433.a
laus puri cordis plus placet quam mactatio pecudum.p.3.co.938.e
laus puerorum Chriſto exhibita,cum non eſſent literati, qui ex ſcientia legis & prophetarum poſſent cognoſcere diuinitatem Chriſti, & ſic confiteri. videtur iſta laus proceſſiſſe a Spirituſſancto linguas eorum mouente. Et perfectiori modo laus iſta fuiſſe declaratur quam locutio aſinæ Balaam, angelo linguam illius mouente,p.5.col.525.c
laus decantanda eſt in oblatione euchariſtiæ, quæ eſt pacificans omnia quæ in cęlis ſunt & in terris,& per guratur,p.3.col.1020.f
laus Dei eſt beatitudo noſtra,ideo laudate,quoniam bon eſt laudare. Hæc eſt tota merces laudantium,p.3.co.15
laus Dei omnis,ex nomine quaſi ex locis & ſeminibus tr tur,& enumerantur,p 3.col.1558.e
laudis confeſſio reddenda eſt Deo principaliter ex duob. mo ex ſua bonitate ineffabili in ſeipſo. Secundò, qui ſua miſericordia alios facit bonos.p.3.col.1339.b.c
laudis verbum & confeſſionis non habent carnales:quia i ma apud Deum penitus ſilēt,ſed fortia illum magnum dant & tremunt.p.5.col.1020.f
Prouocare ad laudem Dei proximum,magni meriti eſt. col.185.b
laudem non cupere ſi cuiquam facile eſt dum negatur,di le eſt tamen ea non delectari cum offertur,p.6.col.635
laudes terrenas qui appetit ex eo quod agit,teſtem in ter rit,qui autem in ſuis actibus omnipotenti placere ſeſt teſtem ſe habere in cælo conſiderat.p.3.col.189.b
lautius viuere in diebus ſolemnibus quam aliis temporib citum eſt,quare & quomodo.p.2.col.1378.f
laudes diuinæ in templo a Leuitis vocibus humanis ca tur,& etiam muſicis inſtrumentis,p.2.col.698.f
laxare aliquid de propoſiti rigore licet infirmis, &c. pa.6 1117.c
lazarus habuit ſepulchrum quo ad modum antiquorum trum,p.5.col.1269.d
leæna quomodo capitur in fouea,p.3.col.138.f
leænas ferociores eſſe aiunt,qui de beſtiarū ſcripſere na maxime ſi catulos nutiat,& ſemper in coitum geſtire. c.1575.a.c
lectio ipſa lux eſt & vita,p.1.col.1560.d.e
lectio(licet obſcura) diuini ſermonis,cum ad aures noſt labitur,non paruum vtilitatis confertur animæ. Si enim tilibus creditur,q̄ per carmina quædam(quę præcan nes appellant,quibus iſtud artis eſt ſuſurrantes) nom quibuſdā compellatis, & cum his quę nec illi qui inu norunt,ex ſolo tamen vocis ſono ſopiuntur ſerpentes etiā de cauernis trahuntur,&c. quanto magis totius pr tationis & carnis validiorem ducendum credimus q cunque ſcripturæ ſanctę vel ſermonum vel nominū a lationem,p.2.col.101.b.& col.102.d
lectionis diuinæ virtute, ſi quis intra nos eſt cōtrariæ vi ſerpens,ſi patienter feras,id eſt,ſi non tædio auditum tas,ſcripturæ carminibus depellitur ſicut fit incantād pentem,&c.p.2.Ibi.e.f
lectionem vel ſermonem viſitantes non vt ędificentur,ſ prædicatori vel lectori inſidientur, per iſtos ſignifica qui venerant ad Chriſtum,non addiſcendi gratia,ſed gnandi.p.5.col.274.f
lectiones ſonoras & cātica ſpiritualia ſancti patres ad i ctionem eccleſiæ Chriſti vero pacifico præpararūt,& ficantur per æris pondus innumerabile,p.2.col.1103.
lector diuinæ legis vel doctor,ab opere ſuo non deſinit, contaminatur ſabbathum. Apud Iudęos autē faber & ctor,& huiuſmodi opifices ociantur in die ſabbati,p. 1387.a
lectoris officium non dedignatur Chriſtus ſuſcipere,qui venerat miniſtrari ſed miniſtrare,p.5.col.748.d.e
lectus,id eſt,quies contemplationis,in qua quieſcunt ſa p.2.col.1613.b
lectus Og gigantis continebat nouem cubitos lōgitudin eſt,decemocto pedes communes,& talis lectus fuit fe & quare,p.1.col.1476.f
lecti qui ex funibus vel inſtitis intexūtur,ſolent mollior ri,quam ex ligno vel ex qualibet alia materia,&c.p.3. 1634.d
ledei contemptum fuerat excecatus,& lingua priuatus, Petri deiectus,p.6.col.1624.c

lega

legatus miſſus ad gentes fu't inſtinctus diuinus, excitans aduerſarios Idumęorum ad deuaſtandum eos propter peccata eorum,p.4.col.1909.b
legalis operatio ordinatur ad vitam politicam & domeſticam p.1.col.1598.f
legalia aliqua ſeruata ſunt ante legem,ſicut obſeruatio ſabbati.p.1.co.150.f.& 391.d.& 385.f.& 491.b.c
legalia,maxime cerimonilia fuerunt obſeruanda vſq; ad paſſionem Chriſti: nam poſt paſſionem Chriſti,& publicationem euangelii fuerunt mortifera,p.6.c.66.f
Item p.5.col.156.c
legalia habuerunt curſum ſuũ & obligationem vſque ad Chriſti paſſionem,p.5.col.498.f.& 156.c
legalia quantum ad cerimonialia obſeruauit Chriſtus vſque ad paſſionem,p.5.c.179.c.& 498.f
Item p.6.col.66.f
legalia veteris Teſtamenti quòd erant euacuanda,probãt tres autoritates ſatis efficaces. parte 6. colum.483.c & 484.f
legalium obſeruationem,maximè quod cerimonialia & earũ ceſſationem,diſtinguit Auguſt.per tria tempora, ſed Hieronymus ponit tantum duo.p.6.col.270.f.& ad longum.c. 481.c.& 482.e
legalium ceſſatio bona affert,p.6.col.512.f
lege ſcripturas non ſatis eſt, ſed & fructus operum demonſtrare,oportet.p.3.c.1008.d.e
legio proprie dicitur numerus determinatus armatorũ ĩ exercitu,& cõtinet ſex milia ſexcẽtos ſexagintaſex.p.5.c.532.f
legislator quare poſt ſeptẽnium iuſſit legi populi librum Deuteronomii.p.1.c.1649.b
legislator Moyſes, per puerum quinque hordæaceos habentem panes ſignificatur, cuius lex neminem ad perfectum perduxit,&c.p.5.col.1117.b
legislatoris eminentia oſtẽditur in quatuor.Primum eſt benignitatis amor,ſecundum poteſtatis terror, tertium pietatis dulcor,quartum ſeueritatis rigor,p.1.col.1483.c
leo animal regium regnum ſignificat,p.4.col.1075.c
leo poſtquam rugitu greges & paſtores terruerit eoſdem aggreditur,p.4.col.289.a
leo & catulus leonis nullum animal timent,ſed cũcta ſunt eis ſubiecta.p.1.col.401.c
leo quia carnibus vtitur,non culpare habet herbarum abundantiam creatam,nec dicet ſuperfluam. par.1.columna 1417.c
leo quando fame patitur,ſi videt prædam dat rugitum · qua voce audita feræ ſtant fixo gradu ſtupefactæ,& ſe mouere non poſſunt,p.4.col.1954.f
leo nõ verſatur in conſitis agris vel vineis vel lignis pomiferis quę Deum laudant,ſed in ſiluis,& inculta humo. p.4.col. 1954.c.Interl.
leo imperauit anno domini ſeptingenteſimooctauo,&imperauit annis vigintiquatuor, & anno imperij eius tredecimo Papa Gregorius tertius pręfuit eccleſiæ, p.6. c.1611.b.c
leonis in ore fœtido mel inuentum dulciſſimum. p.2.col. 246.d
leonis catulus cum fuerit natus(vt aiunt phyſici) tribus dieb. dormuit & tribus noctibus,deinde patris fremitu tremefactus cubilis locus excitat dormientem. par.1.columna 453.c
leones & leunculi neque in conſtructione tabernaculi neque in ædificatione templi uſpiam leguntur facti, niſi quod in templo cęlatura facta narratur,p.2.col.1129.a
leonum & pardorum cubilia erant in montibus terræ Iudææ, non tamen nocuerunt filiis Iſrael, ſicut nec ſerpentes horribiles in deſerto exiſtẽtes, p quos filii Iſrael tranſierunt,p.3.c. 1950.f Item p.1.col.1514.f
lepra ſex modis accidit. Aliquando eſt in cute, aliquando in viua carne,aliquando in vlcere,aliquando in vulnere, aliquando in barba & capite,aliquando in capillis & ceſariæ. p.1.col.1015.c.& 1017.c
lepra mũdatus cur lauabat veſtimenta & pilos radebat, parte 1.col 1029.a
lepra quomodo poterat eſſe in ueſtimentis,p.1.col.123.b
lepra mũdatus quare duos paſſeres offerebat & quid illi ſignabant.p.1.col.1027.b
lepra quę contaminat res inanimatas,quaſi ſub ænigmate cõmonſtrat vitia quæ mortalibus inhærent alte fixis radicib. p.1.col.1024.d
lepra vt eius origo,peccatum ſignabant & eius originem, p.1. col.1015.b
lepra capitis eſt ſi quis loco Chriſti quæ Eccleſię caput, eſt diuerſam ſequatur doctrinam.p.1.col.1021.b
lepra alia nimis uel moderate obſcura,alia nimis clara & perſpicua,cuius aperta cognitio,p.1.col.1016.d
lepra eſt corroſiua pilorum,p.1.col.1029.c
lepra aufert viuacitatem ſenſuum,p.1.c.1024.f
lepra aufert viuacitatem coloris,& affert fœtorem carnis,p.1. col.1028.f
lepra dicitur candens ſicut nix,& quomodo,p.1.1251.c
lepra domus an & quando dicitur,p.1.c.1034.f
lepra in quibus partibus corporis humani communiter eſt, p.1.col.1016.d
lepra animę ſiue ſpiritualis eſt multiplex, & quomodo curatur,p.1.col.1029.c
lepræ vitandæ atque diſcutiendę legem quare Deus impoſuerit Iudæis.p.1.c.1015.b.c
lepræ diuerſos colores aſſignat: pallidam,rubeam,albam, liuidam,nigram & floreſcentem,&c.p.1.col.1017.a.b
lepræ variæ ſpecies & colores,diuerſa vicia aſſimilata demonſtrant,p.1.Ibid.
leprę plaga frequenter infligitur pro peccato, p.1.col.1029.c
lepram habens dupliciter ſanari dicebatur. Vno modo ſecundum apparentiam,alio modo ſecundum ueritatem,&c.pa. 1.col.1028.f
lepram in carne uiua geſtat,qui de anima quæ vita carnis eſt, aliquid falſum exiſtimat,p.1.co.1017.a.b
lepram in barba gerunt,qui de apoſtolis & diſcipulis Chriſti peruerſe ſentiunt,& falſa prędicare confingunt, p.1.Ibid.
leproſi ſecunda tonſura quid ſignificet,p.1.col.1029.b
leproſi ſacerdoti dabantur examinandi,p.1.co.1557.b.c
leproſus quare iubebatur eſſe aperto capite, p.1.c.1023.b
Leproſus dicitur qui prorſus caret virtute, & penitus mortuus eſt.p.1.c.1097.a
Leproſus cur habeat os velatum,p.1.c.1024.d
Leproſus a Sacerdote lepræ condẽnatus ſignabat hominem hęreticum,p.1.c.1016.e
Leproſus ſeptem diebus a ſacerdote recluſus hęreticum ſignificat, prius omnibus ſcripturis inſtruendum quàm condemnetur.p.1.c.1017.b c
Leproſus eſſe iudicabatur aliquis tribus ſignis concurrentibus,& quæ illa ſint,& ex quatuor conditionibus ſeparatur ab alijs,p.1.c.1016.d
Leproſus propter lepram ſegregatus ab alijs dicitur dupliciter ſanari. Vno modo ſecundum apparentiam,&c.alio modo ſecundum veritatem,p.1.c.1028.e
Leproſus ſignat peccatorem, qui licet ſit curatus a lepra per contritionem, tamen adhuc tenetur ſe oſtendere ſacerdoti per confeſsionem.p.5.c.156.c
Leproſum prorſus cur ſcriptura appellet mundum & quomodo hoc contineat figuram rerum ſpiritualium,p.1.c.1018.e
leproſum quare tetigit Chriſtus,cum hoc eſſet in lege prohibitum,p.5.c.156.c
leproſos & ſemine fluentes & alios extra caſtra poſitos interfecit Amalech,vt tradunt Hebræi,p.1.c.1616.e.f
De Leui filijs nullus erat culpabilis in fabricatione vituli, vt dicit Ra.Sa.& vnde hoc trahit.p.1.c.834.f.& c.841.b
leui quomodo interpretatur.p.5.c.159.a
Item,p.1.c.1178.d.e
leui tribus,& tribus Iſachar,vt Hebræi aſſerunt, ſolum dabãt idoneos ad docendum de lege diuina, &c.p.6.c.694.f

leui tribus fuit prime diuiſa in tres partes ſecundum tres filij Leui, ſcilicet Gerſon, Caath, & Merari. De Caath vero deſcendit Aarō, qui fuit ſūmus ſacerdos, & de eo deſcēderūt alij ſacerdotes: & iſti vocati ſunt Aaronitæ: & alij deſcendētes de Caath, retinuerunt ſibi nomen commune, & vocati ſunt Caathitæ, ita quòd in tribu Leui fuerunt ſic quatuor partes, videlicet Aaronitæ, Caathitę, Gerſonitæ & Merarite. p.2.col.1039.c Item p.1.col.1181.c

leui filij primogeniti non ſunt ſecundm carnem, ſed pro primogenitis aſſumuntur, vt ſit plus pro primogenito aſſumi quam primogenitum naſci. p.1.col.1176.e

leuiathā quomodo interpretatur, & quē ſignificat, p.4. 250.f Item p.3.col.52.c.& 64.d.& 390.d

leuiathan dicunt Hebræi eſſe vnum piſcem ſingularem incredibilis magnitudinis: & Deus creauit maſculū & fæminā, ſed feminā occidit, & quare: ſale cōdiuit, reſeruās iuſtis poſt reſurrectionē. Et q̄ Deus tribus horis ludit in die cum leuiathā, &c. p.3.c.1235.c. Vide ī Iudęorū fabuloſa delyramēta.

leuiathan ſumitur pro piſce vel diabolo, p.2.col.51.c

leuitæ cur ad ſacrum miniſterium fuerint primogenitis potiores. p.2.col.1195.a.b

leuitæ cum purgabantur pilos radebant, p.1.col.1214.d

leuitæ vxor q̄ occisā narrat hiſtoria Iudicū 19. Dicit Ioſephus cōtigiſſe poſt mortē Ioſue & ante Othoniel. p.2. col.267.a

leuitę a vicesimo anno ad quinquageſimum, quare ſunt iuſſi miniſtrare, p.1.c.1218.b

leuitæ prout diſtinguūtur a ſacerdotibus Aaronitis, an & quomodo fuerunt culpabiles in fabricatione ſeu adoratione vituli. Similer an & quomodo culpabiles fuerunt in occiſione Chriſti, &c. p.1.c.841.b.c

Item p.5.col.1266.e.f. Et ſequenti.

leuitę poſt ædificationem templi, quia non habuerunt in grauia officia ſicut ante, quando tabernaculum cum pertinētibus ad ipſum portabatur de loco ad locum, in minori ętate inſtituebantur, ſcilicet uiceſimo anno: & per aliquod tempus ante accipiebatur experientia de ipſis, p.2.col.1007.c

leuitę dupliciter dicuntur. Vno modo generaliter omnes illi qui ſunt de tribū Leui, & ſic ſacerdotes dicuntur Leuitę. Alio modo ſpecialiter, prout Leuitæ diſtinguuntur contra ſacerdotes, & ſic ſacerdotes dicuntur Aaronitæ: alii dicuntur ſimplices Leuitæ. p.2.col.1087.c

leuitæ fuerunt diſperſi per omnes trib. multiplici ratione. Primo ne cultus Dei ad vnam tantum tribum pertinere videretur. Secundo, ne vna tribus uel duæ, &c. de ſuſtentatione eorum nimis grauarentur. Tertiò, quia tenebantur docere populum. Quarto, quia cultu diuino ſeruiētes, a communi populo ſuſtentandi ſunt, &c. p.2.col.131.c

leuitæ inter tabernaculum & cæteros filios Iſrael excubantes qui & quomodo diuiſi fuerunt. p.1.col.1155.a.b

leuitæ & ſacerdotes quid operarentur iu domo Dei Moyſes ſcripſit, vices vero leuitarum & ordines ſacerdotum per ſortes 24. non Moyſes ſed Dauid rex cum prophetis, ſacerdotibus & Leuitis ſui temporis deſcripſit, p.2.col.1313.a

leuitę iuuabant ſacerdotes, eis miniſtrando in oblationibus ſacrificiorum, p.2.co. 1284.f

leuitę incipiebant exerceri in operibus, vel ponebantur ad diſcendum miniſterium Leuitarum a viceſimoquinto anno & ſupra: ſed in triceſimo anno inſtituebantur miniſtri, qui per experientiam uidebantur apti, & repellebantur inepti. Et ratio quia non inſtituebantur ante triceſimum annum. p.1.col.1181.c.& 1217.a

Item p.2.col.1204.c.& 1147.a

leuitę non fuerunt recenſiti cum filiis Iſrael, ſed eorum habetur ſegregatus & pręcipuus numerus, quo referuntur omnes ſimul vigintiduo milia reperti, nec plus nec minus, & nō ſine myſterio. Vingitiduo quidē numerus in ſcripturis diuinis principalibus cauſis aſcriptus ſæpe reperitur, & enumerantur p.3 c.868.f

leuitarum tribus ab aliis propter miniſterium ſeparata, pa.1. col.1165.b

leuitarum purgatio in Chriſto eſt, p.1.col.1211.b

leuitarum & ſacerdotum genus confertur cum poteſtate filii & arma maris, p.4.col.816.f

leuitarum manus in cædē fratrū armauit Moſes, p.2.c.8

leuitarum numerus quot comprehendebat, & de hoc dictio. p.1.col.1180.f.& 1178.f

leuitarum officia circa tabernaculum, &c. diuiduntur in quatuor partes, & quomodo. p.1.col.1181.c

leuitarum quidam fuerunt ſimplices Leuitæ, alij cum ho[...] cerdotes, ſicut Aaron, & filij eius qui erant de tribu Le[...] quæ officia ſingulorum fuerunt, p.2.col.204.f

leuemus corda noſtra cum manibus ad Deum, quia Deu[...] iracundiam prouocauimus, quia præterita abundant, [...] ſentia peccata non ceſſant, p.4.col.992.d.e

leuare in cælum vel attollere manum Dei, eſt potentiam [...] nitatis ſuæ ſuper omnia excellētem oſtēdere, p.1.c.15

leuitis prohibuit lex ne ſacerdotali munere fungerentur [...] miſit eos miniſtrare Sacerdotibus. p.2.col.266.d

leuitis neque Moyſes neque Ieſus dedit hereditatem: i[...] tur tamen aliqua differentia in his quæ Moyſes diſtri[...] & in his quæ Ieſus, &c. p.2.col.94.f

leuitas pro primogenitis filiorum Iſrael quare ſibi de[...] Deus, cum non ſint primogeniti, p.1.col.1178.f

leuitas eorum qui omni vento circumferūtur, ſignificat[...] nauem, p.3.col.1734.e

leuiticus liber quare ſic dicitur, p.1.col.903.a.b

leuitica tribus fuit adiūcta duabus tribubus, ſcilicet Ben[...] & iuda in diuiſione regni, q̄a Ierēboā primus rex Iſra[...] tor idolorū aureorū, ſacerdotes, & leuitas domini eie[...] regno ſuo, & ſic venerunt in regnum Iudę, p.4.col.13

lex diuina iuſſit regem non vti mulus equis. p.2.c.563.a

lex eſt oratio quę quid faciendum ſic pręcipit, quid non [...] dum ſit vetat, p.1.col.455.a

lex quare parentum accuſationem aduerſus filium inſti[...] vult eſſe communem, p.1.col.1583.a

lex vetus ſcripta eſt digito in tabulis lapideis, noua lex e[...] in cordibus, & quomodo diuerſa efficiant, p.6.col.31

lex per Moyſen ſignificata, myſtico velamine eſt coop[...] infidelibus occulta: hēt & cornua duorū teſtamento[...] bus cōtra dogmata falſitatis incedit armata, p.1.c.8[...]

lex Moyſi ſacrificium eſt ſacerdotis, quę in duas partes [...] ditur, ſcilicet in literam, & ſpiritum: litera offertur ma[...] ſpera datur ſpiritus, p.1.col.954.e.f

lex vetus ordinabat actus exteriores, de motibus aūt in[...] rum parum ſe intromiſit, lex autem noua illos ordi[...] &c. p.3.col.555.c

lex vetus non perducebat ad vitam beatam, lex autem [...] ſic. p.3.col.555.c

lex licet fuerit data populo iſrael ſpecialiter, tamē data [...] nibus generaliter, inquātum ad eam admittebantur [...] quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, p.3.col.2059.c

lex primo fuit combuſta per Ammonitas, ſed fuit per E[...] reparata, p.4.col.936.e.f

lex antiqua dicitur lex timoris, & ſeruitutis, ſed noua a[...] & libertatis, p.6.col.1272.f

lex vetus data eſt in terroribus, noua autem ſedendo, &[...] ti, ideo dicitur lex amoris, p.5.co.95.b.c.& 674. f.&

Item p.4.col.1715.c

lex vetus habuit quaſi ſtatum pueri reſpectu nouæ legi[...] pter hoc erat lex timoris lex autem euangelica eſt le[...] ris. p.5.col.103.b.c

lex fuit pædadogus, tutor, & actor, & quare, parte 6.co[...] 497.a

lex conſtringit nos ad dilectionem mutuam, par.1.co[...] 1585.a

lex eſt vinculum quę iuſtum quidem efficiat neminem, [...] pœnas veluti conſtrictos ſeruet. p.4.col.263.b

lex iuſſit colere Deum in vno loco, p.2.col.690.d

lex cur eiſdem pœnis plecti iubet eum qui deſponſata[...] ri corruperit quibus adulterum, p.1.col.1562.d

Le gratiæ cedit Dei decreto,p.1.col.1648.d
Le non iuſſit duabus aut pluribus ſimul vxoribus iungi, ſed eque prohibuit cōcedens maius vt prohiberet minus, p. .col.313.b
Le Adā lex ē peccati ſub qua nos oēs ille genuit,p.2.c.558.e
Le in medium concedit iudicio quod noua per Chriſtum ç- enda oracula non longe erunt de futura, p.1.col.1651.a
Le iuſſit ne vxor a viro dimiſſa, & alij coniuncta reuerterе- ur ad priorem maritum,p.2.col.528.d
Le quare viro ꝓhibet ne induat veſtē muliebrē, p.1. 1586.e
Le quare ſtatuit,vt is qui pullos auium repererit eos capiat, rogenitores autem dimittat,p.1.c.1586.e
Le prohibet cognationem cum gentili muliere,quandiu ma et in paganiſmo,p.1.col.689.b
Le non videtur eſſe lex his qui decidunt in calamitatem, p. .col.620.d
Le non eſt traditio Dei,ſed hominum,p.6.c.619. Interl.
Le ſecundum Hebręos continet multa pręcepta, ſcilicet ſex enta & vndecim:ideo difficile eſt obſeruare ea abſque de ıčto,p.3.col.559.c
Lx diuina nullum excludit,etiam extraneum,a cultu Dei,& ab his quæ pertinent ad animæ ſalutem, p.1.col.1596.c
Lx triplex eſt.Prima pars de ſacramento diuinitatis. Scđa congruit legi naturali,quæ peccatum interdicit.Tertia,fe- ſtorū legis.i. ſabbata,neomenię,& circūciſio,p.1.c.1514.e
Lx vetus diſtinguitur ſecundum præcepta moralia, iudicia- lia & cerimonialia,p.6.col.54.c.& 785.a.b
Lx noua ſaluat,& non vetus,p.6.col.903.a
Lx nihil perfecit,p.4.c.244.d
le Moyſi in tribus fuit imperfecta,ſcilicet in fide, in corpore legis,& in fine,p.6.col.785.a
le per Elizabet,ſacerdotium Iudæorū per Zachariam ſacer- dotem:& quomodo Ioannes annunciatur,concipitur, na- ſcitur,myſtice exponitur,p.5.col.679.c
le noua quando apoſtolis data eſt,quam differenter ad vete rem legem,p.6.col.882.f
lx veteris Teſtamenti per arcturum ſignificatur, p.3.c.360.f
le diuina ſub cultu vnius populi data,dupliciter datur. pa.1. col.905.c
le dupliciter dicitur.Generalitēr omnia hęc,mandatum,iu- ſtificationes,pręcepta,teſtimonia,iudicia,lex dicūtur.Spe- cialiter autem aliqua pars eorum quæ in lege ſcripta ſunt. p.1.col.1291.c
le cum daretur in monte Sinai a domino, cœperunt audiri tonitrua,& micare fulgura, & nubes denſiſſima operuit montem,& realiter mons tremuit,& ex nube denſa fluxe- runt aquę,& deſcendit dominus ſuper illum mōtem:& q̃d iſta figurabant,p.1.col.182.f
lx ſcripta eſt dictante ſpiritufſancto,& per eam ſeptem gratię de cœlo deſcendunt ad homines,p.2203.a
lx eſt nullo priuato commodo, ſed pro communi vtilitate omnium conſcripta,p.1.col.475.b.c
lx non datur proprie vni perſonæ,ſed cōmunitati populo a- dunati.p.1.col.1455.a.b
lx ſcripta,diuina vel humana, eſt quędā determinatio legis naturalis,& iō ſi eſt legi naturali cōſona bona ē, p.6 c.94.f
lx uetus tribus temporibus in Iudaica plebe ante aduentum Chriſti ſtatuit,hoc eſt,ſub iudicibus,ſub regibus,ſub ſacer- dotibus:& de hoc figura,p.1.col.385.d.e
lx dicitur a ligando,quia filii Iſrael eam ſuſceperunt pro ſe & pro poſteris ſuis,& ſic ligabat omnes præſentes,& abſen tes futuros,p.3.col.1017.c
lx infernalis regni eſt,quod ibi nullus a culpa,nec a pena pōt liberari,nec regredi:ſed ſemp in præſenti uita poſſunt ho- mines a culpa per penitentiā ſanari, & per gratiam iuſtifi- cantem ad immortalitatem glorię deduci,p.3.col.1890.f
lx Mahumeti a gladio incępit,& per gladium tenetur, & gla- dio terminabitur,p.4.col.2239.
lx Mahumeti ſecundum aliquos debuit durare per ſeptingē tos ſexagintaſex annos,quod improbatur.p.6.col.1567.c
lex dicitur porta anguſta propter arctitudinem virtutib. quæ conſiſtit in medio,p.5 col.149.c
lex antiqua duo præcipiebat fieri circa pueros natos,ſcilicet, ſacrificium & redemptionem,p.5.col.714.f
lex pręcipit ſpicas dimitti pauperibus in meſſe, &c.p.1.colum na 1067.c
lex conceſſit de fructibus tantum ad eſum,& prohibuit exceſ ſum,ſcilicet,deportationem extra,p.1.col.1601.b.c
lex vetus ſicut per ſanguinis effuſionem confirmata eſt, ſic cō firmatio noui Teſtamenti facta eſt per effuſionem ſangui- nis Chriſti,p.5.col.1289.c
lex vetus confirmatur per nouam,p.6.col.52.f
lex & prophetæ dati ſunt populo Iudaico,quia Chriſtus ſecū dum carnem erat naſciturus inde,p.6.col.43.c
Quod lex venturum promittebat, fides euangelii iam adue- niſſe teſtatur,p.6.col.51.b
lex vetus excluſa eſt quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autem quantum ad moralia,p.6.col.51.c
lex Moyſi dicitur lex mortis,& quare,p.6.col.90.f
lex(quæ ſub percuſſione ultionis populum tenuit, & ſub qua timore ſeruiebatur) deſignatur per hoc quod dicit prophe ta.Manum tuam longe fac a me,p.3.col.161.b.c
lex euāgelica ſeptiformiter eſt ſignata. Primo reuelatione ſpi rituſſancti ipſam dictando.Secūdo ſignauit Chriſtus eā in cordibus apoſtolorum eam ſcribēdo.Quarto apoſtoli,&c. Quintò martyres.Sextò doctores ſacri. Septimo religio- ſi,&c.p.2.col.1390.f.& col.1391.c
lex euangelica ſignificatur per butyrum. Eſt enim vberrimū & pinguiſſimum euangelicum teſtamentum,quod velut o- leum fidelibus in ſignum datur, p.1.col.232.c
lex dicitur aliquando generaliter uetus Teſtamentum,aliquā do pſalmi,lex uocantur,p.6.co.48.d
lex habet uim duplicem,ſcilicet,regulatiuam & coactiuam,p. 6.col.685.c
lex ciuilis dicitur iudicare latronem,inquātum oſtendit eum dignum iudicio & condemnatione,p.5.c.1264.c
lex diuina differt a lege humana, quia lex humana eſt tantum vniuerſalis,applicatio autem in factis particularibus cō mittitur iudicibus in his quæ ſunt inter hominem & proxi- mū,& ideo quia legiſlator non potuit conſiderare omnes particulares caſus & circumſtantias.Deus autem conſide- rat omnia opera humana,ēt quantū ad minima,& ideo lex eius prout eſt in mente ipſius ſe extendit ad omnia etiam particularia.p.3.col.142.f
lex diuina poteſt dupliciter accipi.Vno modo pro lege æter- na quæ eſt ſumma ratio,& imprimitur rationali creaturæ, inquantum ineſt ei naturalis inclinatio ad id quo eſt conſo num legi ęternæ.Secundo modo accipitur pro lege natura li,quę ſcripta eſt in cordibus hominum,ſic ꝙ eam nulla de let iniquitas,& hoc quātum ad principia prima & commu- nia legis naturalis,p.3.co.147.c.148.f
lex quælibet quę cōuenienter data eſt,quatuor debet habere conditiones.Legis enim propriū eſt vitia extirpare, mores ſeu actus hominum ordinare,inducere ad fęlicitatē,plane & lucide tradere veritatem,& quā differēter lex euāgelica, lex humana,lex Moſaica iſta tradunt, p.5.c.5.a.b.c 6.d.e.f
lex debet mores & actus humanos ad bonū ordinare, ſed lex humana in hoc reperitur defectiua,ſimiliter & lex Moſai- ca,& declaratur,p.3.co.5.c
lex triplex.ſ.lex Moſi,lex,fidei,& lex peccati.p.6.col.101.b
lex quo die & menſe fuerit data Moyſi.p.1.c.661 c
lex quare nō illico poſt caſum hominis data fuit. p.6.c.491.c
lex data fuit populo Iſrael ſatis exitum de Aegypto, p.3.colu. 1120.f
lex data fuit Moyſi in monte Sinai quinquageſima die ab exi tu de Aegypto,p.4.796.f
lex diuina tria in ſe habet quę ſunt conſideranda.Primū eſt fi des vnius Dei Secundum eſt ipſa lex uel corpus legis,ꝗ cō ſiſtit in ipſius mandatis uel monitis.Tertiū eſt eius finis, & de iſtis trib.lex Moſaica inuenitur imperfecta, p.6.co.785.a

lex Moſaica non fuit publicata oîbus nationibus, ſed tantum Iudæis,& ideo aliæ Gentes ad eam non tenebatur, ſed ad legem euangelicam omnes obligantur,p.3.co.1103.b.c
lex tantum vni populo committenda fuit, euangelii gratia oîbus prædicanda. Ad accipiendam legem ſolus Moyſes mõtem aſcendit: apoſtoli vero omnes cum turbis euangelium audierunt,p.1.col.725.b.c
lex vetus data fuit poſt duo milia annorum vel circiter a principio mundi & populus Chriſtianus cępit eſſe poſtea per duo milia annorum vel circiter,p.3.col.1398.f
lex(vt fingunt Iudæi)fuit creata ante mundum per duo milia annorum.Sed hoc patet manifeſte falſum,p.4.c.2211.a.b.c
lex fuit data ob quatuor cauſas.p.6.c.491.c.Adhuc alię cauſæ,c.494.d.& 684.b
lex Moyſi data fuit (vt ſancti dicunt)iſta cauſa inter cęteras, propter legis naturalis offuſcationem,p.6.col.72.c
lex vetus vt dicunt aliqui doctores noſtri prohibebat manum & non animum,an & quomodo hoc verificetur.p.1.c.675.c.& 683.c
lex diuina quę danda eſt populo ſub cultu vnius Dei,dupliciter datur. Vno modo generaliter & ſuccincte, & hoc modo eius datio deſcribitur Exo.20.& hoc quãtum ad pręcepta moralia,& iudicialia,&cerimonialia. Alio modo magis particulariter & explicite,& ſic dat͂ ĩ Leui. p.1.905.c. & 475.c
lex diuina vocatur intellectus,quia eius veritas eſt certiſſima certitudine adhęſionis,licet non certitudine euidẽtię, &c. p.1.col.1482.f
lex quæ continetur in quinque libris Moſi, quomodo diuiditur,p.3.col.1695.c
lex Moſaica data eſt a Deo mediantibus angelis·lex aũt euãgelica immediate per ipſum Deum incarnatũ,p.5.c.6.d.e.f Item p.3.col.562.d Item p.6.col.491.c
lex euangelii Chriſti nullum malum permittit ſicut aliæ leges p.4.col.242.f
lex noua dicitur Teſtamentum ſempiternum dupliciter, p. 4. col. 1044.e.f
lex vetus,per nouam non eſt abolita,ſed magis perfecta,pa.4. col.1049.b.c
lex euangelica dicitur iugum a iungo gis,quia iũgit fideles ad inuicem,ſcilicet Iudæos & Gentiles.p.5.c.215.a.b
lex noua dicitur nouitas ſpiritus,quia nõ fuit ſcripta ꝑ Chriſtũ,ſed impreſſe cordibus apoſtolorum per ſpiritum ſanctũ renouãtem corda apoſtolorum & linguas eorum ſecundũ prophetiam Ieremiæ,p.6.col.90.f
lex noua fuit & eſt ꝑfecta reſpectu fidei, reſpectu præceptorum,& reſpectu finis circa medium,p.6.col.788.d.e
lex noua prior eſt veteri dignitate & virtute,non autem tempore,p.6.c.789.a.b
lex noua(quæ eſt lex amoris)debet eſſe in corde ſcritpa,ꝑꝑ ꝙ a Chriſto ſcripta non fuit in tabulis lapideis vel cartis, ſed in cordibus credentium ꝑer ſpiritum ſanctum , p.1.1499.c
lex Chriſti.vtrũ debuit tradi ſcripto ſicut lex Moſaica. Et arguitur pro & contra,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.5.col.621.c
Item p.6.col.11.c.Et extenſius,c.883.c.& 884.f
Item p.4.col.801.b.& 1444.e
lex Moſaica fuit imperfecta reſpectu legis nouæ,quia primitiua,p.6.c.87.c. Item p.1.col.661.c
lex quomodo ſit bona,& quomodo mala,p.6.c.91.c
lex vetus non eſt cauſa peccati per ſe,& oſtenditur hoc ratione,p.6.col 91.c
lex aliqualiter fuit occaſio peccati ex parte noſtra dupliciter, Vno modo ab interiori,alio modo ab exteriori, p.6.c.92.f
lex antiqua fuit prouocatiua iræ diuinæ dupliciter,p.6.c.60.e
lex quadruplex naturæ membrorum peccati Moyſi,pa.6.col. 101.b
lex vetus non eſt cauſa peccati per ſe,& oſtenditur hoc ratione,p.6.col.53.a.b
lex noua dicitur nouitas ſpiritus,& quare,p.6.col.102.d
lex Moyſi eſt lex ſpiritus,id eſt ſpiritualis,ꝗa prohibet peccare,ſed non vitæ,quia non viuificauit remiſſis peccaris, p.6. col.101.b
lex vetus vtrum ſuo tempore iuſtificabat. Arguitur pro,& cõtra,cum reſponſione & ſolutione argumentorum , p.6.col. 53.a.b.c. 54.d.e
lex Moyſi ſancta,& Dei quæ oſtendit malum, ſed non tollit. Lex ſpiritus quæ eſt lex fidei,& gratiæ, malum tollit , pa.6. col.101.b
lex vetus,& ſi nõ conferebat gratiam,tamen peccatum oſtendebat.p.1.col.1602.f
lex Moyſi vocatur litera. Doctrina autem Chriſti verbum,ꝗa Moyſes doctrinam ſuam tradidit ſcripto,nõ autẽ Chriſtus quia lex euãgelica eſt lex amoris,& ideo primo fuit ſcripta in cordibus apoſtolorum, &c.p.6.col.1116.e
lex noua reſpectu veteris dicitur veritas,quia illa fuit figura & vmbra illlis. Dicit etiam gratia reſpectu eius,quia quamuis lex vetus ex liberalitate diuina fuerit illi populo data,propter quod poteſt dici gratia large,&c.non tamen conferebat gratiam iuſtificantem,p.5.col.1035.c
lex vetus dicitur lex factorum,lex autẽ noua dicitur lex fidei non tamen ſic intelligendo quod patres veteris Teſtamenti fuerint ſine fide,&c.p.6.col.488.f
lex viciſſitudinem imperat v'tionis,euãgeliũ inimicitiis charitatem,odiis benignitatem,maledictis vota perſequentibus patientiam,eſurientibus etiam gratiam remunerationis impertit.p.5.col.786 d.e
lex iuſta eſt malis quos punit,bonis autem ſpiritualis eſt, p. col.91.a
lex ſpiritus,eſt ſpiritusſanctus qui docet quid ſit agendum, quid non,qui eſt datur vitę, & hoc per Chriſtum qui d. ſpiritum,p.6.col. 101.b
lex vetus carnaliter guſtata affert mortem,quia commiſſa, c ra animaduerſione diſtringit,& quia culpam docet, ſed deler,p.3.col.106.d
lex in quinque libris eſt quaſi piſcina in porticib. quiq; ęgr habet,ne ſanat,ſed cum angelus i. Chriſtus venit,turbat aqua id eſt. Iudæi crucifigũt,& ſanatur ęger vnus id eſt v tas corporis Chriſti,p.3.col.950.f
lex eſt baculus per ſeruũ Eliſei miſſ s,quo nõ ſurgit mortu ſed venit ipſe Eliſæus.i Chriſtus.& cũ viuus,& adultus trahit magnitudinem ſuã ſeipſum exinaniendo,& coap ſe puero mortuo,& ſurgit mortuus,&c.p.3.col.951.a
lex vetus dicitur teſtimonium,eo quod decem præcepta calogi fuerunt ſcripta in tabulis lapideis, vt in poſterum ſent in teſtimoniũ diuinæ locutionis cũ populo.p.3.101
lex, teſtimonium , præceptum, & mandatum , differenter cuntur,p.3.c.1325.c
lex,pręceptum,teſtimonium,iudicium,iuſtificatio inter ſe ferentiam habent,& quam,p.1.col.1291.b.c
lex humana ſicut dirigit in operibus iuſtitiæ,ſic fides in op bus iuſtitię diuinæ,p.3.col.1357.c
lex & mandatum differunt. Lex enim habet vmbram futurum,non ideo mandatum vel iuſticiæ, vel iudicia, vm ſunt futurorum,p.1,col.1291.b.c
lex ſapientis fons dicitur dupliciter. Vno modo,quia data a ſapiẽte. Alio modo ꝗa obſeruatũ a ſapiẽte,p.3.c.1661.
lex uetus ſignificatur per aquam amaram,cui ſi confeſſio cis & ſacramentũ iũgatur,potabilis efficitur,p.3.col.216
lex ſignificatur per Loth,quã quidam ex illa procreati, & illa poſiti male intelligendo quodammodo inebriant, non legitime vtendo,infidelitatis opera pariunt,p.1.co na 248.c
lex uetus per lac ſignificatur. Tradiderat enim illis legis m datum dominus,quaſi lac de uberibus duarum tabula expreſſum,p.1.c.233.a.b
lex uetus deſignatur per Moyſen quæ latebat clauſa intra mina,pice,& bitumine linita uil bus,ſcilicet,& terris I rum ſenſibus ſordebat oblita,uſque quo eccleſia ueni aſſumeret eam de luteis & paluſtribus locis intra ſapi aulas,& regalia tecta,p.1.col.388.a.b

p Moyſen virga caſtigantem Aegyptum,ſignificatur, q
mndum decem plagis mandatorum corripit, p.1.c.552.f
x alicui diſplicet ſecundum literam, quia in multis nō vi
ur habere conſequentiam,oſtendit ei Moyſes petram q
eſChriſtus,vt inde bibat & ſitim reficiat,p.1.col.644.d
x yſticè intelligitur paſſio Chriſti ſpiritualiter penſatur,
diabolus vincitur & fugatur.Cum autem remittuntur ma-
ni,id eſt.præcepta legis minus ſtudioſè exercentur,hoſtis
v tor inſequitur,p.1.c.648.d
x prophetia ſignificatur per langana, euangelium per pa
n.Quantum enim diſtat inter ſoliditatem panis,& tenui
tam lagani, tantum inter euangelium & verba legis &
pphetarum,p.1.col.919.c
x oyſi,quia adulterium morte punire iubet, an ideo cru
dlis:euangelium vero nō corporaliter punire iubet, an iō
ideterius reſoluat? ad hoc reſponſio.p.1.c.1183.c.1184.d
icitur domus Iacob & tabernacula Iſrael poſſumus dice
r prophetas p.1.c.1365.d.e
x aliqua parte obſeruatur in fide Chriſtiana,vt ſunt præ-
cpta.Sacerdotium vero illud & ſacrificia nullam partem
tnēt hodie fidei Chriſtianæ.Et de hoc figura,p.1.c.1383.c
vetus myrrhæ comparatur:eſt enim amara in quinque li
ris comprehenſa nemini parcens.p.1.c.1453.c
x & ſacerdotium Iudæorum mortua ſunt, & figurantur per
loyſen & Aaron,qui non potuerunt ad terram promiſſio
is aſcendere,nec credētem populum de ſolitudine huius
culi educere,p.1.1648.f
x circuncisio vſque ad Chriſtum & baptiſmi ſacramentū
roceſſit,ibique concluſio eſt,quia finis legis Chriſtus, p.1.
ol.1666.f
x empore ſuo glorioſa fuit,ſed comparata euangelio abſcō
ita videtur & humilis.p.1.col.1694.f
ſecūda quomodo & quare dicitur Deuteronomius, cū nō
talia ab illa quæ data fuit in monte Sinai. p. 1. col. 1639.
.1640.e
vetus & noua dicuntur abyſſus & concordant per doctri
nam prophetarum & apoſtolorum,de quibus fluenta Dei
nanant.p.3.col.727.c
s nouæ eminentia reſpectu veteris oſtenditur per ſimilitu
inem artificis ſuperioris ſeu præſidentis ad inferiores ma
eriam præparantes,p.6.col.805.b.c
s & euangelii differentia timor,& amor. Timor autem re
picit conditionem ſeruilem,Amor autem liberam,p.6.co.
1273.c.Item p.1.col.919.c
is euangelicæ perfectio oſtenditur multipliciter, p.6.colu.
788.d.e
is nouæ perfectio eſt per hoc,quod dicitur perfecta eſt do-
mus domini in omni operſe ſuo.Ibi.
is nouæ myſteria comparantur ceræ, quæ tunc lucem red-
dit,cum calore diſſoluitur.p.3.c.576.e
is amaritudo per gratiam euangelii dulcorata, & quod in
ſacramētis legalibus latebat,in luce poſitum eſt.Vbi enim
latet eccleſia Chriſti & veritas.p.3.col.845.b
gis doctrina ante aduentum Chriſti in gente Iudęa licet fue
rit tamen per doctorum negligentiam in multis corrumpe-
batur,donec veniret ipſe qui legem dedit,& per ſanctæ tri-
nitatis fidem,decalogum in Moyſi & prophetarum ſcriptis
ſpiritualiter obſeruandum doceret,p.2.col.921.b
gis Moſaicę literam quam ille populus legalis aſſidua lectio
ne ſonabat,ac ꝑ magno habebat, redēptor noſter cōtriuit
ac ſenſū ſpirituale in ea intelligere eos docuit, p.2.c.945.c
gis ſuperflua ob infirmitatem Iudæorum adiecta ſunt,pa.4.
col.643.b
gis figuram tenet Moyſes, cuius tergū populus Iudaicus a-
ſpiciebat,quia nihil myſticū nihil ſpirituale in lege voluit
intelligere.ſed ſuperficiem tantum literæ:ideo eius facies
abſcondita erat.i.vera & mera cognitio.p.1.col.847.a.b
egis ſcriptæ & legis gratię comparatio,p.1.c.1068.e
egis verba qui audit & aſſiſtit, vultu atque oculis intentus :
corde tamē & cogitatione vagatur,auerſus eſt,p.1.c.868.d
legis ſermo,in vultu cum velamine ſignatur,quia ſcientiæ glo
riam habet,ſed occultā,nihil perfecti oculis ad iuſtificatio-
nem habuit.Et ſignificatur per vultum Moyſi habentem,
cuius vultus in lege glorificatur,ſed manus intra ſinum miſ
ſa,leproſa facta eſt.Et quid per vultum & manum deſigna
tur,p.1.col.868.e
Ad legis obſeruationem tria faciunt.ſ.imploratio diuini auxi
lii, conatus liberi arbitrij,euitatio mali conſortii, &c.pa.5.
col.146.f
legis ſcientia qui gloriantur & lucem euangeli non capiunt,
ſignificantur per noctuam,p.1.c.1540.c.f
legis finiendæ tempus & modus in ſola Dei præſcientia ſunt
abſcondita,nec profunditas ſapientię Dei,vel ſecretum cō
ſilii alicui patet.Et de hoc figura ī Moyſe, cuius ſepulchrū
nō cognouit homo vſque in præſentem diē,p.1.c.1693.b.c
legis verba terminantur in denario numero . Denarius enim
cōſtat ex binario,vel ex ſeptenario & ternario, vel ex ſena
rio & quaternario,& horum ſingulorum myſterium, p.1.
col.1519.b.c
legis obſeruantia,temporibus gratiæ,ſuperuacua inſinuatur,
p.4.col.2373.b.c
legis Moyſaicę explanatio an & quomodo facta eſt in vnde-
nario dierum eūdo per viam,cum talis explanatio requirit
quietem doctoris & auditoris,p.1.col.1459.b.c
legis,puteum fodit Moyſes,Dauid,Salomon,& prophetæ li-
bros ſcripſerunt ueteris Teſtamenti,quos terrena & ſordi-
da impleuerat Iudæorum intelligentia.p.1.c.304.c
legis diuinæ meditatio in Meditari.
legis opera bipartita ſunt,partim in ſacramētis,partim in mo
ribus accipiuntur,& horum declaratio,p.6.c.488.c
legis triplex vtilitas.Prima eſt punitio peccatorum, ſecunda
hominum concluſio ſub peccato, tertia introductio ad fi-
dem Chriſti,&c.p.6.col.489.490.
legis ſub titulo oīa quę ſubſcribuntur,in lege quærere debeo.
p.1.col.1288.f
legis datio præſupponit adunationem plebis,cui lex eſt dan-
da.p.1.c.1457.b.c
legis antiquæ firmitas uel duritia,ſignificatur ferro, quę ſicut
ferrum omnia metalla domans contumaces rigore iuſtitiæ
uel domuit corripiēdo,uel puniuit cōterendo,p.1.c.1691.c
legis ueteris homines ad eiuſdem obſeruationem inducebant
tur per tēporales promiſſiones & cōminationes.Nouę ue-
ro legis homines,& præcipue in primitiua eccleſia ad cōtē
ptū temporaliū inducebātur,quare & quomodo,p.6.115.c
legis figuram habet Ioannes Baptiſta quę prænuncia Chriſti,
pectoribus perfidorum,quaſi carceribus luce uacuatis in-
cluſa tenebatur,ne plenum teſtimonium dominicæ diſpen
ſationis ſine euangelii atteſtatione proferret, p.5.c.796.e
legis & euangelii triplex ordo.ſ.ordo temporis,& dignitatis,
& virtutis.Prioritate temporis,lex uetus prior eſt quam no
ua,prioritate autem dignitatis eſt conuerſo,&c. p.6.colu.
778.d.e
legis nouę & ueteris triplex differentia,uidelicet ex tempore,
ex legiſlatore,ex modi tradendi diuerſitate, p.6.columna
789.790.
legis iuſtitia ſuo tempore obſeruata,nō ſolum bona terrę,ſed
uitam æternam dabat.p.5.320.e.940.d.588.d
Item p.4.c.1233.c.1234.f
legis ueteris imperfectio eſt,ꝙ in ea promittebātur terrena,ſi-
militer comminabantur tranſgreſſores per pęnas tempora
les,non perpetuas,ſed lex Chriſti tanquam perfecta, bona
ſempiterna & ſpiritualia promittit. Similiter & de pœnis
perpetuis comminatur,p.3.col.1143.c
legis ueteris imperfectio oſtēditur quo ad templum materia-
le,& etiam quo ad ſacrificia in templo oblata, p.4.c.538.f
legis Moſaicæ imperfectio oſtenditur multipliciter,p.6.colu.
789.790.
legi mandatum Chriſti non eſt contrarium,ſed latus legem in
ſe continet,& declaratur exemplo,p.5.col.105.b
legē ſtatuens quo illi ſubiectus ſit,& quomodo nō, p.5.377.c

legem ſignificat ficus,ſicut botrus figurā Saluatoris geſtat:q a nec Chriſtus ſine lege,nec lex ſine Chriſto,p.1.col.1446.e
legem & prophetas vtrum Chriſtus impleuerit, & non ſoluerit.Et arguitur pro & contra cum reſponſionibus& ſolutionibus argumentorum.p.5.col.103.b
legem euangelicam Chriſtus non ſcripſit in pellibus vel in tabulis materialibus,ſed in humanis cordibus,p.4.col.798.
legem cum euangelio ſeruare volens,cum patre Iudæo ingreditur ad puellam: Ita & pater Iudęus,& imitator Chriſtianus,vna fornicatione contaminantur, Chriſtum putantes inſufficientem,p.4.col.1950.d
legem dedit Deus Moyſi innocentię noſtræ & agnitionis ſuę, quę in decem verbis conſiſtit ſcripta in tabulis lapideis digito Dei,p.1.col.666.e
legem Dei cū audis recitari,inquiras ſemper, & dicas doctoribus.Quid eſt hoc?Et vnde hoc trahitur,p.1.col.632.e.f
legem naturalem ſcripſit Deus digito in cordibus hominū q̃ dedit humano generi,& in cunctorum mētibus ſcripſit:vnde initia ſumimus & ſemina quædam ad perſcrutandam veritatem quę ſi bene excolamus,fructum vitæ afferent nobis.p.1.col.1290.d.e
Non derelinquamus legem naturalem quæ ſcripta eſt in cordibus noſtris,quæ eſt vxor noſtra.p.4.col.2192.d
legem ſi ſpiritualiter intelligam,non vetus Teſtamentū nomino.Illi tm̄ lex vetus eſt Teſtamentum qui eam carnaliter intelligunt.Illis vetus eſt & ſenuit, quia vires ſuas obtinere non poteſt.Nobis autem qui eā ſpiritaliter exponimus ſemper noua eſt,& vtrunque nobis nouum Teſtamentum eſt, non tēporis ętate,ſed intelligentię nouitate.p.1.c.1278.e.f
Qui Deum diligit,legem eius diligit.p.3.col.1382.e
Semper dies eſt meditādi in lege,qui autem in ea neſciunt eſſe,ſemper illis nox eſt,p.1382.e
Quidquid ſancte agitur meditari legem eſt, p.3.col.1983.a.b
legem(vt Hebræi fingentes dicunt)dominus primo obtulit Idumæis & Iſmaelitis:ſed ipſi noluerunt eā accipere,& tūc dedit eam filiis Iſrael in monte Sinai.p.1.c.1673.c
legem neceſſario eſſe obſeruandam ab omnibus dixerunt ſcribę & Phariſei,ſed falſum dicunt: quia multi Gentiles ſunt ſaluati,&c.p.5.col.380.e.f
legem ſpiritualem intelligens cōuenire ſermonibus Ieſu,& in prophetis abſconditam Dei ſapientiam, ille videt Moſen & Eliam in gloria cum Ieſu,p.5.c.289.b.c
legem veterem quod dederit Deus per ſeipſum arguūt Iudæi ſicut nos dicimus de noua, & aſſumuntur argumenta eorum,& ſoluuntur.p.6.col.805.806.
legem Dei eſſe in manu ſerui illius Mirum quod inuenitur verbum hoc in epiſtola Artaxerxis,quo prophetę ſolēt vti. Et quare in prophetis ponitur,p.2.col.1319.b.c
lege cautum erat imperatorum ne quis Iudęorū pedes inferrent in vrbes Iudææ poſt crucem domini,poſt vaſtatas urbes Iudææ.p.4.col.17.b
lege fratrem vetatur fœnerari fratrem non is ſolum qui ex eiſdem natus eſt parentibus intelligendus, ſed etiam qui fuerit eiuſdem tribus,eiuſdem ſententiæ,eiuſdemque verbi particeps,p.1.c.1600.e
Eſſe in lege,& eſſe ſub lege quomodo differunt,p.3.c.433.a
Niſi meditarer in lege,periiſſem:ſed quia per legem viuo, nō poteſt a memoria elabi.p.3.col.1382.e.Interl.
Qui ſine lege peccauerunt,ſine lege peribunt,par.6. col.72.e. Interl.
lege legitime vtendi multiplex eſt modus,vt ſecundum aliud iuſtus,& ſecundum aliud iniuſtus recte dicatur legitime vti lege.p.6.col.686.e
leges Dei ſcriptę in cordibus ſunt ipſa præſentia ſpiritus ſancti.p.4. col.798.e
leges alię omnes pręter euangelicam permittunt aliqua mala,p.4.col.241.c
leges aliquæ fuerunt datæ a Deo Moyſi ex cauſis emergentibus præter illas quas dedit pro ordinatione operi in cōmuni,ſicut imperator cōdidit leges, p.1.c.1381.c.& c.1383.c
leges humanę multa permittunt & etiam ſtatuunt,quæ per diuinum iudicium ſunt punienda,p.1.c.1609.c
leges quinque ſunt humanæ naturæ datæ.Prima in paradiſ ante peccatum in prohibitione ligni.Secunda poſt præuaricationem & expulſionē de paradiſo, de multiplication humanę propaginis.Tertia Noe ante diluuiū de fabricād area.Quarta poſt diluuiū,&c.Quinta Abraham de circu ciſione & ſignificantur per quinq; viros,&c.p.5.c.1088.d.
legis veteris ad nouam comparatio,p.4.col.417.b
lia affligebatur ex quatuor.ſ.quia videbatur omnib. abiecta à Rachele deſpecta,viro extranea, & a Deo neglecta & dominus dedit ſibi quadruplicem conſolationem ſcilic de quatuor filiis,p.1.col.333.c
libamen quid eſt.p.4.co.465.c.1137.a.b
Item p.1.col.809.b.c
libamentum dicitur oblatio proprie de liquidis,ut de vino oleo,p.1.col.952.f
libanus mons in Phœnicia.Eſt & alius vbi Elias habitabat terra promiſſionis.Et quid ſignificat,p.4.co.272.d.e.35c 487.b.Item p.3.col.2093.a.Et ab eo denominata eſt te quę eſt circa montem illum,p.1.col.1461.c
libanus ſignificat templum quod erat in Ieruſalem, quod pluribus ſcripturis ueteris Teſtamenti dicitur Libanus, quod factum fuit de lignis Libani,p.4.col.1203.c
libanus apud Grecos & Hebręos mons dicitur & thus,par col.1899.b
libanus eſt etiam arbor aromatica ramoſa & valde gratioſ p.3.col.1802.& col.3095.b
libano ī terra promiſſionis nihil eſt excelſius,aut nemoroſi p.4.col.2239.a
libanum uocat Ezechiel reni denſitatem,p.4.c.1310.f
libanos Cedri vocat Iſaias qui faſtu occæcati intumeſcunt 4.col 47.a
liber grādis quod dominus ſumere pręcepit Iſaiam, erat uum teſtamentum,p.4.col.103.b
liber quem denotat Ezechiel.cap.3.quis.p.4.col.1096.c
liber militię triplici modo dicitur,& quomodo,p.1.colum 841.b.c
libri ſignificantur per digitos,& quare.p.1.col.738.e.f
liber qui dicitur de infantia Saluatoris reprobatus eſt tam ab hæreticis confictus,ut patet in decreto Gelaſii, p.5. 1065.c
liber bellorum domini quis ſit,p 1.col.1313.c
liber iuſtorum de quo.2.Reg.1.fit mentio,non habetur a nos,nec multi alii libri,p.2.c.517.c.& c.520.d
liber ſecundus Machabęorum eſt quędam abbreuiatio cu dam magni uoluminis a Iaſone Cirenæo conſcripti ha tis quinque libros partiales,in quibus facta Iude Mac bæi & eius ſociorum diffuſe tractantur.p.4.col.2381.c
liber ſecundus Machabęorum quantum ad eius prefation reputatur a multis apochryphus, p.4.c.2395.b.c
liber uitę dicitur predeſtinatio,ſicut & ſacra ſcriptura di tus reuelata liber vitę dicitur p.2.co.1495.c
liber diuinæ prędeſtinationis dicitur liber vitæ agni, rati deitatis,& etiam ratione humanitatis, inquantum om prædeſtinati ſaluantur in fide mediatoris, par.6.colu 1594.f
liber diuinæ p̄deſtinationis in die iudicii aperietur, ſic di metaphorice,quia tunc apparebit manifeſte omnibu erunt ad beatitudinem aſſumendi & qui non.p.6.col 1665.c
liber mortis an dicendum ſit ſicut liber vitæ.&c. pa.3.col 1517.1518.
liber uitæ & mortis qui ſit,& quæ in eo ſcribuntur,pa.3.c 1513.c
liber Tobiæ licet recipiatur in eccleſia ad legendum pro ficatione,tamen non eſt efficax ad probationem alic dubii.p.2.col.419.c
liber ſapientię non eſt de canone,ideo nō ſumitur effica gumentum de eo,p.3.co.1970.f

lib

ber Enoch de quo Iudas apoſtolus aſſumit teſtimonium apocryphus deputatur,p.6.col.1442.f
ber Canticorum ſecundum Hebræos,eſt de Deo & eccleſia Iſrael,de Aegypto educta per ipſum,p.5.col.30.f
ber Canticorum totus procedit parabolice,nec tamen apparet lucide quibus perſonis determinate parabolæ ſecundū ſenſum literalem ſint applicandæ,p.3.col.1817.c
ber Eccleſiaſticus poſt reditum captiuitatis Babylonicę ſcriptus eſt.p.3.2221.
ber Ieremiæ combuſtus eſt,cuius cauſa habetur. p.4.colum. 827.a
bri Machabęorum ab eccleſia recipiuntur propter auctoritatem,& non libri Ioſephi.p.4.col.2026.d.e
ber habet ſimilitudinem ſpeculi,quia ſicut in ſpeculo apparent formæ ſenſibiles:ſic in libro relucēt intelligibiles ueritates,vnde & diuina pręſcientia,in qua relucent omnes virtutes,liber vocatur,in quo libro legerunt ſancti apoſtoli & pphetæ & alii ſancti.p.1.in præfatione de libris Canonicis.
iber Dei dicitur quandoque notitia diuina generaliter ſumpta,prout ſe extendit ad prædeſtinationē & ſcientiam,vbi omnes ſunt ſcripti,p.3.col.1513.c
iber vitę poteſt dici tripliciter, ſicut & liber militiæ, parte 1. col.841.b
iber vitę eſt prędeſtinatio a qua nullus ſcriptus ſimpliciter deletur,quia finaliter ſaluabitur,tamen ſecundum quid deletur quando cadit a iuſtitia, & reſcribitur gratia recuperata.p.6.col.2486.e.600.f.& 1354.d.e
iber viuentium eſt prædeſtinatio diuina, & an aliquis poſſit deponi de illo libro,p.3.col.938 d
iber vitæ quid ſit,& qui ſunt in eo ſcripti ſecundum diuinam prædeſtinationem,& qui ſecūdum præſentem iuſtitiam,p. 6.col.600.f
iber Numeri quare ſic dicitur literaliter & myſtice, p.1.col. 1155.a.b
iber Deuteronomius in tēplo repertus eſt decimooctauo anno Ioſiæ,p.4.c.1068.f
iber Deuteronomij ſecundum Hebræos fuit ſcriptus a Moyſe,excepto vltimo capitulo,quod ſcripſit Ioſue poſt mortem Moyſi.p.1.col.1457.b
iber Iob totus rhetoricus,cuius modus eſt ſententiam eandē pluribus modis explicare,p.3.col.132.f
iber Pſalmorum totam ſcripturam continet per modum laudis,qui ſcriptus eſt per Eſdram prophetam,qui legem combuſtam a Chaldæis reparauit.p.3.col.415.a.416.d
iber vnus eſt,liber duodecim prophetarum apud Hebræos. Auguſtinus vero duodecim libros nominat, p.6.c.1060.d
libri bellorum domini Numer.21.vocantur non qui ante libros Moyſi iam ſcripti erant,ſed qui poſtea erant ſcribendi.p.1.col.1319.b
libri quinque legis figurantur per quinque equites qui in eqs apparuerunt cum frenis aureis decori,& quare,p.4.columna 2548.e
libri quinque deſignantur per quinque vectes,qui tabulas tabernaculi continent,p.1.c.761.b.c.& col.900.f
libri quinque Moyſi,per quinque panes ſignificantur,p.5.co. 812.f
libri quinque Moyſi per columnas quinque tabernaculi deſignantur,& quare,p.1.col.367.c.368.f
libri quinque de quo myſtice tractent & conſiderent,p.1.col. 853.c
libri legis quare diuiſi ſunt,cum hiſtoria tempore indiuiſa ſit. p.1.col.902.e.& col.903.b.c
libri ſacri per ſpicas ſignificantur,in quibus ſunt ſemina uerbi Dei.p.5.col.508.f
libri a philoſophis traditi ſi comparentur ad libros ſacrę ſcripturæ,magis dicendi ſunt libri mortis quam uitæ, propter finem quem habent,& quare,& quomodo,p.1.in præfatione de libris Canonicis.
libri philoſophici a Græco in Latinū tranſlati multa retinent uocabula Græca,ſicut byle cenith,&c.p.3.col.61.b.c
libri ſacræ ſcripturæ ſunt reuerenter tractādi exemplo Iudęorum qui magnam reuerentiam faciunt libris ueteris Teſtamenti,p.5.col.849.c
libris ueteris Teſtamenti Iudæi hāc reuerentiam faciūt,quod nullo modo ſederent iuxta illos, ſedendo ita alte ſicut illi poſiti.p.5.col.749.c
libri Nathā prophetæ & Ahiæ Solinitis nec apud nos, nec apud Iudæos habentur,p.2.c.1074.f
libri de quo delentur peccatores & iniqui non eſt lex,vt dixit Ra Sa.ſed liber vitæ,p.1.col.836.f
libri per Eſdram prophetam reſtaurati poſt vaſtationē bibliothecę a Chaldæis,ſunt pauci vnde non habentur.Liber iuſtorum,Liber bellorum domini,Liber carminum Salomonis,&c.p.2.colum.517.b.c.& columna 1036.b.c.& colum. 1134.e.& col.1230.c
libri Dauid,Daniel,Iob,quare inter prophetales libros non computantur,nec inter legales,p.3.co.423.a.b.c
libri prophetales ſecundum Hebræos incipiunt a libro Ioſue, ſed ſecundum expoſitores noſtros incipiunt libri hiſtoriales,p.2.col.8.e.f
libri Machabæorum quamuis non ſint canonici,tamen maioris autoritatis ſunt quam Ioſephi.p.4.col.2211.c
libri duodecim prophetarum in vno volumine coarctantur. Et quare,in præfatione de libris Canonicis.
libri omnes diuinæ ſcripturę,quia cōſentiunt,vnus liber ſunt. p.3.col.2027.a
libri veteris & noui Teſtamenti ſeptuagintaduo ſunt.p.2.col. 1106.f.&col.1115.a
libri canonici veteris Teſtamenti ſunt vigintiduo ad numerū vigintiduarum literarum Hebræorum,in prędatione de libris Canonicis.
libri ueteris Teſtamenti correſpondet libris noui Teſtamenti p.1.col.1.d
libri Hebręorū notabiles vete.Teſt.ſic habētur ſcripti, quod in vna columna ponitur Hebraicum purum, & Chaldaicū ſcriptum a Ionathan literis Hebraicis in altera,& vtuntur iudęi iſto Chaldaico quaſi pro expoſitione,& quare, pa.6. col.2695.a
libri Hebręorum qui ſunt extra Bibliam p magna parte ſcripti ſunt in idiomate Syriaco, literis tamē Hebraicis, quod de facili poteſt fieri,quia literę hic & ibi ſunt eiuſdem numeri & ſoni differentes tātum characteribus, p.6.c.2695.c
libri viginti quatuor apud Hebręos qui ſūt in canone ſcripturarum ſignantur per vigintiquatuor ſeniores in Apocalypſi,in præfatione de libris Canonicis.
libri veteris Teſtamenti ab Hebreis diuidūtur in tres partes.ſ. in legem,in prophetas,& in agiographa,p.2.col.21.c
libri canonici veteris Teſtamenti a Iudæis recepti, ſunt apud eos multipliciter cōſcripti. Vno modo pure Hebraice. Alio modo Hebraice,ſed non pure,videlicet ſermone Chaldaico,ſed literis Hebraicis,p.6. c.269.a
libri veteris & noui Teſtamentorum ſecundum aliquos latinos diuiduntur in libros legales,hiſtoriales ſapientiales, & prophetales. Quod & qui in ſingulis iſtis comprehenduntur.p.6.col.2695.a
libri non canonici differentiam inter ſe habent. Sunt enim aliqui maioris autoritatis,& aliqui minoris, & qui ſint tales, p.2.col.1495.c
libri ſacræ ſcripturæ qui canonici nuncupātur, tantæ ſunt autoritatis,quod quicquid ibi continetur verum renetur firmiter indiſcuſſe,p.2.col.1495.c.& p.1.in præfatione de libris Canonicis.
libri qui nō ſunt de canone,recepti ſunt ab eccleſia, ut ad morum informationem in ea legantur, tamen eorum autoritas ad probandum ea quæ in contentione veniunt, minus idonea reputatur.p.2.Ibid.
libri qui non ſunt de canone ſunt iſti,ſcilicet liber Sapientiæ, Eccleſiaſticus, Iudith,Tobias,& libri Machabæorum,liber Baruch,&c.p 2.ibi.
librum de Hebraicis quæſtionibus ſuper Geneſim edidit Hieron.

Hieron.ſed liber Hebraicarum quęſtionum ſuper libros regum dicitur non eſſe Hieronymi,ſed cuiuſdam Iudęi, &c. p.2.col.574.e.f
Et expreſſius quis autor fuerit,c.1223.a
Libris veteris Teſtamenti,videlicet legalibus,hiſtorialibus,ſapientialibus,& propheticalibus,qui libri correſpondeant noui Teſtamenti.Item p.6.col.1445.c
Libris ſuis Hebræi a principiis librorum nomen imponunt,p.5.col.32.a.Item p.3.col.1569.c
In libro vitæ dicuntur aliqui ſcribi dupliciter. Vno modo ſimpliciter. Alio modo ſecundum quid p.1.col.835.c
Libro vitæ inſcribi vel ab eo deleri,quomodo & quãdo fiat, p.6.col.126.d
Libros legis & prophetarum prius ignotos, Chriſtus poſt reſurrectionem mane factam ad inſtructionē eccleſiæ cõceſſit.Et dicuntur panes,ſed ipſe eſt panis in Euangelio . p.1.c. 635 b.c
Libros legis domini ſecundum Ra.Sal. cum Achaz quęreret ad comburendum,liber Deuteronomij fuit abſcõditus in muro templi,& ſic cum reparentur muri templi, fuit inuentus,p.2.col.759.c.Item,p.4.col.1068.f
Libros ſanctos ſcripſerunt epiſcopi & doctores , qui ordinati fuerunt per ſingulas vrbes,quibus abundante fame verbi, & deficientibus doctoribus,indigentiam noſtram reficeremus,p.1.col.405.a
Libros Dei ſcindunt comburunturque igni,qui per cupiditatis ignem legis Dei ſinceritatem hęretica prauitate diſcindunt.p.4.col.2229.a
Ligros gentilium damnatorum aliqui Chriſtiani reprehenſibiles non ſolum reuerentius tractant quam libros veteris Teſtamenti,ſed etiam quam nouum, & etiam quam ſacra euangelia,p.5.col.749.c
Libellus repudii pro vxore dimittenda quomodo fuit licitus. p.5.col.112.f
Libellus repudii non fuit conceſſus,vt per ſe eſſet licitus , ſed ad maius malum euitandum.p. 1.col.1602.f
Item.p.4.col.2192.f
Libellus repudij quare datus fuit,& ob quas cauſas,p.5.colu. 328.d.e.f
Libelli conſcriptio repudiantibus erat iniuncta,licet repudiatio non eſſet iniuncta,ſed tantum permiſſa,p.1. col.1601.c
Libelli repudiationis forma quæ erat,& an cauſa repudii in libello erat ſcripta,p.1.ibid.
Libellum repudii quare Moyſes permiſit.p.5.c.112.f
Libellum ſeparationis apud Hebręos dabant uxoribus ſuis viri procedentes ad bellum,vt liberius poſſent contrahere, ſi viri in prælio morerentur. Sed quid veritatis hoc dictum contineat aduerte.p.2.c.575.c.& col.578.e.f
Liberat Deus ſępe per homines, & liberat aliquando per ſemetipſum,p.3.col.2228.f
Liberare hominem de famis periculo melius eſt, quàm ſacrificium Deo offerre,p.5.co.217.a.b
liberarē a dæmone homines poſſunt,ſed in Dei verbo reſurrectionem mortuis imperare,ſolius eſt diuinę poteſtatis,p.5. col.752.e.f
liberatus ab aliquibus tentationibus dæmonis & timens de futuris,agat gratias de liberatione præcedenti,& oret liberari de ſequēti,& cõgruit ad hoc pſal.114. p.3.co.1318.f
liberata a Deo magnifice communitas fidelis vel perſona ſingularis,de afflictione magna corporali,temporali, el ſpirituali,ex hoc ad Dei laudē deuote excitetur,p.3.c.1003.b.c
liberationum diuinitus a periculis & anguſtiis inuitatio ad gratiarum actionem,vt ſunt deuiatio,captiuatio ab hoſtibus, infirmitas corporalis,tempeſtas in mari a Deo miſſa, &c.p. 3.col.1262.c
liberatio duplex:Prima Iudęorũ a captiuitate Babylonica.Secunda fidelium omnium. Et prima figura ſecundæ eſt,& ſecunda tertiæ.p.4.c.403.c. Item p.3.co.1085.b
liberatio Babylonica an fuerit glorioſior & compendioſior Aegyptiaca.p.4.col.705.b.c.706.e.f
liberatio populi Chriſtiani mirabilis a Saracenis a ſigno cælitus dato. p.3.c.992.c.& c.977.c
liberatio hominum a periculis ſpiritualibus.ſ.à cultura idolorum ab hæreſi,a deſperatione,a periculo,quod eſt in regimine eccleſię& ꝑ eiſdē īuitatio ad diuinā laudē,p.3.1261
liberatio a captiuitate Babylonica fuit figura liberationis per Chriſtum fiendæ.p.3.col.1138.f
liberatio regni Iudææ a perſecutionibus fuit ſignum figurātiuum ſaluationis mundi fiendæ per Chriſtum . p.4.c.95
liberatio populi Iſrael de Babylone facta per Cyrum fuit figura liberationis a poteſtate dæmonis per Chriſtum fac p.4.col.399.c
liberatio populi Iſrael per Cyrum fuit ſignum & figura libe tionis fiendę per Chriſtum,p.4.803.c
liberatio particularis fuit figura & ſignũ liberationi genera totius populi Iſrael per manum Moyſi qui non peccaui Aegyptium propter Hebræum interficiẽdo,p.6.c.1052.
liberatio Chriſtiani populi & eccleſię per orationes bono de perſequutionibus Imperat. Romanorum ſummopo efflagitatur, p.3.c.1603.& col.1109.b.c
libertas prædicandi & confeſſiones audiendi pauperũ reli ſorum frequenter reſcinditur & impeditur in pręiudici communis populi,p.4.co.2148.f
libertas domum facit,ſeruitus carcerem,p.3.col.1549.c
libertas qua liberati ſumus a Chriſto,eſt peccatorũ remiſſ fidei per dilectionem operãtis iuſtificatio.p.6.c.508.d.c
libertas maxime eſt deſiderabilis a creatura rationali, p.5. 608.c.f
libertas arbitrii in malis imminuitur,& virtutes auferu quod non fit in bonis,p.3.co.1034.f
liberalitas politica habet medium,ſed infuſa excedit hoc dium,p.6.col.414.f
liberalitas eſt medium inter auaritiam & prodigalitatem,p col.2149.f
libertatis cura magna eſt apud Iſraelitas.Et nos qui ſerui p cati ſumus in libertatem in ſeptenario reuertamur.p.2.c 66.d.e
libertatem arbitrii in Chriſto nõ tollebat,quod ſciebat pa nem ſuam determinatam a Deo patre,a cuius determin tione non poterat declinare,p.5.col.431.c
liberum arbitrium ſecundum ſentẽtiam ſanctorum temp naturæ lapſę non poteſt diu uitare peccatum mortale, a quam reparetur per gratiam,p.6.col.911.c
liberũ arbitriũ hõ ita violauit, vt iã ſine Dei gratia. bonũ agere nõ poſſit,enitatur laborare ad virtetes,p.1.c.832.
liberum monſtratur hominis arbitrium.Dei eſt vocare , ſtrum credere,ipſo tamen adiuuante ut iuſti uoluntatis mium conſequantur,p.4.col.405.a
liberum arbitrium nihil agere in meritorio opere,ſed totũ ſe a Deo,&c. Error eſt,p.6.co.375.c.460.d.e
liberum arbitrium conſeruatum.p.4.col.1159.a
liberum arbitrium eſſe in homine,p.4.c.1317.b
liberum arbitrium ſeruatur,nec ex pręſcientia Dei,quaſi ſa re quid,uel non facere,neceſſitate cogitur,p.4.co.773.a
liberum arbitrium & angelo & homini Deus permiſit ad u uerſa,& quare,p.4.col.163.b
liberi arbitrii habilitatem ab bonum diminuit multiplica peccatorum,p.4.c. 1179.c
Homo non poteſt regi libero arbitrio ſine miſericordia & i ſtitia Dei.p.4.col.258.d.e
liberam uoluit dominus eſſe noſtrã religionē,ſed malitię rorum adeo ſeruilibus permunt oneribus , ut tolerabili ſit conditio Iudæorum : qui non humanis pręſumption ſed diuinis ſubiiciuntur inſtitutis,p.4.col.2211.c
in liberalibus ſtudiis cum locum recitare,uel locutionem, laudem uel alias per ordinem materias audierimus ex m terię nomine,ꝓfectũ adoleſcētis aduertimus. p.1.c.143
libidinis ui,mens in corpore carnalis fornicationis intant captiuatur,ſubmergitur & abſorbetur,ut in ipſo momen aliud cogitare homini liceat,p.6.241.a

libidinis

bidinis reumatibus ſi quis inundatur, & luxuriæ ęſtibus circumluitur,non dicitur ſtare,ſed ſedere,p.1.col.1343.c
bidinem & carnis concupiſcentiam Apoſtolus non laudauit,dicens vſum fœminę eſſe naturalem, p.6.col.28.e
bidinum incentiua frequenter impetunt caſtitatem,p.1.colum.396.a.Intetl.
bidinoſum aliquando turpis ſermo demõſtrat,p.4.c.1139.b
ba eſt quędam pars quæ proprie dicitur Libya,quãuis hoc nomen vniuerſæ Africę competat,p.2.col.72.d.e
biæ populus qui erat ſubiectus regi Aſſyriorum, & eſt in extremo fluminũ Aegypti vocatur muſca,& quare,p.4.c.91.c
cent multa ratione neceſſitatis,quæ alias non licerent,par.2. col.1239.c
cere poteſt aliquid & non expedire,expedire autẽ quod non licet,nõ põt,p.6.c.239.a.& ſuper hoc quædã diſtinctio.ibi.
cere nunquam dicitur quod prohibetur.Ibi.
centiam redeũdi in Iudęã dedit Cyrus Iudæis.p.4.c.1044.b
cinius primo fuit Chriſtianus pacificus tamen cito poſtea factus eſt perſequutor eorum,p.6.col.2523.c
cinius poſt mortem Conſtantini perſecutus eſt eccleſiam, & poſtea Iulianus apoſtata. Licinius in bello fuit deuictus, & apud Theſſalonicam capite truncatus: Iulianus a ſancto Mercurio lancea fuit transfixus,p.4.col.435.e
icitum aliquod de ſe fit illicitum ratione alicuius circunſtantiæ.p.2.col.1632.d.e
icitum eſt aliquando ſentire contrarium in dictis ſanctorum ſed quomodo,p.5.col.288.e.f
dda eſt ciuitas Paleſtinæ in littore maris magni ſita,p.4.col. 2428.d
gnum quoddam.ſ.anchiton,cum plus arſerit, mundius fit. p.1.col.773.a
gnum quo Moſes aquam amaram indulcauit crucem Chriſti figurabat.p.1.col.629.a.b
gnũ pcepto cõditoris lymphã mutauit in ſaporẽ,p.1.c.629.a
gnum vitę vocatur lignum paſſionis Chriſti,p.4.c.1338.e
gnum oſtenſum Moyſi ſecũdum aliquos erat de natura ſua amarum,& ſic fuit ibi maius miraculum inquantum per eius immiſſionem dulcoratę ſunt aquæ,& factæ potabiles,p. 1. c.1843.c
gnum promiferum denotat omne lignum faciẽs fructum, p. 1.col.17.c
gnum vitæ in medio paradiſo,&c.quomodo & qualiter ſit. p.1.col.67. a
gnum vitæ homini datum eſt ad reſtaurãdam vitam eius, & ad impediendum ſenectutem,p.3.col.184.f
gnum ſciẽtię boni & mali dictum eſt, vt per illum homo experiretur quanta eſſet diſtantia inter bonum obedientię,& malum inobedientiæ.p.1.col.69.a
gnum ſcientię boni & mali erat corporale,ſicut alię arbores nec cibo noxium.Qui enim fecit omnia bona valde, nihil mali in paradiſo ſtatuit,&c.p.1.col.67.a
gnum eſſe ſcientiæ & boni & mali,quomodo intelligere potuit homo,qui vſum mali neſciebat omnino, p.1.col.70.d
gnum offenſionis dicitur vetitum,per cuius concupiſcentiã humanum genus incurrit mortem:ſi per cõcupiſcẽtiam auri incurrunt cupidi mortem peccati,p.3.c.2130.f
gnum præciſum de vite ſignat hominem inhabilem ad bonum,p.4.col.679.c
gnum viride quod deſiccatum eſt,ſignificat populũ Iudaicũ pro maiori parte manentem in ſua infidelitate, ſed lignum aridum frondeſcens,ſignificat gentilem populum fructificantem per fidei ſusceptionem,p.4.col.1121.b
gnum vitę eſt Chriſtus quo beati fruuntur, p.6.col.1474.f
gnum dominicæ crucis qualiter eſt inuentum,& a quib. per ſonis,& etiam vnde ortum habuit,p.5.col.1102.f
gnum ſanctæ crucis,vbi & per quem plantatum, & de eius mirabili operatione.Ibid.
gnum Ieſu Chriſti miſſum in panem quomodo ſermonẽ ſiue uerbũ & aquã amarã,legẽ.ſ.dulcorauit.p.4.col.637 a b
gnum propter trophæum dominicæ paſſionis congruit ſacramentis,p.2.col.1377.a
ligno,non eſt in Hebręo,nec in Gręco,nec in trãslatione Hieronymi,cũ dicitur in pſalmo,Dicite in Gẽtibus,quia dominus regnauit.Sed eſt additio,&c.Quare hymni eccleſiaſtici verſus.Impleta ſunt quæ concinit Dauid.&c. ſecundum additionem conſcriptus eſt,p.3.col.1184.f
ligna ſethim ad faciendum tabulas tabernaculi & arcæ & mẽſę,& aliqua alia,quam Iob fecit aſportare in deſertum, & unde habuit.p.1.col.729.c
ligna altaris holocauſti quomodo tãto igne vicino incombuſta permanere potuerunt,&c.p.1.col.773.a
ligna vngere ſuper ſe regẽ dicuntur prouerbialiter,p.2.c.24.b
ligna Libani pro tabernaculo, vnde & a quo dicta ſunt,par.3. col.2843.c
lignorum aridorum collectio Numerorum 15.quid ſignificet p.1.col.1271.b.c
lilium comitante odoris gratia,candum colorem foris, intus aurosum oſtendit,p.3.col.745.b.c
limbus ſanctorum eſt ſuperior pars inferni,p.1.co.382.a
limbus ſanctorum ante Iacob iam receperat multos.pa.1.col. 363.c.364.f
ad limbum inferni deſcendebat ſancti patres, quamuis eſſent mũdati aa originali & actuali peccato.& quare, p.6.c.101.c
lumina Hebræorum in trãſitu ſãguine tingi cur iuſſerit Deus. p.1.col.587.a.b
luminis vnctio in tranſitu Aegypti quid nobis ſignificet. p.1. col.599.d
linea accipitur pro chorda latomi,p.4.col.1887.c
linea quam poſuit Deus in Iſrael quæ fuerit, nam per ipſam deſignatur diuina iuſtitia tortuoſitatem culpæ emendans per pœnam,p.4.col.1889.f
lineamenta vniuerſa & rugę veſtis Ieſu in ſaxo tanquã ſculpta cernuntur,vt dicitur,dum per medium illorum de rupis veretrice deſcenderet,p.5.col.753.b
lineamenta corporis non ſunt in Deo, ſicut intellexerunt Iudæi,& aliqui Chriſtiani ſimplices,qui Anthropomorphitæ dicti ſunt,p.4.col.526.d.e
lingua unaquaq; aliquid proprietatis habet quod apud alias videtur vicioſum,p.1.col.880.c
lingua Hebraica maxime diſtat a lingua Romana,p.1.colum. 1567.a.1568.d
lingua Hebraica & Syriaca ſunt valde propinquę, & homines notabiliter literati magis vtebantur lingua Syra quam Hebræa,unde & libri eorũ qui ſunt extra Bibliam, pro magna parte ſcripti ſunt in illo idiomate,literis tamen hebraicis quod de facili poteſt fieri,quia literę hic & ibi ſunt eiuſdẽ numeri & ſoni,differentes tamen characteribus,p.6.col.982.f
lingua Hebræa licet ſit vna,tamen variatur ſecundum diuerſitatem prouinciarum,& vnaquæq; prouincia & regio habet proprium loquendi ſonum,quem mutare non poſſit,p.5.c. 442.f.& col.644.c.Item p.2,col.117.c.d
Item p.6.col.982.f
lingua dicitur loquela per linguam formata,p.1.c.1567.a
lingua poteſt dici quælibet ſignorum prolatio,qua mens aliquid concipit, p.6. col.318.c
lingua Chriſti in eo quod dixit,Sermonem quem audiſtis nõ eſt meus,&c.non mouebatur ad loquendum ex conceptione animæ,niſi ſecundum quod anima mouebatur ab ipſa diuinitate,p.5.co.1283.c
in lingua vna ſola.ſ.Hebræa prædicabat Chriſtus,apoſtoli autem prędicabant in omnibus linguis,& ideo prædixit Chriſtus.Et maiora horum faciet,p.5.col.1313.c
lingua & digitus metaphorice dicuntur in animabus ſeparatis p.5.col.923.c
lingua deſeruit in duobus.ſ.guſtu & loquela, quibus punitus eſt diues,p.5.col.923.c
lingua eo quod ſita eſt in lubrico,male corrigibilis eſt a multiloquio,& per conſequens a ſtultitia,p.3.col 1728.f
lingua cũ non reſtringitur nequaquam vbi ceciderit,iacet,ſed ſemper ad deteriora deſcendit,p.3.col.531.a.b

lingua,

lingua, membrū ſcilicet quod mouemus in ore, cū loquimur ligna rerum dantur, non res ipſæ proferuntur, p.6.c.318.c
lingua ſuauiter docens, multo plus confortat intellectū quam vinum & muſica cor. p.3. col 2178.f
lingua erudita quæ ſcit fratres inſtruere & corrigere, eſt bona inerces, p.3.col.2228.f
lingua inflammata à gehenna qui murmurāt vel detrahunt, ignis domini iuſtę vltionis in futuro illos excruciat, p.1.col. 1234.e.f
lingua tertia vel media quam mala eſt, & quot mala ex ea proueniant, p.3.col.2119.c
lingua iniuriatur, cum ad detractionem proferēdam applicatur, quia per hoc pœnam meretur, p.3.col.1888.f
lingua inficit multipliciter, quod probatur per triplex exemplum. ſ. animale, artificiale, & naturale, p.6.col.1281.c
Perfectus eſt vir qui nō peccat in lingua, p.3.c.700.e. Interl.
lingua Chriſti vel Dei dicuntur apoſtoli & prædicatores, p.3. col.68.c.686.d
lingua angelorum quæ & qualis dicatur, p.6.317.a
lingua loqui quid ſit, vt Apoſtolus ait, & quod modis contingit. p.6.co.318.c.f
Nō fruſtra eſt lingua in verbo, quia facile labitur, p.3.c.700.e
lingua leuis ad loquendum, eſt ſignum leuis mentis, & hoc eſt malum, & nota quare, p.3.col.1323.c
lingua prauorum beſtijs, ferocitate, volucribus leuitate, ſerpētibus virulentia præcellit, p.6.col 1299.b
lingua ſerpētis fuit mota ad loquēdum virtute dęmonis. Sed lingua aſinæ Balaam mouebatur per bonum angelum: neuter tamen intelligat verba formata, ſed ſolum angeli mouētes linguas eorum ad formationem verborum, p.91.b.c
lingua per Adam primitus data. i. Hebrea manſit in confuſione linguarum in ea parte hominum, quæ non angeli vel principis, ſed Dei portio eſt, p.1.col.1294.e
lingua Hebręi ſola fuit ante confuſionem turris. p.1.columna 179.a
lingua Hebraica fuit prima & communis omnibus vſque ad ædificationem turris Babel, p.4.col.200.f
lingua poſtquam leuitate vſa conuincitur, quid reſtat niſi vt continendo refrenetur? p.3.col.379.c
lingua inter epulas ſplendidas magis relaxatur ad loquēdum inepta. p.5.col.923.c
lingua mēdax quicquid ſimulat, hoc quaſi verum eſſe manus operis oſtentat, p.4.col.1599.a
linguæ principales fuerunt tres. ſ. Hebraica, Græca, & Latina. iſtis tribus titulus poſitus ſuper Chriſtum crucifixum ſcriptus eſt, p.5.col. 942.f.& 1312.f
linguę ſicut per rebellionem ad Deum fuerūt diuiſę, ſic per infuſionem ſpiritusſancti fuerunt vnitæ, p.6.col.991.c
linguę vel loquacitatis malum oſtenditur ex quatuor, quia inficit communiter, multipliciter, incurabiliter & innaturaliter, p.6.col.1281.c
linguę adulantium, in Adulantium linguæ.
linguæ oſtium ſit quod modo claudatur, modo aperiatur, p. 3.co.96.f
linguæ in ſignū ſunt non fidelib. ſed infidelibus, p.5.co.514.d
linguam in fluxa eloquia relaxare, eſt aquam dimittere. p.3. col.1677.a
Per linguam cuncta fere facinora aut concinnantur, aut patrantur, aut defenduntur, p.6.c.1281.c
linguā impreſſit vnus angelus vni homini, alius Aegyptiam, alius Grecam, & ſic fortaſſe diuerſarum gentium ipſi principes fuerunt, qui linguæ & loquelę videbantur autores, p. 1.col.1295.a.b
linguam qui non non frenat, concordiā diſſipat. p.3.c.1677.a
Qui in lingua magis delinquit, in ea plus arſurus eſſe perhibetur. p.3.col.1689.b
lingua qui laxat in fluxu loquēdi caput eſt iurgiorū p.3.c.96.f
in linguarum diuiſione nihil nouum fecit Deus, ſed dicendi modos & formas loquela diuerſis gentibus diuiſit, &c. pa. 1.col.181.b
linguarum donum repræſentatur per epiſtolam & euangeli Et in hoc ſeruatur in eccleſia cōſuetudo de numero loquentium, p.6.col.235.c
linguarum varietas qualiter eſt & qualiter, non. par.6.colu 322.d.e
linguas diuerſas in hominibus & loquelas diuerſi angeli operati ſunt (vt putandum eſt) in confuſione linguarum. Venite (inquit Deus) ad angelos, confundamus linguam eorum p.1.col.1049.e
linguas aduerſantium incipit pati, qui ſeculo contempto, ſi heres Deo, cogitat proficere, has qui nō patitur nondum proficere conatur, p.3 col.1417.a
linguis malorum non multum attendendum eſt, pa.3.colu 1789.c
linguis variis loquuntur & orantes & prædicantes, & quomodo. p.6.col.491.c
linguis varijs locuti ſunt apoſtoli, & quotuplici modo ho... telligi poſſit. p.6.co.991.a
lini natura, p.4.c.679.a
linum de terra procreatum multo labore ad candorem ue... peruenit, p.2.col.577.c.& col.1081.a
linum ſignat mortificationem carnis, p.3.col.1741.c
in lippis pupillę ſanæ ſunt, ſed humore defluēte palpebrę g... ſceſcūt, cuius crebra infuſione acies etiam pupillæ vitiat p.1.col.1095.a
lis proprium eſt ruſticorum, p.6.col.693.a.b
litibus eum intereſſe in foro, culpa non caret, qui in cathe... Moyſi maſtiger vult appellari, p.5.col.608.f.& co.961.
litera legis humi poſita eſt & deorſū. Non ergo aſcendis hominē legis ſequitur. Sed ſi aſcenderis ad ſpiritum de ra, aſcendis locum excelſum, quem a Deo in hæreditat accipies, p.2.col.10.d
litera occidit, quæ, qualis & quare. p.6.col.375.b
litera legis dicitur vas fictile, & quare, p.1.c.1283.a
literæ legis prima facies amara eſt, quæ circunſionem præc... & ſacrificia & cætera, quæ omnia tanquam amaram ... corticem. p.1.ibid.
litera & ſpiritus alio modo dicitur lex & gratia, p.6.co.37...
litera c. ſicut ponitur pro centum, & l pro quinquaginta, & de aliquibus, ſimiliter in Greco literę aliquę ponuntur p... numeris, p.6.c.1597.c.1598.f
literæ papales habebant clauſulam, Nulli omnino homin... liceat, &c. ſi quis autem attentare præſumpſerit, &c.p. c.1309.c
literę in tabulis decem præceptorum quomodo fuerunt, ... p.1.co.865.e
literæ Elię prophetæ de occiſione fratrum quæ fuerunt ol... rę Ioram poſt tranſlationem Eliæ, p.2.co.1210.f
literę commiſſę a rege Zorobabel, fuerūt de quatuor, de ſe... ro tranſitu, de lignis habēdis de Libano, de libertate cō... ſa, de pecuniis a rege conceſſis, p.2.co.1434.e.f
literę antiquitus annulo proprio ſignabantur, p.1.c.393.d
literæ omnes apud Grecos verba & numerum ſignificant, 6.co.597.a
literæ operimentum ueteris legis diſcute, in quo tegitur ſa... mentum incarnationis Chriſti, & cum cognoueris, inde bi ſalutem promiſſam humiliter ad auxilium eius confu... p.2.co.297.a
literę priores Hebræorum quas Moyſes eis tradidit, rem... ſerunt apud Samaritas, quibus illos quinque libros Moy... quos ſolos de ſcripturæ ſancta receperant, ſcribere ſole... p.2.col.1315.b.c
literæ Hebraicę in libro Threnorum præponuntur ſingu... uerſibus, ſecundum ordinem alphabeti, p.4.col.925.c
literæ Hebraicę a Chaldęis non ſono ſed charactere tan... diſtinguntur, p.4.col.1506.f
literę Græcę & Latinę vt plurimū deriuatæ ſunt ab Hebr... literis, quæ antiquiores fuerunt, p.6.co.785.b.c
literarum radices amarę, fructus dulces. Vetus ſententia p.4.co.585.b

Non

Non res ac ſenſu propter literas,ſed literæ ob manifeſtationē rerum ſunt repertæ.p.2.c.101.b.Interl.

Literis vtuntur nunc Hebræi quas Eſdras inuenit,& non antiquis literis Moyſi,& quare.p.2.c.1316.d.e

Item p.1.c.1660.d.e

Literas diuinas quis noſtrum tanto labore & ſtudio quærit, quanto quæſiuit humanas? Alij cum recitari audierunt, diſcedunt. Alij nec ſi recitentur ſciunt,ſed in remotioribus eccleſiæ locis ſæcularibus fabulis occupantur,p.1.c.867.c

Literalis ſenſus,in Senſus literalis.

Literaliter ſi aliqua ſtare poſſunt,an etiam neceſſarium ſit, vt allegorice intelligantur.p.1.c.1291.b.c

Literatus homo in ſcripturis diuinis non ſolum debet docere verbo,vel prędicando,vel legendo,ſed etiam ſcripto,vt ſic non ſolum præſentibus proficiat, ſed etiam abſentibus & & futuris,p.4.c.824.f

Literati homines nō debent deſpicere ſimplices Chriſtianos circa terrena occupatos,p.1.c.1595.c

Literati carnales non ſunt mittendi ad prædicandum & docendū inter ſæculares: quia plus nocerent mala vita quàm proficerent doctrina,eo quòd in moralibus magis mouent facta quàm verba,p.1.c. 1479.c

Literatis hominibus non ſolum licitum eſt,ſed meritorium ſacram exponere ſcripturam ſecūdum fidei tenorem , & eius obſcura minus intelligentibus declarare. p.1.c.1462.f

Litigare,& morem iræ ſuæ gerere,muliebre eſt.p.2.c.254.a.b

Litare & ſacrificare differunt,& quomodo,p.3.c.2149.a.b

Litigioſi & inquieti a ſpirituſancto reſiliunt.p.1.c.153.c

Litigioſi in diſputationibus magis volunt obtinere iniurioſis clamoribus quàm veris rationibus,p.3.c.100.f.& 141.c

Lyra quid,& vnde dicatur.Et ſignificat eccleſiā,quę in varietate diuerſarum diſciplinarum,hiſtoricè,allegoricè,tropologicè & per anagogen,ſuauē ſonū exprimit,p.2.c.1078.d

Lithoſtratus, id eſt pauimentum ſiue lapidum ſtructura Græce,Hebraice Golgotha, & fuit locus ante domum Pilati, p. 5.c.1308.f

Liuor eſt plagæ veſtigium ſubcruentum,p.4. col.26.e

Locupletes per iecur intelliguntur,qui in eccleſia curis & voluptatibus deſeruiunt,p.4.c.962.d

Loculos habuit dominus cui angeli miniſtrant,infirmis compatiens,quo mitteretur pecunia a fidelibus data victui neceſſaria quos commendauit Iudæ,&c.p.6.c.265.a.b

Item p.5.c.1268.d

Locum ęternum vocat Iſaias qui Satanæ & angelis eius præparatus eſt,p.4.c.300.e

Locus hominis Deus eſt,qui eum creauit, vt in ſe conſiſteret, quem homo peccādo deſeruit,ſed Deus fugitiuum per incarnationem requiſiuit.p.3.c.106.b

Locus Dei eſt miſericordia,a qua videtur egredi,quando punit ſecundum rigorem iuſtitiæ,p.4. c.2042.f

Locus ſanctificatur ex præſentia Dei qui ſanctis aſſiſtit.p.2.

Locus malorum eſt mundus,qui & diſſoluetur,p.3.c.690.d

Locus adorationis in monte Gariſim,a quo inſtitutus fuit,de quo duplex opinio,p.5.c.190.f

Locus beatorum dicitur templum.p.6,c.1008.f

Locus aptus Iudæis ad capiendum Chriſtum, ex tribus. Primo,quia erat a ciuitate remotus.Secūdo,quia erat clauſus. Tertio,quia erat cognitus proditori, p.5.c.1245.b

Locus in quo Chriſtus dormiuit ſomno mortis, eſt ipſa crux ſancta. Locum autem iſtū notare eſt Chriſti paſſionem deuote conſiderare.p.2.c.300.f

Locus vbi crucifixus eſt dominus, ſpecialiter vocatur Sodoma & Aegyptus,p.4.c.423.a

Iota quomodo Chriſtus dicitur locus,p.3.c.269.a.Interl.

Locus humani cordis eſt dilectio vitæ præſentis.p.3.c.339.a

Locus oīs in Iudæa mons ciuitas & vicus certis nominib. deſignatur,quibus,ſcilicet aut Chananęis in locis ſuis,aut Pherezęi Amorræi,Eucęi vel Hebręi nominauerūt,p.1.c.1440.e.f

Locus vnus atque idem aliquando pluribus nominibus nuncupatur,p.4.c.802.e

Locus quis,qualis dictus fuit:vbi poſtea Bethleem fuit ædificata vbi angelus nato Chriſto apparuit paſtoribus vigilantibus ſuper gregem,& modo vocatur angelus ad paſtores, vbi fundata eſt eccleſia,p.1.col.368.f

Locus ſacrificij non poterat eſſe niſi vnus ad vitandum periculum idololatriæ,ad quam populus Iudæorum erat pronus.p.1.c.677.c

Locus inferni debetur dæmonibus:permittuntur tamen inter homines vſque ad iudicium, vt glorioſior ſit electorum victoria in dæmonum tentatiuum ſuperatione.p.5.c.538.f

Locus ſuperior(ſine quo regi populus nō pōt)& ſi teneatur,& adminiſtretur vt decet,indecenter appetitur, p.6.c.701.a

Locus proprius omnium compoſitorum ex elementis,vbi naturaliter quieſcunt, eſt terra p.5.c.410.f

Locus vnus cum munitus non eſt de quo patet hoſti aditus cętera incaſſum munita ſunt,p.3.c.277.b

Locus non erat ſanctus in quo Moyſes ſtetit,ſed præſentia domini qui erat cum eo,ſanctificauerat locum,p.2.c.40.e.f

Locus non localis ſapientiæ pater eſt, iuxta illud. Ego in patre.p.3.col.270.f

Locus homini datus pro habitatione cōueniēs fuit paradiſus voluptatis,i. delicioſitatis,& amœnitatis,a principio.ſ.tertio die quando primo productæ ſunt plantæ,p.1.co.69.b.c

Locus animæ ſpiritalis eſt iuſticia,veritas,ſapientia,ſāctificatio & oīa quæ Chriſtus eſt,locus animæ eſt.p.1.c.1389.a

Locum petit a nobis Ieſus Chriſtus,quem ędificet,in quo habitet,p.2.col.130.f

Sapientia non poteſt loco teneri,nec rebus emi.p.3.c.267.a.b

Eſſe Dei in loco,& angelorum,& animæ humanæ,quomodo differenter dicantur,p 3.col.1863.a

Loca ſancta in Ieruſalem,ſ.paſſionis Chriſti,& ſepulturæ, incluſa fuerunt intra ciuitatem per dilatationem muri ex illa parte quæ prius extra fuerunt,p.4.c.487.c

Loca dominicæ paſſionis , & ſepulturę incluſæ fuerunt intra Ieruſalem per Adrianum,quando reſtaurari fecit ipſam ciuitatem prius deſtructam per Romanos,p.4.col.800.f

Loca ſeruituti Chriſti dedicata ante tempora Conſtantini ita fuerunt deſerta, quod nullus Chriſtianus niſi furtim audebat accedere: ſed Conſtatinus per totum orbem iuſſit ea aperiri,p.4.c.428.f.Vide etiam in Conſtantinus.

Locorum nomina quædam ſcribi diuina ſapientia diſpenſauit,quę myſticam interpretationem contineant,quibus indicatur, quia hæc certis rationibus, non caſu fieri diſpenſantur,p.2.c.120.e.f

Locale dicitur quod circumſcribitur ſecundum partes loci ſupra & infra,ante & retro,dextera & ſiniſtra.p.3.col.1863.a

Locuſta quid & vnde dicitur p.4.c.298.d.e

Locuſta & bruchus differunt ſicut perfectum & imperfectum in eadem ſpecie.p.4.c.1905.c

Locuſta, erugo, & bruchus, & etiam rubigo,quid ſignificent. p.4.col.1905.c

Locuſta: quia longiora retro crura habet, vocatur locuſta, quaſi longa haſta,p.1.col.575.a.b

Ex locuſta brucus naſcitur, & quouſque alas habeat,ſic vocatur,p.4.c.298.d.e

Locuſtæ ſi venerint in principio ſerotini imbris, i.verno tempore,quando cuncta virent,cuncta pene conſumunt, p. 1. col.576.f

Locuſtę quibus(vt ſcribit Moyſes)pcuſſa fuit Aegyptus, an, & quomodo grauiores fuerunt quàm illæ de quibus ſcribit Iohel.p.1.col.575.c

Locuſtę,de quibus Ioannes comedit, ſm aliquos ſunt aīalia parua quæ ad vſum antiquitus deputabantur,p.5.c.63.b.c

Locuſtę quando poſt flagello mittuntur,non ſolum ſuper domos,& muros diſcurrūt, ſed etiam per interiora domorum huc illucque volant,p.4.c.1417.b

Quando nutu Dei locuſtę de loco ad locum trāſeunt,ſua multitudine ſolent radios ſolis a terra excludere, & eam quaſi nubes obumbrare,p.4.ibid.

Locuſtę quando a Deo mittuntur,intantum magnum ſonum

faciūt,vt a ſexto miliario audiri poſſit ſonitus earū,ſicut tradunt illi quorum fines conſueuerunt venire,p.4.ibid.
locuſtarum natura eſt,vt in frigori torpeant, in calore volitēt. p.4.col.2038.f
locuſtarum variæ ſunt ſpecies, vt dicunt aliqui, vel potius ſecundum alios diuerſi gradus eiuſdem ſpeciei.p.1.columna 1005.c
locuſtarum agmen tempore beati Hieronymi totā Iudeā texit,quę orationibus ſanctorum præcipitatæ ſunt in mare: ſed ad littora refuſæ fœtor noxius exiuit,& hominibus peſtilentiam intulit,p.4.col.1922.e
locuſtas ſolet adducere Auſter,non Aquilo,& quare,p.4.ibid.
locutio impropria ſecundum regulas grammaticæ ſi eſt in ſacra pagina non eſt curandum,quia illis non ſubiacet theologia,p.5.col.570.f
locutio ſynecdochica eſt,quādo minor pars accipitur pro maiori,vel pro toto,p.1.c.241.f
locutio hyperbolica eſt ad deſignandum abūdantiam rerum, p.1.col.454.f
locutio incorporeę naturę nō vno modo eſt,aliter enim Deus angelis,aliter angeli Deo,aliter animæ,&c.p.3.col. 21.b
locutio angelis quæ & qualis & quomodo fit,p.6.col.311.c
locutio Dei ad diuerſa & diuerſimode accipitur,p.1.109.a.b.c
locutio quæ peruerſio,quā ad ſtupra, perſuaderi, p.3.c.1610.d
locutionis quędam peccata deteſtantur, vt eſt peccatum blaſphemiæ,peccatū locutionis irreuerentis, peccatū locutionis iniurioſę, p.3.col.2085.c
locutionis integritas quid prodeſt,ſi audientem non ædificat, pro nihilo enim loquitur ſi ab his propter quos loquimur non intelligimur,verbum ergo nimis obſcurum vel ambiguum vulgi more debet nici,ut intelligatur etiam ab indoctis,p.1.c.1225.a.b
locutionis duo genera noxia ſunt. Vnum quod peruerſa laudat,aliud quod recta vituperat:ibi fauor hic ira.p.3.c.99.b
loutionis ſimplicitas magnæ virtutis laus eſt,quam quia arrogantes non habent,habere ſe aſſerunt,vt ſecur ſecurius audiantur,p.3.c.307.b
locutionis finis ſapientium eſſe ſolet,vt vſquē eo dicāt,quouſque aduerſaris ſilentium imponant, p.3.col.306.d
locutionis,ſicut intelligentiæ,autor eſt Deus,p.3.c.362.f
locutiones de ſapientia genita vel creata ſunt cauendæ magis quam extendendæ,quia videntur fauere errori Arrii, p.3. col.1979.c
locutionum omnium generalis vis hæc eſt, ut quemadmodū ipſæ linguę non intelliguntur,niſi audiendo vel legendo diſcantur,ita nec modi locutionem,p.2.col.250.e.f
locutus quomodo eſt Deus ad Adam, an per ſuam ſubſtantiā an per creaturam ſubditam ſibi, p.1.col.74.e.f. & 94.e.f. & 95.c
locuturus de Deo,omnibus armetur virtutibus, quarum quatuor generales ſunt,iuſtitia,caſtitas,fortitudo,ſapiētia, &c. p.1.col.1043. b.c
longanimitas Dei quæ,p.6.c.34.f
Item p.1.col.1044.f
longinquitas in propheta inquantum annuntiat ea quæ ſunt longinqua ab hominum cognitione,poteſt dupliciter intelligi,p.5.col.1152.f
longanimitas Dei qui non ſtatim peccantem punit, ſed pœnitentem expectat.p.4.c.774.f
longitudo omnis vitę pręſentis punctus eſſe cognoſcitur,cum fine terminatur,p.3.col.222.e
longitudo terræ promiſſionis & latitudo ſecundum diuerſas partes quomodo accipitur,p.4.col.1447.c
longobardi cum rege ſuo multum affligūt eccleſiam, anno domini ſeptingenteſimo ſexageſimotertio,p.6.col.1614.f
longobardorum regnum quando &:per quem deſiuit uel defecit,ibi.
loramentum eſt congeries lignorum adinuicem conglutinatorum,& ponitur in fundamento domus,eo quod eſt de difficili ſolubile,p.3.col.2080.f
loth quanto quotidie deteriores fiebant Sodomitæ, tanto ...ſtior apparebat,p.1.col.1279.b.c
loth vidit angelum veſpere in perditionem Sodomæ, p.6.co... 1463.b
loth qualiter cognouit cōcubitum filiarum ſuarum, p.1.co... 249.d.e
loth per hoc quod ſcribitur. Et neſciuit,quod dormiſſent eo,&c.nō excuſatur. Appungūt enim de ſuper Hebræi c... elo quaſi ſuperfluum,quaſi incredibile ſit,quia rerum na... ra non capit coire quempiam neſcientem, p.1.col.249.f
lot habitauit in Sodomis.Hoc Hebræi exponunt in vitupe... ipſius Loth,&c. Catholici autem hoc exponunt in laud... eius p.1. col.298.f
loth vtrum peccauit offerendo filias ſuas luxurioſis. Argui... pro,& cōtra cum reſpōſione,& ſolutionibus argument... p.1.col.241.f
lotio tangens morticinia quę fuerit,& etiam qualis, p.1.co... 1006.f
lotio pedum apoſtolicorum per Chriſtum figuraliter præo... ſa eſt,p.2.col.87.a.88.d
lotio manuū de qua diſcipuli Chriſti ſunt redarguti a Ph... ſęis,& ſcribis,vnde habuit originem,p.5.col.261
lucius epiſcopus,& Arrianus graſſatus eſt ī ſanctos patres ... gyptios hæremitas,p.4.col.1368.f.2151.c.234.f
loquacitas infructuoſa quaſi verborū folia a diuinis reſeca... dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Indign... eſt vt verba cæleſtis oraculi reſtringantur ſub regulis D... ti,p.3.col.7 b
loquax,vt vel ſic verecundiam tegat,quaſi criminoſus nō ... alios criminatur,p.3.col.141.a
loquaces magis ſolent eſſe vt appareant,parum ſcientes,& ... rum valentes in quacunque arte vel facultate, p.3. col... 1664.f
loquela,& ſermo quomodo differunt,p.3.col.555.a
loqueris Deo quando oras,quando legis, Deus loquitur ti... p.3.col.1095.a
loquitur ſtulte,qui inter flagella ſe innocentē dicit,p.3.c.3...
loquitur ad hoc ſolum Deus bonis per totam ſacram ſcri... ram,vt nos ad ſuum,& proximi amorem trahat,p.4.col... na 1108.e.f
loquitur recte ille ſolus, uel dominum confitendo, uel a... prædicādo,cuius auditum vt cęleſtibus poſſit auſcultar... obſecundare mandatis,diuina gratia referat, cuius ling... dominus tactu ſapientiæ quę ipſe eſt,ad loquēdum inſti... p.5.col.561.b
Cū ratione loquitur,qui in ea quietus exercetur,p.3.c.190...
Quicunque ſit credit vt loquitur,& ſi non vera loquitur, ta... fideliter loquitur,p.4.col.336.d.e
Ad cor loquitur qui mœſtum conſolatur: ſicut de Sichen ... tur.p.4.col.345.b
Facundius loquitur,qui obſtupeſcendo tacet, p.3.col.123
Qui loquitur,iudicio auditoris ſubditur,p.2.c.94.d.e
loquitur dominus vel Sathan non flatu vocis,cum ſint inco... porei,ut nos qui,& in ſecreto cordis quaſi poſt pariet... corporis ſtamus,donec per linguam egredimur,p.3.c.21...
loquitur Deus ad diabolum quatuor modis. Vias eius arg... electorum ſuorum iuſticiam contra illum proponit, tēta... dam innocentiam ei permittit,i.probationem fidelium ... liciam eius contra eos laxat,aliquando ne tentare aude... prohibet,p.3.ibi.
loquitur diabolus ad Deum tribus modis. Vias hominis in... nuat,innocētes fictis criminibus accuſat, & rimas nocē... quęrit, & tentandum innocentiam poſtulat,p.3.ibi.
loquimur cum omnipotente, dum miſericordiam eius d... precamur.p.3.col.158.e
loquimur Deo cum faciem eius per deſiderium poſtulam... Reſpondet loquentibus,cum nobis ſe amantibus appar... p.3.col.163.a
Quod loquimur tranſit,quod uero ſcribimus,manet, p.4.c... 162.c

oquimur pro nihilo,ſi ab his propter quos loquimur,non intelligimur,p.1.col.1480.f
oquuntur arreptitii aliquãdo idioma eis ignotum, & hoc eſt manifeſtum ſignum,quod ſic loquens ſit dæmoniacus: ſed an & quomodo poſſibile,p.5.col.182.
oquuntur homines foris,tamen Deus ſolus intus ſenſus aperit,intꝰ iſtruit veritatis cognitione & amore,p.5.c.1128.d.e
Sunt multi qui loqui tarde incipiunt, ſed modum incępto nõ ponunt indiſcrete loquendo: & cum bona intentione veniunt,bona piæ mentis præceps locutio viciat,p.3.co.46.d
oqui veritatem eſt rationabiliter loqui. Vanitatem loqui,ſtrepere eſt,p.1.col.553.d
Qui ſub diabolo agunt,tantã loqui norunt,ſed inania loquuntur,vt pote aſtrologi,&c.p.1.col.1323.b
oqui noſtrum ad dominum eſt promptis ad illum deſideriis inhiare.p.3.col.406.c
oqui Chriſtum pro nobis,eſt ſe pro nobis hominem oſtendere præter quem nullus æquus inueniretur, qui ſine peccato pro peccatoribus intercederet: per hoc ergo quod ſe nobis ſimilem oſtendit, & in formæ veritate non diſcrepare patri pro nobis loquitur.p.3.col.328.d.e
oqui noſtrum eſt hominibus occultum ſenſum aperire, loqui noſtrum ad diuinas aures,eſt motum mentis etiam expreſſione actionis oſtendere,p.2.col.261.d
loqui ſapienter qui nititur,timeat ne eius eloquio vnitas confundatur,p.1.col.793.c
loqui Dei quid,p.1.col.531.a
oqui praua qui refugit,& myſteria cœleſtia exponit,adiutoribus per Dei adiutorium pium laborem explens, ad montẽ fortitudinis,id eſt Chriſtũ feliciter aſcendit,p.1.c.1376.e.f
oqui tantum norunt qui ſub diabolo agunt,ſed inania loquũtur,ut pote aſtrologi aliqui & Philoſophi. Fidelium autem regnum a Deo eſt,non eſt in ſermone,ſed in virtute Dei.p.1.c.1323. b.c
Deus aperit ora eorum qui verba Dei loquuntur, eorum qui loquuntur mendacium,falſum teſtimonium, &c.diabolus, &c.p.1.col.520.f
loqui quomodo potuerunt protoparentes,uel loquentem intelligere,qui non didicerant inter loquentes creſcendo vel magiſterio,p.1.c.74.e.f
Gratia bene loquendi eſt à Deo.p.1.c.520.f
oquendi cõſtantiam duo impediũt in homine, ſcilicet dolor de præſenti,& timor de futuro,p.3.col.161.b.c
oquendi vſus rectè per collum exprimitur, quia vox in collo eſt.p.1.col.793.a
oquendi libertatem ſolet auferre terror cõuentuum. p.5.col. 866.e
oquẽdi quatuor genera ſunt. Alii enim ampli ſunt ore & ſenſu:qui laudandi ſunt:alii vero vtroque ſtricti,qui miſeraãdi: alii ſenſu ampli,ſed non poſſunt eloqui,qui ſunt adiuuandi alii ſenſu inopes,ſed lingua torrẽtes,q deſpiciẽdi. p.3.c.117
oquendi facundiam ille bene accipit qui bene viuit, nec conſcientia loquentem præpedit,p.3.c.87.c
oquendi ſcientiam ſi quis habet,non ſibi ſed Deo imputet,timeat ne præter volũtatem Dei vel autoritatem ſanctarum ſcripturarum,vel præter vtilitatem fratrẽ doceat,nec quod dicendum eſt taceat,p.6.col.1337.b
oquendi artes a noſtris ad philoſophos,nõ ab illis ad noſtros aſcendiſſe perpendendum eſt,p.4.col.1024.c
Per loquendi conſuetudinem(neſcio quomodo ait Auguſtinus)imbutis ſenſibus hominum,ſed plus videtur quot ſingulariter quã quod pluraliter dicitur. Verbi gratia. Eſt illic miles,quam ſunt illic piſces,p.1.col.554.c
oquendi modus eſt ſanctæ ſcripturæ, quando intelligitur de bonis,dicitur,populus domini,vel populus meus, vel quid huiuſmodi determinans ad bonum. Quando autem de malis,dicitur abſque determinatione p.1.co.1231.c
loquendi originem de hęreticis trahimus,qui nobis ad loquẽdum quaſi argenti venæ ſunt:reuocantur ergo ad ſacræ autoritatis paginas,vt ſi uere loqui deſiderant, inde quid loquantur ſumant, & non de eloquii nitore ſuperbiant, p.4. col.737.b
loquendum eſt caute,ſed ſi tamẽ ex verbis tuis aliquis ſcandalizabitur habeto conſolationem in eo,ex cuius dicto multi ſcandalizati ſunt,qui hoc fecit,vt tibi eſſet exemplum, p.5. col.1133.f
loquens altiora minus capaci,non vtilitatem, ſed ſui oſtentationem facit,p.6.col.200.c
lucas,qui qualis quantus cuias,& quotemnis fuerit, pa.5.col. 666.e.f. Item p.6.c.965.c
lucas partus Chriſti filii Dei ſcripſit genealogiam,p.5.colum. 667.c.740.f
lucas qui ſacerdotium Chriſti cæteris amplius exponendum ſuſcepit,pulchre hoc in templi deuotione compleuit.pa.5. col.1008.e
lucas pleriqne tradunt proſelytum Hebræas literas ignoraſſe. p.1.col.434.f
lucas euangeliſta tantum perſequitur in actibus apoſtolorum prædicationem Petri,& Pauli,tum quia præcipuum, quia iſtorum facta vidit maxime Pauli,cuius fuit indiuiduus comes, par.6.col.993.c
lucas actus apoſtolorum Gręco ſermone conſcripſit, p.6.col. 1117.c
lucas imagines Chriſti,& beatę Marię virginis primo deſcripſit.p.6.col.1621.c
lucerna apud velum ſignabat Ioannem Baptiſtam, p.1.columna 1115.c
lubrica vita elati onocentauri nomine ſignatur,p.4.columna 63.b
lucerna,& quaſi lucerna differentiam habent. Ioannes lucerna erat,quia erat angelus lucis:diabolus quaſi lucerna,quia transfigurat ſe in angelum lucis,p.2.col.83.c
lucerna lumẽ in teſt.eſt.p.3.c.1982. Item p.2.col.656.e.f
lucerna ſumitur dupliciter. Vno mõ lumẽ naturale intellectus humani poſitũ in corpore terreno dicitur lucerna domini, quia lumen naturale rationis eſt quædam impreſſio diuini luminis.
Item Deus eſt præſens homini per gratiam ſuam,& dicitur eius lucerna,&c.p.2.col.653.b.c
lucerna dicũtur apoſtoli, & prædicatores,& omnes homines. p.3.c.549.a
lucerna lucere debebat in templo vſque mane,p.2.c.339.b
lucernæ apud velum incenſę docẽt incarnationis tempus qua totus illuſtratus eſt fugatis tenebris mundus, p.1.columna 1115.b
lucifer de cælo cecidit is qui mane oriebatur, p.4.col. 163.b
lucifer dicitur Chriſtus, & nota quare,p.3.c.359.c
lucifer voluit aliis angelis præeſſe indebite,& nulli ſubeſſe,nõ tamen ſimpliciter,ſed quãtũ ad regulã agendorũ,p.4.163.c
lucifer primus apoſtatauit,& ſuperbia elatus ſuum cõtempſit creatorem,p.4.c. 174.a
luciferiani hæretici dicũt animam de carnis ſubſtantia propagatam,p.1.col.1019.a
luctari neceſſe eſt eum cum diaboli miniſtris qui vult exire de regno eius,p.1.col.1324.e.f
luctus mortuorum,non mortuorum ponitur commune lege naturæ ſed peccatis,& vitiis mortuorum, par.2. columna 414.e
luctus peccatorum non aduerſatur lætitię parte 4.columna 794.f
lucrum ſpirituale eſt magis diligendum quam amicus,ſed magis eſt diligendus amicus quam lucrum temporale,p.3.col. 1657.a.b
lucta Iacob cum angelo,non fuerit corporalis uel ſpiritualis utroque modo declarantur opiniones multorum,p.1.colu. 353.c.354.f
lucus a contrario dicitur quod minime luceat, & abundare quod non eſt,p.2.col.160.c.& col.800.f
Item p.1.col.1430.f
lucus uide in arbores.

Lucta Iacob cum angelo fuit, vt aſſecuraretur de Eſau, quem nimis timebat: ppter quod dixit ſibi angelus. Si cõtra Deũ fuiſti fortis quanto magis contra homines prȩualebis. pa.3. col.1924.c

lucta vel haſtiludium ſeu aliquid huiuſmodi, quod ſemel fiebat in quinque annis, dicitur agõ, & fiebat in veneratione Herculis. p.4. col.323.c

luctus mortuorum moderatus & honeſtus procedens ex pietate naturali, bene licet & decet, ſed immoratus prohibetur p.1.c.1539. Vide etiam in Flere licet, &c.

luctus beatitudo omnia concupiſcibilia abdicat, & luctum uoluntarie aſſumit pro tranſgreſſio culpę commiſſę, & pro dilatione cæleſtis patriæ, p.5.col.96.f

In ludo literario vbi pueri elemẽta ſuſcipiunt, alii dicũtur abcdarij, alij ſyllabarij, alij nominarij, alij calculatores dicuntur. Et cum audierimus hæc omnia puerorum profectus agnoſcimus, p.1.col.1434.f

In ludis honeſtis exercitare pueros ad virtutem inducentibus & retrahentibus a vitiis expediens eſt, p.5.col.209.c

Ludouicus rex Franciæ coronam regni Franciæ valde iuuenis ſuſcepit. Eius typum tenuiſſe videtur Ioſias rex, &c. p.2.col.981.c

ludere ſecundum Hebręos eſt æquiuocum ad ludere & occidere, & etiam ad quædam alia, p.1.c.257.f
Item p.2.col.524.f

ludentem cum vidiſſet Sara filium Aegyptię, &c. dupliciter exponitur, p.1.c.157.f. & declaratiuus. ibid. & col.259.f

lugere non audebant filii Iſrael exiſtentes in Chaldæa, ne viderentur dolere de regibus Babylonis victoria, & ſic durius tractarentur. p.4.col.1266.f

lugentes & conquirentes columbis ſublimibus aſſimilabũtur. p.4.col.1132.e

lugentes, lacertos incidere, mos fuit apud veteres, & uſque hodie permanet in quibuſdam Iudæorum. p.4.col.702.d

lugentium mos eſt ferre cibos, & præparare conuiuium, quæ parentalia dicuntur, eo quod a parentibus iſta celebrãtur, p.4.col.702.f

lugentium conſuetudo extendere & contrahere manus, p.4. col.943.a

lugendæ ſunt a toto populo perſonæ communes, maxime deputatæ ad Dei cultum p.1.c.992.f

In lugẽtibus multa volumina ſunt, dum quid apud Deum decernatur, neſciunt: dum præterita ſua recolunt, futura pertimeſcunt & in bonis ſuis ne errent, verentur, quos dum flagella Dei corripiunt, ſe offendiſſe ſuſpicantur. p.3.c.59.b.c

lumbi mentis ſunt voluntas & intellectus, ex quibus procedũt cogitationes malæ. Sed lumbi carnis ſunt in quib. viget motus luxurię & vtrique præcingendi ſunt. p.5.col.852.f

lumbus virtutem ſignificat. In lumbis quoque operatio generationis, p.1.col.927.a.b

lumen cognitionis naturalis, lumen cognitionis diuinorum in veteri Teſtõ, & lux cognitionis euangelicæ, quõ deficiunt differenter in cognitione diuinorum, p.5.col.1026.f

lumen contemplationis ignorans, præſentis vitę tenebris preſſus, dum venturam lucem diligenter non conſpicit, neſcit quo porrigat operis greſſum, p.1.col.1094.e

lumẽ propheticum ſicut ad ſolo Deo tearchice creatur, ita ab eo ſolo multiplicatur, diffunditur, & traditur, quãuis a creatura hierarchica per illuminationem miniſterialiter deriuetur, non effectiuæ, &c. p.1.co.1245.a

lumen intellectuale quomodo requiritur ad prophetam, ad intelligendum viſionis ſignificatum, p.6.c.319.a

lumẽ diuinæ eſſentiæ videbimus in lumine creato gloriæ, &c. p.3.col.679.c

lumen ſacræ ſcripturæ lucerna dicitur, p.3.c.273.a.b

lumen diurnum quale potuit eſſe ante creationem ſiderum. p.1.col.19.a

lumen fuit informe aliquo modo vſque ad quartum diem, p.1.col.18.f

lumẽ creatũ quomodo videbitur in lumine diuinæ eſſentiæ, p.3.col.679.c

lumen ſapientię increatæ eſt ſimpliciter per omnem modu incorruptibile, ſed lumen ſapientię creatæ non eſt ſic incorruptibile per omnem modum. p.3.col.1913.c

lumen eſt triplex. ſ. lumen rationis naturalis, & lumen cognitionis diuinorum, quod fuit in veteri Teſtamento, & lun cognitionis Euangelicæ. Et omnia deficiunt a perfecta l cis veritate, & quare. Lux autẽ diuina dicitur vera lux, q eſt lux per eſſentiam, p.5.col.1026.f

lumen naturale intellectus humani poſiti in corpore terren benedicitur lucerna, p.3.col.477.c

lumen verum eſt, vbi aliud lumen, aliud vita, p.3.325.a.b

lumen propriè quod ex ſe lucet, nõ eſt niſi Deus, p.3.c.128

Chriſtus lumen eſt & lucerna: Sed lumẽ eſt Chriſtus, dum re noſtro recenſetur, lucet enim in nobis tanquam in v fictili. p.3.col.1386.e

lumen naturale intellectus humani, eſt quædam impreſſio uini luminis, eo quod homo ſecundum partem intellect eſt imaginem Dei, p.3.col.460.f. Item p.2.col.654.c

lumen naturale comparatum ad Deum tenebra eſt, p.3.47

lumine duplici anima noſtra illuminatur, ſcilicet, vero ſiu terno, & temporali, ſiue falſo, p.2.col.159.a.b

Lumini rebelles ſunt, qui ſua deſiderio ſequendo bonum ſpiciunt quod nouerunt. p.3.co.245.b

Luminaria cæli ab antiquis dii vocabantur, p.1.co.9.b.c

Luminaria dicitur pia cordis intentio vniuerſas eorum te bras expellens, p.2.co.1597.a

luminaria cęli licet ſint facta principaliter propter gloriã tamen facta ſunt conſequenter ad vtilitatem homin ſed primam harum rationum Moyſes ſubticuit, & qu p.1.col.19.a

luminaria cæli deſeruiunt homini ad quatuor. Primo inq tum faciunt viciſſitudinem temporis apti ad operandũ ad quieſcendũ. Secundo quia ex ipſis accipitur ſignific pluuioſi tẽporis vel ſereni. Tertio diſtinguũt diuerſas tes tẽporis. ſ. veris, eſtatis, &c. Quarto deſeruiũt homini tũ ad viſum qui eſt directiuus in operib. humanis. p.1.c.

luminaria cœli omnia a ſole illuſtrantur, p.1.c.9 b.c

luminaria hæc corpora vtrum ſola ſint, aut habeant rect ſpiritus, & ab eis vitaliter inſpirentur, ſicut per animas malium carnes animantur. Sed tã de obſcura re nihil t re credendum, p.1.co.18.f

Luminaria in firmamento cœli ſunt in ſigna & tempora, & quomodo, p.1.co.18.f. & col.159.c

luminarium cęleſtium proprietates & vtilitates plures dã p.1.ibid.

luna & an quomodo poſſit dici regina cęli, p.4.columna c.646.e.f

luna obſcuratur tribus modis, & ſimiliter eccleſia, p.3.c.5

luna cum plena eſt, tunc noctis in exordio uidetur, alias n & per diem incipit uideri ante plenitudinem, & in pro ſu noctis, p.1.ibid.

luna poſt æquinoctiũ vernale ueſpere plena præcedens, pa lẽ terminũ facit, quæ regula uſque hodie viget, p.1.ibi

luna vtrum plena, & plena, & an prima facta fuerit. part ibidem

luna cum ad noſtros creſcit oculos, paulatim a ſole recedi vero ad cęlos, paribus ſpaciis redit, p.1.c.1219.a.b

luna non dæmonib. ſeruit, ſed dæmon lunę curſum obſer corripit homines vt luna infametur, & per eam eius c tor, p.5.c.242.d.e. & 92.e

luna.14. in immolatione anni præfigurat tam tẽpus paſſi Chriſti quam tempus inſtitutionis ſacramenti euchar licet, in effectu fuerint abinuicem quaſi per vnum diem turalem diſtantia, p.1.col.611.a

luna & ſol, ut Hebræi fabulãtur, in principio ſuæ formati erant æquales in lumine, ſed quia luna uoluit habere ſi larẽ gloriã, &c. ſed Deus motus cõtra lunã minorauit l eius, dedit tamen ſtellas, &c. ſed per hoc nõ pacificata, Deus. Offerte pro me expiationem, &c. Iudæorum cec

im

imo inſania,p.1.c.1391.c

Luna qũo oſtenſio tẽporis,ſignũ ęui,& diei feſti.p.3.c.2191.a

Luna quare comparatur eccleſiæ,p.3.c.2467.b
Item p.1.c.1681.a

Luna vocatur Diana, & pingebatur antiquitus in figura virginis tenentis in manu ſagittas tanquam radios emittẽtis, p.6. c.1142.f

Luna dicebatur a gentilibus præſes viarum,quia eas oſtendit de nocte,p.6.ibid.

Lunam quidã dicunt lumen ſuum habere,ſed globum eius dimidium lucere,dimidium obſcurum eſſe,&c. Alij dicunt ꝙ non habet lumen,niſi à Sole, p.3. c.309.b.& 2191.a

Lunatico aſſimilatur,inſtabilis & quare.p.5. c.292.f

Lupanar ſuum in omnibus viarum principijs fabricat qui doctrinæ teſtimonijs male abutitur,p.4.c.

Lupus & agnus, id eſt principes & ſubditi vnam habuerunt menſam,p.4.c.524.b

Lupi natura commemoratur,p.5.c.837.b

Lupus. Vide Morbus regius.

Lupi ſunt hæretici & perſecutores,qui docere neſciunt vlulare conſueuerunt,p.4.c.524.e

Luſus maioris ad minorẽ,illuſio eſt & deceptio,p.6.c.508.d.e

utum eſt cum aqua terram infundit,p.3.c.136.e

uto infigi dicitur quis dupliciter,p.3.c.658.c

ux ſolaris quæ facta dicitur prima die, adhuc fuit informis quantum ad aliqua,vſque ad quartam diem.p.1. c.11.c

ux fuit quædam nubes lucida,p.1.c.24.e.f

ux in prima die facta,licet non eſſet ita perfecta ſicut lux Solis,habebat tamen perfectionem ſibi pertinentem quãtum ad illud pro quo facta fuit, ſcilicet diuiſionẽ noctis & diei, p.1.c.42.e.f. Et extenſe c.490.c.& 45.a.& 54.d.e.f

ux quomodo circumire poterat ad exhibendam diurnam nocturnamque viciſsitudinem,non ſolum ante luminaria,ſed ante factum firmamentum,p.1.c.58.f

ucem quare oportuit fieri prima die,p.1.col.11.a

ux primo die facta,ſpiritualis vel corporalis intelligitur, parte 1.c.10.f

ux corporalis vbi facta eſt,cum abyſſus omnem terræ altitudinem tegeret,p.1.ibid.

ux corporalis quæ facta eſt ante Solem,quænã eſt illa, quam cum Sol occiderit videre non poſſumus, p.1. ibid.

ux duplex,vnã iniquorum,quæ cõuertit ſe in angelum lucis: Altera contraria eſt illi, quæ dicebat: Ego ſum lux mundi, p.1.c.1340.e

ux exterior ſi incautè diligitur, a luce inuiſibili cor extra inhians cæcatur,p.3.c.296.d

ux magis propriè dicitur in ſpiritualibus quàm in corporalibus,p.5.c.1155.c

ux inter omnes ſenſibiles effectus ſpiritualior eſt, vnde efficacior eſt ad producẽdum intelligibilium cognitionem, p.3. col.347.b Item p.1.col.43.a.b

ux morientiũ eſt quã corporeis oculis cernimus, Illuminãtur aũt a luce viuentiũ,qui deſpecto tpali lumine ad ſplendorẽ internæ claritatis recurrunt,vt ibi viuant. p.3. c.315.a.b

ux vera quomodo dicitur Chriſtus,cũ apoſtolus dicat: Nũc autem lux in domino. Et ſic ratio lucis conuenit cuilibet iuſto,p.5.c.1026.f

ux gratiæ dupliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo per eſſentiam. Alio modo per participationem, p.5. ibid.

ucis luci,lucem,luce,in lux.

ucẽ qs ſciret bonã eſſe,niſi tenebras ſentiremus,p.1.c.1279.a

ucem maiorẽ qui ex ſe emiſerit, vtrum Paulus an Petrus, Bartholomæus,an Ioannes,ſolius Dei noſſe eſt,p.2. c.161.a.b

ucem diuinorum myſteriorum Iudęi non intelligunt,ſed abhorrent in lege,p.1.c.399.b. Interl.

uce ſparſa æſtus diuiditur,dum dona ſpiritus diſpariliter,quibus accendatur ſinguli accipiunt,&c.p.3.c.357.b

uxuria pudicitiam infeſtare tẽtat, ſed vir caſtus bona ſibi collata ad memoriam reducit, & tentationem qua pulſatur euincit,p.1.c.396.a. Interl.

Luxuria hamus eſt,quo capiuntur indifferẽter per diabolum de quolibet ſtatu homines,p.4.c.2050.f

luxuria quædam eſt carnis,quędam cordis,p.3. c.349.b.c

luxuria turpius coinquinat corpus, quàm alia peccata,& nullum peccatum intantum dehoneſtat corpus, p.6. c.241.a.b

luxuria viget in lumbis virorum, & in vmbilico fęminarum, p.3.c.385.a

luxuriæ & voluptatibus corporis ſi quem videris deditum, in quo nil animus valet,ſed totum libido poſſedit,dicito quia deuorauit eum terra,p.1.c.624.d.e

luxuriæ malum,aut cogitatione perpetratur,aut opere,par.1. col 102.d

luxurię peccatum per quæ adſciſcit homo,p.4.c.8

luxuriam eo magis erubeſcunt homines, quia ſimul omnes turpem nouerunt,p.2.c.575.a.b

In luxuriam multi per vel poſt ſuperbiam corruentes, ex aperto caſu malum culpæ latentis erubeſcunt, & maiora corrigunt,cũ proſtrati in minimis grauibus cõfunduntur. Reos enim ſe inter minora conſpiciunt, qui ſe liberos inter grauiora crediderunt,p.2.ibi.

luxurioſo qui ſe contingit in malis actibus,cum iumento dormire dicitur,p.1.c.1527.a.b

luxurioſi idolum eſt adultera ſua vel concubina,p.3.c.1034.f

luxurioſi valde dolent, quando in eis incipit deficere potẽtia coeundi. Et de hoc figura,p.2.c.1181.b.c

luxurioſi qui latibulæ quærunt ad exercitium ſui peccati, dicuntur idolalatrare ſubter ligna frondoſa vel in lucis, p.1. col.1529.c

luxurioſus non eſt alia cura, niſi vt ventrem ſuum impleant, quorum Deus venter eſt,p.5.c.908.e

M

MAalon interpretatur de feneſtra vel a principio,p.2.c.287.a

Ma dictio Hebraica quid ſignificat, & quotupliciter exponitur,p.4.c.405.406.d

Macedonia eſt quædam regio in Gręcia ſecundum omnes hiſtoriographos,p 2.c.1525.c

Macedones,& Amalechitæ an ſint eadem gens, parte ſecunda,ibidem.

Macedonius hęreſiarcha,& quę eius Hereſis.p.6.col. 1539.c.
Contra hunc congregata fuit quędam vniuerſalis ſynodus in Conſtantinopoli.l.epiſcoporum,p.6.col.1540.f

maceratio carnis per ieiunia, vigilias, & cætera exercitia per quę retrahitur caro a deliciarũ aquis ſignificatur per Moyſen p.1.col.1648.f

macerationem carnis Deo acceptam faciunt ſeptem cõditiones. Prima quod ſit volũtaria. Secũda quot ſit in carne propria. Tertia quod ſit concupiſcentiæ mortificatiua. Quarta quod ſit bonorum operum productiua, &c.p.6.c.156.c

maceria quid ſit.p.6.1538.d Item p.3.col.1836.d

machabæi ſeptem fratres in Antiochia martyrii gloria coronati ſunt cum matre ſua atque ſepulti cũ magna veneratione ibi requieſcunt. Sed nun ad Coloniam Agrippinam trãſlati referuntur,ubi in eccleſia ſanctimonialium,ad Machabæos dicta coluntur,p.4.col.2207.c

Machabæorum liber ſecundus,& maxime quantum ad præfationem reputatur a multis multum apocryphus, p.4.columna 2393.c

Receptus tamen ad legendum ab eccleſia.col.2409.c

machabæorum liber licet non ſit canonicus, tamẽ maioris autoritatis eſt quam ſit Ioſephus, p.4. col. 2432.& 2354.f. & 2364.f Item p.1.col.76.e.f

machabæorum libri quomodo in eccleſiæ vſu accepti ſunt,p. 4.col.2209.2210.

machabęorum tempore conſules præerant reipublicę Romę. p.4.col.2359.b

machabæorum ſeptem fratrum feſtum in eccleſia celebratur, & quare,p.4.col.2429.c

machinantes damna aliis,ipſi quandoque primi incidunt in ea.p.2.col.619.b.c

Machinantes malum innocentibus & per diuerſas vias, per quos ſignificantur: ſed domino diſponēte malum ſuper eos reuertitur. Et de hoc exempla, p.1.col.1341.c
Machinæ mundi ſunt quatuor, p.3.col.1228.f
Macula animalis immolādi quando & quomodo non immolationem impediuit, p.1.col.1548.f
Madian ciuitas a quo vocata, & vbi ſita. p.2.col.1016.e.f
Madianitæ dicuntur & Iſmaelitę, p.1.col.384.b.c
Magdalenæ duę fuerunt, vna ſoror Lazari, alia peccatrix, Gregorius tamen dicit, quod fuit vna ſola, p.5.col.659.c
Mageddo eſt locus in quo Ioſias occurrit regi Aegypti, & vulneratus, p.5.col.272.c
Magedan Dalmanuta & Modan idē repręſentāt, p.1.c.1938.f & 1686.e. Item p.5.col.272.c Item p.2.col.900.f.& 1266.d.e
Magi ſunt homines qui naturam humanam corrumpunt, p.1.col.1088.d
Magi vbi nacti ſunt aquam quam in aliam transferrent ſpeciem, p.1.col.551.b
Magi vtuntur ſanguine humano & contactu mortuorum in maleficiis & diuinationibus. Arioli ſolis verbis, id eſt incantationibus diuinat, p.2.col.496.d
Magi Pharaonis cur in tertia plaga defeciſſe dicuntur, poterāt enim in primo ſigno deficere, ſed commendatur fortaſſe trinitas, p.1.col.555.b.c
Magi Pharaonis an poſt tertiam plagam non ceſſauerunt reſiſtere Moyſi. p.1.col.550.c.& 556.f
Magi reſiſtentes Moyſi, & dicentes: Digitus Dei eſt hic: cōfeſſi ſunt diuinam virtutem ut communiter dicitur: ſed aliis aliter videtur, p.1.col.554.f.& 555.c
Magi querentes Ieſum (qui & dicti ſunt reges) a ſcientia & regimine dicti ſunt, non a magica arte, p.5.col.58.f
Magi in Ieruſalem intrantes duplici de cauſa puerum Ieſum exquæſierunt natum regem Iudæorum, p.5. Ibi.
Magi a dæmonibus docti, vel iuxta prophetiam Balaam intelligentes natum filium Dei, qui magicam deſtruet artē ita, Bethleē venerūt, & puerū adorauerūt, & quare, p.4.c.195.a
Magi puero Ieſu tria munera obtulerunt, ſcilicet aurum, thus & myrrham, & quid ſignificant, p.5.col.63.c
Magi etſi tria munera obtuliſſe dicuntur, non ideo non plures fuiſſe quam tres probantur. Vel tot fuerunt principes qui multos duxerunt in ſuo comitatu, p.5.col.57.a
Magi an ſinguli ſingula an vnuſquiſque tria domino obtulerit munera. p.5.col.63.a.c
Magi in puero Ieſu diuinitatem intellexerunt, quod patet in latriæ adoratione. ibi.c
Magi dicūtur qui ſuperſtitioſe diuināt per aſtra, p.1.c.1079.e.f
Magi & augures in ſuperſtitionibus ſuis obſeruant loca & tempora, p.1.col.1344.f
Magi ſunt intelligibiles, qui in nomine domini falſa prophetant, p.1.col.1082.d
Magorum genus & inſtitutio ex Balaam in partibus orientis vigere fertur, p.1.col.1333.a.b
Magorum magiſtri ſunt ſpiritus maligni, nullus enim ſanctorum ſpirituum obtemperat mago. p.1.col.133.d.e
Magorum differentiæ ſunt: alij enim plus valent, alii minus. p.1.ibi.
Magos Pharaonis cur nō ab īitio ꝓhibuerit De⁹, p.1.c.546.d
Magia cędes perpetrat, ſepulchra perfodit, animas hominum perturbat. p.1.col.1088.d
Magica virtute poſſunt aliqua miracula fieri, tñ illa pertinent ad curioſitatem tantum & vanitatem, par.5.col.226.f
Magicam artem ſiue magos in infirmitatibus vel aliis neceſſitatibus conſtitui requirentes, cui aſſimilantur, & magnas expenſas faciunt, & nullum commodum ſed magis oppoſitum reportant, p.1.col.1330.d.e
Magicam artem deſignat ſcriptura ut eam prohibeat, ſicut dęmones eſſe ſignificat, ſed coli vetat. ibi.
Magicarum artium conſultationes & pacta cum dæmonibus ſimiliter auſpicum, & augurū. deputantur ſocietati dæmonum, p.6.col.279 c
Magis artibus poſſunt aliqua quæri a dæmonibus aerem caliginoſum inhabitantibus. ſed non ſic de ſubſtantiis formaliter ſeparatis, &c. p.4.col.1507.c
Magicis artibus bene fiunt aliqua curioſa, & inutilia, ſed ſanitates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum fiunt tummodo virtute diuina, p.5.col.1110.f
Magiſter dicitur Deus, & qualiter homo, p.5.col.379.c
Magiſter qui prius eſſe deſiderat quam diſcat, ſtultitię noxam non deſtinat, p.3.co.1681.b
Magiſter eruditus margaritæ, fulgenti cōparatur, quia dū emendationem morum dum ſupernorum ſcientiam pie quærentibus aperit, quaſi aureo ornatui maiorem inſuper gratioque fulgorem gemmę ardentis annectit. p.3.col.1712.d.
Magiſter quando præcipit, iudicium eſt ob audiētis ſi demiſſo audiat capite. Si tergum vertat contemnentis, p.4.595
Magiſter in diſcipulo auditur, & in filio pater honoratur, p. col.837.c
magiſtri qui fiunt, & necdū pūcto ore diſcipuli fuere in arrogantiam (quæ eſt ruina diaboli) incidunt, p.6.col.783.a
magiſtri ſolent lege in habitu ad hoc diſpoſito ſecūdum diſpoſitionem facultatis ſuæ. p.5.col.1210.c
magiſtri eccleſiæ omniū virtutum cultu, & decore ſapientiæ illuſtrati honorantur diademate regiæ dignitatis tanquam membra ſummi regis, p.2.col.1371.c
magiſtri merces creſcit ex prouentu diſcipuli. p.1.col.1069.
magiſtri peruerſi dogmatis ſignificantur per Ioab, qui ad altare fugit, qui ob hoc ꝙ eccleſiaſticos ꝑ inſidias perimūt, altario fidei expulſi perpetua morte punientur, p.2.c.686
Magiſtri ſcientia vigilātes, ſed vita dormiētes, auditores quos per vigiliis prędicationis nutriūt, dum quod dicūt cere negligunt, per ſomnū corporis occidūt, p.3.co.649.
magiſterii vel doctoratus nomen, an, quare, & quomodo derandum ſit, p.5.col.379.c
magiſtrorum vita ſi iure reprehenditur, oportet vt ſubditi etiam cum diſplicent venerentur, p.2.col.955.a.b
magiſtrorum ſpiritualium perſona ſignatur per ibices qua petris pariunt, quia in doctrina patrū cui petræ uocati ad conuerſionem animas gignunt, &c. p.3.col.365.b.
magnificari dominus Deus quomodo dicatur, p.5.col.69 Item p.3.col.2094.f
magnificus inclinatur ad dandum illud quod petitur, quam beneficia prius pręſtita per eum allegantur, p.4.co.204
magnifici proprium eſt exaudire illum qui recognoſcit pritum beneficium, & ſuam potentiam, p.3.col.1097.b.c
magnifici modus facere maiora quam ſit dignitas recipie p.2.col.557.c
magnificentia an, quomodo, & vnde locū habeat in Deo. & de cæteris virtutibus, p.3.col.955.a.956.d
magnificentia conſiſtit in virtute, & ſapientia, eo quod pſta duo fiunt magna facta, p.3.col.493.c
magnitudo diuinorum operum nec ex qualitate valet diſ nec ex quantitate numerari, p.3.col.82.d
magnitudo fidei Abrahæ ex hoc patet, quod ſtatim ad ue domini iuit ad terram alienam, & ibi per totam vitam habitauit peregrinus, & de generatione Iſaac credidit, riſit ſicut Sara uxor ſua, p.6.col.923.c.924.f
magnitudinis ſolis, & lunę magnum eſt argumentum, ꝙ o bus hominibus idem orbis eorum videtur, & p.1.col.2
mahumet pſeudo propheta in ſuo Alchorano quædā pręc quę non vult fieri. p.3.col.1243.a.1244.d
mahumet vt plurimum ſecutus eſt in credendis errores fa ſorum hęreticorum. Similiter de ſperandis falſa, & hęre tradidit. p.6.col.1549.b.c
mahumet in ſuo alchorano nefando dicit expreſſe, ꝙ Ieſu fuit ſuſpenſus nec mortuus, ſed quod ſic aſſimilabatur tibus. ſ. per apparitionem phantaſticā, non verā p.4.c.4
mahumet dicit Iudæos corrupiſſe legem Moyſi, & proph & euangelium Chriſtianos, & veritas habetur in ſuo A rano, &c. Sed reprobatur, p.6.col.1559.1560.d

mahum

Mahumet quare ſuis interdixit vinum bibere,cum in aliis voluptates relaxauerit,p.6.col.1601.a.b
Mahumetus,licet varia dicantur a diuerſis,de eo tamen cōuenientius tenetur,quod incœpit ſectam ſuam circa finem tēporis Eraclii,p.6.col.1591.c
Mahumet' multos errores poſuit circa Chriſtū. p.6.1599.b.c
Mahumetus vocat apoſtolos Chriſti viros dealbatos,eo quod vſi ſunt veſtibus non laneis,ſed lineis,p.6.col.1510.f
Mahumetus & Antichriſtus ſunt latrones, non intrantes per oſtium,id eſt,ſacrā ſcripturā,in ouile ouium, p.5.c.1185.c
Mahumetus de paupertate ad diuitias eleuatus cogitauit fieri rex Iſmaeliſtarum,de quo populo ipſe erat qui proprie dicūtur Agareni.p.6.col.1591.c
Mahumetus quomodo vſus eſt conſilio, & auxilio cuiuſdam monachi nomine Sergius,cui adhęſit vt propoſitum obtineret,p.6.col.1541.c
Mahumetus qualiter finxit ſe eſſe prophetam & legis diuinæ latorem,vbi etiam tractantur multa alia de eo,p.6.c.1440.f
Mahumetus dicit ſe miſſum a Deo,& conatur probare ex euāgelio.p.5.col.1230.c
Item p.6.col.1599.a
Mahumetus epilētiam paſſus quomodo illud obſcurare conabatur.Dixit ſe enim hoc fuiſſe paſſum propter præſentiam angeli,p.6.col.1591.c
Mahumetus lxiij.annis tantum,p.6.col.1598.e.f
Mahumeti lex per potentiam gladii incœpit, & per eam tenetur.p.5.col.1120.d
Item p.6.col.206.f.& col.328.f.& clarius,col.349.c.& colum.1601.& ſeqq.
Et ſic eſt per gladium terminanda,vt doct.dicunt, p.4.c.948.f & col.2064.b.& col.2234.c.Item p.3.col.471.c
Mahumeti ſecta contraria modo inducta eſt ad legem Chriſti,p.6.col.1599.& ſequentibus.
Mahumeti ſecta nihil tradit credendum , niſi quod de facili a quolibet mediocriter intelligente naturali ingenio cognoſci poſſit.p.6.col.1601.a
Mahumeti ſecta quomodo incœpit,& quomodo conficta fuit. p.6.1591.c.& c.1599.1601.1602.Item p.3.col.1243.a
Mahumeti lex cum ſit erronea & vitioſa,quomodo eſt tantæ durationis,p.6.col.1601.1602.
Mahumeti ſectæ quō tanta multitudo hominum adheret cū contineat tot errores & vita enormia. p.6. c.1599.& ſeq.
Mahumeti errores & vicia multiplicia ſcribit in ſuo tractatu frater Nicolaus ordinis Prędicatorū, qui in ciuitate famoſiſsima Saracenorum quæ dicitur Baldacum, vbi generale ſtudium eorū habetur,linguam & literā Arabicam didicit, & legē ſeu ſectā eorum diligentiſsimè ſtuduit.p.6.c.1599.c
Mahumetani quare & quomodo ieiunium obſeruant. Ibid.
Mahumetani circuncisionem & baptiſmum obſeruant,quare & quomodo.p.6.ibi.
Mahumetani expectant in alia vita in voluptatibus carnalib. & diuitijs pręmiari.p.6.ibi.
Mahumetani frequenter & communiter appellant Mahumetum prophetam,& apoſtolum Dei,& quare. ibi.d.
Maior eſt iniquitas mea , q̄ vt veniam merear. Doctores Catholici deſperatiuè & affirmatiuè exponūt. Doctores vero Hebræi exponunt interrogatiue & negatiue.p.1.c.118.f
Maius mihi videtur, ſi homo in carne poſitus fragilis & caducus: fide tamen Chriſti & verbo eius armatus ſuperet dæmonum legiones,quamuis ipſe qui vincit in nobis: plus tamen eſſe dicit,quòd per nos vincit.p.1. c.1260.e.f
Maioris conditiones , ad inferiores & ſubditos quæ ſint. p. 5. col.3[illegible]9.a
Maiores ſimul & minores noſtrorum temporum ſecordia lædit: hos a prædicando verbum,illos ab audiendo,vtroſque a faciendo præpediens.Et horum ratio,p.2. c.1293.c
Maiores ſuos cum populus eligit, magis pax populi conſeruatur. Videntur enim omnes quaſi aliquam partem habere in principatu , vnde & omnes talem ordinem amant & cuſtodiunt,p.1 c.1497.c.& c.1498.d
Maiora quæque difficilia diſcernere & iudicare debent maiores, parua & facilia minores.p.1.c.1463.b
Maiora bona Deus dat quibuſdam & non minora,vt ſemper animus eorum habeat,vnde ſe reprehēdat, & dum perfecti eſſe appetunt nec poſſunt, minime ſe extollant in his quæ habent,qui per ſe parua non habere valent.p.1. c.1510.d.e
Maiorum veſtigijs qui dedignantur inſiſtere hæreſeon excitatores ſunt,p.4.c.128.c
Maioribus aſſurgere: naturalis conſuetudo eſt. p.1.c. 347.b. Interl.
Maioritas in regno Dei nō acquiritur per ambitionem & poteſtatem,ſed per humilitatem.p.5.c.339.c
Maioritas Melchiſedech ad ipſum Abraham quo medio probetur,p.6.c.875.a.b
Malachias interpretatur angelus domini, ex quo dixerunt aliqui quòd fuit angelus in corpore aſſumpto, alij vero quòd Eſdras.Sed improbantur,p.4.c.2175.b.c
Malachias vide in Eſdras,& in angelos putant,&c.
Maledicit creaturis Deus,& nō maledicere prohibemur,quia dicit Apoſtolus,Benedicite & nolite maledicere,&c.& quare hoc ab hominibus nō vult fieri Deus, cū tamen hoc ipſe faciat,qui exemplum vitæ hominibus ponit, p.1.c.344.f
Maledicunt ſancti viri,non deſiderio vindictæ,ſed vltione iuſtitię.Intus .n.ſublime Dei iudicium aſpiciūt, & mala foris exurgentia,quo maledicto debeāt feriri cognoſcunt, & nō peccāt,q̄a ab ęterno Dei iudicio nō diſcordāt.p.1.c.104.d.e
maledicitur terrę in peccato Adę, non Adam, ipſe verò Cain maledicitur,& quare,p.1.c.102.a.& c.106.d
maledicere Deū ſuum & nominare nomen domini,an & quo modo differunt.p.1.c.1118.f.& c.1119.a.b
maledicere Deo eſt de eius munere ſibi ipſi gloriam prębere. p.3.c.18.f
maledicenti aſsimilatur qui fauore ſuperfluæ laudis proximū extollit,vel fauendo,vel bona plus æquo laudando,& quare,p.3.c.1720.d.e.f
maledicenti patrem aut matrem debetur maior pœna q̄ percuſſori eorundem,& ſi percuſsio ſimpliciter conſiderata ſit grauior quàm maledictio.p.1.c.691.& c.693. c
maledictus a Deo erit qui à malis ſacerdotibus benedicitur, quia benedicunt iniquè agentibus, & adulantur peccantibus,dummodo diuites ſint,p.4.c.2193.c
maledictus omnis qui nō reliquerit ſemē ſuper terram. Quod de ſemine ſpiritualis operis dicitur,non prolis,p.4.c.461.a
maledictus omnis qui pendet in ligno,&c. Appoſuerūt Iudæi Deo,ut maledictus omnis qui pen.in ligno: quando & quare,p.6.co.499.d e
maledicti in corde qui recta opera,non recta intentione facit p.3.col.18.c
maledictio parentum quomodo ſoboli noceat oſtenditur,pa.3.col.1988.e.f
maledictio mulieris adulterę,quæ & quomodo & qualis fuerit,p.1.c.1195.c
maledictio hominum tempore Ieremiæ,quicunque maledicebat alteri,dicebat.Sic accidat tibi ſicut accidit Sedechię regi & populo eius,p.4.col.752.f
maledictio gemina eſt,& culpæ.ſ.& pęnæ . Sic etiam maledictū duob.modis dicitur.ſ.actiue &paſſiue,&c.p.6.c.490.d.e
Item p.1.col.104.d.e
maledicti peſſima qua Semei maledixit Dauidi. p.2.columna 683.a
Nonnulli quos aduerſarios æſtimant maledictione feriūt,quia virtute nequaquam poſſunt,p.3.241.a.b.
maledictiones ſeu comminationes in Leuitico & in Deuteronomio differentiam habent,quoniam illæ in Leuitico ad captiuitatem Babylonicam referūtur,ut Ra. Mo.Gerund.declarat,&c.aliæ ad hodiernum captiuitatem Iudęorum,quā ipſi Romanam vocant,p.1.colum.1143. & columna 1637. c.1638.d.e
maledictiones cur plures in lege poſitæ quam benedictiones, p.1.col.1636.d

Maledictionibus tribuum recitatis cur adiungitur tamen, Benedictionis vero recitatis nulla ſequitur affirmatio, p.1.co. 16 8.d
Maledictum duobus modis dicitur.ſ.iudicio iuſtitię, & liuore vindictę, p.2.col.45.a.& col.116.d.e
Maledictum omnes peccati eſt. Maledictus ergo omnis qui in ligno pendet. p.1.col.1583.c
Maledictum fruſtra prolatum nõ veniet ſuper illum in quem profertur, ſicut auis vaginolans ad locum certum non vertitur, p.3.col.1715.c
Maledicta non eſſe proferenda, p.4.col.1341.a
Maledicta cum ex prophetia dicuntur non de malo voto ſunt ſed prædicuntur, p.1.col.1937.a
Inter maledicta quæ Iudæis merito ſuperbiæ acciderũt, nihil peius quàm videre ſuam vitam.i.filium Dei pendentem, & non credere ei.p.1.ibidem.
maleficij dicuntur qui vtuntur inuocationibus dęmonum, p. 4.col.403.c
maleficij dum per incantationem diabolorum aliquid efficere conantur, diſcurrunt per mũdũ & ſubito ſemina eorum, de quibus hoc agitur afferũt, ſicque ex illis permittẽte Deo nouas rerum ſpecies producunt, p.1.c.544.e.f
malefici qui præſtigiis magicæ artis & diabolicis figmentis agũt & etiam hæretici, a conſortio fidelium excommunicandi sũt, donec maleficiũ erroris in eis moriatur, p.1.c.702.e.f
maleficio nulla eſt ordinis ratio, p.2.col.635.b
malos cur creauit Deus, quos tales futuros pręſciebat. p.1.col. 89.c
malitia ne vnquam in nobis inueniatur, refugere omnino debemus. In aliis vero, vincere, non eam perimere ſtudẽdum eſt: quia illi in quibus eſt, aliqui neceſſarii operis conferunt vniuerſitati, p.1.col.1335.b.c
Malitia non eſt opus naturę ſed voluntatis, p.4.c.649.a
malitia eſt quando quis damnum molitur alicui. p.6.c.29.b
malitia, malo delectatur alieno, p.6.c.1315.a.b
malitiam ſuam, qui Dei bonitatem excedere putãt, vere in ſpiritum ſanctum peccant, p.6.col.32.d
malitia dicitur afflictio, p.4.col.345.b.379.a
malitia lædens ore, infideli ſcilicet teſtimonio locuſtę comparatur, p.3.col.1030.d.e
malitia hominum vtitur Deus, vt oſtẽdat fortitudinem ſuam, quomodo, vt accipiatur, cauſaliter vel conſecutiue, p.1.col. 565.b.c.& c.569.b.570.e.& col.581.c
malitia affectus excæcat notitiam intellectus, maxime in moralibus, quia qualis eſt vnuſquiſque, talis finis ſibi uidetur, p.3.col.1895.c
malitia mulieris excedit omnẽ malitiam hominis, id eſt, ſicut triſtitia cordis, ſiue dolor eius excedit omnẽ plagã corporis, ſic malitia mulieris excedit omnem malitiam, p.3.co.2104.f
malitia non vincit ſapientiam: quod patet verum eſſe de ſapiẽtia creata & increata, p.3.col.1918.f
malitia duplex imponebatur illi qui in primitiua eccleſia inſtituebantur populo prælatus, malitia dico, ſcilicet ſui & populi, & quomodo, p.4.c.493.c
malitia ſacerdotũ & doctorum facit errare populum propter eorum ſcandalum, p.4.col.2191.c
malitia hominis licet ſit odienda, non tamen eius natura, quę poſſibilis eſt beatificari. p.5.col.118.f
malitia phariſęorum contra Chriſtum conſpirantium fuit quadruplex. p.5.c.368.f
malitiæ eſt exaggeratio quod vir qui erat princeps dono intelligentię ſe eo deiecerit, vt adoret idola, p.4.c.45.a
malitiæ ſubtilitatem qui celat, ſub locutione innocentiæ, induitur ueſte ex lana & lino, p.1.col.1587.c.1588.e
malitiam non fecit Deus, tamen cum ab aliis inuentam prohibere poſſit, nõ prohibet, ſed cũ ipſis vtitur ea ad neceſſarias cauſas, & quomodo. Et exempla de hoc, p.1.c.1334.d.e
malitiam inueniens Deus, & prouidens quod ſit illi inutilis q ea vtitur, facit tamen vtilem his aduerſum quos exercetur, p.1.co.1334.f
malignantes, ſunt qui mala proximis agunt, p.3.col.607.a
malignus ſpiritus vocatur ventus vrens, qui cum quẽ nũc ſu[illegible] cenderit igne peruerſæ concupiſcentiæ, rapit poſtmodu[illegible] ad flammas gehennæ, p.3.col.262.d
malignum ſpiritum ſi ſenſeris loqui in corde tuo, vt te duc[illegible] ad aliquod peccati opus, intellige quia vult te obſecrare [illegible] licui dęmoni, vt ſuſcipias myſteria diaboli, p.1.co.1372.e.[illegible]
maligni ſpiritus dicuntur noſtri vicini, eo quod habitãt no[illegible] cum in hoc aere caliginoſo. Dicuntur etiam inimici noſt[illegible] quia ſemper machinatur ad malum noſtrum, p.3.c.1041
maligni omnes ſunt filii diaboli. Et ſicut diabolus aliquan[illegible] transfigurat ſe in angelum lucis, vt decipiat, ſic homo m[illegible] lignus fingit aliquando ſanctitatem, vt aſcendat, p.4.2371
maligni ſpiritus animos fidelium a meditatione ſacrę lectio[illegible] priuant, ne uel ipſi per exercitium reſiſtendi fiduciã ſum[illegible] uel alios qui legem neſciunt ad reſiſtendum viciis accen[illegible] Et de hoc figura, p.2.col.994.f
maligni ſpiritus abſque Dei permiſſione, non ſolum non p[illegible] ſunt dare reſponſum hominibus, ſed nec etiã homines p[illegible] ſunt hoc quærere, p.1.col.1351.c
maligni ſpiritus, uel praui dogmatis autores, per unius ani[illegible] corruptionem, multas corrumpere nituntur, p.1.colum 363.a. Interl.
maligni ſpiritus certis quibuſque viciis ſinguli obſequunt[illegible] qui ſuper mentem peruerſi uadunt & ueniunt, quem e[illegible] liqua mala deſerunt, alii occupant, p.3.219.a
maligni ſpiritus bonis mentibus ſunt horribiles pauendi a[illegible] fugiendi, p.3.col.219.a
malignis ſpiritibus iuſte datur licentia, vt quos volentes in [illegible] cati laqueo ſtrangulãt, in peccati pœnam etiam nolẽtes [illegible] hant, p.6.col.361.a
malignitas dicitur quaſi mala igneitas, quæ conſiſtit in ard[illegible] concupiſcentiæ, in qua conſumitur iniquitas, p.3.c.190
malignitas, eſt mala uoluntas, cum ultra non poteſt vel de [illegible] neficiis gratiam non referre, p.6.c.29.b
mallei nomine in ſcriptura diabolus intelligitur, p.4.col.89[illegible]
malogranatũ dicitur, eo quòd multa grana fructus eius hab[illegible] & eſt arbor medicinaliis, cuius poma rubea, & ad edẽd[illegible] amara, p.4.col.1409.c.1910.d
malogranatum dicitur sãcta crux, quæ eſt arbor fructifera, designandum fructum crucis qui eſt innumerabilis, p.3. 1879.c
malogranatum propter nimiam multitudinem granorum inter textis membranis diuerſas cellas, ſed omnes vno c[illegible] ce comprehenſas, ſemper in ſcripturis ſanctis in perſona [illegible] cleſiæ ponitur, p.4.c.2181.b
male vtendo patientia Dei, corda obſtinatorum durelcunt 1.col.577.f
malum quilibet, qui tanquam effœminatus per mulieres ſe[illegible] ctus, contra Deũ ad peſſima ſe conuertit, ſignificatur [illegible] Ochoziam ſeductum per conſilium Athaliæ, p.2.col.12[illegible]
malum maius in ſeparatione bonorum committimus quan[illegible] malorũ commixtione fugimus.i.dum corporaliter ſepa[illegible] mus nos a bonis propter malos quam fugimus.i.in cõſ[illegible] ne malorum non remanentes.i.quã ſit illud quod fugin[illegible] fugiendo coniunctionem malorum, pa.6.col.404.f
malum culpæ mortalis eſt priuatio boni diuini quod eſt in[illegible] tum, ſed malum pęnę ſenſibiles eſt priuatio boni creati, [illegible] pter quod minus habet de ratione mali, p.3.c.2119.c
malum aliquod permittere, propter maius malum euitãdu[illegible] non facit illud licitum, p.1.col.1605.b
malum facit uoluntas, non natura, p.4.c.167.a
malum implere etiam per conſilia qui conatur, in peruerſ[illegible] ſilii cathedra ſedet, & magna iniquitatis elatione attolli[illegible] p.4.co.1230.f
malum non uitatur, niſi inquantum cognoſcitur eſſe malu[illegible] p.6.col.91.c
malum odit, qui non ſolum voluptate non vincitur, ſed o[illegible] opera voluptatis, p.4.c.1872.e
malũ eſt peccare, peius eſt perſeuerare, pertitioſius defend[illegible] ſe.

ſe,in Deum culpam refundere,p.3.c.994.f
Malum minus an ſit eligendum,p.1.col.241.e.f
Nullus aſpiciens ad malum operatur,ſed ſemper aſpicit ad bonum verum vel apparens.p.3.col.1695.c
Malum minus eſt,nõ eſſe ſimpliciter quam eſſe dãnatum : qa etſi non ſit minus malum ratione pœnę adiunctæ,quæ non priuat totum eſſe creatum,minus tamen malum eſt ratione culpæ mortalis,p.5.col.425.c
Malum ſuſtinere aliquãdo non neceſſitatis eſt, ſed ſupererogationis,p.5.col.122.d.e
Malum temporale fit tribus modis,cruciatu corporum, damno rerum,angariis operum,p.5.c.115.b
Malum fit a Deo,non in eo quod malum, ſed in eo quod iuſtum,p.4.col.331.a.Interl.
Malum quicquid nobis accidit,vitii noſtri eſt,nõ Dei,qui dulcem Deum vertimus in amaritudinem, & cogimus ſæuire nolentem,p.4.col.618.d
Malum eſt duplex,ſcilicet pœnæ & culpæ.p.6.col.1584.f
Malum culpę ſiue peccatum nõ facit ad Dei gloriã, ſed Deus punitionem peccatorum per malum pęnę ordinat ad declarationem ſuæ iuſtitiæ.p.6.col.46.f
Malum pęnæ,cuius Deus autor eſt,immittit propter diuerſas cauſas,p.6.col.1569.f.Item p.2.col.1509.c
Malum pœnę quædam medicina eſt.p.6.col.445.c
Malum quomodo,& quomodo non,dicitur a Deo eſſe, p.1.c. 831.b.Item p.3.col.1244.f
Malum & idolum nihil ſunt,nulla ſua natura ſubſiſtunt.Tamẽ quid mente concipitur, dicitur eſſe, hoc modo peccatum poteſt eſſe,p.5.col.1019.a.& c.709.e. f
Item p.6.col.260.d.e.848.d.e.Item p.4.c.375.f
Item p.1.col.75.b.c
Malum ſi quando infertur homini, duplex põt habere contra hoc remedium.Vno modo per ſe.Secundo modo per amicos bonos,ſi ſibi remanſerint.p.3.col.95.c
Malum omne procedit ex aliqua ignorantia,p.3.col.1805.c
Malum,niſi experimento,nõ ſentiremus,quia nullum eſſet,niſi feciſſemus,quia malum natura non eſt,ſed admiſſio boni ſic vocata eſt.p.1.75.b.c
In malo peior eſt qui nocet,quam qui non prodeſt, p.1.colu. 390.b
Mala quę quærit diabolus contra iuſtos,vertit Deus ad diaboli confuſionem & iuſtorum gloriam,&c.p.4.c.2072.f
Malo non eſſe reſiſtendum,p.1.c.1572.e
Mala quæ creat dominus ſunt plagę quæ diuinitus infliguntur.p.4.col.180.d
Mala quæ ex abundantia diuitiarum veniunt, ſunt quatuor, ſcilicet otioſitas,guloſitas,ebrietas,& comeſationis celebritas,col.867.c
Mala hominũ non ante credamus quã probemus, p.1.c.235.a
Ex boniis incurię vitio mala naſcuntur,& quomodo, p.4.col. 793.c
Mala noſtra ſolummodo noſtra ſunt,bona autem & omnipotentis Dei ſunt & noſtra.Ipſe enim aſpirando nos pręuenit vt velimus,adiuuando proſequitur,ne inaniter velimus,p. 4.col.1092.e.
Mala quę contigerunt Iudæis in generali fuerunt quatuor, p. 5.col.391.f.
Mala quæ contigerunt Chriſti diſcipulis in ſpeciali fuerunt quatuor.p.5.ibi.
Mala quæ in abſentia Nemiæ pullulauerunt in Ieruſalem, fuerunt quatuor,p.2.col.1406.d
Mala quatuor a quibus Galathæ euaſerũt propter legis obſeruantiam,p.6.509.c
Mala cum reprobri cogitant,Deus ne contra bonos præualeant,viros tollit,vt effectu careant operis.p.3.col.82.e.f
Mala quare Deus in hoc mundo fieri permittit.
Item p.3.col.2240.f
Mala quæ a domino inferuntur,aut ſupplicia meritorum ſunt aut cauſa futurorum bonorum,p.4.col.990.d
Item p.3.col.153.a b
mala quæ fideles piè perferunt,proſunt, vel ad emendanda,ſiue demenda peccata, vel ad exercẽdam probandãque iuſtitiam,vel ad demonſtrãdam huius vitæ miſeriã,p.6.c.112.d
mala nobis illata in aliquo caſu non expedit ſuſtinere, quãdo ſcilicet,per hoc malis datur audacia malefaciendi . Aliquãdo cum temporalia bona a nobis quidam rapiunt ſunt tolerãdi,quidã obſeruata charitate prohibendi,p.6.col.162.f
mala pęnalia patienter toleremus noſtris demeritis, & non alienis attribuendo,exemplo oſtenditur,p.4.col.1209.c
mala omnia ſunt a nobis,bona uero ſunt ex miſericordia Dei p.3.col.682.f.Item p.1.col.729.c
malorum noſtrorum mutatio aliis dabit occaſionem regligionis & pietate,p.col.1041.b
malorum initium ſpem diuinum abieciſſe,p.4.col.1187.c
malorum quãdo tanta incumbit neceſſitas, ut omni ploratu maior ſit,vnuſquiſque de ſua nece ſollicitus, ad aliorum (quãuis proximi ſint) non ingemiſcit miſerias,p.4.c.1266.f
Malorum tres gradus,p.4.c.114.b
malorum ęſtimatione in nihilo redigimur,quãdo ea quæ quaſi ſumma diligunt bona temporalia,non tenemus, p.3.col. 286.d
malis non patet aditus ad Deum,p.1.co.1286.f
malus,his duobus obſeruatis non te maculat,ſi non conſentis & ſi redargueris,p.6.c.557.a.b
malus non poteſt non habere pacem ad proximum nec ad ſe ipſum.p.3.c.1667.c
malus etſi lingua tacet, vita blaſphemat, ſi hymmum cantat, tamen multos intuentes mala,mittit in blaſphemias, pa.3. col.1223.a
malus omnis viuit,vt corrigatur,vel vt per eum bonus exerceatur,p.3.col.821.b.c
malus dicitur etiam lignum longum quod in medio tentorii erigitur,ſicut malus in naui,p.4.col.304.e.f
malus iacens miracula conſiderat,quia Dei potentiam ſciendo penſat,ſed viuendo non amat,p.1.c.1360.e
malus ſæpe ęterna iudicia admiratur,prædicationem cæleſtis patrię cum audit,diligit,& opera diuinæ diſpoſitionis obſtupeſcit.p.1.ibi.
malus omnis iniquus quia uel ſibi vel alii nocet, licet quidam mali non videntur iniqui,quia non ſunt ſęui,non aſperi nõ perſequentes,& preſſuras hominibus facientes, ſed tamen luxurioſi,ebrioſi,voluptatibus dediti, qui etſi aliis nocere non videntur,ſibi tamen nocent,p.3.c.1515.a.b
mali dicunt ſe delinquere vel fato,vel cõſtellatione, vel neceſſitate prouidentię,ſed error eſt,p.3.col.675.b
mali plerunque eo magis contra Deum eleuãtur, quo ab eius largitate & contra meritum ditantur,p.3.co.151.a.b
mali dicuntur vel amatores ſeculi,uel apoſtoli reſpectu Dei,q ſolus bonus,ex quo omnes boni,p.5.col.149.c
mali quicquid ſuſtinemus,pro peccatis noſtris accidere manifeſtum eſt.p.4.1123.a
mali homines ſicut ſemetipſos aſſociant in crimine,ſic ſociabuntur ad inuicem in pœna gehennę,& de hoc figura, p.2. col.2212.f
Mali permittuntur in hoc mundo cum bonis,uel per quos exerceantur,uel quorum comparatione nitanrur ad melius p.5.col.242.e
mali quidam tolerandi ſunt pro pace,nec corporaliter ab eis recedendum,ſed ſpiritualiter,p.6.c.402.e
mali ſunt quidam ex neceſſitate,alii ex abundantia, p.3.colu. 595.c
mali ſunt inimici bonorum,& ab eis reparantur,etſi non loco tamen animo,p.3.col.478.e
mali homines licet nolint viuere vita iuſtorum, appetunt tamen mori morte eorum,p.1.col.1362.f
mali dum bonum aliquod agunt,quod tamen non perficiunt ſuperbe inter quę ipſa etiam pleniſſime perpetrant mala cõfidant,p.1.ibid.
mali impetunt bonos duobus modis, dicentes eos per praua dicere,uel bona quæ dicunt non tenere,p.3.col.67. a

Mali non ſolum bonos arguunt de ficta bonitate, ſed etiam de crudelitate, & non ſolum diffamant in perſonis proprijs, ſed etiam in ſibi coniunctis, vt pote in vxoribus & famulis, p.3.col.69.c
Mali volentes aliquando bona quaſi extra ſe tenſi ad cõſueta mala tentari replicantur, vel etſi aliquando victa vna nequitia pedem leuant, regnans altera, & ad eam quam vicerant, implicat, vt qui iam ſpreta auaritia adhuc luxurioſus eſt, pro precio luxuriæ ad auaritiam redit. p.3.c.96.e
Mali non temere & quolibet modo, ſed per iudicium auferendi ſunt ab eccleſiæ communione, aut ſi per iudicium auferri non poſſunt, tolerentur potius: ne peruerſè malos euitando quiſque ab eccleſia diſcedens, eos quos fugere videtur, mittat ad gehennam, p.6.c.235.a
Mali quærunt ſapientiam quã tamen oderunt, ſed ſi oderunt, quomodo quærunt? Quærunt non propter ipſam, ſed propter aliud quod amant, &c. p.3.c.1401.a
Malorum eſt ſolatiũ, vitã bonorũ carpere. p.2.c.315.b. Interl.
Malorum conſortium qui aliquo effectu carnali exire diſſimulant, crebra bonorum admonitione cogẽdi ſunt, ne bonos mores corrumpant exemplo malorum, p.1.c.244.b. Interl.
Malorum vita quæ peccatorum tenebris eſt obſcurata, ſignificatur pro Aegyptum, p.3.col.1750.f
Malorum vita aquis delitiarum irrigatur, & per quid ſignificatur, p.1.col.1523.c
Malorum operatio diuerſitate ſecernitur numeroſa, pa.2.col.1269.a.b
Malorum præcedentium generale iudicium magnitudo eſt figura ſequẽtium incomparabiliter grauiorum, p.5.c.616.f
malarum cogitationum generatio quę procedit ex corde facit obliuiſci operis Dei magni, p.2.col.159.c. Interl.
Malis ab hominibus iniuſte afficiuntur a libere peredi a Deo auxilii iuſtam & honeſtam occaſionem, p.2.col.955.a
Malis ſicut quædam bona non proficiunt, ſic quędam maculę ſi ſunt leues, non impediunt coronam, p.6.col.100.f
Malis nihil eſt, quicquid de virtutibus bonorũ vident, & ſi quã æterna cogitant, delectatio tranſitoria tollit. p.3.co.286.d.e
Malis quaſi in ventum prolata diſplicent cuncta quę in ſanctis ſentiuntur, nec bonorum verba dicta rationis, ſed ſtimulos furoris exiſtimant, p.3.col.173.b
Malis quare bona eueniant, bonis mala, non poteſt facile ſciri p.3.col.972.d.e
Malis plurimum prętatur qui ſe regere neſciunt, cum ſibimet ipſis non committuntur, ſed ſerui fiunt ſanctorum & ſubiacent melioribus, p.2.col.18.d
Malos nec bona imperfecta adiuuant, nec bonos mala inconſummata condemnat p.1.c.1343.c
Malos ſuſtinet Deus, ut ordinate diſperdat, & vtitur illis tanquam inſtrumento ad ſalutem bonorum, p.6.co.127.c
Mambrę nomen eſt hominis potentis illius terræ, à quo denominatur vallis iſtæ, & iſte fuit fœderatus cum Abraham, p.1.col.198.f.& co.230.f.& col.372.f
Mammon, eſt dęmonis nomen tẽtatis de diuitiis male acquiſitis, & quid ſit facere amicos de mammona iniquitatis pa.5.col.917.c
Mammona eſt nomen dæmonis, & diuitiarum, & vtriſque auarus ſeruit dominis, p.5.ibid.
Manaſſes nequiſſimus fuit, Iſaiam ſerra lignea ſecuit, Amon filium ſuum per ignem traduxit ad honorem idolorum & Tophet, p.4.co.692.e
Mancipia vnde dicuntur, p.1.col.435.a
Mandatum Dei irritum feciſtis propter traditionem veſtram, quomodo intelligendum ſit hoc dictum ſecundum uerum intellectum & enucleatum, p.5.co.273.a
Mandatum ſi ſeruetur, vitam, ſi nõ ſeruetur, mortem generat. Non ſeruantibus ergo dicuntur mandata non bona, ſed admixto ligne crucis in dulcedinem verſa, & ſpiritualiter intellecta ſunt mandata vitę, p.1.col.628.f
Mandatum dilectionis dicitur nouũ ab effectu, pro tãto, quia animam renouat, & quia differentiam noui Teſtamenti & veteris conſtituit, p.5.col.1130.b.c
Mandatum charitatis dicitur latum, quia eſt tantę latitudi quod ſe etiam extendit ad inimicos, p.6.c.1388.c
mandatum, præceptum, lex teſtimonium, iudicium, differentiam habent, p.1.col.1291.a.b. Item p.3.col.1325.c
mandatum complere, eſt diabolum & exercitum eius ſupere. Nihil .n. nobis poterit nocere, ſi pręcepta domini no Ieſu Chriſti ſeruemus, p.1.col.1324.e.f.& c.1474.f
mandatum primum prohibet ſurreptionem, ſecundum er rem, tertiũ interficit ſęculi amorem, quartum impietatẽ tũ crudelitatem, ſextũ fornicationẽ, ſeptimũ rapacitat octauũ perimit falſitatem, nouum mundi cupiditatem, cimum adulterii cognitionem, p.1.c.670.e.f.& co.1493
mandatum primum pertinet ad patrem, ſecundum ad fili tertium ad ſpiritum ſanctum, p.1.ibid.
Mandato Chriſti contrauenientes, an & quando peccaue p.5.col.181.b.498.f
mandata Dei cuſtodientes vita triplici pręmiabuntur, ſci vita naturæ, vita gratiæ, vita glorię, p.1.co.1058.f.& co na 1063.c
mandata Chriſti grauia non ſunt, quia non trahũt deor ad talentum plumbi, ſed ſurſum vehit cuſtodia manda Dei. p.6.col.col.1411.c
mandata cęleſtia qui maiore animi dulcedine cuſtodiun auditoribus ſuis crebis exhortationibus cuſtodiæ con tunt, per cantores ſignificantur, p.2.col.1047.c
mãdata hominum in multis locis maiori ſollicitudine & ſeruantur (licet frequenter non ſint mala, niſi quia prc ta) quam Dei mandata, p.5.c.263.b.c
mandata in tria genera diſtinguuntur, moralia, iudicial ceremonialia, p.6.col.685.c.676.f
mandata octo fuerunt circa manna, p.1.col.639.c
mandata ſi quis ſeruet, vt videtur dicere dominus: nullã tudinem patiatur, vide de quibus ægritudinibus & in tatibus hoc intelligendum ſit, p.1.c.928.f
mandata quæ videntur eſſe minima in habitu legis, ſi pro vitam cæleſtem fiant, multum proficient, p.1.col.1272
mandata domini quædam data ſunt vt fiant, quędam ut fiant, p.1.co.937.c
mandata decalogi omnia ordinãtur ad actum diligendi, pręcepta primę tabulę, ad Deum diligendum, pręcept ro ſecundæ ad diligendum proximum, p.6.col.266.f
mandata Dei non pueris, nõ iuuenibus primo commu Moyſes, ſed ſenioribus, quia in ſenibus eſt ſapientia, multo tempore prudentia, p.1.col.593.a
Non profuiſſet antiquis dilexiſſe mandatis, niſi Chriſtu eſt ſalutare Dei, os liberaſſet, p.3.col.147.a
mandata Dei ſunt fidelia his qui implent, & non diffidu promiſſis, p 3.co.1295.a. Inter.
mandata Dei non ſunt immenſa, p.1.c.1646.d
mandata Dei ſi pro virili obſeruauerimus, felicitati conſi bantur tam occulte cogitationes quam manifeſtę acti p.1.co.1630.d
mandatorum obſeruatio ſumma ſapientia & ſcientia eſt col.1482.d
mandatorum aliqua ſunt negatiua a malo retrahentia, al vero affirmatiua ad bonum inducentia, p.2.colum.13 & col.1355.c
Nihil eſt mirabilius in mandatis, quam diligere inimicos col.1351.c
madragora poma ſunt, vt dicunt aliqui, quę accepta in c adiuuant in mulieribus virtutem concipiendi. p.1.col. c.& col.341.a
Mandatis rectis Dei atque arduis humana nõ compara firmitas, niſi præueniens eius adiuuet charitas. p.3.col 1349.a
mãdragoræ ſunt poma pulchra & odorifera & valde rar quæ intelligũtur excellẽtes viri in eccleſia Chriſti, od famæ per ſanctam vitam & ſanam doctrinam dantes cleſia Dei. p.3.col.1369.b

anducemus vt euangelizemus,non euangelizemus vt man ducemus,p.5.col.142.d

em p.9.col.269.b.c

anducaſſe legitur Chriſtus cum peccatoribus, cum amicis familiaribus,cum cognatis pauperib.cum phariſæis ſuperbientibus,& de ſingulis ratio,p.5.col.800.f

anducans non manducat,&;Non manducans mãducat.Hę propoſitiones ſimul poſſunt eſſe veræ,&c.p.3.c.1299.a.b

anducatio Chriſti fuit aliis exemplum cõdeſcenſionis & miſericordiæ,p.5.col.210.f

ane ſecundum ſcripturam,eſt hora apta ad faciendum vindictam de peccatoribus,&c.Item illa hora ſurgebant ſecundum legem antiquam ſacerdotes, & leuitę diſponebant ſe ad offerendum ſacrificium matutinum,p.3.c.470.f

ane & veſpere quid ſignificent.p.3.col.627.a

ane eſt lætum poſt triſtitiam noctis, & ſignat proſperitatem p.3.col.888.e

ane initium diei eſt vnicuique noſtrum,tempus quo illuminamur,& ad lucem fidei accendimur,p.1.col.635.a

ane otto ſole clare omnia circunquaque videmus, veſpere caligamus,ideoque lumine lucernę indigemus,p.1.c.814.d

an hu,ſunt duæ dictiones,& ſignificãt quid hoc,& ſubintelligitur, eſt. Et exponit Ioſephus.Rabi Salomon autem & Hebræi moderni dicunt,quod man non ſignificat quid,ſed ſignificat prępatationem,vel magis proprie rem prępar atã ad eſum,p.1.c.636.d.e

an erat quaſi ſemen coriandri,in figura & quantitate, ſed non in colore,p.1.col.1233.c

an habebat triplicem ſaporem,vnus erat naturalis, alius ſupernaturalis,& hic duplex,&c.p.1.ibi.

anna variis modis in eſcam condiebatur,p.1.col.1233.b

anna vocant Hebræi ſacrificium,p.4.c.1037.b

anna cur panem angelorum vocauerit Dauid,p.1.columna 637.c

anna ſecundum grammaticam cuius generis & declinationis,p.1.col 634.f

anna quando & vbi & ad quid datum fuit, par.3.columna 903.a.b

anna generabatur in aere,& propter hoc vocatur alibi panis de cœlo,quia in cœlo aereo eſt generatus, & a Deo datus & formatus,non virtute naturæ,p.1.col.637.c

nna dicitur panis angelorum,nõ quia ipſo veſcerentur,qa non indigent cibo corporali, ſed quia in deſcenſu mannę cooperabantur angeli,p.1.ibid.

nna quomodo dicitur panis angelorum, cum angeli non comedant cibum corporalem.Reſponſio Hebrœorũ doctorum,qui inter ſe diuerſificati ſunt,quorum aliqui dicũt, ꝙ valde applicabile eſt ad noſtrum verum manna.ſ.ſacramẽtum euchariſtię,ſed nolunt intellige,vt bene agerent,dicentes quod penitus eſt impoſſibile,& implicant contradictionem,p.1.col.642.f

nna quomodo in terram cadebat, & quomodo inter duo tradamenta ſeruabatur munde cuſtoditum,p.1.col.636.d.e.& col.642.f

Mnna triplicem habebat ſaporem,&c.p.1.Ibid.

Mna habebat omnem ſaporis ſuauitatem.Sed hoc intelligendum eſt,quod non erat ex natura mannæ,ſed ex merito ſãctorum hominum qui eam comedebant,quibus ſapiebat ſicut deſiderabant,p.1.col.637.c

Mnna fuit cibus valde ſapidus bonis,ſed malis inſipidus, ſicut etiam veſtimenta bonorum non ſunt vetuſtate cõſumpta,ſed tantum malorum,p.2.col.1150.e.f

Mnna quibuſdam fuit ſapidum,& aliquibus ecõtrario, & habuit triplicem ſaporem,& quod cadebat in terram tripliciter & differenter.Primo vt pruina quaſi ſtramentum mannę,poſtea manna,tertio ros quaſi eius operimentum. pa.1. col.1233.b.c

Mnna non fuit verus panis proprie,ſed figura panis ſpiritualis,nec deſcendit de cœlo ſidereo, & empyreo,ſed de cœlo aereo,ut ros vel pruina,p.5.col.1124.b.1130.f

Manna figurale,corporale & manifeſtum datum fuit filiis Iſrael in deſerto,ſed verum mãna eſt ipſe Chriſtus, & dicitur abſconditum hominibus præſentis vitæ,&c.p.6.c.1479.c

Manna quandiu filii Iſrael manducabantꝗ, quando & quomodo deſtiterunt,p.1.col.637.c

Manna præceſſit,& fuit data ante eductionem aquæ de petra p.3.col.1035.c

Mannicare latinum verbum eſſe mihi non occurrit, ait Auguſtinus,p.2.col.217.b.c

Manichæus poſuit duo principia.Vnum ſimpliciter bonum, aliud ſimpliciter malum & ab iſto dicit procedere corporalem creaturam, p.5.col.1020.f.& col.83.c. Item p.1.c.42.e

Manichæus negans veram carnem,ſed phantaſticam in Chriſto fuiſſe,& conabatur probare ex dictis apoſtoli Pauli,ſed reprobatur,p.6.co.395.c.848.f.Itẽ p.1.c.1618.f.& c.1019.c Item p.5.c.1121.c

manichæus dicebat naturam bonam a Deo creatam, malam vero à diabolo,p.4.col.682.f

manichæi dicunt quod diabolus eſt dominus iſtorum corporalium inferiorum,ſicut factor & creatur eorum. Sed hoc patet eſſe falſum,vt deducitur,&c.p.5.col.83.c

manichęi error cõfutatur qui dicit vetus Teſtamentum a diabolo eſſe datum,p.5,col.1060.f.Item p.1.col.1681.a.b

manichæi dicũt, quòd plenitudo ſpirituſſancti non fuit completa in apoſtolis ſed ĩ ipſo manichæo,qui fuit poſterior ipſis,& ſic non recipiunt librum actus apoſtolorum, quia ibi expreſſe ponitur miſſio plenitudinis ſpirituſſancti ſuper apoſtolos,& improbatur error prædictorum, p.5.c.1220.c

manipulos ſpicarum cum lex iubeat offerri,non niſi ſignificatum vnum a Sacerdote leuandum dicit coram domino, & quid id myſtice ſignificet,p.1.c.1107.a.b

manſio populi in Alus quid ſignificat,& quid in ea fecerit populus,p.1.c.1426.d

mãſio vna fuit in Sina,ſed inter omnes maxima. Ibi enim lex accepta,tabernaculum erectũ,ibi Exodus,& maxima pars Leuitici,omneſque libri legis pęne ſcripti ſunt, p.1.c.656.f

manſio poteſt accipi indifferenter pro ſtare,iacere uel ſedere, p.4.col.1137.c

manſio populi Iudaici in mare quid myſtice ſignificat, p.1.colum.1424.e

manſio populi Iudęorum in deſerto Sin quid ſignificat. pa.1. col.1425.b

manſiones quot fuerunt in arca Noe,p.1.col.143.c

manſiones filiorum Iſrael fuerũt in vniuerſo quadraginta duę ſecundum quod enumerantur tripliciter,p.1.col.1433.c

manſiones in cæleſtibus ſiue diſtincti gradus beatitudinis, ſignificantur per le ſortes,p.1.c.1647.c

manſuetudo eſt virtus iræ repreſſiua, quæ inter alias virtutes maxime in Dauid apparuit,& propter quã Deus ipſum in bonis temporalib. & ſpiritualib. multiplicauit, p.3.c.659.c

manſuetudo eſt quædam tractabilitas mentis, propter quod eſt debita diſpoſitio ad recipiẽdum impreſſionem verbi diuini,ſicut ceræ tractabilitas ad ĩpreſſionẽ ſigilli.p 6.c.1272.f

manſuetudo imaginem Dei in nobis ſeruat,ſemper tranquillus eſt,ſed ira diſſipat,p.3.c.77.b

manſuetudo &humilitas gratiam,ſuperbia & furor pariũt ruinam,p.3.col.1992.e.f

manſuetudo neminem ſpernit,humilitas ſe omnibus ſubiicit. p.3.c.299.b.c

manſuetus eſto,nõ ſit tumultus in corde tuo,volitantibus per ruptionem phantaſmatibus & pungentibus te, p.1.colum. 552.e.f

manſuetudo ſi Dei eſt,dicitur clemẽtia, ſi noſtra eſt domitatio,& no.quare,p.3.col.1133.c

manſuetudine qui ſuauis eſt,& moderatus eſt in verbis & in factis,monendo alios nõ vtitur verbis contumelioſis. p.3. col.1654.f

manſueti ſunt ſequuntur voluntatem Dei,mites qui non erigunt,ceruicem,neque recalcitrant cum iugum eis imponitur,p.3.col.597.a

Manſionum cæleſtium diſtributio pro nouiſſimi Adę cõtẽpla tione futura eſſe creditur ſecundum diuiſionem terræ pro miſſionis per tribus Iſrael. Quis ita beatus, vt ſots eius in Ie ruſalem veniat, vt ſit ibi templum Dei: immo ipſe ſit vt tem plum Dei. p. 1. col. 1440. e

manſiones quadragintaduę computantur a prima quæ fuit in Rameſſe vſque in campeſtria Moab ſuper Iordanem, p. 1. col. 1155. a. b. & col. 1433. & col. 1029. a. b.

Manſiones populi Iſraelitici nominatim ponuntur, & quæ do minus operatus eſt, hiſtorice & myſtice elucidatur, p. 1. co. 1155. a. b. & col. 1197. b. & col. 1226. c. & col. 1234. d. e. & c. 1239. a. b. & col. 1307. b. & col. 1316. e. f. & col. 1315. b. & co. 1323. a. & col. 1421. c. 1422. d. e. f

mãſiones quadragintaduę quas ab Aegypto vſque ad Iorda nem habuerunt, trium tantum congruere videntur curricu lis annorum, & horum deductio, p. 1. col. 1463. a. b

manus legitima extenſio ſpiritũ ſapientiæ infert, p. 1. c. 1696. e

manum leuare Dei vel attollere in cęlum, eſt potentiam æter nitatis ſuæ ſuper oĩa excellentem oſtendere. p. 1. c. 1660. e. f

Item p. 3. col. 876. d. e

manus leuat qui bonis operibus inſiſtens tenſis manibus in fi gura crucis Deum adorat, p. 3. col. 876. d. e

manus ad Deum rogaturus pro peccatis extendit fruſtra, qui has ad pauperes pro poſſe non extendit, p. 5. c. 768. d

manus porrecta ad dandum commendat orationem, non col lecta ad recipiendum, p. 5. col. 608. e. f

manus tendere contra Deum, eſt in operatione praua deſpe ctis eius iudiciis perſeuerare, p. 3. col. 779. b

Manus in Deo q̃ ſpiritus eſt, dicitur eius virtus operatiua, pa. 5. col. 923. c

manus impoſitio ſuper caput hoſtiæ quare fiebat, an quia offe rens denotaret ſe eſſe dignum occiſione pro ſuis peccatis, an ad reſignationẽ ſpõtaneã ſui iuris, p. 1. c. 917. a. & c. 932. f

manus ſuas ſacerdos ſupponebat manibus offerentis, & tenẽ tis primitias ſuas, & eleuabat ſurſum: & retrahebat deorsũ, poſtea vertendo ſe ad quatuor partes orbis, & quare, pa. 1. col. 1620. f

manus Eliezer poſita ſuper femur Abrahæ præcepto ſui fuit ſignum fidelitatis ratione circunciſionis ſecundũ Hebręos. Sed ſecundum catholicos fuit ſignum quod Chriſtus ſecũ dum carnem naſceretur de femore Abrahæ, p. 1. col. 285. f

manus dextra & ſiniſtra, bona & temporalia & ſpiritualia no tant, p. 3. col. 568. f

manus vnius iungitur manui alterius in pactis & promiſſis ad confirmationem, p. 1. col. 707. c

manus nomine poteſt amicus intelligi, p. 5. col. 110. e. f

manus dicitur ſcriptura per manum facta; vnde dicimus: pro bata & electa eſt manus eius p. 1. c. 1583. b. c

manus quæ lutum tenent, ſuperiectas ſordes tergere nõ valẽt. p. 2. col. 552. d. & col. 1088. d. Item p. 3. col. 98. e

manus eſt organum, organorũ, & deſignat opus diuinum, ita quod opus miſericordiæ dicitur manus dextra, opus iuſti tiæ ſiniſtra, p. 3. col. 537. c. & col. 593. c

manus Dei quid eſt. p. 6. c. 802. d. e

manus extendere eſt beneficia dare, p. 6. col. 140. d

manus vel pes vel oculus, vel aliud membrum, qualiter ſit lici tum, vel non, abſcindi, p. 5. col. 302. e. f

manus lauare tenebantur Iudæi ex ſtatuto iudicũ ordinario rum. Quare hoc ſtatutum ſit, & quomodo per Phariſęos fal ſitate permixtum fuit, volẽtes quod per hoc acquireretur quædam munditia ſpiritualis, p. 5. col. 261. c

manuum lotio ante comeſtionem vel cibariorũ appoſitionẽ facit ad quandam honeſtatem & munditiam corporalem, p. 5. col. 261. c

mara natha ſunt duæ dictiones: & prima valet in Latino, do minus noſter, ſecunda idẽ eſt quod venit, ſed propter igno rantiam idiomatis & longitudinem tẽporis duæ dictiones coniunctæ ſunt ſimul, & vltima litera dictionis eſt ſubmota p. 6. col. 354. f. 355. a. & 356. d. & liquidius declaratur.

marath a filiis Iſrael dictus eſt propter amaritudinẽ aquæ, p. 1. col. 628. f

mardochæus quot & quibus rationibus renit exhibere hon rem ipſi Aman, cum eſſet in ſtatu excellenti, p. 2. col. 1631

mardochęus quomodo ſciuit intoxicationem Aſſueri fiend p. 2. col. 1626. f

mare appellatur apud Hebræos omnis congregatio aquaru ſiue ſalſa, ſiue dulcis, p. 1. col. 15. c

marcellus papa idolis thurificauit metu mortis, ſed tamen r puit, p. 6. col. 1250. f

marcialis a beato Petro miſſus in Galliam, prædicauit Lem uicenſibus fidem catholicam, p. 5. col. 299. c

marcion hæreticus duos deo poſuit, vnum bonum, alteri iniuſtum, alterum viſibilium, alterum inuiſibilium cond rem, quorum prior lucem fecit, ſecundus tenebras, p. 4. c 377. a. b. & col. 1142. c. & col. 2022. e

Item p. 1. col. 520. d

Item p. 2. col. 159. b. c

marcus Publius cum inueniſſet Antiochũ Epiphanem in tore maris, qui volebat intrare Aegyptum, qui Romani rant cõfederati, p̃cepit ſibi vt diſcederet ab amicis Ro norum, tũc Antiochus periit ſuper hoc deliberationẽ, & Marcus publius fecit circulum in arena cum baculo q tenebat, in circuitu Antiochi, dicens, Senatus præcepit reſpõdeas antequam exeas de hoc circulo, &c. p. 4. c. 16

marcus primus patriarcha eccleſię Alexandrinæ. p. 6. colu 1512. f

marcus Petri diſcipulus primus Alexandriæ epiſcopus, p col. 476 e

marcus licet de omnibus Chriſti factis ſcribat, ſicut & alii men circa eius reſurrectionem & regnum ſpecialiter in ratur, p. 5. col. 473. b. e

marci euãgelium deſignatur in nomine leonis, & hoc pro tria, p. 5. ibi.

marcum aſſumpſit Barnabas, quem Paulus qui ſemel rece ſet, dicebat non debere aſſumi, qui tamen intantum cla ut fieret vnus de quatuor euangeliſtis, p. 1. col. 1154. e. f

marci euangelium deſignatur in nomine leonis propter quæ in Chriſti reſurrectione reperiuntur, & proprietati leonis aſſimilantur, p. 5. ibid.

margarita licet ſit nomen ſpeciale lapidis præcioſi, tamen pitur generaliter pro quolibet lapide præcioſo, p. 6. col 1682. f

margarita dicitur vna, & præcioſa, & ſignificat uitam con platiuam, quæ dicitur vna, qui hominem vnit, actiua au magis diuidit. Dicitur etiam præcioſa, & quare, p. 5. col 248. e. f

mare an & quomodo diſtet a centro æqualiter circunqua p. 3. col. 1273. a

mare artatur intra ripas ſuas a Deo, ne effluat, & ſubme habitantes in arida, p. 3. c. 108. f

mare Caſpium ſub Aquilonis plaga ab Oceano oritur, c utraque circa oceani littora loca deſerta incultaque ha tur, p. 2. col. 1324. d

mare mediterraneum dicitur magnum reſpectu maris mo maris Ceneret, quæ ſunt quidam lacus, p. 2. col. 66. f

mare mortuum terminatur ad orientalem angulum terræ niſſionis verſus deſertum Aegypti, p. 4. col. 1922. f

Item p. 2. col. 28. f. Item p. 1. c. 199. a. b

mare mortuum dicitur, eo quod nullus piſcis poteſt ibi vi quia aquæ ſunt exceſſiue ſalſæ, & iõ alibi in ſcriptura v tur mare ſalſiſſimũ. Itẽ quia aquæ ſunt ita ſpiſſæ, quod quaſi lutũ, propter quod veſtimenta ibi proiecta magis didantur, quam lauentur, p. 2. co. 28. f. Item p. 1. c. 200.

mare ſalis uel mortuum nunc dicitur, & lacus Aſphalti, & narum uallis, quæ prius dicebatur conuallis illuſtris. p. 1 lum. 189. a. Interl.

mare ſalſiſſimum quod, & quis lacus, & in qua parte mun betur, p. 1. col. 1478. f. & c. 1439. c. & c. 206. c

Item p. 2. c. 28. f

mare mortuum dicitur mare ſalis, p. 1. c. 200. f

Mare ſolitudinis, eſt magnus lacus, per quem tranſit Iordanis fluuius: & vocatur ſic ſecundum modum loquendi Hebraicum, p.2.col.28.f
Mare ſolitudinis, mare mortuum eſt, quod in latitudine per ſtadia.dlxxx.vſque ad Zoaros Arabiæ: in longitudine.cl.vſque ad vicinia Sodomorum progreditur, p.2.col.929.c
Mare rubrū dicitur, nō quòd aquæ ſint rubeæ de natura ſua, ſed quia terra in ripa eſt rubea, & commiſcetur aquę, & ſic videtur aqua rubea, maxime propę littus, p.1.col.607.c
Mare rubrum an fuit diuiſum in duodecim locis, ita quòd quilibet tribus habuit viam per ſe diſtinctam ab aliis, pa.3.col.1494.e.& 1493.c
Mare Galileę quod eſt Tyberiadis, eſt quidam lacus habens centum ſtadia longitudinis, & quadraginta latitudinis, per quod trāſi: Iordanis fluuius. Et dicitur mare more Hebraico.p.5.col.89.c.& 559.c.& 1115.c
Item p.4.col.452.b.c. Item p.2.col.27.c
Item p.1.col.1436.f.& 1478.f
Maria virgo beata habebat ſex gradus virtutum. Primus oratio ſolitaria, ſecundus virginalis verecundia, tertius diſcreta prudentia, &c.& duodecim fructus & ſex dona ſpiritusſancti p.2.col.774.f
Maria beata virgo ſex uirtutes habuit excellentes, & ſunt humilitatis tenor, paupertatis amor, honeſtatis decor, pietatis dulcor, longanimitatis vigor, charitatis feruór, p.2.c.775.a
Maria beata virgo aſſimilatur throno Salomonis, & quare, p.2.ibid.
Maria deſignatur per Heſter, p.2.col.1620.f.& 1635.b.c
Maria per arcam tabernaculi deſignatur, quæ in ſe plura continebat, & quare, p.1.col.731.c
Maria figuratur per virgam Aaron, quæ germinauit ſicca, floruit & fructum protulit, p.1.col.1383.b
Maria accepit Chriſtū ſicut vellus Gedeonis rorē, p.3.c.958.f
Maria a monte Moria, non inconuenienter intitulatur, quomodo & quare.p.1.c.270.a
Maria figuratur per terram lacte fluentem ad nutritionem paruulorum in fide & melle reficiendo perfectos in contemplatione, p.1.col.1497.c
Maria ſignificatur per lunam, p.1.col.1681.c
Maria virgo beata ſignificatur per Iahel.p.2.co.175.c
Maria virgo dicitur thronus, quæ ſpeciali modo coniuncta eſt Deo ratione maternitatis: & dicitur proprie thronus ipſius quia in gremio eius ſedebat quando recepit munera. pa.4.1536.f. Item p.5.c.62.& 63.c
Maria eſt via quā Chriſtus venit in mundum, p.3.c.549.a.b
Maria dicitur ſpecioſa porta, & quare, p.6.c.1007.c
Maria virgo ſignatur per ſtellam, p.5.c.59.c
Maria eſt mater non ſolum Chriſti ſed totius eccleſiæ. p.3.columna 1882.f
Maria virgo dicta eſt terra.p.3.col.2089.c
Item p.4.col.380.f
Maria dicitur mulier propter ſexum, non propter corruptionem, p.6.col.979.b
Maria virgo in nuptiis ex corde piiſſimo voluit pręuenire totalem defectum, ne appareret cōfuſio: ideo inuitauit filiū quē ſciebat ad hoc potentem, non tamen ipſum inuitauit ad miracula ante ætatem perfectam, &c.p.5.c.2055.c
Maria virgo licet in paſſione filii ſui multum afflicta fuerit, tamen in fide ſemper immobilis fuit: & diſcipuli quantūcūq; ſolidi dicuntur dubitaſſe ſed non Maria virgo. p.5.c.721.c
Maria virgo plus quam martyr fuit, quia in parte impaſſibili paſſa fuit. p.5. ibid.
Maria ſoror Moyſi an fuerit propheti[illegible], p.1.col.625.c
Maria quare non dicitur ſoror Moyſi, ſicut & ſoror Aarō: Hebræi aſſignant duplicem rationem, p.1.ibid.
Maria ſoror Moyſi, vocata eſt alio nomine ſecūdum quoſdā Ephrata, p.2.c.1024.f
Maria filia Ezra, alia fuit a ſorore Moyſi, p.2.ibid.
Maria ſoror Moyſi, an fuerit uxor Caleph, habentur opiniones.p.2.col.1019.c.& c.1021.c
maria virgo & Dei genitrix nata eſt de de Iſaac, quæ per filiū ſuum gaudium attulit mundo quod ſignificauit riſus Sarę, id eſt, gaudium, p.1.c.257.c
maria etſi mulierum pulcherrima fuit a nullo tamen hominū fuit vnquam concupita, & huius ratio, p.6.c.1719.1720.
maria cum corpore, & anima creditur ingreſſa fuiſſe in regnū cęlorum. Similiter & ab aliquibus de miniſtro Ioanne euāgeliſta, p.4.c.241.c
maria non ſolum ſuper omnes viros, ſed etiam ſuper omnes angelos in cęlis creditur exaltata, p.1.c.1371.b.c
maria Iacobi & Salomę fuērūt ſorores beatę uirginis ex parte matris, de qua certū eſt ꝙ deſcenderunt eſt ſtirpe Dauid & aliorum regūm a Dauid deſcendentium, p.3.c.746.c
maria Madalena quæ qualis fuerit, & quot hoc nomine uocatæ ſunt, p.5.c.660.& 807.f
maria Magdalena an fuerit ſoror Lazari vel alia, eſt duplex opinio.p.5.co.807.f
maria Magdalenē ter inuenitur accuſata. Primo à Phariſęo ſecundo à Iuda, tertio a ſorore, & totiens per Chriſtum excuſata, p.5.col.846.f
maria ſoror Lazari bis eodem officio functa eſt, quæ, qualis, vbi, & quid fecit, p.5.col.801.b
maria magdalena, quare non audebat tangere Chriſtum, p.3.col.851.a
maria magdalena ſignificatur, per mulierē emorroiſſam, quæ multo tempore fuit peccatis polluta, ſed tangens pedes (q ſignificatur per fimbriam) humanitatis Chriſti (quæ eſt velut eius veſtimentum) fuit mundata, p.5.col.534.f
maria virgo in ſuo cātico tria beneficia recolit data ſibi ſingulariter, & toti mundo generaliter, & Iſrael ſpecialiter, pa.5.col.691.c
maria virgo an fuerit in partu Eliſabeth, eſt duplex opinio, p.5.col.695.c
maria virgo antequam dolorem partus ſentiret, peperit, quia ſicut virgo concepit, ita ſine dolore peperit, p.4.col.530.f
maria virgo in partu obſtetrices non habuit, nec indiguit, cum Chriſtum in gaudio peperit, & per ſeipſam puerū natum recepit, inuoluit, & reclinauit, p.5.col.708.f
maria ſi a paſtoribus diſcit debemus a ſacerdotib. diſcere. Si Maria ante apoſtoli præceptum tacet, debemus poſt apoſtoli præceptum magis doceri quàm docere, p.3.col.714.e
maria virgo purgatione non indiguit, quia ex virili ſemine non concepit.p.5.ibi.f
maria Aaronis ſoror quare ſola puncta cum Aaron etiam cōuiriatus ſit, p.1.c.1250.d
maria virgo fuit ꝓpheteſſa, & probatur rationib. p.4.c.105.b
maria de eadem tribu fuit cum Ioſeph, & probatur ratione, p.5.col.681.e
maria virgo ſimiliter & eius ſponſus Ioſeph virginitatis votū emiſerunt poſt deſponſationem, p.5.c.686.f
maria virgo deſponſatur antequam impręgnatur multiplici cauſa, p.3.col.681.c.& 44.c.f
maria virgo deſponſata Ioſeph concepit Chriſtum, & nō ante, & quare, p.5.681.c
maria dixit angelo. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco. quomodo & qualiter intelligendum, &c.p.1.columm. 1234.f
maria uirgo felicius concepit Deum mente per fidem, quam corpore per carnis aſſumptionem, p.5.c.856.f
maria uirgo quare non reuelauit conceptum Chriſti ipſi Ioſeph eſſe de ſpirituſſancto, & quare etiam Ioſeph non petiuit ab ea de hoc, p.5. c.45.c
maria multa conſtat eſſe, in vnum tamen locum dicuntur congregate aquæ, quia cuncta magno mari iunguntur. Si qui lacus in ſemetipſis ſtricti videntur, occultis tamen meatib. in mare reuoluuntur, p.1.c.15.b
maria uirgo ante partum & poſt partum, &c. par.4.columna 1436.c
maria uirgo concepit & peperit. Ibid.
mariæ beatę uirginis aſſumptio ſignificatur per deportationē

arcę Teſtamenti.p.2.c.758.c.& 1157.c. Vide etiam in Aſſumptio beatæ virginis.

Mariæ caro & Chriſto, licet in lumbis Adę & Abrahę fuerit differenter tamen ad matrem & filiũ traducta eſt, & huius notabilis declaratio,p.1.c.880.c.& 1583.c

Item p.6.col.867.b

Mariæ virginitas in partu,& quòd filium peperit contra curſum naturę,oſtenditur ex litera dictionis Hebraicę, & quo modo,p.4.col.722.f

Mariæ ſanctitas probatur ex ſcripturis infidelium& Hebraicorum,p.6.col.1719.a.b.c

Mariam dicunt virginem beatam,de omnibus gentibus, quia de omnibus gentibus ſunt aliqui Chriſtiani.p.4.c.22.b

Item p.5.col.695.c

Mariam virginem laudat propheta beſtialis Saracenorum Mahumet,p.4.col.105.b

Item p.5.col.695.c Item p.6 col.1719.e

Maritus adulteræ mulieris Chriſto oblatę cum eſſet adulter, quare nõ eſt adductus ad Ieſum ꝓ lapidatione, p.5.1153.c

Marmor Parium candidum,Paros inſula gignit. p.2.c.708.d & 1130.f

Marmoris duę ſunt ſpecies diuerſorum colorum ad decorum pauimenti.&c.p.2.col.178.e.f

Martinus papa damnauit hæreſim Monocholitarũ negantiũ duplicem naturam eſſe in Chriſto,p.6.col.1610.f

Martius eſt primus menſis apud Hebræos,ſecũdum ordinem feſtorum,tamen September eſt primus ſecũdum ordinem negotiorum,&c.p.4.col.2176.d

Martyr fieri non poteſt qui extra vnitatem eccleſiæ patitur, ſed poteſt quidem pati.p.4.c.637.b

Martyrem non facit pœna ſed cauſa,p.6.col.116.f

Item p.3 col.674.d

Martyres non ideo recitantur ad altare vt pro ipſis oretur, ſed vt eorum orationibus populus commendetur. p.2.c.140.e

martyres tempore Diocletiani & Maximiani tot fuerunt morti dati,quod per homines non poterant ad certum numerũ reduci,nam infra triginta dies legũtur decemſeptem milia promiſcui ſexus martyrizati,p.6 col.1518.f

martyres Chriſti,licet terrena gloria reſplendeat in põpa, ſeu varia in cruciatibus tormentorum incandeſcant genera, tamen imperterriti manent,adhærentes lateri Chriſti, vincũt atque proſternunt impiorum audaciam,p.4.col.2384.d

martyres ſancti hoc ſemper orauerunt, ne infructuoſus eſſet poſteris ſanguis eorum, vt inde creſceret leges unde putabatur peritura,p.3.col.1045.b

martyres ſi tanta patiuntur iniuſte,quanta tormenta manent tortores.p.3.c.1652.c

martyres ſancti animati apoſtolorum exẽplo,fortes facti ſunt in bello,& ſignificant ꝑ.34.milia pugnatorũ, p.2.c.1121.c

martyres ſicut nunc generalem vitam iuſtorum in agone martyrũ tranſeunt:ita tunc generalia eorum præmia ſublimioris dono remunerationis antecedunt,p.2.col.1402.f

martyrum ſepultura recte ſub altari,ſuper quod corpus domini offertur recte directa eſt,p.2.col.140.c

martyres ſunt defenſores eccleſiæ contra tyrannos, & aliqui ſuſtinẽt mortem corporalem,alii ſeruitutem,quæ eſt mors ciuilis,alii exilium,& per quæ iſta ſignificantur.p.1.c.748.f

martyres, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, primitiæ vero eccleſiæ poſſunt dici virgines decimæ uero ꝗ poſt coniugium continentes ſunt.p.1.c.1295.c

martyres dicuntur iuuenes,propter eorũ animoſitatẽ,ad conſequẽdũ martyrii palmã,& ꝑ quos ſignificatur, p.1.c.724.f

martyres ſignificantur per Orionem,qui Hyeme oritur,& ſuo ortu tempeſtates excitat:ſic illi tempore infidelitatis prædicãt,incredulis,& excitãt tẽpeſtatẽ ꝑſecutionis,p.4.c.1869.b

Item p 3.col.124.f

martyres ſignificãtur per Eleazarũ,ꝗ mori uoluit vt malos deuinceret,ſic illi tyrannos moriendo deuicerũt.p.4.c.2384.f

martyribus & apoſtolis in mortem potritis ſepulchra eorum uiuas aquas emanauerunt, corpora eorum miraculorũ gratiam profuderunt,p.2.col.254.e

martyribus adaptatur moraliter expoſitus pſalmus,Dixit dominus domino meo,&c. quomodo & quare, p.3.c.1286.

Per martyrium ſaluantur martyres minores,qui ſolum fidem habent trinitatis ſine operibus,& ſine vlla dilectione, p. col.1252.d

martyrium reputant infideles dementiam,p.2.c.870.f

Per martyrii paſſionem remiſſionẽ peccatorum fieri ſciẽs diabolus,non vult nobis perſecutionem gentium publicã mouere,quia inuidet gloriæ noſtræ,vel fortaſſis ſcit nos Dei idoneos non martyrio.Hęc Origenes,p.1.c.267.b.c

maſſa tota humani generis iuſte corrupta,& lutoſa eſt, ſi in in honorem,miſericordia eſt,ſi in cõtumeliam,iuſtum eſt quia hoc erat ex natura,p.6.c.126.e

maſſam humani generis conditor in manu ſua habet,& ſecundum voluntatem ſuam vaſa fingit, &c.& omnia iuſte & ordinate facit.Scit enim cui debeat miſeri ſecundum pręſcientiam & prædeſtinationem ſuam,& quem debeat indurare ſecundum iuſtitiam,p.3.c.2140.d

maſculinus ſexus pręcipiebatur antiquitus immolari propter perfectionem eius,& non femella,p.1.col.588.d

maſculus vel fœmina qui Deo vouebatur quo pretio poterat redimi,& qui eam legem ſeruarint,p.1.col.1145.a

maſculus typus eſt imperatorię potentiæ.p.1.c.1101.a

maſculum eſſe oportet & maxime virile quod Deo offertur ut careat omni uitio,p.1.c.1101.a

maſculus naſcens profert gemendo a.fęmina vero e.quaſi querens de primorum parentum transgreſſione, propter quam naſcuntur filii & filiæ irę & miſerię,& de hoc verſi &c.p.3.col.1911.c

maſculi tribus temporibus in anno apparebant in Ieruſalem coram domino,ſcilicet,in Paſcha,Pentecoſte, & feſto tabernaculorum.p.5.col.723.c

Item p.1.col.1552.f.& c.713.c. Item p.2.c.119.c

mater ad exprimendum excellentem amorem quem habet ad filium,vtitur pluribus nominibus, uocans eum aliquando filium ſuum, aliquando cor ſuum, aliquando dominum ſuum,& ſic de pluribus aliis,p.3.col.2094.f

mater quæ principium paſſiuum in generatione,deſignatur lunam quæ habet dominium ſuper humida,&c.p.1.col. 383.f

mater Moyſi quæ fuerit,p.1.c.385.e.f

mater auiũ cum filiis non erat recipienda,ſed dimittenda propter idololatras qui matrem cum filiis immolabant ſecundum eorum ritum.p.1. col.1164.f. & c.1596.f

matris per mamillam panis de menſa traiicitur, vt ſic perueniat idem alimẽtum ad paruum infantem, p.3.c.1466.d

materia quomodo ſubſtantiuatur per ſuum poſſe uel potentiam, p.1.c.23.c

Materia corporis cęleſtis nobilior eſt materia mixti uel elementi,non per aliquã formã vel actu informantem(ſi conſideretur omni forma ſubtracta)ſed per relationem,ſeu aptitudinem ab nobiliorem actum,ſcilicet, formam.Ibid.

Materia omnis informis intelligitur, cum dicitur, Terra erat inanis & vacua. Et hoc ſecundum Auguſtinum,licet alii aliter ſentiant,p.1 c.41.b

Materia corporum cęleſtium quæ & qualis.ibid.

Materia corporum cæleſtium & materia elementorũ & corpora mixtorum quomodo & qualiter differunt, p.1.co.21.c

Materia uel natura ſubtilium corporũ dicitur quaſi nihil, eo quod non eſt palpabilis eo modo loquẽdi quo aer nihil vocatur propter ſuam ſubtilitatem,p.4.co.352.f

Materia quomodo ſit in potẽtia & prope nihil,ita tamẽ quod nihil poteſt excogitari intermedium,p.2.col.1.b

Materia in operibus cęleſtibus ſi eſt alterius rationis,quã in elementis,oportet quod ſit nobilior,& ſic magis recedit a nihilo,& per conſequens perdit rationẽ materiæ,& accipit rationem formę,p.1.col.1.c

Materia corporum cæleſtium eſt nobilior materia mixtorum & declaratur p.1.c.2.d.21.c

Materia & forma nõ eſt in angelis,cum angelus ſit forma ſimplex non habens partem,nec materiam ſicut habet eam in virtute ſua,ſed ſolus Deus poteſt eam producere. pa.1.col. 545 c

materia omnium corporalium,excepto cælo empyreo producta fuit ſub vna communi forma: propter quod vocatur pluribus nominibus,ſcilicet terra,abyſſus,& aqua,&c.p.6.col. 1366.f

materia corporis non ſubiicitur virtuti angelicæ quantum ad transmutationem,ſed ſubiicitur,quantum ad motum localem.p.1.col.545 c

materia contemplatiui eſt duplex,ſcilicet humana miſeria diuina vt ſe humiliet,& excellentia diuina,vt Deum magnificet,p.3.col.2187.c.& 2174.f

materia pſalterii & ſponſus & ſponſa,p.3.col.429.a

materia petitionis Danielis fuit duplex,ſcilicet amotio mali,& collatio boni,p.4.col.1606.f

materiæ informitas omnino an tempore præceſſit formationem eius,p.1.col.43.a.b

materiæ corporalium naturã diuerſi diuerſimode deſcribũt. Dicunt.n.quidam,quod in corporibus cæleſtibus non eſt materia propriè dicta,quæ eſt pars ſubſtantię cõpoſitæ. Alii dicũt,quod in corporibus cęleſtibus eſt materia, eſt pars ſubſtantiæ compoſitæ.Tertii dicunt,quod in corporib. cęleſtibus eſt materia:& quod eſt eiuſdem rationis cum materabilium & corruptibilium,p.1.col.2.d

matematicorum dicta oſtendens eſſe falſa & qui reſpuit ſupputationes natalium,qui docet inſcrutabilia Dei iudicia: nec ab omnibus poſſe comprehendi, & qui aſſerit ſidera nõ eſſe cãs eorũ quæ fiunt ſuper terram,precipue eorũ quę Chriſtianis accidũt præceptũ domini exequit,p.4.c.298.d

mathan & Malthat quomodo & qualiter vterque eorum dicatur eſſe pater Ioſeph patris putatiui Chriſti, p.1.col. 1915.b

mathan & Mathat deſcenderunt a Dauid,qui vnam vxorem ſucceſſiuè habuerunt,p.5.col.40.f

mathari vel Matheri an ſit nomen proprium viri,&quid ſignificat,p.2.col.380.f

mathuſalem quomodo ſecundum annorum computationẽ poſt diluuium viuere potuit,cum omnes preter eos qui in arcam ingreſſi ſunt perierunt,p.1.col.134.d.& 151.c

mathuſalem vixit nongentis ſexaginta nouem annis, p.1.col. 134.f

Matthæus qui interpretatur datus,quia inter alios euangeliſtas primò datus eſt a Deo ad ſcribendum euangelium,pa. 5.col.24.d

Matthęus euangelium Hebraice contra Iudæos Chriſtum eſſe verum Nazarenum negantes ſcripſit, p.5.c.26.f

Matthæus quomodo ſine dilatione Chriſtũ ſecutus eſt, & fecit ei conuiuium,p.5.col.173.c

matthæus quadrupliciter declarat Chriſtum verum Deum & uerum hominem fuiſſe,p.5.col.30.c

matthæus in genealogia Saluatoris ponit Salomonem filium Dauid,& Lucas ponit Nathã filium eiuſdem, duplici ratione,p.5.c.40.f

matthęus quomodo interpretatur,p.5.c.173.a

matthias humilis & fidelis ſucceſſit in locũ duodecimum, ne vacuus remaneret,& per quem ſignificatur,p.2.c.1124.c.f

matthias prçelegit viuere herbis in deſerto,quam legem tranſgredi,p.4 col.

matrimoninm cum gentilibus non iungendum, p.2.columna 1526.e

matrimonium non eſt imputandũ quod extra decretum Dei factum eſt,ſed cum cognoſcitur,emendãdũ, p.6.c.250.d.e Item p.1.col.1247.b.c

matrimonium inſtitui,prima neceſſitas fuit propter procreationem prolis,p.6.col.243.c. Vide etiam in Nuptiæ.

matrimonium an ſit qualitas iuſtificatiua coitus prouenientis inſtinctu naturæ,& an ex lege naturæ generaliter.par.5. col.325.& 329.& 327.f

matrimonium inter Iacob & Liam non fuit uerũ,quamuis cognouerit carnaliter,niſi ſeptimo die conuiuii,quibus trãſactis acquieuit placito. Nam ad matrimonium requiritur vtriuſque partis conſenſus de præſenti.p.1 col.332 f

matrimonium contemnitur propter virginitatem,nõ tanquã malum ſimpliciter,ſed tanquam minus bonum maioris boni impeditiuum,p.5.c.95.c.& 164.f

matrimonium quam & qualem coniunctionem dicat.p.5.co. 328.d.e

matrimonium eſt perſonarum legitimarum cõiunctio,indiuiduam,id eſt,indiuiſam retinens conſuetudinem, & poteſt diſſolui ex cauſa fornicationis probata,quantum ad thorũ & cohabitationem,p.6.col.248.f

matrimonii veteris Teſtamenti ad matrimonium noui Teſt. differentia,p.5.c.326.327.328.329.

matrimonii indiuiſibilitas nõ ſolum eſt de iure diuino, ſed & de iure naturali,p.5.c.314.f.Et vlterior de hoc declaratio, col.326.e.f.327.328.

matrimonii indiuiſibilitatem per totam vitam ſeruandam Iudei p libellũ repudii,licet falſe,putabãt diſſolui, p.5.co.79 f

matrimonii materia eſt maſculus & fœmina,p.5.c.314.e. formale eiuſdem. Ibid.

matrimonii myſterium dicit Apoſtolus in Chriſto & eccleſia eſſe.p.5.col.314.e

matrimonii diffinitio quomodo detur.p.5.c.326.327. Item p.6.248.f

matrimonii cauſa efficiens quę eſt.Et cauſa propter quam cõtrahi debet,p.6.col.243.a.b

matrimonio non fidendum,ſed creatoris inuocandum auxilium p.2.col.315.b

matrimonio legitimo qui vtitur,non patitur vxorem peccare ſed accenditur zelo ad ſeruandam caſtitatem matrimonii, ut poſſi. legitimus fieri pater,p.1.col.669.c

A matrimonio iſtæ duę perſonæ pater,ſcilicet,& mater excluſæ fuerunt propter reuerentiam naturalem, p.1.col.84.c Item,p.6.col.231.c

matrimonio iunctæ perſonæ per iuga boum intelliguntur, uiuentes honeſte,laborantes pro ſui ſtatus honeſtate ſeruanda,& prole ad Dei ſeruitium educanda,p.3.c.14.f

matrimonialis actus cum non ſit malus,quomodo dicit Apoſtolus,Hoc autem dico ſecundum indulgẽtiam: cum indulgentia non ſit niſi de malo,p.6.col.243.a.b

matrimonialis actus aliquando eſt ſine oĩ culpa, & eſt meritorius. Aliquando fit cauſa reddendi debitum. Aliquando fit ad ſatisfaciendum concupiſcentiæ,&c.p.6.c.245. c Item p.1.col.1039.c

matrimonialis actus licet ſit licitus,tamen annexã habet quãdam turpidinem quam oportet excuſari per bona matrimonii.p.1.col.667.c.& c.1236.f

maturitas prçlatorum eccleſię tanta debet eſſe quod quaſi nũquam videatur ridere,etſi aliquando hoc contingat, debet cum tali maturitate fieri quod nullo modo debeat verecundari,p.3.col.276.d

matutina hora dicitur illa hora in ſcriptura,apta,ſcilicet ad faciendum uindictam de peccatoribus.Item hora illa qua exponebant ſe ſacerdotes ad offerendum ſacrificium matutinum.p.3.c.469.a

maxilla aſini qua Samſon Philiſtheos percuſſit quid myſtice ſignificet p.2.col.252.f

maxillę Eccleſiæ ſancti prædicatores ſunt,p.2.c.927. f

maximiniani & Diocletiani temporibus infra triginta dies legitur decemſeptem milia martyrum martyrizati,& ſub eiſdem legio Thebeorum paſſa eſt,& iudices in diuerſis partibus de mandato iſtorum imperatorum tot interfecerunt Chriſtianos,quod non poterant ſub certo numero redigi, &c. p.6.col.1257.c

maximum delictum quod in mulierem committitur adulterii eſt quod diſiungit coniuges,p.1.col.1591.b

mediator Dei & hominũ ſignatur nomine ſtatherę, in quo quaſi lãce merita noſtra pẽſantur,& in cuius pręceptis agnoſcimus quid in noſtra uita minus habeamus.p.3.c.291. d.e

Mediator dicitur Chriſtus,quia participat inter aliqua extre-
ma,nam habebat duplicem naturam in vno ſuppoſito,ſcili
cet diuinam & humanam,vnam ſibi naturalem, aliam pro
nobis aſſumptam,p.277.c
Item p.6.col.695.b
medicus putribus non parcit carnalibus,vt ſana membra ſeruē
tur:non parcit,vt parcat,crudelis eſt, vt miſereatur:nec cō
ſiderat patientis dolorem,ſed vulneris ſanitatem.p.4.colu.
1265.a
medicus animarum,Chriſtus ſcilicet omnia quæ ad proximo
rum ſalutem valere poſſunt tolerare præcipit,quos ad cu-
randos proximos inſtruit,vt tanq̃ a filiis ægrotantib. & fre
neticis ſi ſalus illorū hoc exigat,multa patiātur,p.5.c.786.d
medicus ſpiritualis eſt honorādus tripl ci de cauſa,p.3.2163.c
medicus ſæpe prudens accedit ad languentem, & quantū ars
patitu & induſtria medicinæ,non ceſſat,ſed ſi ægritudo tā
ta ſit vt repugnet curationi,aut æger per impatientiam do
loris contra facit quod iubetur,relinquit eum deſperās me
dicus ne expiret inter manus eius,& mortis videatur reus,
p.4.col.905.a
medicus quandoque ſi prompta eſt curatio,mittit ſeruum:ali-
quando mittit diſcipulum,& aliquando ipſe per ſe venit ſe
cundum varietatem curandorum vulnerum, p,4.c.903.b
medici tradunt,quòd ſenex de fœmina prouectioris ętatis
& ſi muliebria contingat,ei generare nō poſſit,de iuuencu-
la autem poſſit,p.1.col.234.d
medici ſunt duplices,corporales & ſpirituales: & utrique ho-
norandi,ſed ſpirituales præferendi.p.3.col.2161.c
medici amariſſimum antidotum ſolēt dare ſtomacho nauſeā-
ti,vt noxios humores euomat, & poſſit coctos cibos atque
digeſtos in aluum tranſmittere,quos fleumatum magnitu-
do digeri non ſinebat.p.4.c.433.b
medici quaſdam amaritudines medicamentis inferunt pro ſa
nitate languentium,p.1,col.1424,c.f
medici præbent aliquando cibum vel potum ad diſcutiendū
caliginem oculorum,nec tamen in edendo vel potando ſē-
timus,quòd proſit,ſed cum tranſierit dies vna & altera ter-
tia,ſuo tempore per occultos meatus relata ad viſum, cibi
vel poculi virtus paulatim purgat aſpectum. p.2.col.103.c
medico vulneratus videtur quodammodo qui ſe ſubdit ei vt
ſanetur,vt in eo medicinę opus impleatur,p. 1.c.1654.d
A medicis frangitur tortum,vt fiat poſtea rectū,p.3.c.1571.b
medicina magna tollit magna peccata,p.2.co.1541.c
medicinæ vtilitas & quomodo ea vtendum, p.2.col.865.c
medicina omnis habet ad tempus amaritudinem, ſed fructus
doloris ſanitate mōſtratur,p.4.col.1128.c
medicinæ ſcientia a Deo eſſe probatur.Quæ enim ſciētia ma-
gis eſt a Deo quàm ſanitatis,in qua etiam herbarum vires
& ſuccorū qualitates,ac differentiæ noſcūtur, p.1.c.1360. f
medicinæ vel philoſophiæ diſciplinam vt quis cōſequatur, ſe
parat ſe ab omnis actibus non tamen cōtinuo ita perfectus
eſt,vt non peccet in aliquo:immo plurima delinquēdo vix
ad perfectionem peruenit,& tamen cū ad huiuſmodi ſcho
las ſe tradiderit certum eſt eū inter medicos & philoſophos
numerari.Ita qui mancipatur ſtudijs ſanctitatis ſecundum
hoc quod propoſuit ſanctus appellatur.p.1.col.1287. c
medicinæ duo officia ſunt,ſcilicet morbum ſanare,& ſanitatē
cuſtodire,p.3.col.485.b
medicamine diuinæ diſpenſationis agitur vt exterioribus do
loribus internum vulnus aduratur,& flagellorum ſectioni
bus repellatur ea quæ mentem occupare poterat interior
putredo vitiorum,p.3.c.393.a
mediocritate contenti (quæ eſt arx virtutum) qui turbulentiā
huius ſeculi tranſcendendo nō appetunt, ſignificantur per
Iſraelitas qui trans Iordanem poſſeſſionem acceperunt. p.
2.c.1119.a.b
meditari debet homo in his quæ ad dilectionem Dei perti-
nent in tempore quietis & in tempore laboris. Similiter in
ingreſſu lecti ad dormiendum,& in egreſſu ad uigilandum
p.3.col.1517.a.b
meditatio frequenter diuinę legis extirpat vicium,p.3.colum
na 1379.c.& 1382.f
meditatio eſt diſpoſitio ad gratiam habendam,& habitam a
augmentandam,p.3.col.1374.f
medi⁹,alius,eſt malus,qui ſeparat amicos. Alius bonus,qui
conciliat inimicos Ieſu Chriſti,p.6.col.696.d
medius ſtat qui peccatum non fecit nec inuentus eſt dolus
ore eius,p.1.c.1412.f
Nihil eſt medium,quicquid facis,aut ex amore Dei, ex ſeru
tute diaboli facis.p.5.c.138.d
medorū regnū ſignificatum fuit per argentum,quia in illo r
gno multum vacabant ſapientiæ & eloquentiæ,p.4.252
melchiſedech ſecundum Hebræos fuit Sem filius,Noe prim
genitus,& quando vſus eſt regia dignitate,erat trecento
& nouē annorū. Et quō fuit figura Chriſti.p.6.co.861.a.b
melchiſedech tradunt Hebræi quādo Abraham natus eſt
buiſſe trecentos nonaginta annos, & Abrahæ vt nepoti
uiaſſe,& panē in reſurrectionē eius, & ſuorū obtuliſſe ut
cerdotē Dei decimas recepiſſe,p.6.c,961.b,Itē p.4.c.358
melchiſedech obtulit panem & uinum pro ſacrificio offere
do,quod pertinet ad ſacerdotis officium. Et an fuerit ſa
dos Dei altiſſimi. Et quomodo apoſtolus dicit , quod n
habuerit patrem matrem,neque initium dierum nequ
nem vitę. p.1, col.204,c.f
melchiſedech maioritas ad Abraham quo medio probat
p.6.col.875.a.b,876.d,e
melchiſedech fuit rex Salem quæ ciuitas poſtea dicta eſt I
ruſalem, & eſt metropolis in regione illa , & ſecundum
Hebræos Sē nominatus eſt Melchiſedech pp bonitatē
regiminis:quia Melchiſedech interpretatur rex iuſtitiæ
Noe poſt diluuium ordinauit quod Sē filius ſuus hab
terram illam,p.1,col.189.c
mel omnium rerum copiam ſignificat,p.1.c.1658.d
mel ſignificat laſciuiæ diſſolutionem.p.1.c.921.c
mel cur ad altare offerri vitatur,p.1.col.923.d
mel & fermentum ab omni oblatione excluduntur, quia i
idololatræ in ſuis ſacrificiis vtebantur, p.1.c.921.c. & co
1433.a.b
mel ſilueſtre quale Ioannes baptiſta comedit,eſt folium a
ris in deſerto Iudææ aptum comeſtioni.p.5.col.71.c
mellis dulcedinem quis noſſet,niſi guſtaſſet amaritudine
p.1.col.1279.a.b
mellis oblatio,an & quomodo facienda fuit,p.2.co.1005.
melior eſt tibi qui animi fraterna dilectione vel ſocietate
nectitur,quàm germanus frater qui fidei & pietatis iur
cum habere communia negligit,p.3.col.1720.e
melior eſt victus,ſpiritualis ſenſus,qui ſub uili tegmine lit
rum a paupere populo in eccleſię vnitate habetur, quā
bitioſæ delicię phiſolophorum quæ in diuerſis libris ſu
certa opinione cōtinēt,vbi labor & ſuꝑfiua cura.p.3.212 d
melius eſt nomen bonum quam delitię multæ. Ibi.
melius faceret Iudæus in agro ſuo aliquid vtile quam in th
tro ſeditioſus exiſteret:& melius fœminę eorum die ſal
lanam facerent quam tota die in neomeniis ſuis impu
ſaltarent,p.1.col.673.c
melius eſt vt paucorum damnatione plurimi liberentur,
eorum abſolutione plurimi perderentur,p.3.col.1398.
melius eſt miſeræ uitę tormenta & tribulationes & labore
riendo euadere quam ad hęc naſci & ſuſtinere,p.4.c.178
melius eſt tenuem uictum ſub vili tugurio ſumere cum ſec
tate,quam ſplendidas cum fatigatione in incertis locis q
rere,p.3.col.2124.d
melius eſt vt ſeruato Dei timore egeas opibus, vel etiam q
tidiano victu,quam vt deſiderio plura acquirēdi Dei tim
rem deſeras.p.3.c,1667.b.Interl.
melioris deiectione q multa fecerat bona diabolus magis g
riatur quam de multorum mediocriter uiuentiū. Et de
exemplum,p.2.col.1554.f
meliores illis ſicut non vidi,ait Aug.qui monaſteriis prof
rūt ita nō vidi deteriores illis qui in monaſteriis defec

p.1.col.70. Vide in Religioſi.
Mello erat quædam vorago quæ erat ante fortalitium, in quo Dauid ædificia conſtruxit.p.1.col.539.c
Melodia multum ad hoc facit, vt reficiantur vires animales quiete & recreatione: indigent enim quiete & recreatione ſicut membra corporis, p.6.col.691.c
Melodiæ diuerſę excitāt diuerſas paſſiones in homine: aliquę audaciam, aliquæ deuotionem, aliquæ lætitiam: aliquæ fletum & lamentationem, p.2.col.377.f.& 869.c. &1078.f. & 1603.c
Item p.5.col.180.f
Melodiæ virtute vtrum dæmones poſſint expelli a corporib. obſeſſis.p.2.col.417.c.& 419.c
Melota eſt veſtis facta de pelle taxi, quę hirſuta eſt & deformis, & tali veſte vſus eſt Ioan.Bap.& Elias propheta. p.6.c. 936.f. Item p.5.col.71.c
Item p.2.col.853.c
Mem litera Hebraica duplex eſt, ſcilicet vna eſt clauſa, altera aperta, & quale myſterium incarnationis Chriſti per virginem naſcituri per eam deſignetur, p.6.col.1704.e.f
Mem clauſa litera Hebraica ſemper ponitur in fine dictionis ſecundum Hebręos, & nūquam in medio, nec in principio. Sed in dictione lemarbe quod ſignificat ad multiplicādū, ponitur contra naturam ſuam, ad denotandum quod Chriſtus de quo loquitur ſcriptura natus ſit contra naturę curſum de virgine clauſa.p.4.col.122.f
Item p.6.c.1704.e.f
Membrum aliquod ſibi abſcindere propter peccatum euitandum non eſt alicui licitum propter cauſas, & enumerantur. p.5.c.302.e.& 477.c
In mēbro genitali circuncìſio ponitur, vt in illa carnis ſit imminutio quæ tegitur pudicitiæ ſecreto, & quia per oēs progenies erat ſeruāda, in genitali mēbro eſt poſita.p.6.c.1050.f
Mēbra corporis ſunt a Deo, & iō non eſt in poteſtate alicuius perſonæ abſcindere ſibi mēbrū, ſicut nec ſe occidere niſi in caſu, quando ſcilicet vnum membrū propter ſui corruptionem eſt in periculum totius corporis. p.5.c.302.& 477.c
Membra omnia concurrunt ad integritatem vnius, cōpoſiti & perfecti ex multis organis, deſeruientibus diuerſis animę potentijs, p.6.c.306.d.e
Membra & humani affectus Deo locutione aſcribuntur, vt ſecundum capacitatem noſtram conformentur eloquia diuina, p.5.c.2937.a
Membra corporis vt manus & oculus in Deo ſic nominātur, qui tamen forma corporis non circunſcribitur, vt ex membrorū vocabulis effectus ſuæ potētię deſignētur.p.3.1263.f
Mēbra exteriora, ornata ſeruat interior cuſtodia, & qui mentis ſtatum perdidit, foris inconſtantia motionis fluit, atque exteriorum mobilitate indicat, quòd nulla interius radice ſubſiſtat, p.3.c.1628.e
Mēbra deſeruientia concubitui dicuntur verenda.p.1.1298 I
Membrorum caſtratio per continentiam laudabilis eſt & meritoria, non per amputationem, p.5.c.302.c
Mēbris genitalibus cur non credamus hoīes ante peccatū imperare potuiſſe, ſicut cæteris, quę in quolibet opere, anima ſine moleſtia vlla, & pruritu voluptatis habet.p.1.c.76.e.f
Membris corporis per frequentationem boni operis imprimitur aptitudo, per quam redduntur promptè mobilia ad opus bonum, p.6.c.83.c
Mēbris corporis, ex frequētatione opis mali, imprimitur aptitudo ad male operandū. Et oſtenditur per ſimile, ſicut per frequentem actum carpentandi, fit impreſſio artis in manu artificis, aptans eam ad rectè & faciliter percutiendū. ibid.
Memento & obſerua, quam differentiam inter hæc Hebræi ponant.p.1.c.1495.c
Item parte 2207.a
Memento vt diem ſabbati ſanctifices, quomodo intelligitur. p.1.c.671.c
Memento, quare ponitur in tertio præcepto, cum dicitur. Memento vt diem ſabbati ſanctifices, p.1.c.671.c. & 682.d.e.f
Memento vt diem ſabbati ſan. Sic dicitur in prima traditione, Et in ſecūda dicitur. Obſerua ſabbat.&c. quā differentiam in hoc Hebręi aſſignent, & an ſuſtinenda ſit.p.1.c.1495.c
Memoria dicitur venter, quæ noticias rerum quaſi eſcas retinet, p.3.c.632.d
Memoria paſſionis Chriſti qua caput dæmonum fuit deuictum, eſt efficax gladius contra dæmonum inſultum. Et de hoc figura, p.2.c.456.
Memoria paſſionis dominicæ dicitur clypeus, & ſi conſtanter teneatur in manu bonę operationis, debellatur inſultus carnis vel fomitis, p.1.c.59.c
Memoria ſanctorum patrum defunctorū nō dēt in religione per obliuionem conſumi, ſed per iugem meditationē quotidie renouari, & ſignificatur per calciamenta de pellibus animalium mortuorum, non attrita.p.1.c.1637.c
Memoria Iudæorum eſt immortalis, & ſimpliciter ſecundum quid, p.3.c.1899.c
Memoria præteritorum, ſ. bonorum habitorū tempore infortunij eſt valde tædioſa, & afflictiua, p.3.c.1933.c
Memoria mortis debet haberi ne homo peccet in æternum ineſt nunquam. Et ponitur exemplum de nauta ſedenti in vltima parte nauis, vt dirigat eam, p.3.c.2016.e
Memoria peccatorum cedit ad bonum ſanctorum in pręſenti per gratiam ſanctificantem, nam talibus peccata in bonum proueniunt, p.6.c.111.c
Memoriam ſuam quaſi cinerem poſuit, quantumlibet quis pro memoria ſui nominis laborat, p.3.c.155.c
Memphis ciuitas eſt Aegypti quæ nunc Damiata dicitur vbi Nilus diuiditur, vbi Apis templum, & conſulta reſpōdent oracula, p.4.c.1303.c
Mendaciū eſt falſa ſignificatio in voce, vel in alio ſigno quod tenet vicem vocis, p.6.c.160.f
Mendacium non debet dici vbi non eſt duplex cor, par.3.col. 470.c
Mendacium meditari peius eſt quàm loqui, nā loqui plerumque pręcipitationis eſt, meditari, ſtudioſæ prauitatis, par.3. col.259.a.b
Mendacium ſemper imitatur veritatem, aliter enim non poteſt decipere, p.4.c.247.b.& 773.b
Mendacium licet ſit fugiendum ab omnibus maxime tamen a iudicibus qui ſunt in ſtatu & officio conſeruandæ veritatis, p.1.c.709.c
Mendacium, diuitiarum cōgregationum ſequitur, mendacio enim diuitiæ augeri ſolent, p.3.c.383.b. Interl.
Mendacium omne vtrum prohibitum ſit, p.1.c.675. b c.& c. 1008.e.f
Mendacium omne iniquitas eſt, p.1.c.709.b
Mendacia officioſa non ſolum iniuſti, ſed etiam iuſti ſæpe cōmittunt, p.2.c.620.d.e
Mendacia a mendacibus ſerio aguntur, non ioco. Cū autem quæ non ſunt, tanquàm ioco dicuntur, non putantur mendacia, p.1.c.423 a
Mendacia obſtetricum Hebręorum vtrum approbata ſunt autoritate diuina, quia ſcriptum eſt, Deum benefeciſſe obſtetricibus, p.1.c.472.d.& c.1067.c
Item p.3.c.1886.f
In mendacio pernicioſo duo cōmuniter occurrunt vicia. Primū eſt patens, ſcilicet, falſa vocis ſignificatio. Aliud eſt latens, ſcilicet, intentio fallēdi quę in corde cōſiſtit, ſoli Deo nota, p.4.c.1752.f
A mendacio maximè officioſo excuſare patres veteris Teſtamenti non videtur magna neceſſitas. Certū eſt enim, quòd apoſtoli non fuerunt immunes a peccato, par.1.c.314.c. & c.361.c.& c.412.f
Mendaciorū duo ſunt genera, quæ non ſunt ſine culpa, ſed nō cū magna, vt mendacia quędam pro ſalute, vel cōmodo alicuius, non malitia, ſed benignitate, & mendacium ioco qđ non fallit, ſcit enim cui dicitur cauſa ioco dici. p.3.369.b.c
Mendaciorū precones Ieremias vocat adulteros, p.4.c.743.b
Mendaciorum genera multa, p.1.c.700.a.b

Mendax iudicandus nõ eſt qui dicit falſum quod putat verũ. Econtra mẽtitur ille qui dicit verũ quod putat falſum, nec eſt liber a mendacio, qui ore neſciens verũ loquitur, ſciens autem non eſſe verum, voluntate mentitur, p.6.col.303.c
Mendax dicitur diabolus, & pater mendacii. p.5.c.1167.c
Mendax ille dicitur, non tamen pater mendacii qui mendacia ab aliis inuenta ſolũ refert, ſed mendax eſt & pater mẽdacii qui nõ ſolum refert mendacia, ſed ẽt ea fingit. p.5.c.1167.c
Mendicantium ordinum fratres quidam impudenter ſe ingerunt ad curias principium non vocati, aliqui vt fugiant ordinis paupertatem, & aliqui vt per hoc promouentur ad aliquam dignitatem, p.4.col.1254.f
Mendicantium ordinum frater arguebat quoſdã monachos de declinatione religionis ſuæ. Et vnus reſpondit: Quando moneta veſtra tantum cucurrerit ſicut noſtra, tunc multum erit deleta. p.4.ibi.
Mendicus, qui petit: pauper ſibi non ſufficit. p.3.c.710.d
Mendicus & indigens omnino non erit inter vos, dictum eſt Iudæis in veteri Teſtamento de mendicante publice, ꝙ nõ debebant permittere Iudæi. Sed in lege Chriſti quę amoris eſt lex, quid faciendum ſit animaduertant diſpẽſatores miniſteriorum Chriſti, p.1.c.1545.c
Mens cum ſe per verba extra ſemetipſam iacit, apertam ſe aduerſario oſtendit, p.3.c.1716. d
Mens & ſpiritus differunt, p 6.col.321.a.b
Mens dicitur facies ſpiritualis ad modum faciei corporalis. p.6.col.380.f
Mens quę corporis & animæ ſalute fouetur, & in vnũ vtriuſq. motus colligit, non debet diuidi. p.1.col.911.a. Interl.
mens leuis, præceps dictio, non ante cogitat quam loquatur, p.7.col.809.c
mens veſana iniquorum, quamuis ceſſationem a mundi labore dominus imperat, & quietis dulcedinem perſuadet, tñ plus aſſequi aſpera carnaliter, quam tenere blanda ſpiritaliter gaudet. ibi.
mens electorum dum inter aduerſa vel proſpera manet immota, quadratũ ſibi in eſſe virtutis figurã mõſtrat, p.2.c.1052.e
mens humana cum maligni hoſtis ſuaſionibus inſtigatur, tũc dicitur olla ſuccenſa: ſed cum per conſenſum in deſideriis prauę perſuaſionis accenditur dicitũ olla feruẽs, p.3.c.397.b
mens quando a cogitatione carnalium fluxu vacuatur, quaſi ius ex carne liquatum in petra funditur, p.2. col.193.a.b
mens cum concepta deſideria ſequitur, ſeruire rebus conuincitur quarum amore ſuperatur, p.6.col.239.a.b
mens quæ quieta prius, magna putabatur, vilis abiectaque in actionis oſtentatione cognoſcitur, dum inani miniſtrationе operis turpitudo denudatur, p.4.col.402.d
mens prauis deſideriis dedita, huius ſeculi labori relinquitur, vt foris mundo velut ancilla ſeruiat, quia intus Deum nequaquam vt filia amat, p.4.col.403.c
mens noſtra a carnis delectatione eſt ſeparanda, non a carnis neceſſaria cura, ne curã faciamus ĩ deſideriis, p.1.c.943.b.c
mens dicitur venter, & quare, p.4.col.946.b
Item p.3.col.1694.e Item p.4.c.1907.b
Item p.2.col.1211.c
mens quod valde amat ſæpius replicat, p.3.col.56.e
mens humana per puerperam ſignificata, tunc parit quando aliquid præconceptum producit, iſte vero cõceptus poteſt eſſe dupliciter, p.1.col.1013.c
mens humana per domum domini ædificandam ſignificatur, quæ in quiete voluntatis bonę ædificatur, p.2.co.1280.f
mens elata quando humilitatis bonum quod tenere debet ab afflicta carne memoratur, inſanus homo a ſubiugali muto corripitur, p.1.c.1337.a
mens eadem pollet ex uirtute, laſſaſcit ex infirmitate, vt dum quærit quod habere nõ valet, quod habet humiliter ſeruet, p.1.col.1510.c.f
mens quãdo ex ſui conſideratione quod in alterum faciat colligit, lignum ſecundum ſpeciem ſuam ſemen producit, & recti operis germen parit, p.1.c.17.a
mens prouecta in actionibus turbulenti ſeculi, incipit propte vtilitatem fraternę ſocietatis, & de corporalib. agnitionil ducere opera quę proſunt animis viuis, & fortiſſimas agn tiones quibus fluctus ſeculi dirumpuntur & contemnũtu Et de hoc figura, p.1.co.28.e.f
mens niſi ab exterioribus abſcondatur, interna non penetra p.3.col.71.b.
mens hominis eſt mare. Quaſi fluctus maris ſunt cogitation mentis, p.3.col.170.d
mens praua ſemper in laboribus eſt, ſicut bona ſemper tra quilla, quia aut molitur malæ quæ inferat, aut metuit ne bi hęc ab aliis inferantur, p.3.col.179.b
mens immunda ſi non fuerit in melius mutata, necabitur m te æterna, p.1.col.836.c. Interl.
mens humana cum illa ſuperiora & cæleſtia vtcumque in æ gmate cõſpicit, iam clauſtra corporeę habitationis per ſu leuatam cogitationem exit. p.1.col 847.a.b
mẽs Deo plane ſub exuuijs corporis vegetatur, ſicut in veſ tu ouium ſunt lupi rapaces. p.5.col.951, b
mens noſtra eſt arca aurea, in qua ſunt tabulæ Teſtamenti, qua legem Dei ſcriptam habere debemus, & debet eſſe rea, id eſt, pura pręcioſa, p.1.col.1289.b.c
mens per compũctionem eleuata, omnia ſub ſe certius diiu cat. p.3.c.16.e
mens per Sion montem ſignificatur, & ſi quid in ea per fr dem hoſtis pollutum eſt factum, inſtanti niſu expurget, par.4.col.2357.c
mens humana infœcunda dicitur filia Babylonis, & quar 4.c.401.a
mens fidelis dicitur areola, & quare, p.3.col.1863.c
mens hominis intelligitur per altare concauum & quadra lum, & quare, p.3.col.1338.c
mens infirma & indiſcreta dicitur mulier, p.3.col.2185.b
mens dicitur latere in homine, ſicut viſcera eius, p.3.c.362.
mens penſare non valet, inuiſibilis virtus, quibus ſi quis meatibus influat quibus ad ſe modis ueniant, & quibus cedat. p.3.col.341.a.b
mẽs iuſti in amaritudine eſt ſemper etiam in proſperis qu amaritudinem aduerſitas ingeminat. p.3.col.237.a.b
mens humana non poteſt Deum contemplari, niſi condeſ dat, p.1.col.861.c. Interl.
mens eſt templum & domus Dei & conſcientia fidelium, ſi in læſione proximi peruerſas cogitatioues profert, q in ſpelunca latrones reſident, & ſimpliciter gradiẽtes in ficiunt, & ſic mens iam non domus Dei, ſed ſpelunca eſ tronum, p.5.col.601.a, Item p.6.col.1569.c
mens in qua habitat Deus per gratiam, per templum deſig tur. Hoc autem templum polluitur per peccatũ & max. ſi fuerit per aſſuefactionem continuatum, quomodo pu tur. p.2.col.1235.c
mens a iuſtitia deſolatur, quando immoderata locutione parcitur p.4.col.245.b
mens libidinis vi, in corpore carnalis fornicationis intan captiuatur ſubmergitur & abſorbetur, vt in ipſo mome nihil aliud cogitare homini liceat aut intẽdere, quia ip mẽtem captiuam ſubdit ipſa ſubmerſio & abſorptio lib nis & concupiſcentiæ carnalis, p.5.c.241.c
mens tabernaculum vocatur, in quo apud nos abſcondim cum foris in opere non videmur, p.3.col.145.b.274.c
mens perfecta ſolerter inuigilat, vt non ſolum peruerſa ag renuat, ſed omne etiam quod in ſe per cogitationes tu ter ligatur tergat, p.2.col.193.a.b
mens iuſti ſtudet vni ſemper hęre, iniq variatur, quia præ Deum nil ſufficit, & ideo quod modo petiit, mox faſtidit 1.col.335.b
mens dum ad Deum anhelat, & omnia ſecularia deſpicit, o nia mox ei vertũtur in tentationẽ, & eã affligunt, ſed dũ ſitorio labore atteritur, a perpetuo liberatur, p.3.col.85
mens cincuncluſa (ſicut aqua) ad ſuperiora vnde exit redi lata per ima deperit, p. 3.col.44.b

men

Mens hominis quia ſtare noluit cum potuit,iam non põt ſtare etiam cum velit. ſed ſemper deſideriis variatur, vt quietus actionem deſideret,occupatus quietem,p.3.col.105.b
mens hominis in libertate condita dum carnis deſideria nutri voluit,in foueam deceptionis pro fœtido cibo cecidit: per gratiam autem reuocata ad veniam, carcere ſemper ſtringi tur,ne per deſideria vagetur. Et ponitur de hoc exemplum de captura leenæ.p.3.col.138.e
Mẽtis quies ſequitur ad ceſſationem peccatorum,p.4.c.476.e
Mentis ſtatum qui perdidit,foris inconſtãtia motionis fluxit, atque exteriorum mobilitate indicat quòd nulla interius radice ſubſiſtat,p.3.col.1629.a
mentis oculos ſi ab humani generis exordio ducimus vſque ad hoc tempus,omne quod finiri potuit,quam breue fuerit videmus,p.3.col.212.f
mentis ſecuritas eſt in obitu retributionis initium, p.3.c.86.e
Mẽtis domus eſt quælibet res per quam dilectionem habitat animus,p.3.c.167.c
mentis diſpoſitio per verbum oris aperitur,p.3.col.302.f
mentis domus quatuor angulis conſiſtit,id eſt,prudentia,temperantia,fortitudine,iuſtitia,& in mẽte quę his quatuor erigitur cæteræ virtutes quaſi cordis ſoboles ſe inuicem paſcunt,& quomodo,p.3.c.30.e
mentis perfectæ iudicium eſt,cum quis pro generali fidelium ſoſpitate,quaſi vnitatis & fraternitatis memor,ſupernæ pietati ſupplicat,p.2.c.1568.f
mentis interior afflictio magis apparet in oculo quam in partibus aliis,p.3.col.142.f
Vide etiam in Cordis diſpoſitio.
mentis humanæ eſt proprium hoc ſibi fieri ſuſpicari quod facit. Arbitratur enim ſe deſpici qui bonos deſpicere conſueuit,& ex ſuſpitione contemptus ad indignationem proſilit & contumelias ingerit,p.1.c.82.f
mentis vehemens motus gaudii vel doloris redundat ad corpus.p.4.col.618.f
mentis conceptus interior duplex. Vnus informis & imperfectus alius formalis & perfectus,p.5.col.2017.c
mentis eleuatio inducit ad contemptum vitæ pręſentis par.5. col.935.c
mentis duplicitas callide ſe defendentis,per hæricium ſignificatur,p.4.col.309.b
mentis iniquæ conſilium quando vanum eſſe probatur, quo ſe impune peccare arbitrabatur,tunc caput inimicorum nudari [illegible]itur,p.1.col.1666.e.f
mentis ciuitas ſi murum ſilentii non habet,patet inimici iaculis,p.3.col.3716.d
mentis qualitatem indicat incompoſitio corporis, p.6.c.16.e
mentis aditus tota virtute muniendus eſt, ne eam hoſtes penetrent foramine neglectæ cogitationis,p.2.c.535.a.b
mentis cuſtodia forti qui non eſt munitus,uir confuſionis eſt, quia dum virtutes ſe agere æſtimat, ſubintrantia vitia neſcientem necant. Ibid.
mentis ſecretum intrare poſt poſitis exteriorum tumultibus, eſt ad tabernaculum redire. Ibi enim dominus conſulitur & quod foris agendum eſt publice, intus ſilenter auditur, p.1.col.122.e.f
menti furori ebriæ omne rectum quod dicitur, peruerſum videtur,p.2.col.484.d.e
mentem per caput intelligimus, quia ſicut caput corpus, ita mens actiones regit,p.1.col.943.b.c
mentem peccatoris poſt peccatũ incipientis dolere diabolus delinit blanditiis,ne ad debitam pœnitentiam perueniat. Modo.n.aliorũ facta grauiora,modo nihil eſſe quod factũ eſt,modo miſericordem Deum loquitur, & tempus ad pœnitentiam pollicetur,vt dum per hęc decepta mens ducitur pęnitẽtia differatur & tunc plenius abſorbeatur ſuppliciis, quæ nunc gaudet in delitiis.pa.1.col.361.c.& col.363.c
mentem tanto inimicus ſine labore ſuperat, quanto & ipſa q̃ vincitur contra ſemetipſam per multiloquium pugnat. Ibi.
mentem quæ quatuor virtutibus cardinalib. erigitur, ſpiritus ante omnia eandem contra ſingula tentamenta ſeptem virtutibus inſtruit.ibid.
mentem electorum infima deſideria ſpernẽtem & cæleſtiũ cõtemplationi inherentem,ſignificat abies, p.1.c.532.e.f
mentem hominis Deus dum in ſuo timore format, concipit, dum ad apertas virtutes prouehit gignit,ſed ſi extolluntur, relinquit,& frigidi de vtero exeunt,ideſt,a viſceribus pietatis,p.3.col.359.b
mentem hominis iuxta ſubſtantiam nihil implere poteſt niſi creatrix trinitas quia tantummodo ſecundum operationẽ & uoluntatis inſtinctum anima de his quę creatæ ſunt impletur,p.6.col.1027.b
mẽte magis retineretur quod viſu percipitur, quam quod auditu.p.4.col.718.f
mente innocenti plerumque quælibet res reſpicitur, ſed in ipſo cõſpectu anim^9cõcupiſcẽtię gladio cõfodit.p.2.c.410.e.f
mentes vſui vitæ carnalis inhærentes,euelli ab infimis nõ poſſunt,niſi gradatim ducta prædicatione proficiant. p.1.col. 580.e.f
mentes carnalium pro amore ſeculi dura quædam,quaſi q̃dã mollia.& delectabilia ferre paratæ ſunt,dum in hac vita rerum culmina apprehendere conantur,p.1.col.1232.d
mentes hominum in mundo,magnę naues in mari dicuntur. Venti à quibus minantur,appetitus mẽtium,gubernaculũ, cordis intentio, qua boni trãsgreſſis ſeculi fluctibus,ſalutis portum petunt reprobri quaſi Scylla vel Carybdi intereũt, p.6.col.1285.b.
mentes terrenorum hominum quas humor carnalis concupiſcentiæ fluidas facit,dicuntur loca humentia, p.3.c.388.f
mentes ſecularium temporali glorię deditæ,appellatione calami deſignantur. Qui tãto apud ſemetipſos intus manelcũt, quanto alti & nitidi exterius oſtenduntur,p.3.c.388.d
mentes ſecularium dum ad exteriorem gloriã per ſuperficiem tendunt & defluunt,nulla intus firmitate ſolidantur, pa.3. ibid.
mentes electorum per ſpherulas ſignificantur,& quare, p.1.colum.1219.b.c
mẽtes hominum groſſas ſignificant ſaga cilicina, quę occulto Dei iudicio,quamuis dure præferuntur, quia ſeruire curis temporalib. non timent,vt tentatione uẽtos & pluuias portent.p.1.col.751.a
mentes fidelium quaſi Deo dicatæ virgines ſunt,p.4.c.1031.b
mentes noſtræ ſunt domus,in quib. per cogitationem habitamus,p.1.col.587.b.c
mentes iuſtorum per intentionem ſuam omnipotenti Deo aſſiſtunt,atq; in ſcriptura quaſi os eius intuentur, p.3.c.240.f
mentes iniquorum quia damna ſua conſiderare negligunt,innocentiam perdunt. Amittunt namque a corde innocentiã ab ore veritatem,a carne continentiam, & per acceſſum tẽporis ab ætate vitam,ſed hæc ſe perdere non conſpiciunt curis ſeculi occupati,p.3.col.74.e.f
mentes ſpirituſancto repletas dicit ſcriptura aquas, qa ſancti qui ſpiritu leuante ad ſumma rapiuntur,ne aliqua [illegible] ſuperbiant,quibuſdã tentationib. reprimuntur,p.3.c.271.a
mentes peruerſæ dulcia gratię per quietem dona deſpiciunt & pro carnalib. uoluptatibus laborioſa huius vitæ itinera etiam lachrymis olena concupiſcunt,p.1.c.1232.e.f
mentes peruerſæ contemnũt habere,ubi ſpiritualiter gaudeãt & deſiderantur appetunt,vbi carnaliter gemant, pa.1.ibid.
mentibus foris ſparſis ad ſeipſum redire cuique difficile eſt, quia praua itinera ſemel captos tanto quod delectabiliter tenent quanto quod libuerit non licet,p.1.col.495.b.c
mentibus prauis nihil eſt laborioſius,quam ſi in huius mundi laboribus non laborare pręcipiantur,p.4.c.605.c
mentibus bonis,eſi vſque ad tentationem cordis flamma ardeat,vſque ad conſenſum tamen tentatio non exeat, p.4. col.1535.a
mentibus prauis ac pollutis,non ſunt ſecreta dominicæ incarnationis credenda,ſed qui ad fidem venientes cor mundauerunt,p.1.col.1303.b.c

Menſa propoſitionis quare dicebatur.p.1.col.740.f
Menſæ octo ſunt de quibus tanquam de menſis ſpiritualibus reficitur totus populus Chriſtianus,p.4.col.1435.a
Menſam fortunæ parare quid ſit, vt faciunt, dicentes ſtellarũ curſu vel varietate fortunæ omnia gubernari, & nihil ad Deum pertinere credunt,p.4.col.519.a
Menſam ad alienã qui frequenter cõuenit,ocio deditus, adu letur neceſſe eſt paſcenti ſe.p.6.col.679.b
menſis magnorum imponebatur aliqua portio de immolatis illis.p.4.c.1487.c
Menſis vnde dicitur,p.3.c.2101.a
Menſis apud Hebręos incipit a prima lunatione,& ſecundum lunæ curſum computatur;quia apud nos calẽdis, nonis idibuſque denoluitur p.6.col.1686.f
Item p.4.col.535.a.Item p.1.col.584.f
menſis nouorum dicebatur menſis primus in quo celebrabatur Paſcha,& quare ſic dicebatur.p.1.col.712.f
Menſis caſleu correſpondet Decembri ſecundum Iudęorum opinionem.p.4.col.2226.f
Menſis Septembris quaſi totus eſt feſtiuus apud Iudæos propter quatuor feſta.p.3.col.919.c. Item p.1.c.1112.f. & col. 1019.c.Item p.2.c.1154.f.& col.1287.c
Mẽſis primus anni apud diuerſos aliter accipitur, p.4.1067.c
Item p.1.col.153.c.& col.633.c
mẽſis nonus ab Aprili,qui primus eſt apud Hebræos, December eſt apud nos,p.4.c.2181.c
menſis primus apud Hebręos Aprili deputatur,& quare, p.3. c.2141.a.Item p.1.col.152.f.Item alibi Martius dicitur primus,p.1.col.683.c.Extenſius col.601.a
menſis primus apud Hebræos ſemper incipit a propinquiori lunatione vernali,quod eſt.xij.die Martii,ſiue ſit ante ęquinoctium ſiue poſt,ſiue in ipſo ęquinoctio,p.2.col.1312.f.& col.767.c
Nonum menſem nõ accipi in bonam partem,& liber Regum & Ieremiæ narrat hiſtoria,p.4.c.2181.c
menſes nullos ex lunaribus habent Hebręi,& in ortu lunę eos incipiunt.p.2.col.1291.b
menſes vacuos habet eccleſia in infirmis, qui terrena agũt ſine vitę præmio.p.3.col.101.a
menſes ſeptẽ ætatis mũdi ſunt,& aſſignantur,p.1.c.1124.d.e
menſes apud Hebræos antiquos nominabantur ſecũdum ordinem numeralẽ tñ.ſ.primus menſis,ſecundus menſis,&c. ſine aliquo nomine proprio:& hoc durauit vſque ad captiuitatem Babylonicam,aliter aũt poſt,&c.p.1.col.601.b.c
menſes duo attribuuntur cuilibet tempori. Eſt enim tempus ſementis,tempus frigoris,tempus meſſis,tempus æſtatis,& tempus æſtus.p.1.col.163.b
menſes doctores antiqui Hebręorum dicunt,receperunt principium & nominationem à menſe in quo fuerunt redempti,& hoc oſtenditur in redemptione Aegyptiaca & Babylonica, p.1.col.601.b.c
menſtruum patiuntur communiter mulieres quolibet menſe, p.1.col.1039.a.b
menſtrua in mulieribus quando incipiunt,& quando deſinũt p.1.ibid.
menſtruatæ mulieres,concipientes pariunt cęcos,claudos,leproſos,&c.quæ parentes non erubuerunt in conclaui,aperte redarguuntur in paruulis,p.4.c.514.d
Item p.1.ibid.
Menſurarum Hebraicarum quantitates certas & determinatas non habemus,& quare,p.2.col.746.f
Item p.1.col.642.f.& col.708.d.& c.745.c.& col.809.c.& co. 165.a.& col.1237.a.b
menſtruatam cognoſcens,quando,& quando nõ, ſecundum legem morte puniendus ſit.p.1.col.1039.c
mentiri quam ſit horribile Deo.p.1.c.1401.a
mentiri eſt loqui contra hoc animo ſentitur, parte 3.columna 349.a
mentiendum vtrũ ſit pro ſalute & compenſatione aliqua vbi nemo læditur,& hoc pene omnibus videtur,p.1.c.1067.b.c
mercatores Chriſtiani(ut ego audiui ait Lyra,a fratre fide digno)propter lucrum temporale terram Saracenorũ frequentantes impleuerunt naues pueris Chriſtianis, a parentibus eorum pauperculis ementes,& ſic vendiderunt eos Soldano ꝓ magno prætio,qui eos faciebat inſtrui in lege Mahumeti, vt adulti facti cõtra Chriſtianos pugnarẽt,p.6.1642.
merces an poſſit dici gloria cæleſtis & præmium ſanctorum p.5.col.1187.c.& col.1196.d.c
mercedem ęqualem habent,diues qui multum dat, & qui parum pauper,ſi æqua voluntas,p.6.col.415.a.b
mercenarius vies cito tranſire optat, vt ad laboris prēmium veniat.p.3.col.101.a.b
mercenarius de grauitate operis laſſaſcit, niſi ſpe finis releuaretur,ſed illo viſo nihil putat quod ſentit, p.1.c.103.a
mercenarius exiſtimatur,qui religionem queſtum arbitratur p.1.col.1098.e
mercimonia regionis noſtræ quæ ſunt,& quis mercator,& q accipit,p.6.col.820.c
mercurius dicitur apud Gentiles Deus ratiocinationis par.3 col.1716.f
mercurium quaſi medio currentẽ,id eſt inter aures & linguã latini uocant,Gręci vero interpretem.p.6.col.1141.c
mercurius dicitur fuiſſe eloquentiſſimus,& ideo a gentilib. cebatur Deus eloquentiæ,& quod eam daret hominibu p.6.ibid.
meraritarum quę officia fuerunt circa tabernaculum fœderi p.3.col.1206.e
mereri vitam æternam homo ex puris naturalib.non poteſt, 1.col.264.d
mereri an homo ex naturali virtute poſſit per aliquod opus de digno & congruo Deus det ſibi gratiã, p.3.c.1410.f.14
Per terrena opera meremur,ad quę non reuertemur poſt r ſurrectionem,p.3.col.191.a.b
meretrix& ſermonis ſuauitatem & formoſitatem corporis a capiendos miſeros quærit,p.3.c.1623.a.b
meretrix fouea profunda eſt,quia multi cadunt in eam iuuenes,viri,& ſenes.p.3.col.1706.d.e
meretrix dicitur puteus anguſtus,quia de peccato luxurię n exhit homo,niſi cum difficultate p.3.1706.f
meretrix dicitur latro,quia inſidiatur quaſi latro blandiciis oſculis incontinentes attrahendo,p.3.ibi.
maretrix ſpecioſa & grata comparatur ad Niniue, quæ ad morem ſui pene cunctos diuerſis maliciis trahit. Hæc vendit gentes in fornicationib.dum amore temporalium & odio bonorum,qui fuerant membra Chriſti, fiunt membra meretricis,& alios ſecum trahunt,p.4.col.2033.a
meretricis modus eſt per omnem viam & modum inducere ad actum concupiſcentiæ carnalis.p.3.c.1634.f
meretricis merces quæ non poterat offerri in ſacrificium, p. col.1600.d
meretrices quare permittuntur in ciuitatib. p.1.col.292.c
meretricum publice uenalis eſt turpido,p.1.col.1598.f
meretrici cantus& huius ſęculi fabulę aures noſtras ne ſcripturas ſacras audiamus obturant,p.4.c.325.a
meretur illud aliquis de condigno,quod ei ſecundum uiam iuſtitię eſt reddendum & huius ratio,p.6.col.66.f
meretricium an ſicut duellum permittẽdum vel prohibendum ſit,p.2.col.436.d
meritum & demeritum principis redundat in ſubditis,ſicut in corpore naturali bona & mala diſpoſitio capitis redundat in membrum infirmum,p.3.col.1464.f
meritum vitę ęternę,licet nõ poſſit eſſe virtute naturę, poteſt tamen eſſe uirtute gratiæ diuinę,p.5.col.323.a.b
meritum dupliciter poteſt conſiderari.ſ.de condigno & decõgruo,& quomodo aliquis meretur gratiam primam alteri. p.6.col.1441.c
meritum duplex eſt.ſ.congrui & condigni:& quid utrumque iſtorum ſit,& quis actus ſuus,p.3.1862.f
meriti prĩcipiũ ſimpliciter eſt a Deo,& nõ a libero arbitrio:& ad illud natura humana de ſe nõ põt aſſurgere,p.6.c.1293

Meriti quãtitas nõ accipitur ſecundum quantitatem doni abſolute,ſed per comparationem ad facultatem dãtis,& prõptitudinem ſuæ voluntatis & deuotionis,p.5.co.613.c
Plena perfectio hominis ex gratia & non ex merito poſſidetur,p.4.c.1457.a
Merita alicuius ſi plura ſunt numero quã peccata, iuſtus eſt, & cuius peccata plura ſunt numero quam merita, impius eſt.Hoc dicunt Iudæi,etiam moderni,& vehementer errãt, p.4.col.1207.c
merita hominis non ſibi ſoli valent,ſed etiam aliis:ex hoc vocantur reliquię,id eſt;aliis relictę,p.1.c.1630.f
Merita iuſtorum nõ dantur obliuioni,ſed regiſtrantur coram rege cœleſti,vt remunerentur tẽpore cõpetenti.p.2.c.188.f
Subiectorũ merita doctorib. nõ æquãtur,p.4.c.1389.a.Interl.
Merita rectorum & plebium ita iuncta ſunt,vt ſæpe ex culpa paſtorum deterior fiat vita plebium,& ex merito plebiũ mutetur uita paſtorum,p.2.c.663.c
merita præſcita ſinę meritorium præſcientia,&quomodo ſint cauſa prędeſtinationis,p.6.c.122.f
Per aduerſa,virtutum merita pateſiunt,p.3.c.11.Interl.
Merita ſanctorum quo modo ad poſteros deſcendunt:ſic peccatorum flagitia ſi liberi nepoteſque ſimilia greſſerunt, ad poſteros perueniunt,p.4.col.691.b
merita ſufficientia ad vitam ęternam non habent qui uiuunt in hoc ſeculo,p.6.col,418.c
In futuro iuxta merita erit retributio,p.4.c.2203.Interl.
Ex ſingulorum meritis prẽmia uel pęnę ſequuntur, & non ex præiudicio Dei.p.4.col.25.b
meritorium & profectus eſſe differentias in populo fidelium, declaratur,p.1.c.1408.e.f
Pro meritorum qualitate quotidie dominus,aliis aſcendit, aliis deſcendit, quomodo & qualiter, p.5.c.826.d
meſaleth,eſt dictio Hebraica æquiuoca:& ſignificat ludentẽ, idololatrantem,occidentem,& coeuntem ſiue laſciuientẽ. p.1.col.256.a
meſopotamia nomen ciuitatis in capite Syriæ, eſt conſtituta ad Aquilonem,& alio nomine dicitur Carran. Eſt etiã nomen regionis.p.6.col.1047.c
Item p.3.col.859.a
Item p.2.c.167.a
Item p.1.col.281.c,& c.293.d
meſraim fuit filius Cham a quo denominata eſt Aegyptus. Et vbi in toto veteri Teſtamẽto ponitur Aegyptus,in Hebræo habetur Meſraim,p.1.col.175.c.Item par.3.co.1031.c
meſſias Hebraice,Chriſtus Græce,& vnctus Latine idẽ ſignificant,p.2.col.210.f
Vide etiam in Chriſtus.
meſſias, conſolator dicitur,vt habet gloſſa Hebraica.Elongatus eſt a me conſolator,p.2.col.1339.c
meſſias dum venerit(vt Iudæi dicunt)reddetur eis arca teſtamenti,& altaria Holocauſtorum & incenſi,&cætera ad cultum veteris legis pertinentia,& uaſa ſanctuarii,p.4.c.609.c
Item p.3.col.977.c
meſſias exaltabitur plus quam Abraham, & eleuabitur plus quam Moyſes,& ſublimis erit valde plus quam angeli ſuperiores.Illa concedunt Iudæi,Chriſtiani inferunt,ergo ipſe eſt Deus,&c.p.4.col.442.f
meſſias quod educturus ſit captiuos de obſcuritate limbi, probatur per glo.Hebraicam,&c.p.4.c.1895.b.c
meſſias promiſſus in lege & prophetis,quod ſit verus Deus & verus homo,probatur eſt ſcripturis autenticis Hebręorum p.6.c.1700.d.e.& ſequentibus.
Item p.4.col.1480.f
meſſias(vt moderni Iudæi dicunt) fuit natus eadem die qua fuit deſtructum templum per Romanos, &c.quare eos nõ liberat & ubi ſit,quærunt Chriſtiani, &c.p.4.c.539.c
Item p.6.c.1696.a.b.c
meſſias qui dicitur Chriſtus, quod uenerit,probatur,& reprobatur perfidia iudæorum,& oſtenditur ueritas,p.1.colum. 454.d
meſſię aduentus quare tardatur ſecũdum Hebræos,& quomodo accelerarctur,& ſtatim veniret filius Dauid.i. Chriſtus, p.6.col.821.b.822.e
meſſiæ tempus eſſe de proximo, erat opinio famoſa tempore prędicationis Ioannis baptiſtę & maxime in Ieruſalem, p.5.col.1037.c
meſſię ſpiritus innuitur per antiquos expoſitores Hebræorũ notabiliſſime & compendioſe,cum expoſuerunt illud.Spiritus domini ferebatur ſuper aquas,&c.Ex quo ſecundum catholicã veritatem infertur,quod ſpirituſſanctus ibi intelligitur qui eſt ſpiritus Meſſię,&c.p.1.col.41.d
meſſiæ ſex benedictiones quę venturæ erant ſuper eum,pręfiguratę erãt per ſex mẽſuras quas Ruth collegit, de qua per Dauid & genealogiam regiam naſciturus erat,&c.hæc Ra. Sa.p.2.col.301.c
meſſię aduentus eſt tanquam finis,ad quem uniuerſi prophetæ verba ſua ordinauerunt,&c.p.3.c.2153.c
In meſſię aduentu eleuatio domus domini erit, intelligẽdo ſecũdum magnitudinem ſignorum & mirabilium quæ fient ibi.Sic dicit Ra.Sa.Et ex hoc ſuo dicto arguitur cõtra eum & Iudęos,p.3.col.1103.c
In diebus Meſſiæ(inquit Ra.M.)nõ deficiet aliquid de uia huius ſeculi,uel innouabitur aliquid de operibus ſex dierum, ſed ibit mundus iuxta ſolitam uiam,p.4.col.142.f
In diebus Meſſiæ,ſic erit de credituris,ſicut menſuratus eſt egreſſus de Aegypto in ingreſſu in terram promiſſam, quia duo tantũ de ſexcentis milibus ingreſſi ſunt.Hęc gloſa Hebraica ſuper illud, Aſſumã uos vnum de ci &c.p.1.c. 1257.c
In meſſiæ aduentu(vt dicit quædã gloſſa Hebraica)ciuitas Ieruſalem dilatabitur uſque ad fines terræ.Et quomodo hoc uerificetur ſecundum catholicos, quia de aliqua ciuitate materiali inueniri nõ poteſt,vt Iudęi fingunt, p.4.c.2172.f
meſſię tempore pueri Iſraelitici ſunt demonſtraturi Deum digito,&c.ſic dicit Ra.Mo.Gerũden.Quę quidem uerba manifeſte conſonant catholicę veritati,&c.p.1.c.1143.b
meſſiam quem venturum expectant Iudæi moderni,dicũt hominem fore purum,prophetam tamen ſanctiſſimum,etiam Moyſe ſanctiorem,& quod regnabit ſuper omnes Gentes quas ſubiicit ſibi & Iudęis, & ędificabit ciuitatem & templum materialiter,&c.p.4.c.1480.f
meſſiam quem expectant Iudęi futurum,hominẽ purũ(Moyſe tamen ſanctiorem) credunt,ne cogantur illius diuinitatem confiteri.Iſtam fugam quęrunt,ſed ſtare cogũtur, p.4. c.742.e
meſſiam expectant Iudæi liberaturũ eos de captiuitate quarta,qua templum deſtructum,& ciuitas & populus captiuatus ſub Tito & Veſpaſiano,p.4.col:521.c
meſſiam Iudæi expectant futurum & dominaturum toti mundo temporaliter & educturum eos de captiuitate,& poſiturum eos in maxima gloria & honore ſuper omnes Gentes p.5.co.748.d
Item p.2.c.10.f.& co.529.b.c.& col.1114.f.& col.1288.e.f
meſſis dicitur collectio frugum,& ad ſimilitudinẽ huius, meſſis ſpiritualiter dicitur uocatio hominum ad fidem,p.5.col. 1095.c
meſſes ſegetum,fruges oliuarum, racemi vinearum noſtrarũ opera iuſtitiæ noſtræ ſunt,p.1.c.1610.d
meſſes duę.Prima fuit in pręſenti uita,& eſt per quam homines ducuntur ad fidem,& in hac meſſe meſſores fuerunt apoſtoli.Sed vltima meſſis erit in iudicio, & meſſores erant angeli,p.5.col.106.c
meta terrarum & camporum non debebat transferri in damnum alterius,p.1.c.1583.b.c
metallum cõflatum metaphorice punitionem filiorum Iſrael notauit,p.4.c.1246.f
metalla igne conflata,ſordem in ſe alienam atque inutilẽ non retinent,p.3.col.687.a
metreta,eſt quędam menſura continens decem ſextarios.p.5. col.1056.f
metrificantes quotiens vno uerſu vel duo ſenſum explere nõ poſſunt,

poſſunt,in principio vel in medio alterius diſtinctiones faciunt,p.4.col.968.d.e
metus patiendi libidinem agendi coercet,p.1.c.2122.e
metus iudicii ianua eſt conuerſionis,ſi addatur diſcretio dilectionis,p.3.col.1296.e
michael ſignifer repræſentet eas in lucem ſanctam,quã olim, &c.vnde hoc trahitur,p.3.col.1264.f. Item p.1.col.208.e.f
michael ſicut modo eſt princeps eccleſię, ſic tempore Danielis fuit princeps ſynagogæ,p.4.col.1638.f.& c.1765.c
michael non fuit auſus blaſphemare dæmonem propter eius naturam bonam,p.6.col.1437.c
michael vt angelus ſuperior præfuit toti populo Iudæorum, p.4.col.2146.e
michael & angeli eius deſignant Eraclium & eius exercitum, & per draconem & angelos eius notatur Coſdroe. p.6.col. 1580.f
michael archangelus,ex præcepto Dei interficiet Antichriſtũ & magnam partem ſibi adhęrentem,vt dicunt ſancti doctores.p.4.454.f.& c.2155.e
michaelis in officiũ & ſocietatem,vt aſſumaris ſatage, & quomodo,p.1.col.1335.b.c
michæas & Vrias occiſi ſunt propter prophetias promulgatas p.4.col.775.c.776.f
michol dicitur ſola vxor Dauid,quia eam Dauid in adoleſcẽtia ſua ſortitus eſt vxorem,& in partu dicitur occubuiſſe.p. 2.col.527.a.c
migma quid ſit. Dicit tamen Lyra:Quid autem intellexit Hieronymus per migma,neſcio. Sed in Hebræo habetur ſic, mixtum forte comedent,p.4.c.273.c
miles ſine oculis dicebatur quantumcunque fortis carens ſapientia.p.3.col.1693.b
militi vnicuique qui a primæua conuerſatione proficit, Deus præſidet,p.3.col.376.e
milites diſtinxit Dauid per duodecim cohortes,& in qualibet erant vigintiquatuor milia bellatorum, vt regi ſecundum vices deſeruirent.p.2.c 1121.c
milites ſolent habere lineas quas camiſias uocant, ſic aptatas membris,& ſtrictas,ut expediti ſint dirigendo iaculo, tenẽdo clypeo,p.1.col.796.c.f.& col 972.c.f
milites antiquitus per quatuor partes noctis in exercitibus uigilabant,p.5.c.257.c. Item p.3.c.1138.f
milites ad tria communiter ſunt proni.ſ.oppreſſionem pauperis,ad impoſitionem falſi criminis,& non ſunt contenti propriis ſtipendis,p.5.col.730.f
milites dicuntur angeli,quia decertant contra aereas poteſtates,non labore ſed imperio,p.3.col.252.a.c
militum ſtatus ſignificatur per Neptalim, & eorum labore reſpublica conſeruatur,ac etiam dilatatur,p.2.c.126.f
militiæ Chriſtianæ princeps eſſe debuit ſpiritualis, qui primo legitur prædicaſſe gentilibus,& de hoc figura,p.2.c.1063.c
In militia Chriſti eſt dare locum irę,de loco in locum fugere, ſi in perſecutio inferiorem te viribus contra tyranni crudelitatem uideris.p.2.co.199.a.b
militant quidam in populo Dei,& tamen nõ obligant ſe ſecularibus negotiis,& hi pugnant orationibus,ieiuniis,iuſtitia pietate,manſuetudine,caſtitate:& fruuntur laboribus bellantium imbelles,& de hoc figra,p.1.col.1408.f
militantium proprium eſt in tabernaculis, habitare, vnde & contubernales milites dicuntur,p.3.col.628.f
In militantibus Deo,non corporis,ſed animæ fortitudo quæritur,quia non iaculis ferreis,ſed orationum telis uictoria acquiritur,p.4.col.200.d
millenarius perfectionem ſignificat,p.4.c.2533.a
Item p.2.col.1149.b.c.& c.1351.c
millium ruſticorum & agreſtiũ & altiliũ cib. eſt, p.4.c.116.e.f
milo (ut dicit commentator) comedebat in die bouem integrum.p.1.col.638.f
miluus auis rapaciſſima,& quid per eundem ſignificetur, p.4. col.2269.c
mimi per ſubtilitatem manuum & localem motum aliqua ſic
tranſmutant, quod homines non percipiunt,& multo fo
tius dęmones hoc poſſunt,& multo maiora, p.1. c.545.b
Mingens ad parietem denotat canem,vel infirmum, vel m
ſculum,p.2.c.335.b.c. & c.611.b
Miniſter domini debet perfectioribus moribus inſtrui,quã
multitudo plebis,p.1.c.1216. e.f
Miniſter Dei nõ dẽt cõtẽtus eſſe populari diſciplina, mori
& doctrina ſeparatus,& ſpectabilis dẽt eſſe. p.1. c.1215.
Miniſtri eſt Dei qui malos percutit in eo quod mali ſunt,p.
c.1144.c
Miniſter Dei aduenam ſe & peregrinum in mũdo cognoſ
& patiens eſt, verbum Dei dente diſcretionis molit ſecu
dum auditores capacitates,& ſcelum ſibi amarũ oſtend
alios a voluptatibus reuocat,p.1.c.118.e.f
Miniſter iudicis,ſi occidit eum quem iudex præcipit,miniſ
rium facit,ſed ſi id ſponte faciat,homicida eſt,etiam ſi e
occidat quem ſcit a iudice occidi debuiſſe,p.1. c.578.f
Miniſtri eccleſiæ debent ſemper & vbique Deum laudare,
2.col.109.c
miniſtri eccleſiæ debent eſſe ſancti toto tempore vitæ ſuæ
per quid hoc deſignatur,p.1.c.809.c
miſceri coniugibus non eſt peccatũ,ſed quod fit,de carne
nali fit,& quod de corpore mortuo propter peccatũ,ſe
natur,cum vinculo peccati naſcitur,& moritur,p.3.c.8
Miſceri nõ licere in paradiſo ad gignẽdos filios qui ſentiu
forte putant omne cõnubium peccatum eſſe, p.1.c 71.
Miſeratio eſt anxietatis ſupportatio,quia ſicut in corpora
duo ſimul iuncti leuis portant onus, quàm vnus ſolus
ſuo modo compatiẽs alteri ſupponit ſe cum eo ſuo on
p.6.col.583.c
Miſeratio ſimulata,infructuoſa eſt.p.1.c.657.a.b
miſerator & miſericors dicitur Deus. Primum intelligitu
creatione, ſecundum quam natura creata producitur
non eſſe ad eſſe. Secundum de his quæ adduntur ſuper
turam,p.1.c.873.& c 1265.c
miſer eſt mũdus qui tot homines alligat vicijs & retinet. S
qui intelligens hanc miſeriam condolet mundo, imm
morte a complexibus auelli non poſſunt,p.4.c.2035.b
miſer quòd nullus ſit,melius eſt, quàm vt tu facias miſeric
diam.p.3. c.1448.d
miſeri de rebus temporalibus gaudent, ſed tamen dũ diſp
ſare eadem ſine tribulatione non valent, ea cura pingũ
miſeri qua premuntur,p.3.c.283.b.c
miſerorum proprium eſt tanto maiorem æſtimare ſuum
lorem,quanto alienũ minus intelligere ſtuduerunt, & c
magis dolorem ſuum ſentiunt,alienum eſt ęquari non
ſentiunt,p.4.c.938.e
miſeros qui optat eſſe,vt faciat miſericordiam, crudelem
bet miſericordiam ſicut crudelis eſt medicus, qui vt ex
ceat artem ſuam optat multos eſſe ægros,p.3.c.1448.d
miſeria grandis,vt quia deſperatur emendatio, non adhi
tur correctio,p.4.c.1729.c
miſeria humana duplex eſt. Vna in vitę progreſſu. Alter
egreſſu,p.3.c.2173.c.2174.f
miſeria hominis quędam eſt contracta,& quædam per ipſ
acta.ibid.
miſeriæ mulierũ in ſtatu innocentiæ non fuiſſent. p.1.c.1c
miſeriæ Iudæorum duplici de cauſa fuerunt. Prima fuit oc
ſio innocentium. Secundo vana confidentia in auxilio Æ
gyptiorum,p.4.c.1014.f
miſeriis & pœnalitatib. huius vitæ ſubiectus eſt hõ,quia i
peccante,iuſte ſubtractũ eſt ab eo donũ originalis iuſtit
per q̃ liber ab omnibus iſtis miſeriis fuiſſet,p.3.c.2174.f
miſeriam heu quantam incidimus qui ipſum bonum ferre
poſſumus,ad quod videndum creati ſumus, p.4. c.1091.a
miſericordia an primum reuelata ſit Moyſi, & nulli ante e
quia non legũtur proclamaſſe miſericordia domini, eti
in caſu in quo multum videbatur requiri, p.1.c.873.c
miſericordia domini in ſeculũ ſeculi. V gintiſex vicibus ne
natur ſecundum Rab.Sal.& etiã Hebręos,ad demonſt
dum

dum 26.generationes qui præceſſerunt a principio mundi vſque ad dationem legis in monte Sinai, in quibus mũdus fuit ſuſtentatus ſola diuina miſeratione, & non ex alicuius legis datæ a Deo obſeruatione,p.3.col.1491.c
Miſericordia Dei pleno fluuio comparatur.p.3.c.889.a
Miſericordia & iuſtitia quomodo ſint in præmiatione ſanctorum & damnatione malorum,p.3.col.598.f
Miſericordia magna Deum de cælo depoſuit,corpore induit, vt pateretur,moreretur,quid ergo non poteſt dare, cum ſecundum ſe rogatur Deus ignoſcere.p.3.col.798.f
Miſericordia inter Dei proprietates tenet quandam excellentiam:& propter quod dicitur quòd miſereri eſt eius ꝓpriũ, p.3.678.f.& extenſius,c.674.c.680.f.681.a.b
Miſericordia bona eſt,ſed non debet eſſe contra iudicium: iudicium autem dicit,quòd iuſtum eſt,p.1.col.708.e
miſericordia Dei eſt omnibus gratuita & ſpontanea. Cũ enim miſeretur gratia eſt,cum indurari permittit, iuſtũ iudicium eſt,quamuis occultum,p.1.c.849.a
miſericordia ſine iuſtitia,remiſſio & trepiditas,iuſtitia ſine miſericordia,ſeueritas & auſteritas dicitur,p.5.c.48.
Item p.3.col.1694.e.Item p.2.col.70.f
miſericordia nunquam impletur,quia etſi miſerias quantum potes,plus tamen debes uelle,p.1.c.919.b
miſericordia quicunque pauperibus non impedit , uel ab eis qui nõ habent velut iuſte exigit,de domo ſua excutitur, id eſt,de cætu eccleſiæ,in qua putabat ſe perpetuo manere, & de laboribus ſuis.ſ.in fructibus in quib.ſe laudabiliter laboraſſe putabat,nil prorſus laboris recipiet,labores enim ſine pietate nõ poſſunt apud Deum fructuoſi eſſe,p.2.c.1365.a
miſericordia & licet omnibus impendenda eſt, maxime tamẽ illis qui Chriſti nobiſcum ſunt membra,p.1.col.1543.c
miſericordia omnibus impendenda eſt, in quo præponendi iuſti qui ſunt ex fide,p.6.col.477.a
miſericordia plenitudo eſt virtutum,p.5.c.755.a
miſericordia Iudæorum dicitur nubes matutina quæ aliquando diſſoluitur oriente ſole ſine pluuia,&c.ſic illorũ miſericordia eſt ſine effectu,& per conſequens ficta.p.4.c. 1741.c
miſericordia nõ indigẽt cæli,vbi nulla eſt miſeria p.3.c.652.e
miſericordia prius eſt ĩ mẽte quã ĩ opere,p. 2.c.1515.a. Interl.
Veritas ſine miſericordia nõ põt ſuſtineri.p.4.c.1723.a.Inter.
miſericordia ſine veritate negligẽtes facit,& qui his caret,nec ſcientiam Dei habet.ibid.
miſericordia proprie loquendo eſt actus interior miſerantis. Miſeratio vero effectus exterior,p.3.co.598.f.& 798. f
miſericordia duobus conſiſtit, ſcilicet in dando & dimittendo.Qui enim dimittit etſi peccauit,dimittetur ei. Qui dat, datur ei,p.3.c.1548.
miſericordię corporalis opera quot ſunt, & datur ſufficientia eorundem,p.5.c.426.f.Item p.2.col.621.c
miſericordiæ opera corporalia & ſpiritualia verſibus cõprehenduntur cum expoſitione.p.1.col.337.c
miſericordiæ ſpiritualis opera Chriſtus iudicaturus non adducit,ſed miſericordiæ corporalis opera,& quare,p.5.c.418.f
Pro miſericordiæ operib.ſpecialiter, & per quãdã appropriationem dicitur reddenda beatitudo,licet pro operibus uniuerſis generaliter ſit danda,p.3.col.1301.c
miſericordiæ operibus intento congruit pſalmus quadrageſimus,p.3.col.717.c
miſericordiæ opera,myſtice charitatis perfectionem innuũt, p.5.col.416.d
miſericordiæ cæleſtis opem fruſtra expectas,ſi alienę uirtutis fructibus inuides,p.5.c.751.a
miſericordiæ diuinæ eſt,ut mundi huius pereat abundantia, p.4.c.1295.c.& eſt eius male facta ſubuertere,p. 1301.c
miſericordiæ opera facere impediunt duo hominẽ. Primũ eſt ex nimia dilatione,cogitãs quod ueniet tẽpus magis opportunũ ad diſtribuendũ pauperibus. Secũdum impedimentũ ꝓuenit ex æſtimatione lõgitudinis uitæ ꝓpriæ,p.3.c.1808.f
miſericordię impetratiua , & conſeruatiua ſunt quatuor . Primum proximi uera compaſſio. Secundũ innocentię conſeruatio. Tertiũ deuota oratio. Quartũ eſt extremi iudicii trepidatio,p.3.c.2060.f
miſericordię diuinæ impetrationem quot & quę impediunt. p.3.col.2062.f
miſericordiam domini quicunque vult prædicare aliis primo ſe continentius uiuendo dignum exaudiri præbeat , & ſic oret,nec ꝓſpere euẽtura q̃ poſtulat dubitet,p.2.c.1325.b.c
miſericordiam pertinere ad hanc vitam æſtimo temporalem, magnam autem miſericordiam remunerationi concurrere ſempiternę,p.2.c.1290.e.f
miſericordiam oſtenſam ut uideant,ſunt multi qui nolunt ſanari. Sed quomodo cæci uidebunt etiam oſtenſam:Bene ſi velint,quia ipſa lux,eſt ſalutare,&c.p.3.col.1088.d
miſericordiam facere cum egenis,& iuſtitiam cum iniuſte oppreſſis magis placet domino quam uictimę,p.3.c.1694.f
miſericors poſt bonam diſpenſationem bonorum uitæ præſentis,bona cæleſtis patriæ poſſidebit,p.1.c. 1685.c
miſericors dicẽdus eſſet Deus,ſi ſemel indulgentiam tribuiſſet,nunc autem cum frequenter delinquentibus miſericordia impendit,multum miſericors appellatur , p.2.c.1269.c
miraculum miraculo an,quomodo,& quod , maius dicatur, p.2.col.971.b
miraculum,diuinæ virtutis eſt manifeſtatiuum, ſicut ſigillum epiſtolæ appenſum,voluntatis ipſius ſcribentis eſt declaratiuum,p.5.col.172.f
miraculũ de filio reguli,& ſanatione ſerui centurionis, an ſit idem & de eodem,vel aliud,p.5.c.1100.f
Miraculum fruſtra foras oſtenditur,ſi deeſt qui intus operetur,quia linguę in ſignum ſunt,non fidelibus , ſed infidelibus,p.5.col.514.b
miraculũ conuerſionis aquæ in vinum fuit primum quod Ieſus fecit,p.5.col.1055.& col.1065.b
maius miraculũ eſt,quod totum orbem terræ a morte ęterna erexit quam mortuos ſuſcitauit,p.3.c.1141.c
miraculũ grande oſtenſum fuit in morte Chore, & habentur opiniones,p.1.c.1378.Item p.3.c.750.e.f
miraculũ in ſummo gradu an Deus fecit circa ſanationem Ezechiæ,videbatur ſufficere vnum de minimis,p.2.c.971.c. & col.974.f
miraculum quod fit in ſtatione & retrogradatione ſolis,an ſũmum teneat gradum in miraculis,p.2.c.971.& col.974.f
miraculum in retroceſſione ſolis tẽpore Ezechię, & ſtatione ſolis tempore Ioſue,& in eclipſi ſolis tẽpore paſſionis Chriſti,quare nemo Græcorum,aut Barbarorũ reliquit in ſcriptis ſuis,p.2.ibi.
miraculum factum tempore Ioſue in ſtatione ſolis an minus uel maius cenſendum ſit miraculo in retroceſſione ſolis tẽpore Ezechię.p.2.ibid.
miracula per quæ confirmata eſt doctrina euãgelica , ſunt in triplici differentia.p.6.col.811.c
miracula quid proſunt,niſi vt Deus timeatur. Quid timor,niſi ut miſericors eſcam det timentibus,p.3.col.1295. a
miracula multa ſancti fecerunt, immo Deus in eis fecit , ſed nullus ſicut Chriſtus in uitam æternã ſurrexit. p.[illegible].c.893.b
miracula poſſunt conſiderari tripliciter. Vel ex parte virtutis actiuæ,uel quãtum ad rem factã,vel quantum ad modum faciendi,p.6 c.1032.f
miracula conſiderata ex parte uirtutis actiuæ,vnũ nõ eſt maius alio,ſed quantum ad rẽ factam,& quantum ad modum faciendi,ſic unum eſt maius altero,p.6.col.1032.f
miracula facere utrum Deo conueniat proprie ſecundum ſignificationem huius nominis tetragrammaton. p.1.c.509. a.b.& col.516.d.e
miracula utrum Chriſtus fecerit ſola diuina virtute. Arguitur pro & contra cum reſponſione,p 5.c.537.c
miracula quomodo Ieſus(vt Iudęi dicunt)fecit blaſphemiam in eam iacientes. Vide in Ieſus.
miracula Chriſtus fecit imperando communiter,licet aliquãdo in miraculis faciendis orauerit,ut in ſuſcitatione Lazari,p.5.c.1032.f.& col.1119.c

miracula

Miracula vt aliquis faciat, requiritur fides, vel ſaltem ſignum fidei, quia etiam aliqui mali leguntur feciſſe miracula ad inuocationem Chriſti.p.5.col.349.c

Miracula fieri per malos nō eſt inconueniens fieri pro malis. p.1.col.200.d.e

Miracula aliqua poſſunt fieri per artem magicam, ſed illa pertinent ad curioſitatem tantum & vanitatem, p.5.c.226.f

Miracula aliqua poſſunt dæmones facere non tamen poſſunt facere ea quæ excedunt totā facultatē naturę, p.5.c.1190.f

Miracula Eliſæi in dupla proportione ad miracula Elię, & quot & quę vterque fecit, p.2.c.861.c

Miracula plura fecerunt ſancti noui Teſtamenti Dei virtute, ignorantes penitus nomen tetragrammaton: & abſurdiſſimū videtur creaturam inſtitutam a Deo aſſignare pro ratione ſub qua proprie fiant miracula, p.1.col.515.b.c

Miracula qui habent propter nomen Chriſti, maximè cauendū eſt talibus, quę cū propter infideles dominus fecerit, monuit tamē ne a talibus decipiamur, putātes ibi eſſe inuiſibilem ſapientiam, vbi eſt viſibile miraculum, p.5.col.252.e

Miracula ad exemplum operationis trahenda non ſunt, pa.4. col.1066.d

Miracula facientes viri ſancti, an operati ſunt per aliquam virtutem in eis exiſtentem, non quia principalis ratio agendi, ſed tantum inſtrumentalis, p.5.col.537.c

Miracula faciendi qualis virtus ſit an virtus manſiua per modū habitus uel per modū paſſionis tranſeuntis, p.5.c.538.f

Miracula operandi virtus non eſt principalis, ſed tantum inſtrumentalis, p.5.ibid.

Miracula facere, cum ſit accidens extrinſecum, non ſequens de neceſſitate ſpiritum propheticum, non variat rationem, nec gradum ſpiritus prophetię, p.3.col.424.e.f

Miracula quam differenter facta ſunt ante tempus Moyſi & tempore Moyſi.p.1.c.539.a.b

Miracula in populo Iſrael, aliqua erant tranſeuntia, aliqua uero permanentia, & enumerantur quædam, p.1.c.1185.f

Miracula fuerunt oſtenſa filiis Iſrael exeundo de Aegypto, & ſignanter duo, p.6.c.931.c

Miracula facere conceditur homini principaliter ad confirmandam veritatem: quam aliquis docet, p.1.col.1491.b c

miracula duplici modo fiunt, ſcilicet palam & clam. Cum enī fiunt ad confirmationem multitudinis in fide, vel eius conſolationem, fiunt in palam. Cum autem ad conſolationem ſingularis perſonę, fiunt communiter magis ſecretè, p.2.colum.873.a.b

miracula operandi virtus efficacior inuenitur in humanitate Chriſti quam in quibuſcumque aliis, p.5.ibid.

miracula fecerunt Chriſtus & ſancti, ſed differenti modo.p.5. col.172.f

miracula Chriſti ad duo ordinabantur, ad manifeſtationem ſuæ diuinitatis & ad confirmationem ſuæ doctrinæ, p.5.columna 1065.d.e

miraculorum diuitię ſubtrahuntur à ſancta eccleſia. prius quā in illo dānato homine (quem aſſumet) Leuiathā appareat. p.3.c.399.b

miraculorum operatio aliquando per malos fit ad inuocationem nominis Chriſti, non propter merita inuocantium, ſed ad fidei Chriſti confirmationem, p.5.co.152.e

miraculorum operationē diſtulit Ieſus vſque poſt baptiſmū; ſcilicet ad triceſimum annum, & quare, p.5.co.1066.d.e

miraculis martyrum poſt mortē clareſcentibus, maior ad confeſſionem fidei populus confluebat, donec ipſe apex mundani imperii Chriſti iugo collum ſubdidit, p.2.c.1400.d.e

Verba nō ſufficiūt ad credendū miraculis, p.3.c.337.a. Interl.

In miraculis fictis a ſacerdotibus, vel eis adhærentibus ꝓpter lucrum temporale, aliquando fit in eccleſia maxima deceptio populi. Et talia ſunt extirpanda a bonis pręlatis, par.4. col.1789.c

In miraculoſis operibus cōceſſa eſt ſanctis aliqua virtus diuinitus, & poſita in animalibus ipſorum ſanctorum uirorum defunctorum vel viuentium, p.5.col.538.f

mirandum maxime inter omnia, quod homo terrenus & corruptibilis ad ſpiritualium uel cęleſtium poſſeſſionem perueniat.p.3.col.238.f

mirum in modū uſque hodie gloria domini (quæ templum deſeruit) ſtat ſuper montem Oliueti, & in ſigno crucis rutilās ſpectat templum in cineres diſſolutum, p.4 c.1159. Interl.

mirari eſt aliquo modo uidere, ut clauſus oculus ſentit lucem p.3.col.311.a.b

mirica quid ſignificat, & quæ eius proprietates, p.4.c.184.e

miniſtri eccleſię non debent propter pecuniam ſua officia adminiſtrare. Nec tamen prohibetur quod ex officio ſuo debetur accipere, ad neceſſitatem, non ad luxuriam, alioquin vbi quondā erant amplæ domus, & abſque numero aceru frugum, ibi parua vix erit caſula ſeruans ſpeciem ciborū, refectionem animæ non habentium.p.4.col.2057.a

Item p.3.col.1158.f

miniſtri altaris plerique in tanta flagitia vel nefanda dogmata decidunt, ut etſi pœnitendo ad ſalutem animę redeāt, nō tamen digni ſunt qui ad ſacrum gradum reſtituantur, & de hoc figura.p.2.col.1285.b.c

miniſtri eccleſiæ quidam aliqui ſibi ſumunt de ſupercilio Phariſęorum, vt dānare innoxios, uel ſoluere ſe noxios putēt cum apud Deum non ſententia ſacerdotum, ſed reorū vit quæratur. Non.n. ſoluere poſſunt niſi viuat quem ſoluun Sed ad quid ſoluendi poteſtatem accipiunt, cū iam a De liberatus & uiuificatus quem ſoluunt, quęritur, p.5.colun 280.f

miniſtri eccleſiæ qui debent adhęrere capiti Chriſto ſignific tur per crines, & debent eſſe diſcriminati id eſt per ordine debite diſtincti, & officiis ſuis intenti, p.2.col.1584.f

miniſtri domini proprio labore initia bonorum operum don no conſecrare feſtinant, vt ſine pœnitentia ſit agenda, ſiu ſtudia uirtutum exercenda, efficaciter perficiāt, p.1.c.1214

miniſtri eccleſię diuiduntur in quatuor partes, ſcilicet, prælatos, ſacerdotes, religioſos, & clericos ſimplices, & quæ ſin officia eorum, p.1.c.1175.c

miniſtri eccleſiæ, quidam ſunt fideles, quidam infideles, par. col.324.e

miniſtri fideles eccleſiæ ſunt qui diuina miniſtrant & docen propter gloriam Dei, ſed ſunt infideles, qui hoc faciūt pro pter lucrum temporale vel propriam laudem, p.6.c.214.e

miniſtri eccleſiæ omnes generaliter habere debent in ſe quatuor virtutes, & quæ iſtę ſunt, & per quid ſignificantur. Præter has debent eſſe alię quatuor in epiſcopis, & enumerantur, & per quid ſignificantur, p.1.c.781.c

miniſtri eccleſiæ, vide in Eccleſię miniſtri.

miniſtri altaris & doctores & plebs Chriſtiana, cū in ſuis gradibus Deo fideliter ſeruiunt, in ciuitatibus ſuis habitare cuntur, p.2.c.1288.f

miniſtri veri lucis, debet inſtare, & a uia iuſtitiæ non declinar p.2.c.1107.b.c

miniſtri eccleſię monentur ne ſecuritate torpeant, licet ſcientię lumen perceperint, deſideria carnis mortificauerint, n dum tamen ad perfectam ſuauitatem ideſt ad ęternam bea titudinem peruenerunt, p.1.c.1179.c

miniſtri tabernaculi debent cōcupiſcentiam fugere, carnali deſideria Dei adiutorio mortificare, diem vltimum & fin laboris expectare, & quare.p.1.col.1178.e.f

miniſtri eccleſiæ debent diligenter ordinē ſuum ſeruare, ne maiora appetere quam proprius locus expoſcit.p.1.ibi.

miniſtri domini uideāt quam neceſſarium ſit eis officij ſui iura cuſtodire nec terrenis lucris uel uoluptatibus inhiare, quibus proprium eſt tabernaculo deſeruire, alioquin & ſe & populum in perditionem præcipitant, p.1.col.1216.e.f

miniſtrorum quidā adulantur ſuperioribus ratione timoris, quidā ratione conſequendi honoris, quidam ratione fauoris habendi in cauſis, quidam ratione ualoris tēporalis, v pauperes quidā ratione effectus carnalis amoris, quidā ratione decoris, quidā ratione liuoris, & ſic de aliis, p.4.c.1543

miniſtrorum eccleſiæ perfectio qualis debeat eſſe, p.3.529

niſtrorum Eccleſię & populi communis inuitatio ad Dei laudem in oblatione Euchariſtię,quę cum diuinis laudibus debet offerri Deo patri,p.3.col.1203.c
niſtris Eccleſiæ in veteri & nouo Teſtamento præceptum eſt de oblationibus & decimis viuere,nec terrenis poſſeſſionibus acquirendis conceſſum eſt inhiare,p.1.col.1561.c.& col.1562.f. Vide in Seruientes communicati.
niſtris altaris in vtroque Teſtamento oblationes & decimæ ad neceſſaria tribuuntur,terrenis poſſeſſionib.audeant inhiare,nec lucrum de miniſterio quærere, p.1.c.1265.e.f. & col.1561.c
niſtros noui Teſtam.fecit Deus per ſpiritum non per literã quia litera occidit:dum vero adeſt viuificans ſpiritus, hoc ipſum intus conſcriptum facit diligi quod foris ſcriptum lex faciebat timeri,p.6.col.376.f
quis mihi miniſtrat,me ſequatur,& vbi ego ſum,&c. Et bene dicit,ego,ſum:quia ex tũc erat imperfecta beatitudine quã tum ad animam,p.1.col.1226.f
niſtrat tibi periculoſe mulier,cuius vultum frequenter attẽdis,p.3.col.2186.
niſtrant Deo non ſolum boni qui adiuuant, ſed & mali qui redire nolentes grauant,p 2.c.1198.d
qui in domo Domini miniſtrant,decalogum in duobus pręceptis charitatis debent ſeruare,& ſecundum ea officium genere.p.2.col.1109.b.Interl.
miniſterium altaris qui indoctus & temerarius acceſſit, in nouiſſimo gratiam renumerationis,quæ bene miniſtrantibus promittitur perdet,p.3.c.1692.e
niſterium Chriſti quomodo dicitur non eſſe circa aliquod terrenum,cum caro eius de terra ſit,quam pro nobis obtulit,p.6.col 879.c
niſterium ſacrũ qui indignus accedit,pœnam præſumptionis non euadit,p.1.col.1175.c
niſterii principatum ille bene ſeruat qui ſtudet manere in viſione pacis, ut tumultus ſæculi & uoluptates carnis fugiat,p.2.col.1055.b.c
niſterio diuino qui ſe exhibent,maxime habere dẽnt,ſinceritatem integritatis fidei,vt perfectionẽ boni operis,& obſeruantiam legis, & ſignificantur per decimas quæ eis tribuuntur,& quare,p.1.col.1296.e.f
niſteria Angelorum ſuper gentes ſingulas,vel etiam homines ordinata vbi ſignificantur,p.1.c.1655.a
niſteria Apoſtolorum quibus infideles adducti ſunt ad fidẽ fuerunt tria ſcilicet ſancta conuerſatio,ſana prædicatio, & per miracula confirmatio:& per q̃ ſignãtur, p.4.c.534.f
nus malum eſt conſilium Domini non quærere, quam quę ſitum reſpuere.p.4 col.849.c
nus eſt mala non agere niſi etiam quiſque ſtudeat & bonis operibus inſudare,p.3.col.1343.c
nus eſt abnegare quod quis habet,ſed valde multum eſt ab negare quod eſt,p.3.col.1899.c
nores debent ſuperioribus ſubiectionem,ſubuentionem & dilectionem,p.6.col.165.c
nores diſcant maioribus obedire & maiores adiuti minoribus poſſunt dignus officium explere,p.2.c.1109.a.b
nores fratres in Fratres minores.
noribus maiora monſtrantur p.4.col.1139.c
nima qui ſpernit,paulatim deficit,p.1.col.1272.e
nutores vngunt oleo alinæ lanceolas ſuas,vt melius poſſint venam pungere,ſic adulatores & proditores, p.5.c.607.c
rabile triplex in corporibus cœleſtibus. Vnum,quod ſtellæ fixæ habent ſitum ita determinatum & motũ, quod nũquã appropinquant ſibi ad inuicem magis vno tempore quã in alio. Aliud eſt in motib. planetarum. Tertio quod ex motu corporum cęleſtium ſequitur varietas effectuum in elementis,p.3.col.360.f
rabile dicitur alicui,quod tranſcendit cognitionem eius, p.3.col.1492.f
rabilia ſunt quædam ſimplicibus,quæ tamen nõ ſunt mirabilia ſapientibus. Alia ſunt mirabilia ſimpliciter ſiue magna quæ tranſcendunt facultatem totius naturę creatæ,p.3.Ibi.
mirabilia quæ fecit Deus Iſrael pro liberatione eorũ,tam a captiuitate Babylonica quam Aegyptiaca,p.3.col.1008.f
mirabilius nihil eſt in mandatis quam diligere inimicos, hoc eſt dare bona pro malis,p.3.col.1351.c
melius eſt bene viuere quã mirabilia facere, p.3.c.1668.d.e
miraculum eſt opus excedens omnem virtutẽ creatam,& conuenit ſoli Deo,p.5.col.1176.f
miſericors dicitur aliquis qui miſeriam alterius accipit corde ad releuandum,p.4.col.1919.c
miſericordem eſſe Deum ſcitur bene in generali, neſcitur tamen cui miſeretur in particulari,p.3.col.137.c
miſerere mei Deus,&c. Pſalmus quinquageſimus,quare plus frequentatur,p.3.col.798.e
miſereri, parcere,cõdonare,eſt proprium Dei opus. Iraſci vero & punire non ſuum,ſed alienum eſt, p.4.col.263.a.c
miſſa non celebratur in veſpere niſi ex aliqua neceſſitate, vt in ordinibus,& potiſſime ſabbato ſãcto propter protractionem officii,&c. Et in natali domini celebratur miſſa de nocte,& quare,p.4.col.1457.c
miſſæ ordo quod eſt genus ſpeciale orationis oſtenditur qũo ſcilicet, debeant miſſarum ſolẽnia celebrari, p.6.c.692.f
miſſæ tres celebrantur in die natalis Domini,& quare, p.3.colum.1508.d
miſſarum officia quæ in die feſtiuitatis natalis Domini cantãtur ſcilicet in galli cantu,in aurora,& in die,quędã ſequẽtibus diebus repetuntur,& quędam nõ,& quare, p.3.Ibid.
miſſio ſpiritusſancti in ſigno viſibili fuit ſignum euidens glorificationis Chriſti,& ſtabilitionis ĩ regno cęleſti. Et hęc miſſio facta fuit ad literam in monte Sion ſuper centum viginti credentium nomina,p.3.col.445.c
meſſio filio & ſpiritui ſancto conuenit ſcilicet viſibilis. Et hęc meſſio ſapientię genite a patre poteſt dici pręceptum loquẽdo large,p.3.col.2091.f
mitis animus non eſt inter diuitias,curas,odia, & huius incendii materia vix ad purum delebitur,p.5.col.95.b
mitis non eſt qui prius pauper non fuerat. Prius eſt contẽptus ſæculi cui datur ęterna,inde mores temperat manſuetudo, lenitas,& impoſſibile eſt ſecundum gradum aſcendere, niſi primum apprehenderis,p.5.col.95.b
mitis eſt quem mentis aſperitas,ſeu amaritudo nõ afficit, ſed ſimplicitas fides ad omnem iniuriam ſuſtinendam inſtruit patienter.p.5.col.95.b
miteſcere ſolet vir iniquitatis comeſſationibus,p.3.col.827.b
mixtum ex elementis,non eſt aliquod elementorum,nec ipſa ſimul ſumpta,quia tũc mixtũ nõ eſſet aliq vnũ,p.5.c.1030.f
mna Gręcè vel mine 60.ſiclos habet,id eſt,obolos mille ducẽtos,p.4.col.1451.a. Item,p.2.col 774.f. Item, p.1.co.893.c
moab tã vrbis quam prouinciæ nomen eſt,p.2.co.836.f
moab eſt prouincia Arabum,p.4.col.872.f
moab nullo modo adiuta eſt a Chamos quẽadmodũ nec Iſrael vllum eſt cõnſecutum auxilium ab idolis, p.4.c.876.d
moabitæ non ſolum in Deos referebant magna animalia,ſed etiam parua,p.2.c.856.a
Moabitarũ rex ut tradũt Hebræi immolauit filiũ ſuũ. Et quare,& quid inde factũ eſt,p.4.col.1947.a. Itẽ,p.2. col.871.b
moabitas & Ausmonitas prohibitos eſſe intrare Eccleſiã Dei triplici modo intelligitur,p.2.col.1407.c. Item, p.1.co.593.c. Item,p.4.col.936.f
moabiticus & Madianiticus populus poſt Amorrheos turbatur p 1.col.1328.d
mobile primum nominatur diuerſimode,propter diuerſitatẽ eorum quę ſibi competunt,p.1.c.43.a.b
modeſte agendum cũ potentibus huius ſeculi,qui frequenter derident innocentium ſimplicitatem,quibus tamen debitũ honorẽ conferre debemus,ſed non contra Deum vel contra mandata eius,p.3.c.2159.b
modicum primum & ſecundũ de quo Ieſus locutus eſt diſcipulis ſuis,qũo ſiue pro quo accipienda ſunt,p.5.col.1162.c
modus debitus eſt vnũ, quod eſt cõmune omnium uirtutum.

Et hoc declaratur in agibilibus & in ſpeculabilibus, par.3. col.1595.b
Modus viuendi alicuius conſuetus, vulgariter dicitur tunica eius, p.3.col 1856.f
Modus antiquorum fuit poſt fœdera inita ſimul comedere, p. 2.col.67.c
Modus hominum facientium pacem ad inuicem eſt dare mutuo dexteras manus, p.4.col.2388.f
Modus depreſſorum eſt incedere inclinato capite, & quando liberantur caput eleuare, p.1.col.1137.c
Modus eſt hominum qui ſunt attoniti & meditabundi imponere ſuam vnius crucis ſuper femur alterius, p.2.col.250.f. & col.251.a.b
Modus antiquitus erat, quod in vna parte charte ſcribebatur dos, & in alia parte donum propter nuptias, & inter duas ſcripturas fiebāt ſigna, per quorū mediū ſcindebatur charta, & dabatur vnus pars viro, & altera mulieri, p.2.1528.f
Modus erat antiquorum & ſpecialiter Hebræorum, nō ingredi ſancta loca pedibus calciatis. Et inde eſt, quod Saraceni nō audēt intrare locū orōnis niſi diſcalciati. p.1.c.495.c
Modus fuit antiquorum ſapientium ſcribere diuina metrice, vel per modum laudis, p.3.col.336.f
Modus erat antiquitus, quod captiui ducebātur nudatis capitibus ad maiorem eorum confuſionem & victoriç declarationem, p.1.col.1665.c
modus veniendi ad prælium eſt venite venire & coniunctim, modus fugiendi eſt vagari per diuerſas vias, p.1.co.1629.c
Modus optimus ſiue diſpoſitio optima bellantiū eſt, quod per nimiam ſeparationem aduerſarii, non ingrediantur aciem, & per nimiam coniunctionem vnus non impediat aliū ad aduerſarios inuadendos, p.4.co.1917.c
Modus inuidi eſt quod bonum aliorū ſibi maius videtur quā ſit, p 1.col.478 f
Modus ſuperbi eſt quod aſtutiam ſerpentinam, ſuam, putet ſapientiam, cum tamen ſapientia non poſſit eſſe niſi reſpectu finis boni, p.1.Ibid.
Modus teſtificandi virginitatem mulieris fuit per matronas fide dignas, quæ ad petitionem parentum videbant virginem ſecrete quando debuit tradi viro, p.1.col.1585.c
Modus Hebræorum pro victoris habitis fuit canere canticū, p.2.col.250.f
Modo pugnandi Gedeonis & eius exercitus quis fuerit, pa.2. col.276.d.e
Modus afflictionis alicuius cruce apud antiquos qs fuerit, de quorum numero Chriſti afflictio in cruce fuit horribilis, p. 3.col.577.c
Modus triplex eſt diuinæ locutionis, ſiue reſponſionis, p.3.colum.309.c
Modus contemplandi Philoſophorum & Sanctorum: quomodo differunt, p.3.col.1581.c
modus antiquorum ſapientum fuit in vacatione ipſius contēplationis & doctrinæ legis, vitam finire, p.2.c.1034.d.e
modus loquendi amantium ad expreſſionem amoris mutui, eſt loqui e contrariis. Sicut ſponſus dicit aliquando ſponſç predilectç. Vade, non curo de te, p.3.col.1865.c
modus feruenter amantium eſt çſtimare, quod omnes cogitant de eo quod habent cordi. Et datur de hoc exemplum, p.5.col.1262.c
modus luxuriæ erat apud idololatras, Mulieres cingebant ſe fune ſuperius quaſi ligatæ, ſedētes in viā per quā tranſibāt homines procedentes ad idola, & ſi extra viam aliqua trahebatur, cognoſcebatur carnaliter, & a crimine liberatam ſe putabat, & rediens ad ſociam exprobabat ei quod nō fuerat digna ſic ab idolo viſitari, p.4.col.2191.c
modus mulieris parturientis eſt ponere manus ſuas ad lumbos, p.4.col.783.c
modus Iudæorum eſt ex dolore ſcindere veſtimenta maxime propter blaſphemiam Dei, p.4.col.326.f
modus regum Aſſyriorum fuit, transferre gentem ſibi ſubiectam de terra ſua natiua ad aliam. Ibid.d
modus Romanorum fuit ſcribere cauſarum crucifixorum ſuper lignum crucis, p.5.col.1234.c
modus docendi idem non conuenit omni doctrinæ. Et qui ſit modus docendi ſacram ſcripturam ſiue ſapientiam diuinam, p.6.col.172.e
modus debitus docēdi veritatem eſt, primo haurire in anim poſt effundere populo in prædicatione, p.6.col.1358.f
modus docendi proprius ipſius Dei eſt illuminando, ſcilicet corda interius, p.6.col.882.f
modus cognitionis humanç naturalis eſt ex ſenſibilibus ad intelligibilia, p.5.col.1101.c
modus loquendi eorum qui ſcripturas canonicas ſcripſerūt eſt de ſe in perſona alterius loqui, p.5.col.1132.c
modi annunciantium Chriſti tempore Pauli fuerūt quatuo quorum duo mali, & duo boni, p 6.col.576.f
mœchator qui illam duxerit quomodo intelligatur, an de d miſſa propter fornicationem, an de ducta poſt adulterā d miſſam, p.5.col.326.327.328.
mœchia quid ſit, & quomodo prohibetur, p.1.col.673.c
mœchia quædam eſt in appetendo vxorem alienam, quanc cuius non ſufficit ſua, etiam alienam tentare: nihil enim dolet patiens, nihil tam nolit pati faciens, p.1.c.578.c
mœchiæ nomine vtrum etiam fornicatio teneatur. Ibid.
mœdos cur dicat & Haias pecuniam aſpernari, p.4.c.157.a
mœrores vt homo in ſe ſemper inueniat, dignum eſt qui re cto creatore, in ſe gaudium quærebat, p.3.col.174.d
mola aſinaria, ſecūdum ritum dicitur prouinciç vbi iſta pœ eſt maiorum criminum, p.4.c.300.d.580.e.925.b
molç duç ſunt ſcilicet ſpes & timor, inter quas molitur Ch ſtianus vt fiat panis Chriſti, p.3.col.1097.b
molere farinam duræ captiuitates & extremæ ſeruitutis iu cium erat, p.2.col.260.d
molere coegerunt Philiſtæi Samſonem erutis oculis, Hebr dicunt.i.cum mulieribus ſuis coire, & c.p.4.col.402.e. Ite p.2.col.259.c
mollicies, quædam ſpecies peccati contra naturā. p.6. c.23
mollicies, & fragilitas illorum quia prçdicationis officium ſcipiunt, ſe minus idoneos recognoſcunt, & timent deſig tur per ventrem, p.3.c.1856.e
moloch idolum cuius oblatio horribilis fuit & cuius formç titit, p.4.c.645.c.& 1189.c.1877.a. Item, p.2.c.939.b.c & c.986.f. Item, p.1.c.1062.f.& col.1087.c.& c.1536.d
momentum dupliciter accipitur, p.6.col.347.c
momentum ſicut nullum eſt quo nō utatur homo vel fruat Dei bonitate; ita ſemper in memoria debet præſens eſſe, 3.col.2053.b
momento ipſo quo viuimus a vita tranſimus, de infantia puericiam, p.1.col.103.c
monachus plangentis habet officium, p.4.col.740.f
monachus vt militem Chriſti in procinctu ſemper belli poſ accinctis lumbis iugiter oportet incedere, p.2.col.857.b
monachi ornatum a militis veſtitu dignoſci debere, p.2.col.
monachi & Eremitæ & alii in vno loco degētes ſunt throni Dei, quorū quietis cordibus inſidet Deus, p.4.co.1581.b
monachi antiqui horridum habitaculum quærebant, non ul viriditas arborum, nec cantus auium, ſed tantum ſolatiu diuinū, ſecundū illud. In terra deſerta inuia & inçquoſa ſ in ſancto appa.tibi, vt vi. virtutis tuæ, & gloriā tuam, par.4 col.822.f
monachi omnibus mundi negociis ſpretis, præmium çterni diſtricti uita voluptate mortificata, quçrunt, & pompā mundi calcantes, ſoli Deo placere cupiunt, p.1.co.1161.c
Monachi duo tēpore Karoli magni, in Philoſophia valde eru diti, clamauerunt Pariſius. Si quis cupidus eſt ſapientiæ, & c.p.1.col.410.f
monachorum amictus fortitudinis ſuæ conueniens circumiacet, p.2.col.857.a
monachis abundauerant regiones quædam prç omnibus alii & ideo benedici meruerunt, parte 4.col.504.d.& col.38 d.& col.1152.f

monarchia

Monarchia Alexãdri magni poſt eius mortẽ ĩ quatuor rẽgna fuit diuiſa,quomodo & quibus,vide in Alexãder magnus.
Monarchia Imperii Romani per rhinocerotem ſignificatur, p.3.col.370.f.371.c
Monarchiæ quatuor mundanæ per quæ ſignificantur,p.4 co. 1085.a.b
Monaſtica quę eſt pars actiuæ vitæ,cõſiſtit in acquiſitione moralium virtutum,quæ reducuntur ad quatuor virtutes cardinales,p.3.col.1919.c
Monaſteria qui magnifice conſtruunt,obſeruãdum eſt his, vt in illis doctores inſtituant qui ad opera Dei populum hortentur non ſuis voluptatibus ſeruiant,p.2.co.1312.e.f
Monaſterijs hoc propriẽ cõuenit. Ecce quã bonum, &c. licet omnibus Chriſtianis congruet,p.3.col.1477.c
Monaſticam vitam qui humana laude vel aliqua vitiorũ corruptione elegerit,relinquatur à Deo,p.5.col.403.b
Monere qui non deſinit alios quoſcunque poteſt ad bona opera bene ad Deũ cũ cibis bonorũ operũ pgit,p.1.c.314.a.b
Moneri ſolet:quod cum ſciatur,aliquando ſubterfugit animo aut negligenter habetur,p.6.col.181.b
Moneta adulterina,p.4.col.26.e
Monetę pondera auri & argenti multum variantur ſecundum tempora & varias regiones.Sic etiam menſurę liquidorum aridorum,p.2.col.746.f Item,p.1.col.816.d.e.& col.914.f. & col.960.f
Monitio debet præcedere ſententiam,vt per hoc reducãtur homines peccatores ad veritatem:& ſi monitio non ſufficit, feratur ſententia, ne mali inſoleſcant,p.6.col.459 c
Moniales quare tondentur,cum naturale ſit mulieri vt comã nutriat,p.6.col.285.c
Monoceros animal eſt quod nullis hominum viribus in ſeruitutem poteſt redigi,p.1.c.1348.f
Monoces aſſimilatur populo Iudaico vt eam monoceros vnũ habet cornu,ſic populus pius vnicum Deum adorat, par.1. col.1349.a
Mons in ſingulari in ſcripturis quid ſignificet, p.4.col.153.a
Mons Oliueti ab antiquis mons trium luminum dicebatur,p. 6.col.978 d
Mons Oliueti dicitur mons offenſionis,quia Salomon offendit Deum ædificando ibi templa idolorum pro vxoribus ſuis,p.2.col.779.c.& col.553.c
Mons oliueti(vt Iudæis ſequentes literam dicunt)ſciſſuras aliquot habebit quando,& qualiter,& quare,p.4.c.2168.d
Mons Oliuarum diſtat a Ieruſalem per vnum miliare, p.6.co. 978.d
Mons Sinai & mons Sinai non ſunt idem,p.2.col.102.f
Mons dicitur Eccleſia Chriſti.p.4.col.39.a
Montis media pars ſciſſa eſt ad Occidentem & ſua volubilitate per quatuor ſtadia procedens ad Orientalem reſtitit mõtem vt vias clauderet,& regias vrbes opprimeret. Volunt Hebręi in anno viceſimoquinto Ozię hoc accidiſſe,p.2.column.1229.a
Montem tranſlatum fuiſſe legitur precibus Gregorij Neocæſare ponti Epiſcopi,p.5.col.602.d
In Monte Dominus videbit.Sic dicunt Iudæi quando ſunt in anguſtia conſtituti,id eſt,Sicut in monte vidit afflictionem Iſaac,eum liberando,ſic nos liberet, p.1.col.269.f
Montes tres dicuntur ſancti apud Hebręos,p.3.col.1103.b
Montes quidam ſunt ſancti,quidam,ſunt in quibus eſt omnis altitudo, extollens ſe aduerſus ſcientiam Dei,p.1.columna 1340.e.f
Montes Gelboe vberrimi ante maledictionem fuerunt, quos hactenus maledictioni ſubiacere ferunt,nec vnquam pluere ibi teſtantur,p.2.c.363.a.b
Montes non ſunt animati nec ratione prẽditi,cum rebus tamẽ inanimis colloquitur Propheta Ezechiel, parte 4. columna 1124.c
Montes aruerunt prophetico maledicto,p.2.col.519.b
Monſtrũ in confinio Normanniæ & Britanniæ,anno 1322.natæ fuerunt duę mulieres in vno corpore,ita tamẽ quod omnia ſuperiora vſque ad vmbilicum erant duplicia, &c.p.1: col.33.e
monſtra in ſpecie humana,quare & vnde naſcantur, p.5.col. 1178 f.Item,p.6.col.872.f
monumentum Chriſti fuit ad modum cuiuſdam domunculę,in cuius medio erat ſepulchrum, in illa domuncula erat quoddam oſtiolum,ad habendum illuc ingreſſum, p.5.col. 464.f
monumenta licet aperta ſint tempore paſſionis Chriſti, non tamen mortui ſurrexerunt ante quam Dominus,& quare, p.5.col.Ibid.
mora aliqua an fuit inter creationem & lapſum Angeli,par.4. col.34.f
moralis doctrina omnis ſuauis eſt in qua eminet Pſalm. 117. p.3.col.1325.a
moralia quæ ſunt de agẽdis,ſub vna communi regula ſic artari non poſſunt, quin aliquando oporteat agere præter illã regulam ex rationabili cauſa,p.6.col.433.c
in mortalibus magis mouent facta quam verba,p.4.col.153.c
morbus regius vel hydropis vel labor calculi, & huiuſmodi, mittitur aliquando non ex natura elementorum,ſed ex diabolo percutiente,p.4.col.2033.a
morbus regius,qui & lupus dicitur, ipſi contraria putantur, vel ſumpta in cibo vel appoſita corpori,quęcũque ſunt dulcia,p.2.col.965.b
morborum peſtilentium ſunt duo genera,p.3.c.1153.1154.
moria mons monſtratus Dauidi ab Angelo tenente gladium, p.2.col.1141 b
moria mons eſt quod nomen trãſlator interpretati voluit per hoc nomen viſionis,quod non de propinquo,ſed valde longe hoc ſonat,p.1.col.269.b.c
moria triplicem interpretationem habet & quælibet illarum trium interpretationem conueniebat illi mõti communiter ſeu large,ratione templi,ędificandi,p.1.col.264.b.c
mors pauperis & diuitis non nouit diſcrimen neque timidi & fortis ſed omnes ſimiliter inuadit,p.2.c.668.e
mors triplex legitur in ſcripturis,p.2.col.595.b
mors in veteri teſtamento requies ſeu ſomnus vocatur, p.1.colum.1650.d
mors in ſecuritate dominationis regnabat tam in hos qui ad tempus euadebat quam in illos qui hic pœnas dabant pro malis ſuis operibus,p.2.col.1643.a
mors triplex in ſcripturis,p.1.col.1429.b
mors iuſtorum deſignatur per egreſſum Noe de arca, parte 1. col.159.b.c
mors ſignificatur per Iordanis tranſitum & quare,p.2.columna 237.c
mors in ſacra ſcriptura æquiuoce & diuerſimode accipitur,p. 1.col.1153.c
mors infligebatur in lege,& qui, p.1.col.690.f.691.c.692.f
mors nõ debet infligi de rigore pro furto ſimplici, p.1.c.344.f
mors iuſtorum quamuis ſit pœnalis,tamen eſt glorioſa: mors autem impiorum eſt ignominioſa,p.3.col.1895.c
mors eſt digna retributio pro peccato,ſed vita ęterna ſola gratia datur per Chriſtum,p.6.col.85.b
mors quæ fuit Adæ naturalis ex conditione eſt ſibi facta pœnalis ex præuaricatione,p.6.co.68 f
mors quod intrauit in omnes homines ſecundum pœnam & culpam per Adam quomodo hoc probatur Iudæis qui hoc negat,p.6.col.77.a.b
mors Chriſti pro futura erat ſanctis patribus & Prophetis & limbo detentis,nõ aũt diabolo & angelis eius. p.1. c.1580.f
mors Chriſti reconciliatio eſt mundi,p.5.col.230.d.e
mors carnis primi peccati peccatum eſt,ſicut infernus peccantium animarum pœna perpetua,p.3.col.2228.d
mors ex pœna peccati eſt,vnde & peccatum dicta eſt,nõ quod peccet homo dum moritur,ſed quia ex peccato factum eſt, vt moriatur,p.1.col 1984.c
mors non fuit inducta in genus humanum per Euam niſi ſuggerendo Adæ comeſtionem ligni,p.6.col.334.f

Mors hominis quam peccato meruit, indicat cum non moriturum, ſi non peccaſſet, p.1.col.63.b.c
mors communis nulli ex voluntate venit, p.1.col.1250.e.f
Mors quadruplex eſt, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, temporalis, & æterna. p.1.col.1607.c
Mors humani generis ſunt quadruplex, ſcilicet mors culpę, naturę, gehennæ, & mors ciuilis, p.5.c.29.c
Mors Enoch dilata eſt tempore legis naturę, & mors Eliæ tempore legis Moyſi & quare, & quid ſignat, p.6.col.921..c
Mors vera dicitur qua ſeparatur anima à Deo, vmbra qua caro ab anima, p.3.col.49.a
Mors per ſe non appetibilis, ſed ratione prꝑmii ſequentis, p.3.col.166.f
Mors per ſe non eſt eligibilis aut diligibilis, ſed quia diligitur inordinate delectabilia mũdi, & carnis homines, & ad illud ſequitur mors culpę & gehennę, p.3.col.1640.e
Mors quę debetur naturę poſt peccatum, in tunicis pelliceis figuratum, p.1.col.100.f
mortis compendium, p.4.col.1011.c
mortis proprietas eſt, vt eam prius timeamus, inde contremiſcamus, p.3.col.923.b
mortis diſpoſitiones, aliquæ ſunt propinquę, quædam remotę & harum vlterior diuiſio vel ſufficientia, p.6.col.115.c
mortis author dicitur diabolus, quia peccati, ex quo mors, p.6.col.818.e
mortis meditationi tria aſſociantur, & quę iſta ſunt, p.1.columna 1176.f
mortis dies quatuor ſunt, & enumerẽtur, & quæ per ipſa mortificantur, p.5.col.1200.e
mortis dies non neceſſitate ſingulis præſcita eſt, ſed voluntate Dei & ignotis cauſis mortalibus, vel viuit aliquis vel moritur, p.4.col.337.b. Item, p.2.col.964.e.f
mortis periculum euadẽti ex Dei beneficio, & ſpecialiter beato Petro in carcere recluſo, congrue moraliter exponẽdo adaptatur Pſalmus 58.p.3.col.249.c
mortis Chriſti & noſtrę, quamdiu ſumus in volubilitate vitæ præſentis memores eſſe debemus, p.5.col.295.c
mortis vel uitę breue verbum, ite, venite. Dicetur reprobis, ite venite probis, p.4.col.179.c
morti damnata eſt tota poſteritas Adæ in eius lumbis, quia ante præuaricationem non eſt in loco vitæ de maſſa ſeparata, ſed poſt in exilio generata, p.1.c.111.c
mortem iniqui Deus non querit ſed pænitentiam, p.4 columna 1216.c
mortem propinquam eſſe, qui gaudet, & qui iudicem lætus & ſecurus ſuſtinet, ille confeſtim aperit Domino, p.5.colum.873.a
mortem vel caſum aliorum qui deſiderunt, ſignificantur per Tyrios, p.4.col.1272.f.1273.c
mortem non dicit Petrus, ſed depoſitionem tabernaculi, p.6.col.1351.a
mortem timęre humanum eſt, p.4.co.1775.b. Interl.
mortem horret natura, nec mors homini accideret, niſi ex prꝑcedenti culpa, p.6.c.652.d
mortem non incurriſſet corpus Adæ, ſi ſeruaſſet donum originalis iuſtitię, licet eſſet compoſitum ex contrariis, par.6.co.68.f
mortem corporis non experiri, quare non dedit Deus credentibus cum hoc facere potuiſſet? p.6.c.818.d
mortem ſpiritus & corporis euidentiſſime apparet hominem meruiſſe propter peccatum, p.6.col.104.f
mortem Deus non fecit, p.4.col.1063.c
ad mortem meritis noſtris generati ſumus, ſed ſua miſericordia Chriſtus nos regenerauit ad vitam, p.6.c.1307.a
mortem maxime confuſibilem ſuſtinuit Chriſtus, & iſta cõfuſio apparet ex quatuor, p.6.col.942.f
de morte communi, quæ de lege naturę uenit, nemo laudatur p.1.col.1250.d.e
morte morieris, ſi comederis, dictum eſt homini, & non eſt dictũ mortalis eris: mortuus eſt enim homo in anima cũ peccauit, quia receſſit ab illo Deus qui eſt vita animæ, quam ſecuta eſt mors corporis, p.1.c.73.c
morte moriatur omne quod Domino conſecratur, quomod hoc intelligendum, quia multiplici modo & in diuerſis fi bat conſecratio, p.1.c.1151 c
morte morieris cum dicitur, duplex mors ſignificatur, anir ſcilicet vel corporis, p.1.c.73.c
mortes duæ, una corporis altera animæ, p.3.col.2079.a
mortes tres animæ, & per quid ſignificantur. p.3.col.430.e
mortes tres, ſcilicet naturæ, culpę & gehennæ, & ſunt mala, ior, peſſima, p 3.col.666.e. Et contrariantur triplici uitæ, licet naturę, gratię & gloriæ, col.2141.c
mortes eſſe multas Apoſtolus ſignificat, p.1.col 1559.c
morſus ponitur pro vſura, & cum quibus erat licita, p.1.colu na 13.
quando morimur, de carceribus corporum liberamur, p.4. lum.774.e
morimur & poſt baptiſmum pro originali, p.3.col.131.b
morieris ò homo, hoc certum eſt, vbi, vel quando, vel, quor do, incertum eſt, mors vbi que te expectat, p.4.col.1128
moritur Chriſtus in illis qui ſæpe pænitendo & iterum del quendo quaſi inſultant morti Ieſu, & non ſolum in pecc tibus moritur, ſed etiam crucifigitur & illuditur, p.2.c.16
mori communi lege naturę, & Dei occubuiſſe ſententia, d ferunt, p.4.col.702.d
mori quis vult? Prorſus nemo, p.6.col.652.d
mori corporaliter melius eſt homini, quam ad aliquod pec tum mortale ex ſuo malo exemplo aliũ facere ruere in p catum mortale, quia ex hoc meretur mortem æternam, c eſt grauior morte temporali, p.5.col.301.b.c
moriendi neceſſitas in nobis, nõ impedit habitationem Ch ſti in nobis per gratiam, p.6.col.104.f
mortali ex carne fit mors, ſicut ex vmbra declinante fit no p.3.col.1283.c
morienti bene occurrunt Angeli ſancti qui dicũtur viri Iſr & Iuda, & de hoc eſt figura de Dauid, p.2.colu.629.c
morientibus illis quos amamus, quo contriſtemur & conſo mur, habemus p.6.col.652.d
mortalitas Chriſti ſignificatur per ſerpentem, & quare, p.1. lumna 517.c
mortalitatis conditio quã peccando meruimus, eſt paries, q ab aſpectu ſponſi nos ſeducit, p.3.col.1834.f
mortalitatis noſtrę decurſus ſignificatur per Tigrim fluuiũ, quo latebat piſcis immanis, ſcilicet diabolus, p.2.c.1525
de mortalitate carnis ſemel Deus ſententiam fixit, quæ vſq ad vltimum mutari non valebit, p.3.col.164.d
morticinium, quod eſt per ſe mortuum, erat abominabilius gere quam illud quod interficiebatur, vt comederetur, p. col.529.c
mortificationem Chriſti ſi in te ſuſcipias, & mortifices mer bra tua peccato: multiplicantur in te ſenſus boni & ſpi tualiter, & de hoc figura, p.1.c.475.c
mortificationem qui appetunt, theſaurum fodiẽtibus comp rantur, p.3.col.50.f
mortificationes virorum & concupiſcentiarum ſignantur p citharam, p.6.c.1507.b
mortuus eſt ille qui in Eccleſia fidetenus perſeuerans, crimi bus capitalibus obnoxius eſt, p.2.c.616.f
mortuis fidelibus triginta diebus pietatis officia perſoluunt unde illa conſuetudo orta ſit, p.1.columna 1312.f. & colun na 1696.e
mortuus non reſurgit quemadmodum aqua effuſa non collig tur, p.2.col.596.d
mortuus eſt, hæc clauſula quare nõ additur in ſerie generatio num Sem, ſicut in ętate eorum quæ prꝑceſſit diluuium, p. col.182.f
mortuus vino patrocinatur, p.4.col.334.d
rogantibus diſcipulis, vt quartum mortuum ſuſcitare, dixiſ fertur: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, p.3.colun 430.e

mortuum dicit Apoſtolus Chriſtum, fideles autem dormientes, quare, p.6.col.653 c. Item, p.3.col.58.d
mortuum cur fleuit Chriſtus, continuo eo ii.bente victurum? p.6.col.562.d
mortuum corpus quare deflendum & ſuper eo cõtriſtandum ſit, p.6.c.562.d.e. Vide in Flere, & in Luctus.
mortui antiquitus cum diuitiis recondebantur, p.3.columna 58.d.e
mortui an & quomodo dicantur omnes in deſerto, qui egreſſi ſunt de Aegipto, p.1.col.1490.d.e
mortui quid hic agatur neſciũt, ſed poſtea ſed dum hic agitur poſtea audiunt ab eos qui hunc ad eos moriendo pergunt non quidem omnia ſed quæ ſumuntur iudicare, p.4.columna 507.e
mortui neſciunt etiam ſancti, quid agant viui, etiam eorum filii, p.4.col.505.b. Interl.
mortuos tres ſuſcitauit Ieſus, & tropologia de eiſdem, p.5.colum.1120.a.537.a.& col.534. & 180.e.230.d. Item p.3.col.54.d
mortuę dicebantur ſimilitudinarie in veteri lege ciuitates deſtructæ, p.1.col.1153.c
mortuę uel mori dicebantur res inanimatæ conſecratæ in lege Moiſi, ſicut poſſeſſionis Eccleſiæ dicuntur amortizata, par.1.ibid.
mortuorum in funeribus multæ gentes incidunt ſe vſque hodie, p.1.col.1540.f
morruorum reſurrectionem iudicat Iſaias, p.4.col.484.e
mortuorum reſurrectio, p.4.col.308.e
mortuis cura eſt de ſuis, non tamen ideo conſequens eos ſcire quę circa charos aguntur hic, p.3.c.1281.a
mortuis imperare in Dei verbo reſurrectionem, ſolius diuinæ eſt poteſtatis, liberare a dęmone etiam homines poſſunt, p.5.col.752.e
mortuis, quæ & qualia, quibuſq; & quando prętent adiutoria quę a viuis offeruntur, p.6.c.562.d.e
mortuos an & quomodo liceat deflere, p.6.Ibi. & ſeqq.
mortuos conſtat omnes fuiſſe in Adam, pro quibus mortuus eſt Chriſtus, vt eos a morte liberaret, quia ex charitate pro nobis mortuus eſt, p.6.col.394.e
morus arbor deſcribitur, & eius fructus, p.5.co.927.a. Item, p.3.col.1030.d
mos erat antiquorum (vt dicunt aliqui) in ventilatione meſſis facere conuiuium meſſoribus, & dormire de nocte in area, p.2.col.295.c
mos fuit apud veteres, vt precioſa ornamenta regum poſt obitum eorum pro exequiis in pira vererentur, ſed ſine cadaueribus, p.2.col.1194.c
mos erat antiquorum, quod perſona prędilecta claudebat oculos defuncti, p.1.co.431.c
mos peccantium eſt, cum vota implent, Deo gratias agũt, ſed non in corde, p.3.col.785.b
mos pulcher & ſalubris in Eccleſia & doctrina patrũ inoleuit, vt & his qui cathechizantur, quatuor Euangeliorum ſacramentum explanetur, p.2.c.1317.b.c
mos ille pulcherrimus vnde in Eccleſia inoleuit, vt per ſingulas horas diuinæ pſalmodiæ lectio de veteri & nouo Teſtamento dicatur & nocturnis, cum a cæteris laboribus ceſſatur, officia perſoluantur, p.2.col.1410.e.f
mos fidelium eſt ab omni iniuria hoſpites defenſare, pa.1.col.292.a. Interl.
mos fuit antiquus, vt adepta de hoſte victoria fornices ſibi erigerent, in quibus uirium ſuarum laudes deſcriberent, p.3.col.1694.d
mos eſt ſanctis de ſe quaſi de aliis loqui, p.3.col.125.b
mos humanæ locutionis eſt, cui Deus ſe coaptat, ut humanæ infirmitati conueniat, p.1.c.235.e.f
mos ſanctorum eſt vbi aduerſarius vincitur, hymnum Deo glorificationis offerre, p.1.col.619.b.c
mores inſidioſi fulſi & doloſi eorum quis dolum machinari conantur, p.2.col.171.c
mores terræ de facili accipiunt homines in qua habent habitare, p.2.col.1065.a.b
mores inculti, in profundum malorum pertinaces trahunt, p.1.col.201.a. Interl.
mores beluinos & ferinos debes omnino perimere, vt peruenias ad manſuetudinem beatorum mortificatus totius iracundię feritate, p.1.col.1405.a.b
mores in melius commutare non ſufficit, & a malis recedere, niſi & de his quæ facta ſunt ſatisfiat, p.6.col.556.c
mores hominum, actus & voluntates punguntur in animalibus ex quibus fiunt mundi vel immundi, p.1.col.999.a.b
motus cum prior ipſo tempore, quare de tempore fit mentio inter primo creata, & non de motu, vel ubi de ipſo innuatur, p.1.col.42.a
motus corporum cęleſtium facit varietatẽ effectuũ in elementis quorum rationes in cælo præexiſtentes, non poſſunt ab hominibus plene comprehendit, par.3.c.361.c
motus cæli ordinatur ad completionem numeri electorum, p.3.col.1217.a.c
motus capitis vel manuum ſicut ſibilus ſolet ſignificare diuerſos effectus, p.4.col.964.d
motuus ſenſuales rationem ad cõſenſum mortalis peccati trahentes, ſunt totaliter extirpandi, ſed qui rationi deſeruiunt, in opere virtutis ſunt ſeruandi, & de hoc figura, p.1.columna 1405.c
motus fortis animæ redundat ad corpus, p.4.col.617.e Item, p.3.col.1079.c. Vide in Cordis diſpoſitio.
motus maiores repellunt minores, p.4.col.704.f
in Motu omni vel acceſſu rationabili, mobile duo intendit, ſcilicet terminum motus, & cauſam quare mouetur, par.6.col.921.c
motiuum fuit triplex quare Iacob receſſit a Laban, p.1.columna 345.c
mouere poteſt natura ſpiritualis naturam corporalem ad motum localem, p.5.col.181.c
moueri homines non debẽt ad motum paſſionis, ſed ad inſtinctum rationis, quæ eſt quædam participatio diuini luminis de hoc figura, p.1.c.1222.f
moiſes dicens nunquid de petra iſta producemus aquam uobis &c. cum loqueretur hæc non de ſpiritu ſancto, ſed de ſpiritu peccati loquebatur, p.1.c.1236.f
moiſes inquiẽs. Sexcentamilia, &c.& tu dixiſti carnes dabo eis &c. an hoc diffideudo dixerit, an quærendo, &c. p.1.colu.1235.c
moiſes dicẽs: Dominator Domine Deus meus, & miſericors, & clemens, &c. an ſint verba quibus exprimitur forma orationis ipſi⁹ Moiſi, vel an potius ſint verba Dei docẽtis Moiſen uias ſuas, ita vt non ſint intelligendum in ſenſu vocatiui caſus, ſed nominatiui, &c. p.1.c.869.c. & 890.d.e.f. & co.874.e.f. & col.1262.f
moiſes quare dixit, cur impoſuiſti pondus populi huius ſuper me videtur enim quod impoſitum fuit Moiſi hoc petenti, ſeu volenti, p.1.col.1241.c
moiſes cum dixit. Non poſſum ſolus ſuſtinere, &c. petendo homines adiutores cum hoc non poſſet ſolus, aut cum ſocietate implere, niſi per potentiam diuinam, quæ poſſet cũ Moiſe ſolo ſicut etiam cum ſociis, p.1.col. Ibid.
moiſes quare non habuit faciem cornutam in primo deſcenſu ſicut in ſecundo. ibid.
moiſes in toto pentateucho non legitur præcepiſſe, ut crederetur Chriſto, niſi in hoc loco tantum ubi dicitur: Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrum, &c. conformiter ad hoc Euangelici. Si crederetis Moiſi crederetis for. Et mi, p.1.col.1619.c
moiſes & cæteri patres ueteris Teſtamenti per ſpiritum in altitudinem contemplationis leuati, præuidere perfecerunt gratiam noui Teſtamenti, ſed eã in carne expectare nõ potuerunt [illegible] & ſpe mortui ſunt. p.1.co.1693.c
moiſes [illegible] ſabbato poſtquam deſcendit populum monuit, p.[illegible]9.c

Moyſes quomodo dicitur dixiſſe:Non poſſum ſolis ſuſtinere vos &c.cum alibi ſcriptum eſt,quod Ietro ſacerdos Madiā cognatus hoc ipſi ſuggeſſerit,p.1.col.1460.e.f
moyſes dicens,non poſſum ultra egredi & ingredi,&c.an propter corporalem impotentiam corporis hoc dixerit, &c.p. 1.col.1647.c.& col.1654.f
moyſes quomodo cōqueritur quod ſolus ſuſtineret onus populi,cum de conſilio Ietro conſtituerit tribunos & centuriones.p.1.c.1234.f.& col.1241.a
moyſes ſe ſeparauit quo ad thorum ab vxore,vt dicit Ra. Sa. & quare,p.1.col.1247.b.quomodo hoc innotuit Aaron & Mariç forori eius,p.1.col.1249.c
moyſes cur petiit ſe ſubtrahendum a regimine populi dicens. Non poſſum ſolus,&c.cum communiter in aliis exceſſib. populi miſericorditer ſe habebat,p.1.c.1241.a
moyſes quomodo in aquis inuētus,& lactātes aliquas reſpuit & vnde nomen accepit,p.1.c.384.c
moyſes & Aaron & Maria condemnati ne intrarent terram promiſſionis,& quomodo mortui,p.4.col.2148.f
moyſes vidit totam terram promiſſionis oculis corporalibus, a termino eius auſtrali vſque ad aquilonarem,& ab Orientali vſque ad occidentalem,p.1.col.1480.f
moyſes terram promiſſionis vidit,ſed non ingreſſus & in lege prædixit Chriſti gratiam futuram,ſed pręſentem non uidit eum,p.1.col.1666.c.f
moyſes famulus meus mortuus eſt,& Ieſus obtinuit principatum.Hoc myſtice ad ſynagogam & Eccleſiam Ieſu ſaluatoris trahitur,p.2.col.10.d
moyſes quare mutauit Ioſue nomen,p.1.c.1255.b.c
moyſes recedens de caſtris promiſit ſe rediturum quadrageſimo die,ſed hoc non fecit,& quare,inde populus idolum fecit.Ficticium Iudæi de hoc fabulantur,p.1.co.827.b.c
moyſes non ita videbat Deum familiari conſpectu vt deſiderabat & quomodo,p.1.col.848.e.f
moyſes maximus propheta totū quicquid ſcripſit ordinauit ad Chriſtum,&c.p.1.col.583.b.c
moyſes quomodo dixit inter cætera. Et oſtendam præcepta Dei, ē & leges eius cum lex Dei ad huc nulla eſſet ſcripta, p.1.c.653.a.b
moyſes propinquus morti ſuę ſcripſit filiis Iſrael Deuteronomium duplici de cauſa,p.1.co.1458.f.
moyſes mortuus eſt in monte Abbarim.Sepultus autem miniſterio Angelico,& nemo cognouit eius ſepulchrum, ne Iudæi eum colerent tāquam Deum propter magnitudinē ſignorum eius,p.1.col.1693.b.c
moyſes fuit ſepultus in ſorte Gad:& hoc ceſſit ad magnū honorem & dignitatem illius trib.quod in parte ſua eſſet doctor repoſitus,p.1.col.1694.d.e.f
moyſes videns Angelum,& audiens Dominum,quare non legitur adoraſſe.Mos enim ſanctorum erat in huiuſmodi viſionibus ſeu apparitionibus adorare, par.1.colum.503.a.b.& col.510.f
moyſes quare diſcalciari iubetur,p.1.col.495.a.b
moyſes an petebat viſionem terræ promiſſionis ſpiritualem tantum uel corporalem tantum,uel ſecundum utrāque,& quare ſic deſiderabat,p.1.col.1479.c
moyſes an non ſolum in bono prophetię excedebat alios in hoc quod ore ad os loquebatur ei Dominus, ſed ēt in hoc quod ipſe habebat reuelationes propheticas quādocunq; volebat,p.1.col.1251.c
moyſes unde poterat quæ ab origine mundi geſta ſunt,uel in fine gerenda,narrare,niſi ſpiritus Dei inſpiratione? vnde potuiſſet de Chriſto Prophetare?p.1.c.1505.c
moyſes an & quomodo populo legem explanauit, vndecim diebus eundo per viam, cum talis explanatio requirat quietem doctoris & auditoris,p.1.1458.f
moyſes quadragenas tres:Hebræi dicunt ſeruauit vt Catholici vero expoſitores tenent quod fecit in monte tantū duas quadragenas,p.1.col.1521.
moyſes in monte Sina quod legem primitus accepit,intrauit nubem ubi erat Deus.Et quare tabernaculum intrare non poterat,deſcendente nube & implente tabernaculum, p.1. col.901.c
moyſes & Aaron ſancti ſunt & perfecti, & magis Euangeli quam legis diſcipuli oſtenduntur,p.1.c.1281.b.c.&c.1314.
moyſes intelligebat quę eſſet vera circuncisio,quod ueiū P[illegible] ſcha,quæ veræ neomeniæ:& vera ſabbatha, & tamen ea [illegible] rerum corporalium ſpecies adumbrabat, p.1.c.1086.e.f
moyſes ſanctificauit viſibilibus ſacramentis per miniſterium ſacerdotes:ſed vbi ipſe fuerit ſacrificiis,vel oleo ſanctificatus,non oſtenditur,inuiſibiliter vero ſanctificatum nem[illegible] negat,p.1.c.1092.e.f
moyſes in nouiſſimis temporibus ſoluturus erat calciament[illegible] ſuum,vt alius arriperet ſponſam, & illa vocaretur domu[illegible] diſcalciati vſque in præſentis,p.1.c.870.d
moyſes fuit ſaluatus,& non damnatus,vt aliqui opinati fuerunt,p.2.co.10.f
moyſes ſcripſit de Chriſto,expſſe & manifeſte, & aliquo modo figuratiue,p.5.col.1114.f
moyſes duo difficillima ad ſuſtinēdum pręelegit ſuſtinere e[illegible] fide,& enumerantur,p.6.col.930.f
moyſes bis exiuit de Aegypto,p.6.col.Ibid.
moyſes multiplicem habet ſignificationem. Habet enim fig[illegible] ram Iudaici populi & legem ſignificat.Chriſti quoque pe[illegible] ſonam gerit.p.1.c.1202.f
moyſes dicitur Archiſynagogus,ſynagoga eius filia,& quar[illegible] p.5.c.177.b
moyſes quomodo & quare occidit virum,cum non eſſet con[illegible] ſtitutus iudex eorum,etſi iudex,tamen videtur pęnam ini[illegible] ſtam intuliſſe,p.1.c.389.f.& c.493.f
moyſes ut Hebręi dicūt,de interfectione Aegyptii accuſatu[illegible] & decollari adiudicatus,quomodo euaſit, par.1.c.389.f.& col.521.c
moyſes occidendus per Pharaonem quomodo mirabiliter [illegible] beratus fuit ſecundum Hebræos, ſpiculatore, Pharaone & ſeruis ſuis plagatis,p.3.col.1020.f
moyſes contra præceptum Regis Aegypti fuit ſaluatus, pa.1 col.387.f
moyſes vt dicunt Hebręi,habuit gracilem vocem:& fuit inci[illegible] cunciſus labiis quomodo hoc ſit intelligendum,p.1.columna 522.f.& col.550.f
Moyſes quomodo fuit nutritus,& in filium adoptatus.Item quare ſic vocatu,p.1.c.387.f.& c.389.f.& c.521.c
moyſes quomodo,quare,& propter quid quęſiuit a Domino ſi dixerint mihi,quod eſt nomen eius,quid dicam, p.1.col 494.f.& col.496.e
moyſes in ſpiritus diſtributione ad 70.viros an ſe habuit effectiue,ita vt reuelando veritates confortaret lumen natur[illegible] le in illis,an materialiter & miniſterialiter, par.1.column[illegible] 1243.c
moyſes quare obiurgatus fuit per Aaron & Mariam eius ſororem diuerſæ cauſę a diuerſis traduntur,p.1.c.1244.e.f.& col.1245.c
moyſes & Aaron,an,quare,quando,& ubi peccauerunt, p.1 c.1306.f.& c.1310.f
moyſes & Aaron,an dicendi ſint pręuaricatores, p.4.colum. 379.c
moyſes dicens.Audite rebelles & increduli, an & quomodo hoc dicens peccauerit,p.1.c.1306.f.& c.1310.f
moyſes quomodo dixit.Vnde mihi carnes,ut dem multitudini,&c.cum ipſi non videantur hoc petiuiſſe a moyſe, pa.1. col.1241.c
moyſes non ſolum docuit Aaron & filios eius legem,ſed totū populum,& ideo pater totius populi,uel ſaltem doctor legis debet reputari,p.1.c.1382.e
moyſes quomodo conſecrauit Aaron,cum nō eſſet ſacerdos p.1.col.457.c.& col.980.f
moyſes per capitula,partes & libros diſtinguit, cum indiuiſ[illegible] & eadem ſit hiſtoria.Et quare,p.1.c.899.c
moyſes licet credendus eſt in magna perfectione, poſt quā u[illegible] catus

catus eſt, tamen nihilominus tenẽdum eſt eum poſtea profeciſſe tam in vita contemplatiua quam actiua, p.1.colum. 855.a.b
Moyſes nihil in lege glorioſum habet niſi ſolum faciem, in Euangelio autem totus glorificatur, p.1.c.869.c
moſes manus ad Deum contra Amalacitas eleuãs typus erat paſſionis & mortis Chriſti. p.1.c.647.b
Moſes fuit voce exili & præpedita, p.4.col.375.c
Moſes populo carnes de ſuo promiſit, cum Deum tantum panes promiſiſſet, p.1.col.536.e
Moſes potio Aarone, & proinde terram videt, & cauſam propter quam indignus habitus vt ingrederetur cõperit: nec non mortem ſuam ante audiuit. Imo vero & Aaronis qui nullum prædictorum honorum eſt cõſecutus. p.1.c.1284.c
Moſes & Aaron in monte moriuntur, ac in figuras in altũ ſub duci iudicant, p.1.cõ.1313.b
Moyſes prius holocauſtum pro peccato conſecrationis ſiue pacificorum obtulit hoſtiam quam Aaron, p.1.c.977.a
Moſes diuina ſecutus imperia bella greſſit, non ſæuiens ſe obediens, p.1.c.649.a
moſes hoſtes populi Iudaici, hoſtes Dei vocat & quare, p.1.colum.1230.d
moſes arguitur voce diuina quod eius fides ad aquam eiiciẽdum aliquantum titubauerit, p.1.col.1310.e
moſes quare ſocerum ſuum quem Exodo vocat Iethro Numerorum 10. vocat Regnelem, p.1.co.1228.d
Moyſes quoties in montem aſcenderit, p.1.c.724.d
Moyſes conteſtari iuſſus cœlum & terram, quia creaturas omnes comprehendunt, p.1.col.1651.b
moſes quomodo populum ad recipiendam legem hortatus eſt, p.1.col.1633.a
moſes nullo modo ſe defendebat, & hoc pacto quaſi legitima cauſa defenſorem ſui Deum magis tacendo conſtituebat, p.1.col.1248.c
moſes quædam miracula fecit virga quędam quoque prædixit, p.1.col.566.f
moſes ſuper petitione immundorum ſuper anima mortui familiaris, vt ad Paſcha accedũtur cur Dominum conſuluerit, p.1.col.1220.c
moyſes vt conuenienter exequeretur regimen populi, duo erant neceſſaria, p.1.col.855.a.b
moyſes quare non fecit expreſſam mentionem de productione Angelorum, nec de creaturis ſpiritualibus & inuiſibilibus, p.1.col.2.e.f
moyſes vt imbecillitati rudium, ſeu ſimplicitati audientium condeſcenderet, prętermiſſis inuiſibilibus tam cęleſtium quam terreſtrium, de viſibilibus tantum mentionem facit, p.1.col.41.e
moyſes de cæleſtibus prętermiſit, cœlum empyreum, & angelicam naturam, & de terreſtribus prętermiſit duo elementa ſcilicet aerem & ignem, eo quod non ab omnibus percipiuntur, p.1.Ibi.
moyſes an habuit totiẽs, & ita communiter illuſtrationes propheticas, ſicut Dauid, ſpecialiter intellectuales, p.3.co.423.a.b.c.& col.424.d.e.f
moyſes plus quã Abraham, & prophetę, plus quam Moyſes, & Apoſtoli plus quam Prophetæ, Dei ſciẽtia eruditi ſunt, p.4.col.1385.b
moyſes propter denunciationẽ fuit Propheta vtilior, ſed Dauid pp illuſtrationes mentales, fuit excellentior, p.3.c.86.a
moyſes & Samuel cæteris patribus in poſtulatione quare pręferuntur, p.4.c.691.a. & col.1175.a
moyſes omnia quę nobis myſtice facienda deſignauit in altaris & tabernaculi conſtructione prius in illa cęleſti conuerſatione (in qua cũ Domino quadraginta diebus fuit) facta in ſupernis ciuibus perrenni obſeruatione vidit, p.1.c.734.f.& col.762.f.& col.773.a.b
moyſes quomodo audacter petiuit a Domino, quo oſtenderet ſibi faciem ſuam, p.1.c.849.c
moyſes quomodo potuit petere deleri de libro Dei, niſi Dñs remitteret peccatum populi, p.1.col.836.f
moyſes an & quomodo potuit permittere libellum repudii, p.1.col.1601.b.c.& c.1605.a.b
moyſes an tentauit Dominũ orando contra ranas, p.1 c.139.g
moyſes cur poſuit tempus orationis in regis arbitrio, p.1.col.552.f
moyſes quamuis a Domino aſſecuratus de pręlio, tamen orabat pro illo, p.1.col.619.b.c
moyſes quo die aſcendit ad Dominum pro legis ſuſceptione p.1.col.661.c.& c.723.c
moyſes quo die ædificauit altare Domino, & an ædificauerit 12.altaria, aut vnum præciſe, p.1.col.677.c.& co.723.c
moyſes in primis tabulis nihil eſt operatus, ſed in ſecundis, p.1.col.861.c
moyſes & Aaron ingreſſi ſunt tabernaculum duplici de cauſa p.1.co.987.c
moyſes an dubitauerit ſuper verbi Domini impletione, pa.1.c.998.d.& c.1236.f
moyſes inducit homines ad legis reuerentiam dupliciter, p.1.col.1462.d
moſis corpus a ſpiritu eius tranſmutatum eſſe quorundam opinio, p.1.col.1694.e
moſen non eſſe mortuum ſed Domino abſconſum quorundã opinio, p.1.col.1694.e
moſis gratia nullo modo diminuta eſt Spiritum eius & arguẽdo ſeptuaginta viris, p.1.col.1236.d
moſis ſepulchrum duabus de cauſis nemo agnouit, p.1.columna 1693.b
moſi quod vltimum negotium antequam moriatur imponit Deus, p.1.col.1403.b
moſi & Aaron quare ſuccenſuit Dominus quãdo aquam eduxerunt de Petra, p.1.1310.d.e
moſi nomen ſuum patefecit, p.1.c.534.d
moyſi vxor quæ fuerit, doctores Hebræi & Catholici varia dicũt. Aliqui enim filiam regis Aethiopum. Alii vero Sephoram fuiſſe, p.1.c.1245.c.& c.1246.d.e
moyſi multa nomina dantur propter diuerſos actus, p.2.col.1033.c
moyſi mater quę fuerit. p.1.col.390.c.& col.491.c.& co.492.f.& col.521.c
moyſi indicauit Deus nomen tetragrammaton, non ſolum quantum vocem, ſed etiam quantum ad ſignificatum, p.1.col.535.c.& c.536.f
moyſi immolatio ſuper montem per Dominum inſinuata, fuit duplicis effectus, duplex ſignum, p.1.c.512.d.e
moſi non potenti nec dubitanti, ſed inſufficientia ſuam recognoſcenti datur ſignum pro ſui confortatione, par.1.colu.401.f.& c.512.d.e.& c.525.c
moyſi vultus ne deformis videatur, ſed decorus & glorioſus, cõuertamur ad Dominũ, vt auferat a nobis velamen literę vt non obtrectemus, ſed pro magnitudine ſenſuum cũ glorificemus, p.1.col.1249.b.c
moyſi literas remoto velamine, ita intelligamus, ut ſingulis dici videantur, vt ſi intelligant auditores & obſeruent, nõ erant in locum tormentorum, &c.p.1.c.1411.c
moyſi qui derogant & Euangelia ſuſcipere videntur, illis dicitur. Quare nõ timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi. Et merito arguuntur, & quare, p.1.c.1297.b.c
moyſi derogandi materiam parant qui legem non ſpiritualiter exponunt, p.1.ibid.
moyſi ne derogetur, danda eſt opera, vt lex ſpiritualiter intelligatur, p.1.ibid.
moyſi oſtendit Deus in momento tam terram promiſſionis, virtute Deitatis, p.5.col.84.f
moyſi videtur Deus duo conceſſiſſe, vnum quod regimen populi eſſet per Deum & non per Angelum, ſecundum quod Deus ambularet cum populo per cohabitationem in tabernaculo, p.1.col.855.d.& clarius de hoc, col.861.c
moyſi quamdiu vixit, non legitur aliqua mentio de Angelo loquente ſibi, uel ei apparente, p.1.c.855.a

Moyſi, Deus non in ſua ſubſtantia apparuit, ſed per Angelicã viſionem, p.1.col.1212.e.f
Moiſi licet viſio diuinæ eſſentię non fuerit pro aliquo tempore conceſſa, tamen alias fuit ſibi conceſſa in vita præſenti, p.1.col.850.f
Moiſi quando dixit Dominus: Noui te ex nomine, p.1.columna 855.a.b
Moiſi & Aaron planctus exhibetur, &c. ſed Ieſus naue ſepultus refertur & non defletus, & de hoc miſterium, par.1.col. 1625.a.b
Moiſi eã cauſam mortis dicit Dominus, quam & fratris eius, & quid figuratur per hoc, p.1.c.1383.c
Moiſi ſepulchrum abſcondit Dominus, & quare. Item diabolus altercabatur cum Angelo volens ſepulturam reuelare, & quare, p.6.c.1437.b
Moiſi cur fuit electio commiſſa ſeptuaginta virorum de ſenibus populi, cum ſenectus ad literam intelligatur, non numero annorum computata, ſed ſenectus mentalis, quæ a ſolo Deo vere conſpicitur, qui cor intuetur, p.1.col.1242.e.f
Moiſi electio quare plus commiſſa fuit quam populo, cũ per hoc quod populus eligit ſuos maiores, magis pax populi conſeruatur, p.1.col.1292.e.f. & col.1243.a
moiſi facies cornuta dicitur, erant enim quidã radii miri ſplẽdoris procedentes in altum ad modum cornuum, p.1.col. 867.c. & clarius, col.874.e
moiſi vbi & quando fuerit conceſſa talis viſio ſcilicet diuinæ eſſentię, non vidi (ait Lira) determinatum ab aliquo doctore, p.1.col.1248.f
moiſi conceſſum fuit in præſenti vita videre Dei eſſentiam, vt dicit Auguſtinus, & vnde hoc trahitur. Sed ſecũdũ Hebręos non vidit diuinam eſſentiam, par.1.colum. 850.f. & colum. 1248.f
moiſi pœna non fuit vt a pleriſque putatur, non intrare terram promiſſionis, in quam & miſeri intrauerunt, ſed figura, ꝙ qui lege eſſent, & ſub gratia eſſe nollent, non intrarent in requiem, p.3.col.1195.c. Item, p.2.col.10.d.e
moiſi corpus vel anima, ſimiliter & Eliæ non apparuit circa transfigurationem Domini, ſed ex aliqua ſubiecta creatura illa corpora formata fuerunt. Poteſt etiam credi angelico miniſterio illud factum eſſe: vt Angeli eorum perſonas aſſumerent, p.5.col.826.f
moiſi filius cur circumcidi noluerit Dominus, p.1.col.525.a
moiſi ad patrem familias comparatio p.1.col.658.e
moiſi commẽdatio hiperbolica per Paulum Burgẽſem reprehenditur in correctorio, p.1.c.1252.f
moiſi excellentiæ inter cæteros Prophetas oſtenditur, p.1.co. 1247.a
moiſi humilitas declaratur, & in quo, & ad quos, ibid.
moiſes loquens cum Domino propter diuinam reuerentiam faciem abſcondit, p.1.col.495.c
moiſi ſcripta omnis qui male intelligit, & ſpiritalem legẽ carnaliter ſuſcipit, detrahit ei, quia de verbis ſpiritus carnaliter ſentit, p.1.col.1248.f
moiſi detrahunt non ſolum Iudæi hęretici, qui non recipiunt legem & Prophetas, ſed qui impingunt ei quod homicida fuit quia Aegiptium interfecit, p.6.c.1731.c
moiſẽ adultum adduxit filia Pharaonis ad patrem, cui ille coronam ſuam impoſuit, quam ſtatim Moiſes proiecit, quoniam ibi ſculptum ſimulacrum vidit: vnde Sacerdos qui ibi aderat voluit interficere eum. ſed filia Pharaonis liberauit, p.1.col.388.b.c
moiſen & Aaron intra nubem ꝙ receperit Dñs non legimus nec ꝙ obtexerit nubes tabernaculum, nec quod apparuerit maieſtas Dñi, niſi cum populus in eos ſurrexit & lapidare voluit. Ecce vtilitas perſecutionis. & c. p.1.col.1280.e.f
moiſen vt dicunt Iudęi rogauit venire ſecum Samuel, ut eſſet ſibi teſtis quod ſeruaſſet legem quia timuit ad iudiciũ euocari, quando per Phitoniſſam vocabatur, p.6.co.1696.c
moiſẽ dicere doctorem ſinagogę immediatũ ſine alicuius Angeli præſidentia, & potiorem quam Petrũ paſtorem Eccleſiæ, an fidei noſtræ fauere videatur hoc dictum, p.1.columna 842.e.f
moiſen cum quo tanta & talia loquebatur Deus, cur ab alienigena paſſus eſt admoneri. Ibid.
moiſen cur voluerit Angelus interficere, p.1.col.524.e
moſen duabus calumniis inuadebant Aarõ & Soror eius, primo quod vxorem Aethiopem cõtra morem, duxiſſet. Secundo quod maiorem ſibi authoritatem vendicarit quam par eſſet, p.1.col.1245.b
moiſen Deus ſciebat, quia Deo præ omnibus placebat, par. col.848.e.f
moſe magiſtro vſus eſt populus Iudæorum quotidie in ſermonibus, p.1.col.652.e
moſe quare præceptum eſt vt imponerent manus ſuper Ioſue cum ipſemet teſtificetur eum in ſe habere ſpiritum Dei, p. 1.col.1385.b
mulier pulchra in numero captiuorum ſiue inimicorũ ſancti ſcriptura eſt in tractatibus hæreticorum, p.1.col.1581.a
mulier Sunamitis quæ ob inopiam famis cõſultu Eliſei de Iudæa ad terram Philiſthiim tranſiuit primitiuam Eccleſiam quæ per Apoſtolos ex circũciſione in Chriſto credidit ſignauit p.2.col.899.b
mulier quę peperit quare erat immunda, p.1.co.1016.c
mulier quæ marem peperit quare quadraginta dies in lege prohibebatur quæ vero fœminam bis totidem, p.1.c.1016.c
mulier zelotipa hauſta aqua probatur, p.2.col.357.b
mulier prophetizat quia virorum & mulierum eadem eſt natura, p.2.col.175.c
mulier poſt partum quot diebus erat immunda, & quare immunda iudicatur, & quid ſit moraliter ſignificatiuum, p. col.1011.c. & c.1012.f
mulier per oblationem mundabatur a culpa quæ cõtrahit in conceptu, p.1.col.962.f
mulier languida corporaliter delectatur & florum & pomorum odoribus, & ſponſi amplexibus, per quę deſignãtur metaphorice diuinæ conſolationes, quæ dantur ſperantibus in Dominum, p.3. col. 1832.f
mulier danda eſt homini ſenſato. Vnde Themiſtocles. Malo filię meæ virum qui egeat pecunia, quam pecuniam quæ egeat viro, p.3.col.2014.f
mulier ſiue vxor ſiue filia, non debet diſcurrere euagãdo ſicut dina filia Iacob. Item nec eſt ſecretum cordis committendum ei, ſicut Samſon dalilæ patefecit. p.3.ibid.
mulier quo tempore patitur menſtruum, & quot diebus prohibebatur intrare locum ſacrificii, nec habitare cum hominibus, nec cõmunicare cũ aliis in cibo & lecto, p.1.c.1039
mulier inſolens quantumcunque reſtringatur, vias tamen ad male agendum adinuenit, & eſt ſicut oleum in manu compreſſum, p.3.col.1721.c
mulier emorroiſſa fuit curata in via duplici de cã, p.5.c.178
mulier quæ Dominum Ieſum Chriſtum beatificauit & laudauit cõtra vituperium Iudęorum, fuit beata Marcella famula ſanctæ Marthæ ſororis Lazari, p.5.col.296.f
mulier de coſta viri facta eſt, & hoc propter multiplicem rationem, p.1.c.82.e.f
mulier quare de hoĩs latere ſiue coſta fuit formato, par.1.ibi
mulier qñq; ſexũ ſignificat, qñq; infirmitatem, p.3.col.2185
mulier quare non de pede vel de capite, ſed de coſta formata eſt, p.1.col.83.c
mulier eſt formata in adiutoriũ viri in procreatione prolis eius nutritione, & etiam in choabitatione, p.3.c.253.c
mulier eſt creata propter uirum, quia facta in adiutorium viri & ſic naturaliter eſt ſubiecta viro, in cuius ſignum ſubiectionis debet caput uelatum habere, p.6.col.286.f
mulier quælibet quæ ad verbum prędicatoris concipit ſpiritum deuotionis, & relinquit faſtũ ſęcularẽ atque luxũ, Chriſto deſponſatur per obſeruationem caſtitatis, p.1.col.285.f
mulier quæ non eſt diſcurſiua de domo in domum, eſt exẽplar pulchritudinis ſpiritualis & exterioris honeſtatis, p.3.col. 2110.f

mulier

Mulier prouectæ ætatis,& ſi adhuc muliebria contingant ei, de ſeniore parere non poteſt,ſed iuuene poteſt, p.1.c.234.e
mulier ante eſum de ligno peccauit,p.1.col.92.e.f
mulier ſicut autor culpæ fuit viro,& vir executor erroris , ita mulier prior poſt reſurrectionem vidit,ne perpetui reatus opprobrium apud viros ſuſtineret,p.5.col.999.a
mulier ſtulta in aquis furtiuis & pane prohibito,& illicita cōnubia dulciore eſſe aſſeuerat,p.3.col.1642.e
mulier bona & caſta viro ſuo præbę honorem in omnibus, eiuſque virtutib. ipſa domum bene regēs,quaſi gratiam addit corona,p.3.col.1653.a
mulier eſt gloria viri,& non imago viri,ad deſignādum quod tam vir quam mulier immediate ſunt ad imaginem Dei ſecundum naturam intellectualem,vir tamen perfectius,p.6. col.286.f
mulier exercere non debet actus viriles vt prędicare docere, & ſimilia.Nec vir actus muliebres,vt filare , & lauare pannos, & ſimilia, p.1.col.1585.b.c
mulier in generatione prolis licet habet in rationem paſſiui, miniſtrando materiam, tamen in alio ſe habet in ratione actiui ſcilicet materiam præparando,& conceptum fœtum fouendo,p.2.col.1427.c
mulier facta eſt propter filios procreandos,p.1.col.76.f
mulier ſicut ſubditur viro in domeſtica vita ita ad virum pertinet procurare neceſſaria vitę pro ſe & vxore ſua & familia,p.1.col.103.c
mulier ſi ſcienter cōtrahat cum frigido non potente eam cognoſcere,vt doctos dicunt nihilominus tenet contractus, p.2.col.672.e.f
mulier nata pauperrime,a viro magno educata miſericorditer & tandem ornata & ſibi matrimonialiter deſponſata: quæ tamen omnium expoſuit ſe omni adultero inuerecundę, ſignificat metaphorice magna flagiti a populi Iudęorum, p. 4.col.1181.c
mulier quędam nutriens paruulum,qui eodem lecto cum ea iacebat,& cum decimum ætatis annū impleſſet,& illa fuiſſet calefacta vino,induxit puerum ad carnalē copulam , & ſic aliis noctib.ſequētib.,quę de eodē cōcepit,p.2.c.780.e.f
mulier dicitur ædificari de coſta inſtar domus, quia ſicut domus nos defendit ab incommodis,imbribus caumatibus, &c. Ita mulier conſtructa eſt,vt ſit domus & receptaculū naturaliſſimi effectus naturę ſcilicet generationis,in qua præſeruetur ab incommodis,foueatur nutrimentis, p.1.c.91.b
mulier pudica præ pudore incedit oculis in terram demiſſas, p.4.col.56.f
mulier ſiue vxor ſicut non nimis eſt artanda,ita nec etiam nimis laxanda.p.3.col.2019.c
mulier de adulterio poteſt accuſari dupliciter,vel ante vel poſt contractum matrimonii,p.1.col.1590.f
mulier innoxia à zelotypia,an virtute aquæ in quā ſacerdos maledicta congreſſit potuit concipere etiam abſque virili ſemine,vt aiunt dicere Hebræos,p.1.c.1195.b.c
mulier quomodo ſub viri poteſta e tradita eſt cum ante peccatum facta eſt, vt vir ei dominaretur,p.1.col.102.d. c
mulier quædam de vltra Iordanem veneret in Ieruſalem, & cum aliis fuit ibi obſeſſa,& anguſtia famis conſtricta coxit proprium filium & comedit,p.4.col.253.c.Itē,p.5.c.953.c
mulier lubrica ſignificatur per ollam æneam rubiginatam, & poteſt dici ollam Vulcani,p.4.col.1261.c
mulier ſpecioſa eſt ſepulchrum dealbatum, p.2.co.548.d
mulier ſubdita ad obſequium viro.p.2.c.1617.c
mulieris purgatio ſiue purificatio poſt partū quare magis mulieri quam viro pręcipitur,& de quo, & quare purificatio præcepta eſt,p.1.col.1014.f.1015.a
mulieris malæ peſſimi ſunt actus,& bonę glorioſi triumphi,p. 2.col.1512.d
ad mulieris gratioſitatem multum facit,quod mature & honeſte incedit,& calciatis pedibus,p.3.c.1870.f
mulieris naturaliter diuerſus eſt a viris color,motus,inceſſus, vires,p.1.col.1585.b
mulieris in fronte ornamentum precioſiſſimum eſt verecundia,p.3.col 2013.c
mulieris amor tam fortis vt ſi maritus eam iam percuſſerit nō poſſit vel in minimo mirum eius amor,p.2.col.521.a
mulierum ſubiiciendum viro præcepit D.Paulus,p.2.columna 1618.d
mulieris formatio de coſta,vtrum fuit per additionē alterius materię an per multiplicationem eiuſdem materiæ, p.1.columna 82.e.f
mulieris manus apprehendentis verenda hominis, ut liberet maritum ſuum de manu ſecum litigantis,pręcipitur amputari,p.1.col.1616.f
mulieris decipula fortiſſimi capti ſunt.Salomō,Samſon, Dauid,p.3.col.1636.e
mulieris formatio exprimitur per modū ędificationis,& quare,p.1.col.82.f.& col.84.d
mulieris conuitium graue,p.1.c.1250.d
mulieris lubricę captos amore,per partes conſumitur. Vnde: Fœmina,corpus apes,animam,vim,lumina,vocem.Polluit annihilat, necat, eripit, orbat, acerbat,p.4.c.1263.c
mulierem non tangere eſt homini bonum quantum indiuiduum ratione triplici,p.6.col.101.c
mulierem menſtruoſam non eſſe ab Eccleſia prohibendam, p.1.col.1040.d
muliere nihil perfidioſius,p.2.col.248.d
mulieres tantum garriunt,fabulis perſtrepunt , nec ſinunt eſſe ſilentium de infantibus ſuis , aut de lana , aut de neceſſariis cogitant,diſcunt circumire domos , nō ſolum verboſè, ſed curioſe loquentes quæ non oportet, p.1.c.875.a
mulieres ingreſſæ in Aegyptum,aliqui dicunt nullam computari,p.1.col.434.f
mulieres non numerantur in libro Numerorum, & quare,neque ſerui nec Aegyptii,p.1.c.1435.c
mulieres ſingulis menſibus naturę reddunt tributa,p.1.columna 1039.a
mulieres alienigenę fuerunt in duplici gradu,p.2.c.689.c
mulieres gentiles in ſacris martis portabant arma viri, p.1.co. 1583.b.c
mulieres antiquitus in lamentationibus vocabantur, carmen lugubre pręcinentes,ad commouēdum alios ad fletum , p. 4.col.657.a
mulieres in conuiuio Aſſueri ſegregatę comedebat a viris, & ponuntur duę rationes,& quare,p.2.col.1344.f
mulieres docet pueros ſuos proprios mores,p.4.c.2191.c
mulieres gentilium ad honorem idoli proſtituebant ſe,& in tali luxuria credebant ſacerdotibus, eo quod non faciebant propria concupiſcentia moti,ſed magis ad honorem idoli, p.2.col.985.c
mulieres idololatrantium modum luxurię habebant,nam tūc cingebant ſe ſuperius, quaſi ligatę aliquo magno crimine ſedentes in via per quam tranſibant homines procedentes ad idola,& quomodo per coitum ſe liberatas a crimine ſperabant,aliis exprobrantes quod non fuerant dignæ ſic ab idolo viſitari,p.4.col.1059.c
mulieres habuit dominus in comitatu ſuo quæ miniſtrabant, ei,ſic & Apoſtoli,& quare,p.6.col.265.c
mulieres vtrū eſſent virgines cognoſcebantur in areæ tranſitu,p.1.col.1407.c.Itē,p.2.col.283.b.c
Mulieres Hebręæ quando Pharao voluit impedire multiplicationē populi per generationem opprimendo viros laboribus ne vacarent amplexibus,vxores eorū componebant ſe ad ſpecula,& quare,p.1.col.891.c
Mulieres longe erant in Chriſti crucifixione , reſpectu militū Chriſtū crucifigentium,ſed prope reſpectu aliorum aſtantium,p.5.col.262.f.& 996.f
Mulieres emerunt aromata ad Chriſtū vngendū feria ſexta, antequam intraret ſolennitas ſabbati quandiu erat eis licitum aliquid emere & parare,p.5.col.906.f
mulieres prægnantes præ anguſtiis & doloribus pariebant ante tēpus fætus imperfectos:& ſic ſtatim moriebātur,& a ma-

tribus

tribus comedebantur.p.4.col.537.c.& col.1030.f
Mulieres in obſidione Samariæ comederunt filios præ famus magnitudine.p.4.col.623.c.& c.1012.
mulieres ne exerceāt opus aduocandi,in iure cautum eſt,p.6. col.327.b
Mulieres non debent dominari nec regere propter defectum diſcretionis & conſtantię.p.1.col.652.f
Mulieres licet non ſuccederent in hæreditate, tamen quando vxor poſt maritum defunctum ſine liberis remanebāt, ipſa tenebat partem hereditatis ad vitam,& illam poterat vendere,in quantum erat ſui iuris,p.2.c.301.c
Mulieres,vſus Hebrææ locutionis dicit,non corruptas,ſed fęminas,p.6 col.498.d
mulieres cum Apoſtolis ſpiritum ſanctum recipientes similiter Prophetauerunt,quod patet de quatuor virginibus Philippi,p.6.col.996.f
Mulieres ſanctæ diſcant quam ſedulitatem prægnantibus debeant exhibere cognatis.p.5.col.688.d
mulieres temporibus priſtinis habitatione habebāt cum puellis ſeparatim in domibus virorum,vbi faciebant opera quæ competunt mulieribus, & talis dicebantur domus matris ſuę,p.1.col.282.c
mulieres tres,ſcilicet Thamar,Raab, & Ruth,fuerūt viris ſuis ex quibus conceperunt accidentaliter coniunctę, p.5.colu. 34.f
mulieres Iudæas quę ex frequenti partu & labore itineris erant detur patę, Iudæi reuertentes de Babilone cōtēpſerūt, & duxerunt mulieres alienigenas,quę docebant filios a Iudęis genitos idololatre,p.4.col.425.f
mulieres quæ non nouerunt virum quare interfici iuſſit Deus Numer.31.p.1.col.1407.a.b
mulieres figurantur,quæ libidinis cauſa miſcentur viris ad tēporalem quæſtum,quem præſtat & veſtimentum,ſed pelles veteratæ proiiciuntur,& muliebris conſuetudo veteraſcente amicitia reſpuitur,p.1.col.1039.a
mulieres diuites quas vocat Iſaias,p.5.col.293.b
mulieres non debent ferre arma virorum ſiue vaſa, nec viri e conuerſo,& quare,p.1.col.1585.b.c
mulieres in Genealogia Ieſu Chriſti poſitæ quales fuerit, ſanctæ,ſcilicet vel peccatrices,& quare ibi connumerantur, p.5.col.34.35.36.Item.p.6.col.1715.a.b
mulierum familiaritas cautiſſime declinanda eſt, ex caſu ſanctiſſimorum hoc exprimentum dante,p.4.col.1306.f
mulierum familiaritates,maxime ſuſpectarum, homo quilibet quantūcunque ſapiens, & etiam ſenex, fugere docetur ex tam miſerabili caſu ſapientiſſimi.p.2.col.781.c
mulierum familiaritas quantum eſt horrenda atque fugiēda, oſtenditur nobis pro hoc quod Balaā non potuit debellare filios Iſrael per dæmones,& tamen eos confudit, & afflixit per mulieres,p.1.c.1357.c
mulierum proprie eſt pulchritudo,p.1.459.a
mulierum planctus ſuper paſſionem domini quare magis deſcribitur quam virorum,cum & multi viri dolerent,p.5.col. 990.f
mulierum ordinem in generationibus texere vtrum conſuetū ſit in ſcripturis,p.5.col.49.b.c.Item,p.6.c.68.f.Item p.1.co. 657.a.b
mulieribus Prophetandi actus eſt prohibitus,licet quantū ad illuminationem mentis non repugnat ſexui muliebri, pa.6. col.236.f
in mulieribus ſolet magis vigere deuotio,ſecundū illud quod canit Eccleſia. Intercede pro deuoto fęmineo ſexu, p.3.col. 1858.f
mulieribus prohibitum eſt quærere in Eccleſia per modum diſputationes,p.6.col.236.f
mulieribus audire,nō loqui datum eſt,diſcere,non docere, p. 5.col.956.f.Item,par.4.colu.254.d.Item, parte 2.columna 15.b.c
mulieribus nefas erat ingredi atrium tabernaculi, p.2.colum. 333.c
mulieribus monemur nos elongare,ne verbis earum,ſignis & aſpectibus decipiamur, & de hoc figura,p.1.co.1369.b
mulieribus opprobrium eſt,non habere filios,non habere pręmia nuptiarum,p.5.col.681.c
muliebri ſexui conſolatio in hoc datur,per Delboram ſcilicet ne pro infirmitate deſperet ſe prophetiam poſſe ſuſcipere, p.2.col.175.b
multiplicatio ſeminis Agar, non fuit completa in bonis promiſſis Abrahæ,ſed in Saracenis,& Agareni dicuntur, pa.1. col.218.f
multiplicatio poteſt fieri Deo dupliciter. Vno modo per additionem,alio modo ſine additione,p.2.col.677.c
multiplicatio peccatorum non incępit tempore Noe,ſed ante p.1.col.137.c
multiplicatio terręnaſcentium ſequitur ex influentia corporis cœleſtis tanquam ex cauſa efficiente,& ex bona diſpoſitione terrę,tanquam ex materiali cauſa,p.1.col.315.f
multi (vt Salomon) bene incipiant,& male deſinunt. Dicitque beatus ante obitum nemo ſupremaque funera debet, p.2. col.1074.e
multi quæ docent uerbis,malis deſtruunt exemplis,par.4.col. 965.a.b
multi per baptiſmum ad fidem tranſeunt,ſed ad cæleſtem patriam pauciſſimi perueniunt,& de hoc figura,p.1.co.1382.f
multa ſunt homini ſano impoſſibilia,quæ sūt homini furioſo poſſibilia,p.4.col.1550.e
multitudo quando tenetur collectiue,quando diuiſiue,pat.1. col.586.f
multitudo credentium differentiam habet,p.6.c.62.f
multitudo filiorum Abrahę ſtellis comparatur quantum ad bones,& arenæ quantum ad malos,p.6.c.924.f
multitudo quędam eſt laudabilis,p.1.co.1382.f
mulus ex aſino & equa gignitur,mula ex equo & aſina,p.2.co. 1287.a.b.Item,p.1.col.379.e
muli nitidi potentes Iſrael ſignificat,p.2.col.185.a
mularum generationem ex equo & aſina quis primus modū adinuenit,p.1.col 379.e.& col.380.c
mundus dicitur carcer vel ſpelunca,vbi omnia vana,pa.3.col. 1539.c
mundus dicitur mare qui guſtatus amarus eſt,& viciorum fluctibus inquietus,ſed ab ipſo Domino eripiuntur prædeſtinati qui amara dulcificat,triſtia conuertit in gaudium,ęgritudinem in ſalutem,p.5.col.529.f.Item,p.4.c.117.c.& col. 1575.c.& col.2242.f.Item,p.3.col.887.f.Item, p.1.colum. 725.b.c
mundus dicitur vmbra mortis p.5.c.701.a
mundus dicitur Galilęa,qui eſt ſuperbus,& ad ima ſemper rotatur,p.5.col.91.a
mundus dicitur deſertum, quia adhuc incultus & ſterilis, in quem non eſt ita prodeundum,vt homines mente carnis inflatos,& virtutis vacuos,& de fragilis mundi gloria iactantes,putemus eſſe imitandos,p.5.col.496.Item,p.4.columna 208.f
mundus ſignificatur per Iericho quæ Luna interpretatur.p.2. col.17.b.c.& col.41.c.& c.42.f.& 53.a.b
mundus dicitur meretrix ſpecioſa & grata, quæ ad amorē ſui pene cunctos diuerſis maleficiis trahit,p.4.c.2033.a.b
mundus dicitur ager,in quo Chriſtus egreſſus eſt,quia viſibilis apparere dignatus eſt, p.1.col.287.e.f.& col. 316.b.c& col.337.b.& co.1292.f
mundus eſſe negligit, qui poſt lachrymas vitæ innocētiam nō cuſtodit,p.3.col.2149.a
mundus,ille ſolus perfecte eſt,qui diuino iudicio mundus eſt, p.6.col.1369.b
mundus vt Iudęi fabulantur,erit per ſex mille annos: duo milia vanitatis,duo milia legis,& duo milia Meſſiæ,p.6.columna 1696.d
mundus poſt diluuium dicitur quaſi alius,quia ille mundus a qua periit,& tota facies terræ & totus ille aer altitudine aquarum mutatus eſt,p.6.c.1357.a

mundus

Mundus aliquando accipitur pro eſſentiis rerum, aliquando pro maliciis hominum,p.5.col.1025.c
Mundus dicitur ciuitas,& quis eius primarius ſit,p.1.columna 1362.c.f
mundus dicitur ciuitas circunſtantiæ,& quare, p.3.col.638.d
Mundus dicitur ciuitas fortium,ſed deſtructa,qui quondã malignorum ſpirituũ tyrannidi ſeruiebat, &c.p.3.col.1696.c
Mundus dicitur ciuitas ſanguinum,qui eſt mendax peruerſitate doctrinarum quibus multos dilacerat,& rapit. In mundo eſt vox flagellorum quibus iuſti afflicti clamant, quãdo alius,ira,alius libidine,alius odio,vel inuidia torquetur. Et de multis ãnis declaratur,p.4.col.2032.2033.
mũdus(ait Beda) perfectus eſt & ornatus Verno tempore, in quo ſolent herbæ virentes apparere,& ligna pomis onuſta, & hoc patet his verbis. Germinet terra herbam virentem, p.1.c.16.e.Licet alii dicant in Septembri.Ibid.
mundus in finali iudicio ſecũdum doctores Catholicos innouabitur & meliorabitur ad augmentum gloriæ electorum, p.4.col.284.f
mundus minor dicitur homo,& quomodo ille renouatur,par. 6.col.1667.c
mundi huius mutata eſt facies poſt Chriſti reſurrectionem,p. 6 c.230.d
mundi dextrum & ſiniſtrũ quomodo accipitur ſecundũ Philoſophum,& ſecundum communem modum loquẽdi,quẽ magis ſequitur ſcriptura ſacra,p.2.col.435.a
mundi poſitiones ſex enumerantur.Et quomodo,p.3.colum. 1135.a
mundi malicia & ſuperbia eius mẹnia, eſt prima ciuitas quę nobis expugnanda oſtenditur,p.2.columna 30.f.& columna 809.c
mundi nomine in ſacra ſcriptura frequenter deſignatur peccati deordinatio.Et ſic dicit Chriſtus: Ego non ſum de hoc mundo.Quod intelligitur,&c.p.5.col.1160.f
mundi ſpecies carnalibus pulchra videtur,quia carnis ſuæ in eo explere cupiunt deſideria,p.4.col.2420.d
mundi falſa pulchritudine qui non irretitur, & turpitudinem eius intrinſecus videt,reſilit ab eo,& omnia terrena bona digna planctu iudicans dicet.Miſer eſt mundus qui tot homines alligat viciis & retinet.Sed quis intelligens hanc miſeriam condolet mundo.Pauci ſunt qui etiam in morte ſua a cõplexib. ſpecioſę meretricis poſſunt auelli,p.4.c.2035 b
mundi nomine aliquando boni, aliquando mali deſignantur,quia vna maſſa eſt quę tota in Adam periit, p.5.columna 1162.c
mundi finem prędicere nitentes,fatuitatem ſuã oſtendunt, & omnes qui hoc attentauerunt,mendaces inuenti ſunt, p.4. col.1771.c
mundi finem Apoſtoli credebant propinquum quãdo Eliam viderant in transfiguratione Domini iuxta dictum Malachiæ,&c.p.5.col.292.f
mũdi curſum immutari in aliquo tempore Meſſiæ,non eſt intelligendum ſecundum antiquos doctores Hebręorum, p. 4.col.483.c
mundi finis quanto accedit,tanto magis frigeſcit charitas,crebreſcunt mala,p.5.col.1119.c
mundi ſubuerſio generalis per tribulationem Antichriſti,& per ignem conflagrationis,aduentum iudicis pręcedentem denunciatur,p.4.col.231.c
mundo mori volunt aliqui penitus & mundus ipſe adhuc viuit,dum eos non amatus amans,quibuſdam occupationibus aſtringit,p.3 col.50.d.e
mundo moritur nemo perfecte,niſi intra mentis inuiſibilia a viſibilibus abſcondatur,p.3.Ibid.
mundo præſente quicunque vtitur, vt tabernaculo, in eo põt feſtiuitatem habere & lætari ſpe futuri ſæculi, p.2.c.1346.f
mundũ in maligno eſſe poſitũ declarat per multa,p.4.c.877.c
mundum ante aduentum Domini infidelitate tenebroſum ſignificat Aegyptus,p.4.col.195.b
mundũ dicere eſſe æternũ, an tanquã problema neutrũ apud Catholicos recipiatur,p.5.1053.a.1054.d.Itẽ,p.6.c.767.c
mundum fuiſſe creatum: communis eſt opinio Iudæorum, in mẽſe q vocatur apud eos Tiſari:& parti correſpõdet Septẽbri noſtro,& partim Octobri. Et dicitur ille menſis ſimpliciter primus apud Hebræos,p.2.col.1343.c.Item p.1.co.601. a.& col.153.c.& col.583.c
mundum nec Paulus concupiuit,nec mundus eum, & ideo ſe mundo,& mundũ ſibi crucifixiſſe gloriatur, p.6.col.522.b
mundum homo plerumque mente non tenet,& tamen mundus eum in ſuis occupationibus aſtringit,p.6.col.Ibid.
munda ſunt omnia naturaliter,ſed cõparatione melioris naturæ,quædam dicuntur immunda,ſicut bos leone melior, quin homini neceſſarios,propter quem creata ſunt omnia, p.1.col.151.b. Interl.
mundani homines vident iuſtos & impios, ſapiẽtes & ſtultos ſimiliter ex mori reputant,quòd non ſit alia via poſt mortẽ in qua iſti præmientur,& puniantur,p.3.col.784.f
mundani Chriſtũ in tribus impugnauerunt,& ideo de his tribus arguit eos ſpiritus ſanctus,p.5 col.1136.c
mũdana omnia abiiciunt quidam,& nudi potius Domino famulari volunt,quam mundo adhærendo materiã tentandi,& a Deo reuocandi aduerſariis dare,p.5.col.636.d
mundare nos debemus in quadrageſima inſtante dominica reſurrectionis,ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, & de hoc figura,p.2.col.1338.c.f
mũdari eos a quotidiano operis exercitio neceſſe eſt, qui portas ſenſuum ab incurſu turbulentę cogitationis cuſtodire cupiunt,p.2.col.1910.e
mundati a lepra a Chriſto fuerunt miſſi ad ſacerdotẽ propter iudicium ſacerdotis & propter ſacrificium determinatum in lege,p.5.col.929.c
mundatio ſacerdotum fiebat per ieiunia, & continentiam ab vxoribus,& per aſperſionem aquę luſtrationis. Emũdatio vero populi per aſperſionem aquę luſtrationis tantum. Leuitarum autem medio modo,quia Leuitę faciliori ritu mũdantur quam Sacerdotes,p.2.col.1401.a
mundicia eſt duplex, ſcilicet interior & exterior,p.2.c.823.c
mũdicia interior & exterior requiritur ad debitum obſequiũ Chriſti,p.3.col.1182.f
mundiciam cordis cuſtodire volẽtibus,exteriorum ſenſuum diſciplina ſeruanda eſt,p.1.col.92.d
mundiciam corporalem diligit Deus,ideo pręcepit nihil fędũ remanere in caſtris,p.1.c.1597.b
mundiciam cordis an pręcedat fides tanquam pręuium principium mũdicię cordis,& ſicut caſus effectum, an ſequatur eam tanquam repromiſſa,p.5.c.121.122.
munus ſuũ qui Deo placere optat,prius charitatem proximo exoluat,p.5.col.105.c
munus nullum acceptabile eſt Deo extra Eccleſiam Catholicam,p.1.col.1522.c
munus Deo oblatum non proficit offerenti,niſi ſit in charitate,p.5.col.108.f
munus oblatũ ponimus in altari de terra,ſi actus noſtros Dominicę incarnationis fide ſolidamus,p.1.col.678.d.e.
munus eſt a corde, captata grãtia a cogitatione. Munus ab ore,gloria per fauorem. Munus ex manu,præmium per dationem p.4.col.877.c
munere ab omni iuſtus manus excutit, quia in eo quod recte agit,nec ab humano corde inanem gloriã, nec ab ore laudem,nec a manu quærit recipere dationem,p.4.Ibid.
munera carnalia promittuntur carnalibus cõmerciis, quibus delectata corrupta anima parcius correptioni inſtatur,p.1. col.363.a. Interl.
munera qui Deo offerunt de ſpoliatis rapinis,nõ ſunt illi gratia & nõ ſuſcipit, ſed ſpoliatorẽ,p.4.c.2192.d
munera nos debemus cauere, ne ab illis accipiamus qui de lachrymis pauperũ cõgregant diuitias ne ſimus ſocii furũ, & ne dicat nobis. Si videbas furẽ,currebas cũ eo,p.4.co.27.b
munera quomodo excæcant oculos iudicum ſiue ſapientum, p.1.col.601.b.c

munera

Munera recipere pro iudicio non eſt licitum, licet pro labore bono & iuſto iudices poſſint recipere ſtipendia ad victum honeſtum & decentem,p.2.col.359.c
Munerum tres acceptiones ſunt ad quas ex fraude feſtinatur quia aut tacita cordis humani gratia,aut fauoris aura, aut res quælibet exterior deſideratur,p.4.col.877.c
Murmur populi quare fuerit,& quare,p.1.c.1231.c. & c.1238.f
Murmuris in primitiua Eccleſia Græcorũ aduerſus Hebręos figura habetur,& ſopitor ſiue conſolator,p.2.col.1393.c
Murmuratores contra potentiam vel æquitatem diuinæ iuſtitiæ ignis gehennæ comburet.Et de hoc figura,p.1.c.1231.c
Murmuratores inuadere permittit Dominus,& ignem concupiſcentiæ fortius in eis aſcendere,p.1.col.1317.c
Murmurat quiſq; tanto amplius & cõqueritur de præſentib. Eccleſiæ laboribus,quanto minus in ſe carnis deſideria extinguit,p.6.col.1443.a
Murmuramus contra Deum,cum de cœleſti intemperie, fructuũ in fæcunditate,imbrium raritate,& de proſperitate aliorum & aliorum improſperitate cauſamur, p.1.c.631.b.c
Murmurauit populus Iſrael contra Dominum decies.Et enumerantur vices,p.1.col.1261.c
Murmurare eſt iraſci & dedignari contra Deum,& propè blaſphemare,p.3.col.1499.a.Interl.
Murmurare tãto minus de flagello quo caſtigamur debemus quanto certius in eo paternæ dilectionis pignus tenemus, p.1.col.1376.f
Murmurantes iniuſte contra bonos ſuperiores,puniuntur,niſi pœniteant,igne gehennali,p.1.col.1277.a
Murmurantes fratres per impatientiam, ſi abſque culpa aliquid eis infertur à fratribus,noxios ſe reddũt qui hactenus videbantur innoxii,p.6.col.1331.a
Murus nouus leuiter cadit,qui ſiccatus nec arieti cedit, par.3.col.118.e
Murus Eccleſiæ vbi collectis ad fidem nouis populis, vel correctis his qui errauerant,ædificatus fuerit,mos ponẽdæ sũt valuæ regularis diſciplinæ, ne diabolus in ouile Dei poſſit irrumpere,p.2.col.1136.d
Muſca inſolens & inquietum animal eſt,p.1.col.556.d
Muſcarum nomine Iſaias militares Aegyptiorum copias intelligit,p.4.col.97.a
murus triplex,ſcilicet interior,medius,& exterior,p.4.columna 1379.b.c
muri Ieruſalem cur in manibus Domini deſcripti eſſe, dicuntur p.4.col.47.b
muſica quid eſt,& quot ſunt eius partes,p.1.c.in præfat.Lyra.
Muſica quare inuenta fuerit,p.1.col.127.b
Muſica a Deo eſſe probatur,p.1.col.1353.c
Muſicæ hanc eſſe naturam dicunt,ſi lætum inuenerit, lætiorẽ facit,ſi triſtem,triſtiorem reddit,p.4.colum.125.a.Item, p.2.col.1603.c
Muſicæ inuentor fuit Tubal hunc Ioſephus ſcripſiſſe muſicã in duabus columnis narrat,vna lapidea,altera latericia,&c. p.1.col.125.c
In Muſicis inſtrumentis ſi harmonia chordarum conſonanter aptatur,ſuauem ſonum reddit,ſi aliqua ſit diſſonantia,carminis dulcedo corrumpitur,p.1.col.1412.d.e
Muſach & corbonam quam differentiam, & ſignificationem habeant,p.2.c.940.f
Muſtum vnde,& quare languunculas corrũpit abſque ſpiraculo, p.3.col.306.f
Mutatio veſtis exterioris denotat mutationem vitæ interioris ad ſtatum vitæ melioris,p.1.c.370.e.f
Mutatio nominis facta a Deo,ſemper facta eſt ex aliqua ſpeciali gratia,quam a Deo cõſecutus eſt ille cuius nomẽ mutatur.Et datur exemplum de Iacob & Abrahã, p.5.c.1046.c.vide etiam in Nomen quotiens hominibus,&c.
Mutationes quĩque,ſiue diminutiones a perfectione in Chriſtiano populo,prima penuria reſpectu abundantiæ præteritæ,quo ad communicationem Euchariſtiæ.Secunda,a mũdicia in immundiciam.Tertia,e ſcientia in ſtulticiã. Et hæc mutatio reperitur in pluribus Theologis moderni temporis,&c.Quarta,de bonitate in maliciam.Nam primi rectores optimi fuerũt. Fere in omnib. Eccleſijs Deus faciebat miracula, eorum meritis. Sed modo multi faciunt mirabilia, quia per modos inexcogitatos & mirabiles ſurripiunt ſimplicium bona.Quinta in miniſtris Eccleſiæ, qui nec verbo prædicationis,nec exemplo bonæ actionis faciunt liberos in Eccleſia Dei,ſed magis per ſuam malã vitam faciũt filios inferni.Et de hoc figura,p.4.c.1863.c.& ſequenti.f
mutabilia omnia oportet ad vnum principium immutabile reducere,nã aliter eſſet proceſſus infinitum, quod eſt impoſſibile,p.3.col.1945.c
mutabilitas eſt in omni creatura,quod patet in Angeli, in cœlis,& in elementis,p.6.col 802.f
mutilare ſeipſum vtrum alicui licitum ſit.Arguitur pro & contra cum reſponſione,p.5.col.476.f
mutire eſt in ſilentio loqui quantum ad homines, & latrare quantum ad canes,p.1.col.581.c
mutus factus cum obſeſſione dæmonis, non legitur aliquis in veteri Teſtamento curatus,licet legantur arrepti a diabolo,p.5.col.182.f
mutus eſt etiam quędam ſpecies ranæ, quæ proiecta in os canis facit eum iacentem & non potentem latrare,par.3.col.2022.f
mutuandum eſt.Sed cui & in neceſſitate,p.1.col.704.f
mutuum quibus & duo ordine fieri debet, ſecundum Ra.Sal. p.1.col.Ibid.
mutuum debet dari ex charitate,quę eſt principium merendi apud Deum,nihil tamen ſperando,id eſt,nihil extra a ſortem nec ſeruitium,nec aliud,p.5.col.786.f
mutua filiarũ cũ diſcholis copulatio,ſeductarum & ſeducentium animarũ,ad diuerſa ſchiſmata proſtitutio eſt,pa.1.col.363.a
mutuo dabis probatũ diuinę cognitionis argentum: Tu vero nihil mutuo accipies,p.1.c.1631.a
myrrha eſt nomẽ arboris aromaticæ,& inde procedit duplex gutta vna per modum ſudationis,& illa vocatur prima: alia per inciſionem corticis,& talis vocatur myrrha ſecunda,& eſt minoris efficaciæ quam prima,p.1.col.819.c
myrrha arbor eſt Arabiæ,altitudinis quinque cubitorum, ſimilis ſpicæ quam lachantum vocant cuius gutta viridis atque amare vnde nomen accepit myrrha,p.3.col.453.a.Itẽ, p.1.col.819.c.& col.1027.a.b
myrrha eſt carnis amaritudo quæ pellit vermes malorum deſideriorum & malæ conſcentiæ,& ſeruat a putredine vitiorum,p.3.col.248.d.e
myrthus quid ſignificat, & eiuſdem myſticatio, p.4.col.345.b.& co.457.b.c
myrtus temperatiuæ virtutis eſt, ita vt diſſoluta mẽbra conſtringat,p.4.col.362.d
mytus ſignificat eos,qui afflictionib.ſociorum compati,ſciũt p.4.col.326.d
myſterium Chriſti fuit pręcognitũ ante mundi conſtructioni p.4.col.417.a
Myſterium Chriſti abſconditum fuit a ſeculis & generationibus,recte horum ſcientia putei dicuntur, p.1.c.1320.f
Myſteriũ æternæ generationis filii Dei & ſuę ſacræ incarnationis notatur,p.3.c.1731.c
Myſteriũ incarnationis per quod omnes homines reducũtur ad uitã beatam,eſt illud quod principaliter pertinet ad diuinam prędeſtinationem,p.3.c.710.f
myſterium Chriſtum fuit in ve. Teſtamen. occultorum,par.4.col.233.c
myſterium incarnationis diuinæ quomodo longinquum a cognitione noſtra,p.4.c.579.c
myſterium incarnationis eſt cauſa principalis efficaciæ baptiſmalis,per quam filius Dei vniuit ſibi humanam naturam in mundum deſcendendo,p.5.1072.f
myſterium Chriſti per Iſaiam oſtenſum fuit ad deiectionẽ ſuperborum,& exaltationẽ humilium,p.4.col.11.c

Myſterium regni cælorum eſt ſecretum eccleſiæ militantis à Chriſto apoſtolis conceſſum.p.5.col.237.c
Myſteriū Eccleſiæ quomodo in lege exprimit,p.1.co.1544.d
Myſteria ingentia deſignantur in omnibus pene veterum geſtis.p.2.col.199.c
Myſteria & ſubtilia fidei vtrum ſint omnibus differenter proponenda. Arguitur pro & contra. Cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.6.col.847.d
Myſteria legis diuinæ omnia,non ſunt omnibus patefacienda,ſed pro capturam ingenii quolibet & profectu ſcientiæ atque virtutum,p.1.col.1551.c
myſteria non ſunt reuelanda irriſoribus & blaſphemis, p.5.c. 536.e
myſteria Eccleſiæ non ſunt propalanda,niſi ſummatibus viris.p.1.col.1155.& 1453.b
Myſteria eadem eccleſiæ multis figuris repetuntur,ſed repetita noui ſemper aliquid afferunt,p.3.col.1848.d
Myſteria occulta deſignabant aliquādo prophetæ inſolitum modum ſcribendi,ſicut poeta per figuras grāmaticales ſignant aliquid ſubtiliter intelligentibus,quod eſt vulgarib. & ſimplicibus occultandum,p.6.col.1701.& ſeq.
Myſticorum obſcuritas ſignificatur per noctem, p.4.c.2188.e
Myſticos ſenſus ſi non omnia gerunt,nō mirum quia nec omnes rami arboris fructum ferunt.p.1.col.269.f

N

Naaman quare admirabilis facie deſcribitur,p.2.col. 881.a
Naas interpretatur ſerpens,& ſignificat diabolum, qui filiis Iſrael,id eſt fidelibus inimicatur,p. 2. c. 384.d
Naaſon fuit princeps tribus Iudę in deſerto poſt patrem,p.5. col.36.f
Naaſon nomen eſt ciuitatis. Eſt etiam nomen proprium principis tribus Iudę.p.2.col.1497.c
Nabal ſignificat inſipientiam,p.2.col.481.b
Nabal inſipiens Nebel menſuræ nomen,p.2.col.481.b
Nabal duo corde verbum vxoris ferre non potuit, par.2.col. 484.e
Nabal ex deſperatione veſanus factus.p.2.c.484.e
Nabo eſt ciuitas mobilis in quo erat Chamos idolū, quod & Beelphegor,p.4.col.872.e
nabal debebat inclinari ad exauditionem petitionis Dauid. Et hoc quinque rationibus,p.2.col.478.f
naboth maluit mori,quam facere vt paterna hęreditas & poſſeſſio antiqua in regis impii mutaretur delitias.p.4.c.204.e
nabuchodonoſor,hoc nomine plures nominati ſunt, p.4.col. 1495.c
nabuchodonoſor dictus eſt primus & ſecundus,p.4.ibid.
nabuchodonoſor magnus,dicitur a magnitudine operū quia regnum Chaldæorum,quod ante ipſum fuit paruum,valde ampliauit,& monarchiam fecit,p.4.ibid. Et fuit potentiſſimus inter reges Babylonis,col.162.d
nabuchodonoſor quomodo ab euentu hoc nomine vocatus eſt & de nominis interpretatione,& de mirabili eius educatione.p.4.col.1495.c
nabuchodonoſor oblitus fuit ſomnium ſuum, ſed Pharao nō fuit oblitus:nam integrum retulit ipſi Ioſeph:rationes aſſignantur.p.1.col.405.c
nabuchodonoſor primo regnauit in Chaldęa,& poſtea obtinuit regnum Aſſyriorum,& factus eſt monarcha , & anni eius varie computantur.p.2.col.1000.f
nabuchodonoſor rex Aſſyriorū omnes deos præcepit exterminari,vt ſolus ipſe Deus diceretur,& ſimiliter Sennacherib.p.3.col.2153.c
nabuchodonoſor non debellauit Iudæos propria virtute, ſed Dei,p.4.col.730.f
nabuchodonoſor quomodo intelligitur placuiſſe in oculis domini.p.4.col.778 f
nabuchodonoſor venit cōtra Ioachim,ſed cauſa habetur ,p. 4.col.1425.f
nabuchodonoſor quare ſapientibus tam duram ſententiam dedit,p.4.col.1508.f
nabuchodonoſor quare Danielem adorauit,&c.p.4.column. 1519.c
nabuchodonoſor deſtruxit ciuitatē quæ dicebatur Nonutrix quam Alexander magnus reædificauit,&c.par.4.columna 2035.c
nabuchodonoſor,hiſtoria an ſit vera hiſtoria,vel parabolica. & an,& quomodo in beſtiam mutatus ſit. Arguitur contra, quod non intelligatur ad literam de Nabuchodonoſor,ſed de diabolo,&c.Sed rationes ſoluuntur,p.4.c.1549.c
nabuchodonoſoris regis iniuſtitiam nemo arguebat, &cæt. p.4.col.784.d
nabuchodonoſor vocat Ieremias gladium domini. p.4.colu. 870 e
nabuchodonoſor parem aquila facit diuinus Ezechiel,par.4. col.870.c
nabuchodonoſor rex & Abdemelech Ieremia pphetā ſolati ſūt,Iudæi vero accēdere noluerūt,p.4.c.839.b.& co.840.d
nabuchodonoſor poſt amentiam reſtitutus regno, dubitatur a quibuſdam vtrum fuerit ſaluatus.Arguitur contra,ſed ſoluuntur rationes,p.4.col.1556.d
nabuchodonoſor quomodo poſt mortem ſuam per filiū ſuū Euilmerodach cōſilio Ioachim iuſſus eſt exhumari , & in multas partes diuiſus,vulturibus dari,vt ſic ipſis auolantibus partes non poſſent iterum congregari, ne reſurgeret a morte,ſicut redierat de amentia,p.4.col.165.c
Item p.2.col.1004.f
nabuchodonoſor dicitur columba , non pro ſimplicitate ſed pro ſtultitia p.4.col.894.d
nabuchodonoſor dicitur aper & ſingularis ferus. Et quare, p. 4.col.176 f.& 615.c.& 980.f
nabuthe quaſi quandam contagionem ſui pecuniam diuitis eſſe arbitratus eſt,p.2.col.842.d
nabuthe inter ſanctos habetur quia maiorum ſuorum hæreditatem ne regi quidem putauit eſſe credēdā, p.2.c.842.d
nabuthe vires ſuas proprio cruore defendit, p.2.col.842.c.f
nabuthæ hiſtoria tempore vetus eſt vſu quotidiana , p.2.col. 841.a
nadab & Abiu quid ſignificent,p.1.c.99.e
nabad & Abiu quod fuerunt ſaluati argumentum habetur,p. 4.col.992.f
naim eſt ciuitas Galilææ,in ſecundo miliario a Thabor, pa.5. col.794.f
napta quid ſit.p.4.col.1533.c
nardus quid ſignificet,p.5.c.628.f
nardus dicitur expellere tumores,fugare frigus,& afferre colorem,p.3 col.1827.a.1852.f
narrantur aliter viſa,aliter audita,p.1.col.781.c
naſcitur in omni re quod eam exterminat,&c.par.5.columna 374.c
naſcimur totiens ex diabolo quotiens peccamus . Iuſtus non ſemel tātum,ſed per ſingula virtutis opera ſemper ex Deo naſcitur,p.4 col.670.d
naſcuntur peruerſi de ſanctis & bonis viris,& econuerſo boni de malis. Et de hoc figura,p.2.col.361.b.c
naſcuntur homines ex Deo,nec mirum,quia Deus ex homine natus eſt, p.5.col 1029.b
naſcentia omnia terra denotantur per iſta tria,ſcilicet , frumētum,vinum,& oleum,p.3.col.463.c
naſcentia de corporibus mortuorum animalia,abſurdum eſt dicere,cum animalibus ipſa creata eſſe,niſi quod potentialiter in ipſis & materialiter erant præſeminata, &c.p.1.col. 29.b.c
naſo odores fœtoreſque diſcernimus , &cæ.parte 1.columna 1094.e.f
nathan cum eſſet propheta non nouit Dei voluntatem,&c.p. 2.col.551.a
nathan qui & Ionathan,& vbi propheta vocatur, Nathā ſcribitur,non Ionathan,p.2.col.1019 b

Nathanael quare nō fuit vocatus ad apoſtolatum, cū a Chriſto ſuper alios commendatus fuit, p.5.co.1052.f

Nathinnei portabant ligna & aquas ad locum diuini cultus, p.2.col.1282.c

Natalis ſui diem ſoli Herodes & Pharao leguntur celebraſſe, & vterque ſolennitatem ſanguine fœdaſſe, p.5.col 542.f

Natale ſolum diligere naturale eſt, & nihil patria dulcius, p.4.col.607 a. Interl.

Natio filiorum Iſrael dicta eſt grandis, nō numero vel corporali quantitate, ſed dignitate. p.1.col.1483.c

Nationes vocat Iſaias Libanum, p.4.col.272.e

Natiuitas impeditur dupliciter. Vno modo quando fœtus moritur poſt animationem. Alio modo ante, p.3.co.55.b

Natiuitas prima ſiue carnalis ex Adam & Eua, eſt ad mortem Natiuitas ſecunda ſiue ſpiritualis quæ ex Deo & eccleſia, eſt ad vitam, p.5.col.1067.c

Natiuitas Chriſti oſtenſa eſt paſtoribus, hominibus ſimplicibus, non curioſis, nec ſapientibus, p.5.col.710.f

Natiuitatis diē Pharao & Herodes celebrauerunt, quia ex hora natiuitatis ſe reges fuiſſe putauerunt, p.1.co.402.e

Natura humana ī incarnationes filii eſt exaltata, & fuit minorata in paſſione eiuſdem, p.6.col.813.c

Natura humana Chriſti ſecundum ſe accepta eſt minor angelica, tamen inquantum vnita diuinitati in ſuppoſito filii, eſt effecta excellentior, p.6.col.611.c

Natura humana primo fuit producta in vnico indiuiduo, & in ſexu virili, ꝓpter quatuor rōnes, & aſſignātur, p.1.c.28.f

Natura ſpecialis præſtat corporeæ, quam mouet, regit, ſenſificat, &c. & vicina eſt ſubſtantiæ Dei, p.3.col.1566.e

Natura ſpiritualis ad creatorem conuerſa, formatur, & illuminatur, p.1.col.5.b

Natura, id eſt, quod Deus facit, & nihil facit contra naturam, ſed contra conſuetam nobis, p.6.c.150 e. Item p.1.c.65.a

Natura, mater dicitur, & conſuetudo, ſoror, & quare. Vel vermes dicuntur: & quare, p.3.col.194.e

natura, in homine dicitur illa quæ ad imaginem & ſimilitudinem Dei facta eſt. Alia omnia qua ſunt in homine, inferiores partes hominis ſunt, & quodammodo extra hominem, p.5.col.1025.c

Natura humanę mētis, quę ad imaginē Dei ſine peccato (qualem Chriſtus aſſumpſit) ſolus maior eſt Deus. p.6.c 812.c

natura humana ſuper omnes alias creaturas inferiores eſt ſpecialiter a verbo illuſtrata, p.5.col.1022.f

natura humana non ſolum coniuncta eſt Deo per cognitionem & amorem ſicut in aliis, ſed etiam per realem vnionē, p.5.col.1032.f

natura corporea tota adminiſtratur angelica cuſtodia, & maxime motus orbiū, quæ quidē cuſtodia intelligitur per cherubim. p.1.col.107.b

natura humana lōge tempore & tractu indiget nutritione parentum, antequam neceſſaria ſibi poſſit acquirere, p.3.col.1897.c

natura quare prouidit aliis animalibus de auxiliis ad vitam conſeruandam, vt de cornibus & vngulis & aliis huiuſmodi ad ſui defenſionem, & non hominibus, p.6.col.285.c

natura quare non potuit prouidere homini de tegumento & defenſione, ſicut animalibus, p.5 col.138.f

natura quæ eſt ſagax emittit impuritatem alimenti ſuſcepti, & retinet purum ad corporis nutrimentum, p.5.col.556.f

natura ſicut non deficit in neceſſariis, ita autor naturæ nō deficit, per prophetas nuntiando ea quæ ſunt neceſſaria cognoſci, & non poſſunt via humana ſciri, p.4.col.1857.b

Natura & ſicut ars in operibus ſuis procedunt de imperfecto ad perfectum, ita in proceſſu diuinarum reuelationum & promiſſionum, p.1.col.222.f

natura poteſt cōuerti quando petra aquam fluxit. p.2.c.889.a

natura mater omnium eſt. Sub hac omne genus hominū (.ſ. iuſtorum & peccatorum) eſt ſeptem diebus. i. præſentis vitę ſeculo oportet eum ſuſtinere iura naturę, ſed octaua die reſurrectionis ſub hac matre non erit, p.1.col.1103.a

naturæ aliqua ſunt poſſibilia, & aliqua ſunt impoſſibilia naturæ poſſibilia tamen Deo Et iſta ſunt in duplici gradu, &c. p.4 col.1484.f

naturę humanę moribus. p.4.col.82.e

naturæ omnis curſus habet naturales leges, ſecūdum quas & ſpiritus vitæ habet appetitus ſuos quodammodo terminatos, & elementa mūdi corporei diffinitam vim qualitatemque ſuam quid quodq; valeat vel nō, quid de quo fieri vel non, p.1.col.79.b

naturę tres in ſuppoſito filii ſunt vnitę per incarnationem, ſcilicet, natura diuina, anima rationalis, & caro Chriſti puriſſima p.4.col.1483.b.c

naturę rectitudo quo ad quid in baptiſmo reformatur, & quanto integre, & quam differenter ad rectitudinem protoplaſtorum inſtaurabitur, p.6.col.77.a.b

naturæ bona quadruplicia ſunt, ſcilicet, claritas intelligentię capacitas memoriæ, viuacitas ſenſuum exteriorum, & integritas & ſanitas membrorum, quibus homo poteſt bene & male vti. p.5.col.914.f

naturæ irreuerentia attenditur in prohibendis gradib. in matrimoniali contractu. p.2.c.105.a

naturæ conditor non eſt iniquus iudex culpę, & impie non flagellat, qui mira ex nihilo fecit. p.6.co.73.a

Ad naturam diuinam referuntur quandoque hæc nomina, lumen, gloria, quandoque ad perſonam, p.6.col.795.b

nautarum operatione aquę ſæpius illuſtrantur, qui in profundo merſi (miſſo ex ore oleo) aquas ſibi illuſtrant. p.1.c.8.d

naturis dedit Deus, vt ēt ex his hęc fieri poſſent, non vt in naturali motu haberent. Habet autem abſconditas quorundam futurorum vel factorum cauſas, quas rebus conditis non inſeruit, eaſque implet, nō opere prouidentię, quo naturæ ſubſiſtunt, vt ſint: ſed quo illas adminiſtrat, vt voluit quas vt voluit condidit. p.1.col.79.b

naturalis curſus rerum eſt quędam motio creaturę ad præceptum diuinum, p.3.col.378.f

naturalis conſuetudo eſt aſſurgere maioribus, p.1.col.347.b Interlinearis.

naturalis hiſtoriæ ſcriptores tam beſtiarum & volucrum quam arborum & herbarum principes apud Græcos ſunt. Ariſtoteles & Theopraſtus: apud nos Plinius ſecundus, &c. pa.4 col.709.b

naturale deſiderium hominum eſt, relinquere poſt ſe prolem in qua quodammodo maneant, p.3.col.286.f

naturale eſt ortis infantib. primum vmbilicum præſcindi, deinde ad diluendum ſanguinem aqua lauari, tertio humorē paruulorum ſale ſiccari, p.4.col.1181.a

naturale eſt in poſſeſſionum emptione lætari, in venditione lugere, ſed in captiuitate vanum eſt vtrunque, p.4.c.1131.a

naturale eſt, vt omnes qui volunt rem ei comparere, ex eis rebus, ſumant comparationes quas ſunt experti & in quibus nutriti, p.4.col.1940.d

naturali ratione multa non ſunt inueſtigabilia nobis ad plenum, licet, & philoſophi de cauſa iſtorum aliqua dixerunt in generali, tamen hoc fuit obſcure & imperfecte. Et quędam fiunt ſi aliquis non vidiſſet, non nullo modo crederet dicenti, vt ꝙ de aqua tam molli glacies dura fit, p.3.c.359.c

naturali dono plerique ſunt caſti, patientes, modeſti, liberales iuſtitiæ, & ſapientię amatores, orationibus, & elemoſynis inſtantes, & non habentes legem quę legis ſunt faciunt, pa 2.col.1280.e

naturalia ſicut in dæmonibus remanſerūt, ita in damnatis hominibus, p.4.col.1320.f

nati ſumus cum cōcupiſcentia, anteq̄ noſtra debita addamus de illa damnatione, quia naſcimur, morimur, p.6.c.1345.c

nati ſumus omnes in peccato & ex carnis delectatione concepti, culpam originalem nobis contraximus, p.1.col.607.a

nati in deſerto de filiis Iſrael fuerunt incircuncili. Et quomodo fuerunt circuncili. Et utrū ſecundo circuncili fuerūt. Et an homo poſſit bis baptizari, p.2.col.36.d

nauigator dicitur inſtitor, & quare, p.3.col.1724.c

nauigationis

Index.

Nauigationis vtilitas duplex eſt,p.3.col.1948.f
nauis inſtitoris per eum oneratur mercimoniis, quæ in patria ſua abundant,& per mare portat,vt vẽditis quæ attulerat, chariora domum reportet,p.3.col.1742.f
naum ſub quo rege,& quando prophetare cœpit,& quando proheriam conſcripſit,p.4.col.2018.a
naum uaticinium habuit contra Niniuem & Aſſyrios,qui decem tribus (quæ vocantur Iſrael)vaſtauerunt, p.4.2043.c
naum prophetauit de ſubuerſione ciuitatis Niniuitarum, poſtea quam ad vomitum redierunt,p.4.col.2018.f
nazareth vicus eſt in Galilæa iuxta montẽ Thabor,p.5.c.87.a
nazarenus vouet ſemetipſum, & hoc votum eſt ſuper omne votum,p.1.col.1297.c
nazarenus in veteri lege qui & vnde dicebantur.p.3.column. 1476.e
nazarenus per totam vitam ſuam debebat legem ſeruare Nazareorum,& omnibus diebus vitæ ſuæ: mater autem vſq; ad natiuitatem pueri tantum, p.2. col.248.f
nazareus vocabitur , vt allegat Matthæus, vnde originaliter hæc habeatur autoritas,p.5.col.69.c
Item p.3.c.1476.e
nazarenus & Nacareus habent differentiam,& quam,p.3.colum.1476.e
nazareum Iudæi Chriſtum vocant in ſcripturis ſuis mendaciter improperantes,& non Nazareum,ad excludendum ab eo Nazareitatem quę ſignificat conſecrationem & ſanctificationem,p.3.col.1476.e
nazarei fuerũt aliqui ad totum tempus vitæ ſuæ,alii vero fuerunt nazarei ad tempus determinatum, & iſti voto peracto redibant ad vitam communem aliorum,p.1.co.1197.c
nazarei nuſquam in propheticis ſcripturis legitur, niſi tantũ in vno loco,p.3.col.1476.e
nazarei tempore ſuæ conſecrationis nõ poterant radi,ſed Sãſon fuit conſecratus per totam vitam ſuam,p.2.col.247.c
nazarei quare capillos creſcere permittebãt.Et quando radere licebat.p.1.col.1199.c
nazarei capillos nutriunt,& voto completo radebantur, & capillos in ignem ſacrificii ponere iubentur. Vide myſticationem.p.3.col.31 b
Item p.4.co.1952.d Item p.1.col.1199.c
nazareorum votum,in aliquibus erat perpetuum, in aliquib. temporale,p.1.col.1197.c
nazareorum oblatio in cõpletione voti ſua fiebat per triplex ſacrificium,& quę fuerunt,p.1.col.119.c
nazareni dicebantur Chriſtiani aliquo tempore pro opprobrio p.6.col.2227.b
nazareni etiam dicti ſunt quidam heretici, qui Chriſtũ filium Dei credunt de Maria natum,paſſum etiã & reſurrexiſſe, omnia veteris legis mandata cuſtodientes. ſed dum volũt Iudęi & Chriſtiani eſſe,neutrum ſunt,p.6.ibid.
nebo mons eſſe dicitur in terra Moab contra Iericho ſupra Iordanẽ in ſupercilio Phaſga iuxta montẽ Phogor, a quo circa eum regio vſque nunc Phaſga appellatur, p.1.columna 1184.e & 1211.a
nebula,pinguedo aeris eſt,p.4.col.1856.f
nebula implens domum domini in parte quomodo intelligitur ꝙ dominus dicitur habitare in ipſa nebula,p.2.col.760.f
nebula quomodo tegebat totam terram in formatione rerũ . p.3.col.
neceſſarium eſt aliquid ad ſalutem,non ex natura ſui,ſed propter præceptum Dei vel prælati,p.5.col.1150.b
neceſſaria ſumere a ſubditis permiſit dominus,non iuſſit, pa. 6.col 265.a
neceſſaria procurare vitæ pro ſe,familia,& vxore ſicut ad virũ ptinet,ita ĩ domeſtica vita mulier ſubd ẽ viro,p.1.c.103.a
Neceſſaria ſibi ſuiſque,ſi quem iuſtorum aliquis viderit procurare,nõ debet ſcandalizari,nec iudicet eum de craſtino cogitare,p.5.col.143.c
neceſſariorum duo ſunt genera. Vnum quo emuntur neceſſaria. Aliud,ipſa neceſſaria,p.5.col.190.d.e
neceſſitas inſtitutionis matrimonij fuit duplex , ſcilicet, procreatio prolis,& culpæ remedium,p.6.col.442.c
neceſſitas facit aliquid licitum,quod alias eſſet illicitum, p.5. col.114. c
Quod neceſſitate fit cito ſoluitur: quod voluntate perſeuerat, p.4.col.1747.b
neceſſitates præſentis vitæ ſunt arma ferrea, quæ dure præmunt,& vitam inopis inſequuntur, p.3.col.218.f
neceſſitates ſunt infinitæ,neſcire cor alterius:ſuſpicari nõ bñ de amico fideli,vel bñ de infideli:neſcire qualis cras erit, nolle mori,& tñ mori:ſeq. veteres cõſuetudĩes,p.3.c.632.d
nechao rex Aegypti cum copioſo exercitu reuertitur Ieruſalem,p.4.col.1444.e
necromantia ſecundum eius,interpretationem eſt diuinatio per mortuos,p. 2.col.501.c
necromantici,qui in timore pœnæ corporalis impediunt ſuã docere doctrinã peſtiferã in publico,ſed cã docẽt in ſuis cõuenticulis in occulto ſignificantur per Balaã,p.1.col.1357.c
nectanebus per illuſiones magicas ſub ſpecie Hãmonis Dei Libyæ cognouit matrem Alexandri magni,& eum genuit, p.4.col.2233.c
nemias,ideſt,conſolator. O vtinam vt aliquis in diebus noſtris a dño veniens,mœres noſtros compeſcat, & præcordia noſtræ ad amorem diuinum accendat,& manus noſtras a pręcordia noſtra ad amorem diuinum accendat,& manus noſtras à propriis voluptatibus auertens, ad conſtruendum Chriſti conuertat ciuitatem,p.2.c.1361.c
neemias dictus eſt Atherſata,& quare,p.2.c.1285.c
neemias ſic excuſſit ſinum ſuum orando,quod ſic euacuaretur bonis ſuis eiiceretur de communitate populi quicũque nõ conſiſſet verbo & facto in remiſſione ablatorum, p.2.colu. 1362.f
negare nomen Chriſti vel fidem ſemper eſt peccatum mortale.Similiter & non confiteri,ſeu tacere aliquando eſt peccatum mortale,p.5.col.290.f
negat nunquam proximo quod neceſſarium conſpicit, qui vere compatitur,p.3.col.282.e
negatio poſtpoſita huic ſigno vniuerſali omnis, æquipollet ſigno vniuerſali negatiuo,vt omnis non,valet,nullus,&cæ. p.5.col.397.c
negatio Petri fuit,triplex,p.5.c.440.f
negationes diuini auxilii intelligendæ ſunt ſub cõditione,ſcilicet,ſi non vere pœniteant illi qui ſunt in afflictione poſiti p.2.col.114.e
negligens nõ ſis de paruo peccato,quoniam vnum peccatum aliud gignit,p.1.col.1391.b
negligentes qui quare ſic dicuntur,p.6.col.942. f
negligentes dum ſumus etiam ſi iuſti ſunt qui pro nobis orãt, etiam ſi prophetæ nulla nobis inde vtilitas,p.4.c.641.c
negligenter peccantem grauius puniebat lex, p.1.col.946.d
negocio cuilibet requiritur tempus debitum ad hoc quod bene fiat:quia conditio temporis eſt quædam circunſtãtia actus debiti,p.5.col 142.f
negotia terrena,qui & quales,quando & quomodo donis ſpiritualibus dota i tractare debent,p.6.col.238.b.c
Item p.3.col.2009.c
negotia terrena per Babylonem ſignantur,quæ ſemper confuſa ſunt,vitiis Aegypti m aff.igentia & Chaldæum, p.4 col. 897.b
negotiis ſecularibus qui implicatur,& a terra non leuatur, ſignificatur per ſtrutionem,p.1.c.1541.a.b
negociatores qui de regno,in regnum diſcurrunt, libere poſt paſſionem domini tranſierunt de Aegypto in Aſſyrios, & Aegyptii in Aſſyriam,p.4.c.203.b
nemo repente fit ſummus,p.4.c.1383.f
Item p.2.col.1411.a
Item p.1.c.777 b.& c.818.e
nemo Deum cadens adorat. Dęmones autem idola adorant cadentes,p.4.col.1523.a
nemo ꝓpric ſeipſum habere charitatẽ dicitur, ſed dilectione

ſe in alterum tendit, vt eſſe charitas poſſit. par.4.columna 229.e.f
nemo quantum profecerit, niſi inter aduerſa cognoſcit, pa.3. col.313.a
nemo ſapienter facit quod non intelligit, p.3.col.771.a
nemo ſibi innoteſcit, niſi tentatus, p.3.col.865.b
nemo cum multū profecerit, dicat: Mihi ſufficit: exiuit enim de via ante terminum, p.3.col.1370.f
nemo ita piger eſt, vt vel comedendo manum ad os ducere laborem putet. p.3.col.1689.a
nemo peruenit ad præmium, niſi qui per robur menti fiduciā ſpei tendit ad cæleſte premium, p.2.col.1124.f
nemo cogitur ſpirituale donum accipere, filios vult Deus, nō ſeruos, voluntatem vult, non neceſſitatem, p.2.co.1614.d.e
nemo altera lingua quemlibet vocans, etymologiam vocabuli ſumit ex altera, p.1.col.223.c
nemo bona facit, in quo fides non præcepit, p.1.c.594.d.e
nemo eſt cui ſaltem pauci non remaneant capilli, p.1.columna 1019.c
nemo cognoſcens Deum ad eius ad regnum ingreditur, niſi prius bene operetur. p.1.col.685.b.c
nemo nouit filium, quomodo intelligitur, p.5.col.213.c
nemo mūdus à ſorde, neque infans cuius eſt vnius dici vita. Cuius hoc verbum ſit, p.6.col.1380.f
nemroth quomodo interpretatur, & quid per illū figuratur. p.4.col.2097.c
Item p.2.c.1011.b.c
nemroth vt dicūt omnes Hebręi, erat binomius, & fuit dictus Amraphel, rex Sennaar. p.1. c.185.b.c. Et etiam Chodorlahomor, col.199.b.c.& 200.d
nemroth induxit poſteritatem Noe ad faciēdum ciuitatem, & turrim Babel cōtra dominum, & erat robuſtus venator, id eſt oppreſſor hominum, p.1.col.175.d.e
neomenia vnde & quid dicitur, p.4.col.21.c.& 536.f
Item p.3.col.1059.a. Vide in Tubarum feſtum.
Item p.1. col.1390.c f
neominię feſtum in Feſtum neomeniæ.
nephol dictio Hebraica, eſt verbum, quia ſignificat idē quod cecidit, pro quo translator noſter poſuit, obiit: & ſignificat idem quod tentorizauit vel tentorium fixit, p.5. c.448.f
neptalim nomen æquiuocum eſt ad ſignificandum vnā tribū de duodecim tribubus Iſrael. Et ad ſignificandum quandam Galilææ ciuitatem, de qua fuit Tobias, p.1.co.1495.c
neptem accipere in vxorem, an liceat, & an ſit contra legem naturæ. Et quod liceat probatur de Abraham qui accepit Sarai filiam fratris ſui Aram. Item de Othoniel, &c. par.2. col.106.f.& 107.c
neptar & nephi idem idioma eſt, & interpretatur purificatio. p.4.col.2393.e
nequitia reproborum, triturę more, electorum vitā quaſi grana a paleis ſeparans, premit vt purget, p.3.col.327.a
Peior eſt in nequitia nocens, quam non proficiens, p.1.colu. 388.b.interl.
nequitia quando dicitur, p.6.col.31.a
nequitia ſubito oborta nonnullos ad perpetrandam nequitiam, ſed tamen humana verecundia reuocat, p.3.colum. 203.b
nequitiæ ſpiritales ſubtiliores ſunt: & plus valet ad decipiendum, quam infirmitas ad ſuſtinendum. par 1.colum. 1507.a.b
nequitiam admiſſam nonnulli plangunt & confitēdo proiiciunt, quam tamen poſt confeſſionem dum appetunt, reſumunt. Et aſſimilantur cani, p.3.c.1717.b
Item p.6.col.1364.c
nequitiam praui operis ſunt occultum vulnus doloris. p.3.colum.1694.e
nero nequiſſimus, quem rex regum exaltauit ad ſublimitatē imperii Romani, ſignificatur per Aman, p.2.col.1397.c
nero quot annis imperium tenuit, & quæ ſub eo geſta ſunt. p. 4.col.2380.c
nero ex crudelitate matrem propriam, vxorem, fratrem, & ſororem, & Senecam ſuum præceptorem fecit occidi, p.6.colum.1512.f
ner quomodo dicitur pater & frater Cis, patris Saul. par.2. col.152.f.& col.158.d e
neronis anno vltimo, id eſt, xxx. poſt paſſionem domini, martyrium paſſi ſunt Petrus & Paulus, p.6.col.1146.f
neroni attribuitur prima perſecutio eccleſię reſpectu imperatorum, & quare, p.6.col.1511.c.& 1512.f
neſcire Dei, reprobare eſt, p.3.c.21.b
neſcire, ignorātia eſt, ſcire noluiſſe, ſuperbia eſt, p.3.c.323.b.c
neſtorius in Feliciana hęreſis.
nicodemus quomodo interpretatur, & qui per eum figuratur, p.5.c.1067.a
nicodemus quare nocte venit ad Chriſtum. Ibid.
nicodemus de pluribus doceri meruit per Chriſtum. Ibid.
nicolaus de Lyra ponit datam annorum domini ad tempus ſuum quo vixit, & poſtillam ſcripſit, p.4.col.371.b.& in aliis plurimis locis.
nicolaus de Lyra in ſua poſtilla literali de doctoribus recētioribus allegat Alexandrum de Ales p.4. col.373.c. Albertū magnum, p.4.col.500.f. Sanctum Bonauenturam, p.3.col. 1786.f. Bartholomæum in de proprietatibus rerum, par.2. col.589.c. Librum catholicum, p.4.col.210.f. Henricum de Gandauo, p.1.col.1660 e.f
nicolaus de Lyra recedens ab opinione beati Hieronymi in quodam dicto, excuſationem aſſignat, p.5.col.29.c
Item p.4.col.583.c.& 1873.c.& 1903.c.& 1913.a.b
Item p.3.col.779.c
nicolaus hęreticus vxorem pulchrā habens illam expoſuit illicitis vſibus dicens. Vxores eſſe communicādas, ſicut alias res. Alibi dicitur, quod ipſe vixit ſancte, & caſte ſed alii incontinentes hoc dixerunt, p.6.col.1474.f
nicolaitarum hæreſis quæ fuit. p.6. Ibid.
nigredo capillorum atteſtatur fortitudini & iuuentuti, p.3.colum.1861.c
nihil tam periculoſum quam glorię cupiditas & iactantia, & animus conſcientia virtutum tumidus, p.1.co.1433.b
nihil eo vanius qui putat plus valere nummū, quam Deū, pa. 3.col.811.b.interl.
nihil voluptuoſum, nihil ſuaue placet Deo, ſed quod habet aliquid mordacitatis & ſeueritatis, p.1.col.922.d.e
nihil ſine cauſa fit ſuper terram & in magna Dei republica, nihil ſine prouidentia Dei fit, p.4.col.944.e
item p.3.col.78.f
nihil homini, hominem proximius eſt, p.4.col.1212.f
nihil vita carens comedit p.4.col.1787.c
nihil leone fortius, nihil panthera velocius, p.4.col.1738.f
nihil bonum niſi virtus, nihil malum niſi vicium, p.4.colum. 139.c
nihil nos certius habere credimus, quam quod in ſinu tenemus, p.3.col.205.b
nihil mundi cupere, magna eſt ſecuritas, p.3.c.297.b
nihil tutum apud amatorem mundi, qui mutabilia ſequuntur & illis mutantur, p.3.col.2036.f
nihil laborioſius quam terrenis deſideriis ęſtuare, nihil quietius quam in ſeculo nihil appetere, p.1.co.557.a.b
nihil grauius quam viſione Dei priuari, p.1.col.1660.d.e
nihil quomodo exponitur in illo dicto. Sine ipſo factum eſt nihil, &c.& quomodo Manichæus intellexit, p.5.col.1020.f
nilus qui & Geon fluuius immenſus per Ethiopiam veniens, & per Aegyptum fluens, antequam diuideretur magno ſonitu per montana deſcendens, ſonitum ſimilem ſonitualarum grandium auium dabat, p.3.col.189.a
Item p.3.col.2099.c
Item p.1.col.70.f
nilus ingreditur mare mediterraneum, tranſiens, per Aegyptum, p.4.col.150.e
nilum Alexander magnus ſeptem riuos diuiſit, qui ante immeabilis erat. p.4.ibid.

nimis ſolet poni pro plus quam oportet,ſed & pro valde,p.3. col.1268.d.& 1302.f.& 1413.c
ningere tempore meſſis videtur importunum,p.3. col.1712.c
niniue vrbs eſt Aſſyriorum,& ſunt duæ.p.4.col.1920.f
niniue ciuitatis circuitus,quomodo tribus diebus perficiebatur.p.4.col.2033.c
niniue pulchras puellas aliarũ gentium captas exponebant ꝓſtibulis pro pretio,& idem faciebant de pulchris iuuenibus in vitio Sodomitico.p.4.col.2034.f
ninus rex conditor Niniue,fuit inuentor idolorum, quomodo & quale idolorum,p.5.col.197.a
Item p.4.col.257.c
Item p.3.col.1949.c
Item p.2.col.1549.c
Item p.1.col.1340.f
ninum Beli filium primum omni Aſiæ regnaſſe omnes Græcæ & Barbaræ narrant hiſtoriæ,p.2.col.195.b
niuis theſauri dicuntur exhalationes humidæ,p.3.c.357.c
nobilitas ſola eſt,quæ animum moribus ornat,p.4.co.2213.c
nobilitas generis prouenit ex generatione,nobilitas vero virtutis ex operatione,quantum ad virtutes acquiſitas, & ex datione diuina quantum ad infuſas,p.4.col.2426.f
nobilitas morum & generis quando altera alteri copulatur, quaſi gemma carbunculi in ornamento auro ſociatur,p.3. col.1806.f
nobilitas generis quantum eſt de ſe, videtur ipſis nobilibus quandam neceſſitatem imponere, ne a maiorum ſuorum probitate degenerent,p.1.col.1463.c
nocet homo duobus modis,videlicet ſi facit miſerum,& ſi deſerit miſerum,p.3.c.1717.c
nocent plus in membris detrahẽtes Chriſto,quia animas credid turorum interficiunt,quam in carnem eius mox reſurrecturam peremerunt,p.3.col.1276.c.
nocere nihil potuerunt creata,ſi cauſa non fuiſſet, vel terrendorum puniendorúmque vitiorum,vel probandę & perficiendæ virtutis,p.1.col.29.b
nocendi voluntas ineſt cuique a ſe,ſed poteſtas a Deo. par.1. col.87.b
nocendi cupiditatem malitia hominum per ſe habet, poteſtatem autem ſi Deus non dat,non habet,p.6.col.1634.b
Item p.3.col.665.a
nocendi poteſtas datur improbis,& quare,p.6.co.163.a.b
nocentes Deus excruciat,ſed vt pater tormentis clementiam miſcet,p.4.col.1063.c
nocturnum tempus propter eius quietudinem magis eſt aptũ ad percipiendum ea quę reuelantur,quam diurnum quod inquietatur tumultibus actionum humanarum. p.5.col. 80.f
nocturnis tribus in matutinis,repreſentantur tres vigiliæ noctis,& dicebantur nocturni diuiſim ſecundum tres viligias p.6. col.235.c
nocumenta ſunt quatuor quę nocent proximis,ſcilicet ſuperbia,aſtutia,mala manifeſta,pſecutio aperta, p.6.c.160.f
noctem inducere dominus dicitur & quomodo,pa.3.c.323.b
noe dicitur perfectus in generationib.ſuis,hoc dupliciter exponitur. Vno modo ad diminutionem laudis ſuæ,alio modo ad augmentum laudis ſuæ, p.1.col.540.f. & 1279.a.b
noe dicitur dediſſe requiem hominibus,non propter reparationẽ ſeculi poſt diluuiũ,ſed quia ante tempus Noe homines multũ laborabãt in agricultura, quia proprijs manib. tantum colebant terram:ſed Noe adinuenit artem arandi, in qua plus laborant animalia quam homines, p.1.c.135.e
Noe quingentorum annorum erat quando cœpit generare, & quare tantum tardauit,cum præcedentes eum circa centeſimum annum generauerunt,p.1.col.135.b
noe ſexcentorum annorum erat,quando diluuium inundauit p.1.col.153.c
noe an timere habuit,quod mali homines illius temporis interficerent eum,ſi viderent ipſum intrare arcam,pa.1.col. 149.c.& 154.d.e
noe cum filiis ſuis ſeorſum ingreſſu eſt arcam, & vxores eorũ ſeorſum:ſed mixtim viri cum mulierib. egreſſi ſunt,& quare,p.1.col.153.c.& col.163.e.f
noe intra arcam exiſtens, non potuit extra oſtium bituminare,ſed dominus ſuppleuit quod homo non potuit,&c.p. 1.col.154.d.e
noe ad hoc miſit coruum de arca,vt per ſuum redituum haberet aliquod ſignum de ſiccatione aquarum, quod non obtinuit,& ſic emiſit columbam,p.1.col.160.e.f
noe ſicut ingreſſus fuit arcam de mandato domini, ita expectauit dominum,ad egrediendum ſecũdum mandatũ eius, p.1.col.162.e
noe annũ fecit in arca,ipſa die qua ingreſſus fuerat, egreſſus eſt,p.1.col.160.f.& col.162.c
noe ędificauit altare domino,& obtulit ſacrificium, odoratuſque eſt dominus,&c.in quo oſtenditur acceptatio diuina, & per conſequens Noe bonitas & deuotio declaratur,&c. p.1.col.162.f
noe poſt diluuium inebriatus eſt, quia forte neſciebat vino poſſe inebriari,nec ante diluuium leguntur homines vino vſi,p.1.col.165.a.b
noe adhuc viuente ex tribus filis ſuis nati ſunt quatuordecim milia virorum & centum,extra mulieres & paruulos, habentes ſuper ſe duces,&c.p.2.col.1013.b
noe vixit Nongentis quinquaginta annis,par.1.col.170.d.in textu.
noe ex fide quinque fecit,p.6.col.923.c
noe Daniel & Iob,quare plus inducuntur ap protectionẽ terrę ab ira Dei,quam Abraham,Iſaac,Iacob,& Moyſes,& cęteri,p.4.col.1175.a
nomen eius non delebitur ex Iſrael,&c.poteſt intelligi, non qđ nomen eius, puer accipiat,ſed quia nõ,ſine poſteritate mortuus eſſe videbitᷣ,& iõ ꝑmanebit nomẽ eius.p.1.1615.a
nomen gentes,communiter accipitur pro gentilibus, qui nõ erant de filiis Iſrael,ſed nomen populi,indifferenter accipitur pro Iudæis & gentilibus,p.3.col.769.b
nomen idem in ſacra ſcriptura ex diuerſis proprietatibus, nõ ſolum accipitur pro diuerſis,ſed etiam aliquando pro contrariis ſicut Deus leo dicitur ratione magnanimitatis,Etiã diabolus leo dicitur ratione rapacitatis,p.3.col.1859.c
nomen in promotione alicuius ad dignitatem poteſt mutari, exemplo Chriſti,qui eligens Apoſtolos impoſuit eis nomina,&c.p.5.col.782.f
nomen Dei unum eſt:licet in præſẽti nominetur a nobis pluribus nominibus:quia in cognitionem Dei deuenimus ex perfectionibus creaturarum,quæ ſunt plures & diſtinctæ. Sed in patria videtur per ſeipſum immediate, & ſic nominatur vno ſimplici nomine ab vna ſimplici ꝑfectione, &c. p.4.col.2168.f
nomẽ donauit Deus Chriſto quod eſt ſuper omne nomẽ, an ſecundum quod Deus, vel an ſecundum quod homo, p.6. col.585.c
nomen domini quis & quomodo polluere dicitur,p.4.columna 1424.b.c
nomen idem aliquando ponitur pro loco,villa,vel ciuitate.aliquando pro regione,ſicut Meſopotamia,Babylon,Samaria,p.6.col.1047.b.c
nomen quoties hominibus a Deo vel imponitur vel mutatur ſingularis meriti eſt indicium, p.5. col.1215.f
Item p.4.col.750.d
Item p.2.col.118.e
nomen hoc alma quid ſignant apud Hebræos.pa.4.col.95.c. 96.f. Vide etiam in Alma.
nomen Ieſus eſt nomen proprium,& appellatiuum, pa.4.col. 2072.f
nomen Abrahæ mutatum fuit,quando conſtitutus eſt pater multarum gentium.p.1.col.221.b
nomen Iacob mutatum eſt,ad deſignandum tranſitum ipſius Iacob de vita actiua in uitam contemplatiuam, p.1.columna 369.c

Nomen quando duplicatur, vt Iacob Iacob, eſt ſignum diuinæ dilectionis,p.1.col.431.c

Nomen commune eſt Adam apud Hebręos,ſignificans idem quod homo:ſed tractum eſt ad ſignificandum primum hominem,p.3.vide Adam.

Nomen Iſrael,& Iacob communicantur gentilibus ad fidem conuerſis,p.4.Vide Iſrael.

Nomen Iſrael ſecundum rem, & veritatem tranſit ad populũ in Chriſto regeneratum,& per conſequens nomina duodecim tribuum Iſrael,ad duodecim apoſtolos noui Teſtamẽti,qui correſpondent.12.patriarchis p.6.Vide Iſrael.

Nomen Iudæorum ſecundum veritatem ſignificati,translatũ eſt ad Chriſtianorum gentem.p.4.Vide Iudæi.

Nomen Domini non peccantis bonas imprecationes confirmat.p.1.col.1202.b

Nomen plurale apud Hebræos ſine additione poſitum ſignat binarium,p.4.col.1458.f. Item p.5.col.960.f

Nomen Dei tetragrammaton ſecundum doctores Hebræorũ eſt appropriatum ſummo creatori,& ideo non poteſt conuenire alicui homini puro,&propter ſui ſanctitatem nullus audebat nomina niſi ſoli ſummi ſacerdotes: nec tamẽ vbique,ſed tantum in templo in benedictionis fiendis: ideo loco huius nominis pronuntiatur Adonai.p.4.col.749.f

Item p.3.col.123. Item p.1.col.533.b.c

Nomen domini tetragrammaton nõ dicitur (vt aliqui dicũt) de Deo tantummodo,ſed etiam de aliis,& oſtenditur inualidum hoc dictum,p.4 col.740.f

Nomen nouum quod erat apud veteres incognitum erat nomen Chriſtianorum,p.4.col.496.e

Nominis mutatio facta a Deo,ſemper facta eſt ex aliqua gratia ſpeciali,p.5.Vide mutatio.

Nomine alio voluit dominus apoſtolorum principem uocari & quare,p.5.col.780.f

Nomine ſuo aliquem vocari,indicium eſt familiaritatis.pa.6.col.1079.a.b

Nominibus pluribus nominatur in ſacra ſcriptura frequenter eadem perſona,p.2.colum.1015.c.Et per hoc poſſunt ſolui diſſonantiæ apparentes,col.1054.f.& 1416.f

Item notabiliter,p.1.col.372.e

Nomina eorum qui literas Babylonem ad captiuos detulerũt p.4.col.775.a

Nomina varia veteribus imponebantur pro ratione rerũ ac virtutum quibus poſtea excellere debebant,p.4.c.496.e

Nomina quædam gentium vel principũ,ſicut ad angelos malos referuntur,ita quæ de ſanctis viris & de gente religioſa ſcribuntur,ad ſanctos angelos referuntur, p.1.col.1293.c

Nomina digna poſſunt imponi indignis ratione officii, vt inſtrumentis diuinæ prę ſidentiæ,& correctionis.Et ſic põt dici ſanctus ex officio,immo ſanctiſſimus,ex perſonalibus vitiis indignus,p.4.col.1090.d

Nomina aliqua quæ de Deo dicuntur,aliqua dicuntur,per reſpectum ad creaturas,alia dicuntur de Deo per modũ qualitatum circa diuinam eſſentiam,alia per modum quantitatum,&c.p.1.c.533.c Item p.6.co.1696.d

Nomina Dei quare in ſcripturis manifeſtantur,ſi illi qui nominantur,puniuntur.p.1.col.1121.b.c

Nomina ſi bene imponantur,a proprietatibus rerum imponi debent,& aliquando ex tempore,vel ex cognatione,vel ab euentu vel qualitate,vel dono Dei gratuito, p.5. col.713.c

nomina apoſtolorum duodecim dicuntur in fundamẽtis ſcripta,quia primo publicauerunt fidem Chriſti prædicãdo, & pro ipſa moriendo,p.6.col.1677.c

nomina multa mutata ſunt,ſcilicet terrarum,villarum, & inſularum, propter longitudinem temporis, & quia multa nomina ſunt æquiuoca,p.6.col.1241.c

nomina pro rebus aptantur,etiam apud gentiles & barbaros, p.1.col.1405.a

nomina regum decem tribuum,& nomina regum duarũ tribuum,p.4 c.333.a

nomina fortium Dauid quod & qui fuerunt,p.2.c.122.f

nomina electorum in libro vitæ dupliciter ſcribuntur,ſcilicet, ſecundum præſentem iuſtitiam,& ſecundum prædeſtinationem.p.5.col.1053.f

nomina angelorum qui mittuntur in miniſterium, variantur ſecundum legationes ad quos mittuntur, p.2.col.242.f

nomina locorum & gentium plerunq; ſolent vetuſtate mutari,p.1.col.1248.d

nomina locis & gentibus reliquerunt filii Noe,& quibus populata eſt terra poſt diluuium:& ex quibus poſtea mutata ſunt plurima,p.2.col.1010.f

nomina imponuntur a proprietatibus rerum, & hoc contingit multis modis,p.5.col.713.c

nomina omnia Hebraica ſunt indeclinabilia, ſicut apud nos cornu & gelu,p.4.col.828.f.& 1409.b

Item p.2.col.1140.f

nomina propria Hebraica quãdo transferuntur ad latinũ frequenter accipiunt hanc ſyllabam us,in fine vt Saul Saulus, Iacob Iacobus,Iair Iairus,&c.p.5.col.81.c.f

Item p.4.col.2384.f

nomina pro Hebræa frequenter variantur in principio vel in fine.p 2.col.1153.c. Item p.1.col.1318.f.& c.793.c

non erunt tibi dij alii præter me,quare magis dictũ eſt quam non ſint tibi dij præter me, cum abſolutior ſermo videretur,p.1.col 66.f

non omnia poſſumus omnes,p.1.col.942.e.f

non auferetur ſceptrũ de Iuda nec dux de femore eius, donec veniant qui,&c.per Iudæos extorte exponẽdo defenſatur, ſed multipliciter improbatur,p.6.col.1443.c

normania quæ eſt pars Galliæ,accepit modum quo conuiuãtes nimis importune inducebant homines ad bibendum, a barbaris habitantibus prope polum articũ,pa.2.c.1348.f

noſce,vel ſcito teipſum,a quo primo adinuẽtum ſit hoc dictũ & quam vtile ſit,p.4.col.992.d

noſcere Deus quomodo dicitur,p.3. col.738.f

notari & ſcribæ Chriſti ſunt apoſtoli,eius verba ſignantes in tabulis cordis.p.5.col.249.a

notitia & amor faciunt familiaritatem cum aliquo,&c.par.5. col.1138.c

notitia per faciem deſignari ſolet,p.3.c.344.f

Notitia & elegantia ſcripturæ, per faciem quę eſt nobilior p.5.col.473.b.c

notitia recipit nobilitatem ab obiecto,p.3.col.1761.c

notitia occultorum,in occultorum notitia.

notitia Chriſti triplex:uide in Chriſtus.

notitia fidei eſt ęnigmatica,cognitio vero angelorum, qui cognoſcunt res in verbo,eſt clara & abſque ænigmate, &c.p.2.col.190.f

notitia quadruplex notatur de Chriſto in quatuor animalib. figurata,p.5.col.5.a

notitia patris & filii & ſpiritusſancti,diffuſa eſt per totũ orbẽ per paſſionem filii diuulgatam,& per apoſtolorum prędicationem,p.5.col.1051.c

notitia & amor implentes ad aliquid agendum,ſpiritus ſimilitudinarie nominantur,p.6.col.212.f

notitiam Dei omnia intuentem quilibet diligenter cõſideret & attendat ipſum vbique pręſentem,& ſic aſſurgat Dei ſanctorumq; eius reuerentiam,p.3.c.1511.c

nouale quid eſt,p.4.col.619.f

nouem ordines angelorum cõuenienter poſſunt intelligi per nouem princeps terrarum promiſſionis diuidentes,&c. pa.1.col.1439.c

nouercam nullus accipere debet in uxorem,quia hoc reuertitur in verecundiam patris,cum vir & vxor ſint vna caro.p.1.col.1593.b

nouitii uel de nouo profeſſi,qui non ſunt adhuc bene firmati, non ſunt mittendi inter ſeculares,p.1.c.1479.c

in nouiluniis omnibus faciebant Hebræi feſtum, propter beneficium diuinæ gubernationis,& quare tunc,p.3.c.1059.c

nouit Chriſtus ſolus,quid locutus eſt dominus ad Moyſen. Nemo enim ſic intellexit legem,p.2.col.97.b.Interl.

nouitas vocum prophana, quādo & quomodo prohibeatur, p.6.col.665.a
nouatianus & quidam alii hæretici,dicunt hominem poſt peccatum non poſſe per pœnitentiam reformari in priſtinum ſtatum,p.4.col.1924.f
Item nuptias damnant,p.1.col.1016.e
nouitii in fide vel religione non debent hincinde euagari, & per quid ſignificentur.p.2.col.352.e
nouum Teſtamentum confirmatum eſt per aſperſionem ſanguinis Chriſti,ſicut & vetus per aſperſionem ſanguinis animalium,vt figuratum correſpondeat figurato,p.6.c.896.f
nouum Teſtamētum per prophetias eſt prophetatū,ſed quod ipſo nomine noui appelletur, in veterib. libris aut nuſquā aut difficile inuenitur,præter hunc locum,&c.p.6.c.881.b Item p.1.col.825.c
nouum Teſtamentum, in Teſtamentum nouum.
noua quomodo fecerit Deus.p.4.col.405.c
noua bella elegiſſe dicitur Deus eo quod de inermibus fortes & victorioſos fecerit,p.2.col.184.d.e
nouiſſimum accipitur dupliciter.ſ.ſimpliciter & abſolute, alio modo reſpectiue,p.4.col.37.c
nouiſſimi dies,ſunt dies meſſiæ,ſic dicit Ra Mo.gerunden. Secundum enim communem opinionem,nouiſſimi dies, dies Meſſiæ ſunt. Et ſunt verba notanda, licet frequenter malitioſè negent. p 1.col.363.b.c
nouiſſimi qui conuertentur iuxta finem mundi,poſſunt ſcabellum vocari.p.2.c.1171.a.b
nox horribilis eſt de ſe,ſed multo horribilior eſt quando ſuperuenit ventus procelloſus & aer caliginoſus,p.3.c.48.d
nox habet conſilium,pro tanto quod ſomnus immutat ſcientiam diſponens contrarium eius quod facere diſpoſuerat, p.3.col.2175.c
nox illa in qua Chriſtus natus eſt,ex claritate diuina fuit illuminata,ſicut eſſet dies clariſſima,p.5.col.710.f
nox quatuor vigiliis antiquitus diſtinguebatur in exercitibus p.5.c.257.c.Item p.3.c.1138.f
noctis &c.item.&c.&c.in Nox.
noctis operibus qui dedicantur,vt ſunt fornicatio,immunditia,idolorum cultus,& ſimilia,per myſticoracem quæ nocte repit & operatur,ſignificatur,p.1.col.1541.a
noctem nunc ſequitur dies,prius diem nox præceſſit, & quando iſta permutatio ſuperuenit,p.5.col.465.b
nocte exeunt beſtiæ,& quærunt a Deo eſcam, p.3.col.1365.c
nocte media tunc ſpirituales nequitiæ omnes nefas ſuadere contendunt,tunc varias diſceptationes pectori dormientis infundunt,p.3.col.1367.a
noctibus duabus & vna die,Chriſtus in ſepulchro iacuit, & quare,p.5.col.997.c
noxa publica publico eget remedio.Leuia autem & ſecreta, poſſunt deleri pœnitentia leui & ſecreta,p.5.col.538. d
noxium eſt cum peccatoribus viuere,p.4.c.81.a
nubes quædam lucida,quædam tenebroſa,p 4.co.992.d.e
nubes non amplius decem ſtadiis a terra in ſublime leuari,aiunt philoſophi,p.4.col.412.f
nubes licet eſſe extenſa ſuper totum exercitum ad refrigeriū æſtus,tamen ſpeciali modo per modū cuiuſdā colūnæ erat ſup arcā,vbi erāt tabulæ integræ tēpore quietis,p.1.c.1230.b
nubes domini quæ erat per diem ſuper populum Iſrael tēpore motionis erat ſuper vexillū Iudæ ꝙ præcedebat,p.1.ibi.
nubes glorioſa quæ operuit tabernaculum fuit ſignum diuinæ acceptationis & præſentiæ eius,p.1.c.902.d.e
nubes vocantur prophetiæ & Apoſtoli,p.4.col.66.e
nubes generantur ex exhalationibus humidis, quæ maxime eleuantur a mari,p.3.col.351.c
nubes cum aerem protexunt,ſi in cœlum oculos attollimus, non ipſum cœlum,ſed nubes intuemur.p.3.col.338.d
nubes in alta eminet,ſed hanc ad curſum flatus impellit, p.3. col.282.e
nubes ad alta leuatur,denſata vero impellitur vt currat, calore diſſoluitur vt euaneſcat,p.3.col.107.b
nubes multum facta ſub ſole,immittit calorem inferius ſuper terrena ſcientia, ex quo aliquando ſubito marceſcunt & deſiccatur,p.4.col.237.c
nube veſtitur cor noſtrū tumultuoſum cogitationibus, quia nec in æternam quietem pure cōſpiciat,inquietudinis ſuæ confuſione tenebratur, p.3.c.352.b
nubit melius alteri intacta quam vidua,quantum ad fœminā pertinet,p.1.co.1574.d.e
neque nubet neque nubētur,Græco idiomati latina conſuetudo non reſpondet,p.5.col.112.c
nudas eſſe mulieres turpius eſt quam viris, p.4.col.1184.f
nudare bona inchoantia ab occulto rationis tegmine, eſt primogenita ouium tondere,p.1.col.1548.d.e
nullus aſpiciens ad malum operatur ſed ſemper aſpicit ad bonum verum vel apparens,p.3.c.929.c
nullus eſt qui non ex præuaricationis peccato natus, neceſſe habeat in Chriſto,renaſci,& ſpiritus eius igne mundari,p. 1.col.815.a b
nullius crimen macula neſcientem,p.1.col.260.b.Interl.
numerare & recolere debemus coram Deo peccata noſtra, q̄ ſunt opera mortua,& opera bona quę ſunt opera viua, & quare,& de hoc figura.p.1.col.1878.f
numerari inter filios Dei qui & qualis merentur, p.1.colum. 1154.f.& col.1435.c
numerationes & diſtinctiones Leuitarum factę fuerunt quadrageſimo anno regni Dauid, qui fuit vltimus annus vitæ ſuæ, p.2.col.1119.c
numerus perſonarum quæ egreſſæ ſunt de Iacob,& cum hoc ingreſſæ ſunt in Aegyptum,quantus fuerit,p.1.col.433.c
numerus credentium ad prædicationem Petri principis apoſtolorum,fuit octo milia hominum,primo duo milia, vel ſecundum alios tria,ſecundo quinque milia. p.6.col.1017.c
numerus ſeptuaginta hebdomadarū an intelligatur a prima deſtructione templi facta per Nabuchodonoſor, vſque ad tertiam,factam per Titum & Veſpaſianum, p.4.colum. 1609.a.b.c.& ſequenti.
numerus annorum iniquitatis domus Iuda incœpit a Manaſſe,p.4.col.1113.c
numerus annorum ab incarnatione domini vſque ad terminum vitę Mahumeti fuit 666.p.6.c.1592.f
numerus,vide in Qua & in Qui.
numerus pluralis abſque determinatione alicuius numeri in Hebręo,ſignat communiter binarium,p.1.col.723.c
Item p.4.col.1260.f
numerus quadratus dicitur qui reſultat ex ductu vnius numeri in ſeipſum ſemel,p.6.col.1668.f
numerus binarius non eſt infamis,ſed laudabilis,p.1.co.13.c
numerus quadratus ſignificat ſtabilitatē beatitudinis, ſicut corpus quadratum firmiter ſtat in quolibet latere,propter ꝙ etiam virtuoſus comparatur quadrato, p.6.col.1678.f
numerus quaternarius eſt primus numerus quadratus, quia perfectionem deſignat,p.5.c.1009..a.b.c
numerus denarius eſt primus digitus vel primus limes numerorum,vnde & numeri ſequentes componūtur, propter ꝙ aliquid philoſophi dixerunt,quod numeri non procedunt in infinitum,ſed ſolum vſque ad decem,p.5.col.407.c
numerus duo denarius eſt denario & binario compoſitus, ſignat duodecim prophetas,p.4.co.1795.c &
numerus aduerſariarum virtutū videtur eſſe infinitus, quia p ſingulos pene homines aliqui ſunt ſpiritus,qui diuerſa peccatorum genera moliuntur,p.2.col.87.c
numeri partiales populi redeuntis de captiuitate,ſi coniūgantur non aſcendunt tantum,ſicut in textu exprimitur, ſed deficiunt,& vnde hoc proueniat, p.2.c.1286.f
numeri iſti centeſimus,ſeptuageſimus primus & viceſimus tertius,ſacris pleni ſunt myſteriis,p.4.col.355.a
Item & numerus ternarius,p.2.col.1338.e.f
numeri ſummam ſolidam per tempora ſcriptura ita ſolet numerare vt quod ſumma numeri paululum excreſcit, aut infra eſt,non computetur,p.1.col.211.a

numero

Numero Deus impare gaudet.p.1.col.535.a.b.c

In numero ſacrato eſſe non memini, dum ineſt alicui noſtrorum puerilis vel lubricus ſenſus vel feminea & reſoluta ſegnities dum barbaros & Aegyptios gerimus mores.p.1.c.1425.c.& col.1156.a.& c.1452.a

Numero indigni ſunt ſexus fragilis & minor ætas.p.5.c.257.a

Numerum minorem ſupputant Iudæi ante, & poſt maiorem, vt, Abraham vixit v.lxx.c.annos. Nos econtra dicimus, vixit c.lxxv annos.p.4.col.1616.f

Nunc præſentis temporis, nonnunquam ſtantem ſemper in præſenti, id eſt, æternam quietem deſignat,p 3.col.54.c

Nuncius dicitur tripliciter bonus, ſcilicet ratione mittentis, ratione boni quod per ipſum nunciatur, & ratione modi nũciandi,p.4.col.7.c

Nuncius ſtultus prouocat eum ad quem mittitur ad iram, & ſic negocium peioratur,p.3.col.1716.f

Nuncii miſſi ad Ioannem Baptiſtam fuerunt ſolennes ex quatuor,p.5.col.1037.c

Nutritiua virtus ordinatur ad conſeruationem indiuidui, ſicut vis generatiua ad conſeruationem ſpeciei, p.6.c.243.c

Nutrimentum & veſtimentum requiruntur ad ſufficientiam vitæ præſentis,p.5.col.135.c

Nuptiæ videntur eſſe peccatum, ſi ſecundum indulgẽtiam & & veniã cõceſſit Apoſtolus: Vide de hoc,p.6.c.243.c.244.f

Nec nuptiæ nec alimenta,ſed immoderatus licitorũ vſus arguitur,p.5.c.403.b

nuptiæ Dauidis cum filia Saulis erant inſidiarum non beneficentiæ.p.2.col.440.e

nuptię de quibus Chriſtus ponit ſimilitudinem,ſignificant incarnationem Chriſti, & Iudæorum reprobationem, & gentilium vocationem,p.5.col.374.f

nuptiæ ſunt licitæ,quia ſi eſſent illicitæ, Ieſus & eius mater ac diſcipuli non fuiſſent in illa ſocietate,p.5.col.1055.c

nuptiæ ſecundę non prohibent,contra quoſdam,p.6.c.257.b

nuptię honorabiles potuerũt eſſe protoplaſtis in paradiſo, & thorus immaculatus ſine ardore libidinis,ſine labore pariẽdi,p.1.col.77.a.b

nuptiæ inter patruos & neptes nondum fuerunt prohibitæ tẽpore Abraham,quæ in principio etiam inter fratres & ſorores ſunt celebratæ.p.1.c.183.b.c

nuptiarum bonum triplex eſt, p.6.c.243.a. Item p.1.c.77.a.b

nuptiarum malum non eſt,quod eſt præter intentionem generationis:ſed veniale propter nuptiarũ bonũ.p.6.c.243,a

nuptiarum conuiuium apud veteres durabat ſeptem diebus, p.1.col.332.f

nuptiarum præmium eſt ex duobus vna caro , p.5.c.314.e.f. Et col.581.c

nuptiarum operibus & coniugiis non debemus ſeruire tribulationis tempore,p.4.col.2158.d

nuptiarum regula proponitur & oſtenditur , quia naturę fœcunditas decoratur,incontinentiæ prauitas tegitur, p.1.columna 77.b

nuptiarum ſecundarũ contractus improprie, vel large uocatur permiſſio:inquantũ conſiliũ quod datur de minori bono(timore,ne maius bonum male cõſeruetur)vocatur permiſſio,p.1.col.1603.c

nuptias dicentes eſſe peccatum & illicitas,error eſt,pa.5.col.191.d.Item p.1.col.35.c

nutrimentum viuentis non fiat interempti animalis cõdimẽtum,neque quod eſt vitę cauſa opem ferat ad conſumptionem corporis,p.1.col.1541.c

nux dulcem fructum habet intus,qui niſi fracta teſta, non oſtenditur intus,p.1.col.742.e.f

nucis fructus primo indumento armatur, ſecundo munitur, tertio paſcit,p.1.col.1283.c

O

OBDVRARE aliquẽ quomodo dicitur Deus,pa.6.c.524.f.Item p.1.col.524.f. Et c.540.d.e.565.c

Obduratio cordis vtrũ ſit attribuenda homini. Arguitur contra & pro cũ reſpõſione, p.6.c.829.b

obduratio cordis humani in malo,nõ prouenit primo ex parte liberi arbitrii hominis a Deo ſe auertentis, p.3.c.1178

obduratio & excæcatio non eſt a Deo directe,ſed a liberi arbitrii defectibilitate,& talis obduratio fuit in Iudæis ſecundum per excæcationem ad prædicationem Chriſti pro magna parte eorum,p.4.col.85.b

obduratio diuerſimode Deo & homini attribuitur, quia homini attribuitur inquantum eſt culpa, Deo autem inquantum eſt pœna iuſte aſflicta,p.6.col.830.d

obduratio Pharaonis fuit tam deteſtabilis, quod ex ea fuit multiplicatio ſignorum.ſ.mors primogenitorum , diuiſio maris rubri & ſubmerſio Aegyptiorum,p.1.col.581.c

obduratio licet ſi aliquo modo a Deo,tamen principium eius eſt à libero arbitrio,inclinante ſe ad peccatum,p.6.c.827

obed domum benedixiſſe dominum dicunt Hebræi eo quod omnes uxores eius & cõcubinæ & nurus & ancillæ maſculos pepererint filios,nec non & fæminæ quadrupedes geminos ei ediderint fœtus,p.2.col.547.a

obediebant homini omnia ante peccatum,poſt peccatũ vero pugnat contra eum orbis terrarum,p.3.co.2173.a

obediamus cuique bona & alta imperanti,ſed præcipitare volenti contra eamus,p.5.col.745.b

obedientia laudabilis redditur ex tribus.ſ.ſi ſit prompta,voluntaria & diſcreta,p.6.col.85.c

obedientia inferiorum animalium reſpectu humanę naturę, quę debebatur ei ſecundum naturam inſtitutam in pœnã peccati ſubtractæ eſt,ſicut & obedientia virium inferiorum reſpectu rationis,& corporis reſpectu animę,p.1.c.35.c

obedientia melior quam victimæ,p.2.col.410.c

obedientia vt eſſet virtus merẽdi oportebat vt homo ſub domino poſitus,ab aliquo prohiberetur,vnde enim homo habere dominum cogitaret,niſi enim aliquid iuberetur, p.1.col.74.f

obedientia aliquando ſi de ſuo aliquid habet,nulla eſt,aliquando autem minima,ſi etiam ſuum aliquid non habet, par. col.403.a.b

obedientiæ meritum demonſtratur,p.3.c.410.d.e

Per obedientiam nunquam debet malum fieri,aliquando autem bonum quod agitur,debet intermitti, p.2.colum.359.b. 427.c

obediendum eſt malis prælatis,& ſunt habendi in reuerentia niſi in his quę ſunt contra Deum,p.5.c.377.c

obediendum eſt Deo prompte oſtenditur per multa exempla & beneficia per ea repreſentata,p.3.col.621.b

obediendum eſt maioribus,ſi veritati concordant & iuſtitiæ nec aliter,ſe pro recta fide & vera religione,p.3.col.1999.

obedire imperio Dei,eſt eum honorare,par 3.col.1196.f

obiectum timoris eſt malum,quod eſt duplex.ſ.pœnę & culpæ,p.3.col.1980.f

obitus ſanctorum dicitur,quando exeunt obuiam ſponſo,p.6.col.1350.c

obitus fœlix beati Iohannis euangeliſtę,oſtenditur ex diuina reuelatione,& quia non ſenſit dolorem mortis,p.5.colum. 1013.c

obiurgationis Moyſi cauſa propter Sephorã, vnde ortum ſibi bum.p.1.col.1245.c.& col.1249.a

obiurgationes raro,& nõ ſine magna neceſſitate ſunt adhibendæ,& non niſi reſpectu Dei,p.5.col.145.c.& col.189.a

oblatio vndecunque ſit,multi hodie ſunt tales qui hoc nõ curant,conſulentes ſuæ auariciæ,ſicut de quodam legitur,p. 4.col.689.a

oblatio eſt in mente,non in rebus,ubi pauper æquatur diuiti.p.3.col.939.a

oblatio aliquando fiebat pro peccati remiſſione,aliquãdo de viuentibus,aliquando de non viuentibus, p.1.col.908.f

oblatio aliquando fiebat de uiuentibus,& talis oblatio vocatur proprie ſacrificium,p.1.ibid.

oblatio proprie de viuentibus,aridis tamen,ut de pane & ſimila.& talis oblatio retinebat ſibi nomen ratione oblationis,p.1.col.810.e.& c.908.f

Oblatio pauperum apud Deum reputatur, ac ſi obtuliſſet animam ſuam.i.vitam.p.1.c.917.b.c
Oblatio farinæ coctæ poterat fieri quadrupliciter.p.1.c.919.c
Oblatio ſimilæ qualitercunque coqueretur ſeu piſtaretur, erat ſacerdotis offerentis.p.1.col.960.f
Oblatio fermenti & mellis excludebatur propter idololatriã, quia iſtis idololatrę in ſuis ſacrificiis vtebãtur, p.1.c.121.c
Oblatio omnis ſacrificii debebat habere ſal,& quid deſignat, p.1.col.923.c
Oblatio de diuerſorum panum generibus ideo ponebatur, quia talia erant ſacerdotes accepturi poſtea a populo, p.1. col.801.c
Oblatio quæ ponebatur ſuper altare fuit abſque fermento, illa autem quę non ponebatur ſuper altare fiebat cum fermento,& ſic panis fermentatus offerebatur cum hoſtia paſchali ad eſum carnium.p.1.col.962.f
Oblatio alicuius animalis ad immolandum domino quando fiebat,primo offerebatur manibus ſacerdotis,& poſtea ſacerdos offerebat domino & quibus animalibus ipſe participabat,& de quibus non,p.1.col.1042.f
Oblatio de aliquibus erat interpolate,de aliquibus continue ideſt omni die.De primis aliqua offerebantur ex mera deuotione,aliqua pro beneficii impetratione,aliquando pro peccati remiſſione,p.1.c.909.b.c
Oblationes primitiarum vnde ſacerdotes & Leuitæ pulchras laudes Deo reddebant,ortum habuerunt ex ſorte Neptalim,quia in illa terrena ſcientia prius creſcebant & mature ſciebant,quam in aliis ſortibus,p.1.col.458.f
Oblationes & ſacrificia votiua licitum fuit Hebreis offerre alibi quam vbi erat arca,antequam poneretur arca domini in Silo,& poſt deſtructionem Silo,vſque ad ędificationem templi Salomonis,p.3.col.1034.f
Oblationes & ſacrificia in quibus locis licuit fieri filiis Iſrael, p.1.col.1529.c
Oblationes quas & quales Abel & Cain dederunt, par.1.col. 113.c.& col.124.e.& col.128.e.f
Oblationes & ſacrificia non placent Deo ſine deuotione mẽtis & vita virtutis.p.4.col.2071.c
Oblationes Chriſtianorum excepere debent ea quę apud veteres offerebantur,in quibus & qualiter, p.6.c.153.c.154.f
Oblationum receptio non eſt ſacerdotibus oneroſa, p.1.col. 1287.b.c
Oblatum quod quiſque offert dominum nõ latet.Quòd glorioſum eſt tibi ſi dicatur,in templo domini aurũ iſtud quo arcæ teſtamenti tegitur illius eſt: argentum ex quo baſes & columnæ ſunt illius eſt,&c.p.1.col.875.b.c
Oblatum a te ſi nihil cognoſcat dominus,& nihil muneris tui inueniat viſitans tabernaculum, quam indecorũ & quam miſerum.Sic indeuotus,ſic infidelis vixiſti,ut nihil memorię tuæ in templo domini poſueris,p.1.ibid.
Oblatum bono animo acceptabile eſt Deo,qui non offerentium ſubſtantiam,ſed penſat conſcientiam,p.5.co.569.a
Obligatio voti & iuramenti vnde cauſatur,parte 1.columna 1399.b.c
Obligatio quia mulier eſt ſub lege viri ceſſat per mortem viri vel mulieris,nam altero reſurgente non tenetur alteri, niſi de condecentia & ſuperueniente nouo cõſenſu,p.6.c.89 c
Obliuiſci dicitur Deus quando tardat,& memor eſſe,cum cito dat.p.3.col.1363.c
Obliuio cauſatur in memoria ex motione humorum,propter quod pueri & multũ ſenes ſunt immemores, p.4.c.1564.f
Obliuio vmbra mortis dicitur,quia ita tollit rem a ſenſu ſicut mors a vita,p.3.col.322.c
Obliuio & recordatio non cadunt in Deo, ſed loquitur ſcriptura ſecundum modum noſtrum loquendi,p.1.col.157.c
Obliuioni quę ex infirmitate originalis peccati venit, oppoſita eſt meditatio,p.3.col.1351.c
Obolus eſt viceſima pars ſicli,p.1.col.816.e.f
Obſcura quędam eſſe in ſcripturis voluit Deus & quare, p.3. col.1701.a
Obſcuritates prophetarum vocantur ſigilla,p.4.col.269.b
obſecratio eſt pro neceſſitate diſtricta oratio, & eſt per ſacra ad Deum adiuratio,p.6.col.14.a.693.b
Item p.4.col.1569.c.Item p.3.col.1542.f
obſecratio eſt deprecatio per rem ſacram,ſicut in fine orationis dicitur.Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ,&c.vt p ſanctitatem illius obtineamus,quod obtinere noſtris meritis non valemus,p.2.col.1014.f
Obſecratio & deprecatio & poſtulatio quomodo differũt, & etiã quomodo ſunt oratio & actu orandi bipertiti, & quid ſit oratio, p.6.col.693.c
Obſequium cœptum gradatim potius prouehatur, quàm per inconſiderantiam minuatur,p.6.col.717.b
In obſequium qui aſſumitur,ante oculos Dei a cũctis carnis cogitationibus immundus dẽt apparere, ne illicitas cogitationes mens proferat,& pulchram animi ſpeciem quaſi pilis fuſcantibus deformem reddat,p.1.col.1214.d.e
Obſeruantia mandatorum quamuis ſit neceſſaria ad ſalutem tamen maior perfectio conſiſtit in obſeruatione conſiliorum,p.5.col.581.c
Obſeruantia paſchalis an fuerit Iudęis aliqua ante legem data eis,p.col.241.e.f
Obſeruantia cerimoniarum,puta circunciſionis & ſabbati ante legem fuit,p.1.ibid.
Obſeruantia multorum ante legem fuit,quæ pertinent ad matrimonium,p.1.col.789.f.& col.475.b.c
Obſeruantia legis prolongat vitam,quod oſtenditur ex hoc quib.legis violatores per idololatriam fuerunt omnes mortui,& obſeruatores viuebant,p.1.col.1479.a
obſeruantia legis non fuit neceſſaria omnibus ad ſalutem, ut patet de multis gentilibus.p.5.col.382.e.f
Obſeruantiam dierum,mẽſium, & annorum in lege præcepit Deus ſecundum ſolis & lunæ curſum,p.3.col 2139 a
Obſeruatio præceptorum cerimonialium poſt promulgationem euangeliorum euacuata eſt,& ea ſeruate mortiferum eſt,p.1.col.185.c
Obſeruatio pręceptorum iudicialiũ ſi euacuata eſt,quòd non eſt mortiferum,p.1.col.405.b.c
In Obſeruationibus eccleſiaſticis ſunt quæ omnib. facere neceſſe eſt,non tamen ratio omnibus patet, p.1.col.1377.c
Obſeruata fuerunt multa de illis quę tempore Moyſi fuerunt ſcripta ante dationem legis Moyſi,p.1.col.304.c
Obſonii immundiciam non timeo,ſed cupiditatis,p.5.columna 2034.interl.
Obſiduo Hieruſalem quæ facta eſt poſt crucem domini, pa.4. col.268.d
Obſtetrices inquirunt de tempore conceptus mulierum, numerando menſes,vt melius pronoſticent de tempore partus earum,p.3.col.709.c
Obſtetrices in Aegypto per Pharaonem conſtitutę ſuper occidendis maſculis Hebræorũ,quot,quæ,& quales fuerũt, p.1.col.480.f
Obſtinatio eſt induratæ in malicia mentis pertinacia,per quã fit homo impœnitens,p.6.col.35.a
Obſtinatio in peccatis, & ingratitudo de beneficiis acceptis fuerũt cõditiones aggrauãtes ĩ populo iſrael, p.4.c 1605.c
Obſtinatio iudæorum fuit ex duobus.ſ.ex deſperatione,& iniuſta murmuratione contra Deum,p.4.col.1325.c
Obſtinatus in malis,negat Deum factis & ſi non verbis, Et ſignificatur per Nabuchodonoſor,p.3.c.519.c
Obtrectandi & derogandi vicium reſecatur diuinæ ſcripturæ ſermonibus,velut quibuſdam gladiis vtrinque acutis, p.1. col.1245.a
Obtrectantes quantum beneficii conferunt in Moyſe cognoſcere poſſumus,p.1.col.1247.a
Obtulit ſe Chriſtus,& ratio quia defecit ſacerdos dignus, iuſtus,& ſanctus,p.6.col.877.b
Cum obtulerimus quæ ex nobis ſunt,cõſequemur q̃ ex Deo ſunt,cum enim noſtram fidem & affectũ obtulerimus, tũc ipſe largitur diuerſa dona ſpiritusſancti.p.1.col.1322.f

Obtulerunt

obtulerunt tria munera magi, & nos eadem myſtice offeramus,p.5.col.63.a
occaſio venditionis Chriſti duplex fuit.ſ.ſacerdotum inuidia & Iudæ auaritia,p.5.col.622.f
occaſio denuntiationis& traditionis Chriſti fuit duplex,p.5. colum.1150.f
occaſio vulnerationis Chriſti mortui fuit propter feſtum paſchæ ne corpora remanerent in cruce,p.5.col.1260.f
occaſiones calumniandi contra Amos fuerunt duæ.ſ. directa & indirecta,p.4.col.1885.c
occaſio venditionis Ioſephi fuit triplex,ſcilicet fratrum ſuorũ accuſatio,patris dilectio:& futurorum præuiſio,p.1.columna 378.c
occaſio ſuſcitãdi iudices in populo Iſrael fuit,eo quod populus recedens a Deo affligebatur,& pœnitens liberabatur, p.2.col.551.c
occaſio ſpoliationis Michææ,fuit miſſio exploratorũ aliis Dã qui eundo ad locum explorãdũ diuerterũt in domum Michæ ad hoſpitandum ibi,quia erat diues & potens, par.2. col.267.c
occaſio captionis ſiue deſtructionis Hieruſalem fuit duplex. Prima fuit peccatum regis,& populi cõtra Deum. Secũda fuit peccatum Sedechiæ in regem Babylonis, p.4.c.915.c
occidere ſeipſum,an & quando liceat,p.4.col.2579.a.b
occidere quomodo lex iubet pecus cum quo quis coiit,cum nec rationale,nec legis capax ſit,p.1.co.1084.e.f
occidere animalia,& comedere quæ ſunt immolatitia,nõ ſolum licitum erat extra templum, ſed etiam extra Hieruſalem:ſed occiſio quę fiebat per modum ſacrificii,vel oblationis non fuit licita extra atrium templi, poſtquam templũ fuit ędificatum per Salomonem,nec extra atrium tabernaculi,ante templi ędificationem,p.1.col.1052.e
occidere aliquem capitali pœna propter comeſtionem modici adipis, uel ſanguinis, aut per inuentionem modici fermenti in alicuius domo in paſchate,&c.an & quomodo ſe cũdum legẽ intelligendum ſit.p.1.co.369.b.c.& c.1064.f
occidere filios pro peccatis parentum,vel innocẽtes propter delinquẽtes,an & quomodo liceat,p.1.c.1607.b.& colu. 1608.f.& c.1610.f
occidentes ſeipſos peiores homicidis,p.1.c.512.f
occidentes ſeipſos morte ęterna puniuntur,p.2.c.512.f
occidi ſi aliquis per maiorem partem iudicum decernitur,nõ interficiendus eſt,&c.Si autem maior pars liberet,eſt liberandus,p.6.col.1279.c
occiſio animalium extra templum quæ fuit licita,p.1. columna 1052.e
occiſio conſideratur dupliciter.Primo vt pœna tantum, ſecũdo vt eſt medicina,p.1.col.1907.c.& col.1608.f
occiſio eſt maximum nocumentum circa conſiſtentiam perſonæ,p.1.col.573.c
occiſio Iudæorum tempore Antiochi durans per triduũ fuit octoginta milia interfectorum,p.4.col.2416.f
occultanda ſunt quę agimus, ne hæc in huius vitæ itinere incaute portantes latrocinatium ſpirituum incurſione perdamus,p.2.col.968.d
occultorum notitiam multi deſiderant in hac vita, intantum quod propter hoc ponunt ſe ad artes magicas, non ſolum in animæ præiudicium,ſed etiam in corporis periculum, p.3. col.1787.c
occultorũ notitia, quædam eſt bona,quædam curioſitatis, & ſuperſtitionis,& eſt ſpernenda, p.3. c.1782.f
occupatio patriarcharum fuit in paſcendis ouibus,par.1.col. 115.a.& col.435.c
ocioſe qui vult vitam agere, cum poſſit laborem ferre, venit in reprehenſionem,p.6.col.679.a.b
ocioſus in contẽplatione nõ inerti vacatione delectare debet ſed vel inquiſitio vel inuentio veritatis, vt in ea quiſque ꝓficiat,& quod inuenerit,alteri ne inuideat, p.6.col.701.a
ocioſus eſſe nullus ſic debet,vt in eodẽ ocio vtilitatẽ nõ cogitat proximi,ne ſic actuoſus,vt contẽplationẽ Dei non requirat.p.6.ibid.
ocioſus non eſt qui verba Dei tantum ſtudet,nec pluris eſt q̃ extra operatur quam ſtudium cognoſcendæ diuinitatis exercet,p.3.col.7375.c
ocioſum nihil eſt apud Deum,vel bonũ vel malum, ita ſapientia Dei omnia diſpoſita ſunt,p.1.col.1333.c
ocioſi & qui non ſe exercent in prælio contra tentationes,incurrunt frequenter varias peccatorum enormitates, & per quam ſignificentur,p.2.c.571.c
ocium quando noceat probatur de Dauid.Et poeta dicit, Ocia ſi tollat aperire cupidinis arcus,p.2.ibid.
ocium dicitur viui hominis ſepultura,p.4.col.1359.a
ocium ſanctum quærit charitas, ſe negocium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis,quam ſarcinam ſi nullus imponit,cõtemplandæ veritati vacandum eſt,ſi autem imponitur ſuſcipienda eſt propter charitatis neceſſitatem,p.6.co.701.a
Item p.3.col.2010.f
ochozias trinomius,dictus eſt enim Ioachas, Ochozias,Azarias,p.2.col.1211.c
ocio turpi marcens ſignificatur per paralyticum iacentem in lecto,p.5.col.500.f.501.a.502.d
ocia vacationis noſtræ maligni ſpiritus ad cogitationes illicitas pertrahunt,& ſic deludunt & derident ſabbata noſtra, &c.p.4.col.933.b.c
octaua ſecundum Hebræos inſtrumentum eſt muſicum octochordarum in quo canebãt laudes.Latini vero aliter exponunt paſſum iuſtum,vbi ſic accipitur,p.2.c.1078.e.f
octogenarius cum in malo accipitur,tẽporalium curas & implicamenta deſignat,p.3.col.1866.d
octonario ſumma concluditur ſalubriter cadentium, p.4.col. 2344 d.e.Item p.2.col.1078.e
octonarius numerus nouo Teſt.congruit,& quare,par.3.col. 1417.a
Item p.2.col.1293.c
octonarius duplicatus.In lege carnalis circũciſio, octaua die celebrabatur,In euangelio vero in præſenti circunciſio cordis,& in futuro corporum,p.2.col.1111.b.c
octonari tot ſunt in pſalmo.cxviij.quot elementa apud Hebræos.ſ.vigintiduo.p.3.1343.a.b.Et quare ſic per octonarium deſcribitur,p.3.col.1412.f
oculus eruendus eſt metaphorice propter concupiſcentiam illicitam ab actus videndi reprimendo.Et dicitur erui oculus,vel manus præſcindi per actum illicitum,duplici intellectu,p.5.col.110.e
oculus beati Stephani a corpore Chriſti exiſtẽtis in cęlo fuit immutatus ad viſionem humanitatis Chriſti,p.6.columna 1064.f
oculus poteſt dici,dilectus amicus,& conſiliarius,p.5.colum. 110.e
oculus quem puluis grauat, non pure maculam in membro conſiderat,p.2.col.552.e.f
oculus multiplex.ſ.ſuppliciorum, tẽtationis,vel hædi vel vitulę & oculus generationis,qui & quare ſic dicantur.p.4.columna 995.a
oculus eccleſiæ debet eſſe clerus,qui tamen deprędatur caſtitatem mulierum,quaſi vbicunque eſt habitatio clericorũ, & in deſurgit infamia clericorum,p.4.ibid.
oculo interiori cæcatur iuſto retributionis examine,qui exteriori negligenter vtitur,p.2.col.772.f
oculi potiſſime apparere faciũt diſpoſitionem cordis, & plus quam in aliis partibus corporis,quia vigent ibi omnes ſenſus.p.3.col.2088.f.Vide in cordis diſpoſitio.
oculi qui quaſi quidam raptores ſunt ad culpam reprimendi ſunt & a laſciuia voluptatis ſuę ſeruandi, ne mens munda in cogitatione lubrica,uerſetur,non ergo debemus intueri quod non licet concupiſci,p.1.c.92.f
oculi duplices ſunt.ſ.animæ & corporis,&c.parte 3.columna 1392.e
oculi alii ſunt carnis,qui aperiuntur ad malum,alii mẽtis qui tranſeunt in vnũ,vt ſit vna mens cũ Deo,alii oculi eccleſiæ

quæ habet duos oculos,moralem & myſticum. Myſticus acutior,moralis,dulcior,p.4.c.494.e.f

Oculi ſpiritualiter ſunt Chriſti virtus cognitiua quibus reſpicit fideles ſuos eos approbando,qui ſunt pleni aquis miſericordiæ ſicut piſcinę,p.3.c.1873.c

Oculi quatuor animalium perſpicacitatem intellectus deſignant,vnde homines ſapientes & ſtatuti ſecūdum modum communem loquendi dicuntur oculati. p.4. col.1151.c

Oculi impudici non norunt animæ pulchritudinem conſiderare,ſed corporum,p.3.c.2185.c

Oculi protoparentum quō videbant, & quomodo clauſi erāt p.1.c.934.a.Et ibi improbatur error Ioſephi & Ra. Sal.

Oculi alij ſunt qui per præuaricationem aperiuntur, alij quibus Adam & Eua ante pręuaricationem videbant, quibus mulier vidit lignum,quia bonum eſt ad comedendum. Et qui ſint huiuſmodi oculi.p.1.c.1354.d

Oculi qui meliores ſunt in peccatoribus,illis non vident, ſed illis vident qui ſenſus carnis dicuntur, & qui conſilio ſerpentis aperti ſunt,p.1.ibid.

Oculorum officia declarantur,p.4.c.994.c

Oculorum acies fumo ſauciatur,p.3.c.397.b

Oculorum exaltatio ſignū eſt ſuperbi cordis, & huius ratio, p.3.c.1695 c

Oculorum tentatio non eſt niſi in mendacio oculorum,putat habere rem,veritatem non habet,p.3.1486.d.e

Oculorum noſtrorum offenſiones abiiciamus,nec ea quę oblectabant modo nos capiant,a ſpectaculis theatrorum,immo offenſionibus,remoueamus oculos, & ab omnib. quæ animæ contaminant puritatem, & per ſenſus ingrediuntur ad mentem p.4.col.1227.a

Oculos mentis partim habet apertos,partim clauſos,qui myſteria futura agnoſcit,ſed errorē non corrigit,p.1.1354.d

Oculos claudit a rebus viſibilibus qui ad interiora intelligenda rapitur,p.1.c.82.c

In oculis virtus eſt.Et oſtenditur in pluribus,vt de lupo & baſiliſco,&c.p.3.col.1373.c.& 1374.d

Qui non oderit patrem & matrem, &c.diſſonare videtur ab illo,Diligite inimicos veſtros.Et ab illo quod in lege præcipitur de honorandis parentibus,p.3.col.1388.f

Oderunt peccare mali formidine pœnę.

Oderunt peccare boni virtutis amore,p.3.col.1054.d

Odire inimicum dixerunt Iudęi,& arguebant a contrario ſenſu illius præcepti.Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Sed falſum eſt.p.6.col.1726.d

Odiſſe ſimul & diligere poſſumus, vt & cognatione coniunctos,ex diuino pcepto diligamus & aduerſarios in via Dei odiendo,& fugiendo neſciamus,p.5.col.899.c

Odioſus Deo & hominib.de cuius morte nullus triſtatur,&c. per quem ſignificatur.p.4.col.2416.f

odium contra Chriſtum fuit multiplicatum in paſſione per phariſęos,ſcribas ſacerdotes & populum,ideo petierunt liberationē Barnabæ,ſed crucifixionē Ieſu Xp̄i, p.3.c.927.c

Odium & inuidia cōtra Chriſtū,quia publice prædicabat cōtra peccata Iudæorum fuit cauſa ruinæ eorum. p.6.c.204.f

Odium eſt paſſio partis concupiſcibilis ſicut & amor,&c.p.1. col.1580.f

Odium fraternum eſt occaſio multorum malorū,p.3.c.666.e

Odium & inuidia faciūt interpretari facta in deteriorem partem,& peruerti iudicia,p.5.col.183.a.b

Odio habebis inimicū tuum.In toto corpore legis nō eſt ſcriptum hoc,ſed deprauatio Iudæorum eſt, p.5.col.133.a.b

Odor per nares trahitur, & ducto flatu hoc agitur vt res etiā quæ longe eſt poſita cognoſcatur,p.3.col.389.a

Odor ſuauitatis domino ſæpe dicitur ſacrificium de victimis pecorum non quod Deus delectetur fumi odore,ſed quod his ſignificatur,ſpiritualiter Deum delectar,cum ſpiritualiter exhibetur,ſicut odor Dei ſpiritualiter intelligitur, p.1. col.85.c.86.d

Odor notat bonam famam,liliū caſtitatem, thus orationem, p.3. Vide liliū m.

Offendit aliter iuſtus,aliter malus, licet in multis offendimus omnes,p.6.c.1283.c

Offendi timetur ille inter homines qui eſt familiaris regi mortalis,& multo plus dēt timeri offenſa amici Dei, p.1.707.c

offenditur ſæpe Deus,ne offendatur amicus, amicabili beniuolentia,p.1.c.106.e.f

offenſa licet ſit ſemper remittenda, non tamen iniuria, ſi ex remiſſione iniuriæ & pęnæ debitæ ſequeretur pronitas ad faciēdus peccandum,p.5.c.205.b.c.Item p.3.c.2110.f

offenſiones in nobis Deus moderata acerbitate reſcindit ne cum mundo condemnemur,p.2.c.963.c

offenſæ remiſſio fit tribus modis. Et quo modo Deus remittat,p.3.c.658.f

offert ſe quotidie ſanctus,non vacuus quidem,quoniam mādata dilexi,& in hoc ſe offert,p.3.c.1405.a.b

Nemo offert ſuū aliquod domino,ſed quod domini eſt, nec tam offert quàm reddet,p.1.c.1387.a.b

offert qui ſpirituali gratia repletus, ſcientiam duorum teſtamentorum docēte ſpiritu ſancto verbis & exemplis docet auditores ſuos,non pro temporali lucro, ſed pro vitæ æternæ præmio,p.1. c.1388.e.f

offert fidelis holocauſta domino cum corpus caſtigando macerat,& deſideria carnis igne ſpirituſſancti conſumere feſtinat,p.2.c.769.c

offert victimas fidelis,cum vota labiorum in laudem domini expandit.p.2.ibi.

offert fidelis populus in tribus ſolemnitatibus nummum manuali oblatione, interiorem ſignificans, & quis ſpiritualis nummus ſit,p.1.c.1139.b

offerimus vitulum cum carnis ſuperbiam vincimus. Agnum cum irrationabiles motus corrigimus.Hædum,dum laſciuiam ſuperamus. Columbam, dum ſimplices ſumus.Turturem,dum caſti ſumus,p.1.c.925.a

offerimus non ſolum pro donis virtutum, ſed & pro mundanis ſordibus viciorum,p.2.c.1312.f

Quæ de Deo offerimus,nobis manent,ſed expetimur ut affectus noſter & fides probetur,p.1.co.1323.a

offerimus domino iram qua temperamus,vel cum pro Deo iraſcimur,& irā in eius cām reflectimus, p.1.c.925.a. Interl.

offerimus appetitū gulæ,cū Dei amore refrenam⁹,p.1.c.925.b

offerimus nosipſos ſacrificium Deo,cum vitam noſtram ex di camus.Membra hoſtiæ fruſtatim conciſa ſuper ignem ponimus,cum vitæ noſtræ opera virtutibus diſtinguentes immolamus,p.1.col.913.c

offerimus nos Deo hoſtiam pacificam de boue& de oue,cum fortitudinem noſtram in diuinis laboribus exercemus,ſed de oue cum cauda hoſtiam facimus,cum in innocentia perſeueramus,p.1.col.924.f

offerre ſemetipſum Deo,ne alieno labore,ſed ꝓprio placere, perfectius & eminentius eſt omnib.votis,p.1.co.1401.a.b

offerre Deo melius eſſe,quam ſubuenire parentibus in neceſſitate poſitis,nuſquam apud Hebręos aſſerūt inuenitur. Immo communiter tent,quod melius eſt eleemoſynas largiri quam ſacrificia voluntaria offerre,p.5.col.271.c

offerre debemus omnia bona noſtra in fide trinitatis ſanctæ, p.1,col.865.a.Interl.

offerre extra tabernaculum vel templum vel immolare ſacrificium fuit prohibitū,ad vitādū idololatriā,ſed ſi aliqui ſācti legunē obtuliſſe extra hoc,fuit per reuelationē,p.1.c.1054.f

offerre debet vnuſquiſque initia quę inter ſe ſunt, & a ſeipſo ſumere vt aliquid offerat Deo,& non quod extra ſe eſt,p.1. col.875.b

offerre nō poteris Deo aliquid de ſenſu tuo vel de verbo,niſi prius quę ſcripta ſunt corde cōceperis,ꝙ eſt verbū Dei.ibi.

offerre primitias Deo quomodo debeant ſenſus noſter,& intellectus ac & ſermo,& omnia quæ intra nos ſunt.ibid.c

offerre Deo poteſt,mente liber & totus intentus,& aliter nullus.p.1. col.876.c

offerre non poteſt omnia homo animalis,qui anima nominatur,vnde & quare,p.1.col.917.a.b

offerre

offerre ſi non valet manus alicuius ouem, quod offerat par turturum aut duos pullos columbarum: vtrum hoc vbiq; accipiendum ſit.p.1.col.943.c
offertur recte cum agitur recta intentione,ſed rectè non diuiditur,ſi non quod pie agitur,ſubtiliter deſcernatur.p.1.col. 115.b
offeruntur Deo digne ſola opera bona,& virtutes pro quibus ſolis decet eum propitiari,p.1.col.412.c
offerebantur quinque in ſacrificium de terræ naſcentibus,ſcilicet panis ſub quo continetur oblatio farinæ ſpicarum. Vinū oleum ſal & thus.p.1.c.921.c.& ſeq.
offerri ꝓ peccato,nihil digne Deo poteſt,& nulla humilitas, vel ſanguis animalium ſufficit delere maculas criminum. p.4.col.2072.c
offerri præcipiuntur pro populo ſex pecora quorum quatuor memorauit,ſcilicet hircum pro peccato,& agnum anniculum in holocauſtum:duo vero media arietem & vitulū ambigue poſita,&c p.1.col.995.c
offerri Deo & Dei eſſe,differunt,& quomodo,p.1.col.1147.c
offerentis mentem non oblationem dominus attendit, quæ placet ex munditia mentis,p.1.col.113.a.Interl.
offerentis manibus & tenētis primitias ſuas,ſacerdos manus ſuas ſupponebant,& eleuabat ſurſum,& retrahebat deorſum,& poſtea vertit ſe quatuor partes orbis,& quare, p.1. col.1619.c
offerentium nomina nunc publice recitātur & redemptio peccatorum in laudem mutatur,nec euangelicæ viduæ memoria celebratur,p.4.col.672.d
offerentium diuerſitas eſt ad eccleſiæ ædificationem ſpiritualiter. Aliud enim offerunt doctores. Aliud innocētes. Aliud prædicatores. Aliud contemplatiui. Aliud propriam carnē macerantes. Aliud martyres, aliud vita confeſſorum. Aliud miſericordes. Aliud bona exēpla pr̨ebētes, &c. Et per quæ iſta figurantur,p.876.e.f
offerentes non pure ſacrificium,quorum oratio fit in peccatū ſignificantur per mortem corporalem Galilæorum.&c.pa. 5.col.880 f
officium ſummi ſacerdotis eſt orationibus & ſacrificiis impetrare prolongationem vit̨e,& diuinitatem placare,p.1.col. 1445.f
officium procurationis circa temporalia minoribus debēt cōmitti,vt maiores prædicationi & orationi intendant,pa.1. col.1042.f
officium pietatis & humanitatis quilibet homo tenetur proximo impendere in neceſſitate,aliter tenetur debito honeſtatis & congruitis,p.5.col.1236 c
officium eccleſiaſticum cum per miniſtros agitur in memoriā Chriſti populus ad laudem Dei prouocatus proſternit ſe in faciem, p.4.col.2357.a.b
officium paſtorale valentiſſimi viri leguntur recuſaſſe,ſed multi valde inſufficientes modo ſe ingerunt impudenter, ſicut anicula feſtinans ad prædam,&c p.4.col.583.c
officium ſacerdotum veteri legis erat offerre ſacrificia officiū leuitarum,miniſtrare ſacerdotibus in ſacrificiis offerendis, p.1.col.1173.c
officium eſt per quod dignitas conſtat,p.6.col.307.a
officium non officio,ſed fine penſatur,p.3.1359.b
officium epiſcoporum,presbyterorum,diaconorum quam ſit vtile,dum tamen bene militent in regimine:nam aliter nihil eſt difficilius periculoſius in hac vita, p.5. col.247.c
officio ſacerdotali redduntur indigni plurimi,& enumerātur, &c.p.1.c.1095.b.c
officio eccleſiaſtico,ꝙ indigni fungāt̄,nō vult Chriſtus, ſed eruditi ſcientia & morum honeſtate ſpectati, p.2.c.1071.c
officio ſacro mācipati,ſi ad ſecularitatis ſpem deducti, verbo c̨eteros deſtruunt vel exemplo,tolerabilior pœna cruciaret eos inferni ſi ſub exteriori habitu degiſſent,par.5.columna 935 c
officia vindictæ poſſunt implere boni bono animo,officia uero miſericordiæ mali implere non poſſunt, p.2.col.1949.c
officia eccleſiæ omnia per ſummum pontificem & pr̨elatos eccleſiæ diſponenda,p.1.col.1188.f
officia miniſtrorum veteris Teſtamenti qualiter figurabāt officia miniſtrorum noui.p.2.col.1110.f
og rex Baſan vt dicit falſitas aliquorum Iudæorum propter ſui magnitudinem & fortitudinem euaſit diluuium, p.1.columm.154.f.& col.202.f
Et de eius longeuitate ac eius cuna ferrea & alia multa deliramenta cum confutatione eorūdem extenſe,p.1.c.1476.
og regis magnitudo & fortitudo enarratur in quodam libro qui apud Iudæos dicitur liber benedictionum. Et dicitur quod eradicauit vnum montem,ſpacium trium miliarium terræ occupantem,& poſuit ſuper caput ſuum,&c. Vide deliramentum & quare expreſſum eſt,p.1.col.47.b
oleum lucidum quod ad concinnandas lucernas extra velum teſtimonii in tabernaculo fœderis, oſtenditur vt coruſcemus in mundi tenebris ſcientia & vitæ honeſtate, vt intrepidi apparere poſſimus in extremo die, p.2.col.1115.b
oleum oliuarum proprie dicitur oleum. Oleum autem nucum & alterius materiæ cuiuſcunque dicitur tantum oleum participatiue & diminutè,p.1.col.780.f
oleum ſolet fieri myrthinum raphaninum,de nuce,de lino, de diuerſis,ſpeciebus,p.1.col.779.c
oleum in manu retentum, quantumcumque reſtringātur exit.p.3 col.1921.c
oleum offerre iubentur filii Iſrael,ſed cum diſtinctione de arboribus oliuarum. Et nullum offerre licet in tabernaculo domini niſi quod de oliuis fit.p.1.col.779.c
oleum tritum cum pilo vtebantur Hebr̨ei in ſacrificio, quod erat ſanctius aliis,& eſt purius illo quod terebatur in mola & figurabat æternitatem agni immaculati Ieſu Chriſti p. col.810.f
oleum vnde lucernæ debebant impleri,vbi accipiebatur, p. col.1115.b.c
oleum famam nominis & famam bonitatis Dei ſignificat,quia diffuſa eſt ad alios populos, ꝓpter mirabilia qųe fecit Deus pro filiis Iſrael in Aegypto & in mari rubro, pa.3.columna 1821.f
oleum ſignificat gaudium,quia nutrit & fouet ignem charitatis.p.5.col.408.d
oleū nec thus ponebatur in oblatione pro peccato,quia peccator non debet ſeipſum aſſecurare,quod peccatum ſit ſibi dimiſſum, vel quod munus ſuum ſit Deo acceptū, ſed debet ſemper timere. Per oleum enim deſignatur Dei miſericordia. Per thus acceptatio diuina,p.1.col.947.c
olei natura lucis miniſtra eſt,& laborum & dolorum ſolamen. p.5.col.342.f
Item p.1.col.779.c.& col.1192.f
oleo vnctionis ad oſtium tabernaculi totius populi veſtis vngebatur & quare,p.1.c.971.a.b
oleo mollities,reſque delicatæ adumbrantur,p.1.col.1687.b
oliua cum in flore eſt,ſi immoderate nebula tangitur,a fructu vacuatur,p.3.col.2094.d
Olla ſub duplici metahora nota populum Iſrael.ſ.propter afflictionem,& propter deſolationem,p.4.col.1261.c
ollam quam vocet Ezechiel ca.24.p.4.co.1262.e
olympiades per quem inſtitutæ ſunt,p.4.c.240.e
omen eſt verbum ex inſperato prolatum,ex quo ſequitur bonum alicuius vel aliquorum,& tunc dicitur,omen illius vel illorum.p.2.col.838.f
omnis qui credit in eum non pereat,ſed habeat vitam æternam. Et hoc errauerunt aliqui hæretici,dicentes quod credentes non damnabuntur, etiam ſi moriantur in peccato mortali. Sed redarguuntur,p.5.col.1073.c
omnis qui patriæ c̨eleſtis ciuis eſt,peregrinus eſt mundi toto tempore vitæ præſentis,p.1.col.351.a
omne quod inuoluitur,in ſe replicatur,p.3.col.95.a
omnes ordines angelorum præexiſtunt in Deo tanquam in exemplari,& omnia præexiſtunt in eo,ſicut in cauſa efficiente,& in eo quieſcunt ſicut in fine,p.6.col 614.f

omnes

omnes homines vult Deus ſaluos fieri. Hoc multiplicem habet expoſitionem,p.6.col.695.a.b
omnes filii iſtius vel illius: Vbicunque in lege ſcribitur aut ꝑ meritorum excellentia eſt,aut pro meritorum deterioratione,p.3.col.1045.c
omnia alia Deo eo ipſo quod ſunt de nihilo, habet principiũ ſui eſſe,& ſunt vertibilia in nihil,p.1.col.500.f
omnia ad monadem reducuntur, & huius exemplaris oſtenſio,p.1.col.1380.f
omnia ſunt ſubiecta Chriſto ab æterno ſecundum naturã diuinam,ſecũdum diſpoſitionem fiendorum in tempore, nõ tamen executiue ſecundum naturam humanam,ſed authoritatiue propter vnionem ad verbum, executiue autem ei ſubiicientur in fine mundi,bonos præmiando, & malos puniẽdo,p.6.col.1003.a
omnia ſunt ſubiecta Chriſto ſecundum diuinitatem, & ſubiicientur ſecundum humanitatem in futuro ſeculo triplici ratione p.6.col.819.c
omnia donauit Deus pater cum illo,ſcilicet filio,ſuperiora,æqualia,inferiora,&c.p.6.col.114.f
omnipotens eſt & bonus Deus,ideo quod frequenter vtitur malis voluntatibus & actibus hominum in executione ordinationis ſuæ.Et datur exemplum,p.2.col 805.c
omnipotentia diuinæ virtutis,per circulum deſignatur, p.3.columm.389.a
onager eſt aſinus Syluestris,qui naſcitur in campo, & ſic non naſcitur oneribus portandi,p.3.co.369.a.& 145.c
onager ſignificat eos qui in ſolitudine morantur, p.3.colum. 369.a
onyx lapis præcioſus,& eius moralitas,p.4.col.1289.b. Item, p.1.col.91.b.c.& col.789.& col.821.a
onocratalus quid dicitur,p.4.col.311.c
onus Euangelicum de quo dicitur:Onus meum leue ſignificatur per ſuperhumerale,p.1.col.785.a
onera portamus in humeris,p.1.columna 785.a.& col.974.f. & col.1679.b
oolla & ooliba duæ ſorores turpiter fornicantes, minor poſt maiorem,ſignificant Samariam & Hieruſalem,& per conſequens regnum Iſrael , & regnum Iuda quorum fuerunt Metropoles,quæ fornicatæ ſunt enormiter per idololatriã, propter quæ ſunt condemnandæ,p.4.c.1251.c.1252.f
operarius cum gaudio laborat,quando attendit arbores, fructus vides,p.6.col.959.a.c
operarii pauciores inueniuntur in noſtris actionib. quæ altioris ſunt meriti,in inferioribus vero plures ſunt operarii,pa. 3.col.1871.a.b
operarii tres in fabricatione idoli de metallo per malleationẽ ſunt neceſſarii,p.4.c.358.f
operatur quilibet delectabiliter ſecundum habitum,ſiue ſit habitus bonus ſiue malus,p.3.c.1671.a.b
operatur qui agit bonum quod præcipitur,ſed quod operatur non cuſtodit cum ſurrepit quod prohibetur, p.1.columna 71.b.c
operatur homo terram,non vt faciat eam eſſe terram, ſed cultam & fructuoſam,Ibid.
operari & cuſtodire Paradiſũ,dupliciter exponitur: Vno modo vt referatur ad Deum actiue,alio modo vt referatur ad hominem,p.1.c.71.b c
operari corporaliter vult Apoſtolus ſeruos Dei,vnde viuant, p.6.col.680.d
operari nõ poſſunt res conſtitutæ in eſſe naturali ſine Dei motione,generali,quia cauſa prima plus influit in cauſatũ quã ſecunda,p.1.col.1515.c
operiri quæ præcipiuntur in tabernaculo ve. Teſt.ſeptem ſpecies de talibus enumerantur,& nihil horum nudum relinquitur.Et quę illa ſint,p.1.col.1184.d.c
operatio humana,quæ & vnde dicitur,& quando mala & quãdo bona dicitur,p.1.c.111.b.c
operatio aperta per meſſem intelligitur,p.3.col.201.a
operatio omnis electorum pe gratiam ſpiritus incipit & perficitur,omnis reſpectu & intẽtione futuræ quietis & immortalitatis peragitur. Et aſſimilatur ſtructuræ templi, p.2.col. 1293.b.c
operatio bona de genere,q̃ bene fieri poteſt & male, ſpe mercedis æternæ in Deum ordinari debet,& ſignificatur per filiam venditam in famulam, p.1.c.684.d
operationis intentio inflexibilis ita per palmum exprimitur, ſicut per manum operatio,p.1.col.789.a
operationem exercuiſſe hominem in Paradiſo poſitum, nõ laborioſè, ſed delitioſe credibile eſt,& mentem prudẽtis magna & vtilia commonuiſſe,p.1.col.71.a
opes & potentia pudore afficient apud Deum,par.4.columna 678.d
opes qui augere ambit,peccatum negligit, more auiũ captus cum eſcam terrenam auidus inſpicit,quo ſtranguletur peccati laqueo non agnoſcit,p.3.c.1725.b
opgel,in Turris Ophel.
ophitæ hæretici ſerpentem magnificant intantum,vt illũ Deo præferant,quia inquiunt ſcientię nobis boni & mali originem dedit,p.1.col.1317.c
ophir nomen eſt Prouincię in India,ab Ophir vno de poſteris Heber nominatur,quæ & terra aurea appellatur,p.2.colu. 770.f.& col.719.c
opinio qualis ſit apud homines de nobis ſcrutemur ſemper, exemplo Chriſti,p.5.col.276.f
opinio eorum videtur falli,qui dum arduum& periculoſum iter virtutis exponunt,nec incipiendum iudicant,pa.1.col. 613.c
opinio duplex quomodo Adam intelligitur eſſe collocatus in Paradiſo terreſtri,vt operaretur,&cætera,parte 1.columna 71.f
opinio antiquorum fuit, quod quando excellentes perſonæ moriebantur transferebantur ad Ditam Deorum,p.5.col. 279.c
opinio vulgaris de immortalitate animæ & reſurrectione fuit multiplex,p.5.col.278.f
opinio famoſa tempore prædicationis Ioannis Baptiſtæ fuit in Hieruſalem,quod tempus Miſſiæ erat de proximo vẽturum vel completum,p.5.col.1034.f
opinio de Chriſto quod haberet dæmonem priuatum, principaliter fuit propter feruorem prædicandi,& etiã propter quædam alia quæ numerantur,p.5.col.518.f
opinio ſimplicium Iudæorum fuit quod homo videns Deum vel Angelum ſibi apparentem in ſpecie aliqua ſenſibili,debet cito mori,quod tamen error erat,p.2.col.195.a
opinionem paucorum,ſententia maioris partis excludit, p.5. col.1003.a.b
opiniones eſſe in ſtudiis Eccleſiaſticis contrarias, expedit ad exercendum ingenium,& excutiendum pigritiam ſtudentium,p.2.col.502.e.f
oportuit quam neceſſitatem,& an eandem importet ad vtrunque cum dicitur.Hæc oportuit facere,& illa non omittere, p.1.col.1619.c
oppreſſio innocẽtium prohibetur,in qua comeditur ſudor & ſanguis eorum,p.1.col.1055.c
oppreſſores innocentum ſignificantur per Idumęos, & palliãt ſuam nequitiam iuſtitia,p.4.col.2206.f
opprimi te non cognoſcis ſeruitute Aegypti,nec corde ingemiſcis,nec vociferaris ad Dominum vt libret te, niſi moriatur in te Rex Aegypti,p.1.c.491.c
opprobrium viduitatis& confuſio, adoleſcentię & gentilitatis & Iudęę quando initium accedit, p.4.c.252.f
opprobrium neſcientes multi animas ſuas perdiderunt,pa.4. col.430.d
opprobrium,quod obiicit inimicus,p.3.c.933.a.b
opprobrium magnum eſt toti Chriſtianitati, & potiſſime principibus Chriſtianis,quod infideles poſſident loca noſtrę ſalutis,p.4.col.1027.c
de opprobrio alienæ vitę qui ſe inebriant,potibus vacare dicuntur,p.3.col.1705.c

Optantis eſt ſemel dicere,nimium deſiderantis repetere, p.3. col.962.c

Optanda ſunt inimicis bona gratiæ & gloriæ,terrena non nimium in generali,p.5.col.110.e

Opulentia captiua eſt paupertas libera,p.2.col.844.f

Opulentia in tribus oſtēditur,ſcilicet in exercitu bellico,in apparatu nautico,in exceſſu mercatiuo,p.4.col.1277.c

Opus Dei per quod aſſequitur cibus ſpiritualis, eſt fides manens in anima.p.5.col.1124.f

Opus rectum eſt quod nō exit a limitibus rectæ rationis, ſed opus obliquum exit,& eſt exemplum de tibia claudicante, p.6.col.440.f

opus Dei præproperam exigit feſtinationem,p.4.col.873.a

Opus primum Dei in ędificatione ſpirituali eſt eradicare mala,ſpinas & tribulos viciorum.Secundum opus eſt plantare,&c.p.2.col.78.e

Opus omne Domini magnū eſt, ſed pro capacitate eorū quibus operatur ſibi inuicem comparentur magna opera Domini dicuntur vel parua,p.2.col.156.d.e

Opus naturæ efficacius eſt opere artis,& plus delectat,p.3.columna 2179.c

Opus meritorium per manum ſignificatur,p.5.col.349.c

Opus minus neceſſariū, poteſt præponi magis neceſſario quā do imminet caſus,p.5.col.1162.c

opus peccati eſt maxime ſeruile,ſcilicet ſeruitute diaboli, & maxime impedit vacare diuinis, ideo maxime intelligitur prohibitum eſſe tertio præcepto,p.1.col.673.c

Opus Prælatorum Eccleſiæ vel Doctorum ſignificatur per holocauſtum de armento, id eſt,de bobus,parte 1.columna 907. b.c

Opus in corpore quinque ſenſibus corporis expletur, p.1.col. 1382.a.b

Operis ri.re.ra.rum.ribus in Opus.

Operis bonitas dependet ex rectitudine intentionis, p.6.col. 631.c

operis boni inchoationem eſſe a nobis, comſummationē autem eſſe a Deo Pelagii error eſt,p.6.col.376.e.f

operis cuiuslibet boni in principio,Deus qui eſt pater noſter per creationem,&beata virgo quæ eſt mater noſtra per pietatem debent deuote ſalutari,p.2.col.1522.f

operis boni ſtructuram quicūque inchoauerit, neceſſe eſt vſque ad rectū bonæ perfectionis perducat,& munimina cuſtodiæ ſolertis adhibeat, p.2.c.1350.d.e

operis boni quidquid facit vel Iudæus vel hæreticus vel gentilis abſque fide Chriſti,ſine mercede agit, par.4.columna 2227.b.c

in opere ſpirituali multum deſudans plurimos fructus facit, ſed ſi negligat & poſt laborem procliuis ad voluptatem vergat,omnia libidine corrumpenda dat,p.2.col.189. b.c

Operis boni primordia cū laudantur, non debet hoc paſcere animum operātis,ne dum laus ſuauiter capitur, fructus boni operis intempeſtiue comedatur,p.1.col.1309.b.c

opera carnis dicuntur illa ad quæ caro inclinatur,& ſunt hæc proprie opera luxuriæ & gulæ,p.6.col.514 f

opera bona a Domino requiruntur,p.4.col.672.d

opera recta qui facit ſine corruptione vanæ gloriæ,& mandata miſericordiæ ſine peccati admixtione,azyma comedit, p.1.col.1221.a.b

opera miſericordiæ ſex ſunt,quæ ſunt neceſſaria ex parte corporis,& eorum ſufficientia,p.5.col.416.f

opera miſericordię ſunt magis accepta Deo quam victimæ, p.5.col.218.f

opera diuina licet ſint mirabilia,tamen nō ſunt niſi quædam modica ſcintilla bonitatis & excellentię diuinæ,p.3.columna 2188.f

opera ſeruilia,ſiue corporalia impedientia reuerētiam ſabbati non fuerūt licita,tamen opera corporalia quæ non poterant bono modo differri,nec anticipari,ſicut adaquare animalia,& pabulū eis præbere:& ſimilia,poterant licite fieri,p.4.col.681.c

opera quæ licite poſſunt fieri in die ſabbati,& quę non par.5. col.510.f

opera vitæ actiuæ inducunt ſollicitudinem & abſtractionem mentis,ſed opera vitæ contemplatiuæ reſpiciunt vnitatem mentis in Deum.p.5. col.847.a

opera exteriora eorum qui iam ſublimia appetūt, deſignatur per cortices arborum,p.3.col.277.b

opera nouem ſunt creatoris de quibus operibus laudemus operantem: & ſunt magnificentia ſanctitas,&c. p.3.columna 1558.e

opera iſta quæ pertinere videntur ad opificium,vtrum tribuenda ſunt dono ſpirituſſancti.p.1.col.817.a

opera operū quare dixit Moyſes,quando de officiis Leuitarū ſermonem fecit,ſed vbi de operibus filiorum Iſrael loquebatur ſola opera dixit,& quæ iſtorum myſtica intelligētia, p.1.c.1189.a.b

opera & opera operum ſunt ſicut ſancta,& ſancta ſanctorum Ibid.

opera ſapientiæ Dei duplicia,publica,& ſecreta. Et quæ illa ſint,p.3.col.143.b

opera condeſcenſiouis & imperfectionis,quæ patent in fuga & loculis,& conuerſatione cum peccatorib.in Chriſto nullam arguunt imperfectionem,p.5.col.1067.a

opera voluptuoſa vel loca genitalia,ſunt loca humentia,quæ loca luxuriam corporis deſignant,p.3.col.387.a.c

opera animæ vegetatiuæ duo ſunt,ſcilicet,generare, & alimento vti. Vſus autem alimenti,duo reſpicit, nutritionem ſcilicet & augmentum,p.1.col.1070.e.f

opera iuſtorum mentes intuentium exemplis illuminant, & dicitur lucerna in domo Dei,p.1.col.778.e.f.

opera bona cum quaſi in pila cordis occulta diſcuſſione tundimus,& ſubtiliter retractamus,in tenuiſſimum puluerem aromata conterimus,p.1.col.821.a.b

opera quædam licet minus placeant Deo,proſunt tamē Deo etſi Deo offerri non poſſunt,comedi poſſunt,p.1.columna 1548.d

opera vitæ in rectitudine confirmare,in aliena pœna conſpiciendo quid timeat,eſt manus conſtringere, p.3.columna 162.e

opera ſolida virtutū in oſſibus,in vmbilico infirma adhuc & imperfecta bonorum actio deſignatur,p.3.c.1613.b

opera ſanctorum interitura non ſunt,ſed vbi coronā iuſtitiæ acceperint,ceſſabunt officia laborioſę operationis, p.2.co. 1152.f

opera patrū eximia intueamur,quo amplius de animi noſtri puſillanimitate contundamur,p.2.col.1293.c

opera ſanctorum doctorum bona nunquam obliuioni tradētur ſed in memoria æterna erit iuſtus,p.2.c.1637.

opera iuſtitiæ ne in craſtinum differamus,ſed hodie,id eſt,dū viuimus omnia quæ ad perfectionem ſunt implere feſtinemus,p.2.col.30.f

opera ex gratia,non ex operibus gra. Homo igitur non de viribus ſuis præſumat,p.6.col.535.c

opera meritoria nō ſunt prima cauſa propter quam aliqui prę miantur in vita beata,nec etiam meritorum futurorū præuiſio,imo præparatio gratiæ in tempore procedit ex æterna prædeſtinatione,p.1.c.513.c.Item, p.3.col.955.c

opera exteriora viuificantur & meritoria efficiuntur ab anima bene diſpoſita ad gratiam,ſicut a corde carneo procedunt ſpiritus qui ſunt cauſa motus,p.3.col.1624.d

opera non ſolum bonorum,ſed etiam malorum,nobis in exēplum ſunt trahenda,quomodo & quare,p.1.col.966. d

opera quę ex mente viciata prodeunt,nihil in ſe pię profeſſionis oſtendunt,ſed gentilem potius ſtultitiam quam Eccleſticam caſtitatem ſonant,p.2,col.1411.c

opera noſtra lignis comparantur,bona fructiferis,praua autē ſalicibus & incendio dignis,p.2.col.1309.b.c

opera ſolent deſignari per veſtimenta quibus induimur, ad gloriam ſi munda,uel ignominia ſi immunda,p.2.columna 330.e

opera

Opera quę de terrenis reb⁹s ad ſupernam gratiam extenduntur per Tharam ſignificantur,p.3 col.2171.a.b
Opera quę per homines fiunt thuri comparantur.Ibid.
Opera cęleſtia,qui non cęleſtis intētione mercedis,ſed temporalis fauoris aut commodi faciunt ſententia iræ cæleſtis feriuntur,p.1.c.769.b.c
Opera bonorum initia,ſiue principia voluntatum, media , & conſummationes eorundem,ſunt Deo attribuenda tāquā omnium bonorum authori.Et ſignificātur per primitias & decimas,p.1.col.710.f.& c.729.c.& col.1545.c
opera ratione indigent,& ratio operibus,vt quod mente concipimus,opere perpetremus,p.1.col.958.e.f.& c.969.c
Opera faciens cruenta & nefaria,proximos ſcandalizando & ſpiritualiter interficiendo,polluit terram habitationis ſuæ, p.1.col. 1447.c
opera bona quæ intuitu temporalis cōmodi,vel fauoris , vel delectationis agimus,aut inter mala ſunt reputanda,aut ab infirma intentione ſecernenda,& pro cœleſti tantum retributione facienda,p.2.col.1339.c
opera ſalutis ſine fama boni odoris non ſatis relucent auditoribus nec fama ſine opere proficit,p.5.co.91.a
opera bona qui agit affert vnguētum,quibus operibus Eccleſiam odore bonæ opinionis reſpergit,p.5.col.801.a
opera dicuntur fructus,& qui fructus ſunt bonę arboris , p.5. col.152.d
opera quæ videntur probabilia,propter fidē ſic ſunt vt magnæ vires & curſus celerrimus extra viam,p.6.col.178.d
opera legis vt erant cerēmonialia nunquam valuerunt conſcientia mundare etiam ſi cum charitate & deuotione fiebant,p.6.col.48.e
opera deſignantur per manus,p.2.col.368.e.f
operum bonorum principia ſunt primitia frugum vel primogenitorum,vel ipſa voluntas quæ prior eſt opere, pa.3.col. 2149.a.Item,p.1.col.591.c
operum perfectio non ſine fine eſt,col.1355.a
operum bonorum initia per herbam ſignificantur,quæ dæmones nituntur deſtruere.Ibid.b.c
operum noſtrorum viſa claritate proximi cōuertuntur ad officium pietatis, quo & ipſi bene viuendo Domino conſecrātur & de hoc figura,p.2.col.1319.b
operibus in omnib. inuenies quandam oppoſitionem diuerſimode,& quomodo,p.3.co.2148.e
operibus bonis vſque ad finem inſiſtere, eſt tunica hiacynthina vſque ad pedes veſtiri,p.1.col.790.e
operibus al quibus magis eſt aptum tēpus pluuioſum aliquibus vero ſiccum,aliquibus calidum,aliquibus frigidum, p. 3.c.343.c
in operibus noſtris bonis ſi eſt aliquis defectus attribuendus eſt noſtro defectui,& de hoc figura,p.1.co.1547.c
operibus bonis apponendæ ſunt valuæ,vt proximi noſtri hęc videntes glorificent patrem qui in cælis eſt, & ipſi quoque per exempla noſtra virtutum incedere diſcant.Similiter & vectes apponendi,contra inſidias hoſtiū, &c p.2,c.1350.e
operibus bonis qui ſtudent in vmbra præſentis vitæ, in æternum re conſeruent,ne perdant laborem,p.1.col.1448.f
operatoria virtus Dei etſi non videtur, tamen ex operib. ſuis æſtimatur,operatoremque ſua opera produnt, vt intelligatur qui non comprehenditur,p.1.col.1569.c
oraculum templi pro quo & pro quibus accipiendum ſit, p.2. col.1147.b c
oraculum & propitiatorium quomodo differunt, p.1.colum. 733.c.& col.734.f
orat bene,qui mandata Dei ſeruat,talis deprecatio coram oculis Dei inuenit gratiam,quia bene operando ſeruat iuſtitiam,p.3.col.2149.a
orat in omnibus operibus ſuis qui bene operatur cum intentione perueniendi ad Deum,p.3.col.1851.a.b
orat bene qui Deum orādo quærit,a terrenis ad ſuperiora progrediens,verticem curiæ ſublimioris aſcendit, p.5.columna 547.c
orat ſemper qui ſemper bona agit,nec deſinit orare,niſi cum deſinit iuſtus eſſe,p.5.col.935.a.Item, p.6.col.787.b
orabat Dominus ſolus in monte,& Iſaac typus Domini fuit p.1.col.287.f
orauit Dominus ter in orto tempore paſſionis,& quare,pa.5. col.432.f
orauit Chriſtus in cruce,& pro quibus non,p.5.co.992.f
orauit Chriſtus pro nobis,& etiam pro ſeipſo, p.5.col.850.f. & col.1150.c
orare patrem conuenit Chriſto,in quantum homo & aduocatus noſter,p.5.col.1148.c
orare non conuenit Chriſto ſecundum diuinitatē, ſed magis orari quia ſic eſt æqualis Deo patri : ſecūdum humanitatē autem in qua minor eſt patre,conuenit orare pro ſe & aliis p.5.col.1245.b
orare pro ſalute animarum eſt beneficium , quod a quolibet quantumcunque paupere poteſt exhiberi:& ideo pro loco & tempore tenemur exhibere etiam inimicis , p.5.c.685.c
orare pro quibuſdam fratribus non iubemur,p.5.co.1118.c. Item,p.6.col.235.c.Item,p.4.col.689.a
orare veraciter,eſt amaros in oratione gemitus vel in compūctione gemitus,& non compoſita verba reſonare , p.3.col. 395.a.b
orare cum ſolemus,maxime tentare nititur diabolus , vt muſcæ morientes perdant ſuauitatem vnguenti, p.3.columna 943 c
orare Deum quare docemus,cum per orationē nihil ſibi manifeſtetur,nec animus eius in aliquo mutatur,& ideo videtur fruſtra oretur,p.5.col.125.c
orare pro populo quibus intereſt, videāt ne ſit in eis plaga diſperdens:alioquin & ſe & populum in perditionem præcipitant,& dicitur eis:Munus non ſuſcipiam de manu veſtra p.1.col.1216.e.f
orare non poſſum quotieſcunque vxori debitum reddo , p.6. col.1327.b.Item,p.2.col.1526.f.& col.1493.b
orare ſancti in patria quomodo dicuntur,& quod Deus exaudit eos antequam clament,p.4.c.526.f
orare pro regibus admonuit Eccleſiam Apoſtolus, & pro omnibus ſublimibus,ſic & Ieremias fecit,p.6.col.693. a
oraſſe legitur quidam patrum ſic:Fili Dei,ſicut ſcis , & ſcis, & ſicut vis,miſerere mei,p.2.col.1576.f
orantes non exaudiuntur, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terram,nec dogmate,nec conuerſatione, p.5. col.312.f
orantes non debemus a Domino quærere,niſi quod ipſe iuſſit,qui ſe daturum promiſit,nec aliud de illo credere,quam ipſe docuit,p.1.col.814.e.f
orantes deuote ſignificantur per ſagittarios.tales enim orationes ſunt ſagittæ ſpirituales impugnationes dæmonum repellentes,p.2. col.2075.c
orantium ſiue deprecantium diſtinctio,p.5.col.601.c
orandi actus,vt fiat, tria requiruntur.Primum eſt acceſſus orantis ad Deum qui oratur , ſecundum eſt propoſitio eius quod in oratione petitur,tertium eſt illud per quod oratio ſit exaudibilis,p.6.col.693.c
orandi officium quibus conueniat,qualiter & pro quibus, & quare,& vbi,p.6.co.694 f
orandi forma nobis traditur,vt non in multiloquio,ſed in cōpunctione cordis,& effuſione lachrymarum oremus , p.2. 314.f
orando plus valet vnus ſanctus , quam innumeri peccatores præliando,p.1.col.1404.
orandum eſt pro Regibus,nō ſolum bonis,ſed etiam pro malis,vt Deus conuertat eos ad ſe,p.4.col.2392.f
orandum eſt deuotius in Eccleſia, & ad hoc multiplex ratio affertur,p.3.col.619.c
orandum eſt pro peccatis fidelium poſt exitum vitæ præſentis, ac eleemoſynarum opus agendum , vt a peccatis ſoluantur, p.4.c.2565.2566 & 2567.
orandum eſt non ſolum pro Principibus Chriſtianis,ſed etiā

pro infidelibus,ſub manent Chriſtiani, parte 6. columna 693.c
Orandum eſt pro perſequentibus,optando eis bona gratiæ & gloriæ:alia autem bona in ſpeciali optare vel facere,nõ eſt neceſſitatis,ſed ſupererogationis,p.5.col.119.c
orandum non eſt pro damnato,etſi ipſo viuẽte ſciretur quod eſſet de præſcitis:poſſet tamen orari pro eo vt minus peccaret,& per conſequens minus puniretur in inferno,ſed quia hoc neſcitur,quod quilibet peccator quamdiu viuit,poteſt redire ad gratiam, ideo pro omnib. peccatoribus adhuc viuentibus orandum eſt,p.6.col.1418.f
oratio ſanctorum de ſalute aliorum,aliquando impeditur, nõ ratione orantis,ſed illius pro quo fit,p.5.col.1160.f
oratio ſanctorum ſuauiſſimum incenſum eſt Domino,quia ab omni terrena ſorde defecata,cæleſti deſiderio ignita,quaſi thymiama in conſpectu Dei flagrat, & quaſi holocauſtum ab ara pii cordis flamma deuotionis in cœlum ſubuolat,p.1.col.1678.e.f
oratio animæ paſſiones ſanat,oculos interiores curat,ab ignorantia,lachrymas ex ægritudine peccati accedentes fugat, p.1.col.917.b.c
oratio illa vocem habet quæ digna eſt audiri,p.3.co.468.d
oratio Eccleſiæ contra infideles terram ſanctam occupantes, p.3.col.466.f
oratio Eccleſiæ contra dęmones,fideles ſuis tentationib. perſequentes,p.3.col.474.f
oratio pœnitentis qui reuelatione Dei vel probabili coniectura ſentit grauia peccata ſibi eſſe dimiſſa,p.3.col.641.c
oratio poſiti in afflictione corporali ex perſequutione iniuſti, vel in afflictione ſpirituali ex tentatione dæmonum,par.3. col.488.f
oratio cuiuslibet verè pœnitentis,& deuote veniam poſtulãtis,p.3.col.798.f
oratio iuſti in perſequutione,contra quem etiam ab ingratis fabricantur machinationes doloſę,petentis deuote ab iſtis liberari,p.3.col.832.f
oratio cuiuſlibet innocentis in periculo mortis poſiti pro ſua euaſione deprecantis,p.3.col.833.c
oratio cuiuslibet peccatoris uere pœnitentis, & peccata ſua coram Deo pro ſua humiliatione potentis,& veniæ poſtulatione,p.3.ibid.
oratio cuiuſcunque fidelis qui poſitus in mortis periculo orat Deũ deuote pro ſua liberatione,& Deo exauditus, agit gratias Deo tanquam gratus,p.3.col.838.f
oratio Eccleſiæ pro populo Catholico,quę aliquando per dæmones detinetur in captiuitate peccati,p.3.c.987.a
oratio Eccleſię contra infideles & hoſtes viſibiles:ſancta loca deſtruentes & prophanantes,p.3.col.1040 f.& 1041.c
oratio Eccleſiæ contra hoſtes inuiſibiles,p.3.col.1047.c
oratio Eccleſię contra hoſtes fidelium,petentis deuote vindictam exemplo malorum antiquorum a Deo iuſte punitorum,p.3.col.1076.f
oratio cuiuslibet fidelis in afflictione ſpiritus per dæmonem excitata,vel corporis per hominem malum,qui eſt dæmonis inſtrumentum,p.3.col.1093.c
oratio peccatoris pro ſua liberatione de ſeruitute diabolica, p.3.col.1109.e
oratio viri fidelis orantis pro ſua & aliorum ſalute,par.3.col. 1135.c
oratio cuiuslibet fidelis,qui vt oratio ſua ſit exaudibilis, recolit beneficia humano generi præſtita,p.3.col.1144.c
oratio fidelis relapſi tamẽ per peccatum in ſeruitutem dæmonis,in qua petit iterum liberali,p.3.c.1419.c
oratio pro bono ſtatu populi,de peccato per pœnitentiam reuerſi,p.3.col.1243.c
oratio ſanctorum pro liberatione fidelium ab Antichriſti perſecutione,p.3.col.1436.f
oratio viri ad peccata linguę proni,petentis ab hoc diuinitus liberari,p.3.col.1529 c
oratio propinquantis ad mortem,p.3.c.1535.c
oratio fidelis in magna afflictione exiſtentis,explicantis corã Deo anxietatem animi ſui,petẽdo deuote ab ea diuinitus liberari,p.3.col.1540.f
oratio boni Prælati perſecutionẽ patiẽtis ab aliquo filio ſuo ſpirituali,p.3.col.1541.c
oratio Eccleſiæ perſecutionem Iudęorum in Eccleſia primitiua ſuſtinentis,p.3.c.821.c
oratio pro liberatione Chriſtianorum a perſecutione facta frequenter tempore Iudęorum & Imperatorum Romanorũ, p.3.col.1457.c
oratio Iudę traditoris,quãdo ita orare potuit,vt fieret in peccatum,quęri poteſt,p.3.col.1280.e
oratio quæ non fit per Chriſtum,non ſolum non debet peccatum,ſed fit in peccatum,p.3.col.Ibid.
oratio pure directa de corde fideli,tanquam de ara ſancta incenſum ſurgit,p.3.col.1529.a.b
oratio fortiſſima Chriſtiani hominis armatura, p.2.columna 1206.d
oratio bona quę,p.2.col.1580.e
oratio & Eleemoſyna pro defunctis habet aliquid cõſolationis,p.4.col.334.e
oratio eſt quoddã tributũ ſpirituale, quod offert anima Deo de viſceribus ſuis,p.5.c.125.c
oratio debet eſſe ſecreta,intenta,perſeuerans,& continua, cũ reuerentia,& deuota,parte 4.col.1569.c.Item, p.1.colum. 1308.f
oratio virtutis pondus non habet,quam perſeuerantia nõ tenet,p.1.col.1345.a
oratio deuota ſignificatur,per feneſtram,& quare,p.1.c.144.
oratio coram Deo eſt & odor ſuauitatis,quicquid amor Dei agitur,p.3.col.2220.a
oratio eſt duplex,ſcilicet publica & priuata. Publica quæ fit a miniſtris Eccleſiæ. Priuata, & talis debet fieri in ſecreto, duplici de cauſa,p.5.col.125.c
oratio eſt quæ facit peccatum.Qui enim de diuitiis vel honoribus ſæculi,aut certe de inimici morte ſollicitus obſecrat, ipſe in infimis iacens,viles ad Deum preces mittit, p.2.col. 731.b.c
oratio eſt maximum remedium in tribulationibus, par.4.col. 268.f
oratio quia multis cogitationibus quatitur,etſi auditur, repelli timetur,p.3.col.125.
oratio eſt exaudibilis tribus concurrentibus,& enumerantur p.5.col.146.f
oratio eſt expreſſio deſiderii,p.6.col.100.f
oratio eſt deſiderium bonum,& ſi continuum eſt deſiderium, continua eſt oratio,p.6.c.661.c
oratio Chriſti fuit perfecta,humilis deuota,recta, & charitatiua,p.5.col.432.f
oratio omnis Chriſti procedens ex voluntate deliberatiua, fuit exaudita,p.3.col.714.f
oratio Dominica exprimit quidquid decet hominem petere a Deo & quidquid decet Deum dare homini, & ordinatiſſime hoc deſcribitur,p.5.c.125.c
oratio Chriſti in orto oſtenditur perfecta quintuplici cauſa, p.5.col.432.f
oratio quid eſt,p.5.col.128.f
oratio debet fieri in principio prædicationis ad impetrandũ gratiam Dei,non ſolum a prædicante,ſed etiam a toto populo,p.2.col.262.d.Item,p.1.c.283.f
oratio generalis quæ & qualis ſit,p.5.col.296.d
oratio obſecratio,communiter,pro ſe vel aliis de quibuslibet Petitio de rebus nominatim neceſſariis, p.6. col.693.c
oratio eſt communior inter omnes actus latriæ, & ideo quod dicitur de ipſa intelligitur etiam de aliis latriæ actibus,p.5. col.125.c
oratio eſt illud per quod homo conſequitur gratiam,&gloriã ex diuina ordinatione,p.5.col.128.f
oratio eſt eleuatio mentis in Deum,quod melius fit cum homo ſequeſtratus eſt ab aliis,p.5.col.432.f

oratio

Oratio eſt explicatio propriæ voluntatis apud Deum, vt eam impleat,p.5.col.847.c

oratio Moyſi coram Domino coruſcante,in nube glorioſa eum repreſentante,quę fuerit.p.1.col.861.a

oratio Aaron vt magis eſſet exaudibilis, commemorat iuramentum Dei factum Abrahæ,& teſtamentum in monte Sinai datum,p.3.col.297.c

oratio Danielis fuit cum magno tractu temporis & meditationis & talis oratio eſt Deo acceptabilis,p.4.c.1608.e

orationis clamor eſt propter impletionem deſiderii clamãtis, p.4.col.524.f

orationis domum primo intremus,cum ad loca in quibus talis ſit diuertimus,p.5.col.598.f

orationis vis & efficacia.p.2.col.1166.d

orationis deuotæ quatuor ſunt conditiones, ſcilicet veræ humiliatio,ſalubris poſtulatio,mentis attentio, & debita continuatio,& per quid ſignificantur,p.1.col.813.c

orationis efficaciam duo maxime faciunt, ſcilicet inſtantia & humilitas,p.5.col.935.c

orationis,veræ virtus eſt celſitudo charitatis, par.4.columna 691.a b

orationis conditiones & orantis,vt ſic accepta coram Deo,p.5.col.312.e.f

orationis partes quot & quæ ſunt,p.6.col.601.c

orationis tempore ne ſabbatum noſtrum inquietent,inutiles de corde noſtro & ineptas phantaſias excludamus,p.2.columna 1410.e

orationis tempore homines modum imponant cogitationibus,& a tranſeuntium rerum curis abſtineant. Nec tamẽ aliis temporalibus vbi oportunitas dictauerit,ab his quæ ad victum & veſtitum pertinent,prorſus intuitum auertãt,ſed congruo moderamine diſpenſet,p.2. Ibid.

orationis feruor & eius prolixitas inducunt obliuionem potus cibi,p.2.col.1511.c

orationis in ſacrificio ingerunt ſe importunę cogitationes, rapere vel violare cupientes,ſed manu ſanctæ diſcretionis debemus cuſtodire,p.1.col.211.a

orationi & hoſpitalitati vel aliis virtutibus ex fragilitate carnis,non ſemper inſtituere poſſumus,aliter eſt de charitate. p.6.col.1337.a.b

orationẽ facere debemus contra tria vicia in proſperis,& contra tria vicia in aduerſis,p.3.col.468.d

orationem debet comitari ſancta operatio,p.3.col.1365.c

in oratione poſſunt verba multiplicari duplici de cauſa, pa.5. col.128.f

orationes iuuãt plurimum,ſed cum & nos aliquid boni agimus,p.4.col.961.b

orationes deuotæ quæ fiunt in Eccleſia,per quid ſignificãtur, quibus etiã cantus addendus aliquãdo,& melodia,& quare,p.2.col.853.c

orationes deuotæ ad Deum in promotione alicuius ad dignitatem,debẽt prę̃mitti,exemplo Chriſti quando elegit duodecim Apoſtolos,p.5.col.782.d.f

orationes ſanctorum,per diuerſas vaſorum ſpecies ſignificantur p.2.col.1280.e

orationes fidelium ſignificat incenſum;quod ex quatuor odoratiſſimis generibus in maximam ſubtilitatem comminutis cõponitur,& quare,p.1.col.822.e

orationis iuſtorum quomodo & quare,coram vel ante Dominum offerre dicuntur Angeli,quaſi ad aliquid manifeſtandũ cum omnia ſint nuda & aperta oculis Dei,p.2.c.1542.f Item,p.6.col.601.b

orationes Eccleſiæ non ſolum ſunt exaudibiles per virtutem paſſionis Chriſti & crucis,ſed per meritum beatæ Mariæ virginis,p.3.col.1881.a.b

orationes & ſacrificia ad hoc fiebant in monte Sion , ut exaudirentur in cœlo,p.3.col.467.c

orationibus ne audiantur a Domino,duo ſunt quæ obſiſtent incorreptus,ſcilicet & permanens error, & cor impœnitẽs, p.4.col.640.d

orbis dicitur immobilis fundatus , & intelligitur hoc dupliciter,p.2.col.859.c.960.f

orbis vniuerſus per tabernaculum veteris Teſtamẽti deſignabatur,& quomodo,p.1.c.767.c

orbis quodammodo duplicatur ſecundum diuerſitatẽ ſtatus ita quod dicitur orbis præſens,ſecundum ſtatum qui curru vſque ad iudicium Dicitur autem orbis futurus,ſecundum ſtatum qui erit poſt iudicium,p.6.col.811.c

orbis ſecundum ſtatum præſentem,ſubiectus eſt quodammodo ipſis angelis & quare:ſed orbis futurus non erit angelis ſubiectus,& quare,& quomodo,p.6.ibid.

orbis totus per ornamenta ſummi ſacerdotis figurabatur & hoc quomodo,p.1.co.798.f.799.c

orbis vniuerſus iuſſus eſt deſcribi per Auguſtũ, & quare,p.5. col.621.c

orbem portare dicuntur poteſtates Gentium uel angelicę virtutes,p.3.col.125.b

ordo librorum Moſis,p.1.col.904.e

ordo angelorum cœleſtium,p.4.col.1151.a

ordo triplex debet eſſe in homine,p.5.co.1136.d

ordo dilectionis quis & qualiter habendus & ſeruandus eſt , p.6.co.649.e

ordo non temporis ſed dignitatis erit in reſurrectione generali p.6.col.335.c

ordo nullus in inferno,non quod Deus non ordinet tormenta ſecundum meritum ſingulorum, quia etſi vna gehenna non omnes vno modo ſentient,p.3.col.138.c

ordo naturæ eſt procedere ab imperfecto ad perfectum in natura humana,p.6.c.343.c

ordo ſecundum prius & poſterius,licet non ſit in actu cogitãdi diuino,cum ſit vnicus & ſimpliciſſimus,tamen in effectibus ab eo præcognis eſt ordo temporis & dignitatis, pa.2. colum.1495.c

ordo fidei non eſt in annis,p.5.col.1084.f

ordo legis & Euangelii triplex,ſcilicet,temporis,dignitatis, & virtutis,p.6.col.789.a.b.c

ordinis ignorantia conturbat negociorum naturam formamque meritorum,p.3.col.1355.b

ordinem cœli noſſe quid eſt,p.3.col.361.b

ordinem ſeruare in omnib.decentiſſimum eſt,par.3.columna 2138.f

ordinem ſuum quiſque agnoſcat,& quid ſit dignum ſuo ordini intelligat,& ita libret actus & ſermones,inceſſum quoq; & habitum,ut ordinis ſui profeſſioni conueniat,p.1.columna 1178.f

ordinem ſeruare quid ſit,& quod omnis homo debet incedere ſecundum ordinem ſuum,ſacerdos,diaconus , virgo , & quicunque in profeſſione religione videntur,parte prima, ibidem.

ordines quatuor erunt in iudicio finali,p 3.co.435.b

ordines ſacerdotales noui Teſtamenti,& per ſacerdotes & miniſtros veteri Teſtamenti quomodo figurabantur, p.2.col. 1110.f

ordines fratrum pręd catorum & Minorum ad idem opus ſũt ordinati quomodo in Apocalyſi præfigurati dicuntur, ſecundum aliquos,p.6.col.1671.c

ordines tres ſunt in vtroque teſtamento prædicatorum continentium,& coniugatorum,p.4.col.1384.f

ordinibus diſtinctis Angelorum congruunt diſtinctæ,conuerſationes hominum, & in eorum ſortem per conuerſationis ſimilitudinem aſcendunt,p.1.col.1756.d.e

ordinans nos Deus,iuxta merita diſponit & terminum vitæ, p.3.col.233.c

ordinandi in Eccleſia primo debent leuari aqua contritionis ad ablationem præcedentium peccatorum,& aquis deuotionis ad deſiderium ſupernorum.p.1.col.801.c

ordinatio diuina de aliquo futuro accipitur dupliciter. Vno modo prout eſt in diuina præſcientia,& ſic eſt immutabilis. Alio modo ſecundum diſpoſitionem ſecundarum cauſarum,& talis eſt mutabilis,p.2.col.392.f

Ordinatio populi vt bona ſit, requiritur diuiſio poſſeſſionum inter ſe, p.1.col.1377.c

ordinatio Dei de morte ſingulorum dicitur teſtamẽtum inferorum: quia iuſti ante Chriſti paſſionem deſcendebant ad limbum, p.3.col.206.f

Ordinario bona populi triplex eſt. Prima viri ad proximum, ſecũda populi ad principem & tertia vtrorumq; ad Deum p.1.col.1377.& col.1384.& c.1390.f

Ordinationis diuinæ effectũ impedire volentes homines per aſtutias ſuas, pręter intentionem ſuam promouent eum & de hoc exemplum, parte 1.columna 388.b.c.& co.394.a.& col.473.c

ex Ordinatione diuina oportet homines agere, vt effectus a Deo inſtituti impleantur, &c. Vt quomodo accipitur cauſaliter uel conſecutiue, p.1.col.577.c.578.f

ordinationem diuinam non poſſunt impedire ſcientia ſpeculatiua & practica, ſed magis promouent præter intentionẽ p.3.col.1698.f

oreb interpretatur foramen in quo coluber ingreditur, p.2.colum.208.e

organum eſt generale nomen omnium vaſorum muſicorum, licet vſu dicatur organum quod inflatis follibus ponat, p.3.col.1591.a.b

orientales populi antiquitus in tabernaculis habitabant, p.3.col.118.f

originalis iuſtitia, in Iuſtitia originalis.

originale peccatum, in peccatum originale.

originale peccatum omnes ex Adam deſcẽdẽtes, prætẽr Chriſtum & matrem eius incurrerunt, cuius pœna eſt mors, pa.6.col.62.f

origenes ab hæreticis ſeductus eſt, quem poſt Apoſtolos Eccleſiæ magiſtrum fuiſſe quamdiu recte ſapuit, qui negauerit, errat, p.3.col.1636.d.e. Item, p.1.col.1382.d. Sæpius replicat hoc verbũ. Ita videtur mihi Chriſtus Dominus meus facturus.

origenis error de liberatione hominum malorum damnatorũ & dæmonum, p.5.col. 419.a.& col.214.d. Item parte 6.col. 808.d.e. Item parte quarta, columna 234.c. Alii errores ponuntur & columna 737.a.b.& ſequent. Item, par.3.colum. 1610.f

origo peccati eſt duplex ſcilicet leuitas cordis, & loquacitas oris, p.3.col.2064.f

orion eſt quædam conſtellatio, &c.p.3.col.124 d Item, p.4.col.1869.e

ornamenta vera matronarum (vt Pythagoras ſcribit) eſt pudicitia, non veſtes, p.6.col.1326.d

ornamenta ſummi ſacerdoti erãt decem quorum quatuor inferioribus ſacerdotibus cõmunicabantur, p.1.col.781.b.c

ornamenta ſummi ſacerdotis quę & qualia, & cuius formę ſiue diſpoſitionis, p.1.col.782.f

ornamenta rubea ſuper arma Chaldæi contra Aſſyrios deferebant, ne ſi aliquibus eorum vulneraretur, ex apparentia ſanguinis alii terrerentur, p.4.2028.f

ornamentis naturalibus quiſque debet eſſe cõtentus, ne creatorem videatur accuſare, tanquam impotentem opus ſuũ perficere, p.1.col.1073.a

ornatur in veſtibus ſi mulieribus coniugatis moderatur, quanto magis virginibus id vetitum intelligitur, par.6.columna 1325.b

orpha interpretatur ceruix eius, p.2.c.827.a

orpheus Deum incircũſcriptum ſignificare voluit quod vniuerſum complectatur, p.2.col.1429.b

ortogometra & coturnix, an, & quomodo differant, pa.1.col. 641.b.c

ortus ſignorum & conſtellatio quæ monſtrant aliqua futura, vt ſterilitatem terræ futuram vel fertilitatẽ, & huiuſmodi, dicuntur monſtra a monſtrando, p.3.col.1921.c

ortus ſolis eſt duplex. Vnus quando apparet primo lux eius, ſcilicet, Aurora. Alius, quando apparet Sol ſuper terram, p.5.col.997.c

ortus diuinitatis Chriſti, ante & poſt non habet, ortus vero humanitatis habet, p.3.col.357.c

os tuum ne prauum loquatur aliquid, & hoc fit duob. modis. Tua labia ne detractionibus aſſueſcant cuſtodias: Et alios quoque quos huic vicio ſubditos noſti, ne te corrumpãt, fugias. p.3.c. 1622.d.e

os eorum qui verba Dei loquuntur, Deus aperit. Eorũ qui loquuntur mendacium, falſum teſtimonium, ſcurrilitates, turpitudines, ſuſurronum quoque & detractorum, & eorum qui ocioſa loquuntur, diabolus aperit, os, p.1.col.520.c.f

quod procedit de ore, inquinat: non de ore carnis, ſed cordis Non enim ſi nominas furta & alia mala immundus es: ſed dum cogitas, etſi ſileas, p.3.col.1446.e

os ſi Deus non replet, non ardet deſiderium, p.3.c.948.e

os floret cum precibus atque pſalmodiis, hymniſque in laudibus Dei conſertis digne reſonat, p.4.co.2414.f

os altiſſimi dicitur potentia generatiua patris, quę producit verbum, ſicut ore producitur verbum ſenſibile. Nam intelligibilia ſignantur per ſimilitudines ſenſibilium, p.3.columna 209.e.f

oſſa Sanctorum martyrum ſeu cõfeſſorum & huiuſmodi, portãtur cum magna veneratione ad Eccleſiã. Apud antiquos vete. Teſt. aliter tangens enim morticinum, pollutus cenſebatur, &c.& vnde hęc mutatio, p.3.col.1014.d.e

oſſa in quibus conſiſtit robur corporis notant virtutes in quibus conſiſtit robur mentis, p.3.c.666.e

oſanna quid ſignificat, p.5.col.345.a

oſculum ſuſcipit Dominus non vt doceat nos ſimulare, ſed ne proditionem videatur fugere, p.5.col.935.b

oſculum multiplex eſt, p.6.c.190.f.464.e

oſculum pacis & amoris ſignum eſt, p.3.col.1710.e. Item, p.1 col.361.c

conſuetudinis fuit, maxime in illa ſimplicitate antiquorum vt propinqui proprinquos Oſcularẽtur, & hodie fit in multis locis, p.1.col.337.a.b

oſculum notat ſignum vnitatis, & inde eſt conſuetudo in Eccleſia dare pacem vel oſculum pacis. p.6.col.464.e

oſculo famulo impertiit gratiam Sauli, p.2.col.376.a

oſculo tradunt Ieſum ſacerdotes & clerici. & proditores accedunt ad menſam Domini, qui eiſdem labiis deoſculantur filium virginis, quibus deoſculati ſunt filiam meretricis, p 5.col.601.c.& c.435.c

oſcula alia ſunt bona & ſalutaria alia via interitus, quæ ex ore proficiſcitur, p.2.col.454.d.e

oſee quomodo interpretatur. Item ortus eius, & de qua tribu vbi ſepultus, & de quibus prophetauit, p.4.co.1691.b

oſee Prophetæ materia triplex eſt, alia ſecundum hiſtoriam, alia ſecundum tropologiam alia ſecundum allegoriam, p. 4.col.ibid.a

oſee Prophetã cur Dominus iuſſerit, vel cur Propheta iuſſus accipere fornicariam, paruerit, mirum videtur, p.4.ibid.

oſtenſio facta eſt Ezechieli, conſimilis viſioni Ieremiæ, & potiſſimum quantum ab ſacerdote, p.4.col.1161.c

oſtium fiet fortaſſe vnicuique animę in ſingulis manſionibus, qui ait Ego ſum oſtium, &c. vt per ipſum intrat & exeat, & paſcua inueniat, vſquequo ad ipſum perueniat patrem, p. 1.col.1419.a

oſtia cubiculi claudimus cum illicita deſideria coercemus, p. 4.col.248.a

oſtiarios quomodo Dauid & Samuel conſtituerunt, pa.5.col. 1055.c

oth ſyllaba vbi legitur in Hebrço numeri pluralis eſt in fœminino genere, p.4.col.1711.a

ouis mactãda ad ſeptentrionem, docet Chriſtum egreſſurum ex oppido Ieruſalem, & extra eum vrbem paſcendũ, donec ſignetur & mactetur in Ieruſalem, p.1.c.814.e

ouis Ioſeph quare dicta eſt ſic ſecũdum Hebræos, p.3.c.1050. f. Item, p.1.col.609.c. Et eſt fictitium.

oues in Aegypto ſecundum Hieronymum bis in anno pariũt p.1.col.343.c

oues quando tondebantur antiquitus mos erat,quod magna conuiuia faciebant Domini ouium paſtoribus, & quare, p.2.col.481.c.& c.540.f.Item,p.1.col.389.f
ouium & paſtoris mutua cognitio,& huius ratio, p.5.c.1185. c.& 1186.f
ouium Italicarum & Meſopotamiæ eadem eſſe dicitur natura,p.1.col.343.b
oua aſpidum fregerunt,qui aduerſariarum poteſtatum ſemina tanquam in vtero ſuo gerebant,p.4.col.478.d
oua fouentur vt ex eis pulli naſcantur.p.1.c.1585.a.b.c
oza percuſſus interiit quod cum neque Leuita eſſet arcum tetigit,p.2.c.545.c.& 546.d.e.f
oza quare repentina morte percuſſus eſt a Domino, p.2.col. 545.c.& col.1077.b
ozias fuit primo iuſtus,& rectum fecit in cõſpectu Domine, vnde & hoſtes vicit,multos Prophetas in imperio ſuo: ſed poſtquam Zacharias cognomento intelligens,obiit, lepra in fronte percuſſus eſt,& quare,p.2.c.1228.e.f
ozias cum in toto corpore fuerit lepra percuſſus, quare magis fit mentio de fronte,p.2.ibi.
ozias trinomius fuit,dictus enim fuerat ozias & Zacharias & Azarias,p.2.c.1227.c.& col.1228.e.f

P

PABVLVM animalibus præbere, & ea ad equare,&ſimilia,licite potuerunt fieri in die ſabbati, &c.p.4.col.712.f
Pacis.ci.cem.ce.in Pax.
Pacifici ſunt qui omnes motus animi componũt, & rationi ſubiiciunt,p.5.col.98.f
Pactum quid eſt & vnde dicitur,p.3.c.1405.a
pacti alicuius ſtabilitas deſignatur nomine pacti ſalis, p.1.col. 1295.c
Pedagogi cura ſapientia & poteſtas,p.4.col.141.b
Paganus ſi conuerterit ſe ad primam cauſam,cuius per ſeipsũ poteſt habere aliquam noticiam,rogando vt dirigat eum ad ſalutem ſuam,& caueat a peccatis, Deus reuelabit ſibi de fide Catholica quãtum neceſſarium,eſt ad ſalutem, vel mittet ſibi doctorem,p.6.col.1093.c
Pagani,quicquid eos delectabat,Deos appellare non timuerunt,p.6.col.1352.d
Pagani principatum habẽtes & Eccleſiam Dei grauiſſimis infeſtantes perſecutionibus, ſignificantur per Lyſiam Iudęorum hoſtem ịcuiſſimum,p.4.c.2531.c
Pagani puerorum capita dæmonibus ſtudent offerre,& in honore dæmonum cincinnos nutrire & fouere,p.1.c.1073.a.b
Palatium cœleſte nullus ingredi poteſt indutus ſacco mortalitatis humanæ,p.2.col.1633.c
Palatia mollium debet declinare rigida vita & prędicatio quę frequentant mollibus induti adulantes,par.5.col.209.e.& col.800.e.f
Palæſtina eſt montuoſa, Aegyptus plana & depreſſa, p.1.col. 1658.e.f
Paleſtini ad morte condemnatos,ligato ſaxo ad collum præcipitabant in mare,p.5.c.301.b.c
Paleſtinorum mors in tectis formandis,p.5.co.196.e.f. Item, p.4.col.2080.f.Item,p.1.col.718.f.& c.137.b.c.Item, p.1. c.1588.d
Palæſtinis mos erat in feſtis caput vngere.p.5.col.134.f
Pallore abſtinentię qui inficiũtur ad humanos oculos,vt gloriam capiant ab hominibus,vua paſſa veſcuntur, par.1.co. 1197.b
Palmæ nomine ſignificatur victoria,eo quod victores in pręlus ramis palmæ in capite & manibus ornabantur, p.1.col. 1613.b.c
Palmæ arboris quæ proprietas,& eiuſdem mortalitas,p.3.colum.278.e
Palmo qui aliquid metitur,ſommo conamine expanſis digitis manum extendit,vt poſſit menſuram quam quęrit, plene & certe inuenire,p.1.col.789.a
Palpat quaſi in tenebris qui quod tangit nõ videt,p.3.c.156.d
Panis & aqua qua paſtus eſt Elias per manum Angeli quadraginta diebus & quadraginta noctibus pręſens ſęculum deſignatur,p.2.col.829.a
Panis hordeaceus ſignificat leuem ſignificauit leuem aliquã turbam ſæpe potentiorem ſuperare,p.2.c.202.a
Panis benedictione factus eſt caro,tractus ſimul & integer,p. 2.col.459.b
Panis cõfectio ex fimo quã narrat Ezechiel,ca.5.duo ſignificat,p.4 col.1118 f
Panis hordeaceus cibus eſt iumentorum maxime ruſticorum que ac ſeruorum,p.5.col.548.d.e
Panis & aque nomine in ſcriptura frequenter intelligitur cibus & potus generaliter,p.3.col.2124.f
Panis corporalis & ſpiritualis differentia,p.5.cõ. 1125.c
Panis pollutus ſecundum aliquos dicebatur,eo quod erat de tritico per rapinam acquiſito formatus,p.4.col.2181.c
Panis propoſitionis dicebat per manus Sacerdotis piſtari,formari,& decoqui,& ſi aliter fiebat,dicebatur pollutus ſecũdum quoſdam,p.4.ibid.
Panis Chriſtus,non ſolum ſecũdum verbum quo uiuunt omnia ſed etiam ſecundum carnem aſſumptam pro mundi vita p.5.col.1130.f
Panis verus dicitur Chriſtus,datus de cælo,vere & proprie dicto ratione Deitatis,& ratione humanitatis,p.5.c.1125.c
Panis nomen in ſcriptura intelligitur omnis cibus,p.1.colũma 185.f
Panem acquiſitum in ſudore laborantiũ qui aufert,quaſi qui occidit proximum ſuum.p.3.c.2147.b
iunior fui,&c.nec ſemen eius quærens Panem,&c.de quo pane intelligatur,p.3.col.691.a.692.d
Panem ſi dederis triſtis pauperi,& panem,& meritum perdidiſti,p.3.col.737.a.b
Panem affictionis quem vocat Iſaias,p.4.c.281.b
Panes propoſitionis quaſi corpus Chriſti de vxorum cubilib. conſurgentes edere non debebant,p.2.col.456.e
Panes calidi in die ſabbati per duodecim tribus a Leuitis ponebatur in menſa propoſitionis,& in hoc ſignabatur ꝙ ſacerdoribus debebatur a populo victus,p.4.co.2219.b
Panes erãt in triplici gradu apud Hebræos. Aliqui dicebãtur panes propoſitionis,qui erant liciti ſacerdotibus tãtum. & Aliqui panes oblationis,qui offerebantur in altari holocauſtorũ,illis vtebantur Leuitę.Aliqui panes communes, quibus indifferenter poterant vti,& dicebantur panes laici, p. 2.col.455.c
Panes propoſitionis quare ſic dicebãtur:& cuius formę.Dicebantur etiam panes facierum,& quare,p.1.col.740.f
panes azymi maxime debebantur immolari in cõſecratione Sacerdotum,& quid hoc figurabat,p.1.col.800.f.Item,p.6. col.233.c
Panes pro rege & nobilibus perſonis de farina delicatiſſima tritici & purgatiſſima fiebat,quę dicitur ſimila, p.2.c.699.c
Panes pluraliter dicere ſcriptura magis amat quam ſingulariter panem.p.1.col.633.b.c
Panes duodecim ſignificat ſacrum duodecim Apoſtolorum chorum,p.1.col 1116.d
Panum multiplicatio quõ & vnde facta eſt per Saluatorem noſtrum,p.5.col.256.f.& col.1123.c.Item,p.2.c.880.f.Itẽ, p.1.col.84.f
Panus tardius corrumpitur per ſeipſum,quod fit putrefiendo quam corrumpatur a tinea,quę corrumpit ipſum aliquando etiam in nouitate ſua,p.4.c.1739.c
Panis infamiæ pedes ac brachia conſtringuntur,ne huc atq; illuc diſſoluta libertate iactentur,p.3.c.352.d.e
Papa vbi eſt,ibi Roma,p.3.c.1436.f
Papa vel legatus viſitans vnam prouinciam, poteſt recipere ſumptus ab illo,p.6.col.437.c
Papilio eſt tentorum,a ſimilitudine volatilis dictum, p.1.col. 847.a.Interl.
Pap yrum ſecularem ſcientiam deſignat,p.4.c.190.d

Parabola eſt duplex,ſcilicet verbi & facti,p.4.col.900.f.& colum.1203.b.c
Parabola quid eſt,& vnde dicitur.p.5.col.521.a.Item, par.3.col.1599.a.& 1818.f.& col.1015.a.Item, parte 1.columna 1242.f
Parabolæ non omnes a Salomone prolatæ, repoſitæ ſunt in iſta triplici collectione,p.3.col.1599.c
Parabolarum libri prologus,nõ ab ipſo Salomone,ſed ab eo qui primam collectionem fecit,appoſitus videtur, p.3.col.1599.f
Parabolarum liber Salomonis nongentos,& quindecim continet verſus in Hebręo,p.2.col.700.d
Parabolarum liber a quo editus,a quibus collectus,& in vnũ librum redactus,& quot collectiones habuit, p.3col.1599.b.Item,p.5.col.715.c
Parabolas ponit Dominus,ſecundum ſimilitudinem, uel per ſimilitudinem,p.5.c.935.a.b
Paradiſus dicitur tertium cœlum. Item præſens Eccleſia. Iterum locus in quo Adam corporaliter vixit,p.6.col.446.f
paradiſus eſt terra hominis,in qua innocens permãſiſſet. ſed per culpam ad vndas mutabilitatis venit, p.3.co.131.c
Paradiſus eſt locus amœniſſimus,fructuoſis arboris magnus, & magno fonte fœcundus,p.1.col.67.a.& col.197.a
Paradiſi gaudia per cibum auiſimus,p.4.col.473.b
de Paradiſo tres generales ſententię ſunt. Vna eorum qui corporaliter tantum intelligi volunt. Alia eorũ qui ſpiritualiter tantum. Tertia eorũ qui vtroq; modo,p.1.c.67.a
Paradiſum poſſumus conicere in Oriente ſitum,vbicunq; autem ſit,ſcimus eum terrenum eſſe,& interiecto oceano, & montibus oppoſitis,remotiſſimum a noſtro orbe,pa.1.col.67.a.b. Et locus remotus eſt a cognitione hominum, colu.71.a.86.e.f.& co.87.c
Paralipomenon libri ſcripti ſunt poſt captiuitatem, p.2.colu.1053.a
Paralipomenõ tantum de regibus Iuda agit, ſed libris regum agitur de vtroque regno,id eſt, Iuda & Iſrael, 1009.a.b
Paralipomenõ quis ſcripſerit ignoratur,unde inter Apochryphi deberet computari,tamen inter agiographa computatur,p.2.col.1009 a.b
Paralipomenon conuenientia cum libris regnum, p.2,columna 1143.a
Paralipomenon libri vocãtur propterea quod multa in libris regum prætermiſſa in illis continentur,p.2 col.1009.a.b
in Paraſceues die nõ offertẽ hoſtia corporis & ſanguinis Chriſti,& quare.p.4.col.958.d
paraſceue Græce,pręparatio Latine. Hoc nomine Iudęi inter Græcos morantes ſextam ſabbati appellabant,& quare,p.5.col.651.b.c
parcendum licet ſit communitati in multis caſibus,non tamẽ in caſu idolatriæ vel hæreſis eſt parcendum, p.1.columna 1539.c
in parentem quid delinquit æque & qui in Deum punitur, p.1.col.1583.a
parentes qui contumelioſa tractant pœnis ferre iubet lex, p.1 col.1083.a
parentes an,& quomodo,& quando ſunt odiendi, par.3.col.349.a
parentes aliquando in filiis monſtruoſis puniuntur ex diuina iuſtitia,p.5.col.1178.f
parentes filiis,& filii parentibus,differenter tamen, tenentur prouidere ſibi inuicem,p.5.col.164.f
parentes quando & quando non religionis ingreſſum impedire poſſunt,p.5.col.164.f
parentes primi ſi non peccaſſent,nõ per mortem, ſed per Dei virtutem in meliorem ſtatum mutati fuiſſent, immo magis quam Enoch & Elias,qui in Adam mortui,& geſtantes in carne propagine mortis tranſlati ſunt, vbi nec morbo nec ſenectute deficient,p.1.col.76.d
parentes primi non coierunt in paradiſo,quia formata muliere modicũ ſteterunt in paradiſo. Tum quia licet datũ eſſet præceptum de multiplicatione in generali,expectabant tamẽ determinationem Dei in ſpeciali,p.1.col.111.a.b
parentes monentur non minus gratias agere pro ortu ſanctorum filiorum quam pro meritis,p.5.c.678.f
parentes ſobolis ſuæ curam gerere debent,& cum diſciplina nutrire,& ne laſciuiæ & voluptati fræna relaxent, p.3.colum.1185.c
parentum iniuria,ſeu in parentes cõcuſſa, morte puniebatur in lege,p.1.col.1083.a
parentum honoratio nedum in reuerentia ſed in adminiſtratione neceſſariorum intelligitur. Et quomodo ſacerdotes cupidi ſua falſa doctrina hoc excludebant,par.5.col.162.f. Item,p.1.col.672.f
parentibus male affectõ animo omnes cruciatus qui nunc sũt quique futuri ſunt minores iuſto ſunt,p.1.col.1083.a
parentibus non licet ingredi religionem,omiſſa cura filiorum omnino aliter de filiis,p.5.col.164.f
parietis nomine peccati duritia deſignatur,p.4.c.1169.a
pariſius & in pluribus ciuitatibus aliis hoc impletum videtur, quod filii ſtulti vendunt hæreditatem paternam ſaltem in parte,& frequenter illis qui prudenter ſeruierunt patri,pa.3.col.1677.a
pariſienſis vniuerſitatis Theologica facultas hunc modum tenet in deliberationibus,quod incipiũt ab illis qui ſunt minores in magiſterio,ne minores formident declinare à ſentẽtia maiorum,p.1.col.707.b.c
pariſienſe ſtudium quomodo & per quem incępit,p.1.columna 412.f
pars ſiue quantitas primitiarum frumenti,vini & olei, &c.nõ fuit determinata per ſcripturam,ſed per ſapientes Hebręorum fuit determinata triplici modo, &c.p.1.col.1561.c
pars Domini dicitur populus Iſrael quia fuit Deo ſpecialiter dedicatus,p.1.col.1660.f
partes iuſtitiæ ſicut ſunt duæ ſcilicet declinare a malo, & facere bonum ſic ſunt duæ per oppoſitum partes iniuſtitię ſcilicet deſerere bonum & facere malum,p.3.col.1994.f
particeps erit ſine dubio reſurrectionis Chriſti,qui firma fide tangit mortem Chriſti,& ſpem ſuam veraciter in eo collocat,p.2.col.725.c
participes vnius ſimplicis eſſentiæ,quomodo ſint plures, quis explicet,participes qualiter erimus cum partes non ſint apud Deum,p.3.c.1572.d
parui poſſunt dici formoſi & commenſurati, non tamen pulchri,p.3.co.742.f
paruipenſio iniuſta ſecũdum æſtimationẽ paruipenſi eſt cauſa iræ,parte 3.col.2118.f. Vide etiam in Iram proprie cauſant,&c.
parum diſtat vtrum facinus committas,an admittas, p.1.col.252.b.interl.
parum non erit ſimpliciter & abſolute in patria cæleſti, ſed reſpectiue,inquantum vnus maius præmium habebit alio ſecundum diuerſitatem perſonarum,p.6.col.423.c
parua ſi curare negligimus inſenſibiliter ſeducti, etiam maiora audenter perpetramus,p.2.col.1050.f
paruitas & magnitudine diſtinguuntur ſecundum proſperitates & aduerſitates huius uitæ quibus per mortem ſublatis remanent homines æquales,p.3.col.58.d.e
paruulus ſi non voce,re tamen ipſa lac tantum requirit.pa.1.col.1417.b.c
paruulus eſt in oculis ſuis,qui dum ſe cõſiderat imparem alienis meritis penſat,p.2.col.1218.e.f
paruuli etiam interficia iubentur in bello propter enormitatẽ criminis,p.1.col.1405.c
paruuli in diluuio & in Sodoma an fuerunt participes peccatis parentum ſuorum,p.1.col.1607.b.c
paruuli ſicut in patre peccatores,ſit & præuaricatores, p.3.colum.1389.b
paſcha celebrare tempore determinato ab Eccleſia tenentur oẽs Catholici, & tunc debent recipere ſacramentum euchariſtiæ aliter incurrunt mortale peccatum, p.1.c.1218.c.f

Paſcha Iudęorum dicitur tranſitus,ſimiliter & Paſcha Chriſtianorum,& quare,p.5.col.1148.c
Paſcha quod Hebraice dicitur phaſe,non a paſſione,ſed a trāſitu nominatur,p.5.col.419.a.Item,p.6.col.233.b.Item, p. 3.col.1426.c
Paſcha proprie ſolus dies dicitur,quo agnus ad veſperam occidebatur.Sed indifferenter,& paſcha pro diebus azymorum,& dies azymorum pro paſcha accipiuntur,p.5.columna 419.b.623.a.& col.969.a.b.& col.1140.a
Paſchæ dies quare inſtitutus eſt,p.4.col.2422.f.Item,p.1.col. 1006.d.e
Paſchæ celebratio prima,& alię ſequentes temporibus aliis, nō ſunt oīs formis cōditionis in oībus,ſicut nec celebrationes ſacramētorū nouæ legis ſunt vbiq; vniformes.p.1.583.c
agnus Paſchalis cur tamdiu ſeruatus,p.1.col.586.c
Paſchalis feſtiuitatis celebratio filii Iſrael tempore determinatio præcipitur ſub pœna mortis,p.1.col.583.c
Paſchalis ſolennitas quæ nobis æternæ beatitudinis lumen ꝓmittit, tūc maxime celebratur,cum Sol anno proficit incremento,p.1.col.1218.e.f
Paſchalis celebratio ve.legis quomodo probandum ſit quod pręceptum de illo non obliget ſempiternaliter,p.1.c.609.c
Paſchale tempus tribus indiciis in ve.Teſt.obſeruatur, Quarta regula nobis a reſurrectione Xpi ipoſita, Ibi.&c.ſeq.a.b
Paſchali feſto aſcendiſſe in Ieruſalem legitur,Chriſtus bis, p. 5.col.1064.d
Paſchali ſolemnitate primam ſtolam & primum regnū, a quo in lōginquam regionem diſceſſimus,nos recepturos ſperamus,p.1.col.1218.f
Paſchalium ceremoniarum obſeruantia ſicut præcepta eſt ita etiam tempus quo paſcha agi pręceptum eſt ſacra myſteria recolet,p.1.col.Ibid.
Paſſeres quos offerebat leproſus typū paſſionis ſalutaris continebat,p.1.col.1027.c
Paſſeres abundant in terra promiſſionis,&ideo de ipſis fiebat oblatio pauperum,p.5.col.201.a
Paſſerum ſacrificium vel oblatio non erat communis , niſi in emundatione leproſorum,& ideo aliis ſacrificiis non connumerantur,p.1.col.210 f
paſſio & propaſſio quid ſint,& quomodo differāt,p.5.c.110.c
Paſſio præſens & fortis peruertit iudiciū rationis, ſicut patet in continente,qui pręſente paſſione iudicat eſſe fornicandum,tamen extra paſſionem poſitus iudicat contrarium , p.5.col.1175.c
Paſſio Chriſti incipit a ſua paupertate,quam pati cæpit ab hora natiuitatis,p.3.col.717.c
Paſſio Chriſti eſt vna,ſed duo nobis impetrauit,expiationem ſcilicet,a peccatis & ſanctificationem,vt nos offerret Deo, p.1.col.1217.c
Paſſio Chriſti oſtēdit diſtinctionem temporalium bonorum ſiue carnalium,& ſpiritualium atque æternorum,& non eſt certior diſtinctio,in cuius morte claruit non trāſitoriam felicitatem pro magno munere ſperandam & optandam, cū vnigenito filio quem tanta pati voluit,longe aliud Deus a ſe peti & expectari aperta diſtinctione declarauit, p.1.col. 1278.b.c
Paſſio Chriſti ſine meritum incarnationis iuſtificauit patres veteris legis inquantum erat ab eis credita & deſiderata,p. 6.col.916.f
Paſſionis dominicę tempus recte dicitur primus menſis,pa.1. col.1106.d
Paſſionis ſuæ opus Chriſtus fecit,ipſe conſummauit, p.1.col. 932.e.Interl.
paſſionis dominicæ conſummationem per cinerem intelligimus,p 1.col.769.c
paſſionem Chriſti deplorat Ieremias in Threnis multis verſiculis,p.4.col.1001.1002.1003.1004.
paſſionem Chriſti regimus,id eſt,ſacramēto honoramus, eiuſque myſterii rationem reddentes:a Iudęorum detractione operimus.Figura de Sem,& Iaphet,p.1.col.161. b
paſſiones & motus mentis redundant in corpus exterus,p.3. col.268.f.Item,p.2.col.1597.c
paſſiones odii & iræ maxime apparent in facie & in oculis potiſſime,p.3.col.673.c
paſſiones amoris odii,vel timoris & huiuſmodi ſucceſſiue mirabiliter immutant corpus,p.2.col.420.e
paſſiones iraſcibilis partis oriuntur ex paſſionibus concupiſcibilis,& in ipſis terminantur,quia oriūtur ex amore & odio terminantur in delectationem & triſtitiam, p.1.c.1579.c
paſſiones diuerſæ in hominibus ex diuerſis melodiis excitantur,p.4.col.1523.c
paſſiones & perſecutiones differunt,ſicut actio & paſſio, quia paſſiones ſunt in corpore proprio:perſecutiones ab alio inferente,p.6.col.250.f
paſſiones quatuor principales,rationem multipliciter perturbantes,intelliguntur per quatuor tribulationes quas habuit Iſrael,p.3.col.515.c
paſſiones animi ſunt quatuor,& quomodo diſtinguantur, & per quidem ſignificentur,p.4.col.1965.b.& co.2033.a
paſſiones dominicæ myſteria celebrantes,non ſolum paſſionis,ſed & reſurrectionis debemus recordari. p.5.col.448.d
paſſiones huius temporis poſſunt dupliciter conſiderari, p.6. col.101.f
paſſiones arma dicimus,quia per ipſas ab aduerſariis liberamur,p.1.col.287.e.f
paſſiones ſiue affectiones,vt dolor & triſtitia furor,obliuio,ira,pœnitudo,& cætere quomodo in Deo eſſe dicātur, p.4. col.517.a.& c.641.c.& col.2014.c.Item, pa.3.col.287.a.& 1687.a.Item,p.1.col.50.b.Item,p.6.1733.b.Item,par.2.col. 98.e.f
paſſiones an verius & tutius dicantur eſſe ſecundum ſimilitudinem in Deo,uel de Deo,p.1.col.148.b.c
paſſiones Chriſti dupliciter dicuntur.Vno modo in ſe in corpore proprio.Alio modo in membris,p.6.c.611.c
paſſiones in Chriſto exiſtentes quales fuerint,vicioſæ,ſcilicet vel virtuoſæ p.5.col.1029.c
paſſionati aliter iudicant quando ſunt extra paſſionem quam paſſione detenti,p.3.c.179.c
paſſus quantum ſpacii continet,& quot paſſus faciunt ſtadiū, & quot ſtadia miliare,p.1.col.1443.a.b.Item, pa.4.colum. 1480.c
paſſorum diſſimilitudo manet etiam in ſimilitudine paſſionū p.2.col.1498.c
paſtor bonus præeligit in ſua dioceſi manere in perſecutione ꝗ dimittere gregem in periculo ſpirituali, p.3.col.1796.e.f
paſtor inutilis Eccleſiæ dicitur idolum,p.2.c.263.b.c
paſtor Eccleſiæ debet ſuos ſubditos triplici pabulo fouere,ſcilicet,veritatis verbo,uitę bonæ exemplo,& temporali ſubſidio,p.5.col.1238.c
paſtor Eccleſię an debeat fugere tēpore perſecutionis,an non Vide in fugere utrum licitum ſit,&c.
paſtor verus fuit Chriſtus,cuius oues in paſſione diſperſę ſūt, p.4.col.2164 c
paſtor dum bonis diſcipulorum obedientiam moribus profecerit,& eorum laudabilia facta cernit, &c. agnorū uellerib. dicitur veſtiri,p.3.col.1721.b
paſtor tam ſedulo doctrinæ inſta,vt etiam quoſdam pœnitentes ad officium docendi prouehas:& per illos ſine dolo lac verbi paruulis ſenſu miniſtretur,p.3.ibid.
paſtores mali cum quæ ſcientia tenēt,opere & doctrina perficere negligant neceſſe eſt,ut plebem ſibi commiſſam antiquas hoſtis cum ſuo exercitu obſidione circundet. Et hoc figura,p.2.col.871.c
paſtoris boni ſunt duo ſigna,p.5.c.1187.c
paſtoris vita delinquit ſepe pro malo gregis.Et de hoc figura, p.2.col.1095.b.c
a Paſtore cum ſpirituale aliquid quæritur ignominioſum eſt ſi tunc quærat cum quæſtionum debet enodare,p.1.columna 732.c.f
paſtores deteſtabātur ab Aegyptiis,qa perceſſerūt aliqua animalia

nimalia quæ tanquam dii ab Aegyptiis colebantur,p.1.col.434.f
Paſtores pecorum dicuntur fuiſſe antiqui patres, nō reges hominum p.1.col.174.e
Paſtores fuerunt aliqui populi Iſrael fere de omnibus tribus. Et exemplum de hoc,p.2.co.571.b.c
Paſtores qui præpoſiti in Eccleſia Dei conſtituuntur vt oues Dei ſana fide,boniſque exemplis ad viriditatem cœleſtis patriæ adducant,ſignificātur per Eleazar qui cognominabatur Abaron,p.4.col.2232.e
Paſtores in terra Iuda ſibilando atrahunt gregem ouium, & ille ſequitur,p.5.col.1187.c
Paſtorum negligentia quomodo puniat Deus, p.4.co.1332.f
Paſtorum verorū penuriam patimur propter peccata noſtra, quare hodie & quotidie nobis eſt plorandum, quia dignū Deo ſacrificium non reddimus,p.4.col.1534.a
Paſtorum pia mens,quia non propriam gloriam, ſed autoris quærit ab omnibus vult iuuari quod facit,p.1.col.1239.c
Paſtorum modus eſt cum virga numerare animalia egredientia de caulis ad paſtum & ſimiliter cum reuertuntur ad caulas parte p.1.col.1151.c
Paſtoribus ſeipſos paſcentibus non oues quod loquatur Dominus,p.4 col.1331.b
Paſtoribus ouium faciebant antiquitus Domini eandē magnum conuiuium,& quare,p.1.col.360.b.c.Item,p.2.col.478.f.& col.590.f
Pater ſapiens in cauſa Dei filios non agnoſcit,p.1.col.1583.b
Pater carnalis & ſpiritualis duplici differentia ſecernuntur, p.6.col.944.f
Pater carnalis filiis peccātibus indulgentius quam ſeruis parcere conſueuit,p.6.col.1312.c
Pater ſæpe per nequam ſeruos emendat filios,cum illis pœnā his præparat hęreditatem,p.3.col.1331.b
Pater in filio manet quodammodo,& ſic gaudet de bono filii ſicut de ſuo proprio,p.3.col.1704.f.Item, p 4.col.2387.c
Pater in trinitate eſt vita,non naſcendo filius eſt vita eſt patre naſcendo,p.5.col.1109.d
Pater ſpiritualis Deus ſcilicet ſeruos obedientes,immo & hoſtes manum ſibi dantes,ſibi adoptat,p.6.col.1312.e
Pater in diuinis,quando dicitur pater Chriſti ſecundum diuinitatem,dicitur pater gloriæ,ſecundum humanitatem pater Domini noſtri Ieſu Chriſti p.4.col.1450.e
Pater eſt in diuinis, quia in diuinis eſt filius,& per conſequēs pater quia dicuntur relatiue ad inuicem,p.6.col.539.c
Pater & filius ſunt vnum in natura,diſtinguntur autem in proprietate relatiua,p.5.col.1134.c.Item,p.3.c.2091.c
Pater operatur per filium ſicut per artē,quia filius eſt ars omnipotentis Dei plena rationibus omnium,p.6.col.903.a
ſi quando non fuit filius,fuit Pater ſine veritate,ſine via, ſine vita,p.3.1327.a.Interl.
patris voluntas perpetuo in manu ſaluatoris proſpere ſucceſſit,p.4.col.147.b
patris inſenſati,Domini,aut magiſtri eſt, obedietiam quę ad ſe pertinet,ſubditos non docere,& eorum vitam vt operētur ſecundum legem non diſponere,p.1.col.1150.d.e
patris ſui prauam actionem imitādo ne quis diffamet, & ignominiam eius ne reuelet prohibemur,p.1.col.626.e
patris & filii perſonalis diſtinctio oſtenditur, p.5.c.1019.a
patris & filii conſubſtantialitas probatur.ibid.
patris & filii coeternitas declaratur.ibid.
patri filia,nec filius matri coniungi debet matrimonialiter, & eſt contra reuerentiam naturalem,p.5.c.315.c
patri vel matri nullo modo contradire debemus,dicāt,faciāt, quæ volunt.Quomodo poſſimus vicem gratiæ illis reddere,a quibus geniti ſumus nutriti,eruditi,quibus auditorib. Deū agnouimus.p.1.c.1082.d.e
patrem priores ne extra fidem & ſalutem trinitatis fuerunt, neque integre & perfecte,& quare,p.2.c.16.d.c
patrem & matrem oportet diligentiam adhibere ſuis domeſticis ne peccent.In his peccantibus,ipſi neceſſario polluuntur,p.1.col.1087.c
patres ſancti humiles intelliguntur per conualles, p.3.colum 282.f
patres duplices habemus.Vna ſpecies eſt peſſimorum patrū Alia optimorum,p.4.col.670.d
patres ſancti orationibus nos iuuant,& exemplis hortātur & confirmant,& ſcripturis ſuis quæ ad memoriam reliquerunt,inſtruut nos quomodo aduerſus inimicas poteſtat pugnemus,p.1.col.1415.b
patres vete.Teſtam.ſcripturis ſuis ſenſus profunditatem,& loquii venuſtatem inſerebant,p.2.co.131.b
patres Antiqui cū hæreticis diſceptabāt magnis ſignis & virtutibus quam verbis.Exemplum ponitur,&c.p.6.col.74c
patres vete.Teſt.decedentes nō ſtatim admittebantur ad gloriam,erat tamen admittendi ſuo tempore, ſcilicet amoto impedimento per Chriſtum,p.4.col.149.b
patres nolite prouocare filios ad indignationem,& quare, 6.col.631.c.632.f
patres tenentur filios ſuos erudire per ſe,vel per alium, de quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem.Et vnde hoc trahitur,pa. col.603.c.& col.1497.c
patrū ſanctorū vita cognoſcere nos facit quid in ſcriptura intelligere debeamus, quorum nobis actio aperit, quod ſuis prædicationibus pagina Teſtamenti dicit, p.4.c.110
patrum antiquorum vitas & ſententias per ſcripturæ ſeri in exemplū populis præbere,eſt virgas populeas ante oculos gregum ponere,p.1.col.341.c
patrum vete.Teſt.mendacia,an,& quomodo veniunt excu da: Vide in Mendacium.
patribus vete.Teſt.ante legem Deus duo promiſit,ſcilicet terræ magnitudinem,& prolis multitudinem, p.1.c.1461.a
patibulum gehennæ ſignificatur per arborem in qua ſuſpenſus fuit Abſalon.Tres lanceę,tres pœnas ſignificāt,ſcilicet pœnam ignis,pœnam vermis,& pœnam carentię viſion p.2.col.621.c
pati Chriſtum pro dilectoribus ſæculi,facilius eſt, quam dilectores ſæculi ad Chriſtum conuerti,p.5.col.940.e
pati ſe fidelis populus denūciat,quod eos quos diligit,pati ſet,p.3.287.a
patiens vere eſt qui & aduerſis atteritur,& tamen a ſpei rectitudine non curuatur,p.3.c.160.e
patientis perfecte modus eſt,pœnam inflictam iniuſte nō retinere,ſed aliquando addere,p.3.col.38.f
patientes contra omnia aduerſa in munimine virtutum inuicti perſeuerant,p.1.col.1662.d
patientes debemus eſſe ad omnes,ad quos,quomodo, qualiter,& quando,p.6.col.660.f
patientia ſanctorum ſæpe mitigat furorem perſequētium, manſuetudo humilium proſternit audaciam ſuperborum p.4.col.2344.d
patientia tribus modis exercetur.Num a Deo flagellamur, proximo perſecutionis ſuſtinemus, ab aduerſario tentamur,p.3.col.1485.b
patientia,humilitas,& probatio conficitur ex mortificatis ſpiritu,ſicut ex pelle mortua fit vtenſile aliquod, p.1.c.1026
patientia ſanctorum,auro cōparatur,& quare, p.6.c.130.a
patientia proprie eſt fortitudo animæ per quam ęquanimiter tolerat aduerſa,p.3.col.1676.f
patientia perfectior eſt quam defenſio, etiam licita, p.5.col 977.c
patientia vera quæ eſt,p.5.col.965.a
patientia Dei, p.6.col.29.c
patientia copioſa quæ eſt,p.6.Ibid.b
nobile vincendi genus eſt Patientia: Vincit qui patitur, ſi vis vincere diſce pati,p.6.col.372.f
patiētia virtus ſignificatur per camelum,qui eſt animal aſſuetum oneribus,quę eſt neceſſaria prędicatoribus, par.1.col 185.d
patientia Dei non præiudicat ueritati p.2.c.1464.d
patientię exercendæ exemplum eſt nobis Deus, p.2.c.1464

Index.

Patientiæ ſcutum,ad modum ſcuti militaris debet eſſe triangulum,p.4.col.862.f

Patientiæ virtute quantumcunque homo excercitatus ſit per defectibilitatem liberi arbitrii poteſt ab ea cadere, p.4.col. 988.f

Per patientiam quod vincitur maius eſt quam vrbes expugnatore,quia à ſe animus ſuperatur,& ſeipſum ſibimetipſi ſubiicit,p.3.col.1676.f

Patientiam ſanctorum dolor vrget in vocem,& dilati vt proficiant,timent ne deficiant,p.3.col.287.c

Patientiam aſſumere debemus,exemplo ſanctorum , p.6.col. 1299.a.b

Patientiam noſtram exercent ſi contumelioſa verba,ſi rerum damna ſi inferunt tormenta,non nocent,p.6.c.1327.b

Patientiam vt amplectemur,frequenter inuitamur , quia ipſa quodammodo eſt ſuſtentamentum virtutum ſicut fides eſt fundamentum earundem, p.6.col.1453.a.b

paternitas duplex,vna communis,alia ſpecialis,p.6.columna 338.f

Patria cœleſtis deſignatur per terram lacte & melle manantē nam in ea impletur totum deſiderium,p.1.col.1499.c

Patria in ſuperiori quomodo,& penes quid inter ciues cæleſtes diſtinctio accipiatur, p.2.col.537.c

Patriæ cœleſtis ſimilitudinem haberi Deus voluit in noſtro orbe,ad quam poſſidendam creati ſumus,ut ad redeundū vicinos moneret exemplo,p.1.col.71.a.b

Patriam qui præſentit per gratiam Chriſti in præſentibus(vbi neſcii rident)gemit penſans iudicia Dei quibus affligitur,p.3.col.89.a

Patriarcha Alexādrinus eſt in ciuitate magna quę dicitur Al chayra fungens officio Patriarchatus, quem etiam honorat Soldanus, & permittit quod regit fideles,p.6.c.1603.a.b

Patriarchæ vocātur Chriſti,id eſt,vincti,ſcilicet vnctione gratiæ,vel quia de ipſis reges exierunt,& ſacerdotes , qui per vnctionem inſtituebantur. Et tales Patriarchæ habuerunt ſpiritum Prophetiæ,p.2.col.1084.e.f

Patriarchæ fuerunt quaſi radices plebis Iudaicę,p.6.c.154.f

Patriarchæ duodecim fuerunt filii Iacob alio nomine dicti Iſrael.p.4.col.2065.c

Patriarchæ Prophetę,Apoſtoli,doctrina,exemplo,& bene operando,Deo grata munera obtulerunt,& ad conſtructionem Eccleſiæ quicquid boni potuerunt læto animo contulerunt.Et ſignificatur per Principes.p.1.c.1205.b.c

Patriarchæ quatuor magni ſunt ſepulti cum vxoribus in Hebron,qui locus dicebatur antiquitus Cariatharbe, p.5.col. 456.f.Item, p.6.c.1058.f

Patriarchæ habuerunt ſpiritum propheticū,vt patet de Abraham,p.2.col.1084.e.f

Patriarcharum nomina tribus de cauſis inter ſacrificia portabat Aaron ſemper in humeris,ſicut & in pectore,& quare, p.1.col.787.a b.& c.789.c

Patriarcharum & prophetarum eſt quædam familia hoſpitalis cui præeſt Abraham. Eſt & alia caſtitatis, cui p̄eſt Ioſeph. Eſt & manſuetudinis,cui præeſt Moyſes, p.1.col.1125.a.b

A patriarchis commendatur quod pecorum nutritores erant a pueritia ſua,& a parentibus ſuis,quia hæc eſt iuſta ſeruitus,cum pecora homini ſeruiunt.p.1.col.435.c

Patriarchales Eccleſię quatuor intelliguntur per quatuor animalia.Et quæ ſunt illæ,p.6.col.1497.d

Paulina fuit pulcherrima fœmina decepta per ſacerdotem in phano Iſidis tempore Tyberii Cæſaris. Sed quomodo & quam terribilis ſententia ſecuta eſt, p.1.1076.e.f

Paulus an fuerit beatus propter lumen eleuans animam eius ad videndum in raptu diuinam eſſentiam,cum fuerit eiuſdē rōnis cū nomine eleuāte animas beatorū, p.5.c.288.e.f

Paulus impliciter legitur fuiſſe ſegregatus.p.6.col.29. c

Paulus quanto pro Chriſto duriſſimos labores tolerauit,tanto libentius Chriſtus in illo requieuit,& tāto artius amplexus eſt quanto ab alius amplexu nullo terrore auulſus eſt, p.1.c.1679.b

paulus dicitur habuiſſe poteſtatē, vt dum aliquem a ſtulticia non poſſet amouere,diabolo tradere, p.6.c.231.a b 692.f

paulus non crudeliter,ſed amabiliter Sathanæ tradidit, ſicut Moyſes,ſicut Helias,ſicut Petrus.ibid.

paulus aliqua dicens aliquando ad ſui commendationē,quare hoc fecit,p.6.col.916.f

paulus quod viderit diuinam eſſentiam,unde hoc oſtēdi poſſit ex verbis Apoſtoli,p.6.col.457.b

paulus quare Euangelium ſuum cum alis Apoſtolis confirmare & communicare voluit,p.6.col.473.c

paulus quare,quomodo & qualiter reprehendit Petrum, p.6. col.479.c

pauli conſuetudo eſt vt verba duplicet vel triplicet,vnum habentia intellectum,p.6.col.649.a

paulus an ſcripſerit Epiſtolā ad Hebręos,an aliter . Arguitur contra & pro,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum p.4.columna 697.d.& col.687.c. Vide etiam , p.4.col. 112.d

paulus quando hoc nomē acquiſiuit,relicto nomine Saulus , & quando electus ad magiſterium gentium,p.6.co.1125.a. & extenſius,1126.e.f.& 9.a.& 10.d

paulus quo anno conuerſus,& quo anno paſſus , p.6.c.1146. f.& col.1242.e

paulus cur infidelem infirmum ſanauit,& infirmos fideles nō ſanauit,p.6.col.1242.e

paulus prędicator veritatis in no.Teſtam.ſignatus fuit myſtice per Hieremiā,qui fuit magnus prędicator in vete. Teſt. p.4.col.723.c

paulus Apoſtolus ſignificatur per Leonem quem Samſon occurrentem lacerauit,p.2.col.246.f

paulus Apoſtolus qui fuit vas electionis ſapientia Dei plenū, ſignatur per cyphum argenteum in ſacco Beniamin poſitum,p.1.col.456.f.& col.423.a

paulus per Beniamin quem Rachel peperit,allegorice ſignificatur,p.1.col.369.c.& c.1680.f

paulus figuratus per Beniamin tanquam lupus rapax,p.1.col. 462.d

paulus forte inuenietur fortior aliquib. Angelis,quia iudicabuntur forte aliqui cum Paulo,& conferentur laboribus & fructibus eius qui ex multitudine credentium veniunt, p. 1.col.1293.c

paulus an nō videtur vt aries vel hircus holocauſtum ſe obtulit,pro populo Iſrael cū diceret. Optabam anathema eſſe, &c.p.1.col.1392.c

paulus Apoſtolus de Menandro Poeta ſumpſit hoc corrumpunt bonos mores colloquia mala.Et de Arato:In ipſo viuimus,mouemur,& ſumus,ipſius enim & genus ſumus,&c. p.1.col.1580.e

paulus magiſter gentium vniuerſo mundo profuturus, vt inter magna Eccleſiæ myſteria prędiceretur,dignum erat ſicut Domini pręcurſor Prophetali oraculo prędictus eſt,p.1. col.1680.f

paulus non minus fecit quam alii Apoſtoli. Et de hoc declaratur,p.6.col.436.f

paulus Apoſtolus oriundus in ciuitate Tharſis Metropoli vnde deſcenderant Cilices,p.1.col.57.b.Item.p.6.col.1214 f

paulus an etiam prædicauit in Hiſpaniæ partib.habentur opiniones,p.6 col.185.b.c

paulus anno quo paſſus eſt Chriſtus,fuit conuerſus circa finē annorum Imperii Tiberii Cæſaris, &c.p.6.col.447.c

paulus totondit caput ad modum Nazareorum ad vitandum ſcandalum Iudæorum,ſicut etiam voluit circuncidi Timotheum,p.6.col.1182.f

paulus a patre ſuo habuit quod fuit ciuis Romanus,licet incognitum eſſe Iudęi donec Chriſtum prędicans accuſabatur apud Præſidem:p.6 col.1222.f

paulus Burgen.Epiſcopus Eccleſiæ ſuæ præſidens correxit in electione quędam de annunciatione, quod ante erat electum erat ſcilicet quod incarnatio verbi diuini præceſſit ſalutationem Angelicam,p.5.co.704.e.f

paulus

paulus Burg.aſſignans tempus durationis ſectæ Mahumetę, dicit. Et hodie,ſcilicet,anno Domini 1431.iam tranſierunt octingenti & quatuor fere anni,&c.p.6.col.953.c
paulus nullus verba ſecutus Hebręa pro arbitrio exprimit, p. 4.col 134.d
paulus Hieroſolymis carcere concluditur,p.4.co.524.d
paulus Apoſtolus inter omnes Epiſtolarum ſcriptores,excellit ſingulariter in tribus.p.6.co.10.e.f
pauli Apoſtoli ſapientia principaliter conſiſtit in cognitione Domini noſtri Ieſu Chriſti pro redemptione humani generis paſſi.p.6.col.80.d.e
pauo laudatas oſtendit pennas,p.2.c.1073.a.b
pauorum cara ſi ſicata fuerit imputribilis permanere dicitur, p 2.col.776.d.e
pauore animus alienatur,ſicut in exceſſu,p.3.col.339.b.c
pauper eſt multum,qui fatuus uel indoctus, p.3.c.1646.f
pauper proximo ſuo odioſus eſt,& quare,p.3.co.1663.c
nemo ſe commẽdat Pauper in cella,diues in cõſciẽtia, ſecurior dormit in terra quam auro diues in purpura,p.6.col.416.c
pauper maledicens homini non danti ſibi eleemoſynam, quo modo ſit exaudibilis a Deo,p.3.col.1995.c
pauper homo cum diuite vel potentiore,nõ debet ſe iungere, vel ſe nimis elongare,ſed reuerenter & caute ſe habere,p.3. col.2035.c
pauperem & inſufficientem eſſe melius eſt nulliq; ex dato placere quam aliquem lædere furto & fraude, p.2.c.1507.a
pauperes ſi quę reprehẽſibilia in ſe habere videntur, deſpicere non debemus,& quare,p.5.col.921.a.b
pauperes & mediocres perſonæ magis currunt ad ſermones quam magnę,p.5.col.546.f
pauperes ementes defraudabantur dupliciter apud Iudæos venundantes merces & ſabbatum,p.4.co.1896.f
pauperes quinque modis euacuantur a diuitibus cupidis,p.3. col.2035.c
pauperũ vitę nullus inſidiatur, diuites autẽ in nullo loco ſunt ſecuri,& in omni cibo & potu timent intoxicari, p.5.867.c
pauperibus qui bona ſua tradidit,non tamen ipſo tempore ſit omnino perfectus,ſed ex illa die incipit ſpeculatio Dei, adducens eum ad omnes virtutes,p.5.col.321.c
paupertas eſt ſapientiæ reparatrix,p.3.co.1775.c
paupertas eſt ſcientiæ repertrix,p.3.col.2166.f
paupertas ſpiritus voluntarie aſſumpta ad liberius ſequendũ Chriſtum,illa eſt virtus excellens ſeu perfecta, p.5.col.95.c
paupertas voluntaria operatur inſtrumentaliter ad perfectionem ſed non conſiſtit eſſentialiter perfectio Chriſtianæ vitæ in paupertate voluntaria.p.5.col.1168.b
paupertas abſolute non dicit niſi carentiam diuitiarum,quod non eſt virtuoſum,ſed poteſt eſſe in malis hominibus,ut patet ad ſenſum.p.5.col.95.e
paupertati voluntariæ magis attribuitur iudiciariã poteſtas p modum aſſeſſoris,licet cõueniat viris,perfectis ratione ſuæ perfectionis,p.5.col.324.f
paupertati quamuis theſaurus in cœlo pollicetur,non inde ſequitur quod ſit maior virtus quam continentia vel obediẽtia,p.5.co.321.c
paupertatem vt frequenter comitatur impatientia & mendacium,ſicut ſuperbia diuitias,p.4.col 1283.a
paupertatem quare Chriſtus prælegit,cum tamen diuitia ſicut ſunt impedimenta reprobis ita probis ſunt adiumenta virtutis,p.5.col.164.e.f
pax quomodo a nobis incipit,& quomodo tunc ad alios deriuatur,vt pacem cum omnibus habeamus,p.5.co.98.e
pax perfecta eſt nullam velle vindictam, quam facit gratiam Euangelii quę iubet non tantum nihil mali reddi, ſed nec reſti,vt ſuſtineatur,bonumque rependatur,p.5.col.115.b
pax duplex,eſt,ſcilicet,in hoc ſæculo,& in futuro : pax in hoc ſæculo,eſt in qua manentes hoſtem vincimus,inuicem diligimus,& de occultis inuicem non iudicamus, &c.pa.5.col. 1168.d
pax eſt ſummum bonum in vita iſta,pa.4.col.650.f.Item, par. 3.col.618.f.& col.1879.c
pax pax & non erat pax.Hoc Sacerdotes & Doctores dicũt diuitibus & honoratis,repromittunt proſpera & clemen prædicant Deum magis illos ſupplicio & Dei iracundiæ parantes,p.4.col.632.d
pax eſt tranquillitas cordis,ſed in homine triplex eſt ordo, licet ad Deum,ad ſeipſum,& ad proximum,p.5.co.1168
pax & tranquillitas poſt perſecutionem magnę delitiæ repu tur,p.3.col.1879.c
pax communis frequenter impeditur & turbatur per litigia iuſta,p.1.col.1613.c
pax impeditur principaliter rex temeritate propria, & hoc tripliciter,&c.p.3.col.2018.f
pax tanta & ſecuritas erit,vt dicunt Iudæi tẽpore Chriſti quod lupi & agni,Leones & boues,ſerpẽtes & homines morentur,p.4.col.526.d
pax maxima erit poſt mortem Antichriſti, & cultus diui augmentabitur.p.4.c.2172.f
pax mundi ad quid ordinatur,p.5.col.1168.d
pax fuit neceſſaria in diebus Salomonis,vt ædificaret tem propter multitudinem operariorum & magnarum exp ſarum,p.3.col.2216.f
pax ante Chriſti natiuitatem in Iudæa durauit per viginti nos & vſq; poſt eius mortẽ p quadraginta annos, p.4.4 c
pax per angelos nunciata in Chriſti natiuitate, quæ princ liter per Prophetas prædicta fuit futura in aduentu Ch erat pax interior bonæ voluntatis. Et pax temporalis fuit in Aduentu Chriſti,fuit figura huius pacis princip ter intentæ, p.5.col.712.f
pax triplex.Interna quantum ad conſcientiã,& fraterna q tum ad proximum,& pax ſuperna,ſcilicet,in gloria, p. lum.1658.f
pax duplex eſt,ſcilicet interna & fraterna,p.4.col.1484.f
pacis turbatiua quot & quæ ſunt,p.3.col.2018.f
pacis tempora prolixiora Hebræi habuerunt quam Salo nis tempore.Sub Aioth enim octoginta anni pacis fuer p.2.col.1087.c
paci qui hic ſtudet,& terram cordis ſui operib. pacis quaſi men te aſpergit,iuſtum eſt vt habeat æternam pacem q fructum huius ſeminis,ibid.
pacem nemo habere nolit,p.4.col.1189.a
pacem internam tria faciunt,p.4.col.1486.d
pacem fraternam ſimiliter faciunt tria.Ibid.
pacem veram non habet cum aliquo,niſi cum diligat,p.6. 505.c
pacem facientibus,quaſi iacientibus hoc ſemen,ſeminatu ꝑparatur in pace æterna beatitudinis fructus, p.1.c.895.
in pace vrbium ſolet fieri, vt laſciua ætas luſibus & chor gaudia concelebret,p.4.col.2225.b.Interl.
peccamus uel ignorantia,vel infirmitate,vel ſtudio. Et qu iſtorum grauius.p.3.c.322.f
peccant multi altitudine,multi neceſſitate,p.6.col.117.a
peccaui ſpiritu,peccaui cogitationibus.Non leui pronun tione doloris hæc verba ſunt relegenda,ſed cum eadem uitate qua dicta ſunt a precante,p.2.c.1269.b.c
peccauerunt vtique & in delicto nati ſunt genitali hęrede mirum Adæ.ſed gratia gratis pręuenti,ſine peccato ſun ſtituit,qui erãt de peccatorũ ſemine ꝑpagati. p.2.c.120
peccemus licet cogitando,loquendo,agendo,tamẽ cum p ſperitate leuatur animus per hæc tria affrenatius animus pitur,p.3.c.60.d
peccaremus vix aut nũquam ſi Dominum præſentem & o nia videntem,et vindicantẽ cogitaremus, p.4.col.1 14
peccare in Deum quando dicitur,p.1.c.252.b.c
peccare Deo,et peccare in Deum,qũo differũt,p.1.c.1651
non peccare ſolius Dei eſt,p.1.c.995.c
oderunt Peccare mali formidine pœnæ.
oderunt Peccare boni virtutis amore,p.1.col.661.c
peccare ipſum nemo vult,ſed propter aliud fit, quod vult peccat.Omnes enim qui ſciẽtes faciũt,quod nõ licet,ve licere

licere vſque adeo ipſum,peccare nemo appetit hoc ipſum ſed propter illud quod ex eo conſequitur,p.1.c.1269.a
Peccauerunt vtique & in delicto nati ſunt genitali, hæredes nimirum Adæ:ſed gratia gratis præueniti, ſine peccato ſunt cõſtituti,qui erãt de peccatorũ ſemine ꝓpagati,p.2.c.268.f
Peccans per ſimplicitatem,vel ignorantiam,& peccãs per malitiam,magnam differentiam habent,p.3.c.2066.e
Peccanti non omni iubemur dimitte,ſed pænitentiam agenti,p.5.col.926.e
Peccante vno quomodo & quare ira ſuper totum populũ uenit,p.2.col.49.d.e
peccantibus propriũ eſt Deo tribuere velle vnde accuſantur, & quare hoc eſt,p.1.c.97.b
peccatur non eodem modo in virum & in Deum, & quare,p.2.col.213.a
peccatur cogitatione,actu,& verbis docendo,p.3.c.434.e
peccantes in proximum,in Deum peccamus,par.1.columna 252.a.Interl.
peccantes vel qui ſecularia curat,in imo ſunt: qui Deo placere deſiderant ad cæleſtia ſuſpirent,omnes pompas mũdi & illecebras æternorum amore tranſcendant,p.2.c.1280.e
peccator dum diuinæ gratiæ aſpiratione tangitur intelligit ꝙ cuncta quę agit diſtricti iudicis animaduerſione puniãtur, p.3.col.340.e.f
peccator duobus modis reſpicitur a Domino, dum aut a peccato conuertitur,aut a peccato punitur,p.3.c.383.b
peccator per Lazarum fœtentem ſignificatur,p.5.c.1206.e
peccatur quilibet poteſt dici regulus diminutiue,p.5.c.1098.f
peccator pæniteus ſignificatur per camelũ,& quare,p.3.c.13.c
peccator qui aculeis peccatorum cruciatur,ſignificatur ꝑ Tyrũ ciuitatẽ deſtructam & iterũ reædificatam, p.4.col.218.f
peccator mortuus per mortale peccatum dicitur defunctus qui effertur,p.5.col.794.f
peccator a pueritia male nutritus ſignificatur per dæmoniacũ p.5.col.829.c
peccator ſignificatur per hominem deſcendentem ab Ieruſalem in Iericho,p.5.co.843.c
peccator fremere debet & turbari in ſe, quare & de quo, & Chriſtus in eo,p.5.co.1205.b
peccator non eſt blandiciis diſſoluendus,ſed aſpere increpandus & redarguendus. Et de hoc figura,p.1.c.923.a
peccator miſericordiam conſequutus,ad Dei laudem inuitatur pro beneficio exitus de peccato,p.3 co.1316.f
peccator obſtinatus eſt quaſi quidam diabolus qui nullo timore a peccatorum actibus refrenatur,p.3.c.401.c.402.f
peccator quilibet infectus per mortale peccatum ſignificatur per Naaman,p.2.c.886.f
peccator aliquando coram hominibus videtur bonus, & tamẽ coram Domino eſt malus,& ſignificatur per Sedechiã, p.2.co.997.c
peccator ꝗ veraciter pænitet & reuertitur de captiuitate peccati:de eo moraliter poteſt exponi Pſalmus,&c.p.3.c.991.c
peccator dicitur Leuiatham,ſerpens & etiam tortuoſus, p.4. col.249.c
peccator inuenitur cum iniquitas eius prodicitur,p.2.c.843.e
peccatoris mala omnia numerat Deus & grauitatem peccatorũ munerat,& tandẽ animã & corpus ſeparat, p.4.c.1563.c
peccatoris pænitentis typum tenet Iob qui iuxta magnitudinẽ Dei penſare dẽt quantitatem ſui delicti,p.3.c.405.c
peccatoris natiuitas eſt per culpam.In qua natiuitate diabolus eſt pater,& concupiſcentia per diabolũ excitata eſt mater,dies huius natiuitatis eſt cui maledr̃, p.4.c.725.c.726.f
peccatori ſi annus aſcribitur ad pænã pro vnius diei peccato, & ſecundũ rationem dierum quibus peccator totidiem annorum numerus in ſuppliciis conſumitur,vereor ne ipſa ſæcula aut etiam ſæcula ſæculorum ſufficere poſſint ad pænas luendas,p.1.c.1263.a
peccatori obſtinato in malis ſuis,licet confiteatur Deum verbis negat tamen factis,poteſt moraliter exponendo adaptari Pſalmus.Dixit inſipiens in corde,&c.p.3.c.818.f
peccatori omnis creatura hoſtis eſt,& iuſto ſeruiunt omnia,p.2.col.25.a
peccatorẽ tribus vicibus recipit Deus ad pænitentiã,ſed quarto recidiuet,non recipit amplius,ſed reſeruatur ad gehẽnã Sic dicit,Ra.Sa Sed erroneum eſt dictum ſuum,p.3.c.314. f.& 315.c
peccatorẽ aliquẽ uocari ſeniorẽ & plenũ dierũ,obſerua ſicubi inueneris,qa de peccatorib.dici non poteſt, p.2.co.91.a.b
peccatores effæminati ruunt de peccato in peccatum: ſicut reti inuolutus,quando vult ſurgere iterum cadit, p.3.c.96.f
peccatores conuerſi ad pænitentiam quomodo caute nutriendi ſunt ne ſcandalizentur,p.5.c.925.c
peccatores ex flamma nequitię fumiferas actiones producũt & ipſa elatione deficiunt,p.3.c.905.a
peccatores quoſdam retrahit Deus ad pœnitentiam ab Aquilone quando reſpectu ſuæ clementiæ dat ſpem veniæ, quoſdam ab occidente,ſcilicet prope mortem quoſdam a meridie dans volũtatem ſatisfaciendi,quoſdam ab Oriente qñ ad deplorandum peccata iuuentutis inducit. p.1.c.1643.c
peccatores graues ſunt, & ideo merguntur in profundum quaſi plumbum.Sancti vero ambulant ſuper aquas, & quare,p.1.col.621.a.b
peccatores fiunt ſerui diaboli p.4.co.423.b
peccatores ĩ peccatis ſuis ꝑſeuerãtes Deꝰ ñ redĩt, p.4.c.434.e
peccatores Deus qui a diabolo captiui detinentur,ut ad ſe cõuertantur vocat,p.2.col.595.a
peccatores mortuos uocat Iſaias,p.4.c.244.e
peccatores,non ſolum non exauduntur cum ſupplicant, ſed etiam Deum irritant in memoriam ei reducentes ſuam improbitatem,p.2.c.797.b
peccatores in pęnitendo cõſcientiam uernis ſemper mordet, p.4.col.537.b
peccatores ſunt duplices.ſcilicet peccatores terræ.& peccatores cæli.Peccat in cęlum qui cœli incola cælũ relinquit.Peccator terræ eſt dũ terrenis inuoluitur delictis, p.3.c.1390.c
peccatores obſtinati ſecum trahunt alios quantum poſſunt ad tenebras peccati,ſicut contrario homines boni ſtudent ſecum trahere alios ad opera meriti,p.4.c.746.f
peccatores quantum poſſunt bonos deſtruunt,quia fetor verborum & operum eorum corrumpit,& eſt ſicut ſepulchrũ, p.6.co.47.a.Interl.
peccatores reuertentes Deus aliquando magis diligit ꝙ remanentes in iuſtitia,quare & quibus rationibus, p.5.c.304.f
peccatores ſunt in duplici differentia,& ſignificãtur per duos Eunuchos Pharaonis,quorũ vnus per tria liberatur, alter propter tria condemnatur,p.1.c.400.f
peccatores in peccatis præſcitos eſſe,non præparatos,pænam preparatam ineſſe ſecundum quod præſciti ſunt.Hæc regula in communi tenenda eſt,p.6.co.113.a.b
peccatores terrę reputaui omnes præuaricantes. Non ſolum qui ſcripturam legem contemnunt,ſed etiam qui innocentiam naturalis legis corrumpunt,p.6.c.143.c
peccatores obſtinati qui ad verba prędicatorũ a malis ſuis nõ reuertũt,ſignãtur per Baaſa & eius filium,p.2.col.805.c
peccatores uel peccata ſignificantur per Sylũa,quæ eſt latibulũ ferarum,in quibus eſt habitatio dęmonum,p.1.c.1567.b
peccatores priuantur ſpe continuando ſemper peccata, cogites in fine ad Deum per pænitentiã clamare.Hac enim animaduerſione percutitur peccator,&c.p.3.c.15.f
peccatores qñ abutuntur diuitiis, a ueritate declinantes per ꝓdigalitatẽ ſeu auaritiã incurrunt anxietatem, p.3.c.332.f
peccatores dãnati erunt cũ dæmonibus. Sicut.n.conſentiunt eis in culpa,ſic aſſociabuntur in pæna, par.5.col.1666.f
peccatum ad mortem eſt,cũ poſt agnitionem Dei per gratiam Chriſtiani,oppugnat aliquis fraternitatẽ,&c.p.5.col.118.e
peccatum quod pænitentiam non diluitur, mox ſuo pondere ad aliud trahit,& fit peccatum & cauſa peccati, p.6.c.25.b
peccatum unũ utrum poſſit eſſe alterius peccati pæna. Arguitur contra & pro,cum reſponſione & ſolutionibus argumẽtorum,p.6.c.30.c

Peccatum eſt tranſgreſſio legis diuinæ,& cœleſtium inobedientia mandatorum,p.3.col.142.f
Peccatum mortale quid eſt,p.5.col.1160.a.Item ,p.3.c.142.f
Peccatum triplex eſt deteſtabile.ſ.cupiditas,guloſitas, & adulterium,& quantum ad virum & mulierē, p.3.col.2086.f
Peccatum quod prorſus fugere nequimus,ſemper in memoria habeamus,vt nos ab eo ſaltem temperemus,p.3.c.691.a
Peccatum omne tribus modis contrahitur,p.3.col.1279.a
peccatum occultū fratris,ſi fuerit in pręiudicium communitatis vel hęreſis,non eſt expectanda ſecreta correptio, vel admonitio,&c.p.5.col.305.c
peccatum quatuor modis perpetratur in corde & quatuor modis conſummatur in opere,p.3.c.2047.b
peccatum dicitur irremiſſibile,non quia non poſſit ſimpliciter remitti,ſed quia de difficili eſt remiſſibile,p.2.c.66.b.Itē p.5.col.226.e.f.Item,p.4.col.1941.c
peccatum ſic voluntarium,quod ſi non eſt voluntarium, non peccatum,p.3.col.2071.c
peccatum licet ſit voluntarium,tamen in ipſo conſiſtit maxima ſeruitus,p.5.col.1163.c
peccatum originale non fuiſſet inductum,ſi Adam ſtetiſſet Eua peccante,p.6.col.335.e
peccatum originale prouenit ex carne cauſaliter,ſed tamen in anima eſt ſubiectiuè & formaliter,& declaratur hoc exemplo,p.6.col.77.a
peccatorib. vna ſola purgatio ſupeſt poſt peccatū,p.2.c.1451.a
peccatoribus quibuſdam mala diſplicenis & ducti pęnitentia exire laborant,aliis placent mala & pręſumentes de miſericordia ſaracinā cumulāt. Aliis videtur quoniam nimis grauia & deſperant,p.6.col.35.a
peccatum inconſulto commiſſum quale,p.1.col.931.b
peccatum vocat Ieremias contritionem,væ autem ſuppliciū, p.4.col.665.a
peccatum prima eſt ſeruitutis cauſa,p.2.c.1388.d
peccatum Adę non longe abeſt ab idololatria,p.2.c.1463.b
peccatum originale qui tantum habent,& nullum addiderūt, mitiſſima omnium eſt eorum pœna,p.5.c.876.d
peccatum generale ſicut per aduentum Chriſti in carnem ablatum eſt,ita per aduentum eius in mentem tollitur peccatum omnium perſonale,p.4.col.1616.f
peccatum Adę quomodo poſteris ad pęnam, & cum hoc etiā ad culpam imputatur,p.6.col.75.c
peccatum perfectum & diuturnum non niſi perfecta pænitentia emendatur,in qua ieiunium oratio cilicium Eleemoſyna,& lachrymę peraguntur,p.1.co.1126.c
peccatum nequaquam in hac vita per exercitationem iuſtitię deſeritur,vt in ipſa inconcuſſe maneatur, & hoc figuratur per hoc quod dicitur: Facta eſt lux,p.1.c.13.b.c
ſine peccato vix aliquid agimus,p.1.col.911.a Interl.
peccatum an excuſet cęcitas mentis,p.5.col.1181.c
peccatum originale quod Iudęi negant,quomodo confutandi in hoc ſint,& quomodo ex ſcriptis ſuis hoc probandum ſit,p.6.col.77.a
peccatum originale non credunt Saraceni,p.1.col.1039.b.c
peccatum multiplex commiſſum fuit per populum Iſraeliticū in deſerto.p.1.col.1465.b.& col.1517.c
peccatum carnis fuit vltima cauſa ſubuerſionis ciuitatum Sodomorum,p.1.col.290.b.c
peccatum perpetratum a parte alicuius cōmunitatis bene imputatur toti communitati quantum ad pęnam infligēdam per quantum ad boni ſubtractionem,p.1.col.835.c
peccatum dimittebatur in vet.Teſt.in oblatione ſacrificii pro peccato,non virtute illius ſacrificii ſecundū ſe, ſed inquātū ſacrificiū erat quedā proteſtatio Chriſti paſſuri, p.6.c.51.a.b
peccatum originale an,& quomodo poſſit dici quidam habitus corruptus,& non tantum pura priuatio p.6.c.77.a.b
peccatum originale dicitur naturale, & quare, p.6.col.541.c
peccatum originale contrahitur in matris ventre, p.4.2159.c
peccatum originale non eſt voluntarium,niſi volūtate primorum parentum,p.3.c.2071.c
peccatum fundamentum non habet,quia non ex propria natura ſubſiſtit,ſed in bono naturę coaleſcit,p.3.col.33.b
peccatum cum non ſit ſubſtantia, ſed priuatio boni,quomodo habitat,&c.p.6.co.96.d
peccatum mortale cōparatur paralyſi,& quare , p.5.c.172.e.f
peccatum in vulua moritur quando conſenſus malus ante factum per pęnitentiam diluitur,p.3.c.51.c
peccatum dicitur ſpina,& quare,p.3.col.286.f
peccatum in ſpiritusſanctū fit duobus modis,ſcilicet per obſtinationem,vel deſperationem.p.6.co.35.a
peccatum in ſpiritumſanctum quomodo & qua ratione dicitur irremiſſibile,p.5.col.226.f
peccatum qui declinat quantum valet ſapiens eſt autem contemnit & peccat blādiens ſibi,quia aut poſt pœniteat, aut poſt mortem fortiter pęnas ferat,p.3.c.1663.c
peccatum eſt pæna peccati,p.4.col.508.d.e
peccatum non tantum opus malum(quod pæna dignum eſt) ipſa mors quæ peccato facta eſt,appellatur, p.1.col.1583.b
peccatum qui fatetur & veniam petit,iam quaſi pro debito pignus dedit,ſi in ſe delinquenti ignoſcit,p.1.c.704.e.f
peccatum paruum qui habet,non vſque ad cælum & ſidera iudicium ſuum effert,qui vero creſcit in ſcelere , creſcit & in iudicio ſimulque cum viciis augetur & pæna,p.4.col.906.
peccatum grauiſſimum eſt noue pęnitere,nec peccat eleemoſynis redimere,ſed,peccata peccatis addere,p.3.co.2031.
peccatum ſeu actus vicioſus duo facit,ſcilicet actualitatem & vicioſitatem,p.3.col.2047.a
peccatum carnis quot & quę inducunt: & per quid ſignificatur,& eſt cautela notanda,p.1.col.526.f
peccatū oē mēdaciū eſt,qa cōtra legē & veritatē, p.3.c.1157.
peccatum cum voce culpa eſt in actione peccatum vero cum clamore culpa cum libertate,p.1.c.235.e.f
peccatum qui cōmittit ſtudioſè & ſcienter,magis delinquit q ille qui ignoranter & ex fragilitate,p.4.col.732.d
peccatum ex malicia contingit dupliciter,p.6.col.233.c
peccatum nullum in tantum dehoneſtat & coinquinat corpus vt fornicatio p.6:c.241.242.f
peccatum veniale qualecumque ſit & quantūcumque paruum dum placet mortale fit.Si vero mortale dum diſplicet: nullum iudicatur,p.6.col.297.a.b
peccatum incorrectū nō remanebit inultū, p.1.c.252.f.Interl
peccatum eſt duplex. Vnum leue & quotidianum,aliud eſt ad mortem,p.6.col.1418.c
peccatū humāi gn̄ris,naturæ nō eſt,quis ī nobis ſit,p.1.c.934.
peccatum originale quomodo per gratiam baptiſmi tollitur p.6.col.77.a.b
peccatum originale abſtulit Chriſtus per Sacramētum baptiſmi,& actuale per ſacramentum pęnitentiæ , p.4.c.1896.c
peccatum ſi non fuiſſet,non neceſſe erat Dei filium agnum fieri,& in carne poſitum iugulari, p.1.c.1392.d
peccatum primum mala cogitare,ſecundum conſentire,tertium opere implere quartum non pænitere,p.4.co.1940.f
peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicat,nec abſcōdit,q peccati ſui exemplo tanquam fætore alios corrūpit,p.4.c.53.
peccatum leuius eſt aperte peccare quam ſanctitatem ſimulare,ſi fiat inter iſta comparatio, p.4.col.184.d
peccatum quatuor modis fit in corde,quatuor in opere conſummatur,p.3.c.53.a
peccatum quadruplici modo fit,quorū tres modi facilius corriguntur,quartus difficilius,p.3.co.53.b
peccatum originale quid ſit,p.6.col.76.f.& 77.a.b
peccatum originale ideo vocatur,quia peccatum Adæ imputatur omnibus ob eo deſcendentibus ſecundum vim generatiuam,quia ſic ſunt membra eius,p.6.c.68.f
peccatum originale variis nominib. appellatur, ſ. fomes peccati,qui dicitur concupiſcentia vel concupiſcibilitas , ſiue lex membrorum,ſiue languor naturæ.p.6.c.57.a
peccatum originale duplex eſt. Vnum propagationis, cuius princeps Adam. Alterum,imitationis cuius princeps diabolus,p.6.col.68.f

Peccatum originale qualiter contrahitur,p.6.c.76.1.item, pa. 3.col.166.f
peccatum originaliter dicitur peccatum mūdi,quod eſt cōmune totius mundi,quo tota humana natura ſimul & ſemel in cōdita,& ſemel leges diuinas per inobedientiam tranſgreſſa eſt in Paradiſo,p.5.c.1042.d
peccati pœna eo quo peccauerit infligenda eſt, p.1.c.1195.a
peccati expars inuentus nemo excepto eo qui propter nos factus eſt homo,p.2.c.1162.d.e.f
peccati contra natura tres ſunt ſpecies.p.6.col.26.
peccatum in ſpiritum ſanctum ſex ſunt ſpecies, & earundem ſufficientia,p.5.co.226.e.f
peccati originalis occaſione agnus occiſus eſt ſpeciali modo, licet tulerit,omnia peccata.p.5.c.2042.f
peccati originali culpa per lepram ſignificatur,quę per carnalem generationem ad poſteros deriuatur,p.5.c.497.c
peccati originalis miſeria exprimitur,quo genus humanū pollutum,etiam inſenſata polluit,p.1.col.1037.b
peccati genus obſtinatis prædicare,p.3.c.1348.f
peccati vetuſtas quomodo renouatur,p.4.c.354.e
peccati originalis tales in omnes tranſiit,ſed qui gratia ſunt liberati,non portant iniquitatem patris.p.4.c.1029.e
peccati cauſa an ſit Deus? Arguitur quod ſic,cum reſponſione & ſolutione argumenti.p.3.co.2047.a.2048.d.
peccati cauſa eſt aliquid dupliciter,p.3.Ibid.
peccati originalis pondus dicitur maſſa corrupta, eſt qua habemus debitum mortis& neceſſitatem moriendi: propter quod ſeparatio animæ a corpore non ſubiacet ſimplici noſtræ voluntati.Aliter de Chriſto ſecundum vtramque naturā, &c. p.5.co.1360.f
peccati originalis culpa carere pueros,& ſine illa naſci, & per conſequens quod culpa illa non purgantur aqua baptiſma li dixit Pelagius hereſiarcha,p.6.c.1540.f
peccati origo duplex eſt,ſcilicet leuitas cordis, & loquacitas oris,p.3.col.2064.f
peccati actus inquantum actus eſt aliquod bonum,ſed inquātū malus eſt priuatio,nec habet cauſa efficientem,ſed deficientem,p.6.col.1269.c
pro peccati qualitate vnuſquiſque ſibi ignem accendit, & in peccatoribus diuerſa peccati materia plus vel minus ſuccēditur,p.4.col.426.f
peccati perpetratio temporis longinquitate nō compeſcitur, hæc ipſa vitæ longinquitas peccatori ad culmē maledictionis creſcit,p.4.col.521.b
peccato ſubiectus facit quod non vult,p.6.c.95.b
peccato non parcitur,quia ſine vindicta non laxatur.Delicta enim noſtra,vel per nos vel per ſeipſum Deus reſecat, etiā cum relaxat.p.3.col.130.e.f
in Peccato ſunt remittenda,ſcilicet culpa & pœna,& qualiter & quomodo,p.5.co.803.c
in peccati omnes nati ſumus,& ex carnis delectatione concepti culpam originalem nobis contraximus. p.1.col.606.e.f
peccata ſemper tanquam longo fune tenduntur,p.4.c.71.b
peccata per hominem poſſunt remiti,p.4.c.378.e
peccata maiora,maiore,mulcta,pænaque digniora ſunt,pa.1. col.700.d.e
peccata leuiora vocantur humanam quia cum hominum naturam mutationi ſint obnoxia,p.1.co.1192.d
peccata impunita eſſe non poſſunt,p.2.co.587.b
peccata omnia alia ad iſta quatuor reducuntur,quia dicuntur aut iniquitates aut peccata aut ſcelera aut delicta,p.3.c.162.f
peccata quædam ex ſe noxia ſunt quædam ex adiacentibus, vt coniugium & potentia,p.3.c.331.c
peccata negare & defendere grauius eſt q̄ facere.p.4. c.599.c
peccata non ſolum non cauere,ſed nec intelligere velle peccata,grandis impietas eſt,p.4.col.633.c.
peccata quæ in homines committūtur his quæ immunē committuntur pulchræ opponi,p.1.col.1192.e
peccata Deus per defunctos remittit.p.4.col.334.d
peccata quomodo quibuſdam proueniūt in bonū,p.6.c.111.c
peccata dicuntur opera tenebrarum & quare,p.6.c.168.f
peccata quæ impedierunt filios Iſrael ab ingreſſu terrę promiſſionis fuerunt quinque,p.1.c.1466.f
peccata intelliguntur per folia ficulneæ,p.5.co.882.d
peccata leuiora defunctorum poſt mortem poſſunt abſolui,& quibus modis ſed hoc,& ante iudicium,ſed qui ſe poſt iudicium liberandos putant,falluntur,p.3.col.1648.e
peccata cadaueribus mortuorū ſignificantur, p.1.c.440.d.e
peccata modo delectant,ſed dicuntur maledictio,quia tormēta parant,p.3.col.1262.f
peccata carnis ſtercora dicuntur,p.5.co.883.c
peccata antiqua cum deflemus & a vicis recedimus,tunc ieiunia & preces,& victimę,& holocauſta ꝓficiūt, p.4.c.688.d
peccata ſunt quaſi reſtis:quam trahunt qui implicare ſanctos, volunt,p.3.c.1367.b
peccata ſolui & dimitti peccata, nō eſt idē, p.4.c.345.a.346.d
peccata duo ſunt quæ ad poſteros tranſierunt, & pœnæ illis peccatis correſpondentes,p.3.c.379.c
peccata etſi ad horam delectat, veram tamen ſatietatem non præſtant,p.3.c.1440.e
peccata carnalia ſunt duo potiſſime, ſcilicet luxuria & gula, quæ perficiuntur in delectatione carnali,p.6.c.947.c
peccata patrum in filios quomodo dicitur viſitare Deus vſq; in tertiā & quartā generationem, p.1.c.670.e.f.671.a.b
non omnia peccata omnibus remittuntur, ſed his qui in vita pænitent cōtra Nouatianum & Originem,p.5.c.221.a.b
peccata quædam ſunt contra naturam,alia contra mores, alia contra præcepta,p.1.c.331.a
peccata quædam ſi quis fugere velit,diabolica præpediēte ſuggeſtione calida ſine aliquo peccati laqueo non poteſt, nec poteſt ab vno ſolui,niſi alio alligatus,p.3.c.386.d
peccata omnia eſſe ex vitio naturæ & creationis noſtræ bona verò ex libero arbitrio,error eſt,p.3.col.675.b
peccata nolentium quæ ſint vtrum quæ a neſciētibus committuntur,an quæ facere compelluntur,p.1.c.1296.b
peccata dici ſacrificia pro peccatis vſus eſt veteris Teſtamenti,p.6.co.397.b
peccata ſanctorum,appellantur ſacrificia pro peccatis & dicūtur peccata ſanctorum,non quæ ſancti committunt, ſed ab eo quod ſunt ſancta,p.1.c.1287.b
peccata quædam cognoſcebantur ante legem quædam per legem quędam etiam grauiora per legem cognita ſunt quam ante putabantur,p.6.col.49.b
peccata habebant quadraturam ſuā.ſ.quatuor paſſiones aīæ his quadrātur itinera noſtrorū peccatorum,&c.p.4.c.979.c
peccata aliqua puniuntur grauius,non ſolum propter maiorē peccati grauitatem,ſed propter pronitatem reprimendam, ne hominis nimis ad talia ſe laxent,p.1.c.690.c
peccatorum alii veniam conſequuntur,alii puniuntur quia illi pænitentiam agunt hi perſeuerant p.2.c.581.c
peccatorum varia genera,p.1.c.1271.b
peccatorū calice Deus oēs nationes inebriauit,p.4.c.759.c
peccatorū mēoria iuſtificat bonorū operū deſtruit, p.4.378.e
peccatorum remiſſio eſt in baptiſmo,p.4.c.278.c
peccatorum remedia fuerunt tria ante baptiſmū, ſcilicet fides parentalis,circūciſio carnalis & oblatio legalis.Poſt baptiſmum ſimiliter tria,&c.p.2.c.127.b.c
peccatorum reuerſio de ſeruitute diabolica per quid ſignificatur,p.3.col.1085.c
peccatorum quorumlibet compenſatio,vtrum ſit admittenda vt faciamus mala ne fiant grauiora,p.1.co.242.a.b
peccatorum pedes in ſcripturis ſacris ſemper dicuntur mouentes ſanctorum vero ſtare dicuntur,p.4.c.686.f
peccatorum impedimenta per ſanam doctrinam & ordinationes facta intelliguntur per ſepes.p.4.col.475.c
peccatorum tres gradus ſecundum exceſſum.Primus dum impunitatē promittis.Secundus& grauior:quia cōtēnis doni Dei.Tertiꝰ & grauiſſimꝰ, qa ignoras te cōtēnere, p.6.c.34.c
peccatorū remiſſio non datur alicui ſine propria fide,licet ſanitas corporalis uel aliquid huiuſmodi detur propter alie

nam fidem,p.5.col.170.f
Peccatorem tria genera ſunt quæ propter ſui grauitatem dicũ tur a Deum clamare,p.2.col.641.c.Item p.1.co.234.c.235. f.Item,p.6.col.1298.f
peccatorum punctiones ſignantur nomine ſentiũ,p.3.283.b.c
peccatorum preteritorum remiſſio non ſufficit,niſi quiſque de inceps boni operibus inſtiterit,p.2.co.1149.a.b
peccatorum multitudo vbi fuerit,peccantes indigni ſuut, vt a Domino corrigantur,p.4.col.1303.c
peccatorum eſt magna pars pœnæ,ſua ſcelera non modo non argui,ſed in ſuper quam bene geſta laudari, p.5.c.784.d
peccatis a carne noſtra expulſis,cauendum eſt ne forte inſurgat ſpiritalis beſtia,id eſt,iactantia,ſuperbia vel vana gloria quæ difficilius extirpantur q̃ carnalia vicia, p.1.col.1510.d
peculium eſt paruus cẽſus extra hæreditatem:de quo poteſt filiusfamilias facere quod vult ſine licẽtia patris,p.1.c.657.c
pecunia quędam eſt quæ ad vſuram dari prohibetur,altera eſt quam ad vſuram dare debemus,p.1.c.1599.c.
Pecunia vnde dicitur.p.3.c.274.f
pecuniæ ad vſus neceſſarios a ſanctis reſeruari non prohibentur,p.5.col.871.b
pecuniæ portatio in via,& habere aliqua mobilia in communi an ad perfectionem pertineat,p.5.c.1162.a
Pecuniam alicui repetere conceditur,ſed debita peccatorum petent veniam nunquam iuſte negamus, p.5.c.131.b
pecuniam multi habent & non amant,& multi non habent & amant:I.em alii & habent & amant: alii verò non habere nec amare ſe gaudent,p.5.col.588.d.e
pecunias habere & amare,multa diſtantia inter illa eſt, par.5. Ibid.f
pecus quomodo reum eſt,quo iubetur occidi,ſi quis cũ eo coierit,cum nec rationale nec legis capax ſit,p.1.co.1084.c.f
pectorum tunſio quid ſignificat,p.3.col.1572.d
pędagogo cũ traditur puer,ſi minus dignis imbutus appareat diſciplinis,culpa ad pedagogum refertur,nec ita puer a patre vt pedagogus arguitur, niſi durus & laſciuus & proteruus pedagogi ſalutaria monita aſpreuerit,p.1.col.1372.d.e
pedagogi boni qui pueros ĩducũt ad bonos mores ſm capacitatẽ illius ætatis: ſpicas adhuc virẽtes offerũt, p.1.c.922.d
pediculi mari morſus eſt peſſimus,ſic vulgariter dicitur, pa.3. col.1723.c
pediculi(vbi Latini habent ſcyniphes)vt dicunt Hebræi & Ioſephus,in tanta multitudine creuerunt ſuper homines & beſtias q̃d nullo medicamine eis poterat ſubueniri, p.1.553.c
pedis di.dem.de.des.dibus,In pes.
pedes ſolent itineris aſperitate lacerari,p.3.col.274.d
pedes peccatorum quod ſemper moueantur, dicitur in ſacris ſcripturis ſanctorum vero ſtare dicuntur,p.4.co.688.d
pedes quos lauit Ieſus,& niſi lauerit,non habebimus partem cum illo,qui ſint,p.2.col.40.d. Vide etiam c.197.b.c
pedes diſcipulorum quare dominus lauit,& nos inuicem lauare iuſſit,p.4.col.936.d.Item,p.2.ibid.
pedibus calciatis non ingrediebantur loca ſancta antiqui, & ſpecialiter Hebræi,& etiam nũc Saraceni adhuc tenẽt hũc modum,p.6.col.1056.f
peior eſt in neq̃tia nocẽs quã nõ proficiẽs,p.1.c.388.a.Interl.
pelagius hæreſiarcha errauit circa gratiam ſpiritusſancti, aſſerens quod ſine ea poterat homo ex puris naturalibus mereri vitam æternam,p.6.col.1540.f.Item,p.4.co.2565.c
pelagianus,taceat qui abſque gratia Dei nullus eſt locus ſaluti,p.3.col.1695.a.Item,p.1.co.1468.f
pelagii error qui poſuit hominẽ ex ſola libertate arbitrii poſſe mereri,p.5.col.323.c.Item,p 2.c.1076.f.Item,p.1.c.778.d
pellicanus vt dicitur(etſi non certum ſit) roſtro pullos ſuos occidere,& triduo lugere,tunc roſtro ſanguinem ſuum ſuper eos fundere,vnde illi reuiuiſcunt,p.3.col.1210.e
pellices dicuntur meretrices,& quare,p.6.Vide Meretrices,
pellis de hoſtia holocauſti quę tota incendebatur, erat ſacerdotis offerentis,p.1.col.960.f
pelles vnde Dominus tunicas pelliceas fecit qualiter vel quo operãte ab animalib. deductę ſint,quærere, ſtulta quæſtio eſt,p.1.col.84.f
pennæ animalium quę inuicem alterius ad alterum iũctę ſunt quid ſignent,p.4.col.1074.d
pcutit aliter amicus,aliter inimicus,aliter pater, aliter hoſtis p.4.col.784.e
percuſſi aduerſitate quidam a voce confeſſionis ſilent,aliis vocis ſenſum ignorant,p.3.col.94.e
percutiẽtẽ arguere, eſt de percuſſione murmurare,p.3.389.b
percuſſor patris vel matris morte moriatur,& quomodo hoc ſit intelligendum,p.1.c.1179.c
percuſſio omnis diuina aut purgatio eſt nobis vitæ pręſentis aut initium pœnæ ſequentis,p.4.co.921.b
perdere habet duplicem ſignificationem, p.5 c.284.e.f
perditorum hominum(tanquam bruta animalia quę ſunt præſentia amant deſpiciunt futura)hęc vox eſt.Exiguum & cum tedio eſt tempus vitæ noſtræ,&c. p.3.c.1889.a.b
perditio cuiuslibet ſi Eccleſię damnum eſt,quanto magis Sacerdotum eſt,p.1.col.989.a
perdix fouet oua quę non peperit furatur enim aliena oua & fouet ea,ſed pulli inde nati diſcurrunt, &c.p.4.col.709.b
perdicum venatores manſuefaciunt perdices & harum voce alias eiuſdem generis conuocant,p.4.col.710.e
perfectus mentem prius virtutibus exerceat,& eam poſt ea: horreum quietis concedat,p.3.col.88.e.f
perfectus & ſine macula nullus viam vitæ incedere poteſt, ſed ſecundum huius temporis modum perfecti & immaculati vocantur,p.2.c.716.d.e.& c.357.b
perfectum dicitur aliquid dupliciter,p.5.col.411.b.c.Item, p. 6.c.614.f.& 1382.f
perfecti igne tribulationis decocti, adeo vt variis virtutibus decorentur,ſignificantur per pauos,p.2.col.775.e
perfectorum eſt & maxime eorum quibus cura omnium eſt cõmiſſa,renunciare omnibus quæ poſſident, p.3.c.1839.e.f
perfectorum vita eſt profectus aliorum,p.3.col.633.b
perfectioribus iuſti aſpectu lætitia eſt, p.3.col.1371.b.c
perfectio maior in hac vita eſſe quæ poteſt,quam mundę mentis rectitudinis vnitas,p.2.782.d
perfectio vel completio duplex,eſt alicuius rei,prima quando aſſequitur formam debitam. Alia quando exit in operationem ſibi debitam,p.1.col.55.b.c
perfectio non cõſiſtit in diſpoſitione materię,ſed introductione formę,p.6.col.133.c
perfectio Apoſtolorum & doctorũ Eccleſiæ primitiuæ in hoc notatur,quod in breui tempore per orbem publicauerunt fidem Chriſtianam,p.4.c.2533.c
perfectio dilectionis Dei ex toto corde tota anima,&c.cur pręcipitur homini haberi,quamuis eam in hac uita nemo habeat,p.6.c.597.a.Item,p.1.c.1497.c.& 1504.e.f
perfectio licet vna ſit nobis generalis,ſi tamẽ vnam virtutum ſpeciem integris potuerimus implere eſt ipſius virtutis ſua queque perfectio,p.2.c.30.f
perfectionis magnę eſt,cum quis humilitate adeo proficit, vt erratus ſuos viuaciter inſpicere,& efficaciter valet expurgare,p.2.col.1351.c
perfectionis menſura hęc,pro poſſe ſuo quemq; pro Domino laborare & ſtatum Eccleſię primo in ſe,deinde in proximis confirmare,p.2.col.1286.f
perfectionem operum noſtrorum ad Dominum refere præcipimur, & hoc in decimis inſinuatur,&c.p.3.c.2149.b
perfectionem nihil ſic impedit ut ſuperbia,p.3.col.853.a.b
perfectiones vitę actiuæ & cõtẽplatiuę sũt cõnexę,p.3.1347.c
perfectiones quę ſunt in creaturis diuerſę & diſtinctę, ſunt in Deo vnitę,p.3.col.154.e.f
perfuſio ſanguinis in carne propria fuit illicita,quia talia erãt ſigna pactorum cum Dęmonibus,p.1.c.1074.f
peregrinos qui moribus & vita ſe eſſe profitẽtur in hoc mũdo ſpiritualiter celebrãt ſolẽnitatẽ tabernaculorũ, p.2.1287.c
peregrini dicti sũt patres priores,Patriarchę,ſcilicet & quare p.2.col.1083.b

Peregrini non ſolum ſunt inuitādi ad hoſpitium ſuperficialiter & leuiter, ſed cum inſtantia magna, p.1.col.242.a

Peregrinorum alia ratio apud Iudæos, alia vero apud gentes, p.1.col.1076.d

Pericula ſunt ſex quę communiter accidunt hominibus in quibus liberantur, p.3.col.1263.a

pereunt pari ſententia, qui declinant iuſſa principis, & qui opera mala velle contendunt, p.4.col.1445.a

peribi de medio populi ſui, &c. An vbicunque in lege hoc dicitur transgreſſor per iudicium humanum interficit debeat ſi fuerit conuictus, p.1.col.1369.b c.& col.586.f

peribit vel interibit de populo ſuo, cum dicitur in lege, ſecundum Hebræos nominantur trigintaſex caſus, quorum aliq ſunt in quibus iudicio humano conuicti erāt rei morte corporali, alii vero non, p.1.col.1064.f

perire dupliciter dicitur, non eſſe vel male eſſe. p.3.col.45.a

periodus idem eſt quod ætas, maior enim fuit periodus vitæ humanæ ante diluuium quam poſt, p.4.c.1509.c. Eſt etiam punctus, colum.2.d

peritia omnis quæ vel erga aliquam artem vſui humano neceſſaria habetur, vel cuiuslibet rei ſciētia, a Deo data eſt, p.1.col.1359.b

periurii peruerſitas & malicia, p.4.col.1200.f

permiſſio fit dupliciter. Vno modo de minori malo ad vitandum maius malum. Alio modo de minori bono, per hoc ꝙ maius bonū nō percipitur, p.6.co.245.c. Item.p.1.c.1603.c

perpetuitas non poteſt ſignificari a nobis, niſi per partes temporis, p.4 c.2168.f

perpetuitatem beatitudinis diuinæ cōcedunt Hebræi (qui tamen maxime literam ſequuntur) ſicut & nos, p.1.c.1393.c

perpetuus erit cultus. Hec clauſura ſpiritualiter, nō carnaliter intelligenda eſt & exponenda, p.1.col.780.e.f

perſarum reges ſemper cum muneribus ſolent adorare vt dicitur quo more & magi munera obtulerunt, p.5.c.66.f

perſarum regibus legitur moris fuiſſe, vt in cunctis agēdis vel diſcernendis ſeptem conſilio vterentur, p.2.c.1318.f

perſarum conſuetudo erat, quod coniuges, maxime nobilium non dabant ſe aſpectibus aliorum virorum, p.2.c.1617.a.b

perſarum Reges omnes Ptolomęi & Arſacidæ appellabantur: habebant tamen propria vocabula, p.1.co.475.c

perſarum regnum ante Cyrum ignobile fuit, & nullius dignitatis, p.4.col.210.e.f

perſarum reges iſti, ſcilicet Cambyſes Aſuerus Cyrus Darius in diuerſis locis in Biblia & in hiſtoriis inueniuntur nominati pluribus & diuerſis nominibus, propter quod idem rex videtur aliquando eſſe plures, p.2.col.1297.c

perſarum regum poſt Cyrum catalogus, p.4.c.1578.e.f

perſequentium ſunt duo genera, ſcilicet vituperātium, & adulantium, p.3.col.943.a

perſecutio Chriſtiāis quātū afferat vtilitatē, &c.p.1.c.1090.e.f

perſecutio Antichriſti ſiue tribulatio durabit, p.4.c.1601.b.c. 1767.1768.1789.1790.b. Itē, p.6. Vide ēt in Antichriſtus.

perſecutio Chriſtianorum per Saracenos contra Saladinum & eius populus per quid ſignatur, p.3.c.977.c

perſecutio quotuplex, & quæ quando ſit fugienda, & quando non.p.5.c.196.f

perſecutio fit trib.modis, odio, cordis, dictis, factis, p.5.c.100.e

perſecutio Eccleſiæ an ei proſit vel obſit, p.6.c.1604.d.e

perſecutionis tempore ponenda eſt anima, & pace frangenda ſunt deſideria terrena, p.5.col.823.b

perſecutionem tyrannorum conuertit Dominus in Eccleſiæ augmentationem & ad hoc dantur figuræ, p.4.col.2064.f

perſecutionem melius eſt deuitare quam in ea ſuccumbere, p.1.col.1569.c

perſecutionum Eccleſiæ multa genera, p.3.col.1445.a

perſecutiones Eccleſiæ per Romanos Imperatores deſignantur per decem plagas Aegypti, p.1.col.569.c

perſecutiones Eccleſię quot fuerunt, & ſub quibus Imperatoribus, p.6.col.1510.f.1511.c.& 1512.f

perſecutorem tuum ſi videris nimis ſæuientem, ſcito quia ab aſceſſore perurgetur, iō ſeuus eſt & truculētus, p.1.c.619.b.c

perſecutores Chriſti & Eccleſiæ, p.3.c.444.c. Itē, p.5.c.1146.c. Item p.6. c.1511.1512.& 1513. Item.p.5.c.1164.c

perſeuerātia cū bono operi additur, decimę dant, p.1.c.205.a

perſona quęcunque deuota inſtinctu ſpirituſſancti exit ciuitatem vel villam ſuam propter defectum panis, quis defectus contingit in terris interdicto ſuppoſitis, ſignificatur per mulierem, &c.p.2.c.899.b.c

perſona eadem nonnunquam pluribus nominibus nominatur. Et hoc reperitur frequenter in veteri Teſtamento ac nouo, p.1.c.373.b. Vide in nominibus plurib. nominatur, &c.

perſona quid eſt, p.5.col.1017.a

in perſona filii quod natura humana & diuina ſunt vnitæ, ita quod ipſe eſt verus Deus & vero homo, roboratur aduerſus Iudæos ex ſuis ſcripturis, p.6.c.1696.1697.

perſonæ probantur ex fide, p.2.c.1477.a

perſonæ plures aliqn̄ ꝓ vna perſona reputātur, p.1.c.207.b.c

perſonæ in diuerſis officiis & ſtatibus Eccleſiæ, ſignificantur diuerſa vaſa, p.1.c.740.f.& c.769.a.b

perſonæ potentes bene operari, ſed non docere, ſignificantur per filias Iob, & quare, p.3.c.10.f

perſonæ nulli in Eccleſia quantumcunque propinquæ parcendum eſt in perfidia hæreſis ſi fuerit obſtinata, & maxime ſi ſtudeat ad ſubuerſionem aliorum, p.1.c.1535.c

perſonæ notabiles fuerunt ſeptem, quę bene ſe habuerunt per ſapientiam diuinam & enumerantur. p.3.col.1947.c

perſonarum exceptio non eſt apud Deum, p.2.col.1204.d

perſonarum acceptio quando reprehenſibilis, & quando non reprehenſibilis, p.6.c.1276.f

perſonarum pluralitas, licet in exordio creationis mūdi & deinceps, cum eſſentiæ vnitate innuatur, non tamen numerus determinatus vſque ad tempus Abrahæ, p.1.col.237.f

perſonarum pluralitas ſiue ſuppoſitorum in vnitate diuinæ eſſentiæ aſtruitur, contra Iudæos, cum ſolutionibus argumētorum per eos adductorum, p.6.col.1696.d.e.f.1697.a.b.c

perſpiciunt quid agendum ſit ii quorum Deus curam gerit, p.2.col.1176.e

perſuaſio praua facile aliquem capit, cum vis doloris ingraueſcit, p.3.col.37.c

perſuaſio eſt quadruplex pro impetranda remiſſione, p.3.col.798.f

perturbatio an & quomodo cadat in animum ſapientis, & de hoc exemplum, p.1.c.209.c

perturbatio a quiete contemplationis eſt duplex, ſcilicet ab extrinſeco vt a dæmonib. Alia ab intrinſeco, ſcilicet ab humana fragilitate, propter quam homo quantumcunque iuſtus concutitur, p.3 col.2406.f

peruerſi ſimilium ſocietate gaudent, p.1.c.206.a.interl.

peruerſi verbotenus bona optant, vt benigni videantur, & vt quæ in pręſenti ſunt, mala eſſe oſtendantur, p.3.c.141.a

peruerſa agendo diligimus, ſed hæc viſa in aliis diiudicamus vnde ad nos reuerſi, de huiuſmodi erubeſcimus, p.3.colū.96.e

peruerſis cum in hac vita poteſtas tribuitur, quid aliud quam ianua erroris aperitur, p.3.col.286.f

peruerſitas humana prona eſt ad excuſationem ſui, & quod merito ſuſtinet, ſibi iniuſte videtur ſuſtinere, p.4.c.599.c

peruerſitas morum in mente amara, eſt lepra in veſte linea: vnde quidam per iuſtitiam ſęuiunt, & peccatorem plus ad deſperationem quam ad ſanitatem trahunt, p.1.c.1025.a.b

peſtilentia trium dierum quam Dauid elegit, quanto tempore craſſata eſt, p.2.col.491.c

petenti qui dat, bene facit qui tacēte intelligit, beatus ſine dubio, p.3.col.717.a.b

petitio in oratione vt habeat efficaciam, tria requiruntur, ſcilicet quod aliquis petat pie, pro ſe, & perſeueranter ſeu cōtinue, & declaratur, p.5.c.866.f

petitionum trium primatum orationis dominicæ imperationes in ęterna uita fiunt, reliquę quatuor ad iſtam uitam pertinent, p.5.col.129.c

Petitionibus ſeptem omnia bona præſentis vitæ vel futuræ continentur,p.5.Ibid.
Petitionibus impetramus dona,in donis vt operemur,de operatione beatitudines ſequuntur,p.5.col.90.d.e
Petitionibus ſeptem,dona ſpiritusſancti & beatitudines coaptantur,p.5.col.128.f.& 129.
Petra quæ eſt Chriſtus,mũdat aquas niſi percuſſa,percuſſę vero fontes producit.Percuſſus enim Chriſtus &in cruce mactatus noui teſtamenti fontes produxit,p.1.col.643.b.c
Petræ cũ ſingulari numero nominatur,in ſacro eloquio Chriſtus accipitur cum plurali ſancti viri exprimuntur, p.3.col. 76.c
Petram cur bis Moſes virga percuſſerit vt exeant aquæ, pa.1. col.1039.b
Petrus quando dixit: Et ſi omnes,&c.non fuit mendaciũ, nec temeritas,ſed fides & ardens dilectio,p.5.co.431.a.b.c
Petrus & Paulus duces Chriſtianę plebis ſunt, ſicut arietes ſunt duces gregis,p.2.col.1031.c.& col.1047.c.Item, pa.4. col.1916.f
Petrus Apoſtolus de multis quæ de eo dicuntur,p.2.columna 630.f.& colum.1063.c.& col.1160.& col.1525.c.Item, pa. 5.col.1162.1213.& 1214.Item,pa.6.col.478.f.479.& 480. 1027.1028.& 1029.
Petrus eremita Ambianenſis dioceſis,quomodo paſſagiũ ad terrã ſanctã multũ ſollicite procurauit, p.6.co.1629.1630.
Petrus dicitur filius Bariona,id eſt,colũbæ & quare,p.5.colu. 279.c
Petri negatio quando & quare facta eſt,p.5.col.441.442.
Pharan non eſt ſpeciale nomen manſionis,ſed ſolitudinis plures manſionis continentis,p.1.col.1252.f
Pharan ſolitudo decem & octo manſiones continet,in quarum vltima reuerſi exploratores ad Moyſen renunciauerunt quæ viderunt,p 1.col.1254.f
pharao cur adhuc viuus,tamen a mortuis dicitur ſuſcitatur, p.1.col.565.c
Pharao,apud Aegyptios hoc nomine regia dignitas ſignificatur ſicut apud Romanos Cęſares Auguſti reges eorũ dicuntur: Apud Cyros Antiochi, apud Perſas Arſacidæ, apud Philiſtiim Abimelech,& poſt Alexãdrum in Aegypto Ptolemæi,p.4.columna 1295.c.Item,p.1.colum.195.c. & col. 475.b.c
Pharao non fuit oblitus ſomnium ſuum,ſed integre retulit ipſi Ioſeph,ſed Nabuchodonoſor ſic dedit obliuioni quod non potuit referre,p.1.col.405.c.Item, p.4.col.1504.e.f
Pharonem vel Aegyptios fuiſſe malæ naturę,& non ex libertate arbitri eſſe deductos,hoc qui dicũt creatorem Deũ accuſant tanquam ſæuum qui homines vertant in lapides, p. 1.col.624.d.e
Pharetram ſuam Deus tulit contra Iob aperuit,quãdo diabolo dedit licentiam percutiendi eum in bonis exteriorib. & in prole p.3.col.284.f
Phariſęi ſignificantur,&c.p.2.col.467.c.& col.539.c. & colu. 1325.c. & col.867.f
Phariſęi in membra nullis decalogum ſcribebant, & ligatum in fronte portabant,quod vſque hodie faciunt Babylonii, vt putentur religioſi,p.1.col.1500.f.& col.1588.d.e
Phariſæi ſpiritualia dicta Prophetarum de cordis & corporis caſtigatione carnaliter de ſolo corpore acipiebãt,p.5.261.c
Phariſęi & Scribæ ſuaſerunt populo Iudęorũ ne Chriſto crederet. Et figurantur per exploratores qui terruerunt populum ne crederet poſſe haberi terram a Domino promiſſã, p.1.col.1256.f
phariſæi per hypocriſim corrumpebant triplicem veritatem, ſcilicet,doctrinę,iuſtitiæ,& vitæ,p.5.col.381.e
phariſæi conuerſatione,victu,& habitu,quodam modo ab aliis diſtincti erant,p.5.col.379.c.Et mundicia corporali,colum.384.f
phariſæi & Scribæ omiſſo ſtudio legis & prophetarum, ſtudebant in mathematicis,& potiſſime in aſtrologia, & uſq; hodie aliqui ſunt ualde curioſi,p.5.col.273.c
phariſęi per aſtra volebant pronoſticare de aduentu Chriſti, p.5.col.274.f
phariſæi omnia fecerunt propter lucra, & dicebant ſanctiora oblata quam templum,p.5.col.382.d
phariſæi pro magna parte erant de tribu Simeõ, p.5.c.1095.c
phariſæorum & Scribarum duę familiæ eſſe dicuntur ex quibus deſcenderunt, quorum progenitores fuerũt Samai & Helles,qui non multo prius quam Dominus nati ſunt in Iudæa,& ſucceſſorum nomina vſque ad captiuitatem Romanam ponuntur,p.4.col.111.a
phariſaica ſecta inter Iudęos poſt tempus Machabæorum in cœpit,p.4.col.2211.a.b
phariſaica doctrina & communiter Iudæi ſic tenẽt,licet falſe quod ille qui plura mãdata numero ſeruat, & tamẽ in paucis tranſgreditur,nihilominus eſt iuſtus apud Deum, pa.6 col.1283.a
phaſe quid & quare ſic ſignificat,p.1.col.989.a
phaſe nec quiſquam de cunctis Regibus Iſrael fecit ſicut Ioſias,&c.quomodo intelligendum,cum tempore Dauid & Salomonis regnum fuit vnitum,& nulla tribus captiuata p.2.col.1264.f.& col.381.c
phenenna habuit ſeptem filius.Et dicunt Hebræi quod nat Samuele,mortuus eſt primogenitus filius Phenennę,& ſingulis annis naſcentibus filiis,ſinguli Phenennæ ſunt mortui, p.2. col.325.c
phiala prius de vitro facta eſt,hialin enim Græce,vitrum. Latine,& in ſummo lata,p.1.col.1208.d
philadelphia metropolis filiorum Ammon, a Philadelpho Arabiam tenuit ſic vocata eſt,prius dicta Rabbath,p.4.co 1269.c
philiſtiim per quos progeniti ſunt,& per quem modum, p.2 col.1011.c
philiſtiim qui hodie Palæſtini,quia p, literã ſermo Hebręus non habet: pro ea Hebræi phi Gręco vtitur,p.4.co.43.b
philiſtiim camerant ne facerent Hebræi gladium,p.2.c.396.
philiſtinorum terra eſt ſupra mare mediterraneum,& ſunt ibi portus & naues,p.4.c.146.e
philiſtinorum ciuitas inſignes quinque fuerunt, p.2.c.1091.
philo Iudęus natione Alexandrinus de genere ſacerdotũ fuit & ſcripſit librum Sapiẽtiæ,& unde excerpſit, p.3.c.1886.
philo Iudæus deceptus fuit,credens eandem linguã eſſe Chaldaicam & Hebraicam,p 4.c.1498.f
philoſophia in tres partes diuiditur,logicã,phyſicam, & ethicãm,id eſt,rationalem,naturalem,& moralem,& quid quilibet,p.1.col.311.
philoſophia omnis mũdana a Græcis exordium ſumpſit,p.6 col.21.a.Item,p.3.col.1634.e
philoſophia diuinę legi nec in omnibus contraria eſt, nec in omnibus cõſonat.Multi enim philoſophorum vnũ Deum qui cuncta creauit ſcribunt,p.1.col.308.a
philoſophia moralis & phyſica pene omnia quę noſtra ſunt, ſentit: diſſidet vero,cum dicit materiam eſſe coęternã Deo & alia plura,p.1.ibid.
philoſophia mundi imbuti,cum ad fidem Chriſti conuertuntur,ad deſtruendam ſtultitiam atque errorem Gentilium aptiores atque habiliores fiunt,p.4.col.2558.f
in philoſophia humana quicunque confidunt deſpicientes in Eccleſię fidem & doctrinam ſimplicem in exitu vitę cõfunduntur,probantes nihil profuiſſe ſtudiũ ſuũ, p.4.c.873.b
philoſophię nomen Pythagoras commutauit pro nomine ſapientiæ,& quare,p.1.c.307.c.& c.542.f
philoſophiam extollunt magnifice tria,& enumerantur,& eorundem fructus,p.3.c.1596.c.f
philoſophus mundi qui vbertate verborum & facũdiæ patrocinio delectatur,dicitur diues,cui dicitur. Veruntamen væ vobis diuitibus,p.5.c.783.d.e
philoſophus,&c.p.3.col.336.d.Item,p.2.col.527.c.& ſequenti,& c.1172.f
philoſophus eruditus per ſimplicem virum Catholicum, ſed ignarum,victus & conuerſus eſt,p.3.c.1731 c

philoſophus

Philoſophus quilibet ſuperbus ſignificatur per Nabal, q ſtultus interpretatur,p.2.col.477.b
Philoſopus qui Arrium ſeduxit quaſi Melchiſue occidit: qui Macedonium Ionathan,qui Manichæum Abinadab, p.2. col.1057.c
philoſophi multi & antiqui patres multum laborauerunt in inuentione ſcientiarum & artium,quibus poſteri reficiuntur abſque tali labore,p.3.col.1660.f
Pphiloſophi antiquitus portabant virgam in ſignum doctrinæ,p.1.col.1021.c
philoſophi Patriarchæ hæreticorum Eccleſiæ puritatem peruerſa maculauere doctrina,p.2.col.1057.c
philoſophi & Poetæ ſenſerunt de diuinitate quæ humilia, & Deo indigna ſunt,p.2.c.106.e.f
philoſophi verbum crucis ſtultitiam eſtimantes,derident paſſionem Chriſti,& Eccleſiæ martyrium dementiam exiſtimant,p.2.col.1385.c
philoſophi ſummi gentium quantum in eorum literis indagatur ſine ſpiritusſancto philoſophati ſunt,quamuis de patre & filio tacuerunt,p.1.col.556.d
philoſophi multi propria reliquerunt,& mundam ac pauperem vitam agentes holocauſtum facere videbantur,ſed defecerunt & quare,p.2.col.1289.c
philoſophi & hęretici ſine fide Chriſti congregāt diuitias par uæ dignitatis,quæ nihil proficiunt eis,immo pœnam conferunt æternam,p.3.c.2039.a.b
philoſophi ex ſiderum curſu ſuſpicantur prouide regi cęleſtia & contemni terrena,quaſi nihil recti iuxta ordinem geratur in terris,p.4. col.1141.c.1142.d
philoſophi licet aliqua dixerit de natura tonitrui,iridis, & aliarum impreſſionum quæ generantur in nubibus: hoc tamen fuit in generali tantum,& valde imperfecte,p.3.colu. 345.c.& clarius col.359.a
philoſophi ratione naturali ex effectib. ſumpta multipliciter probauerunt vnitatem Dei p.6.col.1142.f
philoſophi licet Deum cognouerunt quātum ad eſſentiæ vnitatem,non tamen quantum ad perſonalem diſtinctionem, p.5.col.1168.f
philoſophi ſeu ſapientes poſuerunt vnam cauſam primā hominibus præſidentem,& illam dixerunt eſſe Deum Deorū & illam præ cæteris honorauerunt. Veruntamen cum vulgaribus hominibus,vt communiter adorabant idola in tēplis,p.4.col.661.c
philoſophi qui ponebant mundum æternum ponebant vnā cauſam efficientem omnium, vt patet de Auicenna, licet Auerois neget Deum habere rationem cauſę efficiētis, ſed habere rationem cauſæ finalis,p.6.col.1174.d
philoſophi quidam,ſcilicet Epicuri ponebant fœlicitatem in voluptatibus,& Stoici ponebant in virtutibus, vtroque tamen negabant reſurrectionem,& per conſequens aliam vitam.Paulus autem poſuit fælicitatem in anima & corpore & hoc in vita futura,p.6,col.1170.f
philoſophi quidam contempſerunt voluptates & diuitias huius vitæ,licet reſurrectionem negarent,&quo fine hoc fecerunt,p.6.col.333.c
philoſophi quidam reſurrectionem conceſſerunt,ſed quo modo,p.6.c.340.f.Item,p.3.col.170.f
philoſophi in quo poſuerunt finem beatitudinis, p.5.colum. 1085.c
philoſophi pro honeſtate infinite laborauerunt,p.4.columna 594.c
philoſophorum & hæreticorum adinuentiones(quę recte idola nuncupantur & ſimulachra Aegypti)abiiciamus,ne nos colluant,p.4.col.1225.f
philoſophorum contemplatio,quę & qualis fuit & quis illius finis,p.5.col.790.f
philoſophorum doctrina dicitur ſanguis.Ibid.c
philoſophorum libros ſi reuoluas,inuenies partē de dogmatibus veritatis nō omnia,vt apud Platonem fabricatorē mūdi Deum.Apud Zenonē,inferos & immortales animos, & vnum bonum,honeſtatem,&c.p.4.col.2405.a.Item,p.1.c. 310.a.b.Vide etiam in Plato.
philoſophorum ars dicitur maceria,p.3.co.1555.a
philoſophorū erratica dogmata per aquas Aegypti deſignantur,quæ paruulos ſenſu & intelligentia decipiunt,pa.1.col. 548.d.e
philoſophorum præſumptio eliditur,qui nihil recipere volūt niſi probatum fuerit humana ratione. quę tamen eſt ualde deficiens,p.5.col 1016.f
philoſophorum & hæreticorum doctrina omnis,quia fragilis eſt & inutilis,a veritate conteritur & diſſipatur,p.4.c.170.a
philoſophos & hæreticos ſpoliari his quæ in verbis vel ſcripturis eorum tabernaculo Dei(id eſt,Eccleſiæ) congrua reperiuntur,figuratum eſt,p.3.col.1242.e.Item, p.2.col.49. b.c. Item,p.1.col.579.c
philiſophicæ rationes contra fidem Chriſti ſunt inanes & ſophiſticę,& quare,p.6.col.620.d
philoſophicæ rationes quanto apertius excreſcunt : viliores fiunt,p.5.col.526.f
phinees prophetauit ſecundum Dei voluntatem ad delendū Chananęorum genus,tribui Iudæ præbendum eſſe principatum,p.2.col.153.
phinees ſacerdotis diligentia pro vera pietate, pa.1.columna 1375.a
phinees an & quomodo fuerit nepos Aaron,p.2.199.f
phœnice regio eſt Tyri & Sydonis,p.1.col.642.e
phyſica quid facies,Metaphyſica vidua fies.
Si Lucar moritur,logica deſtituitur.
Hos verſus fecit quidam Præſumptuoſus,p.3.col.149.c
phyton & de Phytonica diuinatione,p.6.col.1303.a.Item,p. 4.col.113.b
phytonibus dracones & alii ſerpentes miniſtrare perhibentur,p.1.co.1350.e.f.& c.1562.
phytonicus ſpiritus ſolet diuinare quæ mundi ſunt coniecturis,p.6.col.212.f
pietas poſteris etiam indignis ſalutem parit,p.4.co.334.e
pietas maiorum prodeſt poſteris,p.2.col.1209.c
pietas ſine ſcientia diſcretioræ quomodo miſereatur,ignorat p.3.col.16.d
pietas eſt cultus Deo debitus.Et per conſequens Impietas eſt viciū auferens cultū Deo debitū,p.4.col.1131.c.1132.f. 2408.f.Item,p.6.c.23.c
pietas accipitur dupliciter,p.6.col.63.c
pietatis & humanitatis officium proximo impendere tenetur quilibet in caſu neceſſitatis,extra talem tenetur debito honeſtatis,& congruitatis,p.5.col.113.c
pietatis ſpecies ad crudelitatem ducit,ſi per diſciplinam puniri culpam prohibet,vt poſt æternaliter puniatur, p.3.colu. 44.d.e
pietatis & ſimplicitatis opera quæ proximis impenduntur ꝑ lanam ſignificantur,p.3.col.1742.d
pietatem animi ſui declarat Ioſue propoſita aliis eligēdi facultate,p.2.col.145.a
piger,id eſt,negligens & remiſſus in operatione boni, lapide luteo,id eſt,confuſibiliter & dure puniri debet, p.4.colum. 2196.f
pigrum dicimus frigus,eo quod pigros facit, par.1. columna 268.a.Interl.
pigriores ſenſu per iumenta intelliguntur,p.3.col.749.
pigri pleri que ſunt in innocentia & deſides,qui nec propriam vitam curando,offendunt,ſed poſt occidentem ruinam admoniti,etiam fraternæ ſalutis curam gerunt, p.2.columna 1292.f
pigmei ſunt homines cubitalis magnitudinis. Et dicitur de eis quod pugnant contra grues,& vix ſe poſſunt ab eis defendere,p.4.col.1280.f.Item,p.1.col.134.f
pignus quare accipiebatur ita frequenter, & reſtituebatur in veteri Teſtamento,p.1.co 705.c
pignoris conditiones quæ,& quot ſunt,p.6.c.366.f
pigritia nutrix eſt ægeſtatis & penurię,p.3.col.1628.c

Pilatus an proprium vel an cognomen, & an nomen compoſitum ex pila & atus, p.5.co.459.c
Pilatus vnde erat oriundus, p.5.c.729.c
Pilatus multum ſtudium dimittendi Ieſum habebat, pa.5.col. 988.d
Pilatus grauiter peccauit, minus tamē peccauit quam Iudæi, quare, p.5.c.453.c
Pilatum in exilium miſit Gaius Imperator, parte 6.columna 1510.f. Item, p.4.co.426.f
Pilus ſecies emortua, exanguis & exanimis p.1.col.880.f
Pilus in album mutatus in leproſo quid ſignificet, p.1.colum. 1010.f
Pili Leuitarum cur radi præcepti non autem euelli, p.1.columna 1214.e
Pili mortuum quidpiam repreſentant, p.1.col.1214.e
Pili Leuitarum qui radebantur ſignabant veram vitam habere debere eos qui miniſtrant Deo nec mortui quicquā vel male olentis geſtare, p.1.col.1214.e
Pilis raſis in carne radices remanent & creſcunt, vt iterum recidantur, p.1.col.1213.c
Piloſi qui dicantur, p.4.col.158.f
Pinguis ceruix & opulenta ſuperbia affluentibus rebus quaſi multis carnibus fulta, p.3.col.179.b
Pingues dicūtur diuites temporaliter, ſimiliter donum gratiæ pinguedo nominatur, p.1.col.927.c
Pinnacula templi dicuntur tabulata, ad quid, & an mos fuerit doctoribus vt ibi ſedentes ad turbam inferius loquerentur, p.2.c.1144.e
Piorum eſt cum ab aduerſariis patiuntur, non tam ad iram quam ad pres moueri, p.3.col.209.c
Piſcina inferior quid apud Iſaiam ſignificat, p.4.co.217.a
Piſcinæ duę erant in Ieruſalem. Interior quæ ab hoſtibus capi poterat. Superior quæ non poterat, p.4.col.217.a. Item, pa.2.col.256.e
Piſcis quid ad Tobiam aſcendit de flumine viuus Chriſtus eſt p.2.col.1525.c
Piſcis nullus habet colū, niſi generans ſicut eſt cetus, p.3.397.c
de Piſce manducauit Chriſtus poſt reſurrectionem, nō de terreſtri animali, & quare, p.1.col.104 d
Piſces qui pinnulas habēt & ſquamas, dare ſaltus ſuper aqua ſolent, p.1.col.1003.a.b
piſces habentes ſquamus & pinulas, ſunt temperatæ complexionis, quia carnes eorum non ſunt nimis humidæ, & per conſequens magis ſanæ. p.1.col.1003.c
piſces ſunt reſtam pro pelle habentes, quorum ſquama auferri non poteſt, p.1.col. Ibid.
piſces triplici modo capiuntur, p.4.col.2044.f
piſces ſicut quidam putant nullius ſunt memorię, ſed certiſſimum eſt eos habere memoriam. Ibid.d
piſces omnes non niſi aquis viuere poſſunt, p.1.col.14.d.e
piſces nō fuerūt mortui in diluuio ſicut alia animalia & aues, nec poſiti erant in arca, & quare, p.1.col.146.f
piſcium genera eſſe centum quinquaginta tria aiunt, qui de animantium ſcripſere naturis, p.4.c.1457.a
piſcibus quo Adam nomina impoſuerit non dicitur, ſed credibile eſt paulatim cognitis, pro diuerſitate gētium impoſita eſſe, p.1.col.78.d.e
pitacus legiſlator ſtatuit circa ebrios amplius puniendos, non reſpiciens ad peccati grauitatem, ſed ad populi communē vtilitatem, p.5.col.1182.f
placere Domino qui non nouit, meritò ſpe bonorū carens, ne citius adueniat metuit, p.6.col.693.a
placere qui quærunt per mendacia potentibus & Prælatis, nō ſunt infauorabiliter aut benefice audiendi, ſed magis puniēdi exemplum de Dauid. p.2.col.517.c
plagę inflictæ ſunt Aegyptiis a Deo miniſterio quaſi omnis generis creaturarum, ſcilicet quatuor elementorum, corporum cæleſtium, hominum, & Angelum, p.1.col.547.c
plagæ decem inflictæ Aegyptiis, per quę factę ſunt, & correſpondenter ad afflictiones Hebræorum ab eiſdē illatas. De prima plaga & ſecunda, p.1.col.599.a.b. De tertia, columna 554.d.e. De quarta, Ibid. De quinta, c.561.c. De ſexta, Ibidem. De ſeptima, col.567.c. De octaua, co.575.c. De nona. Ibid. De decima, col.581.c
plagæ decem quibus Aegyptus per Iſraelitas verberatur poſſunt Romani regni comparari temporibus, p.1.col.567.c
plagæ Aegypti cœlitus exhibitæ, ſignant ſpiritualiter quæ mala quotidie prauas mentes feriant, p.1.c.575.b
plagarum factarum per Aaron & Moyſen in cōuincendo Aegyptios, qui ordo, & quomodo attendendus ſit, & de comparatione earundem, p.1.col.559.c
plagis quatuor populus Iudę traditus eſt, p.4.c.691.a. Aliæ terræ ſimiliter his plagantur, co.689.c
planctus peccatoris de hoc quid fuit in dæmonis ſeruitute, p.3.col.1497.c
planctus exhibetur Moyſi & Aaron, & ſuper Stephanum fit planctus magnus, ſimiliter de Iacob legitur. Ieſus Naue ſepultus refertur, non defletus & ſuper hoc myſterium, p.1.col.1695.c
planctus magnus fiebat in morte notabilium perſonarum, pa.6.col.1065.c
plangere ille perfecte nouit peccata & operis & cogitationis, vel bonum quod fecit vel bonum quod debuit & non fecit qui mūdum plene contemnuit, & ſeipſum holocauſtū Deo tribuit, p.4.col.1398.c
planetæ ſeptem habent proprios motus diſtinctos a motu firmamenti, p.1.col.21.b.c
planetæ varietates habent in circuitione. Et an & quomodo horum poſſit ratio dari, p.3.c.360.f
plantæ nouæ tactu areſcunt, p.3.col.117.b
platanus quid & vnde dicitur, p.3.col.2094.d
plato dixit de Socrate magiſtro ſuo. Amicus quidem Socrates, magis amica eſt veritas, p.5.col.1078.f
plato ne modum excederet per iram, ſeruum ſe offendentem alterius tradidit cædendum, p.6.col.555.c. Item, p.3.columna 2585.c
plato poſuit fabricatorem mundi Deum, p.4.col.1495.a
plato dixit Deum cauſam efficientem mundi, & etiam ex tempore, p.6.col.555.c
platonici libri continet. In principio erat verbum, &c. Sed illud verbum caro factum eſt, non legitur, parte 6.columna 616.e. Item, parte 1.columna 57.c. & col.98.b.c. Vide etiam col.57.c
plebs Hebræa dicitur mater Dei, eo quod naſciturus erat de ea ſecundum carnem per virgniem Mariam, p.3.co.1591.c
pleiades vnde dictæ ſunt, p.2.col.945.c
plenitudo & vacuitas virtutum in ſanctis penes quid & quomodo accipi debeant, p.5.col.1055.b
plenitudo gratię quomodo ſanctus in ſcriptura attribuatur, p.5.col.1054.d.e
plenitudo ſpirituſſancti quomodo & quando data eſt Apoſtolis, p.5.col.1224.a
plenitudo gratię incœpit in Chriſti conceptione, deriuando ad alios poſt Chriſti aſcenſionem, & non ante, p.5.colum. 1225.a
plenitudinis nomen in bono ſolet accipi. Et de hoc exempla, p.2.col.151.b.c
plenus gratia dicitur Chriſtus. Maria, & ſancti, ſed differenter, p.5.col.1030.f
plenum tot modis dicitur quod modis vacuum. ibid.f
plumbum immiſcetur metallis quę ſunt adulterata, ut aliena ſeparetur materia: etſi forte purgata fuerint, plumbum omnino conſumitur, p.4.col.363.e.f
pluralitas perſonarum & vnitas eſſentiæ in diuinis oſtenditur ex veritate Hebraica, p.4.c.750.e.f
plus valuit ad Sodomitas malum inolitum, quam bonum inſolitum, p.1.col.242.b. Interl.
pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus, par.3.columna 2027.a
pluuia quomodo dicatur concreſcere, p.1.col.1653.b

pluuia

Pluuia communiter ſequitur tonitruum, p.3.c.358.f
ἀγρώστις herbá quę,& cuius naturę, par.1. c.1653.b
Pluuia gratiæ deſcendit abundanter ſuper Apoſtolos in die Pentecoſtes poſt ſeptem Chriſti myſteria, ſicut Helias ſeptem vicibus orans pluuiam impetrauit, p.2.c.1437.c
Pluuia duplex viſibus & ſpiritalis illa omnibus cõmunis, hęc ſolis nota iuſtis, p.1.col.1134.e
pluuias ipſo tempore pluuiarum cum Iſraelitę maiores ſolito cernerent, reuerſi ad conſcientiam, peccatis ſuis hoc imputauerunt,& iram cœleſtem ſuperuenturam timuerunt. Sed nos turbatis elemẽtis & ipſo iudice per aperta indicia vim ſuæ iræ minitante, nihil de correctione morum requirimus &c.p.2.col.1336.d.e
Poderis eſt veſtis,&c.p.6.co.1465.a. Item,p.1.c.973.a.b
Pœna maxima quibus ſceleribus ſeruetur diſputando. Et reſpondetur ratiocinãdo, quia his qui per ebrietatem deuoluuntur ad luxuriam, p.3.col.1706.d
Pæna hominis deiecti eſt triplex. Prima quod ſit fugitiuus de loco proprio. Secunda eſt priuatio ſuę ſubſtãtiæ. Tertia quãdo priuatur ſua prole, p.3.col.180.f
Pæna quæ ex peccato venit productior eſt quam culpa,& quare ſic infligitur, p.5.col.1224.b
Pęna occiſionis, mutilationis ſiue talionis, quæ fuit apud Hebręos p.1.c.685.c. per totum,& ſequentibus.
Pęna omnis quam patimur, ira Dei eſt, p.3.c.1085.b
Pęna multiplex comminatur populo Iſraelitico, p.1.c 1486 e.f
Pæna quadruplicis mortis imponitur legis tranſgreſſorib. pa. 2.col.290.f
Pæna quadruplex fuit inflicta Iudęis ſucceſſiue & ſecundũ diuerſa tempora,& per quid fuit deſignata, p.4.col.621.c
Pæna hæreticorum erit maior pæna dæmonum poſt iudiciũ & hoc propter peccatum infidelitatis, & adduntur rationes.p.6.col.1358.f
Pęna ignis æterni gehennæ, ſicut & præmium regnum cœlorũ in antiquis documentis minime inuenitur, ſicut in Euangelio, p.5.cõl.122.d
Pæna mortis quæcunque aliquando ſignificatur per ignem in ſcriptura, p.4.c.1775.c
Pæna inferni eſt duplex. Vna eſt parte metis, ſcilicet, triſticia vehemens, alia eſt parte corporis, p.5.col.247.c
Pæna gehennalis dicitur pręparata ab heri, id eſt, a ſecũda die creationis mundi, vt dicunt aliqui,&c.p.4.col.286.f
Pæna dæmonum ex pęna reproborum augetur, qui in inferno erunt recluſi, ſicut econuerſo, gloria Angelorum augmentabitur ex gloria electorum, p.4.columna 286.f. Item, p.1.col. 96.f
Pœna mitiſſima omnium eſt eorum qui originale peccatum tantum habent,& nullum addiderunt, p.5.col.876.d
Pœna inflicta vel infligenda ſignificatur in ſcriptura per calicem, p.3.col.994.f
Pœna vtrum poſſit eſſe peccatum vnum, alterius peccati, p.6. col.29.c
Pœna extrinſeca imponitur Adę, mulieri vero intrinſeca, p.2. col.211.c
Pœnę ſunt arbitrariæ in noua lege,& foro conſcientiæ, ſecundum iudiciũ diſcreti confeſſoris, niſi per ſuperiores Eccleſiæ aliud fuerit determinatum, p.1.col.947.b
Pęnæ sũt in duplici genere, quia aliquæ corporales, aliquæ ſpirituales. Item corporalium quædam temporales quædam æternę, p.4.col.1209.c
Pęnæ relaxatio, ſignum eſt mitigationis iræ, p.3.col.1083.c.f
Pænæ menſura pro peccato metiẽda eſt, prout quiſque ſibi in hac vita, vel minus vel plus peccando qſierit, p.1.c.1264.c.f
pænæ inflictę ſunt homini ex trãſgreſſione præcepti ad totam vitam vſque ad mortem,& transfuſæ in poſteros, quia quales facti ſunt primi parentes per peccatum, tales filios genuerunt, p.1.co.102.f
pænę a Deo ſubito immiſſæ ad modum ſagittarum, vocantur ſagittæ diuinæ, p.1.col.1657.c
ad Pœnam ſi peccatori annus aſcribitur pro peccato vnius diei vereor ne forte nobis qui quotidie peccamus, nec ipſa ſæcula aut etiam ſæcula ſæculorum ſufficere poſſint ad pænas luendas p.1.co.1263.b
pœnarum metus reuocat a malis, p.3.c.1874.d
de pœnarum magnitudine vel menſura damnandorum, ſententiam ferre, nec de iudicio Dei eorundem, non poteſt humana fragilitas ſcire quod domini arbitrio derelictum eſt, p.4.c.135.c
Pœnarum nullus finis ſperabitur in futurum, ideo ſemper timet permanet cum pœnis, p.3.c.138.d.e
Pœnis corporalibus & temporalibus bene puniuntur filij a Deo & ab homine pro parentibus, ſed non pęnis ſpiritualibus. Ibidem.
Pęnitentia ſera ſcelerum dicitur vermis, p.1.c.2012.f
pęnitentia vtrum in cadentibus habeat locũ poſt baptiſmum arguitur contra & pro, cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum, p.6.c.858.f
Pęnitentia ſi in reprobo placuit,& in eo qui timebat amittere præſens ſæculum, quàm grata eſt ſpontanea afflictio pro culpis in eis qui placent, p.4.c.1097.a
Pęnitẽtia cur prædicatur, ſi gratis in baptiſmo fit remiſſio peccatorum? p.5.c.10.d
pęnitentia vera de pręteritis,& cautela contra recidiuum pro futuris ſufficit Deo, p.5.c.1155.c
pęnitentiæ veræ vnus dies tantum valet, quantum mille anni, ſicut latroni, parte 6.c.1368.e
pęnitentiæ graue pondus pęnitentibus imponentes, ipſis peiorandi occaſio ſunt. Immo ſi errando modicam pęnitentiã imponunt, nonne melius eſt propter miſericordiam rationem reddere quàm propter crudelitatem, p.5.c.373.c
pęnitentię perfectę duo modi, confeſſio & emendatio, par. 3. c.697.c
pęnitentię auſteritas ſignificatur per altare holocauſtorum, in qua caro propria Domino ſacrificatur: & hæc oblatio tanto eſt melior,& placentior, quanto propria charior homini quam aliena.p.2 c.1147.c
pęnitentię triplex eſt modus. Primus, errores,& omnia mala ante baptiſmum abrenunciare cõdemnare. Secundus, poſt baptiſmum lapſus per pœnitentiam renouari. Tertius, quo ſancti quotidie a talibus purgantur peccatis: ſine quibus vita non agitur, p.5.c.70.d
pœnitentiæ virtus timore concipitur, qui eſt initium ſapientiæ, p.5. Ibidem.
pœnitentiæ deſertum aggrediens fortius tentatur ab hoſte, p. 5.col.80.f
pęnitentiæ auſteritas quibuſdam comparatur, quæ licet modeſta, ſine tamen grato habentur, p.5.col.491.b. Item, p.4. col.862.f.& col.1118.f
pęnitentiam agens offerre ſe debent ad pęnã vt hic puniatur a Domino non ad ſupplicia ſeruetur æterna, p.2.c.667.b
per pęnitentiam incaſſum corpus atteritur, ſi inordinatis motibus mens vicijs diſſipatur, p.4.c 471.b
pęnitentiam agere in fauilla & cinere quid eſt, p.3.c.407.a
pęnitentiam tarde aſſumens ſignificantur per annam, parte 3. col.13.c
pęnitet ſero qui in tenera ætate noluit, p.3.c.172 b
pęnitere ſe dicit Deus humano more, p.2.c.407 & 408.d
pęnitere videtur Deus dum opus mutuat, voluntate tamen & diſpoſitione immobili permanente, p.1.c.1 1.a. Intell.
pęnitere eſt ante acta deflere,& deflenda non committere. p. 5.c.158.e.f
pęnitere volentibus, grauia onera imponentes reprehenduntur, p.3.c.351.c
pęnitens, p.1.c.1679.f. Item, p:3.col.376.f.& 885 c.& colum. 991.c.& 1209 c. Item, parte ſecunda, colum. 1289.c.& col. 531.c.& col.629.c. item, parte quarta, columna 1925.a. & col.2545.c
pęnitens aut tacitus labiis ſ et bus indulgentiã ſilentio deprecetur, aut etiam ſi loquendum aliquid, ex dolore, contriti pectori, ſuadetur, paucis loquatur, p.2.col.1269.c

Pænitentium arma ſunt cinis & cilicium,p.3.col.1580 e
Pænitentis humilitatis eſt vallis lachrymarum, p.3.c.184.d e
Pænitentem libenter ſuſcipit Dominus occurrit filio inopia & ſqualore confecto gratiam reddit reuertenti, ſi tamen cum ploratu & vlulatu redeat ad patrem,p.5.co,611.c
Pænitentibus triplex eſt difficultas ad opera virtutum, p.5.co lum,887.c
Poeta aliquando dicitur etiam propheta large accipiẽdo hoc nomen,p.6.col.766.e
Poetę,aſtrologi,philoſophi,qui inania loquuntur, & in verbis tantum confidunt,Deum ad amaritudinem prouocat. Regnum enim Dei nõ eſt in ſermone,ſed virtute,p.1.c.1473.b
Poetarum carmina,& doctrinæ ſeculares cibus ſunt dęmonũ & ſiliquę ſterili ſuauitate reſonantes,p.5.col.908.e.Item,p. 4.col.903.b.c
Poetarum carmina,per ranas ſignificantur, quæ inani & inflata modulatione vel ranarum ſonis & cantibus mundo deceptionis fabulas intulerunt,p.1.col.552.b
Poetas & philoſophus cum legimus,vt diuinam ſcripturã ſapientius & facundius legamus, argentum & aurum ab Aegyptiis petimus,p.1.c.445.b
Pollicitatione bona ſecurior ne videaris cum facis mala, nec de mala comminatione diffidas ſi conuerſus facis meliora, p.2.col.1268.e.f
Polluit diabolus tribus modis ea quæ coram hominibus bona ſunt,p.3.col.18.e
polluti non celebrant,vel communicant in craſtino, niſi neceſſitas vel diei ſolennitas recompenſet,vel probabiliter credatur quo a diabolo talis pollutio procuretur,p.1.col.1547.c
Pollutio terræ iniuſtitia eſt,purificatio vero iuſtitia, p.1.colu. 1448.e
pollutio in ſomnis an & quando peccatum,ſit,p.1.Ibid.
polus arcticus & antarcticus qui & quales dicuntur,p. 3.colu. 124.f.Item.p.4.co.164.f
pompeius quando & per quem Ieroſolymam venit,& vrbe capta & templo reſerato vſque in ſancta ſanctorum acceſſit, &c.Iudæamque tributariam Romanis fecit, p.4.col.2375. c.Item,p.5.col.370.f
poma qui portat,odore fruitur,ſed aliis cibum fert,p.3.columna 130.c.f
poma quę poſſunt manu colligi,primo colliguntur, & poſtea illa quæ non poſſunt capi niſi cum vncino,quo rami attrahuntur, p.4. c.1891.c
poma ſolent paleis miſceri,vt illæſa vſque ad terras ferantur, p.3.col.130.e.f
poma pulcherrima in locis maris mortui nata quæ & qualia ſint,p.6.c.1557.a.b. Et horum myſtica ſignificatio.Ibid.
poma mandragoræ quæ petiuit Rachel, cuius efficaciæ, p.1.c. 342.f. Vide etiam in Mandragora.
pompæ vigent in æquitaturi,vaſis & ferculis(vt de aliis taceamus) in Eccleſiis & cænobiis,vbi prælati fuerunt valde boni paucìſque contenti, p.1.c.171.c
pondus omne candelabri in tabernaculo erat,vt dicit Ra.Sal. pondus centum & viginti librarum, ſecundum pondus Coloniæ,p.1.col.746.f
ponderá antiquitus fiebant cum lapidibus ſicut modo fiunt per diuerſas portiones metalli,&c.p.3.col.1672.f
pontificis veſtimenta ſunt opera virtutum,ſapientię,doctrina p.3.col.2237.
pontifex ſummus in determinatione negociorum fidem vel mores tãgentium per ſe vel per alios ad hoc idoneos debet inueſtigare quid de hoc ſentiant ſacrę ſcripturę, & ſecundũ hoc negocia terminare. Et de hoc figura,p.2.c.1307 c
pontifex ſummus cum ſuo collegio remedium adhibere debet,non ſunt ſolum in ſtatutis prælatorum inferiorum, ſed etiam in ſuis ſi nimis grauia videantur,p.6.col.1148.f
pontifex primo omnium totus ſit caſtitate veſtitus,quod indumentum vſque pedes tegens totum corpus,ſignificat, pa.1. col.883.b
pontifex ſtat in gradu ligneo,cum ſingulari imitatione Dominicæ paſſionis altiorem ſe cęteris facit. Si enim nõ imitatur paſſionem Domini, nondum gradum ligneum vnde aliis premineat aſcendit,p.2.col.1376.e
pontifex neceſſe eſt vt timidus & erubeſcens,quæ ipſe non ſecit,aliis facienda prædicet, p.2.Ibid.
pontifex debet orare pro toto mundo,& per quid hoc ſignificatur,p.3.col.1971.b
pontifex dicitur Chriſtus,& quare,p.6.col.822.f
pontifex ſiue Pontifices,p.2.col.1653.c.& c.1083.c. & 165.c. Item,p.6.col.1567.c.Item,p.4.col.2581.c.Item,p.3.c.741. c.& 1327.f.Item,p.1.col.1051.a
pontificis ſecundum ordinem Melchiſedech mors erat humani peccati ſolutio,p.1.c.1447.a
põtificis ad ſtatũ promoueri dignus eſt doctor cuius virga germinat,floret & facit fructum,p.1.c.1283.c
pontificis tanta debet eſſe ſciẽtia,vt egreſſus eius & motus, & omnia vocalia ſint, & veritatem quam mente concepit,habitu reſonet,quidquid agit,quidquid loquitur,doctrina ſit p.1.col.975.a.b
põtifici ſoli licebat intrare ſancta ſanctorũ, & hoc ſemel in anno,p.4.col.927.a
pontifices Iudæorum a Seleuci Nicanoris regno vſque ad Iudam Machabæorum enumerantur,p.4.c.2419.b
pontifices Iudęorum tempore perſecutionis Chriſti erant de tribu Leui,& Phariſæi pro maiori parte erant de tribu Symeon,p.5.co.1140.c.& ſeqq.
pontifices fuiſſe omnes primogenitus a Noe vſque ad Aarõ aiunt Hebręi,p.1.c.203.b
pontifices veteris Teſtamenti quomodo conſecrati ſunt poſt mortem Aaron,p.1.co.475.a.b
pontifices,Summus ſcilicet & cæteri debent eſſe ſoliciti vt loca ſuæ iuriſdictionis clauſa ſint virtutum muris,& quod ibi ſine ſacerdotes & clerici armis ſacræ ſcripturæ & orationis deuotę muniti,p.2.col.1193.c
pontifices in nouo Teſtamento & curati,& etiam clerici,ſeculares,vel religioſi ſtatim quando nudantur veſtibus virtutum,mortui ſunt ſpiritualiter,licet adhuc viuant corporaliter. Et de hoc,figura,p.1.col.1313.c
pontifices & ſacerdotes de nouo conſecrati, a ſeptem debent abſtinere,& quæ illa ſunt,quo facto debent offerre ſeptem, & quę illa ſunt,p.1.c.980.f
pontifices concedunt plerunque de facultatibus Eccleſię principibus contra ſuos aduerſarios,quæ non ſunt ad hoc ordinatæ & ſic incurrunt malum offenſæ diuinæ,& de hoc figura,p.2.col.1344.f
pontificum Iudaicorum a fundatione primi templi catalogus ſimiliter & eorum qui poſt captiuitatem Babyloniæ in gente Iudæa fuerunt,& ſub quibus regum temporibus pontificatum habuerunt,p.4.col.2397.b.& 2398.d
pontius nomen proprium eſt,& Pilatus cognomẽ,p.5.c.447.c
pontificale officium,quomodo,& quare,& quando aſſumendum,p.6.col.842 f
populus caſtigatus qui pro arcu noluerit adire periculum,pa. 2.col.354.f
populus Iſrael non acceperunt Dominum vniuerſæ terrę promiſſionis quia amplexi ſunt impiarum gentium cognationem,p.2.col.140.f
populus ſubditus communiter habet tres ſtatus vel ordines, ſcilicet agricolas,milites,& Deo ſeruientes, p.1.c.1159 c
populus Iudęorum cur ſua manu ſontes punire iubebatur,p. 1.col.1081.a
populus Ephraim ſignificat Iudæos & hæreticos, p.1.colum. 123.c
populus Iſrael per multas viciſſitudines rerum paſſus eſt,pa. 154.d
populus iudaicus quomodo peccarent cum montem nolente Moyſe conati ſunt aſcendere,p.1. c.1264 f
populus nationũ liber & laſciuus,cui nullus rationalis doctor frenum correctionis poſuit,per Apoſtolos ad Dominũ adducitur,p.5.col.343.b

Populus qui in campo fidei nullius officii loris ligatur, ſignificatur per onagrum, p.3.col.92.d
Populus Eccleſiæ in duplici differētia eſt. Quidam ſpirituales percipiunt ſapientiæ & ſcientiæ dulcedinem. Alii ſunt carnales, iumentis & pecudibus ſimiles, ci aſſis & ſtolidis ſenſibus abundantes, p.1.col.1417.a
Populus totus Iſrael, licet diceretur Dei filius, tamen ſacerdotes ad eius miniſterium deputati dicebātur filii & ſerui modo ſpeciali, p.4.col.2181.b.& ſeqq.
Populus Iſrael dicitur ſegregatus, ab aliis populis, & ſolus, & quare, per quæ & quot, p.1.c.1342.f.& 1673.c
Populus Chriſtianus & multo fortius clerici, principes, & prælati ſingulis diebus intendant cultui diuino, antequam ad opera propria manum mittant, p.1.col.884.d
Populus Chriſtianus & princeps tot & tanta obtulerunt prælatis & miniſtris Eccleſiæ, quod aſcendunt vltra neceſſitatē immo etiam contra vtilitatem, propter abuſum inde ſequētem. Ibid.
Populus peccandi argumentum aſſumit a peccatis ſacerdotū dicens: Quare non facerem hoc, ex quo ſacerdos meus facit hoc, p.1.col.931.c
Populus ſicut ſequitur ſacerdotem in malum, ita ſequi debet in bonum, p.1.col.635.c
Populus communis in nouo Teſtamento arcendus eſt cancello vel choro, vbi diuinum officium celebratur. Et de hoc figura, p.1.col.1288.f
Populus tenetur prouidere ſeruientibus Deo de victu & veſtitu. Et oſtenditur hoc ex vtroque Teſtamento. Et iſtud etiā obſeruatum fuit ab antiquo apud Gentiles, p.1. c.1289. c. & co.1241.c. Vide etiam in Seruientes communitati.
Populus Iſrael pollere debuit ſpeciali ſanctitate præ cæteris & prærogatiua, p.3.c.1579.b. Item, p.1.c.2657.a.b
Populus Iudaicus ſignificatur per duodecim lapides de Iordanis fundo exportatos, p.2.c.27.b
Populus Iſrael poſt ingreſſum terræ promiſſionis habuit triplicem modum gubernationis, videlicet per iudices & quamdiu. Per reges & quamdiu, per pontifices, &c.p.2.co.309.c. Vide etiam in Canhedrin, & in Dominus.
Populus vterque Iudaicus, ſcilicet, & Gentilis, per duos baiulos botri figurantur: quorum prior cæcus & auerſus, ignarus pendentis gratiæ, poſterior credens Chriſtum, ante oculos habens, ſemper quem portat videt: & quaſi ſeruus dominum, & diſcipulus magiſtrum ſequitur, p.1.col.1256.e.f & col.1466.d.e
Populus Iudaicus antequam peccaret deceptus ab exploratoribus incedebat recte verſus montem Seir, ſed poſt peccatū declinauerunt a via recta & magno tempore fuerunt vagabundi per deſertum, & poſtea ceuierunt verſus montē Seir p.1.co.1469.c
Populus Iudaicus Chriſtum ligno crucis affigens, nō credidit eſſe Dei virtute, ſicut Moyſes cum petram percuſſit de virtute Dei dubitauit, & figurat Moyſes populum ſub lege poſitum, p.1.col.1468.d
Populus Iudaicus a principio fuit murmurationibus aſſuetus & ſignificatur per Anon, p.2.c.567.c
Populus Iſrael decem vicibus tentauit, & enumerantur, pa.1. col 1262.f
populus multitudo eſt, cum ergo dicitur: Appoſitus eſt Iacob ad populum ſuum, quæritur de quo dicatur, cum pauci fuerant, ſcilicet, Abraham & Iſaac & Iacob, &c.p.1.colu.465. ad 471.
populus Iſrael vocatus eſt hæreditas domini, & quare, p.3.co. 1038.f
populus Iſraeliticus commendatur in propheriis Balaā, ſecundum quadruplicem ſtatum, in quorum vno quoque multipliciter laus eius explanatur, p.1.col.1402.f
populus ſub lege a Deo data an proprie debebat cultui diuino applicari ſub nomine tetragrammaton, p.1.co.507.a.& 539.a.b.c
populus Iſrael ſponſæ nomine intelligitur, p.3.col.1819.c
populus iudaicus fuit deſponſatus per ſuceptionē legis, & principales populi impoſuerant ſibi coronas in die dationis legis, & ideo fuerūt coronati ad modum ſponſę, p.1.c. 846.f. & clarius, 854.f.& 855.a.b
populus iudaicus coronas nō depoſuit ad oſtentandū, quòd eſſe volebat ſubiectus legi, ſed quia peccauerat per idololatriam, &c. ad eorum cōfuſionem præcepti Dominus eas deponi, p.1.col.846.f
populus totius mundi in tres partes diuiſus eſt poſt paſſionem Chriſti & publicationem Euangelii: quarum vna eſt Iudęorū obſtinatorium, alia eſt Gentilium in infidelitate remanētium tertia eſt Chriſtianorum, p.4.c.2163.b
populi Iudaici priorem honorem ſic conſideres, pontificalem ordinē, inſignia Sacerdotū, &c.& eos cum cœleſtib. in terris habere conſortia, &c. Nunc autem multo dedecore horreſcunt, ſine tēplo, ſine altari, ſine ſacrificio, ſine Propheta, ſine Sacerdotio, ſine cœleſti viſitatione, vnde patet ꝙ pater conſpuens perfudit vultus eorū ignominia, p.1.col.1252.d
populi Iſrael conſuetudo fuit, vt quidquid dubitarent, a Domino per Prophetas quærerent, p.4.co.1219.a.b
populi ordinatio vt bona ſit requiritur poſſeſſionum inter ſe diuiſio, p.1.col.1377.c
populi Iſraelitici ſtatus quadrupliciter diſtinguebatur, in domum Iſrael, in domum Aaron, in domum Leui, & in timentes Dominum, & qui per hos ſignificantur, p.3.col.1412.f
populi deuoti licet nunc ſint aduenæ a patria cœleſti, tamē libenter volunt audire de ea prædicatione verbi diuini, ſicut quilibet aduena libenter audit bonos rumores de patria ſua, p.1.col.308.c
populi duo, Gentilis, ſcilicet & Iudaicus, nomine duorum debitorem ſignificantur quare & quomodo, p.5.c.802.d.c
populum Iſrael Deus gubernauit, & direxit tripliciter, p.2.co. 551.c
populo Dei exulta, audi tuę nobilitatis inſignia, vocaris enim non plebs ſed vt rex. Sed diſce quid agendo quiſque fiat Rex, p.2.col.182.f
populos duos exprimunt duo filii Adę, Iudaicum, ſcilicet natu maiorem, & Chriſtianum minorem. Maioris ſacrificium de terrenis operibus reprobatur, p 1.c.112.d
porcina caro & omnia quorum eius erat illicitus in veteri lege erunt tempore Meſſię licita, oſtenditur ex Hebraica gloſa, p.4.col.540.d.c
porphirius dixit quod ſola anima eſſet beatificabilis, & corpus omnino eſſe fugiendum, & ſic nō idem ipſe homo reſurgeret qui compoſitus eſt ex anima & corpore, p.3.c.210.f
porphirius hęreticus, quomodo & qualiter Danielis prophetiam de Chriſto, & alii calumniari nitebatur. p.4.c.1491.b Et ſæpe ſępius reprehenditur ſignanter, col.1583.c
prophirius calumniam ſtruit Eccleſię, ſuam oſtendens imperitiam dum Euangeliſtæ Matthæi nititur arguere falſitatem, p.2.col.1263.c
prophirii impii ſtultitiam caueamus, ne matronæ & mulieres ſint noſter ſenatus quæ dominētur in Eccleſiis, & de ſacerdotali gradu fauor iudicet fœminatum, p.4.c.55.a
porta regni eſt dies iudicii, in quo electi intrant ad gloriam, p. 3.col.79.b
porta mortis, vicia, portæ, vitæ virtutes, &c.p.4.c.241.a
porta militantis Eccleſiæ eſt baptiſmus, porta triumphātis eſt extrema vnctio, p 4.col.499.b
porta gregis in Hieruſalem a ſacerdotib. prima ædificata vel ſanctificata eſſe videtur in vicina ipſius templi, & hoc congruere videtur, & quare ſic dicitur, p.2. col.1437.c. vocata eſt etiam porta negociatorum. Ibid.
porta piſcium in Hieruſalem reſpicit Ioppen, vicinior mari inter cunctas vias Ieruſalem, & nunc porta Dauid fertur appellari, & eſſe prima portarū ad Occidētē mōtis Siō, p.2.ibi.
porta vetus in Hieruſalem nominatur alibi Porta iudiciaria, & quare p.2.col.1459.c
porta ſpecioſa templi vbi & a quo conſtructa, pa.2.col.531.c item, p.6.co.1408.f

Portę ciuitatis Ieruſalem principales ſex quid myſtice ſignificent p.2.col.1355.c
Portę dicuntur omnes articuli fidei,& etiam ſacramenta Eccleſiæ & non habent efficaciam,niſi ab vno Chriſto qui dicitur porta in ſingulari,p.3.col.1334.f
Portę equorum fuerunt duæ,p.4.co.802.d
Portæ inferi quę ſint,p.5.col.280.d
Portæ duę ſunt per quas tentant diabolus,ſcilicet cupiditatis & timoris. Eiſdem in contrarium verſis intrat Deus, par.6. col.555.b.Item,p.3.col.631.b
Portæ duæ,oculorum,ſcilicet & aurium. In his duobus ſenſib. maxime peccat homo,& punietur,p.4.c.2150.d
Portæ quatuor erant in atrio templi ſm quatuor parte orbis & erant quatuor portarii,ſiue ianitores. Prima erant Orientalis,ex qua parte erat ingreſſus templi ſecunda Occidentalis,ex qua parte erat poſterior pars templi, quæ dicebatur ſanctum ſanctorum,aliæ duę Aquilonaris & Auſtralis,erãt ex lateribus templi,p.1.col.1115.c
Portæ templi clauſerunt ſe, cum ſacerdotes portantes arcam vellent eam transferre de tabernaculo Dauid &c. quando & ꝓpter quid aperiebãtur,p.3.c.620.d.e.Itẽ, p.2.c.1163.b.c
Portę per quas fit ingreſſus ad Eccleſiam militantem ſunt exorciſmus,cathechiſmus,&baptiſm',p.3.c.1105.c.1107.b.c
Portam fuiſſe in Ieruſalem quæ porta acus dicta ſit in nulla autentica ſcriptura inuenitur,ſicut quidam exponũt illud. Facilius eſt camelum,&c. p.5.col.323.c
Portis adhibentur valuæ,feræ,vectes,& quare,p.6.c.1571.a
Portenta quę dicuntur,p.5.col.859.c
portenta aliquando portendunt proſpera, aliquando præfigurant aduerſa,p.4.c.2413.c
Portus in Iudęa ſuper mare Mediterraneum eſt in Ioppe,p.4. col.2021.c
Poſitio manus Dei ſuper aliquem ſignificat occultationẽ ſui, ſubſtractio manus eius denotat reuelationem,p.1.columna 725.c
Poſſeſſio Dei qui vult eſſe duas habeat uxores, ſcilicet gratiã & emendationem morum: hæ generant fructus,&c.p.2.co. 311.c
Poſſeſſionem habet quiſque ſecundum virtutem & conuerſationem ſanctam,alius virginitatem habet, alius cõtinentia pollet,ille pauperum patrocinio,p.1.col.1127.c
Poſſeſſiones Eccleſiæ dicuntur amortizatæ,ſicut res inanimatæ cõſecratæ dicebantur mori vel mortuæ,p.1.col.1154.f
Poſſeſſiones Eccleſiæ diſtrahi non debent, cum a regis Deo ſint mancipatæ,& ideo in nullius bonis computandę,pa.1. co.439.a.Interl.
Poſſibile Deo eſt ꝙ nobis donare eſt impoſſibile, p.2.c.883.b
poſſident fideles Dominum per fidem & dilectionẽ, & Deus poſſidet eos per gratiam,p.4.col.907.c
poſtilla Nicolai de Lyra tribus commendatur & ex tribus inſufficientia aſcribitur,p.1.in præfatione Lyrana. Sed excuſantur. Ibid.
poſtillam ſuam correxit vltimate Nico. de Ly. anno. M.ccc. xviij.p.4.col.1611.c
poſtulationem faciendo quare Moyſes & Samuel cæteris patribus præferuntur,p.4.col.691.a
potens malicioſus habens multos auxiliatores in ſuis malis, ſcilicet diabolum conſiliarios, conſanguineos, adulatores miniſtros ſuos,& ſibi confederatos,p.4.col.1294.f
potentes aſſimilantur accipitri,qui manſuetus videtur,p.1.co. 1540.e.f
potentes huius ſęculi deſignantur per rhinocerontem,p.3.co. 370.c
potentes & principes magis ſunt ſolliciti ſeruare honeſtatem inter extraneos,quam inter domeſticos,p.3.co.1203.c
potentes dicuntur in aliis gentibus in pręlio,qui corporis robore fortiores ſunt,in Iſrael uero qui iuſtiores, p.2.c.184.f
potentes ſæculi quos conſortes habent naturæ, dedignantur habere conſortes gratiæ & honorem quem ſoli Deo debuerant,in ſeſe transferre contendunt,p.2.c.1357.c
potentes huius ſęculi diabolus ſtudet incitare ad odium amicorum Chriſti,& non ſolum ad odiendum in corde, ſed etiam ad perſequẽdum in opere, & per quem ſignificantur, p.2.col.438.f
potentes potentia examinabuntur,p.2.col.794.d
potentes conſumptis bonis in toto vel in parte in ebrietatib. & conuiuiis frequenter ſe conuertunt ad ſpoliãdum Eccleſias iocalibus,p.4.col.1555.c
potentes malicioſi ſignificantur,&c.p.4.Ibi.& 2044.f.1729.c
potentes antiquitus lecto habebãt argenteos & aureos exterius,ſed interius de alia materia,p.3.col.1712.f
potentia Dei tanta eſt,quod quæ per angelos & magnas poteſtates faciebat in Aegypto,ea ſæpe etiam per elementa faciat admirabiliter,p.2.c.960.e
potentia nulla contra hominem,niſi prius ſibi ipſi damnum intulerit,p.1.col.1369.b
potẽtia Dei glorioſa relucet in ſolis operibus,quæ ſunt illuminare cætera corpora,renouare terram herbis & floribus, terrena ſcientia foliis & fructibus, & ſic de aliis eius effectibus,p.3 col.2187.c
potentia Dei patris apparet in duobus, ſcilicet in creaturarũ productione & conſeruatione,& impiorum iuſtificatione p.6.col.796.f
potentia a quo fit & quomodo,& per quid laudabiliter vel reprehenſibiliter poſſideatur,p.6.col.164.e
potentia diuina quę manifeſtata fuit in veteri lege per miracula ſubuertentia inimicos,& liberantia populum Dei, in noua lege oſtenſa fuit per mirabilem patientiam ſanctorũ p.3.col.1013.a.b
potentiam creatoris oſtendit pulchritudo firmamenti per claritatem ſiderum,p.3.col.2187.c
potentatus iſtius mundi per quid ſignificatur,p.4.col.2345.b
potenti & iniquo quicunque adhærer,ipſe quoque de eius potentia velut ex pinguetudine tumet,p.3.co.180.d
potati nimis multi vulnera per tumorem acceperunt, quę nulla ferri cauſa pertulerunt,p.3.col.1707.d
potatio vini intemperate eſt cauſa vt eueniant mala, p.3.col 69.a
poteſtas bona & mala a Deo eſt,&c.p.6.c.163.a.b
poteſtas non eſt cuiquam niſi a Deo æquo,etſi te lateat æquitas,p.3.col.873.a
poteſtas non eſt a diabolo,ſed obnoxia tamen inſidiis diaboli nec ideo mala ordinatio poteſtatum,quia malo ſunt obnoxiæ poteſtates,p.5.col.745.b
poteſtas tunc ſolum bene regitur,cum nonamando ſed timẽdo retinetur,& oportet vt miniſtrari recte valeat, quod nẽ cupiditas,ſed neceſſitas hanc imponat,p.3.c.321.b
poteſtas dæmonis tanta eſt,quod nulla uirtute hominis, carminibus,herbis,lapidibus,characteribus,& ſimilibus, arceri & ſtringi poteſt,p.3.col.391.b. Vide etiam in Dęmones.
poteſtas diaboli quodammodo fuit eiecta a populo Iudaico per legis dationem,& tranſiit ad gentilem ſine lege, &c. ſed adueniente Chriſti prędicatione & Apoſtolorum,rediit ad populum Iudaicum,p.5.col.247.c
poteſtas Chriſti ſecundum naturam diuinam cum ſit infinita, nec deprimi poteſt,nec etiam ſublimari. ſecundum uero naturam humanam ſublimata,& adhuc ſublimabitur,p.2. col.327.c
poteſtas ſpiritualis,quæ dicitur clauis,eſt duplex. Vna eſt diſcernendi vel iudicandi peccatum a non peccato, alia admittendi uel excludendi a cœleſti regno,p.5.c.280.f
poteſtatis nomine interdum accipitur poteſtas ipſa, aliquando ipſe homo habens poteſtatem,p.6.c.163.a
pőtatis ordo nõ in crimine eſt,ſed elatio tumoris, p.6.c.164.e
poteſtati quando,& quando non obtemperandum ſit, par.6. Ibid.
poteſtatem accipiens in populo ſecundum magiſterium diuinę legis vitam ſuam & ſubditorum ordet atque regat, p.1. col.1386.d
poteſtate pro cõmuni utilitate accepta,quia aut nõ vtitur,aut abutitur

abutitur, ſuo ſe gladio confodit & quo ab hoſte defendi debuerat,hoſtem potius iuuat.p.2.c.509.c
poteſtates diuinæ oĩa cõprehendere et nõ poſſunt.p.4.c.1076.f
poteſtates ſeculares,licet inter fideles propter catholicam cõfeſſionem annumerentur,ſæpe tamen tales fraudem moliũtur negotio regni terreſtris,p.4.c.2337.a
potio cathartica quę dicitur,p.4.c.757.a
potum qui dat ſitienti,vel calicem diuini verbi porrigit errãti ob id vt à Deo remuneratore,vel terrenum commodum vel terrenam ſapientiam expectet huius crater non eſt torna factus p.3.col.1871.b
potus & cibus in ſacra ſcriptura generaliter nomine panis & aquæ intelliguntur,p.3.c.2148.f
potus vini tempore fuit ſimpliciter prohibitus ſacerdotibus, quo debebant ad miniſterium tabernaculi & altaris accedere,vt haberent ſcientiam diſcernendi,p.1.c.995.b.c
prçambulum eſt explicatio mundi,per quem dedit Dominus præcepta decalogi,p.1.c.1490.e
præcellentes alios in aliqua gratia ſpeciali in Eccleſia Dei,vt pote in auro ſapientiæ,&c.omnes iſtas gratias conuertere debent ad ædificium Eccleſiæ in bonis moribus & fide, & de hoc figura,p.2.c.1132.f
præceptor vnus præeſſe debet aliis in choro cãtantib. ſicut in qualibet Eccleſia cathedrali vnus eſt Epiſcopus,& vnde huius trahitur exemplum,p.2.c.1113.c
cuſtodire prçceptum & memoriam habere de præcepto ſiue de lege differentiam habet,p.4.col.2180.d
præceptum de ſabbati obſeruatione,partim eſt morale,& partim ceremoniale,quando & quomodo,p.1.col.665.b.c. & col.668.d.e
prçceptum de obſeruantia ſabbati continent plures obſeruãtias p.1.c.628.f
præceptum de concupiſcentia vtrum ſit unum prçceptũ vel duo,p.1.col.669.c
præceptum de dilectione Dei,an & quomodo poſſit dici lex, p.1.c.1490.d.Et an illa conſequentia valeat:Hoc eſt mandatum magnum in lege,igitur eſt proprie lex.ibid.
prçceptũ de dilectione ꝓximi(ꝑut in lege diuina tradit an)ſit de ꝑceptis iuris naturalis primo & ꝑ ſe notis, p.1.c.1078.e.f
prçceptum charitatis ſiue de dilectione Dei,quatuor locis traditur in ſcripturis,p.5.c.373.c
præceptum charitatis qualiter ſit intelligẽdum,qualiter ſit primum,qualiter implendum, p.5.c.372.c.& quomodo impletur,vel hic vel in futura vita. Ibi.374.e.f
præceptum an viro ſoli,vel etiam fœminæ Dei dederit de abſtinendo a fructu ligni ſcientiæ boni & mali, p.1.c.76.e.f
præceptum primum Hebræis bimembraliter diuidunt per affirmatiuum & negatiuum,p.1.col.668.f
præceptum de vnitate Dei,quæ neceſſitas fuit totiens repetẽdi in Deuteronomio,cum prius in Exodo poſitum fuit, p.4.col.1733.b.c.1734.d
præceptum de dilectione Dei,prout in lege traditur,eſt difficilimum præceptum etiam de dilectione proximi non modicæ difficultatis eſt & quibus,p.1.col.670.e.f
prçcepti tranſgreſſio an non fuit totaliter conſummata uſque ad comeſtionem uiri,p.1.c.104.d.e.108.f
prçcepta non bona,quę,quare,& quomodo ſic dicantur, p.4. col.1227.a.b
præcepta legis veteris ſunt ſexcenta & tredecium,p.2.colum. 291.b.c
præcepta quędam ſunt circa mores,& dicũtur præcepta:quædam ſunt circa modum colendi, & dicũtur ceremonię quędam ſunt circa iuſtum hominũ conuictum,& dicuntur iudicia,p.1.c.1497.b.c
præcepta iudicialia & ceremonialia euacuata ſunt per nouã legem aliter tamen & aliter,p.1.c.685.b.c
prçcepta iudicialia ſic ſunt euacuata,ꝙ non obligant in lege noua tamen obſeruare non eſt mortiferum, quomodo & quare,p.1.c.Ibid.
præcepta moralia manent in noua lege, quia ius naturale eſt immutabile.Prçcepta vero iudicialia & ceremonialia euacuata ſunt per nouam legem,p.1.ibid.
prçcepta ceremonialia & iudicialia non fuerunt ſimpliciter inobſeruabilia, ſed dicũtur inobſeruabilia, quia de difficili obſeruabilia,ſicut dicitur aliquid intranſibile,quod de difficili eſt trãſibile,p.6.c.1149.c
præcepta ceremonilia reducuntur omnia ad præceptum de obſeruantia ſabbati,& omnia iudicialia & moralia ad alia præcepta,p.1.c.673.c
præcepta quædam in ſcripturis ſunt obſeruanda in hac vita, & in futura perpetuo.Alia quę toto tẽpore huius vitæ iubẽtur obſeruari. Alia ſunt quæ in veteri Teſtamento obſeruata ſunt ſed iam coruſcante Euangelio,non iuxta literam, ſed ſecundum myſticum ſenſum obſeruãtur,p.1.c.745.b.c
precepta decem ſunt quaſi quędam concluſiones immediate ſequentes ex principiis iuris naturalis,quæ ſtatim capiũtur etiam a parum intelligentibus, & talia erant proponenda toti populo in communi,p.1.c.673.c.& c.685.b.c
præcepta alia præceptis decalogi ſunt in duplici gradu: quia aliqua ſe habent ad prçcepta decalogi ſicut principia corũ. Alia autem ſe habent ad ea ſicut quædam concluſiones elicitę ex prçceptis decalogi,p.1.col.1498.d.e
prçcepta omnia legis Moſaicæ reducuntur ad tria genera prçceptorum,ſcilicet ad moralia,ceremonialia & iudicialia,p. 2.col.1342.e.f.Item,p.3.c.1197.c
præcepta moralia & iudicialia iuſtificabant,&c.p.6.col.54.e
prçcepta moralia & ceremonialia & iudicialia quomodo euacuantur,p.6.c.785.b.c.& col.ſequenti.
præcepta decalogi dicta ſunt verba vitę,quia ſeruantes ea nõ incurrebant pænam mortis corporalis, quæ trãſgreſſorib. infligebatur,p.6.c.1059.c
prçcepta decalogi omnia ordinantur ad actuum diligendi,p. 6.col.266.f
prçcepta de dilectione Dei & proximi inquantum ſunt de neceſſitate ſalutis,in veteri lege ad plenum continentur, ſed quantum ad perfectionem & tanquam conſilia, continentur in noua,p.6.col.1391.c
prçcepta charitatis cur inter prçcepta decalogi nõ ponuntur cum tamen ſint prima & maxima in quibus tota lex pendet & prophetæ,p.1.c.980.f.& c.1159.d.e.&c.1506.a
prçcepta decalogi data fuerunt de facilioribus ad effectum, notioribus quo ad intellectum,non autem de difficilibus, p.1.col.681.c.& col.1506.d.e
præcepta ceremonialia habuerunt curſum ſuũ uſque ad Chriſti paſſionem,& ideo vſque tunc ea Chriſtus obſeruauit, p.5.col.156.f.& c.103.c.Item,p.6.c.689.f
præcepta ceremonialia tempore publicationis Euangelii ſunt mortifera.Iudicialia non obligant,niſi de nouo fuerit inſtituta,Moralia vero remanent,&c.p.1.c.859.b.c
prçcepta tot quare Iudęis data fuerũt,p.1.1013.f.& c.1037.b.c
præcepta principalia duo,p.1.c.948.e
prçcepta tria dantur in decalogo,tantum ordinantia ad Deũ, & huius ratio,p.1.c.665.b.c
præcepta omnia negatiua quibus prohibentur iniuriæ vel nocumẽta proximo inferenda,an,& quomodo poſſint impleri ſine hoc quod homo diligat proximum,p.1.co.1077.c
prçcepta decem ſcribuntur, ſicut decem plagis percutiuntur Aegyptii,p.1.c.674.f
prçcepta moralia,iudicialia,& ceremonialia, quomodo Chriſtus adimpleuit,quia nihil ad perfectum adduxit lex,par.3. col.1045.b.c
prçcepta charitatis cum ſint duo,pro utroque unum ſępe ponitur qualiter & quare,p.6.c.166.e.f
prçcepta de credentis an fuerint data in ueteri Teſtamento p. 6.c.495.c.496.f
prçcepta Dei ſignificantur per ſpecula mulierum in quib. animæ ſemper aſpiciunt & ſi quæ in eis ſunt fœditatis maculę deprehendunt,p.1.c.891.a
præcepta legis diuinæ ordinantur ad Dei dilectionem & proximi,p.3.col.905.c

Præcepta decalogi quot in vna de duabus tabulis ſcripta fuerũt p.1.col.825.b.& ſequenti.& col.839.a.& col. 1208.d.e & col.1494.d.e
Pręcepta decalogi quare & quomodo in lege populo Iſraelitico per Moyſẽ ſecũdo ſunt data,ſiue iterata, p.1.c.1077.a.b.c
Pręcepta Dei non ſunt diſcutienda quare illa præcepta,ſed facienda,p.3.col.1282.d
Præcepta Dei omnia,licet dicãtur teſtimonia,tamen illa proprię quibus additur pręmium vel pœna. Vide Pręmium.
Pręcepta omnia ordinantia hominem ad proximũ,non ſunt niſi quædam concluſione deriuatæ ex iſto principio. Omnia ergo quęcunque vultis.&c.p.5.col.148.f
pręcepta decalogi ſunt quędam cõcluſiones primę principiorum in operabilibus. Alia autem ſunt quędam cõcluſiones ſecundarię,deductæ ex pręd ictis principiis mediantibus p̃ceptis decalogi,p.1.col.1020.c.& co.1845.c
pręcepta quatuor ordinantia ad Deum ponunt Hebręi, & erga proximum ponunt tantum ſex,aliter doctores Catholici,p.1.col.675.c
pręceptorum in lege triplex differentia. Quędam enim moralia quædam iudicialia,quędam ceremonialia, p.5.c.103.c. Item,p.6.c.785.a.b.& horum imperfectio.Ibid.
pręda per Iudęos facta de Aegyptiis fuit duplex:ſcilicet de armis,& omnibus præcioſis,& de vaſis aureis & argẽteis,pa.3.col.1930.f
pręd eſtinatio quomodo ſit in Deo,cum peccatores puniat, p.2.col.334.f
pręd eſtinatio Dei nõ caſus ruentium,nec malignitatẽ iniquorum, nec cupiditates peccantium aut excitauit aut ſuaſit, aut impulit,ſed plane pręd eſtinauit retribuere vnicuique prout geſſit ſiue bonum ſiue malum,p.2.c.334.f
prædeſtinatio regni cęleſtis ita eſt diſpenſata,ut ad hanc electi ex labore perueniant,vt poſtulando mereantur accipere, quod eis Deus ante ſęcula diſpoſuerat dare,p.1.c.295.e.f
pręd eſtinatio quid eſt,& quomodo differt a pręſcientia, pa.6. col.15.c.16.d.e.f.112.f.525.b.526. Item,p.3.col.1187.c
prædeſtinatio diuina,eſt præparatio gratię in præſenti, & gloriæ in futuro.p.5.col.128.f
prædeſtinatio licet ſit certa,tamen no tollit libertatem arbitrii p.5.col.398.f. Item,p.6.col.526.f
prædeſtinatio ſine præſcientia eſſe non poteſt,ſed bene econuerſo p.6.col.535.c
pręd eſtinatio Dei ĩ bono eſt,eiuſq; effectus bonus eſt.p.6.Ibi.
prædeſtinationis & gratiæ præclariſſimum lumen eſt ipſe mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, p 6.c.12.a
prædeſtinationis & reprobationis diuinæ cauſa,an,& quomodo ſint materia p̃ſcita,ſiue meritorũ præſciẽtia,p.6.c.122.f
prædeſtinationis non eſt alia cauſa,voluntas diuina,par.ſexta col.123.c
prædeſtinatus nullus perire in perpetuum poteſt . Si quando in confuſionem peccatorum adducitur,diuina prouiſione per ſocietatem iuſtorum ad pacem Eccleſię reducitur,& de hoc figura,p.2.col.1280.e.f
pręd eſtinatorum in uiuendo diuerſitas,p.6.col.742.d.e
pręeſt bene qui viciis potius dominatur quam fratribus: quia pro viciis Pręlatus eſt,non pro natura,p.3.c.331.a
pręeſſe qui cupit,oportet cũ aliis p̃fectiorẽ eſſe,p.6.c.1283.b.c
prædicatio Euangelii dicitur noua doctrina formaliter& effectiue,p.6.col.1172.f
prædicatio ſancta certiſſima eſt interfectio ſpiritualiũ hoſtiũ ſi perſeueranter agitur,&c.p.2.c.923.a.b
pręd icatio ſic eſt temperanda,ut omnibus vtilis fiat, nulli noceat,& inter omnium vicia quaſi gladius anceps tranſeat , p.2.col.1614.d.e
pręd icatio Chriſti & Apoſtolorum, tribus de cauſis facta eſt Iudęis inutilis & infructuoſa,non propter defectum doctrinæ,ſed propter impedimentum ſuæ maliciæ, p.5.c.235.c
pręd icatio cũ ſubtilior & minutior tractatur : auditorũ mẽtes attentationũ certamina ardentius excitãtur,p.1.c.1223.b.c
prædicatio verbi Dei ſana quatuor debet habere cõditiones, p.6.col.273.a
pręd icatio fit turbis ſtando & clamoſe,clauſtralibus & capitulis ſedendo,& magis remiſſe. Hoc unde inoleuerit, p.5.col. 2148.f. Item,p.2.c.201.c
pręd icatio & rigida vita,debet palatia mollium declinare,p.5. col.748.c
pręd icatio & doctrinatio præexigit perfectã ętatem. Eſt autẽ p̃fecta ętas trigĩta annorũ, p.5.c.797.b. Itẽ,p.4.c.1066.d.e
pręd icationis ſtudium uoluptatib. carnis anteferre, eſt gladiũ ſuper femur ponere,vt cum ſancta quis ſtudet dicere:curet ſuggeſtiones edomare,p.1.c.834.e.f
pręd icationis diuinæ initium Chriſtus eſt & paſſio eius. Si hęc non fuiſſet,ab errore tam gentili quam Iudaico homines nõ liberaſſet,de diuinitate patris loqui nõ poſſet,p.1.1041.c
prædicationis ſanctæ uerba ſuſtinemus, cum vera humilitate ariditatem cordis noſtri agnoſcimus,ut potu ſanctæ prædicationis irrigemur,p.3.c.279.b
pręd icationis vox quo alios ad bene operandum & uidendũ excitat,eo ad bene agendum opera pręd icationis ſeipſum ligat,ne extra ſermonem actio tranſeat, nec voci vita contradicat,p.3.col.1611.b
prædicationes officio idoneus,ſi ſuſcipere renuerit, uel ſuſceptum non bene gerit,dicens. Sufficit mihi vt de me rationẽ reddã cur aliis prædicem? pecuniam in ſudario reponit, p. 5.col.949.a.b.& col 414.d. Item,p.1.col.212.d
prædicationis officium alii laudabiliter appetunt,ut Iſaias, ad quod alii laudabiliter cogantur,vt ieremias,p.4.c.583.a
pręd icationis officiũ totius declinatur quia difficile eſt cognoſcere ſe eſſe purgatum Ibid.
prædicationis ſermo ſubtrahitur aliquando vicio pręd icantis aliquando pro vicio audientis,aliquando pro auditoribus datur ſermo Doctoribus,etiam malis,p.4.c.1108.d
pręd icationis labor,per quem auditores ad fidem & deuotionem trahuntur,ſignificatur per dentes qui cibum ad interioria traiiciunt,p.1.col.1695.b.c
prædicationi qui aperte contradicere non præſumit, cum malicię tempus eruperit,his qui nunc metuens derogat, ad cõtradicendum ante faciam uenit,p.3.c.183.a
prædicationi & doctrinę intendant aliqui ſolicite, principaliter propter quæſtum uel famam hominum, p.4.c.2393.c
pręd icationem pro quiete tua nõ debes dimittere,quia Chriſtus qui in magna quiete erat cum patre, quiete quodammodo pro pręd icatione intermiſiſit, p.3.c.1835.b
predicatione cœleſti qui utitur,ima terrenorum operum deſerens tanto facilius ſubditos ad meliora pertrahit,quanto per vitę meritum de ſupernis clamat,p.4.c.348.d
predicationes ſignificantur per fabros cornea deiicientes, ad quas ſcilicet predicationes oportet quatuor concurrere; ſicut in corporali fabricatione,& quæ illa ſint,p.4.co.2193.a
predicator in domibus hoſpitum debet eſſe tam exemplaris vitę quod filij hoſpitum, i. opera eorum videantur mortua in comparatione ad opera pręd icatorum,p.2.co.814.f
predicator prius debet orare,ut ſermo Dei currat& fructificet in auditoribus,p.1.c.272.b
predicator Euangelii habet premittere, & etiam poſt ſermonem facere oratio,quomodo,& qualiter,p.5.c.836.a.item, p.4.col.1096.f
predicator ut peccatores inducat ad celerem conuerſionem proponat fragilitatem humanam,& pœnas obſtinatorum in peccatis,p.4.col.723.c
predicator non ſolum debet predicare uerbis, ſed etiam ſenſibilibus exemplis. In moralibus enim magis mouent facta quam uerba,p.4.c.723.c.& c.151.c.152.f
predicator quando pro queſtu diuitum palliat mala ſacerdos in ſanctuario occiditur,p.4.col.970.f
predicator poſt predicationẽ ad Deũ redire debet p̃ gratiarũ actionẽ,& attribuere ſibi predicationis fructum,p.1.286.c
predicator diligens predicare non debet de fabulis & fictitiis ſed de ſacris ſcripturis,p.1.c.457.c
predicator ſtudioſ⁹ nõ vult diu ĩter carnales manere,quia animas

mas a gentilitate conuerſas,ad ſocietatem ſpiritualem niti tur velociſſime perducere,p.1.col.284.b.c.Interl.
Prædicator caueat,ne verbis non congruant facta,& in defor ment opera magiſterium diſciplinæ, p.3.c.1362.e
Prædicator loquendo vitam doceat,quia ex ſemine boni operis,vberes fructus prædicationis colligit,p.3.c.88.d
Prędicator perfectus non eſt qui propter cõtemplationis ſtu diũ operanda negligit,vel propter orationis inſtantiam,cõ templanda poſtponit,p.1.c.284.b.c.Item,p.3.c.88.d
Prædicatur vanus & loquax ſemper vult loqui de aliorum de fectibus,& ſi modicum tangatur,ſtatim ad impatientiam ꝓ uocatur,p.3.c.142.f
Prædicator vanus de bona doctrina ſe iactat atque vita,cũ ta men in vtraque multa ſint arguenda,p.3.Ibid.
Predicator curioſus & vani glorioſus verba multiplicans ad ſui oſtentationem,vel ad quæſium,& non ad vtilitatem au dientium,dicitur vir feminifluus.p.1.c.1035.c
Prædicator qui non intendit niſi quæſtum vel fauorem homi num,frequenter cum bonis quę dicit, prorumpit in mala verba & inhoneſta,p.1.ibid.
Prædicator fidelis optat(ſi fieri valeat)vt veritatem,quam ſolus loqui non ſufficit,ora cũctorum ſonent,p.1.co.1239.c
Predicator vel prælatus ſiue curatus,quando verbo malo vel facto Eccleſiam Chriſti patris ſui ſponſam polluit cum uxore patris ſui dormit,p.1.c.1527.b
Prędicator cum alta de Deo loquitur & ſupernæ habitationis iam vtcumque tabernaculum ingreditur,cuius prædicatio virtutem ſi infirmi plene penſare non poſſunt,tamen uelut terga aſpiciunt,p.1.col.846.f
Prædicator, doctor, vel prælatus quicunque,qui plus appetit cõmodum ſuum,ſcilicet famæ vel pecuniæ, quam auditorum bonum ſpirituale,ſignificatur per Ionam Prophetam, p.4 col.2038.f
Prędicator vt diuerſis verbis(nunc enim amaris, nunc dulcibus) ad idem tendẽtibus,vtrumq; facere poſſit difficile eſt, p.6.col.1287.b
Prædicator verbi diuini facit cõuiuium ſpirituale, & hoc vel propter honorem vel propter lucrum,vel animarum ſalutẽ & propter hoc diuerſus conſequitur fines,p.5.c.895.c
Prædicator verbi diuini nõ debet ad loca mala & ſuſpecta de clinare,quia per hoc impediretur doctrina eius tãquam ſuſpecta,p.5.col.242.f
Prędicator verbi diuini non debet ceſſare a prędicatione, licet videat paucos proficere,p.5.col.235.c
prædicator deſidioſus non vult hoc operari ꝙ dicit,& eſt ſimi lis pigro,cui labor eſt manum ad os porrigere.Manũ enim ad os porrigere,eſt voci opera concordare, p.3.c.1680.a.b
prædicator ille vere ſuis auditoribus vias vitę aperit,qui exer cet quod ipſe prędicat,p.3.c.1676.d.e.& c.2217.c
prædicator conſcius ſibi de peccato mortali debet a prædica tione ceſſare,donec purgat⁹ ſit vera cõfeſſione,vel ſaltẽ cõ tritione,aliter indigne tractaret verbũ Dei, p.4.c.81.c.82.f
prędicator veritatis creſcentibus viciis per defectum charitatis debet plus ſolito magis auſtere viuere,ut efficacius contra vicia prædicet uerbo & opere, & per quem ſignificatur, p.4.c.204.f
prædicatoris vita ſemper in alta debet firma permanere, vt in curſus malignorum lõge proſpiciat,ut culpam pius quam veniat deprehendat,p.3.c.1872.c
prædicatoris debita diſpoſitio quæ ſit,p.5.col.482.f.483.c.& 743.c
prędicatoris ſocius Euangelici debet eſſe nominis,& idoneus in ſcientia & vita, p.6.col.1159.c
predicatori tãta debet eſſe fiducia in Deo,vt & ſi nõ prę uideat ſumptus,tamen ſibi non defuturos certiſſime ſciat,p.5.col. 837.b
prædicatores quæſtuarii multi ſunt,ſed quærenter tantum animarum ſalutem ſunt pauci,p.5.col.836.f
prædicatores dum faciunt ſuas prædicationes hominib.quaſi ſapidas eſcas apponunt,p.3.c.1849.c
prædicatores dicuntur maxillæ Eccleſiæ,p.4.c.928.f
prędicatores auditoribus impedunt ſpiritualia, a quibus acci piunt carnalia,p.1.col.285.f.Interl.
prædicatores inſtruit Ieſus,etiam terrena inſidia ſubditis miniſtrare,& ſic ad regnum trahere,p.5.col.91.a
prędicatores moderni quare non faciunt ſigna,ſicut quõdam in primitiua Eccleſia,& datur ratio,p.5.col.186.f
prędicatores Euangelii nõ quęrant vindictam de iniuriis ſibi factis,p.5.col.742.f
prædicatores Euangelii prius debent tranſmigrare de carnali bus ad ſpiritualia,& de terrenis ad meditandum cœleſtia, p.5.col.490.f
predicatores Euangelii incipere debent ſermonẽ a ſacra ſcriptura,non a poeticis verbis aut philoſophicis,p.5.col.482. f.Item,p.1.col.457.c
prędicatores cõmentariis aſſimilantur,qui eos quos bonis operibus inſtituunt,copula charitatis adinuicem nectunt,p. 2.col.1292.f
prædicatores homines in gloria quondam ſæculi ſublimes ſe curi ſermones Dei de ſtatu prię cõuerſationis deiiciunt, & in ornatu Eccleſię erigunt,p.2.c.ibid.
prædicatores tales ſunt conſtituendi,qui decalogum non ſolũ faciendo auditoribus oſtendant,ſed etiam puritate cordis intemeratum cuſtodiant,p.2.c.1294.c.f
prędicatores vocantur canes,quia Dei domum & eius ſubſtã tiam & oues ſpirituales a furibus & beſtialibus ſpiritibus & hæreticis defendunt,p.2.col.1325.b
prędicatores paupertatis paupes contẽnunt per clericos & ſacerdotes peruerſos,p.4.255.c.& c.772.f.& c.780.f.& 1450.f
prædicatores annunciando virtutes & prœmia bonorum debent ſimul denunciare uicia pœnaſque malorũ,p.4.c.274.f
prædicatores non debent ſuis hoſpitibus dicere friuola,ſed ędificatoria,ex quibus concipiant & pariant opus bonum, p.1.col.234.c
prædicatores cum aditorum vitam obtinẽt,Deo de cuius mu nere hoc habet,non ſibi prębent,p.1.col.285.d.e
prędicatores ſancti facta præcedentium patrum ac finem glorioſum ad exemplum præſentibus commemorando oſten dant,& exemplo cuius id facere debent,p.4.c.1532.e.f
prędicatores ſtudere debent,ne diſcretionis regulam ſibi mollientes eos quib. verbum Dei prædicant,diſtrictiorib. præceptis quaſi grauioribus põderibus obruant, p.1.c.1616.f
predicatores ſancti quo ſtudioſius corda purificant, pluria in ueniunt quibus ſeipſos reprehendant,&ſignificãtur per ſagacilicina,p.1.c.351.b.c
prædicatores docti ubi non ſunt fruſtra ad audiendum confluũt fideles,vbi plurimæ operationes apparẽt,patet quod prædicator pro verbi fuge laborauit,& uerbum caſto ore ruminauit,p.3.c.1142.d
prædicatores ſiue curati, ſiue alii miniſtri Eccleſię, licet ſint multi tamen pauci inueniuntur apti ad prędicandum ratione vitę ſanctę & ſanę doctrinæ,p.5.c.836.f
predicatores ſancti,licet aliquando ab ſęculi actus moderandos & in diſciplinatorum in feſtinationes temperandas ſe porrigant tamen nullo modo ſui iuris miniſterium ordinare intra Eccleſiam ceſſant,p.4.col.2337.b.c
prędicatores debent publice nuntiare accelerationem mortis vel homines ceſſent a peccato,ſaltem timore ſeruili,par.4. col.633.c
prædicatores ve.Teſt.quia per allegoriarum vmbras de cęleſti myſterio obſcura dixerunt, quaſi ſine luce ſonitum dederunt, & comparantur ęri,p.1.col.879.b
prędicatores no Teſt.aperte locuti ſunt, & ſignificantur per argumentum,p.1.Ibid.
prædicatores quinque debent annunciare,p.6.col.322.f
prædicatores,quid,vel,quæ,quos,quomodo & quando,corri pere debent,p.6.co.719.b
prędicatores quidam ex humana fragilitate declinat prędicã di laborem,& loca libenter accedunt,ubi bonum conuiuium pręparatur.p.4.col.2021.

Prædicatores qui in illis locis prædicāt, vbi ſperant ſe habere lautum cōuiuium, vel temporale lucrum, & loca vbi maior neceſſitas eſſet, declinat, notantur, p.6.co.1126.f
Prædicatores ſolliciti ſint non tantum de peccatorum conuerſione ſed ēt de confirmatione eorum in bonis, p.6.c.1144.f
Prædicatorum in Eccleſia duę differentiæ, eorum, ſcilicet qui ſincere Chriſtum annunciant, & eorum qui verbum Dei adulterant, p.5.col.403.b.c
Prædicatorum ſermonem vel cōuerſationem diabolus maculat & turpia facta quæ perſuaſerat, in oculis hominum reuelat, & de hoc figura, p.2.col.1093.b
prædicatorum illa ſolum verba ad virtutum ſpiritualium incrementa proficiunt, quæ ex interna animæ dulcedine procedunt, p.3.col.626.d.e
Prædicatoribus quæſtuariis qui multa falſa dicunt vt quæſtū extorqueant a ſimplicibus, poteſt dici illud. Nūquid Deus indiget veſtro mendacio, p.3.c.154.c
qui Prædicat peccatori, tanta diſpenſatione prædicare debet, vt non relicta ſpe timorem ſubtrahat, nec ſubtracta ſpe timorem relinquat, p.1.co.1603.b.c
Prædicat Chriſtum non ſolum qui fidem aſtruit, ſed qui mores quibus in eo viuitur inſtruit, p.6.col.206.e
qui facto deſtruit quod Prędicat, contemnitur, p.5.c.753.a.b
prædicare qui ſe diſponit, neceſſe eſt vt prius ad agenda ea q̄ prædicat, aſſurgat ne aliis prædicans, ipſe reprobus efficiatur, p.3.col.1856.e
prædicare aperte, exemplis inſtituere, fortium & doctorū eſt, infirmorum & inſipientiam diſcere, & ſubditos eſſe, p.1.c.232.d.e
prædicare cœpit Ieſus quando erat in ætate triginta annorum ante quā nemo debet aſſumi ad ſacerdotiū vel prędicationis officium, p.1.col.413.a. Interl.
prędicare imperfecti ante tempus non præſumant, p.5.columna 1006.d
prædicare miſit Chriſtus nedum Apoſtolos duodecim, ſed etiam ſeptuaginta duos diſcipulos, ſed differt ab Apoſtolis, p.5.col.186.e
prædicans qui minus capaci altiora loquitur, non vtilitatem: ſed ſui oſtentationem facit, p.6.c.206.e
prædicans non amore æternę patrię, ſe prēmiorum ambitu ſalutem audientibus quaſi in itinere ſalutat, p.5.col.837.b
prædicās omnis verbum Dei, monet, obiurgat, terret, triturat arcam, & bonis implet officium, p.3.c.1452.d
prędicans populo, nec ſolum increpandis reatibus, nec ſolum reſerandis ſcripturarum ſecretis debet inſtare, ne tātum de correctione peccatorū diſputās minus audiatur, vel myſteriorum tantum ſecreta reſerans minus proſit, p.1.c.785.c
prędicantis virtus uel ſapientia multum valde conferunt in prędicatione: aliter eſt in baptizante, p.6.col.200.f
prędicandi libertas & confeſſiones audiendi pauperū religioſorum frequenter reſcinditur & impetitur in pręiudicium communis populi, p.4.c.418.d. item, p.2.c.804.f.& c.1299.c.& c.1364 f. Item, p.1.c.1493.b.c.& c.1573.c
prędicandi vel legendi actū exercere qui prę ſumunt, & tamen ſunt inepti ad hoc per quos ſignificentur, p.4.c.2376.f
prędicandi officium ſignificatur per artificium piſcandi, p.5.col.1268.a
prædicandi ratiā vel Eccleſiā officiandi, habēs quando ceſſat ab iſtis inſtigāte diabolo, fit mutus ſpiritualiter. p.5.c 851.c
prędicandi forma datur, vt ſcilicet pro ſuo quiſque modo inſtituatur, neque infirmis altiora committantur, p.1.c.105.c. Itē, p.3.c.2165.a. Item, p.1.c.698.f.& col.739.b.c.& colu.1207.b.c.& c.1229.b.c
nemo ad prędicandum idoneus fratrem ſimplicem deſpiciāt quia ſi minus idoneus ad docendum, promptus tamen ad diſcendum & ad implendum, p.3.co.1691.b.c
prędicatur quę annuntiare debet, ſunt duo, ſcilicet fides & operatio, p.4.col.1104.e.f
pręlatio omnis ceſſabit, collectis hominibus poſt iudicium finale, ſed iam Angeli Angelis pręſunt, dęmones dęmonib. homines hominibus ad vtilitatem vel deceptionem viuentium, p 6.col.333.c.& col.551.c. Item, p.4.col.1272.
pręlationis ſtatus ſublimior eſt ſtatu religionis, & p̄ cōſequēs cęteris paribus eorum peccata ſunt grauiora, p.4.c.1224.f
pręlatus bonus qui ſtat ſuper cuſtodiam gregis ſui, quę & quālia facere debet, p.4.col.2050.e.f
pręlatus bonus dicitur ſeruus fidelis, qui ſcilicet ſubditos ſuos paſcit pabulo ſacræ ſcripturę & Euchariſtię, p.5.co.416.f.& col.1252.f
pręlatus cum ſorore ſua filia patris ſui dormit, qui ſapientiam à Domino ſibi datam, immundicia vitę polluit & contemptibilem aliis reddit. Ibid.
prælatus bonus ſecularis vel religioſus debet eſſe ſolicitus de confeſſione laudis in obſequio diuino. In quo debent eſſe tria ſpecialiter notanda, p.2.c.102.e.f
pręlatus bonus dicitur ſuſcitari ab oriente propter ſplendorē ſapientię, & iuſtus propter rectitudinem vitę, p.4.c.356.f
prælatus ponitur in ſtatu perfectionis exercendæ. Ibidem.
prælatus bonus luget caſum populi ſibi ſubiecti, p.4.c.1150.f
pręlatus bonus debet inducere populum ſuum, vt non quęrāt in uita pręſenti prēmium de debellatione aliquorum viciorum, ſed poſt bellum, quod in morte iuſti finitur, & tunc p̄mium ſecure accipitur, p.4.col.2354.
pręlatus bonus videns Eccleſiam uiciis deformatā, habito cōpetenti tempore debet ſtatim eam viſitare, & eius reformationi inſtare, p.4.col.2357.c
prælatus bonus non ſolum debet Eccleſię diſſipationem lamētari, ſed etiam inſiſtere eius reformationi. Ibid.
pręlatus bonos Eccleſia militantis mittit pro ſe & populo ſuo duo legates ad quęrendum pacem, & amicitiam ſempiternam, & qui ſunt, p.4.col.2396.f
pręlatus bonus monet populum ſibi ſubditum reſiſtere ſpiritibus malignis per orationum ſuffragia procedentium ex firma fide & per quem ſignificatur, p.4.col.2396.f
prælatus bonus habens ad populum ſibi commēdatum paternę pietatis affectum, & vitam exemplarem ad opera uirtutū inducentem, ſignificatur per Raziam, p.4.c.2577.c
prælatus malus deſtruere nititur ſacras obſeruationes Eccleſię, p.4.col.2422.f
pręlatus malus deſtruit paupertatē Apoſtolorum, bona pauperum ſibi retinendo, & eorum humilitatem, vltra modū ſuperbiendo: & eorum exemplaritatem, ſtatum Apoſtolicum fœdis & operibus maculando. Ibid.
pręlatus potens vel princeps qui ſicut Deus vel plus aliquando vult reuereri, per quē ſignificatur. Et qui tales ſint, pa.4.col.1288.f
prelatus puerum in lupunari ponit, & puelllam vendit pro vino, qui videt implicitos luxuria & aliis viciis & non arguit gratia turpis lucri, p.4.c.1939.a.b
pręlatus egreditur de ſua ciuitate quādo parum curat de ſubditorum ſuorum ſalute, & multum anxiatur de bonorū tēporalium amiſſione, p.4.c.2037.c
pręlatus uidens timeri, & iratus amari dēt, ne nimia licentia vilem, vel immoderata ſeueritas odio reddat, p.3.c.279.b
prælatus bonus in quo eſt poteſtas regendi atque etiam corrigendi, ſignificatur per virgā. Hic germinat bonitate conſcientiæ frondet veritate doctrinæ, floret celebritate famę & fructificat ſanctitate vitæ. p.1.c.1282.c
prælatus bonus uel doctor vel confeſſor magis delectatur extrahendo impios a maliciis ſuis, quam ſugendo lac diuinę contemplationis, p.4.col.143.c
prælatus bonus rex eſt in ſpiritualibus, p.3.col.869.c
prælatus bonus qui deſiderat ædificationem Eccleſię in moribus & fide, & bonum ſucceſſorem habere ſignificatur per Dauid, p.3.col.1495.c
pręlatus bonus ad laudandum Deum excitet ſe primo, & conſequenter populum Chriſtianum, p.3.col.1557.c
pręlatus ſiue doctor eſt honorādus triplici de cā, p.3.c.2165.c
prelato neceſſarium eſt ut in eo ſcientia & bona uita ſint iuncta, p.4.col.1356.f

prælatum

Prælatum bonum Deus aliquando permittit temporaliter affligi augmentum ſui meriti,p.4.col.2162.f
Prælati bonas ordinationes prædeceſſorum ſuorum cuſtodire dẽnt,ſed multi ſtudẽt eas totaliter diſſipare, p.2.c.63.a.b
Prælati per Seraphin intelliguntur: qui ſuper curam Eccleſiæ debent ſtare,& non exterius vagari,p.4.co.79.c
Prælati dẽnt eſſe excellẽtes ꝑ cæteris ad quatuor, p.5.c.100.f
Prælati & Pontifices mali qui bona Eccleſiæ expendũt in curiis regum & principiũ,ſignificantur per Iaſonem peſſimũ Pontificem,p.4.c.2408.f
Prelati & doctores Eccleſiæ mali per noticiam ſcripturarũ exploratores ſunt terræ viuentium,ſed per ſuam vitam malã ab eius ingreſſu deficiunt,& ẽt alios impediũt.p.1.c.1254.f
Prelati & mali clerici ſicut fuerunt in ſtatu altiori, ſic erunt in loco gehennæ profundiori,p.1.col.1658.f
Prælati qui portæ dicuntur Eccleſiæ pro maiore parte corruerunt per ſuperbiam,p.4.c.685.c
prælati magis ſtudent ad congregandum diuitias quam ſcientiam & clamor & murmur populi aſcendit contra eos, etſi taceret,lapides clare deberent. Ibid.
prælati,clerici,religioſi plurimi ſunt,qui laute viuunt de patrimonio crucifixi,& tamen contra Chriſtum leuãt calcaneũ in membris ſuis,affligentes ea calumniis& exactionibus iniuſtis,p.5.col.1230.c
prælati curati & doctores qui per malam doctrinam ſuam vel vitam ſimplices faciunt peccare,cæcos in itinere faciunt errare,p.1.col.1527.a.b
prælati qui non fuerunt reges ſed tyranni, nec præpoſiti ſed leones,nec magiſtri ſed lupi ouium,qui rogantes noluerũt audire,non audientur a Domino cum venerit dies vltionis,p.4.col.2055.c
prælati quidam de ſpirituali ædificio Eccleſiæ quod fit per ſanã doctrinam parum curant,ſed de leuandis pecuniis magnam ſollicitudinem habent,p.4.c.2169.c.& 687.c
prælati & curati mali gaudent de ſumma pecuniæ leuatæ, & non de ſalute ſubditorum,p.4.c.2240.f
prælati plures & curati circa negocia principum & magnatorũ ſunt occupati,ſuas Eccleſias & parochias ſine ſufficienti regimine relinquentes,p.4.c.2192.f
prælati mali licet ſint in arce dignitatis Eccleſiaſticæ, & tamẽ impediunt aliquando populum ab acceſſu ab Eccleſiam ꝑ excommunicationes & interdicta irrationabiliter fulminata,p.4.c.2380.f.2381.c
prelati debẽt ſcire vetus & nouum Teſtamentum, & ſignificãtur per duos Cherubim p.1.c.889.c
prælati ex officio pro ſalute populi ſui corporalem vitam exponere tenentur ſi caſus neceſſitatis occurrerit: ideo gemina charitas euidentius feruere debet,p.1.ibid.
prælati ſemper debent intendere ſuarum Eccleſiarum regimini & non ſtare in curiis regum vel principum,niſi in caſu neceſſitatis,& ad hoc uocati,p.1.Ibid.
prælati ſint ſicut Angeli aſcendentes & deſcendentes in ſchala Iacob. Sed aliqui eorum ſunt ſicut milui,qui nõ deſcendunt niſi ad cadauera rapienda,ſic iſti ad bona temporalia quærenda,p.1.Ibid.
prælati quantumcunque ſancti debẽt ſe peccatores reputare, & pro beneficiis a Deo ſibi collatis gratias agere,& zelo fidei prę cæteris feruere,p.1.c.1203.c
prælati Eccleſiarum aliquando in Eccleſia Dei contingunt inſaniam,vt quicunque ſequitur eos,illaqueetur ad caſum, p.4.col.1864.f
prælati Eccleſiæ non habent modo vinum charitatiuę correctionis & oleum pietatis,p.1.c.1909.c
prelatorum contemplatio conſiſtit duobus,id eſt, meditatione ſacrę ſcripturę & in cultu latrię,p.3.c.2242.f
prelatorum quis & qualis modus corripiendi tenendus ſit ad ſubditos,p.2 col.48.e.f
prelatorum Eccleſię bona opera non ſolum requirũtur ab eis in propria perſona,ſed etiam in aliena , ſcilicet in ſubditis eorum quos tenentur inducere ad bonum,p.5.c.949.c
prelatos tentat aliquando Deus de nimis aſpera correctione ſub ſpecie cœli iuſtitię aliquãdo de nimis parua ſub ſpecie miſericordię,p.6.c.370.f
ad Prelium Chriſtum ſequi volentes,per tria ſi in eis fuerint uincere poſſunt. Et nominantur, p.2.c.201 c.& col.202.f
prelium intra te eſt,intra te ędificatio mala , & ſubuertanda. Hoſtis tuus de corpore tuo procedit. De corde enim exeunt, &c.p.2.col.32.f
premium in opere,non in ſponſione eſt,p.4.c.811.a
premii ſpes,ſolatium eſt laboris,p.6.col.143.a.1448.f
prœmia ęterna qui in cœlis præparare deſiderat, malum eſſe dicit quod ſecum agit, & malum eſſe quod in preſenti debet ſuſtinere. Cum autem receſſerit cœli emptor, letabitur ſe ſapienter emiſſe,p.3.col.1692.d
præmia correſpondentia ſingulis octo beatitudinibus declarantur,p.5.col.96.f
præmiatio beatorum & punitio,malorum in futura vita non poteſt ſciri certitudinaliter per inquiſionẽ humanam , ſed tantum ex diuina reuelatione,p.3.c.972.f.1782.f
præmiatio electorum quantum ad gloriam animæ cępit a tempore paſſionis Chriſti,& punitio reproborum in anima,nõ ſolum ex tunc,ſed etiam ante,p.4.513.c
prænominati leguntur duo antequam nati in ve. Teſtamento & in vtroque miraculum fuit,&c. In nouo Teſtamento, ſimiliter duo prænominati leguntur,ſcilicet Ioannes Baptiſta & Ieſus Chriſtus,p.1.c.218.f.& c.226.f
prænoſticare in Pronoſticare.
pręoccupatio quando eſt vel dicitur,p.6.c.517.b
pręordinationes Dei duę,quarum vna de pręſenti ab iuſtitiã altera de futuro ad gloriam,p.6.c.525.c
præparatio ad cõſequendum præmium vitę æternę eſt triplex p.6.col.342.f
preparatio in agendis vel ſuſcipiendis diuino oraculo multis modis legitur,p.2.col.49.c
præponderat futuris pœnitentia , feriis iocunda, & leta triſtibus & preopera tardioribus,p.1.co.995.b.c
prepoſitionibus diuerſis vtimur loquẽdo de trinitate quomodo & quando,p.6.col.154.e
prepoſiti & iudices an & quo officio diſtinti fuerũt, p.2.1107.c
prepoſitorũ tumor de ſubditorũ timore nõ ſuꝑbiat,p.1.164.b.c
prepoſitorum mala ſic diſplicent bonis ſubditis,ut ab aliis nota occultent,diiudicantes factum & uenerantes, magiſtrũ nolunt videre quod tegunt. Et de hoc figura, p.1.c.171.c
prepoſitorum vicia,ſubiectis ſunt offendiculũ, p.1.c.992.e
in prepoſitorum dignitatem nemo appetere debet niſi qui ꝓtectioni & doctrine ſuadet,p.2.c.1107.b.c
preputia arborum,id eſt,primi flores ſeu gemme debebãt auferri ne erumperent in fructu,duplici de cauſa, p.1.colum. 1073.b.c
presbyteri & ſeniores non pro longeua uita dicuntur, ſed pro maturitates ſenſus & grauitate uite ueneranda, p.1.columna 90.b.c
presbyteri dicuntur ſeniores ſimiliter Epiſcopi & Doctores, quare,p.6.co.1340.f. Item,p.3.co.1996.f
presbyteri & Epiſcopi olim eiuſdem nominis erant,p.6.colu. 1146.c
presbyterorum ordo & forma in ſeptuaginta duobus diſcipulis eſt,p.5.col.835.a.b
presbyterum quid eſt,p.6.c.711.b
preſcientia quomodo ibi accipitur,cum dicitur. Quos preſciuit & predeſtinauit,p.6.c.113.c
preſcientia aliquando accipitur pro predeſtinatione, p.6.col. 1307.c
preſcientia diuina licet ſit certiſſima,non tamen tollit contingentiam a rebus,p.2.col.420.c
preſcientia futurorum quantum ad ipſam rem ſpectat,mediũ quiddam eſſe videtur,id eſt,neque proprie bonum, neque proprie malum,p.1.c.1348.f
preſentia Dei antecedit omnia,& quidquid ſit temporaliter, ei ſine tempore preſens eſt,p.3.c.2170.f

Præſidentia aliter conuenit Chriſto ſecūdum naturam humanam,& aliter ſecundū diuinā. Et declaratur,p.4.c.1063.a

Præſidentię diuinę ſupereminēs ſtatus ſiue virtus deſcribitur, p.4.col.1085.c

Præſtādi duo genera ſunt. Vel enim beneuole damus, vel redituro commodamus,p.5.col.117.b

præſul lucem ſcientię deſiderantibus aperit & rubiginem peccatorum in contemptoribus increpando comburat. Et per quid hoc ſignificatur,p.1.c.785.a

Præſul cum dulcia ſcripturarum arcana exponit,velut in habitu ſuo fulgorem lucis oſtendit. Cum vero vltione ſuperbos percutit quaſi terrorem flammę vorantis oſtendit,p.1.Ibid.

Pręſul vel doctor in omnibus quę agit pręcedentium patrum factum conſideret & ad eorum imitationem dirigat vitam. Et de hoc figura.Ibid.

pręſul nunquam ſubditorum curam intermittat,ſed vitam eorum conſolando,increpando,exhortando confortet,& tutandam,Domino crebris orationibus ſatagat commendare,p.1.col.786.f

pręſules & doctores Eccleſiæ communem electorum vitam ſingulari mentis culmine tranſcendere,hoc eſt de medio filiorum Dei ad Moyſē applicari eos qui functuri ſunt ſacerdotio,p.1.c.783.c

pręſumens de virtutibus,mira diſpēſatio parat ei aliquid,quo delectatus corruat,vnde per ſe nō exit,ſed cognita infirmitate,quaſi vinctum Deus educit,p.3.col.137.a

præſumentes de ſua fortitudine, & de ſua ſapientia ſeculari, perſeuerantes in odio fraternali fatue agunt,& quare, p.4. col.1909.c

præſumptuoſus in ſcientia reprimitur,quando ſpretus ab eo, æqualiter ſcire declaratur,p.3.col.157.c

pręſumptuoſi maxime de ſua ſcientia ſe ſolos homines eſſe reputant pp quod frequenter alios beſtias vocāt,p.3.c.149.c

præſumptio ſtulta & vana decepit Iudęos tempore Samuelis & dum obſiderantur a Romanis.p.2.col.344.d

pręuaricatio non eſt vbi non eſt lex,& non omnes habent legem ſcriptam,ſiat tamen naturalem,p.3.c.1390.e

præteritarum rerum exhibitio futurarum eſt certitudo,par.1. col.1479.c

praui cum bonos mori per tormenta conſpiciunt,ab eis ſimilitudinem maledictionis ſumunt,p.3.c.284.d

praui corde qui dicantur,p.3.c.651.a

prauorum mos eſt,ne videātur neſcire,bona omnibus nota iactanter dicere quaſi incognita,p.3.c.113.a

prauorum mos eſt, recte dictis non conſentire, ſed e diuerſo reſpondere,p.3.col.141.a

prauorum ſocietatem infirmi declinent ne mala quæ frequēter aſpiciunt,& corrigere non valent,imitari delectentur, p.4.c.1093.d

prauos actus cohibens,& zelo bono deſtruens,ſed tamen delectationem carnalē in abſcōdito pectoris celat ſignificat ꝑ illum qui fœminam in prędam de bello ſeruat,p.1.c.1906.f

pręcatio cum Ieiunio Samuelem donauit matri, p.2.c.316 e

pręcatione a cœptum in conuiuium deprecationem definiit quouis fonte vberius nobis omnia adferat bona, p.2.317.a

precans inclinata ceruice in terra pronus funditur: Qui vero tergum vertit,geſtu corporis indicat ſe negligere comminantem,p.4.col.808.f

precantes Deum,&non de eo bene ſentientes,ſonum habent qui bene, vocem p.3.col.1525.a

precandi verba etſi imperandi modum ſeruant loco tamē optandi ſumenda ſunt,p.1.c.1250.e

precaturus quid Deo debent offerre,p.1.co.713.a

preces ſanctorum pro ſunt defunctis,p.2.col.965.c

preces Epiſcoporum pro populo exaudiuntur etiam ſi a malis Epiſcopis proferantur,p.2.col.1044.e

preces qui ꝑ vnaquaque virtute Deo immolat, ille offert per ſingulos,p.3.col.16.e

preces ſanctorum iræ Dei poſſunt ſubſiſtere,p.4.c.642.d

preces prolixas ad Deum habēt multi intra Eccleſiam, vitam precantium non habent & in moratione lachrymātur,ſed in tempore tentationis cum ſuperbia pulſantur, faſtu intumeſcunt,p.1.c.305.e.Item,p.3.col.395.b

preces Eccleſiæ potiſſime exaudibiles ſunt per virtutem paſſionis Chriſti,p.3.co.1879.c

preces & orationes Eccleſię non ſolum ſunt exaudibiles per virtutem crucis,ſed etiā per meritū beatę uirginis, p.3.Ibi.

precibus Deus ſoluit bella non ceſpide,p.2.c.965.

precibus ſanctorum bonum eſt frui ſed quando ipſi ſeduli & vigiles fuerimus,p.2.col.959.b

priapi idolum cuius figuræ,& quare inter Deos aſſumptus a Gentibus,p.4.c.1188.f.Item,p.3.c.1610.f.Item , parte 2. columna 599.c.& col.1189.c.Item,p.1.columna 223.c.& col.677.c

priapo idolo faciebant cultū & viri & mulieres quod incedebant nudi,& fiebant talia quæ non facerent modo meretrices,p.3.col.655.c

primatum tenet Chriſtus non ſolum reſpectu hominum, ſed etiā omnium angelorum,quomodo & qualiter, p.6.c.621.f

primatum dignitatis in Eccleſia nō pōt quis aſcribere Iudaiſmo,niſi ſecundum prioritatem temporis,quia prius tempore inſertus radici gratię quam Gentilitas,p.1.c.1692.e.f

primitię in quo tota parte dari debeant, & quare de aliquib. pars minor,& de aliquibus maior, & etiam quare dandę ſunt primitię,p.4.col.1447.c

primitiæ quomodo ſecundum legem obſeruantur cum Sacerdotes accipiunt non vt cuſtodiant,ſed ut conſumant, pa.1. col.1290.d.e

primitiæ primitiarum Chriſtus eſt,Cornelius primitię Gētiū alii primitię Eccleſiarum,p.1.col.1292.f

primitię per plenitudinem intelliguntur in aridis,ſicut eſt triticum & hordeum,per lachrymam in liquidis, ſicut eſt uinum oleum,& huiuſmodi,p.1.co.705.c

primitię ter in anno reddebantur,& quando, p.1.col.921.c.& col.1109.c

primitię quantum ad terræ naſcentia dabantur tantum,vt dicit Ra.Sa.de ſeptem rebus,& nominantur,tamen poterant homines de aliis dare ex ſpeciali deuotione, p.2.co.1145.c. Item,p.1.col.1519.c.& c.1109.c

primitiarum quantitas non fuit determinata in lege, ſed primo fuit facta voluntarie ſecundum deuotionem dantium, poſtea vero propter auaritiam creſcentem per ſapiētes Hebræorum fuit determinatum,&c.p.1.co.1145.c

de primitiis ſuarum frugum & ſuę ſubſtātię Dominum honorat,qui quidquid boni agit nō ſibi,ſed & tribuit,p.3.c.1613. b.item,p.1.c.729.b.c

primogeniti in antiquis fuerunt animales & non ſpirituales, ſicut Cain & iſmael & Eſau & multi alii,p.6.c.344.f

primogeniti omnes filiorum iſrael fuerunt Deo obligati, ex quo percuſſit primogenitos Aegypti & loco illorū voluit deputari ſibi omnes maſculos de tribu Leui, &c.p.1.1175.c

primogenitos omnes functos officio ſacerdotum & fuiſſe ſacerdotes tradunt Hebræi,&habuiſſe veſtimentum ſacerdotale quo induti victimas offerebant anteq̄ Aarō in ſacerdotium eligeretur. Et vnde hoc trahunt,p.1.col.928.b.c.& colum.514.a.b.&c.326.f.& c.1215.c.&co.1175.c.item, p.6. co.947.b

primogenitum quid & quale,p.5.col.47.c.& 48.c.item,p.1.c. 1547.a.b

primogenitum hominis ſecūdum Ra.Sa.debebat redimi poſt 30.dies,& primogenitum bouis debebat ſeruari apud Dominum ſuum 30.diebus,& tunc dari ſacerdoti, & primogenitum ouis quinquaginta diebus,p.1.c.705.c

primogenitum mutilum quare vetitum offerre in lege,p.1.co. 1548.e

primogenita iſraelitarum offeruntur pro primogenitis Aegyptiorum,& pro primogenitis filiorum iſrael Leuitę in ſeruitium Domini aſſumuntur,et quare,p.1.co.1215.c

primogenita ſunt quę vuluam aperiunt, et ſpecialiter primogenitis filiis debentur,p.1.col.298.b.c.interl.

Primogenita animalium qualia immolabantur, & quæ non, p.2.col.1393.c
Primogenita animalium immundorum,quędā non redimebantur,ſed interficiebantur,aliqua nō redimebantur pecunia,ſed pro eis ouis offerebantur,p.1.c.1295.c
Primogenita & primitiua quomodo differunt. Et de quibus ſunt p.2.col.1393.c.Item,p.2.col.1547.a.b
Primogenita tanquam pecora noſtra ſunt,qui nobis obediūt: filii,ſerui & diſcipuli.Sed horum primogenita ſunt, qui ſic obediunt,vt aliis præbeant exemplum & magiſterium, p.1. col.1153.e.f
Primogenituræ ius bene transferebatur ad filiū poſt natū ex ordinatione patris,maxime de voluntate Dei, ſicut Iacob ius primogenitureę tranſtulit,&c.p.1.c.204.f
Primogenitureę ius in duobus conſiſtebat. Et enumerantur,p. 1.col.1583.c
Primum nominatur bene aliquid in aliquo genere, non quia ſit primum ſimpliciter,ſed propter aliquem notabilem euētum. Et hoc eſt videre in annis & menſibus,p.1.col.53.d
primum dicitur aliquid dupliciter,origine ſcilicet & dignitate,p.5.col.373.c
princeps pius & amans Dei quantum conferat, p.2.col.150.e. & col.159.a
princeps potentiſſius ſæpe ab infirmiori ſuperatur, p.2.327.c
princeps quales viros ſibi aptos debet aduocare,& apud ſe habere,p.2.co.246.c
princeps quando quis electus eſt, debet aliter viuere quam prius,ſcilicet virtuoſius,p.2.ibid.
princeps bonus vel prçlatus qui habet alios iudicare, debet eos in ſapientia ſuperare,p.2.col.658.f
princeps vir bonus vel prælatus quid facere debet circa ſubditos,& circa ſeipſum,p.2.co.923.c
princeps bonus in his quæ ſunt contra honorem Dei parcere non debet cuicunque perſonę ſibi propinquæ. Et de hoc figura,p.2.col.1190.f
princeps iniquus & pontifex prophanus quando coniunguntur adinuicē faciūt in Eccleſia magnā ſtragē, p.4.c.2396.f
princeps laudatur ſi in eo ſedet ſpecioſitas corporis, eloquentiæ claritas,probitas,p.3.c.742.f
princeps bonus ſi aduerſarius debet impugnare, ſic ad beneuolos agere grates,& amicitiam conſeruare,p.4.co.2561.f
princeps ſe quilibet habeat ſecundum formam a Dauid traditam deuote ſe habens erga Deum,&c.p.3.c.1208.e
principis meritum & demeritum redundat in ſubditis ſicut in corpore naturali bona & mala diſpoſitio capitis redundat in membris, p. 3. col.1463.c
principis peccatum eſt plenum infamiæ & ſcandali, p.1.colu. 1167.c
principes quantumcunque ſapientes,& prælati quantumcunque literati debent habere ſecum aliquos ſapientes,cum quibus conferat de agendis,p.3.col.2136.f
principes capiuntur per diabolum & ſuos miniſtros hamo tyrannidis,p.4.c.2050.f
principes multos habet diabolus qui hic ſunt ſerui peccati eius per culpam,& in futuro ſubiicientur ei niſi pænituerint per pænam,p.4.col.778.f
principes in regimine temporali operantur ad ſalutem popularium ipſi tamen a ſalute priuātur in perſonis propris,ſuis operibus & intentionibus peruerſis,p.1.c.1417.b.c
principes & ſua & populorum cauſa anguſtioribus donis venerari Deum ſolent,p.1.col.1409.b.c
principes & capita multitudinis debent conuenire, vt qui præſunt cæteris fide & dilectione vniti,de ſalute ſua & ſuorum fideliter diſputent,pacis & concordię exemplum demonſtrent p.1.col.1223.b
principes dicuntur ſodales Dei,vt dicit Rab.Sa.quia cum eo participant in nomine,dicuntur enim Domini & principes ſicut & ipſe Deus,&c.p.3.c.1824.f
principes non tātum pro ſuis arguuntur delictis, ꝓ populo.n. coguntur reddere rationem,ne forte nō docuerint,nō monuerint,nō ſollicite arguerint eos qui primum peccauerūt, ne contagio diſpergeretur in populos, p.1.col.1373.b.c
principes inſtituti ſunt,vt mala puniant,p.6.c.164.f
principes mundi ideo ſunt,vt dominentur minoribus ſuis, & eos ſubiiciant ſeruituti: principes Eccleſiæ fiunt vt ſeruiant miniſtris ſuis,& ſuas vtilitates negligant,& illorum procurent,& mori non recuſent pro ſalute inferiorū, p.5.c.339.c
principes terræ pulchritudinem Eccleſiæ dilexerunt,oīa quæ habebant in obſequiū Chriſti dederunt, p.1. 254.a.Interl.
Principes debent gerere vices patrum, & prælati qui debent nutrire verbo & exemplo vices matrum, ſed tam iſti quàm illi paruum,aut nullum ponunt remedium,p.4.c.1027.c
Principes quidā ſicut Deus volunt reuereri,vel plus aliquando,per quem ſignificantur,& qui tales ſint, p.4.c.1289.c
principes noſtri quo moderamine ſe regere debēt,& quo ad ſubditos,p.4.col.1450.d
principum familiares & conſiliarii aliquando inducūt eoſdē ad faciendum aliqua ſtatuta peſſima ſub ſpecie quod zelēt pro principibus,cum tamen aliud intendant vt ex eorum tranſgreſſione innocentes accuſare ualeat, & in rebus uel perſonis damnificare,p.4.c.1569.c
principatus duplex eſt ſcilicet,temperatus,& viciatus,p.2.co. 240.a.b
principatus ſanguine non meretur ſed meritis,et inutiliter regnat qui rex naſcitur,et non meretur,p.4.c.2356. f
principatus non ambirent homines,ſi cogitarent,quod reddere rationem pro populo cogūtur,ſufficit cuique pro peccatis propriis argui et rationem reddere.Ibid.
principatum appetere abſolute vel quærere vicioſum eſt, & quare.Suſcipere tamen in caſu neceſſitatis licitum eſt, p.3. col.2009.c.2010.f
principari bene,qui ſibi & aliis didicerit, quantum poteſt ad lucrandum proximos,&opus acceptum Deo agendum,ſtudioſe & deuote exequi debet,p.2.c.1131.a
principium non recte operantium in plebe duo genera ſunt. Vnum quod obeſt.Alterum quod non prodeſt,p.1.c.389.f
principium quoddam eſt extrinſecum, & quoddam intrinſecum,p.3.col.1982.f
principia prima ſpeculabilium ſicut ſunt per ſe nota, ita & operabilium, ex quibus poſſunt deduci concluſiones in lume naturalis rationis,p.3.col.463.c
principia prima agibilium ſunt impreſſa intellectui practico, ex quibus deriuantur leges quaſi quædam concluſiones,ſicut intellectui ſpeculatiuo impreſſa ſunt prima principia ſpeculabilia,ex quibus deriuantur ſcientię tanquam quædā virtutes concluſæ,p.6.col.37.c
prioritas duplex eſt,ſcilicet,durationis & autoritatis ſiue dignitatis,p.3.c.1178.f
prioritas dignitatis,non formaliter arguitur ex prioritate temporis alias beſtię eſſent digniores homine, tanquam prius tempore creatę a Deo,p.1.co.1670.f
prioritas & poſteritas in reſurrectione referenda eſt ad quietem in Chriſto per bonam mortem,& non ad prioritatem dignitatis uel ad actum reſurgendi,p.6.c.655.b
priſcillianiſtæ hæretici dicunt quod facta Chriſti & aliorum hominum ſubiacent fato ſiderum.Et vnde huius occaſionem traxerunt,p.5.col.1056.f
priuationis gradualesmodi quomodo accipiant,p.5.c.1654 d
priuationes & defectus ſpecierum Deus non facit ſed ordinat tantum,p.1.col.10.d
priuilegia ſingulorum communem legem facere non poſſunt, p.6.col.985.a
prius dicitur aliquid dupliciter, vel ſecundum cognitionē noſtram vel ſimpliciter,p.6.co.879.c
prius & poſterius poſſunt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum diuerſa tempora. Alio modo in eodem tempore ſecundum diuerſas ſui partes,p.3.col.1785.c
probatio non valet ex ſenſu myſtico,ſed tantum ex ſenſu literali,p.3.c.443.c
probatio efficax ad diſputandum contra Iudęos,hæreticos &

allios infideles,& an quomodo poſſet fieri, p.6.c.1695.a.b
Probatio duplici modo dicitur,p.2.c.1579.c
Probare dicuntur differenter & homo Deus, p.3.col.1509.c. Item,p.2.col.1128.f
Probari non poſſunt efficaciter per rationẽ ea quæ ſunt fidei, quia excedunt facultatem intellectus noſtri, p.6.c.797.c
Probatica piſcina vnde & quare ſic dicebatur,p.5.c.1102.f quæ in illa fiebant. Et quare. Ibid. Item,p.2.col.1437.c
Procedẽs,poſterius,eſſe duratione,eo quod procedit,hoc cõtingit multipliciter,p.5.col.1019.c
Proceſſiones pro ſalute exercitus,p.4.c.1055.c
Proceſſus creaturarum duplex,p.3.col.2091.b
Proceſſus in diuinis nõ eſt vnius perſonę ad terram, ſecundũ motum localem vel ſeparationem realem,tamen eſt ibi proceſſus ſecundum originem,p.6.c.1734.d
Proceſſus de peccato in peccatum vſque in infernum per ſeptem ſignificatur. Et de hoc figura,p.2.col.997.c
Proceſſus debitus per accuſationem coram iudice requiritur in lapidatione blaſphemi,p.5.col.1154.f
Procreatio filiorũ in Hebræo ædificatio dicta eſt, p.1.c.220.f
Procreationis carnalis & alterius tempora, ſimiliter & ſpiritualis,narrantur & explicantur,p.3.col.1464.e
Profanum non impium ſed commune & a reb. diuinis diſtinctum,p.4.col.1248.e
Profanorum dicta in effectum producere Deus ſua maieſtate non putat indignum,p.2.col.350.c.f
Profectum tempus periculoſum eſt,p.1.c.1423.b.c
Profectio filiorum Iſrael in Socoth,id eſt,tabernacula quid ſignificet,p.1.col.1422.e
Profeſſio religioſa non abſoluit a pręcepto,bene tamen abſoluit ab aliquo modo implendi,p.5.c.263.c
Profeſſionis fiendæ a populo Iudaico cauſa triplex. prima eſt beneficium eductionis de Aegypto,ſecunda eſt ſuſtẽtatio in deſerto,tertia eſt protectionis in confinio,p.1.c.1640.f
Profeſſionis noſtrę principium eſt in puluere,&os ponere monumentis,ſingulis quod ſumus puluis cogitare, p.4.col.988.d
Proferuntur clarius,quæ clarius cognoſcuntur, p.6.c.1265.c
Proficientium gradus quibus anima ad immortalitatem procedit,p.1.col.1428.e
Proficiat aliquis quantumcunque,habet tamen mortalis carnis affectum circa hæc terrena,& ab hac morte quotidie reuiuiſcit,p.3.col.1355.a
proficere poteſt intãtum in hac humana natura,vt in in reſurrectione mortuorum non ſolum ſtellarum , ſed etiam ſolis ſplendori valeat æquari,p.1.co.1177.a
proficiſcentes ad terram viuentium quæ eſt terra fidelib. promiſſa,ſequi debent inſtinctũ ſolis iuſtitiæ domini noſtri Ieſu Chriſti,cuiꝰ vita ĩ terra diſciplina morũ fuit,p.1.1229.b.c
profunditas quanta credenda eſt in homine, quę latet etiam ipſum hominem in quo eſt,p.6.col.225.a
profundum Oceani,licet ſit inmenſurabile vel mẽſuratum in aliquibus locis, non tamen in omnibus. Altitudo vero cœli, & latitudo terræ menſurari non poſſunt, p.3.col.1979.c
prohibitio eſus animalium, volucrum & piſcium,quare facta fuit Hebræis,p.1.c.99.c.& c.1001.c
proiici & abiici differunt,p.4.col.902.e
proiici vſualiter aliquis dicitur ab eo cum quo erat,ne ab illo videatur,aut cum illo maneat,p.1.col.259.c f
prolẽ poſt ſe relinquere eſt hominum deſiderium, in qua quodammodo maneant,p.3. Vide Naturale.
proles Iob quando & quomodo intelligitur eſſe duplicata, p.3.col.412.f
promiſſio triplex antiquis facta eſt. Vna terræ ſanctæ. Alia ſpiritualis,qua promittitur ſanctis vita beata,&c. Tertia ſingularis,qua promiſſum eſt cuilibet aliquod bonum particulare,p.6.col.934.f
promiſſio Abrahæ facta,quãdo dictũ eſt. Sic erit ſemẽ tuũ,nõ ſolũ de temporalibus,ſed principaliter de æternis bonis intelligendũ eſt. Hoc probatur tribus rationibus,p.1.col.215.a.b
promiſſio infidelis,quæ dicitur,& q̃ pmiſſio ſtulta,p.3.c.1777.
promiſſio Abrahę qua dicitur,Semini tuo dabo terrarũ hanc fuit completa in Salomone,p.2.columna 698.f. Item, p.1. col.215.a.b
promiſſiones Abrahæ factæ differentes ſunt, quia in vltima, qua promiſſa confirmantur diuino iuramento,etiam maiora ſi promittuntur,p.1.c.271.f.272.a.b
promiſſiones diuinæ noſtram ſuperant imbecillitatẽ,quæ nec ſermonibus explicari,nec oculis poſſunt contemplari, p.2. col.1287.b.c
promiſſiones Abrahæ factæ de temporalibus quomodo intelligendæ ſunt,& quomodo in proceſſu ſecundum maiorem expreſſionem diuinarum reuelationum & promiſſionum factæ ſunt,p.1.col.213.c.& col.215.a.b.& col.218.f. Item, p.2.col.1131.c
promiſſiones diuinæ in Teſt. de bonis futuris, & comminationes de pœnis infligendis intelliguntur ab cõditione frequẽter,licet ſcribantur abſolute,p.4.c.1483.c.& col.1239.c & col.1602.f
promiſſiones factæ in veteri lege an ſolum erant de terrenis, vel etiam de cæleſtibus,p.5.col.919.c. Item, pa.6.columna 840.
promiſſum ſoluere nonnunquam eſt,contra officium,p.2.col. 482.d
promiſſum nullus poteſt implere de re quæ dependet ex volũtate alterius ſine eius cõſẽſu,aliter fieret iniuria,p.1.1399.c
promiſſa fides etiam aduerſariis ſeruanda honoranda quoque in virtus,p.2.c.534.d
promiſſi ſeminis Abrahæ duplex eſt ſignificatio. Oſtenſis ſtellis, gens Chriſtiana ſignificatur,oſtenſa vero arena,gens Iudæorum,p.1.col.208.d.e
promittunt multi multa Deo poſiti in afflictione, ſed extra periculum poſiti retractant,p.1.col.553.c
promotio Eccleſiaſtica,quæ fit per ſcientiam & virtutem,ſed per generis nobilitatem,per quid ſignificatur,& quomodo emendanda,p.4.col.2358.f
promotiones frequenter plus ambiunt indigni quam illi qui ſunt digni,p.2.c.213.a.& col.215.a.b
promouere indignum qui nituntur,& contentiones & brigas mouent, pro impio confuſionem reportant frequenter:& vtinam eſſet ſemper, exemplo Abner,p.2.c.524.f
inter Promouentem indignum & ipſum promotum Dei iudicio frequenter oritur diſſenſio, ex qua ſequitur vtriuſque ruina,exemplo Abner,p.2.c.527.f
promotus aliquis ad aliquod officium ſecundum Deum, dat ei gratiam Deus exequẽdi debite ſuum officium niſi ponat impedimentum,p.2.col.377.& c.389.c
promoti per diabolum in Eccleſia, cuiuſmodi ſũt omnes male promoti,bonos infamant,& perſequũtur & per eos pax & concordia inter principes diſſipatur, & per quem deſignantur,p.4.c.2571.c.& 2572.f
promotiuum ad perfectionem vitæ actiuæ eſt triplex, ſcilicet fides dirigens,ſpes ſubleuans,claritas ſtimulans,& per hoc fit remotio triplicis impedimenti,&c.p.3.c.1357.c
pronoſticare de futuris procedentibus ex cauſa naturali per motum auium, animalium,ſiue piſcium,an & quando ſit licitum vel illicitum,&c.p.1.col.1074.f
pronunciare ſuauiter per eloquentiam bona multi poſſunt amantib.& fauentibus,quæ ipſi non amant, p.3.col.1676.d
propagandę mortalitatis vſus aboletur in contemplatiuis ,p. 1.co.355.Interl.
propagatio debita hominũ impeditur dupliciter. Vno modo illegitimitate perſonarum. Alio modo ex inordinata copula carnali,p.1.c.1051.f
propheta vnde dicitur,p.3.c.416.f. Item,p.1.c.1326.f
propheta dicitur non quia prædicit futura,ſed quia prodit occulta,p.4.c.1066.e.f
propheta quia comediſſet bibiſſet loco prohibito a Leone direptus eſt,p.2.col.795.a
propheta Nathan venit ad prophetam Dauid ſicut medicus cũ ægrotat alterius medici vtitur auxilio,p.2.c.579.c

propheta

Index.

Propheta an fuerit Chriſtus vide argumēta & teſponſionem p.5.c.1151.c.1152.f.& c.344.c.f.Item, p.6.c.815.c.& 794.d. Item,p.3.col.423.b.c

Propheta vtrum fuerit vere Caiphas. Arguitur pro & contra cum reſponſione,p.5.col.1209.c

Propheta falſus qui non eſt audiendus,ſed magis interficiendus duplex ponitur de eo modus,p.1.c.1565.a.b.c

Propheta non habet in poteſtate ſemper quod poſſit tacere, imò aliquando ſpiritus mouet ipſum ad loquendum cōtra voluntatem ſuam,p.6.col.236.f

propheta tripliciter conſideratur, vt videlicet ſi propheta, officio,miſſione,uel gratia,p.3.c.423.b.c

Propheta verus,vt quis dicatur,duo reqrūtur, p.5.c.1097 a.b

Propheta idem,vt frequenter,a principio non habuit ita claram cognitionem ſicut poſtea, p.1. col.1340.f

prophetam Ezechielem dominus veluti athletam quēdā vn vngit,p.4.col.1107.c

prophetam vocat vnumquenque vaticinationis ſuę & ſermonis idioma ſcripturæ,p.4.col. 1166.d

prophetę de gentibus cur futura prænuncient, p.4.col.222.f

prophetæ multi in ſcripturis nominibus ſupprimuntur, p. 2. col.860.c

prophetæ vt prophetarent pſallendi peritum iubebant pſallere,p.2.col.869.b

prophetæ plurimi ſcribebant quæcunque cōtingebat fieri ſuo tempore,p.2.col. 309.c

prophetę non dicunt ſemper quę a Deo audierunt, ſed etiam annunciant per antiphoram ea quæ vulgo iactantur a populo,p 4.col.673.b

prophetę Baal occidebantur ſine homicidio,p.3.c.822.f

prophetæ plures erant tempore primi templi, tempore uero ſecundi templi non leguntur habuiſſe Iudæi niſi Aggęum Zachariam & Malachiam,p.4.c.317.c

prophetę dęmonum qui dicantur,& per quid differant reuelationes ſibi factę a reuelationibus factis a bonis angelis,p.1.col.1327.b.c. & col.1536.f

prophetę falſi fingebant ſe eſſe raptos a ſenſibus ad fingendū magnitudinem reuelationis ſibi factę,p.4.c.748.f

prophetæ priores pręſcierunt gentes vocandas,ſed hoc latuit, quod ſine lege eis per fidem,ſcilicet,Chriſti,p.6.c.541.a

prophetę mens uario tactu tangitur, aliquando de pręſenti tantum,aliquando de futuro tantum,aliquando de præſenti, & futuro ſimul,aliquando de pręſenti pręterito & futuro,p.3:col.408.f

prophetæ non omnia norunt,p.2.c.551.a

prophetę Domini grauia & aliis deriſibilia legūtur viciſſe de mandato Domini,ſicut Ieremias portauit in collo catenas. Item Eſaias & Ezechiel aliqua fecerunt,p.4.c.777.b.c

prophetę reputabantur inſani,eo quod contemnebant bona huius mundi,& quia loquebantur frequenter talia quę videbantur aliis aliena,p.2.col.905.c

prophetę clauſa tenentes ſacramenta,excuſſit ſunt a pręedicatoribus accendente eorum diligentia,p.3.col.1052.d

prophetæ antiquitus denunciabant aliquando futura, non ſolum verbis,ſed etiam factis,p.5.col.1025.c.Item,p.4.colu. 204.f.& col.644 f

prophetæ ad magis mouenda corda audientium aliquando prophetabāt non ſolum verbis,ſed etiam ſenſibilib.ſignis, p.4.c.1355.c.Item,p.2.c.1130.f.Item,p.5.c.394.f

prophetę fuerunt non ſolum de Hebręis,ſed etiam de Gentilibus,vt Iob,Sibyllæ,& cæteri,p.3.co.1917.c

prophetæ dicuntur videntes,p.4.col.9.a.& 1166.f.Item, p.2. col.1114.f

prophetę veri & falſi differentiam habent,p.4.col.1066.c

prophetę poſteriores ad tempus Chriſti appropinquantes habuerunt clariores reuelationes de Chriſto quam priores, p.2.col.340.f

prophetę omnes locuti ſunt ad dies Meſſiæ ſecundum Ra.Sa. quod intelligendum eſt de principali intentione, pa.6.cól. 3.c.Item,p.4.c.2197.c.Item,pa.3.col.1150.d.Item, parte 1.col.583.c

prophetę omnes vno & eodem ſpiritu repleti, licet diuerſa prophetabant,tamen ad idem tendebant:qua propter cū quouis eorum omnes alii concordabant, p.5.col.1128.e.Item, p.2.col.749.a

prophetę non ita clare ſcripſerunt miſteria Chriſti de futuro, ſicut Euāgeliſtę ſcribētes hiſtoriā de pręterito,p.4.c.1600.f

prophetę mutant perſonas,& hoc difficilem facit intellectum quæ ſi in ſuis locis & cauſis & temporibus redderentur,plana fient quæ obſcura videbantur,p.4.co.177.a.& 651.b.& col.795.c.& co.976.d

prophetarum difficilem intellectum maxime facit perſonarū mutatio,p.4.col.651.b

prophetarum vſus frequenter per humanas cōſuetudines dominum ſupplicare,p.4.col.1026.f

prophetarum mos eſt dicere Deus meus,etiam ſi totius orbis Deus ſit,p.4.col.328.d

prophetarum ſermones ſunt clauſi,vt dicunt doctores moderni Hebræorum. Et coguntur illam euaſionem fingere,quia multi doctores eorum qui præceſſerunt, determinauerunt tēpus aduentus Meſſię,vnus poſt alium, & omnes defecerunt,quia tempora ab eis pręfixa tranſierunt, p.4.c.270.f

prophetarum nullus tā aperte de Chriſto ſcripſit, ut Daniel, p.4.col.1491.a

prophetarum quidam ſunt Prophetæ actu,ſed nō officio: quidam officio &non actu,quidem vtroque modo,p.4.columna 589.a

prophetarū corda nō tāgit ſpiritus,quādo ſunt actu maculati, macula carnaliū voluptatū,p.3.c.1201.c.Itē,p.1.col.1247.c

prophetas omnis fuiſſe in monte Sinai & ibi accepiſſe a Deo prophetias ſuas ſicut Moyſes legē,error Iudæorū eſt, & improbatur,p.4.col.299.c.Item,p.6.c.1699.a.b.c

prophetas nō habuerunt Iudęi,per 300.annos & amplius ante Aduentum Chriſti vſque ad tempus Ioannis Baptiſtæ, p.4.col 318 f

prophetas exuriſſet tradūt Hebręi omnes patres vel auos vel propinquos Prophetarum,quorum nomina in principiis illorum pręponuntur,p.4.c.1698.f.& col.1705.c

prophetarum eximius utrum fuit Dauid. Arguitur cōtra & pro cum reſponſione:& ſolutionibus argumentorū, p.3.c.416.f

prophetarum uiſiones quadam ſpirituali creatura factę ſunt, quibus Deum vidiſſe perhibentur,p.5.c.1035.b

in Prophetis & maxime in Ezechiele & Ieremia,neque rerū, neque temporum ordo ſeruatur, p.4.c.753.b. & c.771.c.& col.781.c

in prophetis ſicut verbis res,ita nōnunquam rebus verba exponuntur ut eorum non ſolum verba, ſed & res geſtæ,prophetię ſint,p,4.col.1099.b.& 1116.f

prophetis non ſemper ſpiritusſanctus reuelat ſenſum plenariū uiſionis,ſed ſolum quantum expediens eſt pro loco & tempore & perſonis,pro quibus fit reuelatio,p.4.c.1600.f

in Prophetis duo ſunt ſcilicet illuminatio mētis Prophetæ,& illuminationis ſibi factæ pronunciatio,p.6.c.236.f

prophetas Iudęi maledictis afficiebant,p.4.c.748.e.&749.a.b

prophetauerūt eiſdem temporibus Olee & Eſaias & Iohel & Amos & Abdias & Ionas & Micheas de captiuitate decem tribuum,& deſtructionem illius regni quidam eorum viderunt,p.4.col.1697.a

prophetare iubetur Ezechiel ęnigmatice,p.4.col.1203.a

prophetia de pace quem dedit nobis Chriſtus, p.4.c.302.d

prophetia eſt donum ſpiritus,p.4.c.1070.d

prophetia Saul quantum ab aliorum prophetarum ſermone differebat,p.2.c.378.e.& 379.a

prophetarum & iuſtorum omnium mos non ſolum pro his tātum dolerit qui ſibi proximi ſunt, ſed pro reliquis omnib. p.4.co.215.b

prophetarum ſcripturæ etſi ſatis ſint euidentes ad myſterium diuinitatis Chriſti oſtendendum,nō tamen ex his ſumitur efficax argumentum,&c.excedit enim capacitatem humanam &c.p.5.col.361.b.c

prophetarum

Prophetia vt tradunt Iudæi ceſſauerat antè finem ſecundi tẽpli per 42.annos,quod tempus concurrit cũ paſſione Chriſti,p.6.col.805.b

Prophetia fuit clauſa donec venit Chriſtus qui aperuit librũ, & ſoluit ſignacula eius,p.1.col.399.b.Interl.

Prophetia omnis,& veritatem,& obſcuritatem habet,vt diſcipuli intrinſecus audiant, vulgus ignobile & foris poſitum neſciat quid dicatur,p.4.col.1451.a

Propphetia non neceſſitatem eorum facit quæ prædicit,ſed ſignum eſt præſcientiæ Dei,p.5.col.46.e

Prophetia & diuinatio in diuina ſcriptura differunt diuinatio pœnitus abdicatur,opere enim & miniſterio dæmonum impletur,p.1.c.1231.b.c

Prophetia quid eſt,p.4.col.2083.a

Prophetia rerum euentus immobili veritate pronunciat. Et quomodo Deus ſẽtẽtiam(quam ſeruis ſuis manifeſtat) mutat non tamen conſilium,p.4.co.336.e.f

prophetia eſt duplex,ſcilicet prædeſtinationis & comminationis,& quid vtraque ſit,p.4.c.172.e.f.& col.336.f.& c.716.f. & col.201.c.Item,p.2.c. 1283.c.Item,p.3.c.429.a.Item latius,p.1.col.1566.e.f

Prophetia an,& quando ſit habitus propheticus per modum formæ,p.3.colu.423.b

Prophetia ſicut fit diuerſis modis, ita & diuerſis temporibus, p.3.col.429.a

Prophetiæ finem impoſuit Chriſtus Dominus,p.4.col.783.b

prophetiæ munere non ſunt expertes qui habens gratiam interpretandi,p.6.c.1689.a

Prophetię ſpiritus non ſemper inerat prophetis, p.3.col.34.d. Item,p.6.col.235.b.Item,p.4.c.590.d.& c.1339.a

prophetia gratia multis modis data eſt,p.6.col.509.a

Prophetiæ tempora tria ſunt,ſcilicet præteritum, præſens & futurum,ſed tamen differenter nomen prophetiæ in his dicitur,p.4.col.1063.b.c.Et quomodo ſibi concinũtur ad probationem.Ibid.Item,p.3.col.417.a.b

prophetiæ vſus accipitur quandoque pro proponere verbum exhortationis ad plebem, ſacras ſcripturas exponendo, ut in primitiua Eccleſia,p.6.col.235.b

pſeudo prophetæ qui dicuntur,p.4.col.777.c.& colu.2160.f. Item,p.1.col.1535.b.c

propinquus paruulorum & pupillorum Dominus appellatur & quare,p.3.col.1704.e

propitiatorum quod dicebatur ſedes Dei,erat ſuper arcam, ita quod operculum arcæ erat quaſi ſcabellum Dei ſedentis ſuper propitiatorum,p.3.c.1468.f.Item.p.2.col.1126.f.Itẽ p.1.col.734.d.& col.735.c

propitius ignoſcendo,& propitius vlciſcendo non dicitur niſi peccatis,p.3.col.1713.a

propitium fieri hominibus Deum propter aurum,& abſurdũ & impium iudicatur,p.1.col.1414.f

propoſitio ſcilicet,Iſte homo creauit ſtellas, Chriſto demonſtrato eſt vera.Ita hæc propoſitio: Deus eſt mortuus, eſt uera,quare & quomodo,p.5.c.1320.b

propoſitio aliqua conditionalis eſt vera cuius utraque pars eſt falſa & impoſſibilis,p.6.col.116.f.& col.469.c.Item, p.4. col.725.c

propoſitum ſancti uiri quomodo & quot modis, qualiter vel fiat,p.3.col.1363.c

proprietates omnes creaturarum,etiam de modico folio arboris non poſſunt inueſtigari per hominem,ut quare ſit tãtæ quantitatis uel talis figuræ aut uirtutis,p.3.c.143.c

proprium eſt ſanctorum montes diligere & incolere, quorum conuerſatio eſt in cælis,p.1.col.657.a.Interl.

proſelyti ſunt de Gentibus in ſynagogã recepti, p.5.col.381. b.Item,p.6.col.1306.e

proſelytos ait Iſaias per Chriſtum acceſſuros ad Deum & nationes quod ſumus nos,p.4.col.159.c

proſpera & aduerſa tria reſpiciunt, ſcilicet, ſuperbiam vitæ, concupiſcentiam carnis,& concupiſcentiam oculorum, p. 6. col.399.c

in proſperis non temperat ab ingluuie iumentorum infirmus ideo non eſt fortis in aduerſis,p.3.col.329.b

in proſperis timeamus, ut nõ ſint data ad maiorem excęcationem,non ad conſolationem,& ne ſit in aduerſis initium pęnæ,p.3.col.59.c

proſperitas temporalis ſignificatur per floritionem uirgæ, ex frequenter procedit oblatio mentis, p.4.c.1129.c

proſperitas in peregrinationis miſeria, etſi non iuſtum pænitus opprimit,tamen mentem in amorem Dei,& in diſpenſatione ſui diuidit,p.3.col.58.d.e

proſperitas uitæ præſentis non eſt teſtis innocẽtię,quia & hac uſi pereunt,& flagellati liberantur,p.3.222.d

proſperitas bene uiuendi cum arriſerit,homo aridet ac hilareſcit,ac ipſa hilaritas animum uelut deſiderabilis cibus reficit,p.3.c.311.b

proſperitas malorum conſiſtit in bonis temporalibus tranſitoriis & corruptibilibus,proſperitas autem iuſtorum conſiſtit principaliter ĩ bonis aïæ q̃ ſunt incorruptibilia, p.3.c.684

proſperitas qua quis proſperatur in uia ſua, quando obtinet quod intendit eſt magis aduerſitas quam proſperitas, p.3. Ibid.

proſperitas iuſtorum eſt maior quam malorũ ex admixtione mali,quia proſperitas malorum ſemper habet malum pœnæ annexũ,& vnde hoc cõtigit,q2 ex duplici cã, p.3.685.c

proſperitas maioris cauſa ſæpe eſt perſecutio,p.1.c.1593.c

proſperitatis præſentis inordinatus appetitus facit contemptum & paruipenſionem de futuro iudicio,p.3.col.783.c

proſperati non eſſe confidendum, ſed expectandam eſſe mutationem,p.4.col.936.e

prodeſſe plus debemus temporaliter his cum quibus vicinus coniungimur,p.1.col.1677.c

prodeſſe qui vult aliis neceſſe eſt eum multa pati,& cuncta patienter ferre,p.1.col.1428.f

prodeſſe quid tibi poteſt,ſi habeas aliquid,& vti neſcias, neq; cognoſcas quomodo vnumquodque in ſuo tempore, & in ſuo loco debeas & proferre,p.1.col.886.d.e

prodeſſe aliis qui non curat donis ſpiritualibus, huius etiam bonis Eccleſia exprobans,quaſi in faciem iactat ſaliuam, p.1.c.1616. e.f

proſperitatem,mali æſtimant tempus eſſe pacis, non belli cũ homini pręſens uita concedatur,vt per bonum certamen ꝑueniat ad beatitudinem,p.3.c.1176.d

proſtitutio filiarum fuit prohibita Iudæis,quod exponitur de proſtitutione ad fornicationem ſpiritualem vel corporalẽ. Notatur etiã quomodo ſacerdotes nocte decipiebãt puellas diis conſecratas a parentibus,p.1,c.1073.b.c

protectio Dei minus neceſſaria creditur ſi ſemper habetur utiliter aliquando ſubtrahitur ut quod ſine ea nihil eſt homo oſtendatur,p.3.col.311.b

prouerbium quod eſt,p.3.col.1592.e.Item, p.2.c.445.c

prouerbium apud Hebræos exiuit,ut in anguſtiis cõſtituti,& Dei optantes auxilio ſubleuari,dicãt. In monte Dominus uidebitur,uel uidebit,id eſt ſicut Abrahę miſertus eſt,etcæ. p.1.col.257.d.e.et expreſſus co.271.e.f

prouerbiũ erat apud Hebræos: Nũ & Saul inter prophetas? Sic & nunc Bernardus factus eſt monachus, p.2.c.446.e.f

prouerbium erat ab antiquo. Ab impiis egredietur imietas,& quomodo intelligitur,p.2.col.475.c

prouerbium erat apud Iudęos tempore ieremię de filiis pro peccato parentum punitis,Patres comederunt vuam acerbam &c.Quod durauit a principio mũdi uſque ad Chriſti paſſionem,quia pro peccato primorum parentum omnes deſcendebant ad inferna, p.4.c.796.f

prouerbium eſt de his qui in anxietatibus premuntur. inter malleum ſunt & incupem,p.4.col.896.d

prouerbium currebat tempore iob iſtud.Homines impii uocabantur,glareæ coccyti,ſicut modo tales homines dicuntur,ſtipulæ inferni,p.3.col.228.f

prouerbium prauorum. Sic ueniat tibi ſicut illi trucidato, p.3. col.289.

prouerbium

Prouerbium erat apud Hebræos Hęc faciat tibi Deus, & hęc dat, p.2.col.220.e.f
Prouerbium eſt: Cęcus & claudus non intrabunt in templū, p.2.col.381.e.f
Prouerbium Iudęorum erat: vnus ſeminat, alius metit, quare & quando dicebatur, p.5.col.1095.b
prouidentia diuina omnia quantumcunque minima diſponūtur, p.4.co.240.e.f
prouidentia Dei circa genus humanum, p.2.c.2499.a
prouidentia diuina eſt primū principium ſalutis hominum tā incorporalibus quam in ſpiritualibus, temporalibus & ęternis, p.3.col.655.c
prouidentia diuina licet generaliter ſe extēdat ad omnia quātumcunque minima, tamen intellectualis creatura ſpeciali modo illi ſubiicitur. p.6. col.267. c
prouidentiæ operatio duplex eſt, naturalis & volūtaria. Naturalis per occultam Dei adminiſtrationem, voluntaria, per Angelorum vel hominum adminiſtrationem, p.1.c.73.b.c
prouidentiam Dei aliqui antiqui Philoſophorum negauerūt, alii dixerunt incorruptibilia & ſuperiora regi diuina prouidentia, & non inferiora, p.3.col.5.b. Item, p.2.c.1086.e.f
prouidētiam diuinam impedire nolentes, per illam viam per quam impedire nituntur, eam implere coguntur, & promouent illam contra ſuam intentionem, ut patet in Ioſeph vēdito, & Pontificibus Iudęorum, p.1.col.385.& col. 394.a.b & col.477.c. Item, p.3.col.83.b. Item, p.5.co.464.
prouidentiam diuinam aliqui amouerūt a ſingularibus generabilium & corruptibilium. Aliqui etiam amouerunt eam circa res humanas, p.3.col.1163.a
prouiſum eſt infirmitati hominum, ut circumeūte ſole diei nomiſque viciſſitudine, propter vigilandi & dormiendi viciſſitudinem potirentur, p.5.col 134.d.e
prouincię vni toti ſicut pręeſt unus Angelus bonus quaſi princeps, ad procurandum bonum illius prouinciæ, ita præeſt vnus Angelus malus, p.4 c 1639.c
proximus dicitur quicunque homo quantumuis longe a nobis diſſitus, p.1.col.1572 d
proximus omnis homo, cum nullo male agendum eſt proximus primæ natiuitatis conditione eſt omnis homo. Carnis cognatione amici & cognati Miſericordiæ compaſſione beneficus quilibet, p.3.col.532.d
proximum dilige, infirma eius tolerando, & de proximorum ſollicitus eſto ſalute, p.5.col.1103.b
proximi noſtri licet omnes ſint, maxime tamen illis miſericordia impendenda eſt, qui Chriſti ſunt nobiſcum membra, p. 1.col.1543.a.b
proximi ſalutē ſpiritualem ſollicitius curare debemus quam propriam neceſſitatem corporalem. p.5.col.1094.f
proximorum vicia in derogationis collocutione viciſſim dicere, eſt carnes ad ueſcendum conferre. p.3.c.1705.b
prudens publice tacet, occulte caſtigat, p.3.col.1649.b
prudētes ſępe grauitatem ſenſus in ipſo frontis hoſpitio præmonſtrant, ſtulti ad imitandum oculos non attollunt, pa.3. col.631.a
prudentia eſt virtus directiua operum humanorum in finem debitum, & ideo dicitur auriga virtutum, p.5.c.410.f
Prudentia ſæcularis in qua Philoſophi & hæretici confidunt, dicitur ciuitas, p.2.c.670.e.f
Prudētia bellica & exercitio armorum, & in nullo alio leguntur Romani orbem terræ ſubiecisſe ſibi. Nam Gręci erant eis aſtutiores, Hiſpani ferociores, Teutonici corpore maiores & fortiores, Gallici vero pluriores, p.4. c.2396.e.f
Prudentiæ connectuntur oēs virtutes morales, p.3. c.1979.c
Prudentię actus eſt eligere ea quę ſunt meliora, parte tertia, c.1784.f
Prudentię aliquæ deriuantur ad animalia bruta, & aues, ad aliqua opera determinata p.3.col.262.f
Prudentiæ ſuæ innititur, qui ea quę ſibi agenda vel dicenda videntur, patrum dictis pręponit, p.3.col.1612.a
pſallit qui cum hilaritate bene facit. Qui cū triſtitia, de eo fit, non ipſe facit, & portat pſalterium, non cantant in eo, p.3. co.1158.e
pſalterium quid eſt, p.3.col.427.a.1591.b.2171.a. Item, par.2. col.1077.b.c
pſalterium eſt organum quod a ſurſum ſonat, &c.p.3.c.954.c
pſalterium intitulatur liber hymnorū, vel liber ſoliloquiorum, & quare, p.3.c.427.a
pſalterium quare ex centum & quinquaginta pſalmis compoſitum eſt, p.1.col.309.e.f
pſalterium ſecundum Hebręos inter agiographa eſt principale & illa dicebant eſſe ſcripta a ſpirituſancto, p.6.col.622.d Item, p.3.col.415.a
pſalterium ter tranſtulit beatus Hieronymus, par.3.columna 419.b
pſalmus 11. hoc numero tacite deſignat, quod homines duplicis linguæ & cordis, nec decalogi præcepta cuſtodiant, nec Apoſtolicam gratiam percipiant, p.1.c.458.e.f
pſalmus 17. ſolus in libris Regum reperitur, & quare, p.2.col. 645.a.b
pſalmus viceſimuſoctauus de conſummatione tabernaculi inſcribitur, & quare, p.1.col.747.c
pręnotandum, quod Pſalmus quilibet maxime in poſtilla Nicol. de Lyra, ſimiliter & in gloſſ. ordin. exponitur literaliter vel hiſtorialiter, uel allegorice, vel myſtice, uel moraliter, & quandoq; duobus vel tribus modis, & frequentius in fine myſtica, allegorica, vel moralis expoſitio annectitur.
pſalmus 93. inter Hebręos in qualibet quarta feria legitur, p. 3.col.1176.d.e
pſalmus 118 tria ſingularia habet, quę in nullo aliorum inueniuntur, p.3.col.1415.b.c
pſalmus primus ſine titulo eſt, & quare, p.3.c.428.f.& c.437.c
pſalmus primus an Pſalmus ſit, ſicut vel prologus libri Pſalmorum appoſitus, p.3.col.420.e.f
pſalmi concentus acutiſſimum telum aduerſus dęmones, p.2. 418.f
pſalmum irriſionis inter inimicos Chriſti excitat fornicator corporalis, & ſpiritualis, & non canticum laudis, & ſignificatur per Zambri, p.1.col. 1376.f
pſalmum 90. Eccleſia per totum annum, & maxime in quadrageſima, & quotidie in completoriis frequentat, & quare, p. 3.col.1154.d
pſalmi pœnitentiales ſeptem ſunt, & quare. Iſta eſt eorum forma A lachrymis incipitur, & in gaudio finis eſt, p.3 colum. 1535.c
quindecim Pſalmi graduum myſtica expoſitione explanātur ſecundū uirtutes incipientium, proficientium, & perfectorū & per triplicem quinarium, p.3.col.1483.b.c.1484.d.e
pſalmi alphabetici ſunt, Pſalmus 24 Pſalmus 33. & Pſal. 118.
pſalmi alleuiatici dicuntur aliqui Pſalmi, quibus prænotatur Alleluya. Et eſt primus inter illos Pſalmus 113. p.3.c.1239. c.& ſunt numero viginti.
pſalmi decemſeptem ſunt ſine titulo, & alii ſunt intitulati, & a quibus, p.3.col 419.b
pſalmi quomodo & ordine in Pſalterio ordinati ſunt, p.3.co. 427.b
pſalmi cur præ aliis ſcripturis in Eccleſia legantur, p.3.c.427.b
pſalmorum tituli parum ſunt curandi, niſi pro quanto accipiūtur immediate ab Hebræo vel tranſlatione Hieronymi iuxta Hebraicum, quia in aliis multa ſunt appoſita ſecūdum phantaſias expoſitorum, p.3.c.875.c
pſalmorum tituli diuerſa ratione & ſignificatione appoſiti ſūt p.3.col.1117.a
pſalmorum diſtinctio fit per quinquagenas. & quare, p.3.col. 428.f
pſalmorum primus quinquagenarius eſt de pœnitentia, ſecūdus de miſericordia & iudicio, tertius de laudibus Dei in ſanctis eius, & quid per hoc innuitur, p.3.c.1592.f
pſalmorum tituli ſecundum communem opinionem Latinorum appoſiti fuerunt per Eſdram, p.3.col.428.e.& quare, 427.b

Pſalmorum aliquot verſibus præponũtur literæ Hebraici alphabeti & quare. Et inter illos eſt primus. Ad te domine leuaui, ſcilicet Pſalmus 24.p.3.col.597.b
pſalmorum decem auctores nominantur, & plures, parte 3. col.437.b
pſalmorum numerus myſtica ratione declaratur,p.3.c.1592.f
pſalmorum liber an,& quomodo vnus liber dicatur, p.6.col. 983.c.Item,p.3.col.428.e
pſalmorum librum quis in vnum collegit,& an Dauid omniũ Pſalmorum auctor extiterit,p.3.c.415.a
pſalmorum libri ſubiectum,quod eſt,p.3.c.415.b
pſalmorum liber continet totam ſacram ſcripturam per modum laudis,p.3.c.415.a
pſalmorum libri quæ materia,p.3.col.428.e
pſalmorum ordinẽ male quidam iuxta textũ hiſtoriæ in pſalterio requirunt,p.4.c.253.b.& co.1297.c.Item,p.3.c.478.f
pſalmos duos tantum intitulatos pro octaua generatione fecit Dauid,& quare,p.2.col.1030.e.& c.1078.f
pſalmos die noctuque canere,& ut in fine Pſalmorum diceretur: Gloria patri & filio,&c. inſtituit Damaſus Papa,p.6.c. 1534.f
pſalmos differenter ſcripſiſſe declaratur Dauid,& cantatores quos inſtituit, ſ. Aſaph & cæteri. Vel, An ſolus Dauid Pſal. ſcripſerit,uel an ẽt alii.p.3.c.440.e.& c.1118.d.& c.1143.c
pſalmos in officio Eccleſiaſtico applicauit beatus Gregorius ad diuerſa feſta: quia aliqui decantantur in feſtiuis Apoſtolorum,alii in feſtis uirginum,&c.p.3.c.1418.f
pſeudo prophetæ in ſcripturis ſanctis uocãtur etiam Prophetæ,p.3.col.736.f
pſeudoprophetæ ſignificantur per Nicanorem,& qui ſint tales,p.4.col.1392.d.e
pſeudoprophetæ agitati a malo ſpiritu ſunt ſimiles Corybantibus,p.2.c.436.a
pubertatis ſigna quæ ſunt,p.1.690.f
publicani qui dicuntur,p.5.co.120.c.& co.306.e. & c.734.f
publicanorum & Ethnicorum, id eſt, Gentilium ſalus, nec iõ negligenda eſt,etſi in numero fratrum non deputamus, ſed ſemper eorum ſalutem inquiramus,p.5.col.306.e
pudicitia niſi primum ſedeat in mente,nulla perfectio ſequetur in opere p.6.col.1289.a
pudicitia corporis quid prodeſt,ſi mente corrupta,uel ſi uirtutes deſuerint, &c.p.4.c.637.b
pudicitia eſt in uoluntate animi, non in debilitate corporis, p.3.col.1897.a
pudicitiam ſola nouit conſcientia,& humani oculi certi eſſe non poſſunt,p.1.co.1043.a.b
pudoris ſignum notatur in genis, ſicut in prædicatoribus mos recte uiuendi,p.3.c.1825.b
pudorem ſit radius ſolis in ſtratu ocioſum inuenit, primitias cordis & quotidie Deo ſacrificia,p.3.col.1400.e
puella non ſit leuis non iocoſa non cantatrix, p.2.col.1511.b
puellæ quæ ſunt in domo paterna, & non attigerunt annos diſcretionis,non poſſunt uouere,p.1.c.1399.b.c
puellæ quę ſunt maritatæ licet ſint adhuc & maneant cum patre,ſunt tamen emancipatæ,& ſui iuris,p.1.ibid.
puellæ habebant plures uias exeundi de ſeruitute quã maſculi,p.1.c.690.d.e
puellam vendit prælatus pro vino, & puerum in lupanari ponit,qui uidet implicitos luxuria,& aliis viciis, & non arguit gratia turpis lucri,p.4.col.1929.b
puellam de genere Machabęorum voluit ſibi copulare Herodes Aſcalonita, & quare, ſed illa præ dolore ſe interfecit. Ille ea mortua abuſus eſt,&c.p.4.c.1518.f
puer prius quam ſciat bonum aut malum,contemnet malitiã, vt eligat bonum,quomodo quod neſcit,aut contemnit, aut eligit,p.1.col.78.e.f
puer ſi loquitur,animos noſtros ad auditum eloquii pueriſis applicamus,nec plus in his quæ dicuntur quam puer ſentire poterat,expectamus,p.1.c.1411.b.c
pueri nati inuoluntur pannis uel pellibus,& poſtea indumentis,qui natura non dat eis tegumentorum,ſicut prouidet animalibus de ſufficienti tegumento,p:3.c.1911.
pueri magis mouentur timore pœnæ quam amore boni, pa.3. col.1702.f
pueri & ſenes ſunt immemores,& quare.p.4.c.1504.f
pueri erudiendi quomodo & quo ordine primo a magiſtro aſſumatur,p.2.c,183.c
pueri vocantur frequenter in ſacra ſcriptura ſubditi & famuli licet ſint prouectæ ætatis,p.1.c.267.d.e.& col.279.d.e. & col.849.a.b
pueri eo quod patrum habent rationis vſu, poſſunt intelligi per animalia bruta,quorum pędagogi ſignificãtur per illos qui erant ſuper nutritionem animalium,p.2.c.1124.f
pueri in fornacem proiecti quibus verbis vſi,p.4.c.1202.d
pueri multi de Chriſtianis venditi,per pauperes parentes, & nauibus abducti per mercatores, ut venderent Soldano pro magno precio,p.6.c.1643.
pueri aliqui naſcuntur in menſe ſeptimo,& aliqui in nono, & aliqui in decimo, & iſti ſunt magis vitales,p.3.c.1911.b
pueri dicuntur fęlices,non quia exerceãt actus virtutum, ſed propter bonam diſpoſitionem,p.5.c.94.f
pueri incircumciſi,qui pactum Dei irritum non fecerunt, ſed qui eos circuncidere neglexerunt,quare perire debent,p.1. col.366.e
pueri Hebreorum habebant ludos ad virtuoſam vitam inducentes.Ibid.
pueri in veteri lege de toto regno Iudæorum ad tẽplum portabantur,& circa pueros natos duo fiebant in templo,&c. p.5.col.716.f
pueri apud Hebræos inducebantur ad portandum ligna ad coquendam ſacrificium,ut nutriti in talibus non recederẽt in ſenectute,iuxta illud. Adoleſcens iuxta,&c.p.4.co.642.f
pueri apud Hebręos & Latinos alphabetum addiſcunt, primo ordine recto procedendo de prima litera ad vltimam, ſecundo ordine retrogrado, incipiendo ab vltima litera ad primam redeundo,p.4.c.759.c
pueris manibus impoſitis Ieſus benedixit,& quare, p.5.colu. 318.f
pueros expedit exercitare in ludis honeſtis, & inducentibus ad virtutem,& retrahentibus a viciis,p.5.209.c
pueritia poſt ſeptem annos infantiæ incipit, p.5.c.718.f
pueritię nomine,humilitas & innocentia intelligitur, p.5.col. 940.f
pugilus & palmus quid ſignificent,p.4.col.349.b
pugna eſt duplex,Chriſtianis perfectis aduerſus principatus & poteſtates,inferioribus contra carnem & ſanguinem, p. 2.col.75.a.b
pugnæ aduerſus Eccleſiã tria ſunt genera principalia, & quę ſint,p.3.col.1340.a
pugnam quomodo & cum quibus inſtaurant antiqui poſſeſſores ſcilicet dæmones contra animas,libertatem ſuam & imaginem recuperare conantes,p.2.col.77.c
pugnare pro Eccleſia,& inimicis veritatis reſiſtere,qui dogmata Eccleſiæ oppugnare vel voluptati & luxuriæ docent operã dare,quomodo animãdi ſunt pſidẽtes,p.1.c.1409.a.b
pugnantes fortiter contra inimicos,& fortiter prementes tentationis ſtimulos,nec fœmineum vel molle in dominari permittentes,ſignificantur per Beniamin,p.1.c.1162.d.e
pugnator bonus cõtra diabolum,non debet permittere ꝙ ingrediatur terram cordis per delectationem vel conſenſum, ſed in principio tentationis ipſum repellere,p.4.c.2572.f
pulchritudo conſiſtit in viuacitate coloris & proportione mẽbrorum,cum debita perfectione quantitatis,p.3.c.743.c
pulchritudo mulieris ingenis dicitur eſſe quam plurima, p.3. col.1825.b
pulchritudo proprie eſt mulierum,p.1.c.459.a
pulchritudo omnium conditorum vox eſt confitentium,in attendentibus,p.3.c.1584.d
pulchritudo cœleſtis viſionis quomodo attendenda eſt. Si.n. decorem flammaſq; aſtrorũ multifariã nubium ſpeciem & ipſam

ipſam irim conſideres,mille trahentem & varios auerſo ſole colores,multo plures &pulchriores quam in velo tabernaculi in cœlo picturas notabis,p.1.col.762.c.f

Pulchritudo vniuerſi ſicut ex diuerſis gradibus creaturarum reſultat,ſic pulchritudo reipublicæ ex diuerſis gradibus hominum,p.3.col.1904.f

Pultiuorax quidam deſiderabat habere lõgum collum ad modum gruis,& quare,p.3.col.215.c

Puluis obſcurans aerem per modum nebulæ dicitur a pedibus Dei procedere,quia procedit ex terra,p.4.col.2019.c

Pulueris percuſſio vnde Cyniphes productę quid ſignificet,p.1.col.554.f

Puncta nõ ſunt de ſubſtantia literæ apud Hebræos,nec fuerũt a principio literarum , ſed inuenta poſtea ad facilius legendum,p.2.col.901.b.Item, p. 4.col.1867.c.Item,p.1.colum.1587.b.c

Punire cum Deus ſcelera carnis decreuiſſet,qualitate vltionis innotuit macula criminis,vt in primis peccatoribus& Sodomitis claruit,p.1.col.246.a

Punire iniquitates patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationem,quomodo intelligatur. Vide in Viſitare.

Punire , an dicendum ſit magis proprie alienus opus eſſe Dei, vel non eſſe proprium Deo,p.3.col.270.f

Punire non differt Deus vſque in futurũ, quando electi cadũt in peccatum,ſed punit in præſenti,& cito de curſu communi,p.3.col.971.b

Punitur leuius qui poſt pęnas negat,quam qui ſine neceſſitate Chriſtum abnegat,p.4.col.215.a

puniuntur acrius illa quæ in vſum veniunt frequentius, p.1.c. 697.c.698.f

puniuntur ſceleratiſſimi homines in præſenti vita modum, & iuſti multum,& quare,p.3.col.89.c

punientur mali cum infidelibus,ſed differentur,aliter qui ſciẽter aliter qui ex ignorantia peccant,p.5.col.873.b

punientur peccatores in finali iudicio,non vniformiter,ſed grauius & leuius ſecundum demerita,p.4.c.264.f

puniendus videtur eſſe perſecutor pro delicti modo,quo pęnã cruciatus ſanctis ingeſſit,p.2.c.1269.a.b

puniẽdus venit quiſque tot pęnis ſecundum ordinem iuſtitiæ quot hominibus eſt cauſa culpæ,p.3.col.2009.c

puniendi duo modi malorum Chriſtianorum,p.6.c.1610.f

puniendi ſunt iniqui nõ animo vltionis,ſed dilectionis,vbi potentior occurrerit,nec potes corrigere vel monere,tolera,ſecurus,quia non erit impunitus,p.3.c.1221.a

punitio impiorum eſt infinita,non intẽſiue,quia hoc eſt impoſſibile,ſed extenſiue,p.3.c. 1897.b

punitio malitiæ plebis Chriſtianæ ſignificantur per punitionẽ Iudęorum,quia quinq. quæ excellenter fuerunt in Chriſtianis in primitiua Eccleſia,mutata ſunt,& verſa ſunt in ſcoriã, &c.p.4.c.1242.f

punitio vltima non eſt in vita præſenti,nec afflictio iuſtorum pro peccato præterito ſolum,ſed magis pro præmio recipiẽdo in futurum ſecundum patientiæ meritum,p.3.c.89.c

punitio innocentis fieri poteſt ſecundũ duplicem cauſam,quia vel propter malitiam punientis,vel propter ignorantiã veritatis,p.3.c.133.c

punitio duplex notabilis facta fuit ſuper populum in deſerto, p.3.c.1173.c

punitorum maxima conſolatio eſt punienti,Dei cognitio,p.4. c.1120.c

pupilla oculi tui,& orat & impetrat compuncta diuina inſpiratione,p.4.col.968.c

pupilla nigra videt,alba tenebroſa eſt,p.2.c.1538.c.f.Item,p. 1.c.1095.a

pupillus & vidua maxime diuinæ miſericordiæ ſunt curæ,p.4. c.24.d

purgatio ab immundicia licet non ſit in angelis , tamen eſt ibi purgatio a neſcentia,& declaratur,p.3.c.405.a.b.406.d

purificantes in nobis, dicta , facta , vel cogitata , vt efficiamur mundi corde,& Deum videre poſſimus , tunc tridui iter de Aegypto proficiſcimur,p.1.c.528.f

Purificatio maior requirebatur immolantibus quam in comedentibus in veteri Teſtamento, ſicut & in noua lege maior ſanctitas requiritur in ſacerdote conſecrãte quam in populo communicante,p.2.c.1292.f.& c.1293.c

purificationis feſtum vbi,& quare inſtitutum fuit,p.6.c.1574.f

purificatione indigent non ſolum quæ in terra ſunt,ſed etiam quæ in cęlis,p.1.c.1393.a

purificationes duæ erãt in lege.Vna ab immundicia ſpirituali, quę contingit ex peccatis.Alia erat ab immũdicia corporali quæ contingit ex tactu alicuius rei immundæ,p.1.c. 1297.c

puritas mentis & corporis maxime diſponit hominẽ ad cognitionem diuinorum,&c.p.5.c.1264.c

purpura regni eſt indicatiua,p.1.c.1184.f

puteorum foſſores hoc probant, quod omnis tellus per inuiſibiles venas aquis repleta eſt,quibus ex mari principium eſt,p. 1.col.15.c

puteos fodiebat pueri Abraham,ſed operiebant eos terra Philiſtæi , non tamẽ auſi ſunt replere dũ viueret Abraham,aut iniicere terram,ſed eo mortuo inualuerunt,p.1.c.1320.f

putredo & vermes habent quandam affinitatem & propinquitatem,p.3.col.195.c

pythagoras nomen ſapientis refugiens ne notam arrogantiæ incurreret,Philoſophum ſe eſſe reſpondit,id eſt,amatorem ſapientiæ,p.1.c.593.c.& col.308.f

pythagoræ diſciplina eſt per quinquennium tacere , & poſtea eruditos loqui,p.3.c.1766.c

pythagorici dixerunt ex proportione motuum cęleſtium ſonum harmoniacum cauſari,p.3.col.365.c

Q

QVADRAGENAS an duas vel tres Moyſes in monte ſeruiauit,p.1.c.1517.c.& col.1521.c

Quadragenario numero vniuerſitas temporis deſignatur, p.4. col.2346.c.Item,p.3.colum.1180.c.Item,parte 2. columna 561.c

Quadrageſimæ ieiunium vnde habet auctoritatem,p.2.colum. 828.f

Quadraginta ſiue quadragenarius numeus rafflictionis eſt, & multa oſtenditur,p.4.c.1296.c.& c.2024.d.& c.2033.c.Itẽ, p.2.col.720.a.& col.1172.f.& 1542.f.Item,par.1. col.154.f & col.371.c. & colum.1145.c.& colum.1458 c. & columna 1613.b.c

Quadraginta etiam numerus lętitię eſt,p.1.col.371.c

quadraginta anni poſt quos Abſalon contra Dauid patrem ſuũ ſe erexit,varie computãtur a diuerſis ex parte principii illorum annorum accipiendi,par.ſecunda,col.501.c.& col. 1134.c.f

quadraginta duę manſiones in deſerto,&quadraginta duo gradus virtutum,& quadraginta duę generationes ab Abraham ad Chriſtum, par.1.col.1155.b.& colum.1419.c.& colum. 1453.a

quadragintaſex,hoc numero reędificatio templi ſub Zorobabel perficitur.Hic numerus conuenit perfectioni dominici corporis hic numerus in literis Adæ inuenitur. Hoc numero corpus Chriſti in vtero matris ędificatur,& quid per hoc ſignificetur. p.1. col. 805.c

quadrans quid ſit,& quotuplex,p.5.c.109.b

quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuſq. rei ſcilicet loci,temporis,pecunię,p.5.c.614.c

quadratum omne quocunq.vertitur fixum ſtare conſueuit, p. 4.c.2415.a

quadratura inter figuras nihil firmius eſt,p.1.c.1155.b.c

quadriga qua vehamur ad ęthera vt Elias,p.5.c.491.b

quadringenti anni ſunt a natiuitate Iſaac vſq. ad exitum filiorum Iſrael de Aegypto,& horum annorum ſupputatio quibus Abrahę ſemen peregrinum fuit in terra non ſua , p.1.c. 211.b.c.& c.212.c.Item,p.6.c.1049.c

quęrens in ſuis ſemper actibus quę laudentur, in proximo quę vituperentur,diuerſum pondus & diuerſam menſuram dicitur habere in domo,p.3.col.1791.a

Quærere verbum in Latina lingua accipit propoſitionẽ,& acquiri dicitur.quod ſatis apertum eſt.Sine præpoſitione etiã quærere intelligitur acquirere, ex quo lucra vocantur quæſtus p.2.col.391.c
Quærũt ſapiẽtiã boni & mali,ſed differẽter,&c.p.3.c.1401.a.b
Quæſtio grauis inter ſcribas & Phariſæos.Quod eſſet primum mandatum & maximum in lege.Et diuerſi diuerſa aſſignabant,p.5.co 608.e
Quõ mota ab aduerſatio,diſcendi exiſtit occaſio, p.6.c.289.a
Quæſtuarii prædicatoribus,qui multa falſa dicunt vt quæſtum extorqueant a ſimplicibus,poteſt dici illud:Nunquid Deus indiget veſtro mendacio? p.3.c.159.a
Qualis vnuſquiſque eſt,talis ſibi finis videtur,& ad illum conſulit,p.4.c.1077.c.Item,p.3.c.1008.f
Qualitas rerũ ſolet ex tpe notari,p.6.c.1463.b.Itẽ,p.3.c.1824.
Qualitas rei & terminus exprimitur in exordio,p.3.c.18.e
Quamdiu filii Iſrael ſteterunt in cultu vnius veri Dei,poſſederũt pacificè terrã promiſſionis ſibi collatã,& quãdo declinauerunt ad idololatriã,fuerũt ab aliis impugnati,p.1.c.211.a
Quanta largiuntur quidam aſpiciunt,ſed non quanta rapiunt, & in ſacculo pertuſo mercedes mittunt,p.3.c.2145.a
non Quantum offeras,ſed ex quãto deſiderat Deus Vnuſquiſque quadrantem poteſt offerre,& voluntas prompta,p.5.c. 614.c
Quantitas meriti non accipitur ſecundum quantitatem doni abſolutè,ſed per comparationem ad facultatem dantis,& promptitudinem ſuæ voluntatis & deuotionis, p.5.c.613.c
Quantitas doni in his quę dantur propter Chriſtum non tantum penſatur,quantũ quãtitas bonæ voluntatis,p.5.c.213.c
Quantus,quam prudẽs,qui nullo labore ſuo de meritis gloriatus eſt,p.1.c.318.a.Interl.
Quaternarius numerus ſignificat primo & principaliter perfectionem,p.5.c.1010.e.f
Quaternarius numerus fuit multipliciter in lege figuratus, p. 5.c.472.e
Quaternarius eſt primus numerus quadratus, par.6.c.1258.d. Item,p.2.c.1381.c
Quaternarius eſt numerus materialis,quaſi quadratus & ſolidus,p.4.c.923.b
Quatuor animalia ſignificãt quatuor Patriarchales Eccleſias, & quare,p.6.c.1497.c
Quatuor animalia Ezechieli oſtenſa vario modo exponuntur, Theologicè ſcilicet,philoſophice medicinaliter & Poetice, p.4.c.1072.d.e.f.& 1073.b.c
Quatuor regna Iudæos affligentia quibus ſignificentur & quare,p.4.c.1086.f
quatuor animi paſſiones,& quib.comparantur, p.4.c.2033.b
quatuor in domo ſunt,ſcilicet porta aſcenſus, triclinium,cubiculum,p.3.c.1821.a
quatuor sũt Euãgeliſtæ firmitate fidei ſoliditari, p.1.893.a. In.
quercus arbor duriſſima & fortiſſima,p.4.c.1951.b
quercus Abraham(quę etiam terebinthus)vſque ad Conſtantini regis Imperium monſtrata fuit in Hebron conſtituta,p. 2.c.523.b.c
querela cõis ſanctorum ad Deũ:Cur iudices ſeculares acceptis muneribus damnent inſontẽ & liberent reum?p.4.c.2043.a
quaternarius, Euangelicam doctrinam,& principalium virtutum ſignificant,p.2.c.1118.d.e
quaternario plura ſunt comprehẽſa,& numerantur,p.4.c.923. b.item,p.1.c.1155.a.b
quaternario multiplici ſignificant quatuor Epiſtolę canonicę, p.6.c.1257.b.c
qui eſt,an,& quõ fit nomen Dei proprie proprium,& an,ęqualiter cũ nomine tetragrãmaton apud Hebræos,p.1.507.a.b
qui cito dat,bis dat,p.3.c.1617.c
qui offenderit in vno,factus eſt omnium reus,quomodo intelligendum,p.6.c.1283.a
quid eſt hoc,aut quid eſt illud,ad quid valet hoc vel illud? quaſi dicat ad nihil.Sic dicunt homines fatui de animalibus venenoſis & conſimilibus, p.3.col.2171.c
Quid prodeſt pro peccatis ieiunare,& iterum peccatis ? Quid prodeſt lauari,& iterum inquinari,p.2.c.9.c
Quidam,non dicitur,niſi de eo quem exprimere nolumus,vel non poſſumus,p.3.c.73.a
Quies hominum delicioſa eſt in nemorib,p.1.c.62.f
Quies nulla eſt vbi ſpiritus ſancti conſolatio deeſt,p.4.c.994.c
Quies inchoatur in via,ſed perficitur in patria,vbi charitas cõſummatur,p.5.c.215.b
Quies Dei & beatorũ eadem eſt realiter & obiectiue accepta ſed formaliter differunt ſicut creatum & increatum,p.4.col. 732.f
Quietis in tempore & ſimiliter in tempore laboris,meditari debet hõ quæ ad dilectionẽ Dei pertinẽt.Similiter in ingreſſu lecti ad dormiendũ & in egreſſu ad vigilandum, & enumerantur quatuor,& vbi illa tanguntur,p.3.c.1517.a.b.c
in Quiete & ſilentio lex diſcitur,p.1.c.529.a.Interl.
Quieſcere in cubili vel domo hominẽ tria non ſinunt,fumus, ſtillicidium,mala coniunx,p.3.c.677.b
Quieſcit in futuro qui quieſcit a malo opere,p.4.c. 475.a Int.
Quinarius ſicut ſapientes indicat & inſipientes,ita centenarius fideles,& infideles,p.1.c.1136.d
Quinarius ſimplex,ſicut ſolet quinq. ſenſus ſignificare, quorũ miniſterio bona foris operari debemus,ſic p ſeipſum multiplicatus,eoſdem maiori perfectione demonſtrat,p.2.1369.a
Quinario numero filij Matathię proponuntur,& ſimiliter quinque ſpecies denotãtur in illis perſonis quas diuina vocatio ad magiſterium ordinauit Eccleſię, & quomodo illa ſimul coaptantur,p.4.c.2231.b.c
Quindecim gradibus aſcendebant ad templum Salomonis, & totidem aſcenditur ad cœleſte templum,& qui ſunt illi gradus,p.3.c.1417.a
Quindenarius ex ſeptem & octo conficitur:Septem ad ſabbatum refertur,octo ad circuncilionem.Si vero ad nouum Teſtamentum reſpicias,habes ſeptem dona ſpiritus ſancti, & in octauo reſurrectionem Chriſti,p.1.c.1565.c
Quingenti anni vel circiter fluxerunt a tempore Eſaiæ vſque ad tempus Chriſti,p.4.c.261.c
Quinquagenarius ſiue quinquageſimus numerus,quid myſterij habeat,& quæ ſub illo numero facta ſunt,p.6.c.987.b.& 1189.a.Item,p.4.col.51.b.Item,p.3.col.11.b.Item,p.2.col. 718.d.e.& col.1144.f.& 1163.c.& col.1369.a.Item,p.1.col. 144.d.e.& col.235.e.f.& col.659.c.& col.1124.d.e. & col. 1145.c.& col.1189.a
Quinquaginta & quingenti cognatus eſt numerus, decades enim quinquaginta faciunt quingentos,p.1.c.1190.e.f
Quinque libri Moyſi proprie dicuntur lex, licet nomine legis Iudæi accipiũt aliquãdo totũ vetus teſtamentũ,p.5.1240.a
Quinque ſcribit Ioannes Euangeliſta in ſui Euangelij principio,per quę eliduntur quinque errores circa filium Dei humanatum,p.5.c.1015.c
Quinq; dẽnt annunciare prædicatores ſ.credenda, agenda,vitanda,timenda,& ſperanda, p.6. Vide prædicatores.
Quinque ſenſus qui ſuperat ſecundum legis doctrinam (quæ quinq. libros habet)reſtringendo carnis concupiſcentiam, victoriam capiet ſaluberrimam, & triumpho gaudebit nobiliſsimo,p.4.c.2357.a
quinque pertita eſt cõtinẽtia in carnalib. illecebris,p.5.409.a
quintuſdecimus numerus myſtice quid repræſentat, p.5. col. 1007.a.b.item,p.1.c.1112.e f
quinque perſonis genus hominum in die iudicii diſcutiẽdum ſignatur,p.5.c.949.a
quis,non impoſſibile,ſed difficile in ſcripturis ſanctis ſæpiſſime ſignificat,p.3.c.1770.e
quis plerunque non pro nullo, ſed pro raro & pro eximio habetur,vt cũ dicitur,quis cognouit ſenſum Domini,aut quis conſiliarius,&c.p.1.c.1359.a
quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra,quomodo & de quo exponendum eſt,ſcholaſtici diſquiritur,p. 4.col.501.502.
quis audeat dicere, quod hęc quæ ſcribũtur per verbũ Domini nihil

ni nihil habeant vtilitatis aut ſalutis, ſed ſolam narrent hiſtoriam,p.1.c.1419.a.b

Quiſque quod de Chriſto credit ad Doctores referre debet, & vtrum ſana probabiliſque ſit fides illius per eos examinetur,p.1.c.1207.b

Quiſquam,quomodo exponitur cum dicitur. Non quia patrem vidit quiſquam niſi is,&c.p.5.c.1129.a

Quoadusque,hæc dictio aliquando tenetur finitè,aliquando indefinite,& de hoc dantur exempla,p.6.c.1526.c

Quod quiſque ſuper omnia diligit & colit,hoc illi Deus eſt,p.2.c.161.b.Interl.

Quod Deo præcipiente eſt factum,non eſt inhoneſtum, p. 1. c.400.b.Interl.

R

RAab quandoque eſt nomen proprium, quandoque eſt nomen appellatiuum,p.3.c.1105.c

Raab quę & qualis fuit,p.6.c.932.f.& c.1718.f.Item p.2.col. 17.c.& c.18.f

raab accepit duos veros,& abſcondit eos exponitur tripliciter per Hebræos,p.3.c.11.b

raab quæ erat de genere Chananęorum quomodo coniūcta fuit ipſi Salomon in matrimonium, quia erat prohibitum filiis Iſrael,&c.p.5.c.36.f

raab quomodo adiuncta eſt domui Iſrael vſque in hodiernū diem an magiſtri poſteritas aſcribitur,p.2.c.48.f

rabbi Salomon ordinauit gloſſas Hebraicas ſuper totum vetus Teſtamentum,p.2.c.535.c

rabbi Salomonis expoſitio in expoſitione hebdomadarum ſeptuaginta Danielis,tantæ eſt autoritatis apud Hebræos, quod non poſſunt ab ea deuiare,nec qualitercūque ab eiſdem recedere,ſed tenenda ſunt tanquā in textu ſacræ ſcripturæ contenta,p.4.c.1621.a

rabbi Salomon dicens, quod in aduentu Meſſie Gentiles dicent,quod Iudęi afflictiones quas modo ſubſtinent in hac captiuitate,fuerunt propter peccata Gentilium,&c.in hoc ſibiipſi contradicere oſtenditur,p.4.c.445.c

rabbi Salomon & alii Hebræorum expoſitores ſępe corrumpunt verum intellectum ſcripturarum, proſequendo literā pluſquàm oportet,p.2.c.578.f

rabbi Moyſi Aegyptii ſumma, apud Iudæos eſt ſolēniſſima, qui ſcribit de autoritate Thalmudicæ doctrinæ,p.4.314.f

rabbi Abenhazra,inter alios expoſitores Hebræos fuit perfectior in ſua grammatica,p.3.1116.f. Et inter Hebræos fuit maximus expoſitor ad literam,c.247. In præfat. Lyrana.

rabbi Abenhazra declarans iſtud verbum. Et oſtendam illi ſalutare meum,&c.dicit verba notandiſſima in teſtimoniū fidei,p.3.c.155.c

rabbi Moyſes Gerunden. ſic dicit,quod in futuro tempore,ſ. Meſſiæ,pueri Iſraelitici ſunt demonſtraturi Deum digito. Quæ quidem verba manifeſte conſonant Catholicæ veritati,&c. Vtinam iſte autor intellexiſſet ſeipſum, vt bene ageret,p.1.c.1285.a.b

rabbi Moyſes Gerunden. ſuper illo. Iſtud eſt cerimonium legis,præcipe filiis Iſrael,&c.ſic ait.Nos autem qui pro peccatis noſtris ſumus cōtaminati in hac captiuitate ignoramus mundiciam ſanctitatis,donec veniat ſuper nos,& mundemur,amen,ſic fiat in diebus noſtris. Hæc ille. Vtinam iſte rabbi ſaperet,& ſeipſum intelligeret,p.1.c.1294.f

rabſaces(vt communiter dicitur)erat Apoſtata a fide Iudæorum,conuerſus ad Gentilitatem. Et dicunt aliqui, qđ fuit filius Eſaię,p.2.c.1250.f.Item p.4. c.89.c

racha verbum Hebræū,& interpretatur cenos, id eſt,vacuus, quod dicimus ſine cerebro,quod eſt magna cōtumelia, p. 5.c.107.c

rachel fuit principalis mulier Iacob,Lia vero minus principalis quia in ſecundam primo conſenſerat,p.1. c. 332.f

rachel afflicta eſt eo,quod deſiderabat hēre filios a Iacob,de quo Chriſtus erat naſciturus.Et inuidit ſorori,nō quod illa habebat filios,ſed quia ipſa carebat filiis,p.1.c.337.b.c

Rachel idola patris ſui ſurripuit,non ad colendum,ſed ad retrahendum patrem ſuum ab idololatria, & ideo non commiſit furtum proprie loquendo,p.1.c.345.c

rachel mortua, ſepulta fuit in via, quia ſepulchra antiquitus extra ciuitates erant,p.1.c.371.c.Vide etiam p.4. c.791.c

radebantur in veteri Teſtamento ſacerdotes, vt ſic carnis vicia depoſuiſſe viderentur,p.3.c.715.a

radere caput & ſuperſtitia,domeſticos item ſuos triginta dies lugere quare in lege præceptum,p.1.c.1581.b

radiare debet Eccleſia quaſi aurum, tam interitus vitæ ſplendore,quàm exterius ſapientiæ & doctrinæ claritate,par.1. c.887.b

radicis ſanctitas qua populus Gentilis inſertus eſt ramis,non eſt Patriarcha, non Propheta, nec opus eorum ſecundum legem,ſed fides Chriſti pro tunc venturi,& ſanctitas fuit & radix,p.1.c.1692.c.f

radices arboris ſunt ori ſimiles per alimenti ſuſceptionem, p 5.c.602.c

rad cum nomine latentes cogitationes accipimus, par. quarta,c.333.a

rama erat Beniamiticæ tribus & rachaelis ſepulchrum,par.4. c.791.c

rama eſt nomen æquiuocum, vno modo eſt proprium nomē loci,& alio modo eſt nomen appellatiuum,p.4.c.791.c

rana ad nihil aliud vtile eſt niſi, quod ſonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit,p.1.552.c

rana ſignificat loquacem vanitatem,p.3.c.1029.b

ranæ quid ſignificent,p.1.c.553.c

ranæ totius Aegypti cur interemptæ,p.1.552.d

ranarum tria ſunt genera, vnum fluuiale & vocale, alterum minimum,tertium maximum peſſimum & venenoſum, p. 1.c.552.c

raphaelis (qui medicina præeſt) in officium & ſocietatem vt aſſumaris ſatage,& quomodo,p.1.c.1335.a.b

raphidum quia laus iudicii interpretatur,merito in eius manſione petra exhibet aquam gratiæ exhibet,p.1.c.1426.c

rapina omnis violentiæ mixta eſt. Et ſancta violentię & optabilis rapina,p.4.c.1213.b

raptores ſignificantur per piſces,p.4.c.2078.f

raptores ſunt boni & mali,&c.p.1.c.950.d

raptus importat quandam violentiā alicuius rei contra motū ſibi connaturalem,Quod pōt eſſe dupliciter,p.6.c.447.a.b

rarus eſt Domino propter Dominum ſeruiens. Oues Chriſti, non ad lucrum,ſed amore Chriſti paſcens,prudens, in futuro ſibi prouidens,p.5.c.406.d

rarum omne dicitur pretioſum,p.2.c.339.a

omnia rara precioſa,p.4.c.157.b

raſa capita habet ſuperſtitio gentilis,p.4.c.1441.c

raſura barbæ & capitis ſacerdotibus & Nazareis prohibebatur in deteſtationem idololatriæ,p.1.c.1198.f

ratio naturalis eſt defectiua in cognitione diuinorum, & huius ratio,p.5.c.1023.c

ratio humana non comprehendit folium arboris vel aliquod huiuſmodi quantum ad omnes conditiones, ſcilicet quare ſit talis figuræ,coloris,& huiuſmodi,p.5.c.1033.c

ratio ſuperior intelligitur per mulierem, ratio inferior per filiam,quare & quomodo,p.5.c.268.f

ratio deliberatiua aliter mitigat ſeu minuit dolorem interiorem animæ,& aliter dolorem ſenſibilem exteriorem in carne,p.3.c.576.f

ratio quam primis operibus Deus concreauit, an id habuit, vt ſecundum ipſam ex viri latere fœminam fieri neceſſe eſſet, an hoc tantum vt fieri poſſet.p.1.c.79.a.b

rationem reddere debemus de ſpe noſtra & fide duobus modis,p.6.c.1330.c

rationis vſum & acuendi habebat fructus arboris ſcientiæ boni & mali,vt dicit Ioſephus. Sed dictum ſuum improbatur,p.1.c.68.f.& c.94.f

rationem in terra ponere quid eſt,p.3.c.361.b

Rationabiliſſimum ſecundum veritatem, frequenter irrationabiliſſimum iudicatur ab ignorante, p.5.c.1230.f
Rationale iudicij veſtis ſummi ſacerdotis, & fuit habitus pectoris, p.1.col.787.b. Et quare ſic dicitur, c.789.a
In Rationali iudicii erat doctrina & veritas ſecundum tranſlationem noſtram: in Hebręo habetur vrim tummim, &c. & erat quidam fulgor procedens de lapidibus rõnalis. Ra. Sal. dicit fuiſſe nomen Dei tetragrammaton, p.1. c.787. b. Vide etiam, c.788.c. & col.799.c. Item, par.2. c.1285.c
Rationale iudicij, non ſolum illa veſtis legalem induebat pontificem; ſed etiam pręnunciabat Euangelicum, p.1.c.788.c. & col.672.c.f
Rationale in medio poſitum quid ſignet, p.1.c.788.d
Ratiocinatio etiam dicitur compotus, in quo antiquitus vtebantur homines lapillis ſicut modo denariis plumbeis vel ſtanneis, p.3.c.1716.f. Item, p.2.c.1299.c
Raucedo vnde naſcitur, p.3.c.926.f
Reatus ſimilis quos concordi pertinacia ſociat etiam defenſio peruerſa conſtipat, p.3.c.397.a
Reatus ſæpe fit criminis, quod putatur cã virtutis dum, quod bono ſtudio agimus, diſcernere cautè negligimus, p.1.115.b
Reatus omnis cõtra decalogum committitur per vniuerſum hominem, p.1.c.152.d
Rebecca quo iuit vt conſuleret Dominum, cum nondum eſſent prophetæ vel ſacerdotes tabernaculi aut templi Domini, p.1.c.190.b. & c.300.b.c
Rebellio corporis & animam, omnium virium inferiorum ad partem animæ ſuperiorem, & difficultas acquirendi ſcientias & virtutes ex peccato Adæ in totam naturã humanam propagata eſt, p.3.c.1792.e.f
Recanare proprium eſt aſinorum, p.4.c.910.f
Recedere a conſuetudine, difficile eſt, p.1.c.531.a. Interl.
Rechab admiratione digna legiſlatio, p.4.c.822.d
Recidiuantes ad corporalem infirmitatem, ſimiliter ad ſpiritualem ægritudinem, ſcilicet in peccata, curantur difficulter, p.1.c.1273.b.c
Recidiuatio ad infidelitatẽ & alia vicia pp ingratitudinem diuini beneficij præaccepti aggrauat peccatum, p.6.c.1364.e
Recluſio in carcere intelligi poteſt per haſtam, p.5.c.436.c
Recordatio bonorum, malorum cauſas lamentabiles facit, p.1.c.1340.d.e
Recordatione prętericorum bonorum mala præſentia mitigari aſſerit ſtulta ſapientia Epicuri, p.4.c.341.a
Recordari & obliuiſci quando & quomodo dicitur Deus, p.1.c.157.a.b. & c.168.f. & c.535.c
Rectitudinis & humilitatis ſubtilis via tenenda, vt ſic magiſtrorum facta diſpliceant, vt ſubditorum mens a magiſterii reuerentia non recedat, p.2.c.666.d.e
Rector cum ſe ad loquendum pręparat, quam cautè loquatur attendit, ne inordinate loquens, corda audientium errare faciat, p.1.c.793.c
Rector potẽs tribuitur a Deo in Eccleſia pro meritis populi, aut ſi malũ facit popul⁹, talis Eccleſię iudex datur, ſub quo famem verbi Dei & ſitim populus patiatur, p.2.c.173.c
Rector ſuperbus totiens ad culpam apoſtaſiæ dilabitur, quotiens præeſſe hominibus delectatur, & honoris ſui ſingularitate lætatur, p.3.c.321.b
Rectoris illa eſt conditio vt in eo miſceatur & regendi auctoritas & benignitas conſolãdi, vinum & oleum, p.3.280.d.e
Rectores ſunt mali qui munere & dono diuino abutuntur & falſo ſibi nomen iuſtitiæ vſurpant, p.2.c.997.b
Rectores mali per negligentiã ſuũ principes tenebrarum prouocant in Eccleſiam qui ſcientiam ſcripturarum & opera virtutum ſubtrahunt incautis & deſidioſis, p.2. c.1077.c
Rectores boni quotidie hoc faciunt, cum ſe res dubias diſcernere nõ poſſe cognoſcunt, ad ſecretũ mentis, velut ad quoddã tabernaculũ recurrentes, diuina lege perſpecta quaſi coram poſita arca Dominum conſulunt, p.1.c.1220.d
Rectoribus bonis ineſſe debet iuſte cõſulens miſericordia, & pie ſæuiens diſciplina, p.2.col.173.c. & col.201.c
Item, parte prima, col.1686.d
Rectores dati ſunt ne mala fiant, p.2.col.132.f
Reddere bona pro malis. Non reddere mala pro malis. Non reddere bona pro bonis: reddere mala pro bonis. Reddere bona pro bonis mala pro malis. Sex differentię ſunt, & quales ſint in bonitate & malicia, p.3.c.1279.a
Redemptionis iure qui dicuntur gaudere, p.1.col.1127.b
Redemptionem humani generis qui fide digna non celebrauerit & vitam ſuam in meliora non conuerterit ad reſurrectionis gloriam non pertinebit, p.1.c.1221.c
Redemptor noſter Moſaicæ legis literam, quam ille populus legalis reſonabat, aſſidua lectione contriuit, ac ſenſuum ſpiritualem in ea intelligere eos docuit, p.2.c.945.c
Redemptor quem ego ex vobis ſuſcitabo ſine patre erit: Sic ait quidem rabbi Iudæorum. Vide latius, p.3. c.1240.f
Redemptor abſolutè intelligitur ille qui eſt redemptor antonomaſice, id eſt, Chriſtus p.3.col.561.a
Redemptorem diabolus veniſſe ſenſerat, ſed propter humilia quæ paſſus eſt, quicquid de deitate ſuſpicatus eſt, ei in dubium euenit pro ſua ſuperbia, &c.p.3.c.23.b
Redimit qui perdit, vt dans numum pro vino. Das numũm & emis vinum. Aliud das, aliud accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris, p.6.c.561.a.b
Redimere eſt per doctrinam & formulã vitæ familiam liberare, & quicquid ſanctimoniæ obuiat diluere, p.1. c.1148.c.f
Redeũtes de negociatione aut peregrinatione, amici ſuſcipere debent, prius Deo gratias agendo, quam de rumoribus & nouitatibus interrogando, p.2.c.1537.c
Reædificatio ciuitatis Ieruſalem poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quantum ad domos inhabitantium. Alio modo quantum ad mores & portas ciuitatis. Et his duobus ædificata eſt ciuitas Ieruſalem, & c.p.4.c.382.f
Refectio Dei & ſanctorum eſt ſalus peccatorum, p.5.c.911.a
Refectio beatorum non intelligitur a nobis, niſi per ſimilitudinem corporalium. Ad refectionem autem corporis duo requiruntur, ſcilicet cibus & potus, & iſta quomodo erunt in patria, p.6.c.1685.c
Refectionem eandem habituri ſunt in æterno conuiuio beati, & qui maiora habent merita, & qui minora. Et de hoc figura, p.6.c.419.b.c
Reficit Dominus, primo quinque panibus quinque milia, ſecũdo ſeptẽ panib⁹ quatuor milia, tertio diſcipulis carnis & ſanguinis myſteria credidit. Ad vltimũ dat electis, vt edant & bibant ſuper menſam in regno ſuo, p.5.c.547.c. & 821.c
Refugium vnicum Eccleſiæ contra hoſtes eſt hoc, oratio, ſcilicet, ad Deum, & induſtria doctorũ, qui die noctuq; in lege eius meditantes, corda fideliũ præmuniunt, p.2.c.1358.e.f
Regalia inſignia apud gentiles fuerunt quatuor, purpura ſ. fibula vel torques aurea, annulus, & diadema, p.4. c.179.b
Regenerationes duę ſunt ita & duæ adoptiones, & duę reſurrectiones, p.5.c.323.b
Regere Deum ſuperior a quibuſdam viſum fuit, ſed hæc inferiora deſpicere, & quod a caſibus regerentur. Sed error eſſe oſtenditur, p.3.c.1582.d.e
Regere licet poſſit Deus omnia immediatè per ſeipſum, tamẽ ad ſeruandum vniuerſitatis pulchritudinem & ordinem regit inferiora per media, p.2.c.156.e. & c.309.b.c
Regentes populum debent vigere intellectu, prudentia & ſcientia, p.2.c.1275.a
Regentium acta diſponuntur pro qualitatibus ſubditorum, & ſæpe fit vt pro culpa gregis vere boni delinquat vita paſtoris, p.1.c.829.c
Regentium ordines quatuor accepit ſancta Eccleſia ad eruditionem fidelium, p.4.c.1397.a.b
Regimen qui in populo Dei ſuſcipiũt, ſed degenerãtes relabũtur in viciorũ fœditatẽ, & ſe & ſubditos conuertunt ad impietatẽ ſignificãtur per Sedechiam, p.2.c.1264.f. & 1265.c
Regimen nullum poteſt bene procedere ſine his tribus, ſcilicet, conſtantia contra malignos inſultus, diligentia diuini cultus, perſeuerantia in bonis actibus, p.3.c.609.c

Regimen & cura animarum(quę in actione conſiſtit)& contẽplationis ſtatus an ſimul haberi poſſint,& quando,p.5.col. 848.d
Regiminis iura omnis qui in cõmiſſis fidelibus poſſidet quid aliud quam terram incolendam tenet.p.3.c.299.b
Reminis dignitatem refugientium tria genera hominum ſũt, & per quos ſignificatur,p.2.c.215.c
Regimini gradum qui prius quam ſubeſſe didicerit, præpoſterus accipit,in nouiſſimo mercede tributionis, quæ bonis rectori debetur,carebit,p.3.col.1692.d
Regimini temporali ex ſpirituali tria ſunt neceſſaria, quæ per contenta in arca veteris Teſtamenti deſignantur, pa.2.col. 543.c
Regimini populorum qui virtute laborioſa accõmodati ſunt etſi ſcientię vacare delegerant,ſuſcipiant experientiam tentationum pro vtilitate communi,p.1.col.341.c
ad Regimen Eccleſię & ad ſpiritalem militiam ſe non habilẽ eſſe cognoſcat,qui carnalibus deſideriis ſe obligat, p.1.col. 1604.e.f
ad Regimen Eccleſię ille eſt aptior qui eſt vere humilior, p.3. col.607.f
in Regimine ſeculari vel Eccleſiaſtico non eſt aliquis ponendus propter maiorem ętatem,niſi conditiones aliæ ad regẽdum requiſitæ concomitentur.p.1.c.445.c
in Regimine Eccleſię non decet eum iuſtis pręferri qui adhuc eſt ſeruus peccati,p.3.col.1686.d
Regina Saba nomen proprium habebat Malceda,p.2.c.771.d
Reginæ ſolent molles eſſe & delicatæ,nec ſeipſas ferentes prę teneritudine,p.4.c.402.e
Reginæ ſexaginta quomodo Ra.Sa.hoc exponit,p.3.c.2117.c
Regnum confertur a Deo malis hominibus, aliquando ad punitionem peccatorum,aliquãdo hoc fit etiam ad exercitiũ & flagellationem ſanctorum,p.4.col.1510.f
Regnum Iſrael antequam fuit in manu Dauid ſimpliciter,fuerat multipliciter afflictum & vaſtatum,p.3.co.859.c
Regnum ſacerdotale dicebatur in ueteri Teſtamento. Nũc uero in nouo dicitur regale ſacerdotiũ,& quare,p.6.c. 1323.c
Regnum Græcorum & regnum Romanorum probantur eſſe diuerſa contra quendam Hebræum conantem probare eorundem identitatem,p.4.col.1587.b
Regnum Chriſti & regnum Romanum non eſſe vnum & idẽ probatur,p.4.col.1588.d.e
Regnum nullam conditionẽ habet vitæ præſentis,p.5.c.112.e
Regnum cælorum duobus modis accipitur, aut ſupernum in qui nondum ſumus,aut pręſens Eccleſia in qua adhuc viuimus,& iam quodammodo regnamus,p.5.c.206.d
regnum cælorum quinque modis accipitur. Primo pro Eccleſia militante, ſecundo pro Eccleſia triumphante, tertio pro lege Moyſi,quarto pro Euãgelio Chriſti,quinto pro ipſo Chriſto,p.5.col.189.b.c
regnum cœlorum non fuit promiſſum in lege Moſaica in pręmium,ſed tantum terrena. In lege autem gratię hoc fuit expreſſe ore Chriſti promiſſum,p.3.col.1317.a
regnum ęternum omnibus indifferenter datur,ſed pro qualitate accipientium ſingulis diſtribuitur, & ſignificatur per coronam interſibilem,p.1.c.738.f
regnum cælorum quomodo uim patitur a diebus Ioannis Baptiſte. Niſi eſſent inde aliqui expellendi, nunquam diceretur per vim eſſe diripiendo,& niſi cum aliquib. nobis eſſet pręlium non diceret Apoſtolus. Non eſt nobis col.ad.car. &c.p.1.col.1257.c
regnum immortalitatis ſimilitudine firmamenti ſuper capita animalium ſignificatur,p.4.col.1081.a
regnum Iudęorum nouiſſimum maxime imbecillum,p.4.col. 1204.e
regnum meum non eſt hic,ſic non dicitur,ſed non eſt hinc,& quare,p.6.col.610.c
regnum Chriſti eſſe temporale credebant Iudęi ſicut & Apoſtoli ante aſcenſionem Domini,p.5.c.946.f
Regnum quare non acceptauit Chriſtus, cũ populus eum in regem rapere voluit,& cum eſſet ſuum ex diuina promiſſione,p.5.col.1120.f
regnum Chriſti confirmatum eſt per duo. Primum,quia inter pſecutiones atrociſſimas creuit numerus Chriſtianorum. Secundo,fuit multitudo & magnitudo miraculorum, &c. p.3.c.1167.b
regnum Iudęorum ceſſaſſe oſtenditur nato Ieſu Chriſto, p.5. col.57.b.c
regnum diſtinguitur a tyrannide,per hoc quod tyrannus propriã vtilitatem querit per ſubditorum oppreſſionem, rex autem bonum commune quęrit,&c.p.3.c.744.e
regnum Chriſti utrum ſit vnum de illis quæ Danieli oſtẽſa ſunt. Arguitur contra & pro, cũ reſpoſione & ſolutionibus argumentorum,p.4.col.1585.b
regum non eſſe præripiendum etiamſi debeatur. Sed expectãdum vt ſuo tempore deferatur,p.2.c.678.e
regnat,non ætas,ſed mores,p.5.c.937.c.& 587.a
regna quatuor ſucceſſiue populum Iudæorum afflixerunt, p. 4 c.1063.a.& c.1085.a.b.& c.1906.d e.& c.2192.e. Item,p. 3.col.515.b
regna quatuor quæ in paruo tempore fuerunt valde proſpera,& per quid ſignificantur.p.3.c.1729.c
regna ſignificare per cornua,conſuetudo eſt ſcripturarum, p. 4.col.2179.a.b
regna omnia contra ſe inuicem ſuperbientia deſtruxit admiranda Dei prouidentia,& enumerantur, quomodo & per quos,p.4.col.205.a
regio ſuperna in ciuibus ſuis ex parte damna pertulit, ex par fortiter ſtetit, vt electi Angeli dum alios per ſuperbiam cecidiſſe conſpicerent,tanto rubuſtius quanto humilius ſtarent,p.1.col.1510.d
regio elementaris tota ſubiecta eſt lationi aſtrorum, ut omnis uirtus eius inde gubernetur,p.2.col.329.b.c
regio Pentapolis eſt quinque ciuitatum ſubuerſarum a Domino propter peccatum contra naturam,&c.p.3.c.1928.f
regiones,ut coſmographi ſcribunt a flumine Indo, qui eſt ab Oriẽte,uſque Tygrim,qui ab occaſu,hę ſunt, Aracuſa, Parthia Aſſyria,Perſida,& Media & mẽtuoſæ & aſperę. A Septentrione habent Caucaſum montem,&c.par.2.columna 1553.a.b
regiones Indię prę cæteris Plinius dicit venis aureis abundare,p.1.col.70.f
regula ſcripturarum eſt. Vbi maniteſtiſſima prophetia de futuris texitur,per incerta allegorię non extenuare quę ſcripta ſunt,p.4.col.2171.b
regulæ religioſorum dicuntur aureę. Et furatur malus religioſus,quomodo & quando,p.2.c.50.f
regulæ quatuor generales pro obſeruantia oblationem in ueter.tenẽdę,quid,quibus,&quomodo cedebat,p.1.c.961.a.b
regulæ ponuntur ſub quibus ſignificationibus nominum, ad quas tribus per prophetas ſermo Domini dirigatur,p.4.columna 1697.a
regulę duę exponendi ſacram ſcripturam,p.3.709.c
indignum eſt ut uerba cæleſtis oraculi reſtringantur ſub Regulis Donati,p.3.col.7.a
regulis bene operandi non ſemper artabimur, ſed completa operatione bona palma beatę retributionis eſt ſperanda. Non enim vaſa ſemper in formis argillæ tenentur incluſa, p.2.col.1152.f
regulis quomodo aliter accipitur,p.5.c.1098.
regulus qui & baſiliſcus ex ouis aſpidis generatur.p.4.colum. 478.d.& col.143.a
regularis diſciplina dicitur ſagena,& quare, parte 5.columna 247.c
relatores ſolent plus dicere quam ſit in ueritate,p.2.columna 462.e.f
relaxantur quædam in futuro. Quod de minimis intelligendũ eſt,p.5.co.618.d
religio eſt vinea ſpiritualis,cuius Dominus Chriſtus eſt, procurator,pręſidens illi religioni,p.5.c.331.c

Religio quęlibet poteſt dici templum, quę ſic deſtruitur quod non manet lapis ſuper lapidē quādo non remanet ibi conformitas aliqua ad primum fundatorum, p.5.c.615.c

Religio quælibet approbata poteſt dici vitis, agricola religioni preſidens. Huius autem vitis palmites ſunt religionem intrātes, quorum quidam non manent in uitę, ſed apoſtatant, alii remanet & fructificant, &c.p.5.col.1264.c

Religio a religando nomen accipit, p.4.col.1898.b. Item p.3. col.744.c

Religio omnis vnde exordium habuit, p.4.c.1006.f

Religio peccatori eſt abominatio, p.6.c.1347.b

Religio omnis quantuncunque bene ſteterit in obſeruantiis regularibus tamē multum declinaſſe videtur a paternis traditionibus, p.6.c.1472.f

Religioſi ſignificantur per Galilęam & quare, p.4.c.2367.a

Religio ſignificatur per torcular, & quare, p.4.c.2046.f

Religio eſt quędam mors ciuilis, & ideo religioſi dicuntur mūdo mortui, p.2.c.131.c

Religio ſignificatur per deſertum, p.2.c.827.c

Religio eſt vel creditur apud multos, quos cupiditas humana miratur, vt quanto ornatiora ſunt templa, & pulchriora ſimulacra tanto plus maieſtatis habent vel habere dicūtur, p.3.col.1945.a

Religionis clauſurum profeſſus, qui poſtea egreditur per tentationes diaboli, mundi, vel carnis ſignificatur per Semei, p.2.c.687.c

Religionis habitu multi præditi ſunt, & ab eis quibus prę ſunt importabile veſtigal ſæcularium rerum exigunt, & nihil ſaluti eorum vel verbo, vel exemplo, vel pietatis opere complent aut conferunt, p.1.c.1363.a.b

Religionis cuiuſque probatæ pater poteſt conuenienter ſignificari per Manaſſem, qui interpretatur obliuio, quam quilibet ingrediens obliuiſci debet populi ſui & domus patris ſui, p.1.c.1477 c

Religionis habitu quinq; inſignes, abdita ſcripturarum (vt ēſt myſtica ſcientia in prophetis) illuſtrato corde penetrant, & aſſidue legunt & meditantur, p.2. c.1354.f

Religionis ſtatus extractus de deliciis mundanis, ſignificatur per Moyſen qui fuit extractus de aquis, p.1.c.715.b.c

Religionis ſtatus per Iacob peregrinantem inſinuatur, in qua auſteritas & altitudo ſunt, &c. Altitudo religionis per ſcalā ſignificatur, cuius latera ſunt lectio & oratio deuota gradus autem ſalę ſunt pænitentię opera, p.1.col.324.c

Religionis in deſerto, nō ſolum decalogi pręcepta, ſed ēt Euāgelii conſilia ſaltem aliqua ſunt ſeruanda, p.1.colu.1637.c

Religionis duplicis tranſgreſſio, ſcilicet poſſeſſiones habentiū & mendicātium, ſignificatur per gentem Iſrael & iuda, p.4. col.605.c.606.f

religionis caſtra qui ingreditur ad pugnandum contra dæmones & ideo egreditur de tenebris mundanæ conuerſationis ſignificatur per iſtos qui egreſſi fuerunt de Aegypto ad pugnandum contra Chaldæos, &c.p.4.c.829.c.830.f

Religionis deſertum & potiſſime mendicantium ingredienti, dicere cōgruit Pſalmus, Dominus regit me, &c.p.3.c.586.f

Religionis mendicantis locum intrans & fugiens a ſęculo tāquam a loco pericoloſo confidens de diuina prouiſione dicere habet Pſalmum, Dominus re.me.&c.p.3.ibid.

Religionis ingreſſum poteſt vouere filius familias dum ad annos pubertatis venerit, ſicut & matrimonium poteſt contrahere quia ex tunc eſt ſui iuris in his pertinent ad perſonam ſuam, p.1.c.1399.b.c

Religio omnis vult locum vbi ſacra ſua venerarii & ubi familiarius inſtitutis ſuis valeat inſeruire, p.2.c.757.c

Religionis ingreſſum quando parentes impedire poſſunt, & quando non, p.5.c.165.c

Religionis uoto emiſſo, an filius teneatur exire clauſtrum propter neceſſitatem parentum, etiam contra voluntatem ſui ſuperioris, p.5.c.262.b.c

Religionis Chriſtianæ tres ſtatus notātur, duo in præſēti vbi meremur tertius in futuro vbi triūphabim⁹, p.3.c.1260.d.e & multipliciter illi tres ſtatus figurantur. Ibid.

Religioni diuinæ tanta eſt ſanctitas, vt eam plerunque etiam qui foris ſunt venerentur, & cum his pacem habeant quos Deo ſeruire perfecte cōſiderant, quamuis religione diſcordent, p.3.col.1624.c

Religionis ſtatus, ſignificatur ꝑ vas Petro, apparēs, p.6.1097.e

Religionis profeſſione firmatum, propoſitum cauēdi recidiuū & etiam obſeruatum, ſimilitudinem habet ad angelicam vitam, p.5.col.371.c

Religionis ſtatus intelligitur per ſolitudinē, p.1.c.1514.f

Religionis ſtatus ſignificatur per margaritam, & eſt una, &c. p.5.c.247.c. Item, per ſagenam. Ibid.

Religionis clauſtrum, per diabolum (quem Antiochus Epiphanes figurat) ſubuertitur, & ille multa abſtulit a religioſis, p.4.c.2219.c

Religionis ardua qui ſtatum facere volunt, & non potentes recedunt a religione, ſignificantur per illum qui quærebat de primitate dignitatis, p.5.col.610.f

Religionis ſtatum valde dedecent pompę in ęquitaturis & familiis, p.4.col.1251.c.1252.f

Religionis ab ingreſſu qui deuotos quantū poſſunt, impediūt & ingreſſos, per ſe, & per alios impedire nituntur ab actu profeſſionis, tales priuari merentur ab ingreſſu patriæ cæleſtis, p.1.col.1597.c

Religionis ingreſſum vel nouum ſacerdotum qui inchoat, domum nouam ædificat, p.1.col.1596.f

Religionis habitum deuote accipientibus, tanta gratia datur quanta fidelibus in baptiſmo datur, p.1.c.186.f

Religionem ingreſſus & acidioſus exiſtēs, ſignificatur per Epiſcopum Laodicenſem, p.6.c.1490.f

Religionem intrantes deuote, qui conſilio Chriſti dimittunt tēporalia, & ibi viuūt ſancte conſolationē recipiunt a Domino gratiæ in præſenti, & glorię in futuro, p.4.col.1163.c

Religionem intrantes, aliqui ibidem proficiūt, aliqui deficiūt p.4.col.115.c

Religionem ingrediens, quomodo, & qualiter debet ſe habēre, p.6.col.1025.c

Religionem intrans tentat & probat Deus per internam inſpirationem ſicut Abraham, dicens· Tolle Iſaac, id eſt, mūdanum gaudium aufer a te, &c.p.1.col.269.f

Religionem nō putant homines eſſe ſine auro & argēto, quia in his delectantur, & horum nitor perſtringit oculos eorum p.3.c.1943.a

Religionem eſſe in diuitiis arbitratum eſt apud vetuſtos. Hic error vſque ad nos peruenit, p.4.c.660.d

Religionem intrantes poſſeſſiones habentiū non ex deuotione, ſed vt ex pauperibus diuites fiant, & ex comptibilibus honorari, ſignificantur per Scribam, qui dixit Chriſto, Magiſter ſequar te, &c.p.5.c.164.f

Religionem ingredi parentibus non licet, omiſſa cura filiorū omnino, p.5.c.165.c

Religionem quærētes cum moribus ſæcularibus, ſignificātur per Gabaonitas, p.2.c.67.c

Religionem ingredientium vocatio ſecularibus hominibus ſignificantur per vocationem Matthæi ad apoſtolatum, & quare, p.5.col.172.f

religionem ingredienti debet prælatus omnia grauia religionis exprimere, & ſi fuerit promptus ad ſuſtinendum, recipitur eius ſacrificium quod facit de ſeipſo per religionis ingreſſum, p.1.col.649.c

religionem ſi prudentes & literati homines ingrediuntur, conſilium eorum propter nouitatem non eſt contemnendum, ſed gratanter accipiendum, p.1.c.651.c

religionem ingredi, ad offerēdum Domino perſonæ nonnullę ineptæ ſunt. Et figurantur per animalia inepta ad ſacrificium, p.1.col.1010.f

religiones duę in generalem, quarum vna eſt poſſeſſiones habentium, alia mendicantium, ſignificantur ſub metaphora duarum mulierum adulterarum & vnius matris filiarum. Et vtraque non relinquit mores ſæculi, p.4.c.1251.c.1252.f

Religiones duę ſunt poſſeſſiones habẽtes ſcilicet monachi & canonicis regulares,quorum temporalia bona frequenter vſurpare nititur terrena poteſtas,p.4.c.1340.f
Religioſus bonus in clauſtro religionis ſignificatur per Ieremiam clauſum in atrio carceris, & quare,p.4.c.804.f
Religioſus bonus per obſeruationem triũ votorum efficitur triplicatus,& per quem ſignificatur,p.2.col.960.f
Religioſus bonus contemplationi diuinę intendens, tribulatione ſup populũ imminenti,debet feruẽter orare,vt Deus eam auertat,p.4.c.1885.c.& 1886.f
Religioſus malus furatur regulam aurea,&c.p.2.c.50.f
Religioſus bonus verbo & exemplo, ſuperbos reducit ad humilitatẽ bonorum,& ſic vertit nomina eorum & facit eos habitacula Dei,&c.& per quem ſignificatur, p.1.co.1477.c
Religioſus poſtquam profecit in doctrina ſeculari ad clauſtrũ redire debet,ad agendum Deo gratias,& orationi ſtudioq; vacandum,p.1.c.196.e.f
Religioſus ſubditos malis & rebelles debet ab aliis ſeparare per reclusionem vel eiectionem de ordine,durum tamẽ dẽt eſſe pręlato quãuis hoc cogatur facere ratione,p.1.c.259.c
Religioſus vel clericus pro patenti crimine infamis effectus, cadauer dicitur.Et dicitur pendens in ligno,id eſt,in aperto,nõ ex eo maius ſcandalum naſcitur quam ex laico, & iõ debet ſepeliri per incluſionem,p.1.c.1585.c
Religioſus profeſſus qui ꝑ blanditias mulieris deceptus trahitur ad impudicos tractus &amplexus,ſignificatur per Samſonem deceptum a Dalida,p.2.c.143.c
Religioſus vel ſecularis inſufficiens ſcientia pariter & vita, cũ ad Eccleſiæ regimen eligitur,eſt quaſi lignum quod de ſaltu accipitur vt inde fiat idolum,p.4.c.660.f
Religioſus bonus non debet fugere laborẽ in monaſterii vel Eccleſię regimine,quando ex boni Pręlati morte imminet periculum religionis monaſterii,uel Eccleſię, p.4.c.1348.f
Religioſus qui ſub habitu religioſo ſeculariter viuit,per quid ſignificatur,p.1.c.1070.f
Religioſo cuidam prędicanti contra vanitates mundi, quidã mordaciter reſpondit.Prater compatiamini mundo, quia vanitas etiam religionem intrauit,p.4.col.1980.f
Religioſi mendicantes a longo tpe plura ſcripſerunt in Theologia quã alii,& quare,p.3.c.2166.f.Item, p.2.c.11.c
religioſi mendicantes inter alios magis obliuiſci debent tẽporalium,& per quid hoc figuratur.p.2.c.191.f
Religioſi poſſunt intelligi per inhabitantes Ieruſalem, p.4.colum.111.c
religioſi ſiue ſint nobiles genere vel de humili plebe, contenti ſint eundem cibum ſumere,p.4.col.143.c
religioſi ſignificantur per domum Iſrael,p.3.c.2314.f.& colu.1329.c
religioſi debent orare pro pace ciuitatis vel regni quibus habitant,p.4.c.776.f
religioſi quidam ſanctam & honeſtam habent conſuetudinẽ vt qui eſt hebdomadarius,per totam hebdomadã maneat intra clauſtrum.Et vnde hoc initium habuit,p.5.c.681.c
religioſi prædicatores in clauſtro vacare debent contemplatiuæ vitæ per ſtudium & orationem,& exterius actiuę, docẽdo populũ exemplo vitę & uerbo doctrinæ,p.1.c.1681.b.c
Religioſi ad ædificationem aliorum apti, ad prędicandum & cõfeſſiones audiendum,a ſuis ſuperioribus ſunt mittendi, p.1.c.1477.c
religioſi docendo populum verbo & exemplo,& pro bono ſtatu populi deprecando,dati ſunt a Deo quaſi murus defenſionis poſt platos Eccleſiæ populo Chriſtiano, p.1.c.1188.f
religioſi mendicantes tres puteos foderunt per quos ſignificãtur prædicatio,confeſſio,lectio,pro duobus primis contenderunt paſtores,ne in ſuis Eccleſiis ꝑdicarent, p.1.c.308.c
religioſi habitantes in amaritudine pœnitentiæ & luctu ſignificantur per Meraitas,p.1.c.1175.c
religioſi debent obliuiſci domũ patris ſui,ſed ſunt inter eos aliqui valde male,vnde Auguſt.Sicut non inueni meliores his qui in monaſterio profecerunt,ita non inueni deteriores illis qui in ipſis defecerunt,& per quid ſignificantur, p.1.c.1411.c
religioſi permulti licet habeãt malam vitam,multi tamen eorum habent ſanam doctrinam,& ſic per bonam doctrinam alios ad terram viuentium inducũt,& ab ea ſeipſos per malam vitam excludunt.ibid.
religioſi mali & clerici ad Dei cultum deputati, concupiſcentias mundanorum videntes,inducunt ex hoc diluuium viciorum.Nam laici imitantur mala eorum,dicentes. Quare non faceremus talia,cum ſacerdotes,clerici,& religioſi faciant,ea,p.1.col.137.c
religioſi,officium religionis aſſumentes,nõ pro augendis virtutibus,ſed pro requirẽdis ſubſidiis temporalib. per quem deſignentur,p.5.c.1123.c
religioſi quidam Chriſtum relinquentes cui elegerunt ſeruire quærunt excellentias cum militibus,& pecunias cum mercatoribus,& delitias cum carnalibus, p.4. c.544.f
religioſi ad bonum opus tepidi qui ante religionis ingreſſum erãt fortes & agiles ad luctandum & ſaltandum, ſignificantur per Samſonem,qui ante tõſionem capillorum fuit fortiſſimus,p.2.c.256.f
religioſi pingues redditibus in cupiditate clerum imitantes, per quos ſignificentur,p.4.c.2239.c
religioſi mali qui reuertuntur poſt profeſſionem ad modum viuendi ſecularem,per quem ſignificentur,p.4.c.1865.c.& col.2216.f
religioſi contumaces & apoſtatę multi reuertuntur magis coacti fame & nuditate quam deuotione,p.4.col.615.c
religioſi non dimittentes mores & geſtus parentum ſeculariũ inaniter habitum ſumũt religioſum.Exemplũ de aſino qui aſſumpſit,pellem Leonis,p.1.c.187.c
religioſi frequenter operãtur ad ſalutem popularium conſulẽdo populis,& prædicando verbum Dei:ipſi tamẽ hac ſalute priuãtur in perſonis proprijs, ſuis operibus & intentionibus peruerſis,p.1.co.1418.f
religioſi carnales quamuis ſint literati,non tamen ſunt inter ſeculares mittendi quia plus nocerent mala vita quam proficerent doctrina,eo quod in moralibus magis mouent facta quam verbo,p.1.c.1480.f
religioſi rebelles & clerici faciẽtes litigia & appellationes, declinant a veritate Euangelica,p.4.c.670.f
religioſi ſi proprietarii morientes Eccleſiaſtica ſepultura carebunt,p.6.c.1027.c.& 1028.f
religioſi proprietarii ſignificantur per Ephraitas,p.2.c.238.f
religioſi boni omnia dimittentes amore Chriſti,dẽnt eſſe purgati & colati ab omni impuritate peccati, p.4.c.2197.d
religioſi vnum patrem vel fratrem,&c.dimittentes poſſeſſiones & agros relinquẽtes,recipiũt multos patres & fratres, & poſſeſſionibus omnium ſuſtentantur,p.5.c.589.c
religioſi viri moribus & ſcietia impugnant arcem ſuperbię, ſed aliquando impediuntur quando poteſtas eorũ reſtringitur vel ſuſpenditur,& ſignificantur per Ionathan,p.4.co.2427.c.Item,p.3.c.1364.f
religioſi pauperes neceſſe habent petere a potentibus huius ſæculi Eleemoſynarum ſubſidia,& e conuersò potentes à religioſis orationum ſuffragia, p.4.c.2429.c
religioſi multi Chriſtiani in cœnobiis magnis ducẽtorum, trecentorum,& amplius monachorum per gladium Saracenorum tranſiernnt ad regnorum cœlorum,p.6.col.262.b
religioſi qui gemere debent pro peccatis propriis,ac etiam populi,ſignificantur per turrures,p.1.c.907.c
religioſi dicuntur mortui mundo,ſicut Leuitæ conſecrauit diuino cultu dicebantur mortui,p.1.col.1192.f
religioſi debent habere habitum diſtinctum ſecundũ profeſſionem ad quam ſunt per votum aſtricti,ſicut Iudęi habuerũt habitum diſtinctum in ſignum electionis . Vide de hoc comparationem,quare & quomodo,p.1.c.1271.c.f
religioſorum tres regulę ꝑ tria ſata ſignificantur , p.5.c.[illegible]
religioſi debent vti cibis frigidis & veſtibus,p.1.c.1175.c
religioſi & homines ſpirituales debent in aſperitate & [illegible]

tate viuere,& non in mollicie delitiarum,p.5.colum.743.c. Item,p.2.col.1369.c
Religioſi pauperes ſũt parati fructificare in Eccleſia Dei.Sed clerici & diuites religioſi mali diſſecantes,impedientes prædicationes eorum,& conſilia confeſſionum, p.4.c.1946.f
Religioſi boni intelliguntur per bonas ficus, & e regione per malas ficus mali religioſi,p.4.col.752.f.Item, p.2.c.69.c
Religio primi in deſertis habitauerunt:Sed nunc migrauerũt ad habitandum in ciuitatibus,p.4.c.429.c
Religioſi primi contemplationi vacantes,tumultus ſæcularium fugerunt,ſed modo mutatum eſt prædicamẽtum, quia multi ſe ingerunt negociis ſecularium,ut aſcendant ad prælationis ſtatum,p.3.col.659.c
Religioſi poſſeſſionem habentes,ſimiliter,mendicantes nõ cõueniunt in Eccleſia ad ſolennitatem,& quare, p.4.c.429.c
Religioſi dicuntur cor,& quare. Sed nunc eſt ſubuerſum, & quomodo,p.4.col.945.c.& 946.f
Religioſi qui in clauſtro debẽt eſſe clauſi,expoſiti ſunt tumultibus ſecularium negotiorum,p.4.c.1005.c
Religioſi multum ſolliciti ſunt de receptione nouitiorũ, & poſtea non curant de bona nutritione eorum,p.4.c.1007.c Sed faciunt eos peiores multipliciter, co.1945.c
Religioſi alios ad religionis ingreſſum inducentes , & poſtea ſua peruerſa vita ſcandalizantes,aſſimilantur hypocritis,p.5.col.381.c
Religioſi mendicantes citius declinauerũt,ut videtur, a perfectione patrum ſuorum,quam alii,p.4.co.1253.c
Religioſi mali & ingrati qui non ſunt contenti conuentualib. ſibi miniſtratis,cum tamen frequenter talia & pauciora ſuf feciſſent eis in ſæculo,p.3.3023.c.Item,p.2.c.879.c. 1571.c. Item,p.1.col.633.c.& col.1233.c
Religioſi quidam pauperes ex defectu victus & veſtitus iniuſte murmurant contra ſuos ſuperiores,emẽdare non potentes,cum tamen in religionis ingreſſu ordinis grauia diligenter eis fuerunt explicata.Et de hoc figura, p.1.co.1292.f
Religioſi quidam modica diligẽter obſeruant, & negligũt maiora,ut magis ponderant ſilentii fractionem uel inclinationis omiſſionem,quã defraudationẽ proximi,vel aliquid huiuſmodi pro monaſterii ſui vtilitate temporali, p.5.c.381.
Religioſi multi profitẽtur ſeruare magna, ſcilicet Euangelica conſilia,cum tamen nõ obſeruant etiam præcepta:propter quod ſeculares etiam peccatores tamen poſtea pęnitentes, eis coram Domino pręponuntur,p.5.c.352.f
Religioſi fruſtra gloriantur,quod ſint filii ſecundum habitum alicuius ſancti,niſi opera ſecundum poſſibilitatem imitentur,p.5.col.1166.f
Religioſi multi magis adhęrent aliquibus opinionib,eo quod ſunt opiniones magiſtrorum ſui ordinis,uel patriæ, quam pro ipſa veritate. Et ſignificantur per diſcipulos Ioannis Bap.p.5.col.1077.c
Religioſum in congregatione ſeu aliorum bonorum, non debet eſſe aliquis bonis operibus ſterilis,p.1.col.719.c
Religioſorum pauperum patres & eorum filii non habent immobilia bona, nec victum delicatum,nec manſionem ſtabilem & quare,& per quem ſignificantur,p.2.col.1419.c
Religioſorum ſtatus bonæ naturę & fortunę exponit pro mercede regni cælorum,& ſignificatur per Iſachar, p.2.c.26.d
Religioſorum noui Teſtamenti figura præceſſit in Nazaræis & in quibus,p.1.c.1197.c
Religioſorum peccata grauiora ſunt quam ſecularium cęteris paribus,p.4.col.1224.f
Religioſorum ſtatus ſignificatur per hortos.p.4.col.1904.f
Et per Nazareos,co.3360.f.Et per ligna cedrina,p.2.co.514. f.Et per filios Prophetarum,c.679.b.c. Et per vberem oliuam,p.4.c.670.f
Religioſorum inuerecundia arguitur ſub metaphora meretricis inuerecundę,qui gerunt ſe ſicut ſeculares,p.4.co.603.c.
Religioſorum maliciæ uidetur minus curabilis quam ſecularium communium,&c.p.4.c.610.f.& col.752.f
Rligioſis ad memoriam reducitur feruor deuotionis ſuę in religionis ingreſſu,vt conuenientius arguatur tẽpor & remiſſio in progreſſu,p.4.c.589.c.1590.f
Religioſis mos eſt ſeptem vicibus laudem dicere Domino, p.3.col.1407.c
Religioſæ conuerſationis,& ſimplicis fidei prima elemẽta ſũt morum correctio,& diſciplinę emendatio,p.2.c.179.a.b
Religioſæ perſonę viri uel fœminę proprietatis uicio deprauatæ per Ananiam vxorem eius ſignificantur,p.6.col.1028.f
Relinquit multum qui cum re poſſeſſa, etiã cõcupiſcentiis renunciauit,p.5.col.323.c
Relinquere omnia,& renunciare omnibus differunt, p.5.col. 902.f
Relinquere omnia ſicut etiam Socrates fecit,non ſaluat , ſed etiam ſequi oportet Chriſtum,p.5.c.323.c
Reliquię cogitationis dicuntur memoria de aliquo facto, p. 3.col.1001.a
Reliquiæ Iſrael in extremo crediturę, per qnem ſignificantur p.2.co.214.d.c.& c.519.a.b
Reliquię Iſrael qui dicantur,p.4.c.134.e
Remedia contra peccata fuerunt tria ante baptiſmum, & tria poſt baptiſmum,p.2.co.126.f
Remedia propter quæ Deus parcit populo ſine communitati,ſunt quatuor,ſcilicet populi iuſtitia,ſacerdotũ ſanctimonia,templi ſanctitas,& doctorum veritas,p.4.c.621.c
Remigius qui fecit librum de interpretationibus nominum Hebraicorum,uidetur parum ſciuiſſe de Hebraico, quia in pluribus interpretationib. defecit,propter quod Hierony. frequenter eum redarguit,p.1.c.432.f
Reminiſci licet debeamus bonorum actuum noſtrorum, tamen peccatorum noſtrorũ frequẽtius debemus memorari dolendo de ipſis,& ueniã poſtulando,&quare,p.1.c.1516.f
Reminiſci debemus noſtrę primę conditionis,& dum hoc cogitamus quod primus pater factus eſt uermis & cinis, & nos in cineres redituros non dubitamus,p.1.c.918.f.919.c
Remiſſibile eſt peccatum hominis,ſed remiſſio actualis eſt occulta nobis,p.3.c.138.f
Remiſſio pęnę & culpę quam differenter,& per quid ſignificetur,p.3.c.1220.f
Remiſſio offenſæ quot modis fiat,&quomodo Deus remittat p.3.c.1175.a.b
Remiſſio offenſæ eſt de neceſſitate ſed non remiſſio iniuriæ, p.5.c.602.f. Item,p.3.col.2116.f
Remiſio peccatorum non datur alicui ſine propria fide,ſed ſanitas & aliquid huiuſmodi duri bene poteſt alicui propter fidem alienam,p.5.c.171.c
Remiſſionis culpę impedimentum eſt eius celatio ſub ſanctitatis ſpecie,p.3.col.643.c
Remiſſionis duplex effectus,ſcilicet carere pœna & frui gloria,p.6.col.51.a
Remiſſiones quantæ ſunt in Euangeliis audi.prima in baptiſmo ſecunda in martyrio,tertia per elemoſynam , quarta quia fratribus remittimus,5.&c.6.&c.7.&c.p.1.c.920.f
Remittere non imputare, tegere eiuſdem rationis & ſenſus ſunt verba,p.6.col.57.a
Remota a naturali cognitione humana ſunt in triplici gradu & horum ſubdiuiſio,p.3.col.416.f
Renaſcitur homo duobus,aqua & igne ſpiritus, ſicut duobus conſtat id eſt,corpore & anima,p.5.c.78.d
Renes ſunt genitalium ſeminum miniſteria,cum uenire & femoribus communicantes, p.1.c.926.f
in Renibus carnis delectatio accipitur,p.1.c.589.c
Renibus propagatio carnalis,& in fide virtutũ generatio ſpiritualis deſignatur,p.4.col.982.d
Renouabitur corpus humanum in reſurrectione ad immortalitatem,ad quam & quo modo,p.1.col.31.a.b
Renouatio hominis in ſeptenario poteſt figurari, & quomodo,p.3.c.2149.b
Renum & cordis eſt quædam affinitas,p.1.c.926.f
Renunciationis initium illi non accipiant,quia melius eſt vt in actiua vita conſiſtant,quam tepide contemplationẽ exequentes,

quentes maiori ſe diſcrimini inuoluant,p.1.c.1573.b.c

Renunciantibus omnibus,& renunciare prædicantibus dicitur: Videte quomodo ſeducuntur homines,& perueniuntur adoleſcentes,ne militent,&c.Quid eſt ſeruire Deo? laborare nolunt,& ocij occaſiones quęrunt,&c.& de hoc figura,p.1.c.531.b.c

Renatus niſi quis fuerit ex aqua,&c.quia peccatũ vnius tranſit in omnes, ideo legislator virum de quo egreditur ſemẽ pro generandis filijs,ſed & mulierem quæ concepit, lauari præcepit.Corpus enim ab originali ſordidum, ſemen tranſfundit immundum,&c.p.1.c.1037.b

Renunciare his quæ poſſident non ſunt plerique idonei,etiãſi & moribus perfecti, & communicent ſacramentis Eccleſiaſticis & ſpiritualibus magiſtris,p.2.c.1320.f

Renunciare qui mundo & prauis operibus volunt,ſęuioribus tentationibus a diabolo impugnantur,p.1.c.530.f

Repetere ſua,an,quãdo, qualiter, & quomodo licet perfectis & religioſis & imperfectis,p.6.c.239.d

Repetitur ſæpe quod per gaudium dicitur, p.3.c.70.d

Reprehendere ſi vis aliquem, primum vide vtrum ſimilis ſis ei,Quod ſi es,pariter ingemiſce. Quod ſi non es ſimilis, tamen quia olim fuiſti vel eſſe potuiſti, condeſcende, & non ex odio,ſed ex miſericordia argue,p.5.c.145.b

Reprehendendus non eſt aliquis tempore quo eſt vehementer contriſtatus,& ad iram diſpoſitus,quia alias videtur reprehenſor potius quærere ſubuerſionem quàm correctionem,p.3.col.101.b.& 43.b.& c.183.c

Reprehenſibilẽ ſe eſſe tanto amplius quiſq; cognoſcit, quanto maioris gratiæ lumen percipit,p.3.c.407.c

Reprehenſor iuſtus ille qui non habet in ſe qđ reprehẽdatur, Hic eſt inter homines ſolus Chriſtus,p.3.c.199.b

Reprehenſor quomodo poſſit a detractione excuſari,& quot & quæ illa ſint,p.3.c.101.b

Reprobatio Dei in punitione iniuſtorum & malorum nullam habet iniuſtitiam,& accipitur dupliciter. Vno modo large,alio modo proprie,p.6.c.124.f

Reprobi non reſurgent ad gloriam, ſed ad pœnam & ignominiam.p.4.c.244.f

Reprobi & hæretici tẽpore Antichriſti, detecta eius falſitate, omnes finaliter ad Chriſtum conuertentur, p.6.c.749.c

Reprobi cum redarguere electos ex infirmitate actionis non valent,ex crimine tumoris accuſant,p.3.col.145.b

Reprobi æterna non intelligunt, niſi cum pro temporalibus iam ſine emendatione puniuntur,p.4.c.262.d

Reprobi plerunque eo magis contra Deum ſuperbiunt, quo ab eius largitate & contra meritum ditantur,par.3.c.151.a

Reprobi zelum rectitudinis,vel ſpiritualem gratiã ſanctæ prædicationis inſaniam furoris æſtimant,p.3. col.197.b

Reprobi cum iniquitate ſua corripiuntur,quibus valent tergiuerſationibus ſe excuſare conantur, & quaſi quaſdam defenſionis ſquamas obiiciunt,p.3.c.397.a

Reprobi non tantum virtutes non aſſequi,ſed & proſequi, & quantum valent in bonis obruere feſtinant,p.3.c.1696.d

Reprobis hic licet ad Deum venire in iudicium: quod non tunc,& ſi deſiderarent. Hoc iudicium eſt quo hic nos iudicamus,p.3.col.323.b.c

Repudiare vxorem quando & quot modis fieri potuit,par.5. c.327.b.Item,p.1.c.1601.b.c

Repudium an ſit de expreſſo mandato Dei,pa.5.c.327.a.b.c. 328.d.e.f

Repudium ſiue repudiatio vxoris in lege antiqua & nũc,quo modo ſit vel fuerit licita,p.1.c.1602.f.& c.1611.a.b

Repudij libellus,an & quomodo licitus erat,p.1.c.1602.f

Repudij libellum quare Moyſes permiſit,p.5.col.112.f

Repudij libellus quare datus fuit & ob quas cauſas, parte 5. c.327.a.b.c

Repudio facto ſupermanet vinculum,ſed in veteri Teſtamento vterque permittebatur nubere,& quare, p.5.c. 328.e.f

Requies menſæ eſt refectio ſatietatis internæ,quæ pinguedine plena dicitur,p.3.c.334.d.e

Requies duobus modis dicitur,ſcilicet vel a ceſſatione ab opere vel pro completione deſiderii, & ſecundum hoc dicitur requies ſanctorum,p.1.col.55.c.57.c

Requies tres enumerantur. Vna ſabbathi, ſecunda in Paleſtina,tertia vera,quæ in cœlo,p.6. c.825.a

requies beatorum vtrum fuit præfigurata per requiẽ filiorum Iſrael in terra promiſſionis. Arguitur contra & pro,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.6.col.242.f

Requies patriæ cœleſtis ſignificatur per annum quinquageſimum,propter quod dicebatur Iubilæus, &c. & quare, p.1. c.1123.c

Requiẽ ſanctis in hoc mundo non eſſe promiſſam per nouum Teſtamentum,ſignificat columba,p.1. c.159.a.b

requieſcere quomodo dicatur Deus, & multis modis intelligitur,p.3.c.174.d.e.f

requieuiſſe quomodo dicitur Deus in die ſabbati ab operib. ſuis cum non videamus vel tũc factum eſſe in die ſeptima, vel etiam nunc fieri,p.1.c.1389.c

requieuiſſe in ſeipſo quomodo dicitur Deus in die ſeptimo, cum ſcriptum ſit. Et requieuit Deus die ſeptima,quaſi non in ſeipſo.Quid eſt ergo dies ſeptimus?& quomodo requieuit in die ſeptimo quem non fecit?p.1.c.58. d.e. & c.75.c

requieuiſſe licet dicatur Deus a faciẽdis generibus creaturæ vſque nunc,tamen operatur adminiſtratione eorundẽ generum,quæ tunc inſtituta ſunt, p.1.c.57.c.& c.1389.

res tantum valet quantum vendi poteſt,p.1.c.436.f

res aliqua in ſacra ſcriptura dicitur fieri ſecundum acquiſitionem alicuius diſpoſitionis accidentalis,p.1.col.12.f

res temporalis ſit in itinere, deſideretur æterna in peruentione,p.2.c.1576.e

res vna multis ſermonibus dicitur,p.4.c.1221.a

res naturalis quælibet eo ipſo quod naturali deſiderio appetit aliquod bonum quodãmodo clamat ad Deum,p.3.364.f

res eadem ſignificat diuerſa,& aliquãdo oppoſita,propter diuerſas ſui proprietates, p.3. c.147. e.f. Item,p.2.c.256.f.& col.721.c.Item,p.1.c.8.e.f.Item,p.5.c.275.c

res duas fecit Deus ante omnes tempus. Angelicam creaturam,& materiam informem,p.1.col.4.e

non res ac ſenſus propter literas,ſed literę ob manifeſtationẽ rerum ſunt repertæ,p.1.c.308.a.Interl.

res aliquas Deus duobus modis cõſiderat, ſcilicet ſecundum merita,& ſecundum rei naturam, & ſecundum ſuum conſilium p.4.c.336.e

res quæ eſt figura vel ſignum alicuius poteſt tripliciter conſiderari,p.6.c.799.c

res concuſſa huc & illuc agitur,p.3.c.355.b

res nulla ſeipſam gignit,vel adeſſe producit,p.3.c.2090.a

res perditur quando non attingit proprium & debitũ finem, quod patet de medicina,& vita præſenti,p.5.c.202.f

res dicitur demonſtrari,quando de nouo aliis innoteſcit,p.5. col.1104.

res quælibet ſæpe per hiſtoriã virtus eſt, per ſignificationem culpa, ſicut aliquando culpa in facto, in ſcripto prophetiæ virtus,p. 2.c.573.a.b

Rem alienam qui cupis occultè,interitus fidem perdit, ſeruis enim non charitate ſed fraude,velut amans eum quem mori deſideras,vt ſuccedas p.1.c.595.d.e

rerum omnium formatio & diſtinctio duplici modo a doctoribus datur,p.6.c.1366.f

rerum ſubſtantia ſimul creata eſt, ſed nõ ſimul per ſpecies formata eſt: & ſimul extitit per ſubſtantiam materię, nõ ſimul apparuit per ſpeciem formæ,p.3.c.2056.d.e

rebus corporeis inſunt per omnia elementa quædam occultę ſeminariæ rationes, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque cauſalis, prorumpunt in ſpecies debitas, ſuis ſcilicet modis & finibus,p.1.c.544.f

reſeph vt tradunt Hebræi, nomen eſt dæmonis qui principatum tenet inter alios, ipſumque eſſe qui in paradiſo mulieri locutus ſit,& quare ſic dictus,p.4.c.2069.a

reſina quid ſit,& quotuplex ſit,& ad quid valeat, p.4.c.863.b

Reſina cedrina liniti libri nec tinea, nec ſenectute deficiũt, p.3.c.2093.b
reſiſtere malo,& non reſiſtere malo, quando bonũ vel malum eſt, p.6.c.1725.a.b
reſiſtere malo aliquando eſt præceptum,& aliquãdo cõſilium & aliquando non reſiſtere eſt malum, p.5.c.116.f
reſpicere Dei quid ſit, p.3.c.270.f
reſpicitur plerunque res quælibet innocenti mente, ſed in ipſo conſpectu animus concupiſcentiæ gladio confoditur,& de hoc exemplum, p.2.c.573.a.b
reſpiratio in hominibus licet fiat per os & per nares, tamen illa quæ fit per nares eſt melior,& eſt reſpiratio vitę humanę ſaluatio, p.4.c.1020.e. Item, p.3.c.258.f
Reſpondere ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, & non reſpondere ſtulto,&c. non ſunt contraria, p.3.col.1716.e
Reſpondere noſtrum ad vocationem Dei quid eſt, p.3.c.163.a.& quando ipſe reſpondet, ibid.& col.407.a
Reſpondet, eſt factis digna recompenſare, p.3.col.132.f
reſpondẽs inepto verbo iram diſcordiamque fraterno ex corde prouocat,& quaſi vltra modum emungens vbera, elicit ſanguinem, p.5.col.1738.d
reſpondens prius quam audiat ſtultum ſe eſſe demõſtrat. Hoc dupliciter exponitur, p.3.col.172.d
reſponſionis diuinę triplex modus, p.3.c.309.c
reſponſioni accingit ſe, qui nequit recta pati, negligens corrigi, p.3.col.141.a
reſponſum accipit gratum, qui modeſte proximum alloquitur & quaſi de vberibus in quibus lac querebat, butyrum exprimit, p.3.col 1738.d
reſtitutio in veteri lege, quare præcipitur in bobus & ouibus, cum in aliis rebus ſufficiat reddere duplum, p.1.col.699.c
reſtitutio virtutis & gratię addiuuatur per quatuor. Primũ eſt pura confeſſio, ſecundũ præſeruatio a recidiuo, tertiũ boni operis multiplicatio, quartum proprię conſcientiæ teſtificatio, &c. p.3.col.864.f
reſurrexit Chriſtus primus ad vitam immortalem, Lazarus & aliis reſurrexerunt ad vitam mortalem, ideo rurſus mortui p.6.col.334.f.& col.611.c
reſurgent corpora in quantitate, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, p.6.col.551.a.b
reſurgere idem numero quomodo fieri poſſit cum corruptibile & incorruptibile genere differant,&c. p.6.c.348.f. Item, p.3.col.211.c
reſurgentium conditio & gradus. Item eorundem diuerſitas quantum ad electos & reprobos, p.4.c.1767.c
reſurrectio mortuorum ſignificatur, p.4.col.532.c
reſurrectio duplex, animæ ſcilicet & corporis, p.6.c.17.b.& c.941.c. Item p.3.c.436.e
reſurrectio hominis futura oſtenditur per rationem, p.3.col.165.c
reſurrectio noſtra poteſt triduano numero ſignari, quia dominus die tertia reſurrexit, p.3.c.1311.c
reſurrectio Domini in floritione virgæ Aaron figuratur, cunctis enim virgis in ariditate remanentibus, virga Leui ad florẽ rediit, ſic corpus Domini in mortis ariditate poſitũ, in florem reſurrectionis erupit, p.1.c.1285.b.c
reſurrectio Domini per circuncitionem figuratur, p.5.c.696.d.
reſurrectio Chriſti probetur fuiſſe vera ex parte corporis,& ex parte animę, p.6.c.833.c
reſurrectio Chriſti vtram debuit argumẽtis probari, p.6.Ibid.
reſurrectio ſpiritualis a morte culpæ ad vitam gratię, quæ eſt arra glorię, p.5.c.371.c
reſurrectio quid eſt, p.6.c.833.c
reſurrectionis futuræ teſtis eſt Ezechiel, p.4.c.1349.b
reſurrectionis dominicę ſolennia ſingulis annis celebramus,& quare, p.4.c.2355.a.b
reſurrectionis Dominicæ feſtiuitas ſignificantur per ſolennitatem Paſchalem veteris legis, p.1.c.1551.c
reſurrectio neceſſitas accipitur ex tribus, p.6.c.348.f
reſurrectionis cauſa, p.4.c.246.c
reſurrectionem futuram conceſſerunt quidam Philoſophi, & etiam Iudęi, ſimiliter & Saraceni, ſed aliter & aliter, p.6.c.340.f. Item, p.3.c.105.c.& c.116.b
reſurrectionem futuram non eſſe omnium ſimul, dixit Lactantius, ſed error eſt, ſucceſſiue ſecundum dignitates, par.6.co.347.c
ad reſurrectionem bonorum qui vult peruenire, offerat vero ſacerdoti, id eſt, Chriſto caſtitatem mẽtis & corporis & ſimplicitatem in fide Catholica, p.1.c.1198.f
in reſurrectione vnuſquiſque aut in tribu Ruben ſpiritualibus iudiciis aſcribitur, quia ſcilicet aliquid in actibus vel in moribus ſimile & conſanguineũ habuit. Alius in tribu Simeõ. & quare,& ſic de reliquis tribubus, p.1.c.1156.f.& c.1435.c.& col.1437.a
reſurrectiones duæ ſunt, p.5.c.323.b
retrahentia a malo tria ſunt ſpecialiter, ſcilicet vitii fœtor, iudicii terror, ſupplicii horror, p.3.c.1337.c.& col.1355.c
retribuit Deus dupliciter hic in præſenti & in futuro, p.3.col.547.b
retribuit Deus aliquando per alios, vel pungens vel medicans per dolorem, aliquando per ſe,&c. p.4.c.903.b
retribuere Deus nobis dicitur,& non tribuere,& quare, p.3.c.1322.d.e
retribuuntur mala pro malis, vel bona pro bonis, vel bona pro malis, aut mala pro bonis. Duæ priores pertinent ad iuſtitiã tertiam ad miſericordiam. quartã neſcit Deus, p.3.c.1351.c
retributio finalis, an poſſit dici ſeminatio vel fructus ſeminum p.4.c.266.e.f
retributio perfecta non eſt in anima ſine corpore, ad quod iuformandum habet, naturalem inclinationem, p.3.c.168.
retributionis initium eſt, in obitu ſecuritas mentis, p.3.c.86.e
reuelare poſſunt veritates aliquas hominibus Angeli boni & mali, ſub differentia tamen, p.1.c.1327.b.c.& c.1535.c
reuelatio quid eſt, p.6.col.315.a.& 445.c
reuelatio eſt quadã diuinæ preſcientię impreſſio, p.4.c.1641.c
reuelatio & indebita detectio criminis fit duodecim modis,& enumerantur, p.1.col.1062.f
reuelatio Prophetica licet multis modis, tamẽ duo modi ſunt magis generales, p.2.1175.c
reuelatio aliquando fit per viſionem corporalem, aliquando per viſionem imaginatiam, aliquando per viſionem intellectualem tantum, p.6.c.742.f
reuelatio de diuinis in uete. Teſta. erat imperfecta, ſub velaminibus & figuris, p.5.c.1026.f
reuelatio veritatis quæ fit a Deo & Angelis bonis, non ſolum fit hominibus bonis, ſed etiam aliquãdo malis, p.1.c.1327.b.c
reuelatio quæ fit a Deo & ab Angelis ſanctis, nullam cotinet falſitatem, ſed illa quę fit a dęmonibus frequenter habet admixtam falſitatem, p.1. Ibidem.
reuelatio cum fit hominibus per dæmones, tales dicuntur prophetæ dęmonum. Cum autem a Deo fit, immediate vel mediante ſanctis Angelis, dicũtur Prophetæ Dei, p.1. Ibidem.
reuelatio Prophetica eſt quædam impreſſio cognitionis diuinæ facta in mente Prophetę, futurum autem contingens dupliciter cognoſcitur, p.1.c.1565.c
reuelationem clariorem an habuerit Iacob de myſterio Chriſti & futura beatitudine quam ipſe Abraham, p.1.c.461.b.& c.466.f.& c.469.c.& 470.d
reuelationes diuinę ſunt ſermones Dei, qui fiunt primo Angelis ſuperioribus & per illos mediis,& per medios inferioribus,& per inferiores ſanctis hominibus, p.3.c.1224.f
reuelationes diuinæ ſecũdum proceſſum tẽporis procedũt de imperfecto a perfectum, ſicut ars & natura, p.2.c.340.f
reuelationes factæ patribus Ve. Teſt. de myſterio Chriſti & futura beatitudine clariores factę ſunt poſterioribus quam primis, p.1.c.324.b.c.& col.363.a
reuelationes diuinę circa dimiſſionem peccati ſunt plures, p.3.col.641.c
reuelationes diuinę ſolent fieri mentibus quietatis,& a perturbationibus paſſionum ſedatis p.1.c.108.f

Reuelationes diuinæ fiunt habitantibus in deſerto pœnitentiæ,p.5.c.1042.f
Reuelationes ad inſtructionem hominum, frequentius dantur,de nocte quàm de die,quando anima non eſt impedita exterioribus tumultibus,p.3.c.328.f
Reuelationes falſæ deſignantur per oculos cœti,quas tanquã veras recipiunt Prophetæ diaboli,p.3.c.398.f
Reuelationes indebito modo factæ peccatorum occultorum & perſonarum,ad diuerſorum ſtatum perſonas deſignantur & prohibetur,p.1.c.1057.c
Reuerentia quam ſit neceſſaria vt ſacris interſumus & quare ſit procul conſiſtendum,p.1.c.958.e
Reuerentia,honor & gloria,habent ſe per additionem,p.3.c.1618.f
Reuerentia eſt,quando aliquis defert honorem alicui quacũque ex cauſa,etiamſi ex timore hoc faciat. Ibidem.
Reuerentia aliqua ſeu ſeruitus exterior,vna vel plures, eſt ſoli Deo exhibẽda ſeu exhibendæ. In hoc doc.Hebræi & Latini cõueniũt,ſed quæ ſit illa vel illæ,variè dicitur,p.2.1631.b
Reuereri eſt cum timore honorem impendere,p.5.c.874.f
Reuertentes de negotiationibus ſeu peregrinationibus,prius debent gratias agere de diuina protectione, quàm ſe ponant ad narrandum rumores & truphas,p.2.c.1535.c
Reum iubet lex accedere ad ſacerdotem, & quod ille iudicauerit,hoc iſte deuotus implere contendat,p.1.c.948.e
reum quis iudicat,qui quod confeſſus eſt lingua,voluntate ſe protuliſſe negat,p.1.c.1022.d
rex Meſſias ſecundum Hebręos,cum venerit,erit equitaturus illum aſinum,qui portauit ligna holocauſti,cum Abraham filium ſuum Iſaac immolare voluit,p.1.c.523.c
rex Chriſtus dũ nos regit, & ſenſus mẽtis noſtræ, quæ & qualia operetur in nobis. Econtra rex Aegypti,i.diabolus,ſi regnauerit ſuper nos: qualia nos agere opa cogit,p.1.478.d.e
rex vel princeps ad quod & quæ primo & principaliter debet inducere filios ſuos,p.2.c.131.c
rex bonus vel princeps qui ſe recognoſcit eſſe facturam Dei, & in principio regni ſui erigit animũ ſuum ad quærendum honorem Dei,& bonum populi ſui ſibi commiſſi,ſignificatur per Aſa regem,&c.p.2.c.1186.f
rex bonus debet eſſe gratus ſubditis ſibi de facto fidelitatis & pietatis,p.2.c.521.c
rex bonus nullus poteſt eſſe in regimine ſui & aliorum,niſi abiiciat a ſe ſuperbiæ vicium,p.2.c.411.c
rex malus tempore malitiæ ſuæ non eſt ſecundum veritatem rex dicendus ſed tantum æquiuocè, ſicut oculus lapideus aut depictus,p.2.c.390.f
rex bonus vel Prælatus qui rex eſt in ſpiritualibus, de eo moraliter exponitur Pſalmus centeſimus,p.3.c.1203.c
rex vocatur quicunque ſanctus,qui viciorum bella in ſe vincere virgulta maliciæ nouit extirpare,p.3.c.1694.d
rex inſtitutus per vnctionem, eſt filius Epiſcopi in ſpiritualibus,& eius Dominus in temporalibus,p.5.c.611.c
rex a regendo dictus eſt,ſi ergo in te animus regnat,& corpus obtemperat,&c.meritò rex vocaris,p.2.c.181.c
regis clementia: Vide in Clementia.
regis ad prouidentiam bonam, non ſolum pertinet habere diuitias artificiales,ſed etiam naturales,p.2.c.1123.c
de Regis iure in neceſſitate poſiti,propter bonum commune, ſunt omnia,& exponenda vel expendenda pro bono communi,& de hoc ſimile in corpore naturali,p.2.c.363.c
regi non licebat operari ſacris,p.1.c.1175.b
regem primum quare conſtituit Deus elegantem perſonam quę præ ſe ferret maieſtatem,p.2.c.380.c
regem volentem eſſe belli ſocium prohibuit Dux exercitus, veritus ne ei aliquid accideret,p.2.c.623.a
regem inſtituit Deus pater filium in aſſumpta pro nobis humanitate,& figura de hoc,p.2.c.1124.f
regem te omnium eſſe facis, ſi regnat Chriſtus in te, parte 2. c.181.c
regem quare populus Iſrael petiit ſibi dari a Deo,parte 2.col. 198.f.& columna 329.b
regem cum deſiderauit populus Iudaicus, cur hoc diſplicuit Deo,cum alibi inueniatur eſſe permiſſus,p.1.c.1556.f
regem petendo ſuper ſe filij Iſrael,vtrum peccauerunt? Arguitur pro & contra,cum reſpõſione & ſolutionibus argumentorum,p.2.c.761.c.362.d.e.f.367.a.b.c
Reges ſunt qui tentationum ſuarum motibus nõ conſentiendo ſuccumbere,ſed regendo pręeſſe nouerunt,p.3.c.332.d
reges primi in Iſrael qui,p.1.c.538.d
reges dicuntur ſancti, quia adhuc viuentes in terris domuerunt motus ſenſualitatis,p.2.c.867.c.& c.1111.b.c
reges & principes magis ſint ſolliciti de præſentatione diuini cultus,& boni communis quàm de perſonis proprijs & ſibi coniunctis,exẽplo Ioachin regis & Codri regis Athenienſis,p.2.c.994.f
reges in neceſſitate poſiti, & extra neceſſitatem poſiti, alia & alia iura ſtatuunt in ſubditos,an & quomodo liceat, par.2. c.362.d.e
reges multos gentium propter perfidiam populo patrum Dominus permiſit eſſe captiuos,p.2.c.851.a.b
reges ſuos ſingulæ nationes ante aduentum Domini habebãt nec licebat de vna regione tranſire ad aliam: Romani autem omnes in vnam redegerunt,p.4.c.202.d
reges Catholici non debent eſſe ſuperbi,nec lubrici,nec cupidi aut ignaui,ſed humiles. Debent etiam eſſe continentes, liberales,& diuinæ legis zelatores, & iniuſtitiam omnibus conſeruantes,p.1.c.1159.c
reges de Eſau deſcendentes regnauerunt vſque ad tẽpus Dauid,qui fecit ſibi Idumęam tributariam,parte ſecunda,colum.1018.a
reges decem tribuum omnes per idololatriam à Deo receſſerunt,p.4.c.1869.b
reges non habebant Iudæi toto illo tẽpore poſt captiuitatem niſi aliquos paucos parum ante tempus Chriſti, & propriè loquendo non fuerunt reges, quia non fuerunt per diuinã electionem,& per ſacram vnctionem inſtituti,p.4.c.462.f. & 495.c.& 1237.c. Vide plene & extẽſe,c.237.b.& 2030.d Item,p.2.c.1029.c
reges tres Iudæorũ fuerunt confuſibiliter tractati,qui & quo modo,p.4.c.1037.c
reges infideles qui onagri dicuntur, quomodo afflixerunt Iudæos,p.4.c.303.c
reges Aegypti omnes vocabantur Pharaones,ſicut & aliquo tempore omnes Imperatores vocabantur Cæſares, par.1. c.195.c
reges quomodo plures vxores habere poterant,& ſub conditionibus,p.1.c.1561.b.c
reges ſi plures vxores vel cõcubinas nunc habent,peccatum eſt quia figuræ tranſierunt, pro quibus hoc aliquando veniale fuit,p.2.c.539.a.b
reges olim nõ accedebant ad vxores ſuas de nouo acceptas, niſi poſt anni circulum,p.1.c.195.c
reges antiquitus non permittebat aliquem aſſiſtere ſibi niſi mundum & honeſtum,p.3.c.167.c
reges antiquitus in curribus & elephantibus portantibus caſtra lignea pugnauerunt,p.4.c.2226.f
reges facit & ſacerdotes apud Iudęos vnctio,apud Romanos diadema,par.quarta,columna 377.a. Apud Gentiles quatuor inſignia,ſcilicet purpura,fibula, annulus, & diadema, p.col.2424.c
reges & principes dicuntur ſodales Dei,eo quòd cum eo participant in nomine. Dicuntur enim Reges & Domini ſicut ipſe Deus,vt dicit Rab.Sal.p.3.c.1824.f
reges qui cum Nabuchodonoſor habitabant paſtores vocat Ieremias,p.4.c.631.a
regum libri vocati ſunt ob id quod regum cũ Iuda, cũ Iſrael facta & annos continent,p.2.c.309.c
regum ornamenta precioſa poſt obitum eorum pro exequijs in pyra vrebãtur,ſed ſine cadaueribus. Hic erat mos apud veteres,p.2.c.1194.c

Regum

Regum Aſſyriorum & Medorum ſupputatio, parte ſecunda, c.1549.b
Regum liber in duas partes ſecundum Hebræos diuiditur, ita quòd ibi duo tantum ſunt libri, p.2.c.309.c
Regum liber primus, ſicut rationabiliter attribuitur Samueli, ſimili modo poſſunt attribui ſecundus & tertius regum Nathan Prophetæ ſeu Gad, p.2.c.1143.a
regum liber ſecundus quomodo dicitur ipſius Samuelis ſicut & primus, cum tamen non potuerit ſcribere poſt mortem, &c.p.2.c.477.c
regibus (vt Hebræi tradunt) fiebant reuerentiæ cauſa combuſtiones precioſarum veſtium ſimul cum aromatibus, par.2. c.1195.e
pro Regibus precandum, p.4.c.1038.b
rhamnus genus herbæ, primo mollis, ſed poſt in ſpinas vertitur, & eius moralitas, par.3.col.847.a. Item, parte ſecunda, c.216.d.e
rhetorica Tubij, cuius facundiam & ſubtilitatē ſermonis pauci intelligunt, nullam in ſe habet ſapientiam quantum ad diuina p.4.c.305.b
rhinoceros eſt indomitæ naturæ, qui ſi captus tenetur, illico moritur, p.3 c.371.a
redire Dei eſt afflictioni nolle miſereri, parte tertia, co.129.a. & 278.e
ridens Sara arguitur, & non Abraham cum ſimiliter riſerit, & quare, p.1.c.223.c
rinocorula, fluuius qui diuidit Palæſtinam & Aegyptum, p.1. c.213.a Interl.
Rinocorula riuus eſt non magnus, & etiam ciuitas, parte 4.c. 254.d.e. Item, parte ſecunda, columna 765.b. Item, parte 1. c.1437.c
ritus purificationis Leuitarum in quatuor continetur, p.1.c. 1213 c.& 1214.f
ritum ſacrificiorum plerique audiunt, obſeruantiam ſabbatorum, vel ſimilia in Eccleſia recitari, offenduntur, & dicunt: Quid proſunt nobis præcepta Iudaica? Iudæi de his videriut, &c.p.1.c.1249.a.b
rixa paſtorum Abrahæ & Loth quare fuit, & aſſignatur ratio, p.1.c.196.e.f
rixa inter Mariam ſororem Moyſi, & Aethiopiſſam eius vxorem quare fuit, & tanguntur opiniones, p.1.c.1246.e.f
roboam non erat iuuenis ætate, ſed ſenſu, qui quadrageſimo-primo ætatis ſuæ anno cœpit regnare, p.2.c.1171.a.b
roboam ſeruauit legem tribus annis quarto vero rebellauit, p.2.c.749.b
robur hominis in corpore perficitur vſque ad annum triceſimum, & mente vſque ad quinquageſimum, & tunc incipit fortitudo corporis debilitari, p.1.c.1182 f
robur exercitus in principe conſiſtit, ſicut virtus naturalis in corde, p 2.c.1333.a.b
rogatur fruſtra pro aliquo, qui non meretur accipere, parte 4. c.672.d
rogaturus pro peccatis fruſtra manus ad Deum expandit: qui has ad pauperes pro poſſe non extendit, p 5.c.220.e
roditur quod comedi non poteſt, p.3.col.327.a
roma vocatur Babylonia, p.6.c.1344.f
romæ reges fuerunt a principio vrbis conditæ vſque ad Tarquinium ſuperbum, deinde conſules: poſt hæc tribunos plebis & dictatores habuit, & rurſus conſules vſque ad Iulium Cæſarem &c p.4.c.2397.c
romæ templum pacis ædificauerunt Titus & Veſpaſianus captiuatis Iudæis, in quo vaſa templi & vniuerſa donaria conſecrauerunt, p.4.c.1731.a.b
romanus princeps cum ſuo exercitu veniens contra Ieruſalem, quæ occidit Prophetas Domini, & tādem Dominum Prophetarum, per quem ſignificatur, p.2.c.905.c
romana ciuitas tempore Beati Pauli dominabatur toti mundo, & eorum fides annunciabatur vniuerſo mundo, p.6.c. 19.c. Vide etiam, p.4.c.202.d
romani interpretātur ſublimes, ſiue conātes, & quare, p.6.11.b
Romani de gente Gallorum quos ceperant effœminabant, vt qui Romam ceperant, hac ignominia ferirentur, parte 4.c. 1729.c
Romani regni temporibus poſſunt comparari decem plagæ quibus Aegyptus per Iſraelitas verberabatur, parte 1.col. 569.c.& 570.f
romani diuerſis temporibus alia, & alia idola aſſumpſerunt, & quare, p.6.c.26.d
romani antiqui diu coluerunt Deos abſque ſimulacris, par.1. c.669.a.b
romani audientes quod Nabuchodonoſor rex Aſſyriorū incurrerat maleuolentiam & rebellionem ſubditorum, eo q omnes deos eorum exterminari iuſſerat: propter quod ad dilatationem ſui Imperij ſtatuerunt omnes Deos diuerſarum gentium coli, p.6.c.26.f
romani quæſierunt Dominum totius terræ & orbis, non multitudine populi, nec fortitudine, ſed ſapientia conſulū, exercitio armorum, & bono regimine, p.6.col.23.c. Item, par.4. c.2397.c
romani poſtquàm acquiſierunt Dominum totius mundi, & Deo ingrati, ſuperbierunt, & cęcitatem mentis incurrerūt, & peccata grauia commiſerunt, propterea puniendi erant ex diuina iuſtitia, p.6.c.23.c
romani Imperatores ſicut vocati ſunt Cæſares Iulio Cæſare primo Imperatore, ſic nominati ſunt Auguſti, & adhuc nominantur ab Auguſto Cæſare, eo quod multum auxit Imperium, p.6.col.1233.c
romani quomodo ſe eis pacifice ſubdentes donabant, & libertatibus ſuis gaudere faciebant, p.6.c.755.b
romani ciues omnes ingenui erant, p.6. c.1217.b
romani conſtitutionem fecerunt, tempore belli quicunque aliquem occidiſſet infantem, capitali ſententia puniretur, par. 4.c.883.c
romani deſtruxerunt ciuitatem & templum Ieroſolymitanū, &c. non tamen ea intētione, quia Chriſtum occidiſſent, ſed vt Iudæos debellarent tanquam rebelles Romano Imperio, p.3.c.987.c
romanum Imperium ſomniant Iudæi ſubire: quidquid contra Idumęam dicitur, p.quarta, c.1917.b. Item, parte prima, c.378.a
romanum Imperium communiter intelligunt Iudæi Romanam Eccleſiam, p.4.c.1917 b
romanum Imperium Iudæi aſſerunt eſſe vnū & idem cum regno Chriſti ſeu Eccleſiæ: quod tamē manifeſte eſt falſum, & ab eis malicioſe fictum, &c p.1.c.300.b.c & c.378.a
romanum regnum per beſtiam ſignificatur, non tamen illa nominatur proprio nomine ſed Hebraicæ & gloſſæ dicūt ipſum nequam, p.4.c.1578.f
romanum regnum quomodo Apoſtolus velate innuit ante Antichriſtum deſtruendum, par.4.c.759.b
romanum regnum depopulabitur Meſſias, vt iudæi dicunt, & multos de habitatorib. orbis interficiet, & omnes reſiduos iudęis ſubiiciet, p.4.c.1917.b. item, parte 3. c.113.c. Item, p.1 c.362.f
romanorum legiones inſtructæ, Syro milite cuſtodiebant Aegyptum, & vtraque gens ſibiinuicem exhibuit ſeruitium, p.4.c.202.d
romanis quare & vnde Paulus Epiſtolas ſcripſerit, parte 6. c. 11.b.& 14.c
romulus nominis ſui condidit ciuitatem in Italia, & duodecimo anno ſui regni cœpit Ezechias regnare in Ieruſalem, p. 4.c.11.a
romulus Romani imperii conditor, natus eſt eo tempore quo Eſaias vidit viſionem, p.2.c.1230.e
romuli nomen confirmatum eſt in memoria hominum ex ædificatione ciuitatis Romanæ, p.3. c.2178.f
ros & pluuia quomodo differunt, p.3. c.358.f
ros tenuis aqua, vnde terra germinat p.3.c.1479.c
ros qui in vellus deſcendebat quod myſtice ſignificet, par.2. c.197.b

Rore

Rore ſanctiſpiritus oſſa fidelium viſitata cum ſuo corpore in æternam gloriam germinabunt.p.4.c.247.a
Roſtrum ſuum quomodo aquila renouat.p.4.c.354.e.
Rota dicitur et quædam ſpecies tribuli ſeu herbæ,quæ in ſummitate facit quandam ſpheram albam lanugini ſimilem,quę ad modicum flatum venti diſpergitur.p.3.c.174.f
Rotę impetus eſt in mundo,cum homines ignari vbi ſalus,vbi periculum,huc,& illuc diſcurrunt.p.4.c.2033.a.b
Rota vna apud Ezechielem eſt omnis ſancta veteris teſtamenti ſcriptura.p.4.c.1076.
Rotarum ſtatura,& altitudo quibus eſt horribilis, puta male viuentibus.p.4.c.1080.e
Rotunditas,figura pulcherrima eſt,etiam apud philoſophos, & in pluribus oſtenditur.p.4.c.1411.a
Ruben niſus eſt liberare fratrem ſuum Ioſeph, oſtendendo fratribus horrorem fratricidii,& oſtenſam Dei,& anxietatem patris.p.1.c.383.f
Ruben fuit abſens in venditione Ioſeph nam abierat ad quærendum meliora paſcua, vt fratres ſuos faceret elongare a fouea in qua erat Ioſeph, vt ſic ipſis abſentibus poſſent eũ liberare & reddere patri.p.1.c.384.c
Ruben poſteri cur contra Moſen inſurgant.p.1.col.1273.b. & 1274.c
Ruben qui cum Bala concubina patris ſui dormiuit a patre maledicitur.p.1.c.1083.c
Rubẽ an propter enormitatem facti potius videtur dediſſe ipſi Iacob materiam patientiæ quam iuſtitiæ,& an occaſionẽ dedit Iacob,quod de cætero ceſſaret ab actu generationis. p.1.374.d e.& c.449.c
Rubeſcit,& ardeſcit facies hominibus irati.p.3.c.1862.f
Ruben primum benedicit Moſes ante Iudam.p.1.c.1676.d
Rudentes ſunt funes quibus nautæ ſuſpendunt.p.6. columna 1356.c
Rudibus ſolet præberi moralis ſciẽtia,hi lectionẽ in qua nihil eſt obſcurũ libenter accipiunt. Verbi gratia, Heſter, Iudith, Tobiam,& mandata ſapientia. Si legatur eis Leuiticus,continuo oſtenditur animus, quaſi non ſit cibus ſuus.p.1.colu. 1419.a
Rudimenta Iudæorum(qui imbuebantur elementis)moleſtia nobis videntur,cum primo audiuntur. Vult enim quilq. diſcere de his quæ ad ſalutem pertinent.p.1.c.1391.b.c
Melius eſt ruere vt peniteat,quam ſub ſpecie religionis ſuperbire.p.5.c.1075.a
Ruminatio ſignum eſt temperate complectionis,& quare.p.1. c.1003.a.b
Ruminant moraliter qui meditando legis continuam habent intentionem.p.1.c.1002.f.& 1146.d.e
Ruſticitas ſancta ſolum ſibi prodeſt,& quantum ædificat ex vitæ merito eccleſiam Chriſti, tantum nocet ſi deſtruentibus non reſiſtat. p.4. c.1356.f
Ruſtico qui crucifixum adorare nolebat,eo quod lignum creuerat in horto ſuo aſſimilantur Iudæi Saluatoris noſtri patriam incolentes.p.5.c.540.f
Ruſticorum arrogantia nihil impudẽtius,qui garrulitatem autoritatem putant,& parati ad lites.p.6.c.703.a
Ruth de qua progenie,& cuius filia fuit.par.5.colum.204,f.& 473.b.c
Item p.1.col.1493.a.b
Ruth cum fuerit Moabitis,quomodo intrauit eccleſiam,contrahendo cum Booz.p.1.Ibidem
Ruth accepit plenam mercedem a domino vt quæ fuerit progenitrix benedictionis gentium.p.2.c.294.c
Ruth inſpiratione Dei prædita,& quę in ea laudanda.p.2.col. 298.d.e
Ruth interpretatur videns vel feſtinans, ſine deficiens. p.2.c. 287.a
Ruth conſtantia laudabilis.p.2.c.289.a
Ruth intrauit Eccleſiam,& facta eſt Iſraelitis.p.2.c.290.d
Ruth conſtantiam Chriſtianis eſſe æmulandum.p.2.columna 290.d

S

SABA Eſt ciuitas in finibus Aethiopiæ ſita. p.4.c.365.c. & c.695.a. Alibi dicitur regio.c.1932.f
Saba eſt gens Aethiopica.p.2.c.771.c
Saba natio eſt Aethiopica.p.4.col.1363.b
Sabbatum verum eſt Ieſus Chriſtus in quo inuenta quies eſt animabus noſtris,p.4.c.713.b
Sabbatum triplex,ſcilicet,temporis,ęternitatis,& mentis,p.3. c.1157.b
Sabbatum verum eſt,ab omni malo ceſſare.p.4.c.1263.a
Sabbatum ita cuſtodiri præceptum eſt, vt ſi neceſſitas fuerit, non ſit reus qui violauerit.p.5.c.510.d
Sabbatum domino conſecratum agimus, cum ab huius mũdi curis ad tempus ſeparati orationib. vacamus, & cęleſtium cogitatione mentem ſuſpendimus.p.2.c.1410.e.f
Sabbati obſeruatio,& an quando legitur fuiſſe ſtatuta a principio creationis.p.1.c.85.c.& col 1272.f
Sabbati obſeruatio,& ſanctificatio,an ceremoniale vel morale,& quando,& in quibus obſeruatur,&c.parte 6.columna 625.b.c
Sabbati benedictio,& ſanctificatio quomodo eſt intelligẽda. p.1.c.85.c
Sabbati violator quomodo puniebatur in lege.p. 1.c. 1271.d
Sabbati obſeruatio cur tanta ſollicitudine in veteri teſtamento commendata.p.1.c.1105.b
Sabbati requies magna eſt altitudo gratiæ Dei,&c.p.1.colum. 1066.e
Sabbathi obſeruatiõe parabat nos dominus ad diem Iudicii, & quomodo.p.1.c.1111.b
Sabbathi obſeruatio.p.2.c.1389.b
Sabbati die ligna colligẽs punitus eſt,& ſignificat eum qui hodie in Chriſto ſignatus,inuenitur agere carnale opus(id eſt, contrahere ligna,fęnum,ſtipulam in eſcã ignis æterni) qui ſi fuerit deprehenſus,lapidatur.p.1.c.1272.f
Sabbathi obſeruatia fiebat in memoriam beneficii creationis. p.1.c.1388.f
Sabbati obſeruatio qualis debet eſſe Chriſtiano relinquenti Iudaicum ſabbatum.p.1.c.1318.e
Sabbati in die(vt Hebræi tradunt) tenetur quilibet ter manducare,ſcil.vnum prandium & duas cęnas,aſſerentes quod omnes hoc obſeruãtes ſunt ſecuri a iudicio gehennæ,quod eſt valde ridiculoſum. p.1.c.683.b.c
ſabbathi ſanctificatio requirit ceſſationem ab operibus peccatorum quę ſunt maxime ſeruilia,& occupationem,& meditationem circa diuina.p.4.c.475.c.& 712.f
Item p.2.c.1410.e
ſabbatho vetabatur opus humanum,non autem ſalutis,& diuinum.p.1.c.1122.a
De ſabbato debet homo habere memoriam in omni re precioſa,vt dicunt Hebræi,vt ſi habeat nouam veſtem, &c. debet expectare diem ſabbati,vt primo tunc vtatur ipſa,&c.p.1.c. 670.e.f
ſabbato quæ fuerunt licita fieri. p.1.Ibidem.
ſabbato non obſeruatur cum tanto rigore vacatio ab operib. manualibus,ſicut in veteri lege,quia poſſunt parari cibaria p.1.c.671.c
ſabbato actus quoſdam facere non licet, etſi in genere entis boni ſunt,actus vero bonos in genere moris licet facere,& etiam laudabitur.p.5.c.510.d
ſabbato requieuit dominus,ſex diebus primo operatus,ſed illis non tantum ſed vſque modo operatur,&c.par.5.colum. 2103 d
ſabbatis maxime Chriſtus ſanat,& docet,nec ſoluitur lex ſi ſit renouatio hominis iam labentis,&c. parte quinta,columna 731.c
ſabelliani Hæreſis refutatur, &c. parte quarta,col. 394.a.b
ſabellius hæreticus poſuit in Deo vnitatem perſonæ ſicut & eſſentię, & Arrius econtrario poſuit diuerſitatem eſſentiarũ ſicut,& perſonarum.p.5.c.1193.c

Sacculus facilius contemnitur quam concupiſcentia vel voluptas.p.c.588.d
Saccus veſtis aſpera in vſum laboris vel tempore triſtitię conceſſa, vel Niniuitis,&c.p.3.c.678.f
Saccum & peram qui prohibuit, ſumptus ex prædicatione cõcedit, ſic tamẽ vt oblato cibo & potu ſint contẽ.p.5.837.b
Sacerdos ſi peccauerit quid dictum Leuitici. ca.4.p.1.c 935.b
Sacerdos delinquere faciens populum primus hõ eſt, qui cum deberet eſſe ſacerdos,& iugi ſacrificio honorificare dominũ omnem poſteritatis populum delinquere fecit. p. 1.c.932.e
Sacerdos eſt caput populi.p.4.c.126.e
Sacerdos quiuis poteſt ſolenni miniſterio fungi ad populum: pauci autem ſunt qui ornati moribus, doctrina, ſapientia, ad manifeſtandum idonei.p.1.c.976.f
Dic ſacerdos, dic clerice, quid tibi cũ fęminis, qui quotidie ad altare cum domino cõfabularis, quomodo eiſdem labiis deoſcularis filium virginis, quibus deoſculatus es filiam meretricis.p.1.c.990.e.f
Sacerdos quiſque in lege diuina velut in ſpeculo ſe inſpiciat: ſi videat ſe ſecundũ eam ornatum, & in ſcientia & actib: vel in doctrina talem ac tantum, vt non ſolũ nomine ſed & meritis ſacerdotium poſſit obtinere. p.1.c.976.f
Socerdos ad tantum excellentiam deuotæ cõuerſationis perueniat, vt nihil in eo niſi ſplendor & flos varius bonorum operum videatur, nihil aliud cũ os operit quam ſuauiſſimus horum ſonus audiatur.p.1.c.794.d
Sacerdos quis & qualis & vbi eligendus eſt ad ſacerdotium.p. 1.c.971.c
Sacerdos dum ordinatur, non infunditur habitus ſcientiæ de nouo, ſed imprimitur character ſacerdotalis, in quo fundantur hæ duæ poteſtates diſcernendi ſcil.& ligandi ſeu ſoluendi.p.5.c.285.c
Sacerdos miniſter ſacramenti, tantũ profert verba, non in propria perſona, ſed in perſona Chriſti in ſacramento euchariſtiæ. In aliis autem ſacramẽtis vtitur verbis ſuis vel eccleſię. p.5.c.1130.f
Item p.4.c.498.f. Item p.1.c.985.a.b
Sacerdos mens cõſecrata Deo dicitur,& quare. p.1.1129.b.c
Sacerdos nouę legis accedens ad altare, primo debet confiteri ſe peccatorem eſſe.p.1.c 985.c
Sacerdos in ſanctuario occiditur, quando ab eo indigne ſacramentum euchariſtię celebratur.p.4.c.970.f
Sacerdotis morte quare reditus pręſcriptus ei qui nolens interfecit.p.1.c.1446.f
Sacerdotis eſt non ſolũ effugere manifeſta mala, ſed declinet illa mala quæ famam noſtram ſugillant.p.1.c.1090.a
Sacerdotis operatio non ſolũ vtilis ſit ſed etiam ſingularis, nec inter nos tantummodo recta faciat ſed bene operãtes, ſicut ordinis honore, ita morum virtute tranſcendat.p.1. colum. 989.c
Sacerdotes veſtimenta ſunt recta opera.p.1.c.893.c
Sacerdotio negotium eſt Deo orationẽ fundere, & pro iuſtis ne cadant,& pro peccatoribus vt reſurgant.p.1.c.1282.e.f
Sacerdotis nomine non ſolũ epiſcopi vel presbyteri, ſed & oẽs qui altitudine conuerſationis & doctrinæ ſalutaris præeminent ſolent appellari. p.2.c.731.a.b.& 1151.b.c
Item p.1.c.1302.d.e
Sacerdotis ore vel opere nihil vile ac ſordidũ appareat, ſed cũcta quæ agit, loquitur, cogitat, corã hominib. præclara oportet eſſe & glorioſa.p.1.c.783.b.c
Sacerdoti acceſſurum ad miniſteriũ cur vinum bibere non ſit permiſſum in lege veteri p.1.c.993.b.c
Sacerdotem temperantiæ typum eſſe oportet.p 1.c.1090.e
Sacerdotes ſcribæ & ſeniores qui Hieroſolyma habitabant exaratas literas ad omnes nationes tranſmittebãt Chriſti doctrinam calumniantes.p.4.c.189.b
Sacerdotes qui comedunt ea quæ offeruntur a populo, & non orant pro populo a Domino punientur.p.1.c.998.d
Sacerdotes & etiam miniſtri iuum mdicerant vſque ad veſperã ideſt vſque ad legis conſummationem.p.1.c.1303.c
Sacerdotes & doctrinam ſpiritualẽ Ieremias vocat medicos. p.4.c.653.a
Sacerdotes ve.Te. poterant omnes ſecundum legem accipere viduas quaſcunq; in vxores, licet antea non fuiſſent ſacerdotis vxores, excepto ſummo ſacerdote.p.4.c.1447.c
Sacerdotes Iudęorum licet non haberent hęreditates ad excolendum, habebant tamen domos ad animalia nutriendum, & ad manendum, tempore quo non vacabãt cultui diuino. p 2.c.685.c
Sacerdotes ve.Te. Vide in Dauid.
Sacerdotes nouæ legis quinque in ſe habere debent. Et ſignificantur per quinq; quæ portabant ſacerdotes ve.Te. Et enumerantur.p.1.c.1185.c
Sacerdotes non propria virtute benedicunt, ſed quia figuram Chriſti gerunt,& per eum qui in ipſis eſt benedictionis plenitudinem tribuunt.p.1.c.286.f
Sacerdotes & maxime curam animarum habentes, per exempla bonæ vitę,& hortamenta ſanæ doctrinæ,& opera miſericordiæ, debent portare fideles.p.1.c.1519.c
Sacerdotes abluat lachrymis actus & inceſſus & man⁹ ad contingenda Dei myſteria, deinde proferant,& ſic ad altare accedant.p.1.c.810.d
Sacerdotes & doctores in eccleſia ſanguinem iuſtorum effundunt qui iuſti eſse poſsent, niſi eorum negligentia deperiſſent.p.4.c.1015.a.b
Sacerdotes habent exemplum non ſolum flendi & orandi, ſed etiam ieiunandi pro his qui peccauerunt.p.2.c.1336.d.e
Sacerdotes omnes ſumus, uel omnes ſacerdotes imitari debemus.p.5.c.217.a
Item p.1.c.910.e.f
Sacerdotes dicuntur filii Dei ſpeciales, licet omnes Chriſtiani ſunt filii Dei per baptiſmum p.4.c.2177.c
Sacerdotes quinq. in ſe debent habere,& illa ſignificantur per quinque.p.4.c.1354.d
Sacerdotes putant in adminiſtratione euchariſtiæ non eſse inquirendam vitam ſacerdotum, ſed tantum ſolennem orationem,& inuocationem in legem Chriſti.p.4.c.2160.d
Sacerdotes non ſolũ pro ſuis peccatis rationẽ reddituri ſunt, ſed pro omnium donis quibus abutuntur,&c.p.4. columna 1444.e.f
Sacerdotes diſcant quia propter ſcelere puniuntur,& ſubditorum culpa illis imputabitur.p.2.c.329.a.b
Sacerdotes qui eccleſiæ quaſi nutricii præponuntur dum violant templum ſpiritusſancti, magis in eccleſiæ opprobrium ſunt quam decus.p.4.c.957.a.b
Sacerdotes noui Teſtamenti qui cũ igne cupiditatis vel luxurię miniſtrant in altari percutiuntur morte culpę, noſtra percutientur morte gehennæ.p.1.c.949.a.b
Sacerdotum culpa, ruina eſt populi.p.4.c.953.a
Sacerdotum v g ntiquatuor claſses.p.2.c.1108.d
Sacerdotum & principum eccleſię ob iniquitates, mala crebreſcunt qui legem in publico peruertunt, iudicia inuertunt,& ſanguinem ſanguini addunt repleti dolis,&c.p.4. columna 1015.a.b
Sacerdotum bona conuerſatio & deuota diuinorũ celebratio, principes inducit ad Dei reuerentiam& honorem eccleſiæ, & diuini cultus ampliationem.p.4. c.2397.c
Sacerdotum poteſtas ligandi, quæ & qualis. p.5.col. 282.b. Et quando liget. Ibidem.
Sacerdotum ſententia apud dominum non quæritur, ſed reorum vita.p.5.c.281.c
Sacerdotum capita vult dominus operiri, non aliquo extrinſecus velamento, ſed ſua naturali cæſarie, non ad ornatum atque luxuriam, ſed ad honeſtatem.p.4.c.144.f
Sacerdotum principes ex auaritia diuerſis aſtuciis populum excoriabant & excoriant, p.5.c.340.f
Sacerdotum ingratitudo arguitur, de patrimonio crucifixi laute viuunt & pauci officium debitum faciunt,&c.p.4.colum. 2181.c
ſacerdotibus ſolis licebat vti Ephod.p.2.c.209.a

Sacerdo-

Sacerdotibus & miniſtris væ,qui gradus ſui ſũptus delectãtur a populo ſumere,ſed nihil pro eius ſalute laborare, nec aliquid ſacri ductus recte viuendo præbere,ſed peruerſe agẽdo ianuas ſupernæ ciuitates occludere.p.2.c.1404.c.f
Sacerdotibus cur clangere tuba demandatur.p.1.c.1225.b
Sacerdotibus noſtris qui quotidie eſſe præſto debẽt altari,per petua caſtitas indicitur.p.5.689.f
Sacerdotibus ecce mundus plenus eſt, & tamen in meſſe Dei rarus valde inuenitur operarius, quia officiũ ſacerdotale ſuſcipimus,ſed opus officii non implemus.p.5.c.836.f
Sacerdotalis dignitas intelligitur per filios Leui.p.4.columna 2197.b
Item p.1.c.1175.b.c
Sacerdotalis dignitas & ſpiritualis agonis militia,quibus commiſſa eſt ſæpe per cupiditatem terrenam magis auaritię ſuę ſatisfacere volunt,quam Chriſti voluntatem pugnando explere.p.4.c.2547.c
Sacerdotalibus tubis videmus robur mũdi & munimenta eſſe deſtructa,cultum,ſcil.idolorum, commenta augurum, aruſpicum,& magorum.p.2.c.44.f
Sacerdotaliter qui viuunt (quorum pars eſt dom nus) illi veri ſacerdotes & Leuitæ domini,qui legem portant in humeris implendo opere.p.2.c.62.e.f
Sacerdotium Chriſti multiformi excellentia præfertur ſacerdotio Leuitico.p.6.c.861.& 862.per totam.
Sacerdotium ve.Teſt.requirebat ſanctitatem,innocentiã,impollutionem,ſegregationem a coinquinatis. parte 6.col. 872.f
Sacerdotium ante legem fuit annexum primogenituræ.p. 1.c. 313.c.f.& 450.d
Sacerdotium vocat Iſaias gloriam Iſrael.p.4.c.185.a
Sacerdotium eſt donum ſpiritus.p.4.c.1070.d
Sacerdotium qui ſuſcipiunt primo pręcedentium delictorũ veniam conſequantur,primo deponent ſordes vitiorum & ſic domum ſuſcipiunt ornamenta virtutum.p.1.c.973.a
Sacerdotij vnum nomen eſt,ſed non vna pro vitæ merito vel animæ virtutibus dignitas.p.1.c.977.a.b
Sacerdotio Chriſti ſubdi debemus humiliter & deuote duplici ratione.p.6 c.851.b
Sacri codices res quaſlibet vocant nominibus illarum rerum ex quibus fiet ſeu quæ eſſe putantur,ſiue quibus aliquo modo ſimiles exiſtunt.p.2.c.241.a
Sacre res ex abuſu malorum ſacerdotum non ſunt contaminatæ.p.1.c.389.b.c
Sacra aliqua fuerunt quibus non erat licitum vti. Alia erant ſacra quæ non poterant venire in vſum hominum. par.1.col. 943.c
Sacra facta in honorem dæmonum peraguntur neglecto verbo Dei.
Sacra veteris legis dicuntur vmbra, & etiam exemplar,& quare.p.6.c.880.d.e.
Sacramentum quid eſt?Similiter myſterium.p.6.c.705.a
Sacramentum multi ſumunt & non rem, & multi ſacramentũ & rem ſacramenti percipiunt.p.3.c.1338.e.f
Sacramentum euchariſtiæ duo in ſe habet,quę inter alia maxime ſunt attendenda.Vnum eſt poteſtas inſtituentis, alterũ vtilitas huius ſacramenti in eccleſia.p.3.c.1475.b.c
Sacramentum, euchariſtiæ tria in ſe habet. Vnum quod tantum eſt ſacramentum,alterum quod eſt ſacramentum& res tertium quod eſt res & non ſacramentum. parte 6.col. 241.b
Sacramẽtum paſſionis populus antiquus in carne & ſanguine victimarũ, nos vero in oblatione panis & vini celebramus p.1.c.749.a.b
Sacramentum euchariſtiæ vtrum melius ſit ſumere frequenter vel raro.p.6.c.297.b
Sacramentum euchariſtiæ.Vide in Euchariſtia.
Sacramentum aquę viſibile,neceſſarium eſt ad ablutionem viſibilis corporis, ſicut eſt neceſſaria doctrina inuiſibilis fidei ad ſanctificationem animę in uiſibilis.p.5.c.1068.e
Sacramentum omne cum intelligitur, vel ad cõtemplationem veritatis,vel ad bonos mores refertur.p.6.c.486.f
Sacramentum euchariſtiæ perficitur in conſecrationes materiæ,& non in vſu ipſius.Alia vero ſacramenta perficiuntur in vſu & non in conſecratione materiæ.p.6.c.294.f
Sacramentum ſacerdotale eſt virga nucea.p.4.c.586.e
Sacramentum altaris quod quotidie in eccleſia offertur nõ eſt ſacrificij reiteratio,ſed vnius ſacrificii in cruce oblati quotidiana commemoratio.p.6.c.905.c
Sacramentum euchariſtiæ an & quomodo poſſit congrue dici memoriale operum Dei mirabilium pręfigurantium ipſam euchariſtiam.p.3.c.1269.a.b
Sacramentum euchariſtię differt a cęteris ſacramentis.Et quomodo differentur ſumitur a ſacerdote & laico. p.5. colum. 1148.f
Sacramenta omnia nouæ legis ad ſacramentum euchariſtiæ ordinantur,p.3.c.792.f
Sacramenta nouæ legis & maxime ſacramentum baptiſmi dicuntur portæ p.3.c.1571.b
Sacramenta quatuor per quatuor portas templi ſignificantur: quæ,& quomodo,& quare.p.2.c.885.b.c
Sacramenta nouæ legis tanquam inſtrumẽta diuinę miſericordiæ agunt ad inductionem gratię ipſam inſtrumentaliter attingendo, vel ſaltem aliquam diſpoſitionem ad ipſam. p 5. 538.f
Sacramenta fidei,qui committit minus inſtructis nec vitia deferentibus,quaſi altare domini in terra ſine baſibus ponit.p. 2.c.1051.a.b
Sacramenta veteris legis quotuplicia,& quę ſunt.Et de eorundem imperfectione.p.6.c.886.f.Et quomodo idoneos faciebant ad cultum diuinum.Ibidem.
Sacramenta & ſacrificia ve.le.vtrum iuſtificabant.Et arguitur pro & contra cum reſponſione,&c.p.6.c.916.e.f
Sacramenta conferendo,an requiratur ſanctitas miniſtri ea cõferentis.p.6.c.874.
Sacramenta in duplici forma ſunt,quędam imprimunt characterem,quædam non.p.6.c.935.c
Sacramenta pro temporũ ratione diſcrepant,fides tamen vna eademque concordat.p.6.c.1019.a
Sacramenta ſecretiora quæ rudes non capiunt perfecti inquirunt.p.5.c.822.e
Sacramẽta viſibilia nihil proſunt ſine ſãctificatione inuiſibili. Tolerabilius eſt tamen ſi quis dixerit, ſine illa iſtam non eſſe, quam ſi fuerit non prodeſſe.p.1.c.1092.e.f
Sacramenta fidei populo prædicare non eſt omnium,ſed eorũ tantum qui caſtitate fidei,& exercitio operis ad filiũ ſummi ſacerdotis Dei probantur pertinere.p.1.c.770.e.f
Sacramenta ineffabilia qui contingit exterminatur,niſi meritis & ſcientia in ſacerdotii gradum promotus fuerit.p.1.col. 706.f
Sacramenta etſi habuerunt pręcones vtriuſque Teſtamẽti pro tempore differentia,tamen eadem habent in emundatione peccatorum, & perceptione cæleſtis vitæ in gratia Dei per Ieſum Chriſtum.p.1.col.775.a.b
Sacramẽtorum celebrationes nouę legis non ſunt vbique vniformes,nec etiam omnib. temporibus quantum ad ea quæ ſunt de ſolennitate.p.1.c.583.c
Pro ſacramentorum adminiſtratione & pędicatione & pro ſpiritualibus actibus &conſimilibus,non debet aliquid accipi quaſi precium.p.5.c.190.e
Sacramentis dominicę paſſionis prius reficimur,quam corporalibus eſcis pro reuerentia tanti ſacramenti, licet Chriſtus poſt cœnam inſtituerit.p.5.c.427.a
In ſacramentis tria ſunt,ſcilicet,ipſum ſacramentum, & res ſignata,& contenta,& res ſignata,& non contenta.p.6.cole. 598.f
Sacrificium iuge quale,& quare ſic dicitur,&c.par.3.columna 619.c
Item parte 1.col.950.f.951.c.& col.1115.c.& col.1387.b.c.& colum.1393.a

Sacrificium matutinum & veſpertinum quæ & qualia. p.1.c. 951.b.c

Sacrificium iuge nunquam propter aliqua alia ſacrificia intermittebatur. Licet enim erant quædam ſuperaddita iugi ſacrificio,tamen iuge ſacrificium matutinum primo offerebatur ante omnia alia, & veſpertinũ vltimo poſt omnia alia. p.1.c.938.f.& 1389. a.b

Sacrificium iuge non prætermittebat in ſabbato propter ſpecialem oblationẽ ſabbati,ſed eodem die fiebat ſicut in aliis. p.1. ibid.

Sacrificium iuge ex quibus ſumptibus fuit.p.1.c.951.b.c

Sacrificiũ indeſinens impeditur his qui coniugio ſeruiunt quo modo & qualiter.p.1.c.1385.f

Sacrificium indeſinens videtur ille ſolus offerre, qui deuotus eſt perpetuæ caſtitati.ibid.

Sacrificium holocauſti perfectiſſimum quod fuit.p.1.c.906.f

Sacrificium eccleſiæ quod eſt euchariſtia,non eſt licitũ offerre niſi in debitis veſtimentis propter ſacramenti reuerentiam. p.2.c.1562.f

Sacrificium gratum Deo offertur ex re quæ Deo grata non eſt cum exterminatur & corrigitur, quod voluntati illius erat contrarium p.1. c.1147.a.

Sacrificium Deo gratum exhibitum eſt,cum inepta carnis concupiſcentia ſpiritus feruore caſtigata eſt.p.1.c.1147.b

Sacrificium vel oblatio de paſſeribus non erat communis,niſi in emundatione leproſi.p.1.c.212.d.e

Sacrificium quare non fiebat de piſcibus,ſicut de aliis viuentibus. p.1.915.c

Sacrificium proprie vocatur oblatio,quæ fiebat de viuentibus p.1.col.810.c.& 907.c

Sacrificium ex terre naſcentib.quinque requirebat.p.1.c.921. & 922.e.f

Sacrificiũ quare Gedeon auſus fuit offerre præter locũ ubi ieſſerat Deus. Tempore enim Gedeonis tabernaculum erat in Silo,&c.p.2.c.85.c

Sacrificium quare fiebat Deo de tribus ſpeciebus animalium tantum,ſcilicet bouis, ouis,& capræ. De duabus ſpeciebus auium ſcil.turturis & columbæ.p.1.c.913.c.& 212.d

Item p.4.c.518.e

Sacrificium triplex fiebat in lege de qualibet ſpecie prædicta. Vnum vocabatur hoſtia. Aliud hoſtia pacifica. Tertium holocauſtum. p.1.c.212.f

Sacrificium in lege fiebat triplici de cauſa. parte 6. columna 902.e.f

Item p.1.c.907.a. Et notabiliter col.1352.d.e

Sacrificium ſolenne in lege duplex erat.p.6.c.907.c

Sacrificium quatuor requirebat. Primo pecuniã pro expenſis, ſecundo lauatorium,tertio vnguẽtum,quarto thymiama.p.1.c.812.e

ſacrificium erat quod ad epulum deſtinatum erat.p.2.c. 193.b

ſacrificium placens Deo eſt corporum noſtrorũ mortificatio, qui & a peccatis abſtinemus & virtutes acquirimus. p.1.c. 907.c.& 914.e.f

ſacrificium aliter non accipitur niſi meditatione legis condiatur, & ſic holocauſtũ & odor ſuauiſſimus domino efficitur. p.1.c.915.c

ſacrificium diuinæ laudis magis eſt Deo placitum, quam ſacrificium animalium,etiam a tempore veteris legis. par. 3.col. 393.c

ſacrificium purum & ſine omni corruptione debet eſſe. p.1.c. 765 a.Interl.

ſacrificium valde deteſtabile eſt quod orbati patris dolori cõparatur,p.3.c.2145.a

ſacrificium Deo nullum maius quam zelus animarum.p.1.col. 954.e.f

ſacrificii locus non poterat eſſe niſi vnus,& quare,& in quibus locis deputatus fuit ſucceſſiue. Licet aliqui ſancti ſacrificauerunt alibi,& hoc fuit ex cauſa ſpeciali.p.1.c.815.b.c

ſacrificii locus fuit arctus tempore. ve. Teſt. quia nõ erat licitũ offerre ſacrificium, niſi in Ieruſalẽ, nec in tota ciuitate, ſed in monte Sion vbi erat templum.p.4.c.518.e

Item p.1.c.678.f

In omnis ſacrificio hoc erat generaliter obſeruandũ,quod animale oportebat eſſe immaculatum. In ſacrificio vero holocauſti hoc erat ſpecialiter quod offeretur maſculinum tantum.p.1.c.1010.f

ſacrificia ve.le.figura fuerunt vnius ſacrificii perfecti, ſcil.euchariſtiæ,p.4.c.635.c

Item p.1.c.1684.f

ſacrificia veteris teſtamenti non tanquam perficiendæ ſalutis inſtrumenta neceſſaria,ſed tanquam obſtacula quędam pp trangeſſiones poſita ſunt.p.1.c.904.d

ſacrificia iuſſa ſunt offerri per populum Iſrael, ſicut libellus repudii permiſſus fuit,& non fuit voluntatis Dei.par.2.col. 1352.d.e

ſacrificia quę fiebant a ſingularibus perſonis,fiebant de eorũ expẽſis propriis,ſed illa quę fiebãt pro communitate,fiebãt de expenſis totius populi. Et qualiter in hoc exponebant diues & pauper ratio redditur.p.1.c.816.f.& c.631.c

ſacrificia ve.le. quam & cuius figuram habeant in noua lege oſtenditur breuiter.p.1.c.687.a.b

ſacrificia maiora fiebant de iſtis tribus,ſcil. de bobus,hircis,& arietibus. Minora autem fiebant de auibus.par. 3.columna 897 e

ſacrificia & inſtituta legalia ſi vſque in præſens manſiſſent,euãgelii fidem excluſiſſent,quare,& quomodo,&c.p.1. colum. 1386.d

ſacrificia legis veteris licet inueniatur ſcriptũ,quod non erant Deo accepta,non tamen ita expreſſe dicuntur prohibita in aliis prophetis,quod non offerrentur ſicut in Eſaia, & quid per hoc innuitur. p.4. c.31.b

ſacrificia fuerunt omiſsa longo tempore cum populus erat in deſerto,& tamen illis contulit multa beneficia,&c.p.4. col. 1876.f

ſacrificia veteris legis habuerunt curſum vſque ad mortẽ Chriſti,ſed ex tunc fuerunt mortua,&c.p.3.c.793.c

ſacrificia Deo oblata pro peccato & ſacrificia pacificorũ quã differentiam habuerunt.p.3.c.2209.c

ſacrificia Gentilitas omnia eſse abolenda,ſolumque iam ſacrificium paſſionis Chriſti pro redemptione populi Deo offerendum,per quem,& quæ deſignatum fuit.p.2.c.1 [illegible] b

ſacrificiis arietum,hircorum,& vitulorũ cum recitantur, nihil vtilitatis ineſse quiſque putat,ſed ſi poſſit ve. Teſt. velamen remouere, videbit quã magnifica ſint quæ ſuperflua & ſuperſtitioſa dicuntur. p.1. c.1391.b

ſacrificia ſingula,imo ſingulas penè ſyllabas & veſtes Aarõ, & totum Leuiticum ordinem,cęleſtia dicit Hieronymus ſpirare ſacramenta.p.1.c.1385.e

ſacrificia Iudæorum Deus non diligit & ex ſcriptura oſtenditur.p.1.c.10.e.f

ſacrificia non fuerunt præcepta populo Iſraelitico ex intentione principali,quaſi fuiſsent per ſe intenta a Deo, ſed ſecundario quaſi per accidẽs indirecte,vt per huiuſmodi retraherentur a ſacrificiis idolorum.p.5.c.271.c

ſacrificia in ve.le.fuerant multa.p.1.columna 905.c.& colum. 915.c

ſacrificia in tribus locis præparantur. In clibano, in ſartagine, in craticula.p.1.c.861.b.c

ſacrificia in ve.le.fiebant in tabernaculo,accipiendo tabernaculum pro atrio ſacerdotum,quod erat ante tabernaculnm Moyſi.p.4.c 450.f

Item p 2.col.691.c

ſacrificia ſecundum euangelium modo offerimus in nobis vèrius & perfectius quæ iam ſecundum legem nõ poteſt offerri Iſrael.p.1 col.922.d

ſacrificia ve.Teſt.proteſtabantur diuinitatem mediatoris, & quæ & qualia fuerunt illa. Item & humanitatem repręſentabat,& per quæ & qualia illa fiebant.p.1.col.210.f

ſacrificia veteris legis ex duobus fuerunt accepta.p.4.c.518.f. & 635.c.& 1744.f.& 2072.f. Item p.3.c.807.a.& 2149.c

Sacrificiorum onera,operationum & oblationum negotioſas ſcrupuloſitates cur & quomodo deſiderauerit Deus in vete ri p.1.c.903.& 904.d
Sacrificiorum veteris teſtamenti genera varia.p.1.col. 907. b & 918.d
Sacrificiorum tanta multitudo & ſub tot modis ſacrificādi po teſt ſecundario intelligi fuiſſe figuratiua multitudinis ſacri ficiorum martyrum,&c. p.1.917.a.& 1041.b.c
Sacrificiorum magnifica,& reuerētiæ plena religio quę primo aſpectu ſtupefaceret aſpicientem,quis non putaret pleniſſi- mum hunc eſſe ritū quo Deus coleretur creator omnium. p.1.c.1387.a.b
Sacrificiorum dęmoniorum virus per ſacrificia Deo oblata de pellitur.ibid.
ſacrificiorum onera & ſcrupuloſitates nemo reprehendit. p.2. c.1457.c
ſacrificiorum differentia diuerſitatem virtutum deſignat.p.1. c.925.a.b
ſacrificiis terrenis Deo non eſſe litandum. p.2.c.1458.e
In ſacrificiis & oblationibus,&c.tria generaliter includuntur, ſcilicet,thus,oleum,& ſal.Et duo generaliter excluduntur, ſcilicet mel & fermentum.p.1.c.922.e.f
ſacrificiis diuerſis quibus venia præſtabatur an melius ageba tur cum antiquis quam apud nos vbi vna tantum venia pec catorum præſtatur per baptiſmi lauacrum. p.1.ibid.
ſacrificari ſeu immolari Deo, an proprie pertineat ſecundum ſignificationem huius nominis tetragrammaton.p.1.c.509. a.b.& 470.e.f
ſacrilegij ſcelere condēnatur,qui ſub euangelio fornicatur,etſi nemo eum ſtupri arguit.p.2.c.35.a
ſacrilegus crudelis qui ſequitur inſtinctum dæmonis,&c.ſigni ficatur per Lyſimachum,&c.p.4.2413.c
ſacriſtæ qui dicebantur,& quod eorum officium.p.1.columna 1119.c
ſaducæi dixerunt animam mortalem,& negabant reſurrectio nem.p.5.c.370.f
Item p.6.col.1032.f.Vide notandum.col.1039.b.Et vnde erro ris ſui occaſionem acceperunt.c.1220.f.Et vnde ſibi nomen traxerunt.col.1032.f
ſadoch & Abiathar habebant dignitatem ſacerdotalem. p.2. c.640.e
ſagitta vtilis ad configenda noſtra vitia.p.4.c.404.e
ſagitta tanto impetuoſius in priora fertur,quanto plus retro tē ditur.p.3.c.859.c
ſagittæ illæ quarum ferra igniuntur antequam proiiciantur, grauius nocent.p.3.c.486.f
ſagittę dicuntur filię pharetrę ſecundum modum Hebraicum, quia ſicut filiæ a matre cuſtodiuntur,ſic ſecretè & in phare- tra pro cuſtodia reponuntur.p.4.c.981.c
ſagittandi artē quare Dauid præcepit,vt docerent filios Iuda. p.2.c.518.f.& 519.b.c
ſal cur ſacrificii addatur.p.1.c.924.d
ſal ſterilem facit terram, cibus condit, carnes ſiccat, & horum myſticus ſenſus.p.5.c.100.f
ſal qui ſapientiam ſignificat,duplex eſt.p.2.c.1320.f
ſal a corruptione preſeruat.p.1.c.621.c
ſal in omni ſacrificio recipitur,&qua.ibid.
ſal reddit terram ſterilem , & ideo quando aliquis deſtruebat funditus aliquem ciuitatem,ſpargebat ibi ſal,in ſignum per fectæ victoriæ.p.2.c.218.f
ſalis in ſtatuam vxor Loth verſa eſt , alia & alia ratione ſecun- dum Hebręos & ſecundum catholicos. par.1.columna 246.c
ſalem eſt ciuitas quæ alio nomine dicitur Ieruſalem:eſt etiam aliquando nomen commune & non proprium.p.1.c.361.a
ſaliuncula quid.p.4.c 449.b
ſaliuæ profluentes ex ore Dauid Capharnaitarum hęreſim eſ- cam carnium abhorrentium figurabant.p.2.c.459.c
ſaliuis vt infirmitas ſic barba uirtus oſtenditur.p.2. columna. 568.d
Salix vitalem facultatem indicat,p.4.c.372.d
Salix arbor inſtructuoſa,ſed cito creſcit.Et ſi quis eā sūpſerit, vel cibo,vel potu,ſterilem facit.p.4.c.175.a.b.& 371.b
Item eiuſdem moralitas.Item p.1.882.e
Salices licet arefactę ſunt,ſi modo aquis aluantur reuireſcunt. p.4.col.372.e
ſalomon quod pęnitentiam egerit Iudęi per ſuam expoſitionē oſtēdere conantur,ſed deficere oſtēditur in pluribus illa ex poſitio.p.3.c.1731.c
Item p.2.col.989.b.c
ſalomō licet in ſenectute grauiſſimè peccauerit,tamē ante ſpi- ritumſanctum habuit,aliter eius libri non ponerentur in ca none.p.3.c.Ibidem.
Salomon quomodo dicitur ſenex,quando deprauatus per mu lieres fuit ſi tantum duodecim annorū erat quando incępit regnare , & regnauit xl.annis , & ſic vixit tantum quinqua- ginta duobus annis.p.2.c.779.c.& ſequenti.
ſalomon tribus nominibus vocatus eſt, & ſecundum hoc tria volumina compoſuit.p.3.c.1749.a.b.& 1812.b
ſalomoni quomodo dixit de ſe.Et vnigenitus corā matre mea cum & alios filios habuit Bethſabea.p.3.c.1618.f
Item p.2.col.803.c
ſalomō tria volumina edidit,quibus tria hominum genera ex- primit.p.3.c.1815.a.b
ſalomon habuit duplicem ſapientiam infuſam,&c.p.3.colum. 1910.f
ſalomō vtrum peccauit accipiens in vxorem ſuam filiam Pha raonis,cum eſſet alienigena.Arguitur pro & contra cum re ſponſione & ſolutione argumentorum.p.2.c.773.c
ſalomon fecit tria ędificia.Vnū pro habitatione ſua,aliud pro habitatione vxoris ſuæ,ſcilicet, filiæ Pharaonis ; & tertium quod vocabatur domus ſaltus Libani.p.2.Ibidem.
ſalomō maius tempus appoſuit in ædificatione iſtarum domo rum,quam in ædificatione domus domini.p.2.Ibidem.
ſalomon quia idolum ædificauit in Ieruſalē,vbi ni fallor oſten ditur,quia nunquam perfectè pęnituit,quia idola quę ædifi cauerat non doleuit.p.4.c.48.e
Item p.2.col.554.c.f.555.c.& c.987.c
ſalomon licet fuerit coronatus in rege adhuc viuente Dauid, tamen nō fuit firmiter ſtabilitus in regno vſque poſt mortē Dauid.p.2.c.553.c
ſalomon,regnante patre regnare cępit,quod nulli aliorum re- gum contingit p.2.c.1087.c
ſalomon pſalmos quoſdam prophetice compoſuit,& etiam li- brum canticorum prophetice ſcripſit.p.3.c.1910.f
ſalomon pęnitentiam egit ſcribens prouerbia,in quib.ait:No uiſſime ego egi pœnitentiam,& reſpexi vt eligerem diſcipli nam,p.4.c.1430.e
Item p.3.c.1749.c
ſalomon,Vide in Exorciſmi modos,&c. Et in Eccleſiaſtes : Et in Liber.
ſalomon quo tempore incœpit regnare ſcriptura non expri- mit nec annos totius vitæ ſuæ.Ibidem.
ſalomon non vſurpauit vt Adam boni & mali ſcire diſtantiā, ſed gratiam eius intelligendæ orauit a domino.p.2.c.292. d
ſalomon viuente patre regnare cœpit,qui ex bonis initiis ma- los exitus habuit.p.2.col.676.e
ſalomon diſputauit de naturis lignorum,iumentorū, repelliū, & piſcium,p.2.col.702.d
ſalomon a mulieribus ad idololatriam allectus.p.2.c.777.d.e. 778.d.e.f
ſalomon lapſus in idololatriam patuit inimicorum inſultibus. p.2.c.781.a
ſalomon Troianæ vrbis exciduum centum & quadraginta an nis anteceſſit.p.2.c.689.a
ſalomon paſſionem Chriſti mille & decem annis. p.1.c. 689.a
ſalomon Pharaonis filiam traduxit in vrbem regiam.p.2. col. 1168.c
ſalomon conſtabat quatuor annis ædificaret domum domini. p.col.690.d

Salomonis nobile iudicium ſuper iurgio duarum meretricum & fraudem in ipſis cogitationib. occultis & pietatem in maternis viſceribus deprehendit.p.2.c.695.c
Salomonis pęnitentia variis doctorum ſententiis probatur.p.2 c.785.a.b.c.& 789.d.e
Salomonis iudicium ſuper rixa meretricum Synagogæ & eccleſiæ rixam figurabat.p.2.co.696.e
Salomonis mulieres multę plerique multa dogmata nominari opinatur,qui ſingula vir ſapientiſſimus ſcrutari & agnoſcere vellet voluiſſet, intra legis diuinæ regulam tenere ſe non potuit:decepit eum Moabitica philoſophia.p.1.c.1371.b.c
Salomonis prouerbia multa,neque carmina, ne diſputationes hodie eſſe conſtat.p.2.c.701.c
In Salomonis perſona apparet mira excellẽtia, & mira ſubuerſio,flenda vorago.ibid.
Salomoni cum dicitur,Dedi tibi cor ſapiẽs,vt nullus ante te ſimilis tui fuit, quomodo intelligendum ſit.p.2.col.692.f
Salomonem habuiſſe vxores quaſi reginas ſeptingentas,intelligi poteſt ad literam duobus modis.ibid.
Ad Salomonem merito meretrices venerunt,quem poſtmodũ deceperunt. p.2.c.693.a.Interl.
Salomonem nemo dicit niſi in ſpiritu ſancto iudicia iudicaſſe, vel templum Domino conſtruxiſſe,aut rurſus in ſpiritu ſancto dæmonibus templa feciſſe,aut impiis mulieribus latera flexiſſe.p.1.c.1493.b.c
Salomonem arguit vehementer ſcriptura,nihilque de pęnitentia eius vel indulgentia Dei commemorat.p.2.col.777.a
Salomonem fuiſſe tantum duodecim annorum quando cępit regnare,vnde hoc tenentes trahunt.p.2.c.1103.a.Immo habuit viginti vel plures annos in principio regni ſui.p.2.col.778.f
Salomonem genuiſſe Roboam quãdo erat vndecim annorũ extraneum videtur a virtute naturæ.p.2.c.778.f
Salphaad fuit lapidatus propter collectionẽ lignorũ in ſabbato,nec habuit filios:pro quod eius filiæ acceperunt partem hæreditatis loco patris,&c.p.2.col.1047.a
Item,p.1.col.1381.a.b
Saltum fecit Chriſtus de cælo in vterum, de vtero in præſepe, de præſepe in crucem,de cruce in ſepulchrum,de ſepulchro rediit in cælum.p.3.c.1833.b
Saluatur nullus,ſecundum nullum tempus,niſi per Chriſtum: Et iſta ſalus dupliciter applicatur hominibus.p.6.col.101.c
Saluari ſolum,melius eſt,quam damnari cum pluribus.p.5.c.304.d.e
Saluator ſciens populum negaturum,& ſe crucifigendum,quare nihilominus ad pęnitentiam commouebat.p.4.c.732.e
Saluatoris noſtri in carne humana diſpenſatio. par. 4.colum. 1083.b.
Saluatoris paſſio,lacus eſt factus Iudæis,Gentibus portus ſalutis.p.4.c.1489.a
Saluatorem noſtrum fuiſſe Deum & hominem vtrũ ex ſcripturis receptis a Iudæis poſſit efficaciter probari.p.6.c.1695.& ſequentibus.
Saluatores duo Iudęorum licet imperfecti in ve.Teſt.preceſſerunt tanquam figuræ. Saluator perfecti, qui de nouo nati inuenti ſunt in magna paupertate, & nominantur. p.5.col. 709.c
Saluatus nullus hominum vnquam fuit niſi in fide mediatoris in quo eſt duplex natura,ſcilicet diuina & humana. p.1.col. 212.e.f
Salus animæ eſt in adæquatione morum , ſicut ſalus corporis conſiſtit in adæquatione humorum.p.3.col.2126.f
Salus corporalis & ſpiritualis omnium dependet a Deo continuè,& ideo debet recognoſci quotidie.p.2.col.859.b.c
Salus Iudæorum & Gentilium licet ſit per vitam gratiæ ſimpliciter, tamen differenter.p.6.c.180.e.f
Salus quomodo intelligitur dicendo domini eſt ſalus, ſcil. pro illa qua ſalui ſunt quos ipſe ſaluat, vel pro ea qua dominus ſalus eſt.p.6.c.397.a
Salutis ęternę prudens expectator nõ pauco tẽpore,ſed omni tempore vitæ ſuæ laudat Deum.p.2.c.1030.d.e
Salutis noſtræ cuſtodia,& dux eſt doctrina,&c.parte 1.colum. 1042.e.f
Salutis prima via eſt,de turba educi.p.5.c.560.e
Salutis humanę maior cura Deo eſt,quã diabolo perditionis. p.1.c.1372.d.e
Salutem nobis conferentia intra nos ſunt,Salui vero cõtraria e longinquo veniunt.p.4.c.128.f
Salutare eſt ſalutem optare.p.6.c.959.b.c
Salutare in via quare & quomodo vetuit dominus apoſtolos. p.5 col.837.b
Salutari in foro,primo ſedere,non vetat eos dominus qui huius officii ſunt,ſed quia amãtes docet eſſe cauendos, animũ non gradum redarguens.p.5.c.611.a.& 961.a
Samaria quandoque eſt nomen gentis vel regionis, quandoque nomẽ ciuitatis,ſed deſtructę rędificatę iterum,ſed mutato nomine. p.5.col.1686.f
Item p.6.col.1047.c
Item par.4.col.1701.c
Item p.2.c.807.& c.854.d
Samaria quandoque accipitur ſtricte pro ciuitate, aliquando magis largo pro toto regno decem tribuum.p.2.col.554.e.f & c.555.a
Samaria quę nunc vacatur Sebaſte vnde nomen ſumpſerit.p. 2.c.807.a.b
Samarię & Damaſci regna deleta.p.4.c.69.e
Samaritani maiores Iudęorum patres ſuos appellant.p.2.col. 946.d
Samaritani ſolam legem,id eſt,quinque libros Moſis recipiũt. p.2.c.946.e
Samaritani quis & qualis populus fuit, &c.parte 1. columna. 1168.f
Samaritani erant in ſuſpenſo de aduentu Chriſti,de proximo propter cauſas.p.5.col.1093.c
Samaritanos abominabantur ſpecialiter Iudęi,& quare. p.1.c. 828.f
Samſon fuit conſecratus domino,licet non eſſet de tribu Leui ſed Dan.p.1.c.1151.c
Samſon an virtute naturę tantum fuerat conceptus a matre,& an fuerat ſanctificatus ſicut Ioannes Baptiſta. p.2. columna 237.c
Samſon an peccauerit mulierem alienigenam cognoſcendo,& vtrum cognouerit ex contractu matrimonij,&c.p.2.colum. 245.b.c
Samſon an ſe occidendo peccauerit,&c. parte ſecunda, col.262.f
Samſon vtinam quam fortis in hoſtem tam moderatus in victoria fuiſſe.p.2.col.253.b
Samſon dilexit mulierem alienigenam, deſcendit fortiſſimus noſter de cęlo, vt ſibi dilectas ex gentib.animas ſociaret & fide coniungeret. p.2.c.246.d
Samſon morte ſeipſum vicit, & inſuperabilem geſſit animum vt pro nihil duceret vitę finem omnibus formidoloſum. p. 2.c.261.a
Samſon non habuit virtutem in pede in pectore vel manibus, ſed in crinibus p.2.col.258.d
Samſon non aliter excuſatur quod ſeipſum cum hoſtibus domus ruina oppreſſerit, niſi quia ſpiritus latenter hoc iuſſerat qui per illum miracula faciebat.p.2.c.262.d
Samſon moriens inimicos ſuos concuſſis ædificiis ruina compreſſit,& dominus tunc cum mori dignatus eſt non vna domo ſed toto mundo concuſſo diabolum cum ſuis angelis extinxit, &c.p.2.c.262.d
Samſon quod intrauit ad meretricem ſi ſine cauſa fecit immũdus eſt,ſi non intrauit vt cõcumberet fortaſſe myſterii cauſa intrauit.p.2. c.156.e
Samſon vtinam tam cautus ad ſeruandum gratiam quam fortis ad ſuperandam beſtiam.p.6.c.245.c
Samſon fortitudinem habuit de Gratia Dei, non de natura propria.p.2.col.245.a

Index.

Samſon implet in figura quod in Chriſto actum eſt manifeſte,p.2.c.259.a
Samſonis omnes ſunt actus mirabiles,p.2.c.241.b
Samſonis quæſtio Chriſtum ſignificat reſurgentem a mortuis,p.2.c.247.c
Samſonis ad meretricem ingreſſus figura eſt paſſionis dominicæ,p.2.c.256.d.e
Samſonis matrem quam ſuſpicantur eſſe Hebræi de ſtirpe Iudæ generatam,p.2.c.1031.b
Samſonē vt traderent deſcenderunt tria millia de tribu Iuda, ex tribus orbis partibus multi qui Chriſtum cōfitebantur adiutores facti ſunt Iudaicæ impietatis,p.2.c.252.d
Samuel minorennis ad tabernaculi miniſterium aſſumptus fuit,& hoc ex ſpeciali cauſa,p.2.c.1148.e
Samuel vtrum apparuit in ſuſcitatione, vel malignus ſpiritus in eius ſpecie. Arguitur pro & contra, cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.2.c.495.b.c.& col.496.d.& col.501.& 502.d
Samuel armum poſuit ante Saulem in regni iudicium, par.2.c.374.e
Samuel cum vnxiſſet Saulem cur eſt deoſculatus,p.ſecunda, c.376.e
Samuel regem conatur inſtituere, vt humilis ſit & māſuetus. p.1.c.386.d
Samuel,Ruth & Samuelis primam partem ſcripſit Samuel,p. 2.c.152.b
Samuel lugebat Saul miſerans non deliberans. par. ſecunda, c.413.b
Samuel puer a manna auulſus non moleſtè tulit,ſed ad dominum reſpexit qui matrem creuerat,p.2.c.322.d.e
Samuel quomodo venit ad Ieſſe ad vngendum eius filium in regem,p.2.c.415.b
Samuel moritur ante Saulis obitum quatuor menſibus, p. 2. c.477.a
Samuel non ſua ſed aliena manu ſacrificauit,p.2.c.358.f
Samuel quare non luit pœnas propter ſcelera filiorum ſicut Heli,p.2.c.36.b
Samuel ideo populo dura regis exponit imperia, vt ad dominum clementiſſimum regem conuertatur,p.2.c.164.d
Samuel neſcire dominum dicitur,quia per prophetæ miniſterium necdum ei reuelatus fuerat ſermo domini, parte 2.c. 340.d
Samueli adſcribitur primus liber regum, parte ſecunda, col. 309.b
Samueli cum ætas nondum aderat matura virtus tamen aderat matura,p.2.c.334.f
Samuelem fuiſſe ſacerdotem quidā arbitrantur,id eſt,ex Aaron habuiſſe originem,p.2.c.332.c
Samuele ſeneſcente populo ad idololatriam conuerſus eſt, p. 2.c.373.a
Samuele orante dominus agmina Philiſtinorum perterruit. par.2.col.359.a
Sanaſſe legitur Chriſtus omnes quos ſanauit, interiori ſanatione & exteriori. Aliter in cæco nato accidit,& quare, p.5. c.1176.d
Sanctaſanctorum prout accipitur coniunctiuè propriè dicebatur pro parte interiori templi,in quo erat arca Teſtamenti: quando accipitur diſiunctiue,&c.p.2.c.1146.f
Sanctificauit dominus diem ſeptimū in quo requicuit,& non diem quò facienda inchoauit,nec illum in quo fecit ea,p.1. c.58.d.e
Sanctificare accipitur pro ſegregare,p.4.c.674.d
Sanctificare & ſanctum eſſe differunt, &c. parte prima, col. 1147.c
Sanctificatio dupliciter accipitur,proprie & large,parte 1.col. 603.a.& c.609.c
Sanctificatio inuiſibilis ſine viſibili prodeſt,& plures legūtur inuiſibilem ſanctificationem habuiſſe, & eis profuiſſe ſine viſibilibus ſacramentis,p.1.c.1093.a.b
Sāctificatio duplex ſcilicet viſibilis & inuiſibilis, & de eorum effectu,& differentia.Ibidem.
Sanctificatio in Hebręo frequenter accipitur pro præparatione,p.1.c.1234.f
ſanctificatio cum maledicitur,anima maledictione proſternitur quando ara cordis noſtri prophanatur,& mens,& conſcientia proſtituta vitiis polluitur,p.4.c.958.e
ſanctificatio vel præparatio in agendis vel ſuſcipiendis fiebat multis modis,p.2.c.52.b
ſanctificatio quandoque idem eſt quod applicatio ad diuina obſequia & ſic res inanimatæ cultui diuino applicatæ, dicuntur ſanctæ vel ſanctificatæ,p.1.c.57.c
ſanctificationis multæ ſpecies ſunt,p.1.c.945.c
ſanctificati in vtero indigent baptiſmo Chriſti ad hoc vt ſint Chriſto incorporati,p.5.c.77.c
Item p.6.c.1721.c
ſanctificatæ ſi irreuerenter tractantur,in talibus peccat,vt qui in ſacro loco aliquid irreuerenter vſurpat, vel res diuinas indigne tractat. ibidem.
ſanctimonialis ſi habeat ornamenta vxoris,vel vxor gerat ſpeciem virginis,lineis veſtibus lanam vel purpuram miſcet, &c.p.1.c.1588.e
ſanctimoniales tondentur in ſignū,quòd immediate deſponſantur Chriſto,& non ſubiiciuntur viro. &c. parte ſexta. c. 286.f
ſanctimonium dicitur tabernaculum Dei vel templum, eo ꝙ ſanctificat accedentes,p.1.c.626.d.e
ſanctitas & caſtimonia eadem nos cum pontificibus honore dignos efficiunt,p.2.c.456.d
ſanctitas non eſt in rebus materialibus, niſi inquantum ordinantur ad cultum diuinum,p.1.c.238.a
ſanctitas maior requiritur in noua lege in ſacerdote cōſecrante,quàm in populo communicante,ſicut in veteri lege maior purificatio requirebatur in immolantibus quàm in comedentibus tantum,p.2.c.1242.f.& c.1243.b.c
ſanctitas præpollens debet eſſe in clericis ſæcularibus & religioſis ad Dei cultū deputatis, & per quid hoc ſignificatur, p.1.c.603.a
ſanctitatis probatio non eſt ſigna facere, ſed vnumquemque vt ſe diligere,de Deo vera, de ꝓximo vero meliora, quàm de ſeipſo ſentire,p.3.c.281.a.b
ſanctitatis ſpeciem habens quicunque ſit, ſi verbo vel exēplo elationis vel alterius vicij, cā ruinæ fuerit infirmo, cui nos cōſulere oportet,expedit vt ſuſpēdatur mola aſi.p.5.300.d
Tantum intereſt inter eruditam ſanctitatem, & ſanctam ruſticitatem,quantum diſtant cœlum & ſtellæ,p.4. c.1768.d
ſanctuarium domini nō introducamus aliquem,quāuis filius quamuis cognatus,&c.ſi incircunciſus corde vel carne eſt, nec Chriſti miniſtros,noſtros faciamus miniſtros, p.4.col. 2065.a
ſanctuariū vt fieret quæ ſibi dominus materialiter offerri præcepit, nos ſpiritualiter offerre debemus,vt ipſe habitare in corde noſtro,& ſibi manſionem conſecrare dignetur, p.1. c.729.c
ſanctus qui ſtatim eſſe cęperit, non vt quidam putant,peccare non poteſt,& continuo ſine peccato eſt. Ibid.
ſanctus quilibet ve.Teſt. ſubleuatus in mentē cōtēplationis, vidit futurū myſteriū Chriſti,ad quod tamen nō peruenit licet deſideraret. Et ſignificatur per Moyſen,p.1. 1695.a.b
ſanctum minime cum polluto,& profano cōuenit,p.1.1436.c
ſancti ante reſurrectionem habēt ſingulas ſtolas, quia in ſola anima beati ſunt,p.4.c.443.b
ſancti quomodo aliqui dicuntur,& tamen de peccatis eorum ſcribitur,p.1.c.1287.c
ſancti dicuntur peccatores qui ſe Deo vouerunt,& ſeparauerunt a vulgo vitam ſuam, vt domino ſeruiant. Et de hoc exemplum.p.1.ibidem.
ſancti ſunt qui pęnitentiam pro peccatis gerunt, vulnera ſua ſentiunt,lapſus ſuos intelligunt, ſacerdotem requirunt, & purificationem per pontificem. Ibidem.
ſancti neglectis temporalium cupiditatibus, tota intentione cæleſtia

cæleſtia quærunt, & corpore tantum terram incolunt, ſed tota mente in cælo ſunt. Et de hoc figura,p.2.c.924.c.f
Sancti non verè in miſeria ſunt,ſpe iam ſalui.p.3.c.1187.b
Sancti occidi poſſunt,ſed flecti nequeunt. p.3.c.1511.b
ſancti contra incentores peccatorum pugnantes & vincentes vnumquemque minuunt exercitum dæmonum, & velut plurimos æquos interimunt,&c.p.2.c.86.f
ſancti omnes ambidextri dicuntur,diabolus & principes eius ambi ſiniſtri,&c.p.2.c.171.c
ſancti merito affliguntur ſi per negligētiam eorum qui multis prodeſſe poterāt, & qui alijs doctrina & exemplo prodeſſe debuerant,exemplum mortis viuendo fiunt,p.2. c.1342.d
ſancti quanto magis diuinitatis interna proſpiciunt,tanto magis ſe nihil eſſe conſpiciunt,p.1.c.235.d.e
ſancti viri qui exterioribus officijs deſeruire coguntur,ſtudio ſe ſemper ad cordis ſecreta cōfugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumen aſcenderunt,p.1.c.724.d.e
ſancti viri quamdiu in huius vitæ tabernaculis degunt,in terra ſalſuginis habere tabernacula prohibentur, p.3. c.269.b Item p.2.c.827.a
ſancti vet. Teſt. vicerunt regna. Sancti vero noui Teſt. vicerūt mundum,per quid,& quomodo p.6.c.938.f.& c.804.f
ſancti deſiderant ſæpe ab omni vita temporalis gloriæ ſe extinguere,ſed occulto Dei iudicio ſæpe compelluntur occupari innumeris honoribus vel in regimine præeſſe,p.3.52.d
ſancti hic agendi bona creſcunt,æſtus ſentiūt, demum in fine retributionem quærunt,p.3.c.116.e
ſancta a prophanis quis debeat ſegregare,p.1.c.994.e
ſancta dicuntur vaſa miniſterii: & ſancta veſtimenta: loca quoque in vrbibus,vel ſuburbibus, ſacerdotibus deputata ſancta dicuntur,& primogenita boū vel pecorū,p.1.1065.a Vide in Inanimata.
ſanctorum merita hoc habent vt a Deo nomina ſortiantur,p.2.c.1474.e.f
ſanctorum geſta pleraque talia ſunt, vt cum audimus, mirari quidem velut diuina debemus, ſed quaſi poſſe imitari non valemus,p.2.c.1320.d.e
ſanctorum nullus repudiandus eſt, nec facile diſcerni poteſt inter ſanctos quis bonus,quis melior.p.1. c.1154.d.e
ſanctorum quatuor ordines in cœlis ſcribit Apoſtolus, Moyſes vero quatuor caſtra populum diuiſum ſcribit in terris. Non omnes ad omnes accedunt,ſed alii ad montem Sion, &c.qui autem ſupra omnes, accedunt ad eccleſiam primitiuorum,p.1.c.1175.c
ſanctorum in congregatione non poſſunt permanere,nec digni ſunt introitu regni cælorum,omnes qui molliter viuūt, nec virile opus perficiunt,p.1.c.1593.b.c
ſanctorum mentes,imo vniuerſa eorum cōuerſatio virtutum gratiam prætendit,nec aliqua hora vacua præterit, in qua non vacet piis operibus,& ſermonibus vel cogitationibus. p.2.c.747.a
ſanctorum corda ſublimia quæ iam ſolida cōtemplatione paſcūtur,pro fraterna charitate ad humilia prædicationis verba deſcendere debent,& ſignificātur per niuem, p.3.343.c
ſanctorum vnuſquiſque ſtatu ſpiritusſancti tactus cōualeſcit, & vſum vetuſtę conuerſationis abiiciens noui hominis formam ſumit,p.3.c.374.e
ſanctorum merita in preſſuris patent,ſicut in torcularibus fructus vel vuæ oliuæ emanat,p.3.c.1077.c
ſanctorum pia ſollicitudo,p.2.c.644.e
ſanctis ipſis graue cum affliguntur inſultare,p.4.c.225.a
ſanctos fruſtra honorant qui ſanctitatem ſpernūt. Sancti non ſunt amici inimicis Dei,p.5.c.386.d.e
Sandalia quæ dicantur,p.5.c.541.c
ſanies omnis iuxta artem medicorum ſiccioribus ficis atque contuſis incutis ſuperficiem prouocatur,p.2.c.965.b.c
ſanies corrupta degenerat,p.4.c.1313.e.f
ſanies putredo ſanguinis,p.3.c.39.b
Sapiunt multi æterna,ſed ea quidem intelligere nequeunt,p.3.c.13.a.b
Sapere qui plus appetit quàm decet,plerūq; oſtenſionē hæreticæ ſtultitiæ temerariis tractatibus incurrunt,p.3.1685.a
ſapere qui vult perfecta poſt peccatum, debet cōuerſari ſicut qui non peccauerit ante,p.1.c.927.a.b
ſapiens non vbique in laude ponitur in ſcriptura,p.2.c.585.c
ſapiens apud ſemetipſum eſt,p.4.c.72.e
ſapiēs dicitur, qui vltra communem cognitionem hominum tranſcendit,p.4.c.1505.c
ſapiens eſt apud ſemetipſum,qui in illis quæ ex patrum magiſterio potuit recte cognoſcere, ſeſe præ cæteris quaſi doctor extollit.p.3.c.1609.a
ſapiens & prudens aliquando celat ſcientiam,vel non valens loqui quaſi ſpiritualibus,vel nolens ſanctum date canibus, vel proijcere margaritas,p.3.c.1609.a
ſapiens non ſolum quod loquitur,ſed etiam opportunitatem loci,& temporis,& perſonæ cui loquitur, diligenter inquirit,p.3.c.1609.a
ſapientis eſt perfecte deprehendere aſtutias decipientium,& ſimplicitates ab eis deceptorum.p.3.154.f
ſapientis nulla lex prior eſt,qua mortē vitare,& vitam acquirere debet æternam,quàm habere timorem domini,par.3. c.1664.e
ſapientis hominis Dei iudicio nobis occulto a ſapientia cadentis,figura eſt Salomon,p.2.c.779.c
ſapientes Latino ſermone proprie in bonos accipiuntur, aſtuti vero male cordati,p.1.c.87.b.c
ſapientes malicioſi ſunt,& de illis ſcribitur,&c.p.4.co.619.b. & c.775.b.c
ſapientes in temporalibus ſi fuerint auari, de dando conſilio multum timere debent,p.2.c.173.c
ſapientes quomodo,actus & ſermones,ita mentis quoq; motus examinant,& caſtigant,p.3.c.1719.a
ſapientes antiquitus vtebantur torque aurea in ſignū ſapientiæ,p.3.c.1654.f.& c.1620.f
ſapientes apparent in quiete quando loquuntur, quando legunt,ſed veniente tempeſtate omnia humana conſilia deficiunt,quid agendum ſit non videtur,p.3.c.1777.a
ſapientium omnium cœtus vnanimis eſt,errantium diſſimilis vita & dogma,p.3.c.1602.b
ſapienter vulgo ſal dicuntur,inſipientes inſulſi,p.4.c.1189.d
ſapientium acumina per ſolis radios deſignantur,p.3.c.401.b
ſapientia viri dicitur vxor, quæ eſt vt vitis fertilis, cuius domus cogitatio,parientes duo teſtamenta,&c.p.3. c.1503.a
ſapientia eſt in antiquis,& quare,p.3.c.154.f Item p.2.c.671.a.b
ſapientia melior eſt quàm arma bellica,& ideo in cellis maxime valent conſilia,p.3.561.a.& c.1198.d.& c.1697.c
ſapientia duplex eſt,ſcilicet diuina & humana,p.3.c.1977.c
ſapientia duplici via requiritur, ſcilicet, per viam humanam & diuinam,p.3.c.2169.b
ſapientia cæleſtis aſſimilatur torqui aureæ, quæ ſicut circulus nec initio nec fine clauditur,p.1.c.407.b.Interl.
ſapientia in quibuſdam iuuenibus inuenitur, quæ in pleriſq; ſenibus ætate marceſcit,p.2.c.671.a.b
ſapientia & eruditio idem eſt habitu, ſed diuerſis rationibus ſic nominatur,p.3.c.1787.c
ſapientia & iuſtitia quandoque pro eodē accipiuntur, & hoc dupliciter dicitur. Vno modo,vt per actus humanos acquiritur. Alio modo prout a Deo infunditur,p.3.c.1885.c
ſapientia quid eſt,p.3.c.1493.a
ſapientia proprie eſt cognitio diuinorum, prudentia agibiliū humanorum, ſcientia autem ſperandorum, &c. parte tertia,c.1609.b
ſapientia cum ſit inuiſibilis,non niſi inuiſibiliter inuenitur,& dicitur trahi,& quare,p.3.c.269.b
ſapientia non quærit vocis teſtimonium,ſed operum,p.5.col. 209.a
ſapientia vera eſt quæ cum timore Dei iungitur, vbi autem inſidiæ & tergiuerſatio eſt,nō ſapientia,ſed verſutia & calliditas vocatur,p.4.c.619.b

Index.

Sapientia de cæleſtibus eſt,ſcientia de terrenis,diſciplina,ordinata morum correctio, p.4.c.1510.d
Sapientiæ lumen intueri non poſſunt, qui perturbationibus obuoluuntur,& quæ ſint,p.4.c.1907.b
ſapientiæ liber quare ſic inſcribitur,a quo editus,cuiuſque au toritatis in Eccleſia ſit,p.3.col.1596.d
ſapientiæ libri Salomonis tria quæ philoſophiam extollunt, continent,p.3.ibid.
ſapientiæ creatæ lumen quomodo poteſt dici inextinguibile & incorruptibile? p.3.col.1913.c
ſapientiæ decor comparatur præcoquæ vuæ, p.3.c.2228.f
ſapientiæ & ſcientiæ Dei qui ſtudet, quanto amplius acceſſerit,tanto profundiora inueniet, incõprehenſibilis eſt enim ſapientia Dei,p.5.col.1355.a.b
ſapientiæ principium intrinſecum eſt timor filialis, timor vero ſeruilis eſt principium extrinſecum,p.3.col.1691.c
Ad ſapientiæ percipiendæ ſpem nihil magis mentes erigit, q̃ cum eos quos in ſapientiam iam clareſcere miramur, aliquando paruulos & indoctos fuiſſe meminimus,p.3.c.1617.c
ſapientiæ & doctrinæ eſt terrena calcare,non congregare, p. 3.col.1763.a
ſapientiam Iudæorum Deus perdidit,p.4.c.271.b
ſapientiam vt quis conſequatur, tria ſunt ad hoc diſponẽtia, p.4.c.1494.d
ſapientiam quærunt boni & inueniunt,ſimiliter & mali quærunt,qui tamen non oderunt ſapientiam. Sunt & mali qui quærunt ſapientiam & tamen oderunt.Sed quomodo quærunt ſi oderunt?p.3.col.1401.a.b
ſapientiam mundanam atque ſæcularem diligentes,veram ſapientiam quæ de cæleſtibus venit, imitari neſciunt, p.4.c. 2555.d.e
ſara erat iunior Abraham x.annis tantum,p.1.c.182.f
ſara cur ante voluit de ancilla filium ſuſcipere, aut cur cũ matre iubet nunc expelli,p.1.c.286.a
ſara (vt Hebræi dicunt) ita munda & innocens fuit viginti annorum, ſicut cum fuerat ſeptem annorum, & ita pulchra centum annorum ſicut viginti,&c.p.1.c.274.c
ſara alio nomine vocata fuit Ieſcha,p.1.c.194.f
ſara,ſuper hoc nomine plerique multas ſuſpicantur ineptias, cum & vtrumque velint vocabulum commutatũ,non Græcam,ſed Hebraicã debet habere rationem, p.1.c.225.b.c
ſaram qui putant primum per vnum,r,ſcriptũ fuiſſe, & poſtea additum eſſe alterum r,errant,& quare, p.1.ibidem.
ſaram quidã peſſime ſuſpicantur prius lepra fuiſſe vocatam, & poſtea principem,& quare par.1.ibid.
ſaram vxorem Abrahæ quare Abimelech rex cõcupiuit, cum iam eſſet nonagenaria & vetula,& non videbatur pulchra, p.1.c.250.b.Vide clarius c.274. b.c
ſaraceni (qui melius Agareni dicerentur) quare & vnde hoc nomen vſurpauerunt,parte 4.colum.368.e.f. & c.212.d.& col.877.b
Item p.2.c.477.b.c
ſaraceni circa finem imperij Eraclii, cũ Mahumeto duce eorum, & Homnaro eius diſcipulo plurimas terras occuparunt,p.6.c.1605.c
ſaraceni diuiſi ſunt inter ſe in duas ſectas,& quãdo vna poſuit ſedem ſuam in Aegypto,alia in Perſidis regno,p.6.1629.b
Et Saladinus concordauit eos,p.6.ibid.
ſaraceni non ingrediuntur locum diuini cultus, niſi diſcalciatis pedibus,p.6.c.1057.c
Item p.1.c.217.b.c.& c.495.a
ſaraceni habent ſuum generale ſtudium in ciuitate famoſiſſima,quæ dicitur Baldacum,in partibus Orientalibus remotis ſita.p.6.c.1599.c
ſaraceni non cogunt fideles ad apoſtatandum a fide,dum ſoluunt eis tributum,p.6.c.1603.c
ſaraceni execrantur imagines, & dicunt Ieſum filium Mariæ virginis eſſe hominem purum, negantes eam eſſe Dei matrem,par.6.c.1622.f
ſaraceni circa baptiſmum duplicem errorem habent. Primus eſt,Non credunt mortem Chriſti. Secundus eſt,quia non credunt originale peccatum eſſe,p.1.c.559.c
ſaraceni præcipiuntur a ſuo pſeudopropheté cuſtodire legem Moſaicam & euangelicam,&c.p.1.ibidem.
ſaraceni ſimulantes obſeruationem euãgelii, ſe baptizant ſeu abluunt,ſed erronee in multis.ibid.
ſaraceni qui modo terram Aegypti inhabitant,ablutionibus vtuntur ad emundationem peccatorum, & forte tenẽt hoc ex ritu antiquorum Aegyptiorum,&c. p.prima,col.588.f. & clarius c.559.c
ſaraceni exemplo Iſmaelis a quo proceſſerunt, circuncidunt filios 13.annorum,tranſgredientes formam præcepti, p.1. col.226.f. & c.559. b. c
ſaraceni impugnant eccleſiam præter exteriorem tribulationem,& etiam impugnatione ſpirituali,& hoc duplici, &c. p.3.c.1427.d
ſaraceni in principio ortus ſuæ ſectæ, conſueuerunt aſpicere in iudicijs aſtrorum, & ſecundum ea dirigere bella ſua, & alia facta publica,&c,p.3.col.1427.c
ſaracenorum regnum videtur connumerandum tanquàm vnum de magnis. Occupant enim totam Aphricam,& magnam partem Aſiæ,& aliquas prouincias in Europa,& longo tempore durauit,&c.p.4.c.1585.e.f
ſaracenorum gens quædã manet in tentoriis,& vbi nox cocgerit ſedes habet,& armenta multa & pecora, camelorumque greges,&c.p.4.c.877.c
ſarai (vt dicunt Hebræi)habebat angelum cuſtodem corporis ſui,ſicut de Beata Agnete legitur, &c p.1.colum.187.c.& c. 251.c
ſartatecta quid dicatur,p.2.c.981.c
ſardonix lapis precioſus,& eius moralitas,p.6. c.1679.c
ſartago igne non cõſumitur,cibos ſuperpoſitos aut ſtatim,aut longo interuallo eſui reddit aptos,p.1.c.919.c
ſatellites Saulis perſequẽtes Dauidem prophetarum ſpiritus arripiebant & prophetabant,p.1.c.446.c
ſatellites Sauli digni ſunt laude,p.2.c.463.b
ſatellites Saulis Ionatham filius Saulis omnes ſeruare conantur,tot ſacerdotes a Doeg occiſos nemo conatur vindicare,p.2.c.464.d
ſathan poteſtatem per ſuos in carnem Chriſti habuit, non quod tenet,ſed quod non ſuperet.p.3.c.37.a
ſatanas neſcit futura,&c.p.1.col.1563.c
ſathanæ nihil licet ex propria poteſtate in domeſticos Dei,p. 2.c.417.b
ſathanæ forte tanti putandi ſunt, quanti ſunt qui opera eius faciunt,&c.p.2.c.88.d
ſatisfactio pœnitentiæ quid eſt,&c.p.2.col.227.c
ſatisfactio quę fit omni poſcenti,dupliciter poteſt fieri,par.6. col.1328.f
ſatrapiæ dicuntur quaſi parua regna,quibus ſatrapæ pręerãt, quod nomẽ in illis partibus cuiuſdam honoris eſt vel fuit, p.2.col.165.b.Interl.
ſatrapæ Philiſthiim ſuaſerunt dimittendũ eſſe Dauidem tanquam hoſtem,p.2.c.503.a
ſatum genus eſt menſuræ iuxta morem Palęſtinę,&c. p.5.col. 887.b.Item p.2.c.480.c
ſaturnus primus idolum Babyloniorum, inde ad alias gentes tranſlatum,in rãta veneratione habitum eſt,vt etiam filios ſuos ei immolarent,p.4.c.391.a. Interl.
ſaul vtrum iurando peccauerit? Arguitur pro & contra, cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum,p.2.c.406.f
ſaul quomodo,quàm grauiter,quotupliciter peccauit, p. 2. c. 399.c
ſaul deceptum arbitrãtur eſſe ambiguitate quadam dictionis Hebraicæ, quando de Amalech interfecit omne maſculinum,p.4.c.245.a
ſaul eſſe damnatum dicunt concorditer doctores noſtri. Hebræi vero dicunt ipſum eſſe ſaluatum,p.2.c.511.c
Et extenſius de hoc diſputatur,&c.columna 312.f. & colum. 1061.a

Saul

Saul quomodo ignorauit Dauid.p.2.c.434.d
Saul ſuſpectum habuit Dauidem poſt mortem Goliam, p. 2. c.438.d
Saul cur vocatur filius vnius anni cum regnare cœpiſſet, p. 2. c.389.a
Saul ſacrificijs eligere voluit ſpiritum prophetiæ vt ipſe ſibi eſſet propheta & ſiue Samuele voluntatē Dei intelligeret, p.2.c.391.b
Saul dignitatis honore priuatus eſt qui non expectaſſet Samuelem principem ſacerdotum,p.2.c.391.b
Saul non habuit perpetuum donum prophetiæ,p.2. columnn. 378.d
Saul rex non ad permanendum electus eſt a domino, ſed ſecundum cor populi durum & malum datus ad eorum correptionem non vtilitatem,p.1.c.385.b
Saul delectus in regem regium animum induit, parte ſecūda, c.377.a
Saul quare vocatur bonus,p.2.c.370.c.& c.371.a.b
Saul quomodo obtulerit ſtateram argenti Samueli,p. ſecunda,c.371.b
Saul quare petijt præputia Philiſthinorum non autem capita,p.2.c.441.a
Saul diſſimulator callidus,p.2.c.442.d
Saul Dauidem generum ſuum quærit lancea occidere,par.2. c.443.a
Saul ſtulte & inſipienter ſubiecit anathemati eum qui cibi & potus ante veſperam eſſet particeps,p.2.c.440.e
Saul ex ipſa diuinitatis effuſione cognouit peccatū admiſſum effuſione ſanguinis expiandum,p.2.c.401.b
Saul prophetabat agitatus malo ſpiritu,p.2.c.419.b
Saul bonus præ cæteris liuore poſtea euertitur, par. ſecunda, c.410.f
Saul ſummis labijs dicebat peccaui parce mihi, ſed non obtinuit veniam illam quam Dauid pœnitentiæ voce promeruit,p.2.c.410.f
Saulis ſcelera & iniquitatis Deus præuidit, inſidias quoque in eos qui de eo erant benemeriti,p.2.c.407.b
Saulis anathema Deus ratum habuit quod Saul temere & inſipienter anathematizauit,p.2.c.399.b
Saulis cum mortem ſibi imminere audiret deliberatio, p.2.c. 512.d
Saulis tertium iuramentum,cum multa temporis anguſtia,p. 2.c.404.d
Saulis primus ad bella progreſſus,p.2.c.381.b.c
Sauinianus vnus de ſeptuaginta diſcipulis in Gallia prædicauit & ciuitatem Senon. ad Chriſtum conuertit,& ibi eccleſias conſtruxit,p.5.c.394.f
Item p.6.c.138.f
Item p.4.c.113.c.& c.1902.f.& c.1916.f
Item p.3.c.561.b.c
Item p.2.c.1241.c
ſaxones vnde & a quibus traxere originem,&c. par.ſecunda, c.1632.f
ſaxones debellauit Carolus Magnus, & multi fuerunt occiſi, & alii baptiſmum ſuſceperunt,p.6.c.1624.f
ſaxoniæ in montibus qui ſunt verſus Aquilonem, omnia metalla fere fodiuntur præter ſtannum,& hoc eſt etiam mirabile,&c.p.3.c.346.f
ſaxum ſurſum labere impellitur, facile ad ima relabitur, p. 3. c.95.b
ſcabellum dicebatur arca teſtamenti quæ erat propitiatoriū, quod erat quaſi ſedile Dei,&c.p.3.c.1198.f
ſcabies vnius pecudis (iuxta vulgare prouerbium) totū commaculat gregem,&c.p.6.c.511.a
In ſcabie feruor viſcerum ad cutem trahitur. par. prima, col. 1095.a.b
ſcabioſum animal a caulis ouium eſt repellendum, &c. parte ſexta,c.511.a
ſcabrones pro quo accipitur ſecūdum Hebræos & ſecundum Latinos,p.6.c.145.c
Scandalizāt populares hodie multi de omnibus ſtatibus, ſiue principum,prælatorum,doctorum,prædicatorum,ſiue religioſorū. Peccant nanq; publicè & inuerecundè,p.4.1648.f
ſcandalizare quid eſt,p.5.c.300.f
ſcandalizantem ſe, quantumcunque ſibi vtilem in temporalibus,a ſocietate ſua expellere,eſt manū abſcindere, oculum eruere,p.5.c.574.c
ſcandalizantes puſillos in anima, quomodo pœnis talionis ſubijciantur,p.1.c.695.a.b
Scandalon vel ſcandalum quid ſignificat.p.5.c.574.b.c
Item par.2.c.440.f.& p.1.c.574.f
Scandalum quid ſit & quotuplex,p.5.c.288.c.300.c
Item p.4.c.2190.e.f
ſcandalum eſt duplex,ſcilicet,acceptum & datum.p.6.c.204 f
ſcandalum proximi in bono opere noſtro, aliquando cauendum,aliquando pro nihilo habendum,par.5.c.579.b
ſcandalum proximi inquantum potes ſine peccato, vitare debes.Quod ſi de veritate,pro ſcandalo veritas relinqui non debet.p.5.c.300.c.& c.579.b.& 925.b
ſcādalum ſi de veritate oritur,rectius oriri permittitur, quàm quòd veritas relinquatur,par.5.c.264.f
ſcandalum vel offenſionem ſacerdotum,ſcribarum & phariſæorum,vtrum Chriſtus in prædicationibus ſuis debuit vitare. Arguitur pro & contra, cum reſponſione, p.5. c.603.c
ſcandalum puſillorum vt caueatur,quæ dimittenda ſunt, an bona ſpiritualia an etiam temporalia? Arguitur pro & contra,cum reſponſione & ſolutionibus argumentorum, p.6. col.174.f
ſcandalum ex malitia ortum,quale fuit phariſęorum, eſt contemnendum.Scandalum ex ignorantia emergens eſt vitandum,p.5.c.295.c
ſcandalum de caſu hominis literati grauius quàm ſimplicis, p.3.c.1993.c
ſcandalum qui faciunt eccleſiæ male viuendo, dant Chriſto amarum potum,p 3.c.935.c
ſcandalum qualecunque an in Chriſto potuit locum habere. par.5.c.283.c.& c.295.c
ſceleratis etiam adſunt multa naturę dona,p.2.c.597.b
ſceleratos Deus per ſe inuicem punit,p.1.c.807.a
ſcandala quo ordine declinare,& væ perpetuum euitare poſſimus,p.5.c.925.a.b
ſceleſtus orauit ad Dominum, Antiochus ſcilicet,ſed eius miſericordiam non eſt conſecutus quantum ad remiſſionem pęnæ nec culpæ,p.4.col.2542.f
ſcelus ſequi ſolet pęnitudo,p.3.c.979.a
ſcelus & iniquitas quomodo differunt,p.4.col.423.c
ſceleribus obſtricti nullam veniam conſequuntur, niſi velint reſipiſcere, p.4. c.176.f
ſcenophegia quid ſit,p.5.c.1138.d.& vnde dicitur.ibid.
Item p.2.c.1291.a.b
ſcenophegiā quomodo nos obſeruare,& in tabernaculis manere debemus,p.2.col.1380.d.c. & ſequenti.
ſchiſmata non erunt niſi quædam veritatis ſimulatio præcedat,p.1.col.1459.b.c
ſchiſmatici ſimulant quod zelo iuſtitiæ moueantur,incautos ad ſuum ſchiſma trahere nitūtur,per quod incauti aliquando decipiuntur,p.4.c.2558.f
ſchiſmatici & hæretici fraudis & maliciæ venenum corde geſtantes,contra veritatem conſiliantur,p.2.c.1526.d
ſchiſmaticorum conciliabulum per quid ſignificetur, & vnde dicitur,p.4.c.1556.f
ſchola,ſcholaſtici & diſcoli, quid vnumquodque illorum ſignificet,p.6.col.1321.a
ſchola Phariſæorum quando & per quos incœpit,& cōtinuata fuit vſque ad captiuitatem,p.4.c.111.a
ſcholares audientes a doctoribus in ſcholis, ſignificatur per riuos,p.1.col.1512.f
ſcholares theologi qui ad hoc ſtudēt,vt de propinquo valeāt prædicare verbum Dei,offerunt domino farinam,quæ eſt materia panis,id eſt, verbi,propinqua, p.1. c.917.a.b

Sciens

Sciens qui vigilat, ſed nihil operando torpeſcit,pigro compa ratur,p.3.c.1687.a
ſcientes ſcripturas & non obſeruantes eas,grauius delinquũt, & grauiorem pœnam incurrunt,p.5.c.1180.f
ſcientia quid eſt,p.3.col.1493.a
ſcientia dicitur occupatio mala,per accidens tamen, & quare,p.3. col.1576.e
ſcientia diuina dicitur liber, & ponitur in Deo duplex ſcientia,vel potius vna duplici modo,p.6. c.1493.b
ſcientia ſcripturarum non notum Deo facit,quẽ operum iniquitas indignum oſtendit, p.5. c.887.b
ſcientia per ſe inutilis eſt: cum charitate vtilis,per ſe inflat in ſuperbiam,p.6.c.257.a
ſcientia ſine vita parum aut nihil reputatur,p.4.c.1356.f
ſcientia eſt aditus elationis. vnde Deus tentari ſinit, vt infirmus humilietur, p.3.c.336.c.337.a
ſcientia maior dum quoſdam erigit, ab aliorum ſocietate diſiungit,& quo plus ſapiunt,eo plus a concordiæ virtute deſipiunt,p.5.c.570.b
ſcientia non caret,qui Deum timet,p.5.c.101.a
ſciẽtia maiori prædítis euenit ſæpe, vt ad vltimum plus volentes ſapere quàm fragilitati humanæ conceſſum eſt, in inſipientiæ foueam decidant.p.3.c.1714.d
ſcientia acquiſita quæcunque modica eſt & imperfecta, p.3. c.1984.f
ſcientia vitæ cæleſtis animæ humanæ neceſſaria eſt, quia ſine ea beata eſſe non poteſt,p.3.c.1685. a
ſcientia vna eminentior eſt ſiue honorabilior altera duplici de cauſa.p.1. in præfat. Lyra.
ſcientia ſpeculatiua dicitur alia dignior ex duobus,p.1.ibid.
ſcientia,an,quomodo,quæ & qualis deſtructur, par. 1. ibid.
ſcientia veteris Teſtamenti dicitur aqua putei,quã lapis claudebat,quia litera legis ſpiritualẽ ſenſum in eo celabat, ſed veniente Chriſto lapis remotus eſt,&c. p.1.c.337.a
ſcientia veteris legis per farinã hordeaceam ſignificatur, quæ bene hordeo comparatur,p.1.c 1193.a
ſciẽtia triplex. Prima,parua eruditio ſcholaris vel liberalium literarum. Altera,dum diuinæ legis eruditione erudimur. Tertia,quando multo ſublimiora, quæ non in ænigmate, ſed facie ad faciem videbimus, &c. & per quid ſignificantur,p.2.c.37.b.c
ſcientia ſecularis(per Moab de inceſtu & ebrietate cõceptum ſignata) autorem ſui ſenſum habet,& quia adulter eſt & aduerſarius populi Dei,de inceſtu & ſpelunca, & nocte generatur,p.1.c.1323.a.b
ſcientia Chriſti: vide in Chriſtus.
ſcientia Dei eruditi ſunt,plus Moſes quàm Abraham,& prophetæ quàm Moſes,& Apoſtoli plus quàm prophetæ, p.4. c.1386.d
ſcientia quomodo & qualiter præexigatur ad ſuſceptionem clauium eccleſiæ,& vſum earundem,p.5.c.296.f
ſcientiæ genus ſummum eſt, ſcire Deum tanta præſtare, quæ humanus ſenſus non valet attingere,p.3.c.1158. d.c
ſcientiæ prior gradus dum ſcit neſcire ſe, quod prius videbatur ſcire,p.3.c.971.b
ſcientiæ infuſæ & ſcientiæ acquiſitę an idem ſit habitus,diſputatur ad vtramque partem,p.1.c.523.a.b
ſcientiarum aliquæ ſunt ſpeculatiuæ, & ſignificãtur per aues, & aliquæ practicæ,& ſignificantur per piſces,p.1.columna 27.a.b
ſcintilla parua res eſt,& pene dum cernitur non videtur,ſed ſi fomitem comprehenderit,mœnia, vrbes latiſſimas conſumit,p.6.c.511.a
ſcintilla duo facit,p.3.c.1895.a.b
ſcio quod neſcio,dixit Socrates,p.4.c.1419.a
Pars enim ſcientiæ ſcire quod neſcias.
ſcire infirmitatem noſtram melius eſt quàm naturas rerum, p.6.c.260.d.e
ſcorpio genus eſt flagelli,& quare ſic dicitur,p.4.c.2145.c
Item p.2.c.789.a.b
ſcopuli ſuperprotenſi ſuper aquam, quomodo filijs Iſrael inclinati ſunt,& de hoc expoſitio Hebræorum illudenda,p.1. col.1318.f
ſcriba eſt qui de moribus vel actib. pręcepta dat, p.6.c.201.a
Item p.2.c.1026.e.f
ſcribæ & phariſæi per legem & prophetas miſſi ſunt, vt per ſcripturę inueſtigationẽ Chriſti ſpecularentur aduentum, ſicut exploratores miſſi ſunt per Moyſen ad explorandam vberem terram,p.1.c.1465.& c.1256.e.f
ſcribę & Phariſæi turpis lucri gratia vt decimas acciperent & primitias filium Dei negauerunt,p.4.c.55.a
ſcribis & Phariſæis ab Iſaia væ dicitur,p.4.c.74.d
ſcribere vel prædicare merita iuſtorum priorum ad aliorum informationem,eſt ſepulchra patrum ędificare, par. quarta,c.2350.f
non omnia ſcribuntur,p.1.c.368.f
ſcripſit Moyſes de Chriſto dupliciter. Vno modo expreſſe & manifeſte. Alio modo figuraliter & occulte,p.5.c.1110.e
ſcripſerunt apoſtoli & prophetę, ſed apoſtoli plenius ſcripſerunt,qui completum oſtenderunt quod illi nunciabant futurum,p.1.c.919 c
ſcripta per verbum domini, quòd nihil habeant vtilitatis,aut ſalutis,ſed ſolam narrent hiſtoriam,quis hoc audet dicere, p.1.c.1419.a.b
ſcripta fuit lex in lapide pro duricia illius populi, nũc iam inclinatus in homine,ipſe lator legis ſcribit in terrã quæ fructum reddit,p.5 c.1153.a
ſcriptura ad nucem comparatur ſecundum triplicem eius expoſitionem, & in omnibus ſcripturis illius triplicis ſacramenti ratio percurrit,p.1.c.1285.a.b
ſcriptura ſacra non eſt occultanda, ſed magis explananda & prædicanda locis tamen & temporibus debitis,p.6. 1682.f
ſcriptura ſacra inducit ad cõſiderandum propria peccata, ſuperna gaudia,& gehennę pœnalia, & quare,parte quarta, col.1096.f
ſcriptura ſancta in tanta multitudine diuinorum librorũ,quæ qualis & quomodo legenda ſit,p.1.in præfat.in Geneſim.
ſcriptura tota diuiditur in duas partes,ſ.in vetus & nouum teſtam. Prima eſt de Deo tanquam de creatore & gubernatore Secunda de Deo tanquam de redemptore & glorificatore,p.1.in præfat.in Geneſ. Vide Lyr. ibidem.
ſcriptura ſacra ſignificatur per agrũ, quę eſt ager plenus optimis ſententiis & ſenſibus,tanquàm bonis fructibus, par.2. col.289.c
Scriptura ſacra dicitur mulier fortis. Sponſus eius, doctor, & proles eius,populus catholicus,p.3.c.1740.f
ſcriptura ſacra ſub ſenſu literali, ſenſus habens myſticos, eſt ager.p.5.c.246.f
ſcriptura parum loquitur de confirmatione in bonum de angelis,&c.p.3.c.2091.c
ſcriptura ſacra multa tradit parabolice, ſ. ſub ſimilitudine rerum corporalium,& hoc propter duo,p.1. præf.in Geneſ.
ſcriptura ex multis nominibus contexta,non cum faſtidio legenda eſt,& vilis putanda,& huius ratio p.2. c.120.d.e
ſcriptura quadruplicem vtilitatem nobis confert.p.6. c.179.c
ſcriptura diuina ędificat lecta,ſed multo plus prodeſt,ſi de literis mutatur in vocem,p.6.c.104.d
ſcriptura ſacra dicitur liber ſcriptus intus & foris, parte ſexta, c.1503.c
ſcriptura ſacra quadruplicem ſenſum habet,p.6.c.504.f
Item p.1.c.738.e.f.& c.963.d.e
ſcriptura ſacra quatuor habet excellentias, quibus omnem ſcripturam aliam excellit,p.1.in præfat.
ſcriptura ſacra autẽtica eſt præ cæteris, & hoc propter ſeptem. p.6.col.1503.c
ſcriptura hiſtoriata eſt quę aliquas rerum hiſtorias imitatur, p.2.col.745.a.b.& c.1149.a.b
Scriptura dicitur cibus & potus,ſed differẽter, parte quinta, c.888.d.e
Item par.1.col.44.b.& c.455.a. Et eam comedite audiendo, loquendo,

loquendo,legendo,meditando,operando,corde retinēdo.
Item p.3.col.1871.a.b
Scriptura ſacra eſt panis,eſt pulmentum,eſt vinum lætificans cor hominis, eſt etiam oleum, eſt etiam cibus lactis, par.4. col.2174.b
Item oppoſitas conditiones habent mali in doctrina ſua. Ibidem 2180.d
ſcriptura ſacra non ſemper ſequitur ordinem tēporis,ſed frequenter prius facta vltimo narrantur, p.4.c.2168.f
ſcriptura ſenſu cæleſtis ſapientiæ refulget, & qui eā condiderunt,præclari fuerunt vita,& ſermone,p.1.c.738.e.Interl.
ſcriptura in diuina ſi aliquid eſſet poſitum dubium, hoc eſſet a ſpiritu humano,& non a ſpiritu diuino, p.2.c.1568.f
ſcriptura ſancta, ſanctis, & ignorantiam ſuam fatentibus lumen eſt: iniquis vero,& ſcientiam iactantibus,nubes,quia excæcat eos,p.1.c.899.c
ſcriptura ſacra dicitur nidus, in quo contemplatiui qui dicuntur aues cæli requieſcunt: mater habens pullos,ſenſus dicitur literalis,pulli vero ſenſus myſtici,qui ſub litera nutriuntur,& creſcunt,p.1.c.1586.f
ſcriptura vocat prophetas ipſos Hebræorū,& Syrorum idiomate filios prophetarum,p.2.c.860.e
ſcriptura diuina metiri ſolet doctrinam viribus erudiendorum,p.1.c.5.b
ſcriptura de futuris tanquam de præteritis loquitur, p. 4. col. 375.a
ſcriptura ſacra multa in ſuis tractatibus immūda recipit, quorum actu non contaminatur,p.1.c.1062.e
ſcripturæ ſacræ intellectum vt haberent, multi magis profeciſſe leguntur per orationem quàm per ſtudij exercitationem, p.6.c.1506.f
ſcripturæ ſacræ verba,lapides quadri ſunt, qui vbiq; firmiter ſtant,nuſquam reprehenduntur,p.4.c.1403.b
ſcripturæ prophetarum factæ ſunt clauſæ,& obſcuræ,parte 6. col.1502.f
ſcripturæ ſacræ,& rationi magis conſonum, tenendum eſt de his quæ tranſcendunt humanā inueſtigationē,p.5. 1137.a
ſcripturæ ſacrę multa dicunt iuxta opinionem illius temporis quo geſta referuntur,nō iuxta veritatem rei, p.4.c.773.b.c
ſcripturæ diuinæ paſſus dubius vel obſcurus, per alium qui certus eſt,& determinatus,debet declarari, p.3.c.229.b.c
ſcripturæ ſacræ mos eſt,vt a ſingulari numero ad pluralem ſubito tranſeat,& econuerſo,p.3.c.328.f
ſcripturæ ſanctæ vel ſermonum vel nominum appellationem validiorem ducendam credimus,quàm potius præcātationis,& carminis pronuntiationem,p.2.c.101.a.b
ſcripturæ canonicę quanto pręponderent ſcripturis,& doctrinis ſanctorum in aſſerendis teſtimoniis, p.1. in præfatione Lyrani.
ſcripturæ ſanctæ quatuor regulæ ſunt,ſ.hiſtoria,allegoria,tropologia,& anagoge.His quatuor quaſi quibuſdam rotis tota diuina ſcriptura voluitur,& declaratur cum exemplo, p. 1.in præfat.Lyra.
ſcripturæ fluenta nobis aperta ſunt per humilitatem, quæ eſt via paſſionis Chriſti, p.1.c.286.c
ſcripturę profunditas non pateret, niſi Chriſtus incarnatus, &c.crucifixus ac mortuus fuiſſet,p.1.ibid.
ſcripturæ alta qui intelligit, ſublimes ſenſus non capientibus per ſilentium tegat,ne per ſcandalum mentis eum qui credere potuiſſet,interimat,par.1.c.697.a.b
Et de hoc figura.Ibidem.
ſcripturæ ſacræ dicta cum penſamus,arcum intendimus:cum verba doctrinæ damus,ſagittas emittimus, parte ſecunda, colum.923.a.b
ſcripturæ profunditas dicitur puteus, cuius nomen eſt videntis & viuentis,per quem intelligitur,ſemper viuens, & omnia videns,p.1.c.286.c
ſcripturæ ſacræ eminentia eſt iſta, quòd in hiſtoria fundata, ſpiritualis ſenſus caput inter nubila condit, dū ſcientiæ magnitudinem,ab oculis hominum abſcondit, p.2.c.1229.c
ſcripturę gentilium philoſophorum per vxores alienigenas ſignificantur,quæ non vt dominæ,ſed tantummodo vt ancillę maneant apud theologos,p.2.c.1332.f
ſcripturę quędam loca ſunt,quę hiſtorialiter fidem imbuunt, quędam moraliter ſanctam conuerſationem inſtruunt,quędam non ſecundum hiſtoriam, ſed ſecundū allegoriam veneranda myſteria oſtendunt,p.1.c.1601.a
ſcripturę ſacrę ſtudium recte ordinatum incipit ab articulis fidei,qui fundantur in ſenſu literali, parte prima, in pręfatione Lyr.
ſcripturam tarditate mentis non intelligentibus remanet ſpes ſalutis.Qui autem intelligere nolunt & inuertunt quod intelligunt,nulla ſpes eſt,p.5.c.519.a
ſcripturam ſacram ſtudentes,non ſolum debēt docere verbo, ſed etiam ſcripto,ſecundum gratiam a domino ſibi datam, p.4.c.2053.e
ſcripturam quicunq; aliter intelligit quàm ſenſus ſpiritusſancti efflagitat,a quo ſcripta eſt,hęreticus appellari pōt,quomodo & qualiter hoc eſt intelligendum,p.1. in pręfat.Lyr.
In ſcriptura ſacra nihil continetur quod non ſit inductiuum ad bonum,p.6.c.1687.c
ſcripturarum triplex intelligentia,& quę illę ſint,parte 4. col. 1862.e
ſcripturarum obſcura ne accuſes,quę fecit Deus vt exerceat, neque dicas,ſic melius diceretur,&c.p.3.c.1573.a.b
Item p.1.in pręfat.Lyra.
ſcripturas quicunque non intelligit vt veritas habet, vuam acerbam comedit,p.4.c.806.d
ſcrutamini ſcripturas,in quibus putatis vos vitā æter.ha.quomodo intelligendum ſit: An vt Iudęi extraherent de ſacris literis ſenſum ſpiritualem, an literalē. Et declaratur quòd referendum eſt ad ſenſum literalem,p.1.in pręfa.in Geneſ.
ſcutum duplex,perfidiæ,ſcilicet,& ſcutum electorum,&c.p.4. c.1022.e.f
ſcyniphes hoc animal pennis ſuſpenditur per aera volitans, ſed ita ſubtile & minutum,vt oculi viſum(niſi acutè cernentis)effugiat,p.1.c.553.c
ſcyrpus quid ſignificat,& de eius proprietatibus,p.3.c.116.d
ſcythę pene vniuerſam tenuerunt Aſiā,vt legitur in gentium hiſtoria,p.2.c.155.a.b
ſcythę populi ſunt,quos limes Perſicus ab Armeniis diuidit, p.1.in pręfatione in Geneſim.
ſeba locuti ſunt cum habitatoribus Abel rogātes num & ipſi conſpirare vellent contra regem,p.2.c.638.d
ſeba vir Belial figuram gerebat hęreticorum,p.2. c.635.a
ſecretum duplex fuit in Chriſto, ſcilicet perſonę & temporis, p.4.col.233.c
ſecretum neceſſitatis naturæ excuſat, p.1.c.980.e.f
ſecretum iudicium Veſtphalię inſtitutum eſt publica poteſtate,non ad inquirendum ſed ſolū in notoriis procedendum ſine ſtrepitu inquiſitionis,p.1.col.721.b
ſecreta diuina non ſunt omnibus reuelanda, ſimiliter nec vulgaribus,&c.par.4.col.1768.f
ſecreta diuinitatis tunc agnoſcimus,cum ab huius mundi tumultuoſa concupiſcentia intra mentis noſtrę cubilia ſegregamur,p.3.c.311.b
ſecreta libri Geneſeos in principio eiuſdem libri, & ſecreta libri Canticorum & ſecreta Ezechielis,quomodo differenter Dei ſecreta annunciant,p.4.c.1899.a.b
ſecreta myſteria vulgare indignis vicium eſt, quod fit vel adulatione,vel auaritia, vel iactantia, vel loquacitate, parte 3. col.1349.b
ſecreta diuina hominibus de ſęculari ſapientia pręſumentib. abſconduntur,& illiteratis atque ſimplicibus reuelantur,p. 1.col.1335.b.c
ſecreta cordis,motu corporis & geſtibus indicantur, parte 4. col.1139.b
ſecta quid dicitur,p.6.c.1355.a
ſectę tres erant apud Iudęos, & nominantur,& quid ſenſerit, p.6.c.592.f.& c.1147.c

Sectæ omnes nomen trahunt de ſuo autorè.p.6.col.1115.a
Seculũ apud Hebręos ſicut & apud nos Latinos, ponitur pro quolibet ſpatio temporis determinantis alicuius vitæ durationem.p.1.c.603.a
Seculum vnum vocãt antiqui Hebręorum totum tempus durationis Moſaicę legis,& aliud ſeculum, ſcil.futurum tempus Meſſię,& ſecundum eos illud ſecundum ſeculum ibi incipit.p.3.c.748.c
Item p.6.col.1715.b
Seculũ aliud dicitur ſinus Abrahę,vt in Lazaro, vel paradiſus vt in latrone,vel ſi qua nouit Deus eſſe alia loca vel manſiones,per quę tranſit anima Deo credens.p.1.c.1411.c
In ſeculum,quoties dicitur,longitudo quidem temporis, ſed eſſe finis indicatur,etſi in aliud ſeculum dicatur,aliquid longius indicatur,ſed tamen finis ponitur. Et quoties ſecula ſeculorum nominantur,fortaſſe licet ignotus nobis, tamen a Deo ſtatus aliquis terminus indicatur,&c.p.1.c.626.d.c
In ſeculum ſeculi & vltra,quid per hoc inſinuetur. Videtur regulam Hebræorum.p.3.c.144.f
Seculum, eſt hoc præſens quod voluitur,ſeculum ſeculi æternum illud imago eſt.p.3.c.495.b
Seculum communiter accipitur in ſacra ſcriptura pro reuolutione quinquaginta annorum.p.3.c.983.a
Item p.1.c.625 c
Seculum plerunque in ſcripturis pro ęterno,& ęternum pro ſeculo ponitur,& vnde hoc contingat.p.3.c.1137.a
Seculi generationem ſcriptura ſignificat eſſe factam trib. modis. Aut enim ſola voluntate aliquid dicitur factum,aut voluntate ſimul & voce præceptiua,&c.in præfatiõ Geneſ.
Seculo præſenti tanquam tabernaculo vtimur.p.4.c.340.d
Secularis vitæ circuitus & labor per molam aſinariam ſignificatur.p.5.c.580.& 300.f.& 1115.b
Secularẹs omnes ita vitiis ſunt eneruati,vt nihil virile habeãt, & inimici,ſcilicet,dęmones vel vitia,per apertos corporeos ſenſus introgreſſi ſunt,&c.p.4.2038.c.Et ſubiungitur huius medicamen.
Seculares quidam inter malos ſtatum rectitudinis tenẽt, cum vero ad altitudinem vitę aſcendunt,negligentiores facti grauiter peccant,ſicut Loth in Sodomis iuſtus,in monte peccauit .p.1.col.248 a
Secularia negotia aliquando ex compaſſione tolleranda ſunt, nunquam vero ex amore requirenda.p.4.col.1006.e
Secularium mentes deſignantur per aerem.p.3.col.345.a
Securis quantumcũque acuta ſcindere non poteſt,niſi moueatur manu carpentatoris.p.1.c.1516.f
Securitas negligentiam,negligentia contemptum parit.p.4.c.243.a.b
Securus ne ſis aliquando de futuro,quia etſi hodie ſeruis domino,qualis eſſe in futurum poſſis, quomodo vitam finire prorſus videre non vales.p.3.1719.a
Sed, coniunctio repetita,non paruum pondus dat ſententię. p 6 c 243 a
Sedechias malum paſſus eſt,quod per ſeptem exprimitur. Primumque oblectus fuit,&c p.2.c.999 c
Sedechias reddidiſſet ſe Chaldęis,niſi timuiſſet illudi a Iudęis qui transfugerant ad Chaldæos.p.4.c.1134.f
Sedechias,prius interfectis filiis,cęcatus eſt,& quaſi fera cauea clauſus,in Babyloniam translatus.p.4.c.206.e
Sedechias(vt Hebręus ait)ductus in Babylonẽ quadam die in celebri conuiuio, obtulerunt ſibi potionem qua in fluxum ventris ſoluerentur,& introductus ante horam epulãtium ſubito fluxu ventris ſolutus eſt.p.4 c.2058.f
Sedechiæ captiuitatem, in typum præcedere ſaluatoris non eſt congruum,& quare.p.4.c.1161.a
Sedet dominus ſicut rex in corde,& quomodo.p.3.c.280.c
Sedere quieſcentis eſt ſurgere certantis.p.3.c.31.a
Sedere ad dexteram patris. Illud poteſt referri ad Chriſtum ratione deitatis,vel ratione humanitatis.p.5.c.662.f
Item p.6. col.796.f
Sedere dicitur Deus in cælo terramque calcare, quemodo & qualiter.p.5.c.114.d
Sedere ſuper ſolium,proprium eſt habẽtis autoritatem diſcernendi,iudicandi,ac etiam corrigendi.p.2.c.1275.a.b
Sedere dicitur,& non ſtare, ſi quis reumatibus libidinis inundatur,& luxuriæ æſtibus circumlinitur.p.1.c. 1342.f
Sedens orabant Dauid & Helias.p.2.c.557.a
Sedẽs dicuntur vbi commorationem habent homines. Habitatio quippe hoc nomen accepit.p.1.c.981.a.b
Seditioſorum gloria & euentus.p.2.c.626.d
Seducere quoſcunque poſſunt maligni ſpiritus,& peruerſi homine contendunt,quibus neceſſe eſt vt milites Chriſti currant ex aduerſo,ne forte conſentiant,&c.p.4 c.2338.e
ſegetem proximi licitum erat intrare & comedere, & non tamen metere falce.p.5.c.217.c
Seir: Vide in Edom.
ſeir mons ab Eſau nomen traxit.p.4.c.211.b
ſelach: hæc dictio in Hebræo,in tota ſacra ſcriptura non inuenitur niſi in pſalterio,& in cantico AbacuK.& myſterium innuit.p.4.c.2073.b
ſellum an & quomodo dicatur tertius & quartus filius Ioſię diuerſis reſpectibus.p.2.c.1020.f
ſem quomodo biennio poſt diluuium centum eſſe annorum dicatur,cum quingenteſimo anno Noe natus aſſeratur, & ſexcenteſimo anno eiuſdem Noe diluuium veniſſe legatur. p.1.c.182.f
ſem ſecundum omnes Hebræos nominatus eſt Melchiſedech, propter bonitatem ſui regiminis.p.1.c.184.f.Et ſecundũ computationem annorum oſtendit eum vſque ad Iſaac vixiſſe.p.1.c.204.f
ſem principalis fuit in reuerentia patris, & ipſum Iaphet ad hoc induxit.p.1.c.172.f
ſem quando a patre ſuo Noe benedictionem accepit,pater ipſi domino benedixit,& quare p.1. Ibidem
ſem cum nõ fuit primogenitus Noe,& quare præponitur aliis filiis Noe,&c.p.1.c.176.t.& col.179.c.& col.204.f
ſem maior natu,ipſe eſt Iudaicus populus,ex quo patriarchę, prophetæ & apoſtoli.p.1.c.172.f
ſemen quod reliquit nobis dominus eſt Apoſtolorũ Chorus. p.4.col.18.e
ſemen Iacob pauculum futurum præſignificat Iſaias, &c.p.4. c.518.c
ſemen in animalibus maſculinis defluit a renibus ad membra genitalia.p.3.c.385.c
ſemen viri(vt aiunt phyſici) candidum,& mulieres eſt ſanguinolentum,quorum commixtionẽ certis ſpaciis corpus formatur,&c.p.3.c.1911 b
ſemen humanum habet in ſe corpulentiam,ſubſtantiam, & inuiſibilem rationem,& vtrumque cucurrit ex Abraham, vel etiam ex ipſo Adam vſque ad corpus Mariæ,aliter in filium eiuſdem.p.6.c.864.d.e
ſemen Chriſti ſunt omnes qui ei fideli mẽte crediderunt,quia in ipſis futurum regnum ſeminatum eſt.p.4.c.2363.a
ſemen(quod eſt verbum Dei) quando in terram iactamus ſiue ſeminamus,quando fit herba,quando ſpicã profert,& quãdo plenum frumentum in ſpica facit,& tandem tempus mittendæ falcis quando eſt.p.5.c.525.c
ſeminis ſuſcitatio per fratrem defuncti,quare ſtatuta fuit.p.1. col.1613.c
In ſemine quędam materialis informitas,quę formata corpus hominis reddiṫura eſt.p.1.c.1596.e
ſemina in Decembri latitant in terra,nec futura fęcunditas cõiectari poteſt.p.4.c.2392.f
ſementis frugum & arborum,ſemen hominum & animalium ſeminum vel ſementum cuiuſque rei exordium.par.1.col. 4.d.e
Seminare(ſed non colligendum erat a ſeminantibus)ſeptimo anno Hebræis præceptum erat,& quare. Aliter Ioſephus & Hebræi dicunt.p.2.col.921.b.c.& col.1357.b.c

Seminali virtute deſcendens ab Adam ſignificantur per claudam, quia naſcitur cum fomite peccati, qui facit cum a rectitudine rationis declinare.p.6.c.1140.f

Seminifluis quare in lege indicta fuit purgatio, an quia peccatum, vel qua de cauſa.p.3.c.1830.e

Seminiuerbius vel ſeminator verborũ dictus eſt Paulus, &c. p.6.col.1164.e.f

Seminarium coitus viri in lumbis eſſe, fœminis in vmbilico perhibetur.p.3.c.385.b

Semita anguſtior eſt quam via.p.3.col.163.b

Item par.1.col.456.d.e

Semita redemptoris ſicut eſt humilitas, ita ſemita ſeculorum ſuperbia.p.3.col.597.c

Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatũ p.2.col.572.f

Sempiternum dicitur, non quod fine careat, ſed quia finis ei à legislatore non conſtituebatur.p.1.c.953.b

Senarius numerus eſt perfectus.p.4.c.2533.a

Item p.2.c.1170.f.& 1369.a Item p.1.co.709.a.b

Senarius bonũ opus miniſteriorum Dei ſignificat.p.2.c.211.a

Senario vitæ operatio & diſcurſus ſignatur.p.3.c.17.c

Item p.2.col.1121.c.Item p.1.col.685.a.b

Senectus vnde in animali cauſatur.p.1.c.67.c

Senex ſi haberet oculum iuuenis, videret ſicut iuuenis, cui etiã eſt reuerentia exhibenda, nec propter paupertatem eſt dimittenda.p.3.col.1495.e

Item p.4.c.2423.a

Seni exhibe reuerentiam debitam, & non dimittas propter eius paupertatem.p.3.c.1995.c

Senes non eos ſcriptura vocat, qui ſola grauitate temporum, ſed morum grauitate maturi ſunt.p.1.c.1234.e.f

Senes circumueniunt multa incommoda.p.3.c.1810.f

Senes non valent bene dormire.p.3.c.1811.c

Senes excitantur primo gallorum cantu, quia non poſſunt retinere vrinam ſicut in iuuentute.p.3.c.1811.c

Senes quantumcunque, poſſunt contrahere, licet non poſſint generare.p.2.col.672.e

Senes aptiores ſunt ad tales nuptias talemque ſobolem, vbi non odor peccati, ſed iuſtitiæ, ſuauitatis, miſericordiæ, &c. p.1.c.292.b.c

ſuper ſenes intellexi, quomodo & an intelligẽdum, quod ſemper poſteriores ſancti modernorum temporum ſint magis illuminati de his quę pertinẽt ad fidẽ p.1.c.363.a.b.& 367.a.b.c.& 370.d.e.f.& 771.c.& 734.e.f

ſenes vel presbyteri per Danielem conuicti quomodo & per condemnati, cum Iudęi in Babylone, erant ſerui, non habebant aliquam iuſtitiam, nec per conſequens poteſtatẽ condemnandi ad mortem.p.4.Vide Daniel.

Senes in dulcedine ſapientiæ debent delectari, propter quod etiam philoſophi circa finem vitæ ſuę dimiſſis occupationibus aliis, vacabant contemplationi primæ cauſæ.par.3.col.2008.f

ſenibus honorum tribuendum ſi Deum timemus, ſiquidem Deus ipſe ſenectute omnia excellit.p.1.c.1075.b

In ſenibus omnes pene virtutes corporis mutantur, & creſcente ſola ſapientia decreſcunt.p.2.c.671.c

ſenibus remedium eſt peccare deſinere, ſed ſtimulant eos peccata, exagitat conſcientia, & conſuetudo peccati inſtabiles facit.p.4 col.992.d

ſenior aut multæ peritiæ ac probatæ qui in eruditione conſenuit, ſi loquitur, longe in eo maior habetur doctorum expectatio, quam in alio.p.1.c.1411.b.c

ſeniores confirmabant matrimonium cum benedictione.p.2.col.303.c

ſeniores qui vixerunt poſt Ioſue, qui fuerint.p.2.c.150.e

ſeniores qui, quales, & quomodo corrigendi ſunt.p.5.colum.603.c

ſeniorum verba, homines moderati & religioſi cum reuerentia debent audire.p.3.col.301.a.302.d

ſennacherib ideo ſeruatus eſt vt ſciret potentiam Dei, & blaſphemantia ora comprimeret.p.2.c.460.f

ſennacherib ſex nominibus dictus ſecundum Ieronymum.p.4.col.203.c.Et quomodo mortuus.p.3.c.1075.c

Item angelus raſit caput & barbam ipſius Sennacherib quod erat valde ignominioſum in terra illa.p.2.c.1251.c

ſennar campus Chaldæorum vbi ædificata eſt Babylon.p.4.col.2210.f

ſenonis quondam metropolis Franciæ.Vide in Sauinianus.

ſenſibile cognoſcitur tripliciter.p.6.col.315.c

ſenſualitas mulier dicitur.Et tunc menſtruata eſt, quando viciis eſt corrupta.Ad quam vir accedit, quando ratio in malo ſibi aſſentit, & inde ſequitur partus menſtruoſus, &c.p.1.col.8.d

ſenſualitas ſignificatur per vxorem Iob.p.3.c.40.f

Item per ſocrum Petri, p.5.c.161.c

ſenſitiua partis non eſt aliquid ad finem referre, ſed ſolius rationis.p.3.c.45.c

ſenſualitatis motus non eſt peccatum, ſed materia exercendæ virtutis, ſi ei reſiſtatur per rationem.p.5.c.111.c

ſenſum & voluntatem ſi vides ſcortantem cum diabolicis cogitationibus, ne parcas, ne diſſimules, ſtatim percute, peccatũ perime, ſecreta naturæ diſcutiẽs, ipſum fomitẽ reſeca, ne vltra concipiat & generet, &c.Et de hoc figura.p.1.c.1373.c

ſenſus exteriores ſunt quaſi quędã corporis feneſtrę, per quas tentationes quaſi latrones ad interiora ingrediuntur, bona gratiæ rapientes.p.2.c.572.f

ſenſus quinque corporis qui fortiter ducit in via veritatis, & a peccatis compeſcit, & ſimplicitatis exẽpla proponit, offert arietes.p.1.c.128.e.f

ſenſus quinque corporis pugnantes contra dictamen rationis ſignificantur per quinque reges pugnantes contra Ioſue, &c.Et quatuor expugnantur: Et ſunt notanda.p.2.c.73.c.& col.74.d

Item par.1.c.200.d

ſenſus quinque dicuntur portę ciuitatis myſticè, ſcil.animę p Ieruſalem ſignificatæ, & non debent hæ portę de nocte aperiri, ſed ad calorem ſolis, id eſt, ad faciendum opera charitatis. Vide quomodo.p.2.c.1571.c.Et in die ſabbati claudere iubemur.col.1411.c

ſenſus quinque dicuntur quinque viri adulteræ, &c.p.5.col.1090.c

ſenſus interni per dentes ſignificantur, quare, & quomodo, p.3.col.160.c

ſenſus corporis quinque, dicuntur quinque dies.p.2.c.1574.d

Item dicuntur iuga.p.5.c.897.c

ſenſus quinque habemus, ſi per quemlibet peccauerimus, primum eſt ab illo peccato omnino abſtinere, ne vltra in malo ſenſum illum exerceamus, ſed Deo conſecremus, &c.p.1.c.1077.c

ſenſus ad virtutes retorquere debemus, ſicut in ſacrificio Dei turturis caput ad penulas retorquetur.p.1.c.1075.c

ſenſus quinque hoc modo poſſunt reſtitui, ſi eis in ſecularibus abuſi fuerimus, & in his quę non ſunt ſecundum Deum geſſimus, ipſos ſanctis actibus reſtituamus.p.1.c.1078.f

ſenſus humanæ cogitationis, ſi ſtultum vel ſe peccatorem intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si candorem iuſtitiæ vel ſapientiæ ſibi attribuit, a ſuperna cognitione ſe excludit.p.1.c.1094.e.f

ſenſus magis apparent in facie, quam in aliis partibus, ſicut apparet in viſu, auditu, olfactu, guſtu. Tactus autem per totũ corpus diffuſus eſt.p.1.c.66.f.& col.796.e.f

Item p.5.col.472.d.e

ſenſus exteriores hominis poſſunt intelligi per labia, eo quod enunciant aliquo modo diſpoſitiones animi, &c.par.1.col.179.c

ſenſus eſt in corde, voluptas ſecundum phyſicos eſt in iecore.p.1.c.967.a.b

Per ſenſus interiores & exteriores conuenit homo cũ animalibus

bus brutis,differũt tamen in hoc quod in homine pars ſenſitiua deſeruit virtuti inquantum eſt obediens rationi,quæ non eſt in brutis.p.1.c.1630.f
Senſus rationalis qui eſt in me,commendatus mihi eſt,vt vtar ad intelligentiam diuinorum.p.1.c.949.c
Senſus,non ſexus in vitio eſt.p.3.c.41.c
Senſus corporis ad nullam voluptatem verterentur, malam, ſcilicet ſi Adam in obedientia perſeueraſſet.p 6.c.1638.e
Omnes qui quinque ſenſus corporis libidinosè tractauerunt, futuro incendio ſunt cremandi, ſicut quinque ciuitates igneis imbribus ſunt combuſtæ.p.3. col.353.b
Senſus literalis quis dicitur.p.4.col.789.c
Item p.3.col. 1536.e. Vide etiam particulam addendam ad diffinitionem.col.53.b.c
Senſus literalis in ſacra ſcriptura aliquando eſt duplex. par.1. col.4
Item par.4.col.1589.c
Item par.3.col.658.f
Senſus ſacræ ſcripturæ eſt duplex,ſcilicet,literalis ſeu hiſtoricus & myſticus ſeu ſpiritualis.Qui ſubdiuiditur in triplicē, & horum ſufficientia.p.1.c.738.f
Senſus literalis quando vt iacet,erroneus eſt vel impoſſibilis, & tunc allegoria & moralitas accipienda eſt. p.3. columna 942.d
Item p. 1.col.739 c
Senſus myſticus literali contrarius,vt,ſcilicet, per pernitioſa ſignificentur virtuoſa,non videtur bene conueniens.p.2.c. 1586.f
Sententia domini ſanctorum precibus frangitur.p.4. colum. 1168.d
Sententia æterna ære figuratur, & arcui comparatur. p.3. col. 218.d
Sententia diuina licet aliquando mutatur,tamen eius conſiliũ non mutatus.Et penes quid, & quomodo conſilium Dei,& ſententia accipiantur.p.3.c.654.f
Sententia in concione proponitur,per quam tumultuoſæ turbæ ſeditio comprimitur.p.3.c.1749.b
Sententia nullius hominis cuiuſcunque ſit autoritate tenenda eſt,ſi contineat manifeſte falſitatem vel errorem.par.1.col. 350.c
Sententia iudicis vt Hebræi dicunt,ſic tenenda eſt, Si dixerit tibi quod dextera ſit ſiniſtra,vel ſiniſtra,dextera,talis ſentētia eſt tenenda.Quod tamen patet manifeſte eſſe falſum.p. 1.c.1557.c
Sententia contra Cain oblata fuit grauior quam ſententia cōtra Adam lata in tribus.p 1.c.126.e
Sententiæ cum nominantur, niſi etiam malæ dicantur, male ſentiri non poſſunt.In bono enim ſentētias accipimus,quę ſine adiectione reprobationis ponuntur p.3.c.303.b
Sententiæ inſtringibiles in diuinis ſcripturis ſunt propugnacula. p 3.col.184.c
Sententiam libenter mutat dominus,videns mutata opera.p. 4.col.214.d
Sententiam latam in ſcriptura ſæpe Deus antiquat,neque veritas mentitur,fert enim ſententiā contra nos pęnitentes. p.4.col.1286.d
Sententiam in hominibus mutat error.p.1.c.1344.f
Sententiam veram certamen de ipſis rebus non habemus,qui non poſſumus hominum indagare conſcientiā.p.6.c.212.f
Sententia maioris partis opinionem paucorum excludit. p.5. col.1003.a.b
Sententiam maledictionis cum iuſti proferunt,non ad hāc ex voto vltionis,ſed ex iuſtitia erumpunt.p.6.c.1070.c
Sententiam in nos latam quo animo ferre debemus, ſi ob aliquod peccatū de congregatione fratrum, & de domo Dei eiicimur,nec debemus reluctari.p.4 c.235.a
Sentit creatorem omnis creatura,& quo modo.p.5.c.812.d
Non ſentiunt dæmoniaci vel mēte capti ſi vulnerētur,& quare.Sic vitiis inebriati non ſentiunt quanta vulnera, quātas cōtritiones animæ peccando acquirimus.p.1.col.1264.e.f
Sentire contrarium dictis ſanctorum eſt licitum,non tamen in determinatis per ſacram ſcripturam.p.5.c.35.c
Separat homo, quando pro deſiderio ſecundæ vxoris primā dimittit. Deus autem ſeparat quando ex conſenſu propter cultum Dei ſic habemus vxores,quaſi non habentes,&c.p. 2.col.315.a.b
Separare quomodo nos debeamus a malis.Ibidem
Separari debent fideles ab infidelibus multiplici ratione.p.6. col.403.c
Sepelit actiua vita a prauis operibus mortuos,contemplatiua perfectius,quæ a cunctis actionibus funditus diuidit.p.1.c. 284.a.b
Sepelire mortuos,eſt opus meritorium apud Deum tanquam opus pietatis & miſericordiæ,p.6.c.1665.c
Item par.1.col.1484.f
Sepelire duo modo ſummus ſacerdos potuit aliquem,&licuit ſibi intereſſe ſepulturis.p.1.c.1313.c
Sepeliuntur ſacerdotes nouæ legis cum veſtibus ſacerdotalib. & vnde hoc habetur.p.1.col.991.c
ſepeliendo corpora quaſi ſacroſanctum depoſitum terrę commendamus,quæ reddenda, glorificanda in reſurrectione credimus.p.2.c.1514.f
ſepes materiales ędificare eſt officium pauperum & ruſticorum.p.4.col.475.b
ſephora vxor Moyſi Ethyopiſſa dicitur,& quare.p.1.c.1246.e. & ſequenti
ſeptem qualitates ſpiritus diebus ſeptem creationis coaptantur,& effectus contrarios,ſua dona excludentes,quomodo eneruat & illuminat.p.5.c.608.f
ſeptem mulieres apprehendent virum vnum:Exponitur & trahitur ad diuerſa.p.5.c.608.f
ſeptem vitia capitalia notantur per ſeptem alia.p. 4.c.691.c
ſeptem dies quibus oſtio tabernaculi exire vetitum,quid ſignificent 982.d
ſeptenarii,beatitudinem,donorum ſpirituſſancti,& petitionũ orationis dominicæ congruentia & conuenientia ad inuicem.p.5.c.92.a
ſeptenario numero quid repræſentatur,& per exempla oſtenditur.p.4.col.2246.d.e
Item p.3.col.14.f.& 2149.b
Item par.2.col.1375.c
Item par.1.col.1608.d
ſeptuagenario numero linguarum diuerſitas & librorum vtriuſque Teſtamenti ſeries comprehenditur. p.2 c.1097.c. & col.1115.a
Septimus dies in exequiis defunctorum obſeruatur,& quare. Et vnde hoc trahitur.p.5.c.372.d
Septimo anno vetitum Iudæis ſerere agrum vt inſatiabilis eorum animus plecteretur.p.1.c.1123.b
ſeptuageſimæ tres in eccleſia memorātur.Vna ſignificata,duę ſignificantes.p.3.c.883.c
ſeptuaginta viri qui de Spiritu Moſis acceperũt,quare ſtatim vt profecti ſunt prophetabant,non autem poſtea,&c.p.1.c. 1238.e
ſeptuagintaduo fuerunt interpretes,tamen cōmuniter ſeptuaginta dicuntur, & quare, &c.parte prima, in præfation.in Geneſim.
ſeptuaginta anni captiuitatis Iudaicæ quando & a quo initiū ſumpſerunt.p.2.c.1275.c
ſeptuaginta ſeptem tranſgreſſionem omnimodam ſignat,quo tamen numero in euangelio pęnitenti diuiti præcipitur. p. 1.col.123.b.& col.751.a.b
ſeptuagintaduo diſcipuli ad prædicādum miſſi ſunt,& de hoc myſterium.p.2.col.1107.c
Item par.1.colum.384 b.& colum.630.e.& col.799.f.& col. 384.b
ſeptuaginta interpretes excuſant Iudæi dicētes, quod de induſtria tacuerūt aliqua,aut aliter omnia interpretati ſunt vbicunque veritas Hebraica facit mentionem de patre & filio & ſpiritu ſancto.par.6.col.1701.b

Septenarius & denarius numerus propter ſabbatum & decalogum Iudæis familiaris eſt.p.4.c.58.f
Item par.3.col.1417.a
Item par.2.col.1293.c
Septenarius interiorem & exteriorem hominus ſubſtantiam comprehendit, & quomodo.p.3.c.2149.a
Item p.1.col.673.b.c
Septenarius virtutum,Vide in Virtutus ſeptenarius.
September ſecundum communiorem opinionem eſt primus menſis ſimpliciter,quia in eo creatus fuit mundus.Sed ex iſto notabili beneficio ſcil. exitu de Aegypto tam mirabili Marcius primus menſis eſt dictus.p.1.c.584.f
Septenarius & ſeptuageſimus perfectam ſignificant penitentiam.p.4.Vide Septuageſimus.
Septenarius numerus ſignificat vniuerſitatem temporum quę diſcurrit ſeptenario numero dierum.p.2.c.349.c
Sepulchrum eſt vltima domus cuiuslibet hominis.p.3.c.195.c
Sepulchrum Chriſti eſt glorioſum,licet mors eius fuit cōtemptibilis.p.4.col.149.b Item p.5.col.462.f.& 1318.f
Sepulchri domini diſpoſitio.p.5.c.1320.f
Sepulchra pretioſa fruſtra ſtruuntur quaſi ea animi & non ſolius corporis receptacula ſunt.p.2.col.1474.f
Sepulchrorum conſtruendorum mortuis & cura ſepeliendi, quomodo & qualiter poſſit licere.p.6.col.652.b
Sepulchrorum pretium qui non a cogentibus,ſed a volentib. accipiunt,ſciant mutari nomen ſuum, & perire aliquid de merito eorum,etiam reprehendatur eum qui inuitus accepit.p.1.col.284.a.b
In ſepulchris potentum ponebantur pretioſa, propter quod claudebantur fortiter,& cum diligentia,ne a latronibus extraherentur.p.4.col.1056.f Item p.3.col.12.e
Sepultura pretio non eſt ſoluenda,neque emenda,fundus tamen & ius in fundo in quo eſt ſepultura emi poteſt exemplo Abrahæ.p.1.c.283.e.f.& 284.a.b
Sepultura Chriſti an fuit honorata vel inhonorata,non obſtāte quod dicitur, Sepulchrū eius erit glorioſum. p.4.c.447.c
Sepultura Chriſti fuit nobilis & ſumptuoſa,licet mors fuerit ignominioſa.p.5.c.642.f.& 1318.d.e.f
Item p.4.c.149 b
Sepultura Chriſti myſtica.p.5.col.464.d
Sepultura non ſunt priuandi condemnati ad mortem, vt ſuſpenſi in patibulo,decollati,& lapidati,licet eorum vita fuerit odioſa.p.1.c.1583.b.c
Sepultura Rebeccæ,ſimiliter & Liæ, quare non ſic memoratur ſicut Delboræ,nutricis Rebeccę,de qua tanta ſit mētio, quod vocatum eſt nomen loci ſepulturæ illius,Quercus fletus,&c.p.1.c.372 f
ſepulturæ officium antiqui patres cum magna ſolicitudine & ſolennitate celebrabant,& quare,&c.p.1.c.371.c.& 372.f. & 440.a.b.& 474.f
ſepulturę loca erant antiquitus extra ciuitates & quare,&c.p.5.col.794.f
ſepulturæ locus ſemper fuit inter ſacra reputatus. Melius poteſt dici,quod locus ſepulchri non eſt res ſpiritualis, ſed ius ſepeliendi,&c.p.4.c.274.b.c
ſequitur dominum qui imitator eſt eius, & per illius veſtigia graditur,&c.p.5.col.321.c
ſequebantur Chriſtum multi, ſed tamē diuerſis rationibus ad hoc ſunt moti,&c.p.5.c.93.a.& 955.b.c
ſequi Chriſtum volentes quidam dicunt apti, & quidam inepti,quomodo,& per quid diſcretio accipienda ſit, &c.p.2. col.201.b.c
ſequens Chriſtum ſi ſicut lumen ſolis in medio peccatorum incedas,non te infundet humor peccati, nulla libidinis vnde reſperget,&c.p.1. c. 626.d.e
ſequentibus Chriſtum eſt totalitas dimittendus carnalis affectus,p.5.col.264.f
ſeraphin præter hunc locum ait Hierony. me legiſſe non memini,&c.p.4.c.78.f
ſeraphin faciem Dei & pedes velant,& quare.p.3.c.1764.e
ſeraphim per,m,in maſculino genere,per,n,in neutro genere plurali dicimus.Seraphin tamen ſingulariter dici poteſt, ſicut cherubin & cherub,&c.p.4.c.79.c
ſerico & purpura indutæ,Chriſtum induere non poſſunt. p.6. col.1325.a
ſermo domini panis eſt ſed multiformis.Alius publicus eſt, alius ſecretus.p.1.c.1117.a.b
ſermo omnis qui pietatem,iuſtitiam,& veritatem docet,Deo immolatus eſt.Qui autem impudicitiam,iniuſtitiam,impietatem,idolis,& qui eum recipit,idolis immolata māducat,&c.p.1.c.1371.c
ſermo Dei qui immundicias cordium circuncidit machera petrina,non ex arte grammatica venit,&c.ſed ex illa petra deſcendit quæ de monte ſine manibus abſciſa orbem terrę impleuit,&c.p.2.col.130.f
ſermo & vox quomodo differunt,&c. p.1.columna 877.a.b
ſermo quid eſt,niſi ſemen,qui dum ordinate mittitur,a udientis quaſi concipientis vterus ad boni operis prolem fęcundatur.Si importune defluit, polluens emittentem generandi perdit virtutem,p.1.c.1036.e
ſermo per quem in audientibus naſci ſcientia debuit,ſi inordinate prodeat,etiam quæ recte ſenſit,fœdat.Ibidem.
ſermo doctorum temperandus eſt ſecundum qualitatem auditorum.p.1.c.1225.a.b
ſermo ſalutis ſemper debet patere cunctis fidelibus; nec vnquam deeſſe oportet in eccleſia verbum ſolatij,& ſignificatur per panes propoſitionis.Ibidem
ſermo Dei eſt vermis,aliis efficitur ignis,& quomodo & quibus & quam diuerſo modo.p.1.col.635.b.c
ſermo diuinis vrit vt corrigat,non exurit vt perdat.par.3.col. 1398.f
ſermo diuinus dicitur aduerſarius noſter,quare,& quomodo &c.p.5.col.108.f.109.c
ſermo pedeſtris quis dicatur,&c. p.1. in præfatione in Geneſim.
ſermonem qui facit ad populum,temperet ſermonem,vt cæleſtium ſecretorum pandat ſuauitatem,& morum correctionem demonſtret.p.1.col.785.b
ſermones ſcripturarum ſunt veſtimenta verbi, & indumenta diuini intellectus.p.5.col.836.d
ſermones domini non velle audire reſeſt prorſus plena formidinis & expaueſcenda. p.4.c.13.a
ſemones nunc magis frequentant populares & pedeſtres quā diuites & equeſtres,ſicut etiam turbæ ſunt ſecutę Ieſum pedeſtres.p.5.col.821.b.c
ſermones boni prolati de aliquo,ſi ipſos audiat vel ſciat,de facili eleuant eum in ſuperbiam, etſi & mali deijciunt per iram,& odium contra proferentem.p.3.c.1789.c
ſermones compoſitos proferre ſtudentes,magis quem ſenſu ſalutari repletos cui comparantur.p.5.c.384.f
ſero an accipitur pro tempore gratiæ Chriſti,vel ſine mundi. p.5.col.333.c
ſero malorum pęnitet qui in tenera ætate noluit,p.3.columna 1727.b.c
ſerpens dicitur tortuoſus quod peccati dux ſit,&c.p.4.colum. 250.e
ſerpens magis punitur quam mulier, & mulier quam vir. p.2. col.908.e
ſerpens non interrogatur qui fecerit locutionem ad primos parentes,&c.p.1.c.100.e.& c.108.f
ſerpens ęneus fuit figura paſſionis Chriſti,& quomodo.p.5.c. 1073.c
ſerpens non proprie dicitur ſapiens,ſed ſpiritu diabolico,non rationali anima,poſſet ſapientiſſimus dici,& quare.p.1.col. 89.b
ſerpens tentans protoparentes an ſtatura pedibus incedendo acceſſerit.p.1. col.108.& col.100.f
ſerpens tentator an habebat faciem gratioſam virgineam,&c. p.1.col.89.c.& col.101.b

Serpens per quem ſeducti ſunt protoparētes,an& quomodo puniri debuit.p.1.col.108.f
Serpentis damnati ſententia eſt,erit tibi terra cibus. p.4. col. 525.a
Serpentis aſtutia quæ eſt,& allegoria de hoc.p.5.c.144.d
Serpentis linguam mouit diabolus ad formationem verborū in deceptione protoplaſtorum,& verba formata non intellexit ſerpens.p.1.c.89.c.& 101.b
Serpente æneo cur voluit Deus ſanari ſerpentum morſus.p.1. col.1317.b
Serpentē morſus homo ſi æs aſpexerit ſtatim moritur.p.1.col. 1317.b
Serpentes quod trahuntur de latebris verbis Marſorum,diabolica vis eſt, quod permittitur ad primi facti memoriam. p.1.c.98.e.f.
Serpentes per incantatores ex ſolo vocis ſono ſopiuntur, vel etiam de cauernis trahuntur.p.2.c.103.c
Seruire Deo deuote in ſimplici cōuerſatione melius eſt quam multis abundare virtutibus , & proximorum facta deſpicere.p.3.c.1698.d
Seruire offenſio qui nullo placatur obſequio, graue eſt. p.3.c. 1259.a
Seruiri ſibi vult Deo prudēter,non vt nimietate debiles fiant, & poſt medicorum ſuffragia requirant. p.6.colum. 718.c.f
Seruiens Deo in operibus bonis ad hoc principaliter, quod tueatur vita vel ſanitas ſui corporis, peruerſo ordine & amore procedit,&c.p.3.c.32.f
Seruientes communitate in ſpiritualibus, iure naturali & diuino & etiam humano a communitate prouidentur in temporalibus.p.5.c.142.f.& 143.c
Item p.1.c.1289.c.& 1292.c.& 1559.f.& 1560.a
Seruitio diaboli mancipati & vitam ſacrilegum temporaliter finientes, æternis cruciatibus conſumentur,& quiſque pro ſuo merito p.2.c.1257 b.c
Seruitus bona,& bona libertas æqua lance appenduntur.p.6. c.252.f.& 505.c.& 566.f.& 2166.f
Seruitus eſt mors ciuilis.p.4.c.1357.c
Item p.1.c.384.415.c.& 747.c
Seruitus cępit ex peccato.p.6.c.566.f
Seruitus Babylonica an fuerit durior Aegyptiaca, &c. p.4.c. 705.c.& 706.c
Seruitus duplex.p.6.col.571.b
Seruitus peccati miſerabilior eſt ſeruitute corporali,& quare. p.5.c.1164.f
Seruitus Dei cōſolabilis eſt & ſuauis, ſeruitus autem humana quaſi importabilis.p.2.c.222.f
Item p.4.col.2424.f
Seruus non poteſt aliquid vouere vel implere,per quod impediatur opus ſui domini.p.1.c.1399.b.c
Seruus Dei exul eſt mundi fugitans corporis paſſionem.p.2.c. 829.b
Seruus Hebræus quomodo libertate donandus p.1.c. 677.b.c
Seruus ſi propter Deum patiens a domino verberatur iniuſte, cum ei bene ſeruiat & ſuſtinet,hęc eſt ratio,& per hoc efficitur gratus Deo.p.6.c.1321.c
Seruus ſi eſt corporali contumelioſus,Deum quoque inhonorat,qui carnali domino nomen ſuum accommodat.p.1. col.1082.e.f
ſeruus eſt peccati qui facit peccatum, & huius ratio. p.5.col. 1164.f
ſeruus quis & vnde dicitur.p.1.c.435.a
ſeruum hominem homini,uel iniquitas,vel aduerſitas:Iniquitas ſicut Chanaan,aduerſitas ſicut Ioſeph.p.1.ibidem.
ſeruum qui eripuit ex manu hoſtium,iure vtique tenet quem demit.p.1.col.1655.a
ſerui bonum regimen in tribus eſt,conformiter ad bonum regimen aſini.p.3.col.2142.f
ſerui ſi beneuoli ſint & obedientes, & fratres habendi ſunt.p. 3.ibidem
ſeruorum,quidā eſt ſeruus qui & filius.Et eſt ſeruus qui timet pœnam,ſed non diligit iuſtitiam.p.6.col.166.f
ſeruorum conditionem multum glorificat Petrus,quos benefaciētes affirmat imitatores dominicæ paſſionis. p.6.1321.c
ſeruos bonos & ancillas bonas,affectu filiorum & filiarū proſequi debent domini p.3.c.314.f
ſeruos ſuos cur vocet dominus Leuitici 25. quos ante ſeruos hominum vocauerat.p.1.c.1132.e
Quaſi ſeruos & ancillas in perpetuum acquirimus, quos conuertimus de Gentibus,aut de Iudæis,&c.p.1.c.1131.a
In ſeruis etſi deſpectat eſt cōditio,virilitas viget. In ancillis autem cum conditione pariter ſexus iacet.p 2.col.407.a.b
ſeſac rex Aegypti aſcendit cum 1200. curribus & ſexaginta millibus equitum & ſuſtulit theſauros Hieruſalem.p.ſecunda,c.800.e
ſeth eſt nomē ciuitatis in terra Moab,vt dicit Rabbi Nathan, cuius populum totaliter deſtruxit Dauid. Et ſic accipitur cum dicitur,vaſtabitque omnes filios ſeth p.1.c.1361.c
ſeth filii,omnes homines.Ab eo nomine humanum genus deſcendit.Qui enim de Cain fuerant, diluuio perierunt. p.1. Ibidem
ſæuitiæ mos eſt, quando ratio deficit, dentibus fraudet, & quod vult,tacens oſtendit.p.3.c.672.e
ſex primus numerus perfectus eſt, & quid ſignificat. p. 6.col. 1597.a
ſexagenarius numerus ſicut ſenarius perfectionem ſignificat. p.1.c.1475.b.& c.1553.c
ſexaginta quid ſignificat moraliter. Ibidem
ſexus maſculinus perfectus eſt.p.1.c.1547.c
ſexus fragilis & minor ætas,ſunt numero indigni.p.5. colum. 257.a
Si Dauid mentiar.Si negatiue poſitum eſt,quod etiam communis vſus habet.p.4. c.2363.b
ſibilant & fremunt ita irridentes,cum quemlibet corruiſſet viderint,ſicut boni charitate compuncti,ſtupore permoti,dolentes ſibilant,& caput agitant.p.4.col 933.b.c
ſibilatio ſubitum & improuiſum dolentis & admirantis affectum indicat.p.4 Ibidem a
ſibylla per ſpiritum phytonicum locuta eſt p.6.c.212.d
ſichem vno modo eſt nomen ciuitatis, alio modo eſt propriū hominis.p.6.c.1053.b
Item p.1.col.360.c.f
ſichima iuxta Græcam & Latinam conſuetudinem declinata eſt.Hebraice ſichem dicitur:licet vitioſe Sichar legatur.p. 1.c.446 e.f
ſicut,non ſemper deſignat ęqualitatem,ſed correſpōdentiam dicit quando rei figuratæ ad figuram.p.4.col.1200.e.f
Item p.3.col.1445.a
ſidon ciuitas ſita in terra promiſſionis prope mōtem Libani. p 5.col.266.f
ſidones duas eſſe non comperi, vnam paruam & aliam magnam quantum ad terrenum pertinet locum. Sed myſtice, capiuntur animæ quædam in magna,quædam in parua.p. 2.col.81.b
ſidera priuſquam fierent,ordo temporum nullis notabatur indicijs,vel meridiana hora,vel quælibet alia.p.1.col.18.f
ſiderum ſingulorum poſitio & ſitus videtur quibuſdam, quid dici ciuitas vel haberi poſſit in cęlo,quod ego,inquit, Origenes definire non audeo. p.1.c.1440.e.f
ſub ſigillo aliquid claudimus,vt cum tempus erit proferamus. p.3.c.122.e
Vt ſignaculum ponimus Chriſtum ſuper cor:cum ea quæ dixit ita diſcimus quaſi diuinæ veraciter ſint verba ſapientię. p.2.c.1645.a.b
ſignum petere an & quomodo liceat.p.2.c.129.a
Item p.1.col.146.f
ſignum ſolemus aliquod digito vel brachio alligatum circunferre,quo admoneamur illius rei cuius frequentiorem habere volumus memoriam.p.3.col.1879.b
ſignum duplex ponitur alicuius aduentus. Vnum pronoſticū quod eſt indicatiuum futuri effectus. Aliud rememoratiuū

effectus præteriti.p.4.col.95.c
Signum maximum ad confirmanda doctrinam Chriſti fuit declaratio ipſius diuinitatis,quæ manifeſta facta eſt per ſpiritum ſanctum Apoſtolis datum.p.5.c.1274.c
Signum, quo ſi in quocunq; tempore aliquid ſignificat, & eſt prodigij genus.p.6.c.452.e.f
Signum veteris Teſtamenti circuncisio in latenti carne, ſignum noui crux in libera fronte,quomodo & quare.p.6.c. 521.c
Signa quando monſtrentur a Deo.p.4.c.94.d.e
Signa præcedentia iudicii diem.p.2.c.2468.c
Signa & portenta vocat Iſaias miracula ab Apoſtolis edita.p. 4.c.112.e
Signa proprie dicuntur quæ ſignificant aliquid de præſenti.p. 4.c.806.f
Signa facere non eſt probatio ſanctitatis, ſed vnumquemque vt ſe diligere,de Deo autem vera,de proximo vero meliora quam de ſeipſo ſentire.p.3.c.281.c
Signa petuntur a Deo multis modis.p.4.c.99.c
Significare bonum typice malum,& mala ſignificare bonũ, ſi aliquãdo contingat,nemo miretur. Si enim hoc nõ liceret, nunquã nigro attramento,ſed ſemp auro lucido nomẽDei ſcriberetur, quia Deus lux eſt,ſed ſi nomẽ diaboli calculo tãdido ſcribas,nihilominꝰ tenebras ſignificat.p.2.c.1505.c
Signa ſunt cęleſtia luminaria, quomodo & quorum. p.1.col. 674.e.f
Signa propria habent homines in motibus animorum,& virtutibus animæ, ſicut propria quædam caſtitas eſt Petri, & alia caſtitas Pauli,etſi eadem videatur.p.1.col.1906.e.f
Signa fecit dominus,& diſcipulis facere dedit,vt per hoc certius euãgelio credatur,dũ qui cęleſtia promittunt terrenis, cæleſtia & diuina opera operentur in terris. p.5.col.494.e
Signa quę fient in conſummationem ſeculi,ſimilia ſunt & ferè eadem iis,quæ ante excidium Ieruſalem facta ſunt.p.5.col. 391.a.615.c
Significantias veteris Teſtamenti nemo putet negligendas.p. 3.col.1382.e
Significationibus diuerſis,& aliquando etiam contrariis res vna exponitur myſticè,& quare.p.5.c.235.b
Item p.4.col.1181.a.b
Item p.3.col.1859.
Silentium cultus iuſtitiæ eſt.p.3.c.141.a
Silentium eſt mentis murus,intra quem tamen nimis aliquando artatur,& dum eloquio immoderate compeſcitur,intus feruet cogitationibus,alioſque loquentes deſpicit liberius. p.3.c.99.b
Silentium triplex,ſcilicet ante legem,ſub lege,& in gloria.p.6. col.492.c.
Silentii cenſura ad ſui cognitionem redit,ſed ſuperuacuis verbis extra ſe diſpergitur,& tota hoſti detegitur.p.3.columna 99.b
Non ſilere Dei,vel non tacere,eſt orantis poſtulationem efficaciter exaudire.p.3.c.616.f
Silo dictio Hebraica eſt proprium nomẽ loci.Significat etiam in alio ſenſu miſſionem,& ſic eſt nomen commune.p.1.col. 452.f
Silo locus vbi ſitus.p.4.col.641.b
Siloa fons eſt ad radicem montis Sion.p.5.c.1175.b
Siluam quæ in nobis eſt emundemus,inutiles, ſcilicet & infructuoſas arbores,& faciamus ibi noualia quę ſemper innouemus,& fructum capiamus.p.3.c.191.d.e
Sim,verbum vt Hebræi aiunt,vlcus ſonat,non vulnus.Hoc infligitur,illud ſponte naſcitur.p.2.c.965.b.c
Simeon patriarcha quare non habuit benedictionem.p.1.col. 1690.d.e
Simia eſt animal ingenioſum hominis imitatorium.par.2.col. 101.b
Simila vitæ ſymbolum gerit.p.1.c.917.a
Simile pars ſola, thuris vero non pars, ſed ipſum thus totum domino incendi præcipitur.p.1.col.919.b
Similes ei erimus,cum dicitur,Similitudo hęc non ad naturam & ſubſtantiam,ſed ad gratiam reuocatur,ſicut pictura eſt ſimilis ei cuius imago in ipſa exprimitur,&c.p.1.c.814.d.e
Similis ſummus omnes,ſed eſt propria cuiuſque diſtinctio vel in vultu vel in ſtatura, vel in habitu,vel in poſitione,p.1.col. 1179.a
Similitudines in rerum in ſacra ſcriptura frequenter nominantur nominibus rerum.p.2.c. 496.e.f
Similitudo bona,& ſimilitudo peruerſa.p.3.c.952.e
Similitudo,æqualitas,& ima differentur.p.6.c.383.b
Item p.4.col.1283.b
Simitudo per ſe,eſt cauſa dilectionis, ita diſſimilitudo cauſa odij & abominationis.p.3.c.1730.e
Simon magus.p.1.c.1093.a
Item p.4.col.2372.f
Simonię vicium poteſt dici abominatio deſolationis.p.5.col. 617.c
Simoniacus quando priuatur eccleſia,conuertit ſe ad tondendas oues, id eſt,ad rapiendum bona ſimplicium per exquiſitas & malicias & fraudes.p.1.c.389.f
Simoniacus,&c.p.6.col.1070.f.& 1192.f
Item p.4.col.2353.c
Simoniacorum hæreſis grauiſſima.p.2.c.795.d.e.f
Simplex quilibet aut ruſticus qui arcana ſapiẽtię comprehendere nequit, ſi tamen exempla ſapientium viuendo ſectatur,iure inter ſapientes numerabitur.p.3.c.1654.a
Simplex auditor verbi Dei,ſi ea quæ in ſcripturis intelligit operãdo perficit,melior eſt,quam eruditus,ſi ad hæreſim prędicandam labia detorquet. p.3.c.1683.c
Simplex vir & iuſtus Eccleſiaſticus eſt, qui non habet ſcientiam ſcripturarum,ſed quæ iubentur facit.p.4.c.2379.b
Simplicis vitæ innocentiam cum charitate ſeruare,multo vtilius eſt,quam v rtutum exterius fulgere miraculis,&interiora mentis ab odiorum ſorde non expurgare.p.4.co.1667.a
Simplices ſeculares qui ſunt vitæ exemplaris,ſiue etiam frater ſimplex, officium prędicandi non habens, tales ſua exemplari vita plus proficiunt ſibi,& aliis,quam prædicator verboſus.p.2.c.291.c
Simplices & laici in eccleſia aliquando ſunt deuotiores.p.5.c. 1152.f.& 1036.f
Simplices homines quare Chriſtus primo vocauit ad prædicationem euangelii.p.5.c.90.f
Item p.6.c.206.e.f
Simplices in campis nutriti frequẽter inueniuntur neceſſaria ſalutem videre clarius, quam illis qui quaſi quotidie audiunt ſermones in ciuitatibus magnis.p.6.c.1392.f
Simplicitas non quærit ollas carnium.p.1.c.298.a
Simplicitas ſine rectitudine diſſoluta & ſtulta,rectitudo autem ſiue ſimplicitate auſtera & dura,ſed vtraque virtus coniuncta perfectum reddit hominem.p.3.c.1611.a.
Simplicitas non ſolum ſufficit ad ſalutem ſeruandam,ſed eum ſimplicitate pariter debet eſſe prudentia, &c. p.4.columna 2373.a
Item p.1.col.1268.e.f
Simplicitas debet a nobis haberi,vt nemini noceamus. Debet & prudentia,ne decipiamur ab aliis,&c. parte quarta col. 2373.a
Simplicitatem conſcientiæ quam iniuſti velut infirma abiecta quæ deſpiciunt,iuſti in virtutis ſacrificium vertunt.p.1.col. 557.b
Simplicitatem excolentes,recti,puritatem ac mãſuetudinem Deo immolant,quam abominantes reprobi fatuitatem putant.p.1.Ibidem.
Simulacra gaſtrimargi ſunt imaginationes de cibis & potibus & ſimulachra ſuperbi ſunt imaginationes de honoribus, &c.p.4.c.35.b
Simulacra dicuntur homines parui aut nullius valoris, quos tamen ſuperbus potens promouet ad ſtatum honoris. p.4. col.2059.c
Simulacra Aegypti corruerunt,cum Ioſeph& Maria fugerunt

in Aegyptum,&c.p.4.c.195.a.b
Simulans ſe bonum & corrumpens alios,peior eſt quàm nō ſimulans ſe bonum ſub habitu exteriori,p.5.c.183.c
Simulata innocentia non eſt innocētia,ſimulata æquitas non eſt æquitas,ſed duplicatum peccatum,p.6.c.632.d.e
Item p.4.c.603.a.b
Simulatorum fraudulentia quadruplicem finem habet,p.4. c.1578.f
Simulatores ſignificantur per pardum,& quare,p.4. c.1610.f
Item per ſtruthionem,& quare,p.3.c.290.e
Sin vocatur omnis eremus vſque ad montem Sinai,& ex tota prouincia,etiā locus vnius manſionis nomen accepit;ſicut & Moab tam vrbis quàm prouinciæ nomen eſt,p.2.c.645. b.& c.1307.b.& c.1425.a.& ſequenti.a.& c.1463.b
Sin ſancta interpretatur per antiphraſim,p.1. c.1431.a
Sina interpretatur menſura mea, vel amphora mea, parte 1. col.727.c
Sinapis granum, omnem noxium humorem de capite purgat.p.5.c.926.d.e
Singularitas non recipit diſtinctionem.p.2.col.1559.c
Sinus Abrahæ,Vide in Abrahæ ſinus.
Sion & Ieruſalem dicitur quatuor modis,p.4.c.418.e
Sion accipitur quandoque pro eccleſia militante,& quandoque pro eccleſia triumphante,p.3.c.946.f
Sion vrbis arx erat vbi Dauid & qui poſt eum fuerunt reges ſepulti ſunt,p.2.c.683.c
Sion Hebræis nomen erat deſiderabile, Sacriq; omnes ritus, & ſacroſanctæ ceremoniæ illic peragebantur, p.2.c.1158.f
Sitis,tribus modis dicitur,& quo modorum accipitur cum dicitur: Qui biberit ex hac aqua,&c.p.5.c.1088.f
Sites diuerſæ ſunt,p.1.c.644.d
Smaragdus lapis precioſus quot eius genera,& vbi & quomodo reperitur,p.6.c.1679.b.& eius moralitas. Ibid.
Item p.4.c.1289.b
Item p.3.c.2134.e.f
Item p.2.c.1614.e.f
Sobrius intellectus in omnibus optimus eſt, qui reficit animam,nec grauat mentem,p.3.c.1993.b
Sobrietas magna in ſacerdotibus nouæ legis requiritur, & de hoc figura,&c.p.1.c.992.e.f.& c.1637.c
ſocietas nulla poteſt permanere abſq; iuſtitia, etiam illorum qui odiunt iuſtitiam,vt pote latronum,p.1.c.1554.f
ſocietas tota dicitur facere,quod vnus de aliqua ſocietate facit,p.5.c.421.c
ſocietas Dei & hominis inchoatur in charitate in via,& conſeruatur in patria,p.6.c.1386.f
ſocietatem malorum debent fugere infirmi, ne mala quæ frequenter aſpiciunt,& corrigere non valent, incipiant imitari,p.3.c.1702.d.e
Ex ſocietate malorum pœnas temporales ſuſtinent aliqui iuſti,p.1.c.201.b.Interl.
Socrates dixit: Hoc vnum ſcio,quod neſcio,p.3.c.348.e
Vide etiam p.4.c.364.a
ſodoma & Gomorra dupliciter in ignem redactæ ſunt, par.6. c.1357.b
ſodomitæ etſi in vitijs exardebant,& inhoſpitales erāt,tamen remiſſius erit eis quàm quibuſdam ciuitatibus, qui prophetas & prædicatores habent,p.5.c.839.b
ſodomam fabulantur Iudæi in aduentu Chriſti ſui reſtituendam,vt ſit quaſi paradiſus Dei, & Samariam in fęlicitatem priſtinam,p.4.c.1197.c
ſol Symbolum gerit totius naturæ,p.1.c.1373.a
ſol viſibilis vigintiquatuor horis orbem illuſtrat,& ſuo ambitu noctis tenebras fugat,p.1.c.1365.a
ſol dicitur ſpecies cæli, ſicut nobilior & ſapientior ciuis dicitur ſpecies & decor ciuitatis,p.3.c.2189.c
ſol eſt medius planetarum,p.3.c.558.f
ſol ſpirit⁹ dicitur,quia animat, & inſpirat, & viuificat omnia, ſicut in vere ſingulis annis videmus,p.3.c.1753.c
ſol poteſt intelligi oriri dupliciter,p.5.c.655.c
Sol maiori lumine lunam ſtellaſque ne terram illuminent, impedit,vnde & ſic vocatur, quia ſolis obtuſa luna ſtelliſque cæteris per diem fulgeat terris,p.1.c.18.e
Solis magnitudo,Vide in Magnitudinis ſolis.
ſolis retroceſſus tempore Achaz,p.4.c.338.e
ſolis regreſſus tpe Ezechiæ Babilonijs fuit ſtupori, p.2.968.c
ſolem dicunt Iudæi tempore Meſſiæ ſtaturum,& cætera multa temporaliter implenda,ſed improbantur,p.4. c.404.f
ſolem non retroceſſiſſe,nec diem fuiſſe longiorem nec breuiorem tempore Ezechiæ,an & quomodo probari poſſit, p. 2. c.971.& c.973.a.b. Vide etiam in Dies. & c. 79.c
Item p.1.c.1472.f
ſolatium eſt miſeris habere ſocios in pœna, p.4.c.1638.
ſed contra, Epulo petebat ne venirent fratres in locum tormentorum.Solutio ad hoc,p.4.c.1320.e
ſolatia temporalia quæ deuoti populi prædicatoribus cōpenſant,vt ſine cura & impedimento diuino vacent obſequio, ſignificantur per plauſtra,p.1.c.1205.a.b
ſoldanus eſt maximus inter Saracenos,p.6. c.1603.b.c
ſolennitates dedicationis Eccleſiarum & ſacerdotum per ſingulos annos ſunt ſolenniter celebrandæ,p.2.c. 764.d
ſolennitates ſacerdotum hodie ſunt cōiter in conuiuijs & potationibus exceſſiuis,& diſſolutionibus ineptis,p.4. 2189.c
ſolennitates ſeptem veteris Teſtamenti, ſcilicet ſabbati,pentecoſtes,tubarum,expiationis, tabernaculorum, cœtus, & quid figurauerant in nouo Teſtamento,p.1. c. 1105.a.b. & c.1058 d.e.f. 1059.a.b
ſolennitates legis pene omnes in ſeptenario numero ſunt, & de hoc amplificatio,p.1.c.1531.c
In ſolennitatibus ſolēt homines lautius comedere & bibere, & per conſequens iurgari de facili,& inter iurgia prorumpere ad blaſphemias,p.1.c.1118.f
ſolicitus eſt quilibet magis circa rem propriam quàm circa communem,p.1.c.117.b.c.
ſolitudo quomodo accipitur ſecundū proprietatem Hebraici ſermonis quando dicitur in Iob, Qui ædificant ſibi ſolitudines,p.3.c.54.e
ſolitudo in loco ſecreto & remoto inter virū & mulierem ēt valde propinquos genere eſt fugienda, ignē enim concupiſcētię carnalis diabolus accēdit,exēplo Thamar.p.2.585.c
ſolitudinis loca qui quærunt, hæc ſcire debent quòd tot animarum rei ſunt,quot in publicum prodeuntes prodeſſe potuerunt,p.2.c.828.f
ſolicitudinem omnino circa neceſſaria vitæ non excludit ſaluator,p.2.c.142.f.143.c
ſolicitudinem animarum regendarū qui aſſumit, reſtat vt quibus æterna prædicat,ad prouidenda quoque eis temporalium neceſſitarum ſubſidia inuigilet,p.3.c.1856.e
ſolicitudine recepta temporalium ſubſidiorum, quātumlibet eximius doctor,difficile vitat peccatum,p.3.ibid.
ſolicitudine moderata ſolicitari ad quærendum ea quæ non dedit hominum natura,vt veſtes,& arma, & ſimilia, nō eſt interdictum,p.5.c.143.c
ſoliloquium quando & quid dicitur,p.3.c.426.d
ſoluendi poteſtatem ad quid accipiunt miniſtri eccleſiæ. Vide in Eccleſiæ miniſtri, & in Miniſtri eccleſiæ.
ſolus,hęc dictio addita alteri quid excludat,& in diuinis quid & qualiter excludat, p. 3. c.2091.c
ſolus Deus eſt in quo peccatum non cadit,p.3.1541.c
ſomnium inquietum habent mali homines, & phantaſmata terribilia occurrunt ſibi,boni vero habent phātaſmata bona,p.3.col.1616.f
ſomnia interpretādi ars,dicebatur ſciētia diuina,p.4.1545.c
ſomnia quibus futura ſignificantur, ſolius Dei notitiæ reſeruantur, & nō patent coniectoribus & mundi ſapientibus, p.4.c.1513.a
ſomniorum cauſa eſt nonnunquam ſolicitudo præcedens in vigilia,p.4.ibidem.
ſomniorum interpretatio per ea iudicando de futuris,vtrū ſit licita? Arguitur contra & pro, cū reſponſione & ſolutionibus

bus argumentorum,p.1.c.401.c
Somniorum cauſa eſt duplex in generali, ſ. intrinſeca & extrinſeca,& quælibet ſubdiuitur,p.1.ibid.
ſomniorum imagines ſex modis tangunt animũ. Vel ſic, ſomniorum ſex ſunt maneries,p.3.c.2143.a
Item p.4.c.1016.d
ſomniorum imagines ſex modis tangunt animum,p.1.1074.d
ſomnij, non eſt vbique credẽdum,licet Pharao & Nabuchodonoſor voluntate Dei, iudicio ſomniorum futura cognoſcunt,p.4.c.2024.e
ſomnus ſubtilior eſt in parco victu,p.3.c.2132.e
ſomnus vnde & quomodo cauſatur,parte 5.c. 979.c
ſomnus a requie tẽporum venit ad oculos, quia dormituris tempora grauari incipiunt,p.3.c.2467.b
ſomnus operantis cui ſimplex cibus & modicus,& diuitis,qui diſtentus nimietate epularum, ad inuicem comparantur, p.3.c.1782.d
ſomnus ne ſaltem a paſſionis pręmio vacet,Deus benigne permittit,vt diabolus ſanctos quo minus valet vigilantes, grauius tentet dormientes,p.3.c.103.a
ſonus magnus fit in eccleſia, quando orantibus ſacerdotibus & benedicentibus reſpondet omnis populus Amen: qui ſonus tam ad clamorem vocis,quàm deuotionem cordis pertinet,p.3.col.2213.c
ſonorum tria genera ſunt,ſ.voce,flatu,pulſu, p.3. c.1592.f
ſonorum diuerſorum rationabilis moderatuſque concentus, eccleſiæ vnitatem ſignificat,p.2.c.30.f
ſophiſmata dialecticorum dicuntur ſcyniphes, quæ omnia mundum deceperunt,p.1.c.553.c
ſopor & ſomnus quomodo diſtinguuntur,p.3.457.a.b.458.d
ſopor Adæ non fuit naturaliter cauſatus,ſed a Deo immiſſus, & quare,p.1.c.80.d.e
ſor quomodo interpretatur,p.4.c.935.b.c.936.d.e
ſordes cordium expiantur per tria,p.1.col.1170.e.f
ſordes pedum quæ ſunt,p.4.c.935.b.c.936.d.e
ſordes noſtras ex Dei mundicia agnoſcimus, quanto plus ei proximamus,p.3.c.132.e
ſordibus vitiorum qui non metuit pollui,hunc neceſſe eſt pro meritis ignibus gehennæ tradi,p.1.c.468.d.e
ſors pro quo accipitur,& quid ſignificet,p.6.col.524.b.609.b & col.981.c
Item extenſe,p.2.col.117.a.b.c
ſors alia dicitur diuiſoria,alia conſultoria,&c.p.1.c.1440.f
Item quæ iſtorum ſit licita,p.4.c.2024.e.f
ſors quomodo in ſcriptura ſancta accipiatur,& quòd in terris non ſolum eſt,ſed etiam in cæleſtibus, & etiam de his virtutibus idem putãdum eſt quæ mundi miniſteria his ſuſceperunt,p.2.c.117.a.b.c
ſorte cum aliquid diuiditur, in conſuetudine hominum eſt, fortuitu videtur ſors illa ad illum, vel alia ad alium cadere, p.1.c.117.a
ſortes vigintiquatuor erant ſacerdotum,Leuitarum,& ianitorum,& habebant totidem pontifices, qui ſeruiebant in tẽplo ſucceſſiue per hebdomadas, p.2. c.914.f. & c.1111.c
ſortibus an,quando,& quomodo vtendum ſit,& quotuplices ſunt. Item quotiens & quomodo in his peccatur,par.6.col. 986.b.c. Item p.4.c.2024.e.f
Item extenſe,p.2.c.1111.b.c
Item p.3.c.1675.c.& 1676.b.f
ſortilegæ ſiue diuinatrices (vt ſunt vetulæ) aliquando fingunt, quòd de nocte vadunt cum animabus defunctorum,& dicunt proſpera aliquibus,alijs aduerſa,p.4. c.1170.f
ſortium in deſcriptione vbicunq; vtitur ſcriptura hoc verbo, egreditur,vergit,vel reflectitur,vel aliquo huiuſmodi,quid per hoc denotetur,p.2.c.99.c
ſortium deſcriptio per certa loca & ciuitates,non eſt bene intelligibilis illis qui non viderunt terram promiſſionis vel ſaltem eius deſcriptionem depictam,p.2.c.113.c
ſoſanim nomẽ Hebraicũ(vt Iudæi moderni dicunt) ſignificat roſas in plurali. Hieronymus autem trãsfert lilia,& in toto veteri Teſtamento transfert lilium vel lilia, &c. quia Iudæi ſuo tempore illam dicebant ſignificationem illius dictionis,p.3.c.741.b.854.c
ſoſi pater Pyrrhi,vel Soſi pater Pyrrhi,ſubaudi filius,parte 6. col.1195.b
ſpacium mille paſſuum & duorum milium cubitorum, an ſit idem,inquiritur,& ſoluitur,p.1.c.1443.c
ſpartes lingua Perſica canem ſignat,p.4.col.380.f
ſpartiatæ,an,& quomodo fuerint de genere Abraham,par.4. c.2342.f.2343.c
ſpecies multæ ſubalternæ,ac etiam ſpecialiſſimæ, ſunt in piſcibus & auibus,& brutis animalibus,aliter de humana natura,p.1.c.24.f
ſpecies noſtra eſt proximus,in quo videmus quod ſumus,quẽ viſitat qui ad eum paſſibus amoris tendit, & ex ſe viſo illi condeſcendit,par.3.c.89.a
ſpecies diuina Chriſti non poterat videri,p.4. c.444.d
ſpecioſitas optime ſedet in principe,p.3. c.742.f
ſpecioſitas in quo & quot proprie conſiſtit,p.3.ibid.
ſpectacula theatrorum, imo omnes offenſiones quæ animæ contaminant puritatem,remoueamus,p.4. c.1225.b
ſpecula ſua quorum capſæ erant æneæ, obtulerunt mulieres deuotæ Hebræorum ad labrũ æneum tabernaculi, & quare,p.1.c.891.c.& c.894.f
ſpeculatio duplex fuit in Chriſto ſcilicet diuina & humana,& quælibet eſt excelſa,p.2.c.309.c
ſpeculator populi poſitus debet altum ſpectare in vita,par.4. c.1324.b
ſpeculatores in Eccleſia conſtituti vt non ceſſent obiurgãdo peccata,p.4.c.1324.a
ſperant homines temporalia cum beſtijs,ſed ſancti miſericordiam cæleſtem,p.3.c.678.d
ſpes quid eſt,p.3.c.1784.f
ſpes galeæ comparatur,& quare,p.6.c.659.c
Item ancoræ.c.772.& c.857.c
ſpes præmii ſolatium fit laboris, p.6. c.1449.c. 1144.f
ſpes ſine meritis non eſt ſpes,ſed pręſumptio,p.3. c.163.a
ſpes an & quomodo fuerit in Chriſto,p.3.col.528.f. 567.a
ſpernere non debemus ea quæ conſtat creatorẽ ad vtilitatem noſtram feciſſe,p.3.c.2161.c
ſpicæ nomine diſcipulorum Chriſti cætus ſignatus, parte 4. c.185.c
ſpicas vellentibus apoſtolis Ieſu in die ſabbati an peccauerũt, p.6.c.1225.a
ſpina doctrinæ ſpirituales viros ſignat,p.4.c.361.c
ſpinæ & tribuli,& quædam ligna infructuoſa,cur vel quando creata ſunt,cum Deus dixerit, Germinet terra herbam,p.1. col.16.f
ſpinæ erant ante peccatum,ſed non vt laborẽ homini inferrẽt cui poſt peccatum fuerunt ad laborẽ & afflictionẽ,ſicut ſerpentes & quęcunq; noxia,ante erãt innoxia,p.1.c.104.d.e
ſpiramento viuimus,ſine quo non ſapimus,ſed per quod,p.3. col.253.b
ſpiritualis creatura præcellit corporalem dignitatem,ſicut lumen ſua claritate præcellit obſcuritatem nebulæ, p.tertia, c.2091.a
ſpiritualis ſenſus qui ſub vili tegmine literarum habetur, eſt melior victus quàm ambitioſæ deliciæ philoſophorũ, quæ in diuerſis libris ſub incerta opinione continentur, vbi labor & ſuperflua cura,p.3.c.2124.d
ſpirituales auari non putant amicos,niſi qui donant,quorum ſed os ſed manus iudicãt,& tantum quorum marſupia exhauriunt ſanctos iudicant,p.4.c.28.e
ſpiritualia qui miniſtrant,non licet illis aliquid exigere vel accipere ex pacto, quamuis licitum eſt accipere ſi ſpontanee offeruntur,p.4.c.1519.c
ſpiritus continuo operatur, nec ocium patitur, vbi operandi materia digna ſuppeditat,p.1.c. 1237.b.c
ſpiritus domini requieuiſſe deſcribitur ſuper Chriſtũ ſeptemplici virtute,quia vno nomine nõ poterat, diuerſis vocabulis

lis explanatur,p.1.c.1237.b.c

Spiritus nos ſeducentes diuerſi ſunt. Eſt enim ſpiritus fornicationis,eſt ſpiritus iræ,eſt alius auaritiæ, eſt alius ſuperbiæ, p.2.c.87.b.c

Spiritus vnus fornicationis eſt,& innumeri qui hoc officio ei parent. Similiter iracundiæ princeps vnus eſt, & innumeri ſub ipſo. Et ex illis ſunt qui in Britannia ſeducunt,& in India, qui licet diuerſi ſint, ſub vno tamen principe & magiſtro totius militiæ,p.2.c.87.b.c

Spiritus idem,& domini appellatur,& malus. Domini per licentiam iuſtæ poteſtatis,malus per deſiderium iniuſtæ voluntatis,p.2.c.417.a.b

Spiritus malus quencunque arripit, intellectum & rationem tollit. Spiritus vero bonus quoſcunque gratia repleuerit, videntes & intelligentes facit,p.1.c.87.b

Spiritus domini quomodo differenter dicitur eſſe in prophetis,apoſtolis,& ſuper Chriſtum,p.3.c.33.c.f

Spiritus quomodo accipitur cum dicitur: Et ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Non enim de ſpiritu mundi, ſed de ſpiritu ſancto intelligendum eſt,p.1. c.40.f. & c.41.b

Et extenſè deducitur. Ibidem.

Spiritus vbi vult ſpirat,exponitur de ſpiritu materiali, vel de ſpiritu ſancto,p.5.c.1073.c

Spiritus idem,ſed propter diuerſa opera diſſimiliter appellatur,p.6.c.106.d

Spiritus dona varia ſunt,& quare dātur, & per quæ ad vitam æternam venitur,par.1.in pręfat.in Geneſ.

Spiritus ſanctus deſcendebat quidem in prophetam, ſed rurſus ſecedebat,p 4.c.37.b

Spiritus ſanctus non animæ inſtar cum homine cohabitat,verum illi indefinite,id eſt,ac in eo quicquid vult afficit, p.2. col.255.b

Spiritus vocatur vis animæ, inferior mente,vbi corporalium rerum ſimilitudines imprimuntur,p.6.col.321.a

Spiritus hominis in ſcriptura accipitur ipſa anima, vel ipſius animæ potentia rationalis,p.6.c.212.d

ſpiritus hominis,qui quaſi animæ maritus,animalem affectionem tanquam coniugem regit,p.6.c.283.a

Spiritus importat quendam impulſum vitalē,progredientem a corde in exteriora membra,p.6.c.112.f

Spiritus humanus dicitur quietus,& hoc ꝑ virtutes morales, & dicitur modeſtus per virtutes operatiuas,p.6.col.1326.f

Spiritus cum ſine additamento ponitur,tota trinitas frequenter intelligitur,p.6.c.1453.c

Spiritus vbicunque in ve.vel no.Teſta.ſine additamento ponitur,in bonam partem accipitur,p.4.c.2051.b

Spiritus ſancti verba non dicentium merito penſantur, ſed ipſius voluntate vbicunq; voluerit, proferuntur, p.2.c.446.e

Spiritus deceptionis impijs hominibus vtens tanquam inſtrumentis falſo promittit victoriam,p.2.c.848.e

Spiritus ſanctus cum prius feritatem Samſonis cognitam haberet a vino & vinetis iuſſit abſtinere,p.2. c.240.e

Spiritus ſanctus licet ſit datus patribus,plenitudo tamen ſpiritus ſancti tota data eſt Chriſto: quia in eo inhabitauit corporaliter,p.4.c.365.b.c

Spiritus malignus a quo vexabatur Saul ideo dictus domini, quod occulto iudicio domini Saulem vexabat,p.2.c.417.b

Spirituſſanctus ita ſanctus eſt, vt non ſit ſanctificatus, non .n. aliunde accedit ei ſanctificatio, nec initium ſanctitatis accepit,p.1.c.1290.e.f

Spirituſſanctus agit feſtum,cum in his qui cōuertuntur, videt ſibi templa parari,p.1.c.1387.c

Spirituſſanctus vnctio eſt & ſignaculū in quo verbum Deus vigilat & ſanat omnia,p.4.c.491.b

Spirituſſanctus vt accipiatur,quatuor diſponunt, ſcilicet diuinorum beneficiorum gratitudo,&c.p.1.c.655.c

Spirituſſancti dono vtrum opera iſta tribuenda ſunt,quæ pertinere videntur ad opificium?p.1.c.819.b.c

Spirituſſancti plenitudo, vtrum debuit dari immediate poſt aſcenſionem Chriſti. Arguitur contra & pro,cum reſponſione & ſolutionibus argūmentorum,p.5.c.1274.c

Spiritus ſancti operationes ſeptem,p.4.c.540.d

Spirituſſancti dona quot ſunt,& horum ſufficientia,par.4.columm.205.f

Spiritum malum eſſe in corde cuiuſq; in tempore peccati, & agere partes ſuas,certum eſt,cum ſcilicet datur ei locus per cogitationes malas & concupiſcentias,p.1.c.1237. b.c

Spiritum ſanctum acceperunt prophetæ apoſtolique ante reſurrectionem,ſed erat alius modus donationis futuris poſt reſurrectionem,p.5.col.1149.b

Spiritum ſanctum vocat Ezechiel ſpiritum ſuum,p.4. 1353.b

Spiritum ſuperiorum numerus in cognitione humana nō eſt, p.3.c.251. a

De ſpiritu tuo auferam,&c.quomodo intelligendum,parte 1. col.1134.e.f.& c.1243.a.b

ſpiritu mendacii deceptus eſt Achab,p.2.c.850.f

Splendor omnis generis humani flos fœni eſt,p.4.c.348.d

Spolia diuiduntur tam inter eos qui belli pars fuerant, quàm qui domi remanſerunt,par.1.c.1408.e

Spolia Aegyptiorum ſubmerſorum (vt Hebręi dicunt) fuerūt maiora & precioſiora quàm illa quæ aſportauerant de Aegypto per accommodationem,p.1.c.627.a.b

Spolia appellat Iſaias omnes eos qui abducti ab errore dęmonum adhæſere Chriſto,p.4.c.108.d

Spoliatores eccleſiarum & horum perſuaſores per quos ſignificantur,& quomodo,& per quos puniuntur,p.4.c.2397.c

Sponſa in canticis comparatur horto, & quare, p.3.c.1811.b

Sponſauit Deus eccleſiam,quando & per quos,p.4.col.1718.f

Sponte naſcētes dum veter dominus metere,humanitatis officia docet,p.3.col.1124.d

Sportæ ſeptem fragmētis plenæ,ſeptem diebus creationis, & ſeptem donis ſpirituſſancti coaptantur,p.5.c.609.a.b

Spuere in faciem alicuius,ſignum eſt contemptus & indignationis,p.1.col.1251.c

Spuunt in faciem Chriſti qui hodie credūt,ſed peruerſis actibus verba eius & promiſſa regni deſpiciunt quaſi fabula, p. 5.col.453.c

Squalidi vicijs ſunt hæretici & erroribus maculati,ideo a ſocietate & a conſortio ſanctæ eccleſiæ ſeparantur, p.3.c.1229.a

Squalidi calamitate & miſeria perhibentur, qui & morū ſunt pernicie,& ſuum prauitate deſpecti,p.3.c.281.b

Squaleret nullus ſi in ſuis neceſſitatibus miſeriam voluptatis non adderet. Ibidem.

Squalentibus diutina viciorum ſorde, & in opprobrium religionis ſic iacentibus ſuccurrendum eſt continuis luctibus, & orationibus, vt miſerante Deo ad priſtinam erigantur ſoſpitatem,p.2.c.1342.d

Stabilitas viri virtuoſi in bono, per quā acquiritur æternitas regni cęleſtis, moraliter in pſalmo deſcribitur. qui de hoc Deum laudat,p.3.c.1219.a

Stabilitionis & glorificationis Chriſti ſignū euidens in regno cęleſti,fuit miſſio ſpiritu ſancti in ſigno viſibili,p.3.c.445.c

Stadium eſt octaua pars miliarij,p.5.c.999.b

Item p.6.c.1678.f

Item p.4.col.1480.e.f

Stagnum Geneſareth idē dicunt eſſe quod mare Galilæę vel mare Tyberiadis,ſed tamen hoc eſt differenti ratione,p.4. c. 2337.c

Item p.2.c.28.f

Staneum cum ex arte componitur argenti ſpęciem męntitur, p.4.c.1246.f

Stannum alia metalla ab igne defendit, & cum ſit æs vel ferrum natura duriſſimum, ſi abſque ſtanno fuerit, vritur & crematur,p.4.c.2205.b

ſtare vt veſtis dicitur,quod non poſſe ſtare monſtratur, p.3.c. 355.a

ſtat qui ſtabili conſiſtit gradu,p.4.c.2198.d

ſtatera doloſa tripliciter dicitur, &c. parte tertia, columna 1648.d

ſtatio Chriſti corā principibus ſacerdotū, ſedentibus in conſilio

ſilio ad iudicandum, figuratur per Abraham ſedentem, &c. p.1.col.229.b.c
Status eccleſiæ, vide in Eccleſiæ ſtatus.
ſtatus quicunque proſper temporalis vel ſpiritualis intelligitur per arborem, & de vtroque declaratur, p.4.c.1556.e.f
ſtatus tres excellentes in eccleſia, ſ. prælatorum, principum, & ſtatus religioſorum, per quos ſignificantur, p.1.c.1418.f
ſtatus vel ordines tres ſunt communiter in populo ſubdito, ſ. agricolæ, milites, & Deo ſeruientes, p.1. c.1159.c
ſtatuta grauia & iniqua ſuggerunt fieri conſiliarij cupidi principum & prælatorum, vt ex eorum tranſgreſſione innocentes accuſare valeant, & in rebus vel perſonis damnificari, p.4.c.1566.f
ſtella quælibet habet fortitudinem, ſ. potentiam & virtutem actiuam ad influendum in iſtis inferioribus, p.4.c.357.c
ſtellas nominant aſtrologi nomine alieno, ſed dominus nomine ſuo vocat eas, p.3.c 1571.b
ſtella quæ venit ſupra vbi erat puer, & ſtetit, in Chriſto permanſit, & nunquam ab eo receſſit, & deitatis eius indicium illam ſtellam fuiſſe arbitror, ait Origenes, p.1.c.1361.c
ſtellæ clauduntur duobus modis, p.3.c.122.f
ſtellio ſpecies reptilis habentis maculas in cute lucentes, p.3. c.1739.c
Item p. 1. c. 1006.f
ſtephanus mortuus eſt anno aſcenſionis domini, p.6.c.1306.e
ſtercora boum deſiccata in campis colligũtur, & inde fit ignis in aliquibus terris, vbi eſt defectus lignorum. Et idem poſſet fieri de ſtercoribus humanis, p.4.c.1116.e
ſternutatio vnde in homine cauſatur, p.3.c.347.a
ſtibium quid dicatur, p.2.c.1129.& c.1134.e.f
ſtigma quid ſit, p.6.col.523. a
ſtimulos primos & ſecũdos cogitationum, ſine quibus nullus hominum eſſe poteſt, an & quando Deus punit, p.4.1211.b
ſtimulos carnis qui zelo Dei compunctus contemnit, comprimit vel ſubiectos ne laſciuiant corrigit, ſempiternum ſacerdotiũ acquirit, pertinens ad eundem de quo dicitur: Tu es ſa. in æter. &c. cum quo regnum poſſidebit, p.1.c.1376.d.e
ſtipendium vnde & quare ſic dicitur, p.6.c.87.a
ſtoici philoſophi ſunt, & quid docuerunt, p.6. c.171.b
ſtorax arbor Arabiæ, p.3.c.2095.b
ſtruthio pennæ auium ſimilitudinẽ habet, ſed volatus eorum celeritatem non habet, p.3.c.372.e
ſtudentes nouelli quomodo Athenis probabantur de virtute patientię, & quòd impatientes repellebantur, parte prima, col.412.f
ſtudentium vniuerſitas in doctrina Gẽtilium, ſignificatur per mulierem Gentilem, p.5.c.1085.c
ſtudium ſacræ ſcripturæ dicitur vterus, p.4.c.582.f
Item p.2.col.193.c
ſtudium ſacræ ſcripturæ ad hoc ordinari debet, vt diabolus ſpolietur animabus quas decepit, p.4.c.109.c
ſtudio literarum incumbere quæ tempora magis conducant, p.3.c.2166.f
ſtultitia alicuius magis apparet quando poſitus eſt in ſtatu ſublimi, ſicut turpitudo ſimiæ magis apparet quando aſcendit, p.3. c.1739.c
ſtultitia parua ponderoſior vel precioſior eſt quàm ſapientia & gloria, quomodo hoc conſtruatur & intelligatur ſecundum Hebræos & Latinos, p.3.c.1802.f
ſtultitiæ vitium graue eſt, ſed non leuius verboſitatis, parte 3. c.1727.b
ſtultus eſt omnis peccator, qui terrenis actibus deditus, in futurum nihil præuidet, p.3.c.1667.a
ſtultus reputat flagella, labia ſui correctoris, &c. parte tertia, c. 1645.c
ſtultus ardeſcit deſiderio gulæ propter vilem cibum, par. 1. c. 298.a. Interl.
ſtultus vnde dicitur, p.3.c.78.f
ſtultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur, ſi cum aliis ſignis non probatur, p.3.col.158.f
ſtultus docens vel prædicans eſt ſicut ebrius habens ſpinam qui pungit ſe & alios, p.3.c.1717.c
ſtultus totum ſpiritum ſuum profert impatientia impellente. p.3.c.1727.b
ſtultus ad vltionem ſuam iræ perturbatione ſuccenditur, ſapiens autem paulatim eam maturitate conſilij extenuat & expellit. Ibidem.
ſtultorum exultatio ignominia. Sic ex ſcriptorum vicio habetur. Nã Hebraica veritas habet. Stultorum exaltatio ignominia, p.3.col.1618.f
ſtultorũ cor diſſimile eſt ſibiipſi varijs cogitationibus, & nunquam idem manet, p.3.c.1667.a
ſtultos qui propter ſtultitiam amat, quia mimi ſunt vel hiſtriones, &c. licet ſapiens videatur, ſtultorum damnatione tenebitur, p.2.c.1645.a.b
ſtuporem inducere prouerbium, p.4.c.630.d
ſubdiaconi qui nunc ſunt in eccleſia in officiis Leuitarum, oblationes in templo ſuſcipiẽtes a populo, per Nathinęos deſignantur, p.2.c.1284.c
ſubditi boni, etſi propter infirmitatẽ ſe abſtinere vix poſſunt ab obtrectatione præpoſitorum, tamen humiliter loquuntur, & de hoc figura in Dauid, p.2.c.471.b.c
Item p.3.c.323.b
ſubditorum inordinatio redundat in verecundiam prælatorum, p.3.c.1664.f
Pro ſubditorum qualitatibus diſponuntur acta regentium, vt ſæpe pro malo gregis etiam vere boni deliquat vita paſtoris, p.2.c.118.b.c
ſublimium vitam diſcere & admirari ſimplices gaudent, & quos virtutis imitatione nequeunt, pię venerationis amplectuntur affectu, p.2.c.731.a.b
ſubſtantia dicitur illud quod eſt quæque res, p.3.col.925.b
ſubſtantiæ ſpirituales nec loco nec tempore continentur, p.3. col.1765.a
ſubſtantiam in æternam homo omnibus phantaſiis abiectis aliquatenus conſpicit, & ſi non quid ſit apprehendit, agnoſcit certe quid non ſit, p.3.c.73.a
ſubſtantias cæleſtes humana forma præditas diſtribuunt viri diuina ſapientia repleri, p.2.c.1520.d
ſubtilia, curioſa & inutilia quærẽtes audire, ſignificantur per illos qui quæſierunt ſignum de cælo, p.5.c.275.c
ſubueniendum eſt proximo per accommodationem, per eleemoſynæ dationem, & per fideiuſſionem, p.3.c.2119.c
ſubuertit Deus cælum, infernum, terram, mare, & quomodo, p.3.c.143.b
ſubiecti inuicem eſtote, non ſolum auditores prælatis, ſed etiam prælati ſubditis. Nam etſi dignitas maiorum eſt adminiſtratoria tamen eſt, p.6.c.561.b. Item p.1.c.170.f
ſubiecti boni qui ſuperiorem delinquentem cum debita reuerentia monent charitatiue, antequàm eccleſiæ denunciẽt, ſignificantur per iſtos qui verenda patris operuerunt, parte 1.col.172.e.f. Item p.2.c.468.f
ſucceſſionis gradus in participatione hæreditatis, & corporalis & ſpiritualis exprimuntur, p.1.c.1381.b.& c.1383.c
ſucceſſores diſcant eccleſiarũ principes ſibi ſignare teſtamento nõ propinquitate carnis, ſed Dei iudicio ſucceſſoris electionem permittere, p.1.c.1385.a
ſudor Chriſti factus eſt ſicut guttæ ſanguinis, quomodo vel an ſupernaturaliter, p.5.c.978.f
ſudor mortis delitiæ viuentis, p.3.c.1763.b
ſue, non eſt nomen vxoris Iudæ patriarchæ, vt aliqui credũt, & male, ſed eſt nomen patris illius vxoris, p.1. colu.388.c. & c.391.f
ſuggeſtio prima diaboli mollis eſt, ſed recepta vſu roboratur, p.3.c.385.b
ſuggeſtionis ſuæ dente conterere mundam vitã ſpiritualium diabolus quærit, quod præualet in his qui ex illa placere Deo non appetunt, ſed hominibus, p.3. ibidem.
ſuggeſtionum diabolicarum quędã callida argumẽta ita ſunt perplexa, vt ſi quis peccata velit fugere, ſine aliquo peccati laqueo

laqueo non poſſit,nec poſſit abjvno ſolui niſi alio alligatus, p.3.ibid.
Sum,verbum ſubſtantiuum duplicem habet ſignificationem, & quare ſic dicatur,p.5.c.1016.e
Summa gratiæ & veritatis,eſt cognitio ipſius trinitatis,par.1. c.783.b.c
Omnis ſumma diſciplinæ noſtræ in miſericordia & pietate eſt,p.6.c.710.d
ſummum ius ſumma iniuria eſt,p.3.c.1787.c.Interl.
Summam electorum ſuorum, non ſolum eorum qui in fidei munditia perſeuerant dominus in libro æternę memoriæ continet, ſed etiam eorum qui reſipiſcendo ad fidem redeunt,p.2.c.1282.d
Sunamitis iſta quæ eſt,vxor & virgo tam feruens vt frigidum calefaceret,tam ſancta,vt calentem ad libidinem non prouocaret,p.2.col.671.
Superbia dicitur initium omnis peccati, ſimiliter & auaritia dicitur radix omnis peccati,& quomodo,p.6.c.723.c
Superbia ſequitur diuitias & ſcientiam,p.6.c.574.e
Superbia poſt omnes virtutes ſeruit,p.5.c.84.e
Superbia ſola in recte factis cauenda eſt, cætera vitia tantum in male factis,p.6.c.449.b
Superbia citius & magis apparet in oculis quàm in alijs partibus corporis,p.4.c.153.c.154.f
Superbia inter vitia eſt regina,alia sũt duces,& illos mox multa vicia ſequuntur,p.3.c.378.d
Superbia intrinſecus ſe celat,& inde ſiunt, aperta mala, ſicut radix inferius tegitur,ſed ab illa rami exterius panduntur, p.3.c.409.b
Superbia comes eſt inuidiæ,nec fieri poſſunt vt ſuperbus non inuideat,p.3.c.853.a
Superbia occulta in moribus,cum ſe putat aliquid eſſe qui nihil eſt,cõparatur auræ noxiæ,quæ latenter nocet fructibus, p.3.c.1029.c
Superbia omnium peccatorum maxime execrabilis, par.4.c. 1286.e
Superbia maxime præmitur genus humanum,p.4. c.681.c
Superbia quãdo diabolum deiecerit, vt naturam ſibi bonam praua voluntate peruerteret, ſcriptura nõ dicit, ſed ex hac homini inuidiſſe ratio oſtendit,p.1.c.91.c.& c.99.b.c
Superbia quandoque non ſonat vitium,ſed ſupereminentiã, p.3.c.1685.c
Superbia al quando mala,aliquãdo bona, p.4.c.499.a. 488.f
Superfluum eſt aliquid in natura humana ratione indiuidui, quod tamen eſt neceſſarium ratione ſpeciei,p.1.c.81.a
Superbiam Iudæorum comprimit Ieremias,p.4.c.881.c
Superbiæ vitio laborare poteſt etiam paruus vel minimus, etiam ſi nulla dignitate vſus,p.2.c.166.e.f
Superbiæ ſoboles ſunt vii. principalia vitia,p.1.c.717.b
Superbiæ quatuor ſunt ſpecies,p.5.c.937.a
Superbiæ elatio ibi non deerit,vbi communis naturæ per miſericordiam non conſideratur æqualitas, ſed mundani fauoris appetitur vanitas,p.4.col.2381.b
Superbiæ ſeminarium eſt ſaturitas panis,abundantia rerum, & ocium,p.4.c.1196.e
Superbo eſt remedium,vt quod non poteſt tranſgredi,deſpiciat,p.9.c.408.b
Superbum ſe humiliare faciunt quatuor,p.4. c.878.f. 879.b
Superbi modus,æſtimare quòd nullus niſi ipſe debeat honorari,p.2.c.1639 c
Superbi indignantes ſolent labia mordere, attonitos habere oculos,& præſentia non videre,dũ taciti ſedula mente pertractant,p.3.c.1676.d
Superborũ modus eſt de aliis contẽptibiliter loqui,p.2.1600.f
Inter ſuperbos & arrogantes nunquam vnitas & firma concordia ſeruari poteſt,p.4.col.2340.e
Superbire ſolẽt electi in quibuſdam actibus, ſed prius quàm vitam finiant,ab elatione corda commutant, impius verò diebus omnibus ſuperbit,p.3.col.177.a
Superbiendum non eſt ſi abundamus opibus, p.2. c.326.e
Superior in ſpiritualibus aut tẽporalibus per electionem inſtitutus, debet eſſe de nouiſſimis, ſecundum quod nouiſſimus dicitur dupliciter,p.4.c.1321.c
Superioris boni facta bene iudicare debemus, & bene loqui de illis,niſi Deo permittente erraret manifeſtę,p.5.c.124.f
Superioris ſui turpitudinem qui cooperire ſtudent quantum bono modo poſſunt,ipſi ſunt benedicti a domino,& ſignificantur per viros Iabes,p.2.c.522.f
Superiores boni ſubditis ſuis etiam ingratis & indignis exhibere debent charitatis beneficium,p.1.c.1281.c
Superiores exemplum habent ceſſandi a correctione ſubditorum in paſſione poſitorum,donec tranſeat paſſio, niſi periculum in mora probabiliter timeatur,p.1.c.533.c
Superiores quando malis exemplis corrumpũt populum ſibi ſubiectum,tunc comedunt paruulos ad menſuram palmę, p.4.col.970.f
Superiores,etiam infidelibus,obediendum eſt,p.2.col.929.c. Etiam malis reuerentia exhibenda eſt, quamdiu tolerãtur a Deo,col.1076.e
Superſtitio quid eſt,p.6.c.1233.c
Superſtitionum vaniſſimarum cultores ẽtſi aliquãdo vera dixerunt,non propterea fides accõmodanda eſt, p.1.1075.b
Superſtitioſa doctrina ſemper habet aliquid boni admixtũ, & illud bene docetur in publico : illud autem quod eſt falſum & ſuperſtitioſum,in ſecreto.Sic facit aſtrologia,&c.p. 3.c.1642.f
Supplantator eſt qui vſurarũ captat emolumẽta, p.2. 1518.e
Suppliciũ quod noctu erogatur atrocius eſſe ſolet,p.4.173.b
ſupplicium iure quis patitur. Iniuria autem iuri contraria eſt, p.3.c.1568.e
Supplicii magnitudo pro magnitudine iniquitatis. Nõ enim (vt Stoici putant) peccata omnia ſunt æqualia vel pœna,p. 4.col. 1149.b
ſupplicio nunquam careant, quorum mens in hac vita nunquàm voluit carere peccato,p.6.c.35.c
ſuppliciorum annum ſi rependat Deus pro vnius diei peccato,imo ſi diem pro die reddat, quamuis iuſtum, non videtur eſſe benignum,nec conuenire diuinæ bonitati.Reſponſio ad hoc notabilis per ſimile naturale, p.1.c.1263.b.c
ſuppliciorũ materia ex propriis peccatis naſcitur. Sicut enim quandiu humor eſt in cadauere, vermes naſcentur ex putredine,ſic ex ipſa materia peccatorum gignũtur ſupplicia, p.4.c.161.a
ſurgentes diluculo,cum ita Deo placere curamus,nõ vt prius ad agenda humanæ fragilitatis neceſſaria procedamus, quàm deuotis nos orationibus Deo commendemus, holocauſtum mane offerimus,p.2.c.1289.b
Surgere eſt ſignum animi erecti,ſicut econtrario proſterni vel cadere,ſignum eſt animi a ſuo ſtatu deiecti,p.3.c.32.c
Surgere dicitur Deus, quando quaſi de ſummo euigilat ad vindictam populi ſui,p.4.c.2108.d.e
Sus eſt animal immundum ſecundum legẽ,& ſanguinem ſuillum offerre erat abominabile coram Deo, p.4. c.527.a.b
Sus dum in luto lauatur,ſordidior redditur, &c. parte ſexta, c.1364.d
Suſannæ hiſtoria quando geſta eſt,p.4.c.1785.c
Suſcitatio eorum qui per negligentiam peccant,operoſios eſt quàm qui per neceſſitatem & infirmitatem, p.6.c.1197.b
ſuſcitatio ſeminis quare ſtatuta fuit fieri per fratrem defuncti,p.1.c.1713.a.b
Suſa vel Suſis,metropolis regionis Elamitarũ, in qua Daniel turrim excelſam extruxit, & vſque in præſens noua videtur: in ea conduntur reliquiæ regum,& cuſtos Iudæus eſt, p.4.c.1589.b
Item p.2.c.1105.c.& c.1345.a.b
Suſpendebatur in ligno apud Hebræos nullus niſi blaſphemus & idololatra,& ideo ſi diu remaneret ſuſpenſus,daretur occaſio hominibus,vt loqueretur de blaſphemia illa,& idololatria p.1.c.1585.a
Suſpicio quid eſt,p.1.c.1566.f

Suſpicio eſt maximum humanitatis vitium, quæ aliter putat quàm ſit veritas,p.3.col.1360.f
ſuſpitiones ſi vitare non poſſumus (quia homines ſumus) iudicia tamen,id eſt,diffinitiuas firmaſque ſententias continere debemus,p.6.c.225.b.c.
ſuſpicia ſanctorum patrum de mora Chriſti venturi in mundum,ſignificantur per fletum parentum Tobiæ, par.2.col. 1535.c
ſuſurrium eſt ipſa locutio intima,p.3.c.71.b
ſymbolum fidei per duodecim apoſtolos ordinatum eſt, p.2. c.1326.c.f
Item p.3.col.1705.a.b
ſynagoga dum Chriſtum purum hominem credens,adulterino complexu conſtringere voluit,ipſe tegimen literæ oculis eius obiecit,&c.figura de Ioſeph,p.1. col.397.d
ſynagoga de eccleſia hanc mercedem accipit, vt vltra idola non colat. Videns enim gentiles ita ad Deum conuerſos, erubeſcit vltra idola colere,p.1.c.486.d
ſynagoga repudiata eſt a Deo tanquam a viro ſuo, parte 4. c. 423.a
ſynagoga per diuerſa ſignatur ſiue figuratur,parte prima,colum.1601.
Item p.2.c.1619.c.& col.1213.a.b.& c.913.a.b. & col.816.d. & col.313.c
Item p.3.c.373.b
Item p.5.c.534.c f.& c.816.d.& c.608.e
ſynagoga dicenda eſt Idumetica,a quodam Idumęo,ſicut eccleſia dicitur Apoſtolica ap Apoſtolis,parte 4.colum.314.f. & c.1916.f
ſynagoga eſt mater Chriſti,p.3.c.32.e
ſynagoga,vna pene eademque ætas naſci, & gentes cœperũt idololatria fœdari,p.1.c.536.d
ſynagoga eſt locus vbi cõueniebant legisperiti & communis populus ad audiendum doctrinam legis,p.5. c.492.f
ſynagoga quatuor habuit ordines ad eruditionem ſuorum, ſcilicet principes ſacerdotum, ſeniores populi, ſcribas, & Phariſæos,p.4 c.1397.c
ſynagoga dicitur vxor domini,in legis fœdere carnali ei intelligentia ſubiecta,p.3.col.208.d
ſynagogæ matris per Agar ſignificatæ,ceruicem grauauit populus inſipiens,dices,Sanguis eius ſuper nos,&c.& de hoc figura,p.1.c.258.a
ſynagogæ ſacerdotes, quia dum ab intellectu incarnationis Dei perfidia ſua obſcurati ſunt,veri ſacerdotij miniſterium perdiderunt,& de hoc figura,p.2.c.1157.b
ſynagogam ſignificat Sara,quæ in vmbra ſacramentorum ſe abſcondens,Chriſtum veniſſe non credit, parte 1. c.233.a. Interl.
ſyndereſis dicitur aduerſarius,& quare,p.5. figuratur per Ioſue,p.2.c.143.c
ſynodos quatuor habuerunt apoſtoli, & de quibus, parte 6. col.1209.b
ſyria eſt omnis regio ab Euphrate vſque ad mare magnum, p 5 c.91.c.& c.707.b
ſyriæ regum poſt Alexandrum magnum catalogus, parte 4. c.1645.b. per totum,& c.2214.e
ſyriæ rex propter Deum in ſe iratum corruit in languorem,p. 2.c.909.e
ſyrorum mos erat per parabolas loqui,par.5.c.308.c

T

T Litera figura crucis in qua pendebat dominus, parte 4. c.1147.c
Tabernaculum a Dauide factum quo Moſis tabernaculum cooperiret,p.2.c.1075.b
Tabernaculum vocat Ieremias nõ modo templum diuinum, ſed etiam domos & turres,& porticus,p.4. c.665.a
Tabernaculum cum omni ſupellectili ſua prius vnctum eſt, quàm tabernaculi ſacerdos Aaron,p.1. c.677.a
tabernaculum quid eſt,p.6.c.1180.f
Item p.4.c.955.b.Item p.3. c.528.f
tabernacula ſunt eorum qui ſemper in via ſunt & ambulant, nec itineris ſui terminum repererunt,p.1.c.1355.a.b
tabernaculum quod habuerunt Iudæi per eremum, quomodo de loco ad locum translatum eſt,p.4.c.303.a
Item p.2.c.1087.a
tabernacula quæ inhabitaſſe Abraham,Iſaac & Iacob dicuntur,quæ & qualia fuerunt,p.1.c.883.c. & col.956.f
tabernaculorum feſtum quare & quando celebratur ab Hebræis,p.1.c.613.b.c.& c.1111,& c.1395.a.b
tabula in vna erant ſcripta tria præcepta,in alia ſeptem ſecundum doc. noſtros, Secundum Hebræos in qualibet tabula erant quinque ſcripta,p.1.col.825.b.& col.827. & colum. 1209.d.e.Sed c.899.b. dicitur ſecundum doctores Hebręorum,tantum quatuor præcepta erant in prima tabula,cætera vero ſex in ſecunda tabula.
tabulæ duæ teſtimonii decem verbis ſignantur, vt per ipſum numerum figura crucis exprimeretur,quem ſignificat x. litera,quæ in ſpecie crucis formatur,p.1.c.1989.c
tabulæ teſtimonii dicuntur duæ tabulæ lapideæ,& quare,p.1. c.825.c.& c.1494.d.e
tabulis in duabus ſcripta eſt lex propter duo teſtamenta ſignificanda, vel quia ſunt præcepta, dilectionis Dei & proximi,p.1.c.673.a.b
tacere & loqui pro tempore, eiuſdem ſapientiæ eſt, parte 4. col.2108.f
tacere nemo contentus eſt audiens nomen ſuum in rixa, ſed tacito nomine,audiens de ſe aliquod dictum, quandoque diſſimulat,p.6.c.231.c
tacens conſumitur,qui intus in ſe inuenit vnde vratur,par.3. col.162.e
tacendo,loqui diſcamus, p.4.c.1103.b
Quaſi vas ſine operculo vel ligatura polluitur, qui per ſtudiũ oſtentationis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur, p. 1. c.1306.d
taciturnitatem quæ bona comitantur, p.6.c.1288.f
tactus in certitudine homo excedit omnia animalia, non autem in alijs ſenſibus,p.3.c.152.f
talentum triplicis menſuræ traditur. Minimum librarum quinquaginta, medium librarum lxij. ſummum librarum cxx. p.2.col.1320.e.f
talentum reputatur hoc quòd cuique datur in rebus mundanis vel ſpiritualibus,de quo eſt rationem redditurus,parte quinta, col.413.a.b
Tamyris regina Scytharum Cyrum regem Perſarum cum ducentis militibus enecauit,&c. Dixit autem regina cum miſiſſet caput eius in vtrem humano ſanguine plenum, Satia te,inquit,ſanguine quem quæſiſti,p.4.c.2169.a.b
tardum videtur quod magno deſiderio quęritur, parte tertia, c.945.a.b
tartari legem Mahumeti acceperunt pro maiori parte illius populi,p.6.c.1596.f
tartari de terra ſua exeuntes anno M.ccii. multos populos, tã Chriſtianos quàm Paganos occiderunt,p.6.c.1660.f
tartari habent quaſdam ciuitates pro mercatoribus & artificibus.Sed nobiles & homines armorum habitant in campis, & in tentoriis,p.4.c.877.c
tartari per ignem credunt omnia purgari,& per tranſitum inter ignes æſtimant ſe purgari,p.3.c.1230.f
Item p.2.c.937.c Item p.1.col.1563.a.b
tartarorum principem homines extranei accedentes, ante tranſeunt inter ignes,par.1.ibid.
tau vltima literarum inter Hebraicas, & illius myſticus ſenſus,p.4.col.948.a.& col.1147.a
Item p.2.c.203.b
tecta domorum in terra promiſſionis erant plana, & ibi conueniebant homines cauſa recreationis & collocutionis, & ideo niſi ibi fierent retinaculum, immineret periculum, p. 1.c.1588.e.f. Vide in Palæſtinorum mos,&c.

Tecta

Index.

Tela dum accenditur,odorem quidem ſuauem habet, lumen ſed obſcurum,p.3.col.398.e
Tela aranearum ſtudioſè texitur,flatu ventu venti diſſipatur, p.3.c.117.a
Temeritas illorũ,qui licet diuerſis pęnis multati,ſemper in duritia ſua manent,tanquam nullum habeant rectorem, ſignificantur per locuſtam,p.1.c.575 a.b
Temperantia infuſo,ſupra temperantium politicam non ſolũ reſcindit carnis delectatione,ſed vlterius, vt corpus totaliter redigatur in ſeruitute animæ,p.6.col.414.f.Item,p.3.c. 1355.c
Templum Dei vocauit Dauid ſcabellum pedum ſuorum,p.4. col.952.f
Templum Hieroſolymis vnicum in mũdo fuit venerabile, ad quod homines confluebant,p.2.c.757.c
Templum Hieroſolimys tipus erat templi hominum qui ſunt ſoli aptiſſimum Dei habitaculum,p.2.c.761.b.c
Templum Hieroſolymis celebre ante crucẽ Domini,poſt crucem dereliquit Dominus domum ſuam,p.2.c.82.d
Templum reædificabitur in aduentu Meſſiæ,vt dicit Ra.Sa.& Iudæi per ordinem diſperſi ibi in momento congregabuntur,p.3.c.814.f
Templum ſecundum ædificatum per Zorobabel quinque res notabiles habuit,quæ non fuerunt in templo Salomonis, p.4.c.315.c
Templum diuina diſpoſitione deſtructũ ex 42.anno poſt paſſionem Chriſti,& quare,par.5 colu.1091.c. & col.389.c. & col.615.c
Templum Chriſti proprie incępit à principio prædicationis Euangelii,non ex lapidibus inſenſibilibus,ſed ex Chriſti fidelibus,p.3.c.1181.c
Templum Domini eſt quilibet fidelis,Et hoc templum debet dedicari ad ſimilitudinem materialis templi,par.4. colum. 2385.c
Templum noſtrum Dei,ſpirituſancto recedẽte,prius ſeductionibus &indiſciplinationibus repletur,deinde venit in ruinam ſicut corpus anima recedente primo frigeſcit,deinde putreſcit & ſoluitur,p.5.c.388.f.& 389.c
Templum interius eſt cor,altare ibi eſt fides, & quale,& quomodo ibi munus offerendum,p.5.c.108.c.f
Templum Domini illud vere eſt,in quo fides vera,conuerſatio ſancta, & omnium virtutum chorus, parte 4. columna 639.a
Templum ædificatum eſt vt aiunt Hebræi in hunc montem, quem Dominus Abrahæ monſtrauit, dicens: Vade ſuper vnum montium,&c.Et ille mons poſtea additus eſt ciuitati p.1.col.263.b.c.& col.270.a.b.& col.370.c.f
Templum aliquando proprie accipitur pro domo templi,& diuidebatur in duas partes.Vna pars,ſanctum.Alia,ſanctumſanctorum.Aliquando templum large accipitur.ſ.quędam platea quadrata ante templum,clauſa muro , p.5.columna 346.f
Templum erat domus magna facta ad modum turris quadratæ cuius duo latera ſibi oppoſita ſunt longiora in triplo duobus aliis ſibi oppoſitis,propter quod hęc domus aliquando vocatur turris.p.2.c.713.c.Item,p.1.co.370.f
Templum habebant Iudæi tãtum vnum,vbi poterant offerre & immolare ſcil.in Ieruſalem,licet haberent alia loca in ciuitatibus & villis,in quibus conueniebant ad orandũ,ad ad diendum verbum Dei,& ad alia tractandum,p.5. columna 179.c.& colum.793.c.Item,par.3.col.1867.c.Item,p.1.col. 678.f
Templum Salomonis circa ſe habuit tria atria,& quare,& vbi p.4.c.1137.c
Templum primum quando tempore poſt exitum de Aegypto fundationẽ habuit,& quando tempore conſtructũ,& quanto tempore ſterit vſque ad deſtructionẽ per Nabucodonoſor,par.3.col.983.c.Item,par.2.c.51.b.c.& col.218.c.f.& c. 1053.c.& c.1579.c
Templi primi & ſecundi in Ieruſalẽ conſtructio,dedicatio,reſtauratio,prophanatio & deſtructio,quando & quanto tempore & per quos facta ſit,par.4.colum.2364.a.b.Item, p.2. col.1311.b.c
Tempus vitę præſentis non eſt tempus optatum a viris ſanctis ſed tempus vitæ futuræ,quod eſt tempus recipiendæ mercedis,p.3.col.168.f
tempus quæ Chriſtus Apoſtolos virtute armatus ad prędicãdum miſit ab Ezechiele pręfiguratum,p.4.c.1102 f
tempus omne conuenit verbo Dei.Modo enim legendum eſt modo Deo cantandum eſt,modo orare modo docere, modo exhortari,modo increpare conuenit,&c.p.1.c.1225.a.b
tempus magis mutatur ſecundum Lunæ curſum,& ideo tempus nouum dicitur noui Lunium,p.3.c.2191.c
tempus omnino non eſſet ſi nullus motus eſſet vel corporalis vel ſpiritualis creaturæ,quo ꝑ præſens pręteritis futura ſuccederent,p.1.c.62.e.f
tempus quadruplex.Primum ante legem,ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia:quartum eſt in futuro, parte 5.columna 269 a.b
tempus ſumptum ſingulariter in ſcriptura ſignificat vnum annum pluraliter vero abſque numero determinato ſignificat duos annos ſecundum communem modum loquendi Hebræorum,p.4.c.1769.c
temporis cuiuſlibet verba,vt fuit,eſt,erit,de Deo vere dicuntur,p.5.c.1268.d
tempora quinque in procreatione naturali & alitione. Ita ſimiliter in ſpirituali,p.3.c.1464.e
tempora labuntur,& demonſtratur hoc verſiculo,Sed fugit in terea,fugit irreparabile tempus.Heu,heu fugaces Poſthume Poſthume labuntur anni,p.5.c.1973.c
tempora ſic Deus poſſidet,vt ſub potentiæ ſuę pręſentia coanguſtet,p.3.c.28.e.Item,p.1.c.512.e.f
tempora obſeruatio magnum lectori Prophetarum comodũ, p.1.col.11.a
temporum ſunt diſtinctiones tres pręteritum,præſens,& futurum,& quatuor viciſſitudinis,p. 2. c.1095.b.c
temporum ſupputatio multis modis accipitur penes diẽs & annos,p.1.In Prologo Lyrani ſuper Geneſi.
temporum annotationes ſumuntur ab aliquo euentu notabili p.4.c.2352.f
temporalia bona dat Deus bonis & malis,&quare.Item tollit a bonis,& malis,& quare,p.3.c.900.f
temporalia bona vbicunque in ſacra ſcriptura promittuntur pro virtutum actibus,ſub illis intelliguntur bona ſpiritualia & æterna,tanquam principaliter promiſſa, par.4. col.25.c. & col.384.f.& c.482.f.& col.526 d.& col.611.c.Item, p.5. col.919.c.Item,par.6.col.840.f.Item.par.3.c.1152.f.& col. 1184.c.& col.1561.c.& c.2100.d.Item,p.2.col. 1083.b.c. Item,par.1.col.207,b.c.& col.626.e.f.& col. 1133.c. & col. 1299.b.c
temporalium abundantia circa quam verſatur mundana cupiditas,adminiſtrat materiã & fomentum omnibus viciis, ſicut radix nutrimentum ramis,p.5.c.908.f
temporalib. & caducis ſobrie vtamur,non quaſi bonis noſtris ſed ad ſubſtentationem datis,par.6. columna 657.c. & col. 726.d
tempus & non tempus pro parte faciei ait Nico.de Lyra dicẽdum eſſe ſecundum antiquam grammaticam,par.2.colum. 180.f
tenebræ duplices ſunt,interiores & exteriores,p.5.Item,p.6.c. 1332.
tenebræ ſunt duplices,quædam culpæ,quędam gehennę,p 5. c.160.f
tenebræ ignorantiæ ablatæ ſunt per Chriſtum qui eſt veritas, tenebræ culpæ per gratiam,& gloria dabitur ab eo contra tenebras gehennæ,p.5.c.1155.c
tenebræ gehennæ ſunt terminus tenebrarum ignorantiæ & culpæ,& ideo dicuntur exteriores.Ibidem.
tenebræ quomodo dicuntur eſſe in inferno, cum ibi ſit ignis qui de natura ſua eſt lucidus,p.5.c.160.f

Tenebræ lucem præceſſerunt,p.1.col.6.f
Tenebræ fiunt recedente Sole viſibili de noſtro hemiſpherio, p.5.c.1158.f
Tenebras comitatur ſemper horror,& quando minus diſcernit quis quæ circa ſe ſunt,tanto magis metuit,vndique aduerſa pauitans,p.3.c.1463.b
Tentat Deus in præmium,diabolus in interitum,p.1.columna 633.a
Tentat nos Deus,quare,& quomodo,p.1.c.263.b.c
Tentat Deus & diabolus,ſed diuerſa intentione,p.6.c.1269.a. & col.427.c
Tentare ex ſe diabolus appetit,ſed eos qui tentãdi ſunt,& prout tentandi ſunt,Deus iuſte tentari permittit,p.2.c.285.f
Tentare Deum quid ſit,p.5.col.84.f.Item p.3.c.1883.c.Item p.1.c.1500.c.f
Tentare quid ſit,p.6.col.502.f.Item,p.3. col.1896.f. Item, p. 1.c.263.b.c
Tentantur homines aduerſitatibus & tribulationibus cauſa quintuplici,p.5.c.503.c
Tentari nullus diſcipulorum grauiter ferat, qui poſitus eſt ad docendum ſi Dominus tentatus eſt,& tentantibus reſpondeat dogmata pietatis,p.5.c.314.e.f
Tentari quare permiſit Deus hominem,cum ſciret eum caſurum p.1.col.8.7.b
Tentari nos Deus ſinit,vt videamur nobis infirmi , & tamen cuſtodit,p.3.col.37.a.Item,p.1.col.27.b.c.& col.87.c. Item, p.2.col.693.a.b
Tentatio ſicut ſæpe per oculus trahitur,ſic nonnunquã concepta intrinſecus,compellit ſibi intrinſecus oculus deſeruire, p.6.c.631.a
Tentatio & probatio ad hoc ordinantur, vt aliquid ignotum manifeſtetur ipſi tentanti,p.3.c.605.c
Tentatio vox eſt diaboli:Audi qui tentatur & reſiſtit.Exaudit qui conſentit,p.3.c.66.e.f
Tentatio fit tribus modis,p.5.col.144.e.Item,p.6.col.1027.b. & col.1269.a
Tentatio humana quæ eſt,p.6.c.276.f
Tentationis fornax ſuccenditur ſextupliciter & per quot ſuccenditur.Sunt enim ſeptem tẽtationis differentiæ,p.4. col. 1544.d
Tentationis neceſſitas oſtenditur & probat,p.3.col.406.d
Tentatione ſi anima non ſallitur,continuo reſoluitur,ſicut caſi ſale non aſpergitur,corrumpitur,p.1.c.1428.d.e
Tentationes multæ nobis occurrunt,multa offendicula volentibus agere quæ Dei ſunt,& in fide multa inuenies tortuoſa,plurimas quæſtiones,obiectiones hæreticorum, contradictiones infidelium,p.1.c.611.d
Tentationes ab anima non auferuntur quamuis grandes habeat profectus quia quaſi cuſtodia & munimen ſunt ei,p.1. c.1528.d.e
Tentationes duæ ſunt,vna probationis alia deceptiones, p.5. c.1169.a.b.Item,p.6.col.1269.a.Item,p.1.c.633.a.b
Tentationum certamina & examina probationum non ſine diuino irrogari ſolere iudicio,p.2.c.614.d.e
Tentationum concuſſio infirmos prodit,p.3.c.373.a
Tentamenta mox a diabolo ſuccreſcunt cum lux diuina cor humanum illuſtrat vt plus tentationibus vrgeri ſentiat quã cum lucis internæ radios neſciebat,p.1.c.532.e.f
Tentatus eſt primus homo a diabolo cibo carnali in interitũ. Tentati autem ſumus a filio Dei cibo ſpirituali in ſalutem, p.1.c.633.b
Tẽtatus eſt Chriſtus,& quare & quomodo.Vide in Chriſtus.
Tentoria quibus paſtores vtuntur quis primum adinuenerit, p.1.c.122.d.c
Terra ſata diuerſis ſeminibus exiliores fructus producit,p.1.c. 1588.c
Terra cur pro aqua ponatur Exodi 15.p.1.c.623.c
Terra multis modis accipitur & terra hæc in qua habitamus non ab initio terra vocata eſt,ſed arida & poſtea terra,p.1. col.1415.b.c
Terra ſuper aquas fundata dicitur & quomodo,par.3.colum. 1492.f.Item,parte prima,columna 48.e.f.49.a.b. & colum. 62.c
Terras prius incultas antiqui patres ſuis laboribus coluerunt, & ſic cibi corporales multiplicati fuerunt in ſuſtentationem ſequentium,p.3.c.1661.c
Terra & puluis peccatores ſignificant,p.4.c.1263.b
Terminus hominis conſtitutus eſt.Iſta conſtitutio poteſt dupliciter intelligi,p.3.c.167.b
Terminus vitæ humanæ poſt diluuium non fuit centum viginti annorum.Nam aliqui dicũtur vixiſſe quingentis vel quadringentis annis poſt diluuium,p.1.c.180.d.e
Ternarius numerus eſt myſticus & oſtenditur in pluribus, p. 2.c.1338.e.f.Item,p.1.col.357.b.c
Terrꝫ ſtratores dicuntur Angeli nequam,& quare,p.1.colum. 621.a.b
Terra in elementa eſt maxime ſtabilis,cum ſit centrum mundi p.3.col.148.f
Terra diuina diſpoſitione venis aquarum eſt tota plena, ſicut corpus animalium ſanguine,& quare,p.6.c.1367.b
Terra in inferioribus creaturis videtur firmior,& ſtabilior, & tamen Deus in terremotu ipſam mouet,p.3.c.121.c
Terrænaſcentia diuerſarum ſpecierum magis fructificant in vna terra quam in alia,p.3.c.2044.f
Terræmotus vnde cauſatur,p.3.c.121.c
Terræ latitudo & longitudo quomodo accipitur ſecundum aſtrologos p.3.c.357.f.&col.366.e.& extenſius,c.995.c.Vbi etiam tangitur quę partes habitabiles & quę inhabitabiles. Item,par.1.col.773.c
terrenum regnum poſitum eſt à Deo non à diabolo ad vtilitatem genti,p.2.c.1425.c
terram ſcabellum pedum ſuorum cum Dominus vocat non ignominia,ſed gloriam ſignificat,p.4.c.526.f
terror ira retrahit a malo,ſicut amor ad bonum, p.1.columna 1484.f
terrore muta ſententiam in hominibus.Ibidem.
terrores homines faciunt pro iactantia & minas etiam his quibus nocere non poſſunt,p.1.c.1345.b.c
terrores aliquando ita conturbant animum cogitantis circumpendentibus malis,vt ſicut aquæ circunfluere videantur,p. 3.col.1114.e
teſta ex luto fit,& ſanies corporis lutum eſt,p.3.c.37.b
teſtamentum quid dicitur,p.3.c.1242.d
teſtamentum ſecundum leges humanas ciuiles & canonicas non habet robur,quamdiu viuit teſtator,p.6.c.896.f
teſtamentum vetus & nouum cum Chriſti ſacramenta quam Eccleſiæ myſteria ſub ænigmatum figuris operiunt,p.1.col. 889.a
teſtamentum vetus diſtinguitur in tres ordines ſecundum Hebræos.Primum vocant legem,ſecundum Prophetas,tertiũ agiographa,& quot,& quos libros ſingulis annumerat,p.2. col.5.c
teſtamentum vetus temporale ſignificatur,dũ mutabile oſtenditur,p.4.c.456.e
teſtamentum nouum.Vide in Nouum teſtamentum.
teſtamẽtum nouum quomodo præſtat veteri,cũ dicitur quod rota erat in rota,& vetus in nouo,& econuerſo,p.6.1449.b
teſtamentum vtrunque nobis nouum eſt,non temporis ętate, ſed intelligentiæ nouitate,p.1.c.1281.b.c.&c.1299.a
teſtamentum vetus non recipientes,vt ſunt quidã hæretici,ſic inquiunt.Quanta eſt crudelitas Dei,legis,& Prophetarum qui vſque in tertiam & quartam generationem extendit iram ſuam,ſed reſponſionem habent,p.4.c.1211.a.Item, p. 2.c.65.c.& col.75.a.b.& col.86.e.f
teſtamentum nouum abſconditum eſt in lege,par.1.columna 727.e.f
teſtamentum vetus & nouũ quare ſic appellentur,p.6.c.881.b
teſtamenti veteris & noui differentiæ,p.6.c.900.e
teſtamẽti veteris auctoritatem cur tenemus, cuius ritum non obſeruamus?par.6.col.881.b

Teſtamen-

Teſtamenti noui teſtimonium eſt vetus lex:& ergo vetus Teſtamentum dicitur teſtimonium inquantum probat & teſtatur lex inquantum iubet,p.3.c.1017.b
Teſtamenti veteris ac noui tanta eſt concordia vt neutrũ ſine altero ſit,p.1.c.1557.a
Teſtamenta duo dicuntur vbera. In quorum vno nũciatus,in altero demonſtratus,p.1.c.461.a.Interl.
Teſtamenta duo figuratur per Cherubim,p.1.c.734.e
Teſtamenta duo per Cherubim figurantur,& quare, p.2.col.1145.b
Teſtamenta duo ſignificantur per Agar & Saram,p.1.c.215.c Per noctem & diem,c.164.c.Itẽ per duo labia,p.3.c.1677.a. Per arcturũ & pleiades,c.360.d.e.Per mel & fauũ c.1384.d. Per ſeptenarium & octonarium, c.895.b. Iterum per noctẽ & diem,c.605.c.Item per duas rotas currus, p.4.col.209.c. Per duo maria,c.2168.e.Per duas oliuas,c.2207.a
Teſtamenta duo magis vicina & conuenientia quam vnita dicuntur. Multa enim veteris amiſimus,& nouæ gratię multa ſuſcepimus,p.4.c.2168.d
Teſtamentorum duorum diſtinctionem oſtendit Chriſti paſſio,p.1.c.1298 f
Teſtimonium quid eſt,p.3.c.1197.a.b
Teſtimonium firmũ habetur per demonſtrationem in his quę ſubſunt facultati naturali intellectus,ſed in his quæ ſunt ſupra facultatem hanc,teſtimonium firmum eſt per opera ſoli Deo poſſibilia,quia non poteſt eſſe teſtis falſitatibus,p.5.col.1106.d
Teſtimonium falſum in iudicio non tantum prohibet octauo præcepto,ſed etiam extra iudicium & omnis detractio. Aliter dicuntur Hebræi,p.1.c.975.c
Teſtimonium veritatis licet de Apocryphis ſumere, pa.6.col.225.c
Teſtimoniis quæ iam fuerant in Gentibus diuulgata abutuntur Apoſtoli aut Apoſtolici viri, vbicunque loquuntur ad populos p.1.c.434.e.f
Teſtis falſus eſt qui non eodem ſenſu dicta proponit,p.5.col.440.f
Teſtes Dei ſunt,qui per opera teſtantur quæ prȩmia ſunt ſecutura,p.3.c.137.b
Teſtes falſos quomodo Iudęi dicunt eſſe puniendos,& in hoc errare eos oſtenditur,p.4.c.2211.a.b
Teſtium falſorum & caluminantium voces quando reſponſionem non merentur. Ibidem.
Teſtium conditiones quomodo & qualiter conſiderandę,p.4.1646.d.e
Teſtibus duobus iniquis Suſanna eſt appetita duos teſtes & Synagoga inuenit qui aduerſum Chriſtum falſa iactarent duobus teſtibus pauper occiditur,p.2.c.843.a
Tetragrammaton. De hoc nomine quod eſt cõforme huic nomini Ieſu,vt patet,p.1.c.510.f.diuerſa notanda ſcribuntur, & ſignantur in locis infra expreſſis,& c.509.a.b.& c.510.per totum,& c.511.per totum,& c.533.c.& col.539.a.b.& c.541.c.Item,p.2.c.309.b.c.Item,p.4.col.742.f.& col.814.f.Item, par.6.col.1696.
thabita non eſt nomen commune,ſed proprium nomen puellę,p.5.c.537.b.Item,p.6.c.1117.c
thabor, terminus eſt Zabulon,mons in medio Galilææ cãpo, par.4.colum.865.b.& colum.1733.a.Item,par.3.columna 1123.b
thalmud duplex. Vnum Ieroſolymitanum,& alterum Babylonicum. Et iſtud ſecundum eſt maioris authoritatis quam primum,p.4.c.1211.a.b. Et iſtud opus fuit maximæ diabolicum,c.159.a
thalmudica doctrina vt Iudæi dicunt & firmiter credunt fuit data Moyſi a Deo in monte Sinai oretenus. Per quem & quando fuit redacta in ſcriptis,p.4.c.313.a.b. & extenſius, col.1211.a.b.Item,p.6.c.1695.a
thalmudica doctrina multa continet abſurda de Deo,& etiam iniqua,& naturalis dictamini rationis omnino inconſona, p.4.col.315.c
thamuldica authoritas apud Hebræos tanta eſt in determinationibus & in eodem gradu,ſicut authoritas vniuerſalis Eccleſiæ apud nos,p.4.c.1621.a.b
thalmudicæ facultatis fabricatores habebant duos dæmones familiares ſibi,&c.p.4.c.317.a.318.d
thalmudicam doctrinam Iudæi dicunt Dei legem,p.4.colum. 315.b
thare pater Abraham & Nachor & Labam propris ſibi Deos vendicabant,p.2.c.144.e
thargum vocatur apud Hebræos translatio Chaldaica, & eſt tantæ authoritatis apud eos,quod nullus auſus fuit ei contradicere,p.4.c.105.b.& c.365.c.& col.438.c.& col.781.c. Item,p.3.co.1287.c.Vbi habes quis translator fuit.Item apud Hebræos quaſi tantæ authoritatis eſt ſicut textus,p.1.c.125. c.& col.454.f
thalmud vel thaumum quis vel quid,& qualis,vel quale idolum fuit,p.4.c.1139.c
theatrum quid & vnde dicitur,p.6.c.1193.c
thebes alia eſt ciuitas in AEgypto, & alia in Iudæa nomine Theſba,& alia in Græcia quæ dicitur Thebe,p.2.c.219.a
themor ciuitas quam ædificauit Salomon in ciuitate,p.2.col. 1167.a
theodas fuit quidam magus,&c.p.5.col.1185.c.Item,p.6.col. 1037.
theodorus Tharanitanus Epiſcopus ſcripſit,quod & hȩretici putant Chriſtum nec veram carnem de virgine aſſumpſiſſe nec corpus corporale ſecundum carnem habuiſſe, p.5.col. 551.a
theologia dicitur fons & fluuius Paradiſi,id eſt,Eccleſiæ militantis,& quare,par.1.colu.65.a.b.c.& diuiditur in quatuor flumina propter quadruplicem ſenſum contentum in ea,p. 1.c.70.f
theologia paucorum eſt,ſublimium ſcil.& & Domino appropinquantium,p.1.c.994.c.f
theologi moderni temporis curioſitati operam dantes notantur,p.4.col.661.c.& col.1862.f.Item,p.2.col.1329.b.c.Item p.5.c.750.f
theſaurizatio quę ſit ex cauſis honeſtis non eſt interdicta à Saluatore,tanquam illicita.p.5.c.136.f
theſaurizans propter prȩſentem vitam & amorem ſæculi,continuo vermes illi ebulliunt,hos generat auaritia,& diuitiarum cæca cupiditas,p.1.c.633.a.b.& c.641.a.b
theſaurus tuus vbi eſt,ibi &cor tuum,vniuerſaliter intelligitur & de pecunia & de omnibus voluptatibus,p.5.c.872.e
thaſaurus Dei eſt voluntas eius,p.4.c.664.e
theſaurus ſumitur non ſolum pro pecunia,ſed etiam pro omni ſubſtantia,p.2.c.1123.a
theſaurum Domini vocat Ieremias vltricem ſententiam,p.4. col.898.f
threni non ſunt diſtinctus liber a libro Ieremiæ,p.4.columna 585.c
thuribula Dathan & Abiron cur Deus altari iuſſerit affigi p.1. c.1280.e
timet aliter adultera virum ſuum,aliter caſta,adultera ne veniat,caſta ne deſerat,p.3.c.1360.d
timere a cœli conſtellationibus quando eſt licitum, & honeſtum,& quando non,p.4.c.66.e.f
timere Deum ne mittat in gehennam, & timere Deum ne te deſerat,differenti modo fit,p.6.col.1409.a.Item, par.3.col. 2104.b
timere debemus in omnibus. Aliquando enim eſt gratia quã dicimus iram,& aliquando ira quam dicimus gratiam, &c. p.3.c.59.c
timere opportune cautela eſt,& trepidare inepté,ignauia,p.3. col.521.b
timor eſt paſſio de malo futuro difficili euitabili, non tamen impoſſibili,p.4.c.589.c
timor cordis cauſat tremorẽ in exteriorib. membris,p.4.636.f
timor diſſoluit viſicam,& facit fluere vrinam, p.4.c.154.f.& c. 1132.f.& col.1236.c.

Timor nimis reddit hominem aliquando ſtupidum, & quaſi impotentem ſe mouere,p.4.c.1635.c
Timor ſeruilis & initialis dicuntur eſſe initium ſapientiæ, ſed diuerſis rationibus,p.3.c.1299.b.& col.1480.f
Timor ſeruilis introducit ſapientiam ſicut ſeta filum & eſt principium extrinſecum,&c.p.3.c.1642.f
Timor ſeruilis prius,deinde amicabilis,quem Lia ſignificat libera,inde ſequitur amor purgati animi quem ſignificat Rachel,p.1.c.359.a.Interl.
Timorem magnum habentes ingidantur & palleſcunt, p.3.c.1079.c
Timores ſunt quatuor præter timorem naturalem qui omnibus ineſt,ſcil.mundanus ſeruilis,intialis,& caſtus,p.6.c.105 c.Item,p.3.c.1453.b.& extenſè,col.1480.f
Tinea de veſte oritur,& oriendo corrumpit,p.3.colu.74.c. & col.165.a.b
Tinea domum ſibi corrumpendo facit,p.3.c.261.c
Timendus non eſt qui nihil poteſt,niſi permiſſus,p.1.c.345.a. Interl.
Tinea damnum facit,ſed non ſonum,p.3.c.74.c
Titulus diaboli eſt: Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ Titulus vero Chriſti,humilitas,p.3.c.404.c
Titus vel Veſpaſianus dicuntur aper & ſingularis ferus,p.4.c.980.e.Item,parte 3.colum.1653.a.Item, parte 2.columna 363.a.c
Tobias intentatione fortis & robuſtus inuentus eſt,par.2.col.1505.a
Tobiæ liber curita inſcribitur,p.2.c.1446.d
Tobiæ laus,p.2.col.1500.c
Tobiæ hiſtoria contigit anno ſexto Ezechiæ regis Iudæ, qui Tobias captiuatus fuit per Salmanaſar regem Aſſyriorum, p.2.c.1405.c
Tobiæ lib…, Vide in Liber Tobiæ.
Tobiæ vtil…s fuit percuti cęcitate ſine culpa, vt probaretur eius patientia,quam Elymæ mago,qui pro perfidia percuſſus æternæ viſioni præparatur,p.6.col.1331.a
Tolerare aduerſa huius vitæ patienter facit, quod conſideremus eas ordinari ad finem vitæ beatæ in futuro,p.3.c.93.b
Tondere Cęſariem conſuetudo fuit apud veteres lugentium, ſignum doloris & humiliationis,nunc è contra,comam demittere,luctus indicium eſt, p.4.c.173.c. & col.644.e.f. & c.879.a.& col.1284.e
Tonitruum aliquando videtur eſſe,quando auditur ſonus rotarum curruum 1011.c
Tonitrui vox reuoluitur,vt rotatus & ſinuoſus ſonus ſentiatur,p.3.c.1011.a
Tonitrua Dominus,excitauit cum Samueli reſpōderet vt per nicarum populi arguere,p.2.c.387.b
Tonſor quem meretrix conduxit ad tondendum capillos Samſonis Pilatus extitit,cui,vinctum Dominum noſtrum tradidit & negauit,p.2.col.259.c
Tonſuram vel nomen clerici qui arripiunt,irruunt admiſſi ad Chriſti ſanctuarium tanguntque indigne,ſancta ſanctorum idcirco moriuntur & non ſolum in anima verū etiam in corpore citius ferientur,p.1.c.1187.b.& col.1188.d
Topaxius lapis præcioſus,& eiuſdem moralitas, p.6.c.681.a. Item p.4.c.1289.b.Item,p.3.c.264.b
Topher,id eſt,gehennæ pœna vel pœna gehennalis ſecundū Hebræos & Latinos, par.4. colum.285.c. ſequenti & colu.645.c.clarius.Item,par.2.col.337.a.& col.985.a. & colum.1213.b
Tophet idoli cuiuſdam ara interpretatur incluſio ſine demoratio,p.4.c.646.c
Torbinus vt brutum tractat anima rationali præditus rationem corrumpit,p.4.c.332.d
Torcular ſic dictum eſt,vt Pſalmi de torcularibus eo quod in his myſteriis Dominicę paſſionis ſint modo miſti ſancto ſpiritu feruente Prophetarū redundantius ęſtuarint,p.4.65.b.
Torculari ſæpe Scriptura comparat ſupplici um grauiſſimum p.4.c.945.c
in Torcularibus tria ſunt,ſ.preſſura,& de ea oleum,& amurca ſimiliter & vinum & acinum,quorum vnum re conditur aliud proiicitur,p.3.c.1057.b
Tormenta aliorum,remedia ſunt aliorum,p.3.c.607.a
Torrens(ni fallor ait Hieronymus)ſine additamento nuſquā reperitur in bono,p.3.c.1624.c.Vide etiam,c.95.b
Tornatura cęteris eſt promptior artibus,p.4.1865.a.Item.p.6.c.808.e.f
Torta quid & vnde dicitur,p.2.c.1083.c
Totila rex Gothorum inuaſit Imperium,&c.p.6.c.1571.c
Toxicocas,& toxicum,quid & vnde dicatur,p.4.c.637.c
Tractatus tot & tam magnificos nunquam condidiſſent,Athanaſius,Ambroſius,Hilarius,Auguſtinus & cæteri,ſi non cōtra fidem rectam fuiſſet multifarius hæreticorū error obortus,p.2.c.1378.c.f
Tractio qua dicitur: Niſi pater traxerit eum,non eſt violentiæ nec neceſſitatis,nec eſt inuiti,ſed voluntatis & deſiderii,&c. p.5.c.1127.c
Tradidit pater filium tradidit filius ſeipſum: Iudas quid fecit? p.6.c.120.f.& 485.b.c.& 557.b.& 1323.b.Item,p.4.c.503.b.Item,p.1.c.690.f
Traditur peccator ſathanæ dupliciter,p.2.c.164.e
Traditiones multæ in Eccleſia Catholica ſeruantur quarum ratio nemini patet,p.1.c.1188.d.e
trahimur hic tantum,ſed alibi faciam eum,ait Chriſtus videre quod credit manducare quod eſurit,habere quod amauit, & deſiderauit.Ibidem.
tranquillitatem caſtitatis ſemper inquietare molitur circūſtrepens ſartago libidinum,p.1.c.240.b.Interl.
transfiguratio Domini per tres viros Abrahæ apparentes denunciatur,p.1.c.229.b.c
tranſitum,an & quomodo filii Eſau vel Edom conceſſerint filiis Iſrael per terram ſuam,p.1.c.1473.c
translatio noſtra poſuit bdellium pro cryſtallus, p.1.c.71.c.& dicto Hebraica meſſahel multū æquiuoca in diuerſis locis eodem modo interpretata eſt,c.257.f.& col.263.a.& cecidit pro tentorizauit vel tentorium fixi,col.294.c.& fraudulenter pro prouidenter,col.318.c.& c.321.f. & additio pro cōtrouerſia vel contentio,c.343.a.& ſubiecit ſeruituti pro & fecit tranſire,438.f.& religio pro ceremonium vel legitimum,c.611.a.& ieabarim pro ie abarim, & c.1318.f. Item plura ponuntur in quibus diſcrepat,p.2.col.319.c.& lucernam poſuit pro lucerna,col.339.c.& diſperauit pro feſtinauit c.470.f.& ceſſate pro deſiderare, ſimiliter perſequi pro egredi,c.591.c.& leunculos aureos pro expiatoria aurea, c.1129.c.& leones aureos pro expiatoria argentea.Ibidē.Itē, ſingulatim pro pariter,p.3.&taceas pro ſimilis,& turtur pro hirundo,& vidua pro eſca,& die plenæ Lunæ pro termino conſtituto,& ſtellio pro aranea,& vbera pro amores. Item poſuit refrenantem pro laſciuientem,p.4. & coluerunt pro timuerunt,& prægnantes pro montanas,& pauperem pro clauſuris,& Aethyopiæ pro Chuſan,& redempta pro poluta.Vide omnia ſuis locis.
trāſlatio ſtudii Philoſophiæ ad partes fidelium,per quid ſignificatur,& per quem,& quo facta eſt,p.2.c.478.f
translatio noſtra veteris Teſtamenti videtur facta poſt corruptionem in multis paſſibus Bibliæ,factam per Iudæos.p.4.col.1867.c
translatio noſtra magis & frequentius deuiat ab Hebræo in libro Iob,quam in aliis ſacræ ſcripturæ libris,par.3.columna 62.d
tranſſubſtantiatio an plura difficilia in ſe videatur habere quā creatio,p.3.c.1298.f.& 1299.a
tranſmigratio & captiuitas populi quomodo differenter nominatur & numeratur,p.2.c.997.c
tres dies quomodo computandos quidem dicunt,quibus Dominus ſepultus dicitur,p.4.col.2028.f
tres dies in quorum tertio carnibus hoſtię veſci licitum nō eſt
tres ſtatus ſunt hominis p.1.c.964.f
tria ſunt quæ proficiunt ad vſum ſalutis,p.5.c.743.a.b

Tria facere debemus,ſcrutari,quærere reuerti,par.4.columna 997.b
Tria hominum genera in Eccleſia,rectores continentes,coniugati,p.5.c.403.b
omnia in clauſtro Trium abſcondita latent quæ ſolis clauibus iudicii & miſericordiæ Dei referebuntur,quando illuminabuntur abſcondita tenebrarum & reuelabuntur conſilia cordium.p.3.c.1053.b
Tria ſunt inſatiabilia,tria ſunt quæ bene gradiuntur, tria ſunt difficilia,p.3.c.1734.& 1735.a
Tribulari in hoc mundo quomodo Deus permittit vineam iuſtorum,cum fuerunt electi & dilecti ab æterno, p.4.colum. 255.c.& col. 2045.c
Tribulatio tanquam emplaſtrum mordax vrit te, ſed & ſanat te,p.6.c.443.c
Tribulatio iuſtis illuminatio,contumacibus correptio, obſtinatis excæcatio,p.6.c.1477.b
Tribulatio virtutum omnium mater,p.2.c.571.b
tribulatio iuſtos homines probat ſicut fornax aurum,vt ſi forte de ſpecie plumbi quicquam fuerit admixtum, ignis decoquat & reſoluat,p.1.c.621.c
Tribulatio ſecundum ſe conſiderata odibilis eſt.In comparatione tamē ad finem iucunda eſt, ſcilicet ad beatitudinem ordinata,p.6.c.360 f
Tribulationis tempore fit ſalus.p.4.c.298.d
Tribulationes ſunt magis dilectæ Deo quàm ſacrificia,& quare,p.4.c.1532.f
Tribulos & ſpinas poſt peccatum terra homini ad laborē peperit,non quod alibi antea naſcerentur, &c. p.1.c.104.f
Tribunal quid eſt,& quomodo Chriſtus in tribunali ſedebit, p.6.c.173.a
Tribus decem poſt tempora Roboam modo Ephraim modo Iſrael vocabantur,p.4.c.1112.f
Tribus Dan ad Aquilonem ſedet, quia ex eius ſtirpe venturus eſt Antichriſtus,p.1.c.1172.e
Tribus decem regem ſibi conſtituerunt in Samaria, parte 4. c.1355.a
Tribus regia cur vincebat numero omnes tribus, par. prima, c.1164.f
Tribus Iuda in ſcriptura præ cæteris clara & multiplex memoratur,parte tertia,col.344.e.Item,parte prima, col.1207.c. & ſequenti.
Tribus Iuda quod primo ſecuta ſit Moyſen per mare,rubrū eſt incertum & non habet fundamentum in textu, p.1.col. 1211.b
Tribus ſacerdotalis & regia potuerunt commiſceri per matrimonium diſpenſatiue,& quare,licet prohibitum fuit ne ſibi tribus miſcerentur,p.1.c.1451.a.b.c
Tribuum diſtributio ad benedicendum & maledicendum extremum Chriſti iudicium ſignificabat,p.1. c.1624.e.f
in Tribubus filiorum Iſrael per deſertum ambulantibus non erat infirmus,de quibus,& quomodo intelligendum ſit, p. 1.c.629 c
Tributum viciorum quotidie ſoluunt peſſimo exactori diabolo qui diſſoluti animo peccatis implicari non metuunt, p.3.c.1656.d
Tributum proprie quid dicitur &c.p.2.c.1300.f
Tributa quæ a ſubditis quaſi iure ſolebamus exigere, vbi generalis fames ingruerit,dimittamus, vt dimittat nobis pater debita noſtra, p.2.c.1364.b.c
Tricenarius integritatem fidei & perfectionem operis ſignificat,ſine quibus nemo accedere debet ad diuina myſteria, p.1.c.1189.a.& c.1548.f
Tricenarius numerus militum Gedeonis Trinitatis Sanctiſſimæ erat figura,p.2.col. 206.e
Triceſima die ſepulturæ memoriam fauere defunctorum vnde traxit Eccleſia conſuetudinem,p.1.c.1313.c
Triceſimo anno baptizatur Chriſtus,facit miracula, docet vt reprimat temerarios qui omnē ætatem ad hæc officia idoneam putant,p 5.c.738.f.Item,p.1.c.1182.f.& c.241.c
Trinitas in vtroque teſtamento prædicatur, p.4.c.80.e
Trinitas ſola ſubſtantia eſt,quæ non extrinſecus, ſed ſui natura ſancta,p.1.c.1290.e.f
Trinitatis myſterium non integre nec perfecte priores patres attingerunt, forſaſſe nec & Apoſtoli ante miſſionem ſpiritusſancti.Et huius figura,p.2. c.15. a.b.c
Trinitatis fides poſtquàm per mundum cœpit prædicari patientia ſanctorum,victi ſunt aduerſarii eorum,parte 1.col. 308.b.Interl.
Triſtabile & doloſorum facilius ſuſtinetur ab homine,quando videt aliquos ſecum comportantes,quaſi partem doloris ſui ſecum portantes,p.3.c.44.c
Triſtabile & odioſum eſt aliquid ſecūdum ſe acceptum, quod tamen acceptabile ad finem relatum,p.3.c.45.c
Triſtari peius eſt quàm timere,p.4.c.589.c
Triſtitia quid ſit & vnde cauſetur, & quomodo ſomnum cauſat,p.5.c.979.c.Item,parte quarta,colum.589.c.Item,p.3. col.1678.f
Triſtitia duplex eſt.Vna quæ abſorbet & deiicit rationem.Aliaque aliquantulum turbat,p.4.c.366.f
Triſtitia omnis oritur ex amore, & hoc quomodo, parte ſexta,col 409.c
Triſtitiam Apoſtolorum de morte Chriſti recordatur Eccleſia ſingulis annis ex paterna traditione,p.1.col.384.b
Triturantur ſeu excutiuntur difformiter terrænaſcentia, p.4. col.264.f
Triumphus Chriſti deſcribitur,p.3.c.491.c.492.e.f
Tropologia libera eſt,& his tantum legibus circumſcripta, vt pietatem ſequatur intelligentiæ ſermoniſque contextum, p.4.c.2047.a
trulla quid ſignificet,p.3.c.1813.a
in trulla tria conſiderantur, quæ cementario conducunt,p.3. Ibidem.
tuba conſuetudinaria apud rerum pericos hoc modo formatur vt tribus fiſtulis æreis in capite anguſto inſpiretur,p.2. c.1081.a.b
tuba ſignum belli eſt. eſt etiam tuba quæ canit in verbo Dei, p.1.col.1428.d
tuba terribilis,uel in bello ſumitur, uel in aduentibus Regum apparatur,p.3.c.1592.f
tuba congregandi aliter fit,& aliter fit conductionis, aliter uictoriæ,aliter perſequendi inimicos,aliter concluſionis ciuitatum,p.2.c.1081.c.& c.1603.c
tuba quæ iudicem Chriſtum præueniat,quæ,& qualis ſit,p.6. col.565.d
tubæ dupliciter accipiuntur in ueteri lege,quædam pro tubis ductilibus,ſcilicet,de metallo,quædam corneæ,&c. quando & ubi utræque uſitabantur,p.3.c.1665.a
tubæ deſignant clamorem prædicantium in lampadibus claritas miraculorum,p.2.c.206.e.f
tubarum uſus erat ad quatuor,ſcilicet, ad populi congregationem,ad caſtrorum motionem, ad belli congreſſionem, & ad feſti celebrationem.p.1.c.1225.c
tubarum feſtum apud Hebrȩos quando incipiebat,& quomodo peragebatur,p.3.c.1058.f.Dicitur & neomenia,c.1059. b.Item,p.1.c.267.f.& c.713.b.c.& c.962.f.& quotuplici cauſa fiebat,p.1.col.1395.c
tubarum feſtum ſiue neomenia quare inſtitutum ſit, p.3. col. 1059.b.c
tubis utebantur Iudæis, ſicut apud Catholicos campanis utimur,p.5.col.124.f.Item,parte 6.col.320.d.e.Item, p.4.col. 1131.c
tumoris quatuor ſunt ſpecies,p.5.col.937.a.Item,p.3.colum. 303.b
tunica una ſufficit de cōi curſu in terra promiſſionis, quia eſt multum calida: & quod ibi eſſet ſufficiens uel etiam ſuperfluum,eſſet in regione frigida neceſſarium, p.5.c. 190.f
tunicis pelliceis indutus eſt Adam & uxor eius & quare, p.1. c.972.c
tunicis duabus quō Pontifex legis indutus eſt, & Ieſus prohibet

hibet Apoſtolos duabus tunicis indui, cum lex & Euangelium conuenire debeant. Ibidem.
Turba eſt hominum quorum ſermo & ſenſus inſtabilis eſt & vagus, p.5.c.823.c
Turbati ad iudicium Dei recurrere debemus, & quare, p.3.c.32.d
Turbauit ſe Ieſus & fremuit, quam alius turbare non potuit. Sic omnia huiuſmodi ſuſcepit, quia voluit, p.5.c.1260.d.e
Turbo quid ſit, p.6.col.948.e
Turma eſt multitudo triginta bellatorum, & eſt proprie peditum, p.1.c.1177.a.b
Turpe eſt hominem in fide ab infantia nutritum talium ſubire magiſterium qui repente magiſtri facti ſunt, p.1. columna 113.a
Turpia corporeo aſpectu multa ſacroſanctæ religionis contẽplatione reuerenda ſunt, p.2.c.547.c
Turpitudinis infirmitas prona in ruinam excitur honeſtate nuptiali, & quod ſanis eſt officium, ęgrotis eſt remedium, p.1.col.72.f
Turpitudinem pleriq; non exercent in opere, ſed adhuc continua cogitatione grauantur in mente, & per quem ſignificantur, p.1.c.1065.a.b
Turris in medio ædificata templum eſt in medio Iudææ Torcular ipſa Synagoga, p.4.c.65.b
Turris Ophel in Zacharia dicitur turris nebuloſa, & quare, p.2.col.1250.f.& col.1357.c.& c.1354.b.c. Eſt etiam nomen villæ extra Ieruſalem, c.1397.a.b. Item turris gregis, p.1.c.371.c
Turrim cum poſteriori filiorũ Noe ædificarent in campo Sennaar, mutauit Deus effigies, & non cognouit quiſque fratrẽ ſuum, p.2.c.1013.b.c
Turturis proprietates. Et quid myſtice repreſentant, p.5.col.717.c
Turtures maiores ſunt meliores & pinguiores, p.1.col.916.c.f
Turtures ſunt in magna abundantia in terra promiſſionis, p.1.col.915.c
Tyberias & Capharnaum in eodem litore, p.5.c.1116.e. Item, p.4.c.117.b
Tygris etiam eſt fluuius Meſopotamiæ, p.3.c.2099.a. Item, p.2.1525.a. Item, p.1.col.71.a
Tyrannis proprie eſt qui in communi republica, nõ iure principatur, p.3.col.178.f
Tirannus qui membrum eſt diaboli inebriatur de ſanguine innocentum aliquos realiter occidendo, & aliquos interpretatiue, p.2.c.1594.f
Tyriis circunſcribit Dominus tempus vltionis, p.4.c.227.a
Tyrus & Sydon prædicantibus Apoſtolis crediderunt, a Deo deuoti, vt Paulum Tyro abeuntem omnes cum vxoribus & liberis vſque ad naues proſequerentur, p.5.c.211.b. Item, p.4.col.228.c.f
Tyrus malis oppreſſa ſe non peperiſſe illam multitudinem ciuium & opum fatetur, p.4.c.223.b
Tyri verba ad Sydonem, p.4.col.224.d

V

VACCA rufa Chriſti paſſionem prefigurabant, & quomodo, p.1.col.1299.a
Vaccam comburens quomodo maculabatur ex hoc, cum illa combuſtio fieret ad hoc quod ex cineribus vaccę combuſtę immundi purgarentur, p.1.c.1301.c
Vaccam cur ſacerdos comburit eiuſque cineres vir mundus colligit, p.1.c.1303.c
Vaccæ tantum ſex fuerunt immolatæ, vt tradunt Hebræi per totam durationem vtriuſque templi: Quarum prima fuit facta in deſerto tempore Moyſi, &c.p.1.c.1307.a
vaccæ lactantes vitulos naturaliter inclinantur ad eos nutriẽdum, p.2.col.352.f
vaccuus quis apparet coram Domino, p.1.c.713.b
vaccuum & plenum quomodo opponantur, p.5.col.1066.f
vah vox exultationis, par.3.col.176.e
valentinus hæreticus vnde occaſionem erroris ſui accepit, dicens quod filius Dei corpus cœleſte attulit. Et redarguitur, p.5.c.1072.f. Item, p.4.c.2202.d
vallis plorationis factam eſt nobis verbum caro factum, bibẽs calicem paſſionis, p.3.c.1420.d.e
valuæ in portis ſtatuuntur, vt eis congruo tempore patefactis, ciues intrandi & exeundi facultatem habeant, p.2.columna 1350.d.e
vanum quid eſt, p.3.c.1551.b
vanæ gloriæ ſectatores cum ſe hominibus præferunt, alios de fatuiis ſenſibus, alios de indignis meritis reprehendũt, p.3.col.303.b.& ſequenti.
vane glorioſi ſignificantur per volatilia, p.4.c.2080.f. Item per Eſau, col.2177.c
vanitas mundana vt puluis euaneſcit & ad inferni mœrorum deducit. Et per quid ſignificatur, p.4.c.2561.c
vanius nihil eo qui putat plus valere numum quam Deum, p.3.c.813. Interl.
vapulans extra, iam in ſecreto mentis agit vt nemo oblatret, & Deus adiuuat, ibi manens de æternis agit, quod tibi non licet extra in ſtrepitu, p.3.c.1005.a. Intel.
vapulaturos ſe minus multi exiſtimant ſi neſciant quid operari debeant, & auertunt ne audiant veritatem, p.5. columna 876.d
vas omne quod fuſile eſt durum quidem eſt, ſed cum labitur fragile eſſe ſolet, p.3.c.923.a
vas honoris, aut contumeliæ vnuſquiſque efficitur non caſu, neque fortuitu: ſumus enim rationabiles & liberi arbitrii. Sed quiſque talem præbeat vt electus eſſe mereatur, & vas honoris efficietur, p.1.c.1334.e
vas fictile in ſacrificiis confringebatur æneum uero refricabatur & lauabatur, p.1.col.958.f
vas auri excelſum, Elias & Ioannes, & Ieremias, p.3.columna 266.d
vaſe fœtido, uel oleum, uel vinum facile corrumpitur, p.1.col.996.e.f
vaſa dicuntur cuiuſlibet artis inſtrumenta apud Hebræos ſimiliter & arma militis & iocalia mulieris, p.1.c.287.d.e. & col.778.f.& col.1585.c. Item, p.2.col.1910.c. Item, p.4. col.292.b.& col.896.f
vaſa Eccleſię ut calices & alia in primitiua Eccleſia fuerunt de materia parum precioſa, ut de ſtanno, cupro, & ferro, & huiuſmodi, quæ poſtea facta ſunt de auro & argento & lapidibus precioſis, p.4.c.489.c. Vide in Exuperius
vaſa omnia unius ſunt ſubſtantiæ, p.4.c.272.d
uaſa Hebræorum debent requieſcere etiam die ſabbati, nec licitum eſt eis ea locare uel accommodare Gentilibus ad faciendum opera ſua, ut ſecurim ad ſcindendum ligna, p.1.c.711.c
uaſa quæ ſanctificata ſunt & quibus miniſtrantur ſanctaſanctorum, non portantur ab animalibus mutis, ſed qui ea portant in humeris ſuis, rationales debent eſſe homines, p.1.c.1185.c
uaſa Domini ſunt qui iam apti ſunt ad capienda munera diuina, & habiles ſunt ad miniſterium Dei, p.2.c.920.d
uaſa iræ & uaſa miſericordia ſunt in Eccleſia, quæ eſt theſaurus Domini, p.4.c.897.c
per uaſa iræ miniſtratur poculum uite miſericordiæ, pa.1.col.401.b. Interl.
uaſorum ſacrorum cur quædam hyacintino, quædam purpura tegebantur, p.1.c.1184.f
uaſtator terrarum & tributis cuncta opprimes audiet, quomodo admirãdo dicetur: Quomodo ceſſauit exactor? Quomodo eſt contritus, & ad nihilum redactus, p.4.c.160.e
uaticinia de fortuna populi Iſraelis Numer.24. de Chriſti rectuis intelligenda ſunt, p.1.c.1355.b
ubera Aegypto ſubiguntur cum turpi huius mundi deſiderio humanæ mentis uoluntas ſubſternitur, p.4.c.1252.d
ubera caſtrarum non franguntur, ſed meretricum laxis pellib. irrugantur p.3.c.1827.b

Index.

Vbertas ſecuritatem,ſecuritas negligentiam, negligentia contemptum parit,p.4.c.807.b
Vecordia nulla maior quàm diuinis prçceptis fortiter inſiſtere pro humana retributione,p.3.c.114.f
Vecordia quippe magna eſt laborioſa agere, & auræ laudis inhiare,p.3.Ibid.
Vectigal quid dicitur,p.2.c.1300.f
Vehemoth quomodo interpretatur. Et Iudæi dicùnt eſſe nomen cuiuſdã animalis incredibilis magnitudinis,intantum quod in vno die depaſcit herbas mille montium,&c.par.3. Vide in Leuiathan & in Cetus.
Velatur aliquid dupliciter,p.6.c.338.f
Velle multiplex.Eſt enim velle naturæ, velle gratiæ, velle vicij,p.6.c.96.d
Velle naturæ per ſe impotens eſt,nec palmã meretur,ſed vincitur & trahitur a velle vitii,Ibid.
Velle dicitur Deus & hoc ſecundum quinque modos, par. 3. col.1297.c
Vellentibus diſcipulis Ieſu ſpicas, an peccauerunt tranſgrediendo ſabbati obſeruationem,p.6. c.1727.b.c
Vellus in quod deſcendit res ſacrificia Iudæorum ſignificat, p.2.c.197.c
Velum duplex erat tabernaculi.Vnũ oſtii atrii,& hoc erat ſub cura & cuſtodia Caathitarum.Aliud erat pendens in oſtio atrii ſub cura Gerſonitarum,p.1.c.1178.f. & c.1187.c
Velum ſciſſum tempore paſſionis quale fuit, an quod fuit in introitu,an quod intra ſanctumſanctorum, p.5.c.461.c
velũ templi ſciſſum eſt,quid per hoc ſignificetur, p.6.c,378.d Item,p.1.c.884.e.f
velum quod eſt ſubiectionis ſignum, non habet vir in ſignum libertatis,p.6.c.284.d
venæ corporis ſicut ſanguinem habẽt:ſic vene terrarũ aquas latentes,quæ concuſſione erumpunt,p.4.c.2049.
venatores mali,& etiam boni,& qui ſint,p.4.c.1291.b.c
venatores in ſacra ſcriptura vix in bono inuenimus, econtra piſcatores raro in malo,p.3.c.1143.c
vendere noli ſapientiam & doctrinam & quare,p.3.c.1705.c
venditionis & emptionis iura quomodo ſeruentur & ratificentur,p.4.c.805.a
venena ſerpentum depelli medicamentis ex ſerpentibus confectis perhibẽt qui medicinæ peritiam gerunt,p.1.1352.e
venia aliter datur fratri petenti, aliter inimico perſequenti, p.5.c.305.b.c
veniam petens a Domino,quia peccauit, & homini peccanti in ſe ac pœnitenti dimittere non vult, ille duplex põdus & ſtateram doloſam habet in corde ſuo,p.3. c.1693.a
venimus in hunc mundum vt tranſeamus de virtute in virtutem, neque permaneamus pro terrenis, ſicut ille qui dicebat: Anima habes multa,&c.p.1.c.1420.f
veniet quoties in ſcripturis Prophetarum legimus de Chriſto debet intelligi,p.4.c.62.d
venter Deus vel idolum guloſorum eſt. Cuius templũ eſt coquina, miniſtri coquinarii, immolatę pecudes, coctæ carnes,fumus incenſorum,odor ſaporum,p.4.c.1136.& 1137.
venter receptaculum ciborum, omnes labores & momentanea blandimenta gulæ, ſtercoris fine condemnat, p.1.col. 968.d.e.& c.1561.b.c
venter dicitur exactor, & quare,p.3.c.373.a.b
venter mero æſtuans,declinat cito ad libidinem, p.6.c.561.c
venter in ſacra ſcriprura aliquando pro mente ponitur, p. 4. c.618.f
ventrem ſequitur partus,p.1.c.688.e.f
ventriloqui dicuntur phytones qui in ventre habent dęmonem verba exterius proferentem,p.1.c.1562.d.e
ventilabrum quid eſt,p.5.col.76.f
ventura Deus cognoſcit, ſed non ideo neceſſe eſt nos facere qđ ille præſciuit,ſed quod nos propria voluntate ſumus facturi,ille quaſi Deus futurum pręnouit,p.4. c.1044.d
ventus inuiſibilis eſt propter ſuam ſubtilitatem, & ideo vocatur ſpiritus,p.4.c.1574.f
ventus eſt motus aeris,cuius velocitas per pennas ſignatur,p. 3.col.1228.e
ventum quis continuit in manibus ſuis? De hoc non poſſunt reſpondere Philoſophi perfecte,quia de ventis locuti ſunt valde ſuperficialiter & imperfecte,p.3.c.1731.a
venti vis ſignificat Babylonis impetum,p.4.c.1071.b
venti aliqui ſunt ſereni,alii procelloſi,aliqui ægrotatiui: & aliqui ſanatiui,p.3.c.1915.c
ventis pennę propter diſcurſus celeritatem tribuuntur,par.4. c.906.e
venus ſtella varia nomina ſortitur,quarè & vnde:& mirabile, eſt in eius motu cum Sole,&c.p.3.c.362.f
veneri aſſuetus etſi aliquando euigilet percipiẽdo ad horam mala quæ incurrit, tamen cito reuertitur ad vomitum propter malum habitum vel carnis corruptionem,parte 3.col. 1708.d
venerem Reginam cęli vocant Aegyptii,p.4.c.856.f
verax eſt ſolus Deus, homo ex Deo verax eſt, ex ſe mendax, p.6.col.1580.e
verberatio in lege non habebat vltra quadrageſimum ictum; p.1.c.1592.f
verbum quid dicitur,p.5.c.1016.d
verbum dicitur vox ſignificatina, & quomodo, p.5.c.1015.c
verbum quod foris ſonat,ſignum eſt verbi quod intus lucet, p.6.c.1380.
verbum Domini quod dicit Iſaias exiuiſſe a Ieruſalem ſunt 12.Prophetæ,p.4. col.41.a
verbum Domini permanſit nequaquam paſſioni obnoxium, par.4.c.827.a
verbum Dei in quemcunque ceeidit eleuauit,p.4.c.124.d
verbum apud Hebræos pro re frequenter accipitur, parte 2. c.970.d
verbum nimis obſcurũ vel ambiguũ uulgi mori debet dici vt intelligatur etiam ab indoctis.Quid enim prodeſt locutionis integritas,ſi audientem non ædificat,p.1.c.224.e.f
verbum Dei prædicatum,primum minus videtur & contẽptibile,eloquentiæ & ſapientiæ Philoſophicæ,licet ipſum prę cedat altitudine,amplitudine & annoſitate, p.5.c.526.f
verbum malum ſcurrile & honeſtum, ſignificatur per ſemen immundum,p.1.c.1037.b
verbum iocoſum propter aliquam cauſam recreationis honeſtam dictum,non nocet,p.6.c.558.f
verbum aliquod ſic profertur aliquando, vt eſt conſonum fidei Catholicæ, licet pronuncians illud verbum hoc non intelligat: ſed aliud, & præter intentionem loquatur diuina virtute hoc faciente,p.1.c.229.c
verbum noſtrum medium eſt inter intentionem loquentis & eius effectum,p.3.c.1179.b
verbum noſtrum quod proferimus,temporale eſt,& tranſitorium & ſe oſtendit, & de quo loquimur, multo magis verbum diuinum oſtendit patrem ſicut eſt,p.3. c.1915.b
verbum Dei per lucernam ſignificatur, & quando occultatur,& quando ſuper candelabrum ponitur, p.5. c.810.d
verbum Dei per macheram petrinam pręſignatur, par.2.col. 131.b
verbum Dei prædicatum,per rorem ſignificatur,p.2.c.191.c. & ſequen.
verbũ Dei ſi quis infideliter ſuſcipit,nec comedit,ſed abſcondit vermes ex eo ebulliunt,p.1.c.635.a.b
verbum Dei myſterium tegit puteus dicitur: ſi ad populo effluit fons appellatur,p.1.c.41.a.b
verbum Dei ſubtrahitur duplici cauſa,p.6. c.1159.b.c
verbũ Dei ſicut per Prophetas profertur ad hoĩes velamine literæ tectũ,ſic uerbum Dei in nouiſſimis diebus ex Mariæ virginis carne ueſtitum proceſſit in mundum,p.1.c.905.c
verbum in diuinis ex quo ſuſcepit hominem,id eſt,carnem & animam nunquam diſpoſuit animam, ſed caro poſuit animam,in morte,p.5.c.1193.c
verbum in diuinis Ioannes Euangeliſta aliis modis nominat quam cæteri de eo loquentes,p.5.c.1016.d

Verbum

vnguntur: Maius enim eſt lumen & gratia noui Teſtamenti quàm veteris, par. 1. c. 919. b. c. & colum. 962. f. & colum. 979. c
Veteri Teſtamento connectitur nouum fraterno fœdere: & gratia legi, ſicut Aaron Moyſi, p. 1. c. 781. c
in Veteri Teſtamento eſt nouum teſtamentum, ſicut rota, p. 4. c. 1080. d
vetera ſacrificia tranſiſſe & in Chriſto noua facta, par. 1. col. 899. b
vetulæ aliquæ ſortilegę dimittunt de nocte vaſa in quibus eſt aqua, diſcooperta, vt numina nocturna (quæ vocant bonas res) ad proſperandum illuc veniant ad bibendum: vnde & hic error prouenit, p. 1. c. 1014. d. c
vetuſtas humana & maledictio in duobus conſiſtit, ſcilicet, in culpa & pœna, p. 6. col. 81. c
vexillum cuiuslibet tribus (ſicut dicunt aliqui Hebræi) erat ſimile in colore lapidi poſito in rationali, in quo erat ſcriptũ nomen ſui Patriarchæ, p. 1. c. 1179. c. & c. 1181. c
via Dei pax, humilitas, patientia eſt, quæ qui deſpiciunt, dicunt; Scientiam viarum tuarum nolumus, p. 3. c. 222. d
via bene agendi triplex eſt, quia vel opere, vel cogitatione, vel verbo aliquid boni agitur, p. 1. c. 621. a
via peccandi hominibus eſt triplex, in facto, in dicto, & in cogitatione peccant, p. 1. Ibid.
via impiorum dicitur contritio, quia terit & teritur. Dicitur etiam infelicitas, quia ad infernum ducit, parte tertia, col. 521. a
viam trium dierum profecti ſunt Iſraelitæ, &c. dupliciter intelligitur, ſcilicet, quod prima die ſui receſſus ambulauerunt per tantum ſpacium quantum faciunt tres dietæ, vel quod per tres dies continue ambulauerunt, p. 1. c. 1229. c
viæ duæ ſunt per quas diabolus nititur ſubuertere animã rationalem. Vna ſub ſpecie leuitatis. Alia eſt per oppoſitum, p. 4. c. 1239. c
viæ vniuerſæ Domini quibus mundum regit, & rationalem creaturam, ſunt miſericordia & iuſtitia, p. 1. c. 855. b. c. & c. 1265. c. & c. 1667. c
viæ non ſunt aſſignandæ Deo, per quas ipſe incedit ſecũdum deitatem, p. 1. c. 874. f
viæ alię non ſunt quibus ad nos venit Deus, nec ſunt alię quibus ad eum veniamus quam miſericordia & veritas, par. 3. c. 1503. a
vias confundebant qui vmbras acquieſcere docebant, p. 4. c. 55. b
vias quatuor ambulauit Chriſtus, & applicantur ad vias de quibus Salomon dicit: tria ſunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro, p. 4. c. 102. d
vias duas animæ oſtendit ſcriptura. Vnam, qua in carne poſita per legẽ Dei virtutibus exercetur. Aliam vero qua poſt reſurrectionem aſcenſura ad cœlos, per multas manſiones ad patrem luminum peruenit, p. 1. c. 1420. f
viator quis dicatur, p. 3. c. 228. f
viator in biuio vel in compito circunſpicit quo gradiatur, p. 1. col. 391. e
viatoribus celeritas aptiſſima eſt ea propter populo Iudæorũ manducare Paſcha præcipitur, p. 2. c. 877. b
vicenarius numerus ſemper infauſtus, p. 2. c. 144. a
vicarius Ieſu Chriſti debet eſſe valde mollis pietate erga bonos, & durus æquitate aduerſus malos obſtinatos, parte 4. c. 741. c
vicarius Chriſti ſignificatur per Samuelem, par. 2. c. 416. c. & per Ezechiam, col. 1147. c
vicenarius vtriuſque Teſtamenti coniunctionem ſignificat, legis ſcilicet quę in quinq; libris & Euangelii quod in quatuor ſcriptum eſt, p. 1. c. 817. a
vices miniſtrorum (vt tradunt Hebręi) Phinees nepos Aaron ordinauit. Sunt autem vices vigintiquatuor, quas Dauid ordinauit ad miniſterium tabernaculi, par. 2. c. 1055. b
a viceſimo anno numerantur quia ad bellũ eliguntur: quia ab hac ętate contra vnumquemque vitiorum bella naſcuntur ideoque ad pugnam eliguntur, vt pugnent contra libidinem, ne luxuria ſuperentur, p. 1. col. 1075. a. b
Vicium. vide in vitium.
victima quæ pro Sacerdote offertur tota debet cremari vt integritatem Sacerdotis demonſtraret, p. 1. c. 955. c
victima matutina ſignificabat vitã quę in paradiſo ante tranſgreſſionem fuit veſpertina vero reſtitutionem noſtri perſeuatorem extremis temporibus nobis redditam, p. 1. 1388. e
victima quid ſit re & moralitate, p. 4. c. 466. f
victima animæ quando dicitur cæca, clauda, & languida, p. 4. col. 2018. f
victima non coquebatur iuxta legem, p. 2. c. 193. d
victimam huius Deo eſſe acceptam difficile eſt, qui non prius reliquit culpam pro qua offert, p. 2. c. 1339. c
victimæ in holocauſtorum loco quare ſacrificatæ, p. 1. c. 956. d
victores viciorum victoriam attribuere non debent propriæ virtuti, ſed bonitati diuinæ, p. 1. col. 1410. f
victoria duplex, vna vincitur mundus, alia vincuntur regna, p. 6. c. 939. b. c. & c. 1420. f
victoria adepta de hoſtæ, fornices ſibi erigebant antiquitus victores in quibus virium ſuarum laudes deſcribebantur, p. 3. c. 1693. b
victum negare ſeminantibus ſpirituali a quibus tenentur homines de iure naturali, diuino & humano, grauius eſt peccatum quam manum non porrigere egeno ſimplici, ſpiritualia non ſeminanti, p. 5. c. 193. c
victum tenuem ſub vili tugurio ſumere, melius eſt quã ſplendidas epulas cum fatigatione incertis locis quærere, par. 3. col. 2104. d
victus tenuis tam animæ quàm corpori vtilis eſt, ſuperfluus vero econtra, p. 3. c. 2131. a
vicos quid eſt, p. 6. c. 1081. b
vidua illa laudabilis quæ viduitatem ſuam meſſis manipulis ſuſtentabat alienæ, p. 2. c. 291. b
vidua habet bonam commendationis ſuæ materiam, vt eum virum lugeat fleat ſeculum. p. 2. c. 1579. b
vidua quæ vult Deo intendere ſedens cogitat quę ſunt Domini, p. 2. c. 1581. b
vidua repudiata abſque liberi rediens ad domum patris ſui ſignabat animam deficientẽ a Deo deinde per pęnitẽtiam liberatam ſemine peregrino. Eadem etiam repręſentant Synagogam Iudęorum, p. 1. c. 1049. b
viduę ad quam miſſus eſt Helias clementia, p. 2. c. 813. a
viduę cum tota terra famę laboraret Deo cura non defuit, p. 2. c. 813. b
viduę filius cur permiſit Deus vt moreretur, p. 2. c. 814. f
viduam cui multiplicatum eſt oleũ ab Eliſeo Abduę vxorem qui fuit diſpenſator Achab quidam arbitrantur, par. 2. col. 873. a
viduę verę ſunt in duplici gradu, p. 6. c. 711. c
vdere pro audire accipitur, vt ibi: Cunctus autem populus videbat voces, quomodo & quare, p. 1. c. 675. c
videre aliquando accipitur non ſolum pro viſione corporali, ſed etiam pro cognitione intellectuali, par. 5. c. 1032. f
videre Deum negant, qui dicunt eum non curare humanas res, p. 3. c. 502. e
non videt vana qui fixus eſt in illo qui eſt ſuper omnia, cuius mens ſurſum eſt: qui vero hęc cogitat ſub Sole viuit, vbi vanitas, p. 3. c. 1359. b
vigenarius numerus ſicut dualis, propter duas decades, in malo ſolet accipi, ſicut vndenarius, qui vno indiget vt ſacrum expleat numerum ſcilicet duodenarium, p. 4. c. 1465. a
vigilat qui oculos apertos in vero lumine tenet, p. 5. c. 872. e. Item, p. 6. c. 1370. d
vigilię tres ſunt, & poſſunt per eas intelligi tria tẽpora, ſcilicet iuuentutis, ſenectutis, & ętatis media, &c. p. 5. c. 872. e
vigilię quatuor. Prima vigilia eſt cuſtodia puericię, ſecunda eſt, cuſtodia iuuentutis, tertia ſtatus virilis, quarta ſenectutis, p. 5. c. 872. f. Item, p. 1. c. 1173. a. b
vigilię multę in quibus laudandus eſt Dominus, p. 4. col. 87. b

Vigilias

Vigilias vocat Ieremias exercitationem ad vindictam,par.4. col.585.b

Vigintiduo numerus in ſcripturis diuinis : principalibus cauſis aſcriptus ſæpe reperitur,& enumerantur plura , parte 1. col.1180.d.e

Vigintiquinque numerus eſt quadratus , & quid per eum repræſentatur,p.5.c.1122.e. & vix aut nunquam in bono reperitur,p.4.c.1155.a

Vigintiſeptem : Numerus iſte & ad bonum & ad malū poteſt referri,p.4.c.1290.e

Vigintiocto complebis ſi ab vno vſque ad 7.omnes in ordine numeros numeraueris,p.1.c.747.c

Villa (vt dicit Lyra)eſt,quæ non habet muros, & ciuitas villa eſt clauſa muris, p.1.c.1746.d

Villas prodit.Et facit ſicut auis quæ oua vel pullos quos fouerat raptui exponit,p.3.c.1718.f

Villæ cuilibet notabilis debet vnus Præſidens prępoſitus aſſignari,qui faciat inter homines iuſtitiam obſeruari , par. 2. col.1125.c

Vincere fruſtra nititur malignos ſpiritus, qui ſeipſum prius non vincit,p.3.c.378.e

Vincula iniuſta dirumpit iuſtitia,p.5.c.310.f

Vincula corporea ſunt fames,ſitis, & huiuſmodi, quæ hic nequeunt ſolui,p.3.c.56.e

Vinculum plauſtri eſt groſſius quàm funiculus,p.4.c.72.f

Vindicta an ſit per ſe petenda,vel appetibilis propter ſe , p.6. col.1721.& 1722.

Vindicta vocatur euigilatio Dei, p.4. col. 1041.a

Vindicta quomodo,& qualiter,& quot modis eſt appetenda, & quando non eſt quærenda,p.5.c.116.f

Vindicta in quibuſdam non prohibetur quæ fit ad correctionem , quæ & ipſa pertinet ad miſericordiam , nec impedit propoſitum manſuetudinis,p.5.c.115.b

Vindicta pia dum rebellis ſubditur,p.3.c.553.b

Vindicta iuſta punitur creatura,quando ſe erigit contra creatorem,vt ſe inferiorem cognoſcat,p.3.c.1439.a

Vindictæ diuinæ ordo. Prius Deus peccatis iraſcitur,quando non compunguntur,inde malitiam hominis in ſua indignatione ira,& tribulatione derelinquit,p.3. c.1030. d.e

Vindictam appetere quando eſt iuſtum & quando iniuſtum, & quot modis hoc contingat iniuſte appetere,p.5.c.108.f. Item,p.3.col.2115.c

Vindictam quomodo ſancti petunt a Deo in terra de aduerſariis,p.5.c.936.f

Vindictam Chriſtus duobus modis in his qui merentur,exercet,&c.p.4.c.2391.a.b

Vindictam per ſe nullus debet ſumere de propria iniuria, niſi incumbat ſibi ex officio:& tūc melius eſſet quòd per alium faceret,vt legitur de Platone,p.2.c.475.b

Vindictas quas minatus eſt Dominus Adę dicens: In quacunque die co. mor. mo. confirmauit ſic vt non ad horam,ſed ſint vſque in finem ſęculi,p.3.c.693.a

Vinea proximi quam ingreſſus vuas comedere iubetur Deuteron.24.Eſt eccleſia quam ingreſſus per fidem vuas poteſt comedere,p.1.c.1601.a

Vinea etiam eſt inſtrumentum bellicum ad deſtruendum murum,p.4.c.1724.f

Vineæ tentorium deſertum ſignū eſt abſolutæ derelictionis , p.4.col.17.b

Vineæ fructus de nouo plantatæ,tribus annis primis ſecundū legem reputatur immundus,p.1.c.1588.f

Vineæ quicunque loquatur,cum baptiſmi myſterium ſibi datur,p.5.c.354.f

Vineam florentem ſi immoderatum frigus vel ęſtus attigerit, diciſſo flore botrus tabeſcit,p.3.col.181.b

Vinum poſt diluuium iuſtas ad tentationem ſui reperit , p.2. c.1593.a

Vinum preſſum a Chriſtianis prohibitum eſt modo Iudæis bibere ex traditionibus paternis, licet in lege non ſit eis prohibitum,p.4.c.1498.f

Vinum bibere gentiliū permiſſum fuit Neemiæ: quod tamen de communi curſu erat Iudæis illicitum, p.2. c.1285.c

Vinum detulerunt ſecum Iſraelitæ de Aegypto , quod ex illo conſtat: Nam ſi omnino nihil tuliſſent,vnde diceretur. Sedit populus manducare & bibere,p.1.c.1641.c

Vinum ſanos iuuat, & cor hominis ſani dumtaxat lætificat , febrientibus vero perniciem parit,p.2.c.180.d.e

vinum ex vetuſtate laudem conſequitur,mala vero ex nouitate,p.3.c.1874.e

vinum non eſſe bibēdum,aſſerit Titianus , ſed quomodo hoc intelligendum,p.4.c.1951.a

vinum probare volentibus quis modus eſt,p.3. c. 662.f

vinum omnia per talenta loqui facit,& quomodo,p.2.1425.b

vinum precioſum dicitur vinū prędonū,& quare, p.4.1445.c

vinum corda ſuperborū inflammās,ſic ad facinus impellit,ſicut ignis ferri duriciā mollit,& cādeſcere facit,p.3.2132.d

vini hauſtus immoderatus,& interioris & exterioris viſus ingerit cœcitatem,p.3.c.1706.e.Item p.2.c.120.d.e.f

vini Deus dicitur Liber,& quare,& quomodo depingitur,habet etiam alia nomina,p.4.c.2422.f

vini potatio exceſſiua inducit ad lætitiam ineptam & ad luxuriam,p.4.Ibid.

vini fortis potio multiplicat ſpiritus,& ſic eſt remedium contra dolorem animi & corporis,p.3. c.1740.f

vino ſenſus hominis euertitur pedes corruunt meus vacillat, p.2.col.1594.e

vino qui primus dedit aduerſus omnes potentiam carnalium voluptatum feruori dedit victoriam,p.2. c.1425.a

violentia fidei religioſa eſt,ſegnities criminoſa p. 5. c.919. c. Item,p.4.c.1213.b

violentia grandis eſt,in terra naſci,& cęlum capere, & habere per virtutem quod non poſſumus per naturam,p.5.c.919.c

violentatus,ſecundum noſtrum modum loquendi, dicitur vſque ad cor confixus,p.4.c.2200.e

vipera ſic naſcitur,vt violenter exeat,p.3.c.216.d

vir dicitur a virtute,& ideo quilibet vir efficitur quādo in virtutibus moralibus conuenienter exercitatur, p.2.c.1499.c

vir non debet exercere actus muliebres, vt filare & lauare pānos & ſimilia,p.1.c.629.c

vir uxorem duxit quādo naturam abſumpſit humanam filius Dei,p.1.c.1590.e

vir duplex animo quis dicitur,p.6.c.1266.e

vir peſſimus & vir bonus eſt aīæ,qui & quales ſint,p.6.c.91.c

vir fortiter pugnans contra paſſiones inordinatus,triumphat de quatuor paſſionibus principalibus,quæ ſunt ineptū gaudiū in proſperis, & dolor nimius in aduerſis,& ſpes de bono futuro incōpetēti ſibi,& timor inordinatus de incurſione temporis mali,& ſignificatur per Dauid, p.2.c.562.f

vir bonus realiter, & non apparenter tantum , ſignificatur per Tobiam,p.2.c.1497.c

vir bonus habens in ſe rationem dominantem carni,ſignificatur per Abraham,p.1. col.215.c

vir ſanctus dicitur lumbare Dei,& quare,p.4.c.677.b

vir orans , dum ſuo iudici ſe offert & colloquitur, vbi conditionem ſuam profitetur,non debet ſe velare, p.6. c.284.e.f

vir literatus vel ſuper alios in aliqua gratia eleuatus,ſiue ſecularis fuerit ſiue religioſus,ex gratia ſibi data aliquando erigitur in ſuperbiam , & vult vſurpare ſibi Eccleſiam vel dignitatem: & ſignificatur per Ruben,p.1.c.367.b.c

vir ad Deum conuerſus oliuę fructiferæ comparatur,p.4.col. 1897.a.c

vir bonus qui Deo permittente , & diabolo procurante cadit in aliquod peccatum, ſed ex Dei miſericordia reſurgit ad maius bonum,illius figuram gerit Ezechias, p.2. c.964.f

vir dicitur imago Dei & ad imaginem Dei.Hoc multipliciter exponitur,p.6.c.284.e.f

vir vt portionem ſui corporis amplecteretur in fœmina,ſalubri Dei conſilio factum eſt,ne a ſe putaret diuerſum, quod de ſe cognoſceret fabricatum,p.5.c.315.a

vir caput mulieris eſt quadruplici ratione,p.6. c.284. e.f

Vir ſi loquitur, continuo contemplamur ſi viro digna ſint quę dicuntur: & ſi eruditus ſit pro eruditionis intuitu etiam dicta penſamus, p.1.c.1411.b
Viro iuſto periculum eſt manere prope locū peccatorum, ne patiatur in anima vel in corpore propter vicinitatem eorum, p.1.c.246.c
Viro in coniugio ſeruetur autoritas ſua, p.2.c.1618.f
virum non cognoſco, quomodo exponendum, ſecūdum quod pertinet ad virginitatem purgati animi, ſcilicet heroicam, p.5.col.704.d
Virum muliebria facere contra naturam, eſt comam criſpare, torquere capillos, &c.p.1.c.1585.b
Viri ſancti tanto vigilantiori ſe circunſpectione cuſtodiunt, quanto ſe pulſati ſiniſtris motibus vel trāſitorie dedignantur, p.2.c.572.e.f
Viri tres qui apparuerunt Abrahæ, dicunt Hebræi, quod fuerunt tres Angeli. Michael ſcilicet Gabriel & Raphael, p.1.c.232.e.f
Viri in ſacris Veneris portabant ornamenta mulierum & inſtrumenta earum, vt pote colum, fuſum & ſimilia, parte 1.col.1885.c
Viri ſancti vxor eſt ſapientia, p.4.c.1212.f
Viri excellentes in Eccleſia Chriſti, odorē famæ per ſanctam vitam & ſanam doctrinam dantes in Eccleſia Dei ſignantur per mandragoram, & ſunt poma valde rara, p.3.colum.1876.f
Viri ſancti cum quicquid ſapientiæ eloquentię & actionis bonæ percipiunt, bene viuendo in ædificationē fidelium conferunt, aurum & argentum in impenſas templi offerunt, p.2.c.1287.c
Viri ſancti lucernæ, ſunt qui oleo ſpirituſſancti infuſi, & ipſi igne dilectionis ardent in corde, & proximis lucem ſcientiæ præferunt in lingua, p.2.c.756.e.f
Viri ſpirituales ſic ſubditos ſuos vel monendo vel plangēdo foueant & coaniment, ſicut gallina fouet oua ſua & coanimat, p.4.c.937.b
Viri perfecti in ſcientia & vita, intelliguntur per ſtellas, par.3.c.252.f
Viri perfecti aſcendētes de virtute in virtutem, ſignantur per Rechabitas, p.4.c.820.f
viri ſancti quicquid habent boni Deo attribuunt, non ſibi, & per quid ſignificentur, p.2.c.356.e.f
viri virtutibus clari, lignis cedrinis aſſimilantur, par. ſecunda, c.1103.b.c
viris perfectis terrenorum ſæpe contingit indigentia, cū ſemper aſſit virtutum copia, p.3.c.1854.a.b
virilitatis & pulchritudinis indicium ſunt Cæſaries & barbara, p.4.c.1117.c
virago non ſignat mulierē de viro ſumptam, vt fuit Eua, ſed magis proprie diceretur vira, ſi ſermo Latinus pateretur, p.1.c.86.c
virga apud Iſaiam crucis figuram præferebat, parte quarta, c.139.b
virga diuerſimode accipitur, proprie ſcilicet, & metaphorice, p.5.c.191.b.c
virgam multipliciter dicitur, p.4.columna 975.b.c. & colum.2081.b
virga virilis apud Hebræos communiter nominatur ſagitta, p.3.c.2109.c
virga eſt ſignum Dominii & correctionis, p.1.c.1283.b.c
virgæ quot in tabernaculo fœderis coram teſtimonio poſitæ fuerunt p.1.c.1284 f
virgæ magorum an veri dracones facti fuerant, an potius videbantur eſſe quod non erant ludificatione venefica, p.1.c.544.e.f
virgam ferre, & non ferre virgam Apoſtoli iuſſi ſunt quomodo intelligendum, p.5.c.819.a
virgam in manu portabant doctores Hebræorum, & quare, p.5.c.141.c. Item, p.3.col.1289.c. Item, parte 1. columna 543.c
virgam habet omnis princeps, p.1.c.1283.c
virginitas altus mons eſt, ad quam qui non poteſt conſcendere, maneat in legitimo coniugio, quia melius eſt in mediocri bono vti, quam in abrupta libidine precipitari, parte 1.col.245.d.e
virginitas in paradiſo, extra nuptias, p.1.c.111.b.c
virginitas ſupergreditur conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis aſſimilantur, p.6.c.252.d
virginitas tenet ſupremum gradum in virtute caſtitatis, ideo ſignificat vitam contemplatiuam, p.5.c.410.d
virginitas carnis, corpus eſt intactum, quæ virginitas paucorum eſt, p.6.c.434.d.e
virginitas cordis, fides eſt incorrupta, quæ eſt omnium fidelium, p.6.Ibid.
virginitas quæ & qualis & quomodo reparari poteſt, parte 4.c.60.f
virginitatis teſtificatio quomodo fiebat in lege veteri, par. 1.c.1590.f
virginitatem vel viduitatem vouentibus, non ſolum nubere, ſed & velle damnabile eſt, p.6.c.714.c
virginitatē quomodo voluit Apoſtolus omnes ſeruare, ſicut ipſe fecit, cum vt ſic non fuiſſet completus numerus electorum, p.6.col.246.f
virginitatem qui Domino conſecrat, mores oportet virginitate condignos oſtendant: abſtineāt ab ocioſis verbis, ira, rixa, detractione, habitu impudico, comeſationibus, potationibus, & huiuſmodi, vigiliis, ſanctis orationibus, lectionibus, eleemoſynis, & huiuſmodi vacent, vt qui futurę vitę ſtatum in profeſſione tenent (in qua non nubent neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli in cęlo) huius quoque ſtatum quantum mortalibus poſſibile eſt, in pręſenti ſtudeant imitari, p.2.c.719.a.b
virgo Maria quia ſuſcepit ſine ſemine non erat immunda, p.1.c.1015.a
virgo deſponſatæ viro Deuter.22. animam ad ſynceræ cognitionis principia vocatam, nec dum perfecte cum Deo vnitam, neque nuptias ſeu ad gratiam baptiſmi progreſſam, cęterum inſtitutione eius rei ſeu pignore dotatam ſignificat, p.1.c.1592.e
virgo vera, & corpore & ſpiritu caſta eſt, p.4.c.639.a
virgo vel mulier continere proponens, ſed de ſua ſecuritate nimis confidens per Thamar ſignificatur. Diabolus enim inter valde propinquos ignem concupiſcentiæ carnalis accendit, p.2.c.585.c
virginem ſuam, id eſt, virginitatem ſuam, ſic nonnulli intellexerunt verbum Apoſtoli, nulla tamen hoc ſimili ſcripturarum locutione demonſtrant, cum ſit inuſitatiſſima, p.1.col.1461.c
virginem non eſſe, magis expedit quam de virginitate inſoleſcere, p.2.c.408.e.f
virgines lilia dicit poſſunt qui per augmentū in Deo creſcunt & induuntur gratię veſtibus in præſenti, & glorię in futuro p.5.c.870.
virgines diſcite non circuncurſitate per alienas ædes, non demorari ī plateis, nō aliquos ī publico immiſcere ſermones, ecce Maria in domo, ſero feſtinans in publico, p.5.688.f
virginum eſt trepidare, & ad omnes viri ingreſſus pauere, & omnes affatus vereri, p.5.c.682.c
virginibus quæ iactant pudicitiam, & impudenti vultu pręferunt caſtitatem, cum aliud habeant in conſcientia, poteſt conuenire dictum propheticum. Templum Domini, &c. p.4.c.639.
virtuoſus homo & conſtans magis eligit mori pro Chriſtiana veritate quam fictionem tranſgreſſionis fingere, par.4.col.2425.c.& 2426.f
virtuoſus adulationibus deceptus merita ſua manifeſtat ſui gloriam, & ſic amittit ea per diuinam iniam, p.4.c.346.c
virtuoſus homo comparatur tetragono, quia ſicut corpus tetragonum optime ſedet in quolibet latere ſic virtuoſus bene ſe habet in omni euentu fortunæ, p.3.c.9.c

Virtuoſus homo verè ex laude nullo modo extollitur, ſed me lior efficitur,& apparet veritas virtutis.Si autem extollitur, apparet falſitas,p.3.c.1721.c
Virtuoſus homo qui contra vitia fortiter præliatur diſponit exercitum ſuum ſcilicet congeriem actuum honorũ in tres partes & ſignificatur per Dauid,p.2.c.621.c
Virtuoſus opus requirit diſcretionem & operationẽ. Diſcretione non valet ſine operatione,nec aliquod opus bonum eſt ſine diſcretione,p.1.c.1002.f.
Virtuoſum ſicut decet lætari de obſeruatione diuinæ legis,ita triſtari de eius tranſgreſſione, non ſolum in ſe ſed etiam in aliis,p.3.c.173.c
Virtuoſam vitã aſſequi,valde promouet & coadiuuat, quod qui à pauperitia ſua ſit conſuetus operibus virtuoſis,p.5.c. 209.c
Virtuoſis manentes cum vitioſis,ſignificantur per filios Iſrael manentes cũ Aegyptiis,quorũ rex,id eſt, diabolus excitat populum ſuum,id eſt,malorum collegium ad perſecutionẽ iuſtorum,vt per impatientiam frangantur,p.1.c.476.f
Virtus multo eſt illuſtrior nobilitate maiorum,par.ſecunda,c. 642.d
Virtus creata ad actus aut habitus ſupernaturales ſe non extendit,p.2.c.420.e.f
Virtus actiua quę poteſt in maius,poteſt & in minus.Quomodo illa regula intelligatur,Ibidem.
Virtus prima eſt per pęnitentiam perimere veterem hominẽ, & vitia odire,p.5.c.70.b.
Virtus virtutum eſt pro inimicis orare,& de ſalute eorum curare,p.6.c.1682.e
Virtus eſt genus ſignorum & prodigiorum,p.6.c.456.b
Virtus perfecta non habet ſtudium,vltionis,nec vlla eſt iracũdia vbi eſt charitatis plenitudo,p.5.c.832.d
virtus lenta eſt & cunctatrix,ante iudicat quam incipit, quid decorum,quid honeſtum p.1.c.995.b.
virtus quantum virtuti iungitur,tantum incenſum boni odoris ſincerius exhibetur,p.1.c.821.c
virtus fidelium quælibet,vicinarum ſibi virtutum ſocietate velut conſanguinitate creſcit,p.1.c.777.a.b
virtus non eſt inſenſibilitas cordis,ſicut & membra per ſtuporem inciſa non dolent,p.3.c.32.b
virtus eſt non poſſe peccare,ſed nolle,p.5.c.171.a
virtus tua cũ deficit,tũc erit virtus Dei ĩ te,p.2.c.947.b.Inter.
virtus rara,& arta & anguſta eſt via quæ ducit ad vitam,p.4.c. 1316.d
virtus aliqua perfecta eſt in fuga,& fugiendo vincimus, p.2.c. 59.a.b
virtus moralis dicitur quædam ſanitas animæ,& firmatur, & augetur per reſiſtentiam contra fomitis inclinationem,p.2. c.1803.c
virtus eſt bona qualitas mentis qua quis bene vtitur,& nullus male utitur,quam Deus in nobis ſiue nobis operatur, p.3. c.1355.c
virtus eſt animi quã Grecorũ Philoſophi docent,quæ nõ pro Deo,ſed pro gloria exercetur humana.Eſt & Aſſyriorum virtus,uel Chaldęorum in aſtrologiæ ſtudiis,ſed nõ Iſraelitica,nec Deum pertinens.Sola vero apud Deum uirtus Iſraelitica numeratur,qua à Deo docetur, &c.p.1.c.1159.c.
virtus diſcenda eſt & imitanda & magiſtrorum terrenda ſunt limina non confiſi naturæ,p.4.c.23.b
virtus eſt quædam in anima noſtra quæ pari ſenſus, uelut mater qui procedit ex nobis.Hæc uirtus in aliis generat fortes ſenſus,in aliis languidos & ineptos,p.2.c.191.d
virtus animi & ſenſus,mentis filii ſunt:filiæ uero opera corporis miniſterio impleta,p.1.c.1381.a.b
virtus magna hominis parare cor ſuum ab obſequium diuinę voluntatis,& dicere poſſe:Paratum cor meum Deus,&c.p. 2.c.1318 e
virtus perfecta eſt morum poſſeſſio,p.5,c.65.a
virtus laudata creſcit,p.3.c.1671.c
virtutis uir ſignificatur per Iacob,p.4.c.2177.c
virtutis occaſio fit ſępè culpa fortium,& virtutis infirmorum occaſio peccati,p.3 c.2187.c
virtutis bonum uaſtatur per quatuor uitia, quę ſunt ferocitas tyrannica perfidia hęreticorum, fraudulentia ſimulorum, malitia ęmulorum,p.4.c.1574.f
virtutis inchoatæ laude qui acceperit,quaſi plantati ligni fructum ante tempus comedit,p.1.c.1071.c
virtutis aliquid,uel bone operis quicunq; bene laborãs acquirit,Deo non ſibi attribuat,p.2.c.1119.b
virtutis alicuius actus ſecundum inferiorum ſtatum, bene eſt impeditiuus actus uirtutis alterius altioris gradus, p.5. col. 95.c
virtutis cuiuſlibet moralis finis cõſiſtit in moderatione paſſionum & actionum humanarum,p.3.c.1899.c
virtutis in actu in quo tota lex impletur, maior difficultas eſt quam in alio quocunque in quo non implentur niſi ſingularia pręcepta legis,p.1.c.681.b.c
virtutis uni non ſemper ſtudendum eſt,ſed de uirtute in uirtutem eundem, & de alia ad aliam tranſeundum, p.1 colum. 1318 e
virtutem maiorem qui non ęmulatur in uirtute maiorum ne confundar,p.4.c.738.d
virtutem conſcientia quiſque examinat,p.1.c.1126.d
virtute ſua nullus ſaluatur,ſed ecce vnde ſalus. Oculi Domini ſuper metuentes eum,p.3.c.655.e
virtute in qualibet tres gradus aſſignari poſſunt. parte 5. col. 236.f
virtutes dicuntur arma lucis,& quare, parte ſexta, columna 168 f
virtutes,margaritę ſunt,p.5.c.247.c
virtutes Chriſtus vult eſſe ſine vana gloria, par.prima colum. 1026.e.
virtutes recogitando ter ere,& uſque ad ſubtilitatem examinis occulti retractare,eſt aromata in puluerem redigere, p. 1.c.821.c
virtutes per ueſtimenta intelliguntur,quæ per exercitium bonorum operum in religione non atteruntur,ſed magis ſolidantur,p.1.c.1638.f
virtutes quædam clariſſimæ ſunt ſanctorum quę non omnib. in exempla operis poſſunt oſtendi,ſed tantum ad glorificãdum Dei gratiam recitari,p.2.c.1319.c
virtutes cum non extollunt animum,ſed quaſi in puluerem reputatione agentis rediguntur,ad perfectionem perducunt. Et cui aſſi milantur,p.3.c.1842.e
virtutes aduerſarias dicitur Deus permittere,imò incitare propemodum,ut ueniant contra nos in præliũ ut uincamus & ille pereant,p.2.c.87.a.b
virtutes contrarię apud infideles audientes quędam nomina, aſſunt,etiam dans operam in hoc ad quod inuocari ſe ſentiunt multo magis celeſte uirtutes,ſi uerba ſcripturę ex ore promamus,etſi illa non intelligimus,illę uirtutes intelligũt, &c.p.2.c.102.e.f
virtutes cum hominem deſerunt quæ eum defendere debuerant,in defectione carnalis ſenſus capitur,ut ſæpe bona opera ſe amittere,ipſe qui captus eſt animus dolens cernat. Et de hoc figura,p.1.c.994.b.c
virtutes diſcretiones quærunt,quarum nimietas omnis in uitio eſt,p.3.c.1646.e
virtutes ubi decet compoſitas eſſe niſi in ſede Dei: De cœlo namque ad nos deſcendunt,p.1.c.933.b.c
virtutes animi excoluerunt aliqui,& philoſophia in nonnullis aliquid egit:ſed Gentilis ſi quid honeſtum habeat in moribus qu a non Deo, ſed ſibi aſcribit, non ſanctificatur, nec inter primitias recipitur, p.1.c.1290.c
virtutes iunctæ ſunt nec poſſunt ſeparari,p.2.c.728.f
virtutes aliquas ut habeas,& alias negligas,non uult ſcriptura ſancta,ſed ut omnibus adornatus,& in earum actibus poſitus Deo ſeruias,p.2.c.159.b.c
virtutes ſibi inuicem hærere Philoſophorum ſententia eſt p. 4.c.182.c

Virtutes ſunt ordinatæ in modum ſcalarum, vt alius quaſdã alius aſſequatur omnes, vt quiſque ſubleuetur à terra, p.1.c. 925.b
Virtutes ſummę deſignantur per holocauſtum, virtutes minores & communia vota fidelium quibus paccatur Deus, per hoſtias pacificorum. ibidem c.
Virtutes tres Theologicę per quid ſignificantur, par.4.colum: 1384.c
Virtutes quæ dicuntur maiores, & quomodo virtutes connexę proportionabiliter creſcere dicuntur, p.5.c.299.c
Virtutes licet ſint connexæ, tamen aliqua ſunt magis propriæ contemplatiuorum, aliquæ actiuorum, & aliquæ prælatorum, p.5.c.95.c
Virtutes connexæ ſunt, vt qui vnã habet, plures habere videatur, ſed eius quæ fuerit vberior, & vberius præmium, p.5.c. 784.d
Virtutes dupliciter habentur ab hominibus. Primo modo cõmuni & humano. Alio modo excellentur quaſi diuino, p.3. c.287.c
Virtutes qui ſine humilitate congregat quaſi puluerem in vẽtum portat, p.1.c.1588.c
Virtutes ſibi hærent & ita connexę ſunt, vt qui vna caruerit, omnibus caret, p.1.c.1318.e
Virtutes quædam ſunt incipientium, aliæ proficientium aliæ peruenientium ſeu perfectorum, p.3.c.1481.c
Virtutes quatuor principales ꝑ quatuor numina paradiſi deſignantur, & quare Phiſon prudentiam Geon temperantiã, Tigris fortitudinem, Euphrates iuſtitiam, p.1.c.71.b.c
Virtutis politicæ poſſunt deſignari per ſolem ſcilicet prudentia, per Lunam iuſtitia, per ſtellas vero cęterę virtutes intelliguntur, p.1.c.18.e.f
Virtutes politicę ex actibus acquiſitę ſicut connectuntur prudentiæ diuinæ vel infuſæ, p.4.c.1046.f
Virtutes cardinales quibus ſpiritualiter viuitur quatuor panibus ſignantur, & quis cuiuſque effectus, p.5.c.271.a.b.& c. 491.b. Item, p.2.c.728.f
Virtutes percuti & mori dicuntur, quę & quomodo, p.3.col. 32.a
Virtutes tres Theologicæ quomodo mori dicuntur. Ibidem.
Virtutes morales infuſæ & acquiſitæ, differũt penes medium & finem, p.3.c.1355.c
Virtutes morales infuſę ſunt mirabiles, & quare, p.3. colum. Ibidem.
Virtutes diſtinguntur in politicas purgatorias, purgati animi, & exemplares, p.3.c.1482.f
per Virtutes morales efficitur homo bonus ſimpliciter per virtutes autem intellectuales non efficitur bonus ſimpliciter, ſed ſecũdum quid, vt bonus artifex, bonus Philoſophus, & huiuſmodi, p.3.c.1420.f
Virtutes morales vndecim, ſcilicet fortitudo temperantia liberalitas, magnificentia, &c. ſignificantur per vndecim ſtellas p.1.c.381.f
Virtutes quędam ſunt communes ſeu humana, quędam autẽ ſeu excellentes ſeu heroicæ, parte 5.col. 93.c. Item p.1.col. 142.d.e
Virtutes dicuntur quatuor Angeli domus mentis, & etiã quatuor flumina paradiſi, p.3.c.28.c
Virtutes quatuor principales dicuntur quatuor latera. Vel ẽt virtutes tres Theologicę & ipſa operatio dicuntur latera, p. 6.c.1678.c. Item, p.1.c.143.c
Virtutes cardinales ſecundum doctores Catholicos manent in patria, tamen ſecundum alios actus quam in via, p.6.c. 1679.c. Item, p.1.c.159.b.c
Virtutes ſeptem, tres theologicę, & quatuor cardinales, ſignificantur per ſeptem boues, quę dicuntur pulchrę & craſſe, & quare, p.1.c.403.c
virtutes quatuor cardinales, quia ceterarum virtutũ genera, conueniantur nominantur cornua, p.1.c.933.b.c
Virtutum dona percipere non eſt ſatis fidelibus niſi ſtudeant pro commiſſis pęnitere, p.1.c.1658.f
Virtutum quęlibet aliis ſuffragatur, ſine quo vnaquaque valde deſtituitur, p.3.c.15.c.& 16.d
Virtutum multiplicate cum redolemus, in altari boni operis thymiama es aromatibus compoſitum facimus, p.1.colum. 821.c
virtutum exempla ſunt ſęcularibus & regularibus predicanda, p.4.c.924.f
Virtutum excellentia, videntur virtuoſi vitam humanam excellere & ad vitam beatam quodammodo appropinquare, & tales dicuntur beati quodammodo, p.5.c.94.f
Virtutum gradus octo, p.6.c.1350.d
Virtutum omnium matres ſunt fides, ſpes, charitas, ex quibus Deo naſcimur & cęterę virtutes generantur, p.4.columna 938.e
Virtutum ſeptenarius, quibus quieſcit homo de terra formatus, ſignificatur per ſabbatum terrę, & quomodo, p.1.col. 1123.c
virtutum vnaquaque propriam habet illuminationem, alium diem habet ſapientia, alium intellectus, ſic & cęteræ, p.3.c. 16.d
Virtutũ perfectione qui magni ſunt poſſunt coronari. Qui autem parui, licet fulgore maiorum latere videãtur, à tenebris tamen maleditionem ſunt alieni, p.4.c.821.a.b
Virtutum viriditatem in regno animæ deuaſtant quatuor, & per quæ ſignificantur, p.4.c.1905.a.b
Virtutem moralium finis non poſſunt eſſe diuitię temporales, & mundi honores, & quare. Ibidem.
Virtutum opera quidam cauſa cupiditatis terrenæ ſeu ambitione humanæ laudis foris agitant, ſed ſub velamine pietatis dolum nequitiæ intus celant, & per quos ſignificentur, p.4.col.2564.d.e
virtutum operibus à diabolo nudati, qui de Eccleſia receſſerunt, ad communionem illius maioribus virtutibus exercitati plerumque redunt, p.2.col. 1287.c
Virtutum exercitio in ordine ad Deum tria occurrunt impedimenta, p.3.c.2039.c
Virtutum gradus maxime in humilitate conſiſtere pater Benedictus intelligit, cum in ſcala Patriarchæ Iacob iter noſtrũ ad cœleſtia deſignatum incrementis & profectibus bonorum operum comparat, p.2.c.1353.a
Virtutum opera aggredi refugiunt aliqui ex puſillanimitate, curanter & quærentes tantum terrena, p.5.c.412.f
Virtutum profectionẽ nullus ingreditur, nec in ea permanet, niſi Dei gratia adiuuetur, p.1.c.156.f
virtutum iter inchoantibus adiuuando occurrit Chriſtus, p.5. col.468.f
Virtutum perfectio eſt ad hanc ſtatum animi cõſcendere, quo gratiam conditoris vel in modico timeamus offendere, p. 3.c.1699.b
virtutnm perfectio in hac vita eſt, vt caſtè timeamus Deum, p. 3. Ibidem.
virtutum finis in futuro eſt, vt diuitias promiſſe hæreditatis, regni cæleſtis gloriam & vitam recipiamus æternam. Ibidem.
Virtutum opera vt exerceam: ait (piger) timeo in publicum prodire, ne me antiqui hoſtis aduerſitas tentet, vel quilibet peruerſus diriſdeat, conuitiis cõfundat, iniuriis afficiat, aut ſicut alios iuſtos conſumat tormentis, p.3.c.1699.b
virtutum in operibus aſſueſieri iuuenes nõ parum facit ad virtutem, imo multum Ibidem.c
virtutum fabrica motus interiores, & actus exteriores aſperitate & tortuoſitate remota ad rationis rectitudinem reducuntur, p.1.col.142.f
virtutum doctrinam qui faciendo oſtendunt, quia linguã non poſſunt, hi ſunt qui in Eccleſia humiliter & obedienter, quę a magiſtris audiunt, deuota mente ſuſcipiunt, p.2. colum. 110.a.b
virtutum variarum ſpecies qui oſtentant propter laudis hominum, ſignificantur per pauonem, p.2.c.1172.e.f
virtutum cuſtodia eſt agnitio infirmitatis, parte 3. columna 376.d

Virtutibus

Index.

Virtutibus ſemper contradicitur. p.4.c.1460.d
Virtutibus decem ad atria Domini peruenitur, in exemplum decalogi decem virtutes, decem virtutum effectus, p.3.col. 529.a.b
in Virtutibus coſeruandis non remiſſior ſollicitudo debet eſſe, quam in acquirendis, p.2.c.29.c
Virtutibus ſi aliquis ſtudeat ſiue in ſeipſo ſiue aliis pium laborem impendat, non ſibi ſed diuinæ gratiç imputet, ut ei conſecretur omnis boni initium, a quo ſperatur perfectionis ſupplementum, p.1.col.1269.a.b
virtutibus anima ſuſtentatur, ſicut corpus oſſibus, p.4.colum. 534.d.e
Virtutibus quicunque cum modeſtia continentiç, auditioni ſiue iudicio ſapientium, obſeruantiæ mandatorum Dei, & maxime ſimplicitati & humilitati ſtudere videris, huius mũda & recta opera intellige. Si autem his contrarium, corrige: aut ſi hoc non potes, deuita ne ab eo corrumparis, p.3. col.1691.b
Vis humana ſola ſufficit in pleriſque, nec res indiget, neque decet ſpiritusſancti adeſſe præſentiam, p.1.c.1236.f
Vim facere eſt poſſidentem violenter expellere, & poſſeſſionẽ diripere, p.2.c.76.f
Vires Dei cum nullo poſſunt comparari, p.4.c.512.d
Viribus propriis non eſſe fidendum, p.4.co.263.c
Viſionum tria genere ſunt quę & qualia, p.6.c.447.a.b.& columna 1449.c.& columna 1450.e. Item, parte 4. columna 1495.c
Viſio & fruitio trium perſonarum eadem eſt, &c.p.6.colum. 1310.f
Viſio Dei per eſſentiam ſoli Chriſto conuenit per naturam, hominibus autem per gratiam: perquam trahũtur quodãmodo ad naturam diuinam.p.5.col.1068.f
Viſio clara diuinę eſſentiæ an & quomodo excludat rationẽ prophetię p.3.c.34.e.& col.424.e
viſio non dicitur niſi contineat aliud myſtice quod Deo reuẽlante ſciatur. Et ideo triplex viſio dicitur triplex cœlum, p.6.col.1449.c
Viſio & viſionis intelligentia reuelatæ diuinitus ſunt de intrinſeca & formali ratione prophetię, p.5.c.424.e
Viſio beati Stephani vtrum fuerit mentalis, aut imaginaria, vel corporalis, p.6.c.1063.c.& 1064.f
Viſionis vocabulum in initioni Prophetę Iſaiæ libri argumẽtum indicat, p.4.c.4.b
in Viſionibus ſolet eſſe tentatio: ſolet enim Angelus iniquitatis tranſfigurare ſe in Angelum lucis, & ideo ſollicite agendum eſt vt diſcernas viſiones, p.1.c.1425.b
viſitans (vt Papa vel Legatus) vnam Prouinciam, poteſt accipere ſumptus ab alia, p.6.c.437.c
Viſitare dicitur Deus hominem, quando dat ei beneficia ſpiritualia & corporalia, p.3.c.137.c
Viſitare dicitur Deus peccata patrum in filios vſque in tertiã & quartam generationem, & quomodo hoc intelligendum ſit, p.1.col.670.e.& col.861.b.& c.1491.a.b. & col. 1607.c. vide in Iniquitatibus.
Viſus inter omnes ſenſus euidẽtiſſimam habet cognitionem, p.4.col.9.b
Viſitatio bona genere, ſi ſit alicui occcaſio ruinæ, debet eam relinquere. Notent viſitatores, p.5.co.112.f
Viſitatio, & conſolationem & ſuppliciumſignificat. Vel, uiſitatio in bono, & viſitatio in malo, p.4.c.177.a.& c.235.a.& col.2350.f
Viſus nomine vtimur aliquando in his quę pertinent ad intellectum, p.5.c.1031.c
Viſus, quia primatum obtinet in ſenſibus, intermiſcetur omnibus. Sic enim dicimus. Audi & vide, olfac, & uide, palpa, & vide, p.1.c.672.a. Interl.
Viſus exterioris & interioris ingerit cęcitatem immoderatus hauſtus vini, p.3.c.1706.c
Viſus malorum niſi prius claudatur, non pateb it intuitur bonorum, p.1.c.1353.a.b
Viſum maxime delectant virides ſationes & confortãt, & maxime quando ſunt herbę aromaticæ, p.3.col.1860.d
vita facti neceſſitate non clauditur, p.4.c.338.d
vita Prophetarum nullas habuit poſſeſſiones, par.2. columna 880.d
vita æterna recte & ipſa gratia nominatur, & quare, p.6.colu. 87.a
Vita æterna in quo eſſentialiter conſiſtit, p.5.col.1318.c. Item p.6.col.1416.e
vita æterna per dexteram ſignificatur, p.3.col.1644.e
vita triplici, ſcilicet naturæ gratiæ & gloriæ præmiantur cuſtodientes leges diuinas, parte prima, columna 1058.f.& col. 1063.c
Vita ſpiritualis & corporalis, per cælum & terram deſignãtur, p.1.in præfat.in Geneſ.
vita futura duplex eſt apud Hebræos. Prima in tempore Meſſiæ. Secunda in alio ſæculo, p.3.c.623.a.b.& c.836.e
vita hominis triplex, ſcilicet naturæ, gratiæ, peccati. Duæ a Deo, tertia eſt ab homine, p.3.c.836.e
vita cęleſtis in ſacræ ſcripturæ ſtudio inchoatur, p.6.columm. 1686.f
vita iuſti dies eſt, nox uero vita peccatoris, parte 1. columna 983.c
Vita beata quæ conſiſtit in feruore dilectionis, ſignificatur p meridiem, unde prouenit feruor caloris, p.1.col.1686.e
vita præſens dicitur ſeptima, quia in ſeptimana dierum conſummatus eſt, p.1.c.1013.c
vita hæc meſſi comparatur, p.3.c.1641.a.c
vita naturalis deſignatur per manna, & quare, par.1.columna 737.c
Ita uite mortalis, ſpes eſt vitę immortalis, p.tertia, columna 1237.b
vita iuſtorum, primo fidei firmitate pręmuniẽda in corde, deinde virtutum latitudine ornanda eſt in opere, & hoc ſignificatur per pauimentum precioſſimo marmore ſtratum multo decore, p.2.c.719.c
vita prius eſſe debet quam doctrina. Vita ducit ad ſcientiam veritatis, p.5.c.101.b
vita rigida & prædicato debet declinare mollium palatia quę frequentant mollibus induti adulantes, parte quinta col. 210.f
vita Chiſtiana configuranda eſt Chriſto, vt myſticè non tantum eius dictis, ſed & geſtis configuretur, p.6.c.80.e
vita bene inchoantium tenera ac terræ proxima, ſignatur per herbas, p.3.c.281.b
vita præſens ſit fidelibus in vſu, futura in fructu, par.2.colum. 1576.e
vita pręſens recte perditur, quando per ipſam ad æternam vitam non peruenitur, p.5.c.202.f
vita cuius hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuit in pœna, p.3.c.217.a
vita ſimulata poteſt ſignificari per ſtatuam auream Nabuchodonoſor, & quare, p.4.c.1520.f
vita ſine ſcientia de facili poteſt errare, p.4.c.1356.f
vita hominis multas infirmitates corporis & animę & anguſtias ſolet generare, p.3.c.165.c
vita præſens dicitur ipſa tentatio, ſed non tentari, quia caro corrupta ex ſe contra ſe moleſtias gignit, p.3.c.103.a
vita pręſens mari & fluuio comparatur, quia modo aduerſitatis amaritudine afficimur, modo dulcedine proſperitatis replemur, p.3.c.169.a. Item, p.1.c.1586.e.f
vita carnalis per aerem exprimitur, quia aeris ſpiramine humanum corpus viuificatur, p.1.c.1632.e.f
vita tam longa quomodo homines primis temporibus viuebant? Ad hoc poteſt ratio aſſignari multiplex, p.1.c.135.c.& c.136.f
vita hominis comparatur telę texentis, quia ſicut texitur addendo fila filis, ſic humana uita deducitur addendo dies diebus, & perfecta tela ſucciditur a texente, ſic humana uita a Deo de vita præſenti, p.3.c.105.c

Vita diebus ſingulis proficit ſicut tela filis, ſed quo magis tela creſcit, ad inciſionem tendit, par. 3. ibid. b.

Vita præſens eſt hyems, in qua nos mortalitatis noſtræ frigidus torpor aſtringit, p. 3. col. 342. c.

Vita præſens eſt ventus tranſiens, & quare, p. 3. col. 346. d.

Vita noſtra in hac peregrinatione non poteſt eſſe ſine peccato, nec perficere tentatione, quia profectus noſter per tentationem noſtram fit, nec ſibi quiſquam innoteſcit, niſi tentatus, nec poteſt coronari niſi vicerit, nec poteſt vincere niſi certauerit, nec poteſt certare niſi inimicum & tentationes habuerit, parte 3. col. 406. d.

Vita humana prope omnis, peccatis circumlatratur, omniſq; conſcientia ſuis cogitationibus accuſatur, parte tertia, columna 1460. f.

Vita impiorum non vera, ſed falſa eſt uidentur viuere nec viuunt, p. 3. col. 848. d.

Vita miſeriis ſubiecta, an, & quomodo ſit ſimpliciter odibilis, p. 3. col. 134. c. & col. 45. c. Item, p. 4. col. 772. c.

Vita corporalis, & vita ſpiritualis comparantur quo ad generationem & nutritionem, p. 6. col. 291. c.

Vita præſens ad ſufficientiam duo requirit, ſ. nutrimentum & veſtimentum, & ideo circa iſta ſolet magis ſolicitari, p. 5. colum. 138. f.

Vita animalis vt continuetur, requiritur cibus per quem reſtauratur humidum deperditum per actionem calidi naturalis, p. 1. col. 67. c.

vita frequenter accipitur pro operatione vitæ in qua principaliter aliquis operatur, ſicut potare dicitur vita hebrioſi, & peccare vita peccatoris, & agere iuſte, vita virtuoſi hominis, p. 6. col. 80. f

vita humana continuata per vitales ſpiritus egredientes a corde qui in ſenectute debilitantur, & tandem deficiunt, & ſic vita terminatur, p. 3. col. 193. c

vitæ auſterioris exemplum præbeat Apoſtoli, non præparatas epulas, ſed ſimplices quærunt, p. 5. col. 508. d

vitę auſteritas requiritur in Euangelij prędicatore, parte quinta, col. 73. c

vitę melioris vias aggredi metuentes ex ignauia arguuntur, p. 5. col. 415. a.

vitæ huius miſeria & breuitas exprimitur per ſimilitudinem arancę, quę texit inanes telas vt dolo capiat muſicas, ſic nos in rebus corruptibilibus laborabamus, inania texebamus, p. 5. col. 1140. d

vitę ſuæ terminum attingere dicunt quidam nō meretur quis male viuendo, & bene viuendo, ante tempus meretur rapi ad præmia vitę, p. 4. col. 367. c. & 338. d

vitæ triplici, ſ. naturæ gratiæ, & gloriæ cōtrariatur triplex, mors ſ. naturę culpæ, & gehennę, p. 3. col 2140. f

vitæ actiuæ & contemplatiuę officia, p. 5. col. 846. d
Vide etiam in Actiua uita. Et in Contemplatiua vita.

vitæ duę nobis in corpore Ieſu Chriſti prędicantur. Vna tēporalis, & iſtam declarauit Dominus in paſſione, altera ęterna & illam in reſurrectione, p. 1. col. 530. c. f

vitæ duæ ſunt. Vna corporis, altera animæ. Vita corporis anima uita animæ Deus, p. 6. col. 556. b

vitæ duę Eccleſię, una per fidē, altera per ſpē. Hęc agitur in corpore & peregrinatione, ubi beatitudo eſt tantum in ſpe, ſed miſeria pręſto eſt de aduerſis & de peccatis. Illa in immortalitate, ubi nihil mali, ſed perfectio boni, p. 5. col. 1324. c

vitę ſiue viuentium gradus ſunt quatuor. Vegetatiuum, ſenſitiuum motiuum ſecundum locum intellectiuum, p. 5. colum. 1017. c. Item, p. 1. col. 67. a

vitę ſeculares circumitus & labor ſignificatur per molam aſinariam, p. 5. col. 300. d.

vitæ cauſa, vitalem ſpiritum conferendo Deus ſic eſt, ſicut Sol per ſuam præſentiam eſt cauſa luminis, in aere radios influendo, p. 3. col. 167. c

vitam æternam ſi ore petimus, nec corde deſideramus clamātes tacemus, ſi vero corde deſideramus ore tacemus, tacentes clamamus. Et de hoc figura, p. 1. col. 614. c

Vitam beatam, an, & quō primus homo habuerit, p. 1. c. 90. c. f

vitam pręſentem neceſſe eſt nos ducere in dilectione Dei & proximi per fidem & operationem, in futura vita eadem gemina dilectione ſine labore in ſumma dulcedine perfruemus, p. 2. col. 329. a. b

ad Vitam æternam non plus ſufficiunt mille anni laboris quā vnus dies, p. 6. col. 1368. d

vitam noſtram cum Deo dicamus, membra hoſtiæ fruſtratim conciſa ſuper ignem ponimus, p. 1. col. 911. a. Inter.

vitam hominis quare abbreuiauit Deus, p. 3. col. 1140. d

vitam pręſentem qui diligunt, longiora ſibi eiuſdem vitæ ſpacia promittunt, p. 3. col. 233. a.

vitam ſolitariam ducere eſt melius quam ob uitæ præſentis neceſſariam uitam ęternam perdere, p. 5. col. 300. d

vitam bonorum quid perſequitur ſicut vita iniquorum, quare & quomodo, p. 6. col. 750. f

vitam veritatis & charitatis ſpernentes, Iudæ proditori dominum ſuum uendenti comparantur, p. 5. col. 627. b

vitam eius deſcribere non eſt neceſſe, cuius impia conuerſationem cerem meruit accipere, parte ſecunda, col. 1057. c. & col. 1060. c. f

vitam perfectam quærenti melius eſt in itinere mori, quā nec proficiſci, p. 1. col. 614. c

vitas duas habet ſancta Eccleſia. Vnam qua laborat in terris. Alteram qua remuneratur in cœlo, p. 4. col. 1403. b. c

in Vitro quilibet liquor qualis continetur, talis exterius demonſtratur, p. 3. col. 264. a

vitium quodlibet idololatria poteſt dici & per quem modum p. 1. col. 1529. c

vitium diſſimulatum morbus eſt in animo deliteſcens, p. 2. columna 1456. f.

vitium vnumquodque in corde noſtro propriam manſionem habet, quā ſibi vendicans in animæ noſtræ receſſu, extermi nat rerum ſummarum contemplatione, p. 1. col. 718. d.

vitium omne quod regnat in corpore, ex quinque ſenſib. pendet, p. 1. col. 1400. a. b

vitium quod charitas proximi ſtultitiæ tenebris quaſi nocturno frigore congelaſcit pruinę comparatur, p. 3. col. 1029. c

vitia plerique ſuperant, ſed ſub ipſis ſuperbiendo ſuccumbūt. Et de hac figura, p. 1. col. 73. c

vitia quædam minima ad hoc retinemus, dum ſepe in magnis virtutib. terram promiſſionis ingredimur, ut ſe intentio noſtra exerceat, ne uictoria ſuperbiat, p. 2. col. 1110. d. e

vitia nec ſimul nec uno tempore in ſanctis extinguntur, & quare. Et de hoc figura, p. 1. col. 720. e. f

vitia ſpiritualia quidam quęrunt extirpare, & carnalia reſeruant & per quos ſignificantur. ibid.

vitia noſtra quæ intra nos ſunt, gentes dicuntur diabolicę, cōtra quas eſt nobis ſpiritualis colluctatio, quomodo & qualiter, p. 2. col. 7. c. & 8. f

vitia ſeptem principalia per ſeptem gentes, ſignificantur, quæ ſunt maiores numeri, quia plura ſunt uitia quam uirtutes, p. 1. col. 1505. c

vitia aliqua cum toto corde, tota anima & totis uiribus diligimus idola adoramus, p. 2. col. 164. d. e

vitia quatuor ſunt impedientia ſalutem hominis. Et per quid ſignificantur, p. 6. col. 1523. c

vitia ſepe in virtutum uſum mutantur, p. 3. col. 43. c. 44. d

vitia quędam contra nos inter ſe coniunguntur, ut ſuperbia, et ira, remiſſio & timor, quę etſi diuerſa ſint tamen ad eundem ſi. tendunt, i. ad ſubuerſionem ſpiritualis, p. 3. col. 43. c

vitia quædam habent ſpeciem recti, ſed non virtutem, ut immoderata ira, iuſtitia, & diſſoluta remiſſio miſericordia vult videri & timor humilitas, & diſſernata ſuperbia, libertas. p. 3. col. 377. b

vitia reſtant inter optima, quę nobis ſeruiunt ad vſum humilitatis ne ſuperbiat, qui vincere non poteſt, licet parua. Et de hoc figura de Chananęis, p. 3. col. 50. d

vitia ſepe minima reſeruantur ut uirtutes maxime in humilitate habeantur, & uitia maxime premātur, p. 2. c. 11. c. Interl.

vitia

Vitia ſingula non habent ſinguli homines,ſed plura: Et ſi eueniat aliquem eſſe qui in his omnibus malis vel pluribus agitetur,omnes ſpiritus malitiæ vel plures in ſe habere putādus eſt,p.2.col.87.b.c

Vitia quatuor principalia quatuor virtutibus principalib.contrariantur,quæ quinque ſenſus per quinque reges ſignificatos ſubiugare nituntur,p.1.c.199.b.c

Vitia ſeptem mortalia ſignificantur per ſeptem boues deformes quia pulchritudinē imaginis deformant,p.1.c.403.b.c

Vitia animæ cum purgantur manus Aaron operatur in nobis, & manus Moyſi,cum ad hęc intelligenda illuminamur,nec tamen duæ ſunt manus,ſed vna,p.1.c.1420.f

Vitia capitalia ſeptem ſunt,& quæ eorundem filiæ.Inter quę quinque ſpiritualia,& duo carnalia, & quomodo vnum ex altero proferatur,& exortari ſequentia eorum dicuntur,p.3.col.377.b.Item per quid figurentur,p.1.col.1505.b.c. & col.1506.e.f

Vitia tria principalia in proſperis,& tria in aduerſis,par.3.col.465.a

Vitia carnalia ſunt maioris infamiæ,licet frequenter ſint minoris culpæ,p.3.c.1699.c

Vitiorum omnium ianua,iracundia,qua clauſa virtutibus intrinſecus dabitur quies,aperta,ad omne facinus armabitur animus,p.3.c.1728.c

Vitiorum incendio perire eos qui debuerant bene viuendo& docendo introducere dignos in Eccleſiam electorum,& arcere indignos, eſt portas Ieruſalem flammis hoſtium eſſe peruſtas,p.2.c.1341.b.& col.1345.b

Vitiorum primordia quibus humana vita corrumpitur,ſignificantur per primogenita Aegyptiorum,p.1.c.1215.b

Vitiorū exercitus(cuius Princeps eſt ſuperbia)debellatur per tres patres ſeu acies. Prima eſt interiorum meditationum reſpectu Dei. Secunda conſiſtit in actibus charitatis reſpectu proximi.Tertia pars exercitus virtuoſi eſt geſtuū & verborum modeſtia reſpectu ſui,p.2.c.621.c

Vitiorum omnem æquitatum ſubneruare debemus, & omnē elationis ſpiritum a nobis reſecare p.2.c.85.c

Vitiorum aliorum particulares conditiones deſcendendo recogitans,inuenit vnde diſpliceant & ſe retrahat. Aliter eſt in fornicatione,p.6.c.241.c

vitiorum incentiua , quidam aſſerunt dici patrem : Filium , ſi cogitatio cōcepit peccatum. Nepotem,ſi quod cogitauerit opere impleueris. Pronepotem, ideſt,quartam generationem, &c. & quomodo,& quæ Deus punit,p.4.c.1211.a.b Item,p.1.c.1491.a.b

vitiis ſingulis expulſis, eorum loca virtutes contrariæ poſſidebunt,p.1.col.718.d

vitiis variis dediti, vel erroribus impliciti,leproſi ſunt,& fœditatem ex interna peſte educentes oſtendunt in cute, p.2.c.896.d

vitiis extinctis quæ ſunt primogenita diaboli, vel operibus carnis,quibus inquinatur natura , boni mores ſubſtituendi ſunt,p.1.c.1215.b

ſicut Vitiis tentamur,ne intus extollamur,ita extra flagellis terimur,ne quod extra quæremus mundo blandiente ſeducamur,p.3.c.313.c

vitiis ſupplantandis qui hic deſudat,ibi ſereniſſimo mentis intuitu gloriam Chriſti (qui propter nos terram veræ carnis accepit)indeſinenter contemplabitur,p.1.c.1690.f

vitem veram quare ſe vocat Chriſtus , p.4.c.548.d

vitice cur iuſſerit Dominus ornare domos Iudæorum , p.1.c. 1216.d

vitula in qua arari dicit Samſon eſt Eccleſia,parte 2. columna 248.c

vitulam cōternantem,Hebræi dicunt,vitulam baroniſſam , & hoc videtur verius,& quid per hoc intelligant, pa.4.colum. 175.c

vitulus ſacrificium ſignificat,p.4.c.1075.c

vitulus ludit & præſepe deſerit,& ideo Ephrē ſicut vitulus nō eſt edoctus longe poſitus a præſepi quia præſepe Domini deſeruit,p.4.col.742.e

vitulus qui pro Baal nutriebatur cur Deo oblatus,p.2.colum. 195.a

vitulus ſaginatus non excolit terram, ſed ab aliis comeditur , p.4.col.866.e

vitulus in atrio tabernaculi offerebatur. Vitula ruſa extra caſtra:Ille pro peccato Sacerdotis & domus ſuæ tantum:illa offerebatur pro toto populo,p.1.c.1045.c

vitulus eſt animal guloſum,eſt etiam animal geſticuloſum, p. 1.col.932.f

vitulus quem adorarunt Iudæi vt dicit Sab. Sa.vidit ſpiritum vitæ eſſe in Aaron,&c.Sed fictio eſt,& ſcripturæ peruerſio, p.1.col.828.f.Et an viſus ſit exercere quædam opera ſimilia operibus vitæ,ſicut eſt comeſtio,p.1.col.839.a.b.& col. 842.d.e

vitulus cum eſſet res inanimata in qua non poteſt eſſe peccatum,vocatur tamen peccatum populi,& quare, p.1.colum. 1517.c

vitulus ſecundum Rab.Sa,fuit formatus ſtilo per Aaron,& depinxit primo cum ſtilo in tabula formam vituli, & tradidit artificibus , vt facerent ad ſimilitudinem illius : quia Apis, quod reputabatur maximum nomen Aegypti, apparuerat eis in Aegypto in ſpecie tauri,p.1.c.828.f

vitulus tener & ſanguinatus Chriſti corpus eſt,quod pro ſalute mundi ad arborem crucis immolatum eſt.Hic eſt vitulus qui prodigo filio occiditur,p.1.c.232.e.f

vitulus ſuperbus,caro noſtra hanc offerimus,dum caſtam cuſtodimus,p.1.col.909.b

vitulum offerri a Pontifice in holocauſtum ſecundo inuenimus ſemel pro munere,& ſemel pro peccato,p.1.c. 932.f

vitulum fecerūt filii Iſrael in deſerto cum adorare idolum vellent,non,aliam ſtatuam & quare,p.1.c.838.e

vituli mactandi in liberis paſcuis relinquuntur, ſeruandus iugo premitur p.3.c.289.b.c

vituli oblatio ſemel per ſummum ſacerdotem facta in anno , an in rememoratio peccati Aaron offerebatur, vel pro peccato proprio ſummi ſacerdotis offerentis quicunque eſſet ille,p.1.c.1044.f.& col.1051.b.1052.e

vituperare & damnare volunt multi magis quam emendare leuiora in fratre,licet ipſi ſint præuenti maioribus, p.5.col. 245.a

vituperare dominum peius eſt quam non audire , p.4. colum. 632.f

viuo ego in ve.Teſt.hoc iuramētum eſt in nouo : Amen amen dico vobis,p.4.c.1196.e

viuit Filius,inquantum Deus,& inquantum homo propter patrem,ſed aliter,quia ſecundum quod Deus viuit propter patrem inquantum procedit ab eo,accepit tamen eandem vitam quam habet pater.Secundum vero quod homo , viuit propter patrem inquantum vnitur ſuppoſito procedenti a patre,p.5.c.1132.f

viuit Dominus: Modus eſt iurandi,ac ſi dicatur , per Deū qui ſemper viuit,p.2.c.269.e.f

non Viuit in te Chriſtus ſi de auaritia cogitas,vel de ſtupro, ſi furore agitaris,vel quibuſlibet vitiis,p.2.c.161.b.c

viuunt omnia Deo,& ſui ſentiunt creatorē,non eſt Deus mortuorum,ſed viuentium,p.4.c.1152.a

viuere lautius & magis delicate diebus feſtiuis eſt licitum,non tamen cauſa gulæ,p.2.c. 1380.f

viuere ſic debes vt ſemper pręſentis dies ſint tibi meliores quā præteriti,p.3.c.1786.e

viuere male,non naturæ,ſed voluntatis eſt peruerſæ , p.1.col 63.b.c

viuere adhuc ſic nō valemus carnis corruptibilis pondere grauati,vt nulla nos poſſit culpæ delectatio pulſare , ſed aliud eſt nolentem tangi,& aliud conſentientem,p.2.c.572.f

viuere licet nolint homines vita iuſtorum,appetūt tamen mori morte eorum,p.1.c.1344.f

viuere delectabile eſt per ſe,tamē per accidēs ſit triſtabile. Et hoc cōtingit dupliciter.Vno modo quia multis,& grauibus

malis eſt adiunctum. Alio modo, quia boni melioris eſt retardatiuum, p.3.c.188.f
Viuentes ſicut ignorant quo loco animæ mortuorum habeantur, ita mortui qui carnaliter vixerunt, vitam in carne poſitorum qualiter poſt eos diſponatur neſciunt, p.3.c.173.a
Viuentes male qui cupit ab illicitis docendo compeſcere, neceſſe eſt vt totum ſe bene viuendo & a licitis etiam continẽdo creatori mancipet, p.2.c.1291.b.c
Viuentes diu qui nec conſilio ſunt maturi, nec canicie bonæ actionis venerandi, ſed peccatorũ onere incurui, hos Deus præterit nec corda eorum illuſtrat, p.2.c.1544.e.f
Viuentes quoſdam, & quoſdam mortuos inueniet filius hominis quando ſecundus aduentus complebitur, &c. Et de hoc figura. Vel mortuos corpora intelligamus, viuentes autem animas. Ibidem.
Viui an aliqui & abſque morte ſimul rapientur cum mortuis obuiam Chriſti iudicaturo? p.6.c.653.c
Viuitarii ſunt populi aliqui in partibus Aquilonaribus, & in magna multitudine, & illi viuum quod eis primo occurrit qualibet die, venerantur vt Deum ſuum pro illa die: vt fide digna relatione a quibuſdam narratum eſt: & ſic idololatria adhuc apud eos eadem vigeret. p.4.co.2160.f. Vide etiam in Idololatria.
Viuum omne, formaliter viuum (etiam ſi muſca) eſt eſſentialiter perfectior cœlo, p.1.c.1490.e.f
Vlciſcitur Deus minima peccata, etiam in amicis & nulli electorum parcit, p.1.c.1693.a
Vlciſcendi libidine ne rapiaris dum arguis, vt lętari vel conſolari velis de alieno malo, ſed potius conſulere illi quem arguis, p.1.c.1070.e
Vlciſcendum non eſſe de his qui inferunt iniuriam ſed expectandam diuinam ſententiam docemur Moyſis patientia, par.1.col.1248.d
Vlcus carnis noſtræ eſt voluptas, ebrietas, gaſtrimargia, & huiuſmodi quæ luxuriante corpore & in ſemetipſo pruriente proueniunt. p.1.c.1020.f
in Vlceribus doloſa purulentæque malicitia arguitur, p.1.col.1043.a.b
Vltio creſcit creſcente vitio, p.1.col.123.a
Vltio diuina reddit vnicuiq; ſecundum opera ſua, aliquando per reges, aliquando per Prophetas, aliquando mucrone, alios tranſuerberat gladio linguæ, p.3.c.2213.c
Vltio omnis, viſitatio eſt, quaſi ægroti medicum expectantis, p.4.c.1145.a
Vltionis die dixit Dominus ad Moyſen petentem pro Iudęis: viſitabo & hoc peccatum: & quomodo intelligitur, p.4.col.967.a
Vltionis modum lex inſtituit oculum pro oculo. Et ſi dici poteſt, iniuſtorum iuſtitia eſt, & quare. Sed iudex pro dilectione iuſtitiæ iuſtum pro iniuſto reddit, p.2.c.1279.a
Vltionem vocat Ieremias viſitationem, p.4.c.655.b
Vltionem vocat Ieremias ebrietatem, p.4.c.680.f
Vltra non ſemper importat anteceſſionem, p.4.c.40.f. & col.436.f.& col.499.b
Vlulæ magnitudinis ſunt coruinæ, ſed maculis reſperſæ, quæ roſtro in palude ſito horrendum ſtridunt, p.4.c.159.b
Vlulatus eſt clamor confuſus, & eſt indiciũ magni timoris pro libentis formare vocem diſtinctam, p.6.c.1247.c. Item, p.4.col.154.f.& col.771.b.& col.869.c.& col.1750.f
Vmbra & imago differunt. Vmbra eſt longinqua ſimilitudo rei. Imago autem eſt propinqua & expreſſa rei ſimilitudo, p.6.c.903.c
Vmbra mortis quæ eſt in inferno, ſunt peccata, quę nunquam ſine morte, p.5.c.88.d
Vmbra mortis dicitur mundus, p.5.c.701.a
Vmbra mortis dicitur obliuio, quę agit vt non ſit res in memoria, ſicut mors agit vt non ſit quod capit in vita, par.3.colu.49.a
Vmbra mortis dicitur duritia legis, quę mortem carnis inferebat duę vmbra mortis animę eſt in lucem aũt vmbra mortis producitur, cum intellecta morte ſpiritus remota punitione carnali, mors carnis minime timetur, p.3.c.156.d
in Vmbra mortis ſunt quidam, qui ſcil. in peccatis adhuc viuunt, alii in regione vmbræ mortis, qui iam cũ mortuis operibus ad inferna deſcenderunt, p.4.c.119.c
Vmbra dicitur myſtice aduentus primus Chriſti in carne, quia plura intelligimus primo aduentu eius obumbrari, quorum completio conſummabitur in ſecundo aduentu, par.2.col.61.a
Vmbræ pluraliter ſunt reprobi, vmbra ſingulariter eſt vnuſquiſque peccator, p.3.c.388.e
Vnctio Chriſti partim communis eſt ſuis, ſunt enim & ipſi participes vnde & nos participatione Chriſti dicimur Chriſtiani, ſed ineſtimabili dignitate excellit: vngitur ipſe ſubſtantialiter, nos vero eius operatione & gratia, p.1.c.369.c
Vnctio ſpiritus & ſanguis vnigeniti vnius ſunt operationis, p.1.c.799.c. Interl.
Vnctio extrema quæ eſt infirmorum, quando & quomodo à Chriſto fuit inſtituta, p.1.c.373.c
Vnctio ſacerdotum ve. Teſt. quæ & quarum rerum mixtarum, & quis modus vngendi, & qui vngebantur, & qui non, p.2.col.804.e.f
Vnctio regum & Sacerdotum ſecundum Iudæos ceſſauit a deſtructione primi templi, ita quod in toto tempore templi ſecundi non fuerunt aliqui reges vel Sacerdotes ſic inſtituti, p.4.col.495.c
Vmbraculum cuſtodis nullo fundamento ſolidatur, ſed tempore tranſeunte mox deſtruitur. p.3.c.261.c
Vncti dicuntur proprie in veteri Teſtamento ſoli reges & Põtifices, p.1.c.933.c
Vnctio facta tempore Moyſi ad inungendum Reges & põtifices ſeruabatur in reuerẽter in tabernaculo in vaſe magno. Et vt dicit Rab.Sa. vnctio fiebat in fronte regis inter palpebras per modum coronę, p.2.c.678.f
Vnctionis ſũmi ſacerdotis figura vel forma erat in figura caph Gręci, vt dicit Rab.Sa. incipiens à capite, & deſcendens [illegible] ſus palpebras, & fiebat cum digito ipſius conſecrantis in vnctione tincta, p.1.c.523.a
Vnctionem pontificalem vel regiam ſuſcipere volens, & pręparans ſe ad deuote ſuſcipiendum eam, habet orationem dicere in qua petuntur tria, ſine quibus nullum regimen põt bene procedere, & ſunt, cõſtantia cõtra malignos inſultus, diligentia diuini cultus, & perſeuerantia in bonis actibus, &c. p.3.c.609.c
Vndenarius immundus eſt, & ad carnis coniunctionem pertinet, p.4.col.229.a.& eſt numerus tranſgreſſionis, p.3.colu.1076.d
Vndenarius qui decem tranſit, & ad duodenarium non peruenit ſignificat eos qui decalogum trãſgrediuntur nec ad duodenarium perueniunt, id eſt, Apoſtolicum numerum, p.1.c.751.a.b.& c.1459.a.b.& col.1691.c
Vndecim dies ſignificãt vndecim Apoſtolos, per quos Iuda reprobato. Euangelium Chriſti prædicatum eſt in mundo, p.1.c.1459.a
Vngere (vt communiter dicitur) qui bene ſcit, bene ſcit pungere, ſic & adulatores, p.5.c.607.c
Vngit omnis fidelis primo Chriſtum in regem & ſacerdotem, cũ in perfectione baptiſmi verum regem & ſacerdotem cõfitetur. Vngit & ſecundo cum docendo & operando idem aliis prædicat p.2.c.1131.a.b.& col.1132.f
Vngit & vngitur Chriſtus, vngit ſecundum diuinitatem vngẽs verbo diuinitatis ſecundum quod cũ patre & ſpirituſancto habet omnia communia, vngitur ſecundum humanitatem a patre & a ſpirituſancto, p.1.c.503.a.b
Vngebant ſe in Iſrael tam viri quam fęminæ, p.2.c.296.f
Vngebatur ſolus ſummus ſacerdos in capite, & non alii ſacerdotes inferiores, ad denotandum quod poteſtas offerendi ab ipſo deriuabatur ad alios, p.1.c.804.e.f
Vngebantur olim duæ perſonæ, rex & ſacerdos, par.5.colum.711.b

Index.

Vngi energumenos & alios ægrotos oleo a pontifice conſecrato. Hic mos ab Apoſtolis traditus eſt, p.5.c.542.e
vnguentum eſt multiplex. Eſt enim vnguentum quo reges inunguntur, & hoc duobus modis. Eſt & vnguētum Propheticum, &c. Super omnia autem vnguētum ſpirituale, quod dicitur oleum exultationis, &c. p.3.c.427.c
vnguenta cum bulliunt fragrantiam ſuauitatis reddunt, p.3. col.403.a
vnguenta preciosa nō immittūtur in vaſa ſordida, p.4. 457.b
vnguibus lacerabant carnem ſuam quidam gentiles & idololatræ in planctu mortuorum, p.1.c.1539.c
vngula ēt eſt ſpecies aromatica, quæ & onycha dicitur: & humano vngui aſſimilatur, & eſt vna de quatuor ſpeciebus ex quibus conficiebatur thymiama boni odoris, ad cremandum coram Domino in altare thymiamatis, p.3.c.2095.b
vngulæ diuiſio bonarum actionum & contrariarum diſcretionem ſignificat, p.1.c.1601.b
vngulæ fiſſio ſignum eſt in animabus temperatæ complexionis, quia vngula oſtendit quod carnes eorum non ſunt nimis humidæ, & fiſſio vngulæ deſignat quod non ſunt nimis terreſtres & ſiccæ, p.1.c.1001.c
vngulæ continuitas, ſignum eſt nimiæ ſiccitatis. Ibid.
vnicornis fertur eſſe animal ſecundum nomen ſuum formatum, p.1.c.1743.c
vnicornis aliquando ſuperbiam ſignificat, aliquando exaltationem vnitatis p.3.c.1160.e
vnifarius, bifarius, &c. vnde componantur, & de eorum ortographia, p.6. col.1148.f
vnigenitus Dei adeſt, defendit, cuſtodit, & nos ad ſe trahit, quaſi non ſufficiat Angelorum diligentia contra dæmonū, & eos qui ad peccandum trahunt inſidias, p.1.c.1372.e.f
vnigenitum filium ad ſalutem humani generis mittendū, pater in litera legis Iudæis neſciētibus habuit abſconditum, exemplo Dauid in agro abſconditi, p.2.c.453.a
vnimur nos Deo per euchariſtiæ ſacramentum. Similiter & Chriſtus ſecundum quòd homo vnitur ſuppoſito procedenti a patre, ſed differenter, p.5.c.1131.c
vnio Chriſti realis eſt in vnitate ſuppoſiti, noſtra autem vnio ad ipſum eſt per fidem & dilectionem, p.5.c.1131.c
vnio populi Iſrael per vnum lignum figurata, deſignauit populum vniri ſub vno paſtore, ſcilicet Chriſto, p.4.c.1207.c
vnitas triplex, ſcilicet indiuiſibilitatis, & continuitatis, & perfectionis, p.6.c.305.c
vnitas bonorum ſicut vtilis eſt, ſic malorum vnitas ſemper bonis eſt nociua, p.6.col.1220.f
vnitas ſi deſit bonis pernicioſum eſt, ſed pernicioſum ſi deſit malis, p.3.c.404.c
vnitas habet ſacramentum vnius diei, & eſſe in hoc numero prima beatitudo eſt, quia vnus & verus Deus eſt: ſecunda in ſecundo eſt, id eſt, in decadē tertia in tertio, id eſt, in centenario, &c. p.4.c.1862.e
vnitas vxoris in ueteri lege fuit intermiſſa propter maius bonum ſcilicet propter multiplicationem prolis ad cultum diuinum, quæ tunc multiplicanda erat per generationem carnalem, p.1.c.1603.c
vnitas non compaginat quam facit charitas, quæ non eſt niſi a Spirituſancto, ideo amemus vnitatem, & timeamus ſeparationem, p.6.c.107.a
vnus eſt vel vna eſt, cum de duabus vel pluribus reb. dicitur, quæ & qualis vnitas ſignificetur. Item cum dicitur, Vnum ſunt quæ & quorum vnitas ſignificetur, p.6.col.241.a
vnus dicitur homo, & unus dicitur Deus, ſed differenter, & quomodo, p.2.c.311.c
vnus, non mobilis, non vagabundus, ſed firmus & inconfuſus, p.2. Ibid.
vnus dicuntur competenter omnes vnam ſapientiam habentes, qui vnum Ieſum Chriſtum cōfitentur, vno ſpiritu Dei replentur, Ibid.
vnus iuſtus ſecundum quod Deo acceptus, pro pluribus habetur, p.1.c.1381.b
vocare, eſt cognitionem de fide adiuuare, vel cōpungere eum quem ſciat audire, & hoc eſt electorum tantum, p.6.113.c
vocare Dei, eſt nos amādo & eligendo reſpicere. Reſpōdere noſtrum, eſt amori illius bonis operibus parere, p.3.1566.e
vocanti Deo veraciter reſpōdemus, quando ad ſummæ incorruptionis iuſſum incorruptibiles reſurgemus, p.3.col.171.b
vocatio duplex, exterior ſcilicet, & fit per prædicatores, & eſt communis bonorum & malorum. Interior vero tantum electorum, p.6.c.113.c
volatilia ſunt quæ pennas habent, ſed omnino volatu carēt, p.1.c.25.a. Interl.
volucres qui comedūt, ab imis ad ſuperna cor leuare mouentur vt licet in terrenis corporibus degant, animo ſemper cęleſtia petant, p.1.c.1239 b.c
volucres in ſacra ſcriptura aliquando in malo, aliquando in bono dantur intelligi, p.3. c.270.d
volucres norunt varietatem temporum, & nunc huc nunc illuc tranſuolantes inueniunt natura quæ ſibi ſunt vſui, p.4. c.650. d
voluminibus in diuinis puto ſcripta eſſe bonorū geſta & malorum, & ex ſiniſtris dextriſq; actibus ſcripturas cōtextas, vt intelligamus quia apud Deum ocioſa non ſunt, nec malorum nec bonorum opera, p.1.c.1335.b.c
volendi modus eſt per conuerſionem ad appetitum ſenſitiuū, p.6.c.212.d.e
volens & voluntarius differunt, p.6.c.911.a
volentis non eſt, neque currentis, ſed Dei miſerentis: velle tamē̄ currere noſtri eſt arbitrii, p.4.c.1097.a
voluntas hominis ſola non ſufficit, ſi non ſit etiam miſericordia Dei, cur etiam non dicitur a contrario. Non miſerentis eſt Dei, ſed volentis eſt hominis, p.6. c.114.c.& c.461.a
voluntas Dei, neceſſitas eſt, p.1.col.64.e.f
voluntas diuina quæ eſt eius eſſentia, licet ſimpliciſſima eſt, tamen dicuntur multæ diuinæ voluntates per modum ſigni ſeu effectus, p.3.c.1297.c.& 1298.f
voluntas Dei, licet ſit vna in ſe, dicitur tamen multiplex ad varios effectus relata, par.6.c.1504.f
voluntas Dei multis modis nominatur, p.6. c.160. e
voluntas Dei dicitur tripliciter, ſcilicet prohibitionis, præcepti, & conſilii, p.6.c.161.c.& 162.f
voluntas duplex dicitur eſſe in Deo, ſcilicet facti, & ſigni, par. 3.c.125.c
voluntas in Deo antecedens & conſequens quæ & quomodo dicantur, p.6.c.246.f.& c.695.c
voluntas conſequens eſt voluntas ſimpliciter dicta. Antecedens vero ſecūdum quid, & dicitur ab aliquibus velleitas, p.6.c.697.c
voluntas ex intellectu, & ex vtroque memoria, ſicut ex patre filius ex vtroque ſpiritus, &c. p.3.c.2053.a
voluntas Chriſti in nullo diſcordat a voluntate patris ſecundum naturam diuinam, & etiam ſecundum humanam, p.5. c.1125.c
voluntas duplex eſt in Chriſto ſicut & natura. Vna diuina, & eſt duplex, vna ſigni, & altera beneplaciti. Altera humana, &c. p.5.c.175.c
voluntas bona cum deeſt, copia agēdi remuneratur: ſic ēt deliberatio cum molimine viciorum damnatur, p.5. c.109.b
Voluntas uult ſe uelle, uel potius anima per uoluntatem, ſicut intellectus intelligit ſe intelligere, p. 3. c.1351.c
Voluntas propria mactatur per obedientiam, per uictimas caro aliena, p.2.c.370.e.f
Voluntas uniuſcuiuſque arbor bona uel mala, p.5. c.151.c
Voluntatis bonæ homo (qui per Dauid ſignificatur) aſcendit ad perfectionem quatuor uirtutum cardinalium per inſtinctum & adiutorium diuinum, p.2.c.369.f
Volūtate bonitate magis dicitur hō ſimpliciter bonus: quam per bonitatem aliarum potentiarum animę, p.5.c.712.e.f
Volūtatis bonæ initiū domino inſpirāte nobis cōceditur: noſtrum uero eſt ad exhortationē Dei enixius uel remiſſius ſequi: & per hoc remunerationem uel ſupplicia promereri, parte

parte quarta,columna 748.d
Voluntatis bonum eſt finis ſeu cōſecutio finis malum autem ipſius eſt finis intenti carentia,p.3.c.465.a
Voluntati bonæ ſuccedit boni operis fructus, malicioſæ menti nihil proſperitatis,p.3.c.1777.a.b
Voluntatem bonam cordis proferentis doctores ſpe refrigerant,p.1.c.749.c
Voluntatem Dei multi peragunt,vnde mutare cōtendunt, & conſilio Dei reſiſtentes obſequuntur, p.1.c.385.f.& c.394.b.c.& c.745.b.c. Item,par.3.c.83.b. Item,par.5.col.463.c.464.f
Voluntate propria quamuis ad Dominum conuertamur,niſi tamen ille nos traxerit, & cupiditatem noſtram ſuo præſidio corroborauerit,non poſſumus eſſe ſalui,p.4.c.828.e
Voluntates hominum malas, in bonum non poſſe cōuertere Deum quando voluerit,vbi voluerit:quis tam impie deſipiat vt hæc dicat?p.1.c.1632.e.f.& c.1666.f
Voluptas ſemper habet famem ſui,p.5.c.908.e
Voluptas præterita, præſentes quidem delectat, & exhauſta non ſatiat,p.3.c.1758.d
Voluptas inſatiabilis eſt & habita famem,non ſatietatem parit,p.4.c.1728.d
Voluptas duplex eſt,bona ſcilicet & mala,p.6. c.1360.f
Voluptas ebrietas,gaſtrimargia,& huiuſmodi,ſunt vicus carnis noſtræ,quæ luxuriante corpore,& in ſemetipſo prurien te prouenimnt,p. 1.c.1020.d.e
Voluptas fluxa quæ ex corde gignitur, ſuperborum,comparatur ad herbam montium,& quare,p.3.c.388.e
Voluptas carnalis per Iambri ſignificatur,qui dies amaricans interpretatur. Sic voluptas carnalis delectabilis eſt in principio,ſed dicitur amaricans,eo quod triſtabilis eſt in termino,p.4.c.2407.c
Voluntas cum tentat in proſperis,ipſa ſunt opponenda tentationi,vt eo erubeſcamus praua committere qui nos a Deo meminimus gratuita bona percepiſſe,p.1.col.441.a.b
Voluptas mundialis vitæ quaſi candida æſtimatur & florens, & per lepram albam & florentem deſignatur,p.1.c.1189.c
Voluptatē carnis minoris laboris eſt incognitā cauere quam reiicere cognitam,p. 2.c.1360.d.e
Voluptate carnali nemo abſtinet, qui nō patiatur in exordio dolores,donec cōſuetudo vertatur in melius,p.1.c.101.b.c
Voluptates proprias ſequentes feroces ſunt,nec mens eorum ſolium habet. Dum enim per exteriores concupiſcentias vagatur quaſi a iudicis ſui ſeſſione repellitur,p.4.c.401.a
Voluptates ſæculi omnes, & mundi pompa & celeriter tranſiens luxuria,vocantur hortus Adonidis ſecundum ſententiam ſapientiſſimi apud Græcos.p.4.c.516.f
Voluptates dicuntur aquæ maris,& quare,p.4.c.1725.c
Voluptatibus corporis dediti ſunt filii Iambri,& capiūt iuuenem gratioſum, ſuiſque perſuaſionibus malis ad luxuriam pertrahunt,& ſic ſpiritualiter occidunt. Ibid.
Voluptuoſi conſiliatores & fluxa cogitatio in lubrico carnalium deſideriorum demergunt: & cum demerſos viderint, a nobis recedunt,quia perditis nullum conſilium dare poſſunt,p.4.c.837.a
Voluptuoſi ſignificantur per pecus,p.4.c.2077.c
Voluptuoſè viuentes vita beſtiali, intelliguntur per bruta animalia,p.1.c.563.c.& c.645.c
Vomitus(vt medici aiunt) ſtomachum purgat, choleram minuit,p.3.c.2132.d.e
qui ſemper Voluuntur, nec proſperitate nec aduerſitate tardantur ſpherulis aſſimilantur,p.1.col.742.d.e
Votum darii,p.2.c.1432.e
Votum ſecundum Hebræos multipliciter oretenus exprimitur,p.5.c.271.c. & 272.d
Votum Nazaręorum in aliquibus erat perpetuum,vt in Samſone & Samuele,& ſimilibus. In aliquibus autem erat temporale,p.1.col.1214.f
Votum eſt promiſſio Deo facta de meliori bono, par. prima, col.1316.f
Votū eſt cū aliquid de noſtris offerimus Deo, p.1.c.1399.a.b
Votum & iuramentum vtrunq; eſt obligatorium, ſed votum ex ſua ratione magis eſt obligatorium quam iuramentum, & quare,p.1.c.1399.c
Votum factum de perſona humana, non erat ſoluendum per eius immolationem,ſed per redemptionem,p.1.c.1147.c
votum Deo facere nullus poteſt,niſi de hoc quod ſuum eſt,p.1.col.1151.b.c
votum dum eſt de re licita & bona,implendum eſt,aliter non eſt implendum,p.1.c.1399.c
votum ſuum adimplēs debet Deo regratiari de hoc quòd ſibi dedit gratiam adimplendi,p.1.c.1199.c
Voti reus eſt, quicunque aliquid vouerit, & non impleuerit, p.4.col.1441.c
vota facere,vel cōſecrare bona ſua Deo,quis modus ſit apud Iudæos,p.5.col.272.d
vota diuerſa leguntur in ſcripturis,p.1.c.1399.a.b
vota qui vouit,ſed pro infirmitate ſoluere non valet,ei ex peccati pœna hoc agitur,vt volēti bonum, poſſe ſubtrahatur, p.3 c.236.d
vota non ſufficit offerre ſolus homo exterior,& legem Dei ſuſcipere, quia non poteſt aliquid dignum Deo habere, ſed interior,qui habet in ſe quod offerat deo, p.1. c.1399.b.c
vota quæ inter ſe uir & uxor de abſtinentia concūbendi placita habuerunt quomodo valeant,vel an, & quō emittere alter ſine alterius conſenſu poteſtatem habeat, p.1. c.1320.f
vota perſoluere ſi adhuc innuptæ iā conceſſerit pater,ſed ante quàm perſoluerit nupſerit,& viro eius hoc cognitum nō placuerit,non perſoluat,& ſit omnino ſine peccato, p.1.c.1320.e
vota quę abſtinentię cauſa fœmina vouit,non tenent,niſi vir fuerit auctor permittendo,p.1.Ibid.
votorum ſpecies erant multę in veteri teſtamento,par.prima, col.1147.a
votorum quædam ſunt communia,quædam propria,parte 3. c.1001.b
votorum quędam ſunt quę nec promittentes debemus ſoluere: alia ſunt quę niſi vouemus,non cogimus implere,Ibid.
ſi Voueris te deo, imitandus eſt tibi vitulus,vt facias tantum quod pertinet ad diuinum cultum,p.1.c.1399.c
vouens aliqua bona filius antequam parentes ſint in neceſſitate,an poſt uotum emiſſum parentibus teneatur prouidere de illis bonis, parentibus neceſſitate vrgente indigētibus, par.5.col.263.b.c
melius eſt non Vouere, quàm poſt votum non ſoluere ſpiritui ſancto,p.6.c.1028.e
vouere non poteſt aliquid uir uxori alligatus,per quod impediatur reddere debitū vxori ſuæ ſine eius cōſēſu,p.1.1399.c
vouere non poteſt aliquid vel implere ſeruus,per quod impediatur opus ſui domini,par.1.Ibid.
vouentium perſonarum quinque ſunt modi, p.1. Ibid.
viuentibus uir uirginitatem uel uiduitatem,non ſolum nubere,ſed & velle damnabile eſt,p.6.c.714.e.f
vox ſanguinum fratris tui, ſic dicunt Hebræi, in plurali, eo quod Cain interficiendo fratrem ſuum fuit reus ſanguinis, non ſolum ipſius Abel,ſed etiam omnium quos genuiſſet ſi vixiſſet,p.1.col.18.e.f
vox hominum & animatorum,ſonus eſt cæterorum, parte 3. c.1525.a
vox cordis exaltatur ſublimitate & conceptu virtutū, ſed non intentione ſonorum,p.4.c.999.a
vox iuſtitiæ & charitatis magna eſt ſimiliter & Apoſtolorum. Ibidem.
vox illa auditorum cor libentius penetrat, quàm dicētis vita commendat, quia quod loquendo imperat, oſtendendo adiuuat vt fiat,p.4.c.347. a.b
vox quid eſt,p.6.c.320.d
vox viua magna vim habet de autoris ſui ore reſonans, quæ ea pronunciatione profertur & diſtinguitur, quia in hominis corde generata eſt,p.6.c.504.d

Vox eſt interpres animi,p.5.col.1038.d
Vocem apud aures Dei non faciunt verba noſtra, ſed deſideria,p.1.col.613.b.c.
vocem quomodo populus videbat,cum uxor non ad uiſum, ſed ad auditum pertinere uideatur,p.1.c.675.a.b
voces quas proferimus,ſigna ſunt rerum quas cogitamus,p.6. col.1379.a
vpapa auis lugubris & luctum amans,p.1.col.154.c.f
vrbes ſex aſſignatę ſunt in præſidium fugitiuorum,qui nolentes ſanguinem fuderunt, tres ultra Iordanem, & tres citra, p.1.col.1444.f
vrbibus in magnās hominis teterrimę uitæ ultima opera,& laborioſa condēnantur operari,quę tamē neceſſaria ſunt,aut fornacib.lauacri,ad ſuccedendos ignes deſeruiunt,aut cuniculas purgant, aut huiuſmodi faciunt,p.1.c.1335.a
vrere,unus effectus eſt caloris,& frigoris,p.1.c.349.a.b
vritur qui tentatur uituperio uel laudę,p.3.col.943.a
vrina fluere ſolet uerſus pedes hominibus in timore & anguſtia poſitis,p.4.col.326.f
vrſus excoriatus & ſimia habent magnam ſimilitudinem cum homine & puero excoriatis,p.1.col.1006.f
vrſus paruo cibo contentus eſt,ita quod pro magna parte anni nihil ſumit,p.4.col.1577.c
vrſus fera fraudulenta,& brachijs & lumbis fortiſſima, p. 4.c. 980.b.tamen capite infirmus eſt.ibid.
vrtica ſignificat peccatorum prurigines,p.4.col.310.e
vſque ad hodiernum diem,moris eſt ſanctę ſcripturę hoc dicere de his quę vſque ad fi.uitæ uel ſęculi permanent,p.2.col. 48.e.& col.109.a.& 11.a
vſura per ſerpentes morſum intelligitur,& quare, parte 1.columna 704.f
vſura non eſt licita Iudæis,p.1.col.704.f.& col.1127.a.b
vſrau & fœnus ex impietate oriuntur, & omnem humanitatē pellunt,p.1.col.1130.e
ad vſuram quędam pecunia dari prohibetur. Altera eſt quam ad vſuram dare debemus,p.1.col.1600.d
vſuram putant aliqui tantum eſſe in pecunia,ſed ſcriptura diuina aufert omnis rei ſuperabundantiam, vt plus non recipias quam dediſti,p.4.col.1214.c
vſuram accipi in lege tātum prohibetur a fratribus,in propheta ab omnibus, in Euangelio augmentum eſt. Nota profectum,p.4.ibidem.
vſuras prohibet vicarius Chriſti ſummus Pontifex in iure canonico,& multi Principes Chriſtiani,&c.p.3.col.962.f
vſurarius eſt diabolus,qui pro temporalib. rapit ſpiritualia bona,p.3.col.962.f
vſurarij argumentari ſolent & dicere. Dedi vnum modū, qui ſatus fecit decem modios,nonne iuſtum eſt vt mediū modium de meo plus accipiam,p.4.col.1214.e
vſurarij & raptores quando moriuntur,faciunt teſtamentum Antiochi,quibus & qualiter,p.4.col.2379.c
vſus antiquus difficulter deponitur,maxime ſi illi ad quos trāſimus in eadem difficultate inueniuntur,p.1.col.1957.b
vt,vno modo tenetur cauſaliter,alio modo conſecutiue, &cę. p.4.col.68.f
viterius beatæ virginis panem uitæ,i.Dei uerbum,& ignē ſpiritusſancti de cœlo ſuſcepit,& aſſimilatur clibano qui panē ſuſcepit & ignem,p.1.col.919.c
vtilitati exteriori qui ſeruiunt,ut ſunt infimi Eccleſiæ,ſignantur,nomine cutis,p.3.col.290.e
vtilitas multæ ſunt manifeſtę uel occultæ omnium quæ terra radicitus alit,p.1.col.16.c.f
vtinam Dominus meus Ieſus cōcedat mihi calcare ſpiritū fornicaiionis & ceruicem ſpiritus iracundiæ & furoris,& auaritiæ dęmonem & iactantiam, & conterere pedib.meis ſuperbiæ ſpiritum & cum hęc feceto geſti operis ſummā non mihi,ſed cruci eius appendere,&c.p.2.col.77.a.b
vua paſſa dicitur quæ priuſquam matureſcat,ad Solem diu exicatur,& ſic ſeruatur,p.2.col.480.f
vuandali fuerunt homines bellicoſi,& inter cæteros barbaros plus habere videbantur de fulgore naturalis induſtrię,p.6. colum 1549.c
vuandali Aphricam depopulantes, paganos ibi habitantes occiderunt,non autem Chriſtianos, ſed multipliciter aſſlixerunt,p.6.col.1545.c
vuandali Arrianę ſectę magnam tribulationē fecerunt,exeuntes de Hiſpania,in Aphricā, Italiā,& Galliam,ibi.1546.f
vulgus incredulum uſq; hodie,& dura mortalium corda,quæ prophetiæ comminantur, & Euangelium, in aliud tempus æſtimant differendum,p.4.col.1166.d
vulgi mos fuerat (ut creditur) coram arca ſalutare,& rex Dauid qua ſi oblitus ſe Pręlatum, omnibus admixtus populis ante arcam ſaltat, & ſe in diuino obſequio.per ſaltum rotat p.2.col.549.a.b
vulgarium ſtatus iudicatur in foro ſecreto &publico &hoc duplici,ſ.Eccleſiaſtico & ſeculari,p.2.col.124.e.f
vulnus ſi corpori inſligatur,aut os confringātur, ſub unius hora ſpacio ſolent hęc corporib.accidere,& plurib.poſtmodū cruciatib.exactis,multo uix tempore ſanari, p.1.c.1263.c
vulnus malum peius liuor peſſimum plaga timens,parte 4.colum.16.e
vulnus eſt natiuitatis in corpore ſolutio,p.4.c.16.e
vulnera dura plerunque per lenia tormenta molleſcant, p. 2. col.413.e
vulnerat Deus duob.modis quos ad ſalutem reducit,p. 3.columna 84.e
vulpis natura deſcribitur cum moralitate,p.5.col. 833. b.&c. 889.b.item,p.4.c.1167.c
vulpes quos cepit Samſon hæreticos ſignant quib.ſunt faces incendij ac erroris potius quam diuini amoris,p.2.c. 250.d
vulpium pinguedo medicinalis eſt contra contractionem & ſtupefactionem neruorum,p.2.c.262.c.f
vultus ſicut diuerſi ſunt a vultib.ita diuerſa ſunt corda hominum,p.1.col.1178.e.f
vultus indicio,mentis mutatio deprehenditur,p.3.c. 2038. f.
vultus hominis ex uehementi cogitatione & abſtractione a corporis ſenſibus multum immutatur,p.4.c.586.f
vultus humani cordis eſt ſimilitudo Dei, quam peruerſus operit,ut cognoſci a diſtricto iudice nequat,cum uitam ſuā malis actibus confundit,p.3.col.246.d
vultu & oculis diſſimulari non poteſt conſcientia, dum luxurioſa & laſciua mens lucet in facies,p.4.c.1139.b
vxor bona eſt ſpeciale Dei donum,p.3.col.2107.c
vxor dicitur ſpecies domus, ſic vulgariter dicitur inter Hebręos,p.3.col.924.
vxor ſi malis moribus luxurioſa ſeu quidlibet huiuſmodi ſit
vxor,velimus,nolimus ſuſtinenda eſt,p.5.c.315.b.316.d
vxor vt dimittatur,vna carnalis cauſa eſt fornicatio, vna ſpiritualis timor Domini vt via ea alia ducatur, nulla cauſa in lege Dei eſt,p.5.Ibid.
vxor Ieroboam tuliſſe dicitur vuas paſſas panes vaſculum nullis Prophetę,ſed non ſcribitur Prophetam accepiſſe,p.2.co. 747.a
vxorem abdicare quemcunque ob cauſam cur Iudęis permiſſum,p.1.col.1603.a
vxores plures habere licuit patribus vt futura Chriſti myſteria delinearent,p.2.c.313.b
vxores fœcundas cum habeatis,& liberis gaudeatis pulchritudinem uxoris quęritis,quę meretricibus apta eſt,non vxoribus.p.4.c.2193.a.& 2194.d

X

X Litera in ſpe crucis formatur,& numerum denarium deſignat,p.1.col.864.c.f
Xandicus menſis eſt apud Athenienſes,ipſe eſt qui apud nos Aprilis nuncupatur,& apud Hebręos Niſan, par.4.colum. 2555.a
Xerxes filius Darii ſecundum Latinos potentiſſimus fuit reſpectu pręcedentium,& ui armorum ſubiugauit Gręciam regno Perſarum,&c.p.4.col.1942.f

Zabulon

Z

ZABVLON lætari iubet eo quod & terra & mare fruiturus eſſet, p.1.c.1683.b
zacharias Baptiſtæ Ioannis genitor, an fuit ſummus vel ſimplex, p.5.c.677.678.679.& 680.
zacharias occiſus inter altare, &c. fuit trinomius, p.3.c.1177. 1178.& 1179.
zachæus an natione fuerit Iudæus uel Gentilis, par.5.colum. 945.c
zachæo quantum fuit dare dimidium patrimonii, tantum eſt dare calicem aquæ frigidæ, p.6.c.313.a
zareth non eſt nomen alicuius manſionis de 42. ſed torrentis p.1.col.1464.f
zeb interpretatur lupus, p.2.c.208.c
zelotes dicitur Deus, quia non vult quod homo fornicetur cum diis alienis per idololatriam, p.1.c.670.f
zelus diuinæ legis dupliciter accenditur, p.3.c.1397.c
zelus ad uitam eſt diuina præcepta ſeruare, parte 2. columna 829.b
ziph in Octauo milliario à chebron contra Orientem, p.2.co. 467.b
zona pellicea mortificationis ſignum, p.2.c.856.c
zona præcinguntur homines vt ad operandum ſint aptiores, non impediti ſinibus ueſtium, p.3.c.1283.a
zorobabel creditur fuiſſe qui annumerauit vaſa principi Iudæ, iuſſu Cyri regis Perſarum, p.2.c.1282.c

F I N I S.

BIBL. THEOL. ECCLES. LIPSIENS. ABERDONENS.

m uo nõ
· ſemper
unſ